35

Vol 1 only

Ham D 7e

F .AND.

ent
olle
nges in
17

use.

SCS #9014

W

SCS #9014

Thomas F. Torrance

To Professor Torrance:

I hope you enjoy this book as much as I have enjoyed giving it to you. Language is indeed, [illegible] to [illegible] my debt of gratitude to you.

With warmest regards,

Thomas V. [illegible]

A Smythe

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ
ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΑΠΑΝΤΑ.

B. ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
ALEXANDRINI

OPERA QVÆ REPERIVNTVR OMNIA,
IN DVOS TOMOS TRIBVTA.

GRÆCE nunc primùm (ex Mss. Codd. BASIL. CANTABRIG. PALATT. & aliis) in lucem data, cum interpretatione Latina PETRI NANNII Alcmariani, & aliorum vbi illa desiderabatur.

Accesserunt

Fragmenta varia:
Notæ variarum lectionum:
Index triplex.

Ex Officina Commeliniana.

Cum gratia & Privilegio.

cIɔ Iɔ CI.

SERENISSIMO ET POTENTISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO FRIDERICO IV. COMITI PALATINO AD RHENVM, DVCI

Bauariæ, Sacri Romani Imperii Archidapifero & Electori, &c.
Domino clementissimo.

SI qui sunt auctores, Serenissime Princeps Elector, domine clementissime, quorum lectio omnibus regni Christi ciuibus fructuosa & idcirco necessaria est, certè Patres sunt Ecclesiastici. Nam & priscorum Ecclesiæ procerum Fidem, & propagatæ Religionis orthodoxæ, contraque disseminatarum in varias orbis partes hæresium historiam ex his cognoscimus. Itaque perpetua posteritatis memoria digni sunt, qui in eo laborarunt hactenus, vt scripta Patrum è tenebris eruerent, & in publicam eruditorum lucem proferrent. Excelluit inter hos beatæ memoriæ Hieronymus Commelinus, qui dubium vtrum in conquirendis veterum monumentis diligentior, an in eisdem excudendis fuerit accuratior. Atque hoc illustrior eius gloria est, quòd de Græcis potissimum scriptoribus, iisque vel maximè, quos nemo Typographorum in Germania ante ipsum vel viderat, vel attigerat, fuit solicitus. Obstiterunt illi quidem laborum & sumtuum necessariorum magnitudinem pensitanti difficultates multo maximæ: sed quarum repagula tanto facilius perrupit, quanto firmius sibi hoc habuit persuasum: tum demum se omnes muneris Typographici partes egregiè expleturum, si typis suis ad Dei gloriam, reipub. literariæ commodum & ædificationem Ecclesiæ vteretur. Nec defuit laudatissimis conatibus felicissimus successus. Nam de Synodi Ephesinæ actis vt taceamus, magno certè cum applausu editus ab illo Clemens Alexandrinus, maiori, qui hunc secutus est Iustinus Martyr, maximo Chrysostomi in Paulinas epistolas conciones fuerunt exceptæ. Iamque in eo res erat, vt illum tantopere à se adamatum, & omnium doctorum votis pridem expeditum Athanasium typis suis describeret, (ad cujus editionem variorum codicum mss. suppetias ex omnibus orbis Europæi angulis, magno ære nec minori labore aduocarat) cùm tot

edita. Secundus est Collegij S. Trinitatis in Academia Cantabrigiensi, olim D. Joannis Christophorsoni, quem in Italia magno precio olim coëmerat. Qui vt præcedente longè est recentior, ita etiam facilior est ac minus accuratus. Tertius hoc non paulo vetustior est: scriptus namq; est circa annum Mundi 6829. secundùm Græcorum Chronologiam (hoc est anno Christi 1319.) vt hæc ipsius scriptoris verba in fine codicis indicant: χειρὶ ἁμαρτωλῷ ῥωμανῷ ἀναγνώστῃ ἔτους ς, ωκθ'. *Fuit is olim Iustini Gobleri: nūc cuius sit nondum exploratum habemus, cum inter res Hieron. Commelini repertus sit nullo possessoris nomine adiecto. Cæterum verè de hoc scribere potuit Nannius, (qui eo vt & præcedentibus duobus vsus est) eum notulis formisq; abbreuiationum nusquam alibi visis ita difficilem esse, vt potius ex sentētijs verba, quàm ex verbis sententiæ diuinandæ ipsi fuerint, comperiet quisq; cui is olim in manus venerit. Vbi tamen mirari subit, quid tandem causæ fuerit, cur hūc potius secutus sit, cùm illorū vtriusq; lectio longè sit facilior. Obseruauimus enim in lectionibus codicum discrepantibus Latinam Nannij versionem cum istius codicis lectione penè per omnia consentire. Quartus vetus non est, nec à Græca manu exaratus, Gobleriani absq; dubio descriptum, cum quo (paucis locis & mendis descriptoris exceptis) penitus consentit, adeo vt totidem quoq; & eosdem libros ac eodem ordine cum eo dispositos habeat. Incerti verò dominij. Quintus bene vetustus, elegans, obscuris tamen & creberrimis abbreuiationum notis refertus, ideoq; difficilior: bonam quoq; operum Athanasij partem continet, sed & ipse* ἄδηλον κτῆμα. *Sextus nostro iudicio centesimum annum non superat, eleganti ac æquabili scriptura, minus tamen accuratus, & pauca quoq; opuscula complectens. Septimus & octauus eiusdem ætatis, à diuersa tamen manu: ille solam orationem tertiam contra Arianos comprehendens: hic quatuor priores & paucas quasdam alias, similiter* ἀδέσποτοι *& isti. Quemadmodum etiam nonus & decimus: qui quia admodum recentes sunt ac per omnia similes Basiliensi, ex eo descripti videntur. Vndecimum communicauit nobis ex Biblioth. Augustana V. CL. David Hæschelius. Continet is præter opuscula quædam quæ in Tom. II. reiecta sunt, disputationem Athanasij cum Ario Nicææ habitam. Conscriptus verò est ab Andrea Dermario Epidaurio anno 1584. Venetiis. Et hæc quidem de Codicibus quibus in primo Tomo vsi sumus. Nam ad secundum adornandum penè solis Codd. Biblioth. Palat. adiuti sumus, excepto vno atq; altero, qui ex Gallia ad nos perlati fuerunt. De quibus monuimus initio cuiusq; opusculi, & in varijs lectionibus.*

Cæterum, quia in tot codicibus MSs. maior erat varietas scriptionum, quam vt vna perpetua lectio indubitata inde erui posset, ne vel Reipub. Ecclesiasticæ, vel tuis, quisq; es pie Lector, priuatis studijs de-

essemus,

essemus, varias lectiones Codicum Græcorum non tantùm scrupulosè, sed penè etiam superstitiosè annotari cum Elogijs Athanasij, ac reliquiis, & fragmentis eiusdem, inter excudendum diuerso tempore repertis, conjungi tituloq́; appendicis simul edi curauimus.

Hæc de materia scriptorum Athanasianorum. Ad dispositionem quod attinet, animaduertimus ex Schedis Commelinianis voluisse illum ante omnia excudere ea quæ Nannius vertisset, & antehac Latinè edidisset. Id igitur consilij etiam nos secuti sumus, & in primum Tomum omnia ea, quæ Nannius conuerterat, coniecimus: alio tamen ordine. Nam ab ordine Nanniano (quem post ipsius Nannij præfationem videre poteris si voles) Commelinus tempestiuè discesserat. Eius igitur vestigijs, quantum quidem ea deprehendere licuit, insistentes, in primo Tomo primum elenchtica, deinde historica, varijs Apologijs & epistolis comprehensa, mox exegetica, siue commentationes in nonnulla sacræ Scripturæ dicta, denique homilitica siue conciones populares posuimus. In elenchticis quidem, primo loco quæ contra gentes, altero quæ contra Arianos & eorum complices, tertio, quæ contra Apolinaristas, Sabellianos, & Samosatenianos, quarto & postremo, quæ contra omnes hæreses Athanasius scripserat collocata voluimus. Sed hunc ordinem operæ Typographicæ semel atque iterum interruperunt, & orationem Athanasij contra omnes hæreses, ac protestationem secundam populi Alexandrini à suis locis diuulsa ad extremum primi tomi reiecerunt. In secundo tomo, quem ordinem seruauerimus, ipse catalogus librorum, altera post titulum pagina collocatus, satis superq́; ostendet.

Porro, si quos titulos in Catalogo editionum Nannianarum priorum extantes hic non repereris, ne te id moueat. Nihil omisimus. Sed ea tantum quæ per inscitiam antea pro peculiaribus libris, & sub peculiaribus titulis vendita erant, cum non nisi aliorum librorum, iam antea in hoc volumine excusorum fragmenta essent, sustulimus: ne bis eadem frustra, vel exprimerentur & venderentur, vel emerentur & legerentur. Huius generis erant opusculum de doctrina, fragmentum de paßione, & declaratio Leuitici, de diuersa eiusdem rei nomenclatura. Quorum tamen alia in aliis atq́; alijs tantũmodo Athanasij Latinis editionibus extant. Ac primum quidem est fragmẽtum epistolæ de Synodo Nicæna, vt videre est pag. 30. tom. 1. Alterum vero est fragmentum homiliæ de paßione, vt patet ex Tom. 1. pag. 790. Tertium deniq́; fragmentum est orationis quintæ contra Arianos, vt ex pag. 321. vers. 24. Tom. 1. manifestum euadit. Vnicum λόγον σωτήριον, qui itidem est fragmentum primæ orationis contra Arianos, vt videre est ex Tom. 1. pag. 125. E. & seqq. denuo excudi paßi sumus: tum quòd verba quædam Græca hìc mutata essent, præsertim ab initio: vnde daretur existimandi copia, quòd Athanasius

ipse hoc compendium suarum de deitate Christi demonstrationum seorsum exstare atque ita in conspectu esse voluerit: tum quod versionem nacti essemus nouam, cuius collatio cum versione Nanniana, non videretur fore infructuosa.

Sed & illud scito Lector, In exemplari MS. Basiliensi, quod cæteris omnibus iure præferimus, multa inesse, quæ neque Athanasij titulum præ se ferant, & iam antea tam Græcè quam Latinè in Historia Ecclesiastica exstent, atque inde omnino in istum codicem sint transscripta. Ista igitur omisimus: vel potius ad historiam Ecclesiasticam, vnde ad verbum descripta erant remisimus: idque ideo nos fecisse indicamus, ne quis fortè, qui Codicem Basiliensem aliquando viderit nostram hanc editionem mutilam esse suspicari posit. Quam suspicionem vt euitaremus, quæcunque vsquam Athanasii nomine diuulgata esse comperissemus, cũ cæteris Athanasii libris, sine omni vel detractione vel adiectione coniunximus: etsi certum nobis esset multa ex illis esse suppositititia: Quod & Nannius fatetur, & cum ipso fatebuntur omnes, quicunque ad hanc lectionem & scientiæ & conscientiæ nonnihil attulerint. Nec enim felicior hac in parte cæteris patribus fuit Athanasius: quorum nullus vnquam claruit, cui ista supposititiorum librorum iniuria illata non esset. Quæ autem in his duobus voluminibus genuina Athanasii scripta sint, vel non sint, Theologis æstimandum relinquimus. Nos nullis partium studiis impliciti, nostrum in faciendo officio nostro typographico candorem vniuerso Christianorum populo probatum esse cupimus, & ita fore confidimus. V.

CATALO-

CATALOGVS LIBRORVM, QVI IN PRIORE TOMO OPERVM D. ATHANASII CONTINENTVR.

I. Oratio contra gentes. pag. 1
II. Oratio de incarnatione Verbi. 37.
III. Disputatio contra Arium in Concilio Nicaeno. 82.
VI. Contra Arianos orationes quinq;.
Prima. 111.
Secunda. 135.
Tertia. 185.
Quarta. 251.
Quinta. 302.
V. In illud dictum: Omnia tradita sunt mihi à Patre, &c. 325.
VI. Epistola ad Adelphium fratrem. 330.
VII. Epistola ad Maximum Philosophum. 332.
VIII. Oratio contra eos, qui dicunt Filium creaturam esse. 338.
IX. Epistola ad Serapionem contra eos, qui dicunt Sp. S. esse creaturam. 343.
X. Testimonia ex sacra scriptura de naturali communione similis essentiae inter Patrem, Filium, & Spiritum S. 371.
XI. Expositio fidei. 394.
XII. Liberii Rom. ad Athanasium epist. 396.
XIII. Athanasii responsum. 397.
XIV. Epistola de fide ad Iovinianum. 398.
XV. Narratio de Concilio Nicaeno. 400.
XVI. Epistola de sententia Dionysii Alexandrini. 428.
XVII. Epistola Catholica. 444.
XVIII. Refutatio hypocriseos Meletii Eusebii & Pauli Samosatensis. 446.
XIX. Epistola ad Antiochenses. 447.
XX. Epistola ad Epictetum. 453.
XXI. De incarnatione Verbi Dei. 461.
XXII. De natura humana suscepta. 464.
XXIII. De Incarnat. Christi contra Apolinarium. 479.
XXIV. Orat. Contra Apolinarium. 494.
XXV. Orat. contra gregales Sabellii. 507.
XXVI. Orat. quod vnus sit Christus. 518.
XXVII. Epist. ad Serapionem de morte Arii. 522.
XXVIII Apologia ad Imp. Constantium. 524.
XXIX. Apologia I. de fuga sua. 545.
XXX. Apologia II. 560.
XXXI. Epistola ad omnes vbiq; solitariam vitam agentes. 626.
XXXII. Epist. de Synodis Arimini & Seleuciae. 670.
XXXIII. Epist. ad Africanos. 717.
XXXIV. Ep. ad omnes vbiq; Orthodoxos. 725.
XXXV. Epist. ad Ioan. & Antiochum. 733.
XXXVI. Epist. ad Palladium. 734.
XXXVII. Epist. ad Dracontium. 73.
XXXIIX. Epist. ad Marcellinum de interpr. Psalmorum. 740.
XXXIX. De Sabbatis & Circumcisione. 760.
XL. In illud, Quicunq; dixerit verbum contra filium hominis. 764.
XLI. In illud, Profecti in pagum &c. 775.
XLII. In passionem D. N. Iesu Christi. 782.
XLIII. De sanctissima Deipara virgine. 810.
XLIV. De virginitate. 822.
XLV. Homilia de Semente. 835.
XLVI. Orat. contra omnes haereses. 848.
XLVII. Protestatio populi Alexandrini. 856.

S. Patris

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO, D. ANTONIO PERENOTTO, EPISCOPO ATREBATENSI, CAROLI V. Rom. Imp. ac Hiſpaniarum Regis, rerum ac ſtatus primo Conſiliario, & ſigillorum cuſtodi, Mæcenati ſuo humaniſſimo, PETRVS NANNIVS Alcmarianus, Collegii trilinguis apud Louanienſes Latinus Profeſſor, S. P. D.

TRanſtuli tandem in linguam Latinam, optime Mæcenas, ATHANASIVM, *& quicquid ſub eius nomine ferebatur, opus me hercle magnum & arduum, à plerisq; tentatum quidem, à nemine autem hactenus perfectum. Inuitauit plerosq; ingens vtilitas libri, ſed deterruit omnes labor, vt omittam ſuperioris memoriæ homines, & tantùm recenſeam eorum nonnullos, aut qui in noſtro ſeculo, aut in proximo fuêre. Delibarunt huius operis interpretationem Iohannes Reuchlinus, & Angelus Politianus, ſed in vno libello perquam exiguo defatigati, à cæteris abſtinuerunt: diutius pertulit ſarcinam Eraſmus, donec exemplaribus Græcis fuerit deſtitutus. Sigiſmundus Gelenius, ſocius mihi & partiarius in hoc labore futurus, cætera quæ ſuſceperat vertenda, in me reiecit. Dicendum igitur quid viros eruditiſsimos & perquam induſtrios ab hac opera alienauerit, quid item me retinuerit, vt homo multo infirmiſsimus id ſuſtinerem, quod fortiſsimi homines perferre noluerunt. Primùm luctandum erat cum vetuſtiſsimis exemplaribus, in quibus inſolitæ dictionum abbreuiationes, vnica ſyllaba totam dictionem ſubinde denotante, ſententiam mirè truncare videbantur. Iſtis malis accedebat, quòd exoleſcentibus antiquitate literis, nunc ſyllabæ, nunc integræ voces deeſſent, adeo vt in caluitijs & glabetris fieri ſolet, nudæ tantummodo areæ apparerent: mihi certè in literis compendijsq; abbreuiationum cognoſcendis integer propemodum annus periјt, magnæ haud dubiè remoræ in impeditiore lectione, ſed propè par difficultas in ipſo ſtylo. Habet enim* ATHANASIVS *ſuum peculiarem dicendi modum, & vocabulis vtitur illo tantummodo ſeculo notis, quæ nec prior nec poſterior ætas agnouit: qualia ſunt, exempli cauſa, genera magiſtratuum, Catholicus, Curioſus & Caſtrenſis: regionum, prouinciarumq; nomina prorſus inaudita,*

quale est Canalium in Italia, Siscia circa Germaniam, Oasis in Ægypto, quæ non minus horroris, quàm obscuritatis scriptis inuehunt. Ferunt Vergilium, quum statuisset res Romanas carmine complecti, stridore & quasi barbarie propriorum nominum deterritum, ad Troiana bella ob dulcedinem vocabulorum Græcorum sese conuertisse: nec alia mente mihi videtur fuisse Politianus, homo delicijs & lauticijs figurarum & dictionum prope nimium affluens: qui vbi animaduertisset se in libello Athanasij nihil suæ indolis retinere potuisse, à cæteris, ne stylum deformaret, manum subduxit. Iam si de argumentorum difficultatibus, in quibus versatur Athanasius, dicendum sit, quid æque onerosum putes, aut sublimius, subductiusq́ ab humanis sensibus. Pleraq; enim eius viri scripta de Trinitate loquuntur, re humano ingenio prorsus inexplicabili. Neq; ille cum Paulo tantùm in tertium cœlum, sed in ipsum sinum Patris euolare videtur, ibique (quatenus fas est) Filium è Patre sine tempore genitum, ac proinde illi ætate æqualem, deitate eundem, persona diuersum, ita describit, & contemplandum præbet, vt plus ab ingenio humano præstari non posit, vtq; illum putes in pectore Domini non dulci contemplatione cum Ioanne sopitum, sed vigilantissimis oculis Trinitatis mysteria enotare, & scientiam eius arcani, in terram & ad humanos sensus deportare, commodisque vocabulis ad res latentissimas edendas vti, sed quæ in Romanam linguam vix vlla ratione traduci queant, nisi gratia vocum, aut diluta, aut planè extincta, cuiusmodi sunt exempli causa, ὁμουσία, ὁμοιουσία, μετουσία, ὑπόστασις, βελτίωσις, ἕνωσις, λόγος, quòd nunc animi cogitationem, nunc rationem, nunc verbum significat, & plerunque ad omnes significatus simul alluditur, vbi, si vnica voce id effers, mutilas sensum: si multis, extinguis argutiem rotunditatemque syllogismi, easdem voces in propositionibus, assumptionibus, & conclusionibus exigentis. Id quoque ad miserias accedit, quòd voces harum rerum quasi rituales & religiosæ sint, vt alterum pro altero substituere non liceat, & varietate tædium legenti mitigare, quum eadem res millies recurrat. Quid enim pro Substantia, Persona, Trinitate, Patre, Filio & Spiritu sancto subijcias, nisi cum quibusdam ἀκυρολογοῦσιν, eucharistiam, sacrum librum: fidem, persuasionem: Angelos Dei, genios Iouæ appellare velis? Fieri igitur nequit, vt ταυτολογίαν vites, rem tractanti legentique inamœnissimam. Quòd si Athanasius, vt Chrysostomus, sua rhetoricis ornatibus imbuisset, aut propemodum dictionibus poëticis & dithyrambicis, vt Naziansenus, effloruisset, aut, vt Basilius, multa philosophica intexuisset, dulciora omnia & succulentiora fecisset: nunc à plerisque illis artibus non minus diligenter, quàm ab hæreticis opinionibus abhorret, summus quidem Theologus, & omnibus numeris absolutus, sed alias artes vel non spirat, vel tenuissimè spirat, & vt

opinione,

opinione, ita dictione Christianus: Credo quòd mysteria regni cœlorum non furtis Ægyptiis, & gentilibus fucis, & comptelis exoticis ornare voluerit, sed tantummodo Euangelicis verbis enunciare, siue vt verius dicam, εὐαγγελίζειν. Iam in scelerato Ario maior est difficultas, cuius cum subinde ænigmata referat Athanasius, vt vafriciem hominis ostendat, qui sua inuolucris tegit, multaque dubiis vocabulis in ancipitem sensum effert, vt deprehensus in scelere, aliqua rima elabatur (mauult enim metu pœnæ sua sentiri quàm exprimi) dici non potest quantum ea res interpretem vexet, dubiis dubia, obscura obscuris, griphos griphis reddere conantem. Quale est, vt vnum vel alterum exemplum subijciam: Erat, quando non erat, quibus verbis intelligit fuisse tempus, quum nondum existeret Filius: Patrem voluntate genuisse Filium, quo concesso, concludit patrem ætate priorem fuisse, vt qui prius voluerit, quàm genuerit: Filium ex non ente ad essentiam peruenisse, quum innuit eum non ex patris substantia, sed è nihilo creatum fuisse. Videmur iam summas difficultates interpretationis attulisse. Restant adhuc maiores & prorsus inextricabiles. Vt enim fertilissimis agris multa Zizania vna cum optimis frugibus nascuntur, ita optimo cuique autori plurimi falsi & nothi libri adscribuntur: nulli autem plures quàm Athanasio. Illi porro, quia simiæ sunt Athanasij, eadem argumenta de Trinitate tractare conantur, sed nulla cum mente, ingenio aut eruditione: iidemque res implicatissimas mira infelicitate magis ac magis implicant, vt non in labyrintho, vbi saltem filo exitus inueniri poterat, sed in nodo Gordio te hærere putes: adeò illic nec caput nec cauda apparet, arbitrerisque te in antiquo quasi chao volutari. In hos libros adulterinos quum incidisset Desiderius Erasmus, & nihil melioris venæ exspectaret, semel deposito onere fessus, nauseabundusq; exclamauit, ἅλις δρυός: nolens amplius glandes gustare. Dixi quæ causæ alios ab translatione depulerint, nunc dicendum, quid me in tam graui & diuturno labore detinuerit. Primùm vtilitas libri summa: vbi non lusus est eloquentiæ, nec theatrica actio, nec absente hoste inanis gladiorum ventilatio, sed pede collato vera & cruentissima pugna cum Christi perduellibus, qui ex professo se χριστομάχους appellarant, & in societate belli, Iudæos sibi adiunxerant: ducibus vsi non modo ingeniosis & eruditis hominibus, sed & maximis imperatoribus, Constantio, Iuliano, Valente. Contra quos inuictis armis depugnauit ATHANASIVS, *& furorem Antichristi latè vagantem repreßit. Quis enim verior Antichristus, quàm Ariana hæresis, quæ totum Orientem populata est, & Turcarum superstitionem, quasi viperinam sobolem ex se genuit, & Græciam non minus ad imperij sui, quã ad religionis perniciem ab Occidentalium communione alienauit? Vtinam*

multi

multi semper fuissent Athanasij, aut etiamnum essent. Ex magna enim parte eadem tempora temporumque casus hac nostra ætate redierunt, atque vtinam non in totum redeant. Sunt Memnoniani, sunt Dauidici, sunt Suuenckfeldij, non minus sceleratæ opinionis quam Ariani, & ducunt suos greges, & seducunt quamplurimos. Volui & Latinis auribus reddere Athanasium, vt qui hactenus Græcis vixit, Latinis etiam viueret, doceretq; nostram ætatem, quibus artibus hæretici contra veram religionem nitantur, & quàm varijs antisynodis, veras Synodos oppugnent, & quam principes fluxa fide, nunc has, nunc illas partes foueant, & quibus remediis in tantis malis vtendum sit. Nam quæ truncatim scribuntur, ab Ecclesiasticæ historiæ scriptoribus, Eusebio, Nicephoro, Theodoreto, Sozomeno, cæterisque alijs, ea istic integra reperiuntur, & certiore, vt arbitror, fide descripta, certè plenius & distinctius exposita sunt. Vtilitas ergo horum librorum me instigauit, vt onus interpretandi susciperem, nec libenter deponerem. Accessit deinde pudor, qui ægrum fessumque in suscepto negotio detineret, & pacta, quibus Frobenianis meam fidem adstrinxeram, præsertim arrhis non minimis ad maiorem obligationem datis. Nec leuis interim caussa fuit in incepto permanendi, vt aliquod æternum monumentum meæ erga te gratitudinis relinquerem. Sic enim mecum cogitabam: grauis est labor, & quem omnes hactenus defugerunt, sed ea desudatur Atrebatensi præsuli, à quo omnes tuas fortunas adeptus es, magnas satis & bene luculentas, & qui præterea de arca sua honestam pensionem tibi annuè dinumerat: decurrit tua ætas ad finem, iam agendum est, aut nunquam agendum, vt mundus agnoscat, quantum optimo omnium mortalium ingeniorum, artium, literarum vero patrono debeas. ATHANASIVS *is solus est, qui id orbi in æternum testatum facere poßit: is liber ex studiis tuis vel solus, vel certißimè supererit, dedica eas lucubrationes viro optimè de te & omnibus ingenijs merito: qui in maximis fortunis humanißimus est, in summo fastigio sine fastu, in admirabili autoritate non imperiosißimus, sed indulgentißimus, cui nihil magis est in votis, quàm omnium ordinum gratiam vel tenere, vel mereri: atque ita tempera tuam dedicationem, vt nullas laudes, tametsi verißimas ei asscribas, vnde viro gratiarum & beneuolentiæ studiosißimo, aliqua inuidia, quam vbique vitat, suboriri poßit. Simulq; adiunge quæ ad rationem librorum pertineant, ne sequenti ætate, quod sæpe factum videmus, sine præfatione libri, quum denuo imprimentur, in lucem prodeant, nisi simul causam librorum suorum Typographi lædere velint. Verti igitur omnia, quædam etiam ab alijs ante conuersa: eaq; in tres classes diuisi. Prima claßis habet eius orationes cum epistolis eiusdem argumenti. Secunda res Synodales cum varijs epistolis eodem spectantibus.*

bus. In tertiam relegaui omnes suppositítios libros, quos Athanasij non puto. In hoc genere alij alijs eruditiores sunt, alij alijs nequiores, quos duplici de causa verti, primùm, quòd semper aliquid Athanasij sapiant, & quædam ibi inuenias, quæ vnà cum veris Athanasij scriptis perierunt: deinde veritus sum, ne si eos omisissem, dicerer à quibusdam sciolis carbones pro gemmis amplectentibus, summos thesauros reliquisse: asscripsissem singulis adulterinis voluminibus nostram censuram, sed nolui litem meam facere: satis mihi fuit, eos à loco meliorum reuellere, vt si quis contra sentiat, facilè eos in aliam classem deportare possit. In veris Athanasij scriptis, summa fide & religione versatus sum, adeo, vt vbi dignitas, vis, gratia sententiæ retineri poterat, verba verbis ferè eodem ordine seruato reddiderim: commata certè commatis, cola colis, periodi periodis respondent: in falsis libris curam illam relaxaui. Quid enim opus fuit, alienam balbutiem vitiaq; orationis imitari? imò res viles grandiori stylo extuli, ne penitus euilescerent, & gratiam verbis, quæ in rebus non erat, adiunxi. Vsus autem sum tribus exemplaribus, quorum primum cœnobij Prædicatorum Basiliensium fuit, adeo vetustum, vt literæ multis in locis exolescerent, quo plurimum vsus est Ioannes Reuchlinus. Secundum fuit Iustini Gobleri, iuris peritia, & eruditione linguarum & quibusdam Demosthenicis versis clarissimi nominis, id quoq; nullis mendis vitiatum, sed notulis formisq; abbreuiationum nusquam alibi visis, ita difficile, vt potius ex sententiis verba, quàm ex verbis sententias diuinarim. Tertium Ioannis Christophorsoni, Angli eruditissimi & integerrimi viri, grauiorum autorum translatione insignis, id simul & emendatum, & lectu facile, & verbis ad plenum descriptis non ita interpretem remorabatur. Hi tres clarissimi viri, ad multos annos mihi sua exemplaria patientissimè commodauerunt, quorum benignitatem silentio mihi prætermittendam non putaui. Extant & alia vulgò Athanasij nostri nomen præ se ferentia, à diuersis interpretibus in Latinum traducta, quæ Frobenius & Episcopius Chalcographi humanissimi vndecunque conquisita, in quartum Tomum congesserunt, ne quid Athanasio adscriptum, huic operi deesse videretur. Labores igitur nostros tibi debitos, & in nullum alium vsum, quàm vt gratitudo in te mea appareret, dedicatos, eo vultu, quo omnia doctorum scripta soles, dignaberis adspicere. Bene vale. Louanij, decimo tertio Calendas Septembreis, Anno 1555.

ORDO

ORDO AC SERIES TOMORVM AC LIBRORVM D. ATHANASII A PETRO NANNIO VERSORUM, quam Latinæ editiones operum Athanasij hactenus excusæ obseruarunt.

IN PRIMO HABENTVR.

Athanasij contra idola oratio.
De humanitate Verbi, eiusque corporali aduentu.
Ad Epictetum Episcopum Corinthiorum epistola, contra hæreticos.
Expositio fidei.
Liberii Romani Episcopi epistola ad Athanasium.
Athanasij responsio.
Ad Antiochenses epistola.
De æterna substantia Filii & Spiritus sancti cum Deo, contra gregales Sabellii oratio.
Oratio, qua docet vnum esse Christum.
Ad Adelphium fratrem & confessorem contra Arianos oratio.
Contra Arianos orationes quinque.
In hoc dictum: Omnia mihi tradita sunt à patre.
Compendium è superioribus descriptum contra eos, qui dicunt Spiritum sanctum creaturam esse.

IN SECVNDO.

Athanasij ad Imp. Constantium Apologia.
Apologia de fuga sua.
Epistola ad vbiq; orthodoxos, cùm per Arianos persecutio fieret.
De sententia Dionysij Episcopi Alexandrini aduersus Arianos.
Quod Nicena Synodus animaduersa Eusebij calliditate, congruis & piis verbis decreta sua super Ariana hæresi exposuerit.
Contra Arianos Apologia secunda.
Ad Serapionem fratrem epistola.
Ad omnes vbiq; solitariam vitam colentes, & in fide fundatos.
Ad Iouinianum de fide epistola.
De Synodis Arimini & Seleuciæ celebratis epistola.
Ad Dracontium Episcopatum fugientem epistola.
Ad Episcopos in Aphrica epistola.

IN TERTIO.

De Incarnatione verbi.
De natura humana suscepta.
De Incarnatione Christi.
De salutari aduentu Christi contra Apollinarium.
Contra omnes hæreses sermo.
Ad Maximum Philosophum oratio.
In illud: Profecti in pagum, qui ex aduerso est, inuenietis pullum &c.
In passionem Saluatoris.
Ad Marcellinum, de interpretatione psalmorum.
De Virginitate, siue de mediatione.
Testimonia ex sacra scriptura, de naturali communione similis essentiæ inter Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum.
Ad omnes vbique per Ægyptum, & Syriam, & Phæniciam, & Arabiam fratres, epistola.
Refutatio contra hypocrisim Meletij.
De sanctiss. deipara virgine Maria.
In passionem & crucem Domini.
Ad Serap. Episc. Tmeos epistola.
In illud: Quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei.
Disputatio in Niceno Concilio contra Arium.
Homilia de semente.
Declaratio Leuitici de diuersa eiusdem rei nomenclatura.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας

ΛΟΓΟΣ ΚΑΤΑ ἙΛΛΗΝΩΝ.

Ἡ ΜΕΝ περὶ τῆς θεοσεβείας, καὶ τῆς τῶν ὅλων ἀληθείας γνῶσις, οὐ τοσοῦτον τῆς παρὰ τῶν ἀνθρώπων διδασκαλίας δεῖται, ὅσον ἀφ' ἑαυτῆς ἔχει τὸ γνώριμον· μονονουχὶ γὰρ καθ' ἡμέραν τοῖς ἔργοις κέκραγε, καὶ ἡλίου λαμπρότερον ἑαυτὴν διὰ τῆς Χριστοῦ διδασκαλίας ἐπιδείκνυται. ποθοῦντι δέ σοι ὅμως τὰ περὶ ταύτης ἀκοῦσαι, φέρε ὦ Μακάριε, ὡς ἂν οἷοί τε ὦμεν, ὀλίγα τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως ἐκθώμεθα· δυναμένῳ μέν σοι καὶ ἀπὸ τῶν θείων λογίων ταύτην εὑρεῖν, φιλοκάλως δὲ ὅμως καὶ παρ' ἑτέρων ἀκούοντι. αὐτάρκεις μὲν γάρ εἰσιν αἱ ἅγιαι καὶ θεόπνευστοι γραφαὶ, πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἀπαγγελίαν· εἰσὶ δὲ [καὶ] πολλοὶ τῶν μακαρίων ἡμῶν διδασκάλων εἰς ταῦτα συνταχθέντες λόγοι· οἷς ἐάν τις ἐντύχοι εἴσεται μέν πως τὴν τῶν γραφῶν ἑρμηνείαν· ἧς δὲ ὀρέγεται γνώσεως τυχεῖν δυνήσεται. ἀλλ' ἐπειδὴ τὰς τῶν διδασκάλων συντάξεις ἐν χερσὶ νῦν οὐκ ἔχομεν, ἀναγκαῖόν ἐστιν ἃ παρ' ἐκείνων ἐμάθομεν, ταῦτα καὶ ἀπαγγέλλειν καὶ γράφειν σοι· λέγω δὴ τὴν κατὰ τὸν σωτῆρα Χριστὸν πίστιν· ἵνα μήτε εὐτελῆ τις τὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου διδασκαλίαν ἡγήσηται, μήτε ἄλογον τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ὑπολάβοι· ὁποῖα διαβάλλοντες Ἕλληνες χλευάζουσι, καὶ πλατὺ γελῶσι καθ' ἡμῶν· οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ προφέροντες· ἐφ' ᾧ μάλιστα καὶ τὴν ἀναισθησίαν αὐτῶν, οἰκτειρήσειεν ἄν τις· ὅτι τὸν σταυρὸν διαβάλλοντες, οὐχ ὁρῶσι τὴν τούτου δύναμιν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πεπληρωκυῖαν· καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ τῆς θεογνωσίας ἔργα πᾶσι πεφανέρωται. οὐκ ἂν γὰρ εἴπερ ἦσαν καὶ αὐτοὶ γνησίως ἐπιστήσαντες αὐτοῦ τῇ θεότητι τὸν νοῦν, ἐχλεύαζον τὸ τηλικοῦτον, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ αὐτοὶ τοῦτον ἐπεγίνωσκον σωτῆρα τοῦ παντὸς, καὶ τὸν σταυρὸν μὴ βλάβην, ἀλλὰ θεραπείαν τῆς κτίσεως γεγονέναι. εἰ γὰρ τοῦ σταυροῦ γινομένου πᾶσα μὲν εἰδωλολατρεία καθῃρέθη· πᾶσα δὲ δαιμόνων φαντασία τῷ σημείῳ τούτῳ ἀπελαύνεται, καὶ μόνος ὁ Χριστὸς προσκυνεῖται, καὶ δι' αὐτοῦ γινώσκεται ὁ πατὴρ, καὶ οἱ μὲν, ἀντιλέγοντες καταισχύνονται· ὁ δὲ, τῶν

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI Alexandrini

ORATIO CONTRA GENTES,

Petro Nannio interprete.

PIÆ quidem religionis & veritatis de vniuerso ratio cognitioque, non tam indiget humana institutione, quam ipsa se suis notis indiciisque prodit: quum prope quotidie ipsis id operibus clamitet, & per Christi doctrinam Sole
A clarius sese demonstret: tibi tamen Macari de ea audiendi cupido (age) pauca de fide Christi pro viribus nostris in medium adducamus. Nam quamuis tu hæc ipsa queas ex sacris scripturis colligere, alios tamen benigne audis. Sufficiunt quidem per se tum sacræ & diuinitus inspiratæ scripturæ ad veritatis indicationem, tum plurimi de eadem re libri a sanctissimis magistris conscripti, quos si quis euoluat, intelliget aliquo modo scripturarum mentem, & fortasse eam quam cupit, cognitionem adi-
B piscetur. Cæterum quia eas lucubrationes ad manum non habemus, necessum est, vt quæ ab illis didicerimus, tibi scripto proferamus: loquor autem de nostra in Saluatorem fide, ne quis vilem disciplinam nostri dogmatis existimet, aut fidem in Christum nullis rationibus innixam suspicetur: qualia per calumniam Ethnici obiiciunt, nobis insultantes & rictu late diducto cachinnantes: ob quod merito eorum vicem doleas, quod quum cruci obtrectant, & pro conuicio obiiciunt, non animaduertant eius vim efficaciamque orbem terra-
C rum repleuisse, & per eam opera vnde Deum agnoscas, edita fuisse. Neque enim, si ad cognoscendam eius diuinitatem rite mentem applicuissent, rem tantam risui haberent, sed potius Saluatorem vniuersitatis crucemque eius non noxam, sed remedium creaturarum fuisse, agnoscerent. Si enim post crucis aduentum omnis simulachrorum cultus summotus est, omniaque dæmonum præstigia hoc signo propelluntur, solusque Christus in veneratione est, & per eum pater eius cognoscitur, &
D obtrectatores pudefiunt, & obloquentium

mentibus quotidie latenter suum dogma insinuat: qui fit (merito enim quis eos ita alloqueretur) vt humanum negocium id opinentur, ac non potius agnoscant & Dei verbum, & mũdi Seruatorem esse eum, qui in crucem ascendit. Istis mihi simile quiddam euenire videtur, ac si quis solem nubibus obtectũ calumnietur: lucẽ tamen eius interim admirationi habeat, cõspicatus videlicet vniuersum inde mundum illuminari. Vt enim pulcrum est lumẽ, & pulcrior lumine, luminis ipse autor, sol: ita quũ res diuina sit, vniuersum orbem eius notitia adimpleri necessum est suppeditatorem, autoremq; tanti virtutis operisq; Deum esse & Dei verbum. Dicemus igitur quatenus dabitur, primo loco refutantes infidelium inscitiam, vt depulsis mendaciis, veritas postea ipsa per se resplendeat. Quin & tu quoque mi homo, certus sis fidentique animo, quod si veritati credideris, & Christũ cognoueris, nunquam fore vt te deceptum putes. Congruum autem censeo, tecum, qui Christi studiosus es, de Christo disputare, quoniam omnibus rebus preciosiorem hãc cognitionem fidemq; te existimare nõ dubito. Principio quidẽ malitia non fuit, quoniam ne nunc quidem in sanctis est, neque aduersus eos quicquam solidi aut substantiæ habet, sed mortales eam postmodum excogitare cæperunt, & aduersus seipsos effigurarunt, eadem scilicet ratione, qua & idolorum commẽta effinxerunt, & ea quæ nihil erant tanquã quæ essent animo conceperunt. Mundi enim opifex & omnium Imperator Deus, qui omnem substantiam humanamq; intelligentiam longe superat, vtpote bonus, & omnes bonitate præcellens, per suum verbum, Saluatorem nostrum Iesum Christum humanum genus ad suam ipsius imaginem effinxit, hominemque rerum contemplatorem peritumque communicatione suæ cum illo similitudinis effecit, tribuens ei suæ æternitatis intellectum, & cognitionem, vt dum hãc similitudinem naturæ tueretur, nunquam neque a cognitione imaginationeq; Dei absisteret, neque a conuictu Sanctorum desiliret, sed possidens donatoris sui gratiam, possidens quoque propriam ex Patris ratione vim, exultaret pariter, & Deo familiaris esset, viuens innoxiam beatamque, hoc est, immortalem vitam. Nullo enim impedimento implicitus, quod Dei cognitionem remorari posset, spectat quidẽ semper sua puritate, patris imaginem Deum verbũ, ad cuius exẽplar ipse creatus est, & obstupescit animo ad eius in rebus creatis prouidentiam, & celsior iam inde super omnia sensibilia, imaginationesq; corporeas redditus ad ea quæ in cœlo sunt diuina & intelligibilia, perspicacitate, ac viribus animi euehitur, illisque coaptatur. Quum enim corporalibus commerciis nõ immiscetur mens humana, neque vllam ex rebus extraneis admixtam trahit cupiditatem, sed sibi tota adest, vt a principio condita fuit: tunc sensibilia & omnia humana trãscendẽs, in sublime euolat: & verbum intuens, videt quoque in eo ipso & verbi patrem, delectaturq; istiusmodi spectaculo, & eius desiderio reiuuenescit. Vt igitur primũ hominẽ (qui etiam secundum

Hebræam

ἀντιλεγόντων ὡς ἡμέραι ταῖς ... χαὶ ἀφανῶς μεταπιθεῖ, πῶς εἰκότως ... τις εἴποι πρὸς αὐτοὺς, ἔτι ἀνθρώπινέ... ες ...ινοεῖν τὸ πρᾶγμα, καὶ οὐ μᾶλλον ὁμολογεῖν θεοῦ λόγον καὶ σωτῆρα εἶναι τοῦ παντὸς τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀναβάντα. πάσχειν δὲ καὶ οὗτοι [μοι] δοκοῦσιν ὅμοιον, ὡς εἴ τις τὸν μὲν ἥλιον ὑπὸ νεφῶν σκεπόμενον διαβάλλοι, τὸ δὲ τούτου φῶς θαυμάζοι, βλέπων ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις ὑπὸ τούτου καταλάμπεται. A ὡς γὰρ καλὸν τὸ φῶς, καὶ καλλίων ὁ τοῦ φωτὸς ἀρχηγὸς ἥλιος, οὕτω θείου πράγματος ὄντος τοῦ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν τῆς αὐτοῦ γνώσεως πεπληρῶσθαι, ἀνάγκη τὸν ἀρχηγὸν καὶ ἡγεμόνα τοῦ τοιούτου κατορθώματος εἶναι θεὸν καὶ θεοῦ λόγον. λέγομεν οὖν ὡς ἐφικτὸν ἡμῖν, πρότερον διελέγξαντες τὴν τῶν ἀπίστων ἀμαθίαν· ἵνα τῶν ψευδῶν διελεγχθέντων, λοιπὸν ἡ ἀλήθεια δι' αὐτῆς ἐπιλάμψῃ· καὶ θαρρῇς καὶ αὐτὸς ὦ ἄνθρωπε ὅτι ἀληθείᾳ πεπίστευκας, καὶ τὸν Χριστὸν γινώσκων οὐκ ἠπάτησαι. πρέπειν δέ σοι ἡγοῦμαι B φιλοχρίστῳ ὄντι, τὰ περὶ Χριστοῦ διαλέγεσθαι. ἐπεὶ καὶ πάντων τιμιωτέραν τὴν περὶ τούτου γνῶσιν καὶ πίστιν ἡγεῖσθαι [σε] πεπίστευκα. ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐκ ἦν κακία· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ νῦν ἐν τοῖς ἁγίοις ἐστὶν, οὐδ' ὅλως κατ' αὐτοὺς ὑπάρχει αὕτη· ἄνθρωποι δὲ ταύτην ὕστερον ἐπινοεῖν ἤρξαντο, καὶ καθ' ἑαυτῶν ἀνατυποῦσθαι. ὅθεν δὴ καὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἐπίνοιαν ἑαυτοῖς ἀνεπλάσαντο, τὰ οὐκ ὄντα ὡς ὄντα λογιζόμενοι. ὁ μὲν γὰρ τοῦ παντὸς δημιουργὸς καὶ παμβασιλεὺς θεὸς, ὁ ὑπερέκεινα πάσης οὐσίας καὶ ἀν- C θρωπίνης ἐπινοίας ὑπάρχων, ἅτε δὴ ἀγαθὸς καὶ ὑπέρκαλλος ὢν διὰ τοῦ ἰδίου λόγου, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ ἀνθρώπινον γένος κατ' ἰδίαν εἰκόνα πεποίηκε· καὶ τῶν ὄντων αὐτὸν θεωρητὴν καὶ ἐπιστήμονα, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος κατεσκεύασε· δοὺς αὐτῷ καὶ τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος ἔννοιαν, καὶ γνῶσιν, ἵνα τὴν ταυτότητα σώζων, μήτε τῆς περὶ θεοῦ φαντασίας ποτὲ ἀποστῇ, μήτε τῆς τῶν ἁγίων συζήσεως ἀποπηδήσῃ· ἀλλ' ἔχων τὴν τοῦ δεδωκότος χάριν, ἔχων καὶ τὴν ἰδίαν ἐκ τοῦ πατρι- D κοῦ λόγου δύναμιν, ἀγάλλεται καὶ συνομιλεῖ τῷ θείῳ ζῶν τὸν ἀπήμονα καὶ μακάριον ὄντως [καὶ] ἀθάνατον βίον· οὐδὲν γὰρ ἔχων ἐμπόδιον εἰς τὴν περὶ τοῦ θείου γνῶσιν, θεωρεῖ μὲν ἀεὶ διὰ τῆς αὐτοῦ καθαρότητος τὴν τοῦ πατρὸς εἰκόνα, τὸν θεὸν λόγον, οὗ [καὶ] κατ' εἰκόνα γέγονεν. ὑπερεκπλήττεται δὲ κατανοῶν τὴν δι' αὐτοῦ εἰς τὸ πᾶν πρόνοιαν. ὑπεράνω μὲν τῶν αἰσθητῶν καὶ πάσης σωματικῆς φαντασίας γινόμενος. πρὸς δὲ τὰ ἐν οὐρανοῖς θεῖα καὶ νοητὰ τῇ E δυνάμει τοῦ νοῦ συναπτόμενος. ὅτε γὰρ οὐ συνομιλεῖ τοῖς σώμασιν ὁ νοῦς ὁ τῶν ἀνθρώπων, οὐδέ τι τῆς ἐκ τούτων ἐπιθυμίας μεμιγμένον ἔξωθεν ἔχει· ἀλλ' ὅλως ἐστὶν ἑαυτῷ συνὼν ὡς γέγονεν ἐξ ἀρχῆς, τότε δὴ τὰ αἰσθητὰ καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα διαβὰς, ἄνω μετάρσιος γίνεται· καὶ τὸν λόγον ἰδὼν, ὁρᾷ ἐν αὐτῷ καὶ τὸν τοῦ λόγου πατέρα ἡδόμενος ἐπὶ τῇ τούτου θεωρίᾳ· καὶ ἀνακαινούμενος ἐπὶ τῷ πρὸς τοῦτον πόθῳ· ὥσπερ οὖν τὸν πρῶτον τῶν ἀνθρώπων γενόμενον, ὃς καὶ κατὰ

τὴν

τὴν τῶν Ἑβραίων γλῶτταν Ἀδὰμ ὠνομάσθη, λέγουσιν αἱ ἱεραὶ γραφαὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀνεπαισχύντῳ παρρησίᾳ τὸν νοῦν ἐσχηκέναι πρὸς τὸν θεὸν, καὶ συνδιαιτᾶσθαι τοῖς ἁγίοις ἐν τῇ τῶν νοητῶν θεωρίᾳ, ἣν εἶχεν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, ὃν καὶ ὁ ἅγιος Μωϋσῆς τροπικῶς παράδεισον ὠνόμασεν· ἱκανὴ γὰρ [καὶ] ἡ τῆς ψυχῆς καθαρότης ἐστὶ, καὶ τὸν θεὸν δι' αὐτῆς κατοπτρίζεσθαι, καθάπερ καὶ ὁ κύριος φησί· μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται. οὕτω μὲν [οὖν] ὁ δημιουργὸς, ὥσπερ εἴρηται, τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος κατεσκεύασε, καὶ μένειν ἠθέλησεν. A οἱ δὲ ἄνθρωποι κατολιγωρήσαντες τῶν κρειττόνων, καὶ ὀκνήσαντες περὶ τὴν τούτων κατάληψιν, τὰ ἐγγυτέρω μᾶλλον ἑαυτῶν ἐζήτησαν· ἐγγύτερα δὲ τούτοις ἦν, τὸ σῶμα καὶ αἱ τούτου αἰσθήσεις· ὅθεν τῶν μὲν νοητῶν ἀπέστησαν ἑαυτῶν τὸν νοῦν. ἑαυτοὺς δὲ κατανοοῦντες, καὶ τοῦ τε σώματος καὶ τῶν ἄλλων αἰσθητῶν ἀντιλαμβανόμενοι, καὶ ὡς ἐν ἰδίοις ἀπατώμενοι, εἰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίαν ἔπεσον, τὰ ἴδια προτιμήσαντες τῆς πρὸς τὰ θεῖα θεωρίας, B ἐνδιατρίψαντες δὲ τούτοις, καὶ τῶν ἐγγυτέρω μὴ ἀποστῆναι θέλοντες, τῶν μὲν τοῦ σώματος ἡδοναῖς συνέκλεισαν ἑαυτῶν τὴν ψυχὴν, τεταραγμένην καὶ πεφυρμένην πάσαις ἐπιθυμίαις· τέλεον δὲ ἐπελάθοντο τῆς ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν παρὰ θεοῦ δυνάμεως. τοῦτο δ' ἄν τις ἴδοι καὶ ἐκ τοῦ πρώτου πλασθέντος [ἀνθρώπου] ἀληθὲς, ὡς αἱ ἱεραὶ περὶ αὐτοῦ λέγουσι γραφαί. κἀκεῖνος γὰρ ἕως μὲν τὸν νοῦν εἶχε πρὸς τὸν θεὸν, καὶ τὴν τούτου θεωρίαν, ἀπεστρέφετο τὴν πρὸς τὸ σῶμα θεωρίαν. ὅτε δὲ συμβουλίᾳ τοῦ ὄφεως C ἀπέστη μὲν τῆς πρὸς τὸν θεὸν διανοίας· ἑαυτὸν δὲ κατανοεῖν ἤρξατο, τηνικαῦτα καὶ εἰς ἐπιθυμίαν τοῦ σώματος ἔπεσον· καὶ ἔγνωσαν ὅτι γυμνοὶ ἦσαν, καὶ γνόντες ᾐσχύνθησαν. ἔγνωσαν δὲ ἑαυτοὺς γυμνοὺς, οὐ τοσοῦτον ἀπὸ ἐνδυμάτων, ἀλλ' ὅτι γυμνοὶ τῆς τῶν θείων θεωρίας γεγόνασι, καὶ πρὸς τὰ ἐναντία τὴν διάνοιαν μετήνεγκαν· ἀποστάντες γὰρ τῆς πρὸς τὸν ἕνα καὶ ὄντα θεὸν λέγω, κατανοήσεως καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸν πόθου, λοιπὸν εἰς διαφόρους καὶ εἰς τὰς κατὰ μέρος ἐπιθυμίας ἀνέδησαν τοῦ σώματος. εἶτα, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι, D ἑκάστου καὶ πολλῶν ἐπιθυμίαν λαβόντες, ἤρξαντο καὶ τὴν πρὸς αὐτὰς σχέσιν ἔχειν· ὥστε καὶ φοβεῖσθαι ταύτας καταλεῖψαι. ὅθεν δὴ καὶ δειλίαι καὶ φόβοι, καὶ ἡδοναὶ, καὶ θνητὰ φρονεῖν τῇ ψυχῇ προσγέγονεν. οὐ θέλουσα γὰρ ἀποστῆναι τῶν ἐπιθυμιῶν, φοβεῖται τὸν θάνατον, καὶ τὸν χωρισμὸν τοῦ σώματος. ἐπιθυμοῦσα δὲ πάλιν καὶ μὴ τυγχάνουσα τῶν ὁμοίων, ἔμαθε φονεύειν καὶ ἀδικεῖν. πῶς δὲ καὶ ταῦτα ποιεῖ, εὔλογον κατὰ δύναμιν σημαίνειν· ἀποστᾶσα τῆς τῶν νοητῶν θεωρίας καὶ τῇ κατὰ μέρος τοῦ σώματος ἐνεργείαις καταχρωμένη, καὶ ἡσθεῖσα τῇ τοῦ σώματος E θεωρίᾳ, καὶ ἰδοῦσα καλὸν ἑαυτῇ εἶναι τὴν ἡδονὴν, πλανηθεῖσα κατεχρήσατο τῷ τοῦ καλοῦ ὀνόματι, καὶ ἐνόμισεν εἶναι τὴν ἡδονὴν αὐτὸ τὸ ὄντως καλόν· ὥσπερ εἴ τις τὴν διάνοιαν παραπληγεὶς, καὶ ἀπαιτῶν ξίφος κατὰ τῶν ἀπαντώντων, νομίζει τοῦτο εἶναι τὸ σωφρονεῖν. ἐρασθεῖσα δὲ τῆς ἡδονῆς, ποικίλως αὐτὴν ἐνεργεῖν ἤρξατο. οὖσα γὰρ τὴν φύσιν εὐκίνητος, εἰ καὶ τὰ καλὰ ἀπεστράφη,

Hebræam linguam Adã, id est, homo appellatus est) aiunt sacræ scripturæ principio liberioris inuerecũdiorisq; fiduciæ mentẽ erga Deum habuisse, & cũ Sanctis conuersatum esse in cõtẽplatione intelligibilium, quam habuit in eo loco, quem Moyses figurate paradisum nominauit: sufficit enim animæ puritas, vt deum per se speculetur, quemadmodũ & Dominus dixit: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Ita quidem opifex rerum (vt dictum est) genus humanũ conditũ, in eo statu permanere voluit, sed ipsi neglectu meliorum, tædioq; ea per vim ingenij persequendi illa, quę ipsis propinquiora erãt, requisiuere. propinquiora autem erant corpora ipsorum corporeiq; sensus. Vnde ab intelligibilibus animum seuocarunt, seipsosq; animo circumspicere incœptauerũt, circumspectis porro consideratisq; seipsis, corpus corporeosque sensus amplexi, ac quasi suis propriisq; decepti, in sui cupidinẽ corruerunt, sui contemplationẽ diuinitatis cõtemplationi anteponentes. Hic igitur diutius commorati, neque à propinquioribus rebus deflexi, animam quidem suam corporalibus voluptatibus turbidam iam & permixtam omni cõcupiscẽtia obruerunt. Tandem factum est, vt prorsus sint obliti suarum virium, quas ab initio à Deo acceperant. Id autem verum esse, vel in primo homine conspicias, quemadmodum sacrę scripturæ de eo testantur. Ille enim quàm diu mẽtem habuit ad Deũ, deiq; cõtemplationem intentã, auersus alienusq; fuit a corporeis spectaculis: vbi autẽ suasu serpẽtis abstitit à cogitãdo intelligendoq; Deo, seipsum autẽ considerare occœpit: statim in cõcupiscentias corporeas vterq; delapsus est, seq; nudos esse cognouerũt, quo cognito, erubuerunt. Cognouerũt autem se nudos, nõ tãtopere quod amiculis vestiũ carerẽt, quã quod exuti essent diuinarum rerum contẽplatione, ac iã deinde animum suũ ad cõtraria transtulerũt. Vbi enim defecerant a desiderio intelligentiaq; vnius & veri numinis, in varias deinde corporis alias atq; alias cupiditates præcipites ierunt. Postremo (vt fieri solet) frequẽti vsurpatione vetitarũ cupidinũ, in habitũ tandẽ occalluerũt, adeo vt iã ab eo tẽpore eas relinquere reformidarint: hinc iã ignauiæ & timores ac voluptates emersere, nihilq; nisi mortale sapere in animis coalitũ est. Nolens siquidẽ a cõcupiscẽtiis absistere, mortẽ exhorret & segregationẽ a corpore. Rursũ desideriis laborãs earũ rerũ, quibus pro voto potiri nequit, cædes iniuriasq; facere studio habet. Cæterum quanã ratione ista agat, operæpreciũ est vt pro viribus exponã. Vbi defecit a rerũ intelligibiliũ consideratione mens, viribus corporis sui abutẽs, gaudensq; rerũ corporalium spectaculo, & per errorẽ existimans voluptatẽ sibi bonã esse, ipso vocabulo boni abutitur, & voluptatẽ ipsũ verũ bonũ censet, non aliter quã si quis mente attonitus, gladiũ postulet in obuiũ quemq;, id sibi persuadẽs sapientis esse. Amore deinde voluptatis irretita, variis modis eã exercere instituit. Nã quũ mobilis agilisq; naturæ sit, etsi sese

a bono auerterit, a motu tamen non conquiescit. mouetur igitur, sed iam non secundum veritatem, neque Deum spectat, sed res nihili, easque veras ac solidas arbitrata essentias vires suas occupat, iisque ad eas quas commenta est voluptates abutitur, ideo quod libera sit & sui arbitrij. Potest enim vt ad bona se inclinare, ita bona quoque auersari. Cæterum vbi bonum auersata est, omnia contraria imaginatur & cogitat, quippe quæ a motu conquiescere nequeat, quum natura (vt dixi) perquam mobilis sit. Quæ cum liberum sui ius arbitriumque intuetur: & sentit se in vtranque partem corporeis membris vti posse, tum ad ea quæ sunt, tum ad ea quæ non sunt. Ea autem quæ sunt, appello bona: quæ non sunt, mala. Quæ sunt, ideo a me vocantur bona, quoniam a Deo, qui est essentia ipsa, exemplar trahunt: quæ non sunt, mala nuncupamus, eo quod, quum nulla essentia subsistant, hominum commentis effi-cta sint. Quum enim corpus oculos habeat, rerum naturæ contemplationi destinatos, vt ex eius concinna modulataque compositione opificem agnosceret: quumque item auditum habeat auscultandis diuinis scripturis, & Dei legibus idoneum, manus quoque illi aptæ sint tum ad necessarios vsus, tum ad eas in precibus ad Deum porrigendas, fieri non potest, quin vbi anima degenerat desciscitque a bonorum contemplatione, motuque in iis rebus exercendo, aberret deuia ad res contrarias. Deinde vires suas (vt dixi) ipsa considerans, iisque abutens, animaduertit, sese ad res contrarias membra corporis sui dirigere posse. Atque ideo pro contemplatione rerum naturæ, ad concupiscentias oculos auertit, specimen de se præbens, ostentansque se & hoc quoque posse. Persuasa interim dum modo se moueat, suam se ipsius dignitatem tueri & nequaquam errare, si quod potest, agat, inscia quod non simpliciter condita sit ad mouendum, sed vt se ad id quod decet, moueat. Huius gratia Apostolus sua voce admonet: Omnia licere, sed non omnia expedire. Audacia tamen hominum non ad id quod expediens, aut decorum est, sed ad id quod ipsis possibile est, respiciens, contraria molitur. Vnde & manus in diuersum mouens, cædes perpetrat, & auditum ad obauditionem, aliaque membra, pro legitima liberorum procreatione, ad adulterium: Linguam item pro benedicentia ad blasphemias, conuicia, & peierationes traducit. Rursus manus ad furta & verberationes hominum sibi specie similium, & olfactum ad multiplicia genera meretriciorum odorum: pedes vero ad celerem impetum effundendi sanguinis, ventrem quoque ad ebrietatem & satietatem inexplebilem transfert. Quæ omnia vitia, & crimina animæ sunt, causæque horum non aliunde, quam rerum meliorum auersatione. Vt enim si auriga inscensis in stadio equis negligens scopi, ad quem cursus dirigēdus sit, auertensque se ab eo, duntaxat equos ad cursuram impellat, vt potest: potest autem vt vult, ac subinde illas in obuios agat, subinde quoque per præcipitia instiget, vectatus quo cum pernicitas equorum abripuerit,

ἀλλὰ τοῦ κινεῖσθαι οὐ παύεται. κινεῖται οὖν οὐκ ἔτι
μὲν κατὰ ἀρετὴν, οὐδὲ ὥστε τὸν θεὸν ὁρᾶν, ἀλλὰ τὰ
μὴ ὄντα λογιζομένη, τὸ ἑαυτῆς δυνατὸν μεταποιεῖ,
καταχρωμένη τούτῳ εἰς ἃς ἐπενόησεν ἐπιθυμίας·
ἐπεὶ καὶ αὐτεξούσιος γέγονε. δύναται γὰρ ὥσπερ
πρὸς τὰ καλὰ νεύειν, οὕτω καὶ τὰ καλὰ ἀποστρέ-
φεσθαι. ἀποστρεφομένη δὲ τὸ καλὸν, πάντως τὰ
ἐναντία λογίζεται. παύσασθαι γὰρ καθόλου τοῦ κι-
νεῖσθαι οὐ δύναται, τὴν φύσιν οὖσα, ὡς προεῖπον,
A εὐκίνητος. καὶ γινώσκουσα τὸ αὐτεξούσιον ἑαυτῆς,
ὁρᾷ ἑαυτὴν δύνασθαι κατ' ἀμφότερα τοῖς τοῦ σώ-
ματος μέρεσι χρᾶσθαι εἴς τε τὰ ὄντα καὶ τὰ μὴ
ὄντα. ὄντα δέ ἐστι τὰ καλά. [οὐκ ὄντα δὲ τὰ φαῦλα.
ὄντα δὲ φημὶ τὰ καλὰ,] καθότι ἐκ τοῦ ὄντος θεοῦ
τὰ παραδείγματα ἔχει. οὐκ ὄντα δὲ τὰ κακὰ λέ-
γω, καθότι ἐπινοίαις ἀνθρώπων οὐκ ὄντα ἀναπέ-
πλασται. ἔχοντος γὰρ τοῦ σώματος ὀφθαλμοὺς, εἰς
τὸ τὴν κτίσιν ὁρᾶν· καὶ διὰ τῆς παναρμονίου ταύ-
της συντάξεως γινώσκειν τὸν δημιουργὸν, ἔχοντος δὲ
B καὶ ἀκοὴν εἰς ἐπακρόασιν τῶν θείων λογίων καὶ τῶν τοῦ
θεοῦ νόμων· ἔχοντος δὲ καὶ χεῖρας, εἴς τε τὴν τῶν
ἀναγκαίων ἐνέργειαν καὶ ἔκτασιν τῆς πρὸς τὸν θεὸν
εὐχῆς, ἡ ψυχὴ ἀποστᾶσα τῆς πρὸς τὰ καλὰ θεω-
ρίας καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς κινήσεως, λοιπὸν πλανωμένη
κινεῖται εἰς τὰ ἐναντία. εἶτα τὸ δυνατὸν ἑαυτῆς, ὡς
προεῖπον, ὁρῶσα, καὶ τούτῳ καταχρωμένη, ἐνενόη-
σεν ὅτι καὶ εἰς τὰ ἐναντία δύναται κινεῖν τὰ τοῦ σώ-
ματος μέλη· καὶ διὰ τοῦτο ἀντὶ τοῦ τὴν κτίσιν ὁρᾶν,
εἰς ἐπιθυμίας τὸν ὀφθαλμὸν ἀποστρέφει, δεικνύουσα
C ὅτι καὶ τοῦτο δύναται· καὶ νομίζουσα ὅτι ἅπαξ κινου-
μένη, σώζει τὴν ἑαυτῆς ἀξίαν, καὶ οὐχ ἁμαρτά-
νει ποιοῦσα ὃ δύναται· καὶ οὐκ εἰδυῖα ὅτι οὐχ ἁπλῶς
κινεῖσθαι, ἀλλ' εἰς ἃ δεῖ κινεῖσθαι γέγονε. τούτου γὰρ
χάριν καὶ ἀποστολικὴ φωνὴ παρεγγυᾷ, πάντα ἔξε-
στιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων
ἡ τόλμα οὐκ εἰς τὸ συμφέρον καὶ πρέπον, ἀλλ' εἰς
τὸ δυνατὸν σκοπήσασα, τὰ ἐναντία ἤρξατο ποιεῖν.
ὅθεν καὶ τὰς χεῖρας εἰς τὸ ἐναντίον κινουμένη,
φονεύειν πεποίηκε, καὶ τὴν ἀκοὴν εἰς παρακοὴν
I παρήγαγε· καὶ τὰ ἄλλα μέλη εἰς τὸ μοιχεύειν ἀντὶ
νομικῆς τεκνογονείας· καὶ τὴν μὲν γλῶτταν ἀντὶ
εὐφημίας, εἰς βλασφημίας, καὶ λοιδορίας, καὶ
ἐπιορκίας· τὰς δὲ χεῖρας αὖ πάλιν, εἰς τὸ κλέ-
πτειν καὶ τύπτειν τοὺς ὁμοίους ἀνθρώπους· καὶ τὴν μὲν
ὄσφρησιν, εἰς ὀσμῶν ἐρωτικῶν ποικιλίας· τοὺς δὲ πόδας,
εἰς ὀξύτητα τοῦ ἐκχέαι αἷμα· καὶ τὴν μὲν γαστέρα εἰς
μέθην καὶ κόρον ἀπλήρωτον, ἅπερ πάντα κακία καὶ ἁ-
μαρτία ψυχῆς ἐστιν· αἰτία δὲ τούτων οὐδεμία, ἀλλ'
ἡ τῶν κρειττόνων ἀποστροφή. ὡς γὰρ ἐὰν ἡνίοχος ἐπι-
E βὰς ἵπποις ἐν σταδίῳ, καταφρονήσῃ μὲν τοῦ σκοποῦ
εἰς ὃν ἐλαύνειν αὐτὸν προσήκει· ἀποστραφεὶς δὲ τοῦτον,
ἁπλῶς ἐλαύνῃ τὸν ἵππον ὡς ἂν δύνηται· δύναται δὲ
ὡς βούλεται, καὶ πολλάκις μὲν εἰς τοὺς ἀπαντῶντας
ὁρμᾷ, πολλάκις δὲ καὶ κατὰ κρημνῶν ἐλαύνει φερό-
μενος ὅπου δ' ἂν ἑαυτὸν τῇ ὀξύτητι τῶν ἵππων

φέροι, νομίζων ὅτι οὕτω τρέχων, οὐκ ἐσφάλη τοῦ σκοποῦ· πρὸς γὰρ μόνον τὸν δρόμον ἀποβλέπει, καὶ οὐχ ὁρᾷ ὅτι ἔξω τοῦ σκοποῦ γέγονεν· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἀποστραφεῖσα τὴν πρὸς τὸν θεὸν ὁδὸν, καὶ ἐλαύνουσα παρὰ τὸ πρέπον τὰ τοῦ σώματος μέλη, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὴ μετ' αὐτῶν ὑφ' ἑαυτῆς ἐλαυνομένη, ἁμαρτάνει, καὶ τὸ κακὸν ἑαυτῇ πλάττει· οὐχ ὁρῶσα ὅτι πεπλάνηται τῆς ὁδοῦ, καὶ ἔξω γέγονε τοῦ τῆς ἀληθείας σκοποῦ, εἰς ὃν ὁ χριστοφόρος ἀνὴρ, ὁ μακάριος Παῦλος ἀποβλέπων ἔλεγε· κατὰ σκοπὸν διώκω εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ. σκοπῶν οὖν τὸ καλὸν ὁ ἅγιος, οὐδέποτε τὸ κακὸν ἐποίει. Ἑλλήνων μὲν οὖν τινὲς πλανηθέντες τῆς ὁδοῦ, καὶ τὸν Χριστὸν οὐκ ἐγνωκότες, ἐν ὑποστάσει, καὶ καθ' ἑαυτὴν εἶναι τὴν κακίαν ἀπεφήναντο· ἁμαρτάνοντες κατὰ δύο ταῦτα· ἢ τὸν δημιουργὸν ἀποστεροῦντες τοῦ εἶναι ποιητὴν τῶν ὄντων, οὐκ ἂν γὰρ εἴη τῶν ὄντων κύριος, εἴγε κατ' αὐτοὺς ἡ κακία ὑπόστασιν ἔχει καθ' ἑαυτὴν καὶ οὐσίαν. ἢ πάλιν θέλοντες αὐτὸν ποιητὴν εἶναι τῶν ὅλων, ἐξ ἀνάγκης καὶ τοῦ κακοῦ δώσουσιν εἶναι. ἐν γὰρ τοῖς οὖσι καὶ τὸ κακὸν κατ' αὐτούς ἐστι. τοῦτο δὲ ἄτοπον καὶ ἀδύνατον ἂν φανείη. οὐ γὰρ ἐκ τοῦ καλοῦ τὸ κακὸν, οὐδὲ ἐν αὐτῷ ἐστιν, οὐδὲ δι' αὐτοῦ, ἐπεὶ οὐκέτι καλὸν ἂν εἴη μεμιγμένην ἔχον τὴν φύσιν, ἢ αἴτιον γινόμενον κακοῦ. οἱ δὲ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων ἐκπεσόντες τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας, καὶ περὶ τὴν πίστιν ναυαγήσαντες, καὶ οὗτοι μὲν ὑπόστασιν τοῦ κακοῦ παραφρονοῦσιν εἶναι. ἀναπλάττονται δὲ ἑαυτοῖς παρὰ τὸν ἀληθινὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα θεὸν ἕτερον, καὶ τοῦτον ἀγέννητον τοῦ κακοῦ ποιητὴν καὶ τῆς κακίας ἀρχηγὸν, τὸν καὶ τῆς κτίσεως δημιουργόν. τούτους δὲ εὐχερῶς ἄν τις ἐλέγξειεν ἔκ τε τῶν θείων γραφῶν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐν ἀνθρώποις διανοίας, ἀφ' ἧς καὶ ταῦτα ἀναπλασάμενοι μαίνονται. ὁ μὲν οὖν κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ εὐαγγελίοις φησὶ, βεβαιῶν τὰ Μωϋσέως ῥήματα, „ὅτι κύριος ὁ θεὸς εἷς ἐστι. καὶ, ἐξομολογοῦμαί σοι πάτερ κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. εἰ δὲ εἷς ἐστιν ὁ θεὸς, καὶ οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς κύριος, πῶς ἄλλος ἂν εἴη θεὸς παρὰ τοῦτον; ποῦ δὲ καὶ ἔσται ὁ κατ' αὐτοὺς θεὸς, τὰ πάντα τοῦ μόνου καὶ ἀληθινοῦ πληροῦντος κατὰ τὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς περίληψιν; πῶς δὲ καὶ ἄλλος ἂν εἴη ποιητὴς ὧν αὐτὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ ἐστι κύριος κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνήν· εἰ μὴ ἄρα ὡς ἐν ἰσοῤῥοπίᾳ, καὶ τῶν τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ τὸν φαῦλον δύνασθαι γενέσθαι κύριον εἴποιεν. ἀλλ' ἐὰν τοῦτο λέγωσιν, ὅρα εἰς ὅσην ἀσέβειαν ἐκπίπτουσιν. ἐν γὰρ τοῖς τὰ ἴσα δυναμένοις, τὸ ὑπερέχον καὶ κρεῖττον οὐκ ἂν εὑρεθείη. καὶ γὰρ εἰ μὴ θέλοντος τοῦ ἑτέρου, τὸ ἕτερόν ἐστιν, ἴση ἀμφοτέρων ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀσθένειά ἐστιν. ἴση μὲν, ὅτι νικῶσιν ἀλλήλων τὴν βούλησιν ἐν τῷ εἶναι· ἀσθένεια δὲ ἀμφοτέρων ἐστὶν, ὅτι μὴ βουλομένοις αὐτοῖς παρὰ γνώμην ἀποβαίνει τὰ

abripuerit, interim sibi persuadens, quum ita aurigetur, sese a scopo non excidere, vtpote qui ad solum cursum oculos intentos habeat, nec se videat extra scopum palabundum versari; ita quoque anima, quæ se auertit ab orbita dei, & præter decorum incitat membra corporis sui, vel potius ipsa ex se incitata, vna cum membris perperam agit, sibique malum fingit, nihil interim animaduertens sese a via deerrare, & extra veritatis A scopum ferri. Quem scopum Christigerulus Paulus in oculis habens ita locutus est: Secundum scopum persequor præmium supernæ vocationis Iesu Christi. Respectans igitur quod bonum est Paulus, nunquam quod malum erat operatus est. Ethnicorum quidam errabundi itineris, & Christi ignari, substantiam esse, & per se in rerum natura consistere malitiam pronunciarunt, duplici ratione a vero deuij, vel quia mundi opificem defraudant creatione rerum omnium: quæ in natura sunt: Non enim rerum Dominus B haberi posset, si pro illorum dogmate, malitia res solida esset, & vera essentia subsisteret: Vel si illum omnium conditorem volunt, necessario quoque dabunt, etiam mali conditorem esse, quippe cum secundum illos, etiam malum inter res creatas adnumeretur. Id autem absurdum simul & impossibile fuerit. Non enim ex malo bonum, neque in eo est, neque per eum, alioqui pro bono haberi non possit. cum aut miscellaneam contaminatamque naturam haberet, aut causa autorque C malorum existeret. Hæretici vero decidui ex maiorum traditione, naufragique in fide, & ipsi quoque per delirium veram essentiam malitiæ attribuunt, commenti præter verum Christi Patrem alium esse Deum, eumque ingenitum, mali conditorem, choragumque, illumque ipsum naturæ opificem esse. Hos quidem aliquis facile refutarit, tum ex scripturis, tum cogitatu humanæ mentis, qua ista per insaniam commenti sunt. Dominus igitur & Seruator noster Iesus Christus in suis Euangeliis ait Moysis verba corroborans, Dominum ac D Deum vnum esse: *Confiteor*, inquiens, *tibi Pater, domine cæli & terræ.* Quod si vnus est deus, idemque cæli & terræ dominus, qui fieri potest vt alius sit Deus, prẹter ipsum? Vbi erit illorum Deus? quum omnia vnus, & verus Deus adimpleat, quæ cæli terræque ambitu comprehenduntur. Aut quanam ratione, alius sit conditor earum rerum, quarum ipse Deus & Pater Christi, dominus est? vt vox Seruatoris indicat, nisi scilicet vt in æquilibrio malum deum, inuicem quoque boni Dei dominum esse posse affirment. Sed si hoc loquantur, E vide mihi quæso, in quantam impietatem prolapsuri sint. Inter illos enim qui pares sunt viribus, eminentiorem & potentiorem non inuenias. Nam si concedas, vt nolente altero, alter tamen esse & existere posset, æqua in ambobus potestas, & imbecillitas fuerit. par quidem in eo potestas, quod alter alterius voluntatem vincat, eo ipso, quod altero inuito esse possit, par item imbecillitas amborum in hoc est, quod nolentibus ipsis, ea quæ nolint, eueniant.

Est enim bonus, præter voluntatem mali, & malus præter voluntatem boni. Alioqui & hoc quispiam illis responderit: Si res visibiles mali sunt: quænam sunt opera boni? Nihil enim aliud apparet, præterquam ista rerum natura ab opifice condita. Aut quodnam erit indicium, vnde intelligatur bonus ille esse, non existentibus vllis operibus, per quæ agnoscatur? Ex operibus enim opifex cognoscitur. Aut duo contrarii simul esse qui poterint? aut quod eorum interstitium, vt a se inuicem dirimantur? certum enim est, eos simul esse non posse, eo quod mutua pernicie in se inuicem ferantur: quin nec alter in altero consistere potest, ob impermixtilem dissimilemque naturam. Ergo tertium quiddam erit, quod ipsos dirimat, & hoc ipsum quoque deus. Sed cuius naturæ hic tertius fuerit, bonæne an malæ, in incerto erit. Nam vtriusque naturæ esse non poterit. Ita igitur infirma, futilique demonstrata istorum sententia, necessum est veritatem ecclesiastici dogmatis exsplendescere: Nullum malum nec a Deo, nec in deo, nec ab initio extitisse, neque vllam esse eius substantiam. Sed homines per priuationem imaginandi cogitandique boni, sibi illud quod malum est, comminisci incœperunt, effinxeruntque pro libidine ea, quæ non erant. Vt enim, si quis sole præsente, & vniuersa terrarum suo iubare illustrante, conniueat clausis oculis, ac inde tenebras, quæ nullæ sunt, animo fingat, ac postmodum quasi in tenebris ambulans oberret, vt nunc lapsante gradu procidat, nunc ad præcipitia sese incitet, arbitratus interim, non lucem sed tenebras esse, seque intueri, quum nihil videat: ita quoque mens humana clausis oculis, quibus Deum contemplari poterat, effictis sua imaginatione malis, in iis sese agitat ac mouet, inscius interim se nihil agere, dum se maxime negociosam præbet. Et quæ natura non subsistunt, animo comminiscitur. Non enim qualis a principio condita fuit, talis permanet, sed qualem seipsam contaminando reddit. Condita enim est vt Deum spectet, & ab eo illustretur, ipsa vero pro Deo, mortalia & tenebras exquisiuit, vt alicubi Spiritus scripto prodidit: *Deus hominem rectum fecit, ipsi autem exquisierunt multiplicia commenta.* Malitiæ igitur inuentio & excogitatio, hominibus ab initio ita excita & conficta est. Quomodo porro ad idolorum vesaniam descenderint, necessum est, vt iam deinceps referamus, quo plane cognoscas, idolorum commentum non a bono, sed a malitia originem trahere. Quod autem initium sui malum habet, nullo vnquam tempore bonum fuerit, quum vndiquaque sit vitiosum. Non contenta igitur malitiæ inuentis hominum mens, paulatim se ad deteriora deiecit. Percepta enim voluptatum multiplici specie, & retenta diuinarum rerum obliuione, dum in corporeis affectibus voluptatem sentit, & ad præsentia solum eorumque opiniones respicit, persuadens sibi vltra visibilia nihil esse, sed sola ista temporaria, & corporea, boni naturam habere, in aduersum acta, oblitaque se ad imaginem Dei esse

πράγματα· ἔστι γὰρ καὶ ὁ ἀγαθὸς παρὰ γνώμην τοῦ φαύλου· ἔστι καὶ ὁ φαῦλος παρὰ βούλησιν τοῦ ἀγαθοῦ. ἄλλως τε καὶ τοῦτο γὰρ ἄν τις αὐτοῖς εἴποι· εἰ τὰ φαινόμενα ἔργα τοῦ φαύλου ἐστὶ, τί τὸ ἔργον τοῦ ἀγαθοῦ; φαίνεται γὰρ οὐδὲν, πλὴν μόνης τῆς τοῦ δημιουργοῦ κτίσεως. τί δὲ καὶ τοῦ εἶναι τὸν ἀγαθὸν γνώρισμα, οὐκ ὄντων αὐτοῦ ἔργων δι᾽ ὧν ἂν γνωσθείη; ἐκ γὰρ τῶν ἔργων ὁ δημιουργὸς γινώσκεται· πῶς δὲ ὅλως καὶ δύο ἂν εἶεν ἐναντία ἀλλήλων, ἢ τί τὸ
A διαιροῦν ἐστι ταῦτα, ἵνα χωρὶς ἀλλήλων γένωνται; εἶναι γὰρ αὐτὰ ἅμα ἀδύνατον, διὰ τὸ ἀναιρετικὰ ἀλλήλων εἶναι. ἀλλ᾽ οὐδὲ ἕτερον ἐν ἑτέρῳ δυνηθείη ἂν εἶναι, διὰ τὸ ἄμικτον, καὶ ἀνόμοιον αὐτῶν τῆς φύσεως. οὐκοῦν ἐκ τρίτου τὸ διαιροῦν φανήσεται καὶ αὐτὸ θεός· ἀλλὰ ποίας ἂν εἴη καὶ τὸ τρίτον φύσεως, πότερον τῆς τοῦ καλοῦ, ἢ τοῦ φαύλου, ἄδηλον φανήσεται· τὸ γὰρ ἀμφοτέρων εἶναι αὐτὸ ἀδύνατον. σαθρᾶς δὴ τοίνυν τῆς τοιαύτης αὐτῶν διανοίας φαινομένης, ἀνάγκη τὴν ἀλήθειαν διαλάμπειν τῆς ἐκκλησιαστικῆς
B γνώσεως· ὅτι τὸ κακὸν οὐ παρὰ θεοῦ, οὐδὲ ἐν θεῷ· οὔτε ἐξ ἀρχῆς γέγονεν, οὔτε οὐσία τίς ἐστιν αὐτοῦ· ἀλλὰ ἄνθρωποι κατὰ στέρησιν τῆς τοῦ καλοῦ φαντασίας, ἑαυτοῖς ἐπινοεῖν ἤρξαντο καὶ ἀναπλάττειν τὰ οὐκ ὄντα, καὶ ἅπερ βούλονται. ὡς γὰρ ἄν τις ἡλίου φαινομένου, καὶ πάσης τῆς γῆς τῷ φωτὶ τούτου καταλαμπομένης, καμύων τοὺς ὀφθαλμοὺς σκότος ἑαυτῷ ἐπινοεῖ οὐκ ὄντος σκότους, καὶ λοιπὸν ὡς ἐν σκότει πλανώμενος περιπατεῖ, πολλάκις πίπτων καὶ κατὰ κρημνῶν ὑπάγων, νομίζων οὐκ εἶναι φῶς ἀλλὰ σκότος. δοκῶν γὰρ βλέπειν
C οὐδ᾽ ὅλως ὁρᾷ, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων καμύσασα τὸν ὀφθαλμὸν δι᾽ οὗ τὸν θεὸν ὁρᾶν δύναται, ἑαυτῇ τὰ κακὰ ἐπενόησεν· ἐν οἷς κινουμένη, οὐκ οἶδεν, ὅτι δοκοῦσά τι ποιεῖν, οὐδὲν ποιεῖ· τὰ οὐκ ὄντα γὰρ ἀναπλάττεται, καὶ οὐχ ὁποία γέγονε, τοιαύτη καὶ ἔμεινεν· ἀλλ᾽ ὁποίαν ἑαυτὴν ἐνέφυρε, τοιαύτη καὶ φαίνεται. γέγονε μὲν γὰρ εἰς τὸ ὁρᾶν τὸν θεὸν καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ φωτίζεσθαι· αὐτὴ δὲ ἀντὶ τοῦ θεοῦ τὰ φθαρτὰ καὶ τὸ σκότος ἐζήτησεν, ὥς που καὶ τὸ πνεῦμα ἐγγράφως φησίν· ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν εὐθῆ, αὐ-
D τοὶ δὲ ἐζήτησαν λογισμοὺς πολλούς· κακίας δὴ οὖν εὕρεσις καὶ ἐπίνοια τοῖς ἀνθρώποις ἐξ ἀρχῆς οὕτω γέγονε καὶ πέπλασται. πῶς δὲ καὶ εἰς τὴν τῶν εἰδώλων μανίαν καταβεβήκασιν, ἤδη λέγειν ἀναγκαῖον· ἵνα γινώσκῃς ὅτι ὅλως ἡ τῶν εἰδώλων εὕρεσις οὐκ ἀπὸ ἀγαθοῦ, ἀλλ᾽ ἀπὸ κακίας γέγονε. τὸ δὲ τὴν ἀρχὴν ἔχον κακὴν, ἐν οὐδενί ποτε καλὸν κριθείη, ὅλον ὂν φαῦλον. οὐκ ἀρκεσθεῖσα δὲ τῇ τῆς κακίας ἐπινοίᾳ ἡ τῶν ἀνθρώπων ψυχὴ, κατ᾽ ὀλίγον καὶ εἰς τὰ χείρονα ἑαυτὴν ἐξάγειν ἤρξατο· μαθοῦσα
E γὰρ διαφορὰς ἡδονῶν, καὶ ζωσαμένη τὴν τῶν θείων λήθην, ἡδομένη δὲ καὶ πρὸς τὰ τοῦ σώματος πάθη, καὶ πρὸς μόνα τὰ παρόντα καὶ τὰς τούτων δόξας ἀποβλέπουσα, ἐνόμισε μηδὲν ἔτι πλέον εἶναι τῶν βλεπομένων, ἀλλὰ μόνα τὰ πρόσκαιρα, καὶ τὰ σωματικὰ εἶναι τὰ καλά· ἀποστραφεῖσα δὲ καὶ ἐπιλαθομένη ἑαυτὴν εἶναι κατ᾽ εἰκόνα τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ.

οὐκ ἔτι μὲν διὰ τῆς ἐν αὐτῇ δυνάμεως, τὸν θεὸν λόγον καθ' ὃν καὶ γέγονεν ὁρᾷ· ἔξω δὲ ἑαυτῆς γενομένη, τὰ οὐκ ὄντα λογίζεται καὶ ἀνατυποῦται. ἐπικρύψασα γὰρ ταῖς ἐπιπλοκαῖς τῶν σωματικῶν ἐπιθυμιῶν, τὸ ὡς ἐν αὐτῇ κάτοπτρον, δι' οὗ μόνου ὁρᾶν ἠδύνατο τὴν εἰκόνα τοῦ πατρὸς, οὐκ ἔτι μὲν ὁρᾷ ἃ δεῖ ψυχὴν νοεῖν· παντὶ δὲ περιφέρεται, καὶ μόνα ἐκεῖνα ὁρᾷ τὰ τῇ αἰσθήσει προσπίπτοντα, ὅθεν δὴ πάσης σαρκικῆς ἐπιθυμίας γέμουσα, καὶ ἐν τῇ τούτων δόξαις ταραττομένη, λοιπὸν ὃν ἐπελάθετο τῇ διανοίᾳ θεὸν, τοῦτον ἐν σωματικοῖς τε αἰσθητοῖς ἀναπλάττεται, τοῖς φαινομένοις τὴν τοῦ θεοῦ προσηγορίαν ἀνατιθεῖσα, καὶ μόνα ταῦτα δοξάζουσα, ἅπερ αὐτὴ βούλεται, καὶ ὡς ἡδέα ὁρᾷ. προηγεῖται τοίνυν αἰτία τῆς εἰδωλολατρείας ἡ κακία· μαθόντες γὰρ οἱ ἄνθρωποι τὴν οὐκ οὖσαν κακίαν ἑαυτοῖς ἐπινοεῖν, οὕτω καὶ τοὺς οὐκ ὄντας θεοὺς, ἑαυτοῖς ἀνεπλάσαντο. οἷον δὲ εἴ τις εἰς βυθὸν καταδὺς μηκέτι [μὲν] βλέποι τὸ φῶς, μηδὲ τὰ ἐν τῷ φωτὶ φαινόμενα, διὰ τὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ πρὸς τὸ κάτω νεῦμα, καὶ τὸ τοῦ ὕδατος ἐπικείμενον ἐπίχυσιν αὐτῷ· μόνα δὲ τὰ ἐν τῷ βυθῷ αἰσθόμενος νομίζοι μηδὲν πλέον ἐκείνων εἶναι, ἀλλ' αὐτὰ τὰ φαινόμενα αὐτῷ τῶν ὄντων εἶναι τὰ κύρια, οὕτω τε οἱ πάλαι τῶν ἀνθρώπων παράφρονες καταδύντες εἰς τὰς τῶν σαρκῶν ἐπιθυμίας καὶ φαντασίας, καὶ ἐπιλαθόμενοι τῆς περὶ θεοῦ ἐννοίας καὶ δόξης, ἀμυδρῷ τῷ λογισμῷ, μᾶλλον δὲ ἀλογίᾳ χρησάμενοι, τὰ φαινόμενα θεοὺς ἀνετυπώσαντο, τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα δοξάζοντες, καὶ τὰ ἔργα μᾶλλον ἐκθειάζοντες, ἢ τὸν τούτων αἴτιον καὶ δημιουργὸν δεσπότην θεόν. ὥσπερ δὲ κατὰ τὸ προλεχθὲν παράδειγμα οἱ εἰς τὸν βυθὸν καταδυόμενοι, ὅσῳ μᾶλλον ἐπικαταβαίνουσι, τοσοῦτο εἰς τὰ σκοτεινότερα καὶ βαθύτερα ὁρμῶσιν· οὕτω καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων πέπονθε γένος. οὐ γὰρ ἁπλῆν ἔσχον τὴν εἰδωλολατρείαν, οὐδὲ ἀφ' ὧν ἤρξαντο, ἐν τούτοις καὶ διέμειναν, ἀλλ' ὅσον τοῖς πρώτοις ἐνεχρόνιζον, τοσοῦτον ἑαυτοῖς καινοτέρας ἐφεύρισκον δεισιδαιμονίας· καὶ κόρον οὐ λαμβάνοντες τῶν πρώτων, ἄλλοις πάλιν ἐνεπίμπλαντο κακοῖς, προκόπτοντες ἐν τοῖς αἰσχίστοις, καὶ πλεῖον ἑαυτῶν ἐπεκτείνοντες τὴν ἀσέβειαν. τοῦτο δὲ καὶ ἡ θεία
» γραφὴ μαρτύρεται λέγουσα· ὅταν ἔλθῃ ἀσεβὴς
» εἰς βάθος κακῶν καταφρονεῖ. ἤδη γὰρ ἀπεπήδησεν ἡ διάνοια τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ θεοῦ· καὶ καταβαίνοντες ταῖς ἐννοίαις τε τοῖς λογισμοῖς οἱ ἄνθρωποι πρῶτον οὐρανῷ καὶ ἡλίῳ, καὶ σελήνῃ, καὶ τοῖς ἄστροις τὴν τοῦ θεοῦ τιμὴν ἀνέθηκαν· ἐκείνους οὐ μόνον θεοὺς εἶναι νομίζοντες, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων τῶν μετ' αὐτοὺς αἰτίους τυγχάνειν. εἶτ' ἐπικαταβαίνοντες τοῖς σκοτεινοῖς λογισμοῖς, αἰθέρα καὶ τὸν ἀέρα, καὶ τὰ ἐν τῷ ἀέρι προσηγόρευσαν θεούς. προβαίνοντες δὲ τοῖς κακοῖς, ἤδη καὶ τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς τῶν σωμάτων συστάσεως τὴν θερμὴν καὶ τὴν ψυχρὰν καὶ τὴν ξηρὰν καὶ τὴν ὑγρὰν οὐσίαν θεοὺς ἀνύμνησαν. ὡς δὲ, οἱ τέλεον πεσόντες

esse conditam, non vlterius viribus suis vtitur ad Deum rationem, siue quod idem est, verbum, secundum quam creata est, contemplandum. Extra se igitur posita, ea quæ non sunt, animo concipit, & configurat. Nam quum speculum quod in mente est, sinuosis corporalium inuolucris obducet, per quod solum patris imaginem contemplari poterat, desinit ea videre, quæ animo imaginari debebat, raptaturque in omnem partem, & in ea sola obtutum habet, quæ sensibus occursant. Qua-
A propter vndique omni carnali concupiscentia scatens & opinionibus turbida, Deum cuius in animo obliuionem concepit, imaginando cogitandoque ex rebus corporeis sensibilibusque sibi confingit, iisque quæ visibilia sunt, numinum appellationem consecrat, quippe quum ea sola magnificat, quæ animo concupiscit, & cum voluptate adspectat. Est igitur malitia præuia, anteambuloque idololatriæ. Vt enim homines malitiam quæ nulla est, didicerunt effingere: ita quoque Deum, qui nullus
B erat, effigurarunt, non aliter quam si quis in profundum demersus & exors iam lucis, ac sine conspectu earum rerum, quæ luce reteguntur, oculis humi vergentibus, aquaque superne aciem oculorum premente, sola quę in profundo sunt, percipit: nec præterea quicquam esse in rerum natura opinatur, eaque, quæ ita sibi in aquis apparent, rerum omnium potissima credat: ita olim stolidi homines demersi in carnales libidines & imaginationes, oblitique earum rationum dogmatumque, quibus Deus intelligitur: obscura cordis ratiocinatione, vel
C potius irrationali vecordia vsi, rem visibilem esse Deum finxerunt: creaturam præ creatore honoribus prosequentes: & de operibus diuiniora, quam de authore & opifice Deo sentientes. Vt autem secundum superiorem comparationem, qua qui in profundum vrinantur, quanto magis descendunt, tanto ad tenebrosiora semper altioraque abripiuntur, ita quoq; non dissimile quiddam humano generi euenit. Non enim simplicem tenuerunt idololatriam, neque vnde incœperunt in iis quoque perstiterunt, sed quanto diutius prioribus inuete-
D rati sunt, tanto magis ac magis nouas sibi superstitiones repererunt, ac nondum prioribus satiati, aliis se denuo malis impleuerunt, dum pergunt in turpissimis, vlteriusque suam impietatem extendunt. Quod ipsum etiam sacra scriptura attestatur dicens: *Quum venerit impius ad profunditatem malorum, contemnit.* Nuper enim quum resiliisset a Deo mens humana, ac cogitationes rationesque suas demisisset, primum cælo, soli, lunæ, reliquisque stellis diuinos honores consecraue-
E runt, eos non solum numina, sed aliarum quoque rerum deinceps autores fuisse arbitrati, mox adhuc magis humi cum tenebricosis suis cogitationibus subsidentes, æthera, & aerem, eaque, quæ in aere sunt, deos appellauerunt. Prouecti vero vlterius in malis, iam & elementa, principiaque illa, quibus corpus constituitur, calorem, frigus, siccitatem, & humiditatem pro numinibus celebrauerunt. Vt autem qui penitus ex alto in terram afflicti,

inſtar terreſtrium cochlearum, torquent ſeſe ac reptant: ita quoque impientiſſimi mortales vbi ſemel ceciderant a concipienda imagine Dei, homines deinde, & hominum formas, tum viuentium, tum defunctorum, in deos retulerunt. Poſtmodum vero cogitationibus, conſiliiſque deterioribus initis, in lapides etiam & ligna, reptilia tum aquatici generis, tum terreſtris, & in brutas, ferasque beluas, diuinum & ſupramundanum nomen transtulerunt, omnes interim diuinos honores illis attribuentes, vero ac legitimo, reque ipſa Deo, Chriſti Patre, reiecto. Cæterum vtinam vel hic ſaltem conſtitiſſet vecordium audacia, & non vlterius prodeuntes, impietatibus ſeſe grauioribus contaminaſſent. Nam tantopere quidam mente prolapſi ſunt, tantiſque tenebris animum ſuum inuoluerunt, vt quæ nequaquam vlla ratione eſſe poterant, aut vnquam conſpecta eſſent, ea & excogitarint, & numina fecerint: quippe qui bruta rationabiliaque animalia inuicem permiſcentes, & in vnam ſpeciem contrahentes, pro diis colant. Quales ſunt apud Ægyptios Canicipites, Serpenticipites, Aſinicipites, & in Libya Iupiter Ammon veruecino capite configuratus. Alij vero partes corporis, aut caput, aut humeros, aut manus, aut pedes ſeorſim ſibi deſumentes, inter deos extulerunt, & cæremoniis coluerunt, quaſi eis non ſufficiat integrum, & non in partes decurtatum corpus religiones deorum obtinuiſſe. Alij adhuc magis ſceleratam ſuperſtitionem amplificantes, ex vitiis ſuis occaſione ſumpta, libidinem, & cupidinem indigitantes adorauerunt. Qualis eſt apud eos Amor & in Papho Venus. Alij rurſus vt ſeſe malis venditarent, & gratificarentur, auſi ſunt ſuos principes, eorumque liberos inter numina referre, aut per reuerentiam regum, aut per metum tyrannorum. Vt in Creta famigeratus ille Iupiter, in Arcadia Mercurius, apud Indos Dionyſius, apud Ægyptios Iſis & Oſiris, & Orus, & hoc tempore Antinous Adriani Romanorum Imperatoris amaſius, quem non ignari hominem fuiſſe, & hominem nequaquam ſanctum, ſed potius ſtupris & propudiis plenum, ob metum præcipientis in cultu ac veneratione habent. Quum enim profectus eſſet in Ægyptum Adrianus, defunctum ibi voluptatis ſuæ miniſtrum publico edicto ſtatuit, vt ſacrificiis colerent: qua quidem re, vt ipſe etiam a funere, pueri ſe amatorem oſtendit, ita recens refutandæ idololatriæ documentum de ſe præbuit, declarauitque eam non alia de cauſa ab hominibus inſtitutam eſſe, quam deſiderio eorum, qui figmentis repræſentantur, quemadmodum Sapientia Dei atteſtatur: *Origo fornicationis, idolorum inuentio eſt.* Ne mihi hic dubius hæſites, neue longe a fide rem abeſſe credas, quod dico: Non ita pridem, & fortaſſe etiam nunc, Romanus ſenatus ſuos ab origine imperatores, aut omnes, aut ſaltem eos, quos ipſis libitum eſt, cælo ariſque dedicant, legibuſque & ſenatuſconſultis deos eſſe iubent.

E di-

περὶ τὴν γῆν ἰλυσπῶνται δίκην τῶν ἐν τῇ χέρσῳ κοχλιῶν· οὕτως οἱ ἀσεβέστατοι τῶν ἀνθρώπων, πεσόντες καὶ καταπεσόντες ἀπὸ τῆς περὶ θεοῦ φαντασίας, λοιπὸν καὶ ἀνθρώπους καὶ ἀνθρώπων μορφὰς, τῶν μὲν ἔτι ζώντων, τῶν δὲ καὶ μετὰ θάνατον, εἰς θεοὺς ἀνέθηκαν. ἔτι δὲ καὶ χείρονα βουλόμενοι καὶ λογιζόμενοι, ἤδη καὶ εἰς λίθους καὶ ξύλα καὶ ἑρπετὰ, ἔνυδρά τε, καὶ χερσαῖα, καὶ εἰς τὰ τῶν ἀλόγων ἀνήμερα ζῶα, τὴν θείαν καὶ ὑπερκόσμιον τοῦ θεοῦ προσηγορίαν μετήνεγκαν· πᾶσαν τιμὴν θεοῦ αὐτοῖς ἀπονέμοντες,

A

καὶ τὸν ἀληθινὸν καὶ ὄντως ὄντα θεὸν τὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα ἀποστρεφόμενοι. εἴθε δὲ κἂν μέχρι τούτων εἱστήκει τῶν ἀφρόνων ἡ τόλμα, καὶ μὴ περαιτέρω βαίνοντες ἑαυτοὺς ταῖς ἀσεβείαις ἐνέφυρον· τοσοῦτον γάρ τινες καταπεπτώκασι τῇ διανοίᾳ καὶ ἐσκοτίσθησαν τὸν νοῦν, ὥστε καὶ τὰ μηδ' ὅλως μηδαμῶς ὑπάρχοντα, μὴ δὲ ἐν τοῖς γινομένοις φαινόμενα, ὅμως ἑαυτοῖς ἐπινοῆσαι καὶ θεοποιῆσαι. λογικὰ γὰρ ἀλόγοις ἐπιμίξαντες, καὶ ἀνόμοια τῇ

B

φύσει ἐγκείραντες, ὡς θεοὺς θρησκεύουσιν· οἷοί εἰσιν οἱ παρ' Αἰγυπτίοις κυνοκέφαλοι καὶ ὀφιοκέφαλοι καὶ ὀνοκέφαλοι, καὶ ὁ παρὰ Λίβυσι κριοκέφαλος Ἄμμων. ἄλλοι δὲ τὰ μέρη τῶν σωμάτων, κεφαλὴν καὶ ὦμον καὶ χεῖρα καὶ πόδα καθ' ἑαυτὰ διελόντες, ἕκαστον εἰς θεοὺς ἀνέθηκαν, καὶ ἐξεθείασαν. ὥσπερ οὐκ ἀρκούμενοι ἐξ ὁλοκλήρου τοῦ ὅλου σώματος ἔχειν τὴν θρησκείαν· ἐπιτείνοντες δὲ τὴν ἀσέβειαν ἕτεροι, τὴν πρόφασιν τῆς τούτων εὑρέσεως καὶ τῆς ἑαυτῶν κακίας τὴν ἡδονὴν

C

καὶ τὴν ἐπιθυμίαν θεοποιήσαντες, προσκυνοῦσιν· οἷός ἐστιν ὁ παρ' αὐτοῖς Ἔρως καὶ ἡ ἐν Πάφῳ Ἀφροδίτη· οἱ δὲ, αὐτῶν ὥσπερ φιλοτιμούμενοι τοῖς χείροσιν, ἐτόλμησαν τοὺς παρ' αὐτῶν ἄρχοντας, ἢ καὶ τοὺς τούτων παῖδας εἰς θεοὺς ἀναθεῖναι. ἢ διὰ τιμὴν τῶν ἀρξάντων, ἢ διὰ φόβον τῆς αὐτῶν τυραννίδος, ὡς ὁ ἐν Κρήτῃ παρ' αὐτοῖς περιβόητος Ζεὺς· καὶ [ὁ] ἐν Ἀρκαδίᾳ Ἑρμῆς· καὶ παρὰ μὲν Ἰνδοῖς Διόνυσος· παρὰ δὲ Αἰγυπτίοις Ἶσις καὶ Ὄσιρις καὶ Ὧρος· καὶ ὁ νῦν Ἀδριανοῦ τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως

D

παιδικὸς Ἀντίνοος, ὃν καίπερ εἰδότες ἄνθρωπον, καὶ ἄνθρωπον οὐ σεμνὸν, ἀλλ' ἀσελγείας ἔμπλεον, διὰ φόβον τοῦ προστάξαντος σέβουσιν. ἐπιδημήσας γὰρ Ἀδριανὸς τῇ χώρᾳ τῶν Αἰγυπτίων, τελευτήσαντα τὸν τῆς ἡδονῆς αὐτοῦ ὑπηρέτην Ἀντίνοον, ἐκέλευσε θρησκεύεσθαι. αὐτὸς μὲν καὶ μετὰ θάνατον ἐρῶν τοῦ παιδός· ἔλεγχον δὲ ὅμως καθ' ἑαυτοῦ, καὶ γνώρισμα κατὰ πάσης εἰδωλολατρείας παρέχων, ὅτι οὐκ ἄλλως εὑρέθη παρὰ τοῖς ἀνθρώποις αὕτη, ἢ δι' ἐπιθυμίαν τῶν πλασαμένων· καθὼς καὶ ἡ σοφία

E

τοῦ θεοῦ προμαρτύρεται λέγουσα· ἀρχὴ πορνείας ἐπίνοια εἰδώλων:- καὶ μή τι θαυμάσῃς, μὴ δὲ μακρὰν πίστεως εἶναι τὸ λεγόμενον νομίσῃς, ὅπου γε καὶ οὐ πολλῷ πρότερον, ἢ τάχα καὶ μέχρι νῦν ἡ Ῥωμαίων σύγκλητος τοὺς πώποτε αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς ἄρξαντας βασιλέας, ἢ πάντας, ἢ οὓς ἂν αὐτοὶ βούλωνται καὶ κρίνωσι, δογματίζουσιν ἐν θεοῖς εἶναι, καὶ θρησκεύεσθαι θεοὺς γράφουσιν.

ὁ δ

οὓς μὲν γὰρ ἀπεχθάνονται, τούτους ὡς πολεμίους τὴν φύσιν ὁμολογοῦσι, καὶ ἀνθρώπους ὀνομάζουσιν· οὓς δὲ καταθυμίους ἔχουσι, τούτους δι' ἀνδραγαθίαν θρησκεύεσθαι προστάττουσιν· ὥσπερ ἐπεξουσίας ἔχοντες τὸ θεοποιεῖν αὐτοί, ἄνθρωποι τυγχάνοντες καὶ εἶναι θνητοὶ μὴ ἀρνούμενοι. ἔδει δὲ θεοποιοῦντας αὐτούς, μᾶλλον εἶναι θεοὺς αὐτούς· τὸν γὰρ ποιοῦντα τοῦ ποιουμένου κρείττονα εἶναι δεῖ· καὶ ὁ κρίνων, τοῦ κρινομένου ἐξ ἀνάγκης ἄρχει· καὶ ὁ διδούς, πάντως ὃ ἔχει χαρίζεται. ὥσπερ ἀμέλει καὶ πᾶς βασιλεὺς ὃ μὲν ἔχει, χαρίζεται, τῶν δὲ λαμβανόντων κρείττων καὶ μείζων ἐστίν. εἴπερ οὖν οὓς θέλουσιν αὐτοί, τούτους θεοὺς δογματίζουσιν εἶναι, ἔδει καὶ αὐτοὺς πρῶτον εἶναι θεούς. ἀλλὰ τὸ θαυμαστόν ἐστι τοῦτο, ὅτι αὐτοὶ ἀποθνήσκοντες ὡς ἄνθρωποι, ἐλέγχουσι τὴν ἑαυτῶν περὶ τῶν θεοποιηθέντων ὑπ' αὐτῶν ψῆφον εἶναι ψευδῆ. οὐ τοῦτο δὲ τὸ ἔθος, οὐ καινόν, οὐδὲ ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων ἤρξατο βουλῆς, ἀλλ' ἦν ἄνωθεν προγιγνόμενον, καὶ προμελετώμενον ἐπὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἔννοιαν. καὶ γὰρ οἱ πάλαι παρ' Ἕλλησι διαβεβοημένοι θεοὶ Ζεύς, καὶ Ποσειδῶν, καὶ Ἀπόλλων, καὶ Ἥφαιστος καὶ Ἑρμῆς, καὶ ἐν θηλείαις Ἥρα, καὶ Δημήτηρ, καὶ Ἀθηνᾶ, καὶ Ἄρτεμις, τῇ Θησέως τοῦ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἱστορουμένου διαταγῇ, ἐκελεύσθησαν λέγεσθαι θεοί. καὶ οἱ μὲν διαταξάμενοι, ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκοντες, θρηνοῦνται· οὓς δὲ διετάξαντο, οὗτοι ὡς θεοὶ προσκυνοῦνται. ὢ πολλῆς ἐναντιότητος καὶ μανίας· τὸν διαταξάμενον εἰδότες, οὓς διετάξατο προτιμῶσι. καὶ εἴθε μέχρις ἀρρένων εἱστήκει τούτων ἡ εἰδωλολατρεία, καὶ μὴ εἰς θηλείας κατέφερον τὴν θείαν προσηγορίαν. καὶ γὰρ καὶ γυναῖκας, ἃς οὐδὲ εἰς κοινὴν περὶ πραγμάτων συμβουλίαν λαμβάνειν ἀσφαλές, ταύτας τῇ τοῦ θεοῦ τιμῇ θρησκεύουσι καὶ σέβουσιν. ὡς αἱ μὲν παρὰ Θησέως διαταγεῖσαι, ἃς προειρήκαμεν. παρὰ δὲ Αἰγυπτίοις, Ἶσις, καὶ Κόρη, καὶ νεωτέρα, καὶ παρ' ἄλλοις Ἀφροδίτη. τὰ γὰρ τῶν ἄλλων ὀνόματα οὐδὲ λέγειν εὐαγὲς ἡγοῦμαι, πάσης χλεύης ὄντα μεστά. πολλοὶ γὰρ οὐ μόνον ἐν τοῖς πάλαι, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀποβαλόντες φίλτατα καὶ ἀδελφοὺς καὶ συγγενεῖς καὶ γυναῖκας. πολλαὶ δὲ καὶ ἄνδρας ἀποβαλοῦσαι, οὓς πάντας ἤλεγξεν ἡ φύσις ἀνθρώπους εἶναι θνητούς, τούτους καὶ ταύτας διὰ τὸ πολὺ περὶ αὐτῶν πένθος ἀναζωγραφήσαντες, καὶ θυσίας ἀναπλάσαντες, ἀνέθηκαν, οὓς οἱ μετὰ ταῦτα διὰ τὴν πλάσιν, καὶ τὴν τοῦ τεχνίτου φιλοτιμίαν θεοὺς ἐθρήσκευσαν· πρᾶγμα πάσχοντες οὐ κατὰ φύσιν. οὓς γὰρ οἱ γονεῖς ὡς μὴ ὄντας θεοὺς ἐθρήνησαν· οὐκ ἂν γὰρ εἴπερ ᾔδεισαν αὐτοὺς θεούς, ὡς ἀπολλομένους ἐκόψαντο. τοῦτο γὰρ χάριν οὐ μόνον νομίζοντες αὐτοὺς εἶναι θεούς· ἀλλὰ μὴ δὲ ὅλως ὑπάρχειν ἐν εἰκόνι τύπους ἐτυπώσαντο· ἵνα τοῦ μηκέτι εἶναι τὴν διὰ τῆς εἰκόνος δόκησιν ὁρῶντες, παραμυθῶνται, τούτοις ὅμως οἱ ἄφρονες, ὡς θεοῖς εὔχονται. καὶ τὴν τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ τιμὴν τούτοις περιτεθέασιν. ἐν γοῦν Αἰγύπτῳ εἰς ἔτι καὶ νῦν ὁ περὶ

E diuerso in quos male animati sunt, & pro hostibus habent, illosque quæ eorum natura est homines esse agnoscunt, rursus, quos gratia & amore prosequuntur, hos ob virtutem coli præcipiunt, non aliter quam si numinis faciendi ius potestatemque haberent, quum illi ipsi & homines sint, & sese mortales esse non diffiteantur. Atqui deceret istos deorum conditores, ipsos potissimum deos esse. Id enim quod facit, eo quod conficitur præstantius esse debet. Et is qui sancit, in id quod sancitur, im-
A perium obtinet, & is qui donat, plane quod in potestate sua habet, donat. Ita certe & rex, id quod possidet elargitur, iisque, qui accipiunt, superior & potentior est. Si igitur quos ipsis libuit, Senatusconsulto deos reddunt, oportebat ante omnia ipsos esse deos. Cæterum hoc mirificum est, quod ipsi morientes, falsum esse docent suum de diis constituendis suffragium. Non tamen ista consuetudo recens, neque a senatu Romanorum originem sumpsit, sed iam olim id factitatum, & in vsu habitum est,
B in decernenda diuinitate. Nam & prisci in Græcia, celeberrimique Dij, Iupiter, Neptunus, Apollo, Vulcanus, Mercurius: & inter fœminas, Iuno, Ceres, Pallas, Diana, Thesei edicto, qui ibi regnauit (vt in historiis est) accepere numen, ac diuinitatem. Quum interim qui sanxerunt vita functi, vt mortui lugeantur, quos autem edictis sanxerunt, inter numina recipiantur. O in se arietantem vesaniam, norunt quales sint autores consecrandi, eos tamen qui ab ipsis consecrati
C sunt, potiores ducunt. Atque vtinam intra mares studium istud vecors idololatriæ constitisset, neque fœminis detulissent diuinum nomen. Nam & fœminas, quas neque ad commune de republica consilium tutum est admittere: illas ipsas, Deorum religione vt numina venerãtur. Ex quo genere sunt illæ (quas supra diximus) a Theseo inter numina relatæ. Ex quo item genere apud Ægyptios Isis, & Proserpina minor: & apud alios, Venus. Nam aliorum nomina, ne fas quidem arbitramur, quorum vel mentio vlla habeatur, quum sint
D omni ludibrio plena. Quandoquidem multi non modo priscis, sed & nostris temporibus, vbi amisere quos charissimos habent fratres, cognatos, vxores: multæ item viduæ, maritos extinctos, quum omnibus constet eos ex natura homines fuisse: istos tamen, inquam, istasq; ob ingentem luctum, desideriumque, fictis depictisque figuris expressos, inter numina dedicauerunt. Posteri deinde admirati elegantiam, artificiumque operis, eosdem pro diis habuere, idque præter omnem rationem naturæ,
E quum eos colant, quos ipsi parentes, vt neutiquam Deos, comploraure, quippe sine luctu futuri, si deos illos esse certum habuissent. Ideo enim quod eos non modo nõ crederent deos, sed plane nullos reputarent, imaginibus eos effigurari voluerunt, vt eos non vlterius superstites, per effigiei similitudinem obtuentes, hoc genere repræsentationis dolorem suum mitigarent. His tamen simulachris stulti, vt diis, vota faciunt, & veri numinis cæremoniis prosequuntur. Certe in Ægypto etiam nunc de Osiride,

Osiride, Horo, Typhone, aliisque vt perditis & extinctis, deploratio solennis peragitur, armamentaq; Dodonæ, & Corybantes in Creta, satis argumento sunt, Iouem non fuisse Deum, sed hominem, eumque ex crudiuoro patre progenitum. Et quod mirum est, Plato ille apud Græcos sapiens ac proinde clarus ac magnificus, veluti de numine cogitabundus in Piræum cum Socrate accedit, hominis arte deformatam Dianam adoraturus. Has vero aliasq; eiusmodi idololatriæ excogitandæ vecordias, iam olim & ante multa tempora prædocuit scriptura his verbis; *Origo fornicationis, idolorum excogitatio, inuentio eorum, pestis vitæ. Neque enim ab initio fuere, neque in æternum futura sunt: ambitione enim hominum in mundum venere, ideoque compendiaria eorum consummatio excogitata est. Acerbo enim luctu attritus pater filij subito e vita abrepti, imaginem fecit, eumque vita functum, quasi viuum cultu prosequitur, subditisque suis mysteria religionis ritusque tradit. deinde mos impius tempore inualescens, vim legis obtinuit. Tyrannorum quoque imperiis sculptilia venerationem adepta sunt: quibus enim ante oculos non poterant honores exhibere, eo quod procul illinc habitarent, eorum speciem imaginibus expresserunt: vt iis, quos ita honoratos volebant, tanquam præsentibus hac opera adularentur. Cæterum quo maiores superstitionis accessiones fierent, artificis quoque instigauit ambitio, qui cum fortasse principi vellet gratificari, summa ope nixus est simulachrum quam pulcherrime elaborare. Cæterum vulgus allectum gratia, venustateque istiusmodi opificij, hominem qui non ita pridem coli cœpit, pro deo habuit. idque in vitæ insidias versum est, quoniam aut calamitatibus suis, aut tyrannidi inseruientes homines proprium illud solius Dei, & incommunicabile nomen lapidibus, & lignis imposuerunt.* Cum igitur tali initio idolorum figmenta inter homines (attestante scriptura) prodierint, tempestiuum mihi videtur, vt ea vanitatis, falsoque vsurpati diuini nominis reuincamus: non tam aliunde petitis argumentis, quam ex illis ipsis, quæ ipsi de suis numinibus opinantur. Si quis enim eorum acta, quos ipsi deos prædicant, in vnum colligat (vt ab infimis exordiar) inueniet, eos non solum mortales, sed mortalium omnium teterrimos fuisse, vt in Iouis amoribus, libidinibusque apud poetas videre licet. cuius generis est, dum audis eum Ganymedem rapere, furta adulteriorum patrare, pauere item & angi, ne contra ipsius sententiam mœnia Troianorum excindantur. Quale item est, dum vides eum ægre, indignanterque ferre filij sui Sarpedonis mortem, eique opitulari velle, sed non posse, insidiasque Deorum aliorum experiri, Mineruæ (inquam) Iunonis, & Neptuni, succurrique eidem a fœmina Thetide & centimano Ægeone, ac voluptatibus succumbere, mulierculisque ancillari, & gratia

Θσίρεως καὶ Ὥρου καὶ Τύφωνος καὶ τῶν ἄλλων θρῆνος τῆς ἀπωλείας ἐπιτελεῖται. καὶ τὰ ἐν Δωδώνῃ Χαλκεῖα, καὶ οἱ ἐν Κρήτῃ Κορύβαντες, τὸν Δία μὴ εἶναι θεὸν ἐλέγχουσιν, ἀλλ' ἄνθρωπον. καὶ τοῦτον ἐκ πατρὸς ὠμοβόρου γενόμενον. καὶ τό γε θαυμαστὸν, ὅτι καὶ ὁ πάνυ παρ' Ἕλλησι σοφὸς καὶ πολλὰ καυχησάμενος, ὡς περὶ θεοῦ διανοηθεὶς ὁ Πλάτων, εἰς τὸν Πειραιᾶ μετὰ Σωκράτους κατέρχεται, τὴν ἀνθρώπου τέχνῃ πλασθεῖσαν Ἄρτεμιν προσκυνή-
A σων. ταύτας δὲ καὶ τὰς τοιαύτας τῆς εἰδωλομανείας εὑρέσεις, ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλοῦ προεδίδασκεν ἡ γραφὴ, λέγουσα· ἀρχὴ πορνείας ἐπίνοια εἰδώλων· εὕρεσις δὲ αὐτῶν, φθορὰ ζωῆς. οὔτε γὰρ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, οὔτε εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται. κενοδοξίᾳ γὰρ ἀνθρώπων ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ διὰ τοῦτο σύντομον αὐτῶν τὸ τέλος ἐπενοήθη. ἀώρῳ γὰρ πένθει τρυχόμενος πατὴρ τοῦ ταχέως ἀφαιρεθέντος τέκνου εἰκόνα ποιήσας, τὸν τότε νεκρὸν ἄνθρωπον, νῦν ὡς ζῶντα ἐτίμησε, καὶ παρέδωκε τοῖς
B ὑποχειρίοις μυστήρια καὶ τελετάς. εἶτ' ἐν χρόνῳ κρατηθὲν τὸ ἀσεβὲς ἔθος, ὡς νόμος ἐφυλάχθη. καὶ τυράννων ἐπιταγαῖς ἐθρησκεύετο τὰ γλυπτὰ, οὓς ἐν ὄψει μὴ δυνάμενοι τιμᾶν ἄνθρωποι διὰ τὸ μακρὰν οἰκεῖν, τὴν πόρρωθεν ὄψιν ἀνατυπωσάμενοι, ἐμφανῆ εἰκόνα τοῦ τιμωμένου βασιλέως ἐποίησαν, ἵνα τὸν ἀπόντα ὡς παρόντα κολακεύωσι διὰ τῆς σπουδῆς. εἰς ἐπίτασιν δὲ θρησκείας καὶ τοὺς ἀγνοοῦντας ἡ τοῦ τεχνίτου προετρέψατο φιλοτιμία. ὁ μὲν γὰρ ἴσως τῷ κρατοῦντι βουλόμενος ἀρέ-
C σαι, ἐξεβιάσατο τῇ τέχνῃ τὴν ὁμοιότητα ἐπὶ τὸ κάλλιον· τὸ δὲ πλῆθος ἐφελκόμενον, διὰ τὸ εὔχαρι τῆς ἐργασίας, τὸν πρὸ ὀλίγου τιμηθέντα ἄνθρωπον, νῦν σέβασμα ἐλογίσαντο. καὶ τοῦτο ἐγένετο τῷ βίῳ εἰς ἔνεδρον· ὅτι ἢ συμφορᾷ, ἢ τυραννίδι δουλεύσαντες ἄνθρωποι, τὸ ἀκοινώνητον ὄνομα λίθοις καὶ ξύλοις περιέθηκαν. Τοιαύτης τοίνυν τῆς τῶν εἰδώλων εὑρέσεως, ἐπὶ μαρτυρεῖ τῇ γραφῇ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀρξαμένης καὶ ἀναπλασθείσης, ὥρα λοιπόν σοι καὶ τὸν κατ' αὐτῆς ἔλεγχον ἀποδεῖξαι.
D οὐ τοσοῦτον ἔξωθεν, ὅσον ἀφ' ὧν οὗτοι περὶ αὐτῶν φρονοῦσι τὰ τεκμήρια λαμβάνοντες. εἰ γάρ τις τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων θεῶν, ἵνα πρῶτον ἀπὸ τούτων τῶν κάτωθεν ἄρξωμαι, λάβοι τὰς πράξεις, εὑρήσει μὴ μόνον οὐκ εἶναι αὐτοὺς θεοὺς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς αἰσχίστους γεγονότας. οἷον γὰρ, οἷόν ἐστιν ἰδεῖν τοὺς παρὰ ποιηταῖς τοῦ Διὸς ἔρωτας, καὶ τὰς ἀσελγείας, οἷόν ἐστιν αὐτὸν ἀκούειν· ἁρπάζοντα μὲν τὸν Γανυμήδην, καὶ τὰς κλοπιμαίους ἐργαζόμενον μοιχείας. δεδιότα δὲ καὶ δει-
E λιῶντα μὴ παρὰ γνώμην αὐτοῦ τὰ τῶν Τρώων ἀπόλληται τείχη· οἷόν ἐστιν ἰδεῖν αὐτὸν ἀχθόμενον ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ υἱέος αὐτοῦ Σαρπηδόνος· καὶ βουλόμενον αὐτῷ βοηθῆσαι καὶ μὴ δυνάμενον· καὶ ἐπιβουλευόμενον [μὲν] ὑπὸ τῶν ἄλλων [λεγομένων] θεῶν, Ἀθηνᾶς δὴ λέγω καὶ Ἥρας, καὶ Ποσειδῶνος· βοηθούμενον δὲ ὑπὸ Θέτιδος γυναικὸς καὶ τοῦ ἑκατοντάχειρου Αἰγαίωνος· καὶ νικώμενον ὑπὸ ἡδονῶν, δουλεύοντα δὲ γυναιξί.

καὶ

καὶ δι' αὐτὰς ἐν ἀλόγοις ζώοις τετράποσί τε καὶ πτηνοῖς τῆς φαντασίας παρακινδυνεύοντα. καὶ πάλιν αὐτὸν μὲν κρυπτόμενον διὰ τὴν τοῦ πατρὸς ἐπιβουλήν· τὸν δὲ Κρόνον ὑπ' αὐτοῦ δεσμούμενον, κακοῦντα ἀποτεμνόμενόν τε τὸν πατέρα. ἆρ' οὖν ἄξιον τοῦτον ὑπονοεῖν θεὸν, τοσαῦτα δράσαντα, καὶ διαβληθέντα, ἃ μὴ δὲ οἱ κοινοὶ ῥωμαίων νόμοι καὶ τοὺς ἁπλῶς ἀνθρώπους ἐπιτρέπουσι ποιεῖν; Ἵνα γὰρ ἐκ πολλῶν ὀλίγα μνημονεύσω διὰ τὸ πλῆθος, τίς ἰδὼν αὐτοῦ τὴν εἰς Σεμέλην, καὶ Λήδαν, καὶ Ἀλκμήνην, καὶ Ἄρτεμιν, καὶ Λητῶ, καὶ Μαῖαν, καὶ Εὐρώπην, καὶ Δανάην καὶ Ἀντιόπην παρανομίαν καὶ φθοράν; ἢ τίς ἰδὼν τὴν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀδελφὴν ἐπιχείρησιν καὶ τόλμαν, ὅτι τὴν αὐτὴν ἀδελφὴν εἶχε καὶ γυναῖκα, οὐκ ἂν χλευάσειε, καὶ ζημιώσειε θανάτῳ; ὅτι μὴ μόνον ἐμοίχευσεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ τῆς μοιχείας γινομένους αὐτῷ παῖδας θεοποιήσας ἀνέθηκεν ἐπικάλυμμα τῆς παρανομίας αὐτοῦ, τὴν τῆς θεοποιΐας φαντασίαν κατασκευάζων· ὧν εἰσι Διόνυσος, καὶ Ἡρακλῆς, καὶ Διόσκουροι, καὶ Ἑρμῆς, καὶ Περσεὺς καὶ Σώτειρα· τίς ἰδὼν τὴν τῶν λεγομένων θεῶν ἀκατάλλακτον πρὸς ἑαυτοὺς ἔριν ἐν Ἰλίῳ, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Τρώων χάριν οὐ καταγνώσεται τῆς ἀσθενείας αὐτῶν; ὅτι διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαν καὶ τοὺς ἀνθρώπους παρώξυναν· τίς ἰδὼν ὑπὸ μὲν Διομήδους τιτρωσκομένους Ἄρεα καὶ Ἀφροδίτην, ὑπὸ δὲ Ἡρακλέους τὴν Ἥραν καὶ τὸν ὑποχθόνιον, ὃν καλοῦσι θεὸν Ἀϊδωνέα· καὶ Διόνυσον μὲν ὑπὸ Περσέως, Ἀθηνᾶν δὲ ὑπὸ Ἀρκάδος, καὶ τὸν Ἥφαιστον ῥιπτόμενον καὶ χωλαίνοντα οὐ καταγνώσεται τῆς φύσεως, καὶ ἀποστραφήσεται μὲν τοῦ λέγειν αὐτοὺς εἶναι ἔτι θεούς; φθαρτοὺς δὲ καὶ παθητοὺς αὐτοὺς ἀκούων, οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀνθρώπους [αὐτοὺς καὶ ἀνθρώπους] ἀσθενεῖς ἐπιγνώσεται, καὶ μᾶλλον τοὺς τρώσαντας, ἢ τοὺς τρωθέντας θαυμάσειεν; ἢ τίς ἰδὼν τὴν Ἄρεος πρὸς Ἀφροδίτην μοιχείαν, καὶ τὸν Ἡφαίστου κατ' ἀμφοτέρων κατασκευαζόμενον δόλον, καὶ τοὺς ἄλλους λεγομένους θεοὺς ἐπὶ θέαν τῆς μοιχείας ὑπὸ τοῦ Ἡφαίστου καλουμένους, καὶ αὐτοὺς ἐρχομένους, καὶ ὁρῶντας αὐτῶν τὴν ἀσέλγειαν, οὐκ ἂν γελάσειε, καὶ καταγνώσεται τῆς φαυλότητος αὐτῶν; ἢ τίς οὐκ ἂν γελάσειεν ὁρῶν τὴν Ἡρακλέους πρὸς τὴν Ὀμφάλην ἐκ μέθης παραφροσύνην καὶ ἀσωτίαν; τὰς γὰρ καθ' ἡδονὴν αὐτῶν πράξεις, καὶ τοὺς παραλόγους αὐτῶν ἔρωτας, καὶ τὰς ἐν χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ χαλκῷ καὶ σιδήρῳ καὶ λίθοις καὶ ξύλοις θεοπλαστίας, οὐ δεῖ διελέγχειν μετὰ σπουδῆς, τῶν πραγμάτων καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἐχόντων τὸ μῦσος, καὶ δι' ἑαυτῶν ἐπιδεικνυμένων τι τῆς πλάνης γνώρισμα, ἐφ' οἷς μάλιστα καὶ οἰκτειρήσειεν ἄν τις τοὺς ἀπατωμένους ἐν αὐτοῖς. τῇ γὰρ ἑαυτῶν γυναικὶ μισοῦντες τὸν ἐπιβαίνοντα μοιχὸν, τοὺς τῆς μοιχείας διδασκάλους θεοποιοῦντες οὐκ αἰσχύνονται· καὶ ταῖς ἀδελφαῖς αὐτοὶ οὐκ ἐπιμιγνύμενοι, τοὺς τοῦτο ποιήσαντας προσκυνοῦσι, καὶ ὁμολογοῦντες εἶναι κακὸν τὴν παιδοφθορίαν, τοὺς ἐπὶ ταύτῃ διαβαλλομένους θρησκεύουσι. καὶ ἃ μὴ δὲ ἐν ἀνθρώποις εἶναι ἐπιτρέπουσιν οἱ νόμοι, ταῦτα τοῖς ὑπ' αὐτῶν ὀνομαζομένοις

[εἶναι]

& gratia illarum versipellem sub imagine brutorum animantium, quadrupedum, volucrium, suam ipsius speciem in periculum adducere. Rursus eundem in latebris agitare ob patris insidias. Saturnum vero deinde vinciri, illumque ipsum, suum patrem euirare. Age quæso num dignum est, vt is, qui talia designat, quique eiusmodi flagitiis famosus est, quæ ne communes quidem leges Romanorum in mere hominibus impunita velint, pro nu-

A mine habeatur? Vt enim pauca ex multis ob multitudinem commemorem, quisnam quæso ex eius in Semelen, Ledam, Alcmenam, Dianam, Maiam, Europen, Danaen, & Antiopam, sceleribus & stupris, aut ex iis quæ in suam ipsius sororem patrauit, quam eandem & sororem habuit & vxorem, ipsum non vituperet, & morte mulctandum censeat? non solum ob crimina adulteriorum, sed quod, sceleribus suis prætextum coloremque honestatis quæsiuit, dum liberos ex adulteriis prosatos indigetes facit? Ex quorum nu-

B mero Bacchus est, Hercules item, Castor quoque & Pollux, Mercurius, Perseus & Diana sospitatrix. quis rursus conspicatus Deorum inter se irreconciliabile certamen, idque Græcorum, & Troianorum gratia, non eos condemnet imbecillitatis? dum mutua inuicem æmulatione etiam homines in se irritant? Quis item videns Martem & Venerem a Diomede Iunonem & infernum Iouem, & quem Plutonem appellant, ab Hercule: Dionysium a Perseo: Palladem ab Arcade vulnerari: Vul-

C canum ex præcipitatu claudicantem, non vituperarit talem conditionem naturæ? exhorrueritque eos numina appellare? ac non potius, dum eos audit violabiles, malisque obnoxios, pro hominibus, iisque non fortibus habeat, rectiusque vulneratores eorum, quam ipsos vulneratos suspiciat & admiretur? Aut quis recognoscens Martis cum Venere adulterium, & Vulcani contra vtrumque insidias, aliosque deos ad spectaculum stupri a Vulcano euocari, euocatosque aduentare, & obtueri eorum salacitatem, non in risum abeat,

D ac detestetur eorum nequitiam? Aut quis non in cachinnos soluatur, conspectis Herculeis cum Omphale ex ebrietate ineptiis & flagitiis? Neque enim necessum est, vt eorum libidines, amoresque absurdos, quos in auro, argento, ære, ferro, lapidibus, lignis expressos videas, sedulo argumentis & criminibus incessam & exagitem, cum ipsæ res suum ex se odium vltro habeant, erroresque eius superstitionis prodant. Qua de causa magnopere eorum miserearis, qui ita seducuntur, quippe

E qui quum indoleant vxoris pudicitiæ adulterum superuenire, magistros tamen adulteriorum non verentur in deos referre, & quum ipsi abstineant a sororum concubitu, eos tamen, qui hoc scelere contaminati sunt, adorare: fateri rem flagitiosam esse stuprare pueros famosos, tamẽ istiusmodi fœditate, sacris & altaribus colere, interdicta legibus, citra pudorem suis

numinibus adſcribere: ſupplicesque ante ligna procumbere, nec videre interim, res ſimiles ac prorſus eiuſdem generis ſuis ſeſe pedibus calcare, & pro fomentis ignium vſurpare, quum tamen partes earum rerum, numina appellent. Et quæ paulo ante in vſu communi habuere, ea per vecordiam (quum exculpta ſunt) colenda arbitrantur, nihil omnino, neque oculis, neque mente vtentes, quippe qui non deos, ſed artem cælatoris adorent. Quandiu enim impolitus eſt lapis, & rudis materia: tamdiu iſtiuſmodi res pedibus calcant, iiſque ad miniſteria ſua, & ſubinde viliſſima abutuntur. Cæterum vbi artifex ſuæ ſcientiæ modulos proportioneſque impreſſit, & in ſpeciem vel viri, vel mulieris effigurauerit, aguntur gratiæ artifici, ac iam deinde pro numinibus adorant, quos precio a ſculptore redemerunt. Non infrequens quoque eſt, vt ipſe ſtatuarius, quaſi oblitus quid ipſe elaborauerit: ſuis operibus preces affundat, & quæ paulo ante obradebat & concidebat, ea poſt artem inditam deos appellet. Atqui conueniret (ſiquidem iſta admiranda ſunt) artificis ingenium potius approbari, & non quæ ab ipſo figurata ſunt, figuratori anteponi. Non enim materia artem, ſed ars materiam iſto ornatu inſtruxit, ac deificauit. Multo igitur æquius erat, ipſum artificem ab iis adorari, quam ea, quæ ab illo fabrefacta ſunt, præſertim quum prior ſit ætate diis a ſe fabrefactis, illaque pro ipſius arbitrio, ſpeciem ſuam acceperint. Nunc contra, reiecta æquitate, & ſcientiam, & artem vilipendentes, ea quæ per artem & ſcientiam facta ſunt, ceremoniis diuinis proſequuntur. Et homine iſtorum conditore extincto, ea quæ ab ipſo condita ſunt, vt immortalia venerantur, quæ niſi noſtra quotidiana cura ſeruarentur, plane cum tempore (quæ ipſorum natura eſt) in nihilum abirent. Qui (quæſo) eorum non miſerearis? idque vel ea de cauſa, quod ipſi viſu præditi, ea quæ non vident, adoranda exiſtiment, & audientes quæ non audiunt, precibus ſolicitent. Et anima ratione que per naturam (vt homines) inſtructi, ea quæ ne ſemel quidem mouentur, ſed inanimata ſunt, vt deos ſalutent, & quod ſummæ admirationis, quos ipſi ſub ſua poteſtate habent, iis veluti dominis inſeruiant. Verum ne temere (quæſo) iſta a me aut falſo obiectari credas, quum fidem tibi etiam ipſis oculis tuis facere poſſis, ſæpe in iſtiuſmodi ſpectacula occurſantibus, quippe quæ vbique obuia & expoſita ſint. Sed tamen grauius teſtimonium de iſtis rebus penes ſacram ſcripturam reperias, quæ ab initio iam antea iſtarum rerum mentionem fecit, idque ſub his verbis: *Idola gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt: aures habent, & non audient: nares habent, & non odorabunt: manus habent, & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt, non clamabunt in gutture ſuo. Similes illis fiant, qui faciunt ea.* Neque Prophetica expoſtulatio ab illorum vituperatione abſtinuit, dicente ſpiritu: Pudefiant,

[εἶναι] θεοῖς περιληφθέντες οὐκ ἐρυθριῶσιν. εἶτα
προσκυνοῦντες λίθοις καὶ ξύλοις, οὐχ ὁρῶσιν ὅτι τὰ
μὲν ὅμοια τοῖς ποσὶ πατοῦσι καὶ καίουσι· τὰ δὲ τούτων
μέρη θεοὺς προσαγορεύουσι· καὶ ἃ πρὸς ὀλίγον εἰς
χρῆσιν εἶχον, ταῦτα διὰ παραφροσύνην γλύ-
ψαντες σέβουσιν· οὐχ ὁρῶντες, οὐδὲ λογιζόμενοι τὸ
σύνολον, ὅτι οὐ θεούς, ἀλλὰ τὴν τέχνην τοῦ γλύ-
ψαντος προσκυνοῦσιν. ἕως μὲν γὰρ ἄξυστός ἐστιν ὁ
λίθος, καὶ ἡ ὕλη ἀργή, ἐπὶ τοσοῦτον ταῦτα πατοῦσι
A καὶ τούτοις εἰς ὑπηρεσίας τὰς ἑαυτῶν πολλάκις καὶ
τὰς ἀτιμοτέρας χρῶνται. ἐπειδὰν δὲ ὁ τεχνίτης
εἰς αὐτὰ τῆς ἰδίας ἐπιστήμης ἐπιβάλῃ τὰς συμ-
μετρίας, καὶ ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς εἰς τὴν ὕλην
σχῆμα τυπώσῃ, τότε δὴ χάριν ὁμολογήσαντες τῷ
τεχνίτῃ, λοιπὸν ὡς θεοὺς προσκυνοῦσι, μισθοῦ πα-
ρὰ τοῦ γλύψαντος αὐτοὺς ἀγοράσαντες. πολλάκις
δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἀγαλματοποιός, ὥσπερ ἐπιλαθόμε-
νος, ὧν [αὐτὸς] εἰργάσατο, τοῖς ἰδίοις ἔργοις προσ-
εύχεται· καὶ ἃ πρὸ ὀλίγου κατέξεε καὶ κατέκοπτε,
B ταῦτα μετὰ τὴν τέχνην θεοὺς προσαγορεύει. ἔδει δέ,
εἴπερ ἦν θαυμάζειν ταῦτα, τὴν τοῦ ἐπιστήμονος τέ-
χνην ἀποδέχεσθαι, καὶ μὴ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πλασθέντα
τοῦ πεποιηκότος προτιμᾶν. οὐ γὰρ ἡ ὕλη τὴν τέχνην,
ἀλλ' ἡ τέχνη τὴν ὕλην ἐκόσμησε, καὶ ἐθεοποίησε. πολ-
λῷ οὖν μᾶλλον δικαιότερον ἦν τὸν τεχνίτην αὐτοὺς
προσκυνεῖν, ἤπερ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένα. ὅτι
τε καὶ προϋπῆρχε τῶν ἐκ τέχνης θεῶν· καὶ ὅτι ὡς
ἠβουλήθη, οὕτω καὶ γεγόνασι. νῦν δὲ παραγκωνισά-
μενοι τὸ δίκαιον, καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην ἀτι-
C μάσαντες, τὰ μετ' ἐπιστήμης καὶ τέχνης γεγονότα
προσκυνοῦσι· καὶ τοῦ ποιήσαντος ἀνθρώπου ἀποθνή-
σκοντος, τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα ὡς ἀθάνατα τι-
μῶσιν· ἃ εἰ μὴ τύχοιεν τῆς καθ' ἡμέραν ἐπιμε-
λείας, πάντως τῷ χρόνῳ διὰ τὴν φύσιν ἀφανίζον-
ται· πῶς δὲ οὐκ ἄν τις αὐτοὺς οἰκτειρήσειε καὶ κατὰ τοῦ-
το, ὅτι βλέποντες αὐτοί, τοῖς μὴ βλέπουσι προσκυ-
νοῦσι. καὶ ἀκούοντες αὐτοί, τοῖς μὴ ἀκούουσι προσ-
εύχονται. καὶ ἔμψυχοι καὶ λογικοὶ κατὰ φύσιν ὄν-
τες οἱ ἄνθρωποι, τοὺς μηδ' ὅλως κινουμένους, ἀλλὰ
D ἀψύχους ὄντας, ὡς θεοὺς προσαγορεύουσι. καὶ τό γε
θαυμαστόν, ὅτι οὓς αὐτοὶ φυλάττουσιν ὑπεξουσίους
ἔχοντες, τούτοις ὡς δεσπόταις δουλεύουσι. καὶ μή τι
νομίσῃς ταῦτα με λέγειν ἁπλῶς, ἢ ψεύδεσθαι κατ'
αὐτῶν· ἔστι μὲν γὰρ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡ πίστις ἁπάν-
των τούτων, καὶ πάρεστι τοῖς βουλομένοις ὁρᾶν τὰ
τοιαῦτα· κρείττων δὲ μαρτυρία περὶ τούτων ἐστὶ καὶ
παρὰ τῆς θείας γραφῆς, προδιδασκούσης ἄνωθεν
καὶ λεγούσης, Τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ «
χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. ὀφθαλμοὺς ἔχου- «
E σι, καὶ οὐκ ὄψονται· στόμα ἔχουσι, καὶ οὐ λαλήσου- «
σιν. ὦτα ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούσονται. ῥῖνας ἔχου- «
σι, καὶ οὐκ ὀσφρανθήσονται. χεῖρας ἔχουσι, καὶ «
οὐ ψηλαφήσουσιν· πόδας ἔχουσι, καὶ οὐ περιπα- «
τήσουσιν. οὐ φωνήσουσιν ἐν τῷ λάρυγγι αὐτῶν. «
ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιντο οἱ ποιοῦντες αὐτά:- οὐδὲ
προφητικὴ δὲ τούτων ἀπέστη μέμψις. ἀλλ' ἔστι καὶ ἐν
τούτοις ὁ κατ' αὐτῶν ἔλεγχος λέγοντος τοῦ πνεύματος·
Αἰσχυν-

„ Αἰσχυνθήσονται οἱ πλάσσοντες θεὸν, καὶ γλύφοντες πάντα μάταια. καὶ πάντες ὅθεν ἐγένοντο ἐξηράνθησαν· καὶ κωφοὶ ἀπὸ ἀνθρώπων. συναχθήτωσαν πάντες, καὶ στήτωσαν ἅμα, καὶ ἐντραπήτωσαν καὶ αἰσχυνθήτωσαν ἅμα· ὅτι ὤξυνε τέκτων σίδηρον, καὶ σκεπάρνῳ εἰργάσατο αὐτό. καὶ ἔστησεν αὐτὸ τῷ βραχίονι τῆς ἰσχύος αὐτοῦ· καὶ πεινάσει καὶ ἀσθενήσει, καὶ οὐ μὴ πίῃ ὕδωρ. ξύλον γὰρ ἐκλεξάμενος τέκτων, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέτρῳ· καὶ ἐν κόλλῃ ἐρύθμισεν αὐτὸ, καὶ ἐποίησεν αὐτὸ ὡς μορφὴν ἀνδρός καὶ ὡς ὡραιότητα ἀνθρώπου, στῆσαι αὐτὸ ἐν οἴκῳ. καὶ ὃ ἔκοψε ξύλον ἐκ τοῦ δρυμοῦ, καὶ ὃ ἐφύτευσεν ὁ κύριος, καὶ ὑετὸς ἐμήκυνεν, ἵνα ᾖ ἀνθρώποις εἰς καῦσιν, καὶ λαβὼν ἀπ' αὐτοῦ θερμανθῇ, καὶ καύσαντες ἔπεψαν ἄρτους ἐπ' αὐτῶν, τὸ δὲ λοιπὸν εἰργάσαντο εἰς θεοὺς, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτοῖς, οὗ τὸ ἥμισυ αὐτοῦ κατέκαυσαν πυρί. καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμίσεως αὐτοῦ κρέας ὀπτήσας, ἔφαγε καὶ ἐνεπλήσθη. καὶ θερμανθεὶς, εἶπεν· ἡδύ μοι ὅτι ἐθερμάνθην καὶ εἶδον πῦρ. τὸ δὲ λοιπὸν προσεκύνει λέγων, ἐξελοῦ με, ὅτι ὁ θεός μου εἶ σύ. οὐκ ἔγνωσαν φρονῆσαι ὅτι ἀπημαυρώθησαν τοῦ βλέπειν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, καὶ τοῦ νοῆσαι τῇ καρδίᾳ· καὶ οὐκ ἀνελογίσατο ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐδὲ ἀνελογίσατο τῇ ψυχῇ αὐτοῦ· οὐδὲ ἔγνω τῇ φρονήσει, ὅτι τὸ ἥμισυ αὐτοῦ κατέκαυσεν ἐν πυρὶ, καὶ ἔπεψεν ἐπὶ τῶν ἀνθράκων αὐτοῦ ἄρτους· καὶ ὀπτήσας κρέας ἔφαγε, καὶ τὸ λοιπὸν αὐτοῦ εἰς βδέλυγμα ἐποίησε, καὶ προσκυνοῦσιν αὐτό· γνῶτε ὅτι σποδὸς ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ πλανῶνται. καὶ οὐδεὶς δύναται ἐξελέσθαι τὴν ψυχὴν αὐτῶν. ἴδετε καὶ οὐκ ἐρεῖται ὅτι ψεῦδος ἐν τῇ δεξιᾷ μου:- πῶς οὖν οὐκ ἄθεοι παρὰ πᾶσι κριθεῖεν, οἱ καὶ παρὰ τῆς θείας γραφῆς ἀσεβείας κατηγορούμενοι; ἢ πῶς οὐκ ἂν εἶεν κακοδαίμονες οἱ οὕτω φανερῶς ἐλεγχόμενοι τὰ ἄψυχα θρησκεύοντες ἀντὶ τῆς ἀληθείας; ποία δὲ τούτοις ἐλπίς; ἢ τίς ἂν αὐτοῖς γένοιτο συγγνώμη, πεποιθόσιν ἐπὶ τὰ ἄλογα καὶ ἀκίνητα, ἃ ἀντὶ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ σέβουσιν; εἴθε γὰρ εἴθε καὶ χωρὶς σχήματος αὐτοῖς τοὺς θεοὺς ἔπλαττεν ὁ τεχνίτης, ἵνα μὴ τῆς ἀναισθησίας φανερὸν ἔχωσι τὸν ἔλεγχον. ὑπέκλεψαν γὰρ ἂν τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀκεραίων, ὡς αἰσθομένων τῶν εἰδώλων, εἰ μὴ τὰ σύμβολα τῶν αἰσθήσεων, οἷον ὀφθαλμοὺς καὶ ῥῖνας καὶ ὦτα, καὶ χεῖρας καὶ στόμα εἶχον ἀκινήτως κείμενα πρὸς τὴν τῆς αἰσθήσεως χρῆσιν, καὶ τὴν τῶν αἰσθητῶν ἀντίληψιν. νῦν δὲ, ἔχοντες οὐκ ἔχουσι, καὶ στήκοντες οὐ στήκουσι, καὶ καθεζόμενοι οὐ καθέζονται· οὐ γὰρ ἔχουσι τούτων τὴν ἐνέργειαν, ἀλλ' ὡς ὁ πλάσας ἠθέλησεν, οὕτω καὶ μένουσι κείμενοι· θεοῦ μὲν γνώρισμα μηδὲν παρέχοντες. ἄψυχοι δὲ καθόλου μόνον ἀνθρώπου τέχνῃ φαινόμενοι τεθέντες. εἴθε δὲ καὶ οἱ τῶν τοιούτων ψευδοθέων κήρυκες καὶ μάντεις, ποιητὰς λέγω καὶ συγγραφεῖς, ἁπλῶς θεοὺς αὐτοὺς εἶναι γεγραφήκεισαν· ἀλλὰ μὴ καὶ τὰς πράξεις αὐτῶν πρὸς ἔλεγχον ἀθεότητος καὶ αἰσχροποιοῦ πολιτείας ἀναγεγραφήκεισαν· ἠδύναντο γὰρ καὶ μόνῳ τῷ τῆς θεότητος ὀνόματι τὴν ἀλήθειαν ὑφαρπάσαι. μᾶλλον δὲ τοὺς

Pudefiant, qui finxere deum, & sculpunt vana. Et omnes vnde orti sunt, emarcuerunt: & surdi ab hominibus. Congregentur omnes & consistant simul, quoniam faber ferrum suum acuit, & ascia elaborauit, & ad regulam moderatus est, ac statuit brachio roboris sui: Et esuriet, & infirmabitur, & nequaquam bibet aquam. Lignum, enim faber vbi delegit, libramento illud & glutino constituit, & rubricauit, indiditque ei formam viri, & pulchritudinem hominis, collocauit illud domi, quod e sylua exciderat, quod plantauerat dominus, & quod pluuia in sublime produxerat, vt esset hominibus in alimentum ignis, indeque desumpsit vnde sese calefaceret, eoque ardente panes coxit, residuum porro eius in Deum deformauit, illique se suppliciter affudit, cuius dimidium igne combussit, alteroque dimidio carnes assatas comedit, & repletus est. Et calefactus, inquit, dulciter mihi accidit; quia incalui, & ignem conspexi: reliquias tamen eius his verbis adorauit: Eripe me, quia Deus meus es tu. Non didicerunt, vt sentirent se obtutu esse hebetiores, quam vt videant oculis suis, aut animo intelligant. Et non cogitauerunt in corde suo, neque sensibus perceperunt, quod illud adoratur, cuius dimidium combusserint igne, & in carbonibus eius decoxerint panes, & assatas inde carnes depasti sint, & residuum eius ligni in abominationem conuerterint. Scitote cinerem esse mentem illorum, neminemque posse eorum animam eripere: videte, & ne dixeritis, mendacium esse in manibus meis. Quomodo igitur isti non impij ab omnibus habeantur, qui tantæ impietatis a sacris literis accusantur? Aut qui non sint misere superstitiosi, qui ita aperte inanimata pro veris rebus adorare conuincuntur? Quænam illis spes: aut quid veniæ sibi sperare poterunt, qui in brutis immobilibusque fiduciam suam collocant, eaque pro vero Deo venerantur? Vtinam, vtinam sine specie vlla artifex illis numina conformasset. ita enim fieret, vt non tam euidens suæ aduersus se stoliditatis documentum ostenderent. Tum enim si signa, notasque sensuum non haberent, quales sunt oculi, nares, aures, manus, os, ipsis interim immobilibus, & sine vsu sensuum, sensibiliumque perceptione simpliciorum animos fallere potuissent. Nunc contra habent, & non habent: stant, & non stant: sedent, & non sedent: nullam enim vim istiusmodi actionum possident, sed in eo statu, quo voluit artifex, permanent, diuinitatis suæ argumentum nullum de sese exhibentes, inanimati prorsus, solum hominis arte consistendi speciem habere videntur. Vtinam isti falsorum deorum præcones & vates (de poetis loquor & historiographis) simpliciter eos deos esse, in scripta retulissent sine illorum actis: vnde facile conuinci possunt, quam & Dii non sint, & quam turpi disciplina morum sint vsi. Potuissent enim solo diuinitatis titulo, veritatem interuertere, vulgusque multo melius

a fide rerũ ſeducere. Nunc autẽ dũ amores, ſalacitateſq; Iouis, aliorumq; in maſculos ſtupra, & zelotypias in fœminas, metuſq; itẽ & pauores, aliaq; vitia recenſent, nihil aliud quam ſeipſos deniq; produnt, non ſolũ non de numinibus, aut de caſtis quidẽ hominibus verba facere, ſed de turpibus, longeq; ab honeſtate ſemotis, fabulas referre. Verum hic fortaſſe ſuperſtitioſi, ad indolem moremq; poetarũ defugient, affirmabuntq; hunc peculiarem eſſe poetarum ſtilum, vt ea, quę non ſunt, effingant, mentianturq; ad voluptatem audientium, eamq; rem fabulandi occaſionẽ dediſſe. At iſtiuſmodi cauſificatio, maxime omnium vana eſſe demõſtrabitur, idq; ex ipſorum de diis ſuis opinione, atque item ex aliis rebus, quas in vulgus edunt. Si enim quæ poetæ ſcribunt, figmenta ſunt, & pro falſis habenda, falſa quoq; fuerint nomina Iouis, Saturni, Iunonis, cæterorumq; deorũ. Forſitan enim, vt ipſi dicunt, nomina iſta fictitia ſunt, nec exiſtit prorſus vllus Iupiter, aut Saturnus, aut Mars, ſed eos fingi a poetis, quaſi qui ſint, quo imponatur auditoribus. Probe, ſed ſi fingunt poetæ ea quæ non ſunt, qui fit, vt eos, tanquã re vera ſint, adorẽt? An hic forſitan replicabũt, non nomina quidẽ iſta falſa eſſe, ſed facta, quæ poetæ iſtarũ perſonarum nominibus falſo addiderunt? Sed hoc nihilo firmius ad excuſationem: ſi enim in factis mendaces ſunt, in nominibus quoq; eorum mendaces fuerint, a quibus iſtiuſmodi res geſtas eſſe volunt. Aut ſi veri ſunt in aſſignandis nominibus, veri quoq; neceſſario futuri ſunt in factis enarrãdis. Alioqui qui iſta fabulati ſunt, ſi eos reuera deos credidiſſent, paria certe & quæ diis congruerent, non autem humanos affectus illis attemperaſſent. Vt nunquã quiſpiam officium ignis, aquæ attribuerit, quum ille inflammet, iſta frigidam naturam in ſe poſſideat. Quod ſi acta iſta digna & congrua ſunt Deo, dei quoq; fuerint horum actores: ſin autem hominibus conueniunt, atq; adeò hominibus neutiquam honeſtis, qualia ſunt adulteria, aliaq; facinora, quæ iam recenſuimus, homines profecto ſunt, & non dii, qui talia fecerunt. Acta enim perſonis rebuſq; reſpondere neceſſe eſt, vt quis auctor fecerit, ex opere ipſius conteſtatum reddatur: & ex auctore, viciſſim quale ſit opus, agnoſcatur. Vt enim ſi quis de aqua & igne diſceptet, eorumq; vires alleget, nunquam dixerit aquam comburere, ignẽ refrigerare: Aut ſi quis de ſole & terra mẽtionem faciat, nunquam affirmarit, terram illuſtrare; ſolem, herbas, frugeſq; progerminare: nam tale quid ſi diceret, omnem ſtoliditatem exuperaret. Ita quoque nunquam ſcriptores illi, & præcipue omnium excellentiſſimus poeta, ſi certum habuiſſent, Iouem, cæteroſque id genus deos eſſe, nunquam iſtiuſmodi acta iis attribuiſſent, vnde ipſos non deos, ſed homines eſſe proderent, & homines nequaquam graues. Quod ſi eos poetice fabulatos dicas, & falſa confinxiſſe (vt tua mendacia de illis recipiamus) cur non & de fortitudine heroum mẽtiti ſunt? & pro fortitudine, imbecillitatem: pro imbecillitate, fortitudinem affinxerunt? Congruum enim erat, vt quemadmodum in Ioue,

πολλοὺς ἀπὸ τῆς ἀληθείας πλανῆσαι. νῦν δὲ ἔρωτας
καὶ ἀσελγείας διηγούμενοι τοῦ Διός, καὶ παιδοφθο-
ρίας τῶν ἄλλων, καὶ ζηλοτυπίας πρὸς ἡδονὴν τῶν
θηλειῶν, καὶ φόβους καὶ δειλίας, καὶ τὰς ἄλλας κα-
κίας, οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἑαυτοὺς ἐλέγχουσιν, ὅτι οὐ μόνον
οὐ περὶ θεῶν διηγοῦνται, ἀλλ' οὐδὲ περὶ ἀνθρώπων
σεμνῶν. περὶ δὲ αἰσχρῶν καὶ τοῦ καλοῦ μακρὰν ὄν-
των μυθολογοῦσιν· ἀλλ' ἴσως περὶ τούτων οἱ δυσσε-
βεῖς ἐπὶ τὴν ἰδιότητα τῶν ποιητῶν καταφεύξονται,
A λέγοντες τῶν ποιητῶν ἴδιον εἶναι [τὸν] χαρακτῆ-
ρα τὰ μὴ ὄντα πλάττεσθαι καὶ ψεύδεσθαι περὶ
μύθων εἰς ἡδονὴν τῶν ἀκουόντων· οὗ χάριν καὶ τὰ πε-
ρὶ θεῶν αὐτοὺς πεποιηκέναι φήσουσιν. ἀλλ' αὕτη καὶ
πάντων μᾶλλον ἡ πρόφασις αὐτοῖς ἕωλος δειχθή-
σεται, ἀφ' ὧν αὐτοὶ περὶ τούτων ἔχουσι δόξαν, καὶ
προτίθενται. εἰ γὰρ τὰ παρὰ ποιηταῖς ἐστι πλάσμα-
τα καὶ ψευδῆ, ψευδὴς ἂν εἴη καὶ αὐτὴ ἡ περὶ τοῦ Διός,
καὶ Κρόνου, καὶ Ἥρας, καὶ Ἄρεος, καὶ τῶν ἄλλων
ὀνομασία. ἴσως γὰρ ὡς αὐτοί φασι, καὶ τὰ ὀνόματα
B πέπλασται. καὶ οὐκ ἔστι μὲν ὅλως Ζεύς, οὐδὲ Κρό-
νος, οὐδὲ Ἄρης. πλάττονται δὲ τούτους ὡς ὄντας οἱ
ποιηταὶ πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκουόντων· πλαττόντων
δὲ τῶν ποιητῶν τὰ μὴ ὄντα, πῶς [ὡς] ὄντας αὐτοὺς
θρησκεύουσιν; ἢ ἴσως γὰρ αὖ πάλιν φήσωσι τὰ μὲν
ὀνόματα οὐ πλάττονται, τὰς δὲ πράξεις ψεύδονται
κατ' αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐδὲν ἧττον πρὸς ἀπολο-
γίαν αὐτῶν οὐκ ἀσφαλές. εἰ γὰρ τὰς πράξεις
ἐψεύσαντο, ἐψεύσαντο πάντως καὶ τὰ ὀνόματα, ὧν
καὶ τὰς πράξεις εἶναι διηγήσαντο· ἢ ἀληθεύουσι περὶ
C τὰ ὀνόματα, ἀληθεύουσι καὶ περὶ τὰς πράξεις ἐξ ἀν-
άγκης. ἄλλως τε, οἱ εἶναι τούτους θεοὺς μυθολογή-
σαντες, ἴσασιν ἀληθῶς, καὶ ἃ δεῖ θεοὺς πράττειν· καὶ
οὐκ ἄν ποτε τὰς ἀνθρώπων θεοῖς προσάψοιεν ἐν-
νοίας. ὥσπερ οὐδὲ τὸ τοῦ πυρὸς ἔργον τῷ ὕδατί τις
ἀναθήσει. τὸ μὲν γὰρ καίει, τὸ δὲ ἔμπαλιν τὴν οὐσίαν ἔ-
χει ψυχράν. εἰ μὲν οὖν αἱ πράξεις εἰσὶ θεῶν ἄξιαι,
θεοὶ ἂν εἶεν καὶ οἱ τούτων ἐργάται. εἰ δὲ ἀνθρώπων εἰσί,
καὶ ἀνθρώπων οὐ καλῶν τὸ μοιχεύειν, καὶ τὰ προειρη-
μένα ἔργα, ἄνθρωποι ἂν εἶεν οἱ ταῦτα πράξαντες καὶ
D οὐ θεοί· καθ' ἀλλήλους γὰρ τὰς οὐσίας καὶ τὰς πράξεις
εἶναι χρή· ἵνα καὶ ἐκ τῆς ἐνεργείας ὁ πράξας μαρτυ-
ρηθῇ, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας ἡ πρᾶξις γνωσθῆναι δυνηθῇ.
ὥσπερ οὖν εἴ τις διαλεγόμενος περὶ ὕδατος καὶ πυρός, καὶ
τὰς τούτων ἐνεργείας ἀπαγγέλλων, οὐκ ἂν εἴποι τὸ
μὲν ὕδωρ καίειν, τὸ δὲ πῦρ ψύχειν· οὐδ' εἴ τις περὶ ἡ-
λίου καὶ γῆς διηγεῖτο, ἔλεγεν ἂν τὴν μὲν γῆν φωτίζειν, τὸν
δὲ ἥλιον βοτάναις καὶ καρποῖς σπείρεσθαι, ἀλλὰ καὶ
λέγων πᾶσαν παραπληξίαν ὑπερέβαλεν, οὕτως
οὐκ ἂν οἱ παρ' αὐτοῖς συγγραφεῖς, καὶ μάλιστα ὁ πάν-
E των ἐξοχώτατος ποιητής, εἴπερ ᾔδεσαν θεοὺς εἶναι
τὸν Δία καὶ τοὺς ἄλλους, τοιαύτας αὐτοῖς περιέθηκαν
πράξεις, αἳ μὴ εἶναι θεοὺς αὐτοὺς ἐλέγχουσιν· ἀλλὰ
μᾶλλον ἀνθρώπους εἶναι, καὶ ἀνθρώπους οὐ σώφρο-
νας· ἢ εἰ ἐψεύσαντο ὡς ποιηταί, καὶ σὺ τούτων κατα-
ψεύδῃ. διατί μὴ ἐπὶ τῆς ἀνδρείας τῶν ἡρώων ἐψεύσαν-
το, καὶ ἀντὶ μὲν ἀνδρείας ἀσθένειαν, ἀντὶ δὲ ἀσθενεί-
ας, ἀνδρείαν ἐπλάσαντο; ἔδει γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Διὸς

καὶ

καὶ τῆς Ἥρας, οὕτω καὶ τοῦ μὲν Ἀχιλλέως ἀνανδρείαν καταψεύσασθαι, τοῦ δὲ Θερσίτου δύναμιν θαυμάσαι· καὶ τοῦ μὲν Ὀδυσσέως ἀσυνεσίαν διαβαλεῖν, τοῦ δὲ Νέστορος παραφροσύνην πλάσασθαι· καὶ τοῦ μὲν Διομήδους καὶ Ἕκτορος γυναικείας πράξεις, τῆς δὲ Ἑκάβης ἀνδρείαν μυθολογῆσαι. ἐπὶ πάντων γὰρ ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἔδει τοὺς ποιητὰς πλάττεσθαι καὶ ψεύδεσθαι. νῦν δὲ τοῖς μὲν ἀνθρώποις τὴν ἀλήθειαν ἐφύλαξαν, τῶν δὲ λεγομένων θεῶν οὐκ ἐφοβήθησαν καταψεύσασθαι. Καὶ τοῦτο γὰρ αὖθις αὐτῶν εἴποι, ἐν μὲν ταῖς περὶ ἀσελγείας αὐτῶν πράξεσι ψεύδονται· ἐν δὲ τοῖς ἐπαίνοις ὅταν πατέρα θεῶν καὶ ὕπατον καὶ ὀλύμπιον καὶ ἐν οὐρανῷ βασιλεύοντα λέγουσι τὸν Δία, οὐ πλάττονται, ἀλλ' ἀληθεύοντες λέγουσι. τοῦτο δὲ οὐ μόνον ἐγώ, ἀλλὰ [καὶ] πᾶς ὅστις ἐλέγξειε κατ' αὐτῶν εἶναι τὸν λόγον. πάλιν γὰρ ταῖς πρώταις ἀποδείξεσιν ἡ ἀλήθεια κατ' αὐτῶν φανήσεται. αἱ μὲν γὰρ πράξεις, ἀνθρώπους αὐτοὺς εἶναι ἐλέγχουσι· τὰ δὲ ἐγκώμια ὑπὲρ τὴν ἀνθρώπων ἐστὶ φύσιν. ἑκάτερον δὲ τούτων ἀκατάλληλόν ἐστι πρὸς ἑαυτό. οὔτε γὰρ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἴδιόν ἐστι τοιαῦτα πράττειν, οὔτε τοὺς τὰ τοιαῦτα πράττοντας ὑπονοεῖν τις δύναιτο θεούς. τί οὖν ὑπολείπεται νοεῖν, [ἢ] ὅτι τὰ μὲν ἐγκώμια ψευδῆ καὶ κεχαρισμένα τυγχάνει· αἱ δὲ πράξεις ἀληθεύουσι κατ' αὐτῶν. Καὶ τοῦτο ἀληθὲς ἐκ τῆς συνηθείας αὐτό τις ἐπιγνώσεται. οὐδεὶς γὰρ ἐγκωμιάζων τινὰς, [καὶ] κατηγορεῖ τῆς τούτων πολιτείας, ἀλλὰ μᾶλλον οἷς εἰσιν αἱ πράξεις αἰσχραί, τούτους διὰ τὸν ἐκ τούτων ψόγον ἐπαίρουσι τοῖς ἐγκωμίοις, ἵνα τῇ τούτων ὑπερβολῇ τοὺς ἀκούοντας ἀπατήσαντες, ἐπικρύψωσι τὴν ἐκείνων παρανομίαν. ὥσπερ οὖν εἴ τις ἐγκωμιάσαι τινὰ προθέμενος, μὴ εὑρίσκοι μὲν ἐκ πολιτείας, μηδὲ ἐξ ἀρετῆς τῆς ψυχῆς τὴν πρόφασιν τῶν ἐγκωμίων, διὰ τὸ ἐν τούτοις αἰσχύνην, ἄλλως δὲ αὐτοὺς ἐπαίρει τὰ ὑπὲρ αὐτοὺς αὐτοῖς χαριζόμενος, οὕτω καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς θαυμασθέντες ποιηταί, δυσωπούμενοι ἐπὶ ταῖς αἰσχραῖς πράξεσι τῶν λεγομένων παρ' αὐτοῖς θεῶν, τὸ ὑπὲρ ἄνθρωπον αὐτοῖς προσῆψαν ὄνομα. οὐκ εἰδότες ὅτι οὐ ταῖς ὑπὲρ ἄνθρωπον ὑπονοίαις ἐπισκιάσουσιν αὐτῶν τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἀνθρωπίνοις αὐτῶν ἐλαττώμασι τὰς θεοῦ ἐννοίας μὴ ἁρμόζειν αὐτοῖς διελέγξουσι. καὶ ἔγωγε νομίζω καὶ παρὰ γνώμην αὐτοῖς εἰρῆσθαι τὰ τούτων πάθη καὶ τὰς τούτων πράξεις. ἐπειδὴ γὰρ τὴν τοῦ θεοῦ ἀκοινώνητον, ὡς εἶπεν ἡ γραφή, προσηγορίαν καὶ τιμὴν τοῖς οὐκ οὖσι θεοῖς, ἀλλ' ἀνθρώποις θνητοῖς ἐπεχείρησαν ἀνατιθέναι· καὶ μέγα καὶ δυσσεβὲς ἦν τὸ ὑπ' αὐτῶν τολμώμενον. τούτου ἕνεκεν καὶ ἄκοντες ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἠναγκάσθησαν τὰ τούτων ἐκθέσθαι πάθη, ἵνα τις μὴ πάντα πρὸς ἔλεγχον τοῦ μὴ εἶναι τούτους θεοὺς ἐν ταῖς περὶ αὐτῶν γραφαῖς κείμενα πᾶσι φαίνηται. τίς οὖν ἀπολογία, τίς ἀπόδειξις περὶ τοῦ εἶναι τούτους θεοὺς γένοιτ' ἂν τοῖς ἐν τούτοις δεισιδαιμονοῦσιν; ἐκ μὲν γὰρ τῶν λεχθέντων μικρῷ πρότερον, ἀνθρώπους αὐτοὺς καὶ ἀνθρώπους ἀσέμνους ὄντας ὁ λόγος ἀπέδειξεν. εἰς ἐκεῖνο δὲ τάχα τραπήσονται. καὶ μέγα φρονήσουσιν ἐπὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν εὑρεθεῖσι τῷ βίῳ χρησίμοις, λέγοντες διὰ τοῦτο αὐτοὺς καὶ θεοὺς ἡγεῖσθαι,

& Iunone: ita quoque in Achille, ignauiam admentirentur, Thersitæ vires miraculis celebrarent, Vlyssis hebetudinem conuitiis exagitarent, Nestoris delyria confingerent. Diomedis & Hectoris muliebria studia, Hecubes fortia facta describerent. Quia in omnibus videlicet (vt ipsi aiunt) recipiendum est poetas fingere, & mendaciis vti. Nunc contra, illi qui in hominibus describendis veritatem tuentur, falsa de diis scilicet non verentur tradere. Quin

A & hoc aliquis eorum dixerit, eos de Deorum salacitatibus falsa scribere, in laudibus tamen (quum Iouem patrem deorum, supremumque ac olympium, & cæli regnatorem dicunt) nihil confingere, sed veraces esse. Atqui non ego solus, sed quiuis ostenderit, hanc rationem contra illos facere. Rursus enim, primis illis demōstrationib. veritas sese manifesto prodet, quum facta illa illos homines fuisse coarguāt, laudes vero humanam naturam transcendant. Vtrumque istorum inter se cum altero discre-

B pat: Non enim proprium est cælicolis talia facere: neque eos qui talia faciunt, cælicolas esse, suspicari poteris. Quid igitur inde colligas? nisi laudes vanas & assentatorias esse: facta vero ex fide esse pronunciata? Idque verum esse ex communi omnium consuetudine deprehendas. Nemo enim qui aliquē laudandum suscipit, studia, moresque eius vituperare solet, sed potius cōtra, encomiis euehere, vt laudum maiestate, si qua in factis turpitudo lateat, deceptis auditoribus prætegatur. Quamobrem vbi quis in aliquo celebrando, non reperit in

C vita eius, animique dotibus, ob insitam turpitudinem argumentum laudis, alias commendandi rationes init, aggerens ea, quæ illius cōditionem transcendunt: ita quoque mirifici illorum poetæ, veriti extollere ob turpitudinem facinorum gentilitios istos deos, nomen illis, quod est supra humanam naturam, adaptauerunt, sed parum in eo prouidi fuere, quum sublimibus illis vltra humanam conditionem figmētis, non obscurent eorum humana, sed humanis ipsorum vitiis ostēdant, Deorum titulum existimationemque illis non con-

D gruere. Ego certe arbitror, a nolentibus poetis vitia deorum prolata esse: quia enim Dei incōmunicabilem (vt inquit scriptura) appellationem & honorem, illis qui non dii, sed homines mortales erant, attribuerunt, tantumque nefas, in sese admiserunt, ideo veritas vicissim ab iis expressit, vt vel nolentes putatitiorum deorum flagitia exponerent, quo omnibus posteris pro argumento constaret, non esse eos deos, de quibus talia scripto proderentur. Quid igitur superstitiosi respondeant? aut quo argu-

E mento vtentur, vt istos, de quibus loquimur, deos probent? ratio enim paulo superius habita, homines eos fuisse ostendit, eosque neutiquam sanctos aut graues. Fortassis eo sese recipient, vt magnifice iactent inuenta istorum, quibus humanæ necessitati multum vtilitatis contulerunt, ideoque eos deos habitos,

quod vtiles fuissent: Iouē enim (vt fama est) plasticen inuenisse: Neptunū, gubernatoriā artē: Vulcanū, fabrilē: Mineruā, textoriā: Apollinē, musicē: Dianā, venaticam: Iunonē vestiendi rationē: Cererē, agriculturā: aliosq; item alia, vt scriptores referunt. Recte, sed has aliasq; consimiles artes non istis solis vt authoribus, sed cōmuni hominū naturę imputari, acceptasq; ferri oportuit. Siquidē eas artes, dū fixis oculis naturā intuentur, deprehenderunt. Nā artem esse imitationē naturæ, vel vulgus prædicat. Si igitur periti expertiq; euasere earū disciplinarū, quibus operā nauarūt, nō ideo tamen eos deos credere necessum fuit, sed homines potius. Nō enim ex ipsis artes naturā suā capiunt, sed in artibus ipsi naturā æmulati sūt, nimirū homines, ac proinde naturaliter capaces scientiarū, vt ex hominis definitione patet. Quid miri igitur, si humano ingenio vsi, suamq; in naturam respectātes, istiusmodi scientiarū artificia excogitarint? Quod si ob inuēta artiū operæpreciū est, eos Deos nuncupari, restat, vt itē aliarū artium inuentores dij nuncupētur, ea nimirū ratione, qua illi digni sunt visi, qui in Deorum numero haberentur. Literas autē inuenerūt Phœnices: Poesin heroicam, Homerus: Dialecticen, Zeno Eleates: Rhetoricen, Corax Syracusius: apiaria emolumenta, Aristęus: sementē, Triptolemus: leges Lycurgus Spartanus, & Solon Atheniensis: literarū vero structuras, numeros, mensuras & momenta, Palamedes excogitauit. Alij item alia, vitæ vtilia prodiderūt, vt testes sunt historiographi. Si igitur scientiæ deos faciunt, atque inde dij sculptiles emerserunt: necessum est, & eos, qui post istorum ætatē aliarum rerum autores sese exhibuerunt, pro ista ratione in deorum classes recenseri. Quod si diuinitatis operę precium in eo non locant, sed pro hominibus eos habent: consequens est & Iouē & Iunonem cæterosq; alios diuinitatis nomine spoliandos esse, credendumque homines fuisse: eoque magis credendum, quia nequaquam fuere graues aut sancti, quod vel ex ipsa statuarum sculptura deprehendas. Quam enim aliam ipsis sculptores indidere formam, quam virorum & feminarum rerumque adhuc inferiorum, nimirum brutorum animantium, auium cuiuslibet generis, quadrupedum partim cicurum, partim indomitarum, reptilium, & quicquid vel terra vel mare aut vniuersa aquarum natura producit. In feras enim indomitasque libidines & affectus deiecti mortales, nihilque nisi voluptates & carnis concupiscentias ob oculos ponentes, prout brutis illis rebus irrationabilibusque mentem occuparant, ita in bruta pecuinasque species imaginem numinis contulerunt, pro multiplici diuersitate suorum affectuum, numinū formas configurantes. Quadrupedum enim & reptilium simulachra apud illos reperiuntur, quemadmodum diuinæ & veræ religionis interpres ait: *Euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est brutum cor eorum: dicentes se sapientes, infatuati sunt, & mutauerūt*

ὅτι τοῖς ἀνθρώποις χρήσιμοι γεγόνασι. Ζεὺς μὲν γὰρ
λέγεται πλαστικὴν τέχνην εὑρηκέναι· Ποσειδῶν δὲ
τὴν τοῦ κυβερνήτου· καὶ Ἥφαιστος μὲν χαλκευτικήν·
Ἀθηνᾶ δὲ τὴν ὑφαντικήν· καὶ Ἀπόλλων μὲν τὴν μουσι-
κήν· Ἄρτεμις δὲ τὴν κυνηγετικήν, καὶ Ἥρα στολι-
σμόν· Δήμητρα γεωργίαν· καὶ ἄλλοι ἄλλας, ὡς [οἱ]
ἱστοροῦντες περὶ αὐτῶν ἐξηγήσαντο. ἀλλὰ ταύτας
καὶ τὰς τοιαύτας ἐπιστήμας, οὐκ αὐτοῖς μόνοις ἔδει
τοὺς ἀνθρώπους ἀναθεῖναι, ἀλλὰ τῇ κοινῇ τῶν ἀνθρώ-
A πων φύσει· εἰς ἣν ἀτενίζοντες ἄνθρωποι τὰς τέχνας
ἐφευρίσκουσι. τὴν γὰρ τέχνην καὶ οἱ πολλοὶ λέγουσι
φύσεως εἶναι μίμημα. εἰ τοίνυν ἐπιστήμονες περὶ
ἃς ἐσπούδασαν τέχνας γεγόνασιν, οὐ διὰ τοῦτο καὶ
θεοὺς αὐτοὺς νομίζειν ἀνάγκη, ἀλλὰ μᾶλλον ἀν-
θρώπους· οὐ γὰρ ἐξ αὐτῶν αἱ τέχναι, ἀλλ᾽ ἐν ταύταις
καὶ αὐτοὶ τὴν φύσιν ἐμιμήσαντο. ὄντες γὰρ ἄνθρωποι
κατὰ φύσιν, δεκτικοὶ ἐπιστήμης κατὰ τὸν περὶ αὐτῶν τε-
θέντα ὅρον, οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ τῇ ἀνθρωπίνῃ δια-
νοίᾳ, καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἑαυτῶν φύσιν ἀποβλέποντες, καὶ
B ταύτης ἐπιστήμην λαβόντες, τὰς τέχνας ἐπενόη-
σαν· ἢ εἰ διὰ τὰς τῶν τεχνῶν εὑρέσεις, θεοὺς αὐτοὺς ἄ-
ξιον ἀναγορεύεσθαι λέγουσιν, ὥρα καὶ τοὺς τῶν ἄλλων
τεχνῶν εὑρετὰς θεοὺς ἀναγορεύειν, καθ᾽ ὃν λόγον
κἀκεῖνοι τῆς τοιαύτης ὀνομασίας ἠξιώθησαν. γράμ-
ματα μὲν γὰρ ἐφεῦρον Φοίνικες· ποίησιν δὲ ἡρωϊκὴν
Ὅμηρος. καὶ διαλεκτικὴν μὲν Ζήνων ὁ Ἐλεάτης·
ῥητορικὴν δὲ τέχνην, Κόραξ ὁ Συρακούσιος· Καὶ καρ-
πὸν μὲν μελιττῶν Ἀρισταῖος· σίτου δὲ σποράν Τρι-
πτόλεμος· καὶ νόμους μὲν Λυκοῦργος ὁ Σπαρτιάτης, καὶ
C Σόλων ὁ Ἀθηναῖος· τὴν δὲ γραμμάτων τὴν σύνταξιν καὶ
ἀριθμοὺς, καὶ μέτρα καὶ στάθμια Παλαμήδης ἐφεῦρε·
καὶ ἄλλοι ἄλλα καὶ διάφορα τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων
ἀπήγγειλαν χρήσιμα κατὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων μαρτυ-
ρίαν. εἴπερ οὖν αἱ ἐπιστῆμαι θεοποιοῦσι, καὶ διὰ
ταύτας εἰσὶ θεοὶ γλυπτοὶ, ἀνάγκη καὶ τοὺς ὕστερον
ἐκείνων ἐφευρετὰς τῶν ἄλλων γενομένους εἶναι κατ᾽
αὐτοὺς θεούς. ἢ εἰ μὴ τούτους ἀξιοῦσι τῆς τοῦ θεοῦ τιμῆς,
ἀλλ᾽ ἀνθρώπους ἐπιγινώσκουσιν, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ
τὸν Δία καὶ τὴν Ἥραν, καὶ τοὺς ἄλλους μὴ ὀνομάζεσθαι
D θεοὺς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἀνθρώπους γεγενῆσθαι πιστεύ-
ειν. καὶ κατὰ πρέπον, ὅτι μηδὲ σεμνοὶ γεγόνασιν, ὡς
καὶ ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς διὰ τῶν ἀγαλμάτων γλυφῆς, οὐδὲν ἕ-
τερον, ἢ ἀνθρώπους αὐτοὺς ἐλέγχουσι. τίνα γὰρ ἄλλην
αὐτοῖς γλύφοντες ἐπιβάλλουσι μορφὴν, ἢ τὴν ἀῤῥέ-
νων καὶ γυναικῶν, καὶ τῶν ἔτι κατωτέρω τούτων καὶ
ἀλόγων ὄντων τὴν φύσιν· πετεινῶν παντοίων, τε-
τραπόδων ἡμέρων τε καὶ ἀγρίων, καὶ ἑρπετῶν ὅσα
γῆ καὶ θάλασσα, καὶ πᾶσα τῶν ὑδάτων ἡ φύσις
φέρει. εἰς γὰρ τὴν τῶν παθῶν καὶ ἡδονῶν ἀλογίαν πε-
E σόντες οἱ ἄνθρωποι, καὶ πλέον οὐδὲν ὁρῶντες, ἢ ἡδο-
νὰς καὶ σαρκὸς ἐπιθυμίας, ὡς ἐν τούτοις τοῖς ἀλό-
γοις τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἐν ἀλόγοις καὶ τὸ θεῖον
ἀνεπλάσαντο κατὰ τὴν ποικιλίαν τῶν παθῶν ἑαυ-
τῶν· καὶ θεοὺς τοσούτους γλύψαντες· τετραπό-
δων γὰρ εἰκόνες καὶ ἑρπετῶν καὶ πετεινῶν εἰσι παρ᾽
αὐτοῖς. καθὼς καὶ ὁ τῆς θείας καὶ ἀληθοῦς εὐσεβείας ἑρμηνεὺς φησιν. ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλο-"
γισμοῖς αὐτῶν· καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, καὶ ἤλλαξαν"
τὴν

» τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος » φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ » ἑρπετῶν. διὸ καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς πάθη ἀτι» μίας:- προπαθόντες γὰρ τὴν ψυχὴν ταῖς τῶν ἡδονῶν ἀλογίαις, ὡς προεῖπον, ἐπὶ τὴν τοιαύτην θεοπλασίαν κατέπεσον· καὶ πεσόντες λοιπόν, ὡς παραδοθέντες ἐν τῷ ἀποστραφῆναι τὸν θεὸν αὐτούς, οὕτως ἐν αὐτοῖς κυλίονται, καὶ ἐν ἀλόγοις τὸν τοῦ λόγου πατέρα θεὸν ἀπεικάζουσι. περὶ ὧν οἱ παρ' Ἕλλησι λεγό- A μενοι φιλόσοφοι καὶ ἐπιστήμονες, ἐλεγχόμενοι μὲν οὐκ ἀρνοῦνται ἀνθρώπων εἶναι καὶ ἀλόγων μορφὰς καὶ τύπους τοὺς φαινομένους αὐτῶν θεούς. ἀπολογούμενοι δὲ λέγουσι, διὰ τοῦτο αὐτοὺς ἔχειν, ἵνα διὰ τούτων τὸ θεῖον αὐτοῖς ἀποκρίνηται καὶ φαίνηται. οὐκ ἄλλως γὰρ αὐτὸν τὸν ἀόρατον δύνασθαι γνῶναι, ἢ διὰ τῶν τοιούτων ἀγαλμάτων καὶ τελετῶν. οἱ δὲ ἔτι τούτων φιλοσοφώτεροι καὶ βαθύτερα λέγειν νομίζοντες, φασί, διὰ τοῦτο ταῦτα κατεσκευάσθαι, καὶ τετυπῶσθαι πρὸς ἐπίκλησιν καὶ ἐπιφάνειαν B θείων ἀγγέλων καὶ δυνάμεων· ἵνα διὰ τούτων ἐπιφαινόμενοι γνωρίζωσιν αὐτοῖς περὶ τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως· καὶ εἶναι τούτους ὥσπερ γράμματα τοῖς ἀνθρώποις· οἷς ἐντυγχάνοντες, δύνανται γινώσκειν περὶ τῆς τοῦ θεοῦ καταλήψεως ἀπὸ τῆς δι' αὐτῶν γινομένης τῶν θείων ἀγγέλων ἐπιφανείας. ταῦτα μὲν οὕτως ἐκεῖνοι μυθολογοῦσιν· οὐ γὰρ θεολογοῦσι, μὴ γένοιτο. ἐὰν δέ τις ἐξετάσῃ τὸν λόγον μετ' ἐπιμελείας, εὑρήσει, τούτων οὐκ ἔλαττον τῶν πρότερον λεχθέντων, τὴν δόξαν εἶναι ψευδῆ. εἴποι γὰρ ἄν τις πρὸς αὐτοὺς παρ- C ελθὼν ἐπ' ἀληθείᾳ κρινούσῃ, πῶς ἀποκρίνεται, ἢ γνωρίζεται θεὸς διὰ τούτων; πότερον διὰ τὴν περικειμένην αὐτοῖς ὕλην, ἢ διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς μορφήν; εἰ μὲν γὰρ διὰ τὴν ὕλην, τίς ἡ χρεία τῆς μορφῆς; καὶ μὴ πρὶν πλασθῆναι ταῦτα, διὰ πάσης ἁπλῶς ὕλης ἐπιφαίνεσθαι τὸν θεόν; μάτην δὲ καὶ τοὺς ναοὺς οὗτοι περιετείχισαν συγκλείοντες ἕνα λίθον, ἢ ξύλον, ἢ χρυσοῦ μέρος, πάσης τῆς γῆς πεπληρωμένης τῆς τούτων οὐσίας. εἰ δὲ ἡ ἐπικειμένη μορφὴ αἰτία γίνεται τῆς θείας ἐπιφανείας, τίς ἡ χρεία τῆς ὕ- D λης τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν ἄλλων; καὶ μὴ μᾶλλον δι' αὐτῶν τῶν φύσει ζώων ὧν εἰσι μορφαὶ τὰ γλύμματα, τὸν θεὸν ἐπιφαίνεσθαι; καλλίων γὰρ ἂν ἡ περὶ τοῦ θεοῦ δόξα κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐγεγόνει, εἰ διὰ ζώων ἐμψύχων λογικῶν τε καὶ ἀλόγων ἐπεφαίνετο, καὶ μὴ ἐν ἀψύχοις καὶ ἀκινήτοις προσεδοκᾶτο· ἐφ' οἷς μάλιστα καθ' ἑαυτῶν ἀσέβειαν ἐργάζονται. τὰ γὰρ φύσει ζῶα, τετράποδά τε καὶ πετεινὰ καὶ ἑρπετὰ βδελυττόμενοι καὶ ἀποστρεφόμενοι, ἢ διὰ τὴν ἀγριότητα, ἢ διὰ τὴν ῥυπαρίαν, ὅμως τοὺς τούτων τύπους ἐν λί- E θοις καὶ ξύλοις καὶ χρυσῷ γλύψαντες θεοποιοῦσιν. ἔδει δὲ αὐτὰ μᾶλλον τὰ ζῶντα θρησκεύειν αὐτούς, ἢ τοὺς τούτων τύπους ἐν τούτοις προσκυνεῖσθαι. ἢ τάχα τούτων μὲν οὐδέν, οὔτε ἡ μορφὴ οὔτε ἡ ὕλη αἰτία τῆς θεοῦ παρουσίας ἐστί· μόνη δὲ ἡ μετ' ἐπιστήμης τέχνη τὸ θεῖον ἐκκαλεῖται, ἅτε δὴ μίμημα τῆς φύσεως αὐτὴ τυγχάνουσα. ἀλλ' εἰ διὰ τὴν ἐπιστήμην

gloriam, Dei incorruptibilis in similitudinem imaginis hominis corruptibilis, & volucrium, quadrupedum & reptilium. Ideoque tradidit eos Deus in affectiones ignominiæ: ----

Cum enim prius vitiassent animos voluptatum irrationabili immanitate (vt superius dixi) ad istiusmodi numinum concipiendas species præcipitati sunt; semelque ita lapsi & quasi mancipati, vt a Deo auersi sint, perpetuo ibidem volutantur, & in rebus ratione carentibus, Dei, qui pater est Rationis siue verbi, similitudinem quæsiuerunt. Hic quum male audiunt Ethnicorum Philosophi virique eruditi, non inficias eunt eas deorum species hominum & brutorum simulachra esse: sed ideo id in vsu haberi, vt dij sub istis imaginibus oracula promant & sese ostendant, alioqui eum qui inuisibilis est, nisi per istiusmodi simulachra & cæremonias cognosci non posse. Alii porro quasi maiori Philosophia instructi, ac proinde se altiora promere existimantes, aiunt ista instituta esse & effigiata ad euocationem aduentumq; angelorum aliarumque potestatum conciliandam, vt quum illi ita se præsentes obtulerint & apparuerint, numinis notitiam mortales doceant: ac proinde istiusmodi simulachra pro elementis litterarum humano generi esse, quæ dum legunt, Dei notitiam condiscere possunt. Ita isti fabulantur. non enim est vt eos theologicari dicas, minime gentium. Quod si quis hæc verba accuratius expendat: inueniet istorum non minus quam eorum (quos superius conuici) opinionem esse falsam. Dixerit enim aliquis insistens veritati examinandæ, quonam modo Deus per simulachra vel respondeat, vel cognoscatur: an per materiam statuæ an per figuram? Quod si per materiam: quis igitur vsus est figuræ? & cur antequam fingeretur non in omni materia sese simpliciter repræsentauit? Frustra igitur templa isti obmunierint, includentes nescio quem lapidem aut lignum, aut auri partem, quum vniuersa terra istiusmodi rebus exuberet. Sin autem superinducta forma in causa est, vt numen illic præsto sit: quis vsus materiæ, siue illa aurea siue alterius generis sit? cur non potius per vera & naturalia animantia (ad quorum speciem sculptilia deformata sunt) præsentia numinis sentiatur? Ea enim opinio de Deo speciosior aliquanto & honestior esset, si creditum foret per viua animantia tum rationalium tum irrationalium numen sese præsens exhibere, non autem in rebus vitæ motusque expertibus eius aduentum expectari. Mira igitur in hac parte ipsorum impietas, qui cum vera natiuaque animantia quadupedia, volucria, reptilia detestentur & exhorreant, vel ob feritatem vel ob fœditatem: tamen horum species in lapidibus aut lignis aut auro descriptas Deos esse volunt. Æquius erat ipsa viua potius coli quam viuorum effigies in istis adorari. At fortasse horum nihil neque forma neque materia numinis præsentiam efficit, sed operis duntaxat artificium

Deum ad se elicit, cum in eo sit imitatio naturæ: esto, sed si ob artem sculptile opus Deus sua præsentia frequentat, quid opus est materiæ, quum ars ipsa in hominibus sedem habeat? Si enim plane ob artem Deus se sistit, ideoq; sculptilia vt dij coluntur, par erat homines istius artis administros adorari & diuino cultu affici, tum quia rationales sunt, tū quia ipsam artem in animis continent. Ad secūdam illorum profundiorem scilicet responsionem etiā ista quispiam non incōgrue dixerit: Si non ob Dei præsentiam ista a vobis instituuntur, sed vt Angeli ibi præsto sint, cur statuas, per quas potestates illas euocatis, maioris facitis quam ipsas potestates? Cognoscendi enim Dei causa sculpentes has figuras (vt dicitis) ipsius dei honorem vocabulumq; sculptilibus iniungitis, rem nequaquam piam designantes. Quum enim profiteamini Dei potentiam longe euchi vltra simulachrorum paruitatem, atq; ideo vos non audere numen euocare, sed minores potestates: Dei nomen, cuius aduentus vobis formidini est, lignis & lapidibus implicatis: deosq;, simulachra (quum lapis & artificium nominari deberent) appellatis, & adorationibus prosequimini. Si igitur ista pro literis sunt vobis, ad diuinitatem speculandam (vt falso iactatis) qui conuenit signa, rebus suis, quas denotant præstantiora haberi? Non enim, si quis Regis nomen literis exaret, extra periculum est, si scriptum illud in maiori honore, quam regem habeat. ille enim mortem in pœnam accipit. neq; id mirū, cum aliud sit rex, aliud tabula ad eius speciem a pictore descripta. Ita & vos quoq; si corroboratā firmamq; haberetis rationem, non tantopere diuinitatis characterem in materiā defixistetis: imo ne sculptile quidem sculptori suo anteposuissetis. Si enim simulachra plane, veluti literę, Dei aduētum significant, atq; ideo vt Dei notæ characteresq; numinis maiestate dignæ cēsentur: multo magis artificē illa describentē deificari, numinisque maiestate indigitari oportuit, vt lōge simulacris potentiorē, diuiniorēque, eo quod illa ad huius arbitriū expolita sunt, & cōfigurata. Si igitur literæ sunt admiratione dignæ, scriptor ipse multo maiori admiratione efferendus videbitur, tū ob artificiū operis, tū ob animi scientiam. Quod si igitur nō ea de causa par est simulachra pro numinib. haberi, iterūque scisciteris, auidus cognoscēdi, quænā sit origo istius rei, quid putes illos responsuros? Si enim dicant, numē quia humana specie sit pręditū, ideo humana specie effigurari: qua ratione igitur fit, vt illud pecudū imaginibus exprimā: quod si pecudū effigies, numinis vultū repræsentāt, cur hominū deliniamēta illi adiungunt? Quod si vtrumq; simul est, & vtraq; specie Deum cōprehendunt, eo quod rationaliū, irrationaliumq; formas possideat: cur disiungunt coniuncta, ac diuersas faciant hominum brutorumq; conformationes, ac non vbiq; vtraq; specie eum cęlatum exhibent? qualia sunt fabularum commenta, Scylla, Charybdis, Hippocentaurus? & apud Ægyptios canina facie latrator Anubis. Oportebat eos aut tātummodo

ἐπιφοιτᾷ τὸ θεῖον τοῖς γλύμμασι, τίς πάλιν ἡ χρεία τῆς ὕλης οὔσης τῆς ἐπιστήμης ἐν τοῖς ἀνθρώποις; εἰ γὰρ ὅλως διὰ τὴν τέχνην ἐπιφαίνεται ὁ θεὸς, καὶ διὰ τοῦτο θρησκεύονται ὡς θεοὶ τὰ γλύμματα, ἔδει τοὺς ἀνθρώπους τῆς τέχνης ὄντας ἀρχηγοὺς, προσκυνεῖσθαι καὶ θρησκεύεσθαι, ὅσοι καὶ λογικοὶ καὶ τὴν ἐπιστήμην ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς. περὶ δὲ τῆς δευτέρας αὐτῶν καὶ βαθυτέρας δῆθεν ἀπολογίας, καὶ ταῦτα ἄν τις ἀκολούθως εἴποι· εἰ οὐ διὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἐπιφάνειαν

A ταῦτα ὑμῖν πεποίηται ὦ Ἕλληνες, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀγγέλων ἐκεῖ παρουσίαν, διατί τὰ ἀγάλματα δι' ὧν ἐπικαλεῖσθε τὰς δυνάμεις κρείττονα, καὶ ὑπὲρ αὐτὰς τὰς ἐπικληθείσας δυνάμεις ποιεῖτε; χάριν γὰρ τῆς περὶ θεοῦ καταλήψεως γλύφοντες τὰς μορφὰς ὡς φατὲ, αὐτοῦ τοῦ θεοῦ τὴν τιμὴν καὶ προσηγορίαν, αὐτοῖς τοῖς γλύμμασι περιτίθετε; πρᾶγμα πάσχοντες οὐκ εὐαγές. ὁμολογοῦντες γὰρ ὑπεραίρειν τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν τῆς τῶν ἀγαλμάτων σμικρότητος, [καὶ] διὰ τοῦτο μὴ τολμῶντες τὸν

B θεὸν δι' αὐτῶν, τὰς δὲ ἐλάττω δυνάμεις ἐπικαλεῖσθαι, αὐτοὶ ταύτας ὑπερβάντες οὗ τὴν παρουσίαν ἐφοβήθητε, τούτου τὴν προσηγορίαν τοῖς λίθοις καὶ τοῖς ξύλοις ἀνεθήκατε· καὶ θεοὺς ἀντὶ λίθων καὶ τέχνης ἀνθρώπων ὀνομάζετε καὶ προσκυνεῖτε. εἰ γὰρ καὶ ὡς γράμματά εἰσιν ὑμῖν ταῦτα ὡς ψεύδεσθε τῆς ἐπὶ θεὸν θεωρίας, οὐ δίκαιον τὰ σημαίνοντα τοῦ σημαινομένου προτιμᾶν. οὐδὲ γὰρ εἰ γράφοι τις τῷ βασιλεῖ ὄνομα ἀκινδύνως ἔχοι τὸ γράμμα προτιμῶν τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ὁ τοιοῦτος θάνατον μὲν ἔχει τὴν ζη-

C μίαν. τὸ δὲ γράμμα τῇ τοῦ γράψαντος ἐπιστήμῃ τετύπωται· οὕτω καὶ ὑμεῖς, εἴπερ ἐρρωμένον ἔχετε τὸν λογισμὸν, οὐκ ἂν τὸ τηλικοῦτον τῆς θεότητος γνώρισμα, εἰς ὕλην κατεφέρετε. ἀλλὰ καὶ τὸ γλύμμα οὐκ ἂν προετιμήσατε τοῦ γλύψαντος αὐτό. εἰ γὰρ καὶ ὅλως ὡς γράμματα σημαίνουσι τὴν τοῦ θεοῦ ἐπιφάνειαν, καὶ διὰ τοῦτο ὡς θεὸν σημαίνοντα θεοποιΐας εἰσὶν ἄξια, ἀλλὰ γοῦν τὸν ταῦτα γλύψαντα καὶ χαράξαντα, φημὶ δὴ πάλιν τὸν τεχνίτην, πολλῷ πλέον ἔδει θεοποιηθῆναι, ὡς μᾶλλον ἐκείνων δυνατώτερον καὶ θειότερον ὑπάρ-

D χοντα· ὅσῳ κἀκεῖνα κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν ἐξέσθη καὶ τετύπωται. εἰ τοίνυν τὰ γράμματα θαύματός ἐστιν ἄξια, πολλῷ πλέον ὁ γράψας ὑπεραίρει τῷ θαύματι, διὰ τὴν τέχνην καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιστήμην. οὐκοῦν εἰ μὴ διὰ τοῦτο θεοὺς αὐτοὺς ἄξιον νομίζειν, πάλιν αὐτοὺς ἄν τις ἔροιτο περὶ τῆς τῶν εἰδώλων μανίας, τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης αὐτῶν μορφῆς παρ' αὐτῶν ἀξιῶν μαθεῖν. εἰ μὲν γὰρ ὅτι ἀνθρωπόμορφόν ἐστι τὸ θεῖον, διὰ τοῦτο οὕτω τετύπωται, διατί καὶ ἀλόγων αὐτῷ τύπους περιτιθέασιν· εἰ δὲ ζώων ἀλόγων ἐστὶν ὁ τούτου

E τύπος, διατί καὶ λογικῶν αὐτῷ περιτιθέασι γλυφάς; εἰ δὲ τὸ συναμφότερόν ἐστι καὶ ἐξ ἀμφοτέρων κατειλήφασι τὸν θεὸν, ὅτι τε ἀλόγων καὶ λογικῶν ἔχει τοὺς τύπους, τί διαιροῦσι τὰ συνημμένα; καὶ χωρίζουσι τὴν ἀλόγων καὶ ἀνθρώπων γλυφὴν, καὶ οὐ πάντοτε ἐξ ἀμφοτέρων αὐτὸν γλύφουσιν, ὁποῖα τὰ παρὰ τοῖς μύθοις ἐστὶ πλάσματα, ἡ Σκύλλα, καὶ ἡ Χάρυβδις, καὶ ὁ Ἱπποκένταυρος, καὶ ὁ παρ' Αἰγυπτίοις κυνοκέφαλος Ἄνουβις. ἔδει γὰρ ἢ μόνους αὐτοὺς οὕτω

γράφειν

γράφεσθαι διφυεῖς, ἢ μίαν αὐτῶν ἐχόντων μορφὴν, μὴ καὶ τὴν ἄλλην ἀναπλάττεσθαι κατ' αὐτῶν. καὶ πάλιν εἰ ἀρρενικαὶ τούτων εἰσὶν αἱ μορφαὶ, διατί καὶ θηλειῶν αὐτοῖς περιτιθέασι τύπους; εἰ δὲ [καὶ] θηλυκῶν εἰσι, διατί καὶ ἀρρενικῶν κατ' αὐτῶν ψεύδονται τὰς μορφάς; εἰ δὲ πάλιν τὸ συναμφότερόν εἰσιν, οὐκ ἔδει μὴ διαιρεῖσθαι, ἀλλ' ἀμφότερα συνάπτεσθαι, καὶ γίνεσθαι κατὰ τοὺς λεγομένους ἑρμαφροδίτους· ἵνα μὴ μόνον ἀσέβειαν καὶ συκοφαντίαν, ἀλλὰ καὶ γέλωτας αὐτῶν ἡ δεισιδαιμονία τοῖς ὁρῶσι παράσχῃ. καὶ ὅλως εἰ σωματοειδὲς τὸ θεῖον ὑπολαμβάνουσιν, ὥστε καὶ γαστέρα, καὶ χεῖρας, καὶ πόδας, καὶ πάλιν αὐχένα καὶ στήθη καὶ τὰ ἄλλα τὰ πρὸς γένεσιν ἀνθρώπων μέλη ἐπινοεῖν αὐτῷ καὶ ἀναπλάττειν, ὅρα εἰς ὅσην ἀσέβειαν καὶ ἀθεότητα καταπέπτωκε τούτων ὁ νοῦς, ὥστε τοιαῦτα ἐπινοεῖν περὶ τοῦ θείου. ἀκολουθεῖ γὰρ αὐτῷ καὶ τὰ ἄλλα τοῦ σώματος [πάντως] πάσχειν, ὥστε καὶ τέμνεσθαι καὶ διαιρεῖσθαι, καὶ πάλιν ἐξ ὅλου φθείρεσθαι. ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα οὐκ ἴδια θεοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον τῶν ἐπὶ γῆς σωμάτων ἐστίν. ὁ μὲν γὰρ θεὸς ἀσώματός ἐστι καὶ ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος, οὐδενὸς εἰς ὁτιοῦν δεόμενος· ταῦτα δὲ καὶ φθαρτὰ καὶ σωμάτων εἰσὶ τύποι, καὶ τῆς παρ' αὐτῶν ἐπιδεόμενα χρείας· ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται. πολλάκις γὰρ ὁρῶμεν ἀνακαινουμένους τοὺς παλαιωθέντας, καὶ οὓς ὁ χρόνος, ἢ ὑετὸς, ἢ ἄλλο τι τῶν ἐπὶ γῆς ζώων ἠφάνισε, τούτους ἀναπλαττομένους· ἐφ' ᾧ ἄν τις αὐτῶν καταγνώσεται τῆς παραφροσύνης. ὅτι ὧν αὐτοὶ ποιηταὶ τυγχάνουσι, τούτους θεοὺς ἀναγορεύουσι. καὶ οὓς αὐτοὶ ταῖς τέχναις περικοσμοῦσιν, ἕνεκα τοῦ μὴ φθαρῆναι, παρὰ τούτων αὐτοὶ σωτηρίαν αἰτοῦσι· καὶ οὓς οὐκ ἀγνοοῦσι δεομένους τῆς αὐτῶν ἐπιμελείας, παρὰ τούτων αὐτοὶ τὰς ἑαυτῶν χρείας ἀξιοῦσιν ἀναπληροῦσθαι. καὶ οὓς ἐν μικροῖς οἰκίσκοις κατακλείουσι, τούτους οὐρανοῦ καὶ γῆς ἁπάσης δεσπότας οὐκ αἰσχύνονται καλοῦντες. οὐ μόνον δὲ ἐκ τούτων ἄν τις αὐτῶν τὴν ἀθεότητα καταμάθοι, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν ἐν αὐτοῖς τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν ἐστιν ἀσύμφωνος ἡ δόξα. εἰ γὰρ αὐτοὶ θεοί εἰσιν, ὡς λέγουσι, καὶ περὶ αὐτῶν φιλοσοφοῦσι, τίνι τις προσθῆται τούτων; καὶ ποίους ἂν αὐτῶν κρίνῃ κυριωτέρους; ἵνα ἢ τὸν θεὸν θαρρήσῃ προσκυνῶν· ἢ ὥς φασιν ἐν αὐτοῖς μὴ διστάζῃ γινώσκων τὸ θεῖον; οὐ γὰρ οἱ αὐτοὶ παρὰ πᾶσιν ὀνομάζονται θεοί. ἀλλ' ὅσα κατὰ τὸ πλεῖστόν ἐστιν ἔθνη, τοσοῦτοι καὶ θεοὶ ἀναπλάττονται. ἔστι δ' ὅπου καὶ μία χώρα καὶ μία πόλις πρὸς ἑαυτὰς στασιάζουσι περὶ τῆς τῶν εἰδώλων δεισιδαιμονίας. Φοίνικες γοῦν, οὐκ ἴσασι τοὺς παρ' Αἰγυπτίοις λεγομένους θεούς· οὐδὲ Αἰγύπτιοι τὰ αὐτὰ τοῖς παρὰ Φοίνιξι προσκυνοῦσιν εἴδωλα. καὶ Σκύθαι μὲν τοὺς Περσῶν, Πέρσαι δὲ τοὺς Σύρων οὐ παραδέχονται θεούς. ἀλλὰ καὶ Πελασγοὶ μὲν τοὺς ἐν Θρᾴκῃ θεοὺς διαβάλλουσι. Θρᾷκες δὲ τοὺς παρὰ Θηβαίοις οὐ γινώσκουσιν. Ἰνδοὶ δὲ κατὰ Ἀράβων, καὶ Ἄραβες καθ' Αἰθιόπων· καὶ Αἰθίοπες κατ' αὐτῶν ἐν τοῖς εἰδώλοις διαφέρονται. καὶ Σύροι μὲν τὰ Κιλίκων οὐ σέβουσι· Καππαδοκῶν δὲ τὸ γένος ἄλλους παρὰ τούτους ὀνομάζουσι θεούς. καὶ Βιθυνοὶ μὲν ἑτέρους, Ἀρμένιοι δὲ ἄλλους ἑαυτοῖς ἀνεπλάσαντο.

describi biformes, aut si vnius & simplicis sunt formæ, non alteram affingi. Porro si illorum formæ viriles sunt, qua ratione illis fœminarum liniamenta addunt? Quod si muliebri specie subsistunt, quare illis viriles admentiuntur formas? Quod si vtrumque simul existunt, discriminationem interuenire non oportebat, sed ambos in vnum sexum coniungi, fierique illos ipsos, quos hermaphroditos appellamus, vt superstitio ista non solum impietatem & calumniam, sed etiam cachinnos spectatoribus
A conciliet. At si plane corporali facie numen arbitrantur, adeo vt & ventrem & manus & pedes, ceruicem item & pectus, cæteraque mēbra, quæ ad hominum geniturã pernecessaria sunt, in illo comminiscantur & affingant: Iam mihi quæso vide in quantam impietatem, Deique alienationē mens eorū præcipitata est, qui talia de numinibus cōminiscuntur. Ad quę cōsequitur, vt & illa, cæteraque, quæ corporis sunt, patiantur. adeo vt & secentur, ac in partes diuidantur, ac prorsus intereant. Hæc aliaque
B istiusmodi nō propria sunt Dei, sed potius eorum corporū, quæ in terris degunt. Deus enim incorporeus est & incorruptibilis, & morti inobnoxius, ne tantillū quidem vllius indigens. Atqui istiusmodi simulachra & corruptibilia sunt, & corporum signa, & alienam opitulationem requirunt, vt antea dictum est. Subinde igitur videmus, ea postquam nimium inueterauerint, interpolari, & aut tempore, aut pluuia, aut a belluis terrestribus euastata, denuo refingi. Vnde merito eos stultitiæ condemnes, quod
C quorum ipsi sunt effigiatores, eos titulis deorum honorent, & quos ope sua arteque instruunt ne pereant, ab illis salutem comprecētur: & quos ipsi suæ curæ tutelæque indigos non ignorant, ab illis suas necessitates vsusque resarciri quærant: & quos in paruis ædiculis cōcludunt, eos cæli terræq; vniuersæ dominos appellari non vereantur. Non hinc solummodo eorum impietatem didiceris, verumetiam ex eo, quod in ipsis idolis discordis sententiæ sunt. Si enim illi dij sunt (vt prædicant ac philosophãtur) quem cui ex istis præferri oportet?
D aut quos maioris autoritatis existimes? vt ita vel securus eū adores, vel (vt aiūt) nihil hæsites in cognoscendo numine? Non enim apud omnes iidem existimantur dij, sed quot sunt gentes, totidem deorum genera confinguntur. Est quoque, vbi eadem regio, atq; adeo eadem ciuitas inter se diffideat in superstitione idolorū. Phœnices certe, Ægyptios deos non agnoscūt: neq; Ægyptij eadem cum Phœnicibus simulachra adorant. Nec Scythę, Persarum: nec Persę, Syrorum numina recipiunt. Pelasgi Thraicios deos repudiant, Thraces Thebanos ignotos
E habent. Indi contra Arabes, Arabes contra Æthiopes, & Æthiopes vicissim cōtra illos, in ratione cęremoniarum dissentiunt. Syri Cilicum Deos non colunt, & Cappadocum gentes, alios præter istos, Deorum nominibus appellãt. Diuersos itē Bithynij, diuersos Armenij cōmenti

ſunt. Et quid opus multis? qui in continente ſunt, alios ab inſulanis Deos venerantur. In ſumma, quælibet ciuitas, & vicus vicinorum numina non agnoſcens ſua præſtituit, eaque ſola deorum loco habenda exiſtimat. De abominandis Ægyptiorum cæremoniis non eſt quod dicatur, quum omnibus in oculis ſit, quam contrarias & inter ſe pugnantes habeant religiones, & quam ſemper vicini contra vicinos ſtudeant diuerſa colere. Saltem apud alios adoratus Crocodilus, apud alios abominationi habetur. Ac leo alicubi vt numen cultus, a collimitaneis non ſolum non colitur, ſed deprehenſus, vt bellua neci datur: idemque piſcis alibi in numen dedicatus eſt, alibi hamo capitur. Hinc illis bella, ſeditiones, ac nulla non cædium cauſa & illecebræ omnium affectuum: denique quod mireris, Pelaſgi (vt hiſtorici volunt) quum ab Ægyptiis diſciplinam religionis hauſerint, ne nomina quidem eorum numinum, quæ apud Ægyptios in precio ſunt cognita habent, ſed plane diuerſa ab illis colunt. Vt compendio dicam, omnium idololatrarum gentium diſſimilis eſt religio & exiſtimatio, neque eadem apud illos reperiuntur, quod ipſum non immerito illis accidit. Delapſi enim a cognitione vnius Dei, in multa & diuerſa ſeſe præcipites dederunt, auerſatique veri Patris Verbum Seruatorem omnium Chriſtum, non iniuria mentem habent ad alia atque alia quaſi turbine fluctuantem. Et vt illi, qui ſolem auerſantur, in locisq; vmbroſis hærent, per multa inuia circumferuntur, & quod adeſt, non vident: eodem modo qui Deum neglīgũt, animo caligant, & æſtibus animi fluctibuſque iactantur, reſque nihili & euanidas, vt ebrii ac cæci, imaginationibus concipiunt: quod ipſum non leue argumentum certiſſimæ ſuperſtitionis. Diuerſis enim opidatim vicatimque numinibus, aliis aliorum deos profligantibus, plane conſequitur, vt nihil ſit firmi, & vt omnes tandem profligentur. Quippe quum qui apud alios ſint dii, aliorum diis pro victimis mactentur ac libamina fiant: ac rurſus, quæ iſtic ſunt victimę, alibi deorum vicem & locum obtinent. Ægyptii certe bouem, quem Apim nominant, ſacris colunt, ſed eum alii Ioui ſacrificant, non quod plane illum ipſum, qui pro numine conſecratus eſt, ſed quia alios ex eodem armenti genere occidant, eundem illum ipſum occidere & immolare videntur. Lybes Arietem, cognomento Ammona, deum habent, qui tamen ipſe apud pleroſque pro victima cæditur. Indi Dionyſium colunt, ſub cuius nomine per allegoriam vinum intelligunt, & tamen illud apud alios in libamen vertitur. Alii fluuios & fontes, & omnium maxime Ægyptii aquam in præcipua veneratione habent, deoſque appellant, ſed tamen illi ipſi hac in parte religioſi Ægyptii, & ſuas, & aliorum ſordes aquis eluunt, & quod inde reliquum eſt, cum ignominia abiiciunt. Parumque abeſt,

πλάσαντος· καὶ τί μοι [δεῖ] πολλῶν; ἠπειρῶται παρὰ
τοὺς ἐν [ταῖς] νήσοις ἄλλους θεοὺς προσκυνοῦσι, καὶ νη-
σιῶται παρὰ τοὺς ἐν ταῖς ἠπείροις θρησκεύουσι· καὶ
ὅλως ἑκάστη πόλις καὶ κώμη τοὺς ἐκ γειτόνων οὐκ εἰ-
δυῖα θεοὺς τοὺς ἑαυτῆς προκρίνει, καὶ μόνους τούτους
εἶναι νομίζει θεούς. περὶ γὰρ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μυσα-
ρῶν, οὐδὲ λέγειν ἐστὶ πᾶσιν ἐπ᾽ ὀφθαλμῶν ὄντων· ὅτι
ἐναντίας καὶ μαχομένας ἀλλήλαις ἔχουσι τὰς θρη-
σκείας αἱ πόλεις. καὶ οἱ ἐκ γειτόνων σπουδάζουσιν
A ἀεὶ κατὰ τοῦ πλησίον τὰ ἐναντία σέβειν. ὁ γοῦν παρ᾽
ἑτέροις προσκυνούμενος ὡς θεὸς Κροκόδειλος, οὗτος
παρὰ τοῖς πλησίον βδέλυγμα νομίζεται. καὶ ὁ
παρ᾽ ἑτέροις λέων ὡς θεὸς θρησκευόμενος, τοῦτον οἱ
ἀστυγείτονες οὐ μόνον οὐ θρησκεύουσιν, ἀλλὰ καὶ εὑ-
ρόντες ἀποκτείνουσιν ὡς θηρίον· καὶ ὁ παρ᾽ ἄλλοις
ἀνατεθεὶς ἰχθὺς, οὗτος ἄλλων ἀλήθεται τροφή· ὅθεν
δὴ πόλεμοι καὶ στάσεις καὶ πάσης φόνων πρόφασις,
καὶ πᾶσα τῶν παθῶν ἡδονὴ παρ᾽ αὐτοῖς ἐστι. καὶ τόγε
θαυμαστὸν, ὅτι, ὡς οἱ ἱστορήσαντες ἐξηγοῦνται, παρ᾽
B Αἰγυπτίων οἱ Πελασγοὶ μαθόντες τὰ ὀνόματα τῶν
θεῶν, οὐκ ἴσασιν οὗτοι τοὺς παρ᾽ Αἰγυπτίων θεοὺς,
ἀλλὰ ἄλλους παρ᾽ ἐκείνους θρησκεύουσι, καὶ ὅλως
πάντων τῶν ἐν εἰδώλοις μανέντων ἐθνῶν, διάφορός
ἐστιν ἡ δόξα καὶ ἡ θρησκεία, καὶ οὐ τὰ αὐτὰ παρὰ
τοῖς αὐτοῖς εὑρίσκεται. καὶ εἰκότως γε τοῦτο πάσχου-
σιν. ἐκπεσόντες γὰρ ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ἕνα θεὸν κατα-
νοήσεως, εἰς πολλὰ καὶ διάφορα καταπεπτώ-
κασι. καὶ ἀποστραφέντες τὸν ἀληθῶς τοῦ πατρὸς
λόγον, τὸν πάντων σωτῆρα Χριστὸν, [εἰκότως] εἰς
C πολλὰ τὴν διάνοιαν ἔχουσι ῥεμβομένην. καὶ ὥς-
περ οἱ τὸν ἥλιον ἀποστραφέντες καὶ ἐν σκοτεινοῖς γινό-
μενοι τόποις πολλὰς ἀνόδους κυκλεύουσιν ὁδούς. καὶ
τοὺς μὲν παρόντας οὐχ ὁρῶσι, τοὺς δὲ μὴ ὄντας φαν-
τάζονται ὡς παρόντας. καὶ βλέποντες οὐ βλέπουσι·
τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ τὸν θεὸν ἀποστραφέντες καὶ σκοτι-
σθέντες τὴν ψυχὴν, ῥεμβόμενον ἔχουσι τὸν νοῦν, καὶ
τὰ οὐκ ὄντα ὡς μεθύοντες καὶ μὴ ὁρῶντες φαντά-
ζονται. ταῦτα δὲ οὐ μικρὸς ἔλεγχός ἐστι τῆς ἀληθῶς
ἀθεότητος αὐτῶν. διαφόρων γὰρ ὄντων καὶ πολλῶν,
D κατὰ πόλιν καὶ χώραν θεῶν, καὶ τοῦ ἑτέρου τὸν τοῦ ἑτέρου
ἀναιροῦντος θεὸν, οἱ πάντες παρὰ πάντων ἀναι-
ροῦνται. καὶ γὰρ οἱ παρ᾽ ἄλλοις νομιζόμενοι θεοὶ, τῶν
παρ᾽ ἄλλοις λεγομένων θεῶν γίνονται θυσίαι καὶ
σπονδαί. καὶ ἄλλων αἱ θυσίαι ἄλλων ἔμπαλίν εἰσι
θεοί. Αἰγύπτιοι δὲ τὸν βοῦν καὶ τὸν Ἆπιν μόσχον ὄν-
τα σέβουσι· καὶ τούτους ἄλλοι τῷ Διῒ θύουσι. καὶ γὰρ
μὴ αὐτοὺς ἐκείνους, οὓς ἀνατεθείκασι θύσωσιν, ἀλλὰ
τὰ ὅμοια θύοντες τὰ αὐτὰ προσάγειν δοκοῦσι. Λί-
βυες πρόβατον, ὃ καλοῦσιν Ἄμμωνα, θεὸν ἔχουσι·
E καὶ τοῦτο πολλοῖς παρ᾽ ἑτέρων εἰς θυσίαν σφάζεται.
Ἰνδοὶ τὸν Διόνυσον θρησκεύουσι συμβολικῶς οἶνον
αὐτὸν ὀνομάζοντες, καὶ τοῦτον τοῖς ἄλλοις σπένδουσιν
ἕτεροι. ἄλλοι ποταμοὺς καὶ κρήνας, καὶ πάντων μά-
λιστα Αἰγύπτιοι τὸ ὕδωρ προτετιμήκασι, καὶ θεοὺς ἀ-
ναγορεύουσι, καὶ ὅμως ἄλλοι, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ταῦ-
τα θρησκεύοντες Αἰγύπτιοι τοὺς τῶν ἄλλων ῥύ-
πους καὶ τοὺς ἑαυτῶν ἀπονίπτονται τοῖς ὕδασι, καὶ τὸ λείψανον μετ᾽ ἀτιμίας ἐκρίπτουσι. σχεδὸν δὲ πᾶσα

ἡ τῶν

ἢ τῶν Αἰγυπτίων εἰδωλοποιΐα, τῶν παρ' ἄλλοις θεῶν ἐστι θυσία. ὥστ' αὖ αὐτοὺς καὶ παρ' αὐτῶν ἐκείνων χλευάζεσθαι, ὅτι μὴ θεούς, ἀλλὰ τὰ τῶν ἄλλων ἔτι τε καὶ παρ' αὐτοῖς ἀποτροπιάσματα καὶ θυσίας ὄντα θεοποιοῦσιν. ἤδη δέ τινες εἰς τοσαύτην ἀσέβειαν καὶ παραφροσύνην ἐξηνέχθησαν, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ὧν εἰσι τύποι καὶ μορφαί, τοῖς παρ' αὐτοῖς ψευδοθέοις κατασφάττειν καὶ θυσίας προσάγειν· καὶ οὐχ ὁρῶσιν οἱ κακοδαίμονες, ὅτι τὰ σφαγιαζόμενα θύματα, ἀρχέτυπά εἰσι τῶν ὑπ' αὐτῶν πλασθέντων καὶ προσκυνουμένων θεῶν. καὶ οἷς προσάγουσι τοὺς ἀνθρώπους· σχεδὸν γὰρ τὰ ὅμοια τοῖς ὁμοίοις, ἢ μᾶλλον τὰ κρείττονα τοῖς ἐλάττοσι προσάγουσιν· ἔμψυχα γὰρ ἀψύχοις θύουσι, καὶ λογικὰ τοῖς ἀκινήτοις προσάγουσι. Σκύθαι γὰρ οἱ καλούμενοι Ταῦροι τῇ παρ' αὐτοῖς παρθένῳ καλουμένῃ τοὺς ἀπὸ ναυαγίων καὶ ὅσους ἂν λάβωσι τῶν Ἑλλήνων, εἰς θυσίαν ἀναφέρουσι· τοσοῦτον ἀσεβοῦντες κατὰ τῶν ὁμογενῶν ἀνθρώπων, καὶ οὕτως ἐλέγχοντες τῶν θεῶν αὐτῶν τὴν ὠμότητα, ὅτι οὓς ἡ πρόνοια ἀπὸ θαλάσσης ἐκ κινδύνων διέσωσε, τούτους αὐτοὶ κατασφάττουσι, μονονουχὶ κατὰ τῆς προνοίας γινόμενοι· ὅτι τὴν ἐκείνης εὐεργεσίαν, τῇ ἑαυτῶν θηριώδει ψυχῇ κατακρύπτουσιν. ἄλλοι δὲ τῷ Ἄρει ἐπειδὰν ἐκ πολέμων ἐπανέλθωσι καὶ νίκας φέρωσι, τότε τηνικαῦτα εἰς ἑκατοντάδας διελόντες τοὺς ληφθέντας, καὶ ἀφ' ἑκάστης ἕνα λαμβάνοντες, τοσούτους κατασφάττουσιν, ὅσους ἂν κατὰ μίαν ἑκατοντάδα ἐκλέξωνται. οὐ μόνοι δὲ [οἱ] Σκύθαι διὰ τὴν ἐν βαρβάροις ἔμφυτον αὐτοῖς ἀγριότητα τὰ τοιαῦτα μυσαρὰ δρῶσιν, ἀλλ' ἴδιόν ἐστι τῆς τῶν εἰδώλων καὶ δαιμόνων κακίας τοῦτο τὸ δρᾶμα. καὶ γὰρ Αἰγύπτιοι ἔθυον μὲν πάλαι τῇ Ἥρᾳ τοιαῦτα σφάγια· Φοίνικες δὲ καὶ Κρῆτες τὸν Κρόνον ἐν ταῖς τεκνοθυσίαις αὐτῶν ἱλάσκοντο. καὶ οἱ πάλαι δὲ Ῥωμαῖοι τὸν καλούμενον Λατιάριον Δία ἀνθρωποθυσίαις ἐθρήσκευον· καὶ ἄλλοι ἄλλως, καὶ πάντες ἁπλῶς ἐμίαινον καὶ ἐμιαίνοντο. ἐμιαίνοντο μὲν αὐτοὶ δρῶντες τὰ φονικά· ἐμίαινον δὲ τοὺς ἑαυτῶν ναοὺς τοιαύταις καπνίζοντες θυσίαις. ἀπὸ δὴ τούτων τὰ κακὰ τοῖς ἀνθρώποις εἰς πλῆθος ἔφθασεν· ὁρῶντες γὰρ ἐν τούτοις τοὺς παρ' αὐτοῖς ἡδομένους δαίμονας, εὐθέως καὶ αὐτοὶ τοῖς τοιούτοις πλημμελήμασι τοὺς ἑαυτῶν θεοὺς ἐμιμήσαντο· ἴδιον ἡγούμενοι κατόρθωμα τὴν πρὸς τὰ κρείττονα, ὡς αὐτοὶ νομίζουσι, μίμησιν. ἔνθεν ἀνδροφονίαις καὶ τεκνοκτονίαις, καὶ πάσαις ἀσελγείαις ἐπλήθησαν οἱ ἄνθρωποι. καὶ γὰρ σχεδὸν πᾶσα πόλις, πάσης ἀσελγείας ἐστὶ μεστή, διὰ ὁμοιότητα τρόπων τῶν παρ' αὐτοῖς θεῶν γινομένη. καὶ οὐκ ἔστι σώφρων ἐν τοῖς εἰδώλοις, εἰ μὴ μόνος ὁ παρ' αὐτοῖς ἐπ' ἀσελγείᾳ μαρτυρούμενος. γυναῖκες γοῦν ἐν εἰδώλοις τῆς Φοινίκης πάλαι προεκαθέζοντο, ἀπαρχόμεναι τοῖς ἐκεῖ θεοῖς ἑαυτῶν τὴν τοῦ σώματος αὐτῶν μισθαρνίαν, νομίζουσαι τῇ πορνείᾳ τὸν θεὸν ἑαυτῶν ἱλάσκεσθαι· καὶ εἰς εὐμένειαν ἄγειν αὐτὴν διὰ τούτων. ἄνδρες δὲ τὴν φύσιν ἀρνούμενοι, καὶ μηκέτι εἶναι θέλοντες ἄρρενες, τὴν γυναικῶν πλάττονται φύσιν· ὡς ἐκ τούτων καταθύμια καὶ τιμὴν τῇ μητρὶ τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων θεῶν ποιοῦντες. πάντες δὲ ὁμοῦ τοῖς αἰσχίστοις βιοῦσι, καὶ τοῖς χείροσιν ἑαυτοὺς ἁμιλλῶνται·

quin omnium Ægyptiorum idola apud alios pro victimis immolentur, adeo vt Ægyptij ludibrio ſint, quod diis careant, ac pro diis victimas & piacula colant. Iam nonnulli in tantam impietatem vecordiamque abrepti ſunt, vt falſis iſtis diis, hominum ſimulachris, homines victiment: nec vident miſeri, victimas illas exempla & archetypa eſſe ſuorum numinum, & ab illorum ſpecie, diuorum ſuorum formas mutuatas eſſe, & in mactandis hominibus propemodum ſimiles ſimilibus, aut potius
A præſtantiores deterioribus immolare: quippe qui animata inanimatis ſacrificent, & rationalia ſenſu carentibus offerant. Scythæ enim qui Taurici dicuntur, virgini ſuæ (ſic enim Dianam vocant) naufragos, & quoſcunque ex Græcis ceperint, pro hoſtiis iugulant, tanta impietate aduerſus homines eiuſdem conditionis vtentes, atque tantopere Deorum ſuorum crudelitatem præ ſe ferentes, vt quos veri numinis cura prouidentiaque a marinis periculis eripuerit, ipſi mactet, modo non ipſi
B prouidentiæ infeſti, quippe qui illius beneficium efferata crudelitate ſubuertant. Alii vero Marti ex prælio reduces deportato triumpho, captos bello centeſimant in centurias diuiſis captiuorum corporibus, ac pro numero centuriarum hoſtias cædunt. Neque ſolum iſtiuſmodi Scythæ pro innata feritate perpetrant, ſed proprium id tragicum facinus immanitati idolorum & dæmonum: quum & Ægyptij olim iſtiuſmodi victimas Iunoni immolarint: Phœnices item & Cretenſes, mactatu liberorum Saturnum placarint: Priſci quoque La-
C tini Iouem Latialem humanis cędibus venerati ſint. In ſumma alij aliter, ſed tamen ſemel ſeſe omnes & polluebant & polluebantur. Polluebantur enim ipſi, quum cædes facerent: polluebant vero ſua ipſorum phana huiuſmodi holocauſtis ac ſuffitu. Hinc iam deinde mala in homines ingenti numero incubuerunt. Quum enim viderent ſuos deos iſtiuſmodi rebus oblectari, ſtatim eos iiſdem delictis æmulati ſunt: egregium facinus arbitrati, ſi exempla eorum quos ſummos cenſebant, imitaren-
D tur: atque inde factum eſt, vt ſceleribus homicidiorum, parricidiorum, omniumque libidinum ſuccubuerint. Nam propemodum omnes ciuitates omnibus libidinibus ſcatent ob immanitatem morum, quam in ſuis diis conſpiciunt. Neque eſt in hoc genere deorum quem caſtum appelles, niſi illum fortaſſe, cuius libidines teſtatæ & in confeſſo habentur. Olim certe Phœniſſæ mulieres ante idola proſtituebantur, dedicantes numinibus ſuum quæſtum, perſuaſæ meretricatu ea propitiari, ac proſperitatem rerum inde naſci. Viri quoque
E abdicato ſexu, nec ſe amplius mares eſſe ferentes, mulierum naturam affectauerunt, tãquam ita honorifica grataque matri deorum facturi eſſent. Omnes autem in turpiſſimis viuunt, & certamẽ inter ſe prauitatis ſuſcipere videntur,

καὶ

& vt dixit sanctus ille Christi minister Paulus: *Mulieres eorum mutauerunt vsum naturalem in eum qui est præter naturam. Itidem quoq; & masculi, omisso naturali vsu fœminæ, libidine in se mutuo exarserunt, mares in mares turpitudinem patrantes.* hæc & huiusmodi designantes, cõfitentur & ostendũt deos suos hoc genere vitæ vsos fuisse. Ex Ioue enim, stupra puerorum & adulteria: ex Venere meretricatũ: ex Rhea obscœnitatem: ex Marte cædes: ex aliis alia huiusmodi didicerunt, quæ quidẽ vt a legibus vindicãtur, ita quicunq; purus & integer est, auersatur. An igitur dij habẽdi sunt, qui talia faciũt, ac nõ poti⁹ eos dicas ob morũ obscœnitatem brutis magis obbrutuisse? an nõ qui eos pro numinibus colant, vt quouis pecore magis pecuini miseratione digni sunt: Si enim perpendissent animæ suæ mentẽ, nõ in has impietates ruissent præcipites, & verũ Christi patrẽ Deum negassent. Sed fortasse qui istis sublimiores sunt, & ad rerũ naturã admiratione stupent, pudefacti redargutionibus abominandorũ idolorũ, quũ reprehendi ab omnibus & facile cõuinci queant, ne ipsi quidẽ id ita esse inficias iuerint, illã tamẽ opinionẽ firmã & inexpugnabilẽ dicẽt, qua mũdo mundiq; partib. cultus, ceremoniæq; deferũtur, gloriabũturq; quod nõ saxa, nõ ligna, non formas hominũ & brutorũ, volatiliũ, aut reptiliũ, aut quadrupedũ, sed simpliciter solẽ, & lunam, omniaq; cæli ornamenta, tellurẽ, & vniuersi humidi naturã colant ac venerẽtur: & dicẽt nõ posse quosquã demõstrare, etiã hos non esse natura Deos, quũ omnibus pateat, ea nec inanimata nec irrationalia esse, & humanã conditionem superare, eo quod ipsa in cælis, illa in terris degant. Operępreciũ igitur fuerit, etiã de istis dispicere, scrutiniũq; instituere. Omnino enim & in his ratio verã cõtra istos refutationẽ inueniet. Verũ antequã id dispiciamus, & demonstrationẽ auspicemur, sufficere dicẽdum est, quod ipsa rerũ natura propemodum contra illos exclamat, ostenditq; suum conditorem ac dominũ, & opificẽ Deum, & omniũ regem nõ esse aliũ, quam Patrem Domini nostri Iesu Christi, quẽ, quum auersantur scioli, rerũ tamen naturã ab eo conditam pro numine adorãt. quanquã & adorant illã ipsam, & cõfiteantur, quẽ ipsi propter hanc negãt, Dominũ. Sic enim pulchre possunt homines isti, qui ita naturæ partibus admiratione inhiant, ac mẽbra vniuersitatis, numina esse arbitrãtur, ex mutuis istarũ rerũ inter se inopiis, auxiliisque pudefieri, quippe quæ declarent, & præ se ferant, erga ipsum Patrem Verbi suum conditorem & Dominum esse, ex suo irrefragabili erga ipsum obsequio. Quandoquidem (vt ait diuina lex) *Cæli enarrant gloriam Dei & opus manuum eius annunciat firmamentum.* Fides eius rei non obscura, sed admodum clara iis, qui non plane oculis mentis capti sunt. Si quis enim per se naturæ partes desumat, & singula seorsum spectet, vel Solẽ per se, vel Lunã,

καὶ ὡς εἶπεν ὁ ἅγιος τοῦ Χριστοῦ διάκονος Παῦλος, αἵ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν, μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρρενες ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄρρενες ἐν ἄρσεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι:- ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες, ὁμολογοῦσι καὶ ἐλέγχουσι, καὶ τοὺς λεγομένους αὐτῶν θεοὺς τοιοῦτον ἐσχηκέναι τὸν βίον. ἐκ μὲν γὰρ Διὸς, τὴν παιδοφθο- A ρίαν καὶ τὴν μοιχείαν· ἐκ δὲ Ἀφροδίτης, τὴν πορνείαν· καὶ ἐκ μὲν Ῥέας, τὴν ἀσέλγειαν. ἐκ δὲ Ἄρεος τοὺς φόνους· καὶ ἐξ ἄλλων ἄλλα τοιαῦτα μεμαθήκασιν, ἃ οἱ νόμοι μὲν κολάζουσι· πᾶς δὲ σώφρων ἀνὴρ ἀποστρέφεται. ἆρ' οὖν ἄξιον ἔτι τούτους νομίζειν εἶναι θεοὺς, τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας; καὶ μὴ μᾶλλον τῶν ἀλόγων ἀλογωτέρους ἡγεῖσθαι τούτους διὰ τὴν ἀσέλγειαν τῶν τρόπων; ἆρ' ἄξιον τοὺς θρησκεύοντας αὐτοὺς, νομίζειν ἀνθρώπους; καὶ μὴ μᾶλλον ὡς ἀλόγων ἀλογωτέρους, καὶ τῶν ἀψύχων ἀψυ- B χοτέρους οἰκτείρειν; Εἰ γὰρ ἐλογίζοντο τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς τὸν νοῦν, οὐκ ἂν ἐν τούτοις κατεπλάκησαν ὅλοι πεσόντες, καὶ τὸν ἀληθινὸν ἠρνοῦντο τοῦ Χριστοῦ πατέρα θεόν· ἀλλ' ἴσως οἱ ἐπάνω ἀναβεβηκότες τούτων καὶ περὶ τὴν κτίσιν ἐπτοημένοι, δυσωπούμενοι τοῖς περὶ τῶν βδελυγμάτων ἐλέγχοις, ἃ καταγνωσθέντα μὲν καὶ διελεγχθέντα παρὰ πᾶσιν ὄντα ταῦτα, οὐκ ἀρνήσονται καὶ αὐτοί. ἐκείνην δὲ αὐτοῖς ἀσφαλῆ τὴν δόξαν καὶ ἀναντίρρητον εἶναι οἰήσονται τὴν περὶ τὸν κόσμον καὶ τὰ τοῦ κόσμου μέρη θρησκείαν. C καυχήσονται γὰρ οὐχ ὡς λίθους καὶ ξύλα καὶ μορφὰς ἀνθρώπων καὶ ἀλόγων πτηνῶν τε καὶ ἑρπετῶν καὶ τετραπόδων ἁπλῶς, ἀλλ' ἥλιον καὶ σελήνην καὶ πάντα τὸν κατ' οὐρανὸν κόσμον· καὶ γῆν αὖ πάλιν καὶ σύμπασαν τὴν τοῦ ὑγροῦ τὴν φύσιν σέβοντες καὶ θρησκεύοντες. καὶ φήσουσι μὴ δύνασθαί τινας ἀποδεῖξαι καὶ τούτους μὴ εἶναι φύσει θεούς· πᾶσιν ὄντος φανεροῦ, ὅτι οὔτε ἄψυχα, οὔτε ἄλογα τυγχάνει, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνθρώπων ὑπεραίρει φύσιν. τῷ τὰ μὲν ἐν οὐρανοῖς, ἃ δὲ ἐπὶ τῆς γῆς κατοικεῖν. ἄξιον δὲ καὶ περὶ τούτων ἰδεῖν D καὶ διερευνῆσαι· πάντως γὰρ καὶ ἐν τούτοις ὁ λόγος εὑρήσει τὸν ἔλεγχον ἀληθῆ κατ' αὐτῶν. πρὶν δὲ ἰδεῖν ἡμᾶς καὶ τῆς ἀποδείξεως ἄρξασθαι, ἀρκεῖ τὴν κτίσιν αὐτὴν κατ' αὐτῶν μονονουχὶ βοῆσαι, καὶ δεῖξαι τὸν αὐτῆς ποιητὴν καὶ δημιουργὸν θεὸν, καὶ τὸν ταύτης, καὶ τοῦ παντὸς βασιλεύοντα τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃν ἀποστρέφονται μὲν οἱ δοκησίσοφοι· τὴν δὲ παρ' αὐτοῦ γενομένην κτίσιν προσκυνοῦσι καὶ θεοποιοῦσι· καί τοι προσκυνούσης καὶ αὐτῆς καὶ ὁμολογούσης ὃν ἐκεῖνοι δι' αὐτὴν ἀρνοῦνται κύριον. οὕτω γὰρ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰ ταύ- E της μέρη κεχηνότας καὶ θεοὺς νομίζοντας ταῦτα δυσωπήσῃ ἂν καλῶς αὐτοὺς ἡ τούτων πρὸς ἄλληλα χρεία. γνωρίζει δὲ καὶ σημαίνει τὸν καὶ αὐτῶν ὄντα κύριον καὶ ποιητὴν τὸν τοῦ λόγου πατέρα, τῇ ἀναντιῤῥήτῳ προστάξει τῆς εἰς αὐτὸν ὑπακοῆς, ᾗ φησι [καὶ] ἡ θεία νομοθεσία· οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ. ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα:- πίστις δὲ τούτων οὐκ ἀφανὴς ἀλλὰ καὶ λίαν ἐναργής ἐστι τοῖς τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας μὴ πάντῃ πεπηρωμένον ἔχουσιν. εἰ γάρ τις καθ' ἑαυτὰ τὰ μέρη τῆς κτίσεως λάβοι, καὶ ἕκαστον ἰδίᾳ νοήσει, οἷον ἥλιον καθ' ἑαυτὸν μόνον καὶ σελήνην χωρίς.

καὶ

καὶ γῆν αὖ καὶ ἀέρα, καὶ τὴν θερμὴν καὶ ψυχρὰν, καὶ ξηρὰν καὶ ὑγρὰν οὐσίαν διελὼν ἀπὸ τῆς πρὸς ἄλληλα συναφῆς, ἕκαστον ἐκλάβοι καθ' ἑαυτὸ καὶ ἰδίᾳ θεωρήσειεν, εὑρήσει πάντως μηδὲν ἱκανούμενον ἑαυτῷ, ἀλλὰ πάντα τῆς ἀλλήλων χρείας δεόμενα· καὶ ταῖς παρ' ἀλλήλων ἐπικουρίαις συνιστάμενα. ἥλιος μὲν γὰρ τῷ σύμπαντι οὐρανῷ συμπεριφέρεται καὶ ἐμπεριέχεται· καὶ ἐκτὸς τῆς ἐκείνου κυκλοφορίας, οὐκ ἄν ποτε γένοιτο· σελήνη δὲ καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα μαρτυροῦσι τὴν παρὰ ἡλίου γινομένην αὐτοῖς ἐπικουρίαν. γῆ δὲ πάλιν οὐκ ἄνευ ὑετῶν τοὺς καρποὺς ἀποδιδοῦσα φαίνεται. οἱ δὲ ὑετοὶ, χωρὶς τῆς τῶν νεφελῶν χρείας, οὐκ ἂν καταβαῖεν ἐπὶ γῆς· ἀλλ' οὐδὲ νέφη χωρὶς τοῦ ἀέρος, καθ' ἑαυτὰ ἂν φανείη καὶ συσταίη ποτέ. ὅ, τε ἀὴρ, οὐχ ὑφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ [μὲν] τοῦ αἰθέρος διακαίεται· ὑπὸ δὲ τοῦ ἡλίου καταλαμπόμενος λαμπρύνεται. καὶ πηγαὶ μὲν καὶ ποταμοὶ οὐκ ἄνευ τῆς γῆς συστήσονταί ποτε. γῆ δὲ οὐκ ἀφ' ἑαυτῆς ἐρήρεισται· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τὴν τῶν ὑδάτων οὐσίαν συνέστηκεν. ἐμπεριέχεται δὲ καὶ αὐτὴ κατὰ τὸ μέσον συνδεθεῖσα τοῦ παντὸς, ἥ τε θάλασσα καὶ ὁ ἔξωθεν περιρρέων τὴν σύμπασαν γῆν μέγας Ὠκεανὸς ὑπὸ ἀνέμων κινεῖται καὶ φέρεται, ὅποι δ' ἂν αὐτὸν ἡ τῶν ἀνέμων προσρήσσῃ βία. καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἄνεμοι,, οὐκ ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ κατὰ τοὺς περὶ τούτων εἰπόντας, ἐκ τῆς πρὸς τὸν ἀέρα τοῦ αἰθέρος διακαύσεως καὶ θερμότητος, ἐν αὐτῷ τῷ ἀέρι συνίστανται, καὶ δι' αὐτοῦ πανταχοῦ πνέουσι· περὶ γὰρ τῶν τεσσάρων στοιχείων ἐξ ὧν καὶ συνέστηκεν ἡ τῶν σωμάτων φύσις, τὴν θερμὴν λέγω καὶ τὴν ψυχρὰν, ξηράν τε καὶ ὑγρὰν οὐσίαν, τίς τοσοῦτον ἀπέστραπται τὴν διάνοιαν, ὥστε μὴ εἰδέναι ὅτι ὁμοῦ μὲν συνημμένα ταῦτα συνίσταται; διαιρούμενα δὲ καὶ καθ' ἑαυτὰ γινόμενα, λοιπὸν καὶ ἀλλήλων εἰσὶν ἀναιρετικὰ ταῦτα κατὰ τὴν τοῦ πλεονάζοντος ἐν αὐτοῖς ἐπικράτειαν. θερμόν τε γὰρ, ὑπὸ ψυχροῦ πλεονάσαντος ἀναιρεῖται· καὶ ψυχρὸν πάλιν ὑπὸ τῆς θερμῆς ἀφανίζεται δυνάμεως. ξηρόν τε αὖ ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ διυγραίνεται· καὶ τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἑτέρου ξηραίνεται. πῶς οὖν ταῦτα [ἂν] εἶεν θεοὶ δεόμενα τῆς παρ' ἑτέρων ἐπικουρίας; ἢ πῶς παρὰ τούτων αἰτεῖσθαί τι προσῆκε, καὶ αὐτῶν ἀπαιτούντων παρ' ἀλλήλων τὴν εἰς ἑαυτὰ χρείαν; εἰ γὰρ περὶ θεοῦ λόγος ἐστὶ, μηδενὸς αὐτὸν ἐπιδεᾶ εἶναι, ἀλλ' αὐτάρκη καὶ πλήρη ἑαυτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνεστήκειν· καὶ μᾶλλον αὐτὸν τοῖς πᾶσιν ἐπιδιδόναι, πῶς ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τὰ ἄλλα μέρη τῆς κτίσεως οὐκ ὄντα τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ [τὰ] λειπόμενα τῆς ἀλλήλων χρείας, ἀναγορεύειν ἄξιον θεούς; ἀλλ' ἴσως διαιρούμενα μὲν, καὶ καθ' ἑαυτὰ λαμβανόμενα, ἐπιδεῆ εἶναι αὐτὰ καὶ αὐτοὶ συνομολογοῦσι, τῆς ἀποδείξεως ἐπ' ὀφθαλμῶν οὔσης. ὁμοῦ δὲ πάντα συνάπτοντες, καὶ ὡς ἓν ἀποτελοῦντες μέγα σῶμα, τὸ ὅλον θεὸν εἶναι φήσουσι· συστάντος γὰρ τοῦ ὅλου, οὐκ ἔτι μὲν ἔξωθεν αὐτοῖς χρεία γενήσεται· ἑαυτῷ δὲ τὸ ὅλον ἱκανὸν καὶ αὐτάρκες γενήσεται πρὸς πάντα λέξουσιν οἱ δοκησίσοφοι, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν ἐλεγχθῶσιν. οὗτος δὲ ὁ λόγος καὶ μᾶλλον αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν μετὰ μεγάλης ἀπαιδευσίας οὐκ ἔλαττον τῆς πρόσθεν ἀποδείξει.

aut terram, aut aërem, calida item & frigida, sicca & humida, & eximens ea ab sua inuicem coaptatione, vnumquodque per se ac seorsum excutiat: nullum ex omnibus inueniet, quod sibi ipsi sufficiat, sed omnia alieni vsus opisque indiga esse. Sol enim vehiculo vniuersi cæli circumgyratur & continetur, neque extra ambitum eius vnquam consistere potest. Luna autem & reliqua sydera, solis in se auxilia protestātur. Terra rursus sine pluuiis fructus non
A ediderit, neque pluuiæ sine nubibus in terram descenderint, quinimo ne nubes quidem sine aëre per se vel apparuerint vel constiterint. Aër quoque non ex se, sed ab æthere calefit: & a sole illustratus, lumen accipit. Fontes porro & flumina sine subsidio terræ nunquam fuerint: Terra vero ex se ipsa fulciri non poterit, sed super aquas consistit: continetur autem & ipsa in medio vndecunque quasi colligata. Mare quoque, & qui totum circumfluit orbem, magnus ille Oceanus, a ventis rapitur, quocunque vis illorum protruserit. Atque adeo
B ipsi venti non in se, sed (secundum disputatores istarum rerum) ex inflammatione, caloreque ætheris in aerem descendente, in aere consistendi locum naturamque accipiunt, & per eum vbique spirant. De quatuor porro elementis, ex quibus corporum natura constituitur, calida (inquam) & frigida: sicca & humida substantia, quis ita animo est stupido, vt nesciat coniuncta ista & simul coaptata consistere posse: diuisa autem & segregata iam inde sibi inuicem exitium prout
C quodque inualuerit, moliri? Calor enim frigore prædominante extinguitur: frigus rursum violentia caloris euanescit: siccitas quoque per humorem immadescit: humor per siccitatem exarescit. Quomodo igitur ista numina fuerint, quæ alterius opem requirunt? Aut qui par est ab illis quicquam postulare, quum ipsa a se mutuo necessaria postulent? Si enim ea de Deo sententia vera est, illum nullius indigere, sed sibi sufficere, suique plenum esse, & in illo omnia consistere, imo ipsum potius omnibus aliis impertiri: quo-
D modo vel solem, vel lunā, aliasue creaturæ partes, quæ tales non sunt, sed mutua ope fulciuntur, numina appellari æquum fuerit? Sed fortasse diuisa & desumpta per se ista indiga esse, vel ipsi quoque confitentur, quum ipsa demonstratio ob oculos sit constituta: Sed simul omnia conuertentes, & tanquam in vnum magnum corpus redigentes, vniuersum illud Deum esse dicent. Quippe in tali rerum omnium vniuersitate, non amplius illos forinsecus vllius rei indigētes fore. Quod haud dubie ante omnia isti iactaturi sunt, qui sua opinio-
E ne sibi sapientes videntur, sed neque hic occasio defutura est, qua eos redarguas. Istud ipsum enim quod pro ratione allegāt, eo magis patefaciet eorum cum magna inscitia superstitionem, neque id minus euidenter quam supra.

εἰ γὰρ

Si enim ſingula coniuncta totum explent, & totum ex ſingulis cõſtituitur: nimirum totum erit partium totum, & ſingula erunt partes totius. Longiſſime abeſt, quam vt de Deo tale aliquid ſentias. Deus enim totum quiddam eſt, ac non pars aliqua, neque ex diuerſis conſtat, ſed ipſe omnium quæ conſtant, autor eſt. Specta(quæſo)quam impia de Deo referant,qui iſta loquuntur. Si enim ex partibus cõſtituitur, ipſe ſibiipſi omnino diſſimilis apparebit, & ex diſſimilibus habiturus eſt naturę ſuę integritatem:nam ſi ſolem illum eſſe dicas,luna eſſe non poterit:ſi luna ſit,terra non fuerit:& ſi terra ſit, mare eſſe non poterit: atque ita, quaſcunque partes in manus ſumpſeris, deprehendes abſurditatem huiuſmodi ipſorum dicti, cuius vitium ex intuitu, obſeruatuque humani corporis ſatis apparuerit. Vt enim oculus, auris non eſt: neque auris, manus: neque venter, dorſum eſt: neque ceruix,pes: ſed vnumquodque iſtorum propriam habet functionem, & ex iſtis diuerſis inter ſe, corpus vnum conſtituitur, quæ quum coadunata conſertaq; ſunt, habent ſeſe partes pro ratione ſui vſus: vbi diſiuncta fuerint, pro ratione præſentis temporis: quum natura quæ coegit iſta, diſſoluerit: quemadmodum Deus voluit iſtius conſtitutionis autor: Ita (ſed pace numinis ſit venia dicto) ſi partes orbis in vnum corpus coaptatas Deum appellant,neceſſum eſt ipſum ſibiipſi ex ſeipſo diſſimilem eſſe (vt iam patet) eundemq; rurſus diuidi in partes, ſua ipſorum natura diſpertibiles. Alia quoque ratione (ſi veritatem obſerues)redargueris illorum in conſtituendo numinę vanitatem. Si enim Deus incorporeus eſt,inuiſibilis,intactiliſq; natura:qui fit vt Deũ corpus eſſe cõminiſcantur? aut cur,quæ oculis ſubiecta ſunt,quæque manibus palpantur, diuinis honoribus colant?Quod ſi ea ratio,famaque de Deo obtinuit,eum vbique exiſtere poſſe, nihilque omnium eſſe, quod Deum ſub ſe teneat,ac potius omnia ſub poteſtate illius cõtineri: cur,qui creaturam in Deorũ numerum referunt, non conſpiciunt eam extra iſtam de Deo definitionem cõſiſtere?Sole enim ſub terra agente, lucis conſpectio telluris vmbra atq; interuentu adimitur: lunam autem diurno tẽpore ſui ſplendoris iubare ſol occultat: fructus terræ ſubinde grandine eliduntur: ignis, ſi fiat aquarum inundatio,extinguitur: hyemem,ver expugnat: æſtas porro nõ ſinit vernale tempus ſuos limites tranſire: ipſa quoq; viciſſim ab autũno prohibetur,ne terminis ſuis exeat. Quod ſi Dij eſſent, non cõueniret, illa a ſe mutuo ſuperari & abſcondi, ſed vbiq; ſibi mutuo adeſſe, & communes ſimul operationes abſoluere oporteret,noctu interdiuque ſolem &lunam ſimul vna cum reliquo ſtellarum choro, par lumen habere,idque omnibus lucere, omniaque ab illis illuſtrari: oporteret æſtatem ſimul & hyemem, ver & autumnũ abſque vlla viciſſitudine ibidem cõſiſtere:oporteret mare fontibus admiſceri, & communem potum hominibus præſtare:oporteret ventorum tranquillitatem

εἰ γὰρ τὸ καθ' ἕκαστον συναφθὲν, τὸ ὅλον ἀναπληροῖ, καὶ τὸ ὅλον ἐκ τῶν καθ' ἓν συνίσταται, τὸ ὅλον ἄρα ἐκ μερῶν συνέστη, καὶ ἕκαστον τοῦ ὅλου μέρος τυγχάνει. τοῦτο δὲ τῶν περὶ θεοῦ ἐννοιῶν πολὺ πόρρωθεν καθέστηκεν. ὁ γὰρ θεὸς ὅλον ἐστὶ καὶ οὐ μέρη, καὶ οὐκ ἐκ διαφόρων συνέστηκεν, ἀλλ' αὐτὸς τῆς πάντων συστάσεώς ἐστι ποιητής. θέα γὰρ ὅσην ἀσέβειαν κατὰ τοῦ θείου ταῦτα λέγοντες ἐξηγοῦνται. εἰ γὰρ ἐκ μερῶν συνέστηκε, πάντως αὐτὸς ἑαυτοῦ ἀνόμοιος A φανήσεται, [καὶ] ἐξ ἀνομοίων ἔχων τὴν συμπλήρωσιν. εἰ γὰρ ἥλιός ἐστιν, οὐκ ἔστι σελήνη· καὶ εἰ σελήνη ἐστὶν, οὐκ ἔστι γῆ· καὶ εἰ γῆ τυγχάνει, οὐκ ἂν εἴη θάλασσα. καὶ οὕτως ἐφ' ἑκάστου λαμβάνων ἄν τις, εὑρήσει τὴν ἀτοπίαν τοῦ τοιούτου αὐτῶν λόγου. τοῦτο δ' ἄν τις καὶ ἐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπείου σώματος ἰδὼν καταγνοίη τούτων. ὡς γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ ἔστιν ἀκοὴ, οὐδὲ ἡ ἀκοὴ χεὶρ, οὐδὲ ἡ γαστὴρ ἐστὶ στέρνα, οὐδ' αὖ πάλιν ὁ αὐχὴν ἐστὶ πούς, ἀλλ' ἕκαστον τούτων ἰδίαν ἔχει τὴν ἐνέργειαν, καὶ B ἐκ τούτων διαφόρων ὄντων, ἓν συνίσταται σῶμα· συνημμένα μὲν ἔχοντα μέρη κατὰ τὴν χρείαν· διαιρούμενα δὲ κατὰ τὴν τοῦ χρόνου παρουσίαν, ὅταν ἡ φύσις ἡ συνάξασα ταῦτα διέλῃ, ὡς ὁ προστάξας θεὸς βούλεται, οὕτω (συγγνώμην δὲ ὁ λόγος ἐχέτω) παρ' αὐτοῦ τοῦ κρείττονος. εἰ τὰ μέρη τῆς κτίσεως συνάπτοντες εἰς ἓν σῶμα θεὸν ἀναγορεύουσιν, ἀνάγκη αὐτὸν μὲν καθ' ἑαυτὸν ἀνόμοιον ἑαυτῷ εἶναι, ὥσπερ ἐδείχθη. διαιρεῖσθαι δὲ πάλιν κατὰ τὴν τῶν μερῶν εἰς τὸ μερίζεσθαι γινομένην φύσιν, καὶ ἄλ- C λως δ' ἄν τις αὐτῶν ἐλέγξειε τὴν ἀθεότητα κατὰ τὴν τῆς ἀληθείας θεωρίαν. εἰ γὰρ ὁ θεὸς ἀσώματός ἐστι, καὶ ἀόρατος, καὶ ἄψαυστος τῇ φύσει, πῶς σῶμα τὸν θεὸν ἐπινοοῦσι, καὶ τὰ φαινόμενα τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ὧν ψαύομεν τῇ χειρὶ θρησκεύουσι τῇ [τοῦ] θεοῦ τιμῇ; καὶ πάλιν, εἰ ὁ περὶ θεοῦ κρατεῖ λόγος, δυνατὸν αὐτὸν εἶναι κατὰ πάντα καὶ μηδὲν [μὲν] αὐτοῦ κρατεῖν, αὐτὸν δὲ τῶν πάντων κρατεῖν, καὶ δεσπόζειν, πῶς οἱ τὴν κτίσιν θεοποιοῦντες, οὐχ ὁρῶσιν αὐτὴν ἐκτὸς οὖσαν τοῦ τοιούτου περὶ θεοῦ D ὅρου; ἡλίου μὲν γὰρ ὑπὸ γῆν γινομένου, τὸ φῶς ἡ γῆ σκιάζει μὴ ὁρᾶσθαι· σελήνην δὲ μεθ' ἡμέραν ὁ ἥλιος ἐπικρύπτει τῇ τοῦ φωτὸς λαμπηδόνι. καὶ γῆς μὲν τοὺς καρποὺς πολλάκις χάλαζα βλάπτει· τὸ πῦρ δὲ εἰ γένοιτό τις ὑδάτων πλημμύρα, σβέννυται· καὶ χειμῶνα μὲν ἔαρ παραγκωνίζεται. θέρος δὲ τὸ ἔαρ ὑπερβῆναι τοὺς ὅρους οὐκ ἐπιτρέπει· καὶ αὐτὸ πάλιν ὑπὸ τοῦ μετοπώρου κωλυόμενον, τὰς ἰδίας ὥρας ἐξέρχεσθαι. εἴπερ οὖν ἦσαν θεοὶ, ἔδει τούτους μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἡττᾶσθαι καὶ ὑποκρύ- E πτεσθαι· ἀλλὰ πάντοτε ἀλλήλοις συνεῖναι, καὶ κοινὰς ἅμα τὰς ἐνεργείας ἐπιτελεῖν· ἔδει μεθ' ἡμέραν καὶ μετὰ νύκτα, ἥλιον ὁμοῦ καὶ σελήνην, καὶ τὸν ἄλλον τῶν ἀστέρων χορὸν ἴσως ἔχειν τὸ φῶς, καὶ τοῦτο πᾶσι λάμπειν, καὶ παρ' αὐτῶν καταυγάζεσθαι· ἔδει θέρος ὁμοῦ καὶ χειμῶνα, καὶ ἔαρ καὶ μετόπωρον ἀπαραλλάκτως καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ συνίστασθαι· ἔδει τὴν θάλασσαν ταῖς πηγαῖς ἐπιμίγνυσθαι καὶ κοινωνὸν ἀνθρώποις τὸ πόμα παρέχειν. ἔδει νηνεμίας καὶ τῶν

τῶν ἀνέμων τὰς πνοὰς ἐν ταὐτῷ γίνεσθαι· ἔδει τὸ πῦρ ὁμοῦ καὶ τὸ ὕδωρ κοινὴν καὶ μίαν ἀνθρώποις τὴν χρείαν παρέχειν. οὐ γὰρ οὐδὲ βλάβην ἄν τις ἐξ αὐτῶν ὑπέμεινε θεῶν ὄντων κατ' αὐτούς. καὶ μηδὲν ἐπὶ βλάβῃ, ἐπ' ὠφελείᾳ δὲ μᾶλλον πάντα ποιούντων. εἰ δὲ ταῦτα γίνεσθαι ἀδύνατον, διὰ τὴν πρὸς ἄλληλα ἐναντιότητα, πῶς οἷόν τε ταῦτα ἀλλήλοις ἐναντία καὶ μαχόμενα, καὶ μὴ δυνάμενα ἀλλήλοις συστῆναι; ἔτι θεοὺς ὀνομάζειν, ἢ θεοῦ θρησκεύεσθαι τιμαῖς; τὰ δὲ πρὸς ἑαυτὰ ἀσύμφωνον τὴν φύσιν ἔχοντα, πῶς ἂν ἄλλοις εὐχομένοις εἰρήνην παρέχοιεν, καὶ ὁμονοίας αὐτοῖς γένοιντο πρυτάνεις; οὔτε οὖν ἥλιος εἰκότως, οὔτε σελήνη, οὔτε ἄλλό τι μέρος τῆς κτίσεως, πολλῷ δὲ πλέον οὐδὲ τὰ ἐν λίθοις καὶ χρυσῷ καὶ ταῖς ἄλλαις ὕλαις ἀγάλματα, οὐδὲ οἱ παρὰ ποιηταῖς μυθευόμενοι, Ζεὺς καὶ Ἀπόλλων καὶ οἱ ἄλλοι εἶεν ἀληθῶς θεοί, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξεν· ἀλλὰ τὰ μὲν αὐτῶν μέρη τῆς κτίσεώς ἐστι. τὰ δὲ αὐτῶν ἄψυχα τυγχάνει· τὰ δὲ μόνον ἄνθρωποι θνητοὶ γεγόνασι. διὸ καὶ ἡ περὶ ταῦτα θρησκεία, καὶ θεοποιΐα, οὐκ εὐσεβείας, ἀλλὰ ἀθεότητος καὶ πάσης ἀσεβείας ἐστὶν εἰσήγησις, καὶ μεγάλης πλάνης ἔλεγχος, ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν θεὸν γνώσεως, λέγω δὴ τὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα. ὅτε [τοίνυν] ταῦθ' οὕτως ἐλέγχεται καὶ δέδεικται ἡ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εἰδωλολατρεία πάσης ἀθεότητος οὖσα μεστή, καὶ οὐκ ἐπ' ὠφελείᾳ, ἀλλ' ἐπ' ἀπωλείᾳ τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων εἰσαχθεῖσα, φέρε λοιπόν, ὡς ἐξ ἀρχῆς ὁ λόγος ἐπηγγείλατο τῆς πλάνης διελεγχθείσης τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν ὁδεύσωμεν, καὶ θεωρήσωμεν τὸν ἡγεμόνα καὶ δημιουργὸν τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, ἵνα δι' αὐτοῦ καὶ τὸν τούτου πατέρα [θεὸν] κατανοήσωμεν· καὶ γνῶσιν Ἕλληνες ὅσον τῆς ἀληθείας ἑαυτοὺς ἀπεσχοίνισαν· τὰ μὲν προειρημένα οὐδὲν ἕτερον, ἢ πλάνη τῷ βίῳ διηλέγχθη. ἡ δὲ τῆς ἀληθείας ὁδός, πρὸς τὸν ὄντως ὄντα θεὸν ἕξει τὸν σκοπόν. πρὸς δὲ τὴν ταύτης γνῶσιν καὶ ἀκριβῆ κατάληψιν, οὐκ ἄλλων ἐστὶν ἡμῖν χρεία. ἀλλ' ἡμῶν αὐτῶν. οὐδ' ὥσπερ ἐστὶν αὐτὸς ὁ θεὸς ὑπεράνω πάντων, οὕτω καὶ ἡ πρὸς τοῦτον ὁδὸς πόρρωθεν, ἢ ἔξωθεν ἡμῶν ἐστιν. ἀλλ' ἐν ἡμῖν ἐστι, καὶ ἀφ' ἡμῶν εὑρεῖν τὴν ἀρχὴν δυνατόν, καθὼς καὶ Μωϋσῆς ἐδίδασκε λέγων· » τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως, ἐντὸς τῆς καρδίας σου ἐστίν:- ὅπερ καὶ ὁ σωτὴρ σημαίνων καὶ βεβαιῶν ἔλεγεν: Ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν:- ἔνδον γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες τὴν πίστιν καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, δυνάμεθα ταχέως θεωρῆσαι καὶ νοῆσαι τὸν τοῦ παντὸς βασιλέα τοῦ πατρὸς σωτήριον λόγον· καὶ μὴ προφασιζέσθωσαν Ἕλληνες, οἱ τοῖς εἰδώλοις θρησκεύοντες· μὴ δὲ ἄλλός τις ἁπλῶς ἑαυτὸν ἀπατάτω ὡς τὴν τοιαύτην ὁδὸν οὐκ ἔχων, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ἀθεότητος ἑαυτοῦ πρόφασιν εὑρίσκων· πάντες γὰρ εἰς αὐτὴν ἐπιβεβήκαμεν καὶ ἔχομεν, εἰ καὶ μὴ πάντες αὐτὴν ὁδεύειν, ἀλλὰ παροδεύειν ἐκβαίνοντες θέλουσι, διὰ τὰς ἔξωθεν αὐτοὺς ἑλκούσας ἡδονὰς τοῦ βίου. Καὶ εἴ τις ἂν ἔροιτο, τίς ἂν εἴη αὕτη. φημὶ δὴ τὴν ἑκάστου ψυχὴν εἶναι, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ νοῦν· δι' αὐτοῦ γὰρ μόνου δύναται θεὸς θεωρεῖσθαι, καὶ νοεῖσθαι·

ἐκτὸς

& flatus eodem tempore fieri: oporteret ignem simul & aquam, communem eundemque vsum hominibus suppeditare: neque illa ratione noxa ab illis expectanda esset. Si enim Dii essent pro istorum opinione, nihil ad noxam, sed omnia ad vtilitatem potius agerent. Quod si hoc fieri nequit ob ipsorum inter sese hostilitatem, qui fieri potest, vt illa sibi inuicem contraria, ac pugnantia, & quæ nulla ratione mutuo cohærere possunt, vel numina appellentur, vel sacrificiis colantur? **A** Quæ inter se discordem naturam possident, quomodo ob aliorum supplicationes pacem induxerint, concordiæque alienæ autores extiterint? Merito igitur neque sol, neque luna, neque vlla pars mundi, ac proinde multo minus lapideæ aureæq; aut ex quacunque denique materia imagines, aut ii qui in poetarum fabulis commemorantur, Iupiter, Apollo, ceterique deinceps vera numina extiterint, vt oratio nostra demonstrauit, sed aut mundi partes habendę sunt, aut res inanimatæ aut mortales homines fuere. **B** Quamobrem eorum cultus, & diuinitatis consecratio non pietate, sed omni superstitione ac impietate scatet, magnique erroris est argumentum ab vnius, & solius veri Dei cognitione, Patris, dico Christi. Quoniam igitur hæc ita conuicta sunt, & demonstrata, quæ viget apud Græcos, idololatria, quæ omni impietate est referta, nec ad commodum, sed ad perniciem humanæ vitæ introducta: age deinceps (vt oratio nostra pollicita fuit) demonstrata **C** impostura, per iter veritatis ingrediamur, spectemusque ducem & opificem vniuersi, Patris verbum, vt per verbum verbi Patrem cognoscamus, sentiantque ethnici, quantum sese à veritate detorserint. Superiora quidem illa nihil esse præter vitæ errorem, demonstratio patefecit: ista autem veritatis via ad eum, qui reuera numen habendus est, scopum ostendit. Cæterum ad istius rei notionem, & accuratam perceptionem, non aliis opus est quam nobisipsis. Neque vt est ipse Deus super omnia, ita quoque & via, quæ ad **D** illum tendit, procul, aut foris, extraque nos consistit, sed in nobis sita est, & initium eius a nobis inuestigari potest, quemadmodum & Moyses docuit his verbis: *Verbum fidei intra cor tuum est.* quod & Saluator noster significauit ac confirmauit dicens: *Regnum Dei intra vos est.* Quia enim in nobis habemus fidem, & Dei regnum, ideo possumus celeriter intelligere, & contemplari vniuersitatis regem, Patris scilicet salutare Verbum. Neq; causam aliquam prætendant Ethnici, qui idolis seruiunt, aut **E** alius quispiã temerè sibi ipsi imponat, quasi expers istiusmodi viæ, ac methodi sit, ideoq; impietatis suæ prætextũ inueniat. Omnes enim eam viam insistimus, ipsumque iter tenemus & si non omnes ea ire, sed preterire studeant, eò quod inde à vitæ voluptatibus abstrahamur. Quod si ex me percuncteris, quænam illa sit via: dico eam vniuscuiusque animam esse, & in anima ipsam mentem. Per eam enim solum Deus spectari & intelligi potest,

excepto

excepto, nisi vt quemadmodum Deū inficiantur impii, ita animam quoque se habere inficientur, idque quā meritissimo dixerint. Non enim eorum est, qui mentem habent, eius autorem, opificemq; Deum abnegare. Quod autem quisque hominum mentem possideat, eamque rationalem, & id quoq; necessum est, vt paucis ostendatur, ob simpliciores: cum non desint, & potissimum ex hęreticis, qui hoc ipsum inficientur, credentes nihil amplius esse hominem, quam speciem illam corporis, quę in oculis apparet: id ideo a nobis fit, vt re demonstrata, illis ipsis ad clariorem idolorum refutationem vtamur. Principio igitur non tenue quoddam indicium rationem esse animam humanam, collegeris ex diuersitate quæ illi intercedit cum animalibus, quæ ratione carent. Ideo enim illa irrationalia natura cōsueuit appellare, eo quod genus hominum rationale sit. Deinde illud ad demonstrationem non vulgare momentum attulerit, quod solus homo, ea quæ extra se sunt, ratiocinetur, & cogitet: & quæ præsentia non sunt, animo complectatur: & rursus rationibus alias rationes accumulet, & iudicio, ex cogitatis quod optimum sit, deligat. Nam irrationalia sola, quæ præsentia sunt, obtuentur: & ad ea sola, quæ in oculis sunt, incitantur, etiam si postea, noxam inde sunt habitura. Homo vero non ad visa proripitur, sed ratione ea, quæ oculis apparent, diiudicat. Subinde igitur incitatus, vincit ratione, & cognitionibus habitis alias superaddit. Ac sentit quisq; (modò veri studio teneatur) aliud esse mentem, ac plane diuersum quiddam existere a corporalibus sensibus. Ac propterea illa, quæ sua est, & peculiaris natura sensuum est iudex: & quæ illi apprehenderint, ea ipsa discriminat, memoriaque repetit, illisque quid melius sit, ostendit. Oculorum enim solum est videre: & aurium, audire: oris, gustare: narium olfacere: manuum, tangere: sed quæ spectari, audiri, tangi, odorari debeant, sensuum non est, sed animi: ac tale iudicium a mente peragitur. Nam & gladium manus capere potest, & os venenum degustare, nec tamen an ista noceant, intellexerit, nisi mens diiudicet. Videtur autem istud (vt rem sub comparationis imagine contemplemur) assimile esse testudini bene concinnatæ, & musico perito, qui eam scite teneat. Vt enim in lyra nerui singuli habent peculiarem sonum, hic quidem grauem, iste acutum, ille intermedium, iste acutisonum, alius autem alium, sed tamen vt citra artificem indistincta sit eorum harmonia, promiscuaque compositio. Tunc enim Harmonia se prodit, & recta compositio est, quum is qui lyram tenet, pulsauerit neruos, eosque concinne attigerit. Eodem modo sensibus in corpore, vt in testudine, coaptatis, quam artifex mens ducem se illis præbet, tum demum diiudicat anima, & cognitum habet, quid vel agat, vel quid faciat. Id solummodo proprium est hominis, eaq; ratio est in hominis anima, qua vtēdo differt a brutis, ostēditq; se aliud quiddam esse, pręter ea quę oculis apparent. Quippe quū homo non infrequēter humi decūbente corpore, ea, quæ

ἐκτὸς εἰ μὴ ὥσπερ τὸν θεὸν ἠρνήσαντο, οὕτω καὶ ψυχὴν ἔχειν παραιτήσονται οἱ ἀσεβεῖς. εἰκότως τοῦτο περὶ τῶν ἄλλων λέγοντες. οὐ γὰρ ἐχόντων ἐστὶν οὖν ἀρνεῖσθαι τὸν τούτου ποιητὴν καὶ δημιουργὸν θεόν. ὅτι μὲν οὖν ἕκαστος ἀνθρώπων ψυχὴν ἔχει καὶ ταύτην λογικήν, καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον ἐστι δεῖξαι δι' ὀλίγων διὰ τοὺς ἀκεραίους· ἐπεὶ μάλιστα τινὲς ἀπὸ τῶν αἱρέσεων ἀρνοῦνται καὶ τοῦτο· οἰόμενοι μηδὲν πλέον εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἢ τὸ φαινόμενον εἶδος τοῦ σώματος,
A ἵνα ταύτης δειχθείσης, φανερώτερον δι' ἑαυτῶν τὸν κατὰ τῶν εἰδώλων ἔλεγχον ἔχειν δυνηθῶσι. πρῶτον μὲν οὖν οὐ μικρὸν γνώρισμα τοῦ λογικὴν εἶναι τὴν τῶν ἀνθρώπων ψυχήν, ἐκ τοῦ πρὸς τὰ ἄλογα διαλλάττειν αὐτήν. διὰ τοῦτο γὰρ ἐκεῖνα μὲν καλεῖν ἄλογα ἡ φύσις εἴωθεν. ἐπειδὴ τὸ τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος ἐστὶ λογικόν. ἔπειτα δὲ τοῦτο πρὸς ἀπόδειξιν, οὐ τὸ τυχὸν ἂν εἴη, ἐκ τοῦ μόνον τὸν ἄνθρωπον τὰ ἔξωθεν ἑαυτοῦ λογίζεσθαι καὶ ἐνθυμεῖσθαι τὰ μὴ παρόντα, καὶ πάλιν ἐπιλογίζεσθαι καὶ κρίσει τὸ κρεῖττον τῶν
B λογισμῶν αἱρεῖσθαι. τὰ μὲν γὰρ ἄλογα, μόνα τὰ παρόντα βλέπει καὶ πρὸς μόνα τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς ὁρμᾷ, κἂν μετὰ ταῦτα τὴν βλάβην ἔχῃ. ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐ πρὸς τὰ βλεπόμενα ὁρμᾷ, ἀλλὰ τῷ λογισμῷ τὰ δι' ὀφθαλμῶν ὁρώμενα κρίνει. πολλάκις γοῦν ὁρμήσας, κεκράτηται τῷ λογισμῷ· καὶ λογισάμενος, πάλιν ἐπιλογίζεται· καὶ αἰσθάνεται ἕκαστος εἰ τῆς ἀληθείας γένοιτο φίλος, ὅτι ἄλλος παρὰ τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις ἐστὶν ὁ τῶν ἀνθρώπων νοῦς. διὰ τοῦτο γοῦν ὡς ἄλλος ὤν, αὐτῶν τῶν αἰ-
C σθήσεων γίνεται κριτής· καὶ ὧν ἐκεῖνα ἀντιλαμβάνονται, ταῦτα οὗτος διακρίνει, καὶ ἀναμιμνήσκει. καὶ δείκνυσιν αὐταῖς τὸ κρεῖττον. ὀφθαλμοῦ μὲν γάρ ἐστι μόνον τὸ ὁρᾶν, καὶ ὤτων τὸ ἀκούειν, καὶ στόματος γεύεσθαι, καὶ ῥινὸς ὀσμῶν ἀντιλαμβάνεσθαι, καὶ χειρῶν τὸ ἅπτεσθαι· ἀλλὰ [ὧν] δεῖ ὁρᾶν καὶ ἀκούειν, καὶ ὧν ἅπτεσθαι δεῖ, καὶ γεύεσθαι, καὶ ὀσμᾶσθαι, οὐκέτι τῶν αἰσθήσεών ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ταύτης νοῦ διακρῖναι. ἀμέλει καὶ ξίφους λαβέσθαι δύναται ἡ χείρ, καὶ δηλητηρίου γεύσασθαι τὸ στόμα, ἀλλ' οὐκ οἶδεν ὅτι
D βλάπτει ταῦτα, εἰ μὴ ὁ νοῦς διακρίνῃ· καὶ ἔοικέ γε τὸ τοιοῦτον, ἵνα ἐπὶ εἰκόνος αὐτὸ θεωρήσωμεν λύρᾳ καλῶς κατεσκευασμένῃ· καὶ τῷ ταύτην κρατοῦντι μουσικῷ μετ' ἐπιστήμης. ὡς γὰρ αἱ ἐν τῇ λύρᾳ νευραὶ ἑκάστη μὲν ἔχει τὸν ἴδιον φθόγγον, ἡ μὲν βαρύν, ἡ δὲ ὀξύν, ἡ δὲ μέσον, ἡ δὲ ὀξύτονον, ἡ δὲ ἄλλον, ἀδιάκριτος δέ ἐστιν αὐτῶν ἡ ἁρμονία καὶ ἀδιάγνωστος ἡ σύνθεσις χωρὶς τοῦ ἐπιστήμονος· τότε γὰρ καὶ ἡ ἁρμονία αὐτῶν δείκνυται καὶ ἡ σύνταξις ὀρθή, ὅτε ὁ κατέχων τὴν λύραν πλήξῃ τὰς νευρὰς καὶ ἁρμονίας ἑκά-
E στης ἅψηται, τοῦτον τὸν τρόπον καὶ τῶν αἰσθήσεων ἐν τῷ σώματι ὡς λύρας ἡρμοσμένων, ὅταν ὁ ἐπιστήμων νοῦς αὐτῶν ἡγεμονεύῃ, τότε καὶ διακρίνει ἡ ψυχή, καὶ οἶδεν ὃ ποιεῖ καὶ πράττει. τοῦτο δὲ μόνον ἴδιον ἀνθρώπων ἐστί, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λογικὸν τῆς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων, ᾧ χρωμένη διαλλάττει τῶν ἀλόγων, καὶ δείκνυσιν ὅτι ἀληθῶς ἄλλη παρὰ τὸ φαινόμενον ἐστὶν ἐν σώματι. πολλάκις γοῦν κειμένου τοῦ σώματος

ἐπὶ

ἐπὶ γῆς, τὰ ἐν οὐρανοῖς φαντάζεται καὶ θεωρεῖ ὁ ἄνθρωπος· καὶ πολλάκις τοῦ σώματος ἠρεμοῦντος καὶ ἡσυχάζοντος, καὶ καθεύδοντος, κινεῖται ἔνδον ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰ ἔξωθεν ἑαυτοῦ θεωρεῖ· χώρας ἀποδημῶν καὶ περιπατῶν καὶ ἀπαντῶν τοῖς γνωρίμοις· καὶ πολλάκις διὰ τούτων, τὰς μεθ' ἡμέραν πράξεις ἑαυτοῦ μαντευόμενος καὶ προγινώσκων· τοῦτο δὲ τί ἂν εἴη ἕτερον, ἢ ψυχὴ λογική; ἐν ᾗ λογίζεται καὶ νοεῖ τὰ ὑπὲρ ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος; καὶ τοῦτο δ' ἂν εἴη πρὸς ἀπόδειξιν ἀκριβὴ τοῖς ἔτι πρὸς ἀναίδειαν τῆς ἀλογίας τετραμμένοις, πῶς τοῦ σώματος θνητοῦ κατὰ φύσιν ὄντος λογίζεται ἄνθρωπος τὰ περὶ ἀθανασίας, καὶ πολλάκις ἑαυτῷ τὸν θάνατον ὑπὲρ ἀρετῆς προσκαλεῖται· ἢ πῶς προσκαίρου τοῦ σώματος ὄντος, τὰ αἰώνια φαντάζεται ἄνθρωπος· ὥστε τῶν μὲν ἐμποδὼν καταφρονεῖν, εἰς ἐκεῖνα δὲ τὸν πόθον ἔχειν; τὸ μὲν οὖν σῶμα οὐκ ἂν ἑαυτὸ περὶ ἑαυτοῦ τοιαῦτα λογίσηται· καὶ οὐκ ἂν τὰ ἔξωθεν ἑαυτοῦ λογίζοιτο. θνητὸν γὰρ καὶ πρόσκαιρόν ἐστιν. ἀνάγκη δὲ ἕτερον εἶναι τὸ τὰ ἐναντία καὶ παρὰ τὴν φύσιν τοῦ σώματος λογιζόμενον. τί οὖν ἂν εἴη τοῦτο πάλιν; ἡ ψυχὴ λογικὴ καὶ ἀθάνατος· καὶ γὰρ οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἔνδοθεν αὕτη τῷ σώματι ὡς ὁ μουσικὸς τῇ λύρᾳ ἐνηχεῖ τὰ κρείττονα. πῶς δὲ πάλιν κατὰ φύσιν ὢν ὁ ὀφθαλμὸς εἰς τὸ ὁρᾶν, καὶ ἡ ἀκοὴ εἰς τὸ ἀκούειν, τὰ μὲν ἀποστρέφονται, τὰ δὲ αἱροῦνται; τίς γὰρ ὁ τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ὁρᾶν ἀποστρέφων; ἢ τίς τὴν ἀκοὴν κατὰ φύσιν οὖσαν ἀκουστικὴν ἀποκλείει τοῦ ἀκούειν; ἢ τίς τὴν γεῦσιν κατὰ φύσιν οὖσαν γευστικὴν, κωλύει πολλάκις τῆς φυσικῆς ὁρμῆς; τίς δὲ τὴν χεῖρα κατὰ φύσιν οὖσαν εἰς τὸ ἐνεργεῖν, ὑπερέχει τοῦ ψαύειν τινός; τίς δὲ τὴν ὄσφρησιν καὶ αὐτὴν εἰς τὸ ὀδμᾶσθαι γενομένην ἀποστρέφει τοῦ μὴ ἀντιλαμβάνεσθαι; τίς ὁ ταῦτα κατὰ τῶν φυσικῶν τοῦ σώματος ἐνεργῶν, ἢ πῶς τὸ σῶμα τὴν φύσιν ἀποστραφὲν, ἐπιστρέφεται πρὸς τὰς ἑτέρου συμβουλίας καὶ πρὸς τὸ ἐκείνου νεῦμα ἡνιοχεῖται; ταῦτα γὰρ οὐδὲν ἕτερον, ἢ ψυχὴν λογικὴν ἀποδείκνυσιν ἡγεμονεύουσαν τοῦ σώματος. οὐδὲ γὰρ ἑαυτὸ τὸ σῶμα πέφυκεν ἐλαύνειν, ἀλλ' ὑφ' ἑτέρου ἄγεται καὶ φέρεται. ὥσπερ οὐδὲ ἵππος ἑαυτὸν ὑποζεύγνυσιν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος ἐλαύνεται. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ νόμοι μὲν ἀνθρώποις τὰ καλὰ μὲν πράττειν, τὴν δὲ κακίαν ἀποστρέφεσθαι· τοῖς δὲ ἀλόγοις ἀλόγιστα τὰ κακὰ μένει καὶ ἄκριτα, ἅτε δὴ τῆς λογικότητος καὶ τῆς κατὰ λόγον διανοίας ἐκτὸς τυγχάνουσιν. εἶναι μὲν οὖν ψυχὴν λογικὴν ἐν ἀνθρώποις ἐκ τῶν προειρημένων νομίζω δεδεῖχθαι. ὅτι δὲ καὶ ἀθάνατος γέγονεν ἡ ψυχὴ, καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον εἰδέναι ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διδασκαλίᾳ πρὸς ἔλεγχον τῆς τῶν εἰδώλων ἀναιρέσεως. γένοιτο δ' ἂν οὖν ἡ περὶ τούτων γνῶσις ἐγγυτέρω μᾶλλον ἐκ τῆς περὶ τοῦ σώματος γνώσεως, καὶ [ἐκ] τοῦ πρὸς τὸ σῶμα διαλλάττειν αὐτήν. εἰ γὰρ ἄλλην ὁ λόγος ἀπέδειξε παρὰ τὸ σῶμα· ἔστι δὲ τὸ σῶμα φύσει θνητὸν, ἀνάγκη τὴν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι τῷ μὴ εἶναι κατὰ τὸ σῶμα. καὶ πάλιν εἰ ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα κινεῖ ὡς δέδεικται, καὶ οὐχ ὑπὸ

ea, quæ in cælis sunt imaginetur & contempletur, ac subinde in ocio & quiete corporis, atq; adeo in ipso somno intus agitetur, & quæ foris sunt, spectet, peregre proficiscatur, regiones perambulet, notis occurrat, ac sæpicule inde fit, vt quid per diem ipsi sit euenturum, præsagiat: quæso te, quidnam istud aliud fuerit, si nõ anima rationalis fuerit, qua homo ratiocinatur & intelligit quæ supra se sunt? Quin & illud quoque spectauerit ad plenam refutationem
A eorum, qui etiamnum sese improbi auertunt ad eam opinionem, qua irrationabilitatem in homine constituunt? ab illis enim quærẽdum, qui fiat, vt corpore mortali secundum naturam, ea quæ immortalitatis sunt, cogitet homo, ac frequenter mortem gratia virtutis aduersus se prouocet? Aut quomodo item temporario corpore æterna meditetur, & contemptis quæ ante pedes sunt, ad æterna desiderium suum intendat? Corpus certe de se nihil tale cogitauerit, neque quę extra ipsum sunt, in cogitationes admiserit, vt est mortale, ac tempo-
B rarium. Necessum est autem, diuersum id esse a corpore, quod contraria corpori, eiusque naturam excedentia meditetur. Quidnã igitur illud fuerit, nisi anima rationalis, morti inobnoxia? quippe quæ non foris, sed intus in corpore consistens, quæ veluti musica lyra, quod melius est, insonat. Aut qua ratione illud fit, vt oculus secundum naturam conditus ad vidẽdum, aurisque item ad audiendum, alia auersentur, alia deligant? Quis oculum a videndo retorquet? aut quis aurem, cuius officium naturale est audire, ab audiendo secludit? Quis gustum, cui ex
C natura est, vt sapores delibet, sæpe refrenat a naturali impetu? Quis manum natam ad id, vt agat, retrahit a tactu? Quis item olfactum, & ipsum quoq; genitum ad odorandum, auertit ab odoribus percipiẽdis? Quis ab istis, quæ sunt naturalium functionum deterret? aut quomodo fit, vt corpus, quod suę naturę est, exhorreat conuertaturque ad alterius consilia, & ad illius nutum aurigetur? Hæc enimuero nihil aliud, nisi animam esse rationalem declarant, imperantem corpori. Non enim corpus ad id natum
D est, vt equitet, sed vt ab alio inequitetur ac ducatur. Vt neque equus seipsum subiugat, sed a Domino suo adigitur. Quapropter leges sunt hominibus constitutæ, vt quæ bona sunt, agãt, ac mala auersentur. Irrationabilibus contra animantibus in cogitationem mala non veniũt, nec vlla censura diiudicantur, vt quæ rationis, intellectusq; expertia sint. Esse igitur animam rationalem in hominibus, superioribus dictis satis demonstratum arbitror. Quod autem immortalis sit anima, id quoque necessarium est
E cognoscere ex doctrina Ecclesiastica, quo conuinci possit, idola esse tollenda. Fiet autem istius rei cognitio propior, & quasi sub manum, ex corporis intelligentia, eiusque cum anima diuersitate. Si enim animam aliam esse a corpore, ratio demonstrauit, corpusque ex natura mortale est: necessum est animam immortalem esse, eo quod corpori similitudine non respondeat. Rursus si anima corpus mouet, vt demonstratum est, nec

ab alio mouetur: consequens est, ipsam a se moueri, & postquam corpus terræ inhumatum est, ipsam rursus a seipsa moueri. Non enim anima est quæ moritur, sed ob eius discessum, corpus moritur. Si igitur illa a corpore moueretur, consequens esset, discedente motore, ipsum mori. Quod si anima mouet corpus, multo magis necessum est, sibi seipsam motricem esse: & quia a se mouetur, necessarium est, eam post mortem corporis viuere ac superstitem esse. Motus enim animæ nihil aliud est, quam vita ipsius, vt omnino corpus viuere dicitur, quum mouetur, tumque in morte esse, quum a motu conquiescit. Id vero ex eius in corpore ipso, actu & facultate manifeste conspicias. Quum enim corpus ingressa est & colligata, non ad corporis exiguitatem contrahitur aut modificatur; sed sæpe corpore in lecto iacente sine omni motu, ipsa suis viribus excubat, transgrediturque corporis conditionem, & tanquam peregre ab eo discedens, manens tamen interim in corpore, quæ supra terram sunt, imaginatur & spectat: sæpe quoque extra terrena corpora Sanctis, & Angelis obuiam tendit, & ad eos pertingit, mentis sua puritate freta: Qui fieri poterit, vt eadẽ non multo magis absoluta a corpore (quum ille, qui eam ita copulauit Deus, voluerit) habeat liquidiorem immortalitatis cognitionem? Si enim antea colligata corpori, extrariam a corpore vitam viuebat, multo magis futurum est, vt a morte corporis superstitem habeat vitam, quæ in ea nunquam desitura est, idque eius opera, qui eam ita condidit Deus per suum Verbum Dominum nostrum Iesum Christum. Ideo enim & immortalia & sempiterna ratiocinatur & intelligit, quia & ipsa quoq; immortalis est. Nam vt corpus mortale, mortalia suis sensibus contemplatur: ita quoque immortalia contemplantem cogitantemque animam, necessum est & ipsam immortalem esse & perpetuo viuere, quippe quam immortalitatis cognitiones contemplationesque in ipsa residentes nunquam destituant, ac veluti incentiua quædam, ac fomenta ei securitatem certitudinemque immortalitatis concilient. Ideo certe diuinæ contemplationis vim intelligentiamque possidet, ipsaque sibiipsi vt via ac methodus quædam, non aliunde, sed ex seipsa verbi diuini scientiam apprehensionemque haurit, ac percipit. Dicimus igitur (vt antea dictum fuit) quod quemadmodũ Deo abdicato inanimata colunt, ita quoq; se animam rationalem non habere arbitrantes, eam inde mercedem suæ vesaniæ referunt, vt in classe pecudum habendi videantur. Illi ergo veluti inanimes, & in inanimatis numinis dignitatem statuentes, digni sunt miseratione, & quos cupias apprehensa manu in viam deducere. Alioqui sese mentem animamque habere censent, & de possessione rationis superbiunt, quod quidem iure faciunt, cur tanquam impotes mentis & rationis, sine ratione impetus suos capiunt, & cur quæ sapere oportet, non sapiunt, sed se Deo præstantiores faciunt. ipsi enim immortalem animam habentes, quam

ὑπὸ ἄλλων αὐτὴ κινεῖται, ἀκόλουθόν ἐστιν ὑφ' ἑαυτῆς κινουμένην τὴν ψυχήν, καὶ μετὰ τὴν εἰς γῆν ἀπόθεσιν τοῦ σώματος, κινεῖσθαι πάλιν αὐτὴν ἀφ' ἑαυτῆς. οὐ γὰρ ἡ ψυχή ἐστιν ἡ ἀποθνήσκουσα, ἀλλὰ διὰ τὴν ταύτης ἀναχώρησιν, ἀποθνήσκει τὸ σῶμα. εἰ μὲν οὖν ἐκινεῖτο καὶ αὕτη ὑπὸ τοῦ σώματος, ἀκόλουθον ἦν ἀναχωροῦντος τοῦ κινοῦντος, ἀποθνήσκειν αὐτήν. εἰ δὲ ἡ ψυχὴ κινεῖ καὶ τὸ σῶμα, ἀνάγκη μᾶλλον αὐτὴν ἑαυτὴν κινεῖν. ἑαυτὴν δὲ κινουμένη,
A ἐξ ἀνάγκης καὶ μετὰ τὸν τοῦ σώματος θάνατον ζῇ. ἡ γὰρ κίνησις τῆς ψυχῆς, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ ἡ ζωὴ αὐτῆς. ὥσπερ ἀμέλει καὶ τὸ σῶμα τότε ζῆν λέγομεν, ὅτε κινεῖται, καὶ τότε θάνατον αὐτοῦ εἶναι, ὅτε τῆς κινήσεως παύεται. τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἐν σώματι καθάπαξ ἐνεργείας αὐτῆς, φανερώτερον ἄν τις ἴδοι. εἰ γὰρ καὶ ὅτε τὸ σῶμα ἐπιβέβηκε καὶ συνδέχεται τούτῳ, οὐ κατὰ τὴν τοῦ σώματος σμικρότητα συστέλλεται καὶ συμμετρεῖται, ἀλλὰ πολλάκις ἐπὶ κλίνης τούτου κειμένου, καὶ [καὶ μὴ κινουμένου] ὡς ἐν θανάτῳ
B κοιμωμένου, αὕτη κατὰ τὴν ἑαυτῆς δύναμιν γρηγορεῖ, καὶ ὑπερεκβαίνει τὴν τοῦ σώματος φύσιν. καὶ ὥσπερ ἀποδημοῦσα τούτου, μένουσα ἐν τῷ σώματι, τὰ ὑπὲρ γῆν φαντάζεται καὶ θεωρεῖ, πολλάκις δὲ καὶ τοῖς ἔξω τῶν γηΐνων σωμάτων ἁγίοις καὶ ἀγγέλοις συναντᾷ, καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀφικνεῖται τῇ τοῦ νοῦ θαρροῦσα καθαρότητι, πῶς οὐχὶ μᾶλλον καὶ πολλῷ πλέον ἀπολυθεῖσα τοῦ σώματος, ὅτε ὁ συνδήσας αὐτὴν βούλεται θεός, φανερωτέραν ἕξει τὴν ἀθανασίας γνῶσιν; εἰ γὰρ καὶ συνδεθεῖσα σώματι τὴν
C ἐκτὸς τοῦ σώματος ζωὴν ἔζη, πολλῷ πλέον καὶ μετὰ θάνατον τοῦ σώματος ζήσεται, καὶ οὐ παύσεται τοῦ ζῆν διὰ τὸν οὕτως αὐτὴν ποιήσαντα θεόν, διὰ τοῦ ἑαυτοῦ λόγου τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀθάνατα καὶ αἰώνια λογίζεται καὶ φρονεῖ, ἐπειδὴ καὶ ἀθάνατός ἐστιν. καὶ ὥσπερ τοῦ σώματος θνητοῦ τυγχάνοντος, θνητὰ καὶ αἱ τούτου θεωροῦσιν αἰσθήσεις, οὕτως ἀθάνατα θεωροῦσαν καὶ λογιζομένην τὴν ψυχήν, ἀνάγκη καὶ αὐτὴν ἀθάνατον εἶναι καὶ ἀεὶ ζῆν. αἱ γὰρ περὶ τῆς ἀθα-
D νασίας ἔννοιαι καὶ θεωρίαι, οὐδέποτε αὐτὴν ἀφιᾶσι μένουσαι ἐν αὐτῇ· καὶ ὥσπερ ἔκκαυμα ἐν αὐτῇ γινόμεναι πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἀθανασίας. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ τῆς περὶ θεοῦ θεωρίας ἔχει τὴν ἔννοιαν. καὶ αὐτὴ ἑαυτῆς γίνεται ὁδός, οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐξ ἑαυτῆς λαμβάνουσα τὴν τοῦ θεοῦ λόγου γνῶσιν καὶ κατάληψιν. λέγομεν οὖν, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ὥσπερ τὸν θεὸν ἠρνήσαντο, καὶ ἄψυχα θρησκεύουσιν, οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν οὐκ ἔχειν λογικὴν νομίζοντες, αὐτόθεν ἔχουσι τῆς παραφροσύ-
E νης τὴν ἐπιτιμίαν ἐν ἀλόγοις καταριθμούμενοι· καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἄψυχοι ἐν ἀψύχοις ἔχοντες τὴν δεισιδαιμονίαν, ἐλέους καὶ χειραγωγίας εἰσὶν ἄξιοι. εἰ δὲ ψυχὴν ἀξιοῦσιν ἔχειν, καὶ ἐπὶ τῷ λογικῷ μέγα φρονοῦσιν, εἰκότως τοῦτο ποιοῦντες, διατί ὡς μὴ ἔχοντες ψυχὴν παρὰ λόγον τολμῶσι, καὶ οὐχ ἃ δεῖ φρονοῦσιν, ἀλλὰ κρείττονας ἑαυτοὺς [καὶ] τοῦ θείου ποιοῦσι· ψυχὴν γὰρ ἀθάνατον ἔχοντες, καὶ μὴ

μὴ βλεπομένην αὐτοῖς, τὸν θεὸν ἐν τοῖς βλεπομένοις καὶ θνητοῖς ἀπεικάζουσιν; ἢ διατί, ὥσπερ ἀπέστησαν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, οὕτως οὐκ ἐπιστρέφουσι πάλιν πρὸς αὐτόν; δύνανται γὰρ ὥσπερ ἀπεστράφησαν τῇ διανοίᾳ τὸν θεὸν, καὶ τὰ οὐκ ὄντα ἀνεπλάσαντο εἰς θεοὺς, οὕτως ἀναβῆναι τῷ νῷ τῆς ψυχῆς καὶ πάλιν ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν θεόν. ἐπιστρέψαι δὲ δύνανται, ἐὰν ὃν ἐνεδύσαντο ῥύπον πάσης ἐπιθυμίας ἀποθῶνται, καὶ τοσοῦτον ἀπονίψωνται, ἕως ἂν ἀποθῶνται
A πᾶν τὸ συμβεβηκὸς ἀλλότριον τῇ ψυχῇ. καὶ μόνην [αὐτὴν] ὥσπερ γέγονεν, ἀποδείξωσιν· ἵν' οὕτως ἐν αὐτῇ θεωρῆσαι τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, καθ' ὃν καὶ γεγόνασιν ἐξ ἀρχῆς, δυνηθῶσι· κατ' εἰκόνα γὰρ θεοῦ πεποίηται, καὶ καθ' ὁμοίωσιν γέγονεν, ὡς καὶ ἡ θεία σημαίνει γραφὴ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ λέγουσα· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν:- ὅθεν καὶ ὅτε πάντα τὸν ἐπιχυθέντα ῥύπον τῆς ἁμαρτίας ἀφ' ἑαυτῆς ἀποτίθεται, καὶ μόνον τὸ κατ' εἰκόνα καθαρὸν φυλάττει, εἰκότως διαλαμπρυνθέντος τούτου, ὡς ἐν κατόπτρῳ θεωρεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ
B πατρὸς τὸν λόγον· καὶ ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα· οὗ καὶ ἔστιν εἰκὼν ὁ σωτὴρ λογίζεται. ἢ εἰ μὴ αὐτάρκης ἐστὶν, ἡ παρὰ τῆς ψυχῆς διδασκαλία διὰ τὰ ἐπιθολοῦντα ταύτης ἔξωθεν τὸν νοῦν, καὶ μὴ ὁρᾶν αὐτὴν τὸ κρεῖττον· ἀλλ' ἔστι πάλιν καὶ ἀπὸ τῶν φαινομένων τὴν περὶ τοῦ θεοῦ γνῶσιν καταλαβεῖν, τῆς κτίσεως ὥσπερ γράμμασι διὰ τῆς τάξεως καὶ ἁρμονίας τὸν ἑαυτῆς δεσπότην, καὶ ποιητὴν σημαινούσης καὶ βοώσης. ἀγαθὸς γὰρ ὢν καὶ φιλάνθρωπος ὁ θεὸς, καὶ κηδόμενος
C τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ψυχῶν· ἐπειδὴ ἀόρατος καὶ ἀκατάληπτός ἐστι τὴν φύσιν, ἐπέκεινα πάσης γενητῆς οὐσίας ὑπάρχων· καὶ διὰ τοῦτο ἔμελλε τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀτυχεῖν τῆς περὶ αὐτοῦ γνώσεως· τῷ τὰ μὲν ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι· τὸν δὲ ἀγένητον, τούτου ἕνεκεν τὴν κτίσιν οὕτω διεκόσμησε τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ ὁ θεός· ἵν' ἐπειδὴ τὴν φύσιν ἐστὶν ἀόρατος, κἂν ἐκ τῶν ἔργων γινώσκεσθαι δυνηθῇ τοῖς ἀνθρώποις· ἐκ γὰρ τῶν ἔργων πολλάκις ὁ τεχνίτης καὶ μὴ ὁρώμενος γινώσκεται· καὶ οἷόν τι λέγουσι περὶ τοῦ ἀγαλ-
D ματοποιοῦ Φειδίου, ὡς τὰ τούτου δημιουργήματα ἐκ τῆς συμμετρίας, καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα τῶν μελῶν ἀναλογίας, ἐμφαίνειν καὶ μὴ παρόντα Φειδίαν τοῖς ὁρῶσιν, οὕτω δεῖ νοεῖν ἐκ τῆς τοῦ κόσμου τάξεως τὸν τούτου ποιητὴν καὶ δημιουργὸν θεὸν, κἂν τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς μὴ θεωρῆται· οὐ γὰρ κατεχρήσατο τῇ ἀοράτῳ φύσει αὐτοῦ ὁ θεός· μήτις τοῦτο προφασιζέσθω, καὶ παντελῶς ἑαυτὸν ἄγνωστον τοῖς ἀνθρώποις ἀφῆκεν· ἀλλ' ὡς προεῖπον, οὕτω διεκόσμησε τὴν κτίσιν, ὥστε καὶ μὴ ὁρώμενον αὐτὸν τῇ
E φύσει, ὅμως ἐκ τῶν ἔργων γινώσκεσθαι· καὶ τοῦτο οὐ παρ' ἐμαυτοῦ φημι, ἀλλ' ἀφ' ὧν ἀπὸ τῶν θεολόγων [ἀνδρῶν] ἔμαθον, ὧν εἷς ἐστιν ὁ Παῦλος, Ῥωμαίοις μὲν γράφων οὕτω· Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται:- Λυκάοσι δὲ παρρησιαζόμενος καὶ λέγων· Καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ὑμῖν ἄνθρωποι εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς ἀπὸ τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ θεὸν ζῶντα, ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν

quam non vident, Deum rebus quæ videntur, & mortales sunt, assimilant: aut cur non quemadmodum a deo abscesserunt, ita ad Deum se referunt? Possunt enim sicuti mente auersi alienatique sunt a Deo, dum quæ non sunt, pro numinibus fingunt: ita intellectu animi sese euehere, & iterum cõuerti ad Deum. Reuerti autem possunt, si sordes concupiscentiæ, quas induerunt, abiiciant, ac eousque se eluant, donec omne, quod alienum animæ inhæserit, exuant, eamque ita (vt nata est)
A præstent, vt in ea Patris verbum rationemque (ad cuius similitudinem ab initio conditi sunt) speculari possint. Ad imaginem enim Dei creatus est homo, & ad eius similitudinem genitus, vt docet sacra scriptura, sub persona Dei ita loquentis: *Faciamus hominem secundum imaginem nostram.* Vnde, quum omnem effusam peccatis maculam exterserit, & nihil nisi exemplar, quod ad imaginem Dei cõditum est, purum seruauerit, merito iam tũ in eo, vt pote in splendorem redacto, quasi in speculo
B contemplatur imaginem Dei, Verbum scilicet siue rationem, vicissimq; in ipso Verbo Patrem (cuius Saluator imago est) animo concipit & cogitat. Quod si animæ magisterium non sufficit, ob ea quæ aliunde mentem obscurant, impediuntque, quo minus meliora conspiciat, est tamen illi facultas ex iis quæ apparent, Dei cognitionem addiscere, rerum natura veluti literis per ordinem & harmoniam Dominum suum conditoremque indicante, & altissima voce protestante. Bonus enim quum sit deus
C & hominum amans, curatorq; animarum, quas condidit, sed tamen inuisibilis, & incomprehẽsibilis natura, & altior omnibus rebus creatis, vt homo in eo cognoscendo, frustra laboraret, eo quod ipse ex non ente ad essentiam prodierit, ille autem creatus non sit, ideo rerum naturam ita ratione instruxit, vt quamuis per naturam sit inuisibilis, ex operibus tamen cognosci possit. Sępe enim ex operibus cognoscitur artifex, etiamsi in oculis non sit. Quemadmodum referunt de statuario Phidia, quem sua opera ex commensione, & proportione partium in-
D ter se, etiam absentem, extraq; contuitum positum repræsentarint: ita quoque ex mundi ordine eius opifex, & conditor Deus intelligendus est, tametsi corporeis oculis spectari nequeat. Non enim abusus est sua inuisibili natura Deus (ne quis hoc caussificetur) nec se ignotum hominibus prorsus reliquit: sed (vt dixi) ita instruxit rerum naturam, vt ipse tametsi natura esset inuisibilis, tamen ex operibus suis cognosceretur. Neque quod loquor, a me profectum est, sed ab hominibus rerum diuinarum peritis accepi, quorum vnus est Paulus,
E Romanis ita scribens: *Inuisibilia eius ex creatione mundi ipsis operibus intellecta perspiciuntur.* Et Lycaonibus ingenue loquens, hæc verba pronunciat: *Et nos homines sumus iisdem malis vobiscum obnoxij, Euangelizantes vobis, vt a vanis conuertamini ad Deum viuum, qui fecit cælum & terram*

& mare, & omnia quæ in eis sunt, qui superioribus seculis permisit omnes generationes suis viis incedere: quanquam seipsum intestatum incognitumq; non reliquit, dum benefacit, cælitus nobis pluuias donans, & tempestates fœcundas, implens alimonia & lætitia corda nostra. Quis enim cælestem ambitum, cursum solis & lunæ, aliarumque stellarum situs, rotationesque actas in orbem, contrarias quidem & diuersas, sed tamē in diuersitate illa æqualiter ordinem suum seruantes, non secum ratiocinetur, illa non a seipsis creata esse, sed alium esse earum rerum conditorem gubernatoremque? Quis item solem conspiciens diurno tempore exorientem, lunam vero noctu apparentem, indemutabili lege pro certo numero dierum incrementa & decrementa sumere, ex sideribus alia discurrere, ac multipliciter cursus suos euariare, alia vero citra vagationem certo modo procedere: nō animo colligat, omnino esse aliquem opificē, qui ista gubernet? Quis itē cernens contrarias inter se naturas, coaptatas tamen esse, & concordem harmoniam tenere: veluti quis videns ignem frigido, & siccum humido commixtum esse, atque hæc sibi inuicem non resistere, sed vnum quasi ex vno corpus absoluere: non secum cogitet, foris & seorsim esse eum ab istis, qui ista ad hunc modum coniunxerit? Quis oculis vicissim animaduertens, hyemem concedentem veri, ver æstati, æstatem autumno, eaq; inter se contraria: cum aliud infrigidet, aliud feruefaciat, aliud foueat, aliud corrumpat, omnia tamen ista æqualem innoxiumque vsum hominibus conficere: non consideret, esse aliquem istis præstantiorem, qui omnibus æqualitatem præbeat, omniaq; gubernet, quāquam sub oculos nostros non veniat? Quis spectans in aere nubes ferri, & in nubibus pondus aquarum colligatum, non cognitionem concipiat de eo, qui eas res colligauit, cuiusque iussu hæc omnia fiunt? Aut quis cōsiderans ipsam terram natura grauissimam in aqua stabiliri: immotāque cōsistere in re suapte natura agitabili, non secū expendat esse aliquem, qui hæc ita disposuerit & fecerit, Deum? Quis rursus videns suis tēporibus terrę fœcunditatem, ac pluuias cęlestes, amnium affluxus, fontium scaturigines, animalium ex diuersis sexibus fœturas: eaq; non semper, sed certis temporum vicibus fieri. In summa quis animaduerso, in dissimilibus, contrariisque parem similemque ordinem ex illis conflari, non animo ratiocinetur, vnam esse vim potentiamque, quæ ista dispenset, & gubernet? pro cuius arbitrio, omnia ita rite in eo statu perseuerant? Ipsa enim per se nunquam vel constiterint, vel apparuerint, ob mutuam, quæ in illis est, naturæ discordiam. Aqua enim per se grauis est, & deorsum fluit: nubes contra leues, & ex eo numero rerum quæ agiles sunt, sursumque feruntur, nihilominus tamen aquam quæ ponderosior est, in nubibus per aerem circumferri. Ac rursus terram omnium grauissimam esse, rursus vero aquam hac leuiorem, tamen grauius a leuiori portari, nec

θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· ὃς ἐν ταῖς παρῳχημέναις γενεαῖς εἴασε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν. καίτοι οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν ἀγαθουργῶν· οὐρανόθεν ὑμῖν διδοὺς ὑετοὺς καὶ καιροὺς καρποφόρους, ἐμπιπλῶν τροφῆς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ὑμῶν. Τίς γὰρ ὁρῶν τὸν οὐρανοῦ κύκλον καὶ τὸν δρόμον ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων τὰς θέσεις καὶ τὰς περιπλήσεις, ἐναντίας μὲν καὶ διαφόρους γινομένας, ἐν δὲ τῇ διαφορᾷ, ὁμοίαν τὴν τάξιν παρὰ πάντων ὁμοῦ σωζομένην, οὐκ ἐνθυμεῖται, ὅτι οὐκ αὐτὰ ἑαυτά, ἀλλ' ἕτερός ἐστιν ὁ διακοσμῶν [αὐτὰ] ποιητής; τίς δὲ ὁρῶν ἥλιον ἀνατέλλοντα καθ' ἡμέραν, σελήνην δὲ φαίνουσαν κατὰ νύκτα, καὶ φθίνουσαν, καὶ πληρουμένην ἀπαραλλάκτως κατὰ τὸν τῶν ἡμερῶν ἴσον πάντως ἀριθμόν· καὶ τῶν ἄστρων, τὰ μὲν διατρέχοντα καὶ ποικίλως ἐναλλάττοντα τοὺς δρόμους, τὰ δὲ ἀπλανῶς κινούμενα, οὐκ ἂν ἔννοιαν λάβοι, ὅτι πάντως ἐστὶν ὁ κυβερνῶν αὐτὰ δημιουργός; τίς ὁρῶν τὰ ἐναντία τῇ φύσει συνημμένα, καὶ σύμφωνον ἔχοντα τὴν ἁρμονίαν, οἷόν τις ἰδὼν πῦρ ψυχρῷ, καὶ ξηρὸν ὑγρῷ κεκραμμένον, καὶ ταῦτα μὴ ἀντιστατοῦντα πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' ἓν ἀποτελοῦντα ὡς ἐξ ἑνὸς τὸ σῶμα, οὐκ ἂν ἐνθυμηθείη ἔξωθεν εἶναι τούτων τὸν ταῦτα συνάψαντα; τίς ἰδὼν χειμῶνα παραχωροῦντα ἔαρι, καὶ ἔαρ θέρει, καὶ θέρος μετοπώρῳ, καὶ ὅτι ἐναντία [ὄντα] ταῦτα τῇ φύσει. τὸ μὲν γὰρ ψύχει, τὸ δὲ καίει· τὸ δὲ τρέφει, τὸ δὲ φθίνει, ὅμως τὰ πάντα ἴσην καὶ ἀβλαβῆ τοῖς ἀνθρώποις ἀποτελοῦντα τὴν χρῆσιν, οὐκ ἂν ἐνενόησεν, ὅτι ἔστι τις κρείττων τούτων, ὁ τὴν ἰσότητα παρέχων πᾶσι καὶ κυβερνῶν τὰ πάντα, κἂν μὴ βλέπῃ τοῦτον; τίς ὁρῶν ἐν ἀέρι τὰς νεφέλας ὑποβασταζομένας, καὶ ἐν νεφέλαις τὴν τῶν ὑδάτων δεθεῖσαν βαρύτητα, οὐκ ἔννοιαν λαμβάνει τοῦ ταῦτα δήσαντος καὶ προστάξαντος γενέσθαι; ἢ τίς ὁρῶν αὐτὴν τὴν γῆν βαρυτάτην οὖσαν τῇ φύσει ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἑδρασθεῖσαν καὶ ἀκίνητον μένουσαν ἐπὶ τὸ φύσει κινούμενον, οὐ διανοηθήσεται εἶναί τινα τὸν ταύτην διαταξάμενον καὶ ποιήσαντα θεόν; τίς ἰδὼν τὴν κατὰ καιρὸν τῆς γῆς καρποφορίαν, καὶ οὐρανόθεν ὑετοὺς καὶ ποταμῶν ἐπιρροίας, καὶ πηγῶν ἀναβλύσεις καὶ ζώων ἐξ ἀνομοίων γονάς, καὶ ταῦτα οὐκ ἀεί, ἀλλὰ κατὰ καιροὺς ὡρισμένους γινόμενα· καὶ ὅλως τίς κατανοήσας ἐν ἀνομοίοις καὶ ἐναντίοις τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν παρ' αὐτῶν ἀποτελουμένην τάξιν, οὐκ ἂν ἐνθυμηθείη, ὅτι ἔστι μία δύναμις ἡ ταῦτα διακοσμήσασα, καὶ διέπουσα ὡς ἂν αὐτῇ δοκῇ μένουσα καλῶς. αὐτὰ μὲν γὰρ καθ' ἑαυτά, οὐκ ἂν συσταίη καὶ φανῆναί ποτε δυνηθείη, διὰ τὴν πρὸς ἄλληλα τῆς φύσεως ἐναντιότητα. τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ φύσει βαρὺ καὶ κάτω ῥέον ἐστίν· αἱ δὲ νεφέλαι κοῦφαι καὶ τῶν ἐλαφρῶν καὶ τῶν ἀνωφερῶν τυγχάνουσι· καὶ ὅμως τὸ βαρύτερον ὕδωρ ὁρῶμεν ἐν ταῖς νεφέλαις βασταζόμενον. καὶ πάλιν ἡ μὲν γῆ βαρυτάτη ἐστί· τὸ δ' αὖ πάλιν ὕδωρ κουφότερόν ἐστι ταύτης, καὶ ὅμως ὑπὸ τῶν ἐλαφροτέρων τὸ βαρύτερον βαστάζεται, καὶ οὐ καταφέρεται,

ται, ἀλλ' ἕστηκεν ἀκίνητος ἡ γῆ· καὶ τὸ μὲν ἄρρεν οὐ ταὐτόν ἐστι τῷ θήλει, καὶ ὅμως εἰς ἓν συνάγεται, καὶ μία παρ' ἀμφοτέρων ἀποτελεῖται γένεσις τοῦ ὁμοίου ζώου. καὶ συνελόντι φάναι, τὸ ψυχρὸν τῷ θερμῷ ἐναντίον ἐστί· καὶ τὸ ὑγρὸν τῷ ξηρῷ μάχεται, καὶ ὅμως [συνελθόντα,] οὐ στασιάζει πρὸς ἑαυτά, ἀλλ' ἐξ ὁμονοίας, ἓν σῶμα καὶ τὴν πάντων γένεσιν ἀποτελοῦσιν. οὐκ ἂν οὖν μαχόμενα καὶ ἐναντία ὄντα τῇ φύσει ἑαυτὰ συνήγαγον, εἰ μὴ κρείττων ἦν καὶ κύριος ὁ συνδήσας αὐτά· ᾧ καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, ὥσπερ δοῦλα δεσπότου ὑπακούοντα, εἴκει καὶ πείθεται. καὶ οὐκ εἰς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἕκαστον σκοποῦν ἀντιμάχεται πρὸς τὸ ἕτερον· ἀλλὰ τὸν συνδήσαντα κύριον γινώσκοντα, ὁμόνοιαν ἔχουσι πρὸς ἑαυτά. φύσει μὲν ὄντα ἐναντία, τῇ δὲ τοῦ κυβερνῶντος βουλήσει φιλιάζοντα· ἐπεὶ εἰ μὴ κρείττονι προστάξει ἐγεγόνει τούτων μία κρᾶσις, πῶς ἂν τὸ βαρὺ τῷ ἐλαφρῷ, ἢ τὸ ξηρὸν τῷ ὑγρῷ, ἢ τὸ περιφερὲς τῷ ὀρθῷ, ἢ τὸ πῦρ τῷ ψυχρῷ, ἢ ὅλως ἡ θάλασσα τῇ γῇ, ἢ ὁ ἥλιος τῇ σελήνῃ, ἢ τὰ ἄστρα τῷ οὐρανῷ, καὶ ὁ ἀὴρ ταῖς νεφέλαις ἐμίγη καὶ συνῆλθεν, ἀνομοίου οὔσης τῆς ἑκάστου πρὸς τὸ ἕτερον φύσεως· ἔμελλε γὰρ καὶ μεγάλη στάσις γίνεσθαι πρὸς αὐτά· τοῦ μὲν, καίοντος· τοῦ δὲ ψύχοντος· καὶ τοῦ μὲν βαρέως κάτω, τοῦ δὲ κούφου ἐκ τῶν ἐναντίων ἄνω ἕλκοντος· καὶ τοῦ μὲν ἡλίου φωτίζοντος, τοῦ δὲ ἀέρος σκοτίζοντος· καὶ γὰρ καὶ τὰ ἄστρα ἐστασίασαν ἂν πρὸς ἑαυτά· ὅτι τὰ μὲν ἀνωτέρω, τὰ δὲ κατωτέρω τὴν θέσιν ἔχει· καὶ ἡ νὺξ δὲ οὐκ ἂν παρεχώρησε τῇ ἡμέρᾳ, ἀλλὰ ἔμενεν ἂν πάντως μαχομένη πρὸς αὐτὴν καὶ στασιάζουσα. τούτων δὲ γινομένων, λοιπὸν ἦν ἰδεῖν, οὐκέτι κόσμον ἀλλ' ἀκοσμίαν· οὐκέτι τάξιν, ἀλλ' ἀταξίαν, οὐκέτι σύστασιν, ἀλλ' ἀσύστατον ὅλον· οὐκέτι μέτρα, ἀλλ' ἀμετρίαν. τῇ γὰρ ἑκάστου στάσει καὶ μάχῃ, ἢ πάντα ἀνῃροῦντο, ἢ τὸ κρατούμενον μόνον ἐφαίνετο. Καὶ τοῦτο πάλιν τὴν τοῦ παντὸς ἀκοσμίαν ἐδείκνυε· μόνον γὰρ γινόμενον καὶ λειπόμενον τῇ τῶν ἄλλων χρείᾳ, ἀνάρμοστον τὸ ὅλον ἐποίει. ὥσπερ εἰ καὶ μόνος πούς, καὶ μόνη χεὶρ ἀπομείνασα, οὐκ ἂν ἔσωσεν ὁλόκληρον τὸ σῶμα. ποῖος γὰρ κόσμος ἦν εἰ μόνος ἥλιος ἔφαινεν; ἢ σελήνη μόνη περιεπόλει, ἢ νὺξ μόνη ἦν, ἢ ἡμέρα ἀεὶ ἐτύγχανε. ποία δὲ πάλιν ἦν ἁρμονία, εἰ μόνος ἦν ὁ οὐρανὸς χωρὶς τῶν ἄστρων, ἢ τὰ ἄστρα χωρὶς τοῦ οὐρανοῦ; τί δὲ καὶ χρήσιμον, εἰ μόνη θάλασσα ἦν, καὶ εἰ μόνη γῆ χωρὶς ὑδάτων καὶ τῶν ἄλλων τῆς κτίσεως μερῶν ἔκειτο; πῶς δ' ἂν καὶ ἄνθρωπος ἐφάνη, ἢ ὅλως ζῶον ἐπὶ γῆς τῶν στοιχείων πρὸς ἑαυτὰ στασιαζόντων, καὶ ἑνὸς ὄντος τοῦ κρατοῦντος καὶ μὴ δυναμένου πρὸς τὴν τῶν σωμάτων σύστασιν ἀρκεῖν; οὐκ ἂν γὰρ ἐκ μόνου θερμοῦ, ἢ μόνου ψυχροῦ, ἢ μόνου ὑγροῦ ἢ ξηροῦ συνέστη τι τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἦν ἄτακτα πάντα καὶ ἀσύνθετα καθόλου. ἀλλ' οὐδ' ἂν αὐτὸ τὸ δοκοῦν κρατεῖν, ἠδυνήθη ἂν συστῆναι χωρὶς τῆς τῶν ἄλλων ἐπικουρίας. οὕτω γὰρ καὶ νῦν συνέστηκεν. ἐπεὶ οὖν οὐκ ἀταξία,

ſubſidere, ſed terram immobilem conſiſtere. Maſculus item non idem eſt, quod fœmina, tamen in vnum conciliantur, vnaque ab ambobus ſimilis animantis procreatio conficitur. Et vt compendio dicam, frigidum calido infeſtum eſt, humidum ſicco repugnat, ob id tamen poſtquam conuenerint, nihilo magis inter ſeſe ſeditionibus laborant, ſed ex concordia vnum corpus & rerum omnium procreationem conſtituunt. Non igitur pugnantia & cõ-
A traria ex ipſa natura in vnum coaleſcerent, niſi præſtantior aliquis eſſet, & Dominus, qui ea coniungeret, cui & ipſa elementa, tanquam ancillæ dominæ ſuæ obſequentes, cedunt, & obtemperant. Non enim ſingula ad ſuam ipſorum naturam reſpectantia, cum aliis depugnant, ſed eum, qui ea ita coagmentauit, Dominum agnoſcentia concordiam inter ſe fouent: & naturaliter quidem inter ſe contraria, gubernatoris tamen voluntate, in amicitiam conciliantur. Quandoquidem niſi potentioris alicuius iuſſu, in vnum omnia tem-
B perate coaptarentur, quomodo grauia leuibus, ſicca humidis, rotunda directis, ignis frigido, aut denique mare telluri, ſol lunæ, aſtra cælo, aer nubibus, vel miſceretur vel coiret? quum vnumquodq; diſſimilem naturam cum altero ſortiatur? Magna enim ſeditio fieret inter illa, quum iſta incenderent, illa frigefacerent. grauia deorſum, leuia contra ſurſum contenderent, ſol illuſtraret, aer obſcuraret. Quin & ſtellæ inter ſe ſeditionem agitarent eo quod aliæ ſuperiorem, aliæ inferiorem ſitum habe-
C rent, imo verum ne nox quidem diei concederet, ſed ſuum locum retinens, cum eo diſſidio pugnaque decertaret. Quæ ſi fierent, reliquum eſſet, vt non mundum, hoc eſt digeſtum quid, ſed confuſionem: non ordinem, ſed diſturbationem: nõ ſtabile quid, ſed inſtabilitatem: non conuenientiam, ſed diſconuenientiam videremus. Singulorum enim diſcordia & pugna, aut omnia prorſus tollerentur, aut ſola (quę victoria præualerent) ſupereſſent. Et id quoque vniuerſitatis indigeſtionem cõmõſtraret, quum id quod ſolum vnumque relinqueretur, ab a-
D liorum vſibus ſpoliatum, vniuerſitatem rerum inconcinnam efficeret. Veluti ſi ſolus pes, aut ſola manus reſidua ſit, fieri nequit, vt ſeruetur incolumis corporis forma. Nam qualis (quęſo) mundus eſſet, ſi tantũmodo ſol appareret, aut luna dũtaxat circumferretur, aut nox ſola, aut dies perpetuus exiſteret? Qualis rurſus harmonia, ſi tantummodo cælum ſit ſine vllis ſtellis, aut ſtellę ſine cælo? Quid vtile, ſi ſolum mare in rerum natura inueniretur, aut terra ſine aquis aliiſq; naturæ partibus iaceret? Quomodo aut homo, aut vllum omnino in terris animal pro-
E diiſſet, elementis inter ſe ſeditione ſęuientibus, & vno duntaxat prædominante, neque tamen eo ipſo ad corporis conſtitutionẽ ſatis efficaci? Non enim ex ſolis calidis, aut ex ſolis frigidis, aut ſolis humidis aut ſiccis, aliquid omnino cõponitur. ita enim omnia omnino incompoſita, inordinataq; eſſent: ſed neq; idipſum, quod prædominaturum cæteris videretur, cõſiſtere per ſe ſine aliorum adminiculo poſſet, ſiquidẽ ideo omnia etiamnũ cõſiſtunt, quia nõ inordinatio,

sed ordo est in omnibus: neq; disconuenientia, sed cõuenientia: neq; rudis indigestio, sed mũdus (qui nihil aliud est, nisi cõgruens vndecunque dispositio.) Necessũ est igitur reputare atque cognoscere eũ Dominũ, qui ista in vnum cogit, & concentũ istũ, cõgruentiamq; iniunxit. qui tametsi oculis non conspiciatur, ab ordine tamen congruentiaq; rerũ dissidentium, eum intelligere possumus istorũ omniũ principẽ, ducẽ & regẽ esse. Vt enim si videas ciuitatẽ ex multis variisq; hominibus constantẽ, paruis, magnis, opulẽtis, pauperibus, senibus, iunioribus, maribus, fœminis, bono ordine, rectaque disciplina coli: eosq; qui ibi degunt, tametsi diuersos inter se, animo tamen consentire: neque opulentiores contra pauperes, neque magnos contra paruos, neq; iuuenes cõtra senes insurgere, sed omnes æqualitate iuris pacem tueri: si hæc inspiciamus, fieri nequit, quin in mentem veniat, principis inibi præsentia hãc concordiã foueri, tametsi ille in conspectũ non prodeat, quũ immodestia pro signo habeatur, sine capite Rẽpublicam esse: ordo autẽ contra principis curã moderationemq; demõstret. Vt enim quũ in corpore membrorũ inter se congruentiã videmus, neq; oculos cũ auribus pugnare, neque manus contra pedes seditionẽ mouere, sed vnũ quodq; proprium perficit negotium absq; seditione: prorsus ex illo ipso intelligimus, esse animam in corpore, quæ ista ad istum modum temperet ac regat, etiamsi illa oculis nõ pateat: Ita quoq; vniuersitatis istius ordine & harmonia, necesse est, vt animaduertamus, omnium istorum principem esse Deum, eumq; vnum, & non plures. Nam ille dispositionis ordo, & rerum omnium cõsentiens harmonia, non multos, sed vnum sibi ducem principemq; esse declarat, nimirum Verbum Dei. Nõ enim, si plures essent rerum naturæ principes, seruaretur eiusmodi vniuersitatis ordo, sed omnia confusa & inordinata forent propter multos istos: cum vnusquisq; omnia ad suum arbitrium traheret, & cum alieno depugnaret. Vt enim diximus multitudinem numinum, nullitatem esse numinum: ita quoq; necessum est, multitudinem principum id efficere, vt nullus esse princeps videatur (cum enim quisq; alterius regnũ tollebat, nullus reliquus conspiciebatur princeps) sed interregnum potius sine capite erat. Vbi autem princeps non est, ibi prorsus disturbatio nascitur. E diuerso, in multis iisq; diuersis ordinis & cõcordiæ obseruantia vnum quoque moderatorem ostendit. Vt si quis e longinquo citharam audiat, ex multis & diuersis neruis compositam, & ex iis concentus harmoniam admiretur, quod non solum grauis suum sonum absoluit, neque solus acutus, neque solus medius, sed omnes pariter pari modo inter se consonãt, plane ex eo intellexerit, non a seipsa citharam moueri, aut a pluribus pulsari, sed vnum esse Musicum, qui vniuscuiusque nerui vocem ex arte ad concentum harmoniæ misceat, etiamsi illum non contueatur: ita quoque ex consona vbique & concinna mundi dispositione, nec superioribus contra inferiora, neq; inferiorib. cõtra superiora insurgẽtibus, sed

ἀλλὰ τάξις ἐστὶν ἐν τῷ παντί, καὶ οὐκ ἀμετρία, ἀλλὰ συμμετρία, καὶ οὐκ ἀκοσμία, ἀλλὰ κόσμος καὶ κόσμου παναρμόνιος σύνταξις, ἀνάγκη λογίζεσθαι καὶ λαμβάνειν ἔννοιαν τοῦ ταῦτα συναγαγόντος καὶ συσφίγξαντος, καὶ συμφωνίαν ἐργαζομένου πρὸς αὐτὰ δεσπότου. κἂν γὰρ μὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρᾶται, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τάξεως καὶ συμφωνίας τῶν ἐναντίων, ἐννοεῖν ἐστι τὸν τούτων ἄρχοντα καὶ κοσμήτορα καὶ βασιλέα. ὥσπερ γὰρ πόλιν ἐκ πολ-
A λῶν καὶ διαφόρων ἀνθρώπων συνισῶσαν, μικρῶν καὶ μεγάλων, καὶ πλουσίων καὶ πενήτων, καὶ πάλιν γερόντων καὶ νεωτέρων, καὶ ἀρρένων καὶ θηλέων εἰ θεωρήσαιμεν εὐτάκτως οἰκουμένην· καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ διαφόρους μὲν ὄντας, ὁμονοοῦντας δὲ πρὸς ἑαυτούς, καὶ μήτε τοὺς πλουσίους κατὰ τῶν πενήτων, μήτε τοὺς μεγάλους κατὰ τῶν μικρῶν, μήτε τοὺς νέους κατὰ τῶν γερόντων γινομένους, ἀλλὰ πάντας κατὰ τὴν ἰσομοιρίαν εἰρηνεύοντας. εἰ ταῦτα βλέποιμεν, πάντως ἐννοοῦμεν, ὅτι ἄρχοντος παρουσία τὴν ὁμό-
B νοιαν πρυτανεύει, κἂν μὴ ὁρῶμεν αὐτόν. ἡ μὲν γὰρ ἀταξία ἀναρχίας ἐστὶ γνώρισμα· ἡ δὲ τάξις τὸν ἡγεμονεύοντα δείκνυσι. καὶ γὰρ τὴν ἐν τῷ σώματι τῶν μελῶν συμφωνίαν ὁρῶντες, ὅτι οὐ μάχεται ὁ ὀφθαλμὸς τῇ ἀκοῇ, οὐδὲ ἡ χεὶρ τῷ ποδὶ στασιάζει, ἀλλ' ἕκαστον τὴν ἰδίαν ἀποτελεῖ χρείαν ἀστασιάστως, ἐννοοῦμεν ἐκ τούτου πάντως εἶναι ψυχὴν ἐν τῷ σώματι, τὴν τούτων ἡγεμονεύουσαν, κἂν μὴ βλέπωμεν αὐτήν. οὕτως ἐν τῇ τοῦ παντὸς τάξει καὶ ἁρμονίᾳ, τὸν τοῦ παντὸς νοεῖν ἡγεμόνα ἀνάγκη θεόν· καὶ
C τοῦτον ἕνα καὶ οὐ πολλούς. καὶ ἡ τάξις γὰρ αὕτη τῆς διακοσμήσεως· καὶ ἡ τῶν πάντων μεθ' ὁμονοίας ἁρμονία, οὐ πολλοὺς ἀλλ' ἕνα τὸν αὐτῆς ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα δείκνυσι λόγον. οὐκ ἂν γὰρ εἴπερ ἦσαν πολλοὶ τῆς κτίσεως ἄρχοντες, ἐσῴζετο τοιαύτη τάξις τῶν πάντων, ἀλλ' ἦν πάλιν ἄτακτα πάντα διὰ τοὺς πολλοὺς ἕλκοντας ἑκάστου πρὸς τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν [τὰ] πάντα, καὶ μαχομένου πρὸς τὸν ἕτερον. ὥσπερ γὰρ ἐλέγομεν τὴν πολυθεότητα ἀθεότητα εἶναι, οὕτως ἀνάγκη τὴν πολυαρχίαν ἀναρχίαν εἶναι.
D ἑκάστου γὰρ τὴν τοῦ ἑτέρου ἀρχὴν ἀναιροῦντος, οὐδεὶς ἐφαίνετο λοιπὸν ὁ ἄρχων, ἀλλ' ἦν ἀναρχία παρὰ πᾶσιν. ἔνθα δὲ μὴ ἔστιν ἄρχων, ἐκεῖ πάντως ἀταξία γίνεται. καὶ ἔμπαλιν ἡ τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων μία τάξις καὶ ὁμόνοια, ἕνα καὶ τὸν ἄρχοντα δείκνυσι. καθάπερ εἴ τις πόρρωθεν ἀκούει λύρας ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων νευρῶν συγκειμένης, καὶ θαυμάζοι τούτων τὴν ἁρμονίαν τῆς συμφωνίας, ὅτι μὴ μόνον ἡ βαρεῖα τὸν ἦχον ἀποτελεῖ, μὴ δὲ μόνη ἡ ὀξεῖα· μὴ δὲ μόνη ἡ μέση· ἀλλὰ πᾶσαι
E κατὰ τὴν ἴσην ἀντίστασιν ἀλλήλαις συνηχοῦσι, καὶ πάντως ἐκ τούτων ἐννοεῖ, οὐχ ἑαυτὴν κινεῖν τὴν λύραν, ἀλλ' οὐδὲ ὑπὸ πολλῶν αὐτὴν τύπτεσθαι· ἕνα δὲ εἶναι μουσικὸν τὸν ἑκάστης νευρᾶς ἦχον, πρὸς τὴν ἐναρμόνιον συμφωνίαν κεράσαντα τῇ ἐπιστήμῃ, κἂν μὴ αὐτὸν βλέπῃ· οὕτω παναρμονίου οὔσης τῆς τάξεως ἐν τῷ κόσμῳ παντί· καὶ μήτε τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω· μήτε τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω στασιαζόντων· ἀλλὰ

ἀλλὰ μιᾶς τῶν πάντων ἀποτελουμένης τάξεως, ἕνα καὶ μὴ πολλοὺς νοεῖν, ἀκόλουθόν ἐστι τὸν ἄρχοντα καὶ βασιλέα πάσης [τῆς] κτίσεως· τὸν τῷ ἑαυτοῦ φωτὶ πάντα καταλάμποντα καὶ κινοῦντα· οὐδὲ γὰρ πολλοὺς εἶναι δεῖ νομίζειν τοὺς τῆς κτίσεως ἄρχοντας καὶ ποιητάς, ἀλλὰ πρὸς εὐσέβειαν ἀκριβῆ καὶ ἀλήθειαν, ἕνα τὸν ταύτης δημιουργὸν πιστεύειν προσήκει· καὶ τοῦτο τῆς κτίσεως αὐτῆς ἐμφανῶς δεικνυούσης. γνώρισμα γὰρ ἀσφαλὲς τοῦ ἕνα τὸν ποιητὴν εἶναι τοῦ παντός ἐστι τοῦτο, τὸ μὴ πολλούς, ἀλλ' ἕνα εἶναι τὸν κόσμον. ἔδει γάρ, εἴπερ ἦσαν πολλοὶ θεοί, πολλοὺς εἶναι καὶ διαφόρους τοὺς κόσμους· οὔτε γὰρ ἔπρεπε τοὺς πολλοὺς ἕνα κόσμον κατασκευάζειν, οὔτε τὸν ἕνα ὑπὸ πολλῶν ποιεῖσθαι διὰ τὰ ἐκ τούτων δεικνύμενα ἄτοπα. πρῶτον μὲν ὅτι, εἰ ὑπὸ πολλῶν ὁ εἷς ἐγεγόνει κόσμος, ἀσθένεια τῶν ποιησάντων ἦν· ὅτι ἐκ πολλῶν ἓν ἔργον ἀπετελέσθη· καὶ ἐκ τούτου γνώρισμα, οὐ τὸ τυχὸν ἦν τῆς ἀτελοῦς ἑκάστου πρὸς τὸ ποιεῖν ἐπιστήμης· εἰ γὰρ ἤρκει εἷς, οὐκ ἂν οἱ πολλοὶ τὴν ἀλλήλων ἀνεπλήρουν ἔλλειψιν. ἐν θεῷ δὲ λέγειν εἶναί τι ἐλλειπές, οὐ μόνον ἀσεβές, ἀλλὰ καὶ πέρα τῶν ἀθεμίτων ἐστί. καὶ γὰρ καὶ τεχνίτην ἐν ἀνθρώποις, οὐκ ἄν τις εἴποι τέλειον, ἀλλὰ ἀσθενῆ, εἰ μὴ μόνος, ἀλλὰ μετὰ πολλῶν ἓν ἀποτελοίη ἔργον· εἰ δὲ ἕκαστος μὲν ἠδύνατο τὸ ὅλον ἀποτελέσαι, οἱ πάντες δὲ εἰργάσαντο διὰ τὴν τοῦ γιγνομένου κοινωνίαν, γελοῖον μὲν ἂν εἴη τὸ τοιοῦτον. εἰ [δὲ] διὰ δόξαν ἕκαστος εἰργάσατο, ἵνα μὴ ὡς ἀδύνατος ὑπονοηθῇ, κενοδοξίαν δὲ πάλιν ἐν θεοῖς λέγειν τῶν ἀτοπωτάτων ἐστίν. ἔπειτα εἰ ἕκαστος ἱκανὸς ἦν πρὸς τὴν τοῦ ὅλου δημιουργίαν, τίς ἡ χρεία τῶν πολλῶν ἑνὸς αὐτάρκους γινομένου πρὸς τὸ πᾶν· ἄλλως τε ἀσεβὲς καὶ ἄτοπον ἂν φανείη· εἰ τὸ μὲν ποίημα ἓν τυγχάνει, οἱ δὲ ποιήσαντες διάφοροι καὶ πολλοί· λόγου ὄντος φυσικοῦ τὸ ἓν καὶ τέλειον τῶν διαφόρων κρεῖττον εἶναι. καὶ τοῦτο δὲ ἰστέον, ὅτι εἰ ὑπὸ πολλῶν ὁ κόσμος ἐγεγόνει, διαφόρους εἶχε καὶ τὰς κινήσεις καὶ ἀνομοίους ἑαυτῷ. πρὸς ἕκαστον γὰρ τῶν ποιησάντων ἀποβλέπων, διαφόρους εἶχε καὶ τὰς κινήσεις. ἐν δὲ τῇ διαφορᾷ καθάπερ εἴρηται πρότερον, πάλιν ἦν ἀκοσμία καὶ τοῦ παντὸς ἀταξία· ἐπειδὴ οὐδὲ ναῦς ὑπὸ πολλῶν κυβερνωμένη κατ' ὀρθὸν πλεύσεται, εἰ μὴ εἷς ταύτης τοὺς οἴακας κρατοίη κυβερνήτης· οὐδὲ λύρα ὑπὸ πολλῶν κρουομένη, σύμφωνον ἀποτελέσει τὸν ἦχον, εἰ μὴ εἷς ὁ ταύτην πλήττων εἴη τεχνίτης· οὐκοῦν μιᾶς οὔσης τῆς κτίσεως, καὶ ἑνὸς ὄντος κόσμου, καὶ μιᾶς τῆς τούτου τάξεως, ἕνα δεῖ νοεῖν καὶ τὸν ταύτης βασιλέα καὶ δημιουργόν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ δημιουργὸς ἕνα τὸν σύμπαντα κόσμον πεποίηκεν, ἵνα μὴ τῇ τῶν πολλῶν συστάσει, πολλοὶ καὶ οἱ δημιουργοὶ νομίζοιντο· ἀλλ' ἑνὸς ὄντος τοῦ ποιήματος, εἷς καὶ ὁ τούτου ποιητὴς πιστεύηται· καὶ οὐχ ὅτι εἷς ἐστιν ὁ δημιουργός, διὰ τοῦτο καὶ εἷς ἐστιν ὁ κόσμος. ἠδύνατο γὰρ καὶ ἄλλους κόσμους ποιῆσαι ὁ θεός, ἀλλ' ὅτι εἷς ἐστιν ὁ κόσμος ὁ γενόμενος, ἀνάγκη καὶ τὸν τούτου δημιουργὸν ἕνα πιστεύειν εἶναι. τίς οὖν ἂν εἴη οὗτος;

καὶ

sed omnibus in commune vnum ordinem cõficientibus, consequens est, vt non plures naturę principes & reges, sed vnum intelligamus, sua luce omnia illustrãtem & mouentem. Non enim plures esse mundi principes & conditores suspicari licet, sed pro religione perfecta ac veraci vnus tantummodo rerum natura hoc ipsum declarante credendus est. Nam certum illud est indicium, vnum esse istius vniuersitatis autorem, quod non multiplex, sed vnus perpetuo mũdus existat. A Oporteret etenim, si plures essent principes, plures quoque & diuersos esse mundos. Siquidem par non est, vt plures vnum mundum ædificent, aut vnum a multis ædificari propter absurda, quæ se inde ostenderent: primum quidem quod si a multis fabricatus esset hic mundus, imbecilles fuisse eius fabros, arbitrandum foret, eo quod multorum opera ad vnum opus requisita esset. Et ex eo quoque argumentum colligeretur minime vulgare imperfectæ vniuscuiusque ad faciendum scientiæ. Nam si vnus idoneus fuisset, non B plures aliorum defectum, quasi succenturiati, adimpleuissent. In deo autem, dicere aliquid esse minus integrum aut perfectum, nõ solum impium, sed plusquam nefarium est. Quippe neque artificem inter homines absolutum dixeris, sed imbecillem, si nõ solus, sed cum multis vnum opus expediat. Porro ridicula res fuerit, si singuli, quia per se minus poterant, in cõmune operas suas laboresque cõsoci asse dicas. Sin ob ambitionem quisque industriam suam adhibere voluerit, ne in suspicionem imbecil-C litatis veniret, ambitiosam æmulationem in numinibus constitues, rem omnium longe absurdissimam. Quod si vnusquisque satis idoneus fuit ad vniuersitatis istius architecturam, quis vsus in multis? quum vnius vis ad omnia sufficiat. Impium certe pariter & absurdum videretur vnum opus esse, plures autem & diuersos operatores, quum physicæ rationis sit, vnũ & singulare si perfectum sit, multiplicato excellentius esse. Id quoq; sciendum, quod si mũdus a multis creatus esset, multiplices quoque motus haberet, & sibiipsi dissimiles. Quippe D qui ad singulos authores respiciens, diuersas quoq; & dissimiles obiret motiones. In ipsa autem dissimilitudine (vt dictum est antea) denuo resurgeret inordinatio, perturbatioq; vniuersitatis. Quandoquidem ne nauis quidem a multis gubernata recte cursum tenuerit, nisi vnus gubernator clauum in manus sumat: neque cithara, si a multis pulsetur, concentum ædet, nisi illam artifex plectro feriat. Quapropter, quum vna sit rerum natura, vnus mundus eiusque vnus ordo: vnum illius intelligere debemus, & regem, & opificem Dominum no-E strum. Ideo enim ipse opifex vnum (in vniuersum) mundum condidit, ne de multorum numero multi etiam opifices existimarentur, sed ex vno opere, vnus quoque illius autor crederetur. Verum, non quia vnus est conditor, ideo quoque necessum est, vt vnus sit mundus. Poterat enim & alios mundos cõstruere deus: sed quia vnus est mundus creatus, necesse est creatorem eius vnum credere. Cæterũ, quis ille sit?

nam

ſuos motus coercet: terra vero quæ aquis demerſa non eſt, vernat, & omnigenis, vt dixi, ſtirpibus comata frondeſcit. Et ne in re manifeſta, ſingula recenſendo, tempus teramus, nihil eſt omnium rerum quæ fiunt, quod non in ea, & per eam, & conſtitutum eſt & conſiſtit. Quod & Theologus ille dicit: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Omnia per eum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* Quemadmodum, ſi Muſicus, vbi lyram adaptauerit, & grauia acutis, & media extremis ex arte ſua coniunxerit, certum deſignatumque melos abſoluat: ita quoq; Dei illa ſapientia, rerum vniuerſitatem vt lyram tenens, & aeria terrenis copulans, & cæleſtia aereis, vniuerſaque cum ſingulis coaptans, circumagenſque nutu ſuo ac voluntate, vnum mundum, mundique vnum ordinem abſoluit recte & congruenter, ipſe quidem immobilis perſeuerans apud Patrem, omnia tamen mouet conſtitutione ſua, vt vnumquodque ipſius Patri placuerit. Nam miraculum diuinitatis in hoc conſiſtit, quod vno eodemque nutu omnia ſimul & non per interualla, ſed vniuerſum cuncta tum recta, tum orbiculata, tum ſuperiora, tum media, tum inferiora, humida, frigida, calida, conſpicua, inconſpicua circumfert ac gubernat ſecundum vniuſcuiuſq; naturam. Pariter enim eodem nutu ipſius, quæ recta ſunt, pro ſua rectitudine: quæ rotunda, pro ſua rotunditate, circumaguntur: quæ media, pro loci ſui conditione mouentur. Quod calidum eſt, calefacit; quod ſiccum, exſiccat, vniuerſaque naturali modo ex iſtis conſtant & viuificantur, & admirabilis quædam & vere diuina inde congruentia perficitur. Et vt exemplo res tanta innoteſcat: ſumamus hæc verba, tanquam ſi illa dicerentur de imagine & ſimilitudine ingentis chori. Vt igitur in choro qui conſtat ex diuerſis hominibus, viris, pueris, fœminis, ſenibus, iuuenibus, ſub vno præſule & moderatore quiſque, quantum poteſt, cantat pro ſua natura, ille quidem vt vir, iſte vero vt puer, alius vt ſenex, alius quemadmodum iuuenis, omnes tamen vnam & eandem abſoluunt harmoniam, vel vt noſtra anima eodem tempore ſenſus noſtros pro cuiuſque officio exercet, & ad vnam rem oblatam ſimul omnes mouentur, adeo vt oculus videat, auris audiat, manus palpet, olfactus odores arripiat, guſtus delibet, ſæpe quoq; interea ne aliæ quidem corporis partes in ocio ſunt, adeo vt inter iſta pedes quoq; obambulent. Vel vt tribus exemplis, quod dicimus, exprimatur: Magna ſimilitudo eſt iſtius rei in magna ciuitate & populoſa, & in ipſo, qui eam cōdidit, moderatore ac rege. Vt enim pręſentia regis imperantis ſimul & ad omnia oculos intēdentis, omnes ſunt in obſequio, eſt qui agros colat, eſt qui ad aquæductus aquarum properet, alius item pabulatum proficiſcitur, alius ad curiam pergit, alius ad concionem ingreditur, iudex item ad iuriſdictionem, prętor

[τοῖς] ἰδίοις ἔχουσι τὴν ἑαυτῶν κίνησιν· ἡ δὲ ξηρὰ πᾶσα χλοηφορεῖ καὶ κομᾷ παντοίοις καὶ διαφόροις φυτοῖς ὡς προείρηται. καὶ ἵνα μὴ τὸ καθέκαστον ἐπὶ φανεροῖς ὀνομάζων ἐνδιατρίβω, οὐδέν ἐστι τῶν ὄντων καὶ γινομένων, ὃ μὴ ἐν αὐτῷ καὶ δι᾽ αὐτοῦ γέγονε καὶ ἕστηκεν. ἥ φησι καὶ ὁ θεολόγος ἀνήρ. « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν [ὃ γέγονεν:-] οἷον γὰρ εἴ τις λύραν A μουσικὸς ἁρμοσάμενος καὶ τὰ βαρέα τοῖς ὀξέσι, καὶ τὰ μέσα τοῖς ἄλλοις τῇ τέχνῃ συναγαγὼν, ἓν τὸ σημαινόμενον μέλος ἀποτελοίη, οὕτω καὶ ἡ τοῦ θεοῦ σοφία τὸ ὅλον ὡς λύραν ἐπέχων, καὶ τὰ ἐν ἀέρι, τοῖς ἐπὶ γῆς συναγαγὼν, καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ τοῖς ἐν ἀέρι, καὶ τὰ ὅλα τοῖς κατὰ μέρος συνάπτων καὶ περιάγων τῷ ἑαυτοῦ νεύματι καὶ θελήματι, ἕνα τὸν κόσμον καὶ μίαν τὴν τούτου τάξιν ἀποτελεῖ καλῶς καὶ ἡρμοσμένως, αὐτὸς μὲν ἀκίνητος μένων παρὰ τῷ πατρί· πάντα δὲ κινῶν τῇ ἑαυτοῦ B συστάσει, ὡς ἂν ἕκαστον τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ δοκῇ. τὸ γὰρ παράδοξον αὐτοῦ τῆς θεότητος τοῦτό ἐστιν, ὅτι ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ νεύματι πάντα ὁμοῦ καὶ οὐκ ἐκ διαστημάτων, ἀλλ᾽ ἀθρόως ὅλα τά τε ὀρθὰ καὶ τὰ περιφερῆ· τὰ ἄνω, τὰ μέσα, τὰ κάτω· τὰ ὑγρὰ, τὰ ψυχρὰ, [τὰ θερμὰ,] τὰ φαινόμενα καὶ τὰ ἀόρατα περιάγει καὶ διακοσμεῖ κατὰ τὴν ἑκάστου φύσιν. ὁμοῦ γὰρ τῷ αὐτῷ νεύματι αὐτοῦ, τὸ μὲν ὀρθὸν ὡς ὀρθόν· τὸ δὲ περιφερὲς περιάγεται· τὸ δὲ μέσον ὥς ἐστι κινεῖται· τὸ θερμὸν θερμαίνεται, καὶ τὸ ξηρὸν ξη- C ραίνεται· καὶ τὰ ὅλα ὡς ἔχει φύσεως ζωοποιεῖται καὶ συνίσταται παρ᾽ αὐτοῦ. καὶ θαυμαστή τις καὶ θεία ἀληθῶς ἁρμονία ἀποτελεῖται δι᾽ αὐτοῦ. καὶ ἵνα ἐκ παραδείγματος τὸ τηλικοῦτον νοηθείη. ἔστω τὸ λεγόμενον ὡς ἐν εἰκόνι χοροῦ μεγάλου. ὡς τοίνυν τοῦ χοροῦ συνεστῶτος ἐκ διαφόρων ἀνθρώπων, παίδων, γυναικῶν αὖ καὶ γερόντων, καὶ τῶν ἔτι νέων· καὶ ἑνὸς τοῦ καθηγεμόνος σημαίνοντος ἕκαστος μὲν κατὰ τὴν φύσιν ἑαυτοῦ καὶ δύναμιν· ὁ μὲν ἀνὴρ, ὡς ἀνήρ· ὁ δὲ παῖς, ὡς παῖς· ὁ δὲ γέρων, ὡς D γέρων· καὶ ὁ νέος, ὡς νέος· πάντες δὲ μίαν ἀποτελοῦσιν ἁρμονίαν. ἢ ὡς ἡ καθ᾽ ἡμᾶς ψυχὴ ἐν ταὐτῷ τὰς ἐν ἡμῖν αἰσθήσεις κατὰ τὴν ἑκάστης ἐνέργειαν κινεῖ, ὥστε παρόντος πράγματος ἑνὸς τὰς πάσας ὁμοῦ κινεῖσθαι· καὶ τὸν μὲν ὀφθαλμὸν ὁρᾶν· τὴν δὲ ἀκοὴν, ἀκούειν· τὴν δὲ χεῖρα ἅπτεσθαι· καὶ τὴν ὄσφρησιν ἀντιλαμβάνεσθαι. καὶ τὴν γεῦσιν γεύεσθαι· πολλάκις δὲ καὶ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος, ὥστε καὶ τοὺς πόδας περιπατεῖν. [ἢ] ἵνα καὶ τρίτῳ παραδείγματι τὸ λεγόμενον σημανθῇ, ἔοικεν οἰκοδομη- E θείσῃ μάλιστα μεγάλῃ πόλει, καὶ οἰκονομουμένῃ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ καὶ ταύτην οἰκοδομήσαντος ἄρχοντος καὶ βασιλέως. ἐκείνου γὰρ παρόντος καὶ προστάττοντος, καὶ πρὸς πάντα τὸν ὀφθαλμὸν τείνοντος, ἑπόμενοι πάντες, οἱ μὲν ἐπὶ τὴν γεωργίαν. οἱ δὲ ἐπὶ τοὺς ὑδραγωγοὺς ὑδρευσόμενοι σπεύδουσιν. ἄλλος δὲ σιτισόμενος προέρχεται· καὶ ὁ μὲν, ἐπὶ τὴν βουλὴν βαδίζει· ὁ δὲ, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν εἰσέρχεται· καὶ ὁ μὲν δικαστὴς ἐπὶ τὸ δικάζειν· ὁ δὲ

ἄρχων

ἄρχων, ἐπὶ τὸ θεσμοθετεῖν. καθίσταται δὲ εὐθέως ὁ μὲν τεχνίτης ἐπὶ τὴν ἐργασίαν· ὁ δὲ ναύτης ἐπὶ τὴν θάλατταν κατέρχεται· ὁ τέκτων ἐπὶ τὸ τεκτονεύειν· ἰατρὸς ἐπὶ τὴν θεραπείαν· ὁ οἰκοδόμος ἐπὶ τὴν οἰκοδομήν· καὶ ὁ μὲν, εἰς τὸν ἀγρὸν βαδίζει, ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ ἀνέρχεται, καὶ οἱ μὲν περὶ τὴν πόλιν ἀναστρέφονται, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς πόλεως ἐξέρχονται, καὶ πάλιν εἰς αὐτὴν ἐπανέρχονται. πάντα ταῦτα τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἑνὸς ἄρχοντος, καὶ τῇ τούτου διατάξει γίνονται, καὶ συνίστανται. κατὰ ταῦτα δὴ καὶ ἐπὶ τῆς συμπάσης κτίσεως κἂν μικρὸν ᾖ τὸ παράδειγμα, ὅμως μείζονι διανοίᾳ χρὴ νοεῖν. ὑπὸ μιᾶς γὰρ ῥιπῆς νεύματος τινὸς τοῦ θεοῦ λόγου, ὁμοῦ τὰ πάντα διακοσμεῖται, καὶ τὰ οἰκεῖα παρ' ἑκάστου γίνεται, καὶ παρὰ πάντων ὁμοῦ μία τάξις ἀποτελεῖται· νεύματι γὰρ καὶ ταῖς δυνάμεσι τοῦ ἐπιστατοῦντος καὶ ἡγεμονεύοντος τῶν πάντων θείου καὶ πατρικοῦ λόγου, οὐρανὸς μὲν περιστρέφεται· τὰ δὲ ἄστρα κινεῖται· καὶ ὁ μὲν ἥλιος φαίνει· ἡ δὲ σελήνη περιπολεῖ. Καὶ ὁ ἀὴρ μὲν ὑπ' αὐτοῦ φωτίζεται· ἄνεμοι πνέουσι· τὰ ὄρη εἰς ὕψος ἀνατεταμένα ἵσταται. ἡ θάλασσα κυμαίνει, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ζῶα τρέφεται· ἡ γῆ ἀκίνητος μένουσα καρποφορεῖ, καὶ ὁ ἄνθρωπος πλάττεται, καὶ ζῇ, καὶ ἀποθνήσκει πάλιν. καὶ ἁπλῶς πάντα ψυχοῦται καὶ κινεῖται· τὸ πῦρ καίει, τὸ ὕδωρ ψύχει, πηγαὶ ἀναβλύζουσι· ποταμοὶ πλημμυροῦσι· καιροὶ καὶ ὧραι παραγίνονται· ὑετοὶ κατέρχονται· τὰ νέφη πληροῦται· χάλαζα γίνεται· χιὼν καὶ κρύσταλλος πήγνυνται· πετεινὰ ἵπταται· ἑρπετὰ πορεύεται· ἔνυδρα νήχεται· θάλαττα πλέεται· γῆ σπείρεται, καὶ κατὰ τοὺς ἰδίους καιροὺς χλοηφορεῖ, φυτὰ αὔξει· καὶ τὰ μὲν νεάζει· τὰ δὲ, πεπαίνεται· τὰ δέ, αὐξάνοντα γηράσκει καὶ φθίνει· καὶ τὰ μὲν ἀφανίζεται, τὰ δέ γεννᾶται καὶ φαίνεται. ταῦτα δὲ πάντα, καὶ ἔτι πλείω τούτων, ἃ διὰ τὸ πλῆθος οὐκ ἰσχύομεν ἡμεῖς λέγειν, ὁ παραδοξοποιὸς καὶ θαυματοποιὸς τοῦ θεοῦ λόγος φωτίζων καὶ ζωοποιῶν, τῷ ἑαυτοῦ νεύματι κινεῖ καὶ διακοσμεῖ, ἕνα τὸν κόσμον ἀποτελῶν οὐκ ἔξωθεν ἑαυτοῦ καὶ τὰς ἀοράτους δυνάμεις ἀφείς· καὶ γὰρ καὶ ταύτας οἷα δὴ καὶ αὐτῶν ποιητὴς ὑπάρχων, συμπεριλαβὼν ἐν τοῖς ὅλοις, συνέχει καὶ ζωοποιεῖ πάλιν τῷ ἑαυτοῦ νεύματι, καὶ τῇ ἑαυτοῦ προνοίᾳ· καὶ τούτου οὐκ ἄν τι γένοιτο πρὸς ἀπιστίαν ἐφόδιον· ὡς γὰρ τῇ ἑαυτοῦ προνοίᾳ, καὶ σώματα μὲν αὔξει, ψυχὴ δὲ ἡ λογικὴ κινεῖται, καὶ τὸ λογίζεσθαι καὶ τὸ ζῆν ἔχει· καὶ τοῦτο οὐ πολλῆς ἀποδείξεως δεῖται· ὁρῶμεν γὰρ τὰ γινόμενα· οὕτω δὴ πάλιν αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἑνὶ καὶ ἁπλῷ νεύματι τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει τόν τε ὁρατὸν κόσμον καὶ τὰς ἀοράτους δυνάμεις κινεῖ καὶ συνέχει, ἑκάστῳ τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν ἀποδιδούς. ὥστε τὰς μὲν θείας θειοτέρως κινεῖσθαι· τὰ δὲ ὁρατὰ ὥσπερ καὶ ὁρᾶται. αὐτὸς δὲ ἐπὶ πάντων ἡγεμών τε καὶ βασιλεὺς καὶ σύστασις γινόμενος τῶν πάντων, τὰ πάντα πρὸς δόξαν καὶ γνῶσιν τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς ἐργάζεται· μονονουχὶ διὰ τῶν γινομένων ἔργων αὐτοῦ διδάσκων καὶ λέγων· „ ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ἀναλόγως „ ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται. ὥσπερ γὰρ ἀναβλέψαντας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἰδόντας τὸν κόσμον αὐτοῦ καὶ τὸ τῶν ἄστρων φῶς,

autem ad tutelam curamque obſeruandarũ legũ ſe confert, opifex ſtatim ad opus tendit, nauta ad mare deſcendit, faber ad fabrilia negocia, medicus ad curationes ſuas, architectus ad ſtructuram domus procedit: rurſus eſt qui rus contendit, eſt qui reuertitur, alij circa vrbem verſantur, alij ex vrbe egrediuntur, alij eodem ſeſe referunt, eaq; omnia ad pręſentiam vnius moderatoris & diſciplinam fiunt & conſtituuntur: Ita quoque omnia in vniuerſa rerum natura geruntur. Nam ex-
A emplum tametſi minutius ſit, maiora tamen inde intellectu aſſequaris. Vnico enim momento, ad nutum verbi Dei, omnia ſimul diſpenſantur, & quæ cuiuſque ſunt propria fiunt, & ab omnibus ſimul idem ordo conficitur: Nutu enim & viribus præfecti moderatoriſq; omnium diuini & paterni verbi, cœlum circũuoluitur, aſtra mouentur, Sol lumen diffundit, luna circumambulat, & aër ab eo illuſtratur, æther vero calidus efficitur, venti ſpirant, montes in altum exurgũt,
B mare vndis criſpatur, quæque in eo ſunt animalia nutriuntur, terra immobilis permanens fructificat, homo fingitur, & rurſus viuit, ac moritur: in ſumma omnia animantur & mouentur, ignis vrit, aqua refrigerat, fontes ſcaturiũt, fluuij inundant, tẽpora rerum & horæ ſuperueniũt, imbres deſcendunt, nubes implentur, grandines fiunt, nix & glacies in denſitatem coaleſcũt, aues volitant, reptilia ſerpunt, aquatilia natant, mare
C nauigationibus exercetur, terra ſeritur, & ſuis tẽporibus germinat: ſtirpes creſcunt, & quædã tenera ſunt, quædam matura fiunt, quædã acta ad ſenectutem perueniunt, quædam abolentur, nõnulli gignũtur: & in lucẽ prodeunt. Omnia iſta, imò plura etiã iſtis (quæ tãtæ multitudinis ſunt, vt effari nõ liceat) mirificum illud Dei Verbum illuminans & viuificans, ſuo nutu mouet & diſpenſat. vnum mundum abſoluẽs, neque extra ſe inuiſibiles illas potentias relinquens: nã & iſtas (vtpote illarum conditor) complexus, vnà cum
D rerum vniuerſitate in ſe continet ac viuificat ſuo ipſius nutu ac prouidẽtia. Neq; eſt quod eius rei incredulitatem foueat: vt enim illius prouidẽtia corpora quidem adoleſcunt, anima verò rationalis mouetur, & cogitandi videndiq; poteſtatẽ habet (neq; hoc multis indiget argumentis, nã ante oculos noſtra iſta fiunt) ita rurſus ipſum Dei Verbum, vno & ſimplici nutu ſua ipſius vi & viſibilem mundũ & inuiſibiles potentias mouet &
E complectitur, vnicuique ſuum officium attribuens, vt diuinæ quidem illæ, diuinitus moueantur: viſibiles vero eodem modo quo oculis conſpiciuntur: ipſe interim in omnibus, & Dux, & Rex, & Conditor omnium, omnia pro iudicio arbitratuque ſui Patris agit, modo nos per opera, ſua (quæ ab ipſo fiunt) docens ac loquẽs ex maieſtate & pulchritudine rerũ conditarum proportionabiliter conditorẽ debere intelligi & æſtimari. Sicuti enim reſpicientibus in cœlũ, videntibúſq; ornatũ eius & aſtrorũ iubar,

par est, vt ratiocinetur de ratione, verbóq; quod illa ad istum modũ ordinémq; digessit: ita intelligentib. qualis sit, ratio, sermóq; atq; adeo Verbũ Dei, necessum est, vt intelligat qualis sit eius rationis, siue sermonis, siue Verbi Pater, vnde progressus, rectè sui Patris interpres, nunciusq; appellatur: id ꝙ in rebus nostris quoq; videas. Si n. oratione progrediente ex homine, fontẽ eius vnde profluxit, mentẽ esse intelligimus: ac orationi intendentes, animum (qui illa loquutione significatur) agnoscimus: quanto viuidius excellentiusque ex intuitu verbi, Patrem Verbi intelligimus? vt ipse Saluator ait: *Qui videt me, videt & Patrem meum:* Hæc quoniam diuina scriptura manifestius ac locupletius deprędicantur, ideo & nos sumpta fiducia, hæc tibi scribẽda duximus: in quibus si ipse verseris, facile meis dictis fidem accõmodaris. Sententia enim à maioribus confirmata, irrefutabilem habet confirmationẽ. Nam & olim à principio, vt idola tollerẽtur, sermo diuinus populum Iudaicũ hisce verbis præmunitum esse voluit: *Nõ facies tibi idolum, neq; earum rerum simulachrum, quæcũq; sunt, vel in cælo sursum, vel in terra deorsum.* Istam autem tollẽdorum idolorũ causam aliis verbis scriptura declarat: *Idola gentium, argentum & aurum, opera manuum hominũ: os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt: aures habent, & non audient: nasum habent, & non olfacient: manus habent & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt.* Neq; item silentio prę teriit, qua cautione vtendum in rerum natura mundiq; partib. vt qui non ignoraret, quanta in illis pulchritudo esset, ne quis illarum venustate inescatus, eas iam non vt opera Dei aspiceret, sed vt Deos coleret. Præmuniit igitur homines, cautósq; reddidit his verbis, *ne oculis in altum sublatis, contemplans solem & Lunam omnémq; ornatum cœli, errore deceptus ea ipsa adorares, quæ distribuit Dominus Deus tuus omnibus gentibus quæ sub cœlo sunt.* Distribuit autem, non vt gentium numina essent, sed vt gentes ex istornm viribus omnium rerum opificem agnoscerent, vt superius dictũ est. Olim aũt Iudæorum populus, plenius istarum rerum certitudine instructus fuit, eò ꝙ non solum ex naturæ operib. sed etiam ex diuinis scripturis deitatis cognitionẽ imbiberat: in vniuersum tamẽ oẽs homines ab idololatrię errore, & irrationabili mentis conceptu auulsos cupiẽs, hæc verba locutus est: *Non erunt tibi dij alij præter me.* Non ꝙ sint alij dij ideo eos prohibet, sed ne quis auersus à vero Deo sibi ea quæ non sunt, in numina cõstituat: qualia sunt apud poëtas & historicos, quę vt nomen Dei habẽt, ita re destituuntur, vt demonstratũ est. Ipsa quoq; forma verborũ ostẽdit, eos deos non esse, quatenus ad istũ modum loquitur: *Non erunt tibi dij alij, quod in futurum significationem habet.* Quod aũt in futurum est, tum non est, quũ hæc dicũtur. Sed quid? num sublata, vel gentiũ vel idolorum superstitione, tacuit diuina scriptura simpliciter? & semel humanum genus sine diuinitatis intellectu rapi temere, ferrique permisit? minimè gentium: imò occurrit huiusmodi animi cogitationib. inquiẽs:

ἐστὶν ἐνθυμεῖσθαι τὸν τοῦ τοιαῦτα διακοσμοῦντα λόγον· οὕτω τῶν νοούντας λόγον θεοῦ, νοεῖν ἐστὶν ἀνάγκη, καὶ τὸν τούτου πατέρα θεὸν, ἐξ οὗ προϊὼν εἰκότως οὗ ἑαυτοῦ πατρὸς ἑρμηνεὺς καὶ ἄγγελος λέγεται. καὶ τοῦτο ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς τις ἂν ἴδοι. εἰ γὰρ δὴ λόγου προϊόντος παρ' ἀνθρώπων, ἐνθυμούμεθα τὴν τούτου πηγὴν εἶναι τὸν νοῦν, καὶ τῷ λόγῳ ἐπιβάλλοντες, τὸν νοῦν σημαινόμενον ὁρῶμεν τῷ λογισμῷ, πολλῷ πλέον μείζονι φαντασίᾳ καὶ ἀσυγκρίτῳ ὑπερ-
A ὀχῇ τοῦ λόγου τὴν δύναμιν ὁρῶντες, ἔννοιαν λαμβάνομεν καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὡς αὐτός ὁ σωτήρ φησιν. ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα μου:- ταῦτα δὲ καὶ πᾶσα θεόπνευστος γραφὴ φανερώτερον καὶ κατὰ μεῖζον κηρύττει, ἀφ' ὧν δὴ καὶ ἡμεῖς τεθαρρηκότες ταῦτα σοὶ γράφομεν· καὶ σὺ ταύταις ἐντυγχάνων, δυνήσῃ τῶν λεγομένων ἔχειν τὴν πίστιν. λόγος γὰρ ἐκ μειζόνων βεβαιούμενος, ἀναντίρρητον ἔχει τὴν ἀπόδειξιν. ἄνωθεν τοίνυν περὶ τῆς τῶν εἰδώλων ἀναιρέσεως προησφαλίζετο τὸν τῶν
B ἰουδαίων λαὸν ὁ θεῖος λόγος λέγων:- οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον· οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω:- τὴν δὲ αἰτίαν τῆς τούτων καθαιρέσεως, ἑτέρως σημαίνει λέγων· τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· στόμα ἔχουσι, καὶ οὐ λαλήσουσιν· ὀφθαλμοὺς ἔχουσι, καὶ οὐκ ὄψονται. ὦτα ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούσονται· ῥῖνας ἔχουσι, καὶ οὐκ ὀσφρανθήσονται. χεῖρας ἔχουσι, καὶ οὐ ψηλαφήσουσι· πόδας ἔχουσι, καὶ οὐ περιπατήσουσιν:- οὐ σεσιώπηκε δὲ τὴν ἐπὶ τῆς κτίσεως διδασκαλίαν· ἀλλὰ καὶ
C μᾶλλον εἰδὼς αὐτῶν τὸ κάλλος, ἵνα μή τινες τῷ κάλλει τούτων ἀποβλέψαντες, οὐχ ὡς ἔργα θεοῦ, ἀλλ' ὡς θεοὺς θρησκεύσωσι· προασφαλίζεται τοὺς ἀνθρώπους λέγων:- καὶ μὴ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ πλανηθεὶς προσκυνήσῃς αὐτοῖς, ἃ ἀπένειμε κύριος ὁ θεός σου πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τοῖς ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ.- ἀπένειμε δὲ, οὐκ εἰς τὸ εἶναι θεοὺς αὐτοῖς αὐτὰ, ἀλλ' ἵνα τῇ τούτων ἐνεργείᾳ γινώσκωσιν οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τὸν τῶν πάντων δη-
D μιουργὸν θεὸν, ὥσπερ εἴρηται. ὁ γὰρ ἰουδαίων πάλαι λαὸς κατὰ πλεῖον εἶχε τὴν διδασκαλίαν· ὅτι μὴ μόνον ἐκ τῶν τῆς κτίσεως ἔργων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν θείων γραφῶν εἶχον τὴν περὶ θεοῦ γνῶσιν. καὶ καθόλου δὲ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς περὶ τὰ εἴδωλα πλάνης καὶ ἀλόγου φαντασίας ἀφέλκων, φησίν· οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ:- οὐχ ὡς ὄντων δὲ θεῶν ἄλλων κωλύει τούτους αὐτοὺς ἔχειν, ἀλλ' ἵνα μή τις τὸν ἀληθινὸν ἀποστραφεὶς θεὸν, ἑαυτῷ τὰ μὴ ὄντα θεοποιεῖν ἄρξηται. ὁποῖοι εἰσὶν οἱ παρὰ ποιη-
E ταῖς καὶ συγγραφεῦσιν ὀνομασθέντες καὶ δειχθέντες οὐκ ὄντες θεοί. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ λέξις τὸ μὴ εἶναι αὐτοὺς θεοὺς δείκνυσι, δι' ἧς φησιν. οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι:- ὅπερ ἐπὶ μέλλοντος σημαίνεται. τὸ δὲ ἐπὶ μέλλουσι γινόμενον, οὐκ ἔστι τότε, ὅτε ταῦτα λέγεται. ἆρ' οὖν ἀνελὼν τὴν τῶν ἐθνῶν, ἢ εἰδώλων ἀθεότητα, σεσιώπηκεν ἡ ἔνθεος διδασκαλία· καὶ ἁπλῶς ἀφῆκε τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἄμοιρον τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως φέρεσθαι; οὐχί γε, ἀλλὰ καὶ προαπαντᾷ τῇ διανοίᾳ λέγουσα:-

ἄκουε

ἄκουε ἰσραὴλ, κύριος ὁ θεός σου, κύριος εἷς ἐστι· καὶ πάλιν· ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐν ὅλῃ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ἰσχύϊ σου· καὶ πάλιν, κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ πρὸς αὐτὸν κολληθήσῃ. ὅτι δὲ καὶ διὰ πάντων καὶ εἰς πάντα τοῦ λόγου πρόνοια καὶ διακόσμησις ἀπὸ πάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς μαρτυρεῖται, ἀρκεῖ τὰ νῦν λεγόμενα δεῖξαι τοῦ λόγου τὴν πίστιν, ἅ φασιν οἱ θεολόγοι ἄνδρες, ἐθεμελίωσας τὴν γῆν καὶ διαμένει· τῇ διατάξει σου διαμένει ἡ ἡμέρα. καὶ πάλιν· ψάλλετε τῷ θεῷ ἡμῶν ἐν κιθάρᾳ, τῷ περιβάλλοντι τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις, τῷ ἑτοιμάζοντι τῇ γῇ ὑετὸν, τῷ ἐξαγαγόντι ἐν ὄρεσι χόρτον, καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων· καὶ διδόντι τοῖς κτήνεσι τροφήν. διὰ τίνος δὲ δίδωσιν, ἢ δι᾽ οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονε; δι᾽ οὗ γὰρ γέγονε, δι᾽ αὐτοῦ καὶ ἡ τῶν πάντων ἀκολούθως ἐστὶ πρόνοια. τίς οὖν ἂν εἴη οὗτος, ἢ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος; περὶ οὗ καὶ ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ λέγει· τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν, καὶ γὰρ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ καὶ δι᾽ αὐτοῦ γινόμενα διαλέγεται. ἀφ᾽ ὧν καὶ ἡμᾶς πείθει λέγουσα, αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν, καθὼς καὶ ὁ πάντα μέγας Μωϋσῆς ἐν ἀρχῇ τῆς κοσμοποιίας βεβαιοῖ τὸ λεγόμενον ἐξηγούμενος καὶ λέγων: καὶ εἶπεν ὁ θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν. ἐπειδὴ καὶ τὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων ὑφιστὰς γένεσιν, αὐτῷ εἶπεν ὁ πατὴρ, γενηθήτω οὐρανὸς, καὶ συναχθήτω τὰ ὕδατα, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά· καὶ ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην καὶ πᾶν ζῶον· ἀφ᾽ ὧν καὶ ἰουδαίους ἄν τις ἐλέγξειεν, οὐ γνησίως ἐφιστάνοντας ταῖς γραφαῖς. τίνι γὰρ ἄν τις εἴποι πρὸς αὐτοὺς, ὡμίλει ὁ θεὸς, ἵνα καὶ προστάττων λαλῇ; εἰ μὲν οὖν τοῖς γιγνομένοις προσέταττε καὶ ὡμίλει, περιττὸς ἦν ὁ λόγος· οὔπω γὰρ ἦν, ἀλλ᾽ ἔμελλε γίνεσθαι. οὐδεὶς δὲ τῷ μὴ ὄντι λαλεῖ· οὐδὲ εἰς τὸ γενέσθαι τῷ μηδέπω γενομένῳ προστάττει καὶ λαλεῖ. εἰ γὰρ τοῖς ἐσομένοις προσέταττεν ὁ θεὸς, ἔδει λέγειν αὐτὸν, γενοῦ οὐρανὲ καὶ γενοῦ γῆ· καὶ ἐξελθὲ βοτάνη, καὶ ποιήθητι ἄνθρωπε. νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησε. προστάττει δὲ λέγων· ποιήσωμεν ἄνθρωπον, καὶ, ἐξελθέτω βοτάνη. ἀφ᾽ ὧν δείκνυται ὁ θεὸς ὡς πλησίον τινὶ διαλεγόμενος περὶ τούτων. οὐκοῦν ἀνάγκη συνεῖναί τινα τούτῳ, ᾧ καὶ ὁμιλῶν ἐποίει τὰ ὅλα. τίς οὖν ἂν εἴη εἰ μὴ ὁ τούτου λόγος; τίνι γὰρ ἄν τις φαίη θεὸν ὁμιλεῖν, ἢ τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ; ἢ τίς τούτῳ συνῆν ποιοῦντι τὴν γενητὴν πᾶσαν οὐσίαν, ἢ ἡ τούτου σοφία λέγουσα· ἡνίκα ἐποίει τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν συμπαρήμην αὐτῷ. ἐν δὲ τῇ οὐρανοῦ καὶ γῆς ὀνομασίᾳ, πάντα τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ γῇ γενητὰ συμπεριλαμβάνει. συνὼν δὲ ὡς σοφία καὶ ὡς λόγος, τὸν πατέρα βλέπων ἐδημιούργει τὸ πᾶν, καὶ συνίστη, καὶ διεκόσμει. καὶ δύναμις δὲ ὢν τοῦ πατρὸς, τὰ ὅλα εἰς τὸ εἶναι ἰσχυροποίει. ᾗ φησι καὶ ὁ σωτήρ, πάντα ὅσα βλέπω τὸν πατέρα ποιοῦντα, κἀγὼ ὁμοίως ποιῶ, καὶ δι᾽ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα γεγονέναι.

Audi Israël Deus tuus, Deus vnus est. Ac rursus: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & pro omnibus viribus tuis*: Et item: *Dominũ Deũ tuum adorabis, & illi soli seruies, illique conglutinaberis.* Quia verò per omnia in omnia Verbi prudẽtia & dispensatio ab omni sacra scriptura est contestata, sufficit eã quę in pręsentia dicta sunt, sermoni fidem conciliare, qua viri in rebus diuinis diserti

A dicunt: *Fundasti terram, & permanet: ordinatione tua perseuerat dies.* Ac rursum, *Psallite Deo nostro operienti cælum in nubibus, præparanti terræ pluuiam & progerminanti in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum, tribuentique pecoribus pabulũ.* Per quem autem tribuit? nonne per eum, per quem vt omnia facta sunt, ita quoque omnia ipsius ordinatione prudentiáque gubernãtur? Sed quisnã, quæso, hic alius si non verbum Dei? de quo & in alio Psal. dicitur: *Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Nã & omnia

B per eum, & in eo facta esse prædicantur, quod & ipsa scriptura persuasum esse nobis, voluit, dum inquit: *Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt.* Moses quoque in creatione mundi, hanc sententiam confirmat his verbis: Dixit Deus: *Faciamus hominem secundum imaginem & similitudinem nostram.* Post quã enim cæli & terræ & omniũ rerum procreationem absoluisset pater, ita locutus est: *Fiat cælum, congregentur aquæ, & appareat arida, & educat terra omnem herbam fœni, &*

C *omne animal.* Qua in parte increpandi Iudæi, qui scripturas peruerse intelligunt. Cum quo, quæso istic (nam id quæstionis Iudæis obiici quoque potest) sermocinabatur Deus? vbi & interloquendum imperat. Quòd si rebus creandis hoc imperium dictabat, illisque loquebatur, superuacanea erat istiusmodi sermocinatio, quippe ad eas res habita, quæ non extabant, sed futuræ erant. Nemo enim cum re nihili & nondum extante, verba facit. Nemo item ea existere iubet & alloquitur, quæ nondum sunt in rerum natura. Si enim rebus futuris imperauisset

D Deus, dici ab illo oportuerat: Sis cælum, sis terra, prodi herba, fias homo. Nunc autem nihil tale loquutus est. Iubet autem his verbis: *Faciamus hominem, prodeat herba?* Ex quibus apparet, Deum cum aliquo sibi proximo sermones his de rebus conserere. Necesse est igitur aliquem ei adfuisse, cum, quo vniuersa condens, colloquium miscebat. At quis ille fuerit, nisi ipsius Verbum? Cum quo enim Deus videri possit colloquium habere, nisi cum sua ipsius ratione ac verbo? Aut quis denique illi

E adfuit condenti omnem creabilem substantiam nisi sua ipsius Sapientia, quæ ita de se loquitur. *Quum faciebat cælum & terram, coaderam ei.* Sub appellatione autem cæli & terræ, omnia quæ in cælo & in terra genita sunt, complexa voluit. Præsens autem ibi, vt sapientia, vt ratio, Patrémque intuens, omnia instruebat, constituebat, ac dispensabat. Rursus, vt potentia patris omnibus soliditatem existendi tribuebat (quemadmodum etiam à Saluatore dictum est) *Quæcunque video Patrem facere, eadem & ego facio.* Per eum verò & in eo omnia facta esse.

ſacroſancti illius diſcipuli docent, eúmque eſſe bonam ex bona ſtirpem, ac verum filium. Potentia aũt Patris dicitur,& ſapientia, & ratio, non ex eo,quod aliqua ex parte iſtarũ rerũ communionem adipiſcatur, aut iſta aliunde aduentitia & ſuperuentitia,eius naturã imbuant: quales ſunt, qui iſtarum rerum participes fiunt, ac propterea ſapiẽtes,fortes, rationales efficiũtur. ſed ꝙ per ſe ſit ipſiſſima ſapientia illa, per ſe illa ipſiſſima ratio ac propria potentia Patris,illa ipſa lux,illa ipſa veritas,illa ipſa iuſtitia,illa ipſa virtus:& character,& iubar,& imago,& (vt cõpendio dicam) fructus Patris vndecunq; perfectus, ac ſolus Filius, imagoq; immutabilis Patris ſui. Quis igitur, quis (inquam) percenſuerit plenè de Patre,vt verbi eius dotes aſſequatur? Eſt enim ſicuti Patris Verbum, Sapientia, ita quoque ad creata ſe demittens & accommodãs, fit ad creatoris cognitionem intellectumq; ipſa ex ſe propitiatio,ipſa ex ſe vita,ianua,paſtor,via,rex,dux & in omnib.ſeruator & viuificator,lux & prouidentia omnium. Talem igitur bonum, & opificem Filium habens ex ſe Pater, non illum rebus genitis obſcurum occultumq; voluit, ſed quotidie eum reuelat omnib.per omnia,quæ ab ipſo conſtituuntur vitamq; accipiunt, & in eo,& per eum ſeipſum quoq; exhibet,quemadmodũ Saluator ait: *Ego in patre, & Pater in me*, vt neceſſariũ ſit,verbum eſſe in genitore,& genitum cum Patre ſuo perennare. Quũ hæc igitur ita ſe habeat, & nihil extra eum ſit,ſed cœlum & terra, & omnia quæ in iis ſunt,ab illo pendeant: homines tamen ſtolidi repudiata illius cognitione & pietate, res quæ non ſunt,rebus quę ſunt,antepoſuerunt,& pro vero Deo,ea quæ nulla eſſent, deos ſtatuerunt,creaturæ potius quã creatori ſeruiẽtes,remq; & ſtultã & impiam deſignantes, nõ aliter quàm ſi quis opera præ opifice admiretur, & ad monumenta in ciuitate obſtupeſcat, cõditorem eorum pedibus conculcet: Aut veluti ſi qui muſicum inſtrumentũ laudib. extollant, cõcinnatorem autoremq; eius reiiciant, ſtolidi nimirum & magnopere oculis capti. Quomodo.n. vlla ratione cognouerint aliter aut nauem, aut domum,aut citharã, ſi non ſit faber naualis, qui operã adhibeat aut architectus,qui ædificet, aut muſicus qui concinnet & cõponat? Vt igitur qui hæc conſiderant,furunt,imo omnẽ furorẽ tranſcendunt: ita mihi ſani eſſe non videntur, qui & Deum ignorant & Verbũ eius non colunt? Saluatorẽ,inquam, omnium Dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum,per quẽ omnia Pater regit & cõtinet & totius vniuerſitatis curam gerit,in quem quum tu fidẽ habeas & amorẽ, ô Chriſti ſtudioſe,gratulare tibi,& certo perſuadeas, in mercedem emolumentũq; iſtius in ipſum fidei & religionis,immortalitatem & regnum cœlorum tibi deſtinatum eſſe, modo ſecundum leges illius anima tua exornata fuerit. Vt.n. iis qui ſecũdum illius præcepta viuunt, æterna vita pro præmio eſt,ita eos qui in diuerſum & non per viam virtutis incedunt, probrum ingens & periculũ inexpiabile manet in die iudicij, eo quod quum cognitam haberent virtutis vim contraria his quæ perſpecta ac nota habebant, fecerunt.

οἱ ἱερεὶ τούτου διδάσκουσι μαθηταί. καὶ ὅτι ἀγαθὸν
ἐξ ἀγαθοῦ γέννημα, καὶ ἀληθινὸς θεὸς ὑπάρχων,
δύναμίς ἐστι τοῦ πατρὸς καὶ σοφία καὶ λόγος, οὐ
κατὰ μετοχὴν ταῦτα ὤν, οὐδὲ ἔξωθεν ἐπιγινομένων
τούτων αὐτῷ κατὰ τοὺς αὐτοῦ μετέχοντας καὶ σοφιζομέ-
νους δι' αὐτοῦ, καὶ δυνατοὺς καὶ λογικοὺς ἐν αὐτῷ γινο-
μένους, ἀλλ' αὐτοσοφία αὐτολόγος, αὐτοδύναμις
ἰδία τοῦ πατρός ἐστιν αὐτοφῶς, αὐτοαλήθεια, αὐτο-
δικαιοσύνη, αὐτοαρετή· καὶ μὴν καὶ χαρακτὴρ καὶ
A ἀπαύγασμα καὶ εἰκών· καὶ συνελόντι φράσαι, καρ-
πὸς παντέλειος τοῦ πατρὸς ὑπάρχει καὶ μόνος ἐστὶν
υἱὸς εἰκὼν ἀπαράλλακτος τοῦ πατρός. τίς οὖν ἄν, τίς
ἐξαριθμήσειε τὸν πατέρα, ἵνα καὶ τοῦ λόγου τούτου τὰς
δυνάμεις ἐξεύροι; ἔστι γὰρ ὥσπερ τοῦ πατρὸς λόγος
καὶ σοφία, οὕτω καὶ τοῖς γενητοῖς συγκαταβαινόμενος, γί-
νεται πρὸς τὴν τοῦ γεννήτορος γνῶσιν καὶ ἔννοιαν αὐτο-
αγιασμὸς καὶ αὐτοζωή, καὶ θύρα, καὶ ποιμήν, καὶ ὁδός,
καὶ βασιλεύς, καὶ ἡγεμών, καὶ ἐπὶ πᾶσι σωτήρ, καὶ
ζωοποιός, καὶ φῶς καὶ πρόνοια τῶν πάντων. τοιοῦτον ἄρα
ἀγαθὸν καὶ δημιουργὸν υἱὸν ἔχων ἐξ ἑαυτοῦ ὁ πατήρ,
B οὐκ ἀφανῆ αὐτὸν τοῖς γενητοῖς ἀπέκρυψεν· ἀλλὰ
καὶ ὁσημέραι τοῦτον ἀποκαλύπτει τοῖς πᾶσι διὰ τῆς τῶν
πάντων δι' αὐτοῦ συστάσεως καὶ ζωῆς· ἐν αὐτῷ δέ, καὶ δι'
αὐτοῦ, καὶ ἑαυτὸν ἐμφαίνει. καθὼς ὁ σωτήρ φησιν, ἐγὼ „
ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ὥστε ἐξ ἀνάγκης
εἶναι τὸν λόγον ἐν τῷ γεννήσαντι. καὶ τὸ γεννηθέντα συν
τῷ πατρὶ διαιωνίζειν. τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ
οὐδενὸς ἔξωθεν αὐτοῦ τυγχάνοντος· ἀλλὰ καὶ οὐρα-
νοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς ἐξηρτημένων αὐ-
C τοῦ, ὅμως ἄνθρωποι παράφρονες παραγκωνισά-
μενοι τὴν πρὸς τοῦτον γνῶσιν καὶ εὐσέβειαν, τὰ οὐκ
ὄντα πρὸ τῶν ὄντων ἐτίμησαν· καὶ ἀντὶ τοῦ ὄντως ὄντος
θεοῦ, τὰ μὴ ὄντα ἐθεοποίησαν· τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτί-
σαντα λατρεύοντες· πρᾶγμα πάσχοντες ἀνόητον καὶ
δυσσεβές. ὅμοιον γὰρ εἴ τις τὰ ἔργα πρὸ τοῦ τεχνίτου
θαυμάσειε· καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει δημιουργήματα κατα-
πλαγείς, τὸν τούτων δημιουργὸν καταπατοίη· ἢ ὡς εἴ
τις τὸ μὲν μουσικὸν ὄργανον ἐπαινοίη, τὸν δὲ συνθέντα καὶ
D ἁρμοσάμενον ἐκβάλλοι. ἄφρονες καὶ πολὺ τὸν ὀφ-
θαλμὸν πεπηρωμένοι. πῶς γὰρ ἂν ἔγνωσαν ἄλλως
οἰκοδομήν, ἢ ναῦν, ἢ λύραν, μὴ οὐχὶ τοῦ ναυπηγοῦ
ἐργασαμένου, καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος οἰκοδομήσαντος
καὶ τοῦ μουσικοῦ συνθέντος· ὥσπερ οὖν ὁ τοιαῦτα λογι-
ζόμενος μαίνεται, καὶ ὑπερεπέκεινα πάσης μανίας
ἐστίν, οὕτως οὐ μοι δοκοῦσιν ὑγιαίνειν τὴν διάνοιαν οἱ τὸν
θεὸν μὴ ἐπιγινώσκοντες, καὶ τὸν τούτου λόγον μὴ θρη-
σκεύοντες, τὸν σωτῆρα τὸν πάντων τὸν κύριον ἡμῶν ἰη-
E σοῦν χριστόν, δι' οὗ τὰ πάντα ὁ πατὴρ διακοσμεῖ, καὶ
συνέχει, καὶ προνοεῖ τὰ τῶν ὅλων· εἰς ὃν σὺ τὴν πί-
στιν ἔχων καὶ τὸ θεοσεβὲς ὦ φιλόχριστε, χαῖρε καὶ
εὔελπις γίνου. ὅτι τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως καὶ εὐσεβείας
ἀθανασία καὶ βασιλεία οὐρανῶν ἐστιν ὁ καρπός,
μόνον ἐὰν κατὰ τοὺς αὐτοῦ νόμους ἡ ψυχὴ κεκοσ-
μημένη γένηται. ὥσπερ γὰρ τοῖς κατ' αὐτὸν πολι-
τευομένοις ἐστὶ τὸ ἔπαθλον ζωὴ αἰώνιος, οὕτω τοῖς
τὴν ἐναντίαν καὶ μὴ τὴν τῆς ἀρετῆς ἀτραπὸν ὁ-
δεύουσιν, αἰσχύνη μεγάλη καὶ κίνδυνος ἀσύγ-
γνωστος ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· ὅτι καίτοι γνόντες τὴν τῆς ἀληθείας ὁδόν, ἐναντία ὧν ἔγνωσαν ἔπραξαν.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρίας

Λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ [θεοῦ] λόγου· καὶ τῆς διὰ σώματος πρὸς ἡμᾶς ἐπιφανείας αὐτοῦ.

Αὐτάρκως ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐκ πολλῶν ὀλίγα διαλαβόντες, περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν περὶ τὰ εἴδωλα πλάνης, καὶ τῆς τούτων δεισιδαιμονίας, πῶς ἐξ ἀρχῆς τούτων γέγονεν ἡ εὕρεσις· ὅτι ἐκ κακίας οἱ ἄνθρωποι ἑαυτοῖς τὴν πρὸς τὰ εἴδωλα θρησκείαν ἐπενόησαν· ἀλλὰ γὰρ χάριτι θεοῦ σημάναντες ὀλίγα καὶ περὶ τῆς θειότητος τοῦ λόγου τοῦ πατρὸς, καὶ τῆς εἰς πάντα προνοίας καὶ δυνάμεως αὐτοῦ· καὶ ὅτι ὁ ἀγαθὸς πατὴρ τούτῳ τὰ πάντα διακοσμεῖ, καὶ τὰ πάντα ὑπ' αὐτοῦ κινεῖται, καὶ ἐν αὐτῷ ζωοποιεῖται· φέρε κατὰ ἀκολουθίαν μακάριε καὶ ἀληθῶς φιλόχριστε, τῇ περὶ τῆς εὐσεβείας πίστει, καὶ τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου διηγησώμεθα· καὶ περὶ τῆς θείας αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιφανείας δηλωσώμεθα. ἣν ἰουδαῖοι μὲν, διαβάλλουσιν· ἕλληνες δὲ χλευάζουσιν· ἡμεῖς δὲ, προσκυνοῦμεν· ἵν' ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς δοκούσης εὐτελείας τοῦ λόγου, μείζονα καὶ πλείονα τὴν εἰς αὐτὸν εὐσέβειαν ἔχῃς· ὅσῳ γὰρ παρὰ τοῖς ἀπίστοις χλευάζεται, τοσούτῳ μείζονα τὴν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ μαρτυρίαν παρέχει· ὅτι τε ἃ μὴ καταλαμβάνουσιν ἄνθρωποι ὡς ἀδύνατα, ταῦτα αὐτὸς ἐπιδείκνυται δυνατά· καὶ ἃ ὡς ἀπρεπῆ χλευάζουσιν ἄνθρωποι, ταῦτ' ἂν αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ ἀγαθότητι εὐπρεπῆ κατασκευάζει· καὶ ἃ σοφιζόμενοι ὡς ἀνθρώπινα γελῶσι, ταῦτα αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει, θεῖα ἐπιδείκνυται. τὴν μὲν τῶν εἰδώλων φαντασίαν, τῇ νομιζομένῃ ἑαυτοῦ εὐτελείᾳ διὰ τοῦ σταυροῦ καταστρέφων· τοὺς δὲ χλευάζοντας καὶ ἀπιστοῦντας, μεταπείθων ἀφανῶς, ὥστε τὴν θειότητα αὐτοῦ καὶ δύναμιν ἐπιγινώσκειν· εἰς δὲ τὴν περὶ τούτων διήγησιν, χρεία τῆς τῶν προειρημένων μνήμης· ἵνα καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐν σώματι φανερώσεως τοῦ τοσούτου καὶ τηλικούτου πατρικοῦ λόγου γνῶναι δυνηθῇς· καὶ μὴ νομίσῃς ὅτι φύσεως ἀκολουθίᾳ σῶμα πεφόρεκεν ὁ σωτήρ· ἀλλ' ὅτι ἀσώματος ὢν τῇ φύσει, καὶ λόγος ὑπάρχων, ὅμως κατὰ φιλανθρωπίαν καὶ ἀγαθότητα τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς, διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι ἡμῖν πεφανέρωται. πρέπει δὲ

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

De incarnatione verbi eiusque corporali ad nos aduentu.

A Qvum superius pauca de multis decerpentes, sed tamē quæ sufficiant tractauerimus, de gentium in idolis colendis errore, deq; earum superstitione, quæque illius origo fuerit, & quomodo homines ex sua malitia commenti sibi sint idolorum cultum, & pauca per gratiam Dei addiderimus de diuinitate Verbi Patris, eiusque in omnia cura & po-
B tētia, & quod bonus ille Pater Deus per eum omnia digerat, & quòd omnia à verbo moueantur & in eo viuificentur: Age, deinde mi Macari & verè Christi amator, de pia bonaque fide, etiam de incarnatione verbi, & de diuino eius aduentu pauca quædam declaremus: Id quod Iudæi quidem calumniis, Ethnici verò ludibriis insectantur: nos verò adoramus, vt ex humilitate verbi qua apparuit, maiorem adhuc, vehementioremque pietatem con-
C cipias. Quanto enim maioribus sannis apud infideles iactatur, tanto ille maiora documenta testimoniaque suæ diuinitatis præbet, quum ea quæ mortales, vt impossibilia non assequuntur, ipse possibilia ostendat: & quæ vt fœda aspernantur, ea speciosa sua diuinitate reddat: & quæ docti viri vt humana irrident, ea sua vi diuina esse demonstrat: dúmque speciem idolorum omnium magnificam, vilitate sua in qua esse putabatur, per crucem subuertit, cosque qui & irridebant, nec fidem habebant, clàm in suam sententiam trahit, vt eius & di-
D uinitatem & potentiam agnoscant. Verum ad istarum rerum explicationem, non inutilis fuerit superiorum dictorum tenax memoria, vt corporeæ istius apparitionis causam, qua verbum patris tale ac tantum sese manifestauit, rectius cognoscere & intueri valeas. Sed vide, ne pro conditione solitóque more naturæ, Saluatorem nostrum, corpus gestasse arbitreris: sed potius eum, quum natura incorporeus esset, ac ratio sui patris, studio nostri, patrisque in nos beneuolentia, ob salutē humani generis, ipsum sese in humano corpore exhibuisse. Conuenit

autem nobis (qui de tanto negocio narrationem instituimus) prius de vniuersa rerum naturæque opifice mentionem facere, vt ita naturæ instaurationem, à verbo ipsius ab initio autore & conditore factam, digne ritéque contemplari possimus: Nihil enim in eo contrarium videbitur, si per quem rerum naturam cōdidit pater, per eūdem quoq;, eam incolumen & saluā præstet. Opificium mundi & vniuersitatis creationē, multi multifariam tractauere, & quisque prout ipsi libuit, ita quoque rem descripsit: Aliqui.n. spōte & fortuito omnia nata esse prædicant (vt Epicurei, qui vniuersitatis rerum per se nullā esse prouidentiam fabulantur) plane contra rem manifestam oculisq; subiectam, verbis obgannientes: Si enim (vt ipsi volunt) omnia sine prouidentia exorta sunt, oportuit omnia simpliciter exoriri & similia esse, neque vllo modo differre, ac in toto mundi istius corpore nihil, nisi vel solem duntaxat, aut lunam esse, atque itidem in hominibus nihil aliud existere, nisi vel manum tantummodo, vel pedem, vel oculum. Nunc autem ita non fit. Videmus enim aliud solem, aliud lunā, aliud terram esse. Et in humanis corporibus, aliud pedem, aliud manum, aliud caput existere. Cæterum istiusmodi ordo documento est, non sponte res creatas prodiisse, sed causam effectricē præcessisse, ex qua dispositorem autorémque omnium Deum intelligas. Alii (inter quos est Plato) ex præexistente ingenitáq; materia fecisse Deū vniuersa, arbitrantur: Non enim Deū quippiam posse, nisi illi prius subiecta sit materia, eadē ratione qua & fabro lignum suppeditari oportet, vt fabricari posset. Atqui non sentiunt, qui ista loquuntur, se Deo imbecillitatem iniūgere. Nam si materiæ autor non est, sed ea subministrata res creandas producit, imbecillis reperitur, quū citra materiam nihil eorum quæ fieri debent, possit condere: Quemadmodum certe fabri imbecillitas in eo est, quòd nihil potest rerum necessariarum sine lignis in opus conficere. Quod si iuxta concessionem istius sententiæ, sine materia nihil Deus creaturus fuisset, quî illi cōpetit nomen fictoris & conditoris, quum aliunde acquirat, vt condere possit, nimirum ex materia? eritque pro illorū opinione, si talis sit Deus, nō conditor rerum, sed artifex: quum in subiecta materia, cuius ipse non est autor, opus suum explicet. Omnino enim conditor non appellabitur, qui materiā non condit ex qua creaturæ constituuntur. Hæretici porro alium sibi opificē rerum fingūt, extra Patrē Domini nostri Iesu Christi, magnopere in rationib. suis cæcutiētes, quū Dominus ad Iudeos loquatur: An nescitis, quod ab initio ille qui cōditor est, marē & fœminā eos crearit, & dixerit: Ea de causa relinquet patrē & matrē suā, & coadglutinabitur vxori suę, & erūt duo in carnē vnā. Deinde indiciū adiunxit, quisnā ille conditor esset, quū ait: Quod igitur Deus coniunxit, homo ne separet. Qūo igitur isti nouā alienáq; à Patre procreationem rerum inducere poterint? Si secundū Ioannem Euangelistam ni-

ποιουμένους ἡμᾶς τὴν περὶ τούτου διήγησιν, πρότερον περὶ τῆς τῶν ὅλων κτίσεως, καὶ τοῦ ταύτης δημιουργοῦ θεοῦ εἰπεῖν. ἵνα οὕτως καὶ τὴν ταύτης ἀνακαίνισιν ὑπὸ τοῦ κατ' ἀρχὴν αὐτὴν δημιουργήσαντος λόγου γεγενῆσθαι ἀξίως ἄν τις θεωρήσειεν. οὐδὲν γὰρ ἐναντίον φανήσεται, εἰ δι' οὗ ταύτην ἐδημιούργησεν ὁ πατὴρ, ἐν αὐτῷ καὶ τὴν ταύτης σωτηρίαν εἰργάσατο.

A Τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου καὶ τὴν τῶν πάντων κτίσιν, πολλοὶ διαφόρως ἐξειλήφασι, καὶ ὡς ἕκαστος ἠθέλησεν οὕτως καὶ ὡρίσατο. οἱ μὲν γὰρ αὐτομάτως καὶ ὡς ἔτυχε τὰ πάντα γεγενῆσθαι λέγουσιν· ὡς οἱ Ἐπικούρειοι, οἳ καὶ τὴν τῶν ὅλων πρόνοιαν καθ' ἑαυτῶν οὐκ εἶναι μυθολογοῦσιν. ἄντικρυς παρὰ τὰ ἐναργῆ καὶ φαινόμενα λέγοντες. εἰ γὰρ αὐτομάτως τὰ πάντα χωρὶς προνοίας κατ' αὐτοὺς γέγονεν, ἔδει τὰ πάντα ἁπλῶς γεγενῆσθαι, καὶ ὅμοια εἶναι καὶ μὴ διάφορα. ὡς γὰρ ἐπὶ σώματος ἑνὸς ἔδει πάντα εἶναι· ἥλιον ἢ σελήνην·

B καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἔδει τὸ ὅλον εἶναι χεῖρα ἢ ὀφθαλμὸν, ἢ πόδα· νυνὶ δὲ οὐκ ἔστι μὲν οὕτως. ὁρῶμεν δὲ τὸ μὲν, ἥλιον· τὸ δὲ, σελήνην· τὸ δὲ, γῆν. καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων. τὸ μὲν, πόδα· τὸ δὲ, χεῖρα· τὸ δὲ, κεφαλήν· ἡ δὲ τοιαύτη διάταξις, οὐκ αὐτομάτως αὐτὰ γεγενῆσθαι γνωρίζει, ἀλλ' αἰτίαν τούτων προηγεῖσθαι δείκνυσιν· ἀφ' ἧς καὶ τὸν διαταξάμενον καὶ πάντα ποιήσαντα θεὸν ἔστι νοεῖν. ἄλλοι δὲ, ἐν οἷς ἐστι καὶ

C ὁ μέγας παρ' Ἕλλησι Πλάτων, ἐκ προϋποκειμένης καὶ ἀγενήτου ὕλης πεποιηκέναι τὸν θεὸν τὰ ὅλα διηγοῦνται. μὴ ἂν γὰρ δεδύνασθαί τι ποιῆσαι τὸν θεὸν, εἰ μὴ προϋπέκειτο [ἡ] ὕλη· ὥσπερ καὶ τῷ τέκτονι προϋποκεῖσθαι δεῖ τὸ ξύλον, ἵνα καὶ ἐργάσασθαι δυνηθῇ. οὐκ ἴσασι δὲ τοῦτο λέγοντες, ὅτι ἀσθένειαν περιτιθέασι τῷ θεῷ· εἰ γὰρ οὐκ ἔστι τῆς ὕλης αὐτὸς αἴτιος, ἀλλ' ἐξ ὑποκειμένης ὕλης ποιεῖ τὰ ὄντα, ἀσθενὴς εὑρίσκεται, μὴ δυνάμενος ἄνευ τῆς ὕλης ἐργάσασθαί τι τῶν γινομένων.

D ὥσπερ ἀμέλει καὶ τοῦ τέκτονος ἀσθένειά ἐστι τὸ μὴ δύνασθαι χωρὶς τῶν ξύλων ἐργάσασθαί τι τῶν ἀναγκαίων· καὶ καθ' ὑπόθεσιν [γοῦν] εἰ μὴ ἦν ἡ ὕλη, οὐκ ἂν εἰργάσατό τι ὁ θεός· καὶ πῶς ἔτι ποιητὴς καὶ δημιουργὸς ἂν λεχθείη ἐξ ἑτέρου τὸ ποιεῖν ἐσχηκώς; λέγω δὴ ἐκ τῆς ὕλης. ἔσται δὲ εἰ οὕτως ἔχει κατ' αὐτοὺς ὁ θεὸς τεχνίτης μόνον, καὶ οὐ κτίστης εἰς τὸ εἶναι, εἰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην ἐργάζεται· τῆς δὲ ὕλης οὐκ ἔστιν αὐτὸς αἴτιος, καθόλου γὰρ οὐδὲ

E κτίστης ἂν λεχθείη· εἰ μὴ κτίζει τὴν ὕλην, ἐξ ἧς καὶ τὰ κτισθέντα γέγονεν. οἱ δὲ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων, ἄλλον ἑαυτοῖς ἀναπλάττονται δημιουργὸν τῶν πάντων, παρὰ τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τυφλώττοντες μέγα καὶ περὶ ἃ φθέγγονται. τοῦ γὰρ κυρίου λέγοντος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ κτίσας ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς; καὶ εἶπεν· ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ· καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· εἶτα σημαίνων τὸν κτίσαντα φησιν· ὃ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω· πῶς οὗτοι ξένην τοῦ πατρὸς τὴν κτίσιν εἰσάγουσιν; εἰ δὲ κατὰ τὸν Ἰωάννην πάντα περιλαβόντα καὶ λέγοντα·

πάντα

» πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐ-
» δὲ ἕν: πῶς ἂν ἄλλος εἴη ὁ δημιουργὸς, παρὰ τὸν
πατέρα τοῦ χριστοῦ; ταῦτα μὲν οὗτοι μυθολογοῦσιν·
ἡ δὲ ἔνθεος διδασκαλία, καὶ ἡ κατὰ χριστὸν πίστις, τὴν
μὲν τούτων ματαιολογίαν, ὡς ἀθεότητα διαβάλ-
λει· οὔτε γὰρ αὐτομάτως, διὰ τὸ μὴ ἀπρονόητα
εἶναι, οὔτε ἐκ προϋποκειμένης ὕλης, διὰ τὸ μὴ
ἀσθενῆ εἶναι τὸν θεὸν, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων καὶ μηδαμῶς
ὑπάρχοντα τὰ ὅλα εἰς το εἶναι πεποιηκέναι
» τὸν θεὸν, διὰ τοῦ λόγου οἶδεν, ᾗ φησι διὰ μὲν μωυ-
» σέως. ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν:
» διὰ δὲ τῆς ὠφελιμωτάτης βίβλου τοῦ ποιμένος·
» πρῶτον πάντων πίστευσον ὅτι εἷς ἐστιν ὁ θεὸς ὁ
» τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ
» τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι: ὅπερ καὶ ὁ παῦλος ση-
» μαίνων φησὶ· πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶ-
» νας ῥήματι θεοῦ· εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ
» βλεπόμενα γεγονέναι· ὁ θεὸς γὰρ ἀγαθός ἐστι, μᾶλ-
λον δὲ πηγὴ τῆς ἀγαθότητος ὑπάρχει· ἀγαθῷ δὲ,
περὶ οὐδενὸς ἂν γένοιτο φθόνος· ὅθεν οὐδενὶ τοῦ εἶ-
ναι φθονήσας, ἐξ οὐκ ὄντων τὰ πάντα πεποίηκε
διὰ τοῦ ἰδίου λόγου τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ. ἐν οἷς
πρὸ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς τὸ ἀνθρώπων γένος ἐλεή-
σας, καὶ θεωρήσας ὡς οὐχ ἱκανὸν εἴη κατὰ τὸν τῆς ἰδίας
γενέσεως λόγον διαμένειν ἀεὶ, πλέον τι χαριζόμε-
νος αὐτοῖς, οὐχ ἁπλῶς, ὥσπερ πάντα τὰ ἐπὶ γῆς
ἄλογα ζῶα, ἔκτισεν τοὺς ἀνθρώπους· ἀλλὰ κατὰ τὴν
ἑαυτοῦ εἰκόνα ἐποίησεν αὐτοὺς μεταδοὺς αὐτοῖς καὶ τῆς
τοῦ ἰδίου λόγου δυνάμεως· ἵνα ὥσπερ σκιάς τι-
νας ἔχοντες τοῦ λόγου καὶ γενόμενοι λογικοὶ, διαμέ-
νειν ἐν μακαριότητι δυνηθῶσι, ζῶντες τὸν ἀληθι-
νὸν καὶ ὄντως [τῶν] ἁγίων ἐν παραδείσῳ βίον. εἰδὼς
δὲ πάλιν τὴν ἀνθρώπων εἰς ἀμφότερα νεύειν δυνα-
μένην προαίρεσιν, προλαβὼν ἠσφαλίσατο νόμῳ
καὶ τόπῳ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς χάριν· εἰς τὸν ἑαυτοῦ γὰρ
παράδεισον αὐτοὺς εἰσαγαγὼν, ἔδωκεν αὐτοῖς νό-
μον· ἵνα εἰ μὲν φυλάξαιεν τὴν χάριν, καὶ μένοιεν
καλοὶ, ἔχωσι τὴν ἐν παραδείσῳ ἄλυπον καὶ ἀνώδυνον
καὶ ἀμέριμνον ζωὴν, πρὸς τῷ καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς ἀφ-
θαρσίας αὐτοὺς τὴν ἐπαγγελίαν ἔχειν· εἰ δὲ παρα-
βαῖεν καὶ στραφέντες γένοιντο φαῦλοι, γινώσκοιεν
ἑαυτοὺς τὴν ἐν θανάτῳ κατὰ φύσιν φθορὰν ὑπομέ-
νειν καὶ μηκέτι μὲν ἐν παραδείσῳ ζῆν. ἔξω δὲ τούτου
λοιπὸν ἀποθνήσκοντας, μένειν ἐν τῷ θανάτῳ καὶ
ἐν τῇ φθορᾷ· τοῦτο δὲ καὶ ἡ θεία γραφὴ προσημαί-
» νει λέγουσα ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ· ἀπὸ παντὸς
» ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῇ· ἀπὸ δὲ
» τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγε-
» σθε ἀπ' αὐτοῦ ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγησθε, θανάτῳ ἀπο-
» θανεῖσθε. τὸ δὲ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε τί ἂν ἄλλο
» εἴη ἢ τὸ μὴ μόνον ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τοῦ
θανάτου φθορᾷ διαμένειν; ἴσως θαυμάζεις τί δή-
ποτε περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου προθέμενοι
λέγειν, νῦν περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἀνθρώπων διηγούμε-
θα· ἀλλὰ καὶ τοῦτο, οὐκ ἀλλότριόν ἐστι τοῦ σκοποῦ τῆς
διηγήσεως. ἀνάγκη γὰρ ἡμᾶς λέγοντας περὶ τῆς εἰς
ἡμᾶς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος, λέγειν καὶ περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀρχῆς, ἵνα γινώσκῃς ὅτι ἡ ἡμῶν

hil non sub istis verbis complectentem. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est*, quomodo alius fuerit opifex præter Christi Patrem? Talis est istorum hominum nugatio: sed enim diuina institutio, 53
& fides secundum Christum eorum delyria, vt impietatem ac sacrilegium quoddam execratur. Quæ vniuersitatem rerum, non sponte, ne sit prouidentia destituta: neque ex præsuppeditata materia, ne Deus sit impotens: sed ex nihilo, ac prorsus nusquam extantibus Deum
A Patrem per Verbum suum fecisse agnoscit, quum ad istum modum loquatur per Mosen: *In principio fecit Deus cœlum & terram*. Ex vtilissimo pastoris libro, primò crede vnum esse Deum, qui cõdidit omnia & absoluit, fecitque ea, quæ non erant vt essent. Quod & Paulus indicat his verbis: *Fide intelligimus*, verbo Dei perfecta esse secula, & ex non apparentibus prodiisse, ea quæ nunc apparent. Deus enim bonus est, vel potius fons bonitatis. Bonus autem, nullius rei inuidia tangitur: vnde nulli essentiam inuidens, ex nõ entibus vniuersa creauit, per suum
B Verbum Dominum nostrum Iesum Christum, inter quæ, præ omnibus humanum genus misericordia prosequutus est: Animaduertẽs. n. eos conditione suæ naturæ perpetuo subsistere non posse, maius quiddam illis elargiturus non simpliciter, sicut reliqua in terris animantia, quæ bruta sunt, humanũ genus creauit, sed ad suam ipsius imaginẽ illud effigurauit, deditq; illis suæ rationis dotem, vt veluti vmbras quasdam ac lineamenta rationis possidentes rationalesque
C effecti, perseuerare possent in beatitudine, viuentes veram, & reuera Sanctorum in paradiso vitam. Animaduertens rursum arbitrium defectumque hominis vtroque vergere, maturè hãc gratiam quam ipsis dederat, legis & loci præsidio communitam voluit. Introduxit igitur eos in suum ipsius paradisum, edictumque præscripsit, vt si gratiam illam conseruarent probique permanerent, fruerentur in paradiso sine mœrore, sine anxietate hilarissima vita, præter etiam id, quòd ipsis in cœlo immortalitas destinata erat. Sin autem præuaricationem facerent, & ad improbitatem auerterentur, co-
D gnoscerent se per mortem pro ipsorum natura corruptionem subituros, neque victuros in paradiso, sed extra paradisum postmodum morituros, & in morte corruptioneque permansuros esse. Id autem & Scriptura his verbis significauit ex persona Dei: *Ex omni ligno, quod est in paradiso, comedetis, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comederitis. Quacunque autem die comederitis morte moriemini*. Quid hoc aliud (quæso) nisi non solummodo eos morituros, sed etiam in mortis corruptione permansuros esse? Sed fortassis admireris, quum propo-
E sita mentione de incarnatione Verbi, nunc
54 de principio hominum verba faciamus. Verum id non alienum est à scopo institutæ orationis. Necesse est enim, nobis differentibus de Saluatoris nostri ad nos aduentu, etiam differere de hominũ principio, vt cognoscas, nostram

culpã illi dedisse occasionẽ vt descẽderet, nostráq; præuaricationẽ Verbi Dei humanitatẽ elicuisse, vt ad nos cõtẽderet, & inter homines appareret Dñs. Illius.n. incorporationis nos causam dedimus, & ob nostrã salutẽ ita humanus extitit, vt in humano corpore & esse vellet & appareret. Ad istũ igitur modũ Deus hominẽ fecerat, & in incorruptibilitate perseuerare volebat: homines aũt contra, spreta reiectaq; Dei cognitione, excogitatis praua sua ratione malis (vt superius dictum est) prædenunciatam mortis cõdemnationem acceperunt: neque iam inde (quales conditi erant) remansere: sed pro ipsorum rationibus cogitationibusq; corruptelam vitiumq; contrahebant, & sub mortis imperio detinebantur, eò quod præuaricatio mandati illos ad veterem naturæ conditionẽ retraheret: vt quemadmodum ex non entib. creati erant, ita essendi perniciem interitumq;, progressu temporis sustinerent, idque non immerito. Quũ enim naturã aliquando non existendi habuerint, tamen ad suũ esse sunt reuocati Verbi Dei præsentia, consequens erat, vt iidem illi euacuati cognitionis de Deo, & in non entia auersi (mala.n. non entia dicenda sunt, bona autem entia, vt quæ verum Deũ autoremque sui habeant) sempiterna quoque illa essendi natura exuerentur, quod nihil est aliud quàm vt dissoluti, in morte & putrefactione permanerent. Est enim homo secundum naturam, mortalis, vt qui ex non entibus creatus sit: attamen ob eius cum Deo similitudinem retudisset suam naturalem corruptionẽ, incorruptibilisq; permansisset: si eam similitudinem Dei cognitione integram incolumémque seruasset. Quemadmodũ ipsa Sapientia dicit: *Attentio obseruatioq; legum, constabilitio est incorruptibilitatis.* Atque ita incorruptibilis redditus, vixisset vt Deus, quemadmodũ alicubi suis verbis indicat Scriptura, *Ego dixi, Dij estis, & filij Excelsi omnes: vos autem vt homines interitis, & vt quispiam de principibus caditis.* Siquidẽ Deus non solum nos ex nihilo fecit, sed & uitã, qua secundũ Deum viueremus, nobis largitus est, Rationis beneficio. Homines contra auersi ab æternis, & ad corruptibilia consilio diaboli cõuersi, sibi suæ corruptionis (quæ in morte spectatur) authores fuere. Nam quanquã essent (vt dixi) secundum naturam corruptibiles, gratia tamen participatæ rationis, vitium illud naturæ elapsuri fuissent, si modo probi mansissent. Propter enim ipsis cohærentem coniunctamque rationem, naturalis illa corruptio ad illos accessum non habuisset, sicut scriptura dicit: *Deus hominem condidit ad immortalitatem, & ad imaginem æternitatis suæ:* verùm inuidia diaboli factum est, vt mors orbem terrarum inuaserit: quo veniente iam homines mori cœperunt, tantóque magis corruptio deinceps contra eos inualuit, quantò leuiùs est illis visum, in præuaricando mandato numinis comminationes sustinere, quippe qui in delictis intra certos terminos non constitere, sed paulatim magis ac magis ad vlteriora tendentes, ad immensa scelera procurrerũt. Statim enim

αἰτία ἐκείνων γέγονε πρόφασις τῆς καθόδου. καὶ ἡ ἡμῶν παράβασις τοῦ λόγου τὴν φιλανθρωπίαν ἐξεκαλέσατο, ὥστε καὶ εἰς ἡμᾶς φθάσαι καὶ φανῆναι τὸν κύριον ἐν ἀνθρώποις. τῆς γὰρ ἐκείνου ἐνσωματώσεως ἡμεῖς γεγόναμεν ὑπόθεσις· καὶ δι' αὐτὴν ἡμῶν σωτηρίαν ἐφιλανθρωπεύσατο καὶ ἐν ἀνθρωπίνῳ γενέσθαι καὶ φανῆναι σώματι· οὕτως μὲν οὖν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον πεποίηκε· καὶ μένειν ἠθέλησεν ἐν
A ἀφθαρσίᾳ. ἄνθρωποι δὲ κατολιγωρήσαντες καὶ ἀποστραφέντες τὴν πρὸς τὸν θεὸν κατανόησιν· λογισάμενοι δὲ καὶ ἐπινοήσαντες ἑαυτοῖς τὴν κακίαν, ὥσπερ ἐν τοῖς πρώτοις ἐλέχθη, ἔσχον τὴν προαπειληθεῖσαν τοῦ θανάτου κατάκρισιν. καὶ λοιπὸν οὐκ ἔτι ὡς γεγόνασι διέμενον, ἀλλ' ὡς ἐλογίζοντο διεφθείροντο· καὶ ὁ θάνατος αὐτῶν ἐκράτει βασιλεύων. ἡ γὰρ παράβασις τῆς ἐντο-
B λῆς, εἰς τὸ κατὰ φύσιν αὐτοὺς ἐπέστρεφεν, ἵνα ὥσπερ οὐκ ὄντες γεγόνασιν, οὕτως καὶ τὴν εἰς τὸ εἶναι φθορὰν ὑπομείνωσι τῷ χρόνῳ εἰκότως. εἰ γὰρ φύσιν ἔχοντες τὸ μὴ εἶναί ποτε τῇ τοῦ λόγου παρουσίᾳ καὶ φιλανθρωπίᾳ εἰς τὸ εἶναι ἐκλήθησαν, ἀκόλουθον ἦν κενωθέντας τοὺς ἀνθρώπους τῆς περὶ θεοῦ ἐννοίας καὶ εἰς τὰ οὐκ ὄντα ἀποστραφέντας, (οὐκ ὄντα γάρ ἐστι τὰ κακά· ὄντα δὲ τὰ καλά· ἐπείδηπερ ἀπὸ τοῦ ὄντος θεοῦ γεγόνασι.) κενω-
C θῆναι καὶ τοῦ εἶναι ἀεί· τοῦτο δέ ἐστι τὸ διαλυθέντας μένειν ἐν τῷ θανάτῳ καὶ τῇ φθορᾷ· ἔστι μὲν γὰρ, κατὰ φύσιν ἄνθρωπος θνητὸς· ἅτε δὴ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονώς. διὰ δὲ τὴν πρὸς τὰ ὄντα ὁμοιότητα ἣν ἐφύλαττε διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν κατανοήσεως, ἤμβλυνεν ἂν τὴν κατὰ φύσιν φθορὰν καὶ ἔμεινεν ἄφθαρτος· καθάπερ ἡ σοφία φησὶν· προσοχὴ νόμων, βεβαίωσις ἀφθαρσίας· ἄφθαρτος δὲ ὢν, ἔζη λοιπὸν ὡς θεὸς ὡς που καὶ ἡ
D θεία γραφὴ τοῦτο σημαίνει λέγουσα. ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε. καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες. ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε. καὶ ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων πίπτετε· ὁ μὲν γὰρ θεὸς οὐ μόνον ἐξ οὐκ ὄντων ἡμᾶς πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ θεὸν ζῆν ἡμῖν ἐχαρίσατο τῇ τοῦ λόγου χάριτι. οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀποστραφέντες τὰ αἰώνια· καὶ συμβουλίᾳ τοῦ διαβόλου εἰς τὰ τῆς φθορᾶς ἐπιστραφέντες, ἑ-
E αυτοῖς αἴτιοι τῆς ἐν τῷ θανάτῳ φθορᾶς γεγόνασιν. ὄντες μὲν κατὰ φύσιν ὡς προεῖπον φθαρτοί. χάριτι δὲ τῆς τοῦ λόγου μετουσίας τὸ κατὰ φύσιν ἐκφυγόντες, εἰ μεμενήκεισαν καλοί. διὰ γὰρ τὸν συνόντα τούτοις λόγον, καὶ ἡ κατὰ φύσιν φθορὰ τούτων οὐκ ἤγγιζε. καθὼς καὶ ἡ σοφία φησὶν. ὁ θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος· φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· τούτου δὲ γινομένου οἱ μὲν ἄνθρωποι ἀπέθνησκον. ἡ δὲ φθορὰ λοιπὸν κατ' αὐτῶν ἤκμαζεν. καὶ πλεῖον τοῦ κατὰ φύσιν ἰσχύουσα καθ' ὅλου τοῦ γένους, ὅσῳ καὶ τὴν ἀπειλὴν τοῦ θείου διὰ τὴν παράβασιν τῆς ἐντολῆς κατ' αὐτῶν προειλήφει· καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς πλημμελήμασιν οἱ ἄνθρωποι οὐκ ἄχρις ὅρων ὡρισμένων εἱστήκεισαν· ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἐπεκτεινόμενοι, λοιπὸν καὶ εἰς ἄμετρον ἐληλύθασιν·

ἐξ ἀρχῆς

ἐξ ἀρχῆς μὲν εὑρεταὶ τῆς κακίας γενόμενοι. καὶ καθ' ἑαυτῶν τὸν θάνατον προκαλεσάμενοι καὶ τὴν φθοράν. ὕστερον δὲ εἰς ἀδικίαν ἐκτραπέντες καὶ παρανομίαν πᾶσαν ὑπερβάλλοντες· καὶ μὴ ἑνὶ κακῷ ἱστάμενοι, ἀλλὰ πάντα καινὰ καινοῖς ἐπινοοῦντες, ἀκόρεστοι περὶ τὸ ἁμαρτάνειν γεγόνασι. μοιχεῖαι μὲν γὰρ ἦσαν καὶ κλοπαὶ πανταχοῦ, φόνων δὲ καὶ ἁρπαγῶν πλήρης ἦν ἡ σύμπασα γῆ. καὶ νόμου μὲν οὐκ ἦν φροντὶς περὶ φθορᾶς καὶ ἀδικίας. πάντα δὲ τὰ κακὰ καθ' ἕνα καὶ κοινῇ παρὰ πᾶσιν ἐπράττετο. πόλεις μὲν κατὰ πόλεων ἐπολέμουν· καὶ ἔθνη κατὰ ἐθνῶν ἐγείρετο. διῄρητο δὲ πᾶσα ἡ οἰκουμένη στάσεσι καὶ μάχαις, ἑκάστου φιλονεικοῦντος ἐν τῷ παρανομεῖν. οὐκ ἦν δὲ τούτων μακρὰν οὐδὲ τὰ παρὰ φύσιν· ἀλλ' ὡς εἶπεν ὁ τοῦ
Rom. 1. 26 Χριστοῦ μάρτυς ἀπόστολος· αἵ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν, μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρρενες ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους· ἄρρενες ἐν ἄρρεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι. καὶ τὴν ἀντιμισθίαν ἣν ἔδει τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαβόντες.
6 Διὰ δὴ ταῦτα πλέον τοῦ θανάτου κρατήσαντος καὶ τῆς φθορᾶς παραμενούσης κατὰ τῶν ἀνθρώπων, τὸ μὲν τῶν ἀνθρώπων γένος ἐφθείρετο· ὁ δὲ λογικὸς καὶ κατ' εἰκόνα γενόμενος ἄνθρωπος ἠφανίζετο· καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ γενόμενον ἔργον παραπώλλυτο· καὶ γὰρ καὶ ὁ θάνατος ὡς προεῖπον, νόμῳ λοιπὸν ἴσχυε καθ' ἡμῶν. καὶ οὐχ οἷόν τε ἦν τὸν νόμον ἐκφυγεῖν διὰ τὸ ὑπὸ θεοῦ τεθεῖσθαι τοῦτον τῆς παραβάσεως χάριν· καὶ ἦν ἄτοπον ὁμοῦ καὶ ἀπρεπὲς τὸ γινόμενον ἀληθῶς. ἄτοπον μὲν γὰρ ἦν εἰπόντα τὸν θεὸν ψεύσασθαι. ὥστε νομοθετήσαντος αὐτοῦ θανάτῳ ἀποθνήσκειν τὸν ἄνθρωπον εἰ παραβαίη τὴν ἐντολὴν μετὰ τὴν παράβασιν μὴ ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ λύεσθαι τὸν τούτου λόγον. οὐκ ἀληθὴς γὰρ ἦν ὁ θεὸς εἰ εἰπόντος αὐτοῦ ἀποθνήσκειν ἡμᾶς, μὴ ἀπέθνησκεν ὁ ἄνθρωπος. ἀπρεπὲς δὲ ἦν πάλιν τὰ ἅπαξ γενόμενα λογικὰ καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ μετασχόντα παραπόλλυσθαι· καὶ πάλιν εἰς τὸ μὴ εἶναι διὰ τῆς φθορᾶς ἐπιστρέφειν. οὐκ ἄξιον γὰρ ἦν τῆς ἀγαθότητος τοῦ θεοῦ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα διαφθείρεσθαι διὰ τὴν παρὰ τοῦ διαβόλου γενομένην τοῖς ἀνθρώποις ἀπάτην. ἄλλως τε καὶ τῶν ἀπρεπεστάτων ἦν τὴν τοῦ θεοῦ τέχνην ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἀφανίζεσθαι, ἢ διὰ τὴν αὐτῶν ἀμέλειαν, ἢ διὰ τὴν τῶν δαιμόνων ἀπάτην. φθειρομένων τοίνυν τῶν λογικῶν καὶ παραπολλυμένων τῶν τοιούτων ἔργων, τί τὸν θεὸν ἔδει ποιεῖν ἀγαθὸν ὄντα; ἀφεῖναι τὴν φθορὰν κατ' αὐτῶν ἰσχύειν καὶ τὸν θάνατον αὐτῶν κρατεῖν; καὶ ἡ χρεία τίς τοῦ καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτὰ γενέσθαι. ἔδει γὰρ μὴ γενέσθαι, ἢ γενόμενα παραμεληθῆναι καὶ ἀπολέσθαι. ἀσθένεια γὰρ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀγαθότης ἐκ τῆς ἀμελείας γινώσκεται τοῦ θεοῦ. εἰ ποιήσας παρορᾷ φθαρῆναι τὸ ἑαυτοῦ ἔργον· ἤπερ εἰ μὴ πεποιήκει κατ' ἀρχὴν τὸν ἄνθρωπον. μὴ ποιήσαντος μὲν γὰρ οὐκ ἦν ὁ λογιζόμενος τὴν ἀσθένειαν, ποιήσαντος δὲ καὶ εἰς τὸ εἶναι κτίσαντος, ἀτοπώτατον ἦν ἀπόλλυσθαι τὰ ἔργα. καὶ μάλιστα

ἐπ' ὄψει

ab initio inuentores malitiæ mortem & perniciem ea re aduersus sese prouocauere. Tandem ad iniustitiam delapsi, ac omnem iniquitatem transgredientes, nullibi fixis vestigiis, sed noua nouis accumulantes, in patrandis sceleribus satiari nequiuerunt. Etenim adulteria & furta erant vbique: cædibus & rapinis plena erat vniuersa terra iuris, legumque nulla ratio, sed circa iniurias stupraque omnis cura: Omnia autem scelera, publice priuatimque ab omnibus per-
A petrabantur: ciuitates bella suscipiebāt: gentes aduersus gentes incitabantur: dissectus erat vniuersus orbis seditionibus & pugnis, vnoquoque pro virili in faciendis iniuriis operam nauante. Neque longe seiuncti erant à rebus innaturalibus, sed vt dixit Christi ille testis Apostolus: *Mulieres eorum mutauerunt naturalem vsum, in eum qui erat præter naturam.* Itidem & viri, omisso naturali vsu fœminæ, libidine exarserunt in se mutuo, mares in mares turpia designantes, & mercedem pensatricem (quæ debebatur errori ipsorum) in seipsis recipientes.
B Ob ista magis ac magis inualescente morte, ac corruptione contra homines perdurante, genus quidem hominum extinguebatur: ipse au-
6 tem ille rationalis & ad imaginem creatus homo obliterabatur, & opus illud à Deo factum simul interibat, & mors (vt iam prædixi) ex lege vim suam contra nos obtinebat, nec vlla spes erat effugiēdæ legis, quia ea à Deo propter præuaricationem lata erat, fuitque ea res plane absurda & indecora. Absurdum enim, Deum in suis verbis mentiri, si (quum lege statuisset
C morte moriturum hominem, quandocunque mandatum præuaricaretur) mortem tamē post præuaricationem effugeret, nec verbis illis adstringeretur. Non enim verus Deus fuisset si (quum dixisset nos perituros) non periissemus. Indecorum rursum erat, eos, qui semel creati erant rationales, & ipsius rationis participes facti pariter extingui, & denuo ad non existendi naturam per corruptionem resolui. Id enim indignum erat bonitate Dei, si quæ ab ipso creata essent, in interitum abirent, ob diaboli aduersus homines fraudem. Quin imò, indecentissi-
D mum erat, dei artem in hominibus extingui, vel per ipsorum incuriam vel per dæmonis imposturam. Pereuntibus igitur rationalibus hominibus, vnaque cum illis tanto opificio abolescente, quid, quæso, Deum, qui bonus erat, oportebat, facere? permitteretne corruptionem contra eos vim suam habere, ac mortem ipsis dominari? Ad quid necessum fuit, eos vel semel creari: præstabat eos non genitos, quàm genitos neglectui dari, & intercidere. Nam ex istiusmodi incuria magis imbecillitas Dei, quàm
E bonitas appareret, in sinendo opus suum perire, quàm si nunquam condidisset hominem. Si enim nunquam homines condidisset, nemo imbecillitatem in eo suspicaretur. Vbi autem eos condiderat, & esse voluerat: absurdum indecorumque erat eius opera interire, idque potissimum sub ipsius opificis conspectu.

Nō igitur fas erat ita apparere, quasi ipse fineret hominē corruptioni mancipari, quia id indignū ac minime conueniens diuinæ bonitati. Vt igitur par erat istud in contrarium fieri: ita è diuerso magna cum ratione obstabat lex, quæ de hominum interitu promulgata fuit. Absurdum quippe erat, ob nostram vtilitatem perdurationemque, Deum veritatis patrem, mendacem videri. Quid igitur ea in re factum oportuit, aut à numine agendum erat? Pœnitentiámne super præuaricatione ab hominibus exigere? id enim Deo non indignū censueris dicens, quòd quemadmodum ex præuaricatione coruptio nata esset ita ex pœnitētia incorruptibilitas renasceretur. Atqui ista pœnitentia non ex æquo & bono cū Deo egisset. Nam ne sic quidem ille verus fuisset, si nō perpetuò mortales in mortis detentione permansissent. Pœnitentia enim rem à sua natura non abducit, sed solummodo cessationem in peccando facit. Quocirca, si duntaxat peccatum fuisset, nec corruptio subsecuta esset, pulchrè se haberet ipsa pœnitentia. Sin autem ideo homines, quia præuaricatio iam antecesserat, sub ea, quæ est contra naturam, corruptione detinebantur, gratiamque imaginis in se perdiderant: quid (quæso) aliud decuit fieri, aut cuius opera ad recuperandam istam gratiam requirebatur, nisi solius Verbi, quod ab initio omnia ex nihilo condiderat? Eius enim fuit, id quod corruptibile erat, iterum ad incorruptibilitatem reducere: & pro omnibus, id quod æquum rationiq; consentaneum erat, Patri præstare. Quum enim Patris sit verbum, & supra omnes, meritò etiā solus omnia recuperare potuit, & idoneus fuit, qui pro omnib. pateretur, ac apud Patrem intercederet. Hac igitur de causa incorporalis illa & incoruptibilis numinis Dei ratio (siue id Verbum appellare mauis) ad nostram regionem accessit, non quidem antea inde longinquus (nihil quippe ab eo vacuum relinquitur in rebus creatis, quum omnia omnio impleuerit sua patrisq; sui præsentia) sed eatenus accessit, quatenus se sua humanitate ad nos demiserit seq; ipsum exhibuerit. Ibi quū videret rationale genus oppetere, & mortem vi efficaciaq; corruptionis tyrānicè dominātem, minasque pœnarum, quibus præuaricatio denunciata fuit, hanc corruptionem in nostram perniciem potenter stabilire: simulque conspiciens absurdum esse legem (antequam impleretur) abrogari: & sua quæ ipse architectatus esset aboleri, hominumq; ingentia scelera contra ipsos in immensum crescere, ac pariter omnes homines morti obnoxios detineri, misertus generis nostri, indolésq; nostram imbecilitatem, demisit sese ad nostram corruptionem, non passus vlterius mortis tyrannidem, ne quod creatum esset, occumberet, aut Patris sui opus in formando homine, ociosum vanumque redderetur, sibi igitur corpus desumit idque à nostro corpore non alienum. Neq; simpliciter voluit in corpore consistere, aut nudam sui præsentiam exhibere, quippe penes quem erat, si ita placuisset, sese oculis exponere, & per

ἐπ' ὄψει τοῦ πεποιηκότος. οὐκοῦν ἔδει τοὺς
ἀνθρώπους μὴ ἀφιέναι φέρεσθαι τῇ φθορᾷ, διὰ
τὸ ἀπρεπὲς καὶ ἀνάξιον εἶναι τοῦτο τῆς τοῦ θεοῦ ἀ-
97 γαθότητος. ἀλλ' ὥσπερ ἔδει τοῦτο γενέσθαι, οὕτω καὶ
ἐκ τῶν ἐναντίων πάλιν ἀντίκειται τὸ πρὸς τὸν θεὸν
εὔλογον, ὥστε ἀληθῆ φανῆναι τὸν θεὸν ἐν τῇ περὶ
τοῦ θανάτου νομοθεσίᾳ. ἄτοπον γὰρ ἦν διὰ τὴν ἡμῶν
ὠφέλειαν καὶ διαμονὴν ψεύστην φανῆναι τὸν τῆς
ἀληθείας πατέρα θεόν· τί οὖν ἔδει καὶ περὶ τού-
A του γίνεσθαι ἢ ποιῆσαι τὸν θεόν; μετάνοιαν ἐπὶ τῇ
παραβάσει τοὺς ἀνθρώπους ἀπαιτῆσαι; τοῦτο γὰρ
ἄν τις ἄξιον φήσειεν θεοῦ λέγων ὅτι ὥσπερ ἐκ τῆς
παραβάσεως εἰς φθορὰν γεγόνασιν, οὕτως ἐκ τῆς
μετανοίας γένοιτο πάλιν ἂν εἰς ἀφθαρσίαν. ἀλλ'
ἡ μετάνοια οὔτε τὸ εὔλογον τὸ πρὸς τὸν θεὸν ἐφύ-
λαττεν. ἔμενε γὰρ πάλιν οὐκ ἀληθὴς, μὴ κρατου-
μένων ἐν τῷ θανάτῳ τῶν ἀνθρώπων, οὔτε δὲ ἡ με-
τάνοια ἀπὸ τῶν κατὰ φύσιν ἀνακαλεῖται. ἀλλὰ μό-
νον παύει τῶν ἁμαρτημάτων. εἰ μὲν οὖν μόνον ἦν
B πλημμέλημα καὶ μὴ φθορᾶς ἐπακολούθησις·
καλῶς ἂν ἦν ἡ μετάνοια. εἰ δὲ ἅπαξ προλαβούσης
τῆς παραβάσεως εἰς τὴν παρὰ φύσιν φθορὰν ἐ-
κρατοῦντο οἱ ἄνθρωποι. καὶ τὴν τοῦ κατ' εἰκόνα χά-
ριν ἀφαιρεθέντες ἦσαν, τί ἄλλο ἔδει γενέσθαι· ἢ
τίνος ἦν χρεία πρὸς τὴν τοιαύτην χάριν καὶ ἀνά-
κλησιν· ἢ τοῦ κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος
πεποιηκότος τὰ ὅλα τοῦ θεοῦ λόγου; αὐτοῦ γὰρ ἦν πά-
λιν καὶ τὸ φθαρτὸν εἰς ἀφθαρσίαν ἐνεγκεῖν. καὶ τὸ
ὑπὲρ πάντων εὔλογον ἀποσῶσαι πρὸς τὸν πα-
C τέρα. λόγος γὰρ ὢν τοῦ πατρὸς καὶ ὑπὲρ πάν-
τας ὤν, ἀκολούθως καὶ ἀνακτίσαι τὰ ὅλα μόνος
ἦν δυνατὸς. καὶ ὑπὲρ πάντων παθεῖν. καὶ πρεσ-
βεῦσαι περὶ πάντων ἱκανὸς πρὸς τὸν πατέρα. τού-
του δὴ ἕνεκεν ὁ ἀσώματος καὶ ἄφθαρτος καὶ
ἄυλος τοῦ θεοῦ λόγος παραγίνεται εἰς τὴν ἡμε-
τέραν χώραν οὔτι γε μακρὰν ὢν πρότερον. οὐδὲν γὰρ
αὐτοῦ κενὸν ὑπολέλειπται τῆς κτίσεως μέρος·
πάντα δὲ διὰ πάντων πεπλήρωκεν αὐτὸς συνὼν τῷ
ἑαυτοῦ πατρί· ἀλλὰ παραγίνεται συγκαταβαί-
D νων τῇ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἐπιφανείᾳ.
καὶ ἰδὼν τὸ λογικὸν ἀπολλύμενον γένος, καὶ τὸν
θάνατον κατ' αὐτῶν βασιλεύοντα τῇ φθορᾷ. ὁρῶν
δὲ καὶ τὴν ἀπειλὴν τῆς παραβάσεως διακρατοῦ-
σαν τὴν καθ' ἡμῶν φθοράν· καὶ ὅτι ἄτοπον ἦν
πρὸ τοῦ πληρωθῆναι τὸν νόμον λυθῆναι. ὁρῶν δὲ καὶ
τὸ ἀπρεπὲς ἐν τῷ συμβεβηκότι· ὅτι ὧν αὐτὸς ἦν
δημιουργὸς, ταῦτα παρηφανίζετο. ὁρῶν δὲ καὶ τὴν
E τῶν ἀνθρώπων ὑπερβάλλουσαν κακίαν, ὅτι κατ'
ὀλίγον καὶ ἀφόρητον αὐτὴν ηὔξησαν καθ' ἑαυτῶν.
ὁρῶν δὲ καὶ τὸ ὑπεύθυνον πάντων τῶν ἀνθρώπων
πρὸς τὸν θάνατον· ἐλεήσας τὸ γένος ἡμῶν καὶ τὴν
ἀσθένειαν οἰκτειρήσας ἡμῶν, καὶ τῇ φθορᾷ ἡμῶν
συγκαταβὰς, καὶ τὴν τοῦ θανάτου κράτησιν οὐκ ἐ-
νέγκας ἵνα μὴ τὸ γενόμενον ἀπόληται καὶ εἰς ἀργὸν
τοῦ πατρὸς τὸ εἰς ἀνθρώπους ἔργον αὐτοῦ γένηται,
λαμβάνει ἑαυτῷ σῶμα, καὶ τοῦτο οὐκ ἀλλότριον τοῦ ἡμετέρου. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἠθέλησεν ἐν σώματι γενέσθαι. οὐ δὲ μόνον ἤθελε φανῆναι. ἐδύνατο γὰρ εἰ μόνον ἤθελε φανῆναι, καὶ δι' ἑτέρου κρείττονος

τὴν

τὴν θεοφάνειαν αὐτοῦ ποιήσασθαι, ἀλλὰ λαμβάνει τὸ ἡμέτερον καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἀλλ' ἐξ ἀχράντου καὶ ἀμιάντου ἀνδρὸς ἀπείρου παρθένου. καθαρὸν καὶ ὄντως ἀμιγὲς τῆς ἀνδρῶν συνουσίας. αὐτὸς γὰρ δυνατὸς ὢν καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων, ἐν τῇ παρθένῳ κατασκευάζει ἑαυτῷ ναὸν τὸ σῶμα· καὶ ἰδιοποιεῖται τοῦτο ὥσπερ ὄργανον, ἐν αὐτῷ γνωριζόμενος καὶ ἐνοικῶν. καὶ οὕτως ἀπὸ τῶν ἡμετέρων τὸ ὅμοιον, λαβὼν, διὰ τὸ πάντας ὑπευθύνους εἶναι τῇ τοῦ θανάτου φθορᾷ· ἀντὶ πάντων αὐτὸ θανάτῳ παραδιδοὺς, προσῆγε τῷ πατρὶ καὶ τοῦτο φιλανθρώπως ποιῶν. ἵνα ὡς μὲν πάντων ἀποθανόντων, ἐν αὐτῷ λυθῇ ὁ κατὰ τῆς φθορᾶς τῶν ἀνθρώπων νόμος ἅτε δὴ πληρωθείσης τῆς ἐξουσίας ἐν τῷ κυριακῷ σώματι καὶ μηκέτι χώραν ἔχοντος κατὰ τῶν ὁμοίων ἀνθρώπων, ὡς δὲ εἰς φθορὰν ἀναστρέψαντας τοὺς ἀνθρώπους πάλιν εἰς τὴν ἀφθαρσίαν ἐπιστρέψῃ καὶ ζωοποιήσῃ τούτους ἀπὸ τοῦ θανάτου, τῇ τοῦ σώματος ἰδιοποιήσει, καὶ τῇ τῆς ἀναστάσεως χάριτι, τὸν θάνατον ὡς καλάμην ἀπὸ πυρὸς ἀπ' αὐτῶν ἐξαφανίζων· συνιδὼν γὰρ ὁ λόγος ὅτι ἄλλως οὐκ ἂν λυθείη τῶν ἀνθρώπων ἡ φθορὰ, εἰ μὴ διὰ τοῦ πάντας ἀποθανεῖν, οὐχ οἷόν τε δὲ ἦν τὸν λόγον ἀποθανεῖν ἀθάνατον ὄντα καὶ τοῦ πατρὸς υἱὸν, τούτου ἕνεκεν τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν ἑαυτῷ λαμβάνει σῶμα· ἵνα τοῦ ἐπὶ πάντων λόγου μεταλαβὸν, ἀντὶ πάντων ἱκανὸν γένηται τῷ θανάτῳ· καὶ διὰ τὸν ἐνοικήσαντα λόγον ἄφθαρτον διαμείνῃ. καὶ λοιπὸν ἀπὸ πάντων ἡ φθορὰ παύσηται τῇ τῆς ἀναστάσεως χάριτι· ὅθεν ὡς ἱερεῖον καὶ θῦμα παντὸς ἐλεύθερον σπίλου, ὃ αὐτὸς ἑαυτῷ ἔλαβε σῶμα προσάγων εἰς θάνατον, ἀπὸ πάντων εὐθὺς τῶν ὁμοίων ἠφάνιζε τὸν θάνατον τῇ προσφορᾷ τοῦ καταλλήλου. ὑπὲρ πάντας γὰρ ὢν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ εἰκότως τὸν ἑαυτοῦ ναὸν καὶ τὸ σωματικὸν ὄργανον προσάγων ἀντίψυχον· ὑπὲρ πάντων ἐπλήρου τὸ ὀφειλόμενον ἐν τῷ θανάτῳ. καὶ ὡς οἷόν τε διὰ τοῦ ὁμοίου τοῖς πᾶσιν ὁ ἄφθαρτος τοῦ θεοῦ υἱὸς, εἰκότως τοὺς πάντας ἐνέδυσεν ἀφθαρσίαν ἐν τῇ περὶ τῆς ἀναστάσεως ἐπαγγελίᾳ. καὶ αὐτὴ γὰρ ἡ ἐν τῷ θανάτῳ φθορὰ κατὰ τῶν ἀνθρώπων, οὐκέτι χώραν ἔχει διὰ τὸν ἐνοικήσαντα λόγον ἐν τούτοις διὰ τοῦ ἑνὸς σώματος· καὶ ὥσπερ μεγάλου βασιλέως εἰσελθόντος εἴς τινα πόλιν μεγάλην· καὶ οἰκήσαντος εἰς μίαν τῶν ἐν αὐτῇ οἰκιῶν· πάντως ἡ τοιαύτη πόλις τιμῆς πολλῆς καταξιοῦται. καὶ οὐκέτι τις ἐχθρὸς αὐτὴν οὔτε λῃστὴς ἐπιβαίνων καταστρέφει. πάσης δὲ μᾶλλον ἐπιμελείας ἀξιοῦται διὰ τὸν εἰς μίαν αὐτῆς οἰκίαν οἰκήσαντα βασιλέα, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ πάντων βασιλέως γέγονεν. ἐλθόντος γὰρ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἡμετέραν χώραν· καὶ οἰκήσαντος εἰς ἓν τῶν ὁμοίων σῶμα, λοιπὸν πᾶσα ἡ κατὰ τῶν ἀνθρώπων παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλὴ πέπαυται, καὶ ἡ τοῦ θανάτου ἠφάνισται φθορὰ ἡ πάλαι κατ' αὐτῶν ἰσχύουσα. παραπώλωλει γὰρ ἂν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· εἰ μὴ ὁ πάντων δεσπότης καὶ σωτὴρ τοῦ θεοῦ υἱὸς παραγεγόνει πρὸς τὸ τοῦ θανάτου τέλος.

suum aduentum ostendere, sed nostrum corpus
assumpsit, idque non quoduis, sed quod purum
ex illibata impollutaque, ac viri nescia virgine,
incommixtile prorsus citraque rudimenta Ve-
neris coalesceret. Ipse enim, vt rerum conditor,
id poterat, & quod poterat, fecit, sibique in vir-
gine corpus, hoc est, templum ædificat in pecu-
liare instrumentum, quo se cognitum redderet,
eique vt domicilio inhabitauit. Atque ita à no-
bis simili corpore mutuato, eò quod omnes
A mortis corruptioni obnoxij essemus, pro om-
nibus idipsum in mortem deditum patri suo sa-
crificauit, atque in ea re per quàm humaniter e-
git, tum vt in ipso, omnibus morientibus lex de
corruptione hominum solueretur, vtpote om-
nibus quæ illius potestate permissa fuere in do-
minico corpore consummatis, omnique aditu
eius, ad homines per Filium Dei eiusdem simi-
litudinis intercepto, tum vt homines à corru-
ptibili auersos ad incorruptibilitatem conuer-
teret, & à morte in vitam corpore suo quod pro-
prium sibi fecit, reuocaret, resurrectionis gratia
B mortem in illis quasi stipulam in igne consu-
mens, atque è conspectu auferens. Cùm enim
certum haberet Verbum Dei, corruptionem
non aliter in hominibus desituram esse, nisi om-
nes omnino morerentur, & se mortis capacem
non esse, vt immortalem & Patris Filium, ideo
corpus, quod mori posset, sibi assumit, vt illud
rationis particeps factum, pro omnibus morti
ad plenam satisfactionem sufficeret, & tamen
ob Verbum rationemque Patris inibi inhabi-
C tantem, incorruptibile perseueraret, quò ita in
posterum corruptio in omnibus per resurrecti-
onis gratiam desineret: ideoque veluti hostiam
ab omni macula liberam ipse sibi corpus desu-
mens, offerensque in mortem, ab omnibus sta-
tim sui similibus rei persimilis oblatione mor-
tem amolitus est. Quum enim esset præ omni-
bus Ratio ipsius Dei, iure suum templū & cor-
porale instrumentum, vt obsidem vicariamque
animam morti sistens ad immolationem, exple-
uit id quod mortis rationibus ab omnibus de-
bebatur, hostimento pensitationeque rei con-
D similis, omnesque incorruptibilis Dei incorru-
ptibilitate vestiuit, datis in futurum de resurre-
ctione promissis. Iam inde enim corruptio illa
quæ in morte sita est locum nullum in homini-
bus inuenit: propter eum qui per domicilium
corporis in hominibus inhabitat. Vt enim ma-
gno rege in magnam vrbem ingresso, ibique
domicilium sibi deligente, prorsus huiusmodi
ciuitas in magno honore est, neq; vel hostis vel
latrones in eā populationes tentare audēt, quin
potius eā summa obseruatione colunt, eò ꝙ rex
ibi vel vnicas ædes inhabitet: idē quoq; euenit in
E regum omniū Rege. Quum enim ille accessisset
ad nostram patriā, ac domiciliū sibi in simili no-
striq; generis corpore constituisset, statim ab illo
tempore omnes cōtra eam insidiæ hostiū cessa-
uere, mortisq; extrita est putrilago, quę olim cō-
tra mortales inualuerat. Periisset enim plane
mortale genus, nisi omnium Dominus & Sal-
uator, Dei Filius pertendisset ad extrema mor-

tis. Decebat autem reuera vel in primis hoc magnificum opus diuinam bonitatem. Si enim rex munitionem, aut oppidum, cuius condendi ipse autor fuit, nequaquam negligit, quomodo id incolarum incuria eò deuenerit, vt hostium oppugnationes sustineat, sed vt opus suum asserit & liberat, nec tam ad incolarum negligentiam, quàm ad id quod suam maiestatem decet. Quãto igitur rectius ab vndecunque illius boni Dei Patrisque Ratione ac Verbo actum est, quod genus hominum à se conditum, & iam in tabem deductum, nequaquam contempserit, sed mortem quæ superinciderat, immolatione sui corporis aboleri curauerit, hominúm que negligentia per suam doctrinã castigata, vi ac virtute, omnia quæ hominum erant, instaurarit. Cæterum hæc quæ de Saluatore loquimur per ministros Saluatoris, rerum diuinarum peritos confirmata videas, si modo in illorum scriptis verseris, quum dicunt: *Dilectio Christi conseruat nos si ita censeamus, vno pro omnibus nobis mortuo, cæteros nos omnes mortuos esse. Atque ideo eum pro omnibus mortuum esse, vt iam non nobis nos, sed ei, qui pro nobis mortuus esset & resurrexisset, domino nostro Iesu Christo viueremus.* Et rursum. *Hunc quidem paululum inferiorem Angelis videmus ob passionem mortis, gloria tamen & honore coronatum vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem.* Deinde causam (cur non opporteret alium quam Dei Verbum hominem fieri) his verbis indicat: *Decebat enim eum, per quem omnia, & ex quo omnia, multos filios in gloriam adducẽtem, cùm princeps autorque eorum salutis esset, passionibus consummari.* Verba autem ista hoc sibi volunt: non alterius fuisse, à corruptione quæ iam incubuerat, homines recipere, nisi Dei, qui eos ab initio condiderat. Quod autem, vt victima eiusdem corporis suppeteret corpus eiusmodi sibi asumpserit, etiam id quoque suis verbis produnt. *Postquam igitur pueruli participes erant sanguinis & carnis, ipse quoque itidem earundem rerum particeps factus est, vt per mortem eum exhauriret, qui imperium mortis habebat, hoc est, diabolum, & liberaret illos, quotquot formidine mortis per omnem vitam obnoxij erant seruituti.* Immolatione enim sui corporis, & legi nobis infestæ finem imposuit, & primordium vitæ nobis renouauit, spe resurrectionis nobis data. Quandoquidem ex hominibus aduersus homines vires suas collegerat mors: ideo rursus per hominis naturam à Verbo Dei susceptam, mortis dissolutio facta est, & vitæ resurrectio, dicẽte Apostolo: *Quandoquidem enim per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum, Et quemádmodum in Adam omnes moriũtur, ita & in Christo omnes viuificabuntur:* & cætera quæ sequuntur. Non enim iam amplius vt condemnati morimur, sed vt excitandi, communem omnium resurrectionem expectamus, quam suis temporibus exhibebit is, qui eam elaborauit & largitus est Deus. Hæc igitur prima Dominicæ incarnationis causa. Cæterum Dei ad nos aduentum bona ratione procuratum fuisse, vel isthinc cognoueris: pri-

τοῦ τέλος. πρέπει δὲ καὶ μάλιστα τῇ ἀγαθότητι τοῦ θεοῦ ἀληθῶς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. εἰ γὰρ βασιλεὺς κατασκευάσας οἰκίαν ἢ πόλιν καὶ ταύτην ἐξ ἀμελείας τῶν ἐνοικούντων πολεμουμένην ὑπὸ λῃστῶν, τὸ σύνολον οὐ παρορᾷ. ἀλλ' ὡς ἴδιον ἔργον ἐκδικεῖ καὶ περισώζει, οὐκ εἰς τὴν τῶν ἐνοικούντων ἀμέλειαν ἀφορῶν, ἀλλ' εἰς τὸ ἑαυτοῦ πρέπον. πολλῷ πλέον ὁ τοῦ παναγάθου θεὸς λόγος πατρὸς, εἰς φθορὰν κατερχόμενον τὸ δι' αὐτοῦ γενόμενον τῶν ἀνθρώπων γένος οὐ παρεῖδεν. A ἀλλὰ τὸν μὲν συμβεβηκότα θάνατον ἀπήλειψε διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ ἰδίου σώματος, τὴν δὲ ἀμέλειαν αὐτῶν διωρθώσατο τῇ ἑαυτοῦ διδασκαλίᾳ, πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως κατορθώσας. ταῦτα δὲ καὶ παρὰ τῶν αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος θεολόγων ἀνδρῶν πιστώσαιτό τις δυνάται ἐντυγχάνων τοῖς ἐκείνων γράμμασιν· ἡ φασίν· ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς κρίναντας τοῦτο. ὅτι εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον. B καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα ἡμεῖς μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶμεν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι καὶ ἀναστάντι ἐκ νεκρῶν τῷ κυρίῳ ἡμῶν ἰησοῦ χριστῷ· καὶ πάλιν· τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον· ὅπως χάριτι θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου· εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ ἄλλον δεῖν ἢ αὐτὸν τὸν θεὸν λόγον ἐνανθρωπῆσαι σημαίνει λέγων· ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, C πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι. τοῦτο δὲ σημαίνει λέγων· ὡς οὐκ ἄλλου ἦν ἀπὸ τῆς γενομένης φθορᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἀνενεγκεῖν, ἢ τοῦ θεοῦ λόγου τοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν πεποιηκότος αὐτούς. ὅτι δὲ διὰ τὴν περὶ τῶν ὁμοίων σωμάτων θυσίαν, σῶμα καὶ αὐτὸς ὁ λόγος ἔλαβεν ἑαυτῷ, καὶ τοῦτο σημαίνουσι λέγοντες. ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν. ἵνα D διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον· καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. τῇ γὰρ τοῦ ἰδίου σώματος θυσίᾳ, καὶ τέλος ἐπέθηκε τῷ καθ' ἡμᾶς νόμῳ καὶ ἀρχὴν ζωῆς ἡμῖν ἐκαίνισεν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως δεδωκώς· ἐπειδὴ γὰρ ἐξ ἀνθρώπων εἰς ἀνθρώπους ὁ θάνατος ἐκράτησεν, διὰ τοῦτο πάλιν διὰ E τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ θεοῦ λόγου ὁ τοῦ θανάτου κατάλυσις γέγονε, καὶ ἡ τῆς ζωῆς ἀνάστασις. λέγοντος τοῦ χριστοφόρου ἀνδρὸς· ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν· ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα. οὐκέτι γὰρ νῦν ὡς κατακρινόμενοι ἀποθνήσκομεν· ἀλλ' ὡς ἐγειρόμενοι περιμένομεν τὴν κοινὴν πάντων ἀνάστασιν, ἣν καιροῖς ἰδίοις δείξει ὁ καὶ ταύτην ἐργασάμενος καὶ χαρισάμενος θεός. αἰτία μὲν δὴ πρώτη τῆς ἐνανθρωπήσεως αὕτη. γνοίη δ' ἄν τις αὐτοῦ τὴν ἀγαθὴν εἰς ἡμᾶς παρουσίαν εὐλόγως γεγενῆσθαι καὶ

γενητὰ, καὶ ἐκ τούτων ὁ θεὸς ὁ πάντων ἔχων τὸ κράτος, ὅτε τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος διὰ τοῦ ἰδίου λόγου ἐποίει, καθορῶν πάλιν τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως αὐτῶν, ὡς οὐχ ἱκανὴ εἴη ἐξ ἑαυτῆς γνῶναι τὸν δημιουργὸν, οὐδ' ὅλως ἔννοιαν λαβεῖν θεοῦ· τῷ τὸν μὲν εἶναι ἀγένητον. τὰ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων γεγενῆσθαι. καὶ τὸν μὲν ἀσώματον εἶναι, τοὺς δὲ ἀνθρώπους κάτω σώματι πεπλάσθαι. καὶ ὅλον πολλὴν εἶναι τὴν τῶν γενητῶν ἔλλειψιν, πρὸς τὴν τοῦ πεποιηκότος κατάληψιν καὶ γνῶσιν. ἐλεήσας πάλιν τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον ἅτε δὴ ἀγαθὸς ὤν, οὐκ ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐρήμους τῆς ἑαυτοῦ γνώσεως, ἵνα μὴ ἀνόνητον ἔχωσι καὶ τὸ εἶναι. τίς γὰρ ὄνησις τοῖς πεποιημένοις μὴ γινώσκουσι τὸν ἑαυτῶν ποιητήν; ἢ πῶς ἂν εἶεν λογικοὶ μὴ γινώσκοντες τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, ἐν ᾧ καὶ γεγόνασιν; οὐδὲν γὰρ οὐδὲ ἀλόγων διαφέρειν ἔμελλον, εἰ πλέον οὐδὲν τῶν ἐπιγείων ἐπεγίνωσκον· τί δὲ καὶ ὁ θεὸς ἐποίει τούτους, ἀφ' ὧν οὐκ ἠθέλησεν γινώσκεσθαι; ὅθεν ἵνα μὴ τοῦτο γένηται, ἀγαθὸς ὤν, τῆς ἰδίας εἰκόνος αὐτοῖς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεταδίδωσι, καὶ ποιεῖ τούτους κατὰ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν· ἵνα διὰ τῆς τοιαύτης χάριτος τὴν εἰκόνα νοοῦντες, λέγω δὴ τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, δυνηθῶσιν ἔννοιαν δι' αὐτοῦ τοῦ πατρὸς λαβεῖν. καὶ γινώσκοντες τὸν ποιητὴν, ζῶσι τὸν εὐδαίμονα καὶ μακάριον ὄντως βίον. ἀλλ' ἄνθρωποι πάλιν παράφρονες, καταλιγωρήσαντες καὶ οὕτω τῆς δοθείσης αὐτοῖς χάριτος, τοσοῦτον ἀπεστράφησαν τὸν θεόν· καὶ τοσοῦτον ἐθόλωσαν ἑαυτῶν τὴν ψυχὴν, ὡς μὴ μόνον ἐπιλαθέσθαι τῆς περὶ θεοῦ ἐννοίας· ἀλλὰ καὶ ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων ἑαυτοῖς ἀναπλάσασθαι· εἴδωλα γὰρ ἀντὶ τῆς ἀληθείας ἑαυτοῖς ἀνετυπώσαντο· καὶ τὰ οὐκ ὄντα τοῦ ὄντος θεοῦ προετίμησαν· τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα λατρεύοντες· καὶ τό γε χείριστον, ὅτι καὶ εἰς ξύλα καὶ εἰς λίθους, καὶ εἰς πᾶσαν ὕλην καὶ ἀνθρώπους τὴν τοῦ θεοῦ τιμὴν μετετίθουν. καὶ πλείονα τούτων ποιοῦντες, ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται· τοσοῦτον δὲ ἠσέβουν, ὅτι καὶ δαίμονας ἐθρήσκευον λοιπὸν, καὶ θεοὺς ἀνηγόρευον, τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν ἀποπληροῦντες· θυσίας τε γὰρ ζώων ἀλόγων· καὶ ἀνθρώπων σφαγὰς ὥσπερ εἴρηται πρότερον, εἰς τὸ ἐκείνων καθῆκον ἐπετέλουν, πλεῖον ἑαυτοὺς τοῖς ἐκείνων οἰστρήμασι καταδεσμεύοντες. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ μαγεῖαι παρ' αὐτοῖς ἐδιδάσκοντο· καὶ μαντεῖα κατὰ τόπον τοὺς ἀνθρώπους ἐπλάνα. καὶ πάντες τὰ τῆς γενέσεως καὶ τοῦ εἶναι αὐτῶν τὰ αἴτια τοῖς ἄστροις καὶ τοῖς κατ' οὐρανὸν πᾶσιν ἀνετίθουν· μηδὲν πλέον τῶν φαινομένων λογιζόμενοι· καὶ ὅλως πάντα ἦν ἀσεβείας καὶ παρανομίας μεστά· καὶ μόνος ὁ θεὸς οὐδὲ ὁ τούτου λόγος ἐπεγινώσκετο· καίτοι οὐκ ἀφανῆ ἑαυτὸν τοῖς ἀνθρώποις ἐπικρύψας· οὐδὲ ἁπλῆν τὴν περὶ ἑαυτοῦ γνῶσιν αὐτοῖς δεδωκώς· ἀλλὰ καὶ ποικίλως καὶ διὰ πολλῶν αὐτὴν αὐτοῖς ἐφαπλώσας· αὐτάρκης μὲν γὰρ ἦν ἡ κατ' εἰκόνα χάρις γνωρίζειν τὸν θεὸν λόγον· καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα· εἰδὼς δὲ ὁ θεὸς τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀνθρώπων, προ-

mum, quod Deus omnium potens, quum in creando humano genere per Verbum suum, intueretur imbecillitatem naturæ nostræ, & quàm ea non sufficeret ad cognitionem opificis sui, & quã vix quippiam de eo intelligeret, eò quod ille ingenitus, ipsa vero è nihilo prodiisset: ille incorporeus, ipsa ex inferiori parte corpore constaret: magnamque esse rerum genitarum impotentiam, ad genitoris potẽtiam intellectumque notitia assequendam: misertus nostri generis, quia bonus est, non reliquit hominum genus vacuum destitutũque sui intelligentia, ne illis sua existendi natura inutilis redderetur. Quid enim (quæso) commodi rebus creatis, si non cognoscant suum creatorem? Aut quomodo rationales essent, si non cognoscant Patris Verbum, cuius opera creati sunt? Nihil siquidem à brutis different, si nihil magis, quàm terrena intelligant. Aut cur ita Deus eos cõdidisset, si ab illis cognosci non affectabat? Quamobrem ne hoc fieret (quũ bonus esset) suam imaginem Dominum nostrum Iesum Christum illis impertitus est, creauitque illos secundum suam ipsius imaginem & similitudinem, vt per eam gratiam, imaginem, nimirum Patris Rationem agnoscentes, etiam ad Patris intelligentiam contenderent, quo ita cognito suo creatore, verè beatam & felicem viuerent vitam. Verum stulti ex negligentia tantæ ipsis impensæ gratiæ, miris modis sese à Deo auerterũt, mentesque suas quasi luto contaminarunt, vt non solummodo in obliuionem venerint cognitionis diuinæ, sed alia ex aliis sibi finxerint. Idola enim pro rebus veris effigiauerunt, & in cultu honoribusque præstandis, ea quæ nulla erant, Deo qui erat, prætulerunt, creaturam supra creatorem venerantes, & quod teterrimum est, in ligna, in lapides, in quamlibet materiam, in homines denique numinis Maiestatem transtulerũt, quin imò grauiora etiam istis designauerunt (vt superius dictum est.) Quid quod & ad eam impietatem deuenerint, vt etiam dæmones coluerint, eósq; deos appellarint, eorum libidinib. omnib. modis inseruientes? Brutorum enim & hominum mactationibus, vt iam dictum est, prout congruum erat dæmonibus sacra obierunt, in dies magis ac magis eorum furiosis stimulis sese obnoxios reddentes. Quocirca & artis magicæ apud illos professores erant, hario liq; omnib. in locis imposturas suas exercebant: & quod rerum natura subsisteret, quodque ipsi essent, stellis, cæterisque quæ in cælo visuntur, imputabant: nihil omnino nisi quod in oculis esset cogitantes. Prorsus omnia impietatis & scelerum plena erant. Solus autem Deus & eius Ratio ignorabatur, quanquàm ille se illis haud quaquam in obscurum abdidisset, quippe qui non simpliciter sui notitiam ipsis dederit, sed multifariam multisque modis explicarit. Gratia enim imaginis ad similitudinem Dei hominibus impressa, idonea satis fuit, quæ Verbi notitiam faceret, idque per Verbum Patris. At tamen, quum sciret Deus hominum imbecilitatem, etiam huic negligentiæ remedium præuidit,

vt si quando negligerent ex sui ipsorũ intuitu Deũ agnoscere possent saltem ex naturæ operib. opificẽ intelligere. Sed quum paulatim negligentia hominũ in peius procederet, rursum etiã huic infirmitati Deus cõsuluit, emittẽs ad eos legẽ & prophetas ipsis familiares, vt si grauarentur in cælum suspicere, haberent de proximo doctrinam. Homines enim ex hominib. propius addiscunt, quid in rem sit vtile. Licebat igitur oculis ad cæli magnitudinem sublatis, ac naturæ ordinem rerumque inter se congruentiam animaduertentibus cognoscere eius principem moderatricemque Patris Rationem, quæ sua in omnia prouidentia Patrem omnibus patefacit, & propterea vniuersa mouet, vt per ipsum omnes Deum cognoscere possint. Aut si illis id graue esset, licebat vel ex colloquio Sãctorum ad eam scientiam peruenire, vt & omnium opificem Deum Christi Patrem cognoscerent, & inde idolorum cultum intelligerẽt nullo omnino numine subnixum esse, & impietate scatere. Poterant quoque ex legis institutione à sceleribus auerti, & vitam secundum virtutem viuere. Non enim in Iudæorum gratiam duntaxat lex illa introducta fuit, aut prophetę ad solos Iudęos missi, à quibus affligebantur, sed in hoc destinati, vt vniuersi orbis magistri ac pędagogi essent, & pro publica schola & sacrosancta, tam in iis quæ pertinent ad Dei notionem quàm in iis quę spectant ad animæ disciplinam haberentur. Cæterum qnantacunque esset Dei bonitas, homines tamen victi præsentariis voluptatibus, dæmonumque præstigiis & imposturis, nihilo propinquius ad veritatem accedebant, imo pluribus adhuc malis sceleribusque sese ingurgitabant: adeo vt iam amplius rationales non viderentur, sed bruti ex moribus irrationalésque censerentur. Ad iustum igitur modum obbrutescẽtibus mortalibus atque ita dæmoniaca seductione occultãte & obtenebrante veram Dei cognitionem, quid nã à Deo fieri oportuit? obticescerẽne ad tam atroces, atque ociosè pati, homines à dæmonibus in errorem abduci, neque ipsos cognoscere Deum? At quorsum opus fuit, vt homo ab initio ad Dei imaginẽ conderetur? præstabat enim eum simpliciter irrationalẽ creari, quã cum ratione creatum irrationabiliter viuere. Aut quorsum attinuit, eũ statim à principio cogitatus intellectionesq; de numine concipere? si ne sic quidem dignus esset, qui eas perciperet: potius ab initio id dari non oportuit. Aut quid commodi Deo creatori, aut quæ inde illi gloria, si homines creati ab eo, non eum, sed alios adorarent, persuasi se ab illis esse conditos, quasi Deus homines nõ sibi, sed alij architectatus esset? Quod si rex aliquis ex mortalium numero, loca à se munita minime permittat per deditionem aliis seruire, vel ad alios deficere: sed scriptis illos multisque subinde amicorum legationib. solicitat: & si necessum est, ipse quoq; eodẽ se cõfert, vt præsentiã ipsius reuereantur: idque

ενοήσατο καὶ τῆς ἀμελείας τούτων ἵν᾽ ἐὰν ἀμελήσαιεν δι᾽ αὐτῶν τὸν θεὸν ἐπιγνῶναι, ἔχωσι διὰ τῶν τῆς κτίσεως ἔργων τὸν δημιουργὸν μὴ ἀγνοεῖν. ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀνθρώπων ἀμέλεια ἐπὶ τὰ χείρονα κατ᾽ ὀλίγον ἐπικαταβαίνει· προενοήσατο πάλιν ὁ θεὸς καὶ τῆς τοιαύτης ἀσθενείας αὐτῶν, νόμους καὶ προφήτας τοὺς αὐτοῖς γνωρίμους ἀποστείλας, ἵνα ἐὰν καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ὀκνήσωσιν ἀναβλέψαι καὶ γνῶναι τὸν ποιητὴν, ἔχωσιν ἐκ τῶν ἐγγὺς τὴν διδασκαλίαν.
A ἄνθρωποι γὰρ παρὰ ἀνθρώπων ἐγγυτέρω δύνανται μαθεῖν περὶ τῶν κρειττόνων. ἐξὸν οὖν ἦν ἀναβλέψαντας αὐτοὺς εἰς τὸ μέγεθος τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατανοήσαντας τὴν τῆς κτίσεως ἁρμονίαν, γνῶναι τὸν ταύτης ἡγεμόνα τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, τὸν τῇ ἑαυτοῦ εἰς πάντα προνοίᾳ γνωρίζοντα πᾶσι τὸν πατέρα, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ὅλα κινοῦντα, ἵνα δι᾽ αὐτοῦ πάντες γινώσκωσι τὸν θεόν. ἢ εἰ τοῦτο αὐτοῖς ἦν ὀκνηρὸν, κἂν τοῖς ἁγίοις δυνατὸν ἦν αὐτοὺς συντυγχάνειν, καὶ δι᾽ αὐτῶν μαθεῖν τὸν τῶν πάντων δημιουργὸν θεὸν, τὸν τοῦ
B χριστοῦ πατέρα· καὶ ὅτι τῶν εἰδώλων ἡ θρησκεία ἀθεότης ἐστὶ καὶ πάσης ἀσεβείας μεστή. ἐξὸν δὲ ἦν αὐτοὺς καὶ τὸν νόμον ἐγνωκότας, παύσασθαι πάσης παρανομίας, καὶ τὸν κατ᾽ ἀρετὴν ζῆσαι βίον. οὐδὲ γὰρ διὰ ἰουδαίους μόνους ὁ νόμος ἦν, οὐδὲ δι᾽ αὐτοὺς μόνους οἱ προφῆται ἐπέμποντο, ἀλλὰ πρὸς ἰουδαίους μὲν ἐπέμποντο, καὶ παρὰ ἰουδαίων ἐδιώκοντο· πάσης δὲ τῆς οἰκουμένης ἦσαν διδασκάλιον ἱερὸν τῆς περὶ θεοῦ γνώσεως, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν πολιτείας. τοσαύτης οὖν οὔσης τῆς τοῦ θεοῦ ἀγαθότητος καὶ
C φιλανθρωπίας· ὅμως οἱ ἄνθρωποι νικώμενοι ταῖς παραυτίκα ἡδοναῖς, καὶ ταῖς παρὰ δαιμόνων φαντασίαις καὶ ἀπάταις, οὐκ ἀνένευσαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ἀλλ᾽ ἑαυτοὺς πλείοσι κακοῖς καὶ ἁμαρτήμασιν ἐνεφόρησαν, ὡς μηκέτι δοκεῖν αὐτοὺς λογικοὺς, ἀλλὰ ἀλόγους ἐκ τῶν τρόπων νομίζεσθαι. οὕτω τοίνυν ἀλογωθέντων τῶν ἀνθρώπων· καὶ οὕτω τῆς δαιμονικῆς πλάνης ἐπισκιαζούσης τὰ πανταχοῦ, καὶ κρυπτούσης τὴν περὶ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ γνῶσιν, τί τὸν θεὸν ἔδει ποιεῖν; σιωπῆσαι τὸ τηλικοῦτον; καὶ ἀφεῖ-
D ναι τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ δαιμόνων πλανᾶσθαι, καὶ μὴ γινώσκειν αὐτοὺς τὸν θεόν; τίς ἡ χρεία τοῦ ἐξ ἀρχῆς κατ᾽ εἰκόνα θεοῦ γενέσθαι τὸν ἄνθρωπόν; ἔδει γὰρ αὐτὸν ἁπλῶς ὡς ἄλογον γενέσθαι· ἢ γενόμενον λογικὸν, τὴν τῶν ἀλόγων ζωὴν μὴ βιοῦν. τίς δὲ ὅλως ἦν χρεία ἐννοίας αὐτὸν λαβεῖν περὶ θεοῦ ἐξ ἀρχῆς; εἰ γὰρ οὐδὲ νῦν ἄξιός ἐστι λαβεῖν, ἔδει μὴ δὲ κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτῷ δοθῆναι. τί δὲ καὶ ὄφελος τῷ
E πεποιηκότι θεῷ· ἢ ποία δόξα αὐτῷ ἂν εἴη, εἰ οἱ ὑπ᾽ αὐτοῦ γενόμενοι ἄνθρωποι οὐ προσκυνοῦσιν αὐτῷ, ἀλλ᾽ ἑτέρους εἶναι τοὺς πεποιηκότας αὐτοὺς νομίζουσιν. εὑρίσκεται γὰρ ὁ θεὸς ἑτέροις καὶ οὐχ ἑαυτῷ τούτους δημιουργήσας. εἶτα βασιλεὺς μὲν ἄνθρωπος ὢν τὰς ὑπ᾽ αὐτοῦ κτισθείσας χώρας οὐκ ἀφίησιν ἐκδότους ἑτέροις δουλεύειν· οὐδὲ πρὸς ἄλλους καταφεύγειν ἀλλὰ γράμμασιν αὐτοὺς ὑπομιμνήσκει, πολλάκις δὲ, καὶ διὰ φίλων αὐτοῖς ἐπιστέλλει, εἰ δὲ καὶ χρεία γένηται, αὐτὸς παραγίνεται, τῇ παρουσίᾳ λοιπὸν αὐτοὺς δυσωπῶν

αὐτῶν· μόνον ἵνα μὴ ἑτέροις δουλεύσωσι καὶ ἄλλων αὐτοῦ τὸ ἔργον γένηται. οὐ πολλῷ πλέον ὁ θεὸς τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων φείσεται, πρὸς τὸ μὴ πλανηθῆναι ἀπ' αὐτοῦ καὶ τοῖς οὐκ οὖσι δουλεύειν; μάλιστα ὅτι ἡ τοιαύτη πλάνη ἀπωλείας αὐτοῖς αἰτία καὶ ἀφανισμοῦ γίνεται; οὐκ ἔδει δὲ τὰ ἅπαξ κοινωνήσαντα τῆς τοῦ θεοῦ εἰκόνος ἀπολέσθαι; τί οὖν ἔδει ποιεῖν τὸν θεὸν ἢ τί ἔδει γενέσθαι, ἀλλ' ἢ τὸ κατ' εἰκόνα πάλιν ἀνανεῶσαι; ἵνα δι' αὐτοῦ πάλιν αὐτὸν γνῶναι δυνηθῶσιν οἱ ἄνθρωποι. τοῦτο δὲ πῶς ἂν ἐγεγόνει, εἰ μὴ αὐτῆς τῆς τοῦ θεοῦ εἰκόνος παραγενομένης τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ; δι' ἀνθρώπων μὲν γὰρ οὐκ ἦν δυνατὸν ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ κατ' εἰκόνα γεγόνασιν· ἀλλ' οὐδὲ δι' ἀγγέλων. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ αὐτοί εἰσιν εἰκόνες. ὅθεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος δι' ἑαυτοῦ παρεγένετο, ἵν' ὡς εἰκὼν ὢν τοῦ πατρὸς, τὸν κατ' εἰκόνα ἄνθρωπον ἀνακτίσαι δυνηθῇ· ἄλλως δὲ πάλιν οὐκ ἂν ἐγεγόνει, εἰ μὴ ὁ θάνατος ἦν καὶ ἡ φθορὰ ἐξαφανισθεῖσα. ὅθεν εἰκότως ἔλαβε σῶμα θνητὸν, ἵνα καὶ ὁ θάνατος ἐν αὐτῷ λοιπὸν ἐξαφανισθῆναι δυνηθῇ, καὶ οἱ κατ' εἰκόνα πάλιν ἀνακαινισθῶσιν ἄνθρωποι· οὐκοῦν ἑτέρου πρὸς ταύτην τὴν χρείαν οὐκ ἦν εἰ μὴ τῆς εἰκόνος τοῦ πατρός. ὡς γὰρ τῆς γραφείσης ἐν ξύλῳ μορφῆς παραφανισθείσης ἐκ τῶν ἔξωθεν ῥύπων, πάλιν χρεία τοῦτον παραγενέσθαι οὗ καὶ ἔστιν ἡ μορφή· ἵνα ἀνακαινισθῆναι ἡ εἰκὼν δυνηθῇ ἐν τῇ αὐτῇ ὕλῃ· διὰ γὰρ τὴν ἐκείνου γραφὴν καὶ αὐτὴ ἡ ὕλη ἐν ᾗ καὶ γέγραπται οὐκ ἐκβάλλεται, ἀλλ' ἐν αὐτῇ ἀνατυποῦται· κατὰ τοῦτο καὶ ὁ πανάγιος τοῦ πατρὸς υἱὸς, εἰκὼν ὢν τοῦ πατρὸς, παρεγένετο ἐπὶ τοὺς ἡμετέρους τόπους· ἵνα τὸν κατ' αὐτὸν πεποιημένον ἄνθρωπον ἀνακαινίσῃ, καὶ ὡς ἀπολόμενον εὕρῃ διὰ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως. ἥ φησι καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· ἦλθον τὸ ἀπολόμενον εὑρεῖν καὶ σῶσαι. ὅθεν καὶ πρὸς τοὺς ἰουδαίους ἔλεγεν, ἐὰν μή τις ἀναγεννηθῇ· οὐ τὴν ἐκ γυναικῶν γέννησιν σημαίνων, ὥσπερ ὑπενόουν ἐκεῖνοι, ἀλλὰ τὴν ἀναγεννωμένην καὶ ἀνακτιζομένην ψυχὴν ἐν τῷ κατ' εἰκόνα δηλῶν. ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰδωλομανία καὶ ἀθεότης κατεῖχε τὴν οἰκουμένην, καὶ ἡ περὶ θεοῦ γνῶσις ἐκέκρυπτο· τίνος ἦν διδάξαι τὴν οἰκουμένην περὶ πατρός. ἀνθρώπου φαίη τις ἄν, ἀλλ' οὐκ ἦν ἀνθρώπων ἐνὸν τὴν ὑφήλιον πᾶσαν ἐπελθεῖν, οὔτε τῇ φύσει τοσοῦτον ἰσχυόντων δραμεῖν, οὔτε ἀξιοπίστων περὶ τούτου δυναμένων γενέσθαι, οὔτε πρὸς τὴν τῶν δαιμόνων ἀπάτην καὶ φαντασίαν ἱκανῶν δι' ἑαυτῶν ἀντιστῆναι. πάντων γὰρ κατὰ ψυχὴν πληγέντων καὶ ταραχθέντων παρὰ τῆς δαιμονικῆς ἀπάτης καὶ τῆς τῶν εἰδώλων ματαιότητος. πῶς οἷόν τε ἦν ἀνθρώπου ψυχὴν καὶ ἀνθρώπων νοῦν μεταπεῖσαι, ὅπου γε οὐδὲ ὁρᾶν αὐτοὺς δύνανται; ὃ δὲ μὴ ὁρᾷ τις, πῶς δύναται μεταπαιδεῦσαι. ἀλλ' ἴσως ἄν τις εἴποι τὴν κτίσιν ἀρκεῖσθαι. ἀλλ' εἰ ἡ κτίσις ἤρκει, οὐκ ἂν ἐγεγόνει τὰ τηλικαῦτα κακά. ἦν γὰρ καὶ ἡ κτίσις, καὶ οὐδὲν ἧττον οἱ ἄνθρωποι ἐν τῇ αὐτῇ περὶ θεοῦ πλάνῃ ἐκυλίοντο.

idque adeo nulla ex causa, prærterquam ne vel aliis obtemperarent, vel sua acta in irritum cadant. Quid autem, an non multo auidius, tenaciusque Deus tuebitur oẽs res à seipso creatas? ne à se aberrent, & rebus nihili seruiant, præcipue quum istiusmodi error cum eorum pernicie demolitionéque coniunctus sit. Non decebat eos diuinæ semel imaginis consortes in exitium abire. Quid igitur Deo conueniebat, vt faceret? aut quid par erat, vt fieret? nisi

A vt exemplar imaginis renouaret, vt per id denuo ipsum homines cognoscere possent? de eo autem quomodo confici potuit, nisi ipsa imago Dei Saluator noster Christus superueniret? Per hominem sane id agi nequibat, quandoquidem & ipsi ad imaginem creati erant sed neque per angelum, quippe, quum Angeli imagines non sint. Ergo quod supererat, Dei Ratio ipsa aduenit, vt imago Patris, quo hominem qui ad imaginem figuratus erat, recuperaret. Sed ne ita quoque hoc ipsum successisset, nisi & mors intercederet, & corruptio extereretur.

B Vnde nõ immerito mortale corpus assumpsit, vt mors in ipso in posterum deleretur, & homines ad eius imaginem conditi, denuo instaurarentur. Nullius igitur id negotium fuit, nisi imaginis Patris. Vt .n. forma aliqua in tabulis depicta, sordibusque aliũde superiniectis obliterata, instaurari nequit, nisi eius præsentia adhibeatur, ad cuius speciem primitus tabula depicta fuit: Illius enim honori datur, cur materia, quæ eius imaginẽ semel susceperat, non abiiciatur, sed de integro interpoletur: Eodem

C modo vndecũque ille bonus Patris filius, imago & character Patris, ad regiones nostras profectus est, vt hominem ad sui similitudinem factum denuo reficeret, & perditum condonatione peccatorum recuperaret, quemadmodum ipse ait in Euangeliis. *Veni, vt quod perditum esset, inuenirem & conseruarem.* Vnde & ad Iudæos dixit: *Nisi quis renatus fuerit*: nõ his verbis natiuitatem ex fœminis insinuãs, quemadmodum illi suspicabantur, sed animam, quæ renascitur ac instauratur secundum imaginẽ Dei

D subindicans. Cæterum quoniam furor idolatriæ, ac superstitio nullo numine subnixa orbem tenebat, & Dei cognitio suppressa erat: cuius erat mundum de Patre docere? hominis, dixerit aliquis, at non possibile erat hominibus omnem quæ sub sole est, terrã peragrare, neq; in viribus eorum, vt tantũ spacij decurrerent, neque satis idonei autores habiti fuissent, quibus de istiusmodi negociis fides haberetur, neque dæmonũ fraudibus & præstigiis obsistere potuissent, omnium animis vulneratis perturbatisque diabolica impostura, & idolorum va-

E nitate. Qui (quæso) fieri potuisset, vt hominis animam, & hominis mentem, in aliam sententiam traducerent, si ne sub cõspectum quidem eorum venirent? Quem autẽ non vides, quomodo eũ docere queas? Sed dixerit aliquis, rerum naturam ad id sufficere. At si rerũ natura suffecisset, non tanta scelera designata fuissent. Iam enim tũ erat rerũ natura, quũ nihilo tamẽ minus in de Deo errore homines volutabatur.

Cuius igitur vsus operaque requirebatur, nisi verbi Dei, animam & mentem intuentis, & cætera quæ sunt in rerum natura cõmouentis, ac per illa Patrem suũ manifestantis, qui sua prouidentia, serie, ordinéq; rerum, de patre documenta adfert. Illius, inquam, fuit, hanc doctrinam instaurare. Sed quãnã ratione id agendum fuerat? diceres fortasse, per easdem res id obtineri potuisse, vt rursum per naturæ opera, ea quę ad Patris cognitionẽ spectarent, demõstrarentur. Rectè, sed in hoc nihil certæ spei, quasi scilicet nõ antea mortales istiusmodi documenta contempsissent, aut quasi in sublime iam, ac non potius humi oculos depressos haberent. Quapropter rectũ erat, ipsum vt hominibus opitularetur, in specie hominis peregrinari, corpusq; quod illis simile esset assumeret, rebus quæ deorsũ ac humi erant, hoc est, operibus corporeis ad eam rem vsus, vt si eum cognoscere non vellent, ex mundi administratione ac prouidentia, saltẽ ex operibus corporis, primum Dei Verbum in corpore, deinde ex Verbo Patrẽ agnoscerent. Vt enim bonus magister pro cura suorum discipulorum, quum ex maioribus documentis proficere nequeunt, ad minutiora vilioraque sese demittens, illos instituit: ita quoq; Dei Verbum fecit, quemadmodum testatur Paulus his verbis: *Quandoquidem in sapientia Dei, non cognouit mundus per sapiẽtiam Deum, optimum visum est Deo per stultitiã prædicationis saluare credentes*. Quia enim homines sese auerterant à contemplatione numinis, & tanquam in abyssum profundissime demersi, humi oculis defixis, in generatione rebúsq; sensibilibus Deum requirebant, hominum mortalium ac dæmonum simulachra effigiantes, ideo hominum amator Deus, & cõmunis omnium Saluator, Dei Verbũ ac ratio, corpus sibi assumpsit, homo inter homines versaturus, vt hominum sensus præoccuparet, quibus persuasum erat, in rebus corporis Deũ consistere, quò ex reb. quas ministerio corporeis gesturus erat, veritatẽ intelligerent, atq; ita cogitatione sua ad Patrẽ assurgerent, vt homines humana solũ cogitantes, quocunq; suos sensus conferrent, ibi se anticipari præocuparique notionibus, & vndecunque insinuari veritatem sibi animaduerterent: vt siue rerum naturam admirabũdi specularentur, viderent illam ipsam quasi protestari Dominum rerum Christum esse: siue circa homines animo cõtemplationeque hærerent, vt eos numina arbitrarentur, ex Christi saluatoris tamen cum aliorum operibus comparatione, eum solum inter homines saluatorem esse, Deique filium constaret, quum nihil rerum gestarum tale apud alios reperirent, qualia in actis Verbi Dei conspicerẽt: siue præoccupati persuasione ad dæmones se cõferrent, animaduertẽtes eos à Domino fugari, statim ratiocinarẽtur, eũ qui hæc faceret, solũ esse Dei Verbũ, ac dæmones omni diuinitate carere: ꝙ si eorum animus circa mortuos defigeretur admiratione, vt eos quasi heroas colerent, aut ex genere eorum deorũ esse putarẽt, quales apud poëtas

Τίνος οὖν ἦν πάλιν χρεία ἢ τοῦ θεοῦ λόγου τοῦ καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν ὁρῶντος, τοῦ καὶ τὰ ὅλα ἐν τῇ κτίσει κινοῦντος, καὶ δι' αὐτῶν γνωρίζοντος τὸν πατέρα. τοῦ γὰρ διὰ τῆς ἰδίας προνοίας καὶ διακοσμήσεως τῶν ὅλων διδάσκοντος περὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἦν καὶ τὴν αὐτὴν διδασκαλίαν ἀνανεῶσαι· πῶς οὖν ἂν ἐγεγόνει τοῦτο. ἴσως ἄν τις εἴποι, ὅτι ἐξὸν ἦν διὰ τῶν αὐτῶν, ὥστε πάλιν διὰ τῶν τῆς κτίσεως
A ἔργων τὰ περὶ αὐτοῦ δεῖξαι. ἀλλ' οὐκ ἦν ἀσφαλὲς ἔτι τοῦτο. οὐχί γε. παρεῖδον γὰρ τοῦτο πρότερον οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὐκέτι μὲν ἄνω, κάτω δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐσχήκασιν. ὅθεν εἰκότως ἀνθρώπους θέλων ὠφελῆσαι, ὡς ἄνθρωπος ἐπιδημεῖ, λαμβάνων ἑαυτῷ σῶμα ὅμοιον ἐκείνοις, καὶ ἐκ τῶν κάτω, (λέγω δὴ διὰ τῶν τοῦ σώματος ἔργων) ἵνα οἱ μὴ θελήσαντες αὐτὸν γνῶναι ἐκ τῆς εἰς τὰ ὅλα προνοίας καὶ
B ἡγεμονίας αὐτοῦ, κἂν ἐκ τῶν δι' αὐτοῦ σώματος ἔργων γνώσωνται τὸν ἐν τῷ σώματι τοῦ θεοῦ λόγον, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα. ὡς γὰρ ἀγαθὸς διδάσκαλος κηδόμενος τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν τοὺς μὴ δυναμένους ἐκ τῶν μειζόνων ὠφεληθῆναι, πάντως διὰ τῶν εὐτελεστέρων συγκαταβαίνων αὐτοὺς παιδεύει, οὕτως καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, καθὼς καὶ ὁ Παῦλός φησι. ἐπειδὴ „ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος „ διὰ τῆς σοφίας τὸν θεὸν, εὐδόκησεν ὁ θεὸς „
C διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς „ πιστεύοντας. ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἄνθρωποι ἀποστραφέντες τὴν πρὸς τὸν θεὸν θεωρίαν, καὶ ὡς ἐν βυθῷ βυθισθέντες κάτω τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντες ἐν γενέσει καὶ τοῖς αἰσθητοῖς τὸν θεὸν ἀνεζήτουν, ἀνθρώπους θνητοὺς καὶ δαίμονας ἑαυτοῖς θεοὺς ἀνατυπούμενοι· τούτου ἕνεκα ὁ φιλάνθρωπος καὶ κοινὸς πάντων σωτὴρ, ὁ τοῦ θεοῦ λόγος λαμβάνει ἑαυτῷ σῶμα, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐν ἀνθρώποις ἀναστρέφεται, καὶ τὰς αἰσ-
D θήσεις πάντων ἀνθρώπων προσλαμβάνει, ἵνα οἱ ἐν σωματικοῖς νοοῦντες εἶναι τὸν θεὸν, ἀφ' ὧν ὁ κύριος ἐργάζεται διὰ τῶν τοῦ σώματος ἔργων, ἀπ' αὐτῶν νοήσωσι τὴν ἀλήθειαν καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα λογίσωνται, ἄνθρωποι δὲ ὄντες καὶ ἀνθρώπινα πάντα νοοῦντες οἷς ἐὰν ἐπέβαλον τὰς ἑαυτῶν αἰσθήσεις, ἐν τούτοις προσλαμβανομένους ἑαυτοὺς ἑώρων, καὶ πανταχόθεν διδασκομένους τὴν ἀλήθειαν. εἴτε γὰρ εἰς τὴν κτίσιν ἐπτόηντο, ἀλλ' ἑώρων αὐτὴν ὁμολογοῦσαν τὸν χριστὸν κύ-
E ριον· εἴτε εἰς ἀνθρώπους ἦν αὐτῶν ἡ διάνοια προειληφθεῖσα, ὥστε τούτους θεοὺς νομίζειν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἔργων τοῦ σωτῆρος συγκρινομένων τοῖς ἐκείνων ἐφαίνετο ἐν ἀνθρώποις μόνος ὁ σωτὴρ θεοῦ υἱός· οὐκ ὄντων παρ' ἐκείνοις τοιούτων ὁποῖα παρὰ τοῦ θεοῦ λόγου γέγονεν· εἴτε δὲ καὶ εἰς δαίμονας ἦσαν προειληφθέντες, ἀλλ' ὁρῶντες αὐτοὺς διωκομένους ὑπὸ τοῦ κυρίου, ἐγίνωσκον μόνον εἶναι τοῦτον τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, καὶ οὐκ εἶναι θεοὺς τοὺς δαίμονας, εἴτε δὲ καὶ εἰς νεκροὺς ἤδη τούτων ἦν ὁ νοῦς καταχθεὶς, ὥστε θρησκεύειν ἥρωας καὶ τοὺς παρὰ ποιηταῖς

ποιητῶν λεγομένους θεοὺς, ἀλλ' ὁρῶντες τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάστασιν, ὡμολόγουν ἐκείνους εἶναι ψευδεῖς, καὶ μόνον τὸν κύριον ἀληθινὸν τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, τὸν καὶ τοῦ θανάτου κυριεύοντα. διὰ τοῦτο καὶ γεγέννηται καὶ ἄνθρωπος ἐφάνη, καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, ἀμβλύνας καὶ ἐπισκιάσας τὰ τῶν πώποτε γενομένων ἀνθρώπων διὰ τῶν ἰδίων ἔργων· ἵνα ὅπου δ' ἂν ὦσι προληφθέντες οἱ ἄνθρωποι, ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἀναγάγῃ, καὶ διδάξῃ τὸν ἀληθινὸν ἑαυτοῦ πατέρα· καθάπερ
» καὶ αὐτός φησιν, ἦλθον σῶσαι καὶ εὑρεῖν τὸ ἀπο-
» λωλός· ἅπαξ γὰρ εἰς αἰσθητὰ πεσούσης τῆς διανοίας, ὑπέβαλεν ἑαυτὸν διὰ σώματος φανῆναι ὁ λόγος, ἵνα μετενέγκῃ εἰς ἑαυτὸν ὡς ἄνθρωπος τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τὰς αἰσθήσεις αὐτῶν εἰς ἑαυτὸν ἀποκλίνῃ, καὶ λοιπὸν ἐκείνους ὡς ἄνθρωπον αὐτὸν ὁρῶντας δι' ὧν ἐργάζεται ἔργων, πείσῃ μὴ εἶναι ἑαυτὸν ἄνθρωπον μόνον, ἀλλὰ καὶ θεὸν καὶ
» θεοῦ ἀληθινοῦ λόγον καὶ σοφίαν. τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος
» βουλόμενος σημᾶναι, φησίν, ἐν ἀγάπῃ ἐρρι-
» ζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι, ἵνα ἐξισχύσητε κατα-
» λαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ πλάτος καὶ
» μῆκος, καὶ ὕψος καὶ βάθος, γνῶναί τε τὴν ὑπερ-
» βάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ· ἵνα πλη-
» ρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ θεοῦ. πανταχοῦ γὰρ τοῦ λόγου ἑαυτὸν ἁπλώσαντος· καὶ ἄνω καὶ κάτω καὶ εἰς τὸ βάθος καὶ εἰς τὸ πλάτος· ἄνω μὲν εἰς τὴν κτίσιν· κάτω δὲ εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν, εἰς βάθος δὲ εἰς τὸν ᾅδην· εἰς πλάτος δὲ εἰς τὸν κόσμον τὰ πάντα τῆς περὶ θεοῦ γνώσεως πεπλήρωται. διὰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ περὶ αὐτὰ παραγενόμενος τὴν θυσίαν τὴν ὑπὲρ πάντων ἐπετέλει παραδιδοὺς τὸ σῶμα τῷ θανάτῳ, καὶ ἀνιστῶν αὐτό. ἀφανῆ ἑαυτὸν διὰ τούτου ποιῶν· ἀλλὰ ἐμφανῆ ἑαυτὸν διὰ τούτου καθίστη διαμένων ἐν αὐτῷ καὶ τοιαῦτα τελῶν ἔργα καὶ σημεῖα διδοὺς, ἃ μηκέτι ἄνθρωπον, ἀλλὰ θεὸν λόγον αὐτὸν ἐγνώριζον. ἀμφότερα γὰρ ἐφιλανθρωπεύετο ὁ σωτὴρ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ὅτι καὶ τὸν θάνατον ἐξ ἡμῶν ἠφάνιζε, καὶ ἀνεκαίνιζεν ἡμᾶς· καὶ ὅτι ἀφανὴς ὢν καὶ ἀόρατος, διὰ τῶν ἔργων ἐνέφαινε, καὶ ἐγνώριζεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν λόγον τοῦ πατρὸς, τὸν τοῦ παντὸς ἡγεμόνα καὶ βασιλέα. οὐ γὰρ δὴ περικεκλεισμένος ἦν ἐν τῷ σώματι, οὐδὲ ἐν σώματι μὲν ἦν, ἀλλαχόσε δὲ οὐκ ἦν· οὐδὲ ἐκεῖνο μὲν ἐκίνει· τὰ ὅλα δὲ τῆς τούτου ἐνεργείας καὶ προνοίας κεκένωτο· ἀλλὰ τὸ παραδοξότατον, λόγος ὤν, οὐ συνείχετο μὲν ὑπό τινος· συνεῖχε δὲ τὰ πάντα μᾶλλον αὐτός. καὶ ὥσπερ ἐν πάσῃ τῇ κτίσει ὤν, ἐκτὸς μέν ἐστι τοῦ παντὸς κατ' οὐσίαν, ἐν πᾶσι δέ ἐστι ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμεσι, τὰ πάντα διακοσμῶν, καὶ εἰς πάντα ἐν πᾶσι τὴν ἑαυτοῦ πρόνοιαν ἐφαπλῶν, καὶ ἕκαστον καὶ πάντα ὁμοῦ ζωοποιῶν· περιέχων τὰ ὅλα καὶ μὴ περιεχόμενος· ἀλλ' ἐν μόνῳ τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ ὅλον ὢν κατὰ πάντα. οὕτω καὶ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι ὤν, καὶ αὐτὸς αὐτὸ ζωοποιῶν, εἰκότως ἐζωοποίει καὶ τὰ ὅλα. καὶ ἐν τοῖς πᾶσιν ἐγίνετο καὶ ἔξω τῶν ὅλων ἦν.

καὶ ἀπὸ

inuenias: ſtatim tamen modo reſurrectionem Saluatoris ante oculos ponerent, confeſſuros illos falſos eſſe: Chriſtum autem verum Deum eſſe, vt pote mortis ipſius debellatorē. Ea igitur de cauſa homo genitus eſt, homo apparuit, mortuus eſt, & reſurrexit, vt præſtringeret obſcuraretq; rebus ſuis geſtis, quicquid vnquam ab hominibus geſtum eſſet, vt vbicunque homines ſenſibus ſuis ad credendum numē præoccupati eſſent, inde eos abduceret, & de Patre ſuo illos certiores redderet. Queadmodum ipſe dicit: A *Veni ad inueniendum ſeruandúmque quod perierat*. Quum enim ſemel ad ſenſibilia hominum cogitatio delapſa eſſet, ſubiecit ſemetipſum Verbum Dei, vt per corpus appareret, quo vt homo iam factus homines in ſe traduceret, eorumq; ſenſus ad ſe reflecteret: vt illis, ipſum veluti hominem conſpicantibus, ex operum deſignatione perſuaderet ſibi eum nō ſolum eſſe hominem, ſed etiam Deum, & Dei veram Rationem ac ſapientiam. Quod à Paulo quoque ſignificatur, dum ait: B *In dilectione radicati fundatique, vt valeatis comprehendere cum omnib. Sanctis quæ ſit latitudo, longitudo, altitudo & profunditas: & vt cognoſcatis ipſa cognitione dilectionem Chriſti præſtantiorem eſſe, vt repleamini in omnē plenitudinem Dei*, vbique Verbo ſiue Ratione Dei ſeſe explicante, ſurſum, deorſum, in altum, in latum: ſurſum quidem, per rerum naturam: deorſum vero, per incarnationem: in profundum, per deſcenſum ad inferos: in latum, eò quod per orbem terrarum, omnia ſcientia cognitionéque diuinitatis repleta ſint. Ideo verò C quum adueniſſet ad nos corpore ſuo morti debito eodémque reſuſcitato, hoſtiam pro omnibus ſacrificauit, illudque in crucem exaltauit, non tamen per hoc obſcurus, ſed illuſtris permanens in ſeipſo, & talia opera patrans, eáque ſigna edens, quæ eum etiā eo tempore non hominem ſed Dei Verbum declararent. Bifariam certe ſua incarnatione hominibus ſuum in homines ſtudium amorémque exhibuit Seruator noſter, tum quia mortem à nobis amolitus eſt, & nos renouauit: tum quia inconſpicuus antea & inuiſibilis, per opera ſua ſe viſibi- D lem præſtitit, certóque oſtendit ſe Rationem, Verbúmque Patris eſſe, omniumque item & Ducem, & Regem. Non enim in corpore circunclusus erat: neque quum in corpore aderat, alibi deerat: neque quum illud mouebat, alia eius vi, actu, & prouidentia deſtituta fuere: ſed quod ſummę admirationis eſt, ea omnia ipſe, vt ratio à nemine contentus, continebat. Et ſicuti ens in omni rerum natura, extra quidem omnia ſubſiſtit, quantum attinet ad ipſius ſubſtantiam, intra omnia tamen habetur, quantum ſpectat ad ipſius potentiam omnia gubernans, & ad omnia in omnibus ſuam pro- E uidentiam pandens: ſingulaq; ſeparatim, cunctaque in vniuerſum ſimul viuificans: circunplectens omnia, à nullo circunplexus, ſed per omnia cum ſeſe extendat, in ſolo Patre totus & integer permanet. Ita quoq; cū eſſet in humano corpore, atque illud ipſe viuificaret, eodem quoque momento viuificabat vniuerſa & in omnibus aderat, & extra vniuerſa ſubſiſtebat,

 & quum

& quum per corpus operáque sua innotesceret, ne tũ quidem (quantum ad energiam actúque rerum naturę omnium pertinet) obscuriter latebat. Mentis haud dubie officium est, cogitationibus quæ foris extraque suum corpus consistunt, contemplari, actum tamen vimq; suam extra corpus non porrigere, nec quæ lõginqua sunt, ea sua præsentia mouere: Nunquam enim homo longinqua cogitans, ea quæ cogitat statim mouet aut transfert. Neq; præterea si quis domi desidens de cælo cogitationes ineat, ideo continuo & solem mouerit, & cælum circumuerterit, sed vt ea contuetur in motu & in rerum natura existere, ita vim suam in ea explicare non potest. Cæterum nequaquam eodẽ modo Dei verbum in corpore humano versabatur, vt quod ibi non colligatum esset, sed potius corpus in se contineret, adeo vt & ibi esset & in omnibus existeret, & extra rerum essentias versaretur, & in solo Patre requiesceret. Id quoque per quam admirabile, quòd simul vt & homo viuebat, & vt Verbum Ratióque Patris omnia viuificabat, & vt Filius Patri aderat. Vnde neq; Virgine pariente, partus affectiones sentiebat: neque dum in corpore esset, coinquinabatur, sed potius corpus sanctificabat. neque enim ideo quia in omnibus est, omnium particeps efficitur, sed omnia potius ab eo generantur, & nutrimentum accipiunt. Nam si sol ab eo creatus, & nostris oculis subiectus circumãbulans in cælo, non sordescit attactu terrenorum corporum, neque à tenebris obscuratur, sed potius ea & illustrat, & purificat: multo magis sacrosanctum illud Dei verbum (quod Solis est & Conditor, & Dominus) quum in corpore innotesceret, non inde maculas in se corriuabat, sed incorruptibile erat, corpusque mortale quod assumpserat, viuificabat, & à sordibus defecabat: *Qui peccatum* (inquit) *non fecit, neque dolus est inuentus in ore eius.* Quum igitur edentem, esurirẽtem, nascentem illum referunt sacri scriptores: cognosce, corpus vt corpus nasci, & sui generis nutriri alimẽtis: illud autem quod se corpori implicuerat, Dei verbum esse, quod omnia gubernat: & per ea quę in corpore agebantur, non hominem se, sed Dei verbum esse declarabat. Feruntur tamen ista de Deo, quandoquidem corpus illud, quod comedebat, quod nascebatur, quod patiebatur, non alterius cuiuspiam, sed Domini erat. Et quia semel homo factus erat, necessum erat ista omnia de eo dici, vt re vera verum corpus, non specie tenus habuisse crederetur. Cæterùm vt ex istis deprehendebatur corporaliter adesse: ita ex operibus quæ faciebat per corpus, Dei Filium se manifestabat. Vnde ad incredulos Iudæos clamabat, dicens: *Si non facio opera Patris mei, ne credideritis: si vero illa facio, etiam si mihi non credatis, operibus credite, vt cognoscatis & credere possitis, & me in Patre esse, & Patrem in me.* Vt enim (quatenus inuisibilis est) ex operibus mundi deprehenditur: ita quoq; homo factus, quamuis in corpore latens minime conspicuus sit, tamen ex operibus cognosceretur, eum qui talia operatur, nõ hominem, sed Dei potentiam & Rationem esse.

Nam

καὶ ἀπὸ τοῦ σώματος δὲ διὰ τῶν ἔργων γνωριζόμενος· οὐκ ἀφανὴς ἦν καὶ ἀπὸ τῆς τῶν ὅλων ἐνεργείας. ψυχῆς μὲν οὖν ἔργον ἐστὶ, θεωρεῖν μὲν καὶ τὰ ἔξω τοῦ ἰδίου σώματος τοῖς λογισμοῖς, οὐ μὲν καὶ ἔξωθεν τοῦ ἰδίου σώματος ἐνεργεῖν, ἢ τὰ τούτου μακρὰν τῇ παρουσίᾳ κινεῖν· οὐδέποτε γοῦν ἄνθρωπος διανοούμενος τὰ μακρὰν, ἤδη καὶ ταῦτα κινεῖ καὶ μεταφέρει· οὐδὲ εἰ ἐπὶ τῆς ἰδίας οἰκίας καθέζοιτό τις καὶ λογίζοιτο τὰ ἐν οὐρανῷ, ἤδη

A καὶ τὸν ἥλιον κινεῖ, καὶ τὸν οὐρανὸν περιστρέφει· ἀλλ' ὁρᾷ μὲν αὐτὰ κινούμενα καὶ γεγονότα, οὐ μὴν ὥστε ἐργάζεσθαι αὐτὰ δυνατὸς τυγχάνει. οὐ δὴ τοιοῦτος ἦν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. οὐ γὰρ συνεδέδετο τῷ σώματι· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἐκράτει τοῦτο, ὥστε καὶ ἐν τούτῳ ἦν καὶ ἐν τοῖς πᾶσιν ἐτύγχανε, καὶ ἔξω τῶν ὄντων ἦν, καὶ ἐν μόνῳ τῷ πατρὶ ἀνεπαύετο. καὶ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ἦν, ὅτι καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐπολιτεύετο, καὶ ὡς λόγος τὰ πάντα ἐζωογόνει, καὶ ὡς υἱὸς τῷ πα-

B τρὶ συνῆν. ὅθεν οὐδὲ τῆς παρθένου τικτούσης ἔπασχεν αὐτὸς, οὐδὲ ἐν σώματι ὢν ἐμολύνετο· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τὸ σῶμα ἡγίαζεν. οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς πᾶσιν ὢν, τῶν πάντων μεταλαμβάνει· ἀλλὰ πάντα μᾶλλον ὑπ' αὐτοῦ ζωογονεῖται καὶ τρέφεται. εἰ γὰρ καὶ ἥλιος ὁ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενος καὶ ὑφ' ἡμῶν ὁρώμενος περιπολῶν ἐν οὐρανῷ, οὐ ῥυπαίνεται τῶν ἐπὶ γῆς σωμάτων ἁπτόμενος, οὐδὲ ὑπὸ σκότους ἀφανίζεται, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς καὶ ταῦτα φωτίζει καὶ καθαρίζει. πολλῷ πλέον

C ὁ πανάγιος τοῦ θεοῦ λόγος, ὁ καὶ τοῦ ἡλίου ποιητὴς καὶ κύριος, ἐν σώματι γνωριζόμενος οὐκ ἐρρυπαίνετο· ἀλλὰ μᾶλλον ἄφθαρτος ὢν καὶ τὸ σῶμα θνητὸν τυγχάνον, ἐζωοποίει καὶ ἐκαθάριζεν· ὃς ἁμαρτίαν γάρ φησιν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. ὅταν τοίνυν ἐσθίοντα καὶ πίνοντα καὶ τικτόμενον αὐτὸν λέγωσιν οἱ περὶ τούτου θεολόγοι, γίνωσκε ὅτι τὸ μὲν σῶμα, ὡς σῶμα ἐτίκτετο καὶ καταλλήλοις ἐτρέφετο τροφαῖς, αὐτὸς δὲ ὁ συνὼν τῷ σώματι θεὸς λόγος

D τὰ πάντα διακοσμῶν, καὶ δι' ὧν εἰργάζετο ἐν τῷ σώματι, οὐκ ἄνθρωπον ἑαυτὸν ἀλλὰ θεὸν λόγον ἐγνώριζεν. λέγεται δὲ περὶ αὐτοῦ ταῦτα· ἐπεὶ καὶ τὸ σῶμα ἐσθίον καὶ τικτόμενον καὶ πάσχον, οὐχ ἑτέρου τινὸς ἀλλὰ τοῦ κυρίου ἦν· καὶ ὅτι ἀνθρώπου γινομένου, ἔπρεπε καὶ ταῦτα ὡς περὶ ἀνθρώπου λέγεσθαι, ἵνα ἀληθείᾳ καὶ μὴ φαντασίᾳ σῶμα ἔχων φαίνηται. ἀλλ' ὥσπερ ἐκ τούτων ἐγινώσκετο σωματικῶς παρὼν, οὕτως ἐκ τῶν ἔργων ὧν ἐποίει διὰ τοῦ σώματος υἱὸν θεοῦ ἑαυτὸν ἐγνώριζεν. ὅθεν καὶ πρὸς

E τοὺς ἀπίστους ἰουδαίους ἐβόα λέγων. εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου· μὴ πιστεύετέ μοι· εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε· ἵνα γνῶτε καὶ γινώσκητε· ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ κἀγὼ ἐν τῷ πατρί. ὡς γὰρ ἀόρατος ὢν ἀπὸ τῶν τῆς κτίσεως ἔργων γινώσκεται. οὕτως ἄνθρωπος γινόμενος καὶ ἐν σώματι χωρούμενος ἐκ τῶν ἔργων ἂν γνωσθείη ὅτι οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλὰ θεοῦ δύναμις καὶ λόγος ἐστὶν ὁ ταῦτα ἐργαζόμενος.

ἐργαζόμενος. τὸ γὰρ ἐπιτάσσειν αὐτὸν τοῖς δαίμοσι καὶ ἐκείνους ἀπελαύνεσθαι, οὐκ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ θεῖόν ἐστι τὸ ἔργον. ἢ τίς ἰδὼν αὐτὸν τὰς νόσους ἰώμενον, ἐν αἷς ὑπόκειται τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἔτι ἄνθρωπον καὶ οὐ θεὸν ἡγεῖται; λεπροὺς μὲν γὰρ ἐκαθάριζε, χωλοὺς περιπατεῖν ἐποίει, κωφῶν τὴν ἀκοὴν ἤνοιγε, τυφλοὺς ἀναβλέπειν ἐποίει, καὶ πάσας ἁπλῶς νόσους καὶ μαλακίας πάσας ἀπήλαυνεν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀφ' ὧν ἦν αὐτοῦ καὶ τὸν τυχόντα τὴν θεότητα θεωρεῖν. τίς γὰρ ἰδὼν αὐτὸν ἀποδιδόντα τὸ λεῖπον, οἷς ἡ γένεσις ἐνέλειψε, καὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνοίγοντα, οὐκ ἂν ἐνενόησε τὴν ἀνθρώπων ὑποκειμένην αὐτῷ γένεσιν, καὶ ταύτης εἶναι δημιουργὸν τοῦτον καὶ ποιητήν; ὁ γὰρ τὸ μὴ ὃ ἐκ γενέσεως ἔσχεν ὁ ἄνθρωπος ἀποδιδούς, δῆλος ἂν εἴη πάντως ὅτι κύριος οὗτός ἐστι, καὶ τῆς γενέσεως τῶν ἀνθρώπων. διὰ τοῦτο καὶ ἐν ἀρχῇ καταρχόμενος πρὸς ἡμᾶς, ἐκ παρθένου πλάττει ἑαυτῷ τὸ σῶμα, ἵνα μικρὸν τῆς θεότητος αὐτοῦ γνώρισμα πᾶσι παράσχῃ· ὅτι ὁ τοῦτο πλάσας, αὐτός ἐστι καὶ τῶν ἄλλων ποιητής. τίς γὰρ ἰδὼν χωρὶς ἀνδρὸς ἐκ παρθένου μόνης προερχόμενον σῶμα, οὐκ ἐνθυμεῖται τὸν ἐν τούτῳ φαινόμενον εἶναι καὶ τῶν ἄλλων σωμάτων ποιητὴν καὶ κύριον. τίς δὲ ἰδὼν καὶ τὴν ὑδάτων ἀλλασσομένην οὐσίαν καὶ εἰς οἶνον μεταβάλλουσαν, οὐκ ἐννοεῖ τὸν τοῦτο ποιήσαντα κύριον εἶναι καὶ κτίστην τῆς τῶν ὅλων ὑδάτων οὐσίας; διὰ τοῦτο γὰρ ὡς δεσπότης ἐπέβαινε καὶ τῇ θαλάσσῃ, καὶ περιεπάτει ὡς ἐπὶ γῆς, γνώρισμα τῆς ἐπὶ πάντα δεσποτείας αὐτοῦ τοῖς ὁρῶσι παρέχων. τρέφων δὲ καὶ ἐξ ὀλίγων τοσοῦτον πλῆθος, καὶ ἐξ ἀπόρων εὐπορῶν αὐτός, ὥστε ἀπὸ πέντε ἄρτων πεντακισχιλίους κορεσθῆναι, καὶ ἄλλο τοσοῦτον καταλεῖψαι, οὐδὲν ἕτερον, ἢ αὐτὸν εἶναι καὶ τὸν τῆς ὅλης προνοίας κύριον ἐγνώριζεν; ταῦτα δὲ πάντα ποιεῖν τῷ σωτῆρι καλῶς ἔχειν ἐδόκει· ἵν' ἐπειδὴ τὴν ἐν τοῖς πᾶσιν αὐτοῦ πρόνοιαν ἠγνόησαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὐ κατενόησαν τὴν διὰ τῆς κτίσεως αὐτοῦ θεότητα, κἂν ἐκ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἔργων αὐτοῦ, ἀναβλέψωσι καὶ ἔννοιαν λάβωσι δι' αὐτοῦ τῆς εἰς τὸν πατέρα γνώσεως, ἐκ τῆς κατὰ μέρος τὴν εἰς τὰ ὅλα αὐτοῦ πρόνοιαν, ὡς προεῖπον, ἀναλογιζόμενοι. τίς γὰρ ἰδὼν αὐτοῦ τὴν κατὰ δαιμόνων ἐξουσίαν, ἢ τίς ἰδὼν τοὺς δαίμονας ὁμολογοῦντας εἶναι τούτων αὐτὸν κύριον, ἔτι τὴν διάνοιαν ἀμφίβολον ἕξει, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμις. οὐδὲ γὰρ τὴν κτίσιν αὐτὴν σιωπῆσαι πεποίηκεν, ἀλλὰ τό γε θαυμαστόν, καὶ ἐν τῷ θανάτῳ, μᾶλλον δὲ ἐν αὐτῷ τῷ κατὰ τοῦ θανάτου τροπαίῳ, λέγω δὴ τῷ σταυρῷ πᾶσα ἡ κτίσις ὡμολόγει τὸν ἐν τῷ σώματι γνωριζόμενον καὶ πάσχοντα, οὐχ ἁπλῶς εἶναι ἄνθρωπον· ἀλλὰ θεοῦ υἱὸν καὶ σωτῆρα πάντων. ὅτε γὰρ ἥλιος ἀπεστράφη, καὶ ἡ γῆ ἐσείετο, καὶ τὰ ὄρη ἐρρήγνυντο, πάντες κατέπτησσον. ταῦτα δὲ τὸν μὲν ἐν τῷ σταυρῷ Χριστὸν, θεὸν ἐδείκνυον. τὴν δὲ κτίσιν πᾶσαν, τούτου δούλην εἶναι, καὶ μαρτυροῦσαν τῷ φόβῳ τὴν τοῦ δεσπότου παρουσίαν.

οὕτω μὲν

Nam imperare etiam ipsis dæmonibus, eósque extrudere, non opus humanum fuerit, sed diuinũ. Quin si videas eũ morbos sanare, quibus obnoxium erat genus humanum, hominémne iam inde illum, ac nõ potius Deũ existimes? dum lepram purgat, claudis vim ambulandi tribuit, surdorum aures recludit, cæcis visum restituit, ac prorsus omnes morbos ac infirmitates omnes ab hominibus profligat. Ex quibus cuiuis eius diuinitatem perspicere licet. A Quis enim eum instaurare videns defectus eos, quibus ipsa prima origo hominis natiuitásque vitiata fuit, & cæcis ab vtero oculos aperire, nõ animaduerteret, eius potentiæ, hominum natiuitatem subiectam esse? natiuitatisque illum & architectum & conditorem existere? Qui enim id quod homo ab ipsa natiuitate non habuit, restituit, satis planum facit, se etiam Dominum humanæ natiuitatis esse. Ideóque quũ primum ad nos accederet, ex Virgine sibi ipsi corpus formauit, vt nobis non tenue argumentum suæ diuinitatis exhiberet, eum qui B hoc sibi corpus formauerat, aliorum quoque conditorem & formatorem esse. Quis enim videns sine viro ex Virgine sola corpus prodire, non secum cogitat, eũ qui sub tali corpore appareat, esse quoque cæterorum corporum & conditorem & Dominum? Aut quis, dum videt aquarum immutari naturam, & in vinum transire, non ratiocinetur, eum qui hoc fecerit, esse quoque creatorem naturæ omnium aquarum? Nam ideo quoque vt dominus maris mare ingressus est, ibique tanquam in terra obambulauit, vt indicium sui in cuncta dominii, C spectantibus exhiberet. Iam quum tam paucis numero panibus tanta vis populi alitur, & ex inopia, copia repullulat, adeo vt quinque panibus quinquies mille homines satiauerit, & post satietatem tantum adhuc in residuum reliquerit: quis aliud credat, quàm autorem earũ rerum dominum esse procuratorémque mundi? Hæc omnia vt faceret, probe congruebat nostro Saluatori, vt (quandoquidem eius in rerum natura procurationem administrationém D que ignorarent homines, neque ex rebus creatis animaduerterant ipsius diuinitatem) saltem ex operibus corporis, causam per ipsum suspiciendi, patrisque cognoscendi occasionem ducerent, ex particulari illius prouidentia, vniuersitatis eius procurationem æstimãtes. Quis enim videns eius cõtra dæmones vim, aut quis dæmones audiens confitentes sibi hunc dominum esse amplius dubitabit, num ille ipse sit filius dei, aut sapientia, aut virtus? Neque enim vel ipsum mundum in silentio esse voluit, sed (quod mirum est) in morte, vel potius in tro- E pheo de morte excitato (crucem intelligo) vniuersa rerũ fabrica cõfitebatur eum qui in corpore apparebat, & supplicia patiebatur, nõ hominem simpliciter, sed dei filiũ ac Saluatorem esse omnium. Nam & sol se auertebat, terra quatiebatur, dirumpebantur montes, omnes metu ac pauore contrahebantur. Hæc omnia eum qui in cruce erat, Christum deum esse declarabant, ac rerum naturam, eius ancillam esse, pauore suo cõtestantẽ domini sui præsentiã.

Ad istum

Ad iſtum igitur modum deus ille Verbum Patris, ſeſe hominibus per opera manifeſtum reddidit. Conſequens iam eſt: vt finem eius vitæ & conuerſationis referamus atq; narremus, qualis item mors ipſius corporis fuerit, tum quia hoc ipſum eſt caput noſtræ fidei, tum quia omnes planè homines id fama & ſermonibus celebrant, vt nihilo minus hinc quàm aliũde intelligant Chriſtum deũ & Dei Filium eſſe. Cauſam igitur eius in corpore apparitionis, aliqua ex parte (quatenus licuit, & quatenus aſſequi datum fuit) iam ante expoſuimus, nõ fuiſſe videlicet vllius alterius officium, corruptibile in incorruptibile tranſmutare, niſi ipſius Saluatoris, qui in principio ex non entibus õnia condiderat, neque fuiſſe vllius alterius opus, exemplar imaginis diuinæ hominibus reſtituere, niſi eius, qui erat imago Patris: neque alterius, mortale immortale efficere, niſi eius qui ex ſe ipſiſſima vita eſt, hoc eſt, Domini noſtri Ieſu Chriſti: neque ad alium quempiam pertinuiſſe de Patre docere, & idololatriam purgare, niſi Rationis Verbique, omnia in mũdo gubernãtis, qui ſolus Patri ſuo verus & vnigenitus Filius eſt. Quandoquidẽ igitur debitum pro omnibus ſoluẽdum erat, debebatur autem (vt iam dixi) vt omnes morerentur, quæ cauſa illi potiſſima fuit huc proficiſcendi, Ideóq; poſt edita per facta diuinitatis ſuæ monumenta, reliquũ iam erat, vt pro omnibus ſacrificium offerret, pro omnibus templum ſuum morti tradens, quò omnes inobnoxios, & liberos à veteri præuaricatione efficeret, ſeque declararet mortis victorem, ſuumque corpus immortale redditum, primitias publicæ omnium reſurrectionis eſſe. Ne mireris, ſi ſubinde eadem de iiſdem repetimus, vbi enim de numinis decretis, placitiſque mentionem facimus, ibi longiore interpretatione vtimur, ne quid omittatur, quod omiſſum nobis in culpam cedat, ſi non plenè rẽ ipſam eloquamur. Melius enim eſt ſæpius iteratæ ſententiæ crimen ſuſtinere, quàm aliquid eorum prætermittere, quę enarrari debuerant. Corpus igitur, quod communem cũ omnibus naturam habebat (corpus enim erat humanũ) quanquam nouo miraculo ex virgine ſola coaluerat, tamen mortale erat, ad ſimilitudinem ſui generis mortẽ excepit. Neque etiam ſecundum naturam ſuam ob Verbi diuini ingreſſum amplius corrumpebatur, ſed propter inhabitans Dei Verbum expers corruptionis erat: vtrumq; in eodem eſſe contigit prorſus admitabili ratione: quum & mors omnium in Dominico corpore vim ſuam exercuerit, & mors & corruptela inde ob domicilium ibi numinis profligata ſit. Morte enim opus fuit, & mortem pro omnibus inferri neceſſum erat, vt ꝙ ab omnibus debitum erat, lueretur. Quamobrem (vt dixi) Verbum quoniam mori non potuit, vt pote immortale, corpus ſibi ſumpſit quod mori poterat, illudque vt ſuũ pro omnibus obtulit, vt ita pro omnibus, omnibus ipſe corpore cõiunctus, mortẽ patiens compeſceret eũ, qui habet mortis imperiũ hoc eſt diabolum,

οὕτω μὲν οὖν ὁ θεὸς λόγος διὰ τῶν ἔργων ἑαυτὸν ἐνεφάνιζε τοῖς ἀνθρώποις. ἀκόλουθον δ' ἂν εἴη καὶ τὸ τέλος τῆς ἐν σώματι διαγωγῆς καὶ περιπολήσεως αὐτοῦ διηγήσασθαι καὶ εἰπεῖν, καὶ ὁποῖος γέγονεν ὁ τοῦ σώματος θάνατος· μάλιστα ὅτι τὸ κεφάλαιον τῆς πίστεως ἡμῶν ἐστι τοῦτο, καὶ πάντες ἁπλῶς ἄνθρωποι περὶ τούτου θρυλλοῦσιν· ἵνα γνῷς ὅτι καὶ ἐκ τούτου μᾶλλον οὐδὲν ἧττον γινώσκεται θεὸς ὁ χριστὸς καὶ τοῦ θεοῦ υἱός. τὴν μὲν οὖν αἰτίαν τῆς σωματικῆς A ἐπιφανείας αὐτοῦ, ὡς οἷόν τε ἦν ἐκ μέρους, καὶ ὡς ἡμεῖς ἠδυνήθημεν νοῆσαι, προείπομεν, ὅτι οὐκ ἄλλου ἦν τὸ φθαρτὸν εἰς ἀφθαρσίαν μεταβαλεῖν, εἰ μὴ αὐτοῦ σωτῆρος τοῦ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐξ οὐκ ὄντων πεποιηκότος τὰ ὅλα· καὶ οὐκ ἄλλου ἦν, τὸ κατ' εἰκόνα πάλιν ἀνακτίσαι τοῖς ἀνθρώποις, εἰ μὴ τῆς εἰκόνος τοῦ πατρὸς, καὶ οὐκ ἄλλου ἦν τὸ θνητὸν ἀθάνατον ἀναστῆσαι, εἰ μὴ τῆς αὐτοζωῆς οὔσης τοῦ κυρίου ὑμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ οὐκ ἄλλου ἦν περὶ πατρὸς διδάξαι, καὶ τὴν εἰδώλων καθαιρῆσαι B θρησκείαν, εἰ μὴ τοῦ τὰ πάντα διακοσμοῦντος λόγου, καὶ μόνου τοῦ πατρὸς ὄντος υἱοῦ μονογενοῦς ἀληθινοῦ. ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ὀφειλόμενον παρὰ πάντων ἔδει λοιπὸν ἀποδοθῆναι· ὠφείλετο γὰρ πάντως ὡς προεῖπον ἀποθανεῖν, δι' ὃ μάλιστα καὶ ἐπεδήμησεν, τούτου ἕνεκεν μετὰ τὰς περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ, ἐκ τῶν ἔργων ἀποδείξεις, ἤδη λοιπὸν καὶ ὑπὲρ πάντων τὴν θυσίαν ἀνέφερεν, ἀντὶ πάντων τὸν ἑαυτοῦ ναὸν εἰς θάνατον παραδιδοὺς. ἵνα τοὺς μὲν πάντας, ἀνυπευθύνους καὶ ἐλευθέρους τῆς ἀρχαίας παραβάσεως ποιήσῃ· δείξῃ δὲ ἑαυτὸν καὶ θανάτου C κρείττονα, ἀπαρχὴν τῆς τῶν ὅλων ἀναστάσεως τὸ ἴδιον σῶμα ἄφθαρτον ἐπιδεικνύμενος. καὶ μή τι θαυμάσῃς εἰ πολλάκις τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λέγομεν: ἐπειδὴ γὰρ περὶ τῆς εὐδοκίας τοῦ θεοῦ λαλοῦμεν, διὰ τοῦτο τὸν αὐτὸν νοῦν διὰ πλειόνων ἑρμηνεύομεν, μὴ ἄρα τι παραλιμπάνειν δόξωμεν· καὶ ἔγκλημα γένηται ὡς ἐνδεῶς εἰρηκόσιν· καὶ γὰρ βέλτιον ταυτολογίας μέμψιν ὑποστῆναι, ἢ παραλειφθῆναί τι τῶν ὀφειλόντων γραφῆναι. τὸ μὲν οὖν σῶμα ὡς καὶ αὐτὸ κοινὴν ἔχον τοῖς πᾶσι τὴν οὐσίαν· D (σῶμα γὰρ ἦν ἀνθρώπινον,) εἰ καὶ καινοτέρῳ θαύματι συνέστη ἐκ παρθένου μόνης, ὅμως θνητὸν ὄν, κατὰ ἀκολουθίαν τῶν ὁμοίων καὶ ἀπέθνησκε· τῇ δὲ τοῦ λόγου εἰς αὐτὸ ἐπιβάσει· οὐκέτι κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ἐφθείρετο, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐνοικήσαντα τοῦ θεοῦ λόγον, ἐκτὸς ἐγίνετο φθορᾶς, καὶ συνέβαινεν ἀμφότερα ἐν ταυτῷ γενέσθαι παραδόξως· ὅτι τε ὁ πάντων θάνατος ἐν τῷ κυριακῷ σώματι ἐπληροῦτο, καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ φθορὰ διὰ τὸν συνόντα λόγον ἐξηφανίζετο. θανάτου γὰρ ἦν χρεία. E καὶ θάνατον ὑπὲρ πάντων ἔδει γενέσθαι· ἵνα τὸ παρὰ πάντων ὀφειλόμενον γένηται. ὅθεν ὡς προεῖπον, ὁ λόγος ἐπεὶ οὐχ οἷόν τε ἦν αὐτὸν ἀποθανεῖν, (ἀθάνατος γὰρ ἦν,) ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν, ἵνα ὡς ἴδιον ἀντὶ πάντων αὐτὸ προσενέγκῃ. καὶ ὡς αὐτὸς ὑπὲρ πάντων πάσχων διὰ τῆς πρὸς αὐτὸ ἐπιβάσεως, καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον·

καὶ ἀπολ

καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι φόβῳ θανάτου ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. ἀμέλει τοῦ κοινοῦ πάντων σωτῆρος ἀποθανόντος ὑπὲρ ἡμῶν, οὐκέτι νῦν ὥσπερ πάλαι κατὰ τὴν τοῦ νόμου ἀπειλὴν θανάτῳ ἀποθνήσκομεν οἱ ἐν Χριστῷ πιστοί. πέπαυται γὰρ ἡ τοιαύτη καταδίκη· ἀλλὰ τῆς φθορᾶς παυομένης καὶ ἀφανιζομένης ἐν τῇ τῆς ἀναστάσεως χάριτι, λοιπὸν κατὰ τὸ τοῦ σώματος θνητὸν διαλυόμεθα μόνον τῷ χρόνῳ, ὃν ἑκάστῳ ὁ θεὸς ὥρισεν, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τυχεῖν δυνηθῶμεν. δίκην γὰρ τῶν ἐν γῇ καταβαλλομένων σπερμάτων οὐκ ἀπολλύμεθα διαλυόμενοι, ἀλλ' ὡς σπειρόμενοι ἀναστησόμεθα, καταργηθέντος τοῦ θανάτου κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος χάριν. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐγγυητὴς τῆς ἀναστάσεως πᾶσι γινόμενος, φησίν· „δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο „ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν· καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐν„δύσασθαι ἀθανασίαν· ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦ„το ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐν„δύσηται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ „γεγραμμένος· κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖ„κος· ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦ σου ᾅδη τὸ „νῖκος; διὰ τί οὖν, ἄν τις εἴποι, εἴπερ ἀναγκαῖον ἦν ἀντὶ πάντων αὐτὸν παραδοῦναι τὸ σῶμα θανάτῳ, οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἰδίως ἀπέθετο τοῦτο· ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ σταυρωθῆναι παρῆλθεν; ἐντίμως γὰρ ἔπρεπεν ἀποθέσθαι τὸ σῶμα, ἤπερ μεθ' ὕβρεως τὸν τοιοῦτον θάνατον ὑπομεῖναι· θέα δὴ πάλιν εἰ μὴ ἡ τοιαύτη ἀντίθεσίς ἐστιν ἀνθρωπίνη, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος γινόμενον, θεῖον ἀληθῶς καὶ ἄξιον τῆς αὐτοῦ θεότητος διὰ πολλά· πρῶτον μέν, ὅτι ὁ συμβαίνων τοῖς ἀνθρώποις θάνατος, κατὰ ἀσθένειαν τῆς αὐτῶν φύσεως αὐτοῖς παραγίνεται· οὐ δυνάμενοι γὰρ ἐπὶ πολὺ διαμένειν τῷ χρόνῳ διαλύονται. διὰ οὕτω γὰρ καὶ νόσοι τούτοις συμβαίνουσι, καὶ ἐξασθενήσαντες ἀποθνήσκουσιν· ὁ δὲ κύριος οὐκ ἀσθενής, ἀλλὰ θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ λόγος ἐστί, καὶ αὐτοζωή. εἰ μὲν οὖν ἦν ἰδίᾳ που καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν ἀνθρώπων ἀποθέμενος τὸ σῶμα ἐν κλίνῃ, ἐνομίσθη ἂν καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν τοῦτο παθών, καὶ μηδὲν ἔχων πλέον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. ἐπειδὴ δὲ καὶ ζωὴ ἦν, καὶ θεοῦ λόγος, καὶ ἔδει τὸν ὑπὲρ πάντων γενέσθαι θάνατον, διὰ τοῦτο ὡς μὲν ζωὴ καὶ δύναμις ὤν, συνίσχυεν ἐν αὐτῷ τὸ σῶμα· ὡς δὲ ὀφειλόμενος γενέσθαι τοῦ θανάτου, οὐχ ἑαυτῷ ἀλλὰ παρ' ἑτέρων ἐλάμβανε τὴν πρόφασιν τοῦ τελειῶσαι τὴν θυσίαν, ἐπεὶ μὴ δὲ νοσεῖν ἔδει τὸν κύριον, τὸν τῶν ἄλλων τὰς νόσους θεραπεύοντα, ἀλλ' οὐδὲ ἐξασθενῆσαι ἔδει πάλιν τὸ σῶμα, ἐν ᾧ καὶ τὰς τῶν ἄλλων ἀσθενείας ἰσχυροποίει. διὰ τί οὖν καὶ τὸν θάνατον ὥσπερ καὶ τὸ νοσεῖν οὐκ ἐκώλυσεν, ὅτι διὰ τοῦτο ἔσχε τὸ σῶμα καὶ ἀπρεπὲς ἦν κωλῦσαι· ἵνα μὴ καὶ ἡ ἀνάστασις ἐμποδισθῇ, προηγήσασθαι μὲν τι τοῦ θανάτου νόσον, ἀπρεπὲς πάλιν ἦν ἵνα μὴ ἀσθένεια τοῦ ἐν τῷ σώματι νομισθῇ. οὐκ ἐπείνασεν οὖν; ναὶ ἐπείνασε διὰ τὸ ἴδιον τοῦ σώματος· ἀλλ' οὐ λιμῷ διεφθάρη, διὰ τὸν φοροῦντα αὐτὸ κύριον.

& liberaret illos, quotquot formidine mortis per omnem vitam seruituti erãt obnoxij. Certe communi omnium Saluatore mortuo pro nobis, non iam vlterius, sicuti olim secundum legis cõminationẽ morte morimur, quotquot in Christo Iesu cõfidimus. Obliterata est enim illa ipsa cõdemnatio. Cæterum nos corruptione desinente, & abolita per gratiã resurrectionis, pro ratione corporeæ nostræ mortalitatis solummodo ad id tẽpus dissoluimur, quod Deus vnicuique definitum esse voluit, vt resurre-
A ctionis meliores cõpotes reddamur. Nos enim veluti sementis in terram, coniecta, non interitum abimus, quũ dissoluti fuerimus, sed tanquã seminati, resurgemus, morte per gratiam Christi edomita. Quocirca Sanctus Paulus, qui se omnibus prædam fideiussorémque resurrectionis exhibet, hunc in modũ loquitur: *Oportet corruptibile istud induere incorruptibilitatem*, & mortale *immortalitatẽ*: cùm *autem corruptibile istud induerit incorruptibilitatem & mortale istud induerit immortalitatẽ, tum fiet id, quod scriptum est:*
B *Absorpta est mors in victoriã, Vbi mors stimulus tuus? Vbi Inferne victoria tua?* Cæterum isthic aliquis obiecerit, si necessum erat eius corpus pro omnibus in mortẽ dedi, cur non vt homo cõmuni lege naturæ mortem oppetiit, sed eousque deuenit, vt crucifigeretur? honorificè quippe magis cõueniebat illud ab illo deponi, quàm per contumeliã istiusmodi mortẽ sustinere. Vide hîc (quæso) an huiusmodi obiectio nõ plane sit hominum, ac talis quæ diuinã dispensationem
C non sapiat. Nam quod à Saluatore gestum est, diuinum sane, & dignum ipsius diuinitate est, idq; multis de causis. Primum enim, mortẽ hominibus per imbecilitatẽ naturæ ingruere, certum est, qui quũ diu perdurare nequeant, progressu temporis dissoluuntur: ex ista siquidem imbecillitate morbi oboriũtur, quibus vbi vires exhaustæ fuerint, in mortem cadunt. Contra in Domino nihil imbecillitatis, quippe qui sit Dei virtus, dei Ratio, ipsissimáque vita. Si igitur solito more, secundũ consuetudinẽ hominum, corpus in lecto deposuisset, creditum
D fuisset, per infirmitatem hoc ei accidisse, eumq; nihilo plus quàm cæteros homines possedisse. Ille autem quoniam & vita erat, & dei Verbum, & mors pro omnibus necessario requirebatur, ideo corpus suũ vt vita & potentia corroborabat: quatenus autẽ mors debebatur, eatenus nõ ex se, sed aliunde rationẽ immolandi mutuatus est. Quamquã neq; morbo laborare dominum decebat, vt qui aliorum morbos sanabat: neq; etiam infirmitates aliquas corporis pati eum oportebat, in quo & aliorum infirmitates cõfir-
E mabat. Quare igitur non etiã mortem, quemadmodum & morbos sustulit? Ideo nimirũ, quia moriendi causa corpus assumpserat, nec fas erat mortem arceri & excludi, ne simul & resurrectio impediretur. De morbo alia ratio fuit, qui si mortem antecessisset, creditum fuisset, eum ex imbecilitate Dominici corporis ortum fuisse. Sed quid? an non esuriit? esuriit sané iuxta proprietatem corporis, sed ob dominum qui corpus illud gestabat, fame non interiit.

διὰ τοῦτο

Quapropter etsi mortuus sit ad omniũ redemptionem, non tamẽ corruptionem vidit: cum omni anim integritate resurrexit, siquidẽ non alterius cuiusquam, sed vitæ ipsissimæ corpus fuit. At dixerit aliquis, cautas vitanásq; oportuit Iudæorũ insidias, vt omnio corpus suũ immortale cõseruaret: Audiat iste(quæso)id Domino nequaquã cõgruisse. Vt enim absurdum erat, Dei verbũ, quod vita erat, mortẽ suo corpori sua opera inferre, ita quoq; indecens erat, eã aliunde illatã defugere, ac nõ potius persequi, quo moriẽdi facultas suppeditaretur. Vnde merito nec ipse corpus sua opera deposuit, neq; rursus insidias Iudæorũ declinauit, illudque ipsum non imbecillitatẽ Verbi, sed potiùs eum Saluatorẽ & vitã esse declarauit, quoniam & mortem, vsq; dũ tolleretur, sustinuit, illámque sibi illatã pro omniũ salute celeriter cõsummauit. Quippe qui ideo potissimũ venerat, nõ tã vt suam ipsius, quàm omniũ mortẽ consummaret, vnde non sua morte (ea enim in eo qui vita erat, locum non habuit) corpus suũ deposuit, sed mortem, quę erat in hominibus, mutuatus est, vt eam aduersus suũ corpus grassantem, omnino conficeret. Iam vel ex istis patet, mortem Dominici corporis legitimis rationibus non carere. Curæ illi fuit corporũ resurrectio, cuius negotiũ gesturus venerat. Ea enim re trophæum de morte excitatũ ostendi omnibus potuit: simulq; certũ omnibus & indubitatum reddi, corruptionẽ ab eo deletã esse, nihilq; iam deinde nisi corporũ incorruptibilitatem restare, de quo veluti in pignus monumẽtumq; omniũ futuræ in posterum resurrectionis, corpus suũ incorruptum seruauit. Iam, si eius corpus ægritudine laborasset, & sub omnium oculis, Verbum Dei ab eo dissoluto recessisset, non sine dedecore habitũ fuisset, medicum alienorum morborũ, suum, quo vsus erat in curandis ægritudinibus, instrumẽtum, corruptũ à morbis neglectui habuisse. Qui.n. creditũ fuisset, eũ, si ipsius elanguisset templum, aliorum languores depulisse? Aut enim impotens depellendi morbi irrisus fuisset: aut potẽs quidem, sed tamen non faciẽs, inhumanitatis infamiã reportasset. Quòd si citra morbum, & expers doloris, solitarie seorsumq; in ãgulo desertóue loco, aut domi, aut vbicunq; tandem corpus abdidisset, ac deinde subito promicans, sese à morte excitatum asseruisset, apud omnes visus fuisset nugas agere, ac multo minus fidei ei habitum esset de resurrectione disserenti, quum nullum omnino testem suæ mortis allegare posset (quippe mortem resurrectioni anteuertere oportet) siquidem resurrectio oboriri non potest, nisi mors præcedat. Vnde si occultim alicubi corpus eius extinctum fuisset, non pro palam exihibita eius morte, neque coram testibus obita, obscura quoque & incontestata ipsius resurrectio fuisset. Aut cur, quum resurgendo resurrectionem suam manifestam depredicatãq; reddiderat, mortẽ suam obscuram vellet? Aut qua gratia, cũ dæmones

διὰ τοῦτ' εἰ καὶ ἀπέθανε διὰ τὸ ὑπὲρ πάντων λύτρον, ἀλλ' οὐκ εἶδε διαφθοράν· ὁλόκληρον γὰρ ἀνέστη· ἐπεὶ μηδὲ ἄλλου τινὸς ἀλλ' αὐτῆς τῆς ζωῆς ἦν τὸ σῶμα. ἀλλ' ἔδει φήσειεν ἄν τις κρυβῆναι τὴν ἐπιβουλὴν τῶν ἰουδαίων, ἵνα καθόλου τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἀθάνατον διαφυλάξῃ· ἀκουέτω δὴ ὁ τοιοῦτος, ὅτι καὶ τοῦτο ἀπρεπὲς ἦν τῷ κυρίῳ. ὡς γὰρ οὐκ ἔπρεπε τῷ θεοῦ λόγῳ ζωῇ ὄντι τῷ σώματι ἑαυτοῦ θάνατον παρ' ἑαυτοῦ A διδόναι, οὕτως οὐχ ἥρμοζεν οὐδὲ τὸν παρ' ἑτέρων διδόμενον φεύγειν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον διώκειν αὐτὸν εἰς ἀναίρεσιν. ὅθεν εἰκότως οὔτε ἑαυτῷ ἀπέθετο τὸ σῶμα, οὔτε πάλιν ἐπιβουλεύοντας τοὺς ἰουδαίους ἔφυγε· τὸ δὲ τοιοῦτον οὐκ ἀσθένειαν ἐδείκνυε τοῦ λόγου, ἀλλὰ μᾶλλον σωτῆρα καὶ ζωὴν αὐτὸν ἐγνώριζεν· ὅτι καὶ τὸν θάνατον εἰς ἀναίρεσιν περιέμενε· καὶ τὸν διδόμενον θάνατον ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας ἔσπευδεν τελειῶσαι· καὶ ἄλλως δὲ οὐ τὸν ἑαυτοῦ θάνατον, B ἀλλὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων ἦλθε τελειῶσαι ὁ σωτήρ. ὅθεν οὐκ ἰδίῳ θανάτῳ, (οὐκ εἶχε γὰρ ζωὴ ὤν,) ἀπετίθετο τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐδέχετο· ἵνα καὶ τοῦτον ἐν τῷ ἑαυτοῦ σώματι προσελθόντα τέλειον ἐξαφανίσῃ. ἔπειτα καὶ ἐκ τούτων ἄν τις εὐλόγως ἴδοι τὸ τοιοῦτον τέλος ἐσχηκέναι τὸ κυριακὸν σῶμα. ἔμελε τῷ κυρίῳ μάλιστα, περὶ ἧς ἔμελλε ποιεῖν, ἀναστάσεως τοῦ σώματος· τοῦτο γὰρ ἦν κατὰ τοῦ θανάτου τρόπαιον ταύτην ἐπιδεῖξαι πᾶσι· C καὶ πάντας πιστώσασθαι τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην τῆς φθορᾶς ἀπάλειψιν, καὶ λοιπὸν τὴν τῶν σωμάτων ἀφθαρσίαν, ἧς πᾶσιν ὥσπερ ἐνέχυρον καὶ γνώρισμα τῆς ἐπὶ πάντας ἐσομένης ἀναστάσεως τετήρηκεν ἄφθαρτον τὸ ἑαυτοῦ σῶμα. εἰ μὲν οὖν ἦν πάλιν νοσῆσαν τὸ σῶμα, καὶ ἐπ' ὄψει πάντων διαλυθεὶς ἀπ' αὐτοῦ ὁ λόγος· ἀπρεπὲς μὲν ἦν τὸν τῶν ἄλλων τὰς νόσους θεραπεύοντα, παρορᾶν τὸ ἴδιον ὄργανον ἐν νόσοις τηκόμενον. πῶς γὰρ ἂν ἐπιστεύθη τὰς D ἄλλων ἀπελαύνων ἀσθενείας, ἀσθενοῦντος ἐν αὐτῷ τοῦ ἰδίου ναοῦ; ἢ γὰρ ὡς οὐ δυνάμενος ἀπελάσαι νόσον ἐγελᾶτο, ἢ δυνάμενος καὶ μὴ ποιῶν, ἀφιλάνθρωπος καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἐνομίζετο. εἰ δὲ καὶ χωρίς τινος νόσου, καὶ χωρίς τινος ἀλγηδόνος, ἰδίᾳ που καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐν γωνίᾳ, ἢ ἐν ἐρήμῳ τόπῳ, ἢ κατ' οἰκίαν, ἢ ὅπου δήποτε τὸ σῶμα κρύψας ἦν, καὶ E μετὰ ταῦτα πάλιν ἐξαίφνης φανεὶς, ἔλεγεν ἑαυτὸν ἐκ νεκρῶν ἐγηγέρθαι· μύθους μὲν ἂν ἐδόξε λέγειν παρὰ πᾶσιν· ἠπιστήθη δὲ πολλῷ πλέον καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως λέγων· οὐκ ὄντος ὅλως τοῦ μαρτυροῦντος περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, τῆς δὲ ἀναστάσεως, προηγεῖσθαι δεῖ θάνατον· ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη ἀνάστασις μὴ προηγουμένου θανάτου. ὅθεν εἰ κρύφα που ἐγεγόνει τοῦ σώματος ὁ θάνατος, οὐ φαινομένου τοῦ θανάτου, οὐδὲ ἐπὶ μαρτύρων γενομένου, ἀφανὴς ἦν καὶ ἀμάρτυρος καὶ ἡ τούτου ἀνάστασις. ἢ διὰ τί τὴν μὲν ἀνάστασιν ἐκήρυττεν ἀναστὰς, τὸν δὲ θάνατον ἀφανῶς ἐποίει γενέσθαι; ἢ διὰ τί τοὺς μὲν δαίμονας

ἐπ' ὄψει

ἐπ' ὄψει πάντων ἀπήλαυνε, τὸν δὲ ἐκ γεννητῆς τυφλὸν ἀναβλέπειν ἐποίει, καὶ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετέβαλλεν· ἵνα διὰ τούτων πιστευθῇ λόγος θεοῦ· τὸ δὲ θνητὸν, οὐκ ἐπ' ὄψει πάντων ἄφθαρτον ἐδείκνυεν, ἵνα πιστευθῇ αὐτὸς ὢν ἡ ζωή; πῶς καὶ οἱ τούτου μαθηταὶ παρρησίαν εἶχον περὶ τοῦ τῆς ἀναστάσεως λόγου, οὐκ ἔχοντες εἰπεῖν ὅτι πρῶτον ἀπέθανεν; ἢ πῶς ἂν ἐπιστεύθησαν λέγοντες γεγονέναι πρῶτον θάνατον εἶτα τὴν ἀνάστασιν, εἰ μὴ παρ' οἷς ἐπαρρησιάζοντο εἶχον τούτους μάρτυρας τοῦ θανάτου; εἰ γὰρ καὶ οὕτως ἐπ' ὄψει πάντων γενομένων τοῦ τε θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως, οὐκ ἠθέλησαν οἱ τότε Φαρισαῖοι πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑωρακότας τὴν ἀνάστασιν ἠνάγκασαν ἀρνήσασθαι ταύτην· πάντως εἰ κεκρυμμένως ἐγεγόνει ταῦτα, πόσας ἂν προφάσεις ἀπιστίας ἐπενόουν; πῶς δὲ ἄρα τὸ τοῦ θανάτου τέλος ἐδείκνυτο καὶ ἡ κατὰ τούτου νίκη, εἰ μὴ ἐπ' ὄψει πάντων προσκαλεσάμενος αὐτὸν ἤλεγξε νεκρὸν, κενώσαντα λοιπὸν τῇ τοῦ σώματος ἀφθαρσίᾳ; τὰ δὲ καὶ παρ' ἑτέρων ἂν λεχθέντα, ταῦτα προβαλεῖν ἡμᾶς ἀναγκαῖον τῆς ἀπολογίας· τάχα γὰρ αὖτις εἴποι καὶ τοῦτο. εἰ ἐπ' ὄψει πάντων καὶ ἐμμάρτυρον ἔδει γενέσθαι τὸν τούτου θάνατον, ἵνα καὶ ὁ τῆς ἀναστάσεως πιστευθῇ λόγος, ἔδει κἂν αὐτὸν ἔνδοξον ἐπινοήσασθαι θάνατον· ἵνα μόνον τὴν ἀτιμίαν τοῦ σταυροῦ φύγῃ. ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο ποιήσας ἦν, ὑπόνοιαν καθ' ἑαυτοῦ παρεῖχεν, ὡς οὐ κατὰ παντὸς θανάτου δυνάμενος· ἀλλὰ μόνου τοῦ περὶ αὐτοῦ ἐπινοηθέντος. καὶ οὐδὲν ἧττον πάλιν ἦν ἡ πρόφασις τῆς περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπιστίας. ὅθεν οὐ παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἐπιβουλῆς ἐγίνετο τῷ σώματι ὁ θάνατος· ἵνα ὃν αὐτοὶ προσαγάγωσι τῷ σωτῆρι θάνατον, τοῦτον αὐτὸς ἐξαφανίσῃ· καὶ ὥσπερ γενναῖος παλαιστὴς· μέγας ὢν τῇ συνέσει καὶ τῇ ἀνδρίᾳ· οὐκ αὐτὸς ἑαυτῷ τοὺς ἀντιπάλους ἐκλέγεται ἵνα μὴ ὑπόνοιαν τῆς πρός τινας δειλίας παράσχῃ· ἀλλὰ τῇ τῶν θεωρούντων δίδωσιν ἐξουσίᾳ· καὶ μάλιστα κἂν ἐχθροὶ τυγχάνωσιν, ἵνα πρὸς ὃν ἂν συμβάλλωσιν αὐτοὶ, τοῦτον αὐτὸς καταρράξας κρείττων τῶν πάντων πιστευθῇ· οὕτω καὶ ἡ τῶν πάντων ζωὴ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν ὁ χριστὸς, οὐχ ἑαυτῷ θάνατον ἐπενόει τῷ σώματι, ἵνα μὴ ὡς ἕτερον δειλιῶν φανῇ· ἀλλὰ τὸν παρ' ἑτέρων, καὶ μάλιστα τὸν παρὰ τῶν ἐχθρῶν, ὃν ἐνόμιζον εἶναι δεινὸν ἐκεῖνοι καὶ ἄτιμον καὶ φευκτὸν, τοῦτον αὐτὸς ἐν σταυρῷ δεχόμενος ἠνείχετο· ἵνα καὶ τούτου καταλυθέντος, αὐτὸς μὲν ὢν ἡ ζωὴ πιστευθῇ, τοῦ δὲ θανάτου τὸ κράτος τέλεον καταργηθῇ· γέγονε γοῦν τι θαυμαστὸν καὶ παράδοξον· ὃν γὰρ ἐνόμιζον ἄτιμον ἐπιφέρειν θάνατον, οὗτος ἦν τρόπαιον κατ' αὐτοῦ τοῦ θανάτου. διὸ οὐδὲ τὸν ἰωάννου θάνατον ὑπέμεινε διαιρουμένης τῆς κεφαλῆς· οὐδὲ ὡς ἡσαίας ἐπρίσθη· ἵνα καὶ τῷ θανάτῳ ἀδιαίρετον καὶ ὁλόκληρον τὸ σῶμα φυλάξῃ. καὶ μὴ πρόφασις τοῖς βουλομένοις διαιρεῖν τὴν ἐκκλησίαν γένηται.

ſub omnium conſpectu eieciſſet, homini ab ipſis natalibus cæco lumen reſtituiſſet, aquam in vinum mutaſſet, vt per ea exiſtimaretur Dei Verbum, id quod mortale erat, non ſub omnium oculis, immortale eſſe factum demonſtraret, quo ipſe ipſiſſima vita eſſe crederetur? Aut quomodo eius diſcipuli cũ fiducia de reſurrectione diſſeruiſſent, ſi de eius morte nihil certi adferre potuiſſent? Aut quomodo fides habita fuiſſet dicentibus, primo mortem, deinde reſurrectionem contigiſſe, niſi eos ipſos
A apud quos iſta audacter loquebantur, obitæ mortis teſtes habuiſſent? Nam, ſi ne ita quidem ſub omnium conſpectu morte reſurrectioneque peracta, eius temporis Phariſæi voluerunt credere, & eos qui reſurgentem viderant, ad inficiationem coëgerunt, quot cauſificationes non credẽdi commenti eſſent, ſi iſta omnino occultim fieri contigiſſet? Quomodo porrò aut finis mortis, aut victoria de morte oſtendi potuiſſet, niſi illam oculis cunctorum in ſe prouocatam, mortuam reddidiſſet,
B ac iam deinde inanem eã exhauſtamq; ſui corporis incorruptibilitate probaſſet? Imò quæ ab aliis reſponſa ſunt, ea quoque à nobis proferri debent: forſitan enim aliquis & hoc dixerit: Si coram omnibus, & conteſtatò oportebat fieri eius mortem, vt prædicatio reſurrectionis fidem inueniret, par fuit, vt honeſtam mortem ſibi comminiſceretur, vt ſaltem ignominiam crucis defugeret. Atqui ſi hoc feciſſet, plenam ſuſpicionem de ſe præbuiſſet, quòd non in
C omne genus mortis, ſed duntaxat in eã, quam ipſe excogitaret, vim ſuam integram efficacem que haberet: Ac rurſus nihilo minor occaſio fuiſſet, nõ credendę reſurrectionis. Quapropter non ſua opera, ſed aliorũ inſidiis mortem corpori ſuo infligi voluit, vt mortẽ quamcunque illi intuliſſent Seruatori, eam & ipſe demoliretur. Ac veluti generoſus athleta, cui ingens animi & corporis robur, non ipſe quidem ſibi aduerſarios deligit: ne aliis timiditatis ſuſpicionem præbeat, ſed ſpectatorum arbitrio hoc ipſum permitit, quantumcunq; eos
D ſibi infeſtos ſciat, vt humi proſtrato quocunq; antagoniſta, omnium robuſtiſſimus habeatur, ita quoque omnium vita, Dominus & Saluator noſter Ieſus Chriſtus, non ipſe corpori ſuo mortem excogitat deligitque, ne aliud mortis genus expaueſcere videatur, ſed eam quam alii iidemque in primis inimici graues exiſtimarunt, & turpem, & fugiendam, hanc ipſe in cruce exceptam ſuſtinuit, vt ea extincta perditáque, ipſe ipſiſſima vita crederetur, & mortis vis plenè innoteſceret. Certe mirum quid-
E dam & inexpectatum euenit: genus enim illud moriendi, quod illi pro ſua opinione, vt ignominioſum, intulere, id conuerſum eſt in trophæum deuictæ mortis. Quodcirca neque Ioannis mortem ſuſtinuit, capitis truncatu, neque, ſicuti Eſaias propheta, ſerra diſſectus eſt, vt & in morte, ſine mutilatione integrum corpus ſeruaret, & cauſa ſubduceretur iis, qui Eccleſiã in partes cupiũt diſcindere.

καὶ ταῦτα

Et hoc quidem ad eos responsum velim, qui extranei alieniq; ab Ecclesia, istiusmodi ratiocinationes sibi coaceruãt. Quòd si quis etiam ex nostris, non per contentionem, sed studio discendi percunctetur: quur non aliud potius quàm crucem sustinere voluerit? Audiat ille, Nulla alia ratione id nobis vtile futurum fuisse atque ideo à Domino in nostri gratiam id genus moriendi toleratum fuisse. Nam si ideo venerat, vt nostra piacula execrationesq; portaret, quomodo alia ratione execratio, aut pia- A culum fuisset, nisi execrabilem mortem in se reciperet? Est autem hoc ipsum, Crux: quemadmodum scriptum est, *Execrabilis, quicunque in ligno pendet*. Porro si mors Domini nostri Iesu Christi, redemptio est omnium, ac morte eius, intermedius ille paries maceriæ soluitur, conficitúrque vocatio gẽtium: quomodo nos aduocasset, nisi crucifixus esset? In sola enim cruce, mors extensis porrectisque manibus toleratur, ideo quoq; par erat, vt dominus hoc modo mortem sustineret, manúsque eius B extenderentur, vt hac quidem veterem populum, illa verò gentiles attraheret, & ambos in se coniungeret. Id enim ipse dixit, indicans qua morte omnes redẽpturus esset: *Quum exaltatus fuero* (inquit) *omnes ad me traham*. Et rursus, Si Dominus ideo venit: vt diabolum nostri generis hostem delapsum cælitus, & circa hunc imum aërem vagantem, illicque dæmonibus inobedientia sibi simillibus imperantem, præstigia inanésque species illorum administerio effingentem ad fraudem deceptorum, & sursum tendentibus obstacula moli- C entem: quemadmodum de eo Apostolus dicit: *Iuxta Principem potestatis aëris, qui nunc vim suam exercet in filiis inobediẽtiæ.* Dominus venit, vt diabolum præcipitaret, aëremque purificaret, & viam ad cælum nobis muniret, vt dictum est ab Apostolo: *Per velum quod obtentum fuit, hoc est, per carnem suam*. Et id morte fieri oportebat. Quánam alia morte istud fieri poterat, nisi ea quæ in aëre toleraretur? de cruce est quod loquor: Solus enim ille in aëre moritur, qui in cruce vitam finit. Quare non sine ratione eam D dominus sustinuit: ita enim sublimatus, aërem purgauit ab omni diabolica, aliorúmque dæmonum infestatione, dicens: *Vidi Satanam instar fulguris decidentem*. Et in cælos nouum iter aperuit, quod sub his verbis indicatur: *Attollite portas principes vestras: & eleuamini portæ æternales*. Nihil certe ille, qui hæc verba vsurpat, opus habuit reseratione portarum (quippe omnium dominus) neque quicquam erat clausum creatori ex rebus creatis, sed nos eramus, quibus ea reseratio necessaria fuit. Nos rursum illi, quos ipse suo corpore in subli- E me atollebat. Nam quemadmodum illud pro omnibus morti obtulit, ita quoque per illud viam ad cœlos commonstrauit. Recte igitur decentérque mors eius in cruce peracta fuit, causáque eius per omnia probabilis apparet, ac iustas habet rationes, non aliter quàm per crucem omnium salutẽ debuisse impetrari. Cete-

καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἑαυτοῖς λογισμοὺς ἐπισωρεύοντας· ἂν δὲ καὶ τῶν ἐξ ἡμῶν τις μὴ ὡς φιλόνεικος, ἀλλ' ὡς φιλομαθὴς ζητεῖ διὰ τί μὴ ἑτέρως ἀλλὰ σταυρὸν ὑπέμεινεν; ἀκουέτω καὶ οὗτος· ὅτι οὐκ ἄλλως, ἢ οὕτως ἡμῖν συνέφερε· καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς καλῶς ὑπέμεινεν ὁ κύριος. εἰ γὰρ τὴν καθ' ἡμῶν γενομένην κατάραν ἦλθεν αὐτὸς βαστάσαι, πῶς ἂν ἄλλως ἐγένετο κατάρα, εἰ μὴ τὸν ἐπὶ κατάρᾳ γενόμενον θάνατον ἐδέξατο; ἔστι δὲ οὗτος, ὁ σταυρός. οὕτω γὰρ καὶ γέγραπται. ἐπικατάρατος ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου· ἔπειτα, εἰ ὁ θάνατος τοῦ κυρίου λύτρον ἐστὶ πάντων· καὶ τῷ θανάτῳ τούτου τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύεται, καὶ γίνεται τῶν ἐθνῶν ἡ κλῆσις, πῶς ἂν ἡμᾶς προσεκαλέσατο εἰ μὴ ἐσταύρωτο; ἐν μόνῳ γὰρ τῷ σταυρῷ ἐκτεταμέναις χερσί τις ἀποθνήσκει· διὸ καὶ τοῦτο ἔπρεπεν ὑπομεῖναι τὸν κύριον, καὶ τὰς χεῖρας ἐκτεῖναι, ἵνα τῇ μὲν, τὸν παλαιὸν λαόν, τῇ δὲ, τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἑλκύσῃ, καὶ ἀμφοτέρους ἐν ἑαυτῷ συνάψῃ. τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς εἴρηκεν, σημαίνων ποίῳ θανάτῳ ἔμελλε λυτροῦσθαι τοὺς πάντας· ὅταν ὑψωθῶ φησιν πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν· καὶ πάλιν· εἰ ὁ ἐχθρὸς τοῦ γένους ἡμῶν διάβολος ἐκπεσὼν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, περὶ τὸν ἀέρα τὸν ὧδε κάτω πλανᾶται, κἀκεῖ τῶν συν αὐτῷ δαιμόνων ὡς ὁμοίων ἐν τῇ ἀπειθείᾳ ἐξουσιάζων, φαντασίας μὲν δι' αὐτῶν ἐνεργεῖ τοῖς ἀπατωμένοις, ἐπιχειρεῖ δὲ τοῖς ἀνερχομένοις ἐμποδίζειν· καὶ περὶ τούτου φησὶν ὁ ἀπόστολος· κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας· ἦλθεν ὁ κύριος, ἵνα τὸν μὲν διάβολον, καταβάλῃ· τὸν δὲ ἀέρα καθαρίσῃ καὶ ὁδοποιήσῃ ἡμῖν τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον. ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος διὰ τοῦ καταπετάσματος· τουτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· τοῦτο δὲ ἔδει γενέσθαι διὰ τοῦ θανάτου. ποίῳ δ' ἂν ἄλλῳ θανάτῳ ἐγεγόνει ταῦτα, ἢ τῷ ἐν ἀέρι γενομένῳ, τουτέστι, τῷ σταυρῷ; μόνος γὰρ ἐν τῷ ἀέρι τις ἀποθνήσκει, ὁ σταυρῷ τελειούμενος· διὸ καὶ εἰκότως τοῦτον ὑπέμεινεν ὁ κύριος. οὕτω γὰρ ὑψωθεὶς, τὸν μὲν ἀέρα ἐκαθάριζεν ἀπό τε τῆς διαβολικῆς καὶ πάσης τῶν δαιμόνων ἐπιβουλῆς λέγων. ἐθεώρουν τὸν σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν πεσόντα· τὴν δὲ εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον ὁδοποιῶν, ἀνεκαίνιζε λέγων πάλιν· ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν· καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι· οὐ γὰρ αὐτὸς ὁ λόγος ἦν ὁ χρῄζων ἀνοίξεως τῶν πυλῶν κύριος τῶν πάντων ὤν· οὐδὲ κεκλεισμένον ἦν τι τῶν ποιημάτων τῷ ποιητῇ· ἀλλ' ἡμεῖς ἦμεν οἱ χρῄζοντες· οὓς ἀνέφερεν αὐτὸς διὰ τοῦ ἰδίου σώματος αὐτοῦ. ὡς γὰρ ὑπὲρ πάντων αὐτὸ προσήνεγκε τῷ θανάτῳ, οὕτω δι' αὐτοῦ πάλιν ὡδοποίησε τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον· πρέπων οὖν ἄρα καὶ ἁρμόζων ὁ ἐν τῷ σταυρῷ γέγονε θάνατος ὑπὲρ ἡμῶν. καὶ ἡ αἰτία τούτου ἄλογος ἐφάνη κατὰ πάντα. καὶ δικαίους ἔχει τοὺς λογισμούς. ὅτι μὴ ἄλλως, ἀλλὰ διὰ τοῦ σταυροῦ ἔδει τὴν σωτηρίαν γενέσθαι τῶν πάντων.

καὶ γὰρ

καὶ γὰρ οὐδ' οὕτως ἀφανῆ ἑαυτὸν, οὐδὲ ἐν τῷ σταυρῷ ἀφῆκεν· ἀλλὰ κατὰ πλεῖστον τὴν μὲν κτίσιν ἐποίει μαρτυρεῖν τὴν τοῦ ἑαυτῆς δημιουργοῦ παρουσίαν, τὸν δὲ ἑαυτοῦ ναὸν σῶμα οὐκ ἐπὶ πολὺ μένειν ἀνεχόμενος, ἀλλὰ μόνον δείξας νεκρὸν τῇ τοῦ θανάτου πρὸς αὐτὸ συμπλοκῇ, τριταῖον ἀνέστησεν εὐθὺς τρόπαια καὶ νίκας κατὰ τοῦ θανάτου φέρων, τὴν ἐν τῷ σώματι γενομένην ἀφθαρσίαν καὶ ἀπάθειαν. ἠδύνατο μὲν γὰρ καὶ παρ' αὐτὰ τοῦ θανάτου τὸ σῶμα διεγεῖραι καὶ πάλιν δεῖξαι ζῶν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο καλῶς προϊδὼν ὁ σωτὴρ οὐ πεποίηκεν. εἶπε γὰρ ἄν τις μηδ' ὅλως αὐτὸ τεθνηκέναι, ἢ μηδὲ τέλειον αὐτοῦ τὸν θάνατον ἐψαυκέναι, εἰ παρ' αὐτὰ τὴν ἀνάστασιν ἦν ἐπιδείξας. τάχα δὲ καὶ ἐν ἴσῳ τοῦ διαστήματος ὄντος τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἄδηλον ἐγίνετο τὸ περὶ τῆς ἀφθαρσίας κλέος. ὅθεν ἵνα δειχθῇ νεκρὸν τὸ σῶμα· καὶ μίαν ὑπέμεινε μέσην ὁ λόγος, καὶ τριταῖον τοῦτο πᾶσιν ἔδειξεν ἄφθαρτον. ἕνεκα μὲν οὖν τοῦ δειχθῆναι τὸν θάνατον ἐν τῷ σώματι, τριταῖον ἀνέστησε τοῦτο· ἵνα δὲ μὴ ἐπὶ πολὺ διαμεῖναν καὶ φθαρὲν τέλειον ὕστερον ἀναστήσας ἀπιστηθῇ, ὡς οὐκ αὐτὸ ἀλλ' ἕτερον σῶμα φέρων, (ἔμελλε γὰρ αὐτίς καὶ διὰ τὸν χρόνον ἀπιστεῖν τῷ φαινομένῳ, καὶ ἐπιλανθάνεσθαι τῶν γενομένων) διὰ τοῦτο οὐ πλείω τῶν τριῶν ἡμερῶν ἠνέσχετο, οὐδὲ ἐπὶ πολὺ τοὺς ἀκούσαντας αὐτοῦ περὶ τῆς ἀναστάσεως παρείλκυσεν· ἀλλ' ἔτι τῶν ἀκοῶν αὐτῶν ἔναυλον ἐχόντων τὸν λόγον, καὶ ἔτι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν ἐκδεχομένων, καὶ τῆς διανοίας αὐτῶν ἠρτημένης καὶ ζώντων ἐπὶ γῆς ἔτι καὶ ἐπὶ τόπον ὄντων τῶν θανατωσάντων καὶ μαρτυρούντων περὶ τοῦ θανάτου τοῦ κυριακοῦ σώματος, αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς ἐν τριταίῳ διαστήματι τὸ γενόμενον νεκρὸν σῶμα ἔδειξεν ἀθάνατον καὶ ἄφθαρτον· καὶ ἀνεδείχθη πᾶσιν ὅτι οὐκ ἀσθένειαν φύσεως τοῦ ἐνοικοῦντος λόγου τέθνηκε τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τὸν θάνατον ἐξαφανισθῆναι ἐν αὐτῷ τῇ δυνάμει τοῦ σωτῆρος. τοῦ μὲν γὰρ καταλελύσθαι τὸν θάνατον καὶ νίκην κατ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὸν σταυρὸν, καὶ μηκέτι λοιπὸν ἰσχύειν· ἀλλ' εἶναι νεκρὸν αὐτὸν ἀληθῶς, γνώρισμα οὐκ ὀλίγον καὶ πίστις ἐναργὴς τὸ παρὰ πάντων τῶν τοῦ χριστοῦ μαθητῶν αὐτὸν καταφρονεῖσθαι, καὶ πάντας ἐπιβαίνειν κατ' αὐτοῦ καὶ μηκέτι φοβεῖσθαι τοῦτον· ἀλλὰ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ καὶ τῇ εἰς χριστὸν πίστει καταπατεῖν αὐτὸν ὡς νεκρόν. πάλαι μὲν γὰρ πρὶν τὴν θείαν ἐπιδημίαν γενέσθαι τοῦ σωτῆρος, φοβερὸς ἦν καὶ αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ὁ θάνατος· καὶ πάντες τοὺς ἀποθνήσκοντας ὡς φθειρομένους ἐθρήνουν. ἐπεὶ δὲ ὁ σωτὴρ ἀνέστησε τὸ σῶμα, οὐκέτι μὲν ὁ θάνατός ἐστι φοβερὸς, πάντες δὲ οἱ τῷ χριστῷ πιστεύοντες, ὡς οὐδὲν αὐτὸν ὄντα πατοῦσι, καὶ μᾶλλον ἀποθνήσκειν αἱροῦνται, ἢ ἀρνήσασθαι τὴν εἰς χριστὸν πίστιν· ἴσασι γὰρ ὄντως ὅτι ἀποθνήσκοντες οὐκ ἀπόλλυνται, ἀλλὰ ζῶσι

rum ne sic quidem vel in cruce se obscurum ignotúmque reliquit, sed hoc procurauit, vt rerum natura eximium de opificis sui præsentia testimonium perhiberet: ipse vero templum suum (corpus videlicet) non in ea conditione diu permanere sustinuit, sed duntaxat vbi id mortuum ex conflictu mortis, ostendisset, tertio die statim excitauit, trophæa victoriæ de morte ferens, corporis nimirum incorruptibilitatem, indolentiámque. Poterat qui-
A dem statim à morte corpus suum excitare, atque illud iterum viuum exhibere, sed hoc ex prouida cautione facere nolebat, nec fecit, dixisset enim aliquis eum nequaquam mortuum fuisse, aut non plenè à morte perstrictum, si continuò à morte resurrectionē super induxisset. Forsitan enim, si eodem momento sine intercapedine mors & resurrectio cõtigisset, gloria incorruptibilitatis in incerto hæsisset. Quapropter, vt corpus verè extinctum ostenderetur, ipsa meridie mortem sustinuit, & tertio die illud incorruptibile iterum ostendit. Vt igitur
B mortuum esse suum corpus doceret, nō priusquam, nisi vbi iam triduanum cadauer esse, excitauit: néue rursus, si inibi in longum detentum putrefactumque serius excitasset, obiiceret quispiam, ipsum non idē, sed aliud corpus circumferre (quippe futurum erat, vt nonnulli corpori exhibito, ob longitudinem temporis, fidem non haberent, & præteritorum obliuiscerentur) ea de causa vltra tridui moram non passus est, neque eos, qui ipsum audierant, de
C resurrectione sua promittentem, in longū distulit: sed quum adhuc propemodum verba illa in eorum auribus obstreperent, oculique eius speciem retinerent animis illorū etiānum suspensis, viuisque adhuc, & in eodē loco versantibus, tum iis qui se occiderant, tū illis quiconscij mortis eius erant in corpore exantlatæ, ita tridui spacium corpus quod mortuū erat, immortale & incorruptibile omnibus ostendit, quò intelligeretur, illud non imbecilitate naturæ, quum Verbum in eo domicilium suum haberet, extinctum fuisse, sed ideo extinctum,
D vt mors viribus nostri Saluatoris Iesu Christi aboleretur. Mortem enim extinctam esse, & ipsam crucem factam esse victoriam contra ipsam, neque quicquam amplius posse, sed esse mortuam eam verè, non tenue documentum est, sed certa fides, quod illam omnes Christi discipuli contemnant, insultent, nihilque exhorreant: ac signo crucis & fide in Christum, eam vt mortuam conculcent. Olim ante diuinum aduentum Saluatoris nostri Iesu Christi formidabilis erat & ipsis sanctis mors, &
E omnes, quotquot erant vita defuncti, velut perditos abolitósque lamentabantur: nunc autem postquam Saluator noster Iesus Christus corpus suum resuscitauit à mortuis, mors vlterius terribilis non est: & quicunque in Christum fidem habent, eam, vt rem nihili, pedibus terunt, ac potius mortem delegerint, quàm Christi fidem inficientur. Certò enim sciunt, mortuos non perire, sed viuere,

F

καὶ ἄφθαρτοι

& incorruptibiles resurrectione fieri. Ille autem sceleratus (qui mortis impetu insultus in nos facere solet diabolus) solutis mortis doloribus, solus omnino mortuus relinquitur, eiq; rei argumento est, quòd homines antequam Christo incipiãt credere, mortẽ vt terribilem intuentur & expauescunt: vbi autem ad illius fidem doctrinámque trãsiere, tantopere mortem aspernantur, vt ad eam vltro contendant, testésque fiant Christi aduersus mortem resurrectionis. Siquidem etiamnum pueri ætate ad A mortem festinant, exercitiis porro & meditationibus ad id, non viri duntaxat, sed etiam fœminæ sese instruunt. Nec mirum, quum iam tam imbecillis sit, vt etiam fœminæ, prius ab ea deceptæ, nunc illam & mortuã dissipatámque ludibrio habeant, non aliter quàm vbi debellato per legitimum principem tyrano, manibusque pedibusque eius intra vincula constrictis, õnes quotquot ad id spectaculi superueniunt, ludibriis ei insultant, probris verberibúsque proscindunt, securi iam illius sæuitiæ B & furoris, ob principis sui de eo partam victoriam: ita quoque mortem iam debellatam, & per Saluatorem nostrum Iesum Christũ in cruce triumphatam, manibus eius pedibusque obligatis, omnes eam in Christo pedibus proterunt, martyresque Christo se prębentes, sannis, ludibriis, conuitiis exagitant, obiectantes & quæ superius dicta sunt per Apostolũ Paulum: *Absorpta est mors in victoria. vbi mors victoria tua? Vbi Orce stimulus tuus? Stimulus autẽ mortis peccatum est, virtus verò peccati lex*. Ergone illud exiguum est documentum de imbecillitate C mortis? aut parua est demonstratio victoriæ Iesu Christi de morte illius reportatæ? quum pueri in Christo, & teneræ puellæ istam vitã contemptui habeant? & moriendi rationes meditentur? Homo certe naturaliter mortẽ, & corporis sui dissolutionẽ expauescit: is tamẽ (quod summopere admirandum est) vbi indutus est fidem crucis, res naturales vilipendit, & mortem per Christum non exhorrescit, non aliter quàm si quis de igne dicat, cui naturalis vis est concremandi, esse aliquid quod illas flammas D respuat, illumque infirmum ostendat: quale est quod de Indico Amianto refertur, quo se ille qui hoc non credit, circunuestire solet, vt lini eius inustibilis obtentu experiẽdo cognoscat flãmarum in hac parte imbecillitatem. Aut veluti si quis auidus videndi tyranũ iam vinculis constrictum penitus, se in eorum prouinciam qui eum domuerunt, conferre solet, vt ita eum quondam aliis terribilem, nunc autem debilem & fractum contueatur: ita quoque si quis incredulus est, ac etiamnum post E tanta miracula, post tot martyres Christi, post quotidianam eorum, qui in Christo eximij sunt, mortis irrisionem, ambiguus hæret, sit ne mors pro cõfecta cõsumptáq; existimanda, non culpes eius dubitationem, modo dubitatio ei nascatur ex rei admiratione, nec se obduret in incredulitatẽ, néue impudentẽ negandi contumaciam in rebus clarissimis retineat.

καὶ ἄφθαρτοι διὰ τῆς ἀναστάσεως γίνονται. ἐκεῖνος δὲ ὁ πάλαι τῷ θανάτῳ πονηρὸς ἐφαλλόμενος διάβολος, λυθεισῶν αὐτοῦ τῶν ὠδίνων ἔμεινε μόνος ἀληθῶς νεκρός· καὶ τούτου τεκμήριον· ὅτι πρὶν πιστεύσουσιν οἱ ἄνθρωποι τῷ Χριστῷ, φοβερὸν τὸν θάνατον ὁρῶσι καὶ δειλιῶσιν αὐτόν· ἐπειδὰν δὲ εἰς τὴν ἐκείνου πίστιν καὶ διδασκαλίαν μετέλθωσι, τοσοῦτον καταφρονοῦσι τοῦ θανάτου, ὡς καὶ προθύμως ἐπ' αὐτὸν ὁρμᾶν, καὶ μάρτυρας γίνεσθαι τῆς κατ' αὐτοῦ παρὰ τοῦ σωτῆρος γενομένης ἀναστάσεως. καὶ γὰρ ἐπινήπιοι ὄντες τὴν ἡλικίαν, σπεύδουσιν ἀποθνήσκειν, καὶ μελετῶσι κατ' αὐτοῦ ταῖς ἀσκήσεσιν, οὐ μόνον ἄνδρες ἀλλὰ καὶ γυναῖκες. οὕτως ἀσθενὴς γέγονε, ὡς καὶ γυναῖκας τὰς ἀπατηθείσας τὸ πρὶν παρ' αὐτοῦ, νῦν παίζειν αὐτὸν ὡς νεκρὸν καὶ παρειμένον. ὡς γὰρ τυράννου καταπολεμηθέντος ὑπὸ γνησίου βασιλέως καὶ δεθέντος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας, πάντες λοιπὸν οἱ διαβαίνοντες καταπαίζουσιν αὐτοῦ, τύπτοντες καὶ διασύροντες, οὐκ ἔτι φοβούμενοι τὴν μανίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγριότητα διὰ τὸν νικήσαντα βασιλέα· οὕτω καὶ τοῦ θανάτου νικηθέντος καὶ στηλιτευθέντος ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ δεδεμένου τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας πάντες οἱ ἐν Χριστῷ διαβαίνοντες αὐτὸν καταπατοῦσι, καὶ μαρτυροῦντες τῷ Χριστῷ χλευάζουσι τὸν θάνατον· ἐπικερτομοῦντες αὐτῷ, καὶ τὰ ἄνωθεν κατ' αὐτοῦ γεγραμμένα λέγοντες, ποῦ σου θάνατε τὸ νῖκος; ποῦ σου ᾅδη τὸ κέντρον; ἆρ' οὖν τοῦτο μικρὸς ἔλεγχός ἐστι τῆς τοῦ θανάτου ἀσθενείας; ἢ μικρά ἐστιν ἀπόδειξις τῆς κατ' αὐτοῦ γενομένης νίκης παρὰ τοῦ σωτῆρος· ὅταν οἱ ἐν Χριστῷ παῖδες καὶ νέαι κόραι παρορῶσι τὸν ἐνταῦθα βίον καὶ ἀποθανεῖν μελετῶσιν; ἔστι μὲν γὰρ κατὰ φύσιν ὁ ἄνθρωπος δειλιῶν τὸν θάνατον καὶ τὴν τοῦ σώματος διάλυσιν· τὸ δὲ παραδοξότατον τοῦτό ἐστιν· ὅτι ὁ τὴν τοῦ σταυροῦ πίστιν ἐνδυσάμενος καταφρονεῖ καὶ τῶν κατὰ φύσιν, καὶ τὸν θάνατον οὐ δειλιᾷ διὰ τὸν Χριστόν. καὶ ὥσπερ τοῦ πυρὸς ἔχοντος κατὰ φύσιν τὸ καίειν, εἰ λέγοι τις εἶναί τι τὸ μὴ δειλιῶν αὐτοῦ τὴν καῦσιν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀσθενὲς αὐτὸ δεικνύειν. οἷον δὴ λέγεται τὸ παρὰ τοῖς ἰνδοῖς ἀμίαντον, εἶτα ὁ τῷ λεγομένῳ μὴ πιστεύων, εἰ πεῖραν θελήσειεν λαβεῖν τοῦ λεγομένου, πάντως τὸ ἄκαυστον ἐνδυσάμενος καὶ προσβαλὼν πυρὶ, πιστοῦται λοιπὸν τὴν κατὰ τοῦ πυρὸς ἀσθένειαν. ἢ ὡς εἴ τις τὸν τύραννον δεδεμένον ἰδεῖν θελήσειεν· πάντως εἰς τὴν τοῦ νικήσαντος χώραν καὶ ἀρχὴν παρελθὼν· ὁρᾷ τὸν ἄλλοις φοβερὸν ἀσθενῆ γενόμενον. οὕτως εἴ τις ἐστὶν ἄπιστος, καὶ ἀκμὴν μετὰ τοσαῦτα καὶ μετὰ τοὺς τοσούτους ἐν Χριστῷ γενομένους μάρτυρας, μετὰ τὴν καθ' ἡμέραν γινομένην κατὰ τοῦ θανάτου χλεύην παρὰ τῶν ἐν Χριστῷ διαπρεπόντων· ὅμως εἰ ἔτι τὴν διάνοιαν ἀμφίβολον ἔχει περὶ τοῦ κατηργῆσθαι τὸν θάνατον καὶ τέλος ἐσχηκέναι, καλῶς μὲν ποιεῖ θαυμάζων περὶ τοῦ τηλικούτου. πλὴν μὴ σκληρὸς εἰς ἀπιστίαν, μὴ δὲ ἀναιδὴς πρὸς τὰ οὕτως ἐναργῆ γινέσθω·

ἀλλ' ὡς

ἀλλ' ὥσπερ ὁ τὴν ἀμίαντον λαβὼν γινώσκει τὸ ἄκαυστον τοῦ πυρὸς πρὸς αὐτό· καὶ ὁ τὸν τύραννον δεδεμένον θέλων ὁρᾶν εἰς τὴν τοῦ νικήσαντος ἀρχὴν παρέρχεται, οὕτω καὶ ὁ ἀπιστῶν περὶ τῆς τοῦ θανάτου νίκης λαμβανέτω τὴν πίστιν τοῦ χριστοῦ καὶ εἰς τὴν τούτου διδασκαλίαν παρερχέσθω· καὶ ὄψεται τοῦ θανάτου τὴν ἀσθένειαν, καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ νίκην. πολλοὶ γὰρ ἀπιστοῦντες πρότερον καὶ χλευάζοντες, ὕστερον πιστεύσαντες, οὕτω κατεφρόνησαν τοῦ θανάτου, ὡς καὶ μάρτυρας αὐτοῦ γενέσθαι τοῦ χριστοῦ. εἰ δὲ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ καὶ τῇ πίστει τῇ εἰς χριστὸν καταπατεῖται ὁ θάνατος, δῆλον ἂν εἴη παρὰ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ, μὴ ἄλλον εἶναι ἀλλ' ἢ αὐτὸν τὸν χριστόν, τὸν κατὰ τοῦ θανάτου τρόπαια καὶ νίκας ἐπιδειξάμενον, κἀκεῖνον ἐξασθενῆσαι ποιήσαντα. καὶ εἰ πρότερον μὲν ἴσχυεν ὁ θάνατος, καὶ διὰ τοῦτο φοβερὸς ἦν, ἄρτι δὲ μετὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ σωτῆρος καὶ τὸν τοῦ σώματος αὐτοῦ θάνατον, καὶ τὴν ἀνάστασιν καταφρονεῖται, φανερὸν ἂν εἴη παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀναβάντος χριστοῦ καταργῆσθαι, καὶ νενικῆσθαι τὸν θάνατον. ὡς γὰρ ἐὰν μετὰ νύκτα γένηται ἥλιος, καὶ πᾶς ὁ περίγειος τόπος καταλάμπηται ὑπ' αὐτοῦ πάντως οὐκ ἔστιν ἀμφίβολον, ὅτι τὸ φῶς ἐφαπλώσας ἥλιος πανταχοῦ αὐτός ἐστιν, ὁ καὶ τὸ σκότος ἀπελάσας καὶ τὰ πάντα φωτίσας, οὕτω τοῦ θανάτου καταφρονηθέντος καὶ καταπατηθέντος, ἀφ' οὗ γέγονεν ἡ τοῦ σωτῆρος ἐν σώματι σωτήριος ἐπιφάνεια, καὶ τὸ τέλος τοῦ σταυροῦ, πρόδηλον ἂν εἴη ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ σωτὴρ ὁ καὶ ἐν σώματι φανείς, ὁ τὸν θάνατον καταργήσας, καὶ κατ' αὐτοῦ τρόπαια καθ' ἡμέραν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἐπιδεικνύμενος. ὅταν γὰρ ἴδῃ τις ἀνθρώπους ἀσθενεῖς ὄντας τῇ φύσει, προπηδῶντας εἰς τὸν θάνατον, καὶ μὴ καταπτήσσοντας αὐτοῦ τὴν φθοράν, μηδὲ τὰς ἐν ᾅδου καθόδους δειλιῶντας· ἀλλὰ προθύμῳ ψυχῇ προκαλουμένους αὐτόν, καὶ μὴ πτήσσοντας βασάνους· ἀλλὰ μᾶλλον τῆς ἐνταῦθα ζωῆς προκρίνοντας διὰ τὸν χριστὸν τὴν εἰς τὸν θάνατον ὁρμήν. ἢ καὶ ἐὰν θεωρός τις γένηται ἀνδρῶν καὶ θηλειῶν, καὶ παίδων νέων ὁρμώντων καὶ ἐπιπηδώντων εἰς τὸν θάνατον, διὰ τὴν εἰς χριστὸν εὐσέβειαν, τίς οὕτως ἐστὶν εὐήθης; ἢ τίς οὕτως ἐστὶν ἄπιστος; τίς δὲ οὕτω τὴν διάνοιαν πεπήρωται; ὡς μὴ νοεῖν καὶ λογίζεσθαι ὅτι ὁ χριστὸς εἰς ὃν μαρτυροῦσιν οἱ ἄνθρωποι αὐτοῖς τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην ἑκάστῳ παρέχει καὶ δίδωσιν, ἐξασθενεῖν αὐτὸν ποιῶν ἐν ἑκάστῳ τῶν αὐτοῦ τὴν πίστιν ἐχόντων, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ φορούντων. καὶ γὰρ ὁ τὸν ὄφιν βλέπων καταπατούμενον, εἰδὼς αὐτοῦ μάλιστα τὴν προτέραν ἀγριότητα, οὐκ ἀμφιβάλλει λοιπὸν ὅτι νεκρός ἐστι καὶ τέλεον ἐξησθένησεν· ἐκτὸς εἰ μὴ τὴν διάνοιαν ἐπεστράφη, καὶ οὐδὲ τὰς τοῦ σώματος αἰσθήσεις ὑγιαινούσας ἔχει. τίς γὰρ καὶ λέοντα παιζόμενον ὑπὸ παιδίων ὁρῶν, ἀγνοεῖ τοῦτον ἢ νεκρὸν γενόμενον, ἢ πᾶσαν ἀπολέσαντα αὐτοῦ τὴν δύναμιν. ὥσπερ οὖν ταῦτα ἀληθῆ εἶναι τοῖς ὀφθαλμοῖς ἔξεστιν ὁρᾶν, οὕτω παιζομένου καὶ καταφρονουμένου τοῦ θανάτου ὑπὸ τῶν εἰς χριστὸν πιστευόντων,

Iam vt is qui Amianti naturam explorat, númnam ab igne sit incombustibilis: Et vt, qui certior esse cupit de tyranno, num in vinculis habeatur, ad regiam victoris contendit: ita qui de victoria mortis addubitat, accipiat fidem Christi, & ad eius scholam accedat, tum videbit mortis imbecillitatem, & partam de illa victoriã. Multi enim principio increduli ac irridentes, postmodum fide imbuti, mortem contempserunt, adeo vt martyres Christi efficerentur.
A Iam si crucis signo, & fide in Christum pessundatur mors, clarum certumque haberi debet, indice testéque veritate, nullum omnino alium esse posse quàm Christum, qui de morte trophæa & victorias retulerit, eámque debilitarit. Nam etsi antea vigebat mors, atque ob vim suam terrori erat, nunc tamen post aduentum Saluatoris, eiusq; mortem & resurrectionem aspernabilis videtur, adeo vt liquidò constet, illam ab eo, qui in crucẽ ascenderat, Christo domitam, & prorsus debellatã esse. Vt enim,
B vbi post noctem oritur sol, ac iam õnes rerum species in orbe terrarum illustrat, dubium non est, quin is (qui vbique suum iubar explicat) idem ille sit qui tenebras dispulerit, omniáque suo lumine irradiauerit: ita quoque quia mors in contẽptum venit & humi conculcatur, post salutarem vindicis nostri aduentũ, & post passam crucẽ manifesta res, quid crux sibi voluerit, & quo fine instituta sit, nimirum vt omnibus patefieret, eum qui in corpore apparuerat, mortem cõpescuisse, & qui noua quotidie de ea per discipulos suos trophæa exsuscitat, Sal-
C uatorem esse. Quum enim quis videt homines natura debiles prosilire in mortem, & ad corruptionem nihil se metu contrahere, neque descensus ad inferos expauescere, sed potiùs præsenti animo mortem prouocare, nihil interim tormẽta veritos: quasi ad mortẽ pro Christo contendere, melius quiddam sit, quàm vitam tueri. Iam in spectaculo virorum, mulierum, puerorumque in tenera ætate rectà contendentium prosilientiumque in mortem, idque ob Christi religionem: quis ita est stolidus?
D quis ita à credendo alienus? quis ita animo obcæcatus? vt nõ statim cogitet, Christum haud dubiè (cui illi se testes præbent homines) singulis victoriam contra mortem suppeditare? illamque debilitare in vnoquoque eorum, qui in ipsum credunt, ac tesseram, vexillũque crucis circunferunt. Qui serpentẽ proculcatũ videt (maximè si antea cognitam habuerit eius feritatem) nihil addubitat, quin extinctus sit, planéque defecerit, nisi illum excipias qui animo alienatus est, nec integre suis sensibus potitur. Quis enim quum leonem videt, ludibriis
E exagitari à pueris, ignorat, eum vel mortuum iam esse, vel saltem omnibus viribus suis destitutum? Quemadmodum igitur ista vera esse, oculis deprehendi licet: ita quoque à nemine ambigendum, mortem quæ à Christi fidelibus

ludibrio habetur, à Christo perdomitam esse, eiusq; luem ac vim corrūpendi extinctam esse. Porrò domitam esse mortem, trophæumque de eius stimulo, crucem existere, non parum documenti attulerint superius dicta. Cæterum comprobatio æternæ immortalisque in corpore humano resurrectionis, eiusque per communem omniū Saluatorem & vitam Christum conciliatæ, euidentius rerum quàm verborum rationibus commonstrari potest, si quis modo oculum mentis sanum habeat. Si enim mors edomita est (vt ex rationibus liquet) eaque à Christi fidelibus vbique conculcatur: multò magis à Christo, & ab eius corpore conculcata profligataque fuerit. Porrò, morte ab illo trucidata, quid reliquū erat, nisi vt corpus resurgeret, ac in trophæum deuictæ mortis excitaretur? alioqui quónam modo constitisset, mortem esse profligatam, nisi Dominicum corpus resurrexisset? Sed si ne ita quidem satis plena est resurrectionis cōprobatio, ex iis quæ ante oculos in conspectu sunt, fides petatur. Nam si nihil ab eo agitur qui vita defunctus est, eiusque gratia & mentio vsque ad sepulchrum tantummodo porrigitur, postea desinat & conquiescat, & viuentium duntaxat sint actiones, viresque aliquid efficiendi: videat, quæso, quicunque velit, seque iudicem faciat, & ex rebus visu perceptis, veritatem agnoscat: quum res tantas in hominibus agat Saluator & quotidie vndecunque ex incolis Græciæ, externarumque regionum tantę hominum multitudini inuisibiliter persuadeat, vt sese in illius fidē dedant, eiusque disciplinæ obtemperent: an is mentem in ambiguo amplius habere possit, nùm vel resurrectio non sit, vel Christus non viuat, qui ipsa vita est? An scilicet mortui hominis est, hominum mentes stimulare, vt repudiatis patriæ ritibus Saluatoris Christi disciplinam adorent? Aut quomodo, si nihil agit, id enim proprium est mortuo, ipse agētes viuosq; ab actionib. suis cōpescit, vt adulter adulteria omittat? homicida à cædibus abstineat? iniurius defraudandi cupiditatem relinquat? impius impietatem abiiciat? Qui, quæso, si Saluator noster Iesus Christus nō resurrexit, sed mortuus perseuerat, falsa incredulorum numina dæmonesque quos adorant, extrudit, persequitur & profligat? Vbi enim nominatur vel Christus vel fides eius, inde omnis idololatria depellitur, & dæmonum insidiæ patefiunt, ac quot quot sunt dæmones, ne nomē quidem eius tolerant, sed vbi vel solum id audierint, in fugam auertuntur. Atqui istud officium est non mortui, sed viui, ac potissimum Dei. Alioqui ridiculum esset, profligatos ab eo dæmones, idolaque abrogata viua haberi: ipsum eorum in sectatorem profligatoremq; qui viribus suis id efficit, ne numina appareāt, quiq; numinū omniū voce prædicatur Dei filius, eū mortuūesse, cōtendere. Magno argumēto resurrectionem aduersum

μηκέτι μηδεὶς ἀμφιβαλλέτω, μηδὲ γινέσθω τις ἄπιστος, ὅτι ὑπὸ χριστοῦ κατήργηται ὁ θάνατος καὶ ἡ τούτου φθορὰ διαλέλυται καὶ πέπαυται. τοῦ μὲν οὖν κατηργῆσθαι τὸν θάνατον, καὶ τρόπαιον εἶναι κατ' αὐτοῦ τὸν κυριακὸν σταυρὸν, οὐ μικρὸς ἔλεγχος τὰ προειρημένα. τῆς δὲ γενομένης λοιπὸν ἀθανάτου ἀναστάσεως τοῦ σώματος παρὰ τοῦ κοινοῦ πάντων σωτῆρος καὶ ζωῆς ὄντως χριστοῦ, ἐναργεστέρα τῶν λόγων ἡ διὰ
A τῶν φαινομένων ἀπόδειξίς ἐστι τοῖς τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας ἔχουσιν ὑγιαίνοντα. εἰ γὰρ κατήργηται ὁ θάνατος ὡς ὁ λόγος ἔδειξε, καὶ διὰ τὸν χριστὸν πάντες αὐτὸν καταπατοῦσι, πολλῷ πλέον αὐτὸς αὐτὸν πρῶτος κατεπάτησε τῷ ἰδίῳ σώματι καὶ κατήργησεν αὐτόν· τοῦ δὲ θανάτου νεκρωθέντος ὑπ' αὐτοῦ, τί ἔδει γενέσθαι, τὸ σῶμα ἀναστῆναι, καὶ τοῦτο δειχθῆναι κατ' αὐτοῦ τρόπαιον; ἢ πῶς γὰρ ἂν ἐφάνη καταργηθεὶς ὁ θάνατος, εἰ μὴ τὸ σῶμα τὸ κυριακὸν ἦν
B ἀναστάν, εἰ δὲ μήπω αὐτάρκης ἡ ἀπόδειξις αὕτη περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, κἂν ἐκ τῶν ἐν ὄψει γενομένων, πιστούσθω τὸ λεγόμενον. εἰ γὰρ δὴ νεκρός τις γενόμενος, οὐδὲν ἐνεργεῖν δύναται· ἀλλὰ μέχρι τοῦ μνήματός ἐστιν αὐτῷ ἡ χάρις, καὶ πέπαυται λοιπὸν, μόνων δὲ τῶν ζώντων εἰσὶν αἱ πράξεις καὶ αἱ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐνέργειαι· ὁράτω δὴ ὁ βουλόμενος καὶ γινέσθω δικαστὴς ἐκ τῶν ὁρωμένων τὴν ἀλήθειαν ὁμολογῶν· τοσαῦτα γὰρ τοῦ σωτῆρος ἐνεργοῦντος
C ἐν ἀνθρώποις, καὶ καθ' ἡμέραν πανταχόθεν ἀπό τε τῶν τὴν ἑλλάδα καὶ τὴν βάρβαρον οἰκούντων τοσοῦτον πλῆθος ἀοράτως πειθόντος εἰς τὴν αὐτοῦ πίστιν παρελθεῖν, καὶ πάντας ὑπακούειν τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ· ἄρ' ἔτι τις τὴν διάνοιαν ἀμφίβολον ἕξει εἰ γέγονεν ἀνάστασις ὑπὸ τοῦ σωτῆρος καὶ ζῇ ὁ χριστὸς; μᾶλλον δὲ αὐτός ἐστιν ἡ ζωή. ἆρα δὲ νεκροῦ ἐστι τὰς μὲν διανοίας τῶν ἀνθρώπων κατανύττειν, ὥστε τοὺς πατρικοὺς ἀρνεῖσθαι νόμους, τὴν δὲ χριστοῦ διδασκαλίαν
D προσκυνεῖν; ἢ πῶς εἴπερ οὐκ ἔστιν ἐνεργῶν· (νεκροῦ γὰρ ἴδιον τοῦτό ἐστιν,) αὐτὸς τοὺς ἐνεργοῦντας καὶ ζῶντας τῆς ἐνεργείας παύει; ὥστε τὸν μὲν μοιχὸν μηκέτι μοιχεύειν· τὸν δὲ ἀνδροφόνον, μηκέτι φονεύειν· τὸν δὲ ἀδικοῦντα, μηκέτι πλεονεκτεῖν, καὶ τὸν ἀσεβῆ λοιπὸν εὐσεβεῖν. πῶς δὲ εἰ μὴ ἀνέστη ἀλλὰ νεκρός ἐστι, τοὺς λεγομένους ὑπὸ τῶν ἀπίστων ζῆν ψευδοθέους καὶ θρησκευομένους δαίμονας αὐτὸς ἀπελαύνει καὶ
E διώκει καὶ καταβάλλει; ἔνθα γὰρ ὀνομάζεται χριστὸς καὶ ἡ τούτου πίστις, ἐκεῖθεν πᾶσα μὲν εἰδωλολατρεία καθαιρεῖται, πᾶσα δὲ δαιμόνων ἀπάτη ἐλέγχεται. πᾶς δὲ δαίμων, οὐδὲ τὸ ὄνομα ὑποφέρει· ἀλλὰ καὶ μόνον ἀκούσας, οἴχεται. τοῦτο δὲ οὐ νεκροῦ τὸ ἔργον, ἀλλὰ ζῶντος καὶ μάλιστα θεοῦ.

ἄλλως τε καὶ γελοῖον ἂν εἴη, τοὺς μὲν διωκομένους ὑπ' αὐτοῦ δαίμονας, καὶ τὰ καταργούμενα εἴδωλα λέγειν ζῶντας εἶναι, τὸν δὲ ἀπελαύνοντα καὶ τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει μηδὲ φανῆναι ποιοῦντα τούτους ἀλλὰ καὶ ὁμολογούμενον ὑπὸ πάντων εἶναι θεοῦ υἱὸν, οὗτον λέγειν εἶναι νεκρόν. μέγαν δὲ καὶ καθ' αὐτῶν τὸν ἔλεγχον οἱ ἀπιστοῦντες τῇ ἀναστάσει προβάλλονται

περιβάλλονται· εἰ τὸν λεγόμενον παρ' αὐτῶν νεκρὸν τὸν χριστὸν ἅπαντες δαίμονες καὶ οἱ προσκυνούμενοι παρ' αὐτῶν θεοὶ οὐ διώκουσιν· ἀλλὰ μᾶλλον ὁ χριστὸς τοὺς πάντας ἐλέγχει νεκρούς. εἰ γὰρ ἀληθὲς τὸν νεκρὸν μηδὲν ἐνεργεῖν, ἐργάζεται δὲ τοσαῦτα καθ' ἡμέραν ὁ σωτήρ, ἕλκων εἰς εὐσέβειαν, πείθων εἰς ἀρετήν, διδάσκων περὶ ἀθανασίας· εἰς πόθον τῶν οὐρανίων ἐνάγων, ἀποκαλύπτων τὴν περὶ πατρὸς γνῶσιν, τὴν κατὰ τοῦ θανάτου δύναμιν ἐμπνέων· ἑκάστῳ δεικνύων ἑαυτόν· καὶ τὴν εἰδώλων ἀθεότητα καθαιρῶν. τούτων δὲ οὐδὲν δύνανται οἱ παρὰ τοῖς ἀπίστοις θεοὶ καὶ δαίμονες, ἀλλὰ μᾶλλον τῇ χριστοῦ παρουσίᾳ νεκροὶ γίνονται, ἀργὴν ἔχοντες καὶ κενὴν τὴν φαντασίαν. τῷ δὲ σημείῳ τοῦ σταυροῦ πᾶσα μὲν μαγεία παύεται, πᾶσα δὲ φαρμακεία καταργεῖται, καὶ πάντα μὲν τὰ εἴδωλα ἐρημοῦται καὶ καταλιμπάνεται, πᾶσα δὲ ἄλογος ἡδονὴ παύεται· καὶ πᾶς τις εἰς οὐρανὸν ἀποβλέπει. τίνα ἄν τις εἴποι νεκρόν, τὸν τοσαῦτα ἐργαζόμενον θεόν; ἀλλ' οὐκ ἴδιον νεκροῦ τὸ ἐργάζεσθαι, ἢ τὸν μὴ δὲ ὅλως ἐνεργοῦντα, ἀλλ' ὡς ἄψυχον κείμενον, ὅπερ ἴδιον ὑπάρχει τῶν δαιμόνων, καὶ εἰδώλων ὡς νεκρῶν. ὁ μὲν γὰρ τοῦ θεοῦ υἱὸς ζῶν καὶ ἐνεργὴς ὤν, καθ' ἡμέραν ἐργάζεται, καὶ ἐνεργεῖ τὴν πάντων σωτηρίαν. ὁ δὲ θάνατος ἐλέγχεται καθ' ἡμέραν αὐτὸς ἐξασθενήσας, καὶ τὰ εἴδωλα καὶ οἱ δαίμονες μᾶλλον νεκροὶ τυγχάνοντες, ὡς ἐκ τούτου μηδένα διστάζειν ἔτι περὶ τῆς τοῦ σώματος ἀναστάσεως αὐτοῦ. ἔοικε δὲ ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυριακοῦ σώματος ἀπιστῶν, ἀγνοεῖν δύναμιν θεοῦ λόγου καὶ σοφίας. εἰ γὰρ ὅλως ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα καὶ τοῦτο ἰδιοποιήσατο κατὰ τὴν εὔλογον ἀκολουθίαν, ὡς ὁ λόγος ἔδειξε, τί ἔδει τὸν κύριον ποιεῖν περὶ τούτου; ἢ ποῖον ἔδει τέλος γενέσθαι τοῦ σώματος ἅπαξ ἐπιβάντος αὐτῷ τοῦ λόγου; μὴ ἀποθανεῖν μὲν γὰρ οὐκ ἠδύνατο, ἅτε δὴ θνητὸν ὂν καὶ ὑπὲρ πάντων προσφερόμενον εἰς τὸν θάνατον· οὗ χάριν καὶ ὁ σωτὴρ αὐτὸ κατεσκεύασεν ἑαυτῷ, μένειν δὲ νεκρὸν οὐχ οἷόν τε ἦν, διὰ τὸ ζωῆς αὐτὸ ναὸν γεγενῆσθαι. ὅθεν ἀπέθανε μέν, ὡς θνητόν, ἀνέζησε δέ, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ζωήν, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐστὶ γνώρισμα τὰ ἔργα. εἰ δὲ ὅτι μὴ ὁρᾶται, ἀπιστεῖται καὶ ἐγηγέρθαι, ὥρα καὶ τὰ κατὰ φύσιν ἀρνεῖσθαι τοὺς ἀπιστοῦντας. θεοῦ γὰρ ἴδιον μὴ ὁρᾶσθαι μέν, ἐκ δὲ τῶν ἔργων γινώσκεσθαι, καθάπερ καὶ ἐπάνω λέλεκται. εἰ μὲν οὖν τὰ ἔργα μή ἐστι, καλῶς τῷ μὴ φαινομένῳ ἀπιστοῦσιν, εἰ δὲ τὰ ἔργα βοᾷ καὶ δείκνυσιν ἐναργῶς· διὰ τί ἑκόντες ἀρνοῦνται τὴν τῆς ἀναστάσεως οὕτω φανερῶς ζωήν; εἰ γὰρ καὶ τὴν διάνοιαν ἐπηρώθησαν· ἀλλὰ κἂν ταῖς ἔξωθεν αἰσθήσεσιν ὁρᾶν ἐστι τὴν ἀναντίρρητον τοῦ χριστοῦ δύναμιν καὶ θεότητα. ἐπεὶ καὶ τυφλὸς ἐὰν μὴ βλέπῃ τὸν ἥλιον, ἀλλὰ κἂν τῆς ὑπ' αὐτοῦ γινομένης θέρμης ἀντιλαμβανόμενος οἶδεν, ὅτι ἥλιος ὑπὲρ γῆς ἐστιν· οὕτω καὶ οἱ ἀντιλέγοντες

εἰ καὶ

aduersum se præmuniũt infideles, si Christum,
quem (vt ipsi volunt) mortuum ne omnes qui-
dem dæmones, diique ab ipsis adorati, in fu-
gam propellunt, sed potius mortui per illum,
inertes inefficacésque demonstrantur. Si enim
verum est, mortuum nihil facere,& tanta quo-
tidie Saluatorem facere, dum trahit ad pieta-
tem, virtutem persuadet, immortalitatem per-
docet, ad cælestiũ desideria excitat, Patris no-
ticiam reuelat, vim contra mortem inspirat,
A singulis sese exhibet, idolorum vanam religio-
nem egerit, quorum nihil tale de se exhibent
infidelium dij ac dæmones, quin potius Chri-
sti præsentia mortui docentur, nihilq; sui præ-
ter inanem ociosamque imaginationem appa-
ritionemque habere. Signo autem crucis õnia
magica compescuntur, veneficia inefficacia fi-
unt, Idola vniuersa deserta relinquuntur, om-
nis irrationabilis voluptas conquiescit, quili-
bet è terra ad cælos suspicit. Qui (quæso) eum
mortuũ dixeris, qui res tantas agat? Atqui age-
re, non est proprium mortui, sed potius sine
B actu prorsus exanimem iacere, quod peculiari-
ter quadrat in dęmones & idola, vtpote in res
morticinas. Filius Dei contra viuus & efficax,
quotidie operatur, omniumque salutem con-
ficit: mors quoque, quàm sit debilis, quotidie
commonstratur. Idola item & dæmones, rem
mortuariam esse innotescit: adeo vt nemo per
hæc de resurrectione corporis Christi, ambi-
guus esse possit. Videtur autem ille qui Domi-
nici corporis resurrectionem non credit, non
satis intelligere vires Verbi Sapientiæque Dei.
C Nam si verum est, eum corpus assumpsisse, eá-
que, quæ corporis propria erãt vedicasse, prout
rerum series consecutioque postulabat, de quo
prius mentionem fecimus, quid de corpore
(quæso) statuere debuit, aut quo fine tandem
illud cõsumere, quum semel intra corporis vis-
cera receptus esset? Vt enim nõ moreretur, fieri
non poterat, quum mortale esset, & pro om-
nibus in mortem offerendum destinaretur (ea
enim causa fuit, cur id sibi adaptarit) vt autem
extinctum maneret, neque id fieri debuit, eò
quòd vitæ sacrariũ esset. Vnde & mortuum est,
D vt mortale: & reuixit per suam, quę in ipso erat,
vitam: operáque, quæ ab illo fiunt, produnt
ipsius resurrectionem. Si vero, quia oculis non
apparet, ideò non credatur resurrexisse: vide
mihi (quæso) quãtopere increduli sint, qui id,
quod fieri par est, & secundum naturam, infi-
ciantur. Dei enim proprium est, vt oculis non
conspiciatur, ita tamen ex factis suis cognosci
(sicuti iam antea dictum fuit.) Si igitur facta
eius non apparent, rectè ei, qui non apparet,
derogatur fides: sin autem facta operaque eius
propemodum clamant, & euidenter sese os-
E tendunt, cur vltro negant tam claram mani-
festamque resurrectionis vitam? Nam quam-
uis animo obcæcati sint, tamen ipsius ex-
ternis sensibus animaduertere possunt irre-
futabilem esse Christi potentiam ac diuini-
tatem: Vt enim cæco solem non videnti, so-
lis tamen calore tepescenti, certum habetur,
illum iam supra terram versari: ita quoque par
erat vt obtrectatores isti, etiam si non credant,

eò quod in cognoſcenda veritate plane cæcutiant, viribus tamẽ credentiũ admoniti, nõ inficiarentur Chriſti diuinitatum aut reſurrectionem. Certũ enim eſt Chriſtũ, ſi expers ſit vitæ, nec dæmones perſequi poſſe, nec idola ſpoliare, quũ mortuo nõ obediant dæmones. Iam, ſi manifeſtò ipſius nomẽclatura in fugã aguntur: certo certius cõſtat, eum vita deſtitutũ nõ eſſe, maximè vel ob id, quòd quæ aliorũ oculos ſubterfugiũt, ea à dæmonibus conſpici queant, ac proinde facilius ab ipſis intelligatur, nũ Chriſtus ſit cadauer mortuũ, neq; omnino ei poſtea obedituri fuiſſent amplius. Nunc contra, quod nõ eſt perſuaſum hominibus impiis, id dæmones ſuis oculis contuentur, Deumq; illũ eſſe, & ſentiunt, & credunt: ideoque fugitiui & adorabũdi in has voces erũpunt, quę tum loquebantur, quum ille adhuc in carne verſaretur: *Nouimus quis ſis, Tu es ille Sãctus Dei.* Rurſumque clamabant, *eho, quid tibi nobiſcũ Fili Dei? obſecramus te ne nos torqueas.* Quũ igitur dęmones cõfiteantur, ipſæq; res, quæ quotidie fiunt, pro teſtibus ſint, fieri non poteſt, modo non impudenter cõtra veritatẽ ac diuinum verbũ agere velis, quin cognoſcas, Saluatorẽ noſtrum ſuũ corpus è mortuis excitaſſe, eumq; veri Dei Filiũ eſſe, nimirum Patris ſui propriã Rationẽ, Sapientiam & potentiã, qui poſtea ſequentibus tẽporibus ad ſalutem omniũ, corpus ſumpſit, ac mũdum de Patre edocuit, mortéque aboleuit, omnibuſq; incorruptibilitatẽ promiſſa reſurrectione largitus eſt, cuius reſurrectionis primitias ſuũ corpus à morte excitatũ eſſe voluit, eique trophæum contra mortem, eiuſq; tabẽ ac putrefactionem in ligno monumẽtoque ſuæ crucis erexit. Rebus igitur ad iſtũ modum cõparatis, declaratáque manifeſtò corporis reſurrectione, victoriaq; Saluatoris noſtri de morte reportata: age, iam Iudæorũ incredulitatem, & gentilium ſubſannationem redarguamus. Ob hæc enim fortaſſis & Iudęi nõ credunt, & gẽtiles irrident, in abſurditatẽ crucis & incarnationis Dei verbi cauillãtes: ſed contra vtroſq; ratio nihil grauatur prodire, maxime quũ aduerſus eos euidentibus inſtructa ſit demõnſtrationib. Nam & Iudæi in ſua incredulitate habẽt ex ſacris Scripturis quas legunt, quod ipſos redarguat, cùm Biblia afflatu numinis ſcripta, multis in locis id edoceant, quemadmodum verba ex ſe manifeſtò produnt. Prophetæ quoque, iam olim miracula de virgine, eiuſque partu præindicauerunt, dicentes: *Ecce, Virgo concipiet & pariet Filium, & vocabunt nomen eius Emanuel: quod, ſi interprreteris, eſt, nobiſcum Deus. Butyrum ac mel comedet, vt ſciat reprobare malum & eligere bonum.* Rurſus: *Paruulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum eius, vocabiturque nomen eius admirabilis conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis.* Moſes verò vir excellens, & apud ſuos verus creditus id quod iam ante de incarnatione Saluatoris noſtri dictum erat, probans, & verũ id eſſe animaduertens, ſic fatur: *Orietur ſtella ex Iacob, & homo ex Iſrael, & comminuet duces Moab.*

εἰ καὶ μήπω πιστεύουσιν, ἀκμὴν τυφλώττοντες περὶ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρων πιστευόντων γινώσκοντες τὴν δύναμιν, μὴ ἀρνεῖσθωσαν, τὴν τοῦ χριστοῦ θεότητα, καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ γινομένην ἀνάστασιν. δῆλον γὰρ ὅτι εἰ νεκρός ἐστιν ὁ χριστὸς, οὐκ ἂν τοὺς δαίμονας ἐδίωκε καὶ τὰ εἴδωλα ἐσκύλευεν. νεκρῷ γὰρ οὐκ ἂν ὑπήκουσαν οἱ δαίμονες. εἰ δὲ διώκονται φανερῶς τῇ τούτου ὀνομασίᾳ· δῆλον ἂν A εἴη μὴ εἶναι τοῦτον νεκρὸν, μάλιστα ὅτι δαίμονες καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα τοῖς ἀνθρώποις ὁρῶντες, εἰ νεκρός ἐστιν ὁ χριστὸς, ἠδύναντο γινώσκειν, καὶ μὴ δι' ὅλως ὑπακούειν αὐτῷ. νῦν δὲ ὃ μὴ πιστεύουσιν ἀσεβεῖς, ὁρῶσιν οἱ δαίμονες ὅτι θεός ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο φεύγουσι καὶ προσπίπτουσιν αὐτῷ λέγοντες, ἃ καὶ ὅτι ἦν ἐν σώματι ἐφθέγξαντο· „οἴδαμέν σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ. „καὶ ἔα, τί σοι καὶ ἡμῖν υἱὲ τοῦ θεοῦ· δεόμεθά σου, μή „με βασανίσῃς. δαιμόνων τοίνυν ὁμολογούντων B καὶ τῶν ἔργων ὁσημέραι μαρτυρούντων, φανερὸν ἂν εἴη, καὶ μηδεὶς ἀναισχυντείτω πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ὅτι τε ἀνέστησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ὁ σωτὴρ· καὶ ὅτι θεοῦ υἱός ἐστιν ἀληθινὸς ἐξ αὐτοῦ. οἷα δὴ ἐκ πατρὸς ἴδιος λόγος καὶ σοφία, καὶ δύναμις ὑπάρχων, ὃς χρόνοις ὕστερον ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πάντων ἔλαβεν σῶμα, καὶ τὴν μὲν οἰκουμένην περὶ πατρὸς ἐδίδαξε, τὸν δὲ θάνατον κατήργησε, πᾶσι δὲ τὴν ἀφθαρσίαν ἐχαρίσατο διὰ τῆς ἐπαγγελίας, τῆς ἀναστά- C σεως ἀπαρχὴν ταύτης τὸ ἴδιον ἐγείρας σῶμα, καὶ τρόπαιον αὐτὸ κατὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς τούτου φθορᾶς ἐπιδειξάμενος, τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ. τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ φανερᾶς οὔσης τῆς ἀποδείξεως περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ σώματος, καὶ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου γινομένης ὑπὸ τοῦ σωτῆρος νίκης· φέρε καὶ τὴν ἀπιστίαν τῶν ἰουδαίων, καὶ τὴν τῶν ἑλλήνων χλεύην διελέγξωμεν. ἐπὶ τούτοις γὰρ ἴσως ἰουδαῖοι μὲν ἀπιστοῦσιν. ἕλληνες δὲ γελῶσι τὸ ἀπρεπὲς D τοῦ σταυροῦ, καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ θεοῦ λόγου διασύροντες· ἀλλὰ κατ' ἀμφοτέρων ὁ λόγος οὐκ ὀκνήσει χωρῆσαι· μάλιστα κατ' αὐτῶν τὰς ἀποδείξεις ἐναργεῖς ἔχων· ἰουδαῖοι μὲν ἀπιστοῦντες ἔχουσιν ἀφ' ὧν ἀναγινώσκουσι καὶ αὐτοὶ γραφῶν τὸν ἔλεγχον· ἄνω καὶ κάτω καὶ πάσης ἁπλῶς θεοπνεύστου βίβλου περὶ τούτων βοώσης, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα πρόδηλα. προφῆται μὲν γὰρ ἄνωθεν περὶ τοῦ κατὰ τὴν παρθένον θαύματος καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς γινομένης γεννή- E σεως προεμήνυον λέγοντες· „ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν „γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν. καὶ καλέσουσι τὸ ὄνο- „μα αὐτοῦ ἐμμανουὴλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον „μεθ' ἡμῶν ὁ θεός· μωσῆς δὲ ὁ τῷ ὄντι μέγας καὶ „αὐτοῖς πιστευόμενος ἀληθὴς, περὶ τῆς ἐναν- „θρωπήσεως τοῦ σωτῆρος αὐτὸ μεγάλου τὸ ῥη- „τὸν δοκιμάσας καὶ ἀληθὲς ἐπιγνοὺς ἔθηκε λέγων, „ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ ἰακὼβ, καὶ ἄνθρωπος ἐξ ἰσραὴλ, καὶ θραύσει τοὺς ἀρχηγοὺς μωάβ. „

καὶ πάλιν·

„ καὶ πάλιν· ὡς καλοί σου οἱ οἶκοι ἰακὼβ, αἱ- „ σκηναί σου ἰσραὴλ, ὡσεὶ νάπαι σκιάζουσαι, „ καὶ ὡσεὶ παράδεισοι ἐπὶ ποταμῶν, καὶ ὡσεὶ „ σκηναὶ ἃς ἔπηξεν ὁ κύριος, ὡσεὶ κέδροι „ παρ' ὕδατα, ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐκ τοῦ „ σπέρματος αὐτοῦ, καὶ κυριεύσει ἐθνῶν πολ- „ λῶν. καὶ πάλιν ἡσαΐας· πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παι- „ δίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύ- „ ναμιν δαμασκοῦ καὶ τὰ σκῦλα σαμαρείας ἔν- „ αντι βασιλέως ἀσσυρίων. ὅτι μὲν οὖν ἄν- θρωπος φανήσεται, διὰ τούτων προκαταγ- γέλλεται. ὅτι δὲ κύριος τῶν πάντων ἐστὶν ὁ ἐρ- χόμενος, πάλιν προσημαίνουσι λέγοντες· ἰδοὺ „ κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης, καὶ ἥξει „ εἰς αἴγυπτον, καὶ σεισθήσεται τὰ χειροποίητα αἰ- γύπτου. καὶ γὰρ κἀκεῖθεν αὐτὸν ὁ πατὴρ ἀνακα- λεῖ λέγων· ἐξ αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου. οὐ σεσιώπηται δὲ οὐδὲ ὁ τούτου θάνατος· ἀλλὰ καὶ λίαν τηλαυγῶς ἐν ταῖς θείαις σημαίνεται γρα- φαῖς. καὶ γὰρ καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου ὅτι μὴ δι' ἑαυτὸν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς πάντων ἀθανασίας καὶ σωτηρίας ὑπομένει, καὶ τὴν ἰουδαίων ἐπιβου- λὴν, καὶ τὰς εἰς αὐτὸν γινομένας παρ' αὐτῶν ὕ- βρεις οὐκ ἐφοβήθησαν εἰπεῖν, πρὸς τὸ μηδένα αὐτῶν τῶν γινομένων ἀνήκοον εἶναι καὶ πλανηθῆ- „ ναι. φασὶ τοίνυν, ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν καὶ „ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν, ὅτι ἀπέστραπται τὸ „ πρόσωπον αὐτοῦ· ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη· „ οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει· καὶ περὶ ἡ- „ μῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν „ εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ καὶ ἐν κακώσει· „ αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡ- „ μῶν· καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡ- „ μῶν. παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν· τῷ „ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. θαύμαζε τὴν „ τοῦ λόγου φιλανθρωπίαν· ὅτι δι' ἡμᾶς, ἀτιμά- „ ζεται· ἵνα ἡμεῖς ἔντιμοι γενώμεθα· πάντες γάρ „ φησιν ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, ἄνθρωπος „ τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη· καὶ κύριος παρέ- „ δωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν, καὶ αὐτὸς „ διὰ τὸ κεκακῶσθαι, οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα. ὡς „ πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη. καὶ ὡς ἀμνὸς ἐν- „ αντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ „ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ „ ἤρθη ἡ κρίσις αὐτοῦ. εἶτα, ἵνα μή τις αὐτὸν κοινὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ πάθους αὐτὸν ὑπολάβῃ, προ- λαμβάνει τὰς ὑπονοίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ δύναμιν, καὶ τὸ πρὸς ἡμᾶς ἀνόμοιον τῆς φύσεως διηγεῖται ἡ γραφὴ λέ- „ γουσα· τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται· ὅτι „ αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ. ἀπὸ τῶν ἀνο- „ μιῶν τοῦ λαοῦ, ἤχθη εἰς θάνατον. καὶ, δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλου- „ σίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. „ καὶ, κύριος βούλεται καθαρίσαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς πληγῆς. ἀλλ' ἴσως περὶ μὲν τῆς τοῦ θανάτου προφητείας ἀκούσας, ζητεῖς καὶ τὰ περὶ τοῦ σταυροῦ σημαινόμενα μαθεῖν· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο σε- „ σιώπηται· δεδήλωται δὲ καὶ λίαν τηλαυγῶς ἀπὸ τῶν ἁγίων. μωυσῆς γὰρ πρῶτος καὶ με- „ γάλῃ τῇ φωνῇ προαπαγγέλλει λέγων· ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν

Ac rursum: *Quàm pulchra tua domicilia Iacob, conuentus tui Israel vt saltus inumbrantes, & veluti paradisi inter flumina, & vt tabernacula quæ fixit Dominus, vt cedri iuxta aquas, prodibit homo de semine eius, & dominabitur nationibus plurimis.* Rursus Esaias Propheta: *Priusquam puerulus nouerit appellare patrem vel matrem, intercipiet opes Damasci & spolia Samariæ sub oculis regis Assyriorum.* Quoniam igitur homo apparíturus erat, ideo hoc ipsum antea denunciatur. Quod autem omnium sit Dominus is, qui venturus erat: id rursus A præindicant sequentibus verbis: *Ecce Dominus in leui nymbo sedebit, venietque in Ægyptũ, & quassabuntur sculptilia Ægypti.* Nã & Pater illum inde euocat, dicens: *Ex Ægypto vocaui Filium.* Quid? quòd neque mors illius silentio transmittitur, sed admodũ clarè in sacris literis demonstratur. Nam & causam mortis, quòd non sui gratia, sed pro omnium salute & immortalitate eam sustinuerit, insidias præterea Iudæorum, eorúmque in ipsum contumelias, nihil veriti sunt dicere, vt nihil rerum, quæ ad illum B spectant, inauditum & nõ præcognitum esset. Sic enim aiunt: *Homo verberibus affectus, & doctus inferendis infirmitatibus, quandoquidem auersa est facies eius, ignominiosè tractatus est, neque vllo in numero habitus: Ipse peccata nostra feret, & pro nobis excruciabitur, & nos reputauimus illum in labore, verberibus & afflictione. Ipse autẽ vulneratus est propter peccata nostra & languidus redditus est ob iniquitates nostras. Disciplina pacis nostræ in eo, & vibicibus eius sanati sumus.* Admirare Verbi amorem studiumque in homines, quippe qui propter C nos indignè tractetur, vt nos in dignitate & honore essemus. *Omnes enim* (inquiunt) *vt oues deerrauimus, homo in itinere suo deuiauit & Dominus tradidit eum pro peccatis nostris, & ipse in afflictione sua, non aperuit os suum. vt ouis ad mactationem ductus est, & vt agnus coram tondente obmutescens, ita non aperuit os suum in humilitate eius, ipsius iudicium sublatum est.* Deinde, ne quis eum vulgarem hominem ob afflictiones istiusmodi arbitraretur, anteuertit eorum suspiciones, potentiam illius, naturæque eius cum nostra dissimilitudinem recensens his verbis: D *Natiuitatem eius quis enarrabit? quandoquidem tollitur è terra vita eius, propter iniquitates populi ductus est ad mortem.* Et: *Dabo malos pro sepultura eius, & diuites pro morte ipsius: quoniam iniquitatem non fecit, neque inuentus est dolus in ore eius: &, Dominus vult eum purgare à plaga.* Sed fortassis auditis de morte ipsius vaticiniis, requiras cõdiscere, quidnam de cruce apud Prophetas præsignificatũ fuerit: nam de ea quoque tacitum non fuit, sed aperè hoc ipsum à Sanctis declaratũ est. Primus enim E Moyses ingenti voce iam id antea denunciauit, dicens: *Vitam vestram suspensam ante oculos vestros*

vestros videbitis, & non credetis. Rursus, qui post Mosem fuerunt, Prophetæ de hoc eodem denuo protestantur sequentibus verbis: *quemadmodum innocens agnus, qui ducitur ad victimam non cognoui, super me cogitarunt mala, dicẽtes: Agite huc, inuciamus lignum in panem eius, & eradamus eum è terra viuentium.* Ac rursus: *Foderunt manus meas & pedes: & enumerauerunt omnia ossa mea. Diuiserunt sibi vestimenta mea & super vestitum meum miserũt sortem.* Sublimis autem mors & in ligno inflicta, non alia quàm crucis existimari debet. Et in nullo genere mortis perfodiuntur manus & pedes, præterquam in cruce. Cæterum, quòd Saluatoris nostri aduentu, omnes quotquot vbique gentes cœperint Deum cognoscere, ne id quidem sine iudicio reliquerunt: nec de istis rebus silentium in sacris literis fuit. *Erit* (inquit) *radix Iessæ, & qui exurgit ad imperandum gentibus, in eum gentes sperabunt.* Et pauca quidem ista ad fidem rerum dicta sunt, alioqui tota scriptura huiusmodi testimoniorum plena est, refutans Iudæorum incredulitatẽ. Quis (quæso) omnium, quorum mentio fit in sacris historiis Iustorum & sanctorum, tum Patriarcharum, tum Prophetarum, ex sola virgine ortum sui corporis habuit? aut quæ mulier sine viro vnquam suffecit ad hominis procreationẽ? Nónne Abel ex Adam genitus est? Enoch ex Iared? Noe ex Lameth? Abraham ex Thara? Isaac ex Abraham? Iacob ex Isaac? Iudas ex Iacob? Moses & Aaron ex Ameram? Samuel ex Helcana? Dauid ex Iesse? Salomon ex Dauide? Ezechias ex Acha? Iosias ex Amos? Hieremias ex Helchia? Ezechiel ex Muse? Nonne singuli habuere patrem suæ natiuitatis autorem. Quis vnquam ex sola virgine genitus est. Quapropter magna cura à propheta id præiudicatum fuit. Cuius (quæso) natiuitati præcurrit stella in cælo, aut iam natum mundo demonstrauit? Moses certè quum nasceretur, in occulto habitus fuit à parentibus suis: de Dauide vero, fama ne ad vicinos quidẽ peruenit, quippe quem magnus ille Samuel ignorabat, sed percontabatur, an adhuc aliquis esset filius Iessæ. Abraham porrò, non nisi iam magnus, proximis innotuit: At natiuitatis Christi, nõ hominum quispiam, sed stella in cælo vnde Christus descenderat resplendẽs, testis fuit. Quis vnquam ex regibus genitis antequam per ætatem posset patrẽ aut matrem appellare regno potitus est? & trophæa de hostibus erexit? Nonne Dauid iam trigenarius regnum obtinuit? Nonne Salomon adolescens imperium suscepit? Nonne Ioas septuennis ad regnum euectus est? Nonne isto adhuc posterior Iosias circa annum septimum rerum gubernacula suscepit? Atqui isti in hac ætate patrem & matrem appellare poterant. Quis igitur iste est qui propemodum ante genituram sui & regnat & despoliat inimicos? Quis vnquam talis rex fuit, vel in Israel vel in Iuda dicant Iudæi (inquisione facta) in quo

ὑμῶν καὶ οὐ μὴ πιστεύσητε. καὶ οἱ μετ' αὐτὸν δὲ »
προφῆται πάλιν περὶ τούτου μαρτυροῦσι λέγοντες. »
ἐγὼ δὲ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι, »
οὐκ ἔγνων· ἐπ' ἐμὲ ἐλογίσαντο πονηρὸν λογισ- »
μὸν λέγοντες, δεῦτε, καὶ ἐκβάλωμεν ξύλον εἰς »
τὸν ἄρτον αὐτοῦ, καὶ ἐκτρίψωμεν αὐτὸν ἀπὸ γῆς »
ζώντων· καὶ πάλιν, ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πό- »
δας μου· ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου, διεμερί- »
σαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς· καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισ- »
A μόν μου ἔβαλον κλῆρον. θάνατος δὲ μετέωρος »
καὶ ἐν ξύλῳ γινόμενος, οὐκ ἂν ἄλλος εἴη· εἰ μὴ
ὁ σταυρός· ἐν οὐδενὶ γὰρ πάλιν θανάτῳ διορύσσονται
πόδες καὶ χεῖρες, εἰ μὴ ἐν μόνῳ τῷ σταυρῷ.
ἐπειδὴ δὲ τῇ τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίᾳ καὶ πάντα
τὰ ἔθνη πανταχόθεν ἐπιγινώσκειν τὸν θεὸν ἤρ-
ξαντο, οὐδὲ τοῦτο ἀπαρασήμαντον κατέλειψαν.
ἀλλ' ἔστι καὶ περὶ τούτων μνήμη ἐν τοῖς ἁγίοις
γράμμασιν. ἔσται γάρ φησιν ἡ ῥίζα τοῦ ἰεσσαί· »
καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν· ἐπ' αὐτῷ ἔθνη »
B ἐλπιοῦσι. ταῦτα μὲν ὀλίγα πρὸς ἀπόδειξιν τῶν »
γινομένων. πᾶσα δὲ γραφὴ πεπλήρωται διελέγ-
χουσα τὴν ἰουδαίων ἀπιστίαν. τίς γὰρ πώποτε
τῶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ἱστορηθέντων δι-
καίων, καὶ ἁγίων προφητῶν καὶ πατριαρχῶν ἐκ
παρθένου μόνης ἔσχε τὴν τοῦ σώματος γένεσιν; ἢ
τίς γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς, αὐτάρκης γέγονε πρὸς
σύστασιν ἀνθρώπων; οὐκ ἄβελ μὲν ἐξ ἀδὰμ
γέγονεν; ἐνὼχ δὲ ἐκ τοῦ ἰαρέδ; νῶε ἐκ λαμέχ;
καὶ ἀβραὰμ μὲν ἐκ θάῤῥα; ἰσαὰκ δὲ ἐξ ἀβραάμ;
C καὶ ἐξ ἰσαὰκ ἰακώβ; οὐχὶ ἰούδας ἐξ ἰακώβ; καὶ
μωυσῆς καὶ ἀαρὼν ἐξ ἀβραάμ; οὐ σαμουὴλ τοῦ
ἐλκανᾶ γέγονεν; οὐ δαβὶδ τοῦ ἰεσσαί; σολομὼν τοῦ
δαβίδ; οὐκ ἰζεκίας τοῦ ἄχαζ; οὐκ ἰωσίας τοῦ
ἀμώς; οὐχὶ ἱερεμίας τοῦ χελκίου; οὐκ ἰεζεκιὴλ τοῦ
βουζί; οὐχ ἕκαστος ἔσχε πατέρα τὸν τῆς γενέ-
σεως ἀρχηγόν; τίς οὖν ὁ ἐκ παρθένου μόνης γεγο-
νώς; ὅ, τι καὶ λίαν ἐμέλησε τῷ προφήτῃ περὶ τῆς
τούτου σημασίας. τίνος δὲ τῆς γεννήσεως προέ-
δραμεν ἀστὴρ ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὸν γεννηθέντα ἐσήμα-
D νε τῇ οἰκουμένῃ; μωυσῆς μὲν γὰρ γεννώμενος, ἐ-
κρύπτετο ὑπὸ τῶν γονέων· δαβὶδ δὲ, οὐδὲ τοῖς ἐκ
γειτόνων ἠκούσθη, ὅπου γε οὐδὲ ὁ μέγας σαμουὴλ
αὐτὸν ἐγίνωσκεν· ἀλλ' ἐπυνθάνετο εἰ ἔτι ἄλλος
ἐστὶν υἱὸς τῷ ἰεσσαί. ἀβραὰμ δὲ λοιπὸν γεγονὼς
μέγας ἐγνώσθη τοῖς ἐγγύς. τῆς δὲ τῆς χρι-
στοῦ γεννήσεως μάρτυς, οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλ'
ἀστὴρ φαινόμενος ἦν ἐν οὐρανῷ, ὅθεν καὶ κα-
τέβαινεν. τίς δὲ πώποτε τῶν γινομένων βασι-
λέων πρὶν ἰσχύσαι καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα ἐ-
E βασίλευσεν καὶ τρόπαια κατὰ τῶν ἐχθρῶν
εἴληφεν; οὐ δαβὶδ τριακονταετὴς ἐβασίλευ-
σε; καὶ σολομὼν νέος γεγονὼς ἐβασίλευσεν; οὐκ
ἰωὰς ἐτῶν ἑπτὰ γινόμενος, ἐπὶ τὴν βασι-
λείαν παρῆλθε; καὶ ὁ ἔτι κατωτέρω ἰωσίας
ἔτη γεγονὼς ἑπτὰ τῆς ἀρχῆς ἀντελάβετο; ἀλλὰ καὶ ὅμως οὗτοι ταύτην ἄγοντες τὴν ἡλικίαν, ἴ-
σχυον καλεῖν πατέρα καὶ μητέρα. τίς οὖν ἄρα ἐστὶν ὁ σχεδὸν πρὶν γενέσεως βασιλεύων, καὶ σκυ-
λεύων τοὺς ἐχθρούς; τίς δὲ τοιοῦτος γέγονε βασιλεὺς ἐν τῷ ἰσραὴλ καὶ ἐν τῷ ἰούδᾳ, λεγέτωσαν ἰουδαῖοι
διερευνήσαντες,

οἱ διεσδυνήσαντες, ἐφ᾽ ὃν τὰ ἔθνη πάντα τὴν ἐλπίδα τέθειται καὶ εἰρήνην ἔχει; καὶ οὐ μᾶλλον ἠναντιοῦτο πανταχόθεν αὐτοῖς; ἕως γὰρ συνειστήκει Ἱερουσαλήμ, πόλεμος ἦν ἄσπονδος αὐτοῖς, καὶ ἐμάχοντο πάντες πρὸς τὸν Ἰσραήλ· Ἀσσύριοι μὲν θλίβοντες, Αἰγύπτιοι δὲ διώκοντες, Βαβυλώνιοι δὲ ἐπιβαίνοντες· καὶ τό γε θαυμαστόν, ὅτι καὶ Σύρους τοὺς ἐγγείτονας ἀντιπολεμοῦντας εἶχον αὐτοῖς. ἢ οὐχὶ Δαβὶδ τοὺς ἐν Μωὰβ ἐπολέμει; καὶ τοὺς Σύρους ἐξέκοπτεν; Ἰωσίας τοὺς πλησίον ἐφυλάττετο; καὶ Ἐζεκίας ἐδειλία τὴν ἀλαζονείαν τοῦ Σενναχηρείμ; καὶ Μωυσεῖ ὁ Ἀμαλὴκ ἐστρατεύετο; καὶ οἱ Ἀμορραῖοι ἠναντιοῦντο Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ναυῆ, οἱ τὴν Ἱεριχὼ κατοικοῦντες ἀντιπαρετάσσοντο; καὶ ὅλον ἄσπονδος ἦν τοῖς ἔθνεσι πρὸς τὸν Ἰσραὴλ τὰ τῆς φιλίας; τίς οὖν ἐστιν εἰς ὃν τὰ ἔθνη τὴν ἐλπίδα ἕξεται, ἄξιον ἰδεῖν. εἶναι γὰρ δεῖ. ἐπεὶ καὶ τὸν προφήτην ἀδύνατον ψεύσασθαι. τίνι δὲ τῶν ἁγίων προφητῶν ἢ τῶν ἄνωθεν πατριαρχῶν ὁ θάνατος ἐν σταυρῷ γέγονεν, ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας; ἢ τίς ἐτραυματίσθη καὶ ἀνῃρέθη ὑπὲρ τῆς πάντων ὑγείας; τίς δὲ τῶν δικαίων ἢ τῶν βασιλέων κατῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, καὶ τῇ τούτου καθόδῳ τὰ τῶν Αἰγυπτίων εἴδωλα πέπτωκεν; Ἀβραὰμ μὲν γὰρ κατῆλθεν, ἀλλὰ πάλιν ἡ εἰδωλολατρεία κατὰ πάντων ἐπεκράτησε. Μωυσῆς ἐκεῖ γεγέννηται, καὶ οὐδὲν ἧττον ἦν ἐκεῖ ἡ τῶν πεπλανημένων θρησκεία. τίς δὲ τῶν ἐν τῇ γραφῇ μαρτυρουμένων διωρύχθη τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἢ ὅλως ἐπὶ ξύλου κεκρέμασται καὶ σταυρῷ τετελείωται ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας; Ἀβραὰμ μὲν γὰρ ἐπὶ κλίνης ἐκλείπων ἀπέθανεν, Ἰσαὰκ δὲ καὶ Ἰακὼβ, καὶ αὐτοὶ ἐξάραντες ἐπὶ κλίνης τοὺς πόδας ἀπέθανον. Μωυσῆς καὶ Ἀαρὼν ἐν τῷ ὄρει, Δαβὶδ ἐν τῷ οἴκῳ τετελεύτηκεν, οὐδεμίαν ἐπιβουλὴν ὑπὸ τῶν λαῶν παθών. εἰ δὲ καὶ ἐζητήθη ὑπὸ Σαοὺλ, ἀλλ᾽ ἀβλαβὴς ἐσώζετο. Ἡσαΐας ἐπρίσθη μέν, ἀλλ᾽ οὐκ ἐπὶ ξύλου κεκρέμασται. Ἱερεμίας ὑβρίσθη· ἀλλ᾽ οὐ καταγνωσθεὶς ἀπέθανεν. Ἰεζεκιὴλ ἔπαθεν. ἀλλ᾽ οὐχ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ· ἀλλὰ τὰ ἐσόμενα κατὰ τοῦ λαοῦ σημαίνων. ἔπειτα οὗτοι καὶ πάσχοντες, ἄνθρωποι ἦσαν ὅμοιοι καὶ πάντες κατὰ τὴν τῆς φύσεως ὁμοιότητα. ὁ δὲ σημαινόμενος ἐκ τῶν γραφῶν ὑπὲρ πάντων πάσχειν, οὐχ ἁπλῶς ἄνθρωπος· ἀλλὰ ζωὴ πάντων λέγεται, κἂν ὅμοιος κατὰ τὴν φύσιν
„ τοῖς ἀνθρώποις ἐτύγχανε. ὄψεσθε γάρ φησι
„ τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν
„ ὀφθαλμῶν ὑμῶν, καὶ τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διη-
„ γήσεται; πάντων μὲν γὰρ τῶν ἁγίων τὴν γενεάν τις μαθὼν, δύναται ἄνωθεν διηγήσασθαι τίς καὶ πόθεν ἕκαστος γέγονε· τοῦ δὲ τυγχάνοντος ζωῆς, ἀδιήγητον τὴν γενεὰν οἱ θεῖοι σημαίνουσι λόγοι. τίς οὖν ἐστι περὶ οὗ ταῦτα λέγουσιν αἱ θεῖαι γραφαί; ἢ τίς τηλικοῦτος, ὡς καὶ τοὺς προφήτας περὶ αὐτοῦ τοσαῦτα προκαταγγέλλειν; ἀλλὰ γὰρ οὐδεὶς ἄλλος ἐν ταῖς γραφαῖς δείκνυται πλὴν τοῦ κοινοῦ σωτῆρος τοῦ θεοῦ λόγου τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

οὗτος

in quo spem suam omnes gentes cōstituerunt? ac pacem tenuere? ac non potius vndecunque in illos aduersæ infensæque fuere? Quandiu enim stetit Hierusalem, bellum irreconciliabile illis fuit, pugnatúmque ab omnibus contra Israel, Assyriis quidem affligentibus, persequentibus verò Ægyptiis, Babyloniis inuadentibus. Et quod magis admirere, Syros contermінos hostes aduersus se belligerantes habuerunt. Nonne Dauid contra Moabitas bellum gessit? Syros excidit?
A Iosias sibi à vicinis cauit? Ezechias extimuit arrogantiam Senacherib, cōtra Mosen Amalechus copias eduxit? Amorrhæi Iesu Naue infesti fuerunt, qui Hierico incolebant, contra eum in acie steterunt? & prorsus nulla amicitiæ fœdera gentibus cum Israele intercedere potuerunt? Quis igitur sit in quo gētes suam spem collocauerint, operæpretium est dispicere. Necesse est enim vt is extiterit, quandoquidem fas non est Prophetas mentiri. Cui (quæso) Sanctorū Prophetarum aut retro Patriarcharum, mori in cruce accidit
B pro omnium salute? Aut quis saucius factus & sublatus est ad omnium sanitatem? Quis iustorum aut regum in Ægyptum descendit, & eius descensu idola in Ægypto ceciderunt? Abraham descendit, nihilo tamē minus idololatria vbiq; viguit. Natus est ibi Moses, æque tamen illic hæsit religionis error. Quis omnium de quo scriptura testimonium præbet, pedibus ac manibus confossus est? aut in ligno pependit, & cruce cōfectus fuit pro omniū salute? Abraham enim in lecto extinctus est. Isaac item & Iacob porrectis in lecto pedibus mortem obie-
C re. Moses & Aaron in montibus, Dauid vero domi suæ vitam deposuit, nihil mali à suis popularibus passus. Nam etsi à Saul ad necem requisitus fuerat, tamen citra noxam euasit. Esaias quidem serra dissectus est, attamen in ligno suspensus non fuit. Hieremias contumeliose habitus est, sed non comdemnatus periit. EZechiel quidem passus est, at non pro populo, sed quia euētura populo prædicabat. Quinimo, qui hæc passi sunt, homines fuere, quales & nos omnes sumus pro similitudine ratione-
D que humanæ naturæ. Ille autem, quē scripturæ indicant pro omnibus passurum, non simpliciter homo, sed vita omnium dicitur, tametsi ratione naturæ similis esset cæteris hominibus. *Videbitis (inquit) vitam vestram suspensam coram oculis vestris. Et Natiuitatem eius quis enarrabit?* Omnium Sanctorum natiuitatem poteris addiscere ex narratione scripturę, ab ipsa vsq; origine, qui & à quibus ortum trahant: at eius qui vita est, inenarrabilem esse eius natiuitatem diuinæ literæ produnt. Quis igitur est ille, de
E quo sacræ literæ pronunciant? aut quis denique tātus, vt & Prophetæ talia de ipso pronunciēt? nullus certè istiusmodi in scripturis reperitur, præter communē omnium Saluatorem, Dei verbū Dominū nostrum Iesum Christum.

Hic

Hic enim est, qui ex virgine prodiit & vt homo in terris apparuit, cuiusq; inenarrabilis secundum carnem natiuitas censetur. Non enim est, qui patrem eius carnalem dicat, quum non è viro, sed ex virgine sola, corpus eius ortũ trahat. Quemadmodum igitur de Dauide, Mose, cæterisque Patriarchis in describẽda stirpe patrem allegare licet: ita non possis patrem carnalem Christo assignare. Hic enim est, qui à stella voluit suam genituram indicari: quippe cõueniebat, Verbum cælitus delapsum, in cælo quoque sui indicia & notas habere. Conueniebat Regem naturæ in lucem prodeuntem, ab vniuerso orbe clarũm manifestumque reddi. Certè quum in Iudæa nasceretur, Persę adoratum venere. Hic est, qui antequam inhumana specie appareret, de aduersariis dæmonibus, victoriã: & de idololatria, triumphum reportauit. Nam quotquot vbique sunt gentes eiurantes patrium ritum & idolorum impietatem, suam iam in Christum spem constituunt, eique sua nomina dant, vt etiam vel ipsis oculis deprehendere licet. Alioqui Ægyptiorum superstitio non quieuisset, nisi Dominus omnium, in corpore quasi in nube vectus, eò descendisset, & idolorum errores compescuisset, omnes in se, & per se ad patrem transferens. Hic est qui crucifixus, cœlũ & rerum naturam, illósque ipsos, qui ipsum occidere crucifixores, testes habuit. Huius morte omnium salus comparata est, & natura rerũ liberata. Hic est omnium vita, qui vt ouis pro omnium salute, vicarium succedaneumq; suum corpus in mortem tradidit, etiamsi Iudæi nõ credant. Quod si ista non sufficiunt, saltem quod reliquum est suis ipsorum oraculis credant, de quo (quæso) loquuntur Prophetæ? *Manifestus redditus sum illis qui me non quærunt, inuentusque ab his, qui de me non percontabantur. Ecce, ego sum, dicam gentibus, quæ nõ inuocauerunt nomen meum, expandi manus meas ad populum incredulum & contradicentem.* Quis igitur is est, qui ita manifestus redditus est? (nã ita ex Iudæis sciscitari licet) Si Propheta quispiam est, dicant: quando occultatus fuit, vt postea manifestus redderetur? Aut quis denique est iste Propheta, qui ex obscuro, manifestus est factus manusque suas in cruce expandit? Iustorum certe nullus, sed solus ille Dei Sermo, natura quidem incorporeus, sed tamen propter nos in corpore apparens, & pro nobis supplicium ferens. Quòd si ne istud quidem illis satis est, saltem ex aliis pudefiant, quum tam euidentia documenta intueantur. Ait enim scriptura: *Corroboremini manus remissæ, & genua dissoluta: consolemini animo, qui modicæ fidei estis: corroboremini, & ne timueritis, ecce ego Dominus vester, iudicium retribuens, ipse veniet & seruabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum & aures surdorũ audient. Tunc saliet veluti ceruus) claudus, & expedita erit lingua balborum.*

Tale

οὗτος γάρ ἐστιν ὁ ἐκ παρθένου προελθὼν καὶ ἄνθρωπος ἐπὶ γῆς φανείς, καὶ ἀδιήγητον ἔχων τὴν κατὰ σάρκα γενεάν. οὐ γάρ ἐστιν ὃς δύναται τὸν κατὰ σάρκα πατέρα τούτου λέγειν, οὐκ ὄντος τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐξ ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ παρθένου μόνης. ὥσπερ οὖν τοῦ Δαβὶδ, καὶ Μωυσέως καὶ πάντων τῶν πατριαρχῶν τοὺς πατέρας τις γενεαλογεῖν δύναται. οὕτως οὐδεὶς δύναται τὴν κατὰ σάρκα γενεὰν τοῦ σωτῆρος ἐξ ἀνδρὸς διηγήσασθαι. A οὗτός ἐστιν ὁ καὶ τὸν ἀστέρα σημαίνειν τὴν τοῦ σώματος γένεσιν ποιήσας. ἔδει γὰρ ἀπὸ οὐρανοῦ κατερχόμενον τὸν λόγον, ἐξ οὐρανοῦ καὶ τὴν σημασίαν ἔχειν, καὶ ἔδει τὸν τῆς κτίσεως βασιλέα προερχόμενον, ἐμφανῶς ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως γινώσκεσθαι. ἀμέλει ἐν ἰουδαίᾳ ἐγεννᾶτο, καὶ οἱ ἀπὸ περσίδος ἤρχοντο προσκυνῆσαι αὐτῷ. οὗτός ἐστιν ὁ καὶ πρὶν τῆς σωματικῆς ἐπιφανείας λαβὼν τὴν κατὰ τῶν ἀντικειμένων δαιμόνων νίκην, καὶ τὰ τῆς B εἰδωλολατρείας τρόπαια. πάντες γοῦν πανταχόθεν οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐξομνύμενοι τὴν πάτριον συνήθειαν καὶ τὴν εἰδώλων ἀθεότητα, πρὸς τὸν χριστὸν λοιπὸν τὴν ἐλπίδα τίθενται καὶ αὐτῷ καταγράφουσιν ἑαυτοὺς, ὡς καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἔξεστιν ἰδεῖν τὸ τοιοῦτο. οὐδὲ γὰρ ἄλλοτε ἡ τῶν αἰγυπτίων ἀθεότης πέπαυται, εἰ μὴ ὅτε κύριος τοῦ παντὸς, ὡς ἐπὶ νεφέλης ἐποχούμενος τῷ σώματι κατῆλθεν ἐκεῖ, καὶ τὴν τῶν εἰδώλων κατήργησεν πλάνην, πάντας δὲ εἰς ἑαυτὸν, καὶ C δι' ἑαυτοῦ, πρὸς τὸν πατέρα μετήνεγκεν. οὗτός ἐστιν ὁ σταυρωθεὶς ἐπὶ μάρτυρι τῷ ἡλίῳ καὶ τῇ κτίσει, καὶ τοῖς αὐτῷ τὸν θάνατον προσαγαγοῦσι· καὶ τῷ τούτου τοῦ θανάτου τρόπῳ ἡ σωτηρία πᾶσι γέγονε, καὶ ἡ κτίσις πᾶσα λελύτρωται. οὗτός ἐστιν ἡ πάντων ζωὴ· καὶ ὁ, ὡς πρόβατον ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας, ἀντίψυχον τὸ ἑαυτοῦ σῶμα εἰς θάνατον παραδοὺς, κἂν ἰουδαῖοι μὴ πιστεύωσιν. εἰ γὰρ μὴ αὐτάρκη νομίζουσι ταῦτα, κἂν ἐξ ἑτέρων πειθέσθωσαν ἀφ' D ὧν αὐτοὶ πάλιν ἔχουσι λογίων. περὶ τίνος γὰρ λέγουσιν οἱ προφῆται; ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν, εἶπα, ἰδοὺ εἰμι τῷ ἔθνει οἳ οὐκ ἐκάλεσάν μου τὸ ὄνομα, ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα. τίς οὖν ἐστιν ὁ ἐμφανὴς γενόμενος; (εἴποι τις πρὸς ἰουδαίους,) εἰ μὲν γὰρ ὁ προφήτης ἐστὶ, λεγέτωσαν πότ' ἐκρύπτετο, ἵνα καὶ ὕστερον φανῇ; ποῖος δὲ οὗτός ἐστιν ὁ E προφήτης ὁ καὶ ἐμφανὴς ἐξ ἀφανῶν γενόμενος, καὶ τὰς χεῖρας ἐκπετάσας ἐπὶ τοῦ σταυροῦ; τῶν μὲν οὖν δικαίων οὐδεὶς, μόνος δὲ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ὁ ἀσώματος ὢν τὴν φύσιν καὶ δι' ἡμᾶς τῷ σώματι φανεὶς, καὶ ὑπὲρ πάντων παθών. ἢ εἰ μηδὲ τοῦτο αὔταρκες αὐτοῖς, κἂν ἐξ ἑτέρων δυσωπείσθωσαν· οὕτως ἐναργῆ τὸν ἔλεγχον ὁρῶντες, φησὶ γὰρ ἡ γραφή· ἰσχύσατε χεῖρες ἀνειμέναι. καὶ γόνατα παραλελυμένα, παρακαλέσατε οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ, ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε ἰδοὺ ὁ θεὸς ἡμῶν κρίσιν ἀνταποδίδωσιν, αὐτὸς ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς. τότε ἀνοιχθήσονται οἱ ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν ἀκούσονται, τότε ἁλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων.

τί τοίνυν

τί τοίνυν καὶ περὶ τούτου δύνανται λέγειν, ἢ πῶς ὅλως καὶ πρὸς τοῦτο τολμῶσιν ἀποβλέπειν; ἡ μὲν γὰρ προφητεία θεὸν ἐπιδημεῖν σημαίνει, τὰ δὲ σημεῖα καὶ τὸν χρόνον τῆς παρουσίας γνωρίζει, τότε γὰρ γνωρίζει, τυφλοὺς ἀναβλέπειν, καὶ χωλοὺς περιπατεῖν, καὶ κωφοὺς ἀκούειν, καὶ τρανοῦσθαι μογιλάλων τὴν γλῶσσαν, ἐπὶ τῇ γινομένῃ θείᾳ παρουσίᾳ λέγουσι· πότε τοίνυν γέγονε τοιαῦτα σημεῖα ἐν τῷ Ἰσραήλ; ἢ ποῦ τοιοῦτον γέγονεν ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, λεγέτωσαν. λεπρὸς ἐκαθαρίσθη νεεμάν, ἀλλ᾽ οὐ κωφὸς ἤκουσεν, οὐδὲ χωλὸς περιεπάτησε. νεκρὸν ἤγειρεν ἠλίας καὶ ἐλισσαῖος· ἀλλ᾽ οὐκ ἐκ γενετῆς ἀνέβλεψε τυφλός. μέγα μὲν γὰρ καὶ τὸ, νεκρὸν ἐγεῖραι ἀληθῶς, ἀλλ᾽ οὐ τοιοῦτον ὁποῖον τὸ παρὰ τοῦ Σωτῆρος θαῦμα. πλὴν εἰ τὸ περὶ τοῦ λεπροῦ καὶ τοῦ νεκροῦ τῆς χήρας οὐ σεσιώπηκεν ἡ γραφὴ, πάντως εἰ ἐγεγόνει καὶ χωλὸν περιπατεῖν καὶ τυφλὸν ἀναβλέπειν, οὐκ ἂν παρῆκε καὶ ταῦτα δηλῶσαι ὁ λόγος. ἐπειδὴ δὲ σεσιώπηται ἐν ταῖς γραφαῖς, δῆλόν ἐστι μὴ γεγενῆσθαι ταῦτα πρότερον. πότε οὖν γέγονε ταῦτα, εἰ μὴ ὅτε αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἐν σώματι παραγέγονε; πότε δὲ παραγέγονεν, εἰ μὴ ὅτε χωλοὶ περιεπάτησαν, καὶ μογιλάλοι ἐτρανώθησαν, καὶ κωφοὶ ἤκουσαν, καὶ τυφλοὶ ἐκ γενετῆς ἀνέβλεψαν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οἱ τότε θεωροῦντες ἰουδαῖοι ἔλεγον, ὡς οὐκ ἄλλοτε ταῦτα γινόμενα ἀκούσαντες,
„ ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη ὅτι ἀνέῳξέ τις ὀφθαλ-
„ μοὺς τυφλοῦ γεγεννημένου, εἰ μὴ ἦν οὗτος παρὰ
„ τοῦ θεοῦ, ἠδύνατο ποιεῖν οὐδέν· ἀλλ᾽ ἴσως μὴ δυ-
„ νάμενοι καὶ αὐτοὶ πρὸς τὰ φανερὰ διαμάχεσθαι, οὐκ ἀρνήσονται μὲν τὰ γεγραμμένα, προσδοκᾶν δὲ ταῦτα καὶ μηδέπω παραγεγενῆσθαι τὸν θεὸν λόγον διαβεβαιώσονται, τοῦτο γὰρ ἄνω καὶ κάτω θρυλλοῦντες, οὐκ ἐρυθριῶσιν ἀναιδευόμενοι πρὸς τὰ φανερά· ἀλλὰ περὶ τούτου καὶ πρὸ πάντων μᾶλλον ἐλεγχθήσονται, οὐ παρ᾽ ἡμῶν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ σοφωτάτου Δανιὴλ, σημαίνοντος καὶ τὸν παρόντα καιρὸν, καὶ τὴν θείαν τοῦ σωτῆ-
„ ρος ἐπιδημίαν, λέγοντος, ἑβδομήκοντα ἑβ-
„ δομάδες συνετμήθησαν ἐπὶ τὸν λαόν σου καὶ ἐπὶ
„ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν τοῦ συντελεσθῆναι ἁμαρ-
„ τίαν, καὶ τοῦ σφραγισθῆναι ἁμαρτίας, καὶ
„ ἀπαλεῖψαι τὰς ἀδικίας, καὶ τοῦ ἐξιλάσασθαι τὰς
„ ἀδικίας, τοῦ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώνιον, καὶ
„ τοῦ σφραγίσαι ὅρασιν καὶ προφήτην, καὶ τοῦ χρῖ-
„ σαι ἅγιον ἁγίων, καὶ γνώσεις καὶ συνήσεις ἀπὸ
„ ἐξόδου λόγου τοῦ ἀποκριθῆναι, καὶ τοῦ οἰκοδομῆ-
„ σαι Ἱερουσαλὴμ, ἕως χριστοῦ ἡγουμένου. ἴσως ἐπὶ τοῖς ἄλλοις κἂν προφάσεις εὑρίσκειν δύνανται, καὶ εἰς μέλλοντα χρόνον ἀναβάλλεσθαι τὰ γεγραμμένα, τί δὲ πρὸς ταῦτα λέγειν ἢ ὅλως ἀντωπῆσαι δύνανται; ὅπουγε καὶ ὁ χριστὸς σημαίνεται, καὶ ὁ χριόμενος οὐκ ἄνθρωπος ἁπλῶς, ἀλλ᾽ ἅγιος ἁγίων εἶναι καταγγέλλεται, καὶ ἕως τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἱερουσαλὴμ συνίστασθαι, καὶ λοιπὸν παύεται προφήτης καὶ ὅρασις ἐν τῷ ἰσραήλ· ἐχρίσθη πάλαι δαβὶδ καὶ σολομὼν καὶ ἐζεκίας, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἱερουσαλὴμ καὶ ὁ τόπος συνειστήκει, καὶ προφῆται προεφήτευον.

γὰρ

Tale quid de quónam (quæſo) poterint allegare? aut quomodo denique audent contra iſta vel oculos attollere? Siquidem prophetia, Deum aduenturum ſignificat: & ſigna eius præſentiæ tempus oſtendunt. Ac in aduentu eius futurum eſſe, vt cæci videant, claudi ambulent, ſurdi auſcultent, balbi expeditam linguam habeant, præuio denunciatu indicauerũt. Quando igitur talia ſigna contigerunt in Iſrael? aut vbi ſimile quippiam in Iudæa accidit? doceant.
A Naaman leproſus emundatus eſt, ſed ſurdus non audiit, aut claudus ambulauit. Mortuum excitarunt Helias & Heliſæus, ſed non is qui natura cæcus fuit, per eos viſum recepit. Magnum quidem profectò, mortuum reuerà excitare. Cæterum id non tale miraculum, quale Saluatoris noſtri. Atqui de lepra, de mortuo, de claudo non tacuiſſet ſcriptura, maximè ſi accidiſſet aut claudum obambulare, aut cæcum viſum recipere. Nequaquam hęc indicare prætermiſiſſent ſacræ literę. Quoniam igitur, tacitũ eſt de ea re in ſcripturis, certum eſt ea prius
B non eueniſſe. Quando igitur iſta acciderunt, niſi quando ipſe Dei Sermo in corpore fuit? Quando autem adfuit, niſi cum contigit claudos ambulare, linguã balborum expediri, ſurdos audire, cæcos à partu viſum recipere: ideoque eius temporis Iudæi hæc videntes, in hæc verba proruperunt, vtpote qui non aliũde hæc fieri audierunt: *Nunquam talis ſurrexit in Iſrael, Ab æuo auditum non eſt quòd quiſpiam aperuerit oculos à partu cæci, Niſi hic eſſet à Deo, non poſſet quippiam tale facere.* Sed fortaſſe ipſi, quia contra
C manifeſta repugnare non valent, non inficiabuntur hæc ſcripta eſſe, ſed tamen expectatione illa ſuſpendenda eſſe, ac nondum Dei Verbum adueniſſe, confirmabunt. Hæc ſurſum deorſumque iactitantes, nihil verentur in re manifeſtaria frontem perfricare, ſed hic citius quàm vſquam alibi conuincentur, non quidem à nobis, ſed ab ipſo ſapientiſſimo Daniele, qui certum tẽpus & aduentum Saluatoris noſtri deſcribit, his verbis: *Septuaginta hebdomadæ in compendium redactæ ſunt ſuper populo tuo, & ciuitate ſancta, vt conſummetur peccatum, & obſi-*
D *gnetur prauitas, ac deleantur iniuſtitiæ, & placentur iniquitates, vt adducatur iuſtitia ſempiterna, vt obſignetur viſio & prophetia, vt inungatur Sanctus Sanctorum: & cognoſces & intelliges ex euentu Verborum, vt diſcernatur & ædificetur Hieruſalem vſque ad Chriſtum ducem.* Forſitan alibi prætextus inuenerint, quibus ea, quæ vt iam acta in ſcripturis comprehenſa ſunt, in futurum adhuc tempus reiiciant: ſed aduerſus hanc ſententiam, quænam verba in aduerſum opponere, aut quos oculos auſint attollere? vbi &
E Chriſtus ille vnctus exprimitur, & is qui inungitur, non homo ſimpliciter, ſed Sanctus Sanctorum eſſe deprædicatur: & vſque ad aduentum eius Hieruſalem ſtaturam, poſtmodum deſituram viſionem & prophetiam in Iſrael. Vncti ſunt olim Dauid, Salomon, Ezechias, ſed tamen Hieruſalem & locus etiam tum conſiſtebat: & Prophetæ prophetabant,

Gad, Asaph, Nathan, cæterique, qui post hos vixerunt, Esaias, Ozee, Amos, ac cæteri omnes. Qui quidem, quod erant, Sancti appellati sunt, sed nequaquam Sācti Sanctorum. Quod si mihi captiuitatem obiiciant, atque ideo negent Hierusalem constitisse, recte, sed quidmihi isthic, super Prophetis responderint? Siquidem olim deducto Babylonem populo, erant illic Daniel & Hieremias, vaticinabātur Ezechiel, Aggeus, & Zacharias. Nugas igitur agūt Iudęi, quum tempus iam præsens in futurum reiiciunt. Quando enim desiit prophetia aut visio in Israel, nisi quum Sanctus Sanctorum Christus aduenerat? Signum est hoc & ingens documentum de Christi aduentu, quod Hierusalem non amplius consistit, neque Prophetæ excitantur, neque visio illis reuelatur, & iure quidem optimo: adueniente enim eo qui designabatur, quid opus fuit rebus significantibus? & præsente veritate, quid amplius opus fuit vmbra? Nam ob hoc ipsum & eousque præuaticinabantur, donec ipsissima iustitia, & is qui omnium peccata redempturus erat, superueniret: eáque de causa & Hierusalem vsque in id tempus stetit, vt ibi interim præmeditarentur veritatis speciem. Præsente igitur Sancto Sanctorum, merito obsignata est, & visio, & prophetia, & regnum Hierosolimitanum desiit. Tandiu enim vngebantur apud eos reges, donec vngeretur Sāctus Sanctorum. Ac Moses quoq; eodem spacio regnum Iudæorum circumscribit, idque huiusmodi vaticinio: *Non deficiet princeps ex Iuda neque de fœmoribus Iacob, donec venerint ea quæ reposita sunt, & ipse est expectatio Gentium*. Vnde & ipse Saluator clamat dicens: *Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem prophetauerunt*. Si igitur vel nunc vllus est apud Iudæos aut rex, aut Propheta, aut visio: recte inficiantur aduenisse Christum: Sin autem neque rex, neque vlla prophetia superest, sed obsignata est in posterum & omnis prophetia & ciuitas & templum capta: quorsum ista impietas & tergiuersatio, vt quum ista ipsa facta videant, autorem qui hæc fecit Christum negent? Aut quur, quum gentiles videant relinquere sua idola, & in Deum Israel per Christum habere spem, repudiant Christum, eumque quantum ad carnem attinet, ex radice Iessæa oriundum, & iam regno potitum? Si enim gentes alium colerent Deum, ac non Deum Abrahæ, Isaac, & Iacob, aut si non Deum Moisis agnoscerent, recte iterum causificarentur, Deum non venisse: at quum Mosem, qui legem dedit, & Deum Abrahamo promissum, atque hunc eius sermonē, quem aspernati sunt Iudæi, hunc ipsum gentes venerentur, quur non agnoscunt? vel potius, quur sponte cæcutiunt? ac non vident eū qui prædiuinatus fuit à scripturis, orbi terrarum illuxisse, & apparuisse corporaliter, quemadmodum scriptura dicit: *Dominus Deus illuxit nobis*. Ac rursus: *Emisit Verbum suum & sanauit eos*, Et iterum. *Non legatus, non nuncius, sed ipse Dominus seruauit nos.*

Γάδ, καὶ Ἀσὰφ καὶ Νάθαν, καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς Ἡσαΐας καὶ Ὠσηὲ, καὶ Ἀμὼς, καὶ ἄλλοι. ἔπειτα καὶ αὐτοὶ οἱ χρισθέντες, ἄνθρωποι ἅγιοι καὶ οὐχ ἅγιοι ἁγίων ἐκλήθησαν· ἀλλ' ἐὰν τὴν αἰχμαλωσίαν προβάλλωνται, καὶ διὰ ταύτην μὴ εἶναι λέγωσι τὴν Ἱερουσαλὴμ, τί καὶ περὶ τῶν προφητῶν ἂν εἴποιεν; καὶ γὰρ πάλαι καταβαίνοντος τοῦ λαοῦ εἰς Βαβυλῶνα, ἦσαν ἐκεῖ Δανιὴλ καὶ Ἱερεμίας, προεφήτευον δὲ Ἰεζεκιὴλ καὶ Ἀγγαῖος καὶ Ζαχαρίας. οὐκοῦν μυ-
A θολογοῦσιν ἰουδαῖοι καὶ παρόντα τὸν νῦν καιρὸν ὑπερτίθενται. πότε γὰρ ἐπαύσατο προφήτης ἢ ὅρασις ἐν τῇ ἱερουσαλὴμ, εἰ μὴ ὅτε ὁ ἅγιος τῶν ἁγίων χριστὸς παρεγένετο. σημεῖον γὰρ καὶ μέγα γνώρισμα τῆς τοῦ θεοῦ λόγου παρουσίας, τὸ μηκέτι μήτε τὴν ἱερουσαλὴμ ἑστάναι, μήτε προφήτην ἐγερθῆναι, μήτε ὅρασιν ἀποκαλύπτεσθαι τούτοις καὶ μάλα εἰκότως. ἐλθόντος γὰρ τοῦ σημαινομένου, τίς ἔτι χρεία τῶν σημαινόντων ἦν; καὶ παρούσης τῆς ἀληθείας, τίς ἔτι χρεία τῆς σκιᾶς ἦν; διὰ τοῦτο γὰρ καὶ
B προεφήτευον· ἕως ἂν ἔλθῃ ἡ αὐτοδικαιοσύνη καὶ ὁ λυτρούμενος τὰς ἁπάντων ἁμαρτίας. διὰ τοῦτο καὶ ἱερουσαλὴμ ἐπὶ τοσοῦτον συνειστήκει, ἵν' ἐκεῖ προμελετῶσι τῆς ἀληθείας τοὺς τύπους. παρόντος τοίνυν τοῦ ἁγίου τῶν ἁγίων, εἰκότως ἐσφραγίσθη καὶ ὅρασις καὶ προφητεία, καὶ ἡ τῆς ἱερουσαλὴμ βασιλεία πέπαυται. ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ ἐχρίοντο παρ' αὐτοῖς βασιλεῖς, ἕως ἂν ἐχρίσθη ὁ ἅγιος τῶν ἁγίων, καὶ Μωυσῆς δὲ, ἕως αὐτοῦ τὴν ἰουδαίων ἵ-
C στασθαι βασιλείαν προφητεύει λέγων, οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ ἰούδα καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν· ὅθεν καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἐβόα λέγων, ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται μέχρι ἰωάννου προεφήτευσαν. εἰ μὲν οὖν ἔστι παρὰ ἰουδαίοις νῦν βασιλεὺς, ἢ προφήτης, ἢ ὅρασις, καλῶς ἀρνοῦνται τὸν ἐλθόντα χριστόν. εἰ δὲ μήτε βασιλεὺς, μήτε ὅρασις· ἀλλ' ἐσφράγισται λοιπὸν καὶ πᾶσα προφητεία καὶ ἡ πόλις καὶ ὁ
D ναὸς ἑάλω· τί ἐπὶ τοσοῦτον ἀσεβοῦσι, καὶ παραβαίνουσιν, ὥστε τὰ μὲν γινόμενα ὁρᾶν· τὸν δὲ ταῦτα πεποιηκότα χριστὸν ἀρνεῖσθαι; τί δὲ καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν θεωροῦντες καταλιμπάνοντας τὰ εἴδωλα, καὶ ἐπὶ τὸν θεὸν ἰσραὴλ διὰ τοῦ χριστοῦ ἔχοντας τὴν ἐλπίδα, ἀρνοῦνται τὸν ἐκ τῆς ῥίζης ἰεσσαὶ κατὰ σάρκα γινόμενον χριστὸν, καὶ βασιλεύοντα λοιπόν; εἰ μὲν γὰρ ἄλλον ἐθρήσκευον τὰ ἔθνη θεόν· ἀλλὰ μὴ τὸν θεὸν ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ ἰακὼβ καὶ μωυσέως ὡμολόγουν, καλῶς ἂν πάλιν προεφασί-
E ζοντο μὴ ἐληλυθέναι τὸν θεόν· εἰ δὲ τὸν μωυσῆν δεδωκότα τὸν νόμον, καὶ τῷ ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενον θεὸν, καὶ οὗ τὸν λόγον ἠτίμασαν οἱ ἰουδαῖοι, τοῦτον τὰ ἔθνη σέβουσιν, διὰ τί μὴ γινώσκουσι; μᾶλλον δὲ διατί ἑκόντες παρορῶσιν, ὅτι ὁ προφητευόμενος ὑπὸ τῶν γραφῶν κύριος ἐπέλαμψε τῇ οἰκουμένῃ, καὶ ἐπεφάνη σωματικῶς αὐτῇ καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, κύριος ὁ θεὸς ἐπέφανεν ἡμῖν, καὶ πάλιν, ἐξαπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ ἰάσατο αὐτοὺς, καὶ πάλιν, οὐ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος· ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν αὐτούς·

ὅμοιον

ὅμοιον δὲ πάσχουσιν ὡς εἴ τις παραπεπληγὼς τὴν διάνοιαν, τὴν μὲν γῆν φωτιζομένην ὑπὸ τοῦ ἡλίου βλέποι, τὸν δὲ ταύτην φωτίζοντα ἥλιον οὐ βλέποι. τί γὰρ καὶ πλεῖον ἐλθὼν ὁ προσδοκώμενος παρ᾽ αὐτοῖς ἔχει ποιῆσαι; καλέσαι τὰ ἔθνη; ἀλλ᾽ ἔφθασε κληθῆναι. ἀλλὰ παῦσαι προφήτην καὶ βασιλέα καὶ ὅρασιν; γέγονεν ἤδη καὶ τοῦτο. τὴν εἰδώλων ἀθεότητα διελέγξαι; διηλέγχθη ἤδη καὶ κατεγνώσθη. ἀλλὰ τὸν θάνατον καταργῆσαι; κατήργηται ἤδη. τί τοίνυν οὐ γέγονεν, ὃ δεῖ τὸν Χριστὸν ποιῆσαι; ἢ τί περιλείπεται, ὃ μὴ πεπλήρωται, ἵνα νῦν χαίρωσιν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἀπιστῶσιν; εἰ γὰρ δή (ὥσπερ καὶ ὁρῶμεν) οὔτε βασιλεὺς οὔτε προφήτης οὔτε Ἱερουσαλὴμ οὔτε θυσία οὔτε ὅρασίς ἐστι παρ᾽ αὐτοῖς· ἀλλὰ καὶ πᾶσα πεπλήρωται ἡ γῆ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καταλιμπάνοντες τὴν ἀθεότητα λοιπὸν πρὸς τὸν θεὸν Ἀβραὰμ καταφεύγουσι διὰ τοῦ λόγου τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δῆλον ἂν εἴη καὶ τοῖς λίαν ἀναισχυντοῦσιν ἐληλυθέναι τὸν Χριστόν· καὶ αὐτὸν πάντας ἁπλῶς τῷ ἑαυτοῦ φωτὶ καταλάμψαντα, καὶ διδάξαντα τὴν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ θείαν διδασκαλίαν. Ἰουδαίους μὲν οὖν ἐκ τούτων καὶ τῶν πλειόνων, ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν εἰκότως ἄν τις ἐλέγξειε· Ἕλληνας δὲ, καὶ πάνυ τις θαυμάσειε γελῶντας μὲν τὰ ἀγέλαστα· πεπηρωμένους δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν αἰσχύνῃ ἣν ἐν ξύλοις καὶ λίθοις ἀναθέντες οὐχ ὁρῶσι. πλὴν οὐκ ἀποροῦντος ἐν ἀποδείξει τοῦ παρ᾽ ἡμῖν λόγου, φέρε καὶ τούτους ἐκ τῶν εὐλόγων δυσωπήσωμεν, μάλιστα ἀφ᾽ ὧν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ὁρῶμεν. τί γὰρ ἄτοπον ἢ τί χλεύης παρ᾽ ἡμῖν ἄξιον; ἢ πάντως ὅτι τὸν λόγον ἐν σώματι πεφανερῶσθαι λέγομεν; ἀλλὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ συνομολογήσουσι μὴ ἀτόπως γεγενῆσθαι, ἐάνπερ τῆς ἀληθείας γένωνται φίλοι. εἰ μὲν οὖν ὅλως ἀρνοῦνται λόγον εἶναι θεοῦ, περιττῶς ποιοῦσι περὶ οὗ μὴ ἴσασι χλευάζοντες· εἰ δὲ ὁμολογοῦσι λόγον εἶναι θεοῦ, καὶ τοῦτον ἡγεμόνα τοῦ παντὸς, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα δεδημιουργηκέναι τὴν κτίσιν, καὶ τῇ τούτου προνοίᾳ τὰ ὅλα φωτίζεσθαι, καὶ ζωογονεῖσθαι, καὶ εἶναι, καὶ ἐπὶ πάντων αὐτὸν βασιλεύειν ὡς ἐκ τῶν ἔργων τῆς προνοίας γινώσκεσθαι αὐτὸν καὶ δι᾽ αὐτοῦ τὸν πατέρα. σκόπει παρακαλῶ, εἰ μὴ τὴν χλεύην καθ᾽ ἑαυτῶν κινοῦντες ἀγνοοῦσι; τὸν κόσμον σῶμα μέγα φασὶν εἶναι οἱ τῶν Ἑλλήνων φιλόσοφοι, καὶ ἀληθεύουσι λέγοντες. ὁρῶμεν γὰρ αὐτὸν καὶ τὰ τούτου μέρη ταῖς αἰσθήσεσιν ὑποπίπτοντα. εἰ τοίνυν ἐν τῷ κόσμῳ σώματι ὄντι ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἐστὶ, καὶ ἐν ὅλοις καὶ τοῖς κατὰ μέρος αὐτοῦ πᾶσιν ἐπιβέβηκε· τί θαυμαστὸν, ἢ τί ἄτοπον, εἰ καὶ ἐν ἀνθρώπῳ φαμὲν αὐτὸν ἐπιβεβηκέναι. εἰ γὰρ ἄτοπον ὅλως ἐν σώματι αὐτὸν γεγενῆσθαι· ἄτοπον ἂν εἴη καὶ ἐν τῷ παντὶ τοῦτον ἐπιβεβηκέναι, καὶ τὰ πάντα τῇ προνοίᾳ ἑαυτοῦ φωτίζειν καὶ κινεῖν. σῶμα γάρ ἐστι καὶ τὸ ὅλον. εἰ δὲ τῷ κόσμῳ τοῦτον ἐπιβαίνειν καὶ ἐν ὅλῳ αὐτῷ γνωρίζεσθαι πρέπει, πρέποι ἂν καὶ ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι αὐτὸν ἐπιφαίνεσθαι, καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦτο φωτίζεσθαι καὶ ἐνεργεῖν. μέρος γὰρ τοῦ παντὸς καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ γένος.

Simile quiddam isti faciunt, ac si quis mẽte attonitus, terram quidem à sole illuminatam videat, & tamen illuminatorem terræ, solem esse neget. Quid autem ille, qui apud ipsos in expectatione erat, quum veniret, facere debuit? vocare (inquis) gentes, at iam vocatæ sunt: facere vt cessarent Prophetæ, rex item & visio, at iam illa ipsa facta sunt: idolorum superstitionem refutare, at iam refutata est: mortem abolere, at iam abolita est. Quid igitur factum non est,
A quod oportuit Christum facere? aut quid restat, quod non sit impletum, vt sibi inde placeant Iudæi, & increduli maneant? Si igitur (vt iam videmus) neque rex, neque Propheta, neque Hierusalem, neque sacrificium, neque visio est apud eos, sed vniuersa terra repleta est cognitione Dei, Ethnicique relinquunt vanos & impios cultus, ac iam deinceps ad Deum Abrahæ confugiunt, idque per Verbum Dominum nostrum Iesum Christum, manifestum est etiam improbè tergiuersantibus, Christum venisse, & omnes semel suo lumine illustrasse,
B ac doctrinam quam de Patre suo docuit, veram simul & diuinam esse. Iudæos igitur istis aliisque multis è diuina scriptura mutuatis redargueris. Ethnicos vero admireris ea irridere, quę nequaquam ludibriosa sunt: & ipsos cæcutire in suis ludibriis, quæ se in lignis & lapidibus committere non vident. Veruntamen vt non inopes rationum, argumentisq; destituti, age, & istos legitimis rationibus in pudorem coniiciamus, maximè ex reb. quas ipsi conspicimus. Quid (quæso) absurdum, aut quid apud nos
C irrisu dignum, si Verbum siue rationem plane in carne apparuisse referamus? at hoc ipsum non absurde factum esse, etiam ipsi confessuri sunt, si veritatis amici esse velint. Nam si plane inficiantur esse in Deo rationem, stulte faciunt, ea irridentes quorum notitiam non habent: sin vero agnoscunt rationẽ esse Dei, eamque ducem omnium, & in ea Patrem mundum condidisse, & huius prouidentia omnia illustrari & viuificari, & cõsistere eamq; in omnib. regnare, adeo vt ipsa ex suæ prouidentię operibus, & Pater per eam agnoscatur: dispice mihi
D (quæso) an non ex ignorantia istam cachinnationem contra nos instituant? Mundum, corpus magnum sapientes Ethnicorum dicunt, & verè dicunt: videmus enim eum eiúsque partes sensibus subiacere. Si igitur in mundo qui corpus est Ratio Dei inest, cunctáque eius & singula præoccupat & insidet: quid miri aut absurdi, si eam etiam in homine insedisse asseueremus? Nam si absurdum est, omnino rationem in corpore esse, absurdum quoque fuerit eam in vniuersitate rerum residere, ac omnia sua prouidentia illuminare ac mouere,
E quum ista vniuersitas rerum pro corpore sit habenda. Sin verò decet eam insidere, & in vniuersitate agnosci, deprehendique: decorum quoque fuerit, eam in humano corpore apparere, idque ab ea illustrari & agi, quum homo quoque inter mundi partes haberi debeat.

si pars mūdi, ineptum & indecorū instrumentum censendā sit ad cognoscendum veritatem: par quoque fuerit per hunc vniuersum mundum patefieri eius conditorem. Nam sicuti, si quis cum corpus hominis videat ab anima moueri & agi, neget tamen eius vim in digito pedis apparere, pro stulto haberetur, quoniā quum cōcessisset eam in toto corpore ostendi & agere, refragaretur, eā in parte subsistere: ita quoque qui cōcedit & credit Rationem Dei in rerum vniuersitate existere: omniaq; ab illa illustrari, & moueri, non debet absurdum putare aliquod corpus humanum ab ea moueri & illustrari. Sin verò quia creatū est, & ex nihilo genus humanum conditum est, ideo nos de Seruatoris in carne apparitione indecora loqui existiment, hi nimirum Rationem à rerum vniuersitate excludunt: nam & illa ex non ente, in essendi naturā per hanc rationem siue Verbum producta est. Si verò creata rerum vniuersitate, non est absurdum, huic quoq; inesse Verbum: neque certè id in homine existere, absurdum fuerit: quodcunque enim de toto sentias, hoc ipsum quoque de parte sentire necessum erit. Pars (vt iam dixi) rerum vniuersitatis, homo est, quapropter non planè absurdum est rationem in homine consistere, & omnia ab ea illustrari, moueri & vegetari: quemadmodum etiam ipsorum scriptores prædicant, quum aiunt: *In eo viuimus, mouemur & sumus*. Quid igitur ludibrio dignū afferemus, si illud in quo se collocauit ratio, id pro instrumento vsurparit ad indicium declarationémque sui? Si enim in eo non fuit, eo vti nequaquam potuit: sin (vt iam antea demonstratum est) eam & in toto, & in partibus consistere exploratum sit: quid dissentaneum fidei, si in iis sese exhibeat, in quibus consistit? Sicuti enim suis viribus & potestate, totus vniuersitati rerum & singulis incubans, plenéque omnia instruens & gubernans si voluisset solem, lunam, cælum, terrā, aquam vel ignem sui indicē esse, ac iis pro instrumento vtens, Patrem omnia fecisse diceret, nemo illum diceret indecenter voce vsum esse, quum omnia contineat: & in toto, & in singulis insit, ac inuisibiliter seipsam ostendat: ita quoque indecorum non fuerit, eam gubernantem omnia, cunctáque viuificantem, volentémq; per hominem se notam reddere, si pro organo sit vsa hominis corpore, ad declarandam veritatem & cognitionem Patris. Pars enim vniuersitatis rerum, humana natura censenda est. Et quemadmodum mēs per vniuersum hominem, se porrigit, & ex minima particula corporis lingua, inquam, intelligitur, neque tamen ob id quispiam imminutam esse dixerit naturam mentis: ita non indecorum videri debet, si Verbum siue Ratio, quanquam per omnia vbique adsit, vsum istum petat ex humano instrumento. Nam si illi indecorum est corpore pro instrumento vti, indecorū quoque fuerit, in ista vniuersitate rerum eam existere. Quur igitur (inquiunt) nō potius per alias mūdi partes prǽstantiores sese ostendit? ac quur non pulchrius instrumentum, solem lunam, astra, aut æthere m in eū vsum adhibuit potius quā hominem? Cognoscat

καὶ εἰ τὸ μέρος ἀπρεπές ἐστιν ὄργανον αὐτοῦ γίνεσθαι πρὸς τὴν τῆς θεότητος γνῶσιν· ἀτοπώτατον ἂν εἴη καὶ διʼ ὅλου τοῦ κόσμου γνωρίζεσθαι τὸν ποιητήν. ὥσπερ γὰρ ὅλου τοῦ σώματος ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργουμένου καὶ φωτιζομένου, εἴ τις λέγοι ἄτοπον εἶναι καὶ ἐν τῷ δακτύλῳ τοῦ ποδὸς τὴν δύναμιν εἶναι τοῦ ἀνθρώπου, ἀνόητος ἂν νομισθείη, ὅτι διδοὺς ἐν τῷ ὅλῳ αὐτὸν διικνεῖσθαι καὶ ἐνεργεῖν· κωλύει καὶ ἐν τῷ μέρει αὐτὸν εἶναι· οὕ-
A τως ὁ διδοὺς καὶ πιστεύων τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἐν τῷ παντὶ εἶναι, καὶ τὸ πᾶν ὑπʼ αὐτοῦ φωτίζεσθαι καὶ κινεῖσθαι· οὐκ ἄτοπον ἂν ἡγήσηται καὶ σῶμα μὲν ἀνθρώπινον ὑπʼ αὐτοῦ κινεῖσθαι καὶ φωτίζεσθαι. εἰ δὲ ὅτι γενητόν ἐστι καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε τὸ ἀνθρώπινον γένος, διὰ τοῦτο οὐκ εὐπρεπῆ νομίζουσιν ἡμᾶς λέγειν τὴν ἐν ἀνθρώπῳ τοῦ σωτῆρος ἐπιφάνειαν, ὥρα καὶ τῆς κτίσεως αὐτοὺς αὐτὸν ἐκβάλλειν. καὶ γὰρ αὕτη ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι διὰ τοῦ λόγου γέγονεν. εἰ δὲ καὶ γενητῆς
B οὔσης τῆς κτίσεως, οὐκ ἄτοπον ἐν αὐτῇ τὸν λόγον εἶναι, οὐκ ἄρα οὐδὲ ἐν ἀνθρώπῳ αὐτὸν εἶναι ἄτοπον. ὁποῖα γὰρ ἂν περὶ τοῦ ὅλου νοήσειαν, τοιαῦτα ἀνάγκη περὶ τοῦ μέρους αὐτοὺς ἐνθυμεῖσθαι. μέρος γὰρ ὡς προεῖπον τοῦ ὅλου καὶ ὁ ἄνθρωπός ἐστιν. οὐκ οὖν ὅλως οὐκ ἀπρεπὲς τὸ ἐν ἀνθρώπῳ εἶναι τὸν λόγον, καὶ πάντα ὑπʼ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ φωτίζεσθαι καὶ κινεῖσθαι καὶ ζῆν. καθὼς καὶ οἱ παρʼ αὐτοῖς συγγραφεῖς φασιν· ὅτι ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν. τί λοιπὸν χλεύης
C ἄξιον λέγομεν, εἰ ἐν ᾧ ἐστιν ὁ λόγος, τούτῳ πρὸς φανέρωσιν ὡς ὀργάνῳ κέχρηται ὁ λόγος; εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ, οὐδὲ χρήσασθαι ἂν ἠδυνήθη τούτῳ. εἰ δὲ προαποδεδώκαμεν ἐν τῷ παντὶ καὶ ἐν τοῖς κατὰ μέρος εἶναι τοῦτον, τί ἄπιστον εἰ ἐν οἷς ἐστιν, ἐν τούτοις ἑαυτὸν καὶ ἐπιφαίνει; ὥσπερ γὰρ τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει ἐστὶν ὅλος ἐν ἑκάστῳ καὶ πᾶσιν ἐπιβαίνων, καὶ πάντα διακοσμῶν ἀφθόνως εἰ ἤθελε διὰ ἡλίου ἢ σελήνης, ἢ οὐρανοῦ, ἢ γῆς, ἢ ὑδάτων, ἢ πυρὸς, οὐκ ἄν τις ἀτόπως αὐτὸν φωνῇ χρήσασθαι
D καὶ γνωρίσαι ἑαυτὸν καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἔφησεν πεποιηκέναι, ἅπαξ ἅπαντα αὐτοῦ συνέχοντος, καὶ μετὰ πάντων καὶ ἐν ἑκάστῳ τῷ μέρει τυγχάνοντος καὶ ἀοράτως ἑαυτὸν δεικνύντος. οὕτως οὐκ ἄτοπον ἂν εἴη διακοσμοῦντα αὐτὸν τὰ πάντα καὶ τὰ ὅλα ζωοποιοῦντα καὶ θελήσαντα διʼ ἀνθρώπων γνωρίσαι, εἰ ὀργάνῳ κέχρηται ἀνθρώπου σώματι, πρὸς φανέρωσιν ἀληθείας καὶ γνῶσιν τοῦ πατρός. μέρος γὰρ τοῦ ὅλου καὶ ἡ ἀνθρωπότης τυγχάνει. καὶ ὥσπερ ὁ νοῦς διʼ ὅλου τοῦ ἀνθρώπου ὢν ἀπὸ μέρους τοῦ σώματος, τῆς γλώττης λέγω σημαίνεται,
E καὶ οὐ δήπου τις ἐλαττοῦσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ νοῦ διὰ τοῦτο λέγει. οὕτως ὁ λόγος διὰ πάντων ὢν, εἰ ἀνθρωπίνῳ κέχρηται ὀργάνῳ, οὐκ ἀπρεπὲς ἂν φαίνοιτο τοῦτο· εἰ γὰρ ὡς προεῖπον ἀπρεπὲς ὀργάνῳ χρήσασθαι σώματι, ἀπρεπὲς καὶ ἐν τῷ ὅλῳ αὐτὸν εἶναι. διὰ τί οὖν ἐὰν λέγωσιν, οὐχὶ διʼ ἄλλων μερῶν καλλιόνων τῆς κτίσεως ἐφάνη; καὶ καλλίονι ὀργάνῳ, οἷον ἡλίῳ, ἢ σελήνῃ, ἢ ἄστροις, ἢ πυρὶ, ἢ αἰθέρι οὐ κέχρηται, ἀλλὰ ἀνθρώπῳ;

ἀνθρώπῳ μόνῳ, γινωσκέτωσαν, ὅτι οὐκ ἐπιδείξασθαι ἦλθεν ὁ κύριος· ἀλλὰ θεραπεῦσαι καὶ διδάξαι τοὺς πάσχοντας. ἐπιδεικνυμένου μὲν γὰρ ἦν, μόνον ἐπιφανῆναι καὶ καταπλῆξαι τοὺς ὁρῶντας· θεραπεύοντος δὲ καὶ διδάσκοντός ἐστι, μὴ ἁπλῶς ἐπιδημῆσαι, ἀλλ' ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν δεομένων γενέσθαι, καὶ ὡς οἱ χρήζοντες χαίρουσιν ἐπιφανῆναι· ἵνα μὴ τῷ ὑπερβάλλοντι τὴν χρείαν τῶν πασχόντων, αὐτοὺς τοὺς δεομένους ταράξῃ, καὶ ἀνωφελὴς τούτοις ἡ ἐπιφάνεια τοῦ θεοῦ γένηται. οὐδὲν τοίνυν τῶν ἐν τῇ κτίσει πεπλανημένον ἦν εἰς τὰς περὶ θεοῦ ἐννοίας, εἰ μὴ μόνον ὁ ἄνθρωπος· ἀμέλει, οὐχ ἥλιος, οὐ σελήνη, οὐκ οὐρανὸς, οὐ τὰ ἄστρα, οὐχ ὕδωρ, οὐκ αἰθὴρ παρήλλαξαν τὴν τάξιν, ἀλλ' εἰδότες τὸν ἑαυτῶν δημιουργὸν καὶ βασιλέα λόγον, μένουσιν ὡς γεγόνασιν· ἄνθρωποι δὲ μόνοι ἀποστραφέντες τὸ καλὸν, λοιπὸν τὰ οὐκ ὄντα ἀντὶ τῆς ἀληθείας ἔπλασαντο, καὶ τὴν εἰς θεὸν τιμὴν, καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ γνῶσιν δαίμοσι καὶ ἀνθρώποις ἐν λίθοις ἀνατεθείκασιν. ὅθεν εἰκότως ἐπειδὴ παριδεῖν τὸ τηλικοῦτον οὐκ ἄξιον ἦν τῆς τοῦ θεοῦ ἀγαθότητος· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὅλῳ αὐτὸν διέποντα καὶ ἡγεμονεύοντα οὐκ ἠδυνήθησαν γνῶναι οἱ ἄνθρωποι, μέρος τοῦ ὅλου λαμβάνει ἑαυτῷ ὄργανον τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, καὶ ἐπιβαίνει τούτῳ, ἵν' ἐπειδὴ ἐν τῷ ὅλῳ αὐτὸν οὐκ ἠδυνήθησαν γνῶναι, κἂν ἐν τῷ μέρει μὴ ἀγνοήσωσιν αὐτόν· καὶ ἐπειδὴ ἀναβλέψαι οὐκ ἠδυνήθησαν εἰς τὴν ἀόρατον αὐτοῦ δύναμιν, κἂν ἐκ τῶν ὁμοίων λογίσασθαι καὶ θεωρῆσαι δυνηθῶσιν αὐτόν. ἄνθρωποι γὰρ ὄντες, διὰ τοῦ καταλλήλου σώματος καὶ τῶν δι' αὐτοῦ θείων ἔργων, ταχύτερον καὶ ἐγγύτερον τὸν τούτου πατέρα γινώσκειν δυνήσονται, συγκρίνοντες ὡς οὐκ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ θεοῦ ἔργα ἐστὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενα. καὶ ἐὰν ἄτοπον ἦν κατ' αὐτοὺς διὰ τῶν τοῦ σώματος ἔργων τὸν λόγον γνωρίζεσθαι, πάλιν ἄτοπον ἂν εἴη ἐκ τῶν ἔργων τοῦ παντὸς γινώσκεσθαι τοῦτον. ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ κτίσει ὢν οὐδέν τι τῆς κτίσεως μεταλαμβάνει· ἀλλὰ μᾶλλον τὰ πάντα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως μετέχει. οὕτω καὶ τῷ σώματι ὀργάνῳ χρώμενος, οὐδενὸς τῶν τοῦ σώματος μετεῖχεν· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἡγίαζε καὶ τὸ σῶμα. εἰ γὰρ δὴ καὶ ὁ παρὰ τοῖς Ἕλλησι θαυμαζόμενος Πλάτων φησὶ,
» ὅτι ὁρῶν τὸν κόσμον ὁ γεννήσας αὐτὸν χειμα-
» ζόμενον καὶ κινδυνεύοντα εἰς τὸν τῆς ἀνομοιό-
» τητος δύνειν τόπον, καθίσας ἐπὶ τοὺς οἴακας
» τῆς ψυχῆς, βοηθεῖ, καὶ πάντα τὰ πλαίσματα
» διορθοῦται. τί ἄπιστον λέγεται παρ' ἡμῶν, εἰ πλανωμένης τῆς ἀνθρωπότητος ἐκάθισεν ὁ λόγος ἐπὶ ταύτην, καὶ ἄνθρωπος ἐπεφάνη, ἵνα χειμαζομένην αὐτὴν περισώσῃ διὰ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ καὶ ἀγαθότητος; ἀλλ' ἴσως συγκαταθήσονται μὲν τούτοις αἰσχυνόμενοι, θελήσουσι δὲ λέγειν, ὅτι ἔδει τὸν θεὸν παιδεῦσαι καὶ σῶσαι θέλοντα τοὺς ἀνθρώπους, νεύματι μόνῳ ποιῆσαι, καὶ μὴ σώματος ἅψασθαι τὸν τούτου

Cognoscat iste percontator, non ad ostentationem venisse Dominum, sed vt mederetur, ac doceret eos qui in malis erant. Ostentantis enim est, nihil affectare, nisi vt edat sui specimen, & spectatores in sui admirationem rapiat: medentis autem & erudientis est, non quouis modo inuisere, sed ad commodum indigentium sese repræsentare, atq; ita se exhibere, prout ferre possunt, qui eius operam requirunt, ne in excedendo, necessitatem vsumque patientium
A conturbet, & inutilis illis fiat Dei visitatio. Nihil autem ex rebus creatis errabat in numine intelligendo præter solum hominem: non sol, non luna, non cælum, non astra, nō aqua, non æther, immutant suum ordinem; sed agnoscentes suum opificem & principem Rationem Verbúmque Dei, eo tenore permanent quo condita sunt: Soli autem homines auersi à bona illa statione veritatis, iisque, quæ non erant, effictis, Dei honorem & eius cognitionem, dæmonibus & hominibus in lapide effigiatis, dedicauerunt. Vnde merito factum, quandoqui-
B dem tantam rem neglectui dare, nō erat ex bonitate Dei, nec spes erat, vt homines ex administratione rerum naturę, istiusque vniuersitatis, Deum cognoscerēt, vt humanum sibi corpus in instrumentum assumeret, eique incubaret, vt quoniam ipsum in rerum vniuersitate deprehēdere non poterant, saltem in parte ista non incognitum haberent, & quia suspicere nequibant ad inuisibilem illius potentiam, saltem ex similibus ratiocinando, eam intelligere & contemplari valerent. Nam quatenus homi-
C nes erant, ex corpore illius, corporisque, quod paris cōditionis cum ipsis erat, operib. diuinis, citius & propius ipsius Patrem omnipotētiamque illius cognoscere potuere, facile diiudicantes, non esse hominis, sed diuini numinis opera, quæ ab illo fiebant. Quòd si secundum eos absurdum est, ex operibus corporis, Verbum Dei omnipotentis cognosci: absurdum itidem fuerit, eam ex vniuersitate rerum deprehendi. Vt enim, quum in rerum natura consistit, nihil sibi decerpit ex rebus creatis, sed omnibus potius vim suam communicat: ita quoque cor-
D pore pro instrumento vtens, nihil ex corporeis rebus in se admittit, sed ipse potius sanctificat corpus. Etenim, si Plato qui in magna apud gentes fuit admiratione, dicit, *genitorem totius mundi, quum vidisset mundum tempestatibus iactari, ac iam periclitantem ne mergeretur in locum inæqualitatis, collocasse se ad gubernacula animæ, atque ita succurisse, omniaq; errata correxisse*: quid incredibile à nobis dicitur, si erranti humanæ naturæ Ratio assederit, & homo apparuerit, vt eam tempestatibus iactatam sua gubernatione &
E bonitate cōseruaret? Sed fortasse hic pudor eos ad assentiendum compellet, dicturos tamē interim, oportuisse Deum (quū docere & seruare homines vellet) nutu id duntaxat facere, sicuti olim

olim fecerat, quum eum ex nihilo crearet: nec opus fuiſſe, vt Verbum ſiue Ratio Dei corpus attingeret. Ad iſtiuſmodi obiectionem id non immerito dici poterit: Olim, quum nuſquam quiſquã exiſteret, nutu opus fuiſſe, & ſola voluntate ad vniuerſitatis architecturã: cęterum, quum iam homo factus eſſet, neceſſitas exigebat, non vt iis quæ non eſſent, ſed quæ iam extiterunt, remedium daretur. Conſequens igitur, vt rebus iam procreatis, medicus & ſeruator aſſiſteret, ad procreata cõſeruanda. Atque ea cauſa eſt, cur homo ſit factus, humanũque ſibi inſtrumentum (corpus) adiunxerit: Alioqui, ſi eo modo fieri non oportebat, quo (quæſo) pacto oportuit Dei Rationem, quum inſtrumento vti vellet, ad illud ſeſe accommodare? aut vnde illud deſumeret, niſi ex rebus iam creatis, eiúſque diuinitate ob ſimilitudinem indigentibus? Non enim, quæ non erant, indigebant conſeruatione, quibus ſolum duntaxat præceptũ ſuffeciſſet. Sed homo qui iampridem conditus erat, corrumpebatur, & præter hoc in interitũ tẽdebat. Rectè igitur humano inſtrumento vſus eſt, & per omnia ſe explicuit. Poſtremò & id quoque ſciendum, luem illã non extra corpus hæſiſſe, ſed corpori agnatam coalitámque fuiſſe, & neceſſum erat emota corruptione vitam ei infarciri, vt quemadmodum in corpore mors extitiſſet, ita in eodem vita exiſteret. Quòd ſi igitur extra corpus mors fuiſſet, extra corpus etiam oportuiſſet vitam eis ſubſiſtere: ſin verò in corpore coaluit cõſertáque mors fuit, ac veluti cohærens ei dominabatur: neceſſum quoque fuit vitam cum corpore coaleſcere conſerique, vt ita corpus imbutum vita, corruptionem extruderet. Alioqui, ſi extra corpus Verbum Dei conſtitiſſet, neque inibi hæſiſſet, mors quidem ab eo maxime pro rei natura ſuperata fuiſſet, vtpote cui cõtra vitam nullæ vires ſuffeciſſent, in corpore tamen prior illa corruptio æque adhæſiſſet. Quapropter nõ immerito Saluator noſter corpore amictus fuit, corporique vitam inſeruit, vt id non vlterius mortale per mortem remaneret, ſed indutum immortalitate, in poſterum perſeueraret inmortale. Induta quippe ſemel corruptione, nunquam reſurrexiſſet niſi vitam induiſſet. Et quia mors per ſe non niſi in corpore apparere aut exiſtere poterat, ideo ipſe corpus induit, vt mortem ibi inuentam aboleret. Quomodo enim Dominus ex toto vitam ſe eſſe demonſtraſſet, niſi id quod mortale erat, viuificaſſet? Et quemadmodum ſtipula, quæ naturaliter ab igne conſumitur, ſi ab ea ignem depellas, non comburitur quidem, ſed tamen vt ſtipula fuit, iſta ſtipula permanet, obnoxia igni, igniſque comburendi vim male ſibi metuit, ac ſuſpectam habet: Natura enim eius appetens eſt ignis. Hic, ſi quis ſtipulam copioſo Amianto veſtiat, cuius natura dicitur igni reſiſtere, nihil iam deinde ignem metuet, vtpote, munita re, quæ comburi nequeat: Idem quoq; de corpore noſtro & morte sẽtias. Quòd ſi ſolo præcepto mors ab eo depulſa fuiſſet, nihilo tamen minus mortale & corruptibile pro

λόγον. ὥσπερ οὖν καὶ πάλαι πεποίηκεν ὅτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος αὐτὰ συνίστη· πρὸς δὲ ταύτην αὐτῶν τὴν ἀντίθεσιν, εἰκότως ἂν λεχθείη ταῦτα, ὅτι πάλαι μὲν οὐδενὸς οὐδαμῆ ὑπάρχοντος, νεύματος γέγονε χρεία καὶ βουλήσεως μόνης εἰς τὴν τοῦ παντὸς δημιουργίαν. ὅτε δὲ γέγονεν ὁ ἄνθρωπος καὶ χρεία ἀπῄτησεν, οὐ τὰ μὴ ὄντα, ἀλλὰ τὰ γινόμενα θεραπεῦσαι· ἀκόλουθον ἦν ἐν τοῖς ἤδη γινομένοις τὸν ἰατρὸν καὶ σωτῆρα παραγενέσθαι, ἵνα καὶ τὰ ὄντα

A θεραπεύσῃ. γέγονε δὲ ἄνθρωπος διὰ τοῦτο καὶ ἀνθρωπείῳ ὀργάνῳ κέχρηται τῷ σώματι, ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτον ἔδει γενέσθαι τὸν τρόπον, πῶς ἔδει τὸν λόγον, ὀργάνῳ θέλοντα χρήσασθαι, παραγενέσθαι; ἢ πόθεν ἔδει τοῦτο λαβεῖν αὐτόν, εἰ μὴ ἐκ τῶν ἤδη γινομένων καὶ χρηζόντων τῆς αὐτοῦ θεότητος διὰ τοῦ ὁμοίου; οὐδὲ γὰρ τὰ οὐκ ὄντα ἐχρῆζε σωτηρίας ἵνα καὶ προστάξει μόνον ἀρκεσθῇ· ἀλλ' ὁ ἤδη γινόμενος ἄνθρωπος ἐφθείρετο καὶ παραπώλλυτο. ὅθεν εἰκότως ἀνθρωπίνῳ κέχρηται καλῶς

B ὀργάνῳ καὶ εἰς πάντα ἑαυτὸν ἥπλωσεν ὁ λόγος. ἔπειτα καὶ τοῦτο ἰστέον, ὅτι ἡ γινομένη φθορά, οὐκ ἔξωθεν ἦν τοῦ σώματος, ἀλλ' αὐτῷ προσεγεγόνει, καὶ ἀνάγκη ἦν ἀντὶ τῆς φθορᾶς, ζωὴν αὐτῷ προσπλακῆναι· ἵνα ὥσπερ ἐν τῷ σώματι γέγονεν ὁ θάνατος, οὕτως ἐν αὐτῷ γένηται καὶ ἡ ζωή. εἰ μὲν οὖν ἔξωθεν ἦν ὁ θάνατος τοῦ σώματος· ἔξωθεν ἔδει καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ γεγενῆσθαι· εἰ δὲ ἐν τῷ σώματι συνεπλάκη ὁ θάνατος, καὶ ὡς συνὼν αὐτῷ κατεκράτει τούτου· ἀνάγκη καὶ

C τὴν ζωὴν συμπλακῆναι τῷ σώματι, ἵνα ἀντενδυθὲν τὸ σῶμα τὴν ζωήν, ἀποβάλῃ τὴν φθοράν. ἄλλως τε· εἰ καὶ ἐγεγόνει ἔξω τοῦ σώματος ὁ λόγος, καὶ μὴ ἐν αὐτῷ, ὁ μὲν θάνατος ἡττᾶτο ὑπ' αὐτοῦ φυσικώτατα, ἅτε δὴ μὴ ἰσχύοντος τοῦ θανάτου κατὰ τῆς ζωῆς, οὐδὲν ἧττον ἔμενεν ἐν τῷ σώματι ἡ προσγινομένη φθορά. διὰ τοῦτο εἰκότως ἐνεδύσατο σῶμα ὁ σωτήρ· ἵνα συμπλακέντος τοῦ σώματος τῇ ζωῇ, μηκέτι ὡς θνητὸν ἀπομείνῃ ἐν τῷ θανάτῳ· ἀλλ' ὡς ἐνδυσάμενον

D τὴν ἀθανασίαν, λοιπὸν ἀναστὰν ἀθάνατον διαμείνῃ. ἅπαξ γὰρ ἐνδυσάμενος φθοράν, οὐκ ἂν ἀνέστη, εἰ μὴ ἐνεδύσατο τὴν ζωήν. καὶ πάλιν θάνατος καθ' ἑαυτόν, οὐκ ἂν φανείη, εἰ μὴ ἐν τῷ σώματι. διὰ τοῦτο ἐνεδύσατο σῶμα· ἵνα τὸν θάνατον ἐν τῷ σώματι εὑρὼν ἀπαλείψῃ· πῶς γὰρ ἂν ὅλως ὁ κύριος ἐδείχθη ζωή, εἰ μὴ τὸ θνητὸν ἐζωοποίησε; καὶ ὥσπερ τῆς καλάμης ὑπὸ πυρὸς φύσει φθειρομένης, εἰ κωλύσειέ τις τὸ πῦρ ἀπὸ τῆς καλάμης, οὐ καίεται μὲν ἡ καλάμη·

E μένει δὲ ὅλως πάλιν καλάμη ἡ καλάμη ὑποπτεύουσα τὴν τοῦ πυρὸς ἀπειλήν. φύσει γὰρ ἀναλωτικόν ἐστιν αὐτῆς τὸ πῦρ· εἰ δέ τις ἐνδιδύσκοι τὴν καλάμην ἀμιάντῳ πολλῷ, ὃς δὴ λέγεται ἀντιπαθὲς εἶναι τοῦ πυρός· οὐκ ἔτι τὸ πῦρ φοβεῖται ἡ καλάμη, ἔχουσα τὴν ἀσφάλειαν ἐκ τοῦ ἐνδύματος τοῦ ἀκαύστου. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου αὖθις εἴποι· ὅτι εἰ προστάξει μόνον κωλυθεὶς ἦν ὁ θάνατος ὑπ' αὐτοῦ· οὐδὲν ἧττον πάλιν ἦν θνητὸν καὶ φθαρτὸν κατὰ τὸν

τῶν

τῶν σωμάτων λόγον· ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦτο γένηται, ἐνεδύσατο τὸν ἀσώματον τοῦ θεοῦ λόγον, καὶ οὕτως οὐκέτι τὸν θάνατον, οὐδὲ τὴν φθορὰν φοβεῖται· ἔχον ἔνδυμα τὴν ζωὴν, καὶ ἐν αὐτῷ ἀφανιζομένης τῆς φθορᾶς. συνεχοῦς ἀκολούθως ὁ τοῦ θεοῦ λόγος σῶμα ἀνέλαβε, καὶ ἀνθρωπίνῳ ὀργάνῳ κέχρηται, ἵνα καὶ ζωοποιήσῃ τὸ σῶμα, καὶ ἵν' ὥσπερ ἐν τῇ κτίσει διὰ τῶν ἔργων γνωρίζεται, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρώπῳ ἐργάσηται, καὶ δείξῃ ἑαυτὸν πανταχοῦ, μηδὲν ἔρημον τῆς ἑαυτοῦ θειότητος καὶ γνώσεως καταλιμπάνων. πάλιν γὰρ τὸ αὐτό φημι τοῖς πρότερον ἐπαναλαμβάνων· ὅτι τοῦτο πεποίηκεν ὁ σωτὴρ, ἵνα ὥσπερ τὰ πάντα πανταχόθεν πληροῖ παρὼν· οὕτω καὶ τὰ πάντα τῆς περὶ αὐτοῦ γνώσεως πληρώσῃ. ἥ φησι καὶ ἡ θεία γραφὴ, ἐπληρώθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι τὸν κύριον. εἴτε γάρ τις ἀναβλέπειν εἰς τὸν οὐρανὸν βούλεται, ὁρᾷ τὴν τούτου διακόσμησιν. εἴτε οὐ δύναται μὲν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰς ἀνθρώπους δὲ μόνον ἀνακύπτει, ὁρᾷ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀσύγκριτον αὐτοῦ πρὸς ἀνθρώπους δύναμιν, καὶ γινώσκει τοῦτον ἐν ἀνθρώποις μόνον θεοῦ λόγον. εἴτε ἐν δαίμοσί τις ἀπεστράφη, καὶ περὶ τούτους ἐπτόηται, ὁρᾷ τοῦτον ἐλαύνοντα τούτους, καὶ κρίνει τοῦτον αὐτῶν εἶναι δεσπότην. εἴτε εἰς τὴν τῶν ὑδάτων βεβύθισται φύσιν, καὶ νομίζει ταῦτα θεὸν εἶναι (ὥσπερ αἰγύπτιοι σέβουσι τὸ ὕδωρ) ὁρᾷ ταύτην μεταβαλλομένην ὑπ' αὐτοῦ, καὶ γινώσκει τούτων εἶναι κτίστην τὸν κύριον. εἰ δὲ καὶ εἰς ᾅδην τις κατέβη, καὶ πρὸς τοὺς ἐκεῖ κατελθόντας ἥρωας ἐπτόηται ὡς θεοὺς· ἀλλ' ὁρᾷ τὴν τούτου γενομένην ἀνάστασιν καὶ τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην, καὶ λογίζεται καὶ ἐν ἐκείνοις μόνον εἶναι τὸν χριστὸν ἀληθινὸν κύριον καὶ θεόν. πάντων γὰρ τῶν τῆς κτίσεως μερῶν ἥψατο ὁ κύριος, καὶ τὰ πάντα πάσης ἀπάτης ἠλευθέρωσε καὶ ἤλεγξεν ὡς Παῦλός φησι, „ ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς „ ἐξουσίας ἐθριάμβευσεν ἐν τῷ σταυρῷ, ἵνα μηκέτι τις ἀπατηθῆναι δυνηθῇ, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸν ἀληθινὸν τοῦ θεοῦ λόγον εὕρῃ. οὕτω γὰρ πανταχόθεν συγκλειόμενος ὁ ἄνθρωπος, καὶ πανταχοῦ, τουτέστιν, ἐν οὐρανῷ, ἐν ᾅδῃ, ἐν ἀνθρώπῳ, ἐπὶ γῆς ἡπλωμένην τὴν τοῦ λόγου θειότητα βλέπων, οὐκέτι μὲν ἀπατᾶται περὶ θεοῦ, μόνον δὲ τοῦτον προσκυνεῖ, καὶ δι' αὐτοῦ καλῶς τὸν πατέρα γινώσκει. τούτοις μὲν οὖν καὶ Ἕλληνες εἰκότως δυσωπηθήσονται παρ' ἡμῶν ἐκ τῶν λόγων. εἰ δὲ μὴ αὐτάρκεις εἶναι τοὺς λόγους ἡγοῦνται πρὸς αἰσχύνην αὐτῶν· κἂν ἐκ τῶν ἐπ' ὄψεσι πάντων φαινομένων πιστούσθωσαν τὰ λεγόμενα. πότε τὴν τῶν εἰδώλων θρησκείαν ἤρξαντο καταλιμπάνειν οἱ ἄνθρωποι, εἰ μὴ ἀφ' οὗ γέγονεν ὁ ἀληθινὸς τοῦ θεοῦ θεὸς λόγος ἐν ἀνθρώποις; πότε δὲ τὰ παρ' Ἕλλησι καὶ πανταχοῦ μαντεῖα πέπαυται καὶ κεκένωται, εἰ μὴ ὅτε μέχρι γῆς πεφανέρωκεν ἑαυτὸν ὁ σωτήρ; πότε δὲ καταγινώσκεσθαι ἤρξαντο οἱ παρὰ ποιηταῖς λεγόμενοι θεοὶ καὶ ἥρωες, ὡς μόνον ὄντες ἄνθρωποι θνητοὶ, εἰ μὴ ἀφ' οὗ ὁ κύριος τὸ κατὰ τοῦ θανάτου τρόπαιον εἰργάσατο, καὶ ὅπερ ἔλαβε σῶμα τετήρηκεν ἄφθαρτον, ἀναστήσας αὐτὸ ἐκ τῶν νεκρῶν;

ratione suæ naturę remansisset: sed ne hoc fie-
ret, induit corpus incorporalem omnipotentis
Dei Rationem, neque iam inde corruptionem
aut mortem exhorrescit, quum habeat vitam
pro indumento, & per id corruptionem amo-
liatur. Probabiliter ergo Dei Sermo corpus as-
sumpsit, & humano instrumento vsus est, quò
corpus viuificaret: vt quemadmodum in re-
rum natura ex operibus cognoscitur, ita quo-
que in homine operaretur, & seipsum vnde-
A cunque ostenderet, nihil desertum destitu-
túmque relinquens à sua diuinitate & cogni-
tione. Iterum idem dico, superiora resumens,
ideo Christum Saluatorem nostrum hoc fecis-
se, vt quemadmodum omnia vndecunque sua
præsentia adimplet, ita quoque omnia sua na-
tiuitate cognitionéque adimpleret. Ait enim
scriptura: *Impleta est vniuersa terra cognitione Do-
mini.* Nam si tollas oculos in cælum, conspica-
beris ibi eius ornatus. Sin verò in cælum non
potes, saltem ad homines aciem deflecte, vi-
debis eam ex operibus eius potentiam, qua-
B lem nullam in cæteris hominibus sentiésque
hunc solum inter homines Dei Verbum esse.
Quòd si ad dæmones te vertas, eorumq; natu-
râ perculsus admireris, intuere eũ, qui illos ex-
pulit, & tùm eum ipsorum dominum iudica-
bis. Quòd si te in aquarum naturam demergas,
eásque numen habere arbitreris (quemadmo-
dum apud Ægyptios in veneratione sunt) con-
templare eas ab eo transmutari, & deprehen-
des illum aquarum esse Dominum. Quòd si
te ad orcum deiicias, heroásque qui eò descen-
derunt, admireris, vt numina, vide istius de
C morte victoriam, & ratiocinaberis inter illos
vnum duntaxat Christum verum Dominum
ac Deum esse. Omnes enim rerum naturæ par-
tes attigit Dominus, omniáque ab omnibus
præstigiis asseruit, ac redarguit, & vt Paulus
ait, *spoliatos Principatus & potestates, triumpha-
uit in cruce*, ne quis vlterius frustrari pos-
set, sed vbique verum Dei Verbum inueniat.
Atque ita iam vndecunque circunclusus ho-
mo, & vbique, hoc est, in cælo, in inferno, in
homine, in terra, explicatam Verbi diuinita-
D tem intuens, non iam in posterum in cogni-
tione numinis decipitur, sed hunc solum ado-
rat, & per eum rite legitiméque Patrem intel-
ligit. Istis quidem rationibus rectè Ethnici præ
verecundia in silentium tradi possent. Quòd si
hasce rationes nondum idoneas arbitrãtur, vt
ipsos sui ipsorum pudeat, saltem ex iis quę ocu-
lis subiecta sunt, fidem colligant. Quando au-
tem idolorum cæremonias inceperunt abii-
cere? nisi ex quo verum Dei Verbum inter
homines apparuit? Quando apud Græcos, &
E vbique gentium oracula cessauerunt, & in ni-
hilum sunt redacta? nisi quum vsque ad ter-
ram sese manifestauit Dominus? Quando con-
temni cæperunt Poëtarum Dii & heroes, ac
pro mortalibus haberi? nisi ex quo Dominus
trophæũ de morte erexit? & corpus quod sum-
psit, à morte excitatũ incorruptibile seruauit?

Quando dæmonum fraus & malitia contempta
fuit? nisi quũ Verbum, Dei vis & potentia (cui
dominiũ est in dæmones) propter hominũ im-
becilitatẽ in terrã descendit? Quãdo ars magi-
ca & scholæ præstigiarũ inceperunt sordescere?
nisi quum diuina apparitio Verbi hominibus
exhibita fuit? Quando Ethnicorũ sapientia
infatuata est? nisi quum vera sapientia Dei sese
in terris ostendit? Olim vniuersus orbis cultu
idolorum seducebatur, nec aliud idola quàm
A deos arbitrabantur: nunc vero per vniuersum
orbem idolorum superstitionẽ destituũt, & ad
Christũ confugiunt, eumq; vt Deum veneran-
tur: & per eum, Patrem (quem ignorabant) ad-
discunt: & quod in primis admirabile, cùm o-
lim fuerint diuersæ & innumerabiles cæremo-
niæ, dũ singula idola peculiares sibi habent ri-
tus, nec proximos limites transcendunt, neque
vicinos in sui cultũ asciscũt, imò vix inter suos
suam religionẽ tuentur (nullus enim numen
vicinorũ coluit, sed singuli proprium habuere,
persuasi eum solum dominum esse) nunc solus
B Christus apud omnes vnus & idẽ adoratur, &
quod non potuit idolorũ imbecilitas præstare,
vt vicinis suis persuaderent, hoc Christus præ-
stitit, qui non solum proximis, sed semel vni-
uerso orbi persuasit, vt se vnum & eundem
pro Domino haberent, & propter ipsum ip-
sius Patrem venerarentur. Olim quidem vbi-
que Delphica, Dodonea, Bæotia, Lycia,
Ægyptiaca, Cabyrorum oracula imposturis
vaticiniorum scatebant. Pythia apud homines
in admiratione erant: nunc ex quo Christus
C vbiq; prædicatur, eiusmodi vesaniæ conquie-
runt, nec superest vllus fatidicus. Olim dæ-
monia inani specie ludibriisque rerum intri-
cabant homines, insessis alibi fontibus, alibi
fluuiis, lapidibus aut lignis, atque ita præ-
stigiis fatuos in stuporem agebant: nunc ve-
ro, quum apparuit Dei verbum, spectra hu-
iusmodi & ludibria imaginum cessauerunt.
Solo enim crucis signo vtens homo, dolos il-
lorum à se propellit. Olim poëtica numina,
Iouem, Saturnum, Appollinem, heroásque
item pro veris numinibus habuerunt, eos-
que per errorem venerati sunt: nunc verò
postquam Christus inter homines apparuit,
& illos mortales fuisse, & Christum solum in-
D ter homines verum Deum veri Dei verbum
esse, deprehensum & patefactum est. Quid au-
tem de magia loquar, quæ apud illos in sum-
ma admiratione fuit? nisi & illam quoque quæ
ante aduentum Verbi apud Ægyptios, Chal-
dæos, Indos floruit, & spectatores admira-
tione sui complebat, præsentia veritatis, &
Verbi apparitione victam, & plane oblitera-
tam esse? Cæterum de Græcanica sapientia,
Philosophorúmque grandiloquentia nemi-
E nem arbitror verba requirere: quum in oculis
sit ipsum miraculum. Tot enim tantisque à
Græcorum Philosophis voluminibus scriptis,
ne paucos quidem vel ex proximis locis addu-
cere potuerunt, vt sua de immortalitate ani-

ποτὲ δὲ ἡ δαιμόνων ἀπάτη καὶ μαγεία καταφρονηθῆ,
εἰ μὴ ὅτε ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις ὁ λόγος, ὁ πάντων καὶ
τούτων δεσπότης διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν
συγκαταβὰς, ἐπὶ γῆς ἐφάνη; πότε δὲ τῆς μαγείας
ἡ τέχνη καὶ τὰ διδασκαλεῖα ἤρξαντο καταπατεῖσθαι,
εἰ μὴ ὅτε τὰ θεοφάνεια τοῦ λόγου γέγονεν ἐν ἀνθρώ-
ποις; καὶ ὅλως, πότε τῶν ἑλλήνων ἡ σοφία μεμώρανται,
εἰ μὴ ὅτε ἡ ἀληθὴς τοῦ θεοῦ σοφία ἐπὶ γῆς ἑαυτὴν ἐ-
φανέρωσε; πάλαι μὲν γὰρ πᾶσα ἡ οἰκουμένη καὶ πᾶς
τόπος τῇ θρησκείᾳ τῶν εἰδώλων ἐπλανᾶτο καὶ οὐδὲν
ἄλλο, ἢ τὰ εἴδωλα θεοὺς ἐνόμιζον οἱ ἄνθρωποι· νῦν
δὲ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὴν μὲν τῶν εἰδώλων δει-
σιδαιμονίαν καταλιμπάνουσιν οἱ ἄνθρωποι· ἐπὶ δὲ
τὸν χριστὸν καταφεύγουσι καὶ θεὸν αὐτὸν προσκυνοῦν-
τες· δι' αὐτοῦ καὶ ὃν οὐκ ᾔδεισαν πατέρα γινώσκουσι·
καὶ τό γε θαυμαστὸν, διαφόρων ὄντων καὶ μυρίων σε-
βασμάτων, καὶ ἑκάστου τόπου τὸ ἴδιον ἔχοντος εἴδω-
λον, καὶ μὴ ἰσχύοντος τοῦ παρ' αὐτοῖς λεγομένου θεοῦ
τὸν πλησίον ὑπερβῆναι τόπον, ὥστε καὶ τοὺς ἐκ γει-
B τόνων πεῖσαι σέβειν αὐτὸν· ἀλλὰ μόλις καὶ ἐν τοῖς
ἰδίοις θρησκευομένου. οὐδεὶς γὰρ ἄλλος τὸν τοῦ γεί-
τονος ἐσέβετο θεὸν· ἀλλ' ἕκαστος τὸ ἴδιον ἐφύλατ-
τεν εἴδωλον νομίζων τὸν πάντων αὐτὸν κύριον εἶναι·
μόνος ὁ χριστὸς παρὰ πᾶσιν εἷς καὶ πανταχοῦ ὁ αὐ-
τὸς προσκυνεῖται, καὶ ὃ μὴ δεδύνηται τῶν εἰδώλων ἡ ἀ-
σθένεια ποιῆσαι· ὥστε κἂν τοὺς πλησίον οἰκοῦντας
πεῖσαι, τοῦτο ὁ χριστὸς πεποίηκεν· οὐ μόνον τοὺς πλη-
σίον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἁπλῶς τὴν οἰκουμένην πείσας
ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν κύριον σέβειν· καὶ δι' αὐτοῦ θεὸν τὸν αὐτοῦ
C πατέρα. καὶ πάλαι μὲν τὰ πανταχοῦ τῆς ἀπάτης τῶν
μαντείων ἐπεπλήρωτο, καὶ τὰ ἐν Δελφοῖς καὶ Δω-
δώνῃ, καὶ Βοιωτίᾳ, καὶ Λυκίᾳ, καὶ Λιβύῃ, καὶ Αἰγύ-
πτῳ, καὶ Καβείροις μαντεύματα, καὶ ἡ Πυθία
ἐθαυμάζοντο τῇ φαντασίᾳ παρὰ τῶν ἀνθρώ-
πων· νῦν δὲ ἀφ' οὗ χριστὸς καταγγέλλεται παν-
ταχοῦ, πέπαυται καὶ τούτων ἡ μανία καὶ οὐκ
ἔστιν ἔτι λοιπὸν ἐν αὐτοῖς ὁ μαντευόμενος. καὶ πά-
λαι μὲν δαίμονες ἐφαντασιοσκόπουν τοὺς ἀν-
θρώπους, προκαταλαμβάνοντες πηγὰς ἢ ποταμοὺς
ἢ ξύλα ἢ λίθους, καὶ οὕτω ταῖς μαγγανείαις ἐξέπλη-
ττον ἄφρονας· νῦν δὲ τῆς θείας ἐπιφανείας τοῦ λόγου
D γεγενημένης πέπαυται τούτων ἡ φαντασία. τῷ γὰρ
σημείῳ τοῦ σταυροῦ καὶ μόνον ὁ ἄνθρωπος χρώμενος
ἀπελαύνει τούτων τὰς ἀπάτας. καὶ πάλαι μὲν τοὺς
παρὰ ποιηταῖς λεγομένους Δία καὶ Κρόνον καὶ Ἀπόλ-
λωνα ἐνόμιζον οἱ ἄνθρωποι θεοὺς, καὶ τούτους ἐπλα-
νῶντο σέβοντες· ἄρτι δὲ τοῦ σωτῆρος ἐν ἀνθρώποις φα-
νέντος, ἐκεῖνοι μὲν ἐγνώσθησαν ὄντες ἄνθρωποι θνη-
τοί· μόνος δὲ ὁ χριστὸς ἐν ἀνθρώποις ἐγνώσθη θεὸς
ἀληθινὸς θεοῦ λόγος. τί δὲ περὶ τῆς θαυμαζομένης
παρ' αὐτοῖς μαγείας ἄν τις εἴποι; ὅτι πρὶν μὲν ἐπι-
E δημῆσαι τὸν λόγον, ἴσχυε καὶ ἐνήργει παρ' αἰγυπτίοις
καὶ χαλδαίοις καὶ ἰνδοῖς αὕτη, καὶ ἐξέπληττε τοὺς ὁρῶν-
τας· τῇ δὲ παρουσίᾳ τῆς ἀληθείας καὶ τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ
λόγου διηλέγχθη καὶ αὕτη καὶ κατηργήθη παντε-
λῶς. περὶ δὲ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καὶ τῆς τῶν φιλοσόφων μεγαλοφωνίας, νομίζω μηδένα τοῦ παρ' ἡμῶν δεῖ-
σθαι λόγου, ἐπ' ὄψει πάντων ὄντος τοῦ θαύματος· ὅτι τοσαῦτα γραψάντων τῶν παρ' ἕλλησι σοφῶν, καὶ μὴ δυνη-
θέντων

θέντων πεῖσαι κἂν ὀλίγους ἐκ τῶν πλησίον τινῶν περὶ ἀθανασίας καὶ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου· μόνος ὁ χριστὸς διὰ λιτῶν ῥημάτων, καὶ δι' ἀνθρώπων οὐ κατὰ τὴν γλῶσσαν σοφῶν, κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην παμπληθεῖς ἐκκλησίας ἔπεισεν ἀνθρώπων, καταφρονεῖν μὲν θανάτου, φρονεῖν δὲ ἀθάνατα· καὶ τὰ μὲν πρόσκαιρα παρορᾶν, εἰς δὲ τὰ αἰώνια ἀποβλέπειν, καὶ μηδὲν μὲν ἡγεῖσθαι τὴν ἐπὶ γῆς δόξαν, μόνης δὲ τῆς ἐπουρανίου ἀντιποιεῖσθαι. ταῦτα δὲ τὰ
A λεγόμενα παρ' ἡμῶν, οὐκ ἄχρι λόγων ἐστὶν ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας ἔχει τῆς ἀληθείας μαρτυρίαν. παρίτω γὰρ ὁ βουλόμενος καὶ θεωρείτω, τῆς μὲν ἀρετῆς τὸ γνώρισμα ἐν ταῖς χριστοῦ παρθένοις καὶ ἐν τοῖς σωφροσύνην ἁγνεύουσι νεωτέροις, τῆς δὲ ἀθανασίας τὴν πίστιν ἐν τῷ τοσούτῳ τῶν μαρτύρων αὐτοῦ χορῷ. ἡκέτω δὲ ὁ πεῖραν τῶν προλεχθέντων βουλόμενος λαβεῖν, καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς φαντασίας τῶν δαιμόνων, καὶ τῆς τῶν μαντειῶν ἀπάτης, καὶ τῶν τῆς μαγείας θαυμάτων, καὶ χρησάσθω τῷ σημείῳ τοῦ γε-
B λωμένου παρ' αὐτοῖς σταυροῦ, τὸν χριστὸν ὀνομάσας μόνον, καὶ ὄψεται πῶς δι' αὐτοῦ δαίμονες μὲν φεύγουσι, μαντεῖαι δὲ παύονται, μαγεία δὲ πᾶσα καὶ φαρμακεία κατήργηται. τίς οὖν ἄρα καὶ πηλίκος ἐστὶν οὗτος ὁ χριστός, ὁ τῇ ἑαυτοῦ ὀνομασίᾳ καὶ παρουσίᾳ τὰ πάντα πανταχόθεν ἐπισκιάσας καὶ καταργήσας, καὶ μόνος κατὰ πάντων ἰσχύων, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας πληρώσας. λεγέτωσαν οἱ πάνυ γελῶντες καὶ οὐκ ἐρυθριῶντες Ἕλληνες. εἰ μὲν γὰρ ἄνθρωπός ἐστι, καὶ πῶς εἷς ἄνθρωπος τὴν
C πάντων τῶν παρ' αὐτοῖς θεῶν δύναμιν ὑπερῆρε, καὶ οὐδὲν ἐκείνους ὄντας τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει διήλεγξεν; εἰ δὲ μάγον αὐτὸν λέγουσι, πῶς οἷόν τέ ἐστιν ὑπὸ μάγου καταργεῖσθαι πᾶσαν τὴν μαγείαν καὶ μὴ μᾶλλον συνίστασθαι; εἰ μὲν γὰρ ἀνθρώπους μάγους ἐνίκα ἢ καθ' ἑνὸς ἴσχυε μόνου, καλῶς ἂν ἐνομίσθη παρ' αὐτῶν κρείττονι τέχνῃ τῶν ἄλλων ὑπερβάλλειν· εἰ δὲ κατὰ πάσης ἁπλῶς μαγείας, καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἤρατο τὴν νίκην ὁ τούτου σταυρὸς· δῆλον ἂν εἴη
D μὴ εἶναι μάγον τὸν σωτῆρα, ὃν καὶ οἱ παρὰ τῶν ἄλλων μάγων ἐπικαλούμενοι δαίμονες, ὡς δεσπότην φεύγουσι. τίς οὖν ἄρα ἐστὶ λεγέτωσαν, οἱ μόνον ἐν τῷ χλευάζειν ἔχοντες τὴν σπουδὴν Ἕλληνες; ἴσως ἂν φήσαιεν δαίμονα καὶ αὐτὸν γεγενῆσθαι, καὶ οὕτως ἰσχύειν. οὐκοῦν δὲ καὶ πάνυ λέγοντες ὀφλήσουσι χλεύην, πάλιν τοῖς προτέραις δυσωπεῖσθαι δυνάμενοι· πῶς γὰρ ἔτι ἐστὶ δαίμονα εἶναι, τὸν τοὺς δαίμονας ἀπελαύνοντα; εἰ μὲν γὰρ ἁπλῶς δαίμονας ἤλαυνε, καλῶς ἂν ἐνομίσθη τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμόνων ἰσχύειν αὐτὸν κατὰ τῶν ἐλαττόνων· ὁποῖα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι θέλοντες
E ὑβρίζειν ἔλεγον αὐτῷ· εἰ δὲ πᾶσα τῶν δαιμόνων μανία ἐξίσταται τῇ τούτου ὀνομασίᾳ καὶ διώκεται· φανερὸν ἂν εἴη καὶ ἐν τούτῳ πλανᾶσθαι αὐτοὺς· καὶ μὴ εἶναι ὡς νομίζουσι δαιμονικήν τινα δύναμιν τὸν κύριον ἡμῶν καὶ σωτῆρα χριστόν. οὐκ οὖν εἰ μήτε ἄνθρωπος ἁπλῶς, μήτε μάγος, μήτε δαίμων τίς ἐστιν ὁ σωτήρ, ἀλλὰ καὶ τὴν παρὰ ποιηταῖς ὑπόνοιαν καὶ δαιμόνων φαντασίαν, καὶ Ἑλλήνων σοφίαν τῇ ἑαυτοῦ θειότητι κατήργησε, καὶ ἐπεσκίασε· φανερὸν ἂν εἴη καὶ παρὰ πᾶσιν ὁμολογηθήσεται, ὅτι οὗτος ἀληθῶς θεοῦ υἱός ἐστι, λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις τοῦ πατρὸς ὑπάρχων.

mę dogmata,& placita,de vita secundũ virtutẽ instituẽda amplecti vellent: solus Christus vilibus citra vllã magnificẽtiã verbis ac per homines nequaquã eruditæ linguæ in orbe terrarum plurimis Ecclesiis id persuasit, vt mortem inter cõtempta, immortalia in precio haberent, & temporaria despicerent, æterna suspicerent, nihil putarẽt gloriã in terra, solũmodo autem affectarent immortalitatem. Et hæc quidẽ non verbo tenus à nobis iactantur, sed reipsa verita-
A tisq; experimentis demonstrantur. Adeat enim qui velit, & spectet insignia virtutis in Christi virginibus,& in adolescentibus pudicitiã consecratam, ac immortalitatis fidem adstructã in tanto martyrũ choro. Veniat qui istorũ dictorũ experimentũ capere velit, & in ipsis præstigiis dæmonum,& imposturis vaticiniorũ,& in miraculis magiæ vtatur signo crucis ab ipsis deriso, nomeq; Christi inuocet, & videbit quomodo eius rei metu dæmones fugiãt, vaticinia cõquiescant, magiæ & veneficia irrita iaceãt. Quis igitur, & quantus est hic Christus, qui solo sui
B nominis vocabulo ac præsentia omnia adobruit,& ociosa reddit, omnibúsque maior est,& orbem terrarum sua disciplina adimplet? Dicãt Ethnici isti, q̃ ista deridẽt, nec vllo interim pudore tãguntur: nũ homo esse possit qui talia faciat? ꝙ si homo, quî fit vt vnus homo oẽs omniũ deorũ (quos ipsi colũt) vires trãscendat, illósq; nullos esse sua potentia demõstret? Si magum illũ dicãt, quomodo per magũ omnis magia obliteratur ac non potius constituitur? Si enim homines magos oppugnans contra vnum aliquẽ dũtaxat præualuisset, rectè opinari lice-
C ret, eũ meliori arte aliorũ artes superare. Quòd si semel de omni magia, atq; adeo magię nomine crux Christi victoriã reportat, satis euidens est, nõ esse magum Saluatorem nostrum, quem dæmones, vbi ab aliis inuocati sunt, vt Dominum fugiunt. Quis igitur sit, enuntiẽt Ethnici, quibus id vnicum studiũ vt derideant. Fortassis dicẽt & ipsum quoque dęmonum esse factum, atque ita præualere: id si dixerint, ludibrio habendi sunt, quum denuo superioribus demon-
D strationibus reuincantur. Qui enim fieri potest, vt dæmon sit, qui dæmones propellit? Si enim quouis modo, ac non planè vniuersum dęmones propelleret, existimari posset, in principe dæmoniorum contra inferiores dęmones, has vires possidere, quẽadmodũ Iudæi per contumeliam ei obiiciebant. Sin autẽ omnium dæmonũ feritas, ad illius nomẽ sese subducit,& in fugã agitur, satis clarũ est, eos in errore versari, & nequaquã dæmoniacã esse nostri Saluatoris potentiã, vt ipsi arbitrãtur. Sin aũt prorsus neq; homo est, neq; magus, neque dæmon, sed com-
E menticios deos poetarũ & dęmonũ pręstigia,& Græcorũ sapientiam, sua diuinitate irrita ociosáq; reddidit & obscurauit, negari non poterit, ꝙ & apud omnes in confesso est, eũ esse verum Dei filiũ, Rationẽ, sapientiã,& potẽtiam Patris.

Atque inde quoque est, quòd eius opera non hominis sint, sed supra hominem, & re vera ipsius Dei esse cognoscantur, partim ex claris rerum documentis, partim ex illius cum cæteris hominibus comparatione. Quis enim vnquam hominum, ex sola virgine sibi corpus constituit, aut quis vnquam hominum tales morbos curauit, quales communis omnium Dominus: quis id quod geniture deerat, restituit, & hominem à natiuitate cæcum, visu illustrauit? Æsculapius apud ipsos in deorum numerum relatus est, quòd medicinā exercuit, & herbas laborātibus vtiles animaduertit, non quidem eas ex terra creans, sed arte quæ in natura erant, eas adinueniens. Sed quid illud ad acta Saluatoris Christi? quippe qui non vulnus sanauerit, sed res naturales creauerit, & creata instaurarit. Hercules pro Deo ab Ethnicis adoratur, eò quod contra homines genere ipsi compares depugnarit, & belluas dolo interfecerit: sed quidnam ista ad res gestas Verbi diuini, qui morbos, dæmones, atque adeo ipsam mortem ab hominibus propulsauit? Dionysus ab illis colitur, quia hominibus magister fuit ebrietatis: Saluator contrà & omnium Dominus, præceptor temperantiæ deridetur. Sed esto vt fingamus hic aliquid paritatis: quid verò eadem illa ad cætera eius diuinitatis miracula? Quo vnquam homine moriente, sol obscuratus est, terra concussa est? Aquo vnquam inter tot iam mortuos & quotidie morientes, miraculum editum est? Iam vt res corpore illius designatas omittam, eàque memorem, quæ resurrectionem consequutæ sunt, Cuius vnquam dogma vnum idémque à primis carceribus mundi vsque ad vltima terrarum, eas vires secum pertulit, vt impressa vbique sua religione orbem vniuersum peruolarit? Aut quur, si homo est Christus, ac non potius Dei Verbum (vt illorum sententia est) non arcetur ab Ethnicorum numinibus, ne in ipsorum prouincias suam religionem tramsmittat? quum nunc contrà fiat, vt illud accedens, sua institutione, illorum cæremonias & cultum abroget, eorúmque inanes species, & oculorum ludibria confundat? Multi ante eum fuere reges, & tyranni, cumplures apud Chaldæos referuntur, magi quoque & sapientes apud Ægyptios, & Indos: quis vnquam horum, non dico post mortem, sed cùm viuerent, tantum potuit, vt vniuersam terram sua doctrina impleret? & tantam vim hominum idololatriam dedoceret, quot Saluator noster ab idolis ad se transtulit? Græcorum sapientes eloquenter, sciteque multa conscripserunt: quid ergo? an tale aliquid, quale crux Christi, designarunt? Sed fortasse vsque dum viuerent, illorum sophismata fidem obtinuere, imò etiam ipsis adhuc viuis, mutuis concertationibus, & controuersiis iactata sunt. Dei autē filius, qui iure omnibus est admirabilis, quū pauperrimo miseróq; verborum apparatu

διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἀνθρώπινά ἐστιν αὐτοῦ τὰ ἔργα, ἀλλ' ὑπὲρ ἄνθρωπον, καὶ θεοῦ τῷ ὄντι γινώσκεται ταῦτα, καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν φαινομένων, καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς ἀνθρώπους συγκρίσεως. τίς γὰρ τῶν πώποτε γενομένων ἀνθρώπων, ἐκ παρθένου μόνης ἑαυτῷ συνεστήσατο σῶμα; ἢ τίς πώποτε ἀνθρώπων τοιαύτας νόσους ἐθεράπευσεν, οἵας ὁ κοινὸς πάντων κύριος; τίς δὲ τὸ τῇ γενέσει ἐλλεῖπον ἀποδέδωκε, καὶ ἐκ γενετῆς τυφλὸν ἐποίησε βλέπειν. ἀσκληπιὸς
A ἐθεοποιήθη παρ' αὐτοῖς, ὅτι τὴν ἰατρικὴν ἤσκησε, καὶ βοτάνας πρὸς τὰ πάσχοντα τῶν σωμάτων ἐπενόει, οὐκ αὐτὸς ταύτας πλάττων ἀπὸ γῆς, ἀλλὰ τῇ ἐκ φύσεως ἐπιστήμῃ ταύτας ἐφευρίσκων. τί δὲ πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος γινόμενον; οὐκ οὐ τραῦμα ἐθεράπευσεν, ἀλλὰ γένεσιν ἔπλασε καὶ ἀποκατέστησε τὸ σῶμα. ἡρακλῆς ὡς θεὸς προσκυνεῖται παρ' ἕλλησιν, ὅτι πρὸς ἴσους ἀνθρώπους ἀντεμαχέσατο, καὶ θηρία δόλοις ἀνεῖλε· τί πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ λόγου γινόμενα; οὐκ νόσους καὶ
B τὸν θάνατον αὐτὸν ἀπήλαυνε τῶν ἀνθρώπων· διόνυσος θρησκεύεται παρ' αὐτοῖς, ὅτι μέθης γέγονε διδάσκαλος τοῖς ἀνθρώποις, ὁ δὲ σωτὴρ τῷ ὄντι καὶ κύριος τοῦ παντὸς, σωφροσύνην διδάξας, χλευάζεται παρ' ἐκείνων. ἀλλ' ἔστω ταῦτα, τί καὶ πρὸς τὰ ἕτερα θαύματα τῆς θεότητος αὐτοῦ; τίνος ἀποθνήσκοντος ἀνθρώπου, ὁ μὲν ἥλιος ἐσκοτίσθη, ἡ δὲ γῆ ἐσείετο; ἰδοὺ μέχρι νῦν ἀποθνήσκουσιν ἄνθρωποι, καὶ ἀπέθανον ἔτι ἄνωθεν, πότε τὶ τοιοῦτον ἐπ' αὐτοῖς γέγονε θαῦ-
C μα, ἢ (ἵνα τὰς διὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ πράξεις παραλίπω, καὶ τὰς μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος αὐτοῦ μνημονεύσω) τίνος πώποτε τῶν γινομένων ἀνθρώπων ἡ διδασκαλία, ἀπὸ περάτων ἕως περάτων γῆς, μία καὶ ἡ αὐτὴ δι' ὅλων ἴσχυσεν, ὥστε διὰ πάσης γῆς τὸ σέβας αὐτοῦ διαπτῆναι; ἢ διὰ τί, εἴπερ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ χριστὸς καὶ οὐ θεοῦ λόγος κατ' αὐτοὺς, οὐ κωλύεται ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς θεῶν εἰς τὴν αὐτὴν χώραν ἔνθα εἰσὶ
D τὸ τούτου σέβας διαβῆναι; ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ὁ λόγος ἐπιδημῶν τῇ διδασκαλίᾳ ἑαυτοῦ, τὴν ἐκείνων θρησκείαν παύει, καὶ τὴν φαντασίαν αὐτῶν καταισχύνει. πολλοὶ πρὸ τούτου γεγόνασι βασιλεῖς, καὶ τύραννοι γῆς, πολλοὶ παρὰ χαλδαίοις ἱστοροῦνται, καὶ παρ' αἰγυπτίοις καὶ ἰνδοῖς γινόμενοι σοφοὶ καὶ μάγοι· τίς τούτων ποτὲ, οὐ λέγω μετὰ θάνατον, ἀλλὰ καὶ ἔτι ζῶν ἠδυνήθη τοσοῦτον ἰσχῦσαι, ὥστε τὴν σύμπασαν αὐτὸν γῆν πληρῶσαι τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας, καὶ τοσοῦτον πλῆ-
E θος παιδεῦσαι ἀπὸ τῆς τῶν εἰδώλων δεισιδαιμονίας, ὅσους ὁ ἡμέτερος σωτὴρ, εἰς ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν εἰδώλων μετήνεγκεν; ἑλλήνων οἱ φιλόσοφοι μετὰ πιθανότητος καὶ τέχνης λόγων, πολλὰ συνέγραψαν, τί οὖν τοσοῦτον, ὅσον ὁ τοῦ χριστοῦ σταυρὸς, ἐπεδείξαντο. ἄχρι γὰρ τελευτῆς αὐτῶν, παρ' αὐτῶν σοφίσματα, τὸ πιθανὸν ἔσχεν, ἀλλὰ καὶ ὃ ἔδοξαν ζῶντες ἰσχύειν ἐν ἀλλήλοις ἔσχεν τὴν ἅμιλλαν, καὶ κατὰ ἀλλήλων μελετῶντες, ἐφιλονείκουν. ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λόγος, τὸ παραδοξότατον, πτωχοτέραις ταῖς λέξεσι διδάξας,

διδάξας, τοὺς πάνυ σοφιστὰς ἐπεσκίασε, καὶ τὰς μὲν ἐκείνων διδασκαλίας κατήργησε, πάντας ἕλκων πρὸς ἑαυτόν, τὰς δὲ ἑαυτοῦ ἐκκλησίας πεπλήρωκε· καὶ τό γε θαυμαστόν, ὅτι ὡς ἄνθρωπος εἰς τὸν θάνατον καταβάς, τὴν τῶν σοφῶν μεγαλοφωνίαν περὶ εἰδώλων κατήργησεν. τίνος γάρ ποτε θάνατος ἀπήλασε δαίμονας, ἢ τίνος ποτὲ θάνατον ἐφοβήθησαν δαίμονες ὡς τοῦ χριστοῦ; ἔνθα γὰρ ὀνομάζεται τὸ ὄνομα τοῦ σωτῆρος, ἐκεῖθεν πᾶς δαίμων ἀπελαύνεται. τίς δὲ οὕτω τὰ ψυχικὰ πάθη περιεῖλε τῶν ἀνθρώπων, ὥστε τοὺς μὲν πόρνους σωφρονεῖν; τοὺς δὲ ἀνδροφόνους μηκέτι ξίφους κρατεῖν; τοὺς δὲ δειλίᾳ προκατεχομένους, ἀνδρίζεσθαι; καὶ ὅλως, τίς τοὺς παρὰ βαρβάροις, καὶ τοὺς κατὰ τόπον τῶν ἐθνῶν ἔπεισεν ἀνθρώπους, ἀποθέσθαι μὲν τὴν μανίαν, εἰρήνην δὲ φρονεῖν, εἰ μὴ ἡ τοῦ χριστοῦ πίστις καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον; τίς δὲ ἄλλος περὶ ἀθανασίας οὕτως ἐπιστώσατο τοὺς ἀνθρώπους, ὡς ὁ τοῦ χριστοῦ σταυρός, καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀνάστασις αὐτοῦ; καίπερ γὰρ τὰ πάντα ψευσάμενοι ἕλληνες, ὅμως οὐκ ἠδυνήθησαν ἀνάστασιν τῶν ἑαυτῶν εἰδώλων πλάσασθαι, οὐκ ἐνθυμούμενοι τὸ σύνολον, εἰ ὅλως δυνατὸν μετὰ θάνατον εἶναι πάλιν τὸ σῶμα. ἐφ' ᾧ καὶ μάλιστα ἄν τις αὐτοὺς ἀποδέξηται, ὅτι τοιαῦτα λογισάμενοι, τὴν μὲν ἀσθένειαν τῆς ἑαυτῶν εἰδωλολατρείας ἤλεγξαν, τὸ δὲ δυνατὸν τῷ χριστῷ παρεχώρησαν· ἵνα καὶ ἐκ τούτου γνωρισθῇ παρὰ πᾶσι τοῦ θεοῦ υἱός. τίς οὖν ἀνθρώπων μετὰ θάνατον, ἢ ἄλλως ζῶν περὶ παρθενίας ἐδίδαξε καὶ οὐκ ἐνόμισεν ἀδύνατον εἶναι τὴν ἀρετὴν ταύτην ἐν ἀνθρώποις; ἀλλ' ὁ ἡμέτερος σωτὴρ καὶ τῶν πάντων βασιλεὺς χριστός, τοσοῦτον ἴσχυεν ἐν τῇ περὶ ταύτης διδασκαλίᾳ, ὡς καὶ παιδία μήπω τῆς νομίμης ἡλικίας ἐπιβάντα, τὴν ὑπὲρ τὸν νόμον ἐπαγγέλλεσθαι παρθενίαν. τίς πώποτε ἀνθρώπων ἠδυνήθη διαβῆναι τοσοῦτον, καὶ εἰς σκύθας, καὶ αἰθίοπας, ἢ πέρσας, ἢ ἀρμενίους, ἢ γότθους, ἢ τοὺς ἐπέκεινα τοῦ ὠκεανοῦ λεγομένους, ἢ τοὺς ὑπὲρ τὴν ὑρκανίαν ὄντας, ἢ ὅλως τοὺς αἰγυπτίους καὶ χαλδαίους παρελθεῖν, τοὺς φρονοῦντας μὲν μαγικά, δεισιδαίμονας δὲ ὑπὲρ τὴν φύσιν, καὶ ἀγρίους τοῖς τρόποις, καὶ ὅλως κηρύξαι περὶ ἀρετῆς καὶ σωφροσύνης καὶ τῆς κατὰ εἰδώλων θρησκείας· ὡς ὁ τῶν πάντων κύριος ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις, ὁ κύριος ἡμῶν ἰησοῦς χριστός; ὃς οὐ μόνον ἐκήρυξε διὰ τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἔπεισεν αὐτοὺς κατὰ διάνοιαν, τὴν μὲν τῶν τρόπων ἀγριότητα μεταθέσθαι, μηκέτι δὲ τοὺς πατρῴους θύειν θεούς· ἀλλ' αὐτὸν ἐπιγινώσκειν καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα θρησκεύειν. πάλαι μὲν γὰρ εἰδωλολατροῦντες ἕλληνες καὶ βάρβαροι, κατ' ἀλλήλων ἐπολέμουν, καὶ ὠμοὶ πρὸς τοὺς συγγενεῖς ἐτύγχανον· οὐκ ἦν γάρ τινα τὸ σύνολον οὔτε τὴν γῆν οὔτε τὴν θάλασσαν διαβῆναι χωρὶς τοῦ τὴν χεῖρα ξίφεσιν ὁπλίσαι, ἕνεκα τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀκαταλλάκτου μάχης. καὶ γὰρ καὶ ἡ πᾶσα τοῦ ζῆν αὐτοῖς διαγωγὴ δι' ὅπλων ἐγίνετο, καὶ ξίφος ἦν αὐτοῖς ἀντὶ βακτηρίας καὶ

apparatu doctrinas suas traderet, omniscios illos sua luce prestinxit, & quasi tenebras induxit, & aliorũ institutis abolitis, omnia ad se traxit, suásque Ecclesias impleuit. Quid? an non mirum eum, qui quasi homo ad mortem descendebat, Philosophorum grandiloquentiam de idolis, ociosam irritámque efficere potuisse? Cuius vnquam mors abegit dæmones,
A aut cuius vnquam mortem dæmones expauerunt, vt Christi? Vbi enim nominatur nomen saluatoris, inde omnes dæmones profugantur. Quis ita hominibus solitos affectus è præcordiis exemit, vt scorta pudicè agerent? homicidæ non amplius ferrum tenerent? pauidi animo, robur conciperent? Quis barbaros gentésque alias in suis sedibus persuasit, immanitatem deponere, pacifica meditari, nisi Christi fides, & crucis signaculum? Quis denique alius ita mortales certos confirmatósque reddidit de immortalitate vt Christi crux, eiús-
B que corporis resurrectio. Nam & Græci quiduis ementiti, non potuerunt tamen idolis suis resurrectionem admentiri, quippe quibus nulla ratione in mentem venire potuit, corpus post mortem denuo existere posse, qua in re præcipuè mihi approbandi recipiendique videntur, quòd Deum istiusmodi animo persuasum habent, & suorum idolorum imbecillitatem indicarint, & Christo soli hanc potestatem reseruarint, vt vel inde ab omnibus co-
C gnosceretur ipsum esse Dei filium. Quis igitur hominum vel post mortem, vel in vita autor seruandæ virginitatis fuit? ac non contra arbitratus est, eam virtutem præstari non posse? Attamen noster saluator & omnium rex Christus, tãtum valuit in huiusmodi præceptis, vt pueri nondum maturi legum disciplinæ, virginitatem quæ supra leges est profiteãtur. Quis hominum tantum spacij obire potuit, & ad Scythas, Æthiopes, Persas, Armenios, Gothósque penetrare, & ad homines transmarinos, & vltra Hyrcaniam summotos, Ægyptiósq; &
D Chaldæos inuisere? & his quidem sibi ab magia placentibus: illis verò supra naturam superstitiosis, moribus locisque efferatis, de virtute temperantiáque verba facere, atque ita sugillare idolorum cultum, vt Dominus noster Iesus Christus fecit? qui non solum ista per suos discipulos prædicauit, sed etiam mentibus audientium eam persuasionem impressit, vt non solum morum feritatem abiicerent, & patrios deos non amplius in veneratione haberent: sed & ipsum agnoscerent, & per ipsum colerent ipsius Patrem. Olim
E idololatriæ dediti Græci, simul & Barbari, mutua in sese bella suscipiebant, crudelésque in cognatos fuere, neque erat, vt quisque vel per terram, vel per mare tutò commearet, nisi armata manu, ob bella inter ipsos inuicẽ prorsus irreconciliabilia. Quippe, quorum tota vitæ ratio in armis erat, & gladius illis pro scipione, in eó-

eóque spes omnes opesque suas constituerant. Qui quum idolis seruirent, dæmonibusque sacra facerēt, nihil istiusmodi superstitione profecerunt, vt vel aliquid saltem de moribus illis dediscerent: iidem tamen vbi ad Christi disciplinam transierant, præter omnem expectationem animis planè compunctis, pœnitentiáque discruciatis, occidendi feritatem deposuerunt: neque iam inde illis hostiles animi, aut alia voluntas nisi rerum pacatarum & amicitiæ. A Quis igitur hæc fecit? quis odio inter se infestos populos pace copulauit? nisi dilectus Dei Filius, communis ille Saluator omnium Iesus Christus, qui præ sua charitate omnia ad nostram salutem sustinuit? Nam & olim oracula de pace istiusmodi, quā ille procuraturus erat, edita fuere: *Concident* (inquit scriptura) *gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces, neque arripiet gens contra gentem gladium, neque est, vt posthac bellum discant.* Neque id incredibile, cùm etiam nunc barbari feris moribus, idolisque hoc tempore sacrificantes, in sese furant, neq; vel vllā horam sustineant sine armis viuere: B iidem tamen vbi Christi doctrinam audiūt, statim à bello ad agriculturā vertuntur, & pro gladiis tractandis, manus ad preces extendunt: ac pro mutuis inter sese bellis, aduersus dæmones, pudicitia & animi virtute obarmantur. Id autem insigne est diuinitatis Saluatoris nostri, quod ad quæ ab idolis erudiri nequiuerant, ea ex Saluatore addidicerint: illudq; idem vicissim de dæmonum & idolorum imbecillitate non leue indicium. Conscij enim dæmones C suæ imbecilitatis, mortales ideo bello inter sese commissos esse voluerunt, ne feriati ociosique à mutuis præliis aduersus dæmones arma transferrent: certe illi qui Christi disciplinis initiati sunt, bellorum abstinentes, contra dæmones moribus & virtutibus in acie consistunt, & hos quidem infesti petunt: ipsum verò principem diabolum pedibus conculcant, vt in teneris annis pudicitiam tueantur, in tentationibus tolerantes sint, in laboribus obdurent, contumelias ferant, defraudationes negligant, mortem non curent, & mar- D tyres Christi efficiantur. Et vt vnum adhuc admirabile documentum diuinitatis Saluatoris allegem: Quis vnquam hominum simpliciter, siue magus, siue tyrannus, aut rex denique, per se tantum præstare potuit, vt contra omnem idololatriam, dæmonumque copias, magiam item & sapientiam Græcorum, res tam validas, atque etiamnum florentes, ac à plerisque admirationi habitas, in bellum descendere non reformidarit, illisque omnibus vno impetu obstiterit, quemadmodm noster E dominus Dei Ratio, qui singulis suos errores inuisibiliter ostēdens, vnus omnibus istis spoliatis, hominē eripit, & in prædam aufert. Nā qui hactenus idola adorauerant, iam ea conculcant

καὶ παντὸς βοηθήματος ἔρεισμα. καίτοι ὡς προεῖπον εἰδώλοις ἐλάτρευον, καὶ δαίμοσιν ἔσπενδον θυσίας, καὶ ὅμως οὐδὲν ἐκ τῆς εἰδώλων δεισιδαιμονίας ἠδυνήθησαν οἱ τοιαῦτα φρονοῦντες μεταπαιδευθῆναι· ὅτε δὲ εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν μεταβεβήκασι, τότε δὴ παραδόξως ὡς τῷ ὄντι κατὰ διάνοιαν κατανυγέντες, τὴν μὲν ὠμότητα τῶν φόνων ἀπέθεντο, καὶ οὐκ ἔτι πολέμια φρονοῦσι· πάντα δὲ αὐτοῖς εἰρηναῖα, καὶ τὰ πρὸς φιλίαν καταθύμια λοιπόν ἐστι. τίς οὖν ὁ ταῦτα ποιήσας; ἢ τίς ὁ τοὺς μισοῦντας ἀλλήλους εἰς εἰρήνην συνάψας, εἰ μὴ ὁ ἀγαπητὸς τοῦ πατρὸς υἱός, ὁ κοινὸς πάντων σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστός, ὃς τῇ ἑαυτοῦ ἀγάπῃ πάντα ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ὑπέστη; καὶ γὰρ καὶ ἄνωθεν ἦν προφητευόμενον περὶ τῆς παρ' αὐτοῦ πρυτανευομένης εἰρήνης, λεγούσης τῆς γραφῆς. συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ λήψεται ἔθνος ἐπ' ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν. καὶ οὐκ ἄπιστόν γε τὸ τοιοῦτον, ὅπου καὶ νῦν οἱ τὸ ἄγριον τῶν τρόπων βάρβαροι ἔμφυτον ἔχοντες, ἔτι μὲν θύοντες παρ' αὐτοῖς εἰδώλοις, μαίνονται κατ' ἀλλήλων, καὶ χωρὶς ξιφῶν οὐδεμίαν ὥραν ἀνέχονται μένειν· ὅτε δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἀκούουσιν, εὐθέως ἀντὶ μὲν πολέμων, εἰς γεωργίαν τρέπονται, ἀντὶ δὲ τοῦ ξίφεσι τὰς χεῖρας ὁπλίζειν, εἰς εὐχὰς ἐκτείνουσι. καὶ ὅλως ἀντὶ τοῦ πολεμεῖν πρὸς ἑαυτοὺς, λοιπὸν κατὰ διαβόλου καὶ κατὰ δαιμόνων ὁπλίζονται, σωφροσύνῃ, καὶ ψυχῆς ἀρετῇ τούτους καταπολεμοῦντες. τοῦτο δὲ τῆς μὲν θειότητος τοῦ σωτῆρός ἐστι γνώρισμα· ὅτι ὃ μὴ δεδύνηνται ἐν εἰδώλοις μαθεῖν οἱ ἄνθρωποι, τοῦτο παρ' αὐτοῦ μεμαθήκασι· τῆς δὲ δαιμόνων καὶ εἰδώλων ἀσθενείας καὶ οὐθενείας, ἔλεγχος οὐκ ὀλίγος ἐστὶν οὗτος. εἰδότες γὰρ ἑαυτῶν δαίμονες τὴν ἀσθένειαν, διὰ τοῦτο συνέβαλον πάλαι τοὺς ἀνθρώπους καθ' ἑαυτῶν πολεμεῖν· ἵνα μὴ παυσάμενοι τῆς κατ' ἀλλήλων ἔριδος, εἰς τὴν κατὰ δαιμόνων μάχην ἐπιστρέψωσιν. ἀμέλει μὴ πολεμοῦντες πρὸς ἑαυτοὺς οἱ Χριστῷ μαθητευόμενοι κατὰ δαιμόνων τοῖς τρόποις καὶ ταῖς πράξεσιν ἀντιπαρατάσσονται, καὶ τούτους μὲν διώκουσι, τὸν δὲ τούτων ἀρχηγὸν διάβολον καταπαίζουσιν· ὥστε ἐν νεότητι μὲν, σωφρονεῖν, ἐν πειρασμοῖς δὲ, ὑπομένειν, ἐν πόνοις δὲ, καρτερεῖν, καὶ ὑβριζομένους μὲν, ἀνέχεσθαι, ἀποστερουμένους δὲ, καταφρονεῖν, καὶ τό γε θαυμαστὸν, ὅτι καὶ θανάτου καταφρονοῦσι, καὶ γίνονται μάρτυρες Χριστοῦ. καὶ ἵνα ἓν, ὃ καὶ πάνυ θαυμαστόν ἐστι γνώρισμα τῆς θειότητος τοῦ σωτῆρος, εἴπω, τίς πώποτε ἄνθρωπος ἁπλῶς, ἢ μάγος, ἢ τύραννος, ἢ βασιλεὺς, ἐφ' ἑαυτοῦ τοσοῦτος ἠδυνήθη συμβαλεῖν, καὶ καθ' ὅλης τῆς εἰδωλολατρείας καὶ πάσης δαιμονικῆς στρατιᾶς, καὶ πάσης μαγείας, καὶ πάσης σοφίας ἑλλήνων, τοσοῦτον ἰσχυόντων καὶ ἔτι ἀκμαζόντων, καὶ ἐκπληττόντων πάντας, ἀντιμάχεσθαι καὶ μιᾷ ῥοπῇ κατὰ πάντων ἀντιστῆναι, ὡς ἡμέτερος κύριος, ὁ τοῦ θεοῦ ἀληθὴς λόγος, ὃς ἀοράτως ἑκάστου τὴν πλάνην ἐλέγχων, μόνος παρὰ πάντων τοὺς πάντας ἀνθρώπους σκυλεύει, ὥστε τοὺς μὲν τὰ εἴδωλα προσκυνοῦντας, λοιπὸν αὐτὰ καταπατεῖν, τοὺς δὲ

τοὺς δὲ μαγείαις θαυμασθέντας, τὰς βίβλους κατακαίειν, τοὺς δὲ σοφοὺς, τὴν τῶν εὐαγγελίων προκρίνειν πάντων ἑρμηνείαν, οὓς μὲν γὰρ προσεκύνουν, τούτους καταλιμπάνουσιν, ὃν δὲ ἐχλεύαζον ἐσταυρωμένον, τοῦτον προσκυνοῦσι χριστὸν θεὸν αὐτὸν ὁμολογοῦντες, καὶ οἱ μὲν παρ' αὐτοῖς λεγόμενοι θεοὶ, ὡς αἰσχροὶ διαβάλλονται παρ' αὐτῶν, οἱ δὲ τὴν χριστοῦ λαμβάνοντες διδασκαλίαν, σωφρονέστερον ἐκείνων ἔχουσι τὸν βίον. ταῦτα οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα, εἰ μὲν ἀνθρώπινά ἐστι, δεικνύτω τις ὁ βουλόμενος καὶ τὰ τῶν προτέρων τοιαῦτα, καὶ πειθέτω, εἰ δὲ μὴ ἀνθρώπων ἀλλὰ θεοῦ ἔργα ταῦτα φαίνεται καὶ εἰσὶ, διὰ τί τοσοῦτον ἀσεβοῦσιν οἱ ἄπιστοι, μὴ ἐπιγινώσκοντες τὸν ταῦτ' ἐργασάμενον δεσπότην. ὅμοιον γὰρ πάσχουσιν, ὡς εἴ τις ἐκ τῶν ἔργων τῆς κτίσεως μὴ γινώσκοι τὸν τούτων δημιουργὸν θεόν. εἰ γὰρ ἐκ τῆς εἰς τὰ ὅλα αὐτοῦ δυνάμεως ἐγίνωσκον αὐτοῦ τὴν θεότητα, ἔγνωσαν ἄν, ὅτι καὶ τὰ διὰ τοῦ σώματος ἔργα τοῦ χριστοῦ οὐκ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ τοῦ πάντων σωτῆρός ἐστι τοῦ θεοῦ λόγου. γινώσκοντες δὲ οὕτω καθάπερ εἶπεν ὁ παῦλος, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. ὥσπερ οὖν εἴ τις ἀόρατον ὄντα τῇ φύσει τὸν θεὸν καὶ μηδόλως ὁρώμενον ἐθέλοι ὁρᾷν, ἐκ τῶν ἔργων αὐτὸν γινώσκει, καὶ καταλαμβάνει. οὕτως ὁ μὴ ὁρῶν τῇ διανοίᾳ τὸν χριστὸν καὶ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ σώματος καταλαμβανέτω τοῦτον καὶ δοκιμαζέτω εἰ ἀνθρώπινά ἐστιν, ἢ θεοῦ· καὶ ἐὰν μὲν ἀνθρώπινα ᾖ, χλευαζέτω· εἰ δὲ μὴ ἀνθρώπινά ἐστιν ἀλλὰ θεοῦ, γινωσκέτω καὶ μὴ γελάτω τὰ ἀχλεύαστα, μᾶλλον θαυμαζέτω, ὅτι διὰ τοιούτου πράγματος εὐτελοῦς, τὰ θεῖα ἡμῖν πεφανέρωται, καὶ διὰ τοῦ θανάτου ἡ ἀθανασία εἰς πάντας ἔφθασε, καὶ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου, ἡ τῶν πάντων ἐγνώσθη πρόνοια, καὶ ὁ ταύτης χορηγὸς καὶ δημιουργὸς αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος. αὐτὸς γὰρ ἐνηνθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν, καὶ αὐτὸς ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν διὰ σώματος, ἵνα ἡμεῖς τοῦ ἀοράτου πατρὸς ἔννοιαν λάβωμεν, καὶ αὐτὸς ὑπέμεινε τὴν πάντων ἀνθρώπων ὕβριν, ἵνα ἡμεῖς ἀθανασίαν κληρονομήσωμεν. ἐβλάπτετο μὲν γὰρ αὐτὸς οὐδὲν, ἀπαθὴς καὶ ἄφθαρτος καὶ αὐτολόγος ὢν καὶ θεός· τοὺς δὲ πάσχοντας ἀνθρώπους δι' οὓς καὶ ταῦτα ὑπέμεινεν, ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἀπαθείᾳ ἐτήρει καὶ διέσωζε. καὶ ὅλως τὰ κατορθώματα τοῦ σωτῆρος, τὰ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ γινόμενα, τοιαῦτα καὶ τοσαῦτά ἐστιν, ἃ εἰ διηγήσασθαί τις ἐθελήσειεν, ἔοικεν τοῖς ἀφορῶσιν εἰς τὸ πέλαγος τῆς θαλάσσης, καὶ θέλουσιν ἀριθμεῖν τὰ κύματα αὐτῆς. ὡς γὰρ οὐ δύναται τοῖς ὀφθαλμοῖς περιλαβεῖν τὰ ὅλα κύματα τῶν ἐπερχομένων παρελθόντων τὴν αἴσθησιν τοῦ πειράζοντος· οὕτω καὶ τῷ βουλομένῳ πάντα τὰ ἐν σώματι τοῦ χριστοῦ κατορθώματα περιλαβεῖν, ἀδύνατον τὰ ὅλα κἂν τῷ λογισμῷ δέξασθαι, πλειόνων ὄντων τῶν παρελθόντων αὐτοῦ τὴν ἐνθύμησιν, ὧν αὐτὸς νομίζει περιειληφέναι. κάλλιον οὖν μὴ πρὸς τὰ ὄντα ἀφορῶντα λέγειν,

ὧν οὐδὲ

qui magiam admirati fuerant, volumina comburunt: qui docti sapientésque habiti sunt, Euangelij sententias omnibus anteponũt, eósque quos antea adorationibus coluerãt, nunc destituunt: &, quem contempserunt crucifixum eum adorant, Christum, quem Deum suum confitentur: & qui hactenus ab Ethnicis adorati fuere pro numinibus, vt fœdi impurique sugillantur. Et qui Christi suscepere doctrinam, temperãtiorem quàm Ethnici vitam agunt. Hæc atque huiusmodi, quæ superius dicta sunt, si humana sunt, doceat quisquis volet, & credat. Quòd si non hominum, sed Dei opera & sunt & videntur, cur tantopere impietatem suam amplectuntur, non agnoscentes Dominum autorémq; qui ista facit? Idem profectò illis accidit, ac si quis ex operibus naturæ opificem Deum non agnoscit. Si enim ex viribus eius in hac rerum vniuersitate, diuinitatem ipsius agnouissent, agnouissent quoque & opera Christi corpore designata, non hominis esse, sed omnium Saluatoris Dei Verbi: *quem si cognouissent* (vt inquit Paulus) *nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*. Quemadmodum ergo, si quis Deum natura inuisibilem, & nusquam conspectui patentem, conspicere velit, ex operibus eum assequitur & intelligit: ita etiam qui mente non videt Christum, saltem ex operibus corporis eum addiscat, & exploret: an ea humana sint, an diuina existimanda. Quod si humana videntur, subsannet, si libet: sin autem non humana, sed Dei esse comperiantur, omittat risus & subsannationes, & potius admirationi habeat, per rem tam vilem, diuina nobis manifestari, & per mortem immortalitatẽ ad omnes peruenire: & per incarnationem Verbi, prouidentiam in omnes declarari, prouidentiæque autorem & opificem, Verbum siue Rationem Dei esse. Is enim ideo homo factus est, vt nos dij efficeremur, manifestauitq; se per corpus, vt nos inuisibilis Patris intellectum consequeremur. Sustinuit hominum cõtumelias, vt nos incorruptibilitatis hæredes efficeret, qui cũ ex ea re nihil noxę pateretur, vtpote passionibus minimè obnoxius, & incorruptibilis, quũ sit ipsissima Dei Ratio, & Deus, homines tamen huiusmodi malis obnoxios, quorũ gratia ista patiebatur, illęsos reddidit & conseruauit. In summa, virtutes officiáque Saluatoris per incarnationem talia ac tanta sunt, vt si quis ea recensere velit, non absurdè cũ eo comparari possit, qui alta maris prospectans, eius vndas enumerare studeat. Quemadmodum enim fieri nequit, vt oculis comprehendet vniuersos fluctus, nouo semper aduentu vndarum sensum conantis eludente: ita quoque cupiens præclara Christi per carnem opera, intra numerum cõcludere, rem tentat, quam ne animo quidem aut cogitatione assequi poterit, cùm plura semper eius intellectum elabãtur, quàm animo cõcipiat. Rectius igitur fuerit in mẽtione istarum rerũ, non ad omnia simul respicere,

quarum nullam partem exprimere queas, sed vnum tantummodo in speciem allegare, atque ita reliqua aliorum æstimationi admirationiq; relinquere, cùm singula ex æquo habeāt, quod in ipsis admireris. Quocunque enim oculos flectas, ibi animaduersa Verbi diuinitate, in admirationem & stuporem raperis. Cæterum id post superiora dicta operæprecium est scire, dignúmque profectò, quod in primis inter reliqua omnia quæ omissa sunt, in contextum veniat & admirationi habeatur: nimirū à superuentu Saluatoris, nihil iam amplius propagari idololatria, sed potius paulatim carpi & senescere, neque item Græcorum sapiētiam in maius proficere, sed quę hactenus fuerat, aboleri, dęmonésque non eodē modo falsis rerum imaginibus, hariolationibus ac magicis fraudibus imposturas facere, sed in primo conatu, vbi tale quid tentant, signo crucis turpiter confundi: & vt numero summatimque loquar, vide mihi (quæso) quàm doctrina Saluatoris vbique adolescat, omnis contrà idololatria, & quicquid aduersatur Fidei, indies minuatur, deflorescat, & pessum eat. Id cùm videas, adora, vt vbique præsentem Saluatorem, & potēs illud Dei Verbum, & inter damnata habeas, quę ab illo diminuūtur, & abolentur. Quemadmodum enim sole præsente, tenebræ vim nullam habent, sed vbicunque lux circunfunditur, inde continuò profligantur: ita diuino superuentu Dei verbi, non iam caligo idololatriæ vigorē suum habet, sed quotquot vbique sunt terrarum orbis partes, illius doctrina illustrātur. Cæterum quemadmodum rege aliquo nusquā locorum comparente, sed domi occulto, nō deesse solent tumultuosi, qui abutentes illius secessu, se principes renuncient, ac mētito habitu, falsisque insignibus simpliciores miserè circūueniant, vtpote qui nec verum regem conspicentur, & istum regem nominari audiant, nec sensum sui erroris percipiāt, eò quòd intra regias ædes non admittantur: & vt iidem, si verus rex in publicum prodeat, fraude fucóque tyrānorum ad illius præsentiā innotescente, relictis impostoribus, ad legitimum principem sese referunt: itidem quoq; mortales, olim á dæmoniis honores insigniáque diuinitatis sibi arrogantibus, erroris complebantur: ex quo autem in corpore Dei Verbum sese ostēdit, nósque sui Patris noticia instruxit, dęmonum fraus abolita & compressa est: hominésque, coniectis in legitimum Patris Verbum oculis, relinquunt idola, & verum Deum inposterum cognoscunt, eáque res pro argumento haberi potest, Christum esse Dei Verbum, & Dei potentiam: cùm enim humana obsolescant & desinant, Verbum autem Christus permaneat, nulli omnium incognitū esse potest, ea quæ desinunt, temporaria esse: cum verò qui maneat, Deū esse, & Dei Filium verum & vnigenitū Verbū. Hæc tibi paucis, vir pie & Christianitatis amator, pro rudimēto (vt sic dicam) alphabetico, & documēto Fidei in Christum, illiúsq; ad nos diuini aduētus comprobatione, dicta sufficiant. Tu autem isthinc

ὧν οὐδὲ μέρος ἐξειπεῖν τις δύναται· ἀλλ' ἐπὶ ἑνὸς μνη-
σθῆναι καὶ σοὶ καταλιπεῖν τὰ ὅλα θαυμάζειν, πάν-
τα γὰρ ἐπίσης ἔχει τὸ θαῦμα· καὶ ὅποι δ' ἄν τις ἀπο-
βλέψῃ, ἐκεῖθεν τοῦ λόγου τὴν θειότητα ὑπερεκ-
πλήττεται. τοῦτο οὖν μετὰ τὰ προειρημένα καταμα-
θεῖν σε ἄξιόν ἐστιν, ὡς ἀρχὴν τῶν ἤδη λεχθέντων
θέασαι, καὶ θαυμάσαι λίαν, ὅτι τοῦ σωτῆρος ἐπι-
A δημήσαντος, οὐκ ἔτι μὲν ηὔξησεν ἡ εἰδωλολα-
τρεία, καὶ ἡ οὖσα δὲ ἐλαττοῦται καὶ κατ' ὀλίγον παύεται.
καὶ οὐκ ἔτι μὲν ἡ ἑλλήνων σοφία προκόπτει· καὶ ἡ
οὖσα δὲ λοιπὸν ἀφανίζεται. καὶ δαίμονες μὲν, οὐκ
ἔτι φαντασίαις καὶ μαντείαις καὶ μαγείαις ἀπατῶ-
σι, μόνον δὲ τολμῶντες καὶ ἐπιχειροῦντες, καται-
σχύνονται τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ. καὶ συλλήβδην εἰ-
πεῖν, θεώρει πῶς ἡ μὲν τοῦ σωτῆρος διδασκαλία
πανταχοῦ αὔξει, πᾶσα δὲ εἰδωλολατρεία καὶ πάν-
τα τὰ ἐναντιούμενα τῇ χριστοῦ πίστει, καθ' ἡμέραν
B ἐλαττοῦται καὶ ἐξασθενεῖ καὶ πίπτει. οὕτω δὲ θεωρῶν
προσκύνει μὲν τὸν ἐπὶ πάντων σωτῆρα καὶ δυνα-
τὸν θεὸν λόγον. καταγίνωσκε δὲ τῶν ἐλαττουμέ-
νων καὶ ἀφανιζομένων ὑπ' αὐτοῦ. ὡς γὰρ ἡλίου
παρόντος οὐκ ἔτι τὸ σκότος ἰσχύει· ἀλλὰ καὶ εἴπου
ἐστὶ περιλειπόμενον ἀπελαύνεται, οὕτως ἐλθούσης τῆς
θείας ἐπιφανείας τοῦ θεοῦ λόγου, οὐκ ἔτι μὲν ἰσχύει
τὸ τῶν εἰδώλων σκότος. πάντα δὲ τὰ πανταχοῦ τῆς
οἰκουμένης μέρη, τῇ τούτου διδασκαλίᾳ καταλάμ-
πεται. καὶ ὥσπερ βασιλεύοντός τινος καὶ μὴ φαινο-
C μένου ἐν τινι χώρᾳ· ἀλλ' ἔνδον ὄντος ἐν τῷ ἑαυτοῦ
οἴκῳ, πολλάκις τινὲς ἄτακτοι καταχρώμενοι τῇ
τούτου ἀναχωρήσει ἑαυτοὺς ἀναγορεύουσι, καὶ ἕκαστος
κατασχηματισάμενος τοὺς ἀκεραίους φαντα-
σιοσκοπεῖ ὡς βασιλεύς· καὶ οὕτω πλανῶνται οἱ
ἄνθρωποι τῷ ὀνόματι, ἀκούοντες μὲν εἶναι βασι-
λέα· οὐχ ὁρῶντες δὲ αὐτὸν διὰ τὸ μάλιστα μὴ δὲ
δύνασθαι αὐτοὺς ἔσω τοῦ οἴκου χωρῆσαι. ἐπειδὰν δὲ ὁ
ἀληθῶς βασιλεὺς προέλθῃ καὶ φανῇ· τότε οἱ μὲν
ἀπατῶντες ἄτακτοι ἐλέγχονται τῇ τούτου παρουσίᾳ·
D οἱ δὲ ἄνθρωποι ὁρῶντες τὸν ἀληθῶς βασιλέα κα-
ταλιμπάνουσι τοὺς πάλαι πλανῶντας αὐτούς. οὕ-
τω καὶ πάλαι μὲν ἠπάτων οἱ δαίμονες τοὺς
ἀνθρώπους, θεοῦ τιμὴν ἑαυτοῖς περιτιθέντες·
ὅτε δὲ ἐφάνη ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἐν σώματι
καὶ ἐγνώρισεν ἡμῖν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, τότε
δὲ ἡ μὲν τῶν δαιμόνων ἀπάτη, ἀφανίζεται, καὶ
παύεται· οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀφορῶντες εἰς τὸν
ἀληθινὸν τοῦ πατρὸς θεὸν λόγον, καταλιμ-
E πάνουσι τὰ εἴδωλα. καὶ λοιπὸν ἐπιγινώσκου-
σι τὸν ἀληθινὸν θεόν. τοῦτο δὲ γνώρισμα
τοῦ εἶναι τὸν χριστὸν θεὸν λόγον καὶ θεοῦ δύνα-
μιν ἐστι· τῶν γὰρ ἀνθρωπίνων παυομένων, καὶ
μένοντος τοῦ ῥήματος τοῦ χριστοῦ, δῆλόν ἐστι
παρὰ πᾶσι, τὰ μὲν παυόμενα εἶναι πρόσκαι-
ρα, τὸν δὲ μένοντα εἶναι θεὸν καὶ θεοῦ υἱὸν
ἀληθινὸν μονογενῆ λόγον: ταῦτα μέντοι παρ'
ἡμῶν δι' ὀλίγων, ὅσον πρὸς στοιχείωσιν καὶ
χαρακτῆρα τῆς κατὰ χριστὸν πίστεως, καὶ τῆς
θείας αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιφανείας ἀνατεθείσθω, ὦ φιλόχριστε ἄνθρωπε. σὺ δὲ τὴν πρόφασιν ἐκ
τούτων λαβών.

τούτων λαβὼν, εἰ ἐντυγχάνοις τοῖς γραφῶν γράμμασι, γνησίως αὐτοῖς ἐφιστάνων τὸν νοῦν, γνώσῃ παρ' αὐτῶν τὰ λεγόμενα, πλεώτερον μὲν καὶ τρανότερον τῶν λεχθέντων τὴν ἀκρίβειαν. ἐκεῖναι μὲν γὰρ διὰ θεολόγων ἀνδρῶν παρὰ θεοῦ ἐλαλήθησαν, καὶ ἐγράφησαν. ἡμεῖς δὲ παρὰ τῶν αὐτῶν ἐντυγχανόντων θεολόγων διδασκάλων, οἳ καὶ μάρτυρες τῆς χριστοῦ θεότητος γεγόνασι μαθόντες, μεταδίδομεν καὶ τῇ σῇ φιλομαθείᾳ. γνώσῃ δὲ καὶ τὴν δευτέραν αὐτοῦ πάλιν πρὸς ἡμᾶς ἔνδοξον καὶ θείαν ἀληθῶς ἐπιφάνειαν, ὅτε οὐκ ἔτι μετ' εὐτελείας, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ δόξῃ, ὅτε οὐκ ἔτι μετὰ ταπεινότητος, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ δόξῃ, ὅτε οὐκ ἔτι μετὰ ταπεινότητος, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ μεγαλειότητι· ὅτε οὐκ ἔτι παθεῖν, ἀλλὰ λοιπὸν τοῦ ἰδίου σταυροῦ τὸν καρπὸν ἀποδοῦναι πᾶσιν ἔρχεται, φημὶ δὴ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ οὐκ ἔτι μὲν κρίνεται, κρινεῖ δὲ τοὺς πάντας πρὸς ἃ ἕκαστος ἔπραξε διὰ τοῦ σώματος εἴτε ἀγαθὰ εἴτε φαῦλα· ἔνθα τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἀπόκειται βασιλεία οὐρανῶν, τοῖς δὲ φαῦλα πράξασι, πῦρ αἰώνιον καὶ σκότος ἐξώτερον. οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος φησὶ, λέγω ὑμῖν, ἀπάρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρός. διὸ δὴ καὶ σωτήριός ἐστι λόγος εὐτρεπίζων ἡμᾶς εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν καὶ λέγων· γίνεσθε ἕτοιμοι καὶ γρηγορεῖτε· ὅτι ἣν οὐκ οἴδατε ὥρᾳ ἔρχεται, κατὰ γὰρ τὸν μακάριον παῦλον, τοὺς πάντας ἡμᾶς παραστῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος πρὸς ἃ διὰ τοῦ σώματος ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον. ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκ τῶν γραφῶν ἔρευναν καὶ γνῶσιν ἀληθῆ, χρεία βίου καλοῦ καὶ ψυχῆς καθαρᾶς καὶ τῆς κατὰ χριστὸν ἀρετῆς· ἵνα δι' αὐτῆς ὁδεύσας ὁ νοῦς, τυχεῖν ὧν ὀρέγεται καὶ καταλαβεῖν δυνηθῇ, καθ' ὅσον ἐφικτόν ἐστι τῇ ἀνθρώπων φύσει περὶ τοῦ θεοῦ λόγου μανθάνειν. ἄνευ γὰρ καθαρᾶς διανοίας, καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἁγίους τοῦ βίου μιμήσεως, οὐκ ἄν τις καταλαβεῖν δυνηθείη τοὺς τῶν ἁγίων λόγους. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐθελήσειεν ἰδεῖν τὸ τοῦ ἡλίου φῶς πάντως τὸν ὀφθαλμὸν ἀποσμήχει καὶ λαμπρύνει, σχεδὸν ὅμοιον τῷ ποθουμένῳ ἑαυτὸν διακαθαίρων, ἵνα οὕτω φῶς γινόμενος ὁ ὀφθαλμὸς, τὸ ἡλίου φῶς ἴδῃ· ἢ ὡς εἴ τις θελήσειεν ἰδεῖν πόλιν ἢ χώραν· πάντως ἐπὶ τὸν τόπον ἀφικνεῖται τῆς θέας ἕνεκεν. οὕτως ὁ θέλων τῶν θεολόγων τὴν διάνοιαν καταλαβεῖν, προαπονίψαι καὶ προαποπλῦναι τῷ βίῳ τὴν ψυχὴν ὀφείλει· καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ἀφικέσθαι τῇ ὁμοιότητι τῶν πράξεων αὐτῶν· ἵνα σὺν αὐτοῖς τῇ ἀγωγῇ τῆς συζήσεως γινόμενος, τὰ καὶ αὐτοῖς ἀποκαλυφθέντα παρὰ θεοῦ κατανοήσῃ, καὶ λοιπὸν ὡς ἐκείνοις συναφθεὶς, ἐκφύγῃ μὲν τὸν τῶν ἁμαρτωλῶν κίνδυνον, καὶ τὸ τούτων πῦρ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ἀπολάβῃ δὲ τὰ τοῖς ἁγίοις ἀποκείμενα ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν οὐδὲ οὖς ἤκουσεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπων ἀνέβη, ὅσα ἡτοίμασται τοῖς κατ' ἀρετὴν βιοῦσι, καὶ ἀγαπῶσι τὸν θεὸν καὶ πατέρα, ἐν χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ αὐτῷ τῷ πατρὶ σὺν αὐτῷ υἱῷ ἐν ἁγίῳ πνεύματι, τιμὴ, καὶ κράτος καὶ δόξα, εἰς αὐτοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

ſumpta occaſione, ſi literas ſacras euoluas, illiſque legitimè mēte inſiſtas, omnia ad exactum, plenius & liquidius, quàm à me dici potuêre, deprehendes. Illæ enim à viris rerum cęleſtium peritis, & ab ipſo Deo cōſcriptæ ſunt & enunciatæ. Nos autem iſta hauſimus à magiſtris diuinitus afflatis, qui eos libros euoluerant, & ſeſe dininitatis Chriſti martyres teſteſq; exhibuerant, quæ nos tuæ ſedulitati tradenda exiſtimauimus. Simul te latere nolim, Alterum eius aduentum, illuſtrem & diuinum, non humilitate
A contemptibilem, ſed gloria magnificum, in expectatione eſſe, atq; imminere, quum non, vt patiatur, rediturus ſit, ſed vt fructus ſuę crucis omnibus retribuat, immortalitatem videlicet & reſurrectionem & incorruptibilitatē: nec vt iudicetur, ſed vt iudicet, ſecundū ea, quæ quiſque in corpore ſuo geſſerit, ſiue bona, ſiue mala ſint: vbi bonis quidem regnum cælorum repoſitum deſtinatúmque eſt: malorum verò deſignatoribus, ignis æternus & caligo extrema. Ita enim Dominus ait: *Iam abhinc videbitis Fili-*
B *um hominis ſedentem à dextra potentiæ, & venientem in nubibus cæli in gloria Patris.* Quamobrem Saluatoris eſt Verbum, præinſtruens nos in illum diem, his verbis: *Eſtote parati, vigilate, quoniam ea hora, quam incognitam habetis, venturus eſt.* Nam ſecundum Paulum, *Oportet nos ſiſti ante tribunal Chriſti, vt accipiat quiſque prout ea ſunt, quæ corpore geſſit, ſiue bona, ſiue mala.* Cæterum ad ſcripturarū indaginem, verúmq; intellectum opus eſt vita proba, animo puro, & virtute quæ ſecundum Chriſtum eſt, vt mēs per eius tramitem decurrens, ea quæ expetit, adipiſci poſſit, quatenus
C fas eſt humanā naturā diuina intelligere. Nam ſine pura mente, & Sanctorū imitatione, nemo comprehenderit Sanctorum verba. Quemadmodum ſi quis intueri velit ſolis iubar, oculos planè detergit, & in ſplendorem redigit, quantum poteſt ad eius ſimilitudinē cuius conſpiciendi deſiderio tenetur, ſeſe purificans, vt ita oculus, iam lumen redditus, lumen ſolis contempletur: Aut quemadmodum, ſi quis ciuitatem aut prouinciam perluſtrare velit, planè
D ad ipſum locum ſpectandi cauſa procedit: ita quoque qui volet mentem virorum cęleſtia loquentium intelligere, priùs detergere & abluere viuendi diſciplina animam debet, & ad ſanctos accedere cum ſtudiorum factorúmque ſimilitudine, vt illis conſuetudine paris vitæ, familiaris redditus, quæ ipſis à Deo reuelata ſunt, cognoſcat, & vnà cum illis inflammatus, peccatorum quidem pericula, eorúmque ignem in die iudicij effugiat: ea verò percipiat, quæ Sanctis ſunt repoſita in regno cælorum, quæ nec oculus vidit, neque auris au-
E diuit, neque in cor hominis aſcendit, quæ præparata ſunt iis, qui ſecundum virtutem viuunt, Deúmque diligunt, & Patrem in Chriſto Ieſu Domino noſtro: per quem & cum quo, ipſi Patri vnà cū filio in ſpiritu ſancto honor, potētia ac gloria, in omnia ſecula ſeculorū, Amen.

S. Patris nostri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

Disputatio in Niceno Concilio, contra Arium: habita anno Christi incarnationis vltra trecentesimum decimo, imperante pio Rege Constantino, beatóque Papa Syluestro, & Episcopo Constantinopolitano Alexandro.

DEi prouidẽtia abibam comitatus charissimis meis fratribus ad desideratos mihi Dei amicos, pedetentim incedens ob corporis imbecillitatẽ, vnà cum prædictis Dei seruis: vbi vnus ex comitibus sciscitatus est, de verbo dominico, quod est: *Pater meus qui me misit, maior me est*, egóque respondi ad interrogationem, quam ille protulerat, Inhibe in præsentia hanc de hac re quæstionem suauissime frater: verum vbi permittente Deo domum regressi essemus, me eius capituli disquisitionem, quàm solertissimè facturũ. Hæc vbi loquutus essem, obortus est subitus quidem in pectore meo pietatis afflatus, mecúmque aiebam. Non incõsideratè beatus Paulus scribens suo discipulo Timotheo, loquutus est: *Exerce temetipsum ad pietatẽ*. Reuera diuinus thesaurus plenus omnino ineffabilium bonorum, & sub coniecturam non veniẽtium est religio & cultus numinis: dicebamq; mecum in animo, pietatem rem magnificã esse & gloriosam, & quæ posset ipsius magnificẽtiam adeuntes saluos facere. Simul mihi & in mentem subibat Domini mei Iesu Christi parabola de verè beato pietatis affectu, & religione, & quæ maxima est, & omnib. immortalibus diuitiis scaturit, adeo vt raro in hominibus reperiatur: nisi qui supra vulgus eximij, mente veritatis studiosa, incorruptibilem eius pulchritudinem peruestigant. Qui tamẽ ipsi non suis viribus ad amabilem eius conspectum perueniunt, sed eò deducuntur suo in Deum amore & assiduitate orationis, atque ita hoc donum Dei assequuntur: quò fit, vt æternum in animis gaudium concipiãt, qui speciosam illius dignitatem contemplantur, vt ait dominus, *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agris, quem vbi inuenit homo, lætatur: deinde abit, & vendit omnia quecunque habet, & emit agrum illum*, deinde quasi intus in corde meo ageret, colloquitur mecum beneuolenter, & ait: Homo, etsi multa sint pec-

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Ἀλεξανδρίας

Διάλεκτος ἐν τῇ κατὰ νίκαιαν συνόδῳ πρὸς Ἄρειον· ἐν ἔτει τῆς θείας σαρκώσεως τι. ἐν ἡμέραις τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Κωνσταντίνου, καὶ τοῦ μακαρίου πάπα Σιλβέστρου, καὶ ἐπισκόπου Βυζαντίου Ἀλεξάνδρου.

A

Τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας ἀπῄειν προσεληλυθὼς σὺν τοῖς φιλτάτοις μου ἀδελφοῖς, πρὸς τοὺς ἐπιποθουμένους τοῦ θεοῦ δούλους, ἠρέμα δέ πως βαδίζοντα διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν, ἅμα τοῖς προειρημένοις τοῦ θεοῦ δούλοις, ἤρετό με τις τῶν συμπορευομένων μοι ἀνδρῶν περὶ τοῦ κυριακοῦ

B

ῥητοῦ φάσκοντος, ὁ πατήρ μου ὁ πέμψας με, μείζων μου ἐστί· κἀγώ φημι πρὸς τὴν πεῦσιν ἣν προσαγήοχεν, ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπίσχες τὴν περὶ τούτου ζήτησιν γλυκύτατε ἀδελφῶν· ἐπὰν δὲ θεοῦ ἐπιτρέποντος ἐν τοῖς οἰκείοις ἐπαναζεύξωμεν, τὴν ἐξέτασιν τοῦ κεφαλαίου ἀσφαλεστάτην ποιησώμεθα· κἀμοῦ τοῦτο εἰρηκότος, αἰφνίδιος τις κατοχὴ τῆς εὐσεβείας γίνεται ἐν τῇ καρδίᾳ μου, ἔλεγον δὲ ἐν ἑαυτῷ· οὐκ ἀσκόπως ὁ μακάριος παῦλος ἐπιστέλλων τῷ ἑαυτοῦ μαθητῇ Τιμοθέῳ ἔ-

C.

φασκε, γύμναζε σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν. ἀληθῶς γὰρ θεῖος θησαυρὸς ἀρρήτων καὶ ἀνεικάστων ἀγαθῶν πεπληρωμένη τυγχάνει, ἡ εἰς τὸ θεῖον εὐσέβεια· ἔλεγον δὲ ἐν ἐμαυτῷ κατὰ διάνοιαν, ὅτι μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐπίδοξός ἐστιν ἡ εὐσέβεια, καὶ δυναμένη σῶσαι τὸν προσπελάσοντα τῇ ἑαυτῆς εὐπρεπείᾳ. ὑπεισῄει δέ με καὶ τοῦ κυρίου μου ἰησοῦ χριστοῦ παραβολὴ περὶ τῆς μακαρίας εὐσεβείας, ὡς μεγίστη τις καὶ πάντων ἀμβροσίων πλούτων πεπληρωμένη τυγχάνει, καὶ σπανίως

D

εὑρίσκεται ἐν τοῖς ἀνθρώποις, εἰ μὴ ἄρα ἀπὸ τῶν πολλῶν ὀλίγοι μόλις φιλαλήθει γνώμῃ κατατύχωσι τοῦ ἀφθάρτου κάλλους αὐτῆς. καὶ οὗτοι δὲ οὐκ ἰδίᾳ δυνάμει κατειλήφασι τὴν ἐπέραστον ταύτης ὄψιν· ἀλλὰ τὴν πρὸς θεὸν φιλίαν στειλάμενοι, συχναῖς λιταῖς χρησάμενοι, εἰλήφασι ταύτην παρὰ τοῦ θεοῦ δῶρον· ὅπως ἀΐδιον χαρὰν ἐνστερνίσωνται οἱ κατοπτριζόμενοι τὸ ὡραιότατον ταύτης ἀξίωμα. Φησὶν ὁ κύριος, ὁμοία ἐστὶν βασιλεία τῶν οὐρανῶν, θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν ἀγρῷ, ὃν εὑρὼν ἄνθρωπος ἐχάρη, εἶτα ὑπάγει καὶ πωλεῖ πάντα ὅσα ἔχει, καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον· εἶτα ὥσπερ ἔσω ἐν τῇ καρδίᾳ μου, προσωμίλει μοι προσηνῶς, καὶ φησὶν, ἄνθρωπε, εἰ καὶ πολλαί σου εἰσὶν αἱ ἁμαρτίαι-

τίαι, κράτει ἰσχυρῶς τὴν εἰς τὸ θεῖον εὐσέβειαν· διὰ γὰρ ταύτην, καὶ ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν παρὰ θεοῦ δίδοται, καὶ θάνατος νικᾶται, καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν ἄνθρωπος εἰσελάσαι ἀρίστα δυνήσεται. πρὸς δὲ τούτοις, εἰς ὑπόμνησιν εἴληφα καὶ τὸ, οἶδεν ὁ θεὸς εὐσεβεῖς ῥύεσθαι, ἀνόμους δὲ τηρεῖν εἰς ἡμέραν κρίσεως κολαζομένους αἰωνίῳ πυρί. καὶ γὰρ ὁ ἄνομος, οὗτος τυγχάνει καὶ ἀσεβὴς, ἐκ γὰρ τῆς ἀσεβείας, ἁμαρτία γίνεται. μήτηρ οὖν πάντων τῶν κακῶν, ἡ ἀσέβεια, τιθηνὸς δὲ ψευδῶν ἁπάντων ἡ ἄνοια τυγχάνει, μακάριος οὖν ὁ τῆς εὐσεβείας υἱὸς, ὅτι οὗτος υἱὸς χριστοῦ κληθήσεται. ἀθρόως δὲ ἐπέστημεν τῷ τόπῳ ἔνθα ἦμεν τὴν ὁρμὴν πεποιημένοι, καὶ περιτυγχάνοντες τοῖς γνησίοις, ἀσμένως διετελοῦμεν ἅπαντες, ἡμεῖς τε, ὅτι ἠξιώθημεν τοὺς ἁγίους θεάσασθαι, ἐκεῖνοι δὲ, ὅτι ἀδελφοὺς ἑωράκασι. κοινολογουμένων δὲ ἡμῶν ἐπὶ πολὺ τῶν ἀνηκόντων τῇ σεβασμιωτάτῃ θρησκείᾳ, μετὰ πολλῆς εὐταξίας καὶ φειδοῦς· αἰφνιδίως ἀπὸ τῆς ῥίζης τοῦ χριστομάχου Ἀρείου, θηρίον ἀνθρωπόμορφον εἰσεπήδησε πρὸς ἡμᾶς, καὶ πρὸς βραχὺ ἐπακροασάμενος τῶν εὐσεβείας ῥημάτων, μὴ δυνάμενος φέρειν, ἔλεξε τοιάδε, ἢ διδάξατέ με τὴν ἡμετέραν δόξαν, ἢ διδάξω ἡμᾶς τὸ ἐμὸν φρόνημα. ἐγὼ δὲ, ἀπεκρινάμην πρὸς αὐτὸν, μὴ πάντας προσκαλοῦ εἰς ζήτησιν, μεγάλοι γάρ εἰσιν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ, εἰ δὲ βούλει ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς με τὸν σμικρότατον μόνον συνεξετάσαι, ἥδιστα ἐγώ σοι τοῦτο παρέξω περὶ τοῦ συζητήματος. προσάγαγε πρῶτος τὴν πρότασιν, μόνον φιλαλήθως ποιήσωμεν τὴν συνεξέτασιν, καὶ μὴ φιλονεικότερον πρὸς τὰ προσφερόμενα ὑπὸ τοῦ πλησίον θεόπνευστα ῥήματα διατεθῶμεν. Ἄρειος εἶπεν, ἐμοὶ δοκεῖ προηγουμένως ὁρισθῆναι ὑφ᾽ ἑκατέρων ἐμοῦ τε καὶ σοῦ εἰς τὰ ζητούμενα, ἕκαστόν τε ἡμῶν ἐκθεῖναι ἃ φρονεῖ περὶ θεοῦ καὶ χριστοῦ, καὶ πνεύματος ἁγίου, ἐν ἐπιτομῇ, ὅπως κατὰ σκοπὸν πέμπωμεν τοὺς λόγους, καὶ μὴ εἰς κενὸν ποιησώμεθα ἅμιλλαν λόγων, φανερά τε ἔσται ἡ ἐπικρατοῦσα δόξα, ὁμοίως τε καὶ ἡ καθαιρουμένη. περὶ γὰρ πίστεως βούλομαι ζητῆσαι πρὸς σε, ἐπειδὴ μάλιστα ἀκήκοα ὀρθῶς μὴ ὁμιλούντων ὑμῶν περὶ τῆς εἰς τὸ θεῖον πίστεως καὶ εὐσεβείας. Ἀθανάσιος εἶπεν, θεοπρεπῶς πάντα σοι διατέτακται, ἐγὼ δὲ ὃ φρονῶ, φημὶ ἐν ἐπιτομῇ· πιστεύω εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ἀεὶ ὄντα θεὸν πατέρα, καὶ εἰς τὸν θεὸν λόγον, τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ, ὅτι συνυπάρχει τῷ ἰδίῳ πατρὶ, καὶ ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ πατρός ἐστιν ὁ υἱὸς, καὶ ὅτι ἴσος ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς τυγχάνει, καὶ ὅτι ἰσότιμός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι σὺν τῷ πατρὶ αὐτοῦ πάρεστι πανταχοῦ τῇ θεότητι, καὶ ὅτι πάντα περιέχει τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ, καὶ ὅτι οὐ περιέχεται ὑπ᾽ οὐδενὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καθάπερ ὁ θεὸς ὁ πατὴρ αὐτοῦ. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι τῆς πατρός ἐστιν οὐσίας, καὶ συναΐδιον τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ τυγχάνει τὸ ἅγιον πνεῦμα, τὸν λόγον φημὶ ἐν σαρκὶ γεγονέναι. Ἄρειος εἶπεν, πιστεύω κἀγὼ εἰς ἕνα θεὸν ἀΐδιον, καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὃν πρὸ τῶν αἰώνων ἔκτισεν, ὡς θεὸς καὶ υἱὸν ἐποίησε. καὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ υἱὸς, μὴ ἔχων, ἔλαβε παρὰ τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι οὐκ ἴσος ἐστὶν ὁ υἱὸς οὐδὲ ἰσότιμος τῷ πατρί· ἀλλ᾽ ἀπολείπεται τῆς τοῦ θεοῦ δόξης

cata tua, retine fortiter verã pietatem, ob eam enim remiſſio peccatorum donatur, & mors vincitur, & in regnum cælorum humano generi aditus patet. Præter hæc, & illud quoque in mente habui: Nouit dominus pios liberare, & iniquos ſeruare in diem iudicij, puniẽdos æterno igni. Nam quiſquis eſt impius, is quoque & iniquus eſt. Ex impietate peccatum naſcitur, omnium malorum mater impietas, nutrix omnium mendaciorũ hominum dementia. Beatus
A igitur filius pietatis quoniam hic Filius Chriſti vocabitur. Simul tandem ſtetimus in loco, quo iter habebamus, & nacti genuinos ſyncerósque homines, libenter quidem nos & cum gaudio ibi commorabamur, quòd digni habiti eſſemus, qui ſanctos viſitaremus: illi vero, quòd fratres ſuos conſpicerent. Nobis igitur hæc inuicem communicantibus, quæ ad pietatem ſpectabant, multa cum modeſtia & frugalitate: de repẽte ex radice Chriſto inimici Arij bellua ſub humana ſpecie ad nos inſiluit: & aliquantiſper audiens ſermones pietatis, ac tan-
B dem eorum impatiens, in hæc verba prorupit, Aut docete me veſtram doctrinã, aut ego docebo vos meam ſententiam, Hic ego illi reſpondi, Ne prouoca omnes ad diſputationem: Magni enim viri ſunt in domo Dei, ſed ſi vis in præſentia aduerſum me, qui minimus ſum, in aciem prodi. Nam ego me tibi libentiſſimè offero ad hãc diſputationem, modò ſtudio veritatis hanc diſquiſitionem ſubeamus, & nõ verbis diuinis, quæ vltro citróq; adferentur, peruicaciam adhibeamus. Hîc ARI. ita loquutus
C eſt. Mihi videtur neceſſarium in hoc negocio, vt vterque definiat, & exponat, quid de Deo & Chriſto, & Spiritu ſancto ſentiendum putet, idque per compendium, vt ad ſcopum verba noſtra coniiciãtur, & ne inaniter verbis digladiemur: ita enim quæ ſententia vincat, & quæ vincatur, in aperto erit. Nã de fide volo tecum diſceptare, maxime quia audiui vos non rectè diſſerere de fide & religione in Deum. Hic ATHANA. Ego quod ſentio, compendio dicam. Credo in vnum Deum, Patrem omnipotentem, Deum ſemper Patrem, & in Deum Ver-
D bum, vnigenitum Filium Dei, eumque vnà cum Patre ſuo coexiſtere, & ex ſubſtantia Patris eſſe, & æqualem ſuo Patri eſſe, & eiuſdem dignitatis, & cum Patre ſuo per deitatem vbique adeſſe, & omnia continere ſua eſſentia, & à nemine contineri, quemadmodum & deus Pater ipſius. Credóque in Spiritum Sanctum, eum eſſe Patris ſubſtantiæ, & coæternum cum Patre & Filio, Verbum quoque dico in carne fuiſſe. AR. Contra hæc. Credo & ego in vnum Deum æternum, & Filium eius, quem ante ſe-
E cula creauit, vt Deus, Filiumque ſibi fecit: & quæcunque habet Filius, ea quum non haberet, accepiſſe à Deo, atque ideo illum Patri non æqualem eſſe, neque eiuſdem dignitatis, ſed vt creaturã relinqui, & deficere à gloria Dei, eun-

demque

ὡς ποίημα,

démque minorem esse, quantum attinet ad potentiam dei: Credóq; in Spiritum Sanctum è Filio genitum. En tibi sententiam meam. Hic ATHA. inquit: Iam mihi cum omni arte exordire quęstionem: video enim te magnis malis teneri: quáquam tu vltrò in primo accessu nos increpabas, quasi non recte de Patre, & Filio, & Spiritu sancto sentientes. Hic ARIVS. Quomodo ais deum semper Patrem, qui solus deus est, & sua voluntate condidit Filium, quemadmodum scriptum est? ATH. Vbi scriptum est, quod solus deus Pater est? ARIVS. Apud Paulum apostolum, qui ita dicit, *Nobis vnus Deus ex quo omnia*, ATH. Sequentia Apostoli verba adiunge: dicit enim, Et vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia. AR. Vides Filium ministrum operis, non authorem, quod ipse de se pronunciauit, in iis quæ viderit Patrem facientem: *Quæ enim Pater facit, hæc & filius facit*, obserua hic Filium esse ministrum creationis, nõ creatorem. ATHA. Vide ne pugnes cum veritate, Nam dictum Pauli quod putas valere in causa dei Patris, hoc ipsum quoque de Filio dici apud Paulum reperies. Ita enim inquit, *& ipse posuit in Ecclesia primum Apostolos, secundo Prophetas: istos rursum Euangelistas, illos vero pastores, & magistros, ad consummationẽ populorũ, in opus ministerii, in ædificationẽ corporis Christi, donec omnes occuramus in vnitatem fidei, & agnitionem filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, vt non amplius simus infantes, fluctuemusque, & horsum illorsum rapiamur, vndique mobiles omni vento humanæ doctrinæ temerariæ & vafræ, ad iter sternendum errori. Sed veraces in dilectione, adolescamúsque per omnia in eum, qui est caput, Christũ, ex quo omne corpus ratione & proportione coaptatum, conglutinatumque, per omnem iuncturam suppeditationis, &c.* Videns hanc vocem (*ex quo*) communiter prædicari de Patre & Filio quam tu duntaxat Patri vendicas? AR. Bene est, quod recitas totũ hoc membrum Apostoli: Sed ego maioris fidei esse censeo domini Verbum, quàm Apostoli: Ille enim inquit, quod ex se non possit quicquam facere, nisi viderit Patrem facientem. ATHA. Quid in principio Deus fecit? AR. Cælum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, vt scriptum est. ATH. Ergo superest vt à te ostendatur, quodnã Cælum, & quodnam mare, cum cæteris quæ in iis sunt, principio fecerit deus, ac deinde quid Filius, quum ea condita vidisset vt ipse quoque similiter quemadmodum Pater suus eadem fecerit. AR. Nefariũ puto asseuerare, primum mundum à Deo conditum esse: alterum autem à Filio, quum de secundo mũdo nulla demonstratio suppetat, nimirum re ipsa apud omnes manifesta, non alium esse mundum, quàm qui conspicitur. ATHAN. Igitur ex se Filius creauit omnia. AR. Obsecro, dic mihi qui fieri potest, vt ex se crearit omnia? non est, vt quispiam hoc dicat. ATHANA. Sapiens cõsilium suum quod secum init, vbinam comperit? AR.

ὡς ποίημα, λείπεται τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ γεγονός. ἰδοὺ κἀγὼ ταῦτα φρονῶ. Ἀθανάσιος εἶπεν, λοιπὸν μετὰ πάσης ἐπιστήμης ἄρχου τῆς ζητήσεως, ὁρῶ γάρ σε ἐν μεγάλοις κακοῖς ἐνεχόμενον, εἰ καὶ τὰ μάλιστα σὺ παρελθὼν ὑπὸ αἰτίαν ἡμᾶς ἐποίησας, ὡς μὴ ὀρθῶς φρονούντων ἡμῶν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. Ἄρειος εἶπεν, πῶς φῂς τὸν θεὸν ἀεὶ πατέρα, ὃς μόνος θεὸς ὤν, ἰδίᾳ βουλήσει ἔκτισεν τὸν υἱὸν αὐτοῦ καθὼς γέγραπται; A Ἀθανάσιος εἶπεν, ποῦ γέγραπται ὅτι μόνος ἐστὶν ὁ πατήρ. Ἄρειος εἶπεν, παρὰ Παύλῳ ἀποστόλῳ. φησὶ γάρ, „ἡμῖν δὲ εἷς θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα. Ἀθανάσιος εἶπεν, τὰ ἑπόμενα ἀνάγνωθι τοῦ ἀποστόλου ῥητά, ἔφη γάρ, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. Ἄρειος εἶπεν, ὁρᾷς ὅτι ὑπουργός ἐστι καὶ οὐχὶ αὐτουργὸς ὁ υἱός; καθὼς αὐτὸς περὶ αὐτοῦ ἔλεξεν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα; ἃ γὰρ ἂν ὁ πατὴρ ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ποιεῖ· πρόσεχε πῶς ὑπουργὸς καὶ οὐ δημιουργός ἐστιν ὁ υἱός. B Ἀθανάσιος εἶπεν, ὅρα, μὴ μάχου πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ὅπερ γὰρ ῥητὸν δοκεῖς τοῦ Παύλου κρατεῖν, περὶ θεοῦ πατρός, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ εὑρήσεις παρ' αὐτῷ τῷ ἀποστόλῳ λεγόμενον· φησὶ γάρ, καὶ αὐτὸς ἔθετο ἐν τῇ „ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, „τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκά„λους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν λαῶν, εἰς ἔργον δια„κονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέ„χρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πί„στεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, εἰς ἄνδρα C „τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ „Χριστοῦ, ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ „περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν „τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν „μεθοδείαν τῆς πλάνης, ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγά„πῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφα„λὴ ὁ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμε„νον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἁφῆς τῆς ἐπι„χορηγίας, καὶ τὰ ἑξῆς. ὁρᾷς ὅτι ἡ φωνὴ κοινῶς κατη„γορεῖται πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ σὺ μονομερῶς περὶ πατρὸς D ἐξείληφας; Ἄρειος εἶπεν, καλῶς ἐμνημόνευσας περὶ τούτου ὅλην τὴν περικοπὴν τοῦ ἀποστόλου, ἀλλ' ἐγὼ ἀξιοπιστότερον ἡγοῦμαι τυγχάνειν τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ, τὸ προειρημένον κυριακὸν ὑπ' ἐμοῦ λόγιον, ἔφη γὰρ ὁ κύριος μὴ δύνασθαι ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν μηδέν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα. Ἀθανάσιος εἶπεν, τί ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν ἀρχῇ. Ἄρειος εἶπεν, οὐρανόν, γῆν, θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς καθὼς γέγραπται. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν λοιπόν ἐστιν ἀποδειχθῆναι παρὰ σοῦ, ποίους οὐρανοὺς καὶ γῆν καὶ θάλασσαν καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἐποίησεν ὁ E θεὸς ἐν πρώτοις, εἶθ' οὕτως ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἑωρακὼς ἐποίησεν ὁμοίως τῷ πατρὶ αὐτοῦ. Ἄρειος εἶπεν, ἀθέμιτον ἡγοῦμαι τυγχάνειν, τὸ εἰπεῖν πρῶτον κόσμον ὑπὸ τοῦ θεοῦ δεδημιουργῆσθαι, ἕτερον δὲ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, δευτέρου μὴ δυναμένου ἀποδειχθῆναι, καταδήλου ὄντος τοῦ πράγματος παρὰ πᾶσιν, ὅτι εἷς τυγχάνει ὁ ὁρώμενος κόσμος. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν ἀφ' ἑαυτοῦ δημιουργεῖ ὁ υἱὸς τὸ πᾶν. Ἄρειος εἶπεν, παρακαλῶ εἰπέ μοι, πῶς ἀφ' ἑαυτοῦ, οὐκ ἔστι δὲ ὃς λέξει τοῦτο. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ σοφὸς τὴν βουλὴν αὐτοῦ, ποῦ εὑρίσκει. Ἄρειος εἶπεν, ἐν

εἶπεν, ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ. Ἀθανάσιος εἶπεν, Χριστὸς δὲ θεοῦ δύναμις καὶ σοφία τυγχάνει κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ναὶ, ἢ οὔ. Ἄρειος εἶπεν, ὁμολογουμένως Χριστὸς δύναμις καὶ θεοῦ σοφία. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἡ σοφία οὖν, μὴ ἀλλαχόθεν σοφίζεται; Ἄρειος εἶπεν, μὴ γένοιτο. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν ἀφ' ἑαυτῆς ὡς σοφία πράττει. Ἄρειος εἶπεν, οὕτως ἔχει. οὐκοῦν ὁ πατὴρ οὐδὲν ἐδημιούργησεν; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἄκουε, καὶ μὴ προπετῶς λάλει, ἃ μὴ θέμις μήτε λέγειν μήτε ἀκούειν, ὡς μὴ δυναμένου τινὸς μεταστρέψαι τὰ τοιαῦτα. πλὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος, δός μοι λόγον περὶ οὗ ἐπερωτῶ, ὁ δυνατὸς, πῶς αὐτουργεῖ; Ἄρειος εἶπεν, ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ τὸ πᾶν πράττει. Ἀθανάσιος εἶπεν, Χριστὸς δὲ ἀραρότως θεοῦ δύναμις ὑπάρχει; Ἄρειος εἶπεν, ὡμολόγηται. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν Χριστοῦ δυνάμεως ὄντος θεοῦ, ἅπερ δημιουργεῖ ἡ δύναμις, τουτέστιν ὁ Χριστός, ταῦτα ποιεῖ ὁ πατήρ. Ἄρειος εἶπεν, πῶς ἅπερ δημιουργεῖ ὁ Χριστός, ταῦτα δημιουργεῖ ὁ θεός; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἡ δύναμις ἀπὸ τοῦ δυνατοῦ κεχώρισται; Ἄρειος εἶπεν, μὴ γένοιτο, τίς γάρ ποτε ἑώρακεν ἀγωνιστὴν, πάλῃ ἰδίως ἀνδριζόμενον, κατὰ μόνας δὲ τὴν δύναμιν αὐτοῦ; εἰ γὰρ ἦν τοῦτο, ἐπ' ἀμφοτέρους ἂν ἐκομίσθησαν τὰ βραβεῖα ἤτοι καὶ στέφανοι. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὀρθῶς ἔφης, εἰ οὖν ἐπ' ἀνθρώπου τοῦτο ἔδωκας μήτε δύναμιν κεχωρισμένως τι πράττειν, μήτε μὴν τὸ σῶμα ἑτέρως ἐνεργεῖν τι, οὐκοῦν Χριστὸς δύναμις ὢν πατρικὴ, ἀχωρίστως πάντα ἃ πράττει ὁ πατὴρ, πράττει ταῦτα αὐτός. Ἄρειος εἶπεν, ἔστω οὕτως, τὸ ἀχωρίστως δημιουργεῖν τὸν υἱὸν σὺν τῷ θεῷ τὸ πᾶν, μή τι δύναται καὶ ἴσος εἶναι τῷ θεῷ; καθὼς σὺ ἤκουσας τοῦ σωτῆρος λέγοντος, ὁ πατήρ μου ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστὶν; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐρωτήσω σε, σὺ δὲ ἀποκρίθητί μοι, ὁ σωτήρ μου, μὴ ἐναντία ἐφθέγξατο ἑαυτῷ; Ἄρειος εἶπεν, μὴ γένοιτο, πανταχοῦ γὰρ σύμφωνος τυγχάνει ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. Ἀθανάσιος εἶπεν, πῶς οὖν ὁ κύριος ἐν ἄλλῳ τόπῳ φάσκει, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. Ἄρειος εἶπεν, σὺ σαβέλλιος εἶ. Ἀθανάσιος εἶπεν, διὰ τί εἰμι σαβέλλιος. Ἄρειος εἶπεν, ἐπειδὴ εἶπας ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν ἐστιν. Ἀθανάσιος εἶπεν, μὴ καταψεύδου μου, οὐ γὰρ οὕτως φημὶ ὅτι ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν ἐστιν, ἀλλ' ὅτι ὁ κύριος ἔφη, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. Ἄρειος εἶπεν, αὕτη ἡ αἵρεσις Σαβελλίου ἐστίν. Ἀθανάσιος εἶπεν; Οὐκοῦν ὁ κύριος ὁ εἰρηκὼς ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, σαβέλλιος ἦν; οὐ πάντες οἱ χριστιανοὶ Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ οἴδαμεν; σὺ δὲ σαβέλλιον καὶ διδάσκαλον αἱρέσεως αὐτὸν φής; Ἄρειος εἶπεν. μὴ γένοιτό μοι οὕτω φρονῆσαι, ὁ γὰρ σωτὴρ εἶπεν περὶ συμφωνίας ὅτι ἐγὼ, καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἕνεκεν τίνος ἔλεξε τοιάδε ὁ κύριος, τί θέλων παραστῆσαι, τὴν συμφωνίαν κατὰ σὲ, ἢ τὴν θεότητα κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον; εἰ μὲν γὰρ τὴν συμφωνίαν κατὰ σὲ, ἄρα μάρτυρας κατεσκεύαζε κατὰ τοῦ πατρός; μὴ ἄρα ἀθέτησις αὐτῷ γένηται ὑπὸ τοῦ πατρὸς, εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, ὁ υἱὸς κατηγορεῖ τοῦ πατρὸς κατὰ σὲ ὡς ἀγνώμονος καὶ μὴ μένοντος ἐν ταῖς συνθήκαις τῆς συμφωνίας τοῦ πατρὸς, εἰ δὲ καὶ οὐθ' οὕτως ἔχει, λοιπὸν νόησον ποῦ σε ἀπάγει τὸ σὸν φρόνημα. Ἄρειος εἶπεν, ἀλλὰ τί θέλεις, ἵνα εἴπωμεν, ὅτι ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν ἐστιν. Ἀθαν. εἶπεν, ὁ κύριος Ἰησοῦς οὐκ εἶπεν ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰμι, ἀλλ' ἔφησεν ἐσμὲν, καὶ τὴν δυάδα τελείαν παρέστησεν

In ſua ſapiẽtia. ATH. Chriſtúſne Dei potentia & Sapientia eſt, ſecúdum beatũ Paulum? aiſne, an negas? AR. Extra cõtrouerſiã eſt, Chriſtum eſſe Dei potẽtiam & Sapientiã. ATH. Sapiens ſapiẽtia ſua, an aliũde ſapiens redditur? AR. Abſit vt aliunde. ATH. Igitur ex ſe omnia, vt qui ſapientia ſit, efficit. AR. Ita ſe habet. Ergo Pater nihil creauit? ATH. Audi igitur, & ne temerè loquare, quę dictu auditúq; nefaria ſunt, quaſi iſta tua à nemine ſubuerti queãt. Sed tamen iã reſponde A mihi in pręſentia, de eo quod percũctaturus ſum. Is qui potens eſt, vnde creator rerũ efficitur? AR. Sua potentia omnia facit. ATH. Chriſtúſne potentia Dei eſt? AR. In cõfeſſo eſt. ATH. Igitur quũ Chriſtus ſit potentia Dei, quæcunq; facit hæc potentia, hoc eſt, Chriſtus, eadẽ & fecit Pater. AR. Quomodo ſi facit Chriſtus hæc Deus fecerit? ATH. Potentiáne á potente diuiſa eſt? AR. Minime, quis enim vnquã vidit luctatorẽ in palæſtra ſeorſum ipſum fortiter agere? & ſeorſum ab illo eius fortitudinem? nam ſi id eſſet, præmia & coronas ad vtrumq; deferri B oporteret. ATH. Rectè dicis, ſi igitur in homine id ita ſe habere iudicas, vt neque vis corporis per ſe, neq; corpus ſine hac vi ſeparatim quid agat, Ergo Chriſtus, qui eſt potentia Patris omnia indiſcretò quæ operatur Pater, & ipſe quoque operatur. AR. Eſto, vt indiſcretò Filius omnia operatur cum Patre, ſed nũquid poterit eſſe æqualis Deo, quũ ipſe ex eo loquẽte audias, Pater qui me miſit, maior me eſt? ATH. Quęrã viciſſim ex te, ſed age reſponde: Seruator mũdi ſibi cõtraria loquitur? AR. Abſit, ſemper enim ſibi C in dicẽdo congruit dei Filius. ATH. Cur igitur in alio loco dicit, *Ego & Pater vnum ſumus*? AR. Tu Sabellius es. ATH. Cur Sabellius? AR. Quia Patrem & Filium vnum dicis. ATHA. Ne mihi mẽdacia affinge: non enim ita dico, quod Pater & Filius vnũ ſit, ſed quòd dominus dixerit, Ego & Pater vnum ſumus. AR. ſed hæc hæreſis Sabellij eſt. ATH. Ergo dominus qui dixit, Ego & Pater vnũ ſumus, ideóne Sabellius eſt? Nónne omnes Chriſtiani Ieſum agnoſcimus Dei Filium eſſe: & tu eum Sabellium dicis & magiſtrum hæreſeon? AR. Abſit, vt ita ſentiã, quippe quũ Seruator hoc dixerit, Ego & Pater vnũ ſumus, de ſua cum Patre concordia. ATH. Qua D de cauſa hoc dominus dixit: aut quid volebat docere: concordiámne ſuam cum Patre (vt tu vis) an deitatem? quod recta ratio dictat. Nam ſi pro tua ſententia concordiam demonſtrare volebat; nũquid ergo teſtes comparare ſibi voluit, metuens ſcilicet ne à Patre ignominioſè defraudaretur? Quod ſi ita eſt, filius nimirum ſecundum te Patrem accuſat. Iam cogita quo te abducat tuus ſenſus. AR. Quid tibi vis: num vt dicamus, Pater & filius vnum ſunt? ATH. dominus Ieſus non dixit, *Ego & Pater vnũ ſum, ſed vnum ſumus*, & dualitatem in hoc verbo (*ſumus*) perfectam oſtendit, & in hoc vocabulo

vnum, ea quæ sunt substantiæ, significauit. Tu autem re nō intellecta, ad absurda raperis. AR. Quid? Nónne dominus dixit, *Pater qui me misit, maior me est?* ATH. Quid: nónne quoq; dixit: *Ego & Pater vnum sumus?* ac rursum, *Qui videt me, videt & Patrem meum*: Quinimo & Apostolus quoque æqualitatem Filij quam habet cum patre, liquido ostendit, his verbis: *Qui quū in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem* Deo, *sed seipsum exinaniuit.* Vides æqualē esse Filium suo Patri, & non minorē: AR. Magna discordia mihi videtur scripturarū, in re præsenti. ATH. Absit, vt obloquatur homo diuinis, & à Deo inspiratis scripturis, quasi nō omnia inter se consonent: vt. n. libra iusta, ita inter se congruunt omnes scripturæ. AR. At qui cōgruerint ista? *Pater qui me misit maior me est: & Ego & pater vnum sumus*: Iterū alio modo: *Qui videt me, videt & patrem meū*: per quod designat immutabilem sui speciem, quam habet cū patre suo: vt & Paulus ait, *æqualē suo patri Filiū non existere.* ATH. Audi homo ac intellige, non dissidere capitulū illud ꝙ dicit, *Pater qui me misit, maior me est*, à reliquis capitibus. AR. Si hoc ostenderis, quod quidē possibile fuerit, forsan & me facies, vt tuam sententiā sequar. ATH. Quid, Filius dei Deúsne est, an nō? AR. Deus creatus à Deo. ATH. Si vis, respōde mihi, quod rogo, dei Filius creauitne omnia, an non? AR. Cōcessum est prius, cū omnia fecisse, vt qui sit potentia & sapientia dei. ATH. ergo omnia continet, quæ à se sunt condita, siue visibilia siue inuisibilia Dei Filius. AR. Ita se habet. ATH. Vbiq; igitur adest vi essentiæ suæ. Nam si dicas eum nō vbique adesse: maiores dices res creatas creatore. AR. Adest vbiq;. ATH. Si igitur vbique adest dei Verbū, vnde est quod dicit, *Pater qui me misit, maior me est:* redde mihi eius rei rationem? AR. Ego hic hæreo, sed quæso dic tu mihi, qua ratione dixit Seruator, maiorem se suum patrem esse? ATH. Nisi prius dixeris, quod ego quæro, non dicam quod tu vis. AR. Dic quid vis. ATH. Angeli incorporeine sunt, an homines potius? AR. Homines in corpore sunt, Angeli vero, quia Spiritus, incorporei habēdi sunt. ATH. Qui igitur fatigātur, hominésne, an angeli sunt? AR. Angeli, qui in laborādo corporibus carent, lassitudine nō tētatur: hominib. autē propria est lassitudo, ob corporis molē & pōdus. ATHA. Dominus igitur vnde fatigationē sensit? Scriptum est. n. *Iesus quū lassus esset ex itinere, sedebat.* AR. Adducis me quo lubet exēplo Angelorū & hominū, non Verbū quod Deus est, laborasse lassitudine, sed ideo factū, vt ostenderet carnem, quā prius nō habebat, quum Verbum & Deus esset, eam se denuo resumpsisse: ideóq; carni suæ permisisse vt pateretur quæ carnis sunt propria, quò constare possit, eā carnē esse. ATH. Memor

ἐν τῷ λέξαι ἕν ἐσμεν. τὸ δὲ ἕν, τὸ τῆς οὐσίας ἐσήμανε· σὺ δὲ μὴ νοήσας, εἰς ἀτοπίαν ἐχώρησας. Ἄρειος εἶπεν, ὁ κύριος οὐκ εἶπεν ὁ πατήρ μου ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστίν; Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ σωτὴρ οὐκ εἶπεν ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν; καὶ πάλιν, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα· ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ ἀπόστολος τὴν ἰσότητα τοῦ υἱοῦ ἣν ἔχει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, σαφῶς ἐδήλωσεν, λέγων, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν. ὁρᾷς ὅτι ἴσος ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ ἰδίου
A πατρὸς καὶ οὐ μικρότερος; Ἄρειος εἶπεν, ἀσυμφωνία πολλή μοι καταφαίνεται τῶν γραφῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ἀθα. εἶπεν, μὴ γένοιτο, ἵνα ἄνθρωπος κατείπῃ τῶν θείων καὶ θεοπνεύστων γραφῶν, ὡς οὐ μετὰ συμφωνίας ταῦτα πάντα φθεγγομένων· ζυγὸς γὰρ ὥσπερ δίκαιος, οὕτω συμφωνοῦσι πρὸς ἑαυτὰς πᾶσαι αἱ γραφαί. Ἄρ. εἶπεν, πῶς συμφωνοῦσιν; ὁ σωτὴρ ἔφη, ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστί. πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ἑτέ-
B ρως, ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν πατέρα· δι' οὗ σημαίνει τὸ ἀπαράλλακτον αὐτοῦ ἰδέαν ἣν ἔχει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· ὡς καὶ ὁ Παῦλός φησι, μὴ ἴσον τὸν υἱὸν τοῦ ἰδίου πατρὸς τυγχάνειν. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἄνθρωπε ἄκουε καὶ σύνες, ὅτι οὐκ ἀπέζευκται ἐκεῖνο τὸ κεφάλαιον ὁ πατήρ μου ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστί, τῶν λοιπῶν κεφαλαίων. Ἄρειος εἶπεν, ἂν τοῦτο ἀποδείξῃς, ὅπερ ἀνεγχώρητόν ἐστι, τάχα κἀμὲ ποιήσεις τῷ σῷ φρονήματι ἐπακολουθῆσαι. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς θεός ἐστιν, ἢ οὔ; Ἄρειος
C εἶπεν, θεὸς κτισθεὶς ὑπὸ θεοῦ. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὡς θέλεις ἀποκρίθητί μοι περὶ οὗ ἐρωτῶ, ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς πάντα ἐποίησεν, ναί, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, προαποδέδοται, ὅτι πάντα ἐποίησεν ὡς δύναμις καὶ σοφία τυγχάνων θεοῦ. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν πάντα περιέχει τὰ ὑπ' αὐτοῦ ποιηθέντα, ἤτοι ὁρατὰ ἤτοι ἀόρατα ὁ τοῦ θεοῦ υἱός; Ἄρειος ἔφη, οὕτως ἔχει. Ἀθανάσιος εἶπεν, πανταχοῦ οὖν πάρεστι τῇ οὐσίᾳ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ. ἂν εἴπῃς, ὅτι οὐ πάρεστι πανταχοῦ, ἄρα μείζονα ἐρεῖς τὰ γινόμενα τοῦ δημιουργοῦ. Ἄ-
D ρειος εἶπεν, πάρεστι πανταχοῦ. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ οὖν παρὼν τυγχάνει πανταχοῦ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, πῶς λέγεις τό, ὁ πατήρ μου ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστίν, ἀπόδος μοι τὸν λόγον. Ἄρειος εἶπεν ἀπορῶ περὶ τούτου, ἀλλ' ἀξιῶ, φράσον μοι τίνι λόγῳ εἶπεν ὁ σωτὴρ μείζονα ἑαυτοῦ πατέρα; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐὰν μὴ πρότερόν μοι εἴπῃς ὃ ἐπερωτῶ, οὐ μή σοι εἴπω ὅπερ θέλεις. Ἄρειος εἶπεν, λέγε
E ὃ βούλει. Ἀθανάσιος εἶπεν ἄγγελοι ἀσώματοι τυγχάνουσιν, ἢ ἄνθρωποι; Ἄρειος εἶπεν, ἄνθρωποι ἐν σώματι τυγχάνουσιν, ἄγγελοι δὲ πνεύματα ὄντες, ἀσώματοί εἰσιν. Ἀθανάσιος εἶπεν, τίνες οὖν κοπιῶσιν, ἄνθρωποι, ἢ ἄγγελοι; Ἄρειος εἶπεν, ἄγγελοι ἀσώματοι τυγχάνουσι, πρὸς τὸ διακονοῦντας αὐτοὺς καμάτου πεῖραν μὴ λαβεῖν, ἀνθρώπῳ δὲ τὸ κάμνειν ἴδιον, διὰ τὴν τοῦ σώματος βαρεῖαν ὁλκήν. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ οὖν κύριος, πῶς ἐκοπίασε; γέγραπται γάρ, Ἰησοῦς δὲ κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, ἐκαθέζετο. Ἄρειος εἶπεν, συνήγαγέ με ὡς ἠθέλησας ἐκ τοῦ παραδείγματος τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων, οὐχ ὡς θεὸς λόγος ἐκοπίασεν, ἀλλ' ἵνα φανῇ ὅτι σάρκα, ἣν οὐκ εἶχε πρότερον ὁ λόγος καὶ θεὸς πάλιν ἀνέλαβεν, διὰ τοῦτο τῇ σαρκὶ συνεχώρησε πάσχειν τὰ ἴδια, ἵνα φανῇ ὅτι σάρξ ἐστιν. Ἀθανάσιος εἶπεν, μέμνησο

ὅτι προσω-

ὅτι προσωμολόγηται, ὅτι πανταχοῦ πάρεστιν ὁ λόγος καὶ θεός. Ἄρειος εἶπεν, ἀραρότως. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ οὖν πανταχοῦ, τίνος ἕνεκεν ἔφασκεν, ὁ πατήρ μου πέμψας με μείζων μού ἐστιν· Ἄρειος εἶπεν, παρακαλῶ σε μὴ ὀκνήσῃς ἀποκαλύψαι τὸ κάλυμμα ἀπὸ τοῦ γράμματος ἐντάχει. λίαν γὰρ ἀνιῶμαι. Ἀθανάσιος εἶπεν, τίς ἐστιν ὁ κεκοπιακώς, ἄνθρωπος, ἢ ὁ θεὸς λόγος; Ἄρειος εἶπεν, ἄνθρωπος. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν, σόν ἐστι τὸ νοῆσαι λοιπόν. Ἄρειος εἶπεν, κατελαβόμην σοῦ τὸν νοῦν ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ, ὅτι τοῦ θεοῦ λόγου πανταχοῦ παρόντος, δῆλον ὅτι διὰ τὴν σάρκα εἶπεν ὁ πατήρ μου ὁ πέμψας με μείζων μού ἐστιν, τῆς βαδιζούσης καὶ κοπιώσης, καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἕτερον πορευομένην, ἀληθῶς ὀρθῶς ἔχει τοῦτο. Ἀθανάσιος εἶπεν, λοιπὸν λάβε μοι ἐν νῷ τὸ ῥητὸν ὅπερ ἔφης, ὅτι ὁ θεὸς λόγος ἐκτίσθη, πόθεν λάβωμεν τὴν ἀρχήν; οὐ τολμῶ οὕτως ἀφόβως φθέγγεσθαι κατὰ τῆς ἀϊδίου θεότητος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Ἄρειος εἶπεν, ἐγὼ μὲν ἀπὸ τῶν γραφῶν τοῦτο λέγω, σὺ δὲ πόθεν ἀΐδιον λέγεις τὸν υἱόν; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἀπὸ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν ἔμαθον, ὅτι ἀΐδιός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. Ἄρειος εἶπεν, Ποῖαι εἰσὶν αἱ γραφαὶ αἱ φάσκουσαι ἀΐδιον τὸν υἱόν; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐλθὼν ὁ ἀοίδιμος Παῦλος μαρτυρήσει τῇ ἀληθείᾳ· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, φησίν, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους, διότι γνόντες τὸν θεὸν, οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν, ἢ ηὐχαρίστησαν. Ἄρειος εἶπεν, περὶ τοῦ πατρὸς λέγει τοῦτο ἡ γραφή. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος αἰτιᾶται τοὺς τὸν διὰ σώματος ἐπιφανέντα θεὸν υἱὸν θεοῦ, μὴ ἐπεγνωκότας τὴν ἀΐδιον θεότητα αὐτοῦ, τοῦ τὸ πᾶν διακοσμήσαντος; ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ἀναλόγως δεῖ τὸν δημιουργὸν γνωρισθέντα εὐχαριστηθῆναι. Φανερὸν δέ ἐστιν ὅτι πάντα διὰ τοῦ λόγου τὰ γεγενημένα γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν οὐδέν. ἔδει οὖν καί σε ἐκ τῆς τῶν στοιχείων εὐαρέστου συμπήξεως ἀναλογίσασθαι τὸν δημιουργὸν ἀναλόγως, καὶ σαυτοῦ ἐπιγνώμονα γενέσθαι, ὅτι ἀϊδίου θεοῦ τυγχάνει ἔργον ὁ κόσμος, οὐ κτιστῆς δὲ φύσεως μὴ δυναμένης ἐπαρκέσαι δρᾶν. Ἄρειος εἶπεν, ἔστω ἀΐδιος ὁ υἱός· ἀλλὰ καὶ ἀϊδίως κτισθεὶς, ἔχει τὸ ἀΐδιον. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ ἀΐδιός ἐστιν ὁ υἱὸς, οὐκ ἦν κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα τυγχάνει, οὐκ ἦν ἀΐδιος. Ἄρειος εἶπεν, μὴ γὰρ ἐγὼ ἐξ οἰκείας αὐθεντίας ταῦτά φημι· ὁ υἱὸς εἶπεν, ὅτι πρῶτον πάντων ἔκτισεν αὐτὸν ὁ θεός. Ἀθανάσιος εἶπεν, τοῦτο σοὶ μόνῳ ἀπεκαλύφθη, ἢ καὶ ἄλλοις τὸ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ μυστήριον; Ἄρειος εἶπεν, οὐ πάντων ἡ πίστις· πλὴν οὐκ ἐμοὶ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις πολλοῖς ἐγνωρίσθη ἡ πίστις αὕτη. Ἀθανάσιος εἶπεν, πόθεν ὑμῖν ἀπεκαλύφθη, ἐκ θεοῦ, ἢ ἐξ ἀνθρώπων; Ἄρειος εἶπεν, ἐκ θεοῦ. Ἀθαν. εἶπεν, σὺ αὐτήκοος γέγονας, ἢ ἄλλοι σοι ὑφηγήσαντο περὶ τούτου; Ἄρειος εἶπεν, οὐκ ἐμοὶ ὑφηγήσαντο, ἀλλὰ πολλοὶ ἅγιοι ἐν πνεύματι θεοῦ λαλοῦντες, ἔφησαν, ὅτι ἐκτίσθη ὁ υἱός. Ἀθανάσιος εἶπεν, τίνες εἰσὶν οὗτοι; οὐ δυνάμεθα γνῶναι καὶ ἡμεῖς; Ἄρειος εἶπεν, οἶσθα καὶ αὐτὸς ὅτι καὶ οἱ προφῆται, καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐλάλησαν πολλαχοῦ τὸν υἱὸν κτίσμα εἶναι. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἤκουσά σου λέγοντος

sis confessum fuisse, Verbũ & Deũ vbiq; adesse. Ar. Quid ni? Ath. Si sanè vbique: Cur igitur ab eo dictum est, *Pater qui misit me, maior me est?* Ar. Oro te ne graueris auferre velamentũ istud à litera, idque quam primum: valde enim me torquet. Ath. Vter illorũ est, qui ita fatigatus fuit, homóne, an Deus Verbum? Ar. Homo. Ath. Tuũ igitur est reliqua cogitatione cõsequi. Ar. Deprehẽdo ex hoc dicto tuo quod velis deum vbique adesse, nimirũ quod respectu carnis suæ euntis, & lassitudine laborantis, & de A loco in locũ transeũtis, hæc verba dixerit, *Pater qui me misit maior me est,* idq; merito. Ath. Iam in mentẽ reuoca tuam sentẽtiam quam dixisti. Verbum ꝙ Deus est, conditum esse, vnde mutuabimus rerum initium? ego enim non ausim ita temerè loqui de æterna deitate Filij. Ar. Ego hoc de scripturis adfero: tu autẽ vnde habes, quod æternũ Filium dicis? Ath. Ego ex diuinitus inspiratis literis didici, æternũ esse Filium Dei. Ar. Vbi sunt scripturæ, quæ eum æternum dicũt? Ath. Adsit nobis ille celeberrimus Paulus, B & veritati testimoniũ perhibebit: *Inuisibilia enim eius, inquit, ex creatione mundi, operibusq; intellecta perspiciũtur, vt æterna eius potestas & deitas, quo fit, vt illi sint inexcusabiles, quod vbi cognouissent Deum, non vt Deum honorauerũt, & gratias egerũt.* Ar. Id de Patre ea scriptura loquitur. Ath. Nónne beatus Paulus accusat eos qui in corpore apparente Deo, Dei Filio, nõ agnouerũt æternam eius Deitatẽ, omnia gubernãtem? Ex magnitudine enim & pulchritudine rerũ conditarum, cõgruenter oportet artificem æstimari, & C gratias illi haberi: certũ autem est, omnia creata per Verbũ, suam naturã accepisse, & sine eo factũ esse nihil. Quapropter etiã te oportebat, ex elementorũ proba campactione, animo metiri proportionabiliter eorum architectum, & agnitorem fieri, mundum esse æterni Dei opus: Deúmq; ipsum nõ esse creatitiæ naturæ, vt quæ minimè suffectura fuisset ad tantas res creãdas. Ar. Esto, sit æternus Filius sed ita vt ab æterno cõditus æternitatem quoq; in se habeat. Ath. Si æternus est Filius, non est creatura: contra, si creatura est, æternus nõ fuerit. Ar. Non ex mea D authoritate ista loquor: ipse filius dixit, se ante omnia à Deo creatũ esse. Ath. Taléne quid de filio Deo tibi soli reuelatũ est, an etiã aliis quoque? Ar. Non omnium est fides: Veruntamen, nõ mihi soli, sed etiã aliis multis innotuit fides eius. Ath. Vnde tibi reuelatũ est à Deóne, an ab hominibus? Ar. à Deo. Ath. Ergóne tu ipse auditor Dei fuisti, an alij de eo hoc tibi retulerunt? Ar. Nõ mihi retulerũt, sed multi sancti in spiritu loquentes dixerunt, Filium creatum E quiddam esse. Ath. Qui sunt illi: nõ licebit nobis eos cognoscere? Ar. Quin & tu ipse nosti Prophetas & Apostolos locutos fuisse subinde, Filium creaturam esse. Ath. Audiui teipsum

modo

modo ante horam iſtud ipſum de Filio dixiſſe: nunc autem tranſis ad apoſtolos & Prophetas: ſed tamen enarra, quiſnam Prophetarũ hoc dixit de eo? AR. Etiam nunc dico Filium hoc dicere per Sanctos Prophetas & Apoſtolos, quẽadmodum & per Salomonem dixit, dominus creauit me initio viarum ſuarum, ad opera ſua, Vides quòd ante omnia creauit eum Deus ad opera quæ per eum futura eſſent. ATH. Igitur reſpectus creaturarũ cauſa fuit, vt iuxta te crearetur Filius. AR. Ita eſt. ATR. Igitur Deo precioſiores ſunt creaturæ ab ipſo cõditæ, qui hoc fieri poteſt? Nam ſi ille propter has extitit, non autem hæ propter illum vt tu ſentis, plane credendũ eſt, eas precioſiores eſſe, Sed abſit vt nos ita ſentiamus: ſiquidẽ omnia per filiũ ſunt, ſicuti ſcriptũ eſt, Decebat enim, inquit apoſtolus, cum per quem omnia, multos filios in gloriam adducentẽ, principẽ ſuppeditatoremq; ſalutis eorũ, per paſſiones conſummari. AR. Ignoſce mihi hactenus, q̃ dixerim propter opera cõditum eſſe filiũ, non item in hoc, quod dixi, eum ante omnia creatũ eſſe. ATH. Quis creatus eſt ante omnes creaturas? AR. Filius, atque ideo primogenitus in ſcripturis appellatur. ATH. Si quis Satanã adoret, rectène an male facit? AR. Impius & ſine deo eſt, neque communem ſenſum habet, nec meretur hominis appellationẽ. ATH. In Iob hæc verba de Satana habentur: *Principium ille formationum domini eſt factus, ad id vt ab angelis illuderetur.* Tu igitur primã creaturã adorans, ſatanam adoras, quemadmodum hic ſermo oſtendit. Iam ſi contentioſius inſtes, ſatanam priorem filio creaturam eſſe, ſatanam facies antiquiorem Spiritu ſancto: Tu enim iſta ſtatuebas, Filium creatum fuiſſe, eundemque ſpiritum procreaſſe affirmabas. ARIVS, Veritas me circunſcribit, non tu: veruntamen poſtquàm me huc induxiſti, & ego quoque circuncludam te multis teſtimoniis, dicentibus Filium creaturam eſſe. ATHANA. Profer ex theſauro quæ tibi recondita ſunt à patre tuo. AR. Meus pater quem adoro, Deus eſt: ſed enim tu mihi reſponde ſuper hoc dicto, *Dominus creauit me*, Domino ipſo confitente, ſe creatum eſſe à patre ſuo. ATHAN. Hoc dictum intus, aliam vim habet ſpiritualem, & diuinum theſaurum in ſe reconditum poſſidet. AR. Non in hoc dicto animaduerto ſonum vocemque Salomonis, quippe qui fatuus non ſim, ſed & hic quoq; intelligo, vel in hac ſolum dictione, præfecit, ſpiritualẽ ſenſum ſpectandum eſſe: Quapropter & ego, vt non expers myſterij, aſſero illud dictum: Dominus creauit me, non verbalẽ duntaxat ſonum aut intellectum habere, quippe qui vim ſententiæ ibi in abdito ſentiã, quam tu, quia non percipis, aliis, qui percipiunt, inuides, nec mirum: viri enim deterioris propria eſt in præſtantiores inuidia. Quamobrem quod ſentis, ingenue dicas, & quã hic ſententiam, vt rectã, amplecteris: *dominus creauit me*: Ego

πρὸ βραχείας ὥρας, ὅτι ὁ υἱὸς εἶπεν. ἄρτι μετέβης εἰς τοὺς προφήτας καὶ ἀποστόλους, πλὴν ὑφήγησαι ποῖος προφήτης ἔλεξε τοιάδε περὶ τούτου; Ἄρειος εἶπεν, καὶ νῦν φημι τὸν υἱὸν λέγειν διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ ἀποστόλων, ὥσπερ διὰ τοῦ Σωλομῶν ἔφη. κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, ὁρᾷς ὅτι πρὸ πάντων ἔκτισεν αὐτὸν ὁ θεὸς διὰ τὰ δι᾽ αὐτοῦ μέλλοντα γίνεσθαι ἔργα; Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν ἡ τῶν κτισ-
A μάτων πρόφασις, αἰτία γέγονε τοῦ κτισθῆναι τὸν υἱὸν κατὰ σε. Ἄρειος εἶπεν, οὕτως ἔχει. Ἀθαν. εἶπεν, ἄρα οὖν τοῦ θεοῦ ἐντιμότερα τὰ κτιζόμενα παρ᾽ αὐτοῦ; πῶς χωρεῖ; εἰ γὰρ ἐκεῖνος διὰ ταῦτα γέγονεν καὶ οὐκ ἐκεῖνα διὰ τοῦτον κατὰ σε, ἀρραρότως ἐντιμότερα ταῦτα ἐκείνου. ἀλλὰ μὴ γένοιτο οὕτως ἡμᾶς φρονῆσαι. διὰ γὰρ τοῦ υἱοῦ τὰ πάντα καθὼς γέγραπται. ἔπρεπεν γάρ φησιν ὁ ἀπόστολος, δι᾽ ὃν τὰ πάντα καὶ δι᾽ οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ
B παθημάτων τελειῶσαι. Ἄρειος εἶπεν, σύγγνωθί μοι εἰρηκότι ὅτι διὰ τὰ ἔργα ἐκτίσθη ὁ υἱός, πλὴν ὅτι ἐκτίσθη πρὸ πάντων. Ἀθανάσιος εἶπεν, τίς ἐκτίσθη πρὸ πάντων τῶν δημιουργημάτων; Ἄρειος εἶπεν, ὁ υἱός, διὰ τοῦτο καὶ πρωτότοκος ἀναγέγραπται. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἴ τις τὸν σατανᾶν προσκυνεῖ, καλῶς ἢ κακῶς πράττει; Ἄρειος εἶπεν, ἀσεβὴς καὶ ἄθεος, καὶ μηδὲ τὰς κοινὰς φρένας σώζων τυγχάνει ὁ τοιοῦτος, ὃν οὐκ ἄξιον καλεῖν ἄνθρωπον, ἀλλ᾽ ἀπάνθρωπον. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ
C θεὸς τῷ Ἰὼβ χρηματίζων, οὕτως ἔφη περὶ τοῦ σατανᾶ, τουτέστιν ἀρχὴ πλάσματος κυρίου πεποιημένη ἐμπαίζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων μου. σὺ οὖν τὸ πρῶτον ποίημα προσκυνῶν, τὸν σατανᾶν προσκυνεῖς, καθὼς παρέστησεν ὁ λόγος, ἐὰν δὲ φιλονεικεῖσθαι θελήσῃς ὅτι τοῦ υἱοῦ πρότερον ποίημά ἐστιν ὁ σατανᾶς, ἄρα πρεσβύτερον αὐτὸν φῂς τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὕτω γὰρ ὥρισω τὸν μὲν υἱὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐκτίσθαι, τὸ δὲ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ γεγενῆσθαι διεβεβαιώσω. Ἄρειος εἶπεν, ἡ ἀλήθειά με περιγρά-
D φει καὶ οὐ σύ. πλὴν ἐπειδὴ συνήγαγές με ἐν τούτῳ, κἀγώ σε περικλείσω ἐν ταῖς πολλαῖς μαρτυρίαις ταῖς φασκούσαις ὅτι κτίσμα ἐστὶν ὁ υἱός. Ἀθανάσιος εἶπεν, πρόφερε ἐκ τοῦ θησαυροῦ τὰ ἀποτεθησαυρισμένα ὑπὸ τοῦ πατρός σου. Ἄρειος εἶπεν, ἐμὸς πατήρ ἐστιν, ὃν προσκυνῶ θεόν· πλὴν σὺ ἀποκρίθητί μοι περὶ τοῦ κύριος ἔκτισέ με, τοῦ κυρίου ὁμολογήσαντος ἑαυτὸν ἐκτίσθαι ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρός. Ἀθανάσιος εἶπεν, τὸ
E ῥητὸν ἄλλην δύναμιν ἔχει πνευματικὴν ἔνδον, καὶ θεῖον θησαυρὸν ἐναποτεθειμένον κέκτηται. Ἄρειος εἶπεν, οὐκ ἐπὶ τοῦ ῥητοῦ μόνον ἵσημι τὴν φωνὴν τοῦ Σωλομῶν, οὐ γὰρ ἀσύνετός εἰμι, ἀλλὰ συνίημι ὅτι πνευματικὸν νόημα θεωρεῖται ἀπὸ τῶν ἐπισημόνων. ὅθεν κἀγὼ οὐκ ἄμοιρος ὢν τῆς μυήσεως, οὕτω φημί, τὸ μὲν κύριος ἔκτισέ με κατὰ τὸ ῥητόν, τὴν δὲ ἐν αὐτῷ δύναμιν, μειζοτέραν ὁρῶν ἔχειν, ἣν σὺ μὴ νοήσας, ἀγνοίᾳ κατεχόμενος πλανᾶσαι, ἀνδρὸς δὲ κακοῦ ἴδιον τὸ φθονεῖν τοῖς κρείττοσιν· ἃ οὖν φρονεῖς, φράσον κἀμοὶ ἀφθόνως ὅπερ δοκεῖ σοι καλὸν φαίνεσθαι, τὸ γὰρ κύριος ἔκτισέ με,

ἐπὶ τοῦ

ἐπὶ τοῦ ἐγέννησε μεταλαμβάνω. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ οὖν ἐγεννήθη ὁ υἱὸς, δηλαδὴ οὐκ ἐκτίσθη, εἰ δὲ ἐκτίσθη, οὐκ ἐγεννήθη. Ἄρειος εἶπεν, σὺ οὐ νοεῖς τὴν δύναμιν ταύτην. Ἀθανάσιος εἶπεν, μὴ ὀκνήσῃς ἀνέχεσθαί μου ἕως νοήσω παρακαλῶ. Ἄρειος εἶπεν, ἵνα μὴ πάθος νοηθείη, εἴρηται ἔκτισέ με κύριος, ἐπὶ θεοῦ οὖν τὸ κτίζειν, τὸ γεννᾶν, ταὐτόν ἐστιν. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ οὖν ἐπὶ θεοῦ τὸ κτίζειν καὶ γεννᾶν ταυτόν ἐστιν, οὐκοῦν πάντα τὰ κτίσματα γεννήματα τοῦ θεοῦ ὑπάρχουσιν, εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ἄρα πάντων ἀδελφὸς τυγχάνει ὁ κύριος κατὰ σὲ τῶν δι' αὐτοῦ γεγονότων. πῶς οὖν ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ; Ἄρειος εἶπε, τὸ μονογενὲς τέθειται ἐπὶ ἐξαιρέτῳ καὶ ἐξοχωτάτῳ καὶ μεγίστῳ πράγματι. Ἀθανάσιος εἶπεν οὐ δοκεῖ σοι μέγιστος εἶναι ὁ οὐρανός; Ἄρειος εἶπεν, καὶ πάνυ. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν ὁ υἱός ἐστι κατὰ σέ, καὶ ἡ γῆ δὲ καὶ ἡ θάλασσα θυγατέρες κατὰ σέ. Ἄρειος εἶπεν, μὴ γένοιτο, ἕνα ἐποίησεν ὁ θεὸς υἱὸν μόνον. Ἀθανάσιος εἶπεν, δοκεῖ σοι πάντα τῷ αὐτῷ ὅρῳ μονογενῆ τυγχάνειν, ναὶ, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, οὕτως ἔχει. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν εἰ ἐποιήθη ὡς καὶ τὰ λοιπὰ δημιουργήματα ὁ υἱὸς, πῶς υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ. Ἄρειος εἶπεν, παρακαλῶ σε σὺ πῶς νοεῖς τό, κύριος ἔκτισέ με. Ἀθανάσιος εἶπεν, πέπεισο οὐκ αὐτοῖς ἀπεκρινάμην, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀκροωμένους ἐρῶ. Σολομὼν δίκαιος ὢν, καὶ σοφίας πληρωθεὶς, κατηξιώθη ἐν παραβολῇ προσημᾶναι τὴν κτίσιν τοῦ ναοῦ, τουτέστι τοῦ σώματος τοῦ κυρίου ἰησοῦ, ὡς αὐτὸς ὁ κύριος φησὶ τοῖς ἰουδαίοις, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὥς φησιν ὁ ἰωάννης. ἀλλὰ μὴν καὶ Σολομὼν παῤῥησιέστερον ἔφη περὶ αὐτοῦ τούτων διαλαβὼν οὕτως, ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον, καὶ ὑπήρεισε στύλους ἑπτά, ἔσφαξε τὰ ἑαυτῆς θύματα, καὶ ἐκέρασεν εἰς κρατῆρα τὸν ἑαυτῆς οἶνον, καὶ ἡτοιμάσατο τὴν ἑαυτῆς τράπεζαν, ἀπέστειλε τοὺς ἑαυτῆς δούλους συγκαλοῦσα μετὰ ὑψηλοῦ κηρύγματος ἐπὶ κρατῆρα, λέγουσα, ὅς ἐστιν ἄφρων, ἐκκλινάτω πρός με, καὶ τοῖς ἐνδεέσι φρενῶν, εἶπε, ἔλθετε φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον ὃν κεκέρακα ὑμῖν, ἀπολίπετε ἀφροσύνην, ἵνα ζήσητε. ἀραρότως ἡ σοφία, θεὸς λόγος τυγχάνει, ὁ διὰ τὴν ἄῤῥητον αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ φιλανθρωπίαν πτωχεύσας πλούσιος ὢν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν, ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, ἐν μορφῇ δούλου γέγονεν, ἴσος δὲ ὢν τοῦ ἰδίου πατρὸς, ὡς δοῦλος καὶ σύνδουλος συνανεστράφη ἡμῖν, τέλειος ὢν ἐν θεότητι, καὶ τέλειος ἐν ἀνθρωπότητι, οὗτος οὖν ὁ λόγος καὶ θεὸς, σοφία καὶ δύναμις πατρικὴ ὑπάρχων, ἀσώματος ὢν ὥσπερ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ αὐτοῦ, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ᾠκοδόμησε τὸ σῶμα ἐν τῇ γαστρὶ μαρίας θεοτόκου, ἄνευ κοινωνίας ἀνδρὸς, καὶ γέγονεν, ὡς ἔφην, ἄνθρωπος, καὶ ἑαυτὸν ἐποίησεν ὑπόδειγμα πάσης ἀρετῆς, ἵνα οἱ βουλόμενοι ἐξακολουθεῖν, ὡς διὰ τρίβου ἔχωσι θείας ἐκτύπωμα, πρὸς ὃ ὁμοιούμενοι, γίνονται

Ego illud, creauit, accipio, ac si genuisset me locutus fuisset. ATHANA. Si igitur genitus est, certum est eum non creatum fuisse: contra si conditus est, genitus non fuerit. ARIVS, Tu non intelligis vim istius dicti. ATHANA. Ne graueris me sustinere, donec intelligam, quæso. ARIVS, Ne passio aliqua parturiendi intelligeretur, dictum est, Dominus creauit me: In Deo enim creare, idem est quod gignere. ATHANA. Si ergo in Deo
A creare & gignere idẽ est, igitur omnis creatura Filius est Dei. Quod si concedimus, Dominus omnibus rebus frater erit quæ per ipsum (vt tu ais) creatæ sunt: vbi ergo nunc illud est, quod vnigenitus Dei appellatur? ARIVS, Illud quòd vnigenitus dicitur, referendum est eò, quòd præ cæteris eximius, supremus, & maximus sit. ATHANA. Nónne tibi maximum videtur Cælum? ARIVS, Admodum. ATHANA. Ergo & illud secundum te Filius erit? terráque & Oceani, marisque aqua, filiæ nominandæ sunt. ARIVS, Absit, vnum enim
B tantummodo Filium Deus fecit. ATHANA. Videntúrne tibi omnia eadem definitione creationis vnigenita esse, an non? ARIVS, Videntur. ATHANA. Igitur si, vt cæteræ creaturæ, conditus est Filius, quomodo haberi poterit Filius Dei? ARIVS, Quæso, quomodo intelligis illud: dominus creauit me? ATHANA. Crede mihi, non eram tibi responsurus, sed in gratiam auditorum respondebo. Salomon iustus, & plenus sapientia, dignus habitus est, qui in parabolis significaret ædificationem
C templi, corporis scilicet Domini Iesu, vt ipse de se Dominus ad Iudæos locutus est: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo: hoc autem dixit de corporis sui templo, vt Ioannes refert. Sed enim Salomon apertius de eadem re locutus est, sub istiusmodi verborum tractatu: *sapientia ædificauit sibi domum, & stabiliuit columnas septem, mactauit victimas suas, & miscuit in cratere vinum suum, præparauitque mensam: emisit seruos suos clamans, & inuitans alta voce ad craterem suum, dicens, Quisquis est*
D *insciens, inclinet se ad me: & egenis mentis ita locuta est, Venite comedite panem meum, & bibite vinum quod miscui vobis: derelinquite stultitiam vt viuatis.* Haud dubie sapientia ista verbum Deus est, qui ob suam ineffabilem patrisque in homines charitatem, Pauper factus est, quum diues esset, vt nos illius paupertate ditescere mus, & quum in forma Dei esset, in forma serui factus est: & quum æqualis esset suo Patri, vt seruus & conseruus nobiscum conuersatus est, perfectus quum esset in deitate, perfectus quoque in humanitate factus est:
E hic igitur & Verbum & Deus, sapientia & virtus Patris quum incorporeus esset, vt Deus & Pater suus ob nostram salutem ædificauit sibi domum, in vtero Deiparæ Mariæ sine commercio virili, & homo (vt dixi) factus est & seipsum exhibuit exemplar omnis virtutis, vt qui illum sequi vellent, quasi in diuino itinere haberent vestigia, ad quæ similes facti,

θείας

diuinæ naturæ participes redderentur quē admodū dixit vas illud electionis, *Estote imitatores mei, sicuti & ego Iesu Christi.* Post igitur illius passionem & resurrectionē, emisit Sapientia, Virtus, Verbū, Deus Apostolos ad omnes stultos, brutos scilicet, gentiles, Deiq; ignaros, proposita mensa, nimirū sacro altari, & in eo panem cœlestē & incorruptibilē, & omnibus vitam donantem, qui inde participarēt, sanctum videlicet, & sacrosanctū suum ipsius corpus exhibuit, vinúmque exhilarans mentem, quod sobrietatem facit in cuiusque animo, qui inde degustant, quasi in cratere suum ipsius sanguinem miscet, aduocans sibi prædestinatos, atque electos per Apostolos suos. Atque ita omnis quidem stultitia omittitur: regni autem Cœlorum ciues efficiuntur, qui illos audiunt. ARIVS, Quandoquidem tu recte ad corpus retulisti illud dictum, Dominus creauit me, ego me tibi adstipulatorem præbeo ob scriptum hoc testimonium. Restat igitur, vt recta incedas ad veritatem, & non aliter facias. ATHANA. Quid vis vt faciam? si quod veritati gratum & amicum est, requiris, promptum habebis me suffragatorem. ARIVS, Testimonium tibi afferam, quod non poteris in alium sensum interpretari. Clarum enim illud est de essentia Verbi à Patre condita, mentionem facere. ATHANA. Si mihi dederis ex diuinitus inspiratis scripturis testimonium, non recusauero: id vnum caue, ne ea mihi adducas, quæ nuper ad vestram libidinem scripsistis, ea enim non feram. ARIVS, Noli obtrectare nobis, tanquàm Deum non timentibus, Apostoli vox est, quam me prolaturum dixi. ATHANA. Dic ergo. ARIVS, Clarissimus Apostolorum Petrus testificans de eo qui manifestatus est in Israël, ita inquit, *Certo igitur cognoscat omnis domus Israël, quòd illum & Dominum & Christum fecit Deus.* Quid? num nos hanc vocem in scripta misimus? ATH. Non vos quidem hanc vocem scripsistis, sed in eam non satis Christianè commentati estis. ARIVS. Vides te circunscriptum, & ad conuicia raperis. quin potius si quid potes, ad hæc responde, aut transfuge ad veritatem. ATHANA. Recita mihi totum caput. ARIVS, *Certò sciat omnis domus Israel, quod eum & Dominum & Christum fecit Deus.* ATHANA. Ne mutila voces scripturæ: nam corpus, si maneat in eo statu, quo ab initio conditum fuit, formosum est: vbi autem modulum excessit, vel manu, vel pede, vel digito, turpe redditur: Dic igitur ea quæ in hac scriptura sequuntur. ARIVS Faciam, *Iesum quem vos crucifixistis.* ATHANA. Quisnam est ille qui crucifixus est, Verbúmne Deus, an corpus, quod Deus, qui verbum est, ex Maria Virgine acceperat? ARIVS, Quid an non confiteris Verbum crucifixum esse? ATHAN. Ego Deum verbum confiteor hominem fa-

θείας φύσεως κοινωνοὶ, ὡς φησὶ τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ ἰησοῦ „ χριστοῦ. Μετὰ οὖν τὸ πάθος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἀπέστειλεν ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ὁ λόγος καὶ θεὸς, τοὺς ἀποστόλους πρὸς πάντας τοὺς ἄφρονας, τοὺς ἀσυνέτους ἐθνικοὺς, τοὺς μὴ εἰδότας τὸν θεὸν, προτιθεικὼς τράπεζαν, τουτέστι τὸ ἅγιον θυσιαστήριον, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἄρτον οὐράνιον καὶ ἄφθαρτον, καὶ πᾶσι ζωὴν χαριζόμενον τοῖς
A μεταλαμβάνουσιν ἐξ αὐτοῦ τὸ ἅγιον καὶ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα, οἶνόν τε εὐφραίνοντα καρδίαν, καὶ νῆψιν ἐμποιοῦντα ἐν τῇ ἑκάστου ψυχῇ τῶν ἀπογευομένων ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ κρατῆρα κεράσας τὸ ἑαυτοῦ αἷμα, καλέσας τοὺς κλητούς τε καὶ ἐκλεκτοὺς διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, πᾶσαν μὲν ἀφροσύνην ἀπολιμπάνουσι, βασιλείας δὲ οὐρανῶν πολίτας ἀναδείκνυσι, τοὺς ὑπακούοντας τῆς φωνῆς αὐτοῦ. Ἄρειος εἶπεν, ἐπειδὴ εἰς τὸ σῶμα συνήγαγες τὸ, κύριος ἔκτισέ με, καλῶς, κἀγὼ συντίθεμαί σοι διὰ τῆς
B ἐγγράφου μαρτυρίας, λοιπὸν καὶ σὺ ὀρθοπόδησον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ μὴ ἄλλως ποίει. Ἀθανάσιος εἶπεν, τί θέλεις ποιήσω; ὅπερ ἐστὶ τῇ ἀληθείᾳ φίλον, κἀγὼ συντίθεμαι. Ἄρειος εἶπεν, μαρτυρίαν σοι παρέξω ἣν οὐ δυνήσῃ ἀλληγορῆσαι, φανερὰ γάρ ἐστιν ὅτι περὶ οὐσιώσεως τοῦ λόγου φάσκει ὡς ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ πατρός. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐάν μοι δῷς ἐκ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν μαρτυρίαν περὶ ὧν
C διαβεβαιοῦσαι, οὐκ ἀμνημονῶ, μόνον πρόσεχε μὴ ἐγράψατε ἄρτι ὑμεῖς πρὸς τὸ ὑμέτερον βούλημα καὶ οὐκ ἀνέχομαι τὰ ὑφ' ὑμῶν λεγόμενα. Ἄρειος εἶπεν, μὴ κατάλεγε ἡμῶν ὡς μὴ φοβουμένων τὸν θεὸν, ἀποστόλου ἐστὶ φωνὴ ἣν εἶπον προφέρειν. Ἀθανάσιος εἶπεν, λέξον ἐξ αὐτῆς. Ἄρειος εἶπεν, ὁ ἐπιφανέστατος τῶν ἀποστόλων Πέτρος, διαμαρτυρόμενος περὶ τοῦ προκειμένου τῷ ἰσραὴλ, οὕτως ἔφη, ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος ἰσ- „
D ραὴλ, ὅτι καὶ κύριον αὐτὸν καὶ χριστὸν ὁ θεὸς „ ἐποίησεν, μήτιγε ἡμεῖς διεχαράξαμεν τὴν φω- „ νὴν ταύτην; Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐχ ὑμεῖς ἐχαράξατε αὐτὴν, ἀλλὰ παρεχαράξατε. Ἄρειος εἶπεν, ἐθεώρησας περιγραφόμενον σεαυτὸν, καὶ εἰς ὕβρεις ἐτράπης, μᾶλλον δὲ εἰ δύνασαι, λέγε πρὸς ταῦτα, ἢ αὐτομόλησον πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἀνάγνωθι τὸ κεφάλαιον ὅλον. Ἄρειος εἶπεν, ἀσ-
E φαλῶς οὖν γιγνωσκέτω πᾶς οἶκος ἰσραὴλ, ὅτι καὶ κύριον καὶ χριστὸν αὐτὸν ἐποίησεν ὁ θεός. „ Ἀθανάσιος εἶπεν, μὴ ἀκρωτηρίαζε τὰ ῥήματα τῆς γραφῆς, καὶ γὰρ τὸ σῶμα ὡς παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐπλάσθη, ἐὰν μείνῃ, εὔμορφον τυγχάνει, ἐὰν δὲ παρὰ μέλος γένηται τουτέστι χεῖρα ἢ πόδα ἢ δάκτυλον, ἄσχημον δείκνυται. εἰπὸν οὖν καὶ τὰ ἑπόμενα τῶν γραφῶν. Ἄρειος εἶπεν, τουτέστι τὸν ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. Ἀθανάσιος εἶπεν, τίς ἐστιν ὁ σταυ- „ ρωθεὶς, ὁ λόγος θεὸς, ἢ τὸ σῶμα ὅπερ ὁ λόγος θεὸς ἐκ μαρίας τῆς παρθένου ἔλαβεν; Ἄρειος εἶπεν, σὺ τὸν λόγον οὐχ ὁμολογεῖς ἐσταυρῶσθαι; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐγὼ τὸν θεὸν λόγον, ὁμολογῶ ἄνθρωπον γενόμενον

νόμενον, καὶ ἐσταυρῶσθαι σαρκί. Ἄρειος εἶπεν, τί ἐστι σαρκί, οὐχ ὁ λόγος ἔπαθεν; Ἀθανάσιος εἶπεν, σὺ τί φρονεῖς, ὁμολόγησον ἐν πρώτοις. Ἄρειος εἶπεν, κἂν μὴ σὺ λέγῃς· ἐγὼ φημί, ὁ λόγος συγκαθηλώθη καὶ συνέπαθε τῇ σαρκί. Ἀθανάσιος εἶπεν, διὰ παραβολῆς χρὴ παραστῆσαι τὴν ἀπόδειξιν, εἰ πέπονθεν ὁ λόγος καὶ θεός. Ἄρειος εἶπεν, λέγε ὃ βούλει. Ἀθανάσιος εἶπεν, σταυρῷ προσηλωμένον ἐθεάσω ποτέ; Ἀρι. εἶπεν, ναί. Ἀθανάσιος εἶπεν. ἆρα ἕως ὅτε τὸ σῶμα κεκράτηται ὑπὸ τῶν ἥλων ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἡ ψυχὴ κατείχετο μὴ δυναμένη ἀναχωρῆσαι ἀπὸ τοῦ σώματος; Ἄρειος εἶπεν. ἀναχωρεῖ, ἐπειδὴ πνεῦμα τυγχάνει ἡ ψυχή. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ ἀναχωρεῖ· δῆλόν ἐστιν ὅτι οὐ κρατεῖται ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τοῦτ' ἔστιν ἐπὶ τοῦ ξύλου καὶ τῶν ἥλων, καὶ οὕτως ἔχει. τοῦ γὰρ σώματος κατεχομένου, ἡ ψυχὴ τὸ ἐλεύθερον ἔχουσα καὶ τὸ ἀκράτητον, καταλείψασα τὸ σῶμα, πορεύεται εἰς τὸν ἑαυτῆς τόπον. Ἄρειος εἶπεν, οὕτως ἐστὶ καὶ τοῦτο. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ οὖν ἐπὶ ἀνθρώπου καταδίκου ἔδωκας μὴ πάσχειν τὴν ψυχὴν ἐν τῇ παρούσῃ σωματικῇ καταδίκῃ, πῶς τὸν λόγον καὶ θεὸν ἔφης συμπεπῆχθαι τῷ σώματι; Ἄρειος εἶπεν, δεδόσθω μὴ συμπεπονθέναι τὸν θεὸν λόγον τῷ σώματι. Ἀθα. εἶπεν, οὐκοῦν ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἠσφαλίσατο τὸν λόγον, μὴ βουλόμενός τινας ὑπὸ ἀγνοίας ἀπολέσθαι. νομιζόντων γὰρ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἄνθρωπον εἶναι τὸ καθ' ἡμᾶς τὸν χριστόν, ἐσήμανε διὰ τῆς μαρτυρίας, ,, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ θεοῦ, καὶ φησίν, εἰ καὶ ,, ὑμεῖς ἄνθρωπον ἐκρεμάσατε τὸν δίκαιον, μὴ ἀγνοή- ,, σητε ὅτι τοῦτον χριστὸν καὶ κύριον ἐποίησεν ὁ θεός. Ἄρειος εἶπεν, ἰδοὺ οὖν χριστὸς καὶ κύριος γέγονεν ὑπὸ τοῦ θεοῦ. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ θεὸς λόγος ὁ τοῦ θεοῦ υἱός, πρὸ τοῦ πάθους κύριος ἦν, ναί, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, ναὶ κύριος ἦν. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ Πέτρος ἔφη, ὃν οἱ Ἰουδαῖοι ἐσταύρωσαν γεγενῆσθαι κύριον. Ἄρειος εἶπεν. τί ἐστι τὸ ἐσταύρωσαν χριστὸν κύριον γεγονότα, ἤθελον γνῶναι τί λέγεις. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ θεὸς λόγος κύριός ἐστι τῶν ἁπάντων ἀεὶ κύριος ὤν. ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς ὑπὸ ἁμαρτίας βεβασιλευομένης σαρκός, ἔλαβε τὴν σάρκα, καθὼς γέ- ,, γραπται, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, σάρκα δέ φημι ἄνθρωπον τέλειον, οἷον καὶ ἡμεῖς τυγχάνομεν, κατὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀνθρώπους μόνον. αὐτὸς γὰρ ἄνευ ἁμαρτίας γέγονεν ἄνθρωπος. τοῦτον οὖν χριστὸν καὶ κύριον ὁ θεὸς ἐποίησεν, τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἄνθρωπον, ὑποτάξας αὐτῷ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας καὶ κυριότητας, καὶ ἀνθρώπους, καὶ ἀγγέλους, καὶ πάντων ἁπλῶς ὑποταγέντων γέγονε χριστὸς κύριος. χριστὸς μέν, διὰ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος δίκην ἐλαίου ἐπ' αὐτῷ γινομένην οὐρανόθεν ἔκχυσιν· κύριος δέ, διὰ τὸ κατὰ πάντων εἰληφέναι τὸ κῦρος. Ἄρειος εἶπεν, ἰδίως οὖν υἱός, καὶ κύριός ἐστιν ὁ λόγος καὶ θεὸς καὶ ἰδίως ἄνθρωπος; Ἀθανάσιος εἶπεν, μὴ γένοιτο. Ἄρειος εἶπεν, εἰπὲ οὖν, πῶς; ἔφης γὰρ κύριον τὸν θεὸν λόγον, καὶ τὸν ναὸν αὐτοῦ κύριον τουτέστι τὸν ἄνθρωπον. ἐγὼ δὲ νομίζω ὅτι δύο κύριοί εἰσιν. Ἀθαν. εἶπεν, οὐκ εἰσὶ δύο, μὴ γένοιτο, εἷς γάρ ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ υἱός, ὁ γενόμενος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος· ὁ γὰρ ἐπίγειος βασιλεὺς εἰπέ μοι, ἰδίως ὁ ἄνθρωπος βασιλεύει καὶ ἰδίως ἡ πορφύ-

ρις ναι

ctum, carne crucifixum esse. ARIVS. Quid est hoc carne, nonne Verbum passum est? ATHANA. Tu autem quid hic sentis, magnopere te velim expromere. AR. Si non dixeris, ego dicam, Verbum vnà cum clauis confixum fuit, vnáque cum carne passum est. ATH. A re simili tibi demonstrandum est, Verbum Deum passum non esse. AR. Dic quod libet. ATH. Vidistíne vnquàm quenquam cruci affixum? AR. Quidni? ATH. Ergóne quandiu corpus clauis A illis detinetur in cruce, etiam anima detinetur, vt quæ nequeat recedere à corpore? AR. Recedit, nec mirum quũ anima sit spiritus. ATTA. Si recedit, certum est, eum non teneri in cruce, hoc est, in ligno & clauis: & ita se habet. Corpore enim detento, anima libera & indetentibilis suum corpus relinquens, abit ad suas sedes. AR. Ita res habet. ATH. Si in homine cõdemnato concedis animam non pati in hoc corporali supplicio, cur tu dicis Verbum & deum vnà crucifixum esse cum corpore? AR. Demus non simul cum corpore passum esse Verbum. ATH. B Igitur Apostolus Petrus cautè suum sermonẽ concepit, nolens quenquam præ inscitia interire. Arbitrantibus enim filiis Israël hominem esse nostro more Christum, testimonio declarauit hunc esse electum Dei, quum ait, *Etsi quasi hominem suspendistis hunc iustum, nec tamen ignari sitis, Deum hunc ipsum Christum, & Dominum fecisse*. AR. Viden? Christus & Dominus factus est à Deo. ATH. Deus Verbum, qui Dei est Filius, ante passionem dominúsne erat, an non? AR. Erat. ATH. Petrus inquit, C Quem Iudæi crucifixerant, eum factum esse Dominum. AR. Sed quid hoc, quòd dicit crucifixum Christum dominum esse factum? Hic vellẽ scire quid diceres. ATH. Deus Verbum semper omnium est dominus. Postquam vero ex carne Tyrannidi peccati subiecta carnem assumpserat, vt scriptũ est, *Verbum caro factum est* (carnem autem voco hominem perfectum, quales & nos sumus) secundum essentiam hominis tantum. Lux enim absque peccato factus est homo: hũc ipsum Deus Christum & Domi- D num fecit, hominem scilicet ex semine Dauid, subiiciens illi principatus & potestates, & dominationes, & homines & angelos. Et in summa, omnium sibi subiectorum factus est Christus dominus: Christus quidem ob Spiritus sancti instar olei in ipsum cælitus effusionem: dominus verò eò quod dominatum in omnes susceperit. AR. Seorsum igitur verbum Filius, & dominus deus, & seorsum homo, ATHA. Absit. AR. Dic igitur quomodo: Dicis enim dominum Deum Verbum, & templum eius, hoc est, hominem filium quoque esse. Ego igi- E tur in eam opinionem venio, duos esse dominos. ATH. Non sunt duo, absit: vnus.n. est Dei filius, qui propter nos homo factus est. Quin hoc mihi dicas, terrenus rex quum homo sit, ipséne seorsum regnat & seorsum eius purpura?

ra? aiſne, an negas? AR. Qui fieri poſſit, aut hominem ſeorſum regnare, aut purpuram per ſe: ſcio tamẽ quid hac ſimilitudine ſtatueris inducere. ATH. Si igitur impoſſibile eſt duos eſſe reges in vno regnatore: loquor autem de homine, & purpura, qui fieri poteſt, vt ſeorſum Verbi & Dei dominatum conſiſtere affirmemus, & adiunctam inſtar veſtimenti eius ſanctam & precioſam carnem principatũ habere? Eſt enim ille amictus regis Verbi Dei. Quid? quod Apoſtolus Paulus vnitatem dominatus, quem habet dominicus homo cum Deo Verbo, abſolutiſſimè oſtendit, eo quod dicit, *Quorum patres illi, ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt deus ſuper omnia in ſecula, Amen.* Vidéſne Apoſtolum eum agnoſcere Deum eſſe ſuper omnia, qui ex ſemine Dauidis genitus eſt? AR. Non vereris hominẽ deum ſuper omnia appellare? ATHANA. Paulus non eſt veritus, nec ego vereor, eo quod videam certam quandã Patris dei diſpenſationem. AR. Quam diſpenſationem? ATH. De eius qui eſt deus ſuper omnia incarnatione. AR. Incarnationem Verbi, & ego quoque cõfiteor, ſed tamen eum, qui crucifixus eſt, Deum ſuper omnia appellare nõ audeo. ATH. Audi, & maiorem admirationẽ concipe, eò quòd eum deum ſupra omnia confitear: neq; alterum poſſe ab eo intelligi, qui homo factus eſt, & crucifixus propter nos, & ſemper deus eſt. AR. Vbi res iſta noua & mirãda ſcripta eſt? ATH. Apud Hieremiam Prophetam: ita enim dicit. *Hic deus noſter, non reputabitur alter ab eo, inuenit omnem viam ſcientiæ, & dedit eam Iacob puero ſuo, & Iſraëli dilecto à ſe, poſt hæc in terris viſus eſt, & inter homines conuerſatus eſt.* Qui igitur viſus eſt, hic deus ne erat, & eſt, ad quam nullus alius reputabitur deus, an non? AR. quemadmodum Propheta dicit, *ipſe Deus eſt*. Nefas enim id eſt dici de Patre quod viſus ſit: aut homo factus, conuerſatus ſit cum hominibus, quum res manifeſta ſit, deum Verbum hominem eſſe factum. ATH. Ergo vnus eſt Filius dei, qui ante omnia ſecula vnà cum Patre coexiſtit, idèmque quum deus inuiſibilis eſſet, homo viſibilis factus eſt. AR. Vnũ eſſe Filium dei in confeſſo eſt, non tamen ille coexiſtit cum patre in infinitũ. ATH. Sapientia & virtus nónne coexiſtit cum Patre & Sancto Spiritu? AR. Coexiſtit. ATH. Vnus igitur inuiſibilis Filius Dei, ille, inquam, qui & viſus eſt, incorporeus quidem ſed corporatus: immortalis & mortem expertus, in carne intactilis, & tactus. ARIVS. Aſſentior tuis dictis, ATHANA. Hic igitur ob carnem cum Verbo coniunctam non autem inde diuiſam, Dominus & Deus appellatur. Et dominationes quidem dicuntur, Filius tamen Dei Ieſus Chriſtus, Verbum & Deus vnus eſt, ARIVS. Rectiſſime mihi videtur ſe habere definitio incarnationis, non tamen vt verus Deus ſit Filius, quemad-

ρὸς ναὶ, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, πῶς ἐγχωρεῖ, ἢ τὸν ἄνθρωπον ἐκτὸς βασιλεύειν, ἢ τὴν πορφυρίδα ἰδίως ἄρξαι; πλὴν ἔγνων τί θέλεις παραστῆσαι ἐκ τοῦ παραδείγματος. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ οὖν ἀνεγχώρητον δύο βασιλεῖς φῆσαι ἐπὶ βασιλέως ἑνὸς, λέγω δὴ ἀνθρώπου καὶ πορφύρας, πῶς ἐγχωρεῖ ἰδίως μὲν τοῦ λόγου καὶ θεοῦ κυριότητα φάσκειν, κεχωρισμένην δὲ τὴν δίκην πορφύρας ἔνδυμα γεγονυίας ἁγίας καὶ τιμίας σαρκὸς ἀρχὴν καταγγέλλειν; ἥτις ἐστὶν ἔνδυμα τοῦ βασιλέως λόγου θεοῦ γεγυμνημένη. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, τὴν ἑνότητα τῆς κυριότητος ἣν ἔχει ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος σὺν τῷ θεῷ λόγῳ, ἀκραιφνέστατα ἐσήμανε, τῷ φῆσαι αὐτόν· ὧν οἱ πατέρες καὶ ἐξ ὧν ὁ χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς, εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν· ὁρᾷς ὅτι καὶ θεὸν ἐπὶ πάντων οἶδε τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ὁ ἀπόστολος; Ἄρειος εἶπεν, οὐ φοβῇ ἐπὶ πάντων θεὸν λέγειν τὸν ἄνθρωπον; Ἀθανάσιος εἶπεν, Παῦλος οὐκ ἐφοβήθη, οὔτε ἐγὼ φοβοῦμαι, ὅτι βλέπω ἐκ μέρους τὴν τοῦ θεοῦ οἰκονομίαν. Ἄρειος εἶπεν, ποίαν οἰκονομίαν; Ἀθανάσιος εἶπεν, περὶ τῆς ἐπὶ πάντων θεοῦ ἐνανθρωπήσεως. Ἄρειος εἶπεν, περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου, κἀγὼ ὁμολογῶ, περὶ δὲ τοῦ εἶναι ἐπὶ πάντων θεὸν τὸν σταυρωθέντα, φοβοῦμαι λέγειν. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἄκουε καὶ περισσότερον θαύμαζε, ὅτι καὶ θεὸν ἐπὶ πάντων ὁμολογῶ, καὶ μὴ δυνάμενον ἕτερον λογισθῆναι τὸν πρὸς τὸν γενόμενον ἄνθρωπον καὶ σταυρωθέντα δι' ἡμᾶς θεὸν ἀεὶ ὄντα. Ἄρειος εἶπεν, ποῦ γέγραπται τοῦτο τὸ καινότερον; Ἀθανάσιος εἶπεν, παρὰ Ἱερεμίᾳ τῷ προφήτῃ. φησὶ γὰρ, οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτὸν, ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ, μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. ὁ οὖν ὀφθεὶς οὗτος ἦν θεὸς, καὶ ἔστιν ᾧ οὐ προσλογισθήσεται ἕτερος θεὸς ναὶ ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, καθὼς ὁ Προφήτης λέγει, αὐτός ἐστιν ὁ θεὸς, ἀθέμιτον γάρ ἐστι περὶ τοῦ πατρὸς λέγειν, ὅτι ὤφθη, ἢ ὅτι ἄνθρωπος γεγονὼς συνεπολιτεύσατο τοῖς ἀνθρώποις, φανεροῦ ὄντος τοῦ πράγματος, ὅτι ὁ λόγος θεὸς ἐνηνθρώπησεν. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν εἷς υἱὸς ὁ πρὸ πάντων αἰώνων συνυπάρχων τῷ πατρὶ αὐτοῦ θεὸς ὢν ἀόρατος, ἄνθρωπος γέγονεν ὁρατός. Ἄρειος εἶπεν, ὅτι εἷς ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὡμολόγηται, οὐ συνυπάρχει δὲ τῷ πατρὶ ἀπεράντως. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμις συνυπάρχει τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ; Ἄρειος εἶπεν, οὕτως ἔχει. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἷς οὖν ὢν ὁ ἀόρατος υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ καὶ ὁραθεὶς, ἀσώματος καὶ σῶμα λαβὼν, ἀθάνατος καὶ θανάτου πεῖραν λαβὼν σαρκὶ, ὁ ἀψηλάφητος καὶ ψηλαφηθείς. Ἄρειος εἶπεν, σύμφημι ἅπερ εἶπας. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὗτος κύριος καὶ θεὸς διὰ τὸ συναφθῆναι τὴν σάρκα τῷ λόγῳ, καὶ οὐ διῃρημένως, καὶ κυριότητες μὲν λέγονται· ὁ δὲ τοῦ θεοῦ υἱὸς Ἰησοῦς χριστὸς, ὁ λόγος καὶ θεὸς, εἷς τυγχάνει. Ἄρειος εἶπεν, δοκεῖ μοί πως ὀρθότατα καταφαίνεσθαι ὁ περὶ τῆς σαρκώσεως ὅρος, μέντοιγε οὐκ ἀληθινὸς θεός ἐστιν ὁ υἱὸς, ὥσπερ ὁ

ὥσπερ ὁ πατήρ. Ἀθανάσιος εἶπεν, πόθεν τοῦτο εἰληφὼς, ἐκόμισας ἡμῖν. Ἄρειος εἶπεν, οὐδέποτε ἀνέγνως τὸ εὐαγγέλιον. ὡς φησὶν ὁ κύριος πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα; αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας ἰησοῦν χριστὸν, ὁρᾷς ὅτι μόνον ἀληθινὸν θεὸν ἔφη τὸν πατέρα; ὡς αὐτοῦ μὴ ὄντος ἀληθινοῦ θεοῦ. Ἀθα. εἶπεν, τοῦτο σύνδεσμός ἐστι τῶν προειρημένων ῥημάτων καὶ τῶν ἐπαχθέντων οὐ διαίρεσιν ἐμποιῶν. ἀραρότως δὲ παρὰ τοῖς εὖ φρονοῦσιν ὡμολόγηται σύνδεσμος, τὸ ἐπὶ τῆς κυριακῆς φωνῆς. πλὴν ἄκουε μετὰ μακροθυμίας ὃ φημι, εἴ τις τῷ πλησίον ἐντέλλεται περὶ Κωνσταντίνου λέγων, ἀσφαλῶς γίνωσκε τὸν μόνον αὔγουστον καὶ αὐτοκράτορα γῆς καὶ θαλάσσης βασιλέα Κωνσταντῖνον, καὶ Κωνστάντιον τὸν υἱὸν αὐτοῦ, συνωμολόγησεν τὸν υἱὸν τῷ πατρί; ναὶ ἢ οὔ. Ἄρειος εἶπεν, οὐ μικρὸς κίνδυνος τὸ εἰπεῖν ὅτι οὐ συμβασιλεύει Κωνστάντιος Κωνσταντίνῳ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ συναριθμηθῆναι αὐτῷ. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐπὶ μὲν Κωνσταντίνου καὶ Κωνσταντίου, κίνδυνον μέγιστον ὁρᾷς, ἐπὶ δὲ ἰησοῦ χριστοῦ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ οὐ φοβῇ τοιαῦτα φθεγγόμενος; δεῖ σε τοιαύτην εὐσέβειαν ἔχειν εἰς τὸν κύριον, οἵαν καὶ εἰς Κωνσταντῖνον ῥηθέντα. οὐκ ἀφῄρησας ἀπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίου, τουτέστιν αὐτὸν αὔγουστον καὶ πάντα ὅσα εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ περιερρήθη, οὐκ ἄλλοθεν τὴν ἑνότητα τῆς ἀξίας ἐπιγνοὺς, ἢ δι' αὐτοῦ. Ἄρειος εἶπεν, ἐκκλίνας ἀπὸ τῶν συλλογισμῶν, ἔγγραφόν μοι δὸς ἀπόδειξιν, εἰ ἀληθινὸς θεός ἐστιν ὁ υἱὸς, ὥσπερ κἀγώ σοι φωνὴν παρεθέμην εὐαγγελικήν. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἄκουε καὶ περὶ τούτου ἔγγραφον τὴν ἀπόδειξιν καὶ μὴ πλανῶ. ἰωάννης ὁ ἀπόστολος οὕτως ἔφη, καὶ οἴδαμεν ὅτι ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς ἥκει. καὶ ἔδωκεν ἡμῖν διάνοιαν ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ υἱῷ αὐτοῦ ἰησοῦ χριστῷ, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος. ὁρᾷς ὅτι αὗται αἱ φωναὶ φέρονται περὶ τοῦ υἱοῦ καὶ πατρὸς, θεολογοῦσαι ἴσον τὸν υἱὸν τῷ πατρί; ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ πατρὸς ἔφη, αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ἐνταῦθα περὶ τοῦ υἱοῦ φησιν, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος. τὸ οὖν καὶ ὃν ἀπέστειλας ἰησοῦν χριστὸν, σύνδεσμος τυγχάνει, ἀντὶ τοῦ λέγειν σε μόνον ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας ἰησοῦν χριστὸν, ἵνα γινώσκωσι τὸν υἱόν σου ἀληθινὸν θεὸν, ὥσπερ καὶ σὲ τὸν πατέρα, καθάπερ καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ ἔλεξεν ὁ κύριος, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, ἀλήθεια δὲ οὐκ ἂν ψεῦδος ἐγένετο ποτέ. Ἄρειος εἶπεν, ὁμολογῶ κἀγὼ ὅτι ἀληθινὸς θεός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, μήτι γε δύνασαι φάναι, ἅμα θεὸς ἅμα υἱός; Ἀθανάσιος εἶπεν, τί λέγεις ἅμα θεὸς ἅμα υἱός. ὅτι ὁ υἱὸς ἅμα υἱὸς θεοῦ ἐστι; ναί. ὁ γὰρ θεοῦ λόγος, θεὸς τυγχάνει, υἱὸς τοῦ πατρὸς ὤν; Ἄρειος εἶπεν, οὐχ οὕτως φημὶ, ἀλλ' ὅτι μὴ δύνασαι φῆσαι, ἅμα θεὸς πατὴρ, ἅμα υἱὸς σὺν πατρί. Ἀθανάσιος εἶπεν, διατί οὐ δύναμαι τοῦτο εἰπεῖν. Ἄρειος εἶπεν, ὅτι ὁ θεὸς πατὴρ, ἀγέννητος τυγχάνει, ὁ δὲ υἱὸς γεννητός ἐστιν. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἡ ἀγέννητος φωνὴ ἐπὶ τοῦ θεοῦ μόνου τάττεται, ἢ καὶ ἐπὶ ἄλλων τινῶν; Ἄρειος εἶπεν, ἄλλό τι μὴ γένοιτο φῆσαι ἀγέννητον,

quemadmodum Pater. Ath. Vnde hoc nobis sumptũ adfers? Ar. Nunquid legisti in Euangelio, quomodo loquatur dominus ad suum Patrem? *Hæc est vita æterna, vt cognoscãt te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Vidésne eum, solum Patrẽ verum deum appellare, quasi ipse non sit verus Deus. Ath. Atqui ista cum primis verbis per coniunctionem τὸ &, cohærent, neque quæ sequuntur, inde dirimenda sunt, & constanter apud recte

A sentientes in confesso est, ambas istas partes dominicæ vocis, inter se copulari debere, sed heus cum æquanimitate, quod dico, ausculta. Si quis inter præcipiendum, ita quempiam de Constantino alloquatur. Certo cognoscas velim, solum Cæsarem Constantinum Imperatorem terræ & maris esse, Constantium eius filium esse, isné ea confessione patri filium coniungit, an non? Ar. Non leue periculum est dicere Constantium cum patre suo Constantino non regnare, quum illi numero plurali coniungatur. Ath. In Constantino & Constantio periculum maximum vi-

B des: De Iesu vero Christo & Patre eius ita loqui nihil periculi est? Oportet te eandẽ saltem reuerentiam habere in Dominum, quam habes in Constantinum. Non adimis à filio Augustalem maiestatem, nec quicquam quod in patrem competit, quum tamen non aliunde, quàm per Constantinum eorum maiestatem vnitam sentias. Ar. Omissis syllogismis, des mihi scriptam demonstrationem, verũ Deum filium esse, quemadmodum ego tibi vocem Euãgelicam exhibui. Ath. Audi igitur scri-

C ptam demonstrationem, vt non erres. Ioannes Apostolus ita locutus est, *Scimus quod Filius Dei venit, & dedit nobis intellectum, vt cognoscamus verum Deum: & sumus in vero eius Filio Iesu Christo, hic est verus Deus, & vita æterna.* Iámne animaduertis easdem voces de Patre & filio proferri, æqualiter filio ac Patri deitatem imputantes? vt enim de Patre dixit, Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum, ita & hic de Filio dicit, Hic est verus Deus & vita æterna. Illud igitur, & quem misisti Iesum,

D coniunctum est, cum præcedenti membro, quasi diceret, te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, vt cognoscant filium verum Deum, quemadmodum & te Patrem. Sicuti alio in loco locutus est Dominus: *Ego sum veritas*, veritas autem nunquam fuerit mendacium. Ar. Et ego confiteor tibi verum Deum esse filium Dei, sed nunquid dicere poteris simul Deum, simul filium esse?

E Ath. Quid tibi vis hoc genere loquendi, simul Deum, simul filium? Num hoc intelligis, quòd qui filius est simul quoque est & filius Dei? Nam Deus verbum Deus est, cum sit patris filius. Ar. Non ita loquor, sed quod dicere nequeas, simul Deus pater, simul filius cum Patre. Ath. Quare ita loqui nõ possum? Ar. Quia Deus Pater ingenitus est: filius autem genitus. Ath. Vox ista ingenitus, de solóne Deo vsurpatur, an etiam de aliis? Ar. Eò dico, quòd filius ingenitus dici non

potest: nam quod ingenitum est, principium sui non habuit. ATH. Hæc vox ingenitus, substantiáne est, an substantiæ significatum habet? AR. Substantia est. ATH. Mentiris, non est substantia, sed substantiæ significatiua. AR. Quid vis innuere? ATHANA. Neque factam esse, neque genitam esse Dei substantiam, vnde commode dicitur, Dei substantiam ingenitam esse. Ac deinde responde mihi, Adámne genitus est? Quid hic ais, vel negas? AR. Non genitus est, sed formatus. ATHA. De eo qui genitus vel ingenitus esset, quæsiui, non de eo qui creatus esset. AR. Ingenitum illum dico. ATHANA. Igitur erit nullo initio inchoatus secundum te. Imo ne Eua quidem genita est, Sed condita. Quid mihi hic dices de nondum genito, ingenitum illum esse, an genitum? AR. Recte se habet hæc vox, ingenitus, erítque igitur Pater ingenitus, Filius autem genitus. ATHANA. Quid igitur ex istis vis concludere? AR. Filius genitus est, an non? ATHANA. Genitus est. AR. Viden' eum antequam gigneretur, non fuisse: sin autem fuit erit secundum tua verba ingenitus: quòd si id ita est, non fuerit genitus Filius. ATHANA. Deus simúlne Pater est, an non? AR. Potentia quidem semper, sed actu non semper. ATHANA. Mundus quatenus ad potentiam attinet, erátne sine vllo fine & circunscriptione temporis apud Deum, an non? AR. Erat inquam. ATH. Igitur quemadmodum voluntate mundum fabricatus est Deus, ita & Filium fabricatus est pro tua sententia. AR. Non ita vt mundum, memor enim sum superiorum demonstrationum, sed ante secula dico eum voluntate habuisse Filium, sed tamen exiguum interuallum statuo inter Patrem & Filij generationem, vt genitus habeatur. ATHANA. Num deo patri id decori, an probro id illi esse opinaris? AR. Absit, vt Deo adiungas probrum: nam prorsus bonum est, Deum esse Patrem. ATHANA. Ergo à deterioribus ad meliora profecit Deus secundum te. Nam si quum Pater non esset, factus est deinde Pater, nimirum versus immutatusque est, ab exiguis ad maxima. Si autem dicis, priusquam Pater fieret, eum preciosiorem fuisse, ad deteriora progressus est: Si autem id ita habet, quomodo poterimus dicere, Deum immutabilem esse, in se perfectum esse, neque proficientem in melius, neque à melioribus degenerantem in peius? Corruptibilium enim proprium est mutari, nunc quidem à melioribus in deteriora, nunc à maioribus in preciosiora. AR. Num ictum oculi vales concedere quo Filius non extiterit, antequam nasceretur? ATHA. Id quod non fuerit, non concedo fuisse. AR. Quamobrem? ATHANA. Quoniã scriptum est: *Non erit in te Deus recens*, Si enim pauxillum momenti concessero, fuisse aliquando tempus, quando ipse non erat, erit Deus ille quem confiteor recens Deus, quod absit, vt à Christiano sentiatur: quippe qui hoc modo confessurus sit contraria sacris scripturis. AR. Quæ contrarietas, si dicas eũ ad ictũ oculi, priusquàm

ὃ γὰρ ἀγέννητον, τοῦτο καὶ ἄναρχον τυγχάνει. Ἀ-
θανάσιος εἶπεν, ἡ φωνὴ ἡ ἀγέννητος, οὐσία ἐστὶν,
ἢ οὐσίας σημαντική; Ἄρειος εἶπεν, οὐσία τυγχάνει.
Ἀθανάσιος εἶπεν, ψεύδῃ. οὐκ ἔστιν οὐσία ἀλλ' οὐ-
σίας σημαντική. Ἄρειος εἶπεν, τί σημαίνειν θέλεις;
Ἀθανάσιος εἶπεν, ὅτι οὐ γέγονεν οὔτε μὴν ἐγεν-
νήθη ἡ τοῦ θεοῦ οὐσία. ὅθεν προσφόρως λέγομεν ἀ-
γέννητον τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ. εἶτα εἰπέ μοι, Ἀδὰμ
ἐγεννήθη; ναὶ, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, οὐκ ἐγεννήθη ἀλλ'
A ἐπλάσθη. Ἀθανάσιος εἶπεν, περὶ τοῦ ἐγεννήθη ἐπε-
ρώτησα, οὐ περὶ τοῦ ἐκτίσθη. Ἄρειος εἶπεν, οὐκ ἐγεν-
νήθη. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν ἔσται ἄναρχος
κατὰ σέ, ἀλλὰ καὶ ἡ Εὔα οὐκ ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐδημιουρ-
γήθη. τί δὲ φὴς καὶ περὶ τοῦ μηδέπω γεννηθέντος,
γεννητὸν ἢ ἀγέννητον; Ἄρειος εἶπεν, ὀρθῶς ἔχει
τὴν ἀγέννητος φωνὴν. ἔσται οὖν ὁ μὲν πατὴρ,
ἀγέννητος, ὁ δὲ υἱὸς, γεννητός. Ἀθανάσιος εἶπεν, τί
οὖν θέλεις συναγαγεῖν ἐκ τούτου; Ἄρειος εἶπεν. ὁ
υἱὸς ἐγεννήθη; ναὶ, ἢ οὔ; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐγεννήθη.
B Ἄρειος εἶπεν, ὁρᾷς ὅτι πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, εἰ
δὲ ἦν, ἀγέννητος ἔσται κατὰ σέ, εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔ-
χει, οὐκ ἔσται γεννητὸς ὁ υἱός. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ
θεὸς ἅμα πατήρ ἐστιν; ναὶ, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, δυνά-
μει μὲν ἀεὶ πατὴρ, ἐνεργείᾳ δὲ οὐκ ἀεί. Ἀθανά-
σιος εἶπεν. δυνάμει ἦν ὁ κόσμος παρὰ θεῷ
ἀπεράντως; ναὶ ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, οὕτως ἔχει. Ἀθα-
νάσιος εἶπεν, οὐκοῦν ὥσπερ βουλήσει τὸν κόσμον ἐτεκτή-
νατο ὁ θεὸς, οὕτως καὶ τὸν υἱὸν ἐτεκτήνατο κατὰ σέ. Ἄρειος
εἶπεν, οὐχ ὡς τὸν κόσμον, μέμνημαι γὰρ τῶν προαποδε-
C δομένων. ἀλλὰ πρὸ τῶν αἰώνων φημὶ βουλήσει ἐσχη-
κέναι τὸν υἱόν. βραχὺ δὲ δίδωμι διάστημα τῆς γεννή-
σεως τοῦ υἱοῦ ἵνα ᾖ γεννητός. Ἀθανάσιος εἶπεν, τὸ πα-
τέρα εἶναι τὸν θεὸν καλὸν τυγχάνει, ἢ ψόγος αὐτῷ ἔ-
σται; Ἄρειος εἶπεν, μὴ γένοιτο ψόγον προσάψαι τῷ
θεῷ, ἀλλὰ πάνυγε καλὸν τὸ εἶναι τὸν θεὸν πατέρα.
Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ
κρείττονα προέκοψεν ὁ θεὸς κατὰ σέ. εἰ γὰρ μὴ ὢν πα-
τὴρ γέγονεν αὖθις πατὴρ, ἄρα ἐτράπη ἀπὸ τῶν
D ἡττόνων ἐπὶ τὰ μέγιστα, εἰ δὲ ἐρεῖς πρότερον πρὸ
τοῦ πατέρα αὐτὸν γενέσθαι, τιμιώτερον αὐτὸν
εἶναι, ἄρα ἀπὸ τῶν τιμιωτέρων ἐπὶ τὰ χείρονα
ἔφθασε, εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, πῶς ἐροῦμεν ἄ-
τρεπτον τὸ θεῖον, αὐτοτελὲς, μήτε προκόπτον ἐπὶ
τὰ κρείττονα, μήτε μὴν λῆγον εἰς χείρονα ἀπὸ τῶν
ἀρίστων; φθαρτῶν γὰρ ἴδιον τὸ τρέπεσθαι, πῆ
μὲν ἀπὸ τῶν βελτιόνων ἐπὶ τὰ χείρονα, πῆ δὲ
ἀπὸ τῶν ἡττόνων ἐπὶ τὰ ἐντιμότερα. Ἄρειος
εἶπεν. ῥιπὴν ὀφθαλμοῦ οὐ θέλεις δοῦναι ὅτι
E οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι τὸν υἱόν; Ἀθανάσιος
εἶπεν, τὸ μὴ ὂν οὐ δίδωμι. Ἄρειος εἶπεν, διατί. Ἀ-
θανάσιος εἶπεν, ὅτι γέγραπται οὐκ ἔσται ἐν
σοὶ θεὸς πρόσφατος. βραχὺ δὲ ἐὰν δῶ ὅτι
ἦν ποτε καιρὸς ὅτε οὐκ ἦν, ἔσται πρόσφατος
ὁ παρ' ἐμοῦ ὁμολογούμενος, ὅπερ μὴ γένοιτο
οὕτως φρονῆσαι ἄνθρωπον χριστιανὸν, ὁμολο-
γοῦντα ἐναντία ταῖς θείαις γραφαῖς. Ἄρειος
εἶπεν, ποία ἐναντιότης ἐὰν εἴπωμεν ὀφθαλμοῦ
ῥιπὴν

ῥίπτειν πρὸ τοῦ γεννηθῆναι εἶναι, ἵνα μὴ ἀγέννητον νοήσωμεν; Ἀθανάσιος εἶπεν, πολλή μοι ἐναντιότης δείκνυται πρὸς τὴν τῶν θείων γραφῶν εὐσέβειαν, πανταχοῦ μαρτυρουσῶν ὅτι υἱὸς ἀεὶ ἦν, καὶ οὐδέποτε ἦν καιρὸς ὅτε οὐκ ἦν, ἢ οὐ δοκεῖ σοι, ἐὰν εἴπωμεν ἐναντία φρονεῖν τῆς θεοπνεύστοις γραφαῖς; Ἄρειος εἶπεν, δός μοι τὰς μαρτυρίας. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἄκουε Ἰωάννου λέγοντος, „ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος „ ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, οὗτος „ ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν, τίς ἔλεξε τοιάδε τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ ἀποστόλων, οἷα καὶ σύ; εἰπέ μοι εἰ δυνατὸν κἂν εἰς ἔννοιαν λαβεῖν, ὅτι ὁ λόγος θεὸς ἦν ποτε καιρὸς ὅτε οὐκ ἦν; εἰ δὲ τοῦτο οὕτως νοηθείη, ἦν ποτε καιρὸς ὅτι ἄλογος ἦν ὁ θεὸς πατήρ. Ἄρειος εἶπεν, προφορικὸν οὖν φὴς τὸν υἱὸν λόγον. Ἀθανάσιος εἶπεν, μὴ γένοιτο. τὸν γὰρ λόγον ἐγώ φημι ἐνούσιον, καὶ οὐ ῥῆμα διαλυόμενον, οὔτε μὴν προεληλυθότα ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ πάλιν εἰς τὸν πατέρα ἀναλυθέντα κατὰ Σαβέλλιον· ἀλλὰ γεννηθέντα ἀρρήτως, συνυπάρχειν φημὶ τὸν υἱὸν τῷ πατρί. ὡς γὰρ οὐκ ἔστι ψυχὴν ἄνευ λόγου ἐννοῆσαι, οὕτως οὐδὲ θεὸν τὸν πατέρα ἄνευ υἱοῦ πιστεῦσαι. ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἄναρχός ἐστιν, οὕτω καὶ ὁ λόγος καὶ ὁ θεὸς υἱὸς θεοῦ. Ἄρειος εἶπεν, πῶς ἄναρχός ἐστιν ὁ υἱὸς ὃς ἀγνοεῖν ὁμολογεῖ τὴν ἡμέραν τῆς συντελείας; Ἀθανάσιος εἶπεν, λέγε μοι ἄνθρωπε ὅπερ ἐπερωτῶ. ἀρχιτέκτων λαβὼν κάλαμον, μέτρα τίθησιν, εἶτα διαγράφει ἀνώγεα καὶ κατώγεα, διώροφά φημι καὶ τριώροφα, ἐὰν φθάσῃ περὶ τὴν πρώτην ὀροφήν, γινώσκει ὅτι περὶ τὴν δευτέραν ἀσχολεῖσθαι δεῖ, ἐπὰν δὲ τὴν δευτέραν στέγην συντελέσῃ, νοεῖ ὅτι ἐγγύς ἐστι πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ κτίσματος; ἡνίκα δ᾽ ἂν προσοικειασθῆναι γένηται τὴν τρίτην ὀροφήν, ὡς πρὸ δύο ἢ τριῶν δόμων, ἀσφαλῶς ἐπίσταται ὅτι ἤγγικεν τὸ συμπέρασμα τῆς οἰκοδομῆς, ταῦθ᾽ οὕτως ἔχει; καὶ ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, σύμφημι ταῦθ᾽ οὕτως ἔχειν. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ τὰ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ποιήσας, καὶ συναρμόσας τὸ στοιχεῖον τοῦτ, ὁ προνοούμενος καὶ οἰκονομῶν τὸν κόσμον ἕως ἄρτι, καθὼς αὐτὸς ὁ κύριος ἔφη „ ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται κἀγὼ ἐργάζομαι, „ οὐ γινώσκει πότε περαιοῖ, ὅπερ αὐτὸς δημιουργεῖ; ἔτι μὴν δοκίμασον φημι, προσελθὼν ἐπερώτησον περὶ συμπληρώσεως τοῦ μηνὸς ἄνδρα ἄπειρον, ὃς οὐκ ἐπίσταται ὅτι τριάκοντα ἡμερῶν ὁ μὴν τυγχάνει, εἰ δώσει σοι ἀπόκρισιν περὶ οὗ πυνθάνῃ; ἐὰν δὲ προσαγάγῃς τὴν πεῦσιν τῷ ἔχοντι τὴν γνῶσιν, εὐθέως ἐρεῖ σοι, ἐὰν μὲν ᾖ πέντε καὶ δεκάτην ἔχων ὁ μήν, ὅτι μέσος ἐστίν, ἐὰν δὲ περὶ εἰκοστὴν ἑβδόμην, λέξει σοι ὅτι περὶ συμπλήρωσιν τυγχάνει ὁ μήν. ὁ αὐτὸς δὲ ὅρος καὶ περὶ σελήνης, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ. ἐὰν δὲ

Priusquàm generaretur non fuisse, ne ingenitum eum esse, intelligamus? ATHA. Multa & magna contrarietas hic se ostendit contra pietatem sacrarum literarum vbique protestantiũ filium semper fuisse, neque vnquam fuisse tempus quo non extiterit, An tibi malum non videtur, si contraria loquamur diuinis scripturis? AR. Affer mihi testimonia. ATTANA. Audi Ioannem dicentem, *In principio erat Verbum & Verbum erat apud Deum,*
A *& Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum,* Quis talia locutus est sanctorum Prophetarum, aut apostolorum, qualia tu dicis? An in alicuius hominis cogitatum incidere possit, de ratione siue Verbo Deo: erat aliquando tempus, quando ille non erat? Quod si admittimus, iam sequitur, fuisse, aliquando tempus, quando Deus Pater fuit irrationalis, siue absque Verbo. AR. Ergo Verbum enunciatum intelligis. ATHANA. Nequaquam: ego enim loquor de verbo substantiali, non de verbo quod euanescit, aut
B quod ex Deo processit, & rursum in Patrem resoluitur, secundum Sabellium, sed quod ineffabiliter genitum est: coexistere enim dico filium cum Patre: Nam vt non possis animam sine ratione intelligere: ita Deum Patrem absque filio fuisse credere nefarium est: Vt enim pater nullo principio inchoatus est. ita quoque Verbum, quod Deus est, & filius Dei, principio caret. AR. Qui possit esse sine principio, quum ipse fateatur se ignorare diem consummationis seculi?
C ATHANA. Dic mihi, homo, quod sciscitabor de architecto: putásne eum qui sumpto calamo mensuras ichnographiæ dirigit, superiora inferioráque habitacula describit, secunda scilicet & tertia cœnacula: & primo absoluto, ad secundum procedit: & secundo exædificato ad tertium progreditur, putásne ipsum inquam intelligere quod absolutioni operis appropinquet, & immineat? aut eum ignarum fuisse, quid post primum cœnaculum illi in secundo laborandum esset? & in tertio totóque ædificio finem vlti-
D mum animo prospicere, an non? AR. Agnoscerem ita se habere. ATHANA. Filius igitur Dei, qui omnia quum non essent, ad essentiam produxit, & coaptauit inter se elementa ista, qui prouidentia mundum hactenus regit & gubernat, quemadmodum ipse dominus locutus est, *Pater meus hucusque operatur, & ego operor:* ignorat scilicet, quando consummaturus sit, quod ipse ædificat: Iam, inquam, cape experimentum, abi & quære ex homine indocto de mensis impletione, is si
E ignorat illud spatium triginta dierum esse nihil ad tua interrogata respondebit. Quòd si attuleris hanc quæstionem ad hominem scientem, statim tibi respondebit: si decimus quintus dies est, dimidium mẽsis completum esse: sin autem fuerit vigesimus septimus dies, dicet tibi mensem ad finem decurrere. Eadem

dem ratio, siue de luna, siue anno agatur. Si enim ab experto scisciteris quando luna plena erit, pro sua scientia exponet, probabitque, quia vndecimus dies sit, plenilunium aduentare, sin autem duodecimus dies fuerit, dicet in proximo esse, vt luna compleatur. ARIVS. Ita est vt retulisti. ATHANA. Si igitur architectus nouit, quando absoluturus sit ædificium, & vir peritus ex numero sentit, quando mensis finiatur, & ex scientia spherici cursus, quando futurum sit plenilunium, & quando decrescendo defectura sit luna, & quo spacio annus conficiatur: qui quæso non affirmaremus, Dominum Iesum qui mundum condidit, eumque consummaturus est, diem consummationis cognitam habere? Si enim id ignorabat, qui quæso, quum ab eo quæsitum esset de consummatione seculi huius, & de ipsius secundo aduentu, vera potuit respondere? Siquidem illorum est vera dicere, de rebus præsentibus & futuris, qui ea explorata certaque habent. Vnde Seruator conscius eius rei, veritatem eius, quod ab eo quærebatur, indicauit. Sciscitantibus enim discipulis, quod signum esset aduentus Domini Iesu & consummationis seculi huius, ad istum modum respondit, *Videte, ne quis vos seducat: multi enim sub meo nomine venient, dicentes, Ego sum Christus, & multos seducent, futurum autem est, vt audiatis bella & rumores bellorum: videte, ne exterreamini, oportet enim hæc fieri, sed nondum finis. Insurget enim gens contra gentem, & Regnum aduersus Regnum, & erunt fames & pestilentiæ, & terræ motus in singulis locis: Verum hæc omnia, initia dolorum sunt. Tum tradituri sunt vos in tribulationes, & occident vos, & eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum, ac tunc scandalizabuntur multi, & se inuicem prodent, & se inuicem odio habebunt, multique falsi Prophetæ surgent, multosque in errorem ducent: & quia tum abundabit iniquitas refrigescet charitas in plerisque. Qui autem perseuerauerit in finem, saluus erit: & prædicabitur Euangelium regni in vniuerso mundo, in testimonium omnibus gentibus, & tunc aderit finis*, Et Paulo post dicit: *Erit enim tribulatio magna, qualis non fuit ab exordio mundi vsque nunc, neque futura est: & nisi concisi essent dies illi, non incolumis remaneret vlla caro. Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic Christus, ecce illic, ne credideritis*, Et post alia nonnulla dicit, *Quemadmodum fulgur prodit ex Oriente, & apparet vsque in Occidentem, ita erit aduentus Filij hominis: vbicunque fuerit cadauer, eò conuenient aquilæ. Statim autem post tribulationem eorum dierum, sol obtenebrabitur, & luna non dabit lucem suam, & stellæ cæli cadent, & vires cælorum quassabuntur, & tunc apparebit signum Filij hominis in cælo:* Ac deinde paulo post, *Amen dico vobis*

ἐπερωτήσῃς ἐπιστήμονα ἄνδρα, ὅτι πότε συμπληροῦται, κατὰ τὴν σύνεσιν τὴν προσοῦσαν αὐτῷ δοκιμάσας, ὅτι ἑνδέκατος μὴν πεπλήρωται, καὶ ἤρξατο ὁ δωδέκατος, ἐρεῖ σοι ὅτι περὶ τὸ συντελεσθῆναι ἔχει. Ἄρειος εἶπεν, οὕτως ἔχει τὸ εἰρημένον. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ οὖν ἀρχιτέκτων ἐπίσταται πότε συντελεῖ τὴν οἰκοδομὴν, καὶ ὁ ἐπιστήμων ἀνὴρ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ πότε συντελεῖται ὁ μὴν, ἐκ

A δὲ τῆς ἐμπειρίας τοῦ κυκλικοῦ δρόμου πότε μὲν οὖν πληροῦται ἡ σελήνη, πότε δὲ μειουμένη ἀπολήγει, ποίῳ δὲ καιρῷ συντελεῖται πληρούμενος ὁ ἐνιαυτὸς οἶδεν, πῶς οὖν οὐκ ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς, ὅτι ὁ κύριος Ἰησοῦς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον, καὶ ὁ μέλλων αὐτὸν συντελεῖν, ἐπίσταται τὴν ἡμέραν; εἰ γὰρ ἠγνόει, πῶς ἐπερωτηθεὶς περὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τῆς δευτέρας, ἠδύνατο ἀποκριθεὶς φῆσαι τὴν ἀλήθειαν;

B τῶν γὰρ ἀκραιφνῶς ἐχόντων τὴν περὶ τῶν ὧδε ὄντων ἢ γινομένων γνῶσιν, ἴδιόν ἐστι τὴν ἀλήθειαν ἀφηγεῖσθαι. ὅθεν καὶ ὁ σωτὴρ γινώσκων ἐσήμανε τὴν ἀλήθειαν ἐπερωτηθείς. πυθομένων γὰρ τῶν μαθητῶν τί τὸ σημεῖον τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀποκριθεὶς ἔφη οὕτως, Βλέπετε μήτις ὑμᾶς πλανήσῃ. πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες, ἐγώ εἰμι ὁ χριστὸς, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. μελλήσετε δὲ ἀκούειν πολέμους καὶ ἀκοὰς πο-

C λέμων, ὁρᾶτε μὴ θροεῖσθε. δεῖ γὰρ γενέσθαι, ἀλλ' οὔπω τὸ τέλος. ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, καὶ ἔσονται λιμοὶ καὶ λοιμοὶ καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους. ταῦτα δὲ πάντα ἀρχὴ ὠδίνων. τότε παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλίψεις, καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου, καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πολλοὶ καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι, καὶ μισήσουσιν ἀλλήλους, καὶ πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐγερθήσονται,

D καὶ πλανήσουσι πολλοὺς, καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν, ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. καὶ κηρυχθήσεται τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος. καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν, ἔσται γὰρ θλίψις μεγάλη οἵα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γένηται, καὶ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐ-

E σώθη πᾶσα σάρξ. τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ ἰδοὺ ὧδε ὁ χριστὸς, ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ πιστεύσητε. καὶ μεθ' ἕτερα, ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. ὅπου δὲ ἂν ᾖ τὸ πτῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί. εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλίψιν ἐκείνων τῶν ἡμερῶν, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ πεσοῦνται, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται, καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ μετ' ὀλίγα φησίν. ἀμὴν, λέγω ὑμῖν

,, ὑμῖν. ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν πάν-
,, τα ταῦτα γένηται, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσε-
,, ται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. περὶ δὲ τῆς ἡ-
,, μέρας ἢ τῆς ὥρας, οὐδεὶς οἶδεν οὔτε οἱ ἄγγελοι
,, τῶν οὐρανῶν εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος. λοιπὸν πάντως
τῶν εὖ φρονούντων ἐστὶν ἐπιγνῶναι ἐκ τῶν προση-
μανθέντων ἐκ τοῦ σωτῆρος περὶ τῆς ἡμέρας καὶ
ὥρας, ὅτι γινώσκει ἀσφαλέστατα πότε μέλλει ἔρ-
χεσθαι καὶ ἀποκαθιστάνειν ἅπαντα, καθὼς προ-
ώρισται, πρὸς τὴν ἀδιάζευκτον αὐτοῦ βουλὴν καὶ
τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. λαβὼν γὰρ τὸ εὐαγγέλιον ἐν
χερσὶν, ἀνάγνωθι τὴν περικοπὴν τοῦ ματθαίου
περὶ τοῦ ζητουμένου, καὶ ἔσται σοι πάντα κατάδη-
λα, ὡς οὐκ ἀγνοεῖ ὁ κύριος περὶ τῆς ἡμέρας, εἰ δὲ
ἠγνόει, πῶς ἠδύνατο τὰ μηδέπω ὄντα μήτε μὴν
γινόμενα σημεῖά τε καὶ πειρατήρια, ἅπερ προ-
τρέχουσι πρὸ τῆς ἡμέρας, προλέγειν; ἕως γὰρ
τῆς συντελείας καὶ παρουσίας ἑαυτοῦ προεδήλω-
σε τὰ σημεῖα καὶ τὰς ποιότητας αὐτῶν, ὡς δύ-
νασθαι καὶ τοὺς σπουδαιοτέρους καὶ φιλοπόνους ἐπι-
γνῶναι τὸν καιρὸν, ἐκ τῶν προμεμνημένων πρὸς
τοῦ κυρίου. Ἄρειος εἶπεν, εἰ ἀληθῶς ἐπίσταται τὴν ἡ-
μέραν, διατί αὐτὸς ἔφη οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε τὴν ἡμέ-
ραν ἐκείνην; Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκ εἶπεν ὁ κύριος
οὐ δὲ ἐγὼ οἶδα τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον
ἦν φάναι τὸν κύριον, εἴπερ ἤθελε περὶ αὐτοῦ πα-
ραστῆσαι, ὡς μὴ ἔχων γνῶσιν τοῦ πράγματος. καὶ
ἐν μὲν τῷ ματθαίῳ οὐ φέρεται οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε τὴν ἡ-
μέραν ἐκείνην. οἱ δὲ λοιποὶ εὐαγγελισταὶ παρέ-
λιπον τὴν περὶ τούτου διήγησιν, μονώτατος δὲ
μάρκος ἔφη οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε τὴν ἡμέραν. καὶ τὴν τοῦ μάρ-
κου ἀφήγησιν ἐν στέρνοις σου γνῶθι ὅτι οὐκ ἀγνοεῖ
,, ὁ κύριος τὴν ἡμέραν, φησὶ γὰρ ὁ κύριος ἰησοῦς,
,, περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας, οὐδεὶς οἶδεν,
,, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ὁ υἱὸς εἰ μὴ ὁ πα-
,, τήρ. γινώσκων γὰρ ἑαυτὸν μὴ διεστῶτα ἀπὸ τοῦ πα-
,, τρὸς κατ᾽ οὐσίαν, ἀλλ᾽ ἡνωμένον τῇ θεότητι τῷ θεῷ
πατρὶ αὐτοῦ, τὴν ἑαυτοῦ πρόγνωσιν ἐν τῇ τοῦ πατρὸς
,, προγνώσει ἐσήμανεν· ὥς φησιν ὁ κύριος, ἐγὼ καὶ
,, ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ πάλιν, πάντα ὅσα ἔχει
,, ὁ πατὴρ ἐμά ἐστιν. οὐχ᾽ ἕνεκεν κτιστῶν πραγμάτων
,, τοῦτο ἔφη ὁ σωτὴρ τὸ, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐ-
μά ἐστιν, ἀλλ᾽ ὅσα ἀνήκει τῇ θεότητι τοῦ πατρὸς,
αὐτὰ ἴδια ἔφη ὁ κύριος, οἷον τὸ ἀθάνατον, τὸ ἄ-
φθαρτον, τὸ ἀχείρωτον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ ἀκατάλη-
πτον, τὸ δυνατὸν, τὸ προγνωστικὸν, καὶ ὅσα ἐστὶν ὁ
πατὴρ, ταῦτα ἴδια τοῦ υἱοῦ τυγχάνει. ἀγνοεῖν δὲ ἔ-
φη, ὡς προείρηται, ἀγγέλους καὶ τὸν υἱόν. Ἄρειος εἶπεν,
μὴ ἄλλος ἐστὶν ὁ υἱός; Ἀθανάσιος εἶπεν, υἱὸς μὲν ἀλη-
θινὸς τοῦ θεοῦ εἷς τυγχάνει ὁ λόγος καὶ θεὸς, ἔστι δὲ καὶ ὡς
ἄλλος υἱὸς υἱοποιηθεὶς διὰ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ
τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, ὥς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστο-
,, λος, οὐ γὰρ ἐλάβομεν πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς
,, φόβον, ἀλλ᾽ ἐλάβομεν πνεῦμα υἱοθεσίας ἐν ᾧ
,, κράζομεν ἀββᾶ ὁ πατήρ. διαρρήδην πρὸς τοὺς ἀπο-
,, στόλους ἔφη, τεκνία μου, ἔτι μικρὸν μεθ᾽ ὑμῶν εἰμι. καὶ πο-
,, ρεύομαι πρὸς τὸν πέμψαντά με, καὶ πρὸς ἰουδαίους δέ φησιν ἐν παραβολαῖς οὕτως, ἄνθρωπός τις ἔχων δύο υἱοὺς,

vobis, quòd nequaquam præterierit ætas ista, ante-
quàm omnia ista fiant: Cælum & terra transibunt,
verba autem mea non transibunt. De die autem &
hora nemo cognitum habet ne Angeli quidem cælestes
nisi Pater solus Iam prorsus est hominum sa-
pientium deprehendere ex tot indiciis de die
& hora à Seruatore pronunciatis, ipsum cer-
tissime cognoscere quando venturus sit, &
restituturus omnia quéadmodum prædefini-
tum est ab indisiunctibili sua cum Patris
A voluntate. Sume enim in manus Euangeli-
um & lege partem eam Matthæi, quæ est de
hac quæstione, & omnia tibi innotescent,
quàm non ignarus fuerit huius diei dominus,
alioqui si ignarus fuisset, quomodo ea, quæ
nondũ cõtingebant signa & tentamenta diem
istum antecedentia prædicere potuit? Nam
vsque ad consummationem & aduentum su-
um, signa notásq; rerum præindicauit, adeo
vt qui diligentiores sint & laboriosiores, tem-
pus illud agnoscant, ex admonitis domini.
AR. Si reuera diem illum scit, cur ab eo di-
B ctum est, neque Filium nouisse diem illum?
ATHANA. Non ab eo dictum est in hanc
formam neque ego noui diem illam: id enim
consequens fuisset, vt diceret dominus, si-
quidem de se certũ esse voluisset, quòd istius
rei ignoratione teneretur. Quin in Matthæo
istud ipsum non refertur, *neque Filius nouit*
diem illam, & cæteri Euangelistæ omiserunt
istius rei mentionem. A Marco autem so-
lum relatum est, *neque Filius nouit diem illam.*
Lege Marci narrationem tecum in animo, &
sentties domino diem illum & horam nequa-
C quam occultã fuisse. Ait enim Dominus Iesus,
de die autem illa & hora nullus cognitum habet,
nec Angeli quidem cælorum, nec Filius nisi Pater.
Sciens enim se nihil distare secundum sub-
stantiam à patre, sed vnitum se esse Patri Deo,
suam præcognitionem subindicauit sub Pa-
tris præcognitione, quemadmodũ ipse inquit
Ego & pater vnum sumus: ac rursum *Omnia quæ*
habet pater mea sunt. Non propter res creatas
locutus est, quum diceret, *Omnia quæ habet*
Pater mea sunt. Sed quæ spectant ad deitatem
D patris, ea sibi propria & peculiaria esse osten-
dit, nimirum: Immortalitatem, incorrupti-
bilitatem, inuincibilitatem, incõprehensibi-
litatem, potentiam, & præcognoscendi vim,
& quæcunque Pater est, ea sibi vt propria ven-
dicauit. Ignorare tamen dixit, vt dictum est
Angelos & Filium. AR. Num & alter est Fi-
lius? ATHANA. Verus quidem Filius Dei
vnicus est, qui est & Verbum & Deus. Est au-
tem & alius quoque filius adoptatus propter
templum corporis eius Domini nostri Iesu
Christi: vt inquit Diuus Apostolus, *Non enim*
accepimus spiritum seruitutis iterum ad timorem,
E *sed spiritum adoptionis in quo clamamus, Abba*
Pater: & clarè Apostolos locutus est, *Filioli*
mei adhuc paulisper vobiscum sum, & abeo ad
eum, qui misit me. Et ad Iudæos in parabolis
ad istum modum *Homo quidem habuit duos Filios*
qui

qui conueniens maiorem ita locutus est, Abi & operare in vinea mea, qui respondit, Faciam domine & non abiit: Deinde adiit ad alterum filium, & dixit, Vade operare in vinea mea, qui respondit, se non velle, postmodum autem pœnitentia ductus, abiit, Hic percunctatus est dominus, vter ex istis voluntatem Patris fecit? Dicunt Iudæi, Posterior filius. In confesso autem est, Deum Patrem esse omnium, vineámque esse viam iustitiæ. in qua iubebat maiorem filium operari, qui quum ad exiguũ interuallum principio gaudere videbatur illa iussione, ipsum iubentem postea contempsit. Est autem ille Iudæorum populus, qui ob infidelitatem reiectus est ab adoptione, & minor filius, gentium natio est, quæ principio vocationis suæ contumax per infidelitatem, in idololatria detinebatur. Postmodum autem pœnitentia ductus, & fidem habens, paternis mandatis obsecutus est, & per obsequium amicus hærésque patris, vt filius designatus, omni honore & gratia apud patrem suum dignus habitus est, excepto quod conscius non sit illius diei & horæ: loquor autem de consummatione seculi, nisi quod signa illi data sint, ne ignarus finis appropinquantis imparatúsque, ab illo die opprimeretur. AR. Agnosco illud rectum esse quod de die dixisti. Sed quod substantia vnitus sit patri filius, id non recte dictum est. ATHA. Quandoquidem tibi vituperandi bona, non exiguum studium est, & aduersus ea quæ piorum cõfessionibus confirmata sunt, respondebis mihi, quidnam sit substãtia? AR. Vnde est quod res subsistat, hoc eius substantiam dico. ATH. Probe loqueris. Cæterũ quia nos in præsentia de Deo sermocinamur, dic mihi quænam sit Dei substantia? ne apud illiteratos existimemur de diuitiis loqui, quæ & ipsæ substantiæ adpellãtur. AR. Dei substantia est, vt si quicquid est Deus illud substantia est. ATH. Recte tu quidem, sed viciſsim audi. AR. Dic quod vis. ATH. Scisne Deum conformatum demissumque ad nostram imbecillitatem subinde in diuinis scripturis humano more nobiscum colloqui, vt humana natura, ex verbis consimiliter habitis, id capere possit, quibus nos erigimur, & ad supercælestium diuinorúmque mysteriorum scientiam peruenimus? AR. Scio rem ita habere. ATH· Igitur Deus loquens ad suum Filium per Prophetam, *Ex vtero ante luciferum genui te,* indicat per hoc ex paterna substantia Filium prodiisse. AR. Quid ais? ventrémne habet Deus? ATH. Atqui iam antea dixi, sacras scripturas ob nostram imbecillitatem, subinde humanis similitudinibus de eo loqui, non quod Deus talis sit, sed vt nos corporalibus exemplis pie de diuinis cogitemus. Nulla igitur alia de causa vterũ nominat, nisi vt doceat, Filium ex Patris substantia genitum esse, intelligi

προσελθὼν τῷ πρεσβυτέρῳ εἶπε. πορεύου, ἐργάζου εἰς τὸν ἀμπελῶνά μου, ὁ δὲ, ἀποκριθεὶς ἔφη, ” ἐγὼ κύριε, καὶ οὐκ ἀπῆλθεν, εἶτα προσελθὼν ” τῷ ἑτέρῳ, ἔφη. πορεύου ἐργάζου εἰς τὸν ἀμπελῶνά μου· ὁ δὲ, φησὶν, οὐ θέλω, ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς, ἀπῆλθεν. ἐρωτᾷ δὲ ὁ κύριος, τίς ἐποίησεν ” τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ; ἀποκριθέντες δὲ οἱ ἰουδαῖοι, φασὶν, ὁ ἔσχατος υἱός. ὁμολογουμένως δὲ, ὁ μὲν πατὴρ, ὁ τῶν ὅλων θεὸς τυγχάνει, A ὁ δὲ ἀμπελὼν, αἱ τρίβοι τῆς δικαιοσύνης ἐν αἷς προσέταττε τὸν πρεσβύτερον υἱὸν ἐργάζεσθαι, ὁ δὲ μικρῷ τῷ διαστήματι χαίρειν φράσας τῷ κελεύσματι, κατεφρόνησε τοῦ προστάξαντος. οὗτος δὲ ὁ τῶν ἰουδαίων λαὸς τυγχάνει, ὁ διὰ τὴν ἀπιστίαν ἀπόβλητος γεγονὼς τῆς υἱοθεσίας. ὁ δὲ νεώτερος υἱός τοῦ πατρὸς, ὁ ἐξ ἐθνῶν λαὸς, ὁ παρὰ τὴν ἀρχὴν τῆς κλήσεως παρακούων τῇ ἀπιστίᾳ, τῇ εἰδωλολατρίᾳ κρατούμενος, ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς καὶ πιστεύσας, ὑπήκοος προστάγματος B πατρικοῦ ἀνεδείχθη, ἐκ δὲ τῆς ὑπακοῆς, φίλος καὶ κληρονόμος ὡς υἱὸς πατρὸς ἀνεφάνη, πάσης τιμῆς καὶ χάριτος ἠξιωμένος πρὸς τοῦ ἰδίου πατρὸς, ἄνευ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας ἐκείνης, λέγω δὴ τῆς συντελείας, ἢ μόνον σημεῖα λαβὼν, ἵνα μὴ ἀγνοῶν ὅτι ἐγγύς ἐστι τὸ τέλος, πρὸς τὸ μὴ ἀπαρασκεύαστον ὄντα, αἰφνιδίως καταλάβῃ ἡ ἡμέρα. Ἄρειος εἶπεν, ὁμολογῶ ὀρθῶς εἰρῆσθαι τοῦτο τὸ περὶ τῆς ἡμέρας, τὸ δὲ τῇ οὐσίᾳ ἡνῶσθαι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, οὐκ ὀρθῶς ἔχειν φημί. C Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐπειδὴ σπουδὴ πρόσεστί σοι οὐ μικρὰ, ψέγειν τὰ καλὰ, καὶ καλῶς ὁμολογούμενα πρὸς τῶν εὐσεβῶν, ἀπόδος λόγον τί ποτε ἄρα ἐστὶν ἡ οὐσία; Ἄρειος εἶπεν, πᾶν εἴ τι ἐστὶν ἐν ὑποστάσει, τοῦτο οὐσία τυγχάνει. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὀρθῶς ἔφης, ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος περὶ θεοῦ λόγον ἔχομεν, εἰπέ μοι ἡ τοῦ θεοῦ οὐσία τί ἐστι; μήποτε νομισθῶμεν πρὸς τῶν ἰδιωτῶν, ὅτι τάχα περὶ χρημάτων λέγομεν. Ἄρειος εἶπεν, ἡ τοῦ θεοῦ οὐσία ἐστὶν, εἴ τι ἐστὶν ὁ θεὸς, τοῦτο οὐσία τυγ- D χάνει. Ἀθανάσιος εἶπεν, καλῶς ἔφης, λοιπὸν ἄκουε. Ἄρειος εἶπεν, λέγε ὃ βούλει. Ἀθανάσιος εἶπεν. οἶσθα ὅτι σχηματιζόμενος καὶ συγκαταβαίνων τῇ ἡμετέρᾳ ἀσθενείᾳ διὰ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν ὁ θεὸς, ἀνθρωπινώτερον ὁμιλεῖ πολλάκις πρὸς ἡμᾶς, πρὸς τὸ δύνασθαι νοεῖν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐκ τῶν παραπλησίως εἰρημένων, ἐν οἷς ἡμεῖς ἐνεχόμεθα καὶ ἴσμεν τὰ ἐπουράνια θεῖα μυστήρια. Ἄρειος εἶπεν, οὕτως ἔχει. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν ὁ θεὸς E λέγων πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν διὰ τοῦ προφήτου. ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, σημαίνει τὴν ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας γέννησιν τοῦ υἱοῦ. Ἄρειος εἶπεν, γαστέρα οὖν ἔχει ὁ θεός; Ἀθανάσιος εἶπεν, προλαβὼν εἶπον πρὸς σὲ ὅτι διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, πολλάκις καὶ ἀνθρωπόσχημον τὸ θεῖον αἱ θεῖαι γραφαὶ καταγγέλλουσιν. οὐχ ὅτι ὁ θεὸς τοιοῦτός ἐστιν, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς ἐκ τῶν σωματικῶν παραδειγμάτων, τὰ θεῖα εὐσεβῶς νοῶμεν. δι' οὐδὲν οὖν ἕτερον γαστέρα ὀνομάζει, ἢ ἵνα παραστήσῃ αὐτὸν υἱὸν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας γεγεννῆσθαι. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν,

λέγε σὺ

λέγε σὺ πῶς ὀφείλει νοηθῆναι τὸ ῥητόν. Ἄρειος εἶπεν, ἡ γραφὴ λέγει ἐκ προσώπου τοῦ πατρός, ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν, ἆρα οὖν λόγον ἐξηρεύξατο, φησὶ τὸν υἱόν; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἡ γραφὴ καλῶς ἔφη σὺν τοῖς ἄλλοις ἅπασι καὶ τοῦτο, σὺ δὲ λαβὼν τὸ ῥητὸν, διέστρεψας κακῶς. Ἄρειος εἶπεν, φράσον ἡμῖν σὺ τὴν ἀλήθειαν τοῦ ῥητοῦ· ἐπειδὴ ἐγὼ αὐτὸ διέστρεψα κατὰ σέ. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ θεὸς πνεῦμά ἐστιν ἀπαθές; ναὶ, ἢ οὔ. Ἄρειος εἶπεν, ναὶ οὕτως ἔχει. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὅταν οὖν φάσκει ἡ γραφὴ, ἐκ γαστρὸς γεγεννῆσθαι τὸν υἱὸν, τὴν ἐκ τῆς θεϊκῆς ὑποστάσεως γνησιότητα τοῦ υἱοῦ σημαίνει· ἵνα οὖν μὴ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἀσθενὲς ὑπάρχον, ἀνθρωπίνην τὴν γέννησιν τοῦ χριστοῦ ὑπολάβοιεν, εἶπεν τὸ ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν. εἰ δὲ πάλιν ἐπιχειρεῖν τολμήσει τις προφορικὸν λόγον φάσκειν τὸν υἱόν, μνημονεύσει τὸ ἐκ γαστρὸς, καὶ παύσεται τῆς πονηρᾶς ἐννοίας. περιέγραψε πάντα νοῦν ἀνθρώπινον ἡ γραφὴ, πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αἱρετικὴν μανίαν κατὰ τῆς ἀϊδίου καὶ ἀκαταλήπτου γεννήσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. εἰ γὰρ ἐκ γαστρὸς τυγχάνει, πῶς ἐκ καρδίας προῆλθεν, εἰ δὲ ἀπὸ καρδίας ἐστὶ, πῶς ἐκ γαστρὸς τυγχάνει; Ἄρειος εἶπεν, τί οὖν ὀφείλομεν λέγειν καὶ νοεῖν; Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸν υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς γεννηθέντα, ἐκ τῶν τοιούτων παραδειγμάτων μανθάνομεν. Ἄρειος εἶπεν, εἰ ὁμοούσιος ἦν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, πῶς οὐκ εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. Ἀθανάσιος εἶπεν, ποῦ ἐστιν ὅπου οὐχ ὡμολόγησεν ἑαυτὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ ὁ υἱός. Ἄρειος εἶπεν, εἰ δύνασαι τοῦτο δεῖξαι, ἓν τῶν ἀμηχάνων. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκ ἐξ ἀπόρων παρίστασθαι ἐπιχειροῦμεν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐναργῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν δεῖξαι θέλομεν. μέμνησο ὅτι ἔφης, ὅτι ὅ ἐστι θεὸς τοῦτο οὐσία τυγχάνει, τουτέστιν ὁ υἱός· ναὶ, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, μηδαμῶς. Ἀθανάσιος ἔφη, πῶς οὖν ὁ κύριος ἔφη ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, εἰ μὴ ὁ αὐτός ἐστι τῇ θεότητι τῇ πατρικῇ ὁ υἱός, πῶς φάσκει ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἆρα ψευδὲς εἶπεν, ἢ ἀληθές; μὴ γένοιτο, ἡ γὰρ ἀλήθεια οὐκ ἂν ψευδός ποτε ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ τὸ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα, οὐδὲν παρίστα, ἢ τὴν ἁγίαν θεότητα. εἰ γὰρ ἄλλος τυγχάνει τῇ οὐσίᾳ ὁ υἱὸς παρὰ τὸν πατέρα, πῶς δύναται θεωρεῖσθαι ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ; εἰ μὲν γὰρ οὐ δύναται ἄγαλμα ἀνδροείκελον κατεσκευασμένον ἐκ ξύλων γνωρισθῆναι ἐν λιθίνῳ, ἐν τῷ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ὄντι, εἰ δὲ ἀδύνατον λίθον ἐν ξύλῳ γνωρισθῆναι, καὶ ξύλον ἐν λίθῳ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, λείπεται λοιπὸν γνωρίζεσθαι τὸν παμβασιλέα θεὸν ἐν τῷ ὁμοουσίῳ αὐτοῦ υἱῷ. τὰ γὰρ ὁμοειδῆ ᾧ εἰσιν ὁμοούσια ὁρώμενα, παριστάνουσι τὴν γνῶσιν καὶ τῶν μὴ ὁρωμένων. Ἄρειος εἶπεν, πῶς οὖν ὁ κύριος λέγει, ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ

intelligi debere. Si autem hoc à vero est alienum, eum ipse explana, quo pacto hoc verbum intelligi debeat. AR. Scriptura loquitur ex persona Patris, *Eructauit cor meum verbum bonum*, quid igitur? num verbum illud, quod est Filius, eructauit? ATHANA. Scriptura probe loquitur, sed tu hoc dictum cum aliis multis male detorques. ARIVS, Explica igitur tu nobis veritatem istius dicti: siquidem ego illud peruerto, vt tu dicis. ATHANA. Deus spiritúsne est, impatibilis, an non? ARIVS, Spiritus, inquam, impatibilis est. ATHA. Quum igitur scriptura dicit, Ex vtero genitum esse Filium, tum ex diuina substantia ingenuitatem Filij declarat: ne autem imbecille genus humanum, humano morte christi natiuitaté intelligeret, hanc formulam sermonis concedit. *Eructauit cor meum verbum bonum.* verum ne rursus quispiam ausit asseuerare hoc dicto, Verbum, quod ore effertur, indicari, mentionem ortus ex vtero fecit, quò vel ita desisterent à prauo intellectu. Scriptura autem omnes humanas cogitationes vndecunque circunscripsit, vt eriperet hæretico omnem vesaniam male cogitandi de æterna & incomprehensibili filij Dei generatione. Nam si ex ventre est, quomodo ex corde prodiit? si ex corde eructatus est, quomodo ex vtero prodiit? AR. Quid igitur debemus hic dicere & cogitare? ATH. Nihil aliud, quam vt filium ex substantia Dei & patris genitum esse, per huiusmodi exempla condiscamus. AR. Si filius erat consubstantialis Patri, cur id præsens discipulis suis non dixit? ATH. Vbi quæso confessus nõ est, se consubstantialem esse Patri? AR. Potésne tu ostendere vnum, quod ex numero eorum est, quæ nulla arte confici possunt? ATH. Non ex dubiis ista colligere, sed ex euidentibus rebus veritatem istius rei tibi ostendere volumus, modo mihi memor sis tui dicti: quicquid est Deus, id esse illius substantiam, hoc est, filium, aisne, an negas? AR. Nequaquam. ATH. Cur igitur locutus est dominus, Ego & Pater vnũ sumus? nisi idem sit cum Patre per paternam deitatem, qui potuit dicere, *Ego & Pater vnum sumus*? Quid igitur, falsáne an vera locutus est? Absit vt falsa. Veritas enim nunquam mendatium fuerit. Quin & illud, Qui videt me, videt & Patrem meum: nihil aliud docet, quàm vnam vtriusque deitatem. Si enim Filius substantia alius est, ac proinde diuersus à Patre, quî potest in Filio spectari Pater? Nam si non potest lignea imago virilem formam referens æstimari agnoscique ex lapidea, quum res sit diuersæ substantiæ, & æque impossibile sit, aut naturam lapideam in ligno, aut vicissim ligneam in lapidea deprehendi, quantum attinet ad substantiæ rationem: Omnino sequitur, Deum Regem omnium in Filio suo eiusdem secum substantiæ cognosci. Siquidem similia, quatenus sunt eiusdem substantiæ, oculis animaduersa, eorum, quæ visa non sunt, cognitionem afferunt. ARIVS, Cur igitur Dominus locutus est. *Ego sum vitis*

vera, & Pater meus agricola est? num vitis & agricola eiusdem substantiæ esse possunt? ATHANA. Noli mihi truncare dominicam vocem: sed, vt posita est, ita recita, *Ego*, inquit, *Dominus, sum vitis illa vera, vos autem palmites, Pater meus agricola est.* Dic mihi igitur, negas te admittere Filium esse Patri consubstantialem, ob istam vitis & agricolæ comparationem? Quid ergo, num hominibus eum consubstantialem dices? ARIVS, Nequaquam. ATHANA. Placidè A ausculta, & ad ista mihi respondeas, Vitis éstne cum suis palmitibus eiusdem naturæ? aisne an negas? AR. Prorsus aio, & oro te vt huius loci explicationi quamprimùm finem imponas, vt me talem facias, qualis tu es. ATHANA. Nisi prius ad interrogata mea responderis, nullo modo petitionis tuæ compos fies. AR Loquere quod tibi videtur: nam & ego quatenus dabitur, pro viribus respondebo. ATHANA. Dextera & brachium Christus esse commemoratur, quánam putas causa? B AR. Istiusmodi si dicentur, pro congruentia & consequentia intelligere debemus: quale est & illud, *Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me.* Nam hic consideramus opificium Dei: quum autem dicit, *Brachium domini cui reuelatum est*, certum est illud de filio loqui: his adiice & illud, *Dextera domini fecit virtutem:* In confesso est, eum de Filio loqui, per quem omnia facta sunt. ATHANA. Brachium ei cui est brachium, nónne consubstantiale est? aisne an negas? AR, Sic habet. ATHANA. Et dextra, cui dextra est, eine simul C consubstantialis est? ARIVS, Aio inquam, sed tu mihi vis æternum illum Deum ex partibus constitui. An nunquam audiuisti Clementem Petri Apostoli sectatorem, qui istiusmodi opinionem subruit? ATHANA. Mi homo, memor sis dictorum. ego enim ne erres, simplex, incompositum, infinitum numen veneror, quum id didicerim ex sacris & diuinis scripturis, postmodum & ab Episcopis, qui mihi hoc per manus tradiderunt. Nulla igitur D alia de causa scriptura brachium, & dexteram vocat Filium, nisi vt pie intelligamus Filium Patri consubstantialem esse, quia cócedi nequit in homine, vt discrimines inde brachium, aut dexteram, aut digitum, quasi id diuersæ sit essentiæ. ARIVS, Assentior tibi esse consubstantialem Patri Filium: sed quod restat, expone mihi de vite. ATHANA. Duo genera vinearum solet commemorare scriptura, vnam quidem bonam, fructuosam, hilarem, lætificantemque cor hominis, E nimirum Dominum Iesum Christum: alteram verò diabolum, rabiem, venenúmque distillantem vt scriptum est, *Vitis eorum è Sodomis est, & palmes eorum ex Gomorrha. Vua eorum,*

τὰ γὰρ ὁμοειδῆ ὡς εἰσιν ὁμοούσια ὁρώμενα, παρέχουσι τὴν γνῶσιν καὶ τῶν μὴ ὁρωμένων. Ἄρειος εἶπεν, πῶς οὖν ὁ κύριος λέγει, ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, καὶ ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιν, δύναται ἄμπελος καὶ γεωργὸς εἶναι ὁμοούσιος; Ἀθανάσιος εἶπεν, μὴ ἀκρωτηρίαζε τὴν κυριακὴν φωνήν, ἀλλ᾽, ὡς κεῖται, ἀνάγνωθι. ἐγώ εἰμι, φησὶν ὁ κύριος, ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, ὑμεῖς τὰ κλήματα, ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιν. εἰπέ μοι οὖν, εἰ ὁ υἱὸς ὁμοούσιος τῷ πατρὶ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ παραδείγματος τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ γεωργοῦ, ἄρα τοῖς ἀνθρώποις ὁμοούσιον αὐτὸν φῂς; Ἄρειος εἶπεν, μὴ γένοιτο. Ἀθανάσιος εἶπεν, πράως ἄκουσον, καὶ πρὸς ταῦτα ἀπόδος μοι λόγον, ἡ ἄμπελος καὶ τὰ κλήματα ὁμοούσια τυγχάνει; ναί, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, προφανῶς ταῦτα οὕτως ἔχει. ἀξιῶ συντόμως καὶ τῇ τούτου τοῦ κεφαλαίου συμφωνίᾳ ἐν τάχει πέρας ἐπιθεῖναι θέλησον, ὅπως κἀμὲ ποιήσῃς τοιοῦτον οἷος καὶ σὺ τυγχάνεις. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐὰν μὴ πρότερον ὅπερ ἐπερωτῶ ἀποδῷς μοι λόγον, οὐ μὴ λάβῃς τὸ αἴτημα. Ἄρειος εἶπεν, ὃ θέλεις λέγε καὶ ἔτι ἐγχωρεῖ, κατὰ τὸ δυνατὸν ἀποκρινοῦμαι. Ἀθανάσιος εἶπεν, δεξιὰ καὶ βραχίων περὶ θεοῦ γέγραπται, τίνος ἕνεκεν. Ἄρειος εἶπεν, τὰ τοιαῦτα, πρὸς τὰς ἐπιβολὰς καὶ ἀκολουθίας νοοῦμεν, ἐὰν λέγῃ κατὰ τό, αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με, γινώσκομεν τὸ δημιουργικὸν τοῦ θεοῦ ἐνταῦθα. ὁπότ᾽ ἂν δὲ λέγῃ ὁ βραχίων κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; φανερὸν ὅτι περὶ υἱοῦ φάσκει. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τὸ δεξιὰ κυρίου ἐποίησε δύναμιν, ὁμολογουμένως περὶ υἱοῦ σημαίνει δι᾽ οὗ τὰ πάντα γέγονεν. Ἀθανάσιος εἶπεν, βραχίων οὗ ἐστι βραχίων ὁμοούσιος τυγχάνει; ναί, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, οὕτως ἔχει. Ἀθανάσιος εἶπεν, καὶ ἡ δεξιὰ οὗ ἐστι δεξιὰ ὁμοούσιός ἐστι; ναί, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, οὕτως ἔχει. σὺ δὲ τί φῂς με ἀΐδιον συντίθεσθαι τὸ θεῖον, οὐκ ἐπηκροάσω ποτὲ Κλήμεντος τοῦ παρακολουθήσαντος Πέτρῳ τῷ ἀποστόλῳ, ὃς καθαιρεῖ τὴν τοιαύτην δόξαν; Ἀθανάσιος εἶπεν, μέμνησο τῶν εἰρημένων, ὦ ἄνθρωπε, καὶ μὴ πλανῶ. ἐγὼ γὰρ ἁπλοῦν, ἀσύνθετον, ἀπερίγραφον τὸ θεῖον σέβομαι, μεμαθηκὼς ἐκ τῶν ἱερῶν καὶ θείων γραφῶν, καὶ τῶν καθ᾽ ἑξῆς διαδεξαμένων τὴν ἐπισκοπήν. οὐδενὸς οὖν ἑτέρου ἕνεκεν ἡ γραφὴ βραχίονα καὶ δεξιὰν καλεῖ τὸν υἱόν, ἢ ἵνα εὐσεβῶς νοῶμεν ὁμοούσιον ὄντα τὸν υἱὸν τῷ πατρί, διὰ τὸ ἀνεγχώρητον ἐπ᾽ ἀνθρώπου ἐκλαβεῖν τινα ἑτερούσιον τὸν βραχίονα, ἢ τὴν δεξιὰν καὶ τὸν δάκτυλον, ὡς ἕκαστον αὐτῶν διαφέρειν πέφυκεν. Ἄρειος εἶπεν, σύμφημι ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρί, ἀπόδος μοι λοιπὸν λόγον περὶ τῆς ἀμπέλου. Ἀθανάσιος εἶπεν, δύο γένεα ἀμπέλου εἴωθε μνημονεύειν ἡ θεία γραφή, μίαν μέν, χρηστὴν καὶ εὔκαρπον, εὐφραντικήν τε καὶ χαροποιοῦσαν καρδίαν ἀνθρώπου, τὸν κύριον Ἰησοῦν χριστόν, θατέραν δὲ τὸν διάβολον, λύσσαν καὶ ἰὸν ἀποστάζοντα κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἡ γὰρ ἄμπελος αὐτῶν ἐκ Σοδόμων, καὶ ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόῤῥας, ἡ σταφυλὴ αὐτῶν

„ λὴ αὐτῶν σαφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας, ὁ „ οἶνος αὐτῶν, θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος. καὶ ὁ λαὸς δὲ ἄμπελος ὠνομάσθη, καὶ δίκαιοι πολλαχοῦ ἐκλήθησαν ἀμπελῶνες, ἁπλῶς μέντοι, καὶ ἀπολελυμένως, χωρὶς τοῦ, ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή. ἵνα μὴ οὖν καὶ ὁ σωτὴρ ἐκ τῆς ἐπωνυμίας, προσλογισθῇ ταῖς προειρημέναις ἀμπέλοις, οὐ λέγω τῷ διαβόλῳ, ἀλλ' οἷον τῇ μετενεχθείσῃ ἐξ αἰγύπτου καὶ φυτευθείσῃ ἵνα ποιήσῃ καρπὸν σαφυλῆς, A ἐποίησε δὲ ἀκάνθας, εἶπεν μετὰ προσθήκης, ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, ἧς ὁ καρπὸς ζωὴ, χαρὰ, εἰρήνη, δικαιοσύνη, πίστις εἰλικρινεστάτη, γνῶσις, εὐσέβεια, ἁγνεία, σεμνότης, φιλανθρωπία, πραότης, ἐγκράτεια, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις. ἐπειδὴ καὶ τὰ κλήματα τῆς αὐτῆς εὐγενείας τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου τυγχάνοντα, δεῖ ὅμοιον καρπὸν προβάλλεσθαι, ἧς εἰσιν ἀμπέλου κλήματα. τοὺς ἀποστόλους οὖν ἔφη, ἅμα παρασκευάζων B αὐτοὺς ἐμμένειν τῇ πίστει, καὶ μὴ ἀποσκιρτήσαντας ἐκ τῆς ἀληθείας ὥσπερ ἰούδας, ἀκάρπους ἀπομεῖναι. οἵτινες γὰρ ἐξολισθήσουσιν ἐκ τῆς τοῦ κυρίου ἀγάπης καὶ πίστεως, δίκην κλημάτων ἀποτεμνόμενοι, ῥίπτονται ἔξω τῶν θείων. νηφαλίους οὖν καὶ προθύμους προτρέπει γίνεσθαι τοὺς μαθητὰς, διὰ τοῦ φῆσαι, ὁ πατήρ μου γεωργός ἐστιν, ὡσανεὶ ἔλεγεν, εἰδέναι ὑμᾶς βούλομαι, ὅτι εἴτινα ὁ πατὴρ ὁ ἐμὸς γεωρ- C γεῖ, ὁ τοιοῦτος τὸν ἐμὸν καρπὸν ἀποδίδωσι, μὴ ἐῶντος καρπὸν ἀλλότριον ἐν τοῖς ἀληθινοῖς κλήμασι τῆς ἀμπέλου βλαστῆσαι. ἐμπεριπατῶν γὰρ ἐν τῷ ἀμπελῶνι, τουτέστιν ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς ταμείοις, πάντα τὰ σαθρὰ καὶ μανιώδη περιαιρεῖ, πρὸς τὸ μὴ ὑλομανοῦσαν, ὅνπερ ὁ γεωργὸς ποθεῖ, προβαλέσθαι καρπὸν. ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τῆς αἰσθητῆς ἀμπέλου λόγος δύναται συμβαλέσθαι ἡμῖν εἰς τὸ ζητούμενον, ἀρκτέον ἐντεῦθεν ἐκθέσθαι καὶ περὶ τούτου τὴν ἀφή- D γησιν. ἐπειδὴ περ καταλειφθεῖσα πρὸ τοῦ χειμῶνος ἡ ἄμπελος εὐθαλής τε καὶ εὐκλήματος ἔστηκε καρτερῶς πρὸς τὰς ἐφόδους τοῦ χειμῶνος. ὁ δὲ, τῇ ἀπηνεστάτῃ προσβολῇ τοῦ κρύους αὐτῇ προσεληλυθὼς, ἀπομαραίνειν ἄρχεταί τινα τῶν φύλλων αὐτῆς, αὐτὰ δὲ διὰ τὴν σαθρότητα ἀπνοοῦντα ἐκπίπτουσιν ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων, ἀπὸ τῶν ἀνωτέρω ἐπὶ τὰ βαθύτερα φερόμενα, εἶτα μένει ἡ ἄμπελος εὐκλήματος ἀντέχουσα τῇ φθορᾷ τοῦ χειμῶ- E νος, ὁ δὲ, τῇ παραμονῇ τῆς ἀκράτου ψυχρότος κατέβλαψέ τινα τῶν κλημάτων, ὅμως τῇ ἐνστάσει ἡ ἄμπελος σὺν τοῖς περιλειφθεῖσιν αὐτῇ ὑγιεινοῖς κλήμασιν, ἐπεραίωσε τὸν χειμῶνα, καὶ ἐκ τοῦ χειμερινοῦ καμάτου ἐξέφυγε, φθάσασα δὲ ἐπὶ τὸ ἔαρ, ὅπερ ἐστὶ νέον ἔτος, δοκεῖ διαναπαύεσθαι· αἰφνιδίως δὲ ὁ γεωργὸς ἐπιστὰς αὐτῇ ξίφος ἐπιφερόμενος, πρῶτον μὲν ἀκριβῶς κατοπτευσάμενος ἅπαντα τὰ κλήματα, ἄρχεται τὰ βλαβέντα ἐκ τοῦ χειμῶνος ἐκτέμνειν, ἔπειτα καὶ τὰ ὑγιαίνοντα ἀπὸ τρίτου ἢ τετάρτου ὀφθαλμοῦ περιαιρεῖν, ἤδη ἄμπελος γυμνωθεῖσα

rum, vua fellis, racemus acerbitudinis, vinum eorum, furor aspidum insanabilis. Quin & populus nomine vitis appellatur, & iusti subinde vineæ nuncupantur. Simpliciter autem & absolute, & distinctim, *Ego sum vitis illa vera* de se dixit seruator, ne ex communione vocabuli, adnumeraretur prædictis vitibus, vel cum diabolo, vel cum vite translata ex Ægypto, & plantata, vt faceret fructum vuæ, & spinas fecit, ac propterea de se cum appendice locutus est, *Ego sum vitis illa vera*, cuius fructus vita est, gaudium, pax, dilectio, iustitia, fides syncerissima, cognitio, religio, sanctitas, grauitas, humanitas, mansuetudo, continentia, aliaque similia. Et quoniam palmites, qui eiusdem generositatis sunt, veræ illius vitis palmites sunt, oportet eos similem fructum proferre cum ea vinea cuius palmites. Apostolis igitur dixit, dum eos instruit, vt manerent in fide, ne dum desiliunt è veritate quemadmodum Iudas fecit, infructuosi reddantur. Qui enim elabuntur è Domini charitate & fide, quasi palmites amputati abiiciuntur extra diuina. Adhortatur igitur discipulos, vt sobrij sint & alacres, dum inquit, *Pater meus agricola est*, ac si diceret, Scire vos volo, quod si pater quempiam colat, ille meum fructum refert, non sinens alienum fructum in veris palmitibus vitis germinare: Nam deambulans in vinea, hoc est, in cellis animæ, omnia putrida & insolentia tollit, ne lignorum luxuria insolescens, fructum eorum non proferat quem agricola desiderat. Cæterum quia sensibilis vineæ mentio conferre aliquid nobis potest ad quæstionem propositam, initium hinc sumamus ad eius rei interpretationem conficiendam. Siquidem vitis sub hyemem florens fructificosaque relinquitur contra incursus hyemis crudelissimo assultu frigoris folia nonnulla tabefacientis, quæ per imbecillitatem caduca, à summo cacumine humi delabuntur: sed tamen per id tempus etiamnum vitis palmites suos retinens, hyemis violentiæ non cedit: & quamquam nonnulli ex palmitibus diuturnitate immensi frigoris lædantur, vitis tamen suo in statu permanens, cum sanis adhuc palmitibus, hyemem transmittit, hybernásque ærumnas euadit. Cæterum quum ver attigerit, hoc est nouum annum, iam illa se putat ad requiem peruenisse: sed agricola derepente superueniens, cultrum illi inducit: principio diligenter circunspectans omnes palmites incipit læsa ab hyeme amputare, deinde etiam sana à tertio quoque aut quarto oculo rescindere

ſcindere, vitis autem ita nudata & icta ferro ſublimis conſiſtit, & in cælum reſpiciens ad triduum lachrymatur, nacta deinde conſolationem ex diuina prouidentia, omiſſis lachrimis, derepente ingenti numero copiiſque palmitum refrondeſcit, taliſque apparet qualis antea fuit vel potius ſpecioſior. Atque à ſuperioribus de vera vite dictis, manifeſtius intelliges quæ ſequuntur. Dominus igitur perſonam vitis palmitoſæ & opacæ ſuſtinens, tum propter multitudinem diſcipulorum populorúmque, vndique ad eum pro auxilio ventitantium, adeo vt numerus fidem ſuperet, partim deſiderio eius, quo illi, vt palmites inſeparabiliter adhæreſcerent: partim ſpiritualis commodi gratia, neutiquam extra eum eſſe, ſed cum illo eſſe cupientes: aliique ab eo ſanitatem quærerent, alij rurſus nomine Meſſiæ exciti, quum illum audirent aduenisse, ad eum ſe conferrent, quo illud admirabile ſpectaculum Deum in homine præſentem contuerentur, eumque in corpore cum hominibus conuerſari. Hic quum omnia gaudio redundarent, nemoque ab eo diſcedere vellet, velut denſa aliqua vitis, inter tot myriades agminum ſecum ambulantium incedebat, verum omnibus Chriſto ob eius deſiderium vnitis, vt experimentum de tot ſectatoribus caperetur: cœpere hyberni venti ſumma cacumina perflare, multiſque proinde frondium inſtar exareſcentibus euenit, vt non pauci è vitali iſta vite exciderint, dum iſti metu principum ſacerdotum, ne exularent è ſynagoga, vitam ſuam abnegant, quarum rerum exempla etiam nunc videmus, quum hypocritæ noſtri temporis, cæterorum omnium ſecuri, malunt gloriam perſecutorum Eccleſiæ, quam gloriam Dei. Non defuerunt etiam tum, qui nullam voluptatem ſentirent ex ſpiritualibus & diuinis verbis Chriſti, retrorſum auerterentur, obtrectanteſque beneficiorum authori, has voces edebant, *Quis poteſt eum audire?* Quòd ipſum & noſtris temporibus faciunt, qui veritatis comites præbere ſe nolunt, eò quod comites fidei ſint tribulationes & pericula, Aiunt enim, Quis poteſt ſeruare traditionem præceptorum domini & fidei? Quin etiam nunc infidelitatem Iudæ vehementia frigoris oſtendit, quum quidem etiam nunc amore mundi deuicti, olim diſcipuli & aſſeclæ Chriſti, quibus ipſis gazophylacinm concreditum fuit, contra Chriſtum Synodos nefarias conciliant: Non quod ille ignoraret illorum imbecilitatem, ſed eos dominicis pecuniis fungentes promptiores redderet, ad fortiter agendum pro domino. At illi contra regem ſuum bellum

γυμνωθεῖσα καὶ πληγεῖσα τῷ ξίφει, ἕστηκε μετέωρος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀποβλέπουσα, ἅμα δὲ δακρύουσα ἄχρι τῆς τρίτης ἡμέρας, παρακλήσεως δὲ τυγχάνουσα ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας, παυσαμένη τῶν δακρύων, αἰφνιδίως πολὺν ἀριθμὸν καὶ ὄχλον κλημάτων βλαστήσασα, ἡ αὐτὴ ἀναφαίνεται οἵα ἦν καὶ πρότερον, μᾶλλον δὲ καὶ ἐνδοξοτέρα. ἐκ δὲ τῶν προαποδεδομένων ἔσται σοι σαφέστερα καὶ τὰ ἑπόμενα περὶ τῆς ἀμπέλου τῆς ἀληθινῆς. A ὁ οὖν κύριος τρόπον ἀμπέλου εὐκληματοῦ καὶ συσκίου ἐπέχων, διὰ τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, καὶ τῶν περὶ ὄχλων ἐπιπορευομένων πρὸς αὐτὸν βοηθείας ἕνεκεν, ὡς εἶναι πλήθη ἀνείκαστα, πιστεύοντα εἰς αὐτόν· καὶ τῷ μὲν πόθῳ τῷ εἰς αὐτὸν ἀχωρίστως ἔχειν αὐτοὺς, τρόπον κλημάτων συνόντων αὐτῷ, τινῶν δὲ καὶ ὠφελείας χάριν πνευματικῆς μὴ βουλομένων ἐκτὸς αὐτοῦ τυγχάνειν συνεῖναι αὐτῷ, ἑτέρων δὲ βουλομέ- B νων ἰάσεως τυχεῖν, ἄλλων δὲ ἀκηκοότων ὅτι χριστὸς ἥκει, καὶ συνεληλυθότων κατὰ τὸ αὐτὸ βουλομένων θεάσασθαι τὸ καινότερον θέαμα, θεὸν ἐν σώματι, ἀνθρώποις συναναστρεφόμενον. καὶ ἁπλῶς ἦν ἅπαντα χαρᾶς γέμοντα τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου γινομένης, οὐδ' ἂν ἐβάδιζεν, ὥσπερ εὐστεφὴς ἄμπελος διὰ τὰς μυριάδας τῶν συμπορευομένων αὐτῷ ὄχλων ἦν ὁρώμενος πόθῳ τῷ πρὸς αὐτὸν, ἁπάντων συνηνωμένων αὐτῷ. ἀρξαμένων δὲ χειμερινῶν πνευμάτων ἐκ τῶν C ἀκρωτηρίων καταφυσᾶν πρὸς δοκιμὴν τῶν συμπορευομένων αὐτῷ ὄχλων, ἀθρόως φύλλων δίκην μαραινομένων ἀπέπιπτον οὐκ ὀλίγοι, ἧς εἴχοντο ἀμπέλου ζωτικῆς, καὶ τῶν μὲν, διὰ φόβον τῶν ἀρχιερέων, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται, ἐξαρνουμένων τὴν ἑαυτῶν ζωὴν, ὥσπερ καὶ νῦν ὁρῶμεν γινόμενα τὰ αὐτὰ πράγματα, ἠγάπησαν γὰρ, ὡς οἱ τότε, καὶ νῦν τῆς ὑποκρίσεως ἄνθρωποι τὴν δόξαν τῶν διωκτῶν τῆς ἐκκλησίας, ἤπερ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ εἵλον- D το. ἑτέρων δὲ μὴ συναισθομένων τῶν θείων καὶ πνευματικῶν ῥημάτων τοῦ κυρίου, εἰς τὰ ὀπίσω ἐπιστραφέντων αἰτίαν τῷ εὐεργέτῃ καὶ ψόγον προσαψάντων, καὶ λεγόντων τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν; ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου καιροῦ πράττουσιν, οἱ μὴ βουλόμενοι συνοδεύειν τῇ ἀληθείᾳ, διὰ τὸ παρέπεσθαι θλίψεις καὶ πειρατήρια τῇ πίστει. φησὶ γὰρ, τίς δύναται φυλάξαι τὴν παράδοσιν τῶν ἐντολῶν τοῦ κυρίου, καὶ τῆς πίστεως; ἔτι μὴν καὶ τὴν ἀπιστίαν τοῦ ἰούδα, ἡ σφοδρότης τοῦ χειμῶνος E ἤλεγξεν, ὡς καὶ νῦν φιλίᾳ κόσμου κρατηθέντες ὁπότε μαθηταὶ ὄντες καὶ φίλοι καὶ συνοδοιπόροι τοῦ χριστοῦ, κατὰ τοῦ ἰησοῦ συνόδους ἀθεμίτους συγκροτοῦσιν, οἱ καὶ τὸ γαζοφυλάκιον πιστευθέντες. οὐκ ἠγνόει αὐτῶν τὴν σαθρότητα, ἀλλ' ἵνα παρασκευάσῃ αὐτοὺς τὰ δεσποτικὰ χρωμένους ἐπιμελητάς εἶναι ὑπὲρ τοῦ δεσπότου ἀνδρίζεσθαι, ἢ κατὰ τοῦ βασιλέως αὐτῶν στρατεύεσθαι προφάσει

προφάσει φιλίας κοσμικῆς. οἱ τοιοῦτοι κλημάτων δίκην ἀγεννεστάτων καὶ ἀκάρπων ἐπέχοντες, τεμνόμενοι δὲ πρὸς τοῦ γεωργοῦ κατάβρωμα πυρὸς αἰωνίου γίνονται. ὅμως τῶν χειμώνων ἐπὶ πολὺ προσπελασάντων τῇ ἀληθινῇ ἀμπέλῳ, λέγω δὴ τῷ κυρίῳ ἰησοῦ, τῇ μὲν βουλομένων λιθάσαι αὐτὸν γραμματέων τε καὶ φαρισαίων, φοβηθέντες δὲ μὴ ἀναιρεθῶσι πρὸς τῶν ὄχλων τῶν τὸν κύριον φιλούντων, ἐπαύσαντο. τῇ δὲ βουλομένων συλλαβέσθαι αὐτὸν καὶ τοῦ ἰησοῦ μὴ συγχωρήσαντος αὐτοὺς κρατῆσαι αὐτὸν ἕως ἡ προωρισμένη ὑπ' αὐτοῦ κυρίου πρὸ τῶν αἰώνων ὥρα καὶ ἡμέρα παραγένηται, ἐν ᾗ ἔδει αὐτὸν παθεῖν, ἐν ἄλλῳ δὲ καιρῷ θελόντων τινῶν κατακρημνίσαι αὐτὸν, καὶ αὐτοῦ ἐν εἰρήνῃ διὰ μέσου αὐτῶν διεξεληλυθότος, καὶ μυρία ἦν τὰ ἐπερχόμενα πειρατήρια, ἃ προσβάλλοντα καὶ κωλυόμενα, εἰς τὸ μηδὲν ἐρχόμενα ἐχώρουν. ἐπεὶ δὲ ἡ ἀρχὴ τοῦ νέου ἔτους, ᾧ καιρῷ ἔδει τὸ πάσχα θύεσθαι κατὰ τὰ θεσπισθέντα παρὰ κυρίου, λύειν μὲν πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, προστάγματος θείου φοιτήσαντος πρὸς αὐτοὺς, ἐλεημοσύναις δὲ ἐξιλασκομένους ἑαυτοὺς προσοικειοῦν τῷ θεῷ, μὴ ἐχθραίνειν δὲ πρὸς τὸν πλησίον, μήτε μὴν ζητεῖν κακὰ κατά τινος ἀνθρώπου διὰ τὸ κοινὸν τοῦ γένους, ἀλλ' εἰρήνῃ καθαρωτάτους ὄντας, κελεύει προσάγειν τὴν λατρείαν. ὡς ἐν καιρῷ οὖν εἰρήνης καὶ ἑορτῆς ἥκει ὁ Ἰησοῦς εἰς ἱεροσόλυμα σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, οὐχ ὡς ἀγνοῶν τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν, ἀλλὰ καί γε σφόδρα γινώσκων. ἀμέλει γ' οὖν καὶ τοῖς μαθηταῖς προειρήκει τὰ ἑπόμενα, ἰδοὺ
„ ἀναβαίνομεν εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀν-
„ θρώπου παραδοθήσεται εἰς τὰς χεῖρας τῶν πρεσ-
„ βυτέρων καὶ τῶν γραμματέων, καὶ παραδώσου-
„ σιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσι, καὶ κατακρινοῦσιν αὐ-
„ τὸν θανάτῳ. ἵνα οὖν τὸ ἄδικον τοῦ παρανόμου συναθροίσματος τῶν ἰουδαίων διαφανῇ, εἰσελήλυθεν ἡ εἰρήνη εἰς ἱεροσόλυμα. οἱ δὲ τῆς εἰρήνης ἀλλότριοι ἑωρακότες διεταράχθησαν, ἐχθρὸν γὰρ πολεμίοις καὶ ἀνδροφόνοις εἰρήνη, χαίρειν γὰρ μᾶλλον πεφύκασι τοῖς κακοῖς, ἤπερ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις, καὶ τῇ καρποφορίᾳ τῆς εἰρήνης. οἱ δὲ ἐπιτηρησάμενοι, ἄφνω ἐπιστάντες ξιφήρεις τῷ τόπῳ ἔνθα ἦν σὺν τοῖς μαθηταῖς ὁ ἰησοῦς, καταπληξάμενοι ἅπαντα, ἐν πρώτοις ἐπιβάλλουσι τὰς μιαρὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπ' αὐτὸν, ἔτι τῶν μαθητῶν αὐτοῦ συνεστώτων αὐτῷ. ὁ δέ φησιν εἰρηνικῶς τοῖς μιαιφόνοις, εἰ ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν. τῶν δὲ μαθητῶν ἑωρακότων τὰ δύσφορα πειρατήρια, μὴ παρούσης αὐτοῖς τῆς δυνάμεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, καταλιπόντες αὐτὸν τὸν διδάσκαλον καὶ κύριον, φυγῇ ἐχρήσαντο, οἱ δὲ οἰκεῖοι τοῦ σατανᾶ, συλλαβόμενοι τὸν ἰησοῦν, ἄγουσιν ἐπὶ τὸν κρανίου τόπον εἰς τὸ ἐσταυρῶσαι αὐτὸν ἐκεῖ, ἅπαντα ἐκπληρώσαντες τὰ πρὶν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένα, καὶ ἀναρτήσαντες, κατέπηξαν αὐτὸν, ὡς ἐπὶ χάρακι ἄμπελον, ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. ὥσπερ ὡς δικλήματον ἢ τρικλήματον ἐκπετάσας, κατὰ μὲν τοῦ πλαγίου, τὰς χεῖρας,

ſuſcipiunt propter mundi amorem. Iſtiuſmodi palmites, vicem ignobilium ſteriliũq; ramorum ſuſtinent, reſecanturque ab agricola, vt fiant alimoniæ ignis æterni. Hyems porro illa veræ viti, hoc eſt, Domino acrius imminebat, quum nunc Scribæ & Phariſæi eum lapidare vellent, metu ab inceptis reſilientes, ne ab iis qui Chriſtum amabant, occiderentur: nunc eum comprehendere anniterentur, ſed fruſtra, quod
A illis à Ieſu conceſſum non fuit, quoad vſque veniret dies & hora ante ſecula à Domino præconſtituta, in qua illum oportebat pati: nunc eum præcipitare ſatagerent, illo per medium illorum inoffenſè tranſeunte, aliáque infinita pericula incumberent, quæ impetentia quidem grauiter, ſed repulſa fortiter, in nihilum euaneſcebant. Cæterum quum iam noui anni principium adeſſet, quo tempore oportebat Paſcha immolari ſecundum oracula Dei, omnéſque colligationes iniquitatis ex mandato DEI
B ſoluendæ eſſent, & vt eleemoſynis Deum ſibi propitium redderent, nec proximum odio haberent, neque quicquam molirentur aduerſus quempiam mortalium, ob generis humani communionem, ſed vt in pace ipſi purgatiſſimi victimas offerrent, per id tempus Dominus, quod pacis & feſtæ diei erat, Hieroſolymam cum diſcipulis venit non vt ignarus eorum quæ ſibi euentura eſſent, ſed vt maximè eorum conſcius, quippe qui diſcipulis futura prædi-
C xerit: *Ecce*, inquiens *aſcendimus Hieroſolymam, & Filius hominis tradetur in manus Presbyterorum & Scribarum, & tradent eum gentibus, & condemnabunt eum morte.* Vt igitur iniuſtitia iniquæ turbæ Iudæorum innoteſceret, venit pax in Hieruſalem: illi autem qui paci infeſti erant, viſo eo perturbabantur. Odioſa ſi quidem res eſt pax, hoſtibus & homicidis, vt qui potius malis gaudeant, quàm aut rebus bonis aut fœcunditate pacis. Quapropter obſeruantes locum vbi Chriſtus erat cum diſcipulis, eo derepente arma-
D ti ſuperueniunt, & prius omnibus inſpectis nefarias manus in eum coniiciunt, adhuc diſcipulis apud eum conſiſtentibus. Ille autem placide ſceleratis ait, *Si me quæritis, ſinite iſtos abire* Diſcipuli porro contuentes tam grauia pericula & tentationes, non præſente ipſis virtute Spiritus ſancti, relinquentes magiſtrum & Dominnm fugam arripiunt. Illi vero vt domeſtici familiaréſque ſatanæ comprehendentes Ieſum, ducunt eum ad Caluariæ locum, vt crucifigerent eum ibi, o-
E mnia adimplentes, quæ prius de eo ſcripta fuere, & ſuſpendentes eum fixerunt in cruce, non aliter quàm vitem in pedamento. Ille autem relictus ſolus in cruce quaſi binos & ternos duntaxat palmites retinens, manens

manus in transuersum expandit, capite, pectore & pedibus in rectum protensis, percussus, præter cæteros ictus, etiam hasta lachrymabatur suo sacratissimo sanguine, quasi scatebris fontium: post triduum vero resurrexit, nihil diminutus, sed qualis antea fuit: imo magnificentior apparens, certissima fide adimplens corda discipulorum, quod ipse esset eorum vita: progerminauitque sibi post resurrectionem ingentem numerum discipulorum, multo maiorem quam anteà. Nec
A in Iudæa solum, sed & vsque ad mare palmites suos extendit, operuitque montes vmbra eius, & propagines eius cedros Dei. Piè ad istum modum tractatio de vera vite, quatenus datur, concipi debet. AR. Valde bene se habet, reliqua mihi superest quæstio de Spiritu sancto. Nam de Filio tecum confiteor, eum per omnia æqualem esse patri, id tãtummodo excipio, ꝙ ille sit omnipotens. ATH. Nihil eorum confiteris quæ ad pietatem spectant. AR. Quà de causa? ATH. Firmiter cre-
B dendum est, æqualem esse Patri Filium, & omnium eorum Dominum esse, in quos dominium habet Pater. AR. Ego de omnipotentia loquor, non quod non omnibus dominetur, quibus pater suus. ATH. Omnipotens quid igitur est? AR. Ex eo dictus est quod omnia sub sua potestate teneat. ATH. Quid ergo Filius secũdum te omnia sub sua potestate non habet? AR. Recte & hoc cum cæteris narras. Omnia enim sub sua potestate habet & omnium est Dominus Filius, quemadmo-
C dum & Pater, quum sit vna substantia Patris & Filij, ac proinde vna deitas & omnipotentia: Reliquum est vt de Spiritu sancto quæramus, quandoquidem in principio statuebas eum Patri & Filio consubstantialem esse. Ego autem contradicebam, quum documenta habeam ex sacris scripturis, illum creatum esse. vt paucis tibi dicam, istius rei comprobationem ostendam potissimum ex eo quod Ioannes affirmat omnia per Filium facta esse, nihil cooperante cum filio Spiritu sancto: Deinde quod emittatur à patre è cælis ad pre-
D sidium Apostolorum. Iam quod de loco in locum transit, id transitoriæ substantiæ est, ex qua relinquet eum conditæ naturæ esse, & nequaquam inconditæ, quam confitemur esse in beata illa essentia patris & filij omnia continente, & vbique præsente per suam essentiam, quemadmodum in superioribus verbis à te concessum fuit & à me consensum, non tibi, sed veritati, quum etiam Deus id per Prophetam loquatur, *Ego sum qui vibrando iaculor* quibus ego arbitror te non posse con-
E tra dicere. ATHANA. Scriptum est, *Estote sancti, sicut ego sum sanctus, sanctificans vos* Et Seruator iterum ad suum Patrem de sanctificatione Discipulorum ita locutus est: *Pater sanctifica eos in veritate tua*, quum tamen idem de se ipso dicat. *Ego sum veritas*, ac proinde

τὰς χεῖρας, κατὰ δὲ τοῦ ὀρθοῦ, κεφαλὴν συνθώρακι ἅμα ποσὶ, περιαιρεθείσης δὲ τῆς κόμης ἁπάσης τῶν λοιπῶν κλημάτων πληγεὶς πρὸς τῶν ἥλων καὶ τῆς λόγχης, ἐδάκρυε τῷ ἁγίῳ αἵματι κρουνηδὸν, αἰφνιδίως δὲ ἀνέστη τριήμερος, μηδὲν μειωθεὶς ὅπερ ἦν τὸ πρὶν, μᾶλλον δὲ ἐνδοξότερος ἐκφανεὶς, πίστει πληροφορήσας καρδίας τῶν μαθητῶν, εἶναι αὐτὸν τὴν ζωὴν, πολὺν δὲ ἀριθμὸν βλαστήσας, ὄχλον μαθητῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἢ τὸ πρὶν, οὐκ ἔτι ἐν ἰουδαίᾳ μόνον, ἀλλ' ἐξέτεινε τὰ κλήματα αὐτῆς ἕως θαλάσσης, ἐκάλυψεν ὄρη ἡ σκιὰ αὐτῆς, καὶ αἱ ἀναδενδράδες αὐτῆς τὰς κέδρους τοῦ θεοῦ. αὕτη ἡ πραγματεία τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου κατὰ τὸ δυνατὸν εὐσεβῶς νενοήσθω. Ἄρειος εἶπεν, σφόδρα ὀρθῶς ἔχειν φημὶ, ἔτι δὲ ὑπολέλειπταί μοι περὶ τῆς ζητήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, περὶ γὰρ υἱοῦ, συνομολογῶ κἀγὼ τὸ ἴσον εἶναι τῷ πατρὶ κατὰ πάντα, ἐκτὸς τοῦ παντοκράτορα αὐτὸν εἶναι. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐδὲν ὡμολόγησας τῶν τῇ εὐσεβείᾳ ἀνηκόντων. Ἄρειος εἶπεν, τίνος ἕνεκεν; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἴσος τυγχάνει τοῦ ἰδίου πατρὸς ὁ υἱὸς ἀπαρότως, καὶ πάντων κύριός ἐστιν ὧν κυριεύει ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Ἄρειος εἶπεν, ἐγὼ περὶ παντοκρατορίας ἔφην, οὐ περὶ τοῦ κυριεύειν τὸν υἱὸν ἁπάντων ὧν κυριεύει ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Ἀθανάσιος εἶπεν, παντοκράτωρ, τί ἐστιν. Ἄρειος εἶπεν, ἐκ τοῦ πάντων κρατεῖν. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ υἱὸς οὖν κατὰ σὲ πάντων οὐ κρατεῖ; Ἄρειος εἶπεν, καλῶς ἔφης σὺν τοῖς λοιποῖς καὶ τοῦτο, πάντων γὰρ κρατεῖ, καὶ παντοκράτωρ ἐστὶν ὁ υἱὸς ὥσπερ καὶ ὁ πατὴρ, ὁπότε μιᾶς οὔσης οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τῆς θεότητος, καὶ μία παντοκρατορία τυγχάνει. λοιπὸν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ζητήσωμεν, ἐπειδὴ μάλιστα ὥρισω σὺ ἐν ἀρχῇ ὁμοούσιον αὐτὸ εἶναι πατρὶ, καὶ υἱῷ, ἐγὼ δὲ ἀντιλέγω, ἔχων τὴν ἀπόδειξιν ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν ὅτι κτιστὸν τυγχάνει, καὶ διὰ συντόμου ἐρῶ τὴν περὶ τούτου παράστασιν, ἐν τῷ τὸν ἰωάννην διισχυρίζεσθαι φάσκοντα πάντα διὰ τοῦ υἱοῦ γεγενῆσθαι, μὴ συμπαραλαβόντα καὶ τὸ πνεῦμα ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ. ἔτι μὴν καὶ ἀποστελλόμενον πρὸς τοῦ πατρὸς ἐκ τῶν οὐρανῶν πρὸς βοήθειαν τῶν ἀποστόλων, τὸ δὲ ἀπὸ τόπου εἰς ἕτερον τόπον μετιὸν, μεταβατικῆς οὐσίας τυγχάνει, ἐκ τούτου καταδήλου ὄντος κτιστῆς αὐτὸ φύσεως εἶναι καὶ οὐκ ἀκτίστου, τῆς μακαρίας οὐσίας ἐκείνης πατρὸς καὶ υἱοῦ λεγομένης, καὶ περιεχούσης τὰ ὅλα, καὶ πανταχοῦ παρούσης κατ' οὐσίαν καθὼς προαποδέδοται ὑπὸ σοῦ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις, κἀμοῦ συνδοκήσαντος οὐ σοὶ, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ, ἔτι δὲ καὶ τοῦ θεοῦ λέγοντος διὰ τοῦ προφήτου, ἐγὼ στερεῶν βροντὴν καὶ κτίζων πνεῦμα, οἷς ἐγὼ νομίζω μὴ δύνασθαί σε ἀντειπεῖν. Ἀθανάσιος εἶπεν. γέγραπται γίνεσθε ἅγιοι ὅτι ἐγὼ ἅγιος ἁγιάζων ὑμᾶς, καὶ πάλιν ὁ σωτὴρ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ὑπὲρ τοῦ ἁγιασθῆναι τοὺς μαθητὰς, ἔφη οὕτως, πάτερ, ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου, καὶ πάλιν περὶ αὐτοῦ ὁ σωτήρ φησιν, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια,

κατ

κατὰ ταῦτα ἡ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεότης ἐστὶν, ἡ ἁγία καὶ ἁγιοποιὸς, ἡ ἁγιάζουσα πάντα τὰ λογικὰ, τὰ καταξιούμενα ἐξ αὐτεξουσίου γνώμης τε καὶ προθέσεως τὴν ἁγίαν δέξασθαι καὶ μακαρίαν οὐσίαν εἰς κοινωνίαν ἁγιασμοῦ. εἰ οὖν οὐκ ἔστι τῆς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ οὐσίας τὸ ἅγιον πνεῦμα, τίνος ἕνεκεν συνηρίθμησεν αὐτὸ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐν τῷ συμβόλῳ τοῦ ἁγιασμοῦ, φησὶ γὰρ ὁ κύριος πρὸς τοὺς μαθητάς. πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. εἰ οὖν πάντα τὰ ἔθνη τὰ πιστεύοντα καὶ ἁγιαζόμενα, ἁγιάζονται τῇ τρισμακαριωτάτῃ ὀνομασίᾳ, δῆλόν ἐστιν ὅτι καὶ τὸ πνεῦμα τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεότητος ὑπάρχει, ἐκ τοῦ ἅγιον αὐτὸ εἶναι κατ' οὐσίαν, καὶ ἁγίους ποιεῖν πάντας τοὺς προσβάλλοντας αὐτοῦ τῇ κοινωνίᾳ, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος πρὸς οὓς ἔφη, ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιάσθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ τῷ ἁγίῳ. εἰ δὲ οὐκ ἔστι τῆς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεότητος ὑποστάσεως, πάλιν φημὶ, πῶς συνηριθμήθη πατρὶ καὶ υἱῷ; ὡς μὴ δυναμένης τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεότητος ἐπαρκέσαι πρὸς ἁγιασμὸν τοῖς πιστοῖς, προσέλαβε τὸ παράκλητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας εἰς συμπλήρωσιν ἁγιασμοῦ, τὸν οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ὄντα; εἰ δὲ τοῦτο οὕτως νομισθείη, πῶς φαμὲν ἀπροσδεὲς τὸ θεῖον, αὐτοτελὲς, μηδαμῶς χρῇζον παρ' ἑτέρου τινός τι, τῶν ὁ προσδεόμενος τοῦ εὐεργετεῖν δυναμένου; Ἄρειος εἶπεν, εἰ τῆς ἀϊδίου θεότητος ἦν τὸ πνεῦμα ὁμοούσιον, πάντως οὖν πανταχοῦ κατ' οὐσίαν παρῆν, καὶ οὐκ ἀποστελλόμενον ἀπὸ τόπου εἰς ἕτερον τόπον ἐπορεύετο. Ἀθανάσιος εἶπεν, οἱ ἅγιοι ἄγγελοι τὸ πνεῦμα ἔχουσι; ναὶ ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, καὶ πάνυ. Ἀθανάσιος εἶπεν, διαπαντὸς σὺν αὐτοῖς τυγχάνει, ἢ πρὸς καιρὸν συνῆν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ταῖς ἁγίαις δυνάμεσιν; δέξαι πῇ μὲν λέξεις τοὺς ἀγγέλους ἁγίους, πῇ δὲ οὐχ ἁγίους; τῇ μὲν γὰρ παρουσίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἅγιοι τυγχάνουσιν, ἐν τῇ ἀπουσίᾳ δὲ αὐτοῦ, δῆλόν ἐστι μὴ εἶναι ἁγίους αὐτοὺς, κατὰ τὸ εἰρημένον πρὸς τοῦ θεοῦ, οὐ μὴ καταμένῃ τὸ πνεῦμά μου μετὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς γενεᾶς ταύτης, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας. καὶ παῦλος ὁ ἀπόστολος, φησὶν, εἰ δέ τις πνεῦμα χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. εἰ οὖν ἡ τῶν κακῶν πράξεων αἰτία γίνεται μὴ συνεῖναι τὸ πνεῦμα τοῖς ἁμαρτάνουσιν, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι καὶ ἐνοικεῖν ἔν τισι τὸ ἅγιον πνεῦμα, δείκνυται μὴ εἶναι χριστοῦ. ἆρα οὖν ἅγιοι ἄγγελοι ἁμαρτίας διάκονοι, εἰ μὴ διαπαντὸς ἔχουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. πῶς οὖν ἀδιαλείπτως προσέχουσι τῇ δόξῃ τοῦ θεοῦ, εἰ μὴ ἅγιοι καὶ κοινωνοὶ πνεύματος ἁγίου εἶεν διαπαντός; Ἄρειος εἶπεν, διαπαντὸς ἔχουσιν αἱ ἅγιαι δυνάμεις τὸ πνεῦμα. Ἀθανάσιος εἶπεν, οἱ ἅγιοι πατέρες οἱ ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστήσαντες τῷ θεῷ, συνὸν εἶχον τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ νῦν ἔχουσιν αὐτό; ναὶ ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, καὶ εἶχον καὶ ἔχουσι πάντες οἱ ἅγιοι τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀχωρίστως. Ἀθανάσιος εἶπεν, τοῖς ἀποστόλοις συνῆν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν σαρκὶ οὖσι; ναὶ, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν ἀθέμιτόν ἐστι φάναι, μὴ συνεῖναι τὸ ἅ-

ac proinde secundum ista ipsa Patris Filiique diuinitas, & sancta est & sanctificans, vt quæ sanctificet omnia rationalia, quæ digna habentur ex libero studio & arbitrio recipere beatam essentiam in communionem sanctificationis. Si igitur Spiritus sanctus non est substantiæ Patris, cur eum Filius Dei in consociatu sanctificationis adnumerat? Ita enim dominus ad discipulos loquitur: *Proficiscentes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* A Si ergo omnes gentes quæ fidem recipiunt & sanctitatem, sanctificantur trina illa beatissima nomenclatura, certum est etiam Spiritum sanctum, eius etiam deitatis esse, cuius est Pater & Filius, quum & ipse sanctus sit ex substantia, & sanctos faciat omnes appropinquantes suæ communioni, vt ait Apostolus ad quos dixit, *Sed abluti estis sed sanctificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi & in spiritu eius qui est sanctus.* Qui si non est Dei patris & filij substantiæ, rursum dico, cur con-B numeratus est cum patre & filio? Et quasi patris filiique diuinitas non sufficeret ad sanctificationem fidelium, assumpsit & paracletum spiritum veritatis ad complementum sanctificationis, si ille non sit eiusdem cum ipsis substantiæ? Quod si admittatur, quomodo dicere possumus numen nullius egenum, & ex se perfectum esse, nullaque re opus habere ad vim faculatémque benefaciendi? AR. Si æternæ deitatis consubstantialis esset spiritus, omnino omnibus in locis per C essentiam præsens esset, neque quum emittitur, de loco in locum procederet. ATHA. Sancti Angeli habentne Spiritum sanctum, an non? AR. Admodum. ATHANA. Sempérne illis adest, an ad tempus sanctis illis potestatibus præsto est? Age ergo dic mihi, quatenus Angelos sanctos esse existimas, quatenus non, certum est enim in Spiritus sancti præsentia eos sanctos esse, in absentia verò sanctos non esse secundum verbum Dei ita dicentis, *Non utique permanebit Spiritus meus cum hominibus istius ætatis eò quòd carnes sint.* D Et Paulus Apostolus ait, *Si quis autem Spiritum Christi non habet hic non est eius.* Si igitur causa malorum operum in hoc est, quod Spiritus sanctus non sit cum peccatoribus, nec in iis habitet, consequens est, Angelos esse administros peccati, nisi vbique habeant Spiritum sanctum. AR. Vbique habent potestates illæ Spiritum sanctum. ATHANA. Et sancti patres, qui à condito æuo placuerunt Deo, coniunctum sibi habebant Spiritum, & nunc quoque habent, an non? AR. E Habent, & habuerunt omnes sancti inseparabiliter Spiritum sanctum. ATHANA. Apostolis quum adhuc in carne agerent, aderátne Spiritus sanctus an non? ARIVS.

Nefarium

Nefarium eſt dicere non adfuiſſe Apoſtolis Spiritum ſanctum. Athana. Simúlne ibant prædicantes regnum cælorum, an diſperſi ſunt in duodecim partes mundi? Ar. Separati ſunt à ſe inuicem quantum ad carnem attinet, vt docerent omnes gentes fidem eam quæ eſt in Chriſto. Athana. Si igitur angelis adeſt Spiritus ſanctus, & ſanctis animabus patrum, quæ Deo placuerunt, Apoſtoliſque præſto fuit, ipſis inter ſe longis intercapedinibus ob prædicationem regni cęlorum diſtantibus, certe vniuerſa implet Spiritus ſanctus, vbique eſſentialiter præſens, non aliter quàm Deus pater & vnigenitus filius eius. Ar. Donetur vt per eſſentiam ſuam vbique adſit Spiritus ſanctus. Sed qua de cauſa à Propheta dictum eſt ſub perſona Dei, *Ego Deus veſter, coruſcans terribile, & creans ſpiritum* niſi ille eſſet vis quædam, & potentia per creationem condita? Athana. Sempérne Spiritus ſanctus creatur, an ſemel duntaxat creatus eſt pro tua ſententia? Ar. Ne mihi interrogationes, niſi quæ ſanę mentis ſint facias, ante omnia ſecula dico creatum fuiſſe Spiritum ſanctum. Athana. Propheta dixit, *Creans*, quæ vox Prophetæ indicat, Deum perpetuo creare: Ergo non de Spiritu ſancto illud, *Creans*, prædicatur: ſed de flatu ventorum ad inſtaurationem vniuerſæ creaturæ, eritque tibi liquidiſſimus iſtius loci intellectus, ſi in manus ſumas Prophetam & ſequentia legas. Nam ſi quemadmodum tu tradis, ante omnia ſecula eſt Spiritus, dixiſſet vtique, Ego Deus, firmans tonitru, & qui creaui Spiritum, nunc autem ad iſtum modum locutus non eſt. Ar. Bene illud à te obſeruatum eſt, ſed in his verbis: *Omnia per ipſum facta ſunt*, cuncta ſimul includuntur, etiam ſpiritu ſancto in ordinem ſanctorum redacto, etſi ſummum præſidium poteſtáſque fuerit in eo ad rerum creationem. Athana. Dominúmne omnium patrem domini Ieſu Chriſti ſub creatitia natura comprehendis, an non? Ar. Abſit, vt hoc dicam: nam audiuimus id quod à Seruatore noſtro dictum eſt, *Nemo cognoſcit Filium niſi Pater, neque patrem niſi Filius*. Athana. Eſt ne quiſpiam mortalium, qui foris intúſue à ſpiritu ſuo cognoſcatur, an non? Ar. Apoſtoli vox eſt, neminem ſcire ea quæ ſunt alterius hominis, niſi quod quiſque noſcatur duntaxat à ſuo ſpiritu: & qui fieri poſſet, vt dicas rem ita ſe non habere? Athana. Dei profunda quis cognoſcit? natura condita, an incondita ſubſtantia? An rem increatam à creatura comprehendi dices? Sin minus, ab increato increatũ intelligi aſſeuerabis: quod ſi fit, ſupereſt vt Spiritum ſanctum patri & filio conſubſtantialem fatearis. Omnia enim quæ ſunt Dei, etiam profunda cognoſcit Spiritus ſanctus, ſecundum beatum Paulum ita loquentem, *Nemo nouit ea quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui eſt in eo:* ita quæ ſunt Dei, nullus ſcit, niſi ſpiritus Dei: Spiritus enim

γιον πνεῦμα τοῖς ἀποστόλοις. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἅμα πάντες ἐπορεύοντο κηρύττοντες τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἢ διεσπάρησαν εἰς τὰ δώδεκα μέρη τοῦ κόσμου; Ἄρειος εἶπεν, ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων σαρκὶ, πρὸς τὸ μαθητεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἐν χριστῷ πίστιν. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ οὖν ἀγγέλοις σύνεστι τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ ταῖς ἁγίαις ψυχαῖς τῶν πατέρων τῶν εὐαρεστησάντων τῷ θεῷ σὺν ὂν τυγχάνει τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ τῶν

A ἀποστόλων διεστώτων μακραῖς διαστάσεσιν ἀπ' ἀλλήλων, πρὸς τὸ κηρύξαι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, παρῆν αὐτοῖς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἄρα τὰ σύμπαντα πληροῖ πανταχοῦ παρὸν κατ' οὐσίαν ὥσπερ ὁ θεὸς ὁ πατὴρ, καὶ ὁ μονογενὴς υἱὸς αὐτοῦ. Ἄρειος εἶπεν, δεδόσθω κατ' οὐσίαν πανταχοῦ παρεῖναι τὸ ἅγιον πνεῦμα, διατί οὖν ὁ προφήτης ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ ἔλεξεν, ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, στερεῶν βροντὴν καὶ κτίζων πνεῦμα, εἰ μὴ ἦν κτιστὴ δύναμις; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἀεὶ τὸ

B πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίζεται, ἢ ἅπαξ ἐκτίσθη κατὰ σέ; Ἄρειος εἶπεν, μὴ παρὰ τὸν ὀρθὸν νοῦν πεύσεις πρόσαγε, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων φημὶ ἐκτίσθαι τὸ πνεῦμα. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ προφήτης εἶπεν κτίζων ὡς διαπαντὸς κτίζοντος τοῦ θεοῦ ἡ τοῦ προφήτου δηλοῖ φωνή. ἄρα οὖν οὐ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος φάσκει τὸ κτίζων, ἀλλὰ περὶ πνοῆς ἀνέμων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς κτίσεως· ἔσται δέ σοι σαφεστάτη ἡ περὶ τούτου γνῶσις, ἐὰν λαβὼν τὸν προφήτην ἐντύχῃς ἐκ τῶν ἑπομένων. εἰ γὰρ καθὼς ἔ-

C δωκας πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἔκτισται τὸ πνεῦμα, ἂν εἰρήκει, ἐγὼ ὁ θεὸς στερεῶν βροντὴν καὶ κτίσας πνεῦμα, νῦν δὲ οὐχ' οὕτως ἔφη. Ἄρειος εἶπεν, παρατετηρημένως οὖν τοῦτο καλῶς ἔφης· τὸ δὲ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἅπαντα περιγράφει, ὡς καὶ τοῦ πνεύματος σὺν πᾶσι ταγέντος, εἰ καὶ μεγίστη δύναμις ὑπέστη πρὸς δημιουργίαν. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, ὑπὸ κτιστῆς οὖν φύσεως καταλαμβάνεται κατὰ σέ; Ἄρειος εἶπεν, μὴ γένοιτο

D τοῦτο φῆσαί ποτε. καὶ γὰρ ἀκούομεν τὸ παρὰ τοῦ σωτῆρος λεχθὲν, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατήρ. οὐ δὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱός. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἔστιν ἄνθρωπος ὅς τις ἐκτὸς ἢ ἔνδον γινώσκεται πρὸς τοῦ ἰδίου πνεύματος; ναὶ ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, ἀποστόλου φωνή ἐστιν ἡ φάσκουσα ἕτερον μὴ ἐπίστασθαι τὰ ἑτέρου, εἰ μὴ μόνον γινωσκόμενον ἕκαστον πρὸς τοῦ ἰδίου πνεύματος, καὶ πῶς ἐγχω-

E ρεῖ λέξαι μὴ οὕτως ἔχειν; Ἀθανάσιος εἶπεν, τοῦ θεοῦ οὖν τὰ βάθη, τίς γινώσκει, κτιστὴ φύσις, ἢ ἄκτιστος οὐσία; ἢ τὴν ἄκτιστον οὐσίαν πρὸς τῆς κτίσεως καταλαμβάνεσθαι λέξεις; εἰ δὲ πρὸς ἀκτίστου λέξεις, λείπεται λοιπὸν ὁμοούσιον ὁμολογεῖσθαι ὑπὸ σοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα πατρὶ καὶ υἱῷ, πάντα γὰρ τὰ τοῦ θεοῦ καὶ τὰ βάθη ἐπίσταται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατὰ τὸν μακάριον παῦλον φάσκοντα, „οὐδεὶς ἀνθρώπων οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ „τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ. οὕτως τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς ἔγνω εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. τὸ γὰρ πνεῦμα

πάντες

πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ. Ἄρειος εἶπεν, τὰ τοῦ θεοῦ πάντα ἅπερ ἂν δόξῃ αὐτῷ, ταῦτα οἶδε τὸ πνεῦμα, τουτέστι τὰς βουλὰς ἅσπερ ἂν καταδήλους αὐτῷ ποιήσῃ ὁ θεός. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν οὐδὲν πλεῖστον δίδως τῷ πνεύματι παρὰ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. οὐ ποιήσει γὰρ πρᾶγμα ὁ θεὸς ἐὰν μὴ ἀποκαλύψῃ τοῖς δούλοις αὐτοῦ τοῖς προφήταις. Ἄρειος εἶπεν, οὐ δοκεῖ σοι τὰ τοῦ θεοῦ πάντα τὰς βουλὰς αὐτοῦ εἶναι; Ἀθανάσιος εἶπεν, τὰ τοῦ θεοῦ λέγονται πάντα καὶ ἐνέργειαι, καὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ μὴ ὁρώμενα. λέγονται δὲ καὶ αἱ βουλαὶ αὐτοῦ, καὶ πολλά ἐστιν ἅπερ ὀνομάζεται θεοῦ. εἰπέ μοι οὖν σὺ ἐπὶ τοῦ παρόντος, τῷ πνεύματι τοῦ ἀνθρώπου ὁ ἄνθρωπος τὰ ἴδια ἀποκαλύπτει, ἢ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ πάντα ἐπίσταται ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ πραττόμενα ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος δηλαδὴ κινουμένου τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἅπαντα δρᾶν; Ἄρειος εἶπεν, ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπίσταται τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἐν αὐτῷ. Ἀθανάσιος εἶπεν, τῷ μὲν πνεύματι τοῦ ἀνθρώπου ἀποδέδωκας ἀφ' ἑαυτοῦ εἰδέναι πάντα, τῷ δὲ πνεύματι τοῦ θεοῦ, οὐδὲ οὕτως παρεχώρησας ἔχειν τὴν γνῶσιν; πρὸς δὲ τούτοις λέγε μοι βάθη θεοῦ τίνα νοεῖς; Ἄρειος εἶπεν, πρῶτον φιλαλήθως ὁμολογῆσαι δεῖ, ὅτι πάντα ἀφ' ἑαυτοῦ γινώσκει τὰ τοῦ θεοῦ τὸ πνεῦμα, ἔπειτα δὲ δεῖ φάναι βάθη θεοῦ, τὸ ἀπέραντον καὶ ἀκατάληπτον, ὅπερ ἐστὶν καὶ ὥσπερ ἐστὶν ὁ θεός, ταῦτα εἶναι φημί. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ οὖν τὸ ἀπέραντον, καὶ ἀκατάληπτον, καὶ ὅπερ ἐστὶ, καὶ ὥς ἐστι ταῦτα φής, τὸν θεὸν ὑπὸ κτιστῆς φύσεως καταλαμβάνεσθαι ἐρεῖς, εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, οὐκέτι ἀκατάληπτός ἐστι κατὰ σέ. τὸ γὰρ πρὸς οἱασδήποτ' οὖν καταλαμβάνεσθαι κτιστῆς φύσεως τὸν θεὸν, οὐ δύναται λέγεσθαι ἀκατάληπτος. Ἄρειος εἶπεν, δός μοι μαρτυρίαν ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν, ὡς περὶ τοῦ υἱοῦ, ὅτι ὁμοούσιον τυγχάνει τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. Ἀθανάσιος εἶπεν, γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα κυρίου θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ. οὐ γὰρ μὴ καθαρίσῃ κύριος τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ. καὶ περὶ τοῦ πνεύματος εὑρίσκομεν γεγραμμένον πρὸς τοῦ σωτῆρος, φησὶ γὰρ πρὸς τοὺς τοῦ Βεελζεβοὺλ υἱοὺς, τοὺς ἐνυβρίζειν θέλοντας αὐτὸν, πᾶσα βασιλεία, ἐφ' ἑαυτὴν μερισθεῖσα ἐρημοῦται, καὶ πᾶσα πόλις ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν, πίπτει, καὶ εἰ ὁ σατανᾶς τὸν σατανᾶν ἐκβάλλει, καὶ ἐφ' ἑαυτὸν ἀνέστη καὶ μεμέρισται, πῶς οὖν σταθήσεται αὐτοῦ ἡ βασιλεία, ἢ πῶς δύναταί τις τὰ σκεύη τοῦ ἰσχυροῦ διαρπάσαι; ἐὰν μὴ πρότερον εἰσελθὼν ἐν τῇ οἰκίᾳ δήσῃ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει. καὶ εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; καὶ μετ' ὀλίγα φησὶ, διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται, καὶ ὅς ἂν εἴπῃ λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ, ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ. οὔτε

omnia scrutatur, etiam profunda Dei. AR. Omnia quæ Dei sunt, quatenus Deus voluit, cognoscit Spiritus, nimirum ea consilia, quæ ei manifesta facit. ATHANA. Ergo nihil eximium tribuis Spiritui sancto supra hominum genus? Siquidem non faciet quippiam Deus, nisi reuelauerit seruis suis Prophetis. AR. Nónne tibi videntur omnia Dei, consilia Dei esse? ATHANA. Omnia quæ sunt Dei, ista vniuersa appellantur, quæ vi
A operaque eius sunt condita, siue visibilia siue inuisibilia. Ac multa sunt quæ hoc nomen, quod Dei sint, promerentur: Quapropter mihi dicas velim in præsentia, num homo suo spiritu omnia adaperiat, an spiritus qui in illo est, omnia ista quæ ab homine aguntur, ex se cognita habeat, quum homo ad ea ipsa agenda à suo spiritu concitetur? AR. Ex se cognita habet spiritus qui in homine est, ea quæ sunt hominis. ATHANA. Spiritui mortalium concedis ex se cognoscere, quæ sunt sui hominis: Spiritui autem
B Dei non concedis eadem ratione scire? Ad hæc quid nam profunda Dei esse intelligis? AR. Primum veraciter confitendum est, omnia quæ sunt Dei, spiritum Dei ex se scire: Deinde dicendum est, quæ sint profunda Dei, quæ ego appello Dei infinitudinem, incomprehensibilitatem, & quod est, & quomodo est. ATHANA. Quid? infinitudinem istam & incomprehensibilitatem, & quod est, & quomodo est, comprehendi dices ab aliqua condita natura? Id si fieri potest, cer-
C te pro tuis verbis incomprehensibilis non erit. Nam si comprehenditur ab aliqua creata natura, iam non poterit incomprehensibilis dici. AR. Des mihi testimonium ex sacris scripturis, quemadmodum de Filio fecisti, spiritum esse consubstantialem Deo. ATHANA. Scriptum est in lege, *Non sumes nomen domini Dei tui in vanum: non enim purum reddet dominus eum, qui suum nomen in vanum acceperit*, Itidem de spiritu inuenimus à Seruatore nostro scriptum: ait enim ad Beelzebub filios, qui ei contumeliam facere vole-
D bant, *Omne regnum in se diuisum, per se desolatur: & omnis ciuitas aut domus in se diuisa: per se cadit. Et si Satanas Satanam eiicit, & aduersum se insurrexit & diuisus est, quomodo igitur stabit regnũ eius? Aut quomodo vasa instrumentáq; fortis alicuius diripere potest, nisi prius vbi inuasit in ædes, fortem illum ligauerit, & tunc domum eius diripiet? Et si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij vestri, in quo eiiciunt?* & paulò post subiicit: *Propterea dico vobis, quod omne peccatum, & omnis blasphemia remittetur hominibus: Blasphemia autem in Spiritum sanctum non remittetur, & si quis dixerit Verbum in filium ho-*
E *minis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum, non remittetur, neque in hoc seculo, neque in futuro.* Vidésne hic æqualem

lem esse spiritum Dei, idque etiam in futuro seculo? Vt enim qui in Deum Patrem blasphemat, non purificabitur, quo minus obnoxius sit æternæ punitioni: ita quoque qui in Spiritum sanctum blasphemias dicit, reus erit æterni peccati, lapsu huiusmodi extra veniam constituto. Si enim spiritus ille seruilis conditionis esset, nequaquam is, qui eum offenderit, æterno supplicio plecteretur, sicuti is qui in increatam Dei magnificentiam blasphemias dicit. Quem autem hic Filius Dei spiritum appellat, eundem illum quidam ex discipulis Christi de eo tractans, digitum Dei nominat: fac vt animo repetas inquisitionem de filio in Exodo habitam, & inuenies æternam Spiritus sancti potestatem consubstantialem esse Patri, eò quòd digitus ipsius nuncupetur. Certe Magi in Ægypto inexpugnabilem potentiam spiritus contemplantes, exclamauerunt, dicentes, *Hic est digitus Dei.* Quibus verbis nihil aliud illi, quam consubstantialem Spiritus sancti virtutem confitebantur, quam habet cum Deo Patre, per hanc vocem, digitus Dei, contra quem oculos aduersum tollere impossibile est. Et ne quis cauillari posset, non rectè dictum à Magis esse: Euangelistæ, vel potius in illis vocem domini ausculta, qui id vt rectè dictum approbauit. *Si ergo*, inquit, *in digito Dei eiicio dæmonia.* AR. Vbi scriptum est Spiritum sanctum, Deum esse? ATHANA. Vbique hoc prædicant sacræ scripturæ, Deum esse Spiritum sanctum, eúmque non separatum esse à Dei & Patris filiíque vnigeniti maiestate. Dicit enim Petrus in actis ad, Ananiam, *Nunquid manens tibi manebat, & diuenditum in tua potestate erat? cur posuisti istud in corde tuo, vt mentireris Spiritui sancto, non mentitus es hominibus sed Deo.* Vides, quod quem in superioribus nominauerat Spiritum sanctum, in sequentibus appellauit Deum? Insuper & beato Paulo in secunda ad Thessalonic. epistola loquente ad istum modum *Dominus autem dirigat corda vestra in dilectione Dei, & tolerantia Christi*: In hac epistola, quemnam Dominum appellari putas, omniúmne dominum Deum Patrem, an spiritum sanctum? Nam Christum expresse recensuit. Si enim primo loco Patrem constituas, Deus est Spiritus: sin spiritum primo loco ibi nominatum confiteris, necessum est, vt eum dominum cognoscas: quòd si dominus est, nimirum Deus quoque habendus fuerit. Scriptum est enim. *Ego sum dominus Deus tuus.* Quære & inuenies vbique scriptum, eiusdem efficaciæ Spiritum sanctum, & eum à gloria Patris & filij abiunctum non esse. AR. Quare igitur scriptura nusquam dicit vt honoretur Spiritus sanctus vnà cum Patre & Filio? ATHANA. Scripturæ sacræ manifestè loquuntur, omnes potestates in cælis incessanter honorare Spiritum sanctum cum Patre & Filio, vt Esaias dicit.

ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι, ὁρᾷς ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἰσότιμον τοῦ θεοῦ γνωρίζομεν τὸ πνεῦμα καὶ ἐν τῷ μέλλοντι; ὡς γὰρ ὁ εἰς τὸν θεὸν πατέρα βλασφημῶν οὐ καθαρισθήσεται τοῦ εἶναι αὐτὸν αἰωνίου κολάσεως ἔνοχον, οὕτως καὶ ὁ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημήσας, ὑπεύθυνος γίνεται αἰωνίου ἁμαρτίας, μὴ συγχωρουμένου τοῦ πταίσματος. εἰ γὰρ ἦν δοῦλον, οὐκ ἂν ὁ σφαλεὶς εἰς αὐτὸ αἰωνίῳ κολάσει ἐτιμωρεῖτο, ὥσπερ ὁ εἰς τὴν
A ἄκτιστον τοῦ θεοῦ μεγαλειότητα βλασφημῶν. ὅπερ δὲ ἐνταῦθα ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς φάσκει πνεῦμα τοῦ θεοῦ, περὶ αὐτοῦ τις διαλαβὼν τῶν μαθητῶν τοῦ χριστοῦ, δάκτυλον θεοῦ ἔφη. ἀναλογίσασθαι θέλησον τὴν περὶ τοῦ υἱοῦ συνοδοιπορήσασαν συνεξέτασιν, καὶ εὑρήσεις τὴν ἀΐδιον τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμιν ὁμοούσιον τῷ πατρί, ἐκ τοῦ δάκτυλον αὐτὸ εἰρῆσθαι. ἀμέλει γοῦν τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τοῦ ἁγίου πνεύματος θεωρήσαντες οἱ μάγοι ἐν αἰγύπτῳ, ἐβόων λέγοντες, τοῦτο
B δάκτυλος θεοῦ ἐστιν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ὁμοούσιον τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμιν ὁμολογοῦν, ἣν ἔχει πρὸς τὸν θεὸν πατέρα διὰ τῆς τοῦ δακτύλου θεοῦ φωνῆς, ἧς ἀντοφθαλμῆσαί τινα ἀδύνατον. καὶ ἵνα μή τις σοφίσασθαι θέλων μὴ ὀρθῶς εἰρῆσθαι παρὰ τῶν μάγων, οἱ ἀπόστολοι, μᾶλλον δὲ ὁ ἐν αὐτοῖς κύριος, ὡς ὀρθῶς εἰρημένων ὑπ' αὐτῶν, ἐβεβαίωσε τὰ λεχθέντα πρὸς αὐτῶν, διὰ τὸ καὶ αὐτὸν φάναι, εἰ ἐγὼ ἐν δακτύλῳ θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. Ἄρειος εἶπεν, θεὸς ποῦ γέγραπται τὸ πνεῦμα. Ἀθανάσιος εἶπεν, πανταχοῦ ἀπαγ-
C γέλλουσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ ὅτι θεός ἐστι τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ οὐκ ἐχώρισται τῆς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ δόξης· λέγει γὰρ πέτρος ἐν ταῖς πράξεσι πρὸς ἀνανίαν, οὐχὶ μένον σοὶ ἔμενε, καὶ πραθὲν ἐν τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχεν; τί ὅτι ἔθου ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὸ πρᾶγμα τοῦτο, ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ θεῷ. ὁρᾷς πῶς ἐν τοῖς ἀνωτέροις ὅπερ ἔφη πνεῦμα ἅγιον, ἐν τοῖς μεταγενεστέροις ἔφη
D θεόν; ἔτι μὴν καὶ τοῦ μακαρίου παύλου λέγοντος ἐν τῇ πρὸς θεσσαλονικεῖς δευτέρᾳ ἐπιστολῇ οὕτως, „ὁ δὲ κύριος κατευθύναι ἡμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν „ἀγάπην τοῦ θεοῦ, καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ χριστοῦ, τί θέλεις ἐν τῇ ἐπιστολῇ νοῆσαι; τίνα κύριον ὀνομαζόμενον, τὸν τῶν ἁπάντων δεσπότην θεὸν πατέρα, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; τὸν μὲν γὰρ χριστὸν ὑπηρίθμησεν. εἰ μὲν γὰρ τὸν πατέρα προτάξειας, θεός ἐστι τὸ πνεῦ-
E μα, εἰ δὲ τὸ πνεῦμα προομολογήσειας, κύριος τυγχάνει, εἰ δὲ κύριός ἐστι, καὶ θεὸς ὑπάρχει, γέγραπται γάρ, ἐγώ εἰμι κύριος ὁ θεός σου· ζήτησον δὲ καὶ εὑρήσεις ἁπανταχοῦ γεγραμμένον ὅτι καὶ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας τυγχάνει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ δόξης οὐκ ἀπέζευκται. Ἄρειος εἶπεν, διατί οὖν ἡ γραφὴ οὐδαμοῦ λέγει τιμᾶσθαι τὸ πνεῦμα σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ. Ἀθανάσιος εἶπεν, αἱ ἅγιαι γραφαὶ πάντα σαφῆ διαλέγονται, εἰς ὃ δὲ ἐσμὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος, αἱ ἅγιαι δυνάμεις πᾶσαι αἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀπαύστως τιμῶσι τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὡς ἡσαΐας λέγει, σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ.

Ἄρειος

Ἄρειος εἶπεν, σὺ πάλιν καὶ ὧδε οὐ γέγραπται οὐδαμοῦ τιμᾶσθαι τὸ ἅγιον πνεῦμα. Ἀθανάσιος εἶπεν, πεπλάνησαι, ἡνίκα εἶδεν ἠσαΐας τὴν δόξαν κυρίου, καὶ τὰ στρατόπεδα τῶν ἁγίων δυνάμεων, τί ἔφη λέγειν βοώσας ἐν ταῖς θείαις ὑμνῳδίαις, οὐχ ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος; διατί οὔτε ἀνώτερω τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἐπανιόντα ὑμνοῦσι, οὔτε μὴ κατωτέρω ὑποβαίνοντα μειοῦσι τὸν αἶνον; πάντως τῷ μὴ ἐκτὸς τῆς τριάδος θέμις τοιούτῳ γέρα τιμηθῆναί τινα, μήτε ἐλαττῶσαί τινα τὸν ὕμνον, διὰ τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν θεότητα τῆς τριάδος, ἐν μονάδι οὖσαν αὐτάρκη. ἔτι δὲ καὶ μωσῆς, τίνος ἕνεκεν τὸν λαὸν ἐδίδαξε τρὶς κάμψαντα ἐπὶ γῆς τὸν αὐχένα καὶ τὰ γόνατα προσκυνῆσαι; οὐ διὰ τὴν τῆς τριάδος προσκύνησιν τῆς ἐν μιᾷ θεότητι; ἀλλὰ καὶ ὁ θεοφόρος ἠλίας, τρίτῳ φυσήματι ἐγείρει τὸν υἱὸν τῆς χήρας, οὐδὲν ἕτερον δεικνὺς, ἢ μὴ δύνασθαί τινα τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀξιωθῆναι, εἰμὴ ἄρα πρῶτον ἀναλήψεται τὴν ἰσότιμον καὶ ὁμοούσιον ζωοποιὸν τριάδα, διὰ τῆς σεβασμιωτάτης πίστεως ἐν ψυχῇ, ἥτις πυρὸς δίκην ἀναλίσκει τὰ νεκρὰ πάντα πλάσματα, τὰ νεκροῦντα τὴν ψυχὴν, καὶ ζωοποιεῖ τὴν κεκτημένην αὐτὴν ἀΐδιον ζωήν. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν χριστοφόρον παῦλον, μὴ ἄλλως δεδυνῆσθαι ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἀνεληλυθέναι, εἰ μὴ ἐκέκτητο ἐν στέρνοις αὐτοῦ τὴν τῆς τριάδος ἀνέκλειπτον καὶ ὁμοούσιον πίστιν. ὁ θεὸς βουλόμενος δεικνύναι διὰ τοῦ τοιούτου πράγματος, μηδένα εἰσελάσαι δύνασθαι εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, τὸν ἐκ τῆς πίστεως τῆς ἐνοικησάσης ἐν παύλῳ μὴ γεγονότα. τί δὲ καὶ τὸ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν παρεκτικὸν, καὶ ζωοποιὸν καὶ ἁγιαστικὸν λουτρὸν οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἐν τῇ τρισμακαρίᾳ ὀνομασίᾳ δέδοται τοῖς πιστοῖς; πρὸς δὲ τούτοις πᾶσιν, ἰωάννης φάσκει, καὶ οἱ τρεῖς τὸ ἕν εἰσιν. Ἄρειος εἶπεν, ἀληθῶς μακάριοι πάντες οἱ ἔχοντες ταύτην τὴν πίστιν, καὶ ἕως θανάτου ὁμολογοῦντες αὐτὴν, καὶ ἀξίως αὐτῆς πολιτευόμενοι· νῦν γὰρ ἐγὼ ἀνέζησα ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, νεκρὰ γὰρ ἡ πλάνη, καὶ νεκροῦσα τὸν κεκτημένον αὐτὴν, καὶ ῥυθμίζουσα τὴν ψυχὴν τοῦ συνοδοιποροῦντος αὐτῇ ἐν ἀσελγείαις φύρεσθαι, πρὸς τὸ παρ' ὀφθαλμοῖς ζωῆς αἰωνίου σύμβολα μὴ γνωρισθέντα πρὸς τοῦ ἀνθρώπου, καταλεῖψαί με τὸν θάνατον, καὶ τὴν αὐτοῦ θυγατέρα πλάνην, προσοικειῶσαι δὲ ἑαυτὸν τῇ ζωοποιῷ πίστει. εἷς γὰρ ὢν ὁ ἄνθρωπος, μίαν ἔχειν ὀφείλει πίστιν τῆς αἰωνίου καὶ ὁμοουσίου τριάδος. ἐξ ἧς γὰρ ἐρύσατό με ὁ θεὸς ἀπιστίας, οὐ μία πίστις, ἀλλὰ τρεῖς ὁμολογοῦνται. ἑνὸς μὲν πατρὸς αἰωνίου, ἑτέρου δὲ κτιστοῦ υἱοῦ, καὶ πνεύματος πεποιημένου. ἐκ δὲ τούτων κατάδηλόν ἐστι μὴ εἶναι πίστιν ἐκεῖ ἐκ πολλῶν μὴ ἢ μίαν. ἐγὼ οὖν εὐχαριστῶ τῇ ἁγίᾳ τριάδι, προσκυνῶ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα.

AR. Cum Patre & Filio, venerandum esse Spiritum sanctum, nusquam in scripturis dicitur. ATHANA. Erras. Quum vidisset Esaias maiestatem domini, & exercitus sanctarum potestatum, quid ait eas clamare in sacris hymnis? nónne Sanctus, Sanctus, Sanctus? Cur neque supra hunc numerum in hoc hymno modulando trãscendunt? neque inferius descendendo Oden illam comminuunt? Certè ea de causa, quod præter Trinitatem nefas sit, quenquam istiusmodi honoribus affici, nefasque item sit, ob beatam Trinitatis deitatem in vnitate consistentem, quicquam de huiusmodi hymno decerpi. Quin & Moses, qua de causa docuit populum vt ter flectendo ceruices & genua, adorarent? nónne ob Trinitatis in vna deitate adorationem? Sed oraculorum diuinorum interpres & vates Helias terna inspiratione excitat filium viduæ, nihil aliud ea re ostendens, quam non posse quempiam dignum fieri æterna vita, nisi primum æqualem & consubstantialem & viuificam Trinitatem, per religiosam fidem in anima reperit, quæ instar ignis consumit omnia mortalia peccata mortificantia animam, & viuificat animam quæ iam inde possidet vitam æternam. Quin & ipsum Christiferum Paulum non potuisse aliter ad tertium cælum ascendere, certum est, nisi in pectore suo possedisset indeficientem & consubstantialem Trinitatis fidem. Atque eodem exemplo Deus ostendit, neminem posse appellere in regnum cælorum qui non fuerit eius fidei, quæ in Paulo habitauit. Quid? nónne & remissionis peccatorum viuificum & sanctificum lauacrum, sine quo nemo visurus est regnum cælorum, in trina nominatione fidelibus tribuitur? Insuper præter ista omnia Ioannes dicit, *Et hi tres vnum sunt*. AR. Vere beati omnes, qui istam fidem retinent, & vsque ad mortem eam confitentur, & pro dignitate istius fidei agunt. Nam & ego resurrexi excitatus à mortuis: mortua enim Res, error, & mortificat suum possessorem, & dirigit animam quæ se ei comitem præbet, vt petulantiis fermentetur, efficitque ne signa æternæ vitæ, quæ ante oculos sunt agnoscat, quibus futurum esset, vt relinqueret mortem & eius filium errorem, & se vindicaret viuificæ fidei: quum enim quisque in se sit vnus homo, vnam æternæ & consubstantialis Trinitatis fidem habere debet. Ex hac infidelitate liberauit me dominus, quæ non vnam fidem, sed triplicem docet, vnam de Patre æterno, alteram de filio creato, tertiam de Spiritu facticio. Quum certum sit non posse vnam esse ex tam multis diuersæ naturæ personis fidem. Ego igitur gratias ago sanctæ Trinitati adoróque Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum.

Iam

Iam ergo deinde dilecte simul deprecemur. Ego enim omnia indumenta erroris exuens, ea abiicio per misericordiam Dei. ATHANA. Adhuc amictum erroris gestas, sed in melius mutata sententia cum abiicies, & poterimus in vnum preces coniungere. AR. Nisi mihi liquidissime exprimas, non possum sentire, me quicquam retinere illius furiosæ hæreseos. ATHANA. Dignitatem clericalis ordinis tributam tibi ab hæresi, non existimas partem erroris esse, quòd foris quidem præ se fert speciem pietatis, intus autem plenum est maledictione, adeo vt homo eo sacrilegio promptum spiritus gigantæi instrumentum fiat, ad Dei oppugnationem? AR. Confiteor tibi in præsentia, non acquiescit mihi animus, nisi eiecero tyrannidem istius ambitionis ex mente. ATHANA. Si coire nequeunt partes erroris cum virtute, multò minus conuenerint partes virtutis & veritatis cum partibus erroris. Contrarium enim mendacium veritati & mendacio veritas: vnumquodque enim eorum ex fructibus suis cognoscitur, quemadmodum dixit veritas.

Completa est diuino numine adiuuante Sancti Athanasij contra Arium disputatio.

λοιπὸν ἀγαπητὲ, ἅμα δεξώμεθα. ἐγὼ γὰρ πάντα τὰ ἐνδύματα τῆς πλάνης ἀποδυσάμενος, ἀπέῤῥιψα διὰ τοῦ ἐλεήμονος θεοῦ. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἀκμὴν ἔτι ἔνδυμα φορεῖς τῆς πλάνης· συνδιαγνωμονήσας ῥίψεις καὶ αὐτὸ πρὸς τοῖς λοιποῖς τῆς ἀποστασίας πράγμασι, καὶ δυνησόμεθα ἐπιτοαυτὸ δέξασθαι. Ἄρειος εἶπεν, ἐὰν μὴ μοι φράσῃς ἀκραιφνεστάτως, οὐ συνεπίσταμαι ἐμαυτῷ ἔχειν τι τῆς
A μανιώδους αἱρέσεως ἐκείνης. Ἀθανάσιος εἶπεν, τὴν τοῦ καλουμένου κλήρου ἀξίαν τὴν πρὸς τῆς αἱρέσεως δεδομένην σοι, οὐ δοκεῖ σοι μόριον εἶναι τῆς ἀπάτης, ἔξωθεν μὲν δεικνῦντα σχῆμα εὐσεβείας, ἔσωθεν δὲ μεστὸν τυγχάνοντα δυσφημίας, ὡς εἶναι τὸν ἄνθρωπον ὄργανον πνεύματος γιγαντιαίου πρὸς θεομαχίαν τῇ ἱεροσυλίᾳ ἕτοιμον; Ἄρειος εἶπεν, ὁμολογῶ σοι ἐπὶ τοῦ παρόντος, οὐ συνεπιδίδωσί μου ἡ ψυχὴ εἰ μὴ ἄρα καὶ εἰσκέψει ἐξώσω
B καὶ ταύτην τυραννίδα τῆς κενοδοξίας ἐκ τῆς ψυχῆς μου. Ἀθανάσιος εἶπεν, Εἰ οὖν οὐ σύγκατατίθεται τὰ μέρη τῆς πλάνης εἰς τὴν ἀρετὴν, πολὺ μᾶλλον οὐ συντρέχει τὰ μέρη τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀληθείας, τοῖς μέρεσι τῆς πλάνης. ἀντίκειται γὰρ τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος, καὶ τῷ ψεύδει ἀντίκειται ἡ ἀλήθεια, ἕκαστον γὰρ τούτων ἐκ τοῦ καρποῦ γινώσκεται καθὼς ἔφη ἡ ἀλήθεια. Ἐπληρώθη σὺν θεῷ ἡ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου κατ᾽ Ἀρείου ἀριστεία.
C

ΑΘΑΝΑ

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Ἀλεξανδρίας

Πρὸς τοὺς ἐπισκόπους αἰγύπτου καὶ λιβύης, ἐπιστολὴ ἐγκύκλιος κατὰ ἀρειανῶν.

A Πάντα μὲν ὅσα κύριος ἡμῶν καὶ σωτὴρ ἰησοῦς χριστὸς, ὡς ἔγραψεν ὁ λουκᾶς, πεποίηκέ τε καὶ ἐδίδαξεν, εἰς τὴν ἡμετέραν φανεῖς σωτηρίαν διεπράξατο, ἦλθε γὰρ ὡς ὁ ἰωάννης φησὶν, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος διὰ αὐτοῦ. ἔστι δὲ μετὰ πάντων καὶ τοῦτο θαυμάσαι τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, ὅτι καὶ περὶ τῶν πρὸς ἡμᾶς μαχο- B μένων οὐ παρεσιώπησεν, ἀλλὰ καὶ μάλα προείρηκεν· ἵνα ἐπειδὰν ἐκεῖνα προχωρήσῃ, εὐθέως εὑρεθῶμεν ἠσφαλισμένην ἔχοντες τὴν διάνοιαν ἐκ τῆς ἐκείνου διδασκαλίας, λέγοντος, „ἐγερθήσονται ψευδοπροφῆται καὶ ψευδόχριστοι, καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ „τέρατα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς, ἰδοὺ προείρηκα ὑμῖν. τὰ μὲν γὰρ ἐν ἡμῖν ἀποτεθέντα μαθήματα καὶ χαρίσματα παρ' αὐτοῦ, πολλὰ καὶ ὑπὲρ ἄνθρω- C πόν ἐστιν. οὐρανίου γὰρ πολιτείας τύπος, καὶ δύναμις κατὰ δαιμόνων, υἱοποίησις δὲ, καὶ τὸ ὑπὲρ πᾶν χάρισμα καὶ ἐξαίρετον, ἡ περὶ τοῦ πατρὸς γνῶσις καὶ αὐτοῦ τοῦ λόγου, καὶ δωρεὰ πνεύματος ἁγίου ἡ δὲ τῶν ἀνθρώπων διάνοια, ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἔγκειται, καὶ μὴν ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος, φθονῶν ἐπὶ τοῖς τοσούτοις ἡμῖν ἀγαθοῖς γινομένοις, περιέρχεται ζητῶν ἁρπάσαι τὰ εἰς ἡμᾶς τοῦ λόγου σπέρματα, διὰ τοῦτο γοῦν D ὥσπερ ἴδια κειμήλια τὰ μαθήματα σφραγίζων ἐν ἡμῖν διὰ τῆς προῤῥήσεως, ἔλεγεν ὁ „κύριος, βλέπετε μήτις ἡμᾶς πλανήσῃ, πολ„λοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέ„γοντες, ἐγώ εἰμι. καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι, μὴ οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν. μέγα τι χάρισμα δέδωκεν ἡμῖν ὁ λόγος, ὥστε μὴ ἐκ τῶν φαινομένων ἀπατᾶσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, κἂν ταῦτα κεκαλυμμένα τυγχάνῃ, διακρίνειν τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

Ad Episcopos Aegypti & Libyæ, contra Arianos disputatio prima.

A Omnia quidem quæ Dominus noster & Saluator Iesus Christus, vt Lucas ait, docuit & fecit, ad nostram omnino salutem pertinent. *Venit enim* vt inquit Ioannes, *non vt iudicaret mundum, sed vt mundus per eum seruaretur*. Sed tamen inter reliqua omnia, ea quoque in Patre eius bonitas admirationi est, quod de hostibus nostris, quibus nobiscum prælia futura erant, silentium non tenuit, sed de ea re iam an- B tea in longum prædixit, vt cùm illa inciderent, statim agnosceremus, animóque firmaremur ex illius præmonitionibus, ita inquientis, *Oborientur falsi Prophetæ & falsi Christi, edéntque signa & prodigia. adeo vt seducant (si fieri posset) etiam ipsos electos: ecce prædixi vobis.* Disciplinæ quidem & gratiæ eius in nos collocatæ, magnæ haud dubiè sunt, & supra hominem, vt est cælestis politiæ specimen, potestas contra dæmones, adoptio iúsque filiorum, & quod transcendit sua excellen- C tia omnia charismata, Patris illa ipsiusque Verbi cognitio, & donatio sancti Spiritus. Sed tamen hominis animus studiosè ad malum procliuis est, aduersarius item noster diabolus, tanta nobis bona inuidens, obambulat quærens vt rapiat sementem verbi è nobis. Ea de causa dominus disciplinas suas veluti thesauros quosdam in nobis recondens, denunciatione istorum verborum vti voluit, *Videte ne quis vos seducat: multi venient in nomine meo, iactitantes sese esse, qui ego sum,* & tem- D pus in proximo est, multósque in errorem adducent: ne sequamini eos. Magnum beneficium quoddam contulit nobis iste sermo, cuius opera fit, vt non à specie rerum, quæ apparet, decipiamur: sed potiùs quæ vera sunt, quantumque illa se oculis ingerat, discrimi-nare

nare tamen & internoscere queamus, idque Spiritus sancti gratia. Nam quia omnino abominabilis est scelerum inuentor diabolus, immensus calumniator, & vel semel visus reiicitur ab omnibus, vt serpens, vt draco, vt leo quærens quem rapiat, & deuoret, ideo hoc ipsum quidem quod est, dissimulat, & occultat, nomen verò quod ab omnibus desideratur & expectatum est, callidè vt personam induit, vt specie deceptos iam deinde suis vinculis perstringat, non aliter quàm plagiarius, qui quum auertere cupit alienos liberos longè à parentibus suis peregrè agentes, assimulat speciem vultumque parentum: quos vbi desiderio sui captos deceptósque longius abduxerit, iugulat & occidit. Eadem quoque ratione sinuosus ille & mille doli fraudísque magister diabolus, nihil sibi fidens, vtpote qui sciat humani generis ad veritatem amores, veritatis speciem vultumque prætendit, suum tamen interim virus comitibus suis & asseclis inspergit. Ita quoque & Euam decepit, non sua loquens, sed Dei verba assimulans, & verborum sententiam refingens. Itidem quoque vxorem Iob persuasam instigauit, vt præ se ferret coniugalem charitatem, sed doceret tamen blasphemias in Deum. Ita dolosus ille vanis & falsis imaginibus rerum hominibus illudit, obrepens & prouocans vnumquemque nostrum ad vitij sui præcipitia. Iam olim, ex quo deceperat primum hominem Adam, persuasus omnes sese homines in sua ditione habiturum, ferociter insultabat dicens, Ego vniuersum orbem terrarum mea manu veluti nidum comprehendam, & vt oua relicta tollam, nec est qui aufugiat, aut obloquatur mihi. Cæterum qui antea orbem terrarum se comprehensurum iactauerat, post aduentum domini iam experimento doctus, quid dominus in rebus humanis ageret, & quàm non posset eam quam dominus gestabat carnem fallere, domitus fractúsque iam inde, etiam à pueris veluti passerculus pro ludibrio habetur. Puer enim infantulus inferens manum suam in linguam aspidum, deridet eum, qui Euam deceperat. Et omnes qui legitimè in Christum fiduciam habent, pedibus conculcant eum, qui hæc verba locutus est, *Ponam solium meum supra nubes, ascendam, & similis ero Altissimo.* Et eas quidem contumelias ille patitur: est tamen, vbi rursus resumpta audacia, mutata specie, versipellem se facit, sed tamen agnoscitur etiam tum denuo ab illis miser, qui signum in suis frontibus gestant, & maiori ignominia contemptúque reiicitur. Nam quemadmodum vt serpens reptilis se transformauerit in Angelum lucis, simulatio tamen eius sine profectu in vanum abit. Instituti enim sumus, quòd *si vel Angelus è cælo aliter Euangelizauerit nobis quam acceptmus,*

ἐπειδὴ γὰρ ὅλος ἐστὶ μισητὸς ὁ τῆς κακίας εὑ-
ρετὴς καὶ μέγας δαίμων ὁ διάβολος, μόνον
τε φαινόμενος ἄλλεται πρὸς πάντας ὡς ὄφις,
ὡς δράκων, ὡς λέων, ζητῶν τίνα ἁρπάσῃ καὶ κα-
ταπίῃ, διὰ τοῦτο ὃ μέν ἐστιν αὐτὸς ὑποκρύπτει καὶ
σκέπει, τὸ δὲ παρὰ πάντων ποθούμενον ὄνομα,
ὑποκρίνεται ὁ πανοῦργος, ἵνα ἀπατήσας τῇ
φαντασίᾳ, λοιπὸν τοὺς πλανηθέντας τοῖς ἰδίοις
περιπείρῃ δεσμοῖς· καὶ ὥσπερ εἴ τις ἀνδραπο-
A δίσασθαι θέλων ἀλλοτρίους παῖδας, ἀποδημούν-
των τῶν γονέων ὑποκρίνεται τὰς ἐκείνων ὄψεις,
καὶ ποθοῦντας τοὺς υἱοὺς ἀπατήσει, καὶ λοιπὸν
ἀπαγαγὼν αὐτοὺς μακρὰν ἀπολέσῃ, τὸν αὐτὸν
τρόπον καὶ ὁ κακοδαίμων καὶ σκολιὸς διάβο-
λος, οὐκ ἔχων μὲν αὐτὸς παρρησίαν, εἰδὼς
δὲ τὸν εἰς τὴν ἀλήθειαν ἔρωτα τῶν ἀνθρώπων,
ὑποκρίνεται μὲν ταύτῃ τῇ φαντασίᾳ, τὸν δὲ ἴ-
διον ἰὸν ἐπιβάλλει τοῖς ἐπακολουθήσασιν αὐτῷ.
οὕτως καὶ τὴν Εὔαν ἠπάτησεν, οὐ τὰ ἴδια λαλῶν,
B ἀλλ' ὑποκρινόμενος μὲν τὰ τοῦ θεοῦ ῥήματα,
τὴν δὲ διάνοιαν αὐτῶν παραποιῶν· οὕτω καὶ
τὴν γυναῖκα τοῦ Ἰὼβ ὑπέβαλλε πείσας αὐ-
τὴν ὑποκρίνεσθαι φιλανδρίαν, διδάξας δὲ
βλασφημεῖν εἰς τὸν θεόν. οὕτως τοὺς ἀνθρώπους
ὁ δόλιος παίζει ταῖς φαντασίαις, ὑποκλέπ-
των καὶ σύρων ἕκαστον εἰς τὸν ἴδιον τῆς κακίας
βόθρον. πάλαι μὲν οὖν ἀπατήσας τὸν πρῶτον
ἄνθρωπον τὸν Ἀδάμ, καὶ νομίσας δι' ἐκείνου ὑπο-
χειρίους ἐσχηκέναι τοὺς ἅπαντας, ἐνήλλατο
θρασυνόμενος καὶ λέγων, τὴν οἰκουμένην
C ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ ὡς νοσσιάν, καὶ
ὡς καταλελειμμένα ᾠὰ ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστιν
ὃς διαφεύξεταί με ἢ ἀντείπῃ μοι. ὅτε δὲ
ὁ κύριος ἐπεδήμησε, καὶ πεῖραν ἔσχεν ἐχ-
θρὸς τῆς ἀνθρωπίνης οἰκονομίας αὐτοῦ, μὴ
δυνηθεὶς ἀπατῆσαι τὴν ὑπ' αὐτοῦ φορουμέ-
νην σάρκα, τότε δὴ ὁ τὴν οἰκουμένην ὅλην
ἐπαγγελλόμενος καταλαμβάνειν, λοιπὸν ἐξ
ἐκείνου καὶ δι' ἐκεῖνον παίζεται καὶ ὑπὸ παι-
D δίων, ὡς στρουθίον, ὁ ὑπερήφανος. παιδίον
γὰρ νήπιον νῦν ἐπὶ γλώττης ἀσπίδων βάλ-
λον τὴν χεῖρα, γελᾷ τὸν ἀπατήσαντα τὴν
Εὔαν, καὶ πάντες δὲ οἱ ὀρθῶς πιστεύοντες
εἰς τὸν κύριον, πατοῦσι τὸν εἰπόντα, θήσο-
μαι τὸν θρόνον μου ἐπάνω τῶν νεφελῶν, ἀ-
ναβήσομαι, ὅμοιος ἔσομαι τῷ ὑψίστῳ. οὕτω μὲν
οὖν πάσχει μετ' αἰσχύνης ἐκεῖνος, ὅμως
E δὲ εἰ καὶ τολμᾷ πάλιν ὁ ἀναίσχυντος
σχηματίζεσθαι, ἀλλὰ γινώσκεται καὶ νῦν
μᾶλλον ὁ τάλας ὑπὸ τῶν τὸ σημεῖον ἐν τῷ
μετώπῳ περιφερόντων, καὶ ἀποστρέφεται
τεταπεινωμένος καὶ κατῃσχυμένος. κἂν τι
γὰρ ὡς ὄφις νῦν ἕρπων μετασχηματίζηται
εἰς ἄγγελον φωτός, ἀλλ' οὐκ εἰς ὄνησιν ἕ-
ξει τὴν ὑπόκρισιν· πεπαιδεύμεθα γὰρ
κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ,,
ἡμᾶς

„ ἡμᾶς παρ' ὃ παρελάβομεν, ἀνάθεμα τοῦτον εἶναι. ἐὰν δὲ καὶ πάλιν τὸ ἴδιον κρύψῃ ψεῦδος, καὶ λαλεῖν ὑποκρίνηται διὰ χειλέων τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' οὐκ ἀγνοοῦντες αὐτοῦ τὰ νοήματα, δυνάμεθα λέγειν τὰ ὑπὸ τοῦ πνεύματος εἰς αὐτὸν εἰρημένα, τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ θεὸς διατί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου; καὶ, οὐχ ὡραῖος αἶνος ἐν τῷ στόματι τοῦ ἁμαρτωλοῦ. οὐδὲ γὰρ τὴν ἀλήθειαν λέγων ἀξιόπιστός ἐστιν ὁ πανοῦργος, καὶ τοῦτο ἔδειξε μὲν ἡ γραφὴ διηγουμένη τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ πρὸς τὴν Εὔαν αὐτοῦ κακοτεχνίαν. ἤλεγξε δὲ αὐτὸν ὁ κύριος πρῶτον μὲν ἐν τῷ ὄρει, διαιρῶν τὴν πτύξιν τοῦ θώρακος αὐτοῦ, καὶ δεικνὺς αὐτὸν ὅστις ἐστὶν ὁ διάβολος, καὶ ἐλέγχων ὅτι μὴ τῶν ἁγίων εἷς ἐστιν ἀλλὰ σατανᾶς ἐστιν ὁ πειράζων ἐν τῷ λέγειν, ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ. γέγραπται γὰρ κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. καὶ ὅτε δὲ κράζοντας ἀπὸ τῶν μνημείων ἐφίμωσε τοὺς δαίμονας. ἦν μὲν γὰρ ἀληθὲς τὸ παρ' αὐτῶν λεγόμενον, καὶ οὐκ ἐψεύδοντο τότε λέγοντες, ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἤθελε δι' ἀκαθάρτου στόματος τὴν ἀλήθειαν προφέρεσθαι, καὶ μάλιστα δι' ἐκείνων, ἵνα μὴ προφάσει ταύτης ἐπιμίξαντες τὸ ἴδιον θέλημα τῆς κακίας, ἐπισπείρωσι τοῦτο καθεύδουσι τοῖς ἀνθρώποις. διὰ τοῦτο οὔτε αὐτὸς ἠνέχετο τοιαῦτα λαλούντων αὐτῶν, οὐδὲ ἡμᾶς ἀνέχεσθαι τῶν τοιούτων βουλόμενος, παρήγγειλε δι' ἑαυτοῦ μὲν, „ προσέχετε λέγων ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες· διὰ δὲ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε. τοιοῦτος γὰρ ὁ τρόπος τῆς ἀντικειμένης ἐνεργείας ἐστίν, τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ τῶν αἱρέσεων τυγχάνει, πατέρα γὰρ ἑκάστη τῆς ἰδίας ἐπινοίας ἔχουσα τὸν ἐξ ἀρχῆς τραπέντα καὶ γενόμενον ἀνθρωποκτόνον, καὶ ψεύστην τὸν διάβολον, καὶ αἰσχυνομένη τὸ τούτου μισητὸν ὄνομα προφέρειν, ὑποκρίνεται τὸ καλὸν, καὶ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα τοῦ σωτῆρος, καὶ τὰς τῶν γραφῶν λέξεις περιβάλλεται, καὶ λέγει μὲν τὰ ῥήματα, κλέπτει δὲ τὴν διάνοιαν τὴν ἀληθῆ· καὶ λοιπὸν ἣν ἔπλασεν ἰδίαν ἐπίνοιαν, ὡς ἐν δόλῳ τινὶ σκεπάσασα, ἀνθρωποκτόνος καὶ αὐτὴ γίνεται τῶν πλανωμένων. ἐπεὶ πόθεν μαρκίωνι καὶ μανιχαίῳ τὸ εὐαγγέλιον ἀρνουμένοις καὶ τὸν νόμον. ἐκ γὰρ τῶν παλαιῶν τὰ νέα, καὶ τὰ νέα τοῖς παλαιοῖς μαρτυρεῖ. οἱ τοίνυν ἀρνούμενοι ταῦτα, πῶς ὁμολογήσουσι τὰ ἐξ ἐκείνων; παῦλος γὰρ ὁ ἀπόστολος εὐαγγελίου γέγονεν, οὗ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις, ὁ δὲ κύριος αὐτὸς ἔλεγεν, ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι αὐταί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ· πῶς οὖν ὁμολογήσουσι τὸν κύριον, μὴ προερευνῶντες τὰς γραφάς; ὃν γὰρ ἔγραψε Μωυσῆς καὶ οἱ προφῆται, τοῦτον εὑρηκέναι λέγουσιν οἱ μαθηταί. τί δὲ σαδδουκαίοις ὁ νόμος μὴ δεχομένοις τοὺς προφήτας; ὁ γὰρ τὸν νόμον δεδωκὼς θεὸς, αὐτὸς ἐγείρειν ἐν τῷ νόμῳ καὶ προφήτας ἐπηγγείλατο, ὥστε

accepimus, illud ipsum anathema esse & execrabile. Quòd si rursum, occultatis mendaciis fingat se suis labiis veritatem loqui, nos tamen non ignari, quo sensu id faciat, possumus dicere, quæ à spiritu sancto in ipsum dicta sunt, *Peccatori autem locutus est Deus, cur tu denarras iustificationes meas?* Et, *Non est speciosa laus in ore peccatorum.* Non enim quum veritatem loquitur fide dignus est veterator ille, quum id quoque scriptura declaret, enarrans in paradiso aduersus Euam calliditatem. A Conuicit autem eum dominus, primum in monte, explicans pectoris eius sinuosa volumina, ostendénsque qualis esset diabolus, palàm declarauit eum nequaquam aliquem è numero esse sanctorum, sed satanam tentatorem, ídque his dictis, *Facesse post me satana, scriptum est enim, dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Itidem quoque dæmonibus, quum è monumentis vociferarentur, ora obturabat, tametsi verum esset, quod ab illis diceretur, neque falsi quicquam in his verbis proferrent, B Tues Filius Dei. Noluit tamen per os impurum veritatem enunciari, multò minús verò per illos, ne per hanc occasionem admiscentes zizania suæ malæ voluntatis, eo tempore superseminarent quo homines in somnis essent. Ea de causa nec ipse eos sustinuit talia loquentes, nec eosdem à nobis sustineri voluit, suósque admonuit his verbis, *Obseruate falsos prophetas, qui veniunt ad vos in cultu ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Idémque facit per Apostolos, vbi inquiunt, C *Ne credideritis omni spiritui.* Istiusmodi enim mores sunt aduersariæ potestatis, istiusmodi quoque hæreseon conspirationes sunt. Cum enim vnaquæque hæresis sui commenti parentem habeat eum (qui ab initio peruersus, homicida & mendax fuit) diabolum, ac pudore tam exosi nominis teneatur, pulcherrimum, & quod super omnia est, nomen Saluatoris profitetur, scripturarúmque dictionibus amicitur, & verba quidem profert, veram inde tamen sententiam suffuratur, D ac deinde intellectu, quem ipse confinxit, dolis inũbrato, erroneorum homicida & ipsa efficitur. Alioqui quid Marcioni & Manichæo hæreticis cum Euangelio, qui legem abnegant? Ex veteribus enim noua & Vetera nouis contestata redduntur. Qui igitur ista inficiantur, quomodo illa agnoscent? Paulus certe eius Euangelij Apostolus fuit, quod præannunciauit per prophetas suos in scripturis sanctis. Quin & ipse dominus locutus est, Scrutamini scripturas, quoniã illæ sunt, quę testimoniũ perhibent de E me. Quomodo igitur agnoscent dominũ, qui non ante de eo scripturas consuluerũt & scrutati sunt? Nam quem Moses descripsit & Prophetæ, eum se inuenisse discipuli affirmãt. Aut quorsum Saducæis lex, nõ recipiẽtib. Prophetas? quum qui legem edidit Deus, idem sit qui in lege Prophetas sese excitaturum promisit, adeo,

adeo, vt idē Dominus ſit legis & Prophetarū & qui alterum neget, neget omnino & alterum. Aut quorſum Iudæis vetera, quum non agnoſcant eum, qui inde expectabatur, dominum? Si enim ſcriptis à Moſe fidem habuiſſent, fidem quoque habuiſſent Domini verbis, De me (inquit) ille ſcripſit. Aut quid Samoſatenſi cum ſcripturis abneganti Verbū Dei, eáque inficianti quæ pariter, & ex veteri & ex nouo teſtamento ſignificantur, ac Dei aduentum in carne commonſtrant? Quid item Arianis cum ſcripturis? aut cur eas proferunt, qui creaturam aſſerunt eſſe Dei Verbum? & (vt Ethnici ſolent) cultum exhibēt creaturæ, omiſſo creatore? Et quotquot ſunt hæreſes, nihil habent in ſuis figmentis conſtituendis, quod commune ſit cum ſacra ſcriptura: Neque id eos latet, qui huiuſmodi errores tuentur, quàm longe, imò quàm omnino illa hæreſis diſſentiat à ſacra ſcriptura: ſed tamen ad dolum ſimpliciorum, de quibus Prouerbia mentionem faciunt, *Simplex credit omni ſermoni*, illi verò veluti diabolus ipſorum Pater transformationem vultus ad ſpeciem Angeli conformant, eamque Verborum indolem præ ſe ferunt, vt rectum ſenſum habere videantur, eúmque vbi perſuaſerint, eò miſeros deducunt, vt diuerſa alienàque à ſcripturis ſentiant. In ſingulis hæreſibus ita transfiguratus diabolus, dictiones ſubiicit plenas dolo. De illis enim Dominus dixit, quòd Pſeudochriſtiani & Pſeudoprophetæ excitabuntur, vt multi aberrent. Quapropter diabolus venit dicens in vnaquaque: Ego ſum Chriſtus, & apud me eſt veritas: omnibúſque tum publicè tum priuatim perſuaſit ſycophonta ille, vt mendaciis niterentur. Illud quoque prorſus ad mirabile, omnes, quotquot ſunt hæreſes in fingendo diuerſa pugnantiáque inter ſe adferre, nec alibi niſi in falſitate ſibi inuicem conſentire & copulari. Neque id mirum, quum vnum habeant autorem, qui ipſis vbilibet mendacia aſſeminat. Fidelis tamen Euangelij diſcipulus, cui gratia data eſt, vt diſcernat ſpiritualia, & qui ſuper petram ædificauit fidei ſuæ domicilium, citra vacillationem firmus conſiſtit, & tutus permanet ab eorum impoſturis. Simplex verò (vt dixi) & non firmiter inſtitutus, dum ſolummodo verba conſiderat, nec eorum mentem obſeruat, ſtatim illorum aſtutiis ſeducitur. Ideo bonum eſt, vel potius neceſſarium, optare gratiam diſcernendorum ſpirituum, vt vnuſquiſque cognoſcat ſecundum Ioannis præceptum, quos abiicere, quos, vt amicos & qui eiuſdem ſunt naturæ recipere oporteat. Plurima ſane hac in parte ſcribenda, ſi quis ad plenum de illis diſceptare inſtituat, quum tam multiplex & varia ſit hæreſeon impietas & veſania, & tam inaudita mirabiliſque impoſtorū vafricies. Cæterum quia diuina ſcriptura cæteris omnibus inſtructior eſt, ideo, ſi qui velint plura cognoſcere,

ὥστε τὸν αὐτὸν κύριον τοῦ τε νόμου καὶ τῶν προφητῶν εἶναι, καὶ τὸν ἀρνούμενον θάτερον αὐτῶν, ἀρνεῖσθαι πάντως καὶ τὸ ἕτερον. τί δὲ καὶ ἰουδαίοις λοιπὸν ἡ παλαιὰ, μὴ ἐπεγνωκόσι τὸν ἐξ αὐτῆς προσδοκώμενον κύριον; εἰ γὰρ ἐπίστευον τοῖς μωυσέως γράμμασιν, ἐπίστευσαν ἂν τοῖς τοῦ κυρίου ῥήμασι· περὶ γὰρ ἐμοῦ, φησὶν ἐκεῖνος, ἔγραψε. τί δὲ καὶ τῷ σαμοσατεῖ τὰ τῶν γραφῶν ἀρνουμένῳ τὸν θεοῦ λόγον, καὶ τὴν ἐξ ἀμφοτέρων τῆς τε παλαιᾶς καὶ καινῆς θείας γραφῆς σημαινομένην καὶ δεικνυμένην ἔνσαρκον τοῦ λόγου παρουσίαν; τί δὲ καὶ τοῖς ἀρειανοῖς αἱ γραφαὶ, καὶ τί ταύτας οὗτοι περιφέρουσιν, ἄνθρωποι κτίσμα λέγοντες εἶναι τὸν θεοῦ λόγον, καὶ ὡς ἂν ἕλληνες, λατρεύοντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα θεόν; πρὸς μὲν γὰρ τὴν ἰδίαν τῆς ἐπινοίας ἀσέβειαν ἑκάστη τούτων τῶν αἱρέσεων, οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὰς γραφὰς, καὶ τοῦτο ἴσασι καὶ οἱ τὰ τούτων πρεσβεύοντες, ὅτι πολὺ, μᾶλλον δὲ ὅλον εἰσὶν ἐναντίαι πρὸς τὸ ἑκάστης ἐκείνων φρόνημα. ἀπάτης δὲ χάριν τῶν ἁπλουστέρων, οἷοί εἰσι περὶ ὧν ἐν παροιμίαις γέγραπται, ἄκακος πιστεύει παντὶ λόγῳ, σχηματίζονται μελετᾶν καὶ λέγειν τὰς λέξεις, ὡς ὁ πατὴρ αὐτῶν ὁ διάβολος, ἵνα ἐκ τῶν λέξεων δόξωσιν ὀρθὸν ἔχειν καὶ τὸ φρόνημα, καὶ λοιπὸν πείσωσι παρὰ τὰς γραφὰς φρονεῖν τοὺς ταλαιπώρους ἀνθρώπους. ἀμέλει ἐν ἑκάστῳ τῶν αἱρέσεων οὕτως σχηματιζόμενος ὁ διάβολος, λέξεις ὑπέβαλε μετὰ δολιότητος· περὶ γὰρ τούτων ὁ κύριος εἴρηκεν, ὅτι ἐγερθήσονται ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται, ὥστε πλανῆσαι πολλούς. τοιγαροῦν ὁ διάβολος ἦλθε λέγων δι' ἑκάστης, ἐγώ εἰμι ὁ χριστὸς, καὶ παρ' ἐμοὶ τὸ ἀληθές ἐστι, καὶ πάσας ἰδίᾳ καὶ κοινῇ πεποίηκε ψεύδεσθαι ὁ συκοφάντης. καὶ τόγε παράδοξον, πᾶσαι πρὸς ἑαυτὰς αἱρέσεις μαχόμεναι, περὶ ὧν ἔπλασαν ἑκάστη κακῶν, ἐν μόνῳ τῷ ψεύδεσθαι συνεδέθησαν ἀλλήλαις· ἕνα γὰρ ἔχουσι πατέρα, τὸν πάσαις ἐπισπείραντα τὸ ψεῦδος. ὁ μὲν οὖν πιστὸς καὶ τοῦ εὐαγγελίου μαθητὴς, ἔχων χάριν τοῦ διακρίνειν τὰ πνευματικὰ, ἐπὶ τὴν πέτραν ᾠκοδόμησε αὐτοῦ τὴν τῆς πίστεως οἰκίαν, καὶ ἕστηκεν ἑδραῖος καὶ ἀσφαλὴς ἀπὸ τῆς τούτων ἀπάτης διαμένων. ὁ δὲ ἁπλοῦς, ὡς προεῖπον, καὶ μὴ κατηχηθεὶς ἀσφαλῶς, ὁ τοιοῦτος τὰ λεγόμενα μόνον σκοπῶν, καὶ μὴ τὴν διάνοιαν θεωρῶν, εὐθὺς ὑποσύρεται ταῖς ἐκείνων μεθοδείαις. διὰ τοῦτο καλόν ἐστι καὶ ἀναγκαῖον, εὔχεσθαι λαμβάνειν χάρισμα διακρίσεως πνευμάτων, ἵνα ἕκαστος γινώσκῃ κατὰ τὴν τοῦ ἰωάννου παραγγελίαν τίνας μὲν ἀποβάλλειν ὀφείλει, τίνας δὲ προσλαμβάνεσθαι, ὡς φίλους, καὶ τῆς αὐτῆς ὄντας φύσεως. πολλὰ μὲν οὖν ἄν τις γράψειεν, ἂν βούλοιτο περὶ τούτων ἐπεξεργάσασθαι· πολλὴ γὰρ καὶ ποικίλη τῶν αἱρέσεων ἀσέβεια, καὶ ἡ κακοφροσύνη φανήσεται, καὶ δεινὴ λίαν ἡ τῶν ἀπατώντων πανουργία. ἐπειδὴ δὲ ἡ θεία γραφὴ πάντων ἐστὶν ἱκανωτέρα, τούτου χάριν τοῖς βουλομένοις τὰ πολλὰ περὶ τούτων γινώσκειν,

συμβουλεύσας

συμβουλεύσας ἐντυγχάνειν τοῖς θείοις λογίοις, αὐτοῖς τὸ κατεπεῖγον ἐσπούδασα δηλῶσαι. διὸ μάλιστα καὶ οὕτως ἔγραψα. ἤκουσα ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις διατρίβων, ἀδελφοὶ γὰρ γνήσιοι καὶ τῆς ὀρθῆς δόξης ὄντες ἀπήγγειλαν, ὡς ἄρα τινὲς συνελθόντες τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων, ἔγραψαν δῆθεν περὶ πίστεως, καὶ θέλουσιν ἀποστεῖλαι πρὸς ὑμᾶς, ἵνα ὑπογράψητε, κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ καθὸ ἐνέπνευσεν αὐτοῖς ὁ διάβολος, ἢ ὁ ἀντιλέγων ὑπερόριος γένηται. καὶ γὰρ τοῖς ἐπισκόποις τῶν μερῶν τούτων, ἤδη διενοχλεῖν ἄρχονται. ἐντεῦθεν οὖν ὁ τρόπος τῶν γραφέντων δῆλος γίνεται. οἱ γὰρ οὕτω γράφοντες ὥστε τὸ τέλος τῶν γραμμάτων αὐτῶν ἐξορισμὸν καὶ ἄλλας τιμωρίας ἔχειν, τί ἂν εἶεν οἱ τοιοῦτοι. οἱ χριστιανῶν μὲν ἀλλότριοι, διαβόλου δέ, καὶ τῶν ἐκείνου δαιμόνων φίλοι; μάλιστα ὅτι τοῦ θεοσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίου φιλανθρώπου ὄντος, παρὰ γνώμην αὐτοῦ θρυλλοῦσιν ἃ θέλουσιν αὐτοί. καὶ γὰρ καὶ οὕτω ποιοῦσι μετὰ πολλῆς μὲν πανουργίας δύο δὲ τούτων μάλιστα χάριν, ὥς γε μοι φαίνεται, ἑνὸς μέν, ἵνα καὶ ὑμῶν ὑπογραψάντων, δόξωσι παύειν τὴν μὲν Ἀρείου κακωνυμίαν, λανθάνειν δὲ αὐτοί, ὡς μὴ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες. ἑτέρου δέ, ἵνα ταῦτα γράφοντες, δόξωσι πάλιν ἐπικρύπτειν τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον γενομένην, καὶ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἐν αὐτῇ, κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως πίστιν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο μᾶλλον ἐλέγχει αὐτῶν τὴν κακοήθειαν καὶ τὴν ἑτεροδοξίαν. εἰ γὰρ ἐπίστευον ὀρθῶς, ἤρκουν τῇ ἐν Νικαίᾳ ἐκτεθείσῃ πίστει παρὰ πάσης τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου. καὶ εἰ ἐνόμιζον ἑαυτοὺς συκοφαντεῖσθαι καὶ μάτην λεγομένους Ἀρειανούς, ἐχρῆν μὴ σπεύδειν αὐτοὺς ἐναλλάττειν τὰ κατὰ Ἀρείου γραφέντα, ἵνα μὴ ὡς κατ' αὐτῶν ὁρισθέντα, τὰ κατ' ἐκείνου γραφέντα. νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐ ποιοῦσιν, ὡς δὲ αὐτοὶ ὄντες Ἄρειος, ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀγωνίζονται. σκόπει γὰρ ὡς οὐκ ἀληθείας μέλει τούτοις, ἀλλὰ πάντα διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, καὶ λέγουσι καὶ πράττουσιν. οἱ γὰρ τολμῶντες διαβάλλειν τὰ καλῶς ὁρισθέντα, καὶ γράφειν ἐπιχειροῦντες ἄλλα παρ' ἐκεῖνα, τί ἕτερον ποιοῦσιν ἢ κατηγοροῦσι μὲν τῶν πατέρων, περιίστανται δὲ τῆς αἱρέσεως, καθ' ἧς ἐκεῖνοι γεγόνασί τε καὶ ἀπεφήναντο; καὶ γὰρ καὶ νῦν ἃ γράφουσιν, οὐκ ἀληθείας φροντίζοντες γράφουσι, καθὰ προεῖπον, ἀλλὰ μᾶλλον παίζοντες καὶ τέχνῃ τοῦτο ποιοῦντες πρὸς ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων, ἵν' ἐν τῷ διαπέμπεσθαι τὰς ἐπιστολάς, τὰς μὲν ἀκοὰς τῶν λαῶν ἀποσχολεῖσθαι περὶ ταῦτα ποιῶσι, κερδάνωσι δὲ τὸν χρόνον τοῦ κατηγορεῖσθαι αὐτοί, καὶ λαθόντες ὡς ἀσεβοῦντες, ἔχωσι χώραν τὴν αἵρεσιν ἐπεκτεῖναι, ὡς γάγγραιναν ἔχουσαν πανταχοῦ ὁρμήν. πάντα γοῦν κινοῦσι καὶ ταράττουσι, καὶ οὐδὲ οὕτω τοῖς ἑαυτῶν ἀρκοῦνται, κατ' ἐνιαυτὸν ὡς οἱ τὰς διαθήκας γράφοντες, συνερχόμενοι καὶ αὐτοί, προσποιοῦνται περὶ πίστεως γράφειν, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ γέλωτα μᾶλλον καὶ αἰσχύνην ὀφλήσωσιν, ὅτι μὴ παρ' ἑτέρων, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν τὰ αὐτῶν ἐκβάλλεται. εἰ γὰρ

iis consilium dederim, vt sacra eloquia euoluant. Ego autem quod mihi vrgentioris curæ videbatur, id primo loco indicatum volui: siquidem ea causa me potissimum impulit: vt hæc ista ad istum modum conscriberem. Audiui enim, dum in istis regionibus commoror, idque ex indicio verorum fratrum & orthodoxæ Fidei, aliquot iam coiisse, qui Ariana sapiunt, eósque scripsisse de fide, quæ illis placuere, vel potius quæ illis inspirauit A diabolus, volentes ea mittere ad vos, vt subscriberetis, aut si qui cõtradicere ausint, exiliũ ferant. Atque hinc est quod iam nunc episcopos istarum regionum vexare incipiant: vnde satis abundéque animos suos morésque produnt. Nam qui ista scribunt, vt finis scriptionis ad exiliũ, vel alias pœnas tendat, quales illos, quæso, nisi & alienos à Christianismo, & diaboli eiúsque dæmonum amicos sentias: Siquidem illi præter mentem Constantij Imperatoris humani & pij, pro libidine, quæ volunt, promulgant, & faciunt B ea quæ libet, & in faciendo vtuntur magna vafricie, duabus potissimum de causis, vt mihi quidem videtur, quarum vna est, vt vobis subscribentibus, infamiam Arianici nominis interquiescere faciant, nec ipsi interim sentiantur Arianicè sapere: Altera vero causa est, vt ista scribendo obliterent Nicænum Concilium, fidémque inibi contra Arianos æditam. Sed hoc ipsum imprimis eorum malitiam, & dissidentes ab Ecclesia orthodoxa opiniones redarguit: Si enim rectè C crederent, contenti essent fide Nicæna, ab vniuersi orbis concilio promulgata. Nam si arbitrantur se calumniam passos, & immerito Arianos appellatos, non debebant ipsi operam dare, vt scripta in Arium mutarentur quasi aduersus ipsos decreta sint, quæ contra Arium decreta fuere. Verum illi nequaquam ita faciunt, sed ita hic pro se, quasi ipsi Arij essent, anxij & soliciti sunt: iam mihi vide quam nulla illis veritatis cura, & quam omnia ob Arianam hæresim, & dicant & faciant: qui enim audent calumniari rectè definita, D moliuntúrque alia diuersáque ab illis scribere, quid aliud faciunt, quam quod Patres accusant, ac propugnatores se præstent eius hæreseos, cuius illi aduersarij fuere, & decreta ediderunt? Nam quæ nunc scribunt, non cura veritatis scribunt, quemadmodum iam dixi, sed ludi causa technarumque gratia id faciunt, ad imposturam hominum, vt mittendis epistolis, animos populorum circa ista occupatos teneant, feriásque interim habeant, & intermissionem non dicendæ causæ, latentéque ipsorum impietate, tempus B locúmque nanciscantur prorogandæ suæ hæreseos canceris in modum omnia depascentis. Cuncta igitur mouent & turbant, neque vel ita suis ipsi decretis acquiescunt. Quotannis enim in vnum coëunt, veluti qui tabulas pactáque scribant, simulántque se pro fide scripta conficere, mire interim & fœdi & ridiculi, quum scripta eorum non modo ab aliis, sed etiam ab ipsismet explodantur. Nam

Nam si fidere ausi fuissent prioribus suis scri-
ptis, non secundo scripsissent, neque illis de-
nuo repudiatis ad tertiam (scripturam pro-
siliissent, prorsus studio habentes, vt rursus
ea mutent, si vel pusillum temporis interces-
serit, vel occasionem nacti fuerint pro ipso-
rum cōsuetudine insidiandi. Tunc enim cum
insidiis student, maximopere se simulant de
Fide scribere, vt quemadmodum Pilatus ma-
nus lauit: ita & ipsi pios religiososq; in Chri-
stum scribēdo interficiant, ac dum de fide de- A
finienda negociosos se fingunt, vt iam sæpius
dixi, crimen infamiámq; diuersæ alienæque
à recta fide opinionis elabantur. Cæterum, ne
sic quidē latere, aut effugere poterunt. Quan-
diu enim non aduersariis, sed sibiipsis causas
reddunt, tandiu sese sui accusatores præbent,
idque optimo iure. Siquidem illis, à quibus
accusantur, non respōdent, sed sibiipsis quid-
uis, vt libitum fuerit, persuadent. Quando
igitur reo partes iudicandi sibi arrogante, cri-
minis absolutio contigerit? Ergo dum per-
petuo scribunt, suam et ipsi immutantes, in- B
certam suam fidem, vel potius certam infideli-
tatem dementiámq; ostendunt. Idque merito
illis accidere videtur: quum enim semel veri-
tatem vt transfugæ, deseruerint, Nicænamque
Fidem recte scriptam euertere studeant, satis
illis est, iuxta id quod scriptum est, vel pedes
suos mouere. Quocirca & ipsi, vt olim Hie-
rusalem, laborant, & defatigantur suis per-
mutationibus, dum alia atque alia scribunt,
solum in id intenti, vt tēpora lucrentur, Chri-
stiq; perduelliones remanentes, alios in erro- C
rem abducant. Quis igitur, cui maximè cura
est veritatis, istos vlterius ferat? Quis eos scri-
bentes non iure auersetur? quis non damna-
uerit eorum audaciam? Pauci enim numero
quum sint, volunt tamen sua præ omnibus va-
lere, & quæ ab ipsis in angulis conflata sunt,
ac proinde suspecta, rata esse, summā vim ad-
hibentes, vt dissoluant & irritum faciant, to-
tius orbis sedulum & syncerum Concilium.
Qui ideo ab Eusebianis ad honores euecti
sunt, quoniam hæresi in Christum hostili, pa-
tronos sese & aduocatos præstitere, audént- D
que de fide definire: & quum ipsi sint rei ac iu-
dicio obnoxij, veluti Caiphas iudicandi mu-
nus inuadunt. Et Thaliæ suæ, quam faciunt, fi-
dem haberi volunt, qui ne ipsi quidem sciunt
quid credant. Cui enim ignotum, Secundum
Pentapoliten non semel exauctoratum depo-
situmque gratia commendationéque Arianæ
hæreseos ab ipsis designatum esse? Georgium
item qui nunc Laodiceæ agit, & cum Geor-
gio Leontium illum Spadonem electos esse,
& ante illum Stephanum & Theodorum, qui E
iam Heracleæ est: qui quum antea ab ordine
presbyterorū reuulsi essent, postmodum im-
pietatis commendatione Episcopi appellati
sunt. His accedit Vrsatius & Valens, à prin-
cipio, vt nouirij, cathechismo ab Ario insti-
tuti sunt. His connumerantur Acacius quo-
que & Patrophilus & Narcissus ad omnem
impietatem audacissimi: qui in magno Con-
cilio Sardiniensi ab Ecclesia reiecti fuere, vná-
que

εἰ γὰρ ἐθάρρουν οἷς ἔγραφον προτέροις, οὐκ ἂν
δεύτερα γράφειν ἐζήτουν· οὐδ᾽ αὖ πάλιν ἐγρα-
φον νῦν ἀφέντες ἐκεῖνα ταῦτα ἅπερ ἔγραψαν,
πάντως τοῦτο μελετήσαντες ὅτι πάλιν ἀλλάξου-
σιν ἐὰν ὀλίγος παρέλθῃ χρόνος, καὶ πάλιν
πρόφασιν λάβωσι τῆς συνήθως πᾶσιν ἐπιβουλεύ-
ειν. τότε γὰρ ὅταν ἐπιβουλεύωσι, μάλιστα προσ-
ποιοῦνται περὶ πίστεως γράφειν, ἵν᾽ ὡς ὁ Πιλά-
τος ἐνίψατο τὰς χεῖρας, οὕτω καὶ οὗτοι γρά-
φοντες ἀποκτείνωσι τοὺς εἰς Χριστὸν εὐσεβοῦν-
τας, καὶ ἵνα, ὡς περὶ πίστιν ὁρίζοντες, δόξωσιν,
ὡς πολλάκις εἶπον, φεύγειν τὸ τῆς ἑτεροδοξίας
ἔγκλημα. ἀλλ᾽ οὔτε λαθεῖν οὔτε φυγεῖν δυνή-
σονται. ἕως γὰρ ἑαυτοῖς ἀπολογοῦνται, ἑαυτῶν
κατήγοροι γίνονται, καὶ δικαίως γε. οὐ γὰρ τοῖς
ἐλέγχουσιν αὐτοὺς ἀποκρίνονται, ἀλλ᾽ ἑαυτοὺς, ὡς
βούλονται πείθουσιν. πότε οὖν τοῦ ὑπευθύνου
κρίναντος ἑαυτὸν λύσις γίνεται τοῦ ἐγκλήμα-
τος; διὰ τοῦτο γοῦν ἀεὶ γράφουσι, καὶ ἀεὶ τὰ
ἴδια μεταποιοῦντες, ἄδηλον ἔχουσι τὴν ἀπι-
στίαν καὶ τὴν κακοφροσύνην. πάσχειν δέ μοι οὗ-
τοι δοκοῦσιν εἰκότως. ἐπειδὴ γὰρ τῆς ἀλη-
θείας ἀποστάντες, καὶ θέλοντες ἀνατρέψαι τὴν
ἐν Νικαίᾳ γραφεῖσαν πίστιν καλῶς, ἠγάπησαν
κατὰ τὸ γεγραμμένον κινεῖν πόδας αὐτῶν, διὰ
τοῦτο καὶ οὗτοι, ὡς ἡ ποτὲ Ἱερουσαλὴμ, κεκοπιάκα-
σι καὶ κάμνουσιν ἐν ταῖς μεταβολαῖς, ἄλλοτε
ἄλλα γράφοντες, μόνον ἵνα τοὺς χρόνους κερδά-
νωσι καὶ διαμείνωσι χριστομάχοι τοὺς ἀνθρώπους
πλανῶντες. τίς οὖν, ᾧ μάλιστα μέλει ἀληθείας,
ἔτι τούτων ἀνέχεσθαι θελήσει; τίς γράφοντας
αὐτοὺς οὐκ ἀποστραφήσεται δικαίως; τίς οὐκ ἂν
καταγνώσηται τῆς τόλμης αὐτῶν; ὀλίγοι γὰρ
ὄντες τὸν ἀριθμὸν, θέλουσι τὰ ἑαυτῶν ὑπὲρ
πάντων ἰσχύειν, τά τε ἑαυτῶν συγκροτήματα ἐν γω-
νίαις γινόμενα καὶ ὕποπτα τυγχάνοντα βουλόμενοι
κρατεῖν, βιάζονται λύειν τὴν οἰκουμενικὴν γινομέ-
νην ἄδολον καὶ καθαρὰν σύνοδον. καὶ ἄνθρωποι διὰ
τὸ συνηγορεῖν τῇ χριστομάχῳ αἱρέσει προαχθέν-
τες παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον, τολμῶσιν ὁρίζειν
περὶ πίστεως, καὶ ὀφείλοντες, ὡς ὑπεύθυνοι, κρίνε-
σθαι, κρίνειν, ὡς οἱ περὶ Καϊάφαν, ἐπιχειροῦσι. καὶ
αὐτοὶ Θαλίαν ποιοῦσι πιστεύεσθαι θέλοντες, οἱ μηδὲ
πῶς πιστεύουσιν, εἰδότες. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι διὰ
τὴν τοῦ Ἀρείου μανίαν, Σεκοῦνδος μὲν ὁ Πενταπο-
λίτης, ὁ πάλαι πολλάκις καθαιρεθεὶς, ἐδέχθη παρ᾽
αὐτῶν, προεβλήθη δὲ Γεώργιος ὁ νῦν ἐν Λαοδι-
κείᾳ, καὶ Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος, καὶ πρὸ αὐτοῦ Στέφα-
νος, καὶ Θεόδωρος ἐν Ἡρακλείᾳ. καὶ γὰρ καὶ πρότερον
ἀπὸ τοῦ πρεσβυτέρου καθαιρεθέντες, ὕστερον διὰ
τὴν ἀσέβειαν ἐκλήθησαν ἐπίσκοποι, Οὐρσάκιός
τε καὶ Οὐάλης, οἱ καὶ τὴν ἀρχὴν ὡς νεώ-
τεροι παρ᾽ Ἀρείῳ κατηχήθησαν, Ἀκάκιός τε
καὶ Πατρόφιλος καὶ Νάρκισσος, οἱ πρὸς
πᾶσαν ἀσέβειαν τολμηροί. οὗτοι μὲν οὖν καὶ
ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν γινομένῃ μεγάλῃ συ-
νόδῳ καθῃρέθησαν, Εὐστάθιός τε ὁ νῦν ἐν Σε-
βαστείᾳ

βασεία καὶ Εὐδόξιος καὶ Βασίλειος, συνήγοροι τῆς ἀσεβείας ὄντες, εἰς τοῦτο προήχθησαν. περὶ γὰρ τῶν νῦν Κεκρόπου, καὶ τοῦ λεγομένου Αὐξεντίου, καὶ Ἐπικτήτου ὑποκριτοῦ, περιττόν ἐστι λέγειν, φανεροῦ πᾶσιν ὄντος, πῶς καὶ διὰ ποίας προφάσεις καὶ παρὰ τίνων ἐχθρῶν καὶ οὗτοι προεβλήθησαν ὑποκρίνασθαι τὰς κατὰ τῶν ἐπιβουλευθέντων ὀρθοδόξων ἐπισκόπων συκοφαντίας. ὅτι καὶ οὗτοι, καίτοι ἀπὸ ὀγδοήκοντα μονῶν τυγχάνοντες, καὶ μὴ γινωσκόμενοι παρὰ τῶν λαῶν, ὅμως διὰ τὴν ἀσέβειαν ἐπραγματεύσαντο ἑαυτοῖς τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ Γεώργιον ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας τινὰ μισθωσάμενοι, θέλουσιν ἀποστεῖλαι πρὸς ὑμᾶς. ἀλλ' οὐ περὶ τούτου λόγος οὐδείς. φημὶ γὰρ ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις, ὅτι μηδόλως χριστιανός ἐστιν οὗτος· ἀλλὰ μᾶλλον τὰ τῶν εἰδώλων ἐστὶ ζηλῶν, καὶ τὸν τρόπον δήμιος. διὸ καὶ τοιοῦτον αὐτὸν ὄντα προσελάβοντο, ὥστε ἀδικεῖν, ἁρπάζειν, φονεύειν δύνασθαι. ταῦτα γὰρ πλέον ἤσκησε καὶ οὐδόλως οἶδε τὰ ἴδια τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. ἐκεῖνοι μὲν οὖν τοιαῦτα μηχανῶνται κατὰ τῆς ἀληθείας, ἡ δὲ γνώμη τούτων ἔκδηλος ἔσται πᾶσι, κἂν μυριάκις ὡς ἐγχέλυες ἐξελεῖν ἐπιχειρῶσι καὶ λανθάνειν ὡς χριστομάχοι. διὰ τοῦτο παρακαλῶ μηδεὶς ὑμῶν ἀπατάσθω, μηδεὶς ὑμῶν ἀφαρπαζέσθω· ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἰουδαϊκῆς ἀσεβείας ἐπιβαινούσης κατὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, πάντες ζηλώσατε τῷ κυρίῳ· καὶ κατέχων ἕκαστος τὴν ἐκ πατέρων πίστιν, ἣν καὶ οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες ὑπέμνησαν γράψαντες, μὴ ἀνέχεσθε τῶν κατ' αὐτῆς ἐπιχειρούντων καινοτομεῖν. κἂν γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν γραφῶν λέξεις γράφωσι, μὴ ἀνέχεσθε τῶν γραφόντων, κἂν τὰ ῥήματα τῆς ὀρθοδοξίας φθέγγωνται, μὴ δ' οὕτως τοῖς λαλοῦσι προσέχετε· οὐ γὰρ ὀρθῇ διανοίᾳ λαλοῦσιν, ἀλλ' ὡς ἔνδυμα περιβαλλόμενον, ἔνδοθεν τὰ τοῦ Ἀρείου φρονοῦσιν, ὡς ὁ τῶν αἱρέσεων καθηγεμὼν διάβολος· καὶ γὰρ κἀκεῖνος, ἐλάλει μὲν τὰ τῶν γραφῶν, ἐφιμώθη δὲ παρὰ τοῦ σωτῆρος· εἰ γὰρ ἃ ἔλεγε καὶ ἐφρόνει, οὐκ ἂν ἐξέπεσεν ἐκ τῶν οὐρανῶν· νῦν δὲ τῷ φρονήματι πεσών, ὑποκρίνεται τοῖς ῥήμασιν ὁ πανοῦργος. πολλάκις δὲ καὶ δι' ἑλληνικῆς κομψολογίας καὶ τοῖς αὐτῆς σοφίσμασι, πειράζει πλανᾶν ὁ κακοθελής. εἰ μὲν οὖν παρὰ ὀρθοδόξων ἦν τὰ γραφόμενα, οἷα ἐγεγόνει παρὰ τοῦ μεγάλου καὶ ὁμολογητοῦ ὁσίου Μαξιμίνου τοῦ τῆς Γαλλίας ἢ τοῦ διαδεξαμένου τοῦτον, ἢ παρὰ Φιλογονίου καὶ Εὐσταθίου τῶν τῆς ἀνατολῆς, ἢ Ἰουλίου καὶ Λιβερίου τῶν ἐπισκόπων Ῥώμης, ἢ Κυριακοῦ τῆς Μυσίας, ἢ Πίστου καὶ Ἀρισταίου τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἐπισκόπων, ἢ Σιλβέστρου καὶ Πρωτογένους τοῦ τῆς Δακίας, ἢ Λεοντίου καὶ Εὐψυχίου τῶν τῆς Καππαδοκίας ἐπισκόπων, ἢ Κελιανοῦ τοῦ τῆς Ἀφρικῆς, ἢ Εὐστοργίου τοῦ τῆς Ἰταλίας, ἢ Καπίτωνος τοῦ τῆς Σικελίας, ἢ Μακαρίου τοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ

qui nunc Augustæ est, & Eudoxius & Basilius patrocinio impietatis ad istas fortunas subuecti. Nam iam de Cecropio, Auxentio & Epicteto hypocrita superfluum est dicere, quum omnibus liqueat, quomodo, ob quas causas, & per quos inimicos Ecclesiæ, etiam isti promoti sint, nimirum qui se calumniarum in Episcopos orthodoxos, quibus insidiæ parabantur, actores histrionesque præbuerunt. Hi quum essent non nisi
A in presbyteri ordine constituti, nec vulgo cogniti haberentur, tamen per impietatem episcopatus titulum sibi procurarunt. Eáque de causa Georgium Cappadocem quendam redemerunt, eo animo, vt eum ad vos mitterent: sed nec ille aliquo in numero aut precio habendus est. Dico enim eum istis in locis, non vt Christianum se sed vt idololatram gessisse, eundémque moribus & instituto carnificem esse. Et quia istiusmodi ingenio erat, accitum ab illis, aggregatúmque esse, vtpote hominem iniuriis,
B rapinis, & cædibus faciendis perquam idoneum. Ea enim sæpius exercuit, neque vlla ratione cognita habet, quæ sunt peculiaria Christianæ fidei. Illi quidem his machinis vtuntur contra veritatem, non tamen illorum animus latet, etiamsi millies veluti anguillæ in sinus mæandrósque lubricent, & sese occultare studeant, quasi non sint Christi perduelles. Igitur denuncio vobis, vt quisque caueat, ne ab illis decipiatur, aut furtum sui patiatur, sed potius
C ac si Iudaica impietas Christianam fidem inuaderet, zelum Domino zelate, retenta Patrum fide, quam Patres, qui Niceæ conuenerant, scripto professi sunt. Ne sustinueritis eos, qui contra eam nouis rebus student, etiamsi dictiones ex sacris literis scribant, ne sustinueritis hoc genus scriptorum, etiamsi voces orthodoxę fidei loquantur, ne ita quidem loquentibus attendite. Non enim recto animo loquuntur, sed veluti indumentum ouium hæc verba præferunt, intus verò, que Arij sunt sapiunt,
D quemadmodum hæreseon princeps diabolus. Nam & ille loquebatur è sacris literis, sed tamen æquè illi os obturatum est à Saluatore. Si enim ea quæ dicebat, animo sensisset, nunquam excidisset è cælo: nunc autem veterator ille animo sensúque deciduus, honesti speciem verbis simulat. Subinde quoque, Ethnica dicendi magnificentia, ethnicísque sophismatibus, malignus ille seducere annititur. Si igitur scripta ista ab orthodoxis proficiscerentur, qualia sunt
B magni illius & confessoris Hosij, Maximini Galliæ, aut eius successoris, aut Philogonij, & Eusthatij Orientis Episcoporum, aut Iulij & Liberij Romanorum Pontificum, ant Cyriaci Mysiæ, aut Pisti & Aristæi Græciæ Episcoporum, aut Siluestri & Protogenis Daciæ, aut Leontij & Eupsychij Cappadociæ Episcoporum, vel Ceciliani Aphricæ, vel Eustorgij Italiæ, aut Cepitonis Siciliæ, aut Macarij Hierusalem

ſalem, aut Alexandri Conſtantinopoleos, aut Pædarotæ Heracleæ, vel magni illius Meletij Baſilij, & Longiani, cum cæteris Ponti Armeniæque Pontificibus, vel Lupi & Appiani Ciliciæ, vel Iacobi & reliquorum Meſopotamiæ Præſulum, aut noſtri beati Alexandri, cæterorúmque qui cum eo ſunt eiuſdem ſententiæ, nihil eſſet quod in his ſcriptis ſuſpicarere: ſyncera enim & ſimplicia Apoſtolicorum virorum ingenia ſunt. Nunc autem, quia ab illis ſcripta ſunt, qui pro patrocinio hæreſeos gratiam mercedis receperunt, ſecundum Prouerbia, *Sermones impiorum doloſi, & os impiorum mala reſpondet & impij dolos gubernant*, vigilandum eſt fratres & ſobriè agendum, vt dixit Dominus, ne qua ex magnificentia verborum & veteratoria calliditate impoſtura fiat. Ne quis veniat cum his verbis, Ego quoque Chriſtum annuncio, ac paulò pòſt Antichriſtus eſſe deprehendatur. Antichriſti autem iſti ſunt, qui propter Arij veſaniam, ad vos accedunt. Quid enim deeſt vobis, vt aliunde quis ad vos proficiſcatur? aut cuius indigent per Ægyptum, Aphricam, & Alexandriam Eccleſiæ: vt qui permutatione lignorum faſciúmque cauponati ſunt Epiſcopatus, tranſeant ad Eccleſias, quæ ad eorum ius curámque non pertinent? Quis ignorat, quis non clare conſpicatur eos iſta agere pro ſtatuenda ſtabiliendáque hæreſi? Quapropter etſi ſublimes magnificóſque ſe faciunt, etſi maiores Phariſæis fimbrias ſibi alligant, dilatántque ſe verborum ſonitu, & vim vocis tenorémque probe meditatum habent, nullam ob id fidem meruerint, Non enim dictio, ſed mens quæ religioſé agit, fidelem aliquem reddit: Eáque de cauſa Saducæi & Herodiani, quamuis legem in labris retinerent, pudefacti ſunt à Saluatore audientes, *Erratis non ſcientes ſcripturas & vires Dei* Et apud omnes innotuit, eos, qui videbantur legem ſonare, animo hæreticos & Dei perduelles eſſe. Alios illi quidem huiuſmodi verborum lenociniis ſeduxerunt, Dominum autem iam hominem factum ſeducere nequaquam potuerunt: Verbum quippe caro factum eſt quod cognoſcit ſapientum cogitationes vanas eſſe. Ita quoque clanculum obrepentes Iudæos refutauit, dicens, *Si Deus pater veſter eſſet, diligeretis me ego enim è patre prodij, & venio ad vos:* Eadem ratione nunc quoque facere videntur. Occultant ſiquidem animum, ac deinde in ſcribendo ſcripturarum verbis, pro eſca vtuntur, vt latenter in ſuam maliciam pertrahant ignaros. Diſpicite, quæſo, num ita eſt vt loquor. Si enim nulla ſuppetente cauſa de fide ſcribunt, ſuperuacuum eſt quod tentant, fortaſſe etiam & noxium: eò quòd nulla quæſtione exorta, ipſi cauſam verbalis digladiationis ſuppeditant, ſubuertentes ſimpliciorum fratrum corda aſſeminantes illa quæ alioqui nunquam in illorũ mẽtem ſubiiſſent. Sin autẽ, vt ab Ariana hæreſi

λὴμ, ἢ ἀλεξάνδρου τοῦ τῆς κωνσταντίνου πόλεως, ἢ
πεδέρωτος τοῦ τῆς ἡρακλείας ἢ τῶν μεγάλων βα-
σιλείου καὶ μελετίου, καὶ λογγιανοῦ, καὶ ὧν σὺν
αὐτοῖς τῶν ἀπὸ τῆς ἀρμενίας καὶ πόντου, ἢ λόπ-
που, καὶ ἀμφίωνος τῶν ἀπὸ τῆς κιλικίας, ἢ Ἰα-
κώβου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, τῶν ἀπὸ τῆς μέσης τῶν
ποταμῶν, ἢ τοῦ ἡμετέρου μακαρίου τοῦ ἀλεξάν-
δρου, καὶ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῖς, οὐδὲν ἦν ἐν τοῖς
γραφομένοις ὑποπτεύειν· ἄδολος γὰρ καὶ ἁ-
A πλοῦς ἐστιν ὁ τῶν ἀποστολικῶν ἀνδρῶν τρόπος·
ἐπειδὴ δὲ παρὰ τῶν διὰ τὸ συνηγορεῖν τῇ αἱρέ-
σει χάριν μισθωθέντων ἐστὶ τὰ γραφέντα, κατὰ
δὲ τὴν θείαν παροιμίαν, οἱ λόγοι τῶν ἀσεβῶν εἰ- „
σι δόλιοι, καὶ στόμα ἀσεβῶν ἀποκρίνεται κακά, „
καὶ κυβερνῶσιν ἀσεβεῖς δόλους, γρηγορεῖν δεῖ ὡς
εἶπεν ὁ κύριος ἀδελφοί, καὶ νήφειν, μήτις ἐκ
τῆς κομψολογίας καὶ πανουργίας ἀπάτη γένηται,
καὶ τῷ ὀνόματί τις ἔλθῃ λέγων ὅτι κἀγὼ τὸν χρι-
στὸν καταγγέλλω καὶ μετ' ὀλίγον, ἀντίχριστος
B γνωσθῇ. ἀντίχριστοι δὲ οὗτοι, ὅσοι διὰ τὴν ἀρείου
μανίαν ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς· τί γὰρ λείπει παρ'
ὑμῖν, ἵνα ἔξωθέν τις ὑμῖν ἐπιδημήσῃ; ἢ τίνος
αἱ κατ' αἴγυπτον καὶ λιβύην καὶ ἀλεξάνδρειαν ἐκ-
κλησίαι χρείαν ἔχουσιν, ἵνα ἀντὶ ξύλων καὶ φορ-
τίων πραγματευόμενοι τὴν ἐπισκοπὴν, ἐπιβαί-
νωσι ταῖς μὴ προσηκούσαις αὐτοῖς ἐκκλησίαις; τίς
οὐκ οἶδε, τίς οὐ θεωρεῖ λευκῶς, ὅτι ταῦτα πάν-
τα πράττουσι διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀσεβείας σύστα-
σιν; διὰ τοῦτο κἂν συνεχῶς αὐτοὺς ποιῶσι, κἂν μεί-
C ζονα κράσπεδα τῶν φαρισαίων περιθήσωσιν ἑ-
αυτοῖς, καὶ πλατύνωσιν ἑαυτοὺς τοῖς φθέγμασι,
καὶ τόνον ἀσκήσωσι τῆς φωνῆς, οὐκ ὀφείλουσι
πιστεύεσθαι· οὐ γὰρ ἡ λέξις, ἀλλ' ἡ διάνοια καὶ ἡ μετ'
εὐσεβείας ἀγωγὴ συνίστησι τὸν πιστόν. διὰ τοῦτο
οἱ σαδδουκαῖοι καὶ οἱ ἡρωδιανοί, καίπερ τὸν νόμον, διὰ
χείλεος ἔχοντες, ἐνετράπησαν παρὰ σωτῆρος
ἀκούσαντες, πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς,
μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι καὶ
οἱ δοκοῦντες τὸν νόμον λαλεῖν ἠλέγχθησαν τὴν
D διάνοιαν ὄντες αἱρετικοὶ καὶ θεομάχοι. ἄλλους μὲν
οὖν ἐπλάνησαν τοιαῦτα λέγοντες, τὸν δὲ κύριον
γενόμενον ἄνθρωπον, οὐκ ἠδυνήθησαν ἀπατῆσαι.
ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ὁ γινώσκων τοὺς διαλογισ-
μοὺς τῶν ἀνθρώπων ὅτι εἰσὶ μάταιοι· οὕτω γὰρ καὶ ἰουδαίους
ὑφαρπάζοντας ἤλεγξε λέγων· εἰ ὁ θεὸς πατὴρ „
ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτέ με ἄν, ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλ- „
θεν, καὶ ἥκω πρὸς ὑμᾶς. οὕτω μοι καὶ νῦν δοκοῦσι ποιεῖν·
κρύπτουσι γὰρ ἃ φρονοῦσι, καὶ λοιπὸν εἰς τὸ γρά-
E φειν κιχρῶνται παρὰ τῶν γραφῶν τὰς λέξεις,
ἵν' ἐν αὐταῖς δελεάσαντες ὑποσύρωσιν εἰς τὴν ἰδίαν
κακίαν τοὺς ἀγνοοῦντας. θεάσασθε δὲ εἰ μὴ οὕ-
τως ἔχει· εἰ μὲν γὰρ μηδενὸς ὑποκειμένου περὶ πί-
στεως γράφουσι, περιττὸν τὸ ἐπιχείρημα καὶ ἐπιβλα-
βές, ὅτι μηδὲ μιᾶς ζητήσεως οὔσης αὐτοῖς, πρόφασιν
λογομαχίας παρέχουσιν, ἀνασκευάζοντες τὰς ἀκά-
κους τῶν ἀδελφῶν καρδίας, καὶ παρασπείροντες ἃ
μηδὲ εἰς νοῦν αὐτῶν ποτε ἀνέβη· εἰ δὲ διὰ τὴν ἀρεια-
νὴν

τὴν αἵρεσιν ἀπολογούμενοι γράφειν ἐπιχειροῦσιν, ἔδει τῶν κακῶν φυτῶν τὰ σπέρματα προανελεῖν, καὶ τοὺς τὰ σπέρματα παρέχοντας στηλιτεῦσαι, καὶ οὕτως τὰ ἀντ' ἐκείνων γράφειν ὀρθῶς, ἢ ἐκδικεῖν φανερῶς τὰ Ἀρείου· ἵνα μὴ κεκρυμμένοι ἀλλὰ φανερῶς χριστομάχοι δεικνύωνται, καὶ πάντες αὐτοὺς φεύγωσιν ὡς ἀπὸ προσώπου ὄφεως. νῦν δὲ κἀκεῖνα κρύπτουσι, καὶ περὶ ἄλλων προσποιούμενοι γράφουσι· καὶ ὥσπερ ἰατρὸς κληθεὶς πρὸς πληγέντα καὶ κάμνοντα, καὶ εἰσελθὼν, περὶ μὲν τῶν τραυμάτων μηδὲν λέγοι, περὶ δὲ τῶν ὑγιαινόντων μελῶν διαλέγοιτο, πολλῆς ἂν ἐμβροντησίας κατεγνώσθη, ὅτι ὧν μὲν χάριν εἰσῆλθε, σιωπᾷ· τῶν δὲ ἄλλων, ὧν οὐκ ἐπιχρεία αὐτοῦ, διαλέγεται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι τὰ μὲν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἀφιᾶσιν, ἕτερα δὲ γράφειν ἐπιχειροῦσιν. ἔδει δὲ, εἴπερ περὶ πίστεως ἐφρόντιζον καὶ τὸν Χριστὸν ἠγάπων, πρῶτον τὰ κατ' αὐτοῦ βλάσφημα ῥήματα προανελεῖν, οὕτως ἀντ' ἐκείνων τοὺς ὑγιεινοὺς λέγειν τε καὶ γράφειν λόγους· ἀλλ' οὔτε αὐτοὶ τοῦτο ποιοῦσιν, οὔτε τοὺς θέλοντας ποιεῖν ἐπιτρέπουσιν, ἢ ἀγνοοῦντες, ἢ τέχνῃ πανουργίας χρώμενοι. εἰ μὲν οὖν ἀγνοοῦντες τοῦτο πάσχουσι, προπετείας ἂν ἐγκαλοῖντο, ὅτι περὶ ὧν οὐκ ἴσασι διαβεβαιοῦνται· εἰ δὲ γινώσκοντες ἀπροσποιοῦνται, μείζων ἡ κατ' αὐτῶν εἴη κατάγνωσις, ὅτι περὶ μὲν τῶν ἰδίων βουλευόμενοι, πάρεργον οὐδὲν τίθενται, περὶ δὲ τῆς εἰς Χριστὸν ἡμῶν πίστεως γράφοντες, παίζουσι καὶ πάντα μᾶλλον ἢ ἀληθεύουσι, καὶ κρύπτουσι μὲν περὶ ὧν ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἐγκαλεῖται, λέγουσι δὲ, τὰς ἀπὸ τῶν γραφῶν λέξεις. ἔστι δὲ τοῦτο κλοπὴ τῆς ἀληθείας ἄντικρυς, καὶ πάσης ἀδικίας μεστόν· καὶ τοῦτο οἶδ' ὅτι καὶ ἡ ὑμετέρα θεοσέβεια συνορᾶν ἐκ τούτων δυνήσεται καλῶς· οὐδεὶς γὰρ ἐγκαλούμενος περὶ μοιχείας ἀπολογεῖται περὶ κλοπῆς, οὐδὲ φόνου τις ἔγκλημα διώκων ἀνέχεται τῶν κατηγορουμένων, εἰ ἀπολογοῖντο λέγοντες οὐκ ἐπιωρκήσαμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν παρακαταθήκην ἐφυλάξαμεν· μᾶλλον γὰρ ἐστι τοῦτο παίγνιον ἢ λύσις ἐγκλήματος καὶ ἀληθείας ἀπόδειξις· τί γὰρ φόνος πρὸς παρακαταθήκην ἢ τί μοιχεία πρὸς κλοπήν; εἰ γὰρ καὶ ἀλλήλων ἔχονται αἱ κακίαι ἐκ τῆς αὐτῆς καρδίας ἐξερχόμεναι, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ λῦσαι τὸ πλημμεληθὲν, οὐδὲ μίαν εἰς τοῦτο πρὸς ἑαυτὰς ἔχουσι τὴν κοινωνίαν. ὁ οὖν Ἄχαρ, ὡς ἐν τῷ Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ναυῆ γέγραπται ἐγκαλούμενος περὶ κλοπῆς, οὐ τὴν ἐν τοῖς πολέμοις εὔνοιαν προφέρων ἀπελογεῖτο, ἀλλ' ἐλεγχθεὶς ἐν τῷ κλίμματι, λίθοις ἐβλήθη παρὰ πάντων, καὶ Σαοὺλ δὲ ὀλιγωρίας καὶ παρανομίας ἐγκαλούμενος, οὐδὲν ὤνησεν ἄλλοις προφασιζόμενος, οὐδὲ γὰρ ἡ ἐν ἄλλοις ἀπολογία, λύσιν ἄλλων ἐγκλημάτων ἐργάζεται· ἀλλ'

na hæreſi ſeſe excuſent, ſcripto vtuntur, par eſt, vt malarum plantarum ſemina prius extirpent, eóſque qui ſementem hanc præbent, notis infamia ſuggillent, atque ita in locum illorum meliora ſcribendo ſubſtituant. Quod ſi id nolint, palam profiteantur vendicéntque ſibi Arianam ſectam non occultim, vt eos perduelles Chriſti eſſe innoteſcat, omnéſque ab ipſis, tanquam à conſpectu ſerpentis, fugiant. Nunc illa & in
A occultis habent, & alia præ ſe ferentes, ſcribunt, non aliter quàm ſi medicus ad ſaucium ægrotúmque accerſitus, omiſſis quæ rei præſentis ſunt de membris ſanis diſputationem inſtituat, quem ea de cauſa merito ſtuporis & inſaniæ damnes, quòd de iis, quorum gratia venit, nihil dicat: de aliis contrá quorum vſus ab eo non requiritur, verba faciat: ita quoque iſti quę ſunt hęreſeos prorſus omittentes, alia ſcriptis perſequuntur. Atqui oportuit, ſi fides illis curæ eſſet, Chriſtúmque diligerent, prius blaſphemas ad-
B uerſus Chriſtum ſententias exterminare, ac ita in locum eorum ſana ſalubriáque & dicere & ſcribere. Sed neque ipſi hoc præſtant, neque eos qui id præſtare velint, permittunt, impediúntque vel inſcitia, vel dolo. Quòd ſi inſcitia id faciunt, crimini temeritatis obnoxij fuerint, quòd quæ ignota habent, aſſeuerationibus proſequuntur: contrà, ſi ſcientiam ſibi in iſtis rebus arrogant, maior illis mulcta infligi debet, quoniam, vbi de ipſorum rebus agitur, nihil ocioſum
C aut præter rem inculcant: contrà, vbi de noſtra fide tractandum fuerat, ſcriptionibus ludunt, & quiduis potius, quàm verum tuentur, diſſimulatis illis & in occulto habitis, ob quæ ipſorum hæreſis male audit, cum interim verba ſacrarum ſcripturarum in ore habeant. Eſt id quidem euidens ſuppilatio veritatis, eadémque diſtenta ac ſuffarcinata omni ſcelere. Nec dubito, quin veſtra pietas facile vel iſthinc totum negocium perſpexerit. Si quidem nullus, vbi de adulterio poſtulatus eſt, de fur-
D to ſe excuſat: neque ſi quis cædem imputet, reum patitur reſpondere, ſe non ſolum non peieraſſe, ſed etiam in depoſito fidelem extitiſſe: Id enim ludibrium potius quàm purgatio criminis, aut certum rei documentum fuerit. Quid enim cædes ad depoſitum? aut quid adulterium ad furtum? Nam tametſi ſcelera à ſe inuicem dependeant, ex corde prodeuntia, attamen ad diluendum facinus, nullam inter ſe communionem habent. Achar igitur, vt in Ieſu Naue ſcriptum eſt, furri accerſitus, non ſuam in bellis fortitudinem pro ex-
E cuſatione obtendit, ſed conuictus de crimine, ab omnibus lapidatus eſt. Sauli quoque de negligentia mandatique præuaricatione increpato, nihil profuit quod alia cauſificaretur. Non enim alterius criminis purgatio, in alio ſcelere documentum innocentiæ ſuppeditat: ſed contrà, ſi ex iure & legibus agitur, par eſt, vt de eo reatu quo quis impetitur, reſpondeat,

aut ostendere se non fecisse, aut confiteri delictum: ac polliceri, si conuictus sit, nihil tale amplius vel facturum vel moliturum. Sin autem & fecit & molitus est, nec tamen culpam agnoscat, sed alia pro aliis adferat, hic seipsum manifestum facit, non quod recte fecerit, sed quod sceleris sui conscientia prematur. Quid igitur opus est, multis verbis? quum isti ipsi præiudicium damnationémque inferre videantur Arianorum hæresi, quippe qui eam ore profiteri non audeant: & quia abdunt & occultant blasphemias illius sectæ, ea re ostendunt sese agnoscere, hæresim istam peregrinam alienámque esse à veritate fidei. Cæterum, quoniam in abstruso habent, nec audent suórum gregalium verba proferre, necessarium est, vt nos istis huius impietatis tectoria detrahamus, hæresimque ipsam in publicum traducamus. Conscij enim sumus, quid tum ab Arianis dictum sit, & quomodo ab Ecclesia & clericorum sorte reiecti sint. Veniam igitur verbis istis sordidis & lutulentis, quibus vtendum necessario est, præfari oportet. Vtemur autem iis, non quòd ita sentiamus sed quòd ea ad vsum refellendi necessaria arbitremur. Beatissimus igitur Episcopus Alexander Arium hæc sentientem & pariter verbis profitentem, ab Ecclesia reiecit, Non semper Deus erat Pater, non semper Filius. Nam quum omnia sint ex nihilo, etiam Dei Filius ex nihilo emersit: & cum omnia sint condita, ipse quoque conditum quiddam & opus haberi debet, & quum omnia prius non essent, sed postea extiterint, fuit profectò cum Verbum non erat. Et quia non erat, antequam fieret, principium existendi habuit: tum enim extitit, cum Deus eum conditum voluit. Nam inter omnia eius, ipse quoque connumerandus est, qui natura mutabilis fuit, sed libero arbitrio bonus remansit: & quia pro voluntate sua verti mutarique potuit vt reliqua omnia: ideo Deus quum præcognosceret illum bonum fore, maturauit vt illi hanc gloriam daret, quam postea ex virtute meriturus fuisset, vt qui de opere suo, quale futurum esset, præscientiam haberet. Id quoque dicunt. Non Deum verum Christum esse, sed participatu deitatis Deum factum eadem ratione qua cæteri quoque numina appellantur. Etiam id quoque addunt, eum non natura in Patre existere, nec proprium esse eius substantiæ Verbum, nec propriam Sapientiam in qua mundum istum creauit: sed aliud esse in patre proprium & peculiare Verbum, aliámque item propriam Sapientiam, in qua Sapientia istud Verbum fecit. Atque adeo ipsum Dominum Christum respectu rationalium quæ verbis vtuntur, Verbum esse nuncupatum: & respectu comparationéque sapientium, Sapientiam dictum. Quinimò vt omnia aliena diuersáque sunt à Patris substantia, ita ipsum quoque per omnia diuersum aliúmque esse à Patris substantia, sed ex genitis cōditis-
que

ἀλλ' εἰ ἄρα δὲ νομίμως καὶ δικαίως πάντα
πράττει, προσήκει περὶ ὧν ἐγκαλεῖταί τις,
περὶ τούτων καὶ ἀπολογήσασθαι, καὶ ἢ δεικνύ-
ειν ὅτι μὴ πεποίηκεν, ἢ ὁμολογεῖν εἰ ἐλέγχοιτο,
μηκέτι ποιήσειν μηδὲ δρᾶν τὰ αὐτὰ ἃ ἂν ἄρα
πεποίηκε καὶ δέδρακεν. εἰ δὲ μήθ' ὁμολο-
γοίη, ἀλλὰ καὶ κρύπτων ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων λέ-
γοι· δῆλός ἐστιν οὐκ ὀρθῶς πράξας, ἀλλὰ καὶ
συνειδὼς αὐτὸς ἑαυτῷ παράνομον. τί δὲ δεῖ
A λόγων μακρῶν; ὅπουγε καὶ αὐτοὶ οὗτοι κατήγοροι
τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεώς εἰσιν. εἰ γὰρ οὐ θαρροῦσιν
εἰπεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον κρύπτουσι τὰ ἐκείνων τῆς
βλασφημίας ῥήματα, δῆλοί εἰσι γινώσκοντες
ξένην καὶ ἀλλοτρίαν τῆς ἀληθείας εἶναι τὴν
αἵρεσιν ταύτην· ἐπειδὴ δὲ κρύπτουσιν αὐτοὶ καὶ
φοβοῦνται λέγειν, ἀναγκαῖον ἡμᾶς ἀποδύ-
σασθαι κάλυμμα τῆς ἀσεβείας καὶ δειγματί-
σαι τὴν αἵρεσιν, εἰδότας ἅ τότε οἱ περὶ ἄρειον ἔ-
λεγον, καὶ πῶς ἐξεβλήθησαν ἀπὸ τῆς ἐκκλη-
B σίας, καὶ καθῃρέθησαν ἀπὸ τοῦ κλήρου, συγ-
γνώμην μέντοι πρότερον αἰτησαμένους ἐφ' οἷς
μέλλομεν προσφέρειν ῥυπαροῖς ῥήμασιν, ὅτι μὴ
φρονοῦντες ἀλλὰ ἐλέγχοντες τοὺς αἱρετικοὺς,
ταῦτα λέγομεν. ὁ τοίνυν μακαρίτης ἀλέξαν-
δρος ἐπίσκοπος, ἐξέβαλε τὸν ἄρειον τῆς ἐκ-
κλησίας λέγοντα ταῦτα, οὐκ ἀεὶ ὁ θεὸς πα-
τὴρ, οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ υἱός· ἀλλὰ πάντων ὄντων ἐξ
οὐκ ὄντων, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν,
καὶ πάντων ὄντων κτισμάτων, καὶ αὐτὸς κτί-
σμα καὶ ποίημά ἐστι. καὶ πάντων οὐκ ὄντων
C πρότερον ἀλλ' ἐπιγινομένων, καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ
θεοῦ λόγος ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἦν
πρὶν γεννηθῆναι, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι· τότε
γὰρ γέγονεν ὅτε βεβούληται αὐτὸν ὁ θεὸς δη-
μιουργῆσαι· ἓν γὰρ τῶν πάντων ἔργων ἐστὶ καὶ
αὐτὸς καὶ ὅτι μὲν φύσει τρεπτός ἐστι, τῷ δὲ
ἰδίῳ αὐτεξουσίῳ βεβούληται μένειν καλὸς, ὅτε
μέντοι θέλει, δύναται τρέπεσθαι καὶ αὐτὸς
ὥσπερ καὶ τὰ πάντα· διατοῦτο γὰρ ὁ θεὸς
D προγινώσκων ἔσεσθαι καλὸν αὐτὸν, προλαβὼν
ταύτην αὐτῷ τὴν δόξαν δέδωκεν, ἣν ἂν καὶ
ἐκ τῆς ἀρετῆς ἔσχε μετὰ ταῦτα, ὥστε ἐξ ἔρ-
γων αὐτοῦ ὧν προέγνω ὁ θεὸς τοιοῦτον αὐτὸν νῦν
γεγονέναι. λέγουσι γοῦν ὅτι οὐδὲ θεὸς ἀληθι-
νός ἐστιν ὁ χριστὸς, ἀλλὰ μετοχῇ καὶ αὐτὸς, ὥσ-
περ οἱ ἄλλοι πάντες, λέγεται θεός· προστιθέα-
σι δὲ τοῦτο, ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ ἐν τῷ πατρὶ
E φύσει καὶ ἴδιος οὐσίας καὶ ἡ ἰδία σοφία αὐ-
τοῦ λόγος, ἐν ᾗ τοῦτον πεποίηκε τὸν κόσμον, ἀλλ'
ἄλλος μὲν λόγος ὁ ἐν τῷ πατρὶ ἴδιος, καὶ
ἄλλη ἐν τῷ πατρὶ ἀϊδία αὐτοῦ σοφία, ἐν ᾗ σοφία
καὶ τοῦτον τὸν λόγον πεποίηκεν· αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ
κύριος, κατ' ἐπίνοιαν λέγεται λόγος διὰ τὰ λο-
γικὰ, καὶ κατ' ἐπίνοιαν λέγεται σοφία, διὰ τὰ
σοφιζόμενα. ἀμέλει φασὶν ὅτι ξένων καὶ ἀλ-
λοτρίων ὄντων πάντων κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ
πατρὸς οὕτως καὶ αὐτὸς ξένος μὲν καὶ ἀλλότριος
κατὰ

κατὰ πάντα τοῦ πατρὸς οὐσίας ἐστὶν, τῶν δὲ γεννητῶν καὶ κτισμάτων, ἴδιος καὶ εἷς τυγχάνει. κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα καὶ ἔργον. πάλιν τί φασιν, ὅτι οὐχ ἡμᾶς ἔκτισε δι' ἐκεῖνον, ἀλλ' ἐκεῖνον δι' ἡμᾶς· ἦν γάρ, φησι, μόνος ὁ θεὸς, καὶ οὐκ ἦν ὁ λόγος σὺν αὐτῷ, εἶτα θελήσας ἡμᾶς δημιουργῆσαι, τότε πεποίηκε τοῦτον, καὶ ἀφ' οὗ γέγονεν, ὠνόμασεν αὐτὸν λόγον καὶ υἱὸν καὶ σοφίαν, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ δημιουργήσῃ· καὶ ὥσπερ τὰ πάντα βουλήματι τοῦ θεοῦ ὑπέστη οὐκ ὄντα πρότερον, οὕτως
A
καὶ αὐτὸς τῷ βουλήματι τοῦ θεοῦ οὐκ ὢν πρότερον, ἐγένετο. οὐ γάρ ἐστι τοῦ πατρὸς ἴδιον καὶ φύσει γέννημα ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς χάριτι γέγονεν. ὁ γὰρ ὢν θεὸς, τὸν μὴ ὄντα υἱὸν πεποίηκε τῇ βουλῇ ἐν ᾗ καὶ τὰ πάντα πεποίηκε, καὶ ἐδημιούργησε, καὶ ἔκτισε, καὶ γενέσθαι ἠθέλησε. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο λέγουσιν, ὅτι, οὐκ ἔστιν ὁ χριστὸς ἡ φυσικὴ καὶ ἀληθινὴ δύναμις τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὥσπερ ἡ κάμπη καὶ ὁ βροῦχος λέγονται δύναμις, οὕτως καὶ αὐτὸς λέγεται δύναμις τοῦ
B
πατρός. πρὸς τούτοις ἔλεγεν, ὅτι τῷ υἱῷ ὁ πατὴρ, ἀόρατος ὑπάρχει, καὶ οὔτε ὁρᾷν, οὔτε γινώσκειν τελείως καὶ ἀκριβῶς ὁ υἱὸς τὸν πατέρα δύναται· ἀρχὴν γὰρ ἔχων τοῦ εἶναι, οὐ δύναται τὸν ἄναρχον γινώσκειν· ἀλλὰ καὶ ὃ γινώσκει καὶ βλέπει, ἀναλόγως οἶδε τοῖς ἰδίοις μέτροις καὶ βλέπει, ὥσπερ καὶ ὑμεῖς γινώσκομεν καὶ βλέπομεν κατὰ τὴν ἰδίαν θεοῦ δύναμιν. προστίθησι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ μόνον τὸν πατέρα οὐκ οἶδεν
C
ἀκριβῶς, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ οὐσίαν οἶδε. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγων μὲν ὁ ἄρειος, αἱρετικὸς ἀπεδείχθη, ἐγὼ δὲ καὶ μόνον γράφων, ἐθρήνουν ἐμαυτὸν ἐνθυμούμενος τὰ κατὰ τούτων, καὶ κρατῶν τὴν τῆς εὐσεβείας διάνοιαν· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ κατὰ νίκαιαν συνόδῳ οἱ συνελθόντες πάντες πανταχόθεν ἐπίσκοποι, τὰς μὲν ἀκοὰς ἐπὶ τούτοις ἐκράτουν, παμψηφὶ δὲ πάντες καὶ διὰ ταῦτα κατέκριναν τὴν αἵρεσιν ταύτην καὶ ἀνεθεμάτισαν, εἰπόντες, ἀλλο-
D
τρίαν εἶναι καὶ ξένην ταύτην τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως. οὐκ ἀνάγκη δὲ τοὺς κρίναντας ἦγεν ἐπὶ τοῦτο, ἀλλὰ πάντες προαιρέσει τὴν ἀλήθειαν ἐξεδίκουν. πεποιήκασι δὲ τοῦτο δικαίως καὶ ὀρθῶς· ἀθεότης γὰρ ἐκ τούτων εἰσάγεται, καὶ μᾶλλον παρὰ τὰς γραφὰς ἰουδαϊσμὸς, ἔχων ἐγγὺς ἐπακολουθοῦντα τὸν ἑλληνισμὸν, ὥστε τὸν ταῦτα φρονοῦντα, μηκέτι χριστιανὸν καλεῖσθαι· πάντα γὰρ ταῦτα τῶν γραφῶν ἐστιν ἐναντία. ὁ μὲν γὰρ ἰωάννης φησὶν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λό-
E
γος, οὗτοι δὲ φάσκουσιν οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ, καὶ αὐτὸς δὲ πάλιν ἔγραψε, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἰησοῦ χριστῷ, οὗτός ἐστιν ἀληθινὸς θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος· οὗτοι δὲ ὥσπερ ἀντιμαχόμενοι, φάσκουσι μὴ εἶναι τὸν χριστὸν ἀληθινὸν θεὸν, ἀλλὰ κατὰ μετοχὴν καὶ αὐτὸν, ὡς πάντας, λέγεσθαι θεόν. καὶ ὁ μὲν ἀπόστολος αἰτιᾶται τοὺς ἕλληνας, ὅτι κτίσμα

que ipſum proprium & vnicum Patri Filium & ſapientiam eſſe: eúmque & creaturam eſſe, & opus Dei. Rurſus idem ait, Deum, non nos propter illum, ſed illum propter nos condidiſſe. Erat enim (inquit) ſolus Deus, nec erat Verbum cum eo, deinde quum vellet eos procreare, tunc quoque iſtum procreauit: quem poſtquam genitus eſt, appellauit & Verbum, & Filium, & Sapientiam, vt nos per eum conderet: Et vt omnia voluntate filij ſubſtiterunt, quum antea non eſſent, ita quoque ipſe voluntate Dei, quum antea non eſſet, extitit. Non enim eſt Patris proprius & naturalis fœtus Verbum, ſed & ipſum gratia extitit. Addit inſuper Deum qui erat, Filium qui non erat, voluntate feciſſe, condidiſſe ac creaſſe & exiſtere voluiſſe. Quin & hoc quoque iactant, non eſſe Chriſtum naturalem & veram potentiam Dei: ſed ſicuti erucæ & bruchi potentiæ omnipotentis Dei appellantur, ita ipſum quoque appellari potentiam Patris. His adiecerunt, Filio Patrem ineffabilem, arcanúmque eſſe, neque conſpicere, neque cognoſcere integrè & exactè Patrem poſſe. Dum enim exordium eſſendi habeat, non poteſt eum, qui exordio eſſendi caret, cognoſcere, ſed quod cognoſcit & videt, id iuxta proportionem ſuæ menſuræ, ſuæque capacitatis cognoſcit & videt: quemadmodum nos, qui ſinguli pro viribus noſtris & cognoſcimus & videmus. Etiam illud inter cætera adiunxit, Filium non ſolum non exactè cognoſcere Patrem: ſed ne ſuam quidem ipſius ſubſtantiam plenè cognitam habere. Hæc & huiuſmodi quũ diceret Arius hæreticus declaratus eſt. Ego certe vel ſolum inter ſcribendum, cum & eius impietatem recordarer, verúmque de religione ſenſum retinerem, non potui hominem non execrari. Nã & in Nicæno conuentu omnes, quotquot ibi aderant Epiſcopi, aures ſuas ad iſta verba obturauerunt, omnéſque communi ſuffragio iſtam hæreſim damnauerunt, & anathemate deteſtati ſunt, dicentes eſſe alienam diuerſámque ab Eccleſiaſtica Fide. Neque neceſſitas vlla cenſores ad id coëgit, ſed omnes ſponte veritatem proſequuti ſunt. Factúmque eſt illud ab iis recte & bono quidem iure. Impietas enim iſtiuſmodi opinionibus introducitur, vel potius præter ſcripturas Iudaiſmus, trahens ſecum proxime inter cæteros comites gentilitatem, adeo, vt qui ita ſentiat, Chriſtianus non debeat appellari, cum omnia iſta ſcripturis ſint aduerſa, quippe, cum Ioannes dicat, In principio erat Verbum: Iſti contrà loquũtur, prius quàm crearetur, non erat. Idem quoque denuo ſcripſit, *Et ſumus in vero eius Filio* IESV CHRISTO*: hic eſt verus Deus & vita æterna*: Iſti viciſſim tanquam eius ſententiæ perduelles dicunt: non eſſe Chriſtum verum Deum, ſed participem ac partiarium ex aliqua portione deitatis, quemadmodum reliqua alia quæ numina dicuntur. Et Apoſtolus quidem increpat Ethnicos,

quòd res conditas venerentur, & quòd præterito creatore Deo, creaturis inseruiant. Isti autem quum Christum esse creaturam pronunciant: illi tamen quanquam creaturæ, religionis cultu cæremoniisque inseruiunt. Quid igitur, quæso, ab Ethnicis differunt? Qui fieri potest, si ita sentiunt, vt non verba iam è Paulò recitata, eiusque incusatio ad ipsos pertineat? Cum tamen dominus de seipso loquatur, Ego & Pater vnum sumus. Et qui videt me, videt & patrem meum, Et Apostolus ab eo in hanc legationem Euangelicam missus ita deprædicet, eum esse iubar gloriæ eius, & characterem substantiæ eius: isti contrà audent separare eum, alienum à substantia patris æternitatéque asseuerare, illúmque mutabilem fingere: non animaduertentes quum ista loquantur, quòd eum iam non vnum cum patre, sed vnum cum rebus creatis faciant. Quis enim non videt, iubar siue proradiationem apud lucem esse, & proprium illius substantiæ, & coexistere, & non posterius superuenire? Cæterum quum pater dicat, *Hic est Filius meus dilectus:* scripturæque asserant hunc esse patris Verbum, & in eo cęlos firmatos esse, omniáque per ipsum facta esse: isti tamen nouorum dogmatum figmentorúmque authores, aliud Verbum inducũt, & aliam Sapientiam Patris esse: hunc autem respectu comparationéque rationalium, quę verbis vtuntur, verbũ & Sapientiam dictum esse; nec vident quanta inde absurditas nascatur. Si enim propter nos, nobisque comparatus, per excellentiam Verbum & Sapientia dicitur, quidnam ipse sit, nunquam explicauerint. Si enim dominum, illa ipsa esse scripturæ pronunciant, illi contrà, dominũ illa esse inficiantur, certum est illos, cum ne existere quidem velle, & scripturis aduersos infestósque sese gerere. Fides autem, ex ipsa Paterna voce, ex Angelis qui illum adorant, & ex Sanctis qui de eo scribunt, eius naturam cognoscere possunt. Isti contra quibus mens impura est, quum nihil tale ex diuinis Theologisque viris audire queant, relegandi mihi videntur ad Cacodæmones, cũ quibus similitudine cõgruunt, vt saltem ex eorum clamoribus audiant, non plures esse Filios Dei, sed hunc solum & vnicum esse filium Dei, Tu, inquiebant, es ille Sanctus Dei & Filius Dei. Quin & ille qui hæresim istis suggerit, tentator, inquam, ille in monte, non si & tu quoq; es filius Dei, quasi plures essent, sed si tu es Filius Dei, loquitur. vt intelligas vnũ duntaxat fuisse. Sed mirifici isti viri, sicuti gentiles, qui vbi delapsi erant ab opinione vnius Dei, ad pluralitatem deorum præcipitati sunt: ita & ipsi quoque non credentes vnum esse Patris Verbum, ad multos intelligendos in præceps feruntur: cúmque, qui vere est Deus & verum Verbum, inficiantur: creaturam autem eum esse in animum inducunt, non animaduertentes quàm plena impietatis sit ista opinio. Nam si creatura est, quomodo ipse aut creaturarum conditor, aut Filius, & Sapientia, & Verbum fuerit? Verbum enim non

κτίσμα σέβουσι, λέγων, ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα θεόν. οὗτοι δὲ κτίσμα λέγοντες εἶναι τὸν κύριον, καὶ ὡς κτίσματι λατρεύοντες αὐτῷ, τί διαφέρουσιν ἑλλήνων; πῶς γὰρ εἰ τοῦτο φρονοῦσιν οὐχὶ καὶ κατ' αὐτῶν ἐστι τὸ ἀνάγνωσμα, καὶ ὡς αὐτοῖς μεμφόμενός ἐστιν ὁ μακάριος παῦλος; καὶ ὁ μὲν, κύριος φησὶν, » ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ὁ ἑωρακὼς » ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ ὁ παρ' αὐτοῦ δὲ »
A ἀποσταλεὶς κηρύττειν ἀπόστολος, γράφει, » ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς » ὑποστάσεως αὐτοῦ· οὗτοι δὲ τολμῶσι διαιρεῖν, καὶ ἀλλότριον αὐτὸν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, καὶ ἀϊδιότητος λέγειν, καὶ τρεπτὸν εἰσάγειν οἱ ἄθεοι, οὐ βλέποντες, ὅτι ταῦτα λέγοντες, οὐκέτι ποιοῦσιν αὐτὸν ἓν μετὰ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ μετὰ τῶν κτισμάτων. τίς γὰρ οὐχ ὁρᾷ ὅτι ἀδιαίρετόν ἐστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἴδιον αὐτοῦ συνυπάρχον τούτῳ φύσει, καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν ὕστερον; εἶ-
B τα τοῦ πατρὸς λέγοντος οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, καὶ τῶν γραφῶν λεγουσῶν τοῦτον εἶναι τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, ἐν ᾧ καὶ οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ ἁπλῶς πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· οὗτοι καινῶν ἐφευρεταὶ δογμάτων καὶ πλασμάτων γινόμενοι, ἕτερον ἐπεισάγουσι λόγον, καὶ ἄλλην σοφίαν τοῦ πατρὸς εἶναι, τοῦτον δὲ κατ' ἐπίνοιαν διὰ τὰ λογικὰ λέγεσθαι λόγον καὶ σοφίαν, οὐχ ὁρῶντες ἐκ τούτου τὸ ἄτοπον· εἰ γὰρ δι' ἡμᾶς λέγεται κατ' ἐπίνοιαν λόγος καὶ
C σοφία, τί ἂν εἴη αὐτὸς οὐκ ἂν εἴποιεν. εἰ γὰρ ταῦτα αὐτὸν λέγουσιν εἶναι αἱ γραφαί, οὗτοι δὲ ταῦτα εἶναι τὸν κύριον οὐ θέλουσι, φανερῶς οὐδὲ ὑπάρχειν αὐτὸν θέλουσιν, οἱ ἄθεοι καὶ τῶν γραφῶν ἐναντίοι. καὶ τοῦτο οἱ μὲν πιστοὶ δύνανται παρ' αὐτῆς τῆς τε τῆς πατρικῆς φωνῆς καὶ παρὰ τῶν προσκυνούντων αὐτὸν ἀγγέλων, καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ ἁγίων γραψάντων μαθεῖν· οὗτοι δὲ ἐπεὶ τὴν διάνοιαν οὐκ ἔχουσι καθαρὰν, οὐδὲ δύνανται θείων ἐπακούειν καὶ
D θεολόγων ἀνδρῶν, δύνανται κἂν παρὰ τῶν ὁμοίων αὐτῶν δαιμόνων μαθεῖν, ὅτι μὴ ὡς πολλῶν ὄντων ἀνεφώνουν, ἀλλὰ τοῦτον μόνον εἰδότες ἔλεγον σύ εἶ ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. καὶ γὰρ ὁ τὴν αἵρεσιν αὐτοῖς ὑποβάλλων πειράζων ἐν τῷ ὄρει, οὐκ ἔλεγον εἰ καὶ σὺ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ ὡς ὄντων ἄλλων· ἀλλ' ὡς μόνου ὄντος αὐτοῦ, εἰ σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. ἀλλ' οἱ θαυμαστοὶ, ὥσπερ ἕλληνες ἐκπεσόντες τῆς περὶ τοῦ ἑνὸς θεοῦ ἐννοίας εἰς πολυθεότητα κατῆλθον, οὕτω καὶ οὗ-
B τοι μὴ πιστεύοντες ἕνα εἶναι τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, εἰς πολλῶν ἐπίνοιαν πεπτώκασι· καὶ τὸν μὲν ὄντως ὄντα θεὸν ἀληθινὸν λόγον ἀρνοῦνται, κτίσμα δὲ αὐτὸν καὶ ἐνθυμεῖσθαι τετολμήκασιν, οὐ βλέποντες ὅσης ἀσεβείας μεστόν ἐστι τὸ φρόνημα. εἰ γὰρ κτίσμα ἐστὶ, πῶς αὐτὸς τῶν κτισμάτων ἐστὶ δημιουργὸς, ἢ πῶς αὐτὸς ὁ υἱὸς καὶ σοφία, καὶ λόγος; λόγος γὰρ,

οὐ κτίζεται ἀλλὰ γεννᾶται, καὶ τὸ κτίσμα, οὐχὶ υἱὸς ἀλλὰ ποίημα. καὶ εἰ τὰ κτίσματα δι' αὐτοῦ γέγονε, κτίσμα δέ ἐστι καὶ αὐτὸς, διὰ τίνος ἄρα καὶ αὐτὸς γέγονεν; ἀνάγκη γὰρ τὰ ποιήματα διά τινος γίνεσθαι, ὥσπερ οὖν καὶ γέγονε διὰ τοῦ λόγου, ὅτι μὴ αὐτὸς ἦν ποίημα, ἀλλὰ λόγος τοῦ πατρὸς. καὶ πάλιν, εἰ ἄλλη ἐστὶν ἡ ἐν τῷ πατρὶ σοφία παρὰ τὸν κύριον, καὶ ἡ σοφία ἐν σοφίᾳ γέγονεν. εἰ δὲ σοφία ἐστὶν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, εἴη ἂν καὶ ὁ λόγος ἐν λόγῳ γεγονώς· καὶ εἰ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐστιν ὁ υἱὸς, εἴη ἂν καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ υἱῷ ποιηθείς. πῶς τοίνυν ὁ κύριος ἔλεγεν, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, ὄντος ἑτέρου ἐν τῷ πατρὶ ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος γέγονε; πῶς δὲ καὶ ὁ ἰωάννης ἀφεὶς ἐκεῖνον περὶ τούτου διηγεῖται λέγων; πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. εἰ δὲ πάντα βουλήματι τὰ γενόμενα δι' αὐτοῦ γέγονεν πῶς αὐτὸς εἷς τῶν γινομένων ἐστί; πῶς καὶ τοῦ ἀποστόλου λέγοντος δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, οὗτοι λέγουσιν οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς γέγονεν; ἔδει γὰρ, εἴπερ οὕτως ἦν, εἰπεῖν αὐτὸν, δι' οὓς γέγονεν ὁ λόγος. νῦν δὲ μὴ τοῦτο λέγων· ἀλλὰ δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, δείκνυσι τούτους αἱρετικοὺς καὶ συκοφάντας. ἄλλως τε, εἰ τεθαρρήκασιν ἄλλον εἶναι τὸν λόγον ἐν τῷ θεῷ, ἐπεὶ μὴ φανερὰς ἔχουσι τὰς ἐκ τῶν γραφῶν ἀποδείξεις, κἂν ἔργον αὐτοῦ δεικνύτωσαν, εἰ τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα χωρὶς τοῦ λόγου γεγόνασιν· ἵνα τινὰ σχῶσι πρόφασιν τῆς ἑαυτῶν διανοίας. τοῦ μὲν γὰρ ἀληθινοῦ λόγου, πᾶσίν ἐστι φανερὰ τὰ ἔργα, ὡς καὶ ἐξ αὐτῶν ἀναλόγως θεωρεῖσθαι. ὡς γὰρ τὴν κτίσιν ὁρῶντες διανοούμεθα τὸν ταύτην κτίσαντα θεὸν, οὕτως βλέποντες μηδὲν ἄτακτον ἐν τοῖς γινομένοις, ἀλλὰ πάντα τάξει καὶ προνοίᾳ κινούμενά τε καὶ μένοντα, ἐνθυμούμεθα λόγον εἶναι τοῦ θεοῦ τὸν ἐπὶ πάντων ὄντα τε καὶ ἡγεμονεύοντα. τοῦτο καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ μαρτυροῦσι λέγουσαι, αὐτόν τε εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν οὐδὲ ἕν. ἐκείνου δὲ περὶ οὗ λέγουσιν, οὐδὲν οὔτε ῥητὸν, οὔτε ἔργον παρ' αὐτῶν δείκνυται. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ λέγων, οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς ὁ ἀγαπητὸς, οὐδένα ἕτερον εἶναι παρ' αὐτὸν σημαίνει. οὐκοῦν κατὰ τοῦτο μανιχαίοις λοιπὸν οἱ θαυμαστοὶ προσετέθησαν. καὶ γὰρ κἀκεῖνοι μόνον ἄχρις ὀνόματος ἀγαθὸν θεὸν ὀνομάζουσι, καὶ ἔργον αὐτοῦ οὔτε βλεπόμενον οὔτε ἀόρατον δεικνύειν δύνανται· τὸν δὲ ἀληθινὸν καὶ ὄντως ὄντα θεὸν, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων ἀοράτων ἀρνούμενοι, παντελῶς εἰσι μυθολόγοι. τοῦτο δὴ καὶ οὗτοι πάσχειν μοι δοκοῦσιν οἱ κακόφρονες. τοῦ γὰρ ἀληθινοῦ λόγου καὶ μόνου ὄντος ἐν τῷ πατρὶ, τὰ ἔργα βλέπουσι καὶ τοῦτον μὲν ἀρνοῦνται, ἄλλον δὲ ἑαυτοῖς ἀναπλάττοντες λόγον, οὔτε ἐξ ἔργων οὔτε ἐξ ἀκοῆς ἀποδεικνύειν δύνανται, εἰ μὴ ἄρα σύνθετον τὸν θεὸν ὡς ἄνθρωπον λαλοῦντα καὶ ἀμείβοντα,

non creatur, sed gignitur: & creatura non filius, sed opus certum est. Quod si creaturæ per eum conditæ sunt, ipseque creatura est, cuius quæso creatura habenda est? Necessum est enim opera per aliquem fieri, vti per Verbum facta sunt omnia, eò quòd Verbum opus non erat, sed Patris sui Ratio. Ac rursum, Si alia est in Patre sapientia, præter eam sapientiam quæ est ipse Dominus, & si Sapientia in sapientia facta est, & Sapientia est Dei Verbum, sequitur omnino
A Verbum in Verbo essendi naturam accipere. Iam si Verbum Dei Filius, colligeretur consequutio ratiocinandi, Filium in Filio conditum esse. Qua igitur ratione locutus est Dominus: *Ego in Patre & Pater in me*, si sit alius in Patre, in quo & ipse Dominus factus est, Aut quomodo Ioannes eo omisso, de isto refert? *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*. Quod si omnia quæ voluntate creata sunt, per eum creata sunt, quomodo is vnus creaturarũ fuerit?
B aut quomodo Apostolo dicente, *per quem omnia & propter quem omnia*, isti dicere non verentur, non nos propter illum, sed illum propter nos factum esse? Oportuit enim, si ita se res habebat, eum ad istum modum loqui propter quos factum est Verbũ. Nunc autem non ita, sed propter quem omnia & perquem omnia, elocutus est: clare ostendens istos hæreticos & sycophanatas esse. Alioqui, si audeant dicere, aliud esse in Deo Verbum, postquam claras demonstratio-
C nes scripturarũ non habent, saltem vel vnum illius opus demonstrent, aut quippiam quod Pater egerit seorsum ab hoc nostro Verbo vt aliquem videantur habere prætextum coloremq; sui commenti. Veri enim verbi opera manifesta sunt omnibus, adeo vt proportionabiliter eius virtutem ex operibus spectes. Vt enim ex contemplatione rerum conditarum, Deum conditorẽ intelligimus, ita videntes nihil indispositum in rebus creatis, animo colligimus, Verbũ siue Rationem Dei in omnibus insistere & gubernato-
D rem esse. Iam sacræ scripturæ quoq; testantur ipsum esse Dei Verbum, & per eum omnia facta esse, & sine ipso factum esse nihil. Illius autem verbi de quo ipsi mẽtionem faciunt, neque dictum neq; factum vllum ab ipsis ostenditur. Nam quum ipse pater dicit. *Hic est filius meus dilectus* nullum alium sibi Filium esse significat: Ergo secundum istam rationem etiam Manichæis aggregantur præclari isti viri. Nam & illi quoque nomine tenus bonum Deum induxerunt, cuius nullum om-
E nino opus, vel visibile vel inuisibile ostendere queunt: verũ interim re vera Deum creatorem cæli & terræ, omniúmque inuisibilium inficiantes, ad fabulas se conferunt. Idem quoque istis insani iudicij hominibus accidere videtur, quippe, qui veri Verbi, quod solum in patre existit, opera videant & abnegent: aliúdque sibi verbum cõfingant, quod neque ex factis, neque ex fama demonstrare possunt: Nisi scilicet compositum aliquem Deum, hominum more nunc verba loquen-

tem, nunc quæ locutus eſt, immutantem, ac rurſus ita ſentientem cogitantémque fabuloſè intelligant: nihil interim videntes, in quam ſtolidam ſententiam præcipites eant. Si enim verba accidentaria habet, omnibus modis eum hominem conſtituunt: ſin autem verba ab eo proferri & mox perire exiſtiment, grauiore adhuc impietate laborant, quum ea quæ prodeant ab exiſtente, in non exiſtens reſoluant. Quod ſi vero Deum gignere opinantur, melius & magis pium eſt dicere, Deum vnius Verbi genitorem eſſe, qui ſit plenitudo diuinitatis eius, & in quo reconditi ſint theſauri omnis cognitionis, eúmque & eſſe, vnáque cum patre ſuo coexiſtere, per quem omnia ſunt facta, quàm ſi illum multorum verborum, quæ nuſquam apparent, genitorem eſſe confirment: aut eum eſſe compoſitum, hominúmque more patibilem exiſtere, ac de ſimplici illum multiplicem faciant. Iam quum dicat Apoſtolus, *Chriſtus potentia & Sapientia Dei*, iſti multis aliis potentiis, eum, vt vnum ex illis, adnumerant, & quod teterrimum, erucis aliiſque brutis ad cladem aliorum ab eo immiſſis, ipſum ſceleratiſſimi comparant. Et quum Dominus loquatur, *Nemo cognoſcit Patrem niſi Filius:* ac rurſum, Non, quòd Patrem viderit quiſquam, niſi ille, qui ex patre eſt: qui fieri poſſit, vt iſti non veri perduelliones numinis habeantur, iactitantes, Patrem à Filio neque videri neque cognoſci ad plenum? Si enim Dominus dicit, *Quemadmodum cognoſcit me Pater, & ego cognoſco Patrem*, neque ex parte cognoſcit Pater Filium, qui igitur fieri poteſt, vt non inſaniant iſti nugatores, dum aſſerunt, ex parte & non ſolide Filium cognoſcere ſuum parentem? Denique ſi principium habet filius exiſtendi, & principium habent omnia quæ creata ſunt, quid primum inter iſta, & à quo initio defluxerunt cætera, mihi indicent: ſed nequaquam id poterint dicere, neque vnquam tale principium Verbi oſtenderint veteratores iſti: quippe qui patris ſit vera & genuina Soboles. *In principio enim erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Porrò de eo quod garriunt, Filium non cognoſcere ſuam ſubſtantiam, ocioſum ac ſuperfluũ eſt verba facere, niſi catenus vt illorum veſaniam exagites. Nam ſi ipſe ſuiipſius cognitione deſtituitur, qui omnibus intellectũ & de Patre, & de ſeipſo largitur, quid illos incuſat, qui ipſum non cognoſcunt? Atqui ſcriptum eſt, inquit, *Dominus creauit me ab initio viarũ ſuarũ, ad opera ipſius*: inſciti & mente attoniti. Quid? quòd etiã ſeruus in ſcripturis nominatur, & ancillæ filius, & agnus & ouis, & fatigatus eſſe, & ſitibundus fuiſſe, vapulaſſe, & paſſus eſſe. Sed habent iſta occaſionem cauſamque legitimam. Siquidem continuo in ſacris literis proditur, cur homo, & Filius hominis ſub ſerui ſchemate factus ſit, quod quidẽ nihil aliud eſt, quã humana caro: Verbum enim, inquit, caro factum eſt. Quod ſi homo factus eſt, non par eſt, quenquam in iſtis

θεὸν ὡς ἄνθρωπον λαλοῦντα καὶ ἀμείβοντα τοὺς λόγους τοὺς προτέρους, καὶ πάλιν οὕτω σοφιζόμενον ὑπονοοῦντες, εἰς ἐναντιολογίαν ταῦτα λέγοντες ἐκπεπτώκασιν. εἰ μὲν γὰρ ἐπισυμβαίνοντας ἔχει τοὺς λόγους, πάλιν τοῦτον ἄνθρωπον νομίζουσι· εἰ δὲ καὶ ἐξ αὐτοῦ προφέρονται καὶ λοιπὸν ἀφανίζονται, μειζόνως ἀσεβοῦσιν, ὅτι τὰ ἐκ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μὴ εἶναι ἀναλύουσιν. εἰ γὰρ ὅλως γεννᾶν αὐτὸν ὑπονοοῦσιν, βέλτιόν ἐστι καὶ εὐσεβέ-
A στερον λέγειν, ἑνὸς εἶναι λόγου γεννήτορα τὸν θεόν, ὅς ἐστι τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος αὐτοῦ, ἐν ᾧ καὶ οἱ θησαυροὶ πάσης τῆς γνώσεώς εἰσιν ἀπόκρυφοι, καὶ τοῦτον εἶναι λέγειν, καὶ συνυπάρχειν τῷ ἑαυτοῦ πατρί, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονεν, ἢ πολλῶν μὴ φαινομένων πατέρα νομίζειν τὸν θεόν, ὡς ἐκ πολλῶν συγκείμενον, ὡς ἀνθρωποπαθῆ καὶ ποικίλον τὸν ἁπλοῦν ὄντα τῇ φύσει φαντάζεσθαι. εἶτα τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία, οὗτοι ταῖς πολλαῖς
B δυνάμεσιν ἕνα καὶ τοῦτον συναριθμοῦσι, καὶ τό γε χείριστον, ὅτι τῇ κάμπῃ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀλόγοις τοῖς διὰ ἐπιτιμίαν πεμπομένοις ζώοις δι' αὐτοῦ, παραβάλλουσιν αὐτὸν οἱ παράνομοι. εἶτα, τοῦ κυρίου λέγοντος, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ πάλιν, οὐχ ὅτι τὸν πατέρα τις ἑώρακεν εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ πατρός, πῶς οὐκ ἀληθῶς εἰσιν οὗτοι θεομάχοι, λέγοντες, μήτε ὁρᾶσθαι μήτε ἐπιγινώσκεσθαι τὸν πατέρα παρὰ τοῦ υἱοῦ τελείως;
C εἰ γὰρ ὁ κύριος λέγει καθὼς γινώσκει με ὁ πατήρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν πατέρα, οὐκ ἐκ μέρους δὲ γινώσκει ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, πῶς οὐ μαίνονται φλυαροῦντες, ὅτι ἐκ μέρους καὶ οὐ πλήρης ὁ υἱὸς γινώσκει τὸν πατέρα; εἶτα εἰ ἀρχὴν ἔχει εἰς τὸ εἶναι ὁ υἱός, ἀρχὴν τὶ ἔχει καὶ τὰ πάντα εἰς τὸ γενέσθαι, τί τίνος ἐστὶ πρῶτον, λεγέτωσαν· ἀλλ' οὔτε τι εἰπεῖν ἔχουσιν, οὔτε τοῦ λόγου τοιαύτην ἀρχὴν δεικνύειν δύνανται οἱ πανοῦργοι. τοῦ γὰρ πατρός ἐστιν ἀληθινὸν καὶ ἀΐδιον αὐτοῦ γέν-
D νημα, καὶ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. περὶ γὰρ τοῦ λέγειν αὐτοὺς μὴ εἰδέναι τὸν υἱὸν τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν, περιττόν ἐστιν ἀποκρίνασθαι, εἰ μὴ μόνον μανίας αὐτῶν καταγινώσκειν, εἰ ἑαυτὸν οὐκ οἶδεν ὁ λόγος, ὁ τοῖς πᾶσι τὴν γνῶσιν τὴν περὶ τοῦ πατρὸς καὶ ἑαυτοῦ χαριζόμενος, καὶ μεμφόμενος τοὺς μὴ γινώσκοντας ἑαυτόν. ἀλλὰ γέγραπται, φησίν, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ· ἀπαίδευτοι, καὶ τὰς φρένας ἐμβε-
E βροντημένοι, καὶ δοῦλος ἐν ταῖς γραφαῖς ἐλέχθη, καὶ παιδίσκης υἱός, καὶ ἀρνίον, καὶ πρόβατον, καὶ ὅτι κεκοπίακε καὶ ἐδίψησε, καὶ ἐτύπτηθη, καὶ πέπονθεν. ἀλλ' ἔχει τὴν πρόφασιν καὶ τὸ αἴτιον εὔκολον. ἐγγὺς τὰ τοιαῦτα πάλιν ἐκ τῶν γραφῶν σημαινόμενά ἐστι, διότι ἄνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονε λαβὼν τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἥτις ἦν ἡ ἀνθρωπίνη σάρξ· ὁ γὰρ λόγος φησὶ σὰρξ ἐγένετο, εἰ δὲ ἄνθρωπος γέγονεν, οὐ δεῖ τινὰς ἐπὶ ταῖς

τοιαύταις

τοιαύταις φωναῖς σκανδαλίζεσθαι, τῷ γίνεσθαι,
τῷ πλάττεσθαι, τῷ κοπιᾶν, τῷ ἀποθνήσκειν, τῷ
ἐκ νεκρῶν ἐγείρεσθαι. καὶ ὥσπερ λόγος ὢν καὶ
σοφία τοῦ πατρὸς, ἔχει πάντα τὰ τοῦ πατρὸς, τὸ
ἀΐδιον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ κατὰ πάντα καὶ ἐν πᾶ-
σι ὅμοιον, τὸ μὴ πρότερον καὶ ὕστερον, ἀλλὰ τὸ
συνυπάρχειν τῷ πατρὶ, καὶ αὐτὸ τὸ τῆς θεότη-
τος εἶδος αὐτὸν εἶναι, καὶ τὸ δημιουργικὸν, καὶ τὸ
μὴ κτίζεσθαι. ὅμοιος γὰρ ὢν κατὰ τὴν οὐσίαν
τοῦ πατρὸς, οὐκ ἂν εἴη κτιστὸς ἀλλὰ καὶ κτίστης,
ὡς αὐτὸς εἴρηκεν, ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζε-
ται, κἀγὼ ἐργάζομαι· οὕτως ἄνθρωπος γεγο-
νὼς, σάρκα φορέσας, ἐξ ἀνάγκης κτίζεσθαι λέγε-
ται καὶ ποιεῖσθαι, καὶ πάντα τὰ τῆς σαρκὸς ἴδια·
κἂν οὗτοι ὡς ἰουδαϊκοὶ κάπηλοι τὸν οἶνον μίσγω-
σιν ὕδατι ταπεινοῦντες τὸν λόγον καὶ τὴν θεό-
τητα αὐτοῦ, ταῖς τῶν γενητῶν ἐννοίαις ὑποβάλ-
λοντες. διατοῦτο γὰρ εἰκότως καὶ δικαίως, οἱ
μὲν πατέρες ἠγανάκτησαν καὶ ἀνεθεμάτισαν τὴν
ἀσεβεστάτην ταύτην αἵρεσιν, οὗτοι δὲ ὡς εὐέλεγκ-
τον καὶ πανταχόθεν οὖσαν σαθρὰν, φοβοῦνται καὶ κρύ-
πτουσι· καὶ γὰρ βραχέα μὲν ταῦτα πρὸς κατάγνω-
σιν αὐτῶν ἐγράψαμεν ἡμεῖς, ἐὰν δέ τις θελήσῃ
πλατυτέρῳ τῷ κατ᾽ αὐτῶν ἐλέγχῳ χρήσασθαι,
εὑρήσει τὴν αἵρεσιν ταύτην, ἑλλήνων μὲν οὐ μακρὰν,
τῶν δὲ ἄλλων αἱρέσεων, ἐσχάτην καὶ τρυγίαν
τυγχάνουσαν· ἐκεῖναι μὲν γὰρ, ἢ περὶ τὸ σῶ-
μα, ἢ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ κυρίου πλανῶνται,
αἱ μὲν οὕτως, αἱ δὲ ἐκείνως καταψευδόμεναι, ἢ
μηδόλως ἐπιδεδημηκέναι τὸν κύριον, ὡς ἰουδαῖοι
νομίζοντες ἐπλανήθησαν· αὕτη δὲ μόνη, μανικώ-
τερον εἰς αὐτὴν θεότητα τετόλμηκε, λέγουσα,
μηδόλως εἶναι τὸν λόγον μηδὲ τὸν θεὸν πατέ-
ρα εἶναι. ὅθεν εὐλόγως ἄντις κατ᾽ αὐτῶν ἐκεῖ-
νον εἴποι γεγράφθαι τὸν ψαλμὸν, εἶπεν ἄφρων
ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ οὐκ ἔστι θεὸς, διεφθάρησαν καὶ
ἐβδελύχθησαν ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν. ἀλ-
λὰ καὶ ἰσχύομεν, φασὶ, καὶ δυνάμεθα ταῖς πα-
νουργίαις προστῆναι τῆς αἱρέσεως. βελτίων δὲ ἂν
γένοιτο αὐτῶν ἡ ἀπολογία, ἐὰν μὴ τέχνῃ τινὶ,
μηδὲ σοφίσμασιν ἑλληνικοῖς, ἀλλ᾽ ἁπλῇ τῇ πίστει,
ταύτης προστῆναι δύνανται. οὐκοῦν εἰ τεθαρρήκα-
σι καὶ γινώσκουσιν ἐκκλησιαστικὴν εἶναι ταύ-
την, λεγέτωσαν φανερῶς τὸ φρόνημα· οὐδεὶς γὰρ
ἅψας λύχνον τίθησιν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ᾽
ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς εἰσερ-
χομένοις. εἰ τοίνυν καὶ οὗτοι προστῆναι δύ-
νανται, γραψάτωσαν τὰ προειρημένα, καὶ
δειξάτωσαν πρῶτον εἰς λύχνον τὴν ἑαυτῶν αἵ-
ρεσιν, φανερῶς τε κατηγορείτωσαν ἀλεξάνδρου
τοῦ μακαριωτάτου ἐπισκόπου, ὡς ἀδίκως ἐκβα-
λόντος τὸν ἄρειον λέγοντα ταῦτα, καὶ μεμφέσθω-
σαν τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον, ἀντὶ τῆς ἀσεβείας
ὑπομνήσασαν καὶ γράψασαν τὴν εὐσεβῆ πί-
στιν· ἀλλ᾽ οὐ ποιήσουσιν εὖ οἶδα, ὅτι οὐχ οὕτως εἰ-
σὶν ἀγνοοῦντες ἣν ἔπλασαν καὶ φιλονεικοῦσιν
ἐπισπεῖραι κακίαν· ἀλλὰ καὶ μάλα γινώσκουσιν, ὅτι
κἂν

in istis verbis scandalizari: hominis propri-
um est creari, gigni, fingi, fatigari, pati, mo-
ri, ex mortuis excitari. Et sicuti quatenus
est Verbum, & sapientia Patris, omnia ha-
bet quæ sunt Patris, æternitatem, immuta-
bilitatem, & per omnia & in omnibus eandē
similitudinem, vt nec prius nec posterius
sit, sed cum Patre coexistat, & ipsissima sit
forma Paternæ deitatis, eadémque ratione
conditor sit rerum & non conditus. Cum
A enim secundum substantiam Patris, Patri
sit similis, nullo pacto conditus esse pote-
rit, sed conditor permanet, vt ipse quoque
prolocutus est, *Pater meus etiamnum opera-
tur, & ego operor*, ita quoque homo factus &
carnem gestans, necessario creari fierique
incepit, & omnia, quæ sunt carnis, subiit:
quantumcunque Iudaici isti caupones vi-
num aqua misceant, humiliantes Verbum
Verbique deitatem, dum eam subiiciunt iis
opinionibus, quę de rebus creatis cōcipiun-
tur. Istis de causis meritò ac summo iure Pa-
B tres indignati sunt, & anathemate notaue-
runt impientissimam hæresim: cui hæresi isti
male metuentes, vt nimis facile refutabili &
prorsus friuolæ, in tenebris eam habent &
abstrudunt: Nos quidem paucula ista ad vi-
tuperationem illorum scripsimus. Quod si
quis latiore refutatione vti velit, reperiet
istam hæresim non longe ab Ethnicis dis-
iunctam, reliquarū tamen hæreseon postre-
mam & fecem. Siquidem cæteræ hæreses aut
circa corpus domini eiusque humanitatem
C hæ quidem ad istum modum, aliæ rursus ad
illum modum mendaces, aberrant: aut eum
in corpus descendisse Iudaica existimatione
penitus pernegant. Hæc autem sola omni-
um, in ipsam deitatem impingit, cum Ver-
bum nec semel quidem esse permittat, aut
Deum Patrem existere. Cæterum, rectè con-
tra eos hunc Psalmum scriptum esse dixeris,
Dixit insipiens in corde suo, non est Deus: corru-
pti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis
suis. Verum inquiunt, valemus & possumus
vafricie propugnare nostram hæresim. At-
D qui rectius sese haberet eorū apologia, si ne-
que technis, neque sophismatis gentilibus,
sed simplici Fide huic opinioni patrocinaren-
tur. Quapropter si fidunt, benéque sibi con-
scij sunt, hanc esse Ecclesiastici dogmatis sen-
tentiam, mētem suam liquidò prodant. Ne-
mo enim incensam candelam sub modio, sed
super candelabrum ponit vt luceat omnibus
introeuntibus. Quod si igitur eam sese autu-
ment posse defendere, scripto promulgēt ea
quę verbis asserunt, omnibusq; suam hęresim
E veluti lucernam ostendant, apertéq; accusent
Alexandrum beatissimæ memoriæ Episco-
pum, quasi qui Arium ista dicentem cum in-
iuria eiecerit: incusentq; Nicænum cōcilium
quod ista impietate reiecta verā Fidem scri-
pto prodiderint. Sed id eos facturos non esse,
compertum habeo: non enim vsque adeo re-
rum suarū figmentorumq; ac sementis malæ,
quam aspergere conantur, ignari sunt: quip-
pe qui probè cognitum habeant, quod quā-
uis

uis initio simpliciores recenti impostura seducere potuerint, postmodum tamē mentem suam veluti impiam quandam lucem eamque mox extinguendam, seque vbique infames futuros optime præsentiant, vtpote veritatis inimicos atque aduersarios. Ideo quum omnia stulte faciant, stulteq; loquantur, in ea re tamen, vt filij istius seculi atque mundi, prudenter faciunt, quòd occultant sub modio suam lucernam, ne videatur lucere, aut ne visa lucere, condemnatione extinguatur. Siquidem & Arius hæreseos princeps, ab Eusebio gregaliumque Eusebij euocatus ad felicis memoriæ Constantinum Imperatorem, ibique iussus vt scripto ederet suam fidem, callide per dolum suppressis suis impietatibus, prælatisque, vti diabolus solet, sacrarum literarum simplicibus, vti scripta erant, verbis formulam suæ fidei conscripsit, deinde ab Augusto interrogatus, nihilne aliud in animo haberet, & annuere sentiret quòd profiteretur: Dominum enim periurij vindicem futurum: miser iure iurando respondit, se nihil habere præter ea quæ scripto edidisset, neque dixisse aliter neque cogitasse: & egressus statim, vtpote pœnā daturus corruit atq; ita superius medius discrepuit? Omnibus quidem hominibus communis vitæ exitus, mors est, neque vlli defuncto, tametsi inimico, insultandum, cum incertum sit, num antè vesperam ipse quoque à morte sis apprehendendus. Sed tamen exitus Arij, quia non vulgaris est, operę precium est vt narretur. Cum enim Eusebius cum suis iam minitaretur, se eum in Ecclesiam introducturum: & Alexander Constantinopolitanus contra diceret, Ariusque magnam spem in Eusebij violentia minisque collocaret: quippe, cum iam Sabbatum esset, & postridie se speraret in communionem recipiundum, ac magno certamine laboraretur, illis quidem interminantibus, Alexandro vero precibus incumbente, Dominus se iudicem, præmiatoremque contra impios præbuit: nondum enim sol exortus erat, quum necessitas Arium in eum locum detraxit, vbi collapsus est, vtraque re simul & communione & vita spoliatus, ibi fœlicis memoriæ Constantinus re statim audita, admiratione commouetur, quum vidisset ita hominem in periurio & deprehensum & oppressum, Omnibusque innotuit fractas esse Eusebij ruinas, Ariiq; spem frustra fuisse: simulque iterum ostensum est à Domino, Arianorum dementiam incommunicabilem esse, tum hic, tum in ecclesia cælesti. Quis igitur admiratione non capiatur, quum videat istos ita iniuste contendere pro iis, quos Dominus reprobauit: ac etiam hæresim defendere, quam dominus Deus in communicabilem ostendit, non permittens principem huius factionis in ecclesiam intrare? Illi tamen, nec quod scriptum est exhorrescunt: & quod impossibile est, aggrediuntur: Quod enim à Deo constitutum est, quis dissipabit? & quem Deus condemnauit, quis illum iustificarit? Illi igitur

κἂν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοὺς ἀκεραίους διὰ κενῆς ἀπάτης ὑφαρπάσωσιν· ἀλλ' εὐθὺς ἡ ἔννοια αὐτῶν ὡς φῶς ἀσεβῶν σβέννυται, καὶ στηλιτεύονται πανταχοῦ ὡς τῆς ἀληθείας ἐχθροί. διὰ τοῦτο γοῦν πάντα μωρῶς ποιοῦντες καὶ ὡς μωροὶ λαλοῦντες, τοῦτο μόνον ὡς υἱοὶ τοῦ αἰῶνος ὄντες τούτου φρονίμως πεποιήκασι· κρύπτοντες ὑπὸ τὸν μόδιον τὸν ἑαυτῶν λύχνον, ἵνα νομίζηται φαίνειν, καὶ μὴ φαινόμενος ἀποσβεσθῇ καταγινωσκόμενος· A καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἄρειος, ὁ τῆς μὲν αἱρέσεως ἔξαρχος, εὐσεβίου δὲ κοινωνός, κληθεὶς ἐκ σπουδῆς τότε τῶν περὶ εὐσέβιον παρὰ κωνσταντῖνον τοῦ αὐγούστου, καὶ ἀπαιτούμενος εἰπεῖν ἐγγράφως τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ἔγραψε μὲν ὁ δόλιος κρύπτων τὰς ἰδίας τῆς ἀσεβείας λέξεις, ὑποκρινόμενος δὲ καὶ αὐτός, ὡς ὁ διάβολος, τὰ τῶν γραφῶν ῥήματα ἁπλᾶ, καὶ ὡς ἐστὶ γεγραμμένα, εἶτα λέγοντος τοῦ μακαρίου κωνσταντίνου, εἰ μηδὲν ἕτερον ἔχεις παρὰ ταῦτα ἐν τῇ καρδίᾳ, B μάρτυρα τὴν ἀλήθειαν δὸς, ἀμύνεται γὰρ ἐπιορκήσαντά σε ὁ κύριος, ὤμοσεν ὁ ἄθλιος, μήτε ἄλλα παρὰ τὰ νῦν γραφέντα κἂν εἰρῆσθαι πώποτε παρ' αὐτοῦ, ἢ πεφρονῆσθαι· ἀλλ' εὐθὺς ἐξελθὼν, ὥσπερ δίκην δοὺς, κατέπεσε, καὶ πρηνὴς γενόμενος ἐλάκησε μέσος. πᾶσι μὲν οὖν ἀνθρώποις κοινὸν τοῦ βίου τέλος θάνατός ἐστι καὶ οὐ δεῖ τινας ἐπιβαίνειν, κἂν ἐχθρὸς ᾖ ὁ τελευτήσας, ἀδήλου ὄντος μὴ ἕως ἑσπέρας καὶ αὐτοὺς τοῦτο καταλάβῃ· τὸ δὲ τέλος ἀρείου, ἐπεὶ μὴ C ἁπλῶς γέγονε, διὰ τοῦτο καὶ διηγήματος ἄξιόν ἐστι. τῶν γὰρ περὶ εὐσέβιον ἀπειλούντων, εἰσάγειν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς κωνσταντίνου πόλεως ἀλέξανδρος ἀντέλεγεν, ὁ δὲ ἄρειος θαῤῥεῖ τῇ βίᾳ καὶ ταῖς ἀπειλαῖς εὐσεβίου, σάββατον δὲ ἦν, καὶ προσεδόκα τῇ ἑξῆς συνάγεσθαι· πολὺς τοίνυν ἀγὼν, ἐκείνων μὲν ἀπειλούντων, ἀλεξάνδρου δὲ εὐχομένου· ἀλλ' ὁ κύριος κριτὴς γενόμενος, ἐβράβευσε κατὰ τῶν ἀδικούντων· οὔπω γὰρ ὁ ἥ- D λιος ἔδυ, καὶ χρείας αὐτὸν ἑλκυσάσης εἰς τόπον, ἐκεῖ κατέπεσεν· καὶ ἀμφοτέρων τῆς τε κοινωνίας καὶ τοῦ ζῆν εὐθὺς ἐστερήθη· καὶ ὁ μὲν μακαρίτης κωνσταντῖνος, εὐθὺς ἀκούσας, ἐθαύμασεν, ἰδὼν ἐλεγχθέντα τοῦτον ἐπίορκον, πᾶσι δὲ γέγονε τότε φανερὸν, ὅτι τῶν μὲν περὶ εὐσέβιον ἠσθένησαν αἱ ἀπειλαί, καὶ ἡ ἐλπὶς ἀρείου ματαία γέγονεν· ἐδείχθη δὲ πάλιν ὅτι παρὰ τοῦ σωτῆρος ἀκοινώνητος γέγονεν ἡ ἀρειανὴ μανία, καὶ ὧδε, E καὶ ἐν τῇ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἐκκλησίᾳ. τίς οὖν οὐκ ἂν θαυμάσειε δικαίως ὁρῶν τούτους φιλονεικοῦντας οὓς ὁ κύριος κατέκρινε; καὶ βλέπων αὐτοὺς ἐκδικοῦντας τὴν αἵρεσιν, ἣν ὁ κύριος ἀκοινώνητον ἤλεγξε, μὴ ἀφεὶς τὸν ταύτης ἔξαρχον εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ μὴ φοβουμένους τὸ γεγραμμένον, ἀλλ' ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντας; ἃ γὰρ ὁ θεὸς ὁ ἅγιος βεβούλευται τίς διασκεδάσει; καὶ ὃν ὁ θεὸς κατέκρινε, τίς ὁ δικαιῶν; ἐκεῖνοι μὲν

νοι μὲν οὖν ὡς ἰδίας φαντασίας ἐκδικοῦντες, γραφέτωσαν ἃ θέλουσιν· ὑμεῖς δ' ἀδελφοὶ τὰ τοῦ κυρίου σκεύη φέροντες, καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐκδικοῦντες δόγματα, παρακαλῶ δοκιμασταὶ γίνεσθε τοῦ πράγματος, καὶ εἰ μὲν ἑτέρας παρὰ τὰς προειρημένας ἀρείου γράφουσι λέξεις, ἐντεῦθεν ὡς ὑποκριτῶν αὐτῶν καταγνῶτε, κρυπτόντων μὲν τὸν ἰὸν τοῦ φρονήματος, σαινόντων δὲ κατὰ τὸν ὄφιν τοῖς ἀπὸ τῶν χειλέων ῥήμασι. καὶ γὰρ ταῦτα γράφοντες, ἔχουσι μεθ' ἑαυτῶν τοὺς ἐκβληθέντας ποτὲ μετὰ ἀρείου, σεκοῦνδον A τὸν πενταπολίτην, καὶ τοὺς ἐν ἀλεξανδρείᾳ πόλει ἐλεγχθέντας κληρικούς· τούτοις τε γράφουσιν ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ, καὶ τό γε θαυμαστὸν, ἡμᾶς μὲν καὶ τοὺς μεθ' ἡμῶν ἐποίησαν διωχθῆναι· καίτοι τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως κωνσταντίνου μετ' εἰρήνης ἀποστείλαντος ἡμᾶς εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ κηδομένου τῆς ὁμονοίας τῶν λαῶν. τούτοις δὲ νῦν παραδοθῆναι πεποιήκασι τὰς ἐκκλησίας, καὶ πᾶσιν ἔδειξαν ὅτι τούτων χάριν ἡ πᾶσα καθ' ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς καὶ κατὰ τῶν ἑτέρων γέγονεν ἐπιβουλή. B πῶς οὖν ταῦτα ποιοῦντες, δύνανται ταῦτα γράφοντες πιστεύεσθαι; εἰ γὰρ ἔγραφον ὀρθῶς, ἐξήλειφον ἂν ἣν ἔγραψεν ὁ ἄρειος θαλίαν, ἀπέβαλλον ἂν τὰς τῆς αἱρέσεως παραφυάδας. μαθηταὶ γὰρ οὗτοι καὶ κοινωνοὶ τῆς τε ἀσεβείας καὶ τῆς ἐπιτιμίας ἀρείου γεγόνασιν· οὐκοῦν μὴ ἀποβάλλοντες τούτους, ἔκδηλοι πᾶσίν εἰσι μὴ ἔχοντες ὀρθὸν φρόνημα, κἂν μυριάκις γράφωσι. διὰ τοῦτο γρηγορεῖν προσήκει, μήπως τῇ παραβολῇ τῶν γραμμάτων, C ἀπάτη τις γένηται, καὶ παρενέγκωσί τινας ἀπὸ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως. ἐὰν δὲ τολμήσαντες τὰ ἀρείου γράψωσιν ὁρῶντες αὐτοὺς βοηθουμένους καὶ εὐθηνουμένους, οὐδέν ἐστι λοιπὸν ἢ πολλῇ παρρησίᾳ χρήσασθαι, μνημονεύοντας τῶν ἀποστολικῶν προρρήσεων, ἃς διὰ τὰς τοιαύτας αἱρέσεις προμηνύων ἔγραψε, καὶ ἡμᾶς εἰπεῖν πρέπει, οἴδαμεν ὅτι ὡς γέγραπται, ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς ὑγιοῦς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμόνων, ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν· D καὶ ὅσοι μὲν θέλουσιν εὐσεβῶς ζῆν ἐν χριστῷ ἰησοῦ, διωχθήσονται· πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες, προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι. ἀλλ' ἡμᾶς οὐδὲν πείσει τούτων, οὐδὲ χωρίσει τῆς ἀγάπης τοῦ χριστοῦ, κἂν θάνατόν τις ἀπειλήσῃ. χριστιανοὶ γάρ ἐσμεν καὶ οὐκ ἀρειανοί. εἴθε δὲ μηδὲ οἱ ταῦτα γράψαντες ἐφρόνουν τὰ ἀρείου. ναὶ ἀδελφοὶ τοιαύτης παρρησίας χρεία νῦν· οὐ γὰρ ἐλάβομεν πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον· ἀλλ' ἐπ' ἐλευθερίᾳ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ θεός. καὶ ἔστιν ἀληθῶς αἰσχρὸν, E ἐὰν ἣν παρὰ τοῦ σωτῆρος διὰ τῶν ἀποστόλων ἔσχομεν πίστιν, ταύτην διὰ ἄρειον ἢ τοὺς τὰ ἀρείου φρονοῦντας καὶ πρεσβεύοντας, ἀπολέσωμεν. ἤδη μὲν οὖν πλεῖστοι καὶ τῶν μερῶν τούτων μαθόντες τὴν τῶν γραφόντων πανουργίαν, ἕτοιμοι μέχρις αἵματός εἰσιν ἀντικαταστῆναι πρὸς τὰς ἐκείνων μεθοδείας, ἀκούοντες μάλιστα περὶ τῆς ὑμῶν στερρότητος. ἐπειδὴ δὲ ἀφ' ὑμῶν ἐξήχηται ὁ κατὰ τῆς αἱρέσεως

li igitur in suis phantasmatibus asserēdis scribant, quod libet: vos autem contra fratres, vt qui gestatis vasa domini, & vt assertores dogmatum veritatis adhortor & commoneo, vt sitis exploratores æstimatoresque istius negocij: Eosque si alias iam diuersasque ab Ario voces vsurpent, vel ob id potissimum, vt simulatores hypocritasque, reiicite, quòd venenum mentis in abdito teneant, verborumq; lenociniis ad serpentis similitudinem blandi sint. Nam in istis scribendis secum habent eos, qui tum cum Ario reiecti fuere, nimirum Secundum Pentapolitem, clericosque Alexandriæ repudiatos. Istis Alexandriæ scribunt, & quod admirere operam dederunt, vt nos cæterique, qui nobiscum sunt, persecutiouibus diuexaremur: quamuis tum religiosissimus Imperator Constantinus curam egerit, vt pacifice in patriam & ad bonam Ecclesiam deduceremur, & in primis rationem concordiæ populorum habuerit, illi tamen hoc effecerunt, vt istis Ecclesiæ traderentur, omnibusque certum documentum edidere, insidias omnes in horum gratiam, & contra me, & contra cæteros institutas esse. Quomodo igitur, quum talia faciant, in scripturis istis suis vllam fidem meruerint? Nam si synceriter scriberent, deleuissent vtique Thaleiam quam Arius composuit, abiecissentque hæreseos stolones & asseclas. Isti enim sunt discipuli & socij Arij, tum in impietate, tum in pœna, atq; ideo quia eos non eiiciunt. satis sese omnibus produnt, quàm sint praui sensus, etiam si sexcenties scribant. Atq; ea de causa aduigilandum est, ne amictu literarum offuciæ, atque imposturæ fiant, & auehant nonnullos à pia Fide: Sin contra audacia ex rebus prosperioribus sumpta ea quæ sunt Arij nō timeant scribere, nihil superest, nisi vt memores Apostolicarum denūciationum, magna libertate iis verbis vtamur quæ ob istas hæreses iam antea Apostolus dixit: *Scimus quod in vltimis temporibus deficient nonnulli à sana Fide intenti auscultantesque spiritibus erroris, & disciplinis dæmoniorum auersantium veritatem: & quicunque volunt viuere pie in Christo Iesu, persecutionem patientur: mali autem homines & præstigiatores in peius proficient, seducti & seducentes.* Sed nihil horum nos persuaserit, neque separauerit à charitate Christi, etiam si hæretici mortem interminentur: Christiani enim sumus, & non Ariani. Vtinam illi qui ista scripserunt, non saperent quæ sunt Arij. Sed nunc opus est istiusmodi verborum libertate: *Non enim accepimus spiritum seruitutis rursus ad metum, sed ad libertatem vocauit nos Dominus.* Estque re vera ingens probrum, si Fidem quam de Saluatore per Apostolos accepimus, eam ob Arium aut eos qui cum Ario sentiunt, eiusque causam agunt, amittamus. Multi igitur istarum regionū cognita scribentium vafricie, vsq; ad sanguinem parati sunt resistere aduersus illorū vafricies idq; præcipuè quum audiunt vestram fortitudinem. Cæterum quia edita est nostra contra hære-

hæresim confutatio, hæresisque illa, veluti serpens è cauernis in lucem protracta, & quia apud nos seruatur Puerulus ille, quem Herodes interficere satagebat, viuitque item in vobis ipsis veritas, Fidesque apud vos sana est ac minimè ægrotat, ideò author adhortatorque sum, vt gestantes in manibus vestris Fidem Nicææ à patribus traditam, eiusque cum magna alacritate fiduciáque in Dominum, vindices specimen exemplarque vos omnibus, qui vbique sunt, præbeatis, declaretisque nunc pro Fide certamen esse propositum aduersus hæresim ac non vnius generis esse inimici oppugnationes. Siquidem non solum, in idolorum aris non adolere thus, martyrem ostendit, sed & non abnegare Fidem, luculentum conscientiæ martyrium absoluit: neque solum qui sese idolis inclinauerunt, condemnantur vt alieni, sed etiam illi qui prodiderunt veritatem: Iudas enim, non ob sacrificium summotus est ab Apostolica dignitate, sed ob proditionem: neque item Hymenæus, & Alexander, quia auerterant se ad idola, à Christo defecerunt, sed quia circa Fidem naufragium fecere. Abraham Patriarcha non morte ad coronam venit, sed fide in Deum, aliique item Sancti quorum mentio est apud Paulum. Gedeon, Baruch, Samson, Iephtha, Dauid, Samuel, sociique illorum non effuso sanguine consummati sunt, per fidem iustificati sunt, atque etiamnum admirationi sunt, eò quòd etiam ad mortem sustinendam pro religione in Dominum parati fuerant. Quod si res quoque nostri temporis contemplandæ sunt, nostis, quomodo beatus Alexander, vsque ad mortem contra hanc hæresim depugnarit, & quot tribulationes quantosque labores, quamquam iam senex, in derepita ætate sustinuerit, qui & ipse ad patres suos appositus est. Quot item alij & quantis fatigationibus se delassarunt, dum doctrinas edunt cõtra hanc impietatem, & gloriam suæ in Christo confessionis tuentur. Igitur & nos, vti in certamen de summa rerum prouocati, vbi Fides vel abneganda vel retinẽda sit, eo studio propositoque sumus, vt & quæ accepimus retinere velimus, quum in manibus nostris sit monumentum Nicenæ Fidei, & istas nouationes repudiare, & docere populos, ne attendant spiritibus erroris, & vt penitus refugiant ab impietate Ariomanitarum, & ab ea, quam cum Meletianis inierunt, coniuratione. Qui, quum antea inter se contentiosi essent, nunc Herodes & Pontius in blasphemias aduersus Christum consentiunt. Quapropter merito quis eos exosos habeat, quòd quum de priuatis rebus inter se simultates gerant, odio tamen inimicitiaque communi aduersus veritatem conspirent, & in impietate aduersus Dominum fœdera conglutinent, seseque mutuo amplexentur, securi quiduis & facere & pati, modo id, quod semel animo conceperint, tueantur. Melitiani quidem ambitione, vt rebus

σεως ἔλεγχος, καὶ ὡς ὄφις ἐκ τῶν φωλεῶν ἀποκεκάλυπται ἡ αἵρεσις. παρ' ὑμῖν τετήρηται τὸ παιδίον ὅπερ ἡρώδης ἀνελεῖν ἐζήτει. καὶ ζῇ ἐν ὑμῖν ἡ ἀλήθεια, καὶ ὑγιαίνει, ἐν ἡμῖν ἡ πίστις· διὰ τοῦτο παρακαλῶ, ἔχοντες μετὰ χεῖρας τὴν ἐν νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων γραφεῖσαν πίστιν, καὶ τῇ εἰς τὸν κύριον πεποιθήσει τύπος γενέσθαι, τοῖς πανταχοῦ δεικνύντες ἀγῶνα προκεῖσθαι νῦν πρὸς τὴν αἵρεσιν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ ποικίλας A εἶναι τοῦ ἐχθροῦ τὰς μεθοδείας· οὐ γὰρ μόνον τὸ μὴ θῦσαι λίβανον δείκνυσι μάρτυρας, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ ἀρνήσασθαι τὴν πίστιν ποιεῖ τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως λαμπρόν· καὶ οὐχ οἱ κλίναντες εἰς εἴδωλα μόνον κατεκρίθησαν, ὡς ἀλλότριοι, ἀλλὰ καὶ οἱ προδεδωκότες τὴν ἀλήθειαν. ἰούδας γοῦν, οὐ θύσας ἀπεβλήθη τῆς ἀποστολικῆς τιμῆς· ἀλλὰ προδότης γενόμενος. καὶ ὑμέναιος δὲ καὶ ἀλέξανδρος οὐκ εἰς εἴδωλα τραπέντες ἀπεπήδησαν, ἀλλ' ὅτι περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν. B πάλιν τε ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης, οὐκ ἀναιρεθεὶς ἐστεφανώθη, ἀλλ' ὅτι πιστὸς γέγονε τῷ θεῷ. οἵ τε ἄλλοι ἅγιοι περὶ ὧν ὁ παῦλος φησί, Γεδεὼν, Βαρὰκ, Σαμψὼν, Ἰεφθαὲ, Δαβίδ τε καὶ Σαμουὴλ, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, οὐχ αἵματος ἐκχυθέντος ἐτελειώθησαν, ἀλλὰ διὰ πίστεως ἐτελειώθησαν καὶ μέχρι νῦν θαυμάζονται, ὅτι καὶ θάνατον ὑπομένειν ἦσαν ἕτοιμοι, διὰ τὴν εἰς τὸν κύριον εὐσέβειαν· εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι καὶ τὸ γενόμενον ἐφ' ἡμῶν οἴδατε πῶς ὁ μακαρίτης C ἀλέξανδρος μέχρι θανάτου κατὰ τῆς αἱρέσεως ταύτης ἠγωνίσατο· καὶ ὅσας θλίψεις καὶ πηλίκους πόνους ὑπέμεινε· καί τοι γέρων ὢν, καὶ ὑπομείνας ἐν τῇ πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ, προσετέθη καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ. πόσοι δὲ ἄλλοι, καὶ πόσους καμάτους ἐσχήκασι κατὰ τῆς ἀσεβείας ταύτης διδάσκοντες, καὶ τὸ καύχημα τῆς ὁμολογίας ἔχουσι ἐν χριστῷ. οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς ὡς τοῦ περὶ παντὸς ὄντος ἀγῶνος, καὶ προκειμένου νῦν ἢ ἀρνήσασθαι, D ἢ τηρῆσαι τὴν πίστιν, σπουδὴν ταύτην καὶ πρόθεσιν ἔχομεν, ἃ μὲν παρελάβομεν, φυλάττειν, ἔχοντες πρὸς ὑπόμνησιν τὴν ἐν νικαίᾳ γραφεῖσαν πίστιν· τὰς δὲ καινοτομίας ἀποστρέφεσθαι, καὶ διδάσκειν τοὺς λαοὺς μὴ προσέχειν πνεύμασι πλάνης· ἀλλὰ παντελῶς ἐκκλίνειν ἀπὸ τῆς ἀσεβείας τῶν ἀρειομανιτῶν, καὶ τῆς τῶν μελιτιανῶν πρὸς αὐτοὺς συνωμοσίας. ὁρᾶτε γὰρ ὡς τὸ πρότερον μαχόμενοι πρὸς ἑαυτοὺς, νῦν ὡς Ἡρώδης καὶ πόντιος E συνεφώνησαν εἰς τὴν κατὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ βλασφημίαν, ἐφ' ᾧ καὶ μισήσειεν ἄν τις αὐτοὺς δικαίως, ὅτι τῶν μὲν ἰδίων χάριν, ἀπεχθάνονται πρὸς ἀλλήλους, εἰς δὲ τὴν κατὰ τῆς ἀληθείας ἔχθραν καὶ τὴν εἰς θεὸν ἀσέβειαν, φίλοι γεγόνασι, καὶ ἀλλήλους δεξιοῦνται, πάντα τε παρὰ γνώμην πάσχειν ὑπομένουσι διὰ τὴν ἰδίαν ἑκάστου τῆς προθέσεως ἡδονήν. Μελιτιανοὶ μὲν, διὰ τὴν προστασίαν καὶ μανίαν

μανίαν ταῖς φιλαργυρίαις· Ἀρειομανῖται δὲ, διὰ
τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν· ἵν' ἐν τῇ τοιαύτῃ συνωμοσίᾳ,
τὴν ἰδίαν ἀλλήλοις κοινωνίαν προσκιχρᾶν δύ-
νωνται· καὶ αὐτοὶ μὲν τὴν ἀσέβειαν τούτων ὑπο-
κρίνωνται, οὗτοι δὲ τῇ πονηρίᾳ συντρέχωσιν ἐκεί-
νων τῇ κακίᾳ, καὶ λοιπὸν κοινῇ τὰ ἴδια ἑαυτῶν πο-
νηρεύματα, ὥσπερ τὸ τῆς Βαβυλωνίας ποτήριον,
κεράσαντες, ἐπιβουλεύωσι τοῖς εὐσεβοῦσιν ὀρ-
θῶς εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἦν μὲν
οὖν ἡ πονηρία καὶ συκοφαντία τῶν Μελιτιανῶν, A
καὶ πρὸ τούτων, πᾶσι φανερά· ἦν δὲ καὶ ἡ ἀσέ-
βεια καὶ θεομάχος αἵρεσις τῶν Ἀρειανῶν, πά-
λαι πανταχοῦ καὶ πᾶσιν ἔκδηλος· οὐ γὰρ ὀ-
λίγος ἐστὶ χρόνος· ἀλλ' οἱ μὲν, πρὸ πεντήκον-
τα καὶ πέντε ἐτῶν σχισματικοὶ γεγόνασιν· οἱ δὲ
πρὸ τριάκοντα καὶ ἓξ ἐτῶν ἀπεδείχθησαν ἐκ
κρίσεως πάσης τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου· ἐξ ὧν
δὲ νῦν ἔδρασαν, δέδεικται λοιπὸν καὶ τοῖς δοκοῦ-
σιν αὐτῶν προσποιεῖσθαι φανερῶς, ὡς δι' οὐδὲν ἕτε-
ρον καθ' ἡμῶν καὶ κατὰ πάντων τῶν ὀρθοδό- B
ξων ἐπισκόπων τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπιβουλὴν πεποιή-
κασιν, ἢ διὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν τῆς ἀσεβείας αἵρε-
σιν· ἰδοὺ γὰρ τὸ πάλαι σπουδαζόμενον τοῖς περὶ Εὐ-
σέβιον γέγονε νῦν· καὶ ἀφ' ἡμῶν μὲν πεποιήκασιν
ἁρπαγῆναι τὰς ἐκκλησίας, ἐπισκόπους τε καὶ
πρεσβυτέρους μὴ κοινωνοῦντας αὐτοῖς ἐξώρισαν,
ὡς ἠθέλησαν, καὶ τοὺς λαοὺς ἀποστρεφομένους αὐτοὺς
ἐξέκλεισαν τῶν ἐκκλησιῶν, τοῖς δὲ Ἀρειανοῖς τοῖς
πρὸ τοσούτου χρόνου καταγνωσθεῖσι, παραδε-
δώκασιν αὐτάς· ἵνα συνούσης αὐτοῖς καὶ τῆς τῶν με- C
λιτιανῶν ὑποκρίσεως, ἐπ' ἀδείας ἔχωσιν ἐν αὐ-
ταῖς τὰ τῆς αὐτῶν ἀσεβείας ἀποπτύειν ῥήματα, καὶ
προκατασκευάζειν ὥς γε νομίζουσι τῷ τὴν αἵρεσιν
αὐτοῖς ἐπισπείραντι τῷ ἀντιχρίστῳ τὴν τῆς ἀπω-
λείας ὁδόν· ἐκεῖνοι μὲν οὖν τοιαῦτα νυστάζοντες
φανταζέσθωσαν μάτην· οἴδαμεν γὰρ, ὅτι καὶ ὁ φι-
λάνθρωπος βασιλεὺς ἀκούσας, κωλύσει τὰς πο-
νηρίας αὐτῶν, καὶ οὐ χρονιοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ γεγραμ-
μένον, καρδίαι ἀσεβῶν ταχέως ἐκλείψουσιν· ἡ-
μεῖς δὲ, ὡς πρὸς ἀποστάτας, καὶ θέλοντας μανίαν ἐν D
οἴκῳ κυρίου καταπῆξαι, ἠμφιεσμένοι, κατὰ τὸ γεγραμ-
μένον, τοῖς λόγοις τῶν θείων γραφῶν ἀντικαθιστῶ-
μεν, καὶ μήτε θάνατον σωματικὸν φοβηθῶμεν, μήτε
τὰς τούτων ὁδοὺς ζηλώσωμεν· ἀλλὰ πάντων μᾶλλον
προκρινέσθω τῆς ἀληθείας ὁ λόγος. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς,
ὡς οἴδατε πάντες· ἀξιούμενοι τότε τῶν περὶ Εὐσέ-
βιον, ἢ ὑποκρίνασθαι παρ' αὐτοῖς τὴν ἀσέβειαν,
ἢ προσδοκᾶν ἐπιβουλὴν, οὐκ ἠθελήσαμεν αὐτοῖς
συγκαταθέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον εἱλόμεθα διώκεσθαι E
παρ' αὐτῶν, ἢ τὸν τοῦ Ἰούδα μιμήσασθαι τρόπον. ἀμέλει
πεποιήκασιν ὅπερ ἠπείλησαν, καὶ μιμησάμενοι τὴν
Ἰεζάβελ, ἐγκαθέτους ἑαυτοῖς Μελετιανοὺς κατεσκεύα-
σαν· εἰδότες πῶς κατὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ μάρτυρος,
καὶ μετ' αὐτὸν τοῦ μεγάλου Ἀχιλλᾶ, εἶτα κατὰ τοῦ μακαρίου
Ἀλεξάνδρου γεγόνασιν, ἵν' οὕτως καθ' ἡμῶν ὥσπερ τοῦ-
το μελετήσαντες, ὑποκρίνωνται μὲν οὗτοι ἅπερ ἂν αὐ-
τοῖς ὑποβληθῇ, ἐκεῖνοι δὲ πρόφασιν λάβωσι τοῦ διώ-
κειν καὶ

rebus præsint, tum insano auariciæ studio: Ariomanitæ vero vltro sua ipsorum impietate incitantur, vt huiusmodi conspirationibus mutuo inuicē animi sui prauitatem promoueant. Et isti quidem horum impietatis personam induunt: hi vero illorum malitiæ accedunt, & adstipulantur, ac in commune scelera sua, veluti Babylonis poculum commiscētes, insidias illis nectunt, qui recte pieq; de domino nostro sentiunt. Erat iam pridem malitia & calumnia Meletianorum omnibus nota: nec impietas Arianorum, Deóque infesta hæresis vsquam obscura fuit: neque enim parum temporis intercessit. Nam illi, abhinc ante quinquagesimum quintum annum schismatici facti sunt, isti vero ante trigesimum sextum hæretici declarati, & ab Ecclesia summoti, idque iudicio synodi vniuersalis. Cæterum, ex iis quæ nunc fecerunt, clara iam in reliquum tempus documenta data sunt, eos non alia de causa, tum contra nos, tum contra reliquos Episcopos orthodoxos, iam ab initio insidias tetendisse, nisi vt impietatis suæ hæresim propagarent. Ecce enim quod olim struebat Eusebius, nunc tandem committitur: Dederunt enim operam, vt Ecclesiæ à nobis abriperentur: Et Episcopos vna cum presbyteris, cōmunionem cum ipsis non vsurpantes, prout collibitum fuit, in exilium profligarunt, populosque qui ipsis aduersabātur, ab Ecclesiis excluserunt, easque Arianis antè tot annos comdemnatis regendas tradidere, vt consociata secum Meletianorum hypocrisi, tuto possint tetra suæ impietatis verba euomere, atque ita præinstruant, & communiant (vt arbitrantur) Antichristo, qui ipsis asseminat hæresim, perditionis viam. Ille igitur, quasi somnium, istiusmodi frustra imaginantur. Nos enim scimus, humanissimū Imperatorem, vbi rem cognouerit, cohibiturum esse eorum malitias, ipsosque diuturnos in vita non fore, sed secundum quod scriptum est: *Corda impiorum breui deficient*. Nos vero apostatis, iisque qui conantur furias in domo domini defigere, amictumque sacrarum literarum præ se ferunt, resistamus, mortem corporalem non expauescentes: & prauas istorum vias non æmulemur, veritatisque rationem inprimis habeamus. Nam cùm & á nobis, vt omnes nouistis, per Eusebium cum suis, postulatum esset, vel vt ageremus sustineremusque eandem personam impietatis, vel expectaremus eorum insidias, noluimus illis, vt suffragatores, assidere, sed potius illorum insectationem præoptauimus, quam Iudæ mores imitari. Ergo fecere, quod ipsis collibitū fuit, & quod minis denunciauerant, opere compleuerunt: Ac similes Iezabeli, dolosos sibi Meletianos conciliarunt. Memores igitur ipsi quomodo sese primum aduersus Beatum martyrem Petrum, ac deinde contra magnum Achillam, postremo contra Beatum Alexandrum gesserint, vt ita aduersus nos quasi præmeditationibus & exercitiis instructi, isti quidem dexterius quicquid ipsis suggestum fuerit,

quasi histriones agerent: illi vero persequendi mei occidendiq; occasiones solertius aucuparentur: id enim sitiunt, neq; hactenus conquiescere possunt, tãta est auiditas nostri sanguinis effundendi: verum eius rei mihi nulla cura. Scio enim & certum habeo, & præmium iis qui sustinent, retribuendum esse à Saluatore: Et quod vos, vbi sustinueritis, vt Patres vestri, forma iã populis effecti, & subuertẽtes peregrinam & alienam hanc impiorum adinuentionem, habebitis quidem gloriam, quia vobis istud ipsum gloriari licebit: Fidem seruauimus: recipietis autẽ coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se, atque vtinam mihi contingat vnà vobiscum has repromissiones possidere, quæ non solum Paulo sunt addictæ, sed omnibus seruantur qui diligunt aduentum domini & Saluatoris, & Dei, & Imperatoris Iesu Christi, per quem Patri gloria, & potentia in Spiritu sancto in omnia secula seculorum: Amen.

κειν καὶ ζητεῖν ἡμᾶς ἀποκτεῖναι, τοῦτο γὰρ διψῶσι καὶ οὐ παύονται μέχρι νῦν τὸ αἷμα ἡμῶν θέλοντες ἐκχέειν· ἀλλὰ τούτων οὐδεμία μοι φροντίς, οἶδα γὰρ καὶ πέπεισμαι, ὅτι τοῖς ὑπομένουσιν ἔσται μισθὸς παρὰ τοῦ σωτῆρος, καὶ ὅτι καὶ ὑμεῖς ὑπομείναντες, ὡς οἱ πατέρες τύποι γενόμενοι τοῖς λαοῖς, καὶ ἀνατρέποντες τὴν ξένην καὶ ἀλλότριον ταύτην ἐπίνοιαν τῶν ἀσεβῶν, ἕξετε μὲν τὸ καύχημα, λέγοντες, τὴν πίστιν τετηρήκαμεν, ἀπολήψεσθε δὲ τὸν στέφανον τῆς
A ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. γένοιτο δὲ κἀμὲ μεθ' ὑμῶν τὰς ἐπαγγελίας κληρονομῆσαι, τὰς μὴ μόνον Παύλῳ ῥηθείσας, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος καὶ θεοῦ καὶ παμβασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἐν πνεύματι ἁγίῳ, εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI Alexandrini

Contra Arianos disputatio secunda.

CÆteras quidem hæreses transfugas veritatis, & insana dogmata sibi comminiscentes, facilè agnouerint omnes, vt quarum impietas iam pridem à nemine non comperta habeatur Non enim in obscuro esse potest, istos istius hæreseos machinatores (vt Beatus Ioannes locutus est) à nobis recessisse, vt qui nec iam sint, nec olim vnius nobiscum aut animi aut sententiæ fuerint, ac proinde dictum esse à Saluatore, *Qui nobiscum non colligunt, dissipant,* ac vnà cum diabolo dormientes obseruant, vt asperso suæ pestilentiæ veneno, habeãt qui secum vna moriantur. Sed tamen ista omnium hæreseõ vltima, & nunc recens egressa anteambulo, & præcursatrix Antichristi, cui nomen est ab Ario, dolosa & vafra, quũ videret sorores suas, cæteras (inquam) hæreses ætate grandiores, publicè palámque probrosas haberi, speciem suam dissimulat, & literarum sacrarũ vocibus, quasi honesto cultu, induitur, vt Pater eius diabolus: ac satagit denuo intrare in paradisum Ecclesiæ, quo sub specie Christianismi nõnullos seducat, vt credibilitate falsarum rationum persuasi, contra Christũ sentiant. Veris enim rationibus nihil est apud illos firmũ & stabilitum: Imo quod peius est, iam nonnullos insipientes circumuenerunt, tantòque errore compleuere, vt non solum auribus delirent, sed ad Euæ imitationem oblata degustent, & à degustatione cæci,

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρίας

Κατὰ ἀρειανῶν λόγος β'.

Αἱ μὲν αἱρέσεις ὅσαι κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπινοήσασαι μανίαν ἑαυταῖς, φανεραὶ τυγχάνουσι,
B καὶ τούτων ἡ ἀσέβεια πάλαι πᾶσιν ἔκδηλος γέγονε· τὸ γὰρ ἐξελθεῖν ἀφ' ἡμῶν τοὺς ταῦτα ἐφευρόντας, δῆλον ἂν εἴη ὡς ἔγραψεν ὁ μακάριος ἰωάννης, ὅτι τῶν τοιούτων οὔτε νῦν ἐστι μεθ' ἡμῶν τὸ φρόνημα. διὸ καὶ ὡς εἶπεν ὁ σωτήρ, μὴ συνάγοντες μεθ' ἡμῶν, σκορπίζουσι μετὰ τοῦ διαβόλου, παρατηρούμενοι τοὺς κοιμωμένους· ἵνα τὸν ἴδιον ἰὸν τῆς ἀπωλείας ἐπισπείραντες, ἔχωσι τοὺς συναποθνήσκοντας αὐ-
C τοῖς. ἐπειδὴ δὲ μία τῶν αἱρέσεων ἡ ἐσχάτη, καὶ νῦν ἐξελθοῦσα πρόδρομος τοῦ ἀντιχρίστου, ἡ ἀρειανὴ καλουμένη, δόλιος οὖσα καὶ πανοῦργος, βλέπουσα τὰς πρεσβυτέρας ἑαυτῆς ἀδελφὰς ἄλλας αἱρέσεις ἐκ φανεροῦ στηλιτευθείσας, ὑποκρίνεται περιβαλλομένη τὰς τῶν γραφῶν λέξεις, ὡς ὁ πατὴρ αὐτῆς ὁ διάβολος· καὶ βιάζεται πάλιν εἰσελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον τῆς ἐκκλησίας, ἵνα πλάσασα ἑαυτὴν ὡς χριστιανήν, ἀπατήσῃ τινὰς κατὰ χριστοῦ φρο-
D νεῖν τῇ πιθανότητι τῶν παραλογισμῶν. εὔλογον γὰρ οὐδὲν παρ' αὐτῇ· καὶ ἐπλάνησέ γε τῶν ἀφρόνων τινάς, ὥστε τούτους μὴ μόνον φθαρῆναι τῇ ἀκοῇ, ἀλλὰ καὶ λαβόντας κατὰ τὴν Εὔαν γεύσασθαι, καὶ λοιπὸν ἀγνοοῦντας, νομίζειν τὸ πικρὸν γλυκύ, καὶ τὴν

καὶ τὴν βδελυκτὴν αἵρεσιν λέγειν καλήν, ἀναγκαῖον ἡγησάμην προτραπεὶς παρ' ὑμῶν, διελεῖν τὴν πτύξιν τοῦ θώρακος τῆς μιαρᾶς αἱρέσεως ταύτης, καὶ δεῖξαι τὴν δυσωδίαν τῆς ἀφροσύνης αὐτῆς· ἵνα οἱ μὲν πόρρωθεν ὄντες αὐτῆς, ἔτι φύγωσιν αὐτήν· οἱ δ' ἀπατηθέντες ἀπ' αὐτῆς μεταγνῶσιν, καὶ ἠνεωγμένοις τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς καρδίας νοήσωσιν· ὅτι ὥσπερ τὸ σκότος οὐκ ἔστι φῶς, οὐδὲ τὸ ψεῦδος ἀλήθεια, οὕτως οὐδὲ ἡ ἀρειανὴ αἵρεσίς ἐστι καλή· ἀλλὰ καὶ οἱ τούτους καλοῦντες χριστιανοὺς, πολὺ καὶ λίαν πλανῶνται, ὡς μήτε τὰς γραφὰς ἀνεγνωκότες, μήτε ὅλως εἰδότες τὸν χριστιανισμὸν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ πίστιν. τί γὰρ ὅμοιον ἑωρακότες τῆς αἱρέσεως πρὸς τὴν εὐσεβῆ πίστιν φλυαροῦσιν ὡς μηδὲν κακὸν λεγόντων ἐκείνων; τοῦτό ἐστιν ἀληθῶς καὶ τὸν καϊάφαν αὐτὸν εἰπεῖν χριστιανὸν, καὶ τὸν προδότην ἰούδαν ἔτι συναριθμεῖν τοῖς ἀποστόλοις, τούς τε τὸν βαραββᾶν αἰτησαμένους ἀντὶ τοῦ σωτῆρος, λέγειν μηδὲν κακὸν πεποιηκέναι, καὶ ὑμέναιον δὲ καὶ ἀλέξανδρον συνιστάνειν ὡς καλῶς φρονοῦντας καὶ ψεύδεσθαι κατ' αὐτῶν τὸν ἀπόστολον. ἀλλ' οὔτε ταῦτα ἀκούσαι χριστιανὸς ἀνάσχοιτο, οὔτε τὸν τολμῶντα λέγειν τοῦτον ὑγιαίνειν, ἄν τις ταῖς φρεσὶν ὑπολάβοι· ἀντὶ γὰρ χριστοῦ, παρ' αὐτοῖς ἄρειος, ὡς παρὰ μανιχαίοις μανιχαῖος, ἀντὶ δὲ μωυσέως καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων, σωτάδης τις ἐξεύρηται παρ' αὐτοῖς, ὁ καὶ παρ' ἕλλησι γελώμενος, καὶ ἡ θυγάτηρ ἡρωδιάδος· οὗ μὲν γὰρ τὸ κεκλασμένον καὶ θηλυκὸν ἦθος μεμίμηται γράφων ἄρειος καὶ αὐτὸς θαλίας· τῆς δὲ τὴν ὄρχησιν ἐζήλωσεν, ἐξορχούμενος καὶ παίζων ἐν ταῖς κατὰ τοῦ σωτῆρος βλασφημίαις, ὥστε τοὺς ἐμπίπτοντας εἰς τὴν αἵρεσιν, διαστρέφεσθαι μὲν τὸν νοῦν καὶ ἀφρονεῖν· ἀλλάσσειν δὲ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου τῆς δόξης ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀντὶ χριστιανῶν, λοιπὸν ἀρειανοὺς ὀνομάζεσθαι· τοῦτό τε τῆς ἀσεβείας ἔχειν τὸ γνώρισμα. μὴ γὰρ προφασιζέσθωσαν, μηδὲ ὀνειδιζόμενοι καταψευδέσθωσαν κατὰ τῶν μὴ ὄντων ὡς εἰσίν· οὕτω καλοῦντες καὶ αὐτοὶ τοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ τῶν διδασκάλων, ἵνα δείξωσι καὶ αὐτοὶ οὕτως καλεῖσθαι ἀρειανοὶ, μηδὲ αἰσχυνόμενοι τὸ ἐπονείδιστον ἑαυτῶν ὄνομα, παιζέτωσαν· εἰ δὲ αἰσχύνονται, ἐγκαλυπτέσθωσαν, ἢ ἀποπηδάτωσαν ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ἀσεβείας· οὐδέ πώποτε γὰρ λαὸς ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων, εἶχε τὴν ἐπωνυμίαν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ κυρίου, εἰς ὃν καὶ τὴν πίστιν ἔχομεν. τῶν γοῦν μακαρίων ἀποστόλων, διδασκάλων ἡμῶν γενομένων, καὶ διακονησάντων τοῦ κυρίου εὐαγγέλιον, οὐκ ἐξ ἐκείνων ἐκλήθημεν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ χριστοῦ χριστιανοὶ καὶ ἐσμὲν καὶ ὀνομαζόμεθα· οἱ δὲ παρ' ἑτέρων ἔχοντες τὴν ἀρχὴν ἧς νομίζουσι πίστεως, ἐκείνων εἰκότως ἔχουσι καὶ τὴν ἐπωνυμίαν· ὡς αὐτῶν γενόμενοι κτῆμα. ἀμέλει πάντων ἡμῶν ἀπὸ τοῦ χριστοῦ χριστιανῶν ὄντων καὶ καλουμένων, ἐξεβλήθη πάλαι μαρκίων αἵρεσιν ἐφευρών· καὶ οἱ μὲν παραμείναντες μετὰ τοῦ ἐκβαλόντος ἐκεῖνον, ἔμειναν χριστιανοί· οἱ δ' ἀκολουθήσαντες μαρκίωνι, οὐκέτι μὲν χριστιανοί,

ne cæci, captique sensibus, amara, dulcia esse arbitrentur,& abominabilē hęresim pulchram existimēt. Ideo necessariū duxi, maximè, quū eò me vestra adhortatio impelleret, & huius sinuosū pectus hæreseos explicare,& eius vesaniæ graueolentiam ostendere, vt, qui procul adhuc agunt, eam defugiāt, & qui per eam decepti sunt, resipiscant, ac adapertis cordium oculis dignoscāt Vt nec tenebræ lumen, nec mendatium, veritas est: ita quoque Arianam hæresim bonam non esse: & qui Arianos
A Christianorum titulo insigniunt, plus nimio errare, vt qui declarent se neque Scripturas legisse, neq; cognitum vllo modo habere, quid sit Christianismus, aut quæ eius fides. Quid enim in ista hæresi viderunt, quod simile sit cum pia & religiosa Fide, vt audeant blaterare, quasi nihil ab illis mali dicatur? Eadem enim ratione consentaneum, vt Caipham nominēt Christianum: & proditorē Iudam adhuc connumerent cū Apostolis: & eos, qui Barrabam pro Saluatore postularunt, dicant nihil mali
B commisisse: & Alexandrum & Hymenæum commendent, vt rectè sentientes: & Apostolum de iis mendacium dixisse affirment. Cæterum, quis Christianus talia audire sustinuerit? aut talia dicentem, sanum esse animo existimarit? Pro Christo enim apud illos, Arius est, vt apud Manichæos, Manichæus: pro Mose item & aliis Sanctis, nescio quis Sotades reperitur, homo etiam apud Ethnicos ridiculus, & filia Herodiadis: huius enim tractos & effœminatos mores, Arius in scribēdo repræ-
C sentat, & ipse eius liber, Thaleia, hoc est, conuiualium nomine inscriptus, istius puellæ saltationem æmulatur choreas ductitans & blasphemiis in Christum lusitans, adeo, vt qui incidant in hæresim mentis vertigine laborent, sapiántque ea, quæ non oportet sapere, immutentque nomen Domini gloriæ in similitudinē imaginis hominis corruptibilis: & pro Christianis, deinceps Ariani nuncupentur, eamque notam characterémque referant suæ impietatis: Ne ergo causificationes quærant, neque probroso nomine pulsati, dissimulent
D sese eos esse, qui sunt: doceántque Christianos à vocabulis magistrorum suorū nomina sortitos esse, quo seipsos quoq; declarent eadem ratione. quum Christiani sint, nomen tamen ab Ario obtinuisse. Cuius si pudore nō tenentur, ne quærāt eludere: sin pudori est, aut pro confusione abdant sese, aut resiliant à suis impietatibus. Nunquā enim populus ab Episcopis suis, sed à Domino, in quem creditū fuit, nomen accepit. Certe à beatis Apostolis, præceptoribus nostris, ministrisq; Euangelij Sal-
E uatoris nostri, appellationes adepti nō sumus, sed à Christo, Christiani & sumus & nuncupamur: Illi vero, qui aliunde originem suæ fidei deducunt, merito authorum suorum cognomenta, vt ad quos pertineant, præ se ferunt. Quapropter, quum omnes à Christo, Christiani & essemus & diceremur, explosus est Marcion inuētor hæreseos: reliqui autem qui cū explosore Marcionis remansere, Christiani titulum retinuerūt: qui vero secuti sunt

Marcionem, non iam inde Christiani, sed Marcionistæ appellati sunt. Itaquoq; Valentinus, Basilides, Manichæus, & Simon Magus sectatoribus sua vocabula impertierunt, indéque factum vt alij Valentiniani, alij Basilidiani, alij Manichæi, alij Simoniani, alij Cataphryges à Phrygia, alij à Nouato Nouatiani vocitati sunt. Ita Melitius eiectus à Petro & Episcopo, & martyre, suos qui ipsum sequebātur, non Christianos postea, sed Melitianos denominauit. Eadem iterū ratione beato Alexandro Arium eiiciente, ij qui Alexandro adhæserunt, remanserunt Christiani: illi verò, qui vna cum Ario recesserunt, nomen Saluatoris nostri, Alexandro cum suis relinquentes, Ariani deinceps appellati sunt. Quinimo, ecce etiam nunc post mortem Alexandri, qui eiusdem communionis sunt cum Athanasio Alexandri successore, & quibus ipse Athanasius communione coniunctus est, omnes eundem pariter characterem habent, neque ille suis nomen indit, aut à suis accepit, sed omnes, vt antea, consueto more Christiani nominantur. Nam quamuis magistri inuicem sibi succedant nosque illorum discipuli, ab illis acceperimus quæ sunt Christianæ fidei, nihil tamen inde obstaculi nascitur, quo minus ob id & titulo, & re Christiani appellemur. Contra qui hæreticos sequuntur, tametsi millies mille successores habeāt, omnes tamen nomen eius, qui primus hæresim adinuenit, referunt. Certe è vita exempto Ario, quum multi ex grege illo, eius vices successionemque susciperent, tamem omnes qui eiusdem cum eo sententiæ fuerunt, ex Ario notas suas insigniaque habentes, Ariani nuncupantur, quod re vera eximiū & admirabile argumentum est. Nam qui etiam nunc ex gentilibus, omissa idolorum superstitione, ad Ecclesiam veniunt, non catechizantium, Fideique rudimenta tradentium nomina, sed Saluatoris in se transferunt, & pro gentilibus Christiani incipiunt appellari. Qui vero ex eodem genere ad istos abeunt, aut ab Ecclesia ad hæresim transitum faciunt, nomen Christi dereliquerunt, & Arianorum vocabulo induuntur, quasi qui non amplius Fidē Christi retineant, sed Arianæ insaniæ gregales habentur. Quomodo igitur Christiani fuerint, qui non Christiani, sed Ariomanitæ appellantur: aut quomodo de numero Ecclesiæ catholicæ habeantur, qui Apostolicam Fidem excusserunt, & nouarum pestium inuentores se præbent? qui relictis Christi eloquiis, *θαλείας* Arij, hoc est, crapulas titulo nouæ sapientiæ cohonestant, ac bono iure eum titulum vsurpant: nouam enim hæresim annunciant. Quapropter non sine admiratione est nusquam in multis multorum operibus & sermonibus tum in Vetus, tum in Nouum testamentum conscriptis, inter titulos librorut *θαλείας* hoc est crapularum nomen reperiri: imo ne apud Ethnicos quidem frugi & temperantes, sed apud istos dūtaxat, qui istiusmodi res inter pocula ad risum captandum per plausum, iocum lasciuiamque decantant. At

Μαρκιωνιανοὶ δὲ λοιπὸν ἐκλήθησαν, οὕτω καὶ οὐαλεντῖνος, καὶ βασιλίδης, καὶ μανιχαῖος, καὶ σίμων ὁ μάγος, τοῖς ἀκολουθήσουσι, μεταδεδώκασι τοῦ ἰδίου ὀνόματος, καὶ οἱ μὲν οὐαλεντιανοὶ, οἱ δὲ, βασιλιδιανοὶ, οἱ δὲ, μανιχαῖοι, κἀκεῖνοι σιμωνιανοὶ, καὶ ἄλλοι καταφρύγες ἀπὸ φρυγίας, καὶ ἀπὸ Ναυάτου, Ναυατιανοὶ προσαγορεύονται, οὕτω καὶ μελίτιος ἐκβληθεὶς παρὰ πέτρου τοῦ ἐπισκόπου καὶ μάρτυ-
A ρος, οὐκέτι χριστιανοὺς, ἀλλὰ μελιτιανοὺς ἐκάλεσε τοὺς ἰδίους· οὕτως ἄρα καὶ τοῦ μακαρίου ἀλεξάνδρου τὸν ἄρειον ἐκβαλόντος, οἱ μὲν μετὰ ἀλεξάνδρου μείναντες, ἔμειναν χριστιανοί· οἱ δὲ συνεξελθόντες ἀρείῳ, τὸ μὲν ὄνομα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, τοῖς μετὰ ἀλεξάνδρου καταλελοίπασιν· ἀρειανοὶ δὲ λοιπὸν ἐκλήθησαν ἐκεῖνοι. ἰδοὺ γοῦν καὶ μετὰ θάνατον τοῦ ἀλεξάνδρου, οἱ κοινωνοῦντες τῷ διαδεξαμένῳ τοῦτον ἀθανασίῳ, καὶ οἷς ὁ αὐτὸς ἀθανάσιος κοινωνεῖ, τὸν αὐτὸν ἔχουσι
B τύπον· καὶ οὔτε ἐκ ἐκείνων τὸ τούτου τινὲς ἔχουσιν ὄνομα, οὔτε αὐτὸς ἐξ ἐκείνων ὀνομάζεται, ἀλλὰ πάντες πάλιν συνήθως χριστιανοὶ καλοῦνται. κἂν γὰρ διδασκάλων διαδόχους ἔχωμεν, καὶ ἀκροαταὶ τούτων γινώμεθα· ἀλλά γε τὰ χριστοῦ παρ᾽ αὐτῶν διδασκόμενοι, χριστιανοὶ οὐδὲν ἧττον ἐσμὲν καὶ καλούμεθα, οἱ δέ γε τοῖς αἱρετικοῖς ἀκολουθοῦντες, κἂν μυρίους διαδόχους ἔχωσιν, ἀλλὰ πάντως τὸ ὄνομα τοῦ τὴν αἵρεσιν ἐφευρόντος φέρουσιν· ἀμέλει τελευτήσαντος ἀρείου. πολ-
C λῶν δὲ τῶν ἰδίων αὐτοῦ διαδεξαμένων, ὅμως οἱ τὰ ἐκείνου φρονοῦντες ἀρείου γνωριζόμενοι, ἀρειανοὶ καλοῦνται. καὶ θαυμαστόν γε τούτου τεκμήριον, οἱ μὲν ἐξ ἑλλήνων καὶ νῦν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐρχόμενοι, ἀφιέντες τὴν ἑλλήνων δεισιδαιμονίαν, οὐ τῶν κατηχούντων λαμβάνουσι τὴν ἐπωνυμίαν· ἀλλὰ τὴν τοῦ σωτῆρος κατέχουσι καὶ ἄρχονται χριστιανοὶ καλεῖσθαι; οἱ δὲ πρὸς ἐκείνους ἀπιόντες, ἢ ὅσοι δ᾽ αὖ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν αἵρεσιν μεταβάλλουσι, τὸ μὲν χριστοῦ καταλιμ-
D πάνουσιν ὄνομα, λοιπὸν δὲ ἀρειανοὶ καλοῦνται ὡς οὐκέτι τὴν χριστοῦ πίστιν ἔχοντες, ἀλλὰ τῆς ἀρείου μανίας γενόμενοι διάδοχοι. πῶς τοίνυν χριστιανοὶ, οἱ μὴ χριστιανοὶ ἀλλὰ ἀρειομανῖται; ἢ πῶς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας εἰσὶν, οἱ τὴν ἀποστολικὴν ἀποτιναξάμενοι πίστιν, καὶ καινῶν κακῶν ἐφευρεταὶ γενόμενοι; οἱ τὰ μὲν τῶν θείων γραφῶν λόγια καταλείψαντες, τὰς δὲ θαλίας ἀρείου, σοφίαν καινὴν ὀνομάζοντες, εἰκότως τοῦτο λέγοντες, καινὴν αἵρεσιν ἀπαγγέλ-
E λουσι. διὸ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις, ὅτι πολλὰ πολλῶν συντάγματα καὶ πλείστας ὁμιλίας εἴς γε τὴν παλαιὰν καὶ τὴν καινὴν γραψάντων, καὶ παρὰ μηδενὶ θαλίας εὑρισκομένης, ἀλλὰ μηδὲ παρὰ τοῖς σπουδαίοις τῶν ἑλλήνων, ἢ παρὰ μόνοις τοῖς ᾄδουσι τὰ τοιαῦτα παρὰ πότον, μετὰ κρότου καὶ σκωμμάτων ἐν παιδιαῖς, ἕνεκεν τοῦ γελᾶσθαι, παρ᾽ ἑτέρων. ὁ θαυ-

ὁ θαυμαστὸς Ἄρειος οὐδὲν σεμνὸν μιμησάμενος, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν σπουδαίων ἀγνοήσας, πλεῖστά τε τῶν ἄλλων αἱρέσεων ὑποκλέψας, τὴν τοῦ Σωτάδου μόνου γελοιολογίαν ἐζήλωσε. τί γὰρ ἔπρεπε ποιεῖν αὐτὸν, ἢ θέλοντα κατὰ τοῦ σωτῆρος ὀρχήσασθαι, τὰ δύστηνα ἑαυτοῦ ῥημάτια τῆς ἀσεβείας ἐν ἐκλύτοις καὶ παρειμένοις μέλεσι σημαίνειν; ἵν' ὥσπερ ἡ σοφία φησὶν, ἀπὸ ἐξόδου λόγου γινώσκηται ἀνὴρ, οὕτως ἀπ' ἐκείνων τὸ τῆς ψυχῆς μὴ ἀνδρῶδες, καὶ τῆς διανοίας ἡ φθορὰ τοῦ γράψαντος γινώσκηται. οὐ γὰρ οὐδὲ ἔλαθεν ὁ δείλαιος. ἀλλὰ καί τοι πολλάκις ὡς ὁ ὄφις ἄνω καὶ κάτω στρέφων ἑαυτὸν, ὅμως πέπτωκεν εἰς τὴν πλάνην τῶν Φαρισαίων. ὡς γὰρ ἐκεῖνοι θέλοντες παρανομεῖν ἐσχηματίζοντο μελετᾶν τὰ τοῦ νόμου ῥήματα, καὶ θέλοντες ἀρνεῖσθαι τὸν προσδοκηθέντα, καὶ παρόντα κύριον, ὑπεκρίνοντο μὲν ὀνομάζειν τὸν θεὸν, ἠλέγχοντο δὲ βλασφημοῦντες ἐν τῷ λέγειν, διατί σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν θεὸν, καὶ λέγεις ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν; οὕτω καὶ ὁ κίβδηλος καὶ σωτάδειος Ἄρειος, ὑποκρίνεται μὲν ὡς περὶ θεοῦ λέγων, παρατιθεὶς τὰς τῶν γραφῶν λέξεις, ἐλέγχεται δὲ πανταχόθεν Ἄρειος ἄθεος, ἀρνούμενος τὸν υἱὸν καὶ τοῖς ποιήμασιν αὐτὸν συναριθμῶν. ἡ μὲν οὖν ἀρχὴ τῆς ἀρειανῆς θαλίας καὶ κουφολογίας, ἦθος ἔχουσα καὶ μέλος θηλυκὸν αὕτη. κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν θεοῦ, συνετῶν θεοῦ, παίδων ἁγίων, ὀρθοτόμων, ἅγιον θεοῦ πνεῦμα λαβόντων, τάδε ἔμαθον ἔγωγε ὑπὸ τῶν σοφίης μετεχόντων, ἀστείων, θεοδιδάκτων, κατὰ πάντα σοφῶν τε· τούτων κατ' ἴχνος ἦλθον ἐγὼ βαίνων ὁμοδόξως ὁ περικλυτὴς, ὁ πολλὰ παθὼν διὰ τὴν θεοῦ δόξαν, ὑπό τε θεοῦ μαθὼν σοφίαν καὶ γνῶσιν ἐγὼ ἔγνων. τὰ δὲ ἐν αὐτῇ κρατούμενα παρ' αὐτοῦ σκώμματα φευκτὰ καὶ μετὰ δυσσεβείας, τοιαῦτά ἐστιν· οὐκ ἀεὶ ὁ θεὸς πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν ὅτε θεὸς μόνος ἦν, καὶ οὔπω πατὴρ ἦν, ὕστερον δὲ ἐπεὶ γέγονε πατὴρ, οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ υἱός· πάντων γὰρ γενομένων ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ πάντων ὄντων κτισμάτων καὶ ποιημάτων γενομένων, καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν· καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γένηται. ἀλλ' ἀρχὴν τοῦ κτίζεσθαι ἔσχε καὶ αὐτὸς, ἦν γάρ φησι μόνος ὁ θεὸς, καὶ οὔπω ἦν ὁ λόγος καὶ ἡ σοφία· εἶτα θελήσας ἡμᾶς δημιουργῆσαι, τότε δὴ πεποίηκεν ἕνα τινὰ καὶ ὠνόμασεν αὐτὸν λόγον, καὶ υἱὸν καὶ σοφίαν, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ δημιουργήσῃ. δύο γοῦν σοφίας φησὶν εἶναι, μίαν μὲν, τὴν ἰδίαν καὶ συνυπάρχουσαν τῷ θεῷ, τὸν δὲ υἱὸν ἐν αὐτῇ τῇ σοφίᾳ γεγενῆσθαι, καὶ ταύτης μετέχοντα ὠνομάσθαι μόνον σοφίαν καὶ λόγον. ἡ σοφία γάρ φησι τῇ σοφίᾳ ὑπῆρχε θεοῦ σοφοῦ θελήσει. οὕτω καὶ λόγον ἕτερον εἶναι λέγει παρὰ τὸν υἱὸν ἐν τῷ θεῷ, καὶ τούτου μετέχοντα τὸν υἱὸν ὠνομάσθαι πάλιν κατὰ χάριν λόγον καὶ υἱὸν αὐτόν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο

At eximius ille Arius quum nihil aut sanctum, aut graue imitandum desumeret, securus negligensque istiusmodi probitatis, depeculatis aliorum hæresibus, æmulum se in ridiculis vni Sotadæ præbuit. Quid enim aliud congruum illi, qui Christo Saluatori choreis suis insultare voluit, quam vt miseras dictiunculas impietatis suæ metris dissolutioribus & elumbatioribus insonaret, vt quemadmodum Sapiētia loquitur, *Ex eloquio verborum cognoscitur vir:* ita quoque ex illis Sotadicis numeris, animi eius A effœminatio & mentis putrilago deprehenditur. Nam tametsi subinde, serpētis more sursum deorsumque sese voluat, non tamen effugere potuit, vt non caderet in errorem pharisæorum. Quemadmodum enim illi quum legem præuaricare vellent, legis tamen verba prætendebant: & quum eius animi essent, vt expectatum hactenus, & iam præsentem Dominum abnegarent, Deum quidem in ore habebant, ipsum tamen blasphemare deprehenderentur, quum his vocibus vtebantur, cur tu B homo quum sis, Deum te facis? & dicis, *Ego & Pater vnum sumus:* Ita quoque fucatus & Sotadicus Arius simulat se quidem de Deo loqui, quum interponat verba Sacrarum literarum, deprehenditur tamen vndecunque atheos, dum Filium negat, & illum rebus conditis adnumerat. Tale igitur exordium crapularum Arij & vaniloquentiæ, moribus numerisque effœminatum inuenias. Ex secundum fidem electis Dei, peritis Dei pueris Sāctis, rectigradis, qui Sanctum Dei Spiritum acceperunt, C ista didici ego ex sapientiȩ consortibus, ab hominibus Dei discipulis, per omnia sapientibus, horum per vestigia cum eadem dogmatū opinione incessi, ego ille perinclytus multa passus propter meam de Deo existimationem: à Deo autem sapientiam condidici & cognitionem cognoui. Scommata vero Arij fugienda & plena impietate, quæ in eo libro continentur sunt ista: Nō semper Deus erat Pater, sed fuit, quando Deus solum erat, & Pater nondum erat. Posterius autē factus est Pater: non semper fuit Filius: ipsumque Dei Verbum ex nihilo factum est. Quum enim omnia ex nō en- D tibus extiterint, & in vniuersum nihil sint, nisi creaturæ & opera, restat igitur ipsum quoq; Dei Verbum ex non entibus factum esse: & fuit, quando non erat: neque erat antequam fieret, sed exordium, vt crearetur, etiam ipsum habuit. Erat enim (inquit) solū Deus, nec dum erat verbum & sapientia: deinde cum vellet Deus nos condere, tunc vnum aliquem fecit, quem Verbum, Sapientiam, & Filium nominauit, vt per eius operam nos architectaretur. Minimum certe duas sapientias statuit, vnam E quidem propriam & coexistentem cū Deo, & Filium verum ex ista sapientia ortum traxisse, ac tum demum, cum eius sapientiæ particeps factus esset, nomine tenus appellari sapientiam, & Verbum. Sapientia enim illa huic sapientiæ initium præbuit Dei voluntate, & ita alterum Verbum esse dicit in Deo præter Filium, & hunc illius participē factum, appellari deinde per gratiā Verbū & Filium. Hęc autem

 peculia-

peculiaris istius hæreseos sententia, quæ etiam alibi in eius scriptis deprehenditur, multas esse potentias, vnámque esse Dei propriam naturam, eámque æternam, Christum contrà, non veram potentiam Dei, sed vnam ex vulgo earum quæ potentiæ appellantur, quales sunt locusta & eruca, eumque non simpliciter potentiam, sed potentiam magnam appellari: alias vero multas esse, & similes Filio, & Dauidem de iis mentionem facere, dum inquit, Dominus potentiarum, & vt omnes ex natura sua: ita quoque ipsum Verbum mutabilitati obnoxium esse, ac in libero eius arbitrio fuisse quandiu velit bonum permanere: eiúsque voluntatem nostro more mutari potuisse, quum fuerit mutabilis natura, eáque de causa, quum Deus præcognosceret eum bonum futurum, anticipando, illi hanc gloriam dedisse, quam homo postmodum ex virtute mereretur, & quasi iam tum opera eius extarent, quæ prouidebantur à Deo, talem eum iam statim in præsentia voluit fieri. Idem rursus ausus est dicere, Verbum, Deum verum non esse. Nam quamuis Deus nominetur, non tamen verum Deum existere, sed participatu gratiæ talem fieri, vt reliquos omnes, sic & ipsum titulo tenus Deum vocari. Et vt omnia quæ longe diuersa sunt, ac nequaquam Deo similia, quantum ad naturam attinet, ita quoque & verbum aliud diuersumque esse ac dissimile per omnia substantiæ Patris eiusque æternitati: sed tamen inter creata eorumque comparatione proprium id Verbum & vnicum existere. Præter ista autem veluti successor temeritatis diaboli, posuit in suis Bacchanalibus Patrem Filio abditum esse, neque eum ab eo aut videri aut cognosci posse ad plenum & exactè, sed quod cognoscit & videt, id intelligit pro mensura rationéque suarum virium, vt nos quoque intelligimus pro modulo nostrarum facultatum. Nam & Filius (inquit) non solum Patrem nō exactè cognoscit, vtpote impotens ad comprehendendum, sed ne ipse quidem Filius suam ipsius substantiam cognitam habet. Rursum diuisas & abunitas, disiunctásque esse, alienas item vicissim incommunicabiles substantias Patris & Filij & Spiritus Sancti, & prorsus (vt ipse ait) omnibus modis inter se dissimiles ratione substantiæ & gloriæ vsque ad infinitum. Certe Verbum dicit, quantum attinet ad similitudiem gloriæ & substantiæ, aliud diuersumque esse omnino ab vtroque & Patre & Sancto Spiritu. Has voces impius ille emittit, Filiumque ex sua natura diuisum esse, & minimè participem Patris asseuerat. Hæc sunt capita fabellarum, quæ in ridiculo opere Arij inuenias. Quis igitur talibus cantiunculis Thaleiæ, ac istiusmodi rebus auditis, non summo iure oderit Arium, quasi in scena ad istum modum de tantis rebus ludentem? aut quis non deprehendet eum, dum videtur Deum nominare, ac de Deo verba facere, quasi serpentē mulieri consilia dare? Aut quis sequentia perlegens, non animaduertet illius impieta-

τοῦτο φρόνημα ἴδιον τῆς αἱρέσεως αὐτοῦ, δηλούμενον ἐν ἑτέροις αὐτοῦ συγγράμμασιν, ὅτι πολλαὶ δυνάμεις εἰσί, καὶ ἡ μὲν μία, τοῦ θεοῦ ἐστιν ἰδίᾳ φύσει καὶ ἀΐδιος, ὁ δὲ χριστὸς πάλιν οὐκ ἔστιν ἀληθινὴ δύναμις τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ μία τῶν λεγομένων δυνάμεων, ἐστὶ καὶ αὐτὸς ὢν μία, καὶ ἡ ἀκρίς, καὶ ἡ κάμπη, οὐ δύναμις μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλη προσαγορεύεται, αἱ δ᾽ ἄλλαι πολλαί τε ὅμοιαί εἰσι τῷ υἱῷ, περὶ ὧν καὶ δαβὶδ
A ψάλλει λέγων, κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ τῇ μὲν φύσει, ὥσπερ πάντες, οὕτως καὶ αὐτὸς ὁ λόγος ἐστὶ τρεπτὸς, τῷ δὲ ἰδίῳ αὐτεξουσίῳ, ἕως βούλεται μένει καλὸς, ὅτε μέντοι θέλει, δύναται τρέπεσθαι καὶ αὐτὸς, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, τρεπτῆς ὢν φύσεως. διὰ τοῦτο γάρ φησι καὶ προγινώσκων ὁ θεὸς ἔσεσθαι καλὸν αὐτὸν, προλαβὼν ταύτην αὐτῷ τὴν δόξαν ἔδωκεν, ἣν ἂν καὶ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἔσχε μετὰ ταῦτα. ὥστε ἐξ ἔργων αὐτοῦ ὧν προέγνω ὁ θεὸς τοιοῦτον αὐτὸν νῦν γεγονέναι. εἰ-
B πεῖν δὲ πάλιν ἐτόλμησεν, ὅτι οὐδὲ θεὸς ἀληθινός ἐστιν ὁ λόγος, εἰ δὲ καὶ λέγεται θεὸς ἀλλ᾽ οὐκ ἀληθινός ἐστιν ἀλλὰ μετοχῇ χάριτος ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, οὕτω καὶ αὐτὸς λέγεται ὀνόματι θεὸς, καὶ πάντων ξένων καὶ ἀνομοίων ὄντων τῷ θεῷ κατ᾽ οὐσίαν, οὕτω καὶ ὁ λόγος ἀλλότριος μὲν καὶ ἀνόμοιος κατὰ πάντα τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας καὶ ἀϊδιότητός ἐστι. τῶν δὲ γενητῶν καὶ κτισμάτων, ἴδιος καὶ εἷς αὐτῶν τυγχάνει. μετὰ τούτων δὲ ὥσπερ καὶ διάδοχος τῆς προπετείας τοῦ διαβόλου γενόμενος, ἔθηκεν ἐν τῇ θαλίᾳ,
C ὡς ἄρα καὶ τῷ υἱῷ ὁ πατὴρ ἀόρατος ὑπάρχει, καὶ οὔτε ὁρᾶν οὔτε γινώσκειν τελείως καὶ ἀκριβῶς δύναται ὁ λόγος τὸν ἑαυτοῦ πατέρα. ἀλλὰ καὶ ὃ γινώσκει καὶ ὃ βλέπει, ἀναλόγως τοῖς ἰδίοις μέτροις οἶδε καὶ βλέπει, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν γινώσκομεν. καὶ γὰρ καὶ ὁ υἱὸς, φησὶν, οὐ μόνον τὸν πατέρα ἀκριβῶς οὐ γινώσκει, λείπει γὰρ αὐτῷ εἰς τὸ καταλαβεῖν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς, τὴν ἑαυτοῦ
D οὐσίαν οὐκ οἶδε, καὶ ὅτι μεμερισμέναι τῇ φύσει, καὶ ἀπεξενωμέναι καὶ ἀπεσχοινισμέναι, καὶ ἀλλότριοι καὶ ἀμέτοχοι εἰσὶν ἀλλήλων αἱ οὐσίαι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ ὡς αὐτὸς ἐφθέγξατο, ἀνόμοιοι πάμπαν ἀλλήλων ταῖς τε οὐσίαις καὶ δόξαις εἰσὶν ἐπ᾽ ἄπειρον. τὸν γοῦν λόγον φησὶν εἰς ὁμοιότητα δόξης καὶ οὐσίας, ἀλλότριον εἶναι παντελῶς ἑκατέρων τοῦ τε πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τούτοις γὰρ ἐφθέγξατο τοῖς ῥήμασιν ὁ ἀσεβὴς, καὶ διῃρημένον δὲ εἶναι καθ᾽ ἑαυτὸν, καὶ ἀμέτοχον κατὰ πάντα τοῦ πατρὸς τὸν
E υἱὸν ἔφησε. ταῦτα μέρη τῶν ἐν τῷ γελοίῳ συγγράμματι κειμένων μυθιδίων ἐστὶν ἀρείου. τίς τοίνυν τῶν τοιούτων καὶ τοῦ μέλους θαλίας ἀκούσας, οὐ μισήσειεν ἐν δίκῃ παίζοντα τὸν ἄρειον ὡς ἐπὶ σκηνῆς περὶ τούτων· τίς οὐ θεωρεῖ τοῦτον διὰ τοῦ δοκεῖν ὀνομάζειν θεὸν, καὶ περὶ θεοῦ λέγειν, ὡς τὸν ὄφιν συμβουλεύοντα τῇ γυναικί. τίς δὲ τοῖς ἑξῆς ἐντυγχάνων, οὐ βλέπει τὴν ἀσέβειαν αὐτοῦ, ὥσπερ

ὥσπερ καὶ τοῦ ὄφεως τὴν μετὰ ταῦτα πλάνην, εἰς ἣν παρήγαγε σοφισάμενος γυναῖκα; τίς ἐπὶ τῆς τοιαύταις βλασφημίαις οὐκ ἐξίσταται; ὁ μὲν οὖν οὐρανὸς ὥσπερ προφήτης φησὶν, ἐξέστη, καὶ ἡ γῆ ἔφριξεν ἐπὶ τῇ παραβάσει τοῦ νόμου. ὁ δὲ ἥλιος πλέον ἀγανακτῶν καὶ μὴ φέρων τότε τὰς κατὰ τοῦ κοινοῦ πάντων ἡμῶν δεσπότου γινομένας σωματικὰς ὕβρεις, ἃς ἑκὼν αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινεν, ἀπεστράφη τὰς ἀκτῖνας συστείλας, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνήλιον ἔδειξεν· ἐπὶ δὲ τῆς ἀρείου βλασφημίαις, πῶς οὐ πᾶσα τῶν ἀνθρώπων φύσις ἀφασίᾳ πληγήσεται, καὶ κλείσει μὲν τὰς ἀκοὰς, καμμύσει δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς· ἵνα μήτε ἀκοῦσαι τούτων, μήτ' ἰδεῖν τὸν ταῦτα γράψαντα δυνηθῇ; ὁ δὲ κύριος αὐτὸς, πῶς οὐ μᾶλλον δικαίως τούτων ὡς ἀσεβῶν ἀλλὰ καὶ ἀχαρίστων βοήσει, ἃ καὶ
» διὰ τοῦ προφήτου ὥσπερ προείρηκεν, οὐαὶ αὐτοῖς ὅτι
» ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ, δηλαιοί εἰσιν ὅτι ἠσέβησαν
» εἰς ἐμὲ, ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτοὺς, αὐτοὶ δὲ
» κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. καὶ μετ' ὀλίγον, καὶ
» ἐβουλεύσαντο κακὰ, καὶ εἰς ἐμὲ ἐλογίσαντο πονηρά.
» ἀπεστράφησαν εἰς οὐθέν. τὸν γὰρ ὄντα τοῦ θεοῦ λόγον ἀποστραφέντες, πλάσαντες δὲ ἑαυτοῖς τὸν οὐκ ὄντα, εἰς τὸ μηδὲν πεπτώκασιν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος ταῦτα λέγοντα τὸν ἄρειον, ἐξέβαλε τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀνεθεμάτισεν οὐ φέρουσα τὴν ἀσέβειαν, καὶ λοιπὸν αἵρεσις ἐλογίσθη ἡ ἀρείου πλάνη ἔχουσά τι πλέον τῶν ἄλλων αἱρέσεων, ὅτι καὶ χριστομάχος ἐκλήθη, καὶ πρόδρομος ἐλογίσθη τοῦ ἀντιχρίστου. εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοίνυν ὡς προεῖπον αὐτάρκης ἡ τοσαύτη κρίσις κατὰ τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως πεῖσαι πάντας φεύγειν ἀπ' αὐτῆς· ὅμως ἐπειδή τινες τῶν λεγομένων χριστιανῶν ἀγνοοῦντες ἢ ὑποκρινόμενοι, καθάπερ εἴρηται πρόσθεν, ἀδιάφορον πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἡγοῦνται τὴν αἵρεσιν· καὶ τοὺς ταῦτα φρονοῦντας χριστιανοὺς ὀνομάζουσι, φέρε κατὰ δύναμιν ἐρωτῶντες αὐτοὺς, ἀποκαλύψωμεν τὴν πανουργίαν τῆς αἱρέσεως, τάχα κἂν οὕτως αἰδεσθέντες ἐπιστομισθῶσι καὶ φύγωσιν ἀπ' αὐτῆς ὡς ἀπὸ προσώπου ὄφεως. εἰ μὲν διὰ τὸ λέξεις ἴσως τινὰς τῆς θείας γραφῆς ἐν τῇ θαλίᾳ γράψαι νομίζουσι καὶ τὰς βλασφημίας εὐφημίας εἶναι, πάντως γοῦν καὶ τοὺς νῦν ἰουδαίους ὁρῶντες ἀναγινώσκοντας τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, ἀρνήσονται καὶ αὐτοὶ διὰ τοῦτο σὺν ἐκείνοις τὸν χριστόν. ἀκούοντες δὲ τάχα καὶ μανιχαίων λεγόντων μέρη τινὰ τῶν εὐαγγελίων, ἀρνήσονται σὺν αὐτοῖς τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας. εἰ δὲ ἀγνοοῦντες οὕτω χειμάζονται καὶ τοιαῦτα βαττολογοῦσι, μαθέτωσαν ἀπὸ τῶν γραφῶν, ὅτι καὶ τὰς αἱρέσεις ὁ ἐπινοήσας διάβολος, διὰ τὴν ἰδίαν τῆς κακίας δυσωδίαν, κιχρᾶται τὰς λέξεις τῶν γραφῶν, ἵνα αὐτὰς ἔχων ἐπικάλυμμα, τὸν ἴδιον ἰὸν ἐπισπείρας, ἀπατήσῃ τοὺς ἀκεραίους. οὕτω τὴν εὔαν ἠπάτησεν, οὕτω καὶ τὰς ἄλλας αἱρέσεις ἔπλασε, οὕτω καὶ νῦν ἄρειον ἔπεισεν εἰπεῖν καὶ σχηματίσασθαι δῆθεν κατὰ τῶν αἱρέσεων· ἵνα λάθῃ τὴν ἰδίαν ἐπιβαλὼν αἵρεσιν. καὶ ὅμως

impietatem à tergo subsequentem ipsum, veluti serpentis dolum, quo muliercula seducta fuit? Quis igitur ad istas blasphemias præ stupore non sensibus alienaretur? Cælum, vt Propheta loquitur, obstupuit, terra autem inhorruit super præuaricatione legis: sol autem magis indignabundus, & non ferens illa contra communem omnium Dominum corporales iniurias, quas sponte pro nobis patiebatur, auersus est, & radios suos contraxit, diémque illum illucem exhibuit. At
A super Arij blasphemiis, qui fieri potest, vt non omne hominum genus lingua præ stupore hæreat? aut non aures obstruat? & oculos claudat, ne talia loquentes audire, aut scribentes intueri cogatur? ac cur non potius Dominus ipse, summo iure contra homines impios, vel quod verius est, ingratos vociferetur ea, quæ per Prophetam Osæam prælocutus est: *Væ illis, quia resilierunt à me: miseri sunt quia impiè aduersus me egerunt: Ego autem redemi eos, ipsi vero contra me obloquuti sunt*
B *mendacia*. Ac paulò post: *Et consultarunt mala, & in me mala cogitauerunt, auersi sunt ad id quod nihil est, auertentes se à præsenti Dei verbo.* Fingentes sibi eum, qui non est, ad id quod nihil est, reciderunt. Ideo quoque aduersale totius orbis concilium, Arium ista loquentem eiecit ab Ecclesia, & anathemate execratum est non ferens blasphemias, ex quo in reliquum tempus Arij error pro hæresi existimatus, quæ plus mali in se haberet, quam cæteræ hæreses, eò quòd & per-
C duellis Christi, & præambulatrix Antichristi cognominata sit. Iam, tametsi imprimis (vt modo dixi) tanta contra impiam heresim censura suffecerit ad omnibus persuadendum vt eius contactum refugiant, attamen, quia nonnulli qui Christiani dicuntur, per ignorantiam aut per dissimulationem (vt superius dixi) hæresim istam, quantum ad veritatem attinet, indifferentem arbitrantur: eosque, qui eius sensum retinent, Christianos vocant: Agite, sciscitemur ab illis, ad retegendam sectæ vafriciem: nam ita fortasse re-
D pressi & in silentium se dederint, & fugerint ab hæresi ista tanquam à facie serpentis: Si igitur ea de causa, quòd voculas aliquot sacræ scripturæ in Thaleia ab illis scriptas videant, arbitrantur blasphemias benedictiones esse, prorsus futurum est, vt quum Iudæos nostri temporis videant legem & Prophetas euoluere, vna cum Iudæis Christum abnegent: forsitan quoque audientes Manichæos loqui particulas aliquot Euangeliorum inficiabuntur cum illis & legem & Prophetas:
B Sin autem ex ignorantia ita æstuant & garriunt, discant è scripturis excogitatorem inuentoremque hæreseon diabolum, metu suæ graueolentiæ, scripturarum voces vsurpare, vt illis obtectus, asperso veneno suo simplices decipiat: Ita enim Euam decepit, ita etiam alias hæreses confinxit, ita nunc quoque Ario persuasit, vt quasi sub specie aduersarij contra hæreses loqueretur, quo melius falleret, suam ipsius heresim subiiciens.

Verum ne sic quidem veterator ille latuit: statim enim ex quo se impium erga Dei verbum gessit, omnibus excidit notumque omnibus factum est, eum quoque in cæteris labi, neque quicquam sanæ mentis præ se ferre. Nam quanam ratione vera de Patre diceret, qui Filium negat Patrem reuelare? aut quomodo de Spiritu Sancto rectè opinaretur, qui blasphemus est in Verbum, quod Spiritum suppeditat? aut quis porro crederet de resurrectione illi, qui Dominum negat propter nos primogenitum ex mortuis factum esse? Iam qui fieri potest, vt is qui ignoret genuinam Filij ex Patre & veram natiuitatem, non planè aberret circa præsentiam eius in carne? ita enim & eius temporis Iudæi, Verbum Dei inficiantes, his verbis, Non habemus regem nisi Cæsarem, omnibus bonis simul spoliati sunt, ac inopes facti sunt lucis, lucernæ, odoris vnguenti, prophetiæ, cognitionis, ipsiusque adeo veritatis, imò etiam nunc quoque nihil intelligentes quasi in tenebris oberrant. Quis igitur vnquam talia audiuit? aut vnde, aut à quónam isti adulatores, redéptiique ac nummarij hæreseos fautores, quicquam huiusmodi didicerunt, vt eius nomine tanquam ab eo acceptum sit, sese vēditare possint? Quis author fuit, vt iam dudum oblitera-to creaturarum cultu rursus operibus & creaturis inseruiretis? Quod si fateantur nunc se primùm audiuisse, ne inficias eant, alienam & non ex Patribus oriundam esse hanc hæresim. Quod autem nō à Patribus profectum est, sed nuper inuentum, quid de eo aliud existimari deceat, quā illud ipsum cuius Paulus mentionem fecit: *In nouissimis temporibus deficient quidam à recta Fide, adhærentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum per hypocrisim falsa loquentium, eorumque quibus conscientia canteriata est, & auersantur veritatem.* Ecce iam nos ex Sacris scripturis fidenter loquimur de religiosa & pia Fide, & quasi candelam super candelabrum collocantes, hæc verba pronunciamus: Filium istum verum natura & genuinum Patris sui proprium substantiæ eius fœtum, sapientiam item, & vnigenitum Verbum verum ac vnicum Dei, non creaturam, non facturam, sed Sobolem propriam substantiæ Patris esse, ac proinde verum Deum Patrique suo vero consubstantialem: sed alios, quibus dictum est, *Ego dixi dij estis*, solummodo participatu Verbi per Spiritum sanctum hanc gratiam à Patre obtinuisse. Ipsum autem characterem naturæ Patris, lucem ex luce, Potentiam & Imaginem veram substantiæ Patris esse. Quod & Dominus his verbis expressit, *Qui me vidit, vidit & Patrem.* Semper igitur erat, & nunquam non erat, quum enim sit æterni Patris Filius, sequitur, *vt ipse quoque æternus fuerit. eiusque & Verbum & sapientia.* Quid igitur nobis ex ista vndecunque inclyta Thaleia adferunt? Primū (quæso) recitent illam imitantes scriptoris istius mores quo saltem ab illis irrisi, discant, quanto lapsu ceciderint, ac iam in posterum definiant, quid sibi illis verbis Thaleiæ velint, quū aiunt,

Non

καὶ ὅμως οὐκ ἔλαθεν οὐδὲ οὕτως ὁ πανοῦργος· εἰς γὰρ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἀσεβήσας, πάντων εὐθὺς ἐξέπεσε, καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἠγνόησε, καὶ μηδὲ ὅλως ἀληθὲς φρονῶν ὑποκρίνεται. πῶς γὰρ ἀληθεύσει περὶ τοῦ πατρὸς, ὁ τὸν υἱὸν ἀρνούμενος, τὸν ἀποκαλύπτοντα περὶ αὐτοῦ; ἢ πῶς περὶ τοῦ πνεύματος ὀρθὰ φρονήσει,
A δυσφημῶν εἰς τὸν τοῦτο χορηγοῦντα λόγον; τίς δὲ πιστεύσει λέγοντι τούτῳ περὶ ἀναστάσεως, ἀρνουμένῳ τὸν ἐκ νεκρῶν πρωτότοκον δι' ἡμᾶς γενόμενον χριστόν; πῶς δὲ οὐκ ἄντικρυς ἀγνοήσας τὴν ἐκ πατρὸς τοῦ υἱοῦ γνησίαν καὶ ἀληθινὴν γέννησιν πλανηθήσεται καὶ περὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ; οὕτω γὰρ καὶ οἱ τότε ἰουδαῖοι ἀρνησάμενοι τὸν λόγον καὶ λέγοντες, οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ καίσαρα, πάντων ἀθρόως ἀφῃρέθησαν, καὶ γεγόνασιν ἔ-
B ρημοι, φωτὸς, λύχνου, ὀσμῆς μύρου, προφητείας, γνώσεως, καὶ αὐτῆς τῆς ἀληθείας· καὶ νῦν οὐδὲν συνιέντες, ὡς ἐν σκότῳ περιπατοῦντές εἰσι. τίς γὰρ ἤκουσε πώποτε τοιαῦτα ἢ πόθεν; ἢ παρὰ τίνος οἱ κόλακες καὶ δωροδόκοι τῆς αἱρέσεως ἤκουσαν τοιαῦτα; τίς ὅτε κατηχοῦντο, τοιαῦτα λελάληκεν αὐτοῖς; τίς αὐτοῖς εἴρηκεν, ὅτι τὴν εἰς τὴν κτίσιν λατρείαν ἀφέντες, κτίσματι καὶ ποιήματι πάλιν προσέρχεσθε λατρεύειν; εἰ δὲ καὶ αὐτοὶ πρῶτον νῦν ὁμολογοῦσιν ἀκηκοέναι τὰ τοιαῦτα, μὴ ἀρνείσθωσαν ἀλλοτρίαν καὶ μὴ ἐκ πα-
C τέρων εἶναι τὴν αἵρεσιν ταύτην. τὸ δὲ μὴ ἐκ πατέρων ἀλλὰ νῦν ἐφευρεθὲν, τί ἂν εἴη ἕτερον, ἢ περὶ οὗ προείρηκεν ὁ μακάριος παῦλος. ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς ἰδίας πίστεως τῆς ” ὑγιαινούσης· προσέχοντες πνεύμασι πλάνης καὶ ” διδασκαλίαις δαιμόνων, ἀποστρεφόμενοι τὴν ” ἀλήθειαν. ἰδοὺ γὰρ ἡμεῖς μὲν ἐκ τῶν θείων ” γραφῶν παρρησιαζόμεθα περὶ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως, καὶ ὡς λύχνον ἐπὶ τῆς λυχνίας τιθέαμεν
D λέγοντες· υἱὸς ἀληθινὸς φύσει γνήσιός ἐστι τοῦ πατρὸς, ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ, σοφία μονογενὴς, καὶ λόγος ἀληθινὸς καὶ μόνος τοῦ θεοῦ οὗτός ἐστιν, οὐκ ἔστι κτίσμα, οὔτε ποίημα, ἀλλ' ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας γέννημα· διὸ θεός ἐστιν ἀληθινὸς, ἀληθινοῦ πατρὸς ὁμοούσιος ὑπάρχων, τὰ δ' ἄλλα οἷς εἶπεν, ἐγὼ εἶπα θεοὶ ἐστὲ, μόνον μετοχῇ τοῦ λόγου, διὰ τοῦ πνεύμα-
E τος ταύτην ἔχουσι τὴν χάριν παρὰ τοῦ πατρός· χαρακτὴρ γάρ ἐστι τῆς τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως, καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, καὶ δύναμις, καὶ εἰκὼν ἀληθινὴ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· τοῦτο γὰρ πάλιν εἶπεν ὁ κύριος, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα. ἀεὶ δὲ ἦν καὶ ἔστι καὶ οὐδέποτε οὐκ ἦν. ἀϊδίου γὰρ ὄντος τοῦ πατρὸς, ἀΐδιος ἂν εἴη καὶ ὁ τούτου λόγος καὶ ἡ σοφία. αὐτοὶ δὲ ἄρα, τί ἡμῖν ἐκ τῆς πανεγκλήτου θαλίας προφέρουσιν, ἢ πρῶτον ἀναγνώτωσαν αὐτὴν, μιμούμενοι τὸ ἦθος τοῦ γράψαντος, ἵνα κἂν παρ' ἑτέρων χλευαζόμενοι, μάθωσιν ἐν ποίῳ κεῖνται πτώματι, καὶ οὕτω λοιπὸν λεγέτωσαν, τί δὴ εἶποιεν ἐξ αὐτῆς,

ἢ ὅτι

ἢ ὅτι οὐκ ἀεὶ ὁ θεὸς πατὴρ ἦν, ἀλλ' ὕστερον γέγονεν, οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ υἱός, οὐ γὰρ ἦν πρὶν γεννηθῆ, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρός, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ὑπέστη καὶ αὐτός. οὐκ ἔστιν ἴδιος τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα, καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς θεὸς ὁ χριστός· ἀλλὰ μετοχῇ καὶ αὐτὸς ἐθεοποιήθη, οὐκ οἶδε τὸν πατέρα ἀκριβῶς ὁ υἱός, οὔτε ὁρᾷ ὁ λόγος τὸν πατέρα τελείως, καὶ οὔτε συνιεῖ, οὔτε γινώσκει ἀκριβῶς ὁ
A λόγος τὸν πατέρα, οὐκ ἔστιν ὁ ἀληθινὸς καὶ μόνος αὐτὸς ὁ τοῦ πατρὸς λόγος, ἀλλ' ὀνόματι μόνον λέγεται λόγος καὶ σοφία, καὶ χάριτι λέγεται υἱὸς καὶ δύναμις, οὐκ ἔστιν ἄτρεπτος ὡς ὁ πατήρ, ἀλλὰ τρεπτός ἐστι φύσει ὡς τὰ κτίσματα, καὶ λείπει αὐτῷ εἰς κατάληψιν τοῦ τοῦ γνῶναι τελείως τὸν πατέρα. θαυμαστή γε ἡ αἵρεσις μηδὲ τὸ πιθανὸν ἔχουσα· ἀλλ' ἀεὶ τὸ μὴ εἶναι κατὰ τοῦ ὄντος φανταζομένη· καὶ ἀντ' εὐφημίας δυσφημίας διόλου προσβαλλομένη.
B εἴ τις ἄρα τὰ παρ' ἀμφοτέρων ἐξετάσας ἐρωτηθείη, τὴν ὁποτέρου πίστιν ἂν ἕλοιτο ἢ τὰ τίνος ἂν εἴποι ῥήματα πρέποντα εἶναι θεῷ· μᾶλλον δὲ καὶ εἰπάτωσαν αὐτοὶ οἱ τῆς ἀσεβείας κόλακες· τί πρέπει περὶ θεοῦ, θεὸς ἦν ὁ λόγος; ἐρωτώμενοι ἀποκρίνασθε· ἀπὸ γὰρ τούτου καὶ τὸ ὅλον ἑκατέρων τῶν προβλημάτων γνωσθήσεται. τί πρέπει λέγειν, ἦν ὅτε οὐκ ἦν ἢ τὸ ἀεὶ ἦν; τὸ πρὶν γενέσθαι, ἢ τὸ ἀΐδιον, ἢ τὸ ἀφ' οὗ καὶ ἐξότε. ἀληθινόν, ἢ θέσει, καὶ μετοχῇ, καὶ
C κατ' ἐπίνοιαν, τῶν γενητῶν ἕνα λέγειν αὐτόν, ἢ τῷ πατρὶ συνάπτειν αὐτόν· ἀνόμοιον εἶναι κατ' οὐσίαν τοῦ πατρός, ἢ ὅμοιον καὶ ἀΐδιον εἶναι τοῦ πατρός, κτίσμα εἶναι, ἢ δι' αὐτοῦ τὰ κτίσματα γεγενῆσθαι, αὐτὸν εἶναι τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, ἢ ἕτερον παρὰ τοῦτον, καὶ δι' ἐκείνου τοῦτον γεγενῆσθαι, καὶ δι' ἄλλης σοφίας, καὶ τοῦτον ὀνόματι μόνον σοφίαν καὶ λόγον κεκλῆσθαι, κἀκείνης τῆς σοφίας τοῦτον μέτοχον γεγενῆσθαι, τὰ τίνων ἄρα ῥήματα θεολογεῖ καὶ δεικνύει θεὸν εἶναι καὶ
D υἱὸν τοῦ πατρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστόν, ταῦθ' ἅπερ ὑμεῖς ἐξημέσατε, ἢ ἅπερ ἡμεῖς ἐκ τῶν γραφῶν εἰρήκαμεν καὶ λέγομεν; εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστι θεὸς λόγος οὐδὲ υἱὸς ὁ σωτήρ, ἔξεστι λέγειν ὥσπερ τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς νῦν Ἰουδαίοις, οὕτω καὶ ὑμῖν ἃ βούλεσθε. εἰ δὲ λόγος τοῦ πατρὸς καὶ υἱὸς ἀληθινὸς καὶ ἐκ θεοῦ θεός ἐστι, καὶ ἐπὶ πάντων εὐλογημένος εἰς τοὺς αἰῶνας, πῶς οὐκ ἄξιον ἀφανίσαι καὶ ἀπαλεῖψαι, τά τε ἄλλα ῥήματα,
B καὶ τὴν ἀρειανὴν θαλίαν, ὡς εἰκόνα κακῶν καὶ πάσης ἀσεβείας γέμουσαν; εἰς ἣν ὁ ἐμπίπτων οὐκ οἶδεν ὅτι γηγενεῖς παρ' αὐτῇ ὄλλυνται, καὶ ἐπὶ πέταυρον ᾅδου συναντᾷ. καὶ τοῦτο ἴσασι καὶ αὐτοί, καὶ ὡς πανοῦργοι κρύπτουσι, μὴ θαρροῦντες λαλεῖν αὐτά, ἀλλ' ἕτερα φθεγγόμενοι παρὰ ταῦτα· ἀλλ' ἐάν τε γὰρ εἴπωσι, καταγνωσθήσονται, ἐάν τε ὑπονοηθῶσι, βληθήσονται παρὰ πάντων τοῖς ἐκ τῶν γραφῶν ἐλέγχοις·

Non semper Deum Patrem fuisse, sed postea factum esse: neque semper Filium fuisse, non enim erat priusquam fieret, eúmque non ex Patre, sed ex non entibus emersisse: non esse proprium substantiæ Patris, creaturam enim esse,& facturam:illumq; non esse verū Deum, sed participatu & ipsum quoque Deificatum esse non nouisse exacte Filium Patrem, neque Verbum Patrem perfecte contemplari, neq; intelligere, neque cognoscere perfecte Patrem suum, non esse eum verum & vnicum ex Patre Verbum, sed duntaxat titulo tenus Verbum & sapientiam appellari: ex gloria esse quod nominetur filius & potentia: non esse inconuertibilem vt Pater, sed vertibilem creaturarum modo, ac deficere in comprehendēdo ad plenum, & exactè cognoscēdo Patre. Præclara nimirum hæresis, quæ ne credibilibus quidem rationibus suffulcitur, & imaginatur eum nō esse, qui est,& pro bonis plausibilibusque vocibus, blasphemias in toto contextu præ se fert:Si quis igitur vtriusque rebus excussis, quærat, vtrius potius Fidem eligendam putet, aut vtrius verba conuenientiora esse Deo existimet, Quin ipsi loquantur impietatis parasiti, an non in Deum probè competat, si ad quæstionem de Verbo respondeatur, Deus erat Verbum? inde enim, si vtrumque proponatur, intelligi poterit, quod congruum sit dictu, vtrúmne hæc sententia? Semper erat: an illa, Non fuit antequam fieret: illum æternum, an hanc ex aliquo tēpore inceptum, verum Deum esse, an ex participatu & adoptione, & præstātia prę cæteris creatis solummodo esse Verbum, an ideo quia Patri par sit & coaptandus: dissimilem illum esse quantum ad substantiam Patris, an similem, propriumque Patris existere: creaturam esse, an creatorem, omnia per eum naturā obtinuisse ipsumque esse Patris Verbum, an aliud ab eo & istum ab illo alio procreatum esse,& per aliam sapientiam, istum nomine tenus sapientiam & verbum, nuncupationem suam mutuari, & succedaneum, & illius primæ sapientiæ participatu tinctum esse. Quænam verba m elius ad rationē diuinitatis sonent, & Deum ac Filium Patris Dominum Iesum Christum ostēdere putentur? eáne quæ vos euomuistis? an ea quæ nos ex Sacris literis deprōmpsimus & allegamus: Nā si Saluator noster vobis neque Deus, neque Verbum, neque Filius est, esto sit vobis liberum dicere, sicuti & ethnicis, & nostri seculi Iudæis, quicquid libuerit: sin autem Verbum Patris, & Filius verus existit, Deus ex Deo & præ omnibus benedictus in secula, qui (quæso) non æquum sit exterminare & obliterare tum alia verba tum Arianorum Thaleiam, vt exēplar & imaginem malorum, & omnigena impietate scatentem, in quam qui inciderit, ignorat gigantes apud eam perire, & in laqueos orci impingere? Et hoc ipsum illos nequaquā latitat, ac proinde vafriter occultāt, & suppressis istiusmodi sentētiis alia ac diuersissima vocib. sonant. Nā si mentē eā verbis proderēt, dānarentur: si eā sententiā fouerāt, suspicione laborarent, lapidandi ab hominib. sacrarū literarū argumentis.

Ideóque

Ideóque, vt filij seculi huius, callidè suam (vt sic dicam) lucernam accendentes ex oleastro, veritique ne celeriter extinguatur (lux enim impiorum, vt inquit scriptura, extinguitur) absconsam tenent sub modio hypocrisis, longe alia sonantes, præsidia amicorum, & terrorem Constantij deprædicant, adeo, vt qui ad eos ingrediuntur, præ simulatione & iactantia illa præsidiorum, non videant Arij sordulentiam. Qui igitur ista hæresis non digna fuerit odio? quum illa per diffidentiam, id, quod suum est, occultim habeat & clanculum foueat. Vnde enim illis hæ voces comportatæ sunt? aut à quónam eas acceptas habent, qui nō verentur talia loqui? Nunquam certe eas dixerint ab homine profectas, ad se venisse. Quis enim est aut græcorum aut barbarorum, qui Deum quem confitetur, vnum ex rebus creatis audeat dicere? nec fuisse, antequam confiteretur? Aut quis est, qui quum Deo suo fidem habeat, loquenti ad istum modum non credat? Hic est Filius meus dilectus, dicatque eum non esse Filium, sed opus duntaxat Magnopere enim indignarentur omnes aduersus eos, qui ad istum modum insanirent, Imo nec è scripturis has voces deprompsere: Id enim ostensum est sæpius ac iam in præsentia ostendetur, istiusmodi voces alienas abhorrentesque esse à Sacris eloquiis. Ergo quum desit, vt in hos authores referant: superest, vt eas à diabolo acceperint, eiusque furiis afflati sint: Solus enim ille talium verborum seminator. Agite ergo, illi resistamus, quoniam nobis cum illo, idque per istos, est colluctatio, vt auxiliante Domino eo solito suo more cadente diabolo, argumētis conuicti erubescant, dum vident, hærere istius zizaniæ asseminatorem, qui in ipsis hanc hæresim superseminauit, vt saltem vel sero addiscant eo quòd Ariani sint, ipsos Christianos non esse. Dicitis enim, ac pro dictis vestris sentitis, eo suggerente, Erat, quādo non erat Filius. Ergo primum isto amictu commenti vestri spoliandi estis. Quid igitur? erat aliquando, quando Filius non erat, eáne sunt vestra verba ô maledici & malè pij? Nam si de Patre hoc dicitis, adhuc improbior est vestra maledicentia: non enim fas est dicere, eū aliquando fuisse, aut hoc verbum aliquando in eum cōpetere, quum ille & semper sit, & nunquam non fuerit, filiique, cuius natura essentia est, Pater habeatur & existat, ipse interim quoque illa ipsa essentia. Sin autem dicitis, erat quando non erat Filius, fatua & stulta est huiusmodi responsio: Quomodo enim ipse erat, & ipse non erat? Quocirca hæsitantibus illis, destitutisque omni ratione respondendi, necessum, vt nos pro iis id ipsum eloquamur. Erat aliquando tempus, quando Verbum non erat: id enim phrasis loquendi præ se fert: & illud ipsum, aduerbium aliquando, nobis significat: & quod scriptis protulistis, Non erat Filius, antequā fieret, planè idem est, cū hoc dicto vestro: fuit, quādo non erat Filius: nam & id quoq; tēpus fuisse ante filiū significat. Vnde igitur vobis ista cōparastis? cur & vos, veluti gētes, infremuistis & meditati estis inania verbula contra Dominū & cōtra Christū eius?

διὰ τοῦτο γοῦν ὡς υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου ὄντες, πανούργως τὸν νομιζόμενον ἑαυτῶν λύχνον ἅψαντες ἐκ τῆς ἀγριελαίου, καὶ φοβούμενοι μὴ ταχέως ἀποσβεσθῇ, φῶς γὰρ ἀσεβῶν, φησι, σβέννυται, τοῦτον μὲν κρύπτουσιν ὑπὸ τὸν μόδιον τῆς ὑποκρίσεως, ἕτερα δὲ φθέγγονται, καὶ προστασίας φίλων, καὶ Κωνσταντίου φόβον ἐπαγγέλλονται, ἵν' οἱ εἰσερχόμενοι πρὸς αὐτοὺς, ἀπὸ τῆς ὑποκρίσεως καὶ τῆς ἐπαγγελίας μὴ βλέπωσι τὴν τῆς αἱρέσεως ῥυπαρίαν. πῶς οὖν
A οὐκ ἀξία καὶ κατὰ τοῦτο πάλιν μίσους ἡ αἵρεσις; ὅπου γε καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἰδίων ὡς μὴ ἔχουσα παρρησίαν κρύπτεται, καὶ ὡς ὄφις θάλπεται· πόθεν γὰρ ἑαυτοῖς συνεφόρησαν τὰ ῥημάτια ταῦτα; ἢ παρὰ τίνος ἄρα λαβόντες τοιαῦτα τετολμήκασι λέγειν; ἀνθρώπων μὲν οὖν οὐδένα ἂν εἴποιεν τὸν ταῦτα παρασχόντα. τίς γάρ ἐστιν ἀνθρώπων Ἕλλην ἢ βάρβαρος, ὅστις ὃν ὁμολογεῖ θεὸν, τοῦτον τολμᾷ λέγειν ἕνα εἶναι τῶν κτισμάτων, καὶ οὐκ ἦν πρὶν ποιηθῇ; ἢ τίς ἐστιν ὅστις ᾧ πεπίστευκε θεῷ, ἀπιστεῖ λέ-
B γοντι, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, φάσκων ὅτι οὐκ ἔστιν υἱὸς, ἀλλὰ ποίημα; πλέον γὰρ ἀγανακτήσουσι πάντες κατ' αὐτῶν τοιαῦτα μαινομένων· ἀλλ' οὐδὲ ἐκ τῶν γραφῶν ἔχουσι τὰς προφάσεις. ἐδείχθη γὰρ πολλάκις, δειχθήσεται δὲ καὶ νῦν, ἀλλότρια ταῦτα τῶν θείων λογίων. οὐκοῦν ἐπειδὴ λείπει λοιπὸν εἰπεῖν ὅτι παρὰ τοῦ διαβόλου λαβόντες ἐμάνησαν, τούτων γὰρ ἐκεῖνος μόνος ἐστὶ σπορεύς, φέρε πρὸς αὐτὸν ἀντιστῶμεν, πρὸς ἐκεῖνον γὰρ ἡμῖν διὰ τούτων ἡ πάλη, ἵνα τοῦ κυρίου βοηθοῦντος,
C κἀκείνου συνήθως πίπτοντος, τοῖς ἐλέγχοις αἰσχυνθῶσιν οὗτοι, βλέποντες ἀποροῦντα τὸν ἐπισπείραντα τὴν αἵρεσιν αὐτοῖς, καὶ μάθωσι κἂν ὀψέποτε, ὅτι Ἀρειανοὶ ὄντες, οὐκ εἰσὶ Χριστιανοί. εἰρήκατε καὶ φρονεῖτε ὑποβάλλοντος ὑμῖν ἐκείνου, ὅτι ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός, τοῦτο γὰρ πρῶτον ὑμῶν τῆς ἐπινοίας ἀποδύσαι τὸ ἔνδυμα δεῖ· τί τοίνυν ἦν ποτε, ὅτε ὁ υἱὸς οὐκ ἦν; εἴπατε ὦ δύσφημοι καὶ δυσσεβεῖς. εἰ μὲν οὖν τὸν πατέρα λέγετε, μείζων ὑμῶν ἡ βλασφημία. οὐ γὰρ θέμις εἰπεῖν
D ὅτι ποτὲ ἦν, ἢ ἐν τῷ ποτὲ σημαίνειν αὐτόν· ἔστι γὰρ ἀεὶ, καὶ νῦν ἐστιν, ὄντος τε καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστι, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ὢν καὶ τοῦ υἱοῦ πατήρ· εἰ δὲ λέγετε ὅτι ὁ υἱὸς ἦν ποτε ὅτε αὐτὸς οὐκ ἦν, μωρὰ καὶ ἀνόητος ἡ ἀπόκρισις. πῶς γὰρ ἦν αὐτὸς καὶ οὐκ ἦν αὐτός; οὐκοῦν ἐν τούτοις ἀποροῦντας ὑμᾶς, ἀνάγκη λοιπὸν λέγειν, ἦν ποτε χρόνος ὅτε οὐκ ἦν ὁ λόγος· τοῦτο γὰρ φύσει σημαίνει καὶ αὐτὸ τὸ ποτὲ ὑμῶν ἐπίρρημα, καὶ ὅπερ δὲ πάλιν γράφοντες εἰρήκατε, οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ, ταυτόν ἐστι λέ-
E γειν ὑμᾶς ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, χρόνον γὰρ εἶναι κἀκεῖνο, καὶ τοῦτο περὶ τοῦ λόγου σημαίνει. πόθεν οὖν ὑμῖν ἐξηύρηται ταῦτα; ἵνα τί καὶ ὑμεῖς ὡς τὰ ἔθνη ἐφρυάξατε, καὶ μελετᾶτε κενὰ λεξείδια κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ;

Nusquam

οὐδεμία γὰρ τῶν ἁγίων γραφῶν τοιοῦτόν τι περὶ τοῦ σωτῆρος εἴρηκεν· ἀλλὰ μᾶλλον ἀεὶ τὸ ἀΐδιον, καὶ τὸ συνεῖναι ἀεὶ τῷ πατρί. ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. καὶ ἐν τῇ ἀποκαλύψει, τάδε λέγει, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος. τοῦ δὲ ὁ ὢν, καὶ ὃ ἦν, τίς ἂν ἀφέλοιτο τὸ ἀΐδιον; τοῦτο γὰρ καὶ ὁ παῦλος ἐν τῇ πρὸς ῥωμαίους, ἰουδαίους μὲν ἐλέγχει γράφων, ἐξ ὧν ὁ χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας εὐλογητός· ἕλληνας δὲ ἐντρέπων ἔλεγε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης. τίς δὲ ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις, αὐτὸς πάλιν διδάσκει λέγων, χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· οὐ γὰρ δὴ τοῦτο λέγων τὸν πατέρα σημαίνει, ὡς πολλάκις ἀλλήλοις ἐψιθυρίσατε λέγοντες, ὁ πατήρ ἐστιν ἡ ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις· οὐκ ἔστι δὲ οὕτως, οὐ γὰρ εἴρηκεν αὐτὸς, ὁ θεός ἐστιν ἡ δύναμις, ἀλλ' αὐτοῦ ἐστιν ἡ δύναμις. εὔδηλον δὲ πᾶσίν ἐστιν, ὡς τὸ αὐτοῦ, οὐκ ἔστιν αὐτός· ἀλλ' οὐδὲ ξένον, ἴδιον δὲ μᾶλλον αὐτοῦ. ἀναγνῶτε δὲ καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ῥημάτων, καὶ ἐπιστρέψατε πρὸς κύριον, ὁ δὲ κύριος, τὸ πνεῦμά ἐστι, καὶ ὄψεσθε περὶ τοῦ υἱοῦ εἶναι τὸ σημαινόμενον· περὶ γὰρ τῆς κτίσεως μνημονεύων, ἀκολούθως γράφει, καὶ περὶ τῆς ἐν τῇ κτίσει δημιουργοῦ δυνάμεως· ἥ τις ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονεν. εἰ μὲν οὖν αὐτάρκης ἐστὶν ἡ κτίσις ἀφ' ἑαυτῆς μόνης χωρὶς υἱοῦ γνωρίσαι τὸν θεὸν, σκοπεῖτε μὴ πέσητε νομίζοντες καὶ χωρὶς υἱοῦ τὴν κτίσιν γεγονέναι· εἰ δὲ διὰ υἱοῦ γέγονε καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκεν, ἐξ ἀνάγκης ὁ τὴν κτίσιν ὀρθῶς θεωρῶν, θεωρεῖ καὶ τὸν ταύτην δημιουργήσαντα λόγον, καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ. τῷ τε φιλίππῳ λέγοντι δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα, οὐκ ἔλεγε βλέπε τὴν κτίσιν. ἀλλ' ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα. εἰκότως ὁ παῦλος αἰτιώμενος τοὺς ἕλληνας ὅτι τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν τάξιν τῆς κτίσεως θεωροῦντες οὐ διανοοῦνται περὶ τοῦ ἐν αὐτῇ δημιουργοῦ λόγου. τὰ γὰρ κτίσματα μηνύει τὸν ἑαυτῶν δημιουργὸν· ἵνα δι' αὐτῶν καὶ τὸν ἀληθινὸν θεὸν νοήσωσι, καὶ παύσωνται τῆς εἰς τὰ κτίσματα λατρείας, εἴρηκεν, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης· ἵνα τὸν υἱὸν σημάνῃ. λέγοντες δὲ οἱ ἅγιοι ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων καὶ δι' οὗ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας, οὐδὲν ἧττον πάλιν τὸ ἀΐδιον εὐαγγελίζονται τοῦ υἱοῦ, καὶ τὸ αἰώνιον, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν σημαίνουσιν· ὁ μὲν γὰρ ἡσαΐας φησὶν, ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς· ἡ δὲ Σουσάννα ἔλεγεν, ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος· ὁ δὲ Βαρούχ, ἔγραφε, κεκράξομαι πρὸς τὸν θεὸν τὸν αἰώνιον ἐν ταῖς ἡμέραις μου, καὶ μετ' ὀλίγα ἐγὼ γὰρ ἤλπισα ἐπὶ τῷ αἰωνίῳ σωτῆρι ἡμῶν, καὶ ἦλθέ μοι χαρὰ παρὰ τοῦ ἁγίου. ἐπειδὴ δὲ καὶ πρὸς

Nusquam enim Sacra scriptura tale quid de Domino locuta est, sed potius sempiternè eum, æternaliterque cum Patre coexistere pronunciat, dum dicit: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum & Deus erat Verbum.* Et in Apocalypsi hæc dicit: *Qui est, & qui erat, & qui venturus est*: huic autem sententiæ, Qui est, & qui erat, quisnam adimeret æternitatem? Istiusmodi quoque verbis & Paulus ad Romanos scribens, Iudæos redarguit: A *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia benedictus Deus in secula.* Ethnicos verò pudefaciens dixit: Inuisibilia eius per creationem mundi operibus intellecta perspiciuntur, simulque cum iis æterna eius potentia ac Diuinitas in cognitionem venit. Eum autē esse Dei potentiam, Paulus ostendit, cum dicit, Christus Dei potentia, & Dei Sapientia. Non enim fieri potest, vt Patrem his verbis videatur innuere, vt aliquando inter vos consusurratum audio, Patrem scilicet esse sui ipsius æternam potentiam, verū id ita B non est: Non enim dictum est ab Apostolo, ipse Deus est illa potentia, sed eius est potētia. Clarum est omnibus id quod alicuius est, non esse hoc ipsum quod is est, cuius est, sed tamē ab eo nequaquam externum, sed potius proprium eius & suum: Perlegite ipsam consequentiam verborum, & videbitis ad Filium pertinere, quod ibi innuitur. De creatione enim mentionem faciens, cōsequenter scribit de creatoris in creatura potentia, quæ est Verbum Dei, per quod omnia facta sunt. C Si igitur natura rerum sufficit ex se sola citra Filium, Deum notum reddere: videte ne ruatis, dum arbitramini etiam citra Filium rerum naturam conditam esse. Sin vero per Filium omnia sunt facta, & in eo omnia consistunt, necessario fit, vt qui rerum naturam rectè speculentur, speculentur quoque Rationem siue Verbum Dei, authorem conditorémque naturæ, atque iam inde incipiunt Patrem cognoscere. Sin vero secundum Saluatorem nostrum, *nullus cognoscit Patrem, nisi Filius, & cui Filius reuelauerit*, Philippóque D dicenti, *Ostende nobis Patrem responsum sit*, non intueamini rerum naturam, sed qui me vidit, vidit & Patrem meum. Iure igitur Paulus incusat Græcos, quòd congruentiam inter se partium ordinémque rerum naturæ contemplantes, nihil cogitauerint de naturæ Ratione siue Verbo. Res enim conditæ conditorem ostendunt, vt per eum verum Deum intelligant, & cultum omittant admirationémque creaturarum: additumque est ab eodem Paulo, *Æterna quoque eius potentia & diuinitas*, vt filium significaret. B Cęterū, quum ita loquuntur Sancti, ille qui est ante secula, & per quem fecit secula, nihilominus sempiternitatem Filij eiúsque æternitatē deprædicant, quibus verbis etiā ipsum esse Deum ostendunt. Esaias certe dicit, *Deus æternus qui cōstruxit extrema terrarū.* Susanna quoq; locuta, *Deus æterne.* Baruch itē: *iam clamabo ad æternum Deum, in diebus meis*: ac Paulo post subdit, *Ego spem habui in æterno Saluatore nostro, & venit*

& venit mihi gaudium à Sancto. Apostolos itidem ad Hebræos, *Qui est splendor gloriæ & character substantiæ eius*. Et Dauid in Psalmo 89. *Et si splendor domini Dei nostri super nos, & in lumine tuo videbimus lumen.* Quis ita est stolidus, vt in ambiguo illi sit, filium æternaliter esse, vbi quis lucem sine radiis splendoris vidit? vt tum quoque de filio dicat: Fuit aliquando quādo non erat: vel antequā fieret, non erat. Iam illud quod dicitur 140. Psalmo, *Regnum tuum, regnum omnium seculorum*, non permittit vllam vel qualemcunque intercapedinem temporis intelligi, in qua re non extiterit Verbum. Si enim omne spacium mensura seculorum colligitur, omnium autem seculorum rex est & conditor Verbum, necessum est, nullum fuisse quantulumcunque ante eum spacium vt furiosum sit dictu: Erat aliquādo quando nō erat æternus ille: aut ex nō entibus esse filium, quum ipse Dominus loquatur, *Ego sum veritas*, & nō dicat, ego factus sum veritas sed ego sum, non factus sum, vt etiam alibi: *Ego sum pastor, ego sum lumen:* ac rursum, *Vos dicitis domine & præceptor, & recte dicitis, sum etenim.* Quis (quæso) tale dictum à deo audiens, & Sapientiam Verbumque Patris hæc de ipso loqui auscultans, vlterius dubitarit de veritate? ac non statim crediderit in hoc verbo, sum, æternitatem filij eiusque ante omnes ætates naturam nullo principio inchoatam significari. Quòd igitur æternitatem, existentiamque ante secula non principio initiatam Sacræ scripturæ de filio edoceant, ex superioribus dictis manifesto colligitur: quòd autem ea quæ Ariani sonant, dum aiunt, Non erat antequam erat, & aliquando erat, Scripturas illa ipsa de creaturis loqui: hæc quæ mox subiiciam, satis superque indicabunt. Moyses in Genesi ait, *Et omne virgultum agri, antequam nasceretur in terra, & omne fœnum agri priusquam oriretur: non enim pluerat Deus super terram*. Et in Deuteronomio quum diuideret Altissimus nationes. Dominus autem per se ipsum loquitur: *Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad Patrem, quoniam Pater maior me est, & nunc dixi vobis priusquam fiat, vt quum factum fuerit, credatis*, De rebus item creatis per Salomonem mentionem facit, antequam terram faceret, & antequam abyssos conderet, antequam fontes aquarum prodirent, priusquam montes collocarentur, antequam vlli colles fierent, *& antequam Abraham fieret, ego sum*. De Hieremia quoque ad istum modum loquitur: *Antequam formarem te in vtero, noui te*. Dauid itidem: *Domine refugium factus es nobis in generationem & generationem, antequam montes fierent, & formaretur tellus, & orbis habitabilis, & à seculo in seculum tu es*. Et in Daniele Susanna magna voce exclamauit, dicens: *Deus æterne arcanorum cognitor, qui nosti omnia antequam fiant*. Igitur illud, non erat: & illud, priusquam fieret: & illud, quando, & quotquot istiusmodi dictiunculæ de rebus creatis & conditis, quæ ex nihilo prouenerant, congruè vsurpantur, aliene contra incongrue-

καὶ πρὸς Ἑβραίους γράφων ὁ ἀπόστολος φησίν, ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. ψάλλει δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἐνάτῳ ψαλμῷ, καὶ ἡ λαμπρότης κυρίου ἔστω ἐφ' ἡμᾶς. Καὶ ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς· τίς οὕτως ἐστὶν ἀνόητος, ὡς ἀμφιβάλλειν περὶ τοῦ ἀεὶ εἶναι τὸν υἱόν; πότε γάρ τις εἶδε φῶς χωρὶς τοῦ ἀπαυγάσματος, ἢ τῆς λαμπρότητος; ἵνα καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ εἴπῃ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν. ὅτι, πρὶν γεννηθῆναι, οὐκ ἦν· καὶ

A τὸ λεγόμενον δὲ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ψαλμῷ πρὸς τὸν υἱόν· ἡ βασιλεία σου βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων, οὐκ ἐπιτρέπει τινὰ, κἂν τὸ τυχὸν διάστημα λογίσασθαι ἐν ᾧ μὴ ὑπῆρχεν ὁ λόγος· εἰ γὰρ πᾶν διάστημα ἐν τοῖς αἰῶσι μεμέτρηται, πάντων δὲ τῶν αἰώνων βασιλεύς ἐστι καὶ ποιητὴς ὁ λόγος, ἀνάγκη, μὴ ὄντος κἂν τοῦ τυχόντος διαστήματος πρὸ αὐτοῦ, μανία τὸ λέγειν, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ λόγος, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ υἱός, λέγοντος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, καὶ οὐ λέγοντος, ἐγενόμην

B ἡ ἀλήθεια· ἀλλ' ἀεὶ τὸ εἰμὶ λέγοντος, ἐγώ εἰμι ὁ ποιμήν· ἐγώ εἰμι τὸ φῶς, καὶ πάλιν, οὐχ ὑμεῖς λέγετέ με ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. τίς τὸ τοιοῦτον ῥῆμα ἀκούων παρὰ θεοῦ καὶ σοφίαν καὶ λόγον πατρὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγοντος ἔτι διστάξειεν περὶ τῆς ἀληθείας, καὶ οὐκ εὐθὺς πιστεύσει ὅτι ἐν τῷ, εἰμί, τὸ ἀΐδιον καὶ τὸ πρὸ παντὸς αἰῶνος ἄναρχον τοῦ υἱοῦ σημαίνεται; ὅτι μὲν οὖν τὸ ἀΐδιον περὶ τοῦ υἱοῦ αἱ γραφαὶ δείκνυνται λέγουσαι φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. ὅτι δὲ ἅπερ φθέγγονται οἱ ἀρειανοὶ λέγον-

C τες τὸ οὐκ ἦν καὶ τὸ πρὶν καὶ τὸ ὅτε, αἱ αὐταὶ γραφαὶ περὶ τῶν κτισμάτων λέγουσι, δηλώσει πάλιν τὰ μέλλοντα λέγεσθαι· ὁ μὲν γὰρ Μωυσῆς περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γενέσεως διηγούμενος, φησί· καὶ πᾶν χλωρὸν ἀγροῦ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πάντα χόρτον ἀγροῦ πρὸ τοῦ ἀνατεῖλαι, οὐ γὰρ ἔβρεξεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι τὴν γῆν. καὶ ἐν μὲν τῷ δευτερονομίῳ ὅτε διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη. ὁ δὲ κύριος διὰ μὲν ἑαυτοῦ ἔλεγεν· εἰ ἀγαπᾶ-

D τέ με, ἐχάρητε ἂν ὅτι εἶπον, πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα ὅτι ὁ πατήρ μείζων μου ἐστὶ, καὶ νῦν προείρηκα ὑμῖν πρὶν γενέσθαι, ἵνα ὅταν γένηται πιστεύσητε· περὶ δὲ τῆς κτίσεως, διὰ Σολομῶντος φησὶ, πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι καὶ πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, καὶ πρὸ τοῦ ὄρη ἑδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν, γεννᾷ με· καὶ πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγώ εἰμι. περὶ δὲ Ἱερεμίου λέγει, πρὸ τοῦ πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε, καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλει, κύριε καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν εἰς

E γενεάν· πρὸ τοῦ ὄρη ἑδρασθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ. ἐν δὲ τῷ Δανιὴλ, ἀνεβόησε φωνῇ μεγάλῃ Σουσάννα καὶ εἶπεν· ὁ θεὸς ὁ οὐράνιος ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν· τὸ ἄρα, οὐκ ἦν ποτε· καὶ τὸ πρὶν γενέσθαι, καὶ τὸ ὅτε, καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστι λεξείδια· ἐπὶ μὲν τῶν γενητῶν καὶ κτισμάτων ἐξ οὐκ ὄντων γενομένων, ἁρμόζει λέγεσθαι, ἀλλότρια δὲ τοῦ λόγου

λόγου ἐστίν. εἰ δὲ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν γενητῶν, τὸ δὲ ἀεὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ λέγουσιν αἱ γραφαί, οὐκ ἄρα ὦ θεομάχοι ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ υἱός, οὐδὲ ὅλως τῶν γενητῶν ἐστιν ὁ υἱός, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς εἰκὼν καὶ λόγος ἀΐδιός ἐστιν, οὐδὲ πώποτε οὐκ ὤν, ἀλλὰ ἀεὶ ὤν. ὡς ἀϊδίου ὄντος φωτὸς ἀΐδιον ἀπαύγασμα. τί τοίνυν χρόνους πρὸ τοῦ υἱοῦ φαντάζεσθε; ἢ διατί μετὰ χρόνους βλασφημεῖτε τὸν λόγον, δι' οὗ καὶ οἱ αἰῶνες γεγόνασι; πῶς γὰρ A ὅλως χρόνος, ἢ αἰὼν ὑπέστη μήπω φανέντος καθ' ὑμᾶς τοῦ λόγου, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν; ἢ διατί χρόνον σημαίνοντες, οὐ λέγετε φανερῶς ἦν χρόνος ὅτε οὐκ ἦν ὁ λόγος· ἀλλὰ τὸ μὲν ὄνομα τοῦ χρόνου σκέπετε πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων, τὸ φρόνημα δὲ ὅλως ἑαυτῶν οὐ κρύπτετε. ἀλλ' οὐδὲ κρύπτοντες λαθεῖν δύνασθε. πάλιν γὰρ χρόνους σημαίνετε λέγοντες, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. τούτων οὕ- B τω δεικνυμένων, ἔτι πλέον ἀναιδεύονται λέγοντες, εἰ μὴ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλ' ἀΐδιός ἐστιν ὁ υἱὸς καὶ συνυπάρχει τῷ πατρί, οὐκέτι υἱὸν ἀλλ' ἀδελφὸν εἶναι τοῦ πατρὸς λέγετε αὐτόν. ἀνόητοι καὶ φιλόνεικοι, εἰ μὲν γὰρ ἀϊδίως συνεῖναι μόνον αὐτὸν ἐλέγομεν, καὶ μὴ υἱόν, πιθανή τις ἦν αὐτῶν ἡ πρὸς τοῦτο προσποιητὴ εὐλάβεια· εἰ δὲ ἀΐδιον λέγοντες ὁμολογοῦμεν αὐτὸν υἱὸν ἐκ πατρός, πῶς ὁ γεννηθεὶς ἀδελφὸς τοῦ γεννήσαντος δύναται νο- C μίζεσθαι; καὶ εἰ εἰς πατέρα καὶ υἱόν ἐστιν ἡμῶν ἡ πίστις, ποία ἀδελφότης ἐν τούτοις ἐστίν· ἢ πῶς δύναται ὁ λόγος ἀδελφὸς λέγεσθαι τούτου, οὗ καί ἐστι λόγος; οὐκ ἔστιν ἀντίρρησις αὕτη ὡς παρὰ ἀγνοούντων γινομένη· συνορῶσι γὰρ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀλήθειαν· ἀλλὰ πρόφασίς ἐστιν ἰουδαϊκὴ καὶ θελόντων, ὡς εἶπεν ὁ Σολομών, ἀπὸ τῆς ἀληθείας χωρίζεσθαι· οὐ γὰρ ἔκ τινος ἀρχῆς προϋπαρχούσης ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἐγεννήθησαν, ἵνα καὶ ἀδελφοὶ νομισθῶσιν· D ἀλλ' ὁ πατὴρ ἀρχὴ τοῦ υἱοῦ καὶ γεννητής ἐστι, καὶ ὁ πατὴρ πατήρ ἐστι καὶ οὐχ υἱός τινος γέγονεν, καὶ ὁ υἱὸς δέ, υἱός ἐστι καὶ οὐκ ἀδελφός. εἰ δὲ ἀΐδιον γέννημα τοῦ πατρὸς λέγεται, καλῶς λέγεται· οὐ γὰρ ἀτελὴς ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς ἦν ποτε, ἵνα καὶ τὸ ἀΐδιον αὐτῆς ἐπισυμβαίνῃ ταύτῃ, οὐδὲ ὡς ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου γεγέννηται ὁ υἱός, ἵνα καὶ ὑστερίζῃ τῆς πατρῴας ὑπάρξεως· ἀλλὰ θεοῦ γέννημά E ἐστι, καὶ θεοῦ τοῦ ἀεὶ ὄντος ἴδιος ὢν υἱός, ἀϊδίως ὑπάρχει. ἀνθρώπων μὲν γὰρ ἴδιον τὸ ἐν χρόνῳ γεννᾶν διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς φύσεως, θεοῦ δὲ ἀΐδιον τὸ γέννημα, διὰ τὸ ἀεὶ τέλειον τῆς φύσεως. εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστιν υἱὸς ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ποίημα γέγονε, δεικνύτωσαν πρότερον, καὶ ὡς περὶ ποιήματος φανταζόμενοι κραζέτωσαν, ὅτι ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, οὐκ ὄντα γὰρ γέγονε τὰ γενητά· εἰ δὲ υἱός ἐστι,

τοῦτο γὰρ

congrueque de Verbo prædicantur. Quòd si ista de rebus creatis, illa autem semper scripturæ de Verbo personant, non igitur (ô perduelles Dei) ex non entibus factus est Filius, aut vlla ratione vnus ex rebus creatis, sed Patris Imago est, & æternum Verbum non aliquando non existens, sed semper existens, vt æternæ lucis æterna proradiatio siue splendor. Cur igitur tempora ante filium imaginamini? aut cur post tempora Verbũ blasphematis incepisse, per quem ipsa secula ortum suum accepere: aut quónam modo tempus & seculum extitere, nondum prodito, exortóque secundum vestram sententiam verbo, *per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil?* aut cur, si tempora innuitis, non apertè dicitis, erat tempus, quando non erat Verbum, sed vocabulum quidem temporis supprimitis, ad deceptionem simpliciorum: sensum vero & mentem vestram non occultatis, nec occultando latere potestis: internualla etenim temporis innuitis his verbis: Fuit, quando non erat: & non erat, antequam fieret. Hac ratiocinatione collecta, ad maiorem impudentiam pergunt: Si inquiunt, non fuit quando non erat, sed ab æterno fuit, vnáque cum Patre existebat, non eum iam Filium Patris sui, sed frattem debere dici. O stolidos & contentiosos, siquidem illum duntaxat coexistere æternaliter diceremus, nec additum esset eum & Filium esse, credibilis videretur eorum simulatitia obseruatio. Quòd si eum æternum profitemur, & Filium ex Patre, quomodo is qui genitus est, genitoris frater esse poterit? & si in Patrem & Filium nostra Fides est, quæ istic fraternitas existit? aut quomodo Ratio siue Verbum, eius frater haberi poterit, cuius est Verbum? Non hanc contradictionem per inscitiam faciunt. Vident enim & ipsi veritatem, sed iudaica eorum hominum calumnia, qui volunt (vt inquit Salomon) à veritate deficere, vti statuerunt. Non enim ex aliquo principio præexistente Pater & Filius procreati sunt, vt fratres existimari queant, sed Pater principium Filij & genitor est: & Pater Pater est, neque vllius Filius fuit: & Filius, Filius est, & non frater. Quòd si id quod genitum est ex Patre, æternum dicitis, rectè dicitis: non enim Patris substantia vnquàm imperfecta fuit, ita vt eius æternitas ipsi superueniat, neque vt homo ex homine genitus est Filius, vt Patri ratione existendi sit posterior, sed Dei proles est, & vt Dei semper existentis proprius Filius, idemque sempiternus. Hominibus enim proprium est in tempore gignere, ob imperfectitudinem ipsorum naturæ, Dei contra Soboles æterna est ob æternitatem naturæ. Si igitur Filius non est, sed opus aliquod quod prodiit ex rebus non existentibus, id antè omnia ab illis ostendi oportet: ac tum demum vbi ostenderint, quantum libeat, de suo ipsorum phantasmate garriant. Fuit quando non erat. Nam quæ facta sunt, quum non essent, fierj inceperũt. Quòd si autem filius est:

N id enim

id enim Pater dicit, & Scripturæ clamant, et si Filius nihil aliud est, nisi hoc ipsum quod è Patre genitum est: & quòd genitum est ex Deo, verbum eius & Sapientia, & iubar est, quid opus est verbis, cur dicitis Fuit, quando non erat Filius? quasi plagiarij, Deum Verbo suo spoliatis, & manifesto aduersus eum quasi fuerit aliquando Deus, sine sua Ratione, sine sua Sapientia: & lucem splendore caruisse, & fontem veluti sterilem exaruisse. Nam tametsi nomen temporis metu opprobrij videantur subterfugere, eúmque dicant antè tempora fuisse, tamen quia spacia aliqua dant, in quibus eum nòn fuisse comminiscuntur, nihilo tamen minus tempora innuunt, & ita de Deo absurda statuentes, mirum in modum sese impios præbent. Nunc autem quanquam nomen Filij agnoscunt, ne palam ab omnibus vituperentur, tamen Sobolem substantiæ Patris negant, quasi id fieri nequeat nisi intelligantur partes & diuisiones intercedere, eum tamen denuo aiunt, non esse verum filium, nec nisi nomine tenus eum filium esse posse. Quomodo vero fieri potest, vt ij non mirificè labantur, qui de corporeo, corporea cogitant: & ob imbecillitatem suæ naturæ, adimunt Filio proprietatem Paternæ substantiæ? Superest igitur quum non intelligant, qua ratione sit Deus, aut qualis sit Pater, ipsum etiam Patrem inficientur, quandoquidem generationem Patris stulti ex se metiuntur. Cæterum, istos ad istum modum affectos, persuasosque non posse esse Filium Dei, æquum est quidem, vt misericordia prosequamur, cõsentaneum tamen, vt sciscitemur, & rationibus cõuincamus, forsitan vel eo modo ad sensum aliquem perduci poterint: Si pro vestra sententia ex non entibus factus est Filius, neque erat antequam fieret, omnino sequitur, vt ex participatu essentiæ, nomen Filij, Dei, & Sapientiæ assecutus sit: ita enim in reliquis fit, quæ sanctificata glorificantur: cuius ergo rei particeps sit, à vobis explicandum est. Reliqua enim alia Spiritus communionem recipiunt: Filius autem pro vestra opinione, cuius, quæso, rei participatum sentit? Spiritusne? sed Spiritus à Filio potiùs accipit, vt ipse de se testatur: & absurdum est dictu, istum ab illo sanctificari. Patris igitur participatu id fit, id enim reliquum est, & necessarium est dictu. Sed quidnam illud est? aut vnde proficiscitur? si enim extraneum quiddam, & seorsum à Patre intelligitis, participationem Patris habere non poterit, sed rei extraneæ, atque ita ne secundus quidem à patre erit, quum ante Patrem illud extraneum ordine præcedat, neque iam inde fuerit eius Filius, sed extranei illius, cuius participatu Filius est dictus. Quod si hoc absurdum & impiũ est præsertim quum Pater dicat: *Hic est Filius meus dilectus:* Filius quoque itidem loquatur, Patrem suum omnipotentem Deum esse: liquidum & manifestum est, non ex rebus extraneis, sed ex substãtia Patris esse quod in participatum veniat. Id si rursum aliud fuerit præter substantiã Filij, eandem

τοῦτο γὰρ καὶ ὁ πατὴρ λέγει· καὶ αἱ γραφαὶ βοῶσι. τὸ δὲ υἱὸς, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς γεννώμενον, τὸ δὲ γεννώμενον ἐκ τοῦ θεοῦ, λόγος ἐστὶν αὐτοῦ καὶ σοφία καὶ ἀπαύγασμα· τί δεῖ λέγειν; ἢ ὅτι λέγοντες· ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός· ὡς λῃσταί τινες ἀποσυλῶσι τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ ἄντικρυς κατ' αὐτοῦ φθέγγονται ὅτι ἦν ποτε τοῦ ἰδίου λόγου καὶ σοφίας χωρὶς, καὶ τὸ φῶς ἦν ποτε χωρὶς αὐγῆς, καὶ ἄγονος ἦν ἡ
A πηγὴ καὶ ξηρά. κἂν γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ χρόνου προσποιούμενοι φοβεῖσθαι διὰ τοὺς ὀνειδίζοντας αὐτοὺς, λέγωσι πρὸ χρόνων αὐτὸν εἶναι, ἀλλ' ὅμως, ὅτι διαστήματά τινα διδόασιν ἐν οἷς μὴ εἶναι αὐτὸν φαντάζονται, οὐδὲν ἧττον χρόνους σημαίνοντες, καὶ ἀλογίαν περὶ τὸν θεὸν εἰσάγοντες, μεγάλως ἀσεβοῦσιν· εἰ δὲ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ πάλιν συνομολογοῦσι, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι φανερῶς παρὰ πάντων καταγινώσκεσθαι, τὸ δὲ εἶναι τοῦτον τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἴδιον γέννημα ἀρνοῦνται, ὡς
B δυναμένου τούτου εἶναι χωρὶς τῆς ἐκ μερῶν καὶ διαιρέσεων ἐπινοίας· οὐδὲν ἧττον πάλιν ἀρνοῦνται, μὴ εἶναι μὲν ἀληθινὸν υἱὸν, ὀνόματι δὲ μόνον λέγοντες υἱόν. πῶς δὲ οὐ σφάλλονται μεγάλως περὶ τοῦ ἀσωμάτου τὰ σωμάτων ἐνθυμούμενοι, καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἰδίας φύσεως ἀρνούμενοι τὸ φύσει ἴδιον τοῦ πατρός; ὥρα γὰρ αὐτοὺς μὴ νοοῦντας καὶ πῶς ἐστιν ὁ θεὸς ἢ ποταπός ἐστιν ὁ πατὴρ ἀρνεῖσθαι καὶ αὐτὸν, ἐπεὶ καὶ τὸ γέννημα τοῦ πατρὸς ἐξ ἑαυτῶν μετροῦσιν οἱ ἄφρονες. ἀλλ' οὕ-
C τως αὐτοὺς διακειμένους, καὶ νομίζοντας μὴ δύνασθαι εἶναι υἱὸν τοῦ θεοῦ, οἰκτείρειν μὲν ἄξιον· ἐρωτᾶν δὲ καὶ διελέγχειν αὐτοὺς, ἀκόλουθόν ἐστι, τάχα κἂν οὕτως εἰς αἴσθησιν ἔλθωσιν. εἰ καθ' ὑμᾶς ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ υἱὸς, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ, πάντως που κατὰ μετουσίαν καὶ αὐτὸς υἱὸς καὶ θεὸς καὶ σοφία ἐκλήθη, οὕτω γὰρ καὶ τὰ ἄλλα πάντα συνέστηκέ τε καὶ ἁγιαζόμενα δοξάζεται. τίνος τοίνυν ἐστὶ μέτοχος, εἰπεῖν ὑμᾶς ἀνάγκη. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα τοῦ πνεύ-
D ματος μετέχει, αὐτὸς δὲ ἄρα καθ' ὑμᾶς, τίνος ἂν εἴη μέτοχος τοῦ πνεύματος; καὶ μὴν αὐτὸ τὸ πνεῦμα μᾶλλον παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει, ὡς αὐτὸς εἴρηκε, καὶ ἄλογόν ἐστιν εἰπεῖν τοῦτον ἁγιάζεσθαι παρ' ἐκείνου. οὐκοῦν τοῦ πατρὸς μετέχει, τοῦτο γὰρ λείπεται, καὶ ἀνάγκη λέγειν. καὶ τί τοῦτ' ἄρα, ἢ πόθεν ἐστίν; εἰ μὲν οὖν ἔξωθέν ἐστιν ἐπινοηθὲν παρὰ τοῦ πατρὸς, οὐκέτι πάλιν τοῦ πατρὸς μετέχων ἂν εἴη, ἀλλὰ τοῦ ἔξωθεν γενομένου, καὶ οὐκέτι αὐτὸς, οὐ δὲ
E ἕτερος ἔσται μετὰ τὸν πατέρα ἔχων πρὸ ἑαυτοῦ ἐκεῖνο, οὐδὲ τοῦ πατρὸς υἱὸς ἂν λεχθείη, ἀλλ' ἐκείνου, οὗ καὶ μετέχων υἱὸς καὶ θεὸς ἐκλήθη· εἰ δὲ τοῦτ' ἄτοπον καὶ ἀσεβὲς, λέγοντος μὲν τοῦ πατρὸς, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, λέγοντος δὲ καὶ τοῦ υἱοῦ πατέρα ἴδιον εἶναι τὸν θεὸν, δηλονότι οὐκ ἔξωθεν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός ἐστι τὸ μετεχόμενον. τοῦτο δὲ πάλιν, ἐὰν ἕτερον ᾖ παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ, τὸ ἴσον

τὸ ἴσον ἄτοπον ἀπαντήσει, μέσου πάλιν εὑρισκομένου τούτου, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ ἥτις ποτέ ἐστι. τοιούτων δὴ οὖν ἀτόπων καὶ παρὰ τὴν ἀλήθειαν ἀναφαινομένων λογισμῶν, ἀνάγκη λέγειν τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἴδιον αὐτοῦ σύμπαν εἶναι τὸν υἱόν· τὸ γὰρ ὅλως μετέχεσθαι τὸν θεόν, ἴσον ἐστὶ λέγειν ὅτι καὶ γεννᾷ, τὸ δὲ γεννᾷ, τί σημαίνει, ἢ υἱόν; αὐτοῦ γοῦν τοῦ υἱοῦ μετέχει τὰ πάντα κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς γινομένην παρ' αὐτοῦ χάριν, καὶ φανερὸν ἐκ τούτου δείκνυται, A ὅτι αὐτὸς μὲν ὁ υἱὸς οὐδενὸς μετέχει, τὸ δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς μετεχόμενον, τοῦτό ἐστιν ὁ υἱός· αὐτοῦ γὰρ τοῦ υἱοῦ μετέχοντες, τοῦ θεοῦ μετέχειν λεγόμεθα, καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ ἔλεγεν ὁ Πέτρος· „ ἵνα γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος, „ οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε, καὶ ἡμεῖς ναοὶ ἐσμὲν θεοῦ ζῶντος, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν υἱὸν βλέποντες, ὁρῶμεν τὸν πατέρα. ἡ γὰρ τοῦ υἱοῦ ἔννοια καὶ κατάληψις, γνῶσίς ἐστι περὶ τοῦ πατρός, διὰ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἴδιον εἶναι γέννημα. B ὥσπερ δὲ τὸ μετέχεσθαι οὐκ ἄν τις ὑμῶν εἴη πάθος εἴποι καὶ μερισμὸν τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας, δεδώκατε γὰρ καὶ ὡμολογήκατε μετέχεσθαι τὸν θεόν, καὶ ταὐτὸν εἶναι μετέχεσθαι καὶ γεννᾶν, οὕτως τὸ γέννημα οὐ πάθος οὐδὲ μερισμός ἐστι τῆς μακαρίας ἐκείνης οὐσίας, οὐκ ἄπιστον ἄρα ἐστὶν υἱὸν ἔχειν τὸν θεόν, τῆς ἰδίας οὐσίας τὸ γέννημα, οὐδ' ἄρα πάθος καὶ μερισμὸν τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ σημαίνομεν λέγοντες υἱὸν καὶ γέννημα, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ γνήσιον, καὶ τὸ ἀληθινόν, καὶ τὸ μονογενὲς C τοῦ θεοῦ γινώσκοντες, οὕτω πιστεύομεν. τούτου δὲ οὕτως πεφασμένου καὶ δεικνυμένου, ὅτι τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς γέννημα τοῦτό ἐστιν ὁ υἱός, οὐδενὶ λοιπὸν ἀμφίβολον ἀλλὰ καὶ πρόδηλον ἂν εἴη, ὅτι τοῦτό ἐστιν ἡ σοφία καὶ ὁ λόγος τοῦ πατρός, ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ τὰ πάντα κτίζει καὶ ποιεῖ, καὶ τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ τὸ ἀπαύγασμα, ἐν ᾧ πάντα φωτίζει, καὶ ἀποκαλύπτεται οἷς ἐὰν θέλει. τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ χαρακτὴρ καὶ εἰκών· ἐν ᾧ θεωρεῖται καὶ γινώσκεται, διὸ καὶ αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσι· καὶ γὰρ ὁ τοῦτον D βλέπων, βλέπει καὶ τὸν πατέρα. τοῦτό ἐστιν ὁ Χριστός, ἐν ᾧ τὰ πάντα λελύτρωται, καὶ πάλιν τὴν καινὴν εἰργάσατο κτίσιν. τοῦ δὲ υἱοῦ πάλιν οὕτως ὄντος, οὐχ ἁρμόζει, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπικίνδυνόν ἐστιν εἰπεῖν τοῦτον ἐξ οὐκ ὄντων ποίημα, ἢ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· ὁ γὰρ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς οὕτως λέγων, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πατέρα φθάνει βλασφημῶν, τὰ τοιαῦτα φρονῶν περὶ αὐτοῦ, οἷα καὶ περὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννήματος φανταζόμενος καταψεύδεται· E ἔστι μὲν οὖν καὶ τοῦτο μόνον ἱκανὸν ἀνατρέπειν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, ὅμως δὲ καὶ ἐκ τούτου ἄν τις ἴδοι τὸ ἀλλόδοξον αὐτῆς. εἰ ποιητὴς καὶ κτίστης ἐστὶν ὁ θεός, διὰ υἱοῦ δὲ τὰ ποιήματα κτίζει, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως ἰδεῖν τὰ γινόμενα, ἢ διὰ τοῦ λόγου γινόμενα, πῶς οὐ βλάτφημον ποιητοῦ ὄντος τοῦ θεοῦ λέγειν τὸν δημιουργικὸν αὐτοῦ λόγον καὶ τὴν σοφίαν μὴ εἶναι

eandem absurditatem pariet, quum medium aliquod inueniatur inter essentiam Patris & Filij, qualecumque illud sit. Istiusmodi igitur absurdis præter veritatem emergentibus, necessum est, vt id quod integre & solide ex substantia Patris editum est, id eius esse proprium Filium. Nam integre & solide impertiri Patrem, id idem est ac si dicas, ex Patre gigni: Iam genitum esse, quid aliud significat, quam Filij naturam? Filij autem principatum sentiunt omnia, ex eius per Spiritum gratia. Atque inde clarum ac euidens fuerit, Filium nullius rei extraneæ, diuersæque à Patre participatu imbui ac tingi, sed id ipsum, quod ex Patris participatu existit, Filium esse, ac proinde ij qui Filij participes fiunt, etiam Dei participes fieri dicuntur, & hoc est quod Petrus dixit: *vt diuinæ naturæ efficiamini communicatores*: ita quoque à Paulo dictum est, *Non scitis, quod Dei templum estis*: &, Nos enim templum sumus Dei viuentis, & ipsum Filium intuentes, intuemur & Patrem. Nam intellectus de Filio & comprehensio, cognitio est Patris, eo quòd ille proprium sit eius substantiæ germen, Sicuti numero vestrum dixerit, participationem esse passionem aut diuisionem substantiæ Deitatis, quum demonstratum sit & pro confesso habeatur, Deum suæ deitatis participem reddere, & gignere idem esse: ita quoque id quod genitum est, non est, accidens aut quiddam diuisum ex diuina substantia. Quapropter non incredibile est, Deum habere Filium suæ naturæ, non ergo vllum accidens aut diuisionem substantiæ diuinæ iudicamus cum dicimus eum Filium & germen, sed potius genuinum & verum vnigenitum Dei intelligimus, & credimus: Re igitur ad istam rationem demõstrata, germen Patris Filium esse, nihil amplius dubij relinquitur, sed omnia sunt clara, eundem esse Sapientiã & verbum Patris, in quo & per quem condit & facit omnia: & hoc ipsum esse eius splendorem siue iubar, in quo omnia illuminat, & reuelatur quibus vult: eundem rursus esse characterem eius, & imaginem in quo spectatur & cognoscitur. Quapropter & ipse & Pater vnum sunt. Nam qui hunc videt, videt & Patrem: is ipse est Christus, in quo omnia in libertatem asserta sunt, & qui nouam creaturam operatus est. Iam quum filius istiusmodi sit, non congruum est, imò valde periculosum dictu, eum ex non entibus opus quoddam esse: aut eum non fuisse priusquam fieret. Qui enim de proprietate substantiæ Patris ita loquitur, iam in ipsum Patrem sua blasphemia euehitur, quum talia de eo sentiat, qualia de eius Prole, concepta inani phãtasmate, ementitur. Est igitur vel hoc vnum sufficiens, ad subuertendam Arianam hæresim, veruntamen etiam vel hinc deprehenderis istius hæreseos absurditatem. Si Deus factor & conditor rerum est, per filium autem opera sua cõdit, nec posses videre ea aliter fieri quàm per verbũ, siue Rationem, qui (quæso) non blasphemũ, Deum creatorem agnoscere, & eius Rationem opificem rerum, eiusque Sapien-

Sapientiam aliquando non fuisse asserere? quod tantundem est, ac si dixeris, Deum non esse conditorem, quum non habeat ex se opifex Verbum siue architectatricem Rationem, sed aliunde eam mutuo sumat, eámque proinde externam, & dissimilem suæ substantiæ: in qua omnia creauerit & architectatus sit. Quin iam dicant nobis, vel potius ipsi ex istis rebus animaduertant impietatem suam dum aiunt fuit quando non erat non antequam fieret. Si enim Patri non æterna est sua Sapientia siue Verbum, sequitur vt Trinitas æterna non fuerit: Sed principio non nisi vnitas fuit, secundum eos, postea vero ex additamento superuentuque nouarum personarum, Trinitas effecta est, ac temporis circa illas progressu increuit & coaluit Diuinæ Rationis cognitio. Rursum, si non est Filius proprium substantiæ Patris germen, sed ex non entibus emersit, ex non entibus quoque conflata est Trinitas, ipsaque aliquando non integra, aliquando autem plena fuit: non integra quidem, quum nondum esset Filius: plena autem, quum Filius esse incepisset, quo concesso, sequitur vt fas videatur esse, id quod creatum est, cum creatore connumerari: & quod aliquando non erat, cum eo qui semper fuit, in Diuinitatis rationem admitti & conglorificari. Et quod grauius est, inæqualis sibi ipsi Trinitas inuenietur, quippe quæ externis & alienis naturis coalita sit. Id non aliud dictum est, quàm creatam esse Trinitatis constitutionem. Quale igitur illud numen est quod simile sibi non est, sed temporum additamentis ad integritatem peruenit, & aliquando non ita est, aliquando hoc genere existendi incepit esse? Verisimile est enim, illud iterum atque iterum recepturum esse in sese additamentum, idq; in infinitum, vtpote, quod semel circa initium ex additamentis sui constitutionem acceperit. Neque id quoque in dubio relinqui potest, quin possibile sit illud quoque aliquando diminui posse: quæ enim additamentis crescunt, ea quoque detractionibus diminui posse, certum est. Cæterum, id nequaquam ita se habet, absit, non enim creatitia res est Trinitas, sed æterna, atque vna Deitas in Trinitate, vnáque Maiestas sanctæ Trinitatis, tametsi eam in diuersas alienasque naturas rescindere audetis, quippe qui, quum Pater æternus sit, de eius tamen Verbo ipsi coassidente, pronunciatis fuisse quando non erat, quúmque Filius consors sit eiusdem solij cum Patre, illum tamen summo studio quàm longissimè à Patre segregatis. Et cum Trinitas conditrix sit & rerum opifex, eam tamen non timetis à sublimi detrahere ad ea, quæ ex nihilo emerserunt: neque pudori vobis est, mancipia exæquare nobilitati Trinitatis, & regem Dominum Sabaoth, cum subiectis in ordinem redigere. Desinite permiscere impermixtibilia, vel potius ea quæ non sunt, cum eo qui est: fieri enim nequit, vt qui ista loquantut, gloriam ferant & honorem Domino, sed ignominiã & cõtumeliã: quũ is qui ignominiose tractat Filium, ignominiose

μὴ εἶναί ποτε. ἴσον γάρ ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι μηδὲ ποιητής ἐστιν ὁ θεὸς, οὐκ ἔχων ἴδιον ἐξ αὐτοῦ δημιουργικὸν λόγον, ἀλλ' ἔξωθεν ἐπεισαγόμενός ἐστι καὶ ξένος αὐτοῦ, καὶ ἀνόμοιος κατ' οὐσίαν τυγχάνων ἐν ᾧ δημιουργεῖ. ἔπειτα λεγέτωσαν ἡμῖν, μᾶλλον δὲ ἐκ τούτου βλεπέτωσαν τὴν δυσσέβειαν ἑαυτῶν ἐκ τοῦ λέγειν, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. εἰ γὰρ οὐκ ἀϊδίως σύνεστιν ὁ λόγος τῷ πατρὶ, οὐκ ἔστιν
A ἡ τριὰς ἀΐδιος· ἀλλὰ μονὰς μὲν ἦν πρότερον, ἐκ προσθήκης δὲ γέγονεν ὕστερον τριὰς, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου κατ' αὐτοὺς ηὔξησεν, καὶ συνέστη τῆς θεολογίας ἡ γνῶσις. πάλιν τε εἰ οὐκ ἔστιν ὁ υἱὸς ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας γέννημα, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων συνίσταται τριὰς, καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν τριὰς ἀλλὰ μονάς, καὶ ποτὲ μὲν ἐλλιπὴς τριὰς, ποτὲ δὲ πλήρης, ἐλλιπὴς μὲν πρὸ τοῦ γένηται υἱός· πλήρης δὲ ὅτε γέγονε, καὶ λοιπὸν καὶ τὸ
B γενητὸν τῷ κτίσαντι συναριθμεῖται, καὶ τὸ ποτὲ μὴ ὂν τῷ ἀεὶ ὄντι συνθεολογεῖται καὶ συνδοξάζεται. καὶ τό γε μεῖζον, ἀνόμοιος ἑαυτῆς ἡ τριὰς εὑρίσκεται, ξέναις καὶ ἀλλοτρίαις φύσεσί τε καὶ ταῖς οὐσίαις συνισταμένη. τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν εἰπεῖν, ἢ γενητὴν τὴν τῆς τριάδος σύστασιν· ποταπὴ δὲ αὕτη θεοσέβεια μηδὲ αὐτῆς ὁμοία τυγχάνουσα, ἀλλ' ἐκ προσθήκης χρόνων πληρουμένη καὶ ποτὲ μὲν μὴ οὕτως, ποτὲ δὲ οὕτως οὖσα; εἰκὸς γὰρ
C αὐτὴν καὶ πάλιν λήψεσθαι προσθήκην, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον, ἕως ἅπαξ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκ προσθήκης ἔσχε τὴν σύστασιν. οὐκ ἀμφίβολον δὲ ὅτι καὶ δυνατὸν αὐτὴν μειοῦσθαι, τὰ γὰρ προστιθέμενα, φανερὸν ὅτι καὶ ἀφαιρεῖσθαι δύναται. οὐκ ἔστι δὲ οὕτως μὴ γένοιτο· οὐκ ἔστι γενετὴ ἡ τριὰς. ἀλλ' ἀΐδιος καὶ μία θεότης ἐστὶν ἐν τριάδι· καὶ μία δόξα τῆς ἁγίας τριάδος, καὶ σχίζειν αὐτὴν εἰς διαφόρους φύσεις τολμᾶτε· τοῦ πατρὸς ἀϊδίου ὄντος,
D τὸν συγκαθήμενον αὐτῷ λόγον λέγετε ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, τοῦ δὲ υἱοῦ συγκαθημένου τῷ πατρὶ, ἐνθυμεῖσθε τοῦτον μακρύνειν ἀπ' αὐτοῦ· κτίζουσά ἐστι καὶ δημιουργὸς ἡ τριὰς, καὶ οὐ φοβεῖσθε καταφέροντες αὐτὴν εἰς τὰ ἐξ οὐκ ὄντων. οὐκ αἰδεῖσθε τὰ δοῦλα συνεξισάζοντες τῇ εὐγενείᾳ τῆς τριάδος; καὶ τὸν βασιλέα κύριον σαβαὼθ, τοῖς ὑπηκόοις συντάττοντες; παύσασθε φύροντες τὰ ἄμικτα· μᾶλλον δὲ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα τῷ ὄντι. οὐκ ἔστι
E ταῦτα λέγοντας ἐνεγκεῖν δόξαν καὶ τιμὴν τῷ κυρίῳ· ἀλλὰ ἀδοξίαν καὶ ἀτιμίαν· ὁ γὰρ ἀτιμάζων τὸν υἱὸν, ἀτιμάζει

ἀτιμάζει τὸν πατέρα. εἰ γὰρ νῦν ἐν τριάδι θεολογία τελεία ἐστὶ, καὶ αὕτη ἡ ἀληθὴς καὶ μόνη εὐσέβειά ἐστιν. εἰ τοῦτ' ἐστὶ τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια, ἔδει τοῦτο οὕτως ἀεὶ εἶναι, ἵνα μὴ τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐπιγίνεται, καὶ ἐκ προσθήκης συνίσταται τὸ τῆς θεολογίας πλήρωμα· ἔδει οὖν τοῦτο ἀϊδίως εἶναι, εἰ δὲ μὴ ἀϊδίως ἦν, ἔδει μηδὲ νῦν αὐτὴν οὕτως εἶναι, ἀλλ' οὕτως εἶναι ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ὑμεῖς αὐτὴν ὑποτίθεσθε· ἵνα μηδὲ νῦν τριὰς ᾖ· A ἀλλ' οὐκ ἂν ἀνάσχοιτό τις χριστιανῶν τῶν πιστῶν αἱρετικῶν· ἑλλήνων γὰρ ταῦτα, ὥστε γενητὴν εἰσάγειν τριάδα, καὶ τοῖς γενητοῖς αὐτὴν συνεξισάζειν· τῶν γὰρ γενητῶν ἐστιν ἐλλείψεις καὶ προσθήκας δέχεσθαι, χριστιανῶν δὲ ἡ πίστις ἄτρεπτον καὶ τελείαν καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσαν τὴν μακαρίαν οἶδε τριάδα, καὶ οὔτε πλεῖον τῇ τριάδι προστίθησιν, οὐδὲ ἐνδεῆ ταύτην γεγενῆσθαι λογίζεται· ἑκάτερον γὰρ τούτων δυσσεβές· διὸ καὶ ἀμιγῆ μὲν αὐτὴν γινώσκει τῶν γενητῶν, B ἀδιαίρετον δὲ τὴν ἑνότητα τῆς θεότητος αὐτῆς φυλάττουσα προσκυνεῖ, καὶ φεύγει μὲν τὰς τῶν ἀρειανῶν βλασφημίας, ὁμολογεῖ δὲ καὶ ἀεὶ οἶδεν εἶναι τὸν υἱόν· ἔστι γὰρ ἀΐδιος ὁ πατὴρ, οὗ καὶ ἔστι λόγος ἀΐδιος. καὶ γὰρ καὶ ἐν τούτῳ πάλιν ἴδωμεν, εἰ πηγὴ σοφίας καὶ ζωῆς ἐστι καὶ λέγεται ὁ θεός· ὡς διὰ μὲν ἱερεμίου, ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ πάλιν, θρόνος δόξης ὑψωμένος, ἁγίασμα ὑμῶν ὑπομονὴ ἰσραὴλ C κύριε, πάντες οἱ ἐγκαταλιπόντες σε αἰσχυνθήτωσαν, ἀφεστηκότες ἐπὶ τῆς γῆς γραφήτωσαν· ὅτι ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς τὸν κύριον. ἐν δὲ τῷ βαρούχ γέγραπται, ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς τὸν κύριον, καὶ ἐγκατελίπετε τὴν πηγὴν τῆς σοφίας· εἴη ἀκόλουθον ἂν τὴν ζωὴν καὶ τὴν σοφίαν μήτε ξένα τῆς οὐσίας τῆς πηγῆς εἶναι, ἀλλ' ἴδια, μήτε ἀνύπαρκτά ποτε εἶναι, ἀλλ' ἀεὶ εἶναι. ἔστι δὲ ταῦτα υἱὸς ὁ λέγων, ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ, καὶ ἐγὼ ἡ σοφία κατεσκήνωσα βουλήν. πῶς τοίνυν D οὐκ ἀσεβεῖ ὁ λέγων, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός· ἴσον γάρ ἐστιν εἰπεῖν, ἦν ποτε ἡ πηγὴ ξηρὰ, ἦν χωρὶς τῆς ζωῆς καὶ τῆς σοφίας· ἡ δὲ τοιαύτη, οὐκ ἂν εἴη πηγή· τὸ γὰρ μὴ ἐξ αὐτοῦ γεννῶν, οὐκ ἔστι πηγή· ὅσης δὲ ἀτοπίας ἐστὶ γέμον τοῦτο; ὁ μὲν γὰρ θεὸς τοὺς ποιοῦντας αὐτοῦ τὸ θέλημα ἐπαγγέλλεται ὡς πηγὴν ἔσεσθαι, ἣν μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ, λέγων διὰ ἡσαΐου τοῦ προφήτου, καὶ ἐμπλησθήσῃ καθάπερ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχή σου, καὶ τὰ ὀστᾶ σου πιανθήσονται καὶ ἔσῃ ὡς κῆπος μεθύων, E καὶ ὡς πηγὴ ἣν μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ. οὗτοι δὲ τὸν θεὸν λεγόμενον καὶ ὄντα πηγὴν τῆς σοφίας, ἄγονον αὐτὸν καὶ λείψαντά ποτε τῆς ἰδίας σοφίας δυσφημεῖν τολμῶσιν· ἀλλὰ τὰ μὲν παρὰ τούτων ἐστὶ ψευδῆ· ἡ δὲ ἀλήθεια, μαρτυρεῖ πηγὴν ἀΐδιον εἶναι τὸν θεὸν τῆς ἰδίας σοφίας, ἀϊδίου δὲ τῆς πηγῆς οὔσης, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν σοφίαν ἀΐδιον εἶναι δεῖ· ἐν ταύτῃ γὰρ καὶ τὰ πάντα γέγονεν, ὡς

ignominiose tractet & Patrem. Si enim nunc in Trinitate numen perfectum est, idemque & solum & verum numen, idque rectum à Fide subnixum est, oportuit eam ita semper fuisse: aut si id perpetuo non fuit, ne nunc quidem ita esse, sed eo modo sese habere, quo ab initio à vobis fingitur sese habuisse, vt ne nunc quidem Trinitas sit. Sed nemo Christianorum istiusmodi hæreticos vnquam sustinuerit. Ea enim peculia-
A ria sunt ethnicorum, vt creatam introducant Trinitatem, eamque rebus creatis adæquent: rerum enim creatarum est, defectus & augmenta accipere, Christianorum contrà Fides, immutabilem, perfectam, & semper vnius conditionis, beatam illam Trinitatem agnoscit, neque vnquam plus Trinitati opponit, neque illam vlla ex parte diminutam fuisse arbitratur: vtrumque horum impium censendum est. Ideóque eam rebus creatis misceri non posse, certum habetur, eiusque Diuinitatis vnitatem inte-
B gram sine diuisione adorat, fugitque Arianorum blasphemias, confitetur autem & certo illi persuasum est, Filium semper extitisse. Est enim æternus, vt & ipse Pater, cuius etiam Verbum æternum est. Nam & id quoque rursum videamus, an Deus fons sapientiæ & vitæ appelletur, quemadmodum per Hieremiam loquitur, *Me dereliquerunt, fontem aquæ viuæ.* Atque iterum: *Thronus gloriæ excelsus, sanctificatio nostra expectatio Israelis Domine, omnes derelinquentes te confun-*
C *dentur, & qui defecerint, in terra scribantur, eò quod dereliquerint Dominum fontem vitæ.* In Baruch item: *relinquebatis fontem vitæ Dominum, & relinquebatis fontem sapientiæ.* Consentaneum igitur fuerit, vitam & sapientiam non habere alienam à fonte suo conditionem, sed eas æternas esse: neque vnquam inexistentes fuisse, sed à sempiterno subsistere. Quæ quidem res est ipse Filius, qui dicit, Ego sum vita, & ego Sapientia, habitans in consilio. Qui igitur non nefaria loquatur, quum ait, fuit, quando non erat
D Filius? Siquidem hoc idem est dictum, fuit, quando ipse fons aridus erat, sine sapientia ac vita: quod autem tale est, fons esse non poterit. Quod etenim ex se scatebras non gignit, fons appellari minime debet. Proh! quanta absurditas in isto sermone? quandoquidem quum Deus ipse promittat, eos qui ipsius voluntatem faciunt, quasi fontes futuros esse, cui nunquam aqua defecerit, dum dicit per Esaiam: *Et adimpleberis quemadmodum desiderat anima tua, & ossa tua impinguabuntur, futuraque sunt veluti hortus ebrius, & si-*
E *cut fons, qui non destituitur aqua:* Isti cōtrà, Deum sapientiæ fontem & re, & nomine, sterilem aut destitutum fuisse aliquando sua sapientia, calumniis non verentur diffamare, sed vanum hoc falsúmque quod dicunt, quum ipsa veritas attestetur, Deum æternū perennémque fontem esse suæ sapientiæ. Æternus autem quum fons sit, necessum est, & Sapientiam æternā esse: in ea enim omnia sunt facta,

 vt à

vt à Dauide cantatum est. *Omnia in Sapientia fecisti:* nec aliter Salomon, *Deus sapientia fundauit terram, expediuit cælos in prudentia*. Sapientia ista Verbum est, *& per illud* (vt Ioannes inquit) *facta sunt omnia, & sine eo factum est nihil*, & idem Verbum illud est ipse Christus. Vnus enim Deus Pater, ex quo omnia, & nos in eo, & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per eum. Si ergo omnia per eum, ipse in grege ordinéque aliorum connumerari non debet. Qui enim non audet dicere eum, per quem omnia, vnum omnium Deum esse, consequitur etiam, vt vnigenam filium proprium existentem patris substantiæ, alium esse ab omnibus dicat. Iam si ille vnus non est è reliquorum cœtu, nefarie de eo dicitur, fuit quando non erat: & non erat, antequam fieret. Siquidem istiusmodi voces in rebus conditis congruentiam suam habent, quum contrà Filius talis sit, qualis est Pater, cuius substantiæ est proprium germen, nimirum Verbum & Sapientia: id enim proprium Filio erga Patrem, & hoc ipsum ostendit Patrem proprium esse Patrem Filij adeò, vt non liceat Patrem vnquam fuisse sine ratione siue Verbo, neque Verbum vnquam sine ea substantia, qua existit: alioqui, cur Filius, nisi ex patre sit, aut cur Verbum & Sapientia, nisi semper sit, ac proprium quiddam ipsius. Quando igitur Deus sine eo quod illi proprium est fuit? aut qua ratione quispiam de proprio, quasi de externo & alieno mentionem faciet? Reliqua enim omnia, vt quæ facta sint, nihil simile habent ratione substantiæ cum suo creatore, sed extra eum sunt, gratia & voluntate per Verbum eius condita, adeo, vt rursus possint desinere, vbi ille qui fecit, voluerit. Huiusmodi enim naturæ sunt ea quæ condita sunt: è diuerso, quod proprium est substantiæ patris, id iam in confesso est, esse ipsum Filium. Qui igitur (quæso) non audax & impium dictum, eum emersisse ex non entibus, ac non extitisse, priusquam fieret, sed postea in rerum naturam superuenisse, rursúmque non existere posse? Quòd si quis secum cogitet, & rationes quærat quomodo fieri possit, vt perfectitudo & plenitudo substantiæ Patris diminutionem capiat, statim sentiet absurditatem hæreseos, & potissimum, si ei in mentem veniat, Filium esse imaginem, & Splendorem, & Formam, & veritatem Patris sui. Nam si eo ipso, quo lux est, fieri non potest, quin statim sit splendor, qui eius imago est: & eo ipso quo hypostasis est, fieri non potest, quin sit eius integra forma, & eo ipso quo Pater est fieri non potest, quin ibi quoque vna sit & eius veritas: Videant isti qui imaginem & speciem Deitatis tempore metiuntur, in quantum impietatis barathrum prolabantur. Si enim non fuit Filius priusquam fieret, non fuit semper in Deo veritas, sed id nefas est dictu: siquidem patre existente existebat semper in eo veritas, quæ Filius est, qui dicit: *Ego sum veritas: & substantia Patris existente*, omnino statim oportuit & characterem & imaginem

ὡς ψάλλει Δαβίδ, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, καὶ Σολομὼν φησὶν, ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἡτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρονήσει. αὕτη τε ἡ σοφία ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ δι᾽ αὐτοῦ, ὡς Ἰωάννης φησὶν, ἐγένετο τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. καὶ αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, εἷς γὰρ θεὸς ὁ πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὸν, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι᾽ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι᾽ αὐτοῦ· εἰ δὲ τὰ πάντα δι᾽ αὐτοῦ,
A αὐτὸς οὐκ ἂν εἴη συναριθμούμενος τοῖς πᾶσιν. ὁ γὰρ τολμῶν τὸν δι᾽ οὗ τὰ πάντα λέγειν ἕνα εἶναι τῶν πάντων, πάντως δήπου καὶ περὶ θεοῦ ἐξ οὗ τὰ πάντα τὸ αὐτὸ λογίζεται. εἰ δὲ τοῦτο ὡς ἄτοπον φεύγει τις καὶ διΐστησιν ὡς ἄλλον ἀπὸ τῶν πάντων θεὸν, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τὸν μονογενῆ υἱὸν ἴδιον ὄντα τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ἄλλον λέγειν εἶναι τῶν πάντων, μὴ ὄντος δὲ αὐτοῦ τῶν πάντων, οὐ θέμις ἐπ᾽ αὐτοῦ λέγειν, τὸ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι. αἱ τοιαῦται γὰρ φω-
B ναὶ κατὰ τῶν ποιημάτων ἁρμόζουσι λέγεσθαι, αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς τοιοῦτός ἐστιν, οἷός ἐστιν ὁ πατὴρ, οὗ καὶ ἔστι τῆς οὐσίας ἴδιον γέννημα, λόγος, καὶ σοφία· τοῦτο γὰρ ἴδιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, καὶ τοῦτο τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ δείκνυσιν ἴδιον. ὥστε μὴ τὸν θεὸν λέγειν ποτὲ ἄλογον, μήτε τὸν υἱὸν ἀνύπαρκτόν ποτε λέγειν· ἐπεὶ διατί υἱὸς εἰ μὴ ἐξ αὐτοῦ; ἢ διατί λόγος καὶ σοφία, εἰ μὴ ἀεὶ καὶ ἀΐδιον αὐτοῦ; πότε γοῦν τοῦ ἰδίου χωρὶς ἦν ὁ θεός; ἢ πῶς τις περὶ τοῦ ἰδίου ὡς περὶ ξένου καὶ
C ἀλλοτρίου δύναται λογίσασθαι; τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ὅσα ἐστὶ τὰ γενητὰ οὐδὲν ὅμοιον κατ᾽ οὐσίαν ἔχει πρὸς τὸν πεποιηκότα· ἀλλ᾽ ἔξωθεν αὐτοῦ χάριτι καὶ βουλήσει αὐτοῦ τῷ λόγῳ γενόμενα. ὥστε πάλιν δύνασθαι καὶ παύεσθαί ποτε εἰ θελήσειεν ὁ ποιήσας, τοιαύτης γάρ ἐστι φύσεως τὰ γεννήματα. τὸ δὲ ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, ὡμολόγηται γὰρ ἤδη τοῦτο εἶναι ὁ υἱός, πῶς οὐ τολμηρὸν καὶ δυσσεβὲς εἰπεῖν ἐξ οὐκ ὄντων· καὶ ὅτι οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· ἀλλ᾽ ἐπισυμβέβηκε, καὶ δύναται πάλιν μὴ εἶναι
D ποτε. τοῦτο δὲ καὶ μόνον ὁ ἐνθυμούμενος, κατανοήτω, πῶς τὸ τέλειον, καὶ τὸ πλῆρες τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἀφαιρεῖται· καὶ γὰρ φανερώτερον ἄν τις ἴδοι πάλιν τὸ ἄτοπον τῆς αἱρέσεως, ἐὰν ἐνθυμηθῇ ὅτι ὁ υἱὸς εἰκών ἐστι καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς, καὶ χαρακτὴρ καὶ ἀλήθεια. εἰ γὰρ ὑπάρχοντος φωτός εἰκών ἐστιν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ οὔσης ὑποστάσεως, ἐστὶ ταύτης ὁ χαρακτὴρ ὁλόκληρος, καὶ ὄντος πατρός ἐστιν ἡ ἀλήθεια ὁ υἱός· σκοπείτωσαν οἱ τὴν εἰκόνα καὶ
E τὸ εἶδος τῆς θεότητος χρόνῳ μετροῦντες, εἰς πόσον ἀσεβείας βάραθρον πίπτουσιν; εἰ γὰρ οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ, οὐκ ἦν ἐν τῷ θεῷ ἡ ἀλήθεια· ἀλλὰ τοῦτο λέγειν οὐ θέμις· τοῦ γὰρ πατρὸς ὄντος ἦν ἂν ἐν αὐτῷ ἡ ἀλήθεια, ἥτις ἐστὶν ὁ υἱὸς ὁ λέγων, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, καὶ τῆς ὑποστάσεως ὑπαρχούσης πάντως εὐθὺς εἶναι δεῖ τὸν χαρακτῆρα, καὶ τὴν

εἰκόνα ταύτης· οὐ γὰρ ἔξωθέν ἐστι γραφομένη τοῦ θεοῦ εἰκών· ἀλλ᾽ αὐτὸς ὁ θεὸς γεννητής ἐστι ταύτης· ἐν ᾗ ἑαυτὸν ὁ ὁρῶν προσχαίρει ταύτῃ, ὡς αὐτὸς ὁ υἱὸς λέγει, ἐγώ ἤμην ᾗ προσέχαιρε· πότε γοῦν οὐχ ὁρᾷ ἑαυτὸν ὁ πατὴρ ἐν τῇ ἑαυτοῦ εἰκόνι; ἢ πότε οὐ προσέχαιρεν ἵνα τολμήσῃ τις εἰπεῖν, ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ἡ εἰκών, καὶ οὐκ ἦν χαίρων ὁ πατὴρ πρὶν γένηται ἡ εἰκών; πῶς δὲ καὶ ἑαυτὸν ἂν ἴδοι ὁ ποιητὴς καὶ κτίστης ἐν κτιστῇ γενητῇ οὐσίᾳ; τοιαύτην γὰρ εἶναι δεῖ τὴν εἰκόνα, ὡς ἐστιν ὁ ταύτης πατήρ. Φέρε τοίνυν ἴδωμεν τὰ τοῦ πατρὸς, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα ἐπιγνῶμεν εἰ αὐτοῦ ἐστιν· ἀΐδιός ἐστιν ὁ πατὴρ, ἀθάνατος, δυνατὸς, φῶς, βασιλεὺς, παντοκράτωρ, θεὸς, κύριος, κτίστης, καὶ ποιητής· ταῦτα εἶναι δεῖ ἐν τῇ εἰκόνι, ἵνα ἀληθῶς ὁ τὸν υἱὸν ἑωρακὼς ἴδῃ τὸν πατέρα· εἰ δὲ μὴ οὕτως ἐστὶν, ἀλλ᾽ ὡς οἱ ἀρειανοὶ φρονοῦσι, γενητός ἐστι καὶ οὐκ ἀΐδιος ὁ υἱὸς, οὐκ ἔστιν αὕτη ἀληθὴς εἰκὼν τοῦ πατρὸς, εἰ μὴ ἄρα λοιπὸν ἀπερυθριάσαντες εἴπωσιν· ὅτι καὶ τὸ εἰκόνα λέγεσθαι τὸν υἱὸν, οὐχ ὁμοίας οὐσίας ἐστὶ γνώρισμα, ὄνομα δὲ μόνον ἐστὶν αὐτοῦ· ἀλλὰ τοῦτο πάλιν, ὦ χριστομάχοι, οὐκ ἔστιν εἰκὼν, οὐ δὲ χαρακτήρ· ποία γὰρ ἐμφέρεια τῶν ἐξ οὐκ ὄντων πρὸς τὸν κτίσαντα, τὰ οὐκ ὄντα πρὸς τὸ εἶναι, ἢ πῶς τῷ ὄντι τὸ μὴ ὂν ὅμοιον εἶναι δυνατόν; λειπόμενον οὖν τὸ, ποτὲ μὴ εἶναι, καὶ τὸ πρὸς τὰ γενόμενα τὴν σύστασιν ἔχειν, τοιοῦτον γὰρ αὐτὸν εἶναι θέλοντες οἱ ἀρειανοὶ, λογισμοὺς ἑαυτοῖς ἐπενόησαν, λέγοντες, εἰ γέννημά ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς καὶ εἰκὼν, καὶ ὅμοιός ἐστι κατὰ πάντα τοῦ πατρὸς, ὀφείλει πάντως ὥσπερ γεγέννηται, γεννᾷν καὶ ὁ υἱὸς καὶ γίνεσθαι καὶ αὐτὸς πατὴρ υἱοῦ. πάλιν τε ἐξ αὐτοῦ γεννώμενος, γεννᾷν καὶ αὐτὸς, καὶ καθ᾽ ἑξῆς ἕως εἰς ἄπειρον· τοῦτο γὰρ ὅμοιον δείκνυσι τὸν γεννηθέντα τοῦ γεννήσαντος. ἐφευρεταὶ δυσφημιῶν ἀληθῶς οἱ θεομάχοι, οἵτινες, ἵνα μὴ τὸν υἱὸν εἰκόνα τοῦ πατρὸς ὁμολογήσωσι, σωματικὰ καὶ γήινα περὶ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς φρονοῦσι, τομὰς, καὶ ἀποῤῥοίας καὶ ἐπιῤῥοίας κατηγοροῦντες κατ᾽ αὐτοῦ. εἰ μὲν οὖν ὡς ἄνθρωπός ἐστιν ὁ υἱὸς, γινέσθω καὶ γεννητὴς ὡς ἄνθρωπος· ἵνα καὶ ὁ υἱὸς ἑτέρου γίνηται πατὴρ, καὶ οὕτω καθεξῆς ἐξ ἀλλήλων γινέσθωσαν· ἵνα καὶ εἰς πλῆθος θεῶν ἡ διαδοχὴ κατ᾽ αὐτοὺς αὐξάνῃ· εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ὡς ἄνθρωπος ὁ θεὸς, οὐκ ἔστι γὰρ, οὐ δεῖ τὰ ἀνθρώπων ἐπ᾽ αὐτοῦ λογίζεσθαι· τὰ μὲν γὰρ ἄλογα ζῶα καὶ οἱ ἄνθρωποι, ἐκ δημιουργικῆς ἀρχῆς κατὰ διαδοχὴν ἀλλήλων γεννῶνται, καὶ ὁ γεννώμενος ἐκ γεννωμένου πατρὸς γεννηθεὶς, εἰκότως καὶ αὐτὸς ἑτέρου γίνεται πατὴρ, ἔχων ἐκ πατρὸς ἐν αὐτῷ τοῦτο, ἐξ οὗ καὶ αὐτὸς γέγονε. διὸ οὐδέ ἐστιν ἐν τοῖς τοιούτοις κυρίως πατὴρ καὶ κυρίως υἱὸς, οὐδὲ ἕστηκεν ἐπ᾽ αὐτῶν τὸ πατὴρ καὶ υἱός· ὁ γὰρ αὐτὸς υἱὸς

imaginem sui ipsius existere: Non enim extrinsecus depicta est imago Dei, sed Deus ipse eius imaginis genitor est, in qua seipsum contuendo exhilaratur: vt ipse Filius dicit, Ego eram in quo gaudebat. Quando igitur seipsum non contuetur Pater in sua ipsius imagine? aut quando inde non exhilaratur, vt quis audeat asserere, ex nihilo eius imaginem ortum traxisse, & non exhilaratum fuisse Patrem, antequam imago eius fieret? Quo-

A modo vero factor & conditor seipsum videre potuit in facta & condita substantia? Oportet enim talem esse imaginem, qualis est Pater, imaginis author. Age igitur, videamus ea quæ sunt Patris, vt imaginem diiudicemus, an vere sit Patris Æternus est Pater, immortalis, potens, lux, rex, Imperator, Deus, Dominus, conditor, & factor: Ea omnia inesse oportet in ipsius imagine, vt re vera qui Filium videt, Patrem videat. Quòd si non ita est, sed, vt Ariani sentiunt, factitius est & non æternus Filius, fieri non

B potest, vt sit vera imago Patris, nisi iam quod reliquum est, abstersâ verecundia argutentur, nihil iis verbis, quibus imago Patris nominatur, indicari, quo intelligas eum consimilis substantiæ cun Patre esse, sed nomen tantummodo obtinere. Sed heus Christi oppugnatores, hoc numquam fuerit imago aut character & expressio Patris. Quę enim congruentia eorum, quæ ex non entibus creata sunt, cum illo qui creauit non entia,

C vt entia essent? aut quomodo ei, qui est, id quod non est, & deficit, vt aliquando non sit, & quod inter res creatas suum sensum & ordinem habet, simile esse poterit? Vnum ex horum numero quum filium cupiant esse Ariani, istiusmodi cauillationes instituerũt. Si enim (inquiunt) genitum quiddam ex Patre est Filius, & imago eius, similísque ei per omnia, debet omnino quemadmodum ipse est genitus, ita quoque de se gignere, ipsúmque fieri alicuius Filij Patrem,

D vicissimque, qui ex eo genitus est, etiã ipsum quoq; liberos procreare, idque per ordinem in infinitum vsque. Ea enim res genitum similem ostendit genitori. O inuentores blasphemiæ ac verè Christi perduelles, qui, Filium imaginem patris esse confiteantur, corporalia ac terrestria de ipso patre sentiunt, desecationes, effluxus item & influxus aduersus Deum causificantur. Siquidem igitur Filius homo est, fiat etiã genitor vt homo, fiat quoque Filius alterius filij Pater, atque ita vicissim ex se mutuo procreentur, vt in mul-

E titudinem deorum ea inuicem prolis successio, secundum eorum opinionem, sese propaget. Quòd si Deus talis non est, qualis homo, vt certè non est, non debent ea quæ hominum sunt, illi imputari. Nam cætera animalia, vnaque cum iis homo, ex opifice principio per successionem mutuo à se inuicẽ progignuntur, & genitus, ex patre olim genito naturam accipiens, meritò & ipse quoque alterius pater efficitur, possidens ex patre in se, ex quo & ipse est genitus, ideóque in istis nihil est propriè aut Pater aut Filius, neque in illis stabilem locum habent persona Patris & Filij. Nam qui

Filius est, Pater efficitur, filius quidem eius qui ipsum genuit, Pater verò illius qui ex ipso genitus est. Verum id in diuinitate se ita non habet: non enim Deus vt homo, neque Pater ex Patre originem traxit, vnde fit vt gignat non progeniturum, atque ita Filius neque est ex effluxu parentis, neque ex Patre genito genitus est, ideòque non genitus
est ad gignendum. A
Quapropter in sola deitate Pater propriè Pater est, & Filius propriè Filius est, & in illis solis consistit: vt Pater semper sit Pater, & Filius semper sit Filius. Quocirca, qui percunctatur, cur non prolificus sit filij filius, hoc ipsum percunctatur, cur non Pater Patrem habuerit. Cæterum, ambo illa sunt absurda, & plena omni impietate: vt enim Pater semper est Pater, neque vnquam fuerit Filius, ita quoque Filius semper Filius, neque vnquam fuerit Pater. In eo enim sigillum & imago Patris euidentissime
ostenditur, quia id manet quod est, & non B
immutatur, retinétque ex Patre identitatem. Si igitur Pater mutatur, mutetur & imago: pro ratione enim genitoris, imago & splendor genitoris se habet. Quod si inuariabilis est Pater, & hoc ipsum quod est, permanet, necessario & imago, id ipsum quod est, permanet, & non variabitur. Est autem Filius ex Patre, non igitur aliud fiet, quàm id quod est proprium substantiæ Patris. Frustra igitur & ea dementes excogitarunt, quibus imaginem Patris eraderent, vt Filium rebus creatis adæquarent. In horum enim numero A-
riani Filium ex doctrina Eusebij statuentes, C
talémque eum esse arbitrati, quales sunt res ab ipso creatæ, à recto & veritate resilierunt, atque vbi sibi accumularant sententiolas versipelles, principio circuncirca obambulabant, quum istam hæresim comminiscerentur, atque etiam nunc in occursum pupis & puellis sese per forum ingerunt, sciscitantes ab iis, non ex sacris literis, sed ex redundantiis animi sui, quas ex corde eructant ad istum mo-
dum: An is qui est, non existentem ex non D
ente fecit? an cum iam esset, fecit? certum enim aut existentem condidisse aut non existentem. Ac rursum, increatum vnúmne, an duo: & liberine arbitrij est, vt tamen sua voluntate non mutetur, quum sit alioqui mutabilis naturæ? non enim lapis est, & sua inertia immobilis. Deinde quoque & ad mulierculas sese insinuantes istiusmodi verba effœminata sonant: Quid, an habebas fi-
lium, antequam pareres? sed sicuti tum tem- E
poris non habebas, itidem quoque & Dei Filius non erat antequam gigneretur. Hoc genere verborum famosi nebulones propemodum tripudiandi lasciuiunt, Deum hominibus adæquantes, ac interim sese iactantes semper Christianos fuisse, qui gloriam Dei in similitudinem imaginis hominis corruptibilis immutant. Oportuit quidem ad ista tam stulta & phanatica nihil responderi, ne quid firmi eorum hæresis habere videretur: sed tamen absurdum non est, eos obiter in istis nugis refutari, præcipuè ob mulierculas,

quæ

υἱὸς γίνεται καὶ πατὴρ, υἱὸς μὲν, τοῦ γεννήσαντος, πατὴρ δὲ τοῦ γεννωμένου ἐξ αὐτοῦ· ἐπὶ δὲ τῆς θεότητος οὐκ ἔστιν οὕτως· οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεὸς, οὔτε γὰρ ὁ πατὴρ ἐκ πατρός ἐστι, διὸ οὐδὲ γεννᾷ τὸν γεννησόμενον πατέρα, οὔτι ὁ υἱὸς ἐξ ἀπορροίας ἐστὶ τοῦ πατρὸς, οὐδὲ ἐκ γεννηθέντος πατρὸς γεγέννηται· διὸ οὐδὲ γεγέννηται εἰς τὸ γεννᾷν. ὅθεν ἐπὶ τῆς θεότητος μόνης, ὁ πατὴρ κυρίως πατήρ ἐστι, καὶ ὁ υἱὸς κυρίως υἱός ἐστι, καὶ ἐπὶ τούτων καὶ μόνων ἕστηκε τὸ, πατὴρ ἀεὶ πατὴρ εἶναι, καὶ τὸ υἱὸς, ἀεὶ υἱὸς εἶναι. οὐκοῦν ὁ ζητῶν διατί μὴ γεννητικὸς υἱοῦ ὁ υἱὸς, ζητείτω διατί μὴ πατέρα ἔσχεν ὁ πατήρ· ἀλλά γε ἀμφότερα μετὰ πάσης δυσσεβείας· ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἀεὶ πατὴρ, καὶ οὐκ ἂν ποτε γένοιτο υἱὸς, οὕτως ὁ υἱὸς ἀεὶ υἱός ἐστι, καὶ οὐκ ἄν ποτε γένοιτο πατήρ· καὶ ἐν τούτῳ γὰρ μᾶλλον χαρακτὴρ ὢν καὶ εἰκὼν τοῦ πατρὸς δείκνυται, μένων ὅ ἐστι καὶ οὐκ ἀλλασσόμενος, ἀλλ᾽ ἔχων ἐκ τοῦ πατρὸς τὴν ταυτότητα. εἰ μὲν οὖν ὁ πατὴρ μεταβάλλεται, μεταβαλλέσθω καὶ ἡ εἰκὼν, πρὸς γὰρ τὸν γεννήσαντα, οὕτω καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἕστηκεν. εἰ δὲ ἄτρεπτός ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὅ ἐστιν ὄντως διαμένει, ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡ εἰκὼν ὡς ἐστὶ διαμένει, καὶ οὐ τραπήσεται· ἔστι δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς υἱὸς· οὐκ ἄρα ἕτερόν τι γενήσεται ἢ ὅπερ ἐστὶ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιον. μάτην ἄρα καὶ τοῦτο ἐπενόησαν οἱ ἄφρονες ἐξᾶραι θέλοντες ἀπὸ τοῦ πατρὸς τὴν εἰκόνα, ἵνα τοῖς γενητοῖς τὸν υἱὸν ἐξισάσωσιν. ἐν τούτοις γοῦν αὐτὸν συντάττοντες οἱ περὶ Ἄρειον ἐκ διδασκαλίας Εὐσεβίου, καὶ τοιοῦτον εἶναι νομίζοντες οἷα τὰ δι᾽ αὐτοῦ γενόμενά ἐστιν, ἀπεπήδησαν μὲν ἀπὸ τῆς ἀληθείας, συμφορήσαντες δὲ ἑαυτοῖς ῥημάτια πανουργίας, περιήρχοντο κατὰ τὴν ἀρχὴν, ὅτε τὴν αἵρεσιν ταύτην ἔπλασσον, καὶ μέχρι δὲ νῦν τινες ἐξ αὐτῶν, συναντῶντες παιδαρίοις κατὰ τὴν ἀγορὰν, πυνθάνονται αὐτῶν οὔτι γε ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν, ἀλλ᾽ ὥσπερ τὰ περισσεύματα τῆς καρδίας αὐτῶν ἐρευγόμενοι, λέγουσιν· ὁ ὢν τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ ὄντος πεποίηκεν, ἢ τὸν ὄντα; ὄντα αὐτὸν πεποίηκεν ἢ μὴ ὄντα; καὶ πάλιν, ἕν τὸ ἀγέννητον, ἢ δύο; καὶ αὐτεξούσιός ἐστι καὶ ἰδίᾳ προαιρέσει οὐ τρέπεται, τρεπτῆς ὢν φύσεως; οὐ γάρ ὡς λίθος ἐστὶν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ μένων ἀκίνητος. εἶτα καὶ εἰσερχόμενοι πρὸς γυναικάρια, πάλιν αὐταῖς ἐκτεθηλυμένα ῥημάτια φθέγγονται, εἶχες υἱὸν πρὶν ἢ τέκῃς; ὥσπερ δὲ οὐκ εἶχες, οὕτω καὶ ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. τοιούτοις ῥήμασιν ἐξορχούμενοι παίζουσιν οἱ ἄτιμοι, καὶ τὸν θεὸν ἀνθρώποις ἀπεικάζουσι. φάσκοντες εἶναι χριστιανοὶ ἀλλάσσουσι τὴν τοῦ θεοῦ εἰκόνα ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτῶν ἀνθρώπων· ἔδει μὲν οὖν μηδὲν ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα, οὕτως ἀνόητα ὄντα καὶ μωρά· ἵνα δὲ μὴ δοκῇ τι βέβαιον ἔχειν ἡ αἵρεσις αὐτῶν, προσήκει κἂν οὕτως ἐκ παρέργου διελέγξαι καὶ ἐν τούτοις αὐτοὺς μάλιστα διὰ τὰ εὐχερῶς ἀπατώμενα παρ᾽ αὐτῶν γυναικάρια,

ἔδει

ἔδει ταῦτα λέγοντας αὐτοὺς, ἀρχιτέκτονος πυνθάνεσθαι, εἰ δύνασαι χωρὶς ὕλης οἰκοδομεῖν, ὥσπερ δὲ οὐ δύνασαι, οὕτω καὶ ὁ θεὸς οὐκ ἠδύνατο χωρὶς ὕλης ὑποκειμένης ποιῆσαι τὰ ὅλα. ἔδει καὶ ἕκαστον αὐτοὺς τῶν ἀνθρώπων ἐρωτᾶν εἰ δύνασαι εἶναι χωρὶς τόπου: ὥσπερ δὲ οὐ δύνασαι, οὕτω καὶ ὁ θεὸς ἐν τόπῳ ἐστίν. ἵνα οὕτως καὶ παρὰ τῶν ἀκουόντων ἐντρέπεσθαι δυνηθῶσιν. ἢ διατί ἐὰν μὲν ἀκούωσιν ὅτι υἱὸν ἔχει ὁ θεὸς, εἰς αὐτοὺς μὲν ἀποβλέποντες ἀρνοῦνται τοῦτον, ἐὰν δὲ ἀκούωσιν ὅτι κτίζει καὶ ποιεῖ, οὐκέτι τὰ ἀνθρώπινα ἀντιθέασιν. ἔδει δὲ καὶ ἐν τῷ κτίζειν ἀνθρώπινα νοεῖν αὐτοὺς καὶ ὕλην ὑποβάλλειν τῷ θεῷ. ἵνα καὶ τὸ εἶναι κτίστην τὸν θεὸν ἀρνήσωνται, καὶ λοιπὸν μετὰ Μανιχαίων κυλίωνται. εἰ δὲ πάνθ' ὑπερβαίνει ἡ περὶ θεοῦ ἔννοια, καὶ μόνον τις ἀκούσας πιστεύει καὶ οἶδεν ὅτι ἔστιν οὐχ ὡς ἡμεῖς ἐσμεν, ἔστι μέντοι ὡς θεὸς, καὶ κτίζει οὐχ ὡς ἄνθρωποι κτίζουσι, κτίζει μέντοι ὡς θεὸς. δηλονότι καὶ γεννᾷ οὐχ ὡς ἄνθρωποι γεννῶσιν. γεννᾷ μέντοι ὡς θεὸς. οὐ γὰρ ὁ θεὸς ἄνθρωπον μιμεῖται· ἀλλὰ μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι, διὰ τὸ τὸν θεὸν κυρίως καὶ μόνον ἀληθῶς ὄντα πατέρα τοῦ ἑαυτοῦ υἱοῦ, καὶ αὐτοὶ πατέρες ὠνομάσθησαν τῶν ἰδίων τέκνων· ἐξ αὐτοῦ γὰρ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ ἃ λέγουσι δὲ, ἐὰν ἀνεξέταστα μένῃ, ὡς εἰρηκότες τι φρόνιμον νομίζονται, ἐὰν δέ τις αὐτὰ λογικῶς ἐξετάσῃ, πολλὴν εὑρεθήσονται γέλωτα καὶ χλευασμὸν ὀφλισκάνοντες· πρῶτον μὲν γὰρ ἡ πρώτη καὶ τοιαύτη ἐρώτησις ἐστὶ μωρὰ καὶ ἄδηλος, οὐ γὰρ σημαίνουσι περὶ τίνος πυνθάνονται, ἵνα καὶ ὁ ἐρωτώμενος ἀποκρίνηται· ἀλλ' ἁπλῶς λέγουσιν, ὁ ὢν τὸν μὴ ὄντα, τίς ὁ ὢν, καὶ τίνα τὰ μὴ ὄντα, ὦ ἀρειανοί; ἢ τίς ὁ ὢν καὶ τίς ὁ μὴ ὢν καὶ τίνα λέγεται ὄντα ἢ μὴ ὄντα; δυνατὸν γὰρ καὶ τὸν ὄντα ποιεῖν καὶ τὰ μὴ ὄντα καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ προόντα. τέκτων γοῦν καὶ χρυσοχόος καὶ κεραμεὺς, τὴν οὖσαν καὶ πρὸ αὐτῶν τυγχάνουσαν ὕλην, ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν τέχνην ἐργάζεται ποιῶν ἃ βούλεται σκεύη, αὐτὸς δὲ ὁ τῶν ὅλων θεὸς, τὸν ὄντα καὶ γενόμενον ἤδη παρ' αὐτοῦ χοῦν ἐκ γῆς λαβὼν πλάττει τὸν ἄνθρωπον, καὶ αὐτὴν μέντοι τὴν γῆν οὐκ οὖσαν πρότερον, ὕστερον εἰς τὸ εἶναι πεποίηκεν διὰ τοῦ ἰδίου λόγου, εἰ μὲν οὖν οὕτω πυνθάνονται, δῆλόν ἐστιν· ὡς ἡ μὲν κτίσις, οὐκ ἦν πρὶν ἢ γένηται· οἱ δὲ ἄνθρωποι τὴν οὖσαν ὕλην ἀπεργάζονται, καὶ ἀσύστατος αὐτῶν ὁ λόγος φανήσεται, γινομένων καὶ ὄντων, γινομένων καὶ μὴ ὄντων, ὥσπερ εἴπαμεν. εἰ δὲ περὶ θεοῦ καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ λαλοῦσι, προστιθέτωσαν τὰ λείποντα τῇ ἐρωτήσει, καὶ οὕτως ἐρωτάτωσαν ὁ ὢν θεὸς ἦν ποτε ἄλογος, καὶ φῶς ὢν ἀφεγγὴς ἦν, ἢ ἀεὶ ἦν τοῦ λόγου πατὴρ,

quæ facilè ab iis infraudem abducuntur. Cæterum, non inſcitum fuerit iſtiuſmodi verbis architectum percunctari: Dic obſecro, an poſſis ſine materia ædificare? certum eſt te non poſſe, ſed vt non potes, ita nec Deus potuit ſine materia hanc vniuerſitatem rerum exædificare. Imò à ſingulis hac quæſtione pulſandi eſſent: potéſne tu alicubi ſine loco ſubſiſtere? ſed quemadmodum tu non potes, ita quoque Deus in loco eſt, vt ita ſaltem pudore ab auditoribus in ruborem adigantur. Cur enim, dum A audiũt Deum habere Filium, in ſeſe reſpicientis id negandum putant: quum autem audiunt eum condere & creare, & non itidem opponunt ea quæ ſunt humanæ facultatis: atqui par erat, eos etiam tale quid in condendo cogitare, ac Deo materiam ſuppeditare, vt exiſtentiæ rerúmque conditorem eum negent, quò in ſimili luto cum Manichæis volutetur. Sin autem ea conſideratio altior eſt quàm oportet, agite ergo vel ſolo auditu, dum nomen Patris aut Filij dicitur, ad fidem inducamur, vt creB damus eum non talem eſſe, quales nos ſumus, quippe qui ſit qualis Deus eſt: neque eũ creare, vt creant homines, ſiquidem creat vt Deus: neque gignere, vt homines gignunt, ſiquidem gignit vt Deus. Nec enim humana imitatur Deus, cùm homines contrà ad diuina per imitationem ſeſe effingant, & à ſimilitudine vnici Patris, ac vere Patris relatu liberorũ ſuorum, & ipſi quoq; parentes appellentur. Siquidem ex eo omnis paternitas in cœlo & in terra, nomen ſuum accepit. Sed tamen, ſi iſta, quæ iſti C loquũtur, indiſcuſſa manerent, laudem quaſi ſcitum aliquid & prudens in medium propoſuiſſent, referre viderentur, quorum ſi dicta probe examines, mire eos, & ridiculos, & ludibrioſos deprehendas. Prima ſiquidem illorum ſciſcitatio fatua ſimul, & perquam obſcura eſt, Non enim planum faciunt, quænám intelligant in ſciſcitando, vt habeat interrogatus quod reſpondeat, ſed ſimpliciter ſine expreſſione perſonæ dicunt, qui eſt, eum qui non erat. Quis igitur ille eſt, ô Ariani, qui eſt? & rurſus, quæ ſunt illa, que non ſunt? quis D eſt, qui eſt? & quis eſt, qui non eſt? & quæ non entia appellatis? Poſſibile enim eſt, eum qui eſt, facere tam non entia, & quæ ſunt, quàm iampridem entia: faber enim lignarius, figulus item & fundendi auri peritus, materiam quæ iam eſt & ante ipſos fuit, pro ſuo artificio exercet, ac vaſa quæ illi collibitum eſt, efficit. Ipſe contrà rerum omnium Deus, tam quod eſt, quàm quod nondum eſt, ſed proditurum aliquando eſt, operibus ſuis occupat, quippe qui è terra argillam ſumens, hominem finxerit: terrámque, quæ prius nõ erat, fecerit per Verbum ſuum, vt eſſet. Si igitur E ad iſtum modum percunctantur, vt ex aliquo aliquid fiat, certum eſt, rerum naturam non fuiſſe priuſquam conderetur, nec tamen minus certũ homines in condita materia operam ſuam explicare. Inſtabilis igitur eorum ratio apparet, quum quædam ſint, quędam fiant, quẽadmodum diximus. Sin autem iſta de Deo & Verbo intelligunt, addant reliqua ſuæ quæſtioni, atque ita concludant, Ille qui eſt Deus, fuit aliquando irrationalis, hoc eſt ſine Ratione ſiue Verbo: & quum lux eſſet, ſplendore caruit: Id ſi verentur dicere, fateantur ergo Deum Verbi Patrem ſemper fuiſſe,

vel ſi

vel si libet, rursus ad istum modum: ille qui est Pater, Verbum quod non erat, fecit. Quod si reformidant & hãc vocem, dicant in contrariam Patrem, Deum Verbũ quod est proprium suæ substantiæ germen, in æternum secum habere, vt sentiantur planè de Deo & eo qui ex substãtia Dei existit, curiosè cauillationes affectare, neque pudescere sophisticãdo. Quis enim eos sustinuerit dicentes, irrationalem aliquando Deum fuisse? Eodem enim hæc dicta, quo prius tendebant, reuoluũtur: quantumcunque illud subterfugere & dissimulare suis cauillationibus studeant, sed frustra laborant. Nemo enim eos disceptãtes audire velit, Deum nõ semper Patrem fuisse, sed postea factum esse: vt ementiantur aliquo tẽpore eius Verbum nõ extitisse. Cæterum, multæ quum sint ex superiori. dictis refutationes, tũ ex verbis Ioannis, qui dicit, *in principio erat verbũ*: tũ ex Pauli scriptis, cuius hæc sententia est: *Qui est splendor, & qui est super omnes Deus benedictus in secula:* melius quidem esset, si sese ocio & quieti traderent: cæterum quando ocium nolũt, superest vt cõtra impudẽtem eorum sciscitationem, vicissim alias sciscitationes pari audacia opponamus. Forsitan ex similibus absurditatibus se conclusos irretitósq; animaduertentes, recelluerint à studio oppugnandæ veritatis. Multis igitur precibus numine inuocato, ita quispiam iis occurrerit: Is qui est Deus, quum non esset, extitit, aut antequam fieret, extitit: igitur vel seipsum fecit, vel ex nihilo extitit, & quum nullus antea esset, de repente apparuit. Absurda est illiusmodi interrogatio, absurda haud dubie & referta blasphemiis, sed tamen similis istorum percunctatiunculis: vtrũcunq; enim dixerint, semper id æquè omni impietate redundarit. Quod si talia de Deo sciscitari blasphemũ est, & plenum impietate, blasphemum quoque fuerit, talia de Verbo sciscitari, necessarium tamen est responderi ad stultam eorum interrogationem opprimẽdam, verum ad istum modum: Qui æternaliter est, Deus est, æternaliter igitur existente Patre, æternaliter quoque extitit eius splẽdor, quod ipsum est Verbum eius. Ac rursum, Deus existens, ex se existens Verbum habet, neque Verbum superuenit quum prius non esset, neque Pater vnquam irrationalis, hoc est, sine Ratione & Verbo fuit: nam iniuria in Filiũ, in Patris blasphemiam contumeliámq; redundat: siquidem ille fortis ac aliũde sibi accersiuit Sapientiam, siue Verbum, siue Filium: quicquid enim horum dixeris, nihil eo ipso designaris quam germen Patris, vt superius dictum est: quapropter istiusmodi interrogatio cõstare nõ potest, idq; merito. Qui enim inficiatur Verbum, hoc est, rationem, eo ipso irrationalem faciũt interrogationem. Nam quemadmodũ si quis sole viso, de splendore eius dubitet, & dicat, qui est, eum qui non erat, fecit, aut cum erat, fecit, is nõ animo sapere dicetur, sed attonitus esse diiudicabitur, eò quòd id quod omnino ex luce est, id aliũde superuenire imaginetur, ac de eo inquirit, quando & vbi, & ex quo tẽpore, & an sit factus. Ita quoque qui talia de Patre & Filio cogitat, atque ita percunctatur, multo maiore insania

ἢ καὶ πάλιν οὕτως, ὁ ὢν πατὴρ τὸν λόγον μὴ ὄντα πεποίηκεν, ἢ τὸν λόγον ἴδιον ὄντα τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννημα ἔχει ἀεὶ σὺν αὐτῷ, ἵνα γνωσθῶσιν ὅτι ὅλως περὶ θεοῦ, καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ περιεργάζονται, καὶ σοφίζεσθαι τολμῶσι. τίς γὰρ ἀνέξεται λεγόντων αὐτῶν ἄλογόν ποτε τὸν θεόν· πάλιν γὰρ εἰς ταῦτ᾽ τοῖς προτέροις περιπεπτώκασι, καίτοι φεύγειν αὐτὸ καὶ σκέπειν σπουδάσαντες τοῖς ἑαυτῶν σπουδάσμασι· ἀλλ᾽ οὐ δεδύνηνται· οὐδεὶς γὰρ ὅ- A λως κἂν ἀκοῦσαι θελήσειεν ἀμφιβαλλόντων αὐτῶν, ὅτι ὁ θεὸς οὐκ ἦν ἀεὶ πατὴρ, ἀλλ᾽ ὕστερον γέγονεν ἵνα καὶ φαντασθῶσιν, ὅτι καὶ ὁ λόγος ποτὲ οὐκ ἦν, πολλῶν ὄντων τῶν προειρημένων κατ᾽ αὐτῶν ἐλέγχων, καὶ τοῦ Ἰωάννου λέγοντος, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, τοῦ δὲ Παύλου πάλιν, ὅς ὢν ἀπαύγασμα, καὶ ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς, εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν· καὶ βέλτιον μὲν ἦν αὐτοὺς ἠρεμεῖν· ἐπειδὴ δὲ οὐ παύονται λοιπὸν πρὸς τὴν τοιαύτην ἀναίσχυντον ἐρώτησιν αὐτῶν, τοῦτ᾽ B ἄντικρυς, ἐπίσης αὐτοῖς τολμήσας, ἀντιρωτήσειεν, ἴσως ἐκ τῶν ὁμοίων ἀτοπημάτων βλέποντες ἑαυτοὺς συγκλειομένους, ἀναχωρήσουσι τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν μάχης· πολλὰ τοίνυν πρότερον ἵλεων τὸν θεὸν ἐπικαλεσάμενος, οὕτως αὐτοῖς τις ἀπαντήσειεν· ὁ ὢν θεὸς, καὶ οὐκ ὢν γέγονεν, ἢ καὶ πρὶν γένηταί ἐστιν· ὢν οὖν ἑαυτὸν ἐποίησεν, ἢ ἐξ οὐδενός ἐστι, καὶ μηδὲν ὢν πρότερον ἐξαίφνης αὐτὸς ἐφάνη. ἄτοπος ἡ τοιαύτη ἐρώτησις, ναὶ ἄτοπος καὶ πλέα δυσφημίας, ἀλλ᾽ ὁμοία C γε τῆς ἐκείνων· ὁπότερον γὰρ ἂν εἴπωσι, τοῦτο μεστόν ἐστι πάσης ἀσεβείας. βλάσφημον δ᾽ ἂν εἴη καὶ περὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ τοιαῦτα ἐρωτᾶν, ἀποκρίνασθαι δὲ ὅμως πρὸς ἀναίρεσιν τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἀλόγου καὶ μωρᾶς ἐρωτήσεως ἀναγκαῖον οὕτως, ὅτι ὢν ἐστιν ἀϊδίως ὁ θεὸς, ὄντος οὖν ἀεὶ τοῦ πατρὸς ὢν ἐστι καὶ ἀϊδίως καὶ καὶ τὸ τούτου ἀπαύγασμα, ὅπερ ἐστὶν ὁ λόγος αὐτοῦ· καὶ πάλιν ὁ ὢν θεὸς, ἐξ αὐτοῦ καὶ ὄντα τὸν λόγον ἔχει, καὶ οὔτε ὁ λόγος ἐπιγέγονεν οὐκ ὢν πρότερον· οὔτε ὁ πα- D τὴρ ἄλογος ἦν ποτε· ἡ γὰρ κατὰ τοῦ υἱοῦ τόλμα, εἰς τὸν πατέρα τὴν βλασφημίαν ἀνάγει, εἴγε ἔξωθεν ἐπενόησεν αὐτῷ σοφίαν, καὶ λόγον, καὶ υἱόν· ὁ γὰρ ἐὰν τούτων εἴπῃς, τοῦτο τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς γέννημα σημαίνει. ὥσπερ εἴρηται, ὥστε ἀσύστατος αὐτῶν ἡ τοιαύτη ἐρώτησις, καὶ εἰκότως· ἀρνούμενοι γὰρ τὸν λόγον, ἄλογον ἔχουσι καὶ τὴν ἐρώτησιν· ὡς γὰρ εἴ τις τὸν ἥλιον ὁρῶν πυνθάνοιτο περὶ τοῦ ἀπαυγάσματος καὶ λέγοι, ὁ ὢν τὸ μὴ ὂν πεποίηκεν ἢ ὂν αὐτὸ πεποίηκεν, οὐ σώ- E φρονα ὁ τοιοῦτος ἔχειν λογισμὸν λογισθήσεται, ἀλλ᾽ ἐμβρόντητος ἂν εἴη· ὅτι ὅλως ὃ ἐστιν ἐκ τοῦ φωτὸς τοῦ ἔξωθεν ἐπινοεῖ καὶ ἐρωτᾷ περὶ τούτου, πότε καὶ ποῦ, καὶ ὅτι, καὶ εἰ πεποίηται· οὕτως καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς τοιαῦτα λογιζόμενος καὶ οὕτω πυνθανόμενος, πολλῷ μᾶλλον τὴν ἐπιτιμίαν μείζονα ἂν ἔχοι, ὅτι τὸν ἐκ

τὸν τοῦ πατρὸς λόγον ἔξωθεν αὐτοῦ ἐπεισάγει, καὶ τὸ φύσει γέννημα ὡς ποίημα σκιολογῶν λέγει, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. ἀκουέτωσαν δὲ ὅμως καὶ πρὸς τὴν ἐρώτησιν αὐτῶν· ὅτι ὁ ὢν πατὴρ τὸν ὄντα υἱὸν ἐποίησεν· ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ὄντα αὐτὸν υἱὸν θεοῦ ἐποίησεν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, καὶ υἱὸν αὐτὸν ἀνθρώπου, εἰ μὴ ἄρα κατὰ τὸν σαμοσατέα, μηδὲ εἶναι αὐτὸν πρὶν ἄνθρωπον γένεσθαι ἐποίει. καὶ
A πρὸς μὲν τὴν πρώτην ἐρώτησιν αὐτῶν ἱκανὰ ταῦτα παρ' ἡμῶν. ὑμεῖς δὲ ὦ Ἀρειανοὶ τῶν ἰδίων ἑαυτῶν ῥημάτων μνημονεύοντες, εἴπατε, ὁ ὢν τοῦ μὴ ὄντος ἐχρῄζεν εἰς τὴν τῶν πάντων δημιουργίαν, ἢ ὄντος αὐτοῦ ἐχρῄζεν; εἰρήκατε γὰρ ὄργανον ἑαυτῷ τὸν υἱὸν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος κατεσκεύασεν, ἵνα δι' αὐτοῦ ποιήσῃ τὰ πάντα. τί οὖν ἐστι βέλτιον, τὸ χρῇζον, ἢ τὸ τὴν χρείαν ἀναπληροῦν; ἢ ἀμφότεροι τὰ ἐνδέοντα ἀλλήλων ἀναπληροῦσι; τοιαῦτα γὰρ λέγοντες,
B τοῦ κατασκευάσαντος μᾶλλον ἀσθένειαν δείκνυτε· εἰ μὴ καὶ μόνος ἴσχυσε δημιουργῆσαι τὰ πάντα, ἀλλ' ἔξωθεν ὄργανον ἑαυτῷ ἐπινοεῖ· ὥσπερ τέκτων ἢ ναυπηγός τις, μὴ δυνάμενος ὁτιοῦν ἐργάζεσθαι χωρὶς σκεπάρνου καὶ πρίονος. τί οὖν τούτου ἀσεβέστερον; ἢ τί δεῖ διατρίβειν ὅλως ἐν τούτοις ὡς δεινοῖς, αὐτάρκων ὄντων τῶν προειρημένων δεῖξαι φαντασίαν μόνον εἶναι τὰ παρ' αὐτῶν; πρὸς δὲ τὴν ἑτέραν αὐτῶν εὐήθη πάνυ καὶ μωρὰν ἐξέτασιν ἣν πρὸς τὰ γυναικάρια
C ποιοῦνται, οὐδὲν μὲν πάλιν, οὐδὲ περὶ ταύτης ἔχρην ἀποκρίνασθαι, ἢ τοῦτο μόνον ὃ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ὅτι μὴ δέον τὴν ἐκ τοῦ θεοῦ γέννησιν συμμετρεῖν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει· ἵνα δὲ ὅμως καὶ ἐν τούτῳ καταγνῶσιν ἑαυτῶν, καλὸν ἐκ τῶν πάλιν οὕτως αὐτοῖς ἀπαντῆσαι. ὅλως εἰ περὶ υἱοῦ πυνθάνονται γονέων, ἐνθυμείσθωσαν πόθεν ἐστὶ τὸ γενόμενον τέκνον· εἰ γὰρ καὶ οὐκ εἶχεν ὁ γονεὺς υἱὸν πρὶν γεννήσει, ἀλλ' ἐσχηκώς,
D οὐκ ἔξωθεν, οὐδὲ ἀλλότριον, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ καὶ ἴδιον τῆς οὐσίας, καὶ ἀπαράλλακτον ἔσχεν εἰκόνα· ὥστε τοῦτον ἐν ἐκείνῳ βλέπεσθαι κἀκεῖνον ἐν τούτῳ θεωρεῖσθαι. εἰ τοίνυν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων τὸν χρόνον τῶν γεννώντων λαμβάνουσι, διατί μὴ ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ τὸ κατὰ φύσιν καὶ τὸ ἴδιον ἐνθυμοῦνται τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονέας, ἀλλὰ κατὰ τοὺς ὄφεις, μόνον τὸ πρὸς τὸν ἰὸν ἐπιτήδειον ἐκ τῆς γῆς ἐκλέγουσιν; ἔδει δὲ πυνθανομένους αὐτοὺς περὶ γονέων καὶ λέγοντας, οὐκ εἶχες υἱὸν πρὶν γεννήσῃς, προσθεῖναι καὶ εἰπεῖν.
E ἐὰν δὲ σχῇς υἱόν, ἆρα γε ἔξωθεν ὥσπερ οἰκίαν ἢ τι ἕτερον κτῆμα ἀγοράζεις; ἵνα σοι ἀποκρίνηται οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ ἐστι. τὰ μὲν γὰρ ἔξωθεν, κτήματά ἐστι, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον μετέρχεται· ὁ δὲ υἱὸς ἐξ ἐμοῦ ἐστι, καὶ τῆς ἐμῆς οὐσίας ἴδιος καὶ ὅμοιος, οὐκ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἐμὲ γέγονεν, ἀλλ'

nia laborauerit, quum Verbum ex Patre oriundum aliunde illi superinducat, & de naturali eius germine, vt de opere facto, vmbratili sermone fabuletur, non erat (inquiens) priusquam fieret. Audiant tamen quod ad ipsorum interrogationẽ pertinet. Pater qui est, Filium qui erat, fecit. Verbum enim caro factum est, cúmque iam existẽtem Filium Dei, in consummatione seculorum, Filium hominis fecit, Nisi secundum Samosatensem, illum non antè fuisse dicant, quàm cum homo esset
A factus. Et ad primam eorum interrogationem ista suffecerint. Vos autem Ariani vestrorum verborum memores, dicite mihi (quæso) Is qui erat, eóne qui non erat indigebat ad rerum naturam condendam? an eo, qui erat? dictum enim à vobis, Patrem Filium sibi in instrumentum fecisse, vt per eum omnia conderet. Quid igitur melius est, id quod altero indiget, an quod alterius indigentiam adimplet? an ambo, quod deest, mutua opera sibi inuicem suppeditant? Ad istum enim modum
B sermocinantes, maiorem imbecillitatem in eo ostenditis, qui instrumentum fecit: Si non solus sufficiebat ad omnia creanda, sed instrumentum sibi aliunde comparare voluit, perinde vt faber, aut nauium ædificator, quibus nulla facultas absque serra & bipenni. Quid igitur istis magis impium, aut quid opus est iis immorari tanquam quæ alicuius ponderis aut momenti sint? quum superius dicta sufficere queant ad edocendum, nihil in istorum verbis nisi mera phantasmata & deliria
C contineri. Ad alteram porro quæstionem simplicem admodum & fatuam, qua ad mulierculas vtuntur, ne ad illã quidem par erat quicquam responderi, nisi id solum, quod & superius dictum est, non esse generationem ex Deo dimetiendam pro hominum natura, sed tamen quò vel hinc sibi ipsis displicere incipiant, rectum est, vt iisdem rebus illis denuo occurramus. Si omnino ex parentibus quæratur, vnde ipsis sit proles, responderi possit, & si non habebat filium parens, antequam genuisset, tamen habuit eum, non extrinsecus neque
D alienum, sed suum, & ex sua substãtia, habuitque eum minime dissimilem sui imaginem: adeo, vt istum ex illius, illum ex istius specie contempleris. Si igitur ex rebus humanis exemplisque, tempora gignentium mutuantur, cur igitur non indidem quoque conuenientiam naturæ & proprietatem substantiæ patrum in filiis, & cogitant & ratiocinantur: sed serpentum more, solummodo id quod ad veneficium est vtile, è terris deligunt? Oportuit autem eos, dum ex parentibus sciscitantur, & aiunt, non habebas filium priusquam gigneres, & id quoque adiungere, cæterum,
E vbi iam habes filium, eum extrinsecúsne & aliunde veluti ædificium aut alterius generis possessionem nundinatus es? an non? vt tibi respondeant, non extrinsecus, sed ex me meus est. Quæ enim sunt externa, possessiones sunt, & ab vno ad alterum transeunt: filius autem ex me est, meæque substantiæ proprius ac similis, neque alterius opera ad me peruenit,

sed ex

ſed ex me proſatus eſt, ac propterea totus in eo ſum, Et manens hoc ipſum, quod ſum. Ita enim res habet, tametſi is parens ratione temporis à Deo diuerſum quiddam habeat: neque id mirum, quum & ipſe in tempore ſit editus homo. Haberétque etiam homo coexiſtentem ſibi perpetuo filium, niſi naturæ eius vires impediret. Nam & Leui etiam tum in lumbis proaui erat, quum nondum ipſe genitus eſſet, aut auus prolem edidiſſet. Quum igitur ad eam ætatem peruenerit homo, in qua iſtius rei facultatem natura ſuppeditat, ſtatim per naturam liber, & nequaquam impeditus, ſui ex ſe Filij Pater efficitur. Quocirca ſi parentes de liberis interrogati fuerint, agnoſcunt ſibi ſuos liberos naturales, non aliunde, ſed ex ipſis exiſtere: agnoſcant igitur & iſti, Dei Verbum totum ex Patre exiſtere: ac dum de tempore percunctantur, reſpondeant vobis, quidnam illud eſſe poſſit, quod Deum impediat. Par enim eſt, vnde ipſi calũnioſas interrogationes deſumunt, inde quoque eos in ea impietate refutari. Dicant igitur, quid illud eſt, quod Deũ remoratur, quo minus perpetuo ſit ſui Filij Pater. Nam genitum ex genitore eſſe in confeſſo eſt. Verum, vt plane illi, qui iſtiuſmodi de Deo ratiocinãtur, ſeipſos condemnent, petendum ab illis, quemadmodum interrogauerunt mulieres de ratione temporis, ita ſolem quoque interrogent de ipſius iubare, & fontem de ipſius aqua, vt addiſcant, quòd tametſi iſta genita proleſque ſint, vna tamen cum illis coexiſtere, vnde originem naturámque traxêre. Si igitur ex natura & ſemper iſtiuſmodi genitores ita ſe habent erga genita ſua, cur igitur Deum minorem creaturis ſuſpicientes, non apertius ſuam impietatem efferunt? Quod ſi illud non audent ex profeſſo dicere, & extra controuerſiam eſt, Filium non aliunde, ſed ex Patre eſſe naturale genimen, neque quicquam eſt quod impediat Deum: Non enim Deus vt homo eſt, ſed maior ſole eſt, Imo potius Deus ſolis, nimirum ex eo & ſemper cum eo coexiſtit Verbum, per quod Pater omnia quum non eſſent, vt eſſent, fecit: Quod igitur filius non ex entibus, ſed æternus ſit, & ex Patre, & ipſa res oſtendit, & hæreticorum interrogatio coarguit, qua ad parentes malitioſe vtuntur. Norunt enim, quid naturæ conſentaneum ſit, ac deinde fit, vt ſuper ratione temporis pudefiant. Cæterum, Dei generationem comparandam non eſſe cum hominum natura, aut filium non deberi partem aliquam ſui Patris exiſtimari, aut in procreando vllam paſſionem ſignificari, & antea à nobis dictum eſt, & nunc denuo hoc ipſum dicimus: Non eſt, vt homo, Deus: homines enim patiendo gignunt, vtpote fluxili natura præditi, temporiſque maturitatem ratione ſuæ imbecillitatis expectare coguntur. Verum id de Deo ſentiendum non eſt, quippe qui nullis partibus conſtet, ſed impatibilis ac ſimplex, impatibiliter ſimplicitérque Filij ſui Pater exiſtat. Eiuſque rei denuo magnum argumentum, documentúmque ex ſacris

ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ γεγεννημένος, διὸ καὶ ἐν ἐκείνῳ ὅλος εἰμὶ, μένων αὐτὸς ὅ εἰμι· οὕτω γὰρ ἔχει, κἂν ὁ ὁ γονεὺς τῷ χρόνῳ διαφέρει ὡς ἄνθρωπος, ἐν χρόνῳ καὶ αὐτὸς γεγονώς. ἀλλ' εἶχεν ἂν καὶ αὐτὸς ἀεὶ συνυπάρχον τὸ τέκνον, εἰ μὴ ἡ φύσις ἐνεπόδιζε καὶ ἐκώλυε τὸ δύνασθαι· καὶ γὰρ καὶ ὁ Λευὶ ἔτι ἦν ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ προπάππου, πρὶν αὐτὸς γεννηθῇ, καὶ ὁ πάππος γεννήσει. ὅταν οὖν εἰς τὴν ἡλικίας ἔλθῃ ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὸ
A δυνατὸν ἡ φύσις παρέχῃ, εὐθὺς ἀνεμποδίστως τῇ φύσει πατὴρ ὁ ἄνθρωπος γίνεται τοῦ ἐξ ἑαυτοῦ υἱοῦ. οὐκοῦν εἰ γονέων περὶ τέκνων ἐπυνθάνοντο, καὶ ἔγνωσαν ὅτι τὰ φυσικὰ τέκνα οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ γονέως εἰσὶν, ὁμολογείτωσαν καὶ περὶ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, ὅτι ὅλος ἐκ τοῦ πατρός ἐστιν· καὶ περὶ τοῦ χρόνου ζητοῦντες, τὸ ἐμποδίζον τὸν θεὸν λεγέτωσαν. χρὴ γὰρ ἐξ ὧν ὡς χλευάζοντες ἐπυνθάνοντο, ἐκ τούτων αὐτοὺς ἀσεβοῦντας διελέγχειν. εἰπάτωσαν τοίνυν τί τὸ
B ἐμποδίζον τὸν θεὸν ἀεὶ τοῦ υἱοῦ πατέρα εἶναι αὐτόν; τὸ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸ γεννώμενον, ὁμολογῆται. ἵνα δὲ καὶ ὅλως τὶ πιστὸν λογισάμενοι περὶ τὸν θεὸν καταγνῶσιν ἑαυτῶν, ὥσπερ ἠρώτησαν γυναῖκας περὶ τῶν χρόνων, οὕτω πυθέσθωσαν καὶ περὶ τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος αὐτοῦ, καὶ τῆς πηγῆς, καὶ περὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς· ἵνα μάθωσι ὅτι καί περ ὄντα ταῦτα γεννήματα, ἀεὶ σὺν ἐκείνοις ἐστὶν ἐξ ὧν καὶ εἰσίν. εἰ δὲ καὶ τὸ φύσει καὶ τὸ ἀεὶ οἱ τοιοῦτοι
C γονεῖς ἔχουσι πρὸς τὰ τέκνα, διὰ τί τὸν θεὸν ἐλάττονα τῶν γεννητῶν ὑπονοοῦντες, οὐ φανερώτερον αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν ἐξάγουσιν; εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐ τολμῶσιν ἐκ φανεροῦ λέγειν ὁμολογεῖται δὲ ὁ υἱὸς μὴ ἔξωθεν, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς εἶναι φύσει γέννημα, οὐδὲν δὲ οὐδὲ τὸ ἐμποδίζον ἐστὶ τὸν θεὸν, οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός· ἀλλὰ καὶ πλέον ἐστὶ τοῦ ἡλίου, μᾶλλον δὲ θεός ἐστι τοῦ ἡλίου, δῆλον ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀεί ἐστι συνυπάρχων ὁ λόγος τῷ πα-
D τρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα, εἰς τὸ εἶναι πεποίηκεν ὁ πατήρ. ὅτι ὁ μὲν οὖν υἱὸς, οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων, ἀλλ' ἀΐδιός ἐστι καὶ ἐκ τοῦ πατρός ἐστι, καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δείκνυσιν. καὶ ἡ ἐρώτησις δὲ τῶν αἱρετικῶν πρὸς τὰς γενέας διελέγχει τὴν κακόνοιαν αὐτῶν· ἔγνωσαν γὰρ τὸ κατὰ φύσιν, καὶ λοιπὸν περὶ τῶν χρόνων ᾐσχύνθησαν. ὅτι δὲ οὐδεὶ τὴν περὶ τοῦ θεοῦ γέννησιν παραβάλλειν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει, καὶ νομίζειν μέρος εἶναι τοῦ θεοῦ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἢ ὅλως τι πάθος σημαίνειν τὴν γέν-
E νησιν, φθάσαντες μὲν εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. καὶ νῦν δὲ ταῦτα φαμὲν, οὐκ ἔστιν ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός. ἄνθρωποι μὲν γὰρ, παθητικῶς γεννῶσι ῥευστὴν ἔχοντες φύσιν, καὶ χρόνους ἀναμένοντες διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἰδίας φύσεως· ἐπὶ δὲ θεοῦ οὐ τὸ λέγειν οὐκ ἔστιν. οὐ γὰρ ἐκ μερῶν συγκείμενός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἀπαθὴς ὢν καὶ ἁπλοῦς, ἀπαθῶς καὶ ἀμερίστως τοῦ υἱοῦ πατήρ ἐστι καὶ τούτου πάλιν μέγα τεκμήριον καὶ ἀπόδειξις ἐκ τῶν θείων

θείων γραφῶν, ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ θεοῦ υἱός ἐστιν αὐτοῦ, καὶ ὁ υἱὸς λόγος ἐστὶ τοῦ πατρὸς καὶ σοφία. οὔτε μέρος ἐστὶ τούτου, ὃ καὶ ἐστι λόγος, οὔτε κατὰ πάθος ἐστὶ γέννημα. ἀμφότερα γοῦν ἡ γραφὴ συνάψασα, υἱὸν ἔφησεν, ἵνα τὸ φύσει καὶ ἀληθινὸν γέννημα τῆς οὐσίας διαγγελίσηται. ἵνα δὲ μή τις ἀνθρώπινον ὑπολάβοι τὸ γέννημα, πάλιν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνων, λόγον αὐτὸν εἶναι καὶ σοφίαν καὶ ἀπαύγασμα φησίν, ἐκ γὰρ τούτου καὶ τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως, καὶ τὸ ἀΐδιον, καὶ τῷ θεῷ πρέπον λογιζόμεθα. ποῖον οὖν πάθος ἢ ποῖον μέρος ἐστὶ τοῦ πατρὸς ὁ λόγος καὶ ἡ σοφία καὶ τὸ ἀπαύγασμα; καὶ τοῦτο δυνατὸν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἄφρονας μαθεῖν. ὡς γὰρ γυναικῶν ἐπύθοντο περὶ υἱοῦ, οὕτως καὶ ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν περὶ τοῦ λόγου, ἵνα μάθωσιν ὅτι οὐδὲ πάθος, οὐδὲ μέρος ἐστὶ τοῦ νοῦ τούτων ὁ λόγος, ὃν προφέρονται· εἰ δὲ τῶν ἀνθρώπων καίτοι παθητῶν ὄντων, καὶ μεριστῶν ὄντων τοιοῦτος ὁ λόγος, διατί περὶ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀμερίστου θεοῦ πάθη καὶ μέρη λογίζονται; ἵνα τοῦτο προσποιούμενοι δῆθεν εὐλαβεῖσθαι, ἀρνήσωνται τὴν ἀληθῆ καὶ φύσει γέννησιν τοῦ υἱοῦ. καὶ ὅτι μὲν τὸ ἐκ θεοῦ γέννημα οὐκ ἔστι πάθος, ἱκανῶς διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται, δέδεικται δὲ καὶ ἰδίᾳ νῦν ὁ λόγος οὐ κατὰ πάθος γεννώμενος. ἀκουέτωσαν δὲ καὶ περὶ τῆς σοφίας ταῦτα· οὐκ ἔστιν ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός, μὴ ἀνθρώπινον φανταζέσθωσαν καὶ ἐν τούτῳ περὶ αὐτοῦ. καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων πάλιν δεκτικῶν σοφίας γεγονότων, ὁ θεὸς οὐδενὸς μετέχων, αὐτός τῆς ἑαυτοῦ σοφίας πατήρ ἐστιν, ἧς οἱ μετέχοντες, εἰώθασι σοφοὶ καλεῖσθαι· καὶ ἔστι καὶ αὐτὴ ἡ σοφία οὐ πάθος, οὐδὲ μέρος, ἀλλὰ γέννημα ἴδιον τοῦ πατρός. διὰ τοῦτο ἀεὶ πατήρ, καὶ οὐκ ἐπιγέγονε τῷ θεῷ τὸ πατήρ, ἵνα μὴ καὶ τρεπτὸς εἶναι νομισθῇ. εἰ γὰρ καλὸν καὶ τὸ εἶναι αὐτὸν πατέρα, οὐκ ἀεὶ δὲ ἦν πατήρ, οὐκ ἀεὶ ἄρα τὸ καλὸν ἦν ἐν αὐτῷ. ἀλλ' ἰδού, φησίν, ἀεὶ ὁ θεὸς ἦν ποιητὴς καὶ ἔστι, οὔτε ἐπιγέγονε αὐτῷ τοῦ δημιουργεῖν ἡ δύναμις, ἆρ' οὖν ἐπειδὴ δημιουργός ἐστιν, ἀΐδιά ἐστι καὶ τὰ ποιήματα, καὶ οὐ θέμις εἰπεῖν οὐδὲ ἐπὶ τούτων, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ; ἄφρονες ἀρειανοί· τί γὰρ ὅμοιον υἱὸς καὶ ποίημα, ἵνα τὰ ἐπὶ τοῦ πατρὸς ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν δημιουργημάτων εἴπωσι; πῶς δὲ τοσαύτης διαφορᾶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δειχθείσης γεννήματος καὶ ποιήματος, ἐμμένουσι τῇ ἀμαθείᾳ; πάλιν οὖν τὸ αὐτὸ λεκτέον, τὸ ποίημα ἔξωθεν τοῦ ποιοῦντός ἐστιν ὥσπερ εἴρηται, ὁ δὲ υἱὸς ἴδιον τῆς οὐσίας γέννημά ἐστι· διὸ καὶ τὸ μὲν ποίημα, οὐκ ἀνάγκη ἀεὶ εἶναι. ὅτε γὰρ βούλεται ὁ δημιουργὸς ἐργάζεται. τὸ δὲ γέννημα οὐ βουλήσει ὑπόκειται, ἀλλὰ τῆς οὐσίας ἐστὶν ἰδιότης, καὶ τῆς οὐσίας γέννημά ἐστι· καὶ ποιητὴς μὲν ἂν εἴη καὶ λέγοιτο, κἂν μήπω

ſacris literis, eo ipſo quo Verbum Patris ſui eſt Filius, & Filius Verbum eſt Patris, eiúſque Sapientia. Sapientia porro & Ratio, ſiue quod idem eſt Verbum, nec pars eius fuerit, cuius eſt Sapientia & Verbum: neq; ſecundum paſſionem germen. Vtrumque ſcriptura in vnum coaptans, Filium quidē eum ea de cauſa appellauit, vt naturalem & verum Patris ſubſtantiæ fætum declararet, ſed tamen ne quis humanitus aliquid editū genitúmque intelligeret, denuo etiam ſubſtantiā definiens, Verbum illud & Sapientiam, & Splendorem nominauit.

A Ex illis enim vocabulis, impatibilitatem in gignendo, æternitatem item, & decorum illud quod in Deum conueniat, cogitatione apprehendimus. Qualis igitur paſſio? aut quæ pars parentis Verbum aut Sapientia, aut Splendor fuerit? Et ſane id à vecordibus iſtis intelligi poteſt. Vt enim ex fœminis percunctati ſunt de partu ipſarum, ita quoq; viros percunctentur ſuper ratione verbóque mentis eorum, vt cognoſcant neque paſſionem ne-

B que partem aliquam mentis eſſe id Verbum quod enunciant: Quod ſi in hominibus quanquam & patibilibus & diuiſioni idoneis, tale ipſorum verbum exiſtit: cur in Deo minime corporali, impartibiliq; paſſiones & partitiones imaginantur? vt ſub ſpecie iſtius obſeruationis & cautionis, inficientur veram & naturalem Filij procreationem. Iam, quod gignere Deum, non ſit cum paſſione coniunctum, ſatis per ſuperiora declaratum eſt: monſtratum quoque eſt, naſcentiam Verbi ex Deo,

C liberam eſſe ab omni paſſione. Audiant autem eadem quoque de Sapientia. Non eſt Deus, vt homo, ne humanitus hac in parte de eo imaginentur. Homines ſapientiæ capaces ſunt. Deus contrà: qui nihil aliunde in ſe recipit, ſuæ Sapientiæ Parens exiſtit, cuius Sapiētiæ participatu, cæteri ſapientes nūcupantur. Eſtque illa ipſa Sapientia non paſſio, non portio, ſed proprium ſui Patris germen. Ideóque ille ſemper eſt Pater: neque res ſuperuentitia eſt in Deo Paternitatis ratio, ne ſimul quoque mutabilis intelligatur. Nam ſi bo-

D num eſt eum Patrem eſſe, nec ſemper tamen Pater fuit, ſequitur ergo bonum non ſemper illi adfuiſſe. Sed ecce (inquiunt) eadem ratione ſemper eſt conditor, neque illi poſtea acceſſit condendi facultas, quapropter quum creator ſit, æternæ quoque creaturæ exiſtent. Neque fas eſt vel hic dicere, non erat, priuſquam fieret. Vecordes Ariani, quid ſimile inter Filium, & rem conditam, vt quæ ſunt in Patre, ea ad res conditas transferatis? aut qui ſit, quum tantum ſit diſcriminis pro ſupe-

E riori noſtra demonſtratione inter fœtum & opus, vt in veſtra inſcitia pertinaciter hæreatis? rurſum igitur eadem dicenda ſunt, vt opus extrarium quiddam eſt ab opifice, quemadmodum dictum eſt, ita contrà Filius Paternæ ſubſtantiæ partus eſt. Quocirca non eſt neceſſarium opus eius perpetuo conſiſtere: quum enim vult opifex, operatur: fœtus autem nō eſt res obnoxia voluntati, ſed eſt quiddam proprium ac ſuum Paternæ ſubſtantiæ. Opifex quidem & dici & eſſe poterit, etiamſi nondum

opera existent: Pater verò nec esse nec dici poterit, si non sit ei Filius. Quòd si autem curiosè inquirant, cur Deus, in cuius potestate est operari, non semper operatus sit? furiosorum est ista audacia. *Quis enim cognouit mentem Domini, aut quis consiliarius eius fuit? aut quomodo dixerit figmentum ad suum figulum, cur me ita fecisti:* Sed tamen ne vel tenui ratione suppetente consilescamus, audiant obsecro, quòd tametsi Deo possibile fuerit, ab æterno opera facere, non tamen poterint ea, quæ facta sunt, ab æterno fuisse: Siquidē ex non entibus emerserunt, nec erant priusquam fierent. Quæ autem non erant, antequam fierent, quomodo illa coexistere poterant cum Deo semper existente? Quapropter ad eorum emolumenta commodáq; respiciens Deus, quum intelligeret creaturas subsistere posse, tunc omnes creaturas produxit. Ac sicuti, quum posset ab initio sub Adamo aut Noe, aut Mose Verbum suum emittere, non tamen emisit nisi in consummatione seculorum: tum enim id vtile esse nouerat vniuersæ creaturę: ita quoq; creata, cum voluit & ipsis vtile fuit, procreauit. Cæterum, Filius, quū non sit opus, aut factitium quiddam, sed quiddam æternum substantiæ Patris, æternaliter existit: Semper enim subsistente Patre, semper quoque subsistere oportet eum, qui est proprium quiddam illius substantiæ, quod est ipsius Ratio siue Verbum, & Sapientia. Porro res conditæ, si nondum sint in rerum natura, non diminuunt conditorem. Habet enim facultatem condendi, quando volet: Proles autem, si non æternaliter coexistat cum Patre, detrimentum adfert perfectitudini illius substantiæ. Quapropter opera, quando voluit, operatus est per Verbum suum, Filius contrà æternus factus est substātiæ Patris. Hæc fideles lætificant, hæreticis autem molestiæ sunt, quum videant suas hæreses ita subuerti. Quin ista quoque illorum percunctatio, dum aiunt, vnúmne ingenitum an duo? non rectam neque simplicem eorum mentem, sed plenam esse fraudis & suspicionis coarguit: Non enim ad honorem Patris, sed ad calumniam Verbi, tales interrogationes proponunt. Quod si quis inscius, eorum vafriciei responderit, vnum esse ingenitum, statim suum venenū euomitant, dicentes: Igitur Filius vnus est ex rebus creatis, & rectè à nobis dictum est, non erat, priusquam fieret. Omnia enim miscent turbántque, vel ob id solum, vt Filium à Patre disiungant & conditorem omnium, rebus conditis adnumerent. Digni igitur sunt qui condēnentur, primùm, quia incusantes Episcopos, qui ad Nicænum concilium coierunt, de vocibus in scriptura non vsurpatis, quanquam neutiquam blasphemis, sed ad tollendam hæresim institutis, ipsi ad eandem culpam vltro confugerunt, vocibus scripturæ incognitis sermonem contexentes, & commentantes conuitia contra ipsum Dominum, neque quæ loquantur, neque de quibus affirment, satis intelligentes. Querāt igitur ex Ethnicis vnde ista hauserunt: nō enim Scripturæ sunt, sed horū inuēta, vt audiētes, quot significata hęc vox ἀγένητον possideat, intelligere

ἢ τὰ ἔργα, πατὴρ δὲ οὐκ ἂν λεχθείη, οὐδ' ἂν εἴη μὴ ὑπάρχοντος υἱοῦ. ἐὰν δὲ περιεργάζωνται, διατί ὁ θεὸς ἀεὶ δυνάμενος ποιεῖν, οὐκ ἀεὶ ποιεῖ, μαινομένων μὲν καὶ αὕτη τόλμα. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ πῶς ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ κεραμεῖ τί με οὕτως ἐποίησας; ἵνα δὲ κἂν ἀμυδρὸν τινὰ λογισμὸν εὑρόντες μὴ σιωπήσωμεν, ἀκουέτωσαν ὅτι εἰ καὶ τῷ θεῷ δυνατὸν ἀεὶ ποιεῖν, ἀλλ' οὐκ ἠδύνατο τὰ γενη-
A τὰ ἀΐδια εἶναι, ἐξ οὐκ ὄντων γάρ ἐστι, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γένηται, τὰ δὲ οὐκ ὄντα πρὶν γένηται πῶς ἠδύνατο συνυπάρχειν τῷ ἀεὶ ὄντι θεῷ; διὸ καὶ πρὸς τὸ λυσιτελὲς αὐτῶν ἀφορῶν ὁ θεὸς ὅτε εἶδεν ὅτι δύναται γενόμενα διαμένειν, τότε καὶ καὶ πεποίηκεν πάντα, καὶ ὥσπερ δυνάμενος ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ, καὶ ἐπὶ Νῶε, ἐπί τε Μωυσέως ἀποστεῖλαι τὸν ἑαυτοῦ λόγον, οὐκ ἀπέστειλεν εἰ μὴ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων· τοῦτο γὰρ εἶδε λυσιτελεῖν πάσῃ τῇ κτίσει· οὕτω καὶ
B τὰ γενητὰ ὅτε ἠθέλησε καὶ λυσιτελὲς ἦν αὐτοῖς ἐποίησεν. ὁ δέ γε υἱὸς οὐκ ὢν ποίημα ἀλλ' ἴδιος τῆς οὐσίας τοῦ πατρός ἐστιν· ἀεὶ γὰρ ὄντος τοῦ πατρὸς, ἀεὶ εἶναι δεῖ καὶ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ. ὅπερ ἐστὶν ὁ λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία, καὶ τὰ μὲν κτίσματα κἂν μηδέπω ὑπάρχει, οὐκ ἐλαττοῖ τὸν ποιητὴν, ἔχει γὰρ τὸ δύνασθαι δημιουργεῖν ὅτι βούλεται· τὸ δὲ γέννημα ἐὰν μὴ συνῇ ἀεὶ τῷ πατρὶ, ἐλάττωμα τῆς τελειότη-
C τος τῆς οὐσίας ἐστὶν αὐτοῦ. ὅθεν τὰ μὲν ποιήματα, ὅτι ἠθέλησεν ἐδημιουργήθη διὰ τοῦ λόγου. ὁ δὲ υἱὸς ἐστὶν ἀεὶ ἴδιον γέννημα τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· ταῦτα τοὺς μὲν πιστοὺς εὐφραίνει, τοὺς δὲ αἱρετικοὺς λυπεῖ βλέποντας ἀναιρουμένην αὐτῶν τὴν αἵρεσιν. καὶ γὰρ κἀκείνη πάλιν αὐτῶν ἡ ἐρώτησις ἐν τῷ λέγειν ἓν τὸ ἀγέννητον ἢ δύο, οὐκ ὀρθὴν αὐτῶν δείκνυσι τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ὕποπτον καὶ δόλου μεστήν. οὐ γὰρ ἐπὶ τιμῇ τοῦ πατρὸς οὕτως ἐρωτῶσιν, ἀλλ' ἐπὶ ἀτιμίᾳ τοῦ λόγου. ἂν γοῦν τις ἀγνοῶν τὴν πανουργίαν
D αὐτῶν, ἀποκρίνηται ἓν τὸ ἀγέννητον, εὐθὺς τὸν ἑαυτῶν ἰὸν ἐξεμοῦσι λέγοντες, οὐκοῦν ὁ υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστι, καὶ καλῶς εἰρήκαμεν οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. πάντα γὰρ φυρῶσι καὶ κυκῶσιν ἵνα μόνον διαστήσωσι τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ τὸν δημιουργὸν τοῖς ποιήμασι. συναριθμήσωσι πρῶτον μὲν οὖν καὶ κατὰ τοῦτο καταγνώσεώς εἰσιν ἄξιοι· ὅτι μεμφόμενοι τοῖς ἐν νικαίᾳ συνελθοῦσιν ἐπισκόποις ὡς ἀγράφοις χρησαμένοις λέ-
E ξεσι, καίτοι μὴ δυσφήμοις, ἀλλ' ἐπ' ἀναιρέσει τῆς ἀσεβείας αὐτῶν κειμένοις, ηὐτομόλησαν εἰς τὴν αὐτὴν αἰτίαν αὐτοὶ ἐξ ἀγράφων φθεγγόμενοι, καὶ ἐπινοοῦντες λοιδορίας κατὰ τοῦ κυρίου, μὴ γινώσκοντες μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται. ἐρωτησάτωσαν γοῦν Ἕλληνας παρ' ὧν ἤκουσαν, οὐ γὰρ τῶν γραφῶν ἀλλ' ἐκείνων ἐστὶν εὕρημα, ἵνα ἀκούσαντες πόσα σημαινόμενα ἡ-

λέξις ἔχει, μάθωσιν ὅτι οὐ δὲ περὶ ὧν λέγουσιν ἐπίστανται καλῶς ἐρωτᾷν. κἀγὼ γὰρ δι' αὐτοὺς ἐπυθόμην λέγεσθαι μὲν ἀγένητον, τὸ μηδέπω μὲν γενόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι, ὡς τὸ ξύλον τὸ μήπω μὲν γενόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι σκάφος. καὶ αὖθις ἀγένητον, τὸ μήτε γενόμενον, μήτε γενέσθαι ποτὲ δυνάμενον, ὡς τὸ τρίγωνον, καὶ ὁ ἄρτιος ἀριθμός· οὔτε γὰρ τὸ τρίγωνον γέγονέ ποτε τετράγωνον, οὔτε γένοιτ' ἄν ποτε, ἀλλ' οὔτε ὁ ἄρτιος γέγονέ ποτε περιττὸς, οὔτε γένοιτ' ἄν ποτε περιττός. λέγεται δὲ πάλιν ἀγένητον, τὸ ὑπάρχον μὲν, μὴ γεννηθὲν δὲ ἔκ τινος, μηδὲ ὅλως ἔχον ἑαυτοῦ τινα πατέρα. προσέθηκε δὲ καὶ ὁ πανοῦργος σοφιστὴς ἀστέριος, ὁ καὶ τῆς αἱρέσεως συνήγορος ἐν τῷ ἰδίῳ συντάγματι, λέγων ἀγένητον εἶναι τὸ μὴ ποιηθὲν ἀλλ' ἀεὶ ὄν. κατὰ ποῖον οὖν σημαινόμενον νοοῦσι τὸ ἀγένητον, ἔδει προστιθέντας αὐτοὺς ἐρωτᾷν, ἵνα καὶ ὁ ἐρωτώμενος ὀρθῶς ἀποκρίνηται. εἰ δὲ νομίζουσι καλῶς ἐρωτᾷν, ἐν τῷ λέγειν ἓν τὸ ἀγέννητον ἢ δύο; ἀκουέτωσαν πρῶτον μὲν, ὡς ἀμαθεῖς, πολλά ἄττα εἶναι καὶ οὐδὲν, πλεῖστα μὲν τὰ δυνάμενα γενέσθαι, οὐδὲν δὲ τὸ μὴ δυνάμενον ὥσπερ εἴρηται. εἰ δὲ ὡς ἀστερίῳ ἤρεσε τὸ μὴ ποίημα, ἀλλ' ἀεὶ ὂν ἀγέννητον εἶναι, οὕτως ἐρωτῶσιν, ἀκουέτωσαν οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ πολλάκις, ὅτι καὶ ὁ υἱὸς οὕτω κατὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν ἀγέννητος ἂν λεχθείη. οὔτε γὰρ τῶν γενητῶν, οὔτε ποίημά ἐστι, ἀλλὰ καὶ ἀϊδίως συνέστι τῷ πατρὶ, ὥσπερ ἤδη καὶ δέδεικται, κἂν πολλάκις μεταβάλλωνται, ἵνα μόνον κατὰ τοῦ κυρίου λέγωσιν ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶ καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. πάντων δὴ οὖν ἐκπίπτοντες, ἐὰν καὶ ἐκεῖνο θελήσωσι λοιπὸν ἐρωτᾷν κατὰ τὸ ὑπάρχον μὲν, μήτε δὲ γεννηθὲν ἔκ τινος, μήτε ἔχον ἑαυτοῦ πατέρα· ἀκούσονται μὲν καὶ παρ' ἡμῶν τὸ οὕτω σημαινόμενον ἕνα καὶ μόνον ἀγέννητον εἶναι τὸν πατέρα, οὐδὲν δὲ πλέον ἕξουσιν ἐκ τοῦ τοιαῦτα ἀκούειν αὐτούς. οὐδὲ γὰρ τὸ οὕτως ἀγέννητον λέγεσθαι τὸν θεὸν δείκνυσι γενητὸν εἶναι τὸν υἱὸν, δήλου ὄντος κατὰ τὰς προειρημένας ἀποδείξεις, τοιοῦτον εἶναι τὸν λόγον οἷός ἐστιν ὁ γεννήσας αὐτόν. οὐκοῦν εἰ ἀγέννητος ὁ θεὸς, οὐ γενητὴ ἀλλὰ γέννημά ἐστιν ἡ τούτου εἰκὼν, ἥτις ἐστὶν ὁ λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία. ποία γὰρ ἐμφέρεια τῷ γενητῷ πρὸς τὸ ἀγένητον, πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ λέγειν οὐκ ὀκνητέον· ἐπεὶ εἰ ὅμοιον τὸ γενητὸν τῷ ἀγενήτῳ θέλουσιν, ὡς τὸν ὁρῶντα τοῦτον βλέπειν ἐκεῖνον, οὐ μακρὰν εἰσιν εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὸ ἀγένητον τῶν κτισμάτων ἐστὶν εἰκών, καὶ λοιπὸν πέφυρται πάντα παρ' αὐτοῖς, γενητῶν μὲν ἐξίσωσις πρὸς τὸ ἀγένητον, ἀγενήτου δὲ καθαίρεσις μετρουμένου πρὸς τὰ ποιήματα, ἵνα μόνον τὸν υἱὸν ἐν τοῖς ποιήμασι καταγάγωσιν. ἀλλ' οὐδὲ αὐτοὺς οἶμαι θελῆσαι λέγειν ἔτι τοιαῦτα, ἐὰν ἀστερίῳ γε τῷ σοφιστῇ πείθωνται.

telligere queant, ne hoc ipsum quidem sese recte intelligere, quod interrogant. Ego enim ab Ethnicis didici τὸ ἀγένητον id dici, quod nondum factum est, fieri tamen potest, vt lignum quod nondum abiit in formam scaphæ, sed tamen vt scapha aliquādo fieri possit. Rursum id esse ἀγένητον quod non factū est, neque vlla ratione fieri potest, quale est triangulum & numerus par, quum triangulum nunquam quadrangulum, aut sit, aut fuerit: neque numerus par, impar vnquā vel extitit vel extiterit. A Rursus, ingenitum appellari, quod quidē iam est, sed natum ab aliquo non est, neq; vlla ratione suæ originis Patrem habet. Addidit callidus sophista Asterius, & hæreseos patrocinator in suo libro, Ingenitum esse quod factum non sit, sed quod æternū sit, In quem igitur sensum intelligant hoc vocabulum ingenitum, oportebat ab illis interrogando explicari, vt is qui interrogatus fuerit, recte respondeat. Si autem recte se credunt interrogare dum dicunt, vnúmne ingenitum an duo? B audiant primum quidem vt homines insciti, plurima esse ingenita, & ingenitum esse nullum: plurima quidem quæ fieri poterint, & nullum quod tale est, vt nō poterit, vt dictum est prius: Sin autem vt Asterio placuit, ea ratione interrogēt: quò ingenitum id habeatur, quod factum non est, & semper est, audiant nō semel, sed sæpius etiam Filiū pro ista acceptione ingenitum dici: non enim ex genere factitiorum est, neque opus aliquod, sed æternaliter cum Patre coexistit, vt iam demonstratum C fuit, etiam si subinde sese immutent, vt solum habeant, quod contra Dominum loquantur, eum nimirum ex non entibus esse incepisse, nec fuisse priusquam fieret. Ex omnibus igitur & excussi & deturbati, si de integro interrogationes faciant, vt vnigenitum id dicant, quod iam est, sed tamen, vt genitum aliunde non sit neque sui Patrem habeat, audient à nobis eum qui tali significato innuitur vnum & solum Patrem esse, qui ea ratione ingenitus dicatur. Neque ex eo responso quicquā commodi ad res suas comparauerint. Non enim, D si eo modo Deus ingenitus appelletur, hoc est increatus, sequitur necessario, Filium esse genitum, hoc est, creatum, quum ex superioribus argumentis notum sit, tale esse Verbum, qualis est ille, qui illud genuit. Quapropter si ingenitus Deus, non propterea genita, hoc est, facta est eius imago, sed proles est ac fœtus, qui ipse est Verbum siue Ratio ac Sapientia eius? Quid enim simile est creato ad increatum: Nam eadem repetere, grauari non debemus contra eos, qui creatum increato simile esse volunt, vt qui istud videat, illud E quoque obtueatur. Non longe absunt ab istis verbis vt dicant id quod increatum est rerum conditarum esse imaginem, ac iam inde omnia illis sunt promiscua & confusa, creatæ res adæquatæ increatis, increatúmque ipsum extinctum, quum illud metiantur ex operibus, idque solum ea de causa, vt Filium ad conditionem rerum factarum detrahant. Sed ne ipsos quidem arbitror ea deinceps velle loqui, si Asterio sophistæ obtemperent.

Ille enim, quamuis aduocationem præstet Arianæ sectæ, dicátque vnum esse ingenitum, tamen istis contraria allegat, Sapientiámque Dei increatam, nullóque principio inchoatam esse dicit. Súntque ista, quæ iam dico, pars nonnulla eorum quæ scripsit. Non ait Beatus Paulus, Christum se prædicare illam Dei potentiam, aut illam Dei Sapientiam, sed sine additamento articuli Potentiam Dei & Sapientiam, aliam quidem esse propriam Dei potentiam insitam, & vnà cum eo existentem, citra creationem prædicans: Et paulo pòst iterum, Atqui æterna eius potentia & sapientia, quam nullo principio inchoatam increatámque rationes veritatis ostendunt, vna haud dubie, eademque fuerit. Hic, tametsi praue intelligens Apostoli verba, duas arbitratus sit esse sapientias, attamen sapientiam inexpertē principij, vnáque existentem esse dixit. Ideóque non iam vnum ingenitum siue increatum, sed & alterum adhuc ei accumulauit, quod vnà cũ eo existeret. Quod enim coexistit, non secum coexistit, sed cum altero. Aut igitur Asterio obsecundantes, non amplius interrogent, sitne vnum ingenitum, an duo, ne veluti diffidentes cum eo pugnent: aut si aduersantur illi, ne eius opusculis innitantur, vt se inuicem remordentes, à se inuicem conficiantur. Cæterum, ista aduersus eorum inscitiam breuiter sint dicta: porrò aduersus vafriciem instituti illorum, quis vnquam satis dixerit? Quis eos ita insanientes non meritò odio prosequatur? Postquam enim non amplius illis fiducia superest, vt dicant, ex non entibus eum extitisse, neq; prius extitisse quàm fieret, vocabulum ingeniti sibi confixerunt, vt Filium genitum, hoc est, creatum apud simpliciores dictitantes, eadem illa verba, ex non entibus: & non erat priusquam fieret, denuo subindicent: in istis enim creata & condita intelligi volunt. Atqui par erat, si causæ suæ confiderent, in illis verbis insistere, ac non se in loquendo versipelles facere: verum hoc detrectant, arbitrantes se facile omnibus imposituros, si nomine ingeniti in prætextum dato, hæresim suam dissimulent, quum tamen vox illa suo significatũ non ad Filium (vt ipsi murmurant,) sed ad genita, hoc est, creata propendeat. Simile quiddam videris in his verbis: Omnipotens & Dominus virtutum: si enim Pater omnia per Verbum in sua potestate tenet, ac dominatur & regnat, & in regno Patris regnat Filius, & in omnia imperium habet, vt Verbum, vt imago Patris: euidens est, ne eo quidem modo cæteris rebus Filium adnumerari debere, neque Filij respectu Patrem: sed eorum relatione, quæ per Filium creata sunt, quibus imperat, & dominatur per Verbum, omnipotentem & Dominum virtutũ appellari: & ingenitum non ad discrimen Filij, sed ad eorum quæ per Iesum Christum condita sunt, suam vim & significationem habere, idque rectè. Non enim Deus talis est, vt ea quæ sunt genita, hoc est, creata, sed vt eorũ conditor, & architectus per Filiũ. Quemadmodum autem

ἐκεῖνος γὰρ καίπερ σπουδάζων συνηγορεῖν τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει, καὶ λέγων ἓν εἶναι τὸ ἀγέννητον, τὰ ἐναντία τούτοις ἀντιφθέγγεται, λέγων καὶ τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ ἀγέννητον καὶ ἄναρχον εἶναι, καὶ ἔστι μέρος ὧν ἔγραψε, ταῦτα. καὶ οὐκ εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος Χριστὸν κηρύσσειν τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν, ἢ τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν, ἀλλὰ δίχα τῆς προσθήκης, δύναμιν θεοῦ καὶ θεοῦ σοφίαν, ἄλλην μὲν εἶναι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ δύναμιν, τὴν ἔμφυ-
A τον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν ἀγεννήτως κηρύσσων. καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα· καίτοιγε ἡ μὲν ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ σοφία, ἣν ἄναρχόν τε καὶ ἀγέννητον οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφαίνονται λογισμοί, μία ἂν εἴη δήπουθεν καὶ αὐτή. εἰ γὰρ καὶ μὴ καλῶς νοήσας τὸ τοῦ ἀποστόλου ῥητὸν ἐνόμισεν εἶναι δύο σοφίας, ἀλλ' ὅμως συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγέννητον σοφίαν εἰρηκώς, οὐκ ἔτι ἓν τὸ ἀγέννητον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἔφησεν ἀγέννητον εἶναι σὺν αὐτῷ. τὸ γὰρ συνυπάρχον, οὐχ ἑαυτῷ ἀλλ' ἑτέρῳ
B συνυπάρχει. ἢ τοίνυν Ἀστερίῳ πειθόμενοι, μηκέτι ἐρωτάτωσαν ἓν τὸ ἀγέννητον ἢ δύο, ἵνα μὴ ὡς ἀμφιβάλλοντες μάχωνται πρὸς ἐκεῖνον, ἢ εἰ ἐναντιοῦνται κἀκείνῳ μὴ ἐπερειδέσθωσαν αὐτοῦ τῷ συνταγματίῳ. ἵνα μὴ ἀλλήλους δάκνοντες ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῶσι. καὶ ταῦτα μὲν δι' ὀλίγων πρὸς τὴν ἀμαθίαν αὐτῶν εἰρήσθω, πρὸς δέ γε τὴν πανοῦργον αὐτῶν προαίρεσιν, τίς τοσοῦτον ἄν τις εἴποι; τίς αὐτοὺς οὐκ ἂν οὕτως μαινομένους μισήσειεν δικαίως; ἐπειδὴ γὰρ
C οὐκέτι παῤῥησίαν ἔχουσιν ἐν τῷ λέγειν ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ, ἐπενόησαν αὐτοῖς τὴν τοῦ ἀγενήτου λέξιν, ἵνα τὸν υἱὸν γενητὸν παρὰ τοῖς ἀκεραίοις λέγοντες, αὐτὰ πάλιν τὰ ῥήματα τὰ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ οὐκ ἦν ποτε, σημαίνωσιν. ἐὰν γὰρ τούτοις τὰ γενητὰ κτίσματα σημαίνεται, ἔδει οὖν εἴπερ θαῤῥοῦσιν οἷς λέγουσι, τούτοις καὶ ἐπιμένειν, καὶ μὴ ποικίλως μεταποιεῖν ἑαυτούς· ἀλλ' οὐ θελήσουσι νομίζοντες εὐχερῶς ἅπαντα δύνασθαι, ἐὰν τῷ
D ὀνόματι τούτῳ σκέποντες τὴν αἵρεσιν προβάλωνται τὸ ἀγένητον· καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τοῦ ἀγενήτου λεξείδιον, οὐ πρὸς τὸν υἱὸν ἔχει τὴν σημασίαν κἂν οὗτοι γογγύζωσιν, ἀλλὰ πρὸς τὰ γενητά, καὶ ὅμοιον αὐτοῖς ἴδοι τις τοῦτο· τὸ, παντοκράτορ. καὶ τὸ κύριε τῶν δυνάμεων. εἰ γὰρ τῶν πάντων ὁ πατὴρ διὰ τοῦ λόγου κρατεῖ καὶ κυριεύει καὶ βασιλεύει, καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ πατρὸς βασιλεύει ὁ υἱός, τὸ κράτος πάντων ἔχει ὡς λό-
E γος καὶ ὡς εἰκὼν τοῦ πατρός· εὔδηλον ὡς οὐδὲ ὧδε τοῖς πᾶσι συναριθμεῖται ὁ υἱός, οὐδὲ δι' αὐτὸν λέγεται παντοκράτωρ καὶ κύριος, ἀλλὰ διὰ τὰ δι' υἱοῦ γενόμενα, ὧν κρατεῖ καὶ κυριεύει διὰ τοῦ λόγου. καὶ τὸ ἀγένητον ἄρα οὐ διὰ τὸν υἱόν, ἀλλὰ διὰ τὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ γενόμενα σημαίνεται καλῶς· ὅτι οὐκ ἔστιν ὡς τὰ γενητὰ ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ τούτων κτίστης διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ δημιουργός ἐστιν. ὥσπερ δὲ τὸ ἀγένητον

τὸ δὲ ἀγένητον πρὸς τὰ γενητὰ σημαίνεται, οὕτως καὶ τὸ πατὴρ δηλωτικόν ἐστι τοῦ υἱοῦ. καὶ ὁ μὲν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν καὶ ἀγένητον ὀνομάζων τὸν θεὸν, τὰ κτίσματα καὶ τὰ γενητὰ βλέπει καὶ καταλαμβάνει, ὁ δὲ τὸν θεὸν πατέρα καλῶν, εὐθὺς τὸν υἱὸν θεωρεῖ καὶ νοεῖ. διὸ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις αὐτῶν τὴν ἐπ' ἀσεβείας φιλονεικίαν. ὅτι καὶ τι τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀγενήτου, καλὴν ἔχοντος τὴν προειρημένην διάνοιαν, καὶ δυναμένου μετ' εὐσεβείας ὀνομάζεσθαι, αὐτοὶ κατὰ τὴν ἰδίαν αἵρεσιν προφέρουσιν ἐπ' ἀτιμίᾳ τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἀναγνόντες ὅτι ὁ τιμῶν τὸν υἱὸν τιμᾷ τὸν πατέρα, καὶ ὁ τὸν υἱὸν ἀτιμάζων ἀτιμάζει τὸν πατέρα· εἰ γὰρ ὅλως αὐτοῖς εὐφημίας καὶ τῆς εἰς τὸν πατέρα τιμῆς ἔμελεν, ἔδει μᾶλλον, καὶ τοῦτο βέλτιον καὶ μεῖζον ἦν, πατέρα τὸν θεὸν εἰδέναι τε καὶ λέγειν αὐτοὺς. λέγοντες μὲν γὰρ ἐκεῖνοι τὸν θεὸν ἀγένητον, ἐκ τῶν γενομένων ἔργων αὐτὸν, καθάπερ εἴρηται, ποιητὴν μόνον καὶ δημιουργὸν λέγουσι, νομίζοντες ὅτι καὶ τὸν λόγον ποίημα ἐκ τούτου σημαίνειν δύνανται κατὰ τὴν ἰδίαν ἡδονήν· ὁ δὲ τὸν θεὸν πατέρα λέγων, ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦτον σημαίνει, οὐκ ἀγνοῶν ὅτι υἱοῦ ὄντος ἐξ ἀνάγκης διὰ τοῦ υἱοῦ πάντα τὰ γενητὰ ἐκτίσθη. καὶ οἱ μὲν ἀγένητον εἶναι λέγοντες μόνον ἐκ τῶν ἔργων σημαίνουσιν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἴσασι καὶ αὐτοὶ τὸν υἱὸν ὥσπερ ἕλληνες. ὁ δὲ πατέρα λέγων τὸν θεὸν, ἐκ τοῦ λόγου σημαίνει τοῦτον, εἰδὼς δὲ καὶ τὸν λόγον, οἶδεν αὐτὸν δημιουργὸν ὄντα, καὶ καταλαμβάνει ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονεν. οὐκοῦν εὐσεβέστερον καὶ ἀληθὲς μᾶλλον ἂν εἴη τὸν θεὸν ἐκ τοῦ υἱοῦ σημαίνειν καὶ πατέρα λέγειν, ἢ ἐκ μόνων τῶν ἔργων ὀνομάζειν καὶ λέγειν αὐτὸν ἀγένητον· τοῦτο μὲν γὰρ μόνον ἕκαστον καθάπερ εἶπον, καὶ κοινῇ πάντα τὰ ἐκ τοῦ βουλήματος τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ λόγου ἔργα γενόμενα σημαίνει· τὸ δὲ πατέρα ἐφ' υἱοῦ μόνον σημαίνεται καὶ ἵσταται. ὅσῳ δὲ ὁ λόγος τῶν γενητῶν διαφέρει, τοσούτῳ πλεῖον τὸ λέγειν τὸν θεὸν πατέρα τοῦ λέγειν ἀγένητον διαφέροι ἄν. καὶ γὰρ τοῦτο μὲν ἄγραφον καὶ ὕποπτον καὶ ποικίλην ἔχον ἐστὶ τὴν σημασίαν, ὥστε τοῦ ἐρωτωμένου περὶ αὐτοῦ, εἰς πολλὰ τὴν διάνοιαν περιφέρεσθαι· τὸ δὲ πατὴρ, ἁπλοῦν καὶ ἔγγραφον καὶ ἀληθέστερον, καὶ σημαῖνον μόνον τὸν υἱόν ἐστι. καὶ τὸ μὲν ἀγένητον, παρ' ἑλλήνων εὕρηται τῶν μὴ γινωσκόντων τὸν υἱόν· τὸ δὲ πατὴρ, παρὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐγνώσθη καὶ κεχάρισται. καὶ γὰρ εἰδὼς αὐτὸς τίνος ἦν υἱὸς, ἔλεγεν, ,, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώ- ,, ρακε τὸν πατέρα, καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς εὔχεσθαι διδάσκων, οὐκ εἶπεν ὅταν δὲ προσεύχησθε λέγετε ἀγένητε ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλὰ πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ τὸ κεφάλαιον δὲ τῆς πίστεως ἡμῶν, εἰς τοῦτο συντείνειν ἠθέλησεν, οὐ κελεύσας ἡμᾶς βα-

autem ingenitus ad relationem genitorum, hoc est, factorum significationem habet: ita Pater ad Filium refertur. Et qui Deum authorem & opificem, & ingenitum nominat, ad condita creatáque respicit, eáque intellectu comprehendit, at qui Deum Patrem vocat, statim quoq; filium intelligit, & ad eum oculos intentos habet. Quocirca admirationi habeas eorum in impietate defendenda peruicaciam, quod quum nomen ingenitum, pro-
A bam, vt à me dictum est significationem præ se ferat, sensumque suum cum pietate tueri posset, ipsi pro sua hæresi ad ignominiam filij illud ipsum vsurpent, non inscij interim, eum qui honorat filium, honorare & Patrem: & qui dehonestat filium dehonestare & Patrem. Si enim vllam benedicendi, aut reuerentiæ Patris curā haberent, oportuit eos (quum multo potius sit & maius) Deum Patrem esse: Paternitatem in eo agnoscere & prædicare, quàm ad istum modum de eo loqui. Quum enim eum appellant Deum increatum, ex operibus crea-
B tis, quemadmodum dictum est, conditorem eum dūtaxat & opificem designant, arbitrantes sese eo modo pro sua libidine, Verbū quoque esse opus, ostendere posse quum è diuerso, qui Deum Patrem appellat, ex filio ipsumqualis sit declaret: non ignari interim, quòd filio subsistente, necessarium sit omnia quæ creata sunt, per filium creata esse. Qui autem Deum increatum scribunt, solummodo ex operibus illum designantes, ne ipsi quidem filium, vt nec Ethnici, cognitum habent. Contrà qui
C Deum Patrem nuncupant, eum ex verbo suo, qualis sit, declarant: porrò qui verbū siue Rationem cognitam habet, cognitum quoq; habet eam opificem rerum esse: & animo cōprehendit, omnia per illam condita esse. Quocirca religiosius & verius esset, Deum potius Filio denotare, eúmq; Patrem dicere, quam ex solis operinus eum inbuere, ac eū ingenitum, hoc est, increatum dicere: Id enim vel singula duntaxat, vel publice omnia quæ ex voluntate Dei per Verbum sunt condita, significatione ostendit. Cæterū, Pater in solo Filio intelligi-
D tur & consistit. Quantum porro verbum Dei à creatis differt, tantum quoq; differentiæ est in hac appellatione, si eum Patrem nomines, ab illa, si eum ingenitum voces. Præterea vox illa in scripturis vsurpata non est, ac proinde suspecta, vtpote, quæ in se multiplicem cōtineat significationem: adeò, vt qui ad eius vocabuli interrogationē respondere velit, in multa animum cogitationémque circunferat. Patris cōtrà nomen simplex est, & familiare scripturis sanctis & verius, filiúmqne significat. Ingeniti
E vox ab Ethnicis, qui filium ignorant, instituta est. Patris vocabulum à Domino agnitum est, & vsurpatum. Ille enim quum sciret, cuius filius esset, hec verba proloquutus est, *Ego in Patre, & Pater in me est: & Qui vidit me, vidit & Patrem meum: &, Ego & Pater vnū sumus.* Neque vspiam constat eum Patrem suum ingenitum appellasse, quin quum nos orare & precari doceret: Non (inquit) quum precibus vtendum vos dicere velim, Deus ingenite, qui es in cælis, sed Pater noster cœlestis, eóque summam Fidei vestræ tendere voluit, quum iuberet nos ba-

ptizari, non in nomine geniti & ingeniti, neque in nomine cōditi & increati, sed in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Itaque quoque nos, quanquam ex creatitia natura oriundi, ad perfectitudinem progredientes ad ius filiorum, adoptionémque proficimus, & Patris nomen dictitantes, eo ipso Verbum quod est in Patre, cognoscimus. Vna igitur institutio istius dictionis ingeniti ostenditur, quum nihil aliud in se contineat, nisi meram præstigiationē. Iam, quòd dicunt mutabile esse Verbum Dei, superuacuum est de ea re quæstionem instituere: satis est enim ad impiam ipsorum audaciam ostendendam, si quæ ab illis iactantur, scripto indicauero. Sunt autem ista, quæ illi per speciem interrogationis deblaterant: Suine arbitrij est, an non? si est, igitur iudicio delectuque arbitrij bonus est, & potest, si velit, mutari, quum sit mutabilis naturæ: an, vt lapis & lignum, non habet volūtatem liberem sui mouendi, & vtrolibet vergendi? Cæterum, huiusmodi eos vel dicere vel sentire nō est alienum ab ipsorū hæresi. Quum enim semel ex non entibus Deum, & conditum filium sibi commenti essent, cōsequenter veluti apta rei conditæ, istiusmodi sibi verba corraserunt. Cæterum, vbi iam didicere ex concertatione cum Ecclesiasticis viris de vero & vnico Verbo Patris, nec tamen ob id timidius de eo talia loquantur, quid hoc dogmate magis impium vnquam videris? Ecquis eos vel audiendo solum, etiamsi contradicere nequeat, nō exhorrescat, aures obthuret perculsus attonitúsque eorum sermonibus, quum audiat ex ipsis inania verba, & ipso prolatu blasphema? Si enim mutabile & alterabile est Verbum, vbi quæso, consistet? aut quis erit finis illius incrementi? aut qua ratione similis esse poterit, mutabilis immutabili? quomodo porro, qui mutabilem viderit, vidisse immutabilem arbitrabitur? in quo quæso statu futurum est, vt quis in eo Patrem conspiciat? Certum enim est, nō semper in eo videri Patrē, eò quod Filius semper mutetur, & alterabilis sit naturæ. Pater .n. immutabilis & inalterabilis, semper eodem tenore modóq; se habet, idémque existit: Filius contrà pro illorum sententia mutabilis est, & non semper idem, sed perpetuo alterabilis naturæ: quomodo ille Patris Imago esse poterit, quum non habet similē immutabilitatem? quomodo omnino in Patre est is, qui ambigui est delectus? Forsitan autem quum mutabilis sit, ac nostro more profectus capiat, ne nunc quidē adhuc perfectus est. Sed valeat istiusmodi Arianorum insania, è diuersóque veritas eluceat, eorúmque deliria patefaciat. Qûi enim ille nō perfectus, qui æqualis est Deo? aut quomodo immutabilis non fuerit, qui vnus est cum Deo, & substantiæ Patris proprius Filius? Iam quum substantia Patris & immutabilis sit, immutabilis quoque fuerit ipsius Partus: Sin verò, quum se res ad istūm modum habeat, Verbo tamen mutabilitatem admētiantur, discant (quæso) quid istiusmodi sermo præ se ferat. *Ex fructu enim cognoscitur arbor*; ac proinde,

πτίζεσθαι, οὐκ εἰς ὄνομα ἀγενήτου καὶ γενητοῦ, οὐδὲ εἰς ὄνομα ἀκτίστου καὶ κτίσματος· ἀλλ' εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. οὕτω γὰρ τελειούμενοι καὶ ἡμεῖς ἐκ ποιημάτων ὄντες, υἱοποιούμεθα λοιπὸν, καὶ τὸ τοῦ πατρὸς δὲ ὄνομα λέγοντες ἐπιγινώσκομεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ τῷ πατρὶ λόγον. μάταιος ἄρα καὶ ἡ περὶ τῆς τοῦ ἀγενήτου λέξεως ἐπιχείρησις αὐτῶν δέδεικται, καὶ μηδὲν πλεῖον ἔχουσα, ἢ μόνην φαντασίαν. A περὶ δὲ τοῦ λέγειν αὐτοὺς εἰ ἄτρεπτός ἐστιν ὁ λόγος, περιττόν ἐστι περὶ τούτου ζητεῖν· ἀρκεῖ γὰρ καὶ μόνον ἐγγράψαντά με τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα, δεῖξαι τὸ τολμηρὸν τῆς ἀσεβείας αὐτῶν. ἔστι γὰρ ταῦτα ἃ ὡς ἐρωτῶντες φλυαροῦσιν, αὐτεξούσιός ἐστιν, ἢ οὔ; προαιρέσει οὖν κατὰ τὸ αὐτεξούσιον καλός ἐστι, καὶ δύναται ἐὰν θελήσῃ τραπῆναι, τρεπτῆς ὢν φύσεως, ἢ ὡς λίθος καὶ ξύλον, οὐκ ἔχει τὴν προαίρεσιν ἐλευθέραν εἰς τὸ κινεῖσθαι καὶ τρέπειν εἰς ἑκάτερα. τῆς μὲν οὖν αἱρέσεως αὐτῶν, οὐκ B ἀλλότριόν ἐστι τοιαῦτα λέγειν τε καὶ φρονεῖν. ἅπαξ γὰρ πλάσαντες ἑαυτοῖς ἐξ οὐκ ὄντων θεὸν, καὶ κτιστὸν υἱὸν ἀκολούθως ὡς ἁρμόζοντα κτίσματι, τὰ τοιαῦτα καὶ συνέλεξαν ἑαυτοῖς ῥήματα. ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας διαμαχόμενοι, καὶ ἀκούοντες παρ' αὐτῶν περὶ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου λόγου τοῦ πατρὸς, τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ φθέγγεσθαι τολμῶσι, τίς τούτου τοῦ δόγματος μιαρώτερον ἂν ἴδοι; τίς τούτων καὶ μόνον, κἂν μὴ ἀντιλέγειν δύνηται, οὐ ταράττεται, καὶ τὴν ἀκοὴν ἀποκλείσει, ξενιζόμενος ἐφ' οἷς ἐκεῖνοι τελαλοῦσι, καὶ αὐτὸς καινῶν C ἀκούει ῥημάτων ἐχόντων αὐτόθεν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς προφορᾶς τὴν βλασφημίαν; εἰ γὰρ τρεπτὸς καὶ ἀλλοιούμενός ἐστιν ὁ λόγος, ποῖον ἄρα στήσεται, καὶ ποῖον αὐτοῦ τὸ τέλος ἔσται τῆς ἐπιδόσεως; ἢ πῶς ὅμοιος τῷ ἀτρέπτῳ ὁ τρεπτὸς εἶναι δυνήσεται; πῶς δὲ ὁ τὸν τρεπτὸν ἑωρακὼς, ἑωρακέναι τὸν ἄτρεπτον νομίσειεν; ἐν ποίᾳ δὲ ἄρα ἐὰν γένηται καταστάσει, δυνήσεταί τις τὸν πατέρα ἐν αὐτῷ βλέπειν; δῆλον γὰρ ὡς οὐκ ἀεί τις ὄψεται ἐν αὐτῷ τὸν D πατέρα, διὰ τὸ ἀεὶ τρέπεσθαι τὸν υἱὸν, καὶ ἀλλοιουμένης αὐτὸν εἶναι φύσεως. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ, ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος καὶ ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχει καὶ ὁ αὐτός ἐστιν. ὁ δὲ υἱὸς εἰ κατ' ἐκείνους τρεπτὸς, καὶ οὐκ ἀεὶ ὁ αὐτὸς· ἀλλ' ἀεὶ ἀλλοιουμένης φύσεώς ἐστι, πῶς ὁ τοιοῦτος εἰκὼν τοῦ πατρὸς εἶναι δύναται, οὐκ ἔχων τὸ ὅμοιον τῆς ἀτρεψίας; πῶς δὲ καὶ ὅλως ἐν τῷ πατρί ἐστιν ἀμφίβολον ἔχων τὴν προαίρεσιν; E τάχα δὲ καὶ τρεπτὸς ὢν καὶ καθ' ἡμέραν προκόπτων, οὔπω τέλειός ἐστιν. ἀλλ' ἡ μὲν τοιαύτη τῶν ἀρειανῶν οἰχέσθω μανία, ἡ δὲ ἀλήθεια λαμπέτω καὶ δεικνύτω τούτους παραφρονοῦντας. πῶς γὰρ οὐ τέλειος ὁ ἴσος θεῷ; ἢ πῶς οὐκ ἄτρεπτος ὁ μετὰ τοῦ πατρὸς ἓν ὢν, καὶ τῆς οὐσίας ἴδιος ὢν υἱὸς αὐτοῦ; τῆς δὲ οὐσίας τοῦ πατρὸς ἀτρέπτου οὔσης, ἄτρεπτον ἂν εἴη καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς ἴδιον γέννημα, εἰ δὲ τοῦ ὄντος λόγου τροπὴν καταψεύδονται, μανθανέτωσαν πῶς τούτων ὁ λόγος κινδυνεύει, ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ καὶ τὸ δένδρον γινώσκεται, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἑωρακὼς

ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ γνῶσις, γνῶσίς ἐστι τοῦ πατρός. οὐκοῦν ἀναλλοίωτος ἡ εἰκὼν τοῦ ἀτρέπτου θεοῦ ἂν εἴη, Ἰησοῦς γὰρ χριστὸς, χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλων, περὶ αὐτοῦ φησιν, καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς κύριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοὶ, αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. ὁ δὲ κύριος αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ διὰ τοῦ προφήτου λέγει, ἴδετέ με ὅτι ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι. εἰ γὰρ καὶ περὶ τοῦ πατρὸς δύναται λέγειν τις εἶναι τοῦτο σημαινόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν ἁρμόζει τοῦτο λέγειν, ὅτι μάλιστα γενόμενος ἄνθρωπος, δείκνυσι τὴν ταυτότητα, καὶ τὸ ἄτρεπτον ἑαυτοῦ, τοῖς νομίζουσι διὰ τὴν σάρκα ἠλλοιῶσθαι αὐτὸν, καὶ ἕτερόν τι γεγενῆσθαι. ἀξιοπιστότεροι δὲ οἱ ἅγιοι καὶ μᾶλλον ὁ κύριος τῆς τῶν ἀσεβῶν κακονοίας· καὶ γὰρ κατὰ τὸ εἰρημένον ἀνάγνωσμα τῆς ὑμνῳδίας, πάντων τῶν γενητῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως διὰ τῆς οὐρανοῦ καὶ γῆς σημασίας, τρεπτὴν καὶ ἀλλοιωτὴν ἔγραφη φύσιν λέγουσα, καὶ τούτων τὸν υἱὸν ὑπεξαιροῦσα, δείκνυσι μηδ' ὅλως γενητὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτὸν ἀλλοιοῦντα ἄλλα, καὶ μὴ ἀλλοιούμενον αὐτὸν διδάσκει, δι' ὧν φησι, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. καὶ εἰκότως γε, τὰ μὲν γὰρ γενητὰ ἐξ οὐκ ὄντων ὄντα καὶ οὐκ ὄντα πρὶν γένηται, ὅλως ὅτι οὐκ ὄντα γίνεται, ἀλλοιουμένην ἔχει τὴν φύσιν· ὁ δὲ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς ὢν, καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἴδιος, ἀναλλοίωτός ἐστι καὶ ἄτρεπτος ὡς αὐτὸς ὁ πατήρ. οὐ γὰρ θέμις εἰπεῖν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς ἀτρέπτου, τρεπτὸν γεννᾶσθαι λόγον, καὶ ἀλλοιουμένην σοφίαν. πῶς γὰρ ἔτι λόγος, εἰ τρεπτός ἐστιν, ἢ πῶς ἔτι σοφία τὸ ἀλλοιούμενον; εἰ μὴ ἄρα ὡς ἐν οὐσίᾳ συμβεβηκέναι τινὰ χάριν καὶ ἕξιν ἀρετῆς, καὶ κεκλῆσθαι ταύτην οὕτως λόγον, καὶ υἱὸν καὶ σοφίαν, ὥστε καὶ ἀφαιρεῖσθαι, καὶ προστίθεσθαι αὐτῇ δύνασθαι. τοιαῦτα γὰρ φρονοῦντες, πολλάκις εἰρήκασιν· ἀλλ' οὐκ ἔστι χριστιανῶν ἡ πίστις αὕτη. οὐδὲ γὰρ τοῦτο δείκνυσιν εἶναι λόγον καὶ υἱὸν καὶ ἀληθῶς θεὸν, οὔτε τὴν σοφίαν τὴν ἀληθῆ σοφίαν. τὸ γὰρ τρεπόμενον καὶ ἀλλοιούμενον οὐχ ἱστάμενον δὲ ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ, πῶς δύναται εἶναι ἀληθές; ὁ δέ γε κύριος λέγει, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. εἰ τοίνυν ὁ κύριος αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ τοῦτο λέγει, καὶ τὸ ἄτρεπτον αὐτοῦ τοῦτο δείκνυσιν, οἵ τε ἅγιοι μαθόντες τοῦτο μαρτυροῦσιν, ἀλλὰ καὶ αἱ περὶ θεοῦ ἔννοιαι τοῦτο ἴσασιν εὐσεβὲς, πόθεν ταῦτ' ἐπενόησαν οἱ δυσσεβεῖς; ἀπὸ μὲν οὖν τῆς καρδίας ὡς ἀπὸ φθορᾶς αὐτὰ ἐξήμεσαν. ἐπειδὴ δὲ προφασίζονται καὶ θεῖα λόγια, καὶ βιάζονται παρεξηγεῖσθαι ταῦτα κατὰ τὸν ἴδιον νοῦν, ἀναγκαῖον τοσοῦτον ἀποκρίνασθαι

qui vidit Filium, vidit & Patrem, Filiique cognitio, Patris cognitio eſt. Non igitur alterabilis fuerit imago inalterabilis Dei: *Ieſus enim Chriſtus heri & hodie idem eſt in ſecula*: Dauid certè de eo dicit: *Initio tu Domine terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cæli: ipſi peribunt, tu autem permanebis, & omnes ſicuti veſtimentum veteraſcent, & ſicut amictus plicabis eos & mutabuntur, tu autem idem es, & anni tui non deficient*. Et per alium Prophetam rurſum ait: *Ecce me, ecce me, quoniam ego ſum, &*
A *immutatus non ſum*. Quòd ſi quis obiiciat, ea verba ad Patrem referri, non tamen incongruum eſt, idem quoque & de filio prædicari, maximè ob id, quòd homo iam factus, exhibeat illis ſuam identitatem & immutabilitatem, qui propter carnem illum exiſtimabant immutatum, & aliud quippiam factum eſſe. Nimio plus autem credendum eſt Sanctis, & potiſſimum Domino, quam iſtorum impiorum mentis prauitati: quippe, quum ſcriptura ſecundum Pſalmodicos hymnos, omnium
B rerum genitarum, & totius creaturæ indolem conditionémque ſub vocabulo cæli & terræ variabilem mutabilémque declarans, ſuper omnia iſta Filium efferat, eóque ipſo minime illum genitum, hoc eſt, creatum oſtendat, filiúmque ex eo numero excipiens, palam faciat eum omnino creatum non eſſe, ſed potius alia immutare, ipſúmque non mutari, quatenus dicit: *Tu vero idem es, & anni tui non deficient*, idque non immeritò. Creata enim, quum ex non entibus ſint, neque prorſus entia erant, priuſquam fierent, eò quòd non
C entia in eſſendi naturam prodierint, alterabilem habent conditionem. Filius contrà quum è Patre ſit, ac eius ſubſtantiæ proprius, inalterabilis eſt ac immutabilis, quẽadmodum ipſius Pater. Quoniam nefarium dictu eſt, ex ſubſtantia immutabili mutabile Verbum progigni, aut Sapientiam alterabilitatis capacem. Qui enim Verbum fuerit, ſi eſt conuertibile? aut quomodo Sapientia id dici poterit, quod inconſtantia naturæ ſuæ varietates capit? niſi ſcilicet, vt in ſubſtãtia accidens ſu-
D peruentitium quiddã eſt: ita volũt quaſi in ſuo ſubiecto gratiam certam effectionemq; Virtutis inſediſſe, eámq; appellari Verbũ, & Sapientiam, & filiũ ea ratione, vt & adimi queat, adiicique ei, cui inhæret. Hæc quia ſentiũt, crebro ea loquũtur: Atqui nequaquam talis eſt Chriſtianorum Fides, Neq; iſtius dicti ſentẽtia, verè id in quo tale quid eſt, aut Verbũ, au Filium, aut Sapientiã oſtenderet. Quod enim mutatur alteratúrque, neque in vno eodémque habitu conſiſtit, quomodo id verum ſolidúmque ex-
B titerit? Dominus autẽ dicit: *Ego ſum veritas*. Si igitur Dominus de ſe ipſo hoc dicit, ſui immutabilitatem oſtendit, Sanctiq; viri immutabilitatis eius conſocij, rem ita eſſe teſtimonio confirmant, & cogitatio de Deo pium hoc eſſe vltro ſentit, vnde quæſo impij iſti iſta cõminiſci potuerũt? certe ex corde ſuo veluti ex tabepurulentiaq; iſta euomuerunt. Cæterum, quia ex ſacris eloquiis cauillationes ſuas conficiunt, & ſacra eloquia vi ad ſuam ſententiam falſis interpre-

interpretationibus detorqueant, necessarium est eatenus iis respondere, quatenus ea sacræ scripturæ vindicemus, eáque ostendamus rectum quidem habere intellectum, sed ab istis malitiosè vsurpari. Dicunt igitur scriptum esse apud Apostolum, *ideo & Deum eum superexaltauit, & donauit illi nomē, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & inferorum*: ac per Dauidem quoq; idem adferri: *Propter hoc vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis* ac deinde, inferunt, quod scitum aliquid diceret, si ideo exaltatus est, ergo & gratiam accepit: & si ideo vnctus est, mercedem nimirum suæ voluntatis, suiq; instituti adeptus est. Quòd si verò voluntate fecit, quod fecit, vtique conuertibilis est naturæ. Talia nec dicere, nec scriptis prodere puduit Eusebium & Arium: eorumque asseclæ, nihil veriti sunt ea loqui, vel in medio foro, securi negligentésque interim tātæ suæ in suismet dictionibus insaniæ. Si enim mercedem volūtatis recta diligentis ea accepit, quæ accepit, non accepturus alioqui, nisi operæpreciū dignúm que aliquid eo munere designasset, nimirum ob virtutem meliorationémque sui, eadem illa consecutus est, meritóque illi dictum fuit, propterea Filius & Deus factus est, neque verè Deus fuerit. Quod enim secundum naturam ex aliquo gignitur id vera eius progenies censendum est, qualis fuit Isaacus Abrahamo: & Ioseph Iacobo, & splendor soli. Contrà, qui ex virtute & gratia nomen solummodo filiorum obtinent, & non natura, sed gratia ad ius liberorum nituntur, diuersi sunt ab eo quod ipsi datum est, quales sunt homines quibus Spiritus sanctus communicatus est, de quibus scriptum est: *Filios genui & exaltaui eos ipsi autem spreuerunt me*, ac propterea, quia non ex natura filij erant, & ad peiora se contulissent, ablato spiritu reiecti abdicatiq; fuerunt: quos tamen vbi pœnitentiam egerint, recepturus est, datóque lumine, filios nominaturus est Deus, qui ab initio eis hanc gratiam dederat. Si igitur istiusmodi Seruatorem esse volunt, clare apparebit, cum neque verum Deum, neque Filium: neque similem Patri extitisse, neque vlla ratione suæ essentiæ Deum Patrē habuisse, sed tantummodo ex gratia quæ illi data fuit, Filium appellari, Deúmq; illius substantiæ non Patrem, sed conditorē esse, iuxta communem omniū rationem. Iam si talis sit, qualem eum esse volunt, euidenter constabit eum neq; ab initio nomen Filij obtinuisse. Si enim illud illi pro præmio concessum est, & pro remuneratione profectus, non alio tempore profecit, quam quum homo factus erat, & serui speciem acceperat. Tunc enim id contigit, quum obediens factus vsque ad mortem, exaltatus fuisse, & in munus illud nomen accepisse dicitur, vt in nomine Iesu flectatur omne genu. Qualis igitur antea fuit, si nunc demum exaltatur, & nunc primum incipit adorari, & nunc tandem Filius nominatur, quum homo factus est? videtur.n. nō carnē meliorē reddidisse, sed ipsum per carnē meliorem esse redditum: siquidē pro illorū vecordia, tunc primū exaltatus,

ναθαι τούτοις, ὅσον ἐκδικῆσαι τὰ ῥήματα καὶ δεῖξαι τούτοις, ταῦτα μὲν ὀρθὴν ἔχοντα τὴν διάνοιαν, ἐκείνους δὲ κακῶς φρονοῦντας· φασὶ τοίνυν ὅτι γέγραπται παρὰ τῷ ἀποστόλῳ, διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. παρὰ δὲ τῷ Δαβὶδ, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου ἔ-

A λαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. εἶτα ἐπιφέρουσιν ὡς σοφόν τι λέγοντες. εἰ διὰ τοῦτο ὑψώθη καὶ χάριν ἔλαβε, καὶ διὰ τοῦτο κέχρισται, μισθὸν τῆς προαιρέσεως ἔλαβεν. προαιρέσει δὲ πράξας τρεπτῆς ἐστιν ὅλως φύσεως. ταῦτα οὐ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γράψαι τετολμήκασιν Εὐσέβιός τε καὶ Ἄρειος, καὶ οἱ ἀπ' αὐτῶν δὲ λαλεῖν οὐκ ὀκνοῦσι κατὰ μέσην ἀγορὰν, οὐχ ὁρῶντες, ὅσην μανίαν ὁ λόγος αὐτῶν ἔχει. εἰ γὰρ μισθὸν προαιρέσεως ἔλα-

B βεν ἃ ἔσχεν, οὐκ ἂν ἐσχηκὼς αὐτὰ εἰ μὴ τοῦ δεομένου τὸ ἔργον ἐνεδείξατο· ἐξ ἀρετῆς ἄρα καὶ βελτιώσεως ταῦτα ἔσχηκεν, εἰκότως διὰ ταῦτα ἐλέχθη καὶ υἱὸς καὶ θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς υἱός. τὸ μὲν γὰρ ἔκ τινος κατὰ φύσιν, ἀληθινόν ἐστι γέννημα, οἷος ἦν Ἰσαὰκ τῷ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰωσὴφ τῷ Ἰακὼβ, καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῷ ἡλίῳ, οἱ δὲ ἐξ ἀρετῆς καὶ χάριτος λεγόμενοι, μόνον εἰσὶν ἔχοντες ἀντὶ τοῦ φύσεως τὴν ἐκ τοῦ λαβεῖν χάριν, καὶ ἄλλοι παρὰ

C τὸ δοθὲν αὐτοῖς ὄντες, οἷοί εἰσιν οἱ ἄνθρωποι οἱ κατὰ μετοχὴν πνεῦμα λαβόντες, περὶ ὧν ἔλεγεν. υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν. ἀμέλει ἐπεὶ μὴ κατὰ φύσιν ἦσαν υἱοὶ, διὰ τοῦτο καὶ τραπέντων αὐτῶν ἀφῃρέθη τὸ πνεῦμα, καὶ ἀπεκηρύχθησαν, καὶ πάλιν δὲ μετανοοῦντας αὐτοὺς δέξεται, καὶ διδοὺς τὸ φῶς πάλιν υἱοὺς καλέσει, ὁ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν θεὸς οὕτω τὴν χάριν αὐτοῖς δεδωκώς. εἰ τοίνυν οὕτω καὶ τὸν σωτῆρα λέγουσι, δειχθήσεται μήτε ἀληθι-

D νὸς, μήτε θεὸς, μήτε υἱὸς, μήτε ὅμοιος τῷ πατρὶ, μήτε ὅλως τοῦ εἶναι πατέρα κατ' οὐσίαν ἔχων τὸν θεὸν, ἀλλὰ τῆς δοθείσης αὐτῷ μόνης χάριτος, τοῦ δὲ εἶναι κατ' οὐσίαν κτίστην τὸν θεὸν καθ' ὁμοιότητα τῶν πάντων ἔχων. τοιοῦτος δὲ ὢν οἷον οὗτοι λέγουσι, φανήσεται μᾶλλον μηδὲ ἐξ ἀρχῆς ἐσχηκὼς τὸ ὄνομα υἱὸς, εἴγε τοῦτο τῶν ἔργων ἔπαθλον ἔσχε καὶ προκοπῆς, οὐκ ἄλλης, ἢ τῆς ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἀνέλαβεν. τότε γάρ ἐστιν, ὅτε γενό-

E μενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου ὑπερυψῶσθαι λέγεται, καὶ χάριν εἰληφέναι τὸ ὄνομα· ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ. τί οὖν ἦν πρὸ τούτου εἰ νῦν ὑψώθη, καὶ νῦν ἤρξατο προσκυνεῖσθαι; καὶ υἱὸς ἐλέχθη ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος; φαίνεται γὰρ μηδὲν βελτιώσας αὐτὸς τὴν σάρκα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς δι' αὐτῆς βελτιωθεὶς, εἴγε κατὰ τὴν κακόνοιαν αὐτῶν τότε ὑψώθη

ὑψώθη καὶ υἱὸς ἐλέχθη ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος. τί οὖν ἦν πρὸ τούτου; πάλιν γὰρ αὐτοὺς ἐρωτᾶν ἀνάγκη, ἵνα καὶ τὸ τέλος τῆς ἀσεβείας αὐτῶν θεωρηθῇ. εἰ γάρ ἐστιν ὁ κύριος θεὸς υἱὸς λόγος, οὐκ ἦν δὲ ταῦτα πρὸ τοῦ γένηται ἄνθρωπος, ἢ ἄλλο τι ἦν παρὰ ταῦτα, καὶ ὕστερον τούτων ἐξ ἀρετῆς μετέσχεν ὥσπερ εἴπαμεν, ἢ τὸ ἕτερον, ὅπερ εἰς τὰς ἐκείνων κεφαλὰς τραπείη, ἀνάγκη λέγειν αὐτοὺς, μηδὲ εἶναι πρὸ τούτου αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ ὅλον ἄνθρωπος εἶναι φύσει καὶ μηδὲν πλέον. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο τῆς ἐκκλησίας τοῦ δὲ Σαμοσατέως ἐστὶ, καὶ τῶν νῦν Ἰουδαίων τὸ φρόνημα. διὰ τί οὖν τὰ ἐκείνων φρονοῦντες, οὐχὶ καὶ ὡς Ἰουδαῖοι περιτέμνονται, ἀλλ' ὑποκρίνονται τὸν χριστιανισμὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἔχουσι τὴν μάχην; εἰ γὰρ οὐκ ἦν, ἢ ἦν μὲν, ἐβελτιώθη δὲ ὕστερον, πῶς δι' αὐτοῦ γέγονε τὰ πάντα, ἢ πῶς ἐν τούτῳ εἰ νῦν τέλειος ἦν προσέχαιρεν ὁ πατήρ; καὶ αὐτὸς δὲ εἰ νῦν ἐβελτιώθη, πῶς πρὸ τούτου ηὐφραίνετο ἐν προσώπῳ τοῦ πατρὸς; πῶς δὲ εἰ μετὰ τὸν θάνατον ἔλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, φαίνεται ὁ Ἀβραὰμ αὐτὸν προσκυνῶν καὶ Μωυσῆς ἐν τῇ βάτῳ. καὶ ὡς εἶδε Δανιήλ, μύριαι μυριάδες καὶ χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ; πῶς δὲ εἰ νῦν κατ' αὐτοὺς ἔσχε τὴν βελτίωσιν, τῆς πρὸ κόσμου καὶ τῆς ὑπερκοσμίου δόξης ἑαυτοῦ μνημονεύων ἔλεγεν αὐτὸς ὁ υἱὸς, δόξασόν με πάτερ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί, εἰ δὲ νῦν ὑψώθη κατ' αὐτοὺς, πῶς πρὸ τούτου ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη, καὶ πάλιν, ἔδωκεν ὁ ὕψιστος φωνὴν αὐτοῦ; οὐκοῦν εἰ καὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι τὴν δόξαν ἔσχεν ὁ υἱὸς, καὶ κύριος δόξης ὕψιστος ἦν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατέβη, καὶ ἀεὶ προσκυνητός ἐστιν, οὐκ ἄρα καταβὰς ἐβελτιώθη, ἀλλὰ μᾶλλον ἐβελτίωσεν αὐτὸς τὰ δεόμενα βελτιώσεως, καὶ εἰ τοῦ βελτιῶσαι χάριν καταβέβηκεν, οὐκ ἄρα μισθὸν ἔσχεν υἱὸς καὶ θεὸς, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς υἱοποίησεν ἡμᾶς τῷ πατρὶ, καὶ ἐθεοποίησε τοὺς ἀνθρώπους γενόμενος αὐτὸς ἄνθρωπος. οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὢν ὕστερον γέγονε θεὸς, ἀλλὰ θεὸς ὢν, ὕστερον γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα μᾶλλον ἡμᾶς θεοποιήσῃ. ἐπεὶ εἰ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε υἱὸς καὶ θεὸς ἐλέχθη, πρὸ δὲ τοῦ γένηται ἄνθρωπος, υἱοὺς ἔλεγε τοὺς παλαιοὺς λαοὺς ὁ θεὸς, καὶ Μωυσῆν ἐτίθει θεὸν τοῦ Φαραὼ, καὶ ἐπὶ πολλῶν ἡ γραφή φησι, θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, δῆλόν ἐστιν ὡς μετ' αὐτοὺς καὶ υἱὸς καὶ θεὸς οὗτος ἐλέχθη. πῶς οὖν πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ αὐτός ἐστιν πρὸ πάντων, ἢ πῶς πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἔχων τοὺς πρὸ αὐτοῦ κληθέντας υἱοὺς καὶ θεούς; πῶς δὲ οἱ μέτοχοι πρῶτοι, οὐ μετέχουσι λόγου; οὐκ ἔστιν ἀληθὴς αὕτη ἡ δόξα παρεξεύρεσίς ἐστι τῶν νῦν ἰουδαϊζόντων. πῶς γὰρ ὅλως δύνανταί τινες ἐπιγνῶναι πατέρα τὸν θεόν· οὔτε γὰρ υἱοθεσία γένοιτ' ἂν χωρὶς τοῦ ἀληθινοῦ υἱοῦ, λέγοντος

exaltatus, & Filius dictus est, quũ homo iã erat. Quid igitur ante ista tẽpora fuit? necessum est enim vt eos denuo interrogem, quò summa finisq; eorũ impietatis in conspicuo sit. Nam si Dominus nunc est & Deus & Filius & Verbũ: nihil autẽ horum erat, antequam homo fieret, aliud erat præter illa, & postea merito virtutis istorum particeps factus est, queadmodũ diximus. Si aliud (quod in capita illorum resiliat,) necessum est eos dicere, cum antea non extitisse, ac in summa, hominem ex natura fuisse, ac præterea nihil. Atqui, istiusmodi sentire, non est Ecclesiæ, sed Samosatensis &
A
Iudæorum. Cur igitur, si eadem quæ illi sentiunt, non etiam vt Iudæi, circunciduntur, sed Christianismum simulant, & contra Christum in pugnam descendunt? Si enim non erat, aut si erat quidem, sed melioratus est postea, quomodo per eum facta sunt omnia? aut quomodo, si perfectus non erat Pater, in eo sibi gratulabatur? aut si nunc tandem melioratus est, quomodo antea potuit oblectari coram Patre? aut quomodo, si post mor-
B
tem adeptus est vt adoretur, visus est Abrahamus eũ in tabernaculo, Moses in rubo adorare? aut quomodo vidit Daniel decies millemyriades & mille chiliades ei inseruiisse? aut quomodo, si nunc pro eorum opinione meliorationem sui adeptus est, antemundanæ & supramundanæ gloriæ suæ mẽtionem faciens, locutus est ad istum modũ ipse Filius Glorifica me Pater gloria illa quã habui apud te, antequam mundus fieret. Quòd si verò secundũ eos nunc demum exaltatus est, quomodo fieri potuit, vt
C
iam antè cælum inclinarit, & descenderit. Ac rursum, dedit Altissimus vocẽ suam? Quapropter, si antequam mundus fieret, gloriam habuit filius, & Dominus gloriæ erat, Altissimúsque iam tum fuit, & è cælo descẽdit, ac semper adorandus fuit, fieri ergo nõ potest, vt vbi descenderat, melioratus sit: sed ipse potius ea quę melioratione indigebant, meliora reddidit: sin autem vt meliora faceret, cælitus descẽdit, nequaquam illi pro mercede datum est, vt filius & Deus nũcuparetur, quum ipse potius nos & filios Patri reddiderit, & homo factus deificau-
D
erit. Nõ igitur, quũ homo esset, postea Deus factus, sed quum Deus esset, postea homo factus est, vt nos potius deificaret: Nam si, quum homo factus esset, tum demum filius & Deus appellatus est, & antequam homo fieret, veterem illum populum Deus filios suos nominauit, Mosemq; cõstituit Deum Pharaonis. Id ipsum quoque plurimis in locis Scriptura ostendit, quum inquit: Stetit Deus in consilio deorum. Certum igitur est, hunc post illos Filium & Deum appellatũ esse. Quî igitur potest, vt omnia per illũ, & ille ante omnia sit? aut quomo-
E
do primogenitus omnis creaturæ, quum eum tẽpore antecedant, qui filij & dij appellati sunt? Aut quomodo, qui in participãdo sunt primi, non participant ex Verbo? Non est vera istiusmodi opinio, sed cõmentum eorum qui nunc iudaizant. Quî enim fieri potuit, vt Deum Patrem esse cognouerint? Nam si id admittas, ipsa adoptio qua filij efficimur, sine vero filio efficeretur:

efficeremur: Dicente eo, *Nemo cognoscit Patrem nisi Filius aut cui Filius reuelauerit.* Quomodo autem adoptio fieri potest sine Verbo & sine Patre eius? cum ipse ad fratres istos Iudęorum dicat: Si illos deos appellauit ad quos verbum Dei factum est, &c. Porrò si omnes quotquot & filij & dij nuncupati sunt, siue in terris, siue in cælis, per Verbum Dei, Filij Dei sunt redditi & deificati, ipsúmque Verbum filius est, manifesta res est, omnes per eum, ipsúmque ante omnes, vel potius illum solum verum Filium, & solum ex Vero Deo verum Deum subsistere, neque hæc tanquam virtutis mercedem obtinuisse, neque alium præter ista esse, sed ex natura secundum substantiam illa ipsa esse, quum sit Paternæ substantiæ Progenies. Quamobrem minime ambiguum quin ad similitudinem immutabilis Patris, & ipse quoque sit immutabilis. Hactenus igitur his rationibus in Filio asserendo vtentes, vt Dominus dedit hæreticorum brutis figmentis occurrimus. Iam deinceps non improbum fuerit sacra quoque eloquia adiungere, vt tanto magis & Filij immutabilitas, eiúsque inalterabilis ex Patre natura, illorumque deliria euidentia & conspicua reddantur. Apostolus igitur ad Philippenses scribens ita loquitur. *Ea modestia animi sit in vobis, quæ in Christo Iesu, qui quum in forma Dei existeret, non rapinam arbitratus est, vt esset æqualis Deo, sed seipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominis factus, specieque inuentus vt homo, humiliauit seipsum obediens factus vsque ad mortem, & quòd magis est, ad mortem crucis: ideo quoque Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est supra omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & subterrestrium, & omnis lingua confiteatur, Dominum Iesum esse in gloria Patris.* Quid hoc clarius aut probatius esse poterit? non enim ex deteriore melior factus est, sed potius quum Deus esset, serui speciem assumpsit: neque in assumendo melioratus est, sed humiliauit seipsum: vbi ergo in istis rebus virtutis præmium? aut quis profectus? aut melioratio in humilatione? Si enim ideo, quia ex deo homo efficitur, & ex alto descendit, exaltari potuit, qui Deus erat? quum in conspicuo sit, ex eo quòd Deus altissimus est, necessario colligi, eius quoque Verbum altissimum esse. Quo igitur magis exaltari potuit, qui in Patre erat, ac per omnia similis Patri, ac proinde nullius additamenti indigus? Neque est vt suspicantur Ariani. Si enim vt exaltaretur, demisit se Verbum, atq; id ita scriptum est, quænam vlla denique necessitas fuit, sui ipsius humiliandi, vt quæreret nancisci quod haberet? aut quam gratiam accepit, qui gratiarum donator est? aut quomodo accepit nomen vt adoraretur, qui semper in suo nomine adorabatur? Certe priusquam fieret homo, clamabant sancti, *Deus in nomine tuo saluum me fac:* &, *Isti in curribus, & illi in equis, nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur:* à Patriarchis igitur adorabatur: de Angelis autem ita scriptum est: & adoret

λέγοντος αὐτοῦ, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ. πῶς δ' ἂν καὶ θεοποίησις γένοιτ' ἂν χωρὶς τοῦ λόγου καὶ πρὸ αὐτοῦ, καί τοι λέγοντος αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς τούτων ἰουδαίους, εἰ ἐκείνους θεοὺς εἶπεν πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο, εἰ δὲ πάντες ὅσοι υἱοί τε καὶ θεοὶ ἐκλήθησαν, εἴτε ἐπὶ γῆς εἴτε ἐν οὐρανοῖς, διὰ τοῦ λόγου υἱοποιήθησαν καὶ ἐθεοποιήθησαν, αὐτὸς ὁ υἱός ἐστιν ὁ λόγος. καὶ δηλονότι δι' αὐτοῦ μὲν οἱ πάντες, αὐτὸς δὲ
A πρὸ πάντων, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἀληθινὸς υἱὸς καὶ μόνος ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ θεὸς ἀληθινός ἐστιν, οὐ μισθὸν ἀρετῆς ταῦτα λαβὼν, οὐδὲ ἄλλος ὢν παρὰ ταῦτα, ἀλλὰ φύσει κατ' οὐσίαν ὢν ταῦτα. γέννημα γὰρ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ὑπάρχει ὥστε μηδένα ἀμφιβάλλειν, ὅτι καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἀτρέπτου πατρὸς ἄτρεπτός ἐστι καὶ ὁ λόγος. τέως μὲν οὖν ταῖς τοῦ υἱοῦ ἐννοίαις χρώμενοι, οὕτως πρὸς τὰς ἀλόγους αὐτῶν ἐπινοίας, ὡς δέδωκεν ὁ κύριος, αὐτοῖς ἀπηντήσαμεν. καλὸν δὲ καὶ τὰ θεῖα λόγια παραθέσθαι λοι-
B πὸν, ἵν' ἔτι καὶ πλεῖον τοῦ μὲν υἱοῦ τὸ ἄτρεπτον ἀποδειχθῇ, καὶ ἡ ἀναλλοίωτος αὐτοῦ πατρικὴ φύσις, τούτων δὲ ἡ κακοφροσύνη. γράφων τοίνυν Φιλιππησίοις ὁ ἀπόστολος, φησὶ, τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν αὐτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχα-
C ρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται, ὅτι κύριος ἰησοῦς χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. τί τούτου λαμπρότερον καὶ ἀποδεικτικώτερον ἂν γένοιτο; οὐ γὰρ ἐξ ἐλαττόνων βελτίων γέγονεν, ἀλλὰ μᾶλλον θεὸς ὑπάρχων, τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἔλαβε, καὶ ἐν τῷ λαβεῖν, οὐκ ἐβελτιώθη, ἀλλ' ἐταπείνωσεν ἑαυτόν· ποῦ τοίνυν ἐν τούτοις μισθὸς τῆς ἀρετῆς, ἢ ποία προκοπὴ καὶ βελτίωσις ἐν ταπει-
D νώσει; εἰ γὰρ θεὸς ὢν γέγονεν ἄνθρωπος καὶ ἐξ ὕψους καταβὰς λέγεται ὑψοῦσθαι, ποῦ ὑψοῦται θεὸς ὤν; δήλου ὄντος πάλιν τούτου ὅτι καὶ τοῦ θεοῦ ὑψίστου ὄντος, ἐξ ἀνάγκης εἶναι δεῖ καὶ τὸν τούτου λόγον ὕψιστον. ποῦ οὖν πλεῖον εἶχεν ὑψωθῆναι ὁ ἐν τῷ πατρὶ ὢν καὶ ὅμοιος κατὰ πάντα τοῦ πατρός; οὐκοῦν πάσης προσθήκης ἀπροσδεής ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ὡς ὑπονοοῦσιν οἱ ἀρειανοί. εἰ γὰρ διὰ τὸ ὑψωθῆναι καταβέβηκεν ὁ λόγος, καὶ ταῦτα γέγραπται, τίς χρεία ἦν ὅλως καὶ ταπεινῶσαι
E ἑαυτὸν, ἵνα τοῦτο ζητήσῃ λαβεῖν ὅπερ εἶχε; ποίαν δὲ καὶ χάριν ἔλαβεν ὁ τῆς χάριτος δοτήρ; ἢ πῶς ἔλαβε τὸ ὄνομα εἰς τὸ προσκυνεῖσθαι, ὁ ἀεὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ προσκυνούμενος; καὶ πρὶν γένηται γοῦν ἄνθρωπος παρακαλοῦσιν οἱ ἅγιοι, ὁ θεὸς ἐν τῷ ὀνόματί σου σῶσόν με, καὶ πάλιν, οὗτοι ἐν ἅρμασι, καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι κυρίου θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα· καὶ ὑπὸ μὲν τῶν πατριαρχῶν προσεκυνεῖτο· περὶ δὲ τῶν ἀγγέλων γέγραπται, καὶ προ-

καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ. εἰ δὲ καὶ ὡς ψάλλει Δαβὶδ ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ, πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης εἰς γενεὰς γενεῶν. πῶς οὖν ἐλάμβανεν ὃ εἶχεν ἀεὶ καὶ πρὶν λαβεῖν νῦν αὐτό; ἢ πῶς ὑψοῦται, ὁ πρὶν ὑψωθῆναι ὕψιστος ὤν; ἢ πῶς ἔλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, ὁ καὶ πρὶν λαβεῖν τοῦτο νῦν, ἀεὶ προσκυνούμενος; οὐκ ἔστιν αἴνιγμα, ἀλλὰ μυστήριον θεῖον, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· δι' ἡμᾶς ὕστερον ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ τὸ λεγόμενον νῦν ὑπερύψωσεν, οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου σημαίνει ὑψουμένην, ἦν γὰρ ἀεὶ καὶ ἔστιν ἴσα θεῷ· ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητός ἐστιν ἡ ὕψωσις. οὐ πρὶν γοῦν εἴρηται τοῦτο, εἰ μὴ ὅτε γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, ἵνα γένηται φανερόν, ὅτι τὸ ἐταπείνωσε καὶ τὸ ὑπερύψωσεν, ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου λέγεται· οὗ γάρ ἐστι τὸ ταπεινόν, τούτου καὶ τὸ ὑψωθῆναι ἂν εἴη, καὶ εἰ διὰ τὴν πρόσληψιν τῆς σαρκὸς τὸ ἐταπείνωσεν γέγραπται, δῆλόν ἐστιν ὅτι καὶ τὸ ὑπερύψωσε δι' αὐτήν ἐστι. τούτου γὰρ ἦν ἐνδεὴς ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ ταπεινὸν τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ θανάτου. ἐπεὶ οὖν εἰκὼν ὢν τοῦ πατρὸς καὶ ἀθάνατος ὢν ὁ λόγος, ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφήν, καὶ ὑπέμεινε δι' ἡμᾶς ἐν τῇ ἑαυτοῦ σαρκὶ τὸν θάνατον, ἵν' οὕτως ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν διὰ τοῦ θανάτου προσενέγκῃ τῷ πατρί, διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν λέγεται καὶ ὑπερυψοῦσθαι. ἵν' ὥσπερ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἀπεθάνομεν ἐν Χριστῷ, οὕτως ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ πάλιν ἡμεῖς ὑπερυψωθῶμεν, ἐκ τῶν νεκρῶν ἐγειρόμενοι, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνερχόμενοι, ἔνθα πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς, οὐκ εἰς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. εἰ δὲ νῦν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν εἰσῆλθεν ὁ Χριστός, καίτοι καὶ πρὸ τούτου καὶ ἀεὶ κύριος ὢν καὶ δημιουργὸς τῶν οὐρανῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἄρα καὶ τὸ ὑψωθῆναι νῦν γέγραπται· καὶ ὥσπερ αὐτὸς πάντας ἁγιάζων λέγει πάλιν τῷ πατρὶ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἁγιάζειν, οὐχ ἵνα ἅγιος ὁ λόγος γένηται, ἀλλ' ἵνα αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ ἁγιάσῃ πάντας ἡμᾶς, οὕτως ἄρα καὶ τὸ νῦν λεγόμενον ὑπερύψωσεν αὐτόν, οὐχ ἵνα αὐτὸς ὑψωθῇ, ὕψιστος γάρ ἐστιν· ἀλλ' ἵνα αὐτὸς μὲν ὑπὲρ ἡμῶν δικαιοσύνη γένηται, ἡμεῖς δὲ ὑψωθῶμεν ἐν ἑαυτῷ καὶ εἰς τὰς πύλας εἰσέλθωμεν τῶν οὐρανῶν, ἃς αὐτὸς πάλιν ὑπὲρ ἡμῶν ἤνοιξε, λεγόντων τῶν προτρεχόντων, ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. καὶ ὧδε γὰρ οὐκ αὐτῷ ἦσαν αἱ πύλαι κεκλεισμέναι κυρίῳ καὶ ποιητῇ τῶν πάντων ὄντι, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ τοῦτο γέγραπται, οἷς ἦν ἡ θύρα κεκλεισμένη τοῦ παραδείσου. διὸ καὶ ἀνθρωπίνως μὲν δι' ἣν ἐφόρει σάρκα λέγεται περὶ αὐτοῦ τό, ἄρατε πύλας· καὶ τὸ εἰσελεύσεται, ὡς ἀνθρώπου εἰσερχομένου· θεϊκῶς δὲ πάλιν περὶ αὐτοῦ λέγεται, ἐπειδὴ καὶ ὁ θεός ἐστιν ὁ λόγος, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ κύριος καὶ βασιλεὺς τῆς δόξης. τὴν δὲ τοιαύτην εἰς ἡμᾶς λεγομένην ὕψωσιν, προανεφώνει τὸ πνεῦμα, ἐν ὀγδοηκοστῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ λέγον. καὶ ἐν

& adorent eum omnes Angeli Dei. Si igitur Dauid in septuagesimo primo Psalmo ita canit: *Ante solem permanet nomen tuum, & ante lunam in secula seculorum:* quo modo illud accepit, quod semper habuit, antequam acciperet? aut quomodo exaltabatur, qui priusquam exaltaretur, altissimus erat? aut quomodo accepit, vt adoraretur, qui antequam hoc acciperet, semper adorabatur? Non est ænigma, sed mysterium diuinum. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.*
A Postmodum autem in gratiam nostri Deus caro factus est, & illud quod nunc dicimus: Exaltauit eum, non substantiam Verbi exaltatam significat, fuit enim & semper est æqualis Deo, sed ad humanitatem eius spectat. Neque ista prius dicta fuere, quàm tum, quum iam Verbum caro esset factum, vt palam fieret, illud humiliauit, & illud exaltauit, de homine dictum esse: cuius enim est humilem esse, eius quoque fuerit exaltari, & si ob assumptionem carnis, hoc verbum (humiliauit) est
B scriptum, clarum manifestúmque est, propter eandem carnem illud (exaltauit) vsurpatum esse. Eius enim exaltationis indigus erat homo ob humilitatẽ carnis suæ, & mortis. Quoniam autem Verbum, quod erat imago Patris & immortale, serui formam accepit, & propter nos, vt homo, sua carne mortem sustinuit, vt ita seipsum pro nobis per mortem Patri offerret: ideo, vt homo propter nos, & pro nobis dicitur superexaltari: vt quemadmodũ morte eius nos mortui sumus in Chri-
C sto, ita in eodem Christo vicissim exaltaremur, & ex mortuis resurgentes, & in cælum ascendẽtes: in quod præcursor pro nobis Iesus, intrauit, non in exemplaria aut simulacra verorum cælorum, sed in ipsum cælum, vt se præsentem exhiberet pro nobis conspectui Dei. Quòd si nunc pro nobis cælum ingressus est Christus, quum & antea erat Dominus & opifex cælorum, nihil dubium, quin nostra causa illud ipsum (exaltauit) in scripturis cõstitutum sit, eadem ratione qua omnes sanctificans, ipse Patri suo se pro nobis
D sanctificare ait, non quo Verbum Sanctum efficiatur, sed quò ipse in se ipso omnes nos sanctificet, ita quoque illud (super exaltauit eum) non ideo est, vt ipse exaltaretur, quum sit altissimus, sed vt ipse quidem pro nobis iustitia fiat, nos vero in eo exaltemur, portásque cælorum ingrediamur, quas ipse pro nobis iterum adaperuit, quo tempore ita dictum est ab ante ambulonibus: *Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ.* Illi enim portæ clausæ
B non erant, vtpote Domino & conditori omnium, sed propter nos hoc ipsum scriptum est, quibus porta paradisi occlusa fuit, ideóque humano quidem more, ob carnem quam gestabat, dictum est de eo: Attollite & introibit, veluti homine introeunte: Diuino autem more, eundem, quia Verbum Deus est, dictum est ipsum esse & Dominum & regem gloriæ. Déque nostri istiusmodi exaltatione Dauid quoque vaticinium Psalmo 88. edidit:

In iustitia

In iustitia tua exaltabuntur, quoniā gloriatio virium ipsorū tu es. Porro si Filius iustitia est, non vtiq; verbū, quasi iustitia indigeat, exaltatur: sed nos sumus, q̃ in iustitia, quę ille ipse est, exaltamur. Iam quoq; & illud (donauit illi) nō propter ipsum Verbū scriptū est: erat. n. etiam antequā homo (vt diximus) adorandū & ab Angelis, & ab vniuersa creatura, secundum suam è paterna substantia proprietatem: sed propter nos, & pro nobis, id de eo scriptum est. Sicuti enim homo mortuus est, & superexaltatus: ita quoque id, vt homo, accipere dicitur, quod vt Deus semper habuit, quo gratia ista semel accepta ad nos perueniret. Non enim diminutum est Verbum carnem assumendo, vt gratiam quoque desideret accipere, sed potius Deificauit quod induerat, & idipsum humano generi superaddidit: vt queadmodum semper adorabatur quatenus Verbū erat, & in forma Dei existebat: ita quoq; ille idē iā homo factus & Iesus appellatus, nihilominus haberet omnē creaturā pedibus suis subiectā, sibiq; in suo nomine genua flectentem, pariterq; confitentem Verbum carnem factum, mortemq; in carne sustinuisse, non ad ignominiā Deitatis, sed ad gloriam Dei Patris. Gloria autem Patris est, hominem iam conditum & amissum recuperari, emortuúmque viuificari, templúmque Dei effici. Gloria enim nostra est, nostraq; sublimatio, q̃ quū Potestates, Angeli, Archāgeli, eū semper adorauerint, nunc adorent sub nomine Iesu Christi, eò q̃ Filius Dei homo sit factus. Neq; percelluntur stupore, dū vident nos Christi concorporeos in ipsorū sedes patriásq; induci. Quod nulla vnquam ratione contigisset, nisi ille, qui in forma Dei est, formam serui accepisset, ac sese humiliasset, sinens corpus suum vsque ad mortem deuenire. Ecce quod stultum erat Dei apud homines propter crucem, id omnium longe honestissimum est factum, eò quod resurrectio nostra in cruce sit sita: nec iam duntaxat Israëlitæ, sed & omnes gentes (vt vaticinatus est Propheta) idola sua relinquant, & Deum verum Christi Patrem agnoscant, dæmonumque iam præstigia abolita sint: vnus autem verus Deus in nomine Christi adoretur. Quòd autem Dominus in corpore natus est, inditóque nomine Iesu adoratur habetúrque Filius Dei, ac per eum agnoscitur Pater: id euidenti ratione commonstrat, non Verbum quatenus Verbum est, eiusmodi gratiam, sed nos illam ipsam accepisse, eò quòd per corporis illius cognationem, & tēplum Dei, & Filij Dei simus effecti: adeo, vt in nobis iam Dominus adoretur renuncientque illi qui hoc viderint, vt Apostolus dixit, Re vera Deus in illis est, Sicuti quoque & ab Ioanne in Euangelio scriptum est: *Quotquot eum acceperunt, dedit eis potestatem vt Filij Dei fierent*, Ac rursus in epistola eiusdem: *Inde cognoscimus quòd in nobis manet, eò quòd de Spiritu suo nobis dederit.* Indicium id quoque eius erga nos bonitatis in eo apparet,

καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθήσονται, ὅτι καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν εἶ σύ. εἰ δὲ ἡ δικαιοσύνη ἐστὶν ὁ υἱός, οὐκ ἄρα αὐτός ἐστιν ὡς ἐνδεὴς ὑψούμενος, ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ τῇ δικαιοσύνῃ ὑψούμενοι· ἥτις ἐστὶν αὐτός, καὶ γὰρ τὸ ἐχαρίσατο αὐτῷ, οὐδὲ αὐτὸ διὰ τὸν λόγον γέγραπται, ἦν γὰρ πάλιν, καὶ πρὶν γένηται ἄνθρωπος, προσκυνούμενος, ὥσπερ εἴπομεν, ὑπό τε τῶν A ἀγγέλων, καὶ πάσης τῆς κτίσεως κατὰ τὴν πατρικὴν ἰδιότητα· ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τοῦτο πάλιν περὶ αὐτοῦ εἴρηται. ὥσπερ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ χριστὸς ἀπέθανε καὶ ὑψώθη, οὕτως ὡς ἄνθρωπος λέγεται λαμβάνειν ὅπερ εἶχεν, ἀεὶ ὡς θεός, ἵνα εἰς ἡμᾶς φθάσῃ καὶ ἡ τοιαύτη δοθεῖσα χάρις· οὐ γὰρ ἠλαττώθη ὁ λόγος σῶμα λαβὼν ἵνα καὶ χάριν ζητήσῃ λαβεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐθεοποίησεν ὅπερ ἐνεδύσατο, καὶ πλέον ἐχαρίσατο τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τοῦτο. ὥσπερ γὰρ ἀεὶ προσεκυνεῖτο, λόγος ὢν καὶ ἐν B μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων· οὕτως ὁ αὐτὸς ὢν καὶ ἄνθρωπος γενόμενος κληθεὶς τε ἰησοῦς, οὐδὲν ἧττον ἔχει πᾶσαν ὑπὸ πόδα τὴν κτίσιν, καὶ ἐν τούτῳ τῷ ὀνόματι τὰ γόνατα κάμπτουσαν αὐτῷ, καὶ ἐξομολογουμένην, ὅτι καὶ τὸ γενέσθαι σάρκα τὸν λόγον καὶ θάνατον ὑπομεῖναι σαρκί, οὐκ ἐπ' ἀδοξίᾳ τῆς θεότητος αὐτοῦ γέγονεν, ἀλλ' εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. δόξα δὲ πατρός ἐστι, τὸ γενόμενον καὶ ἀπολόμενον εὑρεθῆναι, καὶ νεκρωθέντα ζωοποιηθῆναι καὶ ναὸν γενέσθαι θεοῦ. καὶ γὰρ καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς δυνάμεων καὶ ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων, ἀεὶ μὲν προσκυνούντων αὐτόν, προσκυνούντων δὲ καὶ νῦν C ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ τὸν κύριον, ἡμῶν ἐστιν αὕτη ἡ χάρις καὶ ὑπερύψωσις. ὅτι τε καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, προσκυνεῖται ὁ τοῦ θεοῦ υἱός, καὶ οὐ ξενισθήσονται αἱ οὐράνιαι δυνάμεις βλέπουσαι τοὺς συσσώμους ἐκείνου πάντας ἡμᾶς εἰσαγομένους εἰς τὰς χώρας ἑαυτῶν. ἄλλως δὲ οὐκ ἂν ἐγεγόνει τοῦτο, εἰ μὴ ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων εἰλήφει δούλου μορφήν, καὶ ταπεινώσας ἑαυτὸν μέχρι θανάτου συγχωρήσας φθάσαι τὸ σῶμα. ἰδοὺ γοῦν τὸ νομιζόμενον παρὰ D ἀνθρώποις μωρὸν τοῦ θεοῦ διὰ τὸν σταυρόν, γέγονε πάντων προτιμότερον. ἡ μὲν γὰρ ἀνάστασις ἡμῶν ἐν αὐτῷ ἀπόκειται. οὐκέτι δὲ μόνος ὁ ἰσραήλ, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἔθνη λοιπόν, ὡς προείρηκεν ὁ προφήτης, τὰ μὲν εἴδωλα αὐτῶν καταλιμπάνουσι, τὸν δὲ ἀληθινὸν θεὸν τὸν τοῦ χριστοῦ πατέρα ἐπιγινώσκουσι, καὶ ἡ μὲν τῶν δαιμόνων φαντασία καταργεῖται, μόνος δὲ ὁ ὄντως θεὸς ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν προσκυνεῖται. τὸ δὲ καὶ ἐν τῷ E σώματι γενέσθαι τὸν κύριον, καὶ κληθέντα ἰησοῦν προσκυνεῖσθαι, πιστεύεσθαί τε αὐτὸν υἱὸν θεοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ ἐπιγινώσκεσθαι τὸν πατέρα, δῆλον ἂν εἴη, καθάπερ εἴρηται, ὅτι οὐχ ὁ λόγος, ᾗ λόγος ἐστίν, ἔλαβε τὴν τοιαύτην χάριν, ἀλλ' ἡμεῖς. διὰ γὰρ τὴν πρὸς τὸ σῶμα αὐτοῦ συγγένειαν ναὸς θεοῦ γεγόναμεν καὶ ἡμεῖς, καὶ υἱοὶ θεοῦ λοιπὸν πεποιήμεθα. ὥστε καὶ ἐν ἡμῖν ἤδη προσκυνεῖσθαι τὸν κύριον, καὶ τοὺς ὁρῶντας ἀπαγγέλλειν, ὡς ὁ ἀπόστολος εἴρηκεν, ὅτι ὄντως ὁ θεὸς ἐν τούτοις ἐστί. καθάπερ ὁ ἰωάννης ἐν μὲν τῷ εὐαγγελίῳ φησί· ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι. ἐν δὲ τῇ ἐπιστολῇ γράφει· ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι μένει ἐν ἡμῖν, ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ οὗ ἔδωκεν ἡμῖν. γνώρισμα δέ ἐστι καὶ τοῦτο τῆς εἰς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ γενομένης ἀγαθότητος,

ὅτι ἡμεῖς

ὅτι ἡμεῖς μὲν ὑψώθημεν διὰ τὸ ἐν ἡμῖν εἶναι τὸν ὕψιστον κύριον. καὶ δι' ἡμᾶς ἡ χάρις δίδοται. διὰ τὸ γενέσθαι δι' ἡμᾶς ἄνθρωπον τὸν χορηγοῦντα τὴν χάριν κύριον. αὐτὸς δὲ ὁ σωτὴρ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν ἐν τῷ λαβεῖν τὸ ταπεινὸν ἡμῶν σῶμα. δούλου τε μορφὴν ἔλαβεν ἐνδυσάμενος τὴν δουλωθεῖσαν σάρκα τῇ ἁμαρτίᾳ. καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν παρ' ἡμῶν εἰς βελτίωσιν ἔσχηκεν· Ἀνενδεὴς γάρ ἐστι καὶ πλήρης ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἡμεῖς δὲ παρ' αὐτοῦ μᾶλλον ἐβελτιώθημεν· αὐτὸς γάρ ἐστι τὸ φῶς ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. καὶ μάτην ἐπερείδονται οἱ Ἀρειανοὶ τῷ, διό, συνδέσμῳ· διὰ τὸ λέγειν τὸν Παῦλον, διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν. οὐ γὰρ ἆθλον ἀρετῆς, οὐδὲ βελτίωσιν προκοπῆς αὐτοῦ σημαίνων ἔλεγεν· ἀλλὰ τὸ αἴτιον τῆς εἰς ἡμᾶς γενομένης ὑψώσεως. τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἢ τὸν ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχοντα, καὶ ἐν ὁμοιώσει πατρὸς υἱόν, ταπεινῶσαι ἑαυτὸν καὶ δοῦλον ἀνθ' ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γενέσθαι; εἰ γὰρ μὴ ἄνθρωπος ὁ κύριος ἐγεγόνει, οὐκ ἂν ἡμεῖς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν λυτρωθέντες ἐκ νεκρῶν ἀνέστημεν· ἀλλ' ἐμένομεν ὑπὸ γῆν νεκροί· οὐδ' ἂν ὑψώθημεν εἰς οὐρανούς· ἀλλ' ἐκείμεθα ἐν τῷ ᾅδῃ. δι' ἡμᾶς ἄρα καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι τὸ λεγόμενον ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο. τοιαύτην μὲν οὖν ἡγοῦμαι τὴν διάνοιαν τοῦ ῥητοῦ καὶ μάλα ἐκκλησιαστικὴν οὖσαν. καὶ δεύτερον δὲ ὅμως τις ἐπιχειρήσειεν εἰς τὸ ῥητόν, ἐκ παραλλήλου λέγοντα αὐτά· ὅτι οὐ τὸν λόγον αὐτόν, ᾗ λόγος ἐστὶν ὑψοῦσθαι σημαίνει· ἔστι γάρ, ὡς προείρηται μικρῷ πρόσθεν, ὕψιστος καὶ ὅμοιος τῷ πατρί· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐστὶ δηλωτικὸν τὸ ῥητόν. λέγων γοῦν, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, εὐθὺς ἐπήγαγε τό, διὰ τοῦτο ὑπερύψωσε· δεῖξαι θέλων ὅτι εἰ καὶ ὡς ἄνθρωπος λέγεται τεθνηκέναι, ἀλλ' ὡς ζωὴ ὢν ὑψώθη τῇ ἀναστάσει. ὁ γὰρ καταβάς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς. κατέβη γὰρ σωματικῶς· ἀνέστη δὲ ὅτι θεὸς ἦν αὐτὸς ἐν σώματι. καὶ τοῦτο πάλιν ἐστίν, οὗ χάριν ἐπήγαγε τῇ διανοίᾳ ταύτῃ τόν, διό, σύνδεσμον· οὐ μισθὸν ἀρετῆς οὐδὲ προκοπῆς, ἀλλ' αἰτίας δηλωτικόν, δι' ἣν ἡ ἀνάστασις γέγονε· καὶ δι' ἣν αἰτίαν οἱ μὲν ἄλλοι ἄνθρωποι ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ μέχρι νῦν ἀπέθανον καὶ ἔμειναν νεκροί, οὗτος δὲ μόνος ὁλόκληρος ἐκ νεκρῶν ἀνέστη. ἡ δὲ αἰτία αὕτη ἐστὶν ἣν αὐτὸς προείρηκεν, ὅτι θεὸς ὢν ἄνθρωπος γέγονεν. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι μόνον ἐξ Ἀδὰμ ὄντες ἀπέθανον, καὶ τὸν θάνατον εἶχον βασιλεύοντα κατ' αὐτῶν· οὗτος δὲ ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ ἐστιν· ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο. καὶ λέγεται ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐπουράνιος, διὰ τὸ ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι τὸν λόγον. διὸ οὐδὲ κεκράτηται ὑπὸ τοῦ θανάτου. εἰ γὰρ καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν συγχωρήσας μέχρι θανάτου φθάσαι τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ σῶμα, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸ δεκτικὸν θανάτου· ἀλλ' ἐκ γῆς ὑπερυψώθη διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐν σώματι υἱὸν τοῦ θεοῦ. ἴσον γοῦν ἐστὶ τὸ ἐνταῦθα λεγόμενον· διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν· τῷ λεγομένῳ ἐν ταῖς πράξεσι παρὰ Πέτρου, ὃν ὁ θεὸς ἀνέστησε

quòd nos ob Altissimum in nobis habitantem exaltamur, & gratia nostri conceditur, eò quòd Dominus suppeditator gratiæ, homo sit factus ad similitudinem nostri. Ipse autem Saluator humiliauit seipsum, quoniam humile nostrum corpus assumpsit, seruique specié induit, amictus carne peccatis mancipata. Et vt ipse nihil ad sui meliorationem à nobis adeptus est: Verbum enim vtpote perfectum & absolutum, nullius rei indigum est: ita nos contrà, ab eo
A meliores sumus redditi. *Ipse enim est lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Frustra igitur innituntur Ariani coniunctioni isti, Ideo, dum à Paulo dicitur: *Ideo & Deus exaltauit illum.* Non enim præmium virtutis, neque præstantiam eius in proficiendo iis verbis significauit, sed causam sublimationis in nos redundantis. Nam quid hic aliud in istis verbis significatur, quàm generosi Patris Filiú, qui in forma Dei erat, seipsum humiliasse? & seruum pro nobis, & nostri gratia factum esse? Si enim Dominus homo factus nō fuisset, nun-
B quam nos à peccatis vindicati ex mortuis resurrexissemus, sed sub terris mortui relinqueremur: neq; ad cælos subuecti essemus, sed adhuc in orco remaneremus. Propter nos igitur & de nobis dictum est (exaltauit & donauit.) Hanc ego arbitror istius dicti sententiam, eamque in primis Ecclesiasticam. Quin hoc dictum ita rursus tractari liceat, vt aliis, sed paribus verbis, idem exponas, non eo conceptu vocum indicari, Verbum ipsum quatenus Verbum est,
C exaltari. Est enim (vt dictum est) altissimum, simileque suo Patri: sed resurrectionem ex mortuis in corpore eius significari. Quapropter quum dixisset, humilitauit seipsum vsque ad mortem, statim subintulit, ideoque (superexaltauit) cupiens ostendere, quòd etsi sicut homo mortuus fuerit, attamē vt vita, exaltatus sit resurrectione. Is enim qui descendit, idem ille est qui ascendit. Descendit quidem corporaliter, resurrexit autem vt Deus in corpore. Atque illud ipsum est, cuius gratia subintulit in hac sententia coniunctionem (ideo) non mer-
D cedem virtutis aut profectus, sed causam significantem, ob quam resurrectio facta esset: Et cur alii quidem homines ab Adamo vsque in præsens tempus morerentur, & mortui permanerent: Iste verò solus integer ex mortuis resurrexerit, causa ea est quam ipse priori loco statuit, quòd quum Deus esset, homo factus sit. Cæteros quidem homines ex solo Adamo oriundos, vitam cum morte commutasse, mortisque tyrannidem in se passos esse: Secundum autem Adamum è cælo esse, quippe, qui caro factus sit: Atque iste homo è cælo & cælestis appella-
E tur, eò quòd Verbum è cælo descenderit, ideoque sub imperio mortis detineri non potuit: Nam etsi humiliauit seipsum, sinens suum corpus vsque ad mortem procedere, quoniam moriendi capax esset, nihilo minùs tamen illud è terris exaltauit, propterea quòd in eo erat Filius Dei. Par igitur est quod hic dicitur, Ideo & Deus exaltauit illum, cum eo quod in Actis à Petro dicitur, *Quem Deus exaltauit*

exaltauit solutis doloribus inferni, quatenus impossibile erat eum sub eius imperio detineri. Vt enim apud ipsum Paulum scriptum est: *Quoniam quum in forma Dei esset, homo est factus, & humiliauit seipsum vsque ad mortem, ideo etiam Deus exaltauit illum*: ita quoque à Petro dictũ est: *Ideo quum Deus esset, homo factus est.* Signa autem & prodigia, Petro aliisque qui ea viderant, ipsum esse Deum ostenderunt, ideoque fieri non poterat, vt sub morte detineretur: homini contrà impossibile erat, sese itidem instaurare: proprium enim quiddam est homini sua mors, atque ea de causa quum Verbum esset Deus, caro factum est, vt corpore mortificatus, viuificaret omnes sua potentia. Cæterum, quia dum mentio fieret de eius exaltatione, Deumque illi donasse, creditum est ab Arianis, in eo detrimentum aut passionem substantiæ Verbi sitam esse, necessarium dictu est, quo sensu ista & mente referantur. Exaltari enim dicitur ab inferioribus locis terræ, quia mors quoque ipsius exaltatio appellatur, & vtrumque de eo dicitur, quoniam eius erat, ac non alterius corpus, quod exaltatum fuit ex mortuis, & in cælos subuectum. Iam verò quum eius sit corpus, neque verbum sit extra suum corpus, merito exaltato corpore, ipse, vt homo, ratione corporis exaltatus esse memoratur. Si enim homo factus non est, ne dicantur ista de eo: sin autem verbum caro factum est, necessum est de eo, vt de homine, pariter referri & resurrectionem & exaltationem, vt mors, quæ illius dicitur, redemptio sit peccati hominum, & abolitio mortis: & vt resurrectio & exaltatio, per illum in nobis firmitudinem & stabilitatem habeat. De vtroque autem simul mentio habita est, & Deum illum exaltasse, & Deum illi hoc donasse, vt denuo palam fieret, neutiquam eum patrem esse qui homo factus erat, sed verbum Patris, quod pro humanitatis ratione à Patre accipit, & ab eo exaltatur, vt dictum est. Ceterum, manifesta res est, nec est quod dubites, ea quæ à patre dantur, per Filium dari. Estque admirabile, & quod hominem plane attonitum reddat, quod gratiam quam Filius à Patre largitur, eandem ipse in se recipere dicatur: & exaltationem quam Filius à Patre facit, ea ipsa est qua Filius exaltatur. Idem enim ipse est & Dei Filius, & Filius hominis: Nam, vt verbum, quæ sunt patris, donat: omnia enim quæ donat & facit Pater, per Filium donat & facit: ita è diuerso, ipse quum sit Filius hominis, humanitus dicitur à se ipso accipere, quia aliunde non accipit, eò quod corpus illa recipiat, quod accipiẽdæ gratiæ naturam idoneam capacemq; sortitum est, vt dictum est: Accepit enim, quatenus homo exaltabatur: illiusque exaltatio erat eum hominem Deificari: sed tamen Verbum hoc ipsum semper possidebat secundum suam ex Patre Deitatẽ & perfectitudinem. Certe q̃ ab Apostolo dictum est, talem habet interpretationem, impiosq; redarguit. Etiam illud Psalmographi eundem intellectum prodit, eumq; rectum, quem praue isti interpretantur.

ἀνέστησε λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ » ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ. ὡς γὰρ » παρὰ τῷ παύλῳ γέγραπται· ἐπειδὴ ἐν μορφῇ » θεοῦ ὢν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυ- » τὸν μέχρι θανάτου, διὸ καὶ ὁ θεὸς ὑπερύψωσεν αὐτόν· » οὕτω παρὰ τῷ πέτρῳ λέγεται, ὅτι ἐπειδὰν θεὸς ὢν » γέγονεν ἄνθρωπος· τὰ δὲ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα ἀπέδειξεν αὐτὸν καὶ τοῖς ὁρῶσι θεόν· διὰ τοῦτο οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου. ἀνθρώπῳ A δὲ οὐκ ἦν δυνατὸν τοῦτο κατορθῶσαι· ἴδιον γὰρ ἀνθρώπων ὁ θάνατος· διὰ τοῦτο θεὸς ὢν ὁ λόγος γέγονε σάρξ, ἵνα θανατωθεὶς σαρκὶ, ζωοποιήσῃ πάντας τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει. ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς λέγεται ὑψοῦσθαι, καὶ ὅτι ὁ θεὸς αὐτῷ ἐχαρίσατο, καὶ νομίζουσιν οἱ αἱρετικοὶ ἐλάττωμα εἶναι καὶ πάθος τῆς τοῦ λόγου οὐσίας, ἀναγκαῖον εἰπεῖν, πῶς καὶ ταῦτα λέγεται. ὑψοῦσθαι γὰρ αὐτὸς λέγεται ἀπὸ τῶν κατωτέρων μερῶν τῆς γῆς, ἐπειδὴ καὶ αὐτοῦ λέγεται ὁ θάνατος εἶναι. αὐτοῦ δὲ λέγεται ἀμφότερα, ἐπειδὴ αὐτοῦ B ἦν οὐχ ἑτέρου σῶμα, τὸ ὑψωθὲν ἀπό τε τῶν νεκρῶν καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναληφθέν. αὐτοῦ δὲ πάλιν ὄντος τοῦ σώματος, καὶ οὐκ ὄντος ἐκτὸς αὐτοῦ τοῦ λόγου, εἰκότως ὑψουμένου τοῦ σώματος ὡς ἄνθρωπος καὶ διὰ τὸ σῶμα ὑψοῦσθαι λέγεται. εἰ μὲν οὖν οὐ γέγονεν ἄνθρωπος, μὴ λεγέσθω περὶ αὐτοῦ ταῦτα. εἰ δὲ ὁ λόγος γέγονε σάρξ, ἀνάγκη ὥσπερ ἀνθρώπου λέγεσθαι αὐτοῦ τήν τε ἀνάστασιν καὶ τὴν ὕψωσιν, ἵν' ὡς ὁ μὲν θάνατος λεγόμενος αὐτοῦ, λύτρον ᾖ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίας κατάργησις τοῦ C θανάτου· ἡ δὲ ἀνάστασις καὶ ἡ ὕψωσις, βεβαία δι' αὐτὸν εἰς ἡμᾶς διαμένῃ· ἐπ' ἀμφοτέρων δὲ εἴρηκεν, ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ὁ θεὸς αὐτῷ ἐχαρίσατο· ἵνα καὶ ἐκ τούτου δείξῃ πάλιν, ὅτι μὴ ὁ πατήρ ἐστιν ὁ γενόμενος σάρξ. ἀλλ' ὁ τούτου λόγος ἐστὶν ὁ γενόμενος ἄνθρωπος ὁ λαμβάνων ἀνθρωπίνως παρὰ τοῦ πατρός· καὶ ὑψούμενος παρ' αὐτοῦ, ὥσπερ εἴρηται. δῆλον δὲ καὶ οὐκ ἂν ἀμφιβάλλοι τις, ὅτι ἃ δίδωσιν ὁ πατὴρ, διὰ τοῦ υἱοῦ δίδωσι, καὶ ἔστι παράδοξον, καὶ ἐκπλῆξαι δυνάμενον ἀληθῶς· ἣν γὰρ δίδωσιν ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ D πατρὸς χάριν, ταύτην αὐτὸς ὁ υἱὸς λέγεται δέχεσθαι· καὶ τὴν ὕψωσιν ἣν ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖ, ταύτην ὡς αὐτὸς ὑψούμενος ἐστὶν ὁ υἱός· αὐτὸς γὰρ ὁ ὢν τοῦ θεοῦ υἱὸς, αὐτὸς γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου· καὶ ὡς μὲν λόγος, τὰ παρὰ τοῦ πατρὸς δίδωσι· πάντα γὰρ ἃ ποιεῖ καὶ δίδωσιν ὁ πατὴρ, δι' αὐτοῦ ποιεῖ τε καὶ παρέχει· ὡς δὲ υἱὸς ἀνθρώπου, αὐτὸς ἀνθρωπίνως λέγεται τὰ παρ' ἑαυτοῦ δέχεσθαι, διὰ τὸ μὴ ἑτέρου ἀλλ' αὐτοῦ εἶναι τὸ σῶμα, τὸ φύσιν ἔχον τοῦ δέχεσθαι τὴν χάριν· καθάπερ εἴρηται· E ἐλάμβανε γὰρ κατὰ τὸ ὑψοῦσθαι τὸν ἄνθρωπον. ὕψωσις δὲ ἦν, τὸ θεοποιεῖσθαι αὐτόν. αὐτὸς δὲ ὁ λόγος εἶχεν ἀεὶ τοῦτο κατὰ τὴν πατρικὴν ἑαυτοῦ θεότητα. τὸ μὲν οὖν παρὰ τοῦ ἀποστόλου γεγραμμένον· τοιοῦτον ἔχον τὸν νοῦν, ἐλέγχει τοὺς ἀσεβεῖς· τὸ δὲ παρὰ τῷ ὑμνῳδῷ λεγόμενον, τὴν αὐτὴν πάλιν ἔχει διάνοιαν ὀρθὴν, ἣν παρεξηγοῦνται μὲν οὗτοι.

Psalmus

ὁ δὲ ψαλμῳδὸς δείκνυσιν εὐσεβῆ· φησὶ γὰρ καὶ αὐτός, ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. ἴδετε Ἀρειανοὶ καὶ ἐπιγνῶτε κἂν ἐντεῦθεν τὴν ἀλήθειαν· μετόχους τοῦ κυρίου, πάντας ἡμᾶς εἴρηκεν ὁ ψάλλων· εἰ δὲ ἐξ οὐκ
A ὄντων ἦν καὶ τῶν γενητῶν εἷς, εἷς ἦν ἂν τῶν μετεχόντων καὶ αὐτός· ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν μὲν θεὸν αἰώνιον ὕμνησε λέγων· ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· τὰ δὲ ἄλλα πάντα μετέχειν αὐτοῦ δεδήλωκε, τί δεῖ νοεῖν, ἢ ὅτι τῶν μὲν γενητῶν, ἄλλος ἐστί· τοῦ δὲ πατρὸς μόνος ἐστὶν αὐτοῦ λόγος ἀληθινός, ἀπαύγασμα καὶ σοφία· ἧς τὰ γενητὰ πάντα μετέχει· καὶ ἁγιάζεται παρ' αὐτοῦ τῷ πνεύματι· καὶ ἐνταῦθα γοῦν χρίεται οὐχ ἵνα θεὸς γένηται· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τούτου. οὐδ' ἵνα βασιλεὺς γένηται· ἦν γὰρ αἰδίως βασιλεύων,
B εἰκὼν ὑπάρχων τοῦ θεοῦ, ὡς τὸ λόγιον δείκνυσιν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάλιν καὶ τοῦτο γέγραπται· οἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸν Ἰσραὴλ βασιλεῖς, ὅτε ἐχρίοντο, τότε βασιλεῖς ἐγίνοντο· οὐκ ὄντες πρότερον βασιλεῖς ὡς Δαυὶδ καὶ Ἐζεκίας· ὡς Ἰωσίας· ὡς οἱ ἄλλοι· ὁ δὲ σωτὴρ τὸ ἔμπαλιν θεὸς ὢν καὶ τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς ἀεὶ βασιλεύων, τοῦ τε πνεύματος τοῦ ἁγίου αὐτὸς ὢν χορηγὸς μόνος, ὅμως λέγεται νῦν χρίεσθαι, ἵνα πάλιν ὡς ἄνθρωπος λεγόμενος τῷ πνεύματι χρίεσθαι, ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις καθάπερ
C τὸ ὑψωθῆναι καὶ τὸ ἀναστῆναι, οὕτω καὶ τὴν τοῦ πνεύματος ἐνοίκησιν καὶ οἰκειότητα κατασκευάσῃ· τοῦτο δὲ σημαίνων καὶ αὐτὸς ὁ κύριος, ἔλεγεν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ· ἐγὼ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον· καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἁγιάζω ἐμαυτόν· ἵνα ὦσι καὶ αὐτοὶ ἁγιασμένοι ἐν τῇ ἀληθείᾳ· τοῦτο δὲ λέγων, ἔδειξεν ὅτι μὴ αὐτός ἐστιν ὁ ἁγιαζόμενος, ἀλλ' ὁ ἁγιάζων· οὐ γὰρ παρ' ἑτέρου ἁγιάζεται· ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν ἁγιάζει· ἵνα ἡμεῖς ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἁγιασθῶμεν. ὁ δὲ ἑαυτὸν ἁγιάζων, κύριός ἐστι τοῦ
D ἁγιάζειν· πῶς οὖν τοῦτο γίνεται; πῶς δὲ τοῦτο λέγει ὅτι ἐγὼ λόγος ὢν τοῦ πατρός, αὐτὸς ἐμοὶ τῷ ἀνθρώπῳ γενομένῳ δίδωμι τὸ πνεῦμα. καὶ ἐμαυτὸν ἄνθρωπον γενόμενον ἐν τούτῳ ἁγιάζω, ἵνα λοιπὸν ἐν ἐμοὶ ἀληθείᾳ ὄντι, ὁ δὲ λόγος ὁ σὸς ἀλήθειά ἐστιν, οἱ πάντες ἁγιασθῶσιν· εἰ δὲ ἡμῶν χάριν ἑαυτὸν ἁγιάζει· καὶ τοῦτο ποιεῖ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, ἄδηλον ὡς καὶ εἰς αὐτὸν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ τοῦ πνεύματος γενομένη κάθοδος εἰς ἡμᾶς ἦν γινομένη· διὰ τὸ φορεῖν αὐτὸν σῶμα· καὶ οὐκ ἐπὶ βελτι-
E ώσει γέγονε τοῦ λόγου. ἀλλ' εἰς ἡμῶν πάλιν ἁγιασμόν· ἵνα τοῦ χρίσματος αὐτοῦ μεταλάβωμεν· καὶ περὶ ἡμῶν λεχθῇ· οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ ἐν ὑμῖν οἰκεῖ; τοῦ γὰρ κυρίου ὡς ἀνθρώπου λουομένου εἰς τὸν Ἰορδάνην, ἡμεῖς ἦμεν οἱ ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ λουόμενοι. καὶ δεχομένου δὲ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα· ἡμεῖς ἐσμεν οἱ παρ' αὐτοῦ γινόμενοι τούτου δεκτικοὶ διὰ τοῦτο οὐδ' ὥσπερ Ἀαρὼν ἢ Δαυὶδ ἢ ἄλλοι πάντες, οὕτως καὶ αὐτὸς ἐλαίῳ κέχρισται, ἀλλὰ ἄλλως παρὰ πάντας

Psalmus tamen illum pium esse demonstrat, quum inquit: *Thronus tuus Deus in secula seculorum, virga rectitudinis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea vnxit te, Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participatoribus tuis*: Videte Ariani, & saltē vel hinc cognoscite, participatores Domini cæteros omnes Psalmistam appellasse. Hic, si vnus ex non entibus & creatis esset, fuisset & ipse vnus ex istis participatoribus. Atqui quum eum, vt Deum æternum, suo hymno celebrarit, dum inquit, Thronus tuus Deus in secula seculorum, & reliqua omnia ex eo partem capere declararit, quid aliud intelligendum, quàm alium illum esse à rebus creatis? Patrisque solum ac verum Verbum, Splendorem & Sapientiam? ex qua omnia creata participant, & sanctificantur ab eo per Spiritum: & hic quidem vngitur, non vt Deus fiat, nam antea id erat: neque vt rex efficiatur, quum iam ab æterno regnaret, quippe, qui erat Imago Patris, quemadmodum ex hoc elogio ostenditur: sed pro nobis quoq; hoc inter cætera scriptum est. Nam reges Israelitæ inungendo reges fiebant, quum antea priuati homines essent, vt David & Ez. hias, vt Iosias, cęterique alii. Saluator autem quãuis Deus esset, & in regno patris perpetuo regnaret, ipseque munerator Sancti Spiritus esset, tamen nunc in præsentia inungi dicitur, vt iterum, cum sicuti homo Spiritu inungitur, nobis hominibus, quemadmodum in exaltando & resuscitando fecit, ita quoque isthic Spiritus incolatum contuberniumque conciliet. Atque id indicans suis verbis Dominus in Euangelio dixit: *Ego emisi eos in mundum, & pro illis sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate.* Hæc verba vsurpans satis indicauit, se non esse eum qui sanctificatur, sed qui sanctificat. Non enim ab alio sanctificatur, sed ipse seipsum sanctificat, vt nos in veritate sanctificemur. Qui autem seipsum sanctificat, Dominus est sanctificationis. Qua ratione igitur id fit, aut quo pacto id dicit, nisi ad istum modum? Ego qui verbum Patris sum, mihi iam homini tribuo Spiritum, ac me iam hominem factum sanctifico, vt deinceps in me, qui veritas sum: sermo enim tuus (vt ille ait) veritas est, vt inquam in me omnes sanctificentur. Si autem in nostram vicem seipsum sanctificat, atque id agit quum homo factus erat, satis constat & euidens est, descensionem Spiritus in eum in Iordane ad nos pertinere, eo quòd ipse ferebat nostrum corpus: neque id ad meliorationem Verbi, sed ad nostri sanctificationem factum esse, vt ipsius vnctionis participes essemus, ac de nobis diceretur, An ignotum est vobis, quòd templum Dei sitis, & Spiritus Dei habitet in vobis? Cùm enim Dominus vt homo in Iordane lauaretur, nos illi ipsi eramus qui in domino & à domino lauabamur. Et quum ille reciperet Spiritum, nos eramus illi ipsi, qui per Dominũ ipsius spiritus capaces reddebamur. Quapropter, non quemadmodum Aaron aut Dauid, aut reliqui omnes, ita quoq; & ipse oleo inunctus est, sed aliter supra omnes

omnes cõsortes sui oleo lætitiæ. Quod oleum, Spiritum sanctum esse per Prophetam exposuit: *Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me*: quemadmodum & ab Apostolo dictũ est, quod Deus illum vnxerit Spiritu Sãcto. Quando igitur ista de eo pronunciata sunt, nisi cum cum in carne constitutus baptizabatur in Iordane, ac Spiritus in eum descendebat? Quin & ipse Dominus loquitur discipulis, *Spiritus de meo capiet*: &c. *Ego illum mitto*: &c, *Accipite Spiritum Sanctum*. Attamen is qui aliis donat, vtpote Verbum & Splendor Patris, nunc dicitur sanctificari, postquam homo factus est: & ipsius est corpus, quod sanctificatur. Ex illo igitur & nos incepimus vnctionem & signaculum adipisci, dicente quidem Ioanne, nos vnctionem habemus: A Sancto Apostolo vero, vos signati estis Spiritu illo sanctæ repromissionis. Igitur propter nos, & de nobis est, quod isthic narratũ est. Quisnam igitur ex istis rebus meliorationis profectus? aut quodnam virtutis aut facti alicuius præmium ostenditur? Si enim quũ non esset Deus, Deus factus esset: aut quum rex non esset, ad regnum euectus esset, haberet vester sermo aliquam vmbram verisimilitudinis. Cõtra si & Deus est, & thronus regni eius æternus est, quid habet Deus in quo proficiat, suique meliores ascẽdẽdi ꝓgressiones faciat? aut quid defuit illi in solio Patris sedẽti? Iam si (vt ipse quoq; Dominus locutus est) suus est Spiritus, Spiritusque de eo capit, & ab ipso emittitur, nõ vtique Verbum, quatenus Verbum & Sapientia est, à Spiritu inungitur, quum is ab eo donetur: sed caro assumpta ab ipso, illa est, quæ in eo, & ab eo inũgitur, vt sanctificatio quæ in Dominũ, vt in hominẽ, infertur, in homines deinde ab eo dimanaret. Non enim à se (vt ille ait) Spiritus loquitur, sed Verbũ est à quo Spiritus in dignos confertur. Simile est & id quoque superiori dicto. Vt enim Apostolus dicit: *Qui quũ in forma Dei esset, nõ rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed seipsum exinaniuit, formam serui accipiens*, ita quoque & Dauid, æternum eum Deum & regẽ missum ad nos, & assumpto nostro corpore, quod mortale est, mortalem appellauit: id enim ab eo istis verbis indicatur: *Myrrha & stacte & casia à vestimentis tuis*: simulque hoc ipsum à Nicodemo, & iis quæ comitabantur Mariam, ostenditur, quo tempore ille veniebat deferens miscellã myrrhæ & aloes quasi libras centum: Istæ autem apportabant aromata, quæ adornauerant ad sepulturam corporis Domini. Quid igitur in hoc aut commodi aut profectus ei, qui immortalis erat, dum mortem assumit? aut quæ melioratio ei, qui æternus erat, dum, id quod temporarium erat, amicitur? aut quod præmium inde fuerit æterno Deo & Regi, recubantique in sinu Patris? Iamne ergo videtis ea ipsa pro nobis, & propter nos acta & scripta esse vt Dominus homo factus, nos, qui mortales & temporarii eramus, immortales faceret, & ad æternum regnum cælorum introduceret? Iamne igitur erubescitis ita mentientes contra sacram scripturam?

πάντας τοὺς μετόχους αὐτοῦ, ἐλαίῳ ἀγαλλιάσεως· ὅπερ ἑρμηνεύων αὐτὸ εἶναι τὸ πνεῦμα, διὰ τοῦ προφήτου φησί· » πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με· » καθὼς ὁ ἀπόστολος εἴρηκεν· ὡς ἔχρισεν » αὐτὸν ὁ θεὸς ἐν πνεύματι ἁγίῳ. » πότε οὖν καὶ ταῦτα περὶ αὐτοῦ εἴρηται, ἢ ὅτε καὶ ἐν σαρκὶ γενόμενος ἐβαπτίζετο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ· καὶ κατεβεβήκει ἐπ' αὐτὸν τὸ πνεῦμα· καὶ μὴν αὐτὸς ὁ κύριος φησί· τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται· καὶ ἐγὼ αὐ- » A τὸ ἀποστελῶ· καὶ λάβετε πνεῦμα ἅγιον τοῖς μα- » θηταῖς. καὶ ὅμως ἄλλοις παρέχων ὡς λόγος καὶ » ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς, λέγεται νῦν ἁγιάζεσθαι. ἐπειδὴ πάλιν γέγονεν ἄνθρωπος καὶ τὸ ἁγιαζόμενον σῶμα αὐτοῦ ἐστίν. ἐξ ἐκείνου γοῦν καὶ ἡμεῖς ἠρξάμεθα τοῦτο τὸ χάρισμα καὶ τὴν σφραγῖδα λαμβάνειν λέγοντος οὗ μὲν Ἰωάννου· καὶ ὑμεῖς » χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου· οὗ δὲ ἀποστόλου· καὶ » ὑμεῖς ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας » τῷ ἁγίῳ. οὐκοῦν δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐστὶ τὸ B λεγόμενον. ποία τοίνυν καὶ ἐκ τούτου προκοπὴ βελτιώσεως καὶ μισθὸς ἀρετῆς, ἢ ἁπλῶς πράξεως τοῦ κυρίου δείκνυται; εἰ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ μὴ εἶναι θεὸς θεὸς ἐγεγόνει, εἰ μὴ βασιλεύων εἰς βασιλείαν προήγετο, εἶχεν ἂν ὑμῶν ὁ λόγος σκιάς τινος πιθανότητος. εἰ δὲ θεός ἐστι καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ τῆς βασιλείας αἰώνιός ἐστι, ποῦ εἶχε προκόψαι θεός. ἢ τί ἔλειπε τῷ ἐπὶ τὸν θρόνον καθημένῳ τοῦ πατρός; εἰ δὲ καὶ ὡς αὐτὸς ὁ κύριος εἴρηκεν, αὐτοῦ ἐστὶ τὸ πνεῦμα, καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνει, αὐτός τε C αὐτὸ ἀποστέλλει· οὐκ ἄρα ὁ λόγος ἐστὶ καὶ ἡ σοφία, ὁ τῷ παρ' αὐτοῦ διδομένῳ πνεύματι χριόμενος, ἀλλ' ἡ προσληφθεῖσα παρ' αὐτοῦ σάρξ ἐστιν, ἡ ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ χριομένη· ἵνα καὶ ὁ ἁγιασμὸς ὡς εἰς ἄνθρωπον τὸν κύριον γινόμενος, εἰς πάντας ἀνθρώπους γίνηται παρ' αὐτοῦ. οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ φησὶ τὸ πνεῦμα λαλεῖ, ἀλλ' ὁ λόγος ἐστὶν ὁ τοῦτο διδοὺς τοῖς ἀξίοις· ὅμοιον γάρ ἐστι καὶ τοῦτο τῷ προειρημένῳ ῥητῷ· ὡς γὰρ ὁ ἀπόστολος ἔγραψεν· ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡ- » D γήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε » μορφὴν δούλου λαβών· οὕτως ὁ Δαβὶδ ὑμνεῖ τὸν κύριον· αἰώνιον μὲν ὄντα θεὸν καὶ βασιλέα· ἀποσταλέντα δὲ προσλαβόντα τὸ ἡμέτερον σῶμα θνητόν· τοῦτο γὰρ παρ' αὐτοῦ σημαίνεται ἐν τῷ ψάλλειν· σμύρνα, καὶ στακτὴ, καὶ κασία, ἀπὸ τῶν ἱματίων σου. δείκνυται δὲ Νικοδήμῳ καὶ τῶν περὶ Μαριάμ. ὅτε ὁ μὲν ἦλθε φέρων μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης λίτρας ἑκατόν. αἱ δὲ ἅπερ ἦσαν ἑτοιμάσα- E σαι ἀρώματα εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ σώματος τοῦ κυρίου· ποία οὖν πάλιν προκοπὴ τῷ ἀθανάτῳ προσλαβόντι τὸ θνητόν; ἢ ποία βελτίωσις τῷ αἰωνίῳ ἐνδυσαμένῳ τὸ πρόσκαιρον; ποῖος δὲ καὶ μισθὸς μείζων γένοιτ' ἂν θεῷ αἰωνίῳ καὶ βασιλεῖ καὶ ὄντι ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός; ἆρ' οὐ θεωρεῖτε ὅτι καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε καὶ γέγραπται· ἵνα ἄνθρωπος γενόμενος ὁ κύριος, θνητοὺς ὄντας καὶ προσκαίρους ἡμᾶς ἀθανάτους κατασκευάσῃ καὶ εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσαγάγῃ; ἆρ' οὐκ ἐρυθριᾶτε καταψευδόμενοι τῶν θείων λογίων,

καὶ

καὶ γὰρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημήσαντος· ἡμεῖς μὲν ἐβελτιώθημεν ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας· αὐτὸς δὲ ὁ αὐτός ἐστι· καὶ οὐκ ἐπειδὴ γέγονεν ἄνθρωπος, πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ λεκτέον, ἐτράπη· ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, ὁ λόγος τοῦ θεοῦ διαμένει εἰς τὸν αἰῶνα· ἀμέλει ὥσπερ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγος ὢν ἐχορήγει τοῖς ἁγίοις ὡς ἴδιον τὸ πνεῦμα, οὕτως καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, ἁγιάζει τοὺς πάντας τῷ πνεύματι· καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς· λάβετε πνεῦμα ἅγιον· καὶ Μωϋσῆς μὲν ἐδίδου καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἑβδομήκοντα· δι' αὐτοῦ τὸ ηὔχετο τῷ πατρὶ Δαβὶδ λέγων· „τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ· καὶ ἄνθρωπος δὲ γενόμενος, ἔλεγεν· ἀπο„στέλλω ὑμῖν τὸν παράκλητον τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας· καὶ ἔπεμψεν ἀψευδὴς ὢν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· οὐκοῦν Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας μένων ἄτρεπτος· καὶ ὁ αὐτός ἐστι διδοὺς καὶ λαμβάνων· διδοὺς μὲν, ὡς θεοῦ λόγος· λαμβάνων δὲ, ὡς ἄνθρωπος. οὐκ ἄρα ὁ λόγος, ᾗ λόγος, ἢ ἐστὶν ὁ βελτιούμενος· εἶχε γὰρ πάντας καὶ ἀεὶ ἔχει· ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι εἰσὶν οἱ ἔχοντες ἀρχὴν τοῦ λαμβάνειν ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ· αὐτοῦ γὰρ νῦν ἀνθρωπίνως λεγομένου χρίεσθαι, ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ χριόμενοι· ἐπειδὴ καὶ βαπτιζομένου αὐτοῦ, ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ βαπτιζόμενοι· περὶ δὲ τούτων πάντων μᾶλλον ὁ σωτὴρ „φανεροποιεῖ λέγων τῷ πατρὶ, κἀγὼ τὴν δόξαν, ἣν „δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὦσιν ἓν καθὼς ἡ„μεῖς ἕν ἐσμεν. δι' ἡμᾶς ἄρα καὶ δόξαν αἰτεῖ· καὶ τὸ, ἔλαβε, καὶ τὸ, ἐχαρίσατο· καὶ τὸ ὑπερύψωσε λέλεκται· ἵνα ἡμεῖς λάβωμεν· καὶ ἡμῖν χαρίσηται· καὶ ἡμεῖς ὑψωθῶμεν ἐν αὐτῷ· εἰ δὲ διὰ τὸ προκεῖσθαι ἐν τῷ ψαλμῷ· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς, ἐκ τῆς διὰ τοῦτο λέξεως πρόφασιν πάλιν ἑαυτοῖς εἰς ἃ βούλονται πορίζονται· γνώθωσαν οἱ τῶν γραφῶν ἀμαθεῖς καὶ τῆς ἀσεβείας ἐφευρεταὶ, ὅτι καὶ ἐνταῦθα πάλιν τὸ, διὰ τοῦτο, οὐ μισθὸν ἀρετῆς ἢ πράξεως σημαίνει τοῦ λόγου· ἀλλὰ τὸ αἴτιον πάλιν τῆς εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ καθόδου· καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν εἰς αὐτὸν γινομένης τοῦ πνεύματος χρίσεως· οὐ γὰρ εἶπε διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ἵνα γένῃ θεὸς ἢ βασιλεὺς, ἢ υἱὸς, ἢ λόγος· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τούτου καὶ ἔστιν ἀεὶ καθάπερ δέδεικται· ἀλλὰ μᾶλλον ἐπειδὴ θεὸς καὶ βασιλεὺς, διὰ τοῦτο καὶ ἐχρίσθης· ἐπεὶ οὐδὲ ἄλλου ἦν συνάψαι τὸν ἄνθρωπον τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ἢ σοῦ τῆς εἰκόνος τοῦ πατρὸς, καθ' ἣν ἐξ ἀρχῆς γεγόναμεν· σοῦ γάρ ἐστι καὶ τὸ πνεῦμα· τῶν μὲν γὰρ γενητῶν ἡ φύσις οὐκ ἔστιν ἀξιόπιστος εἰς τοῦτο· ἀγγέλων μὲν παραβάντων· ἀνθρώπων δὲ παρακουσάντων, διὰ τοῦτο θεοῦ χρεία ἦν. θεὸς δέ ἐστιν ὁ λόγος· ἵνα τοὺς ὑπὸ κατάραν γενομένους, αὐτὸς ἐλευθερώσῃ· εἰ μὲν οὖν ἐξ οὐκ ὄντων ἦν, οὐδ' ἂν αὐτὸς ἦν ὁ χριστὸς, εἷς ὢν πάντων καὶ μέτοχος τυγχάνων· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲ θεός ἐστι καὶ θεοῦ υἱὸς ὢν βασιλεύς τε ἀΐδιός ἐστιν· ἀπαύγασμα καὶ χαρακτὴρ τοῦ πατρὸς ὑπάρχων, διὰ τοῦτο εἰκότως αὐτός ἐστιν ὁ προσδοκώμενος κύριος·

Aduentu enim præsentiaq; Domini Iesu Christi, nos quidem meliores redditi sumus, vtpote liberati à peccato, ipse tamen idem est, neq; vbi homo factus est (quia hoc iterum dicendū) mutatus fuit, sed vt scripto proditum est, Verbum Domini manet in æternum: nimirum, quéadmodum ante incarnationē quum Verbū erat, donauit Sanctis spiritum vt suū & peculiarem; ita quoque iam homo factus, omnes sanctificans, ita suos discipulos alloquitur, *Accipite Spiritum Sanctum*: ita quoque Mosi dedit, & (A) cæteris illis septuaginta. Ac propterea Dauid apprecatus Patri in hæc verba erumpit: Et Spiritum tuum, *Spiritum illum Sanctum ne auferas a me.* Et quum homo iam factus erat locutus est: *Mittā vobis consolatorem Spiritum illum veritatis*: idque quod dixit, præstitit. Missus enim est Spiritus à Verbo Domini, qui mentiri non potest. Igitur Iesus Christus heri & hodie idem est in secula incommutabilis permanens, & ipse idē ille est, qui dat, & accipit: dans quidem vt Verbum Dei, accipiens vero vt homo. Non ergo Verbū qua- (B) tenus Verbum, meliorationem accipit, habuit enim omnia & perpetuo habet: sed homines sunt, qui initiū accipiendi in illo & ab illo obtinuere. Quapropter, quum ipse humano more inūgi memoratur, vos estis & nos sumus qui in eo inungimur; ideo quum ille baptizaretur, nos eramus in quos ille baptismus perueniebat. Omnia ista clara, manifestaq; Saluator noster reddit, dum Patri dicit: *Et ego gloriam quam dedisti mihi, dedi & illis, vt vnum sint, quemadmodū nos vnum sumus*: propter nos igitur gloriam postu- (C) labat, & illud (accepit) & illud (donauit) & illud exaltauit, ideo dictum est, vt nos acciperemus, vt nobis donaretur, & nos exaltaremur in eo: quéadmodum seipsum sanctificat, vt nos sanctificemur in eo. Quod si idcirco, quia additum est in Psalmo: Ideoq; vnxit te Deus Deus tuus, ex vocula, ideo, causificandi sibi prætextū ad quæuis instruunt, sciant isti sacrarum literarū imperiti, impietatisque inuentores: quanquā hoc vocabulum ideo, hic occurrit, non mercedē tamen virtutis, aut operis Verbi Dei significari, sed cau- (D) sam eius aduentus ad nos, eiusq; vnctionis, quæ in illo pro nobis fiebat. Nō enim dixit, ideo vnxit te, vt Deus, aut Rex, aut Filius, aut Verbū fieres: nam & antea hoc ipsum erat, semperq; est, vt argumentis demonstratū est: sed potius propterea, quia & Deus, & Rex es, ideo inūctus es. Non enim alterius erat coniungere hominem cum Spiritu Sancto, quā tui ipsius, qui es Imago Patris, ad quam ab initio creati eramus, quoniā tuus est Spiritus. Neq; enim rerum cōditarum natura digna erat aut idonea ad id negociū, quū (E) & Angeli præuaricati essent, & homines inobedientes fuissent, ideo opus erat ipso Deo, verbū autem est Deus, vt eos qui sub maledictione essent, assereret. Si igitur ex non entibus extitisset, Christus esse nō potuisset, vtpote vnus è vulgo rerū ac participator cū cæteris futurus. Ceterū, quia Deus est, quia Rex æternus & Splendor, & Character Patris, ideo ipse est qui expectabatur

ὃν ὁ

Christus, quę Pater hominibus annuntiat, dum eum prophetis reuelat, vt quemadmodum per eum facti sumus: ita quoque in eo omnium à peccatis redemptio conficeretur, & omnia ab illius imperio regerentur. Atque hæc est causa vnctionis, qua ille imbutus est, aduentusque Verbi in carnem: cuius intuitu psalmographus & deitatem eius, & regnum paternum hymnis celebrat: *Thronus tuus* (inquiens) *Deus in seculum seculorum, virga rectitudinis, virga regni tui*, & eius ad nos descensum his verbis exponit: *Ideo vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis*. Quid igitur miri aut quid incredibile, si Dominus, qui Spiritum dat, ipse nunc dicitur Spiritu inungi: qui, vbi necessitas requirebat, non recusauit ratione humanitatis seipsum etiam inferiorem Spiritu pronũciare, quippe Iudæis loquẽtibus in Beelzebub eum eiicere dæmonia, respondit & dixit illis, postquam eos conuicisset falsa & impia dicere: *si ego in Spiritu Dei eiicio dæmonia*. Ecce tibi spiritus datorem in Spiritu se asserentem eiicere dæmonia, quæ verba nihil aliud sibi volunt, nisi ratione carnis id dictum fuisse, eò quòd non idonea satis neque efficax erat humana natura, vt per se dæmonia, sine præsidio Spiritus eiiceret: ideo veluti homo hoc verbum prolocutus est, sin autem ego in Spiritu eiicio dæmonia. Quin & blasphemiam in Spiritum sanctum, maiorem quàm in suam humanitatem hoc dicto indicauit, *quicunque dixerit aliquod verbum in Filium hominis, habebit remissionem*. Cuius generis sunt quum de illo fabularentur? *nonne hic est fabri filius?* Contra, qui in Spiritum sanctum blasphemantes opera verbi Dei, diabolo ascribunt, illis pœna indeprecabilis infligetur. Hæc quidem Iudæis vt hominibus locutus est Dominus: discipulis cõtra, diuinitatem & maiestatem suam exhibens non iam minorem se spiritu, sed parem ostendit. Dabat enim spiritum ac dicebat; *Ego illum mitto, & ille glorificabit me, & quæcunque audiet, loquetur.* Quemadmodum igitur hic ipse Dominus munerator Spiritus non grauatur dicere, se in Spiritu sancto eiicere dæmonia, vt homo; ita quoque ad eundem modum, non grauatur idem ille Sancti spiritus largitor de se prædicare; *Spiritus sanctus super me, quoniam vnxit me*, idque respectu carnis quam induerat (vt ait Ioannes) vt vtrumque in nobis ostenderet, & nos esse qui in sanctificando gratia Spiritus sancti indigeremus, & qui impotentes essemus ad eiicienda dæmonia absque viribus Spiritus sancti. Per quem autem, & à quo tandem conueniens erat Spiritum sanctum donari, nisi per Filium cuius spiritus est? Quando autem nos accipere potuissemus, nisi quum Verbum (vt Apostolus ait) homo erat factum? neque fieri potuisset, vt liberaremur aut exaltaremur, nisi is qui in forma Dei erat, formam serui accepisset. Idem à Dauide declaratur, nos extra spem participandi spiritus & sanctificationis futuros fuisse, nisi donator ille spiritus Verbum, dixisset se spiritu pro nobis sanctificari.

ὃν ὁ πατὴρ ἀπέστειλε τοῖς ἀνθρώποις ἀποκαλύπτων τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ προφήταις· ἵνα ὥσπερ δι' αὐτοῦ γεγόναμεν, οὕτω καὶ ἐν αὐτῷ τῶν πάντων λύτρωσις ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν γένηται. καὶ τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ βασιλεύηται· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς εἰς αὐτὸν γινομένης χρίσεως καὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ λόγου· ἣν προορῶν καὶ ὁ ψαλμῳδὸς τὴν μὲν θεότητα καὶ τὴν πατρικὴν βασιλείαν ὑμνῶν αὐτοῦ ἀναφωνεῖ· ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· τὴν εἰς ἡμᾶς κάθοδον αὐτοῦ ἀπαγγέλλων, λέγει· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου· τί δὲ θαυμαστὸν ἢ τί ἄπιστον εἰ ὁ τὸ πνεῦμα διδοὺς κύριος, λέγεται καὶ αὐτὸς τῷ πνεύματι χρίεσθαι, ὅπου χρείας πάλιν ἀπαιτούσης οὐ παρῃτήσατο διὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ εἰπεῖν ἑαυτὸν καὶ ἐλάττονα τοῦ πνεύματος. τῶν γὰρ Ἰουδαίων λεγόντων ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια, ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν αὐτοῖς εἰς τὸ ἐλέγξαι βλασφημοῦντας αὐτούς· εἰ ἐγὼ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. ἰδοὺ γὰρ ὁ τοῦ πνεύματος δοτὴρ ἐν πνεύματι λέγει νῦν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἄλλως εἰρημένον, ἢ διὰ τὴν σάρκα· ὡς γὰρ τῆς ἀνθρώπων φύσεως οὐκ οὔσης ἱκανῆς ἀφ' ἑαυτῆς ἐκβάλλειν τοὺς δαίμονας εἰ μὴ δυνάμει τοῦ πνεύματος, διὰ τοῦτο ὡς ἄνθρωπος ἔλεγεν· εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια· ἀμέλει καὶ τὴν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δυσφημίαν γινομένην, μείζονα τῆς ἀνθρωπότητος σημαίνων ἔλεγεν· ὃς ἂν εἴπῃ λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἕξει ἄφεσιν· οἷοι ἦσαν οἱ λέγοντες· οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός, οἱ δὲ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦντες καὶ τὰ τοῦ λόγου ἔργα τῷ διαβόλῳ ἐπιγράφοντες, ἄφυκτον τιμωρίαν ἕξουσι. τοιαῦτα μὲν οὖν τοῖς Ἰουδαίοις ὡς ἄνθρωπος ἔλεγεν ὁ κύριος· τοῖς δὲ μαθηταῖς τὴν θεότητα καὶ τὴν μεγαλειότητα δεικνὺς ἑαυτοῦ, οὐκέτι ἐλάττονα ἑαυτὸν τοῦ πνεύματος· ἀλλὰ μείζονα καὶ ἴσον ὄντα σημαίνων, ἐδίδου μὲν τὸ πνεῦμα καὶ ἔλεγε, λάβετε τὸ πνεῦμα ἅγιον, καὶ ἐγὼ αὐτὸ ἀποστέλλω· κἀκεῖνος ἐμὲ δοξάσει· ὥσπερ οὖν ἐνταῦθα τοῦ πνεύματος δοτὴρ ὢν ὁ υἱός, οὐ παραιτεῖται εἰπεῖν ἐν πνεύματι ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια ὡς ἄνθρωπος, τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ αὐτὸς ὢν τοῦ πνεύματος δοτήρ, οὐ παρῃτήσατο λέγειν, πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με· διὰ τὸ γεγενῆσθαι αὐτὸν σάρκα ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης· ἵνα δείξῃ ὅτι κατ' ἀμφότερα ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ καὶ ἐν τῷ ἁγιάζεσθαι δεόμενοι τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος· καὶ μὴ δυνάμενοι δαίμονας ἐκβάλλειν ἄνευ τῆς τοῦ πνεύματος δυνάμεως. διὰ τίνος δὲ καὶ παρὰ τίνος ἔδει τὸ πνεῦμα δίδοσθαι ἢ διὰ τοῦ υἱοῦ οὗ καὶ τὸ πνεῦμά ἐστι; πότε δὲ λαμβάνειν ἡμεῖς ἐδυνάμεθα εἰ μὴ ὅτε ὁ λόγος γέγονεν ἄνθρωπος; καὶ ὥσπερ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ λεγόμενον δείκνυσιν· ὅτι οὐκ ἂν ἐλυτρώθημεν εἰ μὴ ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων ἔλαβε δούλου μορφήν, οὕτως καὶ ὁ Δαβὶδ δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἂν ἄλλως μετέσχομεν τοῦ πνεύματος καὶ ἡγιάσθημεν, εἰ μὴ ὁ τοῦ πνεύματος δοτὴρ αὐτὸς ὁ λόγος ἔλεγεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ πνεύματι χρίεσθαι.

διὸ

διὸ καὶ βεβαίως ἐλάβομεν αὐτοῦ λεγομένου κεχρίσθαι σαρκί· τῆς γὰρ ἐν αὐτῷ σαρκὸς πρώτης ἁγιασθείσης· καὶ αὐτοῦ λεγομένου δι' αὐτὴν εἰληφέναι, ὡς ἄνθρωποι ἡμεῖς ἐπακολουθοῦσαν ἔχομεν τὴν τοῦ πνεύματος χάριν· ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνοντες· τὸ δὲ ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν, πρόσκειται ἐν τῷ ψαλμῷ, οὐχ ὡς ὑμεῖς πάλιν νοεῖτε, τρεπτὴν δεικνύον τοῦ λόγου τὴν φύσιν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐκ τούτου τὸ ἄτρεπτον αὐτοῦ σημαῖνον. ἐπειδὴ γὰρ τῶν γενητῶν ἡ φύσις ἐστὶ τρεπτὴ· καὶ οἱ μὲν παρέβησαν· οἱ δὲ παρήκουσαν ὥσπερ εἴρηται, ἥ τε πρᾶξις αὐτῶν οὐκ ἔστι βεβαία. ἀλλὰ πολλάκις ἐνδέχεται τὸν νῦν ἀγαθὸν μετὰ ταῦτα τρέπεσθαι· καὶ ἕτερόν τινα γίνεσθαι· ὡς τὸν ἄρτι δίκαιον ἄδικον μετ' ὀλίγον εὑρεθῆναι· διὰ τοῦτο πάλιν ἀτρέπτου χρεία· ἵνα τὸ ἀμετάβλητον τῆς τοῦ λόγου δικαιοσύνης, ἔχωσιν εἰκόνα καὶ τύπον πρὸς ἀρετὴν οἱ ἄνθρωποι. ἡ δὲ τοιαύτη διάνοια, ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν τοῖς εὐφρονοῦσιν εὔλογον· ἐπειδὴ γὰρ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ ἐτράπη· καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, διὰ τοῦτο τὸν δεύτερον Ἀδὰμ ἔπρεπεν ἄτρεπτον εἶναι· ἵνα κἂν πάλιν ὁ ὄφις ἐπιχειρήσῃ· αὐτοῦ μὲν τοῦ ὄφεως ἡ ἀπάτη ἐξασθενήσῃ· τοῦ δὲ κυρίου ἀτρέπτου καὶ ἀναλλοιώτου ὄντος, πρὸς πάντας ὁ ὄφις ἀσθενὴς τοῖς ἐπιχειρήμασι γένηται· ὥσπερ γὰρ τοῦ Ἀδὰμ παραβάντος εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἡ ἀπάτη διέβη, οὕτω τοῦ κυρίου ἰσχύσαντος, ἡ τοιαύτη ἰσχὺς λοιπὸν εἰς ἡμᾶς διαβήσεται· ὥστε λέγειν ἕκαστον ἡμῶν· οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. οὐκοῦν εἰκότως ὁ κύριος ὁ ἀεὶ καὶ φύσει ἀτρέπτως ἀγαπῶν δικαιοσύνην καὶ μισῶν ἀδικίαν, χρίεται καὶ αὐτὸς ἀποστέλλεται ἵνα ὁ αὐτὸς διαμένων τὴν τρεπτὴν σάρκα λαβών· τὴν μὲν ἁμαρτίαν ἐν αὐτῇ κατακρίνῃ· ἐλευθέραν δὲ αὐτὴν κατασκευάσῃ εἰς τὸ δύνασθαι λοιπὸν τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληροῦν ἐν αὐτῇ· ὥστε καὶ λέγειν δύνασθαι· „ ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, „ εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν· μάτην ὑμῖν ἄρα καὶ νῦν ὦ Ἀρειανοὶ ἡ τοιαύτη ὑπόνοια γεγένηται· καὶ μάτην ἐπροφασίσασθε τὰ ῥήματα τῶν γραφῶν· ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ θεοῦ, ἄτρεπτός ἐστιν ὡς ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχει· οὐχ ἁπλῶς ἀλλ' ὡς πατήρ· ἐπεὶ πῶς ὅμοιος, εἰ μὴ οὕτως ἐστίν; ἢ πῶς πάντα τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστιν, εἰ μὴ καὶ τὸ ἄτρεπτον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον τοῦ πατρὸς ἔχει; οὐχ ὡς ὑποκείμενος δὲ νόμοις, καὶ τὴν ἐπὶ θάτερα ῥοπὴν ἔχων, τὸ μὲν ἀγαπᾷ τὸ δὲ μισεῖ, ἵνα μὴ φόβῳ τοῦ ἐκπεσεῖν τὸ ἕτερον προσλαμβάνῃ, καὶ ἄλλως πάλιν τρεπτὸς εἰσάγηται. ἀλλ' ὡς θεὸς ὢν καὶ λόγος τοῦ πατρὸς, κριτής ἐστι δίκαιος καὶ φιλάρετος· μᾶλλον δὲ καὶ χορηγὸς ἀρετῆς· δίκαιος οὖν φύσει καὶ ὅσιος ὢν, διὰ τοῦτο ἀγαπᾶν λέγεται δικαιοσύνην καὶ μισεῖν ἀδικίαν· ἴσον τῷ εἰπεῖν ὅτι τοὺς μὲν ἐναρέτους ἀγαπᾷ καὶ προσλαμβάνεται· τοὺς δὲ ἀδίκους ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ· καὶ περὶ τοῦ πατρὸς τὸ αὐτὸ λέγουσιν αἱ θεῖαι γραφαί·

δίκαιος

Ideoque nos firmiter accepisse cognouimus quia ipse professus est se in carne inungi. Dum enim caro in illo primum sanctificatur, & ipse dicit sese, vt hominem propter carnē eam gratiam spiritus suscepisse, factum est, vt nos illam ex plenitudine dimanatem acceperimus: ideóque dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, additum est in Psalmo non, vt vos intelligitis, mutabilē Verbi naturam declarans, sed potius eius immutabilitatem ostendens. Quum enim rerum conditarum natura conuertibilis esset, aliique præuaricatione, alij inobedientia peccassent, vt dictum, neque in studiis vlla firmitas subsisteret, subinde, bono in alio mutato: adeo, vt qui in præsentia esset iustus, paulo post talis non appareret: ideo inconuertibilis natura requirebatur, quo homines immutabilem Verbi iustitiam pro formula & exemplaria ad virtutem capessendam haberent. Istiusmodi intellectus probæ rationis esse à prudentibus censebitur. Primo enim homine mutato, & morte per peccatum in mundum introgressa, necesse omnino fuit secundum Adam immutabilem esse, quo, si denuo serpens eum inuaderet, impostura illius vim nullam aut efficaciam haberet. Ideo enim serpens in conatibus suis elanguescit, & viribus destituitur, quia Dominus est inconuertibilis & inalterabilis. Sicuti enim præuaricante Adamo, in omnes homines peccatum dimanauit: ita quoque domino homine iam facto, & serpentem euertente, in omnes homines istiusmodi vigor transmeauit: adeo, vt singulis nostris liceat dicere: Nō ignoramus illius cogitationes. Quocirca merito dominus, qui semper & ex natura immutabilis est, diligitque iustitiam, & odio habet iniquitatem, inungitur & emittitur, vt idem subsistens idemque permanens, mutabili carne assumpta peccatum in carne condemnaret, & liberam ipsam assertámque redderet: quo deinceps iustitia legis in ea adimpleatur, & fas sit, bonoque iure liceat dicere: Nos autem non sumus in carne, sed in spiritu, quum spiritus Dei habitet in nobis. Frustra igitur vobis, Ariani, opinio concepta est, frustraque ex scripturis sacris cauillationes quæritis. Verbum enim Domini incommutabile est, & semper se eodem modo habet, neque id simpliciter, sed eadem ratione, qua Pater suus. Alioqui, quomodo similis fuerit, si non ita se habeat? aut quomodo omnia quæ Patris sunt, Filii fuerint, nisi & immutabilem & inalterabilem naturam parentis possideat? Non vt obnoxius legibus: non, vt in alterutram partem deflexibilis, vt hoc amet, illud auersetur; metuque excidendi, alterum potius desumat; & ita mutabilis iudicetur, sed potius vt Deus, & verbum Patris, & iudex ac virtutis studiosus, vel potius choragus suppeditatorque virtutis ostendatur. Iustus ergo natura & Sanctus quum sit, iustitiam diligere pronunciatur, & odisse iniquitatem, quod idem est ac si dicas, illum probos diligere & sibi adiungere; Iniustos autem auersari, & odio persequi. Quum scripturæ sacræ hoc ipsum quoque & de Patre loquantur;

Iustus est Dominus, & iustitiam dilexit, & odio habuit operantes iniquitatem. Et portas Sion diligit, tabernacula Iacob magnificat, & Iacob quidem amauit, Esau vero odio habuit: ac secūdum Esaiam vox Dei est rursum dicentis: *Ego sum Dominus odio habens iniustitiam, odio persequens rapinas iniustitiæ*: ne igitur hic verba eadem prauitate qua illa, excipiant: quum illa sint de imagine Dei conscripta, hæc de Deo Patre. An hic quoque eadem prauitate in intelligendo vtentes, Patrem etiam commutabilem esse interpretabūtur? quod certe vel ex aliis audire, non est vacuum à periculo. Si ergo istud recte de Patre intelligimus, diligere illum iustitiam, & odisse rapinas iniustas: non tamen ita vt in alterutram partem vergat, aut contrariorum sit capax, & in delectu hoc sumat, illud auersetur (id enim proprium rerum creatarum) sed quòd, vt censor & Iudex, iustos diligat & sibi consociet: à malis autem procul se auferat. Consequens igitur fuerit, etiam de Imagine hæc verba de odio eius & dilectione in eandem mentem interpretari: talem enim naturam esse Imaginis oportet, qualem esse Patris intelligimus, etiamsi Ariani vt cæci, neque hoc neque aliud quippiā in Sacris literis vident: excidentes enim à mente cogitationum suarum, vel potius stultitiarum suarum, rursus ad verba Sacratū literarum confugiunt, in quæ ipsa solito suo more prauo sensu incurrentes, mentem quæ inibi latet, non conspiciunt, & ad impietatem ipsorum quasi ad regulam omnia dicta Sacrarum literarū contorquent, quibus etiamsi tantummodo ore sonarent, dicendum esset, *Erratis, non intelligentes scripturas, neque potentiam Dei.* In quibus si pertinacius hæreant, digni sunt, qui pudore suggillentur, & audiant, *Reddite, quæ sunt hominis, homini, & quæ Dei, Deo.* Sed scriptum est, inquiunt, in Prouerbiis *dominus creauit me principiū viarum suarum, ad opera manuum suarum.* Et in Epistola ad Hebræos ita Apostolus loquitur, *Tanto præstantior Angelis factus, quanto præstantius nomen præ illis sortitus est:* & paulo post, *vnde fratres Sancti, Vocationis supercælestis participes animaduertite Apostolum & Pontificem confessionis nostræ Iesum, fidelem existere ei, qui ipsum creauit.* Et in Actis: *Notum sit igitur omnibus vobis & populo domus Israel, quòd Deus hunc Iesum Dominum & Christum fecit, quem vos crucifixistis.* Ex his verbis sursum deorsumque iactatis errabundi in intelligendo hanc sententiam colligunt, Verbum Dei creaturam esse, & opus, & vnum ex rebus conditis: atque ita decipiunt stultos, dum quidem in speciem veri voces scripturæ prætextunt: pro vera tamen sententia, venenum suæ hæreseos aspergant. Nam si cognouissent, non impiè egissent aduersus dominum gloriæ, neque quæ recte scripta sunt praue interpretarentur. Si igitur palàm iam deinceps, moribus Caiaphæ susceptis, iudaizare decreuerunt, vt ignorent quod scriptum est, Deum re vera in terris habitaturum fuisse, ne argumenta colligant ex verbis Apostolorum: Id enim

δίκαιος κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν· καὶ
ἐμίσησε πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν· καὶ
τὰς μὲν πύλας σιών, ἀγαπᾷ· τὰ δὲ σκηνώματα Ἰα-
κώβ, οὐ περὶ πολλοῦ ποιεῖται· καὶ τὸν μὲν Ἰα-
κὼβ ἠγάπησεν· τὸν δὲ ἠσαῦ, ἐμίσησε· κατὰ δὲ τὸν ἠσαΐαν,
φωνὴ θεοῦ ἐστι πάλιν λέγοντος· ἐγώ εἰμι κύριος, ὁ
ἀγαπῶν δικαιοσύνην καὶ μισῶν ἁρπάγματα ἐξ ἀδι-
κίας· ἢ τοίνυν κἀκεῖνα τὰ ῥήματα ὡς ταῦτα ἐκλαμ-
βανέτωσαν· καὶ γὰρ κἀκεῖνα περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ θεοῦ γέ-
γραπται· ἢ καὶ ταῦτα ὡς ἐκεῖνα κακῶς διανοούμενοι
A τρεπτὸν καὶ τὸν πατέρα ἐπινοήτωσαν· εἰ δὲ καὶ μόνον ἀ-
κούειν τοῦτο λεγόντων ἑτέρων οὐκ ἔστιν ἀκίνδυνον· διὰ
τοῦτο καλῶς διανοούμεθα τὸ λέγεσθαι τὸν θεὸν δικαι-
οσύνας ἀγαπᾶν καὶ μισεῖν ἁρπάγματα ἐξ ἀδικί-
ας, οὐχ ὡς ἐπὶ θάτερα ῥοπὴν ἔχοντος αὐτοῦ καὶ δεκτι-
κοῦ ἐναντίου· ὥστε τοῦτο μὲν ἐκλέγεσθαι· ἐκεῖνο δὲ
μὴ αἱρεῖσθαι· τοῦτο γὰρ τῶν γενητῶν ἴδιόν ἐστιν· ἀλλ'
ὅτι ὡς κριτὴς τοὺς μὲν δικαίους, ἀγαπᾷ· τοὺς δὲ ἀ-
δίκους, μισεῖ καὶ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν γίνεται· ἀκό-
λουθον ἂν εἴη καὶ περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ θεοῦ τοιαῦτα νοεῖν,
B ὅτι οὕτως ἀγαπᾷ καὶ μισεῖ· τοιαύτην γὰρ εἶναι τῇ φύ-
σει τὴν εἰκόνα δεῖ οἷός ἐστιν ὁ ταύτης πατήρ· κἂν οἱ
ἀρειανοὶ ὡς τυφλοί, μήτε ταύτην μήτε ἄλλο τι τῶν θεί-
ων λογίων βλέπωσιν· ἐμπεσόντες γὰρ τῆς ἀπὸ καρδίας
αὐτῶν ἐννοιῶν, μᾶλλον δὲ παρανοιῶν, ἐπὶ ῥητὰ πάλιν τῶν
θείων γραφῶν καταφεύγουσιν· εἰς ἃ καὶ αὐτὰ συνή-
θως ἀναισθητοῦντες, οὐχ ὁρῶσι τὸν ἐν τούτοις νοῦν· ἀλλὰ
κανόνα ἐπὶ καρδίαν ἀσέβειαν θέμενοι, πρὸς τοῦτον
πάντα τὰ θεῖα λόγια διαστρέφουσιν. οἵτινες καὶ μόνον
αὐτὰ φθεγγόμενοι, οὐδὲν ἕτερον ἀκούειν εἰσὶν ἄξιοι, ἢ
C πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν
τοῦ θεοῦ· ἂν δὲ καὶ ἐπιμείνωσι, πάλιν ἐντρέπεσθαι καὶ
ἀκούειν πάλιν· ἀπόδοτε τὰ τοῦ ἀνθρώπου τῷ ἀνθρώ-
πῳ· καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ· γεγράφθαι τοίνυν φασὶν
ἐν μὲν ταῖς παροιμίαις, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν
ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἐν δὲ τῇ πρὸς ἑβραίους ἐπι-
στολῇ τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, τοσούτῳ κρείττων γενό-
μενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς
κεκληρονόμηκεν ὄνομα· μετ' ὀλίγα, ὅθεν ἀδελφοὶ
ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε
D τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν,
πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· καὶ ἐν ταῖς πράξεσι δέ,
γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν πᾶς οἶκος Ἰσραήλ, ὅτι καὶ κύρι-
ον καὶ χριστὸν αὐτὸν ὁ θεὸς ἐποίησε τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς
ἐσταυρώσατε. ταῦτα ἄνω καὶ κάτω περιφέροντες καὶ
πλανώμενοι περὶ τὴν διάνοιαν, ἐνόμισαν ἐκ τούτων κτί-
σμα καὶ ποίημα καὶ ἕνα τῶν γενητῶν εἶναι καὶ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον·
οὕτω τε ἀπατῶσι τοὺς ἀνοήτους· προφάσει μὲν προ-
βαλλόμενοι τὰ ῥήματα, ἀντὶ δὲ τῆς ἀληθινῆς διανοίας,
τὸν ἴδιον τῆς αἱρέσεως ἰὸν ἐπισπείροντες· εἰ γὰρ ἐγίνω-
B σκον, οὐκ ἂν ἠσέβουν εἰς τὸν κύριον τῆς δόξης·
οὐδὲ τὰ καλῶς γραφέντα παρηρμήνευον· εἰ μὲν
οὖν ἐκ φανεροῦ λοιπὸν ἀναλεξάμενοι τὸν τοῦ Κα-
ϊάφα τρόπον ἰουδαΐζειν ἔκριναν· ὥστε ἀγνοεῖν
τὸ γεγραμμένον· ὅτι οὕτως θεὸς ἐπὶ γῆς κατοική-
σει. μὴ ἐξεταζέτωσαν τὰς ἀποστολικὰς λέξεις.
οὐ γὰρ

οὐ γὰρ Ἰουδαίων τοῦτο· εἰ δὲ καὶ τοῖς ἀθέοις Μανιχαίοις ἑαυτοὺς ἐγκαταμίξαντες, ἀρνοῦνται τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν, μὴ προφερέτωσαν τὰς παροιμίας. ἀλλότριον γὰρ καὶ τῶν Μανιχαίων τοῦτο· εἰ δὲ διὰ τὸ πρόβλημα, καὶ ὅπερ ἐκ τούτου κέρδος τῆς φιλοχρηματίας ἐσχήκασι, διά τε τὴν ἐν τῷ δοκεῖν φιλοδοξίαν οὐ τολμῶσιν ἀρνεῖσθαι τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἐπειδὴ καὶ γέγραπται· ἢ καὶ τὰ ῥήματα τὰ περὶ τούτου γεγραμμένα, διανοείσθωσαν ὀρθῶς εἰς τὴν ἐνσώματον παρουσίαν τοῦ σωτῆρος· ἢ εἰ εἰς τὴν διάνοιαν ἀρνοῦνται· ἀρνείσθωσαν ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ κύριος. ἀπρεπὲς γὰρ ὁμολογεῖν μὲν ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἐρυθριᾶν δὲ ἐπὶ τοῖς γεγραμμένοις περὶ αὐτοῦ· καὶ διὰ τοῦτο τὴν διάνοιαν τούτων διαφθείρειν· γέγραπται γὰρ, τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων. τοῦτο γὰρ ἐξετάσαι πρῶτον ἀναγκαῖον· δεῖ δὲ, ὡς ἐπὶ πάσης τῆς θείας γραφῆς προσήκει ποιεῖν, καὶ ἀναγκαῖόν ἐστιν οὕτω καὶ ἐνταῦθα· καθ' ὃν εἶπεν ὁ ἀπόστολος καιρὸν· καὶ τὸ πρόσωπον καὶ τὸ παράδειγμα. διόπερ ἔγραψε πιστῶς ἐκλαμβάνειν, ἵνα μὴ παρὰ ταῦτα ἢ καὶ ἕτερόν τι τούτων ἀγνοῶν ὁ ἀναγινώσκων, ἔξω τῆς ἀληθινῆς διανοίας γένηται· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ φιλομαθὴς εὐνοῦχος ἐκεῖνος εἰδὼς, παρεκάλει τὸν Φίλιππον λέγων· δέομαί σου περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει; περὶ ἑαυτοῦ, ἢ περὶ ἑτέρου τινός; ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ παρὰ πρόσωπον ἐκλαβὼν τὴν ἀνάγνωσιν πλανηθῇ τῆς ὀρθῆς διανοίας. καὶ οἱ μαθηταὶ δὲ θέλοντες τὸν καιρὸν τῶν λεγομένων μαθεῖν, παρεκάλουν τὸν κύριον λέγοντες, εἰπὲ ἡμῖν πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας· καὶ αὐτοὶ γὰρ ἀκούοντες παρὰ τοῦ σωτῆρος τὰ περὶ τοῦ τέλους, ἤθελον μαθεῖν καὶ τὸν καιρὸν, ἵνα μήτε αὐτοὶ πλανῶνται, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκειν δυνηθῶσι· μαθόντες γοῦν διορθώσαντο μέλλοντας πλανᾶσθαι τοὺς ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης· ὅταν μὲν οὖν τῶν τοιούτων καλῶς τις ἔχῃ τὴν γνῶσιν, ὀρθὴν ἔχει καὶ ὑγιαίνουσαν τὴν τῆς πίστεως διάνοιαν. ἐὰν δὲ παρ' ἕτερον ἐκλαμβάνῃ τις τούτων, εὐθὺς εἰς αἵρεσιν ἐκπίπτει. παρὰ καιρὸν μὲν οὖν ἐπλανήθησαν, οἱ μὲν περὶ Ὑμέναιον καὶ Ἀλέξανδρον λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι· οἱ δὲ Γαλάται μετὰ τὸν καιρὸν ἀγαπήσαντες νῦν περιτομήν· παρὰ πρόσωπον δὲ πεπόνθασι, καὶ πάσχουσι μέχρι νῦν Ἰουδαῖοι, νομίζοντες περὶ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν λέγεσθαι τὸ, ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον· μεθ' ἡμῶν ὁ θεός· καὶ ὅταν τὸ μὲν, προφήτην ἡμῖν ἀναστήσει ὁ θεὸς, νομίζωσι περὶ ἑνὸς τῶν προφητῶν λέγεσθαι· τὸ δὲ, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, μὴ μανθάνωσι παρὰ τοῦ Φιλίππου. ἀλλ' ὑπολαμβάνωσι παρὰ τοῦ Ἡσαΐου λέγεσθαι· ἢ περὶ ἄλλου τινὸς τῶν γενομένων προφητῶν· τοιαῦτα δὴ οὖν καὶ οἱ χριστομάχοι παθόντες, εἰς μυσαρὰν αἵρεσιν ἐκπεπτώκασιν. εἰ γὰρ ἐγνώκεισαν τό, τε πρόσωπον καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸν καιρὸν τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ· οὐκ ἂν τὰ ἀνθρώπινα εἰς τὴν θεότητα ἐκλαμβάνοντες, τοσοῦτον ἠσέβουν οἱ ἄφρονες. τοῦτο δὲ δυνατὸν ἰδεῖν· εἰ τὴν

id enim nequaquam Iudæorũ eſt. Quod ſi impiis Manichæis ſeſe admiſcentes, non agnoſcũt Verbum carnem eſſe factum, aut eius in carne præſentiam, ne mihi allegent Prouerbia Salomonis: id enim alienũ eſt a Manichæis: ſin autem ſimulandi Chriſtianiſmi gratia, & eius qui inde prouenit quæſtus, & famæ cauſa, non audent inficiari, Verbum, quia id ſcriptũ eſt, carnem eſſe factum: aut voces de corporali Saluatoris præſentia recte intelligant, aut ſi mentem
A eorum inficiantur, inficientur quoque Dominũ hominẽ eſſe factũ. Indecorũ eſt enim, confiteri quidem Verbum carnem eſſe factum, pudere tamen interim eorum verborum, quib. id pronunciatur, & quia pudet, Scripturæ mentẽ corrumpere. Scriptum eſt enim, Tãto melior Angelis factus, ꝙ primum examinandum eſt. Opus autem hic eſt, vt obſerues, quod vbique in ſcripturis faciundum, ad quænam tempora Apoſtolus ſua verba direxerit, quæ ſit perſona, quod item exemplum, & qua de cauſa ſit ſcriptũ, fideliter excerpere, ne ſeiuncta ſint iſta à ſuis ratio-
B nibus, ac diuerſum aliquid ab ipſis imperitior aliquis legens, à recto intellectu deuius abeat. Id enim eunuchus ille diſcẽdi ſtudioſus cognitum habens, adhortabatur Philippum, *Obſecro te*, inquit, *de quonam iſtud Propheta loquitur de ſeipſo, an de alio quopiam?* metuebat ſiquidem, ne prætermiſſa perſona verba excipiens, à recto intellectu aberraret. Diſcipuli item cupientes intelligere rerũ futurarum tẽpora, rogabãt dominũ his verbis, *dic nobis quãdo iſta futura ſunt? & quodnam ſignum aduentus tui?* & ipſi quoque audientes de fine mũdi, tempus eius cognitum
C habere voluerunt, quo certiores facti, nõ errarent, ſed alios inſtruere poſſent. Inſtructi igitur eius rei ſcientia Theſſalonicenſes alioqui erraturos in viam reduxerunt. Cum igitur quis iſta probe intellecta & obſeruata habet, rectũ quoque & ſanũ Fidei intellectum habuerit. Cõtrà, ſi diuerſa ab iſtis ſeiunctáq; à veris perſonis, tẽporibus, cauſis, ex ſcripturis colligit, ſtatim in hæreſim delabitur. In tempore errauerunt Hymenæus & Alexander cum ſuis gregalibus, quũ dicerent, reſurrectionẽ iam cõtigiſſe: poſt tẽ-
D pora autem Galatæ, amplectẽtes etiã nunc circuncisionem. In delectu perſonæ laborant & cæcutiunt vſq; in hodiernum diem Iudæi, exiſtimantes de vno ex ſuorũ numero dictum eſſe: Ecce, Virgo concipiet, & in vtero habebit, & pariet Filiũ, & vocabunt nomen eius Emanuel, ꝙ eſt ex interpretatione, nobiſcũ Deus. Atque itidẽ illud, prophetã vobis excitabit Dominus, arbitrãtur de aliquo Prophetarũ dici: illud vero
E veluti ouis ad mactatione ductꝰ eſt, nõ didicerũt à Philippo, ſed opinãtur de Eſaia memorari, aut de aliquo ſuperiorũ Prophetarũ. Idẽ paſſi Chriſti perduelles, in ſceleratã hęreſim exciderũt. Si enim perſonã, rẽ, tẽpus Apoſtolici dicti cognoſcerẽt, nunquã humana in deitatẽ transferẽtes, tã impie & ſtulte aduersꝰ Chriſtũ ſeſe habuiſſẽt.

Id intueri licebit, si initium lectionis denuo repetitum probe excipias. Dicit enim Apostolus, *Multifariam multisque modis olim Deus locutus est patribus nostris per Prophetas: vltimis autem diebus locutus est nobis in Filio*: atque ita paulò pòst dicit, *Perfecta ab eo nostrorum peccatorum purificatione, ipsum sedere ad dextram Maiestatis in excelsis, tanto superiorem Angelis factum quanto præstantius nomen præ illis sortitus est.* De eo igitur tempore quo nobis per filium locutus est, quum peccatorum purgatio fieret Apostolicum dictum mētionem facit. Quando autem nobis locutus est in Filio? aut quando purgatio peccatorum facta? aut quando natus est homo? nisi post prophetas, idque in vltimis diebus. Deinde, quum narratio haberetur de nostri cura ac dispēsatione: deque vltimis temporibus, ad contextum argumenti pertinebat, vt diceret, Deum neque superioribus ætatibus tacitum fuisse, sed locutum esse per Prophetas, & vbi Prophetæ suo officio perfuncti essent, & lex per Angelos sua edicta prænunciasset, & Dominus ad nos immigrasset, & ad ministrandum accessisset, tunc demum necessario subintulit, Tanto melior Angelis factus, ostendere volens, Quanto Dominus præ seruo excellat, tanto functione officioque seruorum, Filii administrationem meliorem fuisse. Functiones igitur discriminans Apostolus, veterem & nouam liberè & cum fiducia ad Iudæos in hæc verba scribit: Tanto melior Angelis factus. Quapropter illa sententia, tanto maior Angelis factus, non in totum per comparationem dicta est, quod maior aut preciosior esset, ne quis quasi de cognatis eiusdemque generis rebus hæc verba intelligat: sed ideo præstantiorem illum dixit, vt discrimen naturæ filii ad res creatas indicaret: cuius rei certum documentum ex literis Sacris habemus, vbi Dauid loquitur in hanc sententiam, *Melior vna dies in atriis tuis supra millenos præsentes:* Salomone item suffragante: *Sumite disciplinam & non argentum, & cognitionem præ auro probato: Melior enim sapientia lapidibus sumptuosis: omneque quod preciosum est, non est ea dignum.* Quid? an non sunt diuersi generis, sapientia, & lapilli ex terra? Quæ autem cognatio cælestibus atriis, & domiciliis terrestribus? aut quid simile æternitatibus & spiritualibus, ad temporalia & mortalia? Id enim est, quod Esaias ait: *Hæc Dominus noster eunuchis dicit, quotquot seruauerint sabbata mea, & elegerint quæ ego volo, & adhærent testamento meo, dabo illis in ædibus meis, & in mœnibus meis, locum memorabilem, & præstantiorem filiis & filiabus, nomen æternum dabo eis, & non deficiet.* Est ergo eadem ratione nihil cognationis Filio cum Angelis: & quia nihil cognationis est, non per comparationem dictum est illud (melior) sed per distinctionem, & ad differentiæ notam, & vt diuersitas naturæ Filii cum Angelis ostenderetur. Quin ipse Apostolus illud (melior) exponens, non in alia re, quàm in distinctione Filii, rerumque conditarum vsurpat: dum hunc quidem Filium, illos vero mancipia appellat: & hunc

εἰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀναγνώσματός τις ἐκλάβοι. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων, ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ· εἶτα μετ' ὀλίγα, φησὶν, δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς· τοσούτῳ κρείττων γενόμενος
A τῶν ἀγγέλων. περὶ τοῦ καιροῦ ἄρα καθ' ὃν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὅτε καὶ τῶν ἁμαρτιῶν καθαρισμὸς γέγονε, μνημονεύει τὸ ἀποστολικὸν ῥητόν· πότε δὲ ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ; καὶ πότε γέγονε καθαρισμὸς τῶν ἁμαρτιῶν; ἢ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος; μετὰ τοὺς προφήτας ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν· εἶτα τοῦ διηγήματος ὄντος περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας λέγων περὶ τῶν ἐσχάτων καιρῶν, ἀκολούθως ἐμνημόνευσεν, ὅτι μήτε τοὺς προτέρους χρόνους ἐσιώπησε τοῖς ἀνθρώποις ὁ θεός· ἐλάλησε γὰρ αὐτοῖς
B διὰ τῶν προφητῶν. καὶ ἐπειδὴ καὶ προφῆται διηκόνησαν, καὶ δι' ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλαλήθη· καὶ ὁ υἱὸς δὲ ἐπεδήμησε καὶ ἦλθε διακονῆσαι, ἀναγκαίως ἐπήγαγε, τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων· διεξελθὼν, ὅτι καὶ ὅσον υἱὸς διαφέρει δούλου, τοσούτῳ τῆς διακονίας τῶν δούλων ἡ τοῦ υἱοῦ διακονία κρείττων γέγονε. τὴν διακονίαν ἄρα κρίνων ὁ Ἀπόστολος· τῆς τε παλαιᾶς καὶ τῆς καινῆς, παῤῥησιάζεται πρὸς ἰουδαίους γράφων καὶ λέγων· διὰ τοῦτο γοῦν οὐ δὲ τὸ ὅλον συγκριτικῶς εἴρηκε μεί-
C ζων ἢ τιμιώτερος, ἵνα μὴ ὡς περὶ ὁμογενῶν τούτου κἀκείνων τις λογίσηται. ἀλλὰ κρείττων εἴρηκεν, ἵνα τὸ διαλλάττον τῆς φύσεως τοῦ υἱοῦ πρὸς τὰ γενητὰ γνωρίσῃ. καὶ τούτων ἔχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἐκ τῶν θείων γραφῶν. τοῦ μὲν Δαυὶδ ψάλλοντος, κρείσσων ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου, ὑπὲρ χιλιάδας. τοῦ δὲ Σολομῶνος ἀναφωνοῦντος, λάβετε παιδείαν καὶ μὴ ἀργύριον· καὶ γνῶσιν ὑπὲρ χρυσίον δεδοκιμασμένον· κρείσσων γάρ σο-
D φία λίθων πολυτελῶν· πᾶν δὲ τίμιον, οὐκ ἄξιον αὐτῆς· πῶς γὰρ οὐκ εἰσὶν ἑτερούσια, καὶ ἄλλα τὴν φύσιν, ἡ σοφία καὶ οἱ ἀπὸ γῆς λίθοι. ποία δὲ συγγένεια ταῖς ἐν οὐρανοῖς αὐλαῖς, καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς οἴκοις· ἢ τί ὅμοιον τῶν αἰωνίων καὶ πνευματικῶν, τὰ πρόσκαιρα καὶ τὰ θνητά· καὶ τοῦτο γὰρ ὁ Ἡσαΐας φησί· τάδε λέγει κύριος τοῖς εὐνούχοις· ὅσοι ἂν φυλάξωνται τὰ σαββατά μου· καὶ ἐκλέξωνται ἃ ἐγὼ θέλω· καὶ ἀντέχωνται τῆς διαθήκης μου, δώσω αὐτοῖς ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ ἐν τῷ τείχει μου
E τόπον ὀνομαστὸν, κρεῖσσον υἱῶν καὶ θυγατέρων ὄνομα αἰώνιον δώσω αὐτοῖς καὶ οὐκ ἐκλείψει. οὕτως ἄρα οὐδὲ μία συγγένεια τοῦ υἱοῦ πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἐστίν· μὴ δὲ μιᾶς δὲ οὔσης τῆς συγγενείας, οὐκ ἄρα συγκριτικῶς ἐλέχθη τὸ κρείττων ἀλλὰ διακριτικῶς· διὰ τὸ ἀλλάττον τῆς τούτου φύσεως ἐπ' ἐκείνων. καὶ αὐτὸς οὖν ὁ ἀπόστολος τὸ κρείττων ἑρμηνεύων, οὐκ ἐν ἄλλῳ τινὶ· ἢ ἐν τῇ διαφορᾷ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὰ γενητὰ τίθησι λέγων· ὅτι ὁ μὲν, υἱός· τὰ δὲ, δοῦλα· καὶ ὁ μὲν, ὡς υἱὸς

ὡς υἱὸς μετὰ τοῦ πατρὸς ἐν δεξιᾷ κάθηται. τὰ δὲ, ὡς δοῦλα παρέστηκεν καὶ ἀποστέλλεται καὶ λειτουργεῖ. τούτων δὲ οὕτως γεγραμμένων, οὔτε γενητὸς ἐκ τούτων ὁ υἱὸς σημαίνεται ὦ ἀρειανοί, ἀλλὰ μᾶλλον ἄλλος μὲν τῶν γενητῶν· ἴδιος δὲ τοῦ πατρὸς ἐν τοῖς κόλποις ὢν αὐτοῦ. καὶ γὰρ καὶ τὸ γεγραμμένον ἐνταῦθα, γενόμενος, οὔτε γενητὸν σημαίνει τὸν υἱὸν, ὥσπερ ὑμεῖς νομίζετε· εἰ μὲν γὰρ ἁπλῶς εἰρήκει, γενόμενος, καὶ ἐσιώπησεν, ἡ πρόφασις ἦν τοῖς ἀρειανοῖς· ἐπειδὴ δὲ τὸν υἱὸν προείρηκεν δι' ὅλης τῆς περικοπῆς ἀποδείξας αὐτὸν ἄλλον εἶναι τῶν γενητῶν, οὐδὲ τὸ γενόμενος ἀπολελυμένως ἔθηκεν, ἀλλὰ τὸ κρείττων συνῆψε τὸ γενόμενος· ἀδιάφορον γὰρ ἡγήσατο τὴν λέξιν, εἰδὼς ὡς ἐπὶ ὁμολογουμένως γνησίου υἱοῦ· ὁ λέγων τὸ γενόμενος ἴσον τῷ γεγενῆσθαι. καὶ ὅτι ἐστὶ κρείττων λέγει· τὸ μὲν γὰρ γενητὸν, οὐ διαφέρει κἂν λέγῃ τις γέγονεν ἢ πεποίηται, τὰ δὲ γενητὰ, ἀδύνατον δημιουργήματα εἶναι καὶ λέγεσθαι γενητὰ, εἰ μὴ ἄρα μετὰ ταῦτα μετασχόντα τοῦ γενέσθαι τοῦ υἱοῦ, καὶ γεγενῆσθαι ὑπ' αὐτοῦ λέγονται· οὔτιγε διὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν μετουσίαν τοῦ υἱοῦ ἐν τῷ πνεύματι, καὶ τοῦτο πάλιν οἶδεν ἡ θεία γραφή· ἐπὶ μὲν τῶν γενητῶν λέγουσα, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησε. ἐπὶ δὲ τῶν υἱῶν τῶν γενητῶν, ἐγένοντο τῷ Ἰὼβ υἱοὶ ἑπτὰ καὶ θυγατέρες τρεῖς. καὶ Ἀβραὰμ δὲ ἦν ἑκατὸν ἐτῶν, ὅτε ἐγένετο αὐτῷ Ἰσαὰκ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. ὁ δὲ Μωϋσῆς ἔλεγεν· ἐὰν γένωνται τινὶ υἱοί· οὐκοῦν εἰ τῶν μὲν γενητῶν ἄλλος ἐστὶ· τῆς δὲ τοῦ πατρὸς οὐσίας μόνος ἴδιον γέννημα ὁ υἱὸς, μεματαίωται τοῖς ἀρειανοῖς ἡ περὶ τοῦ γενόμενος πρόφασις. κἂν γὰρ ἐν τούτοις αἰσχυνθέντες βιάζωνται πάλιν λέγειν συγκριτικῶς εἰρῆσθαι τὰ ῥητὰ· καὶ διατοῦτο εἶναι τὰ συγκρινόμενα ὁμογενῆ, ὥστε τὸν υἱὸν τῆς τῶν ἀγγέλων εἶναι φύσεως, αἰσχυνθήσονται μὲν προηγουμένως ὡς τὰ οὐαλεντίνου καὶ καρποκράτου καὶ τῶν ἄλλων αἱρετικῶν ζηλοῦντες, καὶ φθεγγόμενοι. ὧν ὁ μὲν τοὺς ἀγγέλους, ὁμογενεῖς εἴρηκε τῷ χριστῷ· ὁ δὲ καρποκράτης ἀγγέλους τοῦ κόσμου δημιουργοὺς εἶναι φησί. παρ' αὐτῶν γὰρ ἴσως μαθόντες καὶ οὗτοι, συγκρίνουσι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον τοῖς ἀγγέλοις· ἀλλ' ἐντραπήσονται τοιαῦτα φανταζόμενοι παρὰ μὲν τοῦ ὑμνῳδοῦ λέγοντος, τίς ὁμοιωθήσεται τῷ κυρίῳ ἐν υἱοῖς θεοῦ, καὶ τίς ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς κύριε; ἀκούσονται δὲ ὅμως, ἐὰν ἄρα καὶ οὕτω μάθωσιν, ὡς ἐν μὲν τοῖς ὁμογενέσιν ὁμολογουμένως φιλεῖ τὰ τῆς συγκρίσεως γίνεσθαι· καὶ οὐκ ἐν τοῖς ἑτερογενέσιν. οὐδεὶς γοῦν θεὸν συγκρίνει πρὸς ἄνθρωπον· οὐ δὲ πάλιν ἄνθρωπον πρὸς τὰ ἄλογα· οὐδὲ ξύλα πρὸς λίθους, διὰ τὸ ἀνόμοιον τῆς φύσεως· ἀλλὰ θεὸς μὲν, ἀσύγκριτόν ἐστι πρᾶγμα. ἄνθρωπος δὲ, πρὸς ἄνθρωπον συγκρίνεται. καὶ ξύλον πρὸς ξύλον· καὶ λίθος πρὸς λίθον· καὶ οὐκ ἄν τις εἴποι ἐπὶ τούτων τὸ κρεῖττον, ἀλλὰ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ πλέον· οὕτως Ἰωσὴφ, ὡραῖος ἦν μᾶλλον παρὰ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, καὶ Ῥαχὴλ τῆς Λείας· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος, οὐ κρείττων· ἀλλὰ μᾶλλον διαφέρει ἐν δόξῃ· ἐπὶ δὲ τῶν ἑτερογενῶν, ὅταν ταῦτά τις παραβάλῃ πρὸς ἄλληλα, τότε τὸ κρεῖττον πρὸς τὸ διαλλάττον λέγεται· καθά-

& hũc vt filiũ Patri à dextris assidere, illo vero vt seruos apparitorũ & nunciorũ munere, aliísq; ministeriis fungi. Quũ res igitur ad istũ modum descripta sit, nõ creatus inde, ô Ariani, Filius ostẽditur, sed alius à reb. creatis: quippe, qui sit proprius sui Patris, & in Patris sinu recũbat. Nã ꝙ hic scriptũ est (factus) nõ creatũ Filiũ significat, quemadmodũ à vobis existimatur. Si enim simpliciter dixisset, factus, ac reticuisset illud, erat; occasio aliqua Arianis data fuisset: verũ, ille cũ
A Filiũ iam ante dixit, ac toto tenore tractatus illũ declarauit diuersum esse à rebus creatis, neque illud, factus siue natus, seorsum disiunctímque posuit, sed copulauit vnà cũ hoc verbo (melior) promiscuã enim indifferentemque eam vocem arbitratus est, intelligens eã, de Filio ex cõfesso, & citra cõtrouersiam legitimo dici, quũ, factus, hoc loco id ipsum sit, ꝙ fuit, siue extitit. His accedit, ꝙ vox melior statim adiũcta est. Quod enim creatũ est, nihil refert, siue illud factũ esse, siue conditũ appelles, eò ꝙ quæ creata sunt, genita esse nequeãt, quũ sint opera, nisi postmodũ
B participantia de Filio, ipsa quoque genita & nata vocitentur: neque tamen id ex propria sua vi aut natura, sed ex communione essentiæ Filii in Spiritu Sãcto. Et id quoq; cognitũ habẽt Sacræ scripturæ: de reb. enim creatis dicũt, *Omnia per ipsum facta sunt, & omnia in sapientia fecisti:* Cæterum de liberis, genitis, facti (inquit) sunt Iob filii septem, & filiæ tres: Et, Abrahã erat 100. an. quando factus est ei Isaac filius suus. Moyses itẽ dixit, Si alicui liberi facti fuerint. Si igitur Filius alius est à reb. factitiis, & patris sui propriũ ger-
C men, euanuit Arianis sua occasio in hoc verbo (factus.) Quod si iterũ attrita fronte violẽter obiiciãt, verba ista per comparationẽ esse dicta, ac propterea cõparata eiusdẽ generis esse debere, atq; inde colligi, Filiũ habere genus ac naturã Angelorũ, saltẽ eos pudebit: ꝙ Valẽtis, & Carpocratis imitatores se præbeãt, atq; eadẽ sonẽt: quorũ Valẽtinianus, Angelos cõgeneres Christo pronũciauit: Carpocrates autẽ, eos mũdi cõditores appellauit: A Magistris nimirũ eiusdem farinæ & isti instituti sunt, qui Verbũ Dei cum
D Angelis in cõparationem mittũt: sed cõfundãtur in istis euanidis suis imaginationib. à Psalmista, qui ita loquitur: Quis cõparabitur Domino in filiis Dei? aut quis inter deos assimilabitur tibi Domine? Sed tamen audiãt, modo vel sic intelligant, in congenerib. ex cõfesso solere cõparationes fieri, nõ autẽ in iis quæ genere disconueniunt. Nemo enim Deũ cũ homine contulerit: aut hominem cum Deo aut hominem cum brutis: aut lignũ cũ lapidib. ob dissimilitudinẽ naturę, quũ Deus sit res incõparabilis: id ꝙ contra se habet in homine ad hominem, in ligno ad
E lignũ, in lapide ad lapidẽ: nec est qui dicat, quid inter ista sit melius, sed quid magis ac plus est. Ita Ioseph speciosus erat magis q̃ fratres sui: & Rachel q̃ Lia: stella vero nõ stella melior sed magis differt in fulgore: cõtra aũt se res habet in genere

diuersis. Quũ enim ea inter se commiseris, tũ quid superius, quid inferius sit indicas, quẽadmodũ in comparatione sapientiæ cum lapidibus. Si igitur loquutus fuisset Apostolus, Tanto magis filius Angelos antecedit, aut tãto maior est, esset vobis data aliqua occasio, ex comparatione Filii ad Angelos: nunc autem quum dicit eum meliorem esse, ac tantum distare, quantum distat Filius à seruis, declarat eum alium diuersumque esse ab Angelorum natura. Cæterum, quum rursus dicit, eum fundasse vniuersa, ostendit illum alium esse à rebus creatis. Quare, quum alius sit & diuersæ essentiæ præter rerum creatarum naturam, quæ quæso comparatio aut similitudo eius fuerit ad res creatas? Quod si hic rursus aliquid comminiscantur, non deerit Paulus qui eos refutet, hæc eadem loquens: Cui enim Angelorum dixit vnquam, Filius meus es tu, ego hodie genui te: & de Angelis longè aliter, *Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem flammantem.* Ecce res creatas Deum facere pronuntiat, easque nominibus operum appellat, in filio contrà, non opus aut creationem constituit, sed æternum illum, & regem, & rerum opificẽ prædicat dicens: *Thronus tuus in secula seculorum:* Et, *Tu initio domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli: Ipsi peribunt: tu autem permanes.* Ex quibus verbis modò voluissent, intelligere potuissent alium esse architectũ rerum, alias esse res architectatas, illumque esse Deum, istas verò creaturas, & ex non entibus conditas. Nam quod dicitur, Ipsi peribunt, non ita dictũ est, quasi in perniciem sit abitura rerum conditio, sed vt ex mentione finis initium & naturam rerum conditarum demonstraret. Nam quæ interire queunt, etiam si per gratiam conditoris non intereant, ea ipsa sese ex non entibus procreata esse, & aliquando non fuisse, suo testimonio produnt. Quapropter istud de istis, vt eiusmodi natura præditis, dictum fuit: de filio contra, Tu autem permanes, vt æternitas illius demonstraretur. Quum igitur nequeat perire sicuti res creatæ, eò quòd præditus sit vi in æternum permanendi, aliena nimirum habenda sunt ea verba ab ipsius natura, non fuit, antequam fieret, proprium enim illi est, semper esse & permanere cum patre. Si igitur ista Apostolus non scripsisset in epistola ad Hebræos, tamen vel ex aliis epistolis eius, atque adeo ex vniuersa scriptura impedimenta illis obiiciebantur, ne talia de filio comminiscerentur. Cæterum, quandoquidem ipse scripsit, & in verbis superioribus demonstratum est, filium esse substantiæ Patris, illumque condere omnia, & omnia condita ab ipso gubernari, eundemque esse & splendorem, & imaginem, & sapientiam Patris: creaturas contrà inferiores Trinitati assistere, ac inseruire, fieri non potest, quin diuersi sit generis filius, alteriusque substantiæ, quàm res creatæ, ac potius substantiæ Patris proprius, ac eiusdem naturæ. Atque eam ob causam non est dictum à Filio, Patrem suum se meliorem esse, ne seipsum externum alienumque ab illius natura existimarent: sed Pater (inquit) maior est, non qui-

καθάπερ ἐπὶ τῆς σοφίας καὶ τῶν λίθων εἴρηται. εἰ μὲν
οὖν εἰρηκὼς ἦν ὁ Ἀπόστολος· τοσούτῳ μᾶλλον ὁ υἱὸς
τῶν ἀγγέλων προάγει, ἢ τοσούτῳ μείζων ἐστίν· ἦν ἂν
ὑμῖν πρόφασις, ὡς συγκρινομένου τοῦ υἱοῦ πρὸς τοὺς
ἀγγέλους· νῦν δὲ λέγων κρείττονα αὐτὸν εἶναι, καὶ
τοσούτῳ διαφέρειν ὅσῳ διέστηκεν υἱὸς δούλων, δείκνυ-
σιν αὐτὸν, ἄλλον εἶναι τῆς τῶν ἀγγέλων φύσεως. λέ-
γων δὲ πάλιν αὐτὸν εἶναι τὸν θεμελιώσαντα τὰ πάν-
τα, δείκνυσιν ἄλλον αὐτὸν εἶναι πάντων τῶν γενητῶν.
A ἄλλου δὲ καὶ ἑτεροουσίου αὐτοῦ ὄντος παρὰ τὴν τῶν
γενητῶν φύσιν ποία τῆς οὐσίας αὐτοῦ σύγκρισις, ἢ
ὁμοιότης πρὸς τὰ γενητά; κἂν γὰρ πάλιν ἐνθυμη-
θῶσί τι τοιοῦτον, διελέγξει τούτους ταῦτα λέγων ὁ
Παῦλος· τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων, υἱός μου εἶ σύ; „
καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους, λέγει· ὁ ποιῶν τοὺς „
ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ „
πυρὸς φλόγα. ἰδοὺ τῶν μὲν γενητῶν τὸ ποιεῖσθαι, καὶ
ποιήματα εἶναι λέγει. πρὸς δὲ τὸν υἱὸν οὐ ποίησιν,
οὐδὲ τὸ γενέσθαι· ἀλλὰ τὸ ἀΐδιον, καὶ τὸ βασιλέα,
B καὶ τὸ εἶναι δημιουργὸν, προσφωνεῖ λέγων· ὁ θρόνος „
σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς κύ- „
ριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας· καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ „
οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολοῦνται σὺ δὲ διαμένεις. ἐξ ὧν καὶ „
αὐτοὶ συνιδεῖν ἠδύναντο, εἴπερ ἤθελον, ὅτι ἄλ-
λος μέν ἐστιν ὁ δημιουργῶν, ἄλλα δὲ τὰ δη-
μιουργήματα. καὶ ὁ μὲν θεός ἐστι, τὰ δὲ γενητά
ἐστιν ἐξ οὐκ ὄντων πεποιημένα. τὸ γὰρ λεγόμε-
νον νῦν αὐτὰ, ἀπολοῦνται, οὐκ εἰς ἀπώλειαν
ἐσομένης τῆς κτίσεως φύσιν· ἀλλ' ἵνα ἀπὸ τοῦ
C τέλους, τὴν τῶν γενητῶν δείξῃ φύσιν. τὰ γὰρ
δυνάμενα ἀπολέσθαι, κἂν μὴ ἀπόληται διὰ
τὴν χάριν τοῦ πεποιηκότος, ταῦτα ὅμως ἐξ οὐκ ὄν-
των γέγονε, καὶ τὸ μὴ εἶναί ποτε αὐτὰ μαρτυρεῖται.
διὰ τοῦτο γοῦν ὡς τούτων τοιαύτην ἐχόντων τὴν
φύσιν, λέγεται ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τὸ, σὺ δὲ διαμένεις, ἵνα τὸ
ἀΐδιον αὐτοῦ δειχθῇ· οὐ γὰρ ἔχει τὸ δύνασθαι ἀπολέ-
σθαι, ὥσπερ ἔχει τὰ γενητά. ἔχων δὲ τὸ διαμένειν ἀεὶ,
ἀλλότριον μέν ἐστιν αὐτοῦ λέγεσθαι οὐκ ἦν πρὶν γεννη-
θῇ, ἴδιον δὲ τὸ ἀεὶ εἶναι, καὶ συνδιαμένειν πατρί.
D εἰ μὲν οὖν μὴ ταῦτα γράψας ἦν ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ
πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ, κἂν ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν
αὐτοῦ, καὶ πάσης τῆς γραφῆς ἀληθῶς ἐκωλύοντο
τι τοιοῦτο φαντάζεσθαι περὶ τοῦ λόγου. ἐπειδὴ δὲ
αὐτός τι ἔγραψε, καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δέδεικται
γέννημα τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ὢν ὁ υἱὸς, καὶ αὐτὸς μὲν,
δημιουργός· τὰ δὲ, δημιουργεῖται παρ' αὐτοῦ·
καὶ αὐτὸς μὲν, ἀπαύγασμα καὶ λόγος, καὶ
εἰκὼν, καὶ σοφία τοῦ πατρός ἐστι· τὰ δὲ γενη-
E τὰ, κάτω που τῆς τριάδος εἰσὶ παραστήκοντα
καὶ δουλεύοντα, ἑτερογενὴς ἄρα καὶ ἑτεροούσι-
ός ἐστιν ὁ υἱὸς τῶν γενητῶν, καὶ μᾶλλον τῆς τοῦ
πατρὸς οὐσίας ἴδιος καὶ ὁμοφυὴς τυγχάνει. διὰ
τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς οὐκ εἴρηκεν, ὁ πατήρ „
μου κρείττων ἐστὶν, ἵνα μὴ ξένον τῆς ἐκείνου φύ-
σεως αὐτὸν ὑπολάβοι, ἀλλὰ μείζων εἶπεν·
οὐ μεγέθει

οὐ μεγέθει ἦν, οὐδὲ χρόνῳ· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς γέννησιν· πλὴν ὅτι καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν μείζων ἐστὶν, ἔδειξε πάλιν τῆς οὐσίας τὴν ἰδιότητα. καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ αὐτὸς, οὐ τὴν οὐσίαν προηγουμένως τοῦ λόγου διακρῖναι θέλων πρὸς τὰ γενητὰ ἔλεγε, τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων· ἀσύγκριτον γὰρ μᾶλλον δὲ ἄλλο ἐστίν· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἔνσαρκον ἐπιδημίαν τοῦ λόγου βλέπων, καὶ τὴν τότε γενομένην παρ' αὐτοῦ οἰκονομίαν, ἠθέλησε δεῖξαι οὐχ ὅμοιον εἶναι τοῦτο τοῖς πρότερον· ἵνα ὅσῳ τῇ φύσει διαφέρει τῶν προαποσταλέντων παρ' αὐτοῦ, τοσούτῳ καὶ πλέον ἡ παρὰ τούτου καὶ δι' αὐτοῦ γενομένη χάρις, κρείττων τῆς δι' ἀγγέλων διακονίας γένηται. δούλων μὲν γὰρ ἦν ἀπαιτεῖν μόνον τοὺς καρποὺς· υἱοῦ δὲ καὶ δεσπότου, χαρίσασθαι τὰς ὀφειλὰς, καὶ μεταθεῖναι τὸν ἀμπελῶνα. καὶ τὰ ἐπιφερόμενα γοῦν παρὰ τοῦ ἀποστόλου, δείκνυσι τὴν διαφορὰν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὰ γενητὰ· λέγοντος, ,, Διὰ τοῦτο δεῖ περισ- ,, σοτέρως προσέχειν ἡμᾶς τοῖς ἀκουσθεῖσι μή ποτε πα- ,, ραρρυῶμεν. Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ,, ἐγένετο βέβαιος καὶ πᾶσα παράβασις καὶ παρα- ,, κοὴ ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν, πῶς ἡμεῖς ἐκ- ,, φευξόμεθα τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας; ,, ἥτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ κυρίου ,, ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων εἰς ἡμᾶς ἐβεβαιώθη. εἰ δὲ τῶν γενητῶν εἷς ἦν ὁ υἱὸς, οὐ κρείττων αὐτῶν ἦν· οὐδὲ τῇ παρακοῇ τὸ μεῖζον δι' αὐτὸν τῆς τιμωρίας ἀπέκειτο· οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ διακονίᾳ τῶν ἀγγέλων ἐνῆν καθέκαστον αὐτῶν τὸ μεῖζον καὶ ἔλαττον ἐν τοῖς παραβαίνουσιν. ἀλλ' εἷς ἦν ὁ νόμος καὶ μία ἡ κατὰ τῶν παραβαινόντων ἐκδικία· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔστι τῶν γενητῶν ὁ λόγος· ἀλλ' υἱός ἐστι τοῦ πατρὸς, διὰ τοῦτο ὅσῳ κρείττων αὐτὸς καὶ τὰ δι' αὐτοῦ κρείττονα, καὶ παρηλλαγμένα ἐστὶ, τοσούτῳ καὶ ἡ τιμωρία αὐ γένοιτο· θεασάσθωσαν γοῦν τὴν διὰ τοῦ υἱοῦ χάριν καὶ ἐπιγνώτωσαν καὶ ἐκ τῶν ἔργων μαρτυρούμενον αὐτὸν, ὅτι τῶν μὲν γενητῶν ἄλλος ἐστί· μόνος δὲ αὐτὸς υἱὸς ἀληθινὸς ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν αὐτῷ. ὁ νόμος δὲ δι' ἀγγέλων ἐλαλήθη· καὶ οὐδένα τετελείωκε δεόμενος τῆς τοῦ λόγου ἐπιδημίας ὡς εἴρηκεν ὁ παῦλος· ἡ δὲ τοῦ λόγου ἐπιδημία τετελείωκε τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς· καὶ τότε μὲν ἀπὸ ἀδὰμ μέχρι μωϋσέως ὁ θάνατος ἐβασίλευσε· ἡ δὲ τοῦ λόγου παρουσία, κατήργησε τὸν θάνατον· καὶ οὐκέτι μὲν ἐν τῷ ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκομεν· ἐν δὲ τῷ χριστῷ πάντες ζωοποιούμεθα. καὶ τότε μὲν ἀπὸ ἀδὰμ μέχρι βηρσαβεὲ ὁ νόμος κατηγγέλλετο· καὶ ἐν μόνῃ τῇ ἰουδαίᾳ γνωστὸς ἦν ὁ θεός· νῦν δὲ εἰς πᾶσαν ,, τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ πᾶσα ἡ γῆ πεπλήρωται τῆς περὶ θεοῦ γνώσεως· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐμαθήτευσαν πάντα τὰ ἔθνη· καὶ πεπλήρωται νῦν τὸ γεγραμμένον· ἔσονται πάντες διδακτοὶ θεοῦ. καὶ τότε μὲν τύπος ἦν τὰ δεικνύμενα· ἄρτι δὲ ἡ ἀλήθεια πεφανέρωται· καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς ὁ ἀπόστολος μετὰ ταῦτα φανερώτερον ἐξηγεῖτο λέγων· κατὰ τοσοῦτον κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἔγγυος ὁ κύριος· καὶ πάλιν. νυνὶ δὲ διαφορωτέρας τέτυχε λειτουργείας, ὅσῳ

non quidem magnitudine aut ætate, sed quia ex
illo ortum habebat. Quinimo in his ipsis ver-
bis, *Pater maior me est*, suæ substantiæ proprie-
tatem demonstrauit, atque adeo Apostolus i-
pse nō substantiam Verbi principaliter in com-
parationem cum rebus creatis deducere vo-
lens, hæc verba locutus est, Tanto præstantior
factus: incomparabile enim est, ac potius aliud
atque aliud existit: sed ad verbi in carnem ad-
uentum, eiúsque functionem, quam tum admi-
nistrabat, respiciens, illum non similem esse
A prioribus nunciis ac legatis ostendere voluit; vt
quantum natura discreparet ab illis, qui antea
missi erant, tanto magis gratia per eum, & ab eo
data, intelligeretur eximia & excellentior esse
præ Angelorū ministeriis. Seruorū enim erat,
reposcere duntaxat fructus: Filij ac Domini,
gratiam debiti facere, & vineam ad illos trans-
ferre. Certe, quæ subiiciuntur ab Apostolo dis-
crimen inter filium & creaturas ostendunt, quū
ita loquatur. Quapropter oportet nos tanto a-
bundantius intendere in ea quæ nobis Euange-
B lizata sunt, ne nobis præterfluant. Si enim ser-
mo per Angelos pronunciatus firmus ac ratus
fuit, & omnis præuaricatio & obauditio acce-
pit iustam mercedis retributionem: quomodo
nos effugerimus, negligenter contemtimque
habita tanta salute Verbi, quod quum initium
suæ promulgationis à domino accepisset, ab iis
quæ ab ipso audierant, in nobis confirmatum
fuit. Si igitur creatura filius esset, ac non melior
creaturis, nequaquam maior pœna aduersus i-
psius refractarios ac cōtumaces reposita fuisset.
C Non enim ex ministerio singulorum Angelo-
rū oriebatur illud minus & maius in delicto vel
supplicio, aduersus eos qui præuaricati erant,
sed vna erat lex, vnaque legis in cōtumaces vin-
dicatio: verum, quia non est ex numero creatu-
tarum Verbum, sed Filius Patris, ideo, quanto
ipse est melior, melioraque ea sunt quæ insti-
tuit, tāto quoque punitio terrior atque grauior
fuerit. Spectent saltem gratiam per filium datā,
& cognoscant ipsum ipsis rebus probari, con-
testatumque reddi, alium diuersumque esse à
D rebus creatis, solumque verum filium in Patre,
& Patrem in ipso existere. Lex quidem per An-
gelos locuta est, sed nihil absoluit, quum opus
haberet præsentia domini, vt Apostolus dixit.
Verbi contra præsentia absoluit opus Patris,
ac tunc quidē ab Adam vsque ad Mosen mors
dominata est: sed Verbi superuentus mortem
destruxit: neq; iam amplius in Adam morimur
sed in Christo omnes viuificamur. Ac tunc qui-
dē ab Adam vsque ad Bersabeā lex promulga-
batur, & in sola Iudæa Deus erat cognitus: nunc
contra, *in omnem terram exiit sonus ipsius* & o-
E mnis terra adimpleta est cognitione Dei, disci-
pulique ea disciplina instructi, docuerunt om-
nes gentes. Et impletum est nunc, quod scri-
ptum est alibi, Erunt omnes dociles Dei. Et
tum quidem nihil nisi formulæ delineationes-
que erant, quæ ostendebantur: nunc autem
veritas exhibita est, quod ab Apostolo iterum
planissimè exponitur: *Tanto melioris testamenti
autor promissorque fuit Iesus*. Ac rursum; *Nunc
autem tanto adeptus est excellētiorem functionem*

 quan-

quanto melioris testamenti mediator est, ac interpres, vtpote quod sub melioribus repromissionibus sancitum sit. Lex etenim nihil absoluit, sed melioris spei præinstructio fuit. Et rursus: Necessarium igitur fuit, vt exemplaria eorum quæ in cælis erant, illis cælestibus purificarentur: ipsa autem cælestia, vnde exemplum mutuatum est, melioribus, quàm quæ nostræ sunt, victimis colerentur. Istud igitur, melius & nunc, & per totum verborum contextum accommodat Domino, qui & rebus creatis & melior est, & alterius naturæ: melior enim eius sacrificatio, meliorque in eo spes, meliores item per eum repromissiones: non quasi magna cum paruis, sed quasi diuersa cum rebus diuersæ naturæ in comparationem mittantur, eò quòd is, qui ita gessit, melior sit rebus creatis. Iam & id quod dicitur, Sponsor factus est, sponsionem ab illo pro nobis factam significat. Vt enim quum Verbum esset: caro factus est, & quod factus esse incepit, carni imputamus: ea enim creabilis est, & vt fiat condaturque, naturam habet: ita hic quoque sponsorem esse factum intelligimus, vt illum sponsorem in secundo Adamo, qui his vocibus innuitur, accipiamus, eo quod homo sit factus. Et vt sentiant isti contentiosi, se quoque ab isto malitioso commento deturbari, neque ibi pedem sistere posse, audiant Paulum, non substantiam eius nasci crearique, significare, quippe, qui eum sciret sapientiam, & splendorem, & imaginem Patris, sed secundum dispositionis decretique functionem illum nasci, fierique indicare, secundum quam mors quum regnaret, abolita est: ideo enim administratio illius melior extitit, eo quod impossibilitas legis, quatenus infirmabatur per carnem, Deus misso Filio suo sub specie carnis peccati, de peccato condemnauit peccatum in carne, depulso ab ea delicto quo omnino captiuabatur: non quasi diuina mens delictum in se receperit, sed quia carnem Verbi capacem reddiderit, quia effectum est vt non amplius secundum carnem, sed secundũ spiritum ambulemus. Ac subinde loquitur, nos non sumus in carne, sed in spiritu; & quoniam Filius Dei venit in mundum, non vt iudicet mundum, sed vt omnes liberet, & seruetur mundus per eum. Tum enim veluti obnoxius iudicabatur mundus à lege; nunc autem Verbum iudicio in se translato, & corpore pro nobis excruciato, salutem omnibus comparauit. Id respiciens, exclamauit Ioannes, *Lex per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christum obuenit.* Melior porro gratia, quàm lex; & veritas præstantior quàm vmbra. Illa autem melioritas, non poterat per alium, nisi per Filium, qui sedet ad dexterã Patris, effici. Quid autem id significat, nisi germanitatem Filij ac deitatem Patris, eandem quoque esse Deitatem Filij. Filius enim in regno Patris regnans, in eodem solio cum Patre considet; & quia deitate Patris æstimatur: & expenditur, ideo verbum Deus habetur: & qui vidit Filium, vidit

ὅσῳ καὶ κρείττονός ἐστι διαθήκης μεσίτης· ἥ τις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται· καὶ οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος· ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος· καὶ αὖθις, φησίν· ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς τούτοις καθαρίζεσθαι· αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια, κρείττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας· τὸ ἄρα κρεῖττον, καὶ νῦν καὶ δι' ὅλων τῷ κυρίῳ ἀνατίθησι, τῷ κρείττονι καὶ ἄλλῳ παρὰ τὰ γενητὰ τυγχάνοντι·
A κρείττων γὰρ ἡ δι' αὐτοῦ θυσία· κρείττων ἡ ἐν αὐτῷ ἐλπίς· καὶ αἱ δι' αὐτοῦ ἐπαγγελίαι· οὐχ ὡς πρὸς μικρὰ μεγάλαι συγκρινόμεναι· ἀλλ' ὡς ἄλλαι πρὸς ἄλλας τὴν φύσιν τυγχάνουσαι· ἐπεὶ καὶ ὁ ταῦτα οἰκονομήσας, κρείττων τῶν γενητῶν ἐστι· καὶ τὸ λεγόμενον πάλιν· γέγονεν ἔγγυος, καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην σημαίνει ὑπὲρ ἡμῶν ἐγγύην· ὡς γὰρ λόγος ὢν σὰρξ ἐγένετο· καὶ τὸ γενέσθαι τῇ σαρκὶ λογιζόμεθα· γενητὴ γάρ ἐστιν αὕτη καὶ κτιστὴ τυγχάνουσα· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ
B γέγονεν· ἵνα τοῦτο κατὰ δεύτερον σημαινόμενον ἐκλάβωμεν διὰ τὸ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον· καὶ γνῶσιν οἱ φιλονεικοῦντες ὅτι καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς κακονοίας ἑαυτῶν ἐκπίπτουσιν· ἀκουέτωσαν ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνων γεγενῆσθαι ὁ Παῦλος· ὁ εἰδὼς αὐτὸν υἱὸν καὶ σοφίαν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ εἰκόνα τοῦ πατρὸς· ἀλλ' εἰς τὴν τῆς διαθήκης διακονίαν τὸ γενέσθαι καὶ νῦν λογίζεται· καθ' ἣν ὁ ποτὲ βασιλεύων θάνατος κατηργήθη· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο κρείττων ἡ δι' αὐτοῦ διακονία γέγονεν· ὅτι καὶ
C τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας· καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· ἐκστήσας ἀπ' αὐτῆς τὸ παράπτωμα ἐν ᾧ διαπαντὸς ᾐχμαλωτίζετο· ὥστε μὴ δέχεσθαι τὸν θεῖον νοῦν· τὴν δὲ σάρκα, δεκτικὴν τοῦ λόγου κατασκευάσας, ἐποίησεν ἡμᾶς μηκέτι κατὰ σάρκα περιπατεῖν· ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα· καὶ πολλάκις λέγει· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ἐν σαρκὶ· ἀλλ' ἐν πνεύ-
D ματι· καὶ ὅτι ἦλθεν ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς εἰς τὸν κόσμον· οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον· ἀλλ' ἵνα πάντα λυτρώσηται, καὶ σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ· τότε μὲν γὰρ ὡς ὑπεύθυνος ὁ κόσμος ἐκρίνετο ὑπὸ τοῦ νόμου· ἄρτι δὲ ὁ λόγος εἰς ἑαυτὸν ἐδέξατο τὸ κρίμα· καὶ τῷ σώματι παθὼν ὑπὲρ πάντων, σωτηρίαν τοῖς πᾶσιν ἐχαρίσατο· τοῦτο δὲ βλέπων κέκραγεν Ἰωάννης· ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη· ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο· κρείττων δὲ ἡ χάρις ἢ ὁ
E νόμος· καὶ ἡ ἀλήθεια, παρὰ τὴν σκιάν· τὸ δὲ κρεῖττον, ὥσπερ εἴρηται, οὐχ οἷόν τε ἦν δι' ἑτέρου τινὸς γενέσθαι, ἢ διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ καθημένου ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός· τί δὲ τοῦτο σημαίνει, ἢ τὸ γνήσιον τοῦ υἱοῦ; τήν τε γὰρ τοῦ πατρὸς βασιλείαν βασιλεύων ὁ υἱός, ἐπὶ τὸν αὐτὸν θρόνον τῷ πατρὶ κάθηται, καὶ τῇ τοῦ πατρὸς θεότητι θεωρούμενος, θεός ἐστιν ὁ λόγος· καὶ ὁ βλέπων τὸν υἱόν, βλέπει

βλέπει τὸν πατέρα. Καὶ οὕτως εἷς θεός ἐστιν. Ἐκ δεξιῶν γοῦν καθήμενος, ἀριστερὸν οὐ ποιεῖ τὸν πατέρα· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ δεξιὸν καὶ τίμιον ἐν τῷ πατρὶ, τοῦτο καὶ ὁ υἱὸς ἔχει· καὶ λέγει, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστι. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐκ δεξιῶν καθήμενος ὁ υἱὸς, ὁρᾷ τὸν πατέρα καὶ αὐτὸν ἐκ δεξιῶν· κἂν ὡς ἄνθρωπος γινόμενος λέγῃ· προωρώμην τὸν κύριον ὅτι ἐκ δεξιῶν μού ἐστι διαπαντὸς· δείκνυται γὰρ πάλιν καὶ ἐν τούτῳ, ὡς υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ καὶ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· δεξιοῦ γὰρ ὄντος τοῦ πατρὸς, ἐν τῷ δεξιῷ ἐστιν ὁ υἱός· καὶ καθημένου τοῦ υἱοῦ ἐκ δεξιῶν, ὁ πατήρ ἐστιν ἐν τῷ υἱῷ· καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι διακονοῦσιν ἀνερχόμενοι καὶ κατερχόμενοι· περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ φησίν· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ· καὶ ὅτι μὲν ἄγγελοι διακονοῦσι, λέγουσιν, ὅτι ἀπεστάλην πρὸς σὲ· καὶ, κύριος ἐνετείλατο· ὁ δὲ υἱὸς κἂν λέγῃ ἀνθρωπίνως ὅτι ἀπεστάλην, καὶ εὔχηται τὸ ἔργον τελειῶσαι καὶ διακονῆσαι, λέγει ὅμως ὡς λόγος καὶ εἰκὼν ὑπάρχων, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ὁ πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων τὰ ἔργα ποιεῖ· ἃ γὰρ ἐν τῇ εἰκόνι τις θεωρεῖ, ταῦτα τοῦ πατρός ἐστιν ἔργα. Ἔστι μὲν οὖν ἱκανὰ ταῦτα δυσωπῆσαι τοὺς μαχομένους πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν· εἰ δ' ὅτι γέγραπται γινόμενος κρείττων, τὸ γινόμενος οὐ θέλουσιν ὡς περὶ υἱοῦ λεγόμενον ἴσον ἀκοῦσαι γεγεννῆσθαι· καί ἐστιν ἡ διὰ τὸ γενέσθαι τὴν κρείττω διακονίαν τὸ γινόμενος λαβεῖν καὶ νοεῖν ὥσπερ εἴπομεν· ἀλλὰ νομίζουσιν ἐκ ταύτης τῆς λέξεως γενητὸν εἰρῆσθαι τὸν λόγον. Ἀκουέτωσαν συντόμῳ λόγῳ ταῦτα, πάλιν, ἐπειδὴ τῶν εἰρημένων ἐπελάθοντο· εἰ μὲν ἐκ τῶν ἀγγέλων ἐστὶν ὁ υἱὸς, ἔστω καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἐπ' ἐκείνων τὸ γινόμενος· καὶ μηδὲν αὐτῶν κατὰ τὴν φύσιν διαφερέτω· ἀλλ' ἔστωσαν καὶ αὐτοὶ υἱοὶ, ἢ κἀκεῖνος ἄγγελος· καὶ κοινῇ πάντες καθεζέσθωσαν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς· ἢ μετὰ πάντων καὶ ὁ υἱὸς παρεστηκέτω ὡς λειτουργικὸν πνεῦμα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενος καὶ αὐτὸς ταῖς ἐκείνων ὁμοίως. Εἰ δὲ διΐστησιν ὁ Παῦλος τὸν υἱὸν ἀπὸ τῶν γενητῶν λέγων· τίνι γὰρ εἶπέ ποτε ἀγγέλων, υἱός μου εἶ σύ, καὶ αὐτὸς μὲν, δημιουργεῖ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· αὐτοὶ δὲ, παρ' αὐτοῦ γίνονται· καὶ αὐτὸς μὲν, μετὰ τοῦ πατρὸς καθέζεται· οἱ δὲ, παρεστήκασι λειτουργοῦντες· τίνι πάλιν οὐκ ἔστι φανερὸν, ὅτι οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ λόγου ἐλέγετο γινόμενος, ἀλλ' ἐπὶ τῆς δι' αὐτοῦ γινομένης διακονίας; ὡς γὰρ λόγος ὢν γέγονε σὰρξ, οὕτω γινόμενος ἄνθρωπος, γέγονε τοσούτῳ κρείττων ἐν τῇ διακονίᾳ τῆς διὰ τῶν ἀγγέλων γινομένης διακονίας, ὅσῳ διαφέρει δούλων υἱὸς, καὶ δημιουργὸς τῶν δημιουργημένων· ὥστε παυέσθωσαν ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ λαμβάνειν τὸ γινόμενος· οὐκ ἔστι γὰρ τῶν γενητῶν· καὶ γνώτωσαν, ὅτι τῆς διακονίας καὶ τῆς γινομένης οἰκονομίας, σημαντικόν ἐστι τὸ γινόμενος· πῶς δὲ γέγονε κρείττων ἐν τῇ διακονίᾳ, κρείττων ὢν τῇ φύσει παρὰ τὰ γενητὰ, δείκνυσι τὰ προειρημένα, καὶ ἡγοῦμαι

vidit Patrem, vt qui vnus idemque sit Deus. Et ad dextram sedens, non ad sinistram sedentem patrem habet, sed ideo hoc dictum, quia quod dextrum ac magnificum est, ac Patri adscribitur, hoc ipsum quoque Filius habeat. Atque inde est quod dicit: *Omnia quæ habet pater, mea sunt*: Ideoque & ad dextram residens, & homo factus de se loquitur: *Prouidebam Dominum coram me semper, quoniam a dextra mihi est, ne concutiar*. Iam rursus eo dicto palam fit, patrem esse in Filio: & Filium in Patre, dextro siqui-
A dem Patre in dextra est Filius: ac sedente ad dextram Filio, Pater quoque dexter est, hoc est in Filio. Et Angeli quidem sursum deorsumque commeantes, ministros se præbent: de filio, contra, ad illum modum loquitur, *Et adorent eum omnes Angeli Dei*: & Angeli quidem quum in ministerium abeunt, ita de se mentionem faciunt, Missus sum ad te: &, Dominus præcepit: Filius vero, quamuis ratione humanæ naturæ dicat, missus sum, &, veni ad opus consummandum: &, vt administrem: Verbum tamen quum sit & Imago Patris, de se
B ita loquitur; *Ego in Patre, & Pater in me est*, &, *qui videt me, videt & Patrem meum*: &, *Pater in me manens, ipse facit opera illa*. Ita quidem sufficiunt ad confundendum eos, qui veritatem oppugnant. Quod si autem, quia scriptum est (melior factus) illud verbum (factus) ita de filio dictum noluerint audire, vt inde intelligant, eius ministerium melius fuisse (quemadmodum à nobis dictum est) sed ex hac vocula arbitrantur significationem dari, Verbum creatum esse, superest, vt audiant
C ista compendiosis verbis, quum superius dicta obliuioni tradiderint. Si Filius vnus est ex numero Angelorum, habeat suam vim & significationem, vt in cæteris, ita & in eo, hoc vocabulum, factus, nihilque per naturam ab iis differat, sed sint vel illi quoque Filii, vel iste Angelus, & in commune omnes sedeant à dextris Patris, aut pariter cum cæteris Filius quoque adsistat, & spiritus ministratorius, cui pari ratione cum illis ad negocia amandetur. Contrà, si Paulus filium à rebus creatis distinguat, quum inquit, *Cui enim di-*
D *xit Angelorum, filius meus es tu?* Et, Iste quidem cælum & terram creat; illi vero ab illo creantur; & si iste cum Patre sedet, illi vero vt ministri & apparitores assistunt, cui, quæso, non liquet illam dictiunculam, factus, non de substantia Verbi pronunciatam esse, sed de functione ministerioque, quod ipse in corpore humano adimpleuit? Vt enim verbum quum esset, homo factus est; ita quoque homo iam factus, tanto melior extitit sua functione Angelorum functioni-
E bus, quanto filius seruis præstantior est, & opifex operibus. Quapropter desinant de substantia Filii, illud verbum, factus est, intelligere, quum factus non sit, agnoscantque eam vocem, ad œconomiam functionemque à filio adimpletam pertinere. Quomodo autem factus sit melior functione, quum melior esset natura super res creatas, indicant ea quæ superiùs dicta sunt. Arbitror

tror vel ſaltem hoc modo eos ad pudorem detrudi poſſe. Quod ſi poſt iſta quoque contumaces fuerint, reliquum erit contra illorum irrationabilem improbitatem, in aduerſum cum iſtis ſententiis tendere, aliaque conſimilia quæ de Chriſto dicta ſunt, eorum proteruitati opponere, vt vel ita pudefacti compeſcant labia ſua à malo, intelligantque in quod barathrum ignorantiæ præcipites abierint. Scriptum eſt, *Fias mihi in Deum protectorem & in munitionem refugij, vt ſerues me:* &, *Factus eſt Dominus refugium pauperi:* & quæcunque iſtius generis in ſacris ſcripturis reperiuntur, Quod ſi iſta de Filio dicta eſſe aſſeuerent, quod fortaſſe verius fuerit, agnoſcant, Sanctos non à creato poſtulare vt auxiliator ſit: ac deinceps verba iſta (factus, fecit, & condidit) transferant ad eius aduentum in carne, quum peccata noſtra ſuo corpore in lignum ſuſtulit, & dixit: *Venite ad me omnes laborantes ac onerati, & ego refocillabo vos.* Quòd ſi ea verba ad Patrem pertinere dicant, eò quòd iſthic ſcriptum ſit, fias, & factus es: eóne vſque prosilient, vt blaterent, Deum creatum eſſe? audebuntque quod conſequens eſt, vt de Filio, ita quoque de patre cogitare? abſit precor, nec vnquam tale quid in alicuius fidelium mentem cadat. Neque Filius creatus eſt, neque id quod ſcriptum eſt, fias & factus es, initium aliquod exiſtendi denunciat, ſed tantummodo opitulationem factam illis, qui eam ſibi poſtulabant. Deus enim ſemper eſt, & idem eſt: homines vero vbi Pater voluerat, per Verbum eius ſunt facti: Deus autem inuiſibilis, inacceſſus rebus creatis ac imprimis terreſtribus hominibus. Cæterum quũ homines aut in morbis aut in perſecutionibus auxilium implorant, aut in iniuriis ſupplicant, tunc Deus, quia humanus eſt & miſericors, ſuis beneficiis ſe repræſentat, quæ per ſuum Verbum in illos confert, & pro cuiuſque neceſſitate diuina præſentia ſemet oſtendit, & efficitur imbecillibus, fortitudo: & agitatis, refugium ac domus ſalutis: & iniuriam paſſos ita affatur, Adhuc te loquente dicam, Ecce adſum. Quod igitur in defenſionem ſui vnicuique per filium ſuppeditatur, hoc Deum ſibi factum eſſe gloriari ſolet, eo quod auxiliatio Dei per Filium efficiatur, idque ita eſſe nouit etiam hominum in loquendo vſus & conſuetudo, & nemo non idem genus ſermonis approbauerit. Sæpe etiam ab homine homini facta eſt opitulatio, & hic quidem iniuriam paſſo opem operámque ſuam impertitus eſt, vt Abraham Loth: alius porro vexatus perſecutionibus domum aperuit, vt Abdias filiis Prophetarum: alius peregrinum refocillauit, vt Angelos Loth: alius indigis ſuppeditauit, vt Iob omnibus, qui ab ipſo poſtulabant.

Vt igi-

καὶ μὲν κἂν οὕτως αὐτοὺς αἰσχυνέσθαι· ἂν δ' ἄρα φιλονεικῶσιν, ἀκόλουθον ἂν εἴη πρὸς τὴν ἀλόγιστον αὐτῶν τόλμαν ὁμόσε χωρῆσαι τούτους· καὶ τὰ ὅμοια ῥητὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς εἰρημένα, ἀντιθεῖναι τούτοις ἵνα ἢ δυσωπηθέντες παύσωσιν αὐτῶν τὴν γλῶτταν ἀπὸ κακῶν, ἢ γνῶσιν, εἰς ὅσον βάθος εἰσὶν ἀνοίας· γέγραπται τοίνυν· „γενοῦ μοι εἰς θεὸν ὑπερασπιστὴν, καὶ εἰς οἶκον καταφυγῆς „τοῦ σῶσαί με· καὶ πάλιν· ἐγένετο κύριος καταφυ-

A γὴ τῷ πένητι· καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς εὑρίσκεται· εἰ μὲν οὖν εἰς τὸν υἱὸν εἰρῆσθαι ταῦτα λέγουσιν· ὃ καὶ τάχα καὶ μᾶλλον ἀληθές ἐστιν, ἐπιγνώτωσαν ὅτι μὴ ὄντα γενητὸν αὐτὸν, ἀξιοῦσι γενέσθαι βοηθὸν ἑαυτοῖς καὶ οἶκον καταφυγῆς οἱ ἅγιοι· καὶ λοιπὸν τὸ, γενόμενος· καὶ τὸ, ἐποίησε· καὶ τὸ, ἔκτισε, εἰς τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν λαμβανέτωσαν· τότε γὰρ γέγονε βοηθὸς καὶ οἶκος καταφυγῆς, ὅτε τῷ σώματι ἑαυτοῦ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνενήνοχεν ἐπὶ

B τὸ ξύλον· καὶ ἔλεγε, „δεῦτε πάντες πρός με „οἱ κοπιῶντες· καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἂν δὲ εἰς τὸν πατέρα λέγωσιν εἰρῆσθαι τὰ ῥήματα, ἄρα ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθα γέγραπται, τὸ γενοῦ· καὶ τὸ ἐγένετο· τοσοῦτῳ ἐπιχειρήσουσιν, ὥστε εἰπεῖν γενητὸν εἶναι καὶ τὸν θεόν· καὶ τολμήσουσιν ὡς περὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ τοιαῦτα διαλογίζονται· φέρει γὰρ αὐτοὺς ἡ ἀκολουθία τοιαῦτα καὶ περὶ τοῦ πατρὸς ὑπονοεῖν, οἷα καὶ περὶ τοῦ λόγου φαντάζονται·

C ἀλλὰ μὴ γένοιτο· μὴ δὲ εἰς νοῦν τινὸς ποτὲ τῶν πιστῶν παρελθεῖν τὸ τοιοῦτον· οὔτε γὰρ ὁ υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστιν, οὔτε τὸ γεγραμμένον ὧδε γενοῦ καὶ ἐγένετο, ἀρχὴν τοῦ εἶναι σημαίνει· ἀλλὰ τὴν γινομένην βοήθειαν τοῖς δεομένοις· ὁ μὲν γὰρ θεὸς, ἀεὶ καὶ ὁ αὐτός ἐστιν· οἱ δὲ ἄνθρωποι, μετὰ ταῦτα γεγόνασι διὰ τοῦ λόγου, ὡς αὐτὸς ὁ πατὴρ ἠθέλησε, καὶ ἔστι θεὸς ἀόρατος καὶ ἀπρόσιτος τοῖς γενητοῖς· καὶ μάλιστα τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις· ὅταν τοίνυν ἀσθενοῦντες οἱ ἄν-

D θρωποι παρακαλῶσιν· ὅταν διωκόμενοι δέωνται βοηθείας· ὅταν ἀδικούμενοι προσεύχωνται, τότε φιλάνθρωπος ὢν ἀοράτως ἐπιφαίνεται διὰ τῆς αὐτοῦ εὐεργεσίας, ἣν διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ λόγου καὶ ἐν αὐτῷ ποιεῖται· καὶ λοιπὸν πρὸς τὴν χρείαν ἑκάστῳ γίνεται τὰ τῆς θεοφανείας· καὶ γίνεται τοῖς μὲν ἀσθενοῦσιν, ἰσχύς· τοῖς δὲ διωκομένοις, καταφυγὴ καὶ οἶκος σωτηρίας· τοῖς δὲ ἀδικουμένοις, λέγει· ἔτι

E λαλοῦντός σου ἐρῶ, ἰδοὺ πάρειμι· ὅπερ οὖν εἰς ἀντίληψιν ἑκάστου διὰ τοῦ υἱοῦ γίνεται, τοῦτο τὸν θεὸν ἕκαστος ἑαυτῷ γεγενῆσθαι λέγει· ἐπειδὴ καὶ ἡ βοήθεια παρ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ λόγου γίνεται· τοῦτο οἶδε καὶ ἡ συνήθεια τῶν ἀνθρώπων· καὶ τοῦτο καὶ πᾶς ὅς τις οὖν, ὁμολογήσειεν καλῶς εἰρῆσθαι· πολλάκις καὶ παρὰ ἀνθρώπων γέγονεν ἀνθρώποις βοήθεια· καὶ ὁ μὲν ἀδικουμένῳ συνέκαμεν, ὡς ὁ Ἀβραὰμ τῷ Λώτ· ὁ δὲ διωκομένοις, τὸν οἶκον ἠνέῳξεν ὡς ὁ Ἀβδίας τοῖς υἱοῖς τῶν προφητῶν· καὶ ὁ μὲν, τὸν ξένον ἀνέπαυσεν ὡς ὁ Λὼτ τοὺς ἀγγέλους· ὁ δὲ, τῷ δεομένῳ κεχορήγηκεν, ὡς Ἰὼβ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν·

ὥσπερ

ὥσπερ οὖν ἕκαστος τῶν εὖ παθόντων εἰ λέγοι, ὁ δεῖνα μοὶ γέγονε βοηθὸς· καὶ ἄλλος εἰ λέγοι, κἀμοὶ καταφυγὴ, καὶ τούτῳ χορηγός· λέγοντες δὲ ταῦτα, οὐ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως· οὐδὲ τὴν οὐσίαν τῶν εὐποιησάντων σημαίνουσιν, ἀλλὰ τὴν εἰς αὐτοὺς γινομένην παρ' ἐκείνων εὐεργεσίαν· οὕτως ὅταν λέγωσι περὶ τοῦ θεοῦ οἱ ἅγιοι τὸ, ἐγένετο, καὶ τὸ γενοῦ· οὐκ ἀρχήν τινα γενέσεως σημαίνουσιν· ἄναρχος γὰρ καὶ οὐ γενητὸς ὁ θεός· ἀλλὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους παρ' A αὐτοῦ γινομένην σωτηρίαν. τούτου δὲ οὕτως νοουμένου, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ· ὅσα δή ἂν καὶ ὁσάκις ἂν λέγηται ἐγένετο καὶ γενοῦ, τὴν αὐτὴν διάνοιαν σώζειν. ὥστε καὶ λεγόμενον, γενόμενος κρείττων τῶν ἀγγέλων, καὶ ἐγένετο ἀκούοντας· μὴ ἀρχήν τινα ἐπινοεῖν τοῦ λόγου· μηδὲ ὅλως ἐκ τούτων γενητὸν αὐτὸν φαντάζεσθαι· ἀλλ' ἐπὶ τῆς διακονίας καὶ οἰκονομίας ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, νοεῖν τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Παύλου· ὅτε γὰρ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, ἦλθέ τε ἵνα δι- B ακονήσῃ καὶ πᾶσι σωτηρίαν χαρίσηται· τότε ἡμῖν ἐγένετο σωτηρία, καὶ ἐγένετο ζωὴ, καὶ ἐγένετο ἱλασμὸς· τότε ἡ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ οἰκονομία κρείττων γέγονε τῶν ἀγγέλων· καὶ ἐγένετο ὁδὸς· καὶ ἐγένετο ἀνάστασις· καὶ ὥσπερ τὸ, γενοῦ μοι εἰς θεὸν ὑπερασπιστὴν οὐκ οὐσίας γένεσιν σημαίνει αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὴν φιλανθρωπίαν ὥσπερ εἴρηται· οὕτως καὶ νῦν τὸ, γενόμενος κρείττων ἀγγέλων καὶ ἐγένετο· καὶ τοσούτῳ κρείττων γέγονεν ἀγγέλων ὁ Ἰησοῦς, C οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου γενητὴν σημαίνει· μὴ γένοιτο. ἀλλὰ τὴν γενομένην ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίαν, κἂν ἀχάριστοι τυγχάνωσιν οἱ αἱρετικοὶ, καὶ φιλόνεικοι πρὸς τὴν ἀσέβειαν.

Vt igitur is qui supplicibus opitulatur, si se dicat ipsis opitulatorem factum: aut si hi qui auxilium sensere, eum dicant, vnde hoc beneficium descendit, auxiliatorem sibi esse factum, non initium natiuitatis, quo homo esse cœpit, neque substantiam eius significant, sed beneficium, quod ab illo factum est: ita quoque, quum de Deo loquuntur sancti, fuit, & factus est, non initium ipsius creationis insinuant; increatus enim Deus, & nullo initio inchoatus, sed salutem ab illo hominibus irrogatam denotant. Quum igitur hæc forma loquendi eum intellectum habeat, consequens fuerit, etiam de filio, quomodocunque & quotiescunque istiusmodi proferuntur (factus est, & fias) eandem sententiam obtinere, vt quum audiant hoc vocabulum (melior Angelis factus aut redditus fuit) non initium existendi in verbo imaginari, aut vlla ratione eum idẽ creatum esse confingere, oportet: sed de ministerio, œconomiaque, quũ homo factus esset, ea Pauli verba interpretanda sunt. Quum enim caro factus erat, & habitabat in nobis: venerat enim vt administraret, & omnibus salutem præberet, tum nobis salus factus est, & vita factus est, & factus est propitiatio, tum eius functio pro nobis, & administratio melior facta est Angelis, & factus est via, & factus est resurrectio: Et, vt fias mihi in protectorem, non fientiam Dei, initiumque eius existendi præ se fert, sed misericordiam, quemadmodum dictum est: ita nunc quoque illud (melior Angelis factus: *Et, Factus erat, & tanto melior Angelis factus est assertor Iesus*) non substantiam Verbi creatam ostendit, absit, sed dotes quę nobis ex illius incarnatione prouenerunt, etsi hac in parte ingrati sunt hæretici, & aduersus veritatem contentiosi.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρίας

Κατὰ ἀρειανῶν λόγος γ'.

D

Ἐγὼ μὲν ᾤμην τοὺς τῆς ἀρειομανίας ὑποκριτὰς, ἐπὶ τοῖς προειρημένοις περὶ τούτου κατ' αὐτῶν ἐλέγχοις, καὶ τῇ περὶ τῆς ἀληθείας ἀποδείξεσιν ἀρκεῖσθαι· καὶ παυσαμένους λοιπὸν, μεταγινώσκειν E ἐφ' οἷς ἐφρόνησάν τε καὶ ἐλάλησαν κακῶς περὶ τοῦ σωτῆρος· αὐτοὶ δὲ οὐκ οἶδ' ὅπως οὐδὲ οὕτως καταδύονται· ἀλλ' ὡς χοῖροι καὶ κύνες περὶ τὰ ἴδια ἐξεράσματα καὶ τὸν ἑαυτῶν βόρβορον κυλιόμενοι, μᾶλλον ἐφευρίσκουσιν ἑαυτοῖς ἐπινοίας εἰς ἀσέβειαν· μὴ νοοῦντες γοῦν μήτε τὸ ἐν ταῖς παροιμίαις γεγραμμένον, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδὸν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· μήτε τὸ τῷ ἀποστόλῳ εἰρημένον πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, φιλονεικοῦσιν ἁπλῶς. λέγοντες ποίημα καὶ κτίσμα εἶναι τὸν τοῦ

θεοῦ

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandriæ

Contra Arianos, Oratio tertia.

EGo existimabam Arianicæ vecordię histriones superiorib. illis aduersus ipsos refutationibus, documentisque veritatis contentos fore, ac quietos in posterũ pœnitentiã acturos, super iis, quæ de Saluatore nostro praue vel cogitarunt, vel elocuti sunt; verũ illi, nescio quo pacto, ne ita quidem cohibentur, sed veluti sues & canes in vomitus sui volutabra sese versantes, alia atq; alia adinueniunt, commenta impietas. Imò, ne illud quidem recte intelligunt, quod in Prouerbiis scriptum est, *Dominus creauit me principiũ viarum suarum, ad opera sua:* aut illud saltem quod ab Apostolo dictum est, *fidelem ei, qui ipsum creauit*. Sed temere peruicaciterque intelligunt, quasi opus aliquod aut res condita est

Dei Filius. Et poterāt ipsi ex superioribus verbis satis perspicere, nisi plane sensus amisissent, attestante hoc ipsum veritate, non esse ex non entibus Dei Filium, aut aliquem ex numero rerum conditarum. Deus enim quum sit, nulla ratione opus haberi poterit: neque fas esse, vt illum creaturam appelles: creaturarum enim & operum proprium est & peculiare, vt dicantur ex non entibus extitisse, neque fuisse, antequam fierent. Cæterum postquam tergiuersantur à suis fabulamentis & affaniis absistere, & suo more calumniantur superiora verba sacrarum literarum adeo manifestè scripta, quæ ab ipsis malitiose violantur, age, denuo in manus resumentes, sententiam eorumdem verborum fidelibus hominibus exponamus, illósque ostendamus, nequaquam Christianismum scire: Si enim sciuissent, non seipsos inclusissent intra Iudæorum infidelitatem, sed percunctando didicissent, quod verbum erat in principio, quodque Verbum erat apud Deum, ac Deum fuisse Verbum: & quum ex placito Patris, Verbum homo factum erat, tum non iniuria de eo dictum fuisse, à Ioanne quidem: *Verbum caro factum est*: à Petro vero: *Dominum & Christum eum fecit*: Et per Salomonem sub persona Domini: *Dominus creauit me initium viarum suarum, ad opera sua*: à Paulo item: *Tanto melior Angelis factus*: ac rursum, *Exinaniuit seipsum formam serui accipiens*: atque iterum, *Vnde fratres Sancti cælestis vocationis participes, considerate Apostolum & Pontificem confessionis vestræ Christum fidelem esse ei, qui ipsum fecit.* Omnia enim ista verba eandem vim habent, eandemque intellectionem ad pietatem, ostēduntque simul & Diuinitatem Verbi, & quæ humanitus de eo prædicantur, eo quod natus sit, & Filius hominis effectus. Quæ tametsi suffecerint ad eos argumentis euincendos, attamen quia Apostoli dictum non intelligentes (vt primùm eius mentionem faciam) arbitrantur Verbum Dei vnum ex factitiis esse, eò quòd scriptum sit, eum fidum esse creatori suo, qui ipsum fecit, necessarium duxi eos denuo, quia denuo idem dicunt, pudefacere, sicuti in superioribus orationibus feci. Sumamus igitur eorum lemma. Si non est Filius, nihil causæ quin dicatur & opus: & quæcunque de operibus prædicantur, prædicentur & de illo ipso: solum id expiatur, aut Verbum, ne tum filius nuncupetur aut Sapientia. Atq; adeo ipse Deus ne appelletur Pater, sed solummodo architectus, & creator eorum quæ ab ipso condita sunt, & sit ipsa creatura imago & character architectoriæ voluntatis eius, ipseque secundum eos non sit genitabilis naturæ, adeo vt nec verbum, nec Sapientiam, imo ne imaginem quidem habeat suæ substantiæ. Si enim non est Filius, neque imago fuerit: si vero non sit Filius, quomodo Deus creator esse dici poterit: siquidem per verbū in sapientia omnia fiūt sine quo nihil fieri poterit. Nam vt vestra sententia est, non est ille in quo, & per quem omnia faciat. Quod si non fœcunda, sed sterilis est diuina substantia, vt lux non lucens: aut

θεοῦ υἱόν· καὶ ἤρκει μὲν ἀπὸ τῶν προειρημένων
αὐτοὺς συνιδεῖν, εἰ μὴ τέλεον καὶ τὰς αἰσθήσεις
ἀπώλεσαν· ὡς τῆς ἀληθείας μαρτυρησάσης μὴ
εἶναι ἐξ οὐκ ὄντων, μηδὲ ὅλως τῶν γενητῶν τὸν υἱόν·
θεὸς γὰρ ὢν· οὐκ ἂν εἴη ποίημα· οὐδὲ θέμις αὐτὸν
λέγειν κτίσμα· κτισμάτων γὰρ καὶ ποιημάτων ἴ-
διον, τὸ λέγεσθαι ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ οὐκ ἦν
πρὶν γεννηθῇ· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ὥσπερ δεδιότες ἀπο-
στῆναι τῆς ἰδίας μυθοπλαστίας προφασίζονται συνή-
A θως τὰ προειρημένα ῥήματα τῶν θείων γραφῶν·
τὰ καλῶς μὲν γεγραμμένα· ῥᾳδιουργηθέντα δὲ
παρ᾽ αὐτῶν· φέρε πάλιν ἐπαναλαβόντες τὸν νοῦν τῶν
προειρημένων, τοὺς μὲν πιστοὺς, ὑπομνήσωμεν·
τούτους δὲ, δείξωμεν καὶ ἕκαστον τούτων, μηδ᾽ ὅλως
εἰδέναι τὸν χριστιανισμόν· εἰ γὰρ ἐγίνωσκον, οὐκ ἂν
ἑαυτοὺς συνέκλειον εἰς τὴν τῶν νῦν ἰουδαίων ἀπι-
στίαν· ἀλλ᾽ ἐρωτῶντες ἐμάνθανον, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ,,
ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ ,,
θεὸς ἦν ὁ λόγος· ὅτε δὲ εὐδοκήσαντος τοῦ πα- ,,
B τρὸς ὁ λόγος αὐτὸς γέγονεν ἄνθρωπος, τότε
εἰκότως εἴρηται περὶ αὐτοῦ παρὰ μὲν τοῦ Ἰωάννου,
τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· παρὰ δὲ τοῦ πέτρου , ,,
κύριον καὶ χριστὸν αὐτὸν ἐποίησε· καὶ διὰ μὲν σο- ,,
λομῶνος, ὡς παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ κυρίου, κύριος ἔκτισέ ,,
με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· παρὰ δὲ τοῦ ,,
παύλου, τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων· ,,
καὶ πάλιν, ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβών· ,,
καὶ πάλιν, ὅθεν ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου ,,
μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα ,,
τῆς ὁμολογίας ἡμῶν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· ,,
C τὰ τοιαῦτα γὰρ πάντα ῥητὰ τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν
βλέπουσαν εἰς εὐσέβειαν, καὶ δεικνύουσαν τὴν θεότη-
τα τοῦ λόγου, καὶ τὰ ἀνθρωπίνως λεγόμενα περὶ
αὐτοῦ, διὰ τὸ γενέσθαι αὐτὸν υἱὸν ἀνθρώπου, εἰ καὶ αὐ-
τάρκη ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν κατ᾽ αὐτῶν· ὅμως ἐπει-
δὴ μὴ νοοῦντες τὸ παρὰ τοῦ ἀποστόλου λεγόμενον, ἵνα
τούτου πρῶτον μνησθῶ, νομίζουσιν ἐν τῶν ποιημάτων
εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον· διὰ τὸ γεγράφθαι πιστὸν ὄν-
τα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, ἀναγκαῖον ἡγησάμην τοῦτο
πάλιν αὐτοὺς λέγοντας ἐντρέπειν, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς
D περὶ τούτων ἐλέγομεν, λαμβάνοντας παρ᾽ αὐτῶν τὸ
λῆμμα· εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστιν υἱὸς, λεγέσθω καὶ ποί-
ημα· πάντα τε τὰ ἐπὶ τῶν ποιημάτων κατηγορεί-
σθωσαν καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ· καὶ μόνος μὴ λεγέσθω υἱὸς
μὴ λόγος· μὴ σοφία· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς, μὴ λεγέσθω
πατήρ· ἀλλὰ μόνον δημιουργὸς καὶ κτίστης τῶν γινομέ-
νων ὑπ᾽ αὐτοῦ καὶ ἔστω ἡ μὲν κτίσις, εἰκὼν καὶ χαρακτὴρ
τῆς δημιουργικῆς βουλήσεως αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ κατ᾽
ἐκείνους, μὴ ἔστω γεννητικῆς φύσεως. ὥστε τῆς ἰδίας
E οὐσίας μὴ εἶναι λόγον· μὴ σοφίαν, μηδ᾽ ὅλως εἰκόνα.
εἰ γὰρ μή ἐστιν υἱὸς, οὐδὲ εἰκών· μὴ ὄντος δὲ υἱοῦ, πῶς
ἄρα τὸν θεὸν κτίστην εἶναι λέγετε; εἰ γὰρ διὰ λόγου
καὶ ἐν σοφίᾳ πάντα τὰ γινόμενα γίνεται· χωρὶς
δὲ τούτου οὐκ ἄν τι γένοιτο, οὐκ ἔχει καθ᾽ ὑ-
μᾶς ἐν ᾧ καὶ δι᾽ οὗ τὰ πάντα ποιεῖ· εἰ δὲ
μὴ καρπογόνος ἐστὶν αὐτὴ ἡ θεία οὐσία· ἀλλ᾽
ἔρημος κατ᾽ αὐτοὺς, ὡς φῶς μὴ φωτίζον·
καὶ

καὶ πηγὴ ξηρά, πῶς δημιουργικὴν ἐνέργειαν αὐτὸν ἔχειν λέγοντες οὐκ αἰσχύνονται; καὶ ἀναιροῦντες δὲ τὸ κατὰ φύσιν, πῶς τὸ κατὰ βούλησιν προβάλλοντες οὐκ ἐρυθριῶσιν; εἰ δὲ τὰ ἐκτὸς καὶ οὐκ ὄντα πρότερον, βουλόμενος δὲ αὐτὰ εἶναι δημιουργεῖ, καὶ γίνεται τούτων ποιητής, πολλῷ πρότερον εἴη ἂν πατὴρ γεννήματος ἐκ τῆς ἰδίας οὐσίας. εἰ γὰρ τὸ βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ ὄντων διδόασι τῷ θεῷ, διατί μὴ τὸ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ θεοῦ; ὑπεραναβέβηκε δὲ τῆς βουλήσεως τὸ πεφυκέναι καὶ εἶναι αὐτὸν πατέρα τοῦ ἰδίου λόγου. εἰ τοίνυν πρότερον ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν οὐχ ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἐκείνων ἄνοιαν, πῶς τὸ δεύτερον ὅπερ ἐστὶ κατὰ βούλησιν γένοιτ᾽ ἄν; πρότερον δέ ἐστιν ὁ λόγος καὶ δεύτερον ἡ κτίσις. ἀλλ᾽ ἔστιν ὁ λόγος κἂν πλείονα τολμῶσιν οἱ ἀσεβεῖς, δι᾽ αὐτοῦ γὰρ γέγονεν ἡ κτίσις. καὶ δῆλον ἂν εἴη ὅτι ποιητὴς ὢν ὁ θεός, ἔχει καὶ τὸν δημιουργικὸν λόγον οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ᾽ ἴδιον ἑαυτοῦ. πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ ῥητέον. εἰ τὸ βούλεσθαι ἔχει καὶ τὸ βούλημα αὐτοῦ ποιητικόν ἐστι, καὶ ἀρκεῖ τὸ βούλημα αὐτοῦ πρὸς σύστασιν τῶν γινομένων. ὁ δὲ λόγος ἐστὶν αὐτοῦ ποιητικὸς καὶ δημιουργός, οὐκ ἀμφίβολον ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ τοῦ πατρὸς ζῶσα βουλή, καὶ ἐνούσιος ἐνέργεια καὶ λόγος ἀληθινός, ἐν ᾧ καὶ συνέστηκε καὶ διοικεῖται τὰ πάντα καλῶς. οὐδεὶς δέ, οὐδὲ διστάξειεν, ὡς ὁ ἁρμόζων τῆς ἁρμονίας καὶ τῶν ἁρμοζομένων πρόεστι. καὶ δεύτερόν ἐστι καθὰ προεῖπον τὸ δημιουργεῖν τοῦ γεννᾶν τὸν θεόν. τὸ μὲν γὰρ υἱός, ἴδιον καὶ ἀληθῶς ἐκ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ἀεὶ οὔσης οὐσίας ἐστί. τὰ δὲ ἐκ βουλήσεως αὐτῆς, ἔξωθεν συνιστάμενα γίνεται, καὶ δημιουργεῖται διὰ τοῦ ἰδίου καὶ ἐξ αὐτῆς γεννήματος. οὐκοῦν τοῦ λόγου δεικνύντος πολλὴν ἀτοπίαν κατὰ τῶν λεγόντων μὴ εἶναι υἱὸν θεοῦ ἀλλὰ ποίημα, ἀνάγκη λοιπὸν ἡμᾶς συνομολογεῖν υἱὸν εἶναι τὸν κύριον. εἰ δὲ υἱός ἐστιν ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν, ὡμολόγηται δὲ ὁ υἱὸς οὐκ ἔξωθεν ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ γεννῶντος εἶναι, μὴ διαφερέσθωσαν ταῖς λέξεσι καθὰ προεῖπον, ἐὰν καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ τοῦ λόγου ἀντὶ τοῦ τῷ γεννήσαντι τῷ ποιήσαντι ὀνομάζουσιν οἱ ἅγιοι, ὡς ἀδιαφόρου τοῦ ῥήματος ὄντος ἐπὶ τῶν τοιούτων, ἕως τὸ κατὰ φύσιν ὁμολογεῖται. οὐ γὰρ αἱ λέξεις τὴν φύσιν παραιροῦνται, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ φύσις τὰς λέξεις εἰς ἑαυτὴν ἕλκουσα μεταβάλλει. καὶ γὰρ οὐ πρότεραι τῶν οὐσιῶν αἱ λέξεις, ἀλλ᾽ αἱ οὐσίαι πρῶται καὶ δεύτεραι τούτων αἱ λέξεις. διὸ καὶ ὅταν ἡ οὐσία ποίημα ᾖ ἢ κτίσμα, τότε τό, ἐποίησε, καὶ τό, ἐγένετο, καὶ τό, ἔκτισε κυρίως ὑπ᾽ αὐτῶν λέγεται καὶ σημαίνῃ τὸ ποίημα. ὅταν δὲ ἡ οὐσία γέννημα ᾖ καὶ υἱός, τότε τό, ἐποίησε, καὶ τό, ἐγένετο, καὶ τό, ἔκτισεν οὐκ ἔτι κυρίως ἐπ᾽ αὐτοῦ κεῖται, οὐδὲ ποίημα σημαίνει, ἀλλ᾽ ἀντὶ τοῦ ἐγέννησε, τῷ ἐποίησεν ἀδιαφόρως τις κέχρηται ῥήματι. πολλάκις γοῦν πατέρες τοὺς ἐξ αὐτῶν φύντας υἱοὺς δούλους ἑαυτῶν ὀνομάζουσι, καὶ οὐκ ἀρνοῦνται τὸ γνήσιον τῆς φύσεως καὶ

aut fons, qui amissis fluentis exaruit: Qui fit vt vim condendi illum habere dicentes, nullo pudore suffundantur? & adimentes quæ sunt naturæ, non vereantur id ei attribuere, quod ex voluntate dependet? Iam, si ea quæ extranea sunt, neque antea existunt, vbi tamen voluit ea esse, creat & eorum conditor efficitur: quanto prius citiusque Pater fuerit Prolis suæ ex sua ipsius substantia prodeuntis? Nam si velle attribuunt Deo circa non entia,
A cur non id, quod supra voluntatem in Deo est, atque anterius non agnoscunt? nimirum, ex natura Patrem esse sui Verbi, prius quiddam esse, & sublimius voluntate. Si igitur quod prius est secundum naturam non extiterit pro illorum stoliditate, quomodo id quod posterius est, & ex voluntate originem trahit, existere posset? Prius siquidem est Verbum, deinde creatura. Est autem Verbum, etiamsi omnia impii moliantur: per illud enim creatura facta est: clarum igitur manifestumque fuerit, Deum, quum sit conditor architectusque rerum, habere quoque architectoriam Rationem siue Verbum, non forinsecus
B aut aliunde, sed intrinsecus ex seipso. Rursus enim idem dicendum, si velle in se habet pater, eiusque voluntas efficax est, & architectatrix, eaque per se sufficit ad res procreandas, & Verbum eius vim faciendi creandique in se possidet, dubium non fuerit, quin Verbum sit Patris viuida voluntas, Paternæque substantiæ insita efficacia & ratio, in quo omnia bene & constituit & gubernat. Nemo vero addubitauerit, quin coaptator coaptationi, rebusque coaptatis anterior sit, posterioremque in Deo creationem, quam generationem esse: quippe, quum filius propri-
C um quiddam sit ex beata illa & æterna substantia: Ista vero contra ex voluntate eius, non ex ipso, sed forinsecus creentur ac fiant per ipsius proprium germen ac sobolem: Igitur cum in eorum verbis, quibus aiunt, eum non filium, sed opus esse, ratio magnam absurditatem ostendat, reliquum est vt confiteantur Dominum nostrum esse Filium Dei, & quia
D Filius sit, vt omnino est, non foris aut aliunde, sed ex genitore existere. Ne igitur ex verbis controuersias captent, si sancti alicubi pro vocabulo gignere, creare subiiciunt, quum in istiusmodi locis significatio non variet, sed id quod secundum naturam est, insinuet. Non enim dictiones naturam perimūt, sed potius natura dictiones ad se trahit & commutat: Siquidem verba substantiis non priora sunt, sed primùm existunt substantiæ, deinde dictiones superueniunt. Quapropter quum
E opus aliquod aut creatura prodierit, tunc propriæ idoneæque voces sunt (Operatus est, condidit:) quum autem germē est, aut filius de quo mentio habetur, tum, fecit & creauit, impropriè de ea re pronūciantur: neque iam hoc positu opus significant, sed indifferēter altera vox pro altera sumitur. Certe, nō infrequēter patres liberos ex se genitos, seruos appellant: neq; tamen eo verbo negatū volūt, eos ex se natos esse:

subinde etiam seruos per comitatem loquendi, pueros suos denominant, non tamen eo dicto dissimulant illos iam olim à se possideri. Illud enim prius, pro autoritate sua, vt patres dicunt: secundum istud blandiendo pronunciant. Atque adeo Sara Abrahamum Dominum vocat, non ancilla eius, sed vxor. Et Apostolus, dum commendat Philemoni domino seruum suum Onesimum, eum fratrem appellat. Quin & Bersabæa, tametsi mater filium suum seruum nominat, dum patri dicit, Salomonem seruum tuum. Deinde & Natham loquitur, & inter loquendum, Salomonem serui nomine appellat; nihilque pensi habuere, quod filium seruũ nuncuparent. Ille enim talia audiendo æquè filium agnoscebat; isti vero ita loquendo non ignorabant eum genuinum filium esse, quinimo vt hæres patri institueretur, solicitabant, quum tamen illum vt seruum nominarent. Erat enim natura Filius Dauidis. Quemadmodum igitur dum ista legimus, recte intelligimus, & audientes Salomonem seruum dici, seruum non putamus; ita quoque si de Saluatore vere & ex confesso Filio, & naturaliter Verbo dixerint Sancti, fidelem eum ei, qui ipsum creauerat; aut si ipse de seipso loquatur, *Dominus creauit me*; aut rursus, *Ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ*, & quotquot istiusmodi sunt locutionis, ne ob hoc detrahant illi suam ex patre proprietatem, sed vt de Salomone ac Dauide, ita rectas intellectiones de patre ac filio cõcipiant; quippe, qui quum audient Salomonem seruum dici, filium tamen eum esse agnoscant. Qui igitur non maiori quàm simplici exitio digni fuerint, quod eam rationem intelligendi, non eodem modo in filio obseruant? sed quum audiunt eum sobolem, Verbum, Sapientiam, vi in prauum detorquent eorum verborum interpretationem, abnegantque naturam genuinamque filii ex Patre natiuitatem? Contra, quum auscultant creationis voces & dictiones, statim eo feruntur, vt filium ex natura genuinum, opus quoddam factitiumque existiment, & Verbum esse inficientur, quũ liceat illis, eo quod homo sit factus, omnes istiusmodi voces ad eius humanitatem reiicere: Qui, quæso, non abominabiles isti fuerint apud Dominum, quum duplicia pondera penes se retineant; taliaque ratiocinẽtur, & contra Dominum blasphemias dicant? Sed fortasse vocabulum, serui, pro animi affectione dictum, de manibus remittunt; illud autẽ (qui fecit illum) mordicus retinent, vt rem magni momenti ad ipsorum hæresim; Sed tamen illud fulcimentum nihil illis est, nisi arundo confracta; statim enim seipsos condemnabunt, si senserint scripturæ proprietatem ac peculiarem phrasim. Nam quemadmodum seruus appellatur Salomon, licet filius existeret; ita quoque vt superiora repetamus, etsi factos, conditos creatosque ex se suos liberos appellent parentes, non tamen eo magis naturam abdicant. Ezechias certe, vt in Esaia scriptum est, in precibus suis dixit, *Iam ex hodierno die liberos faciam, qui prædicabunt iustitiam tuam Domine salutis meæ*, Esaias quoque itidem dixit, Faciam; Pro-

καὶ πολλάκις τοὺς ἰδίους δούλους φιλοφρονούμενοι
τέκνα καλοῦσι· καὶ οὐ κρύπτουσι τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐ-
τῶν κτῆσιν· τὸ μὲν γὰρ ἐπ' ἐξουσίας ὡς πατέρες λέ-
γουσι· τὸ δὲ φιλανθρώπως ὀνομάζουσι· σάρρα
γοῦν τὸν ἀβραὰμ κύριον ἐκάλει· καίτοι μὴ δούλη
ἀλλὰ σύζυγος οὖσα· καὶ ὁ μὲν ἀπόστολος φιλή-
μονι τῷ κτησαμένῳ συνῆπτεν ὡς ἀδελφὸν ὀνήσιμον
A τὸν δοῦλον· ἡ δὲ βηρσαβεὲ καίτοι μήτηρ οὖσα, τὸν υἱὸν ἐκά-
λει δοῦλον· λέγουσα τῷ πατρὶ, τὸν δοῦλόν σου σαλο-
μῶνα· εἶτα καὶ νάθαν ὁ προφήτης εἰσελθὼν, τὰ αὐτὰ
ἐκείνῃ ἔλεγε τῷ Δαβὶδ· ὅτι Σαλομῶνα τὸν δοῦλόν σου·
καὶ οὐκ ἔμελεν αὐτοῖς τὸν υἱὸν εἰπεῖν δοῦλον· ἀκούων γὰρ
κἀκεῖνος ἐπεγίνωσκε τὴν φύσιν, καὶ οὗτοι δὲ λέγοντες
οὕτως, οὐκ ἠγνόουν τὸ γνήσιον· κληρονόμον γοῦν
ἠξίουν αὐτὸν τοῦ πατρὸς γενέσθαι, ὃν ὡς δοῦλον
ἐκάλουν· ἦν γὰρ υἱὸς τῇ φύσει τοῦ Δαυίδ· ὥσπερ τοίνυν
ἀναγινώσκοντες ταῦτα διανοούμεθα καλῶς· καὶ
B ἀκούοντες δοῦλον τὸν Σαλομῶνα, οὐ νομίζομεν αὐτὸν
εἶναι δοῦλον, ἀλλὰ φύσει καὶ γνήσιον υἱόν· οὕτως
ἐὰν καὶ περὶ τοῦ σωτῆρος τοῦ ἀληθῶς ὁμολογου-
μένου υἱοῦ καὶ φύσει λόγου ὄντος λέγουσιν οἱ ἅ-
γιοι· πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· ἢ αὐτὸς περὶ
ἑαυτοῦ ἐὰν λέγῃ· κύριος ἔκτισέ με· καὶ ἐγὼ ,,
δοῦλος σὸς καὶ υἱὸς τῆς παιδίσκης σου· καὶ ὅσα ,,
τοιαῦτα, μὴ διὰ τοῦτο ἀρνείσθωσαν τινὲς τὴν ἐκ
τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἰδιότητα· ἀλλ' ὡς ἐπὶ σαλομῶνος
καὶ τοῦ Δαυὶδ, διανοείσθωσαν ὀρθῶς περὶ τοῦ πα-
C τρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ· ἐπειδὴ οἱ ἀκούοντες σαλομῶνα
δοῦλον, ὁμολογοῦσιν υἱόν· πῶς οὐ πολλάκις ἀπολω-
λέναι δίκαιοί εἰσιν, ὅτι τὴν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ κυρίου
διάνοιαν οὐ σώζουσιν; ἀλλ' ὅταν μὲν ἀκούσωσι
γέννημα, καὶ λόγον καὶ σοφίαν· βιάζονται πα-
ρερμηνεύειν καὶ ἀρνεῖσθαι τὴν φύσιν καὶ γνησίαν γέννησιν
τὴν ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ· ἀκούσαντες δὲ ποιήματος
φωνὰς καὶ λέξεις, εὐθὺς εἰς τὸ νομίζειν φύσει ποίη-
μα τὸν υἱὸν καταφέρονται· καὶ ἀρνοῦνται τὸν λόγον·
καίτοι δυνάμενοι διὰ τὸ γεγενῆσθαι ἄνθρωπον
D αὐτὸν, πάσας τὰς τοιαύτας λέξεις ἐπιρρίπτειν
ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ· πῶς οὖν καὶ οὗτοι οὐ
βδελυκτοὶ παρὰ τοῦ κυρίου δείκνυνται, διττὰ
στάθμια παρ' ἑαυτοῖς ἔχοντες· καὶ τῷ μὲν ἐκεῖνα
λογιζόμενοι· τῷ δὲ, τὸν κύριον βλασφημοῦντες·
ἀλλ' ἴσως τὸ μὲν δοῦλος ὡς κατὰ διάθεσιν λεγό-
μενον, συντίθενται· τὸ δὲ τῷ ποιήσαντι κατέχου-
σιν ὡς μέγα τι βοήθημα τῆς αἱρέσεως αὐτῶν· ἔστι
δὲ αὐτοῖς καὶ τοῦτο κάλαμος τεθλασμένος τὸ
ἔρεισμα· καταγνώσονται γὰρ εὐθὺς ἑαυτῶν, εἰ μά-
E θοιεν τὸ τῆς γραφῆς ἰδίωμα· καὶ γὰρ ὥσπερ δοῦ-
λος λέγεται ὁ σαλομὼν, καίπερ ὢν υἱὸς, οὕτως
ἵνα τὰ ἐν τοῖς προτέροις εἰρημένα, πάλιν εἴπω-
μεν, εἰ καὶ ποιουμένους· καὶ κτιζομένους· καὶ γι-
νομένους τοὺς ἐξ αὐτῶν φυομένους υἱοὺς λέγοιεν οἱ
γονεῖς, οὐδὲν ἧττον οὐκ ἀρνοῦνται τὴν φύσιν· ὁ
γοῦν ἐζεκίας ὡς ἐν τῷ ἡσαΐᾳ γέγραπται, προσευ-
χόμενος ἔλεγεν· ἀπὸ γὰρ τῆς σήμερον, παιδία
ποιήσω ἃ ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην σου κύ- ,,
ριε τῆς σωτηρίας μου· καὶ αὐτὸς μὲν ἔλεγε ποιήσω· ,,
ὁ δὲ ,,

ὁ δὲ προφήτης ἐν τῷ αὐτῷ τῷ βιβλίῳ καὶ τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν, οὕτω φησίν· καὶ οἱ υἱοί σου οἱ ἐξελεύσονται ἐκ σοῦ· ἀντὶ τοῦ γεννᾶν ἄρα τὸ ποιήσω εἴρηκε· καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ φυομένους ὡς ποιουμένους φησί· καὶ οὐ διαφέρεταί τις ὡς περὶ τοῦ φύσει γεννήματος ἐστὶν ἡ λέξις· καὶ ἡ Εὔα δὲ τεκοῦσα τὸν Κάϊν, εἶπεν· ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ· ἀντὶ τοῦ τεκεῖν ἄρα καὶ αὐτὴ τὸ ἐκτησάμην εἴρηκεν. καὶ γὰρ πρότερον εἰποῦσα τὸν τόκον, ὕστερον εἶπε τὸ ἐκτησάμην· καὶ οὐ διὰ τὸ ἐκτησάμην, νομίσειεν ἄν τις ἔξωθεν ἠγοράσθαι τὸν Κάϊν, καὶ μὴ ἐξ αὐτῆς τετέχθαι· καὶ ὁ πατριάρχης δὲ Ἰακὼβ ἔλεγε τῷ Ἰωσήφ· νῦν οὖν οἱ δύο υἱοί σου οἱ γενόμενοί σοι ἐν Αἰγύπτῳ πρὸ τοῦ με ἐλθεῖν πρός σε εἰς Αἴγυπτον, ἐμοί εἰσιν Ἐφραὶμ καὶ Μανασσῆς· καὶ ἡ γραφὴ δὲ περὶ τοῦ Ἰὼβ, φησίν· ἐγένοντο υἱοὶ ἑπτὰ καὶ θυγατέρες τρεῖς· ὥσπερ Μωσῆς εἴρηκεν ἐν τῷ νόμῳ, ἐὰν δὲ γένωνταί τινι υἱοί· καὶ ἐὰν ποιήσῃ υἱόν, ἰδοὺ πάλιν τοὺς γεννηθέντας, ὡς γενομένους καὶ ποιηθέντας εἰρήκασιν· εἰδότες ὅτι ἕως ὁμολογοῦνται υἱοί, κἂν λέγῃ τις ἐγένετο ἢ ἐκτησάμην ἢ ἐποίησα, οὐδὲν διαφέρει· ἡ γὰρ φύσις καὶ ἡ ἀλήθεια, ἕλκει τὴν διάνοιαν εἰς ἑαυτήν· διὸ καὶ πρὸς τοὺς ζητοῦντας εἰ ποίημα καὶ κτίσμα ἐστὶν ὁ Κύριος, χρὴ πρότερον ζητεῖν εἰ υἱός ἐστι καὶ λόγος καὶ σοφία· τούτων γὰρ ἀποδεικνυμένων, ἐκβάλλεται εὐθὺς καὶ παύεται ἡ περὶ τοῦ ποιήματος καὶ κτίσματος ὑπόνοια· οὔτε γὰρ τὸ ποίημα υἱὸς καὶ λόγος ἂν εἴη, οὔτε ὁ υἱός, ποίημα ἂν εἴη· τούτων δὲ πάλιν οὕτως ὄντων, φανερὰ πᾶσιν ἀπόδειξις· ὡς ἡ λέξις ἡ λέγουσα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, οὐκ εἰς ὄνησίν ἐστι τῇ αἱρέσει αὐτῶν· ἀλλὰ μᾶλλον εἰς κατάγνωσιν· δέδεικται γάρ, ὅτι ἡ, τοῦ ἐποίησε, λέξις, καὶ ἐπὶ τῶν γνησίων καὶ φύσει τέκνων· ἐν τῇ θείᾳ κεῖται γραφῇ· ὅθεν τοῦ Κυρίου ἀποδεικνυμένου φύσει γνησίου υἱοῦ, λόγου, καὶ σοφίας τοῦ πατρός, κἂν λέγηται ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἐποίησεν ἢ τὸ ἐγένετο, οὐχ ὡς ποιήματος ὄντος αὐτοῦ λέγεται, ἀλλὰ διαφόρως τῇ λέξει χρῶνται οἱ ἅγιοι, ὡς ἐπὶ τοῦ Σαλομῶντος, καὶ τῶν Ἐζεκίου τέκνων· καὶ γὰρ καὶ αὐτῶν γεννησάντων ἐξ ἑαυτῶν, γέγραπται· ἐποίησα· ἐκτησάμην· καὶ ἐγένετο· οὐκοῦν τὰ τοιαῦτα λέξει διαπολλάκις προφασιζόμενοι οἱ θεομάχοι, ὀφείλουσι κἂν ὀψέ ποτε ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποθέσθαι τὴν ἀσεβῆ φρόνησιν· καὶ φρονῆσαι περὶ τοῦ Κυρίου· ὅτι υἱὸς ἀληθινός, λόγος καὶ σοφία τοῦ πατρός· οὐ ποίημα οὐ κτίσμα· εἰ γὰρ ποίημά ἐστιν ὁ υἱός, ἐν ποίῳ ἄρα λόγῳ καὶ σοφίᾳ γέγονεν αὐτός; πάντα γὰρ τὰ ποιήματα, διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας, ὡς γέγραπται, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· εἰ δὲ αὐτός ἐστιν ὁ λόγος καὶ ἡ σοφία ἐν ᾗ πάντα γίνεται, οὐκ ἄρα τῶν ποιουμένων ἐστίν· οὐ δὲ ὅλως τῶν γενητῶν· ἀλλὰ τοῦ πατρὸς γέννημα· σκοπεῖν τε γὰρ πόσον ἔχει θαῦμα τὸ λέγειν ποίημα τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον· λέγει που Σαλομὼν ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ· ὅτι

Propheta autem in eodem libro, & in quarto Regum ait, *Et filii tui qui egredientur ex te*, vbi pro gignere, faciam, subiecit, & ex eo nascituros, faciendos nominauit, nec est qui controuersiam faciat, quin de naturali prole habeatur mentio. Atque adeo Eua partu soluta, edito iam Cain ita locuta est, Comparaui hominem per Deum, comparare, scilicet pro parere vsurpans, & posteaquam partum vidisset, hoc verbum, comparaui, subintulit: hinc peregrinus A facile eam opinionem conceperit, Cain & Eua emptum esse, neque eum ex Eua editum esse. Quin & Patriarcha Iacob dixit ad Iosephum: *Nunc filii duo, qui tibi facti sunt in Ægypto, antequam ad te venirem in Ægyptum, mei sunt, Ephraim & Manasses.* Scriptura quoque de Iob dicit, *Facti sunt illi filii septem, & filiæ tres*, quemadmodum à Mose dictum est in lege. Si vero facti fuerint alicui filii, & si fecerit filium: ecce iterum, genitos quasi conditos factitiosque appellauerunt. Certe, quum diu extra controuersiam est, eos filios esse, tamet- B si quis dixerit de iis, facti sunt, siue possedi, siue feci, nihil ex ea re discriminis affertur. Natura enim & veritas ad se trahunt rationem loquendi. Ideóque ex disceptatoribus, an conditum quiddam factitiumque sit Dominus, primitùs sciscitandum est, an Filius sit, an Verbum, an Sapientia. Nam vbi ea demonstrata sunt, statim excluditur & conquiescit opinio, an conditum ille quippiam ac factitium sit. Neque enim quod factum est, Filius aut Verbum fuerit. Contra, si ista subsistant, statim C adliquidum omnibus patet dictum illud, Qui fecit eum, nihil proficere ad eorum hæresim, sed ad condemnationem hæreseos. Ostensum enim est hoc vocabulum, fecit, etiam de genuinis & naturalibus liberis in scripturis dici. Vnde, quum probatum sit, Dominum naturalem & genuinum Filium esse, Verbum item & Sapientiam, etiamsi de eo mentio fiat, quod Deus fecerit eum, aut quod ipse factus sit, non tamen ita de eo intelligendum est, quasi opus aliquod conditum sit, sed Sancti viri eâ D vocem promiscue ac indifferenter vsurparunt, quemadmodum factum est in Salomone & Ezechiæ liberis. Nam quum illi per generationem patres essent, dictum tamen est de iis (fecit, possedit, & factus est.) Quapropter istiusmodi dictiunculis subinde cauillabundi Ariani, Dei perduelles, debent vel sero tandem ob rationes iam superius dictas, impiam suam sententiam deponere, ac sentire de Domino, ipsum verum esse Filium, Verbum & Sapientiam Patris, non opus aliquod, non vllam rem conditam. Si enim opus est filius, in quo Ver- E bo, aut qua tandem Sapientia iste Filius conditus est. Omnia enim per Verbum & Sapientiam condita sunt, & sine eo factum est nihil. Quod si Filius est ipsum Verbum, ipsa Sapientia, in qua omnia facta sunt, non haberi poterit aliquis, è numero ac grege factitiorum siue creatitiorũ, sed Patris sui soboles existimãda est. Vide igitur, quale præcipitium habeat, Verbum Dei opus aliquod nominare. Salomon præterea alicubi dicit in Ecclesiastico: *Omnia*

Omnia quæ facta sunt, adducet Deus in iudicium, in omnibus dispiciens quid boni aut mali sit. Quapropter si factitium quiddam est Verbum, ducetur & ipsum nostro more in iudicium: & vbi tandem iudicium, si ipse iudex in reatu futurus sit? aut quis iustis benedictiones, aut quis iis qui digni sunt, meritas pœnas retribuet? quum Dominus, vt vnus nostrum, vna cum reliquis ad iudicium sistetur? aut cui legi legislator subiicietur? Rerum enim creatarum est vt iudicentur, benedicantur à filio & præmiis condignis afficiantur. Timete igitur iudicem, & credite Salomoni. Si enim omne quod factum est, adducet Deus in iudicium, & filius non est ex numero eorum qui iudicandi sunt, sed potius omnium rerum creatarum iudex, qui, quæso, non clarius sole patuerit, Filium rem factitiam non esse, sed Patris Verbum, in quo omnia fiunt, & iudicantur? Quòd si, quia scriptum est, eum fidelem fuisse illi, qui ipsum fecerat, perturbantur, existimantes id de eo, vt de omnibus, accipiendum esse, quod credendo scilicet acceperit Fidei meritum, opportunum iam fuerit, vt eos reprehendamus, quum à Mose quidem dicatur, Deus fidelis & verus: à Paulo vero itidem scribatur, fidelis Deus, qui non finet vos tentari vlterius quàm potestis. At quum ista loquebantur Sancti, non humana de Deo sentiebant, sed certum habebant, duplicem esse significationem in scripturis, in hoc verbo (fidelem esse:) cum fidelis nunc, vt credens, nunc, vt qui dignus sit, cui fides habeatur, capi soleat: & alterum in homines, alterum in Deum congruere. Fidelis igitur Abraham, quoniam loquenti credidit Deo, fidelis item Deus, quoniam, vt canit Psalmista, fidelis est in omnibus verbis suis Dominus: & quum loquitur, dignus est cui habeatur fides, & impossibile est illi vt mentiatur: & si qua est fidelis vidua, ob bonam fidem fidelis appellatur. Fidelis est sermo, eò quod qui eum dixerit, idoneus sit cui fides habeatur: verus enim est nec aliter esse poterit. Quod igitur scriptum est fidelem eum esse ei, qui ipsum fecerat, non cum aliis similitudine congruit, neque hunc sensum habet quasi credendo gratiosus sit factus, sed quia ipse est veri Dei Filius, & dignus cui habeatur fides, in iis quę dicit, aut facit, quum immutabilis persistat, & sine vlla variatione in negotio humanitatis suæ, & immigratione in carnem nostram. Ita aliquis contra eorum impudentiam occurrens, posset & sola dictione (fecit) eorum errores conuincere, dum existimant, Verbum Dei quiddam factitium esse. Cæterum, quia sententia scripturarum recta est, ostendens quo sensu dictio (fecit) accipienda sit, eamque aliquando ad relationem dici necessum est, vt inde quoque hæreticorum ostendamus absurditatem, maximè si, id quod principio admonuimus, dictorum sacræ scripturæ tempus & occasionem respiciamus. Nō enim ante creationem rerum, Apostolus ista verba induxit, sed tum demum, quum Verbum caro factum esset: Ita enim scriptum est, vnde fratres sancti, cœlestis vocationis participes, animad-

ὅτι σύμπαν τὸ ποίημα ὁ θεὸς ἄξει εἰς κρίσιν· ἐν παν- ”
τὶ παρεωραμένῳ· ἐὰν ἀγαθὸν, καὶ ἐὰν πονηρόν· ”
οὐκοῦν εἰ ποίημά ἐστιν ὁ λόγος, ἀχθήσεται παρ'
ὑμῖν καὶ αὐτὸς εἰς κρίσιν, καὶ ποῦ λοιπὸν ἡ κρίσις,
κρινομένου τοῦ κριτοῦ· τίς δὲ τοῖς δικαίοις τὰς εὐλο-
γίας δώσει, τοῖς δὲ ἀναξίοις τὰς ἐπιτιμίας, ἑστη-
κότος τοῦ κυρίου καθ' ὑμᾶς μετὰ πάντων ἐν κρίσει;
A ποίῳ δὲ καὶ νόμῳ κριθήσεται αὐτὸς ὁ νομοθέτης;
ταῦτα, τῶν ποιημάτων ἴδιά ἐστι· τὸ κρίνεσθαι τε,
παρὰ τοῦ υἱοῦ εὐλογεῖσθαι· φοβήθητε λοιπὸν τὸν κριτὴν,
καὶ πείθητε τῷ σολομῶνι λέγοντι· εἰ γὰρ σύμπαν τὸ
ποίημα ὁ θεὸς ἄξει εἰς κρίσιν· ὁ δὲ υἱὸς οὐκ ἔστι τῶν κρι-
νομένων· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον συμπάντων τῶν ποιημάτων
αὐτός ἐστιν ὁ κριτὴς, πῶς οὐ λαμπρότερον ἡλίου
δέδεικται μὴ ποίημα ὢν ὁ υἱὸς, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ὁ
λόγος, ἐν ᾧ τὰ ποιήματα γίνεται καὶ κρίνεται.
εἰ δὲ ὅτι γέγραπται· πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐ-
B τὸν, σκανδαλίζει πάλιν αὐτοὺς νομίζοντας ὡς
ἐπὶ πάντων λέγεσθαι καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ πιστὸν, ὅτι
πιστεύων ἐκδέχεται τῆς πίστεως τὸν μισθὸν, ὥρα καὶ
διὰ τοῦτο πάλιν αὐτοὺς ἐγκαλεῖν, μωϋσῇ μὲν λέ-
γοντι, θεὸς πιστὸς καὶ ἀληθινός· καὶ τῷ παύλῳ
γράφοντι, πιστὸς ὁ θεὸς ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρα- ”
σθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε· ἀλλὰ ταῦτα λέγοντες οἱ ”
ἅγιοι, οὐκ ἀνθρώπινα περὶ τοῦ θεοῦ διενοοῦντο· ἀλλ' ”
ἐγίνωσκον διπλοῦν εἶναι τὸν νοῦν ἐν τῇ γραφῇ πε-
ρὶ τοῦ πιστοῦ· τὸ μὲν, ὡς πιστεύον· τὸ δὲ, ὡς ἀξιόπι-
C στον· καὶ τὸ μὲν, ἐπ' ἀνθρώπων· τὸ δὲ, ἐπὶ θεοῦ
ἁρμόζειν· πιστὸς γοῦν ὁ ἀβραὰμ ὅτι τῷ λαλοῦν-
τι πεπίστευκε θεῷ· πιστὸς δὲ ὁ θεὸς, ὅτι καθὼς
ψάλλει Δαβίδ· πιστός ἐστιν ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ ”
ὁ κύριος, καὶ ἀξιόπιστός ἐστι· καὶ ἀδύνατόν ἐστιν ”
αὐτὸν ψεύσασθαι· καὶ εἴτις ἐστὶ πιστὴ χήρα ”
ἔχουσα διὰ τοῦ καλῶς πιστεύειν, πιστὴ καλεῖ-
ται· πιστὸς δὲ ὁ λόγος, ὅτι ὃ εἴρηκεν, ὀφεί-
λει πιστεύεσθαι· ἀληθὲς γάρ ἐστι καὶ οὐκ ἔστιν
ἄλλως· καὶ τὸ γεγράφθαι τοίνυν πιστὸν ὄντα
D τῷ ποιήσαντι αὐτὸν· οὐ πρὸς ἄλλους ἔχει τὴν ὁ-
μοιότητα· οὐδ' ὅτι πιστεύων, εὐάρεστος γέγονεν
ἀλλ' ὅτι υἱὸς ὢν τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ, πιστός ἐστι καὶ
αὐτὸς· ὀφείλων πιστεύεσθαι ἐν οἷς ἂν λέγῃ καὶ
ποιῇ· αὐτὸς ἀτρέπτος μένων καὶ μὴ ἀλλοιούμενος
ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ οἰκονομίᾳ καὶ τῇ ἐνσάρκῳ παρου-
σίᾳ· οὕτως μὲν οὖν ἄν τις πρὸς τὴν ἀναίδειαν αὐτῶν
χωρῶν δύναται καὶ ἐκ μόνης τῆς, ἐποίησε, λέξεως,
διελέγχειν αὐτοὺς πλανωμένους, καὶ νομίζον-
E τας ποίημα εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ
διάνοια τῶν γεγραμμένων ἐστὶν ὀρθὴ· δεικνύου-
σα τὴν ἐποίησε λέξιν· πότε καὶ πρός τι λεγο-
μένη σημαίνεται, ἀναγκαῖον καὶ ἑαυτῆς δεῖ-
ξαι τῶν αἱρετικῶν τὴν ἀλογίαν· ἐὰν μάλιστα
ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, καὶ τούτου
τὸν καιρὸν καὶ τὴν χρείαν λάβωμεν· οὐ τοίνυν
τὰ περὶ τῆς κτίσεως διηγούμενος ὁ Ἀπόστο-
λος, ταῦτα, εἴρηκεν, ἀλλ' ὅτε ὁ λόγος σὰρξ ἐ-
γένετο· οὕτω γὰρ γέγραπται· ὅθεν ἀδελφοὶ
μου, ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι,
κατα-

„ κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας „ ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν. πότε οὖν ἀπεστάλη; ἢ ὁπηνίκα τὴν ἡμετέραν ἐνεδύσατο σάρκα; πότε δὲ ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γέγονεν ἢ ὅτε προσενέγκας ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν τὸ σῶμα; καὶ νῦν αὐτὸς τοὺς προσερχομένους αὐτῷ τῇ πίστει, προσάγει καὶ προσφέρει τῷ πατρὶ, λυτρούμενος πάντας, καὶ ὑπὲρ πάντων ἱλασκόμενος τὰ πρὸς τὸν θεόν. οὐ τὴν οὐσίαν ἄρα τοῦ λόγου οὐδὲ τὴν ἐκ πατρὸς αὐτοῦ φύσει γέννησιν σημᾶναι θέλων ὁ ἀπόστολος, εἴρηκε, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, μὴ γένοιτο· ποιῶν γάρ ἐστιν ὁ λόγος, οὐ ποιούμενος αὐτός· ἀλλὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ κάθοδον καὶ ἀρχιερωσύνην γενομένην, ἣν καλῶς ἄν τις ἴδοι ἐκ τῆς κατὰ τὸν νόμον καὶ τὴν Ἀαρὼν ἱστορίας· οὕτως Ἀαρὼν οὐ γεγέννηται ἀρχιερεύς· ἀλλὰ ἄνθρωπος· καὶ μετὰ χρόνον ὅτε ὁ θεὸς ἠθέλησε, γέγονεν ἀρχιερεύς· καὶ γέγονεν οὐχ ἁπλῶς· οὐδὲ ἐκ τῶν συνήθων ἱματίων γνωριζόμενος· ἀλλ' ἐπενδυσκόμενος τὴν ἐπωμίδα· τὸ λογεῖον· τὸν ποδήρη· ἃ αἱ γυναῖκες μὲν εἰργάσαντο προστάξει τοῦ θεοῦ· ἐν τούτοις δὲ εἰσερχόμενος εἰς τὰ ἅγια, τὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ θυσίαν προσέφερε· καὶ ἐν τούτοις ὥσπερ ἐμεσίτευε τῇ ὀπτασίᾳ τοῦ θεοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων θυσίαις· οὕτω τοίνυν καὶ ὁ κύριος ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ λόγος· καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν· καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· ὅτε δὲ ἠθέλησεν ὁ πατὴρ ὑπὲρ πάντων λύτρα δοθῆναι· καὶ πᾶσι χαρίσασθαι, τότε δὴ ὁ λόγος ὡς Ἀαρὼν τὸν ποδήρη, οὕτως καὶ αὐτὸς ἔλαβε τὴν ἀπὸ γῆς ἀνθρωπίνην σάρκα, Μαρίαν ἀντὶ τῆς ἀνεργάστου γῆς, ἐσχηκὼς μητέρα τοῦ σώματος· ἵνα ἔχων τὸ προσφερόμενον, αὐτὸς ὡς ἀρχιερεὺς, ἑαυτὸν προσενέγκῃ τῷ πατρὶ· καὶ τῷ ἰδίῳ αἵματι, πάντας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν καθαρίσῃ, καὶ ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀναστήσῃ· τούτου γὰρ ἦν τὰ παλαιὰ, σκιά· καὶ ὅπερ ἐλθὼν πεποίηκεν ὁ σωτὴρ, τοῦτο κατὰ τὸν νόμον σκιογραφεῖ ὁ Ἀαρὼν, ὁ αὐτὸς ὢν καὶ οὐκ ἠλλάσσετο περιτιθέμενος τὴν ἱερατικὴν ἐσθῆτα· ἀλλὰ μένων ὁ αὐτὸς· ἐκαλύπτετο μόνον· καὶ εἰ ἔλεγέ τις ἑωρακὼς αὐτὸν προσφέροντα· ἰδοὺ γέγονε σήμερον ὁ Ἀαρὼν ἀρχιερεὺς, οὐκ ἐσήμανεν αὐτὸν ἄνθρωπον τότε γεγεννῆσθαι· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τοῦ ἀρχιερέα γενέσθαι ἄνθρωπος· ἀλλ' ὅτι τῇ λειτουργίᾳ πεποίηται ἀρχιερεύς· περιθέμενος τὰ πεποιημένα καὶ κατασκευασθέντα ἱμάτια τῇ ἀρχιερατείᾳ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ κυρίου, δυνατόν ἐστι καλῶς νοεῖν· ὡς οὐκ ἄλλος γέγονε τὴν σάρκα λαβών· ἀλλ' ὁ αὐτὸς ὤν, ἐκαλύπτετο ταύτῃ· καὶ τὸ γέγονε καὶ τὸ πεποίηται· οὐχ' ὅτι ὁ λόγος ᾗ λόγος ἐστὶ πεποίηται νοεῖν θέμις· ἀλλ' ὅτι λόγος ὢν δημιουργὸς, ὕστερον πεποίηται ἀρχιερεὺς ἐνδυσάμενος σῶμα τὸ γενητὸν καὶ ποιητόν· ὅπερ καὶ προσενεγκεῖν ὑπὲρ ἡμῶν δύναται· διὸ καὶ λέγεται πεποιῆσθαι· εἰ μὲν οὖν οὐ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ κύριος, μαχέσθωσαν οἱ Ἀρειανοί·

animaduertite Apostolum siue Legatum & Pontificem confessionis vestræ Iesum fidelem ei, qui fecit ipsum. Quando igitur legatus fuit? aut quando nostram carnem induit? quando Pontifex nostræ confessionis factus est: nisi quum se obtulit pro nobis, excitato è mortuis corpore? atque etiamnum accedentes ad eum per fidem ipse Patri offert, redimens omnes, & pro omnibus expians ea quæ ad Patrem spectabant.
A Non substantiam Verbi, neque à patre naturalem generationem indicare volens, Apostolus dixit eum fidelem fuisse conditori suo, absit. Condit enim Verbum non conditur, sed descensum eius ad homines, & Pontificatum respexit, quem pulchre ex lege & Aaronis historia expressum videas. Aaron enim non genitus est Pontifex, sed homo: & tandem progressu temporis, quum voluerat Deus, factus est Pontifex, neque id simpliciter aut quouis modo, neque vulgaris cultus eam notam insigniaque
B addidere, vt Pontifex agnosceretur, sed quum superinduisset Ephot, & Epomidem, & rationale vestemque talarem, quæ fœminæ elaborauerant iussu Dei. Cum istis enim ingrediens in Sancta Sanctorum hostiam pro populo offerebat, per ista se mediatorem inter visiones Dei & populi victimas præbebat. Itidem igitur & Dominus noster in principio quidem erat Verbum: quando autem voluit pater eum pro omnibus in redemptionem offerri, ac omnibus donari, tum scilicet Verbum, vt Aaron vestem tala-
C rem, ita carnem è terra assumpsit, Mariamque vice rudis illaboratæque terræ matrem sui corporis habuit, vt iam habens quod offerret, ipse Pontifex seipsum Patri in victimam daret, omnes suo sanguine à peccatis ablueret, & è mortuis excitaret. Id enim sibi voluit vetus illa vmbra: & quod à Domino factum est in suo aduentu, id secundum legem Aaron, qui eius rei vmbra fuit, prædelineabat. Vt igitur Aaron non immutabatur quum indueret Pontificalem habitum, sed idem per-
D manebat, ac tantummodo tegebatur: quo tempore si quis illum tum primum victimis operantem cernens locutus fuisset. Ecce tibi hodie Aaronem Pontificem factum, non id significaret, eum eo tempore hominem esse factum: nam antequam Pontifex fieret, homo erat, sed functione, officioque Pontificem iam esse redditum, eò quod vestimenta facta destinataque ad sacrificia gestaret. Ad eundem modum quoque de Deo scite intelligendum est, non quòd alius factus sit ex as-
E sumptione carnis, sed quòd idem manens, carnem pro velamine habuerit: istæque dictiones (factus est, & conditus est) non hunc intellectum habent, quasi verbum, quatenus est Verbum, factum esse pronuncietur, sed quòd Verbum opifex conditorque rerum, postmodum factus sit Pontifex, quum induisset corpus creatum & factum, quod pro nobis offerre potuit: Atque inde est, quòd factus creatusve dicitur. Si enim Dominus homo factus non esset, nihil causæ relinqueretur, quo minus infesti sint Ariani: sin au-

sin autem Verbum caro factum est, quid oportebat de homine facto pronunciare, nisi illum fidelem esse factum creatori suo? Vt enim proprie dicitur de Verbo, *In principio erat Verbum*, ita proprium est de hominibus, si dicas eos fieri & creari. Quis igitur intuens dominum, vt hominem quidem ambulantem, sed tamen se Deum factis declarantem, non interrogaret ad istum modum: quisnam hunc tantum hominem fecit? aut quis vicissim ita interrogatus non responderet, Patrem eum hominem fecisse, & emisisse eum nobis Pontificem? Eandem illam sententiam idem tempus, eandem personam Apostolum indicare, dum scribit, eum fidelem esse factum, liquidius apparebit, si superiora repetantur: ita enim cum superioribus eodem ductu tenoreque cohærebunt. Scribit igitur in epistola ad Hebræos: *Vbi ergo pueri sanguinis & carnis participes erant, & ipse quoque se earundem rerum participem voluit, vt per suam mortem eum destrueret, qui habebat vim mortis, hoc est, Diabolum: & liberaret eos, quotquot formidine mortis per omnem vitam obnoxii erant seruituti: siquidem non Angelorum, sed semen Abrahæ assumit, vnde debuit per omnia fratribus assimilari, vt misericors fieret, & fidelis rebus diuinis, ad expianda peccata populi. In quibus enim ipse tentationes passus est, in iis potest aliis, qui tentantur, opitulari: vnde fratres Sancti vocationis cælestis participes, animaduertite Apostolum & summum Pontificem confessionis nostræ Iesum fidelem ei, qui ipsum fecit.* Quis igitur ductum tenoremque perlegens, non reiiciat Arianos, ac non simul admiretur Apostolum tam probè congruenterque locutum? Quando enim factus est? & quando eum Apostolum esse contigit? an non quando itidem, vt nos, sanguinis & carnis particeps erat? aut quando misericors effectus est, & fidelis Pontifex? nisi quum per omnia fratribus assimilatus fuit. Similis porro tum factus est, quum carnem nostram indutus homo inceperat esse. Nonne igitur de eius functione humana Apostolus scribens, ista locutus est? fidelem eum fuisse creatori suo, ac nequaquam de substantia Verbi. Definite igitur per furorem dicere, opus quoddam esse Dei Verbum, quum Filius natura sit vnigenitus. Tunc autem habuit fratres quum similem nostri carnem induerat, quam offerens ipse per seipsum Pontificis nomen obtinuit, & factus est misericors, & fidelis: misericors quidem, quia seipsum pro nobis offerens, nostri misertus est: fidelis autem, non quòd fidem habuerit, aut cuipiam crediderit, vt nos facimus, sed quòd dignus fide esset, in iis quæ ageret aut diceret, & quia fidelem obtulit victimam, perdurantem scilicet & non intercidentem. Quæ enim secundum legem offerebantur, nihil fidem in se possidebant: quippe caducæ prætereuntesque quotidie, & quibus noua purgatione opus erat. Contrà, Saluatoris hostia semel oblata absoluit omnia, fidaq; in omne tempus perdurat. Et Aaroni quidem successores dati sunt: & omnino legale sacerdotiũ, mortis & temporis progressu alios atq; alios Pontifices accepit:

εἰ δὲ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, τί δεῖ περὶ γενομένου ἀνθρώπου λέγειν, ἢ πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν; ὡς γὰρ ἴδιον περὶ τοῦ λόγου εἰπεῖν· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, οὕτως ἀνθρώπων ἴδιόν ἐστι τὸ γίνεσθαι καὶ πεποιῆσθαι· τίς οὖν ἰδὼν τὸν κύριον, ἄνθρωπον; περιπατοῦντα, καὶ θεὸν ἐκ τῶν ἔργων δεικνύμενον, οὐκ ἂν ἠρώτησε, τίς τοῦτον ἐποίησεν ἄνθρωπον, ἢ τίς οὕτως ἐρωτηθεὶς οὐκ ἂν ἀπεκρίθη, ὅτι ὁ πατὴρ τοῦτον ἐποίησεν ἄνθρωπον καὶ ἀπέστειλεν ἡμῖν αὐτὸν ἀρχιερέα. τὴν δὲ τοιαύτην διάνοιαν καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὸ πρόσωπον αὐτὸς ὁ ἀπόστολος ὁ καὶ γράψας πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, δηλῶσαι μᾶλλον ἱκανός ἐστι· καὶ περὶ τούτου, τὸ ἀνάγνωσμα τυγχάνει· γράφει τοίνυν ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς ἑβραίους ταῦτα· „ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος „καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν „αὐτῶν· ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος „ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον· καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ „ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας· οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται· ἀλλὰ σπέρματος ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται· ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς „ὁμοιωθῆναι· ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν θεὸν· εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ. ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς, „δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι· ὅθεν ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν. τίς τὴν περικοπὴν ταύτην ὅλην ἀναγινώσκων, οὐ τῶν μὲν ἀρειανῶν καταγινώσκει, τὸν δὲ μακάριον ἀπόστολον οὐ θαυμάζει, καλῶς εἰρηκότα· πότε γὰρ πεποίηται; καὶ πότε ἀπόστολος γέγονεν; εἰ μὴ ὅτε παραπλησίως ὑμῖν μετέσχεν αὐτὸς αἵματος καὶ σαρκός; καὶ πότε γέγονεν ἐλεήμων καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς, ἢ ὅτε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὡμοιώθη· ὡμοιώθη δὲ τότε, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, ἐνδυσάμενος τὴν ἡμετέραν σάρκα· οὐκοῦν περὶ τῆς κατὰ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας τοῦ λόγου γράφων ὁ παῦλος, ἔλεγε, μηκέτι τοίνυν μαίνεσθε ποίημα λέγοντες τὸν λόγον· ἔστι γὰρ αὐτὸς υἱὸς φύσει μονογενής· τότε δὲ ἔσχεν ἀδελφοὺς, ὅτε τὴν ὁμοίαν ἡμῖν ἐνεδύσατο σάρκα· ἣν καὶ προσφέρων αὐτὸν δι' ἑαυτοῦ, ἀρχιερεὺς ὠνομάσθη· καὶ γέγονεν ἐλεήμων καὶ πιστός· ἐλεήμων μὲν, ὅτι περὶ ἡμῶν προσενέγκας, ἠλέησεν ἡμᾶς· πιστὸς δέ, οὐ πίστεως μετέχων· οὐδὲ εἴς τινα πιστεύων, ὥσπερ ἡμεῖς· ἀλλὰ πιστεύεσθαι ὀφείλων, περὶ ὧν ἐὰν λέγῃ καὶ ποιῇ· καὶ ὅτι πιστὴν θυσίαν προσφέρει τὴν μένουσαν, καὶ μὴ διαπίπτουσαν· αἱ μὲν γὰρ κατὰ νόμον προσφερόμεναι, οὐκ εἶχον τὸ πιστὸν, καθ' ἡμέραν παρερχόμεναι· καὶ δεόμεναι πάλιν καθαρσίου· ἡ δὲ τοῦ σωτῆρος θυσία ἅπαξ γενομένη, τετελείωκε τὸ πᾶν· καὶ πιστὴ γέγονε μένουσα διαπαντός· καὶ ἀαρὼν μὲν, ἔσχε τοὺς διαδεχομένους· καὶ ὅλως ἡ κατὰ νόμον ἱερατεία, χρόνῳ καὶ θανάτῳ παρήμειβε τοὺς προτέρους

Dominus

οὐδὲ κύριος, ἀπαράβατον καὶ ἀδιάδεκτον ἔχων τὴν ἀρχιερωσύνην, πιστὸς γέγονεν ἀρχιερεὺς, παραμένων ἀεὶ καὶ τῇ ἐπαγγελίᾳ· πιστὸς γινόμενος, εἰς τὸ ἐπακούειν καὶ μὴ πλανᾶν τοὺς προσερχομένους· τοῦτο δὲ πάλιν καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ μεγάλου Πέτρου μαθεῖν ἔξεστι· λέγοντος, ὥστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ θέλημα τοῦ θεοῦ, πιστῷ κτίστῃ παρατιθέσθωσαν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς· πιστὸς γάρ ἐστιν οὐκ ἀλλασσόμενος· ἀλλ' ἀεὶ διαμένων, καὶ ἀποδιδοὺς ἃ ἐπηγγείλατο. ἑλλήνων μὲν οὖν οἱ λεγόμενοι παρ' αὐτοῖς ψευδώνυμοι θεοὶ, οὔτε τῷ εἶναι· οὔτε τῷ ἐπαγγέλλεσθαι εἰσὶ πιστοί· οὔτε γὰρ οἱ αὐτοί εἰσι πανταχοῦ· ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ τόπους, τῷ χρόνῳ διαφθείρονται καὶ περὶ ἑαυτοὺς καταῤῥέουσι· διὸ καὶ κατ' αὐτῶν ὁ λόγος βοᾷ, ὅτι πίστις οὐκ ἴσχυσεν ἐν αὐτοῖς· καὶ ὕδωρ ψευδές εἰσι· καὶ οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς· ὁ δὲ τῶν ὅλων καὶ μόνος τῷ ὄντι ὄντως καὶ ἀληθινὸς ὢν θεὸς, πιστός ἐστιν ὁ αὐτὸς ὢν καὶ λέγων· ἴδετέ με ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι· διὸ καὶ ὁ τούτου υἱὸς, πιστός ἐστιν· ἀεὶ ὢν καὶ οὐκ ἀλλοιούμενος οὐδὲ διαψευδόμενος· οὔτε ἐν τῷ εἶναι, οὔτε ἐν τῷ ἐπαγγέλλεσθαι· καθάπερ πάλιν ὁ ἀπόστολος γράφων Θεσσαλονικεῦσι μὲν φησί· πιστὸς ὁ καλῶν ὑμᾶς, ὃς καὶ ποιήσει· ἐν γὰρ τῷ ποιεῖν ἃ ἐπαγγέλλεται, πιστός ἐστι λαλῶν· Ἑβραίοις δὲ περὶ τοῦ σημαίνειν τὴν λέξιν ταύτην τὸ ἀναλλοίωτον, οὕτως γράφει· εἰ ἀπιστήσομεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν, οὐ δύναται· οὐκοῦν εἰκότως ὁ ἀπόστολος τὴν σωματικὴν τοῦ λόγου παρουσίαν διηγούμενος ἔφησεν ἀπόστολον· καὶ πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· δεικνὺς ὅτι καὶ ἄνθρωπος γενόμενος Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐχθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς· καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας ἀναλλοίωτός ἐστι· διὸ καὶ ὡς περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ διὰ τῆς ἀρχιερωσύνης, μνημονεύει γράφων ὁ ἀπόστολος· οὕτω καὶ πάλιν οὐκ ἐσιώπησε μακρὰν· ἀλλ' εὐθὺς περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ μνημονεύει· πανταχοῦ τῆς ἀσφαλείας γινόμενος· ἔνθα μάλιστα τὸ ταπεινὸν ὀνομάζει ἵν' εὐθὺς αὐτοῦ τὴν ὑψηλότητα, καὶ τὴν πατρικὴν μεγαλειότητα γινώσκωμεν· φησὶ γοῦν· ὁ μὲν Μωϋσῆς, θεράπων· ὁ δὲ Χριστὸς, υἱός· κἀκεῖνος μὲν, πιστὸς εἰς τὸν οἶκον· οὗτος δὲ, ἐπὶ τὸν οἶκον, ὡς αὐτὸς αὐτὸν κατασκευάσας, καὶ κύριος αὐτοῦ, καὶ δημιουργὸς τυγχάνων· καὶ ὡς θεὸς ἁγιάζων αὐτόν· ὁ μὲν γὰρ Μωϋσῆς, ἄνθρωπος φύσει ὢν, πιστὸς ἐγένετο· πιστεύων τῷ διὰ τοῦ λόγου λαλοῦντι αὐτῷ θεῷ· ὁ δὲ λόγος, οὐχ ὥσπερ τις τῶν γενητῶν ἦν ἐν σώματι· οὐδὲ ὡς κτίσμα ἐν κτίσματι· ἀλλὰ θεὸς ἐν σαρκὶ καὶ δημιουργὸς, καὶ κατασκευαστὴς ἐν τῷ κατασκευασθέντι ὑπ' αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἕνεκα τοῦ εἶναι καὶ ὑφεστάναι σάρκα περιβέβληνται· ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λόγος, ἕνεκεν τοῦ ἁγιάζειν τὴν σάρκα γενόμενος ἄνθρωπος· καὶ κύριος ὢν, ἐν τῇ μορφῇ τοῦ δούλου ἦν· δούλη γὰρ τοῦ λόγου πᾶσα ἡ κτίσις, δι' αὐτοῦ γενομένη καὶ ποιηθεῖσα· ἐκ δὲ τούτου συνέστηκεν· ὅτι καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τῷ ἀποστόλῳ, ἐποίησεν, οὐ ποιή-

Dominus autem ſine tranſitione, & ſine ſucceſſore ſacerdotium obtinens, fidus firmuſque Pontifex factus eſt in perpetuum perſeuerando, & in ſuis promiſſis fidelis extitit, vt exaudiret & non fruſtraretur ſupplices. Illud ita eſſe denuo ex epiſtola Petri ita dicentis cognoueris: Vt & illi qui patiuntur ſecundum voluntatem Dei, fideli creatori ſuas animas commendent: fidelis enim eſt, vtpote qui non mutetur, ſed ſemper permaneat, & reddat ea quæ

A pollicitus eſt. Ethnicorum, è diuerſo, falſa numina, neque ſoliditate naturæ, neque promiſſis fidelia ſunt. Non enim iidem vbique ſunt, quin & illa ipſa, quæ in ſingulis locis ſunt tempore conſumuntur, & per ſe diffluunt, ideoque contra ea Verbum clamat, nihil in illis fidei ſubſiſtere, ipſaque falſam aquam eſſe, neque quicquam fidei in illis reperiri. Contra, ſolus ex omnibus, Deus verus & fidelis eſt, quia ſemper idem eſt: ac proinde dicit, *Videte, videte, quia ego idem ſum, & non mutor*, Eadem-

B que de cauſa Filius quoque Dei fidelis eſt, quia ſemper eſt & non accipit variationem: neque vanus eſt, vel exiſtendo, vel pollicitando, Quemadmodum iterum Apoſtolus Theſſalonicenſibus ſcribens dicit: *Fidelis enim eſt, qui nos vocat, & faciet etiam:* & quia præſtat quod promittit, fidelis eſt in verbis ſuis. Hebræis porro vocabulum hoc (fidele) ſignificatum habere immutabilitatis, tali ſcripto oſtenditur: *Quòd ſi nos diffidentiores ſumus, ille tamen fidelis manet, abnegare ſeipſum non poteſt.* Quocirca me-

C rito Apoſtolus, dum recenſet corporalem Verbi aduentum, hæc verba attexuit, Apoſtolum & fidelem ei, qui fecit ipſum, indicans hominem factum Ieſum Chriſtum, ipſum eundem, heri & hodie eſſe, immutabilemque in ſecula. Et ſicuti de humanitate eius per ſacerdotium mentionem facit in ſcriptis ſuis Paulus, ita non in longum ſilentium tenuit, ſed ſtatim de deitate mentionem ſubiunxit, vbique ſecuritati & cautioni addictus: hic autem maxime, vbi humilitatem nominat, vt continuo altitudinem illius & paternam magnitudinem cognoſceremus.

D Moſes igitur famulus erat, ſed Chriſtus Filius: Moſes fidelis in domo, Chriſtus ſuper domo, vt qui eam ipſe conſtituerit, dominuſque eius & architectus ſit, & vt Deus eam ſanctificet: Moſes enim, quum homo eſſet, fidelis extitit, credens Deo, qui ei per Verbum loquebatur. Verbum porro non veluti aliquid creatum in corpore, neque vt conditum in re condita, ſed vt Deus in carne, & vt opifex & conſtructor in re ab ipſo conſtructa. Homines enim vt ſint & conſiſtant, car-

E ne amiciuntur: Dei autem Verbum vt carnem ſanctificaret, homo factus eſt: & quum Dominus eſſet, in ſerui ſpecie apparuit: famula ſiquidem Verbi eſt omnis creatura, quæ per Verbum creata eſt & condita. Hinc tibi conſtare poteſt, vocem illam Apoſtoli (fecit) non

non ostendere Verbum, sed corpus verbi factum esse, quod simile nobis assumpsit, ideoque quum homo factus esset, frater noster appellatus est. Iam, si constat vel de ipso, Verbo hanc vocem (fecit) intelligi posse eo significatu, vt idem sit cum hac dictione (genuit) mirabor, si etiam hic aliud malitiosè comminisci queant, vbi sermo liquidò ostendit, non esse Deum quiddam factitium, sed ratione substantiæ Fœtum progerminationémque Patris: & dispositione ad arbitrium Patris, hominem esse factum. Atque ideo nimirum ab Apostolo dictum est, eum fidelem extitisse ei qui eum fecerat. In prouerbiis item, conditus esse nominatur. Quatenus enim in confesso est, eum hominem esse factum, nihil discriminis attulerit (vt superius dictum est) siue genitus, siue factus, siue conditus, siue fictus appelletur, siue item seruus, siue Filius ancillæ, siue Filius hominis, siue constitutus, siue peregrinus, siue sponsus, siue patruelis, siue frater nuncupetur. Omnes enim istiusmodi voculæ in rationem humanitatis bene & proprie competunt, illáque omnia non substantiam Verbi, sed hominem eum fuisse demonstrant. Eundem quoque habet intellectum id quoque, quod de eo in Actibus à Petro recensetur, Dominum illum & Christum fecit, quem vos crucifixistis. Non enim hic scriptum est, fecit eum sibi Filium: aut fecit eum sibi Verbum, vt istiusmodi deliriis locus esset. Si igitur obliti non sunt, se de Filio Dei loqui, perscrutentur, num alicubi scriptum sit, fecit sibi filium Deus, aut condidit sibi Verbum, & an vsquam clare dictum sit, Verbum opus aliquod esse aut creaturam, ac tum denique cauillationes instituant, vt etiam sic quoque stolidi esse redarguantur. Sin autem nihil tale inueniant, & sicubi tantummodo scriptum est (fecit) aut (factus est) obseruant, & captant: vereor ne paulatim audientes, In principio fecit Deus cælum & terram, & fecit solem & lunam, & mare: cælum quoque hunc ipsum esse dicant, aut lucem quæ primo die condita fuit, aut terram denique & quicquid nunquam factum est, vt deinceps in posterum Stoicis similes habeatur: quum hi Deum quidem extendant ad omnia, isti vero Dei verbum ad quodlibet creatum conditúmque referant. Sin verò præoccupato sermone, ipsum dicant non nisi vnum ex rebus creatis existere, audiant rursus eadem, & discant primùm ipsum Filium esse: & Verbum, opus non esse, neque istiusmodi voces in deitatem recipiendas esse, sed inuestigandum esse, cur & qua de causa illæ sint scriptæ. Nam fieri non potest, quin, illis ita indagantibus, humanitatis œconomia functióque occurrat, quam nostri gratia suscepit. Quum enim Petrus dixisset, *Dominum & Christum eum fecit* statim subintulit, hunc Iesum quem vos crucifixistis, & omnibus innotuit: innotesceret & istis, si seriem verborum, consequentiámque obseruarent, non de substantia Verbi,

sed

οὐ ποιούμενον δείκνυσι τὸν λόγον· ἀλλ᾽ ὅπερ ἔλαβεν ὅμοιον ἡμῶν σῶμα· διὸ καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν ἐχρημάτισε γενόμενος ἄνθρωπος. εἰ δὲ δέδεικται· ὅτι κἂν ἐπ᾽ αὐτοῦ τοῦ λόγου τις λέγοι· τὸ ἐποίησεν, ἀντὶ τοῦ ἐγέννησεν λέγει· ποίαν ἄρα παρεξευρεῖν ἐπίνοιαν εἰς τοῦτο δυνήσονται; ὅπου γε πανταχόθεν ὁ λόγος τὸ ῥητὸν διακαθαίρας, ἔδειξε μὴ εἶναι ποίημα τὸν υἱόν, ἀλλὰ τῇ μὲν οὐσίᾳ, γέννημα ἐκ τοῦ πατρὸς, τῇ δὲ οἰκονομίᾳ, κατ᾽ εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς, ἐποιήθη δι᾽ ἡμᾶς ἄνθρωπος καὶ συνίσταται· A καὶ διὰ τοῦ λέγεσθαι παρὰ μὲν τῷ ἀποστόλῳ, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, ἐν δὲ ταῖς παροιμίαις καὶ τὸ κτίζεσθαι. ἕως γὰρ ὁμολογεῖται γενόμενος ἄνθρωπος, οὐδὲν διαφέρει λέγειν καθάπερ εἴρηται· εἴτε πεποίηται, εἴτε ἔκτισται, εἴτε πέπλασται, εἴτε δοῦλος, εἴτε υἱὸς παιδίσκης, εἴτε υἱὸς ἀνθρώπου, εἴτε κατεστάθη, εἴτε ἀπεδήμησεν, εἴτε νυμφίος· εἴτε ἀδελφιδοῦς, εἴτε ἀδελφὸς, πάντα γὰρ ταῦτα τὰ λεξείδια, B τῆς ἀνθρώπων συστάσεως ἴδια τυγχάνει ὄντα· καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου, ἀλλὰ τὸ ἄνθρωπον αὐτὸν γεγενῆσθαι σημαίνει· τοιαύτην ἔχει διάνοιαν καὶ τὸ ἐν ταῖς πράξεσι πάλιν παρ᾽ αὐτῶν προφερόμενον ῥητὸν τοῦ πέτρου λέγοντος· ὅτι κύριον καὶ χριστὸν ἐποίησε τὸν ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐνταῦθα γέγραπται, ἐποίησεν αὐτῷ υἱὸν, ἢ ἐποίησεν αὐτῷ λόγον, ἵνα καὶ τοιαῦτα φαντασθῶσιν· εἰ μὲν οὖν μὴ ἐπελάθοντο ὅτι περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ λαλοῦσιν, ἐρευνάτωσαν εἴπου γέγραπται, C ἐποίησεν ἑαυτῷ υἱὸν ὁ θεὸς, ἢ ἔκτισεν ἑαυτῷ λόγον· ἢ πάλιν εἴπου γέγραπται φανερῶς, ποίημά ἐστιν, ἢ κτίσμα ὁ λόγος, καὶ τότε προφασιζέσθωσαν, ἵνα καὶ οὕτως ἐλεγχθῶσιν οἱ ἀνόητοι· εἰ δὲ μηδέν τι τοιοῦτον εὑρίσκουσι μόνον δὲ εἴπου γέγραπται, ἐποίησε καὶ πεποίηται θηρεύουσι, φοβοῦμαι μὴ κατ᾽ ὀλίγον ἀκούοντες· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ ἐποίησε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην· καὶ ἐποίησε τὴν θάλασσαν, εἴπωσιν, αὐτὸν εἶναι τὸν οὐρανὸν, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ γενόμενον φῶς, καὶ αὐτὸν εἶ- D ναι τὴν γῆν, καὶ ἕκαστον τῶν ποιηθέντων, ἵνα λοιπὸν ὁμοιωθῶσι καὶ τοῖς λεγομένοις στωϊκοῖς, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν, ἀπὸ τῶν θεῶν ἐξαπλοῦσιν εἰς τὰ πάντα, οὗτοι δὲ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, εἰς ἕκαστον τῶν ποιηθέντων συντάττουσιν· εἰ καὶ φθάσαντες εἰρήκασι τὰ ὅμοια λέγοντες ἕνα τῶν ποιημάτων αὐτὸν εἶναι. ἀλλὰ πάλιν ἀκουέτωσαν πρῶτον ὅτι υἱός ἐστιν· ὡς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπαμεν, καὶ οὐ ποίημα ὁ λόγος, καὶ οὐ δεῖ τὰς τοιαύτας λέξεις εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ λαμβάνειν, ἀλλ᾽ ἐρευνᾶν, διατί καὶ πῶς ταῦτα γέγραπται, καὶ E πάντως ἀπαντήσει τοῖς ζητοῦσιν ἡ ἀνθρωπίνη οἰκονομία, ἣν δι᾽ ἡμᾶς ἀνεδέξατο· καὶ γὰρ καὶ ὁ πέτρος εἰρηκὼς κύριον καὶ χριστὸν αὐτὸν ἐποίησε, εὐθὺς ἐπήγαγε, τοῦτον τὸν ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε· καὶ πᾶσι γέγονε φανερὸν· γένοιτο δ᾽ ἂν καὶ τούτοις· ἐὰν τὴν ἀκολουθίαν τηρήσωσιν, ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου,

ἀλλὰ

ἀλλὰ κατὰ τὸ ἄνθρωπον αὐτὸν πεποιῆσθαι, ἔλεγε· τί γάρ ἐστι τὸ σταυρούμενον, ἢ τὸ σῶμα; τὸ δὲ σωματικὸν τοῦ λόγου πῶς εἶχε σημᾶναι, ἢ διὰ τοῦ εἰπεῖν ἐποίησεν· ἄλλως τε καὶ τὸ λεγόμενον ἐνταῦθα ἐποίησεν, ὀρθὴν ἔχει τὴν διάνοιαν· οὐ γὰρ εἴρηκε καθὰ προεῖπον, ἐποίησεν αὐτὸν λόγον, ἀλλὰ κύριον αὐτόν· καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς ὑμᾶς· καὶ ἐν μέσῳ ὑμῶν ἐποίησεν· ἴσον τῷ εἰπεῖν ἀπέδειξεν· καὶ τοῦτο αὐτὸ ὁ Πέτρος ἀρχόμενος τῆς τοιαύτης διδασκαλίας, μετὰ παρρησίας ἐσήμαινεν· ἡνίκα πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν· ἄνδρες Ἰσραηλῖται· ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον ἄνδρα ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις· οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν καθὼς αὐτοὶ οἴδατε· τὸ ἄρα πρὸς τῷ τέλει ἐποίησε λεγόμενον, τοῦτο ἐν τῇ ἀρχῇ εἴρηκεν, ἀπέδειξεν. ἀπὸ γὰρ τῶν σημείων καὶ ὧν ἐποίει θαυμασίων ὁ κύριος, ἀπεδείχθη οὐχ ἁπλῶς ἄνθρωπος, ἀλλὰ θεὸς ὢν ἐν σώματι· καὶ κύριος αὐτὸς ὢν ὁ Χριστός· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις λεγόμενον παρὰ τοῦ Ἰωάννου· διὰ τοῦτο οὖν μᾶλλον ἐδίωκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ σάββατον, ἀλλὰ καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν θεόν· ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ· οὐ γὰρ ἔπλαττεν ἑαυτὸν ὁ κύριος τό τε θεόν· οὐδὲ ὅλως ἔνι ποιούμενος θεός· ἀλλὰ ἀπεδείκνυε διὰ τῶν ἔργων, λέγων, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε· ἵνα γνῶτε ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· οὕτως τοίνυν κύριον καὶ βασιλέα πεποίηκεν αὐτὸν ὁ πατὴρ ἐν μέσῳ ὑμῶν· καὶ εἰς ὑμᾶς τοὺς πρότερον ἀπειθοῦντας· καὶ δῆλόν ἐστιν ὡς νῦν κύριος καὶ βασιλεὺς ἀναδεικνύμενος, οὐκ ἀρχὴν ἔχει τοῦ γίνεσθαι τότε βασιλεὺς καὶ κύριος· ἀλλ' ἀρχὴν ἔχει, τοῦ τὴν κυριότητα ἑαυτοῦ δεικνύειν, καὶ ἐκτείνειν καὶ πρὸς τοὺς ἀπειθήσαντας· εἰ μὲν οὖν νομίζουσιν ὅτι καὶ πρὸ τοῦ γένηται ἄνθρωπος καὶ σταυρὸν ὑπομείνῃ· οὐκ ἦν κύριος καὶ βασιλεὺς ὁ σωτήρ· ἀλλὰ τότε ἀρχὴν ἔσχε τοῦ εἶναι κύριος, γνώτωσαν ὅτι τοῦ Σαμοσατέως ἐκ φανεροῦ πάλιν φθέγγονται ῥήματα· εἰ δὲ ὥσπερ ἀνέγνωμεν καὶ προείπομεν ἐν τοῖς προτέροις, κύριος καὶ βασιλεύς ἐστιν ἀΐδιος· τοῦ μὲν Ἀβραάμ, κύριον αὐτὸν προσκυνοῦντος· τοῦ δὲ Μωϋσέως λέγοντος, καὶ κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γομόρρα, θεῖον καὶ πῦρ παρὰ κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ τοῦ Δαβὶδ ψάλλοντος, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου· καὶ ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων. δῆλόν ἐστιν ὡς καὶ πρὸ τοῦ γίνεσθαι ἄνθρωπος, βασιλεὺς καὶ κύριος ἦν· ἀΐδιος εἰκὼν καὶ λόγος τοῦ πατρὸς ὑπάρχων· ἀϊδίου δὲ ὄντος τοῦ λόγου κυρίου καὶ βασιλέως, πρόδηλον πάλιν ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ πεποιῆσθαι, ἔλεγεν ὁ Πέτρος· ἀλλὰ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ κυριότητα γινομένην ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος καὶ τῷ σταυρῷ πάντας λυτρωσάμενος, πάντων γέγονεν κύριος καὶ βασιλεύς· ἐὰν δὲ διὰ τὸ γεγράφθαι

sed de homine facto mentionem fieri: quid enim est aliud, id quod crucifixum est, quã corpus? Corporalitatem deinde Verbi qui potuit aliter denotare, quàm per hoc vocabulũ (fecit) quum alioqui id vocis, fecit, rectam in hoc loco obtineat sententiam. Non enim locutus est (vt superius dixi) fecit eum Verbum, sed fecit eum Dominum, idque nõ simpliciter, sed apud nos, & in medio nostrum eum fecit, quod idem A est, ac si dixisset, declarauit eum Dominum: idque non simpliciter, sed apud nos, & in medio nostrum eum fecit, quod idem est, ac si dixisset, declarauit eum Dominum: Et hoc ipsum Petrus in principio suæ initialis doctrinæ cum magna libertate expressit, quum ad ipsos diceret: Viri Israëlitæ, audite hæc verba, Iesum Nazarenum virum à Deo vobis potentiis, miraculis, & signis declaratum & exhibitum quæ per eũ Deus fecit in medio nostri, quemadmodum vobis compertũ est. Nam illud vocabulũ, fecit, quod in fine dicebatur, id sub alia voce, nempe B declarauit, in principio posuit. Ex signis enim iisq; quę fecit Dominus, declaratum est, nõ simplicem eum hominẽ fuisse, sed Deũ & Dominum in corpore, eundémque Christũ fuisse. Ac simile est illud ꝙ à Ioanne in Euangelio dictum est: Ideo magis persequebantur eum Iudęi, quia non modo Sabbatum abrogaret, sed & Deum Patrem suum esse diceret, seipsum Deo parem faciẽs. Nõ enim Dominus seipsum tũm tẽporis Deum finxit neque deitatem captauit, sed factis declarauit seipsum Deum esse: quum di- C cit, *Quod si mihi non credideritis, operibus credite, vt cognoscatis, quod ego in Patre sim, & pater in me.* Ad eum modum igitur illum Dominum & Regem fecit Pater in medio nostrum, & apud nos antea incredulos. Certúmque est, eum qui nunc Rex & Dominus declaratur, non id initium habere iam primum regni accepti, sed nunc demum declarati, eámque declarationem pertigisse ad eos, qui hactenus increduli erant. Si igitur existimant eum antequam homo fieret, & crucem sustineret, Deum & Regem & Saluatorem non fuisse, sed tum demum Do- D minum esse incepisse, agnoscant sese, idque manifesto verba Samosatensis loqui. Sin autem, vt iam recitauimus, & superius dictum est, Dominus æternus est Rex, quum & Abraham eum vt Dominum adorarit, & Mose dicente, *Dominus in Sodomam & Gomorrham sulphur & ignẽ à Domino è cælo pluerit:* Dauidis quoq; Psalteriũ canat, *Dixit dominus domino meo sede à dextris meis, donec tuos hostes supprimã: & Thronus tuus in seculũ seculi, virga rectitudinis, virga regni tui, & regnũ tuum omniũ seculorum:* in conspicuo est, E eum priusquã homo fieret, Regẽ & Dominum æternũ fuisse, Imaginemq; & Verbũ Patris extitisse. Iam, quũ æternus sit & Rex & Dominus, manifestò sequitur, Petrũ non substantiã Filij, sed dominationẽ in nos factã inchoatámq; pronũciasse eo tẽpore, quo homo natus, hominibúsq; per crucẽ liberatis, omniũ Rex & Dominus effectus est: Sin vero ideo, quia scriptũ est,

fecit contumaciter instant, negéntque similia esse, fecit & declarauit, vel quia non intelligunt, vel quia suam ita amplectuntur hæresim Christo inimicam, audiant etiam ita rectum sensum in verbis Petri contineri: Qui enim aliorū Dominus efficitur, is eos qui iam in rerum natura existunt, suo iuri & dominio acquirit. Si igitur Dominus conditor omnium, & æternus Rex, ex quo factus est homo, tum demum non possidere incepit, clarum omnino fuerit, vel ea quoque ratione id quod à Petro dicitur, nullū adferre significatum, vnde Verbi naturam tum demum factum esse colligas, sed potius omnium rerū sub illius potestate subiectionem. Atque illud ipsum cum superioribus dictis similitudine congruit. Vt enim illic statuimus verba ista, Sis mihi in Deum protectorem: &, factus est Dominus refugium pauperi, non ostendere ex se Deum factum esse, sed quale sit illud beneficium, quod in vnumquemq; ab eo collatum sit: ita hic quoque Petri vox eandem habet sententiam: Verbum enim, quatenus est ipse Dei Filius, Dominus est totius vniuersitatis. Nos autem prius ab ipso initio vsque obnoxij eramus seruituti corruptionis, & execrationi legis: deinde paulatim progressu temporis fingentes ea, quæ non erant, inseruiebamus, vt dixit Apostolus, diis, qui in rerum natura non subsistebant, & ignari veri numinis, vana, quæ non erant, præferebamus veritati. Postmodum autem sicuti vetus ille populus in Ægypto oppressus ingemiscebat, ita nobis quoque, quibus erat insititia & naturalis lex, per tacitas Spiritus ingemiscētias has preces fundebamus: *Vindica nos Domine Deus noster*: & , *Factus est in munitionē refugij, & in Deum protectorem*: Ita quoque Dominus noster ista ipsa factus est. Neque tum sui existendi, sed dominandi in nobis initium habuit. Postea Deus vt bonus, & Pater Domini nostri nostram vicem dolens, cupiensque sui apud omnes notitiam inualescere, author fuit filio suo, vt induto corpore humano, homo fieret, filiúsq; appellaretur, atque in eo corpore seipsum offerens oro omnibus, omnes liberaret ab ignorantia Deitatis & corruptione. Atque ita factus est omnium Dominus & Rex. Quocirca eo modo eum factum esse Dominū & Regem, id est, quod Petrus suis verbis significauit quum ait, Fecit eum Dominum & Christum demisit, quod perinde est, ac si diceret, à Patre eum hominē esse factum. Fieri enim homini proprium est, verum nō simpliciter eum hominem fecit, sed vt omnium dominaretur, omnésq; chrismate sanctificaret, hominem fecit. Nam quamuis speciem serui acceperit Verbum quod in forma Dei subsistebat: non tamen assumptio illa carnis, Verbum, seruum aut mancipium reddidit, quod natura rerum Dominus erat, sed potius inde omnium hominum libertas confecta est. Verbum autem naturaliter Dominus, postquam homo natum esset per formam serui Dominus & Christus omnium factum est, hoc est, vt omnes sanctificaret Spiritu factum est, Non aliter quàm suprà diximus, Deum esse factum, in Deum & protectorem. Eadem ratione quum dicit: *Ero illi Deus*,

non

φιλονεικῶσι, μὴ θέλοντες ἴσον εἰρῆσθαι τὸ ἐποίησε
τῷ ἀπέδειξεν, ἢ καὶ μὴ νοοῦντες· ἢ καὶ διὰ τὴν
χριστομάχον αὐτῶν προαίρεσιν ἀκουέτωσαν ὅτι καὶ
οὕτως ὀρθὴν ἔχει διάνοιαν τὰ τοῦ πέτρου ῥήματα· ὁ
γὰρ γινόμενος τινῶν κύριος, τοὺς ἤδη ὄντας
κτᾶται ὑφ' ἑαυτόν. εἰ δὲ ὁ κύριος δημιουργός ἐστι
πάντων καὶ βασιλεὺς ἀΐδιος, ὅτε δὲ γέγονεν ἄν-
θρωπος, τότε καὶ ἡμᾶς ἐκτήσατο, δῆλον ἂν
A εἴη καὶ κατὰ τοῦτο, ὡς τὸ ἐπὶ τοῦ πέτρου λεγόμε-
νον, οὐδ' οὕτως ποίημα σημαίνει τὴν οὐσίαν τοῦ λό-
γου· ἀλλὰ τὴν μετὰ ταῦτα τῶν πάντων ὑποταγήν,
καὶ τὴν εἰς πάντας γενομένην τοῦ σωτῆρος κυριότητα·
καὶ ἔστιν ὅμοιον τοῦτο τοῖς ἔμπροσθεν· ὥσπερ γὰρ
ἐκεῖ παρετιθέμεθα τὰ ῥήματα τό, γενοῦ μοι εἰς θε-
όν, καὶ τό, ἐγένετο κύριος καταφυγὴ τῷ πέ-
νητι· καὶ ἐδείκνυεν ὁ λόγος ὅτι μὴ ταῦτα γενη-
τὸν δείκνυσι τὸν θεόν· ἀλλὰ τὴν εἰς ἕκαστον γινομέ-
νην εὐεργεσίαν παρ' αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὸ τοῦ πέτρου ῥη-
τὸν τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν· λόγος μὲν γὰρ ὢν
B αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς κύριός ἐστι τοῦ παντός· ἡμεῖς δέ,
τὸ πρὶν ἦμεν ὑπεύθυνοι· ἐξ ἀρχῆς μέν, τῇ δουλείᾳ
τῆς φθορᾶς καὶ τῇ κατάρᾳ τοῦ νόμου· ἔπειτα δὲ κατ'
ὀλίγον ἑαυτοῖς ἀναπλάσαντες τὰ μὴ ὄντα, ἐδου-
λεύομεν, ὡς εἶπεν ὁ μακάριος ἀπόστολος, τοῖς
φύσει μὴ οὖσι θεοῖς· καὶ τὸν μὲν ἀληθινὸν θεόν,
ἠγνοοῦμεν· τὰ δὲ μὴ ὄντα, προετιμῶμεν τῆς ἀλη-
θείας· ἀλλ' ὕστερον ὥσπερ ὁ πάλαι λαὸς ἐν αἰγύ-
πτῳ βαρούμενος ἐστέναζεν· οὕτως καὶ ἡμῶν ἐχόντων
τὸν ἔμφυτον νόμον καὶ κατὰ τοὺς ἀλαλήτους στεναγμοὺς
C τοῦ πνεύματος ἐντυγχανόντων καὶ λεγόντων· κύριε
ὁ θεὸς ἡμῶν κτῆσαι ἡμᾶς. γέγονεν ὥσπερ εἰς οἶκον ”
καταφυγῆς· καὶ εἰς θεὸν ὑπερασπιστήν, οὕτως καὶ ”
κύριος ἡμῶν γέγονε· καὶ οὐκ ἀρχὴν τοῦ εἶναι ἔσχεν
αὐτὸς τότε· ἀλλ' ἡμεῖς ἀρχὴν ἔχομεν τῷ εἶναι αὐτὸν
κύριον ἡμῶν· λοιπὸν γὰρ ἀγαθὸς ὢν ὁ θεός· καὶ πατὴρ
ὢν τοῦ κυρίου, ἐλεήσας καὶ θέλων πᾶσι γνωσθῆναι,
ποιεῖ τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ἐνδύσασθαι σῶμα ἀνθρώπινον· καὶ
γενέσθαι ἄνθρωπον κληθῆναί τε αὐτὸν υἱόν, ἵν' ἐν τού-
τῳ ἑαυτὸν προσενέγκας ὑπὲρ πάντων, τοὺς πάντας
D ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τῆς θεοπλανησίας, καὶ τῆς φθο-
ρᾶς, καὶ πάντων γένηται κύριος καὶ θεὸς βασιλεὺς
αὐτός. τὸ δὴ οὖν γενέσθαι αὐτὸν κύριον καὶ βασιλέα, τοῦ-
τό ἐστιν ὃ ἔλεγεν ὁ πέτρος, ἐποίησεν αὐτὸν κύριον. καὶ
χριστὸν ἀπέστειλεν· ἴσον τῷ εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἄνθρωπον αὐ-
τὸν ποιήσας ὁ πατήρ, ἴδιον γὰρ ἀνθρώπων τὸ ποιεῖσθαι.
οὐχ ἁπλῶς δὲ ἐποίησεν ἄνθρωπον· ἀλλ' εἰς τὸ κυρι-
εῦσαι πάντων αὐτὸν καὶ ἁγιάζειν πάντας διὰ τοῦ
χρίσματος πεποίηκεν· εἰ γὰρ καὶ δούλου μορφὴν ἔ-
λαβεν ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων λόγος, ἀλλ'
E ἡ πρόσληψις τῆς σαρκὸς οὐκ ἐδούλου τὸν λόγον
φύσει κύριον ὄντα· ἀλλὰ μᾶλλον ἐλευθέρωσις
μὲν ἦν ἡ γινομένη παρὰ τοῦ λόγου πάσης τῆς ἀν-
θρωπότητος· αὐτὸς δὲ ὁ φύσει κύριος, καὶ
ἄνθρωπος ποιηθεὶς διὰ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς, κύριος
πάντων καὶ χριστὸς τουτέστιν εἰς τὸ ἁγιάζειν τῷ πνεύ-
ματι πάντας πεποίηται· καὶ ὥσπερ ὁ θεὸς γινόμενος
εἰς θεὸν ὑπερασπιστήν, καὶ λέγων, ἔσομαι αὐτοῖς θεός·

οὐ μᾶλ-

οὐ μᾶλλον τότε γίνεται θεός· οὐδὲ τότε ἀρχὴν ἔχει τοῦ γίνεσθαι· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν ἀεί, τοῦτο καὶ τοῖς δεομένοις γίνεται· ὅταν αὐτῷ δοκῇ, οὕτω καὶ χριστὸς φύσει κύριος καὶ βασιλεὺς ἀΐδιος ὤν, οὐχ ὅτε ἀποστέλλεται μᾶλλον γίνεται κύριος· οὐδὲ τότε ἀρχὴν λαμβάνει τοῦ εἶναι κύριος καὶ βασιλεύς· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν ἀεί, τοῦτο καὶ τότε κατὰ σάρκα πεποίηται καὶ λυτρωσάμενος πάντας, γίνεται καὶ οὕτως ζώντων καὶ νεκρῶν κύριος· αὐτῷ γὰρ λοιπὸν τὰ πάντα δουλεύει· καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ψάλλει Δαβίδ· εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· οὐ γὰρ ἔπρεπε δι' ἑτέρου τὴν λύτρωσιν γενέσθαι, ἀλλὰ διὰ τοῦ φύσει κυρίου, ἵνα μὴ διὰ υἱοῦ μὲν κτιζώμεθα· ἄλλον δὲ κύριον ὀνομάζωμεν· καὶ πέσωμεν εἰς τὴν ἀρειανὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀφροσύνην, τῇ κτίσει δουλεύοντες παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα θεόν· αὕτη τοῦ ῥητοῦ κατά γε τὴν ἐμὴν νουθεσίαν ἡ διάνοια. καὶ γὰρ ἀληθῆ καὶ χρηστὴν ἔχει τὴν αἰτίαν, τὰ πρὸς τοὺς ἰουδαίους τοιαῦτα ῥήματα τοῦ πέτρου· ἰουδαῖοι γὰρ πλανηθέντες ἀπὸ τῆς ἀληθείας, προσδοκῶσι μὲν ἐρχόμενον τὸν χριστόν· οὐχ ἡγοῦνται δὲ αὐτὸν καὶ πάθος ἀναδέχεσθαι· λέγοντες ὅπερ οὐ νοοῦσιν· ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι ὅταν ἔλθῃ ὁ χριστός, μένει εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ πῶς σὺ λέγεις, ὅτι δεῖ αὐτὸν ὑψωθῆναι; ἔπειτα οὐ λόγον γινόμενον ἐν σαρκί· ἀλλὰ ψιλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον γίνεσθαι, ὡς πάντες γεγόνασιν οἱ βασιλεῖς ὑπολαμβάνουσιν· ὁ μὲν οὖν κύριος τοὺς περὶ κλεόπαν ἐντρέπων ἐδίδασκεν· ὅτι τὸν χριστὸν δεῖ πρῶτον παθεῖν, καὶ τοὺς ἄλλους δὲ ἰουδαίους· ὅτι θεὸν ἐπιδημῆσαι λέγων· εἰ ἐκείνους θεοὺς εἶπε πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο. καί, οὐ δύναται ἡ γραφὴ λυθῆναι· ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν, ὑμεῖς λέγετε βλασφημεῖν· ὅτι εἶπον υἱὸς τοῦ θεοῦ εἰμι; ὁ τοίνυν πέτρος μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ σωτῆρος, κατ' ἀμφότερα διορθούμενος τοὺς ἰουδαίους, φησίν· ὦ ἰουδαῖοι χριστὸν ἔρχεσθαι καταγγέλλουσιν αἱ θεῖαι γραφαί, καὶ ὑμεῖς μὲν ψιλὸν ἄνθρωπον αὐτὸν ὡς ἕνα τῶν ἐκ τοῦ Δαβὶδ νομίζετε, τὰ δὲ γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ οὐ τοιοῦτον αὐτόν, οἷον ὑμεῖς λέγετε, σημαίνουσιν· ἀλλὰ μᾶλλον κύριον καὶ θεόν. καὶ ἀθάνατον καὶ χορηγὸν ζωῆς καταγγέλλουσιν· ὁ μὲν γὰρ Μωϋσῆς εἴρηκεν, ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν· ὁ δὲ Δαβίδ, ἐν μὲν τῷ ἑκατοστῷ ἐννάτῳ ψαλμῷ, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· ἐν δὲ τῷ πεντεκαιδεκάτῳ, οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην· οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν· ὅτι μὲν οὖν οὐκ εἰς τὸν Δαβὶδ φθάνει τὰ τοιαῦτα ῥήματα, αὐτὸς μὲν μαρτυρεῖ κύριον ἑαυτοῦ φάσκων εἶναι τὸν ἐρχόμενον. συνορᾶτε δὲ καὶ ὑμεῖς, ὅτι ἀπέθανε καὶ τὰ λείψανα αὐτοῦ παρ' ἡμῖν ἐστιν· ὅτι δὲ τὸν χριστὸν τοιοῦτον εἶναι δεῖ οἷον αὐτὸν λέγουσιν εἶναι αἱ γραφαὶ πάντως καὶ ὑμεῖς συνομολογεῖτε· παρὰ θεοῦ γὰρ εἴρηνται οἱ λόγοι καὶ οὐ δύναται ψεῦδος εἶναι ἐν αὐτοῖς

εἰ μὲν

non eo tempore Deus efficitur, sed idipsum, quod semper est, illud efficitur indigentibus quum illi placuerit: Ita quoque & Christus natura Dominus, & Rex æternus, non quando mittitur, magis fit Dominus, neque tunc initium sumet, vt sit Dominus & Rex: sed quod semper est, hoc ipsum, quum secundum carnem gignitur, omnibus liberatis efficitur, atque ita fit viuorum & mortuorum Dominus, eò quòd illi deinceps omnia seruiant. Et hoc est quod carmine suo modulatur Dauid:
A *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorũ.* Non enim conueniebat per alium quempiam istam redemptionem fieri, sed per eum qui natura Dominus erat, ne tametsi per Filium creati essemus, alium tamen nobis Dominum agnosceremus, lapsique in Arianorum gentiliúmque deliria, creaturæ potius, quam Deo omnium creatori cultum seruitiúmque præstatemus. Hanc pro mea imbecillitate eius dicti sententiam puto, Petrique vocem vera ac
B bona ratione aduersus Iudæos instructam esse: Iudæi contrà, deerrantes à veritate, expectationem quidem venturi Christi habent, sed illum passurum non arbitrantur, dicúntque prout sentiunt. Nos scimus, Christum vbi venerit, in æternum permansurum esse, cur igitur tu dicis, quòd eum oporteat exaltari? Deinde, non Verbum in carne genitum, sed quales omnes reges merum eum hominem futurum esse, suspicãtur. Dominus igitur, vt Cleo-
C pham pudefaciens, docebat Christum primùm debuisse pati: ita eadem ratione cæteros quoque Iudæos pudefecit, quum Deum adesse indicaret. Si illos appellauit, inquiens, deos, ad quos sermo Dei factus est, neque potest dissolui Scriptura, quem Pater sanctificauit, & misit in mundum, eum dicitis blasphemare, eò quòd dixerit de seipso, Filius Dei sum. Hæc igitur, quum Petrus didicisset ex Saluatore, in vtramque partem Iudæos castigaturus ait, O Iudæi, Christi aduentum denunciant Sacræ
D scripturæ, & vos eum merum hominem, vt quem libet ex genere Dauidis, arbitramini: sed tamen scripta de eo, non illum talem nobis depingunt, sed potius Dominum & Deum, & immortalem, & choragum suppeditatorémque vitæ. Moses enim dixit, videbitis vitam vestram suspensam coram oculis vestris. Dauid item ad istum modum locutus est Psalmo 109. *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* In Psalmo decimo quinto: *Non*
E *relinques animam meam in inferno, Neque dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Quod autem talia verba ad se non pertineant, ipse Dauid pro teste est, cùm eum qui venturus erat, suum Dominum vocet. Nam & vos quoque conspicitis Dauidem mortuum esse, reliquiásque eius apud vos seruari. Quòd autem Christum talem esse oportet, qualem Scripturæ prædicant, omnino & vos quoque confitemini; à Deo enim profecta sunt hæc verba, neque potest falsi quicquam in illis esse.

 Quòd

Quòd si aliquem talem venisse, Deúmque esse, signis & miraculis quæ fecit, probare potestis, recte quidem nobiscum pugnam consertitis: contrà, si talem venisse probare non potestis, sed illum adhuc venturum expectatis, inspicite tempora vsque in præsentem diem à Daniele descripta. Quòd si hoc tempus est, quod olim prædictum fuit, ac ea quæ pronunciata sunt, vestro seculo iam apparent, agnoscite hunc ipsum esse Iesum, quem vos crucifixistis. Christum esse illum expectatum. Dauid etenim cæterique Prophetæ mortui sunt, eorúmque omnium monumenta apud vos cōsistunt: istáque resurrectio clare demonstrat, ea quæ scripta sunt, in hunc solum competere. Nam in crucifigendo, repræsentatur id quod dictum est à Mose, videbitis vitam vestram pendere: & ex lateris vulnere per lanceam; conficitur illud Propheticum dictum: *Vt ouis ad mactationem ductus est*. Iam, quòd non solum resurrexit, sed & olim mortuos e monumentis excitarit (hos enim plerique nostrorum viderunt:) idem cum eo est, *Non relinques animam meam in inferno*, & mors inualescens deglutiuit: ac rursum, Abstulit Deus Porrò, signa quæ ab illo sunt edita, documento sunt, Deum in corpore fuisse, illúmque ipsum esse vitam, & Dominum mortis. Congruum enim erat, Christum qui aliis vitam dabat, non detineri sub mortis tyrannide. Id autem non contigisset, si (vt vos arbitramini) nudus & merus homo Christus fuisset: quapropter ille est Filius Dei: alioqui omnes mortales morti obnoxij remanerent. Ne mihi igitur quisquam ambigat, sed pro certo habeat omnis domus Israël, istum Iesum, quem vidistis specie hominem, facientem signa, huiusmodi opera, quæ nullus vnquam vllo in tempore fecit, Christum esse, & Dominum omnium. Nam & homo factus, ac Iesus vocatus (vt superius diximus) non diminutior est redditus humana passione, sed potius in eo ipso, quod homo genitus est, viuentium & mortuorum declaratus est Dominus. Postquàm enim (vt inquit Apostolus) in sapientia Dei mundus Deum non cognouit, placuit Deo per stultitiam prædicationis seruare credentes. Ita quoque & nos homines, postquàm noluimus per Verbum eius cognoscere Deum, & seruire naturali Domino nostro Verbo Dei, placitum est Deo in homine ostēdere dominicam suam potestatem, & omnes trahere ad se: sed nudū merúmque hominem id facere prorsus indecorum erat, ne hominem habentes Dominum, hominis cultores efficeremur: ea de causa ipsū Verbum caro factum est, & vocauit nomen eius Iesum, atque ita vocauit & fecit eum Dominum & Christum ipse Pater, quod perinde est ac si dicas, fecit illum Dominum & regnatorem, vt in nomine eius, quem vos crucifixistis quemadmodum omne genu se flexit, ita & Dominum & Regem, eundémque esse Filium cognosceremus, & per eum Patrem: Iudæi autem plerique ista audientes, victi conuersique sunt, ac deinceps agnouerunt Christum (vt in

εἰ μὲν οὖν δύνασθε εἰπεῖν ὡς ἐλθόντος πρὸ τούτου καὶ δύνασθε δεῖξαι θεὸν αὐτὸν εἶναι ἀφ' ὧν ἐποίησε σημείων καὶ τεράτων, εἰκότως ἡμῖν διαμάχεσθε· εἰ δὲ δεῖξαι μὲν οὐ δύνασθε ὡς ἐλθόντα, προσδοκᾶτε δὲ ἀκμὴν τοῦτον, ἐπίγνωτε τὸν καιρὸν ἀπὸ τοῦ Δανιήλ· εἰς τὸν παρόντα γὰρ χρόνον τὰ λεχθέντα παρ' αὐτοῦ φθάνει· εἰ δὲ ὁ παρὼν καιρὸς οὗτός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ πάλαι προκαταγγελλόμενος καὶ τὰ γινόμενα δὲ νῦν ἐφ' ἡμῖν ἑωράκατε, γνῶτε ὅτι οὗτος ὁ Ἰησοῦς, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, οὗτός ὁ ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ προσδοκώμενος· ὁ μὲν γὰρ Δαβὶδ καὶ πάντες οἱ προφῆται, ἀπέθανον· καὶ τὰ μνήματα πάντων, παρ' ὑμῖν ἐστιν· ἡ δὲ γενομένη νῦν ἀνάστασις, ἔδειξεν εἰς τοῦτο φθάνειν τὰ γεγραμμένα· τὸ μὲν γὰρ σταυρωθῆναι, δείκνυσι τὸ, ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην· καὶ τὸ τῇ λόγχῃ τρωθῆναι τὴν πλευρὰν, πληροῖ τὸ, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη· τὸ δὲ μὴ μόνον ἐξαναστῆναι· ἀλλὰ καὶ παλαιοὺς νεκροὺς ἐκ τῶν μνημείων ἐγεῖραι, τούτους γὰρ ἑωράκασιν ὑμῶν οἱ πλεῖστοι, τοῦτ' ἐστὶ τὸ, οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην· καὶ τὸ, κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας, καὶ πάλιν ἀφεῖλεν ὁ θεός· τὸ δὲ καὶ τοιαῦτα σημεῖα ποιῆσαι αὐτὸν οἷα γέγονε, δείκνυσι θεὸν εἶναι τὸν ἐν σώματι· καὶ αὐτὸν εἶναι τὴν ζωὴν καὶ κύριον τοῦ θανάτου· ἔπρεπε γὰρ τὸν Χριστὸν τὸν ἄλλοις ζωὴν διδόντα, αὐτὸν μὴ κρατεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου· οὗτος δὲ οὐκ ἂν ἐγεγόνει, εἰ ὡς ὑμεῖς νομίζετε ψιλὸς ἄνθρωπος ἦν ὁ Χριστός· ἀλλὰ μὲν αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· ἄνθρωποι γὰρ πάντες, ὑπεύθυνοι θανάτου εἰσί· μηκέτι τοιγαροῦν ἀμφιβαλέτω τις· ἀλλ' ἀσφαλῶς γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραήλ· ὅτι οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὃν ἐθεωρήσατε σχήματι ἄνθρωπον, ποιοῦντα σημεῖα· καὶ τοιαῦτα ἔργα, ἃ μηδεὶς πώποτε πεποίηκεν, αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς καὶ κύριος πάντων. καὶ γὰρ καὶ ἄνθρωπος γινόμενος· καὶ κληθεὶς Ἰησοῦς, ὥσπερ ἐν τοῖς προτέροις εἴπαμεν, οὐκ ἠλαττώθη τῷ ἀνθρωπίνῳ πάθει· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐν τῷ ποιηθῆναι ἄνθρωπος, ζώντων καὶ νεκρῶν ἀποδείκνυται κύριος· ἐπειδὴ γὰρ ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν θεὸν, ηὐδόκησεν ὁ θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος, σῶσαι τοὺς πιστεύοντας· οὕτως καὶ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι ἐπειδὴ οὐκ ἠθελήσαμεν διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ ἐπιγνῶναι τὸν θεὸν· καὶ δουλεῦσαι τῷ φύσει δεσπότῃ ἡμῶν τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ, ηὐδόκησεν ὁ θεὸς ἐν ἀνθρώπῳ δεῖξαι τὴν ἑαυτοῦ κυριότητα καὶ πάντας ἑλκύσαι πρὸς ἑαυτόν. δι' ἀνθρώπου δὲ ψιλοῦ τοῦτο ποιῆσαι ἀπρεπὲς ἦν· ἵνα μὴ ἄνθρωπον κύριον ἔχοντες, ἀνθρωπολάτραι γινώμεθα· διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν καὶ οὕτως ἐποίησεν αὐτὸν κύριον καὶ Χριστὸν ὁ πατὴρ· ἴσον τῷ εἰπεῖν, εἰς τὸ κυριεύειν αὐτὸν καὶ βασιλεύειν ἐποίησεν, ἵν' ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε ὥσπερ πᾶν γόνυ κάμπτει· οὕτως καὶ κύριον καὶ βασιλέα αὐτόν τε τὸν υἱὸν ἐπιγινώσκωμεν· καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα· Ἰουδαίων μὲν οὖν οἱ πλεῖστοι ταῦτα ἀκούοντες, ἐνετράπησαν καὶ λοιπὸν ἐπέγνωσαν τὸν Χριστὸν ὡς ἐν

ὡς ἐν ταῖς πράξεσι γέγραπται· ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀρειομανῖται αἱροῦνται ἀπομένειν ἰουδαῖοι· καὶ μάχεσθαι τῷ Πέτρῳ, φέρε τὰς ὁμοίας λέξεις αὐτοῖς παραθώμεθα, ἴσως κἂν οὕτως ἐντραπῶσι, μαθόντες τὴν συνήθειαν τῆς θείας γραφῆς. ὅτι μὲν οὖν ἀΐδιος κύριός ἐστι καὶ βασιλεὺς ὁ Χριστός, δῆλον γέγονεν ἐκ τῶν προειρημένων· καὶ οὐδείς ἐστιν, ὃς ἀμφιβάλλει περὶ τούτου· υἱὸς γὰρ ὢν τοῦ θεοῦ, ὅμοιος ἂν εἴη αὐτοῦ· ὅμοιος δὲ ὤν, πάντως ἐστὶ καὶ κύριος καὶ βασιλεύς· αὐτὸς γάρ φησιν· » ὁ ἐμὲ ἑωρακώς, ἑώρακε τὸν πατέρα· ὅτι δὲ καὶ αὐτὸ μόνον τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Πέτρου, κύριον αὐτὸν ἐποίησε καὶ Χριστόν, οὐ ποίημα εἶναι τὸν υἱὸν σημαίνει· ἔξεστιν ἰδεῖν ἀπὸ τῆς εὐλογίας τοῦ Ἰσαάκ· κἂν ἀμυδρὰ πως ἡ εἰκὼν αὕτη πρὸς τὸ προκείμενον ᾖ· ἔφη τοίνυν τῷ μὲν Ἰακώβ, γίνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου· τῷ δὲ Ἠσαῦ, ἰδοὺ κύριον αὐτὸν ἐποίησά σου· εἰ μὲν οὖν τὸ ἐποίησε τὴν οὐσίας ἀρχὴν καὶ τῆς γενέσεως τοῦ Ἰακὼβ σημαίνει, οὐδ' οὕτω μὲν ἐχρῆν αὐτοὺς τοιαῦτα περὶ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ κἂν ἐνθυμεῖσθαι· οὐ γάρ ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ποίημα ὡς ὁ Ἰακώβ· πλὴν ἐδύναντο πως πυθόμενοι, μηκέτι παραφρονεῖν· εἰ δὲ ταῦτα οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας· οὐδὲ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γενέσεως λαμβάνουσι καίτοι κατὰ φύσιν ὄντος τοῦ Ἰακὼβ κτίσματος καὶ ποιήματος; πῶς οὐ πλέον τοῦ διαβόλου μαίνονται; εἰ ἄρα ἃ μηδὲ τοῖς φύσει γενητοῖς τολμῶσιν ἐκ τῶν ὁμοίων λέξεων συνάπτειν· ταῦτα τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ προσπλέκουσι λέγοντες αὐτὸν ποίημα εἶναι; ἔλεγε γὰρ ὁ Ἰσαάκ, γίνου, καὶ ἐποίησα· οὔτε τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως τοῦ Ἰακώβ· οὔτε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνων· μετὰ γὰρ τριάκοντα καὶ πλεῖον ἔτη τῆς γενέσεως αὐτοῦ, ταῦτα ἔλεγεν· ἀλλὰ τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν ἐξουσίαν αὐτοῦ, τὴν μετὰ ταῦτα γενομένην· οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον ὁ Πέτρος οὐ ποίημα τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου σημαίνων ἔλεγεν· ᾔδει γὰρ αὐτὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ὁμολογήσας· σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· ἀλλὰ τὴν κατὰ χάριν ποιηθεῖσαν καὶ γενομένην· καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ βασιλείαν καὶ κυριότητα· καὶ γὰρ ταῦτα λέγων, οὐκ ἐσιώπησε περὶ τῆς ἀϊδίου καὶ πατρικῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ· ἀλλὰ καὶ προειρηκὼς ἦν· ὅτι τὸ πνεῦμα ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς· τὸ δὲ μετ' ἐξουσίας διδόναι τὸ πνεῦμα, οὐ κτίσματος οὐδὲ ποιήματός ἐστιν· ἀλλὰ θεοῦ δῶρον· τὰ μὲν γὰρ κτίσματα, ἁγιάζεται παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὁ δὲ υἱός, οὐχ ἁγιαζόμενος παρὰ τοῦ πνεύματος· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς διδοὺς αὐτὸ τοῖς πᾶσι, δείκνυται μὴ κτίσμα, ἀλλὰ υἱὸς ἀληθινὸς τοῦ πατρὸς ὤν· πλὴν ἔτι ὁ διδοὺς τὸ πνεῦμα, ὁ αὐτὸς λέγεται καὶ πεποιῆσθαι μέν, ἐν ἡμῖν κύριος διὰ τὸ ἀνθρώπινον· διδοὺς δέ, ὅτι τοῦ θεοῦ λόγος ἐστίν· ἦν γὰρ ἀεὶ καὶ ἔστιν, ὥσπερ υἱός, οὕτως καὶ κύριος καὶ παμβασιλεὺς τῶν πάντων· ὅμοιος ὢν κατὰ πάντα τοῦ πατρὸς καὶ πάντα τὰ τοῦ πνεύματος ἔχων, ὡς εἴρηκεν αὐτός· φέρε λοιπὸν καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ταῖς παροιμίαις λεγόμενον· κύριος

(vt in Actibus scriptum est.) Cæterum, qui Ariano furore exagitati, Iudæi statuunt permanere, & pugnare cum Petro: Age, similes istis dictiones apponamus, forsitan vel ita intellecta Scripturarum consuetudine conuerti poterint. Quòd autem æternus sit Rex Christus, ex superioribus patet, neque est qui super ea re controuersiam moueat: quum enim sit Filius Dei, sequitur, vt sit similis Deo, quum vero sit similis Deo, omnino necesse est, vt
A sit Dominus & Rex. Ipse enim inquit, *Qui vidit me, vidit & Patrem*. Quòd autem illud dictum Petri (Dominum eum fecit & Christum) non opus aliquod, aut quod factum sit, Filium esse demonstret, licitum est cognoscere ex benedictione Isaac, tametsi tenuis quædam & minus expressa figura sit ad rem præsentem. Dicit igitur Isaac ad Iacob, Efficiare Dominus fratrum tuorum: ad Esau verò, Ecce, illum Dominum tuum feci. Si igitur hæc dictio, fecit, substantiam & initium na-
B tiuitatis in Iacobo significasset, ne ita quidem eos oportebat de Verbo Dei talia cogitare. Non enim est Filius Dei, opus factitiúmque aliquid, vt Iacob, sed tamen poterint aliquomodo, si rationes istas audiant, à delirio suo abduci. Quòd si hæc verba de substantia Iacobi, aut initio natiuitatis eius, quanquàm & creaturæ & operis, non intelligunt, quì (quæso) non peius diabolo insanierint, si ea, quæ ne rebus quidem creatis ex istiusmodi genere verborum ausint attribuere, attribuant Filio
C Dei, eum asserentes rem conditam esse, quum Isaac dicens, Efficiare, &, feci, neque substantiam, neque initium nascendi Iacob significarit? Post annos enim triginta aut eo amplius, ex quo natus esset, ista ad eum dicta fuere, sed dominium eius in fratrem quod posterius obuenit, innuerit. Multo igitur magis Petrus ista locutus est sine vlla significatione naturæ substãtiæque Verbi, creatitiæ aut opera confectæ: quippe, qui nouerat eum Filium Dei, vt ex ipsius confessione apparet: Tu es Christus Filius Dei viuentis, sed gratiam eam quæ facta e-
D rat & obuenerat, indicare voluit, eiusque in nos regnum ac potestatem. Nam quum hæc diceret, non reticuit de æterna Paternáque deitate Filij & Dei. Nam iam antè præmiserat, illum, Spiritum sanctum in nos effudisse. Certe pro arbitratu suo spiritum dare, non rei creatitiæ est, non operis ab aliquo facti, sed Dei munus. Creaturæ siquidem sanctificantur à Spiritu sancto: Filius autem, quia non sanctificatur à Spiritu, sed eum omnibus largitur, manifeste o-
E stendit se non creaturam, sed verum Patris Filium existere. Veruntamen & eum qui donat Spiritum, factum esse Scriptura pronunciat, sed factum inter nos, idque assumptæ humanæ naturæ ratione: datorem tamen interim Spiritus, quia Verbum Dei est. Semper enim & est, & erat, & quéadmodum Filius est, ita quoque & Dominus, & vniuersalis Rex omnium, Patrique per omnia similis: & qui omnia, vt ipse professus est, quæ Patris sunt, possideat. Age iam de illo quod in Prouerbiis dicitur,

Dominus creauit me initium viarum suarum ad opera sua, introspiciamus; tametsi iã clare demonstratum sit, Verbum nequaquam opus esse, aut conditum aliquid existere. Idem enim est id quod conditum est, & quod factum, & quod alio vocabulo, opus dicimus: adeo vt probatio istius sententiæ, eum opus nõ esse, probatio quoque sit eius, illũ nihil ex cõditis rebus existere. Quapropter non possum non admirari, eos comminisci huiusmodi cauillationes impietatis, & nõ pudefieri ad singulas redargutiones. Primùm igitur ad fraudem ex simplicioribus sciscitãtur. Is qui est, non entem, ex non ente fecit? an quũ iam existeret? Ac deinde, habebásne filium antequam genueras? quod vbi demonstratũ fuit futile esse & negatorium, aliud deinde excogitauerunt. Vnumne scilicet ingenitũ, an duo? vbi & hic quoque confutati sunt, connectunt statim: Sui arbitriíne est & conuertibilis naturæ? Quũ id quoq; repudiatũ esset, denuo cõmenti sunt vt hanc sententiam arroderent: Tãto præstantior Angelis factus. Vbi cum etiã illud veritas refutasset, iam inde omnia illa in vnũ cõtrahẽtes, per vocabulum operis & rei cõditæ, existimant se suam hæresim stabilire posse. Eadem enim illa denuo insinuant, nec absistunt à suis vafriciis, quum idem subinde, sed multipliciter interpolatũ in mediũ proferant, vt varietas ea quocunq; modo saltem aliquos circunueniat. Cæterum, quanquam superius dicta clare ostẽdunt, eorũ cõmenta futilia esse, tamen quia hoc prouerbiorum schemate, sese vbiq; venditant, & apud plerosq; quibus Christiana Fides incognita est, aliquid videntur dicere, necessariũ est, vt illud superius, nempe (fidelẽ eum fuisse ei qui ipsum fecit) ita quoque hanc vocẽ (creauit) siue (condidit) excuti & examinari, vti, quemadmodũ in omnibus, ita hic quoq; falsi redarguãtur, & nihil habere nisi inania phãtasmata. Sed ante omnia illa inspiciamus quæ per id tẽporis, quũ ista hæresis ab iis fingeretur, apud Beatum Alexandrum suis scriptis ediderunt. Scripserunt enim in hæc verba: Creatura est, sed non vt vlla ex rebus creatis. Opus est, sed non vt vllum ex operibus. Res condita est, sed non vt vlla ex rebus conditis. Iam scilicet videtis vafriciem & dolos istius hæresis, quæ non ignara, quàm amarulenta sit ista sua malitia, fucos quærit, & lenocinium sibi mutuat ex verborum disertitudine, vt quum dicat: quod sentit Filium creaturã esse, lateat tamen ob hunc prætextũ verborum: quòd tametsi creatus sit, non tamen esse eum qualis vlla ex creaturis est. Atqui cum ad istum modum scribunt, multo magis ea ratione suam impietatem produnt. Si enim omnino nostro more opus existit, cur à vobis ad dissimulationem additur, sed non, vt vllum ex operibus? Nam si omnino opus est, qui quæso, non fuerit vnum ex operibus? in qua parte venenum istius hæreseos intueri licet. Nam, quum dicunt eum creaturam esse, sed non ita, vt vnum ex creaturis, siue rebus genitis, multos cum eo filios eiusdem ordinis constituunt: & Dominum vnum ex ista classe filiorum censent, vt iam vnigenitus æstimandus non sit, quum multos habeat fratres: interim pro blandimento eum Filium & germen nominantes, sed frustrà.

κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, θεωρήσωμεν εἰ καὶ μάλιστα δειχθέντος τοῦ λόγου ὅτι μὴ ποίημά ἐστι, δέδεικται ὅτι μηδὲ κτίσμα ἐστί. ταὐτὸν γάρ ἐστιν εἰπεῖν ποίημα τὸν αὐτὸν μὴ εἶναι, καὶ περὶ οὗ μὴ εἶναι κτίσμα· διὸ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις αὐτοὺς ἐπινοοῦντας ἑαυτοῖς προφάσεις εἰς ἀσέβειαν, καὶ μὴ αἰσχυνομένους καθ' ἑκάστην ἐπὶ τοῖς γινομένοις ἐλέγχοις· πρότερον μὲν γὰρ ἐπενόουν ἀπατᾶν πυνθανόμενοι τῶν ἀ-
A κεραίων· ὁ ὢν τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐποίησεν, ἢ τὸν ὄντα; καὶ εἰ εἶχες υἱὸν πρὶν γεννήσεις; ὡς δέδεικται τοῦτο σαθρὸν, ἐφεῦρον λέγειν· ἓν τὸ ἀγέννητον, ἢ δύο· εἶτ' ἐν τούτῳ διελεγχθέντες, συνῆψαν εὐθύς· αὐτεξούσιός ἐστι καὶ τρεπτῆς ἐστι φύσεως; ἀλλὰ ἐκβληθέντες καὶ τούτου, πάλιν ἐφεῦρον λέγειν· τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων· ὡς δὲ καὶ τοῦτο ἡ ἀλήθεια διήλεγξε, νῦν λοιπὸν ἐκεῖνα πάντα συνάγοντες, διὰ τοῦ ποιήματος, τὴν αἵ-
B ρεσιν αὐτῶν συνιστᾶν νομίζουσι. πάλιν γὰρ ἐκεῖνα σημαίνουσι καὶ οὐκ ἀφίστανται τῶν ἰδίων κακονοιῶν, τὰ αὐτὰ ποικίλως ἀντιμεταβάλλοντες καὶ μεταστρέφοντες· ὅπως ἴσως τῇ ποικιλίᾳ τινὰς ἀπατῆσαι δυνηθῶσιν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοίνυν προειρημένα δείκνυσιν αὐτῶν καὶ ταύτην τὴν ἐπίνοιαν ματαίαν· ὅμως ἐπειδὴ τῷ ἐκ παροιμιῶν ῥητῷ τεθρυλλήκασι τὰ πανταχοῦ καὶ παρὰ πολλοῖς τοῖς ἀγνοοῦσι τὴν χριστιανῶν πίστιν· δοκοῦσί τι λέγειν, ἀναγκαῖον καὶ αὐτὸ τὸ ῥητὸν
C ὥσπερ τὸ πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, οὕτως καὶ τὸ ἔκτισε καθ' ἑαυτὸν ἐξετάσαι· ἵν' ὡς ἐν πᾶσι καὶ ἐν τούτῳ δειχθῶσι μηδὲν πλέον ἔχοντες, ἢ φαντασίαν· καὶ πρῶτά γε ἴδωμεν ἅπερ ἐπιδεδώκασι· κατὰ τὴν ἀρχὴν ἡνίκα καὶ ἡ αἵρεσις ἐπλάττετο παρ' αὐτῶν· τῷ μακαρίτῃ ἀλεξάνδρῳ· ἔγραψαν τοίνυν λέγοντες· κτίσμα ἐστὶν ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· ποίημά ἐστιν· ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν ποιημάτων· γέννημά ἐστιν· ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων·
D θεασάσθω δὴ ἕκαστος τὸ πανοῦργον καὶ δόλιον τῆς αἱρέσεως ταύτης· εἰδυῖα γὰρ τὸ πικρὸν τῆς ἰδίας κακοφροσύνης, καλλωπίζειν ἑαυτὴν βιάζεται πιθανότητι ῥημάτων· καὶ λέγει μὲν ὅπερ φρονεῖ, κτίσμα ἐστί· νομίζει δὲ δύνασθαι κρύπτειν ἑαυτὴν ἐν τῷ λέγειν· ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· μᾶλλον δὲ οὕτω γράψαντες, διὰ τούτων πλέον ἤλεγξαν ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν· εἰ γὰρ ὅλως καθ' ὑμεῖς κτίσμα ἐστί, πῶς ὑποκρίνεσθε λέγοντες, οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμά-
E των; εἰ ὅλως ποίημά ἐστι, πῶς οὐχ ὡς ἓν τῶν ποιημάτων; ἐν ᾧ καὶ τὸν ἰὸν τῆς αἱρέσεως θεωρεῖν ἔξεστι· λέγοντες γὰρ γέννημα ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων, πολλοὺς υἱοὺς συντάττουσι· καὶ τούτων ἕνα εἶναι τὸν κύριον δογματίζουσιν· ὡς μηκέτι κατ' αὐτοὺς μονογενῆ εἶναι, ἀλλ' ἐκ πολλῶν ἀδελφῶν ἕνα καὶ αὐτὸν γέννημα καὶ υἱὸν χρηματίζειν·

τίς οὖν χρεία τῆς ὑποκρίσεως, ὥστε λέγειν μὲν αὐτὸν κτίσμα; λέγειν δὲ αὐτὸν μὴ κτίσμα; καὶ γὰρ καὶ ἐὰν λέγηται οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, ἀνόητον ὑμῶν τὸ τοιοῦτον σόφισμα δειχθήσεται· ἓν γὰρ πάλιν τῶν κτισμάτων αὐτὸν λέγετε· καὶ οἷα ἄν τις εἴποι καὶ περὶ τῶν ἄλλων κτισμάτων, τοιαῦτα καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ φρονεῖτε ὡς ἀληθῶς μωροὶ καὶ τυφλοί· ποῖον γὰρ καὶ ἕτερον τῶν κτισμάτων τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον γέγονε καὶ τὸ ἕτερον, ἵνα τοῦτο περὶ υἱοῦ ὡς ἐξαίρετόν τι λέγητε· A πᾶσα ἡ φαινομένη κτίσις, ἐν ἓξ ἡμέραις γέγονε· καὶ τῇ μὲν πρώτῃ, τὸ φῶς, ὅπερ ἐκάλεσεν ἡμέραν· τῇ δὲ δευτέρᾳ, τὸ στερέωμα· καὶ τῇ τρίτῃ συναγαγὼν τὰ ὕδατα, ἔδειξε τὴν ξηρὰν· καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ποικίλους προήγαγε καρπούς· καὶ τῇ μὲν τετάρτῃ, πεποίηκε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην· καὶ πάντα τὸν τῶν ἀστέρων χορόν· τῇ δὲ πέμπτῃ, τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ ζώων· καὶ τῶν ἐν τῷ ἀέρι πετεινῶν τὴν γένεσιν ἔκτισε· τῇ δὲ ἕκτῃ, τὰ τετράποδα ἐπὶ τῆς B γῆς πεποίηκε· καὶ λοιπὸν τὸν ἄνθρωπον· τά τε ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται· καὶ οὔτε τὸ φῶς ὡς νύξ, οὔτε ὁ ἥλιος ὡς ἡ σελήνη· οὔτε τὰ ἄλογα ὡς ὁ λογικὸς ἄνθρωπός ἐστιν· οὔτε οἱ ἄγγελοι ὡς οἱ θρόνοι· οὔτε οὗτοι ὡς αἱ ἐξουσίαι· ἀλλὰ πάντα μέν ἐστι κτίσματα, ἕκαστον δὲ τῶν γενομένων κατὰ γένος, τῇ ἰδίᾳ οὐσίᾳ ὡς γέγονεν ἔστι τε καὶ μένει. ἢ τοίνυν ὁ λόγος ἐξῃρήσθω τῶν ποιημάτων· καὶ ὡς κτίστης ἀποδεδόσθω τῷ πατρί, ἢ ὡμολογήσθω C τάξιν οἵαν ἔχει καὶ τὰ ἕτερα πρὸς ἄλληλα· λεγέσθω δὲ κἀκείνων ἕκαστον κτίσμα· ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων γέννημα ἢ ποίημα· ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν ποιημάτων ἢ ὡς ἓν τῶν γεννητῶν· αὐτὸν γὰρ εἰρήκατε τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα γράψαντες γεννηθέντα ἢ ποιηθέντα. κἂν γὰρ ὑπερέχῃ τῶν ἄλλων τῇ συγκρίσει ὁ υἱός, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἐστὶ κτίσμα ὥσπερ κἀκεῖνα· καὶ γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς φύσει κτίσμασιν εὑρεῖν ἐστιν ἕτερα ὑπερέχοντα. ἀστὴρ γοῦν ἀστέρος ὑπερέχει D ἐν δόξῃ· τὰ δὲ ἄλλα ἕκαστα πρὸς ἄλληλα κατὰ σύγκρισιν ἔχει τὴν διαφοράν· καὶ οὐ διὰ τοῦτο τὰ μὲν κύρια, τὰ δὲ τοῖς βελτίοσι δουλεύει· οὐδὲ τὰ μὲν ποιητικὰ αἴτιά ἐστι· τὰ δὲ παρ' αὐτῶν γίνεται· ἀλλὰ πάντα τοῦ γίνεσθαι καὶ κτίζεσθαι τὴν φύσιν ἔχει· ὁμολογοῦντα δι' ἑαυτῶν, τὸν δημιουργὸν ἑαυτῶν, ὡς ψάλλει Δαβίδ· » οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ· ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλει τὸ στερέωμα· καθάπερ καὶ Ζοροβάβελ ὁ σοφὸς λέγει· πᾶσα ἡ E γῆ τὴν ἀλήθειαν καλεῖ· καὶ ὁ οὐρανὸς αὐτὴν εὐλογεῖ· καὶ πάντα τὰ ἔργα σείεται καὶ τρέμει· εἰ δὲ πᾶσα ἡ γῆ τὸν δημιουργὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ὑμνεῖ, καὶ εὐλογεῖ καὶ τρέμει· δημιουργὸς δὲ ταύτης ὁ λόγος ἐστί, καὶ αὐτὸς λέγει· ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· οὐκ ἄρα κτίσμα ἐστὶν ὁ λόγος· ἀλλὰ μόνος ἴδιος τοῦ πατρὸς ἐν ᾧ τὰ πάντα ἡρμόσται, καὶ αὐτὸς ὑμνεῖται παρὰ πάντων ὡς δημιουργός· ἤμην γάρ, ὡς αὐτός φησιν, παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα· καὶ ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται κἀγὼ ἐργάζομαι.

Quorsum igitur ista hypocrisis, vt eum creaturam appelletis? Nam si pro appendice à vobis addatur, sed tamen, non vt vlla creatura, ex eo ipso statim apparebit delirium vestri sophismatis, quũ eum etiam ita creaturam pronuncietis: neque alia, quàm quæ de aliis creaturis quispiam dixerit, de Filio Dei sentiatis, vt prorsus simul & deliri, & cæci. Quæ enim creaturarum talis est, qualis alia, vt hoc tanquam eximium de Filio prædicetis? Siquidem tota re- A rum natura intra sex dies condita est, & primo quidem lux: quod spacium diem appellauit: secundo autem, firmamentum: tertio vero in vnum cõgregans aquas aridam exhibuit: quarto, solem & lunam fecit, cæterarumque stellarum chorum: quinto, animalium in aquis, & volucrium in cælo nationem procreauit: sexto, quadrupedia in terris, deinde hominem fecit. Et inuisibilia eius à creatione mundi ipsis operibus intellecta perspiciuntur, neque lux sicuti nox, neque sol vt luna, neque irrationalia vt ra- B tionalis homo, neque Angeli vt throni, neque throni vt potestates. Quæ tamen omnia sunt res creatæ, sed ita, vt vnumquodque secundum suum genus propria sua substantia potiatur, & prout genitum est, ita existat & permaneat. Aut igitur Verbum eximatur è numero rerum conditarum, & vt conditor, Patri suo proprius attribuatur, agnoscaturque natura Filius esse aut si omnino res condita est, eundem illi ordinem cum cæteris creaturis adscribite, dicaturque vnaquæque illarum creatura, sed tamen, vt C nulla alia tale sit γέννημα aut opus. Idem enim dicitis γέννημα & ποίημα scribentes illum creatum aut factum. Nam tametsi excellit comparatione inter cæteros Filius, nihilo tamen minus illum quam reliquos omnes opus esse censendum: quoniam in aliis quoque per naturam creatis, licitum est reperire aliud alio præstantius. Siquidem stella à stella splendore differt. Cæteraque omnia inter se comparata, discrimen habent: non ideo tamen hæc, quia meliora, Dominatum habent: aut ista, quia D deteriora, melioribus seruiunt: aut illa vim efficiendi possident: ista contra ab illis efficiuntur, sed omnia æquè nascendi fiendique naturam obtinent, suum opificem authoremque, sui procreatũ contestantia, vt à Dauide cantatum est: *Cæli enarrant gloriam Dei, & opus manuum eius annunciat firmamentum:* quemadmodum & Zorobabel ille sapiens dicit: *Omnis terra veritatem clamat, & cælum ei benedicit, & omnia opera quassantur & tremunt.* Quòd si omnis terra opificem & veritatem deprædicat, & encomiis effert, & contremiscit, & opifex e- E ius Verbum est, qui & ita de se loquitur, *Ego sum veritas*: non igitur conditum aliquid fuerit Verbum, sed solus proprius sui Patris in quo omnia inter se certo modulo sunt coaptata, idemque ab omnibus vt opifex celebratur. *Eram enim*, inquit, *apud eum omnia concinnans: & Pater meus vsque nunc operatur, & ego operor*

Illud autem (vsque nūc) significat eum æternaliter in Patre existere Rationis enim siue verbi proprium est, operari opera Patris, & non esse extra eum. Si autem quæ Pater operatur, eadem & filius operatur: &, quæ filius creat, ea sunt Patris creaturæ, & tamen Patris Filium, opus creaturamque censeri vis, sequitur vt aut ipse seipsum operetur & creet: quandoquidem quæ operatur Pater, ea sunt & Filii opera, quod absurdum fuerit & impossibile: aut vt dum creat & operatur opera Patris, ipse non fuerit opus aut creatura, ne ipse author rerum causaque effectrix in rebus creandis reperiatur id efficere, quod effectus est, aut potius non posse efficere. Quomodo enim, si secundū vos ex non entibus extitit, potis est non entia, vt entia sint, condere atque architectari? Quod si quamuis creatura sit, creaturas tamen eum condere velis, idem in omnibus rebus creatis intelligendum erit, vt & ipsæ se creare possint. Quod si id à vobis admittatur, qui vsus erit Verbi, quum possint inferiora à superioribus procreari? aut quomodo singula, quum fierent in initio rerum, audire potuissent vocem Dei, Esto & efficiare, si eo modo conderentur? Sed neque scriptum est, neque possibile est. Eorum enim quæ creantur, nullum est sui causa efficiens: omnia siquidem per Verbum effecta sunt, neque illud operatum fuisset omnia, si ipsum ex numero operum aut rerum conditarum fuisset: neque enim vel Angeli quicquam creare possunt, quum & ipsi sint creaturæ, quamuis in diuersam sententiam Valentinus, Marcion, & Basilides eant, & vos vnà cum iis, vt asseclas decet & æmulatores. Quinimo, ne sol quidem, quum sit res creatitia, vnquam effecerit, vt quod nihil est, aliquid fiat, neque homo hominem finxerit neq; lapis lapidem excitauerit, neque lignum ligno augmentum dederit: Sed Deus est, qui in vtero fingit hominem, & qui montes collocat, & qui ligno proceritatem addit: homo verò mentis scientiæque capax, hanc materiam concinnat & modificatur: & quæ iam sunt, operatur pro ratione suæ scientiæ, & contentus est, quod ipse duntaxat sit genitus: suamque naturam agnoscens, vbi alicuius rei indigus est, Deum inuocat. Si igitur Deus, non nisi ex materia operatur & componit, (vt Ethnicorum sententia habet) artifex, non conditor appellari debet, quum ad eum modum, in materia etiam Verbum operetur, & pro ministro sit inseruiatque Deo, Sin autem per Verbum Deus, quæ entia non sunt, euocat ad essentiam, fieri nequit, vt Verbum sit ex numero non entium, aut eorum quæ euocantur vt sint, aut quæ ministerium seruitiumque Deo de se præbeant, ne aliud Verbū requiramus, per quod Verbum euocatum sit: Verbo enim, ea quæ non sunt, facta sunt, & si per illud condit & facit, non potest fieri, vt illud ipsum in eorum grege numeretur, quæ conduntur & fiunt, sed potius conditoris Dei ratio habeatur, quod quia extra opera Patris consistens, operatur, notitiam de se præbet, & ipsum in Patre, & Patrem in ipso esse: adeo, vt qui viderit illud, viderit

τὸ δὲ ἕως ἄρτι, δεικνύει τὸ ἀιδίως ὡς λόγον ὑπάρχειν αὐτὸν ἐν τῷ πατρί· λόγου γὰρ ἴδιον ἐργάζεσθαι τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα, καὶ μὴ εἶναι ἐκτὸς αὐτοῦ· εἰ δὲ ἃ ὁ πατὴρ ἐργάζεται, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ἐργάζεται· καὶ ἃ κτίζει ὁ υἱός, ταῦτα τοῦ πατρός ἐστι κτίσματα· ἔργον δὲ καὶ κτίσμά ἐστι τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, ἢ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐργάζεται· καὶ ἑαυτὸν ἔσται κτίζων· ἐπειδὴ ἃ ἐργάζεται ὁ πατὴρ ταῦτα καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστιν ἔργα· ὅπερ ἄτοπον ἂν εἴη καὶ ἀδύνατον· ἢ τὰ τοῦ πατρὸς κτίζων καὶ ἐργαζόμενος, αὐτὸς οὐκ ἂν εἴη ἔργον οὐδὲ κτίσμα· ἵνα
A
μὴ αὐτὸς ποιητικὸν αἴτιον ὢν ἐν τοῖς ποιουμένοις εὑρίσκηται ποιῶν ὅπερ γέγονεν αὐτὸς· μᾶλλον δὲ μὴ δὲ ποιεῖν δυνάμενος, πῶς γὰρ εἰ καθ' ὑμᾶς ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν οἷός τέ ἐστι τὰ οὐκ ὄντα εἰς τὸ εἶναι δημιουργεῖν· εἰ δὲ κτίσμα ὢν δημιουργεῖ καὶ αὐτὸς κτίσμα, ἔσται καὶ ἐφ' ἑκάστου κτίσματος τὸ αὐτὸ νοούμενον ὥς τε δύνασθαί ποτε καὶ αὐτὰ δημιουργεῖν· καὶ εἰ τοῦτο οὕτω βούλεσθε, τίς ἡ χρεία τοῦ λόγου, δυναμένων τῶν
B
ὑποβεβηκότων παρὰ τῶν ὑπερεχόντων γίνεσθαι· ἢ ὅλως δυναμένου καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἑκάστου τῶν γενομένων ἀκοῦσαι παρὰ τοῦ θεοῦ· γενοῦ καὶ ποιήθητι, καὶ οὕτως ἂν ἕκαστον ἐδημιουργεῖτο· ἀλλ' οὔτε γέγραπται τοῦτο οὐδὲ δυνατὸν ἦν· τῶν γὰρ γινομένων οὐδέν ἐστι ποιητικὸν αἴτιον· πάντα γὰρ διὰ τοῦ λόγου γέγονεν· οὐκ ἂν ἐργασαμένου καὶ αὐτοῦ τὰ πάντα· εἰ καὶ αὐτὸς ὁ λόγος τῶν κτισμάτων ἦν· οὐδὲ γάρ οὐδὲ ἄγγελοι δημιουργεῖν δυνήσονται κτίσμα ὄντες καὶ
C
αὐτοὶ· κἂν οὐαλεντῖνος· καὶ μαρκίων. καὶ βασιλείδης, τοιαῦτα φρονῶσι· καὶ ὑμεῖς ἐκείνων ζηλωταὶ τυγχάνετε· οὐδὲ ὁ ἥλιος κτίσμα ὢν ποιήσει ποτὲ τὸ μὴ ὂν εἰς τὸ εἶναι· οὐδὲ ἄνθρωπος ἄνθρωπον πλάσει· οὐδὲ λίθος λίθον ἐπινοήσει· οὐδὲ ξύλον ξύλον αὐξήσει· ἀλλὰ θεὸς μέν ἐστιν ὁ πλάσσων ἐν κοιλίας τὸν ἄνθρωπον· καὶ ὀρη τιθεὶς· καὶ ξύλον μηκύνων· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὢν δεκτικὸς ἐπιστήμης, ταύτην
D
τὴν ὕλην συντίθησι καὶ μεταρρυθμίζει· καὶ τὰ ὄντα ἐργάζεται ὡς ἔμαθε καὶ ἀγαπᾷ· ὅτι μόνον γέγονε· τήν τε φύσιν ἐπιγινώσκων τὴν ἑαυτοῦ· ἄν τινος δέηται τὸν θεὸν οἶδεν αἰτεῖν· εἰ μὲν οὖν ὁ θεὸς ἐξ ὕλης ἐστὶν ἐργαζόμενος καὶ συντιθεὶς, ἑλληνικὸν τὸ φρόνημα· καὶ τεχνίτης οὐ ποιητὴς ἂν κληθείη ὁ θεὸς· ἐργαζέσθω δὲ ὅμως οὕτως τὴν ὕλην ὁ λόγος προστατ τόμενος καὶ ὑπουργῶν τῷ θεῷ· εἰ δὲ τὰ οὐκ ὄντα καλεῖ διὰ τοῦ ἰδίου λόγου εἰς τὸ εἶναι, οὐκ ἔστι τῶν μὴ
E
ὄντων καὶ καλουμένων ὁ λόγος· ἵνα μὴ καὶ ἕτερον λόγον ζητῶμεν δι' οὗ καὶ αὐτὸς ἐκλήθη· λόγῳ γὰρ τὰ οὐκ ὄντα γέγονε· καὶ δι' αὐτοῦ κτίζει καὶ ποιεῖ, οὐκ ἔστι τῶν ποιουμένων καὶ κτιζομένων αὐτὸς· ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ κτίζοντος θεοῦ λόγος ἐστὶν· ὅστις καὶ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ πατρὸς ὧν αὐτὸς ὁ λόγος ἐργάζεται, γινώσκεται ὅτι αὐτὸς ἐν τῷ πατρί ἐστι καὶ ὁ πατὴρ ἐν αὐτῷ· καὶ ὁ ἑωρακὼς αὐτὸν ἑώρακε

ἑώρακε τὸν πατέρα, διὰ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας καὶ τὴν κατὰ πάντα ὁμοιότητα τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα· πῶς οὖν δι' αὐτοῦ κτίζει, εἰ μὴ ὁ λόγος ἐστὶν αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία; πῶς δὲ λόγος ἂν εἴη καὶ σοφία, εἰ μὴ ἴδιον γέννημα τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων καὶ αὐτὸς ἐγένετο; πῶς δὲ πάντων ἐξ οὐκ ὄντων καὶ κτισμάτων ὄντων, καὶ τοῦ υἱοῦ κατ' ἐκείνους ἑνὸς ὄντος τῶν κτισμάτων καὶ οὐκ ὄντων ποτὲ, μόνος οὗτος ἀποκαλύπτει τὸν πατέρα; καὶ οὐδεὶς ἄλλος εἰ μὴ μόνος αὐτὸς γινώσκει τὸν πατέρα; εἰ γὰρ δυνατὸν ποίημα ὄντα τοῦτον γινώσκειν τὸν πατέρα, γινωσκέσθω καὶ παρὰ πάντων κατ' ἀναλογίαν τῶν ἑκάστου μέτρων. ποιήματα γὰρ πάντα ὥσπερ καὶ αὐτός· εἰ δὲ οὐ δυνατὸν τοῖς γενητοῖς οὔτε βλέπειν οὔτε γινώσκειν, ὑπερβαίνει γὰρ πάντας ἥ τε ὄψις καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ γνῶσις· καὶ γὰρ „ καὶ αὐτὸς μὲν ὁ θεὸς εἶπεν· οὐδεὶς ὄψεταί τὸ πρόσωπόν „ μου καὶ ζήσεται· ὁ δὲ υἱὸς εἴρηκεν· οὐδεὶς γινώσκει τὸν „ πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός· ἄλλος ἂν εἴη τῶν γενητῶν ὁ λόγος· μόνος γινώσκων τὸν πατέρα καὶ μόνος βλέπων αὐτόν· ὡς εἶπεν· οὐχ ὅτι τὸν πατέρα τις ἑώρακεν εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ πατρός· καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός· κἂν Ἀρείῳ μὴ δοκῇ· πῶς οὖν ἐγνωκε μόνος εἰ μὴ μόνος ἴδιος ὢν αὐτοῦ· πῶς δὲ ἂν ᾖ ἴδιος, ἂν κτίσμα ἦν καὶ μὴ υἱὸς ἀληθινὸς ὁ ἐξ αὐτοῦ· ταὐτὰ γὰρ λέγειν καὶ πολλάκις περὶ εὐσεβείας οὐκ ὀκνηρόν· ἀσεβὲς ἄρα τὸ φρονεῖν ἕνα τῶν πάντων εἶναι τὸν υἱόν· βλάσφημον δὲ καὶ ἀνόητον τὸ λέγειν κτίσμα καὶ οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· καὶ ποίημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν ποιημάτων· γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων· πῶς γὰρ οὐχ ἓν τούτων εἴγε κατ' αὐτοὺς οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· ἴδιον γὰρ τῶν κτισμάτων καὶ ποιημάτων τὸ μὴ εἶναι πρὶν γένεσθαι· καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ὑφίστασθαι, κἂν τῇ δόξῃ τῶν ἄλλων ὑπερέχῃ· τοῦτο γὰρ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις κτίσμασι πρὸς ἑαυτὰ διαφέροντα εὑρεθήσεται· ὥσπερ καὶ βλεπόμενα δείκνυται· ἀλλ' εἴπερ κατὰ τοὺς αἱρετικοὺς κτίσμα μὲν ἢ ποίημα ἦν· οὐχ ὡς ἓν δὲ τῶν κτισμάτων διὰ τὸ ἐν δόξῃ διαφέρειν αὐτῶν, ἔδει πρὸς ἄλλα ποιήματα τῇ κατὰ τὸ βέλτιον συγκρίσει σημαίνεσθαί τι παρὰ τῆς γραφῆς καὶ δείκνυσθαι αὐτὸν, οἷον ἔδει λέγεσθαι αὐτὸν μείζονα ἀρχαγγέλων· ἔδει ἐντιμότερον τῶν θρόνων, καὶ λαμπρότερον μὲν ἡλίου καὶ σελήνης· μείζονα δὲ τῶν οὐρανῶν· νῦν δὲ οὕτω μὲν αὐτὸς οὐ σημαίνεται· υἱὸν δὲ αὐτὸν ἴδιον καὶ μόνον δείκνυσιν ἑαυτοῦ ὁ πατὴρ λέγων· υἱός μου εἶ σύ· καὶ οὗτός ἐστιν „ ὁ υἱός μου ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ηὐδόκησα· διὸ καὶ „ διηκόνουν αὐτῷ οἱ ἄγγελοι· ὡς ἄλλῳ παρ' αὐ„τοὺς ὄντι καὶ προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν οὐχ ὡς τῇ δόξῃ μείζων ἀλλ' ὡς ἄλλος παρὰ πάντα τὰ κτίσματα, καὶ παρ' ἐκείνους ὢν· μόνος δὲ τοῦ πατρὸς ἴδιος ὢν κατ' οὐσίαν υἱός·

trem, idque ob proprietatem substantiæ, & similitudinem quæ illi per omnia cum Patre est. Quomodo igitur Pater per Verbum condiderit, si non sit Verbum Patri suo sua ipsius Sapientia? aut quomodo eius Verbum fuerit & Sapientia, si non proprium illius genimen ac soboles, sed quiddam quod ex nihilo prodierit? Qui igitur fit, vt cum omnia ex nihilo sint, & creaturæ habeantur: Filiusque secundum eos vnus ex rebus conditis: &
A ex eorum classe, quæ aliquando non erant, qui fit (inquam) vt is solus Patrem reuelet? Nam si possibile est, id quod factitium est, Patrem cognoscere, cognoscatur Pater etiam ab omnibus factitiis & creatis, pro modulo cuiusque: Omnia enim opera sunt, quemadmodum & ipse. Quod si rebus creatis Patrem aut videre aut cognoscere impossibile est, quum tale spectaculum eiusmodique cognitio omnes transcendat, quemadmodum Deus de se loquutus est, Nemo inquiens, videbit faciem meam, & viuet: quod ipsum quo-
B que à Filio dictum est: Nemo cognoscit Patrem, nisi Filius. Aliud igitur fuerit à rebus creatis Verbum, vt quod solum ex omnibus cognoscat, solum conspiciat Patrem, vt ex ipsis verbis colligere licet: Neminem videre Patrem, nisi eum qui est ex Patre; & nullum cognoscere, nisi Filium, tametsi id Arianis non videatur. Quomodo autem cognosceret Patrem solus, nisi esset suo Patri proprius? aut quomodo proprius illi fuerit, si creatura, & non verus ex eo Filius sit? Eadem enim
C subinde dicere pietatis causa, tædio esse non debebit. Nefarium igitur est, sentire vnum ex numero isto vniuersitatis Filium esse, blasphemum item & stolidum creaturam illum appellare, quanquam non talem, quales cæteræ creaturæ: opúsque illum esse, sed non quale vllum inter opera: ac genimen esse, sed vt nullum aliud genimen tale sit. Qui enim non tale fuerit quale vllum ex istis? siquidem iuxta eos, non erat, priusquam fieret. Proprium enim id in rebus conditis, & operibus, vt non
D sint, priusquam fiant, & ex non entibus ad naturam entium perueniant, etiamsi gloria cæteros omnes antecellant. Id enim vbique in omnibus rebus creatis ex mutua inter ipsas differentia deprehenditur, vt ante oculos apparet. Atqui, si iuxta hæreticos, res condita quidem aut opus esset, sed non tamen eiusmodi, cuiusmodi sunt cōdita, ob suam præ ceteris excellentiam, oportuit id ipsum, quibúsnam melior esset, à Sacris literis indicari: quale est, si
E Archāgelis maior dicatur, aut preciosior thronis, aut splendidior sole & luna, aut spaciosior cælis. Nunc autem ille ad istum modum non describitur, sed Filium eum sibi esse & solum, & proprium ostendit Pater, idque his verbis: *Filius meus es tu.* Et rursum: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi congratulor.* Ideoque inseruiebant illi Angeli, vt diuerso alienoque ab illorum natura: & adoratur ab illis, non vt gloria maior, sed vt alius, discretus seiunctúsque à conditione tum creaturarum reliquarum tum etiam ipsorum Angelorum, patri tantummodo æqualis secundum rationem substantiæ.

Si enim

Si enim ideo, quia gloria ſublimior eſt, adoratur, par erat, vt omnia inferiora ſuperioribus ſe in adorando inclinarent: Sed id ita non eſt: creatura ſiquidem creaturam non adorat, ſed quæ ſeruilis ſunt conditionis, Dominos: & quę creaturæ ſunt, Deum adorationibus colunt. Petrus vero adorare volentem Cornelium inhibuit, dicens: Quoniam & ego homo ſum. Angelus quoque Ioannem in Apocalypſi ſe adorare volentem, nō admiſit, dicens, *vide ne feceris: conſeruus enim tuus ſum & fratrum tuorum Prophetarum*, *& ſeruantium verba codicis huius, Deum adora*. Quocirca ſolius numinis eſt adorari, neque id ab Angelis ignoratur, qui quanquam cæteros gloria tranſcendunt, creaturas tamen ſe eſſe, neque in claſſibus adorandorum, ſed adorantium agnoſcunt ſe computari debere. Patrem certe Samſonis Manue volentem ſacrificium offerre Angelo, Angelus prohibuit his verbis: *Non mihi ſed Deo offerto.* Dominus contrà etiam ab Angelis adoratur. Scriptum eſt enim: *Et adorent eum omnes Angeli Dei*, idémque illi fit ab omnibus gentibus, vt ab Eſaia dictum eſt: *Defecit Ægyptus & mercatus Æthiopum, & Sabæi viri excelſi ad te tranſmeabunt tibíq; erunt ſerui*: deinde continuo, *Et adorabunt, & tibi ſupplicabunt: &, non eſt Deus præter te*: & diſcipulos ſe adorare permittit, & plene illos inſtruit, dum indicat quiſnam ſit: *Nonne vos me dicitis Dominum & Magiſtrum? & recte dicitis, ſum etenim.* Thomam item, ita ipſum alloquentem, *Dominus meus & Deus meus*, verbis illis vti concedit, quin potius gratum acceptumque habet, nihilque impedimenti opponit, quo minus hæc verba pronunciaret. Eſt enim ipſe, vt & alij Prophetæ dicunt, & Dauid pſallit, *Dominus virtutum nobiſcum, & Sabbaoth:* quod ex interpretatione eſt, Dominus exercituum, & Deus verus & omnipotens. Etiam ſi Ariani rumpantur, non ipſe adoratus fuiſſet, nō iſta de eo dicta fuiſſent, ſi vllo modo creatura fuiſſet. Nunc autem, quia creatura non eſt, ſed proprium ex ſubſtantia Dei adorandi germen, & naturalis Filius, ideo adoratur & Deus creditur, & Dominus exercituum eſt, & autor & omnipotens eadem ratione qua Pater ipſius: Eius enim verba ſunt: Omnia quæcunque Pater meus habet, mea ſunt: Filij enim proprium ea quæ Patris ſunt, poſſidere: ac talem eſſe, vt in eo Pater ſpectetur, & per eum omnia fiant, & in eo omnium ſalus perficiatur & conſtituatur. Quin & iſta ab iis ſciſcitari non incongruū fuerit, vt refutatio hæreſeos clarius appareat: Quum omnia ſunt condita, omniaque ex nihilo conſtituta ſint, atque adeo ipſe Filius pro veſtra ſententia ſit res condita, & vnus ex non entibus, quid ita per eum ſolum fecit omnia, & ſine eo factum nihil? aut cur quū omnia ibi facta nominentur, nemo in eo numero Filiū intelligit, ſed creaturas duntaxat? quum autem de Verbo loquuntur Scripturæ, ne hic quidem illum vnum ex omnium numero eſſe ſentiunt?

εἰ γὰρ ὡς τῇ δόξῃ ὑπερέχων προσκυνεῖται, ἔδει καὶ ἕκαστον τῶν ὑποβεβηκότων, τὸ ὑπερέχοντα προσκυνεῖν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὕτως· κτίσμασι γὰρ κτίσμα οὐ προσκυνεῖ· ἀλλὰ δοῦλος δεσπότην, καὶ κτίσμα θεόν· Πέτρος μὲν οὖν ὁ ἀπόστολος, προσκυνῆσαι θέλοντα τὸν Κορνήλιον, κωλύει λέγων· ὅτι κἀγὼ ἄνθρωπός εἰμι· ἄγγελος δὲ θέλοντα προσκυνῆσαι τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ ἀποκαλύψει, κωλύει λέγων· A ὅρα μὴ σύνδουλός σου εἰμὶ, καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν προφητῶν, καὶ τῶν τηρούντων τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου τούτου· τῷ θεῷ προσκύνησον· οὐκοῦν θεοῦ ἐστι μόνου τὸ προσκυνεῖσθαι· καὶ τοῦτο ἴσασι καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι· ὅτι κἂν ἀλλήλους δόξαις ὑπερέχωσιν, ἀλλὰ κτίσματα πάντα εἰσί· καὶ οὐκ εἰσὶ τῶν προσκυνουμένων· ἀλλὰ τῶν προσκυνούντων τὸν δεσπότην. τὸν γοῦν πατέρα τοῦ Σαμψὼν τὸν Μανωὲ θέλοντα θυσίαν προσ- B ενεγκεῖν τῷ ἀγγέλῳ, ἐκώλυσεν ὁ ἄγγελος λέγων· μὴ ἐμοί· ἀλλὰ τῷ θεῷ πρόσενεγκον· ὁ δὲ κύριος παρ' ἀγγέλων προσκυνεῖται· γέγραπται γάρ· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ· καὶ παρὰ πάντων τῶν ἐθνῶν· ὡς ὁ Ἡσαΐας φησίν· ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία Αἰθιόπων· καὶ οἱ Σαβαεὶμ ἄνδρες ὑψηλοὶ, ἐπὶ σὲ διαβήσονται καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι· εἶτα ἑξῆς· καὶ προσκυνήσουσί σοι καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται· ὅτι ἐν σοὶ ὁ θεὸς πλὴν σοῦ· τούς C τε μαθητὰς προσκυνοῦντας δέχεται, καὶ πληροφορεῖ τούτους ὅστις ἐστὶ· λέγων, οὐχ ὑμεῖς με λέγετε ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος; καλῶς λέγετε· καὶ γάρ εἰμι· καὶ τὸν Θωμᾶν λέγοντα αὐτῷ ὁ κύριός μου καὶ θεός μου, συγχωρεῖ λέγειν καὶ μᾶλλον ἀποδέχεται· μὴ κωλύων αὐτόν· ἔστι γὰρ αὐτὸς ὡς οἵ τε ἄλλοι προφῆται λέγουσι· καὶ Δαβὶδ ψάλλει, κύριος τῶν δυνάμεων· κύριος σαβαώθ, ὃ ἑρμηνεύεται, κύ- D ριος τῶν στρατιῶν· καὶ θεὸς ἀληθινὸς καὶ παντοκράτωρ· κἂν οἱ Ἀρειανοὶ ἐν τούτῳ διαρρηγνύωσιν ἑαυτούς· οὐκ ἂν δὲ οὐδὲ αὐτὸς προσεκυνήθη· οὐ ταῦτ' ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ εἰ ὅλως ἦν τῶν κτισμάτων· νῦν δὲ ἐπειδὴ οὐκ ἔστι κτίσμα· ἀλλ' ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ προσκυνουμένου θεοῦ γέννημα· καὶ φύσει υἱός ἐστι, διὰ τοῦτο προσκυνεῖται καὶ θεὸς πιστεύεται· καὶ κύριος στρατιῶν καὶ ἐξουσιαστὴς καὶ παντοκράτωρ ἐστὶν ὡς ὁ πατήρ· αὐτὸς γὰρ εἴρηκε· πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστιν· υἱοῦ δὲ ἴδιον, τὰ τοῦ E πατρὸς ἔχειν· καὶ τοιοῦτον αὐτὸν εἶναι, ὡς ἐν αὐτῷ θεωρεῖσθαι τὸν πατέρα· καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πεποιῆσθαι· καὶ ἐν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν τῶν πάντων γίνεσθαι· πάλιν ἐπεὶ καλὸν αὐτοὺς ἐρέσθαι καὶ τοῦτο· ἵν' ἔτι μᾶλλον ὁ ἔλεγχος τῆς αἱρέσεως αὐτῶν φαίνηται·· διὰ τί πάντων ὄντων κτισμάτων· καὶ πάντων ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐχόντων τὴν ὑπόστασιν, τοῦ τε υἱοῦ καὶ αὐτοῦ καθ' ὑμᾶς κτίσματος καὶ ποιήματος καὶ ἑνὸς τῶν οὐκ ὄντων, πῶς δι' αὐτοῦ μόνου τὰ πάντα πεποίηκε· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· ἢ διατί ὅταν μὲν τὰ πάντα λέγηται· οὐ τὸν υἱόν τις ἐν τοῖς πᾶσι σημαίνεσθαι νοεῖ· ἐπὰν δὲ περὶ τοῦ λόγου λέγωσιν αἱ γραφαί, οὐκ ἐκ τῶν πάντων πάλιν αὐτὸν ὄντα νοοῦσιν; ἀλλὰ

ἀλλὰ τῷ πατρὶ συντάττουσιν αὐτὸν· ἐν ᾧ τὴν πάντων πρόνοιαν καὶ σωτηρίαν ἐργάζεται καὶ ποιεῖ ὁ πατήρ· καὶ μάλιστα δυναμένων τῶν πάντων τῷ αὐτῷ προστάγματι, ᾧ κἀκεῖνος παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ γέγονε, γενέσθαι· οὐ γὰρ κάμνει ὁ θεὸς προστάττων· οὐδὲ ἀσθενεῖ πρὸς τὴν πάντων ἐργασίαν· ἵνα τὸν μὲν υἱὸν μόνος κτίσῃ· εἰς δὲ τὴν τῶν ἄλλων δημιουργίαν ὑπουργοῦ καὶ βοηθοῦ χρείαν ἔχῃ τοῦ υἱοῦ· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ὑπέρθεσιν ἔχει· ὅπερ ἐὰν θελήσῃ γενέσθαι· ἀλλὰ μόνον ἠθέλησε καὶ ὑπέστη τὰ πάντα· καὶ τῷ βουλήματι αὐτοῦ οὐδεὶς ἀνθέστηκεν. τίνος οὖν ἕνεκα οὐ γέγονε τὰ πάντα παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ τῷ προστάγματι ᾧ γέγονε καὶ ὁ υἱός; ἢ διατί διὰ τούτου τὰ πάντα γέγονε· καίτοι καὶ αὐτοῦ γενητοῦ τυγχάνοντος; λεγέτωσαν· ἀλογία μὲν πᾶσα παρ' αὐτοῖς· φασὶ δὲ ὅμως περὶ τούτου· ὡς ἄρα θέλων ὁ τῶν ὅλων θεὸς τὴν γενητὴν κτίσαι φύσιν· ἐπειδὴ ἑώρα μὴ δυναμένην αὐτὴν μετασχεῖν τῆς τοῦ θεοῦ ἀκράτου· καὶ παρ' αὐτοῦ δημιουργίας, ποιεῖ καὶ κτίζει πρῶτος μόνος μόνον ἕνα· καὶ καλεῖ τοῦτον υἱὸν καὶ λόγον· ἵνα τούτου μέσου γινομένου, οὕτως λοιπὸν τὰ πάντα δι' αὐτοῦ γενέσθαι δυνηθῇ· ταῦτα οὐ μόνον εἰρήκασιν, ἀλλὰ καὶ γράψαι τετολμήκασι· εὐσέβιός τε καὶ ἄρειος καὶ ὁ θύσας ἀστέριος· πῶς οὖν οὐκ ἄν τις αὐτῶν πλέον ἐκ τούτων καταγνοίη τῆς ἀσεβείας; οἳ μετὰ πολλῆς τῆς ἀφροσύνης ἑαυτοὺς κεράσαντες οὐκ ἐρυθριῶσιν, οὕτω καταμεθύοντες τῆς ἀληθείας· εἰ μὲν γὰρ διὰ τὸ κάμνειν τὸν θεὸν πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ἐργασίαν φήσουσι μόνον αὐτὸν πεποιηκέναι τὸν υἱόν· καταβοήσει μὲν τούτων πᾶσα ἡ κτίσις οὐκ ἄξια φθεγγομένων περὶ τοῦ θεοῦ· ἐγγέγραφως δὲ ὁ ἠσαΐας λέγων·
» θεὸς αἰώνιος ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς· οὐ πεινάσει· οὐδὲ κοπιάσει· οὐδέ ἐστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ· εἰ δὲ ὡς ἀπαξιῶν ὁ θεὸς τὰ ἄλλα ἐργάσασθαι· τὸν μὲν υἱὸν μόνον εἰργάσατο· τὰ δὲ ἄλλα τῷ ἔργῳ ἐνεχείρισε βοηθῷ· καὶ τοῦτο μὲν ἀνάξιον θεῷ· οὐκ ἔστι γὰρ ἐν θεῷ τῦφος· ἐντρέψει δὲ ὅμως αὐτοὺς ὁ κύριος λέγων·
» οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ πάλιν· μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε· μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν, τί ἐνδύσησθε· οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστι τῆς τροφῆς; καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ· ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν· οὐδὲ συνάγουσιν εἰς τὰς ἀποθήκας· καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν, δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα· καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε· καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ πῶς αὐξάνουσιν· οὐ κοπιῶσιν· οὐδὲ νήθουσι· λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι οὐδὲ σαλομὼν ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἓν τούτων· εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον, ὁ θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν· οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς ὀλιγόπιστοι; εἰ γὰρ

sed eum cum Patre in eodem ordine constituunt, in quo omnium curam & salutem operatur Pater, præsertim quum in potestate est, eius erat, eodẽ præcepto, quo Filius creatus est, creare vniuersa. Nõ enim fatigatur Deus præcipiendo, neque viribus destituitur ad vniuersitatis procreationem, vt nusquam nisi ad solum Filium procreandum par sit: ad reliquorum autem architectationem, ministerio & auxilio filij indigeat. Neque in A moram conijcitur, quodcunque ille vult fieri. Statim enim, vt voluit, extitere omnia, & voluntati eius nemo restitit. Quã decausa igitur non omnia facta sunt à Deo, eodem præcepto quo factus est Filius? aut cur per filium, qui & ipse factus erat, facta sunt omnia? respondeant mihi (quæso) ad has percunctationes. Destituuntur quidem omni ratione, sed tamen ista in medium adferunt in disputando de Filio: Deum volentem creatitiam naturam producere, quum B vidisset eam puritatis suæ, & architectationis participem esse non posse, condidit primus & fecit vnus vnum, eumque appellauit suum filium & Verbum, vt illo condito reliqua deinde per eum condi possent. Hæc non solum dixere, sed & scribere ausi sunt Eusebius & Arius, & qui idolis sacrificauit Asterius. Quis igitur ob ista eos non plane impietatis condemnauerit? quam, vbi cum multa stulta citra omnem pudorem miscuerunt, nihil verecundentur ita contra veritatem debacchari. Si enim di- C xerint ob fatigationem non suffecisse Deum ad reliquorum procreationem, ac ideo filium condidisse, occlamabit aduersus eos tota rerum vniuersitas, quòd nefaria & indigna de Numine loquantur, quod scriptis suis attestatur Esaias, *Deus æternus, qui construxit fines terræ, non esuriet neque delassabitur, neque est inuestigatio cogitationis eius.* Quòd si Deum quasi fastidiosum dedignabundúmque creandi, vnum duntaxat Filium condidisse velint, eique condito reliqua dein- D de condenda mandasse quasi vicario & succenturiato, id & indignum Numine in quo nihil est fastus, & ab ipso Domino refellitur, cuius ea verba sunt: *Nónne duo passeres asse veneunt? non tamen ne vnus quidem ex iis in terram cadet sine Patre vestro, qui est in cælis.* Ac rursum, *Ne anxij sitis pro anima vestra quid comedatis, aut pro corpore vestro quid induamini, nónne anima pluris est quam alimentum? corpus quam indumentũ? Respicite ad volucria celi, quòd nec seminent, nec* E *metant, neque congregent in horrea sua & pater vester cælestis pascit illa: nónne vos illis multo præstantiores estis? Quis potest ex vobis solicite cogitando adiicere ad staturam suam cubitum vnum? & de vestimentis quid soliciti estis? considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant neq; nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis. Si enim fœnũ agri quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos* modicæ

modicæ fidei? Quòd si Deo nō indignū videtur, vsque ad illa minuta curam suam extendere capillos scilicet capitis, passeres, fœnum, non indignum quoque illi visum fuerit ea procreare. Quorum enim curam tutelámque suscipit: horum etiam conditor est per suum Verbum, alioqui ista dicentibus grauior adhuc absurditas occurrat. Diuidunt enim mundi architecturam, & creaturas mundi, partímque eas Patris partim filij operibus attribuunt, cum oporteret aut omnia cum Filio à Patre fieri: aut si per Filium omnia fiunt, nequaquam dicere Filium, vnum ex iis esse, quæ facta sunt. Iam & ista ratione eorum vesaniam redargueris: Si verbum quoque factitiæ naturæ est, & factitia natura impotens est recipere in seipsam Dei operam, qui, quæso, Verbum solummodo, ex omnibus potuerit ab ingenita purissimáque substantia Dei (vt vos dicitis) procreari? Necessum enim est, si in eo id potuit fieri, idem in omnibus quoque potuisse fieri: aut si id in nullo possit fieri, eandem impossibilitatem in Verbo existere: nam & ipsum illud secundum vestram opinionem ex rebus creatis est. Rursus, si ob id, quia nequibat creatitia natura particeps esse Diuinæ in se impensæ operæ, opus fuit interuentu administratoris & vicarii, prorsus necessum est, quum verbum factitia & creatitia res sit, ipsum quoque, vt fieret mediatore indiguisse: quippe, quum & ipsum sit creatitiæ naturæ, quæ Dei operæ in se recipiundæ idonea non est, sed mediatorem requirit. Iam si huius mediator repertus sit, statim & huic ipsi mediatori alius mediator reperiundus est, atque ita semper altiora petendo, inuenies ingentem affluxum mediatorum, ac proinde impossibile fuerit subsistere rerum naturam, semper mediatore indigentem quum mediator esse non possit sine mediatore, eò quòd omnia sint creatitiæ naturæ, quæ particeps esse nequit, prout vos dicitis, diuinæ operationis. Quanta igitur dementia scatent, quæ eos ita infatuat, vt quæ iam facta sunt, nequiuisse fieri arbitrentur, aut fortasse ne nunc quidem ea condita esse imaginabuntur, vtpote etiamnum mediatorem illum requirentes. Nam secundum istam impiam tantopere & deliram sententiam, ne extiterit quidem rerum natura, eò quòd nusquam inuenias istiusmodi mediatorem. Cæterum, illud dicent, Ecce per Mosen eduxit populum ex Ægypto, & per eundem, qui homo fuit, legem dedit, vt possibile sit per similem similia fieri. Id illos obtecta fronte dicere conueniebat, ne magnum pudorem confusionemque referrent. Moses enim non ad condendum missus est, neque vt quæ non essent, ad essentiam euocaret, aut conderet homines secum eiusdem generis, sed vt tantummodo minister esset sermonis ad regem Pharaoné & ad populum Israeliticū. Cæterum, isthic immane discrimen est, quum administrare creaturarum vt seruorum sit: condere verò & creare solius sit Dei, eiusque Verbi & Sapiētiæ.

Ideo-

εἰ γὰρ οὐκ ἀνάξιον θεοῦ προνοεῖσθαι καὶ μέχρι τῶν οὕτω μικρῶν, τριχὸς κεφαλῆς καὶ στρουθίου, καὶ χόρτου τοῦ ἀγροῦ, οὐκ ἀνάξιον ἦν αὐτοῦ καὶ ταῦτα ἐργάσασθαι· ὧν γὰρ τὴν πρόνοιαν ποιεῖται, τούτων καὶ ποιητής ἐστι διὰ τοῦ οἰκείου λόγου· ἄλλως τε καὶ μεῖζον τὸ τοῖς ἀτόπημα τοῖς τοῦτο λέγουσιν ἀπαντᾷ· διαιροῦσι γὰρ τὰ κτίσματα καὶ τὴν δημιουργίαν, καὶ τὸ μὲν, τοῦ πατρὸς ἔργον· τὰ δὲ, τοῦ υἱοῦ διδόασιν ἔργα· δέον ἢ καὶ τὰ πάντα μετὰ τοῦ υἱοῦ παρὰ τοῦ πατρὸς γίνεσθαι, ἢ εἰ διὰ A τοῦ υἱοῦ πάντα τὰ γενητὰ γίνεται, μὴ λέγειν αὐτὸν ἕνα τῶν ποιημάτων εἶναι· ἔπειτα δὲ κἀκείνως ἄν τις ἐλέγξειεν αὐτῶν τὴν ἀνομίαν· εἰ καὶ ὁ λόγος τῆς γενητῆς φύσεώς ἐστι· πῶς αὐτῆς ἀδυνάτου τυγχανούσης χωρεῖν τὴν τοῦ θεοῦ αὐτουργίαν μόνος οὗτος ἐκ πάντων ἠδυνήθη παρὰ τῆς ἀγενήτου καὶ ἀκραιφνεστάτης οὐσίας τοῦ θεοῦ γενέσθαι, ὡς ὑμεῖς λέγετε; ἀνάγκη γὰρ ἢ τούτου δυναμένου καὶ πάντα δύνασθαι, ἢ πάσης ἀδυνάτου τυγχανούσης, μὴ δύνασθαι μηδὲ τὸν λόγον· εἷς γάρ ἐστι τῶν γενη- B τῶν καὶ οὗτος καθ' ὑμᾶς· πάλιν δὲ εἰ διὰ τὸ ἀδύνατον εἶναι τὴν γενητὴν φύσιν μετασχεῖν τῆς τοῦ θεοῦ αὐτουργίας μεσίτου χρεία γέγονεν, ἀνάγκη πάσης γενητοῦ καὶ κτίσματος ὄντος τοῦ λόγου μέσου χρείαν εἶναι καὶ ἐπὶ τῆς τούτου δημιουργίας· διὰ τὸ εἶναι ἕνα καὶ αὐτὸν τῆς γενητῆς φύσεως· τῆς μὴ δυναμένης μετασχεῖν τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ ἐργασίας· ἀλλὰ μέσου δεομένης· κἂν ἐκείνου δέ τις εὑρεθῇ μέσος, πάλιν ἑτέρου χρεία μεσίτου· δι' ἐκεῖνον· καὶ οὕτως τις ἐπαναβαίνων καὶ διερευνῶν τῷ λογισμῷ, εὑ- C ρήσει πολὺν ὄχλον ἐπιρρεόντων μεσιτῶν· καὶ οὕτως ἀδύνατον ὑποστῆναι τὴν κτίσιν ἀεὶ τοῦ μεσίτου δεομένην· καὶ τοῦ μέσου μὴ δυναμένου χωρὶς ἑτέρου γενέσθαι μεσίτου· διὰ τὸ πάντα εἶναι τῆς γενητῆς τῆς φύσεως· τῆς μὴ δυναμένης μετασχεῖν τῆς παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ ἐργασίας ὡς ὑμεῖς λέγετε· πόσης τοίνυν ἀφροσύνης εἰσὶ πλήρεις· δι' ἣν καὶ τὰ ἤδη γενόμενα νομίζουσιν ἀδύνατον εἶναι γενέσθαι· ἢ τάχα οὐδὲ γεγενῆσθαι αὐτὰ φαντάζονται· ζητοῦν- D τες ἔτι τὸν μεσίτην· κατὰ γὰρ τὴν οὕτως ἀσεβῆ καὶ μωρὰν διάνοιαν αὐτῶν, οὐδ' ἂν ὑπέστη τὰ γενητὰ μὴ εὑρισκομένου τοῦ μεσίτου· ἀλλ' ἐκεῖνο φάσκουσιν· ἰδοὺ δὴ καὶ διὰ Μωϋσέως ἐξήγαγε τὸν λαὸν ἐξ Αἰγύπτου· καὶ δι' αὐτοῦ τὸν νόμον ἔδωκε· καίτοι καὶ αὐτοῦ τυγχάνοντος ἀνθρώπου· ὥστε δυνατὸν διὰ τοῦ ὁμοίου τὰ ὅμοια γίνεσθαι· τοῦτο δὲ λέγειν αὐτοὺς ἐγκαλυπτομένους ἔπρεπεν· ἵνα μὴ πολλὴν αἰσχύνην ἀπενέγκωνται· Μωϋσῆς γὰρ οὐ E δημιουργεῖν ἐπέμπετο· οὐδὲ μὴ ὄντα, εἰς τὸ εἶναι καλέσαι· καὶ πλάσαι τοὺς ὁμοίους ἀνθρώπους· ἀλλὰ διακονῆσαι μόνον ῥήματα πρὸς τὸν λαὸν· καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Φαραώ· ἔχει δὲ τοῦτο, πολλὴν τὴν διαφοράν· ὅτι τὸ μὲν διακονεῖν τῶν γενητῶν, ὡς δούλων ἐστί· τὸ δὲ δημιουργεῖν καὶ κτίζειν, μόνου τοῦ θεοῦ ἐστι· καὶ τοῦ ἰδίου λόγου αὐτοῦ καὶ τῆς σοφίας·

Διὰ τοῦτο

διακόνου γοῦν ἐπὶ μὲν τοῦ δημιουργεῖν· οὐκ αὐτὸς ἄλλον εὕροι ἢ μόνον τὸν τοῦ θεοῦ λόγον· πάντα γὰρ ἐν σοφίᾳ γέγονε· καὶ χωρὶς τοῦ λόγου ἐγένετο οὐδὲ ἕν· πρὸς δὲ τὰς διακονίας, οὐχ εἷς· ἀλλ' ἐκ πάντων πολλοί εἰσιν· οὓς ἐὰν θέλῃ πέμπειν ὁ κύριος, πολλοὶ μὲν ἀρχάγγελοι· πολλοὶ δὲ θρόνοι καὶ ἐξουσίαι, καὶ κυριότητες· χίλιαι τε χιλιάδες· καὶ μύριαι μυριάδες παρεστήκασι λειτουργῶν καὶ ἑτοίμων εἰς τὸ ἐξαποστέλλεσθαι· καὶ προφῆται μὲν πολλοί· καὶ ἀπόστολοι δὲ δέκα καὶ δύο· καὶ παῦλος· καὶ μωϋσῆς δὲ αὐτὸς οὐ μόνος ἀλλὰ καὶ ἀαρὼν σὺν αὐτῷ· καὶ μετὰ ταῦτα ἄλλοι ἑβδομήκοντα, πνεύματος ἐπληρώθησαν ἁγίου· καὶ μωϋσῆν διεδέξατο ἰησοῦς ὁ τοῦ ναυή· κἀκεῖνον οἱ κριταί· κἀκείνους οὐχ εἷς, ἀλλὰ πλεῖστοι βασιλεῖς· εἴπερ οὖν κτίσμα ἦν καὶ τῶν γενητῶν ὁ υἱός, ἔδει πολλοὺς εἶναι τοιούτους υἱούς· ἵνα καὶ πολλοὺς τοιούτους διακόνους ἔχῃ ὁ θεός· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πλῆθός ἐστιν· εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἰδεῖν· ἀλλὰ τὰ μὲν κτίσματα, πολλά· ὁ δὲ λόγος εἷς ἐστι, τίς οὐ συνορᾷ καὶ ἐκ τούτων, ὅτι ὁ υἱὸς διέστηκε τῶν πάντων, καὶ οὐ πρὸς τὰ κτίσματα τὴν ἐξίσωσιν ἔχει, ἀλλὰ πρὸς τὸν πατέρα τὴν ἰδιότητα; ὅθεν οὐδὲ πολλοὶ λόγοι, ἀλλὰ μόνος εἷς τοῦ ἑνὸς πατρὸς λόγος· καὶ μία τοῦ θεοῦ εἰκών ἐστιν· ἀλλ' ἰδού φασι· καὶ ὁ ἥλιος εἷς· ἡ γῆ μία· ἄφρονες εἰπάτωσαν ὅτι καὶ ὕδωρ ἓν· καὶ πῦρ ἕν· ἵνα ἀκούσωσιν ὅτι τῶν γενομένων, ἕκαστον ἓν μέν ἐστι κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν· πρὸς δὲ τὴν ἐγχειριζομένην διακονίαν καὶ λειτουργίαν, οὐκ ἔστιν ἕκαστον ἱκανὸν καὶ μόνον αὐτάρκως· εἶπε γὰρ ὁ θεός, γενηθήτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ εἰς φαῦσιν τῆς γῆς· καὶ διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τῆς ἡμέρας· καὶ ἀνὰ μέσον τῆς νυκτός· καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιρούς· καὶ εἰς ἡμέρας καὶ εἰς ἐνιαυτούς· εἶτα φησί· καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας, τοὺς μεγάλους· τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν, εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας· καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσω εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός· καὶ τοὺς ἀστέρας· καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός· ἰδοὺ πάλιν φωστῆρες· καὶ οὐ μόνος ἥλιος οὐδὲ σελήνη· ἀλλ' ἕκαστον μὲν ἐστὶ κατ' οὐσίαν μία δὲ καὶ κοινὴ πάντων ἐστὶν ἡ λειτουργία· καὶ τὰ ἑκάστῳ λείποντα, παρὰ τοῦ ἑτέρου πληροῦται· καὶ τοῦ φωτίζειν ἡ χρεία, παρὰ πάντων γίνεται· ἥλιος γοῦν, οὐ μεθ' ἡμέραν μόνου διαστήματος φαίνειν ἔχει τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἡ σελήνη τὴν νύκτα; οἱ δὲ ἀστέρες μετὰ τούτων τοὺς καιροὺς καὶ ἐνιαυτοὺς ἐκτελοῦσι· καὶ ἕκαστος εἰς σημεῖα γίνεται καὶ πρὸς τὴν ἀπαιτοῦσαν χρείαν· οὕτω καὶ ἡ γῆ, οὐκ εἰς πάντα, ἀλλ' εἰς μόνους καρποὺς καὶ βλάστην εἶναι τῶν ἐν αὐτῇ ζώων· τό, τε στερέωμα διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος· καὶ ἡ θέσις τῶν φωστήρων ἐν αὐτῷ ἐστιν· καὶ οὕτω καὶ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ, μετὰ τῶν ἄλλων γέγονε πάντων· εἰς τὴν τῶν σωμάτων σύστασιν· καὶ ὅλως

Ideoque in condendi ratione non alium inueneris, nisi solum Dei Verbum: Siquidem in Sapientia, & facta sunt omnia, & sine Verbo factum est nihil. Ad ministerium autem non vnus, sed ex omnibus plures ad manum præsto sunt, quos Dominus, si velit, amandet. Multi enim Archangeli, multi Throni, multæ Potestates, & dominationes, *millies millia, & decies millies centena millia ministrorum adsistunt & apparent*, qui se promptos offerant vt emittantur. Et Prophetæ item multi, Apostoli duodecim, & Paulus
A atque adeo Moses ipse, & Aaron cum eo, & post eos alij septuaginta qui impleti fuere Spiritu sancto, quemadmodum Mosi Iesus Naue, Iesu verò Naue iudices, iudicibus porrò non vnus aut alter, sed multi reges successere. Si igitur creatura erat, & vnus ex conditis rebus Filius, sequeretur plures esse huiusmodi filios, vt plures habeat ministros Deus, quemadmodum ad alia negocia ingens turba suppetit. Quòd si id nusquam sub oculos cadit, & multæ creaturæ, sed Verbum
B duntaxat vnum, quis non vel inde contuetur Filium eminere præ cæteris, & non æqualitatem cum rebus creatis, sed cum Patre proprietatem suam habere? vnde non plura, sed vnum solummodo Verbum vnius Patris vnáque vnius Dei Imago credenda est. Sed ecce, inquiunt, vnus sol est, & vna terra. Dicant stolidi, & vnam esse aquam, vnum ignem, vt vicissim audiant, eorum quæ creantur, vnumquodque singulum esse, atque vnum ratione
C tuæ substantiæ: sed tamen secundum ministerium officiúmque illis demandatum, vnumquodque per se solum non idoneum satis ac sufficiens habetur. Dixit enim Deus, *Fiant luminaria in firmamento cæli ad illustrationem terræ, vt discrimen adferant inter diem & noctem: & ad signa consistant, & ad tempora, & ad dies, & annos*, Deinde ait, *Et fecit Deus duo luminaria magna, luminare maius ad exordia diei, luminare minus ad exordia noctis, & stellas: & posuit ea & in firmamento cæli, vt illumi-*
D *narent terram, & initia diei ac noctis facerent.* Ecce tibi plura luminaria, non solem duntaxat aut lunam solummodo, quæ quidem singula vnica sunt ratione suæ substantiæ, sed tamen omnium vnum & commune ministerij officium, & quod in vno deficit, in altero adimpletur, vsusque illuminandi ab omnibus conficitur. Sol enim diurno spacio ius facultatemque habet illustrandi: lunæ autem per noctem, stella deinde vnà
E cum istis tempora & annos perficiunt, & vnumquodque illorum pro signo constituitur ad rerum vsum ac necessitatem. Ita quoque terra non ad omnia destinatur, sed solummodo ad fructus procreandos, & ad ingressum animantium sustinendum. Firmamentum item vt diuidat inter aquas & aquas, situsque luminarium in eo deputatus est. Eodem modo quoque ignis & aqua cum cæteris omnibus, naturam accepere, vt corpora inde componerentur.

 In summa

In summa, nihil omnino sibi solum, sed singula veluti membra, istum mundum, quasi vnum corpus absoluunt. Si igitur ita quoque de Filio sentiunt, lapidentur ab omnibus, eò quòd Verbum partem aliquam vniuersitatis existiment, eamque non idoneam aut sufficientem ad demandata officia, sine aliorum viribus. Si autem illud euidenter impium est, agnoscant Verbum non aliquod ex numero creatitiarum rerum, sed Patris proprium: & vnicum Verbum, & rerum creatarum opificem esse. Negant id isti, aiuntque eum creaturam esse, & vnum ex rebus conditis, à magistro & opifice didicisse cōdendi creandique rationem, atque ita quoque ministerium præbuisse magistro suo Deo. Hac enim persuasione imbutus Asterius sophista, ausus est in scriptis inficiari Dominum, non animaduersa eius rei absurditate: Si enim creandi ratio doceri potest, videant ne ipsum Deum referant, non natura, sed scientia conditorem rerum esse factum: adeo, vt ab ea facultate excidere queat. Postremò, si sapientia Dei discendo sibi vsum rationemque creandi comparauit, quî sapientia esse possit, quum adhuc indigeat institutione? & quidnam erat antequam in disciplina proficeret? Sapientia enim nondum erat, vtpote, destituta legitima institutione. Vanum igitur quiddam erat, ac neutiquam substantialis sapientia, quippe, quæ ex profectu nomen sapientiæ obtinuit, neque diutius sapientia futura est, quàm id quod didicit, memoria retinuerit. Quod enim non ex natura alicui, sed ex doctrina obuenit, id aliquando dedisci potest. Talia autem dicere de Verbo Deo, Christianorum non est, sed ethnicorum. Si enim per doctrinam, creandi facultas comparatur, imbecillitatem & inuidentiam in Deo vecordes isti constituunt: Inuidētiam quidem, quòd non multos conditores erudiit, vt quemadmodum multi sunt Archangeli & Angeli, ita quoque multi conditores circa ipsum versentur: Imbecillitatem vero, quòd non solus potuit efficere, sed cooperatore & administro indiguit, cum tamen extra cōtrouersiam sit, creatitiam naturam à solo Deo creari posse: siquidem pro illorum sententia, Filius creatitius à solo Deo potuit creari. Cæterum, nullius indigus est Deus, absit: ipse enim dixit, plenus sum: neque ex doctrina Verbum conditor factum est, sed quum sit imago & sapientia patris, quæ patris sunt, facit: neque ad ministerium creandarum rerum à patre est conditus. Ecce enim, iam subsistente Filio, ipse Pater operari conspicitur, vt à Domino nostro dictum fuit: Pater meus vsque nunc operatur, & ego operor. Si igitur secundum vos ideo conditus est Filius, vt cætera, vbi ipse iam creatus erat, crearet, & pater tamen post editum Filium operetur, ociosa superuacuaque fuerit Filii istius in rerum naturam introductio. Nam cur alioqui, quum condere hanc rerum vniuersitatis fabricam vellet, mediatorem conquisiuisset, quasi eius voluntas non satis potens sit ad ea constituenda, quę ipsi placuerint? quum tamen inquiunt Scripturæ: *Omnia quæ voluit, fecit*

volun-

καὶ ὅλως οὐδὲ ἓν μόνον, ἀλλ' ἕκαστον τῶν γινομένων·
ὥσπερ ἀλλήλων ὄντα μέλη ἓν καθάπερ σῶμα τὸν
κόσμον ἀποτελοῦσιν· εἰ τοίνυν οὕτω καὶ τὸν υἱὸν
ὑπολαμβάνουσιν εἶναι, βαλλέσθωσαν παρὰ πάν-
των, μέρος νομίζοντες εἶναι τῶν πάντων τὸν λό-
γον· καὶ μέρος οὐχ ἱκανὸν ἄνευ τῶν ἄλλων
πρὸς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ λειτουργίαν. εἰ
δὲ τοῦτο ἐκ φανεροῦ δυσσεβές ἐστιν, ἐπιγνώτω-
σαν ὅτι μὴ τῶν γενητῶν ἐστιν ὁ λόγος· τῶν δὲ
A γενητῶν δημιουργός. ἀλλ' εἰρήκασι, κτίσμα μέν
ἐστι· καὶ τῶν γενητῶν· ὡς δὲ παρὰ διδασκάλου
καὶ τεχνίτου μεμάθηκε τὸ δημιουργεῖν· καὶ οὕ-
τως ὑπηρέτησε τῷ διδάξαντι θεῷ· ταῦτα γὰρ
καὶ ἀστέριος ὁ σοφιστὴς ὡς μαθὼν ἀρνεῖσθαι τὸν
κύριον, γράψαι τετόλμηκεν· οὐ συνορῶν τὴν
ἐκ τούτων ἀλογίαν· εἰ γὰρ διδακτόν ἐστι τὸ δη-
μιουργεῖν, σκοπείτωσαν μὴ καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν
εἴπωσι μὴ φύσει ἀλλ' ἐπιστήμῃ δημιουργὸν εἶ-
ναι· ὥστε καὶ δυνατὸν μεταπίπτειν ἀπ' αὐτοῦ·
B ἔπειτα εἰ ἡ σοφία τοῦ θεοῦ ἐκ διδασκαλίας ἐκ-
τήσατο τὸ δημιουργεῖν, πῶς ἔτι σοφία ἐστὶ δεο-
μένη μαθημάτων; τί δὲ ἦν καὶ πρὸ τοῦ μα-
θεῖν; σοφία γὰρ οὐκ ἦν λειπομένη διδασκαλίας.
κενὸν ἄρα τι πρᾶγμα ἦν· καὶ οὐκ ἔστιν οὐσι-
ώδης σοφία· ἀλλ' ἐκ προκοπῆς ἔσχε τὸ ὄνο-
μα τῆς σοφίας· καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἔσται σοφία ἕως
ἂν ὃ μεμάθηκε φυλάττῃ· ὃ γὰρ μὴ φύσει τινὶ
ἀλλ' ἐκ μαθήσεως προσγέγονε, δυνατόν ἐστι καὶ
ἀπομαθεῖν ποτε· τοιαῦτα δὲ λέγειν περὶ τοῦ λό-
C γου τοῦ θεοῦ, οὐ χριστιανῶν ἀλλὰ ἑλλήνων ἐστί· καὶ
γὰρ εἰ ἐκ διδασκαλίας τὸ δημιουργεῖν προσγί-
νεται, φθόνον καὶ ἀσθένειαν περὶ τὸν θεὸν εἰσά-
γουσιν οἱ ἄφρονες· φθόνον μέν, ὅτι μὴ πολλοὺς
δημιουργοὺς ἐδίδαξεν, ἵν' ὥσπερ πολλοὶ ἄγγελοι,
οὕτω καὶ πολλοὶ δημιουργοὶ περὶ αὐτὸν ὦσιν· ἀσθέ-
νειαν δέ, ὅτι μὴ μόνος ἠδυνήθη ποιῆσαι, συνερ-
γοῦ δὲ ἢ ὑπουργοῦ χρείαν ἔσχε· καίτοι δει-
χθείσης καὶ τῆς γενητῆς φύσεως δυνατῆς οὔσης
γενέσθαι παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ εἴγε κατ' αὐτοὺς ὁ
D υἱὸς γενητὸς ὢν ἠδυνήθη παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ
γενέσθαι· ἀλλ' οὐδενός ἐστιν ὁ θεὸς ἐνδεής, μὴ γέ-
νοιτο· αὐτὸς εἶπε· πλήρης εἰμί· οὐδὲ ἐκ δι-
δασκαλίας, γέγονε δημιουργὸς ὁ λόγος· ἀλλ'
εἰκὼν καὶ σοφία ὢν τοῦ πατρός, τὰ τοῦ πατρὸς
ἐργάζεται· οὐδὲ τῆς τῶν γενητῶν ἕνεκεν ἐργα-
σίας τὸν υἱὸν πεποίηκεν· ἰδοὺ γὰρ καὶ τοῦ υἱοῦ
ὄντος φαίνεται πάλιν ἐργαζόμενος ὁ πατήρ·
ὡς αὐτὸς ὁ κύριος φησίν· ὁ πατήρ μου ἕως
ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι· εἰ δὲ καθ'
E ὑμᾶς διὰ τοῦτο γέγονεν ὁ υἱός· ἵνα τὰ μετ'
αὐτὸν ἐργάσηται· φαίνεται δὲ ὁ πατὴρ καὶ
μετὰ τὸν υἱὸν ἐργαζόμενος, περιττὴ καθ' ὑ-
μᾶς καὶ κατὰ τοῦτο ἡ τοῦ τοιούτου υἱοῦ ποίη-
σις· ἄλλως τε διατί ὅλως θέλων κτίσαι, ζητεῖ
τὸν μεσίτην, ὡς οὐκ ἀρκουμένου τοῦ βουλήμα-
τος αὐτοῦ συστῆσαι περὶ ὧν ἐὰν αὐτῷ δοκῇ; καὶ μὴν
αἱ γραφαὶ λέγουσι, πάντα ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν·

καὶ τῷ

καὶ τῷ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; εἰ δὲ καὶ τὸ βούλημα μόνον ἱκανόν ἐστιν αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν πάντων δημιουργίαν, περιττὴ πάλιν καθ' ὑμᾶς ἡ τοῦ μεσίτου χρεία· καὶ γὰρ καὶ τὸ παράδειγμα τὸ περὶ τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ ἡλίου καὶ πάνυ παρ' ἡμῶν δέδεικται σαθρόν· κἀκεῖνο πάλιν ὑμᾶς ἐντρέψει· εἰ θέλων ὁ θεὸς τὴν γενητὴν κτίσαι φύσιν· περὶ δὲ ταύτης βουλευσάμενος ἐπινοεῖ καὶ κτίζει τὸν υἱὸν καθ' ὑμᾶς, ἵνα δι' αὐτοῦ ἡμᾶς δημιουργήσῃ, σκοπεῖτε πόσην ἀσέβειαν φθέγγεσθαι τετολμήκασι· A πρῶτον μὲν, ὅτι φαίνεται μᾶλλον αὐτὸς ὁ υἱὸς, δι' ἡμᾶς γεγονὼς, καὶ οὐκ ἡμεῖς δι' αὐτὸν ἐκτίσθημεν; ἀλλ' αὐτὸς δι' ἡμᾶς πεποίηται, ὥστε χάριν αὐτὸν ἡμῖν μᾶλλον ἔχειν· καὶ μὴ ἡμεῖς αὐτῷ, ὥσπερ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί· οὐ γὰρ ἐκτίσθη φησὶν ἡ γραφὴ, ὁ ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἡ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα· ἄρ' οὖν ὥσπερ ὁ μὲν ἀνὴρ εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ ὑπάρχει· ἡ δὲ γυνὴ δόξα ἀνδρός ἐστιν· ἡμεῖς μὲν οὕτως τοῦ θεοῦ εἰκὼν, καὶ εἰς δόξαν αὐτοῦ γεγόναμεν· ὁ δὲ υἱὸς, ἡμῶν ἐστιν εἰκὼν B καὶ εἰς ἡμῶν δόξαν ὑπέστη· καὶ ἡμεῖς μὲν, εἰς τὸ εἶναι γεγόναμεν· ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λόγος, καθ' ὑμᾶς οὐκ εἰς τὸ εἶναι, ἀλλ' εἰς τὴν ἡμῶν χρείαν ὡς ὄργανον πεποίηται· ὥστε μὴ ἡμᾶς ἐξ αὐτοῦ· ἀλλ' αὐτὸν ἐκ τῆς ἡμῶν χρείας συνίστασθαι. καὶ πῶς οὐ πᾶσαν ἄνοιαν ὑπερβάλλουσιν· οἱ ταῦτα καὶ μόνον ἐνθυμούμενοι; καὶ γὰρ εἰ δι' ἡμᾶς γέγονεν ὁ λόγος, οὐκ ἔστιν οὐδὲ πρῶτος ἡμῶν παρὰ τῷ θεῷ· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνον ἔχων ἐν ἑαυτῷ περὶ ἡμῶν C βουλεύεται· ἀλλ' ἡμᾶς ἔχων ἐν ἑαυτῷ βουλεύεται, ὡς ἐκεῖνοί φασι, περὶ τοῦ ἑαυτοῦ λόγου· εἰ δὲ τοῦτό ἐστι, τάχα οὐδὲ ὅλως ἤθελε τὸν υἱὸν ὁ πατήρ· οὐ γὰρ θέλων αὐτὸν ἔκτισεν· ἀλλ' ἡμᾶς θέλων, δι' ἡμᾶς αὐτὸν ἐδημιούργησε· μεθ' ἡμᾶς γὰρ αὐτὸν ἐπενόησεν· ὥστε κατὰ τοὺς ἀσεβοῦντας, περιττὸν εἶναι λοιπὸν τὸν υἱὸν τὸν γινόμενον ὡς ὄργανον γινομένων, ὧν ἕνεκα καὶ ἐκτίσθη· εἰ δὲ ὡς δυνατὸς ὁ υἱὸς μόνος παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ γέγονεν· ὑμεῖς δὲ ὡς ἀδύνατοι διὰ τοῦ λόγου γεγόναμεν, διὰ τί μὴ καὶ πρῶτον ὡς δυνατοῦ ὄντος περὶ αὐτοῦ βουλεύεται, ἀλλὰ περὶ ἡμῶν; ἢ διὰ τί D τὸν δυνατὸν οὐ προκρίνει τῶν ἀσθενῶν; ἢ διὰ τί πρῶτον αὐτὸν ποιῶν, οὐχὶ καὶ περὶ τοῦ πρώτου αὐτοῦ βουλεύεται; ἢ διὰ τί περὶ ἡμῶν πρῶτον βουλευσάμενος, οὐ πρώτους ἡμᾶς ἐργάζεται; ἱκανοῦ ὄντος τοῦ βουλήματος αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν ὄντων σύστασιν· ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν, πρῶτον κτίζει· περὶ δὲ ἡμῶν, πρῶτον βουλεύεται, καὶ πρώτους ἡμᾶς θέλει τοῦ μεσίτου· καὶ ἡμᾶς μὲν θέλων κτίσαι· καὶ περὶ ἡμῶν βουλευόμενος, κτίσματα καλεῖ; ἐκεῖνον δὲ ὃν δι' ἡμᾶς δημιουργεῖ, υἱὸν καλεῖ καὶ ἴδιον καὶ κληρονόμον· ἔδει E δὲ ἡμᾶς ὧν ἕνεκεν καὶ τοῦτον ποιεῖ· υἱοὺς μᾶλλον καλεῖσθαι· ἢ δῆλον ὅτι τοῦτον υἱὸν ὄντα, τοῦτον καὶ προενθυμεῖσθαι καὶ θέλειν, δι' ὃν καὶ πάντας ἡμᾶς ποιεῖ· ταῦτα μὲν οὖν αἱρετικῶν ἔμετοι καὶ ναυτίαι· οὐ μὲν τὸ γε τῆς ἀληθείας φρόνημα δεῖ σιωπᾶν· ἀλλὰ μάλιστα τοῦτο καὶ μεγαληγορεῖν πρέπει· ὁ τοῦ θεοῦ γὰρ λόγος οὐ δι' ἡμᾶς γέγονεν, ἀλλὰ

voluntati enim eius quis est qui restitit? ecce tibi voluntatem parem sufficientemque ad vniuersitatis architecturam. Superuacuus ergo hic iterum mediatoris vsus. Nam illud exemplum vestrum de Mose, & sole, & luna, iam ostensum est friuolum esse. Illud quoque vos denuo redarguet: si Deus volens creatitiam naturam producere, ac super ea re deliberans, Filium in eo svsus procreauit, pro vestra opinione, vt per eum nos ædificaret: animaduertite, quàm audax sit impietas in vestris verbis: primum, quia apparebit Filium propter nos, non nos propter Filium conditos esse. Non enim nos eius causa creati fuerimus, sed ille nostri: adeo, vt ipse nobis, non nos illi gratiam debeamus, quemadmodum mulier viro. *Non enim*, inquit Scriptura, *vir creatus est propter mulierem, sed contrà, mulier propter virum.* Igitur sicuti vir imago est & gloria Dei, & mulier gloria viri est, ita & nos quidem Dei imago, & ad gloriam eius creati fuerimus: Filius contrà nostri imago fuerit: & ad nostram gloriam existere inceperit. Et nos quidem vt essemus, creati sumus: Filius verò propter nos, non ipsius causa vt esset, sed ad nostri vsum, veluti instrumentum quoddam conditus fuerit: adeo, vt nos non ad eius vsum, sed ille ad nostri vtilitatem necessitatémque in rerum naturam prodierit: quî (quæso) non omnium stoliditatem transcendunt, qui istiusmodi vel duntaxat in cogitationem admittunt? Nam si propter nos Verbum factum est, prius illud quàm nos apud Patrem non fuerit. Non enim quum illud in se haberet, de nobis, sed quum nos haberet, de illo cogitauit, quemadmodum isti dicunt. Iam si illud conceditur, plane sequitur, vt Pater Filium sibi noluerit: non enim volens eum creauit, sed quum nos vellet, nostri gratia eum instituit: post nos enim de eo cogitauit, adeò, vt secundum impios superuacuè sit filius editus, qui in hoc editus est, vt esset instrumentum eorum, quorum gratia creatus est. Sin autem filius, vt solus potens à solo Deo cōditus est, nos autem vt impotentes ab eo facti sumus, cur non potius antè omnia de filio vt potente, quā de nobis cogitat ac deliberat? aut cur potentem imbecillibus nō anteponit? aut cur eum primum faciens, non primum de eo deliberabat? aut cur de nobis primum deliberans, non primo quoque tempore nos produxit, quum ad omnium rerum constitutionem eius voluntas sufficiebat? Sed illum quidem primum condit, de nobis autem primum cogitat: & quum nos velit ante mediatorem, nos tamen creare volens, ac de nobis deliberans, creaturas appellat: illum autem, quē propter nos architectatur, Filium & suum hæredem appellat. Atqui oportebat nos, quorum gratia illum producit, filios potius appellari: aut illum qui re vera filius est de eo prius cogitare, eúmq; velle, per quem omnes nos facit. Istiusmodi quidem sunt vomitus & nauseæ hæreticorum, non tamen veritatis sententia obticeri debet, sed magna inprimis voce enuncianda est: Dei scilicet Verbum non propter nos, sed

ſed nos propter ipſum extitiſſe, & in eo condita eſſe omnia. Neque enim ob noſtram imbecillitatem, is qui potens erat, à ſolo Deo creatus eſt, vt Deus nos per eum, veluti per inſtrumentum ædificaret, abſit, non ita eſt. Nam ſi Deo placuiſſet nullas creaturas producere, nihilominus tamen Verbum apud Patrem, & Pater in eo fuiſſet. Creaturas certè impoſſibile erat ſine eo fieri, atque ideo per eum factæ ſunt, idque non immerito. Quum enim Verbum proprius ſit ſubſtantiæ Dei Filius, & ex eo extiterit, & in eo conſiſtat, vt ipſe dixit, fieri non potuit, quin omnia per eum opera efficerentur. Vt enim lux ſuis radiis omnia illuminat, & ſine eius radiis nihil illuſtrari quiuerit: ita quoque & Pater veluti per manum in verbo ſuo operatus eſt omnia, & ſine eo nihil facit. *Dixit* igitur *Deus* (vt inquit Moſes) *fiat lux, congregetur aqua, & producat terra, & faciamus hominem.* Dauid quoq; modulatur, *Ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit & creata ſunt.* Dixit, non vt in rebus humanis adminiſter aliquis audiret, auditamque loquentis voluntatem opere præſtaret: id enim proprium eſt rebus creatis: de Verbo autem id cogitare aut dicere abſurdum fuerit. Eſt enim verbum Domini architectus, & rerum author, & eſt Patris voluntas: atque inde eſt quòd non relatum eſt à Scriptura, eum vel audiſſe aliquo modo vel reſpondiſſe, aut qualia tandem fieri ea vellet, percunctatum fuiſſe: ſed potius dixit Deus, fiat, & ſubintulit, & ita factum eſt: nam quod placuit & voluit, id ſtatim verbo perfectum atque abſolutum fuit. Quum enim Deus vel Angelis vel aliis præcipit, vel cum Moſe loquitur, aut Abrahæ promiſſiones facit, tum is qui audit, ita reſpondere inducitur, vt alius dicat quomodo id ſcire potuero: alius verò, quæſo, alium deligas. Et rurſum, *Si ex me ſciſcitati fuerint, quod nomen tibi ſit, quid reſpondebo illis?* Et Angelus Zachariæ dixit, *Hæc dixit Dominus.* Zacharias dominum viciſſim percunctatur, *domine qui in omnia imperiũ & poteſtatẽ habes, quouſque tandem non misereberis Hieruſalem*: datur illi audire verba bona & conſolatoria. Habet enim vnuſquiſque iſtorum mediatorem, Verbum ſcilicet, & Sapientiam Dei indicantem, quæ ſit voluntas Patris. Quum autem ipſum Verbum operatur & creat, non eſt illic aut percunctatio aut reſponſio: in Verbo enim eſt Pater, & verbũ in Patre: ſed ſufficit velle, & opus perficitur: vt illud dicere Patrem, indicium nobis ſit voluntatis diuinæ; illud autem, & factum eſt ita, opus ſignificaret, quod perfectum fuit per Verbum & Sapientiam, in qua eſt voluntas Patris; & illud ipſum quod Deus dixerit, in Verbo cognoſcitur: omnia enim in Sapientia fecit, quippe, quum & Verbo Domini cæli firmati ſint, & vnus ſit Dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per illum. Ex iſtis ſcilicet ſpectare licet, Arianos non contra nos pugnam habere ſuper hæreſi ſua,

ἀλλὰ μᾶλλον ἡμεῖς δι' αὐτὸν γεγόναμεν καὶ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· οὐ δὲ διὰ τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν, οὗτος ὢν δυνατὸς ὑπὸ μόνου τοῦ πατρὸς γέγονεν, ἵν' ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὀργάνου δημιουργήσῃ, μὴ γένοιτο· οὐκ ἔστιν οὕτως· καὶ γὰρ εἰ δόξα ἦν τῷ θεῷ μὴ ποιῆσαι τὰ γενητὰ· ἀλλ' ἦν οὐδὲν ἧττον ὁ λόγος πρὸς τὸν θεὸν· καὶ ἐν αὐτῷ ἦν ὁ πατήρ· τὰ μέντοι γενητὰ ἀδύνατον ἦν χωρὶς τοῦ λόγου γενέσθαι· οὕτω γὰρ καὶ γέγονε δι' αὐτοῦ· A καὶ εἰκότως· ἐπειδὴ γὰρ λόγος ἐστὶν ἴδιος φύσει τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ υἱὸς, ἐξ αὐτοῦ τέ ἐστι καὶ ἐν αὐτῷ ἐστιν ὡς εἶπεν αὐτός· οὐκ ἠδύνατο μὴ δι' αὐτοῦ γενέσθαι τὰ δημιουργήματα. καθάπερ γὰρ τὸ φῶς τῷ ἀπαυγάσματι πάντα φωτίζει· ἄνευ τοῦ ἀπαυγάσματος οὐδὲν ἂν φωτισθείη, οὕτως καὶ ὁ πατὴρ, ὡς διὰ χειρὸς ἐν τῷ λόγῳ εἰργάσατο πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐδὲν ποιεῖ· εἶπε γοῦν ὁ θεὸς ὡς καὶ μωϋσῆς ἐμνημόνευσε· γενηθήτω φῶς· καὶ συναχθήτω τὸ ὕδωρ· καὶ B ἐξαγαγέτω ἡ γῆ· καὶ ποιήσωμεν ἄνθρωπον, ὡς καὶ ὁ ἅγιος ψάλλει δαβίδ· „ αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν· „ εἶπε δὲ οὐχ ἵνα ὡς ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὑπουργός τις ἀκούσῃ καὶ μαθὼν τὸ βούλημα τοῦ λέγοντος ἀπελθὼν ἐργάσηται, τοῦτο γὰρ τῶν μὲν κτισμάτων ἴδιον, ἐπὶ δὲ τοῦ λόγου τοῦτο νοεῖν ἢ λέγειν, ἀπρεπές· ἔστι γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ δημιουργὸς· καὶ ποιητικὸς· καὶ αὐτός ἐστιν ἡ τοῦ πατρὸς βουλή· διὰ τοῦτο γοῦν οὐκ εἶπεν ἡ θεία C γραφὴ· ὅτι ἤκουσε καὶ ἀπεκρίνατο ὁ ἀκούων, πῶς ἢ ποῖα βούλεται τὰ γενόμενα γενέσθαι· ἀλλὰ μόνον εἶπεν ὁ θεὸς, γενηθήτω· καὶ ἐπήγαγε· καὶ ἐγένετο οὕτως· τὸ γὰρ δόξαν καὶ βουληθὲν· εὐθὺς ἐγίνετο καὶ ἀπηρτίζετο· ὅταν μὲν γὰρ ὁ θεὸς ἄλλοις ἢ ἀγγέλοις ἐντέλληται· ἢ τῷ μωσεῖ ὁμιλῇ· ἢ τῷ ἀβραὰμ ἐπαγγέλληται, τότε ὁ ἀκούων ἀποκρίνεται· καὶ ὁ μὲν λέγει· κατὰ τί γνώσομαι· ὁ δὲ, προχείρισαι ἄλλον· καὶ πάλιν· ἐὰν ἐρωτήσωσί με τί ὄνομα αὐτῷ, τί ἐρῶ πρὸς αὐτούς; καὶ ὁ D ἄγγελος τῷ μὲν ζαχαρίᾳ, ἔλεγε· τάδε λέγει κύριος· τὸν δὲ κύριον ἠρώτα· κύριε παντοκράτορ ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσῃς τὴν ἱερουσαλήμ· καὶ ἐκδέχεται ἀκοῦσαι λόγους καλοὺς καὶ παρακλητικούς· ἔχει γὰρ τούτων ἕκαστα τὸν μεσιτεύοντα λόγον· καὶ τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ γνωρίζουσαν τὸ βούλημα τοῦ πατρὸς· ὅταν δὲ ἐργάζηται αὐτὸς καὶ κτίζῃ ὁ λόγος, οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ἐρώτησις καὶ ἀπόκρισις· ἐν αὐτῷ γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ, καὶ ὁ λόγος ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ἀρκεῖ τὸ βούλεσθαι· καὶ τὸ ἔργον γίνεται· E ἵνα τοῦ μὲν βουλήματος ᾖ γνώρισμα δι' ἡμᾶς, τὸ εἶπεν τὸ δὲ καὶ ἐγένετο οὕτως· τί, τι ἔργον σημαίνεται τὸ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας, ἐν ᾗ καὶ ἡ βούλησίς ἐστι τοῦ πατρὸς· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ εἶπεν ὁ θεὸς, ἐν τῷ λόγῳ γνωρίζεται· πάντα γάρ φησιν ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· καὶ τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ εἷς κύριος ἰησοῦς χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· ἀπὸ δὴ τούτων ἔστι συνορᾶν ὡς οὐ πρὸς ἡμᾶς τὴν μάχην ἔχουσιν οἱ ἀρειανοὶ περὶ τῆς αἱρέσεως,

ἀλλὰ

ἀλλὰ σχηματίζονται μὲν πρὸς ἡμᾶς· πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν θεότητα μάχονται· εἰ μὲν γὰρ ἡμῶν ἦν ἡ φωνὴ ἡ λέγουσα, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου, μικρὰ ἦν αὐτοῖς ἡ παρ' ἡμῶν μέμψις· εἰ δὲ τοῦ πατρός ἐστιν ἡ φωνὴ καὶ οἱ μὲν μαθηταὶ ἤκουσαν· αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει· πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με, πῶς οὐ κατὰ τοὺς μυθευομένους γίγαντας καὶ αὐτοὶ νῦν θεομαχοῦσι, τὴν γλῶτταν ἔχοντες, ὡς εἶπεν ὁ ψάλλων, μάχαιραν ὀξεῖαν εἰς ἀσέβειαν· οὔτε γὰρ τὴν φωνὴν τοῦ πατρὸς ἐφοβήθησαν, οὔτε τὰ τοῦ σωτῆρος ᾐδέσθησαν ῥήματα· ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἁγίοις ἐπείσθησαν· τοῦ μὲν γράφοντος, ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· τοῦ δὲ ψάλλοντος, ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς, καὶ, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· καὶ τῶν μὲν προφητῶν λεγόντων, καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρός με· τοῦ δὲ ἰωάννου, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ τοῦ λουκᾶ, καθὼς καὶ παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου γενόμενοι· ὡς καὶ πάλιν δαβὶδ λέγει· ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ ἰάσατο αὐτούς· ταῦτα γὰρ πάντα, τὴν μὲν ἀρειανὴν αἵρεσιν στηλιτεύει πανταχοῦ· τὴν δὲ τοῦ λόγου ἀϊδιότητα σημαίνει· καὶ ὅτι οὐ ξένος, ἀλλὰ ἴδιος τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἐστίν· πότε γὰρ εἶδέ τις φῶς, χωρὶς ἀπαυγάσματος; ἢ τίς τολμᾷ λέγειν ἀλλότριον εἶναι, τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως· ἢ πῶς οὐ μαίνεται πλέον, ὁ κἂν ἐνθυμούμενος ἄλογον καὶ ἄσοφόν ποτε τὸν θεόν; τοιαῦτα γὰρ παραδείγματα καὶ τοιαύτας τὰς εἰκόνας ἔθηκεν ἡ γραφή· ἵν' ἐπειδὴ ἀδύνατός ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, περὶ θεοῦ καταλαβεῖν, κἂν ἐκ τούτων ὀλίγως πως καὶ ἀμυδρῶς, ὡς ἐφικτόν ἐστι, διανοεῖσθαι δυνηθῶμεν· καὶ ὥσπερ περὶ τοῦ εἶναι θεὸν καὶ πρόνοιαν· αὐτάρκης ἡ κτίσις πρὸς τὴν γνῶσιν· ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς καὶ κτίσεως κόσμου ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται· καὶ οὐ φωνὰς ἀπαιτοῦντες παρ' αὐτῶν μανθάνομεν ἀλλ' ἀκούοντες μὲν τῶν γραφῶν πιστεύομεν· καὶ αὐτὴν δὲ τὴν τάξιν τῶν πάντων θεωροῦντες καὶ τὴν ἁρμονίαν, ἐπιγινώσκομεν τοῦτον εἶναι πάντων ποιητὴν καὶ δεσπότην καὶ θεόν, τούτου δὲ τὴν εἰς πάντα πρόνοιαν θαυμαστὴν καὶ ἡγεμονίαν καταλαμβάνομεν, τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ θεότητος ἱκανῶν ὄντων τῶν προειρημένων ῥητῶν, περιττὸν, μᾶλλον δὲ καὶ μανίας πλέον ἐστὶν ἀμφιβάλλειν· καὶ αἱρετικῶς πυνθάνεσθαι· πῶς οὖν δύναται ἀϊδίως εἶναι ὁ υἱός; ἢ πῶς δύναται ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ πατρὸς, καὶ μὴ μέρος εἶναι; τὸ γὰρ ἔκ τινος λεγόμενον, μέρος ἐστὶν αὐτοῦ· τὸ δὲ μεριζόμενον· οὐκέτι ἐστὶν ὁλόκληρον· ταῦτα γὰρ τῶν ἑτεροδόξων ἐστὶ τὰ σοφὰ κακουργήματα· καὶ φθάσαντες ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διηλέγξαμεν τὴν ἐν τούτοις αὐτῶν κενολογίαν.

ὅμως

fed id quidem eos fimulare, quafi nobifcnm
ipfis bellum fit, quum tamen re vera contra
deitatem hoftilia faciant. Si enim noftra illa
vox effet, Hic eft Filius meus dilectus, non ma-
gni momēti effet noftra de illis incufatio; nunc
quum Patris fit fermo, & difcipuli audiant, at-
que adeo ipfe Filius de fe loquatur, Ante o-
mnes colles genuit me; qui, quæfo, non vti fa-
bulofi gigantes, & ipfi quoque cum numini-
bus bellum conferere videantur? *Linguam ha-*
A *bent* (vt ait Pfalmographus) *quafi gladium*
acutum ad impietatem, neque ad Patris vocem
tremifcunt, neque Patris Verbum reuerentia
profequuntur, neque Sanctis fidem accommo-
dant, quum alius fcribat, eum effe fplendorem
gloriæ & characterem fubftantiæ Patris, Chri-
ftumque effe Dei potentiam, ac Dei Sapien-
tiam; Pfalmographus autem moduletur; *Apud*
te fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen, Et:
Omnia in Sapientia fecifti: Prophetæ item lo-
quantur, *Et factum eft Verbum Domini ad me*:
Ioannes quoque in hanc fententiam prorum-
B pat, *In principio erat Verbum*. Lucas itidem af-
feuerans, *Quemadmodum tradiderunt nobis*
ab initio ipfi, qui fuis oculis viderunt, Verbique
adminiftri extiterunt, nec à Dauide filentium
habeatur, fed rurfus dicat: *Emifit Verbum fuum*
& fanauit eos. Hæc omnia vt Arianam hærefim
vbique mulctant & infamant, ita Verbi fem-
piternitatem indicant, illudque non externum
diuerfumque à Patris fubftantia, fed plane eiuf-
dem naturæ effe. Quando enim quis vidit lu-
cem fine eradiatione? aut quis audebit chara-
C cterem alienum dicere ab ipfa hypoftafe? aut
qui (quæfo) non maxime infanit, qui vel in co-
gitationem fuam admittit, Deum aliquando
irrationalem, hoc eft, fine Ratione & Ver-
bo, & infipientem fuiffe? Iftiufmodi enim exē-
pla, & iftiufmodi fimilitudines edidit Scriptu-
ra, & quamuis impotens fit humana natura in-
telligere Deum, faltem tamen ex iftis minutim
& obfcuriter, quatenus datur, de eo intelligen-
tiam colligeremus, & quemadmodum Deum
exiftere, & prouidentia mundum adminiftra-
D ri, fatis documento eft rerum natura, quum ex
magnitudine & pulchritudine creaturarum,
proportionabiliter conditor fpectetur, adeo vt
vocem naturæ in fuis verbis approbandis non
requiramus, fed nunc audiendo fcripturas, ad
fidem inducimur, nunc ordinem vniuerfitatis,
& coaptitudinem inter fe partium contēplan-
do, agnofcimus horum omnium Dominum &
conditorem Deum effe, eiufq; in omnia proui-
dentiam & admirabile imperium intellectu af-
fequimur; ita quoque cùm in adftruenda Filij
Deitate fufficiant fuperius dicta, fuperfluū mi-
E hi effe videtur & infaniæ plenum, eam rem
in dubium vocare, & hæretico more fcifcitari,
quomodo fcilicet poffit æternus effe Filius? aut
quomodo poffit ex fubftantia Patris effe, vt nō
fit pars eius? quod enim ex aliquo eft, id eius
pars eft; quod autem in partes diuiditur, inte-
grum effe nequit. Iftiufmodi funt diffentiētium
ab orthodoxis callida vaframenta, quos tametfi
antea in iftis fuis vaniloquiis redarguerimus,

 iftiufmodi

istiusmodi tamen dictorum accurata sedulitas, & exemplorum intellectus probe reuincit vanam speciem, ac præstigia scelerati dogmatis. Videmus enim Verbum semper esse, & ex Deo esse, & quiddam proprium eius substantiæ esse, vnde ortum duxit, cuiusq; Verbum existit: neq; in eo esse prius aut posterius: Videmus enim iubar è sole identitatem solis habere, & tamen non diuidi substantiam solis, eam solidam & integram persistere: & iubar, quod inde profluit, ipsum quoque perfectum & integrum esse, nec lucis essentiam diminuere, sed vt verè inde genitum, sese habere. Conspicimus Filium non aliunde, sed ex Patre genitum, & Patrem tamē integrum perseuerare, & characterem personę Patris semper existere: & filium similitudinem & Imaginem Patris incommutabilem in se cōseruare, vt qui hunc videat, videat in eo ipsam personam Patris, cuius character est: & ex efficacia characteris intelligimus personæ ipsius veram Deitatem: id enim ipse Saluator docendo expressit, quum inquit, *Pater meus qui in me manet, ipse ea opera fecit quæ ego facio: Ego & Pater vnum sumus:* & *Ego in Patre, & Pater in me.* Quapropter primùm ab hostili ista in Christum hæresi petendum est vt in exemplis quæ de rebus creatis adduximus, istiusmodi diuisionem ostendant, vt dicant, Erat aliquando sol sine splendore: aut splendorem, proprium quiddam, ex substantia lucis non esse: aut esse quidem proprium quiddam, sed vti partem lucis disiunctúmque ab eius natura: ac tum demum diuidant Verbum, & dicant illud alienum quiddam esse à mente, aut quod aliquando non erat, nec proprium quiddam, ac idem ex substantia eius esse, aut partem eius esse per diuisionem. De charactere quoque & luce, & potentia, ita distinctiones diuisionésque faciant, vt inter lucem, & splendorem fecerunt, ac tum demum de quibúcunsq; rebus velint inania phantasmata concipiant. Quòd si impossibile est vt tale quid audeant, qui quæso, non magnificè insaniunt, qui se in iis, quæ suprà res creatas, atque adeo supra ipsorum naturam sunt, frustra extendunt, atque ea, quę fieri nequeunt, aggrediuntur? Si enim in rebus creatis & corporalibus inueniuntur genita, quæ partes eorum non sunt, ex quibus sunt genita, neque per passionem inde abscessere, neque substantias parentum diminuerint: quî, quæso, non iterum insaniant, qui de incorporali & vero Deo sciscitantur, suspicioséque cogitant partes ibi & passiones locum habere, atque iterum diuisiones attribuunt impassibili & inuariabili Deo, vt hoc genere verborum, simpliciorum aures perturbent, & à veritate abducant. Quis enim audiens filium, non statim de eo cogitat, eum esse Patris sui proprium quiddam & natura genereq; eundem? Quis itē, qui audiuit in prima Christianismi sui institutione, Deum habere filium, & omnia suo verbo fecisse, non in eam sententiam, hoc ipsum excepit, vt nos iam nunc in præsentia sentimus? Quis cum primū exorta fuit scelerata Arianorum hæresis, nō statim ad eorū verba obstupuit, velut

ὅμως καὶ τούτων τῶν ῥητῶν ἡ ἀκρίβεια· καὶ πάντων τῶν παραδειγμάτων ἡ διάνοια, διελέγχει τὴν σκιογραφίαν τοῦ μιαροῦ δόγματος αὐτῶν· ὁρῶμεν γὰρ τὸν λόγον ἀεὶ ὄντα καὶ ἐξ αὐτοῦ ὄντα καὶ τῆς οὐσίας ἴδιον· οὗ ἐστιν ὁ λόγος, καὶ μὴ ἔχοντα τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον· ὁρῶμεν καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ ἡλίου ἴδιόν τε αὐτοῦ ὂν καὶ μὴ διαιρουμένην τὴν οὐσίαν τοῦ ἡλίου· ἀλλ' αὐτήν τε ὁλόκληρον οὖσαν καὶ τὸ ἀπαύγασμα τέλειον καὶ ὁλόκληρον· καὶ

A μὴ μειοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ φωτὸς· ἀλλ' ὡς γέννημα ἀληθινὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ συνὸν ὁρῶμεν· καὶ τὸν υἱὸν, οὐκ ἔξωθεν· ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς γεννώμενον· καὶ ὁλόκληρον μὲν ὄντα τὸν πατέρα· τὸν δὲ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως, ἀεὶ ὄντα, ἐμφερειάν τε καὶ εἰκόνα ἀπαράλλακτον σώζοντα πρὸς τὸν πατέρα· ὡς τὸν ἰδόντα τοῦτον, ὁρᾶν ἐν αὐτῷ καὶ τὴν ὑπόστασιν ἧς καὶ χαρακτήρ ἐστιν· ἔκ τε τῆς ἐνεργείας τοῦ χαρακτῆρος, διανοούμεθα τὴν τῆς ὑποστάσεως ἀληθῶς θεότητα· τοῦτο γὰρ καὶ αὐ-

B τὸς ὁ σωτὴρ διδάσκων ἔλεγεν· ὁ πατὴρ ὁ μένων ἐν ,, ἐμοὶ, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ· καὶ ἐγὼ ,, καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· κἀγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ,, ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· οὐκοῦν ἡ χριστομάχος αἵρεσις ,, παρασάτω πρῶτον τὰ ἐν τοῖς γεννητοῖς παραδείγματα διελεῖν καὶ εἰπεῖν· εἴποτε ὁ ἥλιος χωρὶς τοῦ ἀπαυγάσματος· ἢ ὅτι τοῦτο οὐκ ἔστιν ἴδιον τῆς τοῦ φωτὸς οὐσίας· ἢ ἴδιον μέν ἐστι, κατὰ διαίρεσιν δὲ μέρος ἐστὶ τοῦτο τοῦ φωτὸς· καὶ πάλιν διελέτω τὸν λόγον καὶ εἰπάτω τοῦτον ἀλλότριον εἶναι

C τοῦ νοῦ· ἢ ὅτι ποτὲ οὐκ ἦν, ἢ οὐκ ἔστιν ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ἢ ὅτι μέρος κατὰ διαίρεσίν ἐστιν οὗτος ἐκείνου· περὶ δὲ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ φωτὸς καὶ τῆς δυνάμεως, οὕτω διελέτω ὡς ἐπὶ τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος· καὶ τότε περὶ ὧν ἐὰν θελήσῃ φανταζέσθω. εἰ δὲ ἀδύνατος αὐτοῖς ἐκείνοις ἡ τόλμα, πῶς οὐ μαίνονται πολλάκις εἰς τὰ ὑπερέκεινα τῶν γεννητῶν καὶ τῆς ἑαυτῶν φύσεως μάτην ἀπεκτείνοντες ἑαυτοὺς καὶ ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντες; εἰ γάρ καὶ ἐπὶ

D τούτων τῶν γεννητῶν καὶ σωματικῶν εὑρίσκεται τὰ γεννήματα μὴ μέρη ὄντα τῶν οὐσιῶν ἐξ ὧν εἰσὶ, μηδὲ παθητικῶς ἀφιστάμενα, μηδὲ μειοῦντα τὰς οὐσίας τῶν γονέων· πῶς πάλιν οὐ μαίνονται ἐπὶ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀληθινοῦ θεοῦ· ζητοῦντες καὶ ὑπονοοῦντες μέρη καὶ πάθη· καὶ διαιρέσεις προσάπτοντες τῷ ἀπαθεῖ καὶ ἀναλλοιώτῳ θεῷ· ἵνα τὰς ἀκοὰς ἐν τούτοις ταράσσωσι τῶν ἀκεραίων· καὶ διαστρέψωσιν ἀπὸ τῆς ἀληθείας; τίς γὰρ ἀκούων υἱὸν, οὐκ

E ἐνθυμεῖται τὸ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας; τίς ἀκούσας ὅτε κατηχεῖτο κατὰ τὴν ἀρχὴν ὅτι ὁ θεὸς υἱὸν ἔχει· καὶ τῷ ἰδίῳ λόγῳ τὰ πάντα πεποίηκεν. οὐχ οὕτως ἐδέξατο κατὰ τὴν διάνοιαν ὡς νῦν ἡμεῖς φρονοῦμεν; τίς ὅτε γέγονεν ἡ μιαρὰ τῶν ἀρειανῶν αἵρεσις, οὐκ εὐθὺς ἀκούσας ἃ λέγουσιν ἐξενίσθη, ὡς ἀλλότρια

ἀλλότρια λεγόντων αὐτῶν καὶ παρ' αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς σπαρέντα λόγον ἐπισπειρόντων. τὸ μὲν γὰρ σπειρόμενόν ἐστιν ἐξ ἀρχῆς ἑκάστῃ ψυχῇ καὶ ἀΐδιον, ὅτι ὁ θεὸς υἱὸν τὸν λόγον, τὴν σοφίαν, τὴν δύναμιν ἔχει· καὶ ταῦτά ἐστιν αὐτοῦ εἰκὼν, καὶ ἀπαύγασμα· φύεται δὲ εὐθὺς ἐκ τῶν ῥηθέντων τὸ ἀεὶ, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς· τὸ ὅμοιον τῆς οὐσίας τοῦ γεννήσαντος· καὶ οὐδὲ μία περὶ ποιήματος ἢ κτίσματος ἐν τούτοις ἔννοια· ὅτε δὲ ἐχθρὸς ἄνθρωπος κοιμωμένων τῶν ἀνθρώπων ἐπέσπειρε τὸ, κτίσμα· καὶ ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν· καὶ τὸ, πῶς δύναται, τότε λοιπὸν ὡς ζιζάνιον γέγονεν ἡ κακοῦργος αἵρεσις τῶν χριστομάχων· καὶ εὐθὺς ὡς ἐρημωθέντες πάσης ὀρθῆς φρονήσεως, δίκην λῃστῶν περιεργάζονται καὶ λέγειν τολμῶσιν· πῶς οὖν δύναται ὁ υἱὸς ἀϊδίως συνυπάρχειν τῷ πατρί; καὶ γὰρ οἱ ἄνθρωποι μετὰ χρόνον ἐξ ἀνθρώπων υἱοὶ γίνονται· καὶ ὁ μὲν πατὴρ, τριάκοντα ἐτῶν ἐστιν· ὁ δὲ υἱὸς, ἀρχὴν ἔχει τότε γεννηθείς· καὶ ὅλως πᾶς υἱὸς ἀνθρώπου, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· πάλιν τε ψιθυρίζουσι· πῶς δύναται ὁ υἱὸς λόγος εἶναι, ἢ ὁ λόγος εἰκὼν τοῦ θεοῦ; ὁ γὰρ ἀνθρώπων λόγος, ἐκ συλλαβῶν συγκείμενος, μόνον ἐσήμανε τὸ βούλημα τοῦ λαλήσαντος καὶ εὐθὺς πέπαυται καὶ ἠφάνισται· ἐκεῖνοι μὲν οὖν ὥσπερ ἐπιλαθόμενοι τῶν προλεχθέντων κατ' αὐτῶν ἐλέγχων, τούτοις πάλιν ἑαυτοὺς δεσμοῖς ἀσεβείας περιπείροντες διαλογίζονται τοιαῦτα· ὁ δὲ τῆς ἀληθείας λόγος, ἐλέγχει τούτους οὕτως· εἰ μὲν περὶ ἀνθρώπου τινὸς διαλογίζονται, ἀνθρωπίνως καὶ περὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ λογιζέσθωσαν· εἰ δὲ περὶ τοῦ θεοῦ τοῦ κτίσαντος τοὺς ἀνθρώπους, μηκέτι ἀνθρωπίνως· ἀλλὰ ἄλλως ὑπὲρ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν διανοείσθωσαν· ὁποῖος γὰρ ἂν ᾖ ὁ γεννῶν, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ γέννημα εἶναι· καὶ ὁποῖος ἂν εἴη ὁ τοῦ λόγου πατὴρ, τοιοῦτος ἂν εἴη καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ· ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος ἐν χρόνῳ, καὶ αὐτὸς γεννᾷ τὸ τέκνον· καὶ ἐπειδὴ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γέγονεν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ παύεται καὶ οὐ μένει· ὁ δὲ θεὸς, οὐχ ὡς ἄνθρωπός ἐστιν· τοῦτο γὰρ εἶπεν ἡ γραφή· ἀλλ' ὢν ἐστι· καὶ ἀϊδίως ἐστὶ μετὰ τοῦ πατρὸς ὡς ἀπαύγασμα φωτός· καὶ ὁ μὲν τῶν ἀνθρώπων λόγος ἐκ συλλαβῶν ἐστι συγκείμενος· καὶ οὔτε ζῇ, οὔτε τι ἐνεργεῖ· ἀλλὰ μόνον ἐστὶ σημαντικὸς τῆς τοῦ λαλοῦντος διανοίας· καὶ μόνον ἐξῆλθε καὶ παρῆλθε μηκέτι φαινόμενος· ἐπειδὴ οὐδὲ ἦν ὅλως πρὶν λαληθῇ, διὸ οὔτε ζῇ οὔτε τι ἐνεργεῖ· οὔτε ὅλως ἄνθρωπός ἐστιν ὁ τῶν ἀνθρώπων λόγος· πάσχει δὲ τοῦτο, καθὰ προεῖπον· ἐπεὶ καὶ ὁ τοῦτον γεννῶν ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἔχει τὴν φύσιν· ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λόγος, οὐχ ὡς ἄν τις εἴποι προφορικός ἐστιν· οὐδὲ ψόφος ῥημάτων· οὐδὲ τὸ προστάξαι θεὸν τοῦτο ὁ υἱός ἐστιν· ἀλλ' ὡς φῶς καὶ ἀπαύγασμα· οὗτός ἐστι γέννημα τέλειον ἐκ τελείου. διὸ καὶ θεός ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ· καὶ θεὸς γὰρ ἦν, φησὶν, ὁ λόγος· καὶ οἱ

velut aliena loquentium, & præter sementem
verborum quæ in catechismo acceperat, alia
superseminantiũ? Nam principio inseminatum
fuit cuiusq; animo, Deum habere Filium, Ver-
bum & sapientiam, & Potentiam suam, istaque
ipsa esse Imaginem & Splendorem eius, vnde
statim oboriebatur mentibus nostris ea cogita-
tio, Filium semper esse, & ex patre esse ac simi-
litudine eius existere, & æternum quiddam ex
substantia Patris esse, adeo vt inter hæc nihil de
A creatitia conditione Filij in mentẽ veniat. Cæ-
terum, inimicus homo dormientibus cæteris,
eam imaginationem qua cum creaturã opina-
tur: & fuisse quando nõ erat: aut quomodo esse
potuerit, animis mortaliũ clanculum superse-
minat: ꝙ vbi factum est, malefica & in Christũ
perduellis hæresis quasi loliũ suppullulat: mox
deinde qui eo furore afflati sunt, ac mẽte ortho-
doxa spoliati instar prædonum curiosissimè per
insidias captant, audentq; tandem dicere: Quo
modo potest Filius coæternus existere suo Pa-
tri? quum inter homines filius post Patrẽ suum
B nascatur: & subinde, quum Pater sit triginta an-
norũ, cum demũ filius initia vitæ auspicetur: &
in summa, nullus vnquam filius erat antequam
fieret: rursusq; obmurmurãt, quomodo potest
filius Verbum esse? aut Verbũ, Imago Dei? quũ
hominum Verbum syllabis cõstans nihil sit, ni-
si indicium mentis, nihilq; agat nisi quod pro-
dat voluntatem loquentis, ꝙ vbi factum est sta-
tim euanescit. Ita quasi obliti superiorũ aduer-
sus ipsos refutationum, istiusmodi vinculis im-
pietatis sese rursus innodant. Cæterũ, id frustra
C faciunt: vincit enim eos soliditas veritatis, idq;
istiusmodi rationibus. Si de homine quopiam
loqui se credunt, loquantur de Verbo & Filio
Patris, quantulibet humano more: Si cõtra de
Deo illis sermo est hominũ conditore, iam mihi
nihil humani, sed ea quę supra humanam naturã
sũt, eos cogitare velim. Qualis enim est genitor,
tale esse quoque id ꝙ genitum est, necessarium
est: & qualis est Verbi Pater, tale etiam fuerit
Verbum eius. Homo igitur in tempore geni-
tus, & in tempore quoque & ipse prolem gi-
D gnit: & quia ex non ente factus est, ideoque &
Verbum eius desinit, & non perseuerat. Deus
autem, non vt homo, sic enim loquitur Scri-
ptura, sed ens est, & semper est, ideoque & ver-
bum eius ens est, & semper est cum Patre, vt
splendor siue iubar lucis. Contra, hominum
Verbum, vt syllabis constat, ita neque viuit,
neque agendi vires possidet, sed solummodo
est in loquente index mentis, & statim vbi enũ-
ciatum est, præterit, neque vlterius apparet,
quia nihil erat, priusquam enunciaretur, ideoq;
neque viuit, neque agendi vires habet, neque
E hominis naturam possidet, idq; ita accidit, quo-
niam homo est qui illud gignit, ex nõ ente sor-
titus est naturam: Dei autem Verbum, non (vt
sic dicam) enunciatorium est, aut sonus vocum,
aut complexio dictionum, qua Deus singulis re-
bus præcepit vt existerẽt, sed quale ex luce splẽ-
dor, tale & ipsum est genitum quiddam & per-
fectum ex perfecto, ac proinde Deus est, &
Imago Dei. Deus enim (inquit) erat Verbum.

Verba

neque ex eo quod proprium quiddam ex eius substantia sit, filius nuncupetur: sed ob rationalia, ratio: & ob ea quæ erudiuntur, sapientia: & ob ea quæ fortificantur, fortitudo censetur, omnino sequitur, vt solum propter eos, qui in filios adoptantur, filius sit appellandus. Et fortasse ob ea quæ sunt, id habet, vt sit, secundum mentis conceptionem. Quid igitur illi fit reliqui? nihil enim horum solide esse poterit, quum ea in eo nomine tenus duntaxat inhæreant, & essendi inane simulachrum addant, dum istis vocabulis à nobis cohonestatur. Atqui, ista diabolica vecordia est, & fortasse deterior quàm diabolorū, quoniam eos re vera subsistere volunt: Dei autem Verbo non nisi nomine tenus essentiam tribuunt. An non hæc monstra prodigiáque verborum, Sapientiam censere coexistere cum Patre, nec tamen eam fateri Christum esse, sed multas esse creatitias virtutes, & sapientias: & ex eorum numero Christum vnum esse, & erucæ & locustæ comparabilem? An non hæc summa vafricies, quod quum ex nobis audiissent, Verbum cum Patre simul coexistere, statim obmurmurent, ergo duos pariter ingenitos pronunciatis? Nec vident quum ipsi dicant ingenitam esse Sapientiam, id genus querelæ in ipsos competere. Nam & illa quoque eorum sententia est prorsus stolida, qua dicunt, vnigenitam Sapientiam & coexistentem cum Deo, Deum esse. Quod enim coexistit, non secum, sed cum altero coexistit: quemadmodum & Domini nostri Euangelistæ loquuntur, quòd coexistebat siue aderat discipulis suis, ac proinde non sibi, sed discipulis adfuit, nisi compositum aliquem Deum introducere velint: in cuius naturam coinserta sapientia fuit & ad complementum integritatemque ipsius substantiæ data eaque ipsa ingenita: quam scilicet & opificem mundi volunt, vt mundi opificio Filium dispolient. Omnibus enim vim adhibent & torquent, ne verum sensum de Filio concipiant. Nam vbi in Sacris literis repererunt aut ex quo tandem audiuerunt, alterum adhuc esse Verbum, aut alteram sapientiam, præter Filium, vt ista sibi aliquo iure comminiscerentur? Scriptum est siquidem, Nonne verba mea veluti ignis, & securis incidens petram? Et in Prouerbiis: Docebo vos verba mea: sed ista quoque mandata & præcepta æstimanda sunt, quæ per proprium suum, & vnicum, & verum Verbum elocutus est Deus, de quibus mentionem fecit Psalmista: Ab omni via mala coercui pedes meos, vt seruarem verba tua. Istiusmodi igitur verba diuersa esse à se etiam ipse Saluator per se indicat, quum inquit: Verba quæ ergo locutus sum vobis. Non enim istiusmodi verba soboles aut filij sunt, aut tot rerum opifices, neque tot imagines vnius Dei, neque tanto numero sunt ij, qui pro nobis homines facti sunt, neque ex multis vnus conflatur, qui secundum Ioannem caro factus est: sed is, qui vnicum est Dei Verbum, ab Ioanne euangelizatur caro esse factus, & omnia per illum condita esse. Ideóque

καὶ τὸ ἀΐδιον τῆς οὐσίας υἱός ἐστιν· ἀλλὰ διὰ τὰ λογικὰ λόγος· καὶ διὰ τὰ σοφιζόμενα σοφία· καὶ διὰ τὰ δυναμούμενα δύναμις λέγεται, πάντως που καὶ διὰ τοὺς υἱοποιουμένους υἱὸς ἐκλήθη· καὶ τάχα διὰ τὰ ὄντα, ἔχει καὶ τὸ εἶναι κατ' ἐπίνοιαν· τί οὖν ἄρα λοιπόν ἐστιν αὐτός; οὐδὲν γὰρ ἂν εἴη τούτων αὐτὸς, εἰ ὀνόματα μόνον ἐστὶν αὐτοῦ ταῦτα· καὶ μόνην τοῦ εἶναι φαντασίαν ἔχει· δι' ἡμᾶς καὶ τοῖς ὀνόμασι τούτοις καλλωπιζόμενος· ἀλλὰ τοῦτο

A διαβολικὴ μᾶλλόν ἐστιν ἀπόνοια· τάχα δὲ καὶ πλεῖον· ὅτι ἑαυτοὺς μὲν ἀληθῶς ὑφίστασθαι θέλουσι· τὸν δὲ τοῦ θεοῦ λόγον, ὀνόματι μόνον νομίζουσιν εἶναι· πῶς δὲ οὐ τερατολογία αὐτῶν καὶ ταῦτα, λέγειν μὲν σοφίαν συνυπάρχουσαν τῷ πατρὶ· μὴ λέγειν δὲ ταύτην τὸν χριστὸν· ἀλλὰ πολλὰς δυνάμεις κτιστὰς, καὶ σοφίας εἶναι, τούτων δὲ μίαν εἶναι τὸν κύριον τὸν καὶ τῇ κάμπῃ καὶ τῇ ἀκρίδι παραβαλλόμενον παρ' αὐτῶν; πῶς δὲ καὶ πανοῦργοι· ὅτι παρ' ἡμῶν εἰ μὲν ἀκούοντες συνυπάρχειν

B τὸν λόγον τῷ πατρὶ γογγύζουσιν εὐθὺς φάσκοντες· οὐκοῦν δύο ἀγέννητα λέγετε; αὐτοὶ δὲ λέγοντες ἡ ἀγέννητος αὐτοῦ σοφία· οὐχ ὁρῶσι κατ' αὐτῶν φθάνουσαν ἣν αἰτιῶνται ματαίαν μέμψιν· καὶ γὰρ ἐκείνη πάλιν αὐτῶν ἡ διάνοια πῶς οὐ πάνυ μωρὰ λέγειν μονογενῆ τὸν συνυπάρχουσαν τῷ θεῷ σοφίαν αὐτὴν εἶναι τὸν θεόν· τὸ γὰρ συνυπάρχον οὐχ ἑαυτῷ, τινὶ δὲ συνυπάρχει ὡς περὶ τοῦ κυρίου λέγουσιν οἱ εὐαγγελισταὶ· ὅτι συνῆν τοῖς μαθηταῖς· οὐ γὰρ ἑαυτῷ ἀλλὰ τοῖς

C μαθηταῖς συνῆν· εἰ μὴ ἄρα συνθετόν εἴποιεν τὸν θεόν· ἔχοντα συμπεπλεγμένην ἢ συμπληρωτικὴν τῆς οὐσίας ἑαυτοῦ σοφίαν· ἀγέννητον οὖσαν καὶ αὐτὴν· ἥντινα καὶ δημιουργὸν αὐτὴν αὐτεισάγουσι τοῦ κόσμου· ἵνα καὶ τοῦ δημιουργεῖν τὸν υἱὸν ἀφέλωνται· πάντα γὰρ βιάζονται λέγειν· ἵνα μὴ περὶ τοῦ κυρίου φρονήσωσιν ἐν ἀληθείᾳ· ποῦ γὰρ ὅλως εὗρον παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ λεγόμενον· ἢ παρά τινος ἤκουσαν ὡς ὄντος ἄλλου λόγου· καὶ ἄλλης σοφίας παρὰ τοῦτον τὸν υἱόν; ἵνα

D καὶ τοιαῦτα ἑαυτοῖς ἀναπλάσσωνται· γέγραπται μὲν γάρ· οὐχ οἱ λόγοι μου ὥσπερ πῦρ, » καὶ ἐν ταῖς παροιμίαις διδάξω ὑμᾶς ἐμοὺς λό- » γους· ἀλλὰ ταῦτα ἐντολαὶ καὶ προστάγματά εἰσιν· ἃ διὰ τοῦ ἰδίου καὶ μόνου ἀληθινοῦ λόγου τοῖς ἁγίοις λελάληκεν ὁ θεὸς· περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ ψάλλων, ἐκ πάσης ὁδοῦ πονηρᾶς ἐκώλυσα τοὺς » πόδας μου ὅπως ἂν φυλάξω τοὺς λόγους σου· » τὰ γὰρ τοιαῦτα σημαίνων ἄλλα παρ' ἑαυτὸν εἶ- » ναι ὁ σωτήρ, καὶ δι' ἑαυτοῦ εἴρηκε· τὰ ῥήματα ἃ ἐ-

E γὼ λελάληκα ὑμῖν· οὐ γὰρ δὴ οἱ τοιοῦτοι λόγοι γεννήματα ἢ υἱοί εἰσιν· οὐδὲ τοσοῦτοι δημιουργοὶ λόγοι· οὐδὲ τοσαῦται εἰκόνες τοῦ θεοῦ. οὐδὲ τοσοῦτοι εἰσὶν οἱ γενόμενοι ἄνθρωποι ὑπὲρ ἡμῶν· οὐδὲ ὡς ἐκ πολλῶν τοιούτων εἷς ἐστιν ὁ γενόμενος κατὰ τὸν ἰωάννην σάρξ· ἀλλ' ὡς μονογενὴς ὢν τοῦ θεοῦ λόγος εὐηγγελίσθη παρὰ τοῦ ἰωάννου· ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο·

διὸ καὶ

διὸ καὶ περὶ τούτου μόνου τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ περὶ τῆς πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητος αὐτοῦ γέγραπται καὶ δείκνυται τὰ μαρτύρια· τοῦ μὲν πατρὸς σημαίνοντος, ἕνα εἶναι τὸν υἱόν· τῶν δὲ ἁγίων μαθητῶν τοῦτο καὶ λεγόντων ἕνα τὸν λόγον εἶναι, καὶ τοῦτον εἶναι μονογενῆ· τά τε ἔργα δι' αὐτοῦ δείκνυται· πάντα γὰρ τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα δι' αὐτοῦ γέγονε· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· περὶ δὲ ἑτέρων, ἢ ἄλλου τινὸς οὐ φαντάζονται· καὶ ἀναπλάσσονται ἑαυτοῖς λόγου ἢ σοφίας· οὔτε ὄνομα οὔτε ἔργον σημαίνεται ἀπὸ τῆς γραφῆς· ἢ παρὰ μόνων τούτων ὀνομάζεται· τούτων γάρ ἐστιν ἐξεύρημα καὶ χριστομάχος ὑπόνοια· καὶ τῷ μὲν ὀνόματι τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας καταχρῶνται· ἕτερα δὲ ἑαυτοῖς ἀναπλάττοντες, ἀρνοῦνται τὸν ἀληθινὸν τοῦ θεοῦ λόγον· καὶ τὴν ὄντως καὶ μόνην σοφίαν τοῦ θεοῦ, καὶ μανιχαίους ζηλοῦσιν οἱ ἄθλιοι· κἀκεῖνοι γὰρ τὰ μὲν ἔργα τοῦ θεοῦ βλέποντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν τὸν μόνον ὄντα καὶ ἀληθινὸν θεόν· ἕτερον δὲ αὐτοῖς ἀναπλάσσουσιν· οὗ μήτε ἔργων μήτε τινὰ μαρτυρίαν ἀπὸ τῶν λογίων δεικνύειν δύνανται. οὐκοῦν εἰ μήτε ἐν τοῖς λογίοις εὑρίσκεται ἄλλη σοφία παρὰ τοῦτον τὸν υἱόν· μήτε παρὰ τῶν πατέρων ἠκούσαμέν τι τοιοῦτον· ὁμολογῆται δὲ καὶ γέγραπται παρὰ τούτων ἀγενήτως ἡ σοφία συνυπάρχουσα τῷ πατρὶ ἰδία αὐτῷ οὖσα· καὶ κόσμου δημιουργὸς, αὐτὸς ἂν εἴη ὁ υἱὸς, ὁ καὶ κατ' αὐτοὺς ἀϊδίως συνυπάρχων τῷ πατρί· αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ δημιουργὸς ὡς γέγραπται· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἀστέριος ὥσπερ ἐπιλαθόμενος ὧν πρότερον ἔγραψεν, ὕστερον κατὰ τὸν καϊάφαν, ἄκων καὶ αὐτὸς πρὸς ἕλληνας ἐνιστάμενος, οὐκέτι μὲν πολλὰς σοφίας· οὐδὲ τὴν κάμπην ὀνομάζει· μίαν δὲ λοιπὸν ὁμολογεῖν γράφων οὕτως· εἷς μὲν ὁ θεὸς λόγος, πολλὰ δὲ τὰ λογικά· καὶ μία μὲν τῆς σοφίας οὐσία τε καὶ φύσις· πολλὰ δὲ τὰ σοφὰ καὶ καλά· καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν λέγει. τίνες ἂν εἶεν οὓς παῖδας θεοῦ προσαγορεύειν ἀξιοῦσιν· εἰ γὰρ δὴ λόγους τε καὶ τούτους ὑπάρχειν φήσουσιν· οὐ δὲ σοφίας εἶναι πλείονας ἐροῦσιν· οὐδὲ γὰρ δυνατὸν ἑνὸς ὄντος τοῦ λόγου· καὶ μιᾶς ἀποδειχθείσης τῆς σοφίας, τῷ πλήθει τῶν παίδων τοῦ λόγου τὴν οὐσίαν ἐπινέμειν· καὶ τῆς σοφίας χαρίζεσθαι τὴν ἐπωνυμίαν· θαυμαστὸν τοίνυν οὐδὲν εἰ πρὸς τὴν ἀλήθειαν οἱ ἀρειανοὶ μάχονται· ὅπουγε καὶ τοῖς ἑαυτῶν προσκόπτοντες ἀλλήλοις συμπίπτουσι· ποτὲ μὲν, λέγοντες πολλὰς εἶναι σοφίας· ποτὲ δὲ, μίαν ἀποφαινόμενοι, καὶ ποτὲ μὲν, τῇ κάμπῃ συνάπτουσι τὴν σοφίαν· ποτὲ δὲ συνυπάρχειν τῷ πατρὶ, καὶ ἰδίαν αὐτοῦ λέγουσιν. ἄλλοτε μὲν, ἀγένητον καὶ μόνον πατέρα· ἄλλοτε, καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ γεννητήν, καὶ μάχονται μὲν ἡμῖν λέγουσιν ἀεὶ εἶναι τὸν θεοῦ λόγον, αὐτοὶ δὲ λέγοντες ἀγενήτως συνυπάρχειν τὴν σοφίαν τῷ θεῷ, ἐπιλανθάνονται τῶν ἰδίων· οὕτως πρὸς πάντα σκοτοδινιῶσι· τὴν μὲν ἀληθινὴν σοφίαν ἀρνούμενοι, καὶ τὴν μὴ οὖσαν ἐξευρίσκοντες·

Ideoque de ſolo Domino noſtro Ieſu Chriſto, & de eius cum Patre vnitate ſcripta exhibitaq; ſunt teſtimonia, dum & Pater declarat ſibi vnicum eſſe Filium, & Sancti diſcipuli qui id didicerant, oratione profitentur, vnum eſſe verbum, & hoc ipſum vnigenitum, & opera ab eo edita pro teſtimonio ſint, omnia viſibilia & inuiſibilia per illum condita eſſe, & ſine ipſo conditum eſſe nihil. De ſecundo autem verbo, aut vllo alio, nulla prorſus apud illos cogitatio,
A neque ſibi verba aut ſapientias confingunt, quorum neque nomina neque acta à ſcripturis produntur, ſed tantummodo ab iſtis hæreticis nominantur: Ipſi enim authores ſunt huius commenti, hoſtiliſque in Chriſtum adinuentionis, qui nominibus Verbi & Sapientiæ abutuntur, aliaque ſibi confingentes, inficiantur verum Dei Verbum eſſe, & veram & vnicam Sapientiam Patris, Et ſeſe Manichæis æmulos præbent. Nam & illi, inſpectis Dei operibus, abnegant vnicum & verum Deum exiſtere, aliumque ſibi comminiſcuntur, cuius ta-
B men neque opus vllum, neque teſtimonium ex Sacris literis producere queunt. Quare, ſi neque intra verba reperitur alia ſapientia præter ipſum Filium, neque à Patribus quicquam tale accepimus, à quibus & confeſſione agnoſcitur, & ſcriptis proditur, Sapientiam ingenitam eſſe, vnaque cum Patre coëxiſtere, ac propriam illius eſſe, mundique architectatricem habendam, nimirum ea ipſa fuerit Filius, qui vel ſecundum iſtos æternaliter cum patre coëxiſtit: ipſe enim eſt opifex rerum, vt ſcriptum
C eſt, *Omnia in Sapientia feciſti.* Quin & ipſe Aſterius veluti eorum oblitus quæ priùs ſcripſerat, in ſequentibus itidem vt Caiphas inuitus dum gentilibus obluctatur, non multas ſapientias numerat, aut erucæ mentionem facit, ſed vnam ſapientiam agnoſcit, ad hunc modum ſcribens: Vnus quidem Deus Verbum ſiue Ratio: multa tamen rationalia, & vna quidem Sapientiæ & bonitatis ſubſtantia & natura, multa tamen ſapientia & bona. Ac paulò pòſt ite-
D rum: At quinam ſunt quos Filios Dei appellare non dedignantur? num & hos quoque eſſe verba aſſeuerabunt, aut Sapientias plures introducent? Siquidem impoſſibile eſt, vt quum vnum ſit verbum, vnaque Sapientia multitudini filiorum, Verbi ſubſtãtia impertiatur, aut nomen ſapientiæ indulgeatur. Miri igitur nihil, ſi contra veritatem Ariani pugnent, quum in ſua quoque offenſantes, alij in alios impingant, interdum multas ſapientias, interdum vnam eſſe aſſeuerantes, ac nunc erucæ Sapientiam comparent, nunc Patri coëſſentialem eſſe, & propriam illius ipſius virtutem, eamq; ingenitam
E dicant. Et quum nobiſcum depugnãt, eo quòd aſſeueremus ſemper Dei Verbũ fuiſſe, ipſi quoque ſuorum obliti, Sapientiã cum Deo increatim coëxiſtere dicunt. Ita per omnia in tenebris volutantur, dum & veram Sapientiam abnegatam volunt, & eam quæ non eſt, indagant,

T ὥσμα-

sicuti Manichæi Deum sibi comminiscetes, & verum Deum inficiantes. Sed audiant & cæteræ hęreses vnà cum Manichæis, Christi Patrem vnum esse naturæ conditorem & opificem, per suum verbum. Audiant priuatim & Ariomanitæ, vnum esse Dei verbum, & solū, & proprium & genuinum, eundemque ex ipsius Dei substātia Filium, habereque cum Patre suo inseparabilem deitatis vnionem, vt sæpius iam diximus, vtpote ita edocti ab ipso saluatore. Alioqui, si ita se non habeat, cur per eum Pater creat, & in eo reuelatur, cui vult, eosque illuminat? aut cur dum initiamur Baptismate, vnà cum Patre Filii quoque nomen recēsetur? Nam vt Pater sit insufficiens, nefaria vox est: ac si sufficiens est, quę piorum hominum sententia est, quis vsus Filii, vel ad creationem, vel ad Sanctum lauacrum? Quæ enim congruentia coaptitudoque cum creatore? aut cur id quod factum est, connumeratur cum factore, ad initiandi perfectionē? aut cur secundum vos, Fides in vnū creatorem, & in vnam creaturam traditur? Si enim, vt coaptemur deitati: quid opus est creatura? sin autē, vt couniamur filio, quem creaturam vultis, superflua secundum vos in Baptismatis ratione, Filii nuncupatio. Nam Deus, qui illum Filium reddidit, satis potens est, vt nos quoque sibi filios reddat. Alioqui, si creatura est Filius, cum vna sit natura rationalium creaturarum, nulla omnino creaturæ à creatura opitulatio inferri poterit, eo quod omnes indigeant gratia Dei. Paucis quidem superius diximus, congruenter per eum facta esse vniuersa: sed tamē quia series dicendi nos ad mentionem Sacri Baptismatis adduxit, necessum est vt de ea re, quēadmodum & sentio & credo verba faciamus. Non enim, quasi non sufficiat Pater, ideo vna connominatur & Filius, neq; id temere fit aut fortuitò: sed quoniam Filius est Verbum Dei, & propria Sapientia, Splendorque illius, & cum eo, vtpote cum Patre suo semper existit, ideo impossibile est vt præbente Patre, non præbeat in Filio id ipsum ꝙ præbet: In Patre enim est Filius, vt splēdor in luce: Siquidem Deus, nō vt impotens sed vt Pater in sua sapientia fundauit terram, & suo verbo condidit omnia, & Sacrum Baptisma in Filio confirmat. Vbi enim Pater, ibi & Filius: vt vbi lux, ibi splendor: & vt Pater operatur, ita & Filius, quemadmodum Saluator suismetipsius verbis indicat: *Quæ video Patrem facientem, ea quoque & ipse facio.* Eadem ratione, vbi Baptismus datur: quem baptizat Pater, baptizat & Filius: & quem Filius baptizat, is in Spiritu Sācto initiatur. Rursum, sicut sole lucēte, dixeris splēdorē illuminare: vna enim eademq; hic lux est, quæ neutiquā à sole diuidi aut abscindi potest: ita rursus, vbi Pater est vel nominatur, ibi omnino & Filius existit. Nominatur autē Pater in Baptismate, necessariū ergo est, & Filiū vna nominari. Eaque de causa, vbi Christus ad Sanctos promissiones edit, ita locutus est: *Veniemus ego & pater, & mansionem apud eum faciemus.* Et rursum, *vt quemadmodum ego & tu vnum sumus, & illi vnum sint in nobis*, Vna quoque eademque gratia est quæ in munus venit, & per Filium à Patre in nos confertur, vt Paulus scribit;

ὡς μανιχαῖοι πλάττοντες ἑαυτοῖς ἕτερον, καὶ τὸν ὄντα θεὸν ἀρνούμενοι· ἀλλ' ἀκουέτωσαν μὲν αἱ ἄλλαι αἱρέσεις καὶ μανιχαῖοι ὅτι εἷς ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· ὁ μόνος ἴδιος καὶ γνήσιος ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ὢν υἱός· καὶ ἀχώριστον ἔχων τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἑαυτοῦ τὴν ἑνότητα τῆς θεότητος ὡς πολλάκις εἴπομεν· μαθόντες παρ' αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος· ἐπεὶ εἰ μὴ οὕτως ἔχει, διατί δι' αὐτοῦ κτίζει ὁ πατήρ, καὶ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται οἷς ἐὰν θέλῃ, καὶ φωτίζει τούτους; ἢ διατί
A
καὶ τῇ τελειώσει τοῦ βαπτίσματος συγκατονομάζεται τῷ πατρὶ ὁ υἱός; εἰ μὲν γὰρ αὐτάρκης οὐκ ἔστιν ὁ πατήρ, ἀσεβὴς ἡ φωνή· εἰ δὲ αὐτάρκης, τοῦτο γὰρ θέμις εἰπεῖν, τίς ἡ χρεία τοῦ υἱοῦ· ἢ εἰς τὴν δημιουργίαν· ἢ εἰς τὸ ἅγιον λουτρόν; ποία γὰρ κοινωνία τῷ κτίσματι πρὸς κτίστην; διατί τὸ πεποιημένον συναριθμεῖται τῷ ποιήσαντι εἰς τὴν τῶν πάντων τελείωσιν; ἢ διατί ἡ πίστις καθ' ὑμᾶς εἰς κτίστην καὶ ἓν κτίσμα παραδίδοται; εἰ μὲν γὰρ ἵνα συναφθῶσι τῇ θεότητι· τίς ἡ χρεία τοῦ κτίσματος;
B
εἰ δὲ ἵνα ἑνωθῶμεν τῷ υἱῷ κτίσματι ὄντι, περιττὴ καθ' ὑμᾶς ἡ ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ υἱοῦ ὀνομασία· ὁ γὰρ αὐτὸν υἱοποιήσας θεός, ἱκανός ἐστι καὶ ἡμᾶς υἱοποιῆσαι· ἄλλως τε εἰ κτίσμα ἐστὶν ὁ υἱός· μιᾶς οὔσης φύσεως τῶν λογικῶν κτισμάτων, οὐδὲ μία παρὰ κτίσματος κτίσματι βοήθεια γενήσεται· διὰ τὸ πάντας δεῖσθαι τῆς παρὰ θεοῦ χάριτος· ὀλίγα μὲν οὖν προλαβόντες εἴπομεν· ὡς ἀκολούθως δι' αὐτοῦ γέγονε τὰ πάντα· Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἡ ἀλήθεια πεποίηκεν ἡμᾶς μνη-
C
μονεῦσαι, ἀναγκαῖον ὡς γινώσκω καὶ πεπίστευκα λέγειν, οὐχ ὡς μὴ αὐτάρκους ὄντος τοῦ πατρὸς συνονομάζεται καὶ ὁ υἱός· οὐδὲ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν· ἀλλ' ἐπειδὴ λόγος ἐστὶ τοῦ θεοῦ καὶ ἰδία σοφία· ἀπαύγασμά τε ὢν αὐτοῦ, ἀεὶ ἐστὶ μετὰ τοῦ πατρός· διὰ τοῦτο ἀδύνατον παρέχοντος τοῦ πατρὸς μὴ ἐν υἱῷ δίδοσθαι τὴν χάριν· ἐν τῷ πατρὶ γάρ ἐστιν ὁ υἱὸς ὡς τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ φωτί· οὐ γὰρ ὡς ἐνδεὴς ὁ θεός· ἀλλ' ὡς πατὴρ τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ τεθεμελίωκε τὴν γῆν· καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ λόγῳ τὰ πάντα πεποίηκε· τότε, ἅγιον λουτρὸν τῷ
D
υἱῷ βεβαιοῖ· ἔνθα γὰρ ὁ πατήρ, ἐκεῖ καὶ ὁ υἱός ἐστιν· ὡς ἔνθα τὸ φῶς ἐκεῖ καὶ τὸ ἀπαύγασμα· καὶ ὥσπερ ἃ ὁ πατὴρ ἐργάζεται διὰ τοῦ υἱοῦ ἐργάζεται· καὶ λέγει αὐτὸς ὁ κύριος ἃ βλέπω τὸν πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα κἀγὼ ποιῶ· οὕτως τοῦ βαπτίσματος διδομένου ὃν βαπτίζει ὁ πατήρ, τοῦτον ὁ υἱὸς βαπτίζει· καὶ ὃν ὁ υἱὸς βαπτίζει, οὗτος ἐν πνεύματι ἁγίῳ τελειοῦται· πάλιν τε ὥσπερ τοῦ ἡλίου φαίνοντος λέγοι ἄν τις καὶ τὸ ἀπαύγασμα φωτίζειν· ἓν γάρ ἐστι τὸ φῶς καὶ οὐκ ἔστι διελεῖν οὐδὲ ἀποσχίσαι, οὕτως πάλιν ἔνθα ὁ πατήρ ἐστιν ἢ ὀ-
E
νομάζεται, ἐκεῖ πάντως καὶ ὁ υἱὸς ὑπάρχει· ὀνομάζεται δὲ ἐν τῷ βαπτίσματι ὁ πατήρ· ἀνάγκη καὶ τὸν υἱὸν συγκατονομάζεσθαι· διὰ τοῦτο καὶ τοῖς ἁγίοις ἐπαγγελλόμενος, οὕτως ἔλεγεν· ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν· καὶ πάλιν ὡς ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν, κἀκεῖνοι ἓν ὦσιν ἐν ἡμῖν, καὶ ἡ διδομένη δὲ χάρις, μία ἐστὶ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐν υἱῷ διδομένη, ὡς ὁ παῦλος

διὰ πάσης ἐπιστολῆς γράφει· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ· δεῖ γὰρ τὸ φῶς εἶναι μετὰ τῆς αὐγῆς· καὶ τὸ ἀπαύγασμα συνορᾶσθαι μετὰ τοῦ ἰδίου φωτός. ὅθεν ἰουδαῖοι μετὰ τούτων ἀρνούμενοι τὸν υἱὸν, οὐκ ἔχουσιν οὐδὲ τὸν πατέρα, καταλείψαντες καὶ τὴν πηγὴν τῆς σοφίας· ὡς ὀνειδίζων αὐτοὺς εἶπεν ὁ Βαρούχ. ἀπέβαλον ἀφ' ἑαυτῶν καὶ τὴν ἐκ ταύτης σοφίαν τὸν κύριον ἡμῶν ἰησοῦν χριστόν. χριστὸς γάρ φησιν ὁ ἀπόστολος, θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία. λέγοντες οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ καίσαρα. ἰουδαῖοι μὲν οὖν ἔχουσι τῆς ἀρνήσεως τὰ ἐπίχειρα τῆς ἐπιτιμίας. ἀπώλεσαν γὰρ σὺν τῇ πόλει καὶ τὸν λογισμόν· οὗτοι δὲ κινδυνεύουσι λοιπὸν καὶ περὶ αὐτὸ τὸ πλήρωμα τοῦ μυστηρίου φημὶ δὴ τὸ βάπτισμα· εἰς γὰρ ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ δίδοται ἡ τελείωσις. οὐ λέγουσι δὲ πατέρα ἀληθινόν· διὰ τὸ ἀρνεῖσθαι τὸ ἐξ αὐτοῦ ὅμοιον τῆς οὐσίας· ἀρνοῦνται δὲ καὶ τὸν ἀληθινὸν υἱόν. καὶ ἄλλον ἑαυτοῖς ἐξ οὐκ ὄντων κτιστὸν ἀναπλάττοντες ὀνομάζουσι. πῶς οὐ παντελῶς κενὸν καὶ ἀλυσιτελὲς τὸ παρ' αὐτῶν διδόμενόν ἐστι, πρὸς ποίησιν μὲν ἔχον· τῇ δὲ ἀληθείᾳ μηδὲν ἔχον πρὸς βοήθειαν σχῆμα; οὐ γὰρ εἰς πατέρα καὶ υἱὸν διδόασιν οἱ ἀρειανοί. ἀλλ' εἰς κτίστην καὶ κτίσμα· καὶ εἰς ποίημα καὶ ποιητήν. ὥσπερ δὲ ἄλλο ἐστὶ κτίσμα παρὰ τὸν υἱόν, οὕτως ἄλλο ἂν εἴη τῆς ἀληθείας τὸ παρ' αὐτῶν νομιζόμενον δίδοσθαι, κἂν τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ διὰ τὸ γεγραμμένον ὀνομάζειν προσποιῶνται· οὐ γὰρ ὁ λέγων ἁπλῶς κύριε, οὗτος δίδωσιν. ἀλλ' ὁ μετὰ τοῦ ὀνόματος καὶ τὴν πίστιν ἔχων ὀρθήν· διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὁ σωτὴρ οὐχ ἁπλῶς ἐνετείλατο τὸ βαπτίζειν· ἀλλὰ πρῶτον φησὶ μαθητεύσατε, εἶθ' οὕτως βαπτίζετε εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. ἵν' ἐκ τῆς μαθήσεως ἡ πίστις ἡ τοῦ βαπτίσματος τελείωσις προστεθῇ. πολλαὶ γοῦν καὶ ἄλλαι αἱρέσεις λέγουσαι τὰ ὀνόματα μόνον μὴ φρονοῦσαι δὲ ὀρθῶς ὡς εἴρηται· μηδὲ τὴν πίστιν ὑγιαίνουσαν ἔχουσαι, ἀλυσιτελὲς ἔχουσι καὶ τὸ παρ' αὐτῶν διδόμενον ὕδωρ, λειπόμενον εὐσεβείᾳ· ὥστε καὶ τὸν ῥαντιζόμενον παρ' αὐτῶν ῥυπαίνεσθαι μᾶλλον ἐν ἀσεβείᾳ, ἢ λυτροῦσθαι· οὕτω καὶ ἕλληνες καίτοι θεὸν διὰ χειλέων λέγοντες, ἀθεότητος ἔχουσιν ἔγκλημα, ὅτι τὸν ὄντως ὄντα καὶ ἀληθινὸν θεόν, οὐ γινώσκουσι τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ· οὕτω μανιχαῖοι καὶ φρύγες· καὶ οἱ τοῦ σαμοσατέως μαθηταί, τὰ ὀνόματα λέγοντες, οὐδὲν ἧττον εἰσὶν αἱρετικοί. οὕτω καὶ καθ' ἑξῆς λοιπὸν καὶ οἱ τὰ ἀρείου φρονοῦντες. κἂν ἀναγινώσκωσι τὰ γεγραμμένα. καὶ λέγωσι τὰ ὀνόματα, καὶ αὐτοὶ παίζουσι τοὺς λαμβάνοντας παρ' αὐτῶν πλέον τῶν ἄλλων αἱρετικῶν ἀσεβέστεροι τυγχάνοντες· καὶ κατὰ τὸ λογικὸν ὑπερκείμενοι πάντας· καὶ δικαιοῦντες αὐτὰς ἐκ τῆς ἑαυτῶν ἀθυρογλωττίας. ἐκεῖναι μὲν γὰρ πλέον τι τῆς ἀληθείας καταψεύδονται· καὶ ἢ περὶ τὸ σῶμα σφάλλονται· λέγοντες

scribit: *Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.* Necessum est enim, lucem cum splendore esse, & radios videri vna cum luce. Quapropter Iudaei vna cũ Arianis filium abnegantes, ne Patrem quidem habent. Obturantes enim fontem Sapientiae (vt illis exprobrat Baruch) abiecerunt etiam à se sapientiam inde promanãtem, Dominum nostrum Iesum Christum. Siquidem *Christus* (vt ait Apostolus) *Dei Virtus & Dei Sapientia.* Iudaei igitur, dum
A affirmant se non habere regem nisi Caesarem, pro ista inficiatione egregium superpondiũ in auctariumque suae poenae adiecerunt. Perdiderunt enim vna cum ciuitate ratiocinationem. Ariani autem in periculum veniunt, ne amittãt integritatem mysterii: loquor autem de Baptismate. Si enim in nomine Patris & Filii datur perfectitudo plenaque initiatio, Patrem autem verum illi non pronunciant, eo quod negent aliquid ex ipso existere & simile esse illius substantiae, negant quoque verum Filium, aliumque ex non entibus conditum sibi commini-
B scentes in Baptismate proferunt: quî (quaeso) igitur non plane vanum ac inutile fuerit Baptisma, quod ab illis datur, quum id non nisi species sit & inane simulachrum, ipsique ea re nihil solidae opis adferant ad pietatem? Nõ enim in Patre & filio tribuunt baptisma Ariani, sed in creatore & creatura, in factore & factura. Sicuti igitur creatura diuersum quiddam est à Filio: ita diuersum quiddam à vero Baptismate est quod ab illis existimatur dari, tametsi nomen Patris & Filii, quia illa in Scripturis vi-
C dent, simulent sese nominare. Non enim, qui simpliciter ait Domine, is est qui donat legitimum Baptisma, sed qui nomen exprimit, & fidem rectam habet. Ideoque Saluator non quouis modo Baptizandum praecepit, sed primum dixit, Docete, ac deinde Baptizate in nomine Patris & Filii, & Spiritus Sancti, vt ex doctrina recta fides oriretur, & cum Fide Baptismatis integra initiatio perficeretur. Certe, aliae etiam haereses eaeque numero non exiguae, nomine tenus ritum istum pronunciant, sed non recte sentientes, vt dictum est, neque
D sanam fidem retinentes, inutilem possident aquam, quam impertiunt, nimirum numine & religione destitutam: adeo, vt qui ab illis adspergantur, sordescant potius praua religione, quàm redimantur. Ita quoque & Ethnici, quanquam Deum in ore habent, impietatis crimini subiiciuntur, eo quod verum Deum non agnoscant Patrem Domini nostri Iesu Christi. Itidem quoque Manichaei & Phryges, ac discipuli Samosatensis, nomina ipsa pronunciantes, nihil ob id sunt minus haere-
E tici: ita quoque deinceps & reliqui, & qui cum Ario sentiunt, etiamsi recitent scripta, proloquanturque ipsa nomina, frustrantur illuduntque iis, qui ab ipsis Baptisma accipiunt, homines nimirum improbiores quàm vlli haeretici, quos indies magis ac magis superant, haeresesque omnes propemodum iustas oris sui effrenitate reddunt. Illae enim supra veritatem aliquid admentiuntur, & vel circa corpus errant,

 inqui-

inquientes, Dominum ex Maria carnem non habuisse, aut mortuum non esse, aut hominem re vera non fuisse, sed speciem duntaxat hominis ostendisse, visumque habuisse corpus aliquod cum nullum haberet, & inane simulachrum humanæ formæ præ se tulisse, qualia sunt visa quæ in somnis apparent. Isti vero non ita, sed manifesto in patrem scelerati sunt, cuius diuinitatem in Filii imagine contestatam blasphemant: quippe, qui eam dicant creaturam esse, & illud, fuit, quando non fuit, vel, uti cœnum in marsupio circunferant, & hoc, veluti virus serpentes, obiiciant. Deinde, quia abominabile est apud omnes eorum dogma, statim veluti fulcrum quoddam ruinosæ hæresi, excellentiam humanitatis Christi subiiciunt, vt eam suspiciens admiransque simplicior non deprehendat noxam vesaniæ illorum: Quid? an non misericordia digni sunt, qui tam misere ab istis decipiuntur? an non digni lachrimis, qui præsentis præstigii voluptate deliniti, suasmet ipsi vtilitates produnt, & à futura spe excidunt? Quum enim eum esse credant, qui non est, hacque persuasione suscipiant, nihil suscipiunt, creaturæque coaptati nullam ex re creata opem sentiunt: & dum in id quod dissimile est, & alienum à substantia Patris, fidem habent: fit, vt Patri non coaptentur, vt qui non habeant patris naturalem & genuinum Filium qui est in Patre, in quo & Pater est (vt ipse dixit,) sed illorum fraudibus circumuenti, nudi inopesque deitatis relinquantur. Non enim illos, vbi vita defuncti fuerint, terrenum istud & euanidum præstigii figmentum sequetur. Neque, quum viderint eum, quem inficiati sunt, Dominum sedere in solio Patris sui, & iudicare viuos & mortuos: in auxilium aduocare poterint quenquam eorum, à quibus decepti sunt: quippe, quos ipsi reos visuri sint, & sese præ dolore affli ctantes ob ea, quæ iniuste vel impiè fecerunt. Hactenus ista pro defensione dicti illius Prouerbiorum tractauimus, insistentes contra istorum bruta & fabulosa cordium figmenta: vt, vbi cognitum habuerint, nomen creaturæ non congruere in Filium Dei, & recte legant, & inter legendum rectam esse in prouerbio isto sententiam deprehendant. Scriptum est enim: Dominus creauit me initium viarum suarum ad opera sua. Sed quia Prouerbia sunt, & prouerbiali schemate dicuntur, non conuenit, vt quæque obuia est dictio, ita eam statim excipere, quum personam prius expendere oporteat, & ita ad pietatem sententia accommodanda sit. Quæ enim in Prouerbiis dicuntur, non de plano dicuntur, sed aliquid abstrusi subindicant, quemadmodum & ipse Dominus suis verbis testatus est: *Hæc in prouerbiis locutus sum vobis, sed venit hora, quum non amplius vobis in Prouerbiis loquar, sed palam.* Retegenda est igitur mens verborum, & vt abstrusior, inuestiganda: nec quasi perspicue simpliciterque dicta sint verba, arripienda sunt: ne male interpretantes à veritate aberremus.

λέγοντες μὴ ἐκ Μαρίας ἐσχηκέναι σάρκα τὸν κύ-
ριον, ἢ ὅτι ὅλως οὐ γέγονε θάνατος· οὐδὲ ὅ-
λως ἄνθρωπος γέγονεν· ἀλλὰ μόνον ἐφάνη καὶ
οὐκ ἦν ἀληθῶς· καὶ ἐδόκει σῶμα ἔχειν μὴ
ἔχων· καὶ ἐδόκει ἄνθρωπος φαίνεσθαι ὡς ἐν
ὀνείρῳ φαντασίας· οὗτοι δὲ εἰς αὐτὸν τὸν πατέ-
ρα, φανερῶς ἀσεβοῦσι· τὴν γὰρ θεότητα αὐτοῦ
εἰς τὸν υἱὸν ὡς ἐν εἰκόνι μαρτυρουμένην ἀκούοντες
ἀπὸ τῶν γραφῶν, βλασφημοῦσιν αὐτὴν λέγον-
A τες εἶναι κτίσμα· καὶ πανταχοῦ περὶ αὐτῆς τὸ
οὐκ ἦν ὡς ἐν πήρᾳ βόρβορον τὸ λεξείδιον τοῦτο
περιφέρουσι· καὶ ὡς ὄφις τὸν ἰόν, τοῦτο προβάλλονται·
εἶτα, ἐπειδὴ ναυτηρὸν παρὰ πᾶσι τὸ παρ' αὐτοῖς ἐστι
δόγμα· εὐθὺς ἔρεισμα τῷ πτώματι τῆς αἱρέσεως,
τὴν ἀνθρωπίνην προστασίαν ὑποτιθέασι· ἵνα
ταύτην βλέπων ὁ ἁπλούστερος· ἢ καὶ δεδιὼς μὴ
κατανοῇ τὸ βλαβερὸν τῆς κακοφροσύνης αὐτῶν·
πῶς οὖν οὐκ ἄξιον οἰκτείρειν τοὺς παρ' αὐτῶν ἀ-
πατωμένους; ἢ πῶς οὐκ ἐπὶ τούτοις δακρύσαι
B καλόν, ὅτι τῇ παραυτίκα διὰ τῆς ἡδονῆς φαν-
τασίας προδεδώκασι τὸ ἑαυτοῖς συμφέρον· καὶ ἐκπί-
πτουσι τῆς μελλούσης ἐλπίδος; εἰς γὰρ τὰ οὐκ ὄντα
δοκοῦντες λαμβάνειν, οὐδὲν εἰληφότες ἔσονται·
κτίσματί τε συνταττόμενοι, οὐδεμίαν παρὰ τῆς κτί-
σεως ἕξουσι βοήθειαν· καὶ εἰς ἀνόμοιον δὲ καὶ ἀλλότριον
κατ' οὐσίαν τοῦ πατρὸς πιστεύοντες, οὐ συναφθήσονται
τῷ πατρί· μὴ ἔχοντες τὸν ἴδιον καὶ ἐξ αὐτοῦ φύσει υἱὸν τὸν
ὄντα τῷ πατρί· ἐν ᾧ καὶ ὁ πατήρ ἐστιν ὡς αὐτὸς εἴρη-
κεν· ἀλλὰ πλανηθέντες ἀπὸ τούτων, ἔρημοι καὶ γυ-
C μνοὶ λοιπὸν ἀπομένουσι τῆς θεότητος οἱ ἄθλιοι· οὐδὲ
γὰρ ἀκολουθήσει τούτοις ἀποθνήσκουσιν ἡ τῶν ἐπὶ γῆς
φαντασία· οὐδ' ὅταν ἴδωσιν ὃν ἠρνήσαντο κύριον
καθήμενον ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ κρί-
νοντα ζῶντας καὶ νεκρούς, δυνήσεταί τις εἰς βοήθειαν
ἐπικαλεῖσθαί τινα· κρινομένους γὰρ καὶ αὐτοὺς ὄψον-
ται καὶ μεταμελομένους ἐφ' οἷς ἠδίκησαν καὶ ἠσέβησαν·
ταῦτα περὶ τοῦ ῥητοῦ τῶν παροιμιῶν τέως διελάβο-
μεν ἐνιστάμενοι πρὸς τὰς ἀλόγους ἐκ καρδίας αὐτῶν
μυθοπλαστίας· ἵνα γνόντες ὡς οὐχ ἁρμόζει λέγειν
D κτίσμα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, μάθωσι καλῶς ἀναγινώ-
σκειν καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ταῖς παροιμίαις ῥητὸν ὀρθὴν ἔ-
χον καὶ αὐτὸ τὴν διάνοιαν· γέγραπται μὲν γάρ,
κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ·
ἀλλ' ἐπειδὴ παροιμίαι εἰσί· καὶ παροιμιωδῶς ἐλέ-
χθη, οὐ δεῖ τὴν πρόχειρον λέξιν ἁπλῶς οὕτως ἐκ-
λαμβάνειν· ἀλλὰ τὸ πρόσωπον ζητεῖν, καὶ οὕτως
μετ' εὐσεβείας τὸν νοῦν ἐφαρμόζειν αὐτῷ· τὰ γὰρ
ἐν παροιμίαις λεγόμενα, οὐκ ἐκ φανεροῦ λέγε-
ται· ἀλλὰ κεκρυμμένως ἀπαγγέλλεται ὡς αὐ-
E τὸς ὁ κύριος ἐδίδαξεν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐ-
αγγελίῳ· ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑ- „
μῖν, ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις „
λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ παρρησίᾳ· οὐκοῦν ἀπο- „
καλύπτειν χρὴ τὸν νοῦν τοῦ ῥητοῦ· ὡς κεκρυμ-
μένον τι τοῦτον ζητεῖν· καὶ μὴ ὡς ἐν παρρησίᾳ εἰ-
ρημένον ἁπλῶς ἐκλαμβάνειν· ἵνα μὴ παρεξη-
γούμενοι, πλανηθῶμεν ἀπὸ τῆς ἀληθείας·

εἰ μὲν

εἰ μὲν οὖν περὶ ἀγγέλου ἢ ἑτέρου τινὸς τῶν γενητῶν ἐστὶ τὸ γεγραμμένον, ὡς περὶ ἑνὸς ἡμῶν ποιημάτων ἔστω λεγόμενον τὸ ἔκτισέ με· εἰ δὲ ἡ σοφία τοῦ θεοῦ ἐστιν, ἐν ᾗ πάντα τὰ γενητὰ δεδημιούργηται, ἡ περὶ ἑαυτῆς λέγουσα· τί δεῖ νοεῖν ἢ ὅτι τὸ ἔκτισε φάσκουσα οὐκ ἐναντίον τῷ ἐγέννησεν λέγει· οὐ δὲ ὡς ἐπιλαθομένη ὅτι κτίζουσά ἐστι καὶ δημιουργός· ἢ ἀγνοοῦσα τὴν διαφορὰν τοῦ κτίζοντος καὶ τῶν κτισμάτων ἐν τοῖς κτίσμασιν ἑαυτὴν συναριθμεῖ· ἀλλά τινα νοῦν ὡς ἐν παροιμίαις οὐ παρρησίᾳ, κεκρυμμένον δὲ σημαίνει· ὃν τοῖς μὲν ἁγίοις ἐνέπνεε προφητεύειν· αὐτὴν δὲ μετ' ὀλίγα ἐκ παραλλήλου τὸ ἔκτισεν ἐν ἑτέραις λέξεσι σημαίνουσα φησὶν ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον· δῆλον δέ ἐστιν οἶκον εἶναι τῆς σοφίας, τὸ ἡμέτερον σῶμα· ὅπερ ἀναλαβὼν γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ εἰκότως παρὰ μὲν Ἰωάννου λέγεται, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· διὰ δὲ Σολομῶντος, περὶ ἑαυτῆς ἡ σοφία μετὰ παρατηρήσεώς φησιν· οὐχ ὅτι κτίσμα ἐστὶ, ἀλλ' ὅτι κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ εἶναί με ἔκτισε· οὐ δὲ ὅτι κτίσματος ἀρχὴν καὶ γένεσιν ἔχω· καὶ ἐνταῦθα γὰρ οὐ τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος αὐτοῦ· οὐδὲ τὴν ἐκ πατρὸς ἀΐδιον ἑαυτοῦ καὶ γνησίαν γέννησιν ὁ λόγος σημαίνων, διὰ Σολομῶντος εἴρηκεν· ἀλλὰ πάλιν τὸ ἀνθρώπινον καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς οἰκονομίαν αὐτοῦ· διὸ καὶ καθὼς προεῖπον· οὐκ εἶπε κτίσμα εἰμὶ· ἢ κτίσμα ἐγενόμην· ἀλλὰ μόνον ἔκτισε· τὰ μὲν γὰρ κτίσματα κτιστὴν ἔχοντα τὴν οὐσίαν· τῶν γενητῶν ἐστι καὶ λέγεται καὶ κτίζεται· καὶ πάντως τὸ κτίσμα κτίζεται· ἡ δὲ τοῦ ἔκτισε μόνη λέξις λεγομένη, οὐ πάντως τὴν οὐσίαν ἢ τὴν γέννησιν σημαίνει· ἀλλά τι ἕτερον δηλοῖ γίνεσθαι περὶ ἐκεῖνον περὶ οὗ λέγει, καὶ οὐ πάντως τὸ λεγόμενον κτίζεσθαι· ἤδη τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα ἐστί· καὶ ταύτην τὴν διαφορὰν οἶδεν ἡ θεία γραφὴ περὶ τῶν κτισμάτων λέγουσα· ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου· καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδύνει· ἐν δὲ τῇ ἀποκαλύψει φησὶ, καὶ ἀπέθανε τὸ τρίτον μέρος τῶν κτισμάτων τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ τὰ ἔχοντα ψυχὰς, καθὼς καὶ Παῦλος λέγει· » πᾶν κτίσμα θεοῦ καλὸν· καὶ » οὐδὲν ἀπόβλητον μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον· ἐν δὲ τῇ σοφίᾳ, γέγραπται· καὶ τῇ » σοφίᾳ σου κατεσκεύασας τὸν ἄνθρωπον· ἵνα δεσπόζῃ τῶν ὑπὸ σοῦ γενομένων κτισμάτων· καὶ ὅτι ταῦτα κτίσματα ὄντα λέγει κτίζεσθαι· οὕτως πάλιν ἐστὶν ἀκοῦσαι τοῦ μὲν κυρίου λέγοντος, » ἀπ' ἀρχῆς γὰρ ὁ κτίσας ἄρσεν καὶ θῆλυ » ἐποίησεν αὐτούς· Μωϋσέως δὲ ἐν τῇ ᾠδῇ γράφοντος· » ἐπερωτήσατε ἡμέρας προτέρας τὰς γενομένας » προτέρας σου ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἔκτισεν ὁ θεὸς » ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ οὐρανοῦ· ὁ δὲ

Si igitur de Angelo, aut alio quopiam creato, quales nos sumus, hic sermo instituitur, concedamus hoc verbũ (creauit) simpliciter dictum esse. Sin autem de vera Sapientia Dei fit mentio, in qua quicquid rerum est, conditum est, eaque illa ipsa est, quæ ista de seipso loquitur: quid intelligendum aliud, dum illa de se hoc modo loquitur, quam si seipsam genitam esse dixisset? quippe, quæ non immemor inter dicendum se creatricem & opificem rerum esse A aut ignara, quid differentiæ sit inter creantem & creaturam, inter creaturas tamen sese adnumeret: sed sensum certum, vt in Prouerbiis solet, non apertum quidem illum, sed abstrusum insinuet, quem filiis suis ad prophetandum inspirabat. Eadem illa paulo post, ex mutua similium inter se comparatione, illud verbum (creauit) aliis dictionibus interpretata est, dum inquit Sapientia ædificauit sibi domum: certum enim est, domum Sapientiæ esse nostrum corpus, quo assumpto, Sapientia ista homo facta, atque ideo merito ab Ioanne dictum B est, *Verbum caro factum esse.* Et per Salomonem ipsa de se Sapientia cautim cum certa verborum formula mentionem facit, dum se nequaquam creaturam nominat, sed duntaxat ait, *Dominus creauit me initio viarum suarum ad opera sua,* neque addit in suis verbis ideo vt essem, creauit me: neque in id, vt creationis initium & ortum haberem. Isthic enim Verbum per Salomonem loquens non substantiam suæ deitatis, aut æternam ex Patre genuinamque sui ipsius natiuitatem expressit, sed contra, huC manitatem & dispensationem suam, qua in rebus nostris functus est, significauit. Ideoque, quemadmodum prædixi, non ita de se pronunciat, creatura sum, aut creaturam me fecit, sed duntaxat creauit. Creaturæ certe quæ factitiam substantiam habent, ex numero rerum conditarum habendæ sunt, easque condi merito dixeris, & quicquid creatura est, creari nominaueris: non tamen per se hæc vnica dictio (condidit) aut (creauit) omnino substantiam aut ortum significat, sed aliud quippiam circa D eum, de quo hoc profertur, geri agique denotat. Neque planè, quiquid condi pronunciatur, statim naturaliter & essentialiter opus aut creatura fuerit. Neque hoc genus discriminis incognitum scripturæ est: De creaturis enim loquens, Impleta est (inquit) terra creatura tua, & ipsa creatura congemiscit nobiscum, & condolet. In Apocalypsi porro periit tertia pars creaturarum marinarum quæ animas habebant: quo genere locutionis etiam Paulus vsus est: *Omnis creatura* E *Dei bona est, nihilque est abominabile, modo id cum gratiarum actione sumatur.* Et in sapientia scriptum est, *In Sapientia tua instruxisti hominem, vt dominaretur creaturarum, quas tu fecisti.* Et quia istæ creaturæ erant, fieri condique appellantur. Ita quoque vicissim audire licet, & Dominum loquentem, *Ab initio qui condidit, marem & fœminam fecit eos*: & Mosen itidem in suo carmine modulantem: *Interrogate dies qui ante te fuerunt, ab illo die in quo condidit Deus hominem in terra, & ad summum cœli.*

Nec non Paulum ad Coloſſenſes: *Qui eſt imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in eo condita ſunt vniuerſa, & quæ in cælis ſunt, & quæ in terra, tum viſibilia, tum inuiſibilia, ſiue ſint Throni, ſiue Dominationes, ſiue principatus, ſiue Poteſtates, omnia per illum & in illo ſunt condita, & ipſe eſt ante omnia.* Quod igitur, quæ ex natura creatitiam eſſentiam habeant, creaturæ & creari appellentur, iſta pro admonitione ſufficiunt, quum alioqui plena ſit ſcriptura iſtarum rerum. Quod autem iſta vox (condidit) ſiue, creauit, neque vbique ſubſtantiam aut ortum ſignificet, vel ex Dauide pſallente cognoueris: *Scribantur iſta in aliam ætatem, & populus qui creabitur laudabit Dominum.* Ac rurſum, *Cor mundum crea in me Deus.* Et ad Epheſios Paulus, *Legem præceptorum in dogmatibus ocioſam reddidit, vt duos conderet in ſe in vnum & in nouum hominem.* Et iterum: *Induite nouum hominem conditum ſecundum Deum in iuſtitia & ſanctitate veritatis.* Neque enim Dauid de populo eſſentialiter condendo locutus eſt: neque aliud cor, quàm quod habebat, optauit accipere: ſed eam quæ ſecundum Deum eſt, innouationem inſtaurationemque votis quæſiuit. Neque item Paulus eſſentialiter duos condendos in Domino, ſignificauit, neque re vera alium hominem nos induere iuſſit, ſed per hominem ſecundum Deum, innuit nobis vitam ſecundum virtutem, ac per duos in Chriſto condendos, duos populos in eo renouandos indicabat. Quin & illud Hieremiæ tale eſt: *Creauit Dominus nouam ſalutem ad plantandum, in qua ſalute ibunt homines*: quibus verbis, non eſſentiam alicuius creaturæ denotat, ſed in hominibus inſtaurandam ſalutem vaticinatur, quæ in Chriſto Ieſu nobis obuenit. Quum igitur tale ſit diſcrimen in vocibus iſtis, creatura, & creari, ſi inueniſtis aliquo modo Dominũ in ſcripturis creaturam appellari, oſtendite, & quantumlibet pugnate: quòd ſi tale nil de eo ſcriptum eſt, ſed ipſe de ſeipſo in Prouerbiis loquitur: *Dominus creauit me*, ſuffundamini pudore, quod iſtiuſmodi differentiam, & iſta prouerbiali ſchemate dicta non intellexeritis, & in poſterum illud, creauit, non ita intelligite, vt inde creaturam faciatis, ſed, id dictum eſſe de eius humanitate, ſentite. Humanitatis enim proprium eſt, creari. Quid? an non iniurii eſtis, quod vbi ex Dauide & Paulo auditis illud verbum, creauit, non eſſentiam inde aut ortum intelligitis, ſed renouationem? Contrà, vbi ex Deo auditis idem illud verbum, creauit, eſſentiam eius cum creaturis in eodem grege ſtatuitis. Rurſum, quum auditis, Sapientia ædificauit ſibi domum, & pro fulcris ſubſtituit ſeptem columnas, domum illam allegorice interpretamini: illud autem verbum, creauit, ad creaturæ ſignificationẽ transfertis. Neque quod opifex rerum ſit, vos pudefacit: neq; ꝙ vnicum & propriũ Germẽ ſit ſui patris, in timorẽ vos coniicit,

ὁ δὲ παῦλος ἐν τῇ πρὸς κολασσαεῖς φησιν· ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἀοράτου πρωτότοκος πάσης κτίσεως· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· εἴτε θρόνοι· εἴτε κυριότητες· εἴτε ἀρχαὶ· εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι᾽ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων· ὅτι μὲν οὖν τὰ φύσει τὴν οὐσίαν ἔχοντα κτιστὴν, κτίσματα λέγεται καὶ κτίζεται, **A** ἀρκεῖ ταῦτα πρὸς ὑπόμνησιν εἰρῆσθαι· πλήρους οὔσης τῆς γραφῆς· ὅτι δὲ ἡ τοῦ ἔκτισε μόνη λέξις λεγομένη οὐ πάντως τὴν οὐσίαν καὶ τὴν γένεσιν σημαίνει, ὁ μὲν δαβὶδ ψάλλει, γραφήτω αὕτη εἰς γενεὰν ἑτέραν· καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν κύριον· καὶ πάλιν, καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ θεός· ὁ δὲ παῦλος ἐν τῇ πρὸς ἐφεσίους, φησίν· τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον· καὶ πάλιν, ἐνδύσασθε **B** τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ τῆς ἀληθείας· οὔτε γὰρ ὁ δαβὶδ λαόν τινα κατ᾽ οὐσίαν κτιζόμενον ἔλεγεν· οὔτε καρδίαν ἑτέραν ηὔχετο λαβεῖν παρ᾽ ἣν εἶχεν· ἀλλὰ τὴν κατὰ θεὸν ἀνανέωσιν καὶ ἀνακαίνισιν ἐσήμαινεν· οὔτε δὲ ὁ παῦλος κατ᾽ οὐσίαν κτιζομένους ἐν τῷ κυρίῳ δύο τινὰς ἐδήλου· ἀλλ᾽ οὐδὲ ἄλλον τινὰ ἐνδύσασθαι ἡμᾶς ἄνθρωπον συνεβούλευσεν· ἀλλὰ τὸν μὲν κατὰ θεὸν **C** ἄνθρωπον, τὸν κατὰ ἀρετὴν βίον ἔλεγε· τοὺς δὲ κτιζομένους ἐν χριστῷ, τοὺς ἀνακαινιζομένους ἐν αὐτῷ δύο λαοὺς ἐσήμαινε· τοιοῦτον ἐστὶ καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τῷ ἱερεμίᾳ· ἔκτισε κύριος σωτηρίαν καινὴν εἰς καταφύτευσιν· ἐν ᾗ σωτηρίᾳ περιελεύσεται ἄνθρωπος· τοῦτο δὲ λέγων, οὐκ οὐσίαν τινὰ κτίσματος σημαίνει· ἀλλὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις ἀνακαινιζομένην σωτηρίαν προφητεύει· τὴν γενομένην ἐν χριστῷ πρὸς ἡμᾶς· τοιαύτης δὴ οὔσης τῆς διαφορᾶς· περί τε **D** τῶν κτισμάτων καὶ τοῦ λεγομένου μόνου ἔκτισεν· εἰ μὲν εὕρητέ που τὸν κύριον λεγόμενον ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ κτίσμα, δείξατε καὶ μάχεσθε· εἰ δὲ μὴ γέγραπται που κτίσμα εἶναι αὐτὸν· λέγει δὲ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἐν παροιμίαις· κύριος ἔκτισέ με, ἐντράπητε ὑπὸ τῆς προειρημένης διαφορᾶς καὶ τῶν παροιμιωδῶς εἰρημένων· καὶ λοιπὸν τὸ ἔκτισε μὴ κτίσμα ἀκούετε· ἀλλὰ τὸ περὶ αὐτὸν γενόμενον ἀνθρώπινον· τούτου γὰρ ἴδιόν ἐστι καὶ τὸ κτίζεσθαι· ἐπεὶ πῶς οὐκ ἀδικεῖτε, ὅτι **E** παρὰ μὲν τοῦ δαβὶδ καὶ τοῦ παύλου ἀκούοντες τὸ ἔκτισεν, οὐ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν γένεσιν νοεῖτε ἀλλὰ τὴν ἀνανέωσιν· παρὰ δὲ τοῦ κυρίου ἀκούοντες τὸ ἔκτισε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῖς κτίσμασι συναριθμεῖτε, πάλιν τε ἀκούοντες ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον καὶ ὑπήρεισε στύλους ἑπτὰ τὸ μὲν ἀλληγορεῖτε· τὸ δὲ ἔκτισεν οὕτω λαμβάνοντες μεταποιεῖτε αὐτὸν εἰς κτίσμα· καὶ οὔτε τὸ εἶναι αὐτὸν δημιουργὸν ἐδυσώπησεν ὑμᾶς· οὔτε τὸ εἶναι αὐτὸν μόνον ἴδιον λόγον τοῦ πατρὸς ἐφοβήθητε·

ἀλλὰ

ἀλλὰ ἁπλῶς πρὸς αὐτὸν ἀπογραψάμενοι μάχεσθε· ἐλάττονά τι περὶ αὐτοῦ μᾶλλον, ἢ περὶ ἀνθρώπων νοεῖτε· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ ῥητὸν δείκνυσιν ὑμῶν μόνον εὕρεμα εἶναι τὸ λέγειν κτίσμα τὸν κύριον· τὴν γὰρ οὐσίαν ἑαυτοῦ γινώσκων ὁ κύριος μονογενῆ σοφίαν καὶ γέννημα τοῦ πατρὸς· καὶ ἄλλην οὐσίαν παρὰ τὰ γενητὰ καὶ τὰ φύσει κτίσματα· φιλανθρώπως λέγει· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ· ἴσον τῷ εἰπεῖν ὁ πατὴρ σῶμά μοι κατειργάσατο καὶ εἰς ἀνθρώπους με ἔκτισεν· ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας· καὶ γὰρ ὥσπερ ἰωάννου ἀκούοντες ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐκ αὐτὸν ὅλον σάρκα νοοῦμεν τὸν λόγον· ἀλλὰ σάρκα ἐνδυσάμενον καὶ γενόμενον ἄνθρωπον· ἀκούοντές τε χριστὸς γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα· καὶ τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν· οὐκ αὐτὸν τοῦτο ὅλον κατάραν καὶ ἁμαρτίαν νοοῦμεν αὐτὸν γεγενῆσθαι· ἀλλ' ὅτι τὴν καθ' ἡμῶν κατάραν ἀνεδέξατο ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος· ἐξαγοράσας ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρας· τὰς δὲ ἁμαρτίας ἡμῶν, ὡς ὁ μὲν ἠσαΐας εἶπεν, ἐβάστασεν· ὡς δὲ ὁ πέτρος εἶπεν, ἀνήνεγκεν αὐτὰς τῷ σώματι ἐπὶ τὸ ξύλον· οὕτως ἐὰν ἀκούσωμεν ἐν ταῖς παροιμίαις τὸ ἔκτισεν, οὐδεὶς κτίσμα τῇ φύσει ὅλον νοεῖ τὸν λόγον· ἀλλ' ὅτι τὸ κτιστὸν ἐνεδύσατο σῶμα· καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἔκτισεν αὐτὸν ὁ θεὸς εἰς ἡμᾶς· τὸ κτιστὸν αὐτῷ καταρτίσας, ὡς γέγραπται, σῶμα· ἵν' ἐν αὐτῷ ἀνακαινισθῆναι καὶ θεοποιηθῆναι δυνηθῶμεν· τί τοίνυν ὑμᾶς ἠπάτησεν ὦ ἀνόητοι εἰπεῖν τὸν κτίστην κτίσμα; ἢ πόθεν ἠγοράσατε ἑαυτοῖς τὸ κενὸν φρόνημα τοῦτο, καὶ ἐν αὐτῷ πομπεύετε; αἱ γὰρ παροιμίαι λέγουσι τὸ ἔκτισεν· ἀλλ' οὐ λέγουσι κτίσμα τὸν υἱόν· ἀλλὰ γέννημα καὶ κατὰ τὴν προειρημένην δὲ ἐκ τῶν γραφῶν, τὴν διαστολὴν λέγω τοῦ ἔκτισε καὶ τοῦ κτίσματος· τὸ μὲν ἴδιον φύσει τοῦ υἱοῦ, μονογενῆ σοφίαν αὐτὸν καὶ δημιουργὸν τῶν κτισμάτων γινώσκουσι· τὸ δὲ ἔκτισε λέγουσαι, οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ λέγουσιν· ἀλλὰ πολλῶν ὁδῶν ἀρχὴν αὐτὸν γίνεσθαι· ὡς εἶναι ἐναντίον τὸ μὲν ἔκτισε, τῷ γεννήματι· τὸ δὲ λεγόμενον ἀρχὴν ὁδῶν, τοῦ εἶναι αὐτὸν μονογενῆ λόγον· εἰ γὰρ γέννημά ἐστι, πῶς κτίσμα λέγετε αὐτόν; οὐδεὶς γὰρ ἅπερ κτίζει λέγει γεννᾶν· οὐδὲ τὰ ἴδια γεννήματα καλεῖ κτίσματα· πάλιν τε εἰ μονογενής ἐστι, πῶς ἀρχὴ τῶν ὁδῶν αὐτὸς γίνεται· ἀνάγκη γὰρ αὐτὸν ἀρχὴν τῶν πάντων κτισθέντα, μηκέτι μόνον εἶναι· ἔχοντα τοὺς μετ' αὐτὸν γενομένους· καὶ γὰρ καὶ ῥουβὶμ ἀρχὴ τῶν τέκνων γενόμενος, οὐκ ἦν μονογενής· ἀλλὰ τῷ μὲν χρόνῳ, πρῶτος· τῇ δὲ φύσει καὶ τῇ συγγενείᾳ, εἷς ὢν τῶν μετ' αὐτὸν ἐτύγχανεν· οὐκοῦν εἰ καὶ ὁ λόγος ἀρχὴ τῶν ὁδῶν ἐστι, καὶ αὐτὸς ἂν εἴη ὥσπερ καὶ αἱ ὁδοὶ τοιαῦται ἂν εἶεν οἷός ἐστι καὶ ὁ λόγος· κἂν πρῶτος αὐτῶν τῷ χρόνῳ κτίζηται· καὶ γὰρ πόλεως ἀρχὴ τοιαύτη ἐστίν, οἵα

ſed veluti ad id nomina veſtra profeſſi eſſetis,
aduerſus eum in bella deſcenditis, minoraque
de illo quam de hominibus ſentitis. Ipſe tamen
verborum conceptus ſatis declarat falſum eſſe,
quòd dicitis Dominum creaturam eſſe. Suam
enim naturam Dominus cognitã habens, eamque
eſſe vnigenitam Sapientiam, & Sobolem
Patris ac diuerſæ ſubſtantiæ à genitis & creatis,
humano more loqui voluit: *Dominus creauit
me initio viarum ſuarum*, quod idem dictum eſt,
A ac ſi ita loqueretur: Pater mihi corpus perfecit,
& inter homines me creando cõſtituit pro hominum
ſalute. Nam quemadmodum ex Ioanne
audientes, *Verbum caro factum eſſe*, nõ totum
Verbum carnem eſſe factum intelligimus, ſed
carnem induiſſe, & hominem eſſe factum, atq;
audientes, *Chriſtum pro nobis piaculum ſiue maledictum
eſſe factum, eumque qui peccatum non nouit,
peccatum pro nobis factum eſſe*, non in totum
illum piaculum aut peccatum factum eſſe credimus,
ſed illud piaculum quod in nobis fuit,
ſuſcepiſſe, vt Apoſtolus ait: *Redemit nos à piaculo
B ſiue maledictione, & peccata noſtra*, vt Eſaias loquitur,
baiulauit, &, vt Petrus inquit, *extulit
cum corpore ſuo in crucem*: ita quoque ſi audiamus
in Prouerbiis hanc vocem, creauit, nõ debemus
in totum Verbum naturaliter creaturam
eſſe exiſtimare, ſed creatitium corpus induiſſe,
Deumque illũ pro nobis creauiſſe, noſtri
cauſa id corpus creatitium perficiẽs, vt ſcriptum
eſt, vt in eo inſtaurari & deificari poſſemus.
Quid igitur, ô ſtulti, vos ſeduxit, vt
hunc qui creator eſt, creaturam diceretis?
C aut vnde comparaſtis vobis hunc nouum ſenſum,
& in eo quaſi triumphum ducitis?
Nam Prouerbia quidem loquuntur (quod
creauit) ſed tamen non dicunt filium creaturam
eſſe, ſed genitum quiddam: Et pro hoc
diſcrimine in his vocibus (creauit) & (creatura)
ſacræ literæ ſimul quod eſt proprium
in natura Filii agnoſcunt, vnigenitum ſcilicet
illum Sapientiam, & opificem rerum eſſe,
ſimul & illud verbum, creauit, vſurpant:
non quum de eius eſſentia loqui volunt, ſed
D quum eum ex multis viis initium viarum oſtendere
cupiunt: vt contrarium ſit illud verbum,
creauit, huic voci, germini, ſiue, ſoboli,
& illud alterum, initium viarum, huic
dicto, eum vnigenitum eſſe Verbum, Nam
ſi germen eſt & quiddam natum, qua ratione
illum creaturam dicitis? Nemo enim,
ea quæ creat, gignere dicitur: neque ex ſe nata,
creaturas vocat. Rurſus ſi vnigenitus eſt,
quomodo initium viarum eius efficiatur? Neceſſum
eſt enim, ſi ita ſit, eum ante omnia creatum,
non amplius vnicum permanere, quum
E poſt eum alii ſubnaſcantur. Nam & Ruben initium
filiorum effectus non erat vnigenitus,
ſed duntaxat tempore primus, natura tamen &
congermanitate vnus eorum qui poſtea ſunt
geniti. Igitur, ſi Verbum initium viarum eſt,
ſequitur, vt Verbum ſit tale quales ſunt viæ:
viæque tales quale eſt Verbum, etiamſi tempore
anteriori omnium primum condatur.
Nam & initium ciuitatis eiuſmodi eſt,

 cuiuſ-

cuiusmodi sunt & reliquæ partes ciuitatis, eæque inter secum ipso initio coaptatæ, vnam integram ciuitatem absoluunt, non aliter quam multa membra vnum corpus: neque vna pars illarum est ex numero condentium, altera vero ex numero conditorum, aut aliæ aliis inseruiunt, sed omnes pari cura à conditore reguntur & conficiuntur. Si igitur ita Dominus initium omnium viarum conditur, necessum est, eum vna cum omnibus intra vnam summam mundi creationisque contineri, ac non differre ab aliis, etiam si omnium primus fiat: neque propterea eum esse aliarum partium quàm mundi, quod tempore sit antiquissimus: quandoquidem cum cæteris creatis æque operam opificis sui Dominique agnoscat. Quomodo autem, si creatura est, potest & solus & primus condi, vt sit initium omnium, quum ex verbis superioribus liqueat, nihil esse in rebus creatis ex se diuturnum, aut quod per se sit conditum? Omnia enim pariter cum omnibus ortum suum originemque adepta sunt: quanquam inter se alia ab aliis gloria differunt. Non enim vllum ex astris aut ex magnis luminaribus ita apparuit, vt hoc prius illud posterius in rerum naturam emergeret, sed omnia eodem die, eodemque iussu ad essentiam vocata sunt. Eadem quoque ratione quadrupedum, volucrium, natatilium, pecorum, & stirpium natura formata est, neque aliter ea similitudo quæ est ad Imaginem Dei in hominibus condita est, Nam quanquam Adam solus è terra est formatus, fuere tamen in eo etiam tum rationes successionis posteritatisque humani generis. Et ex creatione mundi visibilis, inuisibilia eius hoc genere operum intellecta contuemur colligimusque, ne illic quidem quicquam seorsum in suo genere, aut prius, aut posterius creatum esse, sed omnia simul, quæ eiusdem conditionis sunt, extitisse. Non enim singulas res enumerauit Apostolus, vt ad istum modum diceret, siue angelus quispiam, siue Thronus aliquis, siue dominatio illa, vel illa, aut hic vel ille ex potestatibus, sed vniuersos simul, qui eiusdem ordinis erant comprehendit, siue (inquiens) Angeli, siue Archangeli siue principatus, neque id immerito, quum in rebus creatis istiusmodi origo sit. Si igitur Verbum, quemadmodum prædixit, creatura esset, necesse esset id non primum, sed vna cum aliis virtutibus simul editum fuisse, quamuis gloria præ cæteris antecelleret: ita enim se rem habere etiam in aliis inueneris, nimirum ea simul esse condita, neque primum ibi quicquam aut secundum tempore, gloria tamen inter sese differre, quum isti à dextris, illi in orbem, hi à sinistris, cuncti simul Deum collaudent, & præsentes se exhibeant ad Domini ministeria. Quapropter, si Verbum creatura censendum est, nec primum fuerit, nec initium aliorum: Contra, si ante omnes est, vt re vera est, sequitur, vt solus ipse & primus & Filius sit, non igitur, neque principium omnium ratione suæ substantiæ fuerit. Non in omnibus etiam principium omnium commemoratur.

οἷα καὶ τὰ ἄλλα μέρη τῆς πόλεώς ἐστι· ταῦτα μέρη συναπτόμενα τῇ ἀρχῇ, ὁλόκληρον καὶ μίαν τὴν πόλιν ἀποτελεῖ· ὡς ἄνθρωπος ἑνὸς σώματος πολλὰ μέλη· καὶ οὐ τὸ μὲν αὐτῆς τῶν ποιούντων ἐστί, τὸ δὲ τῶν γινομένων, καὶ ὑπόκειται τῷ ἑτέρῳ μέρει· ἀλλὰ πᾶσι παρὰ τοῦ πεποιηκότος ἐπίσης ἔχει τὴν ἐπιμέλειαν καὶ συνέστηκεν· εἰ τοίνυν καὶ ὁ κύριος οὕτως ἀρχὴ τῶν πάντων κτίζεται, ἀνάγκη μετὰ πάν-

A των αὐτὸν μίαν τὴν κτίσιν ἀποτελεῖν· καὶ μὴ διαφέρειν τῶν ἄλλων· κἂν ἀρχὴ τῶν πάντων γένηται· μήτε κύριον εἶναι τῶν ἄλλων μερῶν τῆς κτίσεως κἂν τῷ χρόνῳ πρεσβύτερος ὢν τυγχάνῃ· μετὰ πάντων γὰρ καὶ αὐτὸς ἕνα τὸν τῆς δημιουργίας ἔχει λόγον καὶ δεσπότην· πῶς δὲ ὅλως εἰ κτίσμα καθ' ὑμᾶς ἐστι, δύναται μόνος καὶ πρῶτος κτίζεσθαι ὥστε καὶ ἀρχὴν εἶναι πάντων· δήλου ὄντος ἐκ τῶν προειρημένων· ὅτι ἐν τοῖς κτίσμασιν οὐδέν ἐστιν ἓν μόνον καθ'

B ἑαυτὸ καὶ πρῶτον γενόμενον· ἀλλὰ μετὰ πάντων ἅμα τὴν γένεσιν ἔχει· κἂν τῇ δόξῃ διαφέρῃ τῶν ἄλλων· οὐ γὰρ ἕκαστος τῶν ἀστέρων οὐδὲ τῶν μεγάλων φωστήρων· ὁ μὲν πρῶτος, ὁ δὲ δεύτερος ἐφάνη· ἀλλὰ μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ τῷ αὐτῷ προστάγματι οἱ πάντες ἐκλήθησαν εἰς τὸ εἶναι, οὕτω καὶ τῶν τετραπόδων καὶ πετεινῶν καὶ νηκτῶν καὶ κτηνῶν, καὶ τῶν φυτῶν ἡ γένεσις ἐπλάσθη, οὕτω καὶ τὸ κατ' εἰκόνα γένος γέγονε τῶν ἀνθρώπων· εἰ γὰρ καὶ ὁ

C Ἀδὰμ ἐκ γῆς μόνος ἐπλάσθη, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἦσαν οἱ λόγοι τῆς διαδοχῆς παντὸς τοῦ γένους· ἀπὸ δὲ τῆς φαινομένης κτίσεως τοῦ κόσμου, τὰ ἀόρατα αὐτοῦ τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορῶμεν· ὅτι κἀκεῖ, οὐ καθ' ἕνα ἕκαστον ὁρῶμεν· οὐδὲ τὸ μὲν πρῶτον· τὸ δὲ δεύτερον· ἀλλὰ ὁμοῦ πάντα κατὰ γένος συνέστη· οὐ γὰρ ἕκαστον ἠρίθμησεν ὁ ἀπόστολος ὥστε εἰπεῖν εἴτε ἄγγελος· εἴτε θρόνος· εἴτε κυριότης καὶ ἐξουσία· ἀλλ' ὁμοῦ πάντα κατὰ τὴν τάξιν· εἴτε

D ἄγγελοι· εἴτε ἀρχάγγελοι· εἴτε ἀρχαί· τῶν γὰρ κτισμάτων τοιαύτη ἡ γένεσις· εἴπερ οὖν καθὰ προεῖπον κτίσμα ἦν ὁ λόγος, ἔδει μὴ πρῶτον αὐτὸν· ἀλλὰ μετ' ἄλλων δυνάμεων ἅμα γίνεσθαι· κἂν τῇ δόξῃ πλέον τῶν ἄλλων ὑπερέχῃ· οὕτω γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κτισμάτων εὑρεῖν ἐστιν· ὅτι ἅμα μὲν γεγόνασι καὶ οὐκ ἔστι πρῶτος ἢ δεύτερος· διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων ἐν δόξῃ· καὶ οἱ μὲν ἐκ δεξιῶν· οἱ δὲ κύκλῳ, καὶ ἄλλοι ἐξ ἀριστερῶν· καὶ πάντες

E ὑμνοῦσιν ἅμα καὶ παρεστήκασι λειτουργοῦντες τῷ κυρίῳ· οὐκ οὖν εἰ κτίσμα ἐστὶν ὁ λόγος, οὐ πρῶτος ἂν εἴη· οὐδὲ ἀρχὴ τῶν ἄλλων· εἰ δὲ πρὸ πάντων ἐστὶν ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι· καὶ μόνος αὐτὸς πρῶτος καὶ υἱός ἐστιν, οὐκ ἄρα οὐδὲ ἀρχὴ τῶν πάντων τῇ οὐσίᾳ ἐστίν· ἐν γὰρ τοῖς πᾶσι καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων συναριθμεῖται·

Iam

εἰ δὲ μὴ ἀρχή ἐστιν, οὐδὲ κτίσμα ἐστίν. ἀλλ' εὔδηλον ἂν εἴη ὡς τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ φύσει τῶν μὲν κτισμάτων διέστηκεν, καὶ ἄλλος ἐστὶν αὐτῶν. τοῦ δὲ μόνου καὶ ἀληθινοῦ θεοῦ ὁμοίωσις καὶ εἰκών ἐστι· μόνος καὶ αὐτὸς ὑπάρχων· διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ τοῖς κτίσμασιν αὐτὸν συντάττουσιν αἱ γραφαί· ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ Δαβὶδ ἐπιπλήττει τοῖς τοιοῦτόν τι κἂν ἐνθυμεῖσθαι τολμῶσι, λέγων· τίς ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς κύριε; ἢ τίς ὅμοιος τῷ κυρίῳ ἐν υἱοῖς θεοῦ; ὁ δὲ Βαρούχ, οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· ὁ μὲν γὰρ κτίζει. τὰ δὲ κτίζεται. καὶ ὁ μὲν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιός ἐστι λόγος καὶ σοφία· τὰ δὲ γενόμενα οὐκ ὄντα πρότερον διὰ αὐτοῦ τοῦ λόγου πεποίηται· τὸ ἄρα πολυθρύλλητον παρ' ὑμῶν εἰρημένον· κτίσμα ἐστὶν ὁ υἱός, οὐκ ἔστιν ἀληθές· ἀλλ' ὑμῶν φαντασία μόνη· καὶ κατηγορεῖσθε παρὰ τοῦ Σαλομῶνος ὅτι πολλάκις αὐτοῦ κατεψεύσασθε· οὐ γὰρ εἴρηκεν αὐτὸν κτίσμα. ἀλλὰ γέννημα καὶ σοφίαν θεοῦ, λέγων, ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· καὶ ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον· καὶ αὐτὸ δὲ ῥητὸν ἐξεταζόμενον, ἐλέγχει τὴν δυσσέβειαν ὑμῶν· γέγραπται γάρ, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· οὐκοῦν εἰ πρὸ πάντων ἐστὶν αὐτός· λέγει δὲ ἔκτισέ με οὐχ ἵνα ποιήσω τὰ ἔργα, ἀλλ' εἰς τὰ ἔργα· ἢ δεύτερόν ἐστιν αὐτοῦ τὸ ἔκτισεν, ἢ φανήσεται δεύτερος αὐτὸς τῶν ἔργων, εὑρίσκων αὐτὰ κτιζόμενος ἤδη πρὸ αὐτοῦ ὑφεστῶτα, ἐφ' ἃ καὶ γίνεται· εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἔτι πρὸ πάντων ἐστὶν αὐτός; πῶς δὲ καὶ πάντα διὰ αὐτοῦ ἐγένετο. καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκεν; ἰδοὺ γὰρ καθ' ὑμᾶς καὶ πρὸ αὐτοῦ συνειστήκει τὰ ἔργα· εἰς ἃ κτίζεται καὶ ἀποστέλλεται· ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὕτως, μὴ γένοιτο, ψευδής ἐστι τῶν γὰρ αἱρετικῶν ἡ διάνοια. οὐ γὰρ κτίσμα ἐστίν. ἀλλὰ κτίστης μέν ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· τότε δὲ λέγει παροιμιωδῶς ἔκτισέ με, ὅτε τὴν κτιστὴν ἐνεδύσατο σάρκα, καὶ τοῦτο πάλιν δυνατόν ἐστι καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ῥητοῦ διανοεῖσθαι, υἱὸς γὰρ ὢν καὶ πατέρα τὸν θεὸν ἔχων αὐτοῦ γὰρ ἴδιόν ἐστι γέννημα, ὅμως κύριον ὀνομάζει τὸν πατέρα· οὐχ ὅτι δοῦλος ἦν· ἀλλ' ὅτι τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἀνέλαβεν· ἔπρεπε γὰρ αὐτὸν ὥσπερ ὄντα λόγον ἐκ τοῦ πατρός, πατέρα τὸν θεὸν καλεῖν· τοῦτο γὰρ καὶ ἴδιον υἱοῦ· μορφὴν λαβόντα, κύριον ὀνομάζειν τὸν πατέρα· καὶ ταύτην τὴν διαφορὰν αὐτὸς ἐδίδαξε μετὰ καλῆς τῆς διαστολῆς λέγων ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· ἐξομολογοῦμαί σοι πάτερ· εἶτα, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς· ἑαυτοῦ μὲν γὰρ εἶναι πατέρα τὸν θεὸν λέγει· τῶν δὲ κτισμάτων, κύριον αὐτὸν ὀνομάζει· ἐκ τούτου δεικνὺς λευκῶς, ὅτι ἡνίκα τὴν κτιστὴν ἐνεδύσατο, τότε τὸν πατέρα καλεῖ κύριον· καὶ γὰρ ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ Δαβίδ, αὐτὴν τὴν διαφορὰν σημαίνει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τῶν ψαλμῶν λέγον· δὸς τὸ κράτος σου τῷ παιδί σου καὶ σῶσον τὸν υἱὸν τῆς παιδίσκης σου· ἄλλος γάρ ἐστιν ὁ φύσει καὶ ἀληθινὸς παῖς τοῦ θεοῦ· καὶ ἄλλα τὰ τῆς παιδίσκης τέκνα, ἥτις ἐστὶ τῶν γενητῶν ἡ φύσις· διὸ καὶ ὁ μὲν υἱός, ἔχει τὸ πατρικὸν κράτος· τὰ δὲ, σωτηρίας ἐστὶ δεόμενα·

εἰ δὲ

Iam si neque initium est, neque creatura est, certum est eum substantia & natura differre à rebus conditis, ac diuersum esse, ac solum eum solius veri Dei simulachrum & imaginem habendum esse, ac proinde, scripturæ eum rebus creatis non adnumerant. Imo, à Dauide increpantur, qui de eo talia non verentur cogitare: *Quis*, inquiens, *tibi similis inter deos Domine? aut quis coæquabitur Domino inter Filios Dei?* Baruch item: *Iste est Deus noster, non reputabitur alius præter eum.* A Ille enim creat, ista creantur: ille substantiæ Patris proprium Verbum eiusque Sapientia est: Ista contra, quum prius non essent, per Verbum sunt condita. Iam dictum illud vestrum toties iactitatum, creaturam esse filium, falsum esse conuincitur, ac non nisi figmentum esse vestri animi. Quin & Salomon vos mendacij accusat: non enim ille eum creaturam, sed Sobolem dixit. *Deus* (inquiens) *Sapientia fundauit terram: & Sapientia ædificauit sibi domum*: atque illud ipsum dictum si expendatur, redarguit impietatem eorum. B *Scriptum est enim, Dominus creauit initium viarum suarum ad opera sua.* Igitur si ante omnes est, quum tamen dixerit (creauit me) non vt facerem opera eius, sed ad opera: aut posterioris temporis est illud ipsum dictum (creauit me) aut ipse posterior est operibus, quippe, qui ea cum ipse conderetur, iam condita repererit, ad quæ condenda creabatur. Quod si illud ita est, qui fieri potest, vt ante omnia extiterit? Ecce enim quantum ad vos attinet, ante eum ipsa opera iam constabant, ad quæ creabatur & mittebatur: C verum ita non est, absit, falsa est hæreticorum sententia: non enim creatura est, sed creator Dei verbum. De eo enim tempore prouerbialiter dictum est (creauit me) quum creatitiam induebat carnem, idque rursum licet ex ipsis verbis deprehendi: vt qui quum filius sit, & Deum habeat Patrem cuius ipse est propria Soboles, tamen per id tempus Deum non Patrem suum, sed Dominum appellat: non quia seruus, sed quia serui speciem assumpserat. Alioqui par erat, qui erat Verbum ex Patre, vt Deum Patrem D suum appellitaret: id enim proprium est Filio erga Patrem. Cæterum, ita quum venisset ad opus Patris absoluendum, speciem serui accepisset, conueniens fuerat vt Patrem suum Dominum vocaret: eamque differentiam ipse docuit, cum pulcherrima interpunctione dicens, *Confiteor tibi Pater*: deinde, *Domine cæli & terræ*, vbi illum & Patrem suū dixit, & rerum creatarum Dominum, vt liquido cōstaret eum à tempore indutæ carnis, Patrem suum Dominum appellitare. Quin & in oratione Dauidis, E eam differentiam Spiritus Sanctus demonstrat, dum inquit, *Da fortitudinem puero tuo, & serua filium ancillæ tuæ.* Alius siquidem est naturalis & verus puer Dei, alii autem filii ancillæ, in quibus consistit creatitiæ naturæ ratio: ideoque ille quidem habet, vt Filius, Paternā fortitudinem: isti contra, salutis indigi sunt.

Quod si ob id, quia hic puer vocatur, cauillationes deblaterare constituunt, agnoscant Isaacem quum puer esset, puerum Abrahæ esse vocatum: & Sunamitidis filium, puellulum esse dictum. Merito igitur, quia nos serui quum talis effectus erat quales nos eramus, seruus appellatus, atque id studio humani generis ita fecit, quò nobis ex natura seruis, vbi suscepissemus Spiritum filij, fiducia esset, eum qui naturalis Dominus noster erat, Patrem ex gratia nominare. Cæterum, quemadmodum nos, quum Dominum nostrum Patrem vocamus, non inficiamur nostram naturalem seruitutem: quippe, qui eius opera sumus: *ipse enim fecit nos, & non ipsi nos:* ita quum filius serui specie suscepta, has voces edit (Dominus creauit me) inficiari non debent diuinitatis in illo æternitatem, aut eum in principio Verbum fuisse, omniaque per eum orta esse, & in ipso vniuersa creata esse. Illud autem Prouerbiorum dictum, vt iam prius admonui, non substantiam Verbi sed humanitatem declarat. Nam quum ait, eum ad opera creatum esse, in eo videtur non substantiam eius voluisse significare, sed illius circa opera, negociationem, & curam, quod quantum ad rationem existendi pertinet, sequentis temporis est. Quæ enim fiunt & conduntur, primum essendi existendique causa in rerum naturam proueniunt: secundario deinde, vt aliquid faciant, quod verbum præceperit, ac tale aliquid in omnibus aliis videre licet: Adam enim creatus est, non primùm vt operaretur, sed vt homo existeret: postea autem mandatum operádi accepit. Noe item creatus est, non ob arcam primùm, sed vt homo fieret, deinde illi iniunctum vt operi incumberet, & arcam construeret. Et in singulis vbique hoc ipsum inueneris. Nam & Moses ille magnus, primitus homo natus est, deinde illi imperium suæ gentis concreditum est. Quapropter eadem ratione hoc quoque intelligendum est: nec mirum, quum videas eum creari, non vt in rerum natura esset (In principio enim erat Verbum) sed ad opera mitti, & ad eorum curam destinari. Nam priusquã opera existerent, erat quidem ille iam tum ab æterno filius, sed necdum erat vlla necessitas, vt idem crearetur. Cæterum quum iam opera extarent, & necessum erat ea alicuius administratione castigari, tum demum Verbum sese dedidit, vt condescenderet, & operibus similie efficeretur, quod nobis per hanc vocem, creauit, indicatum voluit. Et per Esaiam Prophetam simile quiddam ostendere cupiens, denuo in hæc verba erupit: *Et nunc ita dicit Dominus, qui formauit me ex vtero seruum sibi, vt congregem Iacob & Israel ad eum. Congregabor & glorificabor coram eo.* Ecce etiam hic non vt sit, formatur, sed vt congreget tribus, quæ antequam ipse formaretur existebant. Nam vt illic, creauit, ita hic, formauit, & vt illic, opera, ita & hic vt congregem collocatum vides, quo ex omni parte constaret: vbi iam Verbum Dei esset, tum demum illud, creauit, & finxit, locum sui & mentionem inuenisse.

Sicuti

εἰ δ᾽ ὅτι παῖς ἐκλήθη, φλυαροῦσι· γινωσκέτωσαν ὅτι καὶ Ἰσαὰκ παῖς ὠνομάσθη τοῦ Ἀβραάμ· καὶ ὁ υἱὸς τῆς Σουναμίτιδος παιδάριον ἐκλήθη· εἰκότως ἄρα δούλων ἡμῶν ὄντων ὅτε γέγονεν ὡς ἡμεῖς, κύριον τὸν πατέρα καλεῖ· καὶ αὐτὸς ὡς ἡμεῖς καὶ τοῦτο φιλανθρωπευόμενος, οὕτως πεποίηκεν· ἵνα καὶ ἡμεῖς δοῦλοι κατὰ φύσιν ὄντες· καὶ δεξάμενοι τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ, θαρρήσωμεν τὸν φύσει κύριον ἑαυτῶν, τοῦτον τῇ
A χάριτι πατέρα καλεῖν· ἀλλ᾽ ὥσπερ ἡμεῖς πατέρα καλοῦντες τὸν κύριον οὐκ ἀρνούμεθα τὴν κατὰ φύσιν δουλείαν, αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ἔργα· καὶ αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς καὶ οὐχ ἡμεῖς, οὕτως ὅταν ὁ υἱὸς τὴν τοῦ δούλου μορφὴν λαμβάνων λέγῃ· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, μὴ ἀρνείσθωσαν τὴν ἀϊδιότητα τῆς τούτου θεότητος· καὶ ὅτι ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ λόγος καὶ πάντα δι᾽ αὐτοῦ γέγονε καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐκτίσθη· τὸ δὲ ἐν ταῖς παροιμίαις ῥητὸν καθὰ προεῖπον, οὐ τὴν οὐ-
B σίαν, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ λόγου σημαίνει· εἰ γὰρ εἰς ἔργα φησὶν ἐκτίσθαι, φαίνεται μὴ τὴν οὐσίαν ἑαυτοῦ σημᾶναι θέλων, ἀλλὰ τὴν εἰς ἔργα οἰκονομίαν γινομένην ὅπερ δεύτερόν ἐστι τοῦ εἶναι· τὰ γὰρ γινόμενα καὶ κτιζόμενα, προηγουμένως ἕνεκα τοῦ εἶναι καὶ τοῦ ὑπάρχειν πεποίηται· δεύτερον ἔχουσι τὸ ποιεῖν· περὶ ὧν ὁ λόγος αὐτῶν προστάττῃ· ὡς ἐπὶ πάντων ἰδεῖν ἐστι τὸ τοιοῦτον. Ἀδὰμ γὰρ ἐκτίσθη οὐχ ἵνα ἐργάζηται ἀλλ᾽ ἵνα πρῶτον ὑπάρχῃ καὶ ἄνθρωπος γένηται, μετὰ ταῦτα γὰρ
C ἔλαβε τὴν ἐντολὴν τοῦ ἐργάζεσθαι· Νῶε δὲ ἐκτίσθη οὐ διὰ τὴν κιβωτὸν, ἀλλ᾽ ἵνα πρῶτον ὑπάρχῃ καὶ ἄνθρωπος γένηται· μετὰ ταῦτα γὰρ ἔλαβεν ἐντολὴν κατασκευάσαι τὴν κιβωτὸν· καὶ ἐφ᾽ ἑκάστου δὲ ζητῶν ταῦτα εὕροι τις· καὶ γὰρ καὶ Μωϋσῆς ὁ μέγας, πρῶτον ἄνθρωπος γεγένηται· καὶ δεύτερον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ λόγου πεπίστευται· οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα ταύτην νοεῖν ἔξεστιν· ὁρᾷς γὰρ ὅτι οὐκ εἰς τὸ εἶναι κτίζεται, ἀλλ᾽ ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ λόγος, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς τὰ ἔργα πέμπεται, καὶ τὴν τού-
D των οἰκονομίαν, καὶ γὰρ καὶ πρὶν γενέσθαι τὰ ἔργα, ἦν μὲν ἀεὶ ὁ υἱὸς· οὔπω δὲ χρεία ἦν αὐτὸν καὶ κτισθῆναι· ὅτε δὲ ἐκτίσθη τὰ πάντα· καὶ χρεία μετὰ ταῦτα γέγονε τῆς εἰς διόρθωσιν αὐτῶν οἰκονομίας, τότε δὴ καὶ ὁ λόγος δέδωκεν ἑαυτὸν εἰς τὸ συγκαταβῆναι καὶ ὁμοιωθῆναι τοῖς ἔργοις· ὅπερ διὰ μὲν τῆς ἔκτισε λέξεως, ἡμῖν δεδήλωκε· διὰ δὲ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου τὸ ὅμοιον σημᾶναι θέλων πάλιν, λέ-
E γει· καὶ νῦν οὕτως λέγει κύριος· ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δοῦλον ἑαυτῷ· τοῦ συναγαγεῖν τὸν Ἰακὼβ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ, συναχθήσομαι καὶ δοξασθήσομαι ἐναντίον κυρίου· ἰδοὺ ἐνταῦθα, οὐκ εἰς τὸ εἶναι πλάττεται· ἀλλ᾽ ἕνεκα τοῦ συναγαγεῖν τὰς φυλὰς, τὰς καὶ πρὸ τοῦ πλασθῆναι τοῦτον ὑπαρχούσας· ὡς γὰρ ἐκεῖ τὸ ἔκτισε, ὧδε τὸ ἔπλασε· καὶ ὡς ἐκεῖ εἰς τὰ ἔργα, οὕτως ὧδε εἰς τὸ συναγαγεῖν· ὥστε πανταχόθεν φαίνεσθαι τοῦ εἶναι τὸν λόγον δεύτερον λέγεσθαι τὸ ἔκτισε καὶ τὸ ἔπλασε·

καὶ

καὶ γὰρ ὥσπερ πρὸ τῆς πλάσεως ὑπῆρχον αἱ φυλαὶ δι' ἃς καὶ ἐπλάσθη, οὕτως ὑπάρχειν καὶ τὰ ἔργα φαίνεται εἰς ἃ καὶ ἐκτίσθη· καὶ ὅτι μὲν ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, οὔπω ἦν τὰ ἔργα καθὰ προεῖπον· ὅτι δὲ τὰ ἔργα γέγονε καὶ ἡ χρεία ἀπήτησε· τότε τὸ ἔκτισεν, εἴρηται· καὶ ὥσπερ ἄν τις υἱός· ἀπολλυμένων κτημάτων καὶ παρὰ πολεμίοις ὄντων· ἐξ ἀμελείας αὐτῶν· χρείας τι καταλαβούσης πέμποιτο παρὰ τοῦ πατρὸς συλλαβέσθαι καὶ συναγαγεῖν αὐτά· καὶ οὗτος ἀπερχόμενος· ἐπενδιδύσκοιτο τὴν ὁμοίαν ἐκείνων ἐσθῆτα· καὶ σχηματίζοι ἑαυτὸν ὡς ἐκεῖνοι· ἵνα μὴ ὡς δεσπότην ἑαυτῶν ἐπιγινώσκοντες οἱ κατέχοντες φύγωσι· καὶ κωλυθῇ κατελθεῖν καὶ πρὸς τοὺς ὑπὸ γῆν κρυπτομένους παρ' ἐκείνων· εἶτα εἴ τις πυνθάνοιτο τούτου διὰ τί οὕτως ὁ τοιοῦτος εἴποιεν ἂν ὁ πατήρ οὕτω με ἔπλασε καὶ κατήρτισεν εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ· λέγων τε οὕτως· οὔτε δοῦλον ἑαυτὸν οὔτε ἕνα τῶν ἔργων εἶναι σημαίνει· οὔτε δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως αὐτοῦ λέγει· ἀλλὰ τὴν ὕστερον αὐτῷ δοθεῖσαν εἰς τὰ ἔργα φροντίδα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ κύριος ἐνδυσάμενος τὴν ἡμετέραν σάρκα καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος· εἰ ἐρωτηθείη παρὰ τῶν οὕτως αὐτὸν ὁρώντων καὶ θαυμαζόντων· ,, εἴποι ἄν· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁ- ,, δῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· καὶ ἔπλασέ με ,, τοῦ συναγαγεῖν τὸν Ἰσραήλ· τοῦτο δὲ πάλιν καὶ τὸ πνεῦμα προσημαῖνον ἐν ψαλμοῖς, λέ- ,, γει· κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χει- ,, ρῶν σου· ὅπερ καὶ περὶ ἑαυτοῦ σημαίνων αὐτὸς ,, ὁ κύριος φησίν· ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασι- ,, λεὺς ὑπ' αὐτοῦ· ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ· ὥσπερ δὲ ὅτι ἐπέλαμψε σωματικῶς τῇ Σιὼν οὐκ ἀρχὴν εἶχεν· ἀλλὰ ὢν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ ἀΐδιος βασιλεύς, κατηξίωσεν ἀνθρωπίνως ἐπιλάμψαι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ καὶ τῇ Σιὼν ἵνα ἀπὸ τῆς βασιλευούσης ἐν αὐτοῖς ἁμαρτίας λυτρωσάμενος αὐτούς τε καὶ ἡμᾶς, ποιήσῃ ὑπὸ τὴν πατρικὴν βασιλείαν ἑαυτοῦ, οὕτως καθιστάμενος εἰς τὰ ἔργα οὐκ εἰς τὰ μηδέπω ὄντα, ἀλλ' εἰς τὰ ἤδη ὄντα καὶ δεόμενα διορθώσεως, καθίσταται· τὸ ἄρα ἔκτισε, καὶ τὸ ἔπλασε, καὶ κατέστησε, τὴν αὐτὴν ἔχοντα διάνοιαν, οὐ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι αὐτὸν· οὐδὲ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ κτιστὴν δεικνύουσιν· ἀλλὰ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ κατ' εὐεργεσίαν γενομένην ἀνανέωσιν· ταῦτα γοῦν λέγων, ἐδίδασκεν ὅμως καὶ πρὸ τούτων ὑπάρχειν αὐ- ,, τόν· ὅτε ἔλεγε, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγώ εἰμι· ,, καὶ ἡνίκα τὸν οὐρανὸν ἡτοίμαζε συμπαρήμην αὐτῷ· καὶ ,, ἤμην σὺν αὐτῷ ἁρμόζουσα· ὥσπερ δὲ ἦν αὐτὸς πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ὁ δὲ Ἰσραὴλ μετὰ Ἀβραὰμ γέγονε, καὶ δῆλόν ἐστιν ὅτι προϋπάρχων ὕστερον πλάττεται· καὶ ἡ πλάσις οὐ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι, ἀλλὰ τὴν ἐνανθρώπησιν σημαίνει ἐν ᾗ καὶ ἐπισυνάγει τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ, οὕτως ἄρα ἀεὶ σὺν τῷ πατρὶ αὐτὸς τῆς κτίσεως δημιουργός ἐστιν· ὅτι δ' ὕστερα ἐστιν αὐτοῦ τὰ ἔργα, καὶ τὸ ἔκτισε· οὐκ

Sicuti enim ante formationem extabant tribus, quarum gratia formatus est: ita quoque opera extitisse vides, ob quæ Filius postmodum creatus fuit. Neque à principio, cum verbum extabat, operáque nondum condita erant, quemadmodum prædixi, sed quum iam subsisterent, & necessitas postularet, tum demum ea vox (creauit) in medium adducta est. Ac, veluti si Filius seruis per suimet negligentiam amissis, & apud hostem detentis, necessario illuc à Patre mittitur, vt eos sua manu assertos recolligat, isque in eo itinere seruili schemate se induat, cultuque se dissimulet, ne, ipso agnito, plagiarij sese in fugam dent, atque inde prohibeatur, quo minus ad eos descendat, qui in locis subterraneis suppressi conduntur: atque si tum ab eo quæras, cur ea specie & habitu vti voluisset? isque responderet, Patrem suum se ita deformasse, & adornasse ad opera sua: non ille quidem ex suis verbis intelligi vellet se seruum aut opus esse, aut tum primũ natalem initiumque sui habuisse, sed hæc omnia suscepisse, quo Patris mandata commodius impleret. Eodem modo Dominus noster indutus humana carne & habitu inuentus vt homo, si interrogaretur ab iis, qui cum admiratione eius habitum cultumque viderent, probe responderit: *Dominus creauit me initium viarum suarum, ad opera sua, & formauit me vt congregem Israel:* quod prorsus idem est cum eo quod Spiritus sanctus in Psalmis enunciat, *Constituisti eum super opera manuum tuarum.* Quin & Dominus quoque hoc ipsum ostendit, quũ inquit: *Ego constitutus sum Rex ab eo, super Sion montem sanctum eius.* Itidem porro, quum corporaliter lumen suum affudit monti Sion, non tum demum regni vel nascendi initium sortitus est, quum Verbum Dei æternus sit Rex sed tum tandem sub humana specie regnum suum & ditionem in Sion inuisere ac illustrare dignatus est, vt illos nobiscum vindicatos à tyrannide peccati, Patris sui ditioni restitueret: Ita quoque constitutus est ad opera, non quæ nondum erant, sed quæ iam erant, & emendatione indigebant. Nam illud verbum (creauit) nec non & illud (formauit) &, constituit, quum sint eiusdem intellectus, non initium ortus ipsius aut creabilem eius substantiam denotant, sed nostram ex eius beneficio renouationem. Quinimo, quum ista ipsa loqueretur, iam tum docuit se ante opera fuisse, inquiens: *Priusquam Abraham fieret, ego sum:* &, *quum cælum instruebat, aderam vna cum eo, & in harmoniam coaptabam.* Cæterum, quẽadmodum ex eo, quod ipse erat antequam Abraham fieret, quem deinde Iacob nascendo insecutus est, manifesto colligitur, eum, qui tum iam erat postea formatum fuisse, eámque formationem non ipsius existendi initium, sed ab ipso assumptæ humanitatis exordium significare, in qua Israelem in vnum congregat: ita quoque ex eo quod semper suo Patri adest, & rerum naturæ Dominus intelligitur: & quia extra controuersiam situm est, opera post illum condita esse, etiam illud verbum (creauit) certo

certo deprehēditur, nō ipsius essendi principiū, sed curam præfecturamque eius in operibus, quā corpore obiuit, significare. Par siquidē fuit, vt ipse, qui alius diuersusque erat ab operibus & operum conditor, eorum instaurationem in se suamq; curam reciperet, quo ille in nobis creatus, omnia in se recrearet, & assereret. Certe, quum hoc verbum, crearet, loqueretur, statim subintulit causam, mentionē de operibus faciēs vt illum creari ad opera, hominē fieri, ad hominum instaurationem intelligeres, eaq; consuetudo est sacræ scripturæ. Vbi enim innuit Verbi ortū in carne, substituere solet causam cur homo sit factus: è diuerso, quū ipsum de sua deitate loquentem introducit, aut quū eius famuli de ea renunciant, omnia simplici dictione absolutáque sententia, nulla inserta causa, promulgātur. Patris enim est splendor: iam autē vt Pater non ob aliquā causam Pater est: ita neq; splendoris, cur splendor sit, causa requirenda est: *In principio* igitur inquit, *erat Verbum & Verbū erat apud Deum, & Deus erat Verbum*: neque adiungitur isthic cur Verbum factum sit. Cæterum vbi verbum caro factum erat, tunc causa apponitur, ob quam homo sit factus, quum dicit, *Et habitauit in nobis*. Rursum vbi Apostolus dicit, *Qui quum in forma Dei existeret*, sine additamento causarum, id dixit, nisi tum denique, quum subiūgeret, speciem serui assumpsit: tum enim subintulit, *Humiliauit seipsum vsque ad mortem, & eam crucis*: earum enim rerum gratia caro factus est & serui formam assumpsit. Ipsequoque Dominus plura in Prouerbiis locutus, quum de ipso loquitur, absolutè loquitur. *Ego in Patre, & Pater in me*. Et, *Ego & Pater vnum sumus*, Et, *Qui vidit me, vidit & Patrem meum*. Et, *Ego sum lux mundi, ego sum veritas*: nusquam isthic causam, aut cur ita esset, rationem subnexuit, ne secundus posteriorque ab illis esse videatur, quorum gratia talis esse incepisset. Necessum est enim, causam illo priorem esse, sine qua ipsum illud nunquam extitisset. Paulus igitur segregatus ad Euangelium, quod promiserat Dominus per Prophetas, Euangelij, quod ante ipsum fuit, minister factus est. Ioannes quoque delectus, vt esset pręcursor domini, ante se habuit Dominum. Cæterum, dominus non habuit causam vt esset Verbum, nisi quod Patris esset germen & Sapiētia vnigenita: quum tamen homo efficitur, tum causa substituitur, cur eū oporteat carnem gestare. Necessitas quippe indigentiaq; hominum, anterior est quàm illius natiuitas, qua sublata, carnem non induisset. Quæ autem fuerit ea necessitas, quæ causam attulit vt homo efficeretur, ipse Dominus istis verbis palàm fecit: Descendi è cælo, non vt faciam voluntatem meā, sed eius qui misit me. Voluntas porro eius qui misit me, ista est, vt omne quod dedit mihi, nō perdam ex eo quicquam, sed resuscitem illud in nouissimo die. *Hæc est voluntas Patris mei, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die*. Et rursum, *Ego lux in mundum veni vt omnis qui crediderit in me, non maneat in tenebris*. Et rursum

οὐκ ἀρχὴν τοῦ εἶναι αὐτὸν· ἀλλὰ τὴν εἰς τὰ ἔργα
γινομένην οἰκονομίαν ἣν ἐν τῇ σαρκὶ πεποίηκε γνω-
ρίζει· ἔπρεπε γὰρ ἄλλον αὐτὸν ὄντα τῶν ἔργων·
καὶ μᾶλλον δημιουργὸν αὐτὸν ὄντα αὐτῶν· καὶ
τὴν τούτων ἀνανέωσιν· εἰς ἑαυτὸν ἀναδέξασθαι·
ἵνα αὐτοῦ κτιζομένου εἰς ἡμᾶς, τὰ πάντα εἰς ἑ-
αυτὸν ἀνακτίσηται· καὶ γὰρ λέγων ἔκτισε, εὐ-
θὺς καὶ τὴν αἰτίαν ἐπήγαγε· λέγων τὰ ἔργα ἵ-
να τὸ εἰς ἔργα κτίζεσθαι, τὸ γίνεσθαι ἄνθρωπον
A δηλώσῃ εἰς τὴν τούτων ἀνανέωσιν· καὶ τοῦτο ἔθος ἐ-
στὶ τῇ θείᾳ γραφῇ· ὅταν μὲν γὰρ σημαίνῃ τὴν κα-
τὰ σάρκα γένεσιν τοῦ λόγου, τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν δι'
ἣν γέγονεν ἄνθρωπος· ὅταν δὲ περὶ τῆς θεότη-
τος αὐτοῦ αὐτὸς λέγῃ· καὶ οἱ τούτου θεράποντες
ἐπαγγέλλωσι πάντα ἁπλῇ λέξει· ἀπολελυμέ-
νῃ τῇ διανοίᾳ· καὶ οὐδὲν μετὰ συμπεπλεγμέ-
νης αἰτίας λέγεται· τοῦ γὰρ πατρός ἐστιν ἀπαύ-
γασμα· ὥσπερ δὲ ὁ πατὴρ οὐ διά τινα αἰτίαν ἐστὶν,
οὕτως οὐδὲ τοῦ ἀπαυγάσματος τούτου χρήζει τὴν
B αἰτίαν· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς
τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος γέγραπται· καὶ οὐκ
ἔχει τὸ διὰ τί· ὅτε δὲ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, τό-
τε καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι δι' ἣν γέγονε· λέγων, καὶ
ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· πάλιν τε ὁ ἀπόστολος λέγων „
ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ἔθηκεν τὴν αἰ- „
τίαν· εἰ μὴ ὅτε τὴν μορφὴν ἔλαβε τοῦ δούλου· τότε δὲ
γὰρ ἐπιφέρει λέγων, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι „
θανάτου· θανάτου δὲ σταυροῦ· διὰ ταῦτα γὰρ καὶ „
σὰρξ γέγονε καὶ μορφὴν ἔλαβε δούλου· αὐτὸς δὲ ὁ
C κύριος πολλὰ μὲν ἐν παροιμίαις λελάληκεν
περὶ δὲ ἑαυτοῦ σημαίνων, ἀπολελυμένως εἴρηκεν·
ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ ἐγὼ καὶ ὁ „
πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πα- „
τέρα· καὶ ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου καὶ ἐγώ εἰμι ἡ ἀ- „
λήθεια· οὐ τιθεὶς ἐφ' ἑκάστου τὴν αἰτίαν· οὐδὲ τὸ δια-
τί· ἵνα μὴ δεύτερος ἐκείνων εἶναι φαίνηται ὧν
χάριν καὶ γέγονεν· ἀνάγκη γὰρ προηγεῖσθαι τὴν αἰτίαν
τούτου· ἧς ἄνευ, οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς ἐγεγόνει· παῦ-
λος γοῦν ἀφωρισμένος ἀπόστολος εἰς εὐαγγέ-
D λιον ὃ προεπηγγείλατο ὁ κύριος διὰ τῶν προ-
φητῶν, εἶχε πρὸ ἑαυτοῦ τὸ εὐαγγέλιον οὗ καὶ γέγο-
νε διάκονος· καὶ ὁ ἰωάννης μὲν προχειρισθεὶς οὗ
καὶ γέγονεν εἰς τὸ προοδεῦσαι τοῦ κυρίου, πρὸ ἑαυτοῦ
εἶχε τὸν κύριον· ὁ δὲ κύριος οὐκ ἔχων πρὸς ἑαυτοῦ
αἰτίαν τοῦ εἶναι αὐτὸν ἢ μόνον ὅτι τοῦ πατρός ἐστι γέννη-
μα καὶ σοφία μονογενής· ὅταν ἄνθρωπος γένηται, τό-
τε καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι δι' ἣν μέλλει σάρκα φορεῖν· προ-
ηγεῖται γὰρ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον, ἡ τῶν ἀνθρώπων
χρεία ἧς ἄνευ, οὐκ ἂν ἐνεδύσατο σάρκα· τίς δὲ ἡ χρεία
E δι' ἧς γέγονεν ἄνθρωπος, αὐτὸς μὲν ὁ κύριος σημαίνων
ἔλεγε ταύτην· καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ οὐχ ἵνα ποι-
ήσω τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν· ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμ- „
ψαντός με· τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός „
με, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέν μοι μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐ- „
τοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· „
καὶ πάλιν, ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα ἵ- „
να πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνῃ· „
καὶ πά-

καὶ πάλιν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην, φησίν, ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι, καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ. ὁ δὲ Ἰωάννης ἔγραψεν· εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. διὰ τὸ μαρτυρῆσαι ἄρα καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδέξασθαι θάνατον. καὶ διὰ τὸ ἀναστῆσαι τοὺς ἀνθρώπους καὶ λῦσαι τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου ἐλήλυθεν ὁ σωτήρ, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ· ἄλλως γὰρ ἀνάστασις οὐκ ἂν ἐγένετο, εἰ μὴ θάνατος ἐγεγόνει· θάνατος δὲ
A πῶς ἐγεγόνει, εἰ μὴ τὸ ἀποθνῆσκον ἐσχήκει σῶμα; τοῦτο μαθὼν παρ' αὐτοῦ καὶ ὁ ἀπόστολος, ἔλεγεν· ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι φόβῳ τοῦ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας· καὶ ἐπειδὴ δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις. καὶ πάλιν· τὸ
B γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. καὶ Ἰωάννης φησίν· οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. καὶ πάλιν δὲ ὁ σωτὴρ ἔλεγεν· εἰς κρίμα ἐγὼ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες
C βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται. οὐ δι' ἑαυτὸν ἄρα ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν καὶ διὰ τὸ καταργηθῆναι τὴν ἁμαρτίαν· καὶ διὰ τὸ ἀναβλέψαι τοὺς τυφλοὺς· καὶ ἀναστῆναι πάντας ἐκ νεκρῶν ἐλήλυθεν· εἰ δὲ μὴ δι' ἑαυτὸν κτίζεται ἀλλὰ δι' ἡμᾶς, οὐκ ἔστιν ἄρα αὐτὸς κτίσμα· ἀλλὰ τὴν ἡμῶν ἐνδυσάμενος σάρκα, ταῦτα λέγει. καὶ ὅτι ταύτην τὴν διάνοιαν ἔχουσιν αἱ γραφαί, ἔξεστι παρὰ τοῦ ἀποστόλου μαθεῖν. φησὶ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους· τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγ-
D μοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον. εἰ δὲ ἐν αὐτῷ κτίζονται οἱ δύο καὶ οὗτοί εἰσιν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ, εἰκότως ἄρα λέγεται ὡς φορῶν τοὺς δύο ἐν αὐτῷ αὐτὸς ἐστι κτισθείς· τοὺς γὰρ κτισθέντας ἐν ἑαυτῷ ἥνωσε· καὶ ἦν αὐτὸς ἐν αὐτοῖς ὡς ἐκεῖνοι. οὕτω δύο κτισθέντων ἐν αὐτῷ, ἁρμοζόντως ἂν λέγοι, κύριος ἔκτισέ με· ὥσπερ γὰρ τὰς ἡμῶν ἀσθενείας δεχόμενος λέγεται αὐτὸς ἀσθενεῖν, καίτοι μὴ ἀσθενῶν
E αὐτός· δύναμις γάρ ἐστι τοῦ θεοῦ· ἁμαρτία τε ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε καὶ κατάρα· καίτοι μὴ ἁμαρτήσας αὐτός· ἀλλ' ὅτι τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ τὴν κατάραν ἐβάστασεν αὐτός· οὕτως ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ κτίζων, λέγεται ὅτι καὶ ἔκτισέ με εἰς τὰ ἔργα, καίτοι κτίσμα μὴ ὢν αὐτός· ἐπεὶ εἰ κατ' ἐκείνους ὡς κτιστῆς οὔσης τῆς οὐσίας τοῦ λόγου, λέγει κύριος ἔκτισέ με κτίσμα ὤν· οὐ δι' ἡμᾶς ἐκτίσθη· δι' ἡμᾶς δὲ μὴ κτισθέντος αὐτοῦ, οὐκ ἐκτίσθημεν ἐν αὐτῷ· μὴ κτισθέντες δὲ ἐν αὐτῷ, οὐκ ἔχομεν αὐτὸν ἐν ἑαυτοῖς·

Et rursum apud Ioannem inquit, *Ego ad hoc genitus sum, & ad hoc in mundum veni, vt testis sim veritati*. Iam si Ioannes dicat, *Ad id apparuit Filius Dei, vt demoliretur opera diaboli*, pro martyrio igitur, & vt pro nobis mortem susciperet, & vt homines excitaret Saluator venit, atque illa est causa aduentus ipsius: resurrectio alioqui non obtigisset, nisi mors fuisset, mors porro, quomodo in eo locum habuisset, nisi mortale corpus gestasset? id vbi ab eo Paulus didicerat, in hæc verba prorupit: *Quoniam pueri consortes erant carnis & sanguinis, ipse quoque itidem earundem rerum particeps esse voluit, vt per mortem aboleret eum, qui vim mortis habebat, diabolum*, & *liberaret eos qui metu per omnem vitam obnoxij erant seruituti*, &, *quia per hominem mors, ideo & per hominem resurrectio mortuorum*. Ac rursum, *Nam impotentia legis, quatenus languebat propter carnem, Deus misso Filio suo sub similitudine carnis peccati, de peccato peccatum in carne condemnauit, vt iustificatio redintegraretur in nobis, qui non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulemus*. Ioannes item, *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, vt iudicaret mundum, sed vt mundus seruaretur per eum*. Saluator quoque idem de ipso loquitur, *Ad iudicium ego in mundum veni, vt qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant*. Non igitur propter seipsum, sed propter nostram salutem, & ob demolitionem mortis, & condemnationem peccati, & vt cæci visum reciperent, & vt omnes è mortuis excitarétur, aduenit. Si igitur non sui gratia, sed nostri venit, neque in sui ipsius vsum conditur, sed ad nostrum, fieri non potest vt sit creatura: verum vbi nostram carnem induerat, ita locutus est. Iam, quòd istiusmodi intellectum habeant scripturæ, ex Paulo disces: ait enim, vbi soluisset intermedium parietem septi, nimirum inimicitiam in carne sua, legem præceptorum in edictis aboleuit, vt duos crearet in seipso in vnum hominem nouum, pacẽ faciens. Quod si duo in eo creantur, iiq; sunt in corpore illius, merito igitur duos in se gestās creatos ipse creatus esse dicitur. Nam creatos in semetipso vniuit, & ipse in illis erat vt illi. Atque ita duobus in eo creatis, congruenter dici potest: Dominus creauit. Nam quemadmodum ipse, nostris susceptis infirmitatibus dicitur infirmari, quamuis ipse infirmus non sit, vtpote qui sit potentia Dei: & peccatum pro nobis factus esse & maledictio, quanquam ab eo peccatum non sit, sed quia gestauerat peccata nostra & maledictionem: sic & nos in seipso creans de seipso dicit, creauit me ad opera, quum ipse creatura non sit. Quoniam, si secundum illos, de creabili essentia Verbi hoc putaretur dictum (Dominus creauit me) & Verbum pro creatura agnosceretur, propter nos vtiq; creatum non esset: quod quidem si cócedas, sequetur, nos in illo creatos nó esse, eum non in nobis,

ſed extra nos foriſque haberemus, veluti doctrinam quandam, quę ex magiſtro à diſcipulis accipitur. Quod ſi res ita ſe habet, nihilominus peccatum carnis in nobis remanens, regnum ſuum vetus & tyrãnidem obtinet, vtpote, nunquam inde eiectum. Cæterum iſtis verba Apoſtoli paulo ante citata aduerſantur. Eius enim (inquit) opus ſumus, creati in Chriſto Ieſu. Quod ſi in Chriſto creati ſumus, ergo ille creatus non fuit, ſed nos in eo creati ſumus. Et propter nos illata eſt mentio iſtius vocis, creauit: Nam propter noſtram neceſſitatem, Verbum quamuis conditor eſſet, ſuſtinuit vocem conditi in ſe referri, neque tamen vox illa quatenus Verbum & Deus eſt, in eum quadrat, ſed in nos qui in eo creati ſumus: & ſicut Patre exiſtente ſemper, ſemper quoque exiſtit Filius, & quia ſemper extitit, inquit: Ego eram in quo exhilarabatur, quotidie oblectabar in conſpectu eius. Et, *ego in Patre, & Pater in me:* ita quoque, quum pro noſtra neceſſitate factus eſſet homo, congruenter, vt nos, quæ noſtra ſunt, loquitur: Dominus creauit me, vt eo in carne habitante, peccatum omnino eiiceretur, & nos liberos haberemus ſpiritus. Quid autem? eum iam hominem factum oportebat loqui? In principio eram homo: at illud minime in illum congruebat, neque verum erat: Quemadmodum autem non congruebat, vt hoc diceret: ita proprium & peculiare fuit de homine dici, eum creatum eſſe & factum eſſe: certe, ob id cauſa creationis adiuncta eſt, quæ lectionis difficultatem explicat ac diſſoluit. Nam & iſthic hoc verbum (creauit) cauſam cur creatus ſit, ſubſequẽtem habet, quia additum eſt (ad opera.) Contra, natiuitatem ſuam ex parte abſolute exprimens: ſtatim ſubintulit: *Ante omnes colles genuit me*: non, cur genitus eſſet, quemadmodum in hoc dicto (creauit) ſubiunxit, ad opera ſua, ſed ſimpliciter & abſolute, genuit me: quemadmodum & hoc *In principio erat Verbum.* Nam etiãſi opera condita non fuiſſent, æquè tamen erat Verbum Dei, & Deus erat Verbum. Cæterum vt fieret homo, nunquam deſtinatum fuiſſet, niſi hominum neceſſitas, eius rei cauſam præbuiſſet. Non igitur creatura Filius haberi poterit. Si enim creatura eſſet, nũquam dixiſſet, genuit me: nam creaturæ nihil eſſentiæ creatoris habent: quippe, quæ duntaxat ſint opera. Verũ, genitum eſſe, non extrarium quiddam quale opus eſt, denotat: ſed quiddam proprium, quod ſubſtantia Patris emerſit, ideoque hæc opera nimirum inter res conditas numeres: Verbum contra, Dei vnigenitum Filiũ eſſe cenſeas. Imo, in mundi creatione non dixit Moſes. In principio genuit Deus, neque in principio erat: ſed *In principio fecit Deus cælum & terram.* Neq; ad eũ modũ Dauid, *Manus tua genuerũt me*, ſed *fecerunt me, & formauerunt me*, locutus eſt: vbique hoc verbum, fecit, in rebus creatis vſurpans. Omnia contra in diuerſum obſeruantur, vbi de filio fit mentio. Nõ enim ibi dicitur, fecit, ſed genuit, & *Eructauit cor meum Verbum bonum*, Et in rerum creatione, *In principio*, inquit, *fecit*: de Filio autẽ, *In principio erat Verbum.* Eſt autẽ ea in iſtis differẽtia, ꝙ creaturæ mox poſt initiũ cõdantur, & quod

ἀλλ' ἔξωθεν εἴχομεν ἄρα αὐτοῦ τὴν μάθησιν ὡς παρὰ διδασκάλου· οὕτω δὴ ἡμῶν ὄντων, οὐδὲν ἧττον πάλιν ἡ ἁμαρτία τῆς σαρκὸς ἐβασίλευσεν ἐμμένουσα· καὶ μὴ ἐκβληθεῖσα ἐξ αὐτῆς· ἀλλὰ ὁ ἀπόστολος ἐναντιοῦται τούτοις πρὸ ὀλίγων τούτων φάσκων· αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα κτισθέντες ἐν χριστῷ ἰησοῦ· εἰ δὲ ἐν χριστῷ ἡμεῖς ἐκτίσθημεν· οὐκ ἔστιν ἄρα αὐτὸς ὁ κτιζόμενος· ἀλλ' ἡμᾶς ἐσμεν ἐν αὐτῷ κτιζόμενοι·
A καὶ δι' ἡμᾶς ἐστιν ἡ, τοῦ ἔκτισε, φωνή· διὰ γὰρ τὴν ἡμῶν χρείαν· καίτοι κτίστης ὢν ὁ λόγος, ὑπέμεινε καὶ τὴν τῶν κτιζομένων ἰδίαν φωνὴν τὸ ἔκτισεν· ὥσπερ δὲ τοῦ πατρὸς ὄντος ἀεὶ, ἔστι καὶ ὁ τούτου λόγος ὢν ἀεί· καὶ ὢν ἀεὶ λέγει· ἐγὼ ἤμην ᾗ προσέχαιρε· καθ' ἡμέραν δὲ εὐφραινόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ· καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· οὕτως ὅτε διὰ τὴν ἡμῶν χρείαν γέγονεν ἄνθρωπος, ἀκολούθως τὰ ἡμῶν ὡς ἡμεῖς αὐτὸς λέγει· κύριος
B ἔκτισέ με· ἵνα αὐτοῦ ἐνοικήσαντος ἐν τῇ σαρκὶ, τελείως ἡ ἁμαρτία ἐξωσθῇ τῆς σαρκὸς καὶ ἡμεῖς ἐλεύθερον ἔχωμεν τὸ φρόνημα· τί δὲ ἔδει γενόμενον αὐτὸν ἄνθρωπον εἰπεῖν· ἐν ἀρχῇ ἤμην ἄνθρωπος; ἀλλ' οὔτε γε ἥρμοζεν αὐτῷ τοῦτο· οὔτε ἀληθὲς ἦν· ὥσπερ δὲ τοῦτο οὐκ ἔπρεπεν εἰπεῖν, οὕτως οἰκεῖον καὶ ἴδιον ἐπ' ἀνθρώπου λέγειν τὸ ἔκτισε καὶ ἐποίησεν αὐτόν· διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἡ αἰτία τοῦ ἔκτισε πρόσκειται· ἤ τις ἐστὶ τῶν ἔργων ἡ χρεία· ἔνθα δὲ ἡ αἰτία
C πρόσκειται· αὐτὴ ἡ αἰτία πάντως διαλύει τὸ ἀνάγνωσμα καλῶς· καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα ἐν μὲν τῷ κτίσαι τὴν αἰτίαν τίθησι τὰ ἔργα· τὴν δὲ ἐκ πατρὸς γέννησιν ἀπολελυμένως σημαίνων· εὐθὺς ἐπήγαγε, πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με· οὐ διότι, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἔκτισέ με προστέθηκε, λέγων, εἰς τὰ ἔργα· ἀλλὰ ἀπολελυμένως γεννᾷ με· ὥσπερ τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· τὸ δὲ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον οὐκ ἂν ἐγένετο, εἰ μὴ τῶν ἀνθρώπων ἡ χρεία γέγονεν αἰτία· οὐκ
D ἔστιν ἄρα κτίσμα, ὁ υἱός· εἰ γὰρ κτίσμα ἦν, οὐκ ἂν εἶπε, γεννᾷ με· ὅτι τὰ μὲν κτίσματα, ἔξωθέν ἐστιν ἔργα τοῦ ποιοῦντος· τὸ δὲ γέννημα, οὐκ ἔξωθεν ὡς ἔργον, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρός ἐστιν ἴδιον τῆς οὐσίας· διόπερ τὰ μὲν κτίσματα· ὁ δὲ λόγος τοῦ θεοῦ υἱὸς μονογενής· ἀμέλει ἐπὶ μὲν τῆς κτίσεως, οὐκ εἴρηκε μωϋσῆς ἐν ἀρχῇ ἐγέννησεν· οὐδὲ ἐν ἀρχῇ ἦν· ἀλλ' ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· οὐδὲ ὁ δαβὶδ ἔψαλεν, αἱ χεῖρές σου ἐγέννησάν με· ἀλλ' ἐποίησάν με· πανταχοῦ τὸ ἐποίησε μὲ ἐπὶ
E τῶν κτισμάτων λέγων· ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ τὸ ἔμπαλιν· οὐ γὰρ εἴρηκεν ὅτι καὶ ἐποίησα· ἀλλ' ἐγέννησα καὶ γεννᾷ με· καὶ ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· καὶ ἐπὶ μὲν τῆς κτίσεως, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν· ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. διαφέρει δὲ τοῦτο, ὅτι τὰ μὲν κτίσματα, ὑπὸ τὴν ἀρχὴν πεποίηται· καὶ δια-

καὶ διαστηματικὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι ἔχει· διόπερ καὶ τὸ λεγόμενον ἐπ' αὐτῶν ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, ἴσον ἐστὶ τῷ εἰπεῖν πάλιν ἐπ' αὐτῶν, τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐποίησεν· ὅπερ ὁ κύριος εἰδώς, ὅπερ ἐποίησεν ἐδίδαξεν· ὅτε τοὺς Φαρισαίους ἐνέτρεπε λέγων· ἀπ' ἀρχῆς δὲ ὁ κτίσας αὐτούς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· ἀπὸ γὰρ ἀρχῆς τινος τοῦ μὴ εἶναί ποτε, γέγονε καὶ ἐκτίσθη τὰ γενητά. τοῦτο καὶ τὸ πνεῦμα ἐσήμανεν ἐν ψαλμοῖς λέγον, καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς κύριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας· καὶ πάλιν· μνήσθητι τῆς συναγωγῆς σου ἧς ἐκτήσω ἀπ' ἀρχῆς· δῆλον δέ ἐστιν ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς γινόμενον, ἀρχὴν ἔχει τοῦ κτίζεσθαι, καὶ ὅτι τὴν συναγωγὴν, ἀπό τινος ἀρχῆς ἐκτήσατο ὁ θεός· ὅτι δὲ τὸ ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, ἐκ τοῦ λέγειν ἐποίησε, τὸ ἤρξατο ποιεῖν ἐστιν, αὐτὸς Μωϋσῆς τοῦτο δηλοῖ μετὰ τὴν πάντων τελεσιουργίαν· λέγων, καὶ ηὐλόγησεν ὁ θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην· καὶ ἡγίασεν αὐτήν· ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ὁ θεὸς ποιῆσαι. οὐκοῦν τὰ μὲν κτίσματα, ἤρξατο γίνεσθαι· ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λόγος οὐκ ἔχων ἀρχὴν τοῦ εἶναι, εἰκότως οὐκ ἤρξατο τοῦ εἶναι· οὐδὲ ἤρξατο γίνεσθαι, ἀλλ' ἦν ἀεί· καὶ τὰ μὲν ἔργα ἀρχὴν ἐν τῷ ποιεῖσθαι ἔχει, καὶ προάγει τῶν γινομένων ἡ ἀρχή· ὁ δὲ λόγος οὐκ ὢν τῶν γινομένων, μᾶλλον τῶν τὴν ἀρχὴν ἐχόντων, αὐτὸς δημιουργὸς γίνεται. καὶ τῶν μὲν γενητῶν τὸ εἶναι ἐν τῷ γίνεσθαι μετρεῖται, καὶ ἀπό τινος ἀρχῆς ἄρχεται ταῦτα ποιεῖν ὁ θεός· ἵνα τὸ μὴ εἶναι πρὶν γενέσθαι ταῦτα γινώσκηται· ὁ δὲ λόγος τὸ εἶναι, οὐκ ἐν ἄλλῃ ἀρχῇ ἔχει· ἀλλ' ἐν τῷ πατρὶ τῷ κατ' ἐκείνους ἀνάρχῳ, ἵνα καὶ αὐτὸς ἄναρχος ὑπάρχῃ ἐν τῷ πατρὶ, γέννημα καὶ οὐ κτίσμα τυγχάνων αὐτοῦ· οὕτως ἄρα ἡ θεία γραφὴ τὴν διαφορὰν τοῦ γεννήματος οἶδε καὶ τῶν ποιημάτων. καὶ τὸ μὲν γέννημα υἱὸν, οὐκ ἀπό τινος ἀρχῆς ἀρξάμενον, ἀλλ' ἀΐδιον δείκνυσι· τὸ δὲ ποίημα ὡς ἔξωθεν ἔργον τοῦ πεποιηκότος τυγχάνον, ἀρξάμενον τοῦ γίνεσθαι σημαίνει. οὕτως καὶ ὁ Ἰωάννης περὶ τοῦ υἱοῦ θεολογῶν· καὶ γινώσκων τὴν τῶν λέξεων διαφορὰν, οὐκ εἶπεν ἐν ἀρχῇ γέγονεν ἢ πεποίηται· ἀλλ' ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· ἵνα τῷ γεννήματι τὸ ἦν συνεξακούηται· καὶ μὴ ἐν διαστάσει τις λογίσηται, ἀλλ' ἀεὶ καὶ ἀϊδίως ὑπάρχοντα τὸν υἱὸν πιστεύῃ· τούτων δὲ οὕτως δεικνυμένων, πῶς ἀρειανοὶ μὴ νοήσαντες τὰ ἐν τῷ δευτερονομίῳ ῥήματα, καὶ ἐν τούτῳ πάλιν εἰς τὸν κύριον ἀσεβεῖν ἐτολμήσατε λέγοντες· ἢ ποίημα· ἢ κτίσμα· ἤτοι γέννημα εἶναι αὐτόν; ταυτὸν γὰρ τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα σημαίνειν φάσκετε· καὶ ἐντεῦθεν γὰρ οὐδὲν ἧττον ἀπαίδευτοι καὶ ἀσεβεῖς γνωσθήσεσθε· τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ῥητόν ἐστι τοῦτο· οὐκ αὐτὸς οὗτός σου πατὴρ ἐκτήσατό σε, καὶ τὸ ἐποίησέ σε· καὶ ἔκτισέ σε, καὶ μετ' ὀλίγα ἐν τῇ αὐτῇ ᾠδῇ φησι· θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες· καὶ ἐπελάθου θεοῦ τοῦ τρέφοντός σε.

& quod illud, in principio fecit, exordium essendi intercapedinantũ afferat: In filio contra, *In principio erat Verbum*: Est enim tale ac si diceres, ab initio fecit: eadem ratione, qua Dominus conscius suorum operum, Pharisæos sub his verbis docuit: *Ab initio qui creauit eos, marem & fœminam ipsos fecit*. Ab initio siue post initium, quum nondum essent, factæ & conditæ sunt creaturæ. Id ipsum Spiritus Sanctus per Dauidem eloquitur, Et tu ab initio Domine fundasti terram, &,

A Recordare congregationis tuæ, siue Synagogæ, quam ab initio condidisti. Manifesto autem liquet, id quod per initium fit, exordium habuisse vt fieret, & ab aliquo initio Deum congregationem condidisse. Iam, quod dicitur, In principio Deum fecisse, idem esse cum eo, quod est, incepisse facere, ipse Moses clarum facit, quum post omnia opera perfecta subiungit, Et benedixit Dominus septimæ diei, eo quod in illa ab omnibus operibus requieuisset Deus, quæ facere inceperat. Quapropter, quæ sunt condita,

B ea aliquando esse inceperunt: è diuerso Dei sermo, quum non sortitus sit initium essendi, merito quoque non incepit esse, neque incepit fieri, sed semper erat. Et opera quidem in fiendo initium sui adipiscuntur, & principium semper res faciendas antecedit: Verbum autem non est ex numero eorum quæ fiunt, sed potius eorum quæ principium habent, & opifex & conditor, & rerum factarum essentia. Nam quæ ex eo ipso quod fiunt, mensuram modumque accipiunt, & ab aliquo initio initiantur

C has per Verbum suum facit Deus, vt ea nõ existere, priusquam fiant intelligere posses. Verbum autem vt sit, id non in vllo principio, sed in patre constitutum habet, qui etiam secundum illos principio caret, vt & ipse sine principio in patre existat, vt Soboles, non vt creatura. Ita scilicet sacra scriptura differentiam geniti & creati accipit, & id quod est genitum filium, nullo vnquam initio inchoatũ, sed sempiternum esse declarat. Id autem quod factum est, opus factoris, non ex factore naturam trahere ostendit. Ita quoque Ioannes de filio

D theologicans, agnoscensque vocum discrimina, non dixit, In principio factus est, aut conditus est: sed, *In principio erat Verbum*, vt per geniti naturam hæc vox (erat) subaudiretur: id cauens, ne quis interuallum temporis intercessisse cogitaret, sed semper & æternaliter Filium existere crederet. Istis ad istum modum probatis, qui fit, ô Ariani, vt non intellectis Deuteronomii verbis, etiam illic denuo vos impios in Dominum exhibeatis, dicentes illum vel opus, vel creaturam, vel deniq; quid-

E dam genitum existere? Idem enim, genitum & factum affirmatis significare, etiam isthic non minus quam alibi indocti & impii deprehendendi. Istud enim est quod primum ibi dicitur. *Nonne ipse est pater tuus qui creauit te, & fecit te*, Et paulò pòst in eodem cantico, *Deum qui te genuit, dereliquisti: & Dei, qui te educauit, oblitus es-*

In quibus verbis, mens scripturæ plane admirabilis: quippe, quæ non in priori dicto posuit illud verbum, *genuit*, ne vox ea id discriminis, quod cum voce, *fecit*, habet, deperderet, & cauillationem aliquam ita dicendi isti nanciscerentur. Moses certe, vbi statim ab initio Deum ita loquentem introduxisset, *Faciamus hominem*, postea ad istum modum verba fecit: *Deum qui te genuit, dereliquisti*, vocabulis istis vt promiscuis & nullo discrimine variantibus, vsus: Idem enim id quod genitum est, & quod factum. Atqui, post hoc verbum (condidit) &, fecit, tum demum, genuit, adiecit, vt ipse locus sui aliquam interpretationem habere videretur. Nam in hoc vocabulo, fecit, verè declarat id quod est humanæ naturæ, nimirum, quod opera sunt & res creatæ: in voce autem, genuit, ostendit Dei erga homines, ex quo creati erant, humanitatem: & postquam ingratos se super iis rebus exhibuissent, iam inde Moses per improperium dicit: *Hanc vicem Domino redditis:* deinde subinfert: *Nonne ipse est Pater tuus, qui creauit te, & fecit, & possedit te?* Ac rursum, *Sacrificauerunt dæmoniis & non Deo, diis quos non nouerant quosque incognitos habebant Patres eorum, Deum qui te genuit, dereliquisti.* Deus enim non solum eos homines fecit, sed & filios appellauit, quasi qui illos genuisset: nam ea vox (Filius) hic eam significationem habet, quam hoc vocabulum (genuit) in se possidet quemadmodum per Prophetam loquitur, Filios genui & extuli. In summa, vbicunque scriptura Filium significare proponit, non per creauit, sed omnino per vocabulum (genuit) denotare solet. Et hoc ipsum Ioannes videtur ostendere, dum inquit, Dedit iis potestatem Filios Dei fieri, qui credunt in nomen ipsius, qui non ex sanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt: etiam hic pulchre se tuente vocabulorum obseruatione. Nam illud gigni, significat hic non naturales, sed adoptatitios nominibus filiorum appellari: illud porro verbum geniti sunt, ideo vsurpatum est, quod planè illis nomen, Filii, esset inditum. Sed populus, vt Propheta ait, vilipenderunt benefactorem. Cæterum, Dei beneuolētia est, quod quorum sit conditor horum postmodum per gratiam Patrem se faciat: Facit autem se Patrem, quum qui iam cōditi sunt, vt inquit Apostolus, susceperint in cordibus suis Spiritum Filii clamantē, Abba Pater. Isti sunt qui suscepto Verbo, acceperunt potestatem Filios Dei fieri. Aliter enim nunquam efficerentur Filii, quum natura res creatitiæ sint, nisi eius qui natura est Filius, Spiritum susceperint. Quapropter vt hoc fieret, Verbum caro factum est, vt hominem capacem Deitatis faceret. Eundem hunc intellectum & Malachias adfert: *Nonne Deus creauit nos?* &, *Nonne vnus Pater omnium nostrum?* Etiam hic primo ordine consistit, creauit & secundo ordine, Pater, vt & ipse ostenderet nos quidē ab initio creaturas esse, Deumque per Verbum suum esse nostrū conditorem, postmo-

ἡ δὲ διάνοια, πάνυ θαυμαστὴ τυγχάνει οὖσα·
οὐ γὰρ εἴρηκε πρῶτον τὸ ἐγέννησα ἵνα μὴ ἀδιά-
φορος ἡ λέξις ᾖ πρὸς τὸ ἐποίησε καὶ πρόφασιν
εὕρωσιν οὗτοι· καὶ λέγωσι, μωσῆς μὲν ἐξ ἀρχῆς
οὕτως εἶπεν εἰρηκέναι τὸν θεόν· ποιήσωμεν ἄν- ,,
θρωπον, αὐτὸς καὶ μετὰ ταῦτα ἔφησε· θεὸν τὸν ,,
γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες· ὡς ἀδιαφόρων ,,
τῶν λέξεων οὐσῶν· ταυτὸν γὰρ γέννημα
καὶ ποίημά ἐστιν· ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐκτήσατο καὶ
A ἐποίησε, λοιπὸν ὕστερον ἐπήγαγε τὸ ἐγέννησε· ἵνα
καὶ ἑρμηνείαν ὁ λόγος ἔχων φανῇ· ἐν μὲν γὰρ
τῷ ἐποίησεν, ἀληθῶς σημαίνει τῶν ἀνθρώπων τὸ
κατὰ φύσιν· ὅτι ἔργα τέ ἐστι καὶ ποιήματα· ἐν
δὲ τῷ ἐγέννησε· δηλοῖ τὴν τοῦ θεοῦ γενομένην εἰς
ἀνθρώπους μετὰ τὸ κτίσαι αὐτοὺς φιλανθρω-
πίαν· καὶ ἐπειδὴ ἀχάριστοι γεγόνασιν ἐπὶ ταύ-
τῃ λοιπὸν μωϋσῆς ὀνειδίζων αὐτούς, πρῶτον μέν
φησι· ταῦτα κυρίῳ ἀνταποδίδοτε, οὐκ αὐτὸς ,,
οὗτός σου πατὴρ ἐκτήσατό σε καὶ ἐποίησέ σε· ,,
B καὶ ἔκτισέ σε, καὶ δεύτερον πάλιν λέγει· ἔ- ,,
θυον δαιμονίοις καὶ οὐ θεῷ· οὓς οὐκ ᾔδεισαν οἱ ,,
πατέρες αὐτῶν· θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέ- ,,
λιπες. ὁ μὲν γὰρ θεός, οὐ μόνον ἀνθρώπους
αὐτοὺς ἔκτισεν, ἀλλὰ καὶ υἱοὺς ἐκάλεσεν ὡς γεν-
νήσας αὐτούς· τοῦ γὰρ υἱός, καὶ ὧδε σημαντι-
κόν ἐστι τὸ ἐγέννησεν· ὡς καὶ διὰ τοῦ προφή-
του φησίν· υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα· καὶ
ὅλως ὅτε ἡ γραφὴ υἱὸν σημᾶναι βούλεται· οὐ
διὰ τῆς ἔκτισα. ἀλλὰ πάντως διὰ τῆς ἐγέν-
C νησα λέξεως σημαίνει· καὶ τοῦτο πάλιν οἶδεν
ἰωάννης λέγων· ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα
θεοῦ γενέσθαι· οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων· οὐδὲ ἐκ θε-
λήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν·
πάνυ καλῶς ἐχούσης ἐνταῦθα τῆς παρατηρή-
σεως· τὸ μὲν γενέσθαι, διὰ τὸ μὴ φύσει· ἀλ-
λὰ θέσει αὐτοὺς λέγεσθαι υἱούς φησι· τὸ δὲ ἐ-
γεννήθησαν, διὰ τὸ ὅλως ὄνομα υἱοῦ καὶ αὐτοὺς
εἰληφέναι εἴρηκεν· ἀλλ' ὁ λαός, ὡς ὁ προφή-
της φησίν, ἠθέτησαν τὸν εὐεργέτην· αὕτη δὲ τοῦ
D θεοῦ φιλανθρωπία ἐστίν· ὅτι ὧν ἐστι ποιητής,
τούτων καὶ πατὴρ ὕστερον κατὰ χάριν γίνεται·
γίνεται δέ, ὅταν οἱ κτισθέντες ἄνθρωποι ὡς εἶ-
πεν ὁ ἀπόστολος, λάβωσιν εἰς τὰς καρδίας ἑ-
αυτῶν τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, κρᾶζον, ἀββᾶ ὁ
πατήρ· οὗτοι δέ εἰσιν ὅσοι δεξάμενοι τὸν λό-
γον, ἔλαβον ἐξουσίαν παρ' αὐτοῦ τέκνα θεοῦ γενέ-
σθαι· ἄλλως δὲ οὐκ ἂν γένοιντο υἱοὶ ὄντες φύσει
κτίσματα· εἰ μὴ τοῦ ὄντος φύσει καὶ ἀλη-
θινοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα ὑποδέξονται· διὸ ἵνα τοῦτο
E γένηται, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἵνα τὸ ἀνθρώ-
πινον δεκτικὸν θεότητος ποιήσῃ, καὶ υἱὸν καλέ-
σῃ· ταύτην διάνοιαν, καὶ παρὰ μαλαχίου τοῦ
προφήτου μαθεῖν ἔξεστι, λέγοντος, οὐχὶ ὁ θεὸς ἔκτισεν
ἡμᾶς; οὐχὶ πάντων ὑμῶν εἷς πατήρ; καὶ ἐνταῦθα γὰρ
πάλιν πρῶτον τὸ ἔκτισε, καὶ δεύτερον τὸ πατὴρ ἔθηκεν·
ἵνα δείξῃ καὶ αὐτά, ὅτι ἐξ ἀρχῆς μὲν κατὰ φύσιν ἐσμὲν
κτίσματα καὶ κτίστης ἡμῶν ἐστιν ὁ θεὸς διὰ τοῦ λόγου·
ὕστερον

ὕστερον δὲ υἱοποιούμεθα· καὶ λοιπὸν ὁ κτίσης θεὸς γίνεται καὶ πατὴρ ἡμῶν· οὐκοῦν τὸ πατὴρ, τοῦ υἱοῦ ἐστιν ἴδιον· ὥστε καὶ ἐκ τούτου δείκνυσθαι μὴ εἶναι ἡμᾶς φύσει υἱοὺς, ἀλλὰ τὸν ἐν ἡμῖν υἱόν· καὶ μὴ εἶναι πάλιν ἡμῶν φύσει πατέρα τὸν θεὸν, ἀλλὰ τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου, ἐν ᾧ καὶ δι' ὃν κράζομεν, ἀββᾶ ὁ πατήρ· ὥσπερ δὲ τοῦτο, οὕτως ὁ πατὴρ ἐν οἷς ἐὰν βλέπῃ τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν, τούτους καὶ αὐτὸς υἱοὺς καλεῖ· καὶ λέγει ἐγέννησα· ἐπειδήπερ τὸ μὲν γεννᾶν, σημαντικόν ἐστι τοῦ υἱοῦ· τὸ δὲ ποιεῖν δηλωτικόν ἐστι τῶν ἔργων. διὰ τοῦτο γοῦν ἡμεῖς οὐ πρῶτον γεννώμεθα· ἀλλὰ ποιούμεθα· γέγραπται γάρ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον· ὕστερον δὲ δεξάμενοι τὴν τοῦ πνεύματος χάριν, λεγόμεθα τότε λοιπὸν καὶ γεννᾶσθαι· ἀμέλει καὶ ἐν τῇ ᾠδῇ Μωϋσῆς ὁ μέγας· μετὰ διανοίας καλῆς, πρῶτον τὸ ἔκτισε, καὶ ὕστερον τὸ ἐγέννησεν εἴρηκεν· ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀκούσαντας τὸ ἐγέννησεν, ἐπιλαθέσθαι αὐτοὺς τῆς ἑαυτῶν ἐξ ἀρχῆς φύσεως· ἀλλ' ἵνα γινώσκωσιν ὅτι ἐξ ἀρχῆς μέν εἰσι κτίσματα· ὅταν δὲ κατὰ χάριν λέγωνται γεννᾶσθαι ὡς υἱοί· ἀλλ' οὐδὲν ἧττόν εἰσι πάλιν οἱ ἄνθρωποι ποιήματα κατὰ φύσιν· ὅτι δὲ οὐ ταὐτόν ἐστι κτίσμα καὶ γέννημα· ἀλλὰ διεστήκασιν ἀλλήλων τῇ τε φύσει· καὶ τῇ ἐκ τῶν λέξεων σημασίᾳ, αὐτὸς ὁ κύριος ἐν αὐταῖς ταῖς παροιμίαις δείκνυσιν· εἰρηκὼς γάρ· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, ἐπήγαγε· πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με· εἰ μὲν οὖν ἦν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα ὁ λόγος· καὶ μὴ διαφορὰ ἦν τοῦ γεννήματος πρὸς τὸ κτίσμα, οὐκ ἂν ἐπήγαγε τὸ γεννᾷ με· ἀλλ' ἤρκει τὸ ἔκτισεν· ὡς τῆς λέξεως ταύτης σημαινούσης τὸ ἐγέννησεν· νῦν δὲ εἰρηκὼς ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, ἐπήγαγεν οὐχ ἁπλῶς τὸ γεννᾷ με· ἀλλὰ μετὰ συμπλοκῆς τοῦ δὲ συνδέσμου ὡς ἀσφαλιζόμενος ἐν τούτῳ τὴν τοῦ ἔκτισε λέξιν· λέγων, πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με· τὸ ἔκτισε συμπεπλεγμένως ἐπιφερόμενον, μίαν ποιεῖ τὴν διάνοιαν· καὶ δείκνυσιν ὅτι τὸ μὲν ἔκτισε, διά τι εἴρηται· τὸ δὲ γεννᾷ με, πρὸ τοῦ ἔκτισε ἐστίν· ὥσπερ γὰρ εἰ ἔμπαλιν εἰρήκει· κύριος γεννᾷ με· καὶ ἐπέφερε· πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν ἔκτισέ με πάντως προηγεῖτο τὸ τοῦ ἐγέννησε τὸ ἔκτισεν· οὕτως εἰρηκὼς πρῶτον ἔκτισεν εἶτα ἐπαγαγὼν πρὸ δὲ πάντων γεννᾷ με, ἐξανάγκης δείκνυσι προηγεῖσθαι τὸ γέννημα τοῦ ἔκτισε· καὶ γὰρ καὶ λέγων πρὸ πάντων γεννᾷ με· ἄλλον εἶναι ἑαυτὸν σημαίνει τῶν πάντων· δειξάσης ἐν τοῖς πρὸ τούτων τῆς ἀληθείας· ὅτι πρὸ τῶν κτισμάτων οὐδὲν ἕτερον τοῦ ἑτέρου προγέγονεν· ἀλλ' ἀθρόως ἅμα πάντα τὰ γενητὰ ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προστάγματι ὑπέστη· διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ τὰ ἐπὶ τοῦ ἔκτισε, ταῦτα καὶ ἐπὶ τοῦ γεννᾷ με κεῖται· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ ἔκτισε, κεῖται ἀρχὴν ὁδῶν

ἐπὶ δὲ

postmodum verò liberos effici, & ex eo tempore Deus, qui conditor noster est, Pater noster appellatur. Pater igitur proprie ad Filium refertur, non ad creaturam: adeo, vt inde certum sit, non nos natura esse Filios, sed eum qui in nobis est, Filium esse: ac vicissim Deum non esse ex natura nostrum Patrem, sed eius qui in nobis est, Verbi: in quo, & per quem clamamus Abba Pater. Quemadmodum autem illud verum est: ita A & Pater, in quibus viderit Filium suum, illos & ipse filios vocat, & dicit, genuit, quandoquidem gignere, filii: facere autem, operum significationem insinuat, eaque de causa nos non primum gignimur, sed creamur. Siquidem scriptum est, Faciamus hominem, postmodum recepta Spiritus gratia, dicimur quoque tandem & generari. Quinimo & magnus ille Moses in cantico suo cum probo intellectu primum, creauit, deinde genuit, subiunxit, ne, si audirent se genitos esse, obliuiscerentur suæ primordialis naturæ: sed vt cognoscerent B se ab initio quidem creatos esse: & quanquam per gratiam generari dicuntur, quasi Filii, æque tamen ipsos homines ex natura esse, creaturasque permanere. Porro quod non idem sit, id quod creatum & genitum, sed à se inuicem dissideant, & natura vocum, & discrimine significationum, in prouerbiis ostendit: quum enim dixisset, *Dominus creauit me initium viarum suarum*, subintulit, *Ante omnes colles genuit me*. Si igitur natura & essentia alicuius generis creaturarum C Verbum fuisset: ac non potius distantia inter genitum & creatum reperiretur, non subintulisset, genuit me, sed satis fuisset, creauit me, vtpote, ea dictione tantundem significante, quantum in verbo, genuit, intelligere potuisses. Nunc autem quum dixisset, creauit me initium viarum suarum ad opera sua, superinduxit non simpliciter, genuit me, sed cum appendice coniunctionis: tanquam qui cauere & consulere vellet huic verbo, creauit, addidit hunc comitatum, ante omnes colles genuit me. Nam, genuit, coniunctim illa- D tum cum, creauit, vnam eandemque sententiam conficit, declaratque hoc verbum creauit, ad certum quid referri, & causam ipsam cur creauerit. Illud autem, genuit, prius est significatione, quàm hoc Verbum creauit. Quemadmodum vicissim si dixisset, Dominus genuit me, ac deinde subiungeret, ante omnes colles creauit me: omnino illud dictum, creauit me, præcederet tempore: etsi hoc dictum, genuit me, positu non præcederet: ita quum dixit primo loco, creauit, dein- E de substituit, ante omnia genuit me, necessario demonstrat, ipsum hunc prius genuisse, quam creauisse. Nam quum dicit, ante omnia genuit me, alium se esse & diuersum à reliquis omnibus ostendit, quum superius probatum sit, nihil ex rebus creatis ante alia sui generis conditum fuisse, sed omnia simul vno eodemque mandato facta esse. Atque ideo, ea quæ adhærent post hanc vocem, creauit, addita non sunt huic sententiæ, vbi dicit, *genuit me*: sed vbi creauit, dixerat: ibi subiunxit, initium viarum.

Contra, vbi ait, *genuit me*, non appoſuit *initium viarum*, ſed illam appendicem, *ante omnia*. Iam: ſi is qui ante omnia exiſtit, non eſt primus omnium ſed alius diuerſuſque ab omnibus, in quorum numero etiam primus ille cenſetur, ſatis liquet eum alium eſſe à rebus conditis, & plane conſtat, Verbum, quum aliud eſſet ab omnibus, & ante omnia, poſtea incepiſſe creari initium viarum ad opera, per aſſumptionem humanæ naturæ, vt (quemadmodum dixit Apoſtolus) qui eſt initium & primogenitus ex mortuis, in omnibus primatum habeat. Tali igitur ſubſiſtente differentia, inter creauit me, & genuit me, & inter initium viarum, & ante omnia, ille qui eſt omnium hominum creator, is (vt dixi) poſtmodum etiam Pater hominum efficitur, ob conſtitutum in hominibus domicilium ſui Verbi. Cæterum, in Filio id in contrariam vicem retorquetur. Deus enim quum natura Pater ſit ſui Filii, poſtea eius factor & creator efficitur, quum factitiam Filius & creatitiam carnem homo factus induebat. Quemadmodum enim homines accipientes Spiritum Filii, Filii per eum efficiuntur: ita quoque Verbum Dei, quum induerit hominem, carnem creari & fieri dicebatur. Si igitur nos naturales Filii ſumus, certum eſt & illum naturaliter eſſe creaturam, & factitium quiddam: ſin autem nos per gratiam & adoptionem efficimur Filii, clarum manifeſtumque eſt, etiam Verbum in noſtri gratiam hominem factum de ſe merito hæc verba dixiſſe, Dominus creauit me. Deinde, re creatitia indutus, quum ſecundum corpus ſimilis noſtri factus eſſet, merito iam inde frater noſter & primogenitus ob ſimilitudinem corporis appellatus eſt. Etſi enim poſt nos, noſtri gratia homo factus eſt, & frater noſter ob corporis ſimilitudinem, ſed tamen inde primus eſt, & dicitur, eò quòd omnibus hominibus perditis ex præuaricatione Adæ, eius caro ante alios ſeruata ſit & liberata: nec mirum, quum ea eſſet corpus ipſius Verbi: deinde nos, vtpote illi incorporales, per illud corpus in ſalutem vindicamur. Corpore enim illo Dux & Dominus noſter in regnum cælorum ad ſuum Patrem accedit, dum inquit: *Ego via & ianua, & per me omnes neceſſe habent introire*. Vnde etiam primogenitus ex mortuis dicitur, non quod primus noſtrum ſit mortuus: non enim præmortui eramus, ſed quod pro nobis ſuſcepta morte, eaque abolita, primus inter homines reſurrexerit, & pro nobis ſuum corpus excitauerit: quo excitato, nos quoque deinde ab illo & per illum excitamur ex mortuis. Quòd autem primogenitus naturæ rerum appellatur, id non ideo fit, quaſi ipſe cæteris creaturis coëxæquetur, aut quòd primus illarum ratione ſit temporis: quî enim id fieri queat, quum vnigenitus ſit Dei? ſed ob Verbi ad noſtram humilitatem demiſſionem, id nomen illi inditur, qua ratione etiam plurimorum efficitur frater. Siqui-

ἐπὶ δὲ τοῦ γεννᾷ με, οὐκ εἶπεν ἀρχὴν γεννᾷ με·
ἀλλὰ πρὸ πάντων γεννᾷ με· ὁ δὲ πρὸ πάν-
των ὢν, οὐκ ἔστιν ἀρχὴ τῶν πάντων· ἀλλ᾽ ἄλ-
λος ἐστὶ τῶν πάντων· ἐν οἷς καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάν-
των σημαίνεται· δηλονότι ἄλλος ἐστὶ τῶν κτι-
σμάτων· καὶ συνίσταται φανερῶς· ὅτι ἄλ-
λος ὢν ὁ λόγος τῶν πάντων καὶ πρὸ πάν-
των ὤν, ὕστερον κτίζεται ἀρχὴ τῶν ὁδῶν εἰς τὰ
ἔργα διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν· ἵνα ὡς εἶπεν ὁ ἀ-
A πόστολος· ὅς ἐστιν ἀρχὴ πρωτότοκος ἐκ τῶν »
νεκρῶν· ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων· »
τοιαύτης τοίνυν οὔσης τῆς διαφορᾶς τοῦ ἔκτισε
καὶ τοῦ γεννᾷ με· καὶ τῆς ἀρχῆς ὁδῶν· καὶ τοῦ
πρὸ πάντων· τῶν μὲν ἀνθρώπων κτίστης ὢν ὁ
θεὸς, οὗτος, ὥσπερ εἴρηται, γίνεται καὶ ὕστερον πα-
τὴρ, διὰ τὸν ἐν αὐτοῖς οἰκοῦντα λόγον αὐτοῦ·
ἐπὶ δὲ τοῦ λόγου, τὸ ἔμπαλιν· πατὴρ ὢν αὐτοῦ
φύσει ὁ θεὸς, γίνεται μετὰ ταῦτα καὶ κτίστης αὐ-
τοῦ καὶ ποιητὴς ὅταν τὴν κτισθεῖσαν καὶ ποιηθεῖ-
B σαν ἐνδύσηται σάρκα ὁ λόγος, καὶ γένηται
ἄνθρωπος· ὥσπερ γὰρ οἱ ἄνθρωποι λαμβάνον-
τες τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ γίνονται τέκνα δι᾽ αὐτοῦ,
οὕτως ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ὅτε καὶ αὐτὸς ἐνεδύσατο
τὴν ἀνθρώπων τὴν σάρκα, τότε λέγεται καὶ κτί-
ζεσθαι καὶ πεποιῆσθαι· εἰ μὲν οὖν ἡμεῖς κατὰ φύ-
σιν υἱοὶ δηλονότι κἀκεῖνος κατὰ φύσιν κτίσμα καὶ
ποίημα· εἰ δὲ ἡμεῖς θέσει καὶ κατὰ χάριν γινόμεθα
υἱοὶ, δηλονότι καὶ ὁ λόγος διὰ τὴν εἰς ἡμᾶς χάριν
C γενόμενος ἄνθρωπος εἴρηκε, κύριος ἔκτισέ με·
εἶτα ἐπειδὴ τὸ κτιστὸν ἐνδυσάμενος γέγονεν ἡμῖν ὅ-
μοιος κατὰ τὸ σῶμα τοῦτο, εἰκότως καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν
καὶ πρωτότοκος ἐκλήθη· εἰ γὰρ καὶ μεθ᾽ ἡμᾶς γέγο-
νεν ἄνθρωπος καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν διὰ τὴν τοῦ σώμα-
τος ὁμοίωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ πρῶτος λέγεται
καὶ ἔστιν ἡμῶν· ἐπειδὴ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀπολ-
λυμένων κατὰ τὴν παράβασιν τοῦ ἀδὰμ· πρώτη
τῶν ἄλλων ἐσώθη καὶ ἠλευθερώθη ἡ ἐκείνου
σὰρξ, ὡς αὐτοῦ τοῦ λόγου σῶμα γενομένη· καὶ
D λοιπὸν ἡμεῖς ὡς σύσσωμοι τυγχάνοντες, κατ᾽
ἐκεῖνο σωζόμεθα· ἐν ἐκείνῳ γὰρ ἡμῶν καὶ ὁδη-
γὸς ὁ κύριος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν·
καὶ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα γίνεται λέγων· ἐ-
γώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ θύρα· καὶ δι᾽ ἐμοῦ δεῖ πάν- »
τας εἰσελθεῖν· ὅθεν καὶ πρωτότοκος λέγεται πά- »
λιν ἐκ τῶν νεκρῶν· οὐχ ὅτι πρῶτος ἡμῶν ἀπέ-
θανε· προτεθνήκειμεν γὰρ ἡμεῖς, ἀλλ᾽ ὅτι τὸν
ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδεξάμενος θάνατον· καὶ τοῦτον
καταργήσας, ἀνέστη πρῶτος ὡς ἄνθρωπος ὑπὲρ
E ἡμῶν ἀναστήσας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα· λοιπὸν γὰρ ἀναστάν-
τος ἐκείνου, καθ᾽ ἑξῆς καὶ ἡμεῖς ἀπ᾽ ἐκείνου καὶ δι᾽ ἐ-
κεῖνον ἐκ τῶν νεκρῶν ἐγειρόμεθα· εἰ δὲ πρωτότοκος τῆς
κτίσεως λέγεται, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ἐξισούμενος τοῖς κτί-
σμασι καὶ πρῶτος αὐτῶν κατὰ χρόνον πρωτότο-
κος λέγεται· πῶς γὰρ, ὅπου γε μονογενής ἐστιν αὐτός; ἀλ-
λὰ διὰ τὴν πρὸς τὰ κτίσματα συγκατάβασιν τοῦ λό-
γου, καθ᾽ ἣν καὶ πολλῶν γέγονεν ἀδελφός· ὁ γάρ τοι
μονογενὴς οὐκ ὄντων ἄλλων ἀδελφῶν, μονογενής ἐστιν.
ὁ δὲ

ὁ δὲ πρωτότοκος, διὰ τοὺς ἄλλους ἀδελφοὺς λέγεται πρωτότοκος. διὰ τοῦτο γοῦν οὐδαμοῦ τῶν γραφῶν εἴρηται πρωτότοκος τοῦ θεοῦ· οὐδὲ κτίσμα τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ τὸ μονογενὴς, καὶ τὸ υἱὸς· καὶ ὁ λόγος, καὶ ἡ σοφία, εἰς τὸν πατέρα τὴν ἀναφορὰν ἔχει καὶ τὴν ἰδιότητα· ἐθεασάμεθα γὰρ τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός· καὶ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ· καὶ, εἰς τὸν αἰῶνα κύριε ὁ λόγος σου διαμένει· καὶ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· καὶ, χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· καὶ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· καὶ, σὺ εἶ ὁ χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· τὸ δὲ πρωτότοκος, εἰς τὴν κτίσιν ἔχει τὴν κατάβασιν· αὐτῆς γὰρ καὶ πρωτότοκος ἐλέχθη· καὶ τὸ ἔκτισε δὲ, εἰς τὰ ἔργα τὴν χάριν ἔχει· εἰς αὐτὰ γὰρ καὶ κτίζεται· εἰ μὲν οὖν μονογενής ἐστιν, μὴ ἔστω πρωτότοκος· εἰ δὲ πρωτότοκός ἐστι, μὴ ἔστω μονογενής· οὐ δύναται γὰρ ὁ αὐτὸς μονογενής τε καὶ πρωτότοκος εἶναι, εἰ μὴ ἄρα πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο· ἵνα, μονογενὴς μὲν, διὰ τὴν ἐκ πατρὸς γέννησιν, ὥσπερ εἴρηται· πρωτότοκος δὲ, διὰ τὴν εἰς τὴν κτίσιν συγκατάβασιν· ἀμέλει τῶν δύο τούτων ῥητῶν ἀντικειμένων ἀλλήλοις, κρατεῖν ἄν τις εἴποι δικαίως ἐπὶ τοῦ λόγου· τὸ τοῦ μονογενοῦς μᾶλλον ἰδίωμα, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἕτερον λόγον ἢ ἄλλην σοφίαν, ἀλλὰ τοῦτον μόνον ἀληθινὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς εἶναι· καὶ γὰρ ὥσπερ ἔμπροσθεν εἴρηται· οὐ μετά τινος συμπεπλεγμένης αἰτίας· ἀλλὰ ἀπολελυμένως εἴρηται ἐπ᾽ αὐτοῦ, τὸ ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός· τὸ δὲ πρωτότοκος, συμπεπλεγμένην ἔχει πάλιν τὴν τῆς κτίσεως αἰτίαν· ἣν ἐπήγαγεν ὁ παῦλος λέγων, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· εἰ δὲ πάντα τὰ κτίσματα ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη, ἄλλος ἐστὶ τῶν κτισμάτων· καὶ κτίσμα μὲν, οὐκ ἔστι· κτίστης δὲ τῶν κτισμάτων. οὐ διὰ τὸ ἐκ πατρὸς ἄρα πρωτότοκος ἐκλήθη· ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν αὐτῷ γεγενῆσθαι τὴν κτίσιν· καὶ ὥσπερ πρὸ τῆς κτίσεως ἦν αὐτὸς ὁ υἱὸς, δι᾽ οὗ γέγονεν ἡ κτίσις· οὕτως καὶ πρὸ τοῦ κληθῆναι πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἦν οὐδὲν ἧττον αὐτὸς ὁ λόγος πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· ἀλλὰ καὶ τοῦτο μὴ νοήσαντες οἱ δυσσεβεῖς, περιέρχονται λέγοντες· εἰ πρωτότοκός ἐστι πάσης κτίσεως, δηλονότι καὶ αὐτὸς εἷς ἐστι τῆς κτίσεως· ἄφρονες· εἰ ὅλως ἄρα πάσης κτίσεως πρωτότοκός ἐστιν, ἄρα πάσης τῆς κτίσεως ἄλλος ἐστίν· οὐ γὰρ εἴρηκε πρωτότοκός ἐστι τῶν ἄλλων κτισμάτων, ἵνα μὴ εἷς τῶν κτισμάτων νομισθῇ· ἀλλὰ πάσης τῆς κτίσεως γέγραπται, ἵνα ἄλλος τῆς κτίσεως εἶναι δειχθῇ· ὁ γοῦν ῥουβὶμ, οὐκ εἴρηται πρωτότοκος πάντων τῶν τέκνων τοῦ ἰακὼβ· ἀλλ᾽ αὐτοῦ τοῦ ἰακὼβ καὶ τῶν ἀδελφῶν, ἵνα μὴ ἄλλος παρὰ τὰ τέκνα τοῦ ἰακὼβ εἶναι νομισθῇ· ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου ὁ ἀπόστολος, οὐκ εἴρηκεν ἵνα γένηται πρωτότοκος πάντων· ἵνα μὴ ἄλλο παρὰ

Siquidem vnigenitus, eò quod nulli alii sunt fratres, vnigenitus nominatur: primogenitus autem contrà, quia plures supersunt fratres. Ideoque nusquam in scripturis appellatur primogenitus Dei, neque creatura Dei, sed ista omnia vnigenitus, & Filius, & Verbum, & Sapientia ad Patrem referuntur, ibique suam proprietatem habent. *Vidimus enim gloriam eius, vt gloriam vnigeniti Patris sui.* Et, *misit Deus Filium suum vnigenitum:* &, *In æternum Domine Verbum tuũ permanet:* &, *Verbum erat apud Deũ:* & *Christus Dei Virtus, Dei Sapientia:* &, *HIC est Filius meus dilectus:* &, *Tu es Christus Filius Dei viuentis.* Porrò, quòd primogenitus dictus est, id ad eius demissionem, qua se ad genus creaturarum humiliauit, respectum habet: creaturarũ enim primogenitus nominatur. Istud autem verbũ (creauit me ad opera) causã, cuius gratia creatus sit, cõplectitur: operum enim gratia creatur. Si igitur vnigenitus est, vt est, ne pro primogenito interpretẽtur. Sin verò primogenitus est, ne habeatur vnigenitus. Nõ enim idem potest vnigenitus & primogenitus esse, nisi alio atque alio referatur, vt vnigenitus quidem habeatur, ob generationem ex Patre, vt dictum est: primogenitus vero, ob cõdescensum ad creaturas, & multorum fratrum, quæ inde efficitur, congermanitatem. Quum igitur duo ista inter se ita contraria sint, merito quis dicat obtinere potissimum in verbo proprietatem vnigeniti? eò quod non sit aliud Verbum, aut alia Sapientia, quàm ipse, qui solus vnicus ac verus est Patris sui Filius: & non cum causa adiuncta, vt in superiori distinctione tractauimus, sed simpliciter vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris appellatus: primogenitus autem dictus cum additamento causæ: creaturarum enim gratia primogenitus est factus: quam causam Paulus etiam suis verbis implicuit, dum ait, *In eo creata sunt omnia.* Quòd si omnia ab eo creata sunt, aliud ipse à creaturis, & nequaquam creatura fuerit, quum sit creator omnium: neque ideo, quia ex Patre est, primogenitus appellatur, sed quia in eo rerum natura est condita. Et quemadmodum ante rerum naturam ipse erat Filius per quem rerum natura condita est: ita quoque antequam vocaretur primogenitus omnis creationis, nihilominus ipse erat Verbum apud Patrem, & Deus erat Verbum. Verum istud minime intelligentes impii, circumuagantur, & his verbis sese ingerunt, si primogenitus est omnis creationis, certum est eum vnum esse ex rebus creatis. Stulti, si omnino omnis creationis primogenitus est, diuersum ergo quiddam à rebus creatis fuerit: non enim dixit, primogenitus est omnium aliarum creaturarum, ne veluti vnus ex creaturis, ob cognationem haberetur, sed vniuersæ creationis, vt diuersum quiddam esse à creaturis intelligeretur. Ruben certe non primogenitus omnium liberorum Iacobi, sed tum ipsius Iacobi, tum fratrum est dictus, ne alius à liberis Iacobi existimaretur. Apostolus autem non ita de Domino loquitur, vt sit primogenitus omnium, ne aliud quàm

nostrum corpus circumferre crederetur: sed vt sit primogenitus ob multos fratres, frater nimirum inter multos fratres futurus ob similitudinem carnis. Si igitur Verbum, vnum ex rebus conditis esset, diceret scriptura eum primogenitum esse aliarum creaturarum: nunc, quum sancti eum appellent primogenitum totius creationis, manifesto ostenditur, Filium Dei diuersum esse ab omni creatura, & nequaquam rem conditam. Nam si res condita sit, ipse quoque sui ipsius primogenitus fuerit. Quomodo igitur, ô stulti, idem primus & secundus esse poterit? Deinde, si creatura est, & omnis creatura per illum facta est, & in eo consistit, quomodo potest creare creaturam, atque vnus esse eorum, quæ in ipso consistunt? Veritas ipsa tam absurdam opinionem refutat, docetque eum primogenitum inter multos fratres appellatum fuisse ob carnis nostræ cognationem: primogenitum quoque ex mortuis, eò quòd per eum, & cum eo resurrectio mortuorum inceperit. Primogenitum porrò omnis creaturæ, eò quòd pater suo in homines amore, per Verbum suum non solum omnia condere, verum etiam, quia creaturam, de qua loquitur Apostolus, accepta reuelatione Filiorum Dei, liberare voluerit ab omni seruitute corruptionis in libertatem gloriæ Filiorum Dei. Atque ita creatura in libertatem vindicata, futurum est, vt & sit Dominus noster, & istius & omnium adoptiuorum filiorum primogenitus: & vt in ipso qui primus dicitur, ij qui post ipsum subsequuntur, quasi suo principio conserti coaptatique perdurare queant. Arbitror iam ipsis impiis hanc suam sententiam pudori esse: aut si ea nondum pudori est, & pro creatura eum omnino inter creaturas primogenitum appellari velint, animaduertant se illam brutis & inanimatis germanum & æqualem facere: nam & illa rerum naturæ partes sunt, & necessum est, eum qui primogenitus nũcupatur, tempore duntaxat primum esse, genere autem & similitudine congruere cum omnibus. Quum igitur talia dicant, nonne omnium impietatem longe transmittunt? aut quis eos ferat, talia loquentes? aut quis eos, vel ea tantummodo cogitantes non odio habuerit? Omnibus enim liquet illum nõ propter se, quasi & ipse creatum quiddam esset: neque, quia cognatã essentiam affinemque habebat cum rebus creatitiis, nomine primogeniti vocatũ esse, sed quia, quum primum cõderet creaturas, attemperauit & demisit se ad earum rationem, vt illæ ad essentiam peruenire possent, quæ alioqui non tulissent eius naturam, indilutum illum scilicet & patrium splendorem, nisi pro patris sui in homines amore, accommodans sese eas arripuisset, & ad existendi facultatem protraxisset, altera deinde causa est huius nominis, quod, vbi sese denuo creatis condescendendo attemperarat, ipsa creatura in ius filiorum adoptata sit, vt ita per omnia eius primogenitus efficeretur, tum in creando, tum in inferendo seipsum pro omnibus in mundum. Ita enim scriptum est,

Quum

παρὰ τὸ ἡμῶν σῶμα εἶναι νομισθείη, ἀλλ' ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς διὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς σαρκός. εἰ τοίνυν εἷς ἦν τῶν κτισμάτων, εἶπεν ἂν ἡ γραφὴ περὶ αὐτοῦ, ὅτι πρωτότοκος τῶν ἄλλων κτισμάτων ἐστί· νῦν δὲ λεγόντων τῶν ἁγίων ὅτι πρωτότοκός ἐστι πάσης κτίσεως, καὶ μὴ κτίσμα ὁ τοῦ θεοῦ υἱός· εἰ γὰρ κτίσμα ἐστὶν, ἔσται καὶ ἑαυτοῦ πρωτότοκος. πῶς οὖν δύναται, ὦ ἀρειανοὶ, καὶ πρῶτος ἑαυτοῦ καὶ δεύτερος εἶναι; ἔπειτα εἰ κτίσμα ἐστὶ καὶ πᾶσα ἡ
A κτίσις δι' αὐτοῦ γέγονε καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκε, πῶς δύναται καὶ κτίζειν τὴν κτίσιν, καὶ εἷς εἶναι τῶν ἐν αὐτῷ συνεστηκότων; ἀτόπου δὲ τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἐπινοίας φαινομένης, ἐλέγχονται παρὰ τῆς ἀληθείας. ὅτι πρωτότοκος μὲν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς ἐκλήθη, διὰ τὴν τῆς σαρκὸς συγγένειαν· πρωτότοκος δὲ ἐκ τῶν νεκρῶν, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν εἶναι τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν· πρωτότοκος δὲ πάσης κτίσεως, διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ πατρός· δι' ἣν ἐν
B τῷ λόγῳ αὐτοῦ οὐ μόνον τὰ πάντα συνέστηκεν, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις, περὶ ἧς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἀπεκδεχομένη τὴν ἀποκάλυψιν τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ· ἐλευθερωθήσεταί ποτε ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ· οὕτως δὲ αὐτῆς ἐλευθερωθήσης, ἔσται καὶ αὐτῆς μετὰ καὶ πάντων τῶν τεκνοποιηθέντων, πρωτότοκος ὁ κύριος· ἵν' ἐν τῷ λέγεσθαι πρῶτον αὐτὸν, τὰ μετὰ ταῦτα διαμείνῃ, ὥσπερ ἔκ τινος ἀρχῆς αὐ-
C τοῦ τοῦ λόγου συνημμένα. ἡγοῦμαι δὲ καὶ τοὺς ἀσεβεῖς αὐτοὺς, ἐκ τῆς τοιαύτης ἐντραπήσεσθαι διανοίας· εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἔχοι, ὥσπερ εἴπομεν, ἀλλ' ὡς τῇ οὐσίᾳ κτίσμα ἐν κτίσμασιν αὐτὸν πρωτότοκον θελήσουσιν εἶναι πάσης κτίσεως· σκοπείτωσαν ὅτι καὶ τῶν ἀλόγων καὶ τῶν ἀψύχων αὐτῶν, ἀδελφὸν καὶ ὅμοιον ὑπονοοῦσιν εἶναι· πάσης γὰρ τῆς κτίσεως, καὶ ταῦτα μέρη τυγχάνει ὄντα· ἀνάγκη δὲ τὸν πρωτότοκον, μόνῳ μὲν τῷ χρόνῳ πρῶτον εἶναι, τῷ δὲ
D γένει καὶ τῇ ὁμοιότητι, τὸν αὐτὸν εἶναι πρὸς πάντας. πῶς οὖν καὶ τοῦτο λέγοντες, οὐ πᾶσαν ἀσέβειαν ὑπερβάλλουσιν; ἢ τίς ἀνέξεται τούτων, τοιαῦτα λεγόντων; ἢ πῶς καὶ μόνον αὐτοὺς ἐνθυμουμένους τοιαῦτα οὐ μισήσειεν ἄν τις; πᾶσι γάρ ἐστι δῆλον· ὅτι οὐδὲ δι' ἑαυτὸν ὡς κτίσμα ὤν, οὔτε διὰ τὸ συγγένειάν τινα κατ' οὐσίαν πρὸς πᾶσαν τὴν κτίσιν ἔχειν, πρωτότοκος αὐτὸς ἐκλήθη· ἀλλ' ὅτι καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν δημιουργῶν ὁ λόγος τὰ κτίσματα, συγκαταβέβηκε τοῖς γενητοῖς, ἵνα γενέσθαι ταῦτα δυ-
E νηθῇ· οὐκ ἂν γὰρ ἤνεγκεν αὐτοῦ τὴν φύσιν ἄκρατον καὶ πατρικὴν οὖσαν λαμπρότητα, εἰ μὴ φιλανθρωπίᾳ πατρικῇ συγκαταβὰς ἀντελάβετο, καὶ κρατήσας αὐτὰ εἰς οὐσίαν ἤνεγκε· καὶ δεύτερον δὲ πάλιν, ὅτι συγκαταβάντος τοῦ λόγου, υἱοποιεῖται καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις δι' αὐτοῦ· ἵνα καὶ αὐτῆς, καθὰ προείρηται, πρωτότοκος κατὰ πάντα γένηται. ἔν τε τῷ κτίζειν καὶ ἐν τῷ εἰσάγεσθαι ὑπὲρ πάντων εἰς τὴν οἰκουμένην· οὕτω γάρ γέγραπται.

ὅταν

„ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ. ἀκουέτωσαν οἱ χριστομάχοι καὶ περιτιλέτωσαν ἑαυτούς· ὅτι τὸ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκουμένην, ἐποίησε καὶ πρωτότοκον πάντων κληθῆναι· ὥστε τοῦ μὲν πατρὸς εἶναι μονογενῆ τὸν υἱὸν, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ μόνον αὐτὸν εἶναι· τῆς δὲ κτίσεως πρωτότοκος· διὰ τὴν τῶν πάντων υἱοποίησιν. ὡς δὲ ἐν ἀδελφοῖς πρωτότοκος· καὶ ἐκ νεκρῶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἀνέστη· οὕτως ἐπειδήπερ ἔπρεπεν ἐν πᾶσιν αὐτὸν πρωτεύειν, διὰ τοῦτο καὶ ἀρχὴ ὁδῶν κτίζεται· ἵνα ταύτης ἐπιβάντες καὶ εἰσελθόντες δι' αὐτοῦ λέγοντος ἐγώ εἰμι ὁ λόγος καὶ ἡ θύρα, μεταλαβόντες τε τῆς περὶ τοῦ πατρὸς γνώσεως, ἀκούσωμεν καὶ ἡμεῖς, „μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ, καὶ „μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν „ὄψονται· τῆς ἀληθείας τοίνυν δειξάσης μὴ εἶναι κατὰ φύσιν κτίσμα τὸν λόγον, ἀκόλουθον λοιπὸν εἰπεῖν, πῶς καὶ ἀρχὴ τῶν ὁδῶν εἴρηται· ἐπειδὴ γὰρ ἡ πρώτη ἡ διὰ τοῦ ἀδὰμ ὁδὸς ἀπώλετο· καὶ ἀντὶ τοῦ παραδείσου ἐξεκλίναμεν εἰς τὸν θάνατον, ἠκούσαμέν τε, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, διατοῦτο ὁ φιλάνθρωπος τοῦ θεοῦ λόγος βουλήσει τοῦ πατρὸς ἐνδυδάσκεται τὴν κτισθεῖσαν σάρκα, ἵνα ἣν ἐνέκρωσεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος διὰ τῆς παραβάσεως, ταύτην αὐτὸς ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἰδίου σώματος ζωοποιήσῃ· καὶ ἐγκαινίσῃ ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν, ὡς εἴρηκεν ὁ ἀπόστολος διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· ὅπερ καὶ ἐν ἑτέρῳ σημαίνων, φησίν· ὥστε εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις· καὶ, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά· εἰ δὲ καινὴ κτίσις γέγονεν, ἔδει ταύτης τῆς κτίσεως πρῶτόν τινα εἶναι· ἄνθρωπος μὲν οὖν ψιλὸς καὶ μόνον χοϊκὸς, οἷοι γεγόναμεν ἡμεῖς ἐκ τῆς παραβάσεως, οὐκ ἠδύνατο εἶναι· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ κτίσει, ἄπιστοι γεγόνασιν οἱ ἄνθρωποι· καὶ δι' αὐτῶν ἀπώλετο ἡ πρώτη· χρεία δὲ ἦν ἄλλου τοῦ ἀνανεοῦντος καὶ τὴν πρώτην καὶ τὴν καινὴν γινομένην διατηροῦντος· οὐκοῦν ὁ φιλάνθρωπος οὐχ ἕτερός τις ἀλλ' ὁ κύριος, ἀρχὴ τῆς καινῆς κτίσεως κτίζεται ὁδός· καὶ εἰκότως λέγει κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ· ἵνα μηκέτι κατὰ τὴν πρώτην ἐκείνην ἄνθρωπος πολιτεύηται· ἀλλ' ὡς ἀρχῆς οὔσης καινῆς κτίσεως καὶ τὸν Χριστὸν ἔχοντος ταύτης ἀρχὴν ὁδῶν, τούτῳ λοιπὸν ἀκολουθῶμεν λέγοντι ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός· τοῦτο γὰρ διδάσκων καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς, ἔλεγεν· „αὐτός ἐστιν „ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας ὅς ἐστιν ἀρχὴ „πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν· ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐ„τὸς πρωτεύων· εἰ γὰρ καθάπερ εἴρηται διὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν λέγεται καὶ διὰ ταύτην αὐτὸς ἀρχή, τότε δὲ γέγονεν ἀνάστασις, ὅτε τὴν ἡμετέραν σάρκα φορῶν δέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ θανάτῳ, φανερὸν ἂν εἴη, καὶ ὅτι τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ἀλλὰ τῆς ἐνσωμάτου παρουσίας αὐτοῦ σημαντικόν ἐστι· τοῦ γὰρ

Quum induxerit primogenitum in mundum: additum deinde, *Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Audiant Christi perduelliones, & seipsos dirumpant, eò quod eius ingressus in mundum causam dederit, vt primogenitus omnium appelletur, ita vt Patris quidem vnigenitus, quoniam ex eo solus & vnicus est: creaturæ autem primogenitus, quoniam omnes per eum ius filiorum adoptionemque adipiscuntur. Quemadmodum porro, inter

A fratres primogenitus, & ex mortuis primitiæ dormientium factus est: ita quoque, quia oportebat eum in omnibus primatum habere, etiam principium viarum efficitur, vt qui in ea insistimus, per que eũ (qui ita de se loquitur, Ego sum via & ianua) ingredientes participesq; redditi cognitionis de Patre, audiamus & nos quoque, *Beati immaculati in via:* & *Beati mundo corde quia ipsi Deum videbunt.* Iam, quũ ipsa veritas declaret, Verbum non esse ex natura rem conditam, consequens est, vt deinde dicamus, cur principium viarum appelletur.

B Quoniam prima per Adam & via, & ianua perierat, & ex paradiso ad mortem deuergebamus, dictumque nobis fuit, Terra es, & in terram abibis: ideo Verbum Dei hominum amore, & patris voluntate induit creatitiam carnem, vt eam quam mortalem reddiderat primus homo præuaricatione, ipse proprio sanguine sui corporis viuificaret, & renouaret nobis viam recentem & viuam, per velum (vt Apostolus dixit) hoc est, per carnem suam. Quod etiam

C aliis verbis significat, vbi ait, Si qua in Christo noua creatura: &, Vetera transierunt, ecce noua facta sunt omnia. Quod si creatio innouata fuit, oportuit in hoc genere aliquem esse primum: merus igitur homo & puluereus, quales nos facti eramus, ex præuaricatione, is esse non poterat, eò quod in prima creatione fides ab hominibus seruata non fuit; eorumque culpa prima creatio perierat. Opus ergo fuit instauratore prioris creaturæ, & qui nouam creaturam conseruaret. Non igi-

D tur ex genere hominum alius quispiam, sed ipse Dominus vt principium esset, condi voluit, quo efficeretur via nouæ creaturæ, ac de se merito diceret: Dominus creauit me principium viarum suarum, ad opera sua, ne vlterius secundum primam illam viam homo viueret, sed quasi subsistente nouæ creaturæ exordio, Christum in se possidens huius nouæ creaturæ principem, in reliquum tempus se ei comitem præberet, qui ita de se loquitur, *Ego sum via:* idque in erudiendis Colossensibus Apostolus dixit, *Ipse est caput Ecclesiæ, qui est exor-*

E *dium primogenitum ex mortuis, vt in omnibus primatum haberet.* Si enim (quemadmodum dictũ est) ob resurrectionem è mortuis ipse nuncupatur principium: tunc autẽ resurrectio facta est, quum nostram carnem gestans dedidit seipsum pro nobis in mortem: manifesto patuerit, id quod ipse de seipso dicit, *Dominus creauit me principium viarum suarum,* non substantiam, sed eius aduentum in carne significare.

Corpori

Corpori enim mors peculiaris est, & quemadmodum ipsa mors peculiare quiddam & proprium est corporis: ita quoque aduentui carnis proprium & peculiare fuerit illud dictum: Dominus creauit me initium viarum suarum. Ita enim Domino iam secundum humanitatis rationem creato, primóque eorum authore effecto, qui denuo recuperabantur, primitiasque nostras ea quam assumpsit carne obtinente, bono consequio & ordine fit, vt post eum populus ille futurus procreetur, loquente Dauid: *Scribatur ea in generationem alteram, & populus qui creabitur, laudabit Dominum*. Et rursus, *Et renouabitur Domino generatio quæ ventura est*: Et, *Annunciabunt iustitiam eius ei populo, qui nascetur, quem fecit Dominus*. Siquidem non amplius audituri sumus: *In quacunque die comederitis ex ea, morte moriemini*: Sed *vbi ego sum, ibi etiam & vos futuri estis*: adeo vt nos ipsi de nobis hæc verba proferamus, *Eius opus sumus conditi ab eo ad bona opera*. Cæterum, quia homo opus Dei, perfectus quidem ex creatione, sed defectuosus tamen ex præuaricatione, per peccatum mortuus erat, indecensque fuit Dei opus in ea imperfectitudine manere: ideo super ea re obseruationes factæ sunt ab omnibus sanctis: quod apud Dauidem inuenias Psalmo centesimo trigesimo septimo, Dominus retribuet pro me: Domine, opus manuum tuarum ne despicias. Atque hinc est, quod perfectum Dei Verbum, imperfectum corpus sibi circumponit ac creari ad opera pronunciatur, vt pro omnibus nostro debito soluto, ea quæ deerant homini, perficeret. Deerat autem homini immortalitas, & via ad paradisum: Et hoc est, quod à Saluatore dicitur: Ego te glorificaui in terra, opus absolui, quod dederas mihi, vt facerem. Et, Opera quæ dedit mihi pater, vt perficiam eam: Rursum, Ipsa opera quæ facio, testantur de me. Quæ autem hic dicit opera sibi tradita esse à Patre ad perfectionem, ea sunt ad quæ ipse creatur, dum in Prouerbiis dicit, *Dominus creauit me initium viarum suarum ad opera sua*. Idem enim vtrobique in verbis est: *Dedit mihi Pater opera: & Creauit me Dominus ad opera*. Quo tempore igitur suscepit opera perficienda, ô Christi perduelles? inde enim illud (creauit) intelligetur, num in ipso initio, quum ex non entibus ad essentiam ea produxit? Id si dixeritis, falsum dixeritis: nondum enim tum vlla opera erant, & sermo indicat, eum, quæ iam erant, tractanda suscepisse. Sed neque pium est in id tempus referre, quod prius fuit, quam Verbum caro fieret, ne superfluus reddatur eius aduentus, quum horum causa ille suum aduentum instituerit. Restat igitur, vt dicamus eum, tum quum homo factus erat, opera curanda suscepisse. Tum enim ea perfecit, curatis vulneribus nostris, donataque ex mortuis resurrectione. Si autem tum, quum Verbum caro factum esset, data sunt ei opera, manifesta res est, eum, quum homo fieret, tum ad opera creatum fuisse.

Non

τοῦ γὰρ σώματος, ἴδιον ἦν ὁ θάνατος· καὶ ὥσπερ τοῦ σώματος ἴδιός ἐστιν ὁ θάνατος, οὕτως τῆς σωματικῆς οὐσίας ἴδιον ἂν εἴη τὸ λεγόμενον, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ· τοῦ γὰρ σωτῆρος οὕτω κατὰ σάρκα κτισθέντος καὶ ἀρχῆς γινομένου τῶν ἀνακτιζομένων· καὶ ἔχοντος ἡμῶν τὴν ἀπαρχὴν ἣν προσέλαβεν ἀνθρωπίνην σάρκα, ἀκολούθως μετ' αὐτὸν καὶ ὁ μέλλων λαὸς κτίζεται· λέγοντος τοῦ δαβίδ·

A γραφήτω αὕτη εἰς γενεὰν ἑτέραν· καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος, αἰνέσει τὸν κύριον· καὶ πάλιν ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ, ἀναγγελήσεται τῷ κυρίῳ γενεὰ ἡ ἐρχομένη· καὶ ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ λαῷ τῷ τεχθησομένῳ ὃν ἐποίησεν ὁ κύριος· οὐκέτι γὰρ ἀκουσόμεθα, ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· ἀλλ' ὅπου εἰμὶ ἐγὼ καὶ ὑμεῖς ἔσεσθε· ὥστε λέγειν ἡμᾶς, αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα κτισθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς· πάλιν δὲ ἐ-

B πειδὴ τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ τουτέστιν ὁ ἄνθρωπος· τέλειος κτισθεὶς ἐλλιπὴς γέγονε διὰ τῆς παραβάσεως· καὶ γέγονε τῇ ἁμαρτίᾳ νεκρὸς, ἀπρεπὲς δὲ ἦν μένειν τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ ἀτελές· διὸ καὶ ἐδέοντο πάντες οἱ ἅγιοι περὶ τούτου λέγοντες ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ καὶ ἑβδόμῳ ψαλμῷ, κύριος ἀνταποδώσει ὑπὲρ ἐμοῦ· κύριε τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου μὴ παρίδῃς· διὰ τοῦτο ὁ τέλειος τοῦ θεοῦ λόγος, τὸ ἀτελὲς περιτίθεται σῶμα, καὶ λέγεται εἰς τὰ ἔργα κτίζεσθαι,

C ἵνα ἀνθ' ἡμῶν τὴν ὀφειλὴν ἀποδοὺς τὰ λείποντα τῷ ἀνθρώπῳ, δι' ἑαυτοῦ τελειώσῃ· ἔλειπε δὲ αὐτῷ ἡ ἀθανασία καὶ ἡ εἰς τὸν παράδεισον ὁδός· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ σωτῆρος, ἐγώ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω· καὶ πάλιν· τὰ ἔργα ἃ δέδωκέ μοι ὁ πατὴρ ἵνα τελειώσω αὐτὰ, ταῦτα ἔργα ἃ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ· ἃ δὲ λέγει ἐνταῦθα ἔργα δεδωκέναι τὸν πατέρα εἰς τελείωσιν, ταῦτά ἐστιν εἰς ἃ κτίζεται·

D λέγων ἐν ταῖς παροιμίαις, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἴσον γάρ ἐστι εἰ εἶπεν, ἔδωκέ μοι ὁ πατὴρ τὰ ἔργα, καὶ ἔκτισέ με κύριος εἰς ἔργα· πότε οὖν ἔλαβε τὰ ἔργα εἰς τὸ τελειῶσαι, ὦ θεομάχοι; ἐκ γὰρ τούτου, καὶ τὸ ἔκτισε γνωσθήσεται· κατὰ μὲν οὖν τὴν ἀρχὴν ὅτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι αὐτὰ ἐποίει, ἐὰν εἴπητε, ψεῦδός ἐστιν· οὔπω γὰρ ἦν γινόμενα, φαίνεται δὲ λέγων, ὡς τὰ ἤδη ὄντα λαμβάνων· ἀλλ' οὐδὲ τὸν πρὸ τοῦ γένηται ὁ λόγος σὰρξ χρόνον εἰπεῖν εὐαγές,

E ἵνα μὴ περιττὴ λοιπὸν ἡ ἐπιδημία αὐτοῦ φανῇ· τούτων γὰρ χάριν καὶ ἡ ἐπιδημία ἐγένετο· οὐκοῦν λείπεται λοιπὸν εἰπεῖν· ὅτι ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε ἔλαβε τὰ ἔργα· τότε γὰρ αὐτὰ καὶ ἐτελείωσεν· ἰασάμενος τὰ τραύματα ἡμῶν, καὶ χαρισάμενος πᾶσι τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν· εἰ δὲ, ὅτε γέγονεν ὁ λόγος σὰρξ, τότε ἐδόθη αὐτῷ τὰ ἔργα δηλονότι ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε καὶ εἰς τὰ ἔργα κτίζεται·

οὐκ

οὐκ ἄρα τῆς οὐσίας αὐτοῦ σημαντικόν ἐστι τὸ ἔκτισεν ὥσπερ πολλάκις εἴρηται, ἀλλὰ τῆς σωματικῆς αὐτοῦ γενέσεως· τότε γὰρ διὰ τὸ γεγενῆσθαι ἀπὸ τῆς παραβάσεως, ἀτελῆ καὶ χωλὰ τὰ ἔργα λέγεται σωματικῶς ὅτι κτίζεται· ἵνα τελειώσας αὐτὰ καὶ ὁλόκληρα ποιήσας, παραστήσῃ τῷ πατρὶ τὴν ἐκκλησίαν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα· ἤ τι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος· τετελείωται οὖν ἐν αὐτῷ· καὶ ἀποκατεστάθη ὥσπερ ἦν καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν γέγονε τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ μείζονι μᾶλλον χάριτι· ἀναστάντες γὰρ ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι φοβούμεθα θάνατον· ἀλλ' ἐν χριστῷ βασιλεύσομεν ἀεὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· τοῦτο δὲ γέγονεν, ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἴδιος καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ὤν, ἐνεδύσατο τὴν σάρκα καὶ γέγονεν ἄνθρωπος· εἰ γὰρ κτίσμα ὢν ἐγεγόνει ἄνθρωπος, ἔμενεν οὐδὲν ἧττον ὁ ἄνθρωπος ὥσπερ ἦν, οὐ συναφθεὶς τῷ θεῷ· πῶς γὰρ ἂν ποίημα ὤν, διὰ ποιήματος συνήπτετο τῷ κτίσαντι; ἢ ποία βοήθεια παρὰ τῶν ὁμοίων τοῖς ὁμοίοις γένοιτο ἄν, δεομένων καὶ αὐτῶν τῆς αὐτῆς βοηθείας; πῶς δὲ εἴπερ κτίσμα ἦν ὁ λόγος, τὴν ἀπόφασιν τοῦ θεοῦ λῦσαι δυνατὸς ἦν, καὶ ἀφεῖναι τὴν ἁμαρτίαν, γεγραμμένου παρὰ τοῖς προφήταις, ὅτι τοῦτο θεοῦ ἐστι· τίς γὰρ θεὸς ὥσπερ σὺ ἐξαίρων ἁμαρτίας καὶ ὑπερβαίνων ἀνομίας· ὁ μὲν γὰρ θεὸς εἶπε γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· οἱ δὲ ἄνθρωποι γεγόνασι θνητοί, πῶς γὰρ οἷόν τε ἦν παρὰ τῶν γενητῶν λυθῆναι τὴν ἁμαρτίαν; ἀλλ' ἔλυσέ γε αὐτὸς ὁ κύριος· ὡς εἶπεν αὐτός, ἐὰν μὴ ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ· καὶ ἔδειξεν ἀληθῶς ὡς υἱὸς ὁ ἐλευθερώσας, ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα· οὐδὲ τῶν γενητῶν, ἀλλὰ ἴδιος λόγος· καὶ εἰκὼν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· τοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀποφηναμένου καὶ ἀφιέντος μόνου τὰς ἁμαρτίας· ἐπειδὴ γὰρ εἴρηται ἐν τῷ λόγῳ, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· ἀκολούθως δι' αὐτοῦ τοῦ λόγου καὶ ἐν αὐτῷ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ λύτρωσις τῆς κατακρίσεως γεγένηται· ἀλλ' ἠδύνατο φασὶ καὶ κτίσματος ὄντος τοῦ σωτῆρος, μόνον εἰπεῖν ὁ θεὸς καὶ λῦσαι τὴν κατάραν· τὸ αὐτὸ δ' ἂν ἀκούσαιεν καὶ αὐτοὶ παρ' ἑτέρου λέγοντος· ἠδύνατο καὶ μὴ δ' ὅλως ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ, μόνον εἰπεῖν ὁ θεὸς καὶ λῦσαι τὴν κατάραν· ἀλλὰ σκοπεῖν δεῖ τὸ τοῖς ἀνθρώποις λυσιτελοῦν, καὶ μὴ ἐν πᾶσι τὸ δυνατὸν τοῦ θεοῦ λογίζεσθαι· ἐπειδὴ ἠδύνατο καὶ πρὸ τῆς κιβωτοῦ τοὺς τότε παραβάντας ἀνθρώπους ἀπολέσαι, ἀλλὰ μετὰ τὴν κιβωτὸν πεποίηκεν· ἠδύνατο καὶ χωρὶς μωϋσέως, καὶ μόνον εἰπεῖν καὶ ἐξαγαγεῖν τὸν λαὸν ἐξ αἰγύπτου, ἀλλὰ συνέφερε διὰ μωϋσέως· ἠδύνατο καὶ χωρὶς τῶν κριτῶν σώζειν τὸν λαὸν ὁ θεός, ἀλλὰ συνέφερε τοῖς ἄλλοις κατὰ καιρὸν ἐγείρεσθαι κριτὴν αὐτοῖς· ἠδύνατο καὶ ἐξ ἀρχῆς ὁ σωτὴρ ἐπιδημῆσαι· ἢ ἐλθὼν μὴ παραδοθῆναι πιλάτῳ· ἀλλὰ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἦλθε, καὶ ζητούμενος εἶπεν ἐγώ εἰμι· ὃ γὰρ ποιεῖ, τοῦτο καὶ συμφέρει τοῖς ἀνθρώποις· καὶ ἄλλως οὐκ ἔπρεπε γενέσθαι· καὶ ὅπερ

Non igitur illud verbum (creauit) significatorium fuerit, eius substantiæ, vt iam sæpius dictum est, sed corporalis natiuitatis. Tum enim, quia ex præuaricatione opera mutila erant, & clauda reddita, dictum fuit, eum corporaliter creari, vt iis absolutis & integritati restitutis, repræsētaret Patri Ecclesiā (vt inquit Apostolus) non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed sanctam & incontaminatam. Perfectum igitur in eo est, & restitutum, quem- A admodum ab initio fuerat humanum genus, imo potius maiori gratia imbutum est. Excitati enim ex mortuis, non vlterius mortem formidamus, sed in Christo regnabimus perpetuo in cælis. Id autem tum factum est, quum Dei Verbum Deo proprium, & ex Patre natum, quod ex Patre existit, induerat carnem, & homo effectus erat. Si enim ille quum iam creatura esset, homo fuisset redditus, mansisset homo, ita vt erat, nihil coaptatus & coalescens cum Deo. Quî enim, si ille creatura fuisset, per creatu- B ram creatori coaptari & conseri potuisset? Aut quod subsidium à similibus ad similia peruenisset, quum & illa æque subsidij egestate laborassent? Quomodo porro, si creatura fuisset Verbum, sententiam Dei abrogare potuisset, aut dimittere peccatum? quum sit scriptum apud Prophetas, id Dei esse opus. *Quis enim Deus sicuti tu auferens peccata, & superans iniquitates?* Lata enim sententia à Deo fuerat: *Terra es, & in terram abibis.* Si igitur mortales facti erant, quî fieri potuit, vt à rebus creatis peccatum solueretur? liberauit ergo eos Dominus, C vt ipse suis verbis professus est: Nisi vos filius liberauit, eóque quia liberauit, certum indubitatúmque reddidit, se non esse creaturam, aut quippiam aliud ex rebus conditis, sed proprium Verbum & imaginem substantię Patris: qui ab initio hanc sententiam tulerat, quíque solus peccata remittit. Quoniam igitur loquutus erat in Verbo, *Terra es, & in terram abibis*, probe & congruenter per idem illud Verbum & libertas, & rescissio condemnationis perfecta est. Sed poterat (aiunt) Deus, etiamsi Saluator creatura existeret, vel loqui tantummodo, & D ita soluere maledictionem. Istud ipsum etiam iis ab alio quopiam obtrudi poterit. Poterat etiam sine vllo aduentu Christi, solummodo loqui Deus, & soluere maledictionem. Cæterum spectandum est isthic quid hominibus sit vtile, non, quid situm sit in viribus Dei. Siquidem poterat etiam ante exædificatam arcam Noë, eos qui præuaricati fuerant, interimere: sed tamen non, nisi ædificata arca, illud facere sustinuit. Poterat etiam sine Mose dun- E taxat loqui, & sic educere populum ex Ægypto, sed vtile erat id per Mosen fieri. Poterat sine iudicibus conseruare populum, sed erat ex re populi, suis temporibus iudicem exurgere. Poterat etiam ne semel quidem venire Deus: aut si venisset, non tradi Pilato, sed tamen sub consummationem seculorum venit & quum ad mortem quæreretur, seipsum indicauit: Ego sum (inquiens.) Quod enim facit, id ipsum & vtile est hominibus, & aliter fieri non decuit.

Porro,

Porro, quod vtile & decorum est, id cura sua & prouidentia instruit. Venit igitur, non vt sibi ministraretur, sed vt ipse ministraret, nostrámque salutem operaretur. Quinimo, qui poterat ex ipso cælo legem dictitare, norat vtile esse hominibus, si è Sinai eam promulgaret, idque ideo fecit, vt & Moses ascendere posset, & illi de proximo sermonem audientes, melius crederent. Atque adeo ipsa rei ratio, negotiique conditio, hac in parte spectaredebuit. Si enim ob vires suas, per quas id

A

potuit, verbo edixisset, & ita maledictio aboleretur, imperantis quidem potentia in conspicuo pateret, homo tamen eiusmodi effectus fuisset, qualis Adam ante præuaricationem fuerat, extrinsecus accipiens gratiam, non autem eam suo corpori coagglutinatam tenens. Talis siquidem antea fuit quàm in paradiso collocaretur: forsitan etiam deterior euasisset, vt pote qui iam præuaricari didicerat. Quod si euenisset, vt à serpente deciperetur, iterum opus fuisset Dei loquentis imperio, vt ita maledictio solueretur, atque eo modo necessi-

B

tas eius rei in immensum recurrisset, & nihilo ob id minus remansissent homines obnoxij, seruientes peccato: ac proinde semper peccantes, semper opus haberent veniæ condonatore, neque vnquam illis à vindice satisfieri posset, semper legi ob carnis infirmitatem succumbentibus. Rursus, si Filius creatura esset, nihilo minus homo mortalis remaneret, vtpote non coaptatus Deo: Non enim creatura per creaturam Deo coaptata fuisset, quum ipsa coaptatorem requisisset. Neque pars re-

C

rum creatarum, salus esse poterit rerum creatarum, quum illa ipsa quoque salutis sit indiga. Ne igitur illud fieret, mittit Deus Pater Filium suum, & ille efficitur Filius hominis creatitiam carnem assumens, vt quoniam omnes obnoxij erant morti, ipse autem alius utque diuersus ab omnibus, pro omnibus suum corpus morti offerret. Ac deinceps veluti omnibus per eum mortuis, sermo eius sententiæ impleretur: *Omnes enim mortui sunt in Christo.* omnes item per eum renascuntur, vt liberi iam

D

inde à peccato, & ea quæ per peccatum fit, maledictione, verè permaneant in æternum à mortuis excitati, & immortalitate & incorruptibililitate induantur. Verbo siquidem amicto indutóque carne, quemadmodum sæpius ostensum est, omnis morsus serpentis penitus in carne extinctus est, & si quid ex carnalibus motib. suppullulabat rescissum est, pariterque sublata est peccati assecla mors, vt ipse inquit:

E

Venit princeps mundi huius, & in me non inuenit quicquam. In hoc enim manifestatus est (scripsit Ioannes) *vt solueret opera diaboli*, quibus solutis, omnes ob cognationem carnis Christi, à carne in libertatem vindicati sumus, ac iam deinde & nos quoque coaptati sumus Verbo. Coaptati autem Deo, non amplius in terra permanemus, sed vt ipse loquutus est, vbi ipse est, ibidem & nos futuri sumus, neque iam in reliquum tempus serpentem formidabimus. Confectus enim in carne persequête eum Saluatore, audit

καὶ ὅπερ δὲ συμφέρει καὶ πρέπει, τούτου καὶ πρόνοιαν ποιεῖται· ἦλθε γοῦν οὐχ ἵνα διακονηθῇ, ἀλλ᾽ ἵνα διακονήσῃ καὶ τὴν ἡμῶν ἐργάσηται σωτηρίαν· ἀμέλει καὶ δυνάμενος ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ λαλῆσαι τὸν νόμον, οἶδεν ὅτι λυσιτελεῖ τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ τοῦ σινᾶ λαλῆσαι, καὶ τοῦτο πεποίηκεν· ἵνα καὶ μωϋσῆς ἀναβῆναι δυνηθῇ, κἀκεῖνοι τὸν λόγον ἐγγύθεν ἀκούοντες μᾶλλον πιστεῦσαι δυνηθῶσι· πλὴν καὶ τὸ εὔλογον τοῦ γινομένου θεωρεῖν

A

ἔξεστιν ἐντεῦθεν· εἰ διὰ τὸ δυνατὸν εἰρήκει· καὶ λέλυτο ἡ κατάρα· τοῦ μὲν κελεύσαντος, ἡ δύναμις ἐπεδείκνυτο· ὁ μέν τοι ἄνθρωπος τοιοῦτος ἐγίνετο, οἷος ἦν ὁ Ἀδὰμ πρὸ τῆς παραβάσεως, ἔξωθεν λαβὼν τὴν χάριν· καὶ μὴ συγκεκραμένην ἔχων αὐτὴν τῷ σώματι· τοιοῦτος γὰρ ὢν καὶ τότε τέθειτο ἐν τῷ παραδείσῳ· τάχα δὲ καὶ χείρων ἐγίνετο ὅτε καὶ παραβαίνειν μεμάθηκεν· ὢν τοίνυν τοιοῦτος εἰ παρεπέπεισο ὑπὸ τοῦ ὄφεως, ἐγίνετο πάλιν χρεία προστάξαι τὸν θεὸν καὶ λῦσαι τὴν κατάραν· καὶ

B

οὕτως εἰς ἄπειρον ἐγίνετο ἡ χρεία· καὶ οὐδὲν ἧττον οἱ ἄνθρωποι ἔμενον ὑπεύθυνοι· δουλεύοντες τῇ ἁμαρτίᾳ· ἀεὶ δὲ ἁμαρτάνοντες, ἀεὶ ἐδέοντο τοῦ συγχωροῦντος· καὶ οὐδέποτε ἠλευθεροῦντο σάρκες ὄντες καθ᾽ ἑαυτούς· καὶ ἀεὶ ἡττώμενοι τῷ νόμῳ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκός· πάλιν τε εἰ κτίσμα ἦν ὁ υἱός, ἔμενεν ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν ἧττον θνητός· μὴ συναπτόμενος τῷ θεῷ· οὐ γὰρ κτίσμα συνῆπτε τὰ κτίσματα τῷ θεῷ ζητοῦν καὶ αὐτὸ τὸν συνάπτοντα· οὐδὲ τὸ μέρος τῆς κτίσεως, σωτηρία τῆς κτίσεως

C

ἂν εἴη, δεόμενον καὶ αὐτὸ σωτηρίας· ἵνα οὖν μηδὲ τοῦτο γένηται, πέμπει τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν καὶ γίνεται υἱὸς ἀνθρώπου τὴν κτιστὴν σάρκα λαβών· ἵν᾽ ἐπειδὴ πάντες εἰσὶν ὑπεύθυνοι τῷ θανάτῳ, ἄλλος ὢν τῶν πάντων, αὐτὸς ὑπὲρ πάντων τὸ ἴδιον σῶμα τῷ θανάτῳ προσενέγκῃ· καὶ λοιπὸν ὡς πάντων δι᾽ αὐτοῦ ἀποθανόντων, ὁ μὲν λόγος τῆς ἀποφάσεως, πληρωθῇ· πάντες γὰρ ἀπέθανον ἐν χριστῷ· πάντες δὲ γίνωνται λοιπὸν ἐλεύθεροι μὲν, ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας· καὶ τῆς δι᾽ αὐτὴν κατάρας· ἀληθῶς δὲ, διαμένωσιν εἰς

D

ἀεὶ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν· καὶ ἀθανασίαν καὶ ἀφθαρσίαν ἐνδυσάμενοι· τοῦ γὰρ λόγου ἐνδυσαμένου τὴν σάρκα· καθὼς πολλάκις δέδεικται· πᾶν μὲν δῆγμα τοῦ ὄφεως, δι᾽ ὅλου κατεσβέννυτο ἀπ᾽ αὐτῆς. εἴ τι δὲ ἐκ τῶν σαρκικῶν κινημάτων ἀνεφύετο κακὸν, ἐξεκόπτετο· καὶ συνανῄρητο τούτοις ὁ τῆς ἁμαρτίας ἀκόλουθος θάνατος ὡς αὐτὸς ὁ κύριός φησιν· ἔρχεται ὁ

E

» ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου καὶ οὐδὲν εὑρίσκει ἐν ἐ-
» μοί· καὶ εἰς τοῦτο γὰρ ἐφανερώθη ὡς ἔγρα-
» ψεν ὁ ἰωάννης, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου·

τούτων οὖν λυθέντων ἀπὸ τῆς σαρκὸς, πάντες οὕτως κατὰ τὴν συγγένειαν τῆς σαρκὸς ἠλευθερώθημεν· καὶ λοιπὸν συνήφθημεν καὶ ἡμεῖς τῷ λόγῳ· συναφθέντες δὲ τῷ θεῷ, οὐκέτι μὲν ἐπὶ γῆς ἀπομένομεν· ἀλλ᾽ ὡς αὐτὸς εἶπεν· ὅπου αὐτὸς, καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα· λοιπὸν οὔτε τὸν ὄφιν ἔτι φοβηθησόμεθα· κατηργήθη γὰρ ἐν τῇ σαρκὶ διωχθεὶς παρὰ τοῦ σωτῆρος· καὶ ἀκού-

καὶ ἀκούσας ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ· καὶ οὕτως ἔξω τοῦ παραδείσου τυγχάνει βαλλόμενος εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον· οὔτε γυναῖκα παραπειθοῦσαν φυλαξόμεθα· ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει, οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίζονται· ἀλλ' εἰσὶν ὡς ἄγγελοι· καὶ ἐν χριστῷ ἰησοῦ, καινὴ κτίσις ἔσται· καὶ οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ· ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ὁ χριστός· ἔνθα δὲ ὁ χριστὸς, ποῖος φόβος, ἢ ποῖος κίνδυνος ἔτι γενήσεται; τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἐγεγόνει, εἰ κτίσμα ἦν ὁ λόγος· πρὸς γὰρ κτίσμα ὢν καὶ ὁ διάβολος εἶχεν ἀεὶ τὴν μάχην· καὶ μέσος ὢν ὁ ἄνθρωπος, ὑπόπτος ἦν ἀεὶ τῷ θανάτῳ, μὴ ἔχων ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ συναφθεὶς τῷ θεῷ ἐλεύθερος παντὸς φόβου γένηται· ὅθεν ἡ ἀλήθεια δείκνυσι μὴ εἶναι τῶν γενητῶν τὸν λόγον, ἀλλὰ μᾶλλον τούτων αὐτὸν δημιουργόν· οὕτω γὰρ καὶ προσελάβετο τὸ γενητὸν καὶ ἀνθρώπινον σῶμα· ἵνα τοῦτο ὡς δημιουργὸς ἀνακαινίσας, ἐν ἑαυτῷ θεοποιήσῃ, καὶ οὕτως εἰς βασιλείαν οὐρανῶν εἰσαγάγῃ πάντας ἡμᾶς καθ' ὁμοιότητα ἐκείνου· οὐκ ἂν δὲ πάλιν ἐθεοποιήθη κτίσματι συναφθεὶς ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ θεὸς ἦν ἀληθινὸς ὁ υἱός· καὶ οὐκ ἂν παρέστη τῷ πατρὶ ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ φύσει καὶ ἀληθινὸς ἦν αὐτοῦ ὁ λόγος ὁ ἐνδυσάμενος τὸ σῶμα· καὶ ὥσπερ οὐκ ἂν ἠλευθερώθημεν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀπὸ τῆς κατάρας, εἰ μὴ φύσει σὰρξ ἀνθρωπίνη ἦν ἣν ἐνεδύσατο ὁ λόγος· οὐδὲν γὰρ κοινὸν ἦν ἡμῖν πρὸς τὸ ἀλλότριον· οὕτως οὐκ ἂν ἐθεοποιήθη ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ φύσει ἐκ τοῦ πατρὸς· καὶ ἀληθινὸς καὶ ἴδιος ἦν αὐτοῦ λόγος ὁ γενόμενος σάρξ· διὰ τοῦτο γὰρ τοιαύτη γέγονεν ἡ συναφὴ, ἵνα τὸ κατὰ φύσιν τῆς θεότητος συνάψῃ τὸν φύσει ἄνθρωπον, καὶ βεβαία γένηται σωτηρία καὶ ἡ θεοποίησις αὐτοῦ· οὐκοῦν οἱ ἀρνούμενοι μὴ ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι φύσει καὶ ἴδιον τῆς ἰδίας οὐσίας αὐτοῦ τὸν υἱὸν, ἀρνείσθωσαν καὶ ἀληθινὴν σάρκα ἀνθρωπίνην αὐτὸν εἰληφέναι ἐκ μαρίας τῆς ἀειπαρθένου· οὐδὲν γὰρ πλέον ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ἦν, εἰ μήτε ἀληθινὸς καὶ φύσει υἱὸς ἦν τοῦ θεοῦ ὁ λόγος, μήτε ἀληθινὴ σὰρξ ἦν ἣν προσελάβετο· ἀλλ' ἔλαβέ γε ἀληθινὴν σάρκα· κἂν μαίνηται οὐαλεντῖνος· ἦν γὰρ καὶ φύσει καὶ ἀληθινὸς θεὸς ὁ λόγος, κἂν μαίνωνται οἱ ἀρειομανῖται· καὶ ἐν ἐκείνῃ γέγονεν ἡμῶν ἀρχὴ τῆς καινῆς κτίσεως· κτισθεὶς ἄνθρωπος ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ τὴν ὁδὸν ἡμῖν ἐκείνην ἀνακαινίσας ὥσπερ εἴρηται· οὔτε οὖν κτίσμα ἐστὶν ὁ λόγος, οὔτε ἔργον· ταυτὸν γάρ ἐστι κτίσμα καὶ ποίημα, καὶ ἔργον, καὶ εἴπερ κτίσμα καὶ ποίημα ἦν, ἦν ἂν καὶ ἔργον· διὰ τοῦτο γοῦν, οὐδὲ εἴρηκεν ἔκτισέ με ἔργον· οὐδὲ σὺν τοῖς ἔργοις ἐποίησεν, ἵνα μὴ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα εἶναι δόξῃ· οὔτε ὅτι διὰ τὸ ποιῆσαι μὲν ἔργα ἔκτισεν, ἵνα μὴ πάλιν κατὰ τὴν κακόνοιαν τῶν ἀσεβῶν ὡς ὄργανον δι' ἡμᾶς γενόμενος νομισθῇ· ἀλλ' οὐδὲ ὅτι πρὸ τῶν ἔργων ἔκτισέ με ἀνήγγειλεν· ἵνα μὴ ὥσπερ ἐστὶ γέννημα ὢν πρὸ πάντων, οὕτως καὶ κτιζόμενος πρὸ τῶν ἔργων, ταυτὸν

audit deinceps, *vade post me sathana*: atque ita ex paradiso eiectus est in ignem æternum: Neque nobis cauendum erit a malesuada fœmina. *In resurrectione siquidem neque in matrimonium ducunt, neque ducuntur: sed tales sunt, quales ipsi Angeli: & in Christo Iesu noua creatura erit, neque vel masculus, vel fœmina, sed omnia in omnibus erit Christus.* Vbi porro Christus, quod genus ibi metus aut periculi fuerit? Atqui illud fieri non potuisset, si Verbum creatura fuisset. A Aduersus enim creaturam creaturæ coniunctam, Diabolus perpetuo vires pugnandi habuisset, & homo intermedius formidine mortis semper laborasset, non habens in quo & per quem Deo coaptaretur, & liber ab omni metu euaderet. Quapropter ipsa veritas declarat, non esse Verbum rem creatitiam, sed potius rerum opificem. In hoc siquidem assumptum est ab illo creatitium & humanum corpus, quò illud vt opifex & conditor renouaret in se, ac deificaret, atque ea ratione nos omnes in regnum cælorum B itidem ac seipsum introduceret. Rursus, deificationem in se non sensisset homo creaturæ coaptatus, nisi Filius, verus Deus extitisset, neque adstitisset Patri homo, nisi naturaliter verum Patris Verbum fuisset, quod carnem induerat. Et quemadmodum neque à peccato, neque à maledictione vindicati fuissemus, nisi verè ea naturaliterque humana caro fuisset quam Verbum sibi induerat: nihil enim nobis commune cum re aliena: ita quoque non Deificatus fuisset homo, C nisi naturaliter ex patre verum ac proprium illius Verbum fuisset, quod caro factum est. Ideo enim ea coaptatio instituta est, vt deitas vera, & vt sic dicam, naturalis, verum & naturalem hominem sibi consereret, & stabilis efficeretur hominis salus ac deificatio. Quapropter, qui negant eum ex Patre esse, naturalemque eius & substantiæ ipsius proprium Filium, negent quoque eundem veram, & humanam carnem assumpsisse ex Maria semper Virgine. Nihil enim nobis hominibus inde emolumenti, aut commodi, ni- D si Verbum naturalis sit ac verus Dei Filius, nisique vera sit caro, quam assumpsit. Sed assumpsit veram carnem, etiam si insaniat Valentinus. Est quoque naturaliter Verbum verus Deus, etiamsi rabiant Ariani, & in illa carne factum est initium nouæ creaturæ, eò quòd ipse creatus sit homo pro nobis: & viam illam nobis renouauit, vt dictum est. Verbum igitur ex natura, neque creatum aliquid, neque opus fuerit. Idem enim sunt & creatura, & factum & opus: & si creatura, vel factū quiddam E esset, vtique etiam opus esset. Eaque de causa non dixit, creauit me opus, neque cum operibus fecit, ne aut natura, aut substantia, creatura videretur esse: neque vt faceret opera, ideo eum creauit, ne denuo iuxta vesaniam impiorum, quasi organum quoddā videretur propter nos creandos institutum: neque item dixit, ante opera creauit me, ne, vt est genitū quiddam ante omnia, ita quoq; creatus ante omnia opera, nihil

nihil discriminis statuere crederetur inter gigni & creari: sed cum summa cautione locutus est, ad opera creauit me, quod idem est ac si diceret, Pater me ad carnem fecit, authorque fuit, vt homo fierem: vt rursum isthinc demonstrari possit, illum non esse opus, sed genitum quiddam: Vt enim is qui ingreditur ædes, non est pars aliqua ædium, sed diuersum quiddam ab ædibus: ita quoque qui ad opera creatur, alius natura fuerit, quàm opera: Si ergo pro vestra sententia Verbum Dei opus cēlendum est, agite quæso, dicite mihi vos Ariani, qua manu, aut quánam sapientia opus istud cōfectum est? Omnia enim opera, quæ facta sunt, manu & Sapientia Dei facta sunt, loquente ipso Deo, *Manus mea fecit hæc omnia*. Dauide quoque attestante, *Tu Domine ab initio fundasti terram, & opera manuum tuarum sunt cæli*: ac rursus Psalmo centesimo quadragesimo secundo, *Memor fui dierum priscorum, meditatus sum in operibus tuis, in factis manuum tuarum meditabar.* Ergo, si in manu Dei omnia quæ facta sunt, absolutionem perfectitudinemque suam acceperunt, & scriptum est, omnia per Verbum facta esse, & citra eum factum esse nihil: Et rursus, vnus Dominus Iesus, per quem omnia, in quo omnia, euidens conspicuumque est, illum opus esse non posse: quippe, qui ipse sit manus & Sapientia Dei. Id cognoscentes etiam Martyres illi Babylonii, Ananias, Azarias, Mizael, refutant Arianorum impietatem: dicentes enim, *benedicant omnia opera Dominum, tum ea quæ in cælo sunt, tum ea quæ in terris degunt*: in ea summa, omnes creaturas vt opera adnumerarunt, sed in numero eorum Filium ipsum non constituerunt. Non enim dixerunt, & tu Verbum benedic, & hymnum cane tu sapientia, vt ostenderent alia omnia esse ex eorū catalogo, quæ & opera sunt, & hymnum cantant: Verbū contrà, non esse opus aut ex cœtu canentium, sed potius cum Patre decantatur, adoratur, & diuinis laudibus celebratur, quum sit & Verbum illius, & Sapientia & operum architectus. Id quoque Spiritus in Psalmis cum pulchra obseruatione elocutus est: *Rectum est Verbum Domini, & omnia opera eius in fide.* Quemadmodum & in alio Psalmo recensuit, *Quàm magnifica sunt opera tua, omnia in Sapientia fecisti.* Iam si Verbum opus esset, planè Verbum in Sapientia factum fuisset, neque illud ab operibus discriminasset scriptura, neque ista quidem opera dixisset, illud vero Sapientiam Dei nominasset: nunc illud ab operibus segregans scriptura, probe ostendit, Sapientiam opificem esse, non opus: Eadem quoque distinctione & Paulus vsus est scribens ad Hebræos, *Viuidum est enim Verbum Dei, & efficax & penetrantius omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad internodia animæ & spiritus, compaginesq́; simul & medullas, facultatemq́; habet indicādi de cogitationib. ac nulla creatura est inuisibilis corā illo: omnia autem nuda sunt & conspicua oculis eius, apud quem nobis sermo.* Ecce, tibi res conditas creaturā appellat: Filium autem pro Verbo Dei agnoscit, ac talem qui sit aliud à rebus creatis: ac rursum, quum

ταύτην ποιήσῃ νομίζεσθαι τὸ γέννημα καὶ τὸ ἔκτισεν·
ἀλλὰ μετὰ παρατηρήσεως ἀκριβοῦς, εἰς ἔργα εἴρη-
κεν ἴσον τῷ εἰπεῖν, εἰς σάρκα πεποίηκεν ὁ πατὴρ γενέ-
σθαι ἄνθρωπον· ὥστε καὶ ἐκ τοῦ τοιούτου πάλιν δείκνυσθαι,
μὴ εἶναι ἔργον αὐτὸν, ἀλλὰ γέννημα· ὡς γὰρ ὁ ἐρχόμε-
νος εἰς οἰκίαν οὐκ ἔστι μέρος τῆς οἰκίας· ἀλλὰ ἄλλος
ἐστὶ παρὰ τὴν οἰκίαν, οὕτως ὁ εἰς τὰ ἔργα κτιζόμενος,
ἄλλος ἂν εἴη τὴν φύσιν παρὰ τὰ ἔργα· ἐπεὶ εἰ καθ'
ὑμᾶς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἔργον ἐστὶν, ὦ ἀρειανοί, ἐν ποίᾳ
A ἄρα χειρὶ καὶ ἐν σοφίᾳ γέγονεν; πάντα γὰρ ἔργα ἃ
γέγονε, τῇ χειρὶ καὶ σοφίᾳ γέγονε τοῦ θεοῦ, λέγοντος.
μὲν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα, „
τοῦ δὲ δαβὶδ ψάλλοντος, καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς κύριε „
τὴν γῆν ἐθεμελίωσας· καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου
εἰσὶν οἱ οὐρανοί· καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρα-
κοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ, ἐμνήσθην ἡμερῶν ἀρ- „
χαίων· καὶ ἐμελέτησα ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σου· ἐν „
ποιήμασι τῶν χειρῶν σου ἐμελέτων· οὐκοῦν εἰ ἐν „
χειρὶ τοῦ θεοῦ τὰ ποιήματα εἰργάσθη, γέγραπται γὰρ
B ὅτι πάντα διὰ τοῦ λόγου γέγονε· καὶ χωρὶς αὐτοῦ
ἐγένετο οὐδὲ ἕν· καὶ πάλιν, εἷς κύριος ἰησοῦς δι' οὗ
τὰ πάντα· καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκεν, εὔδη-
λον ὡς οὐκ ἂν εἴη ὁ υἱὸς ἔργον, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ἡ χεὶρ
τοῦ θεοῦ καὶ ἡ σοφία. τοῦτο γινώσκοντες οἱ ἐν βαβυλῶνι
γενόμενοι μάρτυρες· ἀνανίας· ἀζαρίας· μι-
σαήλ, ἐλέγχουσι τὴν ἀρειανὴν ἀσέβειαν, εἰπόντες,
εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα τὸν κύριον· τὰ ἐν οὐρανῷ „
καὶ τὰ ἐπὶ γῆς· καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν, ὡς ἔργα κα- „
C τέλεξαν· τὸν δὲ υἱὸν, οὐκ ὠνόμασαν, εὐλόγει λό-
γε, καὶ ὕμνει σοφία· ἵνα δείξωσιν ὅτι τὰ μὲν ἄλλα
πάντα, ὑμνοῦντά ἐστι, καὶ ἔργα ἐστί· ὁ δὲ λόγος, οὐκ
ἔστιν ἔργον οὐδὲ τῶν ὑμνούντων, ἀλλὰ σὺν τῷ πα-
τρὶ ὑμνούμενος, καὶ προσκυνούμενός ἐστιν καὶ θεο-
λογούμενος· λόγος μὲν αὐτοῦ καὶ σοφία ὢν,
τῶν δὲ ἔργων δημιουργός· τοῦτο καὶ τὸ πνεῦμα
μετὰ καλλίστης διαστολῆς εἴρηκεν, ὅτι εὐθὺς ὁ „
λόγος τοῦ κυρίου· καὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν „
πίστει· καθάπερ καὶ ἐν ἑτέρῳ φησὶν· ὡς ἐμεγα- „
D λύνθη τὰ ἔργα σου κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐ- „
ποίησας· εἰ δὲ ἔργον ἦν ὁ λόγος, πάντως ἂν καὶ
αὐτὸς ἐν σοφίᾳ ἐγεγόνει· καὶ οὔτ' ἂν διέστελλεν αὐ-
τὸν ἀπὸ τῶν ἔργων ἡ γραφὴ, οὔτε τὰ μὲν ἔργα
ὠνόμαζε, τὸν δὲ λόγον, καὶ σοφίαν ἰδίαν τοῦ θεοῦ
εὐηγγελίζετο· νῦν δὲ διαστέλλουσα τῶν ἔργων
αὐτὸν ἡ γραφὴ, δείκνυσιν ὅτι τῶν ἔργων δημιουρ-
γός ἐστιν ἡ σοφία καὶ οὐκ ἔργον· ταύτῃ τῇ διαστο-
λῇ καὶ ὁ παῦλος κέχρηται γράφων ἑβραίοις,
ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ· καὶ ἐνεργὴς, καὶ „
E τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ „
διικνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύ- „
ματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς „
ἐνθυμήσεων, καὶ ἐννοιῶν καρδίας, καὶ οὐκ ἔστι „
κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ· πάντα δὲ γυ- „
μνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, „
πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος· ἰδοὺ γὰρ τὰ μὲν γενητὰ, κτί- „
σιν ὠνόμασε· τὸν δὲ υἱὸν λόγον οἶδεν ὄντα τοῦ θεοῦ· ὡς
ἄλλου ὄντος τοῦ παρὰ τὰ κτίσματα· πάλιν δὲ
λέγων·

λέγων· πάντα καὶ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τῷ ὀφθαλμῷ αὐτοῦ· πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος, ἄλλον αὐτὸν σημαίνει τῶν πάντων· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μὲν, κρίνει· τῶν δὲ γενητῶν πάντων ἕκαστος ὑπεύθυνός ἐστιν αὐτῷ διδόναι λόγον· οὕτως ἄρα καὶ τῆς κτίσεως πάσης συστεναζούσης ἡμῖν εἰς τὸ ἐλευθερωθῆναι ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, ἄλλος τῶν κτισμάτων δείκνυται ὁ υἱός· εἰ γὰρ ἦν κτίσμα, εἷς ἦν καὶ αὐτὸς τῶν στεναζόντων· καὶ δεόμενος τοῦ υἱοποιοῦντος καὶ ἐλευθεροῦντος καὶ αὐτὸν μετὰ πάντων· εἰ δὲ πᾶσα μὲν ἡ κτίσις συστενάζει ἐλευθερίας χάριν τῆς ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς· ὁ δὲ υἱὸς οὐκ ἔστι ,, τῶν στεναζόντων· οὐδὲ τῶν δεομένων ἐλευθε- ,, ρίας· ἀλλ᾽ αὐτός ἐστιν υἱοποιῶν καὶ ἐλευθερῶν ,, τὰ πάντα· λέγων τοῖς τότε ἰουδαίοις· ὁ δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα· ὁ δὲ υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα· ἐὰν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε, λευκότερον φωτὸς ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τούτων, ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀλλ᾽ υἱὸς ἀληθινὸς καὶ φύσει γνήσιος τοῦ πατρός· περὶ μὲν οὖν τοῦ κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν, εἰ καὶ δι᾽ ὀλίγων, ἀλλ᾽ ἱκανά ἐστιν ὥς γε νομίζω πρόφασιν παρασχεῖν ταῦτα τοῖς λογιωτέροις πλείονα κατασκευάζειν εἰς ἀναίρεσιν τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως· ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸν ἑξῆς στίχον ἀναγινώσκοντες αἱρετικοί, κακῶς καὶ περὶ τούτου διανοούμενοι νομίζουσιν· ἐπειδὴ γέγραπται· πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, εἰς τὴν θεότητα τοῦ λόγου καὶ μὴ εἰς τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν εἰρῆσθαι, καὶ ταύτην, ἀναγκαῖον καὶ τοῦτον τὸν στίχον διαλύοντας, δεῖξαι τὴν πλάνην ἐκείνων· γέγραπται, ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· εἰ τοίνυν τῇ σοφίᾳ ἡ γῆ τεθεμελίωται, πῶς ὁ θεμελιῶν θεμελιοῦται; ἀλλὰ παροιμιωδῶς ἐστιν εἰρημένον καὶ τοῦτο· καὶ δεῖ καὶ τὸν τύπον τὸν νοῦν ζητεῖν· ἵνα γινώσκωμεν, ὅτι τῇ μὲν σοφίᾳ, ὁ πατὴρ δημιουργεῖ· καὶ θεμελιοῖ τὴν γῆν εἰς τὸ ἑδραίαν εἶναι καὶ διαμένειν αὐτήν· αὐτὴ δὲ ἡ σοφία θεμελιοῦται εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἀρχὴ καὶ θεμέλιος τῆς καινῆς ἡμῶν κτίσεως καὶ ἀνακαινώσεως γένηται· οὐκ εἴρηκε γοῦν πρὸ τοῦ αἰῶνος λόγον ἢ υἱὸν πεποίηκεν· ἵνα μὴ ὡς ἀρχὴν ἔχῃ τοῦ ποιεῖσθαι· τοῦτο δὲ πρὸ πάντων δεῖ ζητεῖν, εἰ υἱός ἐστι· καὶ περὶ τούτου τὰς γραφὰς προηγουμένως ἐρευνᾶν· τοῦτο γὰρ καὶ τῶν ἀποστόλων ἐρωτηθέντων, ὁ πέτρος ἀπεκρίνατο λέγων· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ζῶντος· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ πατὴρ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως ἐν πρώτοις ἠρώτησεν, εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ· ᾔδει γὰρ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἡ ἀλήθεια, καὶ τὸ κῦρος τῆς πίστεως ἡμῶν· καὶ ὅτι ἐὰν μὲν αὐτὸς ᾖ ὁ υἱός, τέλος ἕξει ἡ διαβολικὴ τυραννίς· ἐὰν δὲ κτίσμα ᾖ, εἷς ἐστι καὶ αὐτὸς τῶν ἐκ τοῦ ἀδὰμ τοῦ ἀπατηθέντος παρ᾽ αὐτοῦ· καὶ οὐδὲ μία φροντὶς ἦν αὐτῷ· διὰ τοῦτο καὶ οἱ τότε ἰουδαῖοι ἠγανάκτουν ὅτι ὁ κύριος υἱὸν θεοῦ ἑαυτὸν, καὶ πατέρα ἴδιον εἶναι ἑαυτοῦ ἔλεγε τὸν θεόν·

quũ ait, Omnia esse nuda & aperta oculis eius, ad quẽ nobis est sermo, alium illum à rebus omnibus ostendit, ac proinde ille iudicandi potestatem habet: creata autem obnoxia sunt singula pro se, vt illi rationem reddant. Atque ita vniuersa creatura nobiscum congemiscente, pro liberatione ex seruitute corruptionis, satis ostenditur alium esse Filium à creaturis. Si enim creatura esset, & ipse quoque vnus ex numero gementium esset, opusque haberet
A eo, qui ipsum & Filium redderet, & à seruitute cum cæteris vindicaret. Quod si omnis creatura vna gemiscit & suspirat libertatem à seruitute corruptionis, nec Filius vnus ex catalogo suspirantium est, aut eorum qui libertate indigent, sed potius est qui Filios nos reddit & liberat omnia, cum dicat Iudæis eius temporis: Seruus non manet in æternum in familia, sed Filius in æternum manet. *Si igitur Filius vos liberauerit, vere liberi eritis*: luce clarius ex istis deprehenditur non esse creaturam Verbum Dei, sed Filium verum & genui-
B num Patris sui. De hoc igitur dicto: *Dominus creauit me initium viarum suarum*, tametsi pauca ista sint, tamen sufficere arbitror, quæ doctioribus occasionem præbeant maioris copiæ ad tollendam hæresim Arianam. Cæterum, quoniam proximum deinde versiculum lectitantes hæretici, prauiter de eo quoque sentiunt, in quo scriptum est: Ante æuum fundauit me, arbitranturque illud ad deitatem Verbi, non ad aduentum eius in carne referendum esse, necessum, vt hoc quoque versicu-
C lo explicato, eorum errorem aperiamus. Scriptum ita habet: *Deus Sapientia fundauit terram*. Si igitur Sapientia terram fundauit, quì fit, vt ille fundator fundamentum fiat? sed prouerbialem speciem & illud quoque dictum habet, eiusque sensus inuestigandus est, vt cognoscamus, Patrem quidem Sapientia architectari & fundare terram, vt sit firma & permaneat: Sapientiam verò fundari propter nos vt initium fiat, & fundamentum nouæ nostræ creaturæ, & instaurationis nostræ. Certe non dixit, ne in i-
D stis quidem verbis ante æuum Verbum aut filium me fecit, ne quasi initium fiendi videretur adipisci: id enim ante omnia exquirendum est, an Filius sit, & principaliter super ea re scripturæ excutiendæ sunt. Hoc siquidem ita esse, post interrogationem Apostolorum Petrus sua responsione declarauit, quum ait, *Tu es Christus Filius Dei viui*: illud quoque pater Arianæ sectæ imprimis percunctatus est, *Si tu es Filius Dei*, &c. Nam hoc nouerat verum esse, & columen nostræ fidei: & si Filius esset,
E iam finem instare suæ diabolicæ tyrannidi: contra, si creatura esset, fieri non posse, quin vnus ex posteris Adæ esset à se decepti: ac proinde si res ita se haberet, nihili eum esse faciendum: Et hoc ipsum fuit, cur eius temporis Iudæi stomacharentur, quum Dominus se Filium Dei, & Deum sibi Patrem esse pronunciaret. Nam

Nam si se vnum ex creaturis nominasset, aut aliquid ex operibus Dei, non obstupuissent hæc audientes, neque pro blasphemia talia verba imputassent, quum scirent, & Angelos ad Patres profectos esse: sed quia se Filium dicebat, satis animaduertebant, non esse in iis verbis notam aliquam aut characterem creaturæ, sed esse indicium deitatis, & naturæ paternæ. Oportuit igitur Arianos, quanquam imitatores Patris sui Diaboli curiose obseruare, vt si dixisset, Verbum aut Filium me fundauit, sentirent ea quæ sentiunt: quòd si ita locutus non esset, absisterent ea admentiri & comminisci, quæ non sunt. Non enim dixit, ante æuum Verbum aut Filium me fundauit, sed simpliciter, fundauit me, vt denuo ostenderet (quemadmodum dixi) se non sui causa, sed propter eos qui ipsi inædificandi erant, ita de seipso prouerbialiter locutum esse, idque quum cognitum haberet Apostolus, dixit: *Aliud fundamentum nemo potest collocare præter id quod positum est, quod est Iesus Christus: quisque autem videto, quomodo superinædificet.* Necessum autem est fundamentum tale esse, qualia ea quæ superædificantur, vt congruant inter se. Verbum igitur quatenus Verbum est, non habet aliquos qui secum congruant, vnigenitum enim est: cæterum, quatenus homo factus est, similes sibi & congruentes habet, vtpote, cum quibus etiam similem carnem induerit. Quocirca quantum ad humanitatem, fundatur, vt & nos super eum veluti preciosi lapides inædificemur, efficiamurque templum habitantis in nobis Spiritus Sancti. Vt autem ipse fundamentum est, nos autem lapides super eam inædificati, ita ipse rursum vitis est, nos autem palmites cohærentes, & conserti, non substantia Deitatis, id enim impossibile, sed ratione humanæ conditionis: palmites siquidem consimiles esse oportet viti. Iam, quia nos similes secundum carnem illi sumus, & quia alioquin hæreticos humana sentientes, exemplis humanis refutare oportet, iisdem verbis, quibus supra, vtendum existimo. Non dixit igitur, Fundamentum me fecit, ne veluti operis, & rei principio aliquo inchoatæ, in hoc dicto improbam occasionem ad impietatem expiscarentur: sed, Fundauit me, inquit: Iam, quod fundamentum fit, fundatur quidem per lapides illi superiniectos, sed non simpliciter: tum enim proprie fit, quum pro saxo è monte tollitur, & in imis terræ collocatur: Hactenus enim, dum in monte saxum est, nondum adhuc vel fundamentum, vel fundatum esse dici potest, sed quum vsus postularit, & in effossa terra collocatum fuerit, tum denique, si ei loqui concederetur, diceret de seipso, fundauit me, quum ita ex monte in istum locum transuectum esset. Ita quoque & Dominus, quum fundatus esset, non initium existendi accepit, vtpote iam antea Verbum, sed quum nostram carnem induisset, quam ex Maria decisam accepit, tum inquit, fundauit me, quod idé valet, ac si diceret, Verbum cum essem, terreno corpori me iniecit: ita enim

εἰ γὰρ ἦν ἑαυτὸν ἕνα τῶν κτισμάτων εἰρηκὼς, ἢ ὅτι ποίημά εἰμι· οὐκ ἐξενίζοντο ἀκούοντες· οὐδὲ βλασφημίαν ἐνόμιζον τὰ τοιαῦτα ῥήματα· εἰδότες καὶ ἀγγέλων ἐπιδημίαν γινομένην πρὸς τοὺς πατέρας· ἐπειδὴ οὖν υἱὸν Θεοῦ ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἐθεώρουν μὴ κτίσματος εἶναι τὸ τοιοῦτον γνώρισμα· ἀλλὰ καὶ θεότητος καὶ φύσεως πατρικῆς· ἔδει τοίνυν τοὺς ἀρειανοὺς, κἂν τὸν πατέρα ἑαυτῶν τὸν διάβολον μιμουμένους, περιεργάζεσθαι· καὶ εἰ μὲν εἴ- A ρηκεν ὁ λόγος, υἱόν με ἐθεμελίωσε, φρονεῖν ὡς φρονοῦσιν· εἰ δὲ μὴ οὕτως εἴρηκεν, μὴ ἐπινοεῖν αὐτοῖς τὰ μὴ ὄντα· οὐ γὰρ εἴρηκε, πρὸ τοῦ αἰῶνος λόγον ἢ υἱόν με ἐθεμελίωσεν· ἀλλ' ἁπλῶς ἐθεμελίωσέ με, ἵνα δείξῃ πάλιν, καθάπερ εἶπον, ὅτι οὐ δι' ἑαυτὸν· διὰ δὲ τοὺς ἐποικοδομημένους ἐπ' αὐτὸν παροιμιωδῶς καὶ τοῦτο λέγει· τοῦτο γὰρ εἰδὼς καὶ ὁ ἀπόστολος γράφει· „θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον. ὅς ἐστιν „Ἰησοῦς Χριστός· ἕκαστος δὲ βλεπέτω πῶς οἰκο- „B δομεῖ· ἀνάγκη δὲ τὸν θεμέλιον τοιοῦτον εἶναι, οἷα „καὶ τὰ ἐποικοδομούμενά ἐστιν· ἵνα καὶ συναρμολογεῖσθαι δυνηθῇ· λόγος μὲν οὖν ὤν, ἢ λόγος ἐστὶν, οὐκ ἔχει τοιούτους οἷός ἐστιν αὐτὸς, τοὺς συναρμολογουμένους αὐτῷ· μονογενὴς γάρ ἐστιν· ἄνθρωπος δὲ γινόμενος ἔχει τοὺς ὁμοίους, ὧν καὶ τὴν ὁμοίαν ἐνεδύσατο σάρκα· οὐκοῦν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον θεμελιοῦται, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐπ' αὐτὸν, ὡς λίθοι τίμιοι ἐποικοδομεῖσθαι δυνηθῶμεν· καὶ γινώμεθα ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν οἰκοῦντος ἁγίου πνεύμα- C τος· ὥσπερ δὲ θεμέλιος αὐτὸς, ἡμεῖς δὲ λίθοι ἐποικοδομούμενοι ἐπ' αὐτὸν, οὕτως αὐτὸς πάλιν ἄμπελός ἐστιν, ἡμεῖς δὲ κλήματα συνημμένα, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος, ἀδύνατον γὰρ τοῦτό γε, ἀλλὰ πάλιν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· ὅμοια γὰρ εἶναι δεῖ τὰ κλήματα τῇ ἀμπέλῳ· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς, ὅμοιοι κατὰ τὴν σάρκα τυγχάνομεν αὐτοῦ· ἄλλως τε ἀνθρωπίνως φρονοῦντας τοὺς αἱρετικοὺς, ἀνθρωπίνοις παραδείγμασι διελέγχειν προσήκει διὰ τῶν αὐτῶν λόγων· οὐκ D εἴρηκε γοῦν θεμέλιόν με πεποίηκεν· ἵνα μὴ ὡς ποιήματος καὶ ἀρχὴν ἔχοντος αὐτοῦ τοῦ γίνεσθαι, κἂν ἐν τούτῳ πρόφασιν εὕρωσιν ἀναίσχυντον πρὸς ἀσέβειαν· ἀλλ' ὅτι ἐθεμελίωσέ με· τὸ δὲ θεμελιούμενον, θεμελιοῦται μὲν, διὰ τοὺς ἐπιβαλλομένους ἐπ' αὐτὸν λίθους· γίνεται δὲ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὅταν ἐξ ὄρους μετενεχθῇ λίθος, καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς κατατεθῇ· καὶ ἕως μὲν ἐν τῷ ὄρει λίθος ἐστὶ, οὔπω τεθεμελίωται· ἐπειδὰν δὲ ἡ χρεία ἀπαιτῇ καὶ μετενεχθῇ· καὶ πε- E ριβάληται τὸ βάθος τῆς γῆς· τότε λοιπὸν εἰ λάβοι φωνὴν ὁ λίθος, εἴποι ἄν· νῦν ἐθεμελίωσέ με, ἐξ ὄρους ὧδε μεταθείς· οὐκοῦν οὔτε ὁ κύριος ὅτε θεμελιοῦται, ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τούτου λόγος· ἀλλ' ὅτε τὸ ἡμέτερον ἐνεδύσατο σῶμα ὅπερ ἐκ Μαρίας τμηθὲν ἔλαβε, τότε λοιπὸν ἐθεμελίωσέ με· ἴσον τῷ εἰπεῖν, λόγον ὄντα με, περιέβαλλε γηΐνῳ σώματι·

οὕτω

οὕτω γὰρ δι' ἡμᾶς θεμελιοῦται τὰ ἡμῶν ἀναδεχόμενος· ἵνα ἡμεῖς ὡς σύσσωμοι συναρμολογούμενοι καὶ συνδεθέντες αὐτῷ διὰ τῆς ὁμοιώσεως τῆς σαρκὸς, εἰς ἄνδρα τέλειον καταντήσαντες, ἀθάνατοι καὶ ἄφθαρτοι διαμένωμεν. τὸ δὲ πρὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ ὄρη ἑδρασθῆναι, μηδένα ταρασσέτω· πάνυ γὰρ καλῶς καὶ τοῦτο συνῆψε τῷ ἐθεμελίωσε καὶ ἔκτισε· τοῦτο γὰρ πάλιν τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας ἅπτεται· ἡ γὰρ παρὰ τοῦ σωτῆρος εἰς ἡμᾶς γενομένη χάρις, ἄρτι μὲν ἐπεφάνη, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, καὶ γέγονεν ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ· προητοίμαστο δὲ αὕτη καὶ πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς· μᾶλλον καὶ πρὸ τῆς καταβολῆς τοῦ κόσμου· καὶ ἡ αἰτία χρηστὴ καὶ θαυμαστή πως ἐστίν· οὐκ ἔπρεπε τὸν θεὸν ὕστερον περὶ ἡμῶν βουλεύεσθαι· ἵνα μὴ ὡς ἀγνοῶν τὰ καθ' ἡμᾶς φαίνηται· κτίζων τοίνυν ἡμᾶς διὰ τοῦ ἰδίου λόγου ὁ τῶν ὅλων θεὸς· καὶ εἰδὼς τὰ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμᾶς, προγινώσκων τε ὅτι καλοὶ γενόμενοι, ὕστερον παραβάται τῆς ἐντολῆς ἐσόμεθα, καὶ ἐκ τοῦ παραδείσου ἐκβληθησόμεθα διὰ τὴν παρακοὴν, φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς ὢν, προετοιμάζει ἐν τῷ ἰδίῳ λόγῳ, δι' οὗ καὶ ἔκτισεν ἡμᾶς περὶ τῆς σωτηριώδους ἡμῶν οἰκονομίας· ἵνα κἂν ἀπατηθέντες ἐκ τοῦ ὄφεως ἐκπέσωμεν, μὴ τέλεον ἀπομείνωμεν νεκροί· ἀλλ' ἔχοντες ἐν τῷ λόγῳ τὴν προητοιμασμένην ἡμῖν λύτρωσίν τε καὶ σωτηρίαν, πάλιν ἀναστάντες, ἀθάνατοι διαμένωμεν, ὅταν αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀρχὴ τῶν ὁδῶν κτισθῇ καὶ ὁ πρωτότοκος τῆς κτίσεως, γένηται πρωτότοκος ἀδελφῶν, καὶ αὐτὸς ἀπαρχὴ τῶν νεκρῶν ἀναστῇ· τοῦτο Παῦλος ὁ μακάριος ἀπόστολος διδάσκει γράφων· τὸ γὰρ ἐν ταῖς παροιμίαις πρὸ τοῦ αἰῶνος καὶ πρὸ τοῦ τὴν γῆν γενέσθαι διερμηνεύων, οὕτως φησὶ πρὸς Τιμόθεον, συγκακοπάθησον τῷ εὐαγγελίῳ, κατὰ δύναμιν θεοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγίᾳ· οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων, φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ τὴν ζωήν· πρὸς δὲ τοὺς Ἐφεσίους, εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἑαυτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους, κατενώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἑαυτόν· πῶς οὖν ἐξελέξατο πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς, εἰ μὴ, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν, ἐν αὐτῷ ἦμεν προτετυπωμένοι; πῶς δὲ ὅλως πρὶν ἀνθρώπους κτισθῆναι ἡμᾶς προώρισεν, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ υἱὸς πρὸ τοῦ αἰῶνος τεθεμελίωτο ἀναδεξάμενος τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν; ἢ πῶς ὡς ἐπιφέρει λέγων ὁ ἀπόστολος ἐκληρώθημεν προορισθέντες, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ κύριος πρὸ τοῦ αἰῶνος ἦν θεμελιωθεὶς, ὥστε αὐτὸν πρόθεσιν ἔχειν ὑπὲρ ἡμῶν πάντα τὸν καθ' ἡμῶν κλῆρον τοῦ κρίματος ἀναδέξασθαι διὰ τῆς σαρκὸς, καὶ

ita enim nostri gratia fundamentum efficitur, cum, quæ nostra sunt, accipit, vt nos veluti incorporales, coaptatique & colligati in eo per similitudinem carnis, in virum perfectum euadentes, immortales incorruptique permaneamus. Illud porro, quod scriptũ est, ante æuum, & antequam terra conderetur, & antequam montes firmarentur, neminem perturbet: pulchrè enim & illud cum istis verbis coniunctum est, fundauit me, & creauit me. Id enim rursus dispensationem incarnationis eius attingit: A *Gratia siquidem Patris erga nos nuper apparuit* (vt Apostolus inquit) quum ad nos Christus deuenisset: sed tamen illa antè præparata, destinatáque fuit, quàm nos efficeremur, quin potius ante constitutionem mundi. Causaque eius rei quodammodo & bona & admirabilis. Non congruum enim erat Deo, postea tandem de nobis deliberare, ne aliquid nostri videretur ignorasse. Creans igitur nos per suum Verbum omnium rerum Deus, cognita habens nostra melius quàm nosmetipsi, prospiciensque nos B bonos quidem creatos, sed postea tamen præuaricatores futuros præcepti sui, eiiciendosque ex paradiso ob contumaciam, ipse vt humanus & bonus, iam antea instituit in Verbo suo nostræ salutis procurationem: vt, quamuis decepti à serpente excideremus, non tamen penitus extincti maneremus, sed habentes in nobis per verbum iam ante præparatam redemptionem & salutem, iterum resurgẽtes immortales perseueraremus, cum filius pro nobis initium viarum creatus fuisset: & qui primogenitus est cre- C aturæ, primogenitum se fratrum reddidisset: & qui primitiæ est mortuorum, resurrexisset. Id Diuus Apostolus ille Paulus scribendo ita esse docet, dum illa prouerbii dicta (ante æuum & priusquam terra fieret) exponit in sua ad Timotheum epistola, *collabora Euangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberauit & vocauit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam quæ data est nobis in Christo Iesu, ante tempora æterna. Manifestata est autem nunc per illuminationem Saluatoris nostri Iesu Christi, qui destruxit quidem mortem,* D *illuminauit autem vitam.* Ad Ephesios item: *Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali, in cælestibus in Christo. Quemadmodum elegit nos in se ante iacta fundamenta mundi, vt sancti essemus & incontaminati coram ipso, quum iam animi beneuolentia prædestinasset, vt nos sibi in filios adoptaret per Iesum Christum.* Quomodo igitur elegisset nos antequam fieremus, nisi vt ipse dixit, in eius animo iam antea præfigurati delineatique fuissemus? aut quomo- E do omnino, priusquam homines crearemur, nos designasset in adoptiuos filios, nisi ipse filius ante æuum fundatus fuisset, suscepta nostri procuratione? aut quomodo, vt Apostolus ait, hæredes participesve prædestinati fuissemus, nisi ipse Dominus ante æuum fundatus fuisset, vt ipse iam tum propositum haberet, vt omnem pro nobis, quæ cõtra nos erat, iudicii hæreditatem in se per carnẽ reciperet,

vt ita iam nos in illo Filii redderemur? Aut quomodo ante æterna tempora acciperemus, nondum conditi, nisi in Christo Iesu dona gratiæque repositæ fuissent, quæ ad nos peruenirent? Ideoque in iudicio, quum vnusquisque pro ordine suo meritisque quod æquum est, recepturus est, dicit, *Agite benedicti Patris mei, pro hæreditate vestra possidete regnum vobis præparatum a primis mundi fundamentis.* Quomodo igitur, aut in quo antequam nasceremur, id præparatum esset, nisi in Domino ante æuum in hoc ipsum fundato? quo nos, quasi super eum inædificati, vt lapides bene coaptati, participes redderemur eius, quæ ab illo deriuatur, vitæ & gratiæ. Eaque res ita acta est (quatenus pio homini vtcunque in mentem venire potest) vt, quemadmodum iam antea loquutus sum, resurgentes à morte non diuturna æterna vita frui possemus, quod nulla ratione fieri licuisset, quatenus è terra oriundi sumus, nisi ante æuum præparata fuisset nobis in Christo salutis spes. Verbum igitur in nostram carnem ingrediens creatumque vt esset principium viarum, ita fundatur quemadmodum pater voluit (sicuti dictum est) ante secula & antequam terra fieret, & montes collocarentur, aut fontes emicarent, ne, quum terra & montes speciesque rerum, quæ ante oculos est, præterierint in consummatione instantis seculi, simili ratione & nos quoque inueterasceremus, sed postea viueremus habentes in nobis in ipso Verbo quod nos elegit, præparatam ante secula vitam & benedictionem spiritualem: Ita enim poterimus non vitam quidem hanc nostram temporariam habere, sed in posterum viui in Christo perseuerare. Cæterum, quia ante ista omnia, vita nostra fundata fuit & præparata in Christo (non enim in alio quopiam vitam nostram fundari decuit, nisi in Domino ante secula existente, per quem & secula condita sunt) ideo fit, vt vita nostra in eo nitente & constabilita possimus & nos quoque vitam æternam obtinere. Deus enim vtpote bonus, semper hoc voluit, cognoscens nostram infirmam naturam egere suo auxilio & conseruatione. Ac quemadmodum sapiens architectus secum destinans domicilium ædificare, simulque cupiens id denuo instaurare, si post ædificationem vitium fecerit, præparat inter hos cogitatus materiam, eamque opifici suppeditat ad instaurationem: atque, vt ibi apparatus renouationis tempore ædificationem antecedit, eodem pacto nostræ ante nos salutis renouatio fundatur in Christo, vt in Christo, nostri recuperatio instaurratioque fieri posset. Voluntas certe destinatioque eius rei ante secula instituta fuit: res tamen ipsa tum demum peracta est, cum necessitas hoc ipsum requirebat, & ipse Saluator aduenisset. Ideo enim Dominum pro nobis oportebat in cælo esse, vt nos eò reciperet in vitam æternam. Sufficiunt igitur ista ad documentum, non esse creaturam Verbum Dei, & esse rectam istius proloquii sententiam. Veruntamen, quia hoc ipsum

καὶ λοιπὸν ἡμᾶς ἐν αὐτῷ ζωοποιηθῆναι· πῶς δὲ
καὶ πρὸ χρόνων αἰωνίων ἐλαμβάνομεν, μήπω γε-
γονότες, ἀλλ' ἐν χρόνῳ γεγονότες, εἰ μὴ ἐν τῷ Χρι-
στῷ ἦν ἀποκειμένη ἡ εἰς ἡμᾶς φθάνουσα χάρις;
διὸ καὶ ἐν τῇ κρίσει· ὅταν ἕκαστος κατὰ τὴν πρᾶξιν
ἀπολαμβάνῃ, φησί· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πα- »
τρός μου· κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν »
βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. πῶς οὖν ἢ ἐν τίνι »
πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς ἡτοιμάσθη, εἰ μὴ ἐν τῷ κυρίῳ
A τῷ πρὸ αἰῶνος εἰς τοῦτο θεμελιωθέντι· ἵν' ἡμεῖς ὡς
ἐπ' αὐτὸν οἰκοδομούμενοι, μεταλάβωμεν ὡς λίθοι
εὐάρμοστοι, τῆς παρ' αὐτοῦ ζωῆς τε καὶ χάριτος· τοῦτο δὲ
γέγονεν, ὡς μετρίως ἐπέρχεταί τινι νοεῖν εὐσεβῶς, ἵνα
καθὰ προεῖπον, ἀναστάντες ἀπὸ τοῦ πρὸς ὀλίγον θα-
νάτου, αἰωνίως ζῆσαι δυνηθῶμεν· οὐκ ἂν δυ-
νηθέντες ἄνθρωποι τυγχάνοντες ἀπὸ γῆς, εἰ μὴ
πρὸ τοῦ αἰῶνος ἦν προετοιμασθεῖσα ἡμῖν ἐν Χρι-
στῷ, ἡ τῆς ζωῆς καὶ σωτηρίας ἐλπίς· οὐκοῦν εἰκό-
τως ἐπιβαίνων ὁ λόγος εἰς τὴν ἡμετέραν σάρ-
B κα, καὶ ἐν αὐτῇ κτιζόμενος ἀρχὴ ὁδῶν εἰς ἔργα αὐ-
τοῦ θεμελιοῦται οὕτως ὥσπερ ἦν ἐν αὐτῷ τὸ βούλη-
μα τοῦ πατρός, καθάπερ εἴρηται, πρὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ
πρὸ τοῦ τὴν γῆν γενέσθαι, καὶ πρὸ τοῦ ὄρη ἑδρασθῆ-
ναι, καὶ πρὸ τοῦ τὰς πηγὰς προελθεῖν· ἵνα κἂν ἡ γῆ,
καὶ τὰ ὄρη, καὶ τὰ σχήματα τῶν φαινομένων παρ-
έλθῃ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, μὴ κατ' αὐτὰ
παλαιωθῶμεν καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ δυνηθῶμεν καὶ
μετὰ ταῦτα ζῆν, ἔχοντες τὴν πρὸ τούτων ἑτοιμασθεῖ-
σαν ἡμῖν ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ, κατ' ἐκλογὴν, ζωήν-
C τε καὶ εὐλογίαν πνευματικήν· οὕτω γὰρ δυνησό-
μεθα μὴ πρόσκαιρον ἔχειν τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦ-
τα διαμεῖναι ζῶντες ἐν Χριστῷ, ἐπειδὴ καὶ πρὸ
τούτων, ἡ ζωὴ ἡμῶν τεθεμελίωτο καὶ ἡτοίμαστο
ἐν Χριστῷ· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐν ἄλλῳ θεμελιωθῆναι
τὴν ζωὴν ἡμῶν ἔπρεπεν, εἰ μὴ ἐν τῷ κυρίῳ τῷ πρὸ
αἰώνων ὄντι, δι' οὗ καὶ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν· ἵν' ὡς ἐν
αὐτῷ αὐτῆς οὔσης, δυνηθῶμεν καὶ ἡμεῖς αἰώνιον
κληρονομῆσαι ζωήν· ἀγαθὸς γὰρ ὁ θεός· ἀγαθὸς δὲ
ὢν ἀεὶ, τοῦτο βεβούληται γινώσκων τὴν ἡμετέραν ἀ-
D σθενῆ φύσιν χρῄζουσαν τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας τε
καὶ σωτηρίας· καὶ ὥσπερ ἄν εἴ τις ἀρχιτέκτων
σοφὸς, προθέμενος οἰκίαν οἰκοδομεῖν, βουλεύεται
ἅμα, ἵνα ἐάν ποτε καὶ φθαρῇ μετὰ τὸ γενέσθαι ταύτην
πάλιν ἀνανεώσηται, τοῦτο δὲ βουλευόμενος, προε-
τοιμάζει· καὶ δίδωσι τῷ ἐργαζομένῳ τὴν ἀνανέωσιν,
προπαρασκευὴν, καὶ γίνεται πρὸ τῆς οἰκίας ἡ τῆς
ἀνακαινώσεως προπαρασκευή· τὸν αὐτὸν τρόπον
πρὸ ἡμῶν ἡ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἀνανέωσις
θεμελιοῦται ἐν Χριστῷ, ἵν' ἐν αὐτῷ καὶ ἀνακτι-
E σθῆναι δυνηθῶμεν· καὶ ἡ μὲν βουλὴ καὶ ἡ πρό-
θεσις, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἡτοιμάσθη· τὸ δὲ ἔργον γέ-
γονεν, ὅτε ἡ χρεία ἀπῄτησε, καὶ ἐπεδήμησεν ὁ
σωτήρ· αὐτὸς γὰρ ὁ κύριος, ἀντὶ πάντων ἡ-
μῖν, ἐν τοῖς οὐρανοῖς γενήσεται, προσλαμβά-
νων ἡμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον ζωήν. ἤρκει μὲν οὖν
ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ εἶναι κτίσμα τὸν τοῦ θεοῦ
λόγον· ἀλλὰ καὶ ὀρθὴν εἶναι τὴν τοῦ ῥητοῦ διάνοιαν,
ἐπειδὴ

ἐπειδὴ δὲ διερμηνευόμενον τὸ ῥῆμα ὀρθὸν ἔχει πανταχόθεν τὸν νοῦν, ἀκόλουθον καὶ τοῦτον τὸν νοῦν εἰπεῖν· ἴσως ἐκ πολλῶν ἐντραπῶσιν οἱ ἀνόητοι· χρεία δὲ πάλιν τῶν προειρημένων· περὶ γὰρ τῆς αὐτῆς παροιμίας καὶ τῆς αὐτῆς σοφίας, ἐστὶ τὸ προκείμενον· οὐκ εἴρηκεν ἑαυτὸν εἶναι τῇ φύσει κτίσμα ὁ λόγος· ἀλλ' ἐν παροιμίαις εἴρηκεν τὸ, κύριος ἔκτισέ με· καὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι νοῦν τινα οὐ παρρησίᾳ, ἀλλὰ τοῦτον κεκρυμμένον σημαίνει· ὅντινα καὶ ἡμᾶς δυνατὸν εὑρεῖν, εἰ περιέλοιμεν τὸ κάλυμμα τῆς παροιμίας· τίς γὰρ ἀκούων τῆς δημιουργοῦ σοφίας, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ φασκούσης, οὐκ εὐθὺς ζητεῖ τὴν διάνοιαν; λογιζόμενος πῶς δύναται κτίζουσα κτίζεσθαι. τίς ἀκούσας τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ λέγοντος, ἀρχὴν ὁδῶν ἑαυτὸν κτίζεσθαι, οὐκ ἐρευνᾷ τὸν νοῦν, θαυμάζων πῶς δύναται ὁ μονογενὴς υἱὸς ἄλλων πολλῶν ἀρχὴ γίνεσθαι; αἴνιγμα μέν ἐστιν· ὁ δὲ νοήμων φησὶν νοήσει παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα· ἡ μὲν οὖν μονογενὴς καὶ αὐτοσοφία τοῦ θεοῦ κτίζουσα, καὶ δημιουργός ἐστι τῶν πάντων· πάντα γάρ φησιν ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου· ἵνα δὲ μὴ μόνον ὑπάρχῃ γινόμενα, ἀλλὰ καὶ καλῶς ὑπάρχῃ, ηὐδόκησεν ὁ θεὸς συγκαταβῆναι τὴν ἑαυτοῦ σοφίαν τοῖς κτίσμασιν· ὥστε τύπον τινὰ καὶ φαντασίαν εἰκόνος αὐτῆς ἐν πᾶσί τε κοινῇ καὶ ἑκάστῳ ἐνθεῖναι· ἵνα καὶ σοφὰ τὰ γινόμενα καὶ ἄξια τοῦ θεοῦ ἔργα δείκνυται· ὡς γὰρ λόγου ὄντος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ εἰκών ἐστιν ὁ ἡμέτερος λόγος, οὕτως ὄντος τῆς σοφίας αὐτοῦ, εἰκὼν πάλιν ἐστὶν ἡ ἐν ἡμῖν γινομένη σοφία· ἐν ᾗ τὸ εἰδέναι καὶ φρονεῖν ἔχοντες, δεκτικοὶ γινόμεθα τῆς δημιουργοῦ σοφίας· καὶ δι' αὐτῆς γινώσκειν, τὸν αὐτῆς πατέρα δυνάμεθα· ὁ γὰρ ἔχων φησὶ τὸν υἱὸν, ἔχει καὶ τὸν πατέρα· καὶ ὁ δεχόμενός με, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με· τοιούτου τοίνυν τύπου τῆς σοφίας κτισθέντος ἐν ἡμῖν τε καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις ὄντος, εἰκότως ἡ ἀληθινὴ καὶ δημιουργὸς σοφία, τὰ τοῦ τύπου ἑαυτῆς εἰς ἑαυτὴν ἀναλαμβάνουσα, φησὶ τὸ κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἃ γὰρ ἡ ἐν ἡμῖν σοφία εἶπε, ταῦτα αὐτὸς ὁ κύριος ἴδια λέγει· καὶ οὐκ ἔστι μὲν αὐτὸς κτιζόμενος κτίστης ὤν· διὰ δὲ τὴν ἐν τοῖς ἔργοις εἰκόνα κτισθεῖσαν αὐτοῦ, ταῦτα αὐτὸς ὡς περὶ ἑαυτοῦ λέγει· καὶ ὥσπερ αὐτὸς ὁ κύριος εἴρηκεν· ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται διὰ τὸν τύπον αὐτοῦ ἐν ἡμῖν εἶναι, οὕτως καίτοι μὴ ὢν τῶν κτιζομένων, ὅμως διὰ τὸ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ καὶ τύπον ἐν τοῖς ἔργοις κτίζεσθαι, ὡς αὐτὸς ὢν λέγει κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, οὕτω δὲ γέγονεν ὁ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς σοφίας τύπος· ἵνα καθὰ προεῖπον ὁ κόσμος ἐν αὐτῇ γινώσκῃ τὸν ἑαυτοῦ δημιουργὸν λόγον, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα· καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ ἔλεγεν ὁ Παῦλος· διότι τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ γὰρ

ipsum scrutinio expensum ponderatumque, rectam in omnem partem significationem habet, consequens fuerit, vt mentem verborum explicemus. Quis scit? an tam multis refutationibus in pudorem erubescentiamque redigi queant? Opus igitur denuo superioribus verbis: de eodem enim intellectu Prouerbioque & sapientia tractandum. Quippe, qui non dixerit seipsum naturaliter creaturam, sed sub prouerbiali schemate, se creatam à Domino, certumque est ibi mentem aliquam latere:
A non ea quidem quæ in præsentia sese offert, sed abstrusam penitus, quam tamen reperire liceat, si velamen phraseos & prouerbii detraxeris. Quis enim creatricem Sapientiam de se ipsa audiens loquentem, Dominus creauit me ad opera sua, non statim quærat, quid sibi hoc velit? aut qui fieri posset, vt creatrix creetur? Quis item audiens: vnigenitum Filium Dei, initium viarum creari, non expiscatur eius rei intellectum? secum admirans, qui fieri posset, vt vnigenitus, multorum aliorum primus &
B principium fiat? ænigma nimirum est. Sed tamen ingeniosus parabolas, & tenebricosum sermonem, dictaque & ænigmata sapientum facile intellexerit. Vnigenita igitur, ipsaque ex se sapientia Dei, opifex est & creatrix rerum omnium: *Omnia enim* (vt inquit) *in sapientia fecit, & impleta est terra creaturis suis.* Cæterum, vt res non solu conditæ essent, sed & bene conditæ essent, placuit Deo, vt sua ipsius Sapientia se creaturis accommodaret, quò formula aliqua, speciesq; saltem imaginis suæ omnibus re-
C bus tum publice, tum priuatim inseri posset, vt illæ eo modo scitę sapientesque effectæ dignæ videri possent, quæ opera Dei censerentur. Vt enim Verbi siue Rationis Dei, nostra ratio simulachrum existimandum est: ita quoque eius Sapientiæ hæc nostra sapientia Imago quædam existimari debet, in qua vim sciendi sentiendique adepti, capaces efficimur creatricis Sapientiæ, & per eam cognoscimus sapientiæ Patrem. *Nam qui habet*, inquit, *filium, habet & patrem: & qui accipit me, accipit & illum, qui me*
D *misit.* Quia igitur istiusmodi sapientia & in nobis, & in omnibus operibus inserta est, non iniuria ea quæ vera est Sapientia & architectrix rerum, quæ ad ideam suam congruunt, sibi ipsi inter loquendum imputans, hunc verborum modum concepit, Dominus creauit me in operibus. Quæ enim nostra sapientia loqueretur, ea Dominus tanquam propria sibi suis verbis vsurpat. Non enim creatur creatrix, sed propter imaginem sui rebus creatis ingenitam, ipsa se creari dicit. Et quemadmodum ipse Dominus locutus est, *qui vos ex-*
E *cipit, me excipit*, eò quòd formula eius in nobis sit: ita quoque, tametsi res creatæ id ipsum non sint quod ille est, tamen ob simulachrum Dei, & formulam, quæ in creatis est, veluti ipse crearetur, ad hunc modum loquutionem moderatur, *Dominus creauit me initium viarum ad opera sua.* Eadem ratione etiam in operibus indita est Sapientiæ effigies, (vt quemadmodum dixi) mundus per eam agnosceret suum opificem, Rationem videlicet siue Verbum, & per Verbum Patrem. Et illud ipsum est, quod Paulus ait: *Id quod intelligibile est Dei, manifestum est illis:*

Deus enim illis manifeſtauit, ſiquidem inuiſibilia eius, ex creatione mundi operibus animaduerſa perſpiciuntur. Quapropter ratione ſuæ eſſentiæ, Verbum creatura haberi non poteſt, ſed de noſtra, quæ in nobis eſt, ſapientia in Prouerbiis ſermo habetur. Quod ſi illud non credunt, agite, mihi iam reſpondeant, ſitne aliqua ſapientia in creaturis, an non? quod ſi non ſit, quid eſt quod Apoſtolus ita reprehendit & incuſat mundum? *Quoniam in Sapientia Dei non cognouit mundus per ſapientiam Deum.* Aut, ſi ſapientia non eſt, quomodo multitudo ſapientum in Scripturis reperitur? *Sapiens enim perterritus declinauit a malo, & cum Sapientia ædificatur domus.* Et Eccleſiaſtes, Sapientia hominis faciem ipſius illuſtrabit: & temerariis increpat dicens, Ne dixeris, quî fit, vt dies priores fuerint meliores quam iſti ſunt? quoniam non in ſapientia ſuper ea re percunctatus es. Sin autem eſt Sapientia, eamque, vt Sirach dicit, effudit ſuper omnia opera ſua, & pariter in omnem carnem pro ratione ſuæ donationis, & ſubminiſtrauit eam iis, qui ipſum diligebant, iſtiuſmodi effuſio non ſubſtantiam vnigeniti effuſam indicat, aut eius quæ ex ſe eſt, & ipſiſſima ſapientia, ſed illius quæ ad huius imaginem in mundo eſt delineata: an incredibile videbitur, ſi ipſa opifex rerum, & vera Sapientia, cuius ſimulachrum præ ſe fert iſta in mundum effuſa ſapientia, rerumque ſcientia, ita de ſe loquatur, quaſi cõdita ſit, Dominus creauit me ad opera ſua? Nõ enim ſapientia quæ in mundo eſt, creatrix eſt, ſed ipſa creata eſt in operibus, ſecundũ quam cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Eam, ſi homines in ſeipſis habeant, cognoſcent veram Dei Sapientiam, & ipſi agnoſcentur, quoniam Dei imaginem in ſe poſſident. Et quemadmodum, ſi quis regis filius, patre eius volente ædificare ciuitatem, in ſingulis operibus præſcribat nomen ſuum tutelæ cauſa, quo ſimul & inuiolata permaneant titulo reuerentiaque nominis, ſimul vt ex ea inſcriptione in memoriam veniant ipſius & patris ſui, & ab eo rebus iam ex ſententia cõfectis, percunctetur quis de ciuitate, quomodo eam condiderit: Iſque tum reſpondeat, ſe bene eam exædificaſſe: nam ſecundum Patris voluntatem, ſuam imaginem ſingulis operibus impreſſam eſſe, eò quod nomen ſuum vbique ſit inditum, & quaſi inædificatum. Id ſi dicat, non ſubſtantiam ſuam ſingulis iniunctam ſignificat: ſed ſimulachrum ſui, ſub nominis ſui titulo: Ita quoque ad ſimilitudinẽ iſtius exempli, ad eos, qui in rebus creatis ſapientiam admirantur, vera Sapientia in hæc verba reſponderit: Dominus creauit me in operibus ſuis: mea ſiquidem formula eſt in eis, & ego me ita attemperaui opificio. Neque in admiratione ponendum eſt, ſi imaginem illam quæ in nobis eſt, pro ſua ſibi arroget in loquẽdo filius, quum etiam alibi hoc ipſum non vereatur dicere, quippe, qui Paulo tum temporis Eccleſiã perſequente, in qua formula eius & imago reſidebat, quaſi ipſe perſequutionem pateretur, in hæc verba locutus ſit, *Saule, quid me perſequeris?* ac pro-

ὁ γὰρ θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ „
κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται· „
ὥστε οὐκ ἔστι κτίσμα τῇ οὐσίᾳ ὁ λόγος· ἀλλὰ περὶ
τῆς ἐν ἡμῖν οὔσης καὶ λεγομένης σοφίας, ἐστὶ τὸ ἐν ταῖς
παροιμίαις ῥητόν· εἰ δὲ καὶ τούτοις ἀπιστοῦσι, λεγέτωσαν
ἡμῖν αὐτοί, εἰ ἔστι τις ἐν τοῖς κτίσμασι σοφία, ἢ οὐκ
ἔστιν; εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστιν πῶς ὁ ἀπόστολος αἰτιᾶται
λέγων; ἐπειδήπερ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κό- „
σμος διὰ τῆς σοφίας τὸν θεόν· ἢ πῶς εἰ μὴ ἔστι σοφία, „
A πλῆθος σοφῶν ἐν τῇ γραφῇ εὑρίσκεται; καὶ σοφὸς „
φοβηθεὶς, ἐξέκλινεν ἀπὸ κακοῦ· καὶ μετὰ σοφίας „
οἰκοδομεῖται οἶκος· ὁ δὲ ἐκκλησιαστὴς λέγει· σοφία „
ἀνθρώπου, φωτιεῖ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ· καὶ μέμφε- „
ται τοῖς προπετευομένοις λέγων· μὴ εἴπῃς τί ἐγένε-
το· ὅτι αἱ ἡμέραι αἱ πρότερον ἦσαν ἀγαθαὶ ὑπὲρ
ταύτας· ὅτι οὐκ ἐν σοφίᾳ ἠρώτησας περὶ τούτου·
εἰ δὲ ἔστιν ὥσπερ οὖν καὶ ὁ τοῦ σιρὰχ φησίν, ἐξέχεεν αὐ-
τὴν ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ μετὰ πάσης σαρκὸς κατὰ
τὴν δόσιν αὐτοῦ καὶ ἐχορήγησεν αὐτὴν τοῖς ἀγαπῶσιν
B αὐτόν· ἡ δὲ τοιαύτη ἔκχυσις οὐ τῆς οὐσίας τῆς αὐτοσοφίας
καὶ μονογενοῦς ἐστι γνώρισμα· ἀλλὰ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ
ἐξεικονισθείσης· τί ἄπιστον εἰ αὐτὴ ἡ δημιουργὸς καὶ ἀ-
ληθινὴ σοφία, ἧς τύπος ἐστὶν ἡ ἐν κόσμῳ ἐκχυθεῖ-
σα σοφία καὶ ἐπιστήμη· ὡς περὶ αὐτῆς ἐστι, καθὰ προ-
εῖπον, λέγουσα· κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ; οὐ
γὰρ ἡ ἐν κόσμῳ σοφία κτίζουσά ἐστιν· ἀλλ᾽ ἡ ἐγκτι-
ζομένη τοῖς ἔργοις, καθ᾽ ἣν οἱ μὲν οὐρανοὶ διηγοῦνται
δόξαν θεοῦ· ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ
στερέωμα· οἱ δὲ ἄνθρωποι εἰ ταύτην ἐν ἑαυτοῖς φέ-
C ροιεν ἐπιγνώσονται τὴν ἀληθινὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν·
καὶ γνωσθήσονται ὅτι κατ᾽ εἰκόνα θεοῦ γεγόνασιν· καὶ
ὥσπερ ἂν εἴ τις βασιλέως υἱὸς, θέλοντος πατρὸς
οἰκοδομῆσαι πόλιν, καὶ ποιῶν ἐν ἑκάστῳ τῶν γινομέ-
νων ἔργων ἐγγραφῆναι τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα· ἀσφα-
λείας τε χάριν· τοῦ διαμένειν τὰ ἔργα διὰ τὴν
ἐν ἑκάστῳ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ φαντασίαν· καὶ ἵν᾽
ἐκ τοῦ ὀνόματος ἀναμιμνήσκεσθαι αὐτοῦ τε καὶ τοῦ
πατρὸς αὐτοῦ δύνωνται, τελειώσας δὲ εἰ ἐρωτηθείη
περὶ τῆς πόλεως εἰ γέγονεν, εἴποι ἂν ἀσφαλῶς
D γέγονε· κατὰ γὰρ τὸ βούλημα τοῦ πατρὸς, ἐν
ἑκάστῳ ἔργῳ ἐξεικονίσθη· τὸ γὰρ ἐμὸν ὄνομα,
ἐν τοῖς ἔργοις ἐνεκτίσθη· τοῦτο δὲ λέγων, οὐ
τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν κτισθεῖσαν σημαίνει· ἀλλὰ τὸν
ἑαυτοῦ τύπον διὰ τοῦ ὀνόματος· τὸν αὐτὸν τρό-
πον κατὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ παραδείγματος,
τοῖς θαυμάζουσι τὴν ἐν τοῖς κτίσμασι σοφίαν,
ἀποκρίνεται ἡ ἀληθινὴ σοφία, κύριος ἔκτισέ
με εἰς ἔργα· ἐμοῦ γὰρ ἐστὶ τύπος ὁ ἐν αὐτοῖς·
κἀγὼ οὕτως συγκατέβην τῇ δημιουργίᾳ· οὐ
E δεῖ δὲ πάλιν ξενίζεσθαι, εἰ τὸν ἐν ἡμῖν τύπον
ὄντα ὡς περὶ ἑαυτοῦ ἐστι λέγων ὁ υἱός· ὅπου
γε τὸ αὐτὸ λέγειν οὐκ ὀκνητέον· καὶ σαύ-
λου τότε διώκοντος τὴν ἐκκλησίαν ἐν
ᾗ τύπος ἦν αὐτοῦ καὶ εἰκών· ὡς αὐτὸς
διωκόμενος ἔλεγε· σαῦλε τί με διώκεις;
οὐκοῦν

ἐγκοσμίῳ, ὥσπερ εἴρηται, εἰ ἔλεγεν αὐτὸς ὁ τύπος τῆς σοφίας ὁ ὢν ἐν τοῖς ἔργοις· τὸ, κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα, οὐκ ἄν τις ἐξενίσθη· οὕτως ἐὰν καὶ αὐτὴ ἡ ἀληθινὴ καὶ δημιουργὸς σοφία· ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος λέγῃ τὰ τῆς εἰκόνος ἑαυτοῦ· τὸ κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα, μηδεὶς ἀφεὶς τὴν ἐν κόσμῳ καὶ τοῖς ἔργοις ἐγκτισθεῖσαν, νομιζέτω περὶ τῆς οὐσίας τῆς αὐτοσοφίας εἰρῆσθαι τὸ ἔκτισεν· ἵνα μὴ τὸν οἶνον ὕδατι μίσγων, κλέπτειν δοκῇ τὴν ἀλήθειαν· αὐτὴ μὲν γὰρ κτίζουσα, καὶ δημιουργός ἐστιν· ὁ δὲ ταύτης τύπος ἐγκτίζεται τοῖς ἔργοις, ὥσπερ καὶ τῆς εἰκόνος τὸ κατ᾽ εἰκόνα. ἀρχὴν δὲ ὁδῶν λέγει, ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη σοφία, ἀρχή τις καὶ ὥσπερ στοιχείωσις τῆς ἐπὶ θεὸν γνώσεως γίνεται· ταύτῃ γὰρ πρῶτον ὥσπερ καὶ ἐπιβάς τις τῇ ὁδῷ, καὶ ταύτην φυλάττων τῷ φόβῳ τοῦ θεοῦ, ὡς εἶπεν ὁ Σολομῶν, ἀρχὴ σοφίας φόβος κυρίου, εἶτα ἐπαναβαίνων τῇ διανοίᾳ, καὶ νοήσας τὴν ἐν τῇ κτίσει δημιουργὸν σοφίαν, νοήσει ἐν αὐτῇ καὶ τὸν αὐτῆς πατέρα· ὡς
» αὐτὸς ὁ κύριος εἴρηκεν· ὁ ἐμὲ ἑωρακώς, ἑώ-
» ρακε τὸν πατέρα· καὶ ὡς Ἰωάννης γράφει· ὁ ὁ-
» μολογῶν τὸν υἱόν, καὶ τὸν πατέρα ἔχει· πρὸ τοῦ αἰῶνος δέ, φησίν, ἐθεμελίωσέ με, ἐπειδὴ ἐν τῷ αὐτῆς τύπῳ ἑδραῖα καὶ ἀεὶ μένει τὰ ἔργα, εἶτα ἵνα μή τις ἀκούων περὶ τῆς οὕτως ἐν τοῖς ἔργοις κτισθείσης σοφίας, νομίσῃ τὴν ἀληθινὴν σοφίαν τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν εἶναι τῇ φύσει κτίσμα, ἀναγκαίως ἐπήγαγε· πρὸ τοῦ ὄρη καὶ πρὸ τοῦ τὴν γῆν καὶ πρὸ τῶν ὑδάτων καὶ πρὸ πάντων βουνῶν γεννᾷ με· ἵνα ἐν μὲν τῷ λέγειν πρὸ πάσης κτίσεως, τὴν γὰρ πᾶσαν κτίσιν ἐν τούτοις ἐδήλωσε, δείξῃ ὅτι μὴ κατ᾽ οὐσίαν συνεκτίσθη τοῖς ἔργοις· εἰ γὰρ εἰς τὰ ἔργα ἐκτίσθη, πρὸ δὲ τῶν ἔργων ἐστί, δῆλον ὅτι καὶ πρὸ τοῦ ἐκτίσθη ἐστίν· οὐκ ἄρα τῇ φύσει καὶ οὐσίᾳ κτίσμα ἐστίν· ἀλλ᾽ ὡς αὐτὸς ἐπήγαγε, γέννημά ἐστι· τί δὲ διαφέρει· ἢ πῶς διέστηκε τὴν φύσιν κτίσμα γεννήματος, δέδεικται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν· ἐπειδὴ δὲ ἐπάγει λέγουσα, ἡνίκα ἡτοίμαζε τὸν οὐρανὸν συμπαρήμην αὐτῷ, εἰδέναι χρὴ ὅτι οὐχ ὡς μὴ δι᾽ αὐτῆς ἑτοιμάζοντος τὸν οὐρανὸν τοῦ πατρός, ἢ τὰ ἐν οὐρανῷ νέφη, ταῦτά φησι· οὐ γὰρ ἀμφίβολον ὅτι πάντα ἐν σοφίᾳ ἐκτίσθη· καὶ χωρὶς αὐτῆς ἐγένετο οὐδὲ ἕν· ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει· πάντα μὲν ἐν ἐμοί· καὶ δι᾽ ἐμοῦ γέγονε· χρείας δὲ οὔσης ἐκτίσθαι σοφίαν τοῖς ἔργοις, τῇ μὲν οὐσίᾳ ἤμην ἐν τῷ πατρί· τῇ δὲ πρὸς τὰ γινόμενα συγκαταβάσει, ἤμην ἁρμόζουσα τὸν παρ᾽ ἐμοὶ τύπον ἐν τοῖς ἔργοις· ὥστε καὶ ἑνὶ σώματι πάντα τὸν κόσμον μὴ στασιάζειν· ἀλλ᾽ ὁμονοεῖν πρὸς ἑαυτόν· ὅσοι μὲν οὖν ὀρθῇ τῇ διανοίᾳ κατὰ τὴν ἑαυτοῖς δοθεῖσαν σοφίαν· θεωροὶ τῶν κτισμάτων γίνονται, δύνανται λέγειν καὶ αὐτοί· τῇ διατάξει σου διαμένει τὰ πάντα· οἱ δὲ τούτου
» καταλιγωρήσαντες, ἀκούσονται· φάσκοντες εἶ-
» ναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν· τὸ γὰρ γνωστὸν τοῦ θεοῦ,
» φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ θεὸς γὰρ αὐτοῖς ἐφα-
» νέρωσε· τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς

ac proinde, vt si dixisset, ea quæ imago archetypæ Sapientię est, quæque in creatis sita est, Dominus creauit me in operibus suis, nemo in admirationem raperetur: Ita si vera & opifex rerũ Dei Sapientia, vnigenitumque Dei Verbum de iis loquatur, quæ sunt simulachri sui, quasi de se ipsa: Creauit me ad opera nullus omissa ea sapientia, quæ est in mũdo & rebus ingenita, existimarit hoc ipsum de archetypæ exemplarisque Sapientiæ natura esse intelligendum, ne vinum
A aqua miscendo veritatẽ circumueniat, Ea enim sapientia creatrix & opifex rerũ est, cuius simulachrum rebus conditis impressum est, vt effigiata illa, & imitatitia cum effigie & exẽplo archetypo similitudinem haberet. Principium autem viarum appellat, quia ista imitatitia sapientia est, veluti rudimentum elementumq; ad cognoscẽdum Deum. Huic enim primitus aliquis quasi viæ insistens, eamque obseruãs *metu Dei*, qui, vt ait Salomon, *principium sapientiæ est*: deinde magis ac magis animo ac mente adscen-
B dens, animaduertensque in rebus tantum artificii, tandem eò peruenerit, vt in initio Patrẽ deprehẽdat, sicuti Dominus testatur, *qui vidit me, vidit & Patrẽ meum*: Et vt Ioannes ait: *Qui confitetur Filiũ, etiam Patrem habet*. Porro *ante æuum fundauit me*, inquit, quoniam in hac forma imitatrice Diuinæ Sapientiæ, opera firmitudinem accipiunt: deinde, ne quis audiẽs de huiusmodi sapientia rebus ingenita & inserta persuaderet sibi veram eam Dei Sapientiam esse, ipsumque Filium Dei creaturã esse, necessariò subintulit,
C Ante montes, & ante terram, & ante aquas, & ante colles genuit me, vt sub his vocibus (ante omnem creaturam) quibus omnes res conditas complectitur, declararet se non ipsa sui essentia rebus creatis inditã esse. Si enim ad opera creata est, & ante opera existebat, euidens nimirũ, eam, antequam crearetur, fuisse. Sequitur igitur illam natura essentiaque rem creatitiã non esse, sed vt ipsa subintulit, genitum quiddam existit. Quid autem inter se discriminis habeãt genitũ & creatũ esse, in superioribus ostensum est. Iam ꝙ subiungitur, cum præpararet cælum aderam
D illi, sciendum est, non ideo hæc sapientiã dixisse quasi non per eam Pater cælum fecerit, quum ambiguum non sit, omnia per Sapientiam facta esse, & sine ea factũ esse nihil, sed hanc esse mẽtem verborum, omnia quidem in me & per me facta sunt: sed tamen quũ necessitas postularet, sapientiã ingigni inserique operibus, ipsa quidẽ substantia eram cum Patre: cæterũ, condescẽsu attemperationeq; mei ad res creatas, cõcinnabam mei imaginem in meis operibus, vt quasi iam vnius corporis membra nulla pars mũdi seditione laboraret, sed omnibus inter se mutuus
E parilisque consensus esset. Quotquot igitur recto intellectu, pro data ipsis sapientia, se spectatores præbent rerum conditarum, poterint dicere etiã ipsi, dispositione tua permanẽt omnia. Contrà, qui hac in parte oscitabundi negligentesq; sunt, audient hoc in se cõgruere, *prædicãtes sese sapiẽtes esse, infatuati sũt: quoniã, ꝙ intelligibile est Dei, manifestum est illis: Deus enim ipsis manifestauit, quippe, quũ inuisibilia eius ex creatione mũdi, animad-*

animaduersis operibus perspicientur, perspicitur quoque æterna eius Potentia ac Deitas: Ita fit, vt careant omni excusatione, quod quum Deum cognitum haberent, non vt Deum venerati sunt, sed seruierunt creaturis potius, quam creaturarum conditori, qui est benedictus in secula. Quin & pudore, quũ ista audient, perfundantur. Quandoquidem *in sapientia Dei* (prout superius dictum est) *non cognouit mundus per sapientiam Deum placuit Deo, per stultitiam prædicationis seruare credentes.* Non enim amplius, vt superioribus ætatibus, per imaginem & vmbram eius sapientiæ, quæ in rebus deprehenditur, voluit Deus innotescere, sed ipsam veram Sapientiam carnem iussit assumere, & hominem fieri, mortemque crucis sustinere, vt per Fidem quæ in eum est, omnes iam deinceps credentes seruari possint. Eadem illa ipsa Sapientia est Dei, quæ prius per imaginem sui rebus creatis inditam, qua de causa etiam creari dicitur, manifestauit se ipsam, & quæ per se suamque indolem Patrem nobis manifestum reddidit, postmodum ipsa & Verbum & Ratio Dei caro facta est, vt ait Ioannes, & post abolitam mortem, & seruatum genus nostrum, magis ac magis semetipsam, & per se, suum Patrem declarauit, vt his verbis innuitur: *Des eis vt cognoscant te solum verum Deum, & quem emisisti Iesum Christum.* Impleta est igitur vniuersa terra cognitione eius. Vna enim eademque cognitio est, & Patris per Filium, & Filii per Patrem. Et hoc est quod gaudet Pater, eoque gaudio exhilaratur in Patre ipse quoque Filius, quum dicat: Ego eram cui aggratulabatur: quotidie autem exhilarabar in conspectu eius. Hæc rursum ostendunt, Filium non esse alienigenam, sed propriam ex Paterna substantia & genuinam Sobolem. Ecce non nostra causa (vt asserunt impii) genitus est, neque ex non entibus ad essentiam emersit. Non enim extrarium quippiam aliunde sibi acquisiuit Deus, quod gaudium illi conciliaret: sed in eo dicto nota est indiciumq; proprii & sibi consimilis Filii. Quando enim fuit, quum Pater non lætabatur? si autem semper lætabatur, semper erat in quo lætabatur. In quo porrò lætatur Pater, nisi quum intuetur seipsum in suiipsius Imagine, quod est Verbum eius? Quod si etiam in filiis hominum exhilarabatur absoluto terrarum orbe, vt in Prouerbiis scriptum est, nimirum eandem quoque & illud superius intelligentiam habuerit. Exhilarabatur enim eo modo, non ex superuentitio gaudio, sed quod tum quoq; videret ad sui Imaginem opera esse condita: adeo, vt illa exhilaratio Dei, ex Imagine ipsius causam trahat. Aut, quomodo porro Filius exhilarari posset, nisi eo modo quo se intuetur in patre? Idẽ enim inter se valent hæ duæ sentẽtiæ: *Qui vidit me, vidit & Patrem meũ*: Et, *Pater in me, & ego in Patre.* Inanem igitur esse vestram gloriationem vndecũque ostẽsum est, ô Christi perduelles, & frustra triumphum simulastis, & iactitatum vbique à vobis, Dominus creauit me initiũ viarũ, deprauantes intellectum verborum, ac potius vestra cõmenta, quã mẽtem Salomonis depromẽtes, Ecce

τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται· ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης· εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους· διότι γνόντες τὸν θεὸν, οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν· ἀλλ' ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα, ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν. καὶ ἐντραπήσονται καί γε οἱ ἀκούοντες· ἐπειδὴ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ, κατὰ τὸν προειρημένον τρόπον, οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν θεὸν, ἀλλ' εὐδό-
A κησεν ὁ θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας· οὐκέτι γὰρ, ὡς ἐν τοῖς προτέροις χρόνοις, δι' εἰκόνος καὶ σκιᾶς τῆς σοφίας τῆς ἐν τοῖς κτίσμασιν οὔσης, ἠθέλησε γινώσκεσθαι ὁ θεὸς· ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἀληθινὴν σοφίαν ἐποίησε σάρκα λαβεῖν, καὶ γενέσθαι ἄνθρωπον· θάνατόν τε ὑπομεῖναι σταυροῦ· ἵνα διὰ τῆς ἐν τούτῳ πίστεως, πάντες λοιπὸν οἱ πιστεύοντες, σώζεσθαι δύνωνται· ἡ αὐτὴ μέν τοι σοφία τοῦ θεοῦ ἐστιν, ἥτις πρότερον μὲν διὰ τῆς ἐν τοῖς κτίσμασιν
B εἰκόνος ἑαυτῆς δι' ἣν καὶ λέγεται κτίζεσθαι, ἐφανέρου ἑαυτὴν· καὶ δι' ἑαυτῆς τὸν ἑαυτῆς πατέρα· ὕστερον δὲ αὐτὴ οὖσα λόγος, γέγονε σάρξ, ὡς εἶπεν ὁ ἰωάννης· καὶ μετὰ τὸ καταργῆσαι τὸν θάνατον καὶ σῶσαι τὸ γένος ἡμῶν, ἔτι καὶ πλείονα ἀπεκάλυψεν ἑαυτόν τε· καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα λέγων, δὸς αὐτοῖς ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας ἰησοῦν χριστόν· ἐπληρώθη γοῦν πᾶσα ἡ γῆ τῆς γνώσεως αὐτοῦ· μία γὰρ γνῶσις πατρὸς δι' υἱοῦ ἐστι· καὶ υἱοῦ παρὰ πατρὸς,
C καὶ χαίρει τούτῳ ὁ πατὴρ· καὶ τῇ χαρᾷ ταύτῃ εὐφραίνεται ἐν τῷ πατρὶ ὁ υἱός· ἐγὼ ἤμην ᾗ προσέχαιρε· καθ' ἡμέραν δὲ εὐφραινόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ· ταῦτα δὲ δείκνυσι πάλιν μὴ εἶναι τὸν υἱὸν ἀλλότριον, ἀλλ' ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· ἰδοὺ γὰρ οὐ δι' ἡμᾶς, ὡς οἱ ἀσεβεῖς λέγουσι, γέγονεν· οὐδὲ ὅλως ἐξ οὐκ ὄντων ἐστίν· οὐδὲ γὰρ ἔξωθεν ὁ θεὸς ἑαυτῷ περιεποιήσατο χαρᾶς ποιητικὸν, ἀλλ' ἰδίου καὶ ὁμοίου γνωρίσματά ἐστι τὸ λεγόμενον· πότε οὖν ἦν, ὅτε οὐκ ἔχαιρεν ὁ πατήρ; εἰ δὲ ἀεὶ ἔχαιρεν, ἀεὶ ἦν ἐν ᾧ καὶ ἔχαιρεν· ἐν τίνι δὲ ὁ πατὴρ χαίρει, ἢ βλέπων ἑαυτὸν ἐν τῇ
D ἰδίᾳ εἰκόνι, ἥτις ἐστὶν ὁ λόγος αὐτοῦ; εἰ δὲ καὶ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων εὐφραίνετο τὴν οἰκουμένην συντελέσας ὡς ἐν ταῖς παροιμίαις γέγραπται, ἀλλὰ καὶ τοῦτο, τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν, εὐφραίνεται γὰρ καὶ οὕτως, οὐκ ἐπιγενομένης χαρᾶς αὐτῷ, ἀλλὰ πάλιν βλέπων κατὰ τὴν εἰκόνα ἑαυτοῦ γινόμενα τὰ ἔργα· ὥστε καὶ οὕτως χαίρειν τὸν θεὸν ἐν τῷ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ τὴν πρόφασιν εἶναι· πῶς δὲ καὶ ὁ υἱὸς εὐφραίνεται, ἢ βλέπων ἑαυτὸν ἐν τῷ πατρί; ἴσον γάρ ἐστι καὶ τοῦτο τῷ
E λέγειν, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. κενὸν ἄρα ὑμῶν τὸ καύχημα πανταχόθεν δέδεικται ὦ χριστομάχοι· καὶ μάτην ἐπομπεύσατε καὶ τεθρυλλήκατε ἁπανταχοῦ τὸ, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, παρεξηγούμενοι τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, καὶ μᾶλλον τὴν ἑαυτῶν ἐπίνοιαν, ἢ τὸν νοῦν τοῦ σολομῶνος ἀπαγγέλλοντες· ἰδοὺ

ἰδοὺ γὰρ τὸ μὲν ὑμῶν φρόνημα, δέδεικται μόνη φαντασία· τὸ δὲ ἐν ταῖς παροιμίαις ῥητὸν καὶ πάντα τὰ προειρημένα δείκνυσι μὴ εἶναι τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα τὸν υἱὸν, ἀλλ' ἴδιον γέννημα τοῦ πατρὸς, σοφίαν καὶ λόγον ἀληθινὸν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. A

Ecce enim vestra sententia non nisi merum & inane phantasma apparet. Illud contrà, quod in Prouerbiis habetur, & reliqua prius dicta, Filium commonstrant non esse ex sua substantia & natura rem creatitiam, sed stirpem Patris, Sapientiam & verbum verum, per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρίας

Κατὰ Ἀρειανῶν λόγος δ'.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI Alexandrini

Contra Arianos oratio quarta.

Οἱ ἀρειομανῖται, ὡς ἔοικε, κρίναντες ἅπαξ ἀποστάται γενέσθαι καὶ παραβάται τῆς ἀληθείας, B φιλονεικοῦσιν εἰς ἑαυτοὺς ἑλκύσαι τὸ γεγραμμένον· ὅταν ἔλθῃ ἀσεβὴς εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ. οὔτε γὰρ ἐλεγχόμενοι παύονται, οὔτε ἀποροῦντες ἐντρέπονται· ἀλλ' ὡς ὄψις πόρνης, ἀπηναισχύντησαν πρὸς πάντας ἐν ταῖς ἀσεβείαις. καὶ γὰρ ὧν ἐπροφασίζοντο ῥητῶν, τοῦ, κύριος ἔκτισέ με· καὶ τοῦ, κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων· καὶ τοῦ, πρωτότοκος· καὶ τοῦ, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, ὀρθὴν ἐχόντων C τὴν διάνοιαν, καὶ δεικνυόντων τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν, οὐκ οἶδ' ὅπως πάλιν οὗτοι ὡς περιχυθέντες τὸν τοῦ ὄφεως ἰὸν, καὶ μὴ βλέποντες ἃ δεῖ βλέπειν, μηδὲ νοοῦντες ἃ ἀναγινώσκουσιν, ὥσπερ ἐκ βάθους τῆς ἀσεβοῦς αὐτῶν κακίας ἐρευγόμενοι, ἤρξαντο λοιπὸν διασύρειν τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου λεγόμενον, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· λέγοντες· πῶς δύναται οὗτος ἐν ἐκείνῳ, κἀκεῖνος ἐν τούτῳ χωρεῖν; ἢ πῶς ὅλως δύναται ὁ πατὴρ μείζων ὢν, ἐν τῷ υἱῷ ἐλάττονι ὄντι χωρεῖν; καί τοι τί θαυμαστὸν εἰ ὁ υἱὸς ἐν D τῷ πατρὶ, ὅπουγε καὶ περὶ ἡμῶν γέγραπται, ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν; πάσχουσι δὲ τοῦτο ἀκολούθως τῇ κακονοίᾳ ἑαυτῶν, σῶμα νομίζοντες εἶναι τὸν θεόν· καὶ μὴ νοοῦντες τίς ἐστιν ἀληθινὸς πατὴρ, καὶ ἀληθινὸς υἱός· μήτε τί ἐστι φῶς ἀόρατον, καὶ ἴδιον ἀπαύγασμα αὐτοῦ ἀόρατον, μήτε τί ἐστιν ἀσωμάτου ὑπόστασις, καὶ χαρακτὴρ ἀσώματος, καὶ εἰκὼν αὐτῆς. εἰ γὰρ ἐγίνωσκον, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης οὕτως μετὰ γέλωτος ἐδυσφήμουν· οὐδὲ τὰ ἀσώματα σωματικῶς ἐκλαμβάνοντες, τὰ καλῶς E λεγόμενα, παρεξηγοῦντο. ἤρκει μὲν οὖν καὶ μόνον ἀκούσαντας ταῦτα λέγοντος τοῦ κυρίου, πιστεύειν· ἐπεὶ καὶ ἡ τῆς ἁπλότητος πίστις βελτίων ἐστὶ τῆς ἐκ περιεργασίας πιθανολογίας· ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο βεβηλοῦν ἐπεχείρησαν πρὸς τὴν ἰδίαν αἵρεσιν· ἀναγκαῖον τὴν μὲν ἐκείνων κακόνοιαν διελέγξαι·

Semel Ariani statuentes (vt ex re apparet) defectores sese præuaricatorésque veritatis exhibere, in se traducere omnino velle videtur, quod scriptum est: *Impius quum in profundum malorum deuenerit, contemnit.* Neque enim confutati quiescunt, neque perplexi inopesque quod respondeant pudefiunt, sed plane meretricis vultu depuduerunt aduersus omnes in impietatibus suis. Nam quæ cauillabantur verba: *Dominus creauit me*: &, *Tanto præstantior Angelis factus*, &, *Fidelem illi, qui ipsum fecerat*: quum rectæ essent sententiæ, & piæ in Christum, nescio quo pacto iterum atque iterum quasi serpentis veneno perfusi, neque intuentes quod oportuit, neque quæ legunt intelligentes, cœperunt, verbis tanquam ex barathro impii sui pectoris eructatis, suggillare & irridere id, quod à Domino dictum est: *Ego in Patre, & Pater in me*: dicentes, Quomodo potest iste in illo, ille in isto recipi? aut quomodo omnino potest Pater cum sit maior, in Filio, qui minor sit, comprehendi? Et quid miri, si Filius in Patre sit, quum etiam de nobis scriptum sit, in eo viuimus, mouemur, & sumus? Cæterum, id merito illis pro ipsorum vesania pectoris accidit, cum Deum arbitrentur corpus esse, neque intelligunt quidnam sit verus Pater, verus Filius, neque quid sit inuisibile lumen & æternum, & iubar eius inuisibile, neque quid sit inuisibilis substantia, character, & imago incorporalis: Nam si cognouissent, non Dominum gloriæ sannis & ludibriis nefarie tractauissent, neque incorporalia corporaliter excipientes, quæ probe dicta erant, interpretationibus deprauassent: par erat certe, vel solum id audientes ex Christo, eius verbis fidem adhibere. Quandoquidem simplex Fides præstantior est quàm curiosa probabilitas. Verum, quia & istud ad suam hæresim prophanare aggressi sunt, necessitas nos cogit, vt horũ malitiosam vecordiam refute-

refutemus, & veritatis sensum aperiamus ad confirmationem hominum fidelium. Neque enim vt illi arbitrantur, vicissim in se transfusantur: dum ait, *Ego in Patre, & Pater in me*, quasi in vasa inania alter in alterum refusus, vt Filius impleat Patris capacitatem, & Pater vicissim Filii, & neuter sit ex se vel plenus vel integer. Id enim proprium est corporum: quapropter id vel solo dictu prorsus nefarium haberi debet. Plenus siquidem & integer est Pater: & plenitudo deitatis est filius: neque tamen rursus vti in sanctis hominibus, intra quos receptus Deus ipsos fortificat: ita quoque ac simili ratione in Filio agitur: Ipse enim Filius, Patris est Fortitudo ac Sapiētia: & res quidem conditæ eius participatu in Spiritu sanctificantur, quum tamen ipse, qui Filius est, non istiusmodi communicatu Filius efficiatur, sed genitura. Neque rursum ita Filius est in Patre, vt nos in eo viuimus, mouemur, & sumus, quia ipse est Vita, & è Patre quasi ex fonte dimanat, in qua omnia viuificantur & constant, siquidem vita non per vitam viuit, alioqui omnino vita non esset, sed ipsa potius omnia viuificat. Age, inspiciamus nunc Asterii sophistæ, istius hæreseos patroni, ratiocinationes. Istius enim generis sunt in quibus se aliquo modo æmulum Iudæis præbuit. *Liquidum*, inquit, *manifestumque est, ideo illum dixisse, se in Patre esse, ac Patrem vicissim in ipso, quoniam ne sermonem quidem, quem exordiebatur, suiipsius aiebat esse, sed Patris: neque sua item opera esse, sed Patris, qui eam ei potestatem faciendi dederat.* Id si puer aliquis simpliciter dixisset, veniam ex ætate mereretur, sed in eo cui nomen sophistæ est ex sapientia, cuiusque professio omnium rerum scientiam promittit, quantopere (quæso) vituperandum, & qui fieri potest, vt non se istis rationibus alienum ostendat ab Apostolo, elatus disertis sapientiæ verbis, sibique persuadens, iis sese decipere posse, quum interim ipse nō intelligat quæ dicat, neque de quibus asseuerationes faciat? Quę enim Filius propria congruentiaque sibi vt Filio, vt verbo Sapientiæque & Imagini substantiæ Patris prolocutus est, ea iste ad res conditas transmittit, eaq; promiscue & Filio & creaturæ associat. Verbūque quod est Patris sui Potentia, potentiam accipere sceleratus inducit, vt consequētiam habeant impia ipsius verba, quum ait, filium in filio ius filii adoptionemque obtinuisse, & Verbum à Verbo potestatem mutuatum esse: neq; vult illum vt Filium ista de se pronūtiasse, eumque vt discentem & eruditione proficientem, cum aliis creaturis in ordinem cogit. Si enim ea de causa, quod hæc verba sua non essent, quę referebat, sed quia Patris etiam erant opera quæ patrabat, in hunc sermonem prorupit, *Ego in Patre, & Pater in me*, quur est, quod Dauid quū verba facit, ita sermonem moderatur: *Audiam, quid in me loquatur Dominus Deus*: & Salomon quoque itidem, *Mei sermones dicti sunt à Deo*: Et Moses verba sua, vt à Deo accepta, subministrabat, singulique Prophetarū non sua, sed quæ Dei erant, eloquebantur: Sanctique itidē, opera quæ faciebant, non sibi quasi propria ipsorum,

sed

διελέγξαι· τὴν δὲ τῆς ἀληθείας διάνοιαν δεῖ-
ξαι, ἕνεκά γε τῆς τῶν πιστῶν ἀσφαλείας· οὐ γάρ,
ὡς ἐκεῖνοι νομίζουσιν, ἀντεμβιβαζόμενοι εἰς ἀλ-
λήλους εἰσὶν, ἐν τῷ λέγεσθαι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ
ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ὥσπερ ἐν ἀγγείοις κενοῖς ἐξ ἀλ-
λήλων πληρουμένοις· ὥστε τὸν μὲν υἱὸν πληροῦν
τὸ κενὸν τοῦ πατρὸς, τὸν δὲ πατέρα πληροῦν τὸ κοῖλον
τοῦ υἱοῦ· καὶ ἑκάτερον αὐτῶν μὴ εἶναι πλήρη καὶ τέλειον·
σωμάτων γὰρ ἴδιον τοῦτό γε. διὸ καὶ τὸ μόνον εἰπεῖν τοῦτο,
A πλέον ἐστὶν ἀσεβείας· πλήρης γὰρ καὶ τέλειος
ἐστιν ὁ πατὴρ· καὶ πλήρωμα θεότητός ἐστιν ὁ υἱός·
οὐδ' αὖ πάλιν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἁγίοις γινόμενος ὁ
θεὸς, ἐνεδυνάμου αὐτοὺς, οὕτως ἐστὶ καὶ ἐν τῷ υἱῷ·
αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ τοῦ πατρὸς δύναμις καὶ σοφία·
καὶ τὰ μὲν γενητὰ, μετοχῇ τούτου ἐν πνεύματι ἁγιά-
ζεται· αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς, οὐ μετουσίᾳ υἱός ἐστιν· ἀλλὰ
γέννημα τοῦ πατρὸς ἴδιόν ἐστιν. οὐκ ἔστι δὲ πάλιν
οὕτως ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, ὡς τὸ, ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κι-
νούμεθα καὶ ἐσμέν· αὐτὸς γὰρ ὡς ἐκ πηγῆς τοῦ πατρός
B ἐστι ζωὴ ἐν ᾧ τὰ πάντα ζωογονεῖται καὶ συνέστηκεν· οὐ
γὰρ ἡ ζωὴ, ἐν ζωῇ ζῇ· ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη ζωή· ἀλλ' αὐ-
τὸς μᾶλλον ζωογονεῖ τὰ πάντα· ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ τοῦ
συνηγόρου τῆς αἱρέσεως, ἀστερίου τοῦ σοφιστοῦ· γέγρα-
φε γὰρ καὶ αὐτὸς, εἰς τοῦτο ζηλώσας τοὺς ἰουδαίους, ταῦ-
τα· εὔδηλον γὰρ ὅτι διὰ τοῦτο εἴρηκε μὲν ἑαυτὸν
ἐν τῷ πατρὶ, ἐν ἑαυτῷ δὲ πάλιν τὸν πατέρα, ἐπεὶ
μηδὲ τὸν λόγον, ὃν διεξήρχετο, ἑαυτοῦ φησιν, ἀλλὰ
τοῦ πατρὸς εἶναι· μηδὲ οἰκεῖα τὰ ἔργα, ἀλλὰ
τοῦ πατρὸς δεδωκότος τὴν δύναμιν· τοῦτο δὲ
C εἰ καὶ παιδάριον ἦν ἁπλῶς εἰρηκὸς, συγγνώμην
εἶχεν ἐκ τῆς ἡλικίας· ἐπειδὴ δὲ ὁ καλούμενος σο-
φιστὴς, καὶ πάντα γινώσκειν ἐπαγγελλόμενος, ἐ-
στιν ὁ γράψας, πόσης ἄξιος καταγνώσεως ὁ τοι-
οῦτος; πῶς δὲ καὶ οὐκ ἀλλότριον ἑαυτὸν τοῦ ἀποστό-
λου δείκνυσιν, ἐπαιρόμενος ἐν πειθοῖ σοφίας λό-
γοις; καὶ νομίζων ἐν τούτοις ἐξαπατᾶν δύνασθαι
μὴ νοῶν αὐτὸς ἃ λέγει, μηδὲ περὶ τίνος διαβε-
βαιοῦται· ἃ γὰρ ὁ υἱὸς οἰκεῖα καὶ ἁρμόζοντα μόνῳ
υἱῷ λόγῳ καὶ σοφίᾳ ὄντι, καὶ εἰκόνι τῆς τοῦ πατρὸς
D οὐσίας εἴρηκε, ταῦτα οὗτος εἰς πάντα τὰ κτίσμα-
τα καταφέρει· καὶ κοινὰ τῷ, τε υἱῷ, καὶ τούτοις
ταῦτα ποιεῖ· τήν τε δύναμιν τοῦ πατρὸς λέγει
λαμβάνειν δύναμιν ὁ παράνομος, ἵνα ἀκολου-
θήσῃ τῇ δυσσεβείᾳ αὐτοῦ εἰπεῖν, ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ἐν
τῷ υἱῷ υἱοποιήθη, καὶ ὁ λόγος ἔλαβε λόγον ἐξ-
ουσίαν· καὶ οὐκέτι μὲν αὐτὸν, ὡς υἱὸν, θέλει εἰρη-
κέναι ταῦτα, ὡς δὲ μαθόντα καὶ αὐτὸν ὁμοίως
συντάσσει πᾶσι τοῖς ποιήμασιν· εἰ γὰρ διὰ τὸ
μὴ εἶναι τὰ ῥήματα τοῦ υἱοῦ ἃ διεξήρχετο· ἀλλ'
E ὅτι τοῦ πατρὸς ἦν τὰ ἔργα, πῶς ἔλεγεν ἐγὼ ἐν „
τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί; καὶ ὁ μὲν δαβὶδ „
λέγει, ἀκούσομαι τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ ὁ θεός· ὁ
δὲ σαλομὼν, οἱ ἐμοὶ λόγοι εἴρηνται ὑπὸ θεοῦ· „
καὶ ὁ μὲν μωϋσῆς, τοὺς παρὰ τοῦ θεοῦ διηκόνει
λόγους· ἕκαστος δὲ τῶν προφητῶν, οὐ τὰ ἴ-
δια· ἀλλὰ τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ ἔλεγε, τάδε λέγει
κύριος· καὶ τὰ ἔργα ἃ ἐποίουν οἱ ἅγιοι, οὐκ ἴδια·

ἀλλὰ

ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ ἔλεγον εἶναι· ὡς ὁ μὲν ἠλίας καὶ ἐλισσαῖος ἐπικαλούμενοι τὸν θεὸν, ἵνα τοὺς νεκροὺς αὐτοῖς ἐγείρῃ· ὅτι καὶ τῷ νεεμὰν ἔλεγεν ὁ ἐλισσαῖος καθαρίσας αὐτὸν ἀπὸ τῆς λέπρας, ἵνα γνῷς ὅτι ἐστὶ θεὸς ἐν ἰσραήλ· ὁ δὲ σαμουὴλ, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμέραις θερισμοῦ, ηὔχετο τὸν θεὸν δοῦναι ὑετόν· οἵ τε ἀπόστολοι ἔλεγον οὐκ ἰδίᾳ δυνάμει ποιεῖν τὰ σημεῖα, ἀλλὰ τῇ τοῦ κυρίου χάριτι· δηλονότι κατ' αὐτὸν κοινὴ ἂν εἴη πάντων καὶ ἡ τοιαύτη φωνὴ, ὥστε καὶ ἕκαστον δύνασθαι λέγειν, ἐγὼ ἐν τῷ A πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ λοιπὸν μηκέτι ἕνα εἶναι τὸν τοῦ πατρὸς υἱὸν καὶ λόγον καὶ σοφίαν, ἀλλ' ἐκ πολλῶν ἕνα καὶ τοῦτον τυγχάνειν· ἀλλ' ἐπείπερ ἦν οὕτως ὁ κύριος, ἔδει μὴ εἰπεῖν αὐτὸν, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ἀλλὰ μᾶλλον κἀγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ δὲ ἐν ἐμοί ἐστιν, ἵνα μηδὲν ἴδιον καὶ ἐξαίρετον ἔχῃ πρὸς τὸν πατέρα ὁ υἱὸς· κοινὴν δὲ μετὰ πάντων ἔχῃ τὴν αὐτὴν χάριν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὡς νομίζουσιν ἐκεῖνοι, μὴ φρονοῦντες γὰρ υἱὸν γνήσιον εἶναι ἐκ πατρὸς, καταψεύδονται τοῦ γνησίου, ᾧ μόνῳ B ἁρμόζει λέγειν, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ἔστι γὰρ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ ὥς γε νοεῖν ἔξεστιν· ἐπειδὴ σύμπαν τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ, τοῦτο τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιόν ἐστιν· ὡς ἐκ φωτὸς ἀπαύγασμα, καὶ ὡς πηγῆς ποταμὸς, ὥστε τὸν ὁρῶντα τὸν υἱὸν, ὁρᾶν τὸ τοῦ πατρὸς ἴδιον· καὶ νοεῖν, ὅτι τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι ἐκ τοῦ πατρὸς ὂν, οὗτος ἐν τῷ πατρί ἐστι, ἔστι δὲ καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· ἐπειδὴ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἴδιον, τοῦτο ὁ υἱὸς τυγχάνει ὢν, ὡς ἐν τῷ ἀπαυγάσματι ἥλιος, C καὶ ἐν τῷ λόγῳ ὁ νοῦς· καὶ ἐν τῷ ποταμῷ ἡ πηγή· οὕτως γὰρ ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν, θεωρεῖ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τὸ ἴδιον· καὶ νοεῖ ὅτι ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ ἐστι· τοῦ γὰρ ἰδίου τῆς θεότητος τοῦ πατρὸς οὔσης τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ ἀκολούθως ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί ἐστι, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ εἰκότως εἰρηκὼς πρότερον· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἐπήγαγε τὸ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ἵνα τὴν μὲν ταυτότητα, τῆς θεότητος· τὴν δὲ ἑνότητα τῆς οὐσίας, δείξῃ· ἓν γάρ εἰσιν· οὐχ ὡς ἑνὸς πάλιν εἰς δύο μέρη διαιρεθέντος, καὶ μηδὲν ὄντων D πλὴν ἑνὸς· οὐδὲ ὡς τοῦ ἑνὸς δὶς ὀνομαζομένου οὐδὲ ὥστε τὸν αὐτὸν ἄλλοτε μὲν πατέρα, ἄλλοτε δὲ υἱὸν ἑαυτοῦ γίνεσθαι· τοῦτο γὰρ σαβέλλιος φρονήσας, αἱρετικὸς ἐκρίθη· ἀλλὰ δύο μέν εἰσιν· ὅτι ὁ πατὴρ, πατήρ ἐστι· καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς υἱός ἐστι, καὶ ὁ υἱὸς, υἱός ἐστι, καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς, πατήρ ἐστι· μία δὲ ἡ φύσις· οὐ γὰρ ἀνόμοιον τὸ γέννημα τοῦ γεννήσαντος· εἰκὼν γάρ ἐστιν αὐτοῦ· καὶ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ ἐστι, διὸ, οὐ δὲ ἄλλος θεὸς υἱὸς· οὐ γὰρ ἔξωθεν ἐπενοήθη· ἐπεὶ πάντως καὶ πολλοὶ, ξένης παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς ἐπινοουμένης θεότητος. εἰ γὰρ καὶ ἕτερόν ἐστιν ὡς γέννημα E ὁ υἱὸς, ἀλλὰ ταυτόν ἐστιν ὡς θεός· καὶ ἕν εἰσιν αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ τῇ ἰδιότητι καὶ οἰκειότητι τῆς φύσεως, καὶ τῇ ταυτότητι τῆς μιᾶς θεότητος, ὥσπερ εἴρηται· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀπαύγασμα φῶς ἐστιν· οὐ δεύτερον τοῦ ἡλίου· οὐδὲ ἕτερον φῶς· οὐδὲ κατὰ μετουσίαν αὐτοῦ· ἀλλ' ὂν ἴδιον αὐτοῦ γέννημα. τὸ δὲ

sed Deo qui eam potestatem concesserat, vendicabant. Atque hinc est, quòd Helias & Eliseus Deum inuocabant, vt mortuos suscitarent: & ex eadem ratione idem ad Naaman Syrum loquitur, quem purgarat à lepra, vt cognoscas Deum esse in Israel: ita & Samuel quoque in diebus messis precatus est Deum vt pluuiam largiretur: ita & Apostoli professi sunt, non suis se viribus miracula, sed Domini gratia designare: colligique ex tot exemplis, communem esse hãc vocem omnibus, vt quilibet possit dicere: *Ego in Patre, & Pater in me*: & non vnum esse filium Dei verbum & Sapientiam, sed istum ex multis vnum esse. Atqui, si res ita habuisset, nequaquam ita Dominus locutus fuisset, neque oportuisset illum ad hunc modum verba concipere, *Ego in Patre, & Pater in me*, sed potius, & ego quoq; in Patre, & pater quoque in me, vt nihil sibi proprium eximiumque apud Patrem habere declararet, sed communẽ cum omnibus gratiam possidere. Sed non ita est, vt illi arbitrantur, qui quum non censent eum esse genuinum Filium, in Filiũ genuinum mendacia fingunt, cui soli competit illud dictũ: *Ego in Patre, & Pater in me.* Est enim Filius in Patre, quatenus intelligere cõceditur, eò quòd quicquid est Filius, id vniuersum sit proprium substantiæ Patris: veluti ex lumine, proradiationem: & fluuium, ex fonte, vt qui Filium videat, id videat quod est Patri suum ac proprium, ac intelligat, quòd Filius sit, eam essentiam ex Patre esse, atque ita eum in Patre existere. Estque vice versa Pater in Filio, eò quòd id, quod est Patri proprium ac suum, idipsum sit Filius, vt in radiis sol, mens in ratione, fons in flumine, atque ita quis videns Filium, videt id quod proprium est substantiæ Patris, & intelligit Patrem in Filio esse. Nam quum species Deitasque Patris, essentia sit Filii, bene consequitur, vt Filius in Patre existere dicatur, & Pater in Filio. Ideoque merito, quum antea dixisset: *Ego & Pater vnum sumus*: subintulit ista, *Ego in Patre, & Pater in me*, vt identitatem diuinitatis, vnitate essentiæ demonstraret. Vnum enim sunt, non veluti vnum in duas partes diuisum, vt nihilo plus sint quam vnum, aut vnum duobus nominibus geminatum, vt idem nunc Pater, nunc suiipsius sit Filius. Id enim, quum Sabellius sentiret, hæreseos damnatus est: sed duo sint, eò quòd Pater, Pater sit, non Filius: & Filius vicissim Filius, & non Pater, sed tamen eadem natura: nihil enim dissimile inter genitum, & genitorem, quippe, qui sit eius Imago, & eò quòd omnia Patris sint & Filii, ac proinde Filius non alius Deus est: non enim aliunde existere intelligitur, alioqui complures essent dii, si præter Deitatem Patris, aliam Deitatem excogitaremus. Nam, quanquam alius est Filius, quatenus est genitus: attamen idem existit, quatenus est Deus. Siquidem vnum sunt Pater & Filius, suitate & proprietate naturæ & idẽtitate vnius deitatis, vt modò dictum est. Quippe, quum & ipsum iubar lumen sit, neque diuersum à sole, neque alia lux, neque secundum participatum, sed proprie quiddam ex eo genitum.

Iam quod ita genitum est, necessum est, vt sit cum gignente eadem lux. Neque est vt quispiam ea dixerit duo lumina, duo tamen sunt sol & iubar, vna tamen solis lux in ipso iubare vbique illuminans. Eadem ratione Filii diuinitas, Patris est: vnde & indiuisibilis est, atque ita vnus Deus, & non alius præter ipsum. Cum igitur ad eum modum vnum sit, vnaque sit illis Deitas, eadem dicuntur de Filio, quæcunque de Patre dicuntur, excepto, quòd Pater non appellatur: qualia sunt, Deus, vt *Deus erat Verbum*, vt omnipotens, vt hæc dicit, qui erat, qui est, & qui venturus est, & Dominus, & vnus Dominus Iesus Christus, & quod lux sit, *vt ego sum lux*, & quòd deleat peccata, *vt videatis*, inquit, *quod Filius hominis habeat potestatem in terra dimittendi peccata*, & quæcunque alia inueneris. *Omnia enim* (inquit ipse Filius) *quæcunque habet Pater, mea sunt, ac vice versa, omnia mea tua sunt*, &c, qui audit ea quæ sunt Patris de Filio dicta, is videbit Patrem in Filio, & Filium in Patre, cum ea quæ dicuntur de Filio, eadem quoque dicantur de Patre. Quî autem, ea quæ sunt Patris, de Filio pronunciari possent, nisi quia Filius ipsius natus est? aut quî vicissim ea quæ sunt Filii, propria Patris fuerint, nisi quia Filius propria fœtura est & partus substantiæ Patris: Iam, quum substantiæ Patris proprium germen sit Filius, merito Filius, quæ sui Patris sunt, sibi addicit: vnde rite & congrue post hoc verbum, *Ego & pater vnum sumus*, subintulit, *vt cognoscatis & me in patre esse, & patrem in me*: Huic dicto illud rursum adiunxit, *Qui vidit me, vidit & patrem meum*: atque ita est vbique vnus & idem intellectus in tribus istis sententiis. Qui enim eo modo cognitum habet Patrem & Filium vnum esse, ille quoque cognitum habet Patrem in Filio & Filium in Patre esse: nam Filii diuinitas Patris est, illaque ipsa in Filio consistit, & qui illud comprehendit, is quoque sibi persuasum habet, quod qui vidit Filium, viderit & Patrem, quippe, cum in Filio sit, & conspiciatur Patris diuinitas, id ab exemplo regiæ imaginis cōmodius intelligas: quandoquidem in imagine, species regis & forma apparet, & in rege imaginis species: sine enim omni discrepantia, vultus regis in imagine expressus est, vt qui videt imaginem, videat in ea regem: & vicissim, qui regem intueatur, agnoscat illum ipsum eundem esse, qui in imagine repræsentatur. Cæterum, quia in ambobus nulla est dissimilitudo, si quis post conspectam imaginem, velit regem videre, huic ad eū modum ita imago iure loqueretur: Ego & Rex vnum sumus: ego enim in illo sum, & ille in me; & quod in me animaduertis, id quoque in eo animaduertas, & quod videris in illo, videris & in me. Qui igitur adorat imaginem, in illa adorat ipsum regem, quippe, cum ipsa imago nihil aliud sit, quàm regis forma ac species. Quoniam autem filius est Imago Patris, necessum est vt cogites Deitatem & proprietatem Patris, ipsam essentiam Filii constituere. Et hoc est, quod ait, *Qui quum in forma Dei esset*: Nec

τὸ δὲ τοιοῦτον γέννημα, ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ φῶς· καὶ οὐκ ἄν τις εἴποι δύο φῶτα εἶναι ταῦτα· ἀλλὰ δύο μέν, ἥλιον καὶ ἀπαύγασμα· ἓν δὲ τὸ ἐξ ἡλίου φῶς ἐν τῷ ἀπαυγάσματι φωτίζον τὰ πανταχοῦ, οὕτως καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ θεότης, τοῦ πατρός ἐστιν· ὅθεν καὶ ἀδιαίρετός ἐστι· καὶ οὕτως εἷς θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ· οὕτω γοῦν ἓν αὐτῶν ὄντων, καὶ μιᾶς οὔσης τῆς θεότητος, τὰ αὐτὰ λέγεται περὶ τοῦ υἱοῦ, ὅσα λέγεται καὶ περὶ τοῦ
A πατρός, χωρὶς τοῦ λέγεσθαι πατήρ, οἷον θεός· τό, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· τό, παντοκράτωρ, τάδε λέγει ὁ ἦν· καὶ ὁ ὤν· καὶ ὁ ἐρχόμενος· τό, κύριος εἷς· εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός· τὸ εἶναι φῶς, ἐγώ εἰμι τὸ φῶς· τὸ ἐξαλείφειν ἁμαρτίας, ἵνα δέ, φησιν, εἰδῆτε ὅτι ἔχει ἐξουσίαν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας, καὶ ὅσα ἄλλα ἂν εὕρεις· πάντα γάρ φησιν αὐτὸς ὁ υἱὸς ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστιν· ὁ δὲ ἀκούων τὰ τοῦ πατρὸς λεγόμενα ἐφ' υἱοῦ, ὄψεται
B καὶ οὕτως τὸν πατέρα ἐν τῷ υἱῷ, θεωρήσει δὲ καὶ τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρί, ὅταν τὰ λεγόμενα ἐφ' υἱοῦ, ταῦτα λέγηται ἐπὶ πατρός· διὰ τί δὲ τὰ τοῦ πατρὸς ἐφ' υἱοῦ λέγεται; ἢ ὅτι ἐξ αὐτοῦ γέννημά ἐστιν ὁ υἱός; διατί δὲ καὶ τὰ τοῦ υἱοῦ ἴδιά ἐστι τοῦ πατρός, ὅτι πάλιν τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἴδιόν ἐστι γέννημα ὁ υἱός; τῆς δὲ οὐσίας τοῦ πατρὸς ἴδιον ὂν γέννημα ὁ υἱός, εἰκότως καὶ τὰ τοῦ πατρὸς λέγει ἑαυτοῦ εἶναι· ὅθεν πρεπόντως καὶ ἀκολούθως τῷ μὲν λέγειν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἐπήγαγεν ἵνα γνῶτε ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ
C πατὴρ ἐν ἐμοί· τούτῳ δὲ πάλιν προσείρηκεν· ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ἔστιν εἷς ὁ αὐτὸς νοῦς ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις ῥητοῖς· ὁ γὰρ οὕτως ἐγνωκὼς ὅτι ἕν εἰσιν ὁ υἱὸς καὶ ὁ πατήρ, οἶδεν ὅτι αὐτὸς ἐν τῷ πατρί ἐστι, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· ἡ γὰρ τοῦ υἱοῦ θεότης, τοῦ πατρός ἐστι· καὶ αὕτη ἐν τῷ υἱῷ ἐστι· καὶ ὁ τοῦτο δὲ καταλαβών, πεπίστευκεν ὅτι ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱόν, ἑώρακε τὸν πατέρα· ἐν γὰρ τῷ υἱῷ, ἡ τοῦ πατρὸς θεότης θεωρεῖται· τοῦτο καὶ ἀπὸ τοῦ παραδείγματος
D τῆς εἰκόνος τοῦ βασιλέως, προσεχέστερόν τις κατανοεῖν δυνήσεται· ἐν γὰρ τῇ εἰκόνι τοῦ βασιλέως τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφή ἐστι, καὶ ἐν τῷ βασιλεῖ δέ, τὸ ἐν τῇ εἰκόνι εἶδός ἐστιν· ἀπαράλλακτος γάρ ἐστιν ἡ ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ βασιλέως ὁμοιότης· ὥστε τὸν ἐνορῶντα τῇ εἰκόνι, ὁρᾶν ἐν αὐτῇ τὸν βασιλέα· καὶ τὸν πάλιν ὁρῶντα τὸν βασιλέα, ἐπιγινώσκειν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ἐν τῇ εἰκόνι· ἐκ δὲ τοῦ μὴ διαλλάττειν τὴν ὁμοιότητα, τῷ θέλοντι μετὰ τὴν εἰκόνα θεωρῆσαι τὸν βασιλέα, εἴποι ἂν ἡ εἰκών, ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς ἕν
E ἐσμεν, ἐγὼ γὰρ ἐν ἐκείνῳ εἰμί, κἀκεῖνος ἐν ἐμοί, καὶ ὃ ὁρᾷς ἐν ἐμοί, τοῦτο ἐν ἐκείνῳ βλέπεις, καὶ ὃ ἑώρακας ἐν ἐκείνῳ τοῦτο βλέπεις ἐν ἐμοί. ὁ γοῦν προσκυνῶν τὴν εἰκόνα, ἐν αὐτῇ προσκυνεῖ τὸν βασιλέα· ἡ γὰρ ἐκείνου μορφὴ καὶ τὸ εἶδός ἐστιν ἡ εἰκών. ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ υἱὸς εἰκών ἐστι τοῦ πατρός, ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ νοεῖν, ὅτι ἡ θεότης καὶ ἡ ἰδιότης τοῦ πατρός, τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ ἐστι· καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων· καὶ ὁ

καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· οὐκ ἐκ μέρους δὲ ἡ τῆς θεότητος μορφή· ἀλλὰ τὸ πλήρωμα τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος, ἐστὶ τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ· καὶ ὅλος θεός ἐστιν ὁ υἱός· διὰ τοῦτο καὶ ἴσα θεῷ ὢν, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· καὶ πάλιν· ἐπειδὴ δὲ υἱοῦ ἡ θεότης καὶ τὸ εἶδος οὐδενὸς ἄλλου ἢ τοῦ πατρός ἐστι, τοῦτό ἐ-
» στιν ὅπερ εἶπε τό· ἐγὼ ἐν τῷ πατρί· οὕτως θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσων· τὸ γὰρ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἐστὶν ὁ υἱός, ἐν ᾧ ἡ κτίσις πρὸς τὸν θεὸν κατηλλάσσετο· οὕτως ἃ ἐργάζεται ὁ υἱός, τοῦ πατρός ἐστιν ἔργα. τὸ γὰρ εἶδος τῆς τοῦ πατρὸς θεότητός ἐστιν ὁ υἱός, ὅστις ἐργάζεται τὰ ἔργα· οὕτως δὲ ὁ βλέπων τὸν υἱὸν, ὁρᾷ τὸν πατέρα· ἐν γὰρ τῇ πατρῴᾳ θεότητι, ἐστὶ καὶ θεωρεῖται ὁ υἱός· καὶ τὸ ἐν αὐτῷ πατρικὸν εἶδος, δείκνυσιν ἑαυτῷ τὸν πατέρα· καὶ οὕτως ἐστὶν ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, καὶ ἡ ἐκ τοῦ πατρὸς δὲ ἐν υἱῷ ἰδιότης καὶ θεότης. δείκνυσι τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρί· καὶ ἀεὶ ἀδιαίρετον αὐτοῦ· καὶ ὁ ἀκούων δὲ καὶ βλέπων τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ πατρὸς ταῦτα λεγόμενα περὶ τοῦ υἱοῦ· οὐ κατὰ χάριν ἢ μετουσίαν ἐπιγινόμενα τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ· ἀλλ᾽ ὅτι αὐτὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ ἴδιον τῆς πατρικῆς οὐσίας ἐστὶ γέννημα, νοήσει καλῶς τὸ εἰρημένον καθὰ προεῖπον, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ
» ἕν ἐσμεν· ἔστι γὰρ ὁ υἱὸς οἷος ὁ πατὴρ, τῷ πάντα τὰ
» τοῦ πατρὸς ἔχειν. διὸ καὶ μετὰ τοῦ πατρὸς σημαίνεται· πατέρα γὰρ οὐκ ἄν τις εἴποι μὴ ὑπάρχοντος υἱοῦ· ὁ μέν τοι ποιητὴν λέγων τὸν θεὸν, οὐ πάντως καὶ τὰ γενόμενα δηλοῖ· ἔστι γὰρ καὶ πρὸ τῶν ποιημάτων ποιητής· ὁ δὲ πατέρα λέγων εὐθὺς μετὰ τοῦ πατρὸς σημαίνει καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ ὕπαρξιν· διὰ τοῦτο καὶ ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, εἰς τὸν πατέρα πιστεύει· εἰς γὰρ τὸ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας πιστεύει· καὶ οὕτως μία ἐστὶν ἡ πίστις εἰς ἕνα θεόν· καὶ ὁ προσκυνῶν δὲ καὶ τιμῶν τὸν υἱὸν, ἐν υἱῷ προσκυνεῖ καὶ τιμᾷ τὸν πατέρα. μία γάρ ἐστιν ἡ θεότης· καὶ διὰ τοῦτο μία τιμὴ καὶ μία ἐστὶ προσκύνησις ἐν υἱῷ· καὶ δι᾽ αὐτοῦ γινομένη τῷ πατρί· καὶ ὁ οὕτω προσκυνῶν, ἕνα θεὸν προσκυνεῖ· εἷς γὰρ θεός ἐστι καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ· ὅτι γοῦν καὶ μόνος λέγεται ὁ πατὴρ θεὸς· καὶ ὅτι εἷς θεός
» ἐστι καὶ τὸ ἐγώ εἰμι· καὶ τὸ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλος θεὸς· καὶ τὸ, ἐγὼ πρῶτος, καὶ τὸ, ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καλῶς λέγεται· εἷς γὰρ θεὸς καὶ μόνος καὶ πρῶτός ἐστιν· οὐκ εἰς ἀναίρεσιν δὲ τοῦ υἱοῦ λέγεται ταῦτα· μὴ γένοιτο· ἔστι δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ ἑνὶ καὶ μόνῳ καὶ πρώτῳ, ὡς τοῦ ἑνὸς καὶ πρώτου καὶ μόνου μόνος λόγος καὶ σοφία καὶ ἀπαύγασμα ὤν· ἔστι καὶ πρῶτος καὶ αὐτὸς πλήρωμα τῆς τοῦ πρώτου καὶ μόνου θεότητος ὅλος καὶ πλήρης ὢν θεός· οὐκ οὖν, οὐ δι᾽ αὐτὸν εἴρηται· ἀλλ᾽ εἰς ἀναίρεσιν τοῦ μὴ εἶναι ἕτερον· οἷός ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ τούτου λόγος· καὶ ἔστι μὲν οὕτως ὁ νοῦς τοῦ προφήτου φανερὸς καὶ πᾶσι πρόδηλος· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀσεβεῖς καὶ ταῦτα φέροντες, δυσφημοῦσι μὲν τὸν κύριον· ὀνειδίζουσι δὲ ἡμῖν λέγοντες ἰδοὺ εἷς καὶ μόνος καὶ πρῶτος λέγεται ὁ θεός, πῶς ὑμεῖς λέγετε τὸν υἱὸν εἶναι θεόν; εἰ γὰρ ἦν θεός, οὐκ ἂν ἔλεγεν ἐγὼ μόνος· οὐδὲ ὅτι εἷς ἐστιν ὁ θεός· ἀναγκαῖον τοίνυν καὶ περὶ τούτων τῶν ῥητῶν, ὡς δυνατόν ἐστιν εἰπεῖν·

ἵνα

Nec non & illud, *Pater in me.* Nō autem ex Patre aliqua forma Deitatis conficitur, sed ex integra Deitate Patris, essentia Filii consurgit, & solidus Deus: ideoque, quum par esset Deo, nō rapinam arbitratur, esse se æqualem Deo. Ac è diuerso, quoniam Filii Deitas & species, nullius alterius est quā Patris, inde est illud, quod dixit, *Ego in Patre.* Ita Deus fuit in Christo, mundum sibi reconcilians: nam propria substantia Patris Filius est, in quo creatura Deo reconciliabatur: ita fit, vt quæ operatur Filius, opera sint Patris:
A quippe, quum species Deitatis paternæ, quę author fuit talium operum, filius existat: ita quoq; qui vidit Filium, vidit Patrem: in paterna siquidem Deitate subsistit & conspicitur Filius: & eius Paterna species ostendit in ipso ipsius Patrē. Atque ad istum modum existit Pater in Filio & Patris in Filio proprietas & diuinitas ostēdit filium existere in Patre, & semper indiuisibilem ab eo esse. Cæterū, qui audit & videt ea quæ dicūtur de Patre, illa ipsa quoque de Filio dici: nō ideo scilicet, quod per donationem, aut partici-
B patum Paternæ substātiæ ista Filio superueniāt, sed quia ipsa essentia Filii proprium sit germen Paternæ substantiæ, is recte intelliget, quod superius dictum est: *Ego in Patre, & Pater in me: & Ego & Pater vnum sumus.* Est enim Filius, qualis Pater, eo quod omnia Patris habeat, ideoq; vna cum Patre cōsignificatur: nemo enim quēquam Patrem appellarit, cui non sit Filius. Qui igitur Deum, conditorem nominat, non omnino secundum superius dicta rem declarat: est enim etiam ante res conditas, conditor. Qui au-
C tem Patrem dicit, statim vna cum Patris vocabulo Filii naturam significat. Ideoque, qui in Filium credit, in Patrem credit: In eum enim qui proprius est Patris substantiæ, credit, atq; ita est vna fides in vnum Deum: & qui adorat, & veneratur Filium, in Filio adorat & veneratur Patrē: quandoquidem vna est Deitas, ac proinde vna veneratio, vna adoratio, in Filio, eaque per Filiū confertur in Patrem: & qui ita adorat, vnū Deū adorat: Vnus enim Deus est, & nō est alius præter eū. Cùm igitur solus Pater dicitur Deus, vel cum vnus Deus esse pronuntiatur, aut quum il-
D lud, *Ego sum, & præter me non est Deus*: aut quum illud, *Ego sum primus, & post hæc futurus,* recte illa omnia dicuntur. Vnus enim solus Deus & primus est. Neq; ea ad demolitionem Filii referuntur, absit: est enim ille ipse in vno primo & solo, vt vnius solius & primi vnicū Verbū, Sapientia & Splendor. Est autē ipse & primus & plenitudo primæ & vnicæ deitatis, in totū interim ipse plenus ac integer Deus. Nō igitur ea verba ad illius abnegationem spectāt, sed ad tollendū, ne quispiā existimetur talis, qualis est Pater, aut
E quale Patris Verbum, ipsaq; Prophetæ sentētia omnib. patet. Cæterū, quia impii & ista quoq; verba abripiunt ad blasphemiam Domini, nobisq; conuitiose obiiciunt, En, inquientes, quū vnus, & solus, & primus appelletur Deus qui sit, vt vos Christum Deū nominetis? Si enim esset alius Deus, nō se solum, aut vnicum Deū appellasset. Necessum est igitur, vt & horū verborum intelligentiam recludamus, quatenus fas est,

 vt

vt omnes inde cognoſcant, Arianos nil niſi Dei perduelliones eſſe. Si igitur Filio certamē cum Patre & hoſtilitas: aut ſi eo modo, quo Dauidi de Adonia & Abſolone renunciatum fuit, Pater Filium viciſſim obtuetur: legantur & proferantur iſtiuſmodi Arianorum voces, ne ſi quādo dicat Filius ſeipſum, Patrem, per defectionem nonnullos ad ſe à ſuo Patre abducat. Sin autem qui cognoſcit Filium, melius inde cognouerit Patrem, cum ipſe Filius Patrem manifeſtet & prædicet, & in Verbo Patrem liquidius viſurus ſit, quemadmodum dictum eſt: cumq; veniens Filius, non ſeipſum, ſed Patrem glorificarit, ita verba faciens ad eum qui ipſum conueniebat: *Quid me bonum dicis? nemo bonus, niſi vnus Deus*: reſpondenſque item interroganti Quod præceptum in lege maximum eſſet? ad iſtum modum locutus ſit: *Audi Iſrael, Dominus qui eſt Deus tuus, ſolus eſt Dominus*: rurſuſq; turbis verba faciens, *Deſcendi de cælo non vt faciam voluntatem meam, ſed voluntatem Patris qui miſit me*: Ac diſcipulos inſtruens, *Pater* (inquit) *meus maior me eſt: & qui me honorat, honorat eum qui miſit me.* Quod ſi Filius talem ſe erga Patrem exhibet, quidnam inter illos inimicum aut cōtrarium, vt talem intellectum ex iſtis verbis colligas? Quinimo, ſi Verbum eſt Filius Patris, quis ita demens, exceptis Chriſti perduellibus, vt exiſtimet Deum ita hæc verba de ſolo & vnico Deo feciſſe, vt Verbum criminaretur, ac tolleret? Non ea eſt ſententia Chriſtianorum: abſit quoniam non ob Filium iſta ſunt ſcripta, ſed ad demolitionem falſorū, & ab hominib. fictorū numinum: dictique iſtius ſentētia recta & iuſta ratione nititur. Quandoquidem, illi qui ſupplices ſunt falſis numinibus, deficiunt à vero Deo, ideo Deus, qui bonus eſt, & hominum curā gerit, reuocans iſtos palabundos errones, ait: *Ego ſolus ſum Deus, & præter me non eſt Deus*, & quæcunque ſunt iſtius generis dicta, nihil aliud ſibi volunt, quàm ea quæ nō ſunt, vituperent, & ad Deum conuertant: non aliter quàm ſi quis per diurnum tempus ſole iam lucente, lignum temere depingat, in quo ne imaginaria quidē ſpecies lucis appareat, aſſeratq; hoc lignū authorē eſſe diurni luminis: ſol contra, id videns, occlamet: ego ſolus ſum diurna lux, neque eſt alia lux præter me, non reſpectu ſui iubaris illud dixerit ſed ob ligneæ imaginis impoſturā, & diſſimilitudinem vaniſſimæ apparentiæ. Eadem ratione dictū eſt: *Ego ſum Deus, & non eſt alius præter me*, vt à falſis numinib. homines abduceret, quo deinceps condiſcant ipſum eſſe verū Deū. Certe Deus hæc loquens, per Verbū ſuū loquutus eſt, niſi & hoc quoque adiiciant noſtri tēporis Iudæi, eum non per Verbum ſuum loquutū fuiſſe. Imo ſic dictum eſt quantūcunque etiā inſaniāt diabolici iſti: factum eſt enim Verbum ad Prophetam, iſtaque ipſa auditu ab illis percipiebātur. Iam ſi per eum ſermo ille fiebat, & per eum illa ipſa dicebantur, nec eſt inter ea quę dicūtur aut fiunt à Deo, quod nō in Verbo & dicatur & fiat: ſequitur igitur, vt Prophetæ illi, eorū verborum autores nō fuerint, ô Chriſti perduelles, ſed

ἵνα πάντες γνῶσι καὶ ἐκ τούτων, ὅτι ὄντως εἰσὶν οἱ ἀρειανοὶ θεομάχοι. εἰ μὲν οὖν ἅμιλλα τῷ υἱῷ ἐστὶ πρὸς τὸν πατέρα, τοιαύτας ἀκουέτωσαν φωνάς· καὶ εἰ ὡς Δαβὶδ ἤκουσε περὶ τοῦ Ἀδωνίου καὶ τοῦ Ἀβεσαλώμ, καὶ ὁ πατὴρ οὕτως βλέπει τὸν υἱόν, πρὸς αὐτὸν λεγέτω καὶ προφερέτω τοιαῦτα ῥήματα· μήποτε ὁ υἱὸς λέγων ἑαυτὸν θεὸν, ἀποστήσῃ τινὰς ἀπὸ τοῦ πατρός. εἰ δὲ ὁ γινώσκων τὸν υἱὸν γινώσκει μᾶλλον καὶ τὸν πατέρα, ἀποκαλύπτοντος τοῦτον αὐτῷ τοῦ
A υἱοῦ· καὶ ἐν τῷ λόγῳ ὄψεται μᾶλλον τὸν πατέρα καθάπερ εἴρηται· ἐλθὼν δὲ ὁ υἱὸς, οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασεν ἀλλὰ τὸν πατέρα· λέγων μὲν τῷ προσερχομένῳ· τί με λέγεις ἀγαθόν· οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός· ἀποκρινάμενος δὲ τῷ ἐρωτῶντι αὐτὸν· ποία ἐντολὴ μείζων ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι ἄκουε Ἰσραὴλ· κύριος ὁ θεός σου κύριος εἷς ἐστι· καὶ τοῖς μὲν ὄχλοις λέγων, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα· οὐχ ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν· ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με· τοὺς δὲ μαθητὰς διδάσκων· ὅτι ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστι· καὶ ὁ ἐμὲ τιμῶν τιμᾷ
B τὸν πέμψαντά με· καὶ εἰ τοιοῦτός ἐστιν ὁ υἱὸς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ποία ἐναντιότης ἵνα καὶ τοιαύτην τὶς ὑπόνοιαν λάβοι περὶ τῶν τοιούτων ῥημάτων· ἄλλως τε, εἰ λόγος ἐστὶ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, τίς οὕτως ἐστὶν ἄφρων, πλὴν τῶν χριστομάχων, ὡς νομίζειν ὅτι τὸν ἑαυτοῦ λόγον διαβάλλων καὶ ἀναιρῶν, τὰ τοιαῦτα λελάληκεν ὁ θεός; οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ νοῦς χριστιανῶν, μὴ γένοιτο· οὐ δὲ διὰ τὸν υἱὸν ταῦτα γέγραπται· ἀλλ' εἰς ἀναίρεσιν τῶν πλασθέντων παρὰ τῶν ἀνθρώπων ψευδωνύμων θεῶν· καὶ ἡ
C διάνοια τῶν τοιούτων ῥητῶν, ἔχει τὴν αἰτίας εὔλογον· ἐπειδὴ γὰρ οἱ προσκείμενοι τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ἀφίστανται τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ, διὰ τοῦτο ἀγαθὸς ὢν κηδόμενος τῶν ἀνθρώπων ὁ θεὸς, ἀνακαλούμενος τοὺς πλανηθέντας, φησίν· ἐγὼ θεὸς μόνος καὶ ἐγώ εἰμι· πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι θεός· καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστι ῥητά· ἵνα τὰ μὲν μὴ ὄντα, διαβάλλῃ· ἐπιστρέψῃ δὲ πάντα εἰς ἑαυτόν· καὶ ὥσπερ ἂν τῆς ἡμέρας οὔσης καὶ ἡλίου φαίνοντος ζωγραφοίη ξύλον ἁπλῶς· οὐδὲ κἂν φαντασίαν ἔχον φωτός·
D καὶ λέγοι τὴν εἰκόνα ταύτην αἰτίαν εἶναι τοῦ φωτός· ὁ δὲ ἥλιος τοῦτο βλέπων λέγοι· ἐγὼ μόνος εἰμὶ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλο τὸ φῶς τῆς ἡμέρας πλὴν ἐμοῦ· οὐ πρὸς τὸ αὐτοῦ ἀπαύγασμα βλέπων ταῦτα λέγει· ἀλλὰ πρὸς τὴν πλάνην διὰ τὴν εἰκόνα τοῦ ξύλου καὶ ἀνομοιότητα τῆς ματαίας φαντασίας, οὕτως ἐστὶ καὶ τὸ ἐγώ εἰμι· καὶ τὸ ἐγὼ μόνος θεός· καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν ἐμοῦ· ἵνα τῶν ψευδωνύμων ἀποστήσῃ τοὺς ἀνθρώπους· καὶ μάθωσιν αὐτὸν λοιπὸν τὸν ἀληθινὸν θεόν· ἀμέλει ταῦτα λέγων ὁ
E θεὸς διὰ τοῦ λόγου ἑαυτοῦ ἔλεγεν· εἰ μὴ ἄρα καὶ τοῦτο προσθῶσιν οἱ νῦν ἰουδαῖοι, ὅτι μὴ διὰ τοῦ λόγου ταῦτα λελάληκεν, ἀλλ' οὕτως εἴρηται· κἂν μαίνωνται οἱ διαβολικοί· ἐγένετο γὰρ ὁ λόγος κυρίου πρὸς τὸν προφήτην· καὶ ταῦτα ἤκουεν· εἰ δὲ αὐτὸς ἦν ὁ λόγος καὶ διὰ τοῦ λόγου ταῦτα ἐλέγετο· καὶ οὐκ ἔστι τι ὃ λέγει καὶ ποιεῖ ὁ θεὸς ὃ μὴ ἐν τῷ λόγῳ καὶ λέγει καὶ ποιεῖ, οὐκ ἄρα δι' αὐτὸν εἴρηται, ὦ θεομάχοι·

ἀλλ' ἀ

ἀλλὰ διὰ τὰ ἀλλότρια καὶ μὴ ὄντα παρ' αὐτοῦ. καὶ γὰρ κατὰ τὴν εἰρημένην εἰκόνα καὶ ὁ ἥλιος εἰ τὰς φωνὰς ἔλεγεν εἰκόνας, οὐκ ἐκτὸς ἔχων τὸ ἑαυτοῦ ἀπαύγασμα, ἀλλ' ἐν τῷ ἀπαυγάσματι δεικνὺς ἑαυτοῦ τὸ φῶς, ἤλεγχε τὴν πλάνην, καὶ εἶπεν ἂν τὰ τοιαῦτα· οὐκ οὖν οὐκ εἰς ἀναίρεσιν τοῦ υἱοῦ, οὐδὲ δι' αὐτὸν ἐστὶ τὰ τοιαῦτα ῥητά· ἀλλ' εἰς ἀθέτησιν τοῦ ψεύδους. ἐξ ἀρχῆς γοῦν ὁ θεὸς οὐκ εἶπε τῷ ἀδὰμ τὰς τοιαύτας φωνάς· καί τοι ὄντος τοῦ λόγου σὺν A αὐτῷ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· οὐ γὰρ ἦν χρεία μήπω γινομένων εἰδώλων· ὅτε δὲ ἀνέστησαν ἄνθρωποι κατὰ τῆς ἀληθείας· καὶ ὠνόμασαν ἑαυτοῖς οὓς ἤθελον θεοὺς, τότε δὴ καὶ τοιούτων χρεία γέγονε ῥημάτων εἰς ἀναίρεσιν τῶν μὴ ὄντων θεῶν· ἐγὼ δὲ ἂν εἴποιμι προσθεὶς, ὅτι καὶ πρὸς τὴν τῶν χριστομάχων ἀφροσύνην προείρηται τὰ τοιαῦτα ῥήματα· ἵνα γνῶσιν ὅτι ὃν ἂν ἔξωθεν τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἐπινοήσωσι θεὸν, οὗτος οὐκ ἔστιν ἀληθινός· οὔτε δὲ τοῦ μόνου καὶ πρώτου εἰκὼν καὶ υἱός· ἐὰν τοίνυν B καὶ μόνος ἀληθινὸς ὁ πατὴρ λέγηται, οὐκ εἰς ἀθέτησιν τοῦ λέγοντος, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, εἴρηται· ἀλλ' εἰς ἀναίρεσιν τῶν μὴ πεφυκότων εἶναι ἀληθινῶν, οἷός ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ τούτου λόγος. οὕτως γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος εὐθὺς συνῆψε, καὶ

» ὃν ἀπέστειλας ἰησοῦν χριστόν· εἰ δὲ κτίσμα ἦν, οὐκ ἂν συνῆψε καὶ συνηρίθμησεν ἑαυτὸν τῷ κτίσαντι αὐτόν· ποία γὰρ κοινωνία, τῷ ἀληθινῷ, καὶ τῷ μὴ ἀληθινῷ· νῦν δὲ συνάψας ἑαυτὸν τῷ πατρὶ, ἔδειξεν ὅτι τῆς φύσεως τοῦ πατρός ἐστι· καὶ ἔδωκεν γινώσκειν, ὅτι τοῦ ἀληθινοῦ πατρὸς ἀληθινόν ἐστι C γέννημα. τοῦτο μαθὼν ἰωάννης, ἐδίδαξε γράφων

» ἐν τῇ ἐπιστολῇ· καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ

» υἱῷ αὐτοῦ ἰησοῦ χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς,

» καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος. καὶ τοῦ μὲν προφήτου περὶ τῆς

» κτίσεως λέγοντος, ὁ τανύσας τὸν οὐρανὸν μόνος·

» τοῦ δὲ θεοῦ, ἐγὼ μόνος τὸν οὐρανὸν ἐξέτεινα· παντὶ δῆλον γέγονεν ὅτι ἐν τῷ μόνῳ καὶ ὁ τοῦ μόνου σημαίνεται λόγος, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· οὐκ οὖν εἰ διὰ τοῦ λόγου γέγονε, φησὶ δὲ ἐγὼ μόνος, νοεῖται σὺν τῷ D μόνῳ καὶ ὁ υἱὸς, δι' οὗ γέγονε καὶ ὁ οὐρανός. οὕτως

» ἄρα καὶ ἐὰν λέγηται εἷς θεὸς· καὶ ἐγὼ μόνος·

» καὶ ἐγὼ πρῶτος, ἐν τῷ ἑνὶ καὶ μόνῳ καὶ πρώτῳ συνὼν, νοεῖται ὁ λόγος, ὥσπερ ἐν τῷ φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα· τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἐπὶ ἄλλου νοηθείη, εἰ μὴ ἐπὶ μόνου τοῦ λόγου· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑπέστη διὰ τοῦ υἱοῦ· καὶ πολλὴν ἔχει τῇ φύσει τὴν διάστασιν· αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς, ἐκ τοῦ πατρός ἐστι φύσει καὶ ἀληθινὸν γέννημα· διὸ καὶ ὃ προφέρειν ἔδοξαν ῥητὸν οἱ ἀνόητοι, τὸ, ἐγὼ πρῶτος, E εἰς ἀπολογίαν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν τοῦτο μᾶλλον ἐλέγχει αὐτῶν τὴν κακόνοιαν· φησὶν ὁ θεὸς· ἐγὼ

» πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα· εἰ μὲν οὖν ὡς συναριθμούμενος τοῖς μετ' αὐτὸν λέγεται τούτων πρῶτος, ἵνα κἀκεῖνα δεύτερα τούτου ᾖ, ἔσται καθ' ὑμᾶς τῶν ποιημάτων καὶ αὐτὸς μόνῳ τῷ χρόνῳ προάγων· ἀλλὰ οὐ τὸ μόνον, πᾶσαν ἀσέβειαν ὑπερβάλλει·

εἰ δὲ

sed per alium, eumque prorsus ab ipsis diuersum, eos sermones habitos fuisse. Nam pro similitudine superiore, si sol ea loqueretur, quæ superius finximus, ideo haud dubie loqueretur, non vt à se suum iubar segregaret, sed vt in iubare lucem suam declarans, refelleret errores. Non igitur ad demolitionem filii, neque propter eum istiusmodi verba pronunciata sunt, sed ad ignominiam refutationemque mendacii. Ab initio siquidem non talia verba ad Adamum protulit, quamquam tum verbum apud ipsum erat per quod omnia fiebant: nec mirum quum per id temporis nulla idola colerentur: verum, cum iam homines contra veritatem insurrexerant, sibique pro libidine deos instituebant, tum demum istiusmodi verbis opus fuit, quo falsa numina tollerentur. Quin & ego hoc libens addidero, istiusmodi verba ob Christomastigas iam tum antea prædicta fuisse, vt cognoscerent eum Deum esse, quem alienum extraneumque à Patris substantia, nec verũ Deũ, nec vnius & primi Imaginem aut Filium esse volunt. Quapropter, quum Pater solus Deus & verus appellatur, non ad exauctorationem eius appellatur qui dicit, ego sum veritas, sed ad demolitionem eorum qui ex natura tales non sunt, qualis est Pater & Patris Verbum, neque veri dii sunt. Ita enim illi in more est, in mentione alterutrius se cum Patre coniungere: quale est quum dicit: *Et quem misisti Iesum Christum*, qui si creatura esset, non ita coaptasset se aut connumerasset cum suo creatore. Quæ enim communio aut societas vero: & non vero: Nũc autem, qui se coaptat Patri, ostendit se naturæ Patris esse, deditque nobis, vt illum cognosceremus esse veri Dei verũ germẽ. Id ipsum quoque in epistola sua diserte expressit: ***Et sumus in vero Filio eius Iesu Christo, hic est ille verus Deus, & vita æterna.*** Iam quũ Propheta dicat de creatione mundi, *Qui solus extendit cælos*: & quũ ipse Deus ita de se verba faciat, *Ego solus extendi calũ*, cuiuis liquet ac in manifesto est, sub hoc vocabulo vnius, vnum quoque eius Verbũ intelligi, in quo omnia sunt facta, & sine quo factum est nihil. Quocirca, si illa omnia per Verbum facta sunt, nimirum in hoc dicto: ego solus extendi cælos, Filiusque intelligitur per quẽ etiam cælum sit conditum. Ita quoque cum dicitur, *Vnus Deus*: &, *Ego solus*: &, *Ego primus*, in vno, solo, & primo consignificatur, & cointelligitur Verbũ ipsius: ita vt sub nomine lucis, radii quoque lucis subaudiuntur. Cæterum, ista subintellectio nusquam locum habet, nisi in solo Verbo, eo ꝙ reliqua ex nihilo emerserint cõditore filio, qua in re immensum discrimen, quum filius sit ex substãtia Patris, eiusque verissima proles. Quocirca sententia ea quam pro hæresi sua adferunt stulti, dum allegant, *Ego primus, &c.* illa potissimum eorum vesaniam redarguit, *Ego (inquit Deus) sum primus, & postea.* Si igitur Filius quasi connumerandus cum posterioribus se, primus dicitur, vt illa ab eo proxima sequẽtisque ordinis habeãtur, erit ipse nimirum pro vestra sententia creatura, & tantummodo tempore prior, atqui illud omnem impietatem transcendit:

contra si verba ea, *Ego sum primus*, reliquaque istiusmodi eò diriguntur, vt declaretur, eũ nõ ex aliquo esse, neque aliquam ante illum extitisse, sed ipsum esse primordium & causam omnium, & vt subuertantur Ethnicorum fabulæ, certum est, quum Filius appellatur primogenitus, non ideo appellari primogenitũ, quod vnus sit è numero creaturarũ, sed ad declarationem ipsum esse architectũ rerũ omnium, quiq; ius filiorũ, adoptionemque cæteris conciliauit. Nã quemadmodum Pater primus est, sic & ipse quoque primus est, vtpote Imago primi, & in quo qui primus est, cõsistit, & germẽ ex Patre, & in quo omnis creatura creatur, & ius filiorũ adoptionemque nanciscitur. Verum, contra ista rursus obnituntur suis cõmentitiis fabulis, dum aiũt, non ea ratione Patrẽ, & Filiũ vnum esse, aut ea similitudine coniunctos, quã Ecclesia agnoscit, sed eo duntaxat modo, quẽ ipsi adferunt. Aiunt enim, quandoquidem ea quæ vult Pater, vult & Filius, neque cogitationibus eius, neq; iudiciis refragatur, sed vbique cum eo cõsentit: & quia iisdẽ dogmatib. imbuitur, rationesq; illius cohærẽt cũ Patris doctrina, ideo ipse & Pater vnũ sunt. Certe, ista nonnulli ex eorum grege nõ solum dicere, sed scriptis quoque cõmittere ausi sunt, quo quid improbius aut importunius? Si enim ea ratione idem habendi sunt Pater & Filius, atque eo pacto Verbum Patri simile existimatur, nimirum necesse est & Angelos, aliaque nobis excellentiora, principatus, potestates, thronos, dominationes, cæteraque quæ in cœlo apparent, solem, lunam, stellas, ita Filios habẽda esse, vt Christus est Filius, ac de illis quoque hoc dictum pronunciari, & ipsa & Patrem, vnũ esse, & vnumquodque eorũ & Imaginẽ Dei & Verbum esse, cum ea quæ velit Deus, & ipsa quoq; velint: cum neque in iudiciis, neque in placitis quicquã differant aut dissentiant, sed in omnib. se obsequentia præstent creatori suo. Nõ enim in sua gloria permanerẽt, nisi quæ Pater vult, & ipsa vellent. Siquidem ille, qui non mansit, sed diuersi animi & factionis fuit, audiuit: *Quomodo cecidisti è cœlo Lucifer, qui mane oriebaris?* Quî ergo fit, vt cum ista istiusmodi sint, solus tamẽ Filius vnigenitus & Verbum & Sapiẽtia appelletur: aut cur, cũ tot sint similia Patri, solus hic sit Imago? cum etiam hac ratione complures inter homines Patri similes reperiantur. Multi enim Martyres extitere, & ante Martyres Apostoli, & Prophetæ, & ante Apostolos & Prophetas, Patriarchæ, plurimique etiamnũ sunt, qui seruant præcepta Patris, misericordes videlicet, qualis est Pater cælestis, & qui hoc ipsum morib. præstãt, Estote imitatores Dei, vt Filii dilecti, & ambulate in dilectione sicuti Christus dilexit vos: nec pauci sunt qui se præbent imitatores Pauli eodem modo, quo ille fuit Christi: quorũ nemo tamen neq; Verbũ, neque Sapiẽtia, neque vnigenitus Filius, neque Imago fuerit. Neq; quisquam eorum ausus est dicere, *Ego & Pater vnum sumus*: aut, *Ego in Patre, & pater in me*: sed ab omnibus dicitur, *Quis similis tibi inter deos Domine? aut quis æquabitur Domino inter filios Dei?* Nam quominus ille solus sit Imago vera & genuinus

Patris

εἰ δὲ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ εἶναι αὐτὸν ἔκ τινος, μηδὲ πρὸ αὐτοῦ τινα· ἀλλ' αὐτὸν εἶναι τῶν πάντων ἀρχὴν καὶ αἴτιον· καὶ εἰς ἀναίρεσιν τῶν παρ' Ἕλλησι μύθων εἴρηκεν, ἐγὼ πρῶτος, δηλονότι καὶ τὸ λέγεσθαι τὸν υἱὸν πρωτότοκον, οὐ διὰ τὸ συναριθμῆσαι αὐτὸν τῇ κτίσει λέγεται πρωτότοκος· ἀλλ' εἰς ἀπόδειξιν τῆς τῶν πάντων διὰ τοῦ υἱοῦ δημιουργίας καὶ υἱοποιήσεως· καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ πατὴρ πρῶτός ἐστιν, οὕτως καὶ αὐτὸς A πρῶτος μέν ἐστιν, ὡς εἰκὼν τοῦ πρώτου, καὶ ἐν αὐτῷ ὄντος τοῦ πρώτου, γέννημα δὲ ἐκ τοῦ πατρός· καὶ ἐν αὐτῷ πᾶσα ἡ κτίσις κτίζεται καὶ υἱοποιεῖται· ἀλλὰ πρὸς ταῦτα πάλιν ἐπιχειροῦσι φιλονεικεῖν ταῖς ἰδίαις μυθοπλασίαις· λέγοντες, μὴ οὕτως εἶναι τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ἓν μηδὲ ὅμοιον ὡς ἐκκλησία κηρύττει· ἀλλ' ὡς αὐτοὶ θέλουσι· φασὶ γὰρ ἐπεὶ ἃ θέλει ὁ πατὴρ ταῦτα θέλει καὶ ὁ υἱός· καὶ οὔτε τοῖς νοήμασιν οὔτε τοῖς κρίμασιν ἀντίκειται· ἀλλ' ἐν πᾶσίν ἐστι σύμφωνος αὐτῷ, τὴν ταυτότητα τῶν δογμάτων, καὶ τὸν ἀκόλουθον καὶ συνηρτη- B μένον τῇ τοῦ πατρὸς διδασκαλίᾳ ἀποδιδοὺς λόγον, διὰ τοῦτο αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσιν· ταῦτα γὰρ οὐ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γράψαι τινὲς ἐξ αὐτῶν τετολμήκασι· τούτου δὲ τί ἂν τις ἀτοπώτερον, ἢ ἀλογώτερον εἴποι; εἰ γὰρ διὰ ταῦτα ἕν εἰσιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, καὶ οὕτως ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρί, ὥρα καὶ τοὺς ἀγγέλους, καὶ τὰ ἄλλα ἡμῶν τὰ ὑπερκείμενα, ἀρχάς τε καὶ ἐξουσίας, καὶ θρόνους καὶ κυριότητας, καὶ τὰ φαινόμενα, ἥλιόν τε καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, C εἶναι καὶ αὐτοὺς ὡς καὶ τὸν υἱόν, υἱούς, λέγεσθαί τε καὶ περὶ τούτων, ὅτι καὶ αὐτοὶ καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσι· καὶ ἕκαστος εἰκὼν καὶ λόγος ἐστὶ τοῦ πατρός· ἃ γὰρ θέλει ὁ θεός, ταῦτα θέλουσι καὶ αὐτοί· καὶ οὔτε τοῖς δόγμασιν, οὔτε τοῖς κρίμασι διαφωνοῦσιν· ἀλλ' ἐν πᾶσίν εἰσιν ὑπήκοοι τῷ πεποιηκότι· οὐκ ἂν γὰρ ἔμεινεν ἐν τῇ ἰδίᾳ δόξῃ, εἰ μὴ ἅπερ ἤθελεν ὁ πατήρ, ταῦτα καὶ αὐτοὶ ἐβούλοντο· οὐκ οὖν μὴ μείνας ἀλλὰ παραφρονήσας ἤκουσε, πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος, ὁ πρωῒ ἀνατέλ- D λων; πῶς οὖν ὄντων τούτων οὕτως, μόνος οὗτος ὁ υἱός, μόνον γέννημα καὶ λόγος καὶ σοφία ἐστίν; ἢ πῶς τοσούτων ὄντων ὁμοίων τῷ πατρί, μόνος οὗτος εἰκών ἐστι; καὶ γὰρ καὶ ἐν ἀνθρώποις, εὑρεθήσονται ὅμοιοι τῷ πατρὶ ἄριστοι μὲν μάρτυρες γενόμενοι· καὶ πρὸ αὐτῶν οἱ προφῆται καὶ οἱ ἀπόστολοι· καὶ πάλιν πρὸ τούτων, οἱ πατριάρχαι· πολλοί τε καὶ ἄλλοι, ἐφύλαξαν τὴν τοῦ σωτῆρος ἐντολήν, γενόμενοι οἰκτίρμονες ὡς ὁ πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ τηρήσαντες τό, γίνεσθε οὖν μιμηταί μου ὡς τέκνα ἀγαπη- E τά· καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ· καὶ καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ὑμᾶς· μιμηταὶ δὲ γεγόνασι καὶ τοῦ Παύλου πολλοὶ ὡς κἀκεῖνος τοῦ Χριστοῦ· καὶ ὅμως οὐδεὶς τούτων, οὔτε σοφία, οὔτε μονογενὴς υἱός, οὔτε εἰκών ἐστιν· οὔτε τις τούτων ἀπετόλμησεν εἰπεῖν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἢ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ἀλλὰ περὶ μὲν πάντων εἴρηται, τίς ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς κύριε, ἢ τίς ὁμοιωθήσεταί σοι ἐν υἱοῖς θεοῦ, περὶ δὲ αὐτοῦ, ὅτι μόνος εἰκὼν ἀληθινὴ καὶ φύσει τοῦ πατρός ἐστιν·

εἰ γὰρ

εἰ γὰρ καὶ κατ᾽ εἰκόνα γεγόναμεν· καὶ εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ ἐχρηματίσαμεν, ἀλλ᾽ οὐ δι᾽ ἑαυτοὺς πάλιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνοικήσασαν ἡμῖν εἰκόνα καὶ ἀληθῆ δόξαν τοῦ θεοῦ, ἥτις ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁ δι᾽ ἡμᾶς ὕστερον γενόμενος σάρξ, ταύτης τῆς κλήσεως ἔχομεν τὴν χάριν· ἀπρεποῦς δὴ οὖν καὶ ἀλόγου καὶ τῆς τοιαύτης φρονήσεως ἐκείνων φαινομένης, ἀνάγκη τὴν ὁμοίωσιν καὶ τὴν ἑνότητα ἐπ᾽ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ φέρειν· εἰ γὰρ μὴ οὕτως τις λέγοι, οὔτε πλέον τι τῶν γενητῶν ἔχων φανήσεται, ὥσπερ εἴρηται, οὔτε τοῦ πατρὸς ὅμοιος ἔσται, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ὅμοιος ἔσται δογμάτων· καὶ τοῦ πατρὸς διαφέρει· ὅτι ὁ μὲν πατήρ, πατήρ ἐστι· τὰ δὲ δόγματα καὶ ἡ διδασκαλία, τοῦ πατρός ἐστι· εἰ τοίνυν κατὰ τὰ δόγματα καὶ τὴν διδασκαλίαν ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, ὁ μὲν πατὴρ κατ᾽ αὐτοὺς, ὀνόματι πατήρ ἐστιν· ὁ δὲ υἱὸς, οὐκ ἀπαράλλακτος εἰκών· μᾶλλον δὲ, οὐδὲ ὅλως ἰδιότητα ἢ ὁμοίωσίν τινα τοῦ πατρὸς ἔχων φανήσεται· ποία γὰρ ὁμοίωσις καὶ ἰδιότης τῷ παρεξηλλαγμένῳ παρὰ τοῦ πατρός; καὶ γὰρ ὁ Παῦλος ὅμοια τῷ σωτῆρι διδάσκων, οὐκ ἦν κατ᾽ οὐσίαν ὅμοιος αὐτῷ· ἐκεῖνοι μὲν οὖν τοιαῦτα φρονοῦντες, ψεύδονται· ὁ δὲ υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ οὕτως εἰσὶν ἕν, καθάπερ εἴρηται, καὶ οὕτως ἐστὶν ὁ υἱὸς ὅμοιος καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, ὡς ἔστιν ἰδεῖν καὶ νοεῖν υἱὸν πρὸς πατέρα, καὶ ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἀπαύγασμα πρὸς τὸν ἥλιον· διὰ γὰρ τὸ οὕτως εἶναι τὸν υἱόν, ἐργαζομένου τοῦ υἱοῦ, ὁ πατήρ ἐστιν ἐργαζόμενος· καὶ ἐρχομένου τοῦ υἱοῦ πρὸς τοὺς ἁγίους, ὁ πατήρ ἐστιν ὁ ἐρχόμενος ἐν τῷ υἱῷ· ὡς αὐτὸς ἐπηγγείλατο λέγων· ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ, καὶ μονὴν παρ᾽ αὐτῷ ποιησόμεθα· ἐν γὰρ τῇ εἰκόνι, θεωρεῖται ὁ πατήρ· καὶ ἐν τῷ ἀπαυγάσματι, ἔστι τὸ φῶς· διὰ τοῦτο, καθάπερ μικρῷ πρόσθεν εἴπομεν, διδόντος τοῦ πατρὸς χάριν καὶ εἰρήνην, ταύτην ὁ υἱὸς δίδωσιν· ὡς ὁ Παῦλος ἐπισημαίνεται διὰ πάσης ἐπιστολῆς γράφων· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ χάρις ἐστὶ παρὰ πατρὸς ἐν υἱῷ, ὡς ἔστιν ἕν τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος γίνεται. οὕτω γοῦν πάλιν ἐπευχόμενος Θεσσαλονικεῦσι καὶ λέγων· αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς ἡμῶν καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, κατευθύναι τὴν ὁδὸν ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς, τὴν ἑνότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐφύλαξεν· οὐ γὰρ εἶπε κατευθύνοιεν· ὡς παρὰ δύο διδομένης, παρὰ τούτου, καὶ τούτου διπλῆς χάριτος, ἀλλὰ κατευθύναι· ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ πατὴρ διὰ υἱοῦ δίδωσι ταύτην· ἐξ ὧν καὶ ἐρυθριᾶν οἱ ἀσεβεῖς ὀφείλουσι καὶ δυνάμενοι οὐ βούλονται· εἰ γὰρ καὶ μὴ ἦν ἑνότης καὶ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας γέννημα ὁ λόγος· ὡς τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτὸς· ἀλλὰ διεστήκει τῇ φύσει ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, ἤρκει τὸν πατέρα δοῦναι μόνον· οὐδενὸς τῶν γενητῶν ἐπικοινωνοῦντος πρὸς τὸν πεποιηκότα ἐν τοῖς διδομένοις· νῦν δὲ ἡ τοιαύτη δόσις δείκνυσι τὴν ἑνότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ· οὐκ ἂν γοῦν εὔξαιτό τις λαβεῖν παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἀγγέλων· ἢ παρά τινος τῶν ἄλλων κτισμάτων, οὐδ᾽ ἂν εἴποι τις, δῴη σοι ὁ θεὸς καὶ ἄγγελος· ἀλλὰ παρὰ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, διὰ τὴν ἑνότητα καὶ τὴν ἑνοειδῆ δόσιν

διὰ

Patris sui, nihil inde obstaculi nascitur, quod & nos ad imaginem Dei creati recitemur, & quod gloria & imago Dei, nuncupati sumus, cum id non ex nostra indole fiat, sed ob Imaginem Dei, & veram eius gloriam in nobis habitátem, quæ quidem ipsa est Ratio siue Verbum Dei, quod nostri gratia postmodum caro factum est, inde enim datum est, vt hoc nomine dignati simus. Cùm igitur tam indecora & absurda sit eorum sententia, necessum est similitudinem hanc & vnitatem solummodo ad naturam Filii referri: A Nam si ita hæc verba non tractes, nihil quicquam supra cōditionem creaturarum habebit Filius, neque Patri suo, sed dogmatibus Patris similis erit: patrisque dissimilis, eo quod Pater, Pater sit, dogmata vero præcepta Patris sint. Si igitur, quantum ad dogmata & doctrinam, similis est Patri Filius, pater ergo pro eorum opinione nomine duntaxat Pater erit, neque Filius fuerit vndiquaque indifferens Imago Patris, imo prorsus nihil proprium cum Patre, nullam omnino similitudinem habebit. Quid B enim similitudinis aut proprietatis mutabili cum Patre? Atqui Paulus similia cū Christo docens, non est, quantum ad substantiam attinet, Christo similis. Isti igitur qui talia sentiunt, mentiuntur: Filius autem & Pater ea ratione vnum sunt, qua antea declarauimus, atque ita similis est Patri, & ex Patre, & vt ad Patrem comparatus Filius, mutuo relatu inde spectetur & agnoscatur, non aliter quam splendor ad rationem solis æstimatus: ac proinde cum res ita se habeat, operante Filio, Pater operari intelligitur, & C veniente Filio ad Sanctos, pater is est, qui in Filio venit, quemadmodum ipse in suis promissis ostendit: *Veniemus ego & pater meus, & mansionem apud eum faciemus*: quoniā in imagine conspicitur pater, & in Splendore Lux consistit, atque ideo dante Patre gratiam & pacem, eādem ipsam Filius est qui donat: vt Paulus subindicat in epistolis, *Gratia* (inquiens) *vobis & pax à Deo patre nostro, & Iesu Christo.* Vna enim atque eadem gratia est Patris in Filio, sicuti vna Lux est solis in iubare, cum illuminandi vis à sole per D radios proficiscatur. Idem rursus bene precatus Thessalonicensibus, *Ipse autem*, inquit, *Deus & pater noster, & Dominus Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos*: vbi vnitatem patris & filii conseruauit. Non enim dixit, dirigant, quasi à duobus id donaretur, duplexque gratia esset, sed *dirigat*, inquit, vt ostenderet patrem per filium eam gratiam dilargiri: Fieret omnino, vt hinc impii erubescerent, nisi obstaret frontis voluntatisque contumacia. Nam si vnitas non esset, nec proprius substantiæ paternæ partus E esset, vt iubar solis, sed discreparet natura à Patre, sufficeret patrem ista solum dare, nulla ex creaturis in ratione dandi in societatem admissa: nunc ipse donandi modus clare demonstrat vnitatem patris & filii: Nunquam enim quispiam precaretur accipere à Deo, & ab Angelis, aut ab vllis rebus creatis. Neque quispiam hanc verborum formam concepit, det tibi Deus & Angelus, sed contrà, à Patre & filio propter vnitatem, vniformemque rationem dandi.

Siquidem per Filium dantur ea quæ in dationem veniunt: Nihil autem est omnium, quod non per Filium efficiat Pater: ita enim qui accipit, tutam & certam gratiam adipiſcitur. Iam ſi Iacob in benedicendis nepotibus Effraim & Manaſſe ad iſtum modum locutus eſt: *Deus aluit me à pueritia mea vſque in hunc diem, Angelus qui liberauit me ex omnibus malis, benedicat pueros iſtos*: non tunc aliquem Angelorum creatorum & qui natura Angeli erant, in vnum copulauit cum creatore Deo, neque omiſſo nutritio ſuo Deo ab Angelo benedictionem ſuis nepotibus poſtulauit: ſed quia diſertè locutus eſt de Angelo qui illum ab omnibus malis liberauerat, ſatis præ ſe tulit, non ex creatitiis Angelis aliquem ſed Filium fuiſſe Patris, quem Patri in ſuis precibus conſociauit, per quem Deus liberat quos vult. Hunc enim magni conſilii Patris Angelum nouerat, nec alium, niſi illum ipſum qui benedicit & liberat ex malis, ſuis verbis expreſſit. Non enim ille ſibi à Deo, nepotibus autem ab Angelo benedictionem dari voluiſſet, ſed eundem illum quem interpellabat, *Non dimittam te* (inquiens) *niſi benedixeris mihi.* Is enim erat Deus, vt verba Iacobi clare teſtantur: *Vidi Deum facie ad faciem*, illum ipſum (inquam) precatus eſt, vt nepotibus benediceret. Angeli enim proprium eſt, Dei mandatis inſeruire, ac proinde aliquando progreditur, vt eiiciat Amorrhæos aliquando amādatur vt tueatur populum in itinere. Cæterum, illud ipſum quod fit, non eſt opus eius, ſed Dei, qui imperat & emittit eum: eiuſdem quoque eſt, vt liberet quos voluit liberari. Non igitur alius quàm ipſe Dominus Deus fuerit, qui ei apparens ita locutus eſt: *Ecce ego tecum ſum, conſeruans te in via, quacunque ieris, & non alius.* Idem denuo apparens repreſſit inſidias Laban, interdicens Labani, ne cum Iacobo verbis aſperioribus ageret: neque Iacob quenquam præter Deum inuocabat: *Eripe me* (inquiens) *Domine è manibus fratris mei Eſau*: Idem cum vxoribus verba conferens, locutus eſt: *Non datum eſt Labani à Deo, vt malefaceret.* Dauid quoque nullum alium, quàm Deum pro ſui liberatione inuocabat: *Ad te Domine in tribulatione mea clamaui, & exaudiſti me: Domine libera animam meam à labiis iniquis & à lingua doloſa.* Huic quoque hoc beneficium acceptum ferens, loquutus eſt verba odæ ſuæ in decimoſeptimo Pſalmo, In die qua liberauit eum Dominus ex manibus omnium inimicorum ſuorum, & è manibus Saul. Et dixit, *Diligam te Domine fortitudo mea & corroboratio mea, & refugium meum, & liberator meus.* Poſtremo Paulus, *Dominus me ex omnibus liberauit, & liberaturus eſt, in quem ſperaui.* Porro, non alius fuit quàm Deus, qui benedixit Abrahā, & Iſaac, & Iacob. Iſaac quoque Iacobo in hæc verba bene precatus eſt: *Deus meus benedicat te, & augeat te, & multiplicet te, & eris in cœtu populorum, & dabit tibi benedictionem Abrahæ Patris mei.* Vides non alterius quam Dei eſſe benedicere, aut liberare: Neque alius fuit qui liberauit Iacob, quàm Dominus: libera-

διὰ γὰρ τοῦ υἱοῦ, δίδοται τὰ διδόμενα· οὐδὲν δέ ἐστιν, ὃ μὴ διὰ υἱοῦ ὁ πατὴρ ἐνεργεῖ· οὕτω γὰρ καὶ ὁ λαβὼν ἀσφαλῆ τὴν χάριν ἔχει· εἰ δὲ ὁ πατριάρχης ἰακὼβ, εὐλογῶν τοὺς ἐγγόνους ἐφραὶμ καὶ μανασσῆ ἔλεγεν· « ὁ θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου ἕως τῆς « ἡμέρας ταύτης· ὁ ἄγγελος ὁ ῥυσάμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν, εὐλογήσαι τὰ παιδία ταῦτα· οὐ τῶν κτισθέντων καὶ τὴν φύσιν ἀγγέλων ὄντων, ἕνα συνῆπται τῷ κτίσαντι αὐτοὺς θεῷ· οὐδὲ ἀφεὶς τὸν τρέφοντα αὐτὸν θεὸν, παρὰ ἀγγέλου τὴν εὐλογίαν ᾔτει τοῖς ἐγγόνοις· ἀλλ' εἰρηκὼς ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν· ἔδειξε μὴ τῶν κτισθέντων τινὰ ἀγγέλων· ἀλλὰ τὸν λόγον εἶναι τοῦ θεοῦ ὃν τῷ πατρὶ συνάπτων ηὔχετο· δι' οὗ καὶ οὓς ἐὰν θέλῃ ῥύεται ὁ θεός· τοῦτον γὰρ καὶ μεγάλης βουλῆς ἄγγελον τοῦ πατρὸς εἰδὼς καλούμενον, οὐκ ἄλλον, ἀλλ' ἢ αὐτὸν εἶναι τὸν εὐλογοῦντα· καὶ ῥυόμενον ἐκ τῶν κακῶν ἔλεγεν· οὐ γὰρ αὐτὸς μὲν ἠξίου παρὰ τοῦ θεοῦ εὐλογεῖσθαι· τοὺς δὲ ἐγγόνους ἤθελε παρὰ ἀγγέλου· ἀλλ' ὃν αὐτὸς παρεκάλει λέγων· « οὐ μή σε ἀποστείλω, ἐὰν μή με εὐλογήσῃς· « θεὸς δὲ ἦν οὗτος ὡς αὐτός φησιν· εἶδον θεὸν « πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, τοῦτο εὐλογῆσαι καὶ τοὺς υἱοὺς ἰωσὴφ ηὔχετο· ἀγγέλου μὲν ἴδιον διακονεῖν τῇ τοῦ θεοῦ προστάξει· πολλάκις δὲ καὶ προπορεύεται ἐκβαλεῖν τὸν ἀμορραῖον· καὶ πέμπεται φυλάξαι τὸν λαὸν ἐν τῇ ὁδῷ· ἀλλὰ καὶ ταῦτα, οὐκ ἔστιν αὐτοῦ· τοῦ δὲ προστάξαντος καὶ ἀποστείλαντος αὐτὸν θεοῦ· οὗ καὶ τὸ ῥύεσθαί ἐστιν, οὓς ἂν θέλῃ ῥύσασθαι· διὰ τοῦτο οὐκ ἄλλος, ἢ αὐτὸς κύριος ὁ θεὸς ὀφθεὶς, εἶπεν αὐτῷ· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μετὰ σοῦ, διαφυλάσσων σε ἐν τῇ ὁδῷ πάσῃ οὗ ἂν πορευθῇς· καὶ οὐκ ἄλλος ἀλλὰ πάλιν ὁ θεὸς ὀφθεὶς ἐπέσχε τοῦ λάβαν τὴν ἐπιβουλὴν· κελεύσας αὐτῷ μὴ λαλῆσαι πονηρὰ τῷ ἰακώβ· καὶ αὐτὸς δὲ οὐκ ἄλλον ἢ τὸν θεὸν παρεκάλει λέγων· ἐξελοῦ με « ἐκ χειρὸς τοῦ ἀδελφοῦ μου ἠσαῦ ὅτι φοβοῦμαι αὐτόν· « καὶ γὰρ καὶ ταῖς γυναιξὶν ὁμιλῶν ἔλεγεν· ὅτι οὐκ ἔδωκεν « ὁ θεὸς τῷ λάβαν κακοποιῆσαί με. διὰ τοῦτο καὶ ὁ « δαβὶδ οὐκ ἄλλον, ἢ αὐτὸν τὸν θεὸν παρεκάλει περὶ « τοῦ ῥυσθῆναι· πρὸς σὲ κύριε ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέ- « κραξα καὶ ἐπήκουσάς μου· κύριε ῥῦσαι τὴν ψυχήν « μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων καὶ ἀπὸ γλώσσης δολίας· « τούτῳ καὶ τὴν χάριν ἀνατιθεὶς ἐλάλησε τοὺς λόγους τῆς ᾠδῆς ἐν τῷ ἑπτακαιδεκάτῳ ψαλμῷ· ἐν ἡμέρᾳ ᾗ ἐρρύσατο αὐτὸν ὁ κύριος ἐκ χειρὸς πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ· καὶ ἐκ χειρὸς σαοὺλ, καὶ εἶπεν· ἀ- « γαπήσω σε κύριε ἡ ἰσχύς μου· κύριος στερέωμά « μου καὶ καταφυγή μου, ῥύστης μου· ὁ δὲ παῦλος πολλοὺς διωγμοὺς ὑπομείνας, οὐκ ἄλλῳ ἢ τῷ θεῷ ηὐχαρίστει λέγων· ἀλλ' ἐκ πάντων με ἐρρύ- « σατο ὁ κύριος· καὶ ῥύσεται εἰς ὃν ἤλπισα· καὶ οὐκ ἄλλος « δὲ ἢ θεὸς εὐλόγησε τὸν ἀβραὰμ καὶ τὸν ἰσαὰκ καὶ τὸν ἰακὼβ· καὶ ὁ ἰσαὰκ δὲ ἐπευχόμενος τὸν ἰακὼβ, ἔλεγεν· ὁ θεός μου εὐλογήσαι σε καὶ αὐξήσαι σε· καὶ ἔσῃ εἰς « συναγωγὰς ἐθνῶν, καὶ δώῃ σοι τὴν εὐλογίαν ἀ- « βραὰμ τοῦ πατρός μου· εἰ δὲ οὐκ ἄλλου τινός ἐστι τὸ « εὐλογεῖν καὶ τὸ ῥύεσθαι ἢ τοῦ θεοῦ, καὶ οὐκ ἄλλος ἦν ὁ ῥυόμενος τὸν ἰακὼβ ἢ αὐτὸς ὁ κύριος, τὸν δὲ

τὸν δὲ ῥυόμενον αὐτὸν ὁ πατριάρχης ἐπεκαλεῖτο ἐπὶ τοὺς ἐγγόνους, δῆλόν ἐστιν ὡς οὐκ ἄλλον ἐν τῇ εὐχῇ συνῆπτε τῷ θεῷ, ἢ τὸν τούτου λόγον, ὃν διὰ τοῦτο καὶ ἄγγελον ἐκάλεσεν· ὅτι μόνος οὗτός ἐστιν ὁ ἀποκαλύπτων τὸν πατέρα· ὅπερ καὶ ὁ ἀπόστολος ἐποίει λέγων· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ· οὕτως γὰρ καὶ ἀσφαλὴς ἦν ἡ εὐλογία διὰ τὸ ἀδιαίρετον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα· καὶ ὅτι μία καὶ αὐτή ἐστιν ἡ διδομένη χάρις· κἂν γὰρ ὁ πατὴρ δώῃ, διὰ τοῦ υἱοῦ ἐστι διδόμενον· κἂν ὁ υἱὸς λέγῃ χαρίζεσθαι, ὁ πατήρ ἐστιν ὁ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐν υἱῷ παρέχων· εὐχαριστῶ γάρ φησιν ὁ ἀπόστολος γράφων κορινθίοις τῷ θεῷ μου πάντοτε περὶ ὑμῶν ἐπὶ τῇ χάριτι τῇ δοθείσῃ ὑμῖν, ἐν χριστῷ ἰησοῦ· τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ φωτὸς καὶ ἀπαυγάσματος, ἄν τις ἴδοι· καὶ γὰρ ὅπερ φωτίζει τὸ φῶς, τοῦτο τὸ ἀπαύγασμα καταυγάζει· ὅπερ δὲ καταυγάζει τὸ ἀπαύγασμα, ἐκ τοῦ φωτός ἐστιν ὁ φωτισμός· οὕτω καὶ βλεπομένου τοῦ υἱοῦ, βλέπεται ὁ πατήρ· τοῦ γὰρ πατρός ἐστι τὸ ἀπαύγασμα· καὶ οὕτως ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν εἰσι· τοῦτο δὲ ἐπὶ τῶν γενητῶν καὶ κτισμάτων, οὐκ ἄν τις εἴποι· οὔτε γὰρ ἐργαζομένου τοῦ πατρὸς, ἐργάζεταί τις αὐτὰ τῶν ἀγγέλων, ἢ ἄλλος τις τῶν κτισμάτων· οὐδὲν γὰρ τούτων ποιητικὸν αἴτιόν ἐστιν, ἀλλὰ τῶν γινομένων εἰσίν· ἄλλως τε καὶ κεχωρισμένοι, καὶ διεστηκότες τοῦ μόνου, ἄλλοι τὴν φύσιν ὄντες καὶ ἔργα τυγχάνοντες· οὔτε ἅπερ ἐργάζεται ὁ θεὸς, δύνανται ἐργάζεσθαι· ἐπεὶ καὶ αὐτοὺς ἐργάζεσθαι δόξωσιν· οὔτε, καθὰ προεῖπον, χαριζομένου τοῦ θεοῦ συγχαρίζεσθαι· οὔτε βλεπομένου ἀγγέλου εἴποι ἄν τις ἑωρακέναι τὸν πατέρα· ἄγγελοι μὲν γὰρ ὡς γέγραπται, λειτουργικά πνεύματά εἰσιν εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα· καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ λόγου δωρεὰς διδομένας ἀπαγγέλλοντές εἰσι τοῖς λαμβάνουσι· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἄγγελος ὁρώμενος, ὁμολογεῖ ἀπεστάλθαι παρὰ τοῦ δεσπότου ὡς ἐπὶ ζαχαρίου ὁ γαβριήλ· καὶ ἐπὶ τῆς θεοτόκου μαρίας, ὁ αὐτὸς ὡμολόγησε· καὶ ὁ βλέπων δὲ ἀγγέλων ὀπτασίαν, οἶδεν ὅτι τὸν ἄγγελον εἶδε καὶ οὐ θεόν· εἶδε γὰρ ζαχαρίας ἄγγελον· εἶδε καὶ ἡσαΐας τὸν κύριον· εἶδε μανωὲ ὁ πατὴρ σαμψὼν ἄγγελον· ἐθεώρησε δὲ καὶ μωϋσῆς τὸν θεόν· εἶδε γεδεὼν ἄγγελον· ὤφθη δὲ καὶ τῷ ἀβραὰμ ὁ θεός· καὶ οὔτε ὁ τὸν θεὸν θεωρῶν ἔβλεπεν ἄγγελον, οὔτε τὸν ἄγγελον ὁρῶν, ἐνόμιζε τὸν θεὸν ὁρᾶν· πολὺ γὰρ μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον διέστηκε τῇ φύσει τὰ γενητὰ πρὸς τὸν κτίσαντα αὐτὰ θεόν· εἰ δέποτε ὀφθέντος ἀγγέλου ὁ ὁρῶν φωνῆς ἤκουσε θεοῦ ὥσπερ ἐπὶ τῆς βάτου γέγονεν· ὤφθη γὰρ ἄγγελος κυρίου ἐν φλογὶ πυρὸς ἐκ τῆς βάτου· καὶ ἐκάλεσε κύριος μωϋσῆν ἐκ τῆς βάτου λέγων· ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς τοῦ πατρός σου· ὁ θεὸς ἀβραὰμ· καὶ ὁ θεὸς ἰσαὰκ· καὶ ὁ θεὸς ἰακώβ· ἀλλ' οὐκ ἦν ὁ ἄγγελος, ὁ θεὸς ἀβραὰμ ἐν δὲ τῷ ἀγγέλῳ, λαλῶν ἦν ὁ θεός· καὶ ὁ μὲν φαινόμενος, ἦν ἄγγελος· ὁ δὲ θεὸς, ἐν αὐτῷ ἐλάλει· ὡς γὰρ ἐν στύλῳ νεφέλης ἐλάλει τῷ μωϋσῇ ἐν τῇ σκηνῇ, οὕτως δὲ ἐν ἀγγέλοις φαίνεται λαλῶν ὁ θεὸς· οὕτω καὶ τῷ τοῦ ναυῆ, δι' ἀγγέλου ἐλάλει. ἃ δὲ λαλεῖ ὁ θεὸς, πρόδηλον, ὅτι διὰ τοῦ λόγου λαλεῖ, καὶ οὐ δι' ἄλλου·

liberatorẽ autẽ Patriarcha inuocabat ſuper nepotib. ſuis. Clarũ igitur eſt Patriarchã nõ aliũ in ſuis precib. copulaſſe cũ Deo, quã hoc Verbũ, quod Angelum ideo nominauit, quia ſolus is eſt, qui patrem reuelat, quod etiã ab Apoſtolo factitatum eſt, cum inquit: *Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro & Ieſu Chriſto*: ita etiam certa & firma efficitur benedictio, ob indiuiſibilitatẽ Filii cum Patre: & quia vna eademque gratia eſt quæ donatur, & ſiue Pater det, per filium datur (A) hoc ipſum quod datur: ſiue rurſum Filius muneretur, Pater tamen eſt, qui per Filium, & in Filio hoc ipſum munus præſtat. *Gratias ago*, inquit Apoſtolus ad Corinthios ſcribens, *Deo meo vndiquaque veſtro nomine ſuper gratia Dei, quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu*: illud ipſum quoque in luce & proradiatione lucis conſpexeris. Siquidẽ, quod illuſtrat lux, hoc ipſum quoque irradiat iubar, illuſtratio autem, qua irradiat iubar, ex luce proficiſcitur: Ita quoque conſpecto Filio cõſpicitur Pater: Filius. n. Patris iubar eſt, atque ea (B) ratione Pater & Filius vnum ſunt. Cæterũ, tale quid de rebus creatis haud quaquam dixeris: nõ enim operante Patre operatur aliquis Angelorum, aut quiſquam alius ex reb. creatis: Nec mirum, quum nihil iſtorũ agendi vim cauſamque poſſideat: ſed ipſi potius ſint, qui condũtur, maxime quia ſegregati ſunt, diſſidentque ab eo qui ſolus natura eſt & exiſtit: tum quia ipſi ex genere operũ ſunt ac proinde operari nequeãt quæ Deus operatur. Nam quãquam omnia operari vidẽtur, non tamen donante Deo, ſimul cũ eo condonare: aut conſpecto Angelo, quiſpiã dixerit (C) ſe Deũ cõſpexiſſe. Angeli enim (quẽadmodum ſcriptũ eſt) adminiſtratorii ſunt ſpiritus, qui ad negocia obeũda emittuntur, & Patris donationes per Filiũ elargitas, renũciãt illis qui accipiunt. Quin & ipſe Angelus viſus cõſpectuſque, ſe mitti à Domino confitetur, quemadmodũ & apud Zachariã, & apud deiparã confeſſus eſt Gabriel. Et qui Angelum viderat, nouerat quid viderat, eũque Angelũ eſſe intellexit, & nõ Deũ. Nam & Zacharias Angelum vidit: Eſaias autem Dominũ, Manue rurſus Angelũ, & Moyſes Do(D)minũ: Gedeoni rurſus Angelus, & Abrahæ Deus apparuit, neque tamen is qui Deũ vidit, Angelũ viderat: neque qui Angelũ vidit, Deum ſe conſpexiſſe arbitratus eſt. Plurimũ ſiquidẽ, imo potius in vniuerſum naturis diſſident res creatitiæ cum creatore ſuo Deo. Quod ſi autẽ miſſo aut conſpecto Angelo, is qui hoc vidit, Dei vocẽ audierit: quemadmodum in rubo euenit: ſiquidem ibi Angelus Dei è rubo cõſpectus eſt, & vocauit Dominus Moyſen è rubo his verbis: *Ego ſum Deus patris tui Abrahæ, Iſaac, & Iacob*, nõ (E) tamẽ ob id Angelus ille erat Deus eorum, ſed in Angelo loquebatur Deus: & is quidẽ qui ſentiebatur oculis, Angelus erat: Deus autẽ in ipſo loquebatur. Nã quemadmodum in colũna nubis verba ad Moyſẽ in tabernaculo faciebat, ita quoque in Angelis apparens, per Angelũ loquebatur. Cæterũ, ea quæ loquitur Deus, manifeſtum eſt eũ loqui per Verbũ ſuum, & non per alium.

Verbum autē, vtpote nō segregatū à Patre, neq; dissimile, neque alienū, quæcunque ab eo opera fiunt, ea quoque opera Patris æstimāda sunt, idemque amborum opificiū: & quæ dat Filius, Patris donatio est. & qui Filium vidit, nequaquā Angelum, aut aliquid ꝙ maius est Angelis, aut vllam denique creaturam, sed ipsum Patrem vidit: & qui Verbum audit, cognitum habet se Patrem audisse: quemadmodum qui à iubare irradiatur, certū habet, se à sole illuminari. Hocque ita à nobis intelligi volens, Sacra scriptura istiusmodi exempla in medium produxit, quib. & proditores Iudæos pudefacere, & Græcorū calumnias refellere possumus, qui dicunt, & simul arbitrantur, nos, quia Trinitatem agnoscimus, plures deos agnoscere. Non enim, quēadmodum exemplo supradicto similitudineq; ostenditur, tria principia aut tres Patres introducimus, sicuti Marcionistæ, cum nō tres soles ad comparationem adducamus, sed vnicum solē eiusque splendorem, vnicamque ex ambobus lucem: ita vnum principium agnoscimus, cōditoremque dicimus non alium modū quā vnius numinis rationem habere, eo ꝙ ex ipso soboles nata sit. Iustius ergo Ariani de multis, siue de nullis numinib. crimē sustinuerint, quippe, qui filium aliunde quam ex Patre prosatū, & creaturam velint: & Spiritum Sanctum, quum non esset, ad essentiam peruenisse deblaterent. Si enim Verbum aut Deum esse negent, aut ob scripturas lingua duntaxat profiteantur, sed tamen non proprium quiddam esse ex substātia Patris concedent, fieri non potest, quin plura numina introducant ob diuersitatem naturarū quas in personis Trinitatis constituunt: Nisi scilicet, quemadmodum ex participatu cęteraq; omnia numina appellantur, ita quoq; Verbū non vereantur numen facere. Quod si statuant, maiori adhuc impietate laborauerint, quū vnū ex vulgo & promiscuo grege Verbum esse opinētur. Sed absit, vt vnquā huiusmodi cogitatio alicui ex nostris in mentē veniat. Vna enim forma deitatis, quę est etiā in verbo: & vnus Deus Pater in seipso, vt tamē in omnib. sit: & in Filio appareat, & ex filio agnoscibilis deprehēsibilisq; sit: nihilo tamen minus per omnia penetret, idemq; ita in Spiritu Sancto consistat, vt tamē omnib. per Verbū in Spiritu operetur & agat. Atq; ita vnū per Trinitatē cōfitemur Deū, multoq; piētius loquimur, quā si hęreticorū multiformē, multifariamq; deitatē reciperemus, eò ꝙ vnā simplicemq; in Trinitate diuinitatē sentiamus. Nā, si tale Verbū nō est, sed ex nō ente, ens euasit, creaturaq; facta est, & opus quoddā existat: relinquitur, vt vel nō sit verus Deus, quū sit ex numero creaturarū: aut si pudore confusioneq; fracti à Sacris Scripturis, Deū illum verū esse cōfiteātur, necessario fit, vt duo simul numina agnoscāt alterum creatorem, alterum creatum: duobusque Dominis inseruiant, alteri ingenito, alteri genito & creato, & vt duas fides habeant, vnam in verum Deum, alteram in condititium & fictum ab ipsis, quem ipsi Deum vocant. Necessum est quoque eos ita obcæcatos, cum adorant increatum, depugnare cum creato: & cum addunt se creaturæ, auersari creatorem. Non enim

ὁ δὲ λόγος, οὐ κεχωρισμένος τοῦ πατρὸς οὐ-
δὲ ἀνόμοιος καὶ ξένος τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς
τυγχάνων· ἃ ἐργάζεται, ταῦτα τοῦ πατρός ἐστιν
ἔργα· καὶ μίαν ποιεῖ τὴν δημιουργίαν· καὶ ἃ
δίδωσιν ὁ υἱός, ταῦτα τοῦ πατρός ἐστιν ἡ δόσις· καὶ
ἑωρακὼς τὸν υἱόν, οἶδεν ὅτι τοῦτον ἑωρακώς, οὐκ
ἄγγελον, οὐδὲ μείζονά τινα τῶν ἀγγέλων, οὐδὲ
ὅλως τῶν κτισμάτων, ἀλλ' αὐτὸν ἑώρακε τὸν πα-
τέρα· καὶ ὁ τοῦ λόγου ἀκούων, οἶδεν ὅτι τοῦ πα-
A τρὸς ἀκούει· ὡς καὶ τῷ ἀπαυγάσματι ὁ καταυγα-
ζόμενος, οἶδεν ὅτι καὶ ὑπὸ ἡλίου φωτίζεται, οὕ-
τως γὰρ ἡμᾶς βουλομένη νοεῖν ἡ θεία γραφή, τοι-
αῦτα παραδείγματα ἔδωκεν· ὡς καὶ ἐν τοῖς περὶ
τούτων εἰρήκαμεν· ἐξ ὧν καὶ τοὺς προδότας ἰουδαίους
δυσωπεῖν δυνάμεθα, καὶ τὴν Ἑλλήνων διαλύειν κα-
τηγορίαν φασκόντων καὶ νομιζόντων διὰ τὴν τριά-
δα λέγειν καὶ ἡμᾶς πολλοὺς θεούς· οὐ δὲ γὰρ ὥσπερ καὶ τὸ
παράδειγμα δείκνυσι, τρεῖς ἀρχάς, ἢ τρεῖς πατέ-
ρας εἰσάγομεν, ὡς οἱ περὶ Μαρκίωνα καὶ Μανιχαῖον·
B ἐπεὶ μηδὲ τριῶν ἡλίων ὑπεθέμεθα τὴν εἰκόνα· ἀλλὰ
ἥλιον καὶ ἀπαύγασμα· καὶ ἓν τὸ ἐξ ἡλίου ἐν τῷ ἀ-
παυγάσματι φῶς· οὕτω μίαν ἀρχὴν οἴδαμεν· τόν-
τε δημιουργὸν φάσκομεν οὐχ ἕτερόν τινα τρόπον ἔ-
χειν θεότητος, ἢ τὸν τοῦ μόνου θεοῦ διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ πε-
φυκέναι· μᾶλλον μὲν οὖν οἱ ἀρειομανῖται, δικαίως
ἂν ἔχοιεν τὸ ἔγκλημα τῆς πολυθεότητος καὶ
ἀθεότητος· ὅτι ἔξωθεν τὸν υἱὸν κτίσμα· καὶ
πάλιν τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος βαττολογοῦ-
σιν· εἰ γὰρ οὐκ εἶναι θεὸν τὸν λόγον φήσουσιν· ἢ
C λέγοντες θεὸν μὲν διὰ τὸ γεγραμμένον· μὴ ἴδιον
δὲ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός, πολλοὺς ἂν εἰσάγοιεν
διὰ τὸ ἑτεροειδὲς αὐτῶν, εἰ μὴ ἄρα κατὰ μετοχὴν
ὥσπερ καὶ τὰ πάντα θεὸν λέγεσθαι· καὶ αὐτὸν λέ-
γειν τολμήσουσιν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο νομίζοντες μειζό-
νως ἀσεβοῦσιν, ἕνα τῶν πάντων λέγοντες τὸν λόγον
εἶναι· ἡμῶν δὲ τοῦτο μὴ εἰς τὸν νοῦν ποτε εἰσέλθοι·
ἓν γὰρ εἶδος θεότητος ὅπερ ἐστὶ καὶ ἐν τῷ λό-
γῳ· καὶ εἷς θεὸς ὁ πατὴρ· ἐφ' ἑαυτῷ ὢν κατὰ τὸ
ἐπὶ πάντων εἶναι· καὶ ἐν τῷ υἱῷ δὲ φαινόμενος
D κατὰ τὸ διὰ πάντων διήκειν· καὶ ἐν τῷ πνεύματι
δὲ κατὰ τὸ διὰ τοῦ λόγου ἐν αὐτῷ ἐνεργεῖν, οὕτω καὶ
ἕνα διὰ τῆς τριάδος ὁμολογοῦμεν εἶναι τὸν θεόν·
καὶ πολὺ μᾶλλον εὐσεβέστερον λέγομεν τὸ πολυει-
δοῦς καὶ πολυμεροῦς τῶν αἱρετικῶν θεότητος, ὅτι τὴν
μίαν ἐν τριάδι θεότητα φρονοῦμεν· εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἔ-
χει ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ποίημα καὶ κτίσμα ἐστὶν ὁ
λόγος, ἢ οὐκ ἔστι θεὸς ἀληθινὸς διὰ τὸ εἶναι αὐ-
τὸν ἕνα τῶν κτισμάτων, ἢ εἰ θεὸν αὐτὸν ὀνομάζουσιν
ἐντρεπόμενοι παρὰ τῶν γραφῶν, ἀνάγκη λέγειν αὐ-
E τοὺς δύο θεούς, ἕνα μὲν κτίστην, τὸν δὲ ἕτερον κτιστόν· καὶ
δύο κυρίοις λατρεύειν· ἑνὶ μέν, ἀγεννήτῳ, τῷ δὲ ἑτέ-
ρῳ, γεννητῷ καὶ κτίσματι· δύο τε πίστεις ἔχειν· μίαν
μέν, εἰς τὸν ἀληθινὸν θεόν, ἑτέραν δέ, εἰς τὸν ποιηθέντα
καὶ πλασθέντα παρ' αὐτῶν καὶ λεχθέντα θεόν· ἀνάγ-
κη δὲ αὐτοὺς οὕτω τυφλωθέντας, ὅτε μὲν προσκυνοῦσι
τῷ ἀγεννήτῳ, καταγωνίζεσθαι τὸ γεννητόν· ὅτε δὲ προσ-
έρχονται τῷ κτίσματι, ἀποστρέφεσθαι τὸν κτίστην·
οὐ γάρ

οὐ γάρ ἐστιν ἰδεῖν τοῦτον ἐν ἐκείνῳ, διὰ τὸ ξένας καὶ διαφόρους εἶναι τάς τε φύσεις καὶ τὰς ἐνεργείας· οὕτω δὲ φρονοῦντες, πάντως καὶ πλείονας συνάψουσι θεούς· τοῦτο γὰρ τῶν ἐκπεσόντων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς θεοῦ τὸ ἐπιχείρημα. διατί οὖν οἱ ἀρειομανῖται τοιαῦτα λογιζόμενοι καὶ νοοῦντες, οὐ συναριθμοῦσιν ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ἑλλήνων; καὶ γὰρ κἀκεῖνοι ὥσπερ οὗτοι, τῇ κτίσει λατρεύουσι παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα θεόν· ἀλλὰ τὸ μὲν ὄνομα τὸ ἑλληνικὸν φεύγουσι διὰ τὴν τῶν ἀνοήτων ἀπάτην· τὴν δὲ ὁμοίαν ἐκείνοις διάνοιαν ὑποκρίνονται· καὶ γὰρ καὶ τὸ σοφὸν αὐτῶν, ὅπερ εἰώθασι λέγειν, οὐ λέγομεν δύο ἀγέννητα, φαίνονται πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων λέγοντες· φάσκοντες γὰρ οὐ λέγομεν δύο ἀγέννητα, λέγουσι δύο θεοὺς καὶ τούτους διαφόρους ἔχοντας φύσεις· τὸν μὲν, γενητὸν· τὸν δὲ ἀγένητον· εἰ δὲ οἱ μὲν ἕλληνες ἑνὶ ἀγενήτῳ καὶ πολλοῖς γενητοῖς λατρεύουσιν· οὗτοι δὲ ἑνὶ ἀγενήτῳ, οὐδ᾽ οὕτω διαφέρουσιν ἑλλήνων· ὅ, τε γὰρ παρ᾽ αὐτῶν λεγόμενος εἷς γενητὸς, ἐκ πολλῶν ἐστι, καὶ οἱ πολλοὶ δὲ πάλιν τῶν ἑλλήνων, τὴν αὐτὴν τῷ ἑνὶ τούτῳ φύσιν ἔχουσι· καὶ οὕτως γὰρ κἀκεῖνοι, κτίσματά εἰσιν· ἄθλιοι καὶ πλέον ὅσον ἐβλάβησαν κατὰ χριστοῦ φρονοῦντες· ἐξέπεσον γὰρ τῆς ἀληθείας· καὶ τὴν μὲν ἰουδαίων προδοσίαν ὑπερέβησαν ἀρνούμενοι τὸν χριστόν· τοῖς δὲ ἕλλησι συγκυλίονται, κτίσμασι καὶ διαφόροις θεοῖς λατρεύοντες οἱ θεοστυγεῖς· εἷς γάρ ἐστι καὶ οὐ πολλοί· καὶ θεός ἐστιν ὁ λόγος· μόνος γὰρ οὗτος ἔχει τὸ πατρικὸν εἶδος· ὅπερ ὢν αὐτὸς ὁ σωτὴρ, ἐδυσώπει τοὺς ἰουδαίους λέγων· ὁ πέμψας με πατὴρ, ἐκεῖνος μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ· οὔτε φωνὴν αὐτοῦ πώποτε ἀκηκόατε· οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε· καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ὑμῖν μένοντα· ὅτι ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τούτῳ ὑμεῖς οὐ πιστεύετε· τὸν δὲ λόγον συνῆψε τῷ εἴδει καλῶς, ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, αὐτὸς καὶ εἰκὼν καὶ χαρακτὴρ καὶ εἶδός ἐστι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ ὅτι οἱ τὸν λαλοῦντα μὴ δεξάμενοι ἰουδαῖοι, οὐκ ἐδέξαντο τὸν λόγον, ὅπερ ἐστὶ τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ· τοῦτον καὶ ὁ πατριάρχης ἰακὼβ ἑωρακὼς, ηὐλογήθη· καὶ ἀντὶ ἰακὼβ, ἰσραὴλ ἐκλήθη παρ᾽ αὐτοῦ ὡς ἡ θεία γραφὴ μαρτυρεῖ λέγουσα, ἀνέτειλε δὲ αὐτῷ ὁ ἥλιος ἡνίκα παρῆλθε τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ· τοῦτο δὲ ἦν ὁ λέγων ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· κἀγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· οὕτω γὰρ εἷς θεός ἐστι· καὶ μία ἡ εἰς τὸν πατέρα καὶ εἰς τὸν υἱὸν πίστις· καὶ γὰρ τοῦ λόγου ὄντος θεοῦ, πάλιν κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν κύριός ἐστι· τοῦ γὰρ ἑνὸς, ἴδιος καὶ ἀδιαίρετός ἐστιν υἱός· κατὰ τὴν ἰδιότητα καὶ οἰκειότητα τῆς οὐσίας· ἀλλ᾽ οὐδ᾽ οὕτως ἐντραπέντες οἱ ἀρειανοὶ φασίν· οὐχ ὡς ὑμεῖς λέγετε· ἀλλ᾽ ὡς ἡμεῖς θέλομεν· ἀνατρεπόντων ὑμῶν τὰς προτέρας ἡμῶν ἐπινοίας, ἐφεύρομεν καινότερα καὶ λέγομεν, οὕτως ἐστὶν ὁ υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν· καὶ οὕτως ἐστὶν ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί, ὡς ἂν καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ γενώμεθα· τοῦτο

Non enim fieri potest, ob eam, quæ in ipsis est, naturarum diuersitatem, & dissimiles in agendo vires, vt hunc in illo, aut illum in hoc agnoscas, & videas. Quapropter, cum Arianis eiusmodi sententiæ sint, vitari omnino non potest, quin plura numina consocient: Id enim facinus eorum, qui ab vno Deo desciscunt. Cur igitur Ariani cum hoc sensu sint, sese non adnumerant gentilibus? siquidem ambo, omisso creatore Deo, creaturæ inseruiant. Sed il-
A li, ad circumueniendos simpliciores, vocabulum ethnicorum subterfugiunt: similem tamen cum illis sententiam fouent. Etenim sophisma illud quod soliti sunt dicere. (Non proferimus duo ἀγέννητα) id deprehenduntur ad simpliciorum imposturam dicere. Nam quum inquiunt se non duo ἀγέννητα statuere, duo numina constituunt, eaque diuersæ naturæ: alterum increatum alterum creatum. Iam si Ethnici vni increato inseruiunt & multis creatis: isti autem vni increato & alteri creato, ne ita qui-
B dem quicquam discriminis inter ipsos & Ethnicos fuerit, quum is qui ab ipsis creatus censetur, vnus sit ex multitudine gentilium deorum: & vicissim gentiles dii eandem cum isto vnico naturam possideant, itidemque sint creaturæ. miseri, & quam maximo damno mulctati, dum de Christo male sentiunt: Exciderunt enim à veritate, & Iudæorum proditionem transcendunt, abnegantes Christum, & cum Ethnicis volutantur, creaturis diuersisque numinibus inseruientes. Vnus enim est Deus, &
C non plures: & vnum istius Verbum, & non plura. Nam Deus est Verbum, solumque illud habet Patriam formam, quod ipsum cum esset Saluator noster, confudit Iudæos, dicens: *Pater qui misit me, ille testimonium dedit de me, neque vocem eius vnquam audiuistis, neque formam conspexistis, neque Verbum eius habetis in vobis permanens, quoniam ei, quem misit ille, fidem non habetis.* Pulchre hic Verbum coniunxit formæ vt palàm faceret, se esse Verbum Dei, & Imaginem, Characterem, & Speciem sui Patris, Iudæosque qui loquentem non re-
D ceperant, non recepisse Verbum, quod est Forma Dei. Hoc cum Patriarcha Iacob vidisset, benedictionem meruit, & pro Iacob Israel appellatus est ab eo; quemadmodum Sacra scriptura testatur; *Sol autem illi exoriebatur, cum transiret species Dei.* Hoc autem erat quod dicebat, *Qui vidit me, vidit & Patrem meum,* &, *Ego in Patre, & Pater in me est*; &, *Ego & Pater vnum sumus*; ita enim vnus est Deus, & vna in Patrem & Filium Fides; & quia Verbum est Deus, fit vt & Dominus & Deus noster sit,
E quandoquidem vnius proprius est & indiuisibilis Filius, idque secundum proprietatem & peculiaritatem substantiæ. Sed ne ita quidem ad pudorem coguntur Ariani, quibus hæc verba in ore sunt: *Non vt vos dicitis, sed vt nos volumus;* inuenimus enim interea aliquid noui quod dicamus, ex quo priores nostras sententias subuertistis Ita enim Patrem & Filium vnum esse dicimus, & ita Patrem in Filio esse, & Filiũ in Patre, sicut & nos in illo esse possumus. Hoc

Hoc enim in Euangelio Ioannis Christus de nobis dignatus est loqui: *Pater Sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sint vnum, quemadmodum & nos.* Et paulò pòst: *Non pro illis rogo tantum, sed etiam pro his, qui credunt per Verbum eorum in me, vt omnes vnum sint, quemadmodum tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt mundus credat te me misisse, & ego gloriam, quam dedisti mihi, dedi eis, vt vnum sint, quemadmodum & nos vnum sumus, ego in illis & tu in me, vt sint perfecti in vnum, vt cognoscat mundus, quod me miseris.* Imo, vt inuenirent cauillationem dolosi, ista adiecerunt: *si, quemadmodum nos in Patre vnum sumus, ita ipse & Pater vnum sunt, & ita in Patre ille ipse existit: qui fit vt ex istis verbis*, Ego & Pater vnum sumus: *&*, Ego in Patre, & Pater in me: *proprium & similem substantiæ Paternæ eum esse colligatis? Necesse siquidem est, & nos quiddam proprium substantiæ Patris esse, aut illum ita esse alienum ab ea re, quemadmodum & nos alieni sumus.* Istiusmodi illi per delirium garriunt. Ego autem in illorum peruersitate animi nihil video, nisi irrationabilem improbitatem & Diabolicam vecordiam, ac par est, vt & ipsi pro Diaboli more loquantur, Ascendamus in cælum, & similes erimus Altissimo, quippe, qui ea quæ pro munere & gratia donantur hominibus, paria velint esse cum donatrice diuinitate. Audientes siquidem homines appellari Filios Dei, arbitrati sunt se pares esse, æqualesque vero & naturali Filio Dei. Iidem rursum audientes ex saluatore, vt sint vnum, quemadmodum & nos, sumpta per errorem nimia ferocitate, existimant sese ita futuros, vt Filius est in Patre, & Pater in Filio, nihil interim videntes, ex istiusmodi opinatione ruinam Patris sui Diaboli esse conciliatam. Si enim (vt sæpius iam dixi) idem Verbum est in nobis, quod est in Deo, neque id vllam præter quàm ex modulo temporis differentiam habet, esto, sit simile Verbum Dei nobis, & eundem locum nobiscum apud Patrem possideat, neque vnigenitum, neque solum Verbum aut Sapientia Patris appelletur, sed sit illud nomen omnibus nobis, qui illi similes sumus, ex æquo commune: Æquum enim est, vt quibus vna natura, illis quoque commune sit vocabulum, etiamsi temporibus à se inuicem discrepent, homo enim Adam, homo & Paulus, homo etiam is qui iam nascitur, neque interualla temporum generis naturam immutant: Si igitur Verbum tempore duntaxat à nobis differt, æquum erat & nos tales esse, qualis est ille. Atqui neque nos Verbum, aut sapientia: neque ille creatura, aut opus existimari potest: alioqui, cur omnes ex vno sumus, cum tamen ille solus sit Verbum? Cæterum, si illis decorum est talia audire, nobis tamen quàm maxime indecorum est, vel semel de illorum blasphemiis cogitare. Quod si huiusmodi dicta minime curiose excuti oportuit, quum se oculis vltro ingerat tam clara & pia sententia, & tam recta Fides: tamen

τοῦτο γὰρ ἐν τῷ κατὰ ἰωάννην εὐαγγελίῳ γέγραπται· ὁ περὶ ἡμῶν ὁ κύριος ἠξίου λέγων· πάτερ ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου οὓς δέδωκάς μοι ἵνα ὦσιν ἕν, καθὼς ἡμεῖς ἕν· καὶ μετ' ὀλίγα, οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον· ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ· ἵνα πάντες ἓν ὦσι, καθὼς σὺ πάτερ ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν σοί· ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσι· ἵνα καὶ ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σύ με ἀπέστειλας· καὶ τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς ἵνα ὦσιν ἕν, καθὼς ἡμεῖς ἕν ἐσμεν, ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί· ἵνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς ἕν, καὶ ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος, ὅτι σύ με ἀπέστειλας· εἶτα ὥσπερ εὑρόντες πρόφασιν, ἐπιλέγουσιν οἱ ἄθλιοι ταῦτα· εἰ ὥσπερ ἡμεῖς ἐν τῷ πατρὶ γινόμεθα ἕν, οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ ἕν ἐστι, καὶ οὕτως ἓν ἐν τῷ πατρί ἐστι καὶ αὐτός, πῶς ὑμεῖς ἐκ τοῦ λέγειν αὐτὸν· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, ἴδιον καὶ ὅμοιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας αὐτὸν φάσκετε; ἀνάγκη γὰρ ἢ καὶ ἡμᾶς ἰδίους εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ πατρός, ἢ κἀκεῖνον ἀλλότριον εἶναι, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ἐσμεν ἀλλότριοι· ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι ληρῳδοῦντες φλυαροῦσιν, ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἕτερον ἐν τοιαύτῃ αὐτῶν κακονοίᾳ βλέπω, ἢ ἀλόγιστον πόλεμον, καὶ διαβολικὴν ἐπίνοιαν, λεγόντων αὐτῶν κατ' ἐκεῖνον, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβησόμεθα, ὅμοιοι τῷ ὑψίστῳ ἐσόμεθα· τὰ γὰρ κατὰ χάριν διδόμενα τοῖς ἀνθρώποις, ταῦτα θέλουσιν ἴσα τῆς τοῦ διδόντος εἶναι θεότητος· ἀκούοντες γοῦν υἱὸς χρηματίζειν τοὺς ἀνθρώπους, ἐνόμισαν καὶ ἑαυτοὺς ἴσους εἶναι τοῦ ἀληθινοῦ καὶ φύσει υἱοῦ· καὶ νῦν πάλιν ἀκούοντες τοῦ σωτῆρος ἵνα ὦσιν ἓν καθὼς καὶ ἡμεῖς, πλανῶσιν ἑαυτοὺς· καὶ θρασυνόμενοι νομίζουσιν οὕτως ἔσεσθαι αὐτοὺς ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· οὐχ ὁρῶντες τὸ ἐκ τῆς τοιαύτης οἰήσεως γινόμενον τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου πτῶμα· εἰ μὲν οὖν, ὡς πολλάκις εἴπομεν, ὁ αὐτός ἐστιν ἡμῖν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· καὶ οὐδὲν ἡμῶν διαφέρει, ἢ μόνῳ χρόνῳ, ἔστω ἡμῖν ὅμοιος· καὶ τὴν αὐτὴν ἐχέτω χώραν παρὰ τῷ πατρί, ἣν καὶ ἡμεῖς ἔχομεν· καὶ μήτε μονογενής, μήτε μόνος λόγος ἢ σοφία τοῦ πατρὸς λεγέσθω, ἀλλὰ κοινὸν ἔστω κατὰ πάντων ἡμῶν τῶν ὁμοίων τὸ αὐτὸ ὄνομα· δίκαιον γὰρ ὧν ἐστιν ἡ φύσις μία, τούτων εἶναι καὶ τὸ ὄνομα κοινόν, εἰ καὶ τοῖς χρόνοις ἀλλήλων διαφέρουσιν· ἄνθρωπος γὰρ ὁ ἀδάμ, ἄνθρωπος δὲ καὶ ὁ παῦλος· ἄνθρωπος δὲ καὶ ὁ νῦν γινώμενος, καὶ οὐχ ὁ χρόνος ἀλλοιοῖ τὴν φύσιν τοῦ γένους· εἰ τοίνυν καὶ ὁ λόγος χρόνῳ μόνον ἡμῶν διαφέρει, ἔδει καὶ ἡμᾶς ὡς ἐκεῖνον εἶναι· ἀλλ' οὔτε ἡμεῖς λόγος ἢ σοφία, οὔτε ἐκεῖνος κτίσμα καὶ ποίημα τυγχάνει ὤν· ἐπεὶ, διατί οὐ πάντες διὰ τοῦ ἑνὸς γεγόναμεν, καὶ μόνος ἐστὶν αὐτὸς λόγος; ἀλλὰ γὰρ εἰ καὶ ἐκείνους λέγειν τοιαῦτα πρέπει, ἀλλ' ἡμῖν ἀπρεπὲς ἐνθυμεῖσθαι τὰς ἐκείνων βλασφημίας· οὐδὲ περιεργάζεσθαί τι τῶν ῥητῶν ἐχρῆν, πρὸς τὴν οὕτω φανερὰν καὶ εὐσεβῆ διάνοιαν, καὶ τὴν ἐν ἡμῖν ὀρθὴν πίστιν· ὅμως

ὅμως ἵνα καὶ ἐντεῦθεν δειχθῶσιν ἀσεβεῖς, φέρε συντόμως ὡς παρὰ τῶν πατέρων μεμαθήκαμεν, ἐκ τοῦ ῥητοῦ τὴν ἑτεροδοξίαν ἐκείνων ἐλέγξωμεν· ἔθος τῇ γραφῇ, τὰ κατὰ φύσιν ὄντα πράγματα, ταῦτα τοῖς ἀνθρώποις εἰκόνας καὶ παραδείγματα λαμβάνειν· τοῦτο δὲ ποιεῖ, ἵνα ἐκ τῶν κατὰ φύσιν ἐκείνων, τὰ ἐκ προαιρέσεως φαίνηται κινήματα τῶν ἀνθρώπων· καὶ οὕτως, ἢ φαῦλος, ἢ δίκαιος ὁ τούτων δείκνυται τρόπος. ἐπὶ μὲν τῶν φαύλων, ὡς ἐὰν παραγγέλλῃ, μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος οἷς οὐκ ἔστι σύνεσις· ἢ καὶ ὅταν μεμφόμενος τοὺς οὕτω γενομένους, λέγῃ, ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὤν, οὐ συνῆκε· παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. καὶ πάλιν· ἵπποι θηλυμανεῖς ἐγενήθησαν. καὶ ὁ σωτὴρ δὲ τὸν μὲν ἡρώδην δεικνὺς ὁ ποῖός ἐστιν, ἔλεγεν, εἴπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ, τοῖς δὲ ἀποστόλοις ἔλεγεν· ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων· γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί· ἔλεγε δὲ τοῦτο, οὐχ ἵνα τῇ φύσει γινώμεθα ὄφεις καὶ περιστεραί· οὐ γὰρ οὕτως αὐτὸς ἡμᾶς πεποίηκεν· διὸ οὐδὲ τοῦτο οἶδεν ἡ φύσις· ἀλλ' ἵν' ἡμεῖς τῶν μὲν, τὰς ἀλόγους ὁρμὰς φεύγωμεν, τοῦ δὲ τὸ φρόνιμον ἵνα γινώσκοντες, μὴ ἀπατώμεθα παρ' αὐτοῦ, καὶ τῆς περιστερᾶς τὸ πρᾶον ἀναλάβωμεν· ἐπὶ δὲ τῶν θείων, εἰκόνας πάλιν τοῖς ἀνθρώποις λαμβάνων, φησὶν ὁ σωτήρ· γίνεσθε οἰκτίρμονες ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ἔσεσθε ὑμεῖς τέλειοι, ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν· ἔλεγε δὲ καὶ τοῦτο, οὐχ ἵνα γινώμεθα πάλιν ὡς ὁ πατήρ· γενέσθαι γὰρ ἡμᾶς ὡς ὁ πατὴρ ἀδύνατον κτίσμα ὄντας· καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι γενομένους· ἀλλ' ὥσπερ οὐχ ἵνα μὴ γενώμεθα κτήνη παρήγγελλε, μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος· ἵνα δὲ μὴ τὸ ἄλογον ἐκείνων μιμησώμεθα, οὕτως οὐχ ἵνα γινώμεθα ὡς ὁ θεός, ἔλεγε γίνεσθε οἰκτίρμονες ὡς ὁ πατήρ· ἀλλ' ἵνα πρὸς τὰς εὐεργεσίας ἐκείνου βλέποντες, ἃ ποιοῦμεν καλά, μὴ δι' ἀνθρώπους, ἀλλὰ δι' αὐτὸν ποιῶμεν· ὥστε παρ' αὐτοῦ, μὴ παρὰ ἀνθρώπων τὸν μισθὸν ἔχειν· ὡς γὰρ ἑνὸς ὄντος τοῦ υἱοῦ φύσει καὶ ἀληθινοῦ καὶ μονογενοῦς· γινώμεθα καὶ ἡμεῖς υἱοί, οὐχ ὡς ἐκεῖνος, φύσει καὶ ἀληθείᾳ· ἀλλὰ κατὰ χάριν τοῦ καλέσαντος· καὶ ἄνθρωποι τυγχάνοντες ἀπὸ γῆς, θεοὶ χρηματίζομεν· οὐχ ὡς ὁ ἀληθινὸς ἢ ὁ τούτου λόγος· ἀλλ' ὡς ἠθέλησεν ὁ τοῦτο χαρισάμενος θεός, οὕτω καὶ ὡς ὁ θεός, οἰκτίρμονες γινόμεθα, οὐκ ἐξισούμενοι τῷ θεῷ, οὐδὲ φύσει καὶ ἀληθινοὶ εὐεργέται γινόμενοι· οὐ γὰρ ἡμῶν εὕρημα τὸ εὐεργετεῖν, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ εἰς ἡμᾶς κατὰ χάριν γινόμενον, ἵνα δὲ τὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ταῦτα καὶ ἡμεῖς μεταδιδῶμεν εἰς ἑτέρους μὴ διακρινόμενοι, ἁπλῶς δὲ εἰς πάντας ἐκτείνοντες τὴν εὐποιΐαν· κατὰ τοῦτο γὰρ μόνον δυνάμεθά πως αὐτοῦ μιμηταὶ γενέσθαι, καὶ οὐκ ἄλλως, ὅτι τὰ παρ' αὐτοῦ διακονοῦμεν ἀλλήλοις· ὥσπερ δὲ ταῦτα ὀρθῶς καὶ καλῶς διανοούμεθα, οὕτως καὶ τὸ κατὰ ἰωάννην ἀνάγνωσμα, τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν· οὐ γὰρ ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί, οὕτως ἵνα καὶ ἡμεῖς γενώμεθά φησι· πόθεν

tamen vt etiam hic declarentur impii esse: age compendio, vt à patribus didicimus, ex ipso dicto, illorum in opinando diuersitatem refutemus. Mos est diuinæ scripturæ, res naturales hominibus in similitudinem & exempla proponere: id autem facit, vt ex illis naturalibus, motus hominum qui vltro voluntate suscipiuntur, manifestius appareant, eorumq; mores, vel mali, vel iusti, magis in conspicuo sint. In malis quidem moribus, vt cum dicit: *ne sitis sicuti equus & mulus, in quibus non est intellectus*: aut cum eos incusat, qui tales facti sunt: *Homo* (inquiens) *quū esset in honore, non intellexit: comparatus est iumētis nullo intellectu praditis & similis factus est illis*: aut rursum, *equi salaces facti sunt.* Saluator quoque Herodem, qualis esset, declarans, ad istum modum locutus est: *Dicite vulpi illi.* Discipulos item his verbis admonuit: *Ecce emitto vos vt oues, in medio luporum: sitis igitur prudentes vt serpentes, & simplices sicuti columbæ.* Quæ quidem verba ideo locutus est, non vt naturaliter iumenta efficeremur, aut serpentes, & columbæ: non enim tales ipse nos condidit, ac proinde nihil tale ipsa natura recipit: sed vt nos luporum quidem impetus affectusque irrationales defugeremus, serpentis autem prudentiam animaduertentes, non sineremus nos fraudibus circūueniri: & ex columba mansuetudinem mutuaremur. Ex rebus autem Diuinis similitudines vicissim hominibus decerpens, Saluator ait: *sitis misericordes vt pater vester cælestis misericors est.* Et, *eritis perfecti vt pater vester cælestis perfectus est.* Dixit illud, nō, vt essemus tale aliquid, quale Pater est, quod fieri nequit, quū creaturæ simus, & è nihilo conditi, sed quemadmodum, ne iumēta efficeremur, sub his verbis interdixit: *Nolite fieri sicut equus & mulus*, ne eorum irrationabilitatem æmularemur: ita & hoc quoque, non vt essemus, qualis Deus est, prolocutus est, *Sitis misericordes vt pater noster*: sed vt respectu beneficiorum eius, quęcunque bona facimus, nō propter homines, sed propter illum faciamus, ab eo, & non ab hominibus mercedem captantes: &, vt nos, quamuis ipse solus sit filius naturalis & verus, & vnigenitus, filii quoque efficiamur, non quidem vt ille, naturales & veri: sed per gratiam eius qui nos vocat: & vt nos quanquam homines terreni sumus, Dei tamen appellatione cohonestemur: non, quod tales simus, qualis verus Deus aut illius Verbum: sed pro ea ratione & modo, quo voluit is qui hoc largitus est, Deus, itidem quoque, vt Deus, misericordes efficeremur, non adæquati Deo, neque naturales aut veri benefactores redditi, nō enim ex nostris rebus est, quod benefacimus, sed ex Dei, vt quæ per gratiā Dei ad nos perueniant, ea & nos aliis impertiamur sine curiositate delectus, sed simpliciter studio benefaciēdi in omnes porrecto: Hac. n. ratione saltē aliquo modo eius imitatores effici poterimus, & non aliter, quatenus ea quę à Deo sunt, inuicē in nos mutuo subministremus. Vt igitur bene & recte eo sensu hæc verba intelliguntur, ita quoque in verbis Ioannis similis intellectus constituēdus est, & nō, pꝛut Filius est in Patre, ita & nos simus.

Qui enim, aut vnde id fieri poterit, cum ipse sit Verbum & Sapientia Dei, nos autem terreni, ipse natura & essentia Verbum, & verus Deus? ita enim loquitur Ioannes: *Scimus venisse Dei Filium, & dedisse nobis intellectum, vt cognosceremus verum Deum, & sumus in vero, nimirum in Filio eius Iesu Christo. Hic est verus Deus & vita æterna:* nos contrà, non naturâ, sed adoptione & gratia Filii reddimur per eum, idque participatu ipsius Spiritus: *quotquot enim* (inquit) A *receperunt eum, dedit illis, qui crediderunt in nomine ipsius, potestatem vt efficerentur Filii Dei.* Quapropter ille quidem est veritas, quæ ita loquitur, *Ego sum Veritas*: ideoque quum Patrem suum alloqueretur, dixit: *Sanctifica eos in Veritate tua: tuus sermo Veritas est.* Nos autem contrà, per imitationem virtute imbuimur, & reddimur Filii. Non igitur vt nos essemus, qualis ipse, dictum est ab eo, vt vnum sint quemadmodum & nos sumus, sed vt quemadmodum ille, vtpote Verbum in Patre suo est, ita quoque & nos aliqua simili- B tudine & rudi formula, dum in eum respicimus, efficeremur vnum, vna inter nos & mutua concordia animi & Spiritus vnitate, nec dissentiamus vt Corinthii, sed ita concordes simus, vt quinque illa millia in Actibus Apostolorum, qui quasi vnus homo censeri poterant. Vt enim Filii, non autem vt ille Filius & vt dii, non autem vt ille ipse Deus, & misericordes, veluti Pater, non vt Pater, sed ita vnum sitis quemadmodum Pater & Filius, non, quod futuri simus ita vt Pater naturaliter est in Filio, aut Fi- C lius in Patre: sed pro nostra natura & quatenus fieri potest, vt inde formulam similitudinemque mutuemur, discamusque nos oportere vnum esse, ea ratione quam in miserendo paulò antè didicimus. Similia enim cum similibus naturalem quandam coniunctionem & coadunitionem habere solent: siquidem omnis caro secundum suum genus in vnum conciliatur. Nobis quidem igitur dissimile est verbum, quod tamen simile est suo Patri. Quapropter, illud quidem natura & ex vero vnum D est cum suo Patre: nos autem inuicem inter nos cognati, & ex vno omnes progeniti, & vna omnium hominum natura, vnum inter nos affectu & animo efficimur, habentes pro archetypo exemplari Filii cum Patre naturalem vnitatem. Vt enim mansuetudinem de se docuit his verbis: *Discite à me quod mitis sum, & humilis corde:* non quidem vt coæquemur illi, quum hoc sit impossibile: sed vt in eum respicientes, mansueti perseueremus in omni tempore, ita etiam isthic volens nos vero & firmo, & indissolubili inuicem affectu cōciliatos esse, ex sese mutuatus est exemplum & di- E cit: *Vt sint vnum quemadmodum & nos*, vtque in nobis est indiuisibilis vnitas, ita quoque & ipsi addiscentes ex nobis indiuisibilem nostram naturam, inter se perpetuo concordiam seruent: certior enim imitatio hominibus, quæ ductum rerum naturalium sequitur. Cæterum, nos quidem ij sumus, nec vllo vnquam tempore ratione generis immutamur: mores

πόθεν· ὅπου ὁ μὲν, ὁ λόγος καὶ σοφία τοῦ θεοῦ ἐστιν· ἡμεῖς δὲ, ἐκ γῆς ἐπλάσθημεν· καὶ ὁ μὲν, φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ λόγος καὶ θεὸς ἀληθινός ἐστιν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἰωάννης φησὶν, οἴδαμεν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἥκει· καὶ ἔδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν θεόν· καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἰησοῦ χριστῷ, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος· ἡμεῖς δὲ θέσει καὶ χάριτι υἱοποιούμεθα δι' αὐτοῦ μετέχοντες τοῦ πνεύματος αὐτοῦ· ὅσοι γάρ, φησιν, ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι· τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ· διὸ καὶ αὐτὸς μὲν ἐστιν ἀλήθεια· λέγων, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· ὅτε καὶ τῷ πατρὶ αὐτοῦ συνομιλῶν, ἔλεγεν· ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου· ὁ λόγος ὁ σὸς, ἀλήθειά ἐστιν· ἡμεῖς δὲ κατὰ μίμησιν γινόμεθα ἐνάρετοι καὶ υἱοί. οὐκοῦν οὐχ ἵνα ὡς αὐτὸς γενώμεθα ἔλεγεν, ἵνα ὦσιν ἓν καθὼς ἡμεῖς· ἀλλ' ἵνα ὥσπερ ἐκεῖνος λόγος ὢν ἐστιν ἐν τῷ ἰδίῳ πατρὶ, οὕτως ἵνα καὶ ἡμεῖς τύπον τινὰ λαβόντες, καὶ εἰς ἐκεῖνον βλέποντες, γενώμεθα ἓν πρὸς ἀλλήλους τῇ ὁμοψυχίᾳ, καὶ τῇ τοῦ πνεύματος ἑνότητι μὴ διαφωνῶμέν τε, ὡς οἱ κορίνθιοι· τὸ αὐτὸ δὲ φρονῶμεν, ὡς οἱ ἐν ταῖς πράξεσι πεντάκις χίλιοι οἵτινες, ὡς εἷς ἐτύγχανον ὄντες. ὡς γὰρ υἱοὶ, οὐχ ὡς ὁ υἱός· καὶ θεοὶ, οὐχ ὡς αὐτὸς· καὶ οἰκτίρμονες ὡς ὁ πατὴρ, οὐχ ὡς ὁ πατὴρ· ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται, οὕτως γινόμενοι ἓν, καθὼς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός· οὐχ οὕτω ἐσόμεθα, ὡς ἔστι φύσει ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, ἀλλ' ὡς ἔχομεν φύσεως· καὶ δυνατὸν ἡμῖν ἐστιν ἐκεῖθεν τυπωθῆναι καὶ μαθεῖν, πῶς ὀφείλομεν ἓν ἔσεσθαι, ὥσπερ καὶ τὸ οἰκτείρειν ἐμάθομεν· τὰ γὰρ ὅμοια, πρὸς τὰ ὅμοια πέφυκε τὴν ἕνωσιν ἔχειν· ἐπειδὴ καὶ πᾶσα σὰρξ, κατὰ γένος συνάγεται· ἡμῶν μὲν οὖν, ἀνόμοιός ἐστιν ὁ λόγος· τοῦ δὲ πατρὸς, ὅμοιος· διὰ τοῦτο ἐκεῖνος μὲν ἐστι φύσει καὶ ἀληθείᾳ ἓν, μετὰ τοῦ ἑαυτοῦ πατρός· ἡμεῖς δὲ, ἀλλήλων ὄντες ὁμογενεῖς, ἐκ γὰρ ἑνὸς οἱ πάντες γεγόναμεν, καὶ μία πάντων ἀνθρώπων ἡ φύσις, ἓν πρὸς ἀλλήλους τῇ διαθέσει γινόμεθα· ἔχοντες ὑπογραμμὸν, τὴν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, φυσικὴν ἑνότητα. καθάπερ γὰρ τὴν πραότητα ἐξ αὐτοῦ ἐδίδασκε λέγων· μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· οὐχ ἵνα ἐξισωθῶμεν αὐτῷ· ἀδύνατον γάρ· ἀλλ' ἵνα βλέποντες εἰς ἐκεῖνον, διαμένωμεν πρᾶοι διὰ παντὸς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα θέλων ἡμᾶς, καὶ ἀληθῆ καὶ βεβαίαν καὶ ἀδιάλυτον τὴν διάθεσιν ἔχειν πρὸς ἀλλήλους, ἐξ ἑαυτοῦ λαμβάνει τὸ παράδειγμα· καί φησι· ἵνα ὦσιν ἓν καθὼς καὶ ἡμεῖς· ἀδιαίρετος δέ ἐστιν ἡ ἐν ἡμῖν ἑνότης· οὕτως ἵνα καὶ αὐτοὶ μαθόντες ἐξ ἡμῶν τὴν ἀδιαίρετον φύσιν, οὕτω καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους συμφωνίαν διαφυλάττωσιν· ἀσφαλεστέρα δὲ ἡ μίμησις ἐκ τῶν κατὰ φύσιν λαμβάνεται τοῖς ἀνθρώποις, καθάπερ εἴρηται· ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα μένει καὶ οὔποτε μεταβάλλεται·

οἱ δὲ

ὁ δὲ τῶν ἀνθρώπων τρόπος ἀμετάβλητος τυγχάνει, δύναται πρὸς τὸ ἀμετάβλητον τῆς φύσεως βλέπων, τὰ μὲν φαῦλα, φεύγειν· ἐν δὲ τοῖς βελτίοσιν, ἑαυτὸν ἀνατυποῦν. καὶ γὰρ καὶ οὕτως καὶ τὸ λεγόμενον· ἵνα καὶ αὐτοὶ ἓν ἐν ἡμῖν ὦσιν· ὀρθὴν ἔχει πάλιν τὴν διάνοιαν· εἰ γοῦν δυνατὸν ἦν γενέσθαι ἡμᾶς ὡς ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐκ εἴρηκε· λέγων δὲ τὸ ἐν ἡμῖν. ἔδειξε τὴν διάστασιν καὶ τὴν διαφορὰν· ὅτι αὐτὸς μὲν, μόνος ἐν μόνῳ τῷ πατρί ἐστιν· ὡς λόγος μόνος καὶ σοφία· ἡμεῖς δὲ ἐν υἱῷ, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ πατρί· τοῦτο δὲ λέγων οὐδὲν ἕτερον ἐσήμανεν, ἢ ὅτι τῇ ἡμῶν ἑνότητι, γένοιντο καὶ αὐτοὶ ἓν πρὸς ἀλλήλους οὕτως, ὡς ἡμεῖς ἕν ἐσμεν φύσει καὶ ἀληθείᾳ· ἄλλως δὲ οὐκ ἂν γένοιντο ἓν, εἰ μὴ ἐν ἡμῖν μάθωσι τὴν ἑνότητα· καὶ ὅτι τὸ ἐν ἡμῖν ταύτην ἔχει τὴν σημασίαν, ἀκοῦσαι Παύλου λέγοντός ἐστι· ταῦτα δὲ μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολλῶ, ἵνα ἐν ὑμῖν μάθητε, τὸ μὴ ὑπὲρ ἃ γέγραπται φυσιοῦσθαι· τὸ ἄρα ἐν ἡμῖν, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ πατρὶ ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐν αὐτῷ· ἀλλὰ παράδειγμα καὶ εἰκὼν, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν ἐξ ἡμῶν μαθέτωσαν· ὡς γὰρ ὁ Παῦλος τοῖς Κορινθίοις, οὕτως ἡ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς ἑνότης, τοῖς πᾶσιν ὑπογραμμὸς καὶ μάθησίς ἐστι· καθ' ἣν δύνανται μαθεῖν βλέποντες εἰς τὴν κατὰ φύσιν ἑνότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, πῶς καὶ αὐτοὶ ὀφείλουσιν ἓν πρὸς ἀλλήλους γενέσθαι τῷ φρονήματι· εἰ δὲ δεῖ καὶ ἑτέρως ἀπολογήσασθαι περὶ τοῦ ῥητοῦ, δύναται πάλιν τὸ ἐν ἡμῖν ἴσον εἶναι τῷ λέγειν, τῇ δυνάμει τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἵνα ἓν γένωνται τὸ αὐτὸ λέγοντες· ἄνευ γὰρ θεοῦ τοῦτο γενέσθαι ἀδύνατον· καὶ τοῦτο πάλιν ἐστὶν εὑρεῖν ἐν τοῖς θείοις λόγοις, ὡς ἐν τῷ θεῷ ποιήσομεν δύναμιν, ἐν ἐν τῷ θεῷ ὑπερβήσομαι τεῖχος· καὶ ἐν σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κερατιοῦμεν· οὐκοῦν δῆλον, ὅτι ἐν ὀνόματι πατρὸς καὶ υἱοῦ, δυνάμεθα τὸ ἓν γενόμενοι, βέβαιον ἔχειν τῆς ἀγάπης τὸν σύνδεσμόν· πάλιν γὰρ τὴν αὐτὴν διάνοιαν ἐκτείνωμεν φησὶν ὁ κύριος· κἀγὼ τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς· ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἕν· καλῶς καὶ ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν ἵνα ὦσιν ἐν σοὶ ὡς κἀγώ εἰμι· ἀλλὰ καθὼς ἡμεῖς εἶπεν· ὁ δὲ λέγων καθὼς, οὐ ταυτότητα δείκνυσιν· ἀλλ' εἰκόνα καὶ παράδειγμα τοῦ λεγομένου· ὁ μὲν οὖν λόγος τὴν ὄντως καὶ ἀληθῶς ταυτότητα τῆς φύσεως τῷ πατρὶ ἔχει· ἡμῖν δὲ ἄρα τὸ μιμεῖσθαι πρόσεστιν ὥσπερ εἴρηται· καὶ γὰρ εὐθὺς ἐπήγαγε λέγων· ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σὺ ἐν ἐμοί· ἵνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς ἓν, ἐνταῦθα λοιπὸν, μεῖζόν τι καὶ τελειότερον, ὁ κύριος αἰτεῖ· δῆλον γὰρ ὡς ἐν ἡμῖν γέγονεν ὁ λόγος· τὸ γὰρ ἡμέτερον ἐνεδύσατο σῶμα· καὶ σὺ δὲ ἐν ἐμοὶ πάτερ· σοῦ γάρ εἰμι λόγος· καὶ ἐπειδὴ σὺ μὲν ἐν ἐμοὶ ὅτι σοῦ λόγος εἰμί· ἐγὼ δὲ ἐν αὐτοῖς διὰ τὸ σῶμα· διὰ σὲ τετελείωται ἐν ἐμοὶ τῶν ἀνθρώπων ἡ σωτηρία, ἐρωτῶ ἵνα καὶ αὐτοὶ γένωνται ἓν κατὰ τὸ ἐν ἐμοὶ σῶμα, καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ τελείωσιν· ἵνα αὐτοὶ τέλειοι γένωνται, ἔχοντες πρὸς τοῦτο τὴν ἑνότητα, καὶ εἰς αὐτὸν ἓν γενόμενοι·

ἵνα

mores contra hominum inconstãtes sunt, possunt tamen ad immutabilem naturam respiciẽtes, mala defugere, & ad bona seipsos reformare: nam ita hoc dictum, *vt & ipsi in nobis vnum sint*, rectam accipit interpretationem. Certe, si possibile esset, vt ita essemus, vt est in Patre Filius, verba illa ad istum modum concipienda fuissent, vt & ipsi in te vnum sint, sicuti Filius est in Patre: nunc autem ad istam formam locutus non est, sed quum dixisset (in nobis) rei discri-
A men differentiamque expressit: nimirũ, ipsum solummodo in solo Patre esse, vt vnicum & solum Verbum, & vnicam & solam sapientiã: nos autem in Filio esse, & per Filium in Patre, id nihil aliud sibi vult, quam homines quoque pro nostra vnitate tales inter se fieri posse, quales nos inter nos vnum sumus natura & veritate, quod alioqui nunquam fieret, nisi exemplum vnitatis in nobis didicerint. Hoc autem verbum, in nobis, hanc habere significationem audias ex Paulo ita loquente: *Hæc quidem figurate transtuli in me, & Apollo, vt in nobis discatis non inflari spiritu-*
B *que turgescere, super id quod scriptum est.* Illud igitur verbum, in nobis, non est idem cum eo, vt est Filius in Patre: sed exemplum est & similitudo, quasi si dicas, ex nobis condiscant: vt enim Paulus est forma Corinthiis, ita Patris & Filii vnitas præscriptum quoddam & documentum est omnibus, secundum quod possunt discere, dum respiciunt naturalem vnitatem Patris & Filii, quomodo & ipsi debeant inter se vnum fieri per concordiam animorum. Quod si aliter respondendum est super hoc dicto, potest hoc
C verbum, in nobis, idem valere significatu, ac si dicas, Patris & Filii viribus effici, vt vnum fiant. Sine Deo enim hoc fieri nequit, idemque videre licet in Diuinis eloquiis: vt, *In Deo faciemus potentiam, & in eo transgrediemur murum & in te inimicos nostros cornu ventilabimus.* Liquet igitur, nos in nomine Patris & Filii vnum factos, posse retinere firmum dilectionis vinculũ. Rursus eandem sententiam extendens Dominus: *Ego*, inquit, *gloriam, quam dedisti mihi, dedi illis, vt sint vnum, quemadmodum nos vnum sumus.*
D Recte quoque & hic non dixit, vt vnum sint in te, quemadmodũ ego sum: sed quemadmodum nos sumus. Qui enim dicit, *quemadmodum*, non identitatem, sed similitudinem & exemplum eius, de quo loquitur, significat. Verbum igitur iure & essentialiter identitatem naturæ cũ Patre obtinet: nobis autẽ datum est, vt imitemur, quemadmodum dictum est, nam statim subintulit: *Ego in illis, & tu in me*, vt absolute in vnum perficiantur. Quo loco in posterum maius quiddam, & perfectius à nobis Dominus po-
E stulauit. Certum enim est Verbum in nobis esse factum, quippe quod nostrum corpus induerit, Tu autem in me Pater, tuum enim suũ Verbum, & quia tu in me, eo quod tuum sim Verbum, ego porro in illis per corpus meum, & quia per te in me hominum salus perficitur, rogo te, vt & ipsi fiant vnum, secundum rationem mei corporis, & secundum eius perfectitudinẽ, vt & ipsi perfecti reddantur, quum habeãt cum corpore meo vnitatem, & in eo vnum fiant,

 & quasi

& quasi, quos ipse gestem, pariter vnum corpus fiant, & vnus spiritus, & in virū perfectum euadant: Omnes enim eiusdem participes, vnum efficimur corpus, vnum Dominum habētés. Hanc intellectam, quum hæc verba possideant, magis ac magis redarguitur peregrina ista opinatio perduellium Christi. Rursus easdem voces repeto. Si simpliciter & absolute pronunciasset, vt vnum sint in te, vel vt ipsi & ego in te vnum simus, habuissent isti Dei oppugnatores aliquam improbam occasionem, nūc autem non simpliciter dictum est, sed, *quemadmodum tu in me, & ego in te, vt omnes vnum sint.* Hic quum rursum inferat hanc vocem, *quemadmodum*, longissime eos abesse declarat, quàm vt fiant, qualis ipse est in Patre, eamque longinquitatem metiendam esse non loco, sed natura. Nihil enim ratione loci procul est à Deo, sed duntaxat qualitate naturę omnia longe ab eo consistunt: &, vt superius dixi, non identitatem, nō paritatem ostendit, quum vsurpat hoc aduerbium, *quemadmodum*, sed exemplum eius rei de qua loquitur aliqua in parte spectandum præbet, vti ex ipsis Seruatoris verbis cognoscere licet: *Quemadmodum enim Ionas erat in ventre balenæ tribus diebus & tribus noctibus, ita erit & filius hominis in corde terræ.* Non igitur Ionas vt Dominus fuit, neque Ionas ad inferos descendit, neque balęna infernus fuit, sed neque deglutitus Ionas reduxit deglutitos iam antea à balęna: sed solus ex ceto, cui hoc iniūctum fuit, egressus est, neque vlla isthic identitas, aut paritas denique in hac voce, (*quemadmodum*,) significatur: sed aliud atque aliud similitudinem tamen quandam ostendit in Iona, ob triduanū illud tempus: ita nimirum & nos quoque (dicente Domino quemadmodum) non vt filius in Patre, neque vt pater est in filio, ita nos sumus sed quemadmodum Pater & Filius inter se vniuntur, ita nos inter nos per spiritus concordiam vnimur. Seruator porro, quemadmodum & Ionas in terra fuit, nō vt inde Ionam Seruatorem fuisse, aut seruatorem vt Ionam deglutitum ad inferos descendisse intelligas, quum longe alia res fuerit: ita quoque, si nos vnum efficiamur, quemadmodum Filius in Patre, tamen non ita erimus vt ipse Filius, neque pares illi, quippe, qui longe aliud simus: ideoque illa vox, (*quemadmodum*,) addita est, quoniam quæ talia ex natura non sunt, qualia illa, cuius imitationem effectant, non eadem sed similia reddūtur: atque inde est, quòd filius simpliciter sine additamēto in Patre existat: quippe, cui illud natura competat: Nos contrà, qui id non habemus ex natura, indigemus imagine & exemplo, vt de nobis loquatur, *vt sint quemadmodum tu in me & ego in te: cum autem*, inquit, *isti ita perfecti fuerint, tunc cognoscet mundus, quod me miseris:* si enim non venissem, & gestassem horum corpus, nullus illorum ad perfectionem adduci potuisset, sed omnes corruptibiles permansissent: Operare igitur, quæso, in illis Pater, & quemadmodum dedisti mihi, vt hoc corpus ferrem, ita dones tuum Spiritum, vt & ipsi in eo vnum fiant, & perficiantur in me: Siqui-

ἵνα ὡς πάντες φορεθέντες παρ' ἐμοὶ, πάντες ὦσιν
ἓν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα· καὶ εἰς ἄνδρα τέλειον
καταντήσωσιν· οἱ γὰρ πάντες, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λαμ-
βάνομεν· καὶ ἓν γινόμεθα σῶμα· τὸν ἕνα κύριον
ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες· ταύτην ἔχοντος τοῦ ῥητοῦ τὴν
διάνοιαν, μᾶλλον ἐλέγχεται ἡ ἀλλοδοξία τῶν
χριστομάχων· πάλιν γὰρ ἐπαναλαμβάνων, φημί· εἰ
μὲν ἁπλῶς καὶ ἀπολελυμένως εἴρηκεν ἵνα ὦσιν
ἐν σοὶ ἓν, ἵνα αὐτοὶ κἀγὼ ἐν σοὶ ἓν ὦμεν· εἶχον κἂν
A ἀναίσχυντον πρόφασιν οἱ θεομάχοι· νῦν δὲ οὐχ
ἁπλῶς εἶπεν· ἀλλὰ καθὼς σὺ πάτερ ἐν ἐμοὶ,
κἀγὼ ἐν σοὶ· ἵνα πάντες ἓν ὦσι· λέγων δὲ πά-
λιν καθὼς πόρρωθεν δείκνυσι τοὺς γινομένους,
ὡς αὐτὸς ἐστὶν ἐν τῷ πατρὶ, πόρρωθεν δὲ οὐ τόπῳ
ἀλλὰ τῇ φύσει, οὐδὲν γὰρ τόπῳ μακρὰν ἀπὸ
τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ μόνῃ τῇ φύσει, πάντα μακρὰν
αὐτοῦ ἐστι· καὶ καθὰ προεῖπον, οὐ ταυτότητα,
οὐδὲ ἰσότητα δείκνυσιν ὁ λέγων τὸ, καθὼς ἐπίρ-
ῥημα· ἀλλὰ παράδειγμα τοῦ λεγομένου κα-
B τά τι θεωρούμενον· καὶ τοῦτο πάλιν παρ' αὐτοῦ
τοῦ σωτῆρος ἐστι μαθεῖν λέγοντος, καθὼς
γὰρ ἦν ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡ- „
μέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ „
ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς· οὔτε δὲ ἰωνᾶς „
ἦν ὥσπερ ὁ σωτὴρ, οὔτε ἰωνᾶς εἰς τὸν ᾅδην κα- „
τῆλθεν· οὔτε τὸ κῆτος ἦν ὁ ᾅδης· ἀλλ' οὐδὲ
καταποθεὶς ὁ ἰωνᾶς, ἀνήγαγε τοὺς καταποθέν-
τας ὑπὸ τοῦ κήτους· ἀλλὰ μόνος προσταχθέν-
τος κήτους ἐξῆλθεν· οὐκ οὖν οὐδὲ μία ταυτό-
C της· οὐδὲ ἰσότης ἐν τῇ, καθὼς, λέξει σημαίνε-
ται· ἀλλὰ ἄλλο μὲν καὶ ἄλλο· ὁμοιότητα δὲ δεί-
κνυσι τοῦ ἰωνᾶ, διὰ τὸ τριήμερον. οὕτως ἄρα καὶ
ἡμεῖς λέγοντος τοῦ κυρίου καθὼς, οὔτε ὡς υἱὸς
γινόμεθα ἐν πατρὶ, οὔτε ὡς ὁ πατήρ ἐστιν ἐν τῷ
υἱῷ οὕτως γινόμεθα, ἡμεῖς γὰρ καθὼς ὁ πατὴρ καὶ
ὁ υἱὸς, οὕτως γινόμεθα ἐν τῷ φρονήματι· καὶ τῇ
τοῦ πνεύματος συμφωνίᾳ· ὁ δὲ σωτὴρ, καθὼς
ἰωνᾶς, ἐγένετο ἐν τῇ γῇ· ὡς δὲ οὐκ ἔστιν ἰωνᾶς ὁ
σωτὴρ· οὐδὲ ὡς ἐκεῖνος κατεπόθη, οὕτως καὶ
D ὁ κύριος κατῆλθεν εἰς τὸν ᾅδην· ἀλλὰ ἄλλο καὶ
ἄλλο ἐστὶν· οὕτω ἡμεῖς ἐὰν γινώμεθα ἓν καθὼς ὁ
υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, οὐκ ἐσόμεθα ὥσπερ ὁ υἱὸς· οὐδὲ ἴσοι
αὐτῷ· ἄλλο γὰρ καὶ ἄλλο ἐσμὲν· διὰ τοῦτο γὰρ ἐφ'
ἡμῶν τὸ καθὼς πρόκειται· ἐπεὶ τὰ μὴ κατὰ φύσιν
ὄντα πρὸς ἄλλο τι βλέποντα, γίνεται ὥσπερ ἐκεῖ-
να· ὅθεν αὐτὸς μὲν ὁ υἱὸς, ἁπλῶς καὶ χωρὶς συμ-
πλοκῆς τινος ἔσται ἐν τῷ πατρί· φύσει γὰρ ὑπάρχει
τοῦτο αὐτοῖς· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἔχοντες τὸ κατὰ φύσιν δεό-
μεθα εἰκόνος καὶ παραδείγματος, ἵνα περὶ ἡμῶν
E εἴπῃ καθὼς σὺ ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν σοί· ὅταν δέ φησιν
τελειωθῶσιν οὕτως, τότε γινώσκει καὶ ὁ κόσμος
ὅτι σύ με ἀπέστειλας· εἰ γὰρ μὴ ἦλθον ἐλθὼν καὶ
φορέσας τὸ τούτων σῶμα, οὐδεὶς ἂν αὐτῶν ἐτελειώ-
θη· ἀλλ' ἔμενον οἱ πάντες φθαρτοί· ἐνέργη-
σον τοίνυν ἐν αὐτοῖς πάτερ· καὶ ὥσπερ δέδωκάς
μοι τοῦτο φορέσαι, δὸς καὶ αὐτοῖς τὸ πνεῦμά σου· ἵνα
καὶ αὐτοὶ ἐν τούτῳ ἓν γίνωνται· καὶ τελειωθῶσιν ἐν ἐμοί·
ἡ γὰρ

ἡ γὰρ τούτων τελείωσις δείκνυσιν ἐπιδημίαν γεγενῆσθαι τοῦ σοῦ λόγου· καὶ ὁ κόσμος δὲ βλέπων τούτους τελείους καὶ θεοφορουμένους, πιστεύσει πάντως ὅτι σύ με ἀπέστειλας καὶ ἐπεδήμησα· πόθεν γὰρ τούτοις ἡ τελείωσις, εἰ μὴ ἐγὼ ὁ σὸς λόγος, τὸ σῶμα τούτων λαβὼν ἐγενόμην ἄνθρωπος, καὶ ἐτελείωσα τὸ ἔργον ὃ δέδωκάς μοι πατήρ· τελειοῦται δὲ τὸ ἔργον, ὅτι λυτρωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἄνθρωποι, οὐκέτι μένουσι νεκροί· ἀλλὰ καὶ θεοποιηθέντες, ἐν ὦσιν ἐν ἡμῖν βλέποντες πρὸς ἀλλήλους τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης· ἡμεῖς μὲν οὖν ὅσον αὐτὰς τὰς λέξεις τοῦ ῥητοῦ δυνατὸν ἦν ἁπλούστερον θεωρῆσαι, ταῦτα διὰ πολλῶν εἰρήκαμεν· ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης, ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἐν ὀλίγοις καὶ πλεώτερον μᾶλλον ἡμῶν δείξει τῶν γεγραμμένων τὸν νοῦν· καὶ διελέγξει μὲν τὴν τῶν ἀσεβῶν διάνοιαν, διδάξει τε πῶς ἡμεῖς ἐν τῷ θεῷ γινόμεθα, καὶ ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν· καὶ πῶς πάλιν ἡμεῖς ἐν αὐτῷ γινόμεθα ἕν· πόσον δὲ διέστηκε τὴν φύσιν ὁ υἱὸς ἀφ' ἡμῶν· καὶ παύσει λοιπὸν τοὺς Ἀρειανοὺς, μηκέτι νομίζειν ἑαυτοὺς ἔσεσθαι ὡς τὸν υἱόν· ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἀκούσωσι, σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος καὶ οὐ θεός· καὶ μὴ συμπαρεκτείνου πένης ὢν, πλουσίῳ· γράφει τοίνυν ὁ Ἰωάννης οὕτως λέγων· ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν· οὐκοῦν διὰ τὴν δεδομένην ἡμῖν χάριν τοῦ πνεύματος, ἡμεῖς τε ἐν αὐτῷ γινόμεθα καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν· καὶ ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ ἐστι, διὰ τοῦτο τούτου γινομένου ἐν ἡμῖν, εἰκότως ἔχοντες καὶ ἡμεῖς τὸ πνεῦμα, νομιζόμεθα ἐν τῷ θεῷ γίνεσθαι· καὶ οὕτως ἐστὶν ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν, οὐκ ἄρα ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί· οὐ γὰρ καὶ ὁ υἱὸς μετέχων ἐστὶ τοῦ πνεύματος, ἵνα διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ πατρὶ γένηται· οὐδὲ λαμβάνων ἐστὶ πνεῦμα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πᾶσι τοῦτο χορηγεῖ· καὶ οὐ τὸ πνεῦμα συνάπτει τὸν λόγον τῷ πατρί, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ λόγου λαμβάνει· καὶ ὁ μὲν υἱὸς ἐν τῷ πατρί ἐστιν, ὡς λόγος ἴδιος καὶ ἀπαύγασμα αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ χωρὶς μὲν τοῦ πνεύματος, ξένοι καὶ μακράν ἐσμεν τοῦ θεοῦ· τῇ δὲ τοῦ πνεύματος μετοχῇ, συναπτόμεθα τῇ θεότητι· ὥστε τὸ εἶναι ἡμᾶς ἐν τῷ πατρὶ μὴ ἡμέτερον εἶναι· ἀλλὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐν ἡμῖν ὄντος καὶ ἐν ἡμῖν μένοντος, ἕως αὐτὸ τῇ ὁμολογίᾳ φυλάττομεν ἐν ἡμῖν· λέγοντος δὲ πάλιν τοῦ Ἰωάννου· ὃς ἂν ὁμολογήσῃ ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ μένει καὶ αὐτὸς ἐν τῷ θεῷ, ποία ὁμοιότης καὶ ποία ἰσότης ἡμῶν πρὸς τὸν υἱόν; ἢ πῶς οὐκ ἐλέγχονται πανταχόθεν οἱ Ἀρειανοί; καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ Ἰωάννου, ὅτι ἄλλως μέν ἐστιν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί, ἄλλως δὲ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ γινόμεθα· καὶ οὔτε ἡμεῖς ὡς ἐκεῖνος ἐσόμεθά ποτε, οὔτε ὁ λόγος ὡς ἡμεῖς τυγχάνει ὤν, εἰ μὴ ἄρα τολμῶσιν ἐν πᾶσι καὶ νῦν εἰς τὸ εἰπεῖν, ὅτι ὁ υἱὸς μετοχῇ τοῦ πνεύματος καὶ βελτιώσει πράξεως γέγονε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ πατρί· ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν ὑπερλίαν ἐστὶν ἀσεβές, κἂν ὅλως εἰς ἐνθύμησιν λαβεῖν· αὐτὸς γὰρ, ὥσπερ εἴρηται, τὸ πνεῦμα δίδωσι· καὶ ὅσα ἔχει τὸ πνεῦμα, ταῦτα παρὰ τοῦ λόγου ἔχει· οὐκοῦν ὁ σωτὴρ λέγων περὶ ἡμῶν τὸ, καθὼς σὺ πάτερ ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν σοὶ ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν,

Siquidem illorum perfectio documento & indicio est, Verbum aduenisse. Mundus porro videns istos consummatos, Deoque plenos, plane crediturus est, quòd tu me miseris, & quòd ego illinc profectus sim. Vnde enim illis perfectio obtingeret, nisi ego qui verbum tuum sum, istud corpus assumpsissem, homoque factus essem? & absolui opus, quod iniunxeras mihi pater, eo quod homines redemti à peccato, iam non vlterius in morte permansuri sint: sed Deificati, quatenus ad nos respiciunt, vinculum charitatis inter se habituri sint. Ego igitur, quatenus datum est simplicius intueri, prolixiori commentatione ista interpretatus sum. Ioannes autem Apostolus in epistola sua breuius & absolutius, scripti mentem manifestaturus est, refutabitque impiorum sententias, docebitque qua ratione nos in Deo sumus, & Deus in nobis: & quomodo rursum nos in eo vnum efficimur & quantopere disiungatur Deus sua natura à nobis, reprimetque Arianos, ne in posterum existiment sese futuros, vt filium, ne & ipsi quoque audiant: *Tu autem homo es, & non Deus:* &, *Ne extendas tecum pauper sis, ad paritatem cum opulento.* Scribit igitur Ioannes ad istum modum: *Per hoc cognoscimus nos in eo manere, & illum in nobis, eo quod ex Spiritu suo largitus est nobis:* ex gratia Spiritus nobis data, nos in eo sumus, & ille in nobis: & quia ille Spiritus Dei est, & in nobis est, merito & nos cum habeamus Spiritum, existimamur in Deo esse, atque is modus eàque ratio est, qua Deus in nobis existit. Non igitur, vt est filius in patre, ita & nos sumus in patre. Nō enim filius particeps est Spiritus, vt ita per spiritum in patre subsistat, neque accipit spiritum, sed potius spiritum omnibus largitur, neque spiritus filiū Patri coaptat, sed spiritus potius id à Verbo accipit. Et filius quidem in patre est, vt Ratio eius propria & iubar. Nos cōtra, sine spiritu externi sumus, & lōge semoti à Deo, sed tamē spiritus participatu coaptamur diuinitati, vt nos esse in patre, nō hoc nostrū esse fit, sed spiritus eius qui in nobis est, & in nobis manet, quādiu illum in nobis cōfessione fidei retinemus: Rursum, ita loquēte Ioāne, *Quicūq; confessus fuerit Iesum esse filium Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo.* Quæ igitur similitudo aut paritas est nobis cum filio? Aut quî, quæso, non vndiquaque refellantur Ariani & imprimis à Ioanne quum aliter filius sit in patre, aliter nos, neque vnquam nos, vt ille, futuri simus? neque Verbum ita est, quemadmodum nos, nisi hic quoque per summam improbitatem, vt vbique audebunt dicere, Filium etiam participatu Spiritus & præstātiâ operum obtinuisse, vt ipse quoque sit in Patre. Cæterum, illud nimis est impium vel in cogitationem admittere. Ipse enim spiritum largitur, & quæcunque habet Spiritus, ea à Verbo accipit. Igitur quum saluator dicat de nobis hæc verba: *Quemadmodum tu in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint,*

non eadem nos in eo manentes habere significat: ostensum est enim etiam illud satis claro exemplo Ionæ, sed quod intercessu gratiæ & dignitatis acceptæ Patri cóciliemur (vt Ioannes inquit) vt Spiritum per eum credentibus largiatur, per quem videmur in Deo existere, eaque ratione in illo coaptari. Nam, quoniam Verbum est in Patre, & Spiritus è Verbo donatur, ideo voluntas eius est, vt nos accipiamus Spiritum, quo accepto, tum habeamus Spiritum Verbi qui est in Patre, videamur & nos per Spiritum vnum esse in verbo, & per eum in Patre. Iam, quum dicit (vt nos) nil aliud significare voluit, nisi vt istiusmodi Spiritus gratia in discipulis inconcussa & irreuocabilis permaneat: quod enim per naturam (vt dixi) Filio concessum est in Patre esse, hoc nobis irreuocabiliter per spiritum condonari exoptat: Quod quum Apostolus cognitum haberet: *Quis*, inquit, *nos separabit à charitate Christi? Irreuocabiles enim sunt donationes Dei, & gratia vocationis.* Spiritus ergo is est, qui est in Deo, & non nos per nos. Quemadmodum enim Filii & dii, ob Verbum quod in nobis est, existimamur, ita in Filio & in Patre futuri sumus: existimabimurque in Filio, & in Patre vnum esse facti ob spiritum habitantem in nobis, & re vera in Patre existentem. Cum igitur quis ob scelera sua ab isto dono exciderit, quod firmum est, & sine reuocatione in iis qui illud retinere volunt, & in peius mutata sententia illud amiserit, deficit ab eo homine Spiritus paracletus, ac iam inde in eo spiritu est, cui se inter peccandum subiecit: quemadmodum in Saul contigit. Recessit enim ab eo Spiritus Dei, & affligebat illum spiritus malus. Hæc quum audiant Dei rebelles, par erat illos in reliquum tempus pudore consopiri, neque in posterum sese fingere pares Deo. At illi mentem non animaduertunt: *Impius enim*, inquit, *intelligentiam non nouit, neque sermones pios sustinet: graues enim illi sunt, vel solo auditu.* Vide, quàm illi non deficiant in suis impietatibus: sed potius Pharaonis more indurentur. Nam dum Saluatoris acta humana audiunt, eaque in Euangeliis conspiciunt, obliuiscuntur plane iuxta Samosatensem Paternæ in Filio Deitatis, & audaci lingua ferocientes, dicunt: Quomodo potest filius ex Patre natura similis illi esse ratione essentiæ? quum ipse de se dicat, *Data est mihi potestas: & Pater iudicat neminem, sed omne iudicium dedit filio:* &, *Pater diligit Filium, & omnia dedit in manus eius: qui credit in Filium, habet vitam æternam:* &, *omnia tradita sunt mihi à Patre: & nullus agnoscit Patrem, nisi filius, & cuicunque voluerit filius reuelare:* &, *omne, quod dedit mihi Pater ad me veniet.* Hic ita inferunt: si erat ipse, vt dicitis, filius nulla fuit illi necessitas accipiendi, sed iam habebat ex natura, nec laborabat eius rei indigentia, vtpote filius aut quomodo ille fuerit vera ac naturalis potestas patris, qui sub tempus passionis hæc verba vsurpauit: *Nunc anima mea turbata est, & quidnam dicam? Pater serua me ex hac hora: sed ideo ad istam horam deueni: Pater glorifica Filiũ tuum:* venit igitur vox è cęlo, *& te*

οὐ τὴν ταυτότητα ἡμᾶς μένοντας ἐν αὐτῷ ἔχειν ση-
μαίνει· ἐδείχθη γὰρ ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωνᾶν παραδείγμα-
τος καὶ τοῦτο· ἀλλὰ ἀξίωσίς ἐστι πρὸς τὸν πατέρα ὡς ὁ
Ἰωάννης ἔγραψεν, ἵνα τὸ πνεῦμα χαρίσηται δι' αὐ-
τοῦ τοῖς πιστεύουσι· δι' οὗ καὶ δοκοῦμεν ἐν τῷ θεῷ γί-
νεσθαι· καὶ κατὰ τοῦτο συνάπτεσθαι ἐν αὐτῷ· ἐπειδὴ γὰρ
ὁ λόγος ἐστὶν ἐν τῷ πατρί· τὸ δὲ πνεῦμα ἐκ τοῦ λό-
γου δίδοται, θέλει λαβεῖν ἡμᾶς τὸ πνεῦμα· ἵνα ὅταν
ἐκεῖνο λάβωμεν, τότε ἔχοντες τὸ πνεῦμα τοῦ λόγου τοῦ
A ὄντος ἐν τῷ πατρί, δόξωμεν καὶ ἡμεῖς διὰ τὸ πνεῦμα
ἓν γενέσθαι ἐν τῷ λόγῳ, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ πατρί· τὸ δὲ, ὡς
ἡμεῖς, ἐὰν λέγῃ, οὐδὲν ἕτερον πάλιν ἐστὶν ἢ ἵνα ἡ γινο-
μένη τοιαύτη τοῦ πνεύματος χάρις εἰς τοὺς μαθη-
τάς, ἀδιάπτωτος καὶ ἀμεταμέλητος γένηται· τὸ γὰρ κατὰ
φύσιν, ὡς προεῖπον, ὑπάρχον τῷ λόγῳ ἐν τῷ πατρί,
τοῦτο ἡμῖν ἀμεταμελήτως δοθῆναι διὰ τοῦ πνεύ-
ματος βούλεται· ὅπερ ὁ ἀπόστολος γινώσκων, ἔλε-
γε, τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; ἀ- »
μεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα τοῦ θεοῦ· καὶ ἡ χάρις τῆς »
B κλήσεως· τὸ γὰρ πνεῦμά ἐστι τὸ ἐν τῷ θεῷ τυγχάνον, »
καὶ οὐχ ἡμεῖς καθ' ἑαυτούς· καὶ ὥσπερ υἱοὶ καὶ θεοὶ διὰ τὸν
ἐν ἡμῖν λόγον, οὕτως ἐν τῷ υἱῷ καὶ ἐν τῷ πατρὶ ἐσόμεθα·
καὶ νομισθησόμεθα ἓν γεγενῆσθαι· διὰ τὸ ἐν ἡμῖν εἶναι
καὶ πνεῦμα, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ λόγῳ τῷ ὄντι ἐν τῷ πατρί·
ὅτε γοῦν ἐκπίπτει τις ἀπὸ τοῦ πνεύματος διά τινα
κακίαν, ἡ μὲν χάρις ἀμεταμέλητος μένει τοῖς βου-
λομένοις, κἄν τις ἐκπεσὼν μετανοῇ, οὐκέτι δὲ ἐν
τῷ θεῷ ἐστιν ἐκεῖνος ὁ πεσών· διὰ τὸ ἀποστῆναι
ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἐν τῷ θεῷ ἅγιον καὶ παράκλητον πνεῦ-
C μα· ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ ἔσται ᾧ ἑαυτὸν ὑπέταξεν ὁ ἁμαρ-
τάνων· ὡς ἐπὶ τοῦ Σαοὺλ γέγονεν· ἀπέστη γὰρ ἀπ' αὐτοῦ
τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ· καὶ ἔθλιβεν αὐτὸν πνεῦμα πονηρόν·
ταῦτα ἀκούοντας τοὺς θεομάχους, ἔδει λοιπὸν ἐντρέπε-
σθαι· καὶ μηκέτι ἑαυτοὺς ἀναπλάττειν ἴσα θεῷ· οὔτε δὲ
νοοῦσιν· ὁ γὰρ ἀσεβής φησιν, οὐ νοήσει γνῶσιν· οὔτε λό- »
γων εὐσεβῶν ἀνέχονται· βαρεῖς γὰρ αὐτοῖς εἰσὶ καὶ λε- »
γόμενοι· ἰδοὺ γὰρ ὥσπερ οὐκ ἀποκάμνοντες ἐν ταῖς δυσ-
σεβείαις· ἀλλὰ κατὰ τὸν Φαραὼ σκληρυνόμενοι, τὰ
ἀνθρώπινα πάλιν τοῦ σωτῆρος βλέποντες καὶ ἀκούον-
D τες ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, ἐπελάθοντο τέλεον κατὰ τὸν
Σαμοσατέα τῆς πατρικῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ· καὶ τολμηρᾷ
τῇ γλώσσῃ θρασυνόμενοι, λέγουσι, πῶς δύναται ὁ
υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι φύσει, καὶ ὅμοιος αὐτῷ κατ' οὐ- »
σίαν; ὁ λέγων, ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία, καὶ ὁ πατὴρ οὐ- »
δένα κρίνει, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ· καὶ »
ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ »
αὐτοῦ· καὶ ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱόν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· καὶ »
πάλιν πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου· καὶ »
οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός· καὶ ᾧ ἐὰν »
E θέλῃ ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι· καὶ πάλιν· πᾶν ὃ δέδωκέ »
μοι ὁ πατήρ, πρός με ἥξει· εἶτα ἐπιλέγουσιν· εἰ ἦν ὡς »
λέγετε υἱὸς κατὰ φύσιν, οὐ χρείαν εἶχεν ὡς υἱός· ἢ πῶς
δύναται δύναμις εἶναι φύσει καὶ ἀληθινὴ τοῦ πατρός, ὁ
παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους λέγων, νῦν ἡ ψυχή μου τε-
τάρακται· καὶ τί εἴπω; πάτερ σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας
ταύτης· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην· πά-
τερ δόξασόν σου τὸν υἱόν· ἦλθεν οὖν φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ

καὶ ἐ-

καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω· πάλιν τε τὸ ὅμοιον ἔλεγε· πάτερ εἰ δυνατὸν παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο· καὶ ταῦτα εἰπὼν ὁ υἱὸς ἐταράχθη τῷ πνεύματι καὶ ἐμαρτύρησε καὶ εἶπεν· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν· εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με καὶ ἐπὶ τούτῳ δέ φασιν οἱ κακόφρονες· εἰ δύναμις ἦν οὐκ ἂν ἐδειλίασεν· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἑτέροις τὸ δύνασθαι παρεῖχεν· εἶτα, φασίν· εἰ σοφία ἦν φύσει ἀληθινὴ καὶ ἰδία τοῦ πατρὸς, πῶς γέγραπται, ὁ δὲ ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις, καὶ ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη καισαρείας τῆς φιλίππου, ἐπυνθάνετο παρὰ τῶν μαθητῶν, τίνα λέγουσιν αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι εἶναι· εἰς δὲ τὴν βηθανίαν παραγινόμενος, ἐρωτᾷ ποῦ λάζαρος κεῖται· ἔλεγε δὲ ταῦτα τοῖς μαθηταῖς πόσους ἄρτους ἔχετε· πῶς οὖν, φασὶν, οὗτος σοφία, ὁ ἐν σοφίᾳ προκόπτων καὶ ἀγνοῶν, ἃ παρ' ἑτέρων μανθάνειν ἠξίου; ἔστι δὲ καὶ τοῦτο παρ' αὐτῶν λεγόμενον· πῶς δύναται λόγος ἴδιος εἶναι τοῦ πατρὸς, οὗ ἄνευ οὐκ ἦν ποτε πατὴρ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐποίει ὡς ὑμεῖς φρονεῖτε ὁ ἐπὶ μὲν τοῦ σταυροῦ λέγων θεέ μου, θεέ μου ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; πρὸ δὲ τούτων εὐχόμενος, δόξασόν σου τὸ ὄνομα· καὶ δόξασόν με σὺ πάτερ τῇ δόξῃ, ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί· ηὔχετο δὲ ἐν ταῖς ἐρήμοις καὶ παρήγγελλε τοῖς μαθηταῖς, εὔχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν· καὶ τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἔλεγεν, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής· καὶ περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας, οὐδεὶς οἶδεν· οὔτε οἱ ἄγγελοι οὔτε ὁ υἱός· εἶτα πάλιν φασὶν ἐπὶ τούτοις οἱ δείλαιοι· εἰ ἦν κατὰ τὴν ἡμετέραν διάνοιαν ἀϊδίως ὑπάρχων πρὸς τὸν θεὸν, οὔτε ἂν ἠγνόησε περὶ τῆς ἡμέρας ἀλλ' ἐγίνωσκεν ὁ λόγος, οὐκ ἂν ἐγκατελίπετο ὡς συνυπάρχων· οὔτε δόξαν ᾔτει λαβεῖν, ἔχων αὐτὴν ἐν τῷ πατρὶ, οὔτε ὅλως ηὔχετο· οὐδενὸς γὰρ ὡς λόγος ὢν ἐδέετο· ἀλλ' ἐπεὶ κτίσμα ἐστὶ καὶ εἷς τῶν γενητῶν, διὰ τοῦτο τοιαῦτα ἔλεγε καὶ ἐδέετο ὧν οὐκ εἶχε· κτισμάτων γὰρ ἴδιον τὸ χρῄζειν καὶ δέεσθαι ὧν οὐκ ἔχουσι· τοιαῦτα μὲν οὖν οἱ ἀσεβεῖς ἐξάγονται λαλοῦντες· ἔδει δὲ ταῦτα λογιζομένους εἰπεῖν αὐτοὺς καὶ τολμηρότερον· διατί ὅλως ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ πάλιν ἐπιπεῖν· πῶς γὰρ ἠδύνατο θεὸς ὢν γενέσθαι ἄνθρωπος; ἢ πῶς ἐδύνατο ἀσώματος σῶμα φορέσαι; ἢ καὶ ἰουδαϊκώτερον κατὰ τὸν καϊάφαν εἰπεῖν· διατί ὅλως ἄνθρωπος ὢν ὁ χριστὸς, θεὸν ἑαυτὸν ποιεῖ; ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια τότε μὲν οἱ ἰουδαῖοι βλέποντες, ἐγόγγυζον· νῦν δὲ ἀναγινώσκοντες οἱ ἀρειομανῖται, ἀπιστοῦσι καὶ εἰς βλασφημίας ἐκπεπτώκασιν· εἴ τις οὖν ἐκ παραλλήλου τὰ τούτων κἀκείνων ἐξετάζοι ῥήματα· εὑρήσει πάντας εἰς τὴν αὐτὴν αὐτοὺς συναντῶντας ἀπιστίαν, καὶ ἴσην αὐτῶν τῆς ἀσεβείας τὴν τόλμαν· καὶ κοινὴν αὐτῶν οὖσαν τὴν πρὸς ἡμᾶς μάχην· ἰουδαῖοι μὲν γὰρ ἔλεγον πῶς ἄνθρωπος ὢν, δύναται θεὸς εἶναι; ἀρειανοὶ δὲ εἰ θεὸς ἦν ἀληθινὸς ἐκ τοῦ θεοῦ, πῶς ἠδύνατο ἄνθρωπος γενέσθαι; καὶ ἰουδαῖοι ἐσκανδαλίζοντο· καὶ ἐχλεύαζον λέγοντες· οὐκ

& te glorificaui: & glorificabo: & rursum tale quippiam dixit, *Pater, si possibile est, transeat calix iste: & ista dicens, conturbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit, Amen dico vobis, vnus ex vobis traditurus est me.* De istis omnibus ita loquuntur malitiosi hæretici, Si Dei potentia fuisset, nihil illi timoris inhæsisset, sed potius aliis vim potestatemque tribuisset. Aiunt igitur, si vera sapientia, & propria sapientia erat Patris, cur quæso scriptum est: *Iesus profecit Sapientia, &* A *proceritate, & gratia apud Deum & homines?* & progressus in fines Cæsariæ Philippi, percunctatus est ex discipulis, quemnam ipsum homines dicerent: progressus item in Bethaniam, interrogauit, vbi Lazarus situs esset: quæsiuit itidem ex discipulis, quotnam panes haberent. Quomodo igitur, aiunt, hic sapientia fuerit, qui in sapientia crescit progressusque facit? eaque ignota habebat quæ ab aliis voluit condiscere? Quin etiam & illud ab ipsis dicitur, Quomodo potest proprium illud Verbum Patris esse, sine quo nunquam Pater fuit, & per quod B omnia, vt vos dicitis, fabricatus est, quum in cruce dicat: *Deus meus, Deus meus, cur me dereliquisti?* & ante hoc orauerit: *Glorifica nomen tuum, & glorifica me Pater ea gloria, quam habui apud te priusquam mundus fieret:* Precatus est quoque in solitudine, & præcepit discipulis, vt orarent, ne intrarent in tentationem: & spiritum promptum esse dixit, sed carnem infirmam: &, *de die illa aut hora nemo nouit, nec Angeli, nec filius.* Ex istis verbis hanc sententiam inferunt: Si pro vestra sententia, vt æternus filius apud Patrem ex- C istebat, neutiquam illi ignorantia fuisset de illa die, sed eam cognitam habuisset, vtpote Verbũ & ratio Patris: Neque quicquam illum celasset Pater, vtpote, qui cum Patre coëxisteret, neque glorificationem postulasset, quum in Patre haberet, neque vlla habendi vota fecisset, nullius enim quum Verbum sit, indigere poterit, sed quia creatura erat, istiusmodi verba locutus est, & indiguit illis, quæ non habebat, creaturarum enim proprium est, indigere, & opus habere quibus carent. Istiusmodi sunt sermones D quos impii inter loquendum eructant. Atqui par erat in talibus cogitationibus adhuc improbius loqui, nempe illa, cur vlla ratione Verbum caro sit factum? ac deinde hæc verba adiicere: Quomodo potuit is, qui Deus erat, homo fieri? aut quomodo potuit qui incorporeus erat, corpus gestare? & adhuc maiori Iudaismo cum Caipha dicere, cur, cum plane esset homo Christus, Deum seipsum faceret? Hæc enim istisque similia tum temporis Iudæi inspicientes, murmure strepitabant: nunc autem eadem ista legentes Ariani, Fidem abnegant, & in blasphe- E mias præcipitantur. Quòd si quis è diuerso, horum illorumque verba excuteret, deprehenderet eos omnes simul in eandem infidelitatem concurrere, similemque impietatem, bellumque aduersum nos fouere. Siquidem Iudæi dicebant, quomodo homo cum sit, Deus esse possit? Ariani vero si Deus verus ex Deo, quomodo potuit homo fieri? & Iudæi quidem scandalizabantur, & per cauillum dicebant,

Si Filius Dei iste fuisset: non perpessus esset crucem: Ariani vero ex aduerso e regioneque consistentes, loquuntur nobis: Quomodo audetis dicere proprium illum esse Verbum substantiæ patris, quum corpus habeat ad talia sustinenda? deinde Iudæis quærentibus interficere dominum, eo quod Patrem suum Deum esse pronunciasset, seque illi parem faciebat, operando quæ Pater operatur: didicerunt Ariani & ipsi quoque dicere, eum non esse parem Deo, neque Patrem proprium aut naturalem Verbi esse Deum: & qui cum iis non ita sentiunt, eos requirunt ad necem. Rursus Iudæis ita loquentibus: *Nonne iste filius Ioseph, cuius nos patrem & matrem nouimus? quomodo igitur dicit, priusquam Abraham esset, ego sum? &, de cælo descendi?* Ariani quoque istorum asseclæ, paria reddunt: Quomodo potest aut Verbum aut Deus esse, qui dormit vt homo? qui in lachrymas prorumpit & percontatur? Ambo enim isti, contemplatione affectionum humanarum quas sustinuit Saluator ob carnem quam habebat, inficiantur proprietatem & deitatem Verbi. Quum igitur sit ista Iudaica vesania, eaque proditoris Iudæ, aut ex aperto profiteantur sese Caiaphæ, & Herodis discipulos esse, nihil occultantes Iudaismum sub Christianitatis titulo, & penitus abnegent, vt antea dixi, carnalem Saluatoris aduentum: id enim illorum hæresis peculiariter sentit, aut si verentur propalam Iudaizare & circuncidi, vt Constantio placeantur, iisque quos fraudibus deceperunt, ne loquantur quæ sunt Iudæorum: æquum enim est, quorum nomina deprecantur, eorum quoq; sententias refugere. Christiani enim sumus, ô Ariani, Christiani, inquam sumus, & proprie ad nos pertinet, bene ex Euangelio de Saluatore sentire: neque cum Iudæis eum lapidare, si eum de diuinitate & æternitate sua audiamus loquentem: neque vnà cum illis scandalizati, vbi, vt homo, nostri causa humilibus verbis vtitur. Si igitur & vos vultis Christiani esse, deponite vesaniam Arii, vestrasque aures sordentes blasphemiarum verbis, eluite pietatis sermonibus, pro certo habentes omisso Arianismo, reiectâque Iudæorum peruersitate, statim vobis è tenebris veritatis lucem orituram esse, neque iam inde nobis opprobraturos esse, quasi qui duo æterna statuamus: cognoscetisque etiam ipsi vos, dominũ nostrũ verum & naturalẽ Filiũ Dei esse, & non simpliciter æternum, sed ex patris sui proprietate spectandum esse. Sunt enim & alia æterna, sed quorum ipse conditor sit: nam & Dauidis verba sunt: *Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales.* Iam quum certum sit etiam illas per eum conditas esse, ipsumque æternorum esse conditorem, quis nostrum vnquam dubitaturus est, quin istis æternis ipse sit anterior, illumque non tam æternitate, quàm ex eo, quod filius sit dei, spectari cõsiderariq; debere? Filius enim quũ sit, separari à Patre nõ potest, neq; fuit vnquã, quando nõ erat, sed erat sẽper: quippe qui et Imago erat et iubar sui Patris.

οὐκ ἂν οὗτος ἦν υἱὸς θεοῦ· ὑπέμεινε σταυρόν· Ἀρειανοὶ δὲ εἰς τὸ καταντικρὺ στήκοντες αὐτῶν, φάσκουσιν ἡμῖν· πῶς τολμᾶτε λέγειν λόγον ἴδιον εἶναι τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τὸν ἔχοντα σῶμα, ὥστε τοῦτο ὑπομεῖναι; εἶτα τῶν ἰουδαίων ζητούντων ἀποκτεῖναι τὸν κύριον ὅτι πατέρα τὸν θεὸν ἔλεγεν ἴδιον εἶναι· καὶ ἴσον ἑαυτὸν ἐποίει· ἐργαζόμενος ἃ ἐργάζεται ὁ πατήρ, ἔμαθον οἱ Ἀρειανοὶ λέγειν καὶ αὐτοὶ ὅτι οὔτε ἴσος τῷ θεῷ ἐστιν, οὔτε πατὴρ ἴδιός ἐστι καὶ φύσει τοῦ λόγου ὁ θεός· ἀλλὰ καὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα
A φρονοῦντας, ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι· πάλιν τε τῶν ἰουδαίων λεγόντων· „ οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς ἰωσήφ, οὗ ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; „ πῶς οὖν λέγει, πρὶν ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγώ εἰμι· „ καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα; „ οἱ Ἀρειανοὶ καὶ αὐτοὶ ἐπακολουθοῦσιν ἐξίσου λέγοντες· πῶς δύναται λόγος εἶναι ἢ θεός, ὁ κοιμώμενος ὡς ἄνθρωπος· καὶ κλαίων, καὶ πυνθανόμενος; ἀμφότεροι ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων ὧν ὑπέμεινεν ὁ σωτὴρ δι' ἣν εἶχε σάρκα, ἀρνοῦνται τὴν ἀϊδιότητα καὶ θεότητα τοῦ λόγου· ἰουδαϊκῆς τοίνυν οὔσης καὶ ἰουδαϊκῆς ἐκ τοῦ προδότου ἰούδα τῆς τοιαύτης παρανομίας, ἢ ἐκ φανεροῦ πάλιν ὁ-
B μολογείτωσαν ἑαυτοὺς τοῦ καϊάφα καὶ ἡρώδου μαθητὰς εἶναι· μὴ σκέπτοντες τὸν ἰουδαϊσμὸν τῷ τοῦ χριστιανισμοῦ ὀνόματι. καὶ ἀρνείσθωσαν τέλεον, καθάπερ καὶ ἔμπροσθεν εἴπομεν, τὴν τοῦ σωτῆρος ἔνσαρκον παρουσίαν· τοῦτο γὰρ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν οἰκεῖον τὸ φρόνημα, ἢ εἰ δεδοίκασιν ἰουδαΐζειν ἐκφανερῶς, καὶ περιτέμνεσθαι διὰ τὴν πρὸς κωνστάντιον ἀρέσκειαν καὶ τοὺς ἀπατηθέντας παρ' αὐτῶν, μὴ δὲ λεγέτωσαν τὰ τῶν ἰουδαίων· δίκαιον γὰρ ὧν τὰ ὀνόματα παραιτοῦνται, τούτων ἀ-
C ποστρέφεσθαι καὶ τὸ φρόνημα· χριστιανοί ἐσμεν ὦ ἀρειανοί· χριστιανοί ἐσμεν ἡμεῖς· ἡμῶν τε ἴδιον, καλῶς τὰ εὐαγγέλια νοεῖν περὶ τοῦ σωτῆρος, καὶ μὴ μετὰ ἰουδαίων λιθάζειν αὐτόν, ἐὰν περὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀϊδιότητος ἀκούωμεν αὐτοῦ· μήτε μεθ' ὑμῶν σκανδαλίζεσθαι, ἐφ' οἷς ὡς ἄνθρωπος ὑπὲρ ἡμῶν ταπεινοῖς φθέγγοιτο ῥήμασιν· εἰ θέλετε γ' οὖν καὶ ὑμεῖς γενέσθαι χριστιανοί, ἀπόθεσθε τὴν Ἀρείου μανίαν τήν τε ἀκοὴν ὑμῶν τὴν ῥυπωθεῖσαν ἀπὸ τῶν βλασφήμων ῥημάτων, ἀπο-
D νίψασθε τοῖς τῆς εὐσεβείας λόγοις γινώσκοντες ὡς παυόμενοι τοῦ εἶναι ἀρειανοί, παύσεσθε καὶ τῆς τῶν ἰουδαίων τῶν νῦν κακοφροσύνης, εὐθύς τε ὡς ἀπὸ σκότους, ἡ ἀλήθεια ὑμῖν λάμψει· καὶ οὐκέτι μὲν ἡμῖν ὀνειδίσετε ὡς δύο ἀΐδια λέγουσιν· ἐπιγνώσεσθε δὲ καὶ ὑμεῖς ὅτι τε ἀληθινὸς καὶ φύσει υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ ὁ κύριος, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀΐδιος· ἀλλὰ τῇ τοῦ πατρὸς ἀϊδιότητι συνὼν γινώσκεται· „ ἔστι γὰρ λεγόμενα ἀΐδια, „ ὧν αὐτὸς ὡς δημιουργὸς κύριός ἐστιν· ἐν γὰρ ψαλ-
E μοῖς γέγραπται· ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι· δῆλόν ἐστιν ὅτι δι' αὐτοῦ καὶ ταῦτα γέγονεν· εἰ δὲ καὶ τῶν αἰωνίων αὐτός ἐστι δημιουργός, τίς ὑμῶν ἔτι ἀμφιβάλλειν δυνήσεται, ὅτι καὶ τούτων τῶν ἀϊδίων αἰώτερός ἐστι; καὶ οὐ τοσοῦτον ἁπλῶς ἐκ τοῦ ἀϊδίου γνωρίζεται ὁ κύριος· ὅσον ὅτι ὁ υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ· υἱὸς γὰρ ὤν, ἀχώριστός ἐστι τοῦ πατρός, καὶ οὐκ ἦν, ὅτε οὐκ ἦν ἀλλ' ἀεὶ ἦν, καὶ εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα ὢν τοῦ πατρός, ἔχει καὶ τὴν ἀϊδιότητα τοῦ πατρός,

ὅπως

ὅπως μὲν ἠλέγχθησαν κακῶς νοοῦντες ἃ ἐπροφασίζοντο ῥητά, δυνατόν πως ἐκ τῶν ἔμπροσθεν δι' ὀλίγων εἰρημένων καταμαθεῖν· ὅτι δὲ καὶ ἐν οἷς πάλιν προφασίζονται νῦν, ἐκ τῶν εὐαγγελίων γνωρίζονται σαθρὰν ἔχοντες τὴν διάνοιαν, ῥᾴδιόν ἐστι συνιδεῖν, ἐὰν μάλιστα καὶ νῦν τὸν σκοπὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοὺς χριστιανοὺς πίστεως λάβωμεν· καὶ τούτῳ ὥσπερ κανόνι χρησάμενοι, προσέχωμεν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, τῇ ἀναγνώσει τῆς θεοπνεύστου γραφῆς· οἱ γὰρ χριστομάχοι τοῦτον ἀγνοήσαντες, ἐπλανήθησαν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας· καὶ προσέκοψαν τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος, φρονοῦντες παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν· σκοπὸς τοίνυν οὗτος καὶ χαρακτὴρ τῆς γραφῆς, ὡς πολλάκις εἴπομεν, διπλῆν εἶναι τὴν περὶ τοῦ σωτῆρος ἀπαγγελίαν ἐν αὐτῇ· ὅτι τε ἀεὶ θεὸς ἦν καὶ ἔστιν ὁ υἱός· λόγος ὢν καὶ ἀπαύγασμα καὶ σοφία τοῦ πατρός· καὶ ὅτι ὕστερον δι' ἡμᾶς σάρκα λαβὼν ἐκ παρθένου τῆς θεοτόκου μαρίας, ἄνθρωπος γέγονεν. καὶ ἔστι μὲν τοῦτον εὑρεῖν διὰ πάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς σημαινόμενον, ὡς αὐτὸς ὁ κύριος εἴρηκεν· » ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς » ὅτι αὗταί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ· ἵνα δὲ μὴ πάντα τὰ ῥήματα συναγαγὼν πολὺς ἐν τῷ γράφειν γένωμαι, ἀρκεῖ νῦν ὡς πάντων μνημονεῦσαι· τοῦ μὲν ἰωάννου λέγοντος, ἐν ἀρχῇ » ἦν ὁ λόγος· καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· καὶ » θεὸς ἦν ὁ λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν » θεόν· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ » ἐγένετο οὐδὲ ἕν· εἶτα καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ » ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· τοῦ δὲ παύλου γράφοντος· ὃς » ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων· οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο » τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δού- » λου λαβών· ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος· » καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνω- » σεν ἑαυτὸν, ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου, » θανάτου δὲ σταυροῦ· ἀπὸ τούτων γὰρ τῇ αὐτῇ διανοίᾳ διερχόμενός τις, πᾶσαν τὴν γραφὴν ὄψεται, » πῶς ἐν ἀρχῇ μὲν εἶπε τούτῳ ὁ πατήρ, γενηθήτω » φῶς καὶ γενηθήτω στερέωμα· καὶ ποιήσωμεν ἄνθρωπον· » ἐπὶ δὲ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς » τὸν κόσμον, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ » ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ· καὶ γέγραπται· ἰδοὺ ἡ παρθέ- » νος ἐν γαστρὶ ἕξει· καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσουσι » τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐμμανουήλ· ὅ ἐστι μεθερμηνευό- » μενον, μεθ' ἡμῶν ὁ θεός· ὁ τοίνυν ἐντυγχάνων τῇ θείᾳ γραφῇ, ἀπὸ μὲν τῶν παλαιῶν, τὰ ῥήματα μανθανέτω· ἀπὸ δὲ τῶν εὐαγγελίων, θεωρείτω τὸν » κύριον γενόμενον ἄνθρωπον· ὁ λόγος γάρ φησι σὰρξ » ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· ἄνθρωπος δὲ γέγονε καὶ οὐκ εἰς ἄνθρωπον ἦλθε· καὶ τοῦτο γὰρ ἀναγκαῖον εἰδέναι· μήποτε καὶ εἰς τοῦτο πεσόντες οἱ ἀσεβεῖς, ἀπατήσωσί τινας· κἀκεῖνοι νομίσωσιν, ὅτι ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις εἰς ἕκαστον τῶν ἁγίων ἐγίνετο, οὕτω καὶ νῦν ἐπεδήμησεν εἰς ἄνθρωπον ὁ λόγος ἁγιάζων καὶ τοῦτον· καὶ φανερούμενος ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις· εἰ γὰρ οὕτως ἦν, καὶ μόνον ἐν ἀνθρώπῳ φανεὶς ἦν, οὐδὲν παράδοξον·

οὔτε

Male igitur eos ea dicta, quæ cauillabantur intelligere, ex paucis verbis quæ superius tractata sunt, deprehendere licet. Quin & iam quoque in verbis Euangelicis ad calumniam detortis, eos rectum sensum non tenere, facillime perspicias, si vel nunc scopum Christianæ Fidei ante oculos ponas, eoque pro regula vsus, lectioni scripturæ diuinitus (vt inquit Apostolus) inspiratæ animum intendas. Quem scopum quum Christi perduelliones incognitum
A haberent, à via veritatis deerrauerunt, lapidique offensionis impacti sunt, sentientes diuersa ab iis quæ sentienda erant. Scopus igitur iste & formula sacræ scripturæ, quemadmodum dixi, vt sentias ibi duplicem esse de saluatore historiam, eumque semper & Deum, & Filiũ esse, quia Verbum sit, & iubar & sapientia sui Patris: postea autem propter nos assumpta carne ex Maria virgine eundem hominem esse genitum. Atq; id vbiq; per omnem scripturam significari deprehendas, vt Dominus ipse dixit: *Scrutamini scripturas, quoniam illæ sunt quæ testimonium per-*
B *hibent de me:* sed ne omnia verba in vnum coacervans prolixior in scribendo efficiar, contenti erimus pro omnibus vnius duntaxat Ioannis verbis: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine eo factum est nihil, quod factum est in ipso, & Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam vt vnigeniti ex Patre.* Paulus item, *Qui quum in Forma Dei esset, non rapinam arbitratus est,*
C *vt esset æqualis Deo, sed seipsum exinaniuit, seruiformam accipiens, in similitudinem hominum factus & specie inuentus est, vt homo, humiliauit seipsum, obediens factus vsque ad mortem, atque adeo mortem crucis.* Nam ex istis, si quis eodem animo perambulet vniuersam Scripturã, videbit primum hunc fuisse, cui dixerat Pater, *fiat lux, & fiat firmamentum, &, faciamus hominem:* eundemque deinde sub consummationẽ seculorum missum à Patre fuisse in mundum, vt seruaretur mundus per ipsum. Scriptum est e-
D nim: *Ecce Virgo in vtero habebit, & pariet filium, vocabuntque nomen eius Emanuel: quod ex interpretatione significat, nobiscum Deus.* Qui igitur Sacras literas in manus sumit, is ex veteri quidẽ Testamento has sententias colligat: ex Euangeliis autem, Dominum spectet hominem esse factũ. *Verbum enim* (inquit) *caro factum est: & habitauit in nobis.* Cæterum, homo factus est: & nõ in hominẽ, qui iam erat, superuenit: Nã & hoc quoq; cognitu necessariũ est, ne quãdo, qui hic ruinam passi sunt impii, etiam alios secum eodẽ præcipitent: quippe, qui existimãt eum, quem-
E admodum priscis temporibus in vnumquemq; ex Sanctis descendit: ita tum quoque in Mariæ filium descendisse vt eum sanctificaret, & in eo sese ostẽderet, vt in cæteris sanctioribus hominibus fecit. Nam si ita esset, & duntaxat in hominem venisset, quidnam ea res miri habebat?

certe,

certe, non obstupuissent illi, qui eum videbant, neque in hæc verba prorupissent, vnde & quantus est iste? rursumque, cur tu quum homo sis, Deum temetipsum facis? Siquidem iam assueti erant audire Verbum Domini esse factum, nũc ad hunc, nunc ad istum Prophetam. Iam autem, quia Verbum Dei, per quem omnia facta sunt, sustinuit etiam Filius hominis fieri, humiliauitque semetipsum serui formam accipiens, inde nimirum euenit, vt crux Iudæis in scandalum cesserit: nobis autem Christus Virtus sit Dei, & Sapientia. Verbum siquidem (vt inquit Ioannes) caro factum est, Scriptura pro cõsueto more hominem carnem appellante, vt apud Iohelem prophetam deprehendas: *Effundam super omnem carnem de Spiritu meo.* Daniel quoque Astyagi ita locutus est: *Non colo idola manufacta, sed Deum viuum conditorem cæli & terræ, qui dominatum habet in omnem carnem:* quippe & ille & Iohel humanum genus appellarunt. Olim igitur ad vnumquemque Sanctorum verbum factum est, eosque sanctificauit, qui illud legitime recipiebant, nec tamen quũ illi nascerentur, dictũ est Verbum esse carnem factum, neque dum illi patiebantur, scriptum est Verbum passum esse. Cõtra, vbi semel Verbum natum ex Maria prodiisset sub consummationem seculorum ad peccata abroganda (ita enim Patri visum fuit Filium suum mittere, factum ex Muliere, factum sub lege) tum denique scriptum est, Verbum assumpta carne hominem esse factum: & in ea carne passum esse pro nobis, vt Petrus testatur: Christo enim, inquit, pro nobis passo in carne: vt palàm fieret, omnesque crederemus, eum, quum semper Deus esset, & sanctificaret ad quos accedebat, disponeretque omnia pro arbitrio Patris, postmodum in gratiam nostri hominem esse factum, & corporaliter, vt inquit Apostolus, habitauit diuinitas in carne. Quæ verba idem valent, ac si dicas, quum Deus esset, proprium quoddã corpus cepit, eoque vtens vt organo, homo factus est propter nos. Ideoque quæ propria sunt carnis, etiam de illo referuntur: nimirum, quia in carne consistebat: qualia sunt esurire, sitire, pati, fatigari, aliaque id genus, quæ caro in se recipit. Quin & ea opera, quæ sunt propria Verbi, qualia sunt, mortuos excitare, cæcis visum reponere, hæmorrhoissam sanare, ea quoque omnino corporis ministerio peragebantur: Et quemadmodum Verbum carnis infirmitates baiulabat vt suas, neque id mirum, erat enim caro ipsius: ita rursus, quum caro suo ministerio diuinitatis operibus inseruiebat, illa opera in carne fiebant, quia caro illa erat corpus Dei. Probe autem Propheta locutus est: *Gestauit infirmitates nostras,* nõ autem curauit, ne quasi extra corpus humanum consistens, corpusque sanans vti semper fecit, obnoxios iterũ morti homines relinqueret. Cæterum, infirmitates nostras ipse baiulat, & peccata nostra ipse gestat, vt in cõspicuo sit eũ hominẽ ꝓpter nos esse factũ, & corpus, ꝙ peccata ferebat, illi esse propriũ. Et ipse quidẽ nihil lædebatur, efferẽs peccata nostra in crucẽ vna cũ corpore suo, vt Petrus dixit, vt nos

οὔτι οἱ ὁρῶντες ἐξενίζοντο λέγοντες· ποταπὸς ἄρα
ἐστὶν οὗτος· καὶ διατί σὺ ἄνθρωπος ὤν, ποιεῖς σεαυ-
τὸν θεόν; εἶχον γὰρ τὴν συνήθειαν ἀκούοντες, καὶ ἐγένετο
λόγος κυρίου πρὸς ἕκαστον τῶν προφητῶν· νῦν
δὲ ἐπειδὴ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος δι' οὗ γέγονε τὰ πάν-
τα ὑπέμεινε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου γενέσθαι· καὶ ἐ-
ταπείνωσεν ἑαυτὸν λαβὼν δούλου μορφήν, διὰ
τοῦτο ἰουδαίοις σκάνδαλον μέν ἐστιν ὁ τοῦ χριστοῦ
σταυρός· ἡμῖν δὲ χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ
A σοφία· ὁ λόγος γὰρ ὡς εἶπεν ὁ ἰωάννης, σὰρξ ἐ-
γένετο· τῆς γραφῆς ἔθος ἐχούσης, λέγειν σάρ-
κα τὸν ἄνθρωπον· ὡς διὰ ἰωὴλ τοῦ προφήτου
φησὶν, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν ,,
σάρκα· καὶ ὡς δανιὴλ εἴρηκεν τῷ ἀστυάγει· οὐ ,,
σέβομεν εἴδωλα χειροποίητα· ἀλλὰ τὸν ζῶντα ,,
θεὸν· τὸν κτίσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ ,,
ἔχοντα πάσης σαρκὸς κυρείαν· σάρκα γὰρ καὶ
οὗτος καὶ ἰωὴλ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος λέγου-
σι· πάλαι μὲν εἰς ἕκαστον τῶν ἁγίων ἐγίνετο· καὶ
B ἡγίαζε μὲν τοὺς γνησίως δεχομένους αὐτόν· οὔτε
δὲ γενομένων ἐκείνων εἴρηται ὅτι αὐτὸς γένηται ἄν-
θρωπος, οὔτε πασχόντων ἐκείνων εἴρηται πέ-
πονθεν αὐτός· ὅτε δὲ ἐκ μαρίας ἐπεδήμησεν ἄν-
θρωπος, ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέ-
τησιν τῆς ἁμαρτίας· οὕτω γὰρ εὐδοκήσας ὁ πατὴρ, ἔ-
πεμψε τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν· γενόμενον ἐκ γυναικός· γενό-
μενον ὑπὸ νόμον, τότε εἴρηται ὅτι σάρκα προσλαβὼν
γεγένηται ἄνθρωπος· καὶ ἐν ταύτῃ πέπονθεν ὑπὲρ
ἡμῶν ὡς εἶπεν ὁ πέτρος· χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ
C ἡμῶν σαρκί· ἵνα δειχθῇ καὶ πάντες πιστεύωμεν·
ὅτι ἀεὶ θεὸς ὢν καὶ ἁγιάζων πρὸς οὓς ἐγένετο· δια-
κοσμῶν τε κατὰ βούλημα τοῦ πατρὸς τὰ πάντα,
ὕστερον καὶ δι' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ σωμα-
τικῶς, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος, κατῴκησεν ἡ θεότης
ἐν τῇ σαρκί· ἴσον τῷ φάναι, θεὸς ὢν, ἴδιον ἔσχε σῶ-
μα, καὶ τούτῳ χρώμενος ὀργάνῳ, ἄνθρωπος
γέγονε δι' ἡμᾶς· καὶ διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἴδια ταύτης,
αὐτοῦ λέγεται· ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ ἦν· οἷά ἐστι τὸ πεινῆν,
τὸ διψῆν, τὸ πάσχειν, τὸ κοπιᾶν· καὶ τὰ ὅμοια ὧν ἐ-
D στὶν ἡ σὰρξ δεκτική· τὰ δὲ αὐτοῦ τοῦ λόγου ἴδια ἔργα·
οἷά ἐστι· τὸ ἐγείρειν νεκροὺς· καὶ τυφλοὺς ποιεῖν ἀ-
ναβλέπειν· καὶ τὴν αἱμορροοῦσαν ἰάσασθαι αὐτὴν,
διὰ τοῦ ἰδίου σώματος αὐτὸς ποιεῖ· καὶ ὁ μὲν λό-
γος, τὰς τῆς σαρκὸς ἐβάσταζεν ἀσθενείας ὡς ἰδίας·
αὐτοῦ γὰρ ἦν ἡ σάρξ· καὶ ἡ σὰρξ δὲ ὑπούργει τοῖς
τῆς θεότητος ἔργοις· ὅτι ἐν αὐτῇ ἐγένετο· θεοῦ
γὰρ ἦν σῶμα· εὖ δὲ ὁ προφήτης εἴρηκεν ἐβά- ,,
σταζε· καὶ οὐκ εἴρηκε τὰς ἀσθενείας ἡμῶν αὐτὸς
ἐθεράπευσεν· ἵνα μὴ ὡς ἐκτὸς ὢν τοῦ σώμα-
E τος καὶ μόνον ἰασάμενος ὡς ἀεὶ πεποίη-
κεν, ὑπευθύνους πάλιν τῷ θανάτῳ τοὺς ἀνθρώ-
πους καταλείψῃ· τὰς δὲ ἀσθενείας ἡμῶν βαστά-
ζει, καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς φέρει· ἵνα
δειχθῇ, ὅτι καὶ ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς γέγονε· καὶ σῶμα
τὸ ἐν αὐτῷ φέρον αὐτὰς, αὐτοῦ ἴδιον ἐστί· καὶ αὐτὸς μὲν
οὐδὲν ἐβλάπτετο ἀναφέρων τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν τῷ
σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον ὡς εἶπεν ὁ πέτρος·
ἡμεῖς

ἡμεῖς δὲ οἱ ἄνθρωποι, ἀπὸ μὲν τῶν ἰδίων παθῶν ἐλυτρούμεθα· τῆς δὲ τοῦ λόγου δικαιοσύνης, ἐπληρούμεθα· ὅθεν τῆς σαρκὸς πασχούσης, οὐκ ἦν ἐκτὸς ταύτης ὁ λόγος· διὰ τοῦτο γὰρ αὐτοῦ λέγεται καὶ τὸ πάθος· καὶ θεϊκῶς δὲ ποιοῦντος αὐτοῦ τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς, οὐκ ἦν ἔξωθεν αὐτοῦ ἡ σάρξ· ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ταῦτα πάλιν ὁ κύριος ἐποίει· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, » ἔλεγεν, εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου, μὴ πιστεύε- » τέ μοι· εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις » μου πιστεύσατε· καὶ γινώσκετε ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ, κά- » γὼ ἐν αὐτῷ. ἀμέλει ὅτε χρεία γέγονε τὴν πενθερὰν τοῦ πέτρου πυρέσσουσαν ἐγεῖραι, ἀνθρωπίνως μὲν ἐξέτεινε χεῖρα, θεϊκῶς δὲ ἦν παύων τὴν νόσον· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ, ἀνθρώπινον ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἠφίει τὸ πτύσμα· θεϊκῶς δὲ, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἤνοιγε διὰ τοῦ πηλοῦ· ἐπὶ δὲ τοῦ λαζάρου, φωνὴν μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἀνθρωπίνην ἠφίει· θεϊκῶς δὲ ὡς θεὸς, τὸν λάζαρον ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· ταῦτα δὲ οὕτως ἐγίνετο καὶ ἐδείκνυτο· ὅτι μὴ φαντασίᾳ, ἀλλὰ ἀληθείᾳ ἔχων ἦν σῶμα· ἔπρεπε δὲ τὸν κύριον ἐνδιδυσκόμενον ἀνθρωπίνην σάρκα, ταύτην μετὰ τῶν ἰδίων παθῶν αὐτῆς ὅλην ἐνδύσασθαι· ἵνα ὥσπερ ἴδιον αὐτοῦ λέγωμεν εἶναι τὸ σῶμα, οὕτω καὶ τὰ τοῦ σώματος πάθη, ἴδια μόνον αὐτοῦ λέγηται, εἰ καὶ ἥπτετο κατὰ τὴν θεότητα αὐτοῦ. οὐχ εἰ μὲν οὖν ἑτέρου ἦν τὸ σῶμα, ἐκείνου ἂν λέγοιτο καὶ τὰ πάθη· εἰ δὲ τοῦ λό- » γου ἡ σὰρξ ἐγένετο, ἀνάγκη καὶ τὰ τῆς σαρκὸς πά- » θη λέγεσθαι αὐτοῦ, οὗ καὶ ἡ σάρξ ἐστιν· οὗ δὲ λέγεται τὰ » πάθη οἷά ἐστι, τὸ κατακριθῆναι· τὸ μαστιγωθῆναι· τὸ διψᾶν· καὶ ὁ σταυρὸς καὶ ὁ θάνατος· καὶ αἱ ἄλλαι τοῦ σώματος ἀσθένειαι, τούτου καὶ τὸ κατόρθωμα καὶ ἡ χάρις ἐστί· διὰ τοῦτο τοίνυν ἀκολούθως καὶ πρεπόντως, οὐκ ἄλλου· ἀλλὰ τοῦ κυρίου λέγεται τὰ » τοιαῦτα πάθη· ἵνα καὶ ἡ χάρις παρ' αὐτοῦ ᾖ καὶ » μὴ ἄλλου λάτραι γενώμεθα· ἀλλὰ ἀληθῶς θεοσεβεῖς, ὅτι μηδένα τῶν γενητῶν· μὴ δὲ κοινόν τινα ἄνθρωπον· ἀλλὰ τὸν ἐκ θεοῦ φύσει καὶ ἀληθινὸν θεὸν υἱὸν· τοῦτον δὲ γενόμενον ἄνθρωπον, οὐδὲν ἧττον κύριον αὐτὸν καὶ θεὸν, καὶ σωτῆρα ἐπικαλούμεθα· τοῦτο δὲ τίς οὐκ ἂν θαυμάσειεν· ἢ τίς οὐκ ἂν συνθοῖτο θεῖον ἀληθῶς εἶναι τὸ πρᾶγμα; εἰ γὰρ τὰ τῆς θεότητος τοῦ λόγου ἔργα μὴ διὰ τοῦ σώματος ἐγίνετο, οὐκ ἂν ἐθεοποιήθη ἄνθρωπος· καὶ πάλιν εἰ τὰ ἴδια τῆς σαρκὸς οὐκ ἐλέγετο τοῦ λόγου, οὐκ ἂν ἠλευθερώθη παντελῶς ἀπὸ τούτων ἄνθρωπος· ἀλλ' εἰ ἄρα πρὸς ὀλίγον μὲν ἀνεπαύετο, ὡς προεῖπον, πάλιν δὲ ἔμενεν ἡ ἁμαρτία ἐν αὐτῷ καὶ ἡ φθορὰ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἔμπροσθεν ἀνθρώπων γέγονε, καὶ τοῦτο δείκνυται· πολλοὶ γοῦν ἅγιοι γεγόνασι καὶ καθαροὶ πάσης ἁμαρτίας· ἱερεμίας δὲ, καὶ ἐκ κοιλίας ἡγιάσθη· καὶ ἰωάννης ἔτι κυοφορούμενος, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει ἐπὶ τῇ φωνῇ τῆς θεοτόκου μαρίας· καὶ ὅμως, ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ ἀδὰμ μέχρι μωϋσέως· καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως ἀδάμ· καὶ οὐ-

vt nos mortales ita à nostris passionibus liberaret. Quocirca, quum eius caro patiebatur, ipse non erat extra corpus, ideoque ea ipsa passio illius nuncupatur. Et quum diuinitus designaret opera Patris, non erat seorsum à sua carne, sed in ipso suo corpore hæc opera patrabat. Ideoque, quum homo esset factus, hæc verba vsurpauit: *Si non facio opera Patris mei, ne credideritis mihi: sin autem facio, etiamsi mihi non credatis, saltem ex operibus credite, vt cognoscatis Patrem in me esse, & me in Patre.* Certe, quum necessitas requirebat, vt socrum Petri febrientem excitarit, humano quidem more manum extendit, diuinitus autem morbum compescuit: & in cæco à natiuitate, humanum è carne emisit sputum, diuinitus autem oculos aperuit per lutum: in Lazaro autem vocem quidem vt homo edidit, diuinitus tamen vt Deus eundem è mortuis excitauit. Ista autem eo modo facta sunt, eaque ratione adhibita, ne imaginarium ac non verum corpus habere crederetur. Congruum enim erat, vt Dominus, quum indueret humanam carnem, eam solide cum omnibus suis passionibus indueret: vt enim hoc proprium eius corpus, ita & corporis passiones, ipsius passiones appellantur, etsi eæ non pertingerent ad diuinitatem: nam si id corpus alterius fuisset, passiones quoque illæ alterius dici debuissent. Sin autem, contrà, Verbi erat ea caro (Verbum enim caro factum est) necessum est, passiones carnis, eius quoque dici, cuius est illa caro. Cuius porro dicuntur passiones esse, quales imprimis sunt condemnari, flagellari, sitire, crux denique, & mors ipsa, aliæque corporis afflictiones, eius quoque virtus & gratia, in iis quæ per corpus gesta sunt, haberi debet. Ea de causa igitur recte & congruenter non alterius, sed ipsius Domini passiones appellantur, vt & gratia ab illo descendisse intelligatur, & non alterum coleremus, sed veram & synceram pietatẽ tueremur. Quod autem neminem ex rebus creatis, neque vulgarem hominem, sed naturalem & verum Dei Filium, eumque hominem factum ac nihilo minus Dominum & Deum & Saluatorem inuocamus, hoc ipsum quis non admiraretur? aut quis non statueret, rem plane Diuinam esse? Nisi enim opera Deitatis Verbi per corpus patrata fuissent, nunquam homo deificatus esset: rursum, nisi quæ propria sunt carnis Verbi dicerentur, nunquam ad plenum homo ab illis liberatus fuisset. Nam tametsi paulisper quasi datis feriis interquieuissent, peccatum tamen & corruptio æque ita in homine remansisset, quemadmodum in primis hominibus vim suam & tenorem retinuit: eaque res ita demonstrari potest. Permulti fuere viri Sancti, puri omnis criminis. Siquidem Hieremias ex vtero sanctificatus fuit, & Ioannes dum adhuc à grauida matre gestaretur, exultauit in gaudio ad vocem Deiparæ Virginis, mors tamen æque regnauit ab Adam vsque ad Moysen, & in eos qui non peccauerant, ad similitudinem præuaricationis Adæ. Atque

Atq; ita mãſerunt homines nihilo minus mortales & corruptibiles, capaces interim affectionum naturæ. Nunc autem, poſtquã Verbũ homo factum eſt, ſibique vt propria vendicauit ea quæ ſunt carnis, non vlterius illa corpus humanum, eò quod ibi Verbum Dei conſiſtat, attingunt, ſed ab eo abſumuntur, nec iam inde homines ſecundum ſuas paſſiones peccatores & mortui permanent, ſed ſecundũ Verbi potentiam reſurgẽtes, immortales & incorruptibiles perſeuerant. Vnde, naſcente carne ex Deipara Virgine, ipſe dicitur natus eſſe, qui aliis ortũ initiumq; exiſtẽdi præbet, vt noſtrã originationẽ in ſe transferat, nec deinceps, quaſi in terra manentes, in terram abeamus, ſed vt Verbo cęleſti coaptati coalitiq; in cælos ſubuehamur. Eadem igitur ratione etiã cæteras affectiones corporis non incõgruenter in ſeipſum trãſpoſuit, vt iam deinceps non vt homines, ſed vt ij, quos vt proprios & pro ſuis agnoſcit Verbũ, æternæ vitæ conſortes efficeremur. Non.n. vlterius ſecundum priorem originẽ Adæ intermorimur, ſed deinceps noſtra origine cũ omni carnali infirmitate in Verbũ tranſlata, è terra excitamur, diſſoluto peccati piaculo per eum, qui in nobis & ꝓ nobis piaculũ factus eſt. Ac non immerito: quemamodũ.n. in Adam ex terra deriuati morimur, ita denuo ex aqua & Spiritu ſancto regenerati in Chriſto omnes viuificamur, quaſi caro noſtra nõ amplius terreſtris, ſed rationalis facta ſit, & vt ſic dicã, verbificata ob Rationẽ ſiue Verbum, ꝙ in noſtri gratiam caro factũ eſt. Vt autẽ impaſſibilitatem naturę Verbi, eiuſque ob carnem infirmitates cognoſcamus, operæ pretium eſt, vt maiori diligentia audiamus beatũ Petrũ. Is enim dignus teſtis cui de Saluatore habeatur fides, qui ita ſcribit: *Chriſto igitur pro nobis carne paſſo.* Quocirca, quum dicitur aut eſurire, aut ſitire, aut fatigari, aut neſcire, aut dormire, aut plorare, aut poſtulare, aut fugere, naſci iīẽ & deprecari calicem, & ſimpliciter quæcunq; ſunt corporis, tolerare, rectè ea omnia de Chriſto eſuriẽnte, ſitiẽte pro nobis, colaphis cæſo, laborãte, exaltato, naſcente, creſcente, metuẽte, latente, atque ad iſtum modum loquente: *Si poſſibile eſt trãſeat à me calix iſte*, calicemq; pro nobis, quãtum ad carnem attinet, accipiente, ea, inquam, omnia rectè de eo dici ac prædicari poſſunt. Nã & ipſe Apoſtolus propterea ad iſtum modum locutus eſt: Chriſto paſſo non Deitate, ſed carne, idque pro nobis, vt non ipſius Verbi proprias iſtiuſmodi paſſiones & naturales, ſed carnis eſſe cognoſceremus. Ne quis igitur hominum ſcandalizetur, ſed potius agnoſcat Verbum ipſum ex natura ſua impatibile eſſe, ſed tamen ob carnem quam induit, iſta de eo prædicari, quia & illa propria ſunt carnis, & caro illa proprium eſt corpus Saluatoris. Et ipſe quidem impatibilis ex natura perſeuerat, nullam noxam ex iſtis rebus ſentiens, ſed illas in ſe profligat: homines autem, in eum, qui impatibilis eſt, trãſlatis paſſionibus ſuis ibiq; pereuntibus,

καὶ οὕτως ἔμενον οἱ ἄνθρωποι οὐδὲν ἧττον θνητοὶ καὶ
φθαρτοὶ, δεκτικοὶ τῶν ἰδίων τῆς φύσεως παθῶν·
νῦν δὲ τοῦ λόγου γενομένου ἀνθρώπου· καὶ ἰδιοποιουμένου
τὰ τῆς σαρκὸς, οὐκέτι ταῦτα τοῦ σώματος ἅπτεται·
διὰ τὸν ἐν αὐτῷ γενόμενον λόγον· ἀλλὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ
μὲν ἀνήλωται· λοιπὸν δὲ οἱ ἄνθρωποι οὐκέτι κατὰ τὰ
ἴδια πάθη μένουσιν ἁμαρτωλοὶ καὶ νεκροί· ἀλλὰ
κατὰ τὴν τοῦ λόγου δύναμιν ἀναστάντες, ἀθάνατοι
καὶ ἄφθαρτοι ἀεὶ διαμένουσιν· ὅθεν καὶ γεννωμέ-
A νης τῆς σαρκὸς ἐκ τῆς θεοτόκου Μαρίας, αὐτὸς λέ-
γεται γεγεννῆσθαι ὁ τοῖς ἄλλοις γένεσιν εἰς τὸ εἶναι
παρέχων· ἵνα τὴν ἡμῶν εἰς ἑαυτὸν μεταθῇ γένε-
σιν· καὶ μηκέτι ὡς γῆ μόνον ὄντες εἰς γῆν ἀπέλθω-
μεν, ἀλλ᾽ ὡς τῷ ἐξ οὐρανῶν λόγῳ συναφθέντες, εἰς
οὐρανὸν ἀναχθῶμεν παρ᾽ αὐτοῦ· οὐκ οὖν οὕτω καὶ
τὰ ἄλλα πάθη τοῦ σώματος, οὐκ ἀπεικότως εἰς ἑαυ-
τὸν μετέθηκεν· ἵνα μηκέτι ὡς ἄνθρωποι, ἀλλ᾽ ὡς ἴ-
διοι τοῦ λόγου, τῆς αἰωνίου ζωῆς μετάσχωμεν· οὐκέτι
γὰρ κατὰ τὴν προτέραν γένεσιν ἐν τῷ ἀδὰμ ἀποθνήσκο-
B μεν· ἀλλὰ λοιπὸν τῆς γενέσεως ἡμῶν καὶ πάσης τῆς
σαρκικῆς ἀσθενείας μετατεθέντων εἰς τὸν λόγον, ἐ-
γειρόμεθα ἀπὸ γῆς· λυθείσης τῆς δι᾽ ἁμαρτίας κατά-
ρας· διὰ τὴν ἐν ἡμῖν ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενον κατάραν·
καὶ εἰκότως γε· ὥσπερ γὰρ ἐκ γῆς ὄντες πάντες ἐν
τῷ ἀδὰμ ἀποθνήσκομεν, οὕτως ἄνωθεν ἐξ ὕδατος
καὶ πνεύματος ἀναγεννηθέντες, ἐν τῷ χριστῷ πάντες
ζωοποιούμεθα· οὐκέτι ὡς γηΐνης, ἀλλὰ λοιπὸν λο-
γωθείσης τῆς σαρκὸς διὰ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον· ὃς δι᾽ ἡ-
μᾶς ἐγένετο σάρξ· ἵνα δὲ καὶ τὸ ἀπαθὲς τῆς τοῦ λό-
C γου φύσεως· καὶ τὰς διὰ τὴν σάρκα λεγομένας ἀ-
σθενείας αὐτοῦ γινώσκειν τις ἀκριβέστερον ἔχῃ· κα-
λὸν ἀκοῦσαι τοῦ μακαρίου πέτρου· ἀξιόπιστος γὰρ οὗ-
τος γένοιτ᾽ ἂν μάρτυς περὶ τοῦ σωτῆρος· γράφει
τοίνυν ἐν τῇ ἐπιστολῇ· λέγων. χριστοῦ οὖν παθόντος ,,
ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· οὐκ οὖν καὶ ὅταν λέγηται πεινᾶν ,,
καὶ διψᾶν καὶ κάμνειν· καὶ μὴ εἰδέναι· καὶ καθεύ-
δειν· καὶ κλαίειν· καὶ αἰτεῖν καὶ φεύγειν· καὶ γεννᾶ-
σθαι· καὶ παραιτεῖσθαι τὸ ποτήριον· καὶ ἁπλῶς πάν-
τα τὰ τῆς σαρκὸς, λεχθείη ἂν ἀκολούθως ἐφ᾽ ἑκάστου·
D χριστοῦ οὖν πεινῶντος καὶ διψῶντος ὑπὲρ ἡμῶν
σαρκί· καὶ μὴ εἰδέναι λέγοντος καὶ ῥαπιζομένου·
καὶ κάμνοντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· καὶ ὑψουμένου πά-
λιν· καὶ γεννωμένου· καὶ αὐξάνοντος· καὶ φοβουμέ-
νου· καὶ κρυπτομένου σαρκί· καὶ λέγοντος, εἰ δυνατὸν ,,
παρελθέτω ἀπ᾽ ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· καὶ τυπτο- ,,
μένου· καὶ λαμβάνοντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· καὶ ὅλως
πάντα τὰ τοιαῦτα. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ ἀπό-
στολος, διὰ τοῦτο οὐκ εἴρηκε χριστοῦ παθόντος θεό-
τητι, ἀλλ᾽ ὑπὲρ ὑμῶν σαρκί, ἵνα μὴ αὐτοῦ τοῦ λόγου ἴ-
E δια κατὰ φύσιν, ἀλλ᾽ αὐτῆς τῆς σαρκὸς ἴδια φύσει τὰ
πάθη ἐπιγνωσθῇ· μὴ τοίνυν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων τις
σκανδαλιζέσθω· ἀλλὰ μᾶλλον γινωσκέτω ὡς τὴν
φύσιν αὐτὸς ὁ λόγος ἀπαθής ἐστι· καὶ ὅλως διὰ τὴν ἐνε-
δύσατο σάρκα, λέγεται περὶ αὐτοῦ ταῦτα· ἐπειδὴ τῆς
μὲν σαρκὸς, ἴδια ταῦτα· τοῦ δὲ σωτῆρος ἴδιον αὐτὸ
τὸ σῶμα· καὶ αὐτὸς μὲν, ἀπαθὴς τὴν φύσιν ὡς ἐστι διαμένει· μὴ βλαπτόμενος ἀπὸ τούτων, ἀλλὰ μᾶλλον
ἐξαφανίζων καὶ ἀπολλύων αὐτά· οἱ δὲ ἄνθρωποι, εἰς τὸν ἀπαθῆ μεταβαινόντων αὐτῶν τῶν παθῶν, καὶ ἀπηλειμμένων,

ἀπαθεῖς καὶ ἐλεύθεροι τούτων λοιπὸν καὶ αὐτοὶ εἰς τοὺς αἰῶνας γίγνονται, καθὼς ἐδίδαξεν ὁ Ἰωάννης λέγων· καὶ οἴδατε ὅτι ἐκεῖνος ἐφανερώθη ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἄρῃ· καὶ ἁμαρτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι· τούτου δὲ οὕτως ὄντος, οὐκ ἐγκαλέσει τις αἱρετικὸς διατί ἀνίσταται ἡ σὰρξ, φύσει θνητὴ ὑπάρχουσα; εἰ δὲ καὶ ἀνίσταται, διατί μὴ πάλιν πεινᾷ καὶ διψᾷ καὶ πάσχει, καὶ μένει θνητή; ἐκ γὰρ τῆς γῆς γέγονε· καὶ τὸ κατὰ φύσιν πῶς ἂν ἀπ' αὐτῆς παύσοιτο; δυναμένης τότε τῆς σαρκὸς ἀποκρίνασθαι πρὸς τὸν οὕτω φιλόνεικον αἱρετικόν, εἰμὶ μὲν ἐκ γῆς κατὰ φύσιν θνητή, ἀλλ' ὕστερον τοῦ λόγου γέγονε σὰρξ, καὶ οὗτος ἐβάσταζέ μου τὰ πάθη· καί τι ἀπαθὴς ὤν· ἐγὼ δὲ τούτων γέγονα ἐλευθέρα· οὐκ ἀφιεμένη δουλεύειν ἔτι τούτοις· διὰ τὸν ἐλευθερώσαντά με κύριον ἀπὸ τούτων· εἰ γὰρ ἐγκαλεῖς ὅτι τῆς κατὰ φύσιν ἀπηλλάγην φθορᾶς, ὅρα μὴ ἐγκαλέσῃς ὅτι τοῦ θεοῦ λόγος τὴν ἐμὴν τῆς δουλείας ἔλαβε μορφήν· ὡς γὰρ ὁ κύριος ἐνδυσάμενος τὸ σῶμα γέγονεν ἄνθρωπος, οὕτως ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι παρὰ τοῦ λόγου θεοποιούμεθα προσληφθέντες διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· καὶ λοιπὸν ζωὴν αἰώνιον κληρονομοῦμεν· ταῦτα ἀναγκαίως προεζητήσαμεν, ἵνα ἐὰν ἴδωμεν αὐτὸν δι' ὀργάνου τοῦ ἰδίου σώματος θεϊκῶς πράττοντά τι ἢ λέγοντα, γινώσκωμεν, ὅτι θεὸς ὤν, ταῦτα ἐργάζεται· καὶ πάλιν ἐὰν ἴδωμεν αὐτὸν ἀνθρωπίνως λαλοῦντα ἢ πάσχοντα, μὴ ἀγνοῶμεν ὅτι σάρκα φορῶν γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ οὕτω ταῦτα ποιεῖ καὶ λαλεῖ· ἑκάστου γὰρ τὸ ἴδιον γινώσκοντες, καὶ ἀμφότερα ἐξ ἑνὸς πραττόμενα βλέποντες καὶ νοοῦντες, ὀρθῶς πιστεύομεν· καὶ οὔποτε πλανηθησόμεθα· ἐὰν δέ τις θεϊκῶς τὰ παρὰ τοῦ λόγου γινόμενα βλέπων· ἀρνήσηται τὸ σῶμα, ἢ καὶ τὰ τοῦ σώματος ἴδια βλέπων ἀρνήσηται τὴν τοῦ λόγου ἔνσαρκον παρουσίαν· ἢ καὶ ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων ταπεινὰ περὶ τοῦ λόγου φρονήσῃ, ὁ τοιοῦτος ὡς μὲν Ἰουδαϊκὸς κάπηλος μίσγων τὸν οἶνον ὕδατι, σκάνδαλον νομίσει τὸν σταυρόν· ὡς δὲ Ἕλλην ὤν, μωρίαν ἡγήσεται τὸ κήρυγμα, οἷα δὴ καὶ οἱ θεομάχοι Ἀρειανοὶ πεπόνθασι· τὰ γὰρ ἀνθρώπινα βλέποντες τοῦ σωτῆρος ἐνόμισαν αὐτὸν εἶναι κτίσμα· οὐκ οὖν ἔδει καὶ τὰ θεϊκὰ βλέποντας αὐτοὺς ἔργα, ἀρνήσασθαι τοῦ σώματος τὴν γένεσιν· καὶ λοιπὸν Μανιχαίοις ἑαυτοὺς συγκαταριθμεῖν· ἀλλ' ἐκεῖνοι μέν, καὶ ὀψέ ποτε μανθανέτωσαν ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἡμεῖς δὲ τὸν σκοπὸν τῆς πίστεως ἔχοντες, ἐπιγινώσκωμεν ἃ διανοοῦνται οὗτοι κακῶς, ὀρθὴν ἔχοντα τὴν διάνοιαν· τὸ γὰρ ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· καὶ τό, πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου· καὶ τό, οὐ δύναμαι ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιεῖν οὐδέν· ἀλλὰ καθὼς ἀκούω, κρίνω· καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστι ῥητά, οὐ τὸ μὴ ἐσχηκέναι ποτὲ τὸν υἱὸν ταῦτα δεικνύουσι· πῶς γὰρ ἃ ἔχει ὁ πατὴρ οὐκ εἶχεν ἀϊδίως ὁ μόνος κατ' οὐσίαν τοῦ πατρὸς λόγος καὶ σοφία; καὶ λέγων· πάντα

impatibiles, & ipsi deinde & liberi ab istis calamitatibus in æternũ redduntur, vt ipse suis verbis docuit Ioannes, cum inquit: *Et scitis illũ manifestatum esse, vt tolleret peccata nostra, & peccatũ in eo nõ est.* Iam, cum res ita se habeat, nõ exprobrabit hæreticus aliquis, quî resurgere possit caro mortalis naturæ? aut si resurgat, cur non denuo sitim & esuriem percipit, & mortalis remanet? ex terra.n. orta est, & quod illi naturale est ex carne, quomodo in ipsa sopiri poterit? Huic
A tam contentioso hæretico vel ipsa caro responderit: Eram quidem ego ex terra secundũ naturam mortalis, sed postmodum facta sum Verbi caro, & ipse ille qui Verbũ est & omnino impatibilis est, tulit passiones meas. Ego autẽ libera facta sum ab illis, vtpote, cui non permissum sit, vt istis obnoxia sim, idq; per Dominũ qui me ab istis rebus vindicauit. Si igitur obiicis, ꝙ liberata sim à naturali corruptione, vide ne obiicias, ꝙ Dei Verbum meę seruitutis speciẽ assumpserit. Vt enim Dominus, induto corpore, factus est homo: ita & nos homines ex Verbo Dei dei-
B ficamur: eò quòd illud receptum sit in carne, & iam inde vitam æternam adipiscimur. Hæc necessario prius excutiẽda fuerunt, vt si viderimus diuinitus eum per organum sui corporis agere quippiam vel dicere, vt tum in mentem veniat, Deum esse qui ista operatur: & vicissim si viderimus eum humanitus loqui aut pati, non ignari simus, eum, quia carnem gestet, hominem esse factũ, atque inde fieri vt ista vel dicat vel faciat: rectam enim Fidem bene tuebimur, si, quod vtriusque naturæ proprium est, consideremus, &
C ab vno vtrumque præstari animaduertamus: id si à nobis fiat, nunquam in errorẽ prolabemur. Contrà, si quis ea quæ à Verbo diuinitus patrãtur, respectu obtuituque corporis quod solum in oculis habet, negãda putauerit, aut è diuerso, respectu eorũ quæ propria sunt corporis, Verbi in carne præsentiam inficietur, vel ex rebus humanis similia mutuetur, quæ de Verbo sentiat: idem ille profecto veluti Iudaicus caupo admiscendo vinum aquæ, aut scandalum existimabit crucem, aut vt gentilis, stultitiam arbitrabitur Euangelii prædicationem, quod istis Dei per-
D duellionibus, rabiosis, inquam, Arianis, vides contigisse. Nam humana Saluatoris nostri præ oculis habentes, in eam opinionem venerunt, vt illum existimarint creaturam. Ergo vicissim oportebat, dum diuina illius opera contuentur respectantes, vt abnegarent corporis illius natiuitatem, ac sese iam inde Manichæis adnumerent. Cæterum, ipsi vel sero tandem condiscant Verbum carnem esse factum: nos autem scopũ fidei retinentes, cognoscamus quę isti male interpretantur, recto sensu prædita esse. Nam hoc
E dictum, *Pater diligit Filium, & omnia dedit in manus eius*: &, *Omnia mihi tradita sunt à Patre*: &, *Ego non possum quicquam facere ex meipso, sed quemadmodum audio, ita iudico*: & quæcunque sunt istiusmodi generis sententiæ, non id indicant, quasi aliquando ea non habuerit Filius. Quomodo enim quæ habet Pater, non habuerit æternum & vnicum Patris ex substantia Verbum & Sapientia, cuius ista sunt verba?

Omnia quæ habet Pater, mea sunt: & mea, sunt Patris. Si enim quæ Patris sunt, ad Filium pertinét, & semper illa pater habet: certum est Filiú semper habere ea, quæ sunt Patris: quippe, qui semper in eo sit. Quocirca, non ideo quòd aliquando non habuerit, istiusmodi locutus est: sed quę possidet vt Deus, ea postulat vt Filius. Nam quæ habet, à Patre habet: Sed ne quis videns Filium habere omnia quæcunque pater habet, ex indiscreta similitudine eorum quæ habentur, Sabelliano more deceptus impie sétiat: existimetque Filium etiam Patrem esse: ea de causa hoc Verbum prolatum est, Datum est mihi, & accepi: & traditum est mihi: nulla alia de causa, quã vt ostenderet se Patrem nó esse, sed Patris Verbum, & æternum Filium: qui quidem ob similitudinem Patris, quæcunque habet, perpetuo ab eo habet. Verum, quia Filius est, ideo perpetuo ex Patre habet, quæcúque habet. Quod autem hæ voces, *datum est*, & item, *traditũ est*, aliaque similia, non diminuant Deitatem Filii, sed potius ostendant eum plane Filium, possis vel ex ipsis verbis intelligere: Si enim omnia illa tradita sunt, primum quidem alius est, diuersusque ab illis quæ accepit. Quum enim omnium sit hæres, intelligendum est solum illum esse filium, Patrique suum ac proprium ratione substantiæ. Si enim vnus esset ex numero vniuersitatis, nequaquam vniuersitatis fuisset hæres: sed & quisque accepisset pro libito, & pater dedisset. Nunc, cum ipse omnia accipiat, alius est diuersusque ab omnibus, & solus proprius sui Patris. Quod autem illæ voces (datum est) & traditum est) nusquam ostendant illum aliquando non possedisse, licitum est ex simili dicto in vniuersum hoc ipsum prospicere. Ait enim Saluator, *Quemadmodum Pater habet vitam in semetipso: ita quoque Filio dedit vitam habere in semetipso.* Nam ex hac voce, dedit, indicat sese Patré non esse: ex isto autem dicto, ita, Filii similitudinem proprietatemque cum Patre significat. Si igitur aliquando fuisset, quum Pater non haberet: certum est etiam fuisse, quum Filius nó haberet: vt enim Pater, ita quoque & Filius habet. Quod si illud impium dictũ est, pium auté illud, Patrem semper habuisse, qui, quæso, nó absurdum, dicente Filio, vt Pater habet, ita & Filium habere, istos dicere, nó ita ipsum habere, sed aliter? Sincerior igitur, ac maioris fidei sermo Verbi est, quo dicit se ea accepisse, quæ semper habet, quia à Patre habeat. Et Pater quidé à nemine, Filius auté à Patre habet. Vt n. si ipsum iubar loquatur, omnia mihi donauit lux vt illustrarẽ, & ex me ipso lucẽ nó præbeo, sed vt lux voluit: ea (si diceret) non indicaret se aliquando nó habere, sed lucis se quiddam esse proprium, lucisq; omnia sua esse: ita id quoq; multo magis in Filio intelligédum est: nã omnia Pater dedit Filio: & rursum, Omnia Pater in Filio possidet: Filioq, possidente, Pater vicissim ea retinet. Vt. n. Filii Diuinitas Patris diuinitas est: ita Pater in Filio vniuersitati rerum prouidétia consulit. Horum igitur verborũ istiusmodi intellectus est. Cæterum, ea quæ humanitus de Saluatore referũtur, illa quoque piam sententiã in se complectũtur. Ea enim

πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστι· καὶ τὰ ἐμὰ τοῦ πατρός ἐστιν· εἰ γὰρ τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστιν· ἀεὶ δὲ ταῦτα ἔχει ὁ πατήρ, δηλονότι ἃ ἔχει ὁ υἱός, ταῦτα ὄντα τοῦ πατρός, ἀεί ἐστιν ἐν αὐτῷ· οὐ διὰ τὸ μὴ ἐσχηκέναι οὖν ποτε, ταῦτα ἔλεγεν· ἀλλ᾽ ὅτι ἔχων αἰδίως ὁ υἱὸς ἃ ἔχει παρὰ τοῦ πατρὸς ἔχει. ἵνα οὖν μήτις βλέπων τὸν υἱὸν ἔχοντα πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐκ τῆς ἀπαραλλάκτου ὁμοιότητος καὶ ταυτότητος ὧν ἔχει, πλανηθεὶς, κατὰ Σαβέλλιον ἀσεβήσῃ, νομίσας αὐτὸν εἶναι τὸν

A πατέρα, διὰ τοῦτο, τὸ, ἐδόθη μοι, καὶ τὸ, ἔλαβεν· καὶ παρεδόθη μοι εἴρηκεν, ὑπὲρ τοῦ μόνον δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ πατήρ, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ὁ λόγος καὶ ὁ αἴδιος υἱός ἐστιν, ὁ διὰ μὲν τὴν ὁμοιότητα τοῦ πατρὸς, ἔχων αἰδίως ἅπερ ἔχει παρ᾽ αὐτοῦ· διὰ δὲ τὸ εἶναι τὸν υἱὸν ἐκ τοῦ πατρὸς, ἔχει ἅπερ ἰδίως ἔχει· ὅτι γὰρ τὸ ἐδόθη· καὶ τὸ παρεδόθη καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, οὐκ ἐλαττοῖ τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δείκνυσιν αὐτὸν ἀληθῶς υἱὸν, ἔξεστι καὶ ἀπ᾽ αὐτῶν τῶν ῥητῶν καταμαθεῖν· εἰ γὰρ πάντα αὐτῷ παρεδόθη, πρῶτον

B μὲν, ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων ὧν παρέλαβε· ἔπειτα, πάντων ὧν κληρονόμος αὐτὸς ὁ υἱὸς, ἐστι καὶ ἴδιος κατ᾽ οὐσίαν τοῦ πατρός· εἰ γὰρ εἷς ἦν τῶν πάντων, οὐ πάντων ἦν αὐτὸς κληρονόμος· ἀλλὰ καὶ ἕκαστος, ἐλάμβανεν ὡς ἤθελε καὶ ἐδίδου ὁ πατήρ· νῦν δὲ πάντα λαμβάνων αὐτὸς, ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων καὶ μόνος ἴδιος τοῦ πατρός· ὅτι δὲ πάλιν τὸ ἐδόθη καὶ παρεδόθη οὐ τὸ ποτὲ μὴ ἔχειν αὐτὸν δείκνυσι· δυνατὸν ἐκ τοῦ ὁμοίου ῥητοῦ, καὶ περὶ πάντων συνιδεῖν τὸ τοιοῦτον· φησὶ γὰρ αὐτὸς ὁ σωτὴρ, ὥσπερ ὁ πα- „

C τὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ υἱῷ, δέδωκε „ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ λέγειν δέδωκε, „ σημαίνει αὐτὸν μὴ εἶναι τὸν πατέρα· ἐν δὲ τῷ λέγειν, οὕτως, δείκνυσι τὴν πρὸς τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ ἰδιότητα φυσικὴν καὶ ὁμοιότητα· εἰ μὲν οὖν ἦν ποτε ὅτε οὐκ εἶχεν ὁ πατήρ, δῆλον ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ἦν ὅτε οὐκ εἶχεν· ὡς γὰρ ὁ πατὴρ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς ἔχει· εἰ δὲ ἀσεβὲς μὲν τοῦτο λέγειν· εὐσεβὲς δὲ μᾶλλόν ἐστιν εἰπεῖν ὅτι ἀεὶ ἔχει ὁ πατήρ, πῶς οὐκ ἄτοπον τοῦ υἱοῦ λέγοντος, ὅτι ὡς ὁ πατὴρ ἔχει οὕτως καὶ ὁ υἱὸς ἔ-

D χει, τούτους λέγειν μὴ οὕτως ἔχειν, ἀλλὰ ἄλλως ἔχειν· μᾶλλον οὖν ὁ λόγος, πιστός ἐστι, καὶ πάντα ἃ λέγει εἰληφέναι ἀεὶ ἔχων, ταῦτα ἔχει παρὰ τοῦ πατρός· καὶ ὁ μὲν πατὴρ, οὐ παρά τινος· ὁ δὲ υἱὸς, παρὰ τοῦ πατρὸς ἔχει· ὡς γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπαυγάσματος· εἰ αὐτὸ τὸ ἀπαύγασμα λέγοι, πάντα τόπον δέδωκέ μοι τὸ φῶς φωτίζειν· καὶ οὐκ ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ φωτίζω· ἀλλ᾽ ὡς τὸ φῶς βούλεται· τοῦτο δὲ λέγων, οὐ τὸ ποτὲ μὴ ἔχειν ἑαυτῷ δείκνυσιν· ἀλλ᾽ ὅτι τοῦ φωτὸς ἴδιόν εἰμι· καὶ τὰ ἐκείνου πάντα, ἐμά ἐ-

E στιν· οὕτως καὶ πλέον ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, νοεῖν ἔξεστι· καὶ γὰρ πάντα δεδωκὼς ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ, πάντα πάλιν ὁ πατὴρ ταῦτα ἔχει· ἡ γὰρ τοῦ υἱοῦ θεότης, τοῦ πατρὸς θεότης ἐστί· καὶ οὕτως ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, τὴν τῶν πάντων πρόνοιαν ποιεῖται· τῶν μὲν οὖν τοιούτων ῥητῶν, τοιοῦτος ὁ νοῦς· περὶ δὲ τῶν ἀνθρωπίνως λεγομένων περὶ τοῦ σωτῆρος, καὶ ταῦτα πάλιν, εὐσεβῆ τὴν διάνοιαν ἔχει·

Δια-

διατοῦτο γάρ, καὶ προεζητήσαμεν τὰ τοιαῦτα· ἵνα ἐὰν ἀκούσωμεν ἐπερωτῶντος αὐτοῦ ποῦ λάζαρος κεῖται, καὶ ὅταν εἰς τὰ μέρη καισαρείας ἐλθὼν πυνθάνεται· τίνα λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; καὶ πόσους ἄρτους ἔχετε; καὶ τί θέλετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν; γινώσκωμεν ἐκ τῶν προειρημένων τὴν ὀρθὴν τῶν ῥητῶν διάνοιαν, καὶ μὴ σκανδαλιζώμεθα κατὰ τοὺς χριστομάχους ἀρειανούς· πρῶτον μὲν τοῖς ἀσεβοῦσι τοῦτο ῥητέον· πόθεν νομίζουσιν ἀγνοεῖν αὐτόν; οὐ γὰρ ὁ ἐπερωτῶν, πάντως καὶ ἀγνοῶν ἐπερωτᾷ· ἀλλ' ἔξεστι τὸν εἰδότα καὶ ἐρωτᾶν περὶ ὧν ἐπίσταται· ἀμέλει ἰωάννης ἐπερωτῶντα τὸν χριστὸν πόσους ἄρτους ἔχετε, οἶδε μὴ ἀγνοοῦντα ἀλλὰ γινώσκοντα· φησὶ γάρ· τοῦτο δὲ ἔλεγε, πειράζων τὸν φίλιππον· αὐτὸς γὰρ ᾔδει, τί ἔμελλε ποιεῖν· εἰ δὲ ᾔδει ὅπερ ἐποίει, οὐκ ἄρα ἀγνοῶν· ἀλλὰ γινώσκων ἐπερωτᾷ· ἀπὸ δὲ τούτου, καὶ τὰ ὅμοια νοεῖν ἔξεστιν· ὅτι ὅταν ἐρωτᾷ ὁ κύριος, οὐκ ἀγνοῶν ποῦ λάζαρος κεῖται· οὐδὲ τίνα λέγουσιν αὐτὸν εἶναι οἱ ἄνθρωποι ἐπερωτᾷ· αὐτὸς εἰδὼς τί μέλλει ποιεῖν· καὶ ταχέως μὲν αὐτῶν οὕτω τὸ σοφὸν ἐκβάλλεται· ἂν δὲ καὶ φιλονεικῶσιν ἔτι διὰ τὸ ἐπερωτᾶν, ἀκουέτωσαν· ὅτι ἐν μὲν τῇ θεότητι, οὐκ ἔστιν ἄγνοια, τῆς δὲ σαρκός, ἴδιόν ἐστι τὸ ἀγνοεῖν καθάπερ εἴρηται· καὶ ὅτι τοῦτο ἀληθές ἐστιν, ὅρα πῶς ὁ κύριος πυνθανόμενος ποῦ λάζαρος κεῖται, αὐτὸς εἶπε μὴ παρών, ἀλλὰ μακρὰν ἀπών, λάζαρος ἀπέθανε, καὶ ποῦ ἀπέθανεν· ὁ δὲ κατὰ τοὺς νομιζομένους ἀγνοεῖν, αὐτός ἐστιν ὁ τοὺς διαλογισμοὺς τῶν μαθητῶν προγινώσκων· καὶ εἰδὼς τὰ ἐν τῇ ἑκάστου καρδίᾳ, καὶ τί ἐστιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· καὶ τό γε μεῖζον, αὐτὸς μόνος γινώσκει τὸν πατέρα· καὶ λέγει, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· οὐκοῦν παντὶ τοῦτο δῆλόν ἐστιν, ὅτι τῆς σαρκός ἐστι τὸ ἀγνοεῖν· αὐτὸς δὲ ὁ λόγος, ᾗ λόγος ἐστί, τὰ πάντα καὶ πρὶν γενέσεως γινώσκει· οὐ δὲ γὰρ ἐπειδὴ γέγονεν ἄνθρωπος, πέπαυται τοῦ εἶναι θεός· οὐδὲ ἐπειδὴ θεός ἐστι, φεύγει τὸ ἀνθρώπινον· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ μᾶλλον θεὸς ὤν, προσελάμβανε τὴν σάρκα· καὶ γὰρ ὥσπερ ἐν αὐτῇ ἐπυνθάνετο, οὕτω καὶ ἐν αὐτῇ τὸν νεκρὸν ἤγειρε· καὶ πᾶσιν ἔδειξεν ὅτι ὁ νεκροὺς ζωοποιῶν καὶ τὴν ψυχὴν ἀνακαλούμενος, πολλῷ μᾶλλον τὰ κρυπτὰ πάντων ἐπιγινώσκει· καὶ ἐγίνωσκε ποῦ λάζαρος κεῖται, ἀλλ' ἐπυνθάνετο· ἐποίει δὲ καὶ τοῦτο ὁ πανάγιος τοῦ θεοῦ λόγος ὁ πάντα δι' ἡμᾶς ὑπομείνας, ἵνα καὶ οὕτω τὴν ἄγνοιαν ἡμῶν βαστάζας, χαρίσηται γινώσκειν, τὸν μόνον ἀληθινὸν αὐτοῦ πατέρα· καὶ αὐτὸν δι' ἡμᾶς ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἀποσταλέντα· ἧς τις μείζων οὐκ ἂν γένοιτο χάρις· ὅταν τοίνυν καὶ περὶ ὧν προφασίζονται ῥητῶν λέγῃ ὁ σωτήρ· ἐδόθη μοι ἐξουσία καὶ δόξασόν σου τὸν υἱόν, λέγῃ τε ὁ πέτρος· ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία, τῇ αὐτῇ διανοίᾳ ταῦτα πάντα γινώσκομεν, ὅτι ἀνθρωπίνως διὰ τὸ σῶμα ταῦτα πάντα λέγει· οὐ γὰρ χρείαν ἔχων ὅμως αὐτὸς εἰληφὼς λέγεται ἅπερ ἐλάμβανεν ἀνθρωπίνως·

Ea enim de causa iam prius illa excussimus, vt si audierimus eũ percunctanté de Lazaro, vbinã situs esset:& interrogantẽ, *Quemnã me dicũt homines esse?* &, *Quot panes habetis?* &, *Quid vultis vt faciã vobis?* cognoscamus ex superiorib. dictis verã inibi esse sententiã,& non scandalizemur, quemadmodum Christi oppugnatores Ariani. Primũ igitur, iis ita impie sentientib. hoc ꝓponendum est, vndénã colligãt, eũ ea quæ percũctatur, ignorare? Non.n.quisquis interrogat, A statim ignarus est eorũ, quæ interrogat: sed fit, vt de illis percunctetur, de quib. plenã sciẽtiam habet: certe Ioannes, qui inducit interrogantẽ Dominũ, quot panes haberẽt, nouerat illũ earũ rerum ignarũ nõ esse, sed consciũ: ait enim, *Hoc autẽ locutus est, vt tẽtaret Philippũ: ipse enim norat, quid facturus esset?* Si igitur norat id ꝙ faciũdum sibi erat, vtiq; ignoratione laborare non potuit, sed cũ scientia interrogationem fecit. Ex ista re, cætera quę similia sunt, intelligas, nimirũ, quòd cum percunctatur, vbi Lazarus iaceat: aut dum interrogat, quémnam ipsum homines dicant, B non quasi ignarum, sed vt certum percontationes suas facere: quippe, qui sciret quid destinauerat facere:& celerrime eorum sophisma ita excluseris. Quòd si contentiosius premant istas interrogationes, audiãt, in Diuinitate ignorationem non esse, sed id propriũ esse carnis, vt iã superius dictũ est. Quod autẽ id verũ sit, vide (quæso) Dominũ interrogantẽ vbi Lazarus iaceat,& quum inde adhuc procul ageret, dixisset Lazarũ esse mortuũ. Atque idẽ ille qui secundũ istos existimatur ignoratione laborare, is est, qui C cogitationes discipulorũ præcognoscebat, certiorque erat quæ in cordib. singulorũ laterent, & quid in homine esset. Et quod magis est, ipse solus cognoscit Patrem,& dicit, *Ego in Patre, & Pater in me.* Cuius igitur manifestũ est ignotionẽ ad carnem pertinere: ipsum autẽ Verbũ, quatenus Verbũ est,& omnia antequã fiant, scientia præcognoscere. Non.n.ideo quia homo factus est, desiit esse Deus: neque quia Deus subsistit, abducit se ab eo ꝙ humanum est, absit: sed potius, quũ Deus erat, assumpsit carnẽ:& in carne existens, deificat carnem:& quemadmodum D in ea interrogationes faciebat, ita quoq; & in ea mortuũ excitabat: omnibusq; ostendit, se, qui mortuos viuificaret,& animã reuocaret, multo facilius omniũ occulta sibi cognita habere, eiq; certum esse, vbi Lazarus iaceat, sed tamẽ interrogationib. insistere: faciebat enim & illud optimũ vndecũq; Verbũ Dei, quod omnia propter nos sustinuit, vt nostrã ignorationem baiulans, donaret nobis cognitionẽ veri sui ipsius Patris, sciremusq; ipsum propter nos ad salutẽ omniũ esse missum, quo dono nunquã quicquam fuerit maius. E Cum igitur ista verba calumniantur: *Data est mihi potestas:* &, *Glorifica filium:* dictumque item Petri, *Data est illi potestas:* hoc intellectu ista omnia interpretemur, humanitus illum ob corpus suum ista omnia loqui, nõ quòd necessitate adigeretur: Sed tamen ipse sibi quasi data confitetur, quæ humanitus acceperat,

vt eo,qui Dominus erat,accipiente, & in ipſo donatione iſtarum rerum reſidente, gratia ipſa firma permaneret. Nam quod merus homo accipit,id ei eripi poteſt,cuius rei ſpecimen in Adam vidimus:quippe,qui illud,quod acceperat, perdidit. Vt autem gratia inademptibilis eſſet, firmaque hominibus cuſtodiretur, ea de cauſa hanc donationem,vt propriam ſibi arrogat, dicitque ſe poteſtatem accepiſſe, vt hominē, quā ſemper habet vt Deus:dicitq; , *Glorifica me*,qui alios glorificat,vt oſtenderet carnem ſe habere iſtarum rerum indigam. Ac proinde carne ſuæ humanitatis hanc glorificationē accipiente, ita loquitur, quaſi ipſe eam accepiſſet. Si igitur,vt ſæpius dictū eſt, Verbum homo nō eſt factum, agnoſcamus has voces cōtra nos eſſe, quòd acceperit , quòd gloria indiguerit, quod ignorauerit. Sed cur de datore ita ſentimus quaſi non daret, ſed acciperet, eumque qui aliis ſuppeditat,indigere arbitramur? & Verbum ſegregamus à Patre, quaſi quod imperfectū ſit, & quadam neceſſitate laboret? humanitatem autem donatitia illa gratia ſpoliamus. Si enim Verbū ipſum quatenus Verbum eſt, accipit, & glorificatum eſt,& ſecundum Deitatem ſuam ſanctificatum eſt,& reſurrexit, quę ſpes (obſecro)hominib. relinquitur? permanent enim quales erant,nudi,miſeri, & mortui, nullum cōſortium habētes in eis,quæ data ſunt Filio. Aut quid aduenit?aut cur Verbum caro factum? Si ideo factū eſt, vt ea ſibi acciperet, quæ ſe accepiſſe dicit:carebat igitur iſtis prius, & gratiam potiſſimum debet corpori ſuo,eò quòd,quum in corpus veniſſet, tum demum illa acceperit à Patre quæ non habebat, antequam in carnem deſcēderet. Quippe,qui iam inde melioris felicioriſque conditionis ſit factus per corpus, quā corpus per ipſum: At illa Iudaica ſententia eſt. Sin autem Verbum, vt liberaret hominum genus, deſcendit: homineſque ſanctificaret, Deificaretque,caro factum eſt: quum ea de cauſa caro factum ſit,cui iam quæſo obſcurum fuerit,eum quæ dicit ſe accepiſſe,tum demū accepiſſe, quū caro factum eſſet?neque ſibi accepiſſe,ſed carni?In qua enim erat,quū hoc diceret, huius illa dona æſtimanda ſunt,quę per ipſum à Patre cōferebantur. Quę autem poſtulauerit,videamus: aut qualia tandem ſint, quæ ſeſe accepiſſe dicebat, vt ſaltem vel inde illi ad pudorem deducātur. Gloriam igitur poſtulabat,& dixit: *Omnia mihi tradita ſunt*:& poſt reſurrectionē omnem poteſtatem ſeſe accepiſſe dicit: ſed tamen antequam diceret, *Omnia mihi tradita ſunt*, omniū erat Dominus:ſiquidem omnia ipſius erant,ſoluſque Dominus erat,per quem omnia. Et quū gloriam peteret, etiam tum erat gloriæ Dominus,vt Paulus dicit:*Si enim cognouiſſent,nūquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.* Habebat enim quæ poſtulabat, id quod ex his verbis apparet: *Glorifica me*, inquiēs,*gloria quam habebam apud te,antequam mundus fieret*: poteſtatem autem quam dicebat ſe poſt reſurrectionem accepiſſe, eam habebat priuſquam acciperet, etiam ante reſurrectionem . Ipſe enim per ſe increpabat Satanæ, dicens: *Faceſſe à me Satana*: ſuiſque

ἵνα πάλιν ὡς τοῦ κυρίου λαβόντος· καὶ ὡς εἰς αὐτὸν ἀναπαυομένης τῆς δόσεως, βεβαία ἡ χάρις διαμένῃ· ἄνθρωπος μὲν γὰρ μόνον λαμβάνων, δυνατὸν ἔχει καὶ τὸ ἀφαιρεθῆναι· καὶ τοῦτο, ἐπὶ τοῦ ἀδὰμ ἐδείχθη· λαβὼν γὰρ, ἀπώλεσεν· ἵνα δὲ ἀναφαίρετος ἡ χάρις γένηται καὶ βεβαία φυλαχθῇ τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τοῦτο αὐτὸς ἰδιοποιεῖται τὴν δόσιν καὶ λέγει ἐξουσίαν εἰληφέναι ὡς ἄνθρωπος ἣν ἔχει ἀεὶ ὡς θεός· καὶ λέγει δόξασόν με ὁ ἄλλους δο-
A ξάζων,ἵνα δείξῃ ὅτι σάρκα χρῄζουσαν ἔχει τούτων· διὰ τοῦτο κἀκείνης λαβούσης· ἐπειδὴ ἡ λαβοῦσα ἐν αὐτῷ ἐστι· καὶ προσλαβὼν αὐτὴν ἄνθρωπος γέγονεν,ὡς αὐτὸς εἰληφὼς λέγεται· εἰ μὲν οὖν,ὡς πολλάκις εἴρηται, οὐ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ λόγος, ἔστω καθ' ὑμᾶς τοῦ λόγου τὸ λαβεῖν,καὶ τὸ χρῄζειν δόξης· καὶ τὸ ἀγνοεῖν· διὰ τί δὲ τὸν διδόντα ὡς λαμβάνοντα νομίζομεν,καὶ τὸν ἄλλοις χορηγοῦντα χρείαν ἔχειν ὑπονοοῦμεν, καὶ τὸν μὲν λόγον διαιροῦμεν ἀπὸ τοῦ πατρὸς ὡς ἀτελῆ καὶ χρείαν ἔχοντα, τὸ δὲ ἀνθρωπότητα τῆς
B χάριτος ἐρημοῦμεν; εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ λόγος,ἣ λόγος ἐστὶ,δι' ἑαυτὸν ἐστι λαμβάνων· καὶ δοξασθεὶς ἐκεῖνος κατὰ τὴν θεότητά ἐστιν ὁ ἁγιασθεὶς καὶ ἀναστὰς, ποία τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶν ἐλπίς; μένουσι γὰρ ὥσπερ ἦσαν γυμνοὶ· καὶ δείλαιοι· καὶ νεκροὶ,οὐδὲν κοινὸν ἔχοντες πρὸς τὰ δοθέντα τῷ υἱῷ. τί δὲ καὶ ἐπεδήμει,καὶ ἐγένετο σὰρξ ὁ λόγος· εἰ μὲν ἵνα λάβῃ ταῦτα ἃ λέγει εἰληφέναι, καὶ κενὸς ἦν τούτων πρὸ τούτου, ἐξανάγκης δὲ καὶ χάριν ὁμολογήσει μᾶλλον αὐτὸς τῷ σώματι, ὅτι ὅτε γέγονεν εἰς αὐτὸ,τό-
C τε λαμβάνει ταῦτα παρὰ τοῦ πατρὸς ἃ μὴ εἶχε πρὸ τῆς εἰς τὴν σάρκα καθόδου· καὶ γὰρ ἐκ τούτου βελτιωθεὶς, φαίνεται μᾶλλον αὐτὸς διὰ τὸ σῶμα,ἢ τὸ σῶμα βελτιωθὲν δι' αὐτόν· ἀλλὰ τοῦτο, ἰουδαϊκόν ἐστι φρόνημα· εἰ δὲ ἵνα λυτρωθῇ τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον ἐπεδήμησεν ὁ λόγος· καὶ ἵνα αὐτοὺς ἁγιάσῃ καὶ θεοποιήσῃ γέγονεν ὁ λόγος σὰρξ, τούτου χάριν καὶ γέγονεν,τίνι λοιπὸν οὐκ ἔστι φανερὸν ὅτι ταῦτα ἅπερ εἰληφέναι λέγει ὅτε γέγονε σὰρξ, οὐ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ
D διὰ τὴν σάρκα λέγει; ἐν ᾗ γὰρ ἦν λέγων, ταύτης ἦν καὶ τὰ διδόμενα χαρίσματα δι' αὐτοῦ παρὰ τοῦ πατρός· τίνα δὲ ἦν ἃ ᾐτεῖτο, ἴδωμεν· καὶ τίνα ἦν ὅλως ἃ ἔλεγεν εἰληφέναι· ἵνα κἂν οὕτως αἰσθέσθαι δυνηθῶσιν ἐκεῖνοι, δόξαν τοίνυν ᾐτεῖτο καὶ ἔλεγε πάντα μοι παρεδόθη· „
καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἐξουσίαν πᾶσαν, φησὶν, εἰληφέναι· ἀλλὰ καὶ πρὶν εἴπῃ,πάντα μοι „
παρεδόθη , πάντων ἦν κύριος· πάντα γὰρ „
δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ εἷς κύριος ἦν δι' οὗ τὰ
E πάντα καὶ δόξαν μὲν εἶχεν ἧς κύριος ἦν καὶ ἐστι· καὶ ὡς ὁ παῦλός φησιν, εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ „
ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν· εἶχε γὰρ ἣν ᾐ- „
τεῖτο λέγων τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶ- „
ναι παρὰ σοί· καὶ τὴν ἐξουσίαν δὲ ἣν ἔλεγε μετὰ τὴν „
ἀνάστασιν εἰληφέναι, ταύτην εἶχε καὶ πρὸ τοῦ λαβεῖν, καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως· αὐτὸς μὲν γὰρ ἐπετίμα δι' ἑαυτοῦ· λέγων ὕπαγε σατανᾶ· „
τοῖς

τοῖς δὲ μαθηταῖς ἐδίδου κατ' αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν· ὅτε
„ καὶ ὑποστρεψάντων αὐτῶν ἔλεγεν· ἐθεώρουν τὸν σα-
„ τανᾶν ὡς ἀστραπὴν πεσόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλὰ καὶ
πάλιν ὅπερ ἔλεγεν εἰληφέναι, τοῦτο καὶ πρὸ τοῦ λα-
βεῖν ἔχων δείκνυται· τούς τε γὰρ δαίμονας ἀπήλαυνε·
καὶ ἅπερ ἦν δήσας ὁ σατανᾶς, ἔλυσεν αὐτὸς ὡς ἐπὶ
τῆς ἀβραμιαίας θυγατρὸς ἐποίησε· καὶ ἁμαρτίας ἠφίει
λέγων τῷ παραλυτικῷ· καὶ τῇ τοὺς πόδας ἀλείψα-
σῃ γυναικὶ, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι· καὶ νεκροὺς
μὲν ἤγειρε· τοῦ δὲ τυφλοῦ τὴν γένεσιν ἀπεκαθίστα·
χαριζόμενος αὐτῷ τὸ βλέπειν· καὶ ταῦτα ἐποίει, οὐ
μένων ἕως λάβῃ· ἀλλ' ἐξουσιαστὴς ὤν· ὡς ἐκ τού-
των δῆλον εἶναι, ὅτι ἃ εἶχε λόγος ὤν, ταῦτα καὶ
γενόμενος ἄνθρωπος· καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἀν-
θρωπίνως εἰληφέναι λέγεται· ἵνα δι' αὐτὸν οἱ
ἄνθρωποι ἐπὶ μὲν τῆς γῆς ὡς κοινωνοὶ γενόμενοι
θείας φύσεως, λοιπὸν ἐξουσίαν ἔχωσι κατὰ τῶν
δαιμόνων· ἐν δὲ τοῖς οὐρανοῖς ὡς ἐλευθερωθέντες
ἀπὸ τῆς φθορᾶς, αἰωνίως βασιλεύωσι· καθόλου γὰρ
χρὴ τοῦτο γινώσκειν, ὅτι οὐδὲν ὧν λέγει εἰληφέναι
ὡς μὴ ἔχων ἔλαβεν· εἶχε γὰρ αὐτὰ ἀεὶ θεὸς ὢν ὁ λό-
γος· λέγεται δὲ νῦν ἀνθρωπίνως ὅτι ἔλαβεν,
ἵνα τῆς σαρκὸς ἐν αὐτῷ λαμβανούσης, λοιπὸν ἐξ
ἐκείνης, καὶ ἐφ' ἡμᾶς διαμένῃ βεβαίως· καὶ γὰρ τὸ
παρὰ τοῦ πέτρου λεγόμενον· ὅτι ὁ λαβὼν παρὰ τοῦ
θεοῦ τιμὴν καὶ δόξαν ὑποταγέντων ἀγγέλων, τοι-
οῦτον ἔχει τὸν νοῦν· ὥσπερ γὰρ πυνθανόμενος ἀν-
θρωπίνως· ἤγειρε θεϊκῶς τὸν λάζαρον, οὕτω τὸ
μὲν ἔλαβεν, ἀνθρωπίνως εἴρηται· ἡ δὲ τῶν ἀγγέ-
λων ὑποταγὴ, τὴν θεότητα τοῦ λόγου δείκνυσιν·
παύσασθε οὖν ὦ θεοστυγεῖς, καὶ μὴ ταπεινοῦτε τὸν λό-
γον· καὶ μὴ παραιρεῖσθε τὴν θεότητα αὐτοῦ, ἥτις
ἐστὶ τοῦ πατρὸς, ὡς δεομένου ἢ ἀγνοοῦντος· ἵνα μὴ
τὰ ἑαυτῶν ἐπιρρίπτητε τῷ κυρίῳ· ὡς οἱ τότε λιθά-
ζοντες αὐτὸν ἐποίουν ἰουδαῖοι· οὐ γὰρ τοῦ λόγου, ᾗ λό-
γος ἐστὶ, ταῦτα τυγχάνει ὄντα· ἀλλὰ τῶν ἀνθρω-
πίνων ἐστὶν ἴδια ταῦτα· καὶ ὥσπερ πτύσαντος αὐτοῦ
καὶ ἐκτείναντος χεῖρα· καὶ φωνήσαντος λά-
ζαρον· οὐκ ἐλέγομεν ἀνθρώπινα εἶναι τὰ κα-
τορθώματα· εἰ καὶ διὰ τοῦ σώματος ἐγίνετο·
ἀλλὰ θεοῦ, οὕτως ἐὰν τὰ ἀνθρώπινα λέγηται περὶ
τοῦ σωτῆρος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, πάλιν εἰς τὴν φύ-
σιν τῶν λεγομένων ὁρῶντες· καὶ ὡς ἀλλότρια τοῦ θεοῦ
τυγχάνοντα, μὴ τῇ θεότητι τοῦ λόγου ταῦτα λογιζώ-
μεθα· ἀλλὰ τῇ ἀνθρωπότητι αὐτοῦ· εἰ γὰρ καὶ ὁ λόγος
σὰρξ ἐγένετο, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς ἴδια τὰ πάθη· καὶ εἰ ἡ
σὰρξ θεοφορεῖται ἐν τῷ λόγῳ, ἀλλ' ἡ χάρις καὶ ἡ δύ-
ναμίς ἐστι τοῦ λόγου· τὰ γοῦν ἔργα τοῦ πατρὸς, διὰ τῆς
σαρκὸς ἐποίει· καὶ οὐδὲν ἧττον πάλιν τὰ πάθη τῆς σαρ-
κὸς ἐδείκνυτο ἐν αὐτῷ· οἷον ἐπυνθάνετο καὶ ἤγειρε λά-
ζαρον· ἐπετίμησε τῇ μητρὶ λέγων, οὔπω ἦλθεν ἡ
ὥρα μου· καὶ εὐθὺς τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίει· ἀληθινὸς γὰρ
ἦν θεὸς ἐν τῇ σαρκί· καὶ ἀληθὴς ἦν ἡ σὰρξ ἐν τῷ
λόγῳ· διὰ τοῦτο ἐκ μὲν τῶν ἔργων, ἐγνώριζεν
ἑαυτὸν υἱόν τε τοῦ θεοῦ καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα·
ἐκ δὲ τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν, ἐδείκνυεν ὅτι ἀ-
ληθὲς ἐφόρει σῶμα· καὶ ἴδιον ἦν αὐτοῦ τοῦτο·
τούτων

suisque discipulis contra Satanam potestatem dedit, quum ipsis reuertentibus aiebat, *Videbam Satanam tanquam fulgur è cœlo cadentem.* Quinimo, quod dixit se accepisse, hoc, priusquam acciperet, ipsum possedisse in demonstrato est: quippe, qui Dæmones expellebat, & quæ ligauerat Satanas, dissoluebat, vt in Abrahamica filia patet, & peccata remittebat paralytico, & mulieri, quæ pedes vnxerat, dixit: Dimittuntur vobis peccata vestra: & mortuos
A excitauit: & cæco oculos restituit, donans ei videndi facultatem: istaque faciebat, non supersedens donec acciperet potestatem: sed statim faciebat, vt qui iam tum potiretur ea potestate: adeo, vt inde clare innotesceret, eum quę habebat, vt Verbum, ea tum demum quum homo factus esset, & postquam resurrexerat, humanitus accepisse: vt per eum homines in terra quidem quasi consortes diuinæ naturæ potestatem haberent contra dæmones: in cælis vero vt liberati à corruptione, in æternum regnarent. In summa, id vbique animaduertendū
B est, nihil eorū quæ dicit se accepisse, ita se accepisse, quasi non habuisset: habebat enim illa, vtpote semper & Deus, & verbū: Nunc autem dicit humanitus se accepisse, vt carne eius in ipso accipiente, in posterum ea ex carne illius in nos firmiter possidenda traderentur. Nam quod à Petro dictum est, accepisse illum à Deo gloriam & honorem, eò quod Angeli ipsi subiecti sint, talem in se mentem complectitur: Vt enim interrogabat humanitus, excitabat autem diuinitus Lazarum: ita quoque hoc vo-
C cabulum, *accepit*, humanitus intelligendum est: ipsa autem Angelorum subiectio, Deitatem Verbi demonstrat. Definite igitur, ô Deo odibiles, & ne humilietis Verbum, néue adimatis eius Diuinitatem quæ Patris est, tanquam illius, qui aliqua necessitate, vel ignorantia laboret, ne quæ vestra sunt, in Christum coniiciatis, vt tum Iudæi faciebant, qui illum lapidabant. Non enim Verbi quatenus Verbum est, ista sunt propria, sed hominum: & quemadmodum spuente illo, manumque ex-
D tendente, & Lazarum euocante, non dicimus illa hominis esse miracula, etiamsi per corpus conficiebantur, sed Dei: ita quoque cum humana de Saluatore in Euangelio referuntur, perpensa cōsiderataque indole eius dicti, si aliena abhorrentiaque videbuntur, non diuinitati eius, sed humanitati attribuenda sunt. Si enim Verbum caro factum est, ergo carni & sua qualitas, diuersæque à Verbo affectiones sunt: rursum si caro in Verbo Deum gestat, gratiam inde commodaque percipit. Certe, quanquam opera Patris per carnem faciebat,
E nihilo tamen minus affectiones carnis in eo apparebant. Quale est, quod interrogabat, & excitabat Lazarum: increpuit Matri, *Nondum*, inquiens, *venit hora mea*: & statim aquā in vinum mutauit, quia Verus Deus erat in carne, & vera caro in Verbo: ideoque ex operibus quidem prodebat suam diuinitatem, ex carnis vero affectionibus declarabat se verum corpus gestare, quod illi suum ac proprium erat.

Cum igitur res sese ita habeat, agite, dictũ illud de die, & hora quam nemo nouerat, ne Angeli quidem aut Filius excutiamus. Hic imprimis & magnopere ignari & cęcutientes, magnã existimãt se in eo dicto habere suæ hæreseos causam. Ego autẽ eos hoc ipsum causificãtes, & sese instruẽtes veluti gigãtes, iterũ Deũ oppugnare cõspicio. Dominũ.n. cæli & terræ, per quẽ omnia facta sunt, reũ ignorãtiæ faciũt de die illa & hora: & Verbũ, ꝙ omnia nouit, condẽnatur ab eis, quasi qui diẽ illũ ignotũ habeat: & Filius, qui cognoscit Patrẽ, incessitur de inscitia diei & horę: huic insaniæ, quam (quæso) parẽ inuenias? Per Verbũ omnia facta sunt, & tẽpora & rerũ agendarũ articuli, nox itẽ & dies, & vniuersa rerũ natura: & opifex ab istis fertur suũ opus nõ intelligere? Atqui ipsa series lectionis ostendit, Filium Dei illã diẽ & horã probe scire, etiãsi Ariani sua inscitia in præceps ruãt. Vbi.n. dicit, *ne Filius quidẽ*, ibi discipulis recẽset ea, quæ diẽ illã antecedũt, dũ inquit, *ista & ista futura sunt, ac tũ deniq; finis*. Iã, qui ea, quæ diẽ illã antecedũt, eloquitur, omnino in cognitione sua diẽ habet, quæ post res prænunciatas subsequutura est. Si.n. diẽ nesciret, nunquã ea, quæ diẽ anteueniũt, designasset: quippe, ignarus quando ea hora futura esset. Ac veluti, si quis domũ aut ciuitatẽ ignaro, certis signis describere cupiẽs, ea quæ ante domũ vel ciuitatẽ cõsistunt, percenseat: & post omnia designata loquatur, iã deinde in ꝓximo tibi est ciuitas aut domus, certe fieri nõ potest, vt is, qui ita rẽ demõstratã tradit, incognitũ habeat, vbinã locorum domus aut ciuitas illa cõsistat: nã si id eũ lateret, ꝑfecto nunquã indicauerit ea quæ priorib. locis cõsistunt: quin potius per ignorãtiã auditores suos procul à recto diuerterit, aut inter loquendũ nõ animaduerterit se in re significanda limites trãsmittere. Ita quoq; Dominus enarrãs ea, quæ pręuia sunt ante illã diẽ & horã exacte nouerat, nequaquã ignarus quandónam illa hora & dies immineret. Cæterũ, qua de causa, quũ rẽ cognitã haberet, nõ diserte eã dilucideq; discipulis expresserit, nefas quiddam arbitror in id arcanum curiosius inquirere, quod ipse tacitum celatumque esse voluit. Quis enim norit mentem Domini? aut quis eius cõsiliarius fuerit? Sed tamẽ, quur ita sermonem temperarit, ne Filium quidem hoc cognitũ habere, quũ hoc omnium optime cognosceret, ne id quidẽ infidelibus obscurum arbitror, eum hic per carnem hominis more, & ex persona hominis locutũ esse. Neque est vt aliquid detrimenti Verbo Dei accidisse putes, quũ ignoratio ista ad humanam naturam, cui id peculiare est, solũmodo pertineat. Et hoc ipsum eleganter deprehẽdas, si quo tempore id Dominus locutus est, cũ bona conscientia expendas. Non enim in creando cælo, neque quum apud Patrem omnia disponebat, neq; antequam homo fieret: sed cum Verbum caro factum esset, hoc sermone vsus est: Atque ideo quicquid post hominem sumptum humanitus loquitur, ea omnia par est humanitati asscribi. Verbi enim proprium est cognoscere quæ fecerit, horumque principium & finem non ignorare, quum eius sint opera: norit-

τούτων οὕτως ὄντων, φέρε καὶ τὸ περὶ δὲ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν· οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ ὁ υἱὸς, διερευνήσωμεν· τοῦτο γὰρ μάλιστα μεγάλως ἀγνοήσαντες, καὶ ἐν τούτῳ σκοτοδινιῶντες, μεγάλην νομίζουσιν ἔχειν ἐν τούτῳ πρόφασιν αἱρέσεως αὐτῶν· ἐγὼ δὲ καὶ ἐν τούτῳ προφασιζομένους αὐτοὺς· καὶ ἐν τούτῳ παρασκευαζομένους τοὺς αἱρετικοὺς, ὡς τοὺς γίγαντας πάλιν θεομαχοῦντας αὐτοὺς ὁρῶ· ὁ γὰρ οὐρανοῦ καὶ γῆς κύριος δι' οὗ τὰ
A πάντα γέγονε, κρίνεται παρ' αὐτοῖς περὶ ἡμέρας καὶ ὥρας· καὶ ὁ πάντα γινώσκων λόγος, κατηγορεῖται παρ' αὐτῶν ὡς ἀγνοῶν περὶ ἡμέρας· καὶ ὁ γινώσκων υἱὸς τὸν πατέρα, λέγεται ἀγνοεῖν ἡμέρας ὥραν· ὢ τί ἄν τις ἀφροσύνης ἕτερον εἴποι τούτων; ποίαν τις τούτοις ἐξισώσει μανίαν; διὰ τοῦ λόγου γέγονε τὰ πάντα· καὶ χρόνοι· καὶ καιροὶ· καὶ νὺξ· καὶ ἡμέρα· καὶ πᾶσα ἡ κτίσις, καὶ ἀγνοεῖν ὁ δημιουργὸς τὸ ποίημα λέγεται· καὶ αὐτὸς μὲν οὖν ὁ εἱρμὸς τοῦ ἀναγνώσματος, δείκνυσιν εἰδέναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, κἂν οἱ ἀρεια-
B νοὶ τῇ ἀγνοίᾳ καταπίπτωσιν. εἰρηκὼς γὰρ οὐδὲ ὁ υἱὸς, διηγεῖται τοῖς μαθηταῖς τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας· λέγων, τάδε ἔσται καὶ τάδε, εἶτα τὸ τέλος· ὁ δὲ τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας λέγων, οἶδε πάντως καὶ τὴν ἡμέραν· ἥτις μετὰ τὰ προειρημένα φανήσεται· εἰ δὲ μὴ ᾔδει τὴν ὥραν, οὐκ ἂν τὰ πρὸ αὐτῆς ἐσήμανεν· οὐκ εἰδὼς πότε ἔσται ἡ ὥρα. καὶ ὥσπερ ἄν τις οἰκίαν ἢ πόλιν τοῖς ἀγνοοῦσι σημᾶναι θέλων· τὰ μὲν πρὸ τῆς οἰκίας καὶ τῆς πόλεως, διεξίοι· ἐπειδὰν δὲ πάντα σημάνας· καὶ ὅπως
C ἐγγὺς ἡ πόλις καὶ ἡ οἰκία· οἶδε πάντως ὁ σημαίνων ὅπου τε ἡ πόλις καὶ ἡ οἰκία ἐστίν· οὐκ ἂν γὰρ εἰ μὴ ἐγίνωσκεν, ἐσήμαινε τὰ πρὸ ἐκείνων· μή ποτε δι' ἄγνοιαν ἢ μακρὰν ἀποστήσει τοὺς ἀκούοντας· ἢ αὐτὸς λέγων, λάθῃ καὶ ὑπερβῇ τὸ σημαινόμενον, οὕτως λέγων ὁ κύριος τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας, οἶδεν ἀκριβῶς καὶ οὐκ ἀγνοεῖ πότε ἡ ὥρα· τίνος μὲν οὖν ἕνεκα γινώσκων, οὐκ εἶπε φανερῶς τότε τοῖς μαθηταῖς; οὐδενός ἐστι περιεργάσασθαι ἃ σεσιώπηκεν αὐτός·
D τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; τίνος δὲ χάριν γινώσκων ἔλεγεν ὅτι οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδεν, οὐδένα τῶν πιστῶν ἀγνοεῖν οἶμαι· ὅτι καὶ τοῦτο οὐδὲν ἧττον διὰ τὴν σάρκα ὡς ἄνθρωπος ἔλεγεν· οὐ δὲ γὰρ τοῦτο ἐλάττωμά ἐστι τοῦ λόγου, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶ φύσεως ἴδιον καὶ τὸ ἀγνοεῖν· καὶ τοῦτο πάλιν ἄν τις ἴδοι καλῶς, ἐὰν καὶ τὸν καιρὸν ἐξετάζῃ μετὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς, πότε καὶ τίσιν ἔλεγε ταῦτα· οὐ τοίνυν ὅτε ὁ οὐρα-
E νὸς δι' αὐτοῦ ἐγίνετο· οὐδὲ ὅτε ἦν παρ' αὐτῷ ἁρμόζων τὰ πάντα· οὐ δὲ γὰρ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος ἔλεγε ταῦτα· ἀλλ' ὅτε ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· διὰ τοῦτο καὶ πάντα ὅσα μετὰ τὸ γενέσθαι ἄνθρωπος λέγει, ταῦτα τῇ ἀνθρωπότητι δίκαιον ἀνατιθέναι· τοῦ μὲν γὰρ λόγου, ἴδιόν ἐστιν εἰδέναι τὰ πεποιημένα, καὶ τούτων ἀρχὴν καὶ τέλος μὴ ἀγνοεῖν· αὐτοῦ γάρ ἐστιν ἔργα· καὶ οἶδεν

καὶ οἶδεν ὁπόσα, καὶ ἕως τινὸς τὴν σύστασιν αὐτῶν εἰργάσατο· εἰδὼς δὲ τὴν ἀρχὴν ἑκάστου, καὶ τὸ τέλος οἶδε πάντως· καὶ τὸ καθόλου καὶ κοινὸν πάντων τέλος· ἀμέλει λέγων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ περὶ τοῦ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ· „πάτερ ἐλήλυθεν ἡ ὥρα· δόξασόν σου τὸν υἱόν, δῆλόν ἐστιν ὅτι καὶ τὴν τοῦ παντὸς τέλους ὥραν, ὡς μὲν λόγος, γινώσκει· ὡς δὲ ἄνθρωπος, ἀγνοεῖ· ἀνθρώπου γὰρ ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν καὶ μάλιστα ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τοῦτο, τῆς φιλανθρωπίας ἴδιον τοῦ σωτῆρος· ἐπειδὴ γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος, οὐκ ἐπαισχύνεται διὰ τὴν σάρκα τὴν ἀγνοοῦσαν εἰπεῖν οὐκ οἶδα· ἵνα δείξῃ ὅτι εἰδὼς ὡς θεὸς, ἀγνοεῖ σαρκικῶς· οὐκ εἴρηκε γοῦν οὐδὲ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα μὴ ἡ θεότης ἀγνοοῦσα φαίνηται· ἀλλὰ ἁπλῶς οὐδὲ ὁ υἱός· ἵνα τοῦ ἐξ ἀνθρώπων γενομένου υἱοῦ, ἡ ἄγνοια ᾖ· διὰ τοῦτο καὶ περὶ ἀγγέλων οὐκ εἴρηκεν ἐπαναβαίνων, ὅτι οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἐσιώπησε δεικνὺς τὰ δύο ταῦτα· ὅτι εἰ τὸ πνεῦμα οἶδε, πολλῷ μᾶλλον ὁ λόγος οἶδε, ᾗ λόγος ἐστὶ, παρ' οὗ καὶ τὸ πνεῦμα λαμβάνει· καὶ ὅτι περὶ τοῦ πνεύματος σιωπήσας, φανερὸν πεποίηκεν ὅτι περὶ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ λειτουργίας ἔλεγεν, οὐδὲ ὁ υἱός· καὶ τοῦτο τεκμήριον ὅτι ἀνθρωπίνως εἰρηκὼς οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε, δείκνυσιν ὅμως θεϊκῶς ἑαυτὸν τὰ πάντα εἰδότα· ὃν γὰρ λέγουσιν υἱὸν μὴ εἰδέναι τὴν ἡμέραν· τοῦτον εἰδέναι λέγει τὸν πατέρα· „οὐδεὶς γὰρ γινώσκει, φησὶ, τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός· πᾶς δὲ πλὴν τῶν ἀρειανῶν συνομολογήσει· ὡς τὸν πατέρα γινώσκων, πολλῷ μᾶλλον οἶδε τῆς κτίσεως τὸ ὅλον· ἐν δὲ τῷ ὅλῳ, καὶ τὸ τέλος ταύτης· καὶ εἰ ὥρισται ἡ ὥρα καὶ ἡ ἡμέρα παρὰ τοῦ πατρὸς, δῆλόν ἐστιν ὅτι διὰ τοῦ υἱοῦ ὥρισται· καὶ οἶδεν αὐτὸς τὸ δι' αὐτοῦ ὁρισθέν· οὐδὲν γάρ ἐστιν ὃ μὴ διὰ υἱοῦ γέγονέ τε καὶ ὥρισται· οὐκοῦν αὐτὸς δημιουργὸς ὢν τοῦ παντὸς, οἶδεν ὁποῖον καὶ πόσον, καὶ ἕως τινὸς οὕτως αὐτὸ γενέσθαι βούληται ὁ πατήρ· ἐν δὲ τῷ πόσῳ ἐστὶ καὶ μέχρι τινὸς ἡ τούτων ἀλλαγή· πάλιν τε εἰ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστι· τοῦτο γὰρ αὐτὸς εἴρηκε· τοῦ δὲ πατρός ἐστι τὸ εἰδέναι τὴν ἡμέραν, δηλονότι καὶ ὁ υἱὸς οἶδεν, ἴδιον ἔχων καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ πατρός· καὶ πάλιν· εἰ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· οἶδε δὲ ὁ πατὴρ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, φανερὸν ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ ὢν, καὶ εἰδὼς τὰ ἐν τῷ πατρὶ, οἶδε καὶ αὐτὸς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν· εἰ δὲ καὶ εἰκών ἐστιν ἀληθινὴ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, οἶδε δὲ ὁ πατὴρ καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, δῆλον ὅτι καὶ εἰδέναι ταῦτα, τὴν ὁμοιότητα τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ἔχει· καὶ οὐ θαυμαστὸν εἰ δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε· καὶ ἐν ᾧ συνέστηκε τὰ ὅλα, οἶδεν αὐτὸς τὰ γινόμενα, καὶ πότε τούτων ἑκάστου καὶ κοινῇ τὸ τέλος· ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ περιπέτεια, πρέπουσα τῇ μανίᾳ τῶν ἀρειομανιτῶν· οὖσα εἰς τοσαύτην ἡμᾶς ἀπολογίαν ἠνάγκασεν ἐλθεῖν. συναριθ-

noritque, quot & quam diuturna ea in cōdendo eſſe voluerit: quapropter ſi nec rerum ſingularum principia, nec terminos ignoret, omnino etiam nouerit vniuerſalem & cõmunem omnium finem. Certe in Euangelio, vbi de ſe humano more loquitur, *Pater*, (inquiens) *venit hora, glorifica Filium tuum*: clare præ ſe tulit de vltima hora vniuerſitatis eiuſque fine, vt Verbum quidem, ſe cognitionem habere, vt hominem verò, in ignoratione verſari. Siquidem hominis proprium eſt, ignorare, ac præcipue ea, A quę ſunt iſtius generis, & in eo ipſo proprium, quiddam eſt beneuolētiæ Saluatoris noſtri aduerſus nos homines. Siquidē homo factus non erubuit propter carnem ex natura iſtarum rerũ inſciam, ſe ignarum fateri, vt oſtenderet ſe eius rei conſcium, vt Deum, ſed tamen carnaliter ignorare. Quapropter non dictum eſt ab eo, ne Filius quidem Dei, ne diuinitas ignorare videretur, ſed ſimpliciter ne Filius: vt Filii hominis iſta ignoratio remaneret. Atq; ea de cauſa, quũ de Angelis loquitur, non addidit altiorem gradum, vt diceret, *neque Spiritus Sanctus*, ſed illud B obticuit, duplici ratione rei fidem adſtruēs: nam ſi admittas Spiritum ſcire, multo magis Verbũ quatenus eſt verbũ, à quo etiam Spiritus accipit, id nõ incognitum habere admittas. Hic autem quum de ſpiritu taceat, manifeſto prodit ſe de humano ſuo miniſterio locutũ fuiſſe has voces (ne Filius quidem,) eaque res argumēto eſt, eum humanitus iſtic loqui, cũ ait, *ne Filius quidem nouit*: æque tamen clare oſtendit ſeſe diuinitus omnia ſcire: quum enim dicit: Filium diē C illam ignorare, hũc eodem tempore Patrē cognoſcere affirmat: *Nemo enim*, inquit, *cognoſcit Patrem, niſi Filius*: Nemo autem, non, præter Arianos, confiteretur, eum qui Patrem cognoſcit multo magis cognoſcere vniuerſitatem rerum: in qua omnium finis & exitus continetur: quòd ſi iam definita eſt dies & hora à Patre, certũ eſt, eam deſtinationem definitionemque per filiũ decretã eſſe, nouitque ille ipſe ſuum ipſius ſtatutum, quum nihil ſit omnium, quod nõ per filium & factum & definitũ ſit. Quapropter ipſe D vt conditor vniuerſitatis, cognitum habet, qualem, & quantam, & quàm diuturnam, & quouſque eam Pater durare velit: & quouſque ſtatus iſte rerum in ſua magnitudine & latitudine ſeſe immobiliter ſit habiturus. Rursũ, ſi omnia quæ Patris ſunt, Filii ſunt: Patris autē eſt cognoſcere diem illam, vt in verbis Chriſti teſtatum videas: in manifeſto eſt igitur & Filium cognoſcere, quum id vt ſuum & proprium habeat ex Patre. Rurſus, ſi Filius in Patre, & Pater in Filio, nouitque Pater diem & horam: clarum eſt, & Filium in Patre exiſtentem, cognoſcentem que ea quæ E in Patre ſunt, diem & horam non ignorare. Iam ſi Filius vera Imago eſt Patris, nouitque Pater diem & horam, cui dubium, quin iſtius ſcientiæ Paternæ Imaginem Filius quoq; poſſideat? Mirique nihil eſt, ſi, quum omnia per Filium creata ſint, & in eo omnia conſiſtant, norit ea quæ cōdita ſunt, quando aut in ſingulis priuatim, aut publice in omnib. finis immineat. Cęterum, temeritas Arianorum cum ſumma abſurditate coniuncta, nos ad hanc apologiam deſcendere coegit:

qui dum adnumerāt Filium Dei Verbū æternū rebus creatis, eò assuetudine blasphemandi ducūtur, vt etiam Patrem ipsum, minorem rerum vniuersitate videantur pronūciare. Si enim verum est, eum qui Patrem nouit, non nosse diem & horam, maior ergo (quod abominor) sublimiorque ea cognitio fuerit (quod rabiosi illi non abhorruerint dicere) qua non solum tota rerum natura, sed vel minima eius particula cognoscitur, quam qua Pater intelligitur. Verum, illi ita in Spiritum sanctum blasphemantes, certi sint, se nunquam huius impietatis remissione condonandos esse, prout Dominus locutus est: nos autem Christi amatores qui Christum gerimus, certum habemus, Verbum quatenus est Verbum non quòd ignoraret, ista dixisse, conscius enim erat omnium: sed vt hominis conditionem præ se ferret, in quam istiusmodi generatio competit. Et quia carnem indueratignorationi obnoxiam, carnaliter locutus est, se nescium esse. Certe, is qui hic dicit, ne Filium quidem id scire, & ignorationem hominum tēporibus Noe habitam pro exemplo adducit, statim subintulit: *Vigilate igitur, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit:* Et rursus, *Ea hora qua non putatis, Dominus vester veniet: propter vos enim ego factus sum, quales vos estis.* Atque inde est quod dixi neque Filiū scire. Oportuit enim eum si diuinitus ignorabat, in hanc formā locutum esse: Vigilate igitur, quoniam non noui, & qua hora non expecto. Nunc autem, nequaquam in eum modum locutus est, sed dum ait, vos nescitis, & qua hora non expectatis, satis declarauit, hominum esse ignorare, in quorum gratiam ipse similem hominibus carnem gestans homoque iam factus, hæc verba protulit ne Filium quidem id scire: siquidē carne non nouerat, quamuis vt Deus, illam ipsam horam bene cognitam haberet: quin & exemplum de Noe allegatum, Christi perduellium impudētiam ostendit: nam & illic non ita locutus est, non noui, sed non nouerant, donec veniret diluuium. Homines quidem non norant, at ille qui illis superinducebat eluuiū, Pater nouerat & diem & horam, in qua catarractas cæli adaperuit, & abyssos egurgitauit, Noeque dixit: *ingredere tu & filii tui in arcam.* Iam si ignorasset, non denunciasset Noe, *adhuc septem dies & ego immittam inundationem super terram.* Quod si ex similitudine de Noe mutuata, designat diem illam, ac norat tēpus diluuii, nouerat ergo diē sui ipsius aduentus. Et in comparatione de septem virginibus clariùs indicauit, qui nam sint qui ignorarent diem & horam, inquiens: *Vigilate igitur, quia non scitis neque diem neque horam.* Qui paulò ante dixerat, *Nemo nouit, ne Filius quidem:* nunc, nō inquit, *ego non noui: sed vos non nouistis.* Eadem igitur ratione percontantibus discipulis de fine mundi, rectè tum tēporis hæc verba prolocutus est, neque filium scire, idque carnaliter respectu sui corporis, vt palam fieret, se vt hominem ignorare, quia hominum est, ignoratione laborare. Nam si Verbum est, & ille ipse est qui venturus est, idemque & iudex & sponsus, latere eū non potest, quando, & qua hora venturus sit, & quo tempore dicturus est:

Excitare

συναριθμοῦντες γὰρ τοῖς γενητοῖς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν ἀΐδιον λόγον, κατ' ὀλίγον καὶ αὐτὸν τὸν πατέρα, ἐλάττονα τῆς κτίσεως μελετῶσι λέγειν· εἰ γὰρ ὁ τὸν πατέρα γινώσκων οὐκ οἶδε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, φοβοῦμαι μὴ μείζων ἔσται, ὡς ἂν ἐκεῖνοι μανέντες εἴποιεν, ἡ περὶ τῆς κτίσεως· μᾶλλον δὲ ἡ περὶ τοῦ ἐλάττονος μέρους τῆς κτίσεως γνῶσις τῆς περὶ τοῦ πατρὸς γνώσεως· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν οὕτως εἰς τὸ
A πνεῦμα βλασφημοῦντες, προσδοκάτωσαν μὴ λαμβάνειν ποτὲ τῆς ἀσεβείας ταύτης ἄφεσιν ὡς ὁ κύριος εἴρηκεν· οἱ δὲ φιλόχριστοι καὶ χριστοφόροι, γινώσκομεν, ὡς οὐκ ἀγνοῶν ὁ λόγος ἐστίν, ἔλεγεν, οὐκ οἶδα, οἶδε γάρ, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον δεικνὺς ὅτι τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν, καὶ σάρκα ἀγνοοῦσαν ἐνεδύσατο· ἐν ᾗ ὤν, σαρκικῶς ἔλεγεν οὐκ οἶδα· τοῦτο γ' οὖν εἰρηκὼς οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε· καὶ τῶν κατὰ νῶε ἀνθρώπων τὴν ἄγνοιαν παραθείς, εὐθὺς ἐπήγαγε, γρηγορεῖτε οὖν, ὅ-
B τι οὐκ οἴδατε οὐδὲ ὑμεῖς ποίᾳ ὥρᾳ ὁ κύριος » ὑμῶν ἔρχεται· καὶ πάλιν, ᾗ οὐ δοκεῖτε ὥρᾳ » ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται· δι' ὑμᾶς γὰρ » κἀγὼ γενόμενος ὡς ὑμεῖς, εἶπον οὐδὲ ὁ υἱός· » ἔδει δὲ εἴπερ ἦν ἀγνοῶν θεϊκῶς, εἰπεῖν γρηγορεῖτε οὖν ὅτι οὐκ οἶδα· καὶ ᾗ οὐ δοκῶ ὥρᾳ· νῦν δέ, τοῦτο μὲν οὐκ εἶπεν· εἰρηκὼς δὲ ὅτι οὐκ οἴδατε ὑμεῖς· καὶ ᾗ οὐ δοκεῖτε, ἔδειξεν ὅτι τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ τὸ ἀγνοεῖν· δι' οὓς καὶ αὐτοὺς τὴν ὁμοίαν αὐτῶν ἔχων σάρκα καὶ ἄνθρωπος
C γενόμενος, ἔλεγεν, οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδεν· οὐκ οἶδε γὰρ σαρκί· καίπερ ὡς λόγος γινώσκων· καὶ τὸ κατὰ νῶε δὲ παράδειγμα πάλιν ἐλέγχει τὴν ἀναίδειαν τῶν χριστομάχων· καὶ γὰρ κἀκεῖ, οὐκ εἶπεν οὐκ ἔγνων· ἀλλ' οὐκ ἔγνωσαν ἕως ἦλθεν ὁ κατακλυσμός· οἱ μὲν γὰρ ἄνθρωποι, οὐκ ἐγίνωσκον· ὁ δὲ τὸν κατακλυσμὸν ἐπάγων· αὐτὸς δὲ ἦν ὁ σωτήρ, ἐγίνωσκεν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, ἐν ᾗ καὶ τοὺς καταρράκτας ἤνοιγε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰς ἀβύσσους ἐρρήγνυε· καὶ τῷ
D νῶε εἴρηκεν, εἴσελθε σὺ καὶ οἱ υἱοί σου εἰς τὴν κιβωτόν· εἰ γὰρ ἦν ἀγνοῶν, οὐκ ἂν προέλεγε τῷ νῶε. ἔτι γὰρ ἡμερῶν ἑπτά, ἐγὼ ἐπάγω ὑετὸν ἐπὶ τὴν γῆν· εἰ δὲ ἐκ τῆς εἰκόνος τῆς κατὰ νῶε σημαίνει· ὅτι ᾔδει τὴν ἡμέραν τοῦ κατακλυσμοῦ, οἶδεν ἄρα. καὶ τὴν κατὰ τὰς παρθένους δὲ ὁμοίωσιν εἰρηκώς, φανερώτερον πάλιν ἔδειξε, τίνες εἰσὶν οἱ ἀγνοοῦντες τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν· λέγων, γρηγορεῖτε οὖν ὅτι οὐκ » οἴδατε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν· οὕτως ἄρα »
E πυνθανομένων τῶν μαθητῶν περὶ τέλους, καλῶς εἶπε τότε, οὐδὲ ὁ υἱός, διὰ τὸ σῶμα· ἵνα δείξῃ » ὅτι ὡς ἄνθρωπος, οὐκ οἶδεν· ἀνθρώπων γὰρ ἴδιον, τὸ ἀγνοεῖν· ἡ μέντοι λόγος ἐστί· καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος· καὶ αὐτὸς κριτής· καὶ αὐτὸς νυμφίος, οἶδε πότε καὶ ποίᾳ ὥρᾳ ἔρχεται· καὶ πότε μέλλει λέγειν,

ἔγειραι

Ἔγειραι ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός· ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος γενόμενος μετὰ ἀνθρώπων πεινᾷ, καὶ διψᾷ, καὶ πάσχει, οὕτως μετὰ μὲν ἀνθρώπων, ὡς ἄνθρωπος οὐκ οἶδε, θεϊκῶς δὲ ὢν ἐν τῷ πατρὶ, ὡς λόγος καὶ σοφία, οἶδε· καὶ οὐδέν ἐστιν ὃ ἀγνοεῖ· οὕτως καὶ περὶ Λαζάρου πάλιν ἀνθρωπίνως πυνθάνεται ὁ ἀπελθὼν ἐγεῖραι αὐτόν· καὶ εἰδὼς πόθεν ἀνακαλέσεται τὴν Λαζάρου ψυχήν· μεῖζον δὲ τὸ εἰδέναι ποῦ ἡ ψυχὴ, τοῦ εἰδέναι ποῦ ἔκειτο σῶμα· ἀλλ' ἀνθρωπίνως ἐπερωτᾷ, ἵνα θεϊκῶς ἀνεγείρῃ· οὕτω καὶ τῶν μαθητῶν πυνθάνεται ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη Καισαρείας, καίπερ εἰδὼς καὶ πρὶν ἀποκρίνασθαι τὸν Πέτρον· εἰ γὰρ ὁ πατὴρ ἀπεκάλυψε Πέτρῳ περὶ ὧν ὁ κύριος ἐπυνθάνετο, δῆλόν ἐστιν ὅτι διὰ τοῦ υἱοῦ γέγονεν ἡ ἀποκάλυψις· οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ· καὶ τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ᾧ ἐὰν θέλῃ ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι· εἰ δὲ δι' υἱοῦ ἥ τε τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ γνῶσις ἀποκαλύπτεται, οὐκ ἀμφίβολον ὡς αὐτὸς ὁ πυνθανόμενος κύριος πρότερον ἀποκαλύψας τῷ Πέτρῳ τὰ παρὰ τοῦ πατρὸς ὕστερον ἀνθρωπίνως ἐπυνθάνετο· ἵνα καὶ τοῦτο δείξῃ ὅτι σαρκικῶς πυνθανόμενος, ᾔδει θεϊκῶς ἃ ἤμελλε λέγειν ὁ Πέτρος· οἶδεν ἄρα ὁ υἱὸς γινώσκων τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· ἧς γνώσεως, οὔτε μεῖζον, οὔτε πλειότερον ἄν τι γένοιτο· ἱκανὰ μὲν οὖν ταῦτα πρὸς ἔλεγχον αὐτῶν· ἐβουλόμην δὲ αὖ ἐρωτῆσαι· ἵνα καὶ οὕτω μᾶλλον ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας δειχθήσονται καὶ χριστομάχοι· ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ γράφων, φησὶν, οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα· εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος οὐκ οἶδα· ὁ θεὸς οἶδε· τί τοίνυν φατέ· οἶδεν ὁ ἀπόστολος ὃ πέπονθεν ἐν τῇ ὀπτασίᾳ κἂν λέγῃ οὐκ οἶδα, ἢ οὐκ οἶδεν· εἰ μὲν οὖν οὐκ οἶδεν· σκοπεῖτε, μὴ μανθάνοντες τὸ πολὺ, πέσητε καὶ εἰς τὴν Φρυγῶν παρανομίαν τῶν λεγόντων μὴ εἰδέναι τοὺς προφήτας· μὴ δὲ τοὺς ἄλλους τοὺς διακονήσαντας τὸν λόγον· μήτε ἃ ποιοῦσι· μήτε περὶ τίνων ἀπαγγέλλουσιν· εἰ δὲ οἶδε λέγων οὐκ οἶδα· εἶχε γὰρ ἐν αὐτῷ τὸν Χριστὸν τὸν ἀποκαλύπτοντα αὐτῷ τὰ πάντα, πῶς οὐκ ἀληθῶς ἐξεστραμμένη τῶν χριστομάχων, καὶ αὐτοκατάκριτός ἐστιν αὐτῶν ἡ καρδία, τὸν μὲν ἀπόστολον λέγοντα οὐκ οἶδα, λέγουσιν εἰδέναι· τὸν δὲ κύριον λέγοντα οὐκ οἶδα λέγουσι μὴ εἰδέναι; εἰ γὰρ ἐπεὶ Χριστὸς ἦν ἐν αὐτῷ· οἶδεν ὁ Παῦλος ὅπερ λέγει οὐκ οἶδα, πῶς οὐχὶ μᾶλλον αὐτὸς ὁ Χριστὸς οἶδε, κἂν λέγῃ οὐκ οἶδα· ὁ μὲν οὖν ἀπόστολος ἀποκαλύπτοντος αὐτῷ τοῦ υἱοῦ, οἶδεν ὃ πέπονθεν· διὰ τοῦτο γάρ φησιν· οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ· εἰδὼς δὲ τὸν ἄνθρωπον, οἶδε καὶ πῶς ὁ ἄνθρωπος ἡρπάγη· ὁ γοῦν Ἐλισσαῖος βλέπων τὸν Ἠλίαν, οἶδε καὶ πῶς ἀνελήφθη· ἀλλὰ καίπερ γινώσκων, ὅμως τῶν υἱῶν τῶν προφητῶν νομιζόντων τὸν Ἠλίαν εἰς ἓν τῶν ὀρέων ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐρρίφθαι· αὐτὸς μὲν τὴν ἀρχὴν γινώσκων ὃ ἑώρακεν, ἔπειθε τοὺς ἄνδρας· βια-

Excitare qui dormis & resurge ex mortuis, & illustrabit te Christus. Nam sicuti vt homo cum hominibus esurit, & sitit, & patitur, ita cum hominibus, vt homo, non nouit. Cæterum, quatenus in Patre diuinitus existit, vt Verbum & Sapientia, eatenus certe eum non subterfugit, nec est quippiam omnium, quod illi in occulto sit: ita vicissim humanitus de Lazaro quærit, quo cum accessisset, eũ excitat, non ignotum habens, vnde & ex quibus locis eius animam reuocari oporteret. A Maius certe grauiusque scire, vbi anima erat, quam vbi corpus situm esset, sed humanitus percõtatur, vt diuinitus excitaret: ita quoque à discipulis, vbi in partes Cæsareæ progressus esset, percontatur, quamuis id sciret, priusquam à Petro responderetur. Si enim Pater reuelauit Petro de quibus Dominus percontabatur, res manifestaria est per ipsum Dominum hanc reuelationem Petro contigisse: siquidem ipse dicit, *Nemo nouit Filium, nisi Pater: vel Patrem, nisi Filius, & cuicunque Filius reuelauerit.* B Iam, si per Filium, Patris Filiique cognitio reuelatur, in ambiguo non est, quin ipse Dominus, qui percontatur, cum prius reuelasset Petro, ea quæ ex Patre cognouerat, postea humanitus ista interroget, vt & illud ostẽderet, quòd quæ carnaliter sciscitabatur, ea quum Petrus dicturus esset, diuinitus cognosceret. Nouerat igitur istud Filius, qui nouit omnia, & Patrem suum cognitum habet: qua cognitione nec maius, nec perfectius quicquam fuerit. Hæc quidem sufficiũt ad eorum refutationem: mihi tamen libido est, vicissim interrogare, quò veritatis hostes, C Christique perduelles magis appareant. Apostolus in secunda ad Corinthios epistola in hunc modum scribit, *Noui hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, nescio, siue extra corpus, nescio: Deus autem scit.* Quid igitur dicitis? nescitne Apostolus, quid sibi acciderat in visione? quantumcunque dicat se nesciuisse: quòd si illum affirmetis nesciuisse, videte ne qui non assueti estis cadere, in Phrygum iniquitatem decidatis, qui asseuerant nesciisse Prophetas, Verbique ministros, quid facerẽt, aut de quibus renunciarent. D Contrà, si pnuncietis Apostolum dicentem se nesciuisse, nulla isthic ignorãtia laborasse, quum haberet in se Christum sibi omnia reuelãtem, qui (quæso) non fueritis peruersissimo & reprobissimo animo quum asseueretis Apostolum dicentem se ignorare, scire: & Dominum itidem dicentem se ignorare, nescire? Nam si ideo quia Filius Dei in Paulo erat, nouerat Paulus, quæ dicit se ignorare: quur non multo magis ipse Christus norit, quantumcunque dicat sese ignorare? Apostolus igitur reuelante Domino norat, quid E sibi acciderat: nam ideo locutus est, *Noui hominem in Christo,* & quum nouisset hominem, nouerat quomodo ille raptus esset. Certe Helizæus nouerat quomodo Elias assumptus esset, verum quamuis rem certam haberet, tamen discipulis Prophetarum existimantibus Eliam in aliquem montium abiectum esse, principio quidem conscius eorum, quæ viderat, operam dabat, vt persuaderet id quod res esset

sed:

sed vbi illi acrius instarent, silentium tenuit, siuitque eos ad inuestigationem digredi. Quid igitur? an quia tacuit, rem incognitam habebat? minime gentium, sed tamen quasi ignarus id illis concessit, vt ita negocii fide percepta & rebus exploratis, nihil vlterius ambigerēt de Eliæ assumptione. Igitur multo magis Paulus, qui ipse raptus fuit, nouerat quomodo raptus fuerit: siquidem & Elias idem cognitum habebat: à quo, si interrogatus fuisset, dixisset forsitan qua ratione assumptus esset: sed tamen se nō nouisse, Paulus dicit, duabus, vt ego existimo, de causis: quarum alteram ipse elocutus est, ne propter excessus reuelationum alium quis eum arbitraretur præ eo quem videbat: altera deinde causa, ne, quum Saluator se nescire dicat, si ipse se scire fateretur, seruus supra Dominum suum & discipulus supra Magistrum esse videretur. Igitur qui Paulo dederat, vt sciret, multo magis ipse scientia instructus fuit. Nam cum diceret ea quæ diem illam præcedebant, nouerat vtique quando dies illa & hora ventura esset: eius tamen rei quum conscius esset, inquit: ne filius quidem nouit. Qua gratia igitur dixit per id tempus se nescire, quod ipse, vt Dominus in sua potestate & cognitione habebat? Ego rem peruestigans, quatenus per coniecturam licet, existimo nostræ vtilitatis causa id ab illo factum esse, sed vtinam præbeat ille nostræ intentioni intellectum veritatis: pro mea ergo opinione, vtrobique Seruator id quod nobis vtile erat, procurauit: quippe, qui omnia quæ finē antecederent, præindicarit, ne, vt ipse quoque verbis suis præmonuit, ad prodigia illa obstupesceremus, aut turbari percelleremur, sed ex illis finem qui subsequeretur, expectaremus. De die vero & hora, quum diuinitus omnia sciret, carnaliter tamē ob carnem ignorationi obnoxiam, dixit, se eius rei ignarum esse, ne percōtantes discipulos, si nulla responsione dignati essent, molestia afficeret, aut reddito responso, contra illorum nostrorumque omnium vtilitatem id faceret. Illud plane pro nobis est, quòd propter nos caro factus, dixerit, ne Filium quidem id scire. Nec enim in eius verbis falsi quicquam fuerat, pro hominis enim ratione loquebatur, *Non noui*: neque reliquit discipulis occasionem, qua se ad dicendum premerent. Eo enim quòd dicebat se ignorare, refrenauit illorū curiositates. Certe in Actis Apostolorum scriptum habetur, quando vehebatur ab Angelis, hominum more adscendens efferensque in cælum quam gestabat carnem quo tempore disci puli hoc intuentes, rursum percontabantur quando finis futura esset, & quando eius aduentus expectandus, diserte illis & expresse locutus est: *non est vestrum cognoscere tempora & rerum agendarum articulos, quos Pater collocatos habet in sua potestate*, neque per id tempus dixit, ne Filium quidem scire, quemadmodum antea humanitus dixerat, *sed non est vestrum scire*: iam enim quum caro illius resurrexerat, deposueratque mortalitatem, ac Deificata esset, non decuit eum carnaliter respondere, vtpote iam in cælum ascendentem, sed

βιαζομένων δὲ ἐκείνων, σεσιώπηκε καὶ συνεχώρησεν ἀπελθεῖν· ἆρ' οὖν ἐπειδὴ σεσιώπηκεν οὐκ ἐγίνωσκεν; ἐγίνωσκε μὲν οὖν ἀλλ' ὡς οὐκ εἰδὼς συνεχώρησεν· ἵν' ἐκεῖνοι πεισθέντες, μηκέτι δισταζῶσι περὶ τῆς ἀναλήψεως ἡλίου· οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον ὁ παῦλος, αὐτὸς ὢν ἁρπαγεὶς, οἶδε καὶ πῶς ἡρπάγη· καὶ γὰρ ἡλίας, ἐγίνωσκε· καὶ εἰ ἐπυνθάνετο τίς, εἶπεν ἂν πῶς ἀνελήφθη· λέγει δ' ὅμως ὁ παῦλος οὐκ οἶδα· δύο τούτων χάριν, ὥς γε νομίζω·
A ἑνὸς μὲν, ὡς αὐτὸς εἶπεν, ἵνα μὴ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἀποκαλύψεων, ἕτερόν τις αὐτὸν λογίσηται, ὑπὲρ ὃ βλέπει· ἑτέρου δὲ, ὅτι τοῦ σωτῆρος εἰπόντος οὐκ οἶδα, ἔπρεπε καὶ αὐτὸν εἰπεῖν οὐκ οἶδα· ἵνα μὴ φαίνηται δοῦλος ὢν ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ, καὶ μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον· οὐκοῦν ὁ τῷ παύλῳ δεδωκὼς εἰδέναι, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς οἶδε· καὶ γὰρ καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς ἡμέρας, οἶδε καθὰ προεῖπον καὶ πότε ἡ ἡμέρα· καὶ ὅμως εἰ-
B δὼς, λέγει οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε· τίνος μὲν χάριν εἶπε τότε, οὐκ οἶδα; αὐτὸς ὡς δεσπότης, οἶδεν· ὡς δὲ διερευνῶντας στοχάζεσθαι χρὴ τῆς ἡμῶν ἕνεκα λυσιτελείας, ὥς γε νομίζω, τοῦτο πεποίηκε· παρέχει δὲ αὐτὸς τῇ προθέσει τὸν νοῦν τῆς ἀληθείας· ἐν ἀμφοτέροις δὲ ἡμῖν τὸ χρήσιμον ἐφύλαξεν ὁ σωτήρ· καὶ γὰρ τὰ μὲν περὶ τοῦ τέλους ἀπαντώντα δεδήλωκεν, ἵνα ὡς εἶπεν αὐτὸς, μὴ ξενιζώμεθα γιγνομένων αὐτῶν ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων, τὸ μετὰ ταῦτα τέλος προσδοκῶμεν·
C περὶ δὲ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας, οὐκ ἠθέλησε θεϊκῶς εἰπεῖν ὅτι οἶδα· ἀλλὰ σαρκικῶς διὰ τὴν σάρκα τὴν ἀγνοοῦσαν καθὰ προεῖπον, εἶπεν ὅτι οὐκ οἶδα· ἵνα μηκέτι ἐπερωτήσωσιν αὐτόν· καὶ λοιπὸν ἢ μὴ εἰρηκὼς λυπήσῃ τότε τοὺς μαθητὰς, ἢ εἰρηκὼς, παρὰ τὸ συμφέρον αὐτοῖς καὶ πᾶσιν ἡμῖν ποιήσῃ· ὃ γὰρ ἂν ποιῇ, τοῦτο πάντως ὑπὲρ ἡμῶν ἐστιν· ἐπειδὴ καὶ δι' ἡμᾶς ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, δι' ἡμᾶς τοίνυν εἶπε καὶ τὸ οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε· καὶ οὔτε ἐψεύσατο τοῦτο εἰρηκὼς, ἀνθρωπίνως γὰρ εἶπεν ὡς ἄν-
D θρωπος οὐκ οἶδα, οὔτε ἀφῆκε τοὺς μαθητὰς αὐτὸν βιάσασθαι· εἰρηκὼς γὰρ οὐκ οἶδα, ἔστησεν κἀκείνων τὴν ἐρώτησιν· ἐν γοῦν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἐστὶ γεγραμμένον· ἡνίκα ἐπέβη τοῖς ἀγγέλοις ἀναβαίνων ὡς ἄνθρωπος· καὶ ἀναφέρων εἰς τὸν οὐρανὸν ἣν ἐφόρει σάρκα· ὅτι καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦτο βλέποντες, πάλιν ἠρώτων· πότε τὸ τέλος ἔσται; καὶ πότε σὺ παραγίνῃ; καὶ εἶπεν αὐτοῖς
E φανερώτερον· οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους ἢ καιροὺς οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ· „ καὶ οὐκ εἶπεν τότε οὐδὲ ὁ υἱὸς, ὥσπερ εἶπεν περὶ „ τούτων ἀνθρωπίνως· ἀλλ' ὑμῶν οὐκ ἔστι γνῶ- „ ναι· λοιπὸν γὰρ ἦν ἡ σὰρξ ἀναστᾶσα· καὶ ἀποθεμένη τὴν νέκρωσιν καὶ θεοποιηθεῖσα. καὶ οὐκέτι ἔπρεπε σαρκικῶς αὐτὸν ἀποκρίνασθαι ἀνερχόμενον εἰς τοὺς οὐρανούς.

ἀλλὰ

ἀλλὰ λοιπὸν θεϊκῶς διδάξαι· ὅτι οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους ἢ καιροὺς οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ· τίς δὲ ἡ δύναμις τοῦ πατρὸς, ἢ ὁ χριστός; χριστὸς γὰρ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· οἶδεν ἄρα ὁ υἱὸς λόγος ὤν· τοῦτο γὰρ λέγων ἐσήμαινεν ὅτι ἐγὼ οἶδα· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὑμῶν γνῶναι· δι' ὑμᾶς γὰρ καὶ ἐν τῷ ὄρει καθήμενος σαρκικῶς εἶπον, οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε· διὰ τὸ ὑμῶν καὶ πάντων συμφέρον· συμφέρει γὰρ ὑμῖν καὶ περὶ τῶν ἀγγέλων καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ, οὕτως ἀκοῦσαι· διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα ἐσομένους πλάνους· ἵνα κἂν ὡς ἄγγελοι μετασχηματίζωνται δαίμονες καὶ περὶ τῆς συντελείας ἐπιχειρήσωσι λέγειν, μὴ πιστεύσητε ὡς ἀγνοούντων αὐτῶν, ἐὰν δὲ καὶ ὁ ἀντίχριστος μεταποιήσας αὐτὸν λέγῃ· ἐγώ εἰμι ὁ χριστός· καὶ πειράσῃ καὶ αὐτὸς περὶ τῆς συντελείας λέγειν· πρὸς τὸ πλανῆσαι τοὺς ἀκούοντας· ἔχοντες ὑμεῖς παρ' ἐμοῦ τὴν φωνὴν ὅτι οὐδὲ ὁ υἱός, μηδὲ ἐκείνῳ πιστεύσητε· ἄλλως τε, οὐδὲ εἰδέναι πάλιν πότε τὸ τέλος· ἢ πότε τοῦ τέλους ἡ ἡμέρα, συμφέρει τοῖς ἀνθρώποις, ἵνα μὴ γνόντες, καταφρονηταὶ τοῦ μεταξὺ χρόνου γένωνται περιμένοντες τὰς ἐγγὺς τοῦ τέλους ἡμέρας· τότε γὰρ μόνον ἑαυτῶν ἐπιμελεῖσθαι προφασίσονται· διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἑκάστου τέλους τοῦ θανάτου σεσιώπηκεν· ἵνα μὴ προφάσει τῆς γνώσεως φυσιωθέντες οἱ ἄνθρωποι, ἀμελεῖν ἑαυτῶν τὸ πλεῖστον ἄρξωνται τοῦ χρόνου· ἀμφότερα δὴ οὖν καὶ τὸ καθόλου τέλος, καὶ τὸ ἑκάστου ἀπέκρυψεν ἀφ' ἡμῶν ὁ λόγος· καὶ γὰρ ἐν τῷ καθόλου, τὸ ἑκάστου τέλος ἐστί· καὶ ἐν τῷ ἑκάστου τέλει, τὸ καθόλου συνάγεται· ἵνα ἀδήλου αὐτοῦ ὄντος καὶ ἀεὶ προσδοκωμένου, καθ' ἡμέραν ὡς καλούμενοι προκόπτωμεν, τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενοι, τῶν δὲ ὄπισθεν ἐπιλανθανόμενοι· τίς γὰρ γινώσκων μὲν τὴν ἡμέραν τοῦ τέλους, οὐχ ὑπερτίθεται τὸν μεταξὺ χρόνον· ἀγνοῶν δὲ, οὐ καθ' ἡμέραν ἕτοιμος γίνεται; διὰ τοῦτο γὰρ ἐπὶ τούτοις ἐπέφερεν ὁ σωτὴρ λέγων· γρηγορεῖτε οὖν ὅτι οὐκ οἴδατε οὐδὲ ὑμεῖς ποίᾳ ἡμέρᾳ ὁ κύριος ὑμῶν ἔρχεται· καὶ ᾗ οὐ δοκεῖτε ὥρᾳ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται· διὰ τὸ συμφέρον ἄρα τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας τοῦτο εἴρηκε· καὶ γὰρ τοῦτο λέγων, βούλεται διαπαντὸς ἡμᾶς ἑτοίμους γενέσθαι· ὑμεῖς γάρ φησιν οὐκ οἴδατε· ἐγὼ δὲ ὁ κύριος οἶδα πότε ἔρχομαι· κἂν οἱ ἀρειανοί με μὴ προσδοκῶσι λόγον ὄντα τοῦ πατρός· ὁ μὲν οὖν κύριος τὸ ἡμῶν συμφέρον ὑπὲρ ἡμᾶς γινώσκων, οὕτως ἠσφαλίσατο τοὺς μαθητάς· καὶ αὐτοὶ μαθόντες· διωρθώσαντο μέλλοντας ἐν τούτῳ πλανᾶσθαι τοὺς ἀπὸ τῆς θεσσαλονίκης· ἐπειδὴ δὲ οἱ χριστομάχοι οὐδ' οὕτω καταδύονται, βούλομαι καίπερ εἰδὼς σκληροτέραν ἔχοντας αὐτοὺς τοῦ φαραὼ τὴν καρδίαν, ἐρωτῆσαι πάλιν καὶ περὶ τούτου· ἐν δὲ τῷ παραδείσῳ πυνθάνεται ὁ θεὸς τοῦ ἀδὰμ λέγων· ἀδὰμ ποῦ εἶ·

ἐξετάζει

sed vt diuinitus nos doceret, non nostrum esse scire tempora & articulos rerum, quos posuit Pater in sua Potestate, *sed accipietis virtutem.* Quæ autem potestas est Patris, nisi Filius? Christus enim Dei potentia & Dei Sapientia. Nouerat igitur omnia Filius, vtpote Verbum & Ratio Patris, & hoc ipsum suis verbis satis præ se ferebat, minime se eius rei ignarum esse, non aliter quàm si ad istum modum dixisset: Noui quidem illud, sed non est vestrum scire. Propter A vos enim in monte sedens carnaliter locutus sum, ne filium quidem scire, idque propter vestrum & omnium commodum. Vtile est enim vobis tum de Angelis tum de Filio istiusmodi negationem scientiæ audire, idque propter errores, qui alioqui postmodum suboriri possent ne Dæmonibus Angelorum figuram assumentibus, & de consummatione seculi inceptantibus loqui, vllam fidem haberetis, vtpote earum rerum ignaris. Et si Antichristus transformata specie asserit se Christum esse, ac de futura consummatione instituit loqui, quo audientes in B errorem abducat: vos contrà, nostra præmonitione instructi, quod ne Filius quidem id sciat, omnem illi fidem abrogetis. Est & alia ratio, cur inutile sit finem, aut finis diem præsciri, ne si is mature prænoscatur, tempora intermedia neglectim habeantur, & comperendinationibus vtantur vsque ad dies fini contermínos, ac tum demum causam se habere existiment, cur vigilãtes sint. Ideoque & finẽ cuiusque quæ per mortem obuenit, silentio texit: ne occasione istius scientiæ inflati, pro maiori parte temporis, sese C negligentes habeant. Ergo vtrũque, & vniuersitatis rerum mundique finem, & vniuscuiusque exitum celatum voluit. Nam in vniuersitatis fine, finis quoque singulorum: & in singulorum fine, vniuersitatis finis cõsummatur: vt rerum incerti, & semper expectatione suspensi, quotidie quasi citati proficiamus, enitamurque ad ea quæ à fronte sunt, obliti interim eorum quæ à tergo relinquuntur. Quis .n. certus diei, in quem finis destinatur, non mediis temporib: supersedere solet? contrà, qui eius rei ambiguus D est, singulis dieb. se promptũ exhibet, eaque de causa dictis istis subiunxit Seruator: *Vigilate igitur* (inquiens,) *quoniã neq; à vobis scitur, qua hora Dominus vester venturus sit.* Et, *Qua hora non putatis, Filius hominis veniet.* Ergo ob vtilitatẽ quæ in ignoratione sita erat, dictum est hoc à Saluatore. His .n. verbis hoc egit, vt semper accincti & expediti essemus: quasi diceret, Vos quidem nescitis, ego tamen qui Dominus sum, cognitũ habeo, quãdo statuerim aduenire, etiã si Ariani me, qui Patris sum Verbum, non expectẽt. Do- E minus igitur cui melius quã nobis exploratum fuit, id ad nostrũ commodũ cedere, ea ratione discipulos suos cautiores reddidit, atque inde postea factũ est, vt illi ea admonitione instructi reliquorum errores emẽdauerint, & imprimis in eo ipso Thessalonicensium. Cæterum, quia Christi perduelles ne ita quidem in se subsidentes contrahuntur: libet, quamuis certum mihi sit ipsos habere cor Pharaone obduratius, rursum super his rebus interrogare. In paradiso percunctatur Deus ex Adam, vbinam esset?

à Cain

à Cain itidem exquirit, vbi Abel frater ipsius esset? Quid igitur isthic dicitis? Si enim eum ignorare arbitramini, atque ea de causa interrogationes facere, iam hoc ipso vos Manichæis adiungitis: horum enim est istiusmodi temeritas: Sin autem publice metuitis Manichæi appellari, necessitas ipsa è vobis extorquebit, vt fateamini, illum minime ignarum interrogasse. Quid absurdi igitur hic, aut quid miri vestris oculis apparet, cur ita vos in ruinam detis, si Filius Deus carnem indutus, vt homo, ex discipulis sciscitetur? nisi scilicet vobis iam vt Manichæis obtrectare libeat, etiam illi interrogationi quæ cum Adamo est habita? Credo id quoque (quæ est vestra peruicacia in vestris erroribus) quippe, vbi vbique victi, tandem etiam verbis quæ Lucas habet, inceperitis obmurmurare, recte dictis malam & peruersam sententiam affingentes. Sed proferamus ea in medium, vt vel ita eorum peruersus animus innotescat. Ait enim Lucas: *Iesus profecit sapientia & proceritate & gratia coram Deo & hominibus.* Verba quidem ita se habent, sed tamen necessum, vt eos, qui hic offenduntur, vicissim quasi Pharisæos, aut Saducæos interrogem, de quonam hic Lucas verba faciat? facit autem de Iesu Christo, sed quid? estne ille homo, vt vulgus hominum? an deus humanitate & carne indutus? Quod si vulgaris est homo, esto, vt pro conditione aliorum hominum profectus capiat. At istiusmodi est Samosatensis sententia, quam vos toto animo & ope fouetis, titulo duntaxat Samosatensium, ob metum hominum, repudiato. Quòd si non simpliciter homo est, sed Deus carne indutus, quod omnino verum est: Verbum enim caro factum est, & Deus cum esset in carnem descendit, quemnam potuit habere profectum, quum par æqualisque Patri existeret? aut vbinam quæso habuit incrementum Filius, qui semper est in patre? Si enim cum semper sit in Patre, proficiat, quidnã (quæso) vlterius Patre est, vt inde suum profectum capiat? Pulchrum est hic eadem repetere, quæ de capiendo & glorificando superius tractauimus. Quòd si, quum homo esset, tum tandem incepit proficere: certum est, eum antequã homo fieret, imperfectum fuisse, & carnem ipsum potius meliorẽ reddidisse, quàm ipse carnem. Rursum, si Verbum quum esset, proficiebat, qui maior effici potuit, quàm Verbum, & Sapiẽtia, & Filius, & Virtus Dei est? hęc enim omnia Verbum existit. Cuius, si quis, quasi Radii alicuius, particeps quoquo modo esse potuit, is statim inter homines omnino perfectus est, & per Angelos efficitur. Nam & Angeli, & Archangeli, Dominationes, Throni, & reliquæ potestates Verbi participes affecti, vidẽt perpetuo faciem Patris eius. Quomodo igitur, qui aliis perfectitudinem prębet, ipse inferior posteriorque illis profectus capit? Angeli enim humanę illius natiuitati inseruierunt, & quod à Luca refertur, post Angelorũ ministeria gestũ refertur. Quomodo igitur vlla ratione in hominis cogitatũ descẽdere potuit? aut quomodo Sapiẽtia in Sapiẽtia ꝓgressus fecit? aut quomodo is qui aliis gratiã donat,

ἐξετάζει δὲ καὶ τὸν κάιν λέγων· ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελ-
φός σου· τί τοίνυν καὶ περὶ τούτου φατέ· εἰ γὰρ
ἀγνοεῖν αὐτὸν νομίζετε, καὶ διὰ τοῦτο πυνθάνε-
σθαι, μανιχαίοις μὲν ἤδη προσετέθητε· αὐτῶν γὰρ
τὸ τοιοῦτον τόλμημα· εἰ δὲ φοβούμενοι φανερῶς ὀ-
νομασθῆναι μανιχαῖοι· βιάζεσθε ἑαυτοὺς εἰ-
πεῖν· ὅτι γινώσκων πυνθάνεται, τί ἄτοπον ἢ τί
ξένον ὁρῶντες, οὕτω πεπλώκατε· εἰ ὁ υἱὸς ἐν ᾧ
τότε ἐπυνθάνετο ὁ θεὸς· ὁ αὐτὸς υἱὸς καὶ νῦν σάρ-
A κα περιβαλλόμενος πυνθάνεται ὡς ἄνθρωπος
τῶν μαθητῶν· εἰ μὴ ἄρα μανιχαῖοι γινόμενοι·
μέμφεσθαι θελήσετε καὶ τὴν τότε γινομένην πρὸς
τὸν ἀδὰμ ἐρώτησιν· ἵνα μόνον καὶ ὑμεῖς νεανιεύη-
σθε ἐν ταῖς κακονοίαις· καὶ γὰρ ἐν πᾶσιν ἐλεγχό-
μενοι, θορυβίζετε πάλιν διὰ τὸ εἰρημένον παρὰ τοῦ
λουκᾶ· ὃ καλῶς μὲν εἴρηται, κακῶς δὲ ὑμεῖς δια-
νοεῖσθε· τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἀναγκαῖον παραθέσθαι·
ἵνα καὶ οὕτως αὐτῶν ἡ διεφθαρμένη διάνοια δει-
χθῇ· φησὶ τοίνυν ὁ λουκᾶς· καὶ ἰησοῦς προέκο-
B πτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ θεῷ καὶ ἀν-
θρώποις· τὸ μὲν οὖν ῥητόν ἐστι τοῦτο· ἐπειδὴ δὲ καὶ
ἐν τούτῳ προσκόπτουσιν, ἀναγκαῖον πάλιν αὐ-
τοὺς ὡς τοὺς σαδουκαίους καὶ φαρισαίους ἐρωτῆ-
σαι περὶ οὗ φησιν ὁ λουκᾶς· ἔστι δὲ οὕτως· ἰη-
σοῦς χριστὸς ἄνθρωπός ἐστιν ὡς οἱ ἄλλοι πάντες ἄν-
θρωποι, ἢ θεός ἐστι σάρκα φορῶν; εἰ μὲν οὖν κοι-
νὸς ἄνθρωπος κατὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ
αὐτός ἐστιν, ἔστω πάλιν, ὡς ἄνθρωπος προεκό-
πτων· τοῦτο μέντοι, τοῦ σαμοσατέως ἐστὶ τὸ φρόνη-
C μα· ὃ τῇ μὲν δυνάμει, καὶ ὑμεῖς φρονεῖτε· τῷ δὲ ὀνό-
ματι μόνον ἀρνεῖσθε διὰ τοὺς ἀνθρώπους· εἰ δὲ θεός
ἐστι σάρκα φορῶν, ἐπειδὴ καὶ τοῦτό ἐστιν ἀληθῶς·
καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ θεὸς ὢν ἐπὶ γῆς
κατῆλθε, ποίαν ἔχει προκοπὴν ὁ ἴσα θεῷ ὑπάρ-
χων; ἢ πόθεν εἶχεν αὐξάνειν ὁ υἱὸς ὁ ἀεὶ ἐν τῷ πατρί;
ἀεὶ γὰρ ὢν ἐν τῷ πατρί, οὐ προέκοπτε. τί ἄρα ἐστὶν
ἐπέκεινα τοῦ πατρὸς, ἵνα ἀπὸ τούτου προκόψῃ, ἐπεί-
τα ὡς ἐπὶ τοῦ λαβεῖν καὶ δοξασθῆναι; τὰ αὐτὰ
καλὸν εἰπεῖν· εἰ ἄνθρωπος γενόμενος προέκο-
D πτε, δῆλόν ἐστιν ὡς πρὸ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος ἀ-
τελὴς ἦν· καὶ μᾶλλον ἡ σὰρξ αἰτία τῆς τελειώ-
σεως αὐτοῦ γέγονεν, ἢ αὐτὸς τῆς σαρκός· πάλιν τε
εἰ λόγος ὢν προέκοπτε, τί μεῖζον ἔχει γενέσθαι
λόγου καὶ σοφίας, καὶ υἱοῦ, καὶ δυνάμεως· ταῦτα
γάρ ἐστιν ὁ λόγος· οὗ εἴ τις ὡς ἀκτῖνος μετα-
σχεῖν δύναται πως ὁ τοιοῦτος παντέλειος ἐν ἀν-
θρώποις, καὶ ἴσος ἀγγέλοις γίνεται· καὶ γὰρ καὶ
ἄγγελοι· ἀρχάγγελοι· καὶ κυριότητες· καὶ πᾶ-
σαι δυνάμεις καὶ θρόνοι· τοῦ λόγου μετέχοντες, βλέ-
E πουσι διαπαντὸς τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.
πῶς οὖν ὁ ἄλλοις τὴν τελειότητα παρέχων, αὐτὸς
μετ᾽ ἐκείνους προέκοπτε; ἄγγελοι γὰρ, καὶ τῇ
ἀνθρωπίνῃ γενέσει αὐτοῦ διηκόνησαν· καὶ τὸ λεγόμε-
νον παρὰ τῷ λουκᾷ, μετὰ τὴν διακονίαν τῶν ἀγ-
γέλων εἴρηται· πῶς οὖν ὅλως, κἂν εἰς ἐνθύμη-
σιν ἐλθεῖν ἀνθρώπου δύναται· ἢ πῶς ἡ σοφία, ἐν σο-
φίᾳ προέκοπτεν; ἢ πῶς ὁ ἄλλοις τὴν χάριν διδούς·
ὁ γὰρ

ὁ γὰρ παῦλος διὰ πάσης ἐπιστολῆς δι' αὐτοῦ δίδοσθαι τὴν χάριν γινώσκων, φησίν· ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν, αὐτὸς ἐν χάριτι προέκοπτεν; ἢ γὰρ ψεύδεσθαι τὸν ἀπόστολον λεγέτωσαν, ἢ μηδὲ σοφίαν εἶναι λέγειν τὸν υἱὸν τολμάτωσαν· ἢ εἰ σοφία ἐστίν· ὡς εἶπε σαλαμὼν καὶ ὁ παῦλος ἔγραψε· χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία, προκοπὴν οὐκ ἐπεδέχετο· ἄνθρωποι μὲν γὰρ κτίσματα τυγχάνοντες, ἐπεκτείνεσθαι πως καὶ προκόπτειν ἐν ἀρετῇ δύνανται, ἐνὼχ γοῦν οὕτω μετετέθη· καὶ μωϋσῆς αὐξάνων, ἐτελειοῦτο· ἰσαὰκ τε προκόπτων, ἐγίνετο μέγας· καὶ ὁ ἀπόστολος, ἐπεκτείνεσθαι τοῖς ἔμπροσθεν καθ' ἡμέραν ἔλεγεν· εἶχε γὰρ ἕκαστος ποῦ προκόψει· βλέπων εἰς τὸν ἔμπροσθεν αὐτοῦ βαθμόν· ὁ δὲ τοῦ θεοῦ υἱὸς ὁ μόνος ὤν, ποῦ εἶχεν ἐπεκτείνεσθαι; πάντα γὰρ εἰς αὐτὸν βλέποντα, προκόπτει· αὐτὸς δὲ μόνος ὤν, ἐν τῷ μόνῳ πατρί ἐστιν· ἀφ' οὗ οὐδὲ ἐπεκτείνεται· ἀλλ' ἐν αὐτῷ μένων ἐστὶν ἀεί· ἀνθρώπων μὲν οὖν ἐστι τὸ προκόπτειν· ὁ δὲ τοῦ θεοῦ υἱός, ἐπεὶ προκόπτειν οὐκ εἶχεν, ἐπεὶ τέλειος ὢν ἐν τῷ πατρί, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν· ἵνα ἐν τῷ ἐκείνου ταπεινῷ μᾶλλον ἡμεῖς αὐξῆσαι δυνηθῶμεν, ἡ δὲ αὔξησις ἡμῶν, οὐκ ἄλλη τίς ἐστιν, ἢ τὸ ἀφίστασθαι μὲν τῶν αἰσθητῶν, εἰς αὐτὸν δὲ τὸν λόγον γίνεσθαι· ἐπεὶ καὶ τὸ ἐκείνου ταπεινὸν οὐδὲν ἕτερόν ἐστι, ἢ τὸ λαβεῖν τὴν ἡμετέραν σάρκα· οὐκ ἄρα ὁ λόγος ᾗ λόγος ἐστίν, ὁ προκόπτων· ὁ τέλειος ἐκ τελείου τοῦ πατρὸς ὤν, ὁ μηδενὸς δεόμενος, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους εἰς προκοπὴν ἀνάγων· ἀλλὰ ἀνθρωπίνως εἴρηται καὶ ἐνταῦθα προκόπτειν· ἐπεὶ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ πάλιν ἡ προκοπή· καὶ γὰρ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς οὕτως μετὰ ἀκριβοῦς τῆς παρατηρήσεως λέγων, τῇ προκοπῇ συνῆψε τὴν ἡλικίαν· λόγος δὲ καὶ θεός, ἡλικίᾳ οὐ μεμέτρηται· ἀλλὰ τῶν σωμάτων εἰσὶν αἱ ἡλικίαι· τοῦ σώματος ἄρα ἐστὶν ἡ προκοπή· αὐτοῦ γὰρ προκόπτοντος, προέκοπτεν ἐν αὐτῷ καὶ ἡ φανέρωσις τῆς θεότητος τοῖς ὁρῶσιν· ὅσῳ δὲ ἡ θεότης ἀπεκαλύπτετο, τοσούτῳ πλεῖον ἡ χάρις ηὔξανεν ὡς ἀνθρώπῳ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις· παιδίον μὲν γὰρ ἐβαστάζετο· παῖς δὲ γινόμενος, ἀπέμενεν ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ τοὺς ἱερέας ἀνέκρινε περὶ τοῦ νόμου· κατ' ὀλίγον δὲ τοῦ σώματος αὐξάνοντος, καὶ τοῦ λόγου φανεροῦντος ἑαυτὸν ἑαυτῷ, ὁμολογεῖται λοιπὸν παρὰ μὲν πέτρου πρῶτον. εἶτα καὶ παρὰ πάντων· ὅτι ἀληθῶς θεοῦ υἱός ἐστιν οὗτος· εἰ δὲ ἰουδαῖοι οἵ τε παλαιοὶ καὶ νέοι οὕτω θέλοντες καμμύουσι τοὺς ὀφθαλμούς· ἵνα μὴ βλέπωσιν ὅτι τὸ ἐν σοφίᾳ προκόπτειν, οὐκ ἔστι τὴν σοφίαν προκόπτειν, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον μᾶλλον ἐν αὐτῇ προκόπτειν· καὶ γὰρ ἰησοῦς προέκοπτεν ἐν σοφίᾳ καὶ χάριτι· εἰ χρὴ δὲ καὶ πιθανῶς μετὰ τοῦ ἀληθοῦς εἰπεῖν, αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ προέκοπτε· ἡ σοφία γὰρ ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον· καὶ ἐν αὐτῇ τὸν οἶκον προκόπτειν ἐποίει· τίς δέ ἐστιν ἡ λεγομένη προκοπή, καθὰ προεῖπον, ἢ μεταδιδομένη παρὰ τῆς σοφίας τοῖς ἀνθρώποις θεοποίησις καὶ χάρις ἐξα-

nat, vt Apostolus Paulus testatur per vniuersam
epistolam, gratiam ab illo donari pronuncians:
*Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus
vobis*: ipse in gratia profecit? aut enim mentiri
Apostolum dicant, aut Filium Sapientiam esse
negent: aut si Sapientia est, vt Salomon loqui-
tur, & Paulus scribit: *Christus*, inquiens, *Dei
Virtus, & Dei Sapientia*, quem (quæso) Sapi-
entia profectum cepit? homines certe, neque
id mirum, quum ex numero creaturarum sint,
A extendi aliquo modo ampliarique & progres-
sus facere in virtute possunt, ac proinde Enoch
translatus est, & Moses crescens proficiebat. I-
saac quoque ætate proficiens, reddebatur Ma-
gnus: & Apostolus dixit, vt quotidie proten-
deremur ad ea quæ ante nos sunt. Quisque e-
nim habuit in quo proficeret, respiciens ad vl-
teriorem gradum: contra vero Filius eius, qui
solus est Deus, qui (quæso) habere potuit, quò
vlterius porrigeretur? siquidem omnia in i-
psum respicientia progressus faciant, ipse vero
cum vnus sit, in vno Patre existit, extra quem
B extendi non potest: sed quia in eo manet, in
æternum existit. Hominum igitur est profice-
re. Filius autem Dei quandoquidem non ha-
bebat quò proficeret, vtpote perfectus exi-
stens in suo Patre, humiliauit seipsum pro no-
bis, vt in illius humilitate nos magis ac magis
incresceremus. Incrementum autem nostrum
non aliud est, quàm vt à sensibilibus absista-
mus, & in ipso Verbo gignamur. Siquidem il-
lius humilitas nihil est aliud quàm caro nostra
ab illo suscepta. Non igitur Verbum quate-
C nus Verbum proficiebat: quippe perfectum ex
perfecto Patre, nulliusque rei egens, sed quod
alios ad proficiendum euehat. Cæterum, etiam
hic humano more de profectu locutus est, eò
quòd hominum sit proficere. Nam & Euan-
gelista accurate cauteque verbis istis vsus, pro-
fectui magnitudinem ætate comparatam asso-
ciauit. Verbum autem Deus quantitate non
mensuratur, sed quantitates corporibus at-
tributæ sunt: corporis igitur erat proficere,
quo proficiente, profecit in eo exhibitio Dei-
tatis, coram illis qui ipsum videbant. Quan-
D to autem magis diuinitas reuelabatur, tanto
plenius gratia crescebat, hominis apud homi-
nes. Infantulus enim gestabatur, puer au-
tem factus remansit in templo, sacerdotesque
interrogauit de lege: paulatim autem corpore
adolescente, Verboque seipsum in corpore
manifestante, factum est deinde vt agnosce-
retur pro Filio Dei, primum quidem à Petro,
postea deinde ab omnibus. Iudæi autem tum
prisci, tum neoterici isti, vltro oculos suos con-
E niuenter claudunt, ne videant illud proficere
in sapientia, id non esse ipsam Sapientiam pro-
ficere, sed humanitatem potius in Sapientia
progressus facere. *Iesus autem profecit Sapien-
tia & gratia*. Quòd si disertè, sed tamen cum
fide loquendum est, in ipso profecit. Siquidem
sapientia in se ipsa domum ædificauit, & in se vt
domus proficeret, author fuit: quidnam autem
iste profectus est, nisi vt superius dixi, Diuini-
tas & gratia, quæ à Sapientia hominibus datur,

 expun-

expuncto in hominibus peccato, deletaq; corruptione ad similitudinem cognationemque corporis Verbi. Ita enim augescente magnitudine corporis, vnà crescebat in eo Diuinitatis manifestatio, innotescebatque apud omnes ipsum esse templum Dei, Deumque in eius corpore existere. Quod si vero cauillantur Verbum carnem effectum, Iesum nuncupatum fuisse, & in eum referant istud vocabulum, profecit, audiant ergo, ne ita quidem id diminuere Paternam lucem, hoc est, Filium: quum potius ostendat Verbum hominem esse factum, & Verbum carnem gestasse: idque quemadmodum carne passus est, & carne esuriit, & carne fatigatus fuit: ita quoque pro ratione conditioneque suæ carnis, in sapientia profecisse. Non enim segregato Verbo abiunctoque à corpore, profectus iste, qualis is est de quo loquimur, obuenit, sed quia in carne erat quæ proficiebat, ideo eius, quod in carne ipsius contingebat, fuisse dicitur. Quod tamen ideo factum est, vt hominum profectus inoffensus & sine lapsu ob societatem Verbi permaneret. Non igitur ille Verbi profectus fuit, neque item caro sapientia, sed sapientiæ corpus facta est caro. Ideoque, vt prolocutus sum, non Sapientia quatenus ipse Sapientia est, progressus fecit: sed humanitas in Sapientia profecit, transcendens paulatim humanam naturam, deificata nimirum & organum Sapientiæ facta, vt per eum suam energiam exerceret, sapientiaque inde eluceret, omnibusque innotesceret: ac proinde nequaquam locutus est, Verbum, quod Filius Dei est, profecit, sed *Iesus*, quo nomine Dominus iam homo factus nuncupatus fuit, vt sit humanæ naturæ istiusmodi profectus, quemadmodum superius admonuimus. Igitur, quemadmodum proficiente carne, ipse dicitur proficere, idque ob proprietatem eius cum corpore: ita quoq; ea, quæ circa mortem obtigerunt, vt conturbari, lachrymari, eodem sensu accipienda sunt. Sed illi rursum deorsumque circumcursitantes, & quasi inde hæresim suam constituere possint, *Ecce*, inquiunt, *lachrymatus est*, dixitque spiritum suum turbatum esse, deprecatusque est vt calix transiret: quomodo igitur is, qui ista locutus est Deus fuerit? aut Verbum Patris? Scripta sunt ista quidem quòd fleuerit, ô Dei perduelles, & quod turbatus fuerit, dixeritque: *Deus meus Deus meus vt quid me dereliquisti?* &, *Transeat à me calix iste*: scripta, inquam, sunt ista, quis negat? Sed ego vellem vicissim & vos respondere: nam singula vestra elidenda sunt, si homo merus est, qui ista loquitur: lachrymetur & horreat mortem, vt homo: sin autem Verbum est in carne (nam eadem dicere non debemus grauari) qui potuit Deus timere? aut vnde mortem timeret, quum ipse Vita esset aliosque è morte liberaret? aut qua ratione dicere potuit, *ne timeatis eos qui corpus occidunt*, si ipse timebat? aut quomodo cum Abraham colloquium cōferens ita locutus est? *Nolite timere, quia ego tecum sum*. Molemque audacia corroborans contra Pharaonem, aut Verba faciens cum Iesu Naue, ausus est dicere, *Fortifi-*

ἐξαφανιζομένης ἐν αὐτοῖς τῆς ἁμαρτίας· καὶ
τῆς ἐν αὐτοῖς φθορᾶς· κατὰ τὴν ὁμοιότητα καὶ
συγγένειαν τῆς σαρκὸς τοῦ λόγου· οὕτω γὰρ
αὐξάνοντος ἐν ἡλικίᾳ τοῦ σώματος, συνεπεδί-
δοτο ἐν αὐτῷ ἡ τῆς θεότητος φανέρωσις· καὶ ἐδεί-
κνυτο παρὰ πᾶσιν ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστι· καὶ θεὸς ἦν
ἐν τῷ σώματι· ἐὰν δὲ φιλονεικῶσιν ὅτι ἰησοῦς ἐ-
κλήθη σὰρξ γινόμενος· καὶ εἰς αὐτὸν ἀναφέρωσι τὸ
λεγόμενον, προέκοπτεν, ἀκουέτωσαν ὅτι οὐδὲ τοῦ-
A τὸ μὲν ἐλαττοῖ τὸ πατρικὸν φῶς· τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ
υἱός· δείκνυσι δὲ πάλιν γέγονεν ἄνθρωπος ὁ λό-
γος· καὶ ἀληθινὴν ἐφόρει σάρκα· καὶ ὥσπερ εἴ-
πομεν ὅτι σαρκὶ πέπονθε, σαρκὶ ἐπείνα, καὶ σαρκὶ
κοπιάσιν, οὕτως καὶ εἰκότως ἂν λέγοιτο· ὅτι
σαρκὶ προέκοπτεν· οὐ γὰρ οὐδὲ ἔξωθεν ὄντος τοῦ λό-
γου ἐγίγνετο ἡ προκοπή· οἷα ἐστιν ἣν εἰρήκαμεν· ἐν
αὐτῷ γὰρ ἦν ἡ σὰρξ ἡ προκόπτουσα καὶ αὐτοῦ λέγε-
ται· καὶ τοῦτο πάλιν, ἵνα ἡ τῶν ἀνθρώπων προ-
κοπὴ ἄπτωτος διὰ τὸν συνόντα λόγον διαμείνῃ,
B οὔτ᾽ οὖν τοῦ λόγου ἡ προκοπὴ οὔτε ἡ σὰρξ ἦν ἡ σο-
φία, ἀλλὰ τῆς σοφίας σῶμα γέγονεν ἡ σάρξ· διὰ
τοῦτο ὡς προείπομεν, οὐχ ἡ σοφία ἣ σοφία ἐστίν, αὐτὴ
καθ᾽ ἑαυτὴν προέκοπτε· ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐν
τῇ σοφίᾳ προέκοπτεν· ὑπεραναβαῖνον κατ᾽ ὀλί-
γον ἀνθρωπίνην φύσιν· καὶ θεοποιούμενον· καὶ ὄρ-
γανον αὐτῆς γινόμενον πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς θεό-
τητος· καὶ τὴν ἔκλαμψιν αὐτῆς φαῖνον ἐν πᾶ-
σι· διὸ, οὐδὲ εἶπεν ὁ λόγος προέκοπτεν· ἀλλὰ ἰη-
σοῦς· ὅπερ ὄνομα γινόμενος ἄνθρωπος ὁ κύριος
C ἐκλήθη· ὡς εἶναι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν
προκοπὴν οὕτως, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν
ὥσπερ οὖν ὥσπερ προκοπτούσης τῆς σαρκὸς, λέγεται
αὐτὸς προκόπτειν διὰ τὴν πρὸς τὸ σῶμα ἰδιότη-
τα, οὕτω καὶ τὰ περὶ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου λεγόμενα,
τὸ ταραχθῆναι τὸ κλαῦσαι· χρὴ λαμβάνειν τῇ
αὐτῇ διανοίᾳ· ἄνω γὰρ καὶ κάτω περιιόντες· καὶ ὥς-
περ ἐκ τούτων τὴν αἵρεσιν πάλιν συνιστῶντες, φά-
σκουσιν· ἰδοὺ ἔκλαυσε καὶ εἶπε· νῦν ἡ ψυχή μου τε- „
τάρακται καὶ παρεκάλεσε παρελθεῖν τὸ ποτήριον· „
D πῶς οὖν εἰ ταῦτα εἴρηκε, θεός ἐστι καὶ λόγος τοῦ πα-
τρός· ναὶ γέγραπται ὅτι ἔκλαυσεν, ὦ θεομάχοι, καὶ
ὅτι εἶπεν ἐταράχθην· καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ εἶπεν· ἐλωὶ „
ἐλωὶ λιμὰς ἀβαχθανί· ὅ ἐστι· θεέ μου θεέ μου ἵνα „
τί με κατέλιπες; καὶ παρεκάλεσε δὲ τοῦ παρελ- „
θεῖν τὸ ποτήριον, γέγραπται γὰρ ταῦτα· ἀλλ᾽ ἐβου-
λόμην πάλιν ὑμᾶς ἀποκρίνασθαι· τοῦτο γὰρ ἐφ᾽ ἑ-
κάστου τῶν παρ᾽ ὑμῶν προτεινομένων ἀντικρούειν, ἀ-
νάγκη· εἰ μὲν ἄνθρωπος ψιλός ἐστιν ὁ λαλῶν,
κλαιέτω καὶ φοβείσθω τὸν θάνατον ὡς ἄνθρωπος·
E εἰ δὲ λόγος ἐστὶν ἐν σαρκὶ, τὰ αὐτὰ γὰρ λέγειν ἀεὶ οὐκ
ὀκνητέον· τίνα θεὸς εἶχε φοβεῖσθαι, ἢ διὰ τί τὸν
θάνατον ἐφοβεῖτο ζωὴ ὢν αὐτὸς, καὶ ἄλλους ἐκ
τοῦ θανάτου ῥυόμενος; ἢ πῶς λέγων μὴ φο- „
βεῖσθε τὸν ἀποκτείνοντα τὸ σῶμα, αὐτὸς ἐφο-
βεῖτο; πῶς δὲ τῷ ἀβραὰμ λέγων μὴ φοβοῦ· „
μετὰ σοῦ εἰμι, καὶ τὸν μωϋσῆν παραθαρσύνων
κατὰ τοῦ φαραὼ, καὶ τῷ ἰησοῦ ναυὴ λέγων·
ἴσχυε

ἴσχυε καὶ ἀνδρίζου, αὐτὸς ἐδειλία τὸν ἡρώδην καὶ τὸν πόντιον. εἶτα ἄλλοις γινόμενος βοηθὸς εἰς τὸ μὴ φοβεῖσθαι, κύριος γάρ, φησιν, ἐμοὶ βοηθός· καὶ οὐ φοβηθήσομαι, τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος; οὗτος ἡ ἡγεμόνας θνητοὺς ἀνθρώπους ἐφοβεῖτο, καὶ αὐτὸς ἐλθὼν κατὰ τοῦ θανάτου, ἐδειλία τὸν θάνατον, πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον καὶ δυσσεβές, λέγειν τοῦτον δειλιᾶν τὸν ἅδην, ὃν οἱ πυλωροὶ τοῦ ἅδου βλέποντες ἔπτηξαν; εἰ δὲ καθ' ὑμᾶς ἐδειλία ὁ λόγος, διατί πρὸ πολλοῦ λέγων περὶ τῆς ἐπιβουλῆς ἰουδαίων οὐκ ἔφυγεν, ἀλλὰ καὶ ζητούμενος ἔλεγεν, ἐγώ εἰμι; καὶ γὰρ ἠδύνατο καὶ μὴ ἀποθανεῖν· λέγων, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου· καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν, καὶ οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ· ἀλλ' οὐκ ἦν ἰδία φύσει τοῦ λόγου ταῦτα ἢ λόγος ἦν· ἐν δὲ τῇ τοιαῦτα πασχούσῃ σαρκὶ ἦν, ὦ χριστόμαχοι, καὶ ἀχάριστοι ἰουδαῖοι ὁ λόγος· καὶ γὰρ οὐκ εἴρηται ταῦτα πρὸ τῆς σαρκός· ἀλλ' ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε ταῦτα καὶ ἀνθρωπίνως εἴρηται· καὶ γέγραπται ταῦτα· ἀμέλει περὶ οὗ γέγραπται ταῦτα αὐτὸς ἤγειρε τὸν λάζαρον ἐκ νεκρῶν· καὶ τὸ ὕδωρ οἶνον πεποίηκε· καὶ τῷ ἐκ γενετῆς τυφλῷ τὸ βλέπειν ἐχαρίσατο· καὶ εἶπεν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· εἴπερ οὖν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων προφασίζονται ταπεινὰ νοεῖν περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· μᾶλλον δὲ ἄνθρωπον αὐτὸν ὅλον ἐκ γῆς· καὶ ἐξ οὐρανοῦ νομίζουσι, διατί μὴ ἐκ τῶν θεϊκῶν ἔργων ἐπιγινώσκουσι τὸν ἐν τῷ πατρὶ λόγον, καὶ λοιπὸν ἀρνοῦνται τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν; ἔξεστι γὰρ αὐτοῖς ὁρᾶν, πῶς ὁ αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὸ σῶμα παθητὸν δεικνὺς ἐν τῷ ἀφιέναι κλαίειν καὶ πεινᾶν αὐτό· καὶ ἴδια τοῦ σώματος ἐν αὐτῷ φαίνεσθαι· ἐκ μὲν γὰρ τῶν τοιούτων, ἐγνώριζεν ὅτι θεὸς ὢν ἀπαθής, σάρκα παθητὴν ἔλαβεν· ἐκ δὲ τῶν ἔργων, ἐδείκνυεν ἑαυτὸν λόγον ὄντα τοῦ θεοῦ, καὶ ὕστερον γενόμενον ἄνθρωπον· λέγων, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε· βλέποντες ἀνθρώπινόν με περιβεβλημένον σῶμα, ἀλλὰ κἂν τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· πάνυ δέ μοι δοκοῦσιν ἀναισχυντίαν ἐσχηκέναι καὶ βλασφημίαν οἱ χριστομάχοι· ἀκούοντες μὲν γάρ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, βιάζονται τὴν διάνοιαν παρεξηγεῖσθαι· καὶ διαιρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ· ἀκούοντες δὲ ὅτι ἔκλαυσεν, ἵδρωσε, πέπονθεν, οὐκ ἐνορῶσι τῷ σώματι· ἀλλ' ἐκ τούτων τῇ κτίσει συναριθμοῦσι τὸν δι' οὗ γέγονεν ἡ κτίσις· τί οὖν ἔτι λοιπὸν καὶ οὗτοι τῶν ἰουδαίων διαφέρουσιν; ὡς γὰρ ἐκεῖνοι τὰ τοῦ θεοῦ ἔργα τῷ βεελζεβοὺλ βλασφημοῦντες ἐλογίζοντο, οὕτω καὶ οὗτοι τὸν ταῦτα ἐργασάμενον κύριον τοῖς κτίσμασι συναριθμοῦντες, τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἀσύγγνωστον ὑποίσονται καταδίκην· ἔδει δὲ ἀκούοντας μὲν αὐτοὺς ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, μίαν ὁρᾶν τὴν θεότητα κατὰ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ πατρός· ἀκούον-

Fortificare & vir esto? cum ipse expauerit Herodem & Pilatum, & quum aliis se opitulatorem præbuisset, ne metum conciperent? *Dominus enim,* inquit, *adiutor meus, non timebo quid mihi faciat homo?* si ipse qui Dominus est mortalium, mortales præsidens expauerit? & vadens contra mortem, mortem exhorruerit? Qui (quæso) non absurdum impiumque hunc dicere mortẽ aut infernum exhorruisse, ad cuius conspectũ ianitores inferorũ metu se contraxerũt? A Quod si pro vestra opinione, expauerit Verbum: cur, quũ multo ante denunciaret sibi à Iudæis insidias fieri, non maturè sese in fugam abripuit? sed contra, quũ ad mortem quæreretur, semetipsũ voce indicauit, *Ego sum*, inquiens? poterat enim non mori, vt ipse professus est, quum diceret, *Habeo potestatem deponendi animam meã, & habeo potestatẽ resumendi eam, & nullus eam aufert à me.* Verum ista quæ exprobratis, non propria sunt naturæ Verbi, in quantum Verbum est, sed eatenus eius sunt, quatenus Verbum in carne erat, quę istiusmodi affectus patiebatur, ô Christi B perduelles, ingratique Iudæi. Quippe cum ista referantur acta non ante carnem sumtam, sed tum denique cum Verbum iam caro factum esset, & homo iam existeret. Tum demum, inquã, scriptum est, eum ista humanitus dixisse, quamuis interim & Lazarum à mortuis excitarit, & ex aqua vinum fecerit, & cæco à natura visum restituerit. Atque adeo qui hæc humanitus dixit, idem quoque est, qui hæc verba protulit. *Ego & Pater vnum sumus.* Si igitur ex humanis rebus causam ducunt, cur humilia sentiant de C filio Dei, vel potius illum ex toto hominem putent, & è terra & cælo constare arbitrentur, cur non ex diuinis operibus eum Verbum illud esse percipiunt quod in Patre est: vt tandem abnegent suam impietatem? Datur enim illis videre eum qui ista faciebat, eundem esse qui corpus patibile exhibebat, quatenus permittebat sibi, vt lachrymaretur, vt esuriret & ea quæ sunt propria corporis in se apparerent. Inde enim innotescebat, eum, quum Deus esset impatibilis, carnem patibilem assumpsisse. Ex operibus D autem palàm faciebat se Verbũ Dei esse, ac postmodũ hominem esse factũ, quasi qui de se dicere vellet, Si, quia videtis humanum corpus mihi circumpositũ, non potestis credere, *Saltem operibus, credite, vt cognoscatis quòd ego in patre sim, & Pater in me.* Planè mihi videntur impudentiã simul & blasphemiã induisse isti Christi perduelles: audientes enim, *Ego & Pater vnũ sumus*, vim faciũt sentẽtiæ, quo eã male interpretando corrũpant dirimãtq; vnitatem Patris cũ Filio: Contrà, cũ audiũt eũ fleuisse, passũ esse, sudauisse, nihil omnino hic ad corpus respiciãt, sed prorsus E ob ea eum creaturis adnumerandũ putent, per quem rerum natura condita est. Quid igitur isti à Iudæis differunt? vt enim Iudæi, Dei opera blasphemantes Belzebub asscribebant, ita quoque & isti Dominum istiusmodi operum autorẽ creaturis adnumerantes, eandem cum illis inexpiabilem sustinebunt condemnationẽ: Atqui decebat eos dum audiunt, *Ego & Pater vnũ sumus*, animaduertere ac intueri, vnã esse in illo Diuinitatẽ proprietatẽq; substãtiæ Paternę, & vi-

& viciſſim dum audiunt de fletu illius, aliiſq; id genus, ea agnoſcere ad corpus pertinere, corporiſque propria eſſe: maxime cum ſuppetat in vtroque genere proba diſtinctio qua offenſam declines: quatenus illa, vt de Deo ſcripta ſint, iſta vero vt de homine. Non enim in incorporeo ea quæ corporis ſunt locum habere potuiſſent, niſi corpus putrefactile & mortale aſſumpſiſſet. Maria enim mortalis fuit, vnde corporis naturam ſuam accepit, ac proinde fieri non poterat, quin quum eſſet in corpore patiente, lachrymante, fatiſcente, ſibi quoque vnà cum corpore ea dicerentur accidere quæ propria ſunt ſolius carnis. Siue igitur prolatum fuit, ſiue conturbatio facta eſt, nihil id ad Verbũ, quatenus Verbum, quod neque conturbatum fuit, ſed proprie ad carnem pertinebat. Siue preces fudit, vt calix tranſiret, alienum id quoque à Diuinitate quæ nullo metu tenebatur, ſed proprium id humanitati. Idem cenſendum vbi dicit, *cur me dereliquiſti?* nam id quoque quaſi eius eſt, ad eam rationem, quã ſuperius tradidimus: Quanquam re vera ipſum Verbum nihil patitur, cum nullis paſſionibus obnoxium ſit, ſunt tamen omnia iſta de eo ab Euangeliſtis dicta, quia homo erat factus, ac proinde ad eum vt ad hominem referuntur, vt hæc mala carnis alleuans & attollens cęteros tutos & liberos ab eorum contagione redderet. Neque enim à Patre relinqui potuit, qui ſemper in Patre eſt, & antequam hanc vocem ederet, & poſtquam edidiſſet: neque par eſt illum timuiſſe, quem ianitores inferorum præ metu ex orco, abire permiſerũt, adapertis monumentis, multiſque corporibus Sanctorum reſurgentibus, quæ ſuis apparuerunt. Igitur obturentur ora omnium hæreticorum, vereãturque ſtatuere in Domino pauorem, quem mors quaſi draco refugit, quem tremunt dæmones, & mare extimeſcit, per quẽ cæli ſcinduntur, & omnes poteſtates concutiũtur. Ecce enim dicente eo, *cur me dereliquiſti?* oſtendit Pater ſe, vt ſemper antea, ita tum quoque in Filio fuiſſe. Siquidem terra Dominum ſuum ſequentem ſentiẽs, ſtatim intremuit, velum reſciſſum eſt, ſol ſeſe in tenebras abdidit, ſaxa diſſilierunt, & qui in ſaxis mortui ſiti erant, excitati fuere: & quod in primis admirabile eſt, illi qui tum aderant, quamuis antea increduli, poſtea tamen verbis profeſſi ſunt, verum eum eſſe Filium Dei. De eo porro quod dixit, *ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte.* Diſce eum qui iſta loquitur, antea Petro increpuiſſe, cum diceret, eum ea non ſapere quæ Dei, ſed quæ hominum eſſent. In votis erat hoc ipſum quod deprecabatur, vt qui eius rei gratia venerat. Cæterum, vt eius erat id velle, qui ea de cauſa venerat, ita carnis erat expaueſcere, ac proinde vt homo hanc vocem edidit, vtrumque tamen ab eo dicebatur, vt oſtenderet ſe Deum eſſe, quatenus mortem volebat: hominem autem, quatenus carnem geſtaret metu concitatam, propter quam attemperauit ſuam voluntatem humanæ infirmitati, vt metu mortis abolito, audacem redderet hominem aduerſus mortem. Ecce tibi rem planè admirabilem: quem

ἀκούοντας δὲ τὸ ἔκλαυσε· καὶ τὰ ὅμοια ταῦτα τοῦ σώματος ἴδια λέγειν, μάλιστα, ὅτι ἐν ἑκατέρῳ τούτων ἔχουσι τὴν ἀφορμὴν εὔλογον, ὅτι τὰ μὲν ὡς περὶ θεοῦ γέγραπται· τὰ δὲ διὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ σῶμα λέγεται. οὐ γὰρ ἐν ἀσωμάτῳ τὰ τοῦ σώματος ἂν ἐγεγόνει, εἰ μὴ σῶμα φθαρτὸν καὶ θνητὸν ἦν λαβών· θνητὴ γὰρ ἦν ἁγία μαρία, ἐξ ἧς ἦν καὶ τὸ σῶμα· διὸ ἀνάγκη ἐν πάσχοντι σώματι καὶ κλαίοντι καὶ κάμνοντι· γινομένου αὐτοῦ, αὐτοῦ

A λέγεσθαι μετὰ τοῦ σώματος καὶ ταῦτα, ἅπερ ἐστὶν ἴδια τῆς σαρκός· εἰ τοίνυν ἔκλαυσε καὶ ἐταράχθη, οὐκ ἦν ὁ λόγος ἢ λόγος ἐστὶν ὁ κλαίων καὶ ταρασσόμενος. ἀλλὰ τῆς σαρκὸς ἴδιον ἦν τοῦτο· εἰ δὲ καὶ παρεκάλεσε παρελθεῖν τὸ ποτήριον, οὐκ ἦν ἡ θεότης δειλιῶσα ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἴδιον καὶ τοῦτο τὸ πάθος· καὶ τὸ λέγειν ἵνα τί με ἐγκατέλιπες, ὡς αὐτοῦ μέντοι πάλιν; κατὰ τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένα· καί τοι μηδὲν πάσχοντος, ἀπαθὴς γὰρ ἦν ὁ λόγος εἰρήκασιν ὅμως οἱ

B εὐαγγελισταὶ ταῦτα· ἐπεὶ καὶ ἄνθρωπος γέγονε, καὶ ὡς παρὰ ἀνθρώπου γίγνεται καὶ λέγεται ταῦτα· ἵνα καὶ ταῦτα τὰ παθήματα τῆς σαρκὸς κουφίσας αὐτὸς, ἐλευθέραν αὐτῶν ταύτην κατασκευάσῃ· ὅθεν οὐδὲ ἐγκαταλείπεσθαι δύναται παρὰ τοῦ πατρὸς ὁ κύριος, ἐν αὐτῷ ὢν ἀεὶ, καὶ πρὸ τοῦ εἰπεῖν, καὶ ὅτε ταύτην ἠφίει τὴν φωνήν· ἀλλ' οὐδὲ θέμις εἰπεῖν πάλιν δειλιᾶν τὸν κύριον, ὃν οἱ πυλωροὶ τοῦ ᾅδου πτήξαντες ἐξαφῆκαν τὸν ᾅδην· καὶ τὰ μὲν μνήματα ἀνέῳγε, πολλὰ δὲ σώματα

C τῶν ἁγίων ἀνέστησαν, καὶ ἐνεφανίσθησαν τοῖς ἀνθρώποις· φιμούσθω τοίνυν πᾶς αἱρετικὸς· καὶ φοβείσθω λέγειν δειλιᾶν τὸν κύριον, ὃν ὁ θάνατος ὡς δράκων φεύγει· ὃν τρέμουσι δαίμονες, καὶ φοβεῖται θάλασσα· δι' ὃν οἱ οὐρανοὶ σχίζονται, καὶ πᾶσαι δυνάμεις σαλεύεται· ἰδοὺ γὰρ λέγοντος αὐτοῦ, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες, ἐδείκνυεν ὁ πατὴρ· ὡς ἀεὶ, καὶ τότε ἦν ἐν αὐτῷ· ἡ γὰρ γῆ γινώσκουσα τὸν λαλοῦντα δεσπότην, εὐθὺς ἔτρεμε· καὶ τὸ καταπέτασμα ἐσχίζετο· ὁ ἥλιός τε ἐκρύπτετο· καὶ αἱ

D πέτραι διερρήγνυντο· καὶ τὰ μὲν μνημεῖα ὡς προεῖπον, ἠνοίγετο· οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς νεκροὶ, ἠγείροντο· καὶ τό γε θαυμαστὸν, οἱ τότε παρόντες καὶ ἀρνούμενοι πρότερον αὐτὸν, ὕστερον ταῦτα βλέποντες, ὁμολογοῦσιν ἀληθῶς τοῦτον εἶναι θεοῦ υἱόν· περὶ δὲ τοῦ λέγειν αὐτὸν εἰ δυνατὸν παρελθέτω τὸ ποτήριον, μαθέτωσαν, πῶς ταῦτα εἰρηκὼς ἐπετίμα τῷ πέτρῳ, λέγων, οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ; ἤθελε γὰρ ὃ παρῃτεῖτο, καὶ διὰ τοῦτο ἦν ἐλθών. ἀλλ' αὐτοῦ μὲν ἦν τὸ δειλιᾶν· διὸ καὶ ὡς ἄνθρω-

E πος ἔλεγε τὴν τοιαύτην φωνὴν, καὶ ἀμφότερα πάλιν παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἐλέγοντο, ἵνα δείξῃ ὅτι θεὸς ἦν· θέλων μὲν αὐτὸς, γινόμενος δὲ ἄνθρωπος· εἶχε δειλιῶσαν τὴν σάρκα· δι' ἣν συνεκέρασε τὸ ἑαυτοῦ θέλημα τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ· ἵνα καὶ τοῦτο πάλιν ἀφανίσας, θαρραλέον τὸν ἄνθρωπον πάλιν πρὸς τὸν θάνατον κατασκευάσῃ· ἰδοὺ γὰρ πρᾶγμα παράδοξον ἀληθῶς· ὃν ὡς

ὃν ὡς κατὰ δειλίαν λαλοῦντα νομίζουσιν οἱ χριστομάχοι, οὗτος τῇ νομιζομένῃ δειλίᾳ, θαρραλέους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀφόβους κατασκευάζει· οἱ γοῦν μακάριοι ἀπόστολοι μετ' αὐτὸν, οὕτως ἐκ τῶν τοιούτων φωνῶν κατεφρόνουν τοῦ θανάτου· ὡς μηδὲ φροντίζειν τῶν ἀνακρινόντων αὐτούς· ἀλλὰ λέγειν, πειθαρχεῖν θεῷ δεῖ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις· οἱ δὲ ἄλλοι ἅγιοι μάρτυρες ἐθάρρουν οὕτως, ὡς μᾶλλον νομίζειν ἑαυτοὺς εἰς ζωὴν μεταβαίνειν, ἢ θάνατον ὑπομένειν· πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον τῶν μὲν θεραπόντων τοῦ λόγου θαυμάζειν τὴν ἀνδρείαν· αὐτὸν δὲ τὸν λόγον λέγειν δειλιᾶν, δι' ὃν κἀκεῖνοι τοῦ θανάτου κατεφρόνησαν; ἐκ δὲ τῆς τῶν ἁγίων μαρτύρων καρτερικωτάτης προθέσεως καὶ ἀνδρείας δείκνυται, ὡς οὐκ ἦν ἡ θεότης δειλιῶσα, ἀλλὰ τὴν ἡμῶν δειλίαν ἦν ἀφαιρούμενος ὁ σωτήρ· ὡς γὰρ θανάτῳ τὸν θάνατον κατήργησε, καὶ ἀνθρωπίνως πάντα τὰ ἀνθρώπινα· οὕτω καὶ τῇ νομιζομένῃ δειλίᾳ τὴν ἡμῶν δειλίαν ἀφῃρεῖτο· καὶ πεποίηκε μηκέτι φοβεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους τὸν θάνατον· ἔλεγεν οὖν ταῦτα καὶ ἅμα ἐποίει· ἀνθρώπινα μὲν γὰρ ἦν τὸ λέγειν, παρελθέτω τὸ ποτήριον· καὶ ἵνα τί με ἐγκατέλιπες· θεϊκῶς δὲ ὁ αὐτὸς ἐποίει τὸν ἥλιον ἐκλείπειν· καὶ τοὺς νεκροὺς ἐγείρεσθαι· πάλιν τε λέγων ἀνθρωπίνως, νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται, ἔλεγε θεϊκῶς, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου· καὶ πάλιν ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν· τὸ μὲν γὰρ ταράττεσθαι, τῆς σαρκὸς ἴδιον ἦν· τὸ δὲ ἐξουσίαν ἔχειν θεῖναι καὶ λαβεῖν ὅτε βούλεται τὴν ψυχὴν, οὐκέτι τοῦτο ἴδιον ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῆς τοῦ λόγου δυνάμεώς ἐστιν· ἄνθρωπος γὰρ, οὐ κατ' ἰδίαν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἀνάγκῃ φύσεως καὶ μὴ θέλων ἀποθνήσκει, ὁ δὲ κύριος ἀθάνατος ὤν, σάρκα δὲ θνητὴν ἔχων ἐπ' ἐξουσίας εἶχεν ὡς θεὸς, ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισθῆναι, καὶ τοῦτο πάλιν ἀναλαβεῖν ὅτε βούλεται· περὶ τούτου καὶ Δαβὶδ ψάλλει, οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν· ἔπρεπε γὰρ φθαρτὴν οὖσαν τὴν σάρκα, μηκέτι κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν μένειν θνητὴν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐνδυσάμενον αὐτὴν λόγον, ἄφθαρτον διαμένειν· ὡς γὰρ αὐτὸς γενόμενος ἐν τῷ ἡμῶν σώματι τὰ ἡμῶν ἐμιμήσατο, οὕτω ἡμεῖς δεξάμενοι αὐτὸν, τῆς παρ' ἐκείνου μεταλαμβάνομεν ἀθανασίας· μάτην τοίνυν σκανδαλίζεσθαι προσποιοῦνται· καὶ μικρὰ νοοῦσιν οἱ ἀρειομανῖται περὶ τοῦ λόγου· εἰ γέγραπται ἐταράχθη καὶ ἔκλαυσεν. ἐοίκασι γὰρ μηδὲ ἀνθρωπίνην αἴσθησιν ἔχειν, ἀγνοοῦντες τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν καὶ τὰ τούτων ἴδια· διὸ καὶ μᾶλλον ἔδει θαυμάζειν· ὅτι ἐν τοιαύτῃ πασχούσῃ σαρκὶ, ἦν ὁ λόγος· καὶ οὔτε ἐκώλυσε τοὺς ἐπιβουλεύοντας, οὔτε ἐξεδίκει κατὰ τῶν ἀναιρούντων· καίπερ δυνάμενος ὁ ἄλλους κωλύσας ἀποθανεῖν, καὶ ἀποθανόντας ἐγείρας ἐκ τῶν νεκρῶν· ἀλλ' ἠνείχετο πάσχειν τὸ ἴδιον σῶμα· διὰ τοῦτο καὶ ἐλήλυθεν, ὡς προεῖπον, ἵνα σαρκὶ πάθῃ· καὶ λοιπὸν ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατος ἡ σὰρξ κατασκευασθῇ· καὶ ἵνα καθὼς πολλάκις εἴπομεν, ὡς εἰς αὐτὸν καὶ τῆς ὕβρεως καὶ τῶν γινομένων φθανόντων, μηκέτι

quem enim veluti per pauorem loqui existimēt Christi perduelles, iste alios homines incõsueto alioqui pauore interritos reddit. Certè, beati Apostoli postea istinc animati, ita mortem contempserunt, vt non curarint iudices à quibus damnabantur, sed dicerent, obediendum esse potius Deo, quam hominibus. Aliique item martyres ea fiducia audaciaque fuere, vt crederent sese potius ad vitam transire quam mortem sustinere. Qui (quæso) non absur-
A dum fuerit, famulos Verbi de fortitudine admirationi esse: Verbo autem ipsi timiditatem asscribere, cuius vi & ope ita illi mortem vilipenderunt. Cæterum, ex Sanctorum Martyrum tolerantissimo proposito, & fortitudine ostenditur, Deitatem non fuisse in timore, sed nostrum illum fuisse timorē quem sustulit Saluator. Vt enim morte mortem abrogauit, & humanitus omnia humana: ita solito pauore nostrum pauorem ademit, illudque effecit, ne homines mortem timerent. Ista igitur simul & dixit & egit, quia humana erant, vt hanc vocem e-
B deret: *Transeat à me calix iste*, &, Cur me dereliquisti? sed tamen diuinitus idem ille solis deliquium induxit, & mortuos excitauit. Rursum humanitus inquiens, *nunc anima mea turbata est*: illud autem diuinitus dixit, *Potestatem habeo vt ponam animam meam & potestatem habeo vt sumam illam*: Nam turbari carnis est proprium: potestatem autem habere ponendæ aut sumendæ animæ pro arbitrio & vbicũque placuerit, non proprium est hominum, sed potentię Verbi: homo quippe non ex sua potestate,
C sed ex necessitate naturæ idq; inuitus ac nolens mortem obit: Dominus contrà, ipse quidē immortalis, sed tamen carnem mortalem gestans, potestatem habuit vt Deus segregandi se à corpore, illudque rursus assumendi quando vellet, de quo & Dauid cecinit: *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis vt Sanctus tuus videat corruptionem.* Decuit enim corruptibilem carnem, non vt eius natura erat, mortalem permanere, sed ob Verbum quod ipsam induerat, incorruptibilem perseuerare. Vt e-
D nim ipse constitutus in corpore nostro, nostra imitabatur: ita & nos, illo suscepto, eius immortalitatis participes reddimur. Nulla igitur de causa scandalum Ariani cauillantur, minutimque sentiunt de Verbo Deo, sicubi scriptum inueniant, vel quod conturbatus fuerit, vel lachrymas effuderit, qui mihi hac in parte videntur humano sensu carere, cum ignota sit illis humanæ naturæ cõditio, & quid hominibus proprium ac domesticum sit. Ideoque magis admirationi esse debuit, quur, quum in carne talibus passionibus obnoxia consisteret, Verbum non
E prohibuerit insidiatores, neque vindictã sumpserit de interfectoribus, quum ea res in ipsius potestate esset: vtpote, qui ab aliis mortē depelleret, & extinctos è mortuis excitaret: sed permiserit corpus suum affligi. Sed ille ea de causa venerat (quemadmodum prædixi) vt corpore pateretur: quo deinde caro impatibilis immortalisque redderetur, & vt vbi in eum contumelię, cæteraq; huiusmodi indignitates illatæ essent, nun-

nunquam huiusmodi mala humanum genus attingerent, sed plane per eum abolerentur, ac iam deinde in æternum incorruptibiles, vt templa Verbi permanerent. Quod si Christi perduelles ista cogitassent, scopumque Ecclesiasticum, vt ancoram Fidei, agnouissent, neutiquam naufragium circa fidem fecissent, neque tanta impudentia vsi fuissent, vt resisterent etiam illis, qui ipsos à lapsu excitare conantur, nec eos potissimum pro hostibus haberent, qui ipsos pietatis admonitos volunt. Sed hæreticus, vt res ipsa docet, prauum omnino & vndiquaque corruptum animum ad impietatem habet. Ecce enim vbique refutati, declaratique nullius scientiæ esse, erubescere tamen nequaquam possunt: sed quemadmodum in fabulis Ethnicorum celebrata hydra, sublatis prioribus serpentibus, aliisque pullulantibus, peruicaciter contendebat nouo semper obiectu anguium contra eum, qui ipsi suos serpentes tollebat: ita quoque isti execrabiles homines animo Ethnico, deiecti ab illis, quæ obiiciebant, alias reperiunt Iudaicas & stultas controuersias, & quasi veritatem hostem haberent, comminiscuntur noua, vt ita se magis Christi perduelles & oppugnatores declarent: quippe, qui post tot refutationes, quibus vel Diabolus ipse horum pater reiectus confususque retro abiisset, rursum ex peruerso corde noua alia comminiscuntur, & his quidem admurmurant: istis vero insusurrant: alios rursum veluti culices bombo circunstrepunt his vocibus vtentes. Sint ista ad istum modum interpretanda, & vincite rationibus, & demonstrationibus, sed tamen necessum est, vt dicamus ex voluntate & arbitrio genitum esse Filium à Patre, eaque cauillatione volutatis & arbitrii multos dolo circunueniunt. Hoc autem si quis ex orthodoxis simpliciter diceret, nihil esset quod male suspicareris de hoc dicto: quippe, vbi bona mens superaret simpliciorem loquendi modum. Nunc qnia hæreticorum ea vox, omniaque hæreticorum verba suspecta sint, & vt scriptum est, impii insidias tendunt, dictaque impiorum dolosa: etiamsi vel solum innuant, non tamen id faciunt sine peruersitate animi. Age & illud excutiamus, quo in omnibus vbique coniuncti, nihil habeant nouæ alicuius sententiolæ, quod in posterum veluti hydræ excogitent, vt honesta ista loquendi ratione, & calliditate in speciem credibili, suam impietatem de integro asseminent. Idem enim significat, qui dicit voluntate Filium factum esse, & qui dicit, fuit, quando non erat: & è nihilo extitit, creaturaque habenda est: sed quia istud palam dicere subuerentur, homines dolosi, alia ratione rursus idem significare conantur, idque sub prætextu coloreque voluntatis, vt quemadmodum sepiæ atramentum, ita simplicioribus tenebras offundant, ipsi interim suæ hæreseos nequaquam obliti. Vnde enim illis hoc vocabulum, voluntatis, aut arbitrii, aut ex qua denique scriptura ea depromunt, dicant mihi isti, qui verborum suspicione laborant, & Commentatores impietatis se præbent. Pater

μηκέτι τῶν ἀνθρώπων ἅπτηται ταῦτα, ἀλλ' ἐξα-
φανισθῇ παντελῶς περὶ αὐτοῦ· καὶ λοιπὸν δι'
αἰῶνος ἄφθαρτοι ὡς ναὸς τοῦ θεοῦ διαμείνωσι·
ταῦτα εἰ οὕτως καὶ οἱ χριστομάχοι διενοοῦντο, τόν τε
σκοπὸν τὸν ἐκκλησιαστικὸν, ὡς ἄγκυραν τῆς πίστεως
ἐγίνωσκον· οὔτ' ἂν ἐναυάγησαν περὶ τὴν πίστιν, οὐ
δ' ἂν τοσοῦτον ἦν αἰσχύντοι ὡς ἀνθίστασθαι καὶ τοῖς βου-
λομένοις πεπτωκότας αὐτοὺς ἐγεῖραι· καὶ μᾶλλον ἐ-
χθροὺς ἡγεῖσθαι τοὺς νουθετοῦντας αὐτοὺς εἰς εὐ-
A σέβειαν· ἀλλ' ὡς ἔοικε, πονηρὸν ὁ αἱρετικὸς ἀλη-
θῶς, καὶ πανταχόθεν ἐστὶν ἔχων διεφθαρμένην τὴν
καρδίαν εἰς ἀσέβειαν· ἰδοὺ γὰρ ἐπὶ πᾶσιν ἐλεγχόμε-
νοι καὶ δεικνύμενοι πάσης συνέσεως ἔρημοι, οὐκ αἰ-
σχύνονται· ἀλλ' ὥσπερ ἡ λεγομένη παρὰ τοῖς Ἕλλη-
σιν ἐν μύθοις ὕδρα τὸ θηρίον ἀναιρουμένων τῶν προ-
τέρων ὄφεων ὤδινεν ἑτέρους ὄφεις, φιλονεικοῦσα
πρὸς τὸν ἀναιροῦντα τῇ τῶν ἑτέρων προβολῇ· τὸν
αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ θεομάχοι καὶ οἱ θεοστυγεῖς, ὥσπερ
ὕδραι, τὴν ψυχὴν, πίπτοντες ἐφ' οἷς προβάλλον-
B ται, ἄλλας ἐφευρίσκουσιν ἰουδαϊκὰς καὶ μωρὰς ἑ-
αυτοῖς ἐκζητήσεις· καὶ ὡς πρὸς ἔχθραν τὴν ἀλήθειαν
ἔχοντες ἐπινοοῦσι καινότερα· ὅπως μόνον ἑαυτοὺς
διὰ πάντων χριστομάχους ἐπιδείξωσι· μετὰ γὰρ τοὺς
τοσούτους κατ' αὐτῶν ἐλέγχους· ἐφ' οἷς καὶ ὁ διά-
βολος αὐτὸς ὁ τούτων πατὴρ ἐντραπεὶς ἂν ἀπῆλ-
θεν ὀπίσω· ἀπὸ στρεβλῆς τῆς καρδίας αὐτῶν ἐπινο-
οῦντες γογγύζουσι· καὶ τοῖς μὲν ψιθυρίζουσι· τοῖς δὲ
ὡς κώνωπες περιβομβοῦσι λέγοντες· ἔστω ταῦτα, οὕ-
τως ἑρμηνεύετε· καὶ νικᾶτε τοῖς λογισμοῖς καὶ ταῖς
C ἀποδείξεσιν· ἀλλὰ δεῖ λέγειν βουλήσει καὶ θελήσει γε-
γεννῆσθαι τὸν υἱὸν ὑπὸ τοῦ πατρός· καὶ ἐν τούτῳ
γὰρ πολλοὺς ἀπατῶσι προβαλλόμενοι τὸ βούλη-
μα καὶ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ· τοῦτο δὲ εἰ μέν τις τῶν
ὀρθῶς πιστευόντων ἁπλούστερον ἔλεγεν, οὐδὲν ἦν
ὑποπτεῦσαι περὶ τοῦ λεγομένου· νικώσης τῆς ὀρθο-
δόξου διανοίας τὴν ἁπλουστέραν τῶν ῥημάτων
προφοράν· ἐπειδὴ δὲ παρ' αἱρετικῶν ἐστιν ἡ φωνὴ,
ὕποπτα δὲ τῶν αἱρετικῶν τὰ ῥήματα· καὶ ὡς γέ-
γραπται, κυβερνῶσι δὲ ἀσεβεῖς δόλους καὶ οἱ λόγοι
D αὐτῶν εἰσὶ δόλιοι, κἂν μόνον νεύσωσι· διεφθαρ-
μένην γὰρ ἔχουσι τὴν καρδίαν, φέρε καὶ τοῦτο λεγό-
μενον ἐξετάσωμεν, μήπως ἐπὶ πᾶσιν ἐλεγχθέν-
τες, λοιπὸν ὡς ὕδραι καινότερον ἐπινόησαν λεξεί-
διον διὰ τῆς τοιαύτης κομψολογίας καὶ πι-
θανῆς ὑφαρπαγῆς, τὴν ἑαυτῶν ἀσέβειαν
ἄλλοις ἐπισπείρωσι. ταυτὸν γὰρ σημαίνει πάλιν
ὁ λέγων βουλήσει γέγονεν ὁ υἱός· καὶ ὁ λέγων
ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ υἱὸς
καὶ κτίσμα ἐστίν· ἀλλ' ἐπεὶ ταῦτα λέγοντες ᾐσχύνθη-
E σαν, ἑτέρως αὐτὰ πάλιν σημαίνειν ἐπεχείρησαν
οἱ δείλαιοι· βούλησιν προβαλλόμενοι, ὡς τὸ μέλαν
αἱ σηπίαι, ἵν' ἐν τούτῳ, τοὺς μὲν ἀκεραίους σκοτί-
ζωσιν, αὐτοὶ δὲ τῆς ἰδίας αἱρέσεως μὴ ἐπιλανθά-
νωνται· πόθεν γὰρ τὸ βουλήσει, ἢ θελή-
σει· ἐκ ποίας γραφῆς τὰ τοιαῦτα πάλιν
προφέρουσιν; εἰπάτωσαν οἱ τοῖς ῥήμασιν ὕ-
ποπτοι, καὶ τῆς ἀσεβείας ἐφευρεταί·
ὁ μὲν

ὁ μὲν γὰρ πατὴρ ἀποκαλύπτων ἀπ' οὐρανοῦ τὸν ἑαυτοῦ λόγον, ἐδείκνυεν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· καὶ διὰ μὲν τοῦ Δαβὶδ ἔλεγεν, ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· τῷ δὲ Ἰωάννῃ εἰπεῖν ἐνετείλατο, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ ὁ Δαβὶδ δὲ ψάλλων, φησίν· ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς· ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς· ὅ, τε ὁ ἀπόστολος γράφει· ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης· καὶ πάλιν, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων· καὶ ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου· πανταχοῦ τὸ εἶναι τοῦ λόγου πάντες καὶ οὐδαμοῦ ἐκ βουλήσεως αὐτόν, οὐ δὲ ὅλως πεποιῆσθαι λέγουσιν· αὐτοὶ δὲ, ποῦ ἄρα βούλησιν ἢ θέλησιν προηγουμένην εὗρον τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, εἰ μὴ ἄρα τὰς γραφὰς ἀφέντες, ὑποκρίνονται καὶ τὴν Οὐαλεντίνου κακόνοιαν; Πτολεμαῖος γὰρ ὁ Οὐαλεντίνου, ἔφη· δύο ζυγοὺς ἔχειν τὸν ἀγέννητον, ἔννοιαν καὶ θέλησιν. καὶ πρῶτον ἐνενόησεν, εἶτα ἠθέλησε· καὶ ἅπερ ἐνενόει, οὐκ ἠδύνατο προβαλεῖν, εἰ μὴ ὅτε καὶ ἡ τοῦ θελήματος δύναμις ἐγίνετο· ὅθεν καὶ οἱ Ἀρειανοὶ μαθόντες, θέλημα καὶ βούλησιν προηγεῖσθαι θέλουσι τοῦ λόγου. ἐκεῖνοι μὲν οὖν, τὰ Οὐαλεντίνου ζηλούτωσαν· ἡμεῖς δὲ ἐντυγχάνοντες τοῖς θείοις λόγοις, ἐπὶ μὲν τοῦ υἱοῦ, τὸ ἦν εὕρομεν· καὶ αὐτὸν μόνον ἠκούσαμεν ἐν τῷ πατρί, καὶ εἰκόνα τοῦ πατρός· ἐπὶ δὲ μόνων τῶν γενητῶν, ἐπεὶ καὶ τῇ φύσει οὐκ ἦν ποτε ταῦτα, ἀλλ' ἐπιγέγονε, προηγουμένην βούλησιν καὶ θέλησιν ἀνέγνωμεν· τοῦ μὲν Δαβὶδ ψάλλοντος ἐν τῷ ἑκατοστῷ τρισκαιδεκάτῳ ψαλμῷ, οὕτως ὁ θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησε· ἐν δὲ τῷ ἑκατοστῷ δεκάτῳ, μεγάλα τὰ ἔργα κυρίου· ἐξεζητημένα εἰς πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ· καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ τετάρτῳ, πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ κύριος ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, καὶ ἐν ταῖς θαλάσσαις, καὶ ἐν ταῖς ἀβύσσοις· εἰ μὲν οὖν ἔργον καὶ ποίημα καὶ εἷς τῶν πάντων ἐστίν, λεγέσθω καὶ αὐτὸς βουλήσει γιγνόμενος· οὕτω γὰρ ἔδειξεν ἡ γραφὴ τὰ ποιήματα γίγνεσθαι· καὶ Ἀστέριος δὲ ὁ συνήγορος τῆς αἱρέσεως τούτῳ συντιθέμενος, οὕτως γράφει· εἴτε γὰρ ἀνάξιον τοῦ δημιουργοῦ, τὸ θέλοντα ποιεῖν, ἐπὶ πάντων ὁμοίως ἀνῃρήσθω τὸ θέλειν· ἵνα ἀκέραιον αὐτῷ σώζηται τὸ ἀξίωμα· εἴτε προσῆκον τῷ θεῷ τὸ βούλεσθαι καὶ ἐπὶ τοῦ πρώτου γεννήματος ὑπαρχέτω τὸ κρεῖττον· οὐ γὰρ δὴ δυνατὸν ἐνί τε καὶ τῷ αὐτῷ θεῷ· τὸ θέλειν ἐπὶ τῶν πραττομένων ἁρμόττειν, καὶ τὸ μὴ βούλεσθαι προσήκειν· πλείστην ὅσην ἀσέβειαν ἐν τοῖς ῥήμασιν αὐτοῦ συνθεὶς ὁ σοφιστής· ὅτι τε τὸ ποίημα καὶ τὸ γέννημα ταυτόν ἐστι· καὶ εἷς ἐκ πάντων τῶν γεννημάτων ἐστὶν ὁ υἱός· τοσοῦτον συνέκλεισεν ὅτι τὰ ποιήματα βουλήματι καὶ θελήματι προσήκει λέγειν· οὐκοῦν εἰ ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων ὥσπερ οὖν ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐδείχθη· καὶ μᾶλλον τὰ ἔργα δι' αὐτοῦ γέγονε, μὴ λεγέσθω βουλήσει ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς οὕτως γίγνηται, ὥσπερ καὶ τὰ δι' αὐτοῦ γινόμενα συνέστη· καὶ γὰρ ὁ μὲν Παῦλος οὐκ ὢν πρότερον, ὕστερον ὅμως διὰ θελήματος θεοῦ ἀπόστολος γέγονεν· ἡ δὲ κλῆσις ἡμῶν· ὥς ποτε

Pater enim cælitus suum Verbum reuelans, his vocibus eum notum esse voluit, *Hic est Filius meus dilectus:* per Dauidem quoque locutus est, *Eructauit cor meum Verbum bonum,* per Ioannem item, *In principio erat Verbum* rursusque per Dauidem, *Quoniam apud te fons est vita, & in lumine tuo videbimus lumen.* Paulus quoque ad istum modum dixit, *Qui est imago inuisibilis Dei,* Omnes denique omnibus in locis Verbum esse, existereque deprædicant, A neque ex voluntate aut alia vlla ratione factum esse referunt. Isti vero, vbinam voluntatem priorem Verbo Dei anterioremque inuenerunt? nisi fortasse omissis Scripturis dissimulanter adhibent Valentini errorem? Ptolomæus enim ille discipulus Valentini author est, increatum habere biiugum quiddam, cogitationem videlicet & voluntatem, vt qui primum cogitarit, deinde voluerit, & quæ cogitabat non potuit producere, nisi cum voluntatis efficacia superuenisset, inde mutuati B hanc doctrinam Ariani, voluntatem arbitratumque Verbo priorem esse volunt. Illi igitur Valentiniana sectantur: nos autem legentes diuina eloquia de Verbo quidem, quod erat, inuenimus, eumque solum audiuimus in Patre esse, Imaginemque Patris existere. Verum de rebus creatis quæ quia natura aliquando non fuere, sed postmodum superuenerunt, præcessisse voluntatem decretumque animi diuini cognouimus, Dauide in centesimo decimo tertio Psalmo ita loquente, *Deus noster in cælo & in terra, omnia quæ voluit fecit:* & in C centesimo decimo: *Magna opera Domini, requisita ad omnia voluntates eius:* & in centesimo trigesimo quarto: *Omnia quæ voluit Dominus, fecit, in cælo & in terra, & in mari, & in omnibus abyssis.* Si igitur opus, aut aliquid quod factum est, aut vnus ex rerum vniuersitate est, age dicatur & ipse voluntate creatus esse: ita enim scriptura ea quæ creata sunt, fieri docuit. Asterius autem aduocatus hæreseos his adstipulatus, ita scripsit: Si indignum indecorumque est rerum opifici, vt volens faciat, D vndecunque ex omnibus tollatur eius voluntas, vt ita integrius illi sua dignitas conseruetur: Sin autem congruum est Deo velle, etiam in primo genito recipiatur id, quod melius est. Non enim possibile est vni eidemque Deo in rebus faciendis congruere, vt velit & nolit. Immane est, quantum impietatis suis verbis implicuit hic sophista, cui γέννημα & ποίημα idem, cuique vnus ex cæteris gennematis est Filius, ita rem concludens: par esse scilicet, vt opera siue ποιήματα voluntate placitoque animi dicantur facta. Sed contra, si E aliud est diuersumque à cæteris operibus Filius vt in superioribus demonstratum est, & potius opera per ipsum facta sunt, ne dicatur voluntate extitisse, vt non & ipse ita factus habeatur, quemadmodum cætera quæ per ipsum facta sunt. Nam & Paulus, quum antea non esset, postmodum tamen voluntate Dei Apostolus factus est, eodemque modo nostri vocatio, vt

vt quæ aliquando non erat, postmodum autem superuenerit, antecedentem voluntatem habet: vt ipse Paulus ostendit, qui pro placito voluntatis eius factus est Apostolus. Iam, quod per Mosen dicitur, *fiat lux*, & *producat terra*, & *faciamus hominem*, superius demonstratum est, eas voces voluntatem facientis præ se ferre. Nam quæ aliquando non fuere, sed postmodum aliunde fiunt, in illis, vt fiant, opifex rerum voluntatem faciendi habet: suum autem Verbum ex natura gignens, & non prædeliberat, quum Pater in verbo reliqua omnia, quæ voluntate decernit, & faciat & condat. Quemadmodum Iacobus Apostolus docuit, *volens progenuit nos* (inquiens) *Verbo veritatis*. Ergo de omnibus regeneratis, atque adeo, semel condendo generatis Dei voluntas in verbo consistit, in quo, quæ illi placuere, facit & regenerat, quod ipsum à Paulo Thessalonicensibus scribitur: *Hæc est enim voluntas Dei in Christi Iesu erga nos*. Quod si in eo, per quem facit, voluntas ipsius est constituta, & in Christo est voluntas Patris: quomodo potest ipse per voluntatem aut animi destinationem fieri? Si enim ille ipse nostro more voluntate factus est, necessum est, voluntatem de eo conceptam in alio Verbo sedem habuisse, per quod & ipse factus sit: quum demonstratum sit, voluntatem Dei non in creatis consistere, sed in eo, per quem, & in quo fiunt creata. Iam quia idem ex voluntate extitisse, & fuit quando non erat, contenti sint suis istis solennibus verbis, fuit quando non erat, vt pudore confusi, quoniam iis verbis tempora significantur, cognoscant se quum de voluntate mentionem faciunt, tempora, quæ filium antecesserint, constituere. Nam in illis, quæ ipsa aliquando non fuere, voluntas præcedit, vt in omnibus rebus conditis videas. Iam si Verbum rerum conditor simul est cum Patre, eique semper coexistit, Quæ potest sempiternè existentem, veluti non existentem, antecedere voluntas? nam si prior est voluntas, quomodo per eum omnia? ita enim Filius vnus eorum fuerit, quæ voluntate facta sunt, quemadmodum & nos verbo veritatis facti sumus Filii, nihilque iam inde superest, nisi vt quæramus aliud verbum, per quod & iste cum reliquis omnibus quæ voluit Deus, sit conditus. Si igitur est aliud Verbum Dei, sit hoc Verbum eo Verbo creatum: sin autem aliud non est, vt omnino non est: nam omnia per eum facta sunt, quæ Pater voluit: qui (quæso) non clare videas istorum multicipitem calliditatem? qui quum vereantur illum opus esse dicere, aut factũ quippiam, aut hanc sententiam proferre, non erat Verbum priusquam nasceretur, alias formulas loquendi concipiunt, cum videlicet voluntate extitisse, ac proinde nisi voluntate extiterit, colligi necessario, quod pater nolens, Filium adeptus sit. At à quónam Deo necessitas ascribitur, ô sceleratissimi, qui omnia ad hæresim vestram trahitis? Id enim quod oppositum est voluntati, animaduerterunt: id autem quod maius est altiusque, non conspexerunt. Vt enim

ὥς ποτε καὶ αὐτὴ μὴ οὖσα· νῦν δὲ ἐπιγινομένη
προηγουμένην ἔχει βούλησιν· καὶ ὡς αὐτὸς
ὁ Παῦλος πάλιν φησὶ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ
θελήματος αὐτοῦ γέγονε. τό, τε διὰ Μωϋσέως λε-
γόμενον γενηθήτω φῶς· καὶ ἐξαγαγέτω ἡ γῆ· καὶ »
ποιήσωμεν ἄνθρωπον, ἡγοῦμαι, καθὰ καὶ ἐν τοῖς ἔμ- »
προσθεν εἴρηται, τῆς βουλήσεως τοῦ ποιοῦντος
εἶναι τοῦτο σημαντικόν. τὰ μὲν γὰρ μὴ ὄντα ποτὲ,
ἀλλ' ἔξωθεν ἐπιγινόμενα, ὁ δημιουργὸς βούλεται
A ποιῆσαι· τὸν δὲ ἴδιον λόγον ἐξ αὐτοῦ φύσει γεν-
νῶν, οὐ προβουλεύεται· ἐν τούτῳ γὰρ ὁ πατὴρ
τὰ ἄλλα ὅσα βούλεται, ποιεῖ· καὶ δημιουργεῖ ἐν »
τούτῳ. καθὼς καὶ Ἰάκωβος ὁ ἀπόστολος δι- »
δάσκων ἔλεγε· βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ
ἀληθείας· οὐκοῦν ἡ περὶ πάντων τῶν τε ἀνα-
γεννωμένων καὶ τῶν ἅπαξ γιγνομένων, τοῦ θεοῦ
βούλησις ἐν τῷ λόγῳ ἐστὶν, ἐν ᾧ καὶ τὰ δόξαντα
ποιεῖ καὶ ἀναγεννᾷ· καὶ τοῦτο πάλιν ὁ ἀπόστολος
σημαίνει γράφων εἰς Θεσσαλονίκην· τοῦτο γὰρ θέ- »
B λημα θεοῦ ἐν χριστῷ Ἰησοῦ εἰς ὑμᾶς. εἰ δὲ ἐν ᾧ ποιεῖ, »
ἐν αὐτῷ καὶ ἡ βούλησίς ἐστιν, καὶ ἐν χριστῷ ἐστὶ τὸ θέλη-
μα τοῦ πατρὸς, πῶς δύναται καὶ αὐτὸς ἐν θελήσει
καὶ βουλήματι γενέσθαι; εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐν βουλήμα-
τι καθ' ὑμᾶς γέγονεν, ἀνάγκη καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ
βούλησιν ἐν ἑτέρῳ τινὶ λόγῳ συνίστασθαι, δι' οὗ καὶ
αὐτὸς γίγνεται· δέδεικται γὰρ ἡ τοῦ θεοῦ βούλησις
οὐκ ἐν τοῖς γιγνομένοις οὖσα, ἀλλ' ἐν τῷ, δι' οὗ καὶ
ἐν ᾧ γίγνεται τὰ ποιήματα πάντα· ἔπειτα ἐπειδὴ
ταυτόν ἐστιν εἰπεῖν βουλήσει· καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ
C ἦν, ἀρκείσθωσαν τῷ λέγειν, ἦν ποτε ὅτε οὐκ
ἦν· ἵνα αἰσχυνόμενοι διὰ τὸ ἐκ τοῦ χρόνου ση-
μαίνεσθαι, γνῶσιν· ὅτι βουλήσει λέγοντες, χρό-
νους πρὸ υἱοῦ σημαίνουσιν· τῶν γάρ ποτε μὴ ὄντων,
προηγεῖται τὸ βούλεσθαι ὡς ἐπὶ πάντων τῶν κτι-
σμάτων· εἰ δὲ ὁ λόγος τῶν μὲν κτισμάτων ἐστὶ
δημιουργός· αὐτὸς δὲ συνυπάρχει τῷ πατρὶ, πῶς
δύναται τοῦ ἀϊδίως ὄντος, ὡς μὴ ὄντος προηγεῖ-
σθαι τὸ βούλεσθαι; εἰ γὰρ προηγεῖται βουλὴ,
πῶς δι' αὐτοῦ τὰ πάντα; μᾶλλον γὰρ εἷς τῶν ἁ-
D πάντων ἐστὶ βουλήσει καὶ αὐτὸς ἀποκυηθεὶς ὁ υἱὸς,
ὥσπερ καὶ ἡμεῖς λόγῳ ἀληθείας γεγόναμεν υἱοί· καὶ
λοιπὸν ἡμῖν ἀνάγκη ζητεῖν, ὥσπερ εἴρηται, ἄλλον
λόγον δι' οὗ καὶ οὗτος γέγονε, καὶ ἀπεκυήθη μετὰ πάν-
των ὧν ἠθέλησεν ὁ θεὸς· εἰ μὲν οὖν ἐστιν ἕτερος τοῦ
θεοῦ λόγος, ἔστω καὶ οὗτος λόγῳ γεγονώς· εἰ δὲ μὴ
ἔστιν ἄλλος, οὐκ ἔστι γὰρ, ἀλλὰ πάντα δι' αὐτοῦ γέ-
γονεν, ἅπερ ὁ πατὴρ βεβούληται, πῶς οὐ δείκνυ-
ται τούτων ἡ πολυκέφαλος πανουργία; ὅτι κα-
ταισχυνθέντες ἐπὶ τῷ λέγειν ποίημα καὶ κτίσμα,
E καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· ἄλλως πάλιν
κτίσμα λέγουσι αὐτὸν εἶναι, βούλησιν προβαλλό-
μενοι καὶ λέγοντες, εἰ μὴ βουλήσει γέγονεν· οὐκοῦν
ἀνάγκῃ καὶ μὴ θέλων, ἔσχεν ὁ θεὸς υἱόν· καὶ τίς ὁ
τὴν ἀνάγκην ἐπιβαλὼν αὐτῷ; πονηρότατοι καὶ
πάντα πρὸς τὴν αἵρεσιν ἑαυτῶν ἕλκοντες· τὸ μὲν
γὰρ ἀντικείμενον τῇ βουλήσει, ἑωράκασι· τὸ
δὲ μεῖζον καὶ ὑπερκείμενον, οὐ τεθεωρήκασιν·
ὥσπερ

ὥσπερ γὰρ ἀντίκειται τῇ βουλήσει τὸ παρὰ γνώμην, οὕτως ὑπέρκειται καὶ προηγεῖται τοῦ βουλεύεσθαι, τὸ κατὰ φύσιν· οἰκίαν γοῦν τις βουλόμενος κατασκευάζει· υἱὸν δὲ γεννᾷ κατὰ φύσιν· καὶ τὸ μὲν βουλήσει κατασκευαζόμενον, ἤρξατο γίνεσθαι· καὶ ἔξωθέν ἐστι τοῦ ποιοῦντος· ὁ δὲ υἱὸς, ἴδιον ἐστὶ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς γέννημα· καὶ οὐκ ἔστιν ἔξωθεν αὐτοῦ· διὸ οὐδὲ βουλεύεται περὶ αὐτοῦ, ἵνα μηδὲ περὶ ἑαυτοῦ δοκῇ βουλεύεσθαι. ὅσῳ οὖν τοῦ κτίσματος ὁ υἱὸς ὑπέρκειται, τοσούτῳ καὶ τῆς βουλήσεως τὸ κατὰ φύσιν. καὶ ἔδει αὐτοὺς ἀκούοντας οὐ βουλήσει λογίζεσθαι τὸ κατὰ φύσιν· οἱ δὲ ἐπιλανθανόμενοι ὅτι περὶ υἱοῦ ἀκούουσι, τολμῶσιν ἀνθρωπίνας ἀντιθέσεις λέγειν ἐπὶ θεοῦ ἀνάγκην καὶ παρὰ γνώμην, ἵνα τὸ εἶναι υἱὸν ἀληθινὸν ἀρνήσωνται τοῦ θεοῦ· ἐπεὶ εἰπάτωσαν ἡμῖν αὐτοὶ τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ οἰκτίρμονα τὸν θεὸν, ἐκ βουλήσεως πρόσεστιν αὐτῷ, ἢ οὔ; εἰ μὲν οὖν ἐκ βουλήσεως, σκοπεῖν δεῖ, ὅτι ἤρξατο μὲν εἶναι ἀγαθὸς· καὶ τὸ μὴ εἶναι δὲ αὐτὸν ἀγαθὸν, ἐνδεχόμενόν ἐστι· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι καὶ προαιρεῖσθαι εἰς ἑκάτερα τὴν ῥοπὴν ἔχει· καὶ λογικῆς φύσεως ἐστὶ τὸ πάθος τοῦτο· εἰ δὲ διὰ τὸ ἐκ τούτων ἄτοπον, οὐκ ἐκ βουλήσεως οἰκτίρμων καὶ ἀγαθός ἐστιν, ἀκουσάτωσαν ἅπερ εἰρήκασιν αὐτοί· οὐκοῦν ἀνάγκῃ καὶ μὴ θέλων ἀγαθός ἐστι· καὶ τίς ὁ τὴν ἀνάγκην ἐπιβαλὼν αὐτῷ· εἰ δὲ ἄλογόν ἐστι λέγειν ἐπὶ θεοῦ ἀνάγκην· καὶ διὰ τοῦτο φύσει ἀγαθός ἐστιν, εἴη ἂν πολλῷ μᾶλλον καὶ ἀληθέστερον τοῦ υἱοῦ φύσει, καὶ οὐκ ἐκ βουλήσεως πατήρ· εἰπάτωσαν δὲ ἡμῖν, καὶ τοῦτο πάλιν· πρὸς γὰρ τὴν ἀναισχυντίαν αὐτῶν ἐρώτησιν αὐτοῖς ἐπαγαγεῖν ἔτι βούλομαι· τολμηροτέραν μὲν, βλέπουσαν δὲ ὅμως εἰς εὐσέβειαν· ἵλαθι δέσποτα· ὁ πατὴρ αὐτὸς βουλευσάμενος πρότερον, εἶτα θελήσας οὕτως ὑπάρχειν, ἢ καὶ πρὸ τοῦ βουλεύσασθαι; χρὴ γὰρ καὶ περὶ τοῦ λόγου τοιαῦτα τολμῶντας αὐτοὺς, τοιαῦτα καὶ ἀκούειν, ἵνα γνῶσιν ὅτι ἡ τοιαύτη αὐτῶν προπέτεια, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πατέρα φθάνει· ἐὰν μὲν οὖν εἴπωσιν ἅπαξ βουλευσάμενοι περὶ βουλήσεως· ὅτι καὶ αὐτὸς ἐκ βουλήσεως, τί ἦν πρὸ τοῦ βουλεύσασθαι; ἢ τί πλέον ἔσχεν, ὡς ὑμεῖς λέγετε, μετὰ τὸ βουλεύσασθαι; εἰ δὲ ἄτοπος καὶ ἀσύστατός ἐστιν ἡ τοιαύτη ἐρώτησις· καὶ οὐ θέμις ὅλως τοιαῦτα λέγειν, ἀρκεῖ γὰρ καὶ μόνον ἀκούοντας ἡμᾶς περὶ θεοῦ εἰδέναι καὶ νοεῖν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ὤν· πῶς οὖν οὐκ ἄλογον ἂν εἴη καὶ περὶ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ τοιαῦτα ἐνθυμεῖσθαι, καὶ βούλησιν καὶ θέλησιν προβάλλεσθαι; ἀρκεῖ γὰρ καὶ μόνον ἀκούοντας ἡμᾶς καὶ περὶ τοῦ λόγου εἰδέναι καὶ νοεῖν, ὅτι ὁ μὴ ἐκ βουλήσεως ὑπάρχων θεὸς οὐ βουλήσει, ἀλλὰ φύσει τὸν ἴδιον ἔχει λόγον· πῶς δὲ οὐχ ὑπερβάλλει πᾶσαν μανίαν, τὸ καὶ μόνον ἐνθυμεῖσθαι, ὅτι αὐτὸς ὁ θεὸς βούλεται καὶ σκέπτεται καὶ προαιρεῖται, καὶ θέλειν ἑαυτὸν προτρέπεται, ἵνα μὴ ἄλογος καὶ ἄσοφος ᾖ· ἀλλὰ λόγον καὶ σοφίαν σχῇ· περὶ

Vt enim opponitur voluntati id, quod est præter animi sententiam: ita altius est priusque voluntate, id quod secundum naturam est. Domum enim volens quis ædificat. Filium vero gignit secundum naturam: & quod voluntate conficitur, fieri incepit, & aliunde est quàm ex illo, qui facit: Filius autem proprium Germen substantiæ Patris, non aliunde est, sed à Patre, ideoque de illo non deliberatur, ne & de se ipso deliberare videatur: quanto igitur re condita Filius est altior, tanto etiam voluntate
A id quod ex natura gignitur, præstantius est. Atqui par erat eos in iis quæ genitura & natura existunt, nihil de voluntate cogitare. Illi vero obliti de Filio Dei sese audire non verentur humanas contrarietates Deo superinducere, necessitatem scilicet, & præter animi sententiam, vt inficientur eum esse verbum Filium Dei. Alioquin dicant nobis ipsi, quod bonus est, & misericors Deus ex voluntate ne hoc illi adest, an non? Si ex voluntate, ergo ante oculos patet eum incepisse bonum esse,
B ac fieri posse vt non sit bonus. Nam deliberare deligereque in vtramque partem momenta sua habet, & ea affectio in naturam rationalem cadit. Quod si propter ista absurda, concedi non debet, vt ex voluntate bonus aut misericors habeatur, audiant ipsi ergo, quorsum illorum ratiocinationes tendant: sequitur enim, vt ex necessitate inuitusque bonus sit. At quis est qui illi hanc necessitatem imposuerit? Quod si absurdum est dicere in Deo esse necessitatem, ac propterea illum natura bonum esse, multo
C magis veriusque Filii sui Pater natura extiterit, & non voluntate. Iam rursum nobis dicant (nam aduersus eorum improbam argutationem ipse aliam superinducere volo, audaciorem quidé, sed tamen quæ ad pietatem spectet, Tu mihi auté Domine propitius sis.) Paterne ipse post deliberationem, ac vbi iam hoc destinato voluisset, talis factus est, qualis nunc est? an etiam antequam deliberaret? necessum est enim, quum talia ausint de verbo constituere, vt has voces audiant, quo cognoscant suam temeritatem etiam ad ipsum Patrem pertingere. Si
D igitur dixerint, semel recepta ista voluntate, & quam sibi excuti non patiantur, etiam ipsum voluntate extitisse, qui igitur esse potuit antequam voluit? aut quid plus sui habuit ex quo voluit? Quod si istiusmodi argutatio minime consistit, & plane absurda est, nec fas est, vlla ratione talia proferri (satis enim est, si vel semel audiamus cognoscamusque Deum esse, qui est) qui, quæso, non irrationabile fuerit de verbo Dei istiusmodi cogitare, voluntatemque & cupidinem in eius natura constituenda
E causificari? Sufficit enim vel solum audientes, de verbo cognoscere intelligereque Deum, qui non voluntate sua factus est, Verbum habere sibi non ex volútate factum, sed ex natura genitum. An non exuperet omnem insaniam vel solum id in cogitatú admittere, quod Deus velit, consideret, eligat, & se, vt velit, esse instiget & cohortetur, ne irrationalis sit & insipiens: sed vt rationem siue Verbum & Sapientiá habeat, eam-

eumque de sua essentia cogitationem concipere, velletne esse an non? Iam, quum plurimum abominabilis sit istiusmodi opinio, rite ac pie dici potest, creaturas placito & voluntate creatas esse, filium autem non voluntate conditum esse quemadmodum cæteras creaturas, sed naturaliter Paternæ substantiæ propriam ac legitimam Sobolem esse. Nam cum ipse sit propria patris Ratio, fieri non potuit, vt ante ipsum vlla voluntas ratiocinata sit: quippe, qui ipse si viua voluntas patris, ac potestas, architectusque eorum quæ patri videntur, & placent, quod ipse in Prouerbiis testatum facit, *Mea est* (inquiens) *voluntas & cautio, mea prudentia est, meumque item robur.* Verum vt ipse est prudentia in qua cælos præparauit expediuitque: ipse item robur & potestas: Christus enim Dei Potentia, nunc nonnihil inflexa mutataque ratione dicendi, mea, inquit, prudentia, & Dei sapientia, & meum robur: ita cum ait, mea voluntas, ipse quoque viua voluntas fuerit: Quemadmodum à propheta didicimus, illum esse magni consilii Angelum & voluntatem patris appellatum. Ita enim necesse est, vt redarguamus eos, qui humana de Deo cogitant. Ergo si opera, voluntate, placitoque emerserunt, vniuersaque rerum natura cupidine, qua cupiit hoc Deus, condita est, cumque Paulus per voluntatem Dei Apostolus sit vocatus, ipsaque vocatio nostri placito voluntateque conciliata sit, omniaque per verbum facta sint: sequitur ergo vt ipse exemptus sit è numero eorum, quæ per voluntatem condita sunt, illumque potius esse viuam sui Patris voluntatem, in qua omnia sunt facta, vt Dauid in gratiis agendis dicit: Tenuisti dextrã meam & in voluntate tua deduxisti me. Qui igitur potest verbum, quum sit voluntas expetitioque Patris voluntate & expetitione, vt cætera fieri, nisi denuo, vt prædixi, insanientes dicant, ipsum vel per se factum esse, vel per alium quempiã? At quis est igitur iste per quem Verbum factũ est? fingant aliud verbum, & Valentiniana æmulantes, aliũ Christũ nominent: Nihil enim de ea re in scripturis: veruntamen si fingant, semper etiã ille Christus per aliquem alium creatus fuerit, atque deinde nobis ita in ratiocinando pergentibus excutiẽdaq; rerũ veritate, deprehendas istã hæresim impiorũ multicipitẽ, & ad multos Deos, & in immanẽ insaniã vergere, in qua cũ creaturã, & ex nihilo cõditũ Filiũ esse volũt, aliter hoc ipsũ significãt sub prætextu volũtatis et placiti, quæ probe in rebus creatis & conditis suũ locũ habent. Qui igitur non impii quũ ea quæ sunt rerũ conditarũ, ad opificẽ rerũ cõuertãt? aut qui quæso nõ blasphemãt, qui dicunt voluntatem ante Verbum in patre fuisse? Si enim eum voluntas in Patre præcedit, mentitur filius, quum dicit: Ego in patre. Quod si ipse quoque in patre sit, posterior certe & secundus in patre esse deputabitur. Nec conueniebat illi vt diceret, Ego in patre: quum ante eum voluntas in patre fuisset per quem omnia sunt facta, ipseque propter nos sit conditus. Nam tametsi gloria excellat, nihilo tamen minus vnus quoque eorum est, qui ex voluntate creati sunt. Vt autem superius admonuimus, si res

περὶ αὐτοῦ γὰρ δοκεῖ σκέπτεσθαι· ὁ περὶ τῆς ἰδίας τῆς οὐσίας ἑαυτοῦ βουλευόμενος. πολλῆς τοίνυν δυσφημίας οὔσης ἐν τῇ τοιαύτῃ φρονήσει, εὐσεβῶς ἂν λεχθείη· ὅτι τὰ μὲν γενητὰ, εὐδοκίᾳ καὶ βουλήσει γέγονεν· ὁ δὲ υἱὸς, οὐ θελήματός ἐστι τὸ δημιούργημα ἐπιγεγονὸς, καθάπερ ἡ κτίσις, ἀλλὰ φύσει τῆς οὐσίας ἴδιον γέννημα· καὶ γὰρ ἴδιος ὢν ὁ λόγος τοῦ πατρὸς, οὐκ ἐᾷ πρὸ αὐτοῦ λογίσασθαί τινα βούλησιν, αὐτὸς ὢν βουλὴ ζῶσα τοῦ
A πατρὸς, καὶ δύναμις δημιουργὸς, τῶν δοκούντων τῷ πατρί· καὶ ταῦτα αὐτὸς ἐν ταῖς παροιμίαις περὶ ἑαυτοῦ φησιν· ἐμὴ βουλὴ καὶ ἀσφάλεια· ἐμὴ φρόνησις, ἐμὴ δὲ ἰσχὺς· ὡς γὰρ αὐτὸς ὢν ἡ φρόνησις ἐν ᾗ τοὺς οὐρανοὺς ἐποίησε, καὶ αὐτὸς ὢν ἰσχὺς καὶ δύναμις· χριστὸς γὰρ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· νῦν παρακλίνων εἶπε· ἐμὴ φρόνησις καὶ ἐμὴ ἰσχύς· οὕτω λέγων, ἐμὴ βουλὴ, αὐτὸς ἂν εἴη ἡ τοῦ πατρὸς ζῶσα βουλή· καθὼς καὶ παρὰ τοῦ προφήτου με-
B μαθήκαμεν· ὅτι αὐτὸς ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος γίνεται, καὶ θέλημα τοῦ πατρὸς αὐτὸς ἐκλήθη· χρὴ γὰρ οὕτως διελέγχειν αὐτοὺς, ἀνθρώπινα περὶ τοῦ θεοῦ διανοουμένους· οὐκοῦν εἰ τὰ ποιήματα βουλήσει καὶ εὐδοκίᾳ ὑπέστη, καὶ ἡ κτίσις πᾶσα θελήματι γέγονε· πάντα δὲ διὰ τοῦ λόγου γέγονεν, ἐκτός ἐστιν οὗτος τῶν βουλήσει γεγονότων· καὶ μᾶλλον αὐτός ἐστιν ἡ ζῶσα βουλὴ τοῦ πατρὸς, ἐν ᾗ ταῦτα πάντα γέγονεν· ἐν ᾗ καὶ ὁ ἅγιος δαβὶδ εὐχαριστῶν ἔλεγεν, ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ δευτέρῳ
C ψαλμῷ, ἐκράτησας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου· καὶ ἐν τῇ βουλῇ σου ὡδήγησάς με· πῶς οὖν βουλὴ καὶ θέλημα τοῦ πατρὸς ὑπάρχων ὁ λόγος, δύναται γίγνεσθαι καὶ αὐτὸς βουλήματι καὶ θελήσει; ἐκτὸς εἰ μὴ, καθὰ προεῖπον, μανέντες πάλιν εἴπωσιν αὐτὸν δι᾽ ἑαυτοῦ γεγονέναι, ἢ δι᾽ ἑτέρου τινός· τίς οὖν ἐστι δι᾽ οὗ γέγονε; πλασάσθωσαν ἕτερον λόγον· καὶ τὰ οὐαλεντίνου ζηλώσαντες, χριστὸν ἕτερον ὀνομασάτωσαν· οὐ γὰρ γέγραπται· ἀλλὰ κἂν πλάσωνται, πάντως κἀκεῖνος διά τινος
D γίνεται· καὶ λοιπὸν οὕτως ἐπιλογιζομένων, ἡμῶν καὶ ἀνακρινόντων τὴν ἀλήθειαν, εὑρίσκεται τῶν ἀθέων ἡ πολυκέφαλος αἵρεσις· εἰς πολυθεότητα πίπτουσα καὶ ἄμετρον μανίαν, ἐν ᾗ κτίσμα καὶ ἐξ οὐκ ὄντων θέλοντες εἶναι τὸν υἱὸν, ἑτέρως τὰ αὐτὰ σημαίνουσι· βούλησιν καὶ θέλησιν προβαλλόμενοι, ἃ μάλιστα ἐπὶ τῶν γενητῶν καὶ κτιστῶν ταῦτα εὐλόγως ἂν γένοιτο. πῶς οὖν οὐκ ἀσεβὲς τὰ τῶν γενητῶν ἐπὶ τὸν δημιουργὸν μεταφέρειν; ἢ πῶς οὐ
E βλάσφημον λέγειν βούλησιν πρὸ τοῦ λόγου εἶναι ἐν θεῷ πατρί; εἰ γὰρ προηγεῖται βούλησις ἐν τῷ πατρὶ, οὐκ ἀληθεύει λέγων ὁ υἱὸς, ἐγὼ ἐν τῷ πατρί· ἢ εἰ μὴ αὐτὸς ἐν τῷ πατρί ἐστιν ἀλλὰ δεύτερος νομισθήσεται καὶ οὐκ ἔπρεπε λέγειν αὐτὸν ἐγὼ ἐν τῷ πατρί· οὔσης βουλήσεως πρὸ αὐτοῦ ἐν ᾗ τὰ πάντα γέγονε· καὶ αὐτὸς ὑπέστη καθ᾽ ὑμᾶς· κἂν γὰρ τῇ δόξῃ διαφέρῃ, ἀλλ᾽ οὐδὲν ἧττόν ἐστιν εἷς τῶν ἐκ βουλήσεως γινομένων· ὡς δὲ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν· εἰ οὕτως

εἰ οὕτως ἐστὶν, πῶς ὁ μὲν κύριος, τὰ δὲ δοῦλα τυγχάνει; πάντως δὲ κύριος οὗτος, ὅτι τῇ τοῦ πατρὸς κυριότητι ἥνωται· καὶ πάντως ἡ κτίσις δούλη, ἐπεὶ ἐκτὸς τῆς τοῦ πατρὸς ἑνότητός ἐστι καὶ οὐκ οὖσά ποτε ἐπιγέγονεν· ἔδει δὲ αὐτοὺς λέγοντας βουλήσει τὸν υἱὸν, εἰπεῖν ὅτι καὶ φρονήσει γέγονε· ταὐτὸν γὰρ ἡγοῦμαι φρόνησιν καὶ βούλησιν εἶναι· ὃ γὰρ βουλεύεταί τις, τοῦτο καὶ φρονεῖ· καὶ ὃ φρονεῖ, τοῦτο καὶ βουλεύεται· αὐτὸς οὖν ὁ σωτὴρ· ὡς ἀδελφὰ ταῦτα, συνῆψεν ἅμα λέγων· ἐμὴ βουλὴ καὶ ἀσφάλεια, ἐμὴ φρόνησις, ἐμὴ δὲ ἰσχύς· ὡς γὰρ ἰσχὺς καὶ ἀσφάλεια ταὐτόν ἐστιν, ἡ αὐτὴ γὰρ δύναμίς ἐστιν, οὕτω ταὐτόν ἐστιν εἰπεῖν τὴν φρόνησιν καὶ τὴν βούλησιν εἶναι, ἅπερ ἐστὶν ὁ κύριος· ἀλλ' οἱ ἀσεβεῖς, οὐ θέλουσι μὲν λόγον καὶ βουλὴν ζῶσαν εἶναι τὸν υἱόν· περὶ δὲ τὸν θεὸν, φρόνησιν καὶ βούλησιν καὶ σοφίαν· ὡς ἕξιν συμβαίνουσαν καὶ ἀποσυμβαίνουσαν ἀνθρωπίνως γίνεσθαι μυθολογοῦσι καὶ πάντα κινοῦσι· καὶ τὴν οὐαλεντίνου ἔννοιαν καὶ θέλησιν προβάλλονται· ἵνα μόνον διαστήσωσι τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ μὴ εἴπωσιν ἴδιον αὐτὸν τοῦ πατρὸς εἶναι λόγον ἀλλὰ κτίσμα, ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἀκουέτωσαν ὡς σίμων ὁ μάγος ἤκουσεν· ἡ ἀσέβεια οὐαλεντίνου σὺν ὑμῖν εἴη εἰς ἀπώλειαν· ἕκαστος δὲ σολομῶντι πειθέσθω μᾶλλον λέγοντι, αὐτὸν εἶναι σοφίαν καὶ φρόνησιν, τὸν λόγον· φησὶ γὰρ, ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· ἡτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρονήσει· οὕτως ἐν ψαλμοῖς, τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν· οὕτω, πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ κύριος ἐποίησε· καὶ ὡς ὁ ἀπόστολος γράφει θεσσαλονικεῦσι· τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, ἐν χριστῷ ἰησοῦ ἐστιν· ὁ ἄρα τοῦ θεοῦ υἱὸς, αὐτός ἐστιν ὁ λόγος, καὶ ἡ σοφία· αὐτὸς ἡ φρόνησις καὶ ἡ ζῶσα βουλή· καὶ ἐν αὐτῷ τὸ θέλημα τοῦ πατρός ἐστιν· αὐτὸς ἀλήθεια καὶ φῶς καὶ δύναμις τοῦ πατρός ἐστιν· εἰ δὲ ἡ βούλησις τοῦ θεοῦ ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἡ φρόνησις· ὁ δὲ υἱός ἐστιν ἡ σοφία, ὅρα μὴ ὁ λέγων βουλήσει τὸν υἱὸν, ἴσον λέγει τὴν σοφίαν ἐν σοφίᾳ γεγονέναι, καὶ τὸν υἱὸν, ἐν υἱῷ πεποιῆσθαι, καὶ διὰ τοῦ λόγου, τὸν λόγον ἐκτίσθαι· τοῦτο δὲ καὶ τῷ θεῷ μάχεται, καὶ ταῖς παρ' αὐτοῦ γραφαῖς ἐναντιοῦται· καὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος, οὐ βουλήσεως· ἀλλ' αὐτῆς τῆς οὐσίας τῆς πατρικῆς, ἴδιον ἀπαύγασμα καὶ χαρακτῆρα τὸν κύριον κηρύττει· λέγων, ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· εἰ δὲ ὡς προεῖπον, οὐ βουλήσεώς ἐστιν ἡ πατρικὴ οὐσία καὶ ὑπόστασις, εὔδηλον, ὡς οὐδὲ τὸ ἴδιον τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, ἐκ βουλήσεως ἂν εἴη· ὁποία γὰρ ἦν, καὶ ἕως ἂν ᾖ ἡ μακαρία ἐκείνη ὑπόστασις, τοιοῦτον καὶ οὕτως εἶναι τὸ ἐξ αὐτῆς ἴδιον γέννημα δεῖ· καὶ αὐτὸς γοῦν ὁ πατὴρ, οὐκ εἶπεν οὗτός ἐστι ὁ βουλήσει μου γεγονὼς υἱός· οὐδὲ ὃν κατ' εὐδοκίαν ἔσχον υἱὸν, ἀλλ' ἁπλῶς ὁ υἱός μου, καὶ μᾶλλον ἐν ᾧ εὐδόκησα· δεικνὺς ἐκ τούτων, ὅτι φύσει μὲν, οὗτός ἐστιν υἱός· ἐν αὐτῷ δὲ τῶν ἐμοὶ δοκούντων ἡ βούλησις ἀπόκειται· ἄρα

si res ita se habet, cur ille Dominus est, & cætera serua mancipiaque existunt? ipse enim omnium Dominus, eò quod Patris Dominatui coniunctus adunitusque sit. Siquidem omnis creatura ideo famula & ancilla habeatur, quod extra Patris vnitatem consistat, & cum aliquando non esset, esse inceperit. Oportebat certe eos, dum aiunt Filium voluntate extitisse, id quoque adiicere, eum cogitatu factum esse. Idem enim cogitatum, animique sensum & voluntatem arbitror. Quod enim quis vult, hoc A omnino sentit & cogitat: & quod sentit, hoc ipsum & vult. Ipse igitur Saluator hæc, vt germana inter se mutuaque ratione coniuncta, recensendo copulauit sub his verbis: *Mea voluntas & cautio, meus sensus siue prudentia, mea fortitudo.* Vt enim fortitudo & tutatio idem cum potẽtia est, eandemque rem significat: ita quoque idem est prudentia & volũtas, quod ipsum est Dominus. Sed impii nõ admittunt Verbum & viuam voluntatem Filium esse, & de Dei sensu & voluntate humano more, quasi quæ nunc B adsit, nunc absit, fabulantur: Omniaque commouent, & Valentini excogitationem voluntatemque prætendunt, duntaxat in hoc vt Filium disiungant à Patre, illumque negent Patris sui Verbum esse, sed potius creaturam. Illi igitur audiant, vt Simon Magus audiit, Impietas Valentini sit vobiscum in perditionem. Et quisque potius Salomoni credat, dicenti, ipsum Verbum esse Sapientiam & prudentiam: Ait enim, *Deus Sapientia fundauit terram, & præparauit cælos in prudentia.* Vt autem hic in pruden- C tia, ita & in Psalmis: *Verbo Domini cæli firmati sunt: omnia quæ voluit Dominus fecit.* Et vt Apostolus scribit Thessalonicensibus, *Voluntas Dei in Christo Iesu est.* Est ergo Filius Dei ipsum Verbum & sapientia, & prudentia, & viua voluntas, & in eo desiderium Patris, idemque Veritas & Lux, & potentia Patris est. Quod si sapientia & prudentia est voluntas Dei, & Filius est illa ipsa sapientia, sequitur ergo, vt qui dicat, Filium voluntate Patris ad essentiam venisse, tantundem dicere, ac si affirmaret Sapientiam in sapientia D factam esse, Filiumque in Filio conditum esse, & Verbum per Verbum procreatum esse. Cæterum illud cum Deo pugnat, illiusque scripturis aduersatur. Siquidem Apostolus non voluntatis, sed ipsius Paternæ sententię proprium splendorem & sigillum Filium deprædicat his verbis: *Qui cum esset splendor gloriæ, & forma substantiæ eius.* Quod si igitur, vt prædiximus ex voluntate, Paterna substantia & essentia nõ existit, clarum quoque est, neque proprium illud & quod Paternæ essentiæ suum est, ex vo- E luntate ortum habere. Qualiscunque enim fuerit beata illa essentia, talem quoque esse oportet propriam illius Sobolem. Certe, ipse Pater non dixit, iste est filius, voluntate genitus neque quem ex placito, quod ita mihi videretur, obtinui: sed simpliciter, *Hic est Filius meus*: & quod magis, *In quo mihi complacui*: clare demonstrans, hoc genere verborum, istum natura sibi Filium esse, & in eo voluntatem eorum, quæ sibi placerent, repositam esse.

Ergo,

Ergo, cum ex natura & non voluntate Filius ei sit, sequitur iam vt præter voluntatem, patríque inuito ac nolenti Filius sit. Nequaquam id verum est. Siquidem ille à Patre mittitur, & vt ipse loquitur, *Pater diligit filium, & omnia Filio suo ostendit*. Vt enim bonus esse, non ex voluntate incepit, cum tamen non inuitus nolensque bonus sit: nam hoc ipsum quod est, cum voluntate sua est: ita quoque quod Filius ille sit, etsi non ex voluntate principium ductum est, non tamen inuito illi, & præter sententiam Filius extitit. Sicut enim volens cupitorque est suæ essentiæ: ita quoque Filius qui illi ex substantia proprius est, non est illi inuito superductus. Diligatur igitur Filius à Patre, sitque is, quem Pater velit: atque ita velle & non velle in Deo cum pietate constituendum est. Nam & Filius, voluntate qua vult illum Pater, ea & ipse diligit & vult & honorat Patrem: estque vna eademque voluntas illa quæ Patris est in Filio, vt etiam inde spectetur Filius in Patre, & Pater in Filio. Neque quis igitur secundum Valentinum antecedentem voluntatem introducat, néue quis medium seipsum intrudat inter vnicum Patrem, Patrisque vnicum Verbum sub titulo volendi aut consultandi. Insanierit enim, si quis inter Patrem & Filium, voluntatem aut consideratio- nem constituat. Aliud enim est, si dicas eum voluntate esse factum: aliud autem si dicas, quod eum qui iam ex natura est Filius, diligat ac velit. Nam si dicas eum ex voluntate esse factum primum, eum aliquando non fuisse significas: deinde rem vtroque partibus momentis librari & vrgere, adeo vt liceat cogitare de Patre quod posset non velle sibi Filium esse, & de Filio vicissim, quod & is potuisset non esse. Impia ista audacia est, quæ pertingit vsque ad Patris substantiam. Simile enim est ac si dicas, poterat enim Pater non esse bonus, sed quemadmodum bonus semper natura: ita semper genitabilis natura Pater. Cæterum, illud dictum, Pater vult Filium, & Filius Patrem vult, non voluntatem antecedere, & priorem tempore esse significat, sed naturæ qualitatem denunciat: nihil enim nisi ingenuitatem proprietatemque substantiæ hæc verba præ se ferunt. Vt enim de Splendore ac luce dixeris, splendorem in sui ortu non habere priorem se, & tempore præuiam voluntatem, sed esse ipsum fœtum germenque voluntarium lucis, non voluntatis respectu, aut vi, sed natura & veritate: ita quoque de Patre & Filio recte dixeris, Patrem diligere Filium & velle, non tamen vt Filius opus effectumque voluntatis pronuncietur, ne Valentiniana hæresis se immittat in Ecclesiam, sed vt in confesso sit, viuam illum voluntatem & vere naturalem Filium esse, quasi lucis splendorem. Ita enim ille dixit: *Eructauit cor meum verbum bonum*. Filius quoque congruenter locutus est: *Ego in Patre, & Pater in me*: si autem Verbum est in corde, vbi deliberatio? & si Filius est in Patre, vbi voluntas? & si ipse voluntas est, quomodo voluntas in voluntate fuerit? absurdum id quippe, ne scili-

γὰρ οὖν, ἐπεὶ φύσει καὶ μὴ ἐκ βουλήσεώς ἐστιν ὁ υἱός, ἤδη καὶ ἀθέλητός ἐστι τῷ πατρὶ, καὶ μὴ βουλομένου τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱός; οὐμενοῦν· ἀλλὰ καὶ θελόμενός ἐστιν ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς· καὶ ὡς αὐτός φησιν, ὁ πατὴρ φιλεῖ τὸν υἱὸν· καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ· ὡς γὰρ τὸ εἶναι ἀγαθὸς ἐκ βουλήσεως μὲν ἤρξατο· οὐ μὴν ἀβουλήτως καὶ ἀθελήτως ἐστὶν ἀγαθός· ὃ γάρ ἐστι, τοῦτο καὶ θελητὸν αὐτῷ ἐστιν· οὕτω καὶ τὸ εἶναι τὸν υἱὸν, εἰ καὶ μὴ ἐκ βουλήσεως ἤρξατο, ἀλλ' οὐκ ἀ-
A θέλητον, οὐδὲ παρὰ γνώμην ἐστὶν αὐτῷ· ὥσπερ γὰρ τῆς ἰδίας ὑποστάσεώς ἐστι θελητὴς, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς ἴδιος ὢν τῆς αὐτοῦ οὐσίας, οὐκ ἀθέλητός ἐστιν αὐτῷ· θελέσθω τοίνυν καὶ φιλείσθω ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς· καὶ οὕτω τὸ θέλειν καὶ τὸ μὴ ἀβούλητον τοῦ θεοῦ τις εὐσεβῶς λογιζέσθω· καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τῇ θελήσει ᾗ θέλεται παρὰ τοῦ πατρὸς, ταύτῃ καὶ αὐτὸς ἀγαπᾷ· καὶ θέλει καὶ τιμᾷ τὸν πατέρα· καὶ ἕν ἐστι θέλημα τὸ ἐκ πατρὸς ἐν υἱῷ, ὡς καὶ ἐκ τούτου θεωρεῖσθαι τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρὶ, καὶ τὸν πα-
B τέρα ἐν τῷ υἱῷ· μὴ μέντοι κατὰ Οὐαλεντῖνον, προηγουμένην τις βούλησιν ἐπεισαγέτω· μηδὲ μέσον ἑαυτὸν ὠθείτω τοῦ μόνου πατρὸς, πρὸς τὸν μόνον λόγον, προφάσει τοῦ βουλέσθαι· μαίνοιτο γὰρ ἄν τις μεταξὺ τιθεὶς πατρὸς καὶ υἱοῦ βούλησιν καὶ σκέψιν· καὶ γὰρ ἕτερόν ἐστι λέγειν βουλήσει γέγονεν, ἕτερον δὲ, ὅτι ἴδιον ὄντα φύσει τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀγαπᾷ καὶ θέλει αὐτόν· τὸ μὲν γὰρ λέγειν, ἐκ βουλήσεως γέγονε πρῶτον μὲν τὸ μὴ εἶναί ποτε τοῦτον σημαίνει· ἔπειτα δὲ, καὶ τὴν ἐπ' ἀμφότερα ῥοπὴν ἔχει, κα-
C θάπερ εἴρηται· ὥστε δύνασθαί τινα νοεῖν, ὅτι ἠδύνατο καὶ μὴ βούλεσθαι τὸν υἱόν· ἐπὶ υἱοῦ δὲ λέγειν ἠδύνατο καὶ μὴ εἶναι. δυσσεβές ἐστι καὶ φθάνον εἰς τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν τὸ τόλμημα· εἴγε τὸ ἴδιον αὐτῆς λέγοιτο, ἠδύνατο μὴ εἶναι ἀγαθὸς ὁ πατήρ· ἀλλ' ὥσπερ ἀγαθὸς ἀεὶ καὶ τῇ φύσει γεννητικὸς ὁ πατήρ· τὸ δὲ, ὁ πατὴρ θέλει τὸν υἱὸν· καὶ ὁ λόγος θέλει τὸν πατέρα, οὐ βούλησιν προηγουμένην δείκνυσιν· ἀλλὰ φύσεως γνησιότητα, καὶ οὐσίας ἰδιότητα, καὶ ὁμοίωσιν γνωρίζει·
D ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἀπαυγάσματος ἄν τις εἴποι καὶ τοῦ φωτὸς· ὅτι τὸ ἀπαύγασμα οὐκ ἔχει μὲν βούλησιν προηγουμένην ἐν τῷ φωτί· ἔστι δὲ φύσει αὐτοῦ γέννημα θελόμενον παρὰ τοῦ φωτὸς τοῦ γεννήσαντος αὐτό· οὐκ ἐν σκέψει βουλήσεως ἀλλὰ φύσει καὶ ἀληθείᾳ· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, ὀρθῶς ἄν τις εἴποι τοῦτο, ὅτι ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ καὶ θέλει τὸν υἱὸν, καὶ ὁ υἱὸς ἀγαπᾷ καὶ θέλει τὸν πατέρα· οὐκοῦν μὴ λεγέσθω θελήματος δημιούργημα ὁ υἱός· μηδὲ τὸ
E Οὐαλεντίνου ἐπεισαγέσθω τῇ ἐκκλησίᾳ ἀλλὰ βουλὴ ζῶσα· καὶ ἀληθῶς φύσει γέννημα, ὡς τοῦ φωτὸς τὸ ἀπαύγασμα· οὕτω γὰρ καὶ ὁ μὲν πατὴρ εἴρηκεν, ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· ὁ δὲ υἱὸς ἀκολούθως, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· εἰ δὲ λόγος ἐν καρδίᾳ, ποῦ ἡ βούλησις; καὶ εἰ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, ποῦ ἡ θέλησις; καὶ εἰ ἡ βούλησις αὐτὸς, πῶς ἐν βουλήσει ἡ βουλή; ἄτοπον γὰρ· ἵνα

ἵνα μὴ καὶ ἐν λόγῳ ὁ λόγος, καὶ ὁ υἱὸς ἐν υἱῷ, καὶ ἡ σοφία ἐν σοφίᾳ γένηται, καθάπερ πολλάκις εἴρηται· πάντα γάρ ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ πατρός· καὶ οὐδὲν ἐν τῷ πατρὶ πρὸ τοῦ λόγου· ἀλλ' ἐν τῷ λόγῳ, καὶ ἡ βούλησις· καὶ δι' αὐτοῦ τὰ τοῦ βουλήματος εἰς ἔργον τελειοῦται, ὡς ἐδίδαξαν αἱ θεῖαι γραφαί· ἐβουλόμην τοὺς ἀσεβεῖς οὕτως εἰς ἀλογίαν πεπτωκότας, καὶ περὶ βουλήσεως σκεπτομένους νῦν ἐρωτῆσαι μηκέτι τὰς τικτούσας αὐτῶν γυναῖκας ἃς οὗτοι πρότερον ἠρώτων λέγοντες, εἰ εἶχες υἱὸν πρὶν γεννήσεις· ἀλλὰ τοὺς πατέρας, καὶ εἰπεῖν αὐτοῖς· πότερον βουλόμενοι γίνεσθε πατέρες, ἢ κατὰ φύσιν τῆς ὑμῶν βουλήσεως, ἢ τῆς ὑμῶν φύσεως καὶ οὐσίας ἐστὶν ὅμοια τὰ τέκνα. ἵνα κἂν παρὰ τῶν γονέων ἐντραπῶσι, παρ' ὧν τὸ λῆμμα τῆς γενέσεως ἀπῄτησαν, καὶ παρ' ὧν ἤλπισαν τὴν γνῶσιν ἔχειν· ἀποκριθήσονται γὰρ αὐτοῖς· ἃ γεννῶμεν, οὐ θελήματός ἡμῶν ἐστι ὅμοια· οὐδὲ προβουλευσάμενοι, γινόμεθα γονεῖς· ἀλλὰ τῆς φύσεως. ἴδιόν ἐστι τὸ γεννᾷν· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς τῶν τέκνων ἐσμὲν εἰκόνες· ἢ τοίνυν καταγινωσκέτωσαν ἑαυτῶν καὶ παυσάσθωσαν πυνθανόμενοι γυναικῶν περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἢ μανθανέτωσαν καὶ παρ' αὐτῶν, ὅτι οὐ βουλήσει γεννᾶται ὁ υἱός, ἀλλὰ φύσει καὶ ἀληθείᾳ· πρέπων δὲ τούτοις καὶ ἁρμόζων ὁ ἐξ ἀνθρώπων ἔλεγχος, ἐπειδὴ καὶ ἀνθρώπινα περὶ τῆς θεότητος διαλογίζονται οἱ κακόφρονες· τί τοίνυν ἔτι μαίνονται οἱ χριστομάχοι· καὶ τοῦτο γὰρ αὐτῶν ὥσπερ οὖν καὶ τὰ ἄλλα προβλήματα δέδεικται καὶ ἠλέγχθη φαντασία· καὶ μυθοπλασία μόνον ὄντα· καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλουσι κἂν ὀψέποτε θεωρήσαντες, εἰς ὅσον ἀφροσύνης πεπτώκασι κρημνόν, ἀναδῦναι καὶ φεύγειν ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, νουθετούμενοι παρ' ἡμῶν· φιλάνθρωπος γὰρ ἡ ἀλήθεια κράζουσα διαπαντός, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε διὰ τὴν τοῦ σώματος περιβολήν, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε· ἵνα γνῶτε ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα· ἀλλ' ὁ μὲν κύριος, συνήθως φιλανθρωπεύεται· καὶ θέλει πάντας ἀνορθοῦσθαι τοὺς κατερραγμένους, ὡς ἡ αἴνεσις λέγει τοῦ δαβίδ· οἱ δὲ ἀσεβεῖς οὐ θέλοντες ἀκούειν κυριακῆς φωνῆς, οὐδὲ φέροντες ὁρᾶν τὸν κύριον ὑπὸ πάντων ὁμολογούμενον θεὸν καὶ θεοῦ υἱόν, περιέρχονται οἱ ἄθλιοι ὡς κάνθαροι μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου προφάσεις εἰς ἀσέβειαν ζητοῦντες· ποίας οὖν ἄρα μετὰ ταῦτα πάλιν, ἢ πόθεν εὑρεῖν δυνήσονται, εἰ μὴ ἄρα παρὰ ἰουδαίων καὶ τοῦ καϊάφα δανείσονται τὰς δυσφημίας, παρὰ ἑλλήνων δὲ λάβωσι τὴν ἀθεότητα· αἱ γὰρ θεῖαι γραφαί, τούτοις ἐκλείσθησαν· καὶ πανταχόθεν, ἐξ αὐτῶν ἠλέγχθησαν ἄφρονες καὶ χριστομάχοι.

ne scilicet etiam Verbum in Verbo, & Filius in Filio, & Sapientia in Sapientia dicatur facta esse: quemadmodum sæpius iam diximus: Omnia enim est Filius Patris, & nihil in Patre ante Verbum, sed in Verbo siue Ratione voluntas, & per Rationem ea quæ sunt voluntatis opere consummantur, quemadmodum docuerunt sacræ scripturæ. Vellem ego quidem impios in hanc absurditatem delapsos, & de voluntate disceptantes, non quidem ex suis vxoribus grauidis
A quærere, quas ita interrogare solebāt, an haberes Filium, antequam gigneres? sed à Patribus quærere, Volendo ne Patres facti sunt, an secūdum naturam suæ voluntatis? & an liberi ipsorum ipsis natura & substantia similes sint, vt saltem à parentibus in confusionem dētur, à quibus responsum de voluntate in gignēdo postularunt, ea spe vt inde aliquid probationis rebus suis adiungerent. Respōdebitur enim illis à parentibus: Quos genuimus, non voluntatis sunt, sed nostri liberi specie nobis similitudineque congruentes, neque prædeliberando parentes efficimur, sed naturæ vi, ad quam proprie spe-
B ctat opificium gignendi: ex qua fit, vt liberi parentum imagines similitudine referant. Aut igitur damnent sese sui erroris, & desinant vxoribus quæstiones proponere de Filio Dei: aut discant ab ipsis non voluntate generari Filium, sed natura & veritate: cōgrua enim ista competensque aduersum hos homines ex hominibus mutuata refutatio est: qui non verentur, vt sunt vesani, humana de diuinitate ratiocinari. Quid igitur est, cur vlterius insaniant Christi perdu-
C elles? quum videant istam suam quæstionem, vt cætera omnia quę obiiciunt, manifesto apparere nihil aliud esse, nisi merum fucum & imposturam, ideoque deberent vel sero tādem conspicientes in quantum vesaniæ pręcipitium delapsi sint, referre sese & refugere à Diaboli laqueo, nostris super ea re verbis admoniti. Mitis enim & clemens veritas est, quæ vbique ita clamat, *Si mihi non creditis ob amictum corporis mei saltem operibus credite, vt cognoscatis quod ego in Patre, & Pater in me: quodque ego & Pater vnum sumus: & quod, qui viderit me, viderit Patrem.*
D Dominus quidem solito suo more clemēter agit, cupitque omnes à lapsibus suis erigi, vt Dauidis modulis decantatur: impii tamen refugi ab audienda Dominica voce, quibus ægrè est, & visu triste, Dominum ab omnibus haberi Deum & Dei Filium, circumeunt, vt scarabæi, cum Patre suo Diabolo causas iniquitatis vndecunque aucupantes, sed frustra: quas enim vlterius aut vnde poterint calumnias istiusmodi conquirere, nisi à Iudæis, & à Caipha blasphemias mutuentur, & ab Ethnicis desu-
E mant Deitatis abnegationem? Nam sacræ scripturæ istis planè clausæ sunt eosque vndiquaque ostendunt, & stolidos & Christi perduelles esse.

S. Patris nostri

ATHANASII ARCHIEPISCOPI Alexandrini

Contra Arianos oratio quinta.

EX Deo Deus est Verbum, & Deus erat Verbum, itidemq; rursus quorum Patres, ex quibus Christus qui est Deus super omnia, benedictus in secula, Amen. Cęterum quia Christus ex Deo Deus, & Ratio Dei, & Sapientia, & potentia, & Filius, ideo vnus Deus in sacris scripturis renunciatur. Quum enim ratio sit vnius Dei, ideo Filius in eum refertur, cuius est Filius: ita vt duo quidem sint, Pater & Filius, sed tamen vnitas Deitatis remaneat: eaque & indiuisibilis & minime discissa. Poterit autem & ad istum modum dici, vnum esse principium Deitatis, non duo: vnde proprie monarchia vnius dominatus haberi debet. Ex ipso deinde principio, per naturam existit Filius, qui est verbum, non quasi alterum principium seorsum subsistens, neque aliunde genitus, ne ratione secundi duo principia pluriumque principatus oriantur: sed vnius Principii suus propriusque Filius, propria Sapientia, proprium Verbum, ex ipso principio ortum habens. Nam secundum Ioannẽ in hoc principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum. Deus enim principium est, & quia ex principio Verbum est, ideo quoque Verbum erat Deus. Quemadmodum autem vnum principium, & pro eo principio vnus Deus, ita plane ac re vera vna est essentia & hypostasis, quæ dicit: *Ego sum qui sum*, & non duplex, ne duo sint principia, ex vna porro natura verus est Filius & Verbum, quod ipsum est sapientia & virtus ipsius essentiæ propria, atque inde inseparabilis eaque vt alia non est, ne duo sint initia: ita quoque Verbum quod ex vno est, non fluxibiliter & caducè aut simpliciter vox significatiua est, sed substantiale quiddam est, & substantialis Sapientia, quæ quidem re vera est Filius Dei. Nam si substantialis non sit, sequetur Deum in aërem Verbum suum profundere, Verbumque corpus habere, nihilque eximium vltra humanam sortem possidere. Cæterum, quia Deus homo non est, fieri non potest, vt Verbum eius quicquam commune habeat cum hominum imbecillitate. Sicuti enim vnum principium & vna est substantia, ita quoque huius vnum est substantiale subsistensque Verbum & Sapiẽtia. Quemad-

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρίας

Κατὰ Ἀρειανῶν λόγος ε΄.

Ἐκ θεοῦ θεός ἐστιν ὁ λόγος, καὶ θεὸς
γὰρ ἦν ὁ λόγος· καὶ πάλιν, ὧν
A οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ χριστὸς, ὁ
ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς, εὐλογη-
τὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν. καὶ ἐ-
πειδὴ ἐκ θεοῦ θεός ἐστι, καὶ τοῦ θεοῦ
λόγος, σοφία, υἱὸς καὶ δύναμίς ἐστιν ὁ χριστὸς,
διὰ τοῦτο εἷς θεὸς ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς καταγ-
γέλλεται. τοῦ ἑνὸς γὰρ θεοῦ υἱὸς ὢν ὁ λόγος· εἰς αὐτὸν,
οὗ καὶ ἔστιν, ἀναφέρεται· ὥστε δύο μὲν εἶναι πατέρα
B καὶ υἱὸν, μονάδα δὲ θεότητος ἀδιαίρετον καὶ
ἄσχιστον· λεχθείη δ' ἂν καὶ οὕτως μία ἀρχὴ
θεότητος καὶ οὐ δύο ἀρχαί· ὅθεν κυρίως καὶ μο-
ναρχία ἐστίν· ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς ἀρχῆς ἐστι φύσει υἱὸς
ὁ λόγος, οὐχ ὡς ἀρχὴ ἑτέρα καθ' ἑαυτὸν ὑφε-
στὼς, οὐδ' ἔξωθεν ταύτης γεγονὼς, ἵνα μὴ τῇ ἑ-
τερότητι δυαρχία καὶ πολυαρχία γένηται, ἀλλὰ
C τῆς μιᾶς ἀρχῆς υἱὸς ἴδιος υἱὸς ἰδία σοφία ἴδιος
λόγος ἐξ αὐτῆς ὑπάρχων· κατὰ γὰρ τὸν Ἰω-
άννην, ἐν ταύτῃ τῇ ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λό-
γος ἦν πρὸς τὸν θεὸν· θεὸς γάρ ἐστιν ἡ ἀρχή,
καὶ ἐπειδὴ ἐξ αὐτῆς ἐστι, διὰ τοῦτο καὶ θεὸς
ἦν ὁ λόγος· ὥσπερ δὲ μία ἀρχὴ καὶ κατὰ τοῦ-
το εἷς θεὸς, οὕτως ἡ τῷ ὄντι καὶ ἀληθῶς καὶ ὄν-
τως οὖσα οὐσία καὶ ὑπόστασις μία ἐστὶν ἡ λέγου-
σα, ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, καὶ οὐ δύο· ἵνα μὴ δύο ἀρ- „
D χαί. ἐκ δὲ τῆς μιᾶς φύσει καὶ ἀληθῶς υἱὸς, ὁ
λόγος, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ἰδία ὑπάρχουσα
αὐτῆς, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀχώριστος. ὥσπερ δὲ οὐκ
ἄλλη, ἵνα μὴ δύο ἀρχαὶ, οὕτως ὁ ἐκ τῆς μιᾶς λό-
γος, οὐ διαλελυμένως ἢ ἁπλῶς φωνὴ σημαν-
τικὴ, ἀλλ' οὐσιώδης λόγος καὶ οὐσιώδης σοφία, ἥτις
ἐστὶν ὁ υἱὸς ἀληθῶς. εἰ γὰρ δὴ μὴ οὐσιώδης εἴη, ἔσται
ὁ θεὸς λαλῶν εἰς ἀέρα, καὶ σῶμα, οὐδὲν πλέον ἔχων
τῶν ἀνθρώπων. ἐπεὶ δὴ δὲ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος,
οὐκ ἂν εἴη οὐδὲ ὁ λόγος αὐτοῦ, κατὰ τὴν τῶν ἀνθρώ-
E πων ἀσθένειαν. ὥσπερ γὰρ μία οὐσία ἡ ἀρχὴ, οὕτως εἷς
οὐσιώδης καὶ ὑφεστὼς ὁ ταύτης λόγος καὶ ἡ σοφία.
ὡς γὰρ

ὡς γὰρ ἐκ θεοῦ θεός ἐστι, καὶ ἐκ σοφοῦ σοφία, καὶ ἐκ λογικοῦ λόγος, καὶ ἐκ πατρὸς υἱός· οὕτως ἐξ ὑποστάσεως ὑπόστατος, καὶ ἐξ οὐσίας οὐσιώδης καὶ ἐνούσιος, καὶ ἐξ ὄντος ὤν. ἐπεὶ εἰ μὴ οὐσιώδης σοφία, καὶ ἐνούσιος λόγος καὶ ὢν υἱός, ἀλλ' ἁπλῶς σοφία καὶ λόγος καὶ υἱὸς ἐν τῷ πατρί, εἴη ἂν αὐτὸς ὁ πατὴρ σύνθετος ἐκ σοφίας καὶ λόγου· εἰ δὲ τοῦτο ἀκολουθήσει, τὰ προειρημένα ἄτοπα, ἔσται δὲ καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ πατήρ, καὶ ὁ υἱὸς αὐτὸς ἑαυτὸν γεννῶν, καὶ γεννώμενος ὑφ' ἑαυτοῦ, ἢ ὄνομα μόνον ἐστὶ λόγος καὶ σοφία καὶ υἱός, οὐχ ὑφέστηκε δέ, καθ' οὗ λέγεται ταῦτα, μᾶλλον δὲ ὅς ἐστι ταῦτα. εἰ οὖν οὐχ ὑφέστηκεν· ἀργὰ ἂν εἴη καὶ κενὰ τὰ ὀνόματα, ἐκτὸς εἰ μή τις εἴποι, αὐτοσοφίαν εἶναι καὶ αὐτολόγον τὸν θεόν· ἀλλ' εἰ τοῦτο, εἴη ἂν αὐτὸς ἑαυτοῦ πατὴρ καὶ υἱός· πατὴρ μέν, ὅτι σοφός, υἱὸς δέ, ὅτι σοφία, ἀλλὰ μὴ ὡς ποιότης τις ταῦτα ἐν τῷ θεῷ· ἄπαγε, ἀπρεπὲς τοῦτο· εὑρεθήσεται γὰρ σύνθετος ὁ θεός, ἐξ οὐσίας καὶ ποιότητος, πᾶσα γὰρ ποιότης ἐν οὐσίᾳ ἐστί· κατὰ τοῦτο δὲ ἡ θεία μονὰς ἀδιαίρετος οὖσα σύνθετος φανήσεται, τεμνομένη εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός. πευστέον οὖν τῶν προπετῶν, ὁ υἱὸς σοφία καὶ λόγος ἐκηρύχθη τοῦ θεοῦ· πῶς τοίνυν ἐστίν; εἰ μὲν ὡς ποιότης, ἐδείχθη τὸ ἄτοπον, εἰ δ' αὐτοσοφία ὁ θεός, καὶ τὸ ἐκ τούτου ἄτοπον εἴρηται παρὰ σαβελλίῳ· ἐστὶν οὖν ὡς γέννημα κυρίως ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρός, κατὰ τὸ τοῦ φωτὸς παράδειγμα. ὡς γὰρ ἀπὸ πυρὸς φῶς, οὕτως ἐκ θεοῦ λόγος, καὶ σοφία ἐκ πατρὸς υἱός. ταύτῃ γὰρ καὶ ἡ μονὰς ἀδιαίρετος καὶ ὁλόκληρος μένει, καὶ ὁ ταύτης υἱὸς λόγος οὐκ ἀνούσιος, οὐδ' οὐχ ὑφεστώς, ἀλλ' οὐσιώδης ἀληθῶς, ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, εἴη ἂν πάντα ἃ λέγεται κατ' ἐπίνοιαν καὶ ἁπλῶς λεγόμενα· εἰ δὲ φευκτέον τὸ ἐκ τῆς ἐπινοίας ἄτοπον, ἄρα ἀληθὴς λόγος οὐσιώδης ἐστίν, ὥσπερ γὰρ ἀληθῶς πατήρ, οὕτως ἀληθῶς σοφία· κατὰ τοῦτο οὖν δύο μέν, ὅτι μὴ κατὰ σαβέλλιον ὁ αὐτὸς πατὴρ καὶ υἱός, ἀλλὰ ὁ πατὴρ πατήρ, καὶ ὁ υἱὸς υἱός· ἓν δέ, ὅτι υἱὸς τῆς οὐσίας τοῦ πατρός ἐστι φύσει, ἴδιος ὑπάρχων λόγος αὐτοῦ, τοῦτο ὁ κύριος ἔλεγεν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, οὔτε γὰρ ὁ λόγος κεχώρισται τοῦ πατρός, οὔθ' ὁ πατὴρ ἄλογος πώποτ' ἦν, ἢ ἔστι· καὶ ὁ λόγος οὖν θεὸς καὶ ὁ πατὴρ οὐκ ἄλογος, διὰ τοῦτο ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ εἴρηκε· καὶ πάλιν ὁ χριστὸς λόγος τοῦ θεοῦ ἐστι. πότερον οὖν ἀφ' ἑαυτοῦ ὑπέστη, καὶ ὑποστὰς προσκεκόλληται τῷ πατρί, ἢ ὁ θεὸς αὐτὸν πεποίηκε καὶ ὠνόμασεν ἑαυτοῦ λόγον; εἰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον, λέγω δὴ τὸ ἑαυτῷ ὑφέστηκε καὶ θεός ἐστι, δύο ἂν εἶεν ἀρχαί, οὐκ ἔσται δὲ εἰκότως· οὐδὲ τοῦ πατρὸς ἴδιος· διὰ τὸ μὴ αὐτοῦ πατρός, ἀλλ' ἑαυτοῦ εἶναι. εἰ δὲ

Quemadmodum enim ex Deo Deus est, & ex sapiente sapientia, & ex rationali Ratio siue Verbum, ex patre Filius: sic ex subsistentia subsistens, & ex essentia essentialis, & ex existente existens. Nam si simpliciter & vulgaris sapientia aut ratio Filius esset, ac non potius substantialis Sapientia, Verbum essentiale & Filius existens in Patre, Pater ipse compositus fuerit ex Sapientia & ratione, siue quod idem est, verbo. Iam si ad istam rem absurda ea sequantur, de A quibus dictum est: erit ipse sui ipsius Pater, ipseque se ipsum gignens, genitusque à seipso: aut id sequetur vt mera sint nomina, verbum, Sapientia & Filius, nec quicquam sit in iis solidum, de quibus ista prædicantur, imo quæcunque ipse est, inanitatem habebunt. Qui, si non subsistat, ociosa fuerint ista & vana vocabula, nisi quis dicat, Patrem esse, eam quæ ex se est, Sapientiam & ipsam ex se rationem. Quod si iam admittamus, consequens erit vt ipse fuerit sui ipsius, & Pater & Filius, Pater quidem cum sapiẽs, Filius B vero cum sapientia nominabitur: sed non sunt ista vt qualitas aliqua in Deo, apage, indecorum enim hoc ipsum: sic enim reperietur Deus cõpositus ex substantia & qualitate. Siquidem omnis qualitas in substantia est, ac proinde isto modo diuina vnitas, cum sit indiuisibilis, composita apparebit, eò quod sectilis sit in substantiam, & accidens. Quærendum igitur ex temerariis istis hominibus quum contestatum sit, Filium esse Sapientiam & Verbum Dei, quanam ratione illum esse velint, anne vt qualitatem: atqui demonstratum est, quanta inde ab-C surditas sequatur: anne vt Sapientiam ex Patre, quæ ipsa Pater sit: cæterum quid ex ea re absurditatis emergat, in iis, quæ aduersus Sabellium edidimus, scriptis comprehensum est. Superest igitur eum esse proprie vt Germen ex ipso Patre ad similitudinem & speciem lucis. Vt enim ex igne lux, ita ex Deo verbum, & ex sapiente sapientia, & ex Patre Filius. Hoc modo enim vnitas integra & impatibilis manet, huiusque Filius Verbum scilicet non inane quiddam sine substantia constituitur, sed quod solidum sit ac ve-D rum & substantiale. Nisi enim res ita se habeat, omnia fuerint, quæ de eo feruntur, per subintellectionem cogitata & meræ voces, non re subsistentia: quod si euitãda est subintellectionis absurditas, ergo verus & substantialis Filius extiterit, non animi imaginatione intellectuq; formatus. Vt enim verus est Pater, ita quoque vere est Sapientia: atque ita fit vt duo sint, non autem secundum Sabellium idem Pater & Filius: sed Pater, Pater est: & Filius, Filius est: inde autem vnum sunt, quia Filius naturaliter substantiæ Patris est, eiusque proprium Ver-E bum, quemadmodum Dominus loquutus est: *Ego & Pater vnum sumus*. Neque enim ratio segregata à Deo Patre est, neque Pater vnquam irrationalis aut est, aut fuit: Est igitur Ratio Dei, neque Pater vnquam sine Ratione, ac proinde ab illo dictum est: *Ego in Patre, & Pater in me*. Et rursum alibi Christus Ratio Dei est. Vtrum igitur per se extiterit, & vbi extiterat, coagglutinatus sit Patri: an Deus illum fecerit, suumque Verbum & rationem appellarit? Quod si ex duob. istis, quod prius est, cõcesseris, vt videlicet ipse sibi subsistat, & Deus sit, duo ergo fuerint principia, neq; iure censebitur Patris sui proprius, eo ꝙ nõ sit Patris, sed sui ipsius.

Sin aliunde est conditus, creatura fuerit. Reliquum igitur est, Verbum ex Deo existere: quod si concedas, aliud haud dubie fuerit, quod ex aliquo naturam accepit: & aliud quod sui alterã naturam dedit, ac proinde duo sunt. Nã si duos esse non admittas, sed vtrumque de eodẽ prædicari, erit eadem res causa & causatum, gignẽs & genitum, quæ absurditas in Sabellianis residere demonstrata est. Quod si ex Patre quidem sit, non tamen alius à Patre, futurum est vt gignat, & non gignat. Genuerit autem, quia ex se profert: non genuerit autem, quia id quod profertur non aliud fuerit à proferente. Quod si ita est, intellectu animiq; fictione idem dicetur & pater & filius. Quod si illud perabsurdum, duo igitur fuerint Pater & filius: vnum tamen, quia filius non aliunde, sed ex Patre Deo sit genitus. Quod si quis hic fugiat vocabulum geniture, solumque cupiat dici, Verbum cum Deo exsistere: videat ille, ne dum fugit id quod à scriptura dicitur, illabatur in eam absurditatem, vt bigenerum duplicisque naturæ Deũ introducat. Quum enim non concedat ex vnitate Verbum esse, sed simpliciter & vulgari ratione coagglutinatum esse Patri, duas substantias introducit, quarum neutra alterius est parens: idem quoq; in potentia fiet. Cæterum, hoc clarius videas, si de Patre tractes: vnus enim Pater, & non duo, sed ex vno est Filius. Quemadmodum igitur nõ duo patres, sed vnus: ita quoque non duo principia, sed vnum: & ex vno principio substantialis filius. Sed rursum hic Ariani percõtandi sũt. Sabelliani enim de fictione animi qua filiũ subsistere dicunt: Ariani cõtra de eo, ꝙ Patrem ratione spoliant, refelli debent. Dicendũ igitur. Deusne sapiens & nequaquam irrationalis est? an contra, insipiens, & irrationalis cẽsendus est? ꝙ si istud quod secundum est, probas, indidẽ statim absurditas emergit: quod si illud alterum ꝙ prius est, arridet, quo sapiens esse censetur, & nõ expers rationis, vtrum aliunde sibi rationem & sapientiam cõquisiuit, an ex se adeptus est? si aliunde, erit aliquis qui eam ipsi prius in munus concessit, ante cuius munificentiam insipiẽs & irrationalis fuit. Sin autẽ ex se habet, certũ est, quod eam non ex nihilo adeptus sit, neque fuit quando nõ erat: vtpote qui semper fuerit, eò ꝙ ille, cuius est imago, semper sit. Hic, si mihi dixerint sapientem quidem Patrem, & nõ expertem Rationis esse, sed tamen propriam in se sapiẽtiam, & propriam rationem possidere: verũ illam non Christum esse, sed eam in qua Christum condiderit. Si ergo Christus in illo verbo conditus est, dubitare non debet omnia per illud condita esse, idque ipsum esse de quo Ioannes locutus est, omnia per eum facta esse, & de quo Propheta Dauid: *Omnia in Sapientia fecisti*, Christusque mẽdax fuerit, quum ait: *Ego in Patre*, cum alius sit in Patre & Verbũ carnẽ factũ esse, falsa res est pro eorũ opinione, neq; Christus fuerit in Patre Verbum illud per ꝙ omnia facta sunt: ergo Christus scilicet non factus est caro, & fortasse nomine tenus dictus est Verbum. Quod si admittas, alius fuerit, diuersusque à suo nomine, deinde omnia per eum facta non fuerint, sed per eum in quo ipse Christus est conditus. Quod si dixerint sapientiam qualitatem in Deo, aut ipsum suam ex se Sapientiam esse, sequentur absurda, quæ prius dicta fuerunt.

Erit

εἰ δὲ ἔξωθεν πεποίηται, εἴη ἂν κτίσμα· λείπεται δὴ ἐξ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ λέγειν αὐτὸν, εἰ δὲ τοῦτο, ἄλλο ἂν εἴη τὸ ἔκ τινος, καὶ ἄλλο τὸ ἐξ οὗ ἐστι. κατὰ τοῦτο ἄρα δύο, εἰ δὲ μὴ δύο εἴη, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λέγοιτο· ἔσται τὸ αὐτὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν, καὶ γεννώμενον καὶ γεννῶν ὅπερ ἄτοπον ἐπὶ σαβελλίου δέδεικται· εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ μέν ἐστιν, οὐκ ἄλλο δὲ, ἔσται καὶ γεννῶν καὶ μὴ γεννῶν, γεννῶν μεν, ὅτι ἐξ αὐτοῦ προφέρει, μὴ γεννῶν δὲ, ὅτι μὴ ἄλλο αὐτοῦ ἐστιν· εἰ δὲ τοῦτο, εἴη ἂν κατ' ἐπί-
A νοιαν λεγόμενος ὁ αὐτὸς πατὴρ καὶ υἱός, εἰ δὲ ἀπρεπὲς οὕτως· εἴη ἂν δύο, πατὴρ καὶ υἱός, ἓν δὲ, ὅτι ὁ υἱὸς οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ γεγέννηται· εἰ δὲ φεύγει τις τὸ λέγειν γέννημα, μόνον δὲ λέγει ὑπάρχειν τὸν λόγον σὺν τῷ θεῷ, φοβηθήτω ὁ τοιοῦτος μὴ φεύγων τὸ ὑπὸ τῆς γραφῆς λεγόμενον, ἐμπέσῃ εἰς ἀτοπίαν, διφυῆ τινα εἰσάγων τὸν θεόν· μὴ διδοὺς γὰρ ἐκ τῆς μονάδος εἶναι τὸν λόγον, ἀλλ' ἁπλῶς κεκολλῆσθαι τῷ πατρὶ λόγον, δυάδα οὐσίας εἰσάγει, μηδετέραν τῆς ἑτέρας πατέρα τυγχάνουσαν,
B τὸ αὐτὸ δὲ καὶ περὶ δυνάμεως· φανερώτερον δὲ ἄν τις ἴδοι τοῦτο, εἰ ἐπὶ πατρὸς λάβοι· εἷς γὰρ πατὴρ καὶ οὐ δύο, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἑνὸς ὁ υἱός· ὥσπερ οὖν οὐ δύο πατέρες, ἀλλ' εἷς, οὕτως οὐ δύο ἀρχαὶ, ἀλλὰ μία, καὶ ἐκ τῆς μιᾶς οὐσιώδης ὁ υἱός· πρὸς ἀρειανοὺς δὲ ἀνάπαλιν ἐρωτητέον. τοὺς μὲν γὰρ σαβελλίζοντας, ἀπὸ τῆς περὶ υἱοῦ ἐννοίας ἐλεγκτέον, τοὺς δὲ ἀρειανοὺς ἀπὸ τῆς περὶ πατρὸς. λεκτέο οὖν, ὁ θεὸς σοφὸς καὶ οὐκ ἄλογός ἐστι, ἢ τοὐναντίον ἄσοφος καὶ ἄλογος· εἰ μὲν οὖν τὸ δεύτερον, αὐτό-
C θεν ἔχει τὴν ἀτοπίαν· εἰ δὲ τὸ πρῶτον, ἐρωτητέον πῶς ἐστι σοφὸς καὶ οὐκ ἄλογος; πότερον ἔξωθεν ἐσχηκὼς τὸν λόγον καὶ τὴν σοφίαν, ἢ ἐξ ἑαυτοῦ; εἰ μὲν οὖν ἔξωθεν, ἔσται τις ὁ προδεδωκὼς αὐτῷ, καὶ πρὶν λαβεῖν, ἄσοφος καὶ ἄλογος, εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ, δῆλον ὅτι οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων· οὐδὲ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν. ἀεὶ γὰρ ἦν· ἐπεὶ καὶ οὗ ἐστιν εἰκὼν ἀεὶ ὑπάρχει. ἐὰν δὲ λέγωσιν ὅτι σοφὸς μέν ἐστι καὶ οὐκ ἄλογος, ἰδίαν δὲ ἔχει ἐν ἑαυτῷ σοφίαν· καὶ ἴδιον λόγον, οὐ τὸν χριστὸν δὲ, ἀλλ' ἐν ᾧ καὶ τὸν χριστὸν ἐποίησε, λεκτέον ὅτι εἰ ὁ χριστὸς ἐν ἐκείνῳ τῷ λόγῳ
D γέγονεν, δῆλον ὅτι καὶ τὰ πάντα· καὶ αὐτὸς ἂν εἴη περὶ οὗ λέγει ἰωάννης, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ δαβίδ, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· εὑρεθήσεται δὲ ὁ χριστὸς „ ψευδόμενος, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, ὄντος ἑτέρου ἐν τῷ „ πατρί· καὶ ὁ λόγος δὲ σὰρξ ἐγένετο, οὐκ ἀληθὲς κατὰ αὐτοὺς· εἰ γὰρ ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐγένετο αὐτὸς ἐγένετο σὰρξ· ὁ δὲ χριστὸς οὐκ ἔστιν ἐν τῷ πατρὶ λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ἄρα ὁ χριστὸς οὐ γέγονε σὰρξ, ἀλλ' ἴσως ὠνομάσθη λόγος ὁ χριστὸς, καὶ εἰ τοῦτο, πρῶτον μὲν ἄλλος ἂν εἴη παρὰ τὸ
E ὄνομα· ἔπειτα, οὐ δι' αὐτοῦ ἐγένετο τὰ πάντα, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ ἐν ᾧ καὶ ὁ χριστός· εἰ δὲ φήσαιεν ὡς ποιότητα εἶναι ἐν τῷ πατρὶ τὴν σοφίαν· ἢ αὐτὸν σοφίαν εἶναι· ἀκολουθήσει τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἄτοπα εἰρημένα·

ἔσται

ἔςαι γὰρ συνθετὸς καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ υἱὸς καὶ πατὴρ γινόμενος· πλὴν ἐλεγκτέον καὶ δυσωπητέον αὐτοὺς, ὅτι ὁ ἐν τῷ θεῷ λόγος, οὐκ ἂν εἴη κτίσμα, οὐδ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. ὄντος δ' ἅπαξ ἐν „ θεῷ λόγου· αὐτὸς ἂν εἴη ὁ χριστὸς ὁ λέγων, ἐγὼ „ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ὁ διὰ τοῦτο καὶ μονογενὴς ὤν· ἐπειδὴ οὐκ ἄλλος τις ἐξ αὐτοῦ ἐγεννήθη. εἷς οὗτος ὁ υἱὸς ὅς ἐστι λόγος, σοφία, δύναμις, οὐ γὰρ συνθετὸς ἐκ τούτων ὁ θεὸς, ἀλλὰ γεννητικός· ὥσπερ γὰρ τὰ κτίσματα λόγῳ δημιουργεῖ, οὕτω κατὰ φύσιν τῆς ἰδίας οὐσίας ἔχει γέννημα τὸν λόγον· δι' οὗ καὶ δημιουργεῖ καὶ κτίζει καὶ οἰκονομεῖ τὰ πάντα· τῷ γὰρ λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ τὰ πάντα γέγονε, καὶ τῇ διατάξει αὐτοῦ διαμένει τὰ σύμπαντα· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ περὶ υἱοῦ, εἰ ἄγονος καὶ ἀνενέργητος ὁ θεός. γέννημα γὰρ αὐτοῦ ὁ υἱὸς, δι' οὗ ἐργάζεται· εἰ δὲ μὴ, αἱ αὐταὶ ἐρωτήσεις καὶ τὰ αὐτὰ ἄτοπα τοῖς ἀναιδῶς ἐρωτῶσιν ἀκολουθήσει. ἐκ τοῦ δευτερονομίου· ὑμεῖς δὲ οἱ προσκείμενοι κυρίῳ τῷ θεῷ ἡμῶν ζητεῖτε πάντες ἐν τῇ σήμερον· ἐκ τούτου δυνατὸν εἰδέναι τὴν διαφορὰν καὶ γνῶναι, ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. ὁ γὰρ υἱὸς λέγει, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ· καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· τὰ δὲ γενητὰ ὅταν προκόπτῃ, πρόσκειται τῷ κυρίῳ· ὁ μὲν γὰρ λόγος ὡς ἴδιος ἐν τῷ πατρί ἐστι· τὰ δὲ γενητὰ ἔξωθεν ὄντα πρόσκειται, ὡς τῇ μὲν φύσει ἀλλότρια, τῇ δὲ προαιρέσει προσκείμενα. καὶ γὰρ καὶ ὁ υἱὸς μὲν ὁ φύσει, ἕν ἐστι μετὰ τοῦ γεννῶντος, ὁ δὲ ἔξωθεν υἱοποιούμενος προσκείσεται τῷ γένει, διὰ τοῦτο καὶ εὐθὺς ἐπιφέρει, ὅτι, ποῖον ἔθνος μέγα ᾧ ἐστιν αὐτῷ θεὸς ἐγγίζων, καὶ ἀλλαχοῦ, θεὸς ἐγγίζων ἐγώ, τοῖς γὰρ γενητοῖς ἐγγίζει ὡς ξένοις αὐτοῦ οὖσι. τῷ δὲ υἱῷ ὡς οἰκείῳ οὐκ ἐγγίζει, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἐστι. καὶ ὁ υἱὸς οὐ πρόσκειται, ἀλλὰ σύνεστι τῷ „ πατρί· καὶ ἔφη ἐν δευτερονομίῳ, τῆς φωνῆς „ αὐτοῦ ἀκούσεσθε· καὶ αὐτῷ προστεθήσεσθε, τὸ δὲ προστιθέμενον ἔξωθεν προστίθεται· πρὸς δὲ τὴν ἀσθενῆ, καὶ ἀνθρωπίνην ἔννοιαν τῶν ἀρειανῶν, διὰ τὸ ὑπονοεῖν τὸν κύριον ἐνδεᾶ· ὅταν λέγῃ, „ ἐδόθη μοι καὶ ἔλαβον, καὶ ἐὰν λέγῃ ὁ παῦλος, „ διὰ τοῦτο ὑπερύψωσεν αὐτὸν, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ καὶ τὰ τοιαῦτα, λεκτέον ὅτι ὁ κύριος ἡμῶν λόγος ὢν υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐφόρεσε σῶμα καὶ γέγονε υἱὸς ἀνθρώπου, ἵνα μεσίτης γενόμενος θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὰ μὲν θεοῦ ἡμῖν, τὰ δὲ ἡμῶν τῷ θεῷ διακονῇ· ὅταν οὖν λέγηται πεινᾶν καὶ δακρύειν καὶ κοπιᾶν καὶ ἐλωὶ ἐλωὶ ἀνθρώπινα ὄντα καὶ ἡμέτερα τὰ πάθη, δέχεται παρ' ἡμῶν καὶ τῷ πατρὶ ἀναφέρει, πρεσβεύων ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἐν αὐτῷ ἐξαφανισθῇ· ὅταν δὲ, ὅτι ἐ„ δόθη μοι ἐξουσία καὶ ἔλαβον, καὶ διὰ τοῦτο ὑπερύψωσεν „ αὐτὸν ὁ θεὸς, τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ εἰς ἡμᾶς ἐστι χαρίσματα δι' αὐτοῦ διδόμενα· οὐ γὰρ ὁ λόγος ἐνδεὴς ἦν, ἢ γέγονέ ποτε, οὐδὲ πάλιν οἱ ἄνθρωποι ἱκανοὶ ἦσαν ἑαυτοῖς διακονῆσαι ταῦτα, διὰ δὲ τοῦ λόγου δίδοται ἡμῖν, διὰ τοῦτο ὡς αὐτῷ διδόμενα, ἡμῖν δίδοται. διὰ τοῦτο γὰρ ἐνανθρώπησεν, ἵν' ὡς αὐτῷ διδόμενα, εἰς ἡμᾶς διαβῇ.

Erit enim ex partibus conflatus, & ipse sibi Pater & Filius. Sed tamen refellendi & confundendi sunt ex eo, quod ratio in Deo creatura esse nequeat: aut ex non ente prodierit, cum ab æterno sit in Deo, eademque Christus fuerit, qui ait de se: *Ego in Patre & Pater in me.* Qui ideo vnigenitus est, eo quod nullus alius ex Patre sit genitus. Vnus iste Filius est Verbum, Sapientia, potentia, quum Deus Pater ex istis rebus non componatur, sed genitabilis sit. Vt
A enim creaturas & condit & gubernat, ita naturaliter suæ substantiæ prolem Verbum progenuit, per quod creat, condit & gubernat vniuersa. Verbo enim & Sapientia facta sunt omnia, & ordinatione eius permanent vniuersa. Idem illud & de Filio censendum, si sterilis & inefficax Deus fuerit: Partus enim illius est, per quem Deus operatur. Quod si illud non admittes, eædem controuersiæ similesque importunitates impudentibus istis occurrent. Nos autem, qui Deo appositi addictique sumus, quæramus eum in hoc ipso die. Iam
B isthinc intelligas hanc differentiam, & cognoueris Filium Dei rem conditam esse, quum Filius dicat, *Ego & Pater vnum sumus, &, Ego in Patre, & Pater in me.* Creaturæ autem cum proficiunt, apponuntur Domino, nec mirũ quum verbum ꝙ propriũ est, sit in Patre: creaturæ vero quia foris sunt, apponuntur, vt per naturam extranea, sed per voluntatem adiuncta. Filius qui genuinus est, vnus est cum genitore: qui autem aliunde adoptatur, generi apponitur. Ideoque statim subinfert, qui fecit gentem magnam
C cui appropinquat Deus. Creatis enim, vt diuersis à se, approximatur: Filio autem, vtpote suo, non approximatur, sed in eo consistit: neque filius ei apponitur, sed vnà cum Patre coëxistit: Et ait in Deuteronomio, *Vocem eius audietis, eique apponemini.* Quod autem apponitur, aliũde appouitur. Aduersus autem infirmam humanamque opinionem Arianorũ, qua suspicantur Dominum indigum fuisse cum ait, Datum est mihi & accepi, & cum Paulus loquitur, superexaltauit eum Deus, & sedit ad dexteram, aliaque si-
D milia, dicẽdum est Christum nostrum, verbum filiumque Dei corpus gestasse, filiumque hominis factum esse, vt mediator sequesterq; Dei & hominum factus, ea quæ Dei sunt, nobis, & quæ nostra sunt, Deo subministraret. Cum igitur refertur esurire, lachrymari, fatigari, vociferari Heloi Heloi: quæ humanæ sunt, & nostræ passiones, ea ipse à nobis accipit, & Patri refert intercedens pro nobis, vt in se deleantur. Cum autem loquitur, *Data est mihi potestas, &, accepi: &, Ideo superexaltauit eum Deus,* ea sunt
E munera Dei in nos, quæ per ipsum Filium nobis elargiuntur. Non enim aut indigũ erat Verbum, aut vnquam fuit alicuius rei egenum. Neque è diuerso, homines ad id sufficiebant, vt sibi ista suppeditarẽt: verum quia id per Verbum nobis elargitum est, ideo tanquam quæ sibi data essent nobis impartit. Idcirco enim homo factus est, vt quæ illi data essent, in nos transirent.

Homo enim merus, non dignus fuisset istiusmodi muneribus: Verbum e diuerso, solum & merum istis non indiguisset. Coaptatum igitur nobis est Verbum, potestatemque suam nobis impartiit, & superexaltauit. In homine enim existente Verbo accepit homo. Quoniam igitur Verbo existente in carne, exaltatus est homo, & accepit potestatem, ideo ista ad Verbum referuntur, quia propter Verbum data sunt: ideo enim, quia Verbum in homine erat, istæ gratiæ donatæ sunt. Et vt Verbum caro factum est: ita quoq; homo per Verbum ea accepit. Quæcũque enim homo accepit, omnia dicitur Verbum accepisse, vt ostenderetur non fuisse hominem dignum vt acciperet, quæcunque in illius naturam delata perueniebant: veruntamen per verbum carnem factum istiusmodi accepit: quapropter si audias certum aliquid donatum esse Domino, aut aliud quod est istiusmodi, intelligere debemus datum illi, nõ veluti indigo, sed homini per eum datum esse. Nimirum, omnis qui pro alio intercedit, gratiam quoque & ipse accepit, at nõ quasi indigus, sed illius nomine pro quo intercedit. Sicuti enim infirmitates nostras recepit, ipse non infirmus, esuriit ipse non esuriens, sed nostra ista aliò transfert, vt deleantur: ita quoque imbecillium nomine Dei munera ipse vicissim accepit, vt coaptatus homo particeps esse queat. Ideoque locutus est Dominus, *Omnia quæ dedisti mihi, dedi eis, & rursum pro eis rogo.* Rogabat enim pro nobis, quæ nostra sunt suscipiens, & donabat quæ perceperat. Quoniam igitur coaptato Verbo homini, ad Verbum respiciens Pater largitiones has in hominem contulit, vt exaltaretur, vt haberet omnem potestatem, & quæcunque sunt istius generis. Ideo omnia isto Verbo imputantur, & perinde sunt quasi ipsi sint data, quæ nos per illum acquisiuimus. Nam quemadmodum propter nos homo factus est, ita nos per eum exaltamur. Nihil igitur absurdi, si, quemadmodum semetipsum ꝑpter nos humiliauit, ita propter nos quoque dicatur exaltari. Dedit igitur illi, ꝓ eo quod est, dedit nobis per eum, & superexaltauit eum, pro eo quod est, exaltauit nos in ipso. Siquidem ipsum Verbum nobis sublimatis accipientibusque, & adiutis quasi ipse sublimaretur, acciperet, adiuuaretur, Patri gratias agens, ea quæ nostra sunt sibi imputat, ac dicit: *Omnia quæ dedit mihi Pater dedi eis.* Ariani autem qui Eusebium sequuntur: dum Filio inchoationem attribuunt, ita agunt, quasi qui pati nequeant eum habere principium regni, quod perquam ridiculum est. Qui enim attribuit Filio principium existendi, certum est, illum Filio quoque principiũ regni attribuere. Quapropter dũ quę confitentur, negent, plane cæcutiũt. Rursumq; illi qui dicunt, merũ esse nomẽ Filii appellationem, vtpote sine essentia, sine substentiaq; esse Filium Dei, hoc est Verbum Patris. Simulant se quidem, quasi indignentur contra eos, qui hãc sententiã vsurpant, fuit aliquando cum nõ erat. Cæterũ id ipsum quoq; risu dignũ est. Qui.n. ei penitus detrahũt ne sit, indignanturq; cõtra eos qui saltẽ aliquo in tẽpore eum fuisse cõcedunt,

ij, hoc

ἄνθρωπος γὰρ ψιλὸς οὐκ ἂν ἠξιώθη τούτων· λόγος δὲ πάλιν μόνος, οὐκ ἂν ἐδεήθη τούτων· συνήφθη οὖν ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ τότε ἡ τῆς ἐξουσίας ἡμῖν μετέδωκε, καὶ ὑπερύψωσεν. ἐν ἀνθρώπῳ γὰρ ὢν ὁ λόγος, ὑπερύψωσε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐν ἀνθρώπῳ ὄντος τοῦ λόγου, ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος· ἐπεὶ οὖν τοῦ λόγου ὄντος ἐν σαρκὶ, ὑψώθη ὁ ἄνθρωπος καὶ ἔλαβεν ἐξουσίαν, διὰ τοῦτο εἰς τὸν λόγον ἀναφέρεται ταῦτα. ἐπεὶ δὴ δι' αὐτὸν ἐδόθη,
A διὰ γὰρ τὸν ἐν ἀνθρώπῳ λόγον ἐδόθη ταῦτα τὰ χαρίσματα· καὶ ὥσπερ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος τὰ διὰ τοῦ λόγου εἴληφεν· ὅσα γὰρ ὁ ἄνθρωπος εἴληφε, πάντα ὁ λόγος λέγεται εἰληφέναι, ἵνα δειχθῇ, ὅτι οὐκ ἄξιος ὢν ὁ ἄνθρωπος λαβεῖν, ὅσον ἧκεν εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν· ὅμως διὰ τὸν γενόμενον σάρκα λόγον εἴληφεν. ὅθεν ἐάν τι λέγηται δίδοσθαι τῷ κυρίῳ, ἤ τι τοιοῦτον, νοεῖν δεῖ, μὴ αὐτῷ ὡς χρῄζοντι δεδόσθαι, τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τοῦ λόγου. καὶ γὰρ πᾶς
B πρεσβεύων ὑπὲρ ἄλλου, αὐτὸς τὴν χάριν λαμβάνει οὐ χρῄζων, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑπὲρ οὗ πρεσβεύει· ὥσπερ γὰρ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν λαμβάνει οὐκ ἀσθενῶν, καὶ πεινᾷ οὐ πεινῶν, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν ἀναπέμπει εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι· οὕτως τὰς ἀντὶ τῶν ἀσθενῶν παρὰ θεοῦ δωρεὰς πάλιν αὐτὸς δέχεται, ἵνα συναφθεὶς ἄνθρωπος μεταλαβεῖν δυνηθῇ· λέγει γοῦν ὁ κύριος, „πάντα ὅσα δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς, καὶ πάλιν ὑπὲρ αὐτῶν „ἐρωτῶ. ἠρώτα γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν, τὰ ἡμῶν ἀναδεχόμενος,
C καὶ ἐδίδου ἃ ἐλάμβανεν. ἐπειδὴ οὖν συναφθέντος τοῦ λόγου τῷ ἀνθρώπῳ εἰς τὸν λόγον ἀποβλέπων ἐχαρίζετο ὁ πατὴρ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ὑψωθῆναι, τὸ ἔχειν πᾶσαν ἐξουσίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, διὰ τοῦτο αὐτῷ τῷ λόγῳ πάντα ἀναφέρεται, καὶ ὡς αὐτῷ δίδομεν ἅ ἐστιν, ἃ δι' αὐτοῦ ἡμεῖς λαμβάνομεν. ὡς γὰρ δι' ἡμᾶς ἐνηνθρώπησεν αὐτὸς, οὕτως ἡμεῖς δι' αὐτὸν ὑψούμεθα. οὐδὲν οὖν ἄτοπον, εἰ, ὥσπερ δι' ἡμᾶς ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, οὕτως καὶ δι' ἡμᾶς λέγεται ὑπερυψῶσθαι. ἐχαρίσατο
D οὖν αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ ἡμῖν δι' αὐτὸν, καὶ ὑπερύψωσεν, ἀντὶ τοῦ ἡμᾶς ἐν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ λόγος ἡμῶν ὑψουμένων, καὶ λαμβανόντων καὶ βοηθουμένων, ὡς αὐτὸς ὑψούμενος καὶ λαμβάνων καὶ βοηθούμενος, εὐχαριστεῖ τῷ πατρὶ, τὰ ἡμέτερα εἰς ἑαυτὸν ἀναφέρων καὶ λέγων· „πάντα ὅσα δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς. οἱ περὶ Εὐσέβιον ἀρειομανῖ„ται, ἀρχὴν εἶναι τῷ υἱῷ διδόντες, προσποιοῦνται μὴ βούλεσθαι ἀρχὴν αὐτὸν ἔχειν βασιλείας· ἔστι δὲ γελοῖον, ὁ γὰρ ἀρχὴν τοῦ εἶναι διδοὺς τῷ υἱῷ· πρόδηλον ὅτι καὶ τοῦ βασιλεύειν ἀρχὴν δίδωσιν
E αὐτῷ. ὡς ὁμολογοῦντες ὃ ἀρνοῦνται, τυφλώττουσι. καὶ πάλιν οἱ λέγοντες μόνον ὄνομα εἶναι υἱοῦ, ἀνούσιον δὲ καὶ ἀνυπόστατον εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τουτέστι τὸν λόγον τοῦ πατρὸς, προσποιοῦνται ἀγανακτεῖν κατὰ τῶν λεγόντων, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· ἔστι δὲ καὶ τοῦτο γελοῖον· οἱ γὰρ ὅλως τὸ εἶναι αὐτῷ μὴ διδόντες, ἀγανακτοῦσι κατὰ τῶν κἂν χρόνῳ διδόντων·

καὶ οὗτοι

καὶ οὗτοι οὖν ὅπερ ἀρνοῦνται, διὰ τοῦ ἐπιτιμᾶν τοῖς ἄλλοις, ὁμολογοῦσι· πάλιν τε οἱ περὶ Εὐσέβιον, υἱὸν ὁμολογοῦντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν εἶναι φύσει λόγον, κατ᾽ κατ᾽ ἐπίνοιαν λόγον λέγεσθαι τὸν υἱὸν βούλονται· οἱ δὲ ἕτεροι λόγον ὁμολογοῦντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν εἶναι υἱὸν, καὶ κατ᾽ ἐπίνοιαν υἱὸν λέγεσθαι τὸν λόγον βούλονται ἐξ ἴσου κενοβατοῦντες. ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· τὰ δύο ἓν εἶναι φατὲ, ἢ τὸ ἓν διώνυμον, εἰ πάλιν τὸ ἓν εἰς δύο διῃρῆσθαι. εἰ μὲν οὖν τὸ ἓν εἰς δύο διῄρηται, ἀνάγκη σῶμα εἶναι τὸ διαιρεθὲν, καὶ μηδέτερον τέλειον, μέρος γὰρ ἑκάτερον καὶ οὐχ ὅλον· εἰ δὲ τὸ ἓν διώνυμον, σαβελλίου τὸ ἐπιτήδευμα, τὸν αὐτὸν υἱὸν καὶ πατέρα λέγοντος, καὶ ἑκάτερον ἀναιροῦντος, ὅτε μὲν υἱὸς τὸν πατέρα, ὅτε δὲ πατὴρ τὸν υἱόν· εἰ δὲ τὰ δύο ἓν, ἀνάγκη δύο μὲν εἶναι, ἓν δὲ κατὰ τὴν θεότητα καὶ κατὰ τὸ ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν λόγον. ὥστε δύο μὲν εἶναι, ὅτι πατήρ ἐστι καὶ υἱὸς, ὅ ἐστι λόγος, ἓν δὲ ὅτι εἷς θεός· εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐστὶν, ἔδει εἰπεῖν, ἐγώ εἰμι ὁ πατὴρ, ἢ ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ εἰμι· νῦν δὲ τὸ, ἐγὼ, τὸν υἱὸν σημαίνει· ἐν δὲ τῷ, καὶ ὁ πατὴρ, τὸν γεννήσαντα· ἐν δὲ τῷ ἓν, τὴν μίαν θεότητα καὶ τὸ ὁμοούσιον αὐτοῦ· οὐ γὰρ καθ᾽ ἕλληνας ὁ αὐτὸς σοφὸς καὶ σοφία ἐστίν· ἢ ὁ αὐτὸς πατὴρ καὶ λόγος ἐστίν· ἀπρεπὲς γὰρ αὐτὸν ἑαυτοῦ πατέρα εἶναι. ἡ δὲ θεία διδασκαλία οἶδε πατέρα καὶ υἱὸν καὶ σοφὸν καὶ σοφίαν καὶ θεὸν καὶ λόγον. καθόλου μέντοι φυλάττει ἀδιαίρετον καὶ ἀδιάσπαστον καὶ ἀμέριστον κατὰ πάντα. ἐὰν δὲ ὅτι δύο ἐστὶν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἀκούων τις διαβάλλοι, ὡς δύο θεῶν καταγγελλομένων· τοιαῦτα γὰρ τινες ἑαυτοῖς ἀναπλάττονται, καὶ εὐθέως γελῶσιν, ὅτι δύο θεοὺς λέγετε· λεκτέον πρὸς τοὺς τοιούτους, εἰ ὁ πατέρα καὶ υἱὸν γινώσκων, δύο θεοὺς λέγει, ὥρα καὶ τὸν λέγοντα ἕνα, ἀναιρεῖν τὸν υἱὸν, καὶ σαβελλίζειν· εἰ γὰρ ὁ λέγων δύο, ἑλληνίζει· οὐκοῦν ὁ λέγων ἓν, σαβελλίζει· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι· μὴ γένοιτο· ἀλλ᾽ ὥσπερ ὁ λέγων πατέρα καὶ υἱὸν δύο, ἕνα θεὸν λέγει· οὕτως ὁ λέγων ἕνα θεὸν, δύο φρονεῖ. τῷ πατέρα καὶ υἱὸν, ἓν ὄντας τῇ θεότητι, καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ ἀμέριστον καὶ ἀδιαίρετον, καὶ ἀχώριστον εἶναι τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ πατρός· ἔστω δὲ παράδειγμα ἀνθρώπινον· τὸ πῦρ, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπαύγασμα, δύο μὲν τῷ εἶναι καὶ ὁρᾶσθαι, ἓν δὲ τῷ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀδιαίρετον εἶναι τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ. εἰς τὴν αὐτὴν μὲν ἄνοιαν τοῖς ἀρειανοῖς πίπτουσι. κἀκεῖνοι γὰρ φασὶ δι᾽ ἡμᾶς αὐτὸν ἐκτίσθαι, ἵν᾽ ἡμᾶς κτίσῃ· ὥσπερ τοῦ θεοῦ περιμένοντος τὴν ἡμετέραν κτίσιν. ἵν᾽ ἢ προβάλληται κατ᾽ ἐκείνους, ἢ κτίσῃ κατὰ τούτους· ἀρειανοὶ μὲν οὖν πλέον ἡμῖν, ἢ τῷ υἱῷ χαρίζονται·

οὐ γὰρ

ij, hoc ipsum quod negant, dum alios obiurgāt, confitentur. Rursus Eusebius cum suis, qui cōfitentur illum Filium esse, non admittūt ipsum naturale esse Verbum, sed ratione tantummodo viribusque intelligendi Filium appellari cēsent. Alii rursum, qui eum Verbum agnoscunt, inficiantur illum ipsum esse Filium, & secūdum ἐπίνοιαν, Filium nuncupari eum, qui Verbū est, existimant, ex æquo exhaurientes & ad inanitatem redigentes, quod his verbis innuitur: *Ego & Pater vnum sumus.* Duo vnum esse dicitis, aut
A
vnum quod binomine sit, aut vnū quod in duo dispartiatur. Si igitur vnum in duo diuisum est, necessum est corpus esse, quod hāc diuisionem excepit, & neutrum ex diuisis perfectum esse, vtrumque enim Patris naturam, non integritatis obtinet. Sin vero vnum est binomine, id ex factione Sabellii est eundem & Filium & Patrem dicentis, & vtrumque tollentis, vt nunc Filius Patrem absumat, nunc Pater Filium. Quòd si autem duo vnum sunt, necessum est,
B
duos quidem esse ratione personarum, vnum tamen secundum Deitatem: tum quia Filius consubstantialis est Patri: tum quia ex ipso Patre Verbum extitit: adeo vt duo quidem sint, quia & Pater & Filius est, qui idem est Verbum: vnum tamen sunt, quia vnus sit Deus. Nam si ita non sit, ad istum modum dicendum fuerat: Ego sum ille qui Pater, aut ego, & qui Pater, sum. Nunc contra per hoc vocabulum (ego) filium denotat, & in hoc vocabulo (Pater) is qui genuit significatur: sub voce autem vnum, vnā
C
Deitatē & consubstantialitatem eius intelligimus. Non enim pro gentilium opinione idem sapiens & Sapientia est, aut idem Pater & Verbum: absurdum quippe eundem suiipsius Patrem esse. Aduersatur enim huic opinioni sacrarum literarum constitutio quæ Patrem & filium, sapientem & sapientiam, Deum & Verbum: vbique tamen quemque in sua natura indiuisibilem, indireptumque & impartibilē per omnia agnoscit & seruat. Quod si quis audiens Patrem & Filium, duos ex duobus nominibus per calūniam Deos facere velit, tale enim qui-
D
dem sibiipsi fingunt, statimque derisicule obiiciunt, duos Deos à nobis prædicari, aduersus istos hoc sermone vtēdum est. Si is qui Patrem & Filium agnoscit duo numina inducere videtur, tempus etiam est, vt qui vnū dicat, tollat Filium & Sabellium imitetur. Si enim is qui duos dicit ethnizat: ergo qui dicit vnum, Sabellizat. Cæterum, id ita non est, absit: sed quemadmodum qui Patrem & Filium vnum Deum esse dicit, ita qui nominat vnum Deum, duos intelligit, nempe Patrem & Filium, qui vnum sunt ra-
E
tione Deitatis, & quod ex eo existit, indiuisum tamen & indisiūctum, nec partitione auulsum, hoc ipsum esse Verbum ex Patre. Si autem ex rebus humanis tale exemplum: ignis & qui ex eo relucet, splendor, quo quidem sunt, & duo esse conspiciuntur, quum tamen splendor ab igne sit indiuisibilis. Isti quidem in eandem dementiam cum Arianis præcipites eūt, quum & illi dicant, propter nos eum esse conditum, vt nos conderet, quasi Deus expectet nostram creationē, vt vel proferat secundū illos, vel condat secundum istos. Ariani igitur plus nobis quā Filio largiūtur.

Non enim (inquiunt) nos propter illum, ſed illum propter nos factum eſſe: ſiquidem ea de cauſa conditus eſt, vt nos per eum Deus crearit. Iſti vero ex æquo, vel etiam amplius ſeſe impiantes, minus Deo quàm nobis tribuunt. Nos enim ſubinde ſilentioſi, tamen cogitãdo aliquid agimus: adeo, vt ex noſtra cogitatione imagines intellectuales fiant. Deum contra, iſti tacentem nihil agere poſſe: loquentem autem valere exiſtimant, ſiquidem tacens non potuit facere, loquens autem creare exorſus ſit. Par enim eſt, vt eos interrogemus, an Verbum in Deo exiſtens, perfectum erat, vt vim faciendi haberet: quòd ſi imperfectum erat, cum in Deo exiſteret, genitum autem perfectitudinem adeptum eſt, in nobis cauſa eſt ipſius perfectitudinis: ſiquidem propter nos genitum eſt, & propter nos facultatem faciendi acquiſiuit. Sin autem perfectum erat in Deo, vt etiam creare poſſet, ſuperflua & ocioſa fuerit eius natiuitas. Poterat enim, cum adhuc in Patre eſſet, architectari. Natiuitas enim eius non noſtram creationem demonſtrat, ſed illud tantummodo, quod ex Deo fuerit: quippe cum eſſet ante noſtrã creationem. Eadem temeritate aduerſus Patrem vtuntur: ſi enim tacens non potuit creare, neceſſum eſt, eũ hanc poteſtatem gignendo, hoc eſt, loquendo, adeptũ eſſe: at vnde adeptus eſt, aut per quem? Sin autem poterat creare eò quòd haberet in ſeipſo Verbum, ſuperuacuè gignit, cum poſſet etiam tacendo creare. Poſtremo, ſi antequam gigneretur, in Deo erat Verbum ergo genitum extra foriſque à Deo eſt. Si autem id recipitur, quî fit, vt dicat: *Ego in Patre, & Pater in me?* Sin autem nunc in Patre eſt, erat igitur etiam tum in Patre, quemadmodum nunc eſt, & ſuperuacaneum eſt cauſificari illud propter nos genitũ eſſe, & poſtquam nos conditi eſſemus, recurriſſe in Patrem, vt fieret tale quale antea fuit. Non enim id erat, quod iam non eſt: neque iam id eſt quod tum nõ erat, ſed ita eſt, vt ſemper fuit, eodemque ſe modo habet: alioqui imperfectus & mutabilis videretur. Si enim quod erat, poſtmodum futurus eſt, quum id iam non ſit: videri poteſt, neque id omnino eſſe, quod vel fuit, vel futurus eſt. Verbum autem, ſi prius in Deo erat, & poſtea denuo futurum eſt, certum eſt, id in præſentiarum in Deo non eſſe. Sed refutat eos Dominus his verbis: *Ego in patre, & pater in me:* ita enim nunc eſt in Patre, vt antea ſemper fuit. Porro ſi ita nunc eſt in Patre, quemadmodum fuit ſemper, euidens res eſt, non contigiſſe, vt aliquando gigneretur, aliquando non: & aliquando in Deo ſilentium fuiſſe, aliquando loquelam: ſed ſemper eſſe Patrem, & Verbum huius Filium, non quidem nomine tenus Verbum, neque ex intellectu cogitationumque imaginibus filium, ſed extitiſſe eum conſubſtantialem Patri, neque propter nos genitum eſſe. Nos enim propter illum creati ſumus. quoniam ſi propter nos genitus eſt, eoque ipſo quod genitus eſt, nos conditi ſumus, & ex eius natiuitate rerum natura conſtat, illæque eodem vnde prodiit, recurrit, vt ſit, quod prius erat: Primum quidem, futurum eſt, vt ſit denuo non genitus, qui genitus eſt.

οὐ γὰρ ἡμεῖς δι' ἐκεῖνον, φασὶν, ἀλλ' ἐκεῖνος δι' ἡ-
μᾶς γέγονεν· εἴ γε διὰ τοῦτο ἐκτίσθη καὶ ὑπέστη,
ἵν' ἡμᾶς δι' αὐτοῦ κτίσῃ ὁ θεός· οὗτοι δὲ ἐξ ἴσου ἢ καὶ
μειζόνως ἀσεβοῦντες, ἔλαττον τῷ θεῷ ἢ ἡμῖν δι-
δόασιν. ἡμεῖς γὰρ πολλάκις σιωπῶντες μὲν, ἐνθυ-
μούμενοι δὲ ἐνεργοῦμεν, ὥστε τὰ ἐκ τῆς ἐνθυμήσεως,
καὶ εἰδωλοποιεῖσθαι· τὸν δὲ θεὸν σιωπῶντα μὲν ἀν-
ενέργητον, λαλοῦντα δὲ ἰσχύειν αὐτὸν βούλονται·
εἴγε σιωπῶν μὲν, οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν, λαλῶν δὲ
A κτίζειν ἤρξατο· ἐρέσθαι γὰρ αὐτοὺς δίκαιον, εἰ
ὁ λόγος ἐν τῷ θεῷ ὢν τέλειος ἦν, ὥστε καὶ ποι-
εῖν δύνασθαι· εἰ μὲν οὖν ἀτελὴς ἦν ἐν θεῷ ὢν,
γεννηθεὶς δὲ τέλειος γέγονεν, ἡμεῖς αἴτιοι τῆς
τελειότητος αὐτοῦ. εἴγε δι' ἡμᾶς γεγέννηται, δι'
ἡμᾶς δὲ καὶ τὸ δύνασθαι ποιεῖν προσείληφεν· εἰ
δὲ τέλειος ἦν ἐν θεῷ· ὥστε καὶ ποιεῖν δύνασθαι,
περιττὴ ἡ γέννησις αὐτοῦ, ἐδύνατο γὰρ καὶ ἐν πα-
τρὶ ὢν δημιουργεῖν, ὥστ' ἢ οὐ γεγέννηται, ἢ γε-
γέννηται οὐ δι' ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτι ἀεὶ ἐκ τοῦ πα-
B τρός ἐστιν. ἡ γὰρ γέννησις αὐτοῦ, οὐ τὴν ἡμῶν
κτίσιν δείκνυσιν, ἀλλὰ τὸ ἐκ θεοῦ εἶναι· ἦν
γὰρ καὶ πρὸ τῆς κτίσεως ἡμῶν· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ
ἐπὶ τοῦ πατρὸς τολμῶντες φανήσονται· εἰ γὰρ
σιωπῶν οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν· ἀνάγκη προσει-
ληφέναι αὐτὸν δύναμιν γεννήσαντα, ὅ ἐστι λα-
λήσαντα, καὶ πόθεν προσείληφε; καὶ διατί; εἰ δὲ
ἠδύνατο ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν λόγον ποιεῖν, περιτ-
τῶς γεννᾷ δυνάμενος καὶ σιωπῶν ποιεῖν· ἔ-
πειτα, εἰ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι ἐν τῷ θεῷ ἦν ὁ λό-
C γος· ἄρα γεννηθεὶς ἐκτὸς καὶ ἔξω τοῦ θεοῦ ἐ-
στιν· εἰ δὲ τοῦτο, πῶς νῦν λέγει, ἐγὼ ἐν τῷ „
πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί; εἰ δὲ νῦν ἐν τῷ πα- „
τρί ἐστιν, ἄρα ἀεὶ ἦν ἐν τῷ πατρὶ· ὥσπερ καὶ
νῦν ἐστι, καὶ περιττὸν τὸ λέγειν, δι' ἡμᾶς γεγέννη-
ται, καὶ μεθ' ἡμᾶς ἀνατρέχει, ἵν' ᾖ ὥσπερ ἦν·
οὐ γὰρ ἦν ὅπερ οὐκ ἔστι νῦν, οὐδ' ἔστιν ὅπερ οὐκ ἦν·
ἀλλ' ὥσπερ ἦν ἀεὶ, καὶ ὡσαύτως καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ
ἔχων· ἐπεὶ ἀτελὴς, καὶ τρεπτὸς φανήσεται· εἰ
γὰρ ὅπερ ἦν τοῦτ' ἔσται μετὰ ταῦτα, ὡς νῦν οὐκ ὢν
D δῆλον ὅτι οὐκ ἔστι νῦν, ὅπερ ἦν καὶ ἔσται· λέγω δὲ εἰ
ἐν θεῷ ἦν πρότερον, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἔσται· δῆ-
λον ὅτι οὐκ ἔστι νῦν ἐν τῷ θεῷ ὁ λόγος, ἀλλ' ἐ-
λέγχει τούτους ὁ κύριος λέγων, ἐγὼ ἐν τῷ πα- „
τρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· οὕτω γάρ ἐστι νῦν, ὥσπερ „
ἦν ἀεί. εἰ δ' οὕτως νῦν ἐστιν, ὥσπερ ἦν ἀεὶ· δῆ-
λον ὅτι οὐ ποτὲ μὲν ἐγεννᾶτο· ποτὲ δ' οὔ. οὐδὲ, ποτὲ
μὲν ἐν θεῷ ἡσυχία ἦν· ποτὲ δ' ἐλάλει, ἀλλ' ἔστιν ἀεὶ
πατὴρ, καὶ υἱὸς ὁ τούτου λόγος, οὐκ ὀνόματι μόνον
λόγος· οὐ δὲ κατ' ἐπίνοιαν υἱὸς, ἀλλ' ὑπάρ-
E χων ὁμοούσιος τῷ πατρί· οὐ δι' ἡμᾶς γεννηθεὶς·
ἡμεῖς γὰρ δι' ἐκεῖνον γεγόναμεν· ἐπεὶ εἰ δι' ἡ-
μᾶς ἐγεννήθη, καὶ ἐν τῷ γεγεννῆσθαι αὐτὸν ἐκτί-
σθημεν, καὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ συνέστηκεν ἡ κτίσις,
ἀνατρέχει δὲ ἵν' ᾖ ὅπερ πρότερον ἦν· πρῶτον
μὲν ἔσται πάλιν μὴ γεννώμενος ὁ γεννηθείς.

εἰ γὰρ

Si enim

εἰ γὰρ ἡ πρόοδος αὐτοῦ γέννησίς ἐστιν, ἡ ἀναδρομὴ πάλιν παῦλα τῆς γεννήσεως· γινομένου γὰρ αὐτοῦ ἐν τῷ θεῷ σιωπήσει πάλιν ὁ θεός· εἰ δὲ σιωπήσει, ἔσται ὅπερ ἦν σιωπῶντος αὐτοῦ ἡσυχία, καὶ οὐ κτίσις. παύσεται ἄρα ἡ κτίσις· ὥσπερ γὰρ προελθόντος τοῦ λόγου γέγονεν ἡ κτίσις, καὶ ὑπῆρξεν· οὕτως παλινδρομοῦντος τοῦ λόγου, οὐχ ὑπάρξει ἡ κτίσις· τίς οὖν χρεία τοῦ γενέσθαι, εἰ παύσεται; ἢ τί καὶ ἐλάλει ὁ θεός, ἵνα μετὰ ταῦτα σιωπήσῃ; τί δὲ προεβάλλετο ὃν ἀνακαλεῖται; τί δὲ καὶ ἐγέννα, οὗ τὴν γέννησιν παύσειν ἤθελε; τί δὲ πάλιν ἔσται, ἄδηλον· ἢ γὰρ σιωπήσει ἀεί, ἢ πάλιν γεννήσει, καὶ ἑτέραν κτίσιν ἐπινοήσει· οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν ποιήσει· καὶ γὰρ ἂν διέμεινεν ἡ γενομένη, ἀλλ' ἑτέραν· ἀκολούθως δὲ καὶ ταύτην παύσει, καὶ ἑτέραν ἐπινοήσει, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον· τοῦτο δὲ ἴσως ἀπὸ τῶν στωϊκῶν ὑπέλαβε διαβεβαιουμένων, συστέλλεσθαι καὶ πάλιν ἐκτείνεσθαι τὸν θεὸν μετὰ τῆς κτίσεως, καὶ ἀπείρως παύεσθαι· τὸ γὰρ πλατυνόμενον ἀπὸ στενότητος πλατύνεται, καὶ τὸ ἐκτεινόμενον, συνεσταλμένον ἐκτείνεται, καὶ αὐτὸ μέν ἐστι· πλέον δὲ οὐδέν· ἢ πάθος ὑπομένει· εἰ τοίνυν ἡ μονὰς πλατυνθεῖσα γέγονε τριάς· ἡ δὲ μονάς ἐστιν ὁ πατήρ· τριὰς δὲ πατὴρ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα· πρῶτον μὲν πλατυνθεῖσα ἡ μονὰς πάθος ὑπέμεινε καὶ γέγονεν ὅπερ οὐκ ἦν, ἐπλατύνθη γὰρ οὐκ οὖσα πλατεῖα· ἔπειτα εἰ αὐτὴ ἡ μονὰς ἐπλατύνθη εἰς τριάδα· τριὰς δέ ἐστι πατὴρ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα· αὐτὸς ἄρα πατὴρ γέγονε καὶ υἱὸς καὶ πνεῦμα κατὰ σαβέλλιον. ἐκτὸς εἰ μὴ ἡ λεγομένη παρ' αὐτῷ μονάς, ἄλλο τί ἐστι παρὰ τὸν πατέρα, οὐκ ἔτι οὖν πλατύνεσθαι ἔδει λέγειν, ἀλλ' ἡ μονὰς τριῶν ποιητική, ὥστ' εἶναι μονάδα, εἶτα καὶ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ πνεῦμα· εἰ γὰρ ἐπλατύνθη αὕτη, καὶ ἐξέτεινεν ἑαυτήν, αὐτὴ ἂν εἴη ὅπερ ἐξετάθη, καὶ τριὰς μὲν πλατυνθεῖσα οὐκ ἔτι μονάς ἐστι· μονὰς δὲ οὖσα οὔπω ἦν τριάς, καὶ ὁ πατὴρ ἄρα ὤν, οὔπω ἦν υἱὸς καὶ πνεῦμα· γενόμενος δὲ ταῦτα οὐκ ἔτι πατὴρ μόνον ἐστί· ταῦτα δὲ καταψευδόμενος ἄν τις εἴποι τοῦ θεοῦ σῶμα, καὶ παθητὸν αὐτὸν εἰσάγων· τί γάρ ἐστι πλατύνεσθαι, ἢ πάθος τοῦ πλατυνομένου; ἢ τί ἐστι πλατυνόμενον, ἢ τὸ πρότερον μὴ τοιοῦτον, ἀλλὰ στενὸν τυγχάνον· ταὐτὸν γάρ ἐστι χρόνῳ διαφέρον αὐτοῦ· τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολος κορινθίοις ἐπιστέλλων ἔφη, μὴ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, πλατύνθητε δὲ καὶ ὑμεῖς κορίνθιοι, τοὺς γὰρ αὐτοὺς ἀπὸ στενότητος εἰς πλατυσμὸν μεταβάλλειν συμβουλεύει· ὥσπερ δὲ ἐπλατύνθησαν πάλιν κορίνθιοι καὶ στενοχωρούμενοι οὐκ ἄλλοι ἐτύγχανον, ἀλλὰ πάλιν ἦσαν κορίνθιοι· οὕτως εἰ ὁ πατὴρ ἐπλατύνθη εἰς τριάδα, ἡ τριὰς πάλιν ἐστὶν ὁ πατὴρ μόνος·

τὸ δὲ

Si enim progressus eius ex Patre natiuitas est, restat vt regressus eius in Patrem sit Pausa cessatioque natiuitatis: siquidē eo in Deum regresso, taciturus est iterum Deus: qui si tacuerit, fiet quemadmodum ante fuit, cum ille adhuc in silentio versaretur, nimirum vt cesset rerum natura, eritque otium à rebus procreandis. Sicuti enim progrediente Verbo facta est rerum vniuersitas, naturamque suam accepit: ita recurrēte in Patrem Verbo, non substiterit eadē illa vniuersitas. A Quis igitur vsus est in eo vt nascatur, si natus desiturus est? aut qua gratia loquitur Deus, si postea sese in silentium dabit? aut cur illum emittit, quem reuocat? aut cur gignit, cuius natiuitatem abolitā vult? Quin, quid de illo futurū sit, in incerto habetur: aut. n. perpetuo taciturus est, aut denuo loquēdo geniturus: & alteram rerum naturam instituet, non enim eandem reficiet, quippe, quæ in suo statu permansura erat, si hoc voluisset: quare omnino aliā cōdet, & ex eodem rationis cōsequio etiam istam nuperam abolebit, & iterum atque iterum nouam cōdet, & id ad infinitas vicissitudines progressurum est. B Hoc genus opinionis fortasse à Stoicis accepit, affirmantibus Deū contrahi, & rursum expandi cum rerum vniuersitate, & infinities desinere. Quod .n. dilatatur, ex arctitudine dilatationem accipit, & quod extenditur, ex antea contracto in latitudinē explicatur, id sibi ipsi idem est, nihiloq; seipso maius, nisi quatenus extentionem sustinuit. Si igitur vnitas dilatando facta est Trinitas, Trinitas Vnitasq; vtique pater est. Trinitas autem Pater, & Filius, & C Spiritus Sanctus. Siquidem principio dilatata vnitas, vbi passionē huiusmodi sustinuisset, facta est hoc ipsum quod non erat. Dilatata enim est, cum lata nō erat, deinde quæ Vnitas fuit, extensa est in Trinitate, Trinitasque est Pater & filius & Spiritus sanctus. Idem ergo ipse Pater secundū Sabelliū factus est filius & Spiritus sanctus, nisi vnitas apud Deū aliud sit præter Patrē, neque vocabulo dilatationis sit vlterius vtendū scilicet quia sola vnitas triū personarum sit effectrix, vt primo loco recipienda sit Vnitas, deinde D Pater & filius & Spiritus sanctus. Si enim illa dilatata esset, extendissetq; seipsam, ipsa nimirū hoc ipsum fuerit, quod extensum est: & ita, vbi istiusmodi expansu dilatationeque in Trinitatē se extendisset, non vlterius remansit vnitas, vnitasque vicissim ante sui explicationem nōdum erat Trinitas, & Pater cum esset, nondū erat aut Filius aut Spiritus sanctus, in quos cum ille mutatus abierat, Patris naturam iam deinde nō retinuit. Hæc solummodo ab illo per mēdacium dici poterint, quicunque est tantæ audaciæ, vt Deo non vereatur corpus adscribere, eumque E passibilem esse pronunciare. Quid enim aliud est dilatari, quam passio eius rei quæ dilatationē accipit? aut quidnam aliud est, id quod dilatatū est, nisi quod antea non ita spaciosum, sed angustius fuit? Idem enim est, ac tantummodo tempore à seipso differt. Hoc enim Apostolus Corinthiis scribēs indicauit, *Ne, inquit, coarctemini in vobis Corinthii, sed dilatemini potius*: adhortatur vt iidem sese ab angustia in latitudinem mutent. Sicut autem si dilatati fuissent ex sua angustia Corinthii, nō alii fuissent, sed iidem qui antea Corinthii: ita quoque si Pater dilatatus fuisset in Trinitatem, ac iam Trinitas effectus fuisset, æque idem remansisset.

Iterum

Iterum ille hæc verba vsurpat, *Cor nostrum dilatatum est.* Noe quoque itidem locutus est: *Dilatet Deus Iaphet*: idem enim cor, idemque Iaphet est in latitudine, qui antea in arctitudine fuerat. Ergo si vnitas se dilatarit, eadem fuerit iam dilatata, quæ ante dilatationem fuerat. Quid igitur aut Filium, aut Spiritum sanctum esse velint, nô inscitè ab iis interrogari potest, quum talia non vereantur in sermonem proferre: aut quis effectus sit istiusmodi dilatationis, aut vt eos ad id quod verum est, vrgeamus, curue vllo modo dilatatio recipitur? Quod enim non in eodem statu perseuerat, sed sequenti tempore exporrigitur, necessum est causam habere, propter quã exporrigatur, si igitur vt Verbum & Spiritus coexistat, superfluum est mentionem facere de Vnitate postmodum dilatata. Siquidem non postea tandem Verbũ, siue quod idem est Ratio & Spiritus sanctus extitere, vtpote, qui semper ab æterno fuerint, ne concedendum sit Deum aliquando Rationis expertem fuisse, vt Arianorum opinio est. Quapropter si ab æterno fuit Verbum, & ab æterno Spiritus sanctus, ab æterno quoque dilatatio fuerit, non autem vt primum vnitas existeret, deinde ex dilatatione Trinitas resurgeret. Nam si posterius dilatatio introducta fuit, posterius Verbum emerserit, sin autem ob assumptum hominẽ dilatata est Vnitas, eoque expansu Trias effecta est, ergo ante assumptionem humanæ naturæ fuit Trinitas, quin & Pater ipse videbitur caro esse factus: siquidem ipse quum vnitas esset, in homine assumendo dilatationem accepit, & fortasse in posterum in vnitatem coibũt, & contrahentur ipse & caro, & quod tertium est, Spiritus. Ipse enim est qui ita expanditur, sequeturque vt duntaxat nomine tenus censeatur Trinitas. Si autem vt conderet, dilatationem in se recepit, absurdum id quoque. Poterat enim cum adhuc Vnitas esset, omnia condere, cum Vnitas ipsa istiusmodi virium non inops esset, neq; imbecillitate laboraret, priusquam ita distenderetur. Absurdum enim & impium, tale quid de Deo vel sentire, vel loqui. Huic absurditati alia absurditas in comitatu adhærebit. Si enim ob rerum creationem dilatatio facta est, & quãdiu Vnitas subsisteret, rerum creatio non procedebat, rursum futurum est; vt post consummationem seculi ex dilatatione ad Vnitatem redeatur, quum ipsa rerum procreatio abolenda sit. Sicut enim ob creationem dilatatio recepta est ita quoque cessante rerum natura, cessabit & dilatatio. Istiusmodi igitur absurda ex dilatatione Vnitatis in Trinitatem sese in occursum dabunt. Cæterum, quia qui ista dicunt, nô verentur distinguere verbum à Filio: dicereque aliud quidem esse Verbum, aliud autem Filium: primumque fuisse Verbum, deinde filium: age de istis dispiciamus. Est autem istorum hominum diuersa temeritas. Isti enim hominem quem assumpsit Saluator Filium esse volunt: hi côtra vtrumque simul hominem & Verbum Filiũ, tûc genitum fuisse cum ista in vnum coaluissent. Alii rursus sunt, qui affirmant Verbum tunc Filium effectũ esse, cum hominem induisset: ex verbo enim (aiunt) factus est Filius, cum antea Filius nô esset, sed verbum duntaxat. Stoicorum igitur ambo ista sunt dogmata, si Deũ dicas dilatari, & Filium inficieris: deinde

τὸ δ' αὐτὸ δὲ πάλιν φησὶν, ἡ καρδία ἡμῶν πεπλά- „
τυνται· καὶ ὁ νῶε λέγει, πλατύναι ὁ θεὸς τὸν „
ἰάφεθ· ἡ αὐτὴ γὰρ καρδία καὶ ὁ αὐτὸς ἰάφεθ „
ἐστὶν ἐν τῷ πλατυσμῷ· εἰ μὲν οὖν ἡ μονὰς ἐπλά-
τυνεν, ἄλλοις ἂν ἐπλάτυνεν, εἰ δὲ αὐτὴ ἐπλά-
τυνεν, αὐτὴ ἂν εἴη ὅπερ ἐπλατύνθη· τί δέ ἐστιν, ἢ ὁ
υἱὸς καὶ πνεῦμα ἅγιον; ἐρεαζ δὲ αὐτὸν τοιαῦτα λέ-
γοντα, καλόν· τίς ἡ ἐνέργεια τοῦ τοιούτου πλατυσμοῦ; ἢ
ὡς ἐπ' αὐτῆς ἀληθείας, διατί ὅλως ἐπλατύν-
A θη; τὸ γὰρ μὴ μένον τὸ αὐτὸ, ἀλλ' ὕστερον πλατυνό-
μενον, ἔχειν ἀνάγκη δεῖ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν καὶ
ἐπλατύνθη· εἰ μὲν οὖν ἵνα λόγος, καὶ πνεῦμα
συνῇ αὐτῷ· περιττὸν τὸ λέγειν μονὰς εἶτα ἐπλα-
τύνθη· οὐ γὰρ ὕστερον λόγος καὶ πνεῦμα, ἀλλ'
ἀεὶ, ἵνα μὴ ἄλογος θεὸς κατὰ τοὺς ἀρειανούς·
ὥστε εἰ ἀεὶ ἦν ὁ λόγος καὶ πνεῦμα, ἀεὶ πλατεῖα,
καὶ οὐ πρῶτον μονάς· εἰ δ' ὕστερον ἐπλατύνθη,
ὕστερον καὶ λόγος· εἰ δὲ διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν
ἐπλατύνθη καὶ γέγονε τότε τριὰς, ἄρα πρὸ τῆς
B ἐνανθρωπήσεως οὔπω ἦν τριάς· φανήσεται δὲ
καὶ ὁ πατὴρ καὶ γεγονὼς σὰρξ εἴγε αὐτὸς μονὰς
ὢν, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπλατύνθη, καὶ τάχα λοι-
πὸν μονὰς ἔσται καὶ σὰρξ καὶ τὸ τρίτον πνεῦμα·
εἴγε αὐτὸς ἐπλατύνθη· ἔσται δὲ καὶ ὀνόματι μό-
νον τριάς· εἰ δὲ διὰ τὸ κτίσαι ἐπλατύνθη, ἄ-
τοπον. δυνατὸν γὰρ ἦν, καὶ μονάδα μὲν οὖσαν
αὐτὴν, πάντα ποιεῖν· οὐ γὰρ ἐνδεὴς ἦν πλα-
τυσμοῦ ἡ μονὰς, οὐδὲ ἀσθενὴς ἦν πλατυνθῆναι
ἄτοπον γὰρ καὶ ἀσεβὲς τοῦτό γε ἐπὶ θεοῦ νοεῖν
C καὶ λέγειν· ἀκολουθήσει δὲ καὶ ἄλλο ἄτοπον.
εἰ γὰρ διὰ τὴν κτίσιν ἐπλατύνθη, ἕως δὲ μονὰς
ἦν, οὐκ ἦν ἡ κτίσις· πάλιν ἔσται μετὰ τὴν συντέ-
λειαν μονὰς ἀπὸ πλατυσμοῦ, ἀναιρεθήσεται καὶ
ἡ κτίσις. ὥσπερ γὰρ διὰ τὸ κτίσαι ἐπλατύν-
θη. οὕτως παυομένου τοῦ πλατυσμοῦ, παύσε-
ται καὶ ἡ κτίσις. τοιαῦτα μὲν οὖν ἄτοπα ἐκ
τοῦ πλατύνεσθαι λέγειν εἰς τριάδα τὴν μονά-
δα ἀπαντήσει. ἐπεὶ δὲ οἱ τοῦτο λέγοντες τολ-
μῶσι διαιρεῖν λόγον καὶ υἱὸν· καὶ λέγειν, ἄλλον
D μὲν εἶναι τὸν λόγον, ἕτερον δὲ τὸν υἱὸν, καὶ πρό-
τερον μὲν εἶναι τὸν λόγον, εἶτα τὸν υἱόν· φέρε
καὶ περὶ τούτων ἴδωμεν. ἔστι δὲ τούτων διάφο-
ρος ἡ τόλμα. οἱ μὲν γὰρ τὸν ἄνθρωπον, ὃν
ἀνέλαβεν ὁ σωτὴρ, αὐτὸν εἶναι τὸν υἱὸν λέγου-
σιν· οἱ δὲ τὸ συναμφότερον, τόν τε ἄνθρωπον
καὶ τὸν λόγον υἱὸν τότε γεγενῆσθαι, ὅτε συνή-
φθησαν· ἄλλοι δὲ εἰσὶν οἱ λέγοντες αὐτὸν τὸν
λόγον τότε υἱὸν γεγενῆσθαι, ὅτε ἐνηνθρώπη-
σεν, ἀπὸ γὰρ λόγου, φασὶ, γέγονεν υἱὸς, οὐκ
E ὢν πρότερον υἱὸς, ἀλλὰ λόγος μόνον. στοι-
κὰ μὲν οὖν ἀμφότερα, τό τε πλατύνεσθαι
λέγειν τὸν θεὸν καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν υἱόν·

κατὰ

κατὰ περιττὸν δὲ ἀνόητον, ὅτι ὀνομάζοντες λόγον, ἀρνοῦνται αὐτὸν υἱὸν εἶναι· εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ ὁ λόγος· εἰκότως ἂν αὐτὸν ἀρνοῖεν τὸ εἶναι υἱόν. εἰ δὲ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστι, διατί μὴ συνορῶσιν, ὅτι τὸ ἔκ τινος ὑπάρχων, υἱός ἐστιν ἐκείνου ἐξ οὗ καὶ ἔστιν; εἶτ' εἰ τοῦ λόγου πατήρ ἐστιν ὁ θεός· διατί μὴ καὶ ὁ λόγος υἱὸς ἂν εἴη τοῦ ἑαυτοῦ πατρός; πατὴρ γάρ τις ἐστὶ καὶ λέγεται, οὗ ἐστιν ὁ υἱός, καὶ υἱός τις ἐστὶ καὶ λέγεται ἐκείνου, οὗ ἐστιν ὁ πατήρ, εἰ τοίνυν τοῦ χριστοῦ οὐκ ἔστι πατὴρ ὁ θεός, οὐδὲ ὁ λόγος υἱὸς ἂν εἴη· εἰ δὲ πατὴρ ὁ θεός, εἰκότως ἂν εἴη καὶ ὁ λόγος υἱός· εἰ δὲ ὕστερον μὲν πατήρ, καὶ πρῶτον θεός· ἀρειανῶν μὲν τὸ φρόνημα· ἔπειτα ἄτοπον μεταβάλλεσθαι τὸν θεόν, σωματικὸν γάρ. εἰ δὲ ὥσπερ ἐπὶ τῆς κτίσεως ὕστερον ποιητής, ἰστέον ὅτι τῶν γινομένων ὕστερόν ἐστιν ἡ μεταβολή, οὐχὶ τοῦ θεοῦ· εἰ μὲν οὖν ποίημα καὶ υἱός, καλῶς ἂν ὕστερον πατὴρ καὶ ἐπ' αὐτοῦ. εἰ δὲ οὐ ποίημα ὁ υἱός, ἀεὶ ἄρα ὁ πατήρ, ἀεὶ καὶ ὁ υἱός· εἰ δὲ ἀεὶ ὁ υἱός, αὐτὸς ἂν εἴη ὁ λόγος· εἰ γὰρ μὴ υἱὸς εἴη ὁ λόγος, καὶ τοῦτό τις ἀποτολμῶν εἴποι; ἢ τὸν λόγον πατέρα λέγει, ἢ τὸν υἱὸν κρείττονα τοῦ λόγου. τοῦ γὰρ υἱοῦ ἐν κόλποις ὄντος τοῦ πατρός, ἀνάγκη ἢ μὴ εἶναι πρὸ υἱοῦ τὸν λόγον, οὐδὲν γάρ ἐστι πρὸ τοῦ ὄντος ἐν τῷ πατρί· ἢ εἰ ὁ λόγος ἄλλος ἐστὶ παρὰ τὸν υἱόν, ὁ λόγος ἂν εἴη ὁ πατήρ, ἐν ᾧ ἐστιν ὁ υἱός· εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ὁ λόγος πατήρ, ἀλλὰ λόγος, ἐκτὸς ἂν εἴη ὁ λόγος τοῦ πατρός, ὄντος τοῦ υἱοῦ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός, οὐ γὰρ ἀμφότερα ὅ,τι λόγος καὶ ὁ υἱὸς ἐν τοῖς κόλποις ἀλλ' ἕνα εἶναι δεῖ, καὶ τοῦτον τὸν υἱόν, ὅς ἐστι μονογενής· καὶ πάλιν, εἰ ἄλλος ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ ἄλλος ὁ υἱός, κρείττων εὑρεθήσεται ὁ υἱὸς τοῦ λόγου· οὐδεὶς γὰρ γινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐχ ὁ λόγος. ἢ τοίνυν οὐκ οἶδεν ὁ λόγος, ἢ εἰ οἶδε, ψεῦδος τὸ οὐδεὶς γινώσκει· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. υἱοῦ γάρ εἰσι φωναί, καὶ οὐ λόγου κατ' αὐτούς· δῆλον δὲ ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων λέγοντος τοῦ κυρίου, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἐβάστασαν γὰρ λίθους οἱ ἰουδαῖοι ἵνα λιθάσωσιν αὐτόν, ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς, πολλὰ ἔργα καλὰ ἔδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ πατρός. διὰ ποῖον ἔργον ἐμὲ λιθάζετε; ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ ἰουδαῖοι, περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν θεόν· καὶ ὁ ἰησοῦς λέγει, ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν γέγραπται, ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε· εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ γραφή· ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον υἱὸς τοῦ θεοῦ εἰμι; εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός, μὴ πιστεύητέ μοι, εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε καὶ γινώσκητε ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατήρ, κἀγὼ ἐν τῷ πατρί· καὶ τοίνυν ὅσον ἐκ τοῦ προφανοῦς δεῖ νοεῖν, οὔθ' ὅτι θεός εἰμι, οὐδ' ὅτι υἱὸς θεοῦ εἰμι εἶπεν, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, οἱ μὲν

deinde superfluum id simul & stultum, quòd
cum Verbum nominent, illum tamen Filium
esse non admittant. Si enim ex Deo non est
Verbum, iure abnegauerint illum esse Filium:
Sin verò ex Deo est cur non contuentur eum
qui ex aliquo est, eius Filium esse, vnde est? De-
inde si verbi Pater est Deus, cur verbum non
fuerit Filius sui Patris? Pater enim is dicitur, cui
Filius est: Filius is est, & illius Filius dicitur quē
Patrem habet. Si igitur Christi Pater non est
A Deus, neque Verbum Filius fuerit. Sin vero Pa-
ter Deus est, iure quoque Filius eius Verbum
fuerit. Quod si postmodum tandem Pater fa-
ctus est, prius autem Deus erat, prout Ariani
sentiunt, absurdissimum est in Deo hanc muta-
tionem constituere: est enim mutatio Corpo-
rale quiddam, An vero, vt in rerum creatione
posterius creator est quam Deus? Sciendum o-
mnino, ea quæ postmodum creantur, hāc mu-
tationem sentire, non autem Deum. Quòd si
Filius creatura est, rectè posterius Deus illius
Pater effectus est: Sin autem Filius creatura nō
B est, sequitur ergo vt Pater semper Pater fuerit,
& Filius semper Filius. Nam si semper Filius
fuit, quid causæ est, cur minus Verbum haben-
dum sit? Sin autem Filius Verbum non est, &
hoc quisquam ausit dicere, is qua est temerita-
te, vt Patrem Verbum dicat? aut Filium præ-
stantiorem Verbo? Filio enim existente in sinu
Patris non potuit Verbum ante Filium fuisse,
quum nihil ante eum sit, qui est in Patre: aut si
Verbum aliud est à Filio, ipsum Verbum fuerit
Pater in quo est Filius: Sin autem Verbum non
C Pater sed Verbum est, sequitur, vt Verbum ex-
tra Patrem consistat, quum Filius occupauerit
Patris sinum. Non enim ambo simul Verbū &
Filius in Patris sinu consistunt, sed necessum est
vnum tantummodo ibi consistere, illum nimi-
rum, qui Filius est & vnigenitus. Rursus, si aliud
est Verbum, aliud Filius præstantior deprehen-
detur Filius Verbo. Nullus enim cognoscit Pa-
trem nisi Filius, non autem Verbum. Si igitur
non nouit Verbum, aut si nouit, falsum est ne-
minem alium, nisi Filium nosse. Idem etiam su-
per hoc dicto censendum, *Qui vidit me, vidit*
D *Patrem meum: &, Ego & Pater vnum sumus*: vo-
ces enim istæ Filii sunt, non verbi: quod ex E-
uangeliis constat ita loquente Domino, *Ego &*
Pater vnum sumus. Portantibus siquidem Iudæis
lapides, vt eum lapidarent, respondet Iesus: Multa
bona opera ostendi ex Patre vobis, ob quod ergo o-
pus me lapidatis? responderunt Iudæi, de bono opere
nō lapidamus te, sed ob blasphemiam, quod tu, cum
homo sis, teipsum Deum facias: Iesus respondit, In le-
ge vestra scriptum est, Ego dixi, dii estis. Si illos
E *Deos appellauit ad quos sermo Dei factus est, nec*
potest scriptura solui: quem Pater sanctificauit, &
misit in mūdum, vos dicitis me blasphemare, eò quòd
dixerim, Filius sum Dei: si non facio opera Patris
mei, ne credatis mihi: sin autem facio, saltem si mihi
non creditis, operib. credite: vt sciatis & cognoscatis
quod in me Pater sit, & ego in Patre. Atq; quantū
attinet ad euidentiā expressionēq; sermonis, ne
que quòd Deus esset, neq; q̄ Filius Dei esset, lo-
cutus est: sed tātūmodo, *Ego & Pater vnū sumus.*
Iudæi

Iudæi igitur dum audiunt, vnum sumus, arbitrati sunt pro Sabellii opinione ipsum sese appellasse Patrem: Noster autem Saluator illorum peccatum ratiocinando collegit, nimirum etiamsi me Deum appellassem, tamen æquum erat, id à vobis cognitione perceptum esse, quod in scripturis reperitur, Ego dixi, dii estis & Filii, &c. Deinde dum illud dictum, *Ego & Pater vnum sumus*, exponit, Filii cum Patre vnitatem declarauit, idque sub his verbis: *Quia dixi, Filius sum Dei*: nam etsi voce id non elocutus est, attamen sententiam & mentem huius dicti, vnum sumus, Deo siue Filio assignauit. Nihil enim vnum cum Patre est, nisi quod ex Patre est. Quod autem ex illo extiterit, quid fuerit (quæso) si non Filius? infert ergo, *vt cognoscatis, quod ego in Patre, & Pater in me*. Quid sit vnum esse, interpretans, non in eo consistere voluit, quasi in eodem sit illud quod cum altero est vnum, sed quod ipse in Patre & Pater in ipso esset, coaptationem, inseparabilitatemque demonstrans. Etenim Sabellium eo verbo subuertit, quo dicit, se non Patrem, sed Filium Dei. Arianum quoque hoc Verbum subruit, *vnum sumus*. Si igitur Filius aliud & verbum aliud, fieri non potest, vt verbum vnum sit cum Patre, Filius, neque vt qui viderit Verbum, viderit Patrem, sed qui Filium viderit. Istis declaratis, aut maior est Filius Verbo: aut Verbum nihilo plus habet, quam Filius. Quid enim maius aut perfectius quàm hoc, Vnum sumus? aut quàm illud, *Ego in Patre, & Pater in me?* aut quã istud, *Qui vidit me, vidit Patrem meum*: istæ enim voces sunt Filii. Et rursus, *Qui vidit me, vidit Patrem, qui misit me & qui me excipit, excipit illum qui misit me*: &, *Ego lux in mundum veni, vt omnis credens in me, non in tenebris maneat. Et si quis audierit sermones meos, & non seruauerit, ego non iudico eum: non enim veni vt iudicem mundum, sed seruem mundum. Ita sermonem quem audit ille, iudicabit eum in extremo die: quoniam ego ad Patrem abeo.* Prædicationem suam (ait) eum, qui non seruat mandata iudicaturam esse *Si enim non venissem* (inquit) *& illis locutus non fuissem, peccatum non haberent: nunc autem prætextum purgandi sui non habent, cum audierint verba mea, salutaria illis qui ea seruant.* Forsitan hic igitur impudentissime dixerint, non Filii, sed verbi hãc vocem esse Atqui ex superioribus dictis clarum est, Filium fuisse, qui ista loqueretur. Quum enim hîc dicat, *Non veni iudicare mundum, sed seruare*, in confesso est, non alium esse, quàm vnigenitum Filium Dei. Dicit enim superius Ioannes: *Ita Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum traderet, vt quisquis in eum credat, non pereat, sed habeat vitam æternam: non enim misit Deus Filium suum vt iudicet mundũ, sed vt seruetur mundus per ipsum: qui credit in eum non iudicatur: qui autem non credit iam iudicatus est: eo quod non crediderit in nomen vnigeniti Filii Dei. Hoc autem iudicium est, quoniã lux venit in mundũ, & homines dilexerũt magis tenebras quam lucẽ erant*

οἱ μὲν οὖν ἰουδαῖοι ἐν τῷ ἀκοῦσαι ἕν, ἐνόμιζον κατὰ
σαβέλλιον αὐτὸν εἰρηκέναι εἶναι τὸν πατέρα· ὁ δέ
γε σωτὴρ ἡμῶν συλλογίζεται μὲν αὐτῶν τὴν ἁμαρ-
τίαν· ὅτι εἰ καὶ θεὸν εἶπον, ἔδει ὑμᾶς εἰδέναι τὸ γε-
γραμμένον, ὅτι ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ, εἶτα τὸ ἐ-
γὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, σαφηνίζων, ἐν τῷ υἱῷ τὴν
πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητα ἀποδέδωκε λέγων, ὅτι εἶ-
πον υἱός εἰμι θεοῦ, εἰ γὰρ τῇ λέξει οὐκ εἶπεν, ἀλλὰ τὴν
διάνοιαν τοῦ ἕν ἐσμεν ἀποδέδωκε τῷ θεῷ ἤτοι τῷ
A υἱῷ· οὐδὲν γὰρ ἓν πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ τὸ ἐξ αὐτοῦ·
τί δ᾽ ἂν εἴη τὸ ἐξ αὐτοῦ, ἢ ὁ υἱός; ἐπιφέρει γοῦν
ἵνα γινώσκητε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν
ἐμοί· τὸ γὰρ ἓν ἐπεξηγούμενος, οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ
εἶναι ἐκεῖνο πρὸς ὃ ἓν ἐστιν εἶπεν, ἀλλ᾽ ἐν τῷ αὐτὸν
ἐν τῷ πατρὶ καὶ τὸν πατέρα ἐν τῷ υἱῷ, τὴν συνά-
φειαν καὶ τὸ ἀχώριστον. καὶ γὰρ καὶ σαβέλλιον ἐν τούτῳ
ἀνατρέπει, ἐν τῷ εἰπεῖν, οὐχ ὁ πατήρ εἰμι ἀλλ᾽ ὁ υἱὸς
τοῦ θεοῦ· καὶ ἄρειον ἐν τῷ εἰπεῖν, ἕν ἐσμεν· εἰ τοίνυν ὁ
υἱὸς ἄλλο καὶ ὁ λόγος ἄλλο· οὐχ ὁ λόγος ἕν ἐστι πρὸς
B τὸν πατέρα, ἀλλ᾽ ὁ υἱός· οὐδὲ ὁ τὸν λόγον ἑωρακὼς ἑώ-
ρακε τὸν πατέρα, ἀλλ᾽ ὁ τὸν υἱόν. τούτων δὲ δεικνυμέ-
νων ἢ μείζων ὁ υἱὸς τοῦ λόγου, ἢ πλεῖον οὐδὲν ὁ λόγος
τοῦ υἱοῦ ἔχει· τί γὰρ μεῖζον ἢ τελειότερον τοῦ ἓν
καὶ τοῦ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν
ἐμοὶ, καὶ τοῦ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέ-
ρα· καὶ γὰρ αὗται αἱ φωναὶ τοῦ υἱοῦ εἰσι, καὶ πάλιν ὁ ἑω-
ρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα τὸν πέμψαντά με· καὶ
ὁ ἐμὲ δεχόμενος δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με. καὶ ἐ- „
γὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα πᾶς ὁ πι- „
C στεύων εἰς ἐμὲ, ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνῃ· καὶ ἐάν τίς μου „
ἀκούσῃ τῶν λόγων· καὶ μὴ φυλάξῃ, ἐγὼ οὐ κρίνω „
αὐτόν· οὐ γὰρ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ᾽ ἵνα σώ- „
σω τὸν κόσμον· ὁ λόγος ἐστὶν ὃν ἀκούει ἐκεῖνος κρινεῖ „
αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, ὅτι ἐγὼ πρὸς τὸν πατέρα „
πορεύομαι· τὸ κήρυγμα δέ φησι κρίνειν τὸν μὴ φυ- „
λάξαντα τὴν ἐντολήν· εἰ γὰρ φησὶ μὴ ἦλθον καὶ ἐ- „
λάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρό- „
φασιν οὐκ ἔχουσι, φησὶ, ἀκηκοότες μου τῶν ῥημά- „
των, δι᾽ ὧν σωτηρίαν καρπίζονται οἱ φυλάσσον- „
D τες. ἴσως μὲν οὖν ἂν εἴποιεν ἀναιδῶς μὴ υἱοῦ, ἀλ-
λὰ λόγου εἶναι τὴν φωνὴν ταύτην, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς
ἀνωτέρω λεχθεῖσι, δῆλον ἐγένετο, ὅτι υἱός ἐστιν ὁ λέ-
γων. ὁ γὰρ λέγων ἐνταῦθα, οὐκ ἦλθον κρίναι
τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι, δείκνυται οὐκ ἄλλος
εἶναι, ἢ ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ· ἔφη γὰρ ἐν τοῖς ἔμ-
προσθεν ἰωάννης, οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς „
τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδω- „
κε, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόλη- „
ται, ἀλλ᾽ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον· οὐ γὰρ ἀπέστει- „
E λεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν „
κόσμον, ἀλλ᾽ ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι᾽ αὐτοῦ· ὁ „
πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται. ὁ δὲ μὴ πιστεύων „
ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκε εἰς τὸ ὄνομα „
τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ· αὕτη δέ ἐστιν ἡ κρί- „
σις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠ- „
γάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς· „
ἦν γὰρ

ἦν γὰρ αὐτῶν πονηρὰ τὰ ἔργα. εἰ ὁ λέγων, οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω αὐτόν, αὐτός ἐστιν ὁ λέγων, ὁ θεωρῶν ἐμὲ θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με, ὁ δὲ ἐλθὼν σῶσαι τὸν κόσμον, καὶ μὴ κρῖναι αὐτόν, μονογενής ἐστιν υἱὸς τοῦ θεοῦ, δῆλον ὅτι ὁ αὐτὸς υἱός ἐστιν ὁ λέγων, ὁ θεωρῶν ἐμὲ θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με· καὶ γὰρ ὁ λέγων ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καὶ ἐάν τις μου ἀκούσῃ τῶν ῥημάτων, ἐγὼ οὐ κρίνω αὐτόν, αὐτός ἐστιν ὁ υἱός, περὶ οὗ ταῦτα ἔφη, ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται ὅτι A μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ· καὶ πάλιν, αὕτη ἐστὶν ἡ κρίσις τοῦ μὴ πιστεύοντος εἰς τὸν υἱόν, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ, δηλονότι τῷ υἱῷ· αὐτὸς γὰρ ἂν εἴη τὸ φῶς τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· καὶ ὅσον χρόνον ἐπὶ γῆς ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, φῶς εἰς τὸν κόσμον ἦν, ὡς ἔφη αὐτός, ἕως τὸ φῶς ἔχετε, πιστεύετε εἰς αὐτό, ἵν' υἱοὶ φωτὸς γένησθε. ἐγὼ γὰρ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα. καὶ τούτου τοίνυν δειχθέντος δῆ- B λον ὅτι υἱός ἐστιν ὁ λόγος. εἰ δὲ ὁ υἱός ἐστι τὸ φῶς τὸ εἰς τὸν κόσμον ἐληλυθός, ἀναντιρρήτως διὰ τοῦ υἱοῦ ὁ κόσμος ἐγένετο. ὡς ὁ Ἰωάννης ἔφη περὶ τοῦ βαπτιστοῦ, οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός· ἦν γὰρ ὡς προέφημεν τὸ φῶς αὐτὸς ὁ χριστὸς τὸ ἀληθινόν, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· εἰ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἀνάγκη οὖν αὐτὸν εἶναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, περὶ οὗ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι ἔφησεν. ἢ γὰρ δύο κόσμους ἀναγκασθή- C σονται λέγειν, ἵν' ὁ μὲν δι' υἱοῦ, ὁ δὲ διὰ τοῦ λόγου εἴη γεγονώς· ἤ, εἰ εἷς ἐστιν ὁ κόσμος, καὶ μία ἡ κτίσις, ἀκόλουθον, καὶ ἕνα, καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν καὶ λόγον πρὸ πάσης κτίσεως· δι' αὐτοῦ γὰρ γέγονεν. οὐκ οὖν, εἰ ὡς διὰ τοῦ λόγου, οὕτως καὶ δι' υἱοῦ τὰ πάντα γέγονεν, οὐδὲν ἐναντίον φανήσεται, ἀλλὰ καὶ ταυτὸν εἴη ἂν εἰπεῖν, ὡς ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ υἱός. εἰ δὲ ὅτι μὴ εἶπεν ὁ Ἰωάννης, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ υἱός, οὐχ ἁρμόζειν φήσουσι τῷ υἱῷ τὰ τοῦ λόγου· ὥρα καὶ τὰ τοῦ υἱοῦ μὴ ἁρμόζειν τῷ D λόγῳ· τοῦ δὲ υἱοῦ ἐδείχθη τό, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ τό, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς καὶ τό, ὁ θεωρῶν ἐμὲ θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με· κοινὸν μέντοι πρός τε τὸν λόγον καὶ τὸν υἱόν, τὸ τὸν κόσμον δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι· ὡς ἐκ τούτου δείκνυσθαι πρὸ τοῦ κόσμου εἶναι τὸν υἱόν· ἀνάγκη γὰρ τὸν δημιουργὸν πρὸ τῶν γινομένων εἶναι, καὶ τὸ πρὸς Φίλιππον δὲ λεγόμενον, οὐ τοῦ λόγου κατ' αὐτοὺς ἂν εἴη, ἀλλὰ τοῦ υἱοῦ. τοσοῦτον γάρ, ἔφη, χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με Φί- E λιππε, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ τὰ ἑξῆς. εἰ μὲν οὖν τὸν ἄνθρωπον ὃν ἐφόρεσεν ὁ λόγος, αὐτὸν εἶναι λέγουσι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ καὶ μὴ τὸν λόγον υἱόν, ὁ ἄνθρωπος ἂν εἴη ἀκολούθως ὁ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἂν εἴη, ὁ ἓν ὢν αὐτὸς καὶ ὁ πατήρ, καὶ ὁ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός, καὶ τὸ φῶς

erant enim opera eorum mala. Si is, qui dicit, *non veni, vt iudicem mundum, sed vt seruem,* is autem qui venit vt mundum seruet non vt eum iudicet, Filius est Dei vnigenitus: manifestum est eundem esse Filium qui dicit: *Qui vidit me, vidit & eum qui misit me:* nam qui dicit, *qui credit in me*: &, *si quis audiuerit verba mea, ego non iudico eum:* de eo qui Filius est, ista loquitur, *Qui credit in eum non iudicatur: qui autem non credit iam iudicatus est, eo quod non crediderit in nomen vnigeniti Filii Dei.* Ac rursum, *hoc iudicium eius, qui non credit in Filium, eo quod Lux in mũdum venerit, & non crediderunt ei,* Filio scilicet: ipse enim Lux est, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et quandiu in terra versatus est, per humanitatem assumptam, Lux erat in mundo, vt ipse testatur: *Quandiu Lucem habetis, credite in eum, vt Filii Lucis efficiamini. Ego enim Lux veni in mundum.* Hoc ita ad istum modum demonstrato clarum fuerit, Filium esse Verbum: & quia Filius Lux est, quæ in mundum venit, sine omni contradictione relinquitur, mundum per Filium conditum esse, vt Ioannis Euangelistæ verba aperte demonstrant, vbi de Ioanne Baptista loquitur: *Non erat ille Lux, sed vt testimonium perhiberet de luce.* Erat enim, vt iam antea diximus, ipse Christus vera Lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: in mundo erat, & mundus per eum factus est. Necessum igitur, ipsum esse Verbum Dei, de quo testatus Ioannes est, omnia per ipsum facta esse. Aut enim cogentur duos mundos statuere, vt alter per Filium, alter per Verbum habeatur conditus: aut si vnus est mundus, & vna rerum natura, ex consequio patet, vnum eundemque & Filium & Verbum ante conditam naturam extitisse: siquidem per eum conditus sit. Ergo, si vt per Verbum, ita quoque per Filium omnia sunt condita, nihil contrarii apparebit, si idem dicas, vt in Principio erat Verbum, ita in principio erat Filius: sin autem quia non dictum est à Ioanne, In principio erat Filius, nihil ea quæ verbi sunt, Filio competere asseuerabunt, restat scilicet vt asseuerent, quæ Filii sunt non competere Verbo. Ad Filium autem pertinere demonstratum est: *Ego & Pater vnum sumus*: vt etiam illud, *Qui est in sinu Patris*: & illud quoque, *Qui vidit me, vidit eum qui misit me.* Commune autem est & verbo & Filio: mundum per eum creatum esse, vt inde demonstretur, ante mundum Filium extitisse. Necessum enim est, opificem ante opera sua subsistere. Iam quod Philippo responsum est, non verbi fuerit, pro ipsorum opinione, sed Filii, vbi ait, *Tantum temporis vobiscum sum, & non cognouistis me: Philippe, qui vidit me, vidit Patrem meum.* Si igitur hominem, quem gessit Verbum, ipsum inquiunt Filium Dei vnigenitum esse, non autem Verbum Filium esse, sequitur vt homo sit ille ipse qui in Patre est, & Pater in eo homine, & homo sit ille qui ipse & Pater vnum est: & qui est in sinu Patris, & qui est

Lux vera. Et necessario cogentur vt dicant, per eum hominem mundum esse factum, eumque hominē esse qui venerit, non iudicare mundum, sed eum seruare: eum denique esse, qui prius extiterit quàm Abrahā gigneretur. *Amen amē dico vobis*, loquutus est Iesus ad Iudæos, *antequam Abraham fieret, ego sum.* Et qui (quaeso) non absurdum est eum, qui genitus est ex semine Abrahæ post quadraginta duas ætates, hæc verba sibi vsurpare: sese antequam Abrahā fieret, extitisse. Qui autem non absurdum, si caro quam gestauit Verbū, ipsa habeatur filius, eamque ex Maria genitam illam ipsam esse pronunciemus, per quam sit mundus cōditus? aut quomodo tuebūtur dictū illud, *In mundo erat?* Euāgelista. n. id quod ante natiuitatem carnis Filii præcesserat, significans, subintulit hæc verba: *In mundo erat.* Quomodo autem, si Filius non est Verbū, sed homo, mundū seruare potuit, cū & ipse vnus sit ex mundo? Quod si ad ista impudēter agere velint quærendum est ex illis, vbi erit Verbū, cum homo sit in Patre, eūque occupet, aut quo tum numero erit Verbum apud Patrē, si homo & Pater vnū sunt? Quod si homo vnigenitus est, cuius tūc ordinis erit Verbū? aut. n. secundæ dignitatis illud dixerint, aut si superior vnigenito sit, habeatur pro Patre. Sicuti. n. vnus est Pater, ita vnus ex illo vnigenitus. Quid autē plus habet Verbum quā homo: si Verbū nō est Filius? Siquidem per Filium & Verbum, mūdus esse conditus describitur, & cōmune est Verbo & Filio mundū ædificare. Cæterū, videre Patrē non itidē de Verbo scriptum est, sed de Filio, & seruari mundū non per Verbū dictū est, sed per vnigenitum Filiū. Dixit. n. Iesus, *Tantū temporis vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui vidit me, vidit Patrem meum*: Patrē autē non describitur Verbum agnoscere, sed dictū est non Verbū, sed vnigenitū Filiū, qui est in sinu Patris, videre Patrem. Quid autem Verbum plus quā Filius ad nostrā salutem cōfert? vt pro ipsorum opinione aliud habeatur Filius, aliud Verbum, quippe, cū credere iubeamur non in Verbū, sed in Filiū? Ait. n. Ioannes, *Qui credit in Filiū, habet vitam æternam, qui autē diffidit Filio, non videbit vitam*, quin & Sacrū Baptisma in quo vniuersæ fidei nostræ ratio cōsistit, nō in Verbo, sed in Patre & Filio, & Spiritu sancto traditur. Si igitur pro ipsorū sentētia aliud est Verbū, & aliud est Filius nec est Verbū filius, nihil ad Verbū Baptisma spectat. Quomodo igitur secundū illos verbū cum Patre coexistere potest, cū illi nō adsit in datione Baptismi? Sed dixerit aliquis, sub nomine patris cōtinetur & Verbū: cur etiā nō spiritus sanctus? an extra Patrē Spiritus sanctus consistit? Et homo quidē, si nō admittas Verbū Filiū fuisse, post Patrē nominatur, & post hominē spiritus sanctus. Iā nō vere in Trinitatē vnitas pro ipsorum opinione dilatatur, Patrē videlicet & Filiū, & Spiritum sanctum, sed in quaternionem. Hic autem confusi ad aliud confugiunt dicuntque non hominem per se, quem gestauit Dominus, sed

φῶς τὸ ἀληθινόν. ἀναγκασθήσονται δὲ καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἰπεῖν τὸν κόσμον γεγενῆσθαι, καὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸν ἐλθόντα μὴ κρῖναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι αὐτόν, αὐτὸν δὲ εἶναι καὶ πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἀμὴν γάρ ἔφη ὁ Ἰησοῦς λέγω ὑμῖν, „ πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγώ εἰμι· καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον „ κατ' αὐτοὺς τὸν ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ μετὰ δύο καὶ τεσσαράκοντα γενεὰς λέγειν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ὑπάρχειν; πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον εἴη σὰρξ, ἣν ἐφό-

A ρεσεν ὁ λόγος, αὕτη ἐστὶν ὁ υἱός, λέγειν τὴν ἐκ Μαρίας σάρκα ταύτην εἶναι δι' ἧς ὁ κόσμος ἐγένετο; πῶς δὲ σώσουσι καὶ τό, ἐν τῷ κόσμῳ ἦν; τὸ γὰρ πρὸ τῆς κατὰ σάρ- „ κα γενέσεως τοῦ υἱοῦ, σημαίνων ὁ εὐαγγελιστής, ἐπήγαγε „ λέγων, ἐν τῷ κόσμῳ ἦν· πῶς δὲ εἰ μὴ ὁ λόγος υἱός ἐστιν ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος υἱός, δύναται τὸν κόσμον σῶσαι εἷς ὢν καὶ αὐτὸς τοῦ κόσμου; εἰ δὲ ἀναισχυντοῖεν ἐπὶ τούτοις ποῦ ἔσται ὁ λόγος, τοῦ ἀνθρώπου ὄντος ἐν τῷ πατρί; πῖος δὲ ἔσται ὁ λόγος πρὸς τὸν πατέρα τοῦ

B ἀνθρώπου καὶ τοῦ πατρὸς ἓν ὄντων; εἰ δὲ ὁ ἄνθρωπος μονογενής ἐστι, πόστος ἔσται ὁ λόγος; ἢ γὰρ δεύτερον εἶναι αὐτὸν λεξάτω τις, ἢ ὑπὲρ τὸ μονογενές ἐστιν, αὐτὸς ἂν εἴη ὁ πατήρ· ὥσπερ γὰρ εἷς ἐστιν ὁ πατήρ, οὕτως εἷν καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ μονογενές. τί δὲ καὶ πλέον ὁ λόγος ἔχει τοῦ ἀνθρώπου, εἴγε οὐχ ὁ λόγος υἱός ἐστι; διὰ μὲν γὰρ υἱοῦ καὶ τοῦ λόγου, ὁ κόσμος γεγενῆσθαι γέγραπται, καὶ κοινόν ἐστι τῷ τε λόγῳ καὶ τῷ υἱῷ, τὸ δημιουργεῖν τὸν κόσμον, τὸ δὲ ὁρᾶν τὸν πατέρα, οὐκέτι ἐν τῷ λόγῳ γέγραπται, ἀλλ' ἐν τῷ υἱῷ, καὶ τὸ σώζειν τὸν κόσμον, οὐκ

C ἔτι διὰ τοῦ λόγου ἐλέχθη, ἀλλὰ διὰ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ· εἶπε γάρ, φησίν, ὁ Ἰησοῦς, τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑ- „ μῶν εἰμὶ καὶ οὐκ ἔγνωκάς με Φίλιππε; ὁ ἑωρα- „ κὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα. καὶ τὸν πατέρα δέ, „ οὐχ ὁ λόγος γέγραπται γινώσκειν, ἀλλ' ὁ υἱός, ὁρᾶν δὲ τὸν πατέρα οὐχ ὁ λόγος εἴρηται, ἀλλ' ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός. τί δὲ πλέον εἰς σωτηρίαν ἡμῶν ὁ λόγος συμβάλλεται μᾶλλον τοῦ υἱοῦ, εἴ γε κατ' αὐτούς, ἄλλος ἐστὶν ὁ υἱὸς καὶ ἄλλος ὁ λόγος. πιστεύειν γὰρ ἡ-

D μᾶς οὐκ εἰς τὸν λόγον, ἀλλ' εἰς τὸν υἱὸν προστακτέον ἐστί· φησὶ γὰρ Ἰωάννης, ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ οὐκ ὄψεται ζωήν, „ καὶ τὸ ἅγιον δὲ βάπτισμα ἐν ᾧ πάσης πίστεως „ ἡμῶν ἡ σύστασις ὁρμεῖ, οὐκ εἰς λόγον, ἀλλ' εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα δίδοται, εἴπερ οὖν κατ' αὐτοὺς ἄλλος ἐστὶν ὁ λόγος καὶ ἄλλος ὁ υἱός, καὶ οὐκ ἔστιν υἱὸς ὁ λόγος, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον τὸ βάπτισμα· πῶς οὖν σύνεστιν ὁ λόγος κατ' αὐτοὺς τῷ πατρί, οὐ

E συνὼν αὐτῷ ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος δόσει; ἀλλ' ἴσως ἂν εἴποιεν, ἐν τῷ τοῦ πατρὸς ὀνόματι περιέχεται καὶ ὁ λόγος. διότι οὖν οὐχὶ καὶ τὸ πνεῦμα; ἢ ἐκτὸς τοῦ πατρός τὸ πνεῦμα; καὶ ἄνθρωπος μέν, εἴπερ οὐκ ἔστιν υἱὸς ὁ λόγος, μετὰ τὸν πατέρα ὀνομάζεται, τὸ δὲ πνεῦμα μετὰ τὸν ἄνθρωπον, οὐκέτι δὲ οὐδὲ εἰς τριάδα κατ' αὐτοὺς ἡ μονὰς πλατύνεται, ἀλλ' εἰς τετράδα, πατέρα καὶ υἱὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον. ἐν τούτοις δὴ αἰσχυνόμενοι, εἰς ἕτερον καταφεύγουσι, καὶ φασί, μὴ τὸν ἄνθρωπον καθ' ἑαυτὸν ὃν ἐφόρεσεν ὁ κύριος, ἀλλὰ

ἀλλὰ τὸ συναμφότερον τόν τε λόγον καὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι υἱόν. συνημμένα γὰρ ἀμφότερα, υἱὸς, ὡς αὐτοί λέγουσιν, ὀνομάζεται· τί τίνων τίνος αἴτιον, ἢ τὸ πότερον τὸ πότερον υἱὸν κατεσκεύασεν; ἢ ἵνα λευκότερον εἴπω, ἆρα διὰ τὴν σάρκα ὁ λόγος υἱὸς, ἢ διὰ τὸν λόγον ἡ σὰρξ υἱὸς λέγεται, ἢ οὐδέτερον τούτων, ἀλλ' ἀμφοῖν σύνοδος; εἰ μὲν οὖν ὁ λόγος διὰ τὴν σάρκα, ἀνάγκη τὴν σάρκα εἶναι υἱόν, καὶ ἀκολουθεῖ τὰ ἄτοπα, ὅσα προείρηται, ἐκ τοῦ λέγειν τὸν ἄνθρωπον υἱόν· εἰ δὲ διὰ τὸν λόγον ἡ σὰρξ υἱὸς λέγεται καὶ πρὸ τῆς σαρκὸς πάντως ὁ λόγος ὢν υἱὸς ἦν· πῶς γὰρ οἷόν τε υἱοποιεῖν τινα ἑτέρους, μὴ ὄντα αὐτὸν υἱὸν ὄντος μάλιστα πατρός; εἰ μὲν οὖν ἑαυτῷ υἱοποιεῖ· πατὴρ αὐτὸς ἂν εἴη, εἰ δὲ τῷ πατρὶ, ἀνάγκη αὐτὸν εἶναι υἱόν, δι' ὃν καὶ οἱ ἄλλοι υἱοποιοῦνται· ἐπεὶ εἰ μὴ ὄντος αὐτοῦ υἱοῦ, ἡμεῖς υἱοί ἐσμεν, ἡμῶν ἂν εἴη ὁ θεὸς πατὴρ, καὶ οὐκ αὐτοῦ· πῶς οὖν ἰδιοποιεῖται μᾶλλον λέγων, ὁ πατήρ μου καὶ ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρός; εἰ γὰρ κοινὸς πάντων πατὴρ, οὐ μόνου αὐτοῦ πατὴρ, οὐδὲ μόνος αὐτὸς ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ πατρός. λέγει δέ ποτε καὶ ἡμῶν αὐτὸν λέγεσθαι πατέρα, διὰ τὸ αὐτὸν κεκοινωνηκέναι τῇ ἡμετέρᾳ σαρκί. διὰ τοῦτο γὰρ γέγονεν ὁ λόγος σὰρξ, ἵν' ἐπειδὴ ὁ λόγος ἐστὶν υἱὸς διὰ τὸν ἐνοικοῦντα ἐν ἡμῖν υἱόν, λέγεται καὶ ἡμῶν πατήρ· ἀπέστειλε γὰρ, φησὶ, τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κρᾶζον ἀββᾶ ὁ πατήρ· οὐκ οὖν ὁ ἐν ἡμῖν υἱὸς τὸν ἴδιον πατέρα ἐπικαλούμενος, καὶ ἡμῶν αὐτὸν ποιεῖ πατέρα λέγεσθαι· ἀμέλει ὧν οὐκ ἔστιν εἰς τὰς καρδίας ὁ υἱὸς, τούτων οὐδὲ πατὴρ ὁ θεὸς ἂν λεχθείη. εἴπερ οὖν διὰ τὸν λόγον λέγεται ὁ ἄνθρωπος υἱὸς, ἀνάγκη πάσαι λεγομένων καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τῶν παλαιῶν υἱῶν εἶναι καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας τὸν λόγον υἱόν· υἱοὺς γὰρ, φησὶν, ἐγέννησα, καὶ ἐπὶ νῶε· ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ, καὶ ἐν τῇ ᾠδῇ, οὐκ αὐτὸς οὗτός σου πατήρ; οὐκ οὖν ἦν καὶ ὁ ἀληθῶς υἱὸς, δι' ὃν κἀκεῖνοι υἱοί. εἰ δὲ κατ' ἐκείνους πάλιν οὐδέτερον τούτων υἱὸς, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀμφοῖν σύνοδον, ἀνάγκη μηδέτερον εἶναι υἱόν· φημὶ δὴ, μή τε τὸν λόγον, μή τε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλά τινα αἰτίαν δι' ἣν καὶ συνήφθησαν· καὶ οὕτως προηγήσεται ἡ αἰτία τῆς συνάψεως, ἥτις υἱὸν ποιεῖ. οὐκ οὖν κατὰ τοῦτο πρὸ τῆς σαρκὸς προῆν ὁ υἱός. τούτων δὴ λεγομένων εἰς ἕτερον καταφεύξονται λέγοντες· μὴ τὸν ἄνθρωπον εἶναι υἱόν, μηδὲ τὸ συναμφότερον, ἀλλὰ τὸν λόγον ἐν ἀρχῇ μὲν εἶναι λόγον ἁπλῶς· ὅτε δὲ ἐνηνθρώπησε, τότε ὠνομάσθαι υἱόν· πρὸ γὰρ τῆς ἐπιφανείας μὴ εἶναι υἱὸν, ἀλλὰ λόγον μόνον. καὶ ὥσπερ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· οὐκ ὢν πρότερον σὰρξ, οὕτως ὁ λόγος υἱὸς γέγονεν, οὐκ ὢν πρότερον υἱός. ταῦτα μὲν ἐκείνων τὰ φλυαρήματα, ἔχει δὲ τὸν ἔλεγχον ἐναργῆ· εἰ γὰρ

sed vtrumque simul Verbum scilicet & hominē, filium esse. Cōiuncti enim ambo simul filius (vt ipsi volunt) nominatur. Quid igitur, & qua de causa, & vter vtrum filium construit? aut, vt clarius loquar, an propter carnem, Verbum est Filius: an propter Verbum, caro Filius appellatur, an neutrum istorum in causa est, sed potius amborum congressus coalitusque? Si igitur Verbum propter carnem, necessum est, carnem Filium esse, & sequentur tot absurda, quod prius enarrauimus ex eo si dicas hominem Filium: A Sin autem propter Verbum caro Filius efficitur, & ante carnem Verbum omnino existebat, nec Filius erat: quomodo possibile est illum ius filiorum aliis impetrare, qui ipse Filius non est, maxime cum subsistat Pater? Si igitur sibi Filios efficit, Pater ipse fuerit: sin autem contrà, necessum est, ipsum esse Filium, per quem & alii filii efficiuntur. Alioqui, si eo non existente Filio, nos filii sumus, non iam Deus eius Pater, sed noster tantummodo fuerit. B Quomodo igitur hoc ipsum vt proprium sibi potissimum vendicat, dum dicit: *Pater in me, & ego in Patre*? Si enim communis omnium Pater est, non illius duntaxat Pater est, nec ille solus egressus est ex Patre: sed æquum est, vt & nos aliquando eum Pattrem vocitemus, eo quod communicauerit se nostræ carni. Ideo enim Verbum caro factum est, vt per Verbum, qui Filius est, & habitat in nobis, filii efficeremur: Ideo & noster pater dicitur, *Emittit enim* (inquit) C *Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem, Abba Pater*. Igitur in nobis Filius suum Patrem inuocans, efficit, vt noster ille Pater appellitetur. Certe, in quorum cordibus non est Filius, horum Pater Deus nominari non potest. Si igitur propter Verbum homo appellatur Filius, necessum omnino & ante susceptam humanitatem, quum ex priscis aliqui Filii appellentur: & ante aduentum verbi in terras, Filium extitisse, cum inquiat, *Filios ego genui*: & in Noe, *videntes Filii Dei*. Et in Cantico, *Nonne ipse est* D *Pater tuus?* erat igitur reuera Filius, per quem & illi Filii appellantur: Sin autem secundum istos neutrum horum est Filius, sed per amborum coalescentiam congressumque Filius constituitur, necessum est, ne alterutrum quidem Filium esse, non Verbum, inquam, non hominē, sed eam ipsam causam propter quam coaptati sunt: & ita causa coaptatione prior erit, quæ Filium efficit, ergo secundum hoc, ante carnem Filius extabat. Istis ad istum modum disputatis, ad aliud defugiant, dictitantes, non hominem esse Filium, neque vtrum- E que simul coniunctum, sed in principio Verbum simpliciter appellari: ex quo autem homo factus esset, iam inde eum Filium esse nominatum: non enim antequam homo apparuisset, Filium fuisse, sed Verbum duntaxat. Et vt Verbum caro factum est, cum ante caro non esset, ita Verbum Filius effectum est, cum antea Filius non esset. Talia sunt illorum nugamenta, sed refutatio clara in promptu est: si enim

si enim omnino inde quod hominem induisset Filius effectus est, aut illa ipsa susceptio humanitatis pro causa, cur Filius sit, habenda fuerit. Et si homo in causa, vt Verbum sit Filius, aut vtrumque coniunctim id efficiunt, eadem absurda rursum occursarent. Deinde si primum verbum, & postea Filius, apparebit posterius cognouisse Patrem, & non prius: siquidē non verbum cognoscit, sed Filius. Nemo enim cognoscit Patrem, nisi Filius. Porro & illud offensabit eum postea in sinu Patris fuisse, & postmodum ipsum & Patrem vnum esse factos, & posterioris temporis esse, *Qui vidit me, vidit Patrem meum.* Hæc enim omnia de Filio dicta sunt. Atque ita cogentur dicere, Verbum nihil fuisse, sed duntaxat merum nomen. Non enim in nobis neque cum Patre, neque qui Verbum vidit, Patrem vidit, neque omnino cognitus factus est Pater: siquidem per Filium cognoscitur Pater: ita enim scriptū est, *Et cui Filius reuelauerit.* Quum igitur Verbum nondum erat Filius, nōdum quisquam Patrē cognoscebat. Quomodo igitur Mosi, quomodo Patribus visus est, quum ipse tamen in libris Regnorum dicat, reuelādo reuelatus sum ad omnes Patres vestros? Si vero reuelatus est Deus, nimirum erat Filius, qui illum reuelaret, vt ipse inquit, *& cuicunque Filius reuelauerit.* Impium igitur & stultum est dicere, aliud esse Verbum, & aliud Filium. Vnde autem hanc opinionem sibi parauerint, pulchrum est quærere. Aiunt autem, quia nulla fit mentio in Veteri Testamento de Filio, sed de Verbo, ideo Filium verbo ætate minorem asseuerauere, quod illius fit mentio in Veteri Testamento: Istiusmodi sunt quæ impii illi crepant. Primum igitur diuidere Testamenta, & alterum sine altero accipere, Manichæorum & Iudaicæ factionis est, cum illi Veteri Testamēto, isti nouo obtrectent: deinde secundum eos, si ea quæ in Veteri Testamento sunt posita, tempore præcedunt, & ea quæ in nouo Testamento memorantur, recentiora æstimāda sunt, & ex scriptis tempora iudicanda: necessum est vicissim, recentiora ista esse: *Ego & Pater vnum sumus:* &, *vnigenitus qui est in sinu Patris:* &, *qui vidit me, vidit Patrem meum*: non enim ex Veteri Testamento, sed ex nouo ista contestata fiunt. Atqui re vera multa de Filio in Veteri Testamento referuntur, vt in Psalmo: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*: & in titulo noui Psalmi in finem, *super occultis Filii, Psalmus Dauidi*, & in quadragesimi quarti inscriptione, in finem, *super rebus mutandis Filii Choræ ad prudentiā: Canticum super dilecto*, & in Esaia, *Cantabo Dilecto, cantionem dilecti ad suam vineam, vinea fuit dilecto.* Iam Dilectus ille quis fuerit, nisi Filius vnigenitus, vt in Psalmo centesimo nono patet: *ex vtero (inquiens) ante luciferum genui te*, de quo in sequentibus dicetur: Et in prouerbiis itidem: *Et ante omnes colles genuit me:* & in Daniele, species quarti, quæ apparebat similis Filio Dei, aliaque compluria. Si igitur ex Veteri Testamento vetustas rerum colligitur, vetustus etiam fuerit Filius, cuius mentio est, declaratioq; frequens in Veteri Testamēto.

Sed

εἰ γὰρ ὅλως ἐνανθρωπήσας γέγονεν υἱὸς, ἡ ἐνανθρώπησις αἰτία. καὶ εἰ ὁ ἄνθρωπος αἴτιος τοῦ εἶναι αὐτὸν υἱὸν, ἢ τὸ συναμφότερον, καὶ τὰ αὐτὰ ἄτοπα ἀπαντήσει· ἔπειτα, εἰ πρῶτον λόγος, καὶ ὕστερον υἱὸς, φανήσεται ὕστερον ἐγνωκὼς τὸν πατέρα, καὶ οὐ πρότερον. οὐ γὰρ ἡ λόγος γινώσκει, ἀλλ' ἡ υἱὸς. οὐδεὶς γὰρ γινώσκει τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός· ἀπαντήσει δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὕστερον ἐν κόλποις τοῦ πατρὸς γέ-
A γονε, καὶ ὕστερον αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἓν γεγόνασιν. καὶ ὕστερον τὸ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν „ πατέρα· ταῦτα γὰρ πάντα ἐπὶ υἱοῦ ἐλέχθη. „ ἐκ δὴ τούτων ἀναγκασθήσονται εἰπεῖν· οὐδὲν ἦν ὁ λόγος, ἀλλ' ὄνομα μόνον· οὔτε γὰρ ἐν ἡμῖν μετὰ τοῦ πατρὸς, οὔτε τὸν λόγον ἑωρακὼς ἔβλεπε τὸν πατέρα, οὔτε ὅλως τινὶ ἐγνώσθη ὁ πατὴρ, διὰ γὰρ υἱοῦ γινώσκεται ὁ πατήρ· οὕτω γὰρ καὶ γέγραπται, καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ· μή πω δὲ ὄντος τοῦ λό- „ γου υἱοῦ, οὐδέπω τις ἐγίνωσκε τὸν πατέρα. πῶς οὖν
B μωσεῖ, πῶς τοῖς πατράσιν ὤφθη; αὐτὸς γὰρ ἐν ταῖς βασιλείαις φησὶν, ἀποκαλυφθεὶς ἀπεκαλύφθην πρὸς πάντας τοὺς πατέρας ὑμῶν. εἰ δὲ ἀπεκαλύφθη θεὸς, δῆλον ὅτι ἦν ὁ ἀποκαλύπτων υἱὸς, ὡς αὐτός φησι. καὶ ᾧ ἐὰν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ· ἀσεβὲς μὲν „ οὖν καὶ ἀνόητον τὸ λέγειν, ἄλλον εἶναι, τὸν λόγον καὶ ἄλλον τὸν υἱόν· πόθεν δ' ἄρα τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν ἐσχήκασιν ἐρέσθαι καλόν. φασὶ δὴ διὰ τὸ μὴ εἰρῆσθαι ἐν τῇ παλαιᾷ περὶ υἱοῦ, ἀλλὰ περὶ λόγου. διὰ τοῦτο νεώτερον ὑπονοεῖν τοῦ λόγου τὸν υἱὸν διαβε-
C βαιοῦνται ὅτι μὴ ἐν τῇ παλαιᾷ ἀλλ' ἐν τῇ καινῇ μόνῃ ἐλέχθη. ταῦτ' ἐκεῖνοι ἀσεβῶς φθέγγονται· πρῶτον μὲν γὰρ διαιρεῖν τὰς διαθήκας, καὶ μὴ τὴν ἑτέραν τῆς ἑτέρας δέχεσθαι μανιχαίων καὶ ἰουδαίων τὸ ἐπιτήδευμα, τῶν μὲν τῇ παλαιᾷ, τῶν δὲ τῇ νέᾳ ἀντιλεγόντων. ἔπειτα κατ' αὐτοὺς, εἰ τὰ ἐν τῇ παλαιᾷ κείμενα πρεσβύτερα τῷ χρόνῳ, τὰ δὲ ἐν τῇ νέᾳ νεώτερά ἐστι καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων οἱ χρόνοι κρίνονται· ἀνάγκη πάλιν νεώτερα εἶναι τὸ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· τό τε μονογενές· καὶ τὸ ὁ ἑωρακὼς
D ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα. οὐ γὰρ ἐκ τῆς παλαιᾶς, ἀλλ' ἐκ τῆς καινῆς ταῦτα μαρτυρεῖται. οὐ μὴν δὲ ἀλλ' ἀληθῶς δὲ ἐν τῇ παλαιᾷ, περὶ υἱοῦ πολλὰ λέγεται· οἷον ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ, υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σή- „ μερον γεγέννηκά σε. καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ἐνάτου ψαλ- „ μοῦ, εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν κρυφίων τοῦ υἱοῦ, ψαλμὸς „ τῷ δαβίδ. καὶ ἐν τῷ μδ. εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν ἀλλοιω- „ θησομένων τοῖς υἱοῖς κορὲ εἰς σύνεσιν ᾠδὴ ὑπὲρ τοῦ ἀ- „ γαπητοῦ· καὶ ἐν τῷ ἡσαΐᾳ, ᾄσω δὴ τῷ ἠγαπημένῳ „ ᾆσμα τοῦ ἀγαπητοῦ τῷ ἀμπελῶνί μου. ἀμπελὼν ἐ- „
E γενήθη τῷ ἠγαπημένῳ· τίς δὲ ἀγαπητὸς τίς ἂν εἴη, „ ἢ υἱὸς μονογενής; ὡς καὶ ἐν τῷ ρθ, ἐκ γαστρὸς πρὸ „ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, περὶ οὗ ὕστερον λεχθήσε- „ ται, ἐν παροιμίαις δὲ, πρὸ δὲ πάντων τῶν βου- „ νῶν γεννᾷ με· καὶ ἐν τῷ δανιὴλ, ἡ ὅρασις τοῦ τετάρτου ὁμοία υἱῷ θεοῦ, καὶ ἄλλα πλείονα. εἰ τοίνυν ἐκ τῆς παλαιᾶς ἡ ἀρχαιότης· ἀρχαῖος ἂν εἴη καὶ ὁ υἱὸς ὁ ἐν τῇ παλαιᾷ. ἐν πολλοῖς σαφηνιζόμενος.

Ἀλλὰ

Ἀλλὰ ναί φασι· κεῖται μὲν, προφητικῶς δὲ ἔξω. οὐκ οὖν καὶ περὶ τοῦ λόγου προφητικῶς εἰρῆσθαι λεχθείη ἄν, οὐ γὰρ τὸ μὲν, τὸ δὲ, εἰ γὰρ τὸ υἱός μου εἶ σὺ, ἐπὶ μέλλοντος. δῆλον ὅτι καὶ τὸ, τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν· οὐ γὰρ εἶπεν ἐγένοντο· οὐδὲ ἐποίησεν. ὅτι δὲ τὸ ἐστερέωσεν ἐπὶ μέλλοντος, φησὶν, ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, εἶτα. καὶ γὰρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται. καὶ εἰ τὸ ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ ἐπὶ μέλλοντος, δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἐπιφερόμενον, ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθὸν, καὶ εἰ τὸ ἐκ γαστρὸς, ἐπὶ ἀνθρώπου ἄρα καὶ τὸ ἐκ καρδίας. εἰ γὰρ ἡ γαστὴρ ἀνθρώπινον, καὶ καρδία σωματικόν. εἰ δὲ τὸ ἐκ καρδίας, ἀΐδιον, καὶ τὸ ἐκ γαστρὸς ἀΐδιον, καὶ εἰ ὁ μονογενὴς ἐν κόλποις, καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἐν κόλποις· ταὐτὸν γάρ ἐστι τό τε μονογενὲς καὶ τὸ ἀγαπητὸν, ὡς τὸ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· οὐ γὰρ δὴ τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην σημᾶναι θέλων, εἶπε τὸ ἀγαπητὸς, ἵνα μὴ τοὺς ἄλλους μισεῖν δόξῃ, ἀλλὰ τὸ μονογενὲς ἐδήλου· ἵνα τὸ μόνον ἐξ αὐτοῦ εἶναι αὐτὸν δείξῃ, καὶ τῷ ἀβραὰμ γοῦν σημᾶναι θέλων ὁ λόγος τὸ μονογενὲς ἔφη, προσένεγκε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητὸν, παντὶ δὲ δῆλον ἐκ τῆς σάρρας μόνον εἶναι τὸν ἰσαάκ. ἔστιν ἄρα ὁ λόγος υἱός οὐκ ἄρτι γεγονὼς, ἢ ὀνομασθεὶς υἱὸς, ἀλλ' ἀεὶ υἱός· εἰ γὰρ μὴ υἱὸς, οὐδὲ λόγος, καὶ εἰ μὴ λόγος, οὐδὲ υἱός· τὸ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς, υἱός ἐστι. τί δέ ἐστιν ἐκ τοῦ πατρὸς, εἰ μὴ ὁ λόγος ὁ ἐκ καρδίας προελθὼν, καὶ ἐκ γαστρὸς γεννηθεὶς, οὐ γὰρ ὁ πατὴρ λόγος ἐστὶν, οὐδὲ ὁ λόγος πατήρ ἐστιν, ἀλλ' ὁ μὲν πατὴρ, ὁ δὲ υἱὸς, καὶ ὁ μὲν γεννᾷ, ὁ δὲ γεννᾶται· μαίνεται μὲν οὖν ἄρειος ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι λέγων τὸν υἱὸν, καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· μαίνεται δὲ καὶ σαβέλλιος λέγων τὸν πατέρα, εἶναι υἱὸν· καὶ ἔμπαλιν τὸν υἱὸν εἶναι πατέρα ὑποστάσει μὲν ἓν, ὀνόματι δὲ δύο· μαίνεται δὲ παραδείγματι χρώμενος τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι· ἔφη γὰρ, ὥσπερ διαιρέσεις χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα, οὕτω καὶ ὁ πατὴρ, ὁ αὐτὸς μέν ἐστι, πλατύνεται δὲ εἰς υἱὸν καὶ πνεῦμα, ἔστι δὲ τοῦτο μεστὸν ἀτοπίας· εἰ γὰρ ὡς ἐπὶ τοῦ πνεύματος οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ θεοῦ ἐστὶν, ἔσται ὁ πατὴρ λόγος καὶ πνεῦμα ἅγιον, ᾧ μὲν γινόμενος πατὴρ, ᾧ δὲ λόγος, ᾧ δὲ πνεῦμα πρὸς τὴν χρείαν ἑκάστου ἁρμοζόμενος, καὶ ὀνόματι μὲν υἱὸς καὶ πνεῦμα, τῷ δὲ ὄντι πατὴρ μόνον. ἀρχὴν μὲν ἔχων τὸ γίνεσθαι υἱὸς, παυόμενος δὲ τοῦ λέγεσθαι πατὴρ, ἐνανθρωπήσας μὲν ὀνόματι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ μηδὲ ἐπιδημήσας, καὶ ψευδόμενος μὲν τὸ λέγειν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ, τῷ δὲ ὄντι αὐτὸς ὢν πατὴρ, καὶ ἔσται ἄλλα ἐπὶ σαβελλίου ἄτοπα ἅπαντα,

Sed mihi hic dixerint: est quidem in veteri testamento de eo habita mentio, sed prophetico more in futurum rem gerendā significans. Igitur & de Verbo quoq; propheticè istiusmodi dicta fuerint: non.n. hoc prophetice, illud alterum non prophetice. Si.n. illud: *Filius meus es tu*, ad futuras actiones pertinet, certum est, etiam istud: *Verbo Domini cœli firmati sunt*, ad futuram rerum configuratione͂ pertinere: quippe, qui non dixit, facti sunt, aut fecit. Quòd autem *firmauit*, de futuro locutus sit, indicat illud alterum, *Dominus regnauit*, quod primo loco positum est, cui deinde subiungitur, *Firmauit orbē terra, qui non cōmouebitur*. Si aūt in 44. de Dilecto in futurum locutus est. Certū est, & eo ipso ꝙ subsequitur, ea in futurū locutum fuisse, dum ait: *Eructauit cor meum Verbum bonum.* Iam si ex vtero de homine dicitur, nimirū & ex corde de homine dicetur. Nā si vterus hominis est, etiam cor hominis fuerit, & ad corpus referendum est. Quòd si ex corde æternū quiddam, etiam ex vtero æternum quiddam in fructu suo significare debet. Et si vnigenitus in sinu æternum quiddam denotat, etiam Dilectus in sinu sua significatione idem sibi obtinuerit. Eadem, n. res est vnigenitus & dilectus, sicuti & ibi: *Hic est filius meus dilectus.* Nō enim, quò suam in eum dilectionem ostenderet, Dilectum illud appellauit, ne ea ratione cæteros se odisse indicaret: sed ea voce vnigeniti naturam ostendere voluit, quo palam faceret illum solum ex se esse genitū. Certe, Abrahæ demōstrare volens vnigenitum se petere, ita locutus est: *Offer Filium tuum dilectum illum.* Iam cuiuis constat Isaacum vnigenitū esse ex Sara. Est igitur Verbū Filius non nuper factus, aut nominatus filius: sed semper filius. Nam nisi sit filius, Verbum non fuerit. Et si non sit Verbū, nō etiam Filius fuerit. Nam ex Patre esse, Filium est esse. Quis.n. ex patre est, nisi Verbum ex corde progressum? & ex vtero genitum? Nō.n. pater Verbū est, neq; Verbum pater est, sed ille pater est, iste aūt filius: & ille genuit, iste aūt gignitur. Insanit igitur Arius qui dicit Filiū è nihilo extitisse, & fuisse aliquando cūm ipse nō esset. Insanit quoq; Sabellius, cùm dicit Patrem esse filium & vice versa, filium esse Patrem. Essentia personaque esse vnum eos, sed nomine duos. Insanit autem dum pro eius rei similitudine gratiis vtitur Spiritus sancti. Ait enim *Quemadmodum discrimina sunt gratiarum, idem autem Spiritus:* ita quoq; pater quum idem sit, dilatatur in filium & Spiritum. Cæterum illud plenū est absurditatis. Si enim vt in spiritu se habet diuersitas gratiarum, ita quoq; se habet triplicitas personarum in Deo, sequitur, vt pater & verbū sit, & Spiritus sanctus, vt qui hoc modo pater, illo modo Verbum, isto modo Spiritus sanctus, haberi possit, dū se accommodat ad vniuscuiusq; necessitate͂, atque ita fieri, vt nomine duntaxat filius, & Spiritus, reuera tamen non nisi pater existat, vtpote, qui ex se habeat principium sui vt nascatur: desine͂s aūt nasci, pater appelletur: & homine͂ quidem nomine tenus factum esse, reuera tamen non aduenisse, & in eo eum falsum dixisse, *Ego & pater vnum sumus*: cum ipse solus pater sit: & quæcunque alia absurda apud Sabellium inueniuntur.

Atqui ita necessum est, desinere nomen filii & Spiritus sancti impleto eo vsu, cui destinabantur, actaq; omnia ridicula erunt, eò quòd non reuera, sed nomine tenus perpetrata sint. Iam verò, desinente nomine filij pro ipsorum opinione, desinet quoq; esse Baptismatis gratia, quippe, quòd in filio dabatur. Et quid aliud sequetur, quàm abolitio rerum naturæ? Si enim, vt nos cõderemur, prodiit Verbum, eoq; progresso, subsistimus, certum est, eo regresso in Patrem, vt ipsi aiunt, nos vlterius superstites futuros non esse. Ita enim erit, quemadmodũ fuit: & ita non futuri sumus, vt antea non eramus. Nam eo vlterius non prodeunte, nõ erit vlterius rerum natura: absurda igitur sunt ista. Quòd autem filius principium existendi non habuit, sed semper & ante susceptum hominẽ, in patre erat, declarat Ioannes in prima epistola, dicẽs: ***Quod erat ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod contemplati sumus, & manus nostræ contrectauerunt de Verbo vitæ, & vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud patrem, & manifestata est in nobis.*** Quo in loco dixit, nõ quòd vita facta erat, sed quòd erat apud Patrẽ: in fine epistolæ ipsum filium hanc vitam esse ait, dum scribit: ***Et nos sumus in vero, nempe in Filio eius Iesu Christo: ipse enim est verus Deus, & vita æterna.*** Quòd si Filius est Vita, & Vita erat apud Patrem, ergo & filius quoque erat apud Patrem. Vt enim filius Verbum est, ita Deus quoque fuerit Pater: filius autem secundum Ioannem non quouis modo aut simpliciter, sed verus Deus appellatur, cum ait, ***& Deus erat Verbum***: Ipseque adeo filius dixit: ***Ego sum vita.*** Eaque de causa filius est Verbum & vita quæ est apud Patrem. Idem Ioannes rursus ita his verbis: ***Vnigenitus filius qui est in sinu Patris***, declarat eum filium esse. Quem enim Ioannes filium appellat, hunc Dauid manum appellauit: ***Vt quid auertis manum tuã & dexteram è medio sinus tui?*** Ergo si manus est in sinu, & filius est in sinu, ipse filius fuerit manus, & ipsa manus fuerit filius, per quam pater omnia fecit. ***Tua enim manus***, inquit, ***fecit hæc omnia: manu tua eduxisti populum.*** Ergo hoc ipsum per filium fecit. Iam, si ipsa mutatio dextræ excelsi: & etiam illud, in finem pro mutandis, ***canticum super Dilecto***: Dilectus scilicet manus illa est, quæ mutationem accepit, de qua etiam loquitur vox illa diuina: ***Hic est filius meus dilectus***, idem ergo manus mea, ac si diceret, filius meus. Cæterũ, quia nonnulli insciti homines tollentes filium, sordidum esse volunt hoc dictum, ***Ex vtero ante luciferum genui te***: quasi illud in Mariam competat, affirmantes scilicet eum ante exortum stellæ matutinæ ex Maria natum esse: non enim congruere in Deum vteri vocabulum: Necessum est, vt hic pauca disputemus.

Si

ἀνάγκη ἦ καὶ παυθήσεσθαι τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ
πνεύματος. τῆς χρείας πληρωθείσης, καὶ ἔ-
σται λοιπὸν ἄχρι παιδιᾶς τὰ γινόμενα, ὅτι μὴ ἀ-
ληθείᾳ, ἀλλ᾽ ὀνόματι ἐπεδείχθη. παυομένου δὲ
τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ κατ᾽ αὐτοὺς, παύσεται καὶ
τοῦ βαπτίσματος ἡ χάρις· εἰς γὰρ υἱὸν ἐδό-
θη, καὶ τί ἀκολουθήσει; ἢ ἀφανισμὸς τῆς κτί-
σεως; εἰ γὰρ ἵν᾽ ἡμεῖς κτισθῶμεν προῆλθεν ὁ
λόγος, καὶ προελθόντος αὐτοῦ, ἐσμέν. δῆ-
A λον ὅτι ἀναχωροῦντος αὐτοῦ εἰς τὸν πατέρα, ὡς
φασὶ, οὐκ ἔτι ἐσόμεθα, οὕτω γὰρ ἔσται ὥσπερ
ἦν, οὕτως οὐκ ἐσόμεθα ὥσπερ οὐκ οὖν ἦμεν,
οὐκ ἔτι γὰρ προελθόντος, οὐκ ἔτι ἡ κτίσις ἔ-
σται. ἄτοπα μὲν οὖν ταῦτα, ὅτι δὲ ὁ υἱὸς οὐκ ἀρ-
χὴν ἔχει τοῦ εἶναι, ἀλλ᾽ ἀεὶ καὶ πρὸ τῆς ἐναν-
θρωπήσεως παρὰ τῷ πατρί ἐστι, δηλοῖ ἰωάννης
ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ λέγων; ὃ ἦν ἀπ᾽ ἀρ- „
χῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλ- „
μοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν „
B ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ „
ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἑωράκαμεν, καὶ μαρ- „
τυροῦμεν; καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν „
τὴν αἰώνιον; ἥτις ἦν πρὸς τὸν πατέρα καὶ ἐ- „
φανερώθη ἡμῖν. ἐνταῦθα λέγων ὅτι ἡ ζωὴ οὐ
γέγονεν, ἀλλ᾽ ἦν πρὸς τὸν πατέρα, ἐν τῷ τέ-
λει τῆς ἐπιστολῆς τὸν υἱὸν εἶναι ἔφη τὴν ζωήν·
γράφει δ᾽ οὖν, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν „
τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἰησοῦ χριστῷ, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθι- „
νὸς θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος. εἰ δὲ ὁ υἱός ἐστιν ἡ
C ζωὴ, καὶ αὕτη πρὸς τὸν πατέρα, καὶ εἰ ὁ „
υἱὸς ἦν πρὸς τὸν πατέρα, λέγει δὲ ὁ αὐτὸς,
καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, ὁ υἱὸς ἂν εἴη ὁ
λόγος ὁ ἀεὶ ὢν πρὸς τὸν πατέρα, ὥσπερ δὲ
ὁ υἱὸς λόγος ἐστίν· οὕτως ὁ θεὸς, ὁ αὐτὸς ἂν
εἴη ὁ πατήρ. ὁ μέν τοι υἱὸς κατὰ τὸν ἰωάννην
θεὸς οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ᾽ ἀληθινὸς θεός ἐστι κατὰ
τὸν αὐτὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, ἔλεγέ τε ὁ
υἱὸς, ἐγώ εἰμι ἡ ζωή· οὐκ οὖν ὁ υἱὸς λόγος „
ἐστὶ καὶ ζωὴ οὖσα παρὰ τῷ πατρὶ, καὶ ὁ αὐ-
D τὸς ἰωάννης πάλιν, ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν „
κόλπον τοῦ πατρὸς· δείκνυσι τὸν υἱὸν ἀεὶ εἶναι. „
ὃν γὰρ λέγει ἰωάννης υἱὸν, τοῦτον χεῖρα ὁ δα-
βὶδ λέγει, ἵνα τί ἀποστρέφεις τὴν χεῖρά σου, „
καὶ τὴν δεξιάν σου ἐκ μέσου τοῦ κόλπου σου· „
οὐκ οὖν εἰ ἡ χεὶρ ἐν τῷ κόλπῳ, καὶ ὁ υἱὸς ἐν
κόλπῳ, ὁ υἱὸς ἂν εἴη ἡ χεὶρ, καὶ ἡ χεὶρ ἂν εἴη ὁ
υἱὸς, δι᾽ οὗ ἐποίησε τὰ πάντα ὁ πατήρ· ἡ χείρ „
σου γὰρ, φησὶν, ἐποίησε ταῦτα πάντα, καὶ τῇ „
χειρὶ ἐξήγαγες τὸν λαόν. οὐκ οὖν διὰ τοῦ υἱοῦ. „
E εἰ δὲ καὶ αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψί-
στου· καὶ πάλιν εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῶν ἀλ-
λοιωθησομένων ᾠδὴ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ, ὁ ἀ-
γαπητὸς ἄρα ἐστὶν ἡ χεὶρ ἡ ἀλλοιωθησεῖα, περὶ
οὗ καὶ λέγει ἡ θεία φωνὴ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπη- „
τὸς. ἴσον ἄρα ἐστὶν αὕτη ἡ χείρ μου, τῷ οὗτος ὁ υἱός μου. ἐπειδὴ δέ τινες τῶν ἀπαιδεύτων ἀναιροῦντες τὸ εἶναι υἱὸν, εὐτελίζουσι τὸ ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε ὡς ἂν ἐπὶ τῆς μαρίας ἁρμόζοντος τούτου, φάσκοντες πρὸ τοῦ ἑωθινοῦ ἀστέρος γεγεννῆσθαι αὐτὸν ἀπὸ μαρίας. μὴ γὰρ ἂν ἐπὶ θεοῦ ἁρμόζειν γαστέρα λέγειν, ὀλίγα εἰπεῖν ἀνάγκη.

εἰ μὲν

Εἰ μὲν οὖν ὅτι ἡ γαστὴρ ἀνθρώπινόν ἐστι, διὰ τοῦτο ἀλλότριον θεοῦ, δῆλον ὅτι καὶ ἡ καρδία ἀνθρώπινον ἔχει τὸ σημαινόμενον. ἀκολουθεῖ γὰρ τὴν καρδίαν ἔχοντα, ἔχειν καὶ γαστέρα, ἀμφοτέρων δὴ ἀνθρωπίνων ὄντων, ἢ ἀναιρεῖν ἑκάτερον ἀνάγκη. ἢ ἀμφοτέρων τὴν διάνοιαν ζητεῖν χρή, ὡς γὰρ ἐκ καρδίας λόγος, οὕτως ἐκ γαστρὸς γέννημα, καὶ ὥσπερ καρδίας θεοῦ λεγομένης, οὐκ ἀνθρωπίνην νοοῦμεν αὐτήν· οὕτως ἐὰν ἐκ γαστρὸς ἡ γραφὴ λέγῃ, οὐ σωματικὴν δεῖ ταύτην ἐκδέχεσθαι. ἔθος γὰρ τῇ θείᾳ γραφῇ ἀνθρωπίνως τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον λαλεῖν, καὶ σημαίνειν· ἀμέλει περὶ τῆς κτίσεως διηγούμενος φησίν, αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με. καὶ ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα, καὶ αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν. ἁρμοζόντως ἄρα περὶ ἑκάστου σημαίνει. τοῦ μὲν υἱοῦ τὸ ἴδιον καὶ τὸ γνήσιον, τῆς δὲ κτίσεως τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι. τὰ μὲν γὰρ ποιεῖ καὶ κτίζει, τὸν δὲ γεννᾷ ἐξ ἑαυτοῦ, λόγον, σοφίαν. γαστὴρ γὰρ καὶ καρδία, τὸ ἴδιον καὶ γνήσιον δηλοῦσι· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, τὸ μὲν γνήσιον ἐκ γαστρὸς ἔχομεν· τὰ δὲ ἔργα διὰ χειρὸς ποιοῦμεν. τί οὖν, φασί, καὶ τὸ πρὸ τοῦ ἑωσφόρου; ἐγὼ δ' ἂν εἴποιμι, εἰ τὸ πρὸ τοῦ ἑωσφόρου τούτου θαυμαστὴν δείκνυσι τὴν ἐκ μαρίας γέννησιν, πολλοὶ καὶ ἄλλοι περὶ τῆς τοῦ ἀστέρος ἀνατολῆς ἐγεννήθησαν. τί οὖν θαυμαστὸν ἐπὶ τούτου εἴρηται ὅτι ὡς ἐξαιρέτου τινὸς αὐτοῦ μνημονεύει; κοινοῦ ὄντος καὶ ἐπὶ πολλῶν ἔπειτα διαφέρει τὸ γεννῆσαι τοῦ ἐξαγαγεῖν, τὸ μὲν γὰρ γεννῆσαι ἀρχὴν ἔχει καταβολῆς, τὸ δὲ ἐξαγαγεῖν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τὸ ὑπάρχον προαγαγεῖν. εἰ τοίνυν ἐπὶ τοῦ σώματος ἁρμόζει ἡ φωνή, ἰστέον ὅτι οὐ τότε ἀρχὴν γενέσεως ἔλαβεν, ὅτε τοῖς ποιμέσιν εὐηγγελίσθη νυκτός, ἀλλ' ὅτε ὁ ἄγγελος ἐλάλησε πρὸς τὴν παρθένον. οὐκ ἦν δὲ τότε νύξ· οὐ γὰρ εἴρηται, νὺξ δὲ ἦν ὅτε ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς γαστρός· ταύτην τὴν διαφορὰν τίθησιν ἡ γραφή, καὶ τὸ μὲν γεγεννῆσθαι πρὸ ἑωσφόρου φησί, τὸ δὲ ἐκ γαστρὸς πρόοδον ὀνομάζει· ὡς ἐν εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ, σὺ εἶ ὁ ἐκσπάσας με ἐκ γαστρός, ἄλλως οὐκ εἶπε πρὸ ἀνατολῆς ἑωσφόρου ἀλλ' ἁπλῶς ἑωσφόρου· εἰ τοίνυν ἐπὶ τοῦ σώματος ληπτέον τὸ ῥητόν, ἀνάγκη ἦν πρὸ τοῦ ἀδὰμ εἶναι τὸ σῶμα· πρὸ τοῦ ἀδὰμ γὰρ οἱ ἀστέρες, ἢ ζητεῖν τὸν νοῦν τοῦ γράμματος, ὃ παρὰ ἰωάννου ἐκλαβεῖν δυνατόν, ἐν γὰρ τῇ ἀποκαλύψει φησίν, ἐγὼ τὸ ἄλφα, καὶ τὸ ὦ, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, μακάριοι οἱ πλατύνοντες τὰς στολὰς αὐτῶν, ἵν' ἔσται ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ τοῖς πυλῶσιν εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν, ἔξω οἱ κύνες, καὶ οἱ φαρμακοί, καὶ οἱ πόρνοι, καὶ οἱ φονεῖς, καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ πᾶς ποιῶν καὶ φιλῶν ψεῦδος. ἐγὼ ἰησοῦς ἔπεμψα τὸν ἄγγελόν μου μαρτυρῆσαι ὑμῖν ταῦτα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. ἐγώ εἰμι ἡ ῥίζα καὶ τὸ γένος δαβίδ, ὁ ἀστὴρ ὁ λαμπρὸς ὁ πρωινός,

Si igitur, quia vterus humanum quiddam ſapit, alienum id à Deo eſſe volunt, certúmque eſt, etiam vocabulum cordis aliquid humani ſignificare. Sequitur enim vt qui cor habeat, ventrem etiam habeat, cum ambo æque ad homines pertineant: aut neceſſum erit, vtrumque ſimul tolli: aut requiri oportet, quid ſibi ambæ dictiones velint. Vt enim ex corde Verbum: ita & ex vtero fœtus, & ſicuti dum mentio fit de corde Dei, non
A humanum cor intelligimus: ita quoque dum ſcriptura loquitur de vtero Dei, non ita excipiendum eſt, quaſi corporeus ſit ille vterus. Conſuetudo enim eſt ſacræ ſcripturæ humanitus ea, quæ ſupra hominem ſunt, eloqui & ſignificare. Certè; de creatione verba faciens, *Manus tua* (inquit) *fecerunt me & plaſmauerunt me*: &, *Manus tua fecit hæc omnia*: &, *Ipſe mandauit & creata ſunt*, congruenter admodum ſingula denotauit, dum & filij genuitatẽ, & proprietatem, & creaturæ primordia deſcribit. Quædam enim Pater facit & condit: quædam gignit ex ſe, Verbum nimirum
B & Sapiẽtiam. Vterus enim & cor, id quod proprium eſt & genuinum demonſtrat: nam & nos id quod nobis genuinum eſt in prole, ex vtero habemus: opera autem manu perficimus. Quid igitur garriunt de genitura ante luciferum? Ego autem libens dixero. Si illud de genito ante luciferum, partum Mariæ mirabilem demonſtrat, multos etiam alios ante exortum eius ſtellæ in lucem eſſe editos. Quid igitur miri in his verbis, vbi tamen quaſi de eximio aliquo men-
C tionem facit, quum iſta ratio naſcendi vulgaris ſit? Eſt quoque diſcrimen inter gignere & edere. Nam gignere principium iactę ſementis indicat: edere autem nihil eſt aliud, quàm qnod iam eſt, in lucem producere. Si igitur de corpore vox iſta congrua & apta eſt, ſciendum eſt non tum principium generationis eum aſſequutum eſſe, quum paſtoribus id noctu euangelizatum fuit, ſed tum cùm Angelus loquebatur ad virginem, quo tempore nox non fuit, quæ tum erat, cùm ex vtero prodiit. Hanc dif-
D ferentiam ponit ſcriptura, & genitum eſſe ante luciferum dixit: ex vtero autem prodire, egreſſum nominat, vt in Pſalmo vigeſimoprimo: *Tu es qui extraxiſti me de vtero*, alioqui non dixit ante exortum luciferi, ſed ſimpliciter ante luciferum. Si igitur iſtud de corpore accipiendum eſt, neceſſum eſt, vt iſtud corpus ante Adam ſit genitum: quippe, cùm ante Adamum ſtellæ fuerint. Aut quæ ſit ſententia iſtius ſcripti, requirenda eſt, quam ex Ioanne deſumere licitũ eſt. Is enim ait in Apocalypſi: *Ego ſum alpha & omega, primus & nouiſſimus, principiũ & finis: Bea-*
E *ti qui lauant ſtolas ſuas, vt ſit illis facultas ad lignũ vitæ: & per portas in ciuitatem introeant: foris canes & venefici, & ſcorta, & homicidæ, & idolorum cultores, & omnis qui facit & amat mendacium. Ego Ieſus miſi Angelum meum, vt hæc teſtaretur vobis in Eccleſia. Ego ſum radix & genus Dauidis, & ſtella illa lucida & matutina,*

& Spiritus & sponsa, cuius ea sunt verba, Veni, & qui audit, dicat veni: & qui sitit, veniat: & qui velit, accipiat aquam vitæ gratis. Si igitur genus Dauidis est, si stella illa lucida & matutina est, certum est Seruatorem ratione carnis suæ luciferum dici, quem antecessit Dei natiuitas, vt idem sit cum verbis Psalmi: *Ex me ipso genui te, antequam in carne appareres.* Illud enim, *ante luciferum*, idem est ac si dicas, ante incarnationem Verbi. Est igitur in veteri testamento, vbi clara mentio Filij habeatur, tametsi superuacaneũ sit de illis disputare. Si enim ea quæ posita non sunt in veteri testamento recentiora habenda sunt, dicant isti contentiosi vbi in veteri testamento de Paracleto patris mentio habita est. De spiritu quidem Sancto dictum inuenias, de Paracleto autem nihil. An igitur aliud est Spiritus sanctus, & aliud Paracletus ac nouitium magis, quia non in veteri testamento sermo de eo est habitus, iámne ideo alterum ab altero distinguere oportebit, aliudque dicere Spiritum sanctum esse, & aliud Paracletum, quum tamen vnus idémque Spiritus sit, & qui tum, & qui nunc sanctificat, & consolatur eos qui ipsum recipiunt? quemadmodum vnum & idem Verbum & Filius, qui etiã tum ad ius filiorum adoptionemque promouebat dignos? Erant enim & in veteri testamento filij, non per alium quàm per filiũ adoptati. Nã si ante Mariam filius Dei non fuisset, quomodo ille ante omnes fuerit, quum eum iam alij filij tempore antecesserint? Quomodo autem primogenitus, quum deprehendatur in gradu nascendi post multos sequi? Sed neque paracletus inter secundos numerari debet, quum ante omnes fuerit, neque filius numerus, aut nouitius, quippe cũ in principio Verbum extiterit. Sed vt idem est Spiritus & Paracletus: ita quoque idem Filius & Verbum, vt ait Saluator: *Paracletus ille Spiritus veritatis, quem mittet Pater in nomine meo*, eundem esse pronuncians citra vllam distinctionem: itidem quoque Ioannes de Verbo referens, *& Verbum*, inquit, *Caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius vt vnigeniti ex patre.* Neque enim istic eos distinxit, sed identitatem in vtroque posuit, & vt non aliud paracletus, & aliud Spiritus sanctus, sed vnum & idem: itaque non aliud Verbum est, & aliud Filius: sed Verbum vnigenitus Filius habendum est. Non enim de gloria ipsius carnis locutus est, sed de gloria Verbi. Qui igitur audet distinguere Verbũ & filium, distinguat quoque & diuidat spiritum à Paracleto. Quòd si Spiritus à Paracleto diuidi non potest, indiuisibile quoque sit Verbum, quod ipsum est filius, & Sapientia, & Virtus. Quin & Ethnici literarum periti, sciunt hanc vocem Dilectum idem valere cum hoc vocabulo vnigenito, quum Homerus Telemachum vnigenitũ Vlyssis dilectũ appellet, idq; in secũda Odyssa. *Quidnam hæc claret tuo voluus sub pectore fili? Aut curnam statuis peregrinas visere terras? Solus dilectus, Siquidem præclarus Vlysses*

καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ νύμφη λέγουσιν, ἔρχου· καὶ ὁ ἀκούων εἰπάτω ἔρχου, καὶ ὁ διψῶν ἐρχέσθω, ὁ θέλων λαβέτω, ὕδωρ ζωῆς δωρεάν. εἰ τοίνυν τὸ γένος Δαβίδ ἐστιν ὁ ἀστὴρ ὁ λαμπρὸς ὁ πρωϊνὸς, δῆλόν ἐστι τὸ κατὰ σάρκα τοῦ σωτῆρος, ἑωσφόρον εἰρῆσθαι, οὗ προϋπῆρχε τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ γέννημα· ὡς εἶναι τοιοῦτον τὸ ἐν τῷ ψαλμῷ, ἐξ ἐμαυτοῦ σε γεγέννηκα πρὸ τῆς κατὰ σάρκα ἐπιφανείας· τὸ γὰρ πρὸ ἑωσφόρου ἴσον ἐστὶ, τῷ πρὸ τῆς σαρκώσεως τοῦ λόγου.
A ἔστι δὲ ἄρα καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ φανερῶς καὶ περὶ υἱοῦ κείμενα εἰ καὶ περιττόν ἐστι περὶ τούτων ἀμφισβητεῖν· εἰ γὰρ τὰ μὴ κείμενα ἐν τῇ παλαιᾷ νεώτερά ἐστι, λεγέτωσαν οἱ οὕτως φιλονεικοῦντες· ποῦ τῆς παλαιᾶς περὶ τοῦ παρακλήτου τοῦ πνεύματος εἴρηται; περὶ πνεύματος μὲν ἁγίου ἐλέχθη, περὶ παρακλήτου δὲ οὐδαμῶς. ἆρα οὖν ἕτερόν ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἕτερος ὁ παράκλητος καὶ νεώτερος, ἐπεὶ μὴ ἐν τῇ παλαιᾷ κεῖται,
B ἢ διελεῖν καὶ ἕτερον εἰπεῖν δεῖ τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ ἕτερον τὸν παράκλητον; ἓν γὰρ καὶ ταυτόν ἐστι τὸ πνεῦμα, καὶ τότε καὶ νῦν ἁγιάζον καὶ παρακαλοῦν τοὺς δεκτικοὺς αὐτοῦ· ὡς εἷς καὶ αὐτὸς λόγος υἱὸς εἰς υἱοθεσίαν ἄγων καὶ τότε τοὺς ἀξίους· ἦσαν γὰρ καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ υἱοὶ, οὐ δι' ἄλλου, ἀλλ' ἢ διὰ τοῦ υἱοῦ τεκνοποιούμενοι. εἰ γὰρ μὴ ἦν καὶ πρὸ τῆς Μαρίας υἱὸς ὁ τοῦ θεοῦ· πῶς πρὸ πάντων ἐστὶν, ὄντων πρὸ αὐτοῦ υἱῶν; πῶς δὲ καὶ πρωτότοκος, δεύτερος μετὰ πολλοὺς
C εὑρισκόμενος; ἀλλ' οὔτε δεύτερος ὁ παράκλητος, πρὸ πάντων γὰρ ἦν, οὔτε νεώτερος ὁ υἱὸς, ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὡς ταυτὸν τὸ πνεῦμα καὶ παράκλητος, οὕτως ταυτὸν υἱὸς καὶ λόγος· ὡς ἔφη ὁ σωτήρ· ὁ δὲ παράκλητος τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ταυτὸν λέγων καὶ οὐ διαιρῶν· οὕτως ὁ Ἰωάννης τὸ ὅμοιον διηγούμενος λέγει, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς.
D ἐνταῦθα γὰρ οὐ διεῖλεν, ἀλλὰ τὴν ταυτότητα ἀπήγγειλε, καὶ οὐχ ὡς ἄλλος παράκλητος καὶ ἄλλο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἓν καὶ ταυτὸν, οὕτως οὐκ ἄλλος λόγος, καὶ ἄλλος υἱὸς, ἀλλ' ὁ λόγος μονογενής ἐστι. δόξαν γὰρ οὐκ αὐτῆς εἶπε τῆς σαρκὸς ἀλλὰ τοῦ λόγου. ὁ τοίνυν τολμῶν διαιρεῖν λόγον καὶ υἱὸν, διαιρείτω καὶ πνεῦμα καὶ παράκλητον· εἰ δὲ ἀδιαίρετον τὸ πνεῦμα, ἀδιαίρετος καὶ ὁ λόγος· ὁ αὐτὸς
E ὢν υἱὸς καὶ σοφία καὶ δύναμις· τὸ δὲ ἀγαπητὸν καὶ Ἕλληνες ἴσασιν οἱ δεινοὶ περὶ τὰς λέξεις, ὅτι ἴσον ἐστὶ τῷ εἰπεῖν μονογενής. φησὶ γοῦν ὁ Ὅμηρος ἐπὶ Τηλεμάχου υἱοῦ Ὀδυσσέως μονογενοῦς ὄντος ταῦτα μὲν ἐν τῇ δευτέρᾳ τῆς Ὀδυσσείας· τίπτε δέ τοι φίλε τέκνον ἐνὶ φρεσὶ τοῦτο νόημα ἔπλετο; πῇ δὲ θέλεις ἰέναι πολλὴν ἐπὶ γαῖαν, μοῦνος ἐὼν ἀγαπητὸς, ὁ δ' ὤλετο τηλόθι πάτρης,

διογενὴς

ἀπογλυνῆς, ὀδυσεὺς, ἀλλογνώτων ἐνὶ δήμῳ· ὁ ἄρα μόνος ὢν τῷ πατρὶ ἀγαπητὸς λέγεται· τινὲς τῶν ἀπὸ τοῦ σαμοσατέως διαιροῦντες τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ υἱοῦ, φάσκουσι τὸν μὲν υἱὸν εἶναι τὸν χριστὸν, τὸν δὲ λόγον ἄλλον εἶναι· καὶ τούτου πρόφασιν λαμβάνουσιν ἀπὸ τῶν πράξεων. ὃ καλῶς μὲν ὁ πέτρος εἶπεν, αὐτοὶ δὲ κακῶς ἐκδέχονται. ἔστι δὲ τοῦτο, τὸν λόγον ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς ἰσραὴλ, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ ἰησοῦ χριστοῦ. οὗτός ἐστι πάντων κύριος· φασὶ γὰρ ὡς τοῦ λόγου διὰ χριστοῦ λαλήσαντος, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν τάδε λέγει κύριος. ἄλλος μὲν ἦν ὁ προφήτης, ἄλλος δὲ ὁ κύριος. ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ὅμοιόν ἐστιν ἀντιθεῖναι τὸ ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς κορινθίους, ἀπεκδεχόμενος τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ· ὃς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἕως τέλους ἀνεγκλήτους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ. ὡς γὰρ οὐκ ἄλλος χριστὸς ἑτέρου χριστοῦ τὴν ἡμέραν βεβαιοῖ ἀλλ' αὐτοὺς ἐν τῇ αὐτοῦ ἡμέρᾳ βεβαιοῖ τοὺς ἀπεκδεχομένους, οὕτως τὸν λόγον ἀπέστειλεν ὁ πατὴρ σάρκα γενόμενον, ἵνα δι' ἑαυτοῦ ἄνθρωπος γενόμενος κηρύξῃ. διὸ εὐθέως οὖν ἐπάγει· οὗτός ἐστι πάντων κύριος· κύριος δὲ πάντων ὁ λόγος ἐστί. καὶ εἶπε μωσῆς πρὸς ἀαρὼν, πρόσελθε πρὸς τὸ θυσιαστήριον καὶ ποίησον τὸ περὶ τῆς ἁμαρτίας σου καὶ τὸ ὁλοκαύτωμά σου, καὶ ἐξίλασαι περὶ σεαυτοῦ καὶ τοῦ οἴκου σου, καὶ ποίησον τὰ δῶρα τοῦ λαοῦ καὶ ἐξίλασαι περὶ αὐτῶν. καθάπερ ἐνετείλατο κύριος τῷ μωσεῖ· ἰδοὺ τοίνυν ἐνταῦθα καίπερ ἑνὸς ὄντος τοῦ μωσέως, ὡς περὶ ἑτέρου μωσέως αὐτὸς μωσῆς λέγων ἐστί, καθάπερ ἐνετείλατο κύριος τῷ μωσεῖ· οὕτω τοίνυν καὶ περὶ τοῦ θείου λόγου, ἐὰν λέγῃ ὁ μακάριος πέτρος, ἀποσταλέντος τοῖς υἱοῖς ἰσραὴλ διὰ ἰησοῦ χριστοῦ, οὐ χρὴ ἕτερον μὲν τὸν λόγον, ἕτερον δὲ χριστὸν νοεῖν, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν διὰ τὴν ἕνωσιν τὴν πρὸς τὴν θείαν αὐτοῦ καὶ φιλάνθρωπον συγκατάβασίν τε καὶ ἐνανθρώπησιν. εἰ δὲ καὶ νοοῖτο διχῶς, ἀλλ' οὐχ ὡς τοῦ λόγου κεχωρισμένου, κατὰ τὸν θεσπέσιον ἰωάννην, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, εἰρηκότα, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. τὸ ἄρα καλῶς καὶ ὀρθῶς εἰρημένον παρὰ τοῦ μακαρίου πέτρου, κακῶς καὶ στρεβλῶς νοοῦντες οἱ τοῦ σαμοσατέως, ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἵστανται. χριστὸς γὰρ τὸ συναμφότερον νοεῖται· ὡς ὅταν λέγῃ, χριστὸς θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ σοφία. εἰ τοίνυν λέγει πέτρος τὸν λόγον διὰ ἰησοῦ χριστοῦ ἀπεστάλθαι τοῖς υἱοῖς ἰσραὴλ, τοῦτο σημαίνων νοείσθω, τὸν λόγον σαρκωθέντα τοῖς υἱοῖς ἰσραὴλ πεφανερῶσθαι ἵν' ᾖ συνᾴδων τῷ, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, εἰ δὲ ἑτέρως ἐκεῖνο νοοῦσι καὶ τὸν λόγον μὲν, καθὼς καὶ ἔστι, θεῖον ὁμολογοῦντες, τὸν πρὸς αὐτοῦ ληφθέντα, ᾧ καὶ ἡνῶσθαι πιστεύεται, ἄνθρωπον ἀπ' αὐτοῦ χωρίζουσι, λέγοντες διὰ ἰησοῦ χριστοῦ ἀπεστάλθαι, ἑαυτοῖς ἐναντία φθεγγόμενοι νοοῦσιν· οἱ γὰρ ἐνταῦθα χωρίζοντες τῆς θείας σαρκώσεως θεῖον νοοῦσι, σμικρύνουσιν ἄρα ἀκούοντες αὐτὸν σάρκα γεγενῆσθαι, καὶ τὰ ἑλλήνων φρονοῦσιν, ὥσπερ οὖν καὶ φρονοῦσι, τροπὴν τοῦ λόγου τὴν σάρκωσιν τὴν θείαν ὑπολαμβάνοντες, ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, μὴ γένοιτο·

Ignotos interperiit, procul vrbe domoque. Nimirum quia Vnicus erat Patri suo, Dilectus appellatur. Quidam ex discipulis Samosatensis diuidentes Verbum à Filio, dicunt Filium quidem esse Christum, Verbum tamen alium: eiusque occasionem arripiunt ex actis Petri dicentis: *Verbum emisit filiis Israel, pacem Euangelizans per Iesum Christum. Hic est omnium Dominus.* Aiunt enim Verbum ita locutum per Iesum Christum, quemadmodum etiam A in Prophetis loqui solet, ac proinde aliud Prophetam esse, aliud Dominum. Sed possumus contra hanc obiectionem aliquid simile reperire, idque ex Epistola ad Corinthios: *Expectantes reuelationem Domini nostri Iesu Christi, qui & confirmabit vos inculpabiles vsque in diem Domini nostri Iesu Christi.* Vt enim non alter Christus, diem alterius Christi expectantes confirmat, ita quoque verbum misit Pater carnem factum, vt quum iam homo esset, ipse per seipsum euangelizaret. Atque ideo statim B subnexuit, *Hic est omnium Dominus.* Dominus autem omnium Verbum est. Eadem ratione dixit Moses ad Aaron: *Accede ad altare & sacrifica pro peccatis, & incensum offer, & propitiationem facias pro teipso, & pro domo tua, & offer munera populi, & fac expiationem pro eis, quemadmodum præcepit Dominus Mosi:* Ecce tibi etiam hic quanquam de vno Mose, tamen veluti de altero Mose mentionem fecit. Eodem igitur modo de Diuino Verbo, si dicat Petrus illud missum esse filiis Israel per Iesum Christum, non intelligendum est, aliud esse Ver- C bum, aliud esse Christum, sed vnum eundemque ob susceptam humanæ naturæ conditionem, & pro nostro modulo sui attemperationem. Iam, tametsi duplex relatio in intelligendo fiat, non tamen ita vt Verbum segregetur, quemadmodum ex diuiniloquo Ioanne patet, cuius hoc dictum, *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Quod igitur probè & rectè dictum est à Beato Petro, hoc isti Samosatenses, quia in veritate non manent, praue, peruerseque intelligunt. Chri- D stus enim id esse intelligitur, quod ex vtroque constat, quare Verbum etiam intelligi debet, quum dicitur, Christus Dei virtus, & Dei Sapientia. Si igitur dicat Petrus, Verbum per Iesum Christum missum esse Filiis Israel, id ita accipiendum est, Verbum incarnatum filiis Israel apparuisse, vt consonet cum hoc dicto, *Verbũ caro factum est.* Sin autem aliter illud intelligant, & Verbum quidem, quemadmodũ etiam est, Numen confiteantur: hominem tamen ab eo assumptum, cum quo vnitus est, disseparant, dicentes per Iesum Christum verbum missum es- E se, ipsi sibiipsis contraria, in hac sententia pronunciant. Qui enim isthic eum segregantes à diuina incarnatione Diuinum esse volũt, iidem illi vilipendunt eum carnẽ factum esse, & quæ gentilium sunt, sapiunt. Quemadmodum & hic sentiunt, dum ante verbum, incarnationẽ diuinam fuisse suspicantur, sed ita non est, apagesis.

Nam quemadmodum ineffabilem natiuitatem Ioannes isthic deprædicat deglutito assumptoque eo quod mortale est à vita, & ab ipso, qui est ipsa vita. Quemadmodum ad Martham Dominus locutus est: *Ego sum vita:* ita quoque dum dicit Petrus per Iesum Christum Verbum missum esse, Diuinam illam counitionem eius significat. Vt enim dum quis audit Verbum carnem factum esse, nequaquam existimat, non iam inde superesse Verbum, quo quid absurdius? ita Verbum audiens coniunctum carni, vnum diuinum & simplex intelligat mysterium. Manifestius autem & submota omni controuersia dicta Archangeli ad Deiparam virginem, vnitatem Diuini verbi & hominis indicauerint. Ait enim, spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, ideo quod natum ex te fuerit Sanctum, vocabitur Filius Dei. Stolidè igitur discipuli Samosatenses id seiungunt, quod manifestum demonstratur vnitum fuisse cum homine ex Maria genito. Non igitur missio est per eum, sed misit potius in seipso, dicens: *Euntes docete omnes gentes.* Consuetudo autem est scripturæ, incurie & simpliciter verba pronunciare. Ita enim in libro Numerorum inuenias: *Dixit Moses Ragueli Madianitæ socero Mosis.* Non enim alius Moses qui ista locutus est, & alius Moses, cui Raguel socer erat: sed vnus erat. Si enim Verbum Dei sapientia & virtus, & dextra, & brachium, & quæcunque sunt, istiusmodi appellatur, & hominum studio & amore nobis vnitus est, primitias nostras circumamictus eisque attẽperatus: sequitur ergo vt ipsum Verbum omnia istius generis nomina, vt par est, sortiatur. Nam quod dictum est, In principio Verbũ esse & hoc apud Deum, & ipsum Deum esse, & omnia per eum, & sine eo factum esse nihil: plane ostẽdunt hominẽm Dei verbi plasma & figmẽtum esse. Si igitur hunc hominem verbum iam caro factum in se recepit, eumque instaurauit, denuo firma innouatione ad æternam perdurationem: suscepta ea de causa hac vnitione, vt ad diuiniorem sortem eum subueheret, qui fieri potest, vt dicant per hominem ex Maria genitum Verbum missum fuisse? aut eum reliquis Apostolis, hoc est, Prophetis, nimirum qui ab ipso missi legatique fuere, adnumerandum putent: quum ipse Apostolorum, hoc est, eorum qui missi fuere, sit Dominus? quomodo ergo, inquam, merus homo vocari possit Christus, qui vnitus verbo recte appellatur Christus, & Filius Dei? cum clare Propheta exclamet: prædicetque Paternam in eo substantiam: *emittã* (inquit) *filiũ meũ Christũ:* & in Iordane: *Hic est Filius dilectus.* Quum enim expleuisset promissa, recte fecit, quod eum clare demonstrabat, quem se missurum pollicitus fuerat. Vtrũque igitur intelligimus sub nomine Christi, verbum nimirum coadunitum in Maria, homini ex Maria oriundo: nam in huius vtero Verbum sibi domum conformauit, eo modo quo ab initio Adam ex terra genitus est, vel potius Diuiniori, de quo & Salomon ait, cui occultum non fuit, Verbum etiam sapientiam appellari *Sapien-*

ὃν τρόπον γὰρ τὴν ἀνέκφραστον γέννησιν ἐν τούτῳ Ἰωάννης κηρύσσει, καταποθέντος τοῦ θνητοῦ ὑπὸ τῆς ζωῆς, καὶ αὐτοζωῆς ὄντος, καθὰ πρὸς τὴν Μάρθαν ὁ κύριος ἔφη, ἐγώ εἰμι ἡ ζωή, οὕτως καὶ »
ὅταν λέγῃ, ὁ μακάριος Πέτρος τὸ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποστάλθαι τὸν λόγον, τὴν θείαν ἕνωσιν σημαίνει. ὡς γὰρ ἀκούων τις τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· οὐκ ἂν νομίσοι μηκέτι οὖν εἶναι λόγον, ὅπερ ἄτοπον, ὡς προείρηται· οὕτως καὶ λόγον ἀκούων
A τὸν συναφθέντα τῇ σαρκὶ τὸ θεῖον ἓν καὶ ἁπλοῦν νοείτω μυστήριον. σαφέστερον δὲ καὶ ἀναμφισβήτητον παντὸς λογισμοῦ, τὸ πρὸς αὐτὴν τὴν θεοτόκον πρὸς τοῦ ἀρχαγγέλου ῥηθὲν, τὴν ἑνότητα τοῦ θείου λόγου καὶ ἀνθρώπου δείξειεν. ἔφη γὰρ πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς θεοῦ· ἀφρόνως οὖν οἱ τοῦ Σαμοσατέως τὸν λόγον χωρίζουσι, σαφῶς ἀποδειχθέντα ἡνῶσθαι τῷ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπῳ. οὐκ ἄρα ἀπεστάλη δι᾽ αὐτοῦ,
B ἀπέστειλε δὲ ἐν αὐτῷ λέγων, πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. ἔθος δὲ τοῦτο τῇ γραφῇ, ἀπεριέργως καὶ ἁπλῶς τὰς λέξεις ἐκφράζειν· οὕτω γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς τις εὑρήσει· εἶπε γὰρ, φησὶ Μωσῆς τῷ Ῥαγουὴλ, τῷ Μαδιανίτῃ γαμβρῷ Μωσῆ, οὐ γὰρ ἄλλος Μωσῆς ὁ λέγων, καὶ ἄλλος οὗ ἦν γαμβρὸς ὁ Ῥαγουὴλ, ἀλλ᾽ εἷς ἦν· εἰ γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ σοφία ὁμοίως χρηματίζει καὶ δύναμις, καὶ δεξιὰ καὶ βραχίων, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἥνωται δὲ φιλανθρώπως ἡμῖν τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν περιθέμενος, καὶ
C ταύτῃ ἀνακραθεὶς, ἄρα αὐτὸς ὁ λόγος καὶ τὰ λοιπὰ εἰκότως εἴληχεν ὀνόματα. τὸ γὰρ εἰρηκέναι ἐν ἀρχῇ μὲν εἶναι τὸν λόγον, καὶ τοῦτον πρὸς τὸν θεὸν, καὶ αὐτὸν θεὸν καὶ πάντα δι᾽ αὐτοῦ, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γεγενῆσθαι μηδέν· πλάσμα τοῦ θεοῦ λόγου σαφῶς, τὸν ἄνθρωπον δείκνυσιν ὑπάρχειν. εἰ τοίνυν τοῦτον σαρκωθέντα εἰς ἑαυτὸν λαβόμενος πάλιν ἀνακαινίζει διὰ τῆς βεβαίας αὐτοῦ ἀνανεώσεως πρὸς διαμονὴν ἀπέλευτον, καὶ διὰ τοῦτο ἑνοῦται εἰς θειοτέραν ἀνάγων αὐτὸν λῆξιν· πῶς οἷόν τε λέγειν, διὰ
D τοῦ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπου τὸν λόγον ἀπεστάλθαι; καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις, λέγω δὴ προφήταις ἀποσταλεῖσι παρ᾽ αὐτοῦ, συναριθμεῖν τὸν τῶν ἀποστόλων κύριον; πῶς δὲ κληθείη Χριστὸς ψιλὸς ἄνθρωπος; ἡνωμένος δὲ τῷ λόγῳ, εἰκότως χρηματίζοι Χριστὸς, καὶ υἱὸς θεοῦ, ἄνωθεν τοῦ προφήτου σαφῶς ἐκβοήσαντος τὴν πατρικὴν ὑπόστασιν περὶ αὐτοῦ καὶ εἰπόντος, καὶ ἀποστελῶ τὸν υἱόν μου τὸν Χριστόν· καὶ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, οὗτός ἐστιν »
ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· ἐκπληρώσας γὰρ τὴν »
E ὑπόσχεσιν, εἰκότως ὑπέδειξεν ὡς οὗτός ἐστιν, ὃν εἶπεν ἀποστεῖλαι· τὸ τοίνυν συναμφότερον νοῶμεν Χριστὸν λόγον τὸν θεῖον ἡνωμένον τῷ ἐκ Μαρίας ἐν τῇ Μαρίᾳ· ἐν γὰρ τῇ ταύτης νηδύϊ ὁ λόγος ἑαυτῷ τὸν οἶκον διεπλάσατο, ὃν τρόπον ἐξ ἀρχῆς τὸν Ἀδὰμ ἐκ τῆς γῆς· μᾶλλον δὲ θειοτέρως, περὶ οὗ καὶ Σολομῶν ἔφη, τὸν λόγον εἰδὼς καὶ σοφίαν χρηματίζουσαν φανερῶς·
ἡ σοφία

ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον· ὃν καὶ ὁ ἀπόστολος ἑρμηνεύων λέγει, οὗ οἶκος ἐσμὲν ἡμεῖς· καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ναὸν προσαγορεύει· καθὸ πρέπον θεῷ, ἐν ναῷ κατοικεῖν, οὗ καὶ εἰκόνα τὴν ἐκ λίθων, τοῖς παλαιοῖς κτίζειν διὰ Σολομῶντος προσέταξεν, ὅθεν τῆς ἀληθείας φανείσης, πέπαυται ἡ εἰκών· βουληθεῖσι γὰρ τοῖς ἀγνώμοσι, τὴν εἰκόνα δεῖξαι ἀλήθειαν, τὴν δὲ ἀληθῆ οἴκησιν, ἣν καὶ ἕνωσιν σαφῶς πιστεύομεν,
A καθελεῖν, οὐκ ἠπείλησεν, ἀλλ᾽ εἰδὼς ὡς αὐτοὶ καθ᾽ ἑαυτῶν τολμῶσιν· ἔφη αὐτοῖς, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· σαφῶς δεικνὺς ὁ ἡμέτερος σωτήρ, ὡς τὰ πρὸς ἀνθρώπων σπουδαζόμενα, αὐτόθεν ἔχει τὴν διάλυσιν. ἐὰν γὰρ μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, καὶ φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, καὶ ἠγρύπνησαν οἱ φυλάσσοντες. τὰ τοίνυν ἰουδαίων λέλυται, σκιὰ γὰρ ἦν, τὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἥδρασται· τεθεμελίωται γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύ-
B σουσιν αὐτῆς, ἐκείνων ἦν τὸ λέγειν. πῶς σὺ ἄνθρωπος ὤν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν, τούτων μαθητὴς ὁ σαμοσατεὺς ὑπάρχει· ὅθεν εἰκότως τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ τοῖς αὐτοῦ ἀπαγγέλλει, ἀλλ᾽ ἡμεῖς οὐχ οὕτως ἐμάθομεν τὸν χριστόν, εἴγε αὐτὸν ἠκούσαμεν, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐδιδάχθημεν, ἀποθέμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, ἀναλαβόντες δὲ τὸν νέον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα,
C ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι ἀληθείας· χριστός τοι γὰρ οὖν, τὸ συναμφότερον εὐσεβῶς νοείσθω. εἰ δὲ καὶ τὸ σῶμα καλεῖ ἡ γραφὴ πολλαχοῦ χριστόν, ὡς ὅταν λέγῃ ὁ μακάριος πέτρος κορνήλιον, διδάσκων ἰησοῦν τὸν ἀπὸ ναζαρὲτ ὃν ἔχρισεν ὁ θεὸς πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πάλιν πρὸς ἰουδαίους, ἰησοῦν τὸν ἀπὸ ναζαρὲτ ἄνδρα ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς, καὶ πάλιν ὁ μακάριος παῦλος ἀθηναίοις, ἐν ἀνδρί, ᾧ ὥρισε πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ
D νεκρῶν. ταυτὸν δὲ τῇ χρίσει πολλαχόσε τὴν ἀνάδειξιν καὶ τὴν ἀποστολὴν εὑρίσκομεν, ἐξ ὧν μανθάνειν ἔξεστι τῷ βουλομένῳ, ὡς οὐ διαφωνία τις ἐν τοῖς ῥήμασι τῶν ἁγίων, ἀλλὰ διαφόρως τὴν πρὸς τὸν ἐκ μαρίας ἄνθρωπον τοῦ λόγου ἕνωσιν γενομένην ὀνομάζουσι· ποτὲ μὲν χρίσιν, ποτὲ δ᾽ ἀποστολήν, ἄλλοτε ἀνάδειξιν. τὸ τοίνυν λεγόμενον ὑπὸ τοῦ μακαρίου πέτρου, ὀρθὴν καὶ εἰλικρινῆ τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς κηρύσσει· οὐ τὴν ὑπόστασιν χωρίζων τοῦ θεοῦ λόγου ἀπὸ
E τοῦ ἐκ μαρίας ἀνθρώπου. μὴ γένοιτο. πῶς γὰρ ὁ ἀκούσας πολλαχῶς, τό, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα; δι᾽ ὃ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τὸ αὐτὸ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσερχόμενον πρὸς πᾶσαν τὴν ἀποστόλων ξυνωρίδα, εἴ τι παρῆν ἐκ τούτου δυσπειθές, διαλύσαντα τῷ εἰπεῖν, ψηλαφήσατέ με καὶ βλέπετε ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα, καὶ οὐκ

Sapientia, inquiens, *ædificauit sibi domum* quod Apostolus interpretans ita locutus est *cuius nos domicilium sumus*: & alibi nos templum nominat, quatenus Deo sit congruum in templo habitare: cuius imaginem ex lapidibus à priscis hominibus per Salomonem ædificari voluit. Quapropter apparente veritate desiit illa domus. Quum enim vellent efferati Iudæi imaginem rei rem ipsam esse, & ipsum verbi corpus quod erat verum templum, destruere, nihil ipse vicissim comminatus est, sed quia sciebat vltro eos hanc temeritatem suscepturos, locutus est eis: Soluite templum hoc, & intra triduum excitabo illud, quibus verbis clarè ostendit Saluator, quod quæ ab hominibus procurantur, vltro & ex sese in perniciem abeunt. Nisi enim Dominus ædificauerit munitionem, & custodierit ciuitatem, in vanum laborauerint qui ædificant, aut custodiunt eam. Quæ igitur Iudæorum erant, destructa sunt, vtpote, quæ res vmbratiles erant: ea autem quæ Ecclesiæ erant, constabilita sunt, quippe quæ fundata erant supra firmam petram, nec portæ inferorum præualent aduersus eam. Illorum erat dicere, *Quomodo tu cum sis homo, Deum te facis?* Horum discipulus Samosatensis est, quare non immeritò ea quæ illorum sunt, suis discipulis renunciat. Sed nos non eam æstimationem de Christo percepimus: siquidem illum audiuimus, eiusque doctrina imbuti sumus, exuentes quidem veterem hominem pereuntem secundum appetitiones imposturæ, resumentes autem nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Christum igitur vtrumque esse pio homini intelligendum est. Quod si scriptura subinde corpus illius Christum vocat, vt cum dicit Petrus Cornelio, *vt Iesum Nazarenum quem vnxit Deus spiritu sancto:* & rursum ad Iudæos, *vt Iesum Nazarenum, virum a Deo declaratum inter vos:* & Paulus Atheniensibus, *In viro in quo statuit, fidem adferens omnibus, eo quod illum excitarit e mortuis*: hanc autem declarationem missionemque subinde inuenimus idem esse cum vnctione. Vnde cuilibet licet cognoscere, nullam esse discordiam in verbis Sanctorum: citra vllum discrimen: Verbi coadunitionem cum homine ex Maria nato, nunc denominare vnctionem, nunc missionem, interdum quoque declarationem. Quod igitur à Petro dicitur, rectam & synceram vnigeniti Deitatem prædicat, nequaquam separans essentiam Verbi Dei, ab homine ex Maria genito: absit precor. Quomodo enim id faceret, quippe qui sæpissime audierit, *Ego & Pater vnum sumus?* & *Qui vidit me, vidit Patrem.* Atque ideo etiam post resurrectionem idem corpus clausis ostiis ingrediens ad vniuersum Apostolorum concœtum, si qua in ea re difficultas credendi fuerat, dissoluit, dum ait: *Palpate me, & videte quia spiritus carnem & & ossa non habet, sicuti me videtis habere.*

At

At non ad istum modum locutus est: Videte istum, aut videte hominem quem assumpsi, sed, *videte me.* Vnde fit, vt nullam veniam sibi parare poterit Samosatẽsis, cum ex istis verbis euincatur, super Dei verbi cum homine coadunitione, refuteturque ab ipso Dei verbo, quod tũ omnes cohortatione ad se palpandum inuitabat, suique specimen approbationemque exhibebat, comedendo, & contrectationem ferendo. Res enim ea opere completa fuit. Nam qui ei cibum dederunt, siue vnus is fuit, siue plures manus illius attigerũt, quippe qui illi dederint partem assati piscis, & aliquid ex fauo, quos vbi acceperat, coram iis comedit. Et ecce tibi, si non vt Thomæ, alia tamen ratione certitudinẽ sui, documentumque præbuit, dum non tergiuersatur ab illis contingi. Quod si maiora ambias, & cicatrices videre concupiscas, eius rei certitudo ex Thoma discẽda est. Huic enim imperatum est, *Admoue manum tuam, & infere in latus meum, & digitum tuum in manus meas.* suum illud latus, suasque manus Deus Verbum appellat, vt intelligeres eum simul & Deum & hominem esse. Etiam hic sensum aliquem sui, vnde cognosci posset Verbum, discipulis suis per corpus suum præbuit, eò nimirum, quo ingrediebatur ianuis clausis, quippe quòd recta penetrabat, præsensque sui certitudinem adferebat. Hæc fidelibus quidem in confirmationẽ, infidelib. ad emendationem scripta vtcunque suffecerint. Corrigatur igitur Samosatensis, huius diuinæ vocis auscultator factus, quibus suũ id corpus esse asseuerat, & quasi hæc verba pronunciat, ne alterum Christum à me, sed Christum mecum esse, & me cum Christo idem esse existimes. Ego enim sum Chrisma siue vnctio: Christusque siue vnctus homo est, qui à me assumptus est. Nõ igitur sine me Christus nominari debet, sed vnà mecũ & ego cum illo. Quapropter ex Verbi missione per Iesum, coniunctionem illam intelligi conuenit, qua Verbum cum Iesu Mariæ filio in vnam personã coaluit, cuius vocabuli etymon saluatorẽ significat. Nihil autem aliud hoc dicto indicatum voluit quã se Dei Verbo coadunitũ fuisse, dum ait: *Qui misit me Pater, &c, à me non veni, sed Pater me misit,* Vnionem enim cum homine, ꝙ hominibus inuisibilis natura Dei per visibilem innotescere posset missionem nominauit. Non enim Deus locũ mutat nostro more, qui locis continemur, neque ad similitudinem nostræ paruitatis præsentia Dei tota comprehensa intra carnem humanã latuit: quomodo enim id fieri posset, quũ cælũ & terrã impleat? sed quia se in carne præsentẽ sistebat, ideo sancti viri vocabulo missionis vti voluerunt, atque ita idẽ qui & Deus Verbum est & Filius Mariæ est, vnus Christus cẽseri debet, nõ diuersum quiddam: sed vnus ille & idem, qui ante secula ex patre, in extremis tẽporibus ex virgine natus est, antea inuisibilis, etiã potentatibus Sanctis qui in cælo sunt, nunc autem visibilis redditus, per ipsius cũ homine qui visibilis est vnionem. Visibilis (inquam) nõ inuisibili Deitate, sed Deitatis per humanum corpus operatione, quod denuo instaurauit sua assertione, quia id sibi vendicauit & proprium fecit. Huic igitur Maiestas & adoratio, qui erat antequam erat, & nunc & semper & in secula seculorum.

καὶ οὐκ εἶπε, τὸν δὲ, ἢ τὸν ἄνθρωπόν μου ὃν ἀνείληφα,
ἀλλ' ἐμέ. ὅθεν οὐδὲ μίαν συγγνώμην εὑρεῖν δυνήσε-
ται ὁ σαμοσατεύς, ἐκ τοσούτων τὴν ἕνωσιν τοῦ θεοῦ λό-
γου διελεγχθεὶς· καὶ ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ θεοῦ λόγου, ἄρτι
μὲν πρὸς τὰ αὐτῆς τὴν πεῦσιν προσάγοντος, καὶ
πληροφορῶν, ἀπό τε τοῦ φαγεῖν καὶ τὴν ψηλάφησιν
ἐπιτρέψαι ἤδη καὶ γέγονηται· πάντως γὰρ ὁ δοὺς
τὴν τροφὴν ἢ οἱ διδόντες ἥψαντο τῶν χειρῶν. ἐπεδώ-
καν γάρ φησιν, αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος καὶ ἀπὸ
A μελισσίου κηρίου, καὶ λαβὼν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν.
ἰδοὺ τοίνυν εἰ καὶ οὐχ ὡς ὁ θωμᾶς, ἀλλ' ὅμως δι' ἑτέ-
ρας μεθόδου τὴν πληροφορίαν αὐτοῖς παρέσχε ψη-
λαφηθείς· εἰ δὲ καὶ τοὺς μώλωπας ἰδεῖν θέλεις, πα-
ρὰ θωμᾶ μάθε, φέρε γάρ σου, φησὶ, τὴν χεῖρα καὶ ,,
βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ τὸν δάκτυλόν σου βά- ,,
λε εἰς χεῖράς μου· πλευρὰν ἰδίαν καὶ χεῖρας ὀ- ,,
νομάζων ὁ θεὸς λόγος, καὶ ὅλον αὐτὸν ἄνθρωπον καὶ
θεὸν ὁμοῦ, ἔστι μὲν τοῦ λόγου καὶ τὴν αἴσθησιν τοῖς ἁ-
γίοις διὰ σώματος, ὡς ἔστι νοεῖν παρέχοντος, ἵνα
B εἰσελθεῖν τῶν θυρῶν κεκλεισμένων παρὰ θῦ δὲ σὺν
τῷ σώματι παρεστὼς καὶ τὴν πληροφορίαν παρέ-
χων· ταῦτα τοῖς πιστοῖς εἰς βεβαίωσιν, καὶ τοῖς ἀπί-
στοις εἰς διόρθωσιν εἰρήσθω συμμέτρως. διορθούσθω
τοίνυν ὁ σαμοσατεὺς τῆς θείας κατήκοος γεγενη-
μένος φωνῆς, τὸ σῶμά μου λέγοντος, καὶ οὐχὶ τὸν
χριστὸν παρ' ἐμὲ τὸν λόγον, ἀλλὰ σὺν ἐμοὶ αὐτὸν, καὶ
ἐμὲ σὺν αὐτῷ· τὸ γὰρ χρίσμα ἐγὼ ὁ λόγος· τὸ δὲ
χρισθὲν ὑπ' ἐμοῦ ὁ ἄνθρωπος, οὐ χωρὶς οὖν ἐ-
μοῦ χριστὸς κληθείη, ἀλλὰ σὺν ἐμοὶ ὢν ἐμοῦ ἐν αὐ-
C τῷ. τὸ τοίνυν ἀποστολὴν τοῦ λόγου σημαίνεσθαι, ἕνω-
σιν δηλοῖ τὴν πρὸς τὸν ἐκ μαρίας ἰησοῦν, ὃς ἑρμη-
νεύεται σωτὴρ, οὐ δι' ἕτερόν τι, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ τῷ θεῷ
λόγῳ ἡνῶσθαι. ταὐτὸν σημαίνεται τὸ ῥητὸν τοῦτο,
τῷ, ὁ πέμψας με πατὴρ, καὶ, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλή- ,,
λυθα, ἀλλ' ὁ πατήρ με ἀπέστειλε. τὴν γὰρ πρὸς τὸν ἄν- ,,
θρωπον ἕνωσιν, σὺν ᾧ γνωρισθῆναι ἀνθρώποις ἦν
δυνατὸν, τὴν ἀόρατον φύσιν διὰ τῆς ὁρωμένης, ἀπο-
στολὴν ὠνόμασεν· οὐ γὰρ δὴ θεὸς τόπους ἀμείβει καθ'
ἡμᾶς τοὺς ἐν τόποις κρυπτομένους, ἵνα τῆς μικρότητος
D ἡμῶν σχήματι τῆς ὑπάρξεως τῆς ἐν σαρκὶ ἐπιδει-
κνύμενος. πῶς γὰρ ὁ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν πλη-
ρῶν; ἀλλὰ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας ἕνεκα τὴν ἀποστο-
λὴν οἱ δίκαιοι ὠνόμασαν. εἶτα οὖν καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς
λόγος, χριστὸς οὖν ὁ ἐκ μαρίας θεὸς ἄνθρωπος,
οὐχ ἕτερός τις χριστὸς, ἀλλ' εἷς καὶ ὁ αὐτὸς, οὗτος πρὸ
αἰώνων ἐκ πατρὸς, οὗτος ἐπ' ἐσχάτων ἐκ τῆς παρ-
θένου, ἀόρατος τὸ πρὶν καὶ ταῖς ἐν οὐρανῷ δυνάμεσιν
ἁγίαις, ὁρατὸς νυνὶ διὰ τὴν πρὸς τὸν ὁρώμενον ἄν-
θρωπον ἕνωσιν, ὁρώμενος δὲ, φημὶ, οὐ τῇ ἀοράτῳ
E θεότητι, ἀλλὰ τῇ τῆς θεότητος ἐνεργείᾳ διὰ τοῦ ἀν-
θρωπίνου σώματος, καὶ ὅλου ἀνθρώπου ὃν ἀνεκαί-
νισε τῇ οἰκειώσει, τῇ πρὸς ἑαυτόν. αὐτῷ τὸ σέβας καὶ ἡ
προσκύνησις ὃς ἦν, πρώην καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς
αἰῶνας.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Ἀλεξανδρίας

Εἰς τὸ, πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τίς ἐστιν ὁ υἱὸς εἰ μὴ ὁ πατὴρ, ἢ τίς ἐστιν ὁ πατὴρ εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι.

ΜΑΤΘ. ια.

Καὶ τοῦτο οὐ νοήσαντες οἱ τῆς αἱρέσεως Ἀρείου, Εὐσέβιός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀσεβοῦσιν εἰς τὸν κύριον. Φασὶ γὰρ, εἰ τὰ πάντα παρεδόθη· πάντα λέγοντες τὴν κυριότητα τῆς κτίσεως· ἦν ποτε, ὅτε οὐκ εἶχεν αὐτά· εἰ δὲ οὐκ εἶχεν, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρός. εἰ γὰρ ἦν, εἶχεν ἂν αὐτὰ ἀεὶ ἐξ αὐτοῦ ὢν, καὶ χρείαν οὐκ εἶχε τοῦ λαβεῖν αὐτά. ἀλλ' ἐκ τούτου μᾶλλον ἡ ἄνοια αὐτῶν ἐλεγχθήσεται. οὐ γὰρ τοῦ ἄρχειν τῆς κτίσεως, ἢ τοῦ ἐπιστατεῖν τῶν ποιημάτων, σημαντικόν ἐστι τὸ ῥητὸν, ἀλλά τινα νοῦν τῆς οἰκονομίας δηλῶσαι θέλει, εἰ γὰρ ὅτε ἔλεγε παρεδόθη αὐτῷ, δηλονότι πρὸ τοῦ λάβῃ κενὴ ἦν ἡ κτίσις τοῦ λόγου· καὶ πῶς τὸ, τὰ πάντα ἐπ' αὐτῷ συνέστηκεν· εἰ δὲ ἅμα τῷ γίνεσθαι τὴν κτίσιν παρεδόθη αὐτῷ πάντα, χρεία οὐκ ἦν παραδόσεως. πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ περιττὸν τὸ παραδίδοσθαι τῷ κυρίῳ ταῦτα ὧν αὐτός ἐστι δημιουργός. κύριος γὰρ ἦν τῶν γινομένων ἐν τῷ ποιεῖν αὐτά· ἀλλ' εἰ μετὰ τὸ γίνεσθαι παρεδόθη αὐτῷ, σκόπει τὸ ἄτοπον. εἰ γὰρ παρεδόθη καὶ ἀνεχώρησεν ὁ πατὴρ, λαβόντος τούτου, καὶ κινδυνεύομεν εἰς τὰς τινων μυθολογίας ἐμπεσεῖν, ὅτι τούτῳ παραδοὺς, αὐτὸς ἀπέστη· ἢ εἰ τοῦ υἱοῦ ἔχοντος ἔχει καὶ ὁ πατὴρ, ἔδει μὴ εἰπεῖν παρεδόθη, ἀλλ' ὅτι προσελάβετο κοινωνόν· ὡς Παῦλος τὸν Σιλουανὸν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἄτοπον τοῦτο· οὐ γὰρ ἐνδεὴς θεὸς, οὐδὲ διὰ χρείαν προσελάβετο τὸν υἱὸν εἰς βοήθειαν, ἀλλὰ πατὴρ ὢν τοῦ λόγου πάντα δι' αὐτοῦ ποιεῖ, καὶ οὐ παραδίδωσιν αὐτῷ κτίσιν, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ τῆς κτίσεως προνοεῖ. ὥστε μὴ δὲ στρουθίον ἄνευ τοῦ πατρὸς πεσεῖν εἰς τὴν γῆν, μὴ δὲ τὸν χόρτον ἀμφιέννυσθαι ἄνευ τοῦ θεοῦ. ἀλλὰ καὶ ἐργαζομένου τοῦ πατρὸς ἐργάζεσθαι καὶ τὸν υἱὸν ἕως ἄρτι.

S. Patris nostri
ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

In hoc dictum, omnia mihi tradita sunt à Patre: & , nullus cognoscit filium nisi Pater, aut patrem nisi filius, & cui voluerit Filius reuelare.

A

MATTH. II.

NOn intelligentes istud sectatores hæreseos Arianæ, Eusebius, cæterique eius gregarij impiè in Dominum agũt: Aiũt enim, si omnia illi tradita sunt, sub hac voce, *omnia*, imperium naturæ intelligentes: fuit igitur quando nõ habebat hæc omnia: si autem non habebat, non est ex Patre:
B
si enim ex patre fuisset, habuisset hæc omnia, vtpote, qui ex ipso Patre esset minime indigus vt illa acciperet: at ex illo ipso dicto, multò magis illorum insania refutabitur. Non enim Dominatus in res creatas, aut imperium naturæ istis vocibus innuitur, sed significatio nõnulla dispensationis denotatur. Si enim cùm hæc diceret, tum illi ista tradita fuissent, nulla tum temporis per Verbũ creatio esse potuisset. Atqui, si illud concedas, vbi tum (quæso) illud de Verbo dictum, *omnia in eo constituta*
C
sunt? Sin autem eodem tempore quo creabantur, data sunt illi omnia, nõ opus fuit traditione: siquidem omnia per eum facta sunt, & superfluum erat tradi illa Domino, quorum ipse opifex erat: quippe, qui inter creandum ea in sua potestate ac dominio retinebat. Quòd si post creationẽ tradita sunt illi, vide mihi (quæso) rei absurditatem. Si enim tradita sunt, Paterque gubernaculis decessit, quò filius rerum imperium acciperet, in periculũ venimus, ne in quorundam fabulas præcipitemur: nimirũ
D
eum qui tradidit, à traditione imperio defunctum esse. Aut si habente Filio, habet & Pater, non opportuna fuit hæc formula verborum, *Tradita mihi sunt omnia*: sed dicendum erat, assumptus sum vt socius & particeps, sicuti à Paulo Syluanus in societatem receptus fuit: Cæterum illud multò magis absurdum: non enim indigus est Deus, neq; per necessitatem assumpsit Filium in opitulatorem, sed quia Pater Verbi est, ideo omnia per eum facit, & nõ tradit illi res creatas, sed per eum, & in eo res cratas procurat: adeò vt ne passerculus quidẽ sine Patre in terrã cadat: neq; herba suo cultu induatur citra Deũ, & operãte patre operetur & Filius vsq; in præsens

ſens. Quapropter impiorũ ſentẽtia vana & futilis eſt. Neq; .n. vt ſentiunt, res ita ſe habet, ſed ſub iis verbis diſpenſatio rerum per carnem gerẽdarum ſignificantur. poſtquàm enim peccarat & lapſus eſſet homo, eiusque lapſu, perturbatis omnibus, mors inualuiſſet ab Adam vsq; ad Chriſtum, terraque execrationi data eſſet, infernus apertus, paradiſus clauſus, cælum infenſum, & tãdem corrupto & interempto homo inſiluiſſet diabolus contra nos, tũ demũ Deus hominum amator ac nolens perire hominẽ, ad ſuam Imaginem conditum, in hæc verba locu tus eſt, *Quem emittam? & quis proficiſcetur?* omnibus obticentibus, locutus eſt Filius: *Ecce ego: emitte me:* quo tempore illi reſpondit Pater, vade ergo: tum inquam, dedit illi hominem, vt ipſum Verbum caro fieret carnemq; aſſumptã in omnibus inſtauraret. Tradita enim ſunt illi vt medico, qui ſanaret morſum ſerpentis: & vt vitæ, qua excitaret mortuum: & vt luci, quò illuminaret tenebras: & vt rationi, quò redintegraret vim rationalem. Poſtquam igitur tradita illi ſunt omnia, & factus eſt homo, correcta ſunt omnia: & perfecta terra, pro maledictione benedictionem obtinuit, paradiſus reſeratus eſt, infernus ſe metu contraxit, monumenta aperta ſunt reſurgentibus mortuis, portæ cæli eleuatæ ſunt, vt intraret ille ex Edom. Certè, qua ratione ſibi omnia tradita eſſent, indicare volens Saluator, per Matthæum ſubintulit: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Datum enim eſt mihi, vt fatigatos reficiam, & mortuos viuificem.* Conſentit cum iſtis etiam illud dictum: *Pater diligit Filium & omnia dedit in manus eius.* Dedit enim, vt quemadmodum per eum facta ſunt, ita in eo omnia refici poſſent. Non enim, vt ex paupere diues fieret: neque vt qui non haberet poteſtatem, acciperet, aſſumpſit omnia, abſit: ſed, quo omnia vtpote Saluator inſtauraret. Decebat enim exordium creaturæ per eum fieri, vt eſſe poſſet: & inſtaurationem in eo fieri, vt corrigeretur. Vide verborũ differentiam. In principio enim creata ſunt per eum, vt eſſent: poſtea verò lapſis omnibus, Verbum caro factum eſt, & carnem induit, vt in eo omnia inſtaurarentur. Ipſe enim patiendo, nos refocillauit: & eſuriendo, aluit: & ad inferos deſcendendo, extulit. Tunc igitur, rebus omnibus creatis, præceptum datum eſt, vt fierent: quale illud eſt, *Producat, & fiat.* Ad emendaionem autem tradi illi omnia decuit, vt homo fieret, & in ipſo omnia renouarentur: eo enim ipſo quo homo erat, humanitas noſtra viuificabatur. Nã ideo coniũctum eſt Verbum homini, ne maledictio vlterius vim ſuam in hominibus haberet. Ideóque in ſeptuageſimo primo Pſalmo ad iſtũ modum inducuntur loqui, qui ſuper humano genere ad Deum preces fundunt: *Deus iudicium tuum regi da*, vt & iudicium mortis contra nos, quod hactenus conſtituerat, traderetur filio, ac iã deinde ipſe in ſe ipſo illud aboleret, mortem oppetẽs pro nobis: Iſtud enim etiã ipſe ſignificans, dixit in Pſalmo octogeſimo ſeptimo.

οὐκ οὖν τῶν ἀσεβῶν τὸ φρόνημα μάταιον. οὐ γὰρ ὡς νοοῦσιν, ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας ἐστὶ δηλωτικὸν τὸ ῥητόν, ἐπειδὴ γὰρ ἥμαρτε καὶ πέπτωκεν ὁ ἄνθρωπος, καὶ πεσόντος αὐτοῦ τὰ πάντα τετάρακται, ὁ θάνατος ἴσχυεν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Χριστοῦ, ἡ γῆ κεκατήρατο, ὁ ᾅδης ἠνοίγη, ὁ παράδεισος ἐκλείσθη, ὁ οὐρανὸς ἐθυμώθη, καὶ τέλος ἐφθάρη ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀπεκτηνώθη, ὁ δὲ διάβολος ἐνήλλετο καθ' ἡμῶν, τότε δὴ ὁ θεὸς φιλάν-

A θρωπος ὢν καὶ μὴ θέλων ἀπολέσθαι τὸν κατ' εἰκόνα ἄνθρωπον, ἔλεγε, τίνα ἀποστελῶ; καὶ τίς πορεύσεται; πάντων τε σιωπώντων, ὁ υἱὸς ἔλεγεν, ἰδοὺ ἐγώ, ἀπόστειλόν με. καὶ δὴ τότε λέγων βάδιζε, παρέδωκεν αὐτῷ τὸν ἄνθρωπον, ἵνα γένηται αὐτὸς ὁ λόγος σάρξ, καὶ παραλαβὼν τὴν σάρκα κατὰ πάντα διορθώσηται. παρεδόθη γὰρ αὐτῷ, ὡς ἰατρῷ, θεραπεῦσαι τὸ δῆγμα τοῦ ὄφεως. ὡς ζωῇ, ἀνεγεῖραι τὸ νεκρόν, ὡς φωτί, καταυγάσαι τὸ σκότος, καὶ λόγῳ ὄντι, ἀνακαινίσαι τὸ λογικόν, ὡς γοῦν παρεδόθη αὐ-

B τῷ τὰ πάντα, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, εὐθὺς διορθώθη καὶ ἐτελειώθη τὰ ὅλα· ἡ γῆ ἀντὶ κατάρας εὐλόγηται, ὁ παράδεισος ἠνοίγη, ὁ ᾅδης ἔπτηξε, καὶ τὰ μνημεῖα ἠνοίγη ἐγειρομένων τῶν νεκρῶν, αἱ πύλαι τοῦ οὐρανοῦ ἐπήρθησαν, ἵν' ὁ ἐξ Ἐδὼμ παραγένηται. ἀμέλει τὸ πῶς παρεδόθη αὐτῷ πάντα σημᾶναι θέλων αὐτὸς ὁ σωτήρ, ἐπήγαγεν ὡς ὁ Ματθαῖος ἔφη, δεῦτε πρός με πάντες, οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. παρεδόθη τε γάρ μοι, ἵνα κοπιῶντας ἀναπαύσω, καὶ νεκρωθέντας ζωοποι-

C ήσω, συνᾴδει δὲ τούτῳ καὶ τό, ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱόν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. δέδωκε γάρ, ἵν' ὥσπερ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονεν, οὕτως ἐν ἑαυτῷ τὰ πάντα ἀνακαινισθῆναι δυνηθῇ. οὐ γὰρ ἵνα ἐκ πτωχοῦ πλούσιος γένηται, ἐδόθη, ἵνα, ὡς μὴ ἔχων, ἐξουσίαν λάβῃ, παρέλαβε τὰ πάντα, μὴ γένοιτο. ἀλλ' ἵνα μᾶλλον, ὡς σωτήρ, τὰ πάντα διορθώσῃ. ἔπρεπε μὲν γάρ, τὴν μὲν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας δι' αὐτοῦ γενέσθαι εἰς τὸ εἶναι αὐτά· τὴν δὲ διόρθωσιν ἐν αὐτῷ, ἐχουσῶν διαφορὰν τῶν λέξεων. ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ δι'

D αὐτοῦ γέγονεν εἰς τὸ εἶναι· ὕστερον δέ, πεσόντων πάντων, γέγονεν ὁ λόγος σάρξ, καὶ ἐνεδύσατο αὐτήν, ἵνα ἐν αὐτῷ τὰ ὅλα κατορθωθῇ. πάσχων γὰρ αὐτὸς ἡμᾶς ἀνέλαβε, καὶ πεινῶν αὐτὸς ἡμᾶς ἔτρεφε, καὶ εἰς τὸν ᾅδην καταβαίνων ἡμᾶς ἀνέφερε. τότε γοῦν γινομένων πάντων πρόσταγμα ἦν τὸ γενέσθαι. οἷον τό, ἐξαγαγέτω, καὶ γενέσθω. ἐπὶ δὲ τῇ διορθώσει παραδοθῆναι πάντα ἔπρεπεν, ἵνα αὐτὸς γένηται ἄνθρωπος, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἀνακαινισθῇ. ἐν αὐτῷ γὰρ ὢν ὁ ἄνθρωπος, ἐζωοποιεῖτο, διὰ τοῦτο

E γὰρ συνεπλάκη ὁ λόγος τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα ἡ κατάρα μηκέτι ἰσχύσῃ κατὰ τοῦ ἀνθρώπου. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐν ἑβδομηκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ τοὺς ἀξιοῦντας ἔφη τὸν θεόν, περὶ τοῦ ἀνθρωπείου γένους, ὁ θεὸς τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός, ἵνα καὶ τὸ καθ' ἡμῶν κρίμα τοῦ θανάτου, ὅπερ ἦν καθ' ἡμῶν, παραδοθῇ τῷ υἱῷ, καὶ λοιπὸν αὐτὸς ἐν αὐτῷ αὐτὸ ἐξαφανίσῃ ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν· τοῦτο γὰρ σημαίνων καὶ αὐτὸς ἔλεγεν ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ,

ἐπ' ἐμὲ ἐπεστηρίχθη ὁ θυμός σου· τὸν γὰρ καθ' ἡμῶν θυμὸν αὐτὸς ἐβάσταζεν, ὡς ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ἑβδόμῳ ἔφη, κύριος ἀνταποδώσει ὑπὲρ ἐμοῦ. οὕτω μὲν οὖν πάντα παραδεδόσθαι τῷ σωτῆρι νοεῖν ἔξεστι, καὶ εἰ δεῖ νοήσαντα πάλιν εἰπεῖν παραδέδοται αὐτῷ ἅπερ οὐκ εἶχεν. οὐ γὰρ ἦν ἄνθρωπος πρὸ τούτου. ἀλλὰ γέγονε, διὰ τὸ σῶσαι τοῦτον. καὶ οὐκ ἦν ἐν ἀρχῇ σὰρξ ὁ λόγος ἀλλ' ὕστερον γέγονε σὰρξ, ἐν ᾗ καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἔχθραν διήλλαξε κατὰ τὸν ἀπόστολον, καὶ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι κατήργησε, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι πρὸς τὸν πατέρα. ἃ μέντοι ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι, πάνυγε καλῶς ἐχόντων τῶν ῥημάτων. ὅτε μὲν γὰρ, ὅπερ οὐκ ἦν, ἐγένετο, παραδίδοται αὐτῷ τὰ πάντα· ὅτε δὲ τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητα σημᾶναι βούλεται, οὐ κρύπτει ἀλλὰ διδάσκει λέγων, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι. καὶ τὴν ἀκρίβειαν χρὴ θαυμάζειν τοῦ λόγου. οὐ γὰρ εἴρηκε πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ δέδωκέ μοι, ἵνα μὴ, ὡς ποτὲ μὴ ἔχων, δειχθῇ, ἀλλ' ὅτι ἐμά ἐστιν. ὄντων γὰρ ἐν τῇ τοῦ πατρὸς ἐξουσίᾳ τούτων, ἔστιν ὁμοίως καὶ ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ. τί δὲ ἔχει ὁ πατὴρ, ἐξεταστέον πάλιν. εἰ μὲν γὰρ τὴν κτίσιν σημαίνει, οὐδὲν ἄρα εἶχε πρὸ τῆς κτίσεως, καὶ φαίνεται προσλαμβάνων ἀπὸ τῆς κτίσεως. ἀλλὰ μὴ γένοιτο τοῦτο νοεῖν· ὡς γάρ ἐστιν αὐτὸς πρὸ τῆς κτίσεως, οὕτω καὶ πρὸ τῆς κτίσεως ἔχει ἅπερ ἔχει ἅτινα καὶ τοῦ υἱοῦ εἶναι πιστεύομεν. εἰ γὰρ ἐν τῷ πατρὶ ὁ υἱὸς, ἄρα αὐτὰ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ τοῦ υἱοῦ ἐστιν. ἀνατρέπον δὲ τὸ ῥητόν ἐστι τὴν τῶν κακοδόξων πονηρίαν λεγόντων. εἰ πάντα παραδέδοται τῷ υἱῷ, ἄρα πέπαυται ὁ πατὴρ τῆς τῶν παραδοθέντων ἐξουσίας. ἐπειδὴ κατέστησεν ἀνθ' ἑαυτοῦ τὸν υἱόν· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ οὐδένα κρίνει, πᾶσαν δὲ τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ υἱῷ. ἀλλ' ἐμφραττέσθω τὰ στόματα τῶν λαλούντων τὰ ἄδικα. οὐ γὰρ ἐπειδὴ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ υἱῷ αὐτὸς τῆς δεσποτείας ἐψίλωται, οὐδ' ὅτι πάντα παραδέδοται τῷ υἱῷ παρὰ τοῦ πατρὸς εἴρηται, αὐτὸς οὐκ ἔστιν ἐπὶ πάντων. χωριζόντων δὲ σαφῶς τὸν μονογενῆ τοῦ θεοῦ τὸν ἀχώριστον τῇ φύσει. εἰ καὶ τοῖς λόγοις οὗτοι μεμηνότες χωρίζουσιν, οὐ νοοῦντες οἱ δυσσεβεῖς, ὡς οὐκ ἂν χωρισθείη ποτὲ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ἀλλ' ἔστιν ἐν αὐτῷ φυσικῶς. ἀπὸ γὰρ τῶν ἐν χερσὶ καὶ συνήθων εἰκόνι παχεῖ χρησαμένους τὸ νοούμενον παραστῆσαι τῷ λόγῳ δεῖ. ἐπειδὴ τολμηρὸν ἐμβατεύειν τὴν ἀπερινόητον φύσιν. ὡς οὐκ ἂν τοίνυν ποτὲ τὸ ἐξ ἡλίου φῶς τὴν οἰκουμένην καταλάμπον χωρὶς αὐτοῦ περιλάμπειν δυνατὸν νοηθῆναι παρὰ τοῖς ἐρρωμένοις τὸν νοῦν, ἐπειδὴ ἥνωται τῇ φύσει τοῦ ἡλίου τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς, καὶ ὡς εἰ λέγοι τὸ φῶς πάντα καταλάμπειν παρείληφα παρὰ τοῦ ἡλίου, καὶ πάντα αὔξειν καὶ ἐνισχύειν διὰ τῆς ἐν ἐμοὶ θερμότητος, οὐ χωρίζειν τις μεμηνὼς νοήσει τὴν τοῦ ἡλίου ὀνομασίαν τῆς ἐξ αὐτοῦ φύσεως ἥ ἐστι τὸ φῶς· οὕτως νοεῖν εὐσεβὲς καὶ τὴν θείαν οὐσίαν τοῦ λόγου· ἡνωμένην φύσει τῷ ἑαυτοῦ πατρί· καὶ

γὰρ

In me confirmatus difixusq; est furor tuus: siquidem iram aduersus nos conceptam ipse gestauit, vt in Psalmo 137. loquitur *Dominus retribuet pro me*: atque ita, tradita esse omnia Saluatori intelligendū est. Quòd si denuo resumendus est intellectus istorum verborum, tradita sunt illi quæ non habebat: antea enim homo nō fuit, sed ideo factus est homo, vt hominem seruaret: & in principio Verbum caro non erat, sed postmodum factum est, in qua inimicitiam nostri reconciliauit secūdum Apostolum, & legem præceptorum in decretis aboleuit, vt duo conderet in vnum nouum hominem, pacem faciens, & reconciliaret vtrosque in vno corpore apud Patrem. *Quæ enim Pater habet mea sunt*, inquit. Omnino probè verba concepta sunt: cùm enim quod prius non erat, factus esset, tradita illi sint omnia. Cæterum, vbi suam cum patre indicare vult vnitatem, nō obscuriter id agit, sed verbis disertis explicat, *omnia*, inquiens, *quæcunq; habet Pater, mea sunt:* Mirabilis isthic verborum cautio. Non enim dixit, Omnia quæcunq; habet Pater, mihi dedit, ne quasi aliquando nō habuisse, argui posset: sed dixit, *Omnia mea sunt:* cum enim omnia co nstituta sint in patris potestate, quæ eadem est filij, in filio quoque cōstituta fuerint. Quid autem pater habeat, examinandum est denuò. Si enim illud de creatura intelligēdum est, nihil ergo habuit ante conditam rerum naturā, & videtur accepisse à creatura. Absit autem vt hoc quisquam cogitet. Vt enim pater est ante creaturam, ita etiam ante creaturam habuit, quæ habet, quæ etiam filii quoque esse credimus. Si enim in Patre est Filius, ergo sequitur, vt omnia quæ pater habet, filii sint. Illudq; dictum subuertit malitiam prauè opinantium, qui dicūt: Si omnia tradita sunt filio, desiit ergo pater habere eorum potestatem, quæ in filium alienauit: quandoquidem in vicem suam filium constituit, quippe cùm pater nihil iudicet, omneque iudicium dederit filio. Sed obturentur ora loquentium iniquitatem. Non enim, quia dedit omne iudicium filio suo, ipse dominatu spoliatus est: neque ideo quia dictū est, omnia tradita esse filio, ipse non præest omnibus: ita enim segregant manifestè vnigenitum Dei à Deo, à quo insegregabilis est natura: verbisq; illū dirimunt homines insani, qui per impietatē neutiquā intelligunt fieri nō posse, vt lux à sole disiūgatur, in quo naturaliter cōsistit. A rebus .n. quæ præ manib. sunt, tenuem imaginē mutuare licet, ad rei intellectū, cum alioqui audax facinus esset, penetrare in naturam plane intelligibilē. Vt igitur nunquā lumē ex sole mūdum illustrans, sine sole illustrare intelligi potest, saltē apud illos qui mēte valent, eò quod naturaliter cū sole coniunctū sit lumen solis: & si dicat lumen accepi à sole, vt omnia illustrarem, fœcundarem, vegetarem per meum, qui in me est, calorem: non inde quispiam furiosè cogitauerit, solē ipsum à sua natura quæ luce cōstat, segregatū esse: ita quoque pie interpretādum est, Diuinā substātiam Verbi vnitatem esse naturaliter suo Patri. Et

illud dictum, quod iam in manibus habemus, clarissimam charitatem istius rei, quam quærimus, in medium adducet, dicente siquidem Saluatore: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*, quod ipsum indicat eum semper cum patre esse. Nam hæc verba, *quæcunque habet pater*, patris Dominatum ostendunt. Rursus ista verba, *mea sunt*, inseparabilem vnitatem demonstrant. Necessum igitur est, vt intelligamus in patre esse æternitatem, sempiternitatem, immortalitatem, eaque esse in illo nõ vt aliena, sed in eo, & in Filio, veluti in fõte suo residentia. Quum igitur de filio cogitare institutis, didicerisque quænam in patre sint, tum te credere oportet, ea quoque in Filio esse. Si igitur pater creatura aut opus est, eadem illa de Filio sentias: Et si fas est dicere de Patre, fuit, quando non erat, aut eum ex nihilo prodiisse, dicatur eadem illa & de Filio. Quòd si ista impia sunt, quæ de patre dicantur, impium quoq; habeatur, eadẽ illa de Filio sentire. Quæ enim Patris sunt, eadem sunt Filij. Nam qui Filium honorat, Patrem honorat, qui misit illum: Et qui excipit Filium, excipit etiam Patrem cum eo. Qui enim vidit Filium, vidit Patrem. Vt igitur nõ ex creatura Pater, ita nec Filius: & vt nõ potest dici de eo, fuit quando non erat, aut ex nihilo prodiit: ita quoque non competit, vt eadẽ de filio dicas: sed potius vt in patre æternitas, immortalitas, sempiternitas creditur, eũque creaturam non esse: ita etiam de Filio sentire perquam consentaneum est: iuxta enim illud quod scriptum est: *Quemadmodum Pater habet vitam in semetipso, ita dedit & Filio habere vitam in semetipso.* Expresit autem hoc verbum, *dedit*, vt muneratorem patrem intelligeres. Cæterum, vt in patre est vita, ita & in Filio est vita, vt indiuisibilitatẽ, & æternitatem doceret. Ideo enim bona cum cautione dictum est, quæcunque habet Pater, vt Patrem nominans, ipse pro patre non haberetur: vtpote qui non dixit, *Ego sum Pater*, sed, *quæcunque habet Pater*. Patrẽ igitur habet, ô Ariani, & ipse vnigenitus Filius ab Patre appellatur: nonnunquam & ipse quoque Patris nomine insignitur, non eo tamen sensu quem vos pro vestro errore suspicari soletis, sed ita vt Patris sui Filius, qui ipsum genuit, maneat, & tamen pater futuri seculi nominetur. Necessum enim est, vt vobis omnes suspiciones detrahamus. Dicit certè per Prophetam: *Genitus nobis est Filius, & datus est nobis, cuius imperium super humeros ipsius, & vocatur nomen eius magni consilii Angelus, Deus fortis, potens, pater futuri seculi.* Igitur & Patrem futuri seculi vnigenitum esse, & Deũ fortem & potentẽ esse, & omnia quæ habet Pater, ipsum habere, clarè demonstratum nec non eundem, vt Pater dat, vitam, ita & in ipsius esse potestate, quos velit, viuificare. *Audient enim*, inquit, *vocem Filii Dei mortui, & viuent*. Vnamque voluntatem Patris & Filij, idemque in rebus statuendis consilium esse, quoniam vna natura, eaque indiuisibilis in ambobus. Frustra igitur Ariani seipsos stimulant, non intelligentes dictum Saluatoris nostri: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*: ex eo.n. Sabellij subuertitur stoliditas, & Iudæorũ redarguitur amẽtia:

καὶ γὰρ τὸ ἐν χερσὶ ῥητὸν τὴν σαφήνειαν παρέξει τοῦ ζητουμένου σαφεστάτην. εἰπόντος τοῦ σωτῆρος, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστιν· ὃ δηλοῖ αὐτὸν ἀεὶ εἶναι σὺν τῷ πατρί· τὸ γὰρ, ὅσα ἔχει, τὴν δεσποτείαν κρατεῖν δείκνυσι τὸν πατέρα, τὸ δὲ, ἐμά ἐστι, τὴν ἀχώριστον ἕνωσιν. ἀνάγκη τοίνυν νοεῖν ἡμᾶς, ὅτι ἐστὶν ἐν τῷ πατρὶ, τὸ ἀΐδιον, τὸ αἰώνιον, τὸ ἀθάνατον, ἔστι δὲ ἐν αὐτῷ, οὐχ ὡς ἀλλότρια αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ὡς ἐν πηγῇ ἐστιν ἐν αὐτῷ ἀναπαυόμενα καὶ ἐν τῷ υἱῷ. ὅταν
A τοίνυν περὶ υἱοῦ νοεῖν ἐθέλῃς, μαθὼν τίνα ἐστὶ τὰ ἐν τῷ πατρὶ, ταῦτα καὶ ἐν τῷ υἱῷ εἶναι πίστευε. εἰ μὲν οὖν κτίσμα ἐστὶν ὁ πατὴρ ἢ ποίημα, ἔστι ταῦτα καὶ ἐν τῷ υἱῷ, καὶ εἰ θεμιτὸν εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ πατρὸς, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων. λεγέσθω τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ. εἰ δὲ ἀσεβές ἐστι ταῦτα λέγειν ἐν τῷ πατρὶ εἶναι, ἀσεβὲς ἔστω καὶ ἐν τῷ υἱῷ ταῦτα νοεῖν· τὰ γὰρ τοῦ πατρὸς, ταῦτα τοῦ υἱοῦ ἐστιν. ὁ γὰρ τιμῶν τὸν υἱὸν, τιμᾷ τὸν πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτὸν, καὶ ὁ δεχόμενος τὸν υἱὸν, δέχεται σὺν αὐτῷ τὸν πατέρα· ὁ γὰρ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν,
B ἑώρακε τὸν πατέρα. ὡς οὖν οὐκ ἔστι κτίσμα ὁ πατὴρ, οὕτως οὐδὲ ὁ υἱὸς, καὶ ὡς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἐπ᾽ αὐτοῦ, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων. οὕτως οὐχ ἁρμόζει οὐδ᾽ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ λέγειν τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἐν τῷ πατρὶ τὸ ἀΐδιον, τὸ ἀθάνατον, τὸ ἀεὶ, τὸ μὴ κτίσμα, οὕτως καὶ περὶ υἱοῦ φρονεῖν ἀκόλουθον. κατὰ γὰρ τὸ γεγραμμένον καθὼς ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν „ ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. „ δέδωκε δὲ εἴρηκεν, ἵνα τὸν διδόντα πατέρα δείξῃ, ὡς δὲ ἐν τῷ πατρὶ, οὕτως καὶ ἐν τῷ υἱῷ ἐστιν ἡ ζωή. ἵνα τὸ
C ἀδιαίρετον καὶ ἀΐδιον διδάξῃ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀκριβῶς εἴρηκεν, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἵνα καὶ ὧδε λέγων τὸν πατέρα μὴ καὶ αὐτὸς πατὴρ νομισθῇ. οὐ γὰρ εἴρηκεν, ἐγώ εἰμι ὁ πατὴρ, ἀλλ᾽ ὅσα ἔχει ὁ πατήρ. πατὴρ μὲν „ γὰρ, ὦ ἀρειανοὶ, παρὰ τοῦ πατρὸς χρηματίζει ὁ μονογενὴς υἱὸς αὐτοῦ, οὐ μὴν ὡς ὑμεῖς πλανώμενοι ἴσως ἂν ὑπολάβοιτε, ἀλλ᾽ υἱὸς μὲν τοῦ γεννήσαντος πατρὸς, πατὴρ δὲ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. δεῖ γὰρ ὑμῶν πάσας τὰς ὑπονοίας περιελεῖν. φησὶ γοῦν διὰ τοῦ προφήτου, ἐγεννήθη ἡμῖν υἱὸς, καὶ ἐδόθη ἡμῖν· οὗ ἡ ἀρ- „
D χὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ με- „ γάλης βουλῆς ἄγγελος, θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, „ πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. οὐκοῦν καὶ πατὴρ τοῦ „ μέλλοντος αἰῶνος ὁ μονογενὴς, καὶ θεὸς ἰσχυρὸς καὶ ἐξουσιαστὴς ὁ υἱὸς ὑπάρχει τοῦ θεοῦ, καὶ σαφῶς δέδεικται ὅτι πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, αὐτοῦ ἐστι, καὶ καθῶς ζωὴν δίδωσιν ὁ πατὴρ, καὶ τῷ υἱῷ ὁμοίως πάρεστιν, οὓς θέλει ζωοποιεῖ. ἀκούσονται γάρ φασι τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ οἱ νεκροὶ καὶ ζήσονται, καὶ ἓν „ θέλημα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ βούλημα, ἐπεὶ καὶ
E ἡ φύσις μία καὶ ἀδιαίρετος. καὶ περισσῶς οἱ ἀρειανοὶ κοπιοῦσιν ἑαυτοὺς, μὴ νοοῦντες τὸ εἰρημένον περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, τὸ, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστιν. ἐκ γὰρ τούτου καὶ ἡ σαβελλίου ἀναιρεῖται παραφροσύνη, καὶ τὴν νῦν ἰουδαίων ἐλέγξει τὴν ἄνοιαν.

Inde

διὰ γὰρ τοῦτο ζωὴν ἔχων ἐν ἑαυτῷ ὁ μονογενής, ὡς ὁ πατὴρ ἔχει, καὶ μόνος οἶδε τίς ἐστιν ὁ πατὴρ ἐν τῷ πατρὶ ὤν, καὶ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα. εἰκὼν γάρ ἐστι, καὶ ἀκολούθως, ὡς ἐν εἰκόνι, πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ ἐστι. σφραγὶς γάρ ἐστιν ἰσότυπος ἐν αὐτῷ δεικνὺς τὸν πατέρα, λόγος ζῶν, ἀληθινός, δύναμις, σοφία, ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις ἡμῶν, ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, καὶ οὐδεὶς γινώσκει τίς ἐστιν ὁ πατήρ, εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ τίς ἐστιν ὁ υἱὸς εἰ μὴ ὁ πατήρ. καὶ πῶς τολμῶσιν οἱ δυσσεβεῖς φλυαρεῖν ἃ μὴ θέμις, ἄνθρωποι ὄντες καὶ τὰ ἐπὶ γῆς οὐχ εὑρίσκοντες διηγήσασθαι; τί δὲ λέγω τὰ ἐπὶ γῆς, τὰ ἑαυτῶν ἡμῖν εἰπάτωσαν, εἰ ἄρα εὑρεῖν δυνήσονται τὴν ἑαυτῶν ἐξιχνιάσαι φύσιν. τολμηροὶ ὄντως καὶ αὐθάδεις, δόξας οὐ τρέμοντες ἔνθα ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι καὶ τοσούτῳ καὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν τάξιν ἀνώτεροι. τί γὰρ ἐγγύτερον τῶν χερουβίμ, ἢ τῶν σεραφίμ, καὶ ὅμως οὐδὲ ὁρῶνται, ἢ ποσὶν ἑστῶτα, ἀλλ' οὐδὲ γυμνοῖς, κεκαλυμμένοις δὲ ὥσπερ καὶ τοῖς προσώποις τὴν δοξολογίαν προσφέρουσιν ἀπαύστοις τοῖς χείλεσιν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν θείαν καὶ ἄφραστον φύσιν τῇ τρισαγιότητι δοξάζοντα. καὶ οὐδαμοῦ τις τῶν θεσπεσίων προφητῶν, τῶν μάλιστα καταξιωθέντων τῆς τοιαύτης θέας, ἀπήγγελεν ἡμῖν ὅτι ἐν μὲν τῷ ἅπαξ εἰπεῖν τὸ ἅγιος, μεγάλῃ τῇ φωνῇ, ἐν δὲ τῷ δευτερῶσαι ἧσσον, ἐν δὲ τῷ τριασεῦσαι ὑποβεβηκότως. καὶ μετὰ τοῦτο τὸν πρῶτον ἁγιασμὸν κυριολογοῦντα· τὸν δὲ δεύτερον ὑποτάσσοντα, καὶ τὸν τρίτον κατώτερον τιθέντα· ἀλλ' ἄπαγε τῆς ἀνοίας τῶν θεοστυγῶν, ἡ γὰρ πανύμνητος καὶ σεβάσμιος καὶ προσκυνητὴ τριάς, μία καὶ ἀδιαίρετος καὶ ἀσχημάτιστος. συνάπτεται δὲ ἀσυγχύτως ὥσπερ καὶ ἀτμήτως ἡ μονὰς χωρίζεται. τὸ γὰρ τρίτον τὰ τίμια ζῶα ταῦτα προσφέρειν τὴν δοξολογίαν ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος λέγοντα, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τελείας δεικνύντα ἐστίν, ὡς καὶ ἐν τῷ λόγῳ κύριος τὴν μίαν οὐσίαν δηλοῦσιν. οἱ τοίνυν ἐλαττοῦντες τὸν μονογενῆ τοῦ θεοῦ υἱόν, εἰς θεὸν βλασφημοῦσι τὴν τελειότητα κακοδοξοῦντες, καὶ ἀτελῆ διαβάλλοντες, καὶ κολάσεως μεγίστης ἑαυτοὺς ὑπευθύνους καθιστῶσιν. ὁ γὰρ εἰς ὁποτέραν τῶν ὑποστάσεων βλασφημῶν, οὐχ ἕξει ἄφεσιν, οὔτ' ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτ' ἐν τῷ μέλλοντι. δυνατὸς δέ ἐστιν ὁ θεὸς ἀνοῖξαι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας αὐτῶν, πρὸς κατανόησιν τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης, ἵν' ἐπιγνόντες ὃν πάλαι ἠθέτουν, συντόνῳ τῷ τῆς εὐσεβείας λογισμῷ σὺν ἡμῖν αὐτὸν δοξάσωσιν, ὅτι αὐτοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

tia. Inde enim fit, vt habeat vitam in sese Vnigenitus, sicuti ipse Pater, & solus nouit Patrẽ: nec mirum quum in Patre consistat, & in se habeat Patrem, vtpote illius imago, & consequẽter in eo veluti in Imagine, omnia quæ patris sunt, consistunt: Sigillum enim est simile eiusdémque sculpturæ, in sese Patrem ostendens, Sermo viuus, verus, Potentia, Sapientia, Sanctificatio, Redemptio nostra. *In eo enim viuimus, mouemur, & sumus: & nemo cognoscit Patrem, nisi Filius, aut Filium, nisi Pater.* Mirum

A igitur est, impios ista nefaria audere garrire, cũ & homines sint, & quæ in terra sunt nequeant explicare. Sed quid dico quæ in terra sunt? imo vel sua ipsorum nobis exponant, videantq; num satis exploratè inuestigare queant, quæ ipsorũ naturæ sunt: Homines profectò audaces & proterui, qui non tremunt eam gloriam, in quam cupiunt Angeli proni inclinatíque adspicere quum præ illis longe sint natura & ordine sublimiores. Quid enim propinquius Cherubinis & Seraphinis? illi non obtuentur hanc maie-

B statem, aut in pedibus erectos se tenent, imò ne faciem quidem nudam relinquũt: sed ea obuelata gloriam Maiestatémq; Dei labiis nunquam cessantibus extollunt, nihil aliud quam Diuinam & ineffabilem naturam triplici titulo Sanctitatis glorificantes. Neque est quisquam Sanctorum Prophetarum inter eos, qui maximè digni habiti sunt, vt istiusmodi spectaculis interessent, qui nobis id se audisse renunciauit, Angelos illos in primis viribus exclamandi, *Sanctus*, maxima voce visos esse: in secundis au-

C tem non æque magna, in tertiis adhuc submissiori: & primam Sanctificationem propriã legitimámque esse, secundã autem inferioris notæ, tertiam adhuc gradatim deterioris conditionis esse. Apagesis, valeat dementia execrabilium hominum. Trinitas enim vndecunque laudabilis, & venerabilis, & adoranda vna est, & indiuisibilis, & quæ figurâ exprimi nequeat. Coniunguntur autem vnà hæ Sanctificationes pro insequabili illa Vnitate. In eo enim ipso, quo amplissima ista animantia tertiò proferunt

D glorificationem dum aiunt, Sanctus, Sanctus, Sanctus, triplici numero tres perfectas, absolutas, integras personas ostendunt, queadmodum sub vnica voce, Dominus, vnam substantiam declarant. Qui igitur diminuunt Vnigenitum Dei Filium, in Deũ blasphemant, praue sentientes de eius perfectitudine, eúmq; inabsolutum criminantur, reosq; se constituunt maximæ pœnæ. Qui .n. in vllam personarum blasphemant, non habebunt remissionem neque in hoc seculo, neq; in futuro: potest autẽ Deus apetire oculos cordis illorum, vt sentiant & in-

E telligant solem iustitiæ: vt agnoscentes, quem olim aspernati sunt, cõtinua pietatis cogitatione vnà nobiscum glorificent, quoniam ipsius est regnum, Patris nempe, Filij & Spiritus sancti, nunc & in secula.

S. Patris nostri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

Ad Adelphium Episcopum & Confessorem, contra Arianos epistola.

PERLECTIS tuæ pietatis literis, non potuimus nō approbare tuam erga Christum religionem, Deumq; in primis glorificauimus, qui tibi istiusmodi gratiam largitus est, vt & recti pariter & simplicis sis animi, non tamen simplicitatem tuam lateant, quatenus hoc fieri potest, diabolicæ insidiæ. Cæterum, id nos admiratione attonitos perculsósque defixit, quòd videremus hæreticorum insaniam in id barathri recidisse, vt sensus non amplius integros aut incolumes retinerent: sed prorsus mentem vndecunque vitiatam reportarent. Talia nimirum sunt, quæ diabolus suggerit: talia sunt, quibus diabolus tentat: in talibus & Iudæorum zelus & inuidia sese exercet. Quemadmodum enim illi nusquam non argumentis victi, calumnias secum meditantur, non in alium vsum, quàm vt Dominum inficientur, & in sui perniciem Prophetas conuellant, ita quoque isti videntes esse vndecunque notatos infamiáque conscribillatos, ipsorumque hæresim apud omnes abominabilem haberi, scelerum inuentores sese præbent, vt nusquā remissa cum veritate pugna, Christi perduelles hostésque permaneant. Vnde enim in illos hoc malum subiit? aut quomodo omnino ausi sunt hanc nouam ignominiam contra Saluatorem imaginari? Cæterum, vt apparet, mala omnino res, impius: & is qui circa Fidem improbus inuenitur. Antea enim, dum abnegarent deitatem vnigeniti Filij Dei, simulabant sese quidem vel saltem eius in carne aduentum agnoscere: nunc autem pauxillatim subsidentes, subtrahentésq; sese, vt homines prorsus impij, ab ista opinione deficiūt, adeo, vt iam vlterius neque Deum agnoscant, neque hominem eum factum credant. Si enim credidissent, nunquā talia locuti fuissent, qualia tua religiositas aduersus eos scripto prodidit. Tu igitur charissime vir, in refutandis, admonendis, increpandisq; hoc genus hominibus, officium congruū Ecclesiasticæ traditioni, & dignā tua erga Dominum pietate præstitisti. Illi enim, quia exacerbati à patre suo diabolo, non cognoscunt neque intelligunt, vt scriptura ait,

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Ἀλεξανδρίας

Ἐπιστολὴ πρὸς Ἀδέλφιον Ἐπίσκοπον, καὶ ὁμολογητὴν, κατὰ Ἀρειανῶν.

A ΕΝτυχόντες τοῖς παρὰ τῆς σῆς
θεοσεβείας γραφεῖσι, τὴν
μὲν σὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν
ἀληθῶς ἀπεδεξάμεθα, καὶ
τὸν μὲν θεὸν προηγουμένως ἐ-
δοξάσαμεν δεδωκότα σοι τὴν
τοιαύτην χάριν, ὥστε καὶ τὴν φρόνησιν ἔχειν ὀρθὴν, καὶ
μὴ ἀγνοεῖν κατὰ τὸ δυνατὸν τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου·
τὴν δὲ τῶν αἱρετικῶν κακόνοιαν ἐθαυμάσαμεν
θεωροῦντες πῶς τοσοῦτον εἰς ἀσεβείας βάραθρον
πεπτώκασιν, ὡς μηκέτι μηδὲ τὰς αἰσθήσεις σώζειν,
B ἀλλὰ πανταχόθεν διαφθαρμένην ἔχειν τὴν διά-
νοιαν. τοῦτο δὲ τὸ ἐπιχείρημα διαβόλου μέν ἐστιν
ὑποβολὴ, τῶν δὲ παρανόμων ἰουδαίων μίμησις. ὥσ-
περ γὰρ ἐκεῖνοι πανταχόθεν ἐλεγχόμενοι προφά-
σεις ἐπενόουν καθ' ἑαυτῶν, ἵνα μόνον τὸν κύριον ἀρνή-
σωνται καὶ τὰ προφητευθέντα καθ' ἑαυτῶν ἐπι-
σπάσωνται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι θεωροῦντες ἑ-
αυτοὺς πανταχόθεν στηλιτευομένους, καὶ βλέποντες
γινομένην βδελυκτὴν παρὰ πᾶσι τὴν αἵρεσιν αὐ-
τῶν, ἐφευρεταὶ γίνονται κακῶν, ἵνα μὴ παυόμενοι
C ταῖς πρὸς τὴν ἀλήθειαν μάχαις ἀληθῶς χριστομά-
χοι διαμένωσι. πόθεν γὰρ αὐτοῖς ἀνέδυ καὶ τοῦτο τὸ
κακόν; πῶς ὅλως τετολμήκασι τὴν καινὴν ταύτην
δυσφημίαν φθέγξασθαι κατὰ τοῦ σωτῆρος; ἀλλ' ὡς
ἔοικε πονηρὸν ὁ ἀσεβὴς, καὶ ἀδέκιμος ὄντως περὶ τὴν
θεότητα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ὑπεκρίνοντο κἂν
τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν ἐπιγινώσκειν. νῦν δὲ
κατ' ὀλίγον ὑποκαταβαίνοντες, ἐξέπεσαν καὶ ταύτης
αὐτῶν τῆς οἰήσεως, καὶ πανταχόθεν ἄθεοι γεγόνασιν,
ὥστε μήτε θεὸν αὐτὸν ἐπιγινώσκειν, μήθ' ὅτι ἄνθρω-
D πος γέγονε πιστεύειν. εἰ γὰρ ἐπίστευον, οὐκ ἂν τοι-
αῦτα ἐφθέγξαντο οἷα ἔγραψεν ἡ σὴ θεοσέβεια κατ'
αὐτῶν· σὺ μὲν οὖν ἀγαπητὲ ἀληθῶς καὶ ποθεινότατε
πρέποντα τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει καὶ τῇ εἰς τὸν
κύριον εὐσεβείᾳ πεποίηκας, ἐλέγξας καὶ παραινέ-
σας καὶ ἐπιτιμήσας τοῖς τοιούτοις. ἐπειδὴ δὲ παροξυ-
νόμενοι παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου
οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν κατὰ τὸ γεγραμμένον,

sed

ἀλλὰ ἐν σκότει διαπορεύονται· μανθανέτωσαν παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας, ὡς ἡ τοιαύτη αὐτῶν κακόνοια Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος καὶ Μανιχαίου ἐστίν, ὧν οἱ μὲν ἀντὶ ἀληθείας δόκησιν εἰσηγήσαντο· οἱ δὲ διαιροῦντες τὰ ἀδιαίρετα, ἠρνήσαντο τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. διατί οὖν τὰ τούτων φρονοῦντες, οὐχὶ καὶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν γίνονται κληρονόμοι; εὔλογον γὰρ ὧν τὴν κακοδοξίαν ἔχουσι, τούτων ἔχειν καὶ τὰ ὀνόματα, ἵνα λοιπὸν Οὐαλεντινιανοὶ καὶ Μαρκιωνισταὶ καλῶνται. τάχα κἂν οὕτως διὰ τὴν τῶν ὀνομάτων δυσωδίαν αἰσχυνόμενοι κατανοῆσαι δυνηθῶσιν, εἰς ὅσον βάθος ἀσεβείας πεπτώκασι. καὶ ἦν μὲν δίκαιον, μηκέτι τούτοις ἀποκρίνασθαι, κατὰ τὴν παραίνεσιν τὴν ἀποστολικήν, αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει ὢν αὐτοκατάκριτος· μάλιστα ὅτι καὶ ὁ προφήτης περὶ τῶν τοιούτων φησίν, ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ μάταια νοήσει. ἐπειδὴ κατὰ τὸν ἡγούμενον αὐτῶν περιέρχονται καὶ αὐτοί, ὡς λέοντες, ζητοῦντες τίνα καταπίωσι τῶν ἀκεραίων· τούτου ἕνεκεν ἀναγκαῖον γέγονεν ἡμῖν τῇ σῇ εὐλαβείᾳ ἀντιγράψαι· ἵνα πάλιν διὰ τῆς νουθεσίας μαθόντες οἱ ἀδελφοί, καταγινώσκωσιν ἔτι πλεῖον τῆς ἐκείνων ματαιολογίας· οὐ κτίσμα προσκυνοῦμεν, μὴ γένοιτο, ἐθνικῶν γὰρ καὶ Ἀρειανῶν ἡ τοιαύτη πλάνη, ἀλλὰ τὸν κύριον τῆς κτίσεως σαρκωθέντα τὸν τοῦ θεοῦ λόγον προσκυνοῦμεν. ἡ γὰρ καὶ σὰρξ αὐτὴ καθ' ἑαυτὸν μέρος ἐστὶ τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ θεοῦ γέγονε σῶμα, καὶ οὔτε τὸ τοιοῦτον σῶμα καθ' ἑαυτὸ διαιροῦντες ἀπὸ τοῦ λόγου προσκυνοῦμεν, οὔτε τὸν λόγον προσκυνῆσαι θέλοντες μακρύνομεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς σαρκός, ἀλλ' εἰδότες καθὰ προείπομεν τό, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, τοῦτον καὶ ἐν σαρκὶ γενόμενον ἐπιγινώσκομεν θεόν. τίς τοιγαροῦν οὕτως ἄφρων ἐστίν, ὡς λέγων τῷ κυρίῳ, ἀπόστα ἀπὸ τοῦ σώματος, ἵνα σε προσκυνήσω; ἢ τίς οὕτως ἀσεβής ἐστιν, ὡς μετὰ τῶν Ἰουδαίων λέγειν αὐτῷ, διατί σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν θεόν; ἀλλ' οὐ τοιοῦτος ὁ λεπρός· προσεκύνει γὰρ θεὸν ἐν σώματι ὄντα, καὶ ἐγίνωσκεν ὅτι θεὸς ἦν, λέγων, κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι, καὶ οὔτε διὰ τὴν σάρκα ἐνόμισε κτίσμα τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, οὔτε διὰ τὸ εἶναι τὸν λόγον δημιουργὸν πάσης κτίσεως, ἐξουθένει τὴν σάρκα ἣν ἐνδεδυμένος ἦν, ἀλλ' ὡς ἐν κτιστῷ ναῷ τὸν κτίστην τοῦ παντὸς προσεκύνει, καὶ ἐκαθαρίζετο. οὕτω καὶ ἡ αἱμορροοῦσα γυνὴ πιστεύσασα καὶ μόνον ἁψαμένη τοῦ κρασπέδου ἰάθη, καὶ ἡ μὲν θάλαττα ἐπαφρίζουσα τοῖς κύμασιν ἤκουσε τοῦ σαρκωθέντος λόγου καὶ πέπαυται τοῦ χειμῶνος, ὁ δὲ ἐκ γενετῆς τυφλὸς, πτύσματι τῆς σαρκὸς τεθεράπευται παρὰ τοῦ λόγου, καὶ τό γε μεῖζον καὶ παραδοξότερον, ἴσως

sed in tenebris ambulant, discant saltem à tua pietate suam, qua vtuntur, insaniam Valentini, Marcionis, & Manichæi esse. Ex quorum grege, isti pro veritate & rerum fide inane simulachrum introduxerunt: illi diuidentes, quod indiuisibile est, inficiati sunt Verbum carnem esse factum, & habitasse in nobis. Cur igitur, quum ita sentiant, non sese etiam eorundem nominum successores hæredesque profitentur? Par enim est, vt
A quorum prauam opinionem receperunt, eorum quoque vocabula & titulos accipiant, vt iam deinceps Valentiniani & Marcionistæ & Manichæi appellentur. Forsitan ex putore graueolentiaque istorum nominum fieri potest, vt pudore commoniti tandem intelligant, in quantam voraginem impietatis delapsi sint. Erat certè satis ex decoro, si nihil illis responsi daretur, idque iuxta Apostolicum præceptum, *Hæreticum post vnam atque alteram admonitionem deuita, vtpote de quo iam certum habeatur, ipsum in*
B *reprobum sensum esse datum, atque ita peccare, vt qui ex seipso condemnatus sit*, præsertim quum Propheta de huiusmodi hominibus dicat, *Stultus stulta loquetur, & illius cor vana cogitat*. Cæterum, quoniam isti veluti pro moribus sui imperatoris diaboli circumambulant, quærentes quem ex simplicioribus deuorent. Necessarium nobis visum est, tibi rescribere, vt denuo ex hac admonitione instructi fratres, rectius in posterum eorum præsentiant vanitatem.
C Non enim creaturam adoramus, absit. In Ethnicos & Arianos istiusmodi delirium competit: sed Dominum rerum creatarum, incarnatum Verbum Dei adoramus. Nam tametsi caro ipsa per se pars sit rerum creatarum, attamen Dei corpus effecta est, neque istiusmodi corpus seorsum discriminatum à Verbo adoratione prosequimur, neque Verbum adoraturi verbū à carne longè seponimus, sedcùm sciamus, vt dictum est, Verbum carnem esse factum, illud iam in carne situm Deum agnoscimus. Quis igitur tā vecors
D est, vt Domino ita loquatur, absiste à corpore, vt te adorem? aut quis ita impius est, vt cum Iudæis propter corpus dicat ei, *Cur tu cum homo sis, Deum te facis?* Atqui non istiusmodi moribus leprosus erat: adorabat enim Dominum in corpore, eumque Deum esse persentiebat his verbis vtens, *Domine si vis, potes me mundare*. Neque ob carnem arbitratus est esse creaturam Dei Verbum, neque quia Verbum erat opifex rerum, carnem pro nihilo ha-
E buit, quam indutus erat: sed vt in re creata, creatorem subsistentem adorabat, ideoque mundatus est. Mulier item quæ sanguinis fluxu laborabat, solius fimbriæ attactu sanata fuit. Et mare fluctibus spumosum, vbi audierat Verbi incarnati vocem, à tempestatibus conquieuit. Itidem & is qui à natiuitate cæcus erat, saliua carnis curatus est à Verbo, Et quod maius est & admirabilius

 (nam

(nam fortasse hoc ipsum impiissimos scandalo offenderit) etiam in ipsa cruce pendente Domino cum eius ibi corpus esset, & in corpore Verbum, sol obtenebratus est, terra intremuit, petræ scissæ sunt, velum templi disruptum est, & multa corpora Sanctorum qui dormierant, resurrexerunt. Hæc facta sunt, & nihil omnium ex rebus creatis pro ea audacia quæ nunc est in Arianis, cogitauit, num incarnato Verbo credendū esset: sed quamuis eum hominem esse intuerentur, rerum tamen conditorem eundem agnoscebant: & quamuis humanam vocem audirent, non tamen ideo eum creaturam autumabant, imò maiorem in modum inhorrescebant, nihiloque minus eum sic agnoscebant, quasi è templo suo sancto vocem edidisset. Cur igitur impii isti non reuerentur & timent, ne quemadmodum non probauerunt eum habere in cognitione, ita tradantur in reprobum sensum, vt faciant ea, quæ non decent? Non enim rem creatam, rerum natura adorabat, neque ob carnem eius recusauit dominum adorationibus prosequi, sed ideo adorauit, quia vidit suum opificem architectumque in carne consistere. Et in nomine Iesu omne genu flectebatur, & in posterum flectetur, cœlestium simul & terrestrium & infernorum, & omnis lingua confitebitur (licet id ipsum Arianis non videatur) Dominum Iesum Christum esse in gloria Patris. Non enim caro ignominiam attulit Verbo Dei, absit. Sed potius caro per Verbum Dei glorificata est. Neque ideo, quia seruilem formam assumpsit filius, qui in forma Dei est, quicquam diminutus est in sua deitate, sed potius vniuersæ carnis rerumque creatarum inde liberator & vindex effectus est. Neque si Deus emisit Filium suum genitum ex fœmina, ex ea re nobis aliquid probri, sed potius honesta gloria & magna gratia obuenit. Factus est enim homo, vt nos in seipso deificaret, genitusque à fœmina est, & procreatus à Virgine, vt nostri errabūdam procreationem in se transferret, ac in posterum efficeremur genus sanctum, ac participes diuinæ naturæ redderemur, vt ait sanctus Petrus Apostolus. Et imbecillitatem legis, qua languescebat propter carnem, misso Deus filio suo sub similitudine carnis peccati, de peccato cōdemnaret peccatū in carne. Carnem igitur à Verbo assumptam esse vides, ad omnium hominum libertatem, & ad cunctorum hominum excitationem è mortuis, & redemptionem à peccatis. Quî igitur fieri potest, vt qui carnem eius rem nihili cōtemptibilemq; esse volunt, atq; ea de causa obtrectant Filio Dei, vt rei factitiæ aut conditæ, non ingratissimi appareant, & omni prorsus odio digni? quippe qui propemodum ad Deum loquantur, Ne mittas Filium tuum vnigenitum in carne, ne feceris eum ex Virgine assumere carnem, ne nos à peccato & morte eripiat, nolumus eum in carne nasci, ne pro nobis mortem excipiat: nō cupimus Verbum carnē fieri, ne hic noster mediator & interpres fiat in adeundo & orando Deo, quo cœlestia domicilia inhabitemus. Claudantur

ἴσως γὰρ τοῦτο καὶ τοὺς ἀσεβεστάτους ἐσκανδάλι-
σε καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σταυροῦ κρεμαμένου τοῦ κυρίου·
αὐτοῦ γὰρ ἦν τὸ σῶμα καὶ ἐν αὐτῷ ἦν ὁ λόγος.
ὁ μὲν ἥλιος ἐσκοτίσθη, ἡ δὲ γῆ ἐτρόμαζεν, αἱ πέ-
τραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐ-
σχίσθη, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁ-
γίων ἀνέστη. ταῦτα δὲ γέγονε, καὶ οὐδεὶς, ὥσπερ
οἱ ἀρειανοὶ νῦν τολμῶσι, διελογίσατο, εἰ δεῖ σαρ-
κωθέντι τῷ λόγῳ πείθεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπον
A βλέποντες ἐπεγίνωσκον αὐτὸν ὄντα δημιουργὸν αὐ-
τῶν, καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως ἀκούοντες, οὐ διὰ
τὸ ἀνθρώπινον ἔλεγον, ὅτι ὁ λόγος κτίσμα ἐ-
στὶν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἔτρεμον, καὶ οὐδὲν ἧττον ἐ-
γίνωσκον, ἢ ὅτι ἐκ ναοῦ ἁγίου ἐφθέγγετο. πῶς
τοίνυν οἱ ἀσεβεῖς οὐ φοβοῦνται μὴ καθὼς οὐκ ἐ-
δοκίμασαν τὸν θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παραδο-
θῶσιν εἰς ἀδόκιμον νοῦν ποιεῖν τὰ μὴ καθήκον-
τα; οὐ γὰρ κτίσματι ἡ κτίσις προσκυνεῖ, οὐδὲ
πάλιν διὰ τὴν σάρκα παρῃτεῖτο τὸν κύριον ἑαυ-
B τῆς προσκυνεῖν, ἀλλὰ τὸν ἑαυτῆς δημιουργὸν ἔ-
βλεπεν ἐν σώματι, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χρι-
στοῦ πᾶν γόνυ ἐκάμπτετο, καὶ κάμψει δὲ ἐπουρα-
νίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσ-
σα ἐξομολογήσεται, κἂν τοῖς Ἀρειανοῖς μὴ δοκῇ,
ὅτι κύριος ἰησοῦς χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός·
οὐ γὰρ ἀδοξίαν ἤνεγκεν ἡ σὰρξ τῷ λόγῳ, μὴ γέ-
νοιτο, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὴ δεδόξασται παρ' αὐτοῦ,
οὐδὲ ἐπειδὴ δούλου μορφὴν ἀνέλαβεν ὁ ἐν μορφῇ
θεοῦ ὑπάρχων υἱὸς, ἠλαττώθη τῆς θεότητος, ἀλλὰ
C μᾶλλον αὐτὸς ἐλευθερωτὴς πάσης σαρκὸς καὶ πά-
σης κτίσεως γέγονε. καὶ εἰ ὁ θεὸς δὲ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν
αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς οὐκ αἰσχύνην ἡμῖν
ἐπάγει τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ μᾶλλον δόξαν καὶ με-
γάλην χάριν. γέγονε γὰρ ἄνθρωπος ἵν' ἡμᾶς ἐν
ἑαυτῷ θεοποιήσῃ, καὶ γέγονεν ἐκ γυναικὸς, καὶ γε-
γένηται ἐκ παρθένου, ἵνα τὴν ἡμῶν πλανηθεῖσαν
γένησιν εἰς ἑαυτὸν μετανέγκῃ, καὶ γενώμεθα λοι-
πὸν γένος ἅγιον, καὶ κοινωνοὶ θείας φύσεως ὡς ἔ-
γραψεν ὁ μακάριος πέτρος. καὶ τὸ ἀδύνατον
D δὲ τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς ὁ θεὸς τὸν
ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρ-
τίας καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν
ἐν τῇ σαρκί. τὴν τοίνυν προσληφθεῖσαν ὑπὸ
τοῦ λόγου σάρκα, ἐπὶ τῷ πάντας ἀνθρώπους ἐλευ-
θερῶσαι, καὶ πάντας ἐκ νεκρῶν ἀναστῆσαι, καὶ ἁμαρ-
τίας λυτρώσασθαι πῶς οἱ ταύτην ἐξουδενοῦντες, ἢ
οἱ διὰ ταύτην κατηγοροῦντες τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ὡς
ποιήματος, οὐκ ἀχάριστοι φαίνονται, καὶ παν-
τὸς εἰσι μίσους ἄξιοι; μόνον γὰρ οὐχὶ βοῶσι τῷ θεῷ
E λέγοντες, μὴ πέμψῃς σου τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ ἐν
σαρκὶ, μὴ ποιήσῃς αὐτὸν ἐκ παρθένου σάρκα
λαβεῖν, ἵνα μὴ λυτρώσηται ἡμᾶς τοῦ θανάτου
καὶ τῆς ἁμαρτίας, οὐ θέλομεν αὐτὸν ἐν σώματι
γενέσθαι, ἵνα μὴ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδέξηται θά-
νατον, οὐ βουλόμεθα τὸν λόγον σάρκα γενέσθαι,
ἵνα μὴ ἐνταῦθα μεσίτης ἡμῶν γένηται τῆς πρὸς σὲ
προσόδου καὶ τὰς ἐν οὐρανοῖς οἰκήσωμεν μονάς.
κλεισθή-

κλεισθήτωσαν αἱ πύλαι τῶν οὐρανῶν, ἵνα μὴ διὰ τοῦ καταπετάσματος τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, τὴν ἐν οὐρανοῖς ἡμῖν ὁδὸν ἐγκαινίσῃ ὁ λόγος. αὗται μὲν αἱ ἐκείνων φωναὶ μετὰ διαβολικῆς τόλμης εἰσὶ προφερόμεναι, δι᾽ ἧς ἐπενόησαν ἑαυτοῖς κακονοίας. οἱ γὰρ μὴ θέλοντες σάρκα γινόμενον τὸν λόγον προσκυνεῖν, ἀχαριστοῦσι τῇ ἐνανθρωπήσει αὐτοῦ, καὶ οἱ διαιροῦντες τὸν λόγον ἀπὸ τῆς σαρκὸς, οὐ δὲ μίαν λύτρωσιν τῆς ἁμαρτίας γεγενῆσθαι, οὐδὲ κατάλυσιν τοῦ θανάτου νομίζουσι. ποῦ δὲ ὅλως οἱ ἀσεβεῖς, καὶ καθ᾽ ἑαυτὴν εὑρήσουσι τὴν σάρκα ἣν ἔλαβεν ὁ σωτήρ; ἵνα καὶ τολμῶσι λέγειν, προσκυνοῦμεν ἡμεῖς τὸν κύριον μετὰ τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ διαιροῦμεν τὸ σῶμα, καὶ μόνῳ τούτῳ λατρεύομεν· ὁ μὲν οὖν μακάριος στέφανος ἐν οὐρανοῖς εἶδε τὸν κύριον ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα· οἱ δὲ ἄγγελοι ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς, οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ κύριος εἴρηκε προσφωνῶν τῷ πατρί, θέλω ὅπου εἰμὶ ἐγώ, ἵνα καὶ αὐτοὶ πάντοτε μετ᾽ ἐμοῦ ὦσι, καὶ ὅλως εἰ ἀδιαίρετός ἐστιν ἡ σὰρξ ἀπὸ τοῦ λόγου· πῶς οὐκ ἀνάγκη τούτους ἀποθέσθαι τὴν πλάνην; καὶ προσκυνεῖν λοιπὸν τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, ἢ μὴ προσκυνοῦντας μηδὲ λατρεύοντας τῷ ἐν σαρκὶ γενομένῳ λόγῳ πανταχόθεν ἐκβάλλεσθαι, καὶ μηκέτι χριστιανοὺς, ἀλλ᾽ ἢ ἐθνικοὺς, ἢ μετὰ τῶν ἰουδαίων συναριθμεῖσθαι; ἐκείνων μὲν οὖν, καθὰ προείπομεν, ἡ τοιαύτη μανία καὶ τόλμα. ἡμῶν δὲ ἡ πίστις ἐστὶν ἡ ὀρθὴ, καὶ ἐκ διδασκαλίας ἀποστόλων ὁρμωμένη καὶ παραδόσεως τῶν πατέρων βεβαιουμένη ἔκ τε νέας καὶ παλαιᾶς διαθήκης. τῶν μὲν προφητῶν λεγόντων· ἀπόστειλον τὸν λόγον σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου, καὶ ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον μεθ᾽ ἡμῶν ὁ θεός. τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἢ θεὸν ἐν σαρκὶ γεγενῆσθαι. ἡ δὲ ἀποστόλων παράδοσις διδάσκει, τοῦ μὲν πέτρου λέγοντος, χριστοῦ οὖν ὑπὲρ ἡμῶν παθόντος σαρκί· τοῦ δὲ παύλου γράφοντος, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ· ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων. πῶς οὖν δέδωκεν αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, εἰ μὴ σάρκα φορέσας ἦν. ταύτην γὰρ προσενέγκας ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν δέδωκεν, ἵν᾽ ἐν ἐκείνῃ τὸν θάνατον ἀναδεξάμενος, καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου διάβολον. διὸ καὶ πάντοτε εὐχαριστοῦμεν ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χριστοῦ. καὶ οὐκ ἀθετοῦμεν τὴν δι᾽ αὐτοῦ γενομένην χάριν εἰς ἡμᾶς. ἡ γὰρ ἔνσαρκος παρουσία τοῦ σωτῆρος θανάτου λύτρον καὶ κτίσεως πάσης σωτηρία γέγονεν. ὥστε ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινότατοι οἱ μὲν ἀγαπῶντες τὸν κύριον, ὑπομιμνησκέσθωσαν ἐκ τούτων· οἱ δὲ τὸν ἰούδα τρόπον μιμησάμενοι καὶ καταλιπόντες τὸν κύριον, ἵνα μετὰ τοῦ καϊάφα γένωνται, μεταπαιδευέσθωσαν ἐν τούτοις, ἐὰν ἄρα θελήσωσιν, ἐὰν ἄρα αἰσχυνθῶσι, καὶ γινωσκέτωσαν ὅτι τὸν κύριον ἐν σαρκὶ προσκυνοῦντες οὐ κτίσματι προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ τὸν κτίστην ἐνδυσάμενον τὸ κτιστὸν σῶμα, καθὰ προείπομεν·

ἐβουλό-

Claudantur portæ cælorum, ne Verbum Dei per velamen carnis suæ nobis renouet iter ad cælos. Hæ sunt eorum voces, quas diabolica audacia proferũt, & cuius instinctu hæc insana comminiscuntur. Nam qui Verbum carnem factũ adorare nolunt, ingratos se exhibent eius humanitati: qui verò distrahunt Verbum à sua carne, nullam omnino redemptionem peccati, aut mortis euastationem existimant. Vbi (quæso) tandem nefarij seorsum per se inue-

A muntillam carnem quam Saluator noster Iesus Christus assumpsit, vt audeant dicere, non adoramus Dominum cum carne, sed disiungimus corpus, illique soli cultu inseruimus? Beatus certe Stephanus in cælis vidit Dominum à dextris stantem: Angeli item dixerunt discipulis, *ita veniet quemadmodũ vidistis eum in cælum proficiscentem*. Quin & ipse Dominus dixit alloquens Patrem, *Volo, vbi ego sum, vt ipsi vbique nobiscum sint*. Iam si omnino indiuisibilis est caro à Verbo, par est istos vel errore depo-

B sito adorare Patrem in nomine Domini Saluatoris nostri Iesu Christi, vel si non adorent, aut cultu prosequantur Verbum in carne genitum, vndecunque ab omnibus exturbari, neque vlterius pro Christianis, sed pro Ethnicis haberi, & Iudæis adnumerari. Illorum enim (vt prædixi) istiusmodi insania est ac improbitas: nostra contrà fides recta est, & ex doctrina Apostolica & traditione Patrum confirmata, & nouo & veteri testamento, cùm & Prophetæ clamant, *Mitte Verbum tuum & ve-*

C *ritatem tuam*: & *Ecce, Virgo in vtero concipiet & pariet Filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod est, nobiscum Deus*: quid id aliud indicat, quam Deum in carne existere? Et Apostolica traditio commonstret, Petro referente Christum in carne passum esse, Paulo item loquente: *Expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri, Domini nostri Iesu Christi, qui dedit seipsum pro nobis, vt nos liberaret ab omni peccato, purificaretque sibi populum peculiarem, æmulatorem bonorum operum*. Quî igitur, quæso, seipsum tradere pro

D nobis potuisset, nisi carnem gestasset? Hanc enim cum gestaret, seipsum pro nobis tradidit, vt mortem recipiendo vinceret, demoliretúrque eum, qui vim imperiúmque mortis habebat diabolum: ideo vbique gratias agimus in nomine Iesu Christi, neque ipsius in nos gratiam reprobamus. Aduentus enim Saluatoris in carnẽ mortis liberatio est, & vniuersæ creaturæ salus. Quapropter dilecte, qui diligunt Dominum, istiusmodi admonitione instruantur: qui verò Iudæ mores imitantur, Dominũque relinquunt, vt Caiphæ adhæreant, id age,

E vt per ista dedoceantur, si modò dedoceri velint, aut queant erubescere: ac tandem cognoscant nos, qui Dominum in carne adoramus, nõ creaturam adorare, sed creatorem corpore creato indutum, quemadmodum prædiximus.

Vellem porro tuam impietatem exquirere ab illis: cum Israëlitis edicebatur, vt adscenderent Hierosolymam, Dominum in templo adoraturi, vbi erat Arca & super Arcam Cherubini, gloriæ propiciatorium inumbrantes, recténe fecerint, an contrà. Si malè fecerunt, eò quod legi obtemperauerint, cur qui legem contemnunt, pœnis subiiciuntur? Scriptum est enim, quod, qui contempserit, & nō ascenderit, exterminandū sit à populo. Sin verò rectè fecerunt, atque ea re Domino placuerunt, qui, quæso, non digni sint qui sæpius pereant, isti, inquam, nefarii deterrimæ hæreseos Ariani, qui prisci illius populi reuerentiam erga templum laudant, Dominum in carne, vt in templo suo, adorare recusant? Atqui, priscum illud templum lapidibus & auro constructum fuit, vtpote figura, quod superueniente veritate exolescit, cuius secundum Saluatoris vocem, ne lapis quidem super lapidem mansit, qui non sit disturbatus. Non tamen illi, qui templum videbant lapideum esse, arbitrati sunt, Dominum in eo oracula edentem, lapideum aut creaturam esse, neque templum vilipendebant procul inde adoratum abenntes, sed illud ingressi, ritè ac legitimè Deum è templo oracula sua edentem, coluerunt. Quod quum ita se habeat, qui fieri posset, vt corpus Domini vndiquaq; sanctissimum, ab Archangelo euangelizatum, à Spiritu sancto formatum, amiculúmque Verbi Dei, non sit adorabile, cum Verbum manum suam corporalem exporrigens, sanauerit febricitantem: & vocem humanam edens, excitauerit Lazarum: manibúsque in cruce protensis, principem potestatis aëris, qui agit in filiis incredulitatis, prostrauerit: & viam ad cælum puram nobis constituerit. Nonne igitur qui templum vilipendit, vilipendit & Dominum qui in templo est? & qui disgregat Verbum à corpore suo, reprobat gratiam in eo nobis datam? Quapropter impientissimi Ariani, ne ideo, quia corpus res creatitia est, verbum quoque rem creatitiam esse censeatis: néue ideo, quia verbum res creatitia non est corpori eius obtrectetis. Neq; fieri potest, quin admireris eorum animi prauitatem, qui omnia & miscent & turbant, cauillationésque excogitant non in aliud, quàm vt conditorem vnà cum re condita, vnius ordinis esse, gregalésque persuadeant. Sed audiant obsecro. Si res creatitia fuit Verbum, fateor, id non assumpsisse corpus creatitium, vt illud viuificaret, Quid enim istiusmodi subsidii rei creatæ à rebus creatis, quum ipsæ salutis inopes alienam opem requirant? sin contra, Verbum Dei conditor erat, opifexque rerum creatarum, vt fuit, ideo scilicet factum oportuit, vt in consummatione seculorum, id quod creabile erat, ipse indueret, quò illud iterum, vt conditor, instaurare & recuperare posset. Siquidem, quod creatum est, à creato seruari nequisset, non magis quàm creaturæ à creatutis creari. Nihil igitur earum rerum fieri potuisset, nisi Verbum Dei non creatura, sed creator fuisset. Qua-

ἐβουλόμεθα δὲ τὴν σὴν εὐλάβειαν πυθέσθαι παρ' αὐτῶν τοῦτο, ἡνίκα ὁ Ἰσραὴλ ἐκελεύετο ἀνέρχεσθαι εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ προσκυνεῖν ἐν τῷ ναῷ κυρίου ἔνθα ἡ κιβωτὸς καὶ ὑπεράνω ταύτης τὰ Χερουβὶμ τῆς δόξης κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον, καλῶς ἐποίουν ἢ τοὐναντίον; εἰ μὲν οὖν φαύλως ἔπραττον· πῶς οἱ τοῦ νόμου τούτου καταλιγωροῦντες, ὑπὸ ἐπιτιμίαν ἐγίνοντο; γέγραπται γὰρ ὡς ἐὰν ἐξουθενήσῃ καὶ
A μὴ ἀναβῇ, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ· εἰ δὲ καλῶς ἔπραττον καὶ ἐν τούτῳ εὐάρεστοι τῷ θεῷ ἐγίνοντο, πῶς οὐκ ἀπολωλέναι πολλάκις εἰσὶν ἄξιοι οἱ μιαροὶ καὶ πάσης αἱρέσεως αἴσχιστοι Ἀρειανοί, ὅτι τὸν πάλαι λαὸν ἀποδεχόμενοι διὰ τὴν πρὸς τὸν ναὸν τιμὴν, οὐ βούλονται τὸν κύριον ἐν σαρκὶ, ὡς ἐν ναῷ ὄντα, προσκυνεῖν; καίτοι ὁ πάλαι ναὸς ἐκ λίθων ἦν καὶ χρυσοῦ κατασκευασθεὶς ὡς σκιά· ἐλθούσης δὲ τῆς ἀληθείας πέπαυται λοιπὸν τύπος, καὶ οὐκ ἔμεινε, κατὰ τὴν κυριακὴν
B φωνὴν, λίθος ἐπὶ λίθον ἐν αὐτῷ, ὃς οὐ κατελύθη. καὶ οὔτε τὸν ναὸν βλέποντες ἐκ λίθων ἐνόμιζον καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ναῷ λαλοῦντα κύριον εἶναι κτίσμα, οὔτε τὸν ναὸν ἐξουθενοῦντες, ἀπερχόμενοι μακρὰν προσεκύνουν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν ἐρχόμενοι νομίμως ἐλάτρευον τῷ θεῷ ἀπὸ τοῦ ναοῦ χρηματίζοντι. τούτου δὲ οὕτως γινομένου, πῶς τὸ σῶμα τοῦ κυρίου τὸ πανάγιον καὶ πάνσεπτον ἀληθῶς. ὑπὸ μὲν τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ εὐαγγελισθὲν, ὑπὸ δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος πλασθὲν, καὶ τοῦ λόγου γενόμενος ἔν-
C δυμα οὐ προσκυνητόν; χεῖρα γοῦν σωματικὴν ἐκτείνας ὁ λόγος, ἤγειρε τὴν πυρέσσουσαν, καὶ φωνὴν ἀνθρωπίνην ἀφεὶς ἤγειρε τὸν Λάζαρον. τὰς δὲ χεῖρας ἐκτείνας ἐπὶ σταυροῦ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας κατέβαλε. καὶ τὴν ὁδὸν ἡμῖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς καθαρὰν ἐποίει· οὐκοῦν τὸν ναὸν ἀτιμάζων, ἀτιμάζει τὸν ἐν τῷ ναῷ κύριον· καὶ ὁ διαιρῶν τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀθετεῖ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν αὐτῷ. καὶ ἀσεβέστατοι δὲ Ἀρειομανῖται, μὴ
D ἐπειδὴ τὸ σῶμα κτιστόν ἐστι, νομιζέτωσαν καὶ τὸν λόγον εἶναι κτίσμα, μηδὲ διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν λόγον κτίσμα, διαβαλλέτωσαν τὸ σῶμα αὐτοῦ. θαυμάσαι γάρ ἐστιν αὐτῶν τὴν κακόνοιαν, ὅτι καὶ πάντα κυκῶσι καὶ φύρουσι, καὶ προφάσεις ἐφευρίσκουσιν, ἵνα μόνον τὸν κτίστην τοῖς κτίσμασι συναριθμήσωσιν. ἀλλ' ἀκουέτωσαν. εἰ κτίσμα ἦν ὁ λόγος οὐ προσελάμβανε τὸ κτιστὸν σῶμα· ἵνα αὐτὸ ζωοποιήσῃ· ποία γὰρ τοῖς κτίσμασι παρὰ κτίσματος ἔσται βοήθεια;
E δεομένου καὶ αὐτοῦ σωτηρίας, ἀλλ' ἐπειδὴ κτίστης ὢν ὁ λόγος, αὐτὸς δημιουργὸς γέγονε τῶν κτισμάτων, διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, τὸ κτιστὸν αὐτὸς ἐνεδύσατο, ἵνα πάλιν αὐτὸς, ὡς κτίστης, ἀνακαινίσῃ, καὶ ἀνακτῆσαι τοῦτο δυνηθῇ, κτίσμα δὲ ὑπὸ κτίσματος οὐκ ἄν ποτε σωθῇ. ὥσπερ οὐδὲ ὑπὸ κτίσματος ἐκτίσθησαν τὰ κτίσματα, εἰ μὴ κτίστης ἦν ὁ λόγος. ὅθεν

ὅθεν μὴ καταψευδέσθωσαν τῶν θείων γραφῶν. μηδὲ σκανδαλιζέτωσαν τοὺς ἀκεραίους τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' εἰ μὲν βούλωνται, μεταγινωσκέτωσαν καὶ αὐτοὶ, καὶ μηκέτι τῇ κτίσει λατρευέτωσαν παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα θεόν· ἐὰν δὲ ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν ἐμμένειν ἐθέλωσι· μόνοι τούτων ἐμφορείσθωσαν καὶ τριζέτωσαν τοὺς ὀδόντας κατὰ τὸν πατέρα αὐτῶν διάβολον. ὅτι ἡ πίστις τῆς καθόλου ἐκκλησίας, κτίστην οἶδε τὸν τοῦ θεοῦ λόγον καὶ δημιουργὸν τῶν ἁπάντων. A καὶ οἴδαμεν ὅτι ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν. γενόμενον δὲ αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν προσκυνοῦμεν, οὐχ ὡς ἴσον ἐν ἴσῳ γενόμενον τῷ σώματι, ἀλλ' ὡς δεσπότην προσλαβόντα τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, καὶ δημιουργὸν καὶ κτίστην ἐν κτίσματι γινόμενον, ἵν' ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐλευθερώσας τὸν κόσμον, προσαγάγῃ τῷ πατρὶ καὶ εἰρηνοποιήσῃ τὰ πάντα τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. οὕτω γὰρ καὶ τὴν πατρικὴν αὐτοῦ B θεότητα ἐπιγινώσκομεν, καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν προσκυνοῦμεν, κἂν Ἀρειομανῖται διαῤῥηγνύωσιν ἑαυτούς. προσαγόρευε πάντας τοὺς ἀγαπῶντας τὸν κύριον ἡμῶν ἰησοῦν χριστόν. ἐῤῥῶσθαί σε καὶ μνημονεύειν ἡμῶν τῷ κυρίῳ εὐχόμεθα ἀγαπητὲ καὶ ὡς ἀληθῶς ποθεινότατε, ἐὰν χρεία ᾖ ἀναγνωσθῆναι ταῦτα ἱερακᾷ τῷ πρεσβυτέρῳ.

Quapropter mendacia non instituant contra scripturas, neque simpliciores fratres scandalis offendant, sed potiùs, si velint, ipsi sententiam mutent, neq; rei creatæ, citra Deum qui creauit omnia, cultu inseruiant. Sin verò in suis impietatibus perseuerare volunt, soli illis impleantur, & dentibus suis frendeant, vti ipsorum pater diabolus. Quoniam Fides Catholicæ Ecclesiæ, Verbum Dei conditorem & opificem rerum omnium agnoscit: & pro certo & indubitato ponitur, In principio Verbum fuisse, apud Deum, illúdque ipsum Verbum, hominem factum nostræ salutis gratia, adoramus: Non, vt parem in pari corpore, sed vt Dominum, in seruili schemate: & opificem conditorémque in re condita constitutum, vt in eo omnia in libertatem vindicans, mundum Patri reconciliaret, omniáque pacificaret, quæ in cælis, & quæ in terris sunt. Ita enim & Deitatem eius ex patre oriundam cognoscimus, & aduentum & præsentiam eius in carne adoramus. Rumpantur igitur & pereant stultissimi. Salutate omnes qui diligunt Dominum nostrũ Iesum Christum. Valete & memores nostri apud Dominum sitis. Optamus dilecte & verè desideratissime, vt si necessum sit, ista recitentur Hieracæ presbytero.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρίας

ΠΡΟΣ ΜΑΞΙΜΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΟΝ. C

Τῷ ἀγαπητῷ καὶ ἀληθῶς ποθεινοτάτῳ υἱῷ Μαξίμῳ φιλοσόφῳ, Ἀθανάσιος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἐντυχὼν τοῖς νῦν γραφεῖσι παρὰ σοῦ, τὴν μὲν σὴν εὐλάβειαν ἐδεξάμην, τὴν δὲ προπέτειαν τῶν νοούντων, μήτε ἃ λέγουσι μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται, ἐπὶ πολὺ D θαυμάσας, ἐβουλευσάμην ἀληθῶς σιωπῆσαι, τὸ γὰρ ἐπὶ τοῖς οὕτω φανεροῖς καὶ πλέον φωτὸς λάμπουσιν ἀποκρίνασθαι, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ πρόφασις ἀναισχυντίας τοῖς οὕτω παρανομοῦσι παρέχειν. καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ σωτῆρος μεμαθήκαμεν· νιψαμένῳ γὰρ τῷ πιλάτῳ καὶ καταλαβομένῳ τὴν συκοφαντίαν, τῶν τότε ἰουδαίων, οὐκέτι ἀπεκρίνατο αὐτῷ ὁ κύριος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐχρημάτιζε τῇ τούτου γυναικὶ, ἵνα μὴ ἐν λόγῳ, ἀλλὰ ἐν δυνάμει πιστεύηται ὁ κρινόμενος εἶναι θεός. E τῷ δὲ καϊάφᾳ μὴ ἀποκρινόμενος πρὸς τὴν φλυαρίαν αὐτὸς τῇ ἐπαγγελίᾳ τοὺς πάντας εἰς γνῶσιν μετήγαγεν. ἐπὶ πολὺ γοῦν ὑπερτιθέμενος καὶ ὁρῶν τὴν τῶν ἀναιδευομένων λογομαχίαν μόλις ἠδέσθην τὸν σὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ζῆλον, καὶ

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

AD MAXIMVM PHILOSOPHVM

Oratio de Diuinitate Christi.

Dilecto & verè desideratissimo filio Maximo Philosopho Athanasius in Domino salutem.

INcidens in ea quæ à te scripta sunt tuã quidem pietatẽ amplectebar, eorũ autem temeritatem, qui nõ intelligunt, neq; quid ipsi loquantur neq; de qua asseuerationes faciant, diu multúmq; admiratus sum. Statueram verò penitus silentium tenere: de rebus enim ita apertis, ac sole lucidioribus respondere, nihil aliud est, quàm hominibus tam prauè agentibus, causam improbitatis impudentiæque suggerere. Atque idipsum à Saluatore nostro didicimus: Lauanti siquidẽ manus suas Pilato ac Iudæorum calumnias recipienti, nullum vlterius verbum fecit. Sed potius vxori oraculum edidit: vt qui tum inter reos habebatur, non ex verbis, sed ex viribus suis, Dominus esse crederetur. Cæterum, ad cauillationes Caiphæ respondens, professione ipsa, quis esset, indicauit, omnésque ad sui cognitionem traduxit. Diu igitur, multúmque supersedens, intuénsque impudentiam istorum hominum, vitilitigationésque verborum, vix tandem me pudore cõmouit tuus, ꝑ veritate zelus, vt mea

vt mea quoque verba subiungerem: sed tamen, vt nihil tuis scriptis adiicerem, quo aduersarius suis verbis, quibus in contradicendo vsus est, reuictus de sententia sua decedat, & recepta fide compescat linguam suam à malo, & labra sua ne loquantur dolum: idque tandem ab illis obtineatur, vt desinant in posterum exprobrare cum prætereuntibus Iudæis suspenso in ligno, inquientes, Si Filius Dei est seruet seipsum. Quod si ne sic quidem cohiberi queant, tu tamen memor sis Apostolici præcepti, Hæreticum hominem post vnam atque alteram admonitionem deuita, cùm certum habeas, illum peruersum esse & peccare suo ipsius iudicio condemnatum. Certe aut Ethnici sunt, aut ex numero Iudaizantium qui talia audent, iidemque, vel, vt Iudæi, scandalum, vel, vt Ethnici, stultitiam autumant crucem domini. Quòd si se Christianos videri velint, discent tandē Christum patibulo affixum, Dominum esse gloriæ, & potentiā Dei, & Dei Sapientiam. Quòd si hic addubitāt, num Deus sit, ad Thomā cum pudore oculos reiiciāt, palpantem crucifixum, illumque & Dominum & Deum confitentem: & metuant Dominum, qui post lotos discipulorum pedes, ita loquitur: *Vos appellatis me Dominum & Magistrum vestrum, & rectè dicitis, sum etenim.* Cæterum, quo corpore eluit pedes, in eodem peccata nostra extulit in lignum: eundémque ex testimoniis constat, rerum ac naturæ esse architectum, contrahente sole radios suos, terra contremiscente, dissilientibus saxis, carnificibusque agnoscentibus illum, qui ita in cruce pendebat, esse vere Filium Dei. Non enim corpus quod oculis patebat, hominis tantùm erat, sed & Dei: in quo etiam, tum, cùm crucifigeretur, mortuos excitauit. Quapropter neq; illorum audacia bona est, qui dicunt ad eum qui iam homo erat, factum esse Verbum Dei: idem enim actitatum est, & in singulis Prophetis, & in reliquis Sanctis, ne totiens verbum quotiens ad illos factum dicitur, natum esse, & mortuum esse existi etur. Non est ita, absit, sed semel in consummatione seculorū, ad exautorandum irritúmque reddendum peccatum, caro factum est, & ex Maria virgine prodiit homo ad similitudinem nostram, vt & ad Iudæos dixit, *Quæritis occidere me hominem, qui veritatem vobis locutus sum:* quippe, qui non ex participatu corporis humani, sed Verbi communione dij efficimur. Quinimo & hoc admiratus sum, quomodo vel cogitare ausi sint, eum naturæ ordine hominem esse factum. Si enim ita esset, superflua esset Mariæ commemoratio: siquidē non agnoscit natura virginē citra virū parturientē. Quapropter ille, in quo pater ipse sibi cōplacuit, Deus verus, & ex natura Verbū & Sapientia Patris, homo ob nostrā salutem corporaliter est factus, vt haberet quod offerret pro nobis seruarétq; nos oēs, quotquot formidine mortis per omnē vitā obnoxii eramus seruituti. Nō n. homo quispiā semetipsū pro nobis dedit, quādoquidē oēs homines rei erāt mortis: iuxta illud verbū, *Terra es, & in terrā abibis:* neque

καὶ ὑπερηγόρευσα οὐδὲν πλέον τῶν παρὰ σοῦ γεγραφέντων. ἵν᾽ οἷς αἰτεῖ ῥήκεν ὁ ἐναντίος, τούτοις λοιπὸν πεισθεὶς παύσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀπὸ κακοῦ, καὶ χείλη αὐτοῦ τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον. καὶ γένοιτο μὲν τοὺς τοιούτους μηκέτι ὀνειδίσαι μετὰ τῶν παροδευόντων τότε ἰουδαίων τὸν κρεμάμενον ἐπὶ ξύλου, εἰ υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ σῶσαι αὐτόν. ἐὰν δὲ ἄρα μηδὲ οὕτως καταδύωνται, ἀλλὰ σὺ τῆς ἀποστολικῆς μνημονεύων παραγγελίας, αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν
A καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει ὢν αὐτοκατάκριτος. εἰ μὲν γὰρ ἕλληνες ἢ τῶν ἰουδαϊζόντων εἰσὶν οἱ τὰ τοιαῦτα τολμῶντες, ὡς μὲν ἰουδαῖοι σκάνδαλον, ὡς δὲ ἕλληνες μωρίαν νομιζέτωσαν τὸν σταυρὸν τοῦ χριστοῦ. εἰ δὲ ὑποκρίνονται ὡς χριστιανοὶ, μαθέτωσαν τὸν σταυρωθέντα χριστὸν, κύριον μὲν τῆς δόξης, δύναμιν δὲ θεοῦ καὶ θεοῦ σοφίαν αὐτὸν εἶναι. εἰ δὲ ἀμφιβάλλουσιν ὅτι καὶ θεός ἐστιν, αἰδείσθωσαν τὸν θωμᾶν τὸν ψηλαφήσαντα τὸν ἐ-
B σταυρωμένον, καὶ λέγοντα κύριον αὐτὸν εἶναι καὶ θεὸν, καὶ φοβείσθωσαν αὐτὸν τὸν κύριον, τὸν μετὰ τὸ νίψαι τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν λέγοντα, ὑμεῖς φωνεῖτέ με, ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ. ἐν ᾧ δὲ σώματι τυγχάνων ἔνιψε τοὺς πόδας, ἐν τούτῳ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνήνεγκεν ἐπὶ τὸ ξύλον. ἐμαρτυρεῖτό τε δεσπότης τῆς κτίσεως, συστείλαντος μὲν τοῦ ἡλίου τὰς ἀκτῖνας καὶ τῆς γῆς τρεμούσης, καὶ τῶν πετρῶν σχιζομένων, καὶ τῶν δημίων ἐπιγνόντων
C ὅτι ἀληθῶς θεοῦ υἱός ἐστιν ὁ σταυρωθείς. οὐ γὰρ ἀνθρώπου τινὸς ἦν τὸ βλεπόμενον σῶμα, ἀλλὰ θεοῦ, ἐν ᾧ τυγχάνων, καὶ ὅτε ἐσταυροῦτο ἤγειρε νεκροὺς, διὸ οὐδὲ ἐκείνων αὐτῶν καλὸν τὸ λῆμμα, τὸ λέγον, ὅτι εἰς ἄνθρωπόν τινα ἅγιον, ἐγένετο ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, τοῦτο γὰρ ἐν ἑκάστῳ ἐγένετο τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων· ἵνα μὴ καθ᾽ ἕκαστον γεννώμενος καὶ πάλιν ἀποθνήσκων φαίνηται. οὐκ ἔστι δὲ οὕτως, μὴ γένοιτο. ἀλλ᾽ ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας αὐτὸς
D ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐκ μαρίας τῆς παρθένου προῆλθεν ἄνθρωπος καθ᾽ ὁμοίωσιν ἡμετέραν· ὃς καὶ πρὸς ἰουδαίους ἔφη, τί ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, οὐκ ἀνθρώπου τε τινος μετέχοντες σώματος, ἀλλ᾽ αὐτοῦ τοῦ λόγου σῶμα λαμβάνοντες, θεοποιούμεθα, ἀμέλει κἀκεῖνο τεθαύμακα πῶς ὅλως κἂν ἐννοῆσαι τετολμήκασιν, ὅτι φύσεως ἀκολουθίᾳ γεγένηται ἄνθρωπος. εἰ γὰρ οὕτως ἦν, περιττὴ τῆς μαρίας ἡ μνήμη. οὐδὲ γὰρ οἶδεν ἡ φύσις παρθένον χωρὶς ἀνδρὸς τίκτου-
E σαν, ὅθεν εὐδοκίᾳ τοῦ πατρὸς θεὸς ὢν ἀληθινὸς, καὶ φύσει λόγος, καὶ σοφία τοῦ πατρὸς, γέγονε σωματικῶς ἄνθρωπος, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἵν᾽ ἔχων ὃ προσενέγκῃ ὑπὲρ ἡμῶν, σώσῃ πάντας ἡμᾶς, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. οὐ γὰρ ἄνθρωπός τις ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν δέδωκεν, ἐπεὶ πᾶς ἄνθρωπος ὑπεύθυνός ἐστι θανάτῳ, κατὰ τὸ γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ.
ἐν τῷ

ἐν τῷ Ἀδὰμ εἰρημένον πρὸς πάντας· ἀλλ' οὐδὲ ἕτερόν τι τῶν κτισμάτων, ἐπεὶ πᾶσα κτίσις ὕποπτός ἐστι τροπῆς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ λόγος τὸ ἴδιον σῶμα προσενήνεγκεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα μὴ εἰς ἄνθρωπον ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπὶς, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν θεὸν λόγον πίστιν ἔχωμεν. ἀμέλει καὶ ἀνθρώπου γινομένου αὐτοῦ θεωροῦμεν τὴν δόξαν αὐτοῦ δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. ἃ γὰρ διὰ τοῦ σώματος ὑπέμεινε, ταῦτα ὡς θεὸς ἐμεγάλυνε, καὶ ἐπείνα μὲν σαρκὶ, θεϊκῶς δὲ τοὺς πεινῶντας ἐχόρταζε. καὶ εἰ σκανδαλίζεταί τις ἐπὶ τοῖς σωματικοῖς, πιστευέτω ἐφ' οἷς ὁ θεὸς ἐργάζεται. πυνθάνεται γὰρ ἀνθρωπίνως ποῦ Λάζαρος κεῖται, ἐγείρει δὲ τοῦτον θεϊκῶς. ὅθεν μηδεὶς γελάτω τις λέγων, παιδίον καὶ ἡλικίαν ὀνομάζον καὶ αὔξησιν, καὶ φαγεῖν, καὶ πιεῖν, καὶ παθεῖν, ἵνα μὴ τὰ ἴδια τοῦ σώματος ἀρνούμενος, ἀρνήσηται τέλεον καὶ τὴν δι' ἡμᾶς ἐπιδημίαν αὐτοῦ, καὶ ὥσπερ οὐκ ἀκολουθίᾳ φύσεως ἄνθρωπος γεγένηται, οὕτως ἀκόλουθον ἦν σῶμα λαβόντα αὐτὸν δεικνύναι τὰ ἴδια τούτου, ἵνα μὴ ἡ φαντασία τοῦ Μανιχαίου κρατήσῃ. ἀκόλουθον δὲ πάλιν ἦν σωματικῶς αὐτὸν χρηματίζοντα, μὴ κρύψαι τὰ τῆς θεότητος, ἵνα μὴ Σαμοσατεὺς πρόφασιν εὕρῃ, ἄνθρωπον αὐτὸν λέγων, ὡς ἄλλον ὄντα παρὰ τὸν θεὸν λόγον. ταῦτα τοίνυν κατανοῶν ὁ ἄπιστος, μαθέτω ὅτι βρέφος μὲν ἦν ἐπὶ φάτνης, τοὺς δὲ μάγους ὑπέταξε προσκυνούμενος ὑπ' αὐτῶν, καὶ παιδίον μὲν εἰς Αἴγυπτον κατῆλθε, τὰ δὲ χειροποίητα τῆς εἰδωλολατρείας κατήργησε, καὶ ἐσταυρωμένος σαρκὶ νεκροὺς ἐκ πολλοῦ χρόνου ἤγειρε, καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι οὐ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ὑπέμεινε πάντα, ἵν' ὑμεῖς τοῖς ἐκείνου παθήμασιν ἀπάθειαν καὶ ἀφθαρσίαν ἐνδυσάμενοι, διαμένωμεν εἰς ζωὴν αἰώνιον. ταῦτα δέ σοι συντόμως ἐκ τῶν σῶν, καθὼς προεῖπον, δεξάμενος, ὑπηγόρευσα, οὐδὲν πλέον ἐξεργασάμενος, ἀλλὰ μόνον τὸ περὶ τοῦ θείου σταυροῦ μνημονεύσας, ἵνα ἐν οἷς ἐσκανδαλίσθησαν οἱ ὀλίγωροι, ἐν τούτοις μεταπαιδευθέντες προσκυνήσωσι τὸν ἐσταυρωμένον. σὺ δὲ γνησίως τοὺς ἀπίστους πεῖθε. τάχα πως ἐξ ἀγνωσίας εἰς ἐπίγνωσιν ἔλθωσι, καὶ πιστεύσουσι καλῶς, καὶ εἰ καὶ αὐτάρκη αὐτά τα παρὰ σοῦ γραφέντα, ὅμως ὑπομνήσεως ἕνεκεν πρὸς τοὺς φιλονείκους προσθεῖναι καὶ ταῦτα καλόν· ἵνα μὴ ὡς ἐλεγχόμενοι, ἐξ ὧν τετολμήκασιν, αἰσχυνθῶσιν, ἀλλ' ὡς ὑπομιμνησκόμενοι μὴ ἐπιλάθωνται τῆς ἀληθείας. κρατείτω γὰρ τὰ ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων ὁμολογηθέντα. ὀρθὰ γάρ ἐστι καὶ ἱκανὰ πᾶσαν ἀσεβεστάτην αἵρεσιν ἀνατρέψαι καὶ μάλιστα τὴν ἀρειανὴν, τὴν εἰς τὸν λόγον θεοῦ δυσφημοῦσαν, καὶ ἐξ ἀνάγκης, εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον δυσσεβοῦσαν. προσαγόρευε πάντας τοὺς ὀρθῶς φρονοῦντας. προσαγορεύουσί σε πάντες οἱ σὺν ἐμοί.

Τοῦ

neque id fieri potuit per vllam rem creatam, quia omnis creatura de mutabilitate suspecta est: sed ipsum Verbum suum corpus pro nobis obtulit, ne in hominem spe aut fiducia moueremur, sed in ipso Deo Verbo fiduciam nostrã constitutam haberemus. Cæterum, eo homine facto videmus gloriam eius vt gloriam vnigeniti ex Patre, pleni gratia & veritate. Quæ enim per corpus sustinuit, ea vt Deus magnificauit, & carne quidem esuriit, diuinitus tamen

A esurientes satiauit. Quod si quis offenditur rebus eius corporalibus, fidem tamen constituat in illis, quæ vt Deus, operatur. Percunctatur enim humanitus, vbi Lazarus sit situs, sed tamẽ excitat eum prorsus diuinitus. Quapropter ne quis irrideat verba, dum audit puerum ætatem, incrementum, edere, libere pati: ne si quæ pecularia sunt corporit, abnegauerit, abnegat etiam plane eius ad nos aduentum. Et quemadmodum non naturæ ordine homo factus est, ita tamen ex ordine erat, vbi corpus assumpserat, vt ea in se ostenderet, quæ propria erant

B corporis, ne phantasia Manichæi inualesceret, rursumque ex ordine erat, corporaliter sese gerentem, non occultare ea quæ sunt diuinitatis, ne Samosatensis caussam sui erroris reperiret, hominem eum dicens, & diuersum à Verbo Deo. Hæc secum expendens infidelis homo, addiscat, eum quidem, vt puerum, in præsepio iacentem, magos tamen adducere, vt sese adorarent: ac, vt puerum quidem, in Ægyptum descendere, manuaria tamen opera idololatriæ demoliri: & carne crucifixum, mortuos

C tamen iam olim in vitam reuocare. Commonstratumque omnibus est quòd nõ sui causa, sed nostri gratia sustinuerit hæc omnia: vt nos illius passione incorruptibilitatem & impatibilitatem amicti, perduraremus in vitam æternam. Hæc breuiter ex tuis, quẽadmodum dixi, mutuatus sum, & nihil ad ea de meo adiectum volens, solummodo diuinæ crucis mentionẽ feci, vt quibus scandalizati sunt fastuosi, istis ipsis in diuersum instituti, crucifixum adorarent. Tu porro ingenue infideles ad Fidẽ admonẽdo re-

D uoca: forsitam breui ex inscitia, ad scientiã profecerint: & à peruersa, ad rectam Fidem peruenerint. Quòd si, quæ tu scripsisti, non sufficiũt, saltem pro admonitione aduersus peruicaces rectum fuerit & ista opponi: vt non quasi de ausis suis reprehensi erubescant, sed quasi admonitione expergefacti non obliuiscantur veritatis. Vincant autem & robur suum habeant, quę Niceæ patrum confessionibus constituta sunt: recta enim Fides est, quæ sufficiat, exterere omnes impias hæreses, & præcipue Arianam, quæ in Verbum Dei blasphemias di-

E cit. Saluta omnes rectè sentientes. Salutant te omnes mei.

S. Patris nostri

ATHANASII ARCHIEPISCOPI Alexandrini

Epistola ad Serapionem Episcopum, contra eos, qui dicunt filium creaturam esse.

EGO quidem arbitrabar etiam vel ita pauca scripsisse, meamq; imbecillitatem accusabam, qui non tantum potuerim scribere, quantum aliis permissum est dicere, idque contra eos, qui impiè sentiunt de Spiritu sancto. Cæterum, quia, vt scribis nonnulli fratrum postulauerunt, vt ista conciderem in compendium, quo in promptu esset, quibus paucis responderent eis, qui interrogãt de Fide nostra, & vt refutarent impie sentientes: feci illud audacter bona conscientia, & ea spe nixus, vt si quid in istis omissum esset, tu ad impleres. Ariani siquidem in se conuersi, & in vnum coacti, quod perinde est ac si foris versarentur, more Saducæorum humanis ratiocinationibus Diuinam scripturam excipiunt & cauillantur. Audientes enim sapientiam, & splendorem, & Verbum Filium Patris existere, pro consuetudine sua dicunt, Quomodo hoc poterit esse? Quasi esse nõ poterit, quod ipsi neque unt intelligere. Restat igitur, vt simili modo de vniuersitate disceptent: Ecquónam modo potuit rerum natura, cum aliquando non existerer, extitisse? Aut quomodo potest puluis terræ deformari in rationalem hominem? aut quomodo potest, quod corruptibile est, incorruptibile fieri? Aut quomodo terra super mare fundata est? aut quomodo eam super flumina præparauit Deus? Restátq; vt addant tandem, sibiq; ita loquantur: Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Vt scilicet, ipsis corruptis, vnà corrumpatur insania hæreseos Arianæ. Est igitur letalis pestilénsq; istiusmodi sententia. Veritatis contra sermo, de quo illos decuit cogitare, ad istum modum se habet. Si fons, & Lux, & Pater est Deus, nefarium dictu est, Fontem exaruisse, lucem sine splendore, Deum sine Verbo, aut Ratione fuisse, ne Deus insipiens, aut irrationalis, aut lucis expers habeatur. Cum igitur æternus sit Pater, necessum est, & Filium æternum esse. Quæ enim in Patre intelligimus, ea in filio esse dubitandũ non est, loquente ipso Domino: *Omnia quæcunq; habet Pater, mea sunt, & omnia mea sunt Patris.* Æuiternus igitur Pater est, æuiternus est filius: per eũ n. æuum & secula condita sunt, qui est Deus in omnib. benedictus in secula, Amen. vt inquit Paulus.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας

Ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα τὸν ἐπίσκοπον κατὰ τῶν λεγόντων, ὅτι ὁ υἱὸς κτίσμα ἐστίν.

A Ἐγὼ μὲν ἐνόμιζον οὕτως ὀλίγα γε-
γραφηκέναι· καὶ κατηγόρουν
ἐμαυτοῦ πολλῆς ἀσθενείας· ὡς μὴ
δυνηθέντος τοσοῦτον γράφειν, ὅ-
σον ἀνθρώποις ἔξεστι λέγειν κατὰ τῶν
ἀσεβούντων εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐπειδὴ δέ, ὡς
γράφεις, τινὲς τῶν ἀδελφῶν ἠξίωσαν καὶ ταῦτα
ἐπιτεμεῖν ἵνα ἔχωσιν ἐξ ἑτοίμου καὶ δι' ὀλίγων ἀπο-
λογεῖσθαι μὲν τοῖς ἐρωτῶσι περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως,
διελέγχειν δὲ τοὺς ἀσεβοῦντας· ἐποίησα καὶ τοῦτο,
B θαρρῶν ὅτι συνείδησιν ἔχων ἀγαθήν, εἴτι καὶ ἐν
τούτοις παραλέλειπται, ἀναπληρώσεις· οἱ ἀρεια-
νοὶ εἰς ἑαυτοὺς στραφέντες καὶ μηδὲν πλέον ἢ ἔξωθεν
ἑαυτῶν νοοῦντες κατὰ τοὺς σαδδουκαίους, ἀνθρωπί-
νοις λογισμοῖς διεδέξαντο τὴν θεόπνευστον γραφήν·
ἀκούοντες γοῦν σοφίαν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ λόγον
εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, εἰώθασιν ἐπιλέγειν· πῶς δύ-
ναται τοῦτο εἶναι; ὥσπερ οὐ δυναμένου εἶναι ὃ μὴ δύνανται
αὐτοὶ νοεῖν; ὥρα γὰρ αὐτοὺς καὶ περὶ τοῦ παντὸς
τοιαῦτα διανοεῖσθαι. πῶς δύναται ἡ κτίσις μὴ
C οὖσά ποτε γενέσθαι; ἢ πῶς δύναται χοῦς γῆς πλα-
σθῆναι ἄνθρωπος λογικός; ἢ πῶς τὸ φθαρ-
τὸν ἄφθαρτον γενέσθαι; ἢ πῶς ἡ γῆ ἐπὶ θαλασ-
σῶν τεθεμελίωται, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἡτοίμασεν αὐ-
τὴν ὁ θεός; καὶ λοιπὸν ἐπιλέγειν αὐτοὺς ἑαυτοῖς,
φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν.
ἵνα δῆλον ἂν εἴη, ὅτι φθειρομένων αὐτῶν, συμφθα-
ρήσεται καὶ ἡ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν μανία. τῶν μὲν οὖν
ἀρειανῶν θνητὸν καὶ φθαρτὸν τὸ τοιοῦτον φρόνη-
μα· ὁ δὲ τῆς ἀληθείας λόγος, ὅνπερ ἔπρεπε καὶ
D αὐτοὺς διανοεῖσθαι, τοιοῦτός ἐστιν· εἰ πηγὴ καὶ φῶς
καὶ πατήρ ἐστιν ὁ θεός, οὐ θέμις εἰπεῖν οὔτε τὴν πη-
γὴν ξηράν, οὔτε τὸ φῶς χωρὶς αὐτῆς, οὔτε τὸν θεὸν
χωρὶς λόγου ἵνα μὴ ἄσοφος καὶ ἀφεγγὴς ᾖ ὁ θεός.
ἀϊδίου τοιγαροῦν ὄντος τοῦ πατρός, ἀνάγκη καὶ
τὸν υἱὸν ἀΐδιον εἶναι· ἃ γὰρ ἂν ἐν τῷ πατρὶ νοήσωμεν,
ταῦτα καὶ ἐν τῷ υἱῷ εἶναι, οὐκ ἀμφίβολον· λέγοντος
αὐτοῦ τοῦ κυρίου. πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστιν·
αἰώνιος γοῦν ἐστιν ὁ πατήρ, αἰώνιός ἐστι καὶ ὁ υἱός· δι'
αὐτοῦ γὰρ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν. ὢν ἐστιν ὁ πατήρ, ἀ-
E νάγκη καὶ ὁ υἱός· ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς
εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος.

οὐ θε-

οὐ θέμις οὖν εἰπεῖν ἐπὶ πατρὸς, οὐδὲ ἐπὶ υἱοῦ, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· παντοκράτωρ ἐστὶν ὁ πατήρ, παντοκράτωρ ἐστὶ καὶ ὁ υἱός, λέγοντος τοῦ ἰωάννου, τάδε λέγει ὁ ὤν, ὁ ἦν, ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ. φῶς ἐστιν ὁ πατήρ, ἀπαύγασμα ὁ υἱὸς καὶ φῶς ἀληθινόν· ἀληθινὸς θεὸς ὁ πατήρ, ἀληθινὸς θεὸς ὁ υἱός· οὕτω γὰρ ὁ ἰωάννης ἔγραψεν, ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἰησοῦ χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεός, καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος· καὶ ὅλως οὐδέν ἐστιν ὧν ἔχει ὁ πατήρ, ὃ μὴ τοῦ υἱοῦ ἐστι. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, ἐπειδὴ τὰ τοῦ πατρός, ταῦτα ἐν τῷ υἱῷ ἐστι. καὶ πάλιν ταῦτα ἐν τῷ πατρὶ νοεῖται· οὕτω νοεῖται τό, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἐπειδὴ οὐκ ἄλλα ἐν τούτῳ καὶ ἄλλα ἐν τῷ υἱῷ, ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ πατρί, ταῦτα ἐν τῷ υἱῷ ἐστι. καὶ ἃ βλέπεις ἐν τῷ πατρί, βλέπεις ἐν τῷ υἱῷ· καὶ νοεῖται καλῶς τό, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα. τούτων δὲ οὕτω δεικνυμένων, ἀσεβής ἐστιν ὁ λέγων κτίσμα εἶναι τὸν υἱόν· ἀναγκασθήσεται γὰρ εἰπεῖν κτίσμα καὶ τὴν πηγὴν βρύουσαν, κτίσμα τὴν σοφίαν, τὸν λόγον, ἐν ᾧ ἐστι τὰ πάντα τοῦ πατρός· ἄλλως τε καὶ ἀπὸ τούτων μάλιστα ἴδοι τὸ σαθρὸν τῆς αἱρέσεως τῶν ἀρειομανιτῶν, ὧν ἐσμὲν ὅμοιοι, καὶ τὴν ταυτότητα ἔχομεν τούτων, καὶ ὁμοούσιοι ἐσμέν· ἄνθρωποι γοῦν ὅμοιοι καὶ τὴν ταυτότητα ἔχοντες, ὁμοούσιοι ἐσμὲν ἀλλήλων. τὸ αὐτὸ γὰρ πᾶσι. τὸ θνητόν· τὸ φθαρτόν· τὸ τρεπτόν· τὸ ἐκ μὴ ὄντων· καὶ ἀγγέλοις δὲ πρὸς ἑαυτούς· καὶ τὰ ἄλλα δὲ πάντα ὡσαύτως ὁμοφυῆ ἐστιν ἀλλήλων. οὐκοῦν, ἐρευνάτωσαν οἱ περίεργοι, εἰ ἔστι τις ὁμοιότης πρὸς τὸν υἱὸν τοῖς κτίσμασιν· ἢ τὰ ἐν τῷ υἱῷ δύνανται εὑρεῖν ἐν τοῖς γενητοῖς, ἵνα καὶ κτίσμα τολμήσωσιν εἰπεῖν τὸν τοῦ θεοῦ λόγον. ἀλλ' οὐκ ἂν εὕροιεν οἱ πάντα προπετεῖς καὶ πλανώμενοι περὶ τὴν εὐσέβειαν· ἐν μὲν γὰρ τοῖς κτίσμασι, οὐδέν ἐστι παντοκράτωρ· καὶ οὐδὲν παρὰ τοῦ ἑτέρου κρατεῖται· ἕκαστον γάρ, αὐτοῦ ἐστι τοῦ θεοῦ· οἱ μὲν γὰρ οὐρανοί, διηγοῦνται δόξαν θεοῦ· ἡ δὲ γῆ, τοῦ κυρίου ἐστὶ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς· ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγε· καὶ τὰ πάντα δοῦλα τοῦ πεποιηκότος ἐστί· ποιοῦντα τὸν λόγον αὐτοῦ· καὶ ὑπακούοντα τῷ προστάγματι αὐτοῦ· ὁ δὲ υἱός, παντοκράτωρ ἐστὶν ὡς ὁ πατήρ· καὶ τοῦτο γέγραπται καὶ δέδεικται· πάλιν ἐν τοῖς κτίσμασιν, οὐδέν ἐστιν ἄτρεπτον τῇ φύσει· τῶν γὰρ ἀγγέλων τινές, οὐκ ἐτήρησαν τὴν ἰδίαν τάξιν· καὶ ἄστρα, οὐ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ· καὶ ὁ μὲν διάβολος, ἔπεσεν ἀπ' οὐρανοῦ· ὁ δὲ ἀδάμ, παρέβη. καὶ πάντα, ἀλλοιούμενά ἐστιν· ὁ δὲ υἱός, ἄτρεπτός ἐστι καὶ ἀναλλοίωτος ὁ πατήρ· καὶ τοῦτο παῦλος, ὑπεμνήσεν ἐκ τοῦ ἑκατοστοῦ καὶ πρώτου ψαλμοῦ· λέγων, καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς κύριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας· καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς καὶ ἀλλαγήσονται· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι.

Neutiquam fas est dicere de Patre, neque de Filio, fuit quando non erat. Omnipotens Pater est, omnipotens Filius est, attestante Ioanne: *Qui est, qui erat, qui venturus est, qui omnipotens est.* Lux est Pater, iubar radiúsque Filius, & lux vera: verus Deus Pater, verus Deus Filius. Ita enim à Ioanne scriptum est: *Sumus in vero Filio Iesu Christo. Hic est verus Deus & vita æterna*, & in summa, nihil est ex eis, quæ habet Pater, quod non sit Filij. Ideóque Fi-

A lius in Patre, & Pater in Filio: quia quæ Patris sunt, eadem sunt in Filio, ac vice versa, ea quæ in Patre intelliguntur, Filij sunt. Ita interpretandum est dictum illud: *Ego & Pater vnum sumus*: quandoquidem non alia in hoc, alia in illo, sed quæ in Patre sunt, eadem sunt in Filio. Et quæ vides in Patre, eadem vides in Filio. Probéque intelligitur & illud: *Qui me vidit, vidit Patrem.* Rebus igitur ita demonstratis, impius sermo est, creaturam esse Filium. Cogetur enim idem ille dicere, fontem ipsum scaturire sapientiam, quæ creatura sit, & Verbum

B esse creatitium, in quo tamen omnia sunt Patris, alioqui etiam vel hinc deprehendas quàm sit friuola & nugax hæresis Arianorum, quibus similes existimus, siquidem iidem identitate naturæ conuenimus, & homusij sumus. Certe, homines qui similes inter se sunt, quum sint eadem natura coniuncti, homusij, hoc est, eiusdem substantiæ cēseri debent. Eadem enim in hominibus mutabilitas, mortalitas, eadem origo, qua ex nihilo prodierunt. Angeli quoque inter se generis ratione, & cætera omnia

C cognata sunt, & eiusdem naturæ. Quapropter, si interrogent curiosi isti, an sit Filio aliqua similitudo cum rebus creatis, aut ea quæ in Filio sunt, reperiri queant in rebus conditis, quo occasionem habeant calūniandi Filium Dei creaturam esse. Cæterum, nihil tale vnquam inuenerint isti ad omnia temerarij, & in omni religione errabundi. Inter creata nihil est omnipotens, & nihil sub alterius potentia detinetur: Quippe quū singula ipsius sint. Cæli enim enarrant gloriam Dei, terra autē Domini est, & ple-

D nitudo eius. Maria vidit & fugit, omniaq; sunt mancipia conditoris sui, facientia verbum eius & obedientia mandato eius. Filius contra omnipotens est, vt Pater, & hoc ipsum scriptum est & demonstratum. Rursum in creatis nihil est immutabile natura, quippe cum Angeli quidem non seruauerint suum ordinem, & stellæ non habeantur puræ coram eo, & diabolus ceciderit è cælo: Adam autem præuaricatus sit, omniáque alterentur. Filius contra, inalterabilis est & immutabilis vt Pater, & hoc Paulus subindicauit, verba Dauidis in hoc

E ipsum mutuatus, *Tu Domine in initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli: Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes quasi vestimentum veterascent: & quasi amictum conuolues eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* Et iterum dicit.

Iesus Christus heri & hodie idem in secula. Ediuerso, omnia creata quum non essent, creata sunt: Terra quum nulla esset, condita est. Et ab eo ea quæ non sunt, tanquam quæ sunt, vocantur. Et quia opera sunt creaturæ, ideo initium existendi oriuntur. *Initio enim fecit Deus cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt.* Et, *Manus mea fecit hæc omnia*, filius autē, quia ipsa essentia est, super omnia Deus est: non aliter quàm Pater, & hoc ipsum ita esse demonstratum est: Eundémque non factum esse, sed facere: non creatum, sed creare, & Patris sui opera operari. Per cū.n. secula condita sunt, & omnia per eum facta sunt, & sine eo factum est nihil. Vt autem Apostolus demonstrat: *Ipse in principio fundauit terram: & opera manuum eius sunt cæli.* Ac rursum, nihil creaturarū ex natura Deus est: sed vnumquodque ex rebus conditis, hoc ipsum quod factum est, nomine suo appellatur, hoc enim, cœlū dicitur, ista, terra: illa luminaria, hæ stellæ, maria, abyssus, quadrupedia, homo, & ante homines Angeli, Archangeli, Cherubin, Seraphin, Potestates, Principes, Virtutes, Dominationes, Paradisus, & ita singula in suo ordine & vocabulo permanent. Quòd si ex istis nōnulli dii appellati sunt, id non factum ratione naturæ ipsorum, sed ex communicatione Verbi. Ita enim ipse locutus est: *Si illos Deos appellauit ad quos sermo Dei factus est*: Atque inde est, quòd, quum natura Dij non sint, vbi sese in peius mutarunt, hæc opprobria & conuitia audiant, *Ego dixi dii estis, & filii Altissimi: vos omnes tamen vt homines peritis.* Talis & ille fuit, qui audiit: Tu homo & non Deus. Filius contra, verus est, vt pater. In patre enim est, & pater in ipso: & Ioannes quidem, vt docuimus, scripsit. Dauid item: *Thronus tuus Deus in secula seculorum, virga rectitudinis, virga regni tui.* Et Esaias: *Laborauit Aegyptus & mercatus Aethiopum, & oriundi ex Saba, viri alti ad te transibunt, & sequentur te à tergo vincti manicis, adorabunt te, quoniā in te Deus. Tu enim es Deus Israel & ignorauimus.* Quis autem est hic Deus, in quo est Deus nisi filius ipse? qui de se inquit: *Ego in patre & pater in me.* Quis igitur, rebus ita constitutis, & ad eum modum descriptis, non perspicit in rebus creatis nihil simile habere filium? Omnia autem Patris ad filium spectant, quia ille consubstantialis est patri. Vt enim, si cum rebus creatis haberet aliquam cognationem, consubstantialis illis fuerit: ita alienus à creatis per substantiam remanēs, proprium fuerit Verbum Patris, & alius diuersusque ab illis: Cæterum, quia omnia patris illi propria sunt, consubstantialis esse Patri merito reputabitur. Ita enim Patres rem intelligētes, confessi sunt in Nicæna Synodo coessentialē, & ex substātia patris filiū esse. Satis.n. perspiciebāt, creatā substātiā nūquā sibi posse arrogare hoc dictum, *Omnia quæ Pater habet, mea sunt.* Qūo.n. quæ initium existendi sortita sunt haberēt in se illud, qui est, & qui erat in ęternū? Ideoq; quū filius habeat hęc omnia, & quę Patris sunt, necessum est, Filij naturā nō creatam,

καὶ πάλιν λέγει, ἰησοῦς χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ πάλιν τὰ γενητὰ πάντα οὐκ ἦν, καὶ γέγονε. τὴν γὰρ γῆν, ὡς οὐδὲν ἐποίησε· καὶ ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, καὶ ποιήματά ἐστι καὶ κτίσματα. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀρχὴν ἔχει τοῦ γίνεσθαι· ἐν ἀρχῇ γὰρ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. καὶ πάλιν· ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα. ὁ δὲ υἱός, ὢν ἐστι καὶ ἐπὶ πάντων θεὸς ὡς ὁ πατήρ. καὶ οὕτω δέδεικται ὡς οὐ ποιούμενός ἐστι, ἀλλὰ ποιῶν.
A καὶ οὐ κτιζόμενος, ἀλλὰ κτίζων καὶ ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ πατρός. δι' αὐτοῦ γὰρ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν· καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος ἐδίδαξε τὰ ἐν τῷ ψαλμῷ· αὐτὸς κύριε κατ' ἀρχὰς τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί. καὶ πάλιν τῶν κτισμάτων, οὐδέν ἐστι τῇ φύσει θεός. ἀλλ' ἕκαστον τῶν γινομένων ὃ καὶ γέγονε, τοῦτο καὶ ἐκλήθη· τὸ μὲν, οὐρανός· τὸ δὲ, γῆ· οἱ δὲ, φωστῆρες· τὰ δὲ, ἄστρα· καὶ ἄλλα, θάλασσα, καὶ ἄβυσσοι, καὶ τετράποδες· καὶ λοιπὸν, ἄνθρωπος καὶ
B πρὸ τούτων, ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι· χερουβὶμ, σεραφὶμ, καὶ δυνάμεις· ἀρχαί· ἐξουσίαι· κυριότητες· παράδεισος. καὶ οὕτως, ἕκαστον διαμένει· καὶ θεοὶ δέ τινες ἐκλήθησαν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει· ἀλλὰ μετουσίᾳ τοῦ υἱοῦ· οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς εἶπεν· εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς πρὸς οὓς ὁ λόγος θεοῦ ἐγένετο, διὸ μὴ ὄντες τῇ φύσει θεοὶ, ἔστιν ὅτε τρέπονται, ἀκούοντες· ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε· τοιοῦτος ἦν ὁ ἀκούσας, σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος καὶ οὐ
C θεός· ὁ δὲ υἱὸς, θεὸς ἀληθινός ἐστιν ὡς ὁ πατήρ· ἐν αὐτῷ γάρ ἐστιν ὁ πατήρ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· καὶ ὁ μὲν ἰωάννης ἔγραψεν, ὡς δέδεικται· ὁ δὲ δαβὶδ ψάλλει. ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· καὶ ὁ προφήτης δὲ ἡσαΐας βοᾷ· ἐκοπίασεν αἴγυπτος καὶ ἐμπορία αἰθιόπων· καὶ οἱ σαβαεὶν ἄνδρες ὑψηλοὶ, ἐπὶ σὲ διαβήσονται. καὶ ἀκολουθήσουσιν οἱ ὀπίσω σου δεδεμένοι χειροπέδαις. καὶ προσκυνήσουσί σοι, ὅτι ἐν σοὶ ὁ θεός· σὺ γὰρ εἶ ὁ θεὸς τοῦ ἰσραὴλ καὶ οὐκ ᾔ-
D δειμεν· τίς δή ἐστιν ὁ θεὸς ἐν ᾧ ὁ θεὸς, εἰ μὴ ὁ υἱὸς ὁ λέγων, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστιν; τίς τούτων ὄντων καὶ γεγραμμένων, οὐ συνορᾷ, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν κτισμάτων, οὐδὲ ὁ υἱὸς ὅμοιον ἔχει; πάντα δὲ τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστιν· ὅτι ὁμοούσιος ἂν εἴη ὁ υἱὸς τῷ πατρί· ὥσπερ γὰρ εἰ τῶν κτισμάτων τινὰ εἶχεν ὁμοιότητα καὶ πρὸς αὐτά τινα εἶχε συγγένειαν· ὁμοούσιος ἂν αὐτοῖς ἦν, οὕτως ἀλλότριος μὲν ὢν κατ' οὐσίαν τῶν γενητῶν, ἴδιος δὲ τοῦ πατρὸς λόγος, καὶ ἄλλος ὢν οὗτος ἐκείνων· ἐπειδὴ καὶ αὐτοῦ ἐστιν ἴδια
E πάντα τοῦ πατρὸς, ὁμοούσιος εἰκότως ἂν εἴη τῷ πατρί· οὕτω γὰρ καὶ οἱ πατέρες νοήσαντες, ὡμολόγησαν ἐν τῇ κατὰ νίκαιαν συνόδῳ, ὁμοούσιον καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν. συνεῖδον γὰρ καλῶς ὅτι κτιστὴ οὐσία, οὐ δύναταί ποτε εἰπεῖν, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστιν. ἀρχὴν γὰρ ἔχουσα τοῦ γίνεσθαι, οὐκ ἔχει τὸ ὢν, καὶ τὸ ἦν ἀϊδίως· ὁ δὲ υἱὸς διὰ τοῦτο ἀΐδιος, ἐπειδὴ ταῦτα ἔχει· καὶ πάντα δὲ τὰ προειρημένα περὶ τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ ἐστιν· ἀνάγκη οὖν μὴ κτιστὴν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ·

ἀλλ'

ἀλλ' ὁμοούσιον τῷ πατρί· ἄλλως τε καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἂν εἴη κτιστὴ οὐσία, δεκτικὴ τῶν ἰδίων τοῦ θεοῦ· ἴδια δὲ αὐτοῦ ἐστιν, ἐξ ὧν γινώσκεται θεός· οἷον, τὸ, παντοκράτωρ· τὸ, ὤν· τὸ, ἀναλλοίωτον, καὶ τὰ ἕτερα τὰ προειρημένα, ἵνα μὴ ὁμοούσιος αὐτῶν τῶν κτισμάτων αὐτὸς ὁ θεὸς φαίνηται κατὰ τοὺς ἄφρονας, ἔχων ἅπερ καὶ τὰ κτίσματα ἔχειν δύναται· καὶ οὕτως ἄν τις διελέγξειεν τὴν ἀσέβειαν τῶν λεγόντων κτίσμα εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον· ἡ πίστις ἡμῶν, εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα· λέγοντος αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ, » μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. » βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ » υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· εἶπε δὲ οὕτως, ἵνα ἐξ ὧν οἴδαμεν, ἀπὸ τούτων νοῶμεν καὶ περὶ τῶν προειρημένων· ὥσπερ οὖν οὐκ ἂν εἴπωμεν τοὺς πατέρας ποιητὰς ἀλλὰ γεννήτορας, καὶ αὐτοὺς δὲ ἡμᾶς οὐκ ἂν εἴποι τὶς κτίσμα πατέρων· ἀλλὰ υἱοὺς φύσει καὶ ὁμοουσίους τῶν πατέρων, οὕτως εἰ πατὴρ ὁ θεὸς, πάντως υἱοῦ φύσει καὶ ὁμοουσίου ἐστὶ πατήρ· ἀβραὰμ γοῦν οὐκ ἔκτισε τὸν υἱόν, ἀλλ' ἐγέννησεν· βεσελεὴλ δὲ καὶ ἐλιὰβ, οὐκ ἐγέννησαν· ἀλλ' ἐποίησαν πάντα τὰ ἔργα τὰ ἐν τῇ σκηνῇ· καὶ ναυπηγὸς δὲ καὶ οἰκοδόμος, οὐ γεννῶσιν ἃ ποιοῦσιν· ἀλλ' ἕκαστος ἐργάζεται. ὁ μὲν, τὸ σκάφος, ὁ δὲ, τὴν οἰκίαν. ὁ μέντοι ἰσαὰκ, οὐ ποιεῖ. ἀλλὰ γεννᾷ φύσει τὸν ἰακώβ· καὶ ὁ ἰακὼβ δὲ, οὕτως τὸν ἰούδαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. ὥσπερ οὖν μαίνοιτ' ἄν τις λέγων τὴν οἰκίαν ὁμοούσιον τοῦ οἰκοδόμου· καὶ τὸ σκάφος τοῦ ναυπηγοῦ, οὕτως πρεπόντως ἄν τις εἴποι, πάντα υἱὸν, ὁμοούσιον εἶναι τοῦ ἑαυτοῦ πατρός· εἰ τοίνυν πατήρ ἐστι καὶ υἱός, ἀνάγκη τὸν υἱὸν φύσει καὶ ἀληθείᾳ εἶναι υἱὸν, τουτέστιν ὁμοούσιον εἶναι τῷ πατρὶ, ὡς ἐκ πολλῶν ἐδείχθη· ἀμέλει περὶ μὲν τῶν » ποιημάτων· αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγεννήθησαν, αὐτὸς ἐνε- » τείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, ἐξηρεύ- » ξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· ὁ δὲ δανιὴλ, οἶδεν υἱὸν τοῦ θεοῦ· οἶδε καὶ τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ· καὶ τὸν μὲν υἱὸν, οἶδε δροσίζοντα τὴν κάμινον· περὶ » δὲ τῶν ἔργων εἰρηκώς· εὐλογεῖτε πάντα τὰ » ἔργα κυρίου τὸν κύριον, ἕκαστον μὲν τῶν κτισμάτων, κατέλεξε· τὸν δὲ υἱὸν, οὐ συνηρίθμησε τούτοις· εἰδὼς, ὅτι οὐκ ἔστι μὲν ἔργον, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ γέγονε μὲν πάντα τὰ ἔργα· ἐν πατρὶ δὲ ὑμνούμενος καὶ ὑπερυψούμενός ἐστιν· ὥσπερ γὰρ δι' αὐτοῦ ἀποκαλύπτεται ὁ θεὸς τοῖς γινώσκουσιν, οὕτως δι' αὐτοῦ ἡ εὐλογία καὶ ὁ ὕμνος καὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ὁμολογεῖται τῷ πατρὶ δι' αὐτοῦ ἐν αὐτῷ· ἵνα καὶ εὐπρόσδεκτος ἡ τοιαύτη ὁμολογία γένηται, ὡς αἱ γραφαὶ λέγουσιν· ἐκ πολλῶν μὲν οὖν καὶ ἐκ τούτων δέδεικται ἀσεβὴς, ὁ λέγων κτίσμα εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον· ἀλλ' ἐπειδὴ προφασίζονται τὸ ἐν ταῖς » παροιμίαις γεγραμμένον· τὸ, κύριος ἔκτισέ με » ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, καὶ ἐπεὶ λέγουσιν ἑαυτοῖς, ἰδοὺ ἐκτίσθη καὶ κτίσμα ἐστίν, ἀναγκαῖον ἐστὶ καὶ ἐκ τούτου δεῖξαι ὅσον πλανῶνται, μὴ εἰδότες τὸν σκοπὸν τῆς θείας γραφῆς· εἰ μὲν οὖν υἱός ἐστι, μὴ λεγέσθω κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα, μὴ λεγέσθω υἱός· δέδεικται

sed consubstantialem Patri existere, præsertim quum natura illa creatitia neutiquam capax esse possit eorum, quæ propria sunt Dei. Propria autem Dei sunt, ex quibus cognoscitur Deus, qualia sunt omnipotentia, ipsa essentia & immutabilitas, aliaque superius dicta: ne cõsubstantialis cum creaturis suis ipse creator appareat secundum istos stultos, habeatque tantummodo ea quæ res creatæ in se habere possunt. Et ita refutaueris impietatem eorum, qui
A dicunt Filium Dei creaturam esse. Nostra Fides in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum est, dicente Filio ad Apostolos suos: *Profecti erudite omnes gentes, baptizãtes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Dixit autem ita, vt eis quæ cognita habemus, intelligeremus ea quæ ab ipso dicebantur. Vt igitur nunquam dixerimus patres conditores suorum liberorum, sed genitores: vtque nos ex nostris parentibus editos, nũquam appellauerimus illorum creaturas, sed filios, & naturæ eiusdem cum pa-
B rentibus consortes: ita si Pater Deus est, omnino Pater est eius Filij, qui secum est eiusdem generis. Abraham certè, non condidit Isaacũ, sed genuit. Sabbeleel autem & Elia non genuerunt, sed fecerũt omnia opera tabernaculi. Nauium item constructor, domúsque ædificator non gignunt, sed faciunt, quisque suum opus, iste nauem, ille domicilium. Isaac certè, non facit, sed gignit Iacobum naturaliter sibi consubstantialem, vt & ille Iudam suam. Quemadmodum igitur insanierit, quisquis dicat consubstantialem esse ædificatori domum & nauẽ
C fabro nauali: ita congruenter dixeris: quemlibet filium coessentialem patri suo esse. Si igitur Pater est, & Filius, necessum est, filium naturalem & verum esse, hoc est, coëssentialem Patri, vt iam multis argumentis declaratum est. Certe, de operibus ita sermo diuinus: *Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt*: de Filio autem, *Eructauit cor meum verbum bonum.* Daniel porro nouerat Filium Dei, nouerat & opera Dei, & Filium quidem vidit irrorantem caminum, cũ de operibus diceret, *Benedicite o-*
D *mnia opera domini domino.* Vbi cum singulas creaturas recenseret, nequaquam Filium istis adnumerauit: cum certum haberet, eum opus non esse, sed per eum opera facta esse: qui vnà cum patre laudatur & superexaltatur. Vt igitur per eum, prout qui ipsum cognoscunt, reuelatur Deus: ita quoq; per eum benedictio, hymnus & gloria, & potẽtia Patris extollitur per eũ, & in eo, vt accepta fiat huiusmodi laus & cõfessio, sicuti in Scripturis proditum est. Ex istis igitur aliisq; multis declaratur demonstraturque impius esse, quisquis fabulatur Dei verbũ crea-
E turam esse. Cæterum, quandoquidem causificantur & in calumniam deuocant quod in prouerbiis scriptum est: *Dominus creauit me initiũ viarum suarum ad opera sua*, secumque disceptant, En qui creauit, ipse quoque cratura est: Necessum est, vt etiam vel ex istis ostendamus qrantopere oberrent ignorantes scopum sacræ Scripturę. Si igitur filius est, ne nominetur creatura: sin autẽ creatura est, ne nominetur filius.

 Demon-

Demonstratum est enim superius quanta sit differentia creaturæ & filij. Et quia initiatio Baptismi, non in nomine creatoris & creaturæ, sed in nomine Patris & Filij obtinet, necessum est, vt Dominus non dicatur creatura, sed Filius. At id non scriptum est (inquiunt) imo scriptum est quàm maxime, & necessum est ita esse, vt dictum est: sed quod dictum bene est, male interpretantur hæretici. Si enim intelligerent & cognoscerent stylum Christianismi, nunquam Dominum gloriæ creaturam appellarent, neque impingerent in id, quod rectè scriptum est. Illi igitur non cognouerunt neque intellexerunt, ideoque vt scriptum est, in tenebris ambulant: nobis tamen necessarium est dicere, vt illi quidem vel ex hac re stulti declarentur: nos autem non supersedeamus à refellenda ipsorum impietate, forsitan & ipsi resipuerint. Dogma igitur stylusque fidei in Christo, talis est, Filium Dei verbum, Deum esse. In principio enim erat verbum: & Deus erat verbum: Sapientiam quoque & Potentiam Patris esse, Christus enim Dei virtus, & Dei sapientia: eundemque sub consummationem seculorum, hominem factum esse propter nostram salutem. Ioannes enim inquit: *In principio erat verbum*: &, *Verbum caro factum est*, quod idem est, ac si diceret, homo factum est: Et Dominus de seipso dixit, *Cur quæritis me interficere hominem qui vobis veritatem locutus sum?* Et Paulus ait, *Vnus Deus, & vnus mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus.* Homo autem factus, humanitatis negotia administrauit, in fugamque egit & profligauit mortem nobis infestam: sedetque nunc in dextera Patris, cum in Patre sit, & Pater in ipso vt fuit semper in perpetuum: hoc igitur dogma, phrasisque est Apostolorum, eaque à patribus recepta est. Oportet autem, quisquis in posterum Scripturas leget, diligenter examinare & distinguere, quando de diuinitate Verbi mentio fiat & quando de illius humanis negotiis, ne alia pro aliis sentientes, offendamus itidem vt Ariani. Sicut igitur illum Verbum esse cognoscimus, ita quoque agnouerimus per eum omnia facta esse, & sine eo factum esse nihil: & verbo Domini cælos firmatos esse: & quod emittit verbum suum & sanabit eos. Sapientiam autem illum deprehendimus esse, eò quòd in sapientia Deus fundauerit terram, & Pater in Sapientia omnia fecerit. Itidem qui illum Deum scimus, credimus ipsum esse Christū: *Thronus enim tuus* (inquit Dauid) *in secula seculorum*, & reliqua Esaias item: *Spiritus Domini super me, eo quod vnxit me.* Petrus quoque itidem professus est: *Tu es Christus Filius Dei viuentis.* Vt igitur ista cognouimus: ita quoque cognitum habemus, illum hominem esse factum, & humana quæ de eo recensentur, inficias non imus, qualia sunt esurire, sitire, lachrymari, dormire, ac tandem pro nobis & crucem & mortē suscepisse.

δέδεικται γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅση διαφορά ἐστι κτίσματος καὶ υἱοῦ· καὶ ἐπειδὴ ἡ τελείωσις οὐκ εἰς κτίσιν καὶ κτίσμα· ἀλλ' εἰς πατέρα καὶ υἱὸν κρατεῖ, ἀνάγκη μὴ λέγεσθαι κτίσμα ἀλλὰ υἱὸν τὸν κύριον. οὐ γέγραπται οὖν, φησίν· καὶ γέγραπται καὶ ἀναγκαίως εἴρηται· ἀλλὰ κακῶς νοοῦσι τὸ καλῶς εἰρημένον οἱ αἱρετικοί· εἰ γὰρ ἐνόουν καὶ ἐγίνωσκον τὸν χαρακτῆρα τοῦ χριστιανισμοῦ, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἔλεγον κτίσμα εἶναι· οὐδὲ προσέκο- A πτον τῷ γεγραμμένῳ καλῶς· ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν· διὰ τοῦτο ὡς γέγραπται, ἐν σκότῳ διαπορεύονται· ἡμᾶς δὲ ὅμως ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ἵνα ἐκεῖνοι μὲν, καὶ ἐν τούτῳ δειχθῶσιν ἄφρονες, ἡμεῖς δὲ μὴ παραλίπωμεν τὸν κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἔλεγχον, ἴσως καὶ αὐτοὶ μεταγνῶσιν. ὁ χαρακτὴρ τοίνυν τῆς ἐν χριστῷ πίστεως, ἐστὶν οὗτος· τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ λόγον ὄντα θεόν· ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ λόγος καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· σοφίαν ὄντα καὶ δύναμιν τοῦ πατρός· χριστὸς γὰρ θεοῦ δύναμις καὶ B θεοῦ σοφία· τοῦτον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἄνθρωπον γενέσθαι διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐδέησεν· οὕτως γὰρ ὁ ἰωάννης εἴρηκεν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ μετ' ὀλίγα εἶπε· καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἴσον τῷ εἰπεῖν, ἄνθρωπος γέγονε· καὶ ὁ μὲν κύριος, περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγε· τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; ὁ δὲ παῦλος μαθὼν παρ' αὐτοῦ, ἔλεγε· εἷς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος χριστὸς ἰησοῦς· ἄνθρωπος δὲ γενόμενος καὶ οἰκονομήσας τὰ ἀνθρώπινα, τρο- C πώσας τε καὶ καταργήσας τὸν καθ' ἡμῶν θάνατον, κάθηται ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, ἐν αὐτῷ ὢν, καὶ τοῦ πατρὸς ὄντος ἐν αὐτῷ, ὥσπερ ἦν ἀεὶ καὶ ἔστι διαπαντός. ὁ μὲν χαρακτὴρ οὗτος ἐκ τῶν ἀποστόλων διὰ τῶν πατέρων· δεῖ δὲ λοιπὸν ἐντυγχάνοντα τῇ γραφῇ, δοκιμάζειν καὶ διακρίνειν, πότε μὲν περὶ τῆς θεότητος τοῦ λόγου λέγει, πότε δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων αὐτοῦ· ἵνα μὴ ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων νοοῦντες παραπλαίωμεν, οἷα πεπόνθασιν οἱ αἱρετικοί· ὥσπερ τοίνυν λόγον αὐτὸν εἰδότες οἴδαμεν ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ἐγένετο· καὶ χωρὶς D αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· καὶ τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν· καὶ ἀποστέλλει τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ ἰᾶται τὰ πάντα· καὶ σοφίαν δὲ αὐτὴν εἰδότες, οἴδαμεν ὅτι ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· καὶ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν ὁ πατήρ· καὶ θεὸν δὲ αὐτὸν εἰδότες, πεπιστεύκαμεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός· ὁ θρόνος σου γὰρ ὁ θεὸς, ᾄδει δαβὶδ, εἰς αἰῶνα αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀ- E γαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου· καὶ ἐν μὲν τῷ ἡσαΐᾳ, αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει, πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με· ὁ δὲ πέτρος ὡμολόγησεν, ὅτι σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· οὕτως εἰδότες αὐτὸν γενόμενον ἄνθρωπον, οὐκ ἀρνούμεθα τὰ περὶ αὐτοῦ ἀνθρωπίνως λεγόμενα· οἷά ἐστι, τὸ, πεινᾶν, τὸ, διψᾶν, τὸ, ῥαπισθῆναι, τὸ, δακρύσαι, τὸ κοιμηθῆναι, καὶ τέλος, τὸ σταυρῷ ἀναδέξασθαι τὸν ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον·

ταῦτα

ταῦτα γὰρ πάντα περὶ αὐτοῦ γέγραπται· οὕτως καὶ τὸ ἔκτισεν ἀνθρώποις ἁρμόζον, οὐκ ἀπέκρυψεν ἡ γραφή, ἀλλ' εἴρηκεν· ἐκτίσθημεν γὰρ καὶ πεποιήμεθα ἄνθρωποι· ἀλλ' ὥσπερ ἀκούοντες ἐπείνασεν, ἐκοιμήθη, ἐραπίσθη, οὐκ ἀρνούμεθα αὐτοῦ τὴν θεότητα· οὕτως ἀκούοντες τὸ ἔκτισεν, ἀκόλουθον ἂν εἴη μνημονεύειν ὅτι θεὸς ὤν, ἐκτίσθη ἄνθρωπος· ἀνθρώπων γὰρ ἴδιον τὸ κτίζεσθαι· ὥσπερ καὶ τὰ προειρημένα τό, πεινᾶν καὶ τὰ ὅμοια. καὶ γὰρ κἀκεῖνο πάλιν τὸ καλῶς εἰρημένον, κακῶς δὲ νοούμενον παρ' αὐτοῖς, φημὶ δὴ τὸ περὶ τῆς ἡμέρας ἢ τῆς ὥρας ἐκείνης οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οὐδὲ ὁ υἱός, καλὸν ἔχει τὸν νοῦν. ἐκεῖνοι μὲν νομίζουσιν ἐκ τοῦ λέγειν οὐδὲ ὁ υἱός, ὅτι ἀγνοῶν δηλοῖ, ὅτι κτίσμα ἐστίν· οὐκ ἔστι δὲ οὕτως, μὴ γένοιτο· καὶ γὰρ ὡς λέγων ἔκτισέ με ἀνθρωπίνως εἴρηκε· καὶ τὸ αἴτιον τοῦ οὕτως εἰρηκέναι ἔχει τὸ εὔλογον, ἐπειδὴ γὰρ ἄνθρωπος γέγονεν ὡς γέγραπται· ἀνθρώπων δὲ ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ πεινᾶν καὶ τὰ ἄλλα· διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἄγνοιαν τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἄνθρωπος γεγονώς, ἐπιδείκνυται· πρῶτον μέν, ἵνα δείξῃ ὅτι ἀληθῶς ἀνθρώπινον ἔχει σῶμα· ἔπειτα δέ, ἵνα καὶ τὴν ἄγνοιαν τῶν ἀνθρώπων ἐν τῷ σώματι ἔχων, ἀπὸ πάντων λυτρωσάμενος καὶ καθαρίσας, τέλειον καὶ ἅγιον παραστήσῃ τῷ πατρὶ τὸν ἄνθρωπον. ποίαν ἔτι πρόφασιν εὑρήσουσιν οἱ ἀρειανοί; τί λοιπὸν ἐπινοήσαντες γογγύσουσι; κατηγνώσθησαν μὴ εἰδότες τί, κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ, καὶ ἐδείχθησαν μὴ νοοῦντες τὸ περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὐδεὶς οἶδεν οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οὐδὲ ὁ υἱός. καὶ γὰρ ὡς λέγων τὸ ἔκτισε τὸ ἀνθρώπινον σημαίνει, ὅτι ἄνθρωπος γέγονε καὶ ἐκτίσθη· λέγων δὲ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· τὴν ἀϊδιότητα καὶ τὸ πρὸς τὸν πατέρα ὁμοούσιον σημαίνει, οὕτως λέγων οὐδεὶς οἶδεν οὐδὲ ὁ υἱός, ὡς ἄνθρωπος πάλιν λέγει· ἀνθρώπων γὰρ ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν· λέγων δὲ οὐδεὶς οἶδε τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός· οὐδὲ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, οἶδε πολλῷ πλέον τὰ γενητά. οἱ μὲν οὖν μαθηταὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην, ἔλεγον τῷ κυρίῳ· νῦν οἴδαμεν, ὅτι πάντα οἶδας· ἄδηλον οὖν, ὅτι οὐδέν ἐστιν ὃ ἀγνοεῖ, λόγος ὤν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· τῶν δὲ πάντων οὖσα καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη, πάντως δι' αὐτοῦ γενήσεται· κἂν διαρραγῶσι μυριάκις τῇ ἑαυτῶν ἀγνοίᾳ οἱ ἀρειανοί.

Τοῦ

Hæc enim omnia de eo ſcripta ſunt: ita quoque hoc verbum, *creauit me*, quod in homines competit, noluit occultare Scriptura, ſed expreſſit: Creati enim & facti ſumus, qui humana natura præditi ſumus. Cæterum, ſicuti audientes eum eſurire & reliqua huiusmodi, non inficiamur eius diuinitatem: ita quoque audientes illud dictum, *creauit me*, bono cõſequio in memoriam redierimus, quod quum ipſe qui Deus eſt, referatur creatus, eum eatenus creatum eſſe dicamus quatenus homo ſit factus. Hominũ enim proprium eſt creari. Sicuti autem ſuperiora dicta de eſuriendo, rebusque ſimilibus: ita quoq; iſtud probe dictum male ab illis intelligitur: Loquor autem de die illa & hora, quam nemo cognitam habet neque Angeli neque Filius. Illi enim arbitrantur, eò quod additum ſit, *neque Filius*, ignorare filium, ac proinde creaturam eſſe. Minime gentium id verum, apageſis. Nam quemadmodum loquendo hæc verba, *creauit me*, humanitus loquutus eſt, cauſaque, cur ita verba conceperit, proba & recta: poſtquam enim homo factus eſſet, ſicuti ſcriptum eſt, quæ propria ſunt hominis, ſibi deſumpſit, vt eſt ignorare, eſurire, aliáq; eius generis. Iam, qui cauſam non perſpiciunt, audiát tandem & diſcant, ideo Dominum ignorantiá hominum in ſuo corpore geſtaſſe, vt humanitatem liberatam ab omnibus illis malis, defecatamque ac proinde perfectam & ſanctam, Patri ſuo repręſentaret. Quid igitur deinceps cauſæ inuenerint Ariani? aut quibus commentis iam deinde obganniant quum deprehenſi ſint non intelligere hanc ſentẽtiam: *Dominus creauit me*? certum enim eſt, eos nõ percipere quid ſibi hoc velit: *De illa die & hora quam ne filius quidem nouit.* Nam ſicuti loquendo, *creauit me*, humanitatem ſignificat, eò quòd homo factus ſit & creatus: ita loquendo, *Ego & Pater vnum ſumus*: &, *Qui vidit me, vidit Patrem*: &, *Ego in Patre, & Pater in me*, æternitatem & coëllentiam ſuam cum Patre declarat. Ita quoque cum ait: Nullus id norit ne filius quidem, vt homo loquitur: Hominum eſt enim proprium, ignorare. Porro, quum dicit, *Nullus nouit Patrem, niſi Filius: neque Filium, niſi Pater*, ſi ergo Patrem nouit, multo magis nouerit res Creatas. Diſcipuli igitur dixerunt Domino, *Nunc ſcimus quod noueris omnia*, ex quibus liquet, nihil eſſe quod ignoret. Quum Verbum ipſe ſit, per quem omnia facta ſunt: & in hoc cumulo vniuerſitatis quum dies illa comprehendatur, fieri poteſt, vt qui ipſam horam conſummationis decernat, eam ipſam ignotam habeat, etiamſi Ariani veritatis ignari, ſexcenties rumpantur.

 S. Patris

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI Alexandrini

Epistola ad Serapionem Episcopum, contra eos qui dicunt Spiritum sanctum creaturam esse.

Literæ tui sanctissimi affectus datæ sunt mihi in eremo, etsi tum acerba erat cõtra nos persecutio, & multiplex peruestigatio eorum, qui me ad necem quærebant, tamen pater misericordiarũ, & deus omnis consolationis, nos in tuis literis consolatus est. Nam refricata mihi memoria tuæ pietatis, cæterorumque qui legitimi ingenuique Christiani sunt, videbar mihi eos præsentes habere: diu igitur eas literas cum gaudio in manu tenebam. Cæterum vbi eas perlegissem, incepi denuo mœrore angi. Scripsisti enim charissime & reuera desideratissime, & ipse quoque mœstus, quosdam ex Arianis prædixisse, qui quum male ferant blasphemiam in Filium, ipsi tamen male sentiunt de Spiritu sancto, dicũtque eum non solum creaturam esse, sed vnum quoque ex spiritibus ministris, & gradu tantummodo à cæteris Angelis differre. Quæ quidem res belli simulachrum cum Arianis habere videtur, quum interim veræ & piæ fidei controuersiam faciant. Vt enim illi abnegantes Filium, abnegant & Patrem, ita quoque & isti male loquentes de Spiritu Sancto, male etiam loquuntur de Filio, bellumque cum veritate ita inter se ambæ istæ sectæ diuiserunt, vt illi contra Filium, isti contra Spiritum male sentientes, eandem possideant aduersus Trinitatem blasphemiam. Hæc ego omnia simul intuens, cogitansque, non potui non grauem luctum mœroremque in animo concipere, quod rursus diabolus inuenerit histriones, qui illius vesaniam agant, decreueramque hoc tempore me intra silentium continere: vestræ tamen sinceritatis adhoratione, simul & illorum prauis opinionibus & satanica temeritate ad hanc epistolam paucis conscribendam impulsus sum, vix quoque ad idipsum suffeci, sed in te spem posui, quod hac materia instructus, pro tua prudentia, ea quæ deessent, adiũgeres, quo ita plena aduersus impiam hæresim refutatio conficiatur.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας

Ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα τὸν Ἐπίσκοπον, κατὰ τῶν λεγόντων, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα ἐστίν.

A Τὰ γράμματα τῆς σῆς ἱερᾶς διαθέσεως, ἀπεδόθη μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ εἰ πικρός τις ἦν ὁ καθ' ἡμῶν διωγμὸς ἐπικείμενος· καὶ πολλὴ ἔρευνα τῶν ζητούντων ἡμᾶς ἀνελεῖν, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως, παρεκάλεσεν ἡμᾶς καὶ ἐν τοῖς γράμμασί σου· ἀναμιμνησκόμενος γὰρ τῆς σῆς διαθέσεως, καὶ πάντων τῶν
B γνησίων, ἔδοξα τούτους σὺν ἐμοὶ τότε παρεῖναι. ἐπὶ πολὺ μὲν οὖν ἔχαιρον, κατέχων τὰ γράμματα· ὡς δὲ τούτοις ἐνέτυχον, ἠρξάμην πάλιν ἀθυμεῖν, διὰ τοὺς ἅπαξ μελετήσαντας μάχεσθαι πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ἔγραφες γὰρ ἀγαπητὲ καὶ ἀληθῶς ποθεινότατε, λυπούμενος καὶ αὐτὸς ὡς ἐξελθόντων μέν τινων ἀπὸ τῶν Ἀρειανῶν διὰ τὴν κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημίαν, φρονούντων δὲ κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ λεγόντων αὐτὸ μὴ μόνον κτίσμα, ἀλλὰ καὶ τῶν λειτουργῶν πνευ-
C μάτων ἓν αὐτὸ εἶναι· καὶ βαθμῷ μόνον αὐτὸ διαφέρειν τῶν ἀγγέλων· τοῦτο δέ ἐστι πρὸς μὲν τοὺς Ἀρειανοὺς προσποιητὸς μάχη· ἀληθὴς δὲ ἀντιλογία, πρὸς τὴν εὐσεβῆ πίστιν· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι ἀρνούμενοι τὸν υἱὸν ἀρνοῦνται τὸν πατέρα, οὕτως καὶ οὗτοι δυσφημοῦντες εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, δυσφημοῦσιν εἰς τὸν υἱόν· καὶ ἀμφότερα τὰ μέρη διείλοντο τὴν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀντίστασιν· ἵν' οἱ μὲν, κατὰ τοῦ λόγου· οἱ δὲ κατὰ τοῦ πνεύματος φρονοῦντες, τὴν αὐ-
D τὴν ἔχωσιν εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα βλασφημίαν· ταῦτ' οὖν συνορῶν καὶ πολλὰ λογιζόμενος, ἐν ἀθυμίᾳ γέγονα ὅτι πάλιν εὗρε παίζειν ὁ διάβολος ἐν τοῖς ὑποκρινομένοις τὴν μανίαν αὐτοῦ· καὶ κρίνας μὲν ἤμην σιωπᾶν ἐν τοιούτῳ καιρῷ, διὰ δὲ τὴν προτροπὴν τῆς σῆς ὁσιότητος, ἕνεκά τε τῆς ἐκείνων ἀλλοδοξίας καὶ σατανικῆς προπετείας, δι' ὀλίγων ἔγραψα τὴν ἐπιστολήν, μόγις καὶ τοῦτο δυνηθείς· ἵνα μόνον καὶ σὺ πρόφασιν, ἐκ τούτων λαβὼν, κατὰ τὴν προσοῦσάν σοι σύνεσιν, τὰ λείποντα προσθῇς· καὶ πλήρης ὁ κατὰ τῆς δυσσεβοῦς αἱρέσεως ἔλεγχος γένηται.

τῶν

τῶν μὲν οὖν Ἀρειανῶν οὐκ ἀλλότριον καὶ τοῦτο τὸ ἐνθύμημα· ἅπαξ γὰρ ἀρνούμενοι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, εἰκότως τὰ αὐτὰ καὶ κατὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δυσφημοῦσι. διὸ καὶ οὐ χρὴ πλέον τι πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν· ἀρκεῖ γὰρ τὰ περὶ τούτων εἰρημένα κατ' αὐτῶν· πρὸς δὲ τοὺς περὶ τοῦ πνεύματος ἀπατηθέντας, τρόπῳ τινὶ ὡς ἂν αὐτοὶ φαῖεν, προσήκει διερευνῶντας εἰπεῖν· τούτων γὰρ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις τὴν ἄνοιαν, ὅτι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μὴ θέλοντες εἶναι κτίσμα, καὶ καλῶς γε τοῦτο φρονοῦντες, πῶς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ, κτίσμα κἂν ἀκοῦσαι ἠνέσχοντο· καὶ γὰρ εἰ διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα τοῦ λόγου ἑνότητα, οὐ θέλουσιν εἶναι τῶν γενητῶν αὐτὸν τὸν υἱόν· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν ἀληθῶς, δημιουργὸν αὐτὸν τῶν ποιημάτων φρονοῦντες, διατί τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ πρὸς τὸν υἱόν, τὴν αὐτὴν ἔχον ἑνότητα, ἣν αὐτὸς ἔχει πρὸς τὸν πατέρα, κτίσμα λέγουσι, καὶ ἠγνόησαν ὅτι ὥσπερ μὴ διαιροῦντες τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, σώζουσι τὸν ἕνα θεὸν εἶναι, οὕτω διαιροῦντες ἀπὸ τοῦ λόγου τὸ πνεῦμα, οὐκέτι μίαν τὴν ἐν τριάδι θεότητα σώζουσι· σχίζοντες αὐτὴν καὶ ἐπιμίσγοντες αὐτῇ ἀλλοτρίαν καὶ ἑτεροειδῆ φύσιν, καὶ τοῖς κτίσμασι συνεξισοῦντες αὐτήν· τοῦτο δὲ πάλιν, οὐκέτι ἓν δείκνυσιν εἶναι τὴν τριάδα, ἀλλὰ ἐκ δύο καὶ διαφόρων φύσεων συγκειμένην αὐτήν, διὰ τὸ ἑτεροούσιον τοῦ πνεύματος, ὡς αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐπλάσαντο· ποία οὖν αὕτη θεολογία, ἐκ δημιουργοῦ καὶ κτίσματος συγκειμένη; ἢ γὰρ οὐ τριάς ἐστιν ἀλλὰ δυάς· καὶ λοιπὸν ἡ κτίσις, εἰς τριάδα ἐστίν, ὅπερ οὐκ ἔστι· καὶ πῶς τοῖς μετὰ τὴν τριάδα κτίσμασι, συντάττουσι τὸ τῆς τριάδος πνεῦμα; τοῦτο γάρ ἐστι πάλιν διαιρεῖν καὶ διαλύειν τὴν τριάδα· οὐκ οὖν, κακῶς φρονοῦντες περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐδὲ περὶ τοῦ υἱοῦ καλῶς φρονοῦσιν· εἰ γὰρ ἐφρόνουν ὀρθῶς περὶ τοῦ λόγου, ἐφρόνουν ὑγιῶς καὶ περὶ τοῦ πνεύματος, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται· καὶ τοῦ υἱοῦ ἴδιον, ὃ παρ' αὐτοῦ δίδοται τοῖς μαθηταῖς, καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· οὕτω δὲ πλανώμενοι, οὐδὲ περὶ τοῦ πνεύματος ὑγιῆ τὴν πίστιν ἔχουσιν· (οἱ γὰρ ἀντικείμενοι τῷ πνεύματι ὡς εἶπεν ὁ μέγας μάρτυς Στέφανος, οὗτοι καὶ τὸν υἱὸν ἀρνοῦνται). τὸν δὲ υἱὸν ἀρνούμενοι, οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχουσι· πόθεν τοίνυν ὑμῖν ὦ οὗτοι, τῆς τοιαύτης τόλμης ἡ πρόφασις, ὥστε μὴ φοβηθῆναι τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου εἰρημένον, ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι· οἱ μὲν γὰρ Ἀρειανοί, τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν τοῦ λόγου καὶ τὰ δι' αὐτὴν εἰρημένα μὴ νοήσαντες, ἐξ αὐτῶν πρόφασιν λαβόντες εἰς τὴν ἑαυτῶν αἵρεσιν, ἠλέγχθησαν θεομάχοι καὶ ὡς ἀληθῶς ἀπὸ γῆς καινολογοῦντες· ὑμεῖς δὲ πόθεν ἠπατήθητε; παρὰ τίνων ἀκούσαντες, ἢ τίς ὁ τρόπος τῆς τοιαύτης ὑμῶν πλάνης; ἀνέγνωμεν φασίν, ἐν τῷ προφήτῃ Ἀμώς· λέγοντος τοῦ θεοῦ, ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντὴν καὶ κτίζων πνεῦμα καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν χριστὸν αὐτοῦ· ποιῶν

Verum ista sententia eorum non est à cæteris aliena. Semel enim inficiati Dei Verbum, congruenter iam easdem blasphemias de Spiritu sancto loquuntur: quapropter non est pluribus agendum aduersus eos: sufficiunt enim quæ prius in eos dicta fuere. Illis autem qui in causa Spiritus sancti falluntur, aliquo modo (prout ipsi verba fecerint) re aliquantisper excussa respondendum erit. Quorum certè statim vecordiam admireris, quod quum Filium Dei creaturam esse nolint, ferre tamen queant, Spiritum Filii nominari creaturam. Ob verbi enim cum Patre vnitatem, nolunt Filium in numerum creaturarum recenseri, sentiuntque (quod & verum est) conditorem, opificemque esse creaturarum. Cur igitur Spiritum sanctum qui habet eandem vnitatem cum Filio, quam Filius habet cum Patre, creaturam dicunt? Neque intelliguunt quod quemadmodum qui Filium diuidunt à Patre, nequeant tueri, vt vnus sit Deus: ita quoque qui diuidunt Spiritum sanctum à verbo, non possunt seruare vnam in Trinitate deitatem, quum illam rescindant, eique alienam & diuersæ speciei naturam admisceant, & creaturis coæquent: Quæ res ostendit, non vnius generis esse Trinitatem, sed eam constare ex duabus diuersisque naturis, ob diuersam (vt ipsi volunt) spiritus substantiam. Quale igitur eorum numen ex creatore creaturáque conflatum? Siquidem non iam Trinitas, sed binitas, atque adeo creatura in hoc numero reperiatur, si Trinitatem, quod fieri non potest, constituere coneris. Iam quî quæso possunt cum creaturis post Trinitatem conditis Trinitatis spiritum coniungere? Quid hoc est, nisi denuo discerpere & dissoluere Trinitatem? Ergo qui male sentiunt de Spiritu sancto, non rectè etiam de Filio sentiunt. Si enim recte de Verbo Dei sensissent, etiam de Spiritu sancto recte sensissent, qui à Patre procedit, qui Filii proprius est, qui à Filio discipulis datur, & omnibus qui in ipsum credunt. Quapropter quum ita errant, fit, vt neque de Patre sanam fidem habeant. Qui enim spiritui aduersantur, (vt magnus ille martyr Stephanus dixit) illi etiam Filium negantes, ne Patrem quidem habent. Vnde igitur ista (heus vos alloquor) vnde inquam ista temeritatis occasio, vt verbum Domini vobis timori non sit? Qui blasphemauerit in Spiritum sanctum, non adipiscitur remissionem, neque in hoc seculo, neque in futuro. Cæterum Ariani etsi Dei aduentum in carne, & quæ de eo dicta sunt, non intelligant, indeque occasionem suæ hæreseos mutuentur, nihilo tamen minus ob hoc Dei hostium & oppugnatorum vocabulo notati sunt, vt qui reuera de terra loquerentur. Sed vos, vnde errorem traxistis aut à quibus tandem ista audiistis, aut quæ ratio modusque vestræ aberrationis? Quoniam, inquiunt, legimus in Propheta Amos, Deum ad istum modum loquentem, *Ecce ego ille qui stabilio tonitrua, & creo spiritum, & annuncio in homines Christum eius, facioq;*

facieque auroram & caliginem, & ascendo super excelsa terræ, Dominus Deus omnipotens nomen illi. Atque hinc, inquiunt, fit, vt Arianis Spiritum sanctum creaturam esse asserentibus fidem habeamus. Itáne, dum quod apud Amos est, legitis, id quod in Prouerbiis est, non legistis? *Dominus creauit me initium viarum suarum ad opera sua*, nunquam puto vos legisse, alioqui si à vobis lectum esset, Prouerbij illius veritatem recte interpretati fuissetis. Sed quum simpliciter inuenitis in scripturis, spiritum dici creaturã, statim existimatis de Spiritu sancto verba fieri. Atqui in Prouerbiis sapientia manifestè de se dicit: *Creauit me*: ibi vos tamen, idque recte, eam interpretationem huic dicto adiungitis, vt sapientiam rerum creatricem, minime numeretis in classe creaturarum. Itidẽ etiam hic sermo Prophetæ nullas præ se fert notas, vt de Spiritu sancto mentionem faciat, quum Spiritum nominat. Quomodo igitur, quum sit tanta diuersitas apud sacras literas, in hac voce Spiritus, dictumq; illud posset habere propriã suam & indeprauatam sententiam, vos tamen velut vitilitigatores vel vt à serpente Arianica hæresi morsi, existimatis apud Amos in iis verbis mentionem de Sancto Spiritu fieri, ne vobis memoria sentiendi, Spiritum sanctum esse creaturã, ex animo cadat. Dicite saltem, vbi in scripturis sanctis reperitis Spiritum sanctum simpliciter nominari spiritũ, sine additamẽto Dei, aut Patris, aut à me, hoc est, ex Deo, vel absque articulo, vel Christi, vel Filij, aut vt nõ adiũgatur sanctus aut paracletus, aut veritatis, hoc est, Filij, qui seipsum nominat veritatem, vt simpliciter allegata hac voce, Spiritus, de Spiritu sancto hoc dictum suspicemini? Excipiatur ab hac ratione & quasi regula, quum quod prius distincte cõmemoratum est de spiritu, postea simpliciter repetitur: vbi enim ex superioribus præcognoscitur, de quo spiritu mentio fiat, etiamsi in sequentibus nudum tãtummodo Spiritus vocabulum sit positũ. Aut quando ad illos fit sermo, qui iam sciunt de quo spiritu intelligendum sit, quod dicitur. Alioqui certe sine articulo, aut adiectionib. cęterarum notarum, nunquam Spiritus nudi vocabulum trahi potest ad significationem sancti spiritus, vt apud Paulum ad Galatas: *Hoc solum cupio ex vobis rescíscere, ex operibus legis accepistis spiritum an ex auditione fidei?* vtpote quibus cognitum erat, se eum spiritum accepisse, qui datur credentibus, & renatis per lauacrum regenerationis. Quale illud ad Thessalonicenses, *Spiritum nolite extinguere*: qua forma verborum vti voluit, quia & ipsi sciebãt quem spiritum accepissent: scilicet, ne spiritum, qui gratiam in ipsis accendebat, extinguerent. In Euangeliis vero si Euangelistæ loquantur humano more de Saluatore ob carnem, quam assumpsit: *Iesus autem plenus spiritu, reuersus est à Iordane*: aut illud, *Iesus abductus est à spiritu in desertum*: eandem rationem ista dicta in se continent. Siquidem prædictum fuit à Luca:

ποιῶν ὄρθρον καὶ ὁμίχλην. καὶ ἐπιβαίνων ἐπὶ ,,
τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς· κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκρά- ,,
τωρ ὄνομα αὐτῷ· καὶ ἔνθεν ἐπείσθημεν τοῖς ἀρεια- ,,
νοῖς λέγουσι κτίσμα εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. εἶ-
τα τὸ μὲν παρὰ τῷ ἀμὼς, ἀνέγνωτε· τὸ δὲ ἐν ταῖς
παροιμίαις λεγόμενον· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ,,
ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, οὐκ ἀνέγνωτε, ἢ ἀνέγνωτε; ,,
τὸ δὲ ἐν ταῖς παροιμίαις λεγόμενον, τοῦτο μὲν ὡς ἔχει
ἡ ἀλήθεια ἑρμηνεύετε, ἵνα μὴ εἴπητε κτίσμα τὸν λό-
A γον· τὸ δὲ ἐν τῷ προφήτῃ, οὐχ ἑρμηνεύετε. ἀλλὰ
ἁπλῶς ἀκούσαντες πνεῦμα, ἐνομίσατε κτίσμα
λέγεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καίτοι ἐν μὲν ταῖς
παροιμίαις, φανερὸν ἡ σοφία λέγουσά ἐστι τὸ ἔκτι-
σε. καὶ ὅμως, καλῶς γε ποιοῦντες ἑρμηνεύετε
τὸ ῥητὸν, ἵνα μὴ τὴν δημιουργὸν σοφίαν, ἐν τοῖς κτί-
σμασι συναριθμῆτε· τὸ δὲ ἐν τῷ προφήτῃ ῥη-
τὸν, οὐκ ἔχει γνώρισμα περὶ τοῦ ἁγίου πνεύμα-
τος· ἀλλ' ἁπλῶς εἴρηται περὶ πνεύματος.
πῶς οὖν καίτοι πλείστης διαφορᾶς ἐν ταῖς γρα-
B φαῖς οὔσης περὶ πνεύματος, καὶ δυναμένου τοῦ
ῥητοῦ τὴν ἰδίαν διάνοιαν ἔχειν ὀρθὴν, ὑμεῖς ὡς
φιλονεικοῦντες ἢ ὡς ὑπὸ δήγματος τοῦ ἀρεια-
νοῦ ὄφεως βλαβέντες, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰρῆ-
σθαι παρὰ τῷ ἀμὼς νομίζετε. ἵνα μόνον τοῦ φρο-
νεῖν κτίσμα μὴ ἐπιλάθησθε· εἴπατε γοῦν εἴ
που τῆς θείας γραφῆς εὑρίσκεται τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον εἰρημένον ἁπλῶς πνεῦμα, χωρὶς προσθή-
κης τοῦ λέγεσθαι ἢ τοῦ θεοῦ, ἢ τοῦ πατρὸς, ἢ ὅτι ἐ-
μοῦ ἢ αὐτοῦ τοῦ χριστοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ, ἢ παρ' ἐμοῦ
C ὅ ἐστι παρὰ τοῦ θεοῦ, ἢ μετὰ τοῦ ἄρθρου, ἵνα μὴ ἁπλῶς
λέγηται πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα· ἢ αὐτὸ τοῦτο τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ παράκλητον, ἢ ἀληθείας ὅ ἐστι
τοῦ υἱοῦ λέγοντος, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· ἵνα ἀ-
κούσαντες ἁπλῶς πνεῦμα ὑπονοήσητε εἶναι τὸ πνεῦ-
μα τὸ ἅγιον, ἐξῃρήσθωσαν δὲ τοῦ λόγου νῦν, οἵ-
τινες ἤδη λαβόντες πάλιν ὀνομάζονται. καὶ ὅσοι
προμαθόντες περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὕστερον
ὡς ἐν ἀναλήψει καὶ ὑπομνήσει καὶ μόνον λε-
γομένου τοῦ πνεύματος, οὐκ ἀγνοοῦσι περὶ τίνος
D ἀκούουσι· καὶ μάλιστα ὅτι καὶ οὕτω μετὰ τοῦ ἄρθρου
λέγεται· καὶ ὅλως ἄνευ τοῦ ἄρθρου ἢ τῆς προειρημέ-
νης προσθήκης, οὐκ ἂν εἴη σημαῖνον τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον· οἷά ἐστιν ἃ γράφει παῦλος τοῖς γαλάταις,
τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν, ἐξ ἔργων ,,
νόμου τὸ πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; ,,
ποῖον δὲ ἦσαν λαβόντες ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,
τὸ διδόμενον τοῖς πιστεύουσι, καὶ ἀναγεννωμένοις
διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας· θεσσαλονικεῦ-
σι δὲ γράφων τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε· εἰ- ,,
E δόσι καὶ αὐτοῖς ὅπερ ἔλαβον ἔλεγεν, ἵνα μὴ
σβέσωσιν ἐξ ἀμελείας τὴν ἐν αὐτοῖς ἀναφθεῖ-
σαν τοῦ πνεύματος χάριν· ἐν δὲ τοῖς εὐαγ-
γελίοις περὶ τοῦ σωτῆρος ἀνθρωπίνως διὰ
τὴν σάρκα ἣν προσέλαβεν ἐὰν λέγωσιν οἱ εὐ-
αγγελισταὶ, ἰησοῦς δὲ πλήρης πνεύματος ὢν, ,,
ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ ἰορδάνου· καὶ τὸ, ὁ ,,
ἰησοῦς ἀνήχθη ὑπὸ τοῦ πνεύματος εἰς τὴν ἔρημον, τὸν αὐτὸν ἔχει νοῦν. προείρηται γὰρ ὑπὸ τοῦ λουκᾶ. ,,

ἐγένετο

ἐγένετο δὲ ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἅπαντα τὸν λαὸν, καὶ ἰησοῦ βαπτισθέντος καὶ προσευχομένου ἀνεῳχθῆναι τὸν οὐρανὸν, καὶ καταβῆναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σωματικῷ εἴδει, ὡσεὶ περιστερὰν ἐπ᾽ αὐτόν. οὕτω μὲν οὖν παρ᾽ οἷς ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅταν λέγηται χωρὶς τῆς ἐπ᾽ αὐτῷ προσθήκης· οὐκ ἀμφίβολόν ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σημαίνεται· ἔχων μάλιστα τὸ ἄρθρον· ὑμεῖς δὲ εἴπατε τὸ προστεθὲν ὑμῖν, εἰ εὑρήκατέ που τῆς θείας γραφῆς, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λεγόμενον ἁπλῶς πνεῦμα, χωρὶς τῆς προειρημένης ἐπ᾽ αὐτῷ προσθήκης, καὶ πλὴν τῆς παρατηρήσεως ἧς γε ἐμνημονεύσαμεν. ἀλλ᾽ οὐκ ἂν εἴποιτε. οὐ γὰρ εὑρήσετε γεγραμμένον. ἀλλ᾽ ἐν μὲν τῇ γενέσει γέγραπται, καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. καὶ μετ᾽ ὀλίγα, οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας. ἐν δὲ τοῖς ἀριθμοῖς, λέγει μωϋσῆς πρὸς τὸν τοῦ ναυῆ, μὴ ζηλοῖς σὺ ἐμέ· καὶ τίς ἂν δῴη λαὸν κυρίου προφήτας, ὅταν δῷ κύριος τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐπ᾽ αὐτούς· καὶ ἐν τοῖς κριταῖς, ἐπὶ μὲν γοθονιὴλ, καὶ ἐγένετο ἐπ᾽ αὐτὸν πνεῦμα κυρίου καὶ ἔκρινε τὸν ἰσραήλ. καὶ πάλιν· καὶ ἐγένετο ἐπὶ ἰεφθάε πνεῦμα κυρίου. περὶ δὲ σαμψὼν, ἡδρύνθη φησὶ τὸ παιδάριον καὶ ηὐλόγησεν αὐτὸν κύριος· καὶ ἤρξατο πνεῦμα κυρίου συνεκπορεύεσθαι αὐτῷ, καὶ ἥλατο ἐπ᾽ αὐτὸν πνεῦμα κυρίου. καὶ ὁ μὲν δαβὶδ, ψάλλει· τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλῃς ἀπ᾽ ἐμοῦ· καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ λέγει. καὶ τὸ πνεῦμά σου, τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν τῇ εὐθείᾳ, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου κύριε· ἐν δὲ τῷ ἠσαΐᾳ γέγραπται, πνεῦμα κυρίου ἐπ᾽ ἐμὲ οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με· ἐλέγετο δὲ πρὸ τούτου, οὐαὶ τέκνα ἀποστάται τάδε λέγει κύριος· ἐποιήσατε βουλὴν, καὶ οὐ δι᾽ ἐμοῦ, καὶ συνθήκας, καὶ οὐ διὰ τοῦ πνεύματός μου. προσθεῖναι ἁμαρτίαν ἐφ᾽ ἁμαρτίαις. καὶ πάλιν· ἀκούσατε πάντα ταῦτα· οὐκ ἀπ᾽ ἀρχῆς ἐν κρυφῇ λελάληκα· ἡνίκα ἐγένετο, ἐκεῖ ἤμην· καὶ νῦν κύριος ἀπέσταλκέ με καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· μετ᾽ ὀλίγα δὲ οὕτω φησί· καὶ αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ᾽ ἐμοῦ διαθήκη εἶπε κύριος· τὸ πνεῦμα τὸ ἐμόν ἐστιν ἐπὶ σοί· καὶ αὖθις ἐν τοῖς ἑξῆς ἐπιφέρει λέγων· οὐ πρέσβυς οὐδὲ ἄγγελος· ἀλλ᾽ αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν αὐτοὺς, διὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοὺς καὶ φείδεσθαι αὐτῶν· αὐτὸς ἐλυτρώσατο αὐτοὺς, καὶ ὕψωσεν αὐτοὺς, πάσας τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος· αὐτοὶ δὲ ἠπείθησαν· καὶ παρώξυναν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐστράφη αὐτοῖς εἰς ἔχθραν· καὶ ὁ ἰεζεκιὴλ, οὕτω λέγει· καὶ ἀνέλαβέ με πνεῦμα, καὶ ἤγαγέ με εἰς γῆν χαλδαίων, ἐν ὁράσει ἐν πνεύματι θεοῦ· ἐν δὲ τῷ δανιὴλ, καὶ ἀνεβόησε φωνῇ μεγάλῃ· καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτῆς· καὶ ὁ μὲν μιχαίας, φησίν· οἶκος ἰακὼβ παρώξυνε πνεῦμα κυρίου· καὶ διὰ τοῦ Ιωὴλ, ὁ θεός φησι· καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. διὰ δὲ τοῦ ζαχαρίου πάλιν, θεοῦ φωνή ἐστι λέγοντος. πλὴν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι τοῖς δούλοις μου τοῖς προφήταις. ὅτι

Contingit autem dum baptizaretur vniuersus populus, Iesusque baptizatus esset & oraret, aperiri cœlum, & descendere spiritum sanctum corporali specie, instar columbæ super eum. Vnde liquet quum Spiritum postea simpliciter dicit Euangelistam, hoc de Spiritu Sancto intelligere. Ita apud quos est Spiritus sanctus, quum illis nude dicitur de Spiritu sine additamento Dei, aut alterius notæ, ambiguum illis esse non potest, quin Spiritus sanctus intelligendus sit, maxime si adsit articulos τὸ. Dicite
A autem mihi, quemadmodum ante à vobis postulatum fuit, an vspiam legeritis in sacris literis Spiritum sanctum simpliciter nominari Spiritum, sine additamento eorum titulorum, & absque ea obseruatione, cuius suprà meminimus? Verùm mihi hoc nunquam dixeritis: vtpote quòd nusquã scriptum reperiri possit. Sed contra in Genesi scriptum est, *Et spiritus Dei ferebatur super aquas*, ac paulò pòst, *Non manebit spiritus meus in hominibus istis, eò quòd ipsi carnes sint*. In Numeris item Moses dicit ad
B Iesum Filium Naue, *Ne tu me æmuleris*, & quidam ita, *Quum dederit Dominus spiritum suum super eos*. Et in Iudicum libris de Othoniele, *Et factus est Spiritus sanctus super eum, & iudicauit Israel*. Atque itidem: *Et factus est spiritus Domini super Iephth*. Similiter quoque de Samsone, *In virum puer adultus est, & benedixit eum Dominus, & incepit spiritus Domini cum illo ambulare. Et insiluit in eum spiritus Domini*. Dauid quoque ita canit, *Et spiritum tuum sanctum ne auferas a me*. Rursumque, in centesimo qua-
C dragesimosecundo Psalmo, *Spiritus tuus bonus deducet me in via recta propter nomen tuum Domine*. In Esaia quoque scriptum est, *Spiritus Domini super me, propterea vnxit me*. Quin & superius ita habetur: *Væ vobis Filii desertores, hæc dicit Dominus, Fecistis consilium sed non per me: & fœdera, & non per Spiritum meum, vt peccato peccatum addatis*: ac rursum, *Audite hæc, num ab initio in occulto locutus sum vobis? quum fieret, illic eram, & nunc Dominus emisit me, & spiritus eius*. Paulò pòst ita dicit, *Hoc meum cum illis pactum, dixit Do-*
D *minus, Spiritus meus est super te*, & rursum in sequentibus infert, *Non legatus, neque angelus, sed ipse Dominus seruauit eos, eo quod illos diligeret, & parceret ipsis. Ipse redemit eos, & exaltauit illos per omnes dies seculi: sed ipsi immorigeri fuere, & exacerbauerunt Spiritum sanctum, & versus est eis in inimicitiam*. Ezechielis itidem hæc verba sunt, *Sustulit me spiritus, & duxit me in terram Chaldæorum, in captiuitatem, in visione, in spiritu Dei*. In Daniele autem, *Excitauit Deus Spiritum sancti*
E *pueri iunioris, cui nomen Daniel, & exclamauit voce magna, Purus sum ego a sanguine istius*. Et Michæas ait, *domus Iacob exacerbauit spiritum Domini*. Et per Iohelem Deus loquitur, *Et eueniet postea, effundam de spiritu meo super omnem carnem*. Per Zachariam autem *Hæc*, inquit, *Dei vox est loquentis: veruntamen sermones meos, & instituta mea non recipitis quæcunque ego præcipio seruis meis Prophetis.*
Et

Et quum obiurgat Propheta populum, post nonnulla interiecta hæc dicit, *Cor suum reddiderunt contumax, vt non audirent legem meam. Et sermones suos emisit Dominus omnipotens in spiritu suo in manibus Prophetarum priorum:* Et hæc quidem pauca collecta è priscis allegauimus: vos autem inuicem consulite Euangelia, & quæ ab Apostolis scripta sunt, & audietis etiam ibi, quum plurimum variet significatio huius vocabuli, Spiritus, peculiari & eximio quodam modo Spiritum sanctum non simpliciter spiritum, sed cum appendice & epitheto, qualia ante diximus, nominari. Dominus igitur, quum humanitus baptizaretur, ob carnem quam gestabat, dicitur super eum Spiritus sanctus descendisse, quem quum daret discipulis, locutus est, *Accipite Spiritum sanctum, quem mittet Pater in nomine meo, ille docebit vos omnia.* Ac paulò pòst de eodem loquẽs: *Quum venerit paracletus quem ego mittam vobis a Patre spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testificabitur de me.* Et rursum: *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* Et paulò pòst, *Si verò in Spiritu Dei eiicio dæmonia, ergo peruenit ad vos regnum Dei.* Denique omnem colendi numinis rationem, & nostri initiationem, in qua nos sibi copulauit, & per se Patri, in Spiritu sancto absoluens & adimplens, præcepit discipulis, *Profecti docete omnes gentes, baptizantes eas, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Et quum eundem promitteret, præcepit eis ne ab Hierosolymis decederent, & post paucos dies dum cõplerentur dies Pentecostes, *erant omnes simul in eodem loco, & factus est subito è cælo sonus tanquam rapidioris, violentioris Spiritus, & impleuit domum vbi sedebant, & apparuerunt illis dispartita linguæ instar ignis, seditque super vnumquemque eorum, & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & cœperũt loqui aliis atq; aliis linguis, queadmodũ τὸ πνεῦμα,* hoc est, *Spiritus ille dabat eloqui illis.* Inde per impositionẽ manus Apostolorum, Spiritus sanctus dabatur renatis. Agabus quoque in spiritu prophetauit, *Hoc,* inquiens, *dicit Spiritus sanctus.* Item Paulus, *In quo vos Spiritus sanctus Episcopos constituit, vt pasceretis Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sibi per proprium sanguinem.* Et Eunucho baptizato rapuit Philippum Spiritus Domini. Petrus quoque scripsit, *referentes stipendium fidei vestræ salutem animarum, de qua salute inquisiuerunt & scrutati sunt Prophetæ, qui de gratia in vos collata prophetauerunt, indagantes, & quali quo tempore manifestabit illis Spiritus Christi, testimonium perhibens de passionibus Christi,* & paulò pòst de gloria eiusdem. Et Ioannes in Epistola sua scripsit, *In hoc cognoscimus quod in eo manemus, & ipse in nobis, eò quod ex Spiritu suo dedit nobis.* Paulus item ad Romanos in hæc verba, *Vos autem non estis in carne, sed spiritu: qui autem Spiritum Christi nõ habet, ille eius nõ est. Si aũt Christus in vobis,*

ὅτι καὶ αἰτιώμενος ὁ προφήτης τὸν λαὸν, μετ' ὀλίγα ἔλεγε, καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθῆ τοῦ μὴ εἰσακούειν τοῦ νόμου μου· καὶ τοὺς λόγους οὓς ἐξαπέστελλε κύριος παντοκράτωρ ἐν πνεύματι αὐτοῦ, ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν. καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν παλαιῶν ἀναλέξαντες, εἰρήκαμεν ὀλίγα. ἐρωτήσατε δὲ καὶ ὑμεῖς ἐκ τῶν εὐαγγελίων ὧν ἔγραψαν οἱ ἀπόστολοι, καὶ ἀκούσεσθε πῶς κἀκεῖ πλείστης οὔσης διαφορᾶς

A πνευμάτων, κατ' ἐξαίρετον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ἁπλῶς πνεῦμα, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης ἧς εἴπομεν, ὀνομάζεται· ὁ μὲν οὖν κύριος ἡνίκα καθὰ προεῖπον ἀνθρωπικῶς ἐβαπτίζετο, δι' ἣν ἐφόρει σάρκα, λέγεται καταβεβηκέναι ἐπ' αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τοῦτο διδοὺς μὲν τοῖς μαθηταῖς, ἔλεγε, λάβετε πνεῦμα ἅγιον. ἐδίδασκε δὲ αὐτοὺς, ὁ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα, καὶ μετ' ὀλίγα περὶ τοῦ αὐτοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀλη-

B θείας ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ. καὶ πάλιν· οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν· καὶ μετ' ὀλίγα, εἰ δὲ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ἡμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. καὶ τὴν μὲν πᾶσαν θεολογίαν καὶ τὴν ἡμῶν τελείωσιν ἐν ᾗ συνῆψεν ἡμᾶς ἑαυτῷ. καὶ δι' ἑαυτοῦ τῷ πατρὶ ἐν τούτῳ συμπληρῶν, παρήγγελλε τοῖς μαθηταῖς, πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πα-

C τρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἐπαγγειλάμενος δὲ αὐτοῖς αὐτὸ πέμψειν, παρήγγελλεν ἀπὸ ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι. καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς, ἦσαν πάντες ὁμοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό. καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσε τὸν οἶκον ὅλον οὗ ἦσαν καθήμενοι· καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός· καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν. καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαν-

D τες πνεύματος ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς· ἔνθεν μὲν οὖν καὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων, ἐδίδοτο τοῖς ἀναγεννωμένοις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἄγαβος δέ τις, προεφήτευσεν ἐν τούτῳ λέγων. τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὁ δὲ παῦλος, ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, ἣν περιεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος. τοῦ τε εὐνούχου βαπτισθέντος, ἥρπασε πνεῦ-

E μα κυρίου τὸν φίλιππον. καὶ πέτρος, ἔγραψε, κομιζόμενοι τὸ τέλος τῆς πίστεως, σωτηρίαν ψυχῶν. περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηρεύνησαν προφῆται οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες, ἐρευνῶντες εἰς τίνα, ἢ ποῖον καιρὸν, ἐδήλου τὸ ἐν αὐτοῖς πνεῦμα χριστοῦ, προμαρτυρόμενον τὰ εἰς χριστὸν παθήματα, καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας. καὶ ὁ μὲν ἰωάννης, ἐπέστελλεν ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν· ὁ δὲ παῦλος γράφει ῥωμαίοις μὲν, ὑμεῖς δὲ, οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι· εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν,

τὸ μὲν

„ τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν διὰ τὴν ἁμαρτίαν· τὸ δὲ πνεῦμα, ζωὴ διὰ δικαιοσύνην· εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείροντος Ἰησοῦν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας Χριστὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν. Κορινθίοις δέ, τὸ γὰρ πνεῦμα, πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ; τίς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ· οὕτως καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ· ἡμεῖς δέ, οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἵνα ἴδωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν: καὶ μετ' ὀλίγα, πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ, τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα διαιροῦν ἑκάστῳ ἰδίᾳ καθὼς βούλεται· καὶ πάλιν ὁ δὲ κύριος, τὸ πνεῦμά ἐστιν· οὗ δὲ τὸ πνεῦμα κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία· ὁρᾶτε πῶς καὶ Γαλάταις ἐπιστέλλει λέγων, ἵνα ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραὰμ γένηται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πνεύματος λάβωμεν διὰ τῆς πίστεως. καὶ πάλιν· ὅτι δὲ ἐστὲ υἱοί, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κρᾶζον, ἀββᾶ ὁ πατήρ· ὥστε, οὐκέτι εἶ δοῦλος· ἀλλὰ υἱός· εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος θεοῦ διὰ Χριστοῦ. τοῖς δὲ Ἐφεσίοις, οὕτως ἔλεγε· καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. καὶ πάλιν· σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ πνεύματος, ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης· πρὸς δὲ Φιλιππησίους ἐπαρρησιάζετο γράφων· τί δὲ ὅτι παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ Χριστὸς καταγγέλλεται, καὶ ἐν τούτῳ χαίρω ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι· οἶδα γὰρ ὅτι μοι τοῦτο ἀποβήσεται εἰς σωτηρίαν, διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ· κατὰ τὴν ἀποκαραδοκίαν καὶ ἐλπίδα μου, ὅτι ἐν οὐδενὶ αἰσχυνθήσομαι. καὶ πάλιν, ἡμεῖς γάρ ἐσμεν ἡ περιτομή· οἱ πνεύματι θεοῦ λατρεύοντες, καὶ καυχώμενοι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καὶ Θεσσαλονικεῦσι δέ, διαμαρτύρεται· τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν θεόν, τὸν διδόντα τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον εἰς ὑμᾶς. καὶ πρὸς Ἑβραίους δὲ οὕτω δηλοῦντος τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· μήπω πεφανερῶσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδόν, ἔτι τῆς πρώτης σκηνῆς ἐχούσης στάσιν· καὶ πάλιν, πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας, ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος ἐν ᾧ ἡγιάσθη, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας. καὶ πάλιν· εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων· καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄμωμον τῷ θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνείδησιν ἡμῶν, ἀπὸ νεκρῶν ἔργων; καὶ πρὸς Θεσσαλονικεῖς δέ· καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ κύριος Ἰησοῦς ἀποκτενεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ· ἰδοὺ πῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν πάσῃ τῇ θείᾳ γραφῇ γνωρίζεται· τί τοίνυν ὑμεῖς τοιοῦτον, ἐν τῷ προφήτῃ ἐθεωρήσατε; οὐδὲ γὰρ οὐκ ἂν τὸ ἄρθρον ἔχῃ τὸ παρὰ τοῦ προφήτου λεγόμενον νῦν πνεῦμα, ἵνα κἂν πρόφασιν ἔχητε· ἀλλ'

corpus quidem propter peccatum mortuum est, Spiritus autem viuit per iustitiam. Si autem spiritus eius qui excitauit Christum è mortuis habitat in vobis, is qui excitauit Iesum Christũ è mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra per spiritum inhabitantem in vobis. Ad Corinthios item: *Nam Spiritus ille omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim nouit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in eo? ita quoque quæ Dei sunt, nullus cognoscit nisi Spiritus Dei.*
A
Nos autem non Spiritum mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus ea quæ à Deo nobis donata sunt. Idem rursus, *Omnia ista operatur vnus & idem ille spiritus, diuidens vnicuique peculiaria prout vult*. Et rursum, *Dominus autem spiritus est, vbi porro spiritus Domini ibi libertas*. Iam mihi videte quomodo & Galatis scribit: *Vt*, inquit, *benedictio Abrahæ fiat in Christo Iesu, vt promissionem spiritus illius capiamus per fidem*. Et iterum, *Quoniam autem estis filii, ideo emisit Deus spiritum Filii sui in cordibus nostris, clamantem, Abba Pater: Quapropter non amplius seruus es, sed Filius & hæres Dei per Christum Iesum.*
B
Eiusdem ad Ephesios hæc verba sunt: *Et ne Dei Spiritum sanctum contristetis, in quo consignati estis in diem redemptionis*. Iterum idem ille, *Studentes seruare vnitatem illius spiritus, in vinculo pacis*. Ad Philippēses vero libere dicit, *Quid enim, si vel quouis modo aut per occasionem aut per veritatem Christus prædicetur, ob hoc ipsum gaudeo, atque adeo gaudebo: Scio enim quod hoc eueniet mihi ad salutem, per vestras preces, & suggestionem spiritus Iesu Christi pro cordis mei expectatione & spe mea, quod in nullo pudefiam.*
C
Rursumque alibi, *Nos sumus ipsa circuncisio qui spiritu seruimus, & gloriamur in Christo Iesu* Et Thessalonicensibus contestatus est, *Ergo qui vilipendit, non hominem vilipendit sed Deum qui dedit Spiritum sanctum nobis*. Et apud Hebræos, *Significante Spiritu sancto, nondum manifestatur via sanctorum, adhuc primo tabernaculo retinente suum statum*. Et rursus: *Quanto putatis tetriore dignus habebitur supplicio, qui Filium Dei conculcarit, & sanguinem testamenti*
D
communem putauerit, in quo sanctificatus est, & spiritum gratiæ contumeliose tractauerit? Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vituli aspersus immundos sanctificat, quod attinet ad puritatem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum seipsum obtulit immaculatum Deo, purificabit conscientiam vestram ab operibus mortuis? Idem ad Thessalonicenses: *Et tunc reuelabitur iniquus ille, quem Dominus Iesus tollet spiritu oris sui, & destruet præsentia aduentus sui*.
E
Ecce quomodo Spiritus sanctus in vniuersa scriptura, certis notis describitur. Qui igitur fit, vt vos tale quid in Propheta cōspiciatis? siquidē πνεῦμα illud, hoc est, Spiritus apud Prophetam, ne articulū quidē τὸ sibi adiunctū habet, vt vel inde occasiones captaretis. Vos

αλλ'

Vos tamē temerè vobis figuras cōminiſcimini, & aſſeritis ſpiritū qui dicitur creari, Spiritū S. eſſe, quū tamen ex eruditis hominib. differētiā ſpirituum liceat cognoſcere. Siquidem dicitur & hominis ſpiritus, quemadmodum à Dauide canitur: *Nocte cum corde meo meditabar, & tumultuabatur ſpiritus meus.* Baruch aūt in precib. ſuis ait: *Anima in anguſtiis & ſpiritus mœroris clamauit ad te.* Et in oda triū puerorū: *Benedicite ſpiritus & animæ iuſtorū domino.* Apoſtolus itē ſcribit: *Ipſe ſpiritus atteſtatur ſpiritui noſtro quod ſumus filii Dei, & hæredes.* Et rurſum: *Nullus nouit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus qui habitat in eo.* Et in epiſt. ad Theſſ. bene precatur, dicens, *Integer ſpiritus veſter, & anima corpus inculpabiliter in aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur.* Quin & vētus ſpiritus dicitur, ad iſtū modum in Geneſi: *Et excitauit dominus ſpiritum in terra, & ceſſauit aqua.* In Iona itidem: *Excitauit dominus ſpiritū in mari, & factum eſt mare procelloſum, & in periculo erat nauis ne quaſſaretur.* Et in 106. Pſal. ſcriptum eſt: *Dixit, venit ſpiritus turbinis, & exaltatæ ſunt vndæ eius.* Et in 148. Pſal. *Laudate dominum ex terra, dracones, & omnes abyſſi, ignis, grando, nix, glacies ſpiritus procellæ, qui faciūt verbum.* Et Ezech. lamentatione 62. *In corde maris, in aqua multa duxerunt te remiges tui, ſpiritus auſtri contriuit te.* Vos quoq; ſi ſacras literas euolueritis, inuenietis ſpiritus vocabulū in hoc vſurpari, vt & mentem verborū ſignificet, Paulo ita ſcribente: *Qui idoneos nos fecit miniſtros noui Teſtamenti, non literæ, ſed ſpiritus. Litera. n. occidit, ſpiritus viuificat.* Siquidem dicta literis exarata ſunt, & mens quæ in illis conſiſtit, ſpiritus appellatur. *Ita & lex ſpiritualis eſt, vt non* (quemadmodum iam denuo loquitur) *ſeruiamus vetuſtati literæ, ſed in nouitat ſpiritus.* Idem inter gratias agendas inquit, *Igitur ego mēte quidem ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati: nulla ergo condemnatio iis, qui in Chriſto Ieſu ſunt: Lex enim ſpiritus, vitæ, quæ in Chriſto eſt, liberauit me a legi peccati.* Philippus vero volēs Eunuchum à litera ad ſpiritum cōuertere, *Intelligis*, inquit, *quæ legis?* Tale quid & Chaleb habuiſſe in Numeris conteſtatum eſt, Deo ita loquente, *Puer autem meus Chaleb, quoniam alterius ſpiritus fuit, & ſecutus eſt me illuc in terram in quam vocatus eſt, introducam, quoniam alia, quā illi, mente locutus erat, placuit Deo.* Tale cor ſiue mentem voluit Deus populum habere, per Eſaiam dicens: *Facite vobis cor nouum, & ſpiritum nouum.* Quū igitur res ad iſtum modū ſe habeat, & tanta ſit diuerſitas ſignificationis in hoc vocabulo ſpiritus, meliores eſſetis, ſi audiētes de ſpiritu creato mentionē fieri, id exiſtimetis ad aliquem ex ſpiritib. iā dictis pertinere. Quale eſt, quod in Eſaia ſcriptū eſt: *Conſenſit Aram cū Ephraim, & obſtupuit anima eius, & anima populi illius, quēadmodum lignum quod in ſylua a ſpiritu concutitur.* Tale

ἀλλ' ἁπλῶς ἐτολμήσατε τρόπους ἑαυτοῖς ἐπινοεῖν καὶ εἰπεῖν τὸ λεγόμενον κτίζεσθαι πνεῦμα αὐτὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καίτοι δυνάμενοι μαθεῖν καὶ παρὰ φιλολόγων ἀνδρῶν, περὶ διαφορᾶς πνευμάτων. λέγεται γὰρ καὶ ἀνθρώπου πνεῦμα· ὡς ψάλλει Δαβίδ, νυκτὸς μετὰ τῆς καρδίας μου ἠδολέσχουν καὶ ἔσκαλλε τὸ πνεῦμά μου· ὁ δὲ Βα-
A ροὺχ εὐχόμενος, φησί, ψυχὴ ἐν στενοῖς καὶ πνεῦμα ἀκηδιῶν, ἐκέκραγε πρὸς σέ· καὶ ἐν μὲν τῇ ᾠδῇ τῶν τριῶν παίδων, εὐλογεῖτε πνεύματα καὶ ψυχαὶ δικαίων τὸν κύριον· ὁ δὲ ἀπόστολος γράφει, αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα θεοῦ· εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι· καὶ πάλιν· οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ· ἐν δὲ τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολῇ ἐπευχόμενος, λέγει· ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ
B τοῦ κυρίου ὑμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθείη· λέγεται δὲ καὶ ἀνέμων πνεύματα, οὕτως ἐν μὲν τῇ γενέσει, καὶ ἐπήγαγεν ὁ θεὸς πνεῦμα ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ ἐκόπασε τὸ ὕδωρ· ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰωνᾶ, καὶ ἐξήγειρε κύριος πνεῦμα ἐπὶ τὴν θάλασσαν· καὶ ἐγένετο κλύδων μέγας ἐν τῇ θαλάσσῃ· καὶ τὸ πλοῖον ἐκινδύνευε τοῦ συντριβῆναι· καὶ ἐν μὲν τῷ ἑκατοστῷ ἕκτῳ ψαλμῷ γέγραπται, εἶπε καὶ ἦλθε πνεῦμα καταιγίδος καὶ ὑψώθη τὰ κύματα αὐτῆς· ἐν δὲ τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ· αἰνεῖτε τὸν κύριον ἐκ τῆς γῆς, δράκοντες καὶ πᾶσαι
C ἄβυσσοι· πῦρ, χάλαζα, χιών, κρύσταλλος, πνεῦμα καταιγίδος τὰ ποιοῦντα τὸν λόγον αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ, ἐπὶ τοῦ θρόνου σου ἐν καρδίαις θαλάσσαις ἐν ὕδατι πολλῷ· ἦγόν σε οἱ κωπηλάται σου· τὸ πνεῦμα τοῦ νότου συνέτριψέ σε. ἐντυγχάνοντες δὲ καὶ ὑμεῖς ταῖς θείαις γραφαῖς, εὑρήσετε λεγόμενον πνεῦμα καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς τοῖς θείοις λόγοις νοῦν· γράφοντος τοῦ Παύλου, ὃς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους καινῆς διαθήκης οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος· τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει· τὸ δὲ πνεῦμα, ζωοποιεῖ· τὸ μὲν γὰρ ῥητὸν,
D γράμμασι κεχάρακται, ὁ δὲ νοῦς ὁ ἐν αὐτῷ, πνεῦμα λέγεται· οὕτως καὶ ὁ νόμος, πνευματικός ἐστιν· ὡς πάλιν εἴρηκε, μὴ δουλεύωμεν παλαιότητι γράμματος, ἀλλ' ἐν καινότητι πνεύματος· καὶ αὐτὸς μὲν εὐχαριστῶν, ἔλεγεν· ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοῒ, δουλεύω νόμῳ θεοῦ· τῇ δὲ σαρκὶ, νόμῳ ἁμαρτίας· οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας· ὁ δὲ Φίλιππος τὸν εὐνοῦχον, ἀπὸ τοῦ
E γράμματος εἰς τὸ πνεῦμα θέλων ἐπιστρέφειν, ἔλεγεν· ἆρά γε γινώσκεις, ἃ ἀναγινώσκεις; τοιοῦτον ἐσχηκὼς μαρτυρεῖται καὶ ὁ Χαλὲβ, ὅτι ἐγενήθη πνεῦμα ἕτερον ἐν αὐτῷ καὶ ἐπηκολούθησέ μοι. εἰσάξω αὐτὸν εἰς τὴν γῆν εἰς ἣν ἐκλήθη ἐκεῖ· ἄλλῃ γὰρ διανοίᾳ παρὰ τὴν ἐκείνων αὐτὸς λαλήσας, εὐάρεστος θεῷ γέγονε· τοιαύτην ἔχειν προέτρεψεν ὁ θεὸς τὸν λαὸν καρδίαν διὰ Ἰεζεκιὴλ λέγων, ποιήσατε ἑαυτοῖς καρδίαν καινὴν καὶ πνεῦμα καινόν· τούτων τοίνυν οὕτως ὄντων· καὶ τοσαύτης διαφορᾶς περὶ τῶν πνευμάτων δεικνυμένης, βέλτιον ἂν εἴη τε εἰ περὶ κτιζομένου πνεύματος ἀκούοντες, περὶ ἑνὸς τῶν προειρημένων ἐφρονεῖτε· οἷόν ἐστιν ὅπερ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ γέγραπται, συνεφώνησεν Ἀρὰμ πρὸς τὸν Ἐφραίμ· καὶ ἐξέστη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ· καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· ὃν τρόπον ἐν δρυμῷ ξύλον ὑπὸ πνεύματος σαλευθῇ·

τοιοῦτον

τρίτον δὲ ἦν καὶ τὸ, ἐξήγειρε κύριος πνεῦμα ἐπὶ τὸν Ἰωνᾶν. ἀκολουθεῖ γὰρ τῇ βροντῇ καὶ τὰ τῶν ἀνέμων πνεύματα, ὡς ἐπὶ τοῦ ὑετοῦ κατὰ τὸν Ἀχαάβ· ὡς γέγραπται, καὶ ἐγένετο ἕως ὧδε καὶ ὁ οὐρανὸς συνεσκότασεν ἐν νεφέλαις καὶ πνεύματι· ἀλλ' ἐπείπερ Χριστοῦ φησὶ μνημονεύει τὸ λόγιον, ἀκολούθως καὶ τὸ λεγόμενον πνεῦμα οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐθεωρήσατε· τὸ δὲ διαιρεῖν αὐτὸ τῇ φύσει· καὶ ἀποξενίζειν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ, πόθεν κατενοήσατε; ὅτι τὸν μὲν Χριστὸν, λέγετε μὴ εἶναι κτίσμα· τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα, κτίσμα λέγετε· καὶ ἄτοπόν ἐστι τὰ ἀνόμοια τῇ φύσει συνονομάζειν· ποία γὰρ κοινωνία, ἢ ποία ὁμοιότης τῷ κτίσματι πρὸς τὸν κτίστην; ἐπεὶ ἄρα ὑμᾶς καὶ τῷ υἱῷ συναριθμεῖν καὶ συνάπτειν τὰ δι' αὐτοῦ γινόμενα κτίσματα· ἤρκει μὲν οὖν περὶ πνεύματος ἀνέμων νοεῖν τὸ γεγραμμένον ὥσπερ εἴρηται· ἐπειδὴ δὲ προφασίζεσθε τὴν ἐν τῷ ῥητῷ περὶ τοῦ Χριστοῦ μνήμην, ἀναγκαῖον ἰδεῖν ἀκριβῶς τὸ λεγόμενον· μὴ ἄρα καὶ περὶ τοῦ λεγομένου κτίζεσθαι πνεύματος, οἰκειοτέραν εὕρωμεν τὴν διάνοιαν· τί τοίνυν ἐστὶ τὸ ἀπαγγέλλειν εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· ἢ τὸ γίνεσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον καὶ ἴσον εἶναι τοῦτο φάναι· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· καὶ τὰ ἄλλα ὅσα περὶ τῆς δημιουργίας αὐτοῦ γέγραπται· τῆς δὲ ἐνσάρκου παρουσίας ἀπαγγελλομένης περὶ τοῦ λόγου, ποῖον χρὴ πνεῦμα κτιζόμενον· εἰ μὴ τὸ ἀνακτιζόμενον τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀνακαινιζόμενον πνεῦμα. τοῦτο γὰρ καὶ διὰ Ἰεζεκιὴλ ὁ θεὸς ἐπηγγείλατο λέγων· καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καινήν· καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω ὑμῖν· καὶ ἀφελῶ τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν· καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν σαρκίνην: καὶ τὸ πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν· πότε δὴ τοῦτο πεπλήρωται, εἰ μὴ ὅτε παραγινόμενος κύριος, ἀνεκαίνισε τὰ πάντα τῇ χάριτι; ἰδοὺ γὰρ καὶ ἐν τῷ ῥητῷ τούτῳ, διαφορὰ τῶν πνευμάτων δείκνυται· καὶ τὸ μὲν πνεῦμα τὸ ἡμῶν, ἀνακαινιζόμενόν ἐστι· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ἁπλῶς πνεῦμα, ἀλλ' αὐτοῦ φησὶν εἶναι ὁ θεὸς, ἐν ᾧ καὶ τὰ ἡμῶν ἀνακαινίζεται· ὡς καὶ ὁ ψάλλων ἐν τῷ ἑκατοστῷ καὶ τρίτῳ ψαλμῷ, λέγει, ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσι καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν· ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· εἰ δὲ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἀνακαινιζόμεθα, οὐκ ἄρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐστὶ τὸ νῦν λεγόμενον πνεῦμα κτίζεσθαι· ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον· καὶ εἴπερ διὰ τὸ πάντα γίνεσθαι διὰ τοῦ λόγου φρονεῖτε καλῶς μὴ εἶναι κτίσμα τὸν υἱὸν, πῶς οὐ βλάσφημόν ἐστι λέγειν ὑμᾶς κτίσμα τὸ πνεῦμα, ἐν ᾧ τὰ πάντα ὁ πατὴρ διὰ τοῦ λόγου τελειοῖ καὶ ἀνακαινίζει· καὶ εἰ διὰ τὸ γεγράφθαι ἁπλῶς πνεῦμα κτίζεσθαι, ἀνεπλάσαντο ἑαυτοῖς εἶναι τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· γνώτωσαν ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔστι κτιζόμενον, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερόν ἐστι τὸ ἐν αὐτῷ ἀνακαινιζόμενον· περὶ οὗ καὶ ὁ Δαβὶδ ηὔχετο ψάλλων, καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ,

Tale ſiquidem eſt & illud : *Excitauit Dominus Spiritum in mari propter Ionam*. Sequitur enim poſt tonitru ventorum ſpiritus, ſicuti de pluuia ſuper Achab ſcriptum eſt, *Et factum eſt, donec, &c.* Et cælum obtenebratum nubibus & ſpiritu. Cæterum, quia de Chriſto mentionem facit illud elogium, Recte vos Spiritum, de quo mentio ibi fit, non alium, quàm Spiritum ſanctum eſſe obſeruaſtis: ſed eũ natura diſtinguere & alienare à Filio, vnde quæſo didiciſtis? quũ
A Chriſtum quidem dicatis creaturam non eſſe, ſed Spiritum ſanctũ eſſe? Abſurdum eſt, res diuerſas natura, vno nomine appellare, vnáque conglorificare. Quæ enim cõmunio, aut quæ ſimilitudo Creatori cum creatura? Quid iam reſtat, niſi vt cum Filio in eodem ſenſu & claſſe cõſtituatis ea quæ à Filio ſunt condita? Rectum igitur erat de ſpiritu ventorum intelligere illud ſcripti, de quo iam diximus. Verùm quia in hoc dicto mentionem de Chriſto habitã ad calumniam vertitis, neceſſarium eſt vt acriter inſpi-
B ciamus verba num de ſpiritu qui creari dicitur, conuenientiorem aliquam inuenire poterimus ſententiam. Quid igitur eſt aliud anũciare inter homines Chriſtum eius, niſi eũ fieri hominem? quod & ſimile dictum eſt cum iſtis verbis, *Ecce in vtero virgo habebit, & pariet Filium, & vocabitur nomen eius Emanuel*, & quæcunque alia de eius aduentu ſcripta ſunt. Verùm quia de verbi aduentu in carnẽ ſermo habetur, quem hic ſpiritum creatum intelligere poſſumus, niſi eum, qui in hominibus reformatur ac renouatur? Siquidem per Ezechielem promiſit Deus,
C *Et dabo vobis*, inquit, *cor nouum & Spiritum nouum dabo vobis, & auferam lapideum cor ex carne veſtra, & dabo vobis cor carneũ, & ſpiritũ meum dabo in vobis*. Quando hoc impletum eſt, niſi quum adueniens Dominus omnia gratia ſua renouauit? En tibi in hoc ipſo dicto differẽtia ſpirituũ declaratur, & ſpiritus ille noſter eſt qui renouatur. E diuerſo Spiritum ſanctum non ita nude Spiritum vocat, ſed ſuum eum Spiritum eſſe dicit Deus, in quo, quæ noſtra ſunt, renouantur. Quemadmodum Pſaltes
D ille in 103. Pſalmo dicit, *Auferes ſpiritum eorum, & deficient: & in puluerem ſuum reuertentur: Emittes ſpiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ*. Si igitur eo ſpiritu renouamur, certe ille qui creari dicitur, non Spiritus ſanctus, ſed noſter intelligendus eſt. Quòd ſi ideo (quia per Verbum condita ſunt omnia) recte ſentitis Filium creaturam non eſſe, qui quæſo blaſphemum non erit, dicere, Spiritum ſanctum creaturam eſſe, in quo omnia Pater per Verbum ſuum perficit, ac renouat? Et quia ſcriptum eſt ſimpliciter, ſpi-
E ritum creari, ex eo ſibi finxerunt Spiritum ſanctum eſſe qui creatur. Rectum igitur eſt, vt credant non ipſum Spiritum ſanctum creari, ſed noſtrum, qui in Spiritu ſancto renouatur. De quo, & Dauid in Pſalmis inter vota ſua canit: *Cor mundum crea in me Deus, & Spiritum rectum innoua in viſceribus meis,*

Hic enim dicitur creare: antea verò fingebat, vt Zacharias ait, *Extendens cælum, & Fundamento stabiliens terram, & fingens spiritum hominis in ipso.* Quod enim prius creauerat, illud collapsum iterum creat, ipse in creatura consistens. Verbum enim caro factum est, vt (quemadmodum Apostolus dixit) duo conderet in vnum hominem, qui secundum Deum vocatus est in iustitia & sanctitate veritatis, non quòd alius creatus sit, diuersus ab illo homine, qui primū secundū imaginē Dei factus erat, Paulus hæc loquitur, sed quod iuberet, vt mentē quæ in Christo condita, & renouata erat, recuperaremus, quod ipsum denuo per Ezechielem declarat, ita dicentem, *Facite vobis ipsis cor nouum & spiritum nouum.* Et cur est quòd moritur domus Israel: *Nolo mortem morientis, dicit dominus Adonai.* Quum igitur illud de creato spiritu talem habeat intellectum, congrue intelligeretur ita firmamentum, tonitru & fidelem sermonem, & inconcussam legem Spiritu creari: Huius tonitrui ministros, Iacobum & Ioannem esse cupiens Dominus, appellauit eos *boanerges, hoc est, filii tonitrui.* Ioannes certe è cælo clamat, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum & Deus erat Verbum:* Antea enim lex vmbram habebat futurorum bonorum, verum quum Christus hominibus iam adesse prædicaretur, *Ego* inquiens, *adsum qui loquor*, vt à Paulo refertur, tamen eius vox terram concussit, quod antea promiserat: *Iterum semel concutiam, non solum terram, sed & cælum.* Illud porro verbum *semel,* significat in rebus concussis transmutationem futuram, vt reliqua manerent quæ non concuterentur: Quapropter regnum inconcussum accipientes, obtinemus gratiam per quam acceptabiliter seruimus Deo. Regnum autem quod ipse infinitum dicit, illud est, de quo Dauid Psallit: *Dominus regnauit, decorem indutus est, & circuncinxit se, nam & firmauit orbem terrarum, qui non commouebitur*: illud igitur à Propheta dictum, aduentum Saluatoris innuit, in quo & nos renouati sumus, & lex spiritus incōcussa permanet. At illi qui reuera sunt Tropici, hoc est, transmutabiles, fœdere inito cum Arrhianis, blasphemiam in deitatem inter se partiti sunt, vt isti Filium, illi vero Spiritum sanctum creaturam dicerent. Ausique sunt, vt ipsi loquuntur, tropos sibi excogitare, & interpretari illud Apostoli dictum, qui recte Timotheo scripsit, *Testor*, inquit, *coram Domino nostro Iesu Christo, & electis Angelis, vt hæc obserues sine præiudicio, nihil ex affectibus faciens.* Illi autem dicunt, ex eo quòd Paulus nominato Christo, Angelos statim subiunxerit, necessum esse, spiritum Angelis annumerari, & eiusdem ordinis esse, cumq; Angelum esse, sed maiorem cæteris. Primum igitur inuentum istud impietatis Valātini est, neque isti ignorant, se, quod Valentini est, loqui. Is enim

καὶ πνεῦμα δὲ θεὸς ἐγκαινίσειν ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. ὧδε μὲν γὰρ λέγεται κτίζειν· πρότερον δὲ ἔπλασεν, ὡς ὁ Ζαχαρίας φησὶν, ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν καὶ θεμελιῶν τὴν γῆν· καὶ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ· ὃ γὰρ πρότερον ἔπλασε, τοῦτο πεπτωκὸς ἀνέκτισε γενόμενος αὐτὸς ἐν τῷ κτίσματι, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἵνα ὡς ὁ ἀπόστολος εἶπε, τοὺς δύο κτίσῃ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα, ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς
A ἀληθείας· οὐ γὰρ ὡς ἑτέρου δημιουργηθέντος παρὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς κατ' εἰκόνα γενόμενον ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν ἐν Χριστῷ κτισθέντα, συνεβούλευσεν ἀναλαβεῖν· ὅπερ καὶ διὰ Ἰεζεκιὴλ πάλιν δηλοῦται λέγοντος αὐτοῦ, ποιήσατε ἑαυτοῖς καρδίαν καινὴν καὶ πνεῦμα καινόν· καὶ ἵνα τί ἀποθνήσκετε οἶκος Ἰσραὴλ, διότι οὐ θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνήσκοντος λέγει ἀδωναῒ κύριος· οὐκοῦν τοῦ κτιζομένου πνεύματος τοιαύτην ἔχοντος τὴν διάνοιαν, πρεπόντως ἂν νοηθείη καὶ
B στερεουμένη βροντὴ ὁ πιστὸς λόγος· καὶ ἀσάλευτος τοῦ πατρὸς ὁ νόμος· τούτου γὰρ ὑπηρέτας θέλων εἶναι τὸν Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, ἐκάλεσεν ὁ κύριος Βοανεργὲς, ὅ ἐστιν υἱοὶ βροντῆς· ὁ γοῦν Ἰωάννης, ἀληθῶς ἀπ' οὐρανοῦ βοᾷ· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· πρότερον μὲν γὰρ, σκιὰν εἶχεν ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὅτε δὲ ὁ Χριστὸς ἀπηγγέλη τοῖς ἀνθρώποις καὶ παρεγένετο λέγων· αὐτὸς ὁ λαλῶν πάρειμι, τότε ὡς εἶπεν ὁ Παῦλος ἡ τούτου φωνὴ, τὴν
C γῆν ἐσάλευσεν· ἐπαγγειλαμένου πρότερον, ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείσω οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν· τὸ δὲ ἔτι ἅπαξ, δηλοῖ τῶν σαλευομένων τὴν μετάθεσιν· ἵνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα, διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες, ἔχομεν χάριν, δι' ἧς λατρεύομεν εὐαρέστως τῷ θεῷ· ἣν δὲ λέγει βασιλείαν αὐτὸς ἀτελεύτητον, ταύτην ἐπιρώθι οὖσαν ψάλλει Δαβὶδ, ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο· ἐνεδύσατο κύριος δύναμιν καὶ περιεζώσατο. καὶ γὰρ ἐστερέωσεν τὴν οἰκουμένην
D ἥτις οὐ σαλευθήσεται· τὸ ἄρα παρὰ τῷ προφήτῃ ῥητὸν, τὴν ἐπιδημίαν τοῦ σωτῆρος σημαίνει· ἐν ᾗ καὶ ἡμεῖς ἀνεκαινίσθημεν, καὶ ὁ νόμος τοῦ πατρὸς ἀσάλευτος διαμένει· ἀλλ' οἱ τῷ ὄντι τροπικοὶ· συνθέμενοι τοῖς ἀρειανοῖς· καὶ μερισάμενοι μετ' αὐτῶν τὴν εἰς τὴν θεότητα βλασφημίαν· ἵνα ἐκεῖνοι μὲν τὸν υἱὸν· οὗτοι δὲ τὸ πνεῦμα κτίσμα λέγωσιν, ἐτόλμησαν ὡς αὐτοί φασιν, τρόπους πάλιν ἑαυτοῖς ἐφευρεῖν καὶ παρεξηγεῖσθαι, καὶ τὸ τοῦ ἀποστόλου ῥητὸν· ὃ καλῶς μὲν
E ἔγραψε Τιμοθέῳ λέγων, διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ· καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλησιν· ἐκεῖνοι δὲ φάσκωσιν. ἐπειδὴ τὸν θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν ὠνόμασεν· εἶτα τοὺς ἀγγέλους, ἀνάγκη τοῖς ἀγγέλοις συναριθμεῖσθαι τὸ πνεῦμα· τῆς τε αὐτῶν εἶναι συστοιχίας αὐτὸ καὶ ἄγγελον εἶναι μείζονα τῶν ἄλλων· πρῶτον μὲν οὖν, τῆς ἀσεβείας ἐστὶν Οὐαλεντίνου τοῦτο εὕρημα· καὶ οὐκ ἔλαθον οὗτοι τὰ ἐκείνου φθεγγόμενοι.

ἐκεῖνος

ἐκεῖνος γὰρ φησί· ὅτι πεμφθέντος τοῦ παρακλήτου, συναπεστάλησαν αὐτῷ οἱ ἡλικιῶται αὐτοῦ ἄγγελοι· ἔπειτα δὲ τὸ πνεῦμα καταγαγόντες εἰς τοὺς ἀγγέλους, ἠγνόησαν τοὺς ἀγγέλους εἰς τὴν τριάδα συντάσσοντες· εἰ γὰρ μετὰ πατέρα καὶ υἱὸν κατ' αὐτοὺς οἱ ἄγγελοι· δηλονότι τῆς τριάδος εἰσὶν οἱ ἄγγελοι· καὶ οὐκ ἔτι λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενοι οὐδὲ ἁγιαζόμενοι· ἀλλ' αὐτοὶ μᾶλλον ἄλλους ἁγιάζοντες ἂν εἶεν· τίς οὖν ἡ τοσαύτη τούτων ἀπόνοια; ποῦ τῶν γραφῶν ηὗρον λεγόμενον
A
κτίσμα τὸ πνεῦμα; τὰ αὐτὰ δέ μοι τοῖς προειρημένοις εἰπεῖν, ἀνάγκη· παράκλητος ἐλέχθη καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας, καὶ πνεῦμα ἁγιασμοῦ, καὶ πνεῦμα θεοῦ, καὶ πνεῦμα χριστοῦ ἐλέχθη· οὐδαμοῦ δὲ ἄγγελος. οὐδὲ ἀρχάγγελος, οὐδὲ πνεῦμα διακονίας, οἷοί εἰσιν οἱ ἄγγελοι· ἀλλὰ μᾶλλον σὺν τῷ υἱῷ καὶ αὐτὸ διακονεῖται παρὰ τοῦ γαβριὴλ λέγοντος τῇ μαρίᾳ, πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ· καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπι-
B
σκιάσει σοι· τῶν δὲ γραφῶν μὴ λεγουσῶν ἄγγελον τὸ πνεῦμα, ποία τούτοις ἀπολογία γένοιτ' ἂν τῆς τοσαύτης ἀλογίστου τόλμης; ὅπου γε καὶ ὁ τὴν τοιαύτην αὐτοῖς κακόνοιαν ἐπισπείρας οὐαλεντῖνος, τὸ μὲν, παράκλητον· τοὺς δὲ, ἀγγέλους ὠνόμασεν· καὶ ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ, ἡλικιώτην τοῖς ἀγγέλοις συντάσσει τὸ πνεῦμα ὁ ἀφρονέστατος· ἀλλ' ἰδοὺ φασὶν, ἐν τῷ προφήτῃ ζαχαρίᾳ γέγραπται· τάδε λέγει ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί· καὶ δη-
C
λονότι, ἄγγελον εἶναι τὸ πνεῦμα σημαίνει τὸ ἐν αὐτῷ λαλοῦντα. τοῦτο δὲ οὐκ ἂν εἶπον, εἰ τῇ ἀναγνώσει προσέχοντες ἦσαν· αὐτὸς γὰρ ὁ ζαχαρίας ἡνίκα τὴν ὀπτασίαν περὶ τῆς λυχνίας ἑώρακε φησὶν, καὶ ἀ-
„ πεκρίθη ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ, καὶ εἶπεν· οὐ
„ γινώσκεις τί ἐστι ταῦτα; καὶ εἶπον, οὐχὶ κύριε· καὶ ἀ-
„ πεκρίθη καὶ εἶπε πρός με λέγων· οὗτος ὁ λόγος
„ κυρίου πρὸς ζοροβάβελ· λέγων, οὐκ ἐν δυνάμει
„ μεγάλῃ οὐδὲ ἐν ἰσχύϊ, ἀλλ' ἐν πνεύματί μου λέγει
„ κύριος παντοκράτωρ· ἄδηλον οὖν ὡς ὁ λαλῶν
D
ἄγγελος τῷ προφήτῃ, οὐκ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἄγγελος· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐστὶ πνεῦμα τοῦ παντοκράτορος, καὶ διακονεῖται μὲν, παρὰ ἀγγέλου· ἀδιαίρετον δὲ τῆς θεότητός ἐστι, καὶ ἰσχύος τοῦ λόγου· ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀποστολικὸν προφασίζονται ῥητὸν· διὰ τὸ εἰρῆσθαι μετὰ τὸν χριστὸν τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους, εἰπάτωσαν, τίς ἐκ πάντων τούτων ἐστὶν ὁ ἐν τῇ τριάδι συνταττόμενος; οὐ γὰρ δὴ πάντες εἷς εἰσὶ τῷ ἀριθμῷ; ἢ τίς ἐστιν αὐτῶν, ὁ κατελθὼν εἰς τὸν ἰορδάνην ἐν εἴδει περιστερᾶς; χι-
E
λιάδες γὰρ χιλιάδες εἰσὶ καὶ μύριαι μυριάδες οἱ λειτουργοῦντες. ἢ διατί ἀνοιγομένων τῶν οὐρανῶν, οὐκ εἴρηται, καὶ κατῆλθεν ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων; ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἢ διατί αὐτὸς ὁ κύριος περὶ μὲν τῆς συντελείας διαλεγόμενος τοῖς μαθηταῖς, διαστέλλων μὲν, ἔλεγεν· ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ; καὶ πρὸ τούτων εἴρητο, οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ· καὶ πάλιν αὐτὸς λέγει, ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι.

Is enim inquit, miſſo paracleto, vnà cum eo miſſos eſſe Angelos eius coætaneos. Atque ita redigentes ſpiritũ in ordinem angelorum, non ſentiunt ſe Angelos Trinitati conſociare. Si enim poſt Patrem & Filium (vt ipſi volunt) ſunt angeli, certum eſt Angelos eſſe in Trinitate, neque eos iam eſſe adminiſtratorios ſpiritus, qui ad miniſteria emittuntur, neque ſanctificari, ſed potius aliis dare ſanctitatem. Quæ igitur eſt iſta tam impotens vecordia? vbi ſcripturarum inuenerint, Angelum eſſe Spiritum ſanctum? Eadem cum ſuperioribus mihi neceſſum eſt dicere. paracletus, inquam nominatus eſt ſpiritus adoptionis, Spiritus ſanctificationis, ſpiritus Dei, & aliquando ſpiritus, nuſquam autem Angelus, aut Archangelus, aut ſpiritus miniſterij, quod in Angelos competit: ſed potius huic pariter & filio miniſter apud Mariam eſt Gabriel, quum ita dicat, *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus altiſſimi obrumbrabit tibi*. Iam quum ſcripturæ nuſquam Spiritum ſanctum nuncupent Angelum, quid habent, quo ſe in tam bruta temeritate excuſent? Quorum animis Valentinus hoc delirium aſſeminauit, homo prorſus amens, qui hunc paracletum, illos autem Angelos nominat, eoſque temporis parilitate Spiritu ſancto coæquales eſſe, dicit. Sed ecce, inquiunt, in Zacharia ſcriptum eſt: *Hæc dicit Angelus, qui loquitur in me*, & certum eſt hic Angelum ſpiritum ſignificare in illo loquentem. Hoc nunquam dicerent, ſi quod legunt attenderent: ipſe enim Zacharias quum viſionem de candelabro vidiſſet, ita ait, *Ecce reſpondit angelus, qui loquebatur in me, & dixit, Non cognoſcitis iſta quæ ſunt? & dixi, Non Domine: & reſpondit mihi & dixit, Hic eſt ſermo Domini ad Zorobabel, non in magna potentia, neque in robore, ſed in ſpiritu meo dicit Dominus omnipotens*. Ex quibus verbis liquet, Angelum illum loquentem prophetæ, non eſſe Spiritum ſanctum, ſed Angelum duntaxat, ſpiritum autem fuiſſe ſpiritum omnipotentis Dei, cuius miniſterium obibat, famulabatúrque hic Angelus, ſpiritumque eſſe indiuiſum à deitate & fortitudine Filij, Sed quia Apoſtolicum dictum cauſantur, quod poſt Chriſtum angelos electos poſuerit, dicant mihi quis ſit ex iſtis angelis, qui cum Trinitate vt eiuſdem ordinis conſtituitur, cum omnes illi vnum numero non ſint? aut quis illorum ſit, qui in Iordanem in ſpeciem columbæ deſcendit? Mille enim chiliades, & infinitæ myriades ſunt, qui miniſteria obeunt: aut cur cælo adaperto ſcriptum non eſt, deſcendet aliquis ex numero electorum angelorum, ſed Spiritus ſanctus: aut cur Dominus loquens ad diſcipulos de conſummatione ſeculi, & de emittendis ad eam rem ſatellitibus verbi faciens: *Emittet*, inquit, *filius hominis angelos ſuos*: & ſuperius quoq; ſcriptum eſt: *angeli miniſtrabant ei*, Quin & ipſe iterum dicit, *Exibunt angeli.* Vbi

Vbi autem discipulis spiritus donatur, hæc eius verba sunt: *accipite Spiritum sanctum*, & amandans eos ita locutus est, *abeũtes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*? Non enim angelũ associat Trinitati, neque in creatura nos sibi aut Patri coaptauit, sed in Spiritu sancto, quem ipse promiserat: neque in promittendo, sed angelũse spiritum veritatis missurũ dixit, *qui a Patre procedit*. Certe & Moses, cui cognitum erat, Angelos creaturas esse, & Spiritum sanctum adunitum Patri & Filio, Deo ad ipsum ita loquente, *Abi & ascende hinc tu & populi tui, quos ex Ægypto eduxisti in terram quam daturum iuraui Abrahæ & Isaac & Iacob dicens: Semini vestro dabo eam, & vnà emittam ante faciem tuam Angelum meũ, & eiciet Chananeum*, recusauit ducatum angeli: *Nisi*, inquit, *ipse nobiscum proficisceris, ne me hinc abducas*: nolebat enim creaturam populi ducem esse, ne omisso creatore creaturæ discerent inseruire. Certe angelum, deprecans rogabat Deum vt ipse dux esse vellet: Deo autem promittente in hæc verba, *Et hoc quod dixisti, faciam: inuenisti enim gratiam coram me, & noui te præ omnibus*. In Esaia scriptum est, *Qui ascendere fecit pastorem ouium*, vbi est, *posuit in iis Spiritum sanctum qui dextra abduxit Mosen*, ac paulò post, *descẽdit spiritus a Domino, & deduxit eos: Sic duxisti populum tuum, faciens tibi nomen gloriæ*. Quis hinc nõ cõtuetur veritatem quum Deo promittente, se ducem fore, non Angelum missurum pollicetur, sed spiritum suum, qui est super Angelos, isque eorum dux factus est? Vnde ostenditur spiritum nec creaturam nec Angelum esse, sed superiorem creaturis adunitum diuinitati Patris. Ipse enim Deus per Verbum in spiritu sancto deduxit populum. Vnde per vniuersam scripturam dicit, *Ego eduxi populum ex Ægypto. Testes vos estis, an Deus alienus erat inter vos, præter me*. Et sancti ita alloquũtur Deum, *Deduxisti vt oues populum tuũ. Et deduxisti eos in spe, & non extimuerunt*. Huic & hymnum consecrant, dicentes, *Qui deduxit populum per desertum, quoniam in æternum misericordia eius*. Magnus itẽ Moses assidue refert, *Dominus Deus præcedens ante faciem nostrã*. Quapropter Spiritus Dei, nunquam fuerit nec creatura nec Angelus, sed proprius spiritus Deitatis ipsius. Nã existẽte spiritu in populo, Deus per filium in spiritu erat in populo. Esto (inquiunt & ipsi) ista ita se habeãt. Sed quid causę est, ꝙ Apostolus post Christũ non subiunxit Spiritum sanctum, sed electos Angelos? Hic rursum merito quis ex iis roget, cur nõ subiũxerit, Archãgelos, Cherubin, Seraphin, dominationes, thronos, aut aliud quippiã, sed electos Angelos? Nunquid igitur, quoniã hoc non fecit, Angeli sunt Archãgeli? aut solũ duntaxat Angeli sunt? neq; vlli sunt Cherubin? Seraphin? aut throni? aut Do-

τοῖς δὲ μαθηταῖς διδοὺς ἔλεγε, λάβετε πνεῦμα ἅγιον, ἀποστέλλων τε αὐτοὺς ἔλεγεν πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. οὐ γὰρ ἄγγελον συνέταξε τῇ θεότητι· οὐδὲ ἐν κτίσματι συνῆψεν ἡμᾶς ἑαυτῷ τε καὶ τῷ πατρί· ἀλλ' ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ὅπερ αὐτοῖς ἐπαγ-
A γειλάμενος οὐκ εἴρηκε πνεῦμα ἀποστέλλειν ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. καὶ γινώσκων τοὺς μὲν ἀγγέλους κτίσματα· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἡνωμένον τῷ υἱῷ καὶ τῷ πατρὶ λέγοντος αὐτῷ τοῦ θεοῦ, πορεύου ἀνάβηθι ἐντεῦθεν σὺ καὶ ὁ λαός σου· οὓς ἐξήγαγες ἐκ γῆς αἰγύπτου· εἰς τὴν γῆν ἣν ὤμοσα τῷ ἀβραὰμ καὶ τῷ ἰσαὰκ καὶ τῷ ἰακὼβ λέγων, τῷ σπέρματι ὑμῶν δώσω αὐτήν· καὶ συναποστελῶ πρὸ προσώπου σου τὸν ἄγγελόν μου, καὶ ἐκβαλεῖ τὸν χαναναῖον, παρῃτήσατο λέ-
B γων, εἰ μὴ αὐτὸς συμπορεύσῃ μεθ' ἡμῶν, μή με ἀναγάγῃς ἐντεῦθεν· οὐκ ἐβούλετο γὰρ κτίσμα τὸν προηγεῖσθαι τοῦ λαοῦ· ἵνα μὴ μάθωσι λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα θεόν· ἀμέλει τὸν ἄγγελον παραιτησάμενος, παρεκάλει αὐτὸν τὸν θεόν, καθηγεῖσθαι αὐτῶν· τοῦ δὲ θεοῦ ἀπαγγειλαμένου καὶ εἰπόντος πρὸς αὐτούς· καὶ τοῦτόν σου τὸν λόγον ὃν εἴρηκας ποιήσω, εὕρηκας γὰρ χάριν ἐνώπιόν μου. καὶ οἶδά σε παρὰ πάντας γέγραπται ἐν τῷ ἡσαΐᾳ· ὁ ἀναβιβάσας ἐκ τῆς γῆς τὸν ποιμένα τῶν προ-
C βάτων. ποῦ ἐστιν ὁ θεὶς ἐν αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ ἀναγαγὼν τῇ δεξιᾷ μωυσῆν. καὶ μετ' ὀλίγα φησίν, κατέβη πνεῦμα παρὰ κυρίου καὶ ὡδήγησεν αὐτούς, οὕτως ἤγαγες τὸν λαόν σου ποιῆσαι ἑαυτῷ ὄνομα δόξης. τίς ἐκ τούτων, οὐ συνορᾷ τὴν ἀλήθειαν; τοῦ γὰρ θεοῦ ἐπαγγειλαμένου καθηγεῖσθαι, ἰδοὺ οὐκ ἔτι ἄγγελον ἐπαγγέλλεται πέμπειν. ἀλλὰ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ὅ ἐστιν ὑπὲρ τοὺς ἀγγέλους· καὶ αὐτὸ καθηγούμενόν ἐστι τοῦ λαοῦ καὶ δείκνυται, ὅτι οὐκ κτισμά-
D των, οὐδὲ ἄγγελός ἐστι τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ ἄνω τῆς κτίσεως ἡνωμένον τῇ θεότητι τοῦ πατρός· αὐτὸς γὰρ ὁ θεὸς διὰ τοῦ λόγου ἐν πνεύματι, καθηγεῖτο τοῦ λαοῦ ὅθεν καὶ διὰ πάσης τῆς γραφῆς, ἐγὼ ἀνήγαγον ἐκ γῆς αἰγύπτου μάρτυρες ὑμεῖς ἐστέ, εἰ θεὸς ἦν ἀλλότριος ἐν ὑμῖν, πλὴν ἐμοῦ· καὶ οἱ ἅγιοι δὲ προσφωνοῦσι τῷ θεῷ. ὡδήγησας ὡς πρόβατα τὸν λαόν σου· καὶ ὡδήγησεν αὐτοὺς ἐν ἐλπίδι καὶ οὐκ ἐδειλίασαν· τούτῳ καὶ τὸν ὕμνον ἀνατιθέασι λέγοντες, τῷ διαγαγόντι τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅτι εἰς αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ὁ δὲ μέγας μωϋσῆς, συνε-
E χῶς διηγεῖται· κύριος ὁ θεὸς ὁ προπορευόμενος πρὸ προσώπου ἡμῶν. τοιγαροῦν θεοῦ πνεῦμα, οὐκ ἂν εἴη ἄγγελος· οὐδὲ κτίσμα· ἀλλὰ μᾶλλον τῆς θεότητος αὐτοῦ· τοῦ γὰρ πνεύματος ὄντος ἐν τῷ λαῷ, ὁ θεὸς δι' υἱοῦ ἐν πνεύματι ἦν ἐν αὐτοῖς· ἀλλ' ἔστω ταῦτα, φασὶ καὶ αὐτοί· διατί οὖν ὁ ἀπόστολος μετὰ τὸν χριστόν, οὐκ ὠνόμασε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους; τὸ αὐτὸ δ' ἄν τις αὐτοὺς ἐρωτήσειε, διατί μὴ ἀρχαγγέλους, μὴ δὲ χερουβίμ, μὴ δὲ σεραφίμ, μὴ δὲ κυριότητας, μὴ δὲ θρόνους, μὴ δὲ ἕτερόν τι, ἀλλ' ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους, ὠνόμασεν ὁ παῦλος; ἆρ' οὖν, ἐπεὶ μὴ οὕτως ὠνόμασεν, οἱ ἄγγελοι ἀρχάγγελοί εἰσι; ἢ μόνοι ἄγγελοί εἰσι· καὶ οὔτε σεραφίμ, ἢ χερουβίμ, οὐκ ἀρχάγγελοι, οὐδὲ κυριότητες, οὐ θρό-

οὐ θρόνοι, οὐκ ἀρχαί, οὐχ ἕτερόν τι ἐστιν. ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν, ἀνάγκην μὲν ἐπιβάλλειν τῷ ἀποστόλῳ διατί μὴ οὕτως ἀλλ' οὕτως ἔγραψεν. ἀγνοεῖν δὲ τὰς θείας γραφάς· καὶ διὰ τοῦτο πλανᾶσθαι περὶ τὴν ἀλήθειαν· ἰδοὺ γάρ, παρὰ μὲν τῷ ἠσαΐᾳ γέγραπται, προσαγάγετε πρός με καὶ ἀκούσατε ταῦτα· οὐκ ἀπ' ἀρχῆς ἐν κρυφῇ λελάληκα· ἡνίκα ἐγίνετο, ἐκεῖ ἤμην· καὶ νῦν κύριος ἀπέσταλκέ με καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· παρὰ δὲ τῷ ἀγγαίῳ, καὶ νῦν κατίσχυε ζοροβάβελ λέγει κύριος· κατίσχυε ἰησοῦ ὁ τοῦ ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας λέγει κύριος· καὶ κατισχυέτω πᾶς ὁ λαὸς τῆς γῆς, λέγει κύριος· καὶ ποιεῖτε, διότι ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι λέγει κύριος παντοκράτωρ· καὶ τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. καὶ παρὰ ἀμφοτέροις τοῖς προφήταις περὶ μόνου τοῦ κυρίου καὶ τοῦ πνεύματος, μνήμη γέγονε. τί τοίνυν, καὶ περὶ τούτου φήσουσιν; εἰ γὰρ ἐπειδὴ τοῦ χριστοῦ μνημονεύσας ὁ παῦλος περὶ μὲν τοῦ πνεύματος ἐσιώπησε· τῶν δὲ ἐκλεκτῶν ἀγγέλων ἐμνημόνευσε, διὰ τοῦτο ἐν ἀγγέλοις τὸ πνεῦμα συντάττουσιν· ἄρα καὶ τοῖς προφητικοῖς τούτοις ἐντυγχάνοντες, τολμηρότερον αὐτοὺς διαλογίζεσθαι καὶ περὶ τοῦ σεσιωπημένου· ἄν τε γὰρ τὸν κύριον φήσωσιν εἶναι τὸν υἱόν, τί ἂν εἴποιεν περὶ τοῦ πατρός; ἄν τε τὸν πατέρα εἴπωσι, τί ἂν εἴποιεν περὶ τοῦ υἱοῦ; τὴν γὰρ ἀκολουθοῦσαν κατ' ἐκείνου δυσφημίαν, μηδὲ λογίζεσθαι ἵνα γένοιτο· ἀνάγκη γὰρ αὐτοὺς εἰπεῖν ἢ ὅτι οὐκ ἔστιν, ἢ τοῖς ποιήμασι συναριθμεῖν τὸ σεσιωπημένον· τί δ' ἂν εἴποιεν οἱ κατ' ἐκείνους. κριτής τις ἦν ἔν τινι πόλει· τὸν θεὸν μὴ φοβούμενος καὶ ἄνθρωπον μὴ ἐντρεπόμενος· ἄρα ἐπειδὴ μετὰ τὸν θεὸν ἄνθρωπον, ὁ υἱός ἐστιν οὗτος ὁ ἄνθρωπος ὃν οὐκ ἐνετράπη ὁ ἄδικος κριτής; ἢ ἐπειδὴ μετὰ τὸν θεὸν ὠνόμασε τὸν ἄνθρωπον, τρίτος ἐστὶν ὁ υἱὸς μετὰ τὸν ἄνθρωπον; τί δὲ ἄρα ἐὰν καὶ τοῦ ἀποστόλου ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ πάλιν ἀκούσωσι, παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ τοῦ ζωογονοῦντος τὰ πάντα καὶ κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ· τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ ποντίου πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν· τηρῆσαί σε τὴν ἐντολήν, ἄσπιλον· ἀνεπίληπτον· ἄρα οὖν ἐπειδὴ σεσιώπηκεν νῦν περὶ ἀγγέλων καὶ πνεύματος, ἀμφιβάλλουσι περὶ πνεύματος καὶ περὶ ἀγγέλων εἰ εἰσί; ναὶ ἀμφιβάλλουσι· τοιαῦτα γὰρ μεμελετήκασιν· ἐὰν δὲ ἀκούσωσι τῆς γραφῆς λεγούσης ἐν τῇ ἐξόδῳ· ἐφοβήθη δὲ ὁ λαὸς τὸν κύριον καὶ ἐπίστευσαν τῷ θεῷ, καὶ μωϋσῇ τῷ θεράποντι αὐτοῦ, ἄρα συναριθμήσουσι τῷ θεῷ τὸν μωϋσῆν; καὶ μετὰ τὸν θεόν, οὐ νοήσουσι τὸν υἱόν, ἀλλὰ μόνον τὸν μωϋσῆν; τί δὲ ἐὰν ἀκούσωσι καὶ τοῦ πατριάρχου ἰακὼβ εὐλογοῦντος τὸν ἰωσὴφ καὶ λέγοντος· ὁ θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης, ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν, εὐλογήσει τὰ παιδία ταῦτα, ἄρα ἐπειδὴ μετὰ τὸν θεὸν ὠνόμασεν ἄγγελον, πρῶτος ὁ ἄγγελος τοῦ υἱοῦ; ἢ ἀγγέλοις συναριθμεῖται ὁ υἱός; ναὶ πάλιν οὕτως νοήσουσι διεφθαρμένην ἔχοντες τὴν καρδίαν·

aut Dominationes? non principes aut aliud huiusmodi? Sed hoc est necessitatem imponere Apostolo, quare non sic, & cur non potius ita, vel ita scripserit, & ignorare scripturas atque inde porro errare circa veritatem. En tibi apud Esaiam scriptum est, *Accedite ad me & audite, nunquid ab initio clandestino locutus sum vobis, quando fiebat, ego aderam, & nunc Dominus misit me, & spiritus eius*, Atque itidem apud Aggæum, *Et nunc corroborare Zorobabel, dicit Dominus, & corroborare Iesus Filius*
A *Iosedech, magnus sacerdos, dicit Dominus, & corroboretur vniuersus populus terræ, dicit Dominus, agite, quoniã ego vobiscum sum, [illegible] Dominus omnipotens, & spiritus meus in medio vestri consistit*. Hic apud vtrumque Prophetam, de solo Domino & spiritu mentio habita est. Quid mihi iam dicent? Si enim quia Paulus mentionem de Filio faciens, de spiritu reticuit, & electorum Angelorum meminit, ideo Spiritus sanctus illis in numero Angelorum reponendus videbitur: iam scilicet vbi in hæc Pro-
B phetica inciderint, audacius disputabunt de eo, qui hic per silentium omittitur. Nam siue Dominum esse Filium dicant, quid dicturi sunt de Patre? aut si contra, Patrem Dominum esse censeant, quidnam statuere possint de Filio? Absit, vt istiusmodi, quæ inde consequitur, blasphemia in alicuius mentem cadat: necessum enim illos dicere, vt vel non sit, vel vt creaturis annumeretur, qui prætermissus fuerit. Quid mihi locuturi sunt, si audiant Dominum ita dicentem? *Iudex erat in*
C *quadam ciuitate, qui nec Deum metuebat, nec hominem reuerebatur*: nunquid quia post Deum hominem nominauit, ideo iste homo erit Filius Dei, quem iudex iniquus veritus non est? An quia post Deum nominauit hominem, tertius in ordine erit Filius, & posterior homine: quartusque futurus est Spiritus sanctus: Quid si rursum audiant Apostolum in eadem epistola, *Præcipio tibi coram Domino omnia viuificante, & Iesu Christo per martyrium bonam confessionem sub Pontio Pilato*
D *testificante, vt serues præceptum immaculatum, irreprehensibile*: An hic quia tacitum est de Angelis & spiritu, an sint in rerum natura, ambigetur: quippe ni ambigent? Istiusmodi enim scelera loqui de Spiritu sancto etiam meditando didicerunt. Quid si audiant scripturam in Exodo loquentem, *Timuit autem populus Dominum, & crediderunt Deo & Mosi ministro eius*, an hic annumerabunt Deo Mosem? & post Deum non intelligent Filium, sed Mosem: Quid si audiant Patriarcham Iacob benedicentem Iosephi filiis,
E *Deus qui aluit me a iuuentute mea, vsque in hunc diem; Angelus qui eripuit me ex omnibus malis, benedicat puerulis istis*. Nunquid quia post Deum nominauit Angelum, prior Angelus est Filio? An Angelis consociabitur Filius? maximè: nam ita censebunt, quũ habeant corruptam mentẽ: Atqui Apostolica fides talis nõ est,

neque quiſpiam Chriſtianorum tale quid tolerauerit. Sancta enim & beata Trinitas, indiuiſa eſt, & vnita in ſe, & vbicunque Pater dicitur vnà eſt cum eo & ipſius verbum, & in Filio ſpiritus. Si autem Filius nominatur, in Filio eſt Pater, nec ſpiritus eſt extra verbum. Vna ſiquidē è Patre gratia, per Filium in Spiritu ſancto conſummatur, Et vnà eſt deitas & vnus Deus, qui eſt ſuper omnes, & per omnia, & in omnibus. Ita enim Paulus dicens, *Teſtificor coram Deo, & Ieſu Chriſto*, quippe qui non didicerat ſeparare ſpiritum à Filio, qui ita in Chriſto erat, vt Filius in Patre. Electos autem Angelos merito ſimul introduxit, vt (quandoquidem iſta cōteſtatio fiebat ad diſcipulum cognoſcentem magiſtri verba, à Deo & Chriſto in Spiritu ſancto dicto eſſe, Angelóſque res noſtras adminiſtrare viſitantes vniuſcuiusque opera) ſeruaret magiſtri ſui admonita, vt qui haberet earum admonitionum conſcios & teſtes Angelos, aut quia illi ſemper vident faciem Patris, qui eſt in cælis, propter paruulos in Eccleſia, Angelos conteſtatur, vt cognoſcens diſcipulus ſe populorum curam gerere, non per incuriam & negligenter mādata Apoſtoli acciperet. Sacrorum igitur eloquiorum talis mihi videtur intellectus, redarguens irrationabilium hominum contra Spiritum ſanctum maledicta. Illi autem peruicaciam ſuis pectoribus incubantem retinentes, ea quæ contra veritatem iactitant, non ex ſcripturis, vt ais, hauriunt, ſed ex abundantia cordium ſuorum eructant, Si, inquiunt, Spiritus ſanctus nec creatura eſt, nec Angelus eſt, ſed ex Patre procedit, ergo & ipſe quoque Filius habendus eſt, eruntque inter ſe germani, Verbum & ſpiritus, quapropter ſi germanus eſt, quomodo verbum filius vnigenitus nominabitur? aut quid eſt cur non ſimiles inter ſeſe habeantur? Atqui verbum è Patre genitum eſſe perhibetur, & ſpiritus poſt Filium ſecundo loco nominatur: denique ſi ex Patre eſt, cur non & ipſe quoque genitus eſſe dicitur, & Filius appellatur, ſed Spiritus ſanctus dumtaxat nuncupatur? Porro, ſi ſpiritus, filij eſt ſpiritus, ergo Deus ſpiritui ſancto auus exiſtimari debet. Iſtiuſmodi ludos ſuis curioſitatibus infames illi ludunt, voluntque perſcrutari profunda Dei, quæ nullus ſcit niſi ſpiritus, cui ipſi maledicunt. Non erat igitur poſt hac illis reſpondendum, & ſecundum Apoſtolicum prǫceptum poſt admonitionem iſtorum quæ dicta ſunt, vitari vt hæretici debebant, aut viciſſim illorum ſciſcitationibus ex ipſis ſciſcitari, & repoſcere ab illis reſponſum, quale ipſi à nobis poſcunt. Si pater ex patre eſt, & alius cum eo genitus eſt, ſuntque fratres ex vno, quod nomen ipſis tribuendum? & quis iſtorū Pater & auus, ac retro illorum maiores? Sed hoc negabunt, quomodo igitur is pater eſt, qui ipſe ex patre natus non eſt? aut quomodo poteſt filiū habere, qui ipſe alteri filius nō fuit? Scio

ἀλλ᾽ οὐχ ἡ ἀποστολικὴ πίστις ἐστὶ τοιαύτη· οὐδ᾽ ὅλως χριστιανὸς ἀνάσχοιτο ἂν τούτων· ἡ γὰρ ἁγία καὶ μακαρία τριάς, ἀδιαίρετος καὶ ἡνωμένη πρὸς ἑαυτήν ἐστι· καὶ λεγομένου τοῦ πατρὸς, πρόσεστι καὶ ὁ τούτου λόγος καὶ τὸ ἐν τῷ υἱῷ πνεῦμα· ἐὰν δὲ καὶ ὁ υἱὸς ὀνομάζηται, ἐν τῷ υἱῷ ἐστιν ὁ πατὴρ· καὶ τὸ πνεῦμα οὐκ ἔστιν ἐκτὸς τοῦ λόγου· μία γάρ ἐστιν ἐκ τοῦ πατρὸς χάρις δι᾽ υἱοῦ, ἐν πνεύματι ἁγίῳ πληρουμένη·
A καὶ μία θεότης ἐστὶ· καὶ εἷς θεός ἐστιν ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν· οὕτως γὰρ καὶ ὁ παῦλος εἰρηκὼς, διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ ἰησοῦ χριστοῦ, ἐγίνωσκεν ὅτι οὐ διῄρειτο τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα· ἀλλ᾽ ἐν χριστῷ ἦν καὶ αὐτὸ, ὥσπερ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί· τοὺς δὲ ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους συνεπήγαγεν εἰκότως, ἵνα, ἐπειδὴ διαμαρτυρία ἦν τῷ μαθητῇ λεγομένη γινώσκοντι ὅτι τὰ μὲν λεγόμενα παρὰ θεοῦ διὰ χριστοῦ ἐν πνεύματι λελάληται· οἱ δὲ ἄγγελοι, διακονοῦσι τὰ παρ᾽ ἡμῶν
B ἐπισκοποῦντες τὰς ἑκάστου πράξεις· φυλάξῃ τὰς τοῦ διδασκάλου παραινέσεις, ὡς ἔχων τοὺς ἐφορῶντας τῶν λεγομένων μάρτυρας· ἢ τάχα καὶ διὰ τοὺς διαπαντὸς θεωροῦντας τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς, διαμαρτύρεται τοὺς ἀγγέλους· ἕνεκα τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μικρῶν· ἵνα γινώσκων ὁ μαθητὴς τοὺς κηδεμόνας τῶν λαῶν, μὴ ἀμελήσῃ τῶν παραινέσεων τοῦ ἀποστόλου· τῶν μὲν οὖν θείων λογίων, τοιοῦτος ὁ νοῦς ἐμοὶ φαίνεται· διελέγχων τὴν τῶν ἀλόγων κατὰ τοῦ
C πνεύματος δυσφημίαν· αὐτοὶ δὲ τὴν φιλονεικίαν ἔμμονον ἔχοντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ὡς γράφεις, οὐκέτι μὲν ἀπὸ τῶν γραφῶν, οὐχ εὑρίσκουσι γὰρ, ἀπὸ δὲ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τῆς ἰδίας ἐρευγόμενοι, πάλιν φάσκουσιν· εἰ μὴ κτίσμα ἐστὶ μηδὲ τῶν ἀγγέλων εἷς ἐστιν, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, οὐκοῦν, υἱός ἐστι καὶ αὐτὸς· καὶ δύο ἀδελφοί εἰσιν αὐτός τε καὶ ὁ λόγος· καὶ εἰ ἀδελφός ἐστι πῶς μονογενὴς ὁ λόγος, ἢ πῶς οὐκ ἴσοι, ἀλλ᾽ ὁ μὲν, μετὰ τὸν πατέρα
D γεγέννηται, τὸ δὲ, μετὰ τὸν υἱὸν ὀνομάζεται· πῶς δὲ εἰ ἐκ τοῦ πατρός ἐστιν, οὐ λέγεται καὶ αὐτὸ γεγεννῆσθαι; ἢ ὅτι υἱός ἐστιν, ἀλλ᾽ ἁπλῶς πνεῦμα ἅγιον· εἰ δὲ τοῦ υἱοῦ ἐστι πνεῦμα, οὐκοῦν πάππος ἐστὶν ὁ πατὴρ τοῦ πνεύματος· τοιαῦτα παίζουσιν οἱ ἄτιμοι περιεργαζόμενοι· καὶ θέλοντες ἐρευνᾶν τὰ βάθη τοῦ θεοῦ· ἃ μηδεὶς οἶδεν εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ τὸ δυσφημούμενον ὑπὸ τούτων· ἔδει μὲν οὖν μηκέτι τούτοις ἀποκρίνασθαι· κατὰ δὲ τὴν ἀποστολικὴν παραγγελίαν μετὰ τὴν ἐκ τῶν προειρημένων νουθεσίαν, ὡς αἱρετικοὺς αὐτοὺς παραι-
E τεῖσθαι· ἢ ἄξια ὧν ἐρωτῶσιν ἐρωτᾶν αὐτοὺς, καὶ ἀπαιτεῖν παρ᾽ αὐτῶν ἀπόκρισιν, ὡς ἂν αὐτοὶ παρ᾽ ἡμῶν ἀπαιτοῦσιν· εἰπάτωσαν τοίνυν· εἰ ὁ πατὴρ ἐκ τοῦ πατρὸς· καὶ εἰ ἄλλος σὺν αὐτῷ γεγέννηται καὶ εἰσὶν ἀδελφοὶ ἐξ ἑνὸς καὶ τί ὄνομα αὐτοῖς; καὶ τίς ὁ καὶ τούτων πατὴρ καὶ πάππος, κἀκείνων οἱ πρόγονοι; ἀλλ᾽ οὐκ εἶναι φήσουσι· πῶς οὖν πατὴρ λεγέτωσαν, αὐτὸς μὴ γενόμενος ἐκ πατρὸς· ἢ πῶς ἠδυνήθη υἱὸν ἔχειν, μὴ πρότερος αὐτὸς υἱὸς γεννηθείς·

οἶδα

οἶδα ὅτι ἀσεβὴς ἡ ἐρώτησις· ἀλλὰ τοσοῦτο παίζοντας αὐτοὺς, παίζειν δίκαιον· ἵνα κἂν ἐκ τῆς τοιαύτης ἀτοπίας καὶ ἀσεβοῦς ἐρωτήσεως, αἰσθάνεσθαι τῆς ἰδίας ἀφροσύνης δυνῶνται. οὐκ ἔστι γὰρ ταῦτα, μὴ γένοιτο· οὐδ᾽ οὕτως ἐρωτᾶν περὶ τῆς θεότητος πρέπει· οὐκ ἔστι γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεὸς· ἵνα καὶ ἀνθρώπινα περὶ αὐτοῦ τις ἐρωτᾶν τολμήσῃ· σιωπᾶν μὲν οὖν ὡς προεῖπον ἐπὶ τούτοις, καὶ μὴ προσποιεῖσθαι τοὺς τοιούτους ἔδει· ἵνα δὲ μὴ ἡ ἡμῶν σιωπὴ πρόφασιν ἀναισχυντίας αὐτοῖς ἐμποιήσῃ, ἀκουέτωσαν· ὥσπερ οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῦ πατρὸς εἰπεῖν πατέρα, οὕτως οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ εἰπεῖν ἀδελφόν· τοῦ μὲν γὰρ πατρὸς, ὡς γέγραπται ἔμπροσθεν, ἄλλος θεὸς οὐ γέγονεν· υἱὸς δὲ, οὐκ ἔστιν ἄλλος, μονογενὴς γάρ ἐστι· διὸ καὶ μόνος καὶ εἷς πατὴρ, μόνου καὶ ἑνὸς υἱοῦ πατήρ ἐστι· καὶ ἐπὶ μόνης θεότητος τὸ πατὴρ καὶ τὸ υἱὸς, ἕστηκεν καὶ ἔστιν ἀεί· τῶν μὲν γὰρ ἀνθρώπων εἰ πατὴρ λέγεταί τις, ἀλλ᾽ ἑτέρου γέγονεν υἱός· καὶ εἰ υἱὸς λέγεται, ἀλλ᾽ ἑτέρου λέγεται πατήρ· ὥστε ἐπ᾽ ἀνθρώπων μὴ σώζεσθαι κυρίως τὸ πατρὸς καὶ κυρίου ὄνομα. ἀβραὰμ γοῦν υἱὸς ὢν τοῦ θάρρου, πατὴρ γέγονε τοῦ ἰσαάκ· καὶ Ἰσαὰκ υἱὸς ὢν τοῦ Ἀβραὰμ, πατὴρ γέγονε τοῦ ἰακώβ· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων ἔχει· μέρη γάρ εἰσιν ἀλλήλων· καὶ ἕκαστος γεννώμενος, ἔχει τοῦ πατρὸς μέρος· ἵνα καὶ αὐτὸς ἑτέρου γένηται πατήρ· ἐπὶ δὲ τῆς θεότητος, οὐκ ἔστιν οὕτως· οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός. οὐδὲ γεννᾷ υἱὸν μεριζόμενος, ἵνα καὶ αὐτὸς γένηται πατὴρ ἑτέρου, ἐπεὶ οὐδὲ αὐτός ἐστιν ἐκ πατρός· οὔτε ὁ υἱὸς μέρος ἐστὶ τοῦ πατρός· διὸ καὶ οὐδὲ γεννᾷ ὥσπερ γεγέννηται αὐτὸς ἀλλὰ ὅλος ἐστὶν ὅλου εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα. καὶ ἐπὶ τῆς θεότητος ὁ πατὴρ κυρίως ἐστὶ πατὴρ· καὶ ὁ υἱὸς, κυρίως ἐστὶν υἱός. καὶ ἐπὶ τούτων ἕστηκεν ὁ πατὴρ ἀεὶ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς, ἀεὶ υἱός. καὶ ὥσπερ οὐκ ἂν εἴη ὁ πατὴρ υἱὸς, οὕτως οὐκ ἄν ποτε γένοιτο ὁ υἱὸς πατήρ· καὶ ὥσπερ οὐ παύσεται ὁ πατὴρ μόνος ὢν πατὴρ, οὕτως οὐ παύσεταί ποτε ὁ υἱὸς, μόνος ὢν υἱός· μανία ἄρα κἂν ὅλως ἐνθυμεῖσθαι καὶ λέγειν· ἐπὶ μὲν υἱοῦ ἀδελφὸν, ἐπὶ δὲ πατρὸς, τὸ πάππου ὄνομα· οὐδὲ γὰρ ὠνομάσθη ἐν ταῖς γραφαῖς υἱὸς τὸ πνεῦμα, ἵνα μὴ ἀδελφὸς νομισθῇ· οὐδὲ υἱὸς τοῦ υἱοῦ, ἵνα μὴ πάππος νοοῖτο ὁ πατήρ· ἀλλὰ υἱὸς τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ πνεῦμα εἴρηται· καὶ οὕτως τῆς ἁγίας τριάδος, μία ἡ θεότης καὶ πίστις ἐστίν· οὐκ οὖν καὶ κατὰ τοῦτο μανία, τὸ λέγειν αὐτὸ κτίσμα· εἰ γὰρ κτίσμα ἦν, οὐ συνετάσσετο τῇ τριάδι· ὅλη γὰρ, εἷς θεός ἐστι· καὶ ἀρκεῖ γινώσκειν ὅτι μὴ κτίσμα ἐστὶ τὸ πνεῦμα, μὴ δὲ τοῖς ποιήμασι συναριθμεῖται· οὐ γὰρ ἀλλότριον ἐπιμίγνυται τῇ τριάδι, ἀλλ᾽ ἀδιαίρετός ἐστι καὶ ὁμοία ἑαυτῇ, ἀρκεῖ ταῦτα τοῖς πιστοῖς· μέχρι τούτων ἐν ἀνθρώποις, ἡ γνῶσις φθάνει· ἕως τούτων, τὰ χερουβὶμ καλύπτει ταῖς πτέρυξιν· ὁ δὲ περιττὰ τούτων ζητῶν καὶ θέλων ἐρευνᾶν, παρακούει τοῦ λέγοντος· μὴ σοφίζου πολλὰ, ἵνα μὴ ἐκπλαγῇς· τὰ γὰρ πίστει παραδοθέντα,

ταῦτα

Scio impiam eſſe hanc percunctationem, ſed ita ludentibus æquum eſt obludere, vt ſic ſaltem ex iſta abſurditate & impia ſciſcitatione, ſuam ipſi ſtultitiam ſentire queant. Non enim hæc ita ſunt (abominor enim) nec conuenit ita de deitate diſputare. Non enim Deus qualis homo, vt humano more de eo diſceptari liceat. Tacendum igitur fuit, & à colloquio abſtinendum. Sed tamen ne taciturnitas noſtra cauſſam illis impudentiæ præbeat, audiant è nobis viciſſim: vt Patris ipſius Patrem aliquem eſſe, dicere non poſſumus: ita

A de filio fratrem illi eſſe, nefas eſt dicere. Nam vt ante Patrem (ſicut ſcriptum habetur) Deus nõ fuit, ita alius Filius non eſt. Vnigenitus enim eſt, adeóque & vnicus, & vnus Pater, qui vnius & ſolius Filij Pater eſt, & in ſola deitate iſtud Patrem eſſe & Filium conſiſtit, & ſemper eſt. Nam inter homines, ſi quis Pater dicitur, ille alterius filius fuit: & ſi quis huius filius, ille viciſſim alterius pater appellatur, adeo vt in hominibus proprie non ſeruetur Patris & Filij appellatio. Siquidem Abra-

B ham fuit Tharæ filius, idem pater Iſaaco fuit, Iſaac, Iacobo, atque ad iſtum modum natura hominum ſe habet, aliiq; aliorum patres ſunt, & quiſque habet in ſe ſui patris partem, vt & ipſe viciſſim alteri fiat Pater. Sed in Deitate res ita ſe non habet: non enim vt homo Deus, nec diuiſam habet naturam, idcóque ipſe diuiſus non gignit filium, vt ille viciſſim efficiatur pater alterius. Quoniam autem ipſe pater ex Patre non eſt, neque filius patris, ideo nec ipſe

C gignit, vt genitus eſt, ſed integer eſt integri ſplendor & imago. In deitate autem pater proprie eſt Pater, & Filius proprie eſt Filius. Atque ea de cauſa pater ſemper pater conſiſtit, & filius ſemper filius: & quemadmodum Pater nunquam fuerit filius ita nunquam filius fuerit pater. Et quia pater nunquam deſinet ſolus eſſe pater, ideo filius nunquam deſinet ſolus eſſe filius: furor enim eſt nec vel cogitandum vel dicendum de filio, illum alicui fratrem eſſe: aut de Patre, illum alicui auum eſſe. Non enim ſpiritus in ſacris literis nominatus eſt filius, ne frater verbi haberetur: neq; filius filij,

D ne auus illi eſſe exiſtimaretur: ſed filius ibi filius patris eſt dictus, & ſpiritus patris, ſpiritus filij nominatus eſt, & ſic Trinitatis vna eſt deitas, & vna fides. Quamobrem inſania eſt dicere, ſpiritum creaturã eſſe. Nam ſi creatura eſſet nõ cõſociaretur Trinitati. Tota enim Trinitas Vnus Deus eſt, & ſatis eſt, ſi cognoſcas ſpiritũ non eſſe creaturam, neq; cum rebus creatis numerandum. Non enim alienus admiſcetur Trinitati, cùm ſit indiuiſa, ſibique ſimilis.

E Hæc ſufficiunt fidelibus, & hactenus eius recognitio ad homines peruenit. Huc vſq; quũ deuentũ eſt, Cherubin obuelat faciem eius. Qui autem plura iſti quærit, ſtudétq; inueſtigare, male obtemperat dicenti: *Ne nimium ſis ſapiens, ne percellaris*. Quæ enim fide tradita ſunt,

ea non

ea non humana ſapientia, ſed auditione fidei decet comprehendere. Quæ enim oratio condigna interpretari queat, quæ ſunt ſuper naturam creatam? aut quæ auris intelligere potuit, quæ nefas eſt homini vel audire vel dicere? De iis quæ audiuit Paulus ad iſtum modum locutus eſt: de Deo autem iſta verba fecit, *Quam inveſtigabiles viæ eius? aut quis cognouit mentem Domini? aut quis illi conſiliarius fuit?* Abraham igitur non curioſum ſe percunctatorem præbuit Deo ſecum loquenti, ſed credidit, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Ita Moſes fidelis miniſter appellatus eſt. Illi autem, qui quæ ſunt Arij ſentiunt, in quorum malitioſam animam non introiuit ſapientia, neque fidem habent de ſancta & indiuidua Trinitate, verum ne ideo veritatem male interpretentur, neque quæ ipſi intelligere nequeant, ea affirment eſſe non poſſe. Rem enim agunt longe abſurdiſſimam, quòd quum nequeant comprehendere, quomodo indiuidua ſit ſancta Trinitas, faciunt quidem hi qui Ariani ſunt, vnum ex Creaturis Filium. Iſti autem qui Tropici vocantur, ſpiritum in numerum creaturarum redigunt. Decebat eos, quum prorſus non intelligant ſe ſilentio tradere nec illos Filium, nec iſtos Spiritum creaturis conſociare, aut agnoſcere id quod ſcriptum eſt, & Patri coniungere Filium & Spiritum ſanctum non ſegregare à Filio, vt indiuiſa, & ſuæ naturæ permaneat ſancta Trinitas: Quibus cognitis, par erat eos non ita temerarios eſſe, aut dubitabundos interrogationes facere, quomodo ſcilicet iſta eſſe poſſint, nedum interrogatus hæreat in reſpondendo, ipſi ſibi ſuperexcogitent prauas intellectuum illationes. Eſt enim omnibus creatis, maxime autem nobis hominibus impoſſibile, condigne loqui de rebus ineffabilibus: Temerarium deinde maximè quum loqui nequeas, comminiſci ſuper arcanis illis nouas dictiones contra ſcripturas. Nam etiam abſque illo furioſus eſt iſte conatus, ſiue ita interroges, ſiue ad interrogata vel ſemel cogites reſpõdere: quum de rebus creatis ita percunctans ſanæ mentis haberi non debeat. Age, mihi reſpondeant, qui in omnia verba tam facile prorumpunt. Cælum vnde conſtet & ex quánam materia, & quod eius temperamentum eſt. Quomodo ſol aut reliquæ ſtellæ in naturam rerum prodierint. Et quid miri eſt, ex rebus ſublimioribus eorum veſaniam redarguere, quum rerum tantopere humi naſcentium, qualis eſt lignorum conditio, & aquarum confluxus, animaliúmque formationes, earumque inter ſe partium congruentiæ, quomodo veniant, non cognoſcantur. Neque vnquam ipſi explicauerint, quum Salomon ipſe, qui abundentius præ cæteris ſapientiæ compos fuit, conſpiciens impoſſibilem eſſe hominibus earum rerum inueſtigationem, hæc verba protulerit: Et vniuerſitatem omnis æui dedit in mentes eorum, vt non inueniret homo hoc opus quod fecit ab initio vſque ad finem. Quid igitur, quum nequeant iſta explicare, etiam ea eſſe negabunt? certe negabunt, tam eſt illis corrupta mens: recte

ταῦτα οὐκ ἐν ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ. ἀλλ' ἐν ἀκοῇ πίστεως διανοεῖσθαι πρέπει· ποῖος γὰρ λόγος ἐπαξίως διερμηνεῦσαι δυνήσεται, τὰ ὑπὲρ τὴν γενετὴν ὄντα φύσιν; ἢ ποία τις ὅλως ἀκοὴ συνιέναι δύναται, ἃ μὴ ἔξεστιν ἀνθρώποις μήτε ἀκούειν, μήτε λαλεῖν; περὶ μὲν οὖν ὧν ἤκουσεν ὁ παῦλος, οὕτως εἴρηκε. περὶ δὲ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, ὡς ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ· καὶ τίς γὰρ ἔγνω τὸν νοῦν κυρίου; ἢ τίς αὐτοῦ σύμβουλος ἐγένετο; ὁ

A γοῦν ἀβραὰμ, οὔτε περιειργάσατο, οὐδὲ ἀνέκρινε τὸν λαλοῦντα· ἀλλ' ἐπίστευσε, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην· οὕτω μωϋσῆς, πιστὸς ἐκλήθη θεράπων· οἱ δὲ τὰ ἀρείου φρονοῦντες, ἐπεὶ εἰς τὴν κακότεχνον αὐτῶν ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, οὐδὲ πιστεύουσι περὶ τῆς ἀδιαιρέτου καὶ ἁγίας τριάδος, μὴ διὰ τοῦτο, καὶ τὴν ἀλήθειαν παρεξηγείσθωσαν· μήτε ἅπερ αὐτοὶ μὴ δύνανται νοεῖν, ταῦτα λεγέτωσαν μὴ εἶναι δύνασθαι· πρᾶγμα γὰρ πάσχουσιν ἀτοπώτατον·

B ὅτι μὴ δυνάμενοι νοεῖν πῶς ἀδιαίρετός ἐστιν ἡ ἁγία τριάς, ποιοῦσιν οἱ μὲν ἀρειανοὶ, ἕνα μετὰ τῆς κτίσεως τὸν υἱόν· οἱ δὲ τροπικοὶ, τὸ πνεῦμα καὶ αὐτοὶ, τοῖς κτίσμασι συναριθμοῦσιν· ἔδει δὲ αὐτοὺς, ἢ καθόλου μὴ νοοῦντας σιωπᾶν καὶ μὴ συντάσσειν, μήτε ἐκείνους τὸν υἱὸν, μήτε τούτους τὸ πνεῦμα τοῖς κτίσμασιν, ἢ τὸ γεγραμμένον ἐπιγινώσκειν, καὶ τῷ πατρὶ συνάπτειν τὸν υἱὸν, καὶ τὸ πνεῦμα μὴ διαιρεῖν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ· ἵνα τὸ ἀδιαίρετον ὁμοφυὲς ἀληθῶς τῆς ἁγίας τριάδος

C διαμείνῃ· ταῦτα μαθόντας αὐτοὺς, ἔδει μὴ τολμᾶν μηδ' ἀμφιβάλλοντας ἐρωτᾶν, πῶς ταῦτα γένοιτο; ἵνα, κἂν ἐρωτώμενος ἀπορῇ λέγειν, μὴ ἐπινοῶσιν αὐτοὶ κακονοίας ἑαυτοῖς· ἔστι μὲν γὰρ πᾶσι τοῖς γενητοῖς, μάλιστα δὲ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ἀδύνατον, ἐπαξίως εἰπεῖν περὶ τῶν ἀῤῥήτων· τολμηρὸν δὲ πάλιν μὴ δυναμένους λέγειν, ἐπινοεῖν ἐπὶ τούτων καινοτέρας λέξεις παρὰ τὰς τῶν γραφῶν· ἄλλως τε, καὶ μανιώδης ἡ τοιαύτη ἐπιχείρησις, τοῦ, τε ἐρωτῶντος, τοῦ,

D τε ὅλως ἐνθυμουμένου ἀποκρίνασθαι· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ περὶ τῶν γενητῶν οὕτω τὶς ἐρωτῶν, νομισθείη νοῦν ἔχειν ὀρθόν· ἢ τολμησάτωσαν ἀποκρίνασθαι οἱ πάντα λέγοντες εὐχερῶς, πῶς ὁ οὐρανὸς συνέστη, καὶ ἐκ ποίας ὕλης; καὶ τίς ἡ τούτου μίξις, ἢ πῶς ὁ ἥλιος, καὶ ἕκαστος τῶν ἀστέρων; τί δὲ θαυμαστὸν ἐκ τῶν ὑπερκειμένων αὐτῶν ἐλέγχειν τὴν ἀφροσύνην, ὅπου γε οὐδὲ πῶς τῶν ὧδε κάτω ξύλων ἡ φύσις· καὶ τῶν ὑδάτων τὰ συστήματα, πῶς τε τῶν ζώων ἡ πλάσις καὶ ἡ σύστασις γι-

E νώσκεται εἴποιεν, ὅπου γε καὶ σολομὼν ὁ περισσότερον πάντων σοφίας μετασχὼν· ὁρῶν ἀδύνατον ἀνθρώποις περὶ τούτων εὑρεῖν, ἔλεγε· καί γε σύμπαντα τὸν αἰῶνα ἔδωκεν ἐν καρδίᾳ αὐτῶν, ὅπως μὴ εὕρῃ ἄνθρωπος τὸ ποίημα ὃ ἐποίησεν ὁ θεὸς ἀπ' ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους. ἆρ' οὖν ἐπεὶ μὴ δύνανται εὑρεῖν, οὐδὲ εἶναι αὐτὰ ὁμολογοῦσιν; ναὶ ὁμολογήσουσιν ἐφθαρμένην ἔχοντες τὴν διάνοιαν·

οὐκ

Οὐκ οὖν εἰκότως ἄν τις αὐτοῖς εἴποι, ὦ ἀνόητοι καὶ πάντα τολμηροί· διατί μὴ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος παύεσθε περιεργαζόμενοι, καὶ μόνον πιστεύοντες, ὅτι ἐστίν· ἔχοντες εἰς τοῦτο διδάσκαλον τὸν ἀπόστολον, λέγοντα, πιστεῦσαι γὰρ δεῖ πρῶτον θεῷ ὅτι ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται, οὐ γὰρ πῶς ἐστιν εἴρηκεν, ἀλλὰ μόνον, ὅτι ἐστίν· εἰ δὲ μηδὲ οὕτω καταδύονται, ἀπαιτώσαν πῶς ἐστιν ὁ πατήρ; ἵν' οὕτως μάθωσι πῶς ἐστι καὶ ὁ τούτου λόγος. ἀλλ' ἄτοπον φήσουσι περὶ τοῦ πατρὸς οὕτως ἐρωτᾶν; ἄτοπον οὖν ἀκουέτωσαν καὶ περὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ οὕτως ἐρωτᾶν· περιττῆς τοιγαροῦν καὶ πλέον μανίας οὔσης, τῆς τοιαύτης ἐπιχειρήσεως· μηκέτι τοιαῦτά τις ἐρωτάτω· ἢ μόνον, τὰ ἐν ταῖς γραφαῖς μανθανέτω· αὐτάρκη γὰρ καὶ ἱκανὰ τὰ ἐν αὐταῖς κείμενα περὶ τούτου παραδείγματα· πηγὴ τοίνυν καὶ φῶς λέγεται ὁ πατήρ· ἐμὲ γάρ φησιν ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος· καὶ πάλιν ἐν τῷ Βαρούχ· τί ἐστιν Ἰσραὴλ, ὅτι ἐν τῇ γῇ τῶν ἐχθρῶν ἐγκατέλιπες τὴν πηγὴν τῆς σοφίας; καὶ κατὰ τὸν Ἰωάννην, ὁ θεὸς ἡμῶν φῶς ἐστι· λέγεται δὲ καὶ ὁ υἱός· ὡς μὲν πρὸς τὴν πηγὴν, ποταμός· ὁ ποταμὸς γὰρ τοῦ θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων· πρὸς δὲ τὸ φῶς, ἀπαύγασμα λέγοντος τοῦ Παύλου· ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· τοῦ τοίνυν πατρὸς φωτὸς· τοῦ δὲ υἱοῦ ἀπαυγάσματος αὐτοῦ, τὰ αὐτὰ γὰρ περὶ τούτων μάλιστα οὐκ ὀκνητέον λέγειν πολλάκις, ἔξεστιν ὁρᾶν καὶ ἐν τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα ἐν ᾧ φωτιζόμεθα· ἵνα γάρ φησιν δώῃ ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας· τῷ δὲ πνεύματι φωτιζομένων ἡμῶν, ὁ Χριστός ἐστιν ὁ ἐν αὐτῷ φωτίζων· ἦν γάρ φησι τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· πάλιν τε τοῦ πατρὸς ὄντος πηγῆς· τοῦ δὲ υἱοῦ ποταμοῦ λεγομένου, πίνειν λεγόμεθα τὸ πνεῦμα· γέγραπται γὰρ ὅτι ἡμεῖς πάντες, ἓν πνεῦμα ἐποτίσθημεν· τὸ δὲ πνεῦμα ποτιζόμενοι, τὸν Χριστὸν πίνομεν. ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός· καὶ πάλιν τοῦ Χριστοῦ ὄντος ἀληθινοῦ υἱοῦ, ἡμεῖς τὸ πνεῦμα λαμβάνοντες, υἱοποιούμεθα· οὐ γὰρ ἐλάβετέ φησι πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον· ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας· υἱοποιούμενοι δὲ τῷ πνεύματι, δηλονότι ἐν Χριστῷ χρηματίζομεν τέκνα θεοῦ· ὅσοι γὰρ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι· εἶτα τοῦ πατρὸς, ὡς ὁ Παῦλος εἶπε, μόνου σοφοῦ ὄντος θεοῦ, ὁ υἱός ἐστιν ἡ σοφία αὐτοῦ· Χριστὸς γὰρ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· τοῦ δὲ υἱοῦ ὄντος τῆς σοφίας, ἡμεῖς πνεῦμα σοφίας λαμβάνοντες, τὸν υἱὸν ἔχομεν καὶ ἐν αὐτῷ σοφοὶ γινόμεθα· οὕτω γὰρ γέγραπται ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ ψαλμῷ· κύριος λύει πεπεδημένους· κύριος σοφοῖ τυφλοὺς καὶ τοῦ πνεύματος διδομένου εἰς ἡμᾶς, λάβετε γὰρ πνεῦμα ἅγιον ἔλεγεν ὁ σωτήρ· ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν ἐστιν· οὕτω γὰρ ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν· ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν μένει· ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν·

ὅτι ἐκ

recte igitur hæc illis dicas, O stulti & vbique audaces, cur non potius desinitis curiose rimari de sancta Trinitate, ac fidei acquiescitis, & hæc esse creditis, maxime quum ad eam rem magistrum Apostolum dicentem habeatis? Primum credere oportet de Deo, quod est, eúmque requirentibus, se remuneratorem esse. Nõ enim quomodo est, dixit: sed tantũmodo, quod est. Quod si ne sic quidem suppudescunt, dicãt mihi, quomodo Pater est Pater, vt ita discant,
A quomodo sit ipsius verbum. Sed absurdum inquient esse de Patre sciscitari: audiant igitur vicissim absurdum esse de Filio ita sciscitari, quum superfluum sit & plenum insanię, istiusmodi syllogisationes conari. Ne igitur interroges, sed solum ex sacris literis condiscas: Sufficiunt enim quæ in illis reperias documenta. Fons igitur & Lux nominatur Pater, *Me* inquit, *reliquerunt fontem aquæ viuentis*: Et rursum in Baruch: *Quid est Israel, quod in terra inimicorum tuorum hæres, reliquisti fontem sapientiæ?* Et secundum Ioannem, *Deus noster Lux est.* Dici-
B tur & filius respectu quidem fontis istius fluuius, siquidem fluuius Dei repletus est aquis: respectu verò lucis splendor, Paulo ita dicente, *Qui est splendor gloriæ & forma substantiæ eius.* Quum igitur Pater sit lux, Filius splendor eius, eadem de istis rebus loqui, grauari non debemus: licitum enim est videre, & in filio spiritum esse, per quem illuminamur, vt inquit, *Det vobis spiritum sapientiæ & reuelationis, in agnitionem eius illuminatus oculis cordis, illuminante porro nos spiritu,* Christus est qui per eum illuminat,
C *Erit*, inquit, *lux vera quæ illuminat, omnem hominem venientem in hunc mũdum.* Rursum quũ Pater fons sit, filiúsque proinde flumen appelletur, nos qui inde bibimus, Spiritum sanctum bibere perhibemur. Scriptũ est enim, quòd vno spiritu potati sumus: potantes autem spiritum, Christum bibimus. *Bibebant siquidem ex spirituali comitãte eos petra, petra autem erat Christus.* vicissimque quum Christus, verus sit Filius nos spiritum sanctum accipientes filij efficimur, *non enim*, inquit, *accepistis spiritum in seruitute ad timorem, sed accepistis spiritum adoptionis.* Quum
D ergo per spiritum filij efficiamur, certum est, quod in Christo nomen liberorum Dei obtinemus. *Quicunque enim eum acceperunt, dedit eis potestatem vt filii fierent.* Deinde quum Pater (vt inquit Paulus) solus duntaxat sit Deus sapiens, Filius est ipsius sapientia: *Quoniam Christus Dei virtus, & Dei sapientia est.* Et quia Filius sapientia est, nos spiritum sapientiæ accipientes, Filium habemus, & in ipso sapientes efficimur. Ita enim scriptum est in 45 psalmo, *Dominus soluit compeditos, Dominus sanctificat*
E *cæcos.* Et quum spiritus datur nobis, *Accipite enim*, inquit Saluator, *Spiritum sanctũ*, Deus est in nobis, sic enim Ioannes scripsit, *Si nos inuicẽ amauerimus, Deus in nobis manet. Per hoc cognoscimus quod in eo manemus & ipse in nobis,*

quoniam

quoniam ex spiritu suo dedit nobis, Deo autem existente in nobis, etiam Filius in nobis est, dicente ipso filio, *Veniemus ego & Pater, & mansionem apud eum faciemus.* Porro quum deinde Filius sit vita, in spiritu viuificari dicimur. *Qui* inquit, *excitauit Iesum Christum ex mortuis, viuificabit & mortalia vestra corpora per spiritum suum habitantem in vobis.* Nobis porro viuificatis in spiritu, Christus in nobis viuere dicitur. *Christo enim,* inquit, *concrucifixus sum, viuo autem non iam ego, sed viuit in me Christus.* Et rursum, Quemadmodum Filius opera quæ faciebat, patrem dicebat facere. *Pater enim,* inquit, *in me manens, ipse facit opera illa: credite & me in Patre & Patrem in me esse, sin minus, vel propter opera credite mihi:* Ita quæ in virtute spiritus operatus est Paulus, dixit Christi opera esse: non enim audebo quippiam loqui, quæ non operatus est Christus per me ad obedientiam gentium in verbo & opere, in virtute signorum & miraculorum, in virtute Spiritus sancti. Quum igitur talis sit coniugatio & vnitas in Trinitate, quisnam segregauerit aut filium à patre, aut Spiritum à filio? Aut quis ita temerarius erit, vt dicat inæqualem in se & diuersæ naturæ Trinitatem esse? aut alterius essentiæ patrem quam filium? aut alienigenam esse, Spiritum sanctum à filio? Quòd si quis denuo interroget, quomodo, quum spiritus insit in nobis, dicatur filius in nobis esse? & quum filius insit in nobis dicatur pater in nobis esse? aut quomodo quum Trinitas sit, in vno significetur Trinitas: aut quomodo, quum vnus insit in nobis, Trinitas in nobis esse perhibeatur? Aut mihi primum diuidant à splendore lumen aut sapientiam à sapiente, aut dicant quomodo ista sint. Quòd si ne istud quidem possunt, multo magis furiosa temeritas est, istiusmodi de Deo disquirere. Deitas enim non demonstratione rationum traditur, vt dictum est, sed fide, & pia cogitatione cum religione. Si enim ea quæ sunt de salutari cruce, non in sapientia verborum, sed in demonstratione exhibitionéque Spiritus & virtutis prædicauit Paulus, & ineffabilia verba audiuit in paradiso, quæ non sunt in potestate hominis vt loquatur, quomodo quis de ipsa sancta Trinitate diserte loqui poterit? Cæterum istiusmodi perplexitatem sanare licuerit primum fide, deinde iis quæ superius dicta sunt, nimirum vbi loquebamur de imagine, de splendore, de fonte, de fluuio, de substantia & forma. Quemadmodum in propria sua imagine, est Filius in Patre, & ita Pater in Filio. Nam imbecillitatẽ interpretandi verbis istiusmodi, & qualicunque comprehendendi consolatione mitigans scriptura hoc genus similitudinum nobis tradidit. Atque isto modo propter temerariorum hominum incredulitatem simpliciter dicendum erit, atque ita si loquaris aut cogites, cum venia id licebit, scilicet vnam esse sanctificationem quæ fit per Patrẽ, & Filium,

& in

ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν· τοῦ δὲ »
θεοῦ ὄντος ἐν ἡμῖν, ἔστι καὶ ὁ υἱὸς ἐν ἡμῖν· λέ-
γοντος αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ· ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ
πατὴρ καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν· ἔπει-
τα ζωῆς οὔσης τοῦ υἱοῦ, ἐγὼ γάρ φησιν εἰμὶ »
ζωή, ζωοποιεῖσθαι λεγόμεθα ἐν τῷ πνεύματι·
ὁ γὰρ ἐγείρας, φησί, Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωο- »
ποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τοῦ »
ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν. ζωο-
A ποιουμένων δὲ ἡμῶν ἐν τῷ πνεύματι, ζῆν αὐτὸς
ὁ Χριστὸς ἐν ἡμῖν λέγεται· Χριστῷ γάρ, φησι, συνε- »
σταύρωμαι, ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ· ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χρι- »
στός· καὶ πάλιν, ὥσπερ ὁ υἱὸς ἅπερ ἐποίει ἔργα ἔλε- »
γε τὸν πατέρα ἐργάζεσθαι· ὁ πατὴρ γάρ φησιν ὁ »
ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα· πιστεύετέ »
μοι ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· εἰ δὲ »
μή, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετέ μοι· οὕτως ἅπερ »
ἐν δυνάμει πνεύματος εἰργάζετο ὁ Παῦλος, ἔ-
λεγε τοῦ Χριστοῦ εἶναι τὰ ἔργα· οὐ γὰρ τολμήσω τι
B λαλεῖν ὧν οὐ κατειργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ εἰς ὑπ-
ακοὴν ἐθνῶν ἐν λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει ση-
μείων καὶ τεράτων ἐν δυνάμει πνεύματος ἁ-
γίου· τοιαύτης δὲ συστοιχίας καὶ ἑνότητος τῆς
ἐν τῇ τριάδι οὔσης, τίς ἂν εἴη λοιπὸν τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ
πατρός, ἢ τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ υἱοῦ, ἢ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς
χωρίζων; ἢ τίς οὕτω τολμηρός, ὡς εἰπεῖν ἀνόμοιον
καὶ ἑτεροφυῆ τὴν τριάδα πρὸς ἑαυτήν, ἢ ἀλλο-
τριούσιον τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, ἢ ξένον τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ;
πῶς δὲ ταῦτά ἐστιν, αὖθις πάλιν ἐρωτήσειε ζητῶν.
C πῶς τοῦ πνεύματος ὄντος ἐν ἡμῖν λέγεται ὁ υἱὸς
εἶναι ἐν ἡμῖν; τοῦ τε υἱοῦ ὄντος ἐν ἡμῖν, λέγεται ὁ πα-
τὴρ εἶναι ἐν ἡμῖν; ἢ πῶς οὕτως τριάδος οὔσης ἐν ἑ-
νὶ σημαίνεται τριάς; ἢ πῶς τοῦ ἑνὸς ὄντος ἐν ἡμῖν,
ἡ τριὰς λέγεται; ἢ διελέτωσαν πρῶτον αὐτοὶ τοῦ ἀ-
παυγάσματος τὸ φῶς· ἢ τὴν σοφίαν τοῦ σοφοῦ,
ἢ εἰπάτωσαν πῶς ἐστι ταῦτα; εἰ δὲ μὴ τοῦτο δύναν-
ται, πολλῷ πλέον περὶ θεοῦ τοιαῦτα ζητεῖν μαινο-
μένων ἐστὶ τὸ τόλμημα· ἡ γὰρ θεότης οὐκ ἐν
D ἀποδείξει λόγων, ὥσπερ εἴρηται, παραδίδο-
ται, ἀλλ' ἐν πίστει καὶ εὐσεβεῖ λογισμῷ μετ'
εὐλαβείας· εἰ γὰρ καὶ τὰ περὶ τοῦ σωτηριώ-
δους σταυροῦ, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγων, ἀλλ' ἐν ἀπο-
δείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως ἐκήρυττεν ὁ
Παῦλος. καὶ ἀρρήτων δὲ ῥημάτων ἤκουσεν ἐν
τῷ παραδείσῳ, ἃ μὴ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι,
πῶς περὶ αὐτῆς τῆς ἁγίας τριάδος τις ἐξειπεῖν δυνήσε-
ται; ὅμως δ' οὖν τὴν τοιαύτην ἀπορίαν δυνήσεταί τις
θεραπεῦσαι προηγουμένως μέν, τῇ πίστει ἔπειτα δέ, καὶ
ἐκ τῶν προειρημένων· φημὶ δή, τῆς εἰκόνος καὶ τοῦ ἀπαυ-
E γάσματος, καὶ πηγῆς καὶ ποταμοῦ καὶ ὑποστάσεως
καὶ χαρακτῆρος· ὥσπερ γὰρ ἐν ἰδίᾳ εἰκόνι ἐστὶν
ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί, οὕτως καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ·
καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀδύνατον τῆς διὰ λόγων ἑρμη-
νείας· καὶ τοῦ καταλαβεῖν τὰ τοιαῦτα παραμυ-
θουμένη ἡ θεία γραφή, τοιαῦτα καὶ παραδεί-
γματα ἔδωκεν ἡμῖν· οὕτως διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν τολμηρῶν λέγειν ἀπλούστερον· καὶ λέγειν ἀ-
κινδύνως· καὶ μετὰ συγγνώμης νοεῖν ἐξ ἧς καὶ πιστεύειν ἕνα εἶναι τὸν ἁγιασμόν. τὸν ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ,

ἐν πνε

ἐν πνεύματι ἁγίῳ γινόμενον. καὶ γὰρ ὥσπερ γέννημα μονογενές ὁ υἱός ἐστιν, οὕτως καὶ τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ διδόμενον καὶ πεμπόμενον, καὶ αὐτὸ ἕν καὶ οὐ πολλὰ οὐδὲ ἐκ πολλῶν ἕν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸ τὸ πνεῦμα. ἑνὸς γὰρ ὄντος τοῦ υἱοῦ τοῦ ζῶντος λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωήν, οὖσαν ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεάν, ἥτις γε ἐκ πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ λόγου τοῦ ἐκ πατρὸς ὁμολογουμένου ἐκλάμπει, καὶ ἀποστέλλεται, καὶ δίδοται. A ἀμέλει ὁ μὲν υἱός, παρὰ τοῦ πατρὸς ἀποστέλλεται· οὕτω γάρ, φησιν, ὁ θεὸς ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν· ὁ δὲ υἱός, τὸ πνεῦμα ἀποστέλλει· ἐὰν γάρ, φησιν, ἐγὼ ἀπέλθω, ἀποστελῶ τὸν παράκλητον· καὶ ὁ μὲν υἱός, τὸν πατέρα δοξάζει· λέγων, πάτερ ἐγώ σε ἐδόξασα· τὸ δὲ πνεῦμα, δοξάζει τὸν υἱόν· ἐκεῖνος γάρ, φησιν, ἐμὲ δοξάσει· καὶ ὁ μὲν υἱός φησιν, ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός, ταῦτα καὶ λαλῶ εἰς τὸν κόσμον· τὸ δὲ πνεῦμα, ἐκ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει· B ἐκ τοῦ ἐμοῦ γὰρ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, φησί. καὶ ὁ μὲν υἱός, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς ἦλθε· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, φησίν, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου· τοιαύτην δὲ τάξιν καὶ φύσιν ἔχοντος τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν υἱὸν οἵαν ὁ υἱὸς ἔχει πρὸς τὸν πατέρα, πῶς ὁ τοῦτο κτίσμα λέγων, οὐ τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ ἐξ ἀνάγκης φρονήσει; εἰ γὰρ ἐστὶ τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ κτίσμα, ἀκόλουθον ἂν λέγειν αὐτοὺς καὶ τὸν λόγον τοῦ πατρὸς εἶναι κτίσμα· τοιαῦτα γὰρ οἱ ἀρειανοὶ φαντασθέντες, εἰς τὸν κατὰ καϊάφαν ἰουδαϊσμὸν πεπτώκασιν· C οἱ δὲ τὰ ἀρείου μὲν προσποιούμενοι μὴ φρονεῖν· περὶ δὲ τοῦ πατρὸς τὰ αὐτὰ λέγοντες, φευγέτωσαν καὶ τὰ ἐκείνου ῥήματα· καὶ μὴ ἀσεβείτωσαν εἰς τὸ πνεῦμα· ὥσπερ γὰρ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ ὢν ἐν ᾧ καὶ ὁ πατήρ ἐστιν οὐκ ἔστι κτίσμα· ἀλλ' ἴδιος τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, τοῦτο γὰρ καὶ ὑμεῖς προσποιεῖσθε λέγειν, οὕτως καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν τῷ υἱῷ, ἐν ᾧ καὶ ὁ υἱός ἐστιν, οὐ θέμις τοῖς κτίσμασι συντάσσειν οὐδὲ διαιρεῖν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ λόγου, καὶ ἀτελῆ τὴν τριάδα κατασκευάζειν· D τῶν μὲν οὖν ῥητῶν τῶν τε προφητικῶν καὶ τῶν ἀποστολικῶν χάριν· ὧν τὴν διάνοιαν παραποιοῦντες ἠπάτησαν ἑαυτούς, ἀρκεῖ διὰ τούτων διελέγξαι τὴν ἐκ τῆς ἀμαθίας τῶν τροπικῶν δυσφημίαν· ἴδωμεν δὲ λοιπὸν καὶ αὐτὰ τὰ ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου λεγόμενα, καὶ ὡς δόκιμοι τραπεζῖται διακρίνωμεν· εἰ ἴδιόν τι πρὸς τὰ κτίσματα ἔχει τὸ πνεῦμα, ἢ ἴδιον τοῦ θεοῦ ἐστιν, ἵνα ἢ κτίσμα αὐτὸ εἴπωμεν, ἢ ἄλλο μὲν τῶν κτισμάτων· ἴδιον δὲ καὶ ἐν τῇ ἀγεννήτῳ τριάδι τῆς θεότητος, E τάχα κἂν οὕτως ἐντραπῶσι μαθόντες ὅσον ἀπᾴδει τῶν θείων λογίων τὰ ἐφευρηθέντα παρ' αὐτῶν τῆς βλασφημίας ῥήματα· τὰ κτίσματα τοίνυν, ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ἀρχὴν ἔχοντα τοῦ γίνεσθαι· ἐν ἀρχῇ γὰρ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. ἐκ δὲ τοῦ θεοῦ λέγεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδεὶς γάρ φησιν οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ.

οὕτως

& in Spiritu Sancto. Nam quemadmodum Filius germen vnigenitum, ita & spiritus qui à Filio datur & mittitur, vnus & ipse est, & non multi, neque vnus ex multis. Quum enim vnus sit Filius viuens sermo, vnam oportet esse perfectam & plenam sanctificatricem illam & illuminatricem vitam, vim scilicet & facultatem eius & donationem quæ à Patre dicitur procedere, quoniam à Verbo Patris desumit, & mittitur & donatur, maxime quia Filius à Patre mittitur, ita enim inquit, *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret.* Filius porro spiritum emittit, quum sic loquatur, *Ego autem si abscessero mittam paracletum.* Et Filius Patrem glorificans, *Pater*, inquit, *ego glorificaui te*, spiritus vero glorificat Filium. *Ille enim*, prout ait, *me glorificabit*: filiique verba sunt. *Quæ audiui a Patre, hæc loquor ad mundum.* Spiritus porro à Filio accipit: *De meo enim*, inquit, *accipiet, & annunciabit vobis.* Et Filius in nomine Patris venit. Spiritum vero sanctum, inquit, *quem mittet Pater in nomine meo.* Quum igitur istiusmodi ordinem & naturam habeat spiritus ad Filium, qualem Filius habet ad Patrem, qui fieri potest, vt qui spiritum creaturam dicit, non illud idem necessario & de Filio sentiat? Si enim Filij spiritus creatura est, consequens est vt dicant, etiam Verbum Patris creaturam esse. Istiusmodi phantasmata cum Ariani excogitassent, in Caiphæ Iudaismum proruerunt. Isti vero qui se simulant Arianica non sapere, ne sapiant contra Spiritum Sanctum, sed & quemadmodum abominantur Arij verba, ita quoque caueant, ne contra Spiritum Sanctum se impios præbeant. Vt enim Filius qui in Patre est, & pater vicissim qui in eo est, creatura non est, sed ex propria substantia sui Patris (Nam & hoc vos simulatis dicere) ita quoque spiritum qui est in Filio, & vicissim Filius in eo, nefas est creaturis coniungere, aut separare à Verbo, & imperfectam Trinitatem construere. Quātum igitur attinet ad dicta Prophetica & Apostolica, quorum sententiam deformantes seipsos deceperunt, sufficiunt ista quæ iam diximus, ad inscitias & blasphemias Tropicorum redarguendas. Videamus iam singula seorsum, quæ in sacris literis de Spiritu sancto referuntur, & veluti probi trapezitæ examinemus, an proprium aliquid habeat Spiritus Sanctus cum rebus creatis, an contra proprius sit Dei, vt est, vel creaturam dicamus, aut aliud diuersum à creaturis, & tale, quod proprium increabilis Trinitatis habeatur. Forsan vel sic pudefieri poterint, quum didicerint, quantum abludant à sacris eloquiis, sua, quæ ipsi commenti sunt, blasphemiæ verba. Res conditæ, ex non existentibus extiterunt, quum habeant principium suæ essentiæ. Siquidem, *in principio creauit Deus, cælum & terram*, & omnia quæ in iis sunt. Ex Deo autem dicitur spiritus: *Nemo enim*, inquit, *nouit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in illo*:

ita quæ sunt Dei, nemo nouit, nisi spiritus Dei. Nos autem non spiritum mundi accepimus, sed spiritū qui ex Deo est. Quæ igitur secundum ista verba cognatio est Spiritu sancto cum creaturis? quum creaturæ aliquando non erant, Deus autem semper sit, ex quo Spiritus sanctus? Quod autem ex Deo est, non est ex nihilo, neq; conditum quippiam in se habere poterit. Quis igitur amentes istos sustineat, qui & ipsi in corde suo loquuntur, non est Deus? Nam quemadmodum nemo cognoscit quę sunt hominis nisi spiritus qui est in illo: ita quoq; quæ sunt Dei, nemo nouit nisi spiritus qui est in Deo, qui etiā profunda Dei scrutatur. Siquidem iste qui hoc inficiabitur, euadet vt dicat spiritum hominis extra hominem esse, & verbum quod in Patre est, & Spiritum sanctum, creaturas esse. Rursum spiritus iste, spiritus sanctificationis & renouationis & est & dicitur, quum Paulus dicat, Iesu Christo Domino nostro Dei Filio per virtutem declarato, secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum. Iterūque idem ipse dicat, Sed sanctificati estis, sed iustificati estis, in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Et ad Titū scribens: *Bonitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri, non ex operibus iustificationis, quæ fecimus nos, sed secundū suam misericordiam saluauit nos, per lauacrū regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundanter per Iesum Christū Saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius heredes redderemur secundū spē æternæ vitæ.* Creaturę autē non dant, sed accipiunt sanctificationem & renouationē: *Emittes*, inquit, *spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ.* Paulus quoque ad istum modum, *Nam impossibile est*, inquit, *semel illuminatos & gustu imbutos cælestis doni, & participes redditos Spiritus sancti.* Quod igitur non sanctificatur ab illo, neque particeps redditur sanctificationis, sed sanctificationem impartit, in quo creaturæ omnes sanctificantur, quomodo illud fuerit vnum ex vulgo rerum conditarum? aut proprium illorum, cui se in participatum impendit? Necessum.n. est, iis qui hoc loquuntur, dicere etiam, filium per quem omnia sunt condita, vnum esse ex hoc vulgo vniuersitatis. Spiritus quoque viuificator dicitur: *Qui excitauit enim*, inquit, *Iesum Christum ex mortuis, viuificabit mortalia corpora vestra per inhabitātē in vobis spiritum.* Et Dominus est ipsissima vita, & dux & subministrator vitæ, vt inquit Petrus. Dixit porro illis Dominus, *Aqua quam ego dabo ei, fiet in illo fons aquæ salientis in vitam æternam. Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eū.* Creaturæ vero, vt diximus viuificantur per eum: Iam quod non aliunde particeps redditur vitæ, sed aliis impartitur, & viuificat res conditas, quam habet cognationē cū creaturis? aut quomodo hoc ipsū fuerit vnū ex creaturis, quæ in illo per Verbū viuificatur? Iam &

οὕτως καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ θεοῦ. ποία τοίνυν ἐκ τῶν προειρημένων συγγένεια τῷ πνεύματι πρὸς τὰ κτίσματα; τὰ μὲν γὰρ κτίσματα, οὐκ ἦν· ὁ δὲ θεὸς ὤν ἐστιν, ἐξ οὗ καὶ τὸ πνεῦμα· τὸ δὲ ἐκ τοῦ θεοῦ, οὐκ ἂν εἴη ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, οὐδὲ κτίσμα· ἵνα μὴ κατ᾽ ἐκείνους καὶ ὁ ἐξ οὗ ἐστι τὸ πνεῦμα, κτίσμα εἶναι νομισθῇ. τίς οὖν τῶν τοιούτων ἀφρόνων ἀνέξεται, λεγόντων
A καὶ αὐτῶν ἐν καρδίᾳ μὴ εἶναι θεόν; καὶ γὰρ ὥσπερ οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ ἐν αὐτῷ πνεῦμα, πῶς οὐκ ἂν δύσφημον ἂν εἴη λέγειν κτίσμα τὸ ἐν τῷ θεῷ πνεῦμα, τὸ καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ ἐρευνῶν; μαθήσεται γὰρ ἐκ τούτων εἰπεῖν ὁ τοιοῦτος, τὸ μὲν τοῦ ἀνθρώπου πνεῦμα ἔξωθεν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι· τὸν δὲ ἐν τῷ πατρὶ λόγον καὶ τὸ πνεῦμα, εἶναι κτίσματα. πάλιν τὸ πνεῦμα ἁγιωσύνης καὶ ἀνακαινώσεως, ἔστι τε καὶ λέγεται τὸ πνεῦμα· γράφει γὰρ ὁ Παῦλος· τοῦ ὁρισθέν-
B τος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν. καὶ πάλιν φησίν· ἀλλ᾽ ἡγιάσθητε· ἀλλ᾽ ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν· ὅτε καὶ πρὸς Τίτον γράφων ἔλεγεν, ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος
C ἁγίου· οὗ ἐξέχεεν ἐφ᾽ ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν· ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενηθῶμεν κατ᾽ ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου· τὰ δὲ κτίσματα, ἁγιαζόμενά εἰσι καὶ ἀνακαινιζόμενα· ἐξαποστελεῖς γὰρ τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται· καὶ ὁ Παῦλος δέ φησιν· ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας· γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου· τὸ τοίνυν μὴ ἁγιαζόμενον παρ᾽ ἑτέρου· μη-
D δὲ μετέχον ἁγιασμοῦ· ἀλλ᾽ αὐτὸ μεθεκτὸν ὄν· ἐν ᾧ καὶ τὰ κτίσματα πάντα ἁγιάζεται, πῶς ἂν εἴη ἓν τῶν πάντων, ἢ ἴδιον τῶν μετεχόντων αὐτοῦ; ἀνάγκη γὰρ τοῖς τοῦτο λέγουσιν, εἰπεῖν καὶ τὸν υἱὸν δι᾽ οὗ τὰ πάντα γέγονεν, ἕνα τῶν πάντων εἶναι· πνεῦμα ζωοποιοῦν λέγεται· ὁ ἐγείρας γάρ φησιν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ἡμῖν· καὶ ὁ μὲν κύριός ἐστιν ἡ αὐτοζωή· καὶ ἀρχηγὸς τῆς
E ζωῆς, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος. ἔλεγε δὲ αὐτοῖς ὁ κύριος· τὸ ὕδωρ ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ πνεύματος οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν· τὰ δὲ κτίσματα ὡς εἴρηται, ζωοποιούμενά ἐστι δι᾽ αὐτοῦ· τὸ δὲ μὴ μετέχον ζωῆς, ἀλλ᾽ αὐτὸ μετεχόμενον καὶ ζωοποιοῦν τὰ κτίσματα, ποίαν ἔχει συγγένειαν πρὸς τὰ γενητά; ἢ πῶς ὅλως ἂν εἴη τῶν κτισμάτων, ἅπερ ἐν ἐκείνῳ παρὰ τοῦ λόγου ζωοποιεῖται;

χρίσμα

χρίσμα λέγεται τὸ πνεῦμα, καὶ ἔστι σφραγίς; ὁ μὲν γὰρ ἰωάννης γράφει· καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε παρ' αὐτοῦ, μένει ἐν ὑμῖν· καὶ οὐ χρείαν ἔχετε ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς περὶ πάντων· ἐν δὲ τῷ προφήτῃ ἡσαΐᾳ γέγραπται, πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ· οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με· ὁ δὲ παῦλος φησίν· ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως· εἰ δὲ τὰ μὲν κτίσματα ἐν τούτῳ σφραγίζεται καὶ χρίεται· καὶ περὶ πάντων διδάσκεται· τὸ δὲ πνεῦμά χρίσμα καὶ σφραγίς ἐστιν ἐν ᾧ χρίει καὶ σφραγίζει ὁ A λόγος τὰ πάντα, ποία ὁμοιότης ἢ ἰδιότης τοῦ χρίσματος καὶ τῆς σφραγῖδος πρὸς τὰ χριόμενα καὶ σφραγιζόμενα; οὐκοῦν καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἂν εἴη τῶν πάντων αὐτός· οὐ γὰρ ἂν εἴη σφραγὶς ἐκ τῶν σφραγιζομένων, ἀλλ' ἴδιόν ἐστι τοῦτο τοῦ χρίοντος καὶ σφραγίζοντος λόγου· τὸ μὲν γὰρ χρίσμα, τὴν εὐωδίαν καὶ πνοὴν τοῦ χρίοντος ἔχει· καὶ οἱ χριόμενοι τούτου μεταλαμβάνοντες λέγουσι, χριστοῦ εὐωδία ἐσμέν· ἡ δὲ σφραγίς, τὴν χριστοῦ τοῦ σφραγίζοντός ἐστι καὶ ταύτης οἱ σφραγιζόμενοι μετέχουσι, μορφούμενοι κατ' B αὐτήν· λέγοντος τοῦ ἀποστόλου· τεκνία μου· οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ χριστὸς ἐν ὑμῖν· οὕτω δὲ σφραγιζόμενοι εἰκότως καὶ κοινωνοὶ θείας φύσεως γινόμεθα· ὡς εἶπεν ὁ πέτρος, καὶ οὕτω μετέχει πᾶσα ἡ κτίσις τοῦ λόγου ἐν τῷ πνεύματι· καὶ διὰ τοῦ πνεύματος, λεγόμεθα πάντες μέτοχοι θεοῦ· οὐκ οἴδατε γάρ, φησίν, ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστέ, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ φθείρει· φθερεῖ τοῦτον ὁ θεός· ὁ γὰρ ναὸς τοῦ θεοῦ, ἅγιός ἐστιν οἵτινές ἐστε ὑμεῖς· C κτίσμα δὲ εἰ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἄν τις ἐν αὐτῷ μετουσία τοῦ θεοῦ γένοιτο ἡμῖν· ἀλλ' εἰ ἄρα κτίσματι μὲν συνηπτόμεθα, ἀλλότριοι δὲ τῆς θείας φύσεως ἐγινόμεθα, ὡς κατὰ μηδὲν αὐτῆς μετέχοντες· νῦν δὲ ὅτι λεγόμεθα μέτοχοι χριστοῦ καὶ μέτοχοι θεοῦ, δείκνυται τὸ ἐν ἡμῖν χρίσμα καὶ ἡ σφραγίς, μὴ οὖσα τῆς τῶν γενητῶν φύσεως, ἀλλὰ τοῦ υἱοῦ, διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ πνεύματος συνάπτοντος ἡμᾶς πατρί. τοῦτο γὰρ ἰωάννης ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, διδάσκων ἔγραψεν· ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι D ἐν τῷ θεῷ μένομεν καὶ ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν· εἰ δὲ τῇ τοῦ πνεύματος μετουσίᾳ γινόμεθα κοινωνοὶ θείας φύσεως· μαίνοιτο ἄν τις λέγων τὸ πνεῦμα τῆς κτιστῆς φύσεως καὶ μὴ τῆς τοῦ θεοῦ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀνθρώποις γίνεται; καὶ δι' αὐτοῦ θεοποιοῦνται· εἰ δὲ θεοποιεῖ, οὐκ ἀμφίβολον ὅτι ἡ τούτου φύσις θεοῦ ἐστι· καὶ ἔτι φανερώτερον εἰς ἀναίρεσιν τῆς αἱρέσεως ταύτης, ἐν τῷ ἑκατοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ ᾄδεται ὡς ἔμπροσθεν εἴπομεν, E ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσι· καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν· ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται· καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· ὁ δὲ παῦλος, γράφει τίτῳ· διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ ἰησοῦ χριστοῦ· εἰ δὲ ὁ πατὴρ διὰ τοῦ λόγου ἐν πνεύματι ἁγίῳ κτίζει τὰ πάντα καὶ ἀνακαινίζει,

Iam & vnguentum dicitur spiritus, & sigillum est, quum Ioannes scribat, *Et vnctio, quam accepistis ab eo, manet in vobis, nec opus habetis vt quispiam vos doceat, sed vt eius vnctio nimirum spiritus eius, doceat vos in omnibus.* In Esaia item scriptum est, *Spiritus Domini super me, eò quòd vnxerit me,* Paulus autem ait. *In quo quum credideritis, signati estis in diem redemptionis.* Quòd si res conditæ eo signantur & inunguntur, & de omnibus docentur: ipse autem spiritus & sigillum & vnguentum est, in quo omnia inungit & signat verbum, quæ igitur similitudo aut proprietas vnguenti aut sigilli cũ inunctis & sigillatis? Quapropter secundum istas rationes, non fuerit vnus ex numero istius vniuersitatis, Nunquam enim fuerit sigillum, vnum ex iis quæ sunt sigillata: neque vnguentum ex numero eorum quæ sunt inuncta. Sed proprium Verbi quod inungit & obsignat. Vnguentum enim fragrantiam, & halitum inunctoris habet, quo quum inuncti fuerint, & participes redditi, dicunt de se, *Christi bonus odor sumus.* Sigillum porro formam Christi sigillantis habet, eiusque participes efficiuntur, qui signantur secundum eam speciem conformati, dicente Apostolo, *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis*: ita porro consignati, merito consortes efficimur diuinæ naturæ, vt Petrus dixit. Atque ita omnis creatura particeps fit Verbi in spiritu, & per spiritum dicimur omnes participes Dei: *Non scitis enim,* inquit, *quòd templum Dei sitis, & spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei perdit, perdet & illum Deus: templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.* Iam si spiritus creatura esset, non efficeretur per eum consociatio Dei in nobis, sed creaturæ coniungeremur, alienaq; à diuina natura redderemur, vt nusquã eius participes facti. Nunc vbicunq; dicimur participes Christi: Dei etiam participes dicimur. Constat igitur vnguentum, quo imbuti sumus, & sigillum quo signati sumus, non esse naturæ rerum conditarum, sed filij, ob spiritum qui in eo est, qui nos coaptat patri. Id enim Ioannes (vt superius dictum) docuit: *In hoc cognoscimus quòd in Deo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis.* Si autem ex præsentia spiritus qui nobiscum est, efficimur consortes diuinæ naturæ, insanierit profecto, si quis hoc dicat fieri per spiritum creatum, & non per spiritum Dei. Ob eam enim causam in hominib. est, & ij in quibus est, deificantur. Quòd si ille deificet, ambiguum esse non potest, quin huius natura, Dei sit natura. Iam & illud clarius euertit istiusmodi hæresim, quod in 103. Psalmo canitur. *Auferes spiritum eorum & deficient & in puluerem suum reuertentur, Emittes Spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ.* Paulus quoque ita ad Titum, *Per lauacrũ regenerationis & renouationis Spiritus S. quem effudit in nos abundanter per Iesum Christũ.* Si autem Pater per Verbum in Spiritu sancto creat omnia ac renouat,

quæ similitudo aut cognatio creatori ad creaturas? aut quomodo vlla ratione illud, in quo creat omnia, creatura fuerit? Comitatur enim istiusmodi maledicentiam etiam blasphemia in Christum: vt qui dicant spiritum creaturam esse, dicant quoq; verbum, per quod omnia condita sunt, creaturam esse. Quinetiam Filij imago est & dicitur spiritus. Quos enim præcognouit, eos etiam prædestinauit conformes imaginis Filij sui. Igitur quum pro eorum confessione filius res condita non sit, neque etiam eius imago res condita fuerit: Qualis enim est imago, talem eum oportet esse cuius est imago. Quapropter merito & congruenter confitentur filium nō esse creaturam, quum sit imago Patris: Qui igitur adnumerat creaturis Spiritum sanctum, omnino in eadem classe cōnumerat filium, eáq; re etiam conuitiosus est & in Patrem, ob eam quam infert in ipsius imaginē, blasphemiam. Ergo non est ex numero creaturarum spiritus, quum demonstratum sit, illum potius esse proprium filij, & non alienū à Deo. Quin & illa est scita eorum percunctatio. Si ex Deo est, inquiunt, spiritus quare non & ipse quoque filius appellatur? Demonstratum hoc est antea, præceps & temerarium esse: demonstrabitur etiam nunc. Nihilo enim minus, tametsi filius non appelletur in scripturis, sed spiritus Dei, æquè tamē in Deo & ex Deo esse cōmemoratur, vt Apostolus scripsit: Quod si filius, ideo quia ex Deo & Patre est, proprius ipsius substantiæ est, necesse est & spiritū qui ex Deo esse dicitur, proprium esse secundum substantiam filij. Certe quia dominus est filius, etiā spiritus ipse dicitur adoptionis, siue eius iuris, quo quis filius efficitur, Ac rursum Quia filius sapientia & veritas est, scriptum est & Spiritum sapientiæ & veritatis esse. Porro Filius est potentia Dei, & Dominus gloriæ, itidem quoque Spiritus, spiritus potentiæ, & spiritus gloriæ dicitur, atq; ita de vnaquaque persona scriptura loquitur: Paulo quidem ad Corinthios scribente, *Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*, eodē quoque & alibi, *Non enim accepistis iterum spiritum seruitutis ad timorem, sed spiritum adoptionis*. ac rursum, *Emisit Deus spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem, Abba Pater*. Petro autem scribente, *Si vituperemur ob nomen Christi, beati, quoniam gloriæ & potentiæ & Dei spiritus requiescit in nobis*, Quin & Dominus spiritum pronunciauit spiritum veritatis & consolatorē. Ex quibus declaratur perfectam esse Trinitatem. Nam in eo Verbum creaturam diuinam reddens glorificat, dum nos filios efficit, & Patri conciliat. Quod autem vnà cum verbo glorificat creaturam, illud creaturam esse impossibile est: & quod creaturā efficit, vt filiorum vicem obtineat, id à filio esse alienum non potest, quia requirēdus esset alius spiritus, vt per eum creatura coaptaretur filio. Nō igitur in numero rerum conditarum est spiritus, sed deitati Patris proprius ac suus: in quo autem deificatur creatura, id nunquā fuerit extra Patris Deitatem. Quòd autē supra res cōditas sit spiritus, & aliud

ποία ὁμοιότης ἢ συγγένεια τῷ κτίζοντι πρὸς τὰ κτίσματα; ἢ ὅλως πῶς ἂν εἴη, ἐν ᾧ κτίζεται τὰ πάντα, κτίσμα; ἀκολουθεῖ γὰρ τῇ τοιαύτῃ δυσφημίᾳ καὶ εἰς τὸν υἱὸν βλασφημία· ὥστε τοὺς λέγοντας τὸ πνεῦμα κτίσμα, εἰπεῖν ὅτι καὶ ὁ λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα κτίζεται, κτίσμα ἐστίν· εἰκὼν τοῦ υἱοῦ λέγεται καὶ ἔστι τὸ πνεῦμα· οὓς γὰρ ἔγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. οὐκοῦν τοῦ υἱοῦ κατ' ἐκείνους ὁμολογουμένου μὴ εἶναι κτί-
A σματος, οὐκ ἂν εἴη οὐδὲ ἡ τούτου εἰκὼν κτίσμα· ὁποία γὰρ ἂν εἴη ἡ εἰκών, εἶναι τοιοῦτον ἀνάγκη, καὶ τὸν οὗ ἐστιν ἡ εἰκών· ὅθεν εἰκότως καὶ πρεπόντως ὁ λόγος ὁμολογεῖται μὴ ὢν κτίσμα, εἰκὼν τοῦ πατρὸς ὑπάρχων· ἄρα τοῖς κτίσμασιν ὁ συναριθμῶν τὸ πνεῦμα, πάντως που καὶ τὸν υἱὸν ἐν τούτοις συναριθμήσει· δυσφημῶν ἐν τούτῳ καὶ τὸν πατέρα, διὰ τὴν εἰς τὴν εἰκόνα αὐτοῦ δυσφημίαν. ἄρα οὖν, οὐ τῶν κτισμάτων ἐστὶ τὸ πνεῦμα· καὶ δέδεικται μᾶλλον ἴδιον εἶναι τοῦ υἱοῦ,
B καὶ οὐ ξένον τοῦ θεοῦ· καὶ γὰρ κἀκεῖνο, τὸ σοφὸν αὐτῶν ἐρώτημα· εἰ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστι τὸ πνεῦμα, διὰ τί μὴ λέγεται καὶ αὐτὸς υἱός· δέδεικται μὲν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἤδη, προπετὲς καὶ τολμηρόν, δείκνυται δὲ καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον· εἰ γὰρ καὶ μὴ υἱὸς ἐλέχθη ἐν ταῖς γραφαῖς, ἀλλὰ πνεῦμα θεοῦ· ἐν αὐτῷ τῷ θεῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ εἴρηται· ὡς ὁ ἀπόστολος ἔγραψεν. Εἰ δὲ ὁ υἱὸς ἐπειδὴ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστιν ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστιν, ἀνάγκη καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ θεοῦ λεγόμενον, ἴδιον εἶναι κατ' οὐσίαν τοῦ υἱοῦ·
C ἀμέλει τοῦ κυρίου ὄντος υἱοῦ, αὐτὸ πνεῦμα εἴρηται πνεῦμα υἱοθεσίας· καὶ πάλιν τοῦ υἱοῦ ὄντος σοφίας καὶ ἀληθείας· γέγραπται τὸ πνεῦμα εἶναι πνεῦμα σοφίας καὶ ἀληθείας· πάλιν τε ὁ μὲν υἱός ἐστι δύναμις θεοῦ καὶ κύριος τῆς δόξης· τὸ δὲ πνεῦμα λέγεται πνεῦμα θεοῦ καὶ πνεῦμα τῆς δόξης· οὕτως ἐφ' ἑκάστου τῆς γραφῆς λεγούσης· τοῦ μὲν Παύλου γράφοντος Κορινθίοις· εἰ γὰρ ἔγνωσαν οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. καὶ ἐν ἑτέροις· οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν
D εἰς φόβον· ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας· καὶ αὖθις, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν· κρᾶζον, ἀββᾶ ὁ πατήρ· ὁ δὲ Πέτρος, ἔγραφεν· εἰ ὀνειδίζεσθε ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, μακάριοι· ὅτι τὸ τῆς δόξης καὶ δυνάμεως πνεῦμα, ἐφ' ἡμᾶς ἀναπέπαυται· ὁ δὲ κύριος εἴρηκε πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ παράκλητον εἶναι τὸ πνεῦμα, ἐξ οὗ δείκνυται τελείαν εἶναι τὴν τριάδα· ἐν τούτῳ γοῦν ὁ λόγος τὴν κτίσιν δοξάζει, θεοποιῶν δὲ καὶ υἱοποιῶν,
E προσάγει τῷ πατρί· τὸ δὲ συνάπτον τῷ λόγῳ τὴν κτίσιν, οὐκ ἂν εἴη αὐτὸ τῶν κτισμάτων· καὶ τὸ υἱοποιοῦν δὲ τὴν κτίσιν, οὐκ ἂν εἴη ξένον τοῦ υἱοῦ. ἐπεὶ ζητεῖν ἕτερον ἀνάγκη πνεῦμα, ἵνα καὶ τοῦτο ἐν ἐκείνῳ συναφθῇ τῷ λόγῳ· ἀλλ' ἄτοπον τοῦτο· οὐκ ἄρα ἓν τῶν γενητῶν ἐστι τὸ πνεῦμα· ἀλλ' ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος· ὅτι δὲ ἄνω τῆς κτίσεώς ἐστι τὸ πνεῦμα· καὶ

καὶ ἄλλο μὲν παρὰ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν, ἴδιον δὲ τῆς θεότητος, ἔξεστι καὶ ἐκ τούτων πάλιν συνιδεῖν. ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτόν ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἅγιον γάρ φησι, πνεῦμα σοφίας, φεύξεται δόλον καὶ ἀπαναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων· καὶ ὁ μὲν πέτρος φησὶν, ἐν τῷ ἀφθάρτῳ καὶ ἡσυχίῳ τοῦ πραέος καὶ ἡσυχίου πνεύματος· καὶ πάλιν ἐν τῇ σοφίᾳ· τὸ γὰρ ἄφθαρτόν σου πνεῦμα, ἐστὶν ἐν πᾶσι. καὶ οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ τὸ ἐν αὐτῷ· οὐκ ἔνι δὲ παρὰ τῷ θεῷ, ὡς εἶπεν ἰάκωβος, παραλλαγὴ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα· ἐν τῷ θεῷ τοίνυν ὂν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰκότως ἂν εἴη ἄτρεπτον καὶ ἀπαράλλακτον καὶ ἄφθαρτον· ἡ δὲ τῶν γενητῶν καὶ κτιστῶν φύσις, ἐστὶ τρεπτή. οὔτε δὴ ἔξωθεν οὖσα τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ὑποστᾶσα· πᾶς μὲν γὰρ ἄνθρωπος, φησί, ψεύστης, καὶ πάντες ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ. ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἰδίαν ἀρχὴν, ἀλλ' ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον· εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν. ἐν δὲ τῷ ἰώβ, εἰ κατὰ ἁγίων αὐτοῦ οὐ πιστεύει, ἄστρα δὲ οὐ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ· ὁ δὲ παῦλος γράφει· οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν, μήτιγε βιωτικά; ἀλλὰ γὰρ ὁ διάβολος ἐν μέσῳ τῶν χερουβὶμ ὢν καὶ ἀποσφράγισμα ὁμοιώσεως γενόμενος, ἐξέπεσεν ἐκ τῶν οὐρανῶν ὡς ἀστραπή· εἰ δὲ τὰ μὲν κτίσματα τοιαύτην ἔχει φύσιν καὶ γέγραπται περὶ ἀγγέλων τοιαῦτα· τὸ δὲ πνεῦμα ἕν ἐστι καὶ ἀναλλοίωτον· καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ ἀτρεψίας ἐστὶ, μένον ἀεὶ σὺν αὐτῷ ἄτρεπτον, ποία ὁμοιότης τῷ ἀτρέπτῳ πρὸς τὰ τρεπόμενα; δῆλον γὰρ εἴη, ὡς οὔτε κτίσμα ἐστὶν, οὔτε ὅλως τῆς τῶν ἀγγέλων οὐσίας ἐστὶ, διὰ τὸ ἐκείνους εἶναι τρεπτούς· ἀλλ' εἰκὼν τοῦ λόγου, καὶ πατρὸς ἴδιόν ἐστι· πάλιν τε· τὸ μὲν πνεῦμα κυρίου, πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην· οὕτω γὰρ καὶ ὁ δαβὶδ ψάλλει· ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου; καὶ πάλιν, ἐν τῇ σοφίᾳ γέγραπται· τὸ γὰρ ἄφθαρτόν σου πνεῦμα, ἐστὶν ἐν πᾶσι. τὰ δὲ γενητὰ πάντα, ἐν μεμερισμένοις τόποις εἰσὶν, ἥλιος μὲν καὶ σελήνη καὶ ἀστέρες, ἐν τῷ στερεώματι, νεφέλαι δὲ, ἐν τῷ ἀέρι· καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν· οἵ τε ἄγγελοι ἀποστέλλονται εἰς διακονίας· καὶ ἦλθον οἱ ἄγγελοι παραστῆναι ἐνώπιον κυρίου, ὡς ἐν τῷ ἰὼβ γέγραπται· καὶ ἐνυπνιάσθη ἰακὼβ ὁ πατριάρχης· καὶ ἰδοὺ κλίμαξ ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῇ, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανὸν· καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτῆς· εἰ δὲ τὸ μὲν πνεῦμα πάντα πληροῖ· καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἐστὶν ἐν μέσῳ πάντων, οἱ δὲ ἄγγελοι ἐλάττους ὄντες ἐν τόπῳ εἰσὶ καὶ ἔνθα ἀποστέλλονται ἐκεῖ πάρεισιν, οὐκ ἀμφίβολον οὖν ὅτι οὔτε τῶν γενητῶν, οὔτε ἄγγελός ἐστιν ὡς ὑμεῖς λέγετε τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἄνω τῆς τῶν ἀγγέλων φύσεώς ἐστι· πάλιν γὰρ καὶ ἐκ τούτων ἄν τις ἴδοι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς μεθεκτόν ἐστι καὶ οὐ μετέχον, τὰ αὐτὰ γὰρ λέγειν, οὐκ ὀκνητέον. ἀδύνατον γάρ ἐστι τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας· γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου καὶ καλὸν γευσαμένους θεοῦ ῥῆμα· εἰ δὲ

& aliud diuersum à creaturis, ex istis denuo resciscere licet. Immutabilis inalterabilisque est Spiritus sanctus, *Spiritus enim*, inquit, *sapientiæ fugiet dolosum, & absistet à cogitationibus stultis.* Petri quoque verba sunt: *In incorruptibilitate mansueti & quieti spiritus.* Rursumque in sapientia: *Tuus enim incorruptibilis spiritus est in omnibus. Et nemo nouit quæ sunt Dei, nisi spiritus Dei, qui est in ipso.* Non est autem apud Deũ (vt inquit Iacobus) immutatio aut conuersionis vmbra vlla aut delineamenta.

A In Deo igitur quum sit Spiritus sanctus, merito & ille fuerit immutabilis & inconuertibilis. Natura contrà rerum nascentium & conditarum conuertibilis est, vt quæ foris sit, & extra substantiam deitatis & ex non entibus emerserit. Omnis enim homo, vt inquit ille, mendax, & omnes peccauerũt, & indigent gloria Dei. Angelosque qui non seruauerant suam originem, sed deseruerant proprium domicilium, ad damnationem in iudicium magnæ diei vinculis æternis sub tenebris detinuit. In Iob autem:

B *Si in sanctos Angelos fidem non habet, sed contra Angelos suos prauum quid suspicatus est, Stellæ porro non sunt puræ coram illo.* Quin & Paulus scribit, *An ignoratis quod Angelos iudicabimus, nedum ista temporalia?* Siquidem & diabolus qui in medio Cherubim, & signaculum similitudinis erat, cecidit è cælis quasi fulgur. Quod si creata habent conuertibilem naturam, & de Angelis istiusmodi scripta sunt, & ipse Spiritus sanctus est immutabilis, & eiusdem cum Filio incõuertibilitatis semper cum eo immutabilis persistens, nec similitudo vlla immutabilis ad mutabilia:

C liquet profectò eum creaturam non esse, aut genere cum Angelis conuenire, eò quòd illi mutabiles sint, ipse verò imago sit verbi, & proprius Patris. Rursus, *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum*, ita enim & Dauid psallit. *Quo proficiscar à spiritu tuo?* nec non & in Sapientia scriptum est: *Nam incorruptibilis spiritus tuus est in omnibus.* Creata autem distinctim cõsistunt in certis locis, nõ vbique. Siquidem sol & luna & stellæ in firmamento, nubes in aëre sunt, & hominibus constituit terminos prouinciarum.

D Angeli vero amandantur ad ministeria: *Et venerunt Angeli vt assisterent coram Domino*, vt in libro Iob scriptum reperies. *Et sopitus est Iacob Patriarcha, & scala fixa erat, cuius caput pertingebat ad cælum, & Angeli Dei ascendebant & descendebãt per eam.* Quod si spiritus omnia adimplet, & per Verbum in medio est omnium: Angeli autem quia minores sunt, loco circumscribuntur, & quo mittuntur, eò se conferunt: qui dubium esse possit, spiritum neque creaturam neque Angelum esse, vt vos dicitis, sed supra Angelorum naturam? Quinimo vel hinc quoque

E rem ita se habere conspicias: Siquidem Spiritus sanctus impartibilis est aliis, non ipsi aliunde impartitur. Nõ enim piguerit eadem dicere, vt ex eo dicto Pauli colligas: *Nam impossibile est semel illuminatos, & qui gustauerunt cæleste donum, & qui participes redditi sunt Spiritus sancti, & qui bonum Dei verbum gustauerunt, & c.*

Quòd si angeli aliæque creaturæ participant de spiritu eius: & quia ex se non habent, sed aliunde capiunt, ideo ab eo, cuius compotes facti sunt, excidere possunt: Spiritus autem idem semper est, non ex numero eorum quibus aliquid communicatur, sed cuius omnes res participes fiunt: quare si illud idem semper est cum eo vnde impartitur, & creaturæ illius participes fiunt, fieri nequit, vt Spiritus sanctus sit aut Angelus, vut vlla denique res creata, sed proprius verbi, à quo quum datur, impartitur creaturis. Alioqui consentaneum est: vt iam dicerent, etiam Filium, rem conditam esse, cuius omnes in spiritu participes facti sumus. Quin & rursum, vnus est Spiritus sanctus, creaturæ autem multæ: angeli siquidem mille millies, & decis millies mille: luminaria item multa, & throni, & Dominationes, & cæli & Cherubim & Seraphim, & Archangeli plurimi, in summa, res creatæ vnum non sunt, sed multa & diuersa, & Angeli multi, qualis igitur similitudo spiritui ad res creatas? Neque obscurum est spiritum non esse vnum ex multis, neque Angelum aliquem, sed vnum esse, vel potius Verbi quod est vnum, eum proprium esse, & Patris qui vnus est, eum propriū & cōsubstantialem esse. Hæc quum sola singulatim de Spiritu sancto dicantur, ostendunt eum nihil commune aut peculiare habere natura & substantia ad res creatas, sed diuersum ab illis esse, propriúmque & nihil alienum esse à substātia Filij & deitate, per quam quum sit vnus ex Trinitate, pudefacit illorum stoliditatem. Videamus tamen adhuc illam ipsam ab initio traditionem & doctrinam & fidem Catholicæ Ecclesiæ, quam Christus quidem dedit: Apostoli verò prædicauerunt & seruauerunt. In hac enim Ecclesia fundamur, & qui inde excidit, Christianus non poterit dici. Trinitas igitur sancta & perfecta in Patre & Filio & Spiritu sancto, rationem deitatis accipit, nihil alienū aut foris superinductum possidet, neque ex creatore & creatura cōsistit, sed tota est ex creatore & conditore rerum, sibi similis & natura indiuisibilis, vnaque eius operatio: Pater enim per Verbum in Spiritu sancto omnia facit. Atq; ita vnitas trinitatis seruatur, & ita vnus Deus in Ecclesia prædicatur, qui est super omnia & per omnia, & in omnibus. Super omnia quidem, & pater, vt principium & fons, per omnia verò per verbū, in omnib. porrò in Spiritu sancto. Trinitas autem est non nomine tenus, aut inani dictionis specie, sed veritate, & subsistendi ratione Trinitas. Vt enim pater est hoc ipsum quod est, ita quoque verbum super omnia Deus, hoc ipsum est quod est, ita quoque Spiritus S. non inessentiale quiddam est, sed existit & subsistit verè. Neque hic minùs sentit Catholica Ecclesia, ne in istos nostri temporis, qualis Caiphas fuit, Iudæos & in Sabellium delabatur: neque plus cōminiscitur, ne in Ethnicorum deorum pluralitatem prouoluatur. Et quòd ista sit fides Ecclesiæ, discant

εἰ δὲ οἱ ἄγγελοι, καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα μετέχοντά ἐστιν αὐτοῦ τοῦ πνεύματος· διὰ τοῦτο γὰρ ταῦτα μὲν ἐκπίπτειν μετέχοντα δύναται· τὸ δὲ πνεῦμα ἀεὶ τὸ αὐτό ἐστι καὶ μεθεκτόν· τὰ δὲ κτίσματα μετέχοντά ἐστιν αὐτοῦ· οὐκ ἂν εἴη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὔτε ἄγγελος, οὔτε ὅλως κτίσμα, ἀλλ' ἴδιον τοῦ λόγου· παρ' οὗ διδόμενον μετέχεται παρὰ τῶν κτισμάτων· ἐπεὶ ὥρα λέγειν αὐτοὺς καὶ τὸν υἱὸν κτίσμα, οὗ πάντες ἐν τῷ πνεύματι μέτοχοι A γεγόναμεν· καὶ πάλιν· ἕν ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τὰ δὲ κτίσματα, πολλά· ἄγγελοι μὲν γάρ, χίλιαι χιλιάδες, καὶ μύριαι μυριάδες. φωστῆρες δέ, πολλοί. καὶ θρόνοι. καὶ κυριότητες· καὶ οὐρανοί· καὶ χερουβίμ· καὶ σεραφίμ· καὶ ἀρχάγγελοι πολλοί· καὶ οὐκ ἔστι τὰ κτίσματα ἕν, ἀλλὰ πάντα πολλὰ καὶ διάφορα· εἰ δὲ τὸ πνεῦμα μὲν τὸ ἅγιον ἕν ἐστι, τὰ δὲ κτίσματα πολλὰ καὶ ἄγγελοι πολλοί, τίς ὁμοιότης τῷ πνεύματι πρὸς τὰ γενητά; καὶ οὐκ ἄδηλον, ὅτι οὐκ ἔστι τῶν πολ- B λῶν τὸ πνεῦμα, ἀλλ' οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' ἕν· μᾶλλον δὲ τοῦ λόγου ἑνὸς ὄντος ἴδιον καὶ ὁμοούσιόν ἐστι. ταῦτα μὲν οὖν καὶ μόνα καθ' ἑαυτὰ λεγόμενα περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, δείκνυσιν αὐτὸ μηδὲν κοινὸν μηδὲ ἴδιον ἔχειν τι τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ, πρὸς τὰ κτίσματα· ἀλλ' ἄλλο μὲν εἶναι τῶν γενητῶν, ἴδιον δὲ καὶ οὐ ξένον τῆς τοῦ υἱοῦ οὐσίας καὶ θεότητος. δι' ἣν καὶ τῆς ἁγίας τριάδος ὄν, καταισχύνει τὴν ἐκείνων ἀναισθησίαν· ἴδωμεν δὲ ὅμως καὶ πρὸς τούτοις, καὶ αὐτὴν τὴν ἐξ ἀρχῆς C παράδοσιν καὶ διδασκαλίαν καὶ πίστιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἣν ὁ μὲν κύριος ἔδωκεν, οἱ δὲ ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, καὶ οἱ πατέρες ἐφύλαξαν· ἐν ταύτῃ γὰρ, ἡ ἐκκλησία τεθεμελίωται· καὶ ὁ ταύτης ἐκπίπτων, οὔτ' ἂν εἴη, οὔτ' ἂν λέγοιτο χριστιανός· τριὰς τοίνυν ἁγία καὶ τελεία ἐστίν, ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι θεολογουμένη· οὐδὲν ἀλλότριον, ἢ ἔξωθεν ἐπιμιγνύμενον ἔχουσα· οὐδὲ ἐκ δημιουργοῦ καὶ γενητοῦ συνισταμένη, ἀλλ' ὅλη τοῦ κτίζειν καὶ δημιουργεῖν οὖ- D σα· ὁμοία δὲ ἑαυτῇ καὶ ἀδιαίρετός ἐστι τῇ φύσει. καὶ μία ταύτης ἡ ἐνέργεια· ὁ γὰρ πατὴρ διὰ τοῦ λόγου ἐν πνεύματι ἁγίῳ τὰ πάντα ποιεῖ· καὶ οὕτως ἡ ἑνότης τῆς ἁγίας τριάδος σώζεται· καὶ οὕτως εἷς θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κηρύττεται, ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν· ἐπὶ πάντων μέν, ὡς πατήρ· ὡς ἀρχή· καὶ πηγή· διὰ πάντων δέ, διὰ τοῦ λόγου· ἐν πᾶσι δέ, ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· τριὰς δέ ἐστιν· οὐχ ἕως ὀνόματος μόνου φαντασίᾳ λέξεως, ἀλλὰ ἀ- E ληθείᾳ καὶ ὑπάρξει τριάς. ὥσπερ γὰρ ὁ ὢν ἐστὶν ὁ πατήρ, οὕτως ὁ ὤν, ἐστὶν ἐπὶ πάντων θεός, ὁ τούτου λόγος· καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἀνύπαρκτόν ἐστιν, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ὑφέστηκεν ἀληθῶς· οὔτε ἔλαττόν τι φρονεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ἵνα μὴ εἰς τοὺς νῦν κατὰ καϊάφαν ἰουδαίους καὶ εἰς σαβέλλιον περιπέσῃ· οὔτε πλεῖον ἐπινοεῖ, ἵνα μὴ εἰς τὴν ἑλλήνων πολυθεΐαν κατακυλισθῇ· καὶ ὅτι αὕτη ἡ πίστις ἡ τῆς ἐκκλησίας ἐστί, μαθέ-

μαθητεύσωσι πῶς ὁ μὲν κύριος ἀποστέλλων τοὺς
ἀποστόλους, παρήγγειλε τοῦτον θεμέλιον τιθέναι τῇ
» ἐκκλησίᾳ· λέγων, πορευθέντες, μαθητεύσατε
» πάντα τὰ ἔθνη· βαπτίζοντες αὐτοὺς, εἰς τὸ ὄνομα
» τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος·
οἱ δὲ ἀπόστολοι πορευθέντες, οὕτως ἐδίδαξαν· καὶ τοῦ-
τό ἐστιν εἰς πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν τὸ κήρυγμα· οὐκ
οὖν τοῦτον ἐχούσης τῆς ἐκκλησίας τὸν θεμέλιον τῆς πί-
στεως, εἰπάτωσαν πάλιν ἡμῖν ἐκεῖνοι καὶ ἀποκρινά-
σθωσαν· τριάς ἐστιν, ἢ δυάς; εἰ μὲν οὖν δυάς ἐ- A
στι, συναριθμείσθω παρ' ὑμῶν τοῖς κτίσμασι τὸ
πνεῦμα· οὐκ ἔστι μέν τοι οὕτω τὸ ὑμῶν φρόνημα,
εἰς ἕνα θεὸν τὸν ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ
ἐν πᾶσι· τὸ γὰρ ἐν πᾶσιν, οὐκ ἔχετε διαιροῦν-
τες καὶ ἀποξενίζοντες ἀπὸ τῆς θεότητος τὸ πνεῦ-
μα· καὶ ἡ τελείωσις δὲ ὑμῶν ἣν νομίζετε ποιεῖν
οὕτω φρονοῦντες, οὐκ ἔστιν ὁλοκλήρως εἰς θεότη-
τα γινομένη· ἐπιμίγνυται γὰρ αὐτῇ κτίσμα καὶ
θεολογεῖτε καὶ ὑμεῖς, ὡς οἱ ἀρειανοὶ καὶ ἕλληνες,
τὴν κτίσιν μετὰ τοῦ κτίσαντος αὐτὴν θεοῦ, διὰ B
τοῦ ἰδίου λόγου· οὕτω δὲ διακείμενοι, ποίας ἐλπί-
δος ἐστέ; ἢ τίς ὑμᾶς συνάψει θεῷ, μὴ ἔχοντας
αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὸ τῆς κτίσεως;
ποία δὲ ὑμῶν τόλμα καὶ ἀπερισκεψία, ὅτι τὸν πατέ-
ρα καὶ τὸν τούτου λόγον, εἰς τὰ κτίσματα κατ-
άγετε, καὶ πάλιν τὸ κτίσμα συνεξισοῦτε τῷ θεῷ;
τοῦτο γὰρ ποιεῖτε φανταζόμενοι περὶ τοῦ πνεύμα-
τος ὡς κτίσματος, καὶ συντάσσοντες αὐτὸ εἰς
τριάδα· τί δὲ καὶ τὸ μανιῶδες ὑμῶν ὥστε φρονεῖν
ἀδικίαν κατὰ τοῦ θεοῦ; ὅτι μὴ πάντες ἄγγελοι, ἢ C
πάντα τὰ κτίσματα, ἀλλ' εἷς ἐκ τούτων συναριθ-
μεῖται τῷ θεῷ καὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ· ἔδει γὰρ
καθ' ὑμᾶς ἅπαξ ἀγγέλου καὶ κτίσματος
ὄντος τοῦ πνεύματος, καὶ συνταττομένου εἰς
τριάδα, μὴ ἕνα, ἀλλὰ πάντας τοὺς κτισθέντας
ἀγγέλους συντάσσεσθαι τῇ θεότητι, καὶ μηκέτι τριά-
δα, ἀλλὰ πληθύν τινα θεότητος ἀναρίθμητον
εἶναι· ἵνα καὶ ἡ ἐν τούτῳ πάλιν δοκοῦσα τελείωσις ὑ-
μῶν γίνεσθαι, διαιρουμένη ὧδε κἀκεῖσε, ἀβέβαιος D
τῇ ποικιλίᾳ γένηται· τοιαῦτα γὰρ τὰ τέλη ὑμῶν καὶ τῶν
ἀρειανῶν λογιζομένων κατὰ τῆς θεότητος, καὶ τῇ
κτίσει λατρευόντων, παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα
θεόν. τοιαῦτα οὖν ὑμῖν ἄτοπα ἐκ τοῦ δυάδα λέγειν,
ἀπαντᾷ· εἰ δὲ τριάς ἐστιν ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, δέδει-
κται δὲ ἀδιαίρετος οὖσα καὶ οὐκ ἀνόμοιος, ἀνάγκη
μίαν ταύτης εἶναι ἁγιότητα, καὶ μίαν ταύτης τὴν
ἀϊδιότητα· καὶ τὴν τῆς ἀτρεψίας φύσιν· ὥσπερ γὰρ ἡ
εἰς αὐτὴν παραδεδομένη πίστις συνάπτει θεῷ· ὁ δὲ
ὑφαιρούμενός τι τῆς τριάδος, καὶ ἐν μόνῳ τῷ τοῦ πα- E
τρὸς ὀνόματι βαπτιζόμενος, ἢ ἐν μόνῳ τῷ ὀνόματι
τοῦ υἱοῦ· ἢ χωρὶς τοῦ πνεύματος ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ, οὐδὲν
λαμβάνει· ἀλλὰ κενὸς καὶ ἀτελής, αὐτός τε καὶ ὁ
δοκῶν διδόναι διαμένει· ἐν τῇ τριάδι γὰρ ἡ τε-
λείωσίς ἐστιν· οὕτως ὁ διαιρῶν τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς·
ἢ τὸ πνεῦμα κατάγων εἰς τὰ κτίσματα, οὔτε τὸν
υἱὸν ἔχει, οὔτε τὸν πατέρα· ἀλλ' ἔστιν ἄθεος καὶ
ἀπίστου χείρων· καὶ πάντα μᾶλλον, ἢ χριστιανός·
καὶ

discant ex eo, quòd Dominus emittens Apostolos suos præcepit eis hoc fundamentũ in ecclesia ponere, *Proficiscentes*, inquit, *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*. Apostoli autem profecti ita docuerunt, & hæc est prædicatio in omnem sub cœlo Ecclesiam. Hoc igitur fundamentum fidei quum habeat Ecclesia: dicant mihi iam denuo, simulque respondeant, sitne Trinitas an dualitas? quod si est dualitas, age adnumeretur à vobis creaturis Spiritus. Non puto autem vos ita de Deo vno sentire, qui est super omnia, per omnia, & in omnibus: nam hanc particulam, *in omnibus*, non habetis, quum segregetis & abalienetis à deitate Spiritum. Et initiatio baptismatis vestra, quam putatis vos inducere, ita sentiẽtes, integra, quantum ad deitatem spectat, non est. Nam illi admiscetis creaturam, & in Deitatis rationem, vt Ariani, & Ethnici, creaturam, cum eo, qui eam per filium creauit, adducitis. Quum autem ita affecti sitis, quid spei vobis reliquum? Aut quis vos ipsos Deo consociabit, cùm non habeatis spiritum Dei, sed Spiritum creaturæ? Quæ autem ista audacia & inconsiderantia, quod patrem, eiusque verbum detrahitis ad creaturas? & vicissim creaturam adæquatis Deo? hoc enim facitis cùm de spiritu vt de re condita imaginationes concipitis, eumque tamen nihilominus Trinitati coaptatis. Aut quis ille furor quo iniustitiam de Deo cogitatis? nimirum quia non omnes Angeli, aut vniuersæ creaturæ, vt par erat, sed vnus tantummodo ex illis annumeratur Deo, & Verbo eius. Nam secundum vos quidem cùm Spiritus sanctus sit Angelus & creatura, idemque à vobis in deitatem coaptetur, iniuriam cæteris facitis, quod vnum ex Angelis, ac non potius vniuersos, quotquot creati sunt, deitati copulatis, vt inde non Trinitas, sed infinita multitudo Deitatis conficiatur: adeò vt initiatio ista quæ vobis videtur hoc ipso perfecta esse, horsum illorsum in partes distracta, instabilis ipsa multiplicitate reddatur. Istiusmodi enim sunt vestri & Arianorum fines, qui cõtra Deum talia in animo sentitis, & creaturam omisso Deo colitis. Istæ enim absurditates hodiè insurgunt illis, qui dualitatem inducunt. Si autem Trinitas est: quemadmodum est: demonstratum est enim eam esse indiuiduam, sibiq; similem, & nequaquam dissimilem: necesse est vnã esse eius sanctitatem, vnam æternitatem, & vnam immutabilitatis naturam. Vt enim fides, quæ de ea traditur, vna est, eaque coaptat nos Deo, & vt qui aliquid adimit de Trinitate, & in solo nomine patris baptizatur, aut in solo nomine filii, aut absq; Spiritu S. in patre & Filio, nihil accipit, sed inanis manet, non consummatus aut initiatus, tum ipse, tum ille qui videtur hoc baptisma tribuere, cũ in Trinitate cõsistat perfecta initiatio: ita quoq; qui diuidit filiũ à patre, aut Spiritũ ad creaturas detrahit, neq; filiũ habet, neq; patrẽ sed impius est sine Deo, & infideli deterior, & quidvis potius q̃ Christianus.

Idq; iure. Vt. n. vnũ baptiſma eſt, quod in patre & filio & Spiritu S. traditur, & vnica fides eſt in eam, vt dixit Apoſtolus, ita quoq; ſancta Trinitas, ipſa in ſe conſiſtens, & in ſe vnitas, nihil in ſe habet rerum conditarum. Hęc eſt Trinitatis indiuiduæ vnitas, & vna in eam fides eſt. Quod ſi pro veſtro commento, ô Tropici, ita non eſt, cùm ſomnietis ſpiritũ creaturam eſſe, non iam vna fides eſt vobis, neque vnum baptiſma, ſed duo. Vnum quidem in Patrem & Filium, alterum in Angelum creaturam. Nihil iam vobis firmũ vel verum: quæ enim communio conditæ rei cum conditore? aut quæ vnitas in inferioribus creaturis cum verbo earum architecto? Id cùm ſciret beatus Paulus, non diuiſit Trinitatem, quemadmodum vos, ſed eam vnitatem doces ad Corinthios de ſpiritualibus ſcribit, & omnia in vnum Deum Patrem conſummat, ita inquiens: *Diuiſiones gratiarum, idem autem ſpiritus: & diuiſiones miniſteriorum, verùm idem dominus: & diuiſiones operationum, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus.* Quæ enim Spiritus ſingulis diuidit, ea à patre per verbum ſuppeditantur. Omnia enim quæ Patris ſunt, Filii ſunt, ideoque quæ à Filio in Spiritu dantur, Patris donaria ſunt, & donaria Spiritus, qui eſt in nobis vnaque & verbum, quod hæc muneneratur, in nobis, eſt, & in eo ipſo pater eſt: atque ita ſe habet illud dictum: *Veniemus Pater & ego, & manſionem apud eum faciemus*, quemadmodum diximus. Vbi enim lux, ibi radius: & vbi radius, ibi eius vis & operatio & lucida gratia. Idque ipſum Apoſtolus ſcribens ad Corinthios in ſecunda epiſtola ſua docuit, *Gratia*, inquiens, *Domini noſtri Ieſu Chriſti, & communicatio ſancti Spiritus ſit cum omnibus vobis*. Gratia enim & donum quod datur, in Trinitate datur, à Patre per Filium in Spiritu ſancto. Vt enim à Patre gratia Filii, quæ donatur, proficiſcitur: ita quoque non poterit fieri in nobis communicatio doni, niſi in Spiritu ſancto. Huius enim participes facti, & patris habemus dilectionem, & Filii gratiam, & ipſius Spiritus communionem: vna ergo ex iſtis operatio Trinitatis declaratur. Non enim Apoſtolus, quaſi ab vnoquoque diuerſa diſtinctaq; munera darentur, verba fecit, ſed quod daretur, id à Trinitate dari ſignificauit, & omnia ex vno Deo proficiſci. Id igitur quod creatura nõ eſt, ſed cum filio vnitur, vt Filius vnitus eſt Patri, quodq; cum Patre & Filio conglorificatur, & cũ verbo in rationẽ deitatis cõſecratur, operaturq; quæ operatur Pater per Filiũ, illud qui creaturã dicit, qui fieri poteſt, vt nõ is rectè in ipſum Deum impietatem committat? Quandoquidem nihil eſt, quod non per verbum in ſpiritu fiat, & perpetretur, quum ipſum in Pſal. canatur, *Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius, omnis virtus eorũ.* Itẽ in 147. Pſa. *Emittet*

καὶ δικαίως γε· καθάπερ γὰρ ἕν ἐστι τὸ βάπτισμα ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ πνεύματι ἁγίῳ διδόμενον· καὶ μία πίστις ἐστὶν εἰς αὐτήν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, οὕτως ἡ ἁγία τριὰς ἐν αὐτῇ οὖσα καὶ ἡνωμένη πρὸς ἑαυτήν, οὐδὲν ἔχει ἐν ἑαυτῇ τῶν γενητῶν· καὶ αὕτη τῆς τριάδος ἡ ἀδιαίρετος ἑνότης· καὶ μία ἡ εἰς αὐτὴν πίστις ἐστίν· εἰ δὲ κατὰ τὴν ὑμῶν τῶν τροπικῶν ἐπινόησιν οὐχ οὕτως ἐστίν· ἀλλ' ἐνυπνιάζεσθέ τε λέγειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκέτι μία A πίστις ἐστὶν ὑμῶν· οὐδὲ ἓν βάπτισμα ἀλλὰ δύο· ἓν μὲν, εἰς πατέρα καὶ υἱόν· ἕτερον δὲ, εἰς ἄγγελον κτίσμα ὄντα· καὶ οὐδὲν λοιπὸν ὑμῶν ἀσφαλὲς, οὐδὲ ἀληθές· ποία γὰρ κοινωνία, γενητῷ καὶ δημιουργῷ; ἢ ποία ἑνότης τοῖς κάτω κτίσμασι, καὶ τῷ ταῦτα δημιουργήσαντι λόγῳ; τοῦτο εἰδὼς ὁ μακάριος παῦλος, οὐ διαιρεῖ τὴν τριάδα ὥσπερ ὑμεῖς. ἀλλὰ τὴν ἑνότητα ταύτης διδάσκων, ἔγραψε κορινθίοις περὶ τῶν πνευματικῶν· καὶ πάντα εἰς ἕνα θεὸν τὸν πατέρα, ἀνα- B κεφαλαιοῖ λέγων, διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων „ εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακο- „ νιῶν εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς κύριος· καὶ διαιρέσεις „ ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ „ πάντα ἐν πᾶσιν· ἃ γὰρ τὸ πνεῦμα ἑκάστῳ διαιρεῖ, ταῦτα παρὰ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ λόγου χορηγεῖται· πάντα γὰρ τὰ τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ ἐστι. διὸ καὶ τὰ παρὰ τοῦ υἱοῦ ἐν πνεύματι διδόμενα, τοῦ πατρός ἐστι χαρίσματα· καὶ τοῦ πνεύματος δὲ ὄντος ἐν ἡμῖν, καὶ ἐν τούτῳ αὐτοῦ ἐστιν C ὁ πατὴρ· καὶ οὕτως ἐστὶ τὸ, ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ πα- „ τὴρ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν, καθάπερ εἴρη- „ ται· ἔνθα γὰρ τὸ φῶς, ἐκεῖ τὸ ἀπαύγασμα· καὶ ἔνθα τὸ ἀπαύγασμα, ἐκεῖ καὶ ἡ τούτου ἐνέργεια καὶ αὐγοειδὴς χάρις· καὶ τοῦτο πάλιν ὁ ἀπόστολος διδάσκων, ἔγραφεν αὖθις κορινθίοις, καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ λέγων· ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἰησοῦ „ χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ· καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁ- „ γίου πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν· ἡ γὰρ „ διδομένη χάρις καὶ δωρεὰ, ἐν τριάδι δίδοται παρὰ D πατρὸς δι' υἱοῦ ἐν πνεύματι ἁγίῳ· ὥσπερ γὰρ ἐκ πατρὸς ἐστι δι' υἱοῦ ἡ διδομένη χάρις, οὕτως οὐκ ἂν γένοιτο κοινωνία τῆς δόσεως ἐν ἡμῖν, εἰ μὴ ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· τούτου γὰρ μετέχοντες, ἔχομεν τοῦ πατρὸς τὴν ἀγάπην· καὶ τοῦ υἱοῦ τὴν χάριν, καὶ αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τὴν κοινωνίαν· μία ἄρα καὶ ἐκ τούτων, ἡ τῆς τριάδος ἐνέργεια δείκνυται· οὐ γὰρ ὡς παρ' ἑκάστου διάφορα καὶ διῃρημένα τὰ διδόμενα σημαίνει ὁ ἀπόστολος· ἀλλ' ὅτι τὰ διδόμενα, ἐν τριάδι δίδοται· καὶ τὰ πάντα ἐξ ἑνὸς θεοῦ ἐστι· τὸ τοίνυν μὴ ὂν κτίσμα ἀλλ' ἡνωμένον τῷ E υἱῷ· ὡς ὁ υἱὸς ἥνωται τῷ πατρί· τὸ συνδοξαζόμενον πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ θεολογούμενον μετὰ τοῦ λόγου· ἐνεργοῦν τε ἅπερ ὁ πατὴρ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐργάζεται. πῶς ὁ λέγων κτίσμα, οὐκ ἄντικρυς εἰς αὐτὸν τὸν υἱὸν ἀσεβεῖ; οὐδὲν γάρ ἐστιν ὃ μὴ διὰ τοῦ λόγου ἐν τῷ πνεύματι γίνεται καὶ ἐνεργεῖται. τοῦτο καὶ ἐν ψαλμοῖς ᾄδεται. τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος „ αὐτοῦ, πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ, ἐξαποστελεῖ „ τὸν λό-

τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ τήξει αὐτά· πνεύσει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ῥυήσονται ὕδατα. καὶ ἐδικαιώθημεν δέ, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ κυρίου ἡμῶν, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν· ἀδιαίρετον γὰρ τοῦ λόγου ἐστὶ τὸ πνεῦμα. ἀμέλει λέγοντος τοῦ χριστοῦ, ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ, συνεισέρχεται τὸ πνεῦμα οὐκ ἄλλως, ἢ ὡς ὁ υἱὸς ἐν ἡμῖν οἰκήσων· γράφοντος Ἐφεσίοις τοῦ Παύλου, ἵνα δώῃ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον κατοικῆσαι τὸν χριστόν· τοῦ δὲ υἱοῦ ἐν ἡμῖν ὄντος, ἔστι καὶ ὁ πατήρ, λέγοντος τοῦ υἱοῦ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· διὸ καὶ γινομένου τοῦ λόγου ἐν τοῖς προφήταις, ἐν αὐτῷ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ προεφήτευσι. τῆς γοῦν γραφῆς λεγούσης καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς τόνδε τὸν προφήτην, δείκνυται προφητεύων ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· ἐν μὲν τῷ Ζαχαρίᾳ γέγραπται· πλὴν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμιμά μου, δέχεσθε ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν πνεύματί μου τοῖς δούλοις μου τοῖς προφήταις· ὅτι καὶ μετ' ὀλίγα αἰτιώμενος τὸν λαόν, ἔλεγε· καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθῆ τοῦ μὴ εἰσακούειν τοὺς νόμους μου· καὶ τοὺς λόγους οὓς ἐξαπέστειλε κύριος παντοκράτωρ ἐν πνεύματι αὐτοῦ ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν ἔμπροσθεν· ὁ δὲ Πέτρος ἐν ταῖς πράξεσιν, ἔλεγεν· ἄνδρες ἀδελφοί, ἔδει πληρωθῆναι τὴν γραφὴν ἣν προεῖπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ κοινῇ δὲ οἱ ἀπόστολοι, ἐβόων οὕτως· δέσποτα ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς ὁ διὰ στόματος Δαβὶδ παιδός σου εἰπών· καὶ ὁ μὲν Παῦλος ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ γενόμενος, ἐπαρρησιάζετο τοῖς ἐλθοῦσι πρὸς αὐτὸν Ἰουδαίοις· καλῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἠσαΐου τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν· Τιμοθέῳ δὲ γράφων· τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει· ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς, ἀποστήσονταί τινες τῆς ὑγιαινούσης πίστεως· προσέχοντες πνεύμασι πλάνης· διὸ καὶ ὅταν λέγηται τὸ πνεῦμα ἔν τισι γίνεσθαι, νοεῖται ὁ λόγος ἐν αὐτῷ διδοὺς τὸ πνεῦμα· τῆς γοῦν προφητείας πληρουμένης, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε Κορινθίοις· κατὰ τὴν ἐπιχορηγίαν τοῦ πνεύματος Ἰησοῦ χριστοῦ εἰς ἐμέ· καὶ πάλιν πρὸς αὐτούς, ὁ αὐτὸς ἔγραφεν· εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος χριστοῦ· εἰ δὲ χριστὸς ἦν ὁ λαλῶν ἐν αὐτῷ, δηλονότι χριστοῦ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ λαλοῦν ἐν αὐτῷ· καὶ γὰρ τοῦ χριστοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῷ ἐν ταῖς πράξεσι, πάλιν ἔλεγε· καὶ νῦν ἰδοὺ δεδεμένος ἐν τῷ πνεύματι, πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλὴμ τὰ ἐν αὐτῇ συναντήσοντά μοι μὴ εἰδώς· πλὴν ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεταί μοι λέγον· ὅτι δεσμὰ καὶ θλίψεις μένουσί με· ὅθεν ἂν οἱ ἅγιοι λέγωσι τάδε λέγει κύριος, οὐκ ἄλλως ἢ ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ λαλοῦσι· καὶ ἐν τῷ πνεύματι λαλοῦντες, ἐν χριστῷ ταῦτα λέγουσιν· ἐὰν δὲ καὶ ὁ Ἄγαβος ἐν ταῖς πράξεσι λέγῃ· τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἄλλως ἢ τοῦ λόγου γενομένου πρὸς αὐτόν, τὸ πνεῦμα ἀποχορηγεῖ καὶ λαλεῖν ἐν αὐτῷ.

καὶ διὰ

Verbum suum, & liquefaciet ea, spirabit spiritum suum, & fluent aquæ. Et iustificati sumus (vt inquit Apostolus) *in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri.* Nam indiuisibilis est à verbo spiritus. Certè loquente Christo *veniemus ego & Pater*, vnà intrat & spiritus, & non aliter, quàm Filius in nobis habitaturus, scribente ad Ephesios Paulo, *vt det vobis secundum diuitias gloriæ suæ, virtute corroborari per Spiritum suum, vt habitet in interiore* A *homine Christus.* Iam quum Filius est in nobis, inest & Pater, Filio ita loquente, *Ego in Patre & Pater in me.* Ideoq; quũ esset Filius in Prophetis, Prophetæ in ipso Spiritu sancto vaticinati sunt. Certè Scriptura dicente factum esse Verbum Domini ad certum aliquem Prophetam, euidens redditur quòd ille in Spiritu sancto prophetauerit: siquidem in Zacharia scriptum est, *Tamen verba mea & leges meas suscipite: quæcunque ego mandauero in Spiritu meo seruis meis Prophetis*, vbi paulò pòst incusans populum dixit, *Et cor suum statuerunt* B *inobsequens, vt non audirent leges meas, & verba quæ emisit Dominus omnipotens in Spiritu suo in manibus Prophetarum suorum, qui prius fuerunt.* Petrus autem in Actibus loquutus est: *Viri fratres, omninò oportebat impleri scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus.* Et in commune Apostoli clamauerunt, *Domine qui fecisti cœlum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, qui per os David famuli tui dixisti.* Et Paulus quum Romæ esset, liberè locutus venientibus ad se Iudæis, *Bene dixit*, in- C quit, *Spiritus sanctus per Esaiam Prophetam ad patres vestros,* Timotheo autem scribens, *Spiritus*, inquit, *disertè ait*, quod in posterioribus temporibus deficient quidam à sana fide, attendentes spiritibus impostoribus. Quapropter cùm refertur spiritus in aliquibus fuisse, intelligitur verbum, quod dat Spiritum in eo fuisse. Certè cùm Prophetia adimpleretur. *Effundam*, ait, *de spiritu meo super omnem carnem.* Paulus quoque Corinthiis dixit, *Secundum suggestionem Spiritus Iesu Christi in me:* quin & iisdem quoque Corinthiis scribens. *An*, in- D quit, *probationem quæritis loquentis in me Christi?* Si Christus igitur in eo loquebatur, certum est Christi fuisse spiritum loquentem in ipso. Nã & Christo in eo in Actis loquente, iterum dixit? *Et nunc ego vinctus Spiritu proficiscor Hierusalem, ignarus eorum quæ mihi ibidem occursura sint, nisi quòd Spiritus sanctus per singula oppida testificatur mihi, dicens quòd vincula & tribulationes me expectent.* Vnde quum sancti aiunt hanc vocem, *Hæc dicit Dominus*, non alia de causa dicunt, quàm quòd Spiritus in ipsis loquatur. E Et quum in spiritu loquuntur, in Christo se ea dicere profitentur. Et ibi Agabus in Actis loquitur, *Hæc dicit Spiritus sanctus*, non alia de causa dicit, nisi quod verbo ad ipsum facto Spiritus S. suppeditabat ea quę loqueretur,

& pro-

& protestabatur ea, quæ eũ Hierosolymis manerent. Per Spiritum vicissim protestante Paulo, Christus ipse in eo loquebatur, ita vt ea quæ per Spiritum fiebat protestatio, verbi habẽda sit. Ita quoq; in sanctam virginem Mariam, adueniente verbo, vnà veniebat & Spiritus S. & verbũ in spiritu fingebat & cõcinnabat sibi corpus. Volens consociare & offerre per se creaturam patri, & reconciliare omnia in se, pacificãs quæ in cœlis sunt, & in terra. Concorditer ergo ex sacris literis ostenditur, Spiritum S. creaturam non esse, sed proprium illum & suũ esse
A verbi & deitatis patris. Ita enim sanctorum doctrina in sanctam & indiuisibilem Trinitatem in vnũ coit ac conciliatur, atq; vna ea fides est Catholicæ ecclesiæ. Contra Tropicorũ aliena à fide fabulosaq; cõmẽtatio discrepat à scripturis, & cõsonat cũ Arianorũ stoliditate, ac congruẽter hãc hypocrisim induũt, vt simplices decipiãt. Sed gratię Deo, quod vt scribis, latere nequiuerũt sub eo prætextu, quo se simulãt Arianis cõtradicere. Nã & apud illos in odio sunt, eò
B quod spiritum duntaxat, & non pariter cum eo etiã Verbũ creaturam esse pronunciant, & male apud omnes audiunt, vt perduelles oppugnatoresq; Spiritus sancti, & minimo minus mortui, vt qui vacui sint & destituãtur Spiritu sancto, & secundũ beatum Paulũ animales sint homines, & incapaces spiritus Dei, eò quòd spiritualiter diiudicentur. Qui vero ea sapiunt quæ sunt spiritus, diiudicãt quidẽ omnia, ipsi vero à nemine diiudicantur, quum in se habeant Dominũ, qui iis seipsum, & per hoc patrem suum in Spiritu sancto reuelat. Ego igitur etsi in eremo agam,
C tamẽ ob improbitatem eorum, qui alios auertunt à veritate, nihili faciens eorum de nostræ dictionis tenuitate & humilitate subsannationes, paucis scripsi, & tuæ religiositati misi, plurimum te adhortans, vt in istis legendis quędã emendes, & vbi imbecillior est dictio, veniam dones. Ego enim secundũ Apostolicam à patribus acceptam fidem ista tradidi, nihil prorsus aliunde adiiciens, sed sicuti didiceram, ea scripsi, quę cum sacris scripturis congruerent. Id enim consonum est cum illis, quę ex sacris literis de-
D monstrata fuere ad confirmationem, neq; forinsecus quippiam accersitũ est. Sed vt ipse dominus Iesus Christus Samaritanam docuit, & per eam nos, sanctæ Trinitatis perfectitudinem, quæ & indiuisibilis est, & vna deitas, prout ipsa veritas testificatur, vbi ait Samaritanæ puellæ, *Crede mihi mulier, quoniam venit hora, quin & iam nunc adest, quam veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate. Nam Pater tales quærit adoratores sui.* In spiritu igitur & veritate adorandum esse, etiam
E isthinc ostenditur, quia Filius ipsa veritas est, quemadmodum ipse de se dicit: *Ego sum veritas.* Eamque Dauid Propheta inuocabat, *Emitte*, inquiens, *lucem tuam, & veritatem tuam.* Veri idcirco adoratores adorãt quidẽ Patrem, sed

καὶ διαμαρτύρεσθαι τὰ μένοντα τὸν παῦλον εἰς ἱερουσαλήμ· ἀμέλει τοῦ πνεύματος πάλιν διαμαρτυρουμένου τῷ παύλῳ, ὁ αὐτὸς χριστὸς λαλεῖ ἐν αὐτῷ· ὡς εἶναι τοῦ λόγου, τὴν ἐκ τοῦ πνεύματος γινομένην διαμαρτυρίαν· οὕτως καὶ ἐπὶ τὴν ἁγίαν παρθένον μαρίαν ἐπιδημοῦντος τοῦ λόγου, συνήρχετο τὸ πνεῦμα. καὶ ὁ λόγος ἐν τῷ πνεύματι, ἔπλαττε καὶ ἥρμοζεν ἑαυτῷ τὸ σῶμα· συνάψαι θέλων καὶ προσενεγκεῖν δι' ἑαυτοῦ τὴν κτίσιν τῷ πατρί· καὶ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ· εἰρηνοποιήσας τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. συμφώνως ἄρα ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν δείκνυται, μὴ εἶναι κτίσμα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἴδιον τοῦ λόγου, καὶ τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος· οὕτω γὰρ τῶν μὲν ἁγίων ἡ διδασκαλία, εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ἀδιαίρετον τριάδα συνάγεται· καὶ μία πίστις αὕτη τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας· τῶν δὲ τροπικῶν ἡ ἀλλότριος μυθοπλαστία, διαφωνεῖ μὲν, πρὸς τὰς γραφάς· συμφωνεῖ δὲ, τῇ τῶν ἀρειομανιτῶν ἀλογίᾳ καὶ εἰκότως αὐτοὺς οὕτως ὑποκρίνασθαι ἀπάτης ἕνεκεν τῶν ἀκεραίων· ἀλλὰ χάρις τῷ κυρίῳ, ὅτι ὡς γράφεις, οὐκ ἔλαθον σκέποντες ἑαυτοὺς τῇ πρὸς τοὺς ἀρειανοὺς προσποιήτῳ ἀντιλογίᾳ· καὶ γὰρ καὶ παρ' ἐκείνων ἐμισήθησαν ὡς τῷ ὄντι πνεύματι μαχούμενοι, καὶ μετ' ὀλίγον γινόμενοι νεκροὶ, ἔρημοι καὶ κενοὶ τοῦ πνεύματος ὄντες· κατὰ γὰρ τὸν μακάριον ἀπόστολον· ψυχικοὶ ἄνθρωποι ὄντες, οὐκ ἠδυνήθησαν δέξασθαι τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ· ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνονται· οἱ δὲ τὰ τῆς ἀληθείας φρονοῦντες, ἀνακρίνουσι μὲν πάντα· αὐτοὶ δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνονται· ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς τὸν κύριον ἀποκαλύπτοντα αὐτοῖς ἐν τῷ πνεύματι ἑαυτόν τε καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸν πατέρα· ἐγὼ μὲν οὖν καίπερ ἐν ἐρήμῳ διάγων· διὰ γ' οὖν τὴν ἀναίδειαν τῶν ἐκτραπέντων ἀπὸ τῆς ἀληθείας· οὐ φροντίσας τῶν γελᾶν ἐθελόντων διὰ τὸ ἀσθενὲς καὶ ταπεινὸν τῆς διὰ τῶν λόγων ἀποδείξεως· δι' ὀλίγων γράψας, ἀπέστειλα τῇ εὐλαβείᾳ, παρακαλῶν ἵνα ἐντυγχάνων τούτοις, τὰ μὲν διορθώσῃ· ἐπὶ δὲ τοῖς ἀσθενῶς εἰρημένοις συγγινώσκῃς. κατὰ γὰρ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν παρὰ τῶν πατέρων ἀποστολικὴν πίστιν παρέδωκα· μηδὲν ἔξωθεν ἐπινοήσας· ἀλλ' ὅπερ ἔμαθον ἐνεχάραξα συμφώνως ταῖς ἁγίαις γραφαῖς· σύμφωνον γὰρ καὶ τοῦτο τοῖς προαποπεφασμένοις πρὸς βεβαίωσιν ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν· καὶ οὐκ ἔξωθεν ἐπινενόηται, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἰησοῦς χριστὸς δι' ἑαυτοῦ ἐδίδασκε τὴν σαμαρεῖτιν· καὶ δι' αὐτῆς ἡμᾶς τὴν τῆς ἁγίας τριάδος τελειότητα, ἀδιαίρετον ὑπάρχουσαν καὶ μίαν θεότητα· αὐτὴ ἡ ἀλήθεια μαρτυρεῖ ὡς φησὶ τῇ σαμαρείτιδι, πίστευέ μοι γύναι ὅτι ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ,,
ἐστιν ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι ,,
τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ ὁ ,,
πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν· ὅτι ,,
πνεῦμα ὁ θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· δέδεικται τοίνυν ἐντεῦθεν, ὡς ἡ ἀλήθεια μὲν αὐτὸς ὁ υἱός ἐστιν· ὡς αὐτός φησιν, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· περὶ οὗ καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ ἐπικαλεῖται λέ- ,,
γων· ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου· οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ, προσκυνοῦσι μὲν τῷ πατρί· ,,
ἀλλ'

ἀλλ' ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ὁμολογοῦντες υἱὸν, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ πνεῦμα. ἀχώριστον γὰρ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα· ὡς ἀχώριστος ὁ υἱὸς τοῦ πατρός· αὐτὴ ἡ ἀλήθεια μαρτυρεῖ· ἡ λέγουσα, πέμψω ὑμῖν τὸν παράκλητον τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν· ὅς ἐστιν οἱ ἀρνούμενοι αὐτὸν ἐκ τοῦ πατρὸς ἐν τῷ υἱῷ. χρὴ τοίνυν κατὰ μίμησιν τῶν ἀληθινῶν ὁμολογεῖν, καὶ προσδραμεῖν τῇ ἀληθείᾳ. ἂν δὲ ἄρα καὶ μετὰ ταῦτα μή τι μαθεῖν θέλωσι μή τε νοεῖν δύνωνται, κἂν τῶν δυσφημιῶν παυέσθωσαν· καὶ μὴ διαιρείτωσαν τὴν τριάδα· ἵνα μὴ διαιρεθῶσι ἀπὸ τῆς ζωῆς· μηδὲ τοῖς κτίσμασι συναριθμείτωσαν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἵνα μὴ ὡς οἱ ποτὲ Φαρισαῖοι· τῷ Βεελζεβοὺλ τὰ τοῦ πνεύματος ἀνετίθεσαν. οὕτως καὶ οὗτοι τὰ ἴσα τολμῶντες, ἀνάγνωσον καὶ ὧδε καὶ μετὰ ταῦτα τὴν τιμωρίαν ὑπομείνωσιν.

sed in spiritu & veritate, confitentes Filium & in Filio Spiritum, quum sit spiritus inseparabilis à Filio, vt inseparabilis est Filius à Patre. Quod & ipsa veritas suo testimonio probat, quum dicit: *Mittam vobis paracletum spiritum veritatis, qui à Patre procedit, quem mundus capere non potest*, hoc est, illi qui eum negant ex Patre procedere, & in Filio esse. Oportet igitur ad imitationem veracium, confiteri, & assentiri veritati. Quod si post ista discere noluerint, & intelligere nequeant, saltem à blasphemiis conquiescant & nō diuidant Trinitatem, ne diuidantur à vita: neque creaturis adnumerent Spiritum sanctum, vt non sicuti aliquando Pharisæi Beelzebuli, pares cum illis audacia & temeritate ea quę Spiritus sancti sunt, attribuant, quod prorsus abscissum est ab omni spe veniæ, & ad paria cum illis supplicia sustinenda deuincit & obligat.

A

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρίας

Μαρτυρίαι ἐκ τῆς γραφῆς τῆς κατὰ φύσιν κοινωνίας, ἐκ τοῦ ὁμοίως εἶναι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, πρὸς θεωρίαν δυσέφυκτον, καὶ μίαν ἔχειν ἐνέργειαν.

B

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI Alexandrini

Testimonia ex Sacra Scriptura, de naturali communione similis essentiæ inter Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum.

ΠΕΡΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ.

C

ΠΕΡΙ πατρὸς, ἀναμφίβολον· περὶ υἱοῦ, φωνὴ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ· ἐὰν μὴ ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ. δῆλον ἐστὶ περὶ τοῦ πνεύματος διὰ Παύλου οὕτως λέγει· ὅταν ἐπιστρέψῃ πρὸς κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα· ὁ δὲ κύριος, τὸ πνεῦμά ἐστιν· οὗ δὲ πνεῦμα κυρίου, ἐλευθερία.

DE LIBERTATE.

DE Patre minime dubium est. De Filio, vox ipsius Filij in medio est, *Nisi vos Filius liberauerit, serui estis.* De Spiritu sancto, per D. Paulum ita loquitur: *Quum conuersus fuerit ad Dominum, detrahetur operimentum. Dominus autem Spiritus est: Vbi Spiritus Domini, ibi libertas.*

ΠΕΡΙ ΖΩΟΠΟΙΗΣΕΩΣ.

D

ΛΕγει ὁ σωτήρ· ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς, οὓς θέλει ζωοποιεῖ. καὶ περὶ τοῦ πνεύματος, φησίν· τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν· ἡ σὰρξ, οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν· καὶ ὁ ἀπόστολος· τὸ γράμμα, ἀποκτείνει· τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ.

DE VIVIFICATIONE.

DIcit Saluator: *Quemadmodum Pater excitat mortuos & viuificat, ita & Filius, quos vult viuificat.* De Spiritu sancto ait: *Spiritus est qui viuificat, carō non prodest quicquam*, & Apostolus, *Litera occidit, Spiritus viuificat.*

ΠΕρὶ πατρὸς, παῦλος λέγει· ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον, ἀποστόλους· δεύτερον, προφήτας· τρίτον, διδασκάλους· καὶ τὰ ἑξῆς. περὶ υἱοῦ, ὁ αὐτὸς ἀπόστολος φάσκει· ὁ καταβὰς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα· καὶ αὐτὸς ἔδωκε, τοὺς μὲν, ἀποστόλους· τοὺς δὲ, προφήτας· τοὺς δὲ, ποιμένας καὶ διδασκάλους·

DE ELECTIONE.

DE Patre, inquit Paulus, *Posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio magistros, &c.* De Filio idē Apostolus dicit, *Qui descendit, is est, qui & ascēdit supra cœlos, vt omnia impleat, ideoq; dedit hos quidē esse Apostolos, illos Prophetas, alios pastores & magistros.*

E

De

περὶ

De Spiritu idem Apostolus adhortatur presbyteros in Ecclesiis, dicitque illis, *Attenti sitis & vobis ipsis & vniuerso gregi, in quo vos posuit Spiritus Sanctus Episcopos, vt pasceretis Ecclesiam Dei.*

DE LEGISLATIONE.

DE Patre ait Dauid, *Ad faciendam voluntatem tuam Deus, volui, & lex tua in medio ventris mei.* De Filio autem Paulus. *Alii aliorum onera portate, & ita adimplebitis legem Christi.* De Spiritu idem ille: *Lex spiritus vitae eius, quae in Christo est, liberauit me.*

DE DOMINATV.

DAuid ait, *Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dextram meam, &c.* Quod si obloquantur haeretici, dicentes, illud ad Dauidem referri, refutat eos Verbum Christi, quum inquit, *Quid dicitis de Christo, cuius filius est? dicunt ei Dauidis, Respõdet Saluator, Quomodo igitur Dauid in Spiritu dominum eum vocat?* Rursus de Patre, *Audi Israel Dominus Deus tuus Deus vnus est.* De Filio autem ait, *Dominus ex Sion clamabit, & ex Hierusalem dabit vocem suam, & concutietur coelum & terra. Dominus autẽ parcet populo suo, & confortabit filios Israel, & cognoscetis quod ego sum Dominus Deus vester, quia tabernaculum imposui in monte Sion in monte Sancto.* Tabernaculi autem positor ille Filius, haec dicit. *Ego constitutus sum rex ab eo super Sion montem Sanctum eius, &c.* De Spiritu sancto loquẽs, *quoniam dixit Dominus Domino,* & posteà, *Dominus à dextris tuis. A filii igitur dextris Spiritus.*

QVOD ET PATER VOCET FILIVM, ET APOSTOLVS SPIRItum, eumque & eadem ratione Deum nominet qua Filium.

ITa enim dicit, & futurum est posteà. *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiae vestrae, & senes vestri insomnia somniabunt, & adolescentuli vestri visiones videbũt, & in seruos meos, & in ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt, & edam prodigia in coelo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinem & ignem & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini, magna illa, & illustris, futurumque est, vt omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus fiat. Quomodo autem inuocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo audient sine praedicante?* De Spiritu porro idem Apostolus dicit. *Quum conuersus fuerit ad Dominum, detrahetur velum, Dominus autem Spiritus est,* idemque rursus, *quemadmodum à Spiritu Domini,* atque iterum, *Dominus autem dirigat corda vestra, in charitate Dei & in tolerãtia Christi.* Spiritus

περὶ πνεύματος, ὁ αὐτὸς μεταχαλεῖται ἀπὸ τῆς μιλήτου τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ λέγει αὐτοῖς· προσέχετε ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς ἔθετο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ.

ΠΕΡῚ ΝΟΜΟΘΕΣΊΑΣ.

ΠΕρὶ πατρὸς ὁ Δαβὶδ λέγει· τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου. ὁ θεός μου, ἐβουλήθην· καὶ
A τὸν νόμον σου ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου· περὶ υἱοῦ, ὁ παῦλος· ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ χριστοῦ. περὶ πνεύματος, ὁ αὐτὸς· ὁ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, ἐν χριστῷ ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με.

ΠΕΡῚ ΚΥΡΙΌΤΗΤΟΣ.

Ὁ Δαβὶδ λέγει. εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου. εἰ δὲ ἀντιλέγουσιν οἱ αἱρετικοὶ λέγοντες· ὅτι εἰς τὸν δαβὶδ ἐκλαμβάνεται τοῦτο, ἐλέγχει αὐτοὺς τὸ παρὰ τοῦ σωτῆρος λεγόμενον·
B τί λέγετε περὶ τοῦ χριστοῦ; τίνος ἐστὶν υἱός; λέγουσι, τοῦ δαβίδ· ἀποκρίνεται ὁ σωτήρ· πῶς οὖν δαβὶδ ἐν πνεύματι ἁγίῳ, κύριον αὐτὸν καλεῖ; πάλιν τοῦ πατρὸς, ἄκουε ἰσραὴλ· κύριος ὁ θεός σου, κύριος εἷς ἐστιν· περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, λέγει· ὁ δὲ κύριος ἐκ σιὼν ἀνακεκράξεται, καὶ ἐξ οὐρανοῦ δώσει τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ· ὁ δὲ κύριος φείσεται τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. καὶ ἐνισχύσει κύριος τοὺς υἱοὺς ἰσραήλ· καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, ὁ κα-
C τασκηνώσας ἐν σιὼν ἐν ὄρει ἁγίῳ· ὁ δὲ κατασκηνώσας ἤτοι ὁ υἱός, λέγει· ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς· περὶ δὲ τοῦ πνεύματος εἰπὼν· ὅτι εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, ἐπικατάγων λέγει. ἐκ κύριος ἐκ δεξιῶν σου· τοῦ οὖν υἱοῦ πάλιν ἐκ δεξιῶν τὸ πνεῦμα;

ὍΤΙ Ὁ ΠΑΤῊΡ ΚΎΡΙΟΝ ΤῸΝ υἱὸν καλεῖ, καὶ ὁ ἀπόστολος τὸ πνεῦμα καὶ κύριον καὶ θεὸν λέγει ὡς καὶ τὸν υἱόν.

D

ΛΈγει γὰρ οὕτως· καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν, ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται· καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν, ὁράσεις ὄψονται· καί γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου, καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα καὶ προφητεύσουσιν. καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σημεῖα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω· αἷμα καὶ πῦρ καὶ
E ἀτμίδα καπνοῦ. ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα. πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ· καὶ ἔσται πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται· πῶς οὖν ἐπικαλέσονται, εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς ἀκούσουσι, χωρὶς κηρύσσοντος; περὶ δὲ τοῦ πνεύματος, ὁ αὐτὸς ἀπόστολος λέγει· ἡνίκα δ' ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα· ὁ δὲ κύριος, τὸ πνεῦμά ἐστι· καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς· καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος. καὶ αὖθις, ὁ δὲ κύριος κατευθύνοι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ χριστοῦ.

ἀρα

ἄρα ὁ κύριος, τὸ πνεῦμά ἐστιν. καὶ πάλιν· ὑμᾶς δὲ ὁ κύριος πλεονάσαι καὶ περισσεύσαι τῇ ἀγάπῃ τῇ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας, καθάπερ ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμῶν τὰς καρδίας ἀμέμπτως ἐν ἁγιωσύνῃ, ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ· καὶ ἐνταῦθα, ὁ κύριος ὁ πλεονάζων καὶ περισσεύων τῇ ἀγάπῃ τῇ εἰς ἀλλήλους· καὶ στηρίζων τὰς καρδίας ἐν ἁγιωσύνῃ ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, τὸ πνεῦμά ἐστι· τὰς οὖν τρεῖς κυριότητας εἰς μίαν κυριότητα συναγαγών, βεβαιοῖ λέγων πρὸς ἐφεσίους. εἷς κύριος. μία πίστις· ἓν βάπτισμα· πάλιν τὸ πνεῦμα, κύριος λέγεται σαφῶς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν κριτῶν· ὅτε τὰς ἀριστείας ὁ σαμψὼν ἐποίει, ἐπισημαίνεται ἡ γραφὴ καὶ λέγει· καὶ πνεῦμα κυρίου ἦλθεν ἐπὶ σαμψὼν καὶ ἔλαβεν παγίνα ὄνου, καὶ ἀπέκτεινε χιλίους· καὶ πάλιν, ἦλθε πνεῦμα κυρίου ἐπὶ σαμψών, καὶ διεσπάραξε τὸν λέοντα ὡς ἔριφον· καὶ πάλιν, ἦλθε πνεῦμα κυρίου ἐπὶ σαμψὼν καὶ ἐπῆρε τὴν πόρταν τῆς γάζης καὶ ἀνήνεγκεν εἰς τὸ ὄρος· καὶ πάντη ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα κυρίου· ὅτε δὲ ἐξυφάνθη τὰ μυστήρια τοῦ θεοῦ ἀναφάνας τῇ δαλιδᾷ, λέγει, καὶ ἀπέστη ἀπὸ σαμψὼν ὁ κύριος· ὥστε οὖν πεφανέρωται, ὅτι τὸ πνεῦμα κύριος· εἰ δὲ κύριος πανταχοῦ, καὶ θεός· γνῶτε γάρ, φησιν, ὅτι κύριος αὐτός ἐστιν ὁ θεός. καὶ ὅτε ᾠκοδόμησαν οἱ υἱοὶ γὰδ θυσιαστήριον ἐπὶ τοῦ ἰορδάνου, καὶ ἀπέστειλαν οἱ υἱοὶ ἰσραὴλ πρὸς αὐτούς, λέγοντες. διατί ἀποστάται γεγόνατε τοῦ θεοῦ, ἀπεκρίθησαν ἀπολογούμενοι υἱοὶ ρουβὶμ τοῖς χιλιάρχοις ἰσραὴλ λέγοντες· ὁ θεὸς ὁ θεὸς ἐστι κύριος· καὶ θεὸς κύριος αὐτὸς οἶδεν, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν ὁ παῦλος· ὁ θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ἐν προσώπῳ χριστοῦ. ὁ οὖν θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, τὸ πνεῦμά ἐστι. καὶ πάλιν ὁ αὐτός. ὁ δὲ θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως, δῴη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν κατὰ χριστὸν ἰησοῦν· ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἑνὶ στόματι, δοξάζητε τὸν θεὸν καὶ πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ· τίς οὖν ἐστιν ὁ θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως· ὁ διδοὺς ἡμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν κατὰ χριστὸν ἰησοῦν· ἵνα ὁμοθυμαδὸν δοξάζωμεν τὸν θεὸν καὶ πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ; πάντως τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ πάλιν, ἐὰν δὲ πάντες προφητεύωσιν· εἰσέλθῃ δέ τις ἄπιστος ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων· καὶ οὕτως τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνεται· καὶ οὕτως πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ θεῷ ἀπαγγέλλων, ὅτι ὄντως ὁ θεὸς ἐν ὑμῖν ἐστι· θεὸν οὖν εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ λαλοῦν ἐν αὐτοῖς· καὶ πάλιν· οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; ἔδειξεν ὅτι ναὸς θεοῦ ἐσμέν· ὅπου δὲ ναός, ἐκεῖ θεός· τὸ δὲ πνεῦμα οἰκεῖ, ὡς ἐν ἰδίῳ ναῷ· φησὶ γάρ· οὐκ οἴδατε ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν, ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ; δοξάσατε οὖν τὸν θεὸν ἐνοικοῦντα ἐν ὑμῖν· εἰ δὲ οὐ δοξάζεις τὸν ἐνοικοῦντα ἐν σοὶ ὡς θεόν, ἐγένου ναὸς εἰδώλων· λέγει γάρ· οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστέ, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;

Spiritus igitur Dominus est: ac denuo, *Dominus autem vos abundare faciet, & exuberare dilectione in vos inuicem, & in omnes quemadmodum nos in vos, vt stabiliat corda vestra irreprehensibiliter in sanctitate coram Deo Patre nostro, in præsentia Domini nostri Iesu Christi*. Tres igitur dominationes in vnam dominationem contrahens id confirmat, ad Ephesios scribens, *Vnus Dominus, vna Fides, vnum Baptisma.* Ac rursum, Spiritum, ipsum

A Dominum appellari liquido in libro Iudicum scriptura ostendit, vbi ait de mirandis operibus Samsonis, in hæc verba, *Et Spiritus Domini venit in Samsonem, & discerpsit leonem quasi hædum*. Atque iterum, *Venit Spiritus Domini in Samsonem, & sustulit portam Gazæ, & asportauit in montem*. Et vndique progreditur Spiritus Domini. Quum autem effatus esset mysteria Dei, aperiens ea Dalilæ, dicit scriptura: *Recessit à Samsone Dominus*. Quapropter demonstratum iam est, Spiritum esse Dominum. *Cognoscite enim* (in-

B quit) *quoniam Dominus Deus est*: Et, *Ædificauerant filii Gad altare ad Iordanem, & miserunt Filii Israel ad eos, dicentes, Quare estis præuaricatores Dei facti? Responderunt pro excusatione filii Ruben tribunis Israel, dicentes, Deus Deus est Dominus, & Deus Dominus ipse conscius, &c.* Alibi rursum Paulus, *Deus qui dixit vt ex tenebris lux illucesceret, qui illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem cognitionis gloriæ Dei in facie Christi*. Deus igitur qui dixit, vt lux ex tenebris illucesceret, spiritus est.

C Ac rursum, idem ille Deus autem tolerantiæ ac consolationis, qui dat nobis eodem sensu esse erga Iesum Christum, vt vnanimiter glorificemus Deum & Patrem Domini nostri Iesu Christi. Quis igitur est Deus tollerantiæ & consolationis, qui dat nobis idem sentire erga Christum Iesum, vt vnanimiter glorificemus Deum, ac Patrem Domini nostri Iesu Christi? prorsus ille est Spiritus sanctus. Ac rursum, *Si omnes prophetauerint, ingrediatur autem infidelis illiteratus, redarguitur ab o-*

D *mnibus, & ita occulta cordis illius manifesta redduntur, atque cadens in faciem adorabit Deum, renuncians quod reuera Deus in vobis sit*. Deum ergo nominauit Spiritum sanctum, loquentem in illis. Ac rursum, *An nescitis vos templum Dei esse, & Spiritum Dei habitare in vobis?* Quibus verbis declarauit esse templum Dei. Iam vbi templum, ibi & Deus, vt in suo templo. Ait enim, *An nescitis quòd corpora vestra templum sint Spiritus Sancti habitantis in vobis?* Quòd si non glorificas incolam tui Deum, fa-

E ctus es fanum idolorum, ait enim, *An ignoratis quod templũ dei sitis, & Spiritus dei habitet in vobis?* Quin

 καὶ

Quin & alibi dicit, *Hodie si vocem eius audieritis, ne obduretis corda vestra, vt in exacerbatione per diem tentationis, vbi tantauerunt me patres vestri, probauerunt me, & viderunt opera mea quadraginta annis.* Iam Spiritus Sanctus recenletur ista dicere prout Apostolus præ se fert in his verbis. *Ideóque quemadmodum dicit Spiritus Sanctus, Hodie si vocem audieritis &c.* Ergo Spiritum Sanctum tentauit Israël, & probauit in deserto, & viderunt opera eius nempe miracula. In alio Psalmo dicit ille, *Et tentauerunt eum in locis aridis.* Est igitur Spiritus Sanctus Deus. Et alibi quoque quum assumeretur Helias postulabat ab eo Helizæus, vt in se veniret geminus Spiritus, promisitque Helias, si se videret auferri. Quum igitur vidisset & accepisset melotam illius, accessit ad Iordanem, & cũ melota percussisset fluuium, non obtemperauit aqua. Dicit igitur Helizæus, vbi Deus ἀφφὼ quæ vox significat ambo siue geminum. Vbi igitur Deus ἀφφὼ pro eo quod est Spiritus geminus? Quin & ipse Seruator ait, *Qui crediderit in me, quemadmodum scriptura dicit, flumina ex ventre eius fluent aquæ viuæ.* Exponens, autem quid hoc esset aqua viua, inquit, *Hoc autem dixit de Spiritu Sancto, quem accepturi erant, credentes in eum.* Quòd si vitalis illa aqua est Spiritus sanctus, nimirum sequitur, vt Deus sit spiritus sanctus. Ait enim Propheta, *Me reliquerunt fontem aquæ viuæ, & effoderunt sibi cisternas friuolas, quæ aquam continere non poterant.* Et Dauid quoque. *Quoniam apud te est fons vitæ, & in luce tua videbimus lucem.* Vides ne Patrem fontem vocari? nec non & Filium itidem & spiritum sanctum?

QVOD NON TRES DII SINT

VNus .n. Deus, vna lex, & vnus legislator, & vnus dominus. Quãdoquidem vnus Deus in tribus personis prædicatur. At quî fieri potest (inquit aduersarius) vt & Pater dicatur Deus & Filius Deus, & Spiritus Sanctus Deus, vt tamen tria numina non sint? vbi communio est eiusmodi naturæ communia quoque sunt nomina dignitatis. Quemadmodum Deus, ea quę ex vna natura in multitudinem diuiduntur, vno nomine appellat. Et quum irascitur hominibus, omnem hominem subiectum iræ quasi vnum hominem nuncupat: Et quum reconciliatur mundo, veluti vni homini reconciliatur. Quale est quum diluuium ob peccata inducit, ait Deus, *Absit vt maneat spiritus meus in hominibus istis, & delebo hominem quem feci.* Atqui tum non vnus erat homo, sed myriades infinitæ, æque tamẽ nomine vnius naturę omnes homines vnum hominem appellauit, idque ob substantiæ societatem. Dauid porro iterum dicit, *Quid est homo quod memor es eius, aut Filius hominis quoniam visitas eum?* non quod vnum hominem inuiserit, sed vniuersum orbem excitauit. Hoc autem compendio sermonis vtitur & Moses, cũ exibat Pharao ad mare, dabátque

καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὗ ἐπείρασαν με οἱ πατέρες ὑμῶν· ἐδοκίμασάν με καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου τεσσαράκοντα ἔτη· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, λέγεται εἰπεῖν ταῦτα· φησὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος, διὸ καθὼς λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, καὶ τὰ ἑξῆς· ἄρα οὖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπείρασεν ὁ ἰσραὴλ, καὶ ἐδοκίμασεν ἐν
A τῇ ἐρήμῳ· καὶ εἶδον τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἤτοι τὰ θαυμάσια· ἐν ἄλλῳ δὲ ψαλμῷ, λέγει ὁ αὐτός· καὶ ἐπείρασαν τὸν θεὸν ἐν ἀνύδρῳ· ἄρα οὖν ὁ θεὸς, τὸ ἅγιον πνεῦμά ἐστι· καὶ ἀλλαχοῦ, ὅτι ἀνελαμβάνετο ὁ ἠλίας, ᾔτει ὁ ἐλισσαῖος παρ' αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν τὸ πνεῦμα γενέσθαι διπλοῦν. ἐπηγγέλλετο οὖν ὁ ἠλίας, ἐὰν ἴδῃ αὐτὸν ἀναλαμβανόμενον· ἰδὼν οὖν καὶ λαβὼν τὴν μηλωτὴν, ἦλθεν ἐπὶ τὸν ἰορδάνην καὶ πατάξας τῇ μηλωτῇ τὸν ποταμὸν, οὐχ ὑπήκουσε τὸ ὕδωρ· λέγει οὖν· ποῦ ὁ θεὸς ἀφφώ; ἀφφὼ
B δὲ ἑρμηνεύεται, ἄμφω, τουτέστι τὸ διπλοῦν, ποῦ οὖν ὁ θεὸς ἀμφὼ αὐτὸ τοῦ τὸ πνεῦμα διπλοῦν. καὶ πάλιν λέγει ὁ σωτήρ· ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος· ἑρμηνεύων δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς τί ἐστι ὕδατος ζῶντος, ἔφη· τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὗ ἤμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν· εἰ δὲ τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν τὸ ἅγιον πνεῦμά ἐστιν, ἄρα θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· λέγει
C γὰρ ὁ προφήτης· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος· καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους· οἳ οὐ μὴ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν· καὶ ὁ δαβὶδ ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς· ὁρᾷς ὅτι ὁ πατὴρ πηγὴ ἐκλήθη, καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον·

ΟΥ̓Χ ὍΤΙ ΤΡΕΙ͂Σ ΕἸΣΙ ΘΕΟΙ'.

Εἷς γὰρ νόμος καὶ εἷς θεὸς νομοθέτης εἷς καὶ εἷς κύριος· εἷς γὰρ θεὸς ἐν τρισὶ προσώποις κηρύττεται· καὶ πῶς, φησὶ, δύναται λέγεσθαι ὁ πατὴρ θεὸς,
D καὶ ὁ υἱὸς θεὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον θεὸς, καὶ οὐ τρεῖς εἰσὶ θεοί; ὅπου κοινὰ τὰ τῆς φύσεως, κοινὸν καὶ ὄνομα τῆς ἀξίας· οἷον ὁ θεὸς τὰ εἰς πλήθη διῃρημένα ἀπὸ μιᾶς φύσεως, ἑνὶ ὀνόματι καλεῖ καὶ ὅτι ὀργίζεται τοῖς ἀνθρώποις, τὸν πάντα ἄνθρωπον τῇ ὀργῇ ὑποκείμενον, ἕνα ἄνθρωπον καλεῖ καὶ ὅτι διαλλάσσεται τῷ κόσμῳ, ὡς ἑνὶ ἀνθρώπῳ διαλλάσσεται· οἷον ἐπάγει κατακλυσμὸν διὰ τὴν ἁμαρτίαν· καὶ λέγει ὁ θεός· οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, καὶ ἐξαλείψω τὸν ἄν-
E θρωπον ὃν ἐποίησα· καί τοι οὐκ ἦν εἷς. ἀλλὰ μυριάδες ἄπειροι· ἀλλὰ τῷ ὀνόματι τῆς φύσεως, τὸν πάντα ἄνθρωπον ἕνα ἐκάλεσεν ἄνθρωπον διὰ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας· καὶ πάλιν λέγει δαβὶδ τί ἐστιν ἄνθρωπος ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ· ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπτῃ αὐτόν; οὐχ ὅτι ἕνα ἄνθρωπον ἐσκέψατο· πᾶσαν γὰρ τὴν οἰκουμένην ἤγειρε· ἑνὶ δὲ συντόμῳ χρησάμενος λόγῳ, διὰ μωσέως εἰρημένῳ· ὅτι ἐξῆλθε φαραὼ κατὰ τὴν θάλασσαν,

καὶ

καὶ ὑπέχει τῷ νόμῳ τῷ θείῳ τὴν τιμωρίαν, πίπτων μετὰ μυρίων ἁρμάτων ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἦσαν πολλοὶ ἄνθρωποι οἱ βυθισθέντες μετ᾽ ἐκείνου καὶ ἵπποι πολλοί. ὁ δὲ μωσῆς εἰδὼς ὅτι πάντων τῶν βυθισθέντων μία ἐστὶν ἡ φύσις, καὶ περὶ τῶν ἵππων καὶ περὶ τῶν ἀνδρῶν λέγει, ᾄσωμεν τῷ κυρίῳ ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται· ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν· τὰ πλήθη τῶν ἵππων ἐκάλεσεν ἵππον ἕνα, διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως. εἰ οὖν ἐν τοῖς ἀνθρώποις ὅπου συγκέχυται τὰ τῆς φύσεως, ὅπου διαφορὰ τὰ τῆς μορφῆς καὶ δυνάμεως καὶ βουλῆς. οὐ γάρ ἐστιν οὔτε γνώμη ἴση, οὔτε μορφὴ οὔτε ἰσχύς· καὶ διάφοροι γλῶτται· διὸ καὶ ἄνθρωποι μέροπες λέγονται. ἀλλὰ διὰ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως πᾶσα ἡ οἰκουμένη εἷς ἄνθρωπος ἐκλήθη. ὅπου δὲ ἀμέριστος ἡ ἀξία, μία βασιλεία, μία δύναμις καὶ βουλὴ καὶ ἐνέργεια, ἰδιάζουσα τὴν τριάδα ἀπὸ τῆς κτίσεως, ἕνα λέγω θεόν· εἰ δὲ διὰ τὸ λέγειν θεὸν καὶ θεὸν καὶ θεὸν τρεῖς λέγω θεούς· καὶ ἐὰν εἴπω κύριον καὶ κύριον καὶ κύριον τρεῖς λέγω κυρίους· εἰ πάλιν ὁ πατὴρ κύριος· καὶ ὁ υἱὸς κύριος· καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κύριος, πῶς σὺ ὦ ἀπόστολε ὁ νομοθέτης τῆς ἀληθείας, ὁ συνήγορος τῆς εὐσεβείας, ἐφεσίοις ἐβόας λέγων, εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα; εἷς κύριος κατὰ τὸν ἁγιασμὸν τῶν σεραφίμ· καὶ γὰρ ἐκεῖνα ἐβόα, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος· εἰ δὲ φιλονεικοῦσιν οἱ αἱρετικοὶ καὶ λέγουσιν ὅτι ἄλλη κυριότης τοῦ πατρὸς, ἄλλη τοῦ υἱοῦ, θαυμάζω πῶς ἀνέχονται δουλεύειν δυσὶ κυρίοις· τοῦ γὰρ κυρίου ἐστὶ φωνή, οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν. εἰ ἄλλη κυριότης πατρὸς, καὶ ἄλλη κυριότης υἱοῦ, καὶ μερίζεις τὴν ἐξουσίαν, πῶς λατρεύεις τῇ βασιλείᾳ; οὐ δύναται λατρευθῆναι δύο ἀξιώματα κατὰ τὸ αὐτό, ἐὰν μὴ ὁμότιμα ᾖ. οὐδεὶς προσκυνεῖ βασιλέα καὶ ἄρχοντα· ὅπου γὰρ ὁμότιμος ἡ ἀξία, ὁμότιμος καὶ ἡ προσκύνησις· ἐν τῷ ἴσῳ ἀξιώματι, οὐκ ἔστι μάχη· τὸ ἄνισον ἐγείρει τὴν μάχην· τὸ δὲ ἴσον, βραβεύει τὴν εἰρήνην. οὐ συνεχώρησέ σοι ὁ χριστὸς μερίσαι τὴν τιμὴν εἰπών· τοῦτό ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου. ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα· τίμα πατέρα, ἵνα τιμήσῃς υἱόν· μᾶλλον δὲ τίμα υἱόν, ἵνα τιμήσῃς πατέρα· ἰδιοποιεῖται τοῦ υἱοῦ τὴν ὕβριν ὁ θεός, λέγει γὰρ ὁ σωτήρ· ὁ ἐμὲ μισῶν, καὶ τὸν πατέρα μου μισεῖ· μὴ νομίσωσιν αἱρετικοί, ὅτι τῷ θεῷ χαρίζονται μείζονα αὐτὸν λέγοντες τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· οὐ δέχεται τιμὴν τὴν εἰς ἑαυτὸν ὁ πατήρ, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ὑβριζομένου· καὶ βλέπε πραγμάτων ἀπόδειξιν ἐναργῆ, ἐκ τῆς παλαιᾶς γραφῆς· οἱ φίλοι τοῦ ἰὼβ οἱ ἐλθόντες εἰς παραμυθίαν, ἐνεκάλουν αὐτῷ ὡς φθεγγομένῳ τολμηρά, καὶ ἐδικαίουν τὸν θεόν· ὁ ἰὼβ ἔλεγε τῷ θεῷ· τίς δώσει κρίσιν ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ, ἵνα ἴδω πόσαι εἰσὶν αἱ ἁμαρτίαι μου, ὅτι οὕτως με ἔκρινας; οἱ φίλοι τοῦ ἰὼβ ἐδικαίωσαν τὸν θεόν· καί τοι γε ἀγνοουμένης τῆς ὑποθέσεως. καὶ τὸν μὲν δίκαιον μᾶλλον, κατέκριναν ὡς ἁμαρτήσαντα· τὸν δὲ

dabátque legi diuinæ pœnas, cadens cum infinitis curribus in mare, quo tempore multi mortales vnà cum eo demersi sunt, multique itidem equi. Moses tamen videns in omnibus demersis eandem esse naturam, & de equis & de hominibus ita modulatus est, *Cantemus Domino, gloriose enim glorificatus est, equum & ascensorem deiecit in mare:* & tantas hominum copias appellauit hominem vnum, & tantum numerum equorum appellauit vnum equum, quum diceret, equum & ascensorem, ob communionem naturæ. Si igitur in hominibus, vbi ea quæ naturæ sunt confunduntur, vbi discrimen formæ, roboris, & voluntatis. Non enim pares animi neque formæ, neque vires neque linguæ in illis sunt, vnde etiam μέροπες dicuntur, quin ob cõmunionem naturæ, omnes incolæ orbis terrarum vnus homo nuncupantur. Vbi ergo indiuisa dignitas, vnum regnum, vna potentia, voluntas, efficacia, in suam proprietatem vindicans Trinitatẽ eámque distinguẽs à creatura, cur non ibi vnum Deum appellare debeo? Sin autem, quod ter Deum nomino, & Deum, & Deum, & Deum dico, tres ideo Deos constituo: & quum loquor Dominum & Dominum, & Dominum, tres Dominos facio quum aio, Pater Dominus, Filius Dominus, Spiritus Sanctus Dominus: Quomodo tu Apostole legislator veritatis, patronus religionis, Ephesiis clamasti dicens, *Vnus Dominus, vna Fides, vnum Baptisma?* Sed vnus est Dominus, idque secundum sanctificationem Cherubinorum. Nam & illi clamabant: *Sanctus Sanctus Sanctus Dominus.* Quod si cõtentiosius agant hæretici, & dicant alium esse Dominatum Patris, alium Filij, miror cur sustineant duobus Dominis inseruire., vox siquidẽ Domini est: *Nemo potest seruire duobus Dominis.* Si alius est dominatus, Patris alius Filij, & diuidis potestatem, quomodo regnum coles? Nõ possunt simul coli duæ potestates, nisi sint eiusdem ordinis. Nemo adorat regem & eius præfectum. Vbi enim par dignitas, par quoque adoratio. In pari dignitate non est pugna: Imparilitas excitat controuersiam: id quod æquale est, pacem tuetur. Non permisit tibi Christus diuidere honorem quum diceret: *Hæc est voluntas Patris mei, vt omnes honorent Filium quemadmodum & Patrem.* Honora Patrem vt honores Filium, vel potius honora Filium vt honores Patrem. Contumeliam in Filium Deus suam putat, Saluatoris enim verba sunt, *Qui odit me: odit, & Patrem meũ.* Ne existiment hæretici se gratificari Deo, eum maiorem Filio pronunciantes. Non recipit Pater honorem erga se quum Filius eius contumelia afficitur. Et vide euidens rerum argumentũ ex veteri scriptura. Amici Iob qui venerant ad consolationem, increpabant eum tanquam temeraria proloquẽtem, & iustificabant Deum. Iob autem dicebat Deo, *Quis dabit iudicium inter me & te vt videam quot sint iniquitates meæ: cur ita me iudicas?* Amici autem Iob iustificabant Deum, quum causas rerum ignotas haberent, eumq; qui iustus erat, vt peccantem condemnabant,

A B C D E

Deúmque, vt iustè has calamitates inferentem collaudabant, atque ita respondent ad verba Iob, *Magnifice loquutus es, audacia sermonis tui eximia, pro re verba fecisti.* At Deus non conturbat iustum. Rursum dicit amicus eius, *Secundum peccata tua intulit, tibi. Si non multa essent peccata tua non te flagellasset:* Et putabant se Deo patrocinari, dum iustum condemnarent. Sed quid Deus? Nũquid probauit eos, qui ita pro se præter æquum verba facerent, aut hoc genus patrocinij gratum habuit, iustóque iniuriam fieri passus est? nequaquam. Non igitur recipit eum erga se honorem, qui cum indignitate Filij coniunctus est. Videamus igitur quid dicat amicis Iob, *Quare non recta loquuti estis de cultore meo Iob?* Si igitur non recta de cultore suo loquentes repudiat, an scilicet qui contra vnigenitum Filium suum, linguas acuunt, recipiet? nequaquam. Indeprecabilis igitur pœna blasphemantibus Spiritũ Sanctum. Audi ergo quid dicat Seruator, *Omnis blasphemia remittetur, blasphemia autem in Spiritum Sanctum non remittetur.*

QVOD TRINITAS APOSTOLOS MITTAT.

DE Patre dicit, *In montem Sion veniet annunciator Euangelii, & Euangelii annunciatores, quos aduocauit Dominus.* De Filio, *Ecce emitto vos quasi oues in medios lupos.* De spiritu in actis dicit, *Qui autem missi erant a Spiritu Sancto, venerunt Seleuciam.* Si igitur Dei est aduocare, cur Spiritus per Prophetas loquitur? *Hec dicit Dominus.* Aut cur Spiritus Sanctus qui Antiochiæ erant, dixit? *Segregate mihi Paulum & Barnabam in hoc opus, ad quod vocaui eos,* Disce igitur vires Trinitatis. Pater legem condit, Filius iubet, Spiritus Sanctus authoritatem addit. Audi Deum loquentem, *Qui Euangelium annunciant, venient quos Dominus aduocauit.*

DECLARATIO, SANCTAM TRINITATEM SEDERE *in throno excelso.*

DIcit Esaias, *vidi Dominum Sabaoth sedantem in Throno excelso & sublimi, & Seraphini ei in orbem circunstabant, &c.* Necessum est hic Patrem intelligi, qui pro omnibus capitur: Et deinde paulò pòst, *Et audiui vocem Domini loquentis, Quem mittam? & quis proficiscetur ad populum istum? & dixi ei, ecce ego, mitte me: & dixit mihi, vade ad populum istum & dic ei, Auribus audietis & nequaquam intelligetis, & videntes videbitis & nequaquam cernetis. Incrassatum est enim cor populi huius, &c.* Ioannes verò ad Filium eadem illa refert, cuius hæc verba sunt: *Quum tot & tanta signa fecisset coram eis, non crediderunt in illum, vt impleretur sermo Esaiæ, quẽ dixit: Domine*

τὸν δὲ θεὸν ὡς δικαίας ἐπάγοντα, ἐπῄνεσαν· καὶ λέγουσι τῷ ἰὼβ· μεγάλως ἐλάλησας, ὑπερβαλλόντως ἐτόλμησας οὐ κατὰ τοῦ ἱκανοῦ λαλήσας· καὶ ὁ θεὸς μὴ ταράττει τὸν δίκαιον· καὶ πάλιν λέγει ὁ φίλος αὐτοῦ· κατὰ τὰς ἁμαρτίας σου ἐπήγαγέ σοι· εἰ δὲ μὴ πολλαί σου ἦσαν αἱ ἁμαρτίαι, οὐκ ἂν ἐμάστιξέ σε· καὶ ἐδόκουν τῷ θεῷ συνηγορεῖν, τὸν δὲ δίκαιον κατακρίνειν. ἆρα ὁ θεὸς ἐδέξατο τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ λέγοντας παρὰ τὸ δίκαιον; ἆρα ἐδέξατο τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ συνηγορίαν,
A καὶ ἠτίμασε τὸν δίκαιον; οὐδαμῶς· οὐκ οὖν, οὐ δέχεται τὴν εἰς ἑαυτοῦ τιμὴν ἀτιμαζομένου τοῦ υἱοῦ· ἴδωμεν δὲ, τί λέγει τοῖς φίλοις τοῦ ἰὼβ· διατί οὐκ ἐλαλήσατε ὀρθὰ, περὶ τοῦ θεράποντός μου; εἰ οὖν τοὺς κατὰ τοῦ θεράποντος αὐτοῦ ὀρθὰ μὴ λέγοντας ἀποσείεται, τοὺς κατὰ τοῦ μονογενοῦς ἀκονῶντας τὴν γλῶτταν δέχεται; οὐδαμῶς, ἀπαραίτητος δίκη τοῖς βλασφημοῦσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἄκουε γὰρ τί φησιν ὁ σωτὴρ·
B πᾶσα βλασφημία, ἀφεθήσεται· ἡ δὲ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται.

ΟΤΙ Η ΤΡΙΑΣ ΑΠΟΣΤΕΛΛΕΙ ἀποστόλους.

ΠΕΡΙ τοῦ πατρὸς λέγει· ἐν γὰρ τῷ ὄρει σιὼν, ἥξει ὁ εὐαγγελιζόμενος· καὶ οἱ εὐαγγελιζόμενοι οὓς ὁ κύριος προσκέκληται· περὶ τοῦ υἱοῦ, ἰδοὺ ἀποστέλλων ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ
C λύκων· περὶ τοῦ πνεύματος, ἐν ταῖς πράξεσι λέγει· οἱ μὲν οὖν ἀποσταλέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἦλθον εἰς σελεύκειαν. εἰ τοίνυν θεοῦ τὸ προσκαλεῖσθαι, διατί τὸ πνεῦμα διὰ τῶν προφητῶν λέγει τάδε λέγει κύριος; καὶ πάλιν τὸ πνεῦμα τοῖς ἐν ἀντιοχείᾳ ἁγίοις, ἀφορίσατε δέ μοι τὸν παῦλον καὶ βαρνάβαν, εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτοὺς· μάθε οὖν τὴν δύναμιν τῆς τριάδος· ὁ πατὴρ νομοθετεῖ· ὁ υἱὸς κελεύει· τὸ πνεῦμα αὐθεντεῖ· ἄκουε λέγοντος
D τοῦ θεοῦ· εὐαγγελιζόμενοι ἥξουσιν οὓς ὁ κύριος προσκέκληται.

ΟΤΙ Η ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΣ ΔΕΙΚΝΥΤΑΙ, καθῆσθαι ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ.

ΦΗσὶν ὁ ἡσαΐας. εἶδον τὸν κύριον σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου. καὶ τὰ σε-
E ραφὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς· ἀνάγκη, ὅτι ὁ πατὴρ ὑπολαμβάνεται πρὸ πάντων· εἶθ' ὑποκαταβὰς, λέγει, καὶ ἤκουσα τῆς φωνῆς κυρίου λέγοντος· τίνα ἀποστελῶ, καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; καὶ εἶπα, ἰδοὺ ἐγὼ, ἀπόστειλόν με· καὶ εἶπέ μοι, πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον καὶ εἰπὲ αὐτῷ· ἀκοῇ ἀκούσητε καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου. καὶ τὰ ἑξῆς· ὁ δὲ ἰωάννης εἰς τὸν υἱὸν, ἐκλαμβάνει ταῦτα· λέγει γάρ· τοσαῦτα δὲ αὐτοῦ σημεῖα πεποιηκότος ἔμπροσθεν αὐτῶν οὐκ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, ἵνα ὁ λόγος ἡσαΐου τοῦ προφήτου πληρωθῇ, ὃν εἶπε. κύριε·

κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων κυρίου, τίνι ἀπεκαλύφθη; ταῦτα δὲ εἶπεν ἡσαΐας, ὅτι εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ· περὶ δὲ τοῦ πνεύματος ὁ παῦλος διαλεγόμενος τοῖς ἐν ῥώμῃ ἰουδαίοις, εἶπε· καλῶς εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ ἡσαΐου τοῦ προφήτου, ἀκοῇ ἀκούσητε καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψητε καὶ οὐ μὴ ἴδητε, καὶ τὰ ἑξῆς.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΘΗΣΘΑΙ τὸ πνεῦμα.

Ἐκ τῆς βίβλου μωσέως οὐ μόνον καθήμενον, ἀλλὰ καὶ συγκαθήμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πατρὶ καὶ υἱῷ δείκνυται. ἐκ τῆς οὖν πρεπούσης ἱστορίας ὥρμημαι τῆς ἐπὶ ἀβραάμ· ὤφθη ὁ θεὸς τῷ ἀβραὰμ καὶ ἰδοὺ ἄνδρες τρεῖς, οὓς καὶ ἐξένισεν ὑπὸ τὴν δρῦν, οἳ ἐξανέστησαν ἐπιβλέψαντες, ἐπὶ πρόσωπον σοδόμων. τὸ δὲ ἐξανέστησαν, καθισάντων ἐστὶ σημασία· εἰπὲ οὖν ἐπὶ τῆς τραπέζης οἱ τρεῖς ἐκάθισαν, ἢ οὔ; φησὶν ἐκάθισαν· τὸ οὖν καθῆσθαι ἐπὶ ταυτὸ, συγκαθίσαι ἐστίν. ἐν δὲ τῷ δανιὴλ, σωσάννης ἀπαγομένης θανατωθῆναι, λέγει ἡ γραφή· ἐξήγειρεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παιδαρίου, ᾧ ὄνομα δανιήλ. ἡ οὖν ἐξεγέρσεως φωνὴ, οὐκ ἐπὶ ἑστῶτος λαμβάνεται, ἀλλ' ἐπὶ καθημένου ἢ κοιμωμένου ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ λέγει, ἐξηγέρθη ὡς ὁ ὑπνῶν κύριος· ὡς δυνατὸς καὶ κεκραιπαληκὼς ἐξ οἴνου. καὶ τὸ, ἐξηγέρθη κύριος ἐκ νεφελῶν ἁγίων αὐτοῦ. καὶ ἄλλης ἱστορίας μνημονεύσω. τοῦ πατρὸς τοῦ κυρίου πρὸς τὸν ἰωάννην λέγοντος· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν. ὁ κύριος εἶπεν· εἰ καὶ ὁ πατὴρ ὁ μένων ἐν ἐμοὶ αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα. εἰπὲ οὖν κατὰ τὰς μαρτυρίας, ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα μένουσιν ἐν τῷ υἱῷ, ἢ οὔ; φησὶ, μένουσιν· εἰ οὖν ἐν τῷ υἱῷ μένοντες ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ καθίσαντος ἀνάγκη πᾶσα συγκαθῆσθαι αὐτῷ, καὶ οἱ μένοντες ἐν αὐτῷ· ὡς οὖν κάθηται, καὶ συγκάθηνται· εἰ οὖν αὕτη ἐστὶν ἱστορία ἐπὶ ἀβραὰμ καὶ λὼτ, καὶ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων γέγραπται· καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ λέγει, ὁ καθήμενος ἐπὶ χερουβίμ· τῷ μὲν υἱῷ ἴσμεν ἀφωρισμένην δίαιταν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς ἰδιάζουσαν. τῶν γ' οὖν τριῶν καθισάντων ἐπὶ τοῦ ἀβραὰμ, δῆλον ὅτι ἐξ εὐωνύμων ἐκάθισε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· αὕτη αὐτῷ ἀφωρισμένη δίαιτα. ὥσπερ οὖν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ἑαυτοῦ υἱὸν εἶπε, κάθου ἐκ δεξιῶν μου· ἐκ δὲ τοῦ καθίσαι ἐκ δεξιῶν τὸν υἱὸν, ἔστιν ἐπινοῆσαι, ὅτι κατ' ἐπιτροπὴν εἶπε καὶ τῷ ἑαυτοῦ πνεύματι, κάθου ἐξ εὐωνύμων μου· τοῦ δὲ καθημένου ἡ προσηγορία, ἀξιώματός ἐστι σημασία· ὁ γὰρ καθήμενος, ἐμπερίγραφός ἐστιν ἐν ᾧ κάθηται τόπῳ· ὁ δὲ θεὸς ἡμῶν, ἀπερίγραφός ἐστι φύσει· περιγράφεσθαι δὲ δοκεῖ, μετενσωματούμενος· οὐ γὰρ ἀνθρωπίζει ἡ γραφὴ τὸν θεόν· ἀλλ' ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς διαλέγεται ἵνα τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐμφήνῃ πράγματα ἐν τοιᾷ φύσει· ὅτι δὲ ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἐννάτῳ ψαλμῷ φησίν· εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ. καὶ καθισάντων αὐτῶν λέγει ἡ γραφὴ πρὸς αὐτὸν τὸν χριστόν·

Domine quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui reuelatum est? Hæc dixit Esaias quum vidisset gloriam eius. De spiritu autem Paulus cum Iudæis qui Romæ erant, disceptans, ita loquutus est, *Bene dixit Spiritus sanctus per Prophetam: Auribus audietis & nequaquam intelligetis, & videbitis, & nequaquam cernetis, & c.*

QVOD SPIRITVS SEDEAT.

A Ex libro Mosis non solum sedere, sed & assidere Patri & Filio, Spiritum Sanctũ demonstratur, sed id petamus ex idonea historia. Propero autem ad Abrahamum: *Ecce tres viri, quos hospitio excepit sub quercu, qui surrexerunt, vt respectarent versus Sodomam.* Iam illud verbum, *surrexerunt*, indicat sessionem præcessisse. Dic mihi igitur, in mensa tres isti sederunt, an non? atqui ait sedisse: Ergo illuc sedere, considendi simul intellectum affert, quum omnes sederint. In Daniele quum Susanna ad mortem abduceretur, ait scriptura: *Excitauit Deus Spiritum Sanctum pueruli, cui nomen Daniel.*
B Vox igitur illa, *excitauit*, de stante intelligi non potest, sed de sedente aut dormiente, quemadmodum & in Psalmo, *Excitatus est vt dormiens Dominus ex nubibus suis sanctis.* Quin & aliam afferam tibi historiam de Patre ad Ioannem, dicente, *Super quem videris spiritum descendere & manere super eum*, dominus loquutus est. *Sin autem Pater qui in me manet, ipse facit hæc opera.* Dic igitur pro ratione istorum testimoniorum: Pater & Spiritus manent in Filio an non? Respondeas, manent. Si igi-
C tur in Filio manent Pater & Spiritus, necesse est vt Filio sedente, ipsi quoque vnà sedeant. Si igitur hæc historia est de Abraham & Loth, & in actibus Apostolorum scriptum est, quòd sederit super vnumquemque eorum Spiritus Sanctus, vt in Psalmis dicitur, *Qui sedes super Cherubim*: Filio certe scimus eximiam sedenti rationem propriamque, nimirum ad dextram Patris, attributam esse. Tribus igitur apud Abraham sedentibus, ad sinistram videlicet Spiritus Sanctus sedebat, ille enim illi attributus est locus, quatenus ad filium dixit, *Sede a dex-*
D *tris meis*: Ex eo autem quod Filium sedet ad dextram, intelligere licebit, quod per consequentiam dixerit suo spiritui, sede à sinistris. Vocabulum autem sessionis, dignitatis significationem præ se fert: quanquam alioqui qui sedet, finib. eius loci, in quo sedet circunscribatur. Deus autem noster nullis finibus circũscribitur: verum conscribi videtur, cùm, quæ illius sunt, ad corporalia transferuntur. Scriptura enim Deum nequaquam hominem facit, sed nostro more de eo loquitur vt res, quæ supra
E nos sunt, sub istiusmodi natura manifestet. Quod autẽ in Psalmo centesimonio loquitur, *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis.* & sedentibus illis, ait scriptura ad Christum: *Iurauit*

Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. &, *Dominus à dextris tuis.* liquet igitur Sanctum ad dextram esse.

QVOD TRINITAS, SECVNDVM CARNEM CHRISTVM *è Morte excitauerit.*

DE Patre ita dicit, *Deus autem & dominum excitauit, & nos excitaturus est per potentiam suam.* De Filio, *Soluite templum hoc, & intra triduum excitabo illud. Ipse autem loquutus est de templo corporis sui.* De spiritu, *Spiritus qui excitauit Iesum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra per spiritum eius habitãtis in vobis.*

TRINITATEM A SEIPSA GLORIFICARI.

Filius glorificat Patrem, dicit enim, *Glorificaui nomen tuum in terra*, & Pater dicit Filio in Euangelio, *Et glorificaui, & iterum glorificabo.* Quod autem glorificatus sit filius a Patre, & pater à Filio, in Euangelio indicatur, *Pater glorifica Filium tuum, vt & Filius glorificet te.* Spiritus Sanctus filium glorificat: Ait enim de Paracleto, *Ille glorificabit me, eò quòd de meo accepturus sit, & renunciaturus sit vobis*, Filius quoque vicissim Spiritum glorificat, dicens, *Omne peccatum remittetur, sed blasphemia in Spiritum Sanctum non remittetur*, idque fit ob eius cum Patre & filio communionem, & ob hoc quod nemo dicere possit Dominum Iesum, nisi in Spiritu Sancto.

DE GLORIFICATIONE SANCTI SPIRITVS.

S*Acrifica Deo sacrificium laudis, & reddas altissimo vota tua, & inuoca me in die tribulationis tuæ, & eripiam te, & glorificabis me*, spiritus nimirum est qui dicit. *Eripiam te*,

QVOD VBIQVE ADSIT *Trinitas.*

DE PATRE.

C*Ælum & terram ego impleo, dicit Dominus.*

DE FILIO.

Q*Vi ascendit, is est qui & descendit ad inferiores partes terræ, vt impleat omnia.*

DE SPIRITV.

Q*Vo ibo à spiritu tuo? & quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es: Si descendero in infernum, ades.* Aliud, *Vos cognoscitis illum, & apud vos manet.* Et Esaias, *Qui firmauit cælum & terram, & dat spiritum populo, qui in ea est, & calcant illam.* Et illud, *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum: & Spiritus est in medio vestrũ.* Vides vt Patri Spiritus adiũgatur.

NEMI-

ὤμοσε κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν μελχισεδέκ· καὶ κύριος ἐκ δεξιῶν σου. δῆλον οὖν, ὅτι τὸ πνεῦμα ἐκ δεξιῶν ἐστι.

ΟΤΙ ΤΡΙΑΣ ΗΓΕΙΡΕ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟΝ κατὰ τὴν σάρκα ἐκ νεκρῶν.

ΠΕρὶ πατρὸς, οὕτως λέγει· ὁ δὲ θεὸς, καὶ τὸν κύριον ἤγειρε, καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· περὶ υἱοῦ, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον· καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτὸν. αὐτὸς δὲ ἔλεγε, περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ· περὶ πνεύματος· εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἐγεῖραν ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας τὸν χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν;

ΟΤΙ Η ΤΡΙΑΣ ΥΦ' ΕΑΥΤΗΣ δοξάζεται.

Ὁ υἱὸς, δοξάζει τὸν πατέρα. λέγει γὰρ, ἐδόξασά σου τὸ ὄνομα ἐπὶ τῆς γῆς. ὁ πατὴρ, τῷ υἱῷ λέγει ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω· ὅτι δεδόξασται υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ πατὴρ παρὰ τοῦ υἱοῦ, λέγει ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· πάτερ δόξασόν σου τὸν υἱὸν, ἵνα καὶ ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε. τὸ πνεῦμα τὸν υἱὸν δοξάζει, λέγει γὰρ περὶ τοῦ παρακλήτου, ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν· ὁ υἱὸς τὸ πνεῦμα δοξάζει λέγων, πᾶσα ἁμαρτία, ἀφεθήσεται· ἡ δὲ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημία, οὐκ ἀφεθήσεται· διὰ τῆς πρὸς πατέρα καὶ υἱὸν κοινωνίας, καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν κύριον ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

ΠΕΡΙ ΔΟΞΟΛΟΓΙΑΣ ΠΝΕΥματος ἁγίου.

Θῦσον τῷ θεῷ θυσίαν αἰνέσεως· καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου· καὶ ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου. καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με· δῆλον ὅτι αὐτὸς γὰρ εἶπε, θῦσον τῷ θεῷ.

ΟΤΙ ΠΑΡΕΣΤΙ ΠΑΝΤΗ Η ΤΡΙΑΣ.

ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΟΣ.

ΤΟΝ οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει κύριος.

ΠΕΡΙ ΥΙΟΥ.

Ὁ ἀναβὰς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ καταβὰς εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα.

ΠΕΡΙ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ.

ΠΟῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἅδην, πάρει. ἄλλο· ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτὸ, καὶ παρ' ὑμῖν μένει· καὶ ὁ ἡσαΐας, ὁ στερεώσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ διδοὺς πνοὴν τῷ λαῷ τῷ ἐπ' αὐτῆς, καὶ πνεῦμα τοῖς πατοῦσιν αὐτὴν· καὶ, πνεῦμα κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην· καὶ πνεῦμά μου ἕστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν· ὁρᾷς, πῶς τὸ πνεῦμα προστίθεται τῷ πατρὸς·

ΟΤΙ

ΟΤΙ ΟΥΔΕΙΣ ΓΙΝΩΣΚΕΙ τὴν τριάδα.

Λέγει ὁ σωτήρ· πάτερ ἅγιε κόσμος σε οὐκ ἔγνω· ἐγὼ δέ σε ἔγνων· περὶ τοῦ υἱοῦ, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω· περὶ τοῦ πνεύματος, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ γινώσκει αὐτό.

ΟΤΙ ΚΑΙ ΕΝ ΤΗΙ ΠΑΛΑΙΑΙ Η τριάς, τὴν ἐνέργειαν τὴν οἰκείαν ἐνδείκνυται.

Λάβε, φησί, τὸ αἷμα τῆς τελειώσεως καὶ ἐπίθες ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς, ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ ὠτὸς τοῦ δεξιοῦ, καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ ποδὸς τοῦ δεξιοῦ, καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς, καὶ βλέπε τὴν κεφαλὴν τοῦ λαοῦ τρίτον σφραγιζομένην, κατὰ τὸν τύπον τῶν σεραφὶμ τῶν λεγόντων, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος σαβαώθ· καὶ κατὰ τὸν τύπον τῆς σινδόνος, τῆς φανείσης πέτρῳ ἐν ἰόππῃ, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ χαλασθείσης, διὰ τὸ τρίτον χαλασθῆναι· καὶ ὅτε ὁ θεὸς εἶπε τῷ μωϋσεῖ εἰπεῖν ἀαρὼν καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ λέγων, οὕτως εὐλογήσετε τοὺς υἱοὺς ἰσραὴλ λέγοντες αὐτοῖς, καὶ ἐπιθήσουσι τὸ ὄνομά μου ἐπὶ τοὺς υἱοὺς ἰσραήλ, καὶ ἐγὼ κύριος εὐλογήσω αὐτούς· εὐλογήσει σε κύριος καὶ φυλάξει σε· ἐπιφανεῖ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σέ, καὶ ἐλεήσει σε, ἐπάρῃ κύριος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σέ, καὶ δώῃ σοι εἰρήνην· καὶ ἐν τῇ νέᾳ ὁμοίως περὶ πατρός, ὁ παῦλος· ὁ δὲ θεός ἐστιν ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι· περὶ τοῦ υἱοῦ ὁ αὐτός, ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι χριστός· περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται;

ΟΤΙ Η ΤΡΙΑΣ ΠΑΡΑΚΑΛΕΙ, ΠΑράκλητος γάρ, διὰ τὸ παρακαλεῖν καὶ σώζειν λέγεται, ὡς θεὸς καὶ σωτήρ.

Περὶ τοῦ πατρός, ὁ παῦλος λέγει· ὑπὲρ χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· καὶ ὁ ἡσαΐας πρὸς τὴν ἱερουσαλήμ, παρακαλεῖ σε ὁ ὀνομάσας σε· παρακαλεῖ ὁ υἱός· ὡς ἔλεγε, πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με· εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, παρακαλέσαι πάντας τοὺς πενθοῦντας· ἰωάννης, ἐν τῇ ἐπιστολῇ· ἐάν τις ἁμάρτῃ, ἔχομεν παράκλητον πρὸς τὸν πατέρα, ἰησοῦν χριστὸν δίκαιον, καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἱλασμὸς ἡμῶν· περὶ τοῦ πνεύματος ὁ σωτήρ, πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσατε· κἀγὼ ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου· καὶ παρακαλέσω αὐτὸν καὶ ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας;

ΠΕΡΙ ΤΡΙΑΔΟΣ.

Μέγας ὁ κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ· ἰσχὺν λέγει τὸν υἱόν· ἰσχὺς γάρ, δύναμίς ἐστι· χριστὸς γάρ, θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ, οὐκ ἔστιν ἀριθμός, τουτέστι τοῦ πνεύματος· ὡς ἔλεγεν ὁ σωτήρ, ἰδοὺ

NEMINEM COGNOSCERE TRINITATEM.

Dicit Seruator, *Mundus te non nouit, ego autem noui te*: de filio in Euangelio, *In mundo erat, & mundus per eum factus est, & mundus illũ nõn cognouit*. De spiritu, *Quem mundus capere non potest, quoniam eum non agnoscit.*

QVOD IN VETERI TESTAMENTO TRINITAS PECVLIAREM *suam operationem exhibuerit.*

A Cape (inquit) *sanguinem consummationis, & impone sacerdotibus in summitate auriculæ dextræ & in summitate pedis dextri, & in summitate dextræ manus, & respice caput populi tertio obsignatum, ad formam seraphicorum dicentium, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth*: & secundum speciem lintei, Petro Ioppe apparẽtis è cælo demissi, eò quòd ter demissum sit, &

B cum dominus imperauit Mosi vt diceret Aaroni & Filiis eius: *Ita benedicetis filiis Israel, dicentes illis, & imponent nomen meum filiis Israel, & ego Dominus benedicam illis. Benedicat tibi dominus & seruabit te: ostendet faciem suam super te, & miserebitur tui. Attollat Dominus faciẽ suam super te, & det tibi pacem*. Et in nouo Testamẽto itidem de Patre loquitur Paulus, *Deus est qui operatur omnia in omnibus*. De Filio quoque itidem: *Sed omnia in omnibus Christus*: De Spiritu

C sancto *Hæc omnia operatur vnus & itidem Spiritus, dispartiens singulis priuatim prout vult.*

TRINITATEM ESSE PARACLETICAM, PARACLETVM AVTEM *dictum esse ab aduocando, consolando, eodemque modo Deum & Seruatorem.*

De Patre Paulus ait: *Pro Christo legatione fungimur, vt Deo aduocationes faciente per nos*. Et Esaias ad Hierusalem, *Aduocat te, qui nominauit te*. Aduocat & Filius quemadmo-

D dum dixit, *Spiritus Domini super me, eò quòd vnxerit me, vt euangelizarem pauperibus, misit me, vt consolaret omnes lugentees.* Ioannes in epistola, *Si quis peccauerit, habemus paracletum apud Patrem Iesum Christum iustum, & ille est propitiatio pro peccatis nostris*, De spiritu seruator ipsemet ad discipulos suos inquit, *Si diligitis me, præcepta mea seruate.* &, *Ego ascendo ad patrem, & rogabo Patrem & alium paracletum mittet vobis, spiritum veritatis.*

E

DE TRINITATE.

Magnus *Dominus noster, & magna virtus eius, & sapientiæ eius non est numerus,* virtutem appellat Filium, virtus enim potẽtia est, Christus autem potentia Dei, sapientia autem Dei ipse est spiritus, quum Seruator dicat, *Ecce*

Ecce do vobis Spiritum sapientiæ, & intellectus: & alibi. *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum*: atque iterum, *Benedicat vobis Deus, Deus vester benedicat vobis.*

QVOD SCRIPTVRA ALIQVANDO PATRIS SPIRITVM, ALIQVANDO *Filii, aliquando simpliciter spiritum vocet, idque faciat non confundendo sed inuicem prædicando.*

De Patre, *Nos autem non accepimus spiritum mundi, sed Spiritum Dei.* Rursus, *Vos autem non estis in carne, sed in Spiritu, siquidem Spiritus Dei habitet in vobis. Emisit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem Abba Pater.* Rursus, *Qui Spiritum Christi non habet, non est eius*. De spiritu Filius dixit, *Ne soliciti sitis quid aut quo pacto loquamini, non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris mei qui loquitur in vobis.* De Spiritu, *Peragrauerunt Phrygiam & Galatarum regionem prohibiti à Spiritu sancto verbum Domini loqui in Asia. Quum autem venissent in Mysiam, tentauerunt proficisci in Bithyniam, sed hoc illis non permisit spiritus.* De spiritu, *Ne contristaueritis Spiritum sanctum in quo consignati estis.* Dicunt hæretici secundum ordinem & supputationem consistere deitatem. Inuenimus scriptum esse, *Primus homo ex terra terrenus, secũdus homo è cœlo cœlestis.* Rursum, Primum dicit terrenum animalem, postea spiritualem. Si igitur primo in numerandi ratione subiicitur secundus, vilior erat secundum vestram sententiam animali spiritualis, & terrestri homine homo cœlestis. Aliud. Nullus ignorat scripturam nominare Deum Abrahæ, Deum Isaac, & Deum Iacob. Aliud contra eos, qui tertio loco Spiritum Sanctum constituũt, occursat autem iis quod in Veteri Testamento scriptum est, vbi dicitur, *Quum in Babylonem exterminatus esset populus, & recordabor testamenti mei initi cum Iacob, & testamenti mei cum Isaac, & testamenti mei cum Abraham.* Aliud, *diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones mysteriorum, idem autem dominus: & diuisiones operationum, idem autem Deus qui operatur omnia in omnibus.* Aliud, *Quo abibo à spiritu tuo? & quo à facie tua fugiam?*

PRAEPONI FILIVM *Patri.*

Ait Seruator, *Ego, & Pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Aliud, *Ego & Pater vnum sumus.* Rursum Apostolus, *Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei Patris & communio Sancti Spiritus cum omnibus vobis.*

ἰδοὺ δίδωμι ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως· καὶ πάλιν, τῷ λόγῳ κυρίου, οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν· καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν· καὶ πάλιν, εὐλογήσει ὑμῶν ὁ θεὸς, ὁ θεὸς ὑμῶν· εὐλογήσει ὑμᾶς ὁ θεός:

ΟΤΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΠΟΤΕ Η *γραφὴ τοῦ πατρὸς καλεῖ, ποτὲ τοῦ υἱοῦ· ποτὲ καθ' ἑαυτὸ αὐτὸ ὀνομάζει· οὐ γὰρ ἐν συγχύσει, ἀλλ' ἀδιαιρέτως κηρύσσεται.*

A Περὶ πατρὸς, ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ τοῦ θεοῦ· καὶ πάλιν, ὑμεῖς δὲ, οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί· ἀλλ' ἐν πνεύματι· εἴπερ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· περὶ υἱοῦ, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν· κράζον, ἀββᾶ ὁ πατήρ· καὶ πάλιν, B ὃς πνεῦμα χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. περὶ τοῦ πνεύματος, ὁ υἱὸς ἔλεγεν· μὴ μεριμνήσητε, τί ἢ πῶς λαλήσετε· δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τί λαλήσετε. οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστὲ οἱ λαλοῦντες· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρός μου τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν· περὶ πνεύματος, διῆλθον δὲ τὴν φρυγίαν καὶ τὴν γαλατικὴν χώραν, κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸν λόγον τοῦ θεοῦ λαλῆσαι ἐν τῇ ἀσίᾳ· ἐλθόντες δὲ ἐν τῇ μυσίᾳ, ἐπείρων τὸ εἰς τὴν βιθυνίαν πορευθῆναι, καὶ οὐκ εἴασεν αὐτοὺς τὸ πνεῦμα C ἰησοῦ· περὶ τοῦ πνεύματος, μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε· λέγουσιν οἱ αἱρετικοὶ, κατὰ τάξιν καὶ ὑπαρίθμησιν ἑστάναι τὴν θεότητα. εὕρομεν ὅτι γέγραπται· ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκὸς ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ ὁ κύριος· καὶ πάλιν, πρῶτον φησὶ τὸ ψυχικὸν, εἶτα τὸ πνευματικόν· εἰ τοίνυν τῷ πρώτῳ ὑπαριθμεῖται τὸ δεύτερον· τὸ δὲ ὑπαριθμούμενον ἀτιμότερόν ἐστι τοῦ πρὸς ὃ ἔχει τὴν ὑπαρίθμησιν, ἀτιμότερος καθ' ὑμᾶς τοῦ ψυχικοῦ ὁ πνευματικὸς, D καὶ τοῦ χοϊκοῦ ὁ ἐπουράνιος· ἄλλο· οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι θεὸν ἀβραὰμ, καὶ θεὸν ἰσαὰκ, καὶ θεὸν ἰακὼβ, καλεῖ ἡ γραφή· ἄλλο· διὰ τοὺς τρίτῳ τόπῳ τάσσοντας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀντιστρέφει αὐτοῖς ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ καὶ λέγει· ὅτε ἐν βαβυλῶνι ἐξώριστο ὁ λαὸς, οὕτως λέγει· καὶ μνησθήσομαι τῆς διαθήκης μου τῆς πρὸς ἰακὼβ· καὶ τῆς διαθήκης μου τῆς πρὸς ἰσαὰκ· καὶ τῆς διαθήκης μου τῆς πρὸς ἀβραάμ· ἄλλο· διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις δὲ διακονιῶν εἰσι, καὶ ὁ αὐτὸς κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, E ὁ δὲ αὐτὸς θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι· καὶ ἄλλο· ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου. καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω;

ΟΤΙ ΠΡΟΤΑΤΤΕΤΑΙ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ Ο ΥΙΟΣ.

Λέγει ὁ σωτὴρ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσωμεν· ἄλλο· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ πάλιν ὁ ἀπόστολος, ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν.

ΠΡΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ ΤΟ ἐξ οὗ, καὶ δι' οὗ διαφέρειν, καὶ διδόντας τὸ μὲν ἐξ οὗ, τῷ πατρὶ· τὸ δὲ δι' οὗ, τῷ υἱῷ ὡς ἔλαττον· ἐλεγχομένη δὲ ἐκ τῶν γραφῶν ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ πατρὸς λέγεται τὸ δι' οὗ, καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τὸ ἐξ οὗ, καὶ ἐπὶ πνεύματος ὁμοίως.

Περὶ τοῦ πατρὸς, ὁ ἀπόστολος λέγει, πιστὸς ὁ θεὸς, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. ἄλλο, παῦλος ἀπόστολος ἰησοῦ χριστοῦ, διὰ θελήματος θεοῦ· καὶ πάλιν· ὥστε οὐκέτι εἶ δοῦλος· ἀλλ' υἱός· εἰ δὲ υἱὸς, καὶ κληρονόμος διὰ θεοῦ. καὶ τὸ, ὥσπερ ἠγέρθη χριστὸς τῆς δόξης τοῦ πατρὸς· καὶ πάλιν, ὅτε ἐγέννησε κάϊν, εὔα εἴρηκε, ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ· καὶ πάλιν τῷ ἰωσὴφ εἰς τὴν φυλακὴν· οὐχὶ διὰ τοῦ θεοῦ ἡ διασάφησις δίδοται; περὶ τοῦ υἱοῦ, ἐκ τῆς προφητείας ἠσαΐου, παῦλος εἶπεν ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. εἰ δὲ ἀντιλέγει ὁ αἱρετικὸς, τῷ πατρὶ τῷ θεῷ λελέχθαι τὴν δι' οὗ φωνὴν, πρέπειν δώσει καὶ τὴν ἴσην ἀξίαν τῷ υἱῷ· καὶ πάλιν ἐφεσίοις ὁ ἀπόστολος. ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ πρὸς κολασσαεῖς πρὸς τοὺς οὐκ ἔχοντας τὴν γνῶσιν τοῦ μονογενοῦς εἴρηται, ὅτι ὁ κρατῶν τὴν κεφαλήν· τουτέστι τὸν χριστὸν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἁφῶν καὶ τῶν συνδέσμων, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ τὸ, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ, ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν· καὶ αὐτὸς ὁ κύριος λέγει· ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν· καὶ πάλιν λέγει· ἔγνων δύναμιν ἐξελθοῦσαν, ἐξ ἐμοῦ· περὶ τοῦ πνεύματος· ὁ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον. καὶ ὁ ἰωάννης φησὶν· ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστιν ὁ θεὸς, ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ οὗ ἔδωκεν ἡμῖν· καὶ ὁ ἄγγελος λέγει· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου· ὁ κύριος φησί· τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν· εἰ δὲ τὸ ἐξ οὗ ἐπιτάττοντός ἐστι τουτέστι τοῦ πατρὸς, πῶς τίς θήσει τὸ οὐ γέγονεν ἀνὴρ ἐκ γυναικὸς, ἀλλ' ἡ γυνὴ ἐξ ἀνδρός; ἄρα τὸν ἄνδρα θεὸν ἐροῦμεν;

ὍΤΙ ΠΑΤΡΟ'Σ ΚΑΙ ΥΙΟΥ ΚΑΙ ἁγίου πνεύματός ἐστί τινα κοινὰ ὀνόματα, ὥσπερ τὸ θεὸς, τὸ κύριος, ἅγιος, ἀγαθὸς, πνεῦμα, καὶ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα.

Ἐπὶ ὅσον οὖν ἐν περινοίᾳ γνωρίζεται πνεῦμα ὀνομάζεται· ὡς πνεῦμα ὁ θεὸς· καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· καὶ πάλιν περὶ τοῦ υἱοῦ, πνεῦμα προσώπου ἡμῶν χριστὸς κύριος· ἅγιος ὁ πατὴρ καὶ ἅγιος ὁ υἱὸς τὸ δὲ πνεῦμα, οὐχ ἁγιαζόμενόν ἐστιν ἀλλ' ἁγιάζον· ἀγαθὸν, ὡς ἀγαθὸς ὁ πατὴρ, καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ἀγαθὸς γεννηθεὶς υἱὸς· εὐθὲς πνεῦμα ὡς εὐθὺς κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν τῷ εἶναι αὐτὸ ἀλήθεια, δικαιοσύνη, διὰ τὸ ἄτρεπτον τῆς οὐσίας προ-

ADVERSVS EOS QVI DISCRIMEN PONVNT INTER (EX QVO) ET (PER QVEM) ET ILLVD, EX QVO *Patri, illud*, per quem *Filio, vt minus attribuunt.*

Inuenimus contra in scripturis, etiam de Patre dici, *per quem*: & de filio, *ex quo* & de spiritu similiter. De Patre Apostolus ait, *Fidelis Deus per quem vocati estis in communionem Filij*
A *sui.* Aliud, *Paulus Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei*: rursus, *Qua propter non vlterius es seruus, sed heres per Deum*: & illud, *Quemadmodum excitatus est Christus per gloriam Patris.* Rursum quum genuisset Eua Cain, dixit, *Adepta sum hominem per Deum.* Quid? nonne Iosepho in carcere per Deum data est manifestatio? De Filio ex Prophetia Paulus dixit, *Quoniam ex eo, & per eum, & in eum omnia.* Quod si hic contradicat hæreticus, & de Patre hoc pronunciatum dicat, æque tamen hæc vox (per
B quem) pari dignitate attribuenda est filio. Idẽ Apostolus ad Ephesios, *Veraces in dilectioni crescemus, amplificabimus in eum ad omnia, ex quo omne corpus sua ratione ac modulo coaptatur*, &c. Ad Colossenses, ad eos qui non habent notitiam vnigeniti, dictum est, *Quod qui caput tenet*, id est Christum, *ex quo omne corpus per iuncturas & colligaturas*, &c. Et, *de plenitudine eius omnes accepimus*. Quin & ipse dominus ait, *Quoniam de meo accipiet & renunciabit vobis*: & rursus, *Cognoui virtutem ex me prodiisse*. De spi-
C ritu, *qui seminat in spiritu metet vitam æternam*: & Ioannes inquit, *Quod Deus in nobis sit, ex spiritu eius, quem dedit nobis*. Et Angeli vox est, *Quod enim natum in ea est, ex spiritu Sancto est.* Ipse quoque dominus loquitur, *Quod natum est ex spiritu, spiritus est.* Quod si illud, *ex quo*, imperantis est, hoc est, Patris, quo quæso illud referet, nõ factus est vir ex muliere, sed mulier ex viro? An scilicet hic Deum virum appellabimus?

D
PATRIS, FILII, ET SPIRITVS SANCTI ESSE QVÆDAM COMMVNIA NOMINA, QVALIA SVNT, DEVS, *Dominus, Sanctus, Bonus, Spiritus & alia nonnulla.*

Quatenus intellectualis est, Spiritus dicitur, vt, *Deus est Spiritus: & qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.* Rursum de Filio, *Spiritus faciei nostræ Christus.* Dominus sanctus Pater, & sanctus Filius, spiritus vero nõ
E sanctificatus est, sed sanctificans; bonus, vt bonus Pater, & ex bono genitus bonus Filius, rectus Spiritus, vt, rectus dominus Deus, eo quod sit veritas, iustitia, ob immutabilitatẽ substãtiæ, Paracletus

Paracletus vt vnigenitus, iuxta illud, *Ego rogabo Patrem meum, & alium Paracletum dabit vobis.* Ita commune id nomen Spiritui cum Patre & Filio, ex communione naturæ & proprietate coaptatum est. Nam vnde quæso aliunde, rursumque spiritus principalis, veritatis, & sapientiæ nominatus est?

παράκλητος ὡς μονογενὴς κατὰ τὸ, ἐγὼ παρακαλέσω τὸν πατέρα μου· καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν. οὕτω κοινὸν τὸ ὄνομα πρὸς πατέρα καὶ υἱὸν τῷ πνεύματι, ἐκ τῆς κατὰ φύσιν κοινωνίας καὶ οἰκειότητος, ἡ προσηγορία τούτων ἰδίωται· πόθεν γὰρ ἄλλοθεν, πάλιν ἡγεμονικὸν, πάλιν πνεῦμα ἀληθείας, πάλιν πνεῦμα σοφίας ὠνόμασται;

OMNIA SPIRITVM FACERE *quæ Christus facit.*

QVales sunt operationes potentiarum, gratiæ sanitatum: siquidem per Spiritum sanctum, dæmones expellebantur. In spiritu Dei diabolus subigebatur, caro affligebatur ad præsentiam spiritus, peccatorum redemptio in gratia spiritus. *Loti enim estis & sanctificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu sancto. Ex mortuis resurrectio, idque per operationem spiritus. Emittes enim spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ:* Rursus, *Si spiritus qui excitauit Iesum à mortuis.* Quòd si quis hanc creationem accipiat, tanquam de mortuorum viuificatione sit intelligendum, qui quęso non ingens efficacia spiritus dispensantis nobis vitam illam resurrectionis, & ad spiritualem vitam animas nostras moderantis? Quòd si illa creatio intelligatur de hac vita, quæ est ex peccatis transformatio in melius: nam ita accipi potest secundum consuetudinem Scripturæ, quum Paulus dicat: *Si qua in Christo noua creatura,* ita quoque ista innouatio, quæ à terrestri & passionibus obnoxia vita, ad cœlestem viuendi rationem nos transfert per spiritum, magna admiratione animos nostros afficit. An igitur isthic timebimus, ne nimiis honoribus gloriam Spiritus excedamus? An potius contra, ne nimis humiliter de eo sentiamus? Dicit enim Ananiæ Petrus Apostolus: *Cur Satanas impleuit cor tuum, vt mentireris Spiritui sancto, non mentitus es hominibus, sed Deo.*

ΟΤΙ ΟΣΑ Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΠΟΙΕΙ, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ποιεῖ.

A ΕΝεργήματα δυνάμεων· χαρίσματα ἰαμάτων, διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου δαίμονες ἀπηλαύνοντο ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ, διάβολος κατήργηται, συμπαρόντος τοῦ πνεύματος· ἁμαρτιῶν ἀπολύτρωσις, ἐν τῇ χάριτι τοῦ πνεύματος· ἀπελούσασθε γὰρ καὶ ἡγιάσθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ὑμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· ἡ ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασις, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ πνεύματος, B ἐξαποστελεῖς γὰρ τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· καὶ πάλιν λέγει, εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν. εἰ τις οὖν τὴν κτίσιν ἐκλαμβάνει ἐπὶ τὴν τῶν διαλυθέντων ἀναβιώσεως, πῶς οὐ μεγάλη τοῦ πνεύματος ἡ ἐνέργεια, τοῦ οἰκονομοῦντος ἡμῖν τὸν ἐξ ἀναστάσεως βίον, καὶ πρὸς τὴν πνευματικὴν ἐκείνην ζωὴν, τὰς ψυχὰς ἡμῶν μεταρρυθμίζοντος; εἴτε λέγοιτο κτίσις ἡ ἐν τῷ βίῳ τῶν ἐξ ἁμαρτιῶν διαπεπτωκότων ἐπὶ τὸ βέλτιον μετακόσμησις· λέγεται γὰρ C καὶ οὕτω κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς γραφῆς, ὅταν Παῦλος λέγῃ, εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις· καὶ ὁ ἐνταῦθα ἀνακαινισμὸς, καὶ ἀπὸ τῆς γηΐνης καὶ ἐμπαθοῦς ζωῆς ἐπὶ τὴν οὐράνιον πολιτείαν μεταβολὴ διὰ τοῦ πνεύματος ἡμῖν γινομένη, ἐπὶ πᾶσαν ὑπερβολὴν θαυμαστὰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἄγει· ἐπὶ τούτοις πότερον φοβηθῶμεν μὴ τὴν ἀξίαν δόξαν ὑπερθώμεθα τοῦ πνεύματος ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν τιμῶν· ἢ τὸ ἐναντίον μὴ εἰς ταπεινὸν κατάγωμεν τὴν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν; λέγει γὰρ τῷ Ἀνανίᾳ ὁ ἀπόστολος Πέτρος· διατί ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις ἀλλὰ τῷ θεῷ.

PATREM, ET FILIVM, ET SPIRITVM SANCTVM *ducem fuisse Israeli.*

D PRopheta igitur Hieremias de Patre loquitur. *Ipse dux fuit, Israeli in deserto, & ne dixeritis,* inquit, *vbi est Deus qui eduxit nos ex Ægypto, qui nos direxit in deserto?* Dauidis verbu, *duxisti vt ouem populum tuum.* Esaias autē Propheta dixit. Spiritum sanctum Israelem duxisse in solitudine. Sed licebit ipsum audire, *duxit eos per abyssum, quasi equum in solitudine, & non sunt fatigati, & vt pecora per campum, descendit Spiritus à Domino, & duxit eos.*

Ad Corinthios adhunc modum Paulus, *Bibebant igitur,* inquit, *ex spirituali consequente eos Petra: Petra autem erat Christus.* Quòd si quis

ΟΤΙ Ο ΠΑΤΗΡ ΚΑΙ Ο ΥΙΟΣ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡδήγησε τὸν Ἰσραήλ.

E Ὁ μὲν γὰρ οὖν προφήτης Ἱερεμίας, λέγει οὕτως περὶ πατρός· ὅτι αὐτὸς ὡδήγησε τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ. καὶ οὐκ εἴπατε φησί, ποῦ ἐστιν ὁ θεὸς ὁ ἀναγαγὼν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· ὁ καθοδηγήσας ἡμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ ὁ Δαβὶδ φησίν· ὡδήγησας ὡς πρόβατα τὸν λαόν σου· ὁ δ' Ἡσαΐας, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπεν ὡδηγηκέναι τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ. ἔστιν οὖν αὐτοῦ ἀκοῦσαι λέγοντος· ἤγαγεν αὐτοὺς διὰ τῆς ἀβύσσου ὡς ἵππον ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ οὐκ ἐκοπίασαν. καὶ ὡς κτήνη διὰ πεδίου, κατέβη πνεῦμα παρὰ κυρίου καὶ ὡδήγησεν αὐτούς· πρὸς Κορινθίους λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι Χριστὸς ἦν· ἔπινον γάρ φησιν, ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα, ἦν ὁ Χριστός. ἐὰν δὲ

Ἐὰν δὲ εἴπῃ τις ὅτι τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν· ὥστε οὖν ὅσον ὁ οἰκέτης λείπεται τοῦ εὐεργέτου· τοσοῦτον λείπεται τὸ πνεῦμα, λέγομεν αὐτῷ ὅτι ὁ μονογενὴς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν· μὴ οὖν λυπεῖται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατὰ τὸν Παῦλον τὸν λέγοντα, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως· καὶ ὁ Στέφανος ἢ λέγει· ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν· καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγει, παρώξυναν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ ἐπὶ ῥῶ δὲ, οἶκος Ἰακὼβ, παρώργισε τὸ πνεῦμα κυρίου· ἀλλὰ δοῦλον αὐτὸ λέγεις; ὁ δοῦλος οὐκ οἶδεν τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος· τὸ δὲ πνεῦμα, οὕτως οἶδε τὰ τοῦ θεοῦ, ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ.

Quòd siquis dixerit spiritum intercedere pro nobis, ac proinde quanto supplex inferior est datore, tanto quoque inferiorem esse spiritum, huic ita respondebimus, vnigenitum Filium, qui est ad dextram Patris omnipotentis, intercedere pro nobis. Quid ergo inferiorisne ordinis est Spiritus Sanctus apud Paulum Apostolum ita loquentem, *In quo consignati estis in diem liberationis?* quin & Stephanus ita loquitur, *Vos semper Spiritui Sancto obsistitis, quemadmodum & patres vestri*. Esaias porro Propheta

A dicit, *Exacerbauerunt Spiritum Sanctum*. Idem rursus alibi loquitur, *Dominus Iacob exacerbauit spiritum Domini*, at tu illum seruum dicis, quum seruus non nouerit quid faciat suus dominus. Spiritus autem Sanctus, ita nouit ea quæ sunt Dei, vt Spiritus hominis, ea quæ sunt in homine.

ὍΤΙ Ὁ ΥἹΟ͂Σ ἈΛΗΘΙ-νὸς θεός.

Ὁ Ἰωάννης γράφει ἐν τῇ ἐπιστολῇ· οἴδαμεν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἥκει καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν θεόν, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος.

FILIVM ESSE VERVM DEVM ET DOMINVM.

B Ioannes ita in Epistola scribit, *Scimus quod Filius Dei venit, & dedit nobis mentem, vt cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio eius Iesu Christo, hic est verus Deus & vita æterna.*

ὍΤΙ ΜΈΓΑΣ ΘΕΌΣ ἘΚΛΉΘΗ ὁ υἱός.

Ὁ Ἀπόστολος, πρὸς Τίτον· προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν· ὁ αὐτὸς πρὸς Ῥωμαίους· ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς, εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας.

FILIVM NOMINATVM ESSE MAGNVM DEVM.

Apostolus ad Titum, *Expectantes beatam spẽ & aduentum gloriæ magni Dei & Seruatoris nostri Iesu Christi, qui dedit seipsum pro nobis.* Idem ad Romanos, *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est Deus super omnia benedictus in secula Amen.*

C

ΠΡῸΣ ΤΟῪΣ ἘΚΛΑΜΒΆΝΟΝ-τας εἰς ὕβριν, τὸ οὐκ ἦλθον ποιῆσαι τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με πατρός.

Εἰ αἰσχύνην φέρει τῷ υἱῷ τὸ πληροῦν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς, αἰσχύνην φέρει καὶ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ πληροῦν τὸ θέλημα τοῦ δικαίου· θέλημα γάρ φησιν ὁ Δαβὶδ τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει ὁ κύριος, καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούσεται· εἰ θνητῆς φύσεως θέλημα πληρῶν ὁ θεὸς οὐκ αἰσχύνεται, ὁ υἱὸς διὰ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν, καὶ τὴν σχέσιν τὴν πρὸς ὑμᾶς, καὶ κατάστασιν τὴν δουλικὴν τὴν δι' ἡμᾶς γινομένην, λέγων, οὐκ ἦλθον ποιῆσαι τὸ ἐμὸν θέλημα, τουτέστι τὸ τῆς σαρκὸς, ἐπειδὴ ἡ σὰρξ ἰδία αὐτοῦ· ἀλλὰ τὸ τοῦ πατρὸς τουτέστι τὸ θεϊκὸν, μὴ οὖν εἰς ὕβριν ἐκλαμβανέσθω· εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐκλύεται αὐτῶν ἡ ἐπίνοια· προσῆλθεν αὐτῷ λεπρὸς γονυπετῶν καὶ λέγων· κύριε ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι, μὴ ἀπεσείσατο αὐτὸν ὁ σωτήρ; μὴ εἶπεν τί βλασφημεῖς; ἐὰν ἐγὼ θέλω; ἐὰν θέλῃ ὁ θεός· οὐχὶ ἐδέξατο τὸ ἀπηρτισμένον τῆς πίστεως; οὐχὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ ἀντιστρέψας αὐτῷ τὴν συλλαβὴν, τὴν σωτηρίαν ἤγαγεν αὐτῷ, λέγων, θέλω καθαρίσθητι; θέλων καθαρίζει λεπρόν· θέλων ζωοποιεῖ νεκρόν·

ADVERSVS EOS QVI HOC DICTVM AD CONTVMELIAM FILII accipiunt, *Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem Patris qui misit me.*

Si probro est Filio adimplere voluntatẽ Patris, probro quoque est Deo & Patri adimplere voluntatem iusti, cùm Dauid de eo loquatur, *Voluntatem timentium se faciet, & deprecationes eorum exaudiet*. Quòd si Deus ad-

D implens voluntatem mortalium, non confunditur pudore, Filius scilicet ob humanæ carnis negotia dispensationémque & habitum nobis conuenientem, & conditionem seruilẽ, quam nostri causa suscepit, in probro erit cùm dicit, *Non veni facere voluntatem meam*, hoc est, carnis meæ, *sed Patris*, hoc est, diuinam voluntatem? Ne igitur in vituperium accipiatur, quãuis illorum sentẽtia maxime isthic dissoluatur. *Accessit ad eum leprosus genua flectens, & dicit, Domine si vis, potes me mundare*, hunc igitur

E non reiecit Saluator neque locutus est, quid blasphemas? cùm dicis, si vis, ac potius non debes: Quid ergo? nónne approbauit perfectionem eius Fidei? nónne eiusdem mutata syllaba salutem illi cõtulit? dicens, *volo, mundare*. Volens purgat lepram, volens viuificat mortuum, voluit,

ἠθέλησε

voluit, & excitauit Lazarum, eiusque vox est, *Sicut Pater vitam habet in semetipso, ita & Filio dedit vitam habere in semetipso.* Et rursum, *Vt Pater viuificat mortuos, ita & Filius quos vult viuificat*, Quod ipsum etiam à Dauide dicitur, *Quoniam ira in furore eius, & vita in voluntate eius.*

ADVERSVS EOS QVI DICVNT VERBA SERVATORIS AD MATREM *Zebedæorum ignorantiam præ se ferre.*

A INuenimus in veteri Testamento, loquente Deo ad Salomonem. *Postula a me, & faciam tibi*: quid igitur? num antequam postularet Salomon, ignorabat Deus quid in animo habebat? sed voluit vna cum cognitione Dei manifestare postulationem, vt inquit Paulus: *Et postulationes vestræ innotescant apud Deum*, pro eo quod est, indicate illi quid velitis, non tanquam ignoranti, sed tanquam bonum propo-
B situm approbanti.

ADVERSVS EOS QVI DICVNT, MINISTRI ORDINEM HABERE *Filium, eo quod obtulerit Patri humanam naturam.*

SCriptura indicat, Patrem alios adducere ad Filium, Audi igitur hoc ipsum è Filio: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus cœlestis*
C *traxerit illum.*

ADVERSVS EOS QVI SERVIVNT VOCIBVS, ET NON SENtentiis sacrarum literarum, & Faciunt Patrem Filii sui Deum.

APostolus dicit, *Deus Domini nostri Iesu Christi, qui est Pater gloriæ.* Isthic rerum
D discrimina dispẽsauit, nam & gloriã Filiũ vnigenitũ appellauit, Iesum Christũ vero nominauit, prædicationem humanitatis, humanitatis. n. Deus est, gloriæ vero Pater, si non credis huic dicto, sed aliã existimas esse gloriã, cuius Pater Deus est, aliam igitur comminiscere naturam sublimiorem Filio, vt eius Pater nominetur: huius vero Deus, qui est Pater gloriæ. Gloria enim vnigenitus dicitur. *Et vidimus*, inquit, *gloriam eius, gloriam vt vnigeniti à Patre* Quapropter dictum illud, *Deus Domini nostri*
E *Iesu Christi*, ita intelligendum est, ac si diceretur, Deus carnis Christi qui est Pater gloriæ, Paterque deitatis. Gloriam enim etiam Esaias Seruatorem nostrum nuncupat, secundũ deitatis maiestatem: cùm enim recenseret mira quæ in deserto erant & solitudini Euangelium deprædicaret, ait, *Exultant deserta Iordani, & floreat vt lilium, quoniam gloria Libani data est ei, & preciositas Carmeli, & populus meus videbit gloriam Domini, & sublimitatem Dei, & conspiciet*

ἠθέλησε καὶ ἤγειρε λάζαρον. καὶ αὐτοῦ ἐστι φωνή· »
ὥσπερ ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ »
υἱῷ ἔδωκε, ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. καὶ πάλιν· ὥσπερ »
ὁ πατὴρ ζωοποιεῖ τοὺς νεκροὺς, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς, οὓς »
θέλει ζωοποιεῖ· καὶ τοῦτο δαβὶδ λέγει· ὅτι ὀργὴ »
ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ, καὶ ζωὴ ἐν τῷ θελήματι »
αὐτοῦ;

ΠΡΟ͂Σ ΤΟΥ͂Σ ΛΕ΄ΓΟΝΤΑΣ Ὅ΄ΤΙ τὸ εἰπεῖν τὸν σωτῆρα τῇ μητρὶ τῶν υἱῶν ζεβεδαίου, τί θέλεις; ὡς ἀγνοοῦντός ἐστιν.

ΕὙρίσκομεν ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, λέγοντος τοῦ θεοῦ σολομῶνι, αἴτησαι παρ' ἐμοῦ καὶ »
ποιήσω σοι· ἆρ' οὖν, πρὶν αἰτήσει, οὐκ ᾔδει ἃ εἶχε κατὰ ψυχήν; ἀλλὰ βούλεται ἡμᾶς μετὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, φανεροῦν τὰ αἰτήματα, ὡς φησὶ παῦλος, καὶ τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωριζέσθω πρὸς τὸν »
θεόν· ἀντὶ τοῦ, γνωρίζετε αὐτῷ τί θέλετε, οὐχ ὡς ἀγνοοῦντι· ἀλλ' ὡς τὴν καλὴν πρόθεσιν ἀποδεχομένῳ.

ΠΡΟ͂Σ ΤΟΥ͂Σ ΛΕ΄ΓΟΝΤΑΣ ἘΝ ὑπηρέτου τάξει κεῖσθαι τὸν υἱὸν διὰ τὸ προσφέρειν τῷ πατρὶ τὴν ἀνθρωπότητα.

ΗΓραφὴ, δείκνυσι τὸν πατέρα, προσάγοντα τῷ υἱῷ· ἄκουε γὰρ τοῦ υἱοῦ λέγοντος· οὐδεὶς δύναται πρός με ἐλθεῖν, ἐὰν μὴ ὁ πατήρ μου »
ὁ οὐράνιος ἑλκύσῃ αὐτόν. »

ΠΡΟ͂Σ ΤΟΥ͂Σ ΔΟΥΛΕΥ΄ΟΝΤΑΣ λέξεσι καὶ μὴ τοῖς νοήμασι τῶν θείων γραφῶν· καὶ ποιοῦντας τὸν πατέρα, θεὸν τοῦ υἱοῦ.

Ὁ Ἀπόστολος λέγει. ὁ θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰη- »
σοῦ χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης. ἐνταῦθα, τὴν »
οἰκονομίαν διώρισε· καὶ δόξαν μὲν, τὸν μονογενῆ καλεῖ. ἰησοῦν δὲ χριστὸν, τὸ κήρυγμα τῆς οἰκονομίας. τῆς μὲν γὰρ οἰκονομίας, θεός· τῆς δὲ δόξης, πατὴρ εἰ δὲ μὴ πείθει σε τὸ ῥῆμα· ἀλλὰ ἄλλην τινὰ νομίζεις δόξαν εἶναι ἧς πατὴρ ὁ θεὸς, ἄλλην τινὰ ἐπινόησον φύσιν ἀνωτέραν τοῦ υἱοῦ· ἵνα ἐκείνης μὲν πατὴρ κληθῇ, τούτου δὲ θεὸς ὀνομασθῇ ὁ πατὴρ τῆς δόξης· δόξα γὰρ λέγεται ὁ μονογενής· ἐθεασάμεθα γὰρ, καὶ φη- »
σι δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός· »
ὥστε τὸ, ὁ θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, ἀντὶ »
τοῦ, ὁ θεὸς τῆς σαρκὸς τοῦ χριστοῦ· ὁ πατὴρ τῆς δόξης, ὁ πατὴρ τῆς θεότητος· δόξαν γὰρ καὶ ὁ ἠσαΐας τὸν σωτῆρα καλεῖ, κατὰ τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα· εἰπὼν γὰρ τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ θαύματα, καὶ εὐαγγελισάμενος τὴν ἔρημον, φησὶν ἀγαλλιάσθω τὰ ἔρημα τοῦ ἰορδάνου, »
καὶ ἀνθήτω ὡς κρίνον· ὅτι ἡ δόξα τοῦ λιβάνου ἐδόθη »
αὐτῇ, καὶ ἡ τιμὴ τοῦ καρμήλου· καὶ ὁ λαός μου ὄψε- »
ται τὴν δόξαν τοῦ κυρίου, καὶ τὸ ὕψος τοῦ θεοῦ. »

καὶ

καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ, τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ· δόξα οὖν ἐστιν ἀπὸ δόξης· ὅθεν καὶ ὁ Παῦλος λέγει· ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως· πατὴρ οὖν ἐστι τῆς δόξης τοῦ μονογενοῦς· θεὸς δὲ, τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ· οὐκ ἄλλον δὲ τὸν Χριστὸν λέγω, καὶ ἄλλον τὸν μονογενῆ· τῇ γὰρ ἐννοίᾳ, οὐ τέμνω τὰ μὴ τεμνόμενα τῇ ἑνώσει· πατὴρ γὰρ, τοῦ μονογενοῦς πρὸ αἰώνων· θεὸς δὲ τοῦ μονογενοῦς κατὰ τὴν σάρκα, ἐπὶ τέλει τοῦ αἰῶνος· ἀεὶ αὐτοῦ πατὴρ, οὐκ ἀεὶ αὐτοῦ θεὸς, ἀλλὰ ἀφ' οὗ σάρκα ἀνέλαβεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ τῆς θεότητος· ὁ μὲν γὰρ πατὴρ, ἀΐδιος· ὁ δὲ υἱὸς συναΐδιος· καὶ οὐκ ἔχει τομὴν οὐδὲ διαίρεσιν ἡ δόξα τῆς ἀληθείας· πότε οὖν ἐκλήθη θεὸς τοῦ υἱοῦ ὁ πατὴρ διὰ τὴν σάρκα; ἀφ' οὗ προῆλθεν ἐκ κοιλίας μητρός. διὰ τοῦτο ἐν τῷ προφήτῃ βουλόμενος δεῖξαι ἑαυτοῦ καὶ τὴν θεότητα καὶ τὴν σάρκα ἀληθεύουσαν, ἔλεγεν ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ, ἐκ κοιλίας μητρός μου, θεός μου εἶ σύ· εἰ δὲ βούλει τὰ ὑπόλοιπα γνῶναι, ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ διδαχθήσῃ;

ΠΡΟ'Σ ΤΟΥ'Σ ΛΕ'ΓΟΝΤΑΣ ΜΕ'γαν θεὸν εἶναι τὸν πατέρα, τὸν δὲ υἱὸν μὴ ἴσον.

Εἰ καὶ τὰ μάλιστα τὴν τριάδα μίαν θεότητα λέγοντες, εὑρίσκομεν τὸν υἱὸν ἐν τῇ γραφῇ πρὸς τὸ φράξαι τὰ στόματα τῶν ἐναντίων, μέγαν παρὰ τὸν πατέρα· λέγει γὰρ ὁ Δαβὶδ, γνωστὸς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ θεὸς· ἐν τῷ Ἰσραὴλ, μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ἡ δὲ Ἰουδαία, περιώρισται τόπῳ φανερῷ· περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, κύριε ὁ κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ἐπειδὴ πᾶσαν ἐπλήρωσε τὴν γῆν, ἡ Χριστοῦ προσηγορία, εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος τῶν ἁγίων, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν· εἰκότως λέγει ὁ ψαλμὸς, θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ· καὶ τί τὸ ἐπαγόμενον; ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν; πληροῦται δὲ τοῦτο, ὅτε ἀνέβησαν εἰς τὸ ὄρος οἱ μαθηταὶ μετὰ τοῦ σωτῆρος, μέλλοντος ἀναλαμβάνεσθαι, ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς, μείνατε εἰς Ἱεροσόλυμα, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους· διὰ τὸ ἐπῆρθαι, ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, αὐτῷ οὖν Δαβὶδ προσφωνεῖ λέγων, ὅτι ὄψομαι τοὺς οὐρανοὺς ἔργα τῶν δακτύλων σου;

Ο'ΤΙ Ω'ΣΠΕΡ Ο' ΠΑΤΗ'Ρ ΚΥ'ριος σαβαὼθ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως.

Ὁ Ἡσαΐας λέγει· καὶ σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ παρὰ κυρίου σαβαὼθ, ὃς κατοικεῖ ἐν τῷ ὄρει Σιών· ἐν δὲ τῷ ψαλμῷ λέγει, ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ, ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ;

ΠΡΟ'Σ ΤΟΥ'Σ ΛΕ'ΓΟΝΤΑΣ ΗΤ'τον εἶναι τὸ πνεῦμα, τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ ἀρραβὼν ἐκλήθη, μέρος φησὶν ἐστι.

Γέγραπται ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους· ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγε-

λιας,

& conspiciet omnis caro salutare Dei. Gloria igitur est à gloria, vnde & à Paulo dictum est: *Qui est splendor gloriæ & figura substantiæ eius:* Pater igitur est gloriæ vnigeniti, Deus vero carnis Christi, non quod alium Christum dicam, alium vnigenitum: non enim diuido animo quæ ob vnitatem diuidi non debent. Pater siquidem vnigeniti est ante secula, Deus vero vnigeniti secundum carnem in fine seculorum, sempérque illius Pater est, non semper autem A Deus, sed ex quo carnem assumpsit. Deus pater ergo deitatis, quum & Pater sit æternus, & Filius ei coæternus, neque accipit sectionem aut diuisionem gloria veritatis. Quando igitur Pater Filij, Deus illius ob carnem nominatus est? ab eo scilicet tempore quo prodiit ex vtero matris. Ideo apud Prophetam volens ostendere, & deitatem suam, & carnem veram esse, locutus est in vigesimoprimo Psalmo, *De ventre matris meæ, Deus meus es tu:* quòd si plura cognoscere velis, id ibidem reperies.

B ADVERSVS EOS QVI DICVNT PATREM MAGNVM *Deum, cæterum Filium ei non parem.*

Etsi maxime Trinitatem vnam deitatem dicere liceat, inuenimus tamen in sacris literis ad obturanda aduersariorum ora, Filium magnum appellari seorsum à Patre: ait enim Dauid, *Notus in Iudæa Deus, & in Israel magnum nomen eius.* Iudæa autem certis regio-C nibus definitur. De Filio autem, *Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra?* Quoniam omnem terram impleuit Christi vocabulum. Siquidem in omnem terram exiuit sonus sanctorum, & vsque ad fines orbis habitabilis verba eorum. Merito ergo Psalmus dicit, admirabile esse nomen eius in vniuersa terra. Ad quid illud quod pro appendice annectit? *Quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos*, quod tum impletum est, quum ascenderunt discipuli in montem, D Saluatore in cælos assumendo: dixit enim ad eos, *Manete in Hierusalē, donec induamini virtute ex alto:* ideo de eleuatione mentio habita est, *Quoniam eleuata est magnificentia eius super cælos*, ideóque eum Dauid alloquitur dicens, *Quoniam videbo cælos opera digitorum tuorum.*

VT PATER EST DOMINVS SABAOTH, ITA ET FILIVS.

Esaias dicit, *signa & prodigia in domo Israel à Domino sabaoth, qui habitat in monte Sion:* E In Psal. autem dicit, *Ego constitutus sum rex super Sion montem sanctum eius.*

ADVERSVS EOS QVI DICVNT MINOREM ESSE SPIRITVM SAN*ctum Christo quoniam nomine arrabonis vocatus sit.*

Scriptum est ad Ephesios, *In quo credimus, obsignati estis spiritu illo sancto repromissio-*

nis,

nu sancto, qui est arrha hæreditatis nostræ, ad redemptionem acquisitionis nostræ in laudem gloriæ ipsius. Quin & Patrē inuenimus in scripturis partē appellari, quum in Psalmo dicit, *Pars mea es tu in terra viuentium*, atque iterum in decimoquinto Psalmo, *Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei.*

ADVERSVS EOS QVI DICVNT FILIVM NON ESSE SVBSTANTIAE *Patris, quodque vna eademque sit authoritas, potentia, regnum, diuinitas Patris & Filii.*

DIcit Propheta: *de repente veniet ad templum suum Dominus, quem vos quæritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.* Dei igitur tēplum est, quod & suum Filius esse dicit, ne existimaretur diuersa esse Patris dominatio, & diuersum Filii regnum. Templum quod dedicauit Salomon Deo, hoc ipsum filij templum nuncupauit Propheta, quum ait, *Subito ad templum suum veniet Dominus*, ideóque Seruator loquitur, *Eiice hæc isthinc, domus enim mea, domus orationis vocabitur*: quo in loco, *domus*, inquit, *Patris mei, & domus mea.*

FILIVM HABERE NOMEN PATRIS, VT DEVS ET DOMINVS *appelletur.*

TEstatur Pater in Exodo: *Ecce ego mitto Angelum meū ante faciem tuam, vt custodiat te in via, vt introducat te in terram, quam præparaui tibi*, attende & ausculta ei, ne sis ei immorigerus. Non enim erga te dissimulabit, nomē enim meum est in illo, vnde & filius in Euangelio dicit, *Ego veni in nomine Patris mei, & non recepistis me, si alius venerit in suo nomine, illum receperitis*: & in 117. Psalmo ait: *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Sancti igitur Prophetæ, non modo solem iustitiæ dixere Patrem & matutinum, & verum lumen, sed & lampadem & brachium, vt testatur Deus per Esaiam Prophetam, dicens. *Appropinquat celeriter iustitia mea, vt adsit: salutare autem meum, vt lampas ardebit.* Nulla humana ratio interpretetur quæ sunt Dei, non est vt veritatem discas nisi ab ipsa veritate. Vnigenitus Dominus noster Iesus Christus editus est ab innupta puella, nouam admirabilémque parturientiam, nouamque fœturam in vitam introducens. Illum adhuc infantulum gestat mater, & offert Simeoni sacerdoti, ille in vlnas capiens Seruatorem, ad eum ita loquitur ac dicit, *Nunc absoluis seruum tuum Domine, secundum verba tua in pace, eò quòd viderunt oculi mei salutare tuum*, hoc est, præsentiam Christi. Merito igitur Propheta dixit sub persona Dei, *Salutare meū vt lampas ardebit, & in brachium meum gentes sperabunt.*

Brachium

λίας, τῷ ἁγίῳ, ὅ ἐστιν ὁ ἀῤῥαβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως ἡμῶν, εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ. εὑρίσκομεν δὲ τὸν πατέρα ἐν τῇ γραφῇ, μέρος καλούμενον· λέγει γὰρ ἐν τῷ ψαλμῷ· μερίς μου εἶ ἐν γῇ ζώντων· καὶ πάλιν ἐν τῷ πεντεκαιδεκάτῳ ψαλμῷ, κύριος μερὶς τῆς κληρονομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου μου.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ ΤΟΝ A υἱὸν μὴ εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, ὅτι μία ἐξουσία καὶ δύναμις, καὶ βασιλεία, καὶ θεότης τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ.

ΛΕγει ὁ προφήτης· ἐξαίφνης ἥξει εἰς τὸν ναὸν ἑαυτοῦ ὁ κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὑμεῖς θέλετε· θεοῦ οὖν ὁ ναὸς, καὶ λέγει ἑαυτοῦ εἶναι τὸν ναὸν, ὡς μὴ νομισθῆναι ἑτέραν εἶναι τοῦ πατρὸς τὴν δεσποτείαν, καὶ ἑτέραν τοῦ υἱοῦ τὴν βασιλείαν· τὸν ναὸν τοῦ πατρὸς ὃν ἀνέθηκεν ὁ Σολομὼν τῷ θεῷ, τοῦτον ναὸν τοῦ υἱοῦ καλεῖ ὁ προφήτης. ἐξαίφνης ἥξει εἰς τὸν ναὸν ἑαυτοῦ ὁ κύριος. B διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ λέγει, ἐκβάλλετε ταῦτα ἐντεῦθεν, καὶ μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου· αὐτὸς λέγει ἐκβάλλετε ταῦτα ἐντεῦθεν· ὁ γὰρ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ὁ οἶκος φησὶ τοῦ πατρός μου, καὶ οἶκός μου.

ΟΤΙ Ο ΥΙΟΣ ΤΟ ΟΝΟΜΑ τοῦ πατρὸς ἔχει, ὡς θεὸς καὶ κύριος.

C ΜΑρτυρεῖ ὁ πατὴρ ἐν τῇ ἐξόδῳ· ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ἵνα φυλάξῃ σε ἐν τῇ ὁδῷ ὅπως εἰσαγάγῃ σε ἐν τῇ γῇ ἣν ἡτοίμασά σοι· πρόσεχε σεαυτῷ καὶ εἰσάκουε αὐτοῦ· μὴ ἀπείθει αὐτῷ· οὐ γὰρ μὴ ὑποστείληταί σε· τὸ γὰρ ὄνομά μου ἐστὶν ἐν αὐτῷ· ὅθεν ὁ υἱὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει· ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ εἰς τὸ ὄνομα ἑαυτοῦ, ἐκεῖνον δέξησθε· καὶ εἰς τὸν ἑκατοστὸν ἑπτακαιδέκατον ψαλμὸν, λέγει, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου· οἱ οὖν ἅγιοι προφῆται, οὐ μόνον D ἥλιον δικαιοσύνης ἐκάλουν τὸν σωτῆρα, καὶ ὄρθριον φῶς ἀληθινὸν, ἀλλὰ καὶ λαμπάδα καὶ βραχίονα· ὡς μαρτυρεῖ ὁ θεὸς λέγων διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, ἐγγίζει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου παραγενέσθαι· τὸ δὲ σωτήριόν μου, ὡς λαμπὰς καυθήσεται· μηδεὶς ἀνθρώπινος λογισμὸς, ἑρμηνευέτω τὰ τοῦ θεοῦ· οὐκ ἔστιν ἀλήθειαν ἐκμαθεῖν ἵνα, ἢ παρὰ αὐτῆς αὐτὴν ἐκμανθάνοντας· ὅτι ὁ μονογενὴς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς χριστὸς ἐτέχθη ἐξ ἀπειρογάμου κόρης εἰς τὸν κόσμον ξένην ὠδῖνα, καὶ ξένον τόκον εἰσαγαγὼν E εἰς τὸν βίον, ἔτι βρέφος ὄντα τοῦτον βαστάζει ἡ μήτηρ, καὶ προσάγει συμεὼν τῷ ἱερεῖ· οὗτος λαβὼν εἰς τὰς ἀγκάλας τὸν σωτῆρα, πρὸς αὐτὸν φθέγγεται καὶ λέγει· νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου. τουτέστι, τὴν παρουσίαν τοῦ χριστοῦ. εἰκότως οὖν ὁ προφήτης ἔλεγεν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς καυθήσεται, καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου ἔθνη ἐλπιοῦσι.

Βραχίονα

βραχίονα γὰρ τοῦ πατρὸς πάλιν καλεῖ, τὸν μονογενῆ. βραχίονα δὲ, οὐχ ὡς μέρος θεότητος καλεῖ· ἀλλ' ὡς τῇ οὐσίᾳ συνημμένον· ὥσπερ γὰρ ὁ βραχίων τῆς αὐτῆς ἐστιν οὐσίας ἐκείνου οὗ ἐστι βραχίων, διὰ τοῦτο βραχίων τοῦ πατρὸς ὀνομάζεται, ἐπειδὴ συνεργός ἐστι τῆς τοῦ πατρὸς δημιουργίας. καὶ ταύτης τῆς ἀποδείξεως μάρτυς ὁ μακάριος ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς, ὁ ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ σωτῆρος ἀναπεσὼν, καὶ ὡς ἐξ ἀεννάου πηγῆς ἀντλήσας τὴν θεολογίαν. τί γάρ φησιν, οὗτος, τὸν βραχίονα ἐκλαμβάνων εἰς τὴν τοῦ A σωτῆρος οἰκονομίαν, καὶ τὴν αὐτοῦ θεότητα; πολλά φησι
„ σημεῖα ποιήσαντος τοῦ ἰησοῦ ἔμπροσθεν αὐτῶν, οὐκ
„ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ ἰουδαῖοι· ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰ-
„ ρημένον διὰ ἡσαΐου· κύριε· τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡ-
„ μῶν; καὶ ὁ βραχίων κυρίου, τίνι ἀπεκαλύφθη;

ΟΤΙ ΟΙ ΙΟΥΔΑΙΟΙ, ΥΙΟΙ σκότους ἐκλήθησαν.

ΛΕγει ὁ προφήτης τοῖς υἱοῖς ἰσραὴλ· τάδε λέγει
„ κύριος. νυκτὶ ὡμοίωσα τὴν μητέρα σου. καὶ ἑρ-
„ μηνεύων τίς ἡ νὺξ, ἐπήγαγεν· ὡμοιώθη ὁ λαός μου, B
„ ὡς μὴ ἔχων ἐπίγνωσιν. οὐκοῦν ὅπου γνῶσις, τὸ φῶς· ὅπου ἀγνωσία, τὸ σκότος· κατὰ τὸν λέγοντα δαβὶδ, οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν, ἐν σκότει δια-
„ πορεύονται· ὁ τοίνυν ἀπόστολος, οὐχ ὡς κατ' ἐχθρῶν
„ θρασύνεται· ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ συνίσταται· διὰ τοῦτο ἔλεγεν, οὐκ ἐσμὲν υἱοὶ νυκτὸς οὐδὲ σκότους· ἀλλὰ υἱοὶ φωτὸς καὶ ἡμέρας.

ΟΤΙ ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ, ἀφῃρέθη ἀπ' αὐτῶν.

„ ΛΕγει ὁ προφήτης ἱερεμίας· ὁ λόγος ὁ γενόμενος C
„ πρὸς ἱερεμίαν ἐπὶ πάντα τὸν λαὸν ἰούδα· εἶτα ἐ-
„ πιφέρει λέγων, καὶ ἀφελῶ ἀπ' αὐτῶν ὀσμὴν μύρου
„ καὶ φῶς λύχνου.

ΟΤΙ ΕΙΩΘΑΣΙΝ ΟΙ ΑΙΡΕΤΙΚΟΙ λέγειν ὅτι τὰ λεγόμενα διὰ τῶν προφητῶν, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ ἁγίου πνεύματος εἴρηται. ὅθεν νομίζουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ποιεῖν ἧττον τοῦ θεοῦ, κακῶς. διὰ τὸ λέγειν τὸν ψαλμόν· δεῦτε προσκυνήσωμεν αὐτῷ, ὡς ἂν προσκυνοῦντος τοῦ πνεύματος σὺν τοῖς ἀνθρώποις. D

ΑΠοκρινόμεθα αὐτοῖς τὰ ἀκόλουθα· τί οὖν, οὐ
„ λέγει, ὅτι καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον κυρίου; οὐκοῦν καὶ κλαίει τὸ πνεῦμα, ὡς σὺ φάσκεις; καὶ ἀλλαχοῦ· ἵνα δειχθῇ ἡ κυριότης τοῦ πνεύματος, λέγει· ἐγὼ
„ γάρ εἰμι κύριος ὁ θεός· καὶ ἐν ἄλλῳ, λέγει. γνῶτε ὅτι
„ κύριος, αὐτός ἐστιν ὁ θεός. καὶ πάλιν, ἀκούσομαι
„ τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ κύριος ὁ θεός· ἐλέγχων δὲ εἰς E
„ τὰς βασιλείας λέγει· πνεῦμα ἐλάλησεν ἐν ἐμοὶ, οὐ δι' ἐμοῦ· καὶ ἵνα μαρτυρήσῃ παῦλος τίς ἦν ὁ λαλῶν διὰ τῶν προφητῶν, ἀνάγνωθι τὰ γραφέντα πρὸς
„ αὐτοῦ ἐν τῇ πρὸς ἑβραίους. πολυμερῶς καὶ πολυτρό-
„ πως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς
„ προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, ἐλάλησεν ἡ-
„ μῖν ἐν υἱῷ· οὐκοῦν πεφανέρωται, ὅτι θεός ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· πάλιν ἴδωμεν πῶς ἔχει ὁ χρηματισμὸς ὃν ἐχρημάτισεν ὁ θεὸς πρὸς τὸν ἠλίαν· ὅτι γὰρ ὁ ἠλίας κατηντύγχανεν τῷ θεῷ λέγων·

Brachium rursus Patris vnigenitum nominat, brachium quidem non vt patrem, mébrúmue deitatis sed vt substantiæ coadunitum. Vt enim brachium eiusdem est substantiæ, cuius est ille cui brachium est, ita brachium Patris nominatur, quandoquidé cooperator est in Patris officio. Atq; istius arguméti testis est beatus Ioannes Euangelista, qui in pectore Seruatoris recubuit, & veluti ex perenni fonte theologiam hausit. Hic enim ille brachium in suis verbis assumit ad indicandam dispensationem, ministeriumque saluatoris, eiusq; diuinitatem: *Multa*, inquit, *signa faciente Iesu coram eis, non crediderunt in eum Iudæi, vt adimpleretur dictum Esaiæ, Domine quis credidit auditioni nostræ? & brachiũ Domini cui reuelatum est?*

IVDÆOS FILIOS TENEBRARVM APPELLARI.

DIcit Propheta Filiis Israël, *Hæc dicit Dominus, Nocti comparaui matrem tuam*: & exponens quid esset nox, intulit hæc verba, *Talis redditus est populus meus, qualis qui cognitionem non habet*. Ergo vbi cognitio, & lux, vbi ignoratio, ibi & tenebræ, secundum Dauidẽ cuius verba hæc sunt, *Non cognouerunt, neque intellexerunt, in caligine petransibant*. Apostolus igitur, non veluti contra inimicos insultans, sed quia veritati suffrageretur, ista scripsit, *Non nos sumus Filii noctis, aut tenebrarum: sed filii lucis & diei*.

LVMEN IVDÆORVM AB IPSIS *ablatum esse*.

DIctum est ab Hieremia Propheta, *Verbũ quod factũ est ad Hieremiam Prophetã in omnem populum Iudæ*: vbi postea hæc verba subinfert, *Et auferã ab illis odorem vnguenti, & lumen candelæ*.

HÆRETICOS SOLERE DICERE, VERBA PROPHETARVM EX PERsona Sancti spiritus pronunciata esse, vnde arbitrantur se ostendere posse, Spiritum Sanctum minorem Deo, eo quod in Psalmo ita habetur, Venite adoremus eum, quasi spiritu sancto vnà cum hominibus adorante, sed male.

AD quæ ita conuenienter respondemus, cur igitur est quod dicit, *Ploremus coram domino*, ergone etiam spiritũ plorare affirmabis? Quin & alibi, vt ostẽdatur dominatus spiritus, ita loquitur, *Ego enim Dominus Deus*: itidem & in alio Psalmo, *Cognoscite, quoniam ipse Dominus Deus*, rursus alibi, *Audiam quid loquatur in me dominus Deus*. Iam & regna coarguens ita dicit, *Spiritus loquutus est in me*, non per me. Et vt ex Pauli testimonio cognoscas, quisnam sit qui ita loquitur per Prophetas, legenda sunt ea quæ scripsit de eo in epistola ad Hebræos, *Multifariam multipliciterq; Deus loquutus est patribus nostris per Prophetas. In extremis diebus loquutus est nobis per Filium*, liquet igitur Deum esse Spiritum Sanctum. Age rursum, videamus quomodo se habeat oraculum istud, quod loquutus est ad Eliam. Quũ enim Elias vltrò citróq; loqueretur cum Deo,

Altaria tua subruerunt, & Prophetas tuos occiderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam tollere: Respondet ei oraculum: *Delegi mihi septies mille viros, qui non incuruauerunt genua sua Baali.* Videamus igitur, num spiritus habeat edendi oraculi potestatem. Simeoni certe, & sacerdoti, & seni, oraculum redditum est à spiritu, *Nequaquam morieris, quin prius videris Christum.* Et quum induceretur puerulus in templum, & gestaret eum in vlnis Simeon, responsum est ab illo, *Nunc dimitte seruum tuum Domine, secundum verba tua in pace.* Igitur spiritus, & Dominus, & herus est.

QVOD DICVNT SPIRITVM SANCTIFICATORIVM ESSE.

QVòd si donatitium est, & ex gratia illi collatum, vt quempiam sanctificet, videbitur ille officium partesque sacerdotis sustinere. Non enim potest & Dominus simul, & eiusdem rei ad minister esse: si igitur subminister est, superuacuum est ergo, nos baptizari in nomine subministri. Etenim sacerdos non aquam sanctificat, sed ministerium quod requiritur, adimplet, quum id officij acceperit à Deo per donationem. Si igitur idem facit Spiritus quod sacerdos, datitia est illi facultas sanctificandi, non propria, quum Pater pro tuis verbis sit, qui sanctificet. Siquidem rex opus alicui iniungens id ei accommodat, concedit que cui iniungit, interim mandatarius il l non sua authoritate ea quæ facit, facit.

QVOD SPIRITVS VERBVM DEI DOMINVM NVNCVPET.

VOlens autem Seruator ostendere, quòd non solum Spiritus Christum Dominum vocat, sed quod ipse Christus Dominus, ac Deus sit, interrogatus in hæc verba: *Præceptor, quod est primum mandatum?* dicit ei: *Diliges Dominum Deum tuum.* & scriptum est, *Dominus Deus vnus est*: secundum autem mandatum, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Tum responsum dedit Iudæus, *Recte loquutus es magister Deum vnum esse.* Hoc autem dixit, vt deitatem Filij inficiaretur: Seruator autem volens dominatum suum cum Patris domi natu coaptare, percunctatur ex eo de Christo quid sentirent, & cuius eum Filium dicerent. Aiunt, *Dauidis*: respondit Seruator, *Quomodo igitur Dauid in spiritu illum dominum appellat?* si igitur Filius Dauidis est, quomodo eum Dauid dominum suum vocat? Rursum dixerunt illi, quum eiiceret dæmonia, *Hic in Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia*, quibus ita respondet, *Si ego in Beelzebub eiicio, filii vestri in quonam eiiciunt?* Cæterum, eo ipso quod mentionem facit filiorum, tacite dissimulanterque eos percellit, eò quòd Apostoli ex ipsis oriundi dæmonia expellerent, idque in nomine Iesu Nazareni, quasi diceret: si liberi vestri ad dæmones propulsandos in nomine meo contenti, satisque instructi sunt, ego scilicet in nomine Beelzebub eiicio dæmonia?

ADVER-

τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν, καὶ τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν· κἀγὼ περιελείφθην μόνος· καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχήν μου ἆραι· ἀποκρίνεται αὐτῷ ὁ χρηματισμός· ἐξελεξάμην ἐμαυτῷ ἑπτάκις χιλίους ἄνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ. ἴδωμεν οὖν εἰ καὶ τὸ πνεῦμα ἔχει χρηματισμόν. τῷ συμεὼν, ἱερεῖ ὄντι καὶ γέροντι, ἐχρηματίσθη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ὅτι οὐ μὴ ἀποθάνῃς πρὶν ἂν ἴδῃς τὸν χριστόν· καὶ ὅτε παιδίον εἰσηνέχθη εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ ἐβάστασεν αὐτὸν ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτοῦ, τότε ἀποκρίνεται συμεών. νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα κατὰ τὸ ῥῆμά σου. οὐκοῦν, ἰδοὺ κύριος καὶ δεσπότης τὸ πνεῦμα;

ΟΤΙ ΛΕΓΟΥΣΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ἁγιαστικὸν εἶναι.

Εἰ μὲν ἐδόθη αὐτῷ τὸ ἁγιάζειν κατὰ χάριν, εὑρίσκεται ἱερέων ποιοῦν ἔργον. οὐ γὰρ δύναται καὶ δεσπότης εἶναι καὶ ὑπουργός· καὶ εἰ μὲν ὑπουργός, περιττὸν τὸ βαπτίζεσθαι ἡμᾶς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ὑπουργοῦ· καὶ γὰρ ὁ ἱερεὺς, οὐ τὸ ὕδωρ ἁγιάζει· ἀλλὰ τὴν δέουσαν ὑπηρεσίαν ἀποπληροῖ εἰληφὼς παρὰ τοῦ θεοῦ κατὰ χάριν. εἰ οὖν τὸ αὐτὸ ποιεῖ τὸ πνεῦμα ὃ καὶ ὁ ἱερεὺς, εἰ ἐδόθη αὐτῷ τὸ ἁγιάζειν, ὡς σὺ φῄς, διατί ὁ πατὴρ ἁγιάζει; βασιλεὺς γὰρ ἐπιτάττων τινὶ ἔργον, ἐκείνῳ συγχωρεῖ ᾧ ἐπιτάττει ποιεῖν· καὶ οὐκ αὐτὸς ἐργάζεται.

ΠΑΛΙΝ Ο ΑΙΡΕΤΙΚΟΣ ΘΕΛΩΝ δεῖξαι ὅτι τὸ πνεῦμα κύριον καλεῖ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, λέγει.

Εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου· θέλων δὲ ὁ σωτὴρ δεῖξαι ὅτι οὐ μόνον τὸ πνεῦμα κύριον καλεῖ τὸν χριστὸν. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ χριστὸς κύριος καὶ θεός ἐστιν, ἐξεταθεὶς παρὰ ἰουδαίου λέγοντος, διδάσκαλε ποία ἐστὶ πρώτη ἐντολή; λέγει αὐτῷ. ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης καρδίας σου. καὶ γὰρ γέγραπται, κύριος ὁ θεὸς εἷς ἐστιν· ἡ δευτέρα ἐντολή, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν· τότε ἀπεκρίθη ὁ ἰουδαῖος. ὀρθῶς εἶπας διδάσκαλε, ὅτι ὁ θεὸς εἷς ἐστι. τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ἵνα τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ ἀρνήσηται· ὁ δὲ σωτὴρ βουλόμενος τὴν κυριότητα αὐτοῦ συνάψαι τῇ τοῦ πατρὸς, ἐξετάζει αὐτὸν περὶ τοῦ χριστοῦ, τί λέγετε; τίνος ἐστὶν υἱός; λέγουσι τοῦ δαβίδ. ἀποκρίνεται ὁ σωτήρ· πῶς οὖν δαβὶδ ἐν πνεύματι ἁγίῳ κύριον αὐτὸν καλεῖ; εἰ οὖν υἱὸς αὐτοῦ ἐστι, πῶς αὐτὸν κύριον καλεῖ; πάλιν ἔλεγον αὐτῷ, ὅτι ἐξέβαλλε τὰ δαιμόνια, οὗτος ἐν Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἶτα λέγει· εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω, τὰ τέκνα ὑμῶν, ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; αἰνίττεται δὲ αὐτοὺς τέκνα λέγων, γεννηθέντας μὲν ἐξ αὐτῶν τοὺς ἀποστόλους, ἐκβάλλοντας δὲ τὰ δαιμόνια ἐν ὀνόματι ἰησοῦ τοῦ ναζωραίου, ὡς φησὶν, εἰ τὰ τέκνα ὑμῶν πρὸς τὸ ἀπελάσαι δαίμονας ἀρκοῦνται τῷ ὀνόματί μου, ἐγὼ εἰς τὸ ὄνομα Βεελζεβοὺλ, οὐκ ἐκβάλλω.

ΠΡΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ ΟΤΙ αἰτεῖ ὁ υἱός.

Κατασκευάζει ὁ αἱρετικὸς καὶ λέγει, ἔλαττον εἶναι τὸν αἰτοῦντα διδόντος· ἐὰν οὖν τὸν πατέρα αἰτοῦντα παρὰ ἀνθρώπων εὕρωμεν ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, τί λέγεις; καὶ νῦν ἰσραὴλ τί κύριος αἰτεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ, τὸ φοβεῖσθαι αὐτόν;

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΜΟΙΟΤΡΟΠΩΣ ΔΕδόσθαι τὸν νόμον ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ὅτε ἐδόθη ὁ νόμος τῇ πεντηκοστῇ, ὡς ἐν τῷ ὄρει σινᾶ.

Μαρτυρεῖ μωϋσῆς λέγων· καὶ ἦν ἡ δόξα τοῦ θεοῦ ἰσραὴλ ἐν τῷ ὄρει σινᾶ, ὡς πῦρ καιόμενον· ἵνα πληρωθῇ τό, πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν· πῦρ, οὐκ ἀφανιστικόν, ἀλλὰ καθαρτικόν· διὰ τοῦτο τῷ ἡσαΐᾳ δίδοται ἐν τοῖς χείλεσι καὶ λέγει, ἰδοὺ ἀφῆκα τὰς ἁμαρτίας σου· οὕτω τότε ἐφάνη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῇ πεντηκοστῇ, ἐν εἴδει πυρός, ἐμερίσθησαν γὰρ γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός, καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν· καὶ ὥσπερ ἐν τῇ παλαιᾷ ἐπιφαινομένου τοῦ θεοῦ· πολλὰ ἦν τὰ δορυφοροῦντα φόβητρα, γνόφος καὶ θύελλα καὶ σάλπιγξ· καὶ βρονταὶ περιηχοῦντα τὸ ὄρος, ἅτινα ἦν προπαρασκευάζοντα τὸν λαὸν εἰς φόβον τοῦ νομοθέτου, οὕτως καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος μέλλοντος ἐπιφοιτᾶν· ἵνα μάθωσι τοῦ πνεύματος τὴν ἀξίαν ἐνδόξως ἐπιφοιτῶσαν, ὥσπερ ἐν τῷ ὄρει γνόφος καὶ θύελλα προέδραμεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος ἐγένετο. ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς, ἐγένετο ἦχος ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ τότε ὤφθη τὸ πνεῦμα καὶ συνέσεισε τὸν οἶκον.

ΟΤΙ ΛΕΓΟΥΣΙΝ ΟΙ ΑΙΡΕΤΙΚΟΙ ὅτι τὸ πνεῦμα δῶρόν ἐστι παρὰ θεοῦ.

Ἡμεῖς λέγομεν δῶρον ζωῆς· ἠλευθέρωσε γὰρ ἡμᾶς. ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς· καὶ δῶρον δυνάμεως· λήψεσθε γὰρ δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς· ἡμεῖς δὲ καὶ υἱὸν καὶ υἱοθεσίαν δεικνύομεν, ὅτι ἐχαρίσατο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἀνθρώποις· καὶ μετ' ὀλίγα, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται; καὶ ἑτέρωθι, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ὑμῖν· περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνανθρωπήσεως λέγων ἐν τῇ πρὸς ἑβραίους ἐπιστολῇ παραθεὶς παῦλος τὴν φάσκουσαν λέξιν, ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅ μοι ἔδωκεν ὁ θεός, ἐπεργάζεται περὶ χριστοῦ λέγων· ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν· ἵνα διὰ τοῦ θανάτου, καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον. παῖδας δὲ αὐτοὺς ἐν τούτοις τοὺς ἀποστόλους ὀνομάζει, ἐφ' ὧν σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ οἴκῳ ἰσραὴλ ποιήσειν κύριον σαβαὼθ τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ ὄρει σιὼν διδάσκει. τούτους δὲ αὐτοὺς φανερῶς φησιν εἶναι, τὸ πρόσωπον σφραγιζομένους τῇ τοῦ χριστοῦ σφραγῖδι. παιδευομένους τὸ μηκέτι τὸν μωϋσέως νόμον μανθάνειν, τῷ μηκέτι συνεστάναι αὐτόν, καὶ τὸν καλούμενον οἶκον ἰακὼβ καταλελεῖφθαι ὑπὸ θεοῦ.

ADVERSVS EOS QVI DICVNT FILIVM POSTVLARE.

Affirmat hæreticus, & dicit minorem eſſe petentem datore: ſi igitur Patrem petentem inuenias in veteri Teſtamento, quid mihi hic quæſo reſpondebis? *Et nunc Iſrael, Quid Dominus tuus à te petit, niſi vt ipſum metuas?*

PARI MODO DATAM ESSE LEGEM A SPIRITV, IN PENTE*coſte, ac quum dabatur in monte Sina.*

A Teſtatur Moſes, dicens, *Erat gloria Dei Iſrael in monte Sina, veluti ignis ardens, vt adimpleretur illud, Ignem veni mittere in terram,* ignem non quidem conſumptorium, ſed purgatorium. Ideóque ille datus eſt Eſaiæ in labiis ſuis: Atque hinc eſt quod dicit, *Ecce ademi peccata tua*: ita tunc quoque apparuit Spiritus Sanctus in pentecoſte, in ſpecie ignis. Diſpar-

B titę enim ſunt linguę, & quaſi ignis ſuper vnumquemque ſedit. Et vt in veteri Teſtamento, ad Dei præſentiam apparitionemque multa terricula pauefaciebant, caligo nimirum, procella, tuba & tonitrua ad montem reboantia, quę populum ad Dei timorem præparabant, ita quoque factum eſt in acceſſu Spiritus ſancti, vt cognoſcerent diſcipuli maieſtatem rei ex magnifica ratione adueniendi: vt igitur, inquam, in monte caligo & procella præcedebant, ita quoque in aduentu ſpiritus, dum cō-

C plerentur dies pentecoſtes, factus eſt ſtrepitus quaſi vehementis & rapidi flatus: & tunc apparuit ſpiritus, & conquaſſauit domum.

DE EO QVOD HÆRETICI DICVNT SPIRITVM DONVM *Dei eſſe.*

Nos autem eum dicimus donum vitæ: liberauit enim nos. Nam lex ſpiritus vitæ liberauit nos: & donum potentiæ. *Accipietis enim potentiam adueniente in vos Spiritu ſancto,*

D imò nos eum & Filium affirmamus adoptionem dediſſe, atteſtante Paulo, apud quē paulò pòſt, *Quomodo non cum eo nobis omnia largietur?* Item alibi, Vt videamus donata nobis à Deo de myſterio ſuſceptæ humanitatis loquēs, in epiſtola ad Hebræos hæc verba adiunxit: *Quandoquidem igitur pueruli participes erant ſanguinis & carnis, ipſe quoque earundem rerum particeps eſſe voluit, vt per mortem aboleret eum, qui vim imperiumque mortis haberet, hoc eſt, diabolum:* filios autem ſuos in his verbis A-

E poſtolos nominat, per quos ſigna & prodigia in domo Iſrael facere Dominum ſabaoth, habitantem in monte Sion demonſtrat. Eorum ipſorum diſerte ait facies obſignandas eſſe ſigillo Chriſti, erudiendóſque, non iam deinceps legem Moſis, quippe quæ vlterius non conſiſtat, vnáque cum ea domus Iacob derelicta ſit à Deo.

PATRIS ET FILII CONCORdiam esse a Deo verbo commonstrari.

ET ne credideris vilitatis esse verba, sed humanitatis: vilitatis quidem species, amoris tamen in homines præceptum est: Christus enim omnium dominus, idem ille ipse est, qui Iudæis hæc dicit: *Quis ex vobis conuincet me de peccato?* Filius eius nimirum qui per Prophetā Michæam loquitur, *Popule mi, quam iniuriam feci tibi? aut quā in re molestus fui tibi?* responde mihi: & qui per Euangelium dicit, *Si male loquutus sum, doce per testes de hoc malo.* Filius eius itidem qui per Hieremiam ait, *dixi colonis Israel, quid inuenerunt in me patres vestri, aut quod delictum aut iniuriam, quòd ita longe a me recedunt?* O qualem humanitatem, in qua bonitas naturam, imo potius non tam naturam quàm nostras cogitationes alloquitur.

QVOMODO BONITAS DEI ostendatur.

DIcit Mosi, *Ego sum Deus qui talionem peccatorum parentum, in liberos reddo.* Cæterum id aliquousq;, nimirum *in tertiam & quartam stirpem.* Attende mihi quæso, quatenus vltionem protendat, nimirum non vltra quartam generationem. Nunc vide quo fine humanitatem claudat, *Misericordia mea in mille prosapias, siue generationes, diligentibus me.*

QVOD OMNES PROPHETÆ in vnum collati, rerum, à Christo in carne gestarum, monumenta absoluerint.

MOses figuram crucis constituit, quod testatum quoque facit ipse Seruator, *Quēadmodum,* inquiens, *Moses exaltauit serpentem in deserto, ita oportet exaltari Filium hominis,* Itidem quoque & Ionas de morte eius specimen quoddam repræsentauit. Siquidem ille descendit in cetum, atque intra triduum inde prodiit, factúsq; est figura resurrectionis. Hoc ipsum denuo Seruator repetens, figuram eam veritati conciliat. *Et quemadmodum egit Ionas in ventre ceti tres dies, & tres noctes, ita quoque agere oportet filium hominis in corde terræ.*

TRINITATEM ESSE CONSVBSTANTIALEM.

QVid est deus? omnium principium, secūdum Apostolum dicentem, *Vnus Deus ex quo omnia:* verbum autem eius ex ipso, nascendi ratione, & Spiritus progrediēdi modo existit, deinde vniuersa rerum natura, per verbum & spiritum artificiose constituta est.

OBTRECTARE FILIO, EST OBTRECTARE SPIRITVI SANCTO.

PLerisq; eorum qui in terris agunt: terribilis est sermo dei vbi dicit, *Omne peccatū & blasphemia remittitur hominibus, sed qui dixerit verbum contra Spiritum sanctū, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro* Quapropter admonet diuus Apostolus, indicans literā occidere, spiritum viuificare, pleraque siquidem sacrarum scripturarum, si iuxta literam sentiamus, in nefarias collabemur blasphemias, quale est istud elogium domini superius dictum, quod quidem si abscisè secundum verba capiamus, in nefarias præcipitabimur sententias, quin & ipsum

ΟΤΙ ΙΝΑ ΔΕΙΧΘΗ͂Ι ΤΟΥ͂ ΠΑΤΡΟΣ καὶ τοῦ υἱοῦ ἡ συμφωνία, ἀπολογεῖται ὁ θεῖος λόγος.

ΚΑΙ μὴ νομίσῃς εὐτελείας εἶναι τὰ ῥήματα, ἀλλὰ φιλανθρωπίας· εὐτελείας μὲν γὰρ τὸ σχῆμα, φιλανθρώπου δὲ τὸ ἐπάγγελμα· χριστὸς γὰρ ὁ πάντων κύριος· οὗτος αὐτός ὁ λέγων ἰουδαίοις, τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; υἱός ἐστι τοῦ λέγοντος διὰ τοῦ προφήτου μιχαίου, λαός μου τί ἠδίκησά σε, ἢ τί παρενώχλησά σοι; ἀποκρίθητί μοι· καὶ »
A ὁ διὰ τοῦ εὐαγγελίου εἰπών, εἰ κακῶς ἐλάλησα, »
μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, ὁ υἱός ἐστι τοῦ λέγοντος πρὸς »
ἱερεμίαν, εἶπον τῇ κατοικίᾳ ἰσραήλ, τί εὗρον ἐν ἐμοὶ »
οἱ πατέρες ὑμῶν πλημμέλημα, ἢ ἀδίκημα, ὅτι ἀ- »
πέστησαν ἀπ' ἐμοῦ μακράν; ὢ τῆς φιλανθρωπίας ἐ- »
κείνης, ἐν ᾗ ἀγαθότης τὴν φύσιν, μᾶλλον δὲ οὐ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν ἐνθύμησιν.

ΠΩ͂Σ Η ΑΓΑΘΟΤΗΣ ΤΟΥ͂ ΘΕΟΥ͂ ἐνδείκνυται.

ΛΕγει τῷ μωϋσεῖ· ἐγὼ ὁ θεὸς ὁ ἀποδιδοὺς ἁμαρ- »
B τίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ μέχρι τίνος; ἐπὶ »
τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν· πρόσεχε πῶς τὴν τιμωρίαν »
ἠπλωσεν ἐπὶ τέσσαρας γενεάς· τὴν δὲ φιλανθρω- »
πίαν, ἕως τίνος· καὶ ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀ- »
γαπῶσί με. »

ΟΠΩΣ ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΠΡΟΦΗ͂ΤΑΙ ὁμοῦ συναχθέντες, τὴν μνήμην οἰκονομίας ἐπλήρωσαν.

ΜΩϋσῆς, τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ἐποίησε. καὶ μαρτυρεῖ ὁ σωτὴρ λέγων. καὶ καθὼς μωϋσῆς ὕψωσε τὸν »
C ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως δεῖ ὑψωθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀν- »
θρώπου· ὁμοίως ἰωνᾶς ἐποίησε τὴν μνήμην τοῦ θανάτου· »
κατῆλθε γὰρ εἰς τὸ κῆτος καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἀνεδόθη, καὶ ἐγένετο τύπος τῆς ἀναστάσεως. τοῦτον πάλιν καὶ ὁ σωτὴρ ἀναλαβὼν τὸν τύπον, εἰς ἀλήθειαν ἐκφέρει λέγων, καὶ καθὼς ἐποίησεν ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κή- »
τους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως δεῖ ποιῆσαι »
τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς. »

ΟΤΙ ΤΡΙΑΣ ΟΜΟΟΥΣΙΟΣ.

ΤΙ ἐστι θεός; ἡ πάντων ἀρχὴ· κατὰ τὸν ἀπόστολον
D λέγοντα, εἷς θεὸς ὁ πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ γὰρ ὁ λόγος ἐξ αὐτοῦ γεννητῶς, καὶ τὸ πνεῦμα ἐκπορευτῶς. εἶτα πᾶσα ἡ κτίσις διὰ τοῦ λόγου, ἐν πνεύματι συνέστη δημιουργικῶς.

ΟΤΙ ΒΛΑΣΦΗΜΗ͂ΣΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ υἱόν, εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα βλασφημῆσαί ἐστι.

ΠΟλλοῖς τῶν ἐπὶ γῆς, φοβερὸς ὁ τοῦ κυρίου λόγος καθέστηκεν· ὁ φάσκων, πᾶσα ἁμαρτία καὶ »
βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· ὃς δ' ἂν »
E εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθή- »
σεται αὐτῷ οὐδὲ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι. »
διὰ τοῦτο παραινεῖ πᾶσιν ὁ θεῖος ἀπόστολος λέγων, »
ὅτι τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ· πολλὰ γὰρ τῶν θείων γραφῶν ἐὰν κατὰ τὸ γράμμα νοήσωμεν, εἰς ἀθέσμους βλασφημίας περιπίπτομεν· οἷόν ἐστι καὶ τὸ προκείμενον ἡμῖν τοῦ κυρίου λόγιον· ὅπερ ἐὰν κατὰ ξηρὰς τὰς λέξεις ἐκλάβωμεν, οὐ μόνον εἰς ἀθεμίτους ἐννοίας περιπεσούμεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν

αὐτὸν τὸν κύριον ἐναντιούμενον ἑαυτῷ εὑρήσομεν· ἐὰν γὰρ, ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ ἀφεθήσεται αὐτῷ, πῶς αὐτὸς ὁ υἱὸς εἶπεν, ὁ ἀπαρνησάμενός με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀπαρνήσομαι κἀγὼ αὐτὸν ἔμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ· καὶ πάλιν· ἐὰν πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· καὶ ὑπὲρ ἀργοῦ λόγου ἀπολογίαν δώσομεν, πῶς ὁ λέγων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μωρὲ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός; πῶς δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος παῦλος φησίν; μὴ πλανᾶσθε οὔτε πόρνοι· οὔτε μοιχοὶ· οὔτε μαλακοί· οὐ λοίδοροι· οὐ μέθυσοι· οὐχ ἅρπαγες, βασιλείαν θεοῦ κληρονομήσουσι· καὶ εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς λοιπὸν εἶπεν ὅτι πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία, ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις; καὶ ἐὰν πάλιν τοῦτο ἀληθὲς, διατί λοιπὸν ἐγκαλεῖται ὁ ἄθλιος ὠριγένης τέλος κηρύττων τῆς κολάσεως· ἐν αἷς φησὶ συγχώρησιν πάσης ἁμαρτίας γίνεσθαι καὶ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς δαίμοσι παρὰ θεοῦ· πάλιν τί ἐὰν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημία οὐκ ἔχῃ συγχώρησιν, τί μέμφεται ἡ ἐκκλησία ναυάτον ἀποβαλλόμενον τὴν μετάνοιαν· τὸ δὲ σκοτεινότερον καὶ δυσκατάληπτον ἐκεῖνό ἐστιν, ὅτι ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ πνεύματος, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὥστε ἐλάττων ἐστὶν ὁ υἱὸς παρὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τὸν πατέρα, καὶ πῶς ὁ υἱὸς λέγει, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν, οὐ τιμᾷ τὸν πατέρα καὶ πάλιν ἐνταῦθα φησὶν· ὅτι ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ, ἀφεθήσεται αὐτῷ. ἄρα οὖν εἰπέ μοι συγχωρηθήσεται ἡ εἰς τὸν υἱὸν βλασφημία τοῖς ἀρειανοῖς, καὶ σιμωνιανοῖς, καὶ σαβελλιανοῖς, καὶ φωτειανοῖς, καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν, τοῖς εἰς τὴν τοῦ υἱοῦ σάρκωσιν βλασφημήσασιν; ἄπαγε τῆς ἀτοπίας. εἰ γὰρ ὁ λέγων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μωρὲ ἔνοχός ἐστιν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς, εἰς ποίαν λοιπὸν εἰπέ μοι γέενναν γεέννης ἐκβληθήσεται ὁ λέγων τὸν θεὸν αὐτοῦ κτίσμα καὶ οὐχὶ θεοῦ υἱὸν, ἀλλὰ δοῦλον, καὶ ὑπουργὸν, καὶ μικρόν; καὶ εἰ ὅστις εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ ἀφεθήσεται αὐτῷ, πῶς ὁ αὐτὸς υἱὸς εἶπεν, ὅτι ὁ μὴ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον; πῶς δὲ καὶ δύναταί τις ἀτιμάζων τὸν υἱὸν, μὴ βλασφημεῖν εἰς τὴν τριάδα; ὁ δὲ εἰς αὐτὴν βλασφημῶν, δηλονότι ἀπαρνεῖται τὸ ἅγιον βάπτισμα· ὁ δὲ τὸ ἅγιον βάπτισμα ἀπαρνούμενος, δῆλον, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀποδύεται· καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου ἐὰν τὴν θέρμην ἢ τὴν ἀκτῖνα αὐτοῦ καθυβρίσῃς, εἰς ὅλην τὴν φύσιν αὐτοῦ ἀνατρέχει ἡ ὕβρις, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ τρισηλίου τῆς ἁγίας τριάδος φωτὸς, καὶ μυστηρίου τῇ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως ἀτιμίᾳ; παντὸς τοῦ πληρώματος τῆς θεότητός ἐστιν ἡ βλασφημία· τί οὖν ἐστιν ὑπὸ τοῦ κυρίου πρὸς ἰουδαίους λεγόμενον, ὅτι πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ πνεύματος ἁγίου οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὐδὲ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι; νουνεχῶς ἀκούσωμεν. καὶ μὴ πλανηθῶμεν. διπλοῦν εἶναι τὸν χριστὸν μετὰ τὴν

ipsum dominum sibi ipsi cōtrariū deprehendemus. Si enim, quisquis verbum dixerit contra Filiū, id ei remittitur, cur igitur Filius dicit, *Qui me abnegat coram hominibus, abnegabo & ego eum coram Angelis Dei?* item si omne peccatum & blasphemia relaxabitur hominibus, & de verbo ocioso rationem dabimus, qui fit, vt is qui appellat fratrem suum morionem, reus sit gehennę ignis? aut cur Paulus Apostolus dicit, *Ne erretis, neque scorta, neq; adulteri, neq; molles, neque maledici, regnum Dei possidebunt?*

A

Quòd si hæc ita se habent, dic mihi, quomodo fieri possit, vt omne peccatum omnis blasphemia remittatur hominibus, aut si remittuntur hominib. in futuro seculo, cur ob id miser vapulat Origenes, finem aliquem pœnarū constituens, ac tandem remissionem peccatorum hominibus pariter & dæmonibus à Deo concedi prædicans? Itē si blasphemia in Spiritum S. remissionem non habet, quid est cur accuset Ecclesia Nouatum reiicientem pœnitentiam? tenebricosum illud, & quod coniectu est

B

difficillimum, quum ei, qui loquutus fuerit contra Filium, remissio peccatorū indulgeatur: illi vero qui dixerit verbum contra Spiritum S. nequaquam remittatur, adeo vt Filius præ Spiritu sancto & Patre minor inferiorque videatur. Quî igitur fit, vt Filius dicat, *Ego & Pater vnum sumus*, &, *Qui nō honorat filium, non honorat & Patrem*? Item, *Quicunq; dixerit verbum contra Filium, remittetur ei.* Ergóne scilicet condonabitur blasphemia in filium Simonianis, & Sabellianis, & Photinianis, & reliquis o-

C

mnibus qui in carnem filii blasphemias dicūt? Apage cum ista absurditate. Si enim quis dicat fratri suo, heus fatue, reus est gehennæ ignis, In quam quæso gehennam gehennarum conijcietur, qui asserit Deum creaturam esse, eūque non Filium Dei, sed seruum, sed ministrum & minutum? & si quisquis contra Filium verbum dixerit, remissionem impetrabit, quomodo idem Filius dixit, *Qui non comedit carnem, nec bibit sanguinem meum, non habet vitam æternam?* aut qui quæso blasphemās Filium blasphemias nō dixerit in Trinitatem?

D

Qui in eam blasphemiam dicit, is haud dubie abnegat sanctum Baptisma: qui autem sanctum Baptisma inficiatur, is nimirum Spiritū sanctum exuit. Et quemadmodum in sole isto sensibili, si in calorem radiósue eius contumeliosus fueris, in totam naturam solis recurrit huiusmodi contumelia: ita quoque se res habet in trigemino sole Trinitatis & mysterij: contumelia vnius personæ, blasphemia est vniuersæ plenitudinis deitatis. Quid igitur sibi vult dictum illud domini ad Iudæos, omnem

E

blasphemiam & peccatum remitti hominibus, qui autem dixerit verbum contra Spiritum S. non remitti ei, nec in hoc seculo, nec in postero? propterea necessum est, vt sapiēter ista audiamus, & nō errabimus, duplicē esse Christū post

post inenarrabilem vnitionem, loquor autem de ea quæ est ex deitate & humanitate, quam sacræ nobis contestantur scripturæ: verbum enim caro factum est, deitatem ergo verbi ipse Christus Spiritum sanctum appellat, quemadmodum ad Samaritanam loquutus est: *Spiritus* (inquiens) *Deus est*, & vicissim humanitatem suam Filium hominis nominauit: sicut etiam alibi de sua carne loquitur, *Nunc glorificatus est Filius hominis*. Iudæi igitur qui semper in Deum offendunt, duplicem blasphemiam aduersus Christum exercent. Aliqui in carnem impingunt, hoc est, in Filium hominis, cum Prophetam, non Deum existimantes, quibus veniã dedit: id enim initium erat prædicationis, quum nondum capax erat mũdus, vt Deum illum esse crederet, qui homo apparebat. Atque hinc est quod Christus ait, quòd *qui dixerit verbum contra Filium hominis*, hoc est, in corpus eius, *id ei condonabitur*. Ausim enim dicere, ne ipsos quidem beatos discipulos perfectam sententiam de eius diuinitate habuisse, antequam Spiritus sanctus in die Pentecostes eos visitasset: quum etiam post ipsam resurrectionem ipsum videntes, alij quidem adorauerint eum, alij verò hæsitauerint, nec tamen ob eam rem damnati sunt. Sunt alij qui in Spiritum sanctum impingunt, atque ita in Christi deitatem blasphemias dicũt, nimirum quòd in Beelzebub principe dęmoniorum eiiceret dæmonia, de istis intelligẽdum est, quod ait, *Non remittetur neque in præsenti seculo, neque in futuro*. Quin & hoc obseruandum est, non dixisse Christum blasphemanti & pœnitentiam agenti remissionem dandam non esse, sed blasphemanti & in blasphemia manenti. Quãdoquidem nullum est peccatum irremissibile apud Deum, in illis, qui verè & ex animo, & vt par est, pœnitentiam agunt.

QVID SIT EVANGELIVM.

EVãgelium est Dei verbi domini Iesu Christi præsentia, ad humani generis salutẽ incarnati ex Spiritu S. & Maria semper virgine.

DE ANGELIS.

QVæ est definitio substantię Angelicæ? Angelus animal est rationale, expers materiæ, hymnis dicendis aptum, immortale.

QVOD OPVS SVPER CÆLE*stium potestatum?*

HYmnus irremissus, & amor incessabilis erga maiestatem Dei, fortasse etiam obsecratio continua de nostra salute. Cæterũ quia ipsi ordines & milites denominantur, restat, vt ordinem distinguamus, in ordinem docentiũ, permittentium, punientium, eorumq; qui animabus gratificantur, & qui apud homines permanent. Et quemadmodum discrimen ordinis in supernis potestatib. cognouimus, ita quoque stationis, & scientiæ discrimina sunt, Throni scilicet, Cherubim & Seraphim, qui continuo & sine vllo mediatore aut interprete à Deo cõdiscunt, vtpote cæteris sublimiores & Deo propinquiores, & ab iis erudiuntur inferiores ordines, atq; ita deinceps cæteri pro suo gradu: postremi autem omnium sunt Angeli, qui & hominum pædagogi sunt censendi.

QVID

ἄφραστον ἕνωσιν, φημὶ δὴ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρω-
πότητος, ἃς αἱ ἱεραὶ ἡμῖν διαβοῶσι γραφαί· ὁ γὰρ
λόγος, σὰρξ ἐγένετο. τὴν γοῦν τοῦ λόγου θεότητα ὁ
αὐτὸς χριστὸς πνεῦμα ἅγιον ὀνομάζει· καθὰ καὶ πρὸς
τὴν σαμαρεῖτιν ἔλεγεν ὅτι πνεῦμα ὁ θεός· τὴν δὲ ἀν-
θρωπότητα αὐτοῦ, υἱὸν ἀνθρώπου· καθὼς πάλιν
ἀλλαχοῦ περὶ τῆς ἰδίας σαρκὸς αὐτοῦ φησί· νῦν ἐδο- »
ξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. εἰ οὖν ἀεὶ τῷ θεῷ προσ- »
κρούοντες ἰουδαῖοι, διττὴν πρὸς χριστὸν τὴν βλασ-
A φημίαν ἐκέκτηντο. οἱ μὲν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ ἤγουν
τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου προσκόπτοντες, προφήτην αὐ-
τὸν ἀλλ᾽ οὐ θεὸν εἶναι ἐνόμιζον· οἷς καὶ συγγνώμην ἔ-
δωκεν· ἀρχὴ γὰρ ἦν τοῦ κηρύγματος καὶ οὔπω ἦν χω-
ρῶν ὁ κόσμος θεὸν πιστεύειν φαινόμενον ἄνθρωπον·
διὸ καὶ φησὶν ὁ χριστὸς, ὅτι ὃς ἐὰν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ »
υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἴτ᾽ οὖν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἀφε- »
θήσεται αὐτῷ. τολμῶ γὰρ λέγειν, ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ οἱ μα- »
κάριοι αὐτοῦ μαθηταὶ, τὸ τέλειον περὶ τῆς αὐτοῦ θεότη-
τος εἶχον φρόνημα, ἕως τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐ-
B τοῖς τῇ πεντηκοστῇ ἐπεφοίτησεν. ἐπεὶ καὶ μετὰ τὴν ἀ-
νάστασιν ἰδόντες αὐτὸν, οἱ μὲν προσεκύνησαν, οἱ δὲ
ἐδίστασαν. ἀλλ᾽ οὐκ ἐκ τούτου κατεκρίθησαν· οἱ δὲ εἰς
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἴτ᾽ οὖν εἰς τὴν τοῦ χριστοῦ θεότη-
τα βλασφημήσαντες, καὶ λέγοντες ὅτι ἐν βεελζε-
βοὺλ τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμό-
νια. τούτοις φησὶν οὐκ ἀφεθήσεται, οὐδὲ ἐν τῷ νῦν »
αἰῶνι οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ πάλιν σημειώσασθαι »
χρὴ, ὅτι οὐκ εἶπεν ὁ χριστὸς τῷ βλασφημήσαντι
καὶ μετανοοῦντι, οὐκ ἀφεθήσεται· ἀλλὰ τῷ
C βλασφημοῦντι, εἴτ᾽ οὖν, τῷ ἐν τῇ βλασφημίᾳ
ἐπιμένοντι· ἐπειδήπερ οὐκ ἔστιν ἁμαρτία ἀσυγ-
χώρητος παρὰ τῷ θεῷ, ἐν τοῖς γνησίως καὶ κατ᾽
ἀξίαν μετανοοῦσιν.

ΤΙ´ ΕΣΤΙΝ ΕΥ᾽ΑΓΓΕ´ΛΙΑ.

Τοῦ θεοῦ λόγου κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ παρουσία,
πρὸς σωτηρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων,
σαρκωθέντος ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ μαρίας τῆς
ἀεὶ παρθένου.

ΠΕΡΙ` Α᾽ΓΓΕ´ΛΩΝ.

D Τί ἐστιν ὅρος οὐσίας ἀγγέλου; ἄγγελος γὰρ ζῶον
λογικὸν ἄϋλον ὑμνολογικὸν, ἀθάνατον.

ΤΙ´ ΔΕ` Ε᾽ΡΓΟΝ ΤΩ͂Ν Ε᾽ΠΟΥΡΑ*νίων δυνάμεων ὑπάρχει;*

Ὕμνος ἄληκτος, καὶ ἔρως ἄπαυστος τῆς μεγαλο-
πρεπείας τοῦ θεοῦ. τάχα δὲ καὶ εὐχὴ ἔμπονος, ὑπὲρ
σωτηρίας ἡμῶν. ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐταὶ αἱ τάξεις καὶ στρατιῶται
λέγονται, δεῖ λοιπὸν ἐννοεῖν τάξιν διδασκαλικὴν· τά-
ξιν ἐπιτρεπτικήν. τάξιν τιμωρητικήν· τάξιν ψυχῶν
E χαριστικήν· τάξιν ἐν ἀνθρώποις παραμονητικήν· ὥσ-
περ δὲ καὶ τάξεως διαφορὰν ἐν ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἔ-
γνωμεν, οὕτω καὶ στάσεως καὶ γνώσεως, οἱ μὲν θρόνοι καὶ
τὰ σεραφὶμ, καὶ τὰ χερουβὶμ ἀμέσως παρὰ θεοῦ μαν-
θάνουσιν ὡς πάντων ἀνώτερα καὶ θεῷ πλησιάζον-
τα. ταῦτα δὲ διδάσκει τὰ κατώτερα τάγματα, καὶ οὕ-
τως ἐφεξῆς τὰ ἀνώτερα διδάσκει τὰ κατώτερα.
τὸ δὲ κατώτερον τάγμα, εἰσὶν οἱ ἄγγελοι, οἱ καὶ τῶν
ἀνθρώπων ὄντες διδάσκαλοι.

Ο᾽ΤΙ

ΤΙ' ἘΣΤΙΝ ἌΝΘΡΩΠΟΣ;

Ἄνθρωπος, ἐστὶ ζῶον νοερὸν, αἰσθητικὸν, θείου νοῦ καὶ ζωῆς αἰωνίου δεκτικόν· καὶ τῇ ταύτης στερήσει, θνητόν· τοῦτο οὖν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ κατὰ τὴν γηγενῆ πλάσιν.

ὍΤΙ ΣΥΝΘΕΤΟΣ Ὁ ἌΝΘΡΩΠΟΣ καὶ οὐχ ἁπλοῦς, οὐδὲ ἐξ ὁμοειδῶν μερῶν, ἀλλ' ἐξ ἀσωμάτου νοῦ καὶ σώματος τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, ἤτοι ἐμψύχου.

Ὡς ἐδίδαξεν ὁ Παῦλος, σαρκὶ μὲν τὸ ἐπιθυμητικὸν τῇ ψυχῇ προσνείμας, ὃ καὶ σάρκα προσεῖπεν ἅμα τῷ ἑαυτῆς θελήματι τὴν ἀνθρώπου σάρκα, ἣν καὶ στρατεύεσθαι ἔφη κατὰ τοῦ πνεύματος. οὐ στρατεύεται δὲ τὸ μὴ κίνησιν ἔχον, μηδὲ θέλησιν ἰδίαν. ταύτην δὲ τὴν σάρκα, πρὸς τὸ πνεῦμα ἔφη διαμάχεσθαι οὐ τὴν ἀκίνητον, οὐδὲ τὴν ἄψυχον. φυσικὸν γὰρ ἐνέσπαρται ταύτῃ κίνημα παθητικὸν μεθ' οὗ σὰρξ ὀνομάζεται, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἔτι σαφέστερον ἑρμήνευσε, τὸ ἐν τῇ σαρκὶ διασαφήσας κίνημα διαμαχόμενον πρὸς νοῦν καὶ ἀντιπάσχον, ὡς οὐ ταυτὸν δή που, ἀλλ' ἕτερον ὂν τῷ νῷ. συνήδομαι γάρ, φησι, τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου. καὶ αἰχμαλωτίζοντά με. τοῦτο δὲ τὸ θέλημα, καὶ ψυχὴν ἰδίως ὁ Παῦλος ἐκάλεσεν χωρίσας ἀπὸ τοῦ πνεύματος· ὅτι φησὶν, ὁ θεὸς ἁγιάσῃ ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθείη· ἐν δὲ τούτῳ τὸ πνεῦμα, καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα τὸν ὁλοτελῆ ἄνθρωπον ἑρμηνεύσας. καὶ ἐπευξάμενος αὐτὸν ἁγιασθῆναι καὶ ἀμέμπτως τηρηθῆναι· πνεῦμα μὲν οὖν ἔδειξε τὸ ἁγιαζόμενον, ὅπερ ἐστὶν ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος· ψυχὴν δὲ μετὰ τοῦτο, τὸ ἐπιθυμητικὸν, καὶ σῶμα σκῆνος τὸ γήϊνον· ὥστε κατὰ ταύτην τὴν διαίρεσιν, τρία εἶναι τὸν ἄνθρωπον τὸν γηγενῆ· τὸ νοερὸν, τὸ ἐπιθυμητικὸν, τὸ σωματικόν· τοῦτο τὸ θέλημα ἤτοι ἡ ψυχὴ τὸ ἐπιθυμητικὸν, ἥνωται τῷ νῷ τῷ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῷ σώματι. ἐπικρατοῦντος οὖν τοῦ νοεροῦ, τὸ ὅλον ἐστὶ νοερὸς ἄνθρωπος· καί τι γε συμπεπλεγμένον ἔχων ἐν ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις, κατὰ τὴν πρόδηλον διαφορὰν καὶ μάχην λογικοῦ τε καὶ ἀλόγου τοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' οὐκ ἐπικρατοῦντος, ἀλλὰ ἐπικρατουμένου· ἡγεμονικὸν δὲ λέγεται, καθὸ ὁ νοῦς ἡγεῖται τοῦ ζωτικοῦ σώματος· ἄνθρωπος οὖν καθ' ἡγεμονίαν μετέχει θεότητος, νοερὸν ζῶον ὤν. διὰ τοῦτο λέγει, ὁ κολλώμενος τῷ κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστιν.

Τοῦ ἐν

QVID SIT HOMO.

Homo est animal, intellectu præditum, & quod sentit diuinam mentem, vitæ æternæ capax, & huius spoliatione mortale: huiusmodi est igitur ratio hominis secundum terrestre plasma.

HOMINEM COMPOSITVM ESSE ET NON SIMPLICEM, NEQVE EX *similaribus partibus sed ex incorporali mente, & corpore concupiscibili, siue animali.*

A VT docuit Paulus. Qui carni concupiscibilem vim animæ attribuit, quam & carnem appellauit, cui adiuncta quoque est voluntas, eamque militare ait contra spiritum: sed enim militare nequit, quod motu destituitur, & voluntatem propriam non habet. Hanc igitur carnem aduersus Spiritum ait depugnare, non eam quidem immobilem, aut inanimalē. Naturalis enim affectionum motus ei insitus est, B cum quo caro nominatur, vt in epistola ad Romanos manifestius interpretatus est declarans motum, qui in carne est, confligere aduersus mentem, & inuicem oppugnari, vt rem nequaquam eandem cum mente, sed prorsus diuersam: *Gaudeo*, inquit, *lege Dei, secundum interiorem hominem: video autem aliam legem membris meis, bellantem contra legem mentis meæ, & in captiuitatem me redigentem.* Hanc voluntatem, & animam proprie appellauit Paulus, distinguens C eam à Spiritu, cùm dicit, *Deus sanctificabit vos perfectos, & integrum Spiritum vestrum. Et corpus & animam sine culpa conseruet in aduentum Domini nostri Iesu Christi.* His verbis Spiritum animā pro integro homine exponens, optansque eum sanctificari: ergo eum designauit spiritum, qui sanctificandus esset, hoc est, mentem humanam. Animam deinde & corpus tabernaculum terrestre appellat, vt secundum hanc discriminationem triplex sit homo terrigena, mentalis siue intelligens, concupiscibilis, corporalis. Voluntas porro siue anima, in qua D est vis concupiscibilis, vnita est menti & corpori humano. Inualescente igitur mente, totus homo efficitur mentalis, quanquam implicatus sit carnalibus concupiscentiis; secundum prædictam hostilitatem & contentionē in homine inuicēm erse pugnātis rationalis & irrationis nō quidē dominātis, sed dominū patiētis. Cæterū principalis dicitur mens, quatenus princeps est & dux corporis animalis. Homo igitur, secundum principatum mentis, particeps est deitatis, quum sit animalis & E mentalis, ideóque dicit, *Qui vnitur Domino, vnus spiritus est.*

S. Patris

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

EXPOSITIO FIDEI.

Credimus in vnum ingenitum Deum Patrem omnipotẽtem, omnium creatorem, visibilium pariter & inuisibilium, qui ex se habet quod est. Et in vnum vnigenitum Verbum, Sapientiam, filium ex Patre initialiter & perpetuo genitum. Verbum porro non elocutione pronunciatum, aut cogitatione in animo conceptum, non deriuatum à perfecto, neque item segmentum aut partem impatibilis illius naturę, neq; quod inde productum sit, aut emanauerit, sed Filium perfectum, viuentem, vi agendi praeditum, veram imaginem Patris, vt quemadmodum venerantur Patrem, ita quoque venerentur & Filium, Deum verum, ex Deo vero prosatum, vt inquit in sua Catholica Ioannes, *Et sumus in vero Filio eius Iesu Christo, Hic est verus Deus, & vita æterna*, omnipotens ex omnipotente: Omnibus enim quibus imperat & dominatur pater, imperat & dominatur quoque filius, & totus ex toto similis Patri, vt & Domi us testatur, *Qui videt me, videt & Patrem meum*. Genitus autem est ineffabiliter & incomprehensibiliter: *generationem enim eius quis enarrabit?* quod idem est ac si diceret, Nullus. Qui in consummatione seculorum descẽdens è sinu patris ex impolluta Maria virgine nostrum assumpsit hominem Iesum Christum, quem pro nobis passioni tradidit, sponte ac sua ipsius voluntate, vt ait Dominus, *Nemo tollit animam meam à me: potestatem habeo ponẽdi eam, & potestatem habeo sumendi illam ipsam.* In eo igitur homine cruci affixo, & mortuo pro nobis, resurrexit à mortuis, assumptúsque est in cælum. Idemque nobis, vbi creatus esset, initium viarum extitit, & cùm in terris versaretur, ex tenebris, lucem: ex errore, salutem: ex mortuis, vitam, ingressúmque in paradisum confecit, ex qua Adam eiectus fuit: in quã rursus Adam intrauit per latronem, vt inquit Dominus, *Hodie mecum eris in paradiso*, in quã ipse quoq; Paulus ingressus fuit, adscensumq; Deus in cœlos muniuit, quò pręcursor homo, qui in eo fuit, pro nobis, introiit, in quo homine iudicaturus est viuos & mortuos. Credimus itidem in Spiritum sanctum, omnia operantem, ex cõmunicantes omnes qui contra hæc dogmata sentiunt. Neque Filio Patrem cum esse sentimus vt Sabelliani, qui dicunt eum vnius,

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρίας

ἜΚΘΕΣΙΣ ΠΊΣΤΕΩΣ

A ΠΙΣΤΕΎΟΜΕΝ εἰς ἕνα ἀγέννητον θεόν· πατέρα παντοκράτορα· πάντων ποιητὴν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων· τὸν ἔχοντα ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ εἶναι. καὶ εἰς ἕνα μονογενῆ λόγον· σοφίαν· υἱόν· ἐκ τοῦ πατρὸς ἀνάρχως καὶ ἀϊδίως γεγεννημένον· λόγον δὲ οὐ προφορικόν· οὐκ ἐνδιάθετον· οὐκ ἀπόρροιαν τοῦ τελείου· οὐ τμῆσιν τῆς ἀπαθοῦς φύσεως· οὔτε προβολήν· ἀλλ' υἱὸν αὐτοτελῆ· ζῶντά τε καὶ ἐνεργοῦντα· τὴν ἀληθινὴν εἰκόνα τοῦ πατρός· ἰσότιμον καὶ ἰσόδοξον· τοῦτο γάρ ἐστι, φησὶ, τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς· ἵνα καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα, οὕτως τιμῶσι

B καὶ τὸν υἱόν. θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ· ὥς φησιν ἰωάννης ἐν καθολικαῖς. καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἰησοῦ χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος· παντοκράτορα ἐκ παντοκράτορος· πάντων γὰρ ὧν ἄρχει ὁ πατὴρ καὶ κρατεῖ, ἄρχει καὶ κρατεῖ· ὅλος ἐξ ὅλου ὅμοιος τῷ πατρὶ ὤν ὥς φησιν ὁ κύριος· ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα. ἐγεννήθη δὲ ἀνεκφράστως καὶ ἀπερινοήτως· τὴν γὰρ γενεὰν αὐτοῦ, τίς διηγήσεται; ἀντὶ τοῦ οὐδείς· ὃς ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων κατελθὼν ἐκ

C τῶν κόλπων τοῦ πατρὸς, ἐκ τῆς ἀχράντου παρθένου μαρίας, τὸν ἡμέτερον ἀνείληφεν ἄνθρωπον. χριστὸν ἰησοῦν· ὃν ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν παρέδωκεν ἰδίᾳ προαιρέσει ὥς φησιν ὁ κύριος· οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν· καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν· ἐν ᾧ ἀνθρώπῳ σταυρωθεὶς καὶ ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀνέστη ἐκ νεκρῶν· ἀνελήφθη εἰς οὐρανούς· ἀρχὴ ὁδῶν κτισθεὶς ἡμῖν, ἐν τῇ γῇ ὤν. ἔδειξεν ἡμῖν ἐκ σκότους φῶς· σωτηρίαν ἐκ πλάνης· ζωὴν ἐκ νεκρῶν· εἴσοδον ἐν τῷ

D παραδείσῳ ἐξ οὗ ἐκβέβληται ἀδάμ· εἰς ὃν πάλιν εἰσῆλθε διὰ τοῦ λῃστοῦ, ὡς εἶπεν ὁ κύριος, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ· εἰς ὃν καὶ ὁ παῦλος εἰσῄει· ἄνοδόν τε εἰς οὐρανούς· ὅπου πρόδρομος εἰσῆλθεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος· ἐν ᾧ μέλλει κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς. πιστεύομεν ὁμοίως καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὸ πάντα ἐρευνῶν· καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ· ἀναθεματίζοντες τὰ παρὰ τοῦτο φρονοῦντα, δόγματα. οὔτε γὰρ υἱοπάτορα φρονοῦμεν ὡς οἱ σαβέλλιοι λέγοντες.

μονοούσιον, καὶ οὐχ ὁμοούσιον. καὶ ἐν τούτῳ ἀναιροῦντες τὸ εἶναι υἱόν· οὔτε τὸ παθητὸν σῶμα ὃ ἐφόρεσε διὰ τὴν τοῦ κόσμου σωτηρίαν παντὸς, ἀνατίθεμεν τῷ πατρί. οὔτε τρεῖς ὑποστάσεις μεμερισμένας καθ' ἑαυτὰς ὥσπερ σωματοφυῶς ἐπ' ἀνθρώπων ἐστὶ λογίσασθαι, ἵνα μὴ πολυθεΐαν ὡς τὰ ἔθνη φρονήσωμεν. ἀλλ' ὥσπερ ἐκ πηγῆς ποταμὸς γεγεννημένος οὐ διηρέθη· καί τοι δύο σχήματα καὶ δύο ὀνόματα τυγχάνοντα· οὔτε γὰρ ὁ πατὴρ υἱός ἐστιν· οὔτε ὁ υἱὸς πατήρ ἐστιν. ὁ γὰρ πατὴρ, υἱοῦ πατήρ ἐστι· καὶ ὁ υἱὸς, πατρὸς υἱός ἐστιν· ὡς γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ πηγὴ ποταμὸς, οὐδὲ ὁ ποταμὸς πηγή. ἀμφότερα δὲ ἓν καὶ ταυτόν ἐστιν ὕδωρ τὸ ἐκ τῆς πηγῆς εἰς τὸν ποταμὸν μετοχετευόμενον, οὕτως ἡ ἐκ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν υἱὸν θεότης, ἀρρεύστως καὶ ἀδιαιρέτως τυγχάνει. φησὶ γὰρ ὁ κύριος· ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω. παρὰ δὲ τῷ πατρί ἐστιν ἀεὶ, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός. οὐδέ ποτε δὲ ἐκενώθη ὁ κόλπος τοῦ πατρὸς τῆς τοῦ υἱοῦ θεότητος. φησὶ γάρ. ἐγὼ ἤμην παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα. οὐ φρονοῦμεν δὲ καὶ κτίσμα ἢ ποίημα ἢ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν τοῦ παντὸς κτίστην θεόν· τὸν τοῦ θεοῦ υἱόν· τὸν ἐκ τοῦ ὄντος ὄντα, τὸν ἐκ τοῦ μόνου μόνον· ὡς συναπογεννηθῇ ἐκ τοῦ πατρὸς ἀϊδίως, ἡ ὁμοία δόξα καὶ δύναμις. ὁ γὰρ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, καὶ τὸν πατέρα ἑώρακε· τὰ πάντα δηλονότι διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκτίσθησαν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν αὐτὸς κτίσμα· ὡς φησὶν ὁ παῦλος περὶ τοῦ κυρίου· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων. οὐ λέγει δὲ ὅτι πρὸ πάντων ἐκτίσθη· ἀλλ' ὅτι πρὸ πάντων ἐστί. τὸ γὰρ ἐκτίσθαι, ἐπὶ πάντων κεῖται· τὸ δὲ ἔστι πρὸ πάντων, μόνῳ τῷ υἱῷ ἁρμόττει. γέννημα τοίνυν κατὰ φύσιν ἐκ τελείου τέλειόν ἐστι, πρὸ πάντων βουνῶν γεννηθέν· τουτέστι πρὸ πάσης λογικῆς καὶ νοερᾶς οὐσίας· ὡς καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ φησὶν αὐτὸν ὁ παῦλος πρωτότοκον πάσης κτίσεως· ἀλλὰ πρωτότοκον εἰπὼν, δηλοῖ μὴ εἶναι αὐτὸν κτίσμα· ἀλλὰ γέννημα τοῦ πατρός· ξένον γὰρ ἐπὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ τὸ λέγεσθαι κτίσμα· τὰ γὰρ πάντα ἐκτίσθησαν ὑπὸ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ· ὁ δὲ υἱὸς μόνος ἐκ τοῦ πατρὸς ἀϊδίως ἐγεννήθη· διὸ πρωτότοκός ἐστι πάσης κτίσεως ὁ θεὸς λόγος, ἄτρεπτος ἐξ ἀτρέπτου· ἔστι τοίνυν τὸ δι' ἡμᾶς φορέσαν σῶμα, κτίσμα· περὶ οὗ λέγει ἱερεμίας κατὰ τὴν τῶν ἑβδομήκοντα ἑρμηνευτῶν ἔκδοσιν· κύριος ἡμῖν ἔκτισεν εἰς καταφύτευμα, σωτηρίαν καινήν· ἐν ᾗ σωτηρίᾳ περιελεύσονται ἄνθρωποι. κατὰ δὲ τὸν ἀκύλαν, περὶ τοῦ αὐτοῦ ῥητοῦ κεῖται· ἔκτισε κύριος καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ· ἡ δὲ κτισθεῖσα ἡμῖν εἰς καταφύτευμα σωτηρίας· καινὴ καὶ οὐ παλαιὰ· ἡμῖν τε καὶ οὐ πρὸ ἡμῶν· ἰησοῦς ἐστιν ὁ κατὰ τὸν σωτῆρα γενόμενος ἄνθρωπος· ὃς ἑρμηνεύεται πῆ μὲν σωτηρία. πῆ δὲ σωτήρ· ἔστι δὲ ἐκ τοῦ σωτῆρος ἡ σωτηρία· ὃν τρόπον ἐκ τοῦ φωτὸς, ὁ φωτισμός· ἡ οὖν ἐκ τοῦ σωτῆρος σωτηρία κτισθεῖσα καινὴ καθὼς λέγει ἱερεμίας· ἔκτισεν ὑμῖν σωτηρίαν καινήν· καὶ ὡς ἀκύλας φησίν· ἔκτισε κύριος καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ τουτέστιν ἐν τῇ μαρίᾳ· οὐδὲν γὰρ ἐκτίσθη καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ, εἰ μὴ τὸ ἐκ μαρίας τῆς παρθένου τεχθὲν ἄνευ συνουσίας κυριακὸν σῶμα· ὡς καὶ ἐν παροιμίαις ἐκ προσώπου τοῦ υἱοῦ λέγει· κύριος

eum vnius substantiæ, non consubstantialem, eo ipso tollentes Filium: neq; patibile corpus, quod Filius gestauit, pro vniuersi mundi salute, Patri attribuimus, neque tres substantias seorsum distinctas, vt corporaliter in hominibus fit, cogitamus, ne deorum pluralitatem ad instar gentium sapere videamur: sed veluti ex fonte fluuius exortus non diuiditur, tametsi duæ sint species, duo sint numina. Neque enim Pater filius est, neque filius Pater: nam & pater Filij
A Pater est, & Filius Patris Filius est: vt enim fons, fluuius non est: neq; e diuerso fluuius, fons est: vterque tamen vna & eadem aqua, quæ ex fonte in flumen propagatur: ita quoque ex Patre in Filium Deitas perenniter & indiuisim continuatur. Ait enim Dominus, ***Ex Patre egressus sum & venio***: apud Patrem tamen semper existit, qui est in sinu Patris: nunquam autem exinanitus est, Filij Deitate, Patris sinus. Ait enim: ***Ego eram apud eum, moderans omnia.*** Cæterum, absit, vt opinemur conditum aliquid esse aut creatum, aut ex nihilo prodiisse crea-
B torem omnium Deum, eundemque Dei Filium existentem ab existente: & vnicum ex vnico, cui vt ab æterno ex Patre genito, par gloria & potestas: Quisquis enim vidit Filium, vidit & Patrem. Liquet igitur omnia à Filio creata esse, sed Filium nequaquam creaturam esse, vt Paulus de Domino locutus est: In eo scilicet creata esse omnia, eumque esse ante omnia. Vbi non dixit eum ante omnia creatum fuisse, sed eum ante omnia existere. Verbum certe creationis de omnibus dictum
C est: esse autem ante omnia, soli Filio congruit, & adaptabile est. Genitum igitur quiddam secundum naturam, & perfectus ex perfecto existit, ante colles natus, hoc est, ante omnem substantiam rationalem & intellectualem, vt & alibi dicitur, Primogenitus est omnis creaturæ. Verùm illum Primogenitum non creaturam dicit, sed fœnum Patris: peregrinum enim est & alienum à Trinitate, si dicatur creatura, quoniam omnia creata sunt à patre per eum, & solus Filius è Patre genitus est, ideoque primogenitus est omnis creaturæ Deus
D Verbum, incommutabilis ex incommutabili. Ipsum autē corpus quod propter nos gestauit, creatura censendum est, de quo loquitur Hieremias secundum septuaginta traditionem: ***Dominus nobis creauit ad plantationem salutem nouam, in qua salute venient homines***: secundum Aquilam vero illud dictum ita se habet, ***creauit Dominus nouum in fœmina.*** Porrò, quæ creata est nobis in plantationem Iesus est, salus noua & non vetusta, qui pro salute nostra factus est homo, vt interpretatio nominis præ se fert:
E aliquatenus execratio, aliquatenus Saluator. Est autem ex Saluatore salus, quēadmodum ex lumine illuminatio. Salus igitur ex Saluatore increato noua (quemadmodum inquit Hieremias) nouam nobis salutē creauit: & vt Aquila ait, ***Creauit Dominus nouū in fœmina***, hoc est, in Maria. Nihil enim conditum est nouum in fœmina, nisi quod ex Maria Virgine editum est sine commercio Veneris Dominicum corpus, vt in Prouerbiis ex persona Filij dictū est, ***Deus***

Deus creauit me in principio viarum suarum, ad opera manuum ipsius: non autem dicit ante opera creauit me, ne quis ad deitatem Verbi, illud dictum desumat. Vtraque igitur ea, quæ de creatione dicta sunt, corporaliter ad Iesum referuntur. Dominicus enim homo, quem ad salutem nostram exhibuit, conditus est vt esset initium viarum: per hunc enim ad Patrem accessum habemus, quoniam ipse est via quæ ad Patrem nos ducit: via nimirum, corporeum quiddam est, quod visui subiacet, quæ est ipse
A Dominus homo. Omnia igitur creauit Dei Verbum, ipsum tamen creatura non est, sed genitum quiddam: Nihil enim creaturarum quicquam condidit æquale aut simile sibiipsi. Patris autem proprium est gignere: artificis verò, condere. Corpus igitur quod nostri causa gestauit Dominus, opus est & creatura, idq; genitum est nobis, vt inquit Paulus, *Ex Deo sapientia & Sanctificatio, & iustitia, & redemptio*: Atqui ante nos & omnes res creatas, Verbum Sapientia Patris erat, & est: Cæterum, Spiri-
B tus sanctus progressio Patris, semper est in manibus Patris, qui eum mittit, & in manibus Filii, qui eum gestat, per quem omnia repleuit. Pater continens in se essendi facultatem, genuit Filium, non condidit, quasi fluuium quendam ex fonte & germen ex radice, & radium è lumine, quas res ipsa natura agnoscit indiscretas esse, per quem Patri gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

C

LIBERII ROMANI EPISTOLA AD EVNDEM ATHA- *nasium, Deum Verbum, perfectum hominem assumpsisse.*

ESт igitur nostra confessio, optatissime Athanasi, Verbum Dei Filium, secundum naturam, ex Deo eodemque Patre suo genitum esse, non creatum, semper in imperio collegam Deo & Patri, & indesinenter re-
D gnum obtinere in infinita secula, Amen. Spiritum quoque sanctum vere ex Deo naturaliter Deum, indiuisibilem à Deo, secundum diuinas scripturas: vt sit vere Pater, vere Filius, & vere Spiritus sanctus, neque transferri debere vnumquodque nomen à suo significato, cui assignatum est, quò vera sit Trinitas sub vna Deitate, sub vna potestate, & vna substantia. Non enim dispertitur Filius aut Spiritus sanctus à Patria substantia, quæ implet cœlum & terram. Est igitur, vt dixi: Trini-
E tas in vna substantia non diuisa: sed per essentiam vna: Deitate vna: Potentia vna & regno vna: vna quoque gloriâ: vna item imagine: vna denique Spiritu: Spiritus enim non diuiditur. Anathema igitur dices Sabellij & Arij dogmata, & supra annotatas hæreses, ad æternam pœnam, secūdum Saluatoris vocem.

Huic

κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· οὐ λέγει δὲ πρὸ ἔργων ἔκτισέ με, ἵνα μή τις εἰς τὴν θεότητα τοῦ λόγου ἐκλάβοι τὸ ῥητόν· ἑκάτερα τοίνυν τὰ περὶ τὸ κτίσμα ῥητά, σωματικῶς εἰς τὸν ἰησοῦν γέγραπται· ἀρχὴ γὰρ ὁδῶν ἐκτίσθη ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος, ὃν εἰς σωτηρίαν ἡμῖν ἐφανέρωσε· διὰ τούτου γὰρ τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἔχομεν προσαγωγήν· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ὁδὸς, καθὼς λέγει, ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς ἡ πρὸς τὸν πατέρα ἀνάγουσα ὑμᾶς· ὁδὸς δὲ, σωματικόν τι ἐστὶ θέαμα· ἥτις ἐστὶν, ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος· τὰ πάντα γοῦν ἔκτισεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος οὐκ ὢν κτίσμα· ἀλλὰ γέννημα· οὐδὲν γὰρ τῶν κτισμάτων ἔκτισέ τι ἴσον ἢ ὅμοιον ἑαυτῷ· πατρὶ δὲ ἔοικε τὸ γεννᾶν· τεχνίτῃ δὲ τὸ κτίζειν· ποίημα γοῦν ἐστι καὶ κτίσμα, ὃ δι᾽ ἡμᾶς ἐφόρεσε σῶμα ὁ κύριος· ὃ ἐγεννήθη ἡμῖν, ὥς φησιν ὁ παῦλος, ἀπὸ θεοῦ, σοφία. καὶ ἁγιασμὸς, καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἀπολύτρωσις. καίπερ πρὸ ἡμῶν καὶ πάσης κτίσεως, σοφία τοῦ πατρὸς ἦν ὁ λόγος καὶ ἐστι, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα ἐκπόρευμα ὂν τοῦ πατρὸς, ἀεί ἐστιν ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ πέμποντος πατρὸς· καὶ τοῦ φέροντος υἱοῦ δι᾽ οὗ ἐπλήρωσε τὰ πάντα· ὁ πατὴρ, συνέχον ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι, ἐγέννησε τὸν υἱὸν ὡς ἔφαμεν· καὶ οὐκ ἔκτισεν· ὡς ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς· καὶ ὡς βλαστὸν ἀπὸ ῥίζης· καὶ ὡς ἀπαύγασμα ἀπὸ φωτός· ἃ οἶδεν ἡ φύσις ἀδιαίρετα· δι᾽ οὗ τῷ πατρὶ δόξα, κράτος, μεγαλωσύνη πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

ΛΙΒΕΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΡΩΜΗΣ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν αὐτὸν Ἀθανάσιον, ὅτι τέλειον ἄνθρωπον ἔλαβεν ὁ θεὸς λόγος.

ἜΣΤΙΝ οὖν ἡμῖν ὁμολογία, ἐπιποθητέ μοι Ἀθανάσιε, λόγος θεοῦ υἱὸς κατὰ φύσιν, ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς γεννηθεὶς, οὐ κτισθεὶς ἀλλ᾽ ἀεὶ ὢν συνάναρχος τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ ἀκαταπαύστως τὸ βασίλειον ἔχων εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας, ἀμήν. καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον ἀληθῶς ἐκ τοῦ θεοῦ κατὰ φύσιν τῇ φύσει θεὸν ἀμέριστον ἐκ θεοῦ κατὰ τὰς ἁγίας γραφὰς, τοῦ εἶναι ἀληθῶς τὸν πατέρα, καὶ τοῦ εἶναι ἀληθῶς τὸν υἱὸν, καὶ τοῦ εἶναι ἀληθῶς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἕκαστον ὄνομα μὴ μεταβαλλόμενον ἐπὶ ἀναθέματι ἐκ τῆς οἰκείας ἐπονομασίας τοῦ εἶναι τὴν τριάδα ἀληθῶς τριάδα ἐν μιᾷ θεότητι, καὶ μιᾷ δυνάμει, καὶ μιᾷ οὐσίᾳ, καὶ μιᾷ ὑποστάσει· οὐ γὰρ μερίζεται ὁ υἱὸς ἐκ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῆς πληρούσης τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ἔστιν οὖν, καθὼς προεῖπον, ἡ τριὰς ἐν μιᾷ ὑποστάσει μὴ μεριζομένη, καὶ τῇ οὐσίᾳ ἓν, καὶ τῇ θεότητι ἓν, καὶ τῇ δυνάμει ἓν, καὶ τῇ βασιλείᾳ ἓν, καὶ τῇ δοξολογίᾳ ἓν, καὶ τῇ εἰκόνι ἓν, καὶ τῷ πνεύματι ἓν· πνεῦμα γὰρ οὐ μερίζεται. ἀνάθεμα οὖν λέγω σαβελλίου τὸ δόγμα καὶ ἀρείου, καὶ τὰς προαπηγορευμένας αἱρέσεις, εἰς αἰωνίαν κόλασιν κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνήν.

ταύτῃ

ταύτῃ οὖν τῇ ὁμολογίᾳ, ἀδελφὲ ἀθανάσιε, τῇ οὔσῃ μόνῃ καὶ ἀληθῶς πίστει ἐν τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, εἰ ὁμοφρονεῖς μοι ὡς ἐπὶ κρίσει θεοῦ καὶ χριστοῦ, γράψον μοι εἰ οὕτω φρονεῖς καθὰ καὶ ἡμεῖς, καὶ τὰ ἴσα ἐν τῇ ἀληθινῇ πίστει· ἵνα κἀγὼ πεποιθὼς ὦ ἀδιακρίτως περὶ ὧν ἀξιοῖς κελεύειν μοι· καὶ τοῦτο δέ σε χρὴ εἰδέναι ἀγαπητέ, ὅτι οἱ υἱοὶ τῆς ἀληθείας, ἀπαθῆ τὴν θεότητα ὁμολογοῦσι καὶ τὴν ἔνσαρκον ἐπιδημίαν τοῦ λόγου καὶ θεοῦ, ὅτι τέλειον ἄνθρωπον ἀνέλαβεν χωρὶς ἁμαρτίας, τὸν γεννηθέντα ἐκ πατρὸς ἁγίου καὶ μαρίας τῆς παρθένου, κατὰ τὰ εὐαγγέλια, ἐν χριστῷ ἰησοῦ ἀμήν.

Huic igitur confessioni frater Athanasi, quæ vera Fides in Sancta Catholica & Apostolica Ecclesia censetur, si mecum sentis coram iudice Deo & Christo (quæso) subscribas: quò certiores reddamur, num eiusdem nobiscum suffragij sis, eademque statuas de vera Fide, vt & ego securior efficiar: tuaque mandata inhæsitanter obeam. Id tibi quoque cognitum velim charissime, filios veritatis confiteri impatibilem esse Deitatem: & de aduentu Verbi & Dei
A in carne ita sentire: Verbum scilicet genitum ex Patre Deo, hominem perfectum absq; peccato assumpsisse ex Maria Virgine secundum Euangelia, in Christo Iesu: Amen.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρίας

Ἀντίγραμμα πρὸς Λιβέριον ἐπίσκοπον ῥώμης ὅτι τέλειον ἄνθρωπον ἀνέλαβεν ὁ θεὸς λόγος ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας.

ΕΙΣ θεὸς ἀθάνατος, ἀόρατος, ἀψηλάφητος· πνεῦμα γὰρ ὁ θεός, οὗτος ἀχώρητος, μὴ ἔχων τόπον ὅπου οὐκ ἔστιν, ὁ τούτου λόγος ἀθάνατος σοφία, ἄφθαρτος, ἀόρατος, υἱὸς πρωτότοκος, συνεργός, ἄναρχος, ἀψηλάφητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχων, μήτε τέλος ζωῆς προσδοκῶν. διὰ τούτου ἐγένετο τὰ πάντα καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, αὐτὸς ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον· οὗτος ὁ τὴν κιβωτὸν δείξας πῶς ἵνα γένηται, οὗτος ὁ τὴν ἐπαγγελίαν δοὺς τῷ ἀβραάμ, οὗτος ὁ καταβὰς ἐπὶ τὸ σῶσαι τὸν λαόν, ὁ μωϋσῇ τὸν νόμον δούς, οὗτος ὁ θεὸς ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ ἰακώβ, ὁ ἐν προφήταις λαλήσας, ὁ διαθέμενος τὴν παλαιὰν καὶ καινὴν διαθήκην, ὁ ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν σάρκα ἐκ παρθένου λαβὼν θνητήν, οὐκ αὐτὸς ὢν θνητός· ἀσθενῆ, οὐκ αὐτὸς ἀσθενής· ὀφειλομένην θανάτῳ, οὐκ αὐτὸς ὀφειλόμενος· ὁρατήν, οὐκ αὐτὸς ὁρατός· αὕτη ἐκρεμάσθη, οὐκ αὐτός· αὕτη ἐτάφη, οὐκ αὐτός· αὕτη πάντα τὰ ἀνθρώπινα πάθη ὡς ἄνθρωπος ὑπέμεινεν, οὐκ αὐτός· ἐκεῖνος δὲ δύναμις θεοῦ, τουτέστι θεός, ὁ τὰ ἄλυτα τοῦ ᾅδου λύσας, καὶ τὸ κράτος τοῦ διαβόλου καταργήσας ἀνέβη ὅθεν καὶ κατέβη. ἐγείρας ἐκεῖνο τὸ ταφέν, προσήνεγκε τῷ πατρί, ἐλευθερώσας οὗ ἐκρατεῖτο θανάτου. ἐν τούτῳ τὸν πατέρα νοοῦμεν, ἓν γὰρ καὶ τοῦτο τῇ θεότητι, τῇ δυνάμει, τῇ οὐσίᾳ, τῇ ὑποστάσει, τῇ δόξῃ, τῷ ὀνόματι τοῦ θεοῦ, καὶ αὐτὸν τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρί· οὗτος ὁ μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν σάρκα ἰησοῦς κληθεὶς καθότι καὶ ἄνθρωπος. τουτέστιν ἀνέλαβεν ἄνθρωπον ἐν ἑαυτῷ, ἐν ᾧ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος οἰκεῖ σωματικῶς. τοῦτον

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

Rescriptum ad Liberium Episcopum Romanum, quod perfectum hominem assumpserit Deus verbum.

B

VNus Deus, immortalis, inuisibilis, intactilis, eó quòd Deus sit Spiritus, idemque loco incomprehensibilis, neque vspiam est regio vbi non existet. Huius Verbum, immortalis Sapientia est incorruptibilis, inuisibilis, idemque Filius Primogenitus, operum socius, principio carens, impalpabilis, cui nullum ætatis aut initium aut finis, per quem omnia facta sunt: & sine quo
C factum est nihil. Hic est qui finxit hominem: hic est qui rationem fabricandæ arcæ ostendit, hic est qui pollicitationes Abrahæ fecit, hic est qui descendit vt populum seruaret, qui Mosi legem dedit, hic est Deus Abrahæ, Isaac & Iacob, qui in Prophetis loquutus est, hic est qui composuit nouum & vetus Testamentum, qui in vltimis diebus carnem ex Virgine mortalem assumpsit, cum ipse interim immortalis esset: eandemque imbecillem, ipse minime imbecillis: obnoxiã mortui, ipse nulli obnoxius:
D visibilem, ipse inuisibilis. Illa, inquam, caro suspensa est in cruce, non ipse: in illa omnes humanas passiones, vt homo sustinuit, non ipse. Ipse enim est Dei virtus, hoc est, Deus, qui infernum expugnauit, & imperium diaboli demolitus est, qui Deus in descendendo, Deus in ascendendo, corpus suum à morte excitatum Patri, repræsentauit, ac vindicauit à morte, sub cuius imperio tenebatur. In Filio Patrem intelligimus, cùm vnus cum eo sit, Deitate potentia, essentia, substantia, gloria,
E Dei appellatione, & in Patre, Filium quoque agnoscimus. Hic est, qui, vbi assumpserat carnem, Iesus vocatus est, quatenus homo fuit, hoc est, assumpsit hominẽ in se ipso, in quo omnis plenitudo deitatis inhabitat corporaliter.

Hunc existimamus non segregatũ à Patre aut sancto Spiritu, neque tamen ita, vt dicamus Patrem descendisse, & in homine fuisse. Ita vnus Deus Pater omnipotens à nobis creditur: ideoque Fides nostra est, in vnum Deum Patrem omnipotentem, & in Filium eius Dominum nostrum, & in Spiritum sanctum, eosque ex vnitate vna, potentia vna, substantia vna, essentia vna, gloria vna, dominatione vna, regno vno, imagine Trinitatis vna, consubstantiales esse credimus, per quẽ omnia facta sunt. Ita quoque in carnis resurrectionẽ credimus, hoc est, corpus nostrum secundum sacras scripturas ex corruptibili mortalique, in incorruptibilitatem & immortalitatem à Deo mutandam esse, Amen.

τοῦτον ἔχομεν οὐ διακεχωρισμένον ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ ἁγίου πνεύματος· οὐδὲ τὸν πατέρα λέγοντες, καταβεβηκέναι καὶ ἐν ἀνθρώπῳ γενέσθαι· οὕτως εἷς θεὸς πατὴρ παντοκράτωρ παρ' ἡμῖν πιστεύεται, καὶ διὰ τοῦτο ἡ πίστις ἡμῶν ἐστιν. εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. ταῦτα δὲ ἐξ ἑνότητος μιᾶς, δυνάμεως μιᾶς, ὑποστάσεως μιᾶς, οὐσίας μιᾶς, δοξολογίας μιᾶς, κυριότητος μιᾶς, βασιλείας
A μιᾶς· εἰκόνος τῆς τριάδος ὁμοούσιον. δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, οὕτως καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν πιστεύομεν, τουτέστι, τοῦ σώματος ἡμῶν κατὰ τὰς ἁγίας γραφὰς τοῦ φθαρτοῦ καὶ θνητοῦ αὐτοῦ μεταβαλλομένου εἰς ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἀμήν.

S. Patris nostri

ATHANASII ARCHIEPISCOPI Alexandrini

Ad Iouinianum de fide, Epistola.

DEcora & eximia res est in Principe, mens discendi auida, & rerum cælestium cupido: inde enim fit, vt vere cor tuum sit in manu Dei. Quum igitur pietas tua cupiat è nobis cognoscere Ecclesiæ Catholicæ Fidem, Deo super ea re gratiis habitis nihil nobis consultius visum, quàm vt fidem à Patribus Niceæ confessam, tuo religioso animo recitaremus. Huius enim fidei aspernatores & mihi multifariam insidiati sunt, eo quòd non obtemperaremus Arianorũ sectæ, & hæreses & schismata in Catholicam Ecclesiam introduxere, quum tamen vera & pia in Christum fides ex sacris literis & liqueat, & agnoscatur. Hac enim sancti viri initiati martyrium subierunt, & nunc resoluti à corpore cum Domino agunt. Mansisset hæc fides illæsa perpetuo, nisi malitia quorundam hęreticorum eam deprauare ausa fuisset. Arius enim, & socij, illam vitiare conati sunt, & eius loco hæresim introducere, dicentes Filium Dei ex non entibus extitisse, & creaturam facturamque, & mutabilem esse. Multosque his verbis deceperũt, adeo vt qui aliquid esse viderentur, illorũ blasphemia seducti sint: quapropter patres quam primum Niceæ in concilium venientes, eius verba anathemate condemnârunt, & Catholicæ fidei confessionem scripto tradiderunt, vt eius vbique promulgatione incendium hæreseos per sectarios excitatum restingueretur. Ea igitur synceriter vbique per omnes Ecclesias & legebatur & prædicabatur, quum quidam Arianam hæresim renouare cupientes, hanc à Patribus Niceæ confessam fidem incepêre contemnere, præ se ferentes quasi ab ea non dissentiant, cùm interim reuera eam inficientur male interpretantes consubstantialitatem:

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρίας

Πρὸς Ἰωβιανὸν, περὶ πίστεως.

B ΠΡΕΠΟΥΣΑ θεοφιλεῖ βασιλεῖ, προαίρεσις, καὶ πόθος τῶν οὐρανίων· οὕτω γὰρ ἀληθῶς καὶ τὴν καρδίαν ἕξεις ἐν χειρὶ θεοῦ. θελησάσης τοίνυν τῆς σῆς εὐσεβείας μαθεῖν παρ' ἡμῶν τὴν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πίστιν, εὐχαριστήσαντες ἐπὶ τούτοις τῷ κυρίῳ ἐβουλευσάμεθα μᾶλλον πάντων τὴν
C παρὰ τῶν πατέρων ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ὑπομνῆσαι τὴν σὴν εὐσέβειαν· ταύτην γὰρ ἀθετήσαντές τινες, ἡμῖν μὲν ποικίλως ἐπεβούλευσαν ὅτι μὴ ἐπειθόμεθα τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει· αἴτιοι δὲ γεγόνασιν αἱρέσεως καὶ σχισμάτων τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. ἡ μὲν γὰρ ἀληθὴς καὶ εὐσεβὴς εἰς τὸν κύριον πίστις, φανερὰ πᾶσι καθέστηκεν ἐκ τῶν θείων γραφῶν γινωσκομένη τε καὶ ἀναγινωσκομένη. ἐν ταύτῃ γὰρ καὶ οἱ ἅγιοι τελειωθέντες ἐμαρτύρησαν. καὶ νῦν ἀναλύσαντές εἰσιν ἐν κυρίῳ· καὶ ἔμεινεν ἂν ἡ πίστις ἀ-
D βλαβὴς διὰ παντὸς, εἰ μὴ πονηρία τινῶν αἱρετικῶν παραποιῆσαι ταύτην ἐτόλμησεν· Ἄρειος γάρ τις καὶ οἱ σὺν αὐτῷ διαφθεῖραι ταύτην, καὶ ἀσέβειαν κατ' αὐτῆς ἐπεισαγαγεῖν ἐπεχείρησαν φάσκοντες ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ κτίσμα καὶ ποίημα, καὶ τρεπτὸν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ· πολλοὺς δὲ τούτοις ἠπάτησαν τοῖς λόγοις. ὥστε καὶ τοὺς δοκοῦντας εἶναί τι, συναπαχθῆναι αὐτῶν τῇ βλασφημίᾳ· καίτοι φθάσαντες οἱ ἅγιοι πατέρες ἡμῶν συνελθόντες, ὡς προείπομεν, κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἀναθεμάτισαν. τὴν δὲ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας
E πίστιν ὡμολόγησαν ἐγγράφως· ὥστε ταύτης πανταχοῦ κηρυττομένης, ἀποσβεσθῆναι τὴν ἀναφθεῖσαν αἵρεσιν παρὰ τῶν αἱρετικῶν. ἦν μὲν οὖν αὕτη πανταχοῦ κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν ἀδόλως γινωσκομένη τε καὶ κηρυττομένη· ἀλλ' ἐπειδὴ νῦν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀνανεῶσαι βουλόμενοί τινες ταύτην μὲν τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἐτόλμησαν ἀθετῆσαι, καὶ σχηματίζονται μὲν ὁμολογεῖν, τῇ δὲ ἀληθείαις ἀρνοῦνται παρερμηνεύοντες τὸ ὁμοούσιον· καὶ αὐτοὶ

καὶ αὐτοὶ βλασφημοῦντες εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν τῷ φάσκειν αὐτοὺς, κτίσμα εἶναι αὐτὸ, καὶ ποίημα διὰ τοῦ υἱοῦ γεγενῆσθαι, ἀναγκαίως θεωρήσαντες τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης βλασφημίας βλάβην γινομένην κατὰ τῶν λαῶν, ἐπιδοῦναι τῇ σῇ εὐλαβείᾳ τὴν ἐν νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν, ἐσπουδάσαμεν. ἵνα γνῷ σου ἡ θεοσέβεια, ἃ μετὰ πάσης ἀκριβείας γέγραπται· καὶ ὅσον πλανῶνται, οἱ παρὰ ταύτην γινώσκοντες· γίνωσκε γὰρ θεοφιλέστατε αὔγουστε· ὅτι ταῦτα μὲν ἐξ αἰῶνός ἐστι κηρυττόμενα· ταύτην δὲ οἱ ἐν νικαίᾳ συνελθόντες ὡμολόγησαν πατέρες· καὶ ταύτης σύμψηφοι τυγχάνουσι πᾶσαι αἱ πανταχοῦ κατὰ τόπον ἐκκλησίαι. ὥστε κατὰ τὴν σπανίαν καὶ βρεττανίαν καὶ γαλλίας, καὶ τῆς ἰταλίας πάσης καὶ δαλματίας, δακίας τε καὶ μυσίας, μακεδονίας καὶ πάσης τῆς ἑλλάδος, καὶ κατὰ τὴν ἀφρικὴν πᾶσαν καὶ σαρδανίαν, καὶ κύπρον καὶ κρήτην, παμφυλίαν τε καὶ λυκίαν καὶ ἰσαυρίαν, καὶ αἴγυπτον καὶ τὰς λιβύας, καὶ πόντον καὶ καππαδοκίαν, καὶ αἱ πλησίον ἡμῶν, καὶ τὰς κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἐκκλησίας παρὲξ ὀλίγων τῶν τὰ ἀρείου φρονούντων· ἁπάντων γὰρ τῶν προειρημένων, καὶ πείρᾳ ἐγνώκαμεν τὴν γνώμην καὶ γράμματα ἔχομεν. καὶ οἶδας ὦ θεοφιλέστατε αὔγουστε. ὅτι κἂν ὀλίγοι τινὲς ἀντιλέγωσι ταύτῃ τῇ πίστει οὐ δύνανται πρόκριμα ποιεῖν πάσης οἰκουμένης τὴν ἀποστολικὴν πίστιν κρατούσης. ἐκεῖνοι γὰρ πολλῷ χρόνῳ βλαβέντες ἀπὸ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως φιλονεικότερον ἀνθίστανται νῦν τῇ εὐσεβείᾳ· καὶ ὑπὲρ τοῦ γινώσκειν τὴν εὐσέβειαν· καίτοι γινώσκουσιν ὅμως ἐσπουδάσαμεν τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν ὁμολογηθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων, ὑποτάξαι. ἔστι μὲν οὖν ἡ παρὰ τῶν πατέρων ὁμολογηθεῖσα πίστις ἐν νικαίᾳ αὕτη·

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν. καὶ εἰς τὸν ἕνα κύριον ἰησοῦν χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός· θεὸν ἐκ θεοῦ· φῶς ἐκ φωτός· θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα· ὁμοούσιον τῷ πατρί· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρα, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοὺς δὲ λέγοντας, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. καὶ πρὶν γεννηθῆναι, οὐκ ἦν· καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο· ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι· ἢ κτιστὸν ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία. Ταύτῃ τῇ πίστει αὔγουστε, πάντας ἐμμένειν ἀναγκαῖον, ὡς θείᾳ καὶ ἀποστολικῇ, καὶ μηδένα μετακινεῖν αὐτὴν πιθανολογίαις καὶ λογομαχίαις. ὅπερ πεποιήκασιν οἱ ἀρειομανῖται. ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ λέγοντες καὶ ὅτι ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ κτιστὸς καὶ ποιητὸς καὶ τρεπτός ἐστι. διὰ τοῦτο γὰρ καθὰ προείπομεν καὶ ἡ ἐν νικαίᾳ σύνοδος ἀνεθεμάτισε τὴν τοιαύτην αἵρεσιν, τὴν δὲ τῆς ἀληθείας πίστιν ὡμολόγησεν· οὐ γὰρ ἁπλῶς ὅμοιον εἰρήκασι τὸν υἱὸν τῷ πατρί, ἵνα μὴ ἁπλῶς ὅμοιος θεῷ ἀλλ' ἐκ θεοῦ θεὸς ἀληθινὸς

& blasphemias dicentes in Spiritum Sanctum quem creaturam, & à Filio conditum asseuerant. Nos igitur conspectis istius blasphemiæ, in populum Dei calamitatibus, necessario tibi fidem Niceæ patrum confessionibus confirmatam porrigere studuimus, vt tua pietas & ea, quæ ibi exactissime scripta, & quantum errent illi, qui aliter sentiunt, intelligeret. Cognosce igitur religiosissime Auguste hanc esse, quæ à condito æuo prædicata fuit, & quam Ni-
A ceæ patres congregati agnouerunt, eiusq; suffragatrices esse omnes omnibus in locis Ecclesias, siue in Hispania sint, siue Britãnia, Gallia, Italia vniuersa, Dalmatia, Dacia, Mysia, Macedonia, siue vniuersa Græcia, vniuersa Aphrica, Sardinia, Cypro, Creta, Pamphylia, Lycia, Isauria, Ægypto, Lybia, Ponto, Cappadocia. Itidem quotquot nobis vicinę sunt, necnon & Orientis Ecclesias, paucis admodum exceptis, quę Arianicæ opinionis sunt. Omniũ enim istorum, & adhuc longinquiorum ani-
B mos experimentis cognouimus, & scripta habemus. Nec te latet, piissime Imperator, quod tametsi pauci sint qui huc fidei derogẽt, eos tamen, quum vniuersus orbis Catholicam fidem sequatur, & ipsi iampridem Ariana hæresi infecti fuerint, & nunc acerrime pietati obsistãt, eos tamen præiudicium facere non posse. Nobis autem, vt tua pietas cognosceret, rem alioqui sibi cognitam, operæ precium visum est, fidem Nicenam Episcoporum confessionibus approbatam subnectere. Est igitur fides à patribus confessa istiusmodi.

C Credimus in Deum Patrem omnipotẽtem, omnium visibilium, & inuisibiliũ, creatorem. Et in Dominum Iesum Christum, Filium Dei, natum ex Patre, & vnigenitum, hoc est, ex substantia Patris, Deum ex Deo, Lumen de Lumine, Deum verum ex Deo vero, genitum, non factum, & consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, tam in cælis, quàm in terra: qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit, & incarnatus est, &
D homo factus est, passus est, & resurrexit tertia die, & adscendit in cælos, venturus inde ad iudicandum viuos & mortuos. Et in Spiritum Sanctum. Eos autem qui dicunt, erat, quando non erat: & antequam fieret, non erat: aut ex non entibus extitit ex alia substantia, subsistentiáque: aut creatum, aut conuertibilem, aut alterabilem dicentes Filium Dei, hos anathemate ferit Catholica & Apostolica fides.

In hac fide Auguste, omnes oportet manere, neque quidquam inde transmutare artificiis contentionibúsq; verborum quod faciunt A-
E riomanitæ, qui ex non entibus Filium Dei extitisse eumq; non fuisse, antequàm fieret, eum denique creatum, factum, & mutabilem esse dicunt. Ideo enim, quemadmodum prædiximus Synodus Nicena anathematizauit istiusmodi hæresim, & veritatis fidem confessionibus approbauit, neque leui aut simplici ratione Filium Patri similẽ esse asseuerauit, eũque, ne ex leui re Deo similis, sed verus Deus ex Deo

haberetur cōsubstantialē esse scripto tradidit, quod proprium est genuini & veri Filij, veri & naturalis Patris: sed nec alienauit Spiritum sanctum à Patre & Filio, sed eum vnà glorificauit cum Patre & Filio, & in vna sanctæ Trinitatis fide, eò quòd vna sit in Sancta Trinitate Deitas.

A ἀληθινὸς πιστεύηται· ἀλλ' ὁμοούσιον ἔγραψαν, ὅπερ ἴδιον ἦν γνησίου καὶ ἀληθινοῦ υἱοῦ ἀληθινοῦ καὶ φύσει τοῦ πατρός· ἀλλ' οὐδὲ ἀπηλλοτρίωσαν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον συνεδόξασαν αὐτὸ, τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ ἐν τῇ μιᾷ τῆς ἁγίας τριάδος πίστει. διὰ τὸ καὶ μίαν εἶναι ἐν τῇ ἁγίᾳ τριάδι θεότητα·

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI Alexandrini

Quod Nicena Synodus animaduersa Eusebij calliditate, congruis & piis verbis decreta sua super Ariana hæresi exposuerit,

EPISTOLA.

Recte à te factum est, quòd mihi tuam cum legatis disputationem declaraueris, inter quos erant tum nonnulli Eusebij sodales, tum quam plurimi fratres Ecclesiasticæ fidei. Ego igitur vt tuā Christianam vigilantiam eximiam impiæ hæreseos refutatricem gratam, acceptamque habeo, ita illorum impudentiam admiror, quod rationibus Arianicis friuolis inanibusque deprehēsis, ipsique adeo de erroribus omnigenis, ab omnibus condemnati, etiam nunc quoque more Iudæorum obmurmurare ausint, expostulantes scilicet cur patres, qui Niceæ conuenerant, has voces, essentiam & consubstantialitatem nusquam in sacris literis repertas, vsurparint: tu contra vt virum eruditum oportuit, illos ipsos ostendisti ad istum modum cauillantes, multo magis nouas & inauditas voces in vsu habere. Veruntamen illi in comminiscendis vitilitigationibus nihil alienum à prauitate suæ indolis faciunt, neque id mirum, quum tam vario sint & versipelli animo quam Chamæleontes sunt in mutandis coloribus, quippe qubus tantisper pudor adsit, dum refutantur: inopia hæsitationeque respondendi, sed mox tamen resumpta audacia ad caussificationes fingendas recurrant: quos si denuò conuincas, fatiscunt illi quidem, verum non diutius, quàm vt denuo ea, quæ nusquam sunt, mendaciis fingant, & vt in psalmis est, inania cogitent, non alia de caussa, quàm vt in sua hæresi perdurent. Atqui in istiusmodi conatibus, nihil æquè produnt, ac demētiam suam & imitationem Iudaicę prauitatis. Nam illi refutati à veritate, neque audentes contra eam oculos attollere, ad istas caussificationes perfugiebāt:

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας

B Ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἰδοῦσα τὴν πανουργίαν τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐξέθετο πρεπόντως καὶ εὐσεβῶς κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως τὰ ὁρισθέντα,

ἘΠΙΣΤΟΛΗ.

Καλῶς ἐποίησας δηλώσας μοι τὴν γενομένην παρὰ σοῦ ζήτησιν πρὸς τοὺς τὰ Ἀρείου πρεσβεύοντας· ἐν οἷς ἦσαν καὶ τῶν εὐσεβίου τινὲς ἑταίρων· καὶ πλεῖστοι δὲ
C τῶν τὰ τῆς ἐκκλησίας φρονούντων ἀδελφῶν. τὴν μὲν οὖν σὴν φιλόχριστον νῆψιν, ἀπεδεξάμην· καλῶς διελέγξασαν τὴν τῆς αἱρέσεως ἀσέβειαν· τὴν δὲ ἐκείνων ἀναισχυντίαν, τεθαύμακα· ὅτι καίτοι τῶν Ἀρειανῶν λογισμῶν δειχθέντων σαθρῶν τε καὶ ματαίων· ἀλλὰ καὶ παρὰ πάντων αὐτοὶ καταγνωσθέντες ἐπὶ πάσῃ κακοφροσύνῃ, ὅμως καὶ μετὰ ταῦτα διεγόγγυζον κατὰ τοὺς ἰουδαίους, λέγοντες· διατί οἱ ἐν τῇ νικαίᾳ συνελθόν-
D τες ἔγραψαν ἀγράφους λέξεις· τὸ ἐκ τῆς οὐσίας· καὶ τὸ ὁμοούσιον· σὺ μὲν ὡς λόγιος ἀνὴρ καὶ οὕτως αὐτοὺς σχηματιζομένους, οὐδὲν ἧττον ἀπέδειξας κενολογοῦντας· ἐκεῖνοι δὲ οὐδὲν ξένον τῆς ἑαυτῶν κακονοίας πράττουσι, πλαττόμενοι προφάσεις· εἰσὶ γὰρ ποικίλοι καὶ παλίμβολοι τὰς γνώμας ὡς οἱ χαμαιλέοντες ἐν τοῖς χρώμασι· καὶ ἐλεγχόμενοι μὲν ἐρυθριῶσιν· ἀνακρινόμενοι δὲ ἀποροῦσι· καὶ λοιπὸν ἀναιδευόμενοι προφασίζον-
E ται. ἂν δέ τις αὐτοὺς καὶ ἐν τούτοις διελέγξῃ, κάμνουσιν ἕως ἂν ἐπινοήσωσι τὰ μὴ ὄντα· καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον, λογίσωνται μάταια, ἵνα μόνον διαμένωσιν ἀσεβοῦντες· τὸ δὲ τοιοῦτον ἐπιχείρημα οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ γνώρισμα μὲν ἄντικρυς τῆς ἀλογίας αὐτῶν· μίμησις δὲ κατὰ τὸ προεῖπον, τῆς ἰουδαϊκῆς κακοηθείας. καὶ γὰρ ἐλεγχόμενοι κἀκεῖνοι παρὰ τῆς ἀληθείας· καὶ μὴ δυνάμενοι πρὸς αὐτὴν ἀντιβλέπειν, ἐπροφασίζοντο λέγοντες·

τί ποιεῖς

τί ποιεῖς σὺ σημεῖον ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμέν σοι; τί ἐργάζῃ; καίτοι σημείων τοσούτων γινομένων· ὥστε λέγειν καὶ αὐτούς· τί ποιοῦμεν; ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα· νεκροὶ γὰρ ἠγείροντο· χωλοὶ περιεπάτουν. τυφλοὶ ἀνέβλεπον· λεπροὶ ἐκαθαρίζοντο· καὶ τὸ ὕδωρ, οἶνος ἐγίνετο· καὶ ἀπὸ πέντε ἄρτων ἐκορέσθησαν πεντακισχίλιοι· καὶ οἱ μὲν πάντες ἐθαύμαζον καὶ προσεκύνουν τὸν κύριον· ὁμολογοῦντες ἐν αὐτῷ πληροῦσθαι τὰς προφητείας· καὶ αὐτὸν εἶναι θεόν. τοῦ θεοῦ τὸν υἱόν, μόνοι δὲ οἱ φαρισαῖοι· εἰ καὶ λαμπρότερα ἡλίου φαινόμενα ἦν τὰ σημεῖα, ὅμως πάλιν ἐγόγγυζον ὡς ἀμαθεῖς καὶ ἔλεγον· διατί σὺ ἄνθρωπος ὤν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν; ἄφρονες καὶ τῷ ὄντι τυφλοὶ τὴν διάνοιαν· δέον τὸ ἔμπαλιν αὐτοὺς λέγειν· διατί σὺ θεὸς ὤν, ἄνθρωπος γέγονας; τὰ γὰρ ἔργα, θεὸν αὐτὸν ἐδείκνυεν· ἵνα τὴν μὲν ἀγαθότητα τοῦ πατρὸς προσκυνήσωσι· τὴν δὲ δι' ἡμᾶς αὐτοῦ οἰκονομίαν θαυμάσωσι, τοῦτο μὲν οὔτε ἔλεγον· ἀλλ' οὔτε τὰ γινόμενα βλέπειν ἐβούλοντο. ἢ ἔβλεπον μέν, ἐξ ἀνάγκης γὰρ ἦν ὁρᾶν αὐτά, πάλιν δὲ ἐγόγγυζον μεταβαλλόμενοι· διατί ἐν τῷ σαββάτῳ θεραπεύεις τὸν παραλυτικόν; καὶ τὸν ἐκ γενετῆς τυφλόν, τότε ποιεῖς ἀναβλέπειν· τοῦτο δὲ πρόφασις πάλιν ἦν, καὶ μόνον γογγυσμός· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις θεραπεύοντος τοῦ κυρίου πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, ἐκεῖνοι συνήθως ἐμέμφοντο· καὶ μᾶλλον ἤθελον ἀθεότητος ἔχειν ὑπόνοιαν τὴν βεελζεβοὺλ ὀνομάζοντες· ἢ ἀρνήσασθαι τὴν ἰδίαν πονηρίαν· ἀλλὰ καὶ οὕτως τοῦ σωτῆρος πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως δεικνύοντος αὐτοῦ τὴν θεότητα, καὶ εὐαγγελιζομένου πᾶσι πατέρα, οὐδὲν ἧττον ὥσπερ εἰς κέντρα λακτίζοντες, ἀντέλεγον ἐκεῖνοι μωρολογοῦντες· ἵνα μόνον κατὰ τὴν θείαν παροιμίαν προφάσεις εὑρίσκοντες χωρίσωσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς ἀληθείας· ἰουδαῖοι μὲν γὰρ οἱ τότε τοιαῦτα πονηρευόμενοι καὶ ἀρνούμενοι τὸν κύριον, εἰκότως τῶν τε νόμων καὶ τῆς πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίας ἔξω γεγόνασι· καὶ ἀρειανοὶ δὲ νῦν ἰουδαΐζοντες, ταὐτόν μοι δοκοῦσι πάσχειν τῷ καϊάφᾳ καὶ τοῖς τότε φαρισαίοις· οὐδὲν γὰρ ὁρῶντες εὔλογον ἔχουσαν ἑαυτῶν τὴν αἵρεσιν, προφάσεις ἐπινοοῦσι, διατί τοῦτο καὶ μὴ τοῦτο γέγραπται; καὶ μή τοι θαυμάσῃς, εἰ τοιαῦτα νῦν μηχανῶνται· μετ' ὀλίγον γὰρ καὶ εἰς ὕβρεις ἐκτραπήσονται, καὶ μετὰ ταῦτα, τὴν σπεῖραν καὶ τὴν χιλίαρχον ἀπειλήσουσιν· ἐν τούτοις γάρ ἐστιν αὐτῶν ἡ δοκοῦσα σύστασις τῆς κακοδοξίας· τὸν γὰρ τοῦ θεοῦ λόγον ἀρνούμενοι, εἰκότως καὶ λόγου παντὸς εἰσὶν ἔρημοι. ταῦτα γοῦν εἰδώς, οὐδὲν ἀπεκρινάμην ἐρωτῶσιν ἐκείνοις· ἐπειδὴ δὲ ἡ σὴ διάθεσις ἀπήτησε γνῶναι τὰ ἐν τῇ συνόδῳ πραχθέντα, οὐχ ὑπερεθέμην· ἀλλ' εὐθὺς ὡς τότε γέγονε δεδήλωκα. δείξας δι' ὀλίγων, ὅσον εὐσεβοῦς φρονήσεως ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις ἐστέρηται. καὶ μόνον προφάσεις πλάττοντες·

σκόπει

Quod ſignum facis, vt videamus & credamus tibi? & quid operaris? quum interim tot ſigna ederentur, vt & illi ipſi dicerent: *Quid facimus? quia hic homo multa ſigna facit*: nam & mortui reſuſcitabantur, claudi ambulabãt, cæci viſum recuperabant, leproſi mundabantur, aqua vinum fiebat, & quinque panibus ſaturabantur quinque milia hominum: quapropter cæteri admiratione percellebantur, ac Dominum adorabant, confitentes in eo compleri Prophetias, ipſumque eſſe Deum Dei filium. Phariſæi contra, A & ſi ſole clariora ſigna erant, nihilominus tamen obmurmurabant, vt inſciti & indociles: & *Cur*, inquiunt, *homo cum ſis temetipſum Deum facis?* ſtulti & prorſus animo obcæcati, quippe quos oporteret inuertere ſermones, in hunc modum, Cur tu cum Deus eſſes, homo factus es? nam opera eum Deum eſſe declarabant, vt & bonitatem Patris adorarent, eiuſque propter nos œconomiam admirarentur. Sed hoc neque dicebant, neque quæ fierent, inſpicere volebant, aut ſi B conſpicerent, quum ea ipſa eorum oculis ingererentur, ſub alio tamen prætextu obtrectationes faciebant, Cur tu (inquientes) in ſabbato paralyticum ſanas? & cæco à natiuitate viſum reſtituis? Hæc iam eorum ſecunda cauillatio, & nihil aliud niſi mera calumnia, cum aliis diebus Domino omnem morbum & omnem languorem ſanante, æquè in ſuis querimoniis & criminationibus perſiſterent, malebantque ſe potius impios haberi, dum Beelzebulem operum Chriſti au- C thorem volunt, quàm repudiare ſuam ipſorum malitiam. Quapropter Saluatori noſtro multifariam, multiplicitérque deitatem ſuam demonſtranti, & Patrem omnibus euangelizanti, nihilominus ſtultiloquiis ſuis veluti in ſtimulos calcitrantes, calumnias faciebant, non alia de cauſa, quam vt (iuxta prouerbium) tergiuerſationes cõminiſcentes, ſeſe ſepararent à veritate. Iudæi igitur eius temporis hac prauitate animi Deum abnegantes, merito foras à lege & promiſſione patrum D reiecti ſunt. Ariani vero noſtro tempore Iudaizãtes, idem mihi videntur cum Caipha & Phariſæis pati, qui quoniam nihil in ſua hæreſi conſentaneum vident, tergiuerſationes comminiſcuntur, cur hoc ſcilicet, & non illud potius ſcriptum ſit. Sed id tibi admirationi eſſe non debet, ſi nunc talia machinantur, qui primum ad contumelias faciendas excurrẽt, poſtea cohortes, & Tribunos inter minas iactaturi. In iſtiuſmodi rebus illorum conſpiratio, ad errores ſuos defendendos conſiſtere E videtur. Recte igitur, omni ratione deſtituũtur, qui Dei Verbum, Rationémque inficiantur: Hæc quũ mihi explorata eſſent, nihil quidem illis quæſtionem mouentibus reſpondere volebam: tibi vero ea quæ in Concilio acta eſſent ſciſcitanti nullam mihi morã interponendam putaui, quin ſtatim vti res geſta eſſet, perſcriberem, quo ſtatim intelligeres, quàm prorſus pio ſenſu hæreſis Ariana deſtitueretur, & quàm nihil niſi cauillationes captarẽt.

 Tu

Tu autem vir omnium chariſſime diſpicias velim, numnám ita ſeſe res habeat. Nam ſi malis ſuis inuentionibus, quibus diabolus errorem aſſeminauit, bene confidunt, age purgent ſe prius de illis criminibus, ob quæ hæretici pronunciati ſunt, & tum denique ſi poterint, accuſent decreta contra ipſos facta. Non enim homicidæ aut adultero poſt iudicium datum locus conceditur, vt ſententiam Iudicis criminetur, quòd non hac, ſed illa formula concepta ſit: Ea enim tergiuerſatio damnatum non liberat, ſed potius dānati crimen ob eius proteruitatem audaciámque exaggerat. Quare & iſti quoque oſtendant ſententiam ſuam piam eſſe, de qua in iudicio conuicti ſunt, quo tempore nihil iſtiuſmodi conquerebantur. Æquū enim eſt reos nihil aliud conari, quàm ſui purgationem, aut ſi conſcientiam habeant ſordidatam, & ſe ſentiant impiè egiſſe, ne verba damnationis culpent, alioqui duplex vitium ſimul, crimen ſcilicet impietatis, & culpam imperitiæ relaturi, ſed potius in id ſtudio incumbant, vt cognitis iis, quorum prius ignari fuere, impias aures ſuas lauacro veritatis, & pietatis dogmatibus abluant: ita enim in Nicæna Synodo cum Euſebio eiuſque gregalibus actum eſt, quum principio in hæreſi ſua contumaces in Deum bella pugnasq; meditarentur. Nam quæ ab illis proferebantur, hæreſis impietate ſcatebant. Epiſcopi contra, qui conuenerant (erant autem illi plus minus trecenti) placide & humaniter poſtulabant, vt ſuorum dictorum rationes redderent, séque non impios eſſe demonſtrarent: illi autem vix inceperant hiſcere quum iam & improbarentur, & ipſi quoque inter ſeſe depugnarent, agnitáque ſuæ hæreſeos perplexitate, muti prorſus reddebantur, ipſoque ſilentio ſuæ opinionis vitia flagitiáque prodebant. Epiſcopi igitur ſublatis Euſebianorum vocabulis iſtam formulam ſanæ fidei conceperunt, omnibúſque ſubſcribentibus ſubſcripſerunt & ipſi Euſebiani iis verbis quæ nunc culpant. Loquor autem de vocabulis ſubſtantia, & conſubſtātialitate approbantes Dei Filium nullo modo facturam aut creaturam eſſe, ſed fœtum Verbumque ex Patris ſubſtantia. Quódque maioris admirationis eſt, Euſebius ex Cæſaria Palæſtines, quum pridie abnegaſſet, in eandem ſententiam tamen poſtridie ſubſcripſit quam etiam Eccleſiæ legendam miſit, dicens eam eſſe Eccleſiæ fidem, & patrum traditionem, omnibusque manifeſto apparuit, eum prius & temere erraſſe, & fruſtra contra veritatem pugnaſſe. Nam tametſi eum puduit ſcriptis errorem fateri, & vt potuit ſe Eccleſiæ excuſauit in epiſtola tamen in qua Dei Filium conſubſtantialem & ex ſubſtantia Patris exiſtere non inficiatur, clare ſe in errore fuiſſe demonſtrat, miſérque prorſus in eo fuit, quod vt ſe purgaret, coactus ſit Arianos accuſare, quòd

σκόπει δὲ καὶ σὺ ἀγαπητὲ εἰ μὴ οὕτως ἔχει· εἰ
θαῤῥοῦσιν εἰς ἔφεδρον αὐτοῖ κακοῖς, ὧν ἐπισπείραν-
τος αὐτοῖς τοῦ διαβόλου τὴν κακοφροσύνην, ἀ-
πολογείσθωσαν περὶ ὧν ἐγκληθέντες, ἀπεδείχθη-
σαν αἱρετικοί. καὶ τότε λοιπὸν αἰτιάσθωσαν εἰ
δύνανται, τὰ κατ' αὐτῶν ὁρισθέντα· οὐδεὶς γὰρ
ἐλεγχθεὶς ἐπὶ φόνῳ καὶ μοιχείᾳ μετὰ τὴν δίκην,
χώραν ἔχει τὴν ἀπόφασιν τοῦ κρίναντος αἰτιᾶ-
σθαι, διατί μὴ οὕτως, ἀλλ' ἐκείνως ἐλάλησε; τοῦτο
A γὰρ οὐκ ἐλευθεροῖ τὸν κριθέντα· ἀλλὰ καὶ μᾶλ-
λον αὐτοῦ τὸ ἔγκλημα διὰ τὴν περιττείαν καὶ
τὴν τόλμαν ἐπαυξάνει· οὐκοῦν καὶ οὗτοι ἢ δει-
κνύτωσαν τὸ φρόνημα ἑαυτῶν εὐσεβές, κατηγορη-
θέντες γὰρ ἠλέγχθησαν. οὐ μεμψάμενοι πρότε-
ρον. καὶ δίκαιόν ἐστι τοὺς αἰτιαθέντας μηδὲν ἕτε-
ρον ποιεῖν ἢ ἀπολογεῖσθαι· ἢ εἰ τὸ συνειδὸς ἔχουσι
ῥυπαρὸν, καὶ συνορῶσιν ἑαυτοὺς ἀσεβοῦντας, μὴ
αἰτιάσθωσαν ἃ ἀγνοοῦσιν· ἵνα μὴ καὶ διπλοῦν
κακὸν ἀσεβείας ἔγκλημα, καὶ ἀπαιδευσίας ἀ-
B πενέγκωνται μέμψιν· ἐξεταζέτωσαν δὲ μᾶλ-
λον φιλομαθῶς· ἵν' ἐπιγνόντες ἃ πρότερον ἠ-
γνόουν, ἀπονίψωνται τὰς ἑαυτῶν ἀσεβεῖς ἀκοὰς
τῷ τῆς ἀληθείας νάματι· καὶ τοῖς τῆς εὐσε-
βείας δόγμασιν· οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῇ κατὰ νί-
καιαν συνόδῳ γέγονε τοῖς περὶ εὐσέβιον· ὡς ἐφιλο-
νείκουν ἀσεβοῦντες· καὶ θεομαχεῖν ἐπεχείρουν·
τὰ μὲν λεγόμενα παρ' αὐτῶν, ἀσεβείας ἦν με-
στά· οἱ δὲ συνελθόντες ἐπίσκοποι· ἦσαν δὲ
πλέον ἢ ἔλασσον τριακόσιοι, πράως καὶ φι-
C λανθρώπως ἀπῄτουν αὐτοὺς περὶ ὧν ἔλεγον
διδόναι λόγον καὶ ἀποδείξεις εὐσεβεῖς· ὡς δὲ
καὶ μόνον φθεγγόμενοι κατεγινώσκοντο· καὶ
πρὸς ἑαυτοὺς διεμάχοντο· πολλὴν ὁρῶντες
τῆς ἑαυτῶν αἱρέσεως τὴν ἀπορίαν, ἀχανεῖς μὲν
ἔμενον· οὗτοι καὶ διὰ τῆς σιωπῆς ὡμολόγουν
τὴν ἐπὶ τῇ κενοδοξίᾳ αὐτῶν αἰσχύνην· οἱ τοί-
νυν ἐπίσκοποι λοιπὸν ἀνελόντες τὰ παρ' αὐ-
τῶν ἐπινοηθέντα ῥήματα, οὕτως ἐξέθεντο κατ'
αὐτῶν τὴν ὑγιαίνουσαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν πί-
D στιν. πάντων τε ὑπογραψάντων, ὑπέγραψαν
καὶ οἱ περὶ εὐσέβιον τούτοις τοῖς ῥήμασιν οἷς αἰ-
τιῶνται νῦν οὗτοι· λέγω δὴ τῷ ἐκ τῆς οὐσίας·
καὶ τῷ ὁμοουσίῳ· καὶ ὅτι μήτε κτίσμα ἢ ποί-
ημα, μήτε τῶν γενητῶν ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ υἱός·
ἀλλὰ γέννημα καὶ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἐστὶν
ὁ λόγος καὶ τόγε παράδοξον, εὐσέβιος ὁ ἀπὸ
καισαρείας τῆς παλαιστίνης καίτοι πρὸ μιᾶς
ἀρνούμενος, ὅμως ὕστερον ὑπογράψας, ἐπέ-
στειλε τῇ ἐκκλησίᾳ ἑαυτοῦ λέγων εἶναι τῆς ἐκ-
E κλησίας τὴν πίστιν· καὶ τῶν πατέρων τὴν πα-
ράδοσιν· πᾶσί τε φανερῶς ἔδειξεν, ὅτι πρό-
τερον ἐσφάλλοντο· καὶ μάτην ἐφιλονείκουν
πρὸς τὴν ἀλήθειαν· εἰ γὰρ καὶ ᾐσχύνθη τότε
ταύταις ταῖς λέξεσι γράψαι· καὶ ὡς ἠθέλη-
σεν αὐτὸς ἀπελογήσατο τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλά
γε διὰ τῆς ἐπιστολῆς, τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας μὴ ἀρνησάμενος, φανερῶς τοῦτο σημαίνειν βούλεται, καὶ πέπονθέ τι δεινόν· ὡς γὰρ ἀπολογούμενος κατηγόρησε λοιπὸν τῶν ἀρειανῶν.

ὅτι γρά-

ὅτι γράψαντες οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῆναι, οὐκ ἤθελον αὐτὸν εἶναι οὐδὲ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γενέσεως· καὶ τοῦτο οἶδε καὶ ἀκάκιος· ἂν μὴ καὶ αὐτὸς φοβηθεὶς νῦν διὰ τὸν καιρὸν ὑποκρίνηται καὶ ἀρνήσηται τὴν ἀλήθειαν· ὑπέταξε γοῦν ἐν τῷ τέλει τὴν ἐπιστολὴν εὐσεβίου· ἵνα ἐκ ταύτης γνῷς τῶν τε χριστομάχων καὶ κατὰ περιττὸν τὴν ἀκακίου πρὸς τοὺς ἑαυτῶν διδασκάλους ἀγνωμοσύνην· πῶς τοίνυν οὐκ ἀδικοῦσιν οὗτοι κἂν ἐνθυμούμενοι ἀντιλέγειν τῇ τοσαύτῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ; πῶς οὐ παρανομοῦσι τολμῶντες ἀντιβλέπειν τοῖς καλῶς ὁρισθεῖσι κατὰ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως, καὶ μαρτυρουμένοις ὑπὸ τῶν αὐτοὺς πρότερον ἀσεβεῖν διδαξάντων; εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸ ὑπογράψαι μετεβάλοντο οἱ περὶ εὐσέβιον, καὶ ὡς κύνες εἰς τὸ ἴδιον ἐξέραμα τῆς ἀσεβείας ἐπέστρεψαν, πῶς οὐχὶ καὶ μᾶλλον ἄξιοι μίσους, οἱ νῦν ἀντιλέγοντες; ὅτι τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἄλλοις προπίνοντες, τούτους καὶ καθηγεμόνας τῆς αἱρέσεως ἔχειν ἐθέλουσιν. ἀνθρώπους ὡς εἶπεν ἰάκωβος, διψύχους καὶ ἀκαταστάτους ὄντας ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν· καὶ μὴ μίαν μὲν ἔχοντας γνώμην· ἄλλοτε δὲ ἄλλαις μεταβαλλομένους· καὶ νῦν μὲν ἐπαινοῦντας ὃ λέγουσι· μετ᾽ ὀλίγον δὲ ψέγοντας ὅπερ εἰρήκασι· καὶ πάλιν ἐπαινοῦντας, ὅπερ πρὸ μικροῦ διέβαλλον· τοῦτο δὲ ὡς ὁ ποιμὴν εἴρηκεν, ἔκγονόν ἐστι διαβόλου· καὶ καπήλων δὲ μᾶλλον καὶ οὐ διδασκάλων ἐστὶ γνώρισμα· ἔστι γὰρ ὡς οἱ πατέρες παραδεδώκασιν ὄντως διδασκαλία καὶ διδασκάλων ἀληθῶς, τοῦτο τεκμήριον, τὸ τὰ αὐτὰ ἀλλήλοις ὁμολογεῖν, καὶ μὴ ἀμφισβητεῖν, μήτε πρὸς ἑαυτούς, μήτε πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πατέρας· οἱ γὰρ μὴ τοῦτον διακείμενοι τὸν τρόπον, μοχθηροὶ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀληθεῖς καλοῖντο διδάσκαλοι· ἕλληνες γοῦν οὐχ ὁμολογοῦντες τὰ αὐτὰ· ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητοῦντες, οὐκ ἀληθῆ τὴν διδασκαλίαν ἔχουσιν· οἱ δὲ ἅγιοι καὶ τῷ ὄντι τῆς ἀληθείας κήρυκες, ἀλλήλοις τε συμφωνοῦσι· καὶ οὐ διαφέρονται πρὸς ἑαυτούς· εἰ γὰρ καὶ διαφόροις χρόνοις γεγόνασιν, ἀλλ᾽ εἰς ταὐτὸν ἀλλήλοις ὁρμῶσιν· ἑνὸς ὄντες τοῦ θεοῦ προφῆται· καὶ τὸν αὐτὸν συμφώνως εὐαγγελιζόμενοι λόγον· ἃ γοῦν μωσῆς ἐδίδασκε, ταῦθ᾽ ἀβραὰμ ἐφύλαττεν· ἃ δὲ ἀβραὰμ ἐφύλαξε, ταῦτα νῶε καὶ ἐνὼχ ἐγίνωσκον· διακρίνοντες καθαρὰ καὶ ἀκάθαρτα· καὶ εὐάρεστοι γινόμενοι τῷ θεῷ· καὶ γὰρ καὶ ἄβελ οὕτως ἐμαρτύρησεν· ἐπιστάμενος ταῦτα ἅπερ ἦν μαθὼν ἀπὸ τοῦ ἀδὰμ, τοῦ καὶ αὐτοῦ μαθόντος ἀπὸ κυρίου· ὃς καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐλθὼν εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας, ἔλεγεν·
,, οὐκ ἐντολὴν καινὴν δίδωμι
,, ὑμῖν· ἀλλ᾽ ἐντολὴν παλαιὰν ἣν ἠκούσατε ἀπ᾽
ἀρχῆς· διὰ τοῦτο καὶ ὁ παρ᾽ αὐτοῦ μαθὼν ὁ μακάριος ἀπόστολος παῦλος· τὰ μὲν ἐκκλησιαστικὰ διατυπῶν, οὐδὲ διακόνους ἠθέλησεν εἶναι διλόγους· μήτοιγε ἐπισκόπους· τοῖς δὲ γαλάταις ἐπιπλήττων, ἀπεφήνατο καθ᾽ ὅλου λέγων· εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ᾽ ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.

quòd illi scriptum reliquissent, non fuisse Filium, antequam gigneretur, indéque ratiocinari vellent, eum ne ante carnis quidem natiuitatem extitisse. Et hocipsum scit Acatius, nisi& ille quoq; nunc metu temporum id dissimulandum putet, veritatémque inficiari velit. Certe & is in fine subiunxit epistolam Eusebij, vnde eos & Christi perduelles videas, & in primis Acatij aduersus præceptores suos stoliditatem deprehendas. Qui igitur fieri potest, A vt non scelerati habendi sint, si tanto, & tam œcumenico concilio vel cõtradicere cogitét? aut non pro legirupis existimandi, si malignis oculis non vereantur à decretis illis rite contra Arianicam hæresim factis obtrectare? quibus illorum antea in hac impietate magistri sua manu subscripserunt, licet postmodũ Eusebiani mutato animo, tanquam canes ad vomitum regressi sint: vel potius quomodo non odio digni sunt, qui nunc tandẽ contradicunt eosque quos prodiderunt, duces suæ hæreseos B habere volunt: homines nimirum tales quales Diuus Iacobus duplices corde, & instabiles in omnibus suis viis appellat, nunquam vnam eandemque sententiam, sed aliâs aliam fouentes, dictáque sua nunc laude, nunc vituperio prosequuntur, vt quod iam probarint euestigio damnent. Hi sunt vt Pastor dixit, Progenies diaboli, quique specimen potius cauponũ, quàm magistrorum præ se ferant. Est enim ibi vt patres tradiderunt, veræ disciplinæ & magisterii argumentum, vbi eadem confitentur, nec à se inuicem, nec à maioribus dissentiunt. C Qui igitur hoc animo non sunt, mali potius quam veri præceptores appellari debent. Certe Ethnici, quum nec eadem profiteantur, sed inter se discrepent, veram disciplinam non habent. Sancti contra, synceræ sunt veritatis præcones, eò quod inter se sententiis conueniunt, & nullo dissidio laborant. Qui tametsi diuersis temporibus vixerint, æque tamen simul eodem tendunt, vt vnius Dei Prophetæ & eiusdem sermonis interpretes. Quæ enim Moses docuit, eadem ab Abrahamo obseruata sunt, quæ porro Abraham obseruauit, D eadem Noe & Enoch agnouerunt, distinguentes munda & immunda, & gratiosi apud Deum fuerunt. Abel quoque huius rei testis habendus est, qui ea quæ ab Adam perceperat, Deo obtulit. Adam autem magisterio Dei instructus fuit. Idem igitur Deus, quum sub consummatione seculorum venisset ad reprobationem peccati, dixit: *Non præceptũm nouum dedi vobis, sed præceptum vetus, quod audistis ab initio*, ideoque qui eo ipso magistro vsus est, Apostolus Paulus in præscribenda Ecclesiasticæ vitæ forma, ne Diaconos quidem voluit bilin- E gues, nedum Episcopos esse voluit, & Galatas obiurgans, in vniuersum simul omnia complexus est, his verbis: *Si quis vobis Euangelizauerit præter hoc quod accepistis, anathema sit,* quemad-

quemadmodum prædixi, & rurſum dico, imò ſi Angelus vobis è cælo Euangelizauerit præter id, quod accepiſtis, anathema ſit. Quum igitur Apoſtolus ita dicat, aut iſti Euſebium cũ ſuis ſibi non conſtantem, alia diuerſáq; ab iis, quæ ſuſpicione approbat, dicentem, pro anathemate habeant, aut ſi putant cũ rectè ſubſcripſiſſe, ne obmurmurent tanto conſilio. Quod ſi neq; hoc, neq; illud faciant, certũ eſt eos omni vẽto, & fluctu circũferri, neque ſuis, ſed alienis ſententiis duci. Quapropter qui tales ſint, in ſuis iſtis cauſificationibus, indigni ſunt, quibus fides habeatur. Deſinant igitur ea culpare, quæ non intelligũt, aut potius quę diſtinguere nequeunt. Nã prorſus ꝙ malum eſt, bonum, quódq; bonum eſt, malum eſſe pronunciant, & quod amarum eſt, dulce, & quod dulce eſt, amarum eſſe dictitant. Certe quæ reprobata ſunt, & pro malis dãnata, obtinere volunt, quæ autẽ rectè definita ſunt, calũniãtur. Oportuit igitur nos, neq; vllam omnino defenſionem iſtarum rerum inſtituere, aut ad vanas illorũ cauillationes reſpõdere neque illos contẽtioſius agere, ſed approbare ea, quibus duces ſuæ hæreſeos ſubſcripſerũt, quũ non ignari ſint reuocationem ſubſcriptionis malitioſam, ſuſpectamque videri. Nam quod ſubſcripſerũt, quum illis liceret, ſaltem aliquid pro defenſione dicere, id reuera, quàm impia ſit eorum hæreſis, declarat, ſiquidẽ ſubſcriptionem non ſubiiſſent, niſi eam hæreſim damnaſſent, nec antea damnauerunt, quàm omnis rationis inopes præ pudore defeciſſent, quapropter ex reuocatione ſubſcriptionis, nihil niſi pertinaciã impietatis defendẽdę colligas. Quãobrem vti dixi, oportebat illos quieſcere, verum quandoquidem tam vehementer audaces ſunt, & fortaſſe arbitrantur ſe magis quàm illi hanc diabolicam impietatem propugnare poſſe: age tametſi ſuperiori Epiſtola ad te ſcripta, cumulatiore eos refutatione aggreſſus ſim, nunc tamen denuo iſtos, quemadmodum antea & illos, in ſingulis ipſorum verbis profligemus. Liquebit enim æque nunc vt antea, eorũ hæreſim non ſanam, ſed dæmoniacam eſſe. Aiunt igitur iſti, vt etiam illi placebat, magna cũ temeritate, non ſemper filius quoniam non erat filius priuſquam exiſteret, quin ex nõ entibus, & ipſe quoque extitit, quapropter Deus non ſemper fuit filio ſuo pater, ſed tum demũ pater factus eſt, vbi filius eſſe incepiſſet, & creatus eſſet: ab illo enim tempore Deus Pater nominatus eſt. Creatura ſiquidẽ & factura eſt Verbum, externum, diſſimiléque Patri, quantum ad ipſius ſubſtantiam pertinet. Neque enim Verbũ naturalis & verus filius Patris, neq; ſola & vera Sapientia Patris eſt, ſed res condita, & vnum ex numero creaturarum, quique abuſiue nuncupatur Verbum & Sapientia: eadem enim ratione in Deo fuit, qua cætera omnia, ac proinde verus filius haberi non debet. Mihi autem ante omnia libet ex iſtis ſciſcitari, quidnam

καθὼς προείρηκα, καὶ πάλιν λέγω· ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ὑμᾶς παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω· τοῦ τοίνυν ἀποστόλου ταῦτα λέγοντος, ἢ καὶ οὗτοι τοὺς περὶ εὐσέβιον μεταβαλλομένους καὶ λέγοντας ἕτερα παρ' ἃ ὑπέγραψαν ἀνάθεμα ποιείτωσαν, ἢ εἰ γινώσκουσιν αὐτοὺς καλῶς ὑπογράψαντας, μὴ γογγυζέτωσαν κατὰ τῆς τηλικαύτης συνόδου. εἰ δὲ μήτε τοῦτο μήτε ἐκεῖνο ποιοῦσι, δῆλοί εἰσι καὶ αὐτοὶ παντὶ ἀνέμῳ καὶ
A κλύδωνι περιφερόμενοι, καὶ μὴ ταῖς ἰδίαις, ἀλλ' ἀλλοτρίαις ἑλκόμενοι γνώμαις· τοιοῦτοι δὲ ὄντες, οὐδὲ νῦν τοιαύτας προβαλλόμενοι προφάσεις ἀξιόπιστοί εἰσιν· ἀλλὰ καὶ παυέσθωσαν αἰτιώμενοι ἃ μὴ γινώσκουσι· τάχα δὲ οὐδὲ διακρίνειν εἰδότες, ἁπλῶς τὸ μὲν πονηρὸν, λέγουσι καλόν· τὸ δὲ καλὸν, πονηρόν· καὶ νομίζουσι τὸ μὲν πικρὸν, εἶναι γλυκύ· τὸ δὲ γλυκὺ, πικρόν· ἀμέλει τὰ μὲν κριθέντα κακὰ καὶ ἀποδοκιμασθέντα, κρατεῖν ἐθέλουσι· τὰ δὲ καλῶς ὁρισθέντα, βιάζονται διαβάλλειν· ἔδει οὖν
B μήθ' ἡμᾶς ἔτι τινὰ τούτων ἀπόλογον ποιεῖσθαι, καὶ πρὸς τὰς ματαίας αὐτῶν προφάσεις ἀποκρίνεσθαι, μήτ' ἐκείνους ἔτι φιλονεικεῖν· ἀλλὰ συντίθεσθαι οἷς ὑπέγραψαν οἱ ἡγεμόνες τῆς αἱρέσεως αὐτῶν· εἰδότας ὡς ἡ μὲν μετὰ ταῦτα μεταβολὴ τῶν περὶ εὐσέβιον, ὕποπτός ἐστι καὶ κακοήθης· τὸ δὲ ὑπογράψαι μετὰ τὸ δυνηθῆναι κἂν τὸ βραχύτατον ἀπολογήσασθαι, τοῦτο δείκνυσιν ἀληθῶς ἀσεβῆ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν· καὶ γὰρ πρότερον ὑπέγραψαν, εἰ μὴ κατέγνωσαν αὐτῆς· καὶ οὐ
C πρότερον κατέγνωσαν, εἰ μὴ πανταχόθεν ἀπορήσαντες ᾐσχύνθησαν· ὥστε τὸ μεταβάλλεσθαι, τῆς εἰς ἀσέβειαν φιλονεικίας ἔλεγχός ἐστι· διὸ ἔδει μὲν καθάπερ εἴρηται, καὶ τούτους ἠρεμεῖν· ἐπειδὴ δὲ δεινοὶ πρὸς ἀναισχυντίαν εἰσὶ, καὶ νομίζουσιν ἴσως αὐτοὶ μᾶλλον ἐκείνων δύνασθαι προστῆναι τῆς διαβολικῆς ταύτης ἀσεβείας. εἰ καὶ φθάσας διὰ τῆς προτέρας ἐπιστολῆς τῆς πρὸς σὲ γραφείσης πλατυτέρῳ τῷ κατ' αὐτῶν ἐλέγχῳ κεχρημένος, ὅμως φέρε καὶ νῦν τούτους ὥσ-
D περ ἐκείνους· καθ' ἕκαστον τῶν ὑπ' αὐτῶν λεγομένων ἐξετάσωμεν· δειχθήσεται γὰρ οὐδὲν ἧττον καὶ νῦν οὐχ ὑγιὴς, ἀλλά τις δαιμονιώδης αὐτῶν ἡ αἵρεσις· φασὶ τοίνυν ὥσπερ κἀκείνοις ἐδόκει καὶ τετολμήκασι λέγειν· οὐκ ἀεὶ πατήρ· οὐκ ἀεὶ υἱός· οὐκ ἦν γὰρ ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ· ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε καὶ αὐτός· διὸ καὶ οὐκ ἀεὶ πατὴρ γέγονεν ὁ θεὸς τῷ υἱῷ. ἀλλ' ὅτε γέγονε καὶ ἐκτίσθη ὁ υἱὸς, τότε καὶ ὁ
E θεὸς ἐκλήθη πατὴρ αὐτοῦ· κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα ὁ λόγος. καὶ ξένος καὶ ἀνόμοιος κατ' οὐσίαν τοῦ πατρός ἐστιν· οὔτε δὲ φύσει καὶ ἀληθινὸς λόγος τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱός· οὔτε ἡ μόνη καὶ ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστιν· ἀλλὰ κτίσμα καὶ εἷς τῶν ποιημάτων ὢν, καταχρηστικῶς λέγεται λόγος καὶ σοφία· λέγω γὰρ τῷ ὄντι ἐν τῷ θεῷ γέγονε καὶ αὐτός· ὥσπερ καὶ τὰ πάντα. διὸ οὐδὲ ἀληθινός ἐστιν ὁ υἱός. ἐγὼ δὲ τοῦτο πρῶτον καὶ τούτους ἐρωτῆσαι βούλομαι·
τί ἐστιν

τί ἐστιν ὅλως υἱός; καὶ τίνος ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦτο σημαντικόν; ἵν' οὕτως αὐτοὶ τὰ λεγόμενα παρ' αὐτῶν κἂν οὕτως νοῆσαι δυνηθῶσιν. ἡ μὲν γὰρ θεία γραφή, διπλῆν τὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου διάνοιαν ἡμῖν σημαίνει· μίαν μέν, περὶ ὧν μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ φησίν· ἐὰν εἰσακούσητε τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ ὑμῶν φυλάσσειν πάσας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ· ὅσας ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι σήμερον· ποιεῖν τὸ καλὸν καὶ ἀρεστὸν ἐνώπιον κυρίου τοῦ θεοῦ σου, υἱοί ἐστε κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν. καθὼς καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησὶν ὁ ἰωάννης· ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι· ἑτέραν δὲ διάνοιαν, καθ' ἣν ἰσαὰκ τοῦ ἀβραάμ ἐστιν υἱός, καὶ ὁ ἰακὼβ τοῦ ἰσαάκ, καὶ οἱ πατριάρχαι τοῦ ἰακώβ· αὐτοὶ δὲ κατὰ ποίαν ἄρα τούτων εἶναι νομίσαντες τὸν τοῦ θεοῦ υἱόν· τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ μυθολογοῦσιν· εἰς γὰρ τὴν αὐτὴν ἀσέβειαν εὖ οἶδ' ὅτι συνδραμοῦνται τοῖς περὶ εὐσέβιον· εἰ μὲν οὖν κατὰ τὴν πρώτην· υἱοί εἰσι καὶ οἱ ἐκ βελτιώσεως τρόπων ἐπικτώμενοι τὴν τοῦ ὀνόματος χάριν· καὶ λαμβάνοντες ἐξουσίαν ἵνα υἱοὶ θεοῦ γένωνται· τοῦτο γὰρ ἔλεγον κἀκεῖνοι, οὐδὲν διαφέρειν ἡμῶν δόξειεν· οὐδὲ μονογενὴς ἂν εἴη· ἐξ ἀρετῆς καὶ αὐτὸς ἐσχηκὼς τὴν τοῦ υἱὸς προσηγορίαν· κἂν γὰρ ὥς φασι, προγνωσθεὶς ἔσεσθαι τοιοῦτος, προλαμβάνῃ καὶ ἅμα τῷ γενέσθαι δέχηται, τό, τε ὄνομα καὶ τὴν τοῦ ὀνόματος δόξαν, ἀλλ' οὐδὲν διοίσει τῶν μετὰ τὰς πράξεις λαμβανόντων τὸ ὄνομα· ἕως οὕτω καὶ αὐτὸς υἱὸς εἶναι μεμαρτύρηται· καὶ γὰρ ἀδὰμ προλαμβάνων τὴν χάριν· καὶ ἅμα τῷ γενέσθαι τεθεὶς ἐν τῷ παραδείσῳ, οὐδὲν διήνεγκεν οὔτε τοῦ ἐνώχ, ὃς μετὰ χρόνον τῆς γενέσεως εὐαρεστήσας μετετέθη, οὔτε τοῦ ἀποστόλου καὶ αὐτοῦ μετὰ τὰς πράξεις ἁρπαγέντος εἰς τὸν παράδεισον· ἀλλ' οὐδὲ τοῦ ποτὲ λῃστοῦ· ὃς διὰ τὴν ὁμολογίαν, ἐπαγγελίαν ἔλαβεν εὐθὺς εἰς τὸν παράδεισον ἔσεσθαι. ἀλλ' ἐν τούτοις διωκόμενοι, λέξουσιν ἴσως ὃ πολλάκις λέγοντες ᾐσχύνθησαν· οὕτως νομίζομεν τὸν υἱὸν πλέον ἔχειν παρὰ τὰ ἄλλα. καὶ διὰ τοῦτο μονογενῆ λέγεσθαι, ὅτι μόνος μὲν αὐτὸς ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ γέγονε· τὰ δ' ἄλλα πάντα, παρὰ τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκτίσθη. τίς ἄρα ταύτην ὑμῖν τὴν μωρὰν καὶ καινὴν ἐπίνοιαν ὑπέβαλεν· ἵνα εἴπητε· τὸν μὲν υἱὸν μόνον μόνος ὁ πατὴρ αὐτούργησε· τὰ δ' ἄλλα πάντα διὰ τοῦ υἱοῦ γέγονεν, ὡς δι' ὑπουργοῦ· εἰ μὲν γὰρ διὰ τὸ κάμνειν ἠρκέσθη μόνον αὐτουργῆσαι τὸν υἱὸν ὁ θεός· τὰ δ' ἄλλα οὐκέτι, ἀσεβὲς τοιαῦτα περὶ τοῦ θεοῦ λογίζεσθαι· μάλιστα τοὺς ἀκούοντας ἠσαΐου λέγοντος, θεὸς αἰώνιος, θεὸς ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πεινάσει, οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ· καὶ γὰρ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πεινῶσι δίδωσιν ἰσχύν· καὶ διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ τοὺς κάμνοντας ἀναπαύει· εἰ δὲ ὡς ταπεινὸν ἀπηξίωσεν αὐτὸς τὰ μὲν τὸν υἱὸν αὐτουργῆσαι, καὶ τοῦτο μὲν ἀσεβές. οὐκ ἔστι γὰρ τῦφος ἐν τῷ θεῷ· ὅς γε μετὰ τοῦ ἰακὼβ εἰς αἴγυπτον κατέρχεται· καὶ διὰ μὲν τὸν ἀβραὰμ διορθοῦται

quidnam sit filius & cuius rei significationem id nomen afferat, vt saltem vel ita suamet dicta intelligant. Nam sacræ scripturæ duplicem eo nomine significationem innuunt: vnam quidem cuius mentionem Moses in lege facit, *Si audieritis vocem Domini Dei vestri, vt seruetis præcepta eius, quæcunque ego hodie mando vobis, vt faciatis quod bonum est, & acceptum coram eo, filii eritis Domini Dei.* Quemadmodum & in Euangelio Ioannes dixit, *Quotquot illum
A receperunt, dedit illis potestatem filios Dei fieri.* Altera significatio est, qua Isaac Abrahæ filius, & Iacob Isaaci, ac deinceps Patriarchæ filij Iacobi appellantur. Ipsi autem ad quam (quæso) filij significationem alludentes talia de Filio Dei garriunt? Decurrent (satis scio) ad eandem cum Eusebio impietatem. Nam eum filium esse volunt secundum priorem significationem vocabuli, quales illi qui ex melioratione profectúmque morum adipiscuntur huius nominis gratiam, eáque accepta, potestatem obtinent, vt Filij Dei efficiantur, id enim
B illi dixere. Quod si ita est nihil diuersum à nobis habuerit Christus, etiam si vnigenitus sit, quum ita quoque nomen filij prærogatiua virtutis obtineat. Nam tametsi (vt aiunt) eò quod præcognitum prædestinatúmque fuerit, eum talem euasurum, anticipauerit statim cum exortu suo nomen filii, eiusque gloriam occupant, nihil tamen ab illis differet, qui post virtutis profectum eandem appellationem consecuti sunt, quoadusque censebitur eodem modo, quo illi hoc nomen accepisse. Siquidem &
C Adam anticipans gratiam, & statim vbi natus esset, in paradiso collocatus, nihil quicquã differentiæ habuit ab Enoch, qui post tẽpora natiuitatis suæ quum Deo placuisset, in paradisum translatus est, neque item quicquam diuersum ab Apostolo, qui post facta sua raptus est in paradisum, imo ne à latrone quidem, cui ob confessionem promissum est, ipsum statim in paradiso futurum. Sed hic conuicti & refutati fortassis dicent, quod iam sæpe per summam impudentiam dixerunt, se ad istum modũ puta-
D re, filium prærogatiuam præ aliis habere, vnigenitúmque appellari, eò quòd vnus ille à solo deo conditus sit: cætera vero omnia à deo per ipsum creata sint. Quis (quæso) vestris animis nouam istam & stultam cogitationem subiecit, vt affirmetis Patrem suamet opera filium solũ duntaxat condidisse, cætera autem non item? Impium est talia de Deo cogitare, maxime si audiant Esaiam ita loquentem: *Deus æternus, Deus qui construxit summa terrarum, non esuriet, nec delassabitur, neque est inuestigabilis pruden-*
E *tia eius, quin potius ipse esurientibus robur largitur, & per Verbum suum fatigatos refocillat.* Quòd si, postquam filium condidit, cætera vt indigna quæ sua opera creentur, cõtemnit, etiam illa vestra opinio impietate non caret. Nõ enim est fastus in Deo, qui cum Iacob in Ægyptum descendit, & propter Abrahamum castigat

castigat Abimelech, idque in gratiam Saræ: cum Mose vero, quamuis homine, ore ad os loquitur. Et in montem Sinai descendit, & populo latenter sua gratia contra Amalechũ auxilium præstat. Ergo & illi mentiuntur, qui dicunt, Ipse nos fecit, & non ipsi nos. Ipse est qui per Verbum suum omnia & magna & parua facit, neque hac parte res creatæ distinguẽdæ sunt, vt dicas has esse creaturas Patris, illas filij: quum omnia sint vnius Dei Verbo suo, quasi manu propria vtentis & in eo omnia facientis. Et hoc ita esse ipse Deus declarauit, dicens: *Manus mea fecit hæc omnia*, & Paulus hoc ipsum quod didicerat, edocuit, quum inquit, *Vnus Deus, ex quo omnia*. Et *vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia*. Ipse certe vt semper ita, & nũc quoq; imperat soli, & exoritur: nub.b. præcipit, & aliquam partẽ terrarum irrigant, vbi non irrigãt, ibi fit exsiccatio: & terrã iubet fructus proferre, & Hieremiã in vtero format. Quòd si ista ipsemet facit, non est ambiguum, eum ne à principio quidẽ dedignatum fuisse, omnia per Verbum suum cõstituere, nam & istæ quoque partes sunt vniuersitatis. Sin autem ideo filius Dei duntaxat creatus est, quia cætera indomitam vim manus Dei in fingendo perferre nequiuerant, vt ea à filio, quasi succenturiato subministróque crearentur: id enim Asterius Sacrificator idolorum scripsit, & Arius transscriptum suis tradidit, quam sententiolam deinde cæteri quasi calamum confractum vsurpant, non agnoscentes stulti, quàm ea sit friuola, & nullius momenti: Si enim impossibile erat, vt res creandæ manum Dei ingeniti perferrent, filiusque eius pro opinione eorum creatura est: quomodo ille tandem solus potuit vim diuinæ manus, dum ipse crearetur, perferre: Iam si vt creaturæ existerent, opus fuit mediatore, & creatura quoque est filius, secundum eorum sententiam, oportuit etiam ante ipsum filium, mediatorem aliquem intercessisse, vt filius in rerum naturam venire posset. Huic rursum mediatori vtpote creaturæ, alius mediator adhibendus fuit, vt & ipse quoque procrearetur, quòd si huic etiam mediatorem adhibeas, necessum erit, vt etiam illi mediatorem excogites, adeo vt mediatorum series in infinitum abeat. Atque ita dum semper requiritur mediator, non poterit rerum natura in essentiam produci, eò quòd nulla creaturarum, vt vos dicitis, indomitam ingeniti Dei manum perferre queat. Sed hic intelligentes, quàm hoc absurdum sit, illud nouum initium sermonis desumitis filium tametsi creaturam, idoneum tamen fuisse, qui ab ingenito crearetur. Verum hoc si concedas, necessario sequitur omnes creaturas ab ipsomet ingenito condi potuisse, quum & ipse Filius pro vestra opinione æque res creata sit, ac cæteræ creaturæ, ac proinde vana ac frustratoria est Verbi generatio, secundum impiam & stolidam vestrã sententiam, quũ Deus sufficiat per se ad omnia creanda, omnesque creaturæ indomitã omnipotentis Dei manũ perferre valeãt. Verum

διορθοῦται τὸν ἀβιμέλεχ, χάριν τῆς σάῤῥας· τῷ δὲ μωϋσῇ ἀνθρώπῳ ὄντι, στόμα κατὰ στόμα λαλεῖ· καὶ εἰς μὲν τὸ σινᾶ ὄρος κατέρχεται· τῷ δὲ λαῷ συνεπολέμει κρυφαίᾳ χάριν τὸν ἀμαλήκ. ψεύδεσθε δὲ ὅμως καὶ τοῦτο λέγοντες. αὐτὸς γὰρ ἐποίησεν ἡμᾶς καὶ οὐχ ἡμεῖς· αὐτός ἐστιν, ὁ διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ τὰ πάντα τά τε μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα ποιήσας. καὶ οὐκ ἔστι διελεῖν τὴν κτίσιν· ὥστε εἰπεῖν, τοῦτο μὲν τοῦ πατρός· τοῦτο δὲ

A τοῦ υἱοῦ· ἀλλ' ἑνός ἐστι θεοῦ· ὡς χειρὶ χρωμένου τῷ ἰδίῳ λόγῳ καὶ ἐν αὐτῷ ποιοῦντος τὰ πάντα· καὶ τοῦτ' αὐτὸς μὲν ὁ θεὸς δεικνὺς ἔλεγεν ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα· ὁ δὲ παῦλος τοῦτο μαθὼν, ἐδίδασκεν· εἷς θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἷς κύριος ἰησοῦς χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα· αὐτὸς γοῦν ἀεὶ καὶ νῦν λέγει τῷ μὲν ἡλίῳ καὶ ἀνατέλλει· ταῖς δὲ νεφέλαις ἐντέλλεται, καὶ βρέχει ἐπὶ μίαν μερίδα· ἐφ' ἣν δὲ οὐ βρέχει, ξηραίνεται· καὶ τὴν μὲν γῆν κελεύει τοὺς καρποὺς ἀποδιδόναι· τὸν δὲ ἱε-

B ρεμίαν, ἐν τῇ κοιλίᾳ πλάττει· εἰ δὲ ταῦτα νῦν αὐτὸς ποιεῖ, οὐκ ἔστιν ἀμφίβολον ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἀπηξίωσεν αὐτὸς τὰ πάντα διὰ τοῦ λόγου ποιῆσαι· μέρη γὰρ τῶν ὅλων ἐστὶ ταῦτα· εἰ δὲ ὅτι μὴ ἐδύνατο τὰ λοιπὰ κτίσματα τῆς ἀκράτου χειρὸς τοῦ ἀγεννήτου τὴν ἐργασίαν βαστάξαι, μόνος ὁ υἱὸς ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ γέγονε, τὰ δ' ἄλλα ὡς δι' ὑπουργοῦ καὶ βοηθοῦ τοῦ υἱοῦ γέγονε· καὶ τοῦτο γὰρ ἀστέριος ὁ θύσας ἔγραψεν· ὁ δὲ ἄρειος μεταγράψας,

C δέδωκε τοῖς ἰδίοις· καὶ λοιπὸν ὡς καλάμῳ τεθραυσμένῳ χρῶνται τῷ ῥηματίῳ τούτῳ, ἀγνοοῦντες τὸ ἐν αὐτῷ σαθρὸν οἱ παράφρονες· εἰ γὰρ ἀδύνατον ἦν τὰ γενητὰ βαστάξαι τὴν χεῖρα τοῦ θεοῦ· ἔστι δὲ καθ' ὑμᾶς ὁ υἱὸς εἷς τῶν γενητῶν, πῶς αὐτὸς ἠδυνήθη γενέσθαι παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ· καὶ εἰ ἵνα τὰ γενητὰ γένηται μεσίτου γέγονε χρεία· γενητὸς δὲ καθ' ὑμᾶς ἐστιν ὁ υἱός, ἔδει καὶ πρὸ αὐτοῦ μέσον τινὰ εἶναι ἵνα κτισθῇ· τοῦ δὲ μεσίτου πάλιν καὶ αὐτοῦ κτίσματος

D τυγχάνοντος, ἄραρεν ὅτι κἀκεῖνος ἐδέετο μεσίτου ἑτέρου πρὸς τὴν ἰδίαν σύστασιν· κἄν τις ἄλλον ἐπινοήσῃ, προεπινοήσει τὸν ἐκείνου μεσίτην· ὥστε καὶ εἰς ἄπειρον ἐκπεσεῖν· οὕτω δὲ ἀεὶ τοῦ μεσίτου ζητουμένου· οὐδὲ ἡ κτίσις συστῆναι δυνήσεται· διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ὡς λέγετε μηδένα τῶν γενητῶν βαστάξαι τὴν ἄκρατον χεῖρα τοῦ ἀγεννήτου· εἰ δὲ τὸ ἄτοπον τοῦτο συνορῶντες· ἄρχεσθε λέγειν ὅτι ὁ υἱὸς κτίσμα ὤν, ἱκανὸς γέγονεν, ὥστε ὑπὸ τοῦ ἀ-

E γεννήτου γενέσθαι, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ ἄλλα πάντα γενητὰ ὄντα, δυνατὰ ἦν παρὰ τοῦ ἀγεννήτου αὐτουργηθῆναι· κτίσμα γὰρ καθ' ὑμᾶς κἀκεῖνος ὥσπερ οὖν καὶ ταῦτα πάντα ἐστί· καὶ περιττὴ λοιπὸν τοῦ λόγου ἡ γένεσις κατὰ τὴν ἀσεβῆ καὶ μωρὰν ὑμῶν ἐπίνοιαν· αὐτάρκους ὄντος τοῦ θεοῦ τὰ πάντα αὐτουργεῖν· πάντων καὶ τῶν γενητῶν δυναμένων, τὴν ἄκρατον χεῖρα βαστάξαι τοῦ θεοῦ· ἀνόητοι

ἀνοήτου δὴ οὔσης αὐτῶν τῆς τοιαύτης φρενοβλαβείας, ἴδωμεν εἰ μὴ καὶ τὸ λεγόμενον τοῦτο τῶν ἀσεβῶν τὸ σόφισμα, πλέον τῶν ἄλλων αὐτῶν ἀλογώτερον ἀναφανείη· ἀδὰμ μόνος ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ λόγου γέγονεν· ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ πάλιν τὸν ἀδὰμ πλέον τι τῶν πάντων ἀνθρώπων ἔχειν· ἢ διαφέρειν τῶν μετ' αὐτὸν ἄν τις φήσειεν· εἰ μόνος μὲν αὐτὸς ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ πεποίηται καὶ πέπλασται· ἡμεῖς δὲ πάντες ἐκ τοῦ ἀδὰμ γινώμεθα· καὶ κατὰ διαδοχὴν τοῦ γένους συνιστάμεθα· ἕως μόνον καὶ αὐτὸς ἐκ γῆς ἐπλάσθη· καὶ μὴ ὢν πρότερον, ὕστερον γέγονεν· εἰ δὲ καὶ πλέον τις τῷ πρωτοπλάστῳ δοίη διὰ τὸ κατηξιῶσθαι τῆς τοῦ θεοῦ χειρὸς αὐτὸν, ἀλλ' ἐν τιμῇ καὶ μὴ τῇ φύσει τὸ πλέον εἰς αὐτὸν ὁ τοιοῦτος λογιζέσθω· ἐκ γῆς γὰρ γέγονεν ὥσπερ καὶ πάντες· καὶ ἡ χεὶρ δὲ ἡ πλάσασα τότε τὸν ἀδάμ. καὶ αὐτὴ καὶ νῦν καὶ ἀεὶ τοὺς μετ' ἐκεῖνον πάλιν πλάττει καὶ διασυνίστησι· καὶ τοῦτο ὁ θεὸς αὐτὸς τῷ μὲν ἱερεμίᾳ ὡς προεῖπον φησίν· πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε· περὶ δὲ τῶν πάντων ἔλεγεν, » ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα· καὶ πάλιν » διὰ ἡσαΐου φησίν· οὕτως λέγει κύριος ὁ λυ- » τρούμενός σε καὶ πλάσσων σε ἐν κοιλίᾳ· ἐγὼ » κύριος ὁ συντελῶν πάντα, ἐξέτεινα τὸν οὐρα- » νὸν μόνος, καὶ ἐστερέωσα τὴν γῆν· ὁ δὲ δαβὶδ » τοῦτο γινώσκων, ἔψαλλεν· αἱ χεῖρές σου ἐποίη- » σάν με καὶ ἔπλασάν με· καὶ ὁ ἐν τῷ ἡσαΐᾳ λέ- » γων· οὕτως λέγει κύριος ὁ πλάσας με ἐκ κοι- » λίας δοῦλον ἑαυτῷ, τοῦτο σημαίνει· οὐκ οὖν κατὰ τὴν φύσιν οὐδὲν ἡμῶν διαφέρει κἂν προάγῃ τῷ χρόνῳ, ἕως καὶ τῇ αὐτῇ χειρὶ συνιστάμεθα καὶ κτιζόμεθα πάντες· εἰ τοίνυν οὕτως ὦ ἀρειανοὶ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ φρονεῖτε ὅτι οὕτως καὶ αὐτὸς ὑπέστη καὶ γέγονεν, οὐδὲν καθ' ὑμᾶς τῶν ἄλλων κατὰ τὴν φύσιν διοίσει, ἕως καὶ αὐτὸς οὐκ ἦν καὶ γέγονε· καὶ ἐξ ἀρετῆς καὶ αὐτῷ συνεκτίσθη τοῦ ὀνόματος ἡ χάρις· εἷς γάρ ἐστι καὶ αὐτὸς ἀφ' ὧν λέγετε, περὶ ὧν ἐν ψαλμοῖς τὸ πνεῦμα φησίν· αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν· τίς τοίνυν ἐστὶν ᾧ ὁ θεὸς ἐνετείλατο ἵνα καὶ οὗτος κτισθῇ· εἶναι γὰρ δεῖ λόγον ᾧ ἐντέλλεται ὁ θεός· καὶ ἐν ᾧ τὰ ποιήματα κτίζεται· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιτε δεῖξαι ἕτερον παρὰ τὸν ἀρνεῖσθε λόγον· εἰ μὴ ἄρα τινὰ πάλιν ἔννοιαν ἐπινοήσητε· ναὶ γὰρ φήσουσιν εὕρομεν· ἣν ποτὲ λεγόντων καὶ τῶν περὶ εὐσέβιον ἤκουσα· διὰ τοῦτο πλέον τῶν ἄλλων ἔχειν τὸν τοῦ θεοῦ υἱόν· καὶ λέγεσθαι μονογενῆ τοῦτον νομίζομεν· ἐπειδὴ μόνος μὲν αὐτὸς μετέχει τοῦ πατρός· τὰ δ' ἄλλα πάντα τοῦ υἱοῦ μετέχει· κεκμήκασι μὲν οὖν ἤδη μεταβαλλόμενοι καὶ μεταλλάσσοντες τὰ ῥήματα ὡς τὰ χρώματα· ἐλεγχθήσονται δὲ ὅμως καὶ οὕτως οἱ ἐκ τῆς γῆς κενολογοῦντες· καὶ κυλιόμενοι ὡς ἐν βορβόρῳ ταῖς ἰδίαις ἐννοίαις· εἰ μὲν γὰρ ἐκεῖνος μὲν τοῦ θεοῦ υἱός· ἡμεῖς δὲ τοῦ υἱοῦ υἱοὶ καλόμεθα, πιθανὸν ἦν αὐτῶν τὸ πλάσμα· εἰ δὲ τοῦ θεοῦ καὶ ἡμεῖς υἱοὶ λεγόμεθα οὗ καὶ αὐτός ἐστιν υἱός· δηλονότι

Verùm quia satis constat, quantopere animo, mentéque capti sint, age videamus, nū istud ipsorum impium commentum lōge quàm reliqua, absurdius videri debeat. Adam solus à solo Deo per Verbum eius factus est, non tamen ideo plus eum habere, quàm cæteros homines, aut distare à posteris eo nomine dixeris, quòd ille quidem à solo Deo conditus sit, & configuratus, nos autem ex ipso progeniti, & successione generis propagati simus, quamdiu A verum erit ipsum quoq; Adamum è terra formatum esse, & quum non esset, postmodum extitisse. Quòd si aliquam prærogatiuam protoplasto dare libeat, eò quòd dignus habitus sit qui manu Dei fingeretur, esto: sed ita, vt scias eam prærogatiuam excellētiorem honōrem, non differentiam naturæ adferre. Ex terra enim factus est, quemadmodum cæteri, manusque illa, quæ tum Adamum formauit, eadem nunc quoq; omnes eius posteros format, ac constituit. Et hoc ita esse ex verbis Dei ad B Hieremiam liqueat. Antequam te formarem in vtero noueram te. De cæteris verò omnibus ita sermocinatus est, *Mea manus fecit hæc omnia*, Idémque rursus per Esaiam ita dicit: *Dominus est, qui liberauit te, & formauit te in vtero, Ego Dominus consummans omnia, solus ego extendi cælum, & stabiliui terram*, idque Dauid agnoscens, ita cecinit, *Manus tuæ fecerunt me, & formauerunt me.* Et in Esaia loquens, ita inquit: *Dominus, qui formauit me ex vtero seruum sibi:* quib. verbis idē significatū vides. Quapropter C nihil à nobis respectu naturæ differt, nec obstat, quòd tēpore prior est, quandiu certum indubitatumq; habetur, nos oēs eadem manu Dei conditos & creatos esse. Si igitur Ariani eodem modo de Filio sentitis, quòd eadem ratione creatus sit & cœperit subsistere, nihil certè ei, quod quidem ad naturam attinet, eximium à cæteris rebus tribuetis, quum & ipse quoque aliquando non fuerit, & iam sit, atque ex virtute filii nomen, donumque eius appellationis obtinuerit. Quandoquidem vnus eorum haberi debet, pro vestra sententia, D de quibus in Psalmis Spiritus loquitur, *Ipse dixit & facta sunt, ipse mādauit & creata sunt.* Quis igitur ille est, cui Deus mandauit, vt Filius crearet quum in eo opera omnia condantur? Atqui aliud Verbum non poteritis ostendere, præter illud quod abnegatis, nisi nouū iterum sophisma excogitetis: quin iam (inquiunt) excogitatum habemus, id videlicet quod olim aliquando Eusebiani dixerunt, ideo Christum prærogatiuas præ aliis habere, Deique filium, & vnigenitum appellari, eò quòd ipse solus sit E particeps Patris: cętera verò de ipso participēt. Mire igitur sese fatigant, sua versipellitate, dum verba sua non aliter, quàm colores mutant, sed proficiunt nihil, declarabitur enim eos etiā ita veluti è terra inaniter blaterare, & in suis sentētiolis quasi in cœno volutari. Nam si nos eodem modo filij eius appellaremur, quo ipse est Filius Dei, consentaneum quiddam illorum figmenta possiderent: Quòd si contra, & nos quoq; eiusdem Dei, cuius ille, filij appellamur, certum

certum est nos quoque eiusdem Patris consortes esse, quum ita loquatur, *Filios genui, & exaltaui*. Nam si eius participes non essemus, nunquam gignendi vocabulo vsus fuisset: quod ille si nos genuit, nemo alius, sed ipse Pater noster habendus est, neque differentiam addit, quod ille plus adeptus sit, & prius sit genitus, nos autem minus, & serius simus in lucem editi, quamdiu eiusdem Dei participes censebimur & eiusdem Patris Filii nuncupabimur. Plus enim & minus naturæ diuersitatem non inferunt. Hoc etenim singulis sua virtus conciliat. Et hic quidem quinque ciuitatibus, ille decem præficitur, alii sedent super duodecim Thronos iudicantes duodecim tribus Israel, alii audiunt *Venite benedicti Patris mei*, &, *euge serue bone, & fidelis*. Quum igitur illi tam male sentiant, non mirum est eos talem Filium imaginari, vt eius Patrem existimét semper fuisse, ipsum autem non semper, sed ex non entibus in essentiam emersisse, & conditum esse, nec prius fuisse quàm conderetur. Verum qui talis est, alius & diuersus est à vero Filio Dei. Quum igitur talia loqui fas non sit, ea enim potius Saducæorum & Samosatensis opinio est, restat igitur, vt vocabulum filii in alium intellectum interpretemur, & quemadmodum Isaac Abrahæ filius intelligitur, ita quoque Christum filium Dei intelligamus, Quod enim naturaliter ex aliquo nascitur, neque aliunde adoptatur, id pro filio agnoscit natura, & eam vim significationis id vocabulum præ se fert. Quid igitur? humanóne more generatio Filii intelligenda est? certe id Eusebiani præ inscitia, secundum dogmata Arianorum libenter receperint: sed dicendum est, neutiquàm Deum vt hominem esse, quum homo non sit vt Deus. Homo enim ex materia, eáque patibili creatus est. Deus contra, immateriatus, incorporeus existit. Nam tametsi eædem dictiones de Deo & hominibus in sacris Scripturis habeantur, hominum tamen perspicacium est, vt Paulus præcepit, lectioni attendere, vt rem cum iudicio discernant, & pro natura rerum, quæ ibi scribuntur, vocabula accipiant, sine intellectus confusione, ne quæ Dei sunt, humano more fieri intelligas, neque in rebus humanis tanquàm de diuinis cogites. Id enim est vinum aqua miscere, & alienum ignem altari inferre: siquidem & Deus & homines condere dicuntur, & Deus & homines esse perhibentur, eò quòd hoc ipsum à Deo mutuo accipiant. Quid igitur? itáne Deus condit vt homo? aut eodem modo esse dicitur? Absit: aliter enim de Deo vocabula accipimus, aliter de hominibus eadem illa interpretamur. Deus enim creat, quum euocat ea quæ nó sunt, in essentiam, sine vllius rei aut ope aut opera: homines autem primum optát, vt sit quod tractare statuunt, deinde rem vbi adepti sunt, & sibi subiectã habent, tum demũ exercent, operámque suam & artem in ea explicant, scientiámque agédi ab eo Architecto mutuantur, qui omnia per Verbum suum siue Rationem operatur. Rursus homines quũ nequeant per se esse, certis locis continentur, & in

δηλονότι καὶ ἡμεῖς τοῦ πατρὸς μετέχομεν. τοῦ λέγοντος. υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα. εἰ μὴ γὰρ μετείχομεν τοῦ αὐτοῦ, οὐκ ἔλεγεν ἐγέννησα· εἰ δὲ αὐτὸς ἐγέννησεν, οὐχ ἕτερος· ἀλλ᾽ αὐτὸς ἡμῶν ἐστι πατήρ· καὶ οὐ διαφέρει πάλιν εἰ πλέον ἐκεῖνος ἔχει καὶ πρῶτος γέγονεν· ἡμεῖς δὲ εἰ ἔλαττον καὶ ὕστερον γεγόναμεν, ἕως τοῦ αὐτοῦ πάντες μετέχομεν· καὶ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς υἱοὶ λεγόμεθα· τὸ γὰρ πλέον καὶ ἔλαττον, οὐ τὴν φύσιν ἄλλην δείκνυσιν· ἑκάστῳ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἡ πρᾶξις τοῦτο
A προστίθησι· καὶ ὁ μὲν, ἐπὶ δέκα πόλεων· ὁ δὲ ἐπὶ πέντε καθίσταται· καὶ οἱ μὲν καθέζονται ἐπὶ δώδεκα θρόνους κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ ἰσραήλ· οἱ δὲ, ἀκούουσι· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, καὶ, εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· τοιαῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνοι φρονοῦντες, εἰκότως φαντάζονται τοιοῦτον υἱοῦ ἀεὶ μὴ εἶναι τὸν θεὸν πατέρα· μὴ δὲ τὸν τοιοῦτον υἱὸν ἀεὶ εἶναι· ἀλλ᾽ ἐξ οὐκ ὄντων κτίσμα γεγενῆσθαι, καὶ μὴ εἶναι πρὶν γεννηθῇ· ἀλλ᾽ ὅς γάρ ἐστιν οὗτος παρὰ τὸν ἀληθινὸν τοῦ θεοῦ υἱόν· ἐπειδὴ δὲ ταῦτα λέγειν ἐπὶ τούτους
B τους οὐκ ἔστιν εὐαγές· μᾶλλον γὰρ σαδδουκαίων καὶ τοῦ σαμοσατέως ἐστὶ τοῦτο τὸ φρόνημα, λείπει ἄρα κατὰ τὴν ἑτέραν διάνοιαν· καθ᾽ ἣν ἰσαὰκ τοῦ ἀβραάμ ἐστιν υἱὸς, λέγειν εἶναι καὶ τὸν τοῦ θεοῦ υἱόν· τὸ γὰρ ἔκ τινος φύσει γεννώμενον καὶ μὴ ἔξωθεν ἐπικτώμενον, υἱὸν οἶδεν ἡ φύσις· καὶ τοῦτο τοῦ ὀνόματός ἐστι τὸ σημαινόμενον. ἆρ᾽ οὖν ἀνθρωποπαθὴς ἡ τοῦ υἱοῦ γέννησις; τοῦτο γὰρ ἴσως κατ᾽ ἐκείνους καὶ αὐτοὶ θελήσουσιν ἀντιθεῖναι μὴ γινώσκοντες, οὐδαμῶς. οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ
C θεός· ἐπεὶ μὴ καὶ οἱ ἄνθρωποι ὡς ὁ θεός: οἱ μὲν γὰρ ἐξ ὕλης καὶ ταύτης οὔσης παθητικῆς ἐκτίσθησαν. ὁ δὲ θεὸς ἄϋλος καὶ ἀσώματος: εἰ δὲ αἱ αὐταὶ λέξεις ἐπὶ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐν ταῖς θείαις ποτὲ κεῖνται γραφαῖς, ἀλλ᾽ ἀνθρώπων ἐστὶ διορατικῶν, ὡς παρήγγειλεν ὁ παῦλος προσέχειν τῇ ἀναγνώσει καὶ οὕτω διακρίνειν· καὶ κατὰ τὴν ἑκάστου τῶν σημαινομένων φύσιν. τὰ γεγραμμένα διαγινώσκειν, καὶ μὴ συγχέειν τὴν διάνοιαν ὥστε τὰ τοῦ θεοῦ μὴ ἀνθρωπίνως νοεῖν, μὴ δὲ τὰ τῶν ἀν-
D θρώπων ὡς περὶ θεοῦ ποτε λογίζεσθαι. τοῦτο γάρ ἐστι τὸν οἶνον ὕδατι μίξαι. καὶ πῦρ ἀλλότριον ἐπιβάλλειν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, τῷ θείῳ πυρί· καὶ γὰρ καὶ ὁ θεὸς κτίζει· καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων δὲ τὸ κτίζειν εἴρηται. καὶ ὁ μὲν θεὸς, ὤν ἐστι· λέγονται δὲ καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι, παρὰ θεοῦ καὶ τοῦτο λαβόντες ἔχειν. ἆρ᾽ οὖν οὕτως ὁ θεὸς κτίζει ὡς ἄνθρωποι; ἢ οὕτως ὤν ἐστιν ὡς ἄνθρωπος; μὴ γένοιτο· ἄλλως ἐπὶ θεοῦ τὰς λέξεις λαμβάνομεν. καὶ ἑτέρως ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων
E ταύτας διανοούμεθα· ὁ μὲν γὰρ θεὸς κτίζει καλῶν τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι· οὐδενὸς ἐπιδεόμενος· οἱ δὲ ἄνθρωποι, τὴν ὑποκειμένην ὕλην ἐργάζονται· εὐξάμενοι πρότερον· καὶ τὴν ἐπιστήμην τοῦ ποιεῖν λαβόντες παρὰ τοῦ πάντα δημιουργήσαντος θεοῦ διὰ τοῦ ἰδίου λόγου· πάλιν τε οἱ μὲν ἄνθρωποι οὐ δυνάμενοι καθ᾽ ἑαυτοὺς εἶναι, ἐν τόπῳ τυγχάνοντές εἰσι περιεχόμενοι· καὶ συνε-

καὶ συνεστῶτες ἐν τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ· ὁ δὲ θεὸς ὢν ἐστὶ καθ' ἑαυτὸν περιέχων τὰ πάντα. καὶ ὑπ' οὐδενὸς περιεχόμενος· καὶ ἐν πᾶσι μέν ἐστι κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα καὶ δύναμιν· ἔξω δὲ τῶν πάντων πάλιν ἐστὶ κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν· ὥσπερ οὖν οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ ἄνθρωποι κτίζουσιν, ὅνπερ τρόπον ὁ θεὸς κτίζει· οὐδὲ οὕτως εἰσὶν οἱ ἄνθρωποι ὥσπερ ἐστὶν ὁ θεός· οὕτως ἄλλως ἐστὶν ἡ τῶν ἀνθρώπων γένεσις· καὶ ἄλλως ἐστὶν ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρός· τῶν μὲν γὰρ ἀνθρώπων τὰ γεννήματα, μέρη πως τῶν γεννώντων εἰσίν· ἐπεὶ καὶ αὐτὴ τῶν σωμάτων ἡ φύσις, οὐχ ἁπλῆ τίς ἐστιν· ἀλλὰ ῥευστή· καὶ ἐκ μερῶν ἔχει τὴν σύνθεσιν· ἀπορρέουσί τε ἄνθρωποι γεννῶντες· καὶ πάλιν ἐπιρρεῖ τὰ ἐκ τῶν τροφῶν εἰς αὐτοὺς εἰσαγόμενα· δι' ἣν αἰτίαν, καὶ πολλῶν κατὰ καιρὸν τέκνων γίνονται πατέρες οἱ ἄνθρωποι· ὁ δὲ θεὸς ἀμερὴς ὤν, ἀμερίστως ἐστὶ καὶ ἀπαθὴς τοῦ υἱοῦ πατήρ· οὔτε γὰρ ἀπορροὴ τοῦ ἀσωμάτου ἐστίν, οὔτ' ἐπιρροή τις εἰς αὐτὸν γίνεται ὡς ἐπ' ἀνθρώπων· ἁπλοῦς δὲ ὢν τὴν φύσιν, ἑνὸς καὶ μόνου τοῦ υἱοῦ πατήρ ἐστι· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μονογενής ἐστι. καὶ μόνος ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός ἐστι· μόνον τε αὐτὸν ἐξ ἑαυτοῦ δείκνυσιν ὁ πατὴρ λέγων· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ηὐδόκησα· λόγος δέ ἐστιν οὗτος τοῦ πατρός· ἐν ᾧ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀμερὲς τοῦ πατρὸς νοεῖν δυνατόν· λόγος γὰρ οὐδὲ ὁ τῶν ἀνθρώπων κατὰ πάθος καὶ μέρος γεννᾶται· μήτιγε ὁ τοῦ θεοῦ· διὸ καὶ καθέζεται μὲν αὐτὸς ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ὡς λόγος· ἔνθα γάρ ἐστιν ὁ πατήρ, ἐκεῖ καὶ ὁ τούτου λόγος ἐστίν· ἡμεῖς δὲ στήκομεν κρινόμενοι παρ' αὐτοῦ ὡς ποιήματα· καὶ προσκυνεῖται μὲν αὐτὸς διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν υἱὸν τοῦ προσκυνητοῦ πατρός· ἡμεῖς δὲ προσκυνοῦμεν κύριον καὶ θεὸν ὁμολογοῦντες, διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς κτίσματα· καὶ ἄλλους παρ' ἐκεῖνον· τούτων δὲ οὕτως ὄντων, σκοπείτω λοιπὸν ὁ βουλόμενος αὐτῶν· καὶ γενέσθω τις αὐτοὺς ἐντρέπων· εἰ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ἴδιον αὐτοῦ γέννημα, θέμις εἰπεῖν ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ λόγον ἔχει κἂν εἰς ἐνθύμησίν τινος ὅλως ἐλθεῖν ὅτι τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἐπισυμβέβηκεν αὐτῷ· ἵνα καὶ τολμήσας εἴπῃ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀεὶ ὁ υἱός. καὶ γὰρ ἐν τούτῳ πάλιν τὰς ἀνθρώπων ἐννοίας ὑπερεξῆλθε καὶ ὑπεραναβέβηκεν ἡ τοῦ υἱοῦ γέννησις· ἡμεῖς μὲν γὰρ τῶν ἰδίων τέκνων, ἐν χρόνῳ γινόμεθα πατέρες· ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ οὐκ ὄντες πρότερον, ὕστερον γεγόναμεν· ὁ δὲ θεὸς ἀεὶ ὤν, ἀεὶ τοῦ υἱοῦ πατήρ ἐστι· καὶ τῶν μὲν ἡ γένεσις, ἐκ τῶν ὁμοίως ὄντων ἔχει τὴν πίστιν· ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ· οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱός· καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ, διὰ τοῦτο οἱ ἅγιοι οἷς ἀπεκάλυψεν ὁ υἱός, εἰκόνα τινὰ δεδώκασιν ὑμῖν ἐκ τῶν ὁρωμένων, λέγοντες· ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης. καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ πάλιν· ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς· ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς· ὅτε καὶ μεμφόμενος τὸν ἰσραὴλ ὁ λόγος φησίν· ἐγκατελίπετε τὴν πηγὴν τῆς σοφίας· αὐτη

&in Dei Verbo consistunt. Deus autem per se existit, omniaque in se continet, & à nullo continetur. Et in omnibus est secundum suam bonitatem & potestatem, idémq; extra omnia est, secũdum suam propriam naturam. Quemadmodum igitur non eadem ratione homines, qua Deus, neque Deus, qua homines, liberos creat, ita quoque aliter se habet hominum, aliter filij generatio ex Patre: hominum enim progenies partes sunt quodammodo gignen- A tium, quum iis corporum natura non simplex, sed fluxa sit, & ex particulis coalescat. Effluunt enim homines quum gignunt, & vicissim cùm aluntur, cibi potúsque in eos influunt, ac proinde decursu temporis multorum liberorum parentes efficiuntur. Deus contra impartilis & impatibiliter Filii sui Pater existit. Non enim effluxio est ab re incorporea, aut in eam vlla influxio, vt hominibus contingit, sed quia simplex est, vnius duntaxat Filii Pater est. Ideo enim Filius & vnigenitus est, & solus duntaxat in sinu Patris, eumque solum ex se genitum es- B se Pater declarat, quum inquit, *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complaceo*. Idem ille Ratio & Verbum Patris sui est, in quo eandem illam impatibilitatem, & impartilitatem quæ in patre est, intelligere debemus: sua enim hominibus ratio nec per passionem, nec diuisionem nascitur, tantum abest vt Dei Rationem ita natam esse arbitreris Ideóque & ipse sedet ad dextram Patris vt Verbum illius & Ratio. Vbi enim est Pater, ibi & eius Ratio, nos autem ab eo iudicamur, vt res creatæ & C infinitis modis inferiores: ille adoratur, & adorandi Dei Filius: nos contrà, adoramus eum Deũ, & dominum confitemur, vt creaturæ, & ab illo diuersissimi. Rebus igitur ad istum modum comparatis, consideret mihi aliquis ex eo grege, eósque confundat, quærátque ex iis, an quod ex Deo vt propria ipsius soboles nascitur, fas sit nominare ex non entibus existere, an rationi hoc consentaneum sit? an omnino in cogitationem alicuius venire debeat, an ex Deo esse, pro re accidentaria deo imputari par D sit, vt tandem pro sua audacia affirment non semper fuisse Dei Filium? Ceterum in hoc rursus vim humani intellectus superat & transcendit Dei generatio, quòd quum nos nostrorum liberorum temporis decursu parentes efficiamur, eò quòd antea nulli, postmodum in rerum natura esse inceperimus: Deus vero contrà, quum nunquam non fuerit, ab æterno sui Filij Pater existit. Natalium porro fides maxime in ea similitudine, quæ parentibus cum liberis est, constituitur. Verùm quia nemo Fi- E lium nouit nisi Pater: neque Patrem quisquam nisi Filius, ideo sancti viri, quibus id reuelatum est à Filio, exemplum & similitudinem ex rebus visibilibus nobis reliquerũt, eo quod dixerint eum splendorem gloriæ & formam substantiæ Patris esse, nec non quòd ita subscripserint: *Quoniam apud te fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*, simileque quiddam deprehendas vbi Verbum expostulat cum Israëlitis: *Dereliquistis fontem Sapientiæ:*

Mm fontem

fontem eum nimirum, qui de se ipso dicit, *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ*. Est quidem ista comparatio tenuis, & admodum obscura, ad id quod quæritur, sed tamen istiusmodi, vt ex ea amplius quiddam, & quod supra humanam naturam sit, intelligas, & vnde colligas, nequaquam parem esse cum nostra natiuitate Filij Dei generationem. Quis enim vel cogitare poterit, non fuisse aliquando Splendorem soli, vt ausit dicere non semper fuisse Filium, nec antea fuisse, quàm nasceretur: aut quis splendorem à sole segregabit? aut fontem affirmabit destitutum esse vitæ perennitate, vt ausit loqui vt furiosum decet, Dominum qui de se sermonem facit, *Ego sum vita*, ex non entibus extitisse? aut alienū à Patris substantia esse, nec retrahatur à sua opinione, quum audit Filiū loquentem, *Qui vidit me, vidit & Patrem meum.* Quum igitur Sancti nos ita sentire vellent, hæc genera comparationum ediderunt. Estque absurdum, & magnopere impium, quum istas similitudines habeat Sacra Scriptura: nos ex aliis mutuari velle cogitationes, intellectusque de Domino nostro, quæ neque scriptæ sunt, neq; citra offensam pietatis in mentem hominis admitti possunt: quapropter desinant mihi talia dicere. Verum vnde ista (quæso) didicere? vt talia de Saluatore cogitare cœperint? fortasse respondebunt: Nos legimus in Prouerbiis, *Dominus creauit me, initium viarum suarum*, nam & Eusebiani, cum suis tale mihi quiddam fabulari videntur, & tu in literis tuis significasti, illos quum iam magnis, multisque documentis prostrati essent, dictum Salomonis vltro citróque pro se iactitasse, quasi Filius à Salomone creatura nominetur, & in censum creaturarum referatur, neque id mirum, quum illud prouerbium non bene intelligant, quod quidem pium & rectum sensum habet, quem si ipsi percepissent, nunquam dominum gloriæ blasphemassent. Committant igitur ea quæ prius recitata fuere cum hoc prouerbio, & videbunt quantum in illis sit differentiæ. Quis enim non videt ibi istam, quæ recta & proba est, sententiam, omnia, quæ creantur, & conficiuntur, aliunde quàm ex natura creatoris, authorisque existere? Filium contra, vt superiùs demonstratum est, non aliunde quàm ex patre generante originem trahere. Siquidem & homo domum ædificare, filium autem gignere dicitur: nemo igitur inuerso ordine sententiarum istarum dixerit, domum & nauem ab architecto gigni, Filium verò à genitore ædificari, & confici: aut vicissim domum esse imaginem ædificatoris, Filium contra, dissidere à Patris imagine, & specie, quin contra, Filium imaginem Patris, domum verò artis esse opificium confitebitur, nisi quis animo laboret, & commotæ mentis sit. Sacra autem scriptura peritissima cuiusque naturæ, de rebus conditis, sub Mosis persona ita loquitur, *In principio creauit Deus cælum & terram*, de Filio vero non alium quempiā, sed Patrem ipsum loquētem inducit, *Ex vtero ante luciferum genui te*

Et rur-

αὕτη δέ ἐστιν ἡ πηγὴ ἡ λέγουσα· ἐμὲ ἐγκατέλιπον „ πηγὴν ὕδατος ζῶντος. καὶ μικρὸν μέν ἐστι τὸ „ παράδειγμα καὶ λίαν ἀμυδρὸν πρὸς τὸ ποθούμενον· δυνατὸν δὲ ὅμως ἐξ αὐτοῦ πλέον τῆς ἀνθρώπου φύσεως κατανοεῖν· καὶ μὴ νομίζειν ἴσην τὴν ἡμῶν εἶναι καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ γέννησιν· τίς γὰρ δύναται κἂν λογίσασθαι μὴ εἶναί ποτε τὸ ἀπαύγασμα· ἵνα καὶ τολμήσας εἴπῃ μὴ εἶναι ἀεὶ τὸν υἱόν; ἢ ὅτι οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ; ἢ τίς ἱ-
A ικανὸς διελεῖν ἀπὸ τοῦ ἡλίου τὸ ἀπαύγασμα; ἢ τὴν πηγὴν ἐπινοῆσαί ποτε τῆς ζωῆς ἔρημον· ἵνα καὶ μανεὶς εἴπῃ· ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ υἱός· ὁ λέγων ἐγώ εἰμι ἡ ζωή; ἢ ἀλλότριος τῆς τοῦ „ πατρὸς οὐσίας, ὁ λέγων· ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώ- „ ρακε τὸν πατέρα; οὕτω γὰρ ἡμᾶς οἱ ἅγιοι βου- „ λόμενοι νοεῖν, τοιαῦτα καὶ παραδείγματα δεδώκασι· καὶ ἔστιν ἄτοπον καὶ λίαν ἀσεβές, τοιαύτης ἐχούσης τῆς γραφῆς τὰς εἰκόνας, ἐξ ἄλλων ἡμᾶς περὶ τοῦ κυρίου διανοεῖσθαι. τῶν μήτε γε-
B γραμμένων· μήτε τινὰ διάνοιαν εἰς εὐσέβειαν ἐχόντων· οὐκοῦν λοιπὸν λεγέτωσαν· πόθεν ἄρα καὶ οὗτοι μαθόντες, τοιαῦτα περὶ τοῦ σωτῆρος νοεῖν ἤρξαντο; ἀνέγνωμεν φήσουσιν ἐν ταῖς παροιμίαις· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν „ ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· καὶ γὰρ καὶ οἱ περὶ εὐ- „ σέβιον, τοῦτο λέγειν ἐδόκουν. καὶ σὺ δὲ γράφων ἐδήλωσας· ὅτι διὰ πολλῶν μὲν ἀποδείξεων ἀνατρεπόμενοι καὶ οὗτοι κατεγινώσκοντο· τοῦτο δὲ ὅμως αὐτοὶ τὸ ῥητὸν ἄνω καὶ κάτω πε-
C ριφέροντες, ἓν τῶν κτισμάτων τὸν υἱὸν εἶναι ἔλεγον· καὶ τοῖς γενητοῖς αὐτὸν συνηρίθμουν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο δοκοῦσί μοι μὴ νενοηκέναι καλῶς· ἔχει γὰρ τὴν διάνοιαν εὐσεβῆ καὶ λίαν ὀρθήν· ἣν εἰ καὶ αὐτοὶ νενοήκεισαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐβλασφήμησαν· τὰ γὰρ προειρημένα, εἰς τὸ ῥητὸν τοῦτο συμβαλέτωσαν· καὶ ὄψονται πολλὴν ἐν αὐτοῖς οὖσαν τὴν διαφοράν· τίς γὰρ οὐ συνορᾷ διάνοιαν ἔχων ὀρθήν; ὅτι τὰ μὲν κτιζόμενα καὶ ποιούμενα, ἔξωθεν τοῦ ποι-
D οῦντος· ὁ δὲ υἱὸς ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἔδειξεν ὁ λόγος, οὐκ ἔξωθεν· ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ γεννῶντος πατρός ἐστι· καὶ γὰρ ἄνθρωπος κτίζει μὲν οἰκίαν· γεννᾷ δὲ υἱόν· καὶ οὐκ ἄν τις ἀναστρέφων εἴποι· τὴν μὲν οἰκίαν καὶ τὴν ναῦν γεννᾶσθαι παρὰ τοῦ κατασκευάζοντος· τὸν δὲ υἱὸν κτίζεσθαι καὶ ποιεῖσθαι παρὰ τοῦ αὐτοῦ· οὐδὲ πάλιν τὴν μὲν οἰκίαν, εἰκόνα τοῦ κτίζοντος· τὸν δὲ υἱόν, ἀνόμοιον τοῦ γεννῶντος· ἀλλὰ μᾶλλον μὲν υἱόν, εἰκόνα τοῦ πατρὸς ὁμολογή-
E σει· τὴν δὲ οἰκίαν, τέχνης εἶναι δημιούργημα· εἰ μή τις ἄρα τὴν διάνοιαν νοσοίη καὶ τὰς φρένας παρεξεστηκὼς τυγχάνοι· ἀμέλει πάντων μᾶλλον ἡ θεία γραφὴ γινώσκουσα τὴν ἑκάστου φύσιν. περὶ μὲν τῶν κτιζομένων, διὰ μωϋσέως φησίν· ἐν ἀρχῇ „ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ „ οὐχ ἕτερον· ἀλλ᾽ αὐτὸν τὸν πατέρα, σημαίνει λέγοντα· ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε·

Καὶ πάλιν,

,, καὶ πάλιν, υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· αὐτὸς τε περὶ ἑαυτοῦ ὁ κύριος ἐν παροιμίαις λέ-
,, γει· πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με· καὶ περὶ μὲν τῶν γενητῶν καὶ κτιστῶν ὁ ἰωάννης φησὶ· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· περὶ δὲ τοῦ κυρίου εὐαγγελιζό-
,, μενος λέγει· ὁ μονογενὴς υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο· εἰ τοίνυν υἱός, οὐ κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα, οὐχ υἱός· πολλὴ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἡ διαφορά· καὶ οὐκ ἂν εἴη αὐτὸς υἱὸς καὶ κτίσμα· ἵνα μὴ καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ ἔξωθεν τοῦ θεοῦ ἡ οὐσία αὐτοῦ νομίζηται· ἆρ' οὖν μάτην γέγραπται τοῦτο τὸ ῥητόν; τοῦτο γὰρ πάλιν ἐκεῖνοι περιβομβοῦσιν ὡς ἀγέλη κωνώπων. οὐχί γε· οὐ μάτην γέγραπται· ἀλλὰ καὶ μάλα ἀναγκαίως· καὶ γὰρ καὶ κτίζεσθαι λέγεται· ἀλλ' ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος· ἀνθρώπου γὰρ ἴδιον τοῦτο· τὴν δὲ διάνοιαν ταύτην εὑρήσει καλῶς ἐν τοῖς λογίοις κειμένην, ὁ μὴ πάρεργον ἡγούμενος τὴν ἀνάγνωσιν· ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὰ πρόσωπα· καὶ τὴν χρείαν τῶν γεγραμμένων ἐρευνῶν· καὶ οὕτω τὰ ἀναγνώσματα διακρίνων καὶ διανοούμενος. τὸν μὲν οὖν καιρὸν τοῦ ῥητοῦ εὑρήσει καὶ γνώσεται ὅτι ἀεὶ ὢν ὁ κύριος, ὕστερον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ, γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου· τὴν δὲ χρείαν νοήσειεν, ὅτι τὸν ἡμῶν θάνατον καταργῆσαι θέλων, ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα ἐκ τῆς παρθένου μαρίας· ἵνα τοῦτο προσενέγκας θυσίαν ὑπὲρ πάντων τῷ πατρὶ ἀπαλλάξῃ πάντας ἡμᾶς, ὅσοι φόβῳ θανάτου, διὰ παντὸς τοῦ ζῆν, ἔνοχοι ἦμεν δουλείας· τὸ δὲ πρόσωπον, τοῦ μὲν σωτῆρός ἐστι. τότε δὲ λέγεται, ὅτε
,, λοιπὸν λαβὼν τὸ σῶμα λέγει· κύριος ἔκτισέ με ἀρ-
,, χὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. ὡς γὰρ υἱῷ θεοῦ ὄντι, ἁρμόζει καλῶς τὸ ἀιδίως εἶναι, καὶ ἐν κόλποις εἶναι τοῦ πατρός· οὕτως καὶ ἀνθρώπῳ γενομένῳ, πρέπουσα φωνή τε, κύριος ἔκτισέ με. τότε γὰρ λέγεται περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐπείνασε· καὶ ἐδίψησε· καὶ ἐπυνθάνετο ποῦ λάζαρος κεῖται· καὶ πέπονθε καὶ ἀνέστη· καὶ ὥσπερ ἀκούοντες αὐτὸν κύριον καὶ θεὸν καὶ φῶς ἀληθινὸν, νοοῦμεν αὐτὸν ὄντα ἐκ τοῦ πατρός, οὕτως δίκαιόν ἐστιν ἀκούοντας τὸ ἔκτισε καὶ τὸ δοῦλος, καὶ τὸ πέπονθε, μὴ τῇ θεότητι λογίζεσθαι· ἀνοίκειον γάρ· ἀλλὰ τῇ σαρκὶ ταῦτα μετρεῖν ἣν δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε· ταύτης γὰρ ἴδια ταῦτα· καὶ αὐτὴ ἡ σάρξ, οὐχ ἑτέρου, ἀλλὰ τοῦ λόγου ἐστίν· εἰ δὲ καὶ τὸ ἐκ τούτου χρήσιμον ἐθέλοι τις μαθεῖν, εὑρήσει καὶ τοῦτο· ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἵνα καὶ προσενέγκῃ τοῦτο ὑπὲρ πάντων, καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ μεταλαβόντες, θεοποιηθῆναι δυνηθῶμεν· ἄλλως οὐκ ἂν τούτου τυχόντες, εἰ μὴ τὸ κτιστὸν ἡμῶν αὐτὸς ἐνεδύσατο σῶμα· οὕτω γὰρ καὶ ἄνθρωποι θεοῦ λοιπὸν καὶ ἐν χριστῷ ἄνθρωποι χρηματίζειν ἠρξάμεθα· ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς τὸ πνεῦμα λαμβάνοντες, οὐκ ἀπόλλυμεν τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν οὐσίαν, οὕτως ὁ κύριος γενόμενος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος καὶ σῶμα φορέσας, οὐδὲν ἧττον ἦν θεός· οὐ γὰρ ἠλαττοῦτο τῇ περιβολῇ τοῦ σώματος· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐθεοποιεῖτο τοῦτο καὶ ἀθά-

Et rursum, *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Ipse autē Dominus de se in Prouerbiis loquitur, *Ante omnes colles gignit me.* De rebus autem creatis factisque ita Ioannes loquitur. *Omnia per eum facta sunt*, de Christo autem euangelizans dicit, *Vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ille nobis enarrauit*: igitur si Christus est Filius, creatura certe nunquam fuerit, ne simul & ex Deo & ex alio illius substantia comparata esse

A intelligatur: quid ergo? in vanúmne & frustra hoc prouerbium scriptum est? tale quid enim illi veluti muscæ libenter obmurmurant. Non (inquam) hoc frustra, sed perquam necessario scriptum est: vox enim illa creari de Christo dicitur, sed de homine iam facto, quū id proprium sit hominis. Et rem ita se habere animaduertet, quisquis non perfunctorie Scripturam perlegerit, obseruatis temporib. personis, vsuque Scripturarum, & quæ ita legerit, cum iudicio examinet. Tempora igitur huius dicti locum suum, opportunitatemq; habuisse cognoscet, quum Dominus, qui semper est,

B in consummatione seculorum, hominem seipsum fecisset, & quū esset Filius Dei, filius hominis fieri non recusasset. Vsum aūt, vtilitatēque ex eo animaduertas, quòd tum, quum nostram mortem demoliri vellet, corpus sibi sumpserit ex Maria virgine, vt illud pro omnibus in victimam offerens, in vniuersum nos omnes reconciliaret, qui metu mortis, per omnem vitam seruituti obnoxij detinebamur. Persona quidem quæ loquitur, Saluatoris est, sed tum demū hæc eū loqui intelligēdum est,

C quum corpus assumeret, *Dominus creauit me in initio viarum suarum ad opera sua.* Vt enim Filio Dei probe conuenit perpetuo esse, & in sinu Patris esse, ita quoque homini facto probe conueniebat ea vox, *Dominus creauit me.* Tunc enim de eo hoc congruenter dicitur, vtpote, qui tunc quoq; & esuriebat, & sitiebat, & percunctabatur, vbi Lazarus situs esset, & passus est, & resurrexit. Quemadmodū ergo dum audimus eum dominum & Deū & Lumen verum esse, intelligimus eū ex patre esse: ita quo-

D que æquum est, dum audimus de eo hanc vocem, creauit me, & quod seruus factus sit, & passus sit, ea ipsa non imputari Diuinitati, quū id minime conueniat, sed carni admetiri, quā propter nos gestauit. Hæc enim propria sunt carnis, eáque ipsa caro non alterius cuiuspiam est, sed Verbi Dei. Quod si istius quoque rei vsum condiscere cupias, id quoque reperire licebit. Verbum enim caro factum ideo est, vt carnem offerret pro omnibus. Atque ita vti nos Spiritus ipsius participatu Diuinitatis consortes redderemur, qui alioqui hoc ipsum

E nunquam adepti fuissemus, nisi creatitium nostrum istud corpus ille ipse sibi induisset. Inde enim factum est, vt non simpliciter homines, sed homines Dei, in Christo cœperimus appellari. Sed quemadmodum nos Spiritum dei accipientes, non deperdimus propriam nostram substantiā: ita quoq; Dominus propter nos homo factus est, & corpus gestans, nihilominus manebat Deus: nō enim diminuebatur amictu corporis, sed potius illud deificabat, & im-

&c immortale reddebat. Et hæc quidem abunde sufficiunt ad hæresim istam Arianorum traducendã. Ex rationibus enim quas mihi dominus suppeditauit, impietas eorum satis liquet. Age ergo & nos proponamus quæstiones, & responsum ab iis postulemus: opportunum siquidem est, quum ipsi perplexi hæreant, vt nos ab illis sciscitemur, quid scis, an si ita cõfusi pudefactiq; videant, quo malorũ reciderint? Filium ergo Dei didicimus ex sacris Scripturis, quẽadmodum prædictum est, esse Rationẽ siue Verbum, & Sapientiam Patris, quum Apostolus dicat, *Christus Dei Virtus, & Dei Sapiẽtia.* A Ioannes quoque quum dixisset, *Verbum caro factum est*, statim subintulit, *Et vidimus gloriam eius, sicuti gloriam Vnigeniti ex Patre plenum gratiã & veritate:* vt intelligas hoc Verbũ esse Vnigenitum Filium Dei, & in Verbo & in hac Sapientia conditum esse cælum & terrã & omnia quæ in eis sunt: & huius Sapientiæ fontem esse Deum, in Propheta Baruch didicimus, increpante Israelem, quòd dereliquisset fontem Sapientiæ. B Quòd si istum abnegant & repudiant, quid aliud faciunt, quàm quòd hoc ipso se alienos à nomine Christianismi ostẽdunt, dignosque qui iure peculiari vocabulo impij Christique perduelles, quod nomen sibiipsis imposuerunt, vocitentur? Sin autem confiteantur numinis afflatu voces Sacræ scripturæ pronũciatas, audeant propalam dicere, quòd iam diu clam & occultim mussitant irrationalem & insipientem aliquando fuisse Deum, pergántque inde vt sunt insani, & dicant, Erat, quando nõ erat: Et antequã nasceretur, Christus non fuit. C Rursúsque pro dogmate definiant: Fontem non ex se genuisse Sapientiam, sed quasi quæ cisterna esset, aliunde eã accepisse, vt & eò quoque impudentiæ erumpant, vt dicant ex non entibus extitisse Filium. Id enim Deum nequaquam fontem esse declarauit, sed cisternam aliunde aquas accipientem, & titulotenus tantummodo fontem, non ex natura fontem appellari. Quanta igitur illud impietate scateat, neminem, cui vel pauxillum mentis sit, dubitare existimo. Sed tamen quia Rationem & sapientiam, non nisi mera nomina Filij Dei esse D obgrunniunt, necessum est, vt ab iis ad istum modum quæras: Si ista duntaxat nomina sunt Filij, igitur ille diuersus fuerit à significatu horum vocabulorum. Quapropter si maior est quã ista nomina, nefaria res est, eum qui maior sit minoribus vocabulis designari. Sin autem inferior est istis nominibus prorsus non abest in verbis culpa quum excellentiori nomenclatura, quàm par est, appelletur. Quòd si progressu profectúque virtutis impleuerit mensuram nominis sui, in eo ipso non minor, quàm E in superioribus impietas. Nam illum qui in patre est, & in quo vicissim Pater est & qui de se dicit, *Ego & Pater vnum sumus: &, qui vidit me, Patrem meum*, illum inquam dicere aliqua re extranea maiorem fieri, profectúsq; capere omnẽ insaniam furorémq; transcendit. Cæterũ hinc quoq; deiecti, & quẽadmodũ Eusebius, inopes consilii, perplexiq; id solum prætendunt,

quod

καὶ ἀθάνατον ἀπετέλει. ἱκανὰ μὲν οὖν ταῦτα στηλιτεῦσαι τὴν αἵρεσιν ἀρειανῶν· καὶ γὰρ ὡς ὁ κύριος δέδωκεν, ἐξ ὧν ἔλεγχον αὐτοὶ διηλέγχθησαν ἀσεβοῦντες. φέρε δὴ καὶ ἡμεῖς προτείνωμεν καὶ ἀπαιτήσωμεν καὶ αὐτοὺς ἀποκρίνασθαι· καιρὸς γάρ ἐστιν ἀπορήσαντας αὐτοὺς ἐν τοῖς ἰδίοις, ἐρωτᾶσθαι λοιπὸν παρ᾽ ἡμῶν· τάχα κἂν οὕτως ἐντραπέντες, ἀναβλέψωσιν ὅθεν κατέπεσαν οἱ κακόφρονες. τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μεμαθήκαμεν ἐκ τῶν θείων γραφῶν ὡς προείπομεν, αὐτὸν εἶναι τὸν λόγον καὶ τὴν σοφίαν τοῦ πατρός· ὁ μὲν γὰρ ἀπόστολός φησι· χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· ὁ δὲ ἰωάννης εἰρηκὼς καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἐπήγαγεν εὐθύς· καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός· πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· ὡς τοῦ λόγου ὄντος μονογενοῦς υἱοῦ· ἔν τε τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ γεγενῆσθαι τόν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· καὶ ταύτης τῆς σοφίας πηγὴν εἶναι τὸν θεόν, ἐν τῷ βαροὺχ μεμαθήκαμεν· αἰτιαθέντος τοῦ ἰσραὴλ ὅτι ἐγκατέλιπε τὴν πηγὴν τῆς σοφίας· εἰ μὲν οὖν ἀρνοῦνται τὰ γεγραμμένα, αὐτόθεν ἀλλότριοι καὶ τοῦ ὀνόματός εἰσιν, οἰκείως ἂν καλοῖντο καὶ παρὰ πάντων, ἄθεοι καὶ χριστομάχοι· οὕτω γὰρ ἑαυτοὺς ἐπωνόμασαν καὶ αὐτοί· εἰ δὲ συνομολογοῦσιν ἡμῖν εἶναι θεόπνευστα τὰ τῆς γραφῆς ῥήματα, τολμησάτωσαν φανερῶς εἰπεῖν ἃ κεκρυμμένως φρονοῦσιν· ὅτι ἄλογος καὶ ἦν ὁ θεός ποτε· καὶ μανέντες εἴπωσιν ἦν ὅτε οὐκ ἦν· καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν ὁ χριστός· πάλιν τε ἀποφηνάσθωσαν τὴν πηγὴν μὴ ἐξ ἑαυτῆς γεγεννηκέναι τὴν σοφίαν· ἀλλ᾽ ἔξωθεν ἑαυτῆς κεκτῆσθαι ταύτην· ἵνα καὶ τολμήσωσιν εἰπεῖν, ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ υἱός· τοῦτο γὰρ οὐκ ἔτι πηγὴν ταύτην δεικνύουσιν· ἀλλά τινα λάκκον ὥσπερ ἔξωθεν ὕδωρ λαβόντα, κεχρημένον τῷ ὀνόματι τῆς πηγῆς· ὅσης μὲν οὖν ἀσεβείας ἐστὶ τοῦτο μεστόν, οὐδένα τῶν κἂν βραχεῖαν αἴσθησιν ἐχόντων ἀμφιβάλλειν ἡγοῦμαι· ἐπειδὴ δὲ τονθορύζοντες λέγουσιν ὀνόματα μόνον εἶναι τοῦ υἱοῦ λόγος καὶ σοφία, ἀναγκαῖον ἐρωτῆσαι τούτους. εἰ ὀνόματα μόνον ἐστὶ ταῦτα τοῦ υἱοῦ, ἄλλος ἂν αὐτὸς εἴη παρὰ ταῦτα· καὶ εἰ μὲν βελτίων ἐστὶ τῶν ὀνομάτων, οὐχ ὅσιον ἐκ τῶν ἐλαττόνων τὸν βελτίονα σημαίνεσθαι· εἰ δὲ ἐλάττων ἐστὶ τῶν ὀνομάτων, πάντως ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐπὶ τὸ κάλλιον προσηγορίας· τοῦτο δὲ πάλιν, προκοπὴν αὐτοῦ σημαίνει· καὶ οὐ μεῖόν ἐστι τῶν προτέρων καὶ τοῦτο τὸ ἀσέβημα· τὸν γὰρ ἐν τῷ πατρὶ ὄντα ἐν ᾧ καὶ ὁ πατήρ ἐστι· τὸν λέγοντα· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· ὃν καὶ ὁ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα· ὀνομάζειν ὑπό τινος ἔξωθεν βελτιοῦσθαι, πᾶσαν ὑπερβάλλει μανίαν· ἀλλὰ τούτων ἐκπίπτοντες. καὶ κατὰ τοὺς περὶ εὐσέβιον ὑπὸ πολλῆς συνεχόμενοι τῆς ἀπορίας, ἐκεῖνο λοιπὸν ἔχουσιν ὑπολειπόμενον,

ὃ καὶ

ὃ καὶ ἐν ἀσματίοις Ἄρειος καὶ ἐν τῇ ἑαυτοῦ θαλίᾳ ὡς ἐπαπορῶν μυθολογεῖ· πολλοὺς λαλεῖ λόγους ὁ θεός· ποῖον αὐτῶν ἄρα λέγομεν ἡμεῖς υἱὸν καὶ λόγον μονογενῆ τοῦ πατρός; ἀνόητοι· καὶ πάντα μᾶλλον, ἢ χριστιανοί· πρῶτον μὲν γὰρ τοιαῦτα λαλοῦντες περὶ θεοῦ, μικροῦ δεῖν ἄνθρωπον τὸν θεὸν ὑπολαμβάνουσιν, οὕτω λαλοῦντα καὶ παραμείβοντα τοὺς προτέρους τοῖς δευτέροις λόγοις· ὥσπερ οὐκ ἀρκοῦντος ἑνὸς τοῦ ἐκ τοῦ θεοῦ λόγου, πᾶσαν τὴν ἐκ τοῦ βουλήματος τοῦ πατρὸς δημιουργίαν, καὶ τὴν τούτου πρόνοιαν πληρῶσαι· τὸ μὲν γὰρ πολλοὺς αὐτὸν λαλεῖν λόγους, ἀσθένεια τῶν πάντων ἐστίν· ἑκάστου λειπομένου τῆς τοῦ ἑτέρου χρείας· τὸ δὲ ἑνὶ κεχρῆσθαι λόγῳ τὸν θεὸν ὡς καὶ ἔστιν ἀληθῶς, τοῦτο καὶ τοῦ θεοῦ τὴν δύναμιν δείκνυσι, καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ λόγου τὴν τελειότητα· καὶ τῶν οὕτω φρονούντων, τὴν ἀσέβειαν ἐστίν· εἴθε δὲ καὶ οὗτοι κἂν ἐξ ὧν λέγουσι νῦν, ἐθελήσουσιν ὁμολογεῖν τὴν ἀλήθειαν· εἰ γὰρ ἅπαξ διδόασι τὸν θεὸν προφέροντα λόγους, ἴσασιν ὅλως αὐτὸν πατέρα· τοῦτο δὲ γινώσκοντες, σκοπείτωσαν ὅτι μὴ θέλοντες ἕνα διδόναι τοῦ θεοῦ λόγον, πολλῶν αὐτὸν εἶναι πατέρα φαντάζονται· καὶ τὸ μὲν ὅλως εἶναι τοῦ θεοῦ λόγον, οὐ θέλουσιν ἀρνεῖσθαι· τὸ δὲ εἶναι τοῦτον τοῦ θεοῦ υἱόν, οὐχ ὁμολογοῦσιν· ἔστι δὲ τοῦτο τῆς ἀληθείας ἀγνωσία· καὶ τῶν θείων γραφῶν ἀπειρία· εἰ γὰρ ὅλως ὁ θεὸς πατήρ ἐστι λόγου, διατί μὴ καὶ ὁ γεννώμενος υἱός ἐστιν; υἱὸς δὲ πάλιν τοῦ θεοῦ τίς ἂν εἴη, ἢ ὁ λόγος αὐτοῦ; καὶ γὰρ οὐ πολλοὶ λόγοι. ἵνα μὴ ἕκαστος ἐνδεὴς ᾖ, ἀλλὰ εἷς ὁ λόγος· ἵνα τέλειος μόνος αὐτὸς· καὶ ὅτι ἑνὸς ὄντος τοῦ θεοῦ, μίαν ἔδει καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ εἶναι· ἥτις ἐστὶν ὁ υἱός· καὶ γὰρ ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν λογίων ἐστὶ μαθεῖν, αὐτός ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· καὶ ἡ σοφία· καὶ ἡ εἰκών· καὶ ἡ χείρ· καὶ ἡ δύναμις· ἓν γάρ ἐστι τὸ τοῦ θεοῦ γέννημα· καὶ ταῦτα, τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς γεννήσεως εἰσὶ γνωρίσματα· ἄν τε γὰρ τὸν υἱὸν εἴπῃς, τὸ ἐξ αὐτοῦ φύσει δεδήλωκας· ἄν τε τὸν λόγον ἐνθυμηθῇς, τὸ ἐξ αὐτοῦ πάλιν καὶ τὸ ἀδιαίρετον αὐτοῦ λογίζῃ· καὶ τὴν σοφίαν δὲ λέγων, οὐδὲν ἧττον τὸ μὴ ἔξωθεν, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ πάλιν φρονεῖς· ἂν δὲ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν χεῖρα ὀνομάσῃς, τὸ ἴδιον πάλιν τῆς οὐσίας λέγεις· καὶ τὴν εἰκόνα δὲ λέγων, τὸν υἱὸν σημαίνεις· τί γὰρ ἂν εἴη ὅμοιον τῷ θεῷ, ἢ τὸ ἐξ αὐτοῦ γέννημα; ἀμέλει ὅπερ διὰ τοῦ λόγου γέγονε, ταῦτα τῇ σοφίᾳ τεθεμελίωται· καὶ ἃ ἐν τῇ σοφίᾳ τεθεμελίωται, ταῦτα πάντα ἐν τῇ χειρὶ πεποίηται· καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ γέγονε· καὶ τούτων οὐκ ἔξωθεν ἡμεῖς· ἀλλ' ἐκ τῶν γραφῶν ἔχομεν τὴν πίστιν· ὁ μὲν γὰρ θεὸς αὐτὸς διὰ ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγει· ἡ χείρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· καὶ ἡ δεξιά μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν· καὶ πάλιν· καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς χειρός μου σκεπάσω σε· ἐν ᾗ ἔστησα τὸν οὐρανόν, καὶ ἐθεμελίωσα τὴν γῆν. ὁ δὲ δαβὶδ τοῦτο μαθών· καὶ εἰδὼς τὴν χεῖρα αὐτὴν οὖσαν τὴν σοφίαν, ἔψαλλε· πάντα

quod & Arius in suis cantiunculis, & Conuiualium libro per speciē subdubitandi fabulatur. Multa (inquiens) verba profert Deus: quódnā igitur ex istis verbis Filium & Verbū vnigenitū Patris esse recipiemus? stulti & quiduis potius quam Christiani: non longe enim absunt dum talia de Deo fabulantur, vt Deum hominē esse suspicētur, vtpote quē ita inducunt loquentē, quasi qui priora verba posterioribus mutet, & quasi vnum ex Deo Verbū non sufficiat, quod vniuersam mundi ex voluntate Patris creationem, curámq; & prouidentiā sustineat. Si enim Deus multa verba loquitur, hoc ipsum in iudicio est, in omnibus eius verbis esse quandā imbecillitatem: ac proinde singula quæq; ab eo repudiari, & aliud semper nouū requiri. Contra autem, si vno verbo vtatur vt reuera vtitur, id & eius potentiam, & verbi ex eo nati perfectitudinem declarat, & contrà sentientiū impietatem coarguit. Vtinā isti vel de suis dictis veritatē colligant & agnoscant. Nā si concesserint Deum non nisi semel Verbū proferre, fieri non potest, quin agnoscant, eum ita loquentē verbi sui Patrem esse. Iam mihi videant, quæso, ꝙ dum nolunt concedere, vnum esse Dei Verbum, multorum verborū Patrem Deum esse mentiantur. At illi porro quin sit Dei verbum non inficiantur, sed id pro filio Dei non agnoscunt. Atqui ea ipsa est veritatis ignoratio, & sacrarū literarū imperitia. Si enim omnino Deus Pater Verbi est, cur non ꝙ gignitur Filius, haberi debeat? Porro Filius Dei quisnā fuerit, nisi Verbum eius? Non enim multa verba sunt, ne vnumquodq; eorum insufficiens habeatur, sed vnum verbum, vt illud solum perfectū esse intelligatur. Et quādoquidem vnus est Deus, necessarium est quoq; vnam esse Dei imaginem, quæ ipsius est Filius: Siquidem Filius Dei, vt ex ipsis Scripturis patet, ipse est Dei Verbum, & Sapientia, & imago, & Manus, & Virtus: vnica enim est Dei progenies. Atq; istę appellationes, indicia, argumētáq; sunt eius ex Patre generationis. Siue enim Filium dixeris, eo ipso naturaliter eum ex patre declaraueris: siue eum Rationem siue Verbum Dei esse cogites, rursum eum ex illo esse sine vlla differentia cogitaueris: ita quoq; dum eum Sapientiam dicis, æque ac tantumdem eum non aliunde esse, sed ex Patre & in Patre, animo intellexeris. Iam si eum Potentiam Dei, aut manum appelles, iterum denuo proprietatem substantiæ eius significaueris: quòd si eum imaginem nomines, filium hoc ipso eum esse indicaueris. Quid enim simile Deo, nisi sua ipsius Progenies? Certe quæ per Verbum facta sunt, ea quoque per sapientiā fundata sunt. Et quę in Sapientia fundata sunt, ea omnia, Manu Dei, & per Filium creata sunt. Atque eius rei fidem non aliunde, quàm ex sacris literis condiscimus. Deus enim ipse per Esaiam Prophetam ita loquitur, *Manus mea fundauit terram, & dextra mea firmauit cælum.* Rursumq;: *Et sub vmbra manus meæ tegam te, in qua ego cōstitui calū, & fundaui terrā.* Dauid quoq; eius rei non ignarus, quum sciret ipsam manum esse Sapientiam, ita cantauit,

Omnia in sapientia fecisti, impleta est terra creatione tua. Quemadmodum quoque & Salomon id à Deo acceptum, locutus est: Deus in sapientia fundauit terram, Ioannes item, qui cognosceret, manum & Sapientiam esse Verbum, ad istum modum Euangelicè prædicauit: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, hoc in principio apud Deum erat: omnia per ipsum facta, & sine eo factum est nihil.* Apostolus itidem conspiciens Manum, Sapientiam, & Verbum esse ipsum Filium Dei, *Multifarie*, inquit, *& multis modis olim Deus, quum locutus esset Patribus nostris, in fine dierum istorum locutus est nobis in filio, quem statuit heredem omnium per quem fecit & secula*: & rursum, *Vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia, & nos per eum.* Idem certum habens, Verbum, Sapientiam, & Filium esse imaginem ipsam Patris: ita dicit in epistola ad Colossenses, *Gratias agentes Deo & Patri, qui idoneos nos fecit in partem sortis sanctorum in luce, qui extraxit nos ex potestate tenebrarum, & transtulit nos in regnum Filii dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem, & remissionem peccatorum, qui est imago Dei inuisibilis, Primogenitus omnis creaturæ. Quoniam in eo condita sunt omnia, tam ea quæ in cælis sunt, quàm ea quæ in terris sunt, siue sint Throni, siue Dominationes, siue principatus, siue Potestates, omnia per eum & in eo sunt condita, & ipse est ante omnia, & omnia in eo consistunt.* Vt enim per Verbum, ita in illo per imaginem ipsius condita sunt omnia. Ad istum modum si quis de Domino cogitet, non impinget in lapidem offensionis, sed potius ad splendorem procedet, pergétque in luce veritatis. Hic enim omnino est sensus veritatis, etiam si rumpantur isti vitilitigatores, neque Deum reuerentes, neque conuicti argumentis pudescentes. Eusebiani igitur ita explorati pertentatique à multis, semetipsos condemnantes, quemadmodum iam dixi, catholicorum sententiis subscripserunt, & mutatis suis opinionibus amplexi quietem recesserunt. Cæterum, quia isti in suis impietatibus ferociunt, & circa veritatem vertigine cæcutiunt, nihilque aliud studio habent, quàm vt Synodum lædant, dicant mihi, quæso, ex quibusnam Scripturis addidicere, aut ex quonam sanctorum audierunt voculas istas quæ sibi congesserunt: *Ex non entibus*, &, *Non erat priusquam gigneretur*, &, *Erat aliquando, quando non erat*, &, *illud conuertibile*, &, *præxistere*, &, *voluntate*, quibus ludis aduersus Dominum cauillantur, cùm beatus Paulus in epistola ad Hebræos dicat, *Per fidem intelligimus Dei Verbo perfecta esse secula*, vt ex non apparentibus visibilia exorirentur, sed tamen nihil est Verbo commune cum seculis, ipsum enim est quod ante secula præexistit, per quod & ipsa secula condita sunt. In Pastore quoque scriptum habetur: nam & inde etiam, quanquam is liber ex canone non sit, allegationes faciunt,

Ante

πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτί- „
σεώς σου· ὡς καὶ σαλομὼν παρὰ θεοῦ λαβὼν, ἔλε- „
γεν· ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· ἰωάν-
νης τε γινώσκων τὴν χεῖρα καὶ τὴν σοφίαν εἶναι τὸν
λόγον, εὐηγγελίζετο· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ „
ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· „
οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν· πάντα δι' αὐτοῦ „
ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν· ὁ δὲ ἀπό- „
στολος βλέπων τὴν χεῖρα· τὴν σοφίαν· τὸν λό-
A γον αὐτὸν ὄντα τὸν υἱόν, φησί· πολυμερῶς καὶ πολυ- „
τρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν „
τοῖς προφήταις ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων, ἐλά- „
λησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ· ὃν ἔθηκεν κληρονόμον πάντων. δι' „
οὗ καὶ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας· καὶ πάλιν, εἷς κύριος ἰη- „
σοῦς χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· εἰδὼς „
δὲ πάλιν τὸν λόγον· τὴν σοφίαν· τὸν υἱόν· αὐτὸν ὄντα
τὴν εἰκόνα τοῦ πατρὸς, φησὶν ἐν τῇ πρὸς κολασ-
σαεῖς ἐπιστολῇ· εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ καὶ πατρί· „
τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν „
B ἁγίων ἐν τῷ φωτί· ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας „
τοῦ σκότους· καὶ μετέστησεν εἰς βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγά- „
πης αὐτοῦ· ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν· τὴν ἄφε- „
σιν τῶν ἁμαρτιῶν· ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου. „
πρωτότοκος πάσης κτίσεως· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη „
τὰ πάντα· τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· „
τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· εἴτε θρόνοι· εἴτε κυριό- „
τητες· εἴτε ἀρχαί· εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ „
καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων· καὶ τὰ „
C πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν· ὡς γὰρ διὰ τοῦ λόγου.
οὕτως εἰκόνος αὐτοῦ ὄντος, ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ
πάντα· οὕτως δέ τις περὶ τοῦ κυρίου διανοούμενος,
οὐ προσκόψει τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος· ἀλ-
λὰ μᾶλλον πορεύσεται πρὸς τὴν λάμψιν καπί-
ναυλι τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας· τοῦτο γὰρ ὄντως
ἐστὶ τῆς ἀληθείας τὸ φρόνημα κἂν διαρρηγνῶ-
σιν οὗτοι φιλονεικοῦντες· μήτε τὸν θεὸν σεβόμενοι,
μήτε τοὺς ἐκ τῶν ἀποδείξεων ἐλέγχους ἐντρεπό-
μενοι· οἱ μὲν οὖν περὶ εὐσέβιον οὕτως ἐξεταζόμενοι
D τότε διὰ πολλῶν· καὶ καταγνόντες ἑαυτῶν καθὰ
προεῖπον, ὑπέγραψαν, καὶ μεταγνόντες ἠρέ-
μησαν καὶ ἀνεχώρησαν. ἐπειδὴ δὲ οὗτοι νεανιευό-
μενοι τῆς ἀσεβείαις καὶ σκοτοδινιῶντες περὶ τὴν
ἀλήθειαν· οὐδὲν ἕτερον ἢ κατηγορεῖν τὴν σύνο-
δον ἐπιχειροῦσιν, εἰπάτωσαν ἡμῖν ἐκ ποίων αὐ-
τοὶ γραφῶν μαθόντες, ἢ παρά τινος τῶν ἁγίων
ἀκούσαντες, συμπεφορήκασιν ἑαυτοῖς ῥημάτια.
τὸ, ἐξ οὐκ ὄντων· καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· καὶ τὸ, ἦν πο- „
τε ὅτε οὐκ ἦν· καὶ τὸ τρεπτόν· καὶ τὸ προυπάρχειν· καὶ „
E τὸ, θελήματι· ἐν οἷς καὶ τοῦ κυρίου παίζοντες μυθο- „
λογοῦσιν· ὁ μὲν γὰρ μακάριος παῦλος ἐν τῇ πρὸς
ἑβραίους φησίν· πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶ- „
νας ῥήματι θεοῦ εἰς τὸ ἐκ μὴ φαινομένων, τὸ βλε- „
πόμενον γεγονέναι· ἀλλ' οὐδὲν κοινὸν τῷ λόγῳ πρὸς
τοὺς αἰῶνας· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ προϋπάρχων πρὸ
τῶν αἰώνων· δι' οὗ καὶ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν·
ἐν δὲ τῷ ποιμένι γέγραπται· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο
καί τοι μὴ ὂν ἐκ τοῦ κανόνος, προφέρουσι·

πρ-

» πρῶτον πάντων πίστευσον ὅτι εἷς ἐστιν ὁ θεὸς ὁ τὰ
» πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας καὶ ποιήσας ἐκ
» τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα· ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν οὐδὲν πρὸς τὸν υἱόν ἐστι· περὶ γὰρ τῶν πάντων λέγει τῶν δι' αὐτοῦ γινομένων· ὧν καὶ ἄλλος ἐστὶν αὐτός· οὐ γὰρ οἷόν τε τὸν δημιουργοῦντα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γινομένοις συγκαταριθμεῖν· εἰ μὴ καὶ τὸν ἀρχιτέκτονα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γινομένοις οἰκοδομήμασι τὸν αὐτὸν ἄν τις παραφρονῶν λέγοι. Διατί

A

τοίνυν ἀγράφους αὐτοὶ λέξεις πρὸς ἀσέβειαν ἐφευρόντες, αἰτιῶνται τοὺς ἀγράφοις λέξεσιν εὐσεβοῦντας; τὸ μὲν γὰρ ἀσεβεῖν, παντελῶς κεκώλυται· κἂν ποικίλοις ῥήμασι καὶ πιθανοῖς σοφίσμασι, περιβάλλειν αὐτό τις ἐπιχειρῇ· τὸ δὲ εὐσεβεῖν, ὅσιον παρὰ πᾶσιν ὡμολόγηται· κἂν ξενιζούσαις λέξεσί τις χρήσηται· ἕως μόνον ὁ λέγων εὐσεβὲς ἔχοι τὸ φρόνημα· καὶ δι' αὐτῶν ὃ νενόηκεν, εὐσεβῶς βούλεται σημαίνειν· τὰ μὲν οὖν προειρημένα τῶν χριστομάχων χαμαίζηλα ῥημάτια, προα-

B

πέδειξεν ὁ λόγος καὶ τότε καὶ νῦν, πάσης ἀσεβείας ὄντα μεστά· τὰ δὲ παρὰ τῆς συνόδου γραφέντα καὶ ὁρισθέντα κατ' αὐτῶν· ἐὰν ἐρευνήσῃ τις ἀκριβῶς, εὑρήσει πάντως ἐν αὐτοῖς τὸν τῆς ἀληθείας νοῦν περιεχόμενον· ἂν μάλιστα καὶ τὴν πρόφασιν τῶν τοιούτων λέξεων ἔχουσαν τὸ εὔλογον, φιλομαθῶς ἐρωτήσας ἀκούσῃ· ἔστι γὰρ αὕτη· τῆς συνόδου βουλομένης τὰς μὲν τῶν Ἀρειανῶν τῆς ἀσεβείας λέξεις ἀνελεῖν· τὰς δὲ τῶν γραφῶν ὁμολογουμένας φωνὰς γράψαι, ὅτι τε υἱός ἐστιν οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων·

C

ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ· καὶ λόγος ἐστὶ καὶ σοφία· ἀλλ' οὐ κτίσμα οὐδὲ ποίημα· ἴδιον δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς γέννημα, οἱ περὶ Εὐσέβιον ὑπὸ τῆς πολυχρονίου κακοδοξίας ἑαυτῶν ἑλκόμενοι, ἐβούλοντο τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ, κοινὸν εἶναι πρὸς ἡμᾶς· καὶ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον· μηδέν τε ἐν τούτῳ διαφέρειν ἡμῶν αὐτόν· διὰ τὸ γεγράφθαι·
» εἷς θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ πάλιν· τὰ ἀρχαῖα παρ-
» ῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά· τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ· ἀλλ' οἱ πατέρες θεωρήσαντες ἐκείνων τὴν πανουργίαν, καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας κακοτε-

D

χνίαν, ἠναγκάσθησαν λοιπὸν λευκότερον εἰπεῖν τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ· καὶ γράψαι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν υἱόν ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ κοινὸν καὶ ἴσον τοῦ τε υἱοῦ καὶ τῶν γενητῶν νομίζεσθαι· ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα πάντα, κτίσμα, τὸν δὲ λόγον μόνον ἐκ τοῦ πατρὸς πιστεύεσθαι· κἂν γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ τὰ πάντα λέγεται, ἀλλ' ἄλλως ἢ ὡς ἐστιν ὁ υἱός, εἴρηται· τὰ μὲν γὰρ κτίσματα, διὰ τὸ μὴ εἶναι εἰκῆ καὶ ἐκ ταυτομάτου· μηδὲ κατὰ τύχην ἔχειν τὴν γένεσιν· κατὰ τοὺς λέγοντας ἐξ ἀτόμων συμπλοκῆς καὶ ὁμοιο-

E

μερῶν· ἢ ὥς τινες τῶν αἱρετικῶν, ἄλλον δημιουργὸν λέγουσιν, ἢ ὡς πάλιν ἄλλοι, ὑπό τινων ἀγγέλων λέγουσιν εἶναι τὴν τῶν πάντων σύστασιν· ἀλλ' ὅτι τοῦ θεοῦ ὄντος, τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ λόγου οὐκ ὄντα πρότερον· εἰς τὸ εἶναι γέγονε, διὰ τοῦτο εἴρηται τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ· ὁ δὲ λόγος ἐπεὶ μὴ κτίσμα ἐστίν, εἴρηται καὶ ἔστι μόνος ἐκ τοῦ πατρός. οὐδενὶ γὰρ τῶν γενητῶν ὑπάρχει τοῦτο

ἀμέλει

Ante omnia crede, quòd vnus sit Deus, qui omnia creauit & absoluit, & qui fecit ex non ente vt essent omnia: sed id rursus nihil ad filium spectat: loquitur enim liber de omnibus per filium creatis, à quibus ipse alius ac diuersus est: non enim licet creatorem cum rebus ab ipso creatis cõnumerare, nisi scilicet architectum eundem cum ædificiis ab ipso architectatis per delirium dicas. Cur igitur ipsi vocabula in Scripturis non vsurpata, ad impietatem excogitãtes, illos accusant, qui verba non scripta ad pietatem producunt? Impie enim agere, quoque modo id agas, prohibitũ est, etiam si versicoloribus verbis, & persuasibilibus sophismatibus cultum ornatúmque addas: pie autem agere, fas & sanctum apud omnes habetur: etiam si quis peregrinis ad id vocibus vtatur, modo pium sensum contineant, & per eas id quod animo concepit, pie indicare studeat. Verba igitur Christo rebellium Arianorum, terrestria, inquam, ista & humum sapientia, vt antea, ita etiam nunc omnem præ se impietatem ferunt. Quæ autem à Synodo sunt scripta & statuta contra eos, si quis diligenter excutiat, inueniet in iis absolutissimè sensum veritatis contineri: & causam vtendi istiusmodi vocabulis rectã ratione niti, si diligẽter audiantur. Causa autem huiusmodi fuit, Quum Synodus in hoc esset, vt Arianorum impia vocabula tolleret, & voces adhibere vellet, quæ sine controuersia Sacrarum literarum essent, nimirum eum filium esse, & nequaquam ex non entibus esse, sed ex Deo: eúmque & Verbum esse, & Sapientiam, & nequaquam creaturam aut facturam, sed germen proprium sui patris, Eusebiani pro inueterata sua & praua opinione volebant illud ex Deo esse, cõmune esse, & ad homines quoque pertinere, neque quicquam Christum eo nomine à nobis differre, eò quod scriptum esset: *Vnus Deus ex quo omnia*, & rursum, *Vetera transierunt, ecce noua facta sunt omnia*: omnia verò ex Deo esse. Ibi patres animaduersa illorum fraude & impietatis vafricie, coacti sunt clarioribus verbis exponere, quid sit ex Deo esse, & scribere Filium ex substantia Dei esse, ne ex Deo esse, & commune, & æque ad filium & creaturas pertinere existimaretur: cętera igitur omnia creaturas dixere, excepto Verbo, quod solum ex Patre genitum esse crediderunt & cætera quoque ex Deo esse, verùm nõ eadem ratione quã Filius. Creaturæ enim ideo ex Deo esse prædicantur, ne temere & sponte extitisse videantur aut fortuitam habuisse generationem, secundum illos, qui ex atomorum & similarium partium connexu, rerum procreationem constituunt: aut ne creaturarum author alius quã Deus secũdum quosdam hæreticos putaretur, aut Angeli secundum alios, creatores rerum existimarentur, sed vt Deus omnia per Verbum quum prius non essent, ad essentiam produxisse intelligeretur. Verbum autem quum creatura non sit, verè ex Deo & est & esse prædicandum est. Istius rei intellectus iis vocibus concipitur, quibus dicitur eum ex substantia Patris esse: id enim nulli creaturarum datum:

Certe

Certe quum Paulus omnia dixisset ex Deo esse, statim subintulit, *Et vnus dominus Iesus Christus per quē omnia*: vt omnibus ostenderet Filiū esse alium à cæteris rebus Deo creatis. Quæ enim à Deo facta sunt, per filium facta sunt, nec alia de causa ita locutus est, quàm vt Deum creationis authorē esse demonstraret, non quòd intelligi vellet, ita omnia ex Deo esse, vt filius ex Patre: Neq; enim omnia talia, qualis Filius, neq; Verbum est ex vulgo omnium, quum sit omniū & Dominus & conditor. Ideo enim sacrosancta Synodus liquidius dixit eum ex substantia Patris esse, vt alius à natura rerum conditarū crederetur, quum solus reuera ex Deo, & vt nulla deinceps occasio hominibus impiis ad fraudem relinqueretur. Hæc igitur ratio est cur Filium ex substantia Patris scriptum esse voluerint. Episcopis rursum affirmantibus & hoc quoque scribi debere, eum veram esse Potentiā & Imaginem Patris, & similem patri, & indemutabilem per omnia, & inconuertibilem, & æternū, & indiuisum in Patre subsistere. Nunquam enim non erat, sed semper erat, subsistebatque perpetuo apud Patrem, vt splendor lucis. Ista quidē eatenus sustinebant Eusebiani, nihil ausi contradicere, ob probrum qnod in dictis suis refutatis passi erant, sed ita tamen, vt deprehēderentur inter sese mussitare, nutus conferre, oculisq; sibi inuicem applaudere, quasi illud simile esse, & in eo esse, & eius Potentiam esse, cōmunia filio nobiscum essent, neque obstare quicquam, quo minus nobis ea ipsa quoq; adoptarentur, eò quod de similitudine nostra cum Deo scriptum habeatur, hominem esse & imaginem & gloriā Dei: Quòd vero spectaret ad hanc particulam (semper) in scripturis reperiri has voces, de hominibus, nos semper, qui viuimus, sumus: iam quod ad illud dictum pertineret, quo filius in eo, hoc est, in Deo esse dicitur, scriptum esse, quòd & nos in eo & viuimus & mouemur. Itidem quoque quòd incōuertibilis dicatur, ne id quidem ab hominibus alienum esse, quum scriptum reperiatur, *Nihil nos separabit à charitate Dei*. Porro quòd potētia Dei appelletur, & id quoq; commune esse, quum eruca & bruchus etiam potētiæ Dei appellentur, & quod plus est, magnæ potentiæ. Quin & de populo sæpe scriptum est, egressam esse omnem potentiam domini ex Ægypto, atque adeo etiam quasdam cælestes potētias virtutésq; existere: *Dominus enim*, inquit, *virtutum nobiscum, ereptor noster Deus Iacob*: Talia enim Asterius ab ipsis sophista nominatus scripsit, talia quoque ante eum Arius, vt iam diximus. Cęterum episcopi considerata illorū hypocrisi & vafricie, prout scriptura dicit, dolus in cordibus architectantium mala, ipsi quoq; necessitate coacti sunt sententiam earum rerū ex scripturis colligere & quæ prius dixerant, apertioribus verbis repetere, & scribere filium consubstātialem esse Patri, vt non solum similem similitudine, sed eundē ea voce qua ex patre esse dicitur, significarent: atq; aliā filij similitudinem & incōuertibilitatem declararēt, diuersamq; ab ea, quæ in nobis est, imitationem, quam

ἀμέλει τὰ πάντα λέγων ὁ παῦλος ἐκ τοῦ θεοῦ, εὐθὺς ἐπήγαγε· καὶ εἷς κύριος ἰησοῦς χριστὸς δι' οὗ »
τὰ πάντα· ἵνα δείξῃ πᾶσιν, ὅτι ἄλλος μέν ἐστιν ὁ υἱός, τῶν πάντων τῶν ἐκ τοῦ θεοῦ γινομένων· τὰ γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ γινόμενα, διὰ υἱοῦ γέγονε· τῆς δὲ δημιουργίας χάριν τῆς παρὰ θεοῦ γινομένης, ταῦτ' εἴρηκε· καὶ οὐ διὰ τὸ εἶναι καὶ τὰ πάντα ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρός· οὔτε γὰρ τὰ πάντα ὡς ὁ υἱός, οὔτε ὁ λόγος εἷς τῶν πάντων ἐστί. τῶν γὰρ πάντων
A κύριος καὶ δημιουργός ἐστι· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἁγία σύνοδος λευκότερον εἴρηκεν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτὸν εἶναι τοῦ πατρός· ἵνα καὶ ἄλλος παρὰ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν, ὁ λόγος εἶναι πιστευθῇ· μόνος ὢν ἀληθῶς ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ μηκέτι πρόφασις πρὸς ἀπάτην ὑπολειφθήσηται τοῖς ἀσεβοῦσι· περὶ μὲν οὖν τοῦ γεγράφθαι ἐκ τῆς οὐσίας, ἡ πρόφασις αὕτη· τῶν δὲ ἐπισκόπων πάλιν λεγόντων· δεῖν γράψαι δύναμιν ἀληθινήν· καὶ εἰκόνα τοῦ πατρὸς τὸν λόγον, ὅμοιόν τε καὶ ἀπαράλλακτον αὐ-
B τὸν κατὰ πάντα τῷ πατρί, καὶ ἄτρεπτον καὶ ἀεί, καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι ἀδιαιρέτως· οὐδέποτε γὰρ οὐκ ἦν· ἀλλὰ ἦν ὁ λόγος ἀεί, ὑπάρχων ἀϊδίως παρὰ τῷ πατρὶ ὡς ἀπαύγασμα φωτός, οἱ περὶ εὐσέβιον ἠνείχοντο μὲν μὴ τολμῶντες ἀντιλέγειν, διὰ τὴν αἰσχύνην ἣν εἶχον ἐφ' οἷς ἠλέγχθησαν· κατελήφθησαν δὲ πάλιν πρὸς ἑαυτοὺς τονθορύζοντες καὶ διανεύοντες τοῖς ὀφθαλμοῖς· ὅτι καὶ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἀεί, καὶ τὸ τῆς δυνάμεως ὄνομα, καὶ τό, ἐν αὐτῷ, κοινὰ πάλιν ἐστὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν υἱόν· καὶ οὐδὲν
C λυπεῖ τούτοις ἡμᾶς συνθέσθαι· τὸ μὲν ὅμοιον, ὅτι καὶ περὶ ἡμῶν ἐγράφη· εἰκὼν ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, καὶ δόξα θεοῦ ὑπάρχει· τὸ δὲ ἀεί, ὅτι γέγραπται· ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, τὸ δὲ ἐν αὐτῷ, ὅτι ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν· καὶ τὸ ἄτρεπτον δέ, ὅτι γέγραπται· οὐδὲν ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ χριστοῦ· περὶ δὲ τῆς δυνάμεως, »
ὅτι καὶ ἡ κάμπη καὶ ὁ βροῦχος μέν, λέγονται »
δύναμις· καὶ δύναμις μεγάλη· πολλάκις δὲ καὶ περὶ τοῦ λαοῦ γέγραπται· ὥσπερ ἐξῆλθε
D πᾶσα ἡ δύναμις κυρίου ἐκ γῆς αἰγύπτου· καὶ ἄλλαι δὲ οὐράνιαι δυνάμεις εἰσί· κύριος γάρ
φησι τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν· ἀντιλήπτωρ »
ἡμῶν ὁ θεὸς ἰακώβ· τοιαῦτα γὰρ καὶ ἀστέριος »
ὁ λεγόμενος σοφιστὴς παρ' αὐτῶν μαθὼν ἔ- »
γραψε· καὶ πρὸ αὐτοῦ δὲ ἄρειος μαθὼν ὥσπερ εἴρηται· ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἐν τούτῳ θεωρήσαντες τὴν ὑπόκρισιν ἐκείνων, καὶ ὅτι κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐν καρδίαις τῶν ἀσεβῶν δόλος ἐστὶ τεκταινομένων κακά, ἠναγκάσθησαν
E καὶ αὐτοὶ αὖθις συναγαγεῖν ἐκ τῶν γραφῶν τὴν διάνοιαν· καὶ ἅπερ πρότερον ἔλεγον, ταῦτα πάλιν λευκότερον εἰπεῖν καὶ γράψαι, ὁμοούσιον εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱόν· ἵνα μὴ μόνον ὅμοιον τὸν υἱόν, ἀλλὰ ταυτὸν τῇ ὁμοιώσει ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι σημαίνωσι· καὶ ἄλλην οὖσαν τὴν τοῦ υἱοῦ ὁμοίωσιν καὶ ἀτρεψίαν δείξωσι, παρὰ τὴν ἐν ἡμῖν λεγομένην μίμησιν,
ἣν

τὴν ἐξ ἀρετῆς διὰ τὴν τῶν ἐντολῶν τήρησιν, ἡμεῖς προσλαμβάνομεν. τὰ μὲν γὰρ τῶν σωμάτων ὅμοια πρὸς ἑαυτὰ τυγχάνοντα, δυνατόν πως διΐστασθαι καὶ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων γίνεσθαι. οἷοί εἰσιν οἱ τῶν ἀνθρώπων υἱοὶ πρὸς τοὺς γεννήσαντας· ὡς γέγραπται περὶ τοῦ ἀδὰμ καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος σήθ, ὡς ἦν ὅμοιος αὐτῷ κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκ πατρὸς τοῦ υἱοῦ γέννησις ἄλλη παρὰ τὴν ἀνθρώπων φύσιν ἐστὶ· καὶ οὐ μόνον ὅμοιος· ἀλλὰ καὶ ἀδιαίρετός ἐστι τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· καὶ ἓν μέν εἰσιν αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ὡς αὐτὸς εἴρηκεν· ἀεὶ δὲ ἐν τῷ πατρί ἐστιν ὁ λόγος. καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ λόγῳ· ὡς ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς, τοῦτο γὰρ καὶ ἡ λέξις σημαίνει, διὰ τοῦτο ἡ σύνοδος τοῦτο νοοῦσα, καλῶς ὁμοούσιον ἔγραψεν· ἵνα τήν τε τῶν αἱρετικῶν κακοήθειαν ἀνατρέψωσι· καὶ δείξωσιν ἄλλον εἶναι τῶν γενητῶν τὸν λόγον· καὶ γὰρ τοῦτο γράψαντες, εὐθὺς ἐπήγαγον· τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἢ κτιστὸν· ἢ τρεπτόν· ἢ ποίημα· ἢ ἐξ ἑτέρας οὐσίας, τούτους ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία· ταῦτα δὲ εἰρηκότες, ἐδήλωσαν φανερῶς ὅτι τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον, ἀναιρετικὰ τῶν τῆς ἀσεβείας λογαρίων εἰσίν· ἅπερ ἐστί, κτίσμα· καὶ ποίημα καὶ γενητόν· καὶ τρεπτόν· καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· ὁ γὰρ ταῦτα φρονῶν, ἀντιλέγει τῇ συνόδῳ· ὁ δὲ τὰ ἀρείου μὴ φρονῶν, ἐξ ἀνάγκης τὰ τῆς συνόδου ταῦτα φρονεῖ καὶ διανοεῖται. καλῶς αὐτὰ βλέπων. ὥσπερ ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς· καὶ ἐξ αὐτοῦ τὴν εἰκόνα τῆς ἀληθείας λαμβάνων· οὐκ οὖν εἰ τὰ ῥήματα καὶ οὗτοι ὡς ξένα προφασίζονται, φρονείτωσαν τὴν διάνοιαν καθ' ἣν ἡ σύνοδος οὕτως ἔγραψεν· ἀναθεματίζοντες, ἅπερ ἀνεθεμάτισεν ἡ σύνοδος· καὶ λοιπὸν εἰ δύνανται, μεμφέσθωσαν τὰς λέξεις· εὖ δὲ οἶδα ὅτι φρονήσαντες τὴν διάνοιαν τῆς συνόδου, καὶ τὰ ῥήματα τῆς διανοίας πάντως ἀποδέξονται· ἂν δὲ καὶ ταύτην αἰτιᾶσθαι θελήσωσι, δῆλοι πᾶσίν εἰσι, μάτην καὶ περὶ ἐκείνων λέγοντες· καὶ μόνον ἀφορμὰς ἑαυτοῖς εἰς ἀσέβειαν ἐπινοοῦντες· ἡ μὲν οὖν πρόφασις τῶν τοιούτων λέξεων, αὕτη· εἰ δ' ὅτι καὶ μὴ ἔγγραφοί εἰσι πάλιν γογγύζουσιν, αὐτόθεν μὲν αὐτοὶ ἐκβαλλέσθωσαν ὡς κενολογοῦντες καὶ τὸν νοῦν οὐχ ὑγιαίνοντες· ἑαυτοὺς δὲ καὶ ἐν τούτοις αἰτιάσθωσαν· ὅτι πρῶτοι παρασχόντες τὴν τοιαύτην πρόφασιν, ἐξ ἀγράφων θεομαχεῖν ἤρξαντο· γινωσκέτω δὲ ὅμως εἴ τις ἐστὶ φιλομαθὴς ὅτι εἰ καὶ μὴ οὕτως ἐν ταῖς γραφαῖς εἰσιν αἱ λέξεις, ἀλλὰ καθάπερ εἴρηται πρότερον, τὴν ἐκ τῶν γραφῶν διάνοιαν ἔχουσι· καὶ ταύτην ἐκφωνούμεναι σημαίνουσι τοῖς ἔχουσιν εἰς εὐσέβειαν τὴν ἀκοὴν ὁλόκληρον· σκοπεῖν δὲ τοῦτο σοὶ μὲν ἔξεστιν· ἐκείνους δὲ κατακούειν τοὺς ἀπαιδεύτους· δέδεικται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν· καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἀληθές, πιστεύειν τὸν λόγον ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι· καὶ μόνον ἴδιον αὐτοῦ καὶ φύσει γέννημα· πόθεν

quam ex virtute per obſeruationem mandatorum conſequimur. Siquidem corpora interim ſimilia diſtare poſſunt, & longe à ſe inuicem diſiungi, quales ſunt liberi qui ſimilitudine parentes referunt, quemadmodum ſcriptum eſt de Adamo, & ex genito Seth, quòd fuerit illi ſpecie ſimilis. Ceterum quandoquidem illa ex patre filij generatio, alia eſt à natura hominum, filiúſque non ſolum ſimilis, ſed indiſſeparabilis eſt à patris ſubſtan-
A tia, & quia ambo vnum ſint, vt ab ipſo dictum eſt, ſempérque in patre eſt, & pater in eo, & quia ſplendor eſt reſpectu lucis: hoc enim vox illa ſignificat, ideo Synodus re perpenſa, recte eum conſubſtantialem eſſe tradidit, vt & hæreticorem ſubuerteret malitiam, & oſtenderet eum alium eſſe à rebus creatis: quippe quæ ſtatim poſt decretum illud quoque addidit: Illos autem, qui dicunt Filium Dei ex non entibus extitiſſe, aut creatum eſſe, aut vertibilem eſſe, aut opus eſſe aliquod conditum, aut ex alia ſubſtantia prodiſſe, eos anathe-
B mate percutit Sancta & Catholica Eccleſia. In his verbis, ex patre eſſe, & conſubſtantialem eſſe, vim peremptoriam Patres voluere contineri, ad elidendas has argutiolas, Filium creatum, aut factum, aut mutabilem eſſe, aut non fuiſſe antequam naſceretur. Qui enim ita ſentit, contradicit Synodo: contra, qui cum Ario non ſapit, debet neceſſario ea quæ ſunt Synodi, ſapere, & cogitare modo recte quomodo ſe habeat lux ad ſplendorem, intueatur, atque ita inde veritatis imaginem concipere. Quapropter ſi iſti hæc vocabula
C exotica cauillantur, reſpiciant ſenſum iuxta quem Synodus ea in decretis ſuis adhiberi voluit, & pro anathemate habeant, quæ Synodus pro anathemate haberi voluit, & tum demum ſi poſſint culpent: Sed ego ſatis compertum habeo, eos, ſi pro Synodi ſententia hac in parte ſentiant, verba, quibus ea ſententia concepta eſt, non improbaturos eſſe. Quòd ſi ipſam ſententiam vituperare ſtudeant, omnibus patebit eos fruſtra de verbis expoſtulare, & tantummodo occaſionem ali-
D quam ſuæ impietati captare. Cauſa igitur cur iſtiuſmodi verbis vſi ſint patres, talis eſt. Quòd ſi rurſus, quia voces iſtæ in Scripturis ſolennes non ſint, obmurmurationes faciant, æquum profecto eſt, vt ea de cauſa ipſi potiſſimum reiiciantur, vtpote logodædali nouorum vocabulorum, & quod magis eſt, ſanis ſententiis non vtentes, ſéque ipſi in hoc negocio incuſant, quòd primi huius rei occaſionem præbuerunt, dum ex non ſcriptis vocibus Deo bellum comparant. Sed tamē cognoſcet, quiſquis eſt ſtudioſioris animi, has voces tā-
E metſi in ſcripturis non reperiantur, habere tamen eas eam ſententiam quam ſcripturæ volunt, & ob ipſum eas ſonare apud illos, quibus aures ad pietatem ſunt integræ, & minime viciatæ: hoc ita eſſe facile animaduertas: iſtóſque vt homines inſcitos indoctóſque veritati refragari iam antea à nobis demonſtratum eſt. Et hoc vere eſt credere Verbum Patris eſſe patrique proprium, vnicum, & naturale fœtum, Vnde

Vnde enim alioqui Filium intelligas esse sapientiam & Verbum in quo omnia sunt condita, nisi per has voces quibus dicitur ex Deo esse? rē certe ita se habere, ex scripturis liquet, quum pater ita per Dauidem loquatur, *Eructauit cor meum Verbum bonū: Et: Ex vtero ante luciferum genui te:* & Filius hoc de se Iudæis ostendit, *Si Deus Pater vester esset, diligeretis vtique me, Ego enim ex Patre egressus sum.* Ac rursum, *Non quòd Patrem quis viderit, nisi is, qui est à Deo: hic enim Patrem vidit.* Iam & illud, *Ego & Pater vnum sumus, & Pater in me est, & ego in Patre,* idem est ac si dicas, Ego ex patre sum, & indiuisibilis ab illo. Itidem & illud Ioannis, *Vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit,* quum hæc quæ enarrabat, à Patre didicisset. Quid illud in sinu esse aliud significat, quàm veram & genuinam Filij ex patre natiuitatem? Si quis igitur ita Deum coalescere cū Filio, vti substantiam cum accidente existimat, aut aliunde veluti indumentum accipere & vestiri, aut aliquid circa eum versari, quod eius substantiam adimpleat, vt sub nomine Dei aut Patris, non ipsam inuisibilem & incomprehensibilem substantiam, sed aliquid quod circa eum sit, intelligi velint: age incuset ille consilium Patrum, quod scriptis tradiderunt ex substantia Dei Filium esse, sed tamen animaduertāt, se omnibus modis blasphemias dicere, tum quòd corporalem aliquem Deum inducunt, tum quòd de Filio mentiantur eum non Patris Filium, sed aliquid rerum earum quę sunt circa Patrē. Si ergo simplex est Deus, vt reuera est, certum est, quum dicimus Deum & nominamus Patrem, nihil nos eorum quæ circa eum sunt, sed ipsius substātiam significare. Nam tametsi comprehendere, quænam sit illius substantia, nequeas, tamen de substantia illius, hoc est, de ipso Deo sentis & cogitas, quum pro Scripturæ nominibus Deus & Pater & dominus appellatur. Quum igitur dicit *Ego sum, qui sum, &, ego sum Dominus Deus,* & vbicunque dicit scriptura, Deus, nos qui hoc vocabulum audimus, nihil aliud nisi ipsam incōprehensibilem substantiam indicari intelligimus, & quòd ille ipse est, qui vocabulo Dei significatur. Quapropter quum quis audit Filium Dei esse ex substantia Dei, ne admirationę ducatur, sed potius approbet, recipiatq; patres, qui rei intellectum purius tradidere, & liquidius verbis paribus & idem pollentibus, id dictum (ex Deo esse) per has voces, ex substantia Dei esse, expresserunt. Idem enim arbitrati sunt ex deo esse, & Dei substantia esse. Si igitur non ita ex Deo est Verbum, vt genuinus ex Patre Filius dici mereatur, sed pari ratione cum cæteris, quæ à Deo creatæ ex Deo perhibeantur, neque alio modo Verbum ex patre esse intelligi debeat, tum certe necessariò sequitur, vt neque sit ex substantia Patris, neque secundum substantiam Patri sit Filius, sed tan-

πόθεν γὰρ ἄλλοθεν νοήσειέ τις τὸν υἱὸν, ὅς ἐστιν ἡ σοφία καὶ ὁ λόγος ἐν ᾧ τὰ πάντα γέγονεν, ἢ ἐξ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ; ὅμως δὲ τοῦτο, καὶ παρὰ τῶν γραφῶν μεμαθήκαμεν. τοῦ μὲν πατρὸς διὰ τοῦ δαβὶδ λέγοντος· ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· καὶ ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε· τοῦ δὲ υἱοῦ περὶ ἑαυτοῦ δεικνύντος τοῖς ἰουδαίοις· εἰ ὁ θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον. καὶ πάλιν· οὐχ ὅτι πατέρα τις ἑώρακεν· εἰ A μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ θεοῦ, οὗτος ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ μὴν καὶ τὸ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, ἴσον ἐστὶ τῷ λέγειν· ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρός εἰμι καὶ ἀδιαίρετος αὐτοῦ· καὶ ὁ ἰωάννης δὲ λέγων· ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο, μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ πατρὸς εἴρηκε· τί γὰρ ἄλλο τὸ ἐν κόλποις σημαίνει, ἢ τὴν γνησίαν ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ γέννησιν· εἰ μὲν οὖν τὸν θεὸν ἡγεῖταί τις εἶναι σύνθετον· ὡς ἐν τῇ οὐσίᾳ τὸ B συμβεβηκός· ἢ ἔξωθέν τινα περιβολὴν ἔχειν καὶ καλύπτεσθαι· ἢ εἶναί τινα περὶ αὐτὸν τὰ συμπληροῦντα τὴν οὐσίαν αὐτοῦ· ὥστε λέγοντας ἡμᾶς θεόν, ἢ ὀνομάζοντας πατέρα, μὴ αὐτὴν τὴν ἀόρατον αὐτοῦ καὶ ἀκατάληπτον οὐσίαν σημαίνειν· ἀλλά τι τῶν περὶ αὐτήν· μεμφέσθωσαν μὲν τὴν σύνοδον γράψασαν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ θεοῦ, τὸν υἱόν· κατανοείτωσαν δὲ ὅτι δύο ταῦτα βλασφημοῦσιν οὕτω διανοούμενοι· τοῦτο γὰρ θεὸν σωματικόν τινα εἰσάγουσι· καὶ C τὸν κύριον, οὐκ αὐτοῦ τοῦ πατρός· ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἶναι υἱὸν καταψεύδονται. εἰ δὲ ἁπλοῦν τί ἐστιν ὁ θεὸς, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, δῆλον ὅτι λέγοντες τὸν θεὸν καὶ ὀνομάζοντες τὸν πατέρα, οὐδέν τι ὡς περὶ αὐτὸν ὀνομάζομεν· ἀλλ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνομεν· κἂν γὰρ καταλαβεῖν ὅτι ποτέ ἐστιν, ἡ τοῦ θεοῦ οὐσία μὴ ᾖ δυνατὸν, ἀλλὰ μόνον νοοῦντες εἶναι τὸν θεόν· καὶ τῆς γραφῆς ἐν τούτοις αὐτὸν σημαινούσης οὐκ ἄλλον τινὰ καὶ ἡμεῖς ἢ αὐτὸν σημᾶναι θέλον- D τες, λέγομεν θεὸν καὶ πατέρα καὶ κύριον· ὅταν γοῦν λέγῃ· ἐγώ εἰμι ὁ ὤν· καὶ τὸ, ἐγώ εἰμι κύριος ὁ θεός· καὶ ὅπου ποτὲ λέγει ἡ γραφὴ, ὁ θεὸς, ἡμεῖς ἀναγινώσκοντες, οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὴν τὴν ἀκατάληπτον αὐτοῦ οὐσίαν σημαινομένην νοοῦμεν· καὶ ὅτι ἐστὶν ὅπερ λέγουσιν. οὐκ οὖν μὴ ξενιζέσθω τις ἀκούων ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀποδεχέσθω τοὺς πατέρας διακαθάραντας τὸν E νοῦν. καὶ λευκότερον ὡς ἐκ παραλλήλου τὸ, ἐκ τοῦ θεοῦ γράψαντας· τὸ ἐκ τῆς οὐσίας· ταυτὸν γὰρ ἡγήσαντο λέγειν ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ λέγειν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν λόγον· ἐπεὶ καὶ τὸ θεὸς κατὰ προεῖπον, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῦ ὄντος σημαίνει· εἰ μὲν οὖν μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστιν ὁ λόγος· ὡς ἂν εἴη υἱὸς φύσει γνήσιος ἐκ πατρός· ἀλλ' ὡς τὰ κτίσματα διὰ τὸ δεδημιουργῆσθαι λέγεται καὶ αὐτὸς· ὡς τὰ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ, οὔτε ἐκ τῆς οὐσίας ἐστὶ τοῦ πατρὸς, οὔτε αὐτὸς ὁ υἱὸς, κατ' οὐσίαν ἐστὶν υἱός· ἀλλ' ἐξ

ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς ὡς ἡμεῖς οἱ κατὰ χάριν καλούμενοι υἱοί· εἰ δὲ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστι μόνος ὡς υἱὸς καὶ γὰρ καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος, τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν. οὐ γὰρ κατὰ τὸ ἐξαπτόμενον ἐκ τῆς θέρμης τοῦ ἡλίου πῦρ ὅπερ καὶ σβέννυσθαι πάλιν εἴωθεν, εἰρήκασιν οἱ ἅγιοι εἶναι τὸν λόγον πρὸς τὸν θεόν· τοῦτο γὰρ ἔργον ἔξωθεν καὶ κτίσμα τοῦ ποιοῦντός ἐστιν· ἀλλὰ ἀπαύγασμα αὐτὸν εὐαγγελίσαντο πάντες· ἵνα τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ἴδιον καὶ ἀδιαίρετον καὶ τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητα δηλώσωσι· καὶ γὰρ οὕτω καὶ τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον αὐτὸν ἀληθῶς εἶναι σωθήσεται· πῶς γὰρ ἄλλως εἴη τοιοῦτος, εἰ μὴ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιόν ἐστι γέννημα. ἀνάγκη γὰρ καὶ ἐν τούτῳ τὴν ταυτότητα πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα σώζειν· οὕτω δὴ τοῦ λόγου φανέντος εὐσεβοῦς, ἀκόλουθον ἂν εἴη μηδὲ ἐπὶ τῷ ὁμοουσίῳ ξενίζεσθαι τοὺς χριστομάχους. ἐχούσης καὶ τῆς λέξεως ταύτης, ὑγιῆ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἀπόδειξιν· εἰ γὰρ δὴ φαμὲν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ θεοῦ τὸν λόγον, λοιπὸν γὰρ ἡ λέξις ὁμολογείσθω καὶ παρ' αὐτῶν· τί ἂν εἴη τοῦτο· ἢ τὸ ἀληθῶς καὶ ἀΐδιον τῆς οὐσίας ἐξ ἧς καὶ γεγέννηται; οὐ γὰρ ἑτεροειδές· ἵνα μὴ ξένον καὶ ἀνόμοιον τῇ οὐσίᾳ τοῦ πατρὸς ἐπιμιγνύηται· οὐδὲ ἔξωθεν ἁπλῶς ὅμοιος, ἵνα μὴ καθ' ἕτερον ἢ ὅλως ἑτερούσιος φαίνηται· ὥσπερ χαλκὸς στίλβων καὶ χρυσός· καὶ ἄργυρος καὶ κασσίτερος· ταῦτα γὰρ ξένα καὶ ἑτεροφυῆ ἀλλήλων, καὶ ἀπεσχοινισμένα τῇ φύσει καὶ τῇ δυνάμει τυγχάνουσι· καὶ οὔτε ὁ χαλκὸς ἴδιος τοῦ χρυσοῦ· οὔτε ἡ φάσσα ἐκ τῆς περιστερᾶς· ἀλλὰ ὅμοια μὲν νομίζεται εἶναι· ἑτερούσια δὲ ἀλλήλων ἐστίν· εἰ μὲν οὖν καὶ υἱὸς οὕτως ἐστίν, ἔστω κτίσμα ὥσπερ καὶ ἡμεῖς· καὶ μὴ ὁμοούσιος· εἰ δὲ υἱός ἐστι· λόγος· σοφία· εἰκὼν τοῦ πατρός· ἀπαύγασμα. εἰκότως ὁμοούσιος ἂν εἴη· εἰ γὰρ τὸ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὡς ὄργανον ἑτεροφυὲς καὶ ἑτερούσιον δείκνυται, καλῶς ἄρα ἡ σύνοδος ἔγραψε καὶ νενόηκεν ὀρθῶς. ἐξῃρήσθω δὲ πάλιν ἐν τούτοις πῶς λογισμὸς σωματικός· φαντασίαν τε πάσης αἰσθήσεως ὑπερβάντες, καθαρᾷ τῇ νοήσει καὶ μόνῳ τῷ νῷ νοῶμεν υἱοῦ πρὸς πατέρα τὸ γνήσιον. καὶ λόγου τὴν πρὸς τὸν θεὸν ἰδιότητα· καὶ τὴν ἀπαράλλακτον ὁμοιότητα τοῦ ἀπαυγάσματος πρὸς τὸ φῶς· ὡς γὰρ τὸ γέννημα καὶ τὸ υἱὸς, οὐκ ἀνθρώπινον· ἀλλ' ὡς θεῷ πρέπον ἐστὶν εἴρηταί τε καὶ ἔστι, τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ ὁμοουσίου ἀκούοντες, μὴ εἰς τὰς ἀνθρωπίνας αἰσθήσεις πίπτοντες, μερισμοὺς καὶ διαιρέσεις τῆς θεότητος λογιζώμεθα· ἀλλ' ὡς ἐπὶ ἀσωμάτων διανοούμενοι, τὴν ἑνότητα τῆς φύσεως· καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ φωτὸς, μὴ διαιρῶμεν· τοῦτο γὰρ ἴδιον υἱοῦ πρὸς πατέρα. καὶ τοῦτο δείκνυσι τὸν θεὸν ἀληθῶς ὄντα πατέρα τοῦ λόγου· πάλιν

sed tãtummodo per virtutem adoptius filius, quemadmodum & nos, quibus dono & gratiã id concessum, vt filij dei appellemur. Sin autẽ ille solus ex Deo, vt genuinus & naturalis fœtus (vt vere est) merito censeri debet Filius Dei, & ex substantia Dei esse. Certe illa comparatio lucis cum splendore, huiusmodi intellectum in se continet. Verum non pro natura ignis primum ex calore solis inardescentis, deinde, vti fieri solet, euanescentis, Verbum sese ad Patrem suum habet: id enim longissime abest à sententia Patrum quũ ex huiusmodi comparatione opus aliquod, creaturaq;, quæ alienæ sit naturæ à conditore suo intelligeretur. Sed splendorem cum ideo omnes nominarũt, vt proprium illud innueretur, quod colligitur ex eo, quum dicimus ex substantia esse, & vt indiuisibilis eius cum patre vnitas significaretur: ita enim fit, vt eius inalterabilitatem, & immutabilitatem non lædas, alioqui si non Patris substantiæ proprius fœtus esset, alterabilis, mutabilisque vtique haberetur: Congruum enim est, vt in hac quoque parte eius identitatem cum patre suo tueamur. Quum igitur iste sermo religiosus & pius apparet, nõ debebant Christo rebelles insolẽtia vocabuli consubstantialis offendi: quum illud & sanũ intellectum, & certam rationem, demonstrationémque habeat. Si enim ex substantia Dei, Verbum Dei esse sentimus, superest, vt vox illa, quæ hoc ipsum signat, ab illis agnoscatur. Quidnam autem ex eo aliud intelligas, quàm veritatem & æternitatem substantiæ, ex qua genitus est Filius? Non enim diuersus specie est, ne externum quippiam, & dissimile Patris substantiæ admisceatur, neque rursus leuiter & quouis modo ex re aliena Patri est similis, ne secundum aliud quippiã ea similitudo proueniat, aut alterius substantiæ esse appareat, qualia sunt inter se, æs, aurum, argentum stãnum, quæ quidem splendore similia, natura & substantia distant. Neque enim æs ex auro est, neque turtur columbæ fœtus. Est quidẽ in rebus istis similitudo aliqua: natura vero substãtiaque diuersissima. Si ergo eodem modo se Filius habet, esto habeatur & ipse quoque creatura, quemadmodum nos sumus, & non consubstantialis Patri. Si autem verè Filius est, & Verbũ, & Sapientia, & Splendor, & imago Patris, recte ergo dictũ fuerit, eũ consubstantialẽ esse, nisi cõtra scilicet rationibus demõstretur, eum non ex Deo, sed à Deo, pro instrumẽto quod alterius sit naturæ quàm suus author, conditum esse: probe igitur consilium scripsit, & recte rem ipsam intellexit. Cæterum isthic rursus tolli velim omnem corporalem cogitationem, vt altius & supra imaginationem sensuum euecti, puro intellectu & sola mente intelligamus Filij ad Patrem legitimam illam & naturalem genuitatem, & Verbi ad Deum proprietatem, & indemutabilem similitudinem splendoris ad lucem. Vt enim quum audimus eum Filium, & Germen esse, non humano more, sed prout Deo conuenit, intelligimus. Ita quoque quum audimus eum consubstantialem esse, nequaquam delabentes ad humanos sensus, partitiones & diuisiones Deitatis cogitemus, sed tanquam de incorporalibus agitantem, vnitatem naturæ, & identitatem lucis non diuidamus. Id enim proprium est Filij ad Patrem, & id declarat Deum reuera Patrẽ esse Verbi.

Hic denuo

Hic denuo necessaria est comparatio illa lucis & splendoris. Quis enim ibi ausus fuerit dicere splendorem externum quiddam esse à sole, eiq; dissimile? aut quis nõ potius simul intuẽs splendorem cum sole, & eandem in vtroq; lucem non audacter loquatur, lucem & splendorem vnum esse? & hunc illa repræsentari, & splendorem ita solem esse, vt qui hunc videat, etiam illum intueatur? Hanc igitur identitatem & naturalem proprietatem, ita animaduersam & creditam, quonam quæso alio nomine quàm consubstantialem progeniem appellaueris, aut quidnam inde intellexeris propriè & congruenter, nisi Verbum Sapientiam, & potestatem, quam neque externam esse à Patre fas est dicere, neque imaginari licitũ est eam non æternaliter apud Patrem esse? in hac enim Sobole sua omnia fecit Pater, & per hanc in omnia inserta sua prouidentia pietatem suam, humanitatémque exercet. Atque eo modo Filius & Pater vnum sunt sicut iam dixi. Nisi rursum scilicet resumpta audacia vecordes isti dicant, aliam rem esse Verbi substantiam, & aliam esse illam ex patre lucem, quæ est in Verbo, lucémque illam, quæ est in Filio, vnum esse cum patre: ipsum autem Filium externum quiddam & forinsecum ab eo haberi debere, & quendam ex genere creaturarũ: sed ea prorsus Caiphæ & Samosatensis opinio est, quam Ecclesia quidem repudiauit, isti autem tuentur, ac proinde etiam ipsi vt lapsi à veritate, hæretici declarati sunt. Si enim omnino verũ est, Filium esse participem lucis Patris sui, cur non potius is ille habeatur, de quo lucis communicatio sumitur, quam alius quispiam, ne quid tertium inter Patrem & Filium constituatur? alioqui non liquebit per Filium, sed potius per eum cuius communicatu hanc participationẽ lucis adeptus est, omnia condita esse. Sin autem ille est Verbum & sapientia Patris, per quam Pater reuelatur, & cognoscitur, & creat, & sine quo Pater nihil omniũ facit, nimirum sequitur vt ille sit is ipsius, qui ex Patre est: de ipso enim omnia creata participant, quũ consortes filii spiritus efficiũtur. Talis igitur cum sit, nequaquam ex non entibus emerserit, neque vlla ratione creatura fuerit, sed potius Patri suo proprius fœtus. Hoc igitur intellectu patres qui Niceæ conuenerunt, istas voces vsurpare voluerunt, ipsos porro non ex se, quod aduersarij obiiciunt, hæc vocabula finxisse, sed ab aliis olim accepisse, age in præsentia declaremus, ne ea eis cauillatio integra relinquatur. Discite igitur nunc Christo rebelles Ariani, Theognostum virum disertum, non abhorruisse à vocabulo substantiæ, scribens enim de Filio in secũdo Hypotyposeon, ita locutus est: Nõ forinsecus aut ex rebus extraneis Filij substantia constat, neque ex non entibus producitur, sed ex Patris substãtia ita progenitus est, vt à luce, iubar: vt ex aqua, vapor: neque enim vapor id ipsum est, quod aqua: neque iubar id ipsum, quod sol, sed non alienum tamen, verum vt profluentem eum esse dicas Patris substantiæ, idque ita vt interim substantia illa Patris, diuisionem non patiatur. Quemad-

πάλιν γὰρ τὸ παράδειγμα τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος ἀναγκαῖον εἰς τοῦτο. τίς τολμήσει λέγειν τὸ ἀπαύγασμα ξένον καὶ ἀνόμοιον εἶναι τοῦ ἡλίου; ἢ τίς μᾶλλον ἐνορῶν οὕτως τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸν ἥλιον, καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ φωτὸς, οὐκ ἂν εἴποι θαρρήσας, ὄντως τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἕν εἰσι, καὶ τοῦτο ἐν ἐκείνῳ δείκνυται, καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ ἡλίῳ τυγχάνει ὄν; ὥστε τὸν ὁρῶντα τοῦτο, βλέπειν κἀκεῖνο· τὴν δὲ τοιαύτην ἑνότητα καὶ φυσικὴν ἰδιότητα,
A πῶς ἂν οἱ πιστεύοντες καὶ βλέποντες ὀρθῶς καλέσαιμεν ἢ ὁμοούσιον γέννημα; τὸ δὲ τοῦ θεοῦ γέννημα, τί ἄν τις οἰκείως καὶ πρεπόντως νοήσειεν, ἢ λόγον καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν; ἣν οὔτε τοῦ πατρὸς λέγειν ξένην ὅσιόν ἐστιν, οὔτε μὴ ἀϊδίως εἶναι παρὰ τῷ πατρὶ κἂν φαντάζεσθαι θέμις ἐστί· τούτῳ γὰρ τῷ γεννήματι, τὰ πάντα πεποίηκεν ὁ πατήρ· καὶ τὴν εἰς πάντα πρόνοιαν ἐκτείνων δι' αὐτοῦ φιλανθρωπεύεται· καὶ οὕτως ἓν αὐτὸς καὶ ὁ πατήρ εἰσιν ὥσπερ εἴρηται· εἰ μὴ ἄρα οἱ κακόφρο-
B νες τολμήσαντες πάλιν, εἴποιεν ἄλλην εἶναι τὴν τοῦ λόγου οὐσίαν· καὶ ἄλλο τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ φῶς· ἵν' ᾖ τὸ μὲν ἐν τῷ υἱῷ φῶς ἓν πρὸς τὸν πατέρα· αὐτὸς δὲ ξένος κατ' οὐσίαν ὡς κτίσμα· ἀλλὰ τοῦτο τοῦ Καϊάφα καὶ τοῦ Σαμοσατέως ἀτεχνῶς ἐστι τὸ φρόνημα· ὅπερ ἡ μὲν ἐκκλησία ἐξέβαλεν· οὗτοι δὲ νῦν ὑποκρίνονται· διὸ καὶ αὐτοὶ τῆς ἀληθείας ἐκπεσόντες, ἀπεδείχθησαν αἱρετικοί· εἰ γὰρ ὅλως μετέχει τοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς φωτὸς, διατί μὴ μᾶλλον αὐτὸς ἐστι τὸ μετεχόμενον; ἵνα μὴ μέσον αὐτοῦ τι καὶ τοῦ πα-
C τρὸς εὑρίσκηται· εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐστὶν, οὐκέτι δείκνυται διὰ τοῦ υἱοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα· ἀλλὰ δι' ἐκείνου οὗ καὶ αὐτὸς μετέχει· εἰ δὲ οὗτός ἐστιν ὁ λόγος ἡ σοφία τοῦ πατρός· ἐν ᾧ ὁ πατὴρ ἀποκαλύπτεται καὶ γινώσκεται καὶ δημιουργεῖ· καὶ οὗ ἄνευ οὐδὲν ὁ πατὴρ ποιεῖ, δηλονότι αὐτός ἐστι τὸ ἐκ τοῦ πατρός· αὐτοῦ γὰρ καὶ πάντα τὰ γενητὰ μετέχει· μετέχοντα τοῦ ἁγίου πνεύματος· οὕτω δὲ ὤν, οὐκ ἔσται ἐξ οὐκ ὄντων· οὔτε ὅλως κτίσμα ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τοῦ πατρὸς ἴδιον γέννημα· ὡς ἐκ φωτὸς τὸ ἀπαύ-
D γασμα· οἱ μὲν οὖν ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες· ταύτην ἔχοντες τὴν διάνοιαν, τοιαύτας καὶ τὰς λέξεις ἔγραψαν ὅτι δὲ οὐχ ἑαυτοῖς πλάσαντες ἐπενόησαν ταύτας· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο προφασίζονται· ἀλλ' ἄνωθεν παρὰ τῶν πρὸ αὐτῶν παραλαβόντες εἰρήκασι, φέρε καὶ τοῦτο διελέγξωμεν· ἵνα μηδὲ αὕτη αὐτοῖς ἡ πρόφασις περιλείπηται· μάθετε τοίνυν ὦ χριστομάχοι ἀρειανοὶ, ὅτι Θεόγνωστος μὲν, ἀνὴρ λόγιος, οὐ παρῃτήσατο τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἰπεῖν· γράφων γὰρ περὶ υἱοῦ ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν
E ὑποτυπώσεων, οὕτως εἴρηκεν· οὐκ ἔξωθέν τις ἐστὶν ἐφευρεθεῖσα ἡ τοῦ υἱοῦ οὐσία· οὐδὲ ἐκ μὴ ὄντων ἐπεισήχθη· ἀλλὰ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἔφυ· ὡς τοῦ φωτὸς, τὸ ἀπαύγασμα· ὡς ὕδατος ἀτμίς· οὔτε γὰρ τὸ ἀπαύγασμα, οὔτε ἡ ἀτμὶς, αὐτὸ τὸ ὕδωρ ἐστὶν, ἢ αὐτὸς ὁ ἥλιος· οὔτε ἀλλότριον· ἀλλὰ ἀπόρροια τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· οὐ μερισμὸν ὑπομεινάσης τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· ὡς

ὥς γὰρ μένων ὁ ἥλιος ὁ αὐτὸς οὐ μειοῦται ταῖς ἐκχεομέναις ὑπ' αὐτοῦ αὐγαῖς, οὕτως οὐδὲ ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς ἀλλοίωσιν ὑπέμεινεν· εἰκόνα ἑαυτῆς ἔχουσα τὸν υἱόν; ὁ μὲν οὖν θεόγνωστος τὰ πρότερα ὡς ἐν γυμνασίᾳ ἐξετάσας· ὕστερον τὴν ἑαυτοῦ δόξαν τιθείς, οὕτως εἴρηκεν· διονύσιος δὲ ὁ γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς ἀλεξανδρείας κατὰ τοῦ σαβελλίου γράφων· τήν τε κατὰ σάρκα οἰκονομίαν τοῦ σωτῆρος διὰ πλειόνων ἐξηγούμενος· καὶ ἐξ αὐτῆς διελέγχων τοὺς σαβελλίζοντας· ὅτι μὴ ὁ πατήρ ἐστιν ὁ γενόμενος σάρξ· ἀλλ' ὁ τούτου λόγος ὡς εἶπεν ὁ ἰωάννης· ἐπειδὴ ὑπενοήθη ὡς ποίημα καὶ γενητὸν λέγων τὸν υἱόν· καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ πατρί, γράφει πρὸς τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ διονύσιον τὸν ἐπίσκοπον ῥώμης ἀπολογούμενος συκοφαντίαν εἶναι ταύτην κατ' αὐτοῦ· μήτε γὰρ ποιητὸν εἰρηκέναι τὸν υἱόν· ἀλλὰ καὶ ὁμοούσιον αὐτὸν ὁμολογεῖν διεβεβαιώσατο· ἔχει δὲ αὐτοῦ ἡ λέξις, οὕτως· καὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα· ἐν οἷς ἤλεγξα καὶ ὃ προφέρουσιν ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ ψευδὸς ὄν. ὡς οὐ λέγοντος τὸν χριστὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ θεῷ· εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο φημὶ μὴ εὑρηκέναι που τῶν ἁγίων γραφῶν, ἀλλά γε τὰ ἐπιχειρήματά μου τὰ ἑξῆς ἃ σεσιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπᾴδει· καὶ γὰρ ἀνθρωπίνην γονὴν παρεθέμην. δῆλον ὡς οὖσαν ὁμογενῆ· φήσας πάντως τοὺς γονεῖς μόνον ἑτέρους εἶναι τῶν τέκνων· ὅτι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα ἢ μήτε γονεῖς ἀναγκαῖον ὑπάρχον εἶναι μήτε τέκνα· καὶ τὴν μὲν ἐπιστολὴν ὡς προεῖπον, διὰ τὰς περιστάσεις οὐκ ἔχω προκομίσαι· εἰ δ' οὖν αὐτά σοι τὰ τότε ῥήματα· μᾶλλον δὲ καὶ πᾶσιν ἂν ἔπεμψα τὸ ἀντίγραφον· ὅπερ ἂν εὐπορήσω, ποιήσω. οἶδα δὲ καὶ μέμνημαι πλείονα προσθεὶς τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα· καὶ γὰρ καὶ φυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος ἢ ἀπὸ ῥίζης ἀνελθόν, ἕτερον εἶναι τοῦ ὅθεν ἐβλάστησε· καὶ πάντως ἐκείνῳ καθέστηκεν ὁμοφυές· καὶ ποταμὸν εἶπον ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα, ἕτερον ὄνομα μετειληφέναι· μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμόν· μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι καὶ ἀμφότερα ὑπάρχειν· καὶ τὸν ποταμὸν εἶναι, τὸ ἐκ τῆς πηγῆς ὕδωρ. ὅτι δὲ οὐ ποίημα οὐδὲ κτίσμα ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· ἀλλὰ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας γέννημα ἀδιαίρετόν ἐστιν ὡς ἔγραψεν ἡ μεγάλη σύνοδος, ἰδοὺ καὶ ὁ τῆς ῥώμης ἐπίσκοπος διονύσιος γράφων κατὰ τῶν τὰ τοῦ σαβελλίου φρονούντων, σχετλιάζει κατὰ τῶν ταῦτα τολμώντων λέγειν· καὶ φησὶν οὕτως· ἑξῆς δ' ἂν εἰκότως λέγοιμι καὶ πρὸς διαιροῦντας καὶ κατατέμνοντας, καὶ ἀναιροῦντας τὸ σεμνότατον κήρυγμα τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ· τὴν μοναρχίαν εἰς τρεῖς δυνάμεις τινὰς καὶ μεμερισμένας ὑποστάσεις· καὶ θεότητας τρεῖς· πέπυσμαι γὰρ εἶναί τινας τῶν παρ' ὑμῖν κατηχούντων καὶ διδασκόντων τὸν θεῖον λόγον, ταύτης ὑφηγητὰς τῆς φρονήσεως· οἳ κατὰ διάμετρον ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀντίκεινται τῇ σαβελλίου γνώμῃ· ὁ μὲν γὰρ βλασφημεῖ αὐτὸν τὸν υἱὸν εἶναι λέγων τὸν πατέρα· καὶ ἔμπαλιν· οἱ δὲ τρεῖς θεοὺς τρόπον τινὰ κηρύττουσιν,

Quemadmodum enim ſol non diminuitur ſuis ex ſe profluentibus radiis, ita nec ſubſtantia Patris diminutionem ſuſtinet, imaginem ſui Filium progignens. Theognoſtus igitur poſt diſputationem ſuperiorem, iſtam tādem ſententiam ſub his verbis ſubiecit: Dionyſius porro Epiſcopus Alexandriæ contra Sabelliū ſcribens & Saluatoris miniſterium in carne pluribus verbis exponens, iiſque conuincens Sabellianos, refellensque Patrem non fuiſſe
A carnem factum, ſed Verbum eius fuiſſe quod carnem induerat, quemadmodum à Ioanne dictum fuit, & in ſuſpicionem raptus, quòd Filium creaturam nominaſſet, eúmq; factum eſſe, & cōſubſtantialem Patri dixiſſet: ad Dionyſium Epiſcopum Romanum eiuſdem ſecū nominis pro defenſione criminis ita ſcribit, ſe non dixiſſe Filium eſſe factum, quem Patri cōſubſtantialem confiteatur. Illius autem forma loquendi talis eſt: Et in alia epiſtola ſcripſi, qua demonſtraui falſum eſſe crimen quod mihi obiiciunt, quaſi dixiſſem, Chriſtum non
B eſſe conſubſtantialem Deo. Et ſi hoc nomen conſubſtantialitatis dixerim non inueniri vſpiam in ſacris literis, tamen argumenta mea, quæ ipſi tacita omiſerunt, à re ipſa ſignificationéque vocabuli non abludunt. Nam & humanam procreationem in comparationē adduxi, vt congenerem: eóque ſolo eſſe parentes diuerſos à liberis, quòd ipſi ſui liberi non eſſent, neque viciſſim liberi ſui ipſorum parentes: ipſam vero epiſtolam hoc quidem tempore ob certos caſus nequeo proferre. Verū quia
C tibi præſentis negotij verba mitto, facile inde colligere poteris, multo me libentius ipſum autographum miſſurū fuiſſe, quod & faciam, vbi id primum adeptus fuero. Scio autem & memini me plures ex congeneribus rebus addidiſſe ſimilitudines. Nam & plantam dixi ſiue à ſemine, ſiue à radice procreata ſit, diuerſam quidem eam eſſe ab eo vnde progerminata ſit, ſed tamen cum eo omnino natura conuenire: fluuiumque dixi à fonte profluentem, aliud quidem nomen ſortiri: neque enim fontem,
D fluuium, neq; fluuium fontē dici, ſed tamen vtrunque ſimul exiſtere, & fluuium eſſe aquam ex fonte. Cæterum neque opus aliquod eſſe, neque creaturam Verbum Dei, ſed proprium Paternæ ſubſtantiæ germen: idque indiuiſibile, vt ſcripſit magna Synodus. En tibi rurſum alterum Dionyſium Romanum Epiſcopum, ita in ſcriptis ſuis contra Sabellianos, cósque qui talia dicunt, expoſtulantem. Merito deinceps dixere in diuiſores, ſectoréſque, & peremptores reuerendiſſimæ Eccleſiæ de Deo
E præconij, qui monarchiam in ternas potentias, ternáſque ſubſtantias, & ternas Deitates carpunt. Audio enim quoſdam apud vos diuini verbi magiſtros huius ſentētiæ profeſſores, qui ex diametro, vt ſic dicam, pugnant cum placitis Sabellij. Ille enim cum blaſphemia dicit Filium eſſe Patrem, Patrémque Filium: iſti autem quodammodo tres Deos conſtituunt,

dum in tres substantias alienigenas, & inter se omnino segregatas sanctam vnitatem dispartiūtur: Vniri enim necessum est omnium Deo Dei Verbum, & in eodem hærere, versarique Spiritum sanctam, & sanctam Trinitatem in vnum omnium rerum Deum, omnipotentemque, veluti in verticem principémque cōsummari & coalescere. Marcionis enim vaniloqui doctrina sectionem diuisionemque monarchiæ in tres principatus instituit. Sed ea diabolica institutio est, non autem veroꝝ Christi discipulorum, & acquiescentium Saluatoris præceptis: Illi enim vt Trinitatem prædicari à Sacris literis plane sciunt, ita tres esse deos à veteri aut à nouo Testamēto vspiam induci nequaquam agnoscunt. Cæterum non minus culpaueris eos, qui filium Dei opus credunt, & factum esse Dominum opinantur, quum Sacra eloquia generationem ei congruentem & decentem, non autem formationem & creationem testimoniis suis attribuant. Blasphemia igitur illa non vulgaris, sed maxima habenda est, si Dominum dicas manu factum. Si enim factus est Filius, erat igitur, quum ille non erat: atqui ille semper erat. Sin autem in Patre est, vt ipse dicit, idemque Ratio, & Sapientia, & Virtus Dei est (hoc enim esse diuinæ Scripturæ prædicant) Ratióq; rursum, Sapientia, & Virtus Dei facultates existimandæ sunt, sequitur omnino, vt nunquam factus sit: aut si factus perhibeatur, fuisse aliquando tempus, quum istæ facultates nōdum essent, eratque nimirum tum temporis Deus infœlix & miser, quum virtute, sapiētia, ratione careret: Id autem absurdissimum. Sed quid ego vlterius de ea re verba facio apud viros Spiritu S. afflatos & plane cognoscentes, quæ absurditates nascantur ex eo, si Filius opus aliquod & factitium quiddam nominetur, quas ꝯ inime videntur animaduertere, qui hac opinione dicuntur? Ac propterea certo quodam modo à veritate aberrant, qui aliter accipiunt has voces, *dominus creauit me in initio viarum suarum*, quàm sacræ & Propheticæ Scripturæ intelligunt. Non enim simplex est & vna significatio, vt scitis huius verbi ἔκτισε. Hic enim ἔκτισε intelligendum non profecit, sed præfecit operibus suis, sed tamen per Filium conficiendis. Neutiquam enim illud ἔκτισε ita accipias tanquam si dixisset, fecit me. Differunt enim facere & κτίσαι. Hinc illud, *nonne ipse pater tuus possedit te, & creauit te?* in Deuteronomio magnifico carmine Moses dixit. Ad quod ita quis meritò dixerit, ô præcipiti temeritate homines: opusne est primogenitus omnis creaturæ, qui ex vtero ante luciferum genitus est? qui dixit vt in Sapientiæ libro habetur, *Ante omnes colles genuit me*. Et frequēter in Sacris literis inueneris eum genitum narrari, non autē factum, vnde clare reuincūtur, qui falsa de Filii natiuitate suspicantes, eius diuinam & ineffabilem generationem, creationem, factionemve non verentur appellare. Nō igitur diuidenda est in tres deitates admirabilis & diuina vnitas, neque sub nomine creationis minuēda est dignitas & immēsa domini maiestas, sed

εἰς τρεῖς ὑποστάσεις ξένας· ἀλλήλων παντάπασι κεχωρισμένας, διαιροῦντες τὴν ἁγίαν μονάδα· ἡνῶσθαι γὰρ ἀνάγκη τῷ θεῷ τῶν ὅλων τὸν θεῖον λόγον· ἐμφιλοχωρεῖν δὲ τῷ θεῷ καὶ ἐνδιαιτᾶσθαι δεῖ τὸ ἅγιον πνεῦμα· ἤδη καὶ τὴν θείαν τριάδα εἰς ἕνα ὥσπερ εἰς κορυφήν τινα, τὸν θεὸν τῶν ὅλων τὸν παντοκράτορα λέγω, συγκεφαλαιοῦσθαί τε καὶ συνάγεσθαι πᾶσα ἀνάγκη· μαρκίωνος γὰρ τοῦ ματαιόφρονος δίδαγμα, εἰς τρεῖς ἀρχὰς τῆς
A μοναρχίας τομὴν καὶ διαίρεσιν· παίδευμα ὂν διαβολικόν· οὐχὶ δὲ τῶν ὄντως μαθητῶν τοῦ χριστοῦ καὶ τῶν ἀρεσκομένων τοῖς τοῦ σωτῆρος μαθήμασιν· οὗτοι γὰρ τριάδα μὲν κηρυττομένην ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς σαφῶς ἐπίστανται· τρεῖς δὲ θεοὺς, οὔτε παλαιὰν οὔτε καινὴν διαθήκην κηρύττουσαν· οὐ μεῖον δ᾽ ἄν τις καταμέμφοιτο καὶ τοὺς ποίημα τὸν υἱὸν εἶναι δοξάζοντας· καὶ γεγονέναι τὸν κύριον ὥσπερ ἕν τι τῶν ὄντως γινομένων, νομίζοντας· τῶν θείων λογίων γέννησιν αὐτῷ τὴν ἁρμόττουσαν καὶ
B πρέπουσαν ἀλλ᾽ οὐχὶ πλάσιν τινὰ καὶ ποίησιν προσμαρτυρούντων· βλάσφημον οὖν οὐ τὸ τυχὸν· μέγιστον μὲν οὖν χειροποίητον τρόπον τινὰ λέγειν τὸν κύριον· εἰ γὰρ γέγονεν υἱὸς, ἦν ὅτε οὐκ ἦν· ἀεὶ δὲ ἦν· εἰ δὲ ἐν τῷ πατρί ἐστιν ὡς αὐτός φησιν· καὶ εἰ λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις ὁ χριστός· ταῦτα γὰρ εἶναι τὸν χριστὸν αἱ θεῖαι λέγουσι γραφαὶ ὥσπερ ἐπίστασθε· ταῦτα δὲ, δυνάμεις οὖσαι τοῦ θεοῦ τυγχάνουσιν· εἰ τοίνυν γέγονεν ὁ υἱὸς, ἦν ὅτε οὐκ ἦν ταῦτα· ἦν ἄρα καιρὸς, ὅτε χωρὶς τούτων ἦν ὁ θεός· ἀτοπώτατον δὲ τοῦτο·
C καὶ τί ἂν ἐπὶ πλέον περὶ τούτων πρὸς ὑμᾶς διαλεγοίμην, πρὸς ἄνδρας πνευματοφόρους καὶ σαφῶς ἐπισταμένους τὰς ἀτοπίας τὰς ἐκ τοῦ ποίημα λέγειν τὸν υἱὸν ἀνακυπτούσας; οἷς μοι δοκοῦσι μὴ προσεσχηκέναι τὸν νοῦν, οἱ καθηγησάμενοι τῆς δόξης. καὶ διὰ τοῦτο κομιδῇ τοῦ ἀληθοῦς διημαρτηκέναι ἑτέρως ἢ βούλεται ταύτῃ ἡ θεία καὶ προφητικὴ γραφή· τὸ, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, ἐκδεξάμενοι· οὐ μία γὰρ ἡ τοῦ ἔκτισεν, ὡς ἴστε, σημασία· ἔκτισε γὰρ ἐνταῦθα ἀκουστέον, ἀντὶ
D τοῦ ἐπέστησε τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγονόσιν ἔργοις, γεγονόσι δὲ δι᾽ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ· οὐχὶ δέ γε τὸ ἔκτισε νῦν λέγοιτ᾽ ἂν ἐπὶ τοῦ ἐποίησε· διαφέρει γὰρ τοῦ ποιῆσαι τὸ κτίσαι· οὐκ αὐτὸς οὗτός σου πατὴρ ἐκτήσατό σε καὶ ἐποίησέ σε καὶ ἔκτισέ σε, τῇ ἐν τῷ δευτερονομίῳ μεγάλῃ ᾠδῇ ὁ μωσῆς φησι· πρὸς οὓς καὶ εἴποι ἄν τις· ὦ ῥιψοκίνδυνοι ἄνθρωποι· ποίημα ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὁ ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου γεννηθείς; ὁ εἰπὼν ὡς σοφία· πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με; καὶ πολλαχοῦ δὲ τῶν θείων
E λογίων γεγεννῆσθαι ἀλλ᾽ οὐ γεγονέναι τὸν υἱὸν, λεγόμενον εὕροι τις ἄν· ὑφ᾽ ὧν καταφανῶς ἐλέγχονται τὰ ψευδῆ περὶ τῆς τοῦ κυρίου γεννήσεως ὑπολαμβάνοντες, οἱ ποίησιν αὐτοῦ τὴν θείαν καὶ ἄρρητον γέννησιν λέγειν τολμῶντες. οὔτ᾽ οὖν καταμερίζειν χρὴ εἰς τρεῖς θεότητας τὴν θαυμαστὴν καὶ θείαν μονάδα· οὔτε ποιήσει κωλύειν τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τοῦ κυρίου·

ἀλλὰ

ἀλλὰ πεπιστευκέναι εἰς θεὸν πατέρα παντοκράτορα· καὶ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν αὐτοῦ· καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα· ἑνῶσθαι δὲ τῷ θεῷ τῶν ὅλων τὸν „ λόγον· ἐγὼ γάρ φησιν καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ „ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἡ θεία τριὰς, καὶ τὸ ἅγιον κήρυγμα τῆς μοναρχίας διασώζοιτο· περὶ δὲ τοῦ ἀϊδίως συνεῖναι τὸν λόγον τῷ πατρί· καὶ μὴ ἑτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως· ἀλλὰ τῆς τοῦ πατρὸς ἴδιον αὐτὸν εἶναι ὡς εἰρήκασιν οἱ ἐν τῇ συνόδῳ, ἐξέστω πάλιν ὑμᾶς ἀ- A κοῦσαι καὶ παρὰ τοῦ φιλοπόνου ὠριγένους· ἃ μὲν γὰρ ὡς ζητῶν καὶ γυμνάζων ἔγραψε, ταῦτα μὴ ὡς αὐτοῦ φρονοῦντος δεχέσθω τις ἀλλὰ τῶν πρὸς ἔριν φιλονεικούντων, ἐν τῷ ζητεῖν ἀδεῶς ὁρίζων ἀποφαίνεται. τούτου τοῦ φιλοπόνου τὸ φρόνημά ἐστι· μετὰ οὖν τὰ ὡς ἐν γυμνασίᾳ λεγόμενα πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς, εὐθὺς αὐτὸς ἐπιφέρει τὰ ἴδια· λέγων οὕτως· εἰ ἔστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ἀόρατος εἰκών· ἐγὼ δὲ τολμήσας προσθείην ἂν ὅτι καὶ ὁμοιότης τυγχάνων τοῦ πατρὸς, οὐκ ἔστιν B ὅτε οὐκ ἦν· πότε γὰρ ὁ θεὸς ὁ κατὰ τὸν Ἰωάννην φῶς λεγόμενος· ὁ θεὸς γὰρ φῶς ἐστιν· ἀπαύγασμα οὐκ εἶχε τῆς ἰδίας δόξης; ἵνα τολμήσας τις ἀρχὴν δῷ εἶναι υἱοῦ πρότερον οὐκ ὄντος· πότε δὲ ἡ τῆς ἀρρήτου, καὶ ἀκατονομάστου καὶ ἀφθέγκτου ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς εἰκών· ὁ χαρακτὴρ λόγος· ὁ γινώσκων τὸν πατέρα, οὐκ ἦν; κατανοείτω γὰρ ὁ τολμῶν καὶ λέγων· ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱὸς, ὅτι ἐρεῖ καὶ τό· σοφία ποτὲ οὐκ ἦν, καὶ λόγος οὐκ ἦν· καὶ ζωὴ οὐκ ἦν· καὶ πάλιν ἐν ἑ- C τέροις οὕτω λέγει· ἀλλ᾽ οὐ θέμις ἐστὶν· οὐδὲ ἀκίνδυνον διὰ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν· τὸ, ὅσον ἐφ᾽ ἡμῶν ἀποστερεῖσθαι τὸν θεὸν τοῦ ἀεὶ συνόντος αὐτῷ λόγου μονογενοῦς· σοφίας ὄντος ᾗ προσέχαιρεν· οὕτω γὰρ οὐδὲ ἀεὶ χαίρων νοηθήσεται· ἰδοὺ ἡμεῖς μὲν ἐκ πατέρων εἰς πατέρας διαβεβηκέναι τὴν τοιαύτην διάνοιαν ἀποδεικνύομεν· ὑμεῖς δὲ ὦ νέοι ἰουδαῖοι καὶ τοῦ καϊάφα μαθηταί· τίνας ἄρα τῶν ῥημάτων ὑμῶν ἔχετε δεῖξαι πατέρας; ἀλλ᾽ οὐδένα τῶν φρονίμων καὶ σοφῶν ἂν εἴποιτε· πάντες γὰρ ὑμᾶς ἀποστρέφον- D ται, πλὴν μόνου τοῦ διαβόλου, μόνος γὰρ ὑμῖν οὗτος τῆς τοιαύτης ἀποστασίας πατὴρ γέγονεν· ὃ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ὑμῖν ἐπισπείρας τὴν ἀσέβειαν ταύτην· καὶ νῦν λοιδορεῖν τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον πείσας ὑμᾶς ὅτι μὴ τὰ ὑμέτερα· ἀλλὰ ταῦτα γεγράφασιν, ἅπερ οἱ ἀπ᾽ ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου γενόμενοι παραδεδώκασιν· ἣν γὰρ ἡ σύνοδος ἐγγράφως ὡμολόγησε πίστιν, αὕτη τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐστί· ταύτην E ἐκδικοῦντες οἱ μακάριοι πατέρες, οὕτως ἔγραψαν καὶ κατέκριναν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν· διὸ μάλιστα καὶ διαβάλλειν τὴν σύνοδον ἐπιχειροῦσιν· οὐ γὰρ αἱ λέξεις αὐτοὺς λυποῦσιν· ἀλλ᾽ ὅτι ἐν αὐταῖς ἀπεδείχθησαν αἱρετικοί· καὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων τολμηρότεροι· ἀμέλει τῶν λεξειδίων αὐτῶν δειχθέντων τότε φαύλων, καὶ ἀεὶ δὲ εὐελέγκτων ὄντων ὡς ἀσεβῶν, ἐξῃτήσαντο παρ᾽ Ἑλλήνων.

λοιπὸν

sed credendum est in Deum Patrem omnipotentem, & in Christum Iesum filium ipsius, & Spiritum sanctum, vnirique Deo totius vniuersitatis Verbum. *Ego enim*, inquit, *& Pater vnum sumus:* Et *Ego in Patre & pater in me*, ita enim & diuina Trinitas, & sancta prædicatio, professioque monarchiæ cõseruari possit. Verbum porro æternaliter esse cum patre, neque alterius essentiæ aut substantiæ, Patrisque sui proprium filium, vt sancitum est ab illis, qui Synodo interfuerunt, licebit denuo ex laborioso illo Origene audire. Quę enim disputandi certandique gratia scripsit, ea non quasi ipsius sint verba, aut quasi ipse ita sẽtiat, sed eorum qui cum eo contentiosius disputarũt, accipienda sunt. Hæc igitur laboriosi illius Origenis sententia est. Post illa ergo quæ certandi gratia, quasi in palæstra aduersus hęreticos adduxerat, statim ista, quæ propria ipsius sunt, subintulit. Si est, inquit, vlla imago inuisibilis Dei, ipsa quoque imago inuisibilis fuerit, imo hoc quoque ausim addere, quod quum sit ille similitudo Patris, fieri nõ posse, vt fuerit quando non fuerit. Quando enim Deus, qui secundum Ioannem Euangelistam lux dicitur, splẽdore caruit suæ maiestatis? vt quis audeat Filio principium asscribere, quasi antea nõdum existenti? Quando autem non erat ineffabilis illa, innominabilis, inenarrabilisque Patris substantiæ Imago, Forma, Ratio, quæ Patrem cognoscit? Cogitet secum quicunq; audebit dicere, erat, quando non erat Filius, se hoc ipsum dicere, erat quando sapientia non erat, quando ratio non erat, quando vita non erat. Idem Origenes alibi dicit. Sed fas non est, neque periculo vacuum est ob infirmitatem nostram, quantum in nobis est, spoliare Patrem vnigenito suo semper secum existente verbo, spoliare item eum sua Sapientia, in quo lætabatur: inde enim colligeretur eum non semper lætatum fuisse. Ecce nos demonstramus istiusmodi sententiam à patribus ad patres quasi per manus traditam esse. Vos autem noui Iudæi & discipuli Caiphæ, quos verborum vestrorum partes ac maiores demonstrabitis, quum ne vnum quidem ex prudentibus aut doctis in authorem citare possitis? Cuncti enim vos, præter diabolum istius vobis à Christo defectionis authorem, auersantur, ille & olim vobis hanc impietatem inseuit, & nunc vobis author est vt orbis terrarum concilium vituperetis, non alia de causa, quàm quòd in eo concilio non quæ vestræ factioni patrocinentur, sed illa sint scripta quæ ab initio ipsi, qui testes oculati & ministri verbi fuere, tradiderunt. Fides enim quæ scriptis decretisque Synodi sancita est, ea est totius Ecclesię, hanc quum asserere vellent beati Patres, istis verbis concipiendam putauerunt, condemnaruntque Arianam hæresim: Quæ res præcipue in causa est, cur calumnias Synodo intentent. Non enim verba illa illos male habent, sed quòd iis verbis declarentur hæretici & cæteris hæreticis improbiores, nimirum qui quũ voculas suas prauas semper & de hæresi culpabiles reprehendi per id tempus viderent,

 ab

ab Ethnicis nomen ingeniti mutuo sumendum arbitrati sunt, vt per occasionem huius vocabuli, inter facta & creata, Dei Verbum omnium creatorem insererent, & eiusdem classis efficerent: ita sunt ad impietatem effrōtes, & in blasphemando Domino peruicaces. Quòd si præ inscitia vocabuli ad istam improbitatem dilaberentur, oportebat eos ab iis vnde id mutuo acceperūt, vim eius dictionis cognoscere. Illi enim & mentem ex bono, & ex mente animam oriundam dicunt, & quamuis earum origines videant, ingenitas tamen asseuerant, neque se ea de causa maiestatem primi, vnde mens & anima originem desumunt, carpere aut diminuere arbitrantur. Quapropter oportuit istos aut ita loqui, aut nihil omnino loqui de rebus, quas ignorant. Quòd si se vocem intelligere putent, excutiant eam, & examinent, num proba sit, præsertim quum illa in Sacris literis non reperiatur. Verum illi denuo contentionē suam verbis in Scriptura nō receptis renouabunt. Ego vero cōtra, causam significatique intellectum interpretabor, secundum quem Synodus, patresque qui ante Synodum fuere, his vocabulis substantia & consubstantiali congruentibus cum iis quæ de seruatore referuntur, vti in scriptis suis voluerunt. Ipsi autem vicissim si possint respondeāt, vbi repererint hanc in scripturis minime solēnem vocem, & qua mente Deum ingenitum dicant. Audio enim hoc vocabulū diuersas habere significationes. Nam dicitur & illud ingenitum, quod nondum est, sed esse possit: & rursum, quod neque iam est, neque esse possit: tertio autem, quod iam quidem est, tamen factum non sit, neque initium existendi habuerit, sed quod æternū sit, & incorruptibile, fortasse duas priores significationes præterierint, & vt absurda prætermiserint: nā secundū primum significatū illa habebuntur ingenita quę facta sunt, futuraq; expectantur. Secunda autem significatio plus in se absurditatis cōtinet: ad tertiam igitur progredientur, & secundum eam ingenita appellabunt. Cæterum, quum hoc dicunt, nihilominus impij habendi sunt. Si enim quod initium existendi non habet, & quod neq; factum aut creatum sed æternū sit, ingenitum velint, & cōtrario modo se habere verbum Dei pronunciarint, quis nō videt vafriciem Christomachorum? quis non eos pro tali insania lapidauerit, qui deterriti primas suarum fabularū dictiunculas, ob quas damnati sunt, proferre, easdē denuo, sed alio modo per hoc vocabulum Ingeniti insinuare moliūtur? Nam si filius ex numero genitorū, hoc est, factorum est, certe ex non entibus & ipse quoq; extitit, principiumq; existendi sortitus est: nec erat priusquam fieret: porro si æternus nō est, erat haud dubie quando non erat. Oportebat igitur ipsos eadē illa in animo sentientes iisdē suis verbis vti, ac suam opinionis diuersitatem prodere, nec sub vocabulo ingeniti, animi prauitatē occultare. Verū malitiosissimi homines hoc nō faciunt: siquidē omnia secundum patrem suum diabolum cum fraude instituūt: vt enim ille sub alienis vestibus fraudem molitur, ita &

λοιπὸν τὴν λέξιν τοῦ ἀγεννήτου· ἵνα προφάσει καὶ τούτου τοῦ ὀνόματος, ἐν τοῖς γενητοῖς πάλιν καὶ τοῖς κτίσμασι συναριθμῶσι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον· δι' οὗ αὐτὰ τὰ γενητὰ γέγονεν· οὕτως εἰσὶ πρὸς ἀσέβειαν ἀναίσχυντοι· καὶ περὶ τὰς τοῦ κυρίου βλασφημίας φιλόνεικοι· εἰ μὲν οὖν ἀγνοοῦντες τὸ ὄνομα οὕτως ἀναισχυντοῦσιν, ἔδει μαθεῖν αὐτοὺς παρὰ τῶν αὐτοῖς δεδωκότων αὐτὰ ὅτι καὶ ὃν λέγουσιν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ νοῦν καὶ τὴν ἐκ τοῦ νοῦ ψυχὴν· καί τοι
A γινώσκοντες τὸ ἐξ ὧν εἰσιν, οὐκ ἐφοβήθησαν ὅμως καὶ αὐτὰ εἰπεῖν ἀγέννητα· εἰδότες ὅτι κατὰ τοῦτο λέγοντες, οὐκ ἐλαττοῦσι τὸ πρῶτον ἐξ οὗ καὶ ταῦτα πέφυκε· καὶ ἢ καὶ αὐτοὺς οὕτω λέγειν, ἢ μηδόλως λέγειν περὶ ὧν οὐκ ἴσασιν· εἰ δὲ νομίζουσι γινώσκειν, ἀναγκαῖον αὐτοὺς ἐρωτῆσαι· ἐπεὶ μάλιστα καὶ ἔστιν ἐκ τῶν θείων γραφῶν ἡ λέξις· ἀλλὰ πάλιν ἀγράφως λαλοῦντες φιλονεικοῦσιν· ἐγὼ μὲν γὰρ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν διάνοιαν καθ' ἣν ἡ σύνοδος τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον συμφώνως τοῖς ἐκ τῶν γραφῶν
B περὶ τοῦ σωτῆρος εἰρημένοις· καὶ ὅσοι πρὸ αὐτῶν ἐξέθεντο πατέρες καὶ ἔγραψαν, διηγησάμην· καὶ αὐτοὶ δὲ εἴπερ ἄρα δύνανται, ἀποκρινέσθωσαν· πῶς εὗρον τὴν ἄγραφον ταύτην λέξιν· ἢ ποίᾳ διανοίᾳ τὸν θεὸν ἀγέννητον λέγουσι· διαφόρους γὰρ σημασίας ἔχειν τὸ ὄνομα ἀκήκοα· λέγεσθαι γάρ φησιν ἀγέννητον, τὸ μήπω μὲν γενόμενον· δυνάμενον δὲ γενέσθαι· καὶ πάλιν τὸ μήτε ὑπάρχον, μήτε δυνάμενον εἰς τὸ εἶναι γενέσθαι· καὶ τρίτον ἐστὶν αὐτοῦ σημαινόμενον, τὸ ὑπάρχον μέν· μήτε δὲ γενητόν·
C μήτε ἀρχὴν ἐσχηκὸς εἰς τὸ εἶναι· ἀλλ' ἀΐδιον ὂν καὶ ἀδιάφθορον· ἴσως μὲν οὖν τὰς πρώτας δύο διανοίας παρελθεῖν ἐθελήσουσι, διά τε ἐκεῖθεν ἄτοπον· κατὰ γὰρ τὴν πρώτην, ἔσται τά τε ἤδη γενόμενα, καὶ τὰ προσδοκώμενα γενέσθαι, ἀγέννητα· τὸ γὰρ δεύτερον, πλέον ἔχει τούτου τὸ ἄτοπον· ἐπὶ δὲ τὴν τρίτην λοιπὸν βαδιοῦνται· κατ' αὐτὴν ὀνομάζοντες τὸ ἀγέννητον· ἀλλὰ καὶ τοῦτο λέγοντες, οὐδὲν ἧττόν εἰσιν ἀσεβεῖς· εἰ γὰρ τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν εἰς τὸ εἶναι μηδὲ γενητὸν ἢ κτιστόν· ἀλλ' ἀΐδιον ὄν, τοῦτο
D λέγουσιν ἀγέννητον· τοὐναντίον δὲ τοῦτον εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, τίς οὐ συνορᾷ τὴν πανουργίαν τῶν θεομάχων; τίς οὐκ ἂν αὐτοὺς οὕτω μαινομένους καταλιθώσειεν; ἐπειδὴ γὰρ αἰσχύνονται προφέρειν ἔτι τὰ πρῶτα τῶν μύθων ἑαυτῶν λογάρια· ἐφ' οἷς κατεγνώσθησαν, ἄλλως πάλιν αὐτὰ σημαίνειν ἐπενόησαν οἱ δείλαιοι διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὡς αὐτοὶ λέγουσιν ἀγεννήτου· εἰ γὰρ ὁ υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστι, δηλονότι ἐξ οὐκ ὄντων καὶ αὐτὸς γέγονε· καὶ εἰ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι οὐκ ἦν ἄρα πρὶν γεννηθῇ· καὶ εἰ
E μὴ ἐστὶν ἀΐδιος, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· ἔδει οὖν ταῦτα πάλιν αὐτοὺς φρονοῦντας, ἐν αὐτοῖς τοῖς ἰδίοις αὐτῶν ῥήμασι σημαίνειν ἑαυτῶν τὴν ἑτεροδοξίαν· καὶ μὴ τῇ λέξει δῆθεν τοῦ ἀγεννήτου, σκέπειν ἑαυτῶν τὴν κακόνοιαν· ἀλλ' οὐ ποιοῦσι τοῦτο οἱ κακοήθεις· πάντα δὲ κατὰ τὸν πατέρα ἑαυτῶν τὸν διάβολον, μετὰ πανουργίας πράττουσιν· ὡς γὰρ ἐκεῖνος μετὰ ἀλλοτρίων ἐνδυμάτων ἀπατᾶν ἐπιχειρεῖ, οὕτως

οὕτως οὗτοι τὸ ἀγέννητον ἐπενόησαν ὀνομάζειν· ἵνα προσποιούμενοι τὸν θεὸν εὐφημεῖν, κεκρυμμένην ἔχωσι τὴν κατὰ τοῦ κυρίου βλασφημίαν· καὶ μετὰ καλύμματος αὐτὴν ἄλλοις σημαίνωσιν· ἀλλὰ καὶ τούτου τοῦ σοφίσματος αὐτοῖς γνωσθέντος, τί ἄρα πάλιν αὐτοῖς ἕτερον περιλείπεται; λεγέτωσαν· εὕρομεν φασὶν οἱ κακόδοξοι· καὶ προστιθέντες τοῖς προτέροις, λέγουσιν· ἀγέννητον εἶναι τοῦτο, τὸ μὴ ἔχον τοῦ εἶναι τὸ αἴτιον· ἀλλὰ καὶ τοῖς γενητοῖς αὐτὸν αἴτιον εἰς τὸ γενέσθαι τυγχάνοντα·
A ἀχάριστοι καὶ τῷ ὄντι τῶν γραφῶν ἀνήκοοι· οἱ μὴ διὰ τιμὴν τὴν εἰς τὸν θεόν· ἀλλὰ διὰ τὴν εἰς τὸν υἱὸν ἀτιμίαν πάντα καὶ ποιοῦντες καὶ λαλοῦντες· οὐκ εἰδότες ὅτι ὁ τὸν υἱὸν ἀτιμάζων, ἀτιμάζει τὸν πατέρα. πρῶτον μὲν γὰρ κἂν οὕτω τὸν θεὸν ὀνομάζωσιν, οὐ δείκνυται τῶν γενητῶν ὁ λόγος· τῆς γὰρ οὐσίας τοῦ πατρὸς ὡς γέννημα πάλιν, οὕτως παρ' αὐτῷ ἐστιν ἀϊδίως· οὐ γὰρ τὸ ὄνομα τοῦτο παραιρεῖ τὴν τοῦ λόγου φύσιν· οὐδὲ πάλιν τὸ ἀγέννητον πρὸς τὸν υἱὸν ἔχει τὸ σημαινόμενον, ἀλλὰ
B πρὸς τὰ διὰ τοῦ υἱοῦ γενόμενα· καὶ ὥσπερ ὁ τὸν ἀρχιτέκτονα προσφωνῶν καὶ λέγων δημιουργὸν οἰκίας ἢ πόλεως οὐ συναριθμεῖ τῷ ὀνόματι τούτῳ τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα υἱόν· ἀλλὰ διὰ μὲν τὴν εἰς τὰ ἔργα τέχνην καὶ τὴν ἐπιστήμην. σημαίνων μὴ εἶναι αὐτὸν τοιοῦτον· οἷά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῦ γενόμενα, δημιουργὸν αὐτὸν καλεῖ· τὴν δὲ φύσιν τοῦ ποιήσαντος εἰδώς, οἶδεν ἄλλον εἶναι παρὰ ταῦτα τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα· καὶ διὰ μὲν τὸν υἱόν, πατέρα αὐτὸν καλεῖ· διὰ δὲ τὰ ἔργα, κτίστην καὶ
C ποιητήν· τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ λέγων οὕτως τὸν θεὸν ἀγέννητον, ἐκ τῶν ἔργων αὐτὸν ὀνομάζει· σημαίνων μὴ μόνον μὴ εἶναι αὐτὸν γενητόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν γενημάτων ποιητής ἐστιν· οἶδε μέντοι τὸν λόγον, ἄλλον ὄντα τῶν γενητῶν· καὶ μόνον ἴδιον τοῦ πατρὸς γέννημα· δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονε καὶ συνέστηκε· καὶ γὰρ καὶ παντοκράτορα τὸν θεὸν οἱ προφῆται λέγοντες, οὐ διὰ τὸ εἶναι τὸν λόγον ἕνα τῶν πάντων οὕτως αὐτὸν ἐπεκαλοῦντο· ᾔδεισαν γὰρ τὸν υἱὸν ἄλλον ὄντα τῶν γενητῶν· καὶ πάντων καὶ αὐτὸν
D κρατοῦντα, κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς ὁμοιότητα· ἀλλ' ὅτι πάντων ὧν διὰ τοῦ υἱοῦ πεποίηκεν, αὐτὸς κρατεῖ· τούτων τε τὴν ἐξουσίαν, τῷ υἱῷ δέδωκε· καὶ δεδωκώς, πάλιν αὐτὸς τῶν πάντων διὰ τοῦ λόγου κυριεύει· πάλιν τε κύριον τῶν δυνάμεων λέγοντες τὸν θεόν, οὐ διὰ τὸ εἶναι καὶ τὸν λόγον ἕνα τούτων τῶν δυνάμεων, τοῦτ' ἔλεγον· ἀλλ' ὅτι τοῦ μὲν υἱοῦ πατήρ ἐστι. τῶν δὲ διὰ τοῦ υἱοῦ γενομένων δυνάμεων κύριός ἐστι· καὶ γὰρ αὐτὸς πάλιν ὁ λόγος ἐν τῷ πατρὶ ὤν, πάντων τούτων ἐστὶ κύριος· καὶ
E πάντων κρατεῖ. πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, τοῦ υἱοῦ ἐστιν· ὥσπερ οὖν τοῦτο τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν, οὕτως ὁ βουλόμενος λέγειν τὸν θεὸν ἀγέννητον, λεγέτω μὲν εἰ ἅπαξ οὕτως αὐτῷ δοκεῖ· μὴ μέντοι διὰ τὸ εἶναι τὸν λόγον τῶν γενητῶν. ἀλλ' ὅτι καθὰ προεῖπον ὁ θεὸς οὐ μόνον οὐκ ἔστι γενητός· ἀλλὰ καὶ τῶν γενητῶν ποιητής ἐστι διὰ τοῦ ἰδίου λόγου·

καὶ

ita & isti vocabulum Ingeniti excogitarunt, vt sub specie benedicendi Dei, dissimulanter aduersus dominum blasphemias suas tegant, easque sub hoc inuolucro aliis insinuent. Cæterum istis versutiis retectis velim mihi respondeant, quid ipsis sit reliqui quod obiiciant: Atqui inquiunt scelerati, inuenimus quod loquamur, suisque dictiunculis id addunt esse ingenitum scilicet, quod suæ essentiæ authorem nō habet, quodq; aliis quæ sunt, author fuerit, vt sint ingrati mortales, & prorsus sacrarū Scripturarum rudes, qui nō ad honorē Dei, sed ad ignominiā Filii omnia dicunt & faciunt, ignari interim eum qui dehonestat Filium, Patrem quoque dehonestare. Primum igitur non ideo quòd Deum ingenitum vocent, filius demonstratur creatus esse, quum Filius vt substantiæ patris sui fœtus est, ita æternaliter apud patrem subsistat. Non enim hoc vocabulum naturam Verbi demolitur, neque vox ingenitus significationem suam ad filium, sed ad ea quæ per filium creata sunt, protendit. Et quemadmodum qui aliquem architectum ædificij aut ciuitatis nominat, non cum hoc nomine filium ex ipso genitum includit, aut intelligi studet, sed sub vocabulo architecti, indicat authorem operum nequaquam talem esse, qualia sunt opera ipsius artificio fabrefacta: ac proinde illum opificem nominat, & non ignarus qualis sit naturæ hic opifex, agnoscit longe esse aliud ab eo progenitum, longe aliud ab eo factum, eundemque ob filium suum patrem, ob opera verò architectum appellat. Eodem modo qui Deum ingenitum nominat, ex operibus suis ei nomen accommodat, indicans eum solum omnium non esse factum, sed eorum quæ facta sunt, authorem esse. Verbúmq; eius diuersum esse à rebus quæ factæ sunt, & id solummodo Patri suum & proprium fœtum esse cognoscit, per quem omnia facta sunt & constant, Prophetæ quoque Deum omnipotentem nominantes, non ideo illi hoc nominis indunt quasi Verbum cēseant ex numero reliqui vulgi esse, quippe qui nō ignorabant Filium alium esse à rebus creatis, atq; adeo, quemadmodum Pater suus, omnipotentem, eumque in omnia quę pater per ipsum creauit, dominatū habere, illiq; à patre potestatem datam esse, & post donationem semel cōcessam æquè omniū dominari. Eadem iterum ratione quum Prophetæ patrem dominū virtutum nominant, non ideo eo respectu faciunt, quasi filium vnum eorum velint, quæ sub patris potestate retineatur, sed vt Filio suo Pater est, ita potentiarū à filio conditarum Dominus habeatur. Verbum vicissim quia in patre est, omnium Dominus reputari debet, & in omnes imperium possidere, eò quòd omnia quæ Pater habet, à Filio itidē habeantur. Et queadmodum istæ appellationes hunc habent intellectū, ita quoq; qui voluerit dicere Deum ingenitum: dicat quidem si ita ipsius animo collibuerit, modo nō ideo hoc dicat vt filium opinetur aliquid factitium esse, sed quia intelligat vnum solūmodo Deum factum non esse, ac proinde rerum à verbo suo factarum conditorē creatoremq; appellari debere.

 Nam

Nam quũ Pater ita appellatur, nihil inde obstaculi nascitur quo minus & verbum & imago Patris & Patri consubstantialis intelligatur. Porrò quia imago eius est, sequitur necessario, vt alius diuersusque sit à reb. creatis, & nequaquam aliquis ex vulgo numeroque vniuersitatis, quoniam cuiuscunque imago fuerit, eius quoque proprietatem & similitudinem obtinet, adeo, vt sub nomine ingeniti Patris etiam ingeniti & omnipotentis Verbum & Sapientia, hoc est, filius intelligatur. Verum præclari viri & promptæ impietatis, non cura honorãdi numinis, sed odij in seruatorem hoc vocabulum ingeniti adinuenerunt. Nam si illis cura numinis aut bene dicendi fuisset, oportuerat eos (quod quidem & melius fuisset) primum agnoscere Deum Patrem esse, eumque hoc nomine potius quàm illo prædicari, quoniam quum Deum ingenitum, hoc est, nõ factum appellant, ex rebus factis, vt iam dixi, illum conditorem designant, quò verbum pro sua libidine factitium esse quiddam declarent. Qui autem Deum Patrem nominat, statim eo ipso & filium innuit, nec ignorat quum filius sit, quin omnia quoque per filium sint condita. Quapropter & potius & verius est, Deum ex filio designare, & Patrem nuncupare, quàm ex operibus duntaxat illi nomen indere, & appellare ingenitum. Hoc enim vocabulum, opera, quæ ex Dei voluntate producta sunt, innuit: contra Patris nomen, proprium eius ex sua substantia fœtum declarat. Quanto autem verbũ præstantius est rebus creatis, tanto præstiterit Deum Patrem, quàm ingenitum dicere. Illud enim in Scripturis non reperitur, & suspectum est, quum multiplicem habeat significationem: hoc autem simplex est, & Scripturis solenne, & verius, vnumque filium tantummodo denotat. Rursum illud vocabulum, ingeniti, apud Ethnicos reperitur, qui Deum non norunt. Hoc autem nomine Pater per Filium suum nobis innotuit. Nã quum ipse sciret cuius Filius esset, ita locutus est, *Ego in Patre & Pater in me*: &, *Qui vidit me, vidit & Patrem*. Et, *Ego & Pater vnum sumus*. Neque vllibi reperias, vbi ille Patrem suum ingenitum vocet. Quin & cùm nos precari doceret, non dixit, Quum oraueritis, dicite Pater ingenite, sed potius quum precari statueritis, dicite *Pater noster qui es in cœlis*, & caput nostræ Fidei eò tendere ac referri voluit. Iussit enim nos baptizari non nomine geniti & ingeniti, neque in nomine increati & creaturæ, sed in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quoniam ita initiati verè in filios adoptemur. Et Patris nomen pronunciantes, agnoscimus quoque sub hoc nomine etiam Verbum quod in Patre est, contineri: non tamen ob hoc quòd Patrem suum nostrum à nobis concesserit appellari, æquum est, vt nosipsos Filio ratione naturæ adæquemus. Nam quod nobis filii appellatio indulgetur, id inde profectum est, quod verbum siue Ratio Dei, nostrum corpus gestauit, & in nobis habitauit, ac proinde consequenter propter rationem siue verbum quod in nobis est, is qui Deus est, pater noster appellatur. Et

καὶ γὰρ καὶ οὕτως λεγομένου τοῦ πατρὸς, πάλιν εἰκὼν ὁ λόγος ἐστὶ καὶ ὁμοούσιος τοῦ πατρός· εἰκὼν δὲ ὢν αὐτοῦ, ἄλλος ἂν εἴη τῶν γενητῶν καὶ τῶν πάντων· οὗ γάρ ἐστιν εἰκὼν, τούτου καὶ τὴν ἰδιότητα καὶ τὴν ὁμοίωσιν ἔχει· ὥστε τὸν λέγοντα ἀγένητον καὶ παντοκράτορα τὸν πατέρα, νοεῖν ἐν τῷ ἀγενήτῳ καὶ παντοκράτορι καὶ τὸν τούτου λόγον καὶ τὴν σοφίαν ἥτις ἐστὶν ὁ υἱός· ἀλλ' οἱ θαυμαστοὶ καὶ
A εἰς ἀσέβειαν εὐχερεῖς· οὐ τῆς εἰς τὸν θεὸν τιμῆς φροντίζοντες, ἐφεῦρον τὸ ὄνομα τοῦ ἀγενήτου· τῆς δὲ κατὰ τοῦ σωτῆρος χάριν κακονοίας· εἰ γὰρ ἔμελεν αὐτοῖς τιμῆς καὶ εὐφημίας, ἔδει μᾶλλον καὶ τοῦτο βέλτιον ἦν, πατέρα τὸν θεὸν εἰδέναι τε καὶ λέγειν αὐτοὺς, ἢ ἐκείνως ὀνομάζειν αὐτοὺς. λέγοντες μὲν γὰρ ἐκεῖνοι τὸν θεὸν ἀγένητον, ἐκ τῶν γενομένων αὐτὸν καθὰ προεῖπον ποιητὴν μόνον λέγουσιν ἵνα καὶ τὸν λόγον ποίημα σημάνωσι κατὰ τὴν ἰδίαν ἡδονήν· ὁ δὲ τὸν θεὸν πατέρα λέγων, εὐθὺς ἐν αὐτῷ καὶ τὸν υἱὸν σημαίνει·
B καὶ οὐκ ἀγνοήσει ὅτι υἱοῦ ὄντος, διὰ τοῦ υἱοῦ τὰ γενόμενα ἐκτίσθη πάντα· οὐκοῦν καὶ μᾶλλον ἢ ἀληθέστερον ἂν εἴη, τὸν θεὸν ἐκ τοῦ υἱοῦ σημαίνειν καὶ πατέρα λέγειν, ἢ ἐκ μόνων τῶν ἔργων ὀνομάζειν καὶ λέγειν αὐτὸν ἀγένητον· τοῦτο μὲν γὰρ τὰ ἐκ τοῦ βουλήματος τοῦ θεοῦ· διὰ τοῦ λόγου γενόμενα ἔργα σημαίνει· τὸ δὲ τοῦ πατρὸς ὄνομα, τὸ ἴδιον ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννημα γνωρίζει· ὅσῳ δὲ ὁ λόγος τῶν γενητῶν διαφέρει· τοσοῦτον καὶ πλέον τὸ λέγειν τὸν θεὸν πατέρα, τοῦ λέγειν ἀγένη-
C τον διαφέροι ἄν· καὶ γὰρ τοῦτο μὲν ἄγραφον καὶ ὕποπτον ποικίλην ἔχον τὴν σημασίαν ἐστίν· ἐκεῖνο δὲ ἁπλοῦν καὶ ἔγγραφον· καὶ ἀληθέστερον· καὶ μόνον σημαῖνον τὸν υἱόν· καὶ τὸ μὲν ἀγένητον, παρὰ ἑλλήνων εὕρηται τῶν μὴ γινωσκόντων τὸν υἱόν· τὸ δὲ πατὴρ, παρὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐγνώσθη καὶ κεχάρισται· καὶ γὰρ εἰδὼς αὐτὸς τίνος υἱός ἐστιν, ἔλεγεν· ἐγὼ ἐν τῷ πατρί. καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ „
ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ἐγὼ καὶ ὁ „
D πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ οὐδαμοῦ φαίνεται τὸν πατέρα „
καλῶν ἀγένητον αὐτὸς· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς εὔχεσθαι διδάσκων, οὐκ εἶπεν ὅταν δὲ προσεύχησθε λέγετε· θεὸς ἀγένητε· ἀλλὰ μᾶλλον ὅταν προσεύχησθε, λέγετε· πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ τὸ „
κεφάλαιον δὲ τῆς πίστεως ἡμῶν, εἰς τοῦτο συντείνειν ἠθέλησεν· ἐκέλευσε γὰρ ἡμᾶς βαπτίζεσθαι οὐκ εἰς ὄνομα ἀγενήτου καὶ γενητοῦ· οὐδὲ εἰς ὄνομα ἀκτίστου καὶ κτίσματος. ἀλλ' εἰς ὄνομα πατρός· καὶ υἱοῦ· καὶ ἁγίου πνεύματος· οὕτως γὰρ τελειού-
E μενοι, υἱοποιούμεθα καὶ ἡμεῖς ἀληθῶς, καὶ τὸ τοῦ πατρὸς δὲ ὄνομα λέγοντες, ἐπιγινώσκομεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου, καὶ τὸν ἐν τῷ πατρὶ λόγον· εἰ δὲ καὶ πατέρα θέλει λέγειν ἡμῶν τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ πατέρα, οὐ χρὴ διὰ τοῦτο συνεκτείνειν ἑαυτοὺς τῷ υἱῷ κατὰ τὴν φύσιν· καὶ τοῦτο γὰρ δι' αὐτὸν λέγεται πρὸς ἡμῶν. ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἡμέτερον ὁ λόγος ἐφόρεσε σῶμα· καὶ γέγονεν ἐν ἡμῖν, ἀκολούθως διὰ τὸν ἐν ἡμῖν λόγον, καὶ ἡμῶν ὁ θεὸς λέγεται πατήρ·

τὸ γὰρ

τὸ γὰρ ἐν ἡμῖν πνεῦμα τοῦ λόγου δι' ἡμῶν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ὡς ἡμῶν ὀνομάζει· οὗτος ὁ τοῦ ἀποστόλου νοῦς ἐστι λέγοντος· ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν· κρᾶζον· ἀββᾶ ὁ πατήρ. ἀλλ' ἴσως καὶ διὰ τὸ ὄνομα τὸ ἀγέννητον ἐλεγχθέντες· πονηροὶ τὸν τρόπον ὄντες, ἐθελήσουσι καὶ αὐτοὶ λέγειν· ἔδει καὶ περὶ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ τῶν γραφῶν τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα λέγεσθαι, μὴ ἀγράφους ἐπεισάγεσθαι λέξεις· ναὶ ἔδει φαίην ἂν καὶ ἔγωγε· ἀκριβέστερα γὰρ ἐκ τῶν γραφῶν μᾶλλον ἢ ἐξ ἑτέρων ἐστὶ τὰ τῆς ἀληθείας γνωρίσματα· ἀλλ' ἡ κακοήθεια καὶ μετὰ πανουργίας παλίμβολος ἀσέβεια τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἠνάγκασε καθὰ προεῖπον τοὺς ἐπισκόπους, λευκότερον ἐκθέσθαι τὰ τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν ἀνατρέποντα ῥήματα· καὶ τὰ μὲν παρὰ τῆς συνόδου γραφέντα, διάνοιαν ὀρθὴν ἔχοντα δέδεικται· τῶν δ' Ἀρειανῶν, καὶ τὰ λογάρια σαθρά, καὶ ὁ τρόπος πονηρὸς ἐφάνη· τὸ γὰρ καὶ τὸ ἀγέννητον ὄνομα ἰδίαν ἔχον διάνοιαν, καὶ δυνάμενον εὐσεβῶς προφέρεσθαι, αὐτοὶ πάλιν κατὰ τὴν ἰδίαν ἐνθύμησιν ὡς ἠθέλησαν ὀνομάζουσιν, ἐπ' ἀτιμίᾳ τοῦ σωτῆρος· ἵνα μόνον ὡς γίγαντες θεομαχεῖν φιλονεικῶσιν· ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνα τὰ λογάρια προφέροντες ἔμειναν ἀκατάγνωστοι, οὔτε τὸ ἀγέννητον καλῶς καὶ εὐσεβῶς δυνάμενον ὀνομάζεσθαι, ὅμως κακῶς αὐτοὶ φρονοῦντες, λαθεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν. κατῃσχύνθησαν γὰρ ἐν πᾶσι· καὶ ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἐστηλιτεύθη πανταχοῦ· ταῦτα μὲν ὡς ἠδυνήθην ἀπομνημονεύσας τὰ ἐν τῇ συνόδῳ τότε πραχθέντα, δεδήλωκα· οἶδα δὲ ὅτι τῶν χριστομάχων οἱ φιλέριδες, οὐδὲ τούτων ἀκούσαντες μεταβαλέσθαι θελήσουσιν· ἀλλὰ περιδραμοῦνται πάλιν ἑτέρας ζητοῦντες προφάσεις· καὶ μετὰ ταύτας πάλιν ἑτέρας ἐπινοήσουσι· κατὰ γὰρ τὸ προφητικόν, εἰ ἀλλάξεται αἰθίοψ τὸ δέρμα αὐτοῦ καὶ πάρδαλις τὰ ποικίλματα αὐτῆς, καὶ αὐτοὶ θελήσουσιν εὐσεβῶς φρονεῖν· μεμαθηκότες ἀσεβεῖν· σὺ μέντοι ἀγαπητὲ δεξάμενος, ἔντυχε κατὰ σαυτόν· καὶ εἰ δοκιμάσειας καλῶς ἔχειν, ἀνάγνωθι καὶ τοῖς τότε παροῦσιν ἀδελφοῖς· ἵνα καὶ αὐτοὶ ταῦτα μαθόντες, ἀποδέξωνται μὲν τῆς συνόδου τὸν ζῆλον τῆς ἀληθείας καὶ τὴν τῆς διανοίας ἀκρίβειαν· καταγνῶσι δὲ τῆς τῶν χριστομάχων Ἀρειανῶν, καὶ τῶν ματαίων προφάσεων αὐτῶν· ὅτι τῷ θεῷ καὶ πατρὶ πρέπει δόξα· τιμὴ καὶ προσκύνησις· σὺν τῷ συνανάρχῳ αὐτοῦ υἱῷ καὶ λόγῳ· ἅμα τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι· νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

tur. Et quia Spiritus Verbi in nobis est, ideo vt nobis gratificaretur, suum patrem nostrum quoque patrem appellari voluit. Ea enim est mens Apostoli ita dicentis, *Misit Deus spiritum filii sui in corda nostra clamantem, Abba pater.* Sed fortasse de vocabulo hoc ingenito conuicti, vt praui sunt moribus, audebunt dicere, par esse vt verba quæ de domino nostro Iesu Christo sunt scripta, in disputationibus adhibeantur, repudiatis illis vocibus quæ in A Scripturis non reperiuntur. Certè id æquum esse nec ego abnuerim, eo quod signa indiciaque veritatis perfectiora ex Scripturis sanctis quàm aliunde depromantur. Sed malignitas & versipellis Eusebianorum impietas Episcopos coegit, quemadmodum dixi, vt clarioribus verbis vterentur ad eorum impietatem subuertendam. Sed tamen satis demõstratum est, & liquide apparet, scripta Synodi rectam sententiam continere, & Arianorum voculas friuolas esse, & scopum eorum malitiosum, quum illi hoc vocabulo, ingeniti, quod probæ B significationis est, & cum pietate vsurpari possit, pro animi sui conceptu, próq; libidine sua ad contumeliam Saluatoris abutantur, idque solum ea de causa, vt quasi gigantes cum numinibus pugnent, non tamen ob prætextum istiusmodi dictiuncularum damnationem euaserunt, nec quia in voce ingeniti bona significatio est, eorum mala mens sententiaque latere potuit: nam & ipsi omnifariã sunt confusi, eorumque hæresis vbique male audit. Hęc quidem tum in consilio acta, vt potui recitaui. C Scio tamen vitilitigatores istos & Christo rebelles, ne istis quidem auditis mentem in melius mutaturos esse, sed potius discursitaturos ad alias aliunde causificationes venandas, & cùm eas absumpserint, nouas rursus commẽtaturos esse. Qua in patre respondent Propheticis verbis, Si potest Æthiops mutare pellem, aut Pardus maculas, etiam futurum est vt ipsi recta sentiant. Tu autem charissime hæc nostra, vbi acceperis, tecum perlege, quæ si tibi recta videbuntur, recitabis ea fratribus, quos præsentes habebis, vt & illi quoque vbi rem D cognouerunt, Synodi zelum quo vsa est in tuenda veritate, Synodique in iis explicandis quę vellet, diligentiam adament: damnent autem Arianorum pro hæresi defendenda cauillationes. Gloria autem Deo Patri, honor item & adoratio cum Filio suo sui imperij collega, vna cum sancto viuificatore spiritu & nunc & in infinita secula seculorum, Amen.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

De sententia Dionysij Episcopi Alexandrini, aduersus Arianos, & quòd falsò eum Ariani sibi adstipulatorem hæreseos fingunt,

EPISTOLA.

Sero mihi significasti de colloquio istic cum Christi perduellibus habito: nam antequã tua id mihi charitas scriberet, totum negocium studiose cognoueram, interimque dum ista non illibenter audirem, placuit mihi summopere tui animi pietas, recte de patribus nostris sententis, simulque Arianorum vecordiam etiam in hoc negocio agnoui. Qui quum nihil ratione consentaneum, aut certi ex scripturis sacris in hæresi sua habeant, ac proinde improbas semper causificationes, & callida sophismata in mediũ proferant, nunc eò audaciæ processere, vt etiã patres nostros in calũniam vocent: minime id alienum ab ipsorum moribus, & proprium omnino eorũ prauitatis ingenij. Qui.n. aduersus dominum & Christũ sua studia intendunt, quid miri si B. memoriæ Dionysium Episcopũ Alexandriæ adstipulatorem suffragatoremq; suæ sententię fingant? eundemq; & ad cõmendationem suę hęreseos laudib. ornant, beatũq; deprædicant, & magis criminib. impetunt, nõ aliter quàm prædones ac improbi homines, qui cùm de studiis suis male audiunt, probos, modestosque sibi socios fingunt, falsa de alterius probitate mentientes. Si bene fidunt suæ sectæ, verbisque quæ loquuntur, nudam nobis suam hæresim proferant, ostendantque, si quid pro ea defendenda, vel ex sacris literis, ex aliqua humana saltem ratione, quæ quidem pia sit, deducere possint, aut si non possint taceant. Nusquam enim quicquam inuenturi sunt, nisi quod faciat ad grauiorem ipsorũ refutationem, saltem ex scripturis sacris: Iohanne quidem dicente: *In principio erat verbum*, ipsis autem oblatrantibus eum non fuisse, antequã nasceretur: Dauide verò ex persona Patris ita recinente, *Eructauit cor meum Verbum bonum*, ipsis vicissim obgannientibus, Verbum illud duntaxat esse mentis cogitationem, & ex non entibus extitisse. E diuerso Ioanne Euangelizante, omnia per ipsum facta esse, & sine ipso factum esse nihil. Paulo quoque ad istum modum scribente, *Vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia*, eodemque ita alibi loquente: *Quoniam in eo condita sunt omnia.*

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Ἀλεξανδρείας

Περὶ Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας· ὅτι καὶ αὐτὸς κατὰ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως ἐφρόνει ὡς ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος· καὶ μάτην αὐτὸν συκοφαντοῦσιν οἱ ἀρειομανῖται, ὡς ὁμόδοξον αὐτῶν;

A

ἘΠΙΣΤΟΛΗ.

Ῥαδίως ἐδήλωσας περὶ τῆς νῦν διαλέξεως τῆς γινομένης παρ' ὑμῖν πρὸς τοὺς χριστομάχους· καὶ γὰρ πρὶν γράψαι τὴν σὴν διάθεσιν, ἔμαθον φιλοπευστῶν καὶ ἡδέως ἀκούων περὶ τῶν τοιούτων· τὴν μὲν οὖν εὐλάβειαν ἀπεδεξάμην καλῶς φρονοῦσαν περὶ τῶν μακαρίων πατέρων ἡμῶν· τῶν δὲ ἀρειομανιτῶν τὴν ἀλογίαν, καὶ νῦν ἐπέγνων· οὐδὲν γὰρ ἔτι εὔλογον, οὔτε
B
πρὸς ἀπόδειξιν ἐκ τῆς θείας γραφῆς ῥητὸν ἐχούσης τῆς διαιρέσεως αὐτῶν· ἀεὶ μὲν προφάσεις αἰσχυντοὺς ἐπορίζοντο καὶ σοφίσματα πιθανά· νῦν δὲ καὶ διαβάλλειν τοὺς πατέρας τετολμήκασι· καὶ οὐκ ἀλλότριόν γε· ἀλλὰ καὶ οἰκεῖον τοῦτο τῆς κακονοίας ἐστὶν αὐτῶν· οἱ γὰρ κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ Χριστοῦ αὐτοῦ μελετᾶν ἐπιχειρήσαντες, τί θαυμαστὸν εἰ καὶ τὸν μακαρίτην Διονύσιον τὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, ὡς ὁμόδοξον αὐτῶν καὶ ὁμόφρονα λοιδοροῦσιν; ὃν γὰρ ἐὰν οὗτοι
C
πρὸς σύστασιν τῆς ἑαυτῶν αἱρέσεως δόξωσιν εὐφημεῖν· κἂν μακάριον αὐτὸν ὀνομάζωσι, τοῦτον οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ μεγάλως διαβάλλουσιν· ὥσπερ λῃσταί τινες καὶ τὸν τρόπον ἄσεμνοι· οἱ ἐπειδὰν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἐπιτηδεύμασιν ὀνειδίζωνται, τοὺς σώφρονας συναριθμῶσιν ἑαυτοῖς· καταψευδόμενοι τῆς ἐκείνων σωφροσύνης· εἰ μὲν οὖν θαρροῦσιν οἷς φρονοῦσι καὶ λέγουσι, προφερέτωσαν γυμνὴν τὴν αἵρεσιν· καὶ δεικνύτωσαν ἐξ αὐτῆς, εἴ τινα νομίζουσιν ἢ ἐκ τῶν γραφῶν ἔχειν, ἢ κἂν ἀνθρώπινόν τινα λογισμὸν εὐσεβῆ
D
πρὸς ἀπολογίαν· εἰ δὲ καὶ μηδέν τι τοιοῦτον ἔχουσι, σιωπάτωσαν· οὐδαμόθεν γὰρ εὑρήσουσιν· εἰ μὴ μᾶλλον ἔλεγχον καθ' ἑαυτῶν· ἀπὸ μὲν τῶν γραφῶν, τοῦ μὲν Ἰωάννου λέγοντος· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· ὃν οὗτοι λέγουσιν, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· τοῦ δὲ Δαβὶδ ψάλλοντος ἐκ προσώπου τοῦ πατρός· ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· ὃν οὗτοι λέγουσι κατ' ἐπίνοιαν εἶναι· καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γεγενῆσθαι· εἶτα τοῦ μὲν Ἰωάννου πάλιν εὐαγγελιζομένου· ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος· εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα· καὶ ἐν ἑτέροις· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα.

Quid

ποίαν παῤῥησίαν ἕξουσιν οὗτοι καὶ οὐ μᾶλλον αἰσχύνην ὀφλήσουσιν· ἐναντιούμενοι τοῖς τῶν ἁγίων ῥήμασιν; ὅταν λέγωσι ποίημα εἶναι τὸν τῶν πάντων δημιουργόν· καὶ κτίσμα τοῦτον, ἐν ᾧ τὰ κτίσματα γέγονε καὶ συνέστηκεν· οὐδὲ ἀνθρώπινος δέ τις αὐτοῖς λογισμὸς εὐσεβὴς εἰς ἀπολογίαν περιλείπεται· τίς γὰρ ἀνθρώπων ἢ Ἕλλην ἢ βάρβαρος, ὃν ὁμολογεῖ θεόν, τοῦτον ἐπιχειρήσει κτίσμα λέγειν; ἢ ὅτι οὐκ ἦν, πρὶν γένηται; ἢ τίς ἀνθρώπων ἀκούσας παρὰ τούτου· ὃν ἐπίστευσε μόνον εἶναι θεόν· λέγοντος· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· καί, ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν, τολμήσει ἂν εἰπεῖν ὅτι ὁ ἐκ καρδίας τοῦ θεοῦ λόγος, ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν; ἢ ὁ υἱὸς κτίσμα ἐστί, καὶ οὐκ ἴδιον τοῦ λέγοντος γέννημα; πάλιν δὲ τίς ἀκούων τούτου, ὃν ἐπίστευσε κύριον εἶναι καὶ σωτῆρα· λέγοντος· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καί, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἐπιχειρήσει διαιρεῖν ἃ ἐκεῖνος ἥνωσε καὶ ἀμέριστα τετήρηκε; ταῦτα γοῦν καὶ αὐτοὶ συνορῶντες· καὶ παῤῥησίαν οὐκ ἔχοντες ἐν τοῖς ἰδίοις, καταψεύδονται τῶν εὐσεβῶν· ἀλλ' ἔδει πάντων αὐτοὺς ἐρήμους ὄντας, καὶ συνορῶντας ἑαυτοὺς ἐν ταῖς ἐρωτήσεσι πανταχόθεν ἀποροῦντας καὶ χασμωμένους, μεταγινώσκειν μᾶλλον ἀποστραφέντας ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς πλάνης· καὶ μὴ συναριθμεῖν ἑαυτοῖς, οὓς οὐκ ἴσασιν· ἵνα μὴ καὶ παρ' αὐτῶν ἐλεγχόμενοι, πλείονα τὴν αἰσχύνην ἀπενέγκωνται· ἴσως δὲ τῆς τοιαύτης πανουργίας, οὐ θελήσουσιν ἀποστῆναί ποτε, καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῶν περὶ Καϊάφαν ἐζήλωσαν· ὥσπερ καὶ τὸ ἀρνεῖσθαι τὸν Χριστόν, παρ' αὐτῶν μεμαθήκασι· καὶ γὰρ κἀκεῖνοι τοσαῦτα τοῦ κυρίου πεποιηκότος ἔργα, δι' ὧν ἐγνώριζεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. ἐλεγχόμενοί τε παρ' αὐτοῦ πάντα παρὰ τὰς γραφὰς λοιπὸν καὶ φρονοῦντες καὶ λέγοντες· καὶ μὴ δυνάμενοι κἂν πρὸς τὸ βραχὺ πρὸς τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους ἀντιβλέπειν, εἰς τὸν πατριάρχην κατέφυγον· λέγοντες· ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ· καὶ νομίζοντες ἐν τούτῳ δύνασθαι τὴν ἀλογίαν αὐτῶν ἐπικαλύπτειν· ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνοι τοῦτο λέγοντες ὤνησάν τι, οὔτε οὗτοι Διονύσιον ὀνομάζοντες, φυγεῖν τὴν ὁμοίαν ἐκείνοις αἰτίαν δυνήσονται· καὶ γὰρ κἀκείνους ἐφ' οἷς παρηνόμησαν ἤλεγξεν ὁ κύριος λέγων· τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησε· καὶ τούτους ἀσεβοῦντας καὶ ψευδομένους, ἡ αὐτὴ πάλιν ἀλήθεια διελέγξει· ὅτι τὰ Ἀρείου Διονύσιος ὁ ἐπίσκοπος οὔτε ἐφρόνησεν οὔτε τὴν ἀλήθειαν ἠγνόησεν· ἀλλὰ καὶ οἱ τότε Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ νέοι νῦν παρὰ τοῦ πατρὸς ἑαυτῶν τοῦ διαβόλου τὴν χριστομάχον ἐκληρώσαντο μανίαν· μέγα μὲν οὖν τεκμήριον τοῦ μηδὲ τοῦτο λέγειν αὐτοὺς ἀληθές· ἀλλὰ τὸν ἄνδρα συκοφαντεῖν, ὅτι μήτε παρ' ἑτέρων ἐπισκόπων ἐπ' ἀσεβείᾳ καταγνωσθεὶς μήτε αὐτοὺς ὡς αἵρεσιν ἐκδικῶν, ἐξῆλθε τῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' ἐν αὐτῇ κεκοίμηται καλῶς· καὶ ἡ μνήμη μέχρι νῦν αὐτοῦ, μετὰ τῶν πατέρων ἐστὶ καὶ γέγραπται· εἰ γὰρ ἦν τὰ τούτων φρονήσας, ἢ περὶ ὧν ἔγραψε μὴ ἦν ἀπολογησάμενος, οὐκ ἦν ἀμφίβολον ὅτι πάντως τὰ αὐτὰ καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ἐπεπόνθει· καὶ ἤρκει μὲν ταῦτα πρὸς πᾶσαν κατάγνωσιν τῶν νέων Ἰουδαίων·

Quid igitur iis superest fiduciæ; ac non potius quod conuicium non merentur, dum deblaterant creaturam esse opificem omnium, & opus esse eum in quo sunt omnia condita, & cōsistunt? ne humana quidem vlla ratio, quæ pietatem sapiat, illis ad sui defensionem relinquitur. Quis enim hominum, siue Græcus, siue Barbarus, eum quem pro Deo agnoscit, creaturā esse, aut non fuisse antequam gigneretur, dixerit? aut quis hominum auditis eius nominis verbis, quod solum pro Deo veneratur, *Hic est Filius meus dilectus*: rursumque, *Eructauit cor meum Verbum bonum*, ausit dicere verbū, quod ex corde Dei progressum est, ex non entibus existere, neque id esse eius, qui loquitur, partū? Aut rursum audiens ex eius quem saluatorem credit, sermone: *Ego in Patre, & Pater in me*, &, *Ego & Pater sumus vnum*, ea dirimere conetur, quæ ille vnita asseuerat, & sine diuisione cōseruauit. Illi igitur certi, quàm nihil sit fiduciæ in sua secta, ad mendacia de piis hominibus fingenda confugiunt. Atqui magis decuit eos omnium nudos inopésque, & vbique ad interrogationes hæsitantes, quum nihil habeant quod hiscant, sententiam mutare & auerti à via erroris, quàm homines ignotos suorum catalogo adscribere, ne ab illis ipsis de mendaciis conuicti, plus dedecoris referant. Verū illi ab huiusmodi dolis nūquā abstinuerint, vtpote æmuli Caiphæ, & sociorum eius à quibus etiam Christi abnegationem didicerūt. Siquidem illi post tot opera domini, vnde eum constabat Christum esse, Filium Dei viuentis, post tot argumenta quibus conuincebantur, nihil non præter scripturæ intellectum, & animo sentientes, & verbis loquentes, non tamen vel paulisper contra eius rationes oculos attollere ausi, ad Patriarcham Abraham se recipiebant, dicentes: *Nos Patrem Abraham habemus*, quasi ita stultam verborum temeritatem occultare possent. Cæterum, nec illis quicquam istiusmodi verba profuere, neque istis, quòd Dionysium sibi associant, quo in eadem culpa cum eo esse videantur, profuturum est. Nam & illos de præuaricatione legis conuincit Dominus dicens: *Hæc Abraham non fecit*: & istos impietatis & mēdaciorum eadem veritas conuincet, docebitque Dionysium Episcopum nō fuisse Arianicæ sententiæ, aut veritatē ignorasse, sed & eius temporis, & nouos istius seculi Iudæos, à patre suo diabolo furorē istū Christo hostilē mutuatos esse. Magni certè argumēti est nihil eos veri dicere, & calumniis virum premere, quod ille nūquam ab aliis Episcopis de impietate conuictus est, neq; hæresim propugnādo ab Ecclesia secessit, sed in ea cum pietate obdormiuit, quodq; eius memoria hactenus cum patribus huc vsque celebrata est, & in catalogum relata: qui si cum istis eiusdem opinionis fuisset, aut si scriptorum rationem nō redidisset; minime dubium, quin eadem quæ illi, passurus fuisset. Atque ista suffecerint ad plenam confutationem nouorum Iudæorum,

τῶν καὶ

qui & Dominum nostrum inficiantur, & patres nostros calumniantur, omnesque Christianos decipere satagunt. Cæterum quia occasionem calumniandi Episcopi ex quibusdam particulis ipsius Epistolæ sese habere arbitrantur, age particulas illas inspiciamus, vt inde eorum vanitas appareat, & desinant vel sero tandem inter se blasphemare Dominum, & confiteantur Iesum vel cum militibus, conspecto rei naturæ testimonio, vere esse Filium Dei, & nequaquam creaturam. Dicunt igitur in Epistola beati Dionysij scriptum haberi, Filium Dei opus & quiddam factitium esse: neque Patri naturaliter suum ac proprium, sed alienum ab illius substãtia qualis est vitis à natura agricolæ, aut nauis fabri: eundéque, quia opus est quoddam conditum, non fuisse, antequam fieret. Scripsisse Dionysium istius generis Epistolam agnoscimus, verum non hanc solam, sed plurimas ab eo postmodũ scriptas esse dicimus, quas ab istis quoque legi oportuit, vt ex omnibus simul, non ex vnica duntaxat iudicium de eius fide constitui posset. Non enim fabri peritia solertiáque, qui multas triremes ædificauit, ex vnica naue, sed ex omnibus simul diiudicari debet. Si igitur simpliciter, tãquam qui fidam suam ederet, profiterentur hanc epistolam, scripsit, esto, accusent eum vt velint, nõ enim crimine caruerit istiusmodi sententia. Quòd si temporis, & personæ ratio eum ad talia scribenda traxit, aliasque postmodum epistolas subdidit, quibus se de suspicione purgat, non oportuit omissis causis cur ita scribendum fuerat, homini temere odiũ conciliare, ne alioqui videantur, nihil nisi dictiunculas aucupari, & veritatem & fidem rerum, quæ ex aliis Epistolis elucet, prętermittere. Agricola certe, qui alias atque alias arbores aliter pro subiecti soli ratione curat, minime culpari debet, quòd hanc amputet, illam inserat, istam plantet, aliã rursus euellat, sed potius ob multiplicem solertiam in admirationem esse. Quapropter si non obiter & perfunctoriè eius viri scripta legerint, indicent mihi quale argumentum scopumque epistolæ secutus sit, si id fecerint, calumniam suam animique prauitatem in lucem proferẽt. Cæterum, quia istic tergiuersaturi sunt, vel inscitia eius scopi, vel verecundia, necessarium videtur, vt ego illud dicam. In Pentapole superioris Lybiæ quidem Episcoporum sententias Sabellij amplectabantur, tantumque eorum cõmenta inualuerant, vt vix vlterius filius Dei in Ecclesiis prædicaretur. Re cognita, Dionysius, ad cuius curam eæ Ecclesiæ pertinebant, legatos misit, qui authores harum rerum ab illis prauis opinionibus retraherent. Illis aũt de stultitia sua nõ remittentibus, impudẽtiusq; in impietate pergentibus, coactus est ad illorum improbitatem retũdendam istiusmodi epistolam scribere, & humanitatem Christi ex Euangeliis commonstrare, vt illis audacius Filium Dei abnegantibus, & humana eius Patri imputantibus, cõmonstrata rei veritate, non Patrẽ,

τῶν καὶ τὸν κύριον ἀρνησαμένων καὶ τοὺς πατέρας διαβαλλόντων· καὶ πάντας χριστιανοὺς ἐπιχειρούντων ἀπατᾶν· ἐπειδὴ δὲ προφάσεις ἔχειν νομίζουσι τῆς εἰς τὸν ἐπίσκοπον διαβολῆς μέρη τινὰ ἐπιστολῆς αὐτοῦ, φέρε καὶ ταῦτα ἴδωμεν· ἵνα καὶ ἐκ τούτων αὐτῶν ἡ ματαιολογία δειχθῇ· καὶ παύσωνται μὲν κἂν ὀψέποτε βλασφημοῦντες πρὸς ἑαυτοὺς τὸν κύριον· ὁμολογήσωσι δὲ κἂν μετὰ τῶν στρατιωτῶν βλέποντες μαρτυροῦσαν τὴν κτίσιν, ὅτι A ἀληθῶς οὗτος υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι τῶν κτισμάτων. Φασὶ τοίνυν ἐν ἐπιστολῇ τὸν μακάριον διονύσιον εἰρηκέναι, ποίημα καὶ γενητὸν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ· μήτε δὲ φύσει ἴδιον, ἀλλὰ ξένον κατ' οὐσίαν εἶναι τοῦ πατρὸς· ὥσπερ ἐστὶν ὁ γεωργὸς πρὸς τὴν ἄμπελον· καὶ ὁ ναυπηγὸς πρὸς τὸ σκάφος· καὶ γὰρ ὡς ποίημα ὢν, οὐκ ἦν πρὶν γένηται· καὶ ἔγραψεν ὁμολογοῦμεν καὶ ἡμεῖς εἶναι τοιαύτην ἐπιστολὴν αὐτοῦ· ἀλλ' ὥσπερ ταύτην ἔγραψεν, οὕτως καὶ ἑτέρας πλείστας ἐπιστολὰς ἔγραψε· καὶ ἔδει καὶ ταύταις ἐντυχεῖν αὐτοὺς ἵνα ἐκ πασῶν καὶ μὴ μό- B νης ἐκ τῆς μιᾶς ἡ πίστις δειχθῇ τοῦ ἀνδρός· καὶ γὰρ καὶ ναυπηγοῦ πολλὰς τριήρεις κατασκευάσαντος οὐκ ἐκ μιᾶς· ἀλλ' ἐκ πασῶν ἡ τούτου τέχνη κρίνεται· εἰ μὲν οὖν ἁπλῶς ὡς πίστιν ἐκτιθέμενος ἔγραψεν ἣν λέγουσιν ἐπιστολὴν· ἢ ταύτην μόνην ἔγραψε, κατηγορείτωσαν ὡς βούλονται. κατηγορία γὰρ ἀληθῶς τὸ τοιοῦτον φρόνημα· εἰ δὲ καιροῦ καὶ προσώπου πρόφασις εἵλκυσεν αὐτὸν τοιαῦτα γράψαι· ἔγραψε δὲ πάλιν καὶ ἄλλας ἐπιστολὰς ἀπο- C λογούμενος περὶ ὧν ὑπωπτεύθη, ἔδει πάλιν αὐτοὺς μὴ ἀφέντας τὰ αἴτια, φθόνον ἐπάγειν τῷ ἀνδρὶ προπετῶς· ἵνα μὴ δόξωσι λεξείδια μὲν μόνον θηρᾶν, παραπέμπεσθαι δὲ τὴν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἀλήθειαν· καὶ γὰρ καὶ γεωργὸς τῶν αὐτῶν δένδρων ἄλλοτε ἄλλως ἐπιμελεῖται διὰ τὴν ὑποκειμένην τῆς γῆς ποιότητα· καὶ οὐ διὰ τοῦτο μέμψαιτο ἄν τις αὐτὸν· ὅτι τοῦτο μὲν τέμνει· ἐκεῖνο δὲ ἐγκεντρίζει· καὶ τοῦτο μὲν φυτεύει· ἕτερον δὲ ἐκτίλλει· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον μαθὼν τὴν αἰτίαν, θαυ- D μάσει τὸ ποικίλον αὐτοῦ τῆς ἐπιστήμης· οὐκ οὖν εἰ μὴ παρέργως ἐνέτυχον τοῖς συγγράμμασιν, εἰπάτωσαν καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐπιστολῆς· οὕτω γὰρ αὐτῶν ἥ τε συκοφαντία καὶ ἡ πονηρία τῆς προαιρέσεως δειχθήσεται· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἴσασιν ἢ αἰσχύνονται, λέγειν ἀναγκαῖον ἡμᾶς ἐν πενταπόλει τῆς ἄνω λιβύης, τηνικαῦτα τινὲς τῶν ἐπισκόπων ἐφρόνησαν τὰ σαβελλίου· καὶ τοσοῦτον ἴσχυσαν ταῖς ἐπινοίαις, ὡς ὀλίγου δεῖν μηκέτι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κηρύττεσθαι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ· τοῦτο μαθὼν διονύσιος· E αὐτὸς γὰρ εἶχε τὴν μέριμναν τῶν ἐκκλησιῶν ἐκείνων, πέμπει καὶ συμβουλεύει τοῖς αἰτίοις, παύσασθαι τῆς κακοδοξίας· ὡς δὲ οὐκ ἐπαύοντο· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀναιδέστερον ἠσέβουν, ἠναγκάσθη πρὸς τὴν ἀναίδειαν ἐκείνων γράψαι τὴν τοιαύτην ἐπιστολὴν· καὶ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ σωτῆρος ἐκ τῶν εὐαγγελίων παραθέσθαι· ἵν' ἐπειδὴ τολμηρότερον ἐκεῖνοι τὸν υἱὸν ἠρνοῦντο καὶ τὰ ἀνθρώπινα αὐτοῦ τῷ πατρὶ ἀνετίθεσαν, οὕτως οὗτος δείξας ὅτι οὐχ ὁ πατὴρ

ἀλλ' ὁ

ἀλλ᾽ ὁ υἱός ἐστιν ὁ γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν ἄνθρωπος, πείσῃ τοὺς ἀμαθεῖς μὴ εἶναι τὸν πατέρα υἱόν· καὶ οὕτως λοιπὸν κατ᾽ ὀλίγον ἐκείνους, εἰς τὴν ἀληθινὴν ἀναγάγῃ θεότητα τοῦ υἱοῦ, καὶ τὴν γνῶσιν τὴν περὶ τοῦ πατρός· αὕτη τῆς ἐπιστολῆς ἡ ὑπόθεσις· καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, οὕτως ἔγραψε καὶ αὐτός· διὰ τοὺς οὕτως ἀναισχύντως θελήσαντας μεταθεῖναι τὴν τῆς ἀληθείας πίστιν· Τί τοίνυν ὅμοιον ἡ ἀρείου αἵρεσις καὶ ἡ διονυσίου διάνοια; ἢ διατί διονύσιος ὡς ἄρειος ὀνομάζεται, πολλῆς οὔσης αὐτῶν τῆς διαφορᾶς; ὁ μὲν γὰρ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας διδάσκαλός ἐστιν· ὁ δὲ καινῆς αἱρέσεως ἐφευρετὴς γέγονε· καὶ ὁ μὲν ἄρειος τὴν ἰδίαν κακοδοξίαν ἐκτιθέμενος, ἔγραψε θαλίαν. ἐκτεθηλυμένοις καὶ γελοίοις ἤθεσι κατὰ τὸν αἰγύπτιον σωτάδην· ὁ δὲ διονύσιος ἔγραψε μὲν καὶ ἄλλας ἐπιστολάς· ἀπελογήσατο δὲ καὶ περὶ ὧν ὑπωπτεύθη· καὶ ἐφάνη φρονῶν ὀρθῶς· εἰ μὲν οὖν ἐναντία ἑαυτῷ γράφει, μὴ ἑλκέτωσαν αὐτὸν πρὸς ἑαυτούς, οὐ γὰρ ἀξιόπιστος κατὰ τοῦτο· εἰ δὲ γράψας τὴν πρὸς ἀμμώνιον ἐπιστολὴν ὑπωπτεύθη καὶ ἀπελογήσατο θεραπεύων τὰ πρῶτα, ἀπολογησάμενός τε οὐ μεταβέβληται, δῆλον ἂν εἴη ὅτι καὶ τὰ ὑποπτευθέντα, κατ᾽ οἰκονομίαν ἔγραψεν· οὐ δεῖ δὲ τὰ κατ᾽ οἰκονομίαν γραφόμενα καὶ γινόμενα, ταῦτα κακοτρόπως δέχεσθαι· καὶ εἰς τὴν ἰδίαν ἕλκειν ἕκαστον βούλησιν· καὶ γὰρ καὶ ἰατρὸς πολλάκις τὰ δοκοῦντά τισι μὴ εἶναι κατάλληλα ταῦτα τοῖς ὑποκειμένοις τραύμασιν, ὡς οἶδεν αὐτός, ὑποτίθησιν· οὐδὲν ἕτερον ἢ πρὸς τὴν ὑγίειαν ἔχων τὸν σκοπόν· καὶ διδασκάλου δὲ φρονίμου τρόπος οὗτος, πρὸς τὰ τῶν διδασκομένων ἤθη διατίθεσθαι καὶ λαλεῖν, ἕως ἂν αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς τελειότητος μεταγάγῃ· εἰ δὲ ὅτι μόνον ἔγραψεν οὕτως ὁ μακαρίτης αἰτιῶνται αὐτόν, αἱ γὰρ τῶν ἀρειανῶν ὑπὲρ αὐτοῦ προφάσεις αἰτίαι κατ᾽ αὐτοῦ τυγχάνουσι, τί ποιήσουσιν ἀκούοντες καὶ τῶν μεγάλων καὶ μακαρίων ἀποστόλων ἐν ταῖς πράξεσι; τοῦ μὲν πέτρου λέγοντος· ἄνδρες ἰσραηλῖται ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους· ἰησοῦν τὸν ναζωραῖον ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἀπὸ τοῦ θεοῦ εἰς ὑμᾶς, δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις οἷς ἐποίησεν ὁ θεὸς δι᾽ αὐτοῦ ἐν μέσῳ ὑμῶν καθὼς οἴδατε. τοῦτον τῇ ὡρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει θεοῦ· ἔκδοτον διὰ χειρὸς ἀνόμων προσπήξαντες ἀνείλατε· καὶ πάλιν, ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ ναζωραίου ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὃν ὁ θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής· τοῦ δὲ παύλου ἐξηγουμένου ἐν ἀντιοχείᾳ τῆς πισιδίας· ὅτι μεταστήσας ὁ θεὸς τὸν σαοὺλ, ἤγειρε τὸν δαβὶδ εἰς βασιλέα. ᾧ καὶ εἶπε μαρτυρήσας· εὗρον δαβὶδ τὸν τοῦ ἰεσσαὶ ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει τὰ θελήματά μου· τούτου ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ᾽ ἐπαγγελίαν ἤγαγε τῷ ἰσραὴλ σωτῆρα ἰησοῦν· καὶ πάλιν ἐν ταῖς ἀθήναις· τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ θεός· τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις, πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν· καθότι ἔστησεν ἡμέραν ᾗ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· ἢ στο-

sed filium pro nobis hominem esse genitum, rudibus illis & inscitis hominibus Patrem non esse Filium persuaderet, & paulatim ad veram Filij deitatē credendam, & patris cognitionem euehere possit. Hic nimirum scopus est eius epistolæ, quæ ad retundendam eorum peruicaciam, qui veritatem fidei mutare volebant, scripta est. Quid igitur simile habet Arij hæresis & Dionysij sententia? aut quid est cur Dionysius, vt Arianus nominari debeat, in
A tanto inter vtrumque discrimine, quum hic sit Catholicæ Ecclesiæ magister, ille autem nouæ hæreseos inuentor, ac deprauati animi index, hæresimque Thaleia effœminatis ridiculisque numeris, ad similitudinem Ægyptij Sosatæ conscripta in lucem promulgarit. Hic autem aliis Epistolis conscriptis purgata suspitione, recte se sentire edocuerit. Qui si secum in scripturis suis dissidet, non debet in ea parte qua fidem non meretur, ad commilitium ab illis trahi. Rursus si idem de se Epi-
B stola sua ad Ammonium, vnde suspicio nata est, adhibito remedio excusarit, neque post excusationem de sententia orthodoxa decessit, certum est eum, ea quæ suspecta fuere, ex vsu rerum pro negocij conditione conscripsisse, neque istiusmodi scripta quæ negotiis attemperata sunt, oportuit maligne odioséque interpretari, aut ad cuiuslibet libidinem studiúmque torqueri. Medicus subinde ea remedia, quæ aliis inter se congruere non videntur, pro sua peritia vulneribus adhibet, non alio tamen quàm ad curationem mali respi-
C ciens. Probi itidem præceptoris est, omnia in erudiendo ad mores discipulorum dispensare, donec eos ad profectum absolutæ eruditionis euehat. Quòd si beatum virum ob hoc scripti genus in culpa ponunt, nulla alia re ipsis ad criminationes suppetēte, quid faciant de beatis & magnis Apostolis, quorum Petrus in Actis hęc verba facit, *Viri Israelitæ, audite sermones istos; Iesum Nazarenum hominem vobis à Deo virtutibus & miraculis & signis declaratū, quæ fecit Deus per eum in medio vestri, queādmodum scitis. Hūc*
D *definito consilio & præsentia Dei, deditum per manus iniquorum, cruci affigentes sustulistis.* Et rursum, *In nomine Iesu Christi Nazareni à vobis crucifixi, quem Deus excitauit ex mortuis, hic corā vobis sanus consistit.* Paulus vero Antiochiæ quæ in Pisidia est, in enarrāda historia de Saul amoto, & in locum eius Dauide rege suffecto, sub verbis Patris ita loquitur, *Inueni Dauidē Iessæ filium, virum secundum cor meum, qui faciet voluntates meas.* Deus autem ex huius semine excitauit Israel secundum repromissiones Serua-
E torem. Idē rursus apud Athenienses dixit, *Deus igitur temporibus amentiæ conteptis, in præsentia vbiq; omnibus pœnitentiam mandat, pro die illa in qua iudicaturus est orbem in iustitia, per virū a se ad id muneris constitutum, atq; id ita esse, fidem omnibus faciens, eò quòd illum e mortuis suscitârit:* aut

aut quid denique faciant, si Stephanum illum magnum martyrem ita audiant loquentem? *Ecce video cælos apertos, & filium hominis a dextris Dei consistentem.* Iam nimirum ferocient, affirmabuntque (nihil enim illis inausum) etiam ipsos Apostolos cum Ario sensisse, quum Christum hominem è Nazareth oriundum & patibilem esse prædicent. An quia ita isti calũniantur, suspicandum est apostolos his verbis vtentes Christum tantummodo hominem esse existimauisse, neque quicquam sublimius de eo cogitasse? absit, vt hoc quicquam in mẽtem veniat, illi vt architectones periti, & dispensatores mysteriorum Dei, non sine iusta ratione, rem ita temperarunt: Iudæi enim eius temporis, partim ipsi errãtes, partim Ethnicos in errorem abducentes, Iesum nudum, & merum duntaxat hominẽ, ex semine Dauidis prodiisse credebant, eo modo quo cætera illius posteritas, neq; eum Deum, aut Verbum esse carnem factum opinabantur. Hac de caussa beati Apostoli prudenter admodum humana Saluatori primum Iudæis attulere, vt eos iam Christum venisse ex signis miraculisque persuasos, paulatim ad credendam eius diuinitatem producerent, demõstrãtes certissimis rationibus, istiusmodi opera non hominis, sed Dei esse. Certe Petrus quũ diceret hominem passibilẽ Christum, statim adiunxit, *Hic author vitæ est.* Idemque & in Euangelio fatetur, dum inquit, *Tu es Christus Filius Dei viuentis:* & in epistola, eum Episcopum animarũ & dominum suum & angelorum & potestatum pronunciat. Ita quoq; & Paulus, qui dicit Christum virum ex semine Dauidis oriundũ esse, in epistola ad Hebræos vocat eum splendorem gloriæ & sigillum substãtiæ eius. Philippensibus vero eius ita scribit, *Qui in forma Dei existens, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo.* Iam hæc dicta, authorem vitæ & Filium Dei, & splendorem, & Sigillum, & parem esse Deo, & dominum & Episcopũ, quid aliud sibi volunt, quàm verbũ Dei in corpore esse, per quod omnia facta sunt, eúmq; indiuisibilem esse à Patre, quemadmodum splendor à luce? Idem igitur Dionysius ab Apostolis edoctus fecit, coactus ob Sabellij hæresim, quæ iam irrepserat, istiusmodi Epistolam scribere, verbáque illis, quæ humanitus & humiliter de seruatore sonant, obiicere, vt rebus humanitatis eius intersepiretur, quo minus Filium Patrem esse dicerent, faciliorem illis viam ad credendam filii diuinitatẽ strueret in illis epistolis, vbi ex sacris scripturis Verbum eum esse sapientiam, virtutem, vaporem splẽdoremq; Patris esse demonstrat. Certe in scriptis suæ apologiæ propalam & ingenue piam fidem in Christum confitetur. Vt igitur Apostoli ob humana de Christo verba homine facto culpandi non sunt, sed potius ob doctrinã pro tẽpore dispensatã admirationi esse debent, ita Diony-

ἢ στεφάνου τοῦ μεγαλομάρτυρος, ὅταν λέγῃ· ἰδοὺ
θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς διηνοιγμένους, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀν-
θρώπου ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ θεοῦ; ὥρα γὰρ λοι-
πὸν αὐτοὺς ἀποθρασύνεσθαι καὶ λέγειν· οὐδὲν γὰρ αὐ-
τοῖς ἀτόλμητον· ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι, τὰ ἀρείου ἐ-
φρόνουν· ἄνθρωπον γὰρ αὐτὸν ἀπὸ ναζαρὲτ καὶ πα-
θητὸν τὸν χριστὸν ἀπαγγέλλουσιν. ἐκείνων τοίνυν τοι-
αῦτα φανταζομένων, ἆρ' ἐπειδὴ τοῖς ῥήμασι τούτοις,
ἐχρήσαντο· μόνον ἄνθρωπον ᾔδεισαν τὸν χριστὸν οἱ ἀπό-
A στολοι καὶ πλέον οὐδέν; μὴ γένοιτο· οὐκ ἔστιν οὐδὲ εἰς
νοῦν ποτὲ τοῦτο λαβεῖν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὡς ἀρχιτέκτο-
νες σοφοὶ καὶ οἰκονόμοι μυστηρίων θεοῦ πεποιήκασι· καὶ
τὴν αἰτίαν ἔχουσιν εὔλογον· ἐπειδὴ γὰρ οἱ τότε ἰου-
δαῖοι, πλανηθέντες τε καὶ πλανήσαντες ἕλληνας
ἐνόμιζον τὸν χριστὸν ψιλὸν ἄνθρωπον μόνον ἐκ
σπέρματος δαβὶδ ἔρχεσθαι· καθ' ὁμοιότητα τῶν
ἐκ τοῦ δαβὶδ ἄλλων γενομένων τέκνων· οὔτε δὲ θεὸν
αὐτὸν· οὐδὲ ὅτι λόγος σὰρξ ἐγένετο ἐπίστευον, τού-
του ἕνεκα μετὰ πολλῆς τῆς συνέσεως οἱ μακάριοι ἀπό-
B στολοι, τὰ ἀνθρώπινα τοῦ σωτῆρος ἐξηγοῦντο πρῶ-
τον τοῖς ἰουδαίοις· ἵν' ὅλως πείσαντες αὐτοὺς ἐκ τῶν
φαινομένων καὶ γενομένων σημείων ἐληλυθέναι τὸν
χριστὸν, λοιπὸν καὶ εἰς τὴν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ πί-
στιν αὐτοὺς ἀναγάγωσι· δεικνύντες ὅτι τὰ γινόμενα
ἔργα, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου, ἀλλὰ θεοῦ· ἀμέλει πέτρος
ὁ λέγων ἄνδρα παθητὸν τὸν χριστὸν, εὐθὺς συνῆ-
ψεν· οὗτος ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς ἐστιν· ἐν δὲ τῷ εὐαγγε- „
λίῳ ὁμολογεῖ· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ζῶντος· „
ἐν δὲ τῇ ἐπιστολῇ, φησὶν αὐτὸν ἐπίσκοπον ψυχῶν·
C καὶ κύριον ἑαυτοῦ τε καὶ ἀγγέλων καὶ δυνάμεων εἶναι·
πάλιν τε παῦλος ὁ λέγων ἄνδρα ἐκ σπέρματος
δαβὶδ εἶναι τὸν χριστὸν, οὕτως ἐπιστέλλει ἑβραίοις μὲν,
ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑπο-
στάσεως αὐτοῦ· φιλιππησίοις δὲ, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ „
ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα „
θεῷ· τὸ δὲ λέγειν ἀρχηγὸν ζωῆς καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ ἀ-
παύγασμα, καὶ χαρακτῆρα, καὶ ἴσα θεῷ, καὶ κύριον
καὶ ἐπίσκοπον ψυχῶν, τί ἂν εἴη ἕτερον, ἢ ὅτι ἐν σώ-
D ματι λόγος ἦν θεοῦ δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· καὶ ἔστιν ἀ-
διαίρετος τοῦ πατρὸς, ὡς ἔστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς
τὸ φῶς; καὶ διονύσιος τοίνυν παρὰ τῶν ἀποστόλων τοῦ-
το μαθὼν πεποίηκεν· ἐπειδὴ γὰρ εἷρπεν ἡ σαβελλίου
αἵρεσις, ἠναγκάσθη τὴν τοιαύτην καθὰ προεῖπον
ἐπιστολὴν γράψαι, καὶ τὰ ἀνθρώπινα καὶ ταπεινῶς
περὶ τοῦ σωτῆρος εἰρημένα, ῥῖψαι κατ' αὐτῶν· ἵνα
τούτους ἀποσχοινίσας διὰ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ μὴ λέ-
γειν υἱὸν εἶναι τὸν πατέρα, ἐκ λαμπρᾶς αὐτοῖς κα-
τασκευάσῃ τὴν περὶ τῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ διδα-
E σκαλίαν, ὅταν αὐτὸν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἀπὸ
τῶν γραφῶν λέγῃ, λόγον, σοφίαν, δύναμιν, ἀτμί-
δα, καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρός· ἐν γοῦν ταῖς
ἐπιστολαῖς τῆς ἀπολογίας τοιαῦτα λέγων,
παῤῥησιάζεται ἐν τῇ πίστει· καὶ τῇ εἰς χρι-
στὸν εὐσεβείᾳ· ὥσπερ οὖν οὐ κατηγορητέοι οἱ
ἀπόστολοι διὰ τὰ ἀνθρώπινα ῥήματα περὶ τοῦ κυρίου, καὶ γὰρ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ κύ-
ριος· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον θαύματος ἄξιοι διὰ τὴν οἰκονομίαν τὴν ἐν καιρῷ διδασκαλίαν,
οὕτως

οὕτως οὐκ ἔνοχος ὁ διονύσιος, διὰ τὴν πρὸς εὐφράνορα καὶ ἀμμώνιον κατὰ σαβελλίου ἐπιστολήν· εἰ γὰρ καὶ ταπεινοῖς ἐχρήσατο λόγοις καὶ παραδείγμασιν, ἀλλ' ἐκ τῶν εὐαγγελίων ἐστὶ καὶ ταῦτα· καὶ πρόφασιν ἔχει τούτων, τὴν τοῦ σωτῆρος ἔνσαρκον παρουσίαν· δι' ἣν καὶ ταῦτα καὶ τὰ ὅμοια γέγραπται· καὶ γὰρ ὥσπερ λόγος ἐστὶ τοῦ θεοῦ, οὕτως μετὰ ταῦτα ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ λόγος· ἡ δὲ παρθένος ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐν γαστρὶ ἔσχε· καὶ γέγονεν ὁ κύριος ἄνθρωπος· καὶ εἷς μέν ἐστιν ὁ ἐξ ἀμφοτέρων σημαινόμενος· ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο· τὰ δὲ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως εἰρημένα ῥήματα, ἰδίαν καὶ κατάλληλον ἔχει πρὸς ἕκαστον τῶν λεγομένων τὴν ἑρμηνείαν· καὶ ὁ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ λόγου γράφων, οἶδε καὶ τὰ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ· καὶ ὁ περὶ τῆς θεότητος ἐξηγούμενος, οὐκ ἀγνοεῖ τὰ ἴδια τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας αὐτοῦ· ἀλλ' ἕκαστον ὡς ἐπιστήμων καὶ δόκιμος τραπεζίτης διακρίνων, κατ' ὀρθὸν τῆς εὐσεβείας βαδίζεται· ὅτε γοῦν αὐτὸν κλαίοντα λέγει, οἶδεν ὅτι ἄνθρωπος γενόμενος ὁ κύριος, δείκνυσι τὸ μὲν κλαίειν τὸ ἀνθρώπινον· ἐγείρει δὲ λάζαρον ὡς θεός· καὶ πεινῶντα μὲν αὐτὸν καὶ διψῶντα οἶδε σωματικῶς, θεϊκῶς δὲ χορτάζοντα ἀπὸ πέντε ἄρτων πεντακισχιλίους· καὶ κείμενον μὲν οἶδεν ἐν μνημείῳ σῶμα ἀνθρώπινον· ἐγειρόμενον δὲ ὡς θεοῦ σῶμα παρ' αὐτοῦ τοῦ λόγου· ταῦτα καὶ διονύσιος διδάσκων· ἐν μὲν τῇ πρὸς εὐφράνορα καὶ ἀμμώνιον ἐπιστολῇ, περὶ τῶν ἀνθρωπίνως εἰρημένων περὶ τοῦ σωτῆρος διὰ σαβέλλιον ἔγραψεν· ἀνθρωπίνως γάρ ἐστιν εἰρημένα περὶ αὐτοῦ, τό, ἐγώ ἡ ἄμπελος· ὁ πατὴρ ὁ γεωργός· καὶ τό, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· καὶ τό, ἔκτισε, καὶ, τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων· οὐκ ἠγνόει δὲ τό, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ τό, ὁ ἐμὲ ἑωρακώς, ἑώρακε τὸν πατέρα· ταῦτα γὰρ αὐτὸν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἔγνωμεν γράψαντα· καὶ γὰρ κἀκεῖ ταῦτα γράφων, ἐμνημόνευσε τῶν ἀνθρωπίνων τοῦ κυρίου· ὥσπερ γὰρ ἐν μορφῇ θεοῦ ὤν, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών· καὶ πλούσιος ὢν ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς· οὕτως ὄντων ὑψηλῶν καὶ πλουσίων τῶν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ λόγων, εἰσὶ καὶ αἱ περὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ, ταπειναὶ καὶ πτωχαὶ διαλέξεις· ὅτι δὲ ἀνθρωπίνως εἴρηται ταῦτα περὶ τοῦ σωτῆρος, σκοπεῖν ἐντεῦθεν προσήκει· ὁ μὲν γεωργός, ξένος κατ' οὐσίαν ἐστὶ τῆς ἀμπέλου· τὰ δὲ κλήματα, ὁμοούσια καὶ συγγενῆ· καὶ ἀδιαίρετα τῆς ἀμπέλου τυγχάνει ὄντα· καὶ μίαν ἔχει καὶ τὴν αὐτὴν γένεσιν ταύτῃ· ἀλλ' ἥτε καὶ ἡ ἄμπελος· ἔστι δέ, ὡς εἶπεν ὁ κύριος, αὐτὸς ἡ ἄμπελος· ἡμεῖς τὰ κλήματα· εἰ μὲν οὖν ὁμοούσιός ἐστιν ἡμῖν υἱός, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἔχει γένεσιν, ἔστω κατὰ τοῦτο ὁ υἱὸς ἀλλότριος κατ' οὐσίαν τοῦ πατρός, ὥσπερ ἐστὶν ἡ ἄμπελος τοῦ γεωργοῦ· εἰ δὲ ἄλλος ἐστὶν ὁ υἱὸς παρὰ ὅ ἐσμεν ἡμεῖς· κἀκεῖνος μέν, λόγος τοῦ πατρός· ἡμεῖς δὲ ἐκ γῆς γεγόναμεν. καὶ τοῦ ἀδὰμ ἐσμὲν ἔκγονοι,

ita Dionysius quoque ob epistolam Euphranori & Ammonio contra Sabellium scriptam, culpandus non est. Quod enim verbis humilibus & exemplis vsus est, id Euangelio, vnde illa mutuata sunt, debet, simulque eius rei causam præbuit, Saluatoris in carnem aduentus. Nam vt verbum Dei, ita postmodum quoque caro factus est. Et vt in principio verbum erat, ita quoque eum virgo in consummatione seculorum in vtero gestauit, & homo factus est, atque
A ita vtraque pars dictorum, ad vnum eundemque referuntur, eò quòd ille qui verbum erat, caro sit factus, sed tamen quæ de illius diuinitate & incarnatione recensentur, suo peculiari & mutuo sensu cōstant, adeo vt qui res humanas de Verbo scribat, eius quoque interim diuinitatem agnoscat, idemque quum de diuinitate mentionem facit, animo cōplectatur, quæ ad illius in carnem aduētum spectent. Interim tamen vnum quodq; vt peritus & probus trapezita distinguens rectà ad pietatem cōtendit.
B Quū igitur eum lachrymātem dicit, sentit Dominum hominem factum lachrymis id voluisse ostendere, quod hominis esset, eundemque rursus Lazarum vt Deum resuscitare, commemorat nunc esurire & sitire corporaliter, nunc diuinitus quinque panibus satiare quinque millia & quidē corpus humanum in monumento iacuisse, sed tamen illud ipsum à Verbo vti Dei corpus excitatum fuisse. Eadem ratione docendi in epistola sua Dionysius ad Euphranorem & Ammonium vsus est, quum
C ea quæ humanitatis de Seruatore dicuntur, ob Sabellium scriberet, qualia sunt ista, quæ humano more de eo referuntur, Ego vitis, & pater meus agricola. Quale & illud, Fidelem ei, qui fecit ipsum, nec non & illud, Qui creauit me, &, tanto præstantior Angelis factus: nec tamen interim illud de eo in contrarium dictum ignorat, Ego & in Patre, & Pater in me: &, Qui videt me, videt & Patrem meum. Hæc enim eum in aliis epistolis allegasse videmus, nihilo tamen minus etiam inter eas citationes humanorum domini meminit. Vt enim
D ista de eo elogia sublimia sunt, & magnifica, & diuinitatem eius sapiunt. Qui quum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed seipsum exinaniuit, formam serui accipiens: & diues quum esset, inops propter nos factus est. Ita rursus humiles, vilesque sententiæ sunt, quæ de aduentu eius in carnem mentionem faciunt. Ea autem de humanitate Seruatoris dicta, vel hic sentiri animaduertique licet, quandoquidem Agricola, quantum ad substantiam vitis pertinet,
E natura ab ea externus, & alienigena censeri debet, palmites contrà, congeneres cum vite, indiuisumq; cohærentes, & ipsi interim eandem naturam & parem cum vite possident. Si igitur filium eiusdem nobiscum substantiç esse velitis, eandemq; naturam possidere, sit igitur eatenus alienus à substantia Patris, eo modo, quo vitis ab Agricola. Sin autē filius aliud est, & diuersum à nobis, nimirum verbum, ratioque Patris, nos cōtra, nil nisi terrigenæ & posteri Adę:

certum est illud dictum de vite & agricola, non referri ad deitatem verbi, sed ad eius humanitatem, quum ad istum modum dominus sua verba temperarit, Ego sum vitis, & vos palmites, Pater vero meus agricola est. Nos enim respectu corporis nostri Domini cognati sumus, ac proinde ab illo dictum est, Annunciabo nomen tuum fratribus meis. Et vt palmites ex vite sunt, eique consubstantiales habentur, ita & nos cognata cum Domino corpora sortiti incrementum ex eius plenitudine accipimus, eiusque radice ad resurrectionem & salutem nitimur. Pater vero agricolæ nomen meretur, eò quod ipse per Verbum, vitem, quæ est humanitas Saluatoris, condiderit, atque ideo nemo ad Dominum venire potest, nisi Pater eò illum traxerit. Cum igitur iste sit huius sententiæ intellectus, opportunissime ea de hac vite scribuntur, fidelem eum fuisse illi, qui ipsum fecerat, & tanto præstantiorem Angelis factum: necnon & illud, Dominus creauit me. Quo enim tempore illud acceperat, quod pro nobis oblaturus erat, corpus scilicet suum sacrosanctum ex Maria virgine natum, eo nimirum tempore de illo scriptum oportuit, ipsum conditum & creatum fuisse, siquidem huiusmodi dicta hominibus congruunt, & attemperata sunt, neque post corpus assumptum Angelis præstantior factus est, ne antea minor illis aut par fuisse videatur: ac proinde Paulus in Epistola ad Hebræos, eius humanum ministerium, cum Mosis ministerio in comparationem mittens, ad istum modum locutus est, Tanto præstantior Angelis factus, quum certum sit, per angelos legem promulgatam, quam Moses induxit: gratiam autem per Iesum Christum Patre suppeditante donatam esse. Atqui ne tunc quidem lex à Dan vsque ad Bersabeam prorogata fuit, quum iam in omnem terram exierit sonus eorum, & gentes Christum adorent, & per eum patrem cognoscant. Eo modo scilicet & non alio illa ipsa de Saluatore scripta sunt. Quid ergo, num quemadmodum Christi perduelles iactitant, Dionysius humana de filio scribens, quódque creatus esset recensens, eum hominem arbitratus est? aut quum diceret Verbum non esse proprium substantiæ Patris existimauit illud vnius nobiscum substantiæ esse? Certe in aliis epistolis ita non scripsit, vbi & recte sentire intelligitur, ac iure his verbis contra hæreticos occlamauerit. Non sum vobiscum eiusdem opinionis, ô Christi rebelles, neque nostra scripta Ario occasionem dedere suæ impietatis. In scriptis ad Euphranorem & Ammonium propter Sabellianos mentionem de Agricola & vite feci, aliisque istiusmodi generis exemplis, vt humanis domini ob oculos positis, persuaderem iis vt abstinerent dicere, Patrem esse hominem factum. Vt enim agricola in vite non est, ita non pater, sed Ver-

οὐκ ὀφείλει τὸ ῥητὸν εἰς τὴν θεότητα ἀναφέρεσθαι τοῦ λόγου· ἀλλὰ λοιπὸν, εἰς τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ παρουσίαν. ἐπεὶ καὶ οὕτως εἴρηκεν ὁ σωτήρ· ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα, ὁ πατήρ ὁ γεωργός· ἡμεῖς γὰρ τοῦ κυρίου κατὰ τὸ σῶμα συγγενεῖς ἐσμεν· καὶ αὐτὸς διὰ τοῦτο εἶπεν· ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου· καὶ ὥσπερ εἰσὶ τὰ κλήματα ὁμοούσια τῆς ἀμπέλου καὶ ἐξ αὐτῆς, οὕτως καὶ ἡμεῖς ὁμογενῆ τὰ σώματα ἔχοντες τῷ σώματι τοῦ
A κυρίου, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνομεν· κἀκεῖνο ῥίζαν ἔχομεν εἰς τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν σωτηρίαν· ὁ δὲ πατὴρ εἴρηται ὁ γεωργός· αὐτὸς γὰρ εἰργάσατο διὰ τοῦ λόγου τὴν ἄμπελον· ἥτις ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ σωτῆρος· καὶ αὐτὸς δι' αὐτοῦ τοῦ λόγου, τὴν εἰς βασιλείαν ὁδὸν ἡμῖν ἡτοίμασε· καὶ οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν κύριον, εἰ μὴ ὁ πατὴρ αὐτὸν ἑλκύσει πρὸς αὐτόν· ταύτην δὲ τοῦ ῥητοῦ τὴν ἑρμηνείαν ἔχοντος, ἀνάγκη περὶ τῆς οὕτως λεγομένης ἀμπέλου γράφεσθαι, πιστὸν ὄντα τῷ
B ποιήσαντι αὐτόν· καὶ τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων· καὶ τὸ, ἔκτισεν· ὅτε γὰρ ἔλαβεν ὅπερ εἶχε προσενεγκεῖν ὑπὲρ ἡμῶν· ἦν δὲ τοῦτο τὸ ἐκ μαρίας τῆς παρθένου σῶμα, τότε καὶ ἐκτίσθαι· καὶ πεποιῆσθαι· καὶ γεγενῆσθαι περὶ αὐτοῦ γεγράφθαι· ἀνθρώποις γὰρ ἁρμόζουσιν αἱ τοιαῦται λέξεις· ἄλλως τε οὐ μετὰ τὸ σῶμα γέγονε κρείττων τῶν ἀγγέλων· ἵνα μὴ τὸ πρὶν ἐλάττων ἢ ἴσος αὐτῶν φαίνηται· ἀλλὰ πρὸς ἰουδαίους γράφων· καὶ τὴν ἀνθρωπίνην τοῦ κυρίου διακο-
C νίαν συγκρίνων τῇ μωσέως, ἔφησε· τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων· διὰ γὰρ ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλαλήθη· διότι ὁ μὲν νόμος, διὰ μωσέως ἐδόθη· ἡ δὲ χάρις, διὰ ἰησοῦ χριστοῦ ἐγένετο, καὶ τοῦ πατρὸς ἡ χορηγία· καὶ τότε μὲν ἀπὸ δὰν καὶ μέχρι βερσαβεὲ ὁ νόμος κατηγγέλλετο· νυνὶ δὲ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν· καὶ τὰ ἔθνη τὸν χριστὸν προσκυνοῦσι· καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα γινώσκουσι· ἀνθρωπίνως ἄρα περὶ τοῦ σωτῆρος ἐκεῖνα γέγραπται· καὶ οὐκ ἔστιν
D ἄλλως· ἆρ' οὖν, ὡς οἱ χριστομάχοι θρυλλοῦσι, διονύσιος τὰ ἀνθρώπινα τοῦ υἱοῦ γράφων· καὶ λέγων οὕτως ποίημα αὐτὸν· ἕνα τῶν ἀνθρώπων ἐλεγεν αὐτὸν εἶναι; ἢ λέγων μὴ εἶναι τὸν λόγον ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ἐφρόνει τοῦτον ὁμοούσιον ἡμῶν εἶναι τῶν ἀνθρώπων; καὶ μὴν οὐχ οὕτως ἔγραψεν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς· ἀλλὰ καὶ ὀρθῶς φρονῶν ἐν αὐταῖς φαίνεται· καὶ δύναται δι' αὐτῶν βοῆσαι κατὰ τούτων· λέγων· οὐκ εἰμὶ τῆς αὐτῆς ὑμῖν δόξης ὦ θεομάχοι· οὐδὲ τὰ ἡμέτερα
E πρόφασιν ἀρείῳ παρέσχεν εἰς ἀσέβειαν· ἀλλὰ πρὸς ἄμμωνα καὶ εὐφράνορα διὰ τοὺς σαβελλίζοντας γράφων, ἐμνήσθην τοῦ γεωργοῦ καὶ τῆς ἀμπέλου· καὶ τῶν τοιούτων ἄλλων ῥητῶν· ἵνα τὰ ἀνθρώπινα τοῦ κυρίου δείξας, πείσω μὴ λέγειν ἐκείνους, ὅτι ὁ πατήρ ἐστιν ὁ γενόμενος ἄνθρωπος· ὡς γὰρ ὁ γεωργὸς· οὐκ ἔστιν ἄμπελος· οὕτως οὐκ ἔστιν ὁ ἐν τῷ σώματι γενόμενος, ὁ πατήρ· ἀλλ'

ἀλλ' ὁ λόγος δὲ ἐν τῇ ἀμπέλῳ γενόμενος ἄμπελος ἐκλήθη, διὰ τὴν πρὸς τὰ κλήματα ἅπερ ἐσμὲν ἡμεῖς, σωματικὴν συγγένειαν· ταύτῃ μὲν οὖν τῇ διανοίᾳ, τὴν πρὸς εὐφράνορα καὶ ἀμμώνιον ἔγραψα· πρὸς δὲ τὴν ὑμῶν ἀναίδειαν, τὰς ἑτέρας ἐπιστολὰς τὰς παρ' ἐμοῦ γραφείσας ἀντιτίθημι· ἵνα γνῶσιν οἱ φρόνιμοι, τὴν ἐν αὐταῖς ἀπολογίαν, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως τὴν ὀρθὴν μου φρόνησιν. ἔδει μὲν οὖν καὶ τοὺς ἀρειανοὺς εἴπερ εἶχον ὑγιαίνοντα τὸν νοῦν, τοιαῦτα λογίζεσθαι καὶ φρονεῖν περὶ τοῦ ἐπισκόπου· πάντα γὰρ ἐνώπια τοῖς συνιοῦσίν ἐστι, καὶ ὀρθὰ τοῖς εὑρίσκουσι γνῶσιν· ἐπειδὴ δὲ μὴ μαθόντες πίστιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας· πεπτώκασιν εἰς ἀσέβειαν· καὶ λοιπὸν τὸν νοῦν πεπηρωμένοι, νομίζουσιν εἶναι καὶ τὰ ὀρθὰ στρεβλά, καὶ λέγουσι τὸ μὲν φῶς, σκότος· τὸ δὲ σκότος νομίζουσιν εἶναι φῶς, ἀναγκαῖον καὶ τὰ ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν διονυσίου, παραθέσθαι· καὶ τὸ αἴτιον αὐτῶν, πρὸς πλείονα κατάγνωσιν τῶν αἱρετικῶν. ἐξ αὐτῶν γὰρ καὶ ἡμεῖς μαθόντες, οὕτω περὶ τοῦ ἀνδρὸς φρονοῦμεν καὶ γράφομεν.

Ἡ ΔΕ ΠΡΟΦΑΣΙΣ ΔΙ' ἯΝ ἜΓΡΑψε τὰς ἄλλας ἐπιστολάς, ἔστιν αὕτη.

Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου μαθόντος περὶ τῶν ἐν πενταπόλει, καὶ ζήλῳ τῆς εὐσεβείας γράψαντος καθὰ προεῖπον, κατὰ τῆς αἱρέσεως σαβελλίου, τὴν πρὸς εὐφράνορα καὶ ἀμμώνιον ἐπιστολήν, τινὲς τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀδελφῶν, φρονοῦντες μὲν ὀρθῶς, μὴ ἐρωτήσαντες δὲ αὐτὸν ἵνα παρ' αὐτοῦ μάθωσι πῶς ἔγραψεν, ἀνῆλθον πρὸς τὴν ῥώμην καὶ κατειρήκασιν αὐτοῦ, παρὰ τῷ ὁμωνύμῳ αὐτοῦ διονυσίῳ τῷ ἐπισκόπῳ ῥώμης. κἀκεῖνος ἀκούσας, ἔγραψεν ὁμοῦ κατά τε τῶν τὰ σαβελλίου δοξαζόντων, καὶ κατὰ τῶν φρονούντων ταῦτα, ἅπερ καὶ ἄρειος λέγων, ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας· ἴσην καὶ κατὰ διάμετρον ἀσέβειαν λέγων εἶναι, τήν τε σαβελλίου, καὶ τὴν τῶν λεγόντων κτίσμα καὶ ποίημα καὶ γενητὸν εἶναι τοῦ θεοῦ λόγον· ἐπέστειλε δὲ καὶ διονυσίῳ δηλῶσαι περὶ ὧν εἰρήκασι κατ' αὐτοῦ· καὶ ἀντέγραψεν εὐθὺς αὐτός· καὶ ἐπέγραψε τὰ βιβλία ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας· ἐνταῦθα τὸ μυσαρὸν ἐργαστήριον τῶν θεομάχων κατανόει· καὶ πῶς αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν τὴν αἰσχύνην ἐκίνησαν· διονυσίου γὰρ τοῦ ἐπισκόπου ῥώμης γράψαντος καὶ κατὰ τῶν λεγόντων κτίσμα καὶ ποίημα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, δείκνυται μὴ νῦν πρῶτον· ἀλλ' ἔκπαλαι παρὰ πάντων ἀναθεματισθεῖσα τῶν χριστομάχων ἀρειανῶν ἡ αἵρεσις· ἔπειτα διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου τῆς ἀλεξανδρείας ἀπολογουμένου περὶ ἧς ἔγραψεν ἐπιστολῆς, φαίνεται καὶ αὐτὸς μήτε οὕτως φρονήσας ὡς αὐτοὶ λέγουσι, μήτε τὴν ἀρείου ὅλως κακοδοξίαν ἐσχηκώς· καὶ ἀρκεῖ μὲν εἰς πλείαν κατάγνωσιν τῶν ἀρειανῶν· καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῆς συκοφαντίας αὐτῶν τὸ καὶ μόνον ἀπολογήσασθαι τὸν διονύσιον, καὶ περὶ ὧν οὗτοι τεθρυλλήκασιν. οὐ γὰρ ὡς φιλονεικῶν ἀντέγραψεν· ἀλλ' ἀπολογούμενος περὶ ὧν ὑπωπτεύθη· ὁ δὲ ἀπολογούμενος περὶ ὧν κατηγορήθη, τί ἕτερον ποιεῖ,

sed Verbum in carne fuit, & quia Verbum in vite erat, ob corporalem cum palmitibus, hoc est, nobiscum cognationem, vitis nominatus est. Hoc quidem animo ad Ammonium & Euphranorem scripsi, aduersus vestram autem improbitatem alias meas epistolas oppono, vt agnoscant sapientes meam inibi defensionem, & rectam fidei in Christo sententiam. Oportuit igitur Arianos, si modo habeant sanam mentem, istiusmodi cogitare & sentire de A Episcopo: omnia enim clara sunt intelligentibus, & rectam scientiam inuenientibus. Postquam autem non percepta fide Catholicæ Ecclesiæ, delapsi sunt ad impietatem, animo mẽteque occæcati, arbitrantur ea quæ recta sunt, praua: & lucem, tenebras, & tenebras lucem esse, necessum est, vt alia ex epistolis Dionysij adhibeamus, & caussam earum rerum, ad maiorem hæreticorum confutationem subiiciamus. Ea enim res nos induxit, vt ita de viro illo & sentiamus & scribendum putemus.

B CAVSA CVR ALIAS EPISTOLAS SCRIPSERIT, *hæc est.*

QVum igitur Dionysius Episcopus certior factus de Pentapolitanis, zelo religionis epistolam hanc quemadmodum dixi, contra hæresim Sabellij ad Ammonium & Euphranorem scripsisset, quidã ex Ecclesia recte quidem sentientes, sed tamen ignari eius causæ, cur ita ab eo scriptum esset, Romam ascende- C runt, ibique eum apud Dionysium eiusdem nominis Romanum Præsulem accusauerunt: re comperta Alexandrinus simul & contra Sabellij sectatores, & Arij dogmata, propter quę ab Ecclesia eiectus fuit, volumen composuit, vbi æquales, sed tamen contrarias hæreses esse docet in Sabellij dogmatis, & blasphemiis eorum, qui dicunt Dei Verbum opus aut creaturam esse, postulauitq; à Romano præsule, vt obiecta sibi indicarent, quibus acceptis opus edidit sub nomine elenchi & apologiæ, vbi sceleratam officinam Christi rebelliũ redarguit, D & quo pacto hanc infamiam contra ipsum excitarint, demonstrat. Porro ex Dionysij Romani Episcopi voluminibus contra eos qui filium Dei opus aut creaturam asseuerant scriptis clare ostenditur, hæresim Christo rebelliũ Arianorum nõ iam primũ, sed olim ab omnibus damnatam fuisse. Quod autem ad p æsulẽ Alexandrinũ Dionysium attinet, ex apologia eius satis apparet, eũ non illius sententiæ, cuius isti dicunt, fuisse, aut quicquam prauarum opinionũ Arij recepisse! imo potius scripta illius efficaciter demonstrant, calũnias esse, qui- E busvulgo impetitus sit. Non enim rixandi animo, sed sui purgandi apologiam scripsit. Certe qui suã innocẽtiam purgat, quid aliud facit, quam

quā quod crimen diluit, & Arianos sycophantas ostendit? Cæterum vt ea ipsa innocētissimi viri apologia grauius cōfundantur, appareatq; & ipsos maliciosos, Dionysiū vero liberum ab eorū erroribus: operam dabo, vt ipsius verba in mediū proponātur. Principio epistolæ suæ, nomē refutationis & excusationis inditū voluit, vt intelligas eum & mentientes refellere, & sese de suis scriptis excusare, nec eadem mente, qua Arius eum suspicatur scripsisse, sed in recēsendo dicta quæ humanitatem Saluatoris sapiunt, non ignorasse Christum verbum & Sapiētiam esse miniméque à patre diuisum. Et quod magis est, conqueritur de obtrectatoribus suis, quod non integrè ipsius scripta, sed truncatim adducant, neque bona conscientia, aut synceriter, sed pro libidine rem tractent, illosque similes pronunciat beati Apostoli obtrectatoribus. Ista nimirum expostulatio eum ab omni suspicione liberat. Si enim Pauli calumniatores suis calumniatoribus pares arbitratur, nihil aliud præ se fert, quā se pro Pauli opinione sua conscripsisse. Certe ad singula accusatorum verba occurens, omnibus quæ ab illis proferūtur, remedium opponit, & Sabellium subruit, vnde satis liquere videtur, quòd fuerit religiosæ fidei. Vide mihi igitur, quid ad hanc calumniam responderit, qua dicunt eū sensisse Deum non vsquequaque Patrem, nec Filium vsquequaq; dum nondum genitus esset, filium fuisse, sed intercessisse tēpus, quum ille nondum esset: neq; enim eū æternū fuisse, sed postmodū extitisse. Sed nos maxima parte verborū ob prolixitatem omissa, dum vel in disputando rem examinat, aut ratiocinando colligit, aut per sciscitandi instantias redarguit, sola ea quæ faciūt ad illius excusationem, in medium proferamus. Sunt autem ea quæ in primo volumine Elēchi & apologiæ post cætera scripta reperias. Nunquam fuit, quando Deus non erat Pater, & in sequentibus agnoscit semper Christum Verbū & Sapientiam & Virtutē fuisse: nihil enim horum quum Deus existeret, factum esse, neque posterius filium genuisse, filiumq; nō ex se, sed ex patre essentiam nactum esse: Et paulò post ita de eodem dicit: Iam quia splendor est æternæ lucis omnibus modis ipse quoque æternus est. Luce enim semper existēte, certū est & splēdorē semper existere, eo enim ipso lucem esse, quòd splendeat, intelligitur: non enim fieri potest, vt lux non luceat. Rursus ad comparationes exemplorum redeamus. Si sol est, est & splendor & dies, quòd si horū nihil est, magnopere abest, vt sol possit dici adesse. Quòd si sol æternus esset, indesinenter & dies esset, nunc autem non est, incipiente igitur sole, incipit & dies, & desinente desinit. Deus autem æterna lux est, nec incipiens vnquam nec desinens. Igitur æternus cohæret illi & cōiunctus est splendor, qui sine principio genitus semper ab eo-

ἣ λύει μὲν πᾶν ἔγκλημα ὑποπτευθὲν κατ' αὐτοῦ· ἐλέγχει δὲ καὶ ἐν τούτῳ συκοφαντοῦντας τοὺς Ἀρειομανίτας· ἵνα δὲ ἐξ ὧν ἀπολογούμενος ἔγραψε πλέον αἰσχυνθῶσιν οὗτοι, φέρε σοι καὶ τὰς λέξεις αὐτοῦ παραθῶμαι· γνώσῃ γὰρ ἀπ' αὐτῶν, ὅτι οἱ μὲν Ἀρειανοὶ κακόφρονές εἰσιν· ὁ δὲ Διονύσιος ἀλλότριος τῆς ἐκείνων ἑτεροδοξίας ἐστί· πρῶτον μὲν οὖν ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας ἔγραψεν ἑαυτοῦ τὴν ἐπιστολήν· τοῦτο δὲ τί ἐστιν, ἢ ὅτι τοὺς μὲν ψευδομένους A ἐλέγχει, περὶ δὲ ὧν ἔγραψεν ἀπολογεῖται· δεικνὺς, ὅτι μὴ, ὡς Ἄρειος ὑπενόησεν, ἔγραψεν αὐτός· ἀλλ' ὅτι τῶν ἀνθρωπίνως εἰρημένων περὶ τοῦ κυρίου μνησθεὶς, οὐκ ἠγνόει τοῦτον εἶναι λόγον καὶ σοφίαν ἀδιαίρετον τοῦ πατρός· ἔπειτα αἰτιᾶται τοὺς κατειπόντας αὐτοῦ· ὡς μὴ ὁλοκλήρους λέγοντας· ἀλλὰ περικόπτοντας αὐτοῦ τὰς λέξεις· καὶ ὡς μὴ καλῇ συνειδήσει, ἀλλ' ἀπὸ πονηρᾶς λαλοῦντας ὡς θέλουσι· τούτους τε τούτοις ἀπεικάζει· τοῖς τὰς τοῦ μακαρίου ἀποστόλου διαβάλλουσιν ἐπιστολάς· ἡ δὲ τοιαύτη μέμψις B αὐτοῦ, πάντως ἀπὸ φαύλης ὑποψίας αὐτὸν ἀπολύει· εἰ γὰρ τοὺς Παύλου κατειπόντας, οὕτως ἡγεῖται ὡς τοὺς αὐτοῦ κατειπόντας, οὐδὲν ἕτερον δείκνυσιν ἢ ὅτι τὰ τοῦ Παύλου φρονῶν, οὕτως ἔγραψεν· ἀμέλει καὶ πρὸς ἕκαστον τῶν ὑπὸ τῶν κατηγόρων εἰρημένων ἀπαντῶν, πάντα τὰ πρὸς αὐτῶν προφερόμενα θεραπεύει· καὶ Σαβέλλιον μὲν ἐν ἐκείνοις ἀνατρέπει· ἐν τούτοις δὲ δείκνυσιν ὁλόκληρον ἑαυτοῦ τὴν εὐσεβῆ πίστιν· φασκόντων τοίνυν ἐκείνων φρονεῖν τὸν Διονύσιον· οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ θεὸς πατήρ· οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ υἱός· ἀλλ' ὁ μὲν θεὸς ἦν C χωρὶς τοῦ λόγου· αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· ἀλλ' ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· οὐ γὰρ ἀΐδιός ἐστιν· ἀλλ' ὕστερον ἐπιγέγονεν, ὅρα πῶς ἀποκρίνεται· τὰ μὲν οὖν πλεῖστα τῶν αὐτοῦ ῥημάτων ἅπερ ἢ ζητῶν ἐξετάζει, ἢ συλλογιζόμενος συνάγει, ἢ ἐρωτῶν ἐλέγχει, ἢ τοὺς κατειρηκότας αἰτιᾶται, ταῦτα παρεὶς διὰ τὸ μῆκος τῶν λόγων, μόνα τὰ πρὸς τὴν κατηγορίαν ἀναγκαῖα τίθημι· ἀπολογούμενος τοίνυν πρὸς ἐκεῖνα, γράφει ταῖς λέξεσι ταύταις ἐν τῷ πρώτῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ D ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας, μεθ' ἕτερα, οὕτως. Οὐ γὰρ ἦν ὅτε θεὸς οὐκ ἦν πατήρ· καὶ τοῦτο οἶδεν ἐν τοῖς ἑξῆς, ἀεὶ τὸν Χριστὸν λόγον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν· οὐ γὰρ δὴ τούτων ἄγονος ὢν ὁ θεὸς, εἶτα ἐπαιδοποιήσατο· ἀλλ' ὅτι μὴ παρ' ἑαυτοῦ ὁ υἱός· ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχει τὸ εἶναι· καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν περὶ τοῦ αὐτοῦ φησιν· ἀπαύγασμα δὲ ὢν φωτὸς ἀϊδίου, πάντως καὶ αὐτὸς ἀΐδιός ἐστιν· ὄντος γὰρ ἀεὶ τοῦ φωτὸς, δῆλον ὡς ἔστιν ἀεὶ τὸ ἀπαύγασμα· τούτῳ γὰρ καὶ ὅτι φῶς ἐστι, τῷ καταυγάζειν νοεῖται. καὶ φῶς οὐ δύνα- E ται μὴ φωτίζον εἶναι· πάλιν γὰρ ἔλθωμεν ἐπὶ τὰ παραδείγματα· εἰ ἔστιν ὁ ἥλιος, ἔστιν αὐγή· ἔστιν ἡμέρα· εἰ τοιοῦτον μηδέν ἐστι, πολλοῦ γε δεῖ καὶ παρεῖναι ἥλιον· εἰ μὲν οὖν ἀΐδιος ὁ ἥλιος, ἄπαυστος ἂν ἦν καὶ ἡ ἡμέρα· νῦν δὲ οὐ γάρ ἐστιν· ἀρξαμένου τε, ἤρξατο· καὶ παυομένου, παύεται· ὁ δέ γε θεὸς, αἰώνιόν ἐστι φῶς, οὔτε ἀρξάμενον, οὔτε λῆξόν ποτε. οὐκοῦν αἰώνιον πρόκειται· καὶ σύνεστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα ἄναρχον καὶ ἀειγενές· προφαι-

προσφαινόμενον αὐτοῦ ὅπερ ἐστὶν ἡ λέγουσα σοφία· » ἐγὼ ἤμην ᾗ προσέχαιρε· καθ' ἡμέραν δὲ εὐφραι- » νόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ· καὶ αὖθις ἐπάγει μετ' ὀλίγα περὶ τοῦ αὐτοῦ λέγων· ὄντος οὖν αἰωνίου τοῦ πατρὸς καὶ αἰώνιος ὁ υἱός ἐστι· φῶς ἐκ φωτὸς ὤν· ὄντος γὰρ γονέως, ἔστι καὶ τέκνον· εἰ δὲ μὴ τέκνον εἴη, πῶς καὶ τίνος εἶναι δύναται γονεύς; ἀλλ' εἰσὶν ἄμφω· καὶ εἰσὶν ἀεί· εἶτα πάλιν προστίθησι ταῦτα· φωτὸς μὲν οὖν ὄντος τοῦ θεοῦ, ὁ Χριστός ἐστιν ἀπαύγασμα· πνεύματος δὲ ὄντος· πνεῦμα γάρ φησιν ὁ θεός, ἀνάλογος πάλιν ὁ Χριστός, ἀτμὶς λέγεται· ἀτμὶς γάρ φησιν ἐστὶ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως· καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ πάλιν φησί· μόνος δὲ ὁ υἱὸς ἀεὶ συνὼν τῷ πατρί, καὶ τοῦ ὄντος πληρούμενος, καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὢν ἐκ τοῦ πατρός· ταῦτα εἰ μὲν ἀμφιβόλως εἴρηται, χρείαν εἶχε τοῦ ἑρμηνεύοντος. ἐπειδὴ δὲ λευκῶς καὶ πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν ἔγραψεν, ὁ μὲν Ἄρειος, τριζέτω τοὺς ὀδόντας, ὁρῶν τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ καταστρεφομένην ὑπὸ Διονυσίου· καὶ ἀκούων ἅπερ μὴ βούλεται, λέγοντος αὐτοῦ· ἀεὶ ὁ θεὸς πατὴρ ἦν· καὶ ὁ υἱὸς οὐχ ἁπλῶς ἀΐδιός ἐστιν· ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ἀϊδίου ὄντος, ἀΐδιος ἂν εἴη καὶ ὁ υἱός· καὶ σύνεστιν αὐτῷ ὡς τῷ φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα· οἱ δὲ κἂν μόνον ὑπονοήσαντες Διονύσιον τὰ Ἀρείου φρονεῖν, καταληθέσθωσαν τὴν περὶ αὐτοῦ τοιαύτην δυσφημίαν· ποία γὰρ κοινωνία τούτοις ἐστί; τοῦ μὲν Ἀρείου λέγοντος· οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ· ἀλλ' ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· τοῦ δὲ Διονυσίου διδάσκοντος· ὁ δέ γε θεὸς αἰώνιόν ἐστι φῶς· οὔτε ἀρξάμενον· οὔτε λῆξόν ποτε· οὐκοῦν αἰώνιον πρόκειται. καὶ σύνεστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα· ἄναρχόν τε καὶ ἀειγενὲς προφαινόμενον αὐτοῦ· καὶ γὰρ καὶ πρὸς τὴν ἄλλην ὑποψίαν τῶν λεγόντων ὅτι πατέρα λέγων ὁ Διονύσιος, οὐκ ὀνομάζει τὸν υἱόν· καὶ πάλιν υἱὸν λέγων, οὐκ ὀνομάζει τὸν πατέρα· ἀλλὰ διαιρεῖ καὶ μακρύνει, καὶ μερίζει τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρός, καὶ δυσωπεῖ τούτους· λέγων ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ· τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεχθέντων ὀνομάτων ἕκαστον, ἀχώριστόν ἐστι καὶ ἀδιαίρετον τοῦ πλησίον· πατέρα εἶπον· καὶ πρὶν ἐπαγάγω τὸν υἱόν, ἐσήμανα καὶ τοῦτον ἐν τῷ πατρί· υἱὸν ἐπήγαγον· εἰ καὶ μὴ προειρήκειν τὸν πατέρα, πάντως ἂν ἐν τῷ υἱῷ προείληπτο· ἅγιον πνεῦμα προσέθηκα, ἀλλ' ἅμα καὶ πόθεν, καὶ διὰ τίνος ἧκεν ἐφήρμοσα· οἱ δὲ οὐκ ἴσασιν ὅτι μήτε ἀπηλλοτρίωται πατὴρ υἱοῦ, ᾗ πατήρ· προκαταρκτικὸν γάρ ἐστι τῆς συναφείας τὸ ὄνομα· οὔτε υἱὸς ἀπῴκισται τοῦ πατρός· ἡ γὰρ πατὴρ προσηγορία, δηλοῖ τὴν κοινωνίαν· ἔν τε ταῖς χερσὶν αὐτῶν ἐστι τὸ πνεῦμα· μήτε τοῦ πέμποντος, μήτε τοῦ φέροντος δυνάμενον στέρεσθαι· πῶς οὖν ὁ τούτοις χρώμενος τοῖς ὀνόμασι, μεμερίσθαι ταῦτα καὶ ἀφωρίσθαι παντελῶς ἀλλήλων οἴομαι; καὶ μετ' ὀλίγα ἐπάγει λέγων· οὕτω μὲν ἡμεῖς εἴς τε τὴν τριάδα συγκεφαλαιούμεθα·

καὶ

ab eodem promicat, hoc est, sapientia, cuius hæc sunt verba: *Ego eram cui gratulabatur, quotidie autem per omne tempus gestiebam coram eo.* Atque iterum Dionysius paulo post ista de eodem loquitur, Existente igitur æterno Patre existit & æternus filius, lumen de lumine: nam si Pater est, necessario & filius est: si enim nullus filius genitus est, quomodo ipse pater, aut cuius tandem pater fuerit? Atqui ambo sunt, & ab æterno sunt, deinde hæc addit, Si Deum lucem voces filium splendorem esse dices: A si spiritum (siquidem Deus spiritus quoque dicitur) filium vaporem appellabis. Est enim (vt inquit ille) vapor potentiæ Dei. Et mox hæc à Dionysio inferuntur, solus filius cũ patre semper coexistit, plenusque existentis est, & ipse ex patre existit. Hæc si ambigue dicta fuissent, haberẽ interpretatione opus, nunc quia euidenter dicta sunt, & subinde ab eo repetita, est, cur Arius dentibus strideat quũ suam hæresim à Dionysio subrui videat, eúmque sibi, quod minime cupit, inclamantem audiat, semper Deus Pa- B ter erat, & filius nõ aliquo leui modo æternus censendus est, sed eo modo, quo pater æternus est, & ipse quoque æternus est, & pariter cum eo coexistit, vt splendor cum lumine. Illi vero vel sola duntaxat suspicione ducti quod putarent Dionysium Arianicè sentire hanc famosam calumniam de eo sparserũt. Sed quid communionis inter se habent, vtriusque sententię, quum Arius dicat, Erat, quando non erat Filius, & priusquam gigneretur, erat quando nõ erat. Dionysius contra Deum æternam lucem, C nunquam inchoatam, & nunquam desinentem, ac proinde eum æternaliter cum Deo esse eiusque indissociabilem splendorem, sine principio, semper genitum & è patre promicantem referat. Porro de altera suspicione, qua eum in crimen vocabant, quod Patrem nominasset, & non ibidem nominasset filium, rursumque quod in mentione filij nomen patris reticuisset, ac proinde eum disiungere, elongare, ac diuidere filium à patre, redditis rationibus falsum ostendit, idque in secundo volumine, vbi hæc verba refert: Singula illa no- D mina, de quibus locutus sum, insegregabilia à se inuicem sunt, nec diuidi queunt. Patrem quum dico etiam sine mentione filij filium sub patris vocabulo indicatum volui, contra si in mentione Filij Patrem omisissem, tamen ille sub nomine filij intelligi debuit. Sancti spiritus mentionem feci, sed ita vt pariter adiungerem, vndenam ille, & perquem venerit, sed isti ignorant Patrem à filio alienari non posse, & sub Patris vocabulo primarium coniunctionis authorem contineri, & Filium à Patre E quasi domicilio disgregatum nõ esse, eo quod patris vocabulum hanc communionem indicet, & in patris filiique manibus esse spiritum sanctum, sed ita vt neque à mittente, neque à ferente segregentur. Quî fieri igitur posset, vt cùm istis nominibus vtar, suspectus habear, quasi ista separari, diuidiq; existimauerim? Idem paulò pòst addit, Hoc scilicet pacto vnitatem, quæ indiuisibilis est, in Trinitatem dilatamus:

& Tri-

& Trinitatem, quæ diminui non potest, in vnitatem cõsummamus, & tamen scilicet accusamur, quasi qui dicamus filium vnum esse ex numero rerum factarum, & nequaquam patri suo consubstantialem. Idem rursus in primo libro, vbi talia dicentes coarguit: Veruntamẽ ego quum quædam creata, quædam facta intelligẽda esse dixissem, & rerum earum vt magni operę precij exempla obiter & in transcursu recensuissem, plãtam scilicet & Agricolam,
A nauem & nauis fabricatorem, in rebus seriis & negocio congruis moram traxi, plenius ea quę certioris fidei erant, exponens pluribus ad id excogitatis exemplis rem instruxi, quæ tibi in alia epistola descripsi, qua ostendo falsum esse crimen, quo mihi obiiciunt, quod Christum Deo consubstantialem esse negassem. Nam tametsi dico me id vocabuli in sacris literis, nec legisse, nec reperisse, veruntamẽ argumenta mea, quæ postmodum subiunxi, & ab illis tacita sunt, nonne prorsus ab hac sententia discrepant? qui & humanã sobolem pro exem-
B plo allegaui, de qua nihil dubium, quin sit cum genitore eiusdem generis, atq; eo solo parentes à liberis alios esse, quod ipsi liberi sui non sint. Ego autẽ eam epistolam ob tẽporum calamitates proferre nequeo, quod si tibi ipsa verba libens misi, multo libentius autographum misissem, missurus tamen, quandocunq; mihi eius copia fuerit. Bene autẽ memor sum me quã plurimas ex cognatis rebus similitudines congessisse. Nam & plantam ibi dixi siue ex seminio, siue ex radice succrescẽtem, aliam quidem esse ab eo vnde pullulauerit, sed tamen, vt
C cum eo eiusdem naturæ maneat: & fluuium à fonte profluentẽ, aliam formã & nomen accipere, neque enim aut fontem fluuium, aut fluuium fontem dici, & ambos ita existere vt fontem quasi patrem esse, & flumen esse aquam ex fonte dicas. Cæterum hæc & istiusmodi à me scripta, quasi cæcutientes dissimulant se videre, sententiolisq; inconditis, veluti saxis, eminus me lapidare conãtur, ignari à rebus ignoratis, & quibus opus est tractatu, vt innotescãt, non solum aliena subinde, sed & subcontraria argumenta in quæstionibus adduci. In tertio
D deinde libro dicit, Vita ex vita genita est, & vt flumẽ à fonte defluxit, & à luce inextinguibili, splendida lux accensa est. Quis igitur hæc audiẽs eos suspicatores Dionysiũ Arianicę sentẽtiæ esse, non bono iure furoris insimulauerit? Ecce per hæc propalam omnem eorũ hæresim rationibus veritatis conculcat. Nam illud, Nõ erat priusquam gigneretur: &, erat, quando nõ erat, tollitur ab ipso per splendoris comparationem, quum dicit Patrem nullo vnquã tempore fuisse orbum. Porro illud, quòd aiunt filium ex non entibus extitisse, subruitur ab eo
E per hanc cõparationem, qua dicit Verbũ quasi fluuiũ ex fonte, & germen ex radice, & sobolẽ ex parente, & lumen de lumine, & vitam ex vita esse. Diuisionẽ quoq; Arianicam qua verbũ à Deo seiũgunt, istiusmodi sermone reprehẽdit, indiuisibilem & indiminutã Trinitatem,

εἶτα καὶ αἰτιωμένων αὐτόν· ὡς ἕνα λεγόντων τῶν γενητῶν εἶναι τὸν υἱὸν καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ πατρί, αὐτὸς πάλιν ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ, τοὺς τοιούτους διελέγχει λέγων, πλὴν ἐγὼ γενητά τινα καὶ ποιητά τινα φήσας νοεῖσθαι, τῶν μὲν τοιούτων ὡς ἀχρειοτέρων· ἐξ ἐπιδρομῆς εἶπον παραδείγματα· ἐπεὶ μήτε τὸ φυτὸν ἔφην τῷ γεωργῷ· μήτε τῷ ναυπηγῷ τὸ σκάφος· εἶτα τοῖς ἱκνουμένοις καὶ προσφυεστέροις ἐνδιέτριψα· καὶ πλέον διεξῆλθον περὶ τῶν ἀληθεστέρων ποικίλα προσεξευρὼν τεκμήρια· ἅπερ καὶ σοὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα· ἐν οἷς ἤλεγξα καὶ ὃ προφέρουσιν ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ ψεῦδος ὄν, ὡς οὐ λέγοντος τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ θεῷ. εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο φημὶ μὴ εὑρηκέναι μηδ' ἀνεγνωκέναι που τῶν ἁγίων γραφῶν, ἀλλά γε τὰ ἐπιχειρήματά μου τὰ ἑξῆς, ἃ σεσιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπᾴδει· καὶ γὰρ καὶ ἀνθρωπείαν γονὴν παρεθέμην· δῆλον ὡς οὖσαν ὁμογενῆ, φήσας πάντως τοὺς γονεῖς μόνον ἑτέρους εἶναι τῶν τέκνων, ὅτι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα· καὶ τὴν μὲν ἐπιστολὴν ὡς προεῖπον διὰ τὰς περιστάσεις οὐκ ἔχω προκομίσαι· εἰ δ' οὖν αὐτά σοι τὰ τότε ῥήματα· μᾶλλον δὲ καὶ πάσης ἂν ἔπεμψα τὸ ἀντίγραφον· ὅπερ ἂν εὐπορήσω, ποιήσω· οἶδα δὲ καὶ μέμνημαι, πλείονα προσθεὶς τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα· καὶ γὰρ καὶ φυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος ἢ ἀπὸ ῥίζης ἀνελθόν, ἕτερον εἶναι τοῦ ὅθεν ἐβλάστησε, καὶ πάντως ἐκείνῳ καθέστηκεν ὁμοιοφυές· καὶ ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα, ἕτερον σχῆμα καὶ ὄνομα μετειληφέναι. μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμόν, μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι. καὶ ἀμφότερα ὑπάρχειν· καὶ τὴν μὲν πηγήν, οἱονεὶ τὸν πατέρα εἶναι, τὸν δὲ ποταμὸν εἶναι, τὸ ἐκ τῆς πηγῆς ὕδωρ· ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ τὰ τοιαῦτα μηδὲ ὁρᾶν γεγραμμένα· ἀλλ' οἱονεὶ τυφλάττειν ὑποκρίνονται· τοῖς δυσὶ ῥηματίοις ἀσυνθέτοις καθάπερ λίθοις, μακρόθεν ἐπιχειροῦσιν ἐμβάλλειν· ἀγνοοῦντες, ὡς τῶν ἀγνοουμένων καὶ προσαγωγῆς εἰς ἐπίγνωσιν δεομένων, οὐ μόνον ἀλλοῖα πολλάκις· ἀλλὰ καὶ ὑπεναντία τεκμήρια γίνεται τῶν ἐπιζητουμένων δηλώματα· ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ φησίν· ζωὴ ἐκ ζωῆς ἐγεννήθη· καὶ ὥσπερ ποταμὸς ἀπὸ πηγῆς ἐρρύη· καὶ ἀπὸ φωτὸς ἀσβέστου, λαμπρὸν φῶς ἀνήφθη· τίς τούτων ἀκούων, οὐ μανίας λοιπὸν καταψηφίσεται τῶν ὑπονοούντων Διονύσιον τὰ Ἀρείου φρονεῖν; ἰδοὺ γὰρ διὰ τούτων φανερῶς πᾶσαν αὐτοῦ πατεῖ τὴν αἵρεσιν τοῖς τῆς ἀληθείας λογισμοῖς· τὸ μὲν γὰρ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ, καὶ τό, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· ἀναιρεῖ τῷ τοῦ ἀπαυγάσματος λόγῳ· καὶ λέγων ὅτι τούτου ὁ πατήρ, οὐκ ἦν ποτε ἄγονος, τοῦ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων αὐτόν, ἀναιρεῖ· ἐν τῷ λέγειν, τὸν λόγον εἶναι ὡς ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς· καὶ βλαστὸν ἀπὸ ῥίζης· καὶ τέκνον ἀπὸ γονέως· καὶ φῶς ἐκ φωτός. καὶ ζωὴν ἐκ ζωῆς· καὶ τὸ μὲν ἀποσχοινίζειν καὶ διαιρεῖν αὐτοὺς τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ θεοῦ, διαβάλλει λέγων αὐτὸς ἀδιαίρετον καὶ ἀμείωτον τὴν τριάδα, εἰς μονά-

εἰς μονάδα συγκεφαλαιοῦσθαι· τὸ δὲ λέγειν αὐτοὺς ἀλλότριον εἶναι τὸν υἱὸν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ἄντικρυς πατεῖ· λέγων ὁμοούσιον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν· ἐφ' ᾧ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις τὴν ἀναίδειαν τῶν δυσσεβῶν· πῶς Διονύσιον λέγουσιν ὁμόδοξον ἑαυτῶν εἶναι, λέγοντος ὁμοούσιον τὸν υἱόν, αὐτοὶ περιέρχονται ὡς κώνωπες περιβομβοῦντες ὡς οὐκ ὀρθῶς γεγραφυίας τῆς συνόδου τὸ ὁμοούσιον; εἰ γὰρ Διονύσιός ἐστιν αὐτοῖς φίλος, μὴ ἀρνείσθωσαν τὰ τοῦ ὁμόφρονος· εἰ δὲ νομίζουσι μὴ ὀρθῶς εἰρῆσθαι, πῶς τὸν τοῦτο λέγοντα Διονύσιον θρυλλοῦσιν ὡς τὰ αὐτῶν φρονοῦντα; μάλιστα, ὅτι οὐδὲ ἐκ παρέργου ταῦτα λέγων φαίνεται· ἀλλὰ πρότερον ἄλλας ἐπιστολὰς γράψας· τοὺς μὲν οὖν κατειρηκότας αὐτοῦ ὡς μὴ λέγοντος ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τῷ πατρί, διελέγχει ψευδομένους· τοὺς δὲ νομίζοντας αὐτὸν λέγειν γενητὸν τὸν λόγον, παρακρούεται· ὅτι μὴ οὕτως ὡς νομίζουσιν ἐφρόνησεν· ἀλλ' εἰ καὶ τὰς λέξεις εἴρηκε διὰ τοῦτό φησιν εἰρηκέναι· πρὸς τὸ μόνον δεῖξαι ὅτι μὴ ὁ πατήρ ἐστιν· ἀλλ' ὁ υἱὸς ὁ τὸ γενητὸν καὶ κτιστὸν καὶ ποιητὸν ἐνδυσάμενος σῶμα· διὸ καὶ γεγενῆσθαι καὶ πεποιῆσθαι καὶ ἐκτίσθαι λέγεται ὁ υἱός· ἀμέλει ἐπειδὴ προελήφθη γράψαι τὰς τοιαύτας λέξεις, τοῖς μὲν Ἀρειανοῖς, μακρὰν φράζει χαίρειν· παρὰ δὲ τῶν ἀκουόντων, συνείδησιν ἀγαθὴν ἀπαιτεῖ. τὸ δυσχερὲς ἢ τάχα καὶ τὸ ἀπερίδρακτον τῶν ζητουμένων προβαλλόμενος· ἵνα μὴ τὰς λέξεις, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν τοῦ γράφοντος κρίνωσι· καὶ μάλισθ' ὅταν τὰ πλεῖστα μαρτυρῇ τῇ τούτου φρονήσει· ἔφησε γοῦν καὶ αὐτός· ὅτι τῶν μὲν τοιούτων ὡς ἀχρειοτέρων, ἐξ ἐπιδρομῆς εἶπον τὰ παραδείγματα· τὸ φυτόν· καὶ τὸν γεωργόν· τοῖς δὲ προσφυεστέροις ἐνδιέτριψα· καὶ πλέον διεξῆλθον περὶ τῶν ἀληθεστέρων· ὁ δὲ τοῦτο λέγων, δείκνυσιν ἀληθέστερον εἶναι τὸ λέγειν ἀΐδιον καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, ἤπερ γενητόν· ἐκ τούτου μὲν γὰρ τὸ σωματικὸν τοῦ κυρίου σημαίνεται, ἐξ ἐκείνων δέ, τὸ ἀΐδιον τῆς θεότητος αὐτοῦ· ἐν τούτοις γοῦν καὶ ἠλέγχθαι πρὸς αὐτοῦ τοὺς ἐγκαλέσαντας, ὡς μὴ λέγοντος αὐτοῦ ὁμοούσιον τοῦ πατρὸς διαβεβαιοῦται οὐχ ἁπλῶς. ἀλλὰ μετὰ φρονήσεως καὶ ἀποδείξεως ἀληθοῦς· λέγων· εἰ καὶ μὴ τὴν λέξιν ταύτην εὗρον ἐν ταῖς γραφαῖς, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν γραφῶν τὸν νοῦν συναγαγών, ἔγνων ὅτι υἱὸς ὢν καὶ λόγος, οὐ ξένος ἂν εἴη τῆς οὐσίας τοῦ πατρός· ὅτι γὰρ οὐ κτίσμα οὐδὲ ποίημα φρονεῖ τὸν υἱὸν εἶναι· καὶ γὰρ καὶ ἐν τούτῳ τι θρυλήκασιν αὐτόν, οὕτως ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ φησίν, ἐὰν δέ τις τῶν συκοφαντῶν· ἐπειδὴ τῶν ἁπάντων ποιητὴν τὸν θεὸν καὶ δημιουργὸν εἶπον, οἴηταί με καὶ τοῦ Χριστοῦ λέγειν, ἀκουσάτω μου πρότερον πατέρα φήσαντος αὐτόν· ἐν ᾧ καὶ ὁ υἱὸς προσγέγραπται· μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν πατέρα ποιητήν, ἐπαγήοχα· καὶ οὔτε πατήρ ἐστιν ὧν ποιητής, εἰ κυρίως ὁ γεννήσας πατὴρ ἀκούοιτο· τὴν γὰρ πλατύτητα τῆς τοῦ πατρὸς προσηγορίας ἐν τοῖς ἑξῆς ἐπεξεργασόμεθα, οὔτε ποιητὴς ὁ πατήρ· εἰ μόνος

in vnitatem consummari. Porro, quòd dicunt alienum filium esse à Patris substantia, prorsus subplodit, quum dicit consubstantialem Patri esse filium. Merito igitur hæreticorum improbitatem stupeas, quòd Dionysium dicentem filium esse Patri consubstantialem, secum affirment eiusdē esse sententiæ, & in orbem bombis circumstrepentes, veluti culices mussitant, non recte à Synodo consubstantialitatem inductam esse. Si enim illis Dionysius est amicus, ne negent sententiam sui gregalis, & si

A

recte esse dictum putant, cur se de Dionysio eandem vocem vsurpante, quasi de suffragatore suæ sententiæ venditant? quum ille ista nonobiter tractet, sed scriptis in id iam antea epistolis tum eos qui eum notauerant, quasi patri filium consubstantialem esse negasset, mendacijcoarguit, tum illos qui eum suspicati fuerant, quasi Verbum esse conditum dixisset, à se excutit & profligat, docens se nequaquam, ita vt illi arbitrātur, sensisse, sed voces illas in eum vsum adhibuisse, vt ostenderet non Patrem

B

esse, sed filium, qui creatum, conditum & factum corpus induerit, ac proinde eum creatum, conditum, & factum esse recenseri: certe quum hæc verba in prioribus scriptis vsurpasset, Arianis longum valere iussis, ab auditoribus suis rectam conscientiam, animique benignitatem exigit, difficultatem vel potius incōprehensibilitatem illarum quæstionum prætendens, oratq; ne verba sua sed mētem, quum pleraque ipsius verba eò tendant, explorádam diiudicandamque putent. Exempla enim de

C

planta & Agricola, vt res non magnopere vtiles, se obiter & in transcursu attigisse: contra quæ grauiora erant, magisque accommoda, ibi se longiorem moram impendisse, & quæ veriora erant, pleniore tractatu executū fuisse. Iam qui ita verba sua moderatur, satis declarat se in ea sententia esse, verius dici Filium ex patre æternum, quàm creatum, eò quòd hac voce eius corporalitas, illa vero ipsius diuinitas significetur. Liquet certe ex istis dictis crimi-

D

natores illius de negata Filii cum patre cōsubstantialitate, non leuibus, sed bonis rationibus documentisq; refutatos esse, quippe qui ita loquatur, tametsi meum dictum sit, quod non inuenerim hanc vocem consubstantialitatis in literis sacris, rem tamen ipsam inibi deprehendi, cognouique filium, qui verbum est, non alienum à patris substantia esse. Quòd autem idem ille non arbitretur filium opus aut creaturam esse, quod de eo sparserunt inimici, ostēditur ex eius secundo volumine, vbi sic ait: Si quis igitur sycophantarum, eò quod Deum o-

E

mnium creatorē & opificem dixerim, arbitretur à me eum quoque Christi creatorem dici, audiat, quæso, cur de creatore loquens, eum patrem appellarim, sub quo nomine etiā filius, quasi eodem scripto cōprehensus intelligitur. Postquam enim patrem rerum creatorē appellaueram, subintuli, neque pater eorum quæ genuit, creator haberi potest, si modò eum qui genuit, patrem voces: amplitudinē enim huius vocabuli, patris in sequētibus pertractabimus,

 Neque

Neque rursum creator Pater, si modo de operis authore mentionem facias, certe apud Græcos id receptum est, vt docti suorum librorum factores & opifices nominentur. Quin & Apostolus dixit, *factor Legis*, itidem quoque eorum quæ ex corde proficiscuntur, virtutis aut vitij factores dicimur, prout locutus est Dominus, *Expectaui vt faceret iudicium, sed fecit iniquitatem*. Hæc quum audias, facile tibi in mentem venerit, diuinum illud oraculum, Quocunque se vertat impius, subruitur, quippe qui ne hic quidem vllam criminandi Dionysij caussam habeant: clare enim docet filium neque creaturam, neque rem conditam esse, atque eo nomine cum criminatoribus expostulat, calumniisque illis, quibus ipsum insimulabant, quòd Deum creatorem appellasset, remedium adhibet, obiiciens calumniatoribus suis, ipsos nihil considerare, quòd prius Deum Patrem nominasset, sub quo nomine Filius vnà intelligi debuit. Hoc quum dicat, ostendit Filium non esse in numero rerum factarũ neque Deum factorem Verbi sui, sed genitorem esse. Et quia malignè obiectum erat quòd Deum dixisset factorem Christi, multiplici ratione ad se defendendum vsus est: dicit ne ita quidem suum sermonem reprehendi debere: respectu enim carnis creatitiæ, quam Verbum assumpsit, Deum Christi factorem appellasse. Quòd si de verbo quispiam hoc dictum esse suspicetur, modo benigne audiat: intelliget me nequaquam sentire Verbum creaturam esse, quum Deum eius non cõditorem, sed patrem appellem. Nam tametsi obiter à me Deus Filij sui creator nominetur, tamen vel ita quoque res non caruerit sua defensione: Nam Græci sapientes sese suorum verborum quorum parentes genitoresque sint factores nuncupant. Quin etiam sacra scriptura motuum nostrorum ex nostro corde prodeuntium, factores nos appellat, factoresque item legis, iudicij & iustitiæ, adeo vt vndecunque appareat, magnum illum filium, nec creaturam, nec opus esse, ac proinde se alienum esse ab Arianica prauitate. Imo ne hic quidem quispiam Arianorum male de eo sentire debet, quum dicit ita vnà cum Patre Filium esse, vti ipsa nomina, quæ quum inuicem cohæreant, re tamen inter se plurimum distant, & non semper filium cum patre fuisse: ex quo enim genitus est filius ex eo Deum Patrem vocari, atque iam inde filium illi coadesse, sicuti in hominibus euenire solet. Cæterum reminiscaris mihi velim superius dictorũ, & videbis Dionysij rectam fidem. Nam quum dicat, Non erat, quando non erat Deus Pater: ac rursum: Deus autem æterna lux est, quæ nunquam incipit, nec vnquam desinet, quapropter & æternus accubat illi & coadest splendor, nullo initio inchoatus, semper genitus & ex ipso promicãs. Atq; ideo par est, vt nemo omniũ de ipso male suspicetur Nam exẽpla de fonte, fluuio, de radice, de germine, & de spiritu & vapore, pudefaciũt Christi hostes, contrarios

εἰ μόνος ὁ χειροτέχνης ποιητὴς λέγοιτο· ἐπεὶ καὶ ἕλλησι γὰρ ποιηταὶ καὶ τῶν ἰδίων καλοῦνται λόγων, οἱ σοφοί· καὶ ποιητὴς ὁ ἀπόστολος εἶπε νόμου· καὶ τῶν ἐγκαρδίων γὰρ ἀρετῆς ἢ κακίας, ποιηταὶ καθίστανται ὡς εἶπεν ὁ θεός· ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι κρίσιν· ἐποίησε δὲ ἀνομίαν; Ἔστιν ἀληθῶς ἀκούοντα ταῦτα, μνησθῆναι τοῦ θείου λογίου λέγοντος· οὗ ἐὰν στραφῇ ὁ ἀσεβὴς, ἀφανίζεται· μὴ ἔχοντες μηδὲ εἰς τοῦτο
A πρόφασιν περὶ Διονυσίου· φανερῶς μὲν γὰρ διδάσκει μὴ εἶναι ποίημα μηδὲ κτίσμα τὸν υἱόν· αἰτιᾶται δὲ καὶ θεραπεύει τοὺς διαβάλλοντας αὐτὸν, ὡς εἰπόντα ποιητὴν τὸν θεὸν, ὅτι μὴ συνεῖδον εἰπόντα αὐτὸν πρότερον πατέρα τὸν θεόν· ἐν ᾧ καὶ ὁ υἱὸς προσγέγραπται. τοῦτο δὲ λέγων, δείκνυσι μὴ εἶναι τῶν ποιημάτων τὸν υἱόν· μὴ δὲ ποιητὴν, ἀλλὰ πατέρα τοῦ ἰδίου λόγου, τὸν θεὸν εἶναι· καὶ ἐπειδὴ ἀσυνειδήτως τινὲς ἐπήγαγον αὐτῷ ὅτι ποιητὴν εἶπε τὸν θεὸν τοῦ χριστοῦ, διὰ
B τοῦτο ποικίλως ἀπολογούμενος, φησὶν μηδὲ οὕτως ἐπιλήψιμον εἶναι τὸν λόγον· εἰρηκέναι γὰρ ποιητὴν φησὶ διὰ τὴν σάρκα ἣν ἀνέλαβε γενητὴν οὖσαν αὐτὴν ὁ λόγος· εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ λόγου τις ὑπονοήσοι τοῦτο λελέχθαι, καὶ οὕτως ἔπρεπεν αὐτοὺς ἀφιλονείκως ἀκοῦσαι· ὡς γὰρ οὐ ποίημα φρονῶ τὸν λόγον, καὶ οὐ ποιητὴν, ἀλλὰ πατέρα τὸν θεὸν αὐτοῦ λέγω· κἂν ἐξ ἐπιδρομῆς εἴπω ποιητὴν τὸν θεὸν διηγούμενος περὶ τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀπολογήσασθαι δυ-
C νατόν· ποιητὰς γὰρ τῶν ἰδίων λόγων ἑλλήνων μὲν οἱ σοφοί, φασι, καί τοι πατέρας ἑαυτοὺς τῶν ἰδίων λόγων ὄντας· ἡ δὲ θεία γραφὴ καὶ τῶν ἀπὸ καρδίας κινημάτων, ποιητὰς ἡμᾶς διαγορεύει· ποιητὰς νόμου καὶ κρίσεως καὶ δικαιοσύνης λέγουσα· ὥστε πανταχόθεν τὸν μὲν υἱὸν, μὴ εἶναι κτίσμα μὴ δὲ ποίημα· ἑαυτὸν δὲ ἀλλότριον τῆς ἀρειανῆς κακοδοξίας ἐπιδείκνυσι. μὴ γὰρ δή τις ἀρειανός· μὴ δὲ ἐν τούτῳ ὑπονοείτω κατ' αὐτοῦ ὡς οὕτω λέγοντος· σύν-
D εστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ· ὡς τὰ μὲν ὀνόματα, συνῆφθαι ἀλλήλοις· τὰ δὲ πράγματα, πλεῖστον ἀλλήλων διεστάναι· καὶ μὴ ἀεὶ μὲν συνεῖναι τὸν υἱὸν τῷ πατρί· ἀφ' οὗ δὲ γέγονεν ὁ υἱὸς ἐξ ἐκείνου καὶ πατέρα τὸν θεὸν εἰρῆσθαι· καὶ λοιπὸν αὐτῷ συνεῖναι, ὥσπερ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τοῦτο γίνεται· ἀλλ' ἐνθυμείσθω καὶ μνημονευέτω τῶν προειρημένων, καὶ ὄψεται Διονυσίου τὴν πίστιν ὀρθήν· λέγων γὰρ οὐ γὰρ ἦν ὅτε ὁ θεὸς οὐκ ἦν πατήρ· καὶ πάλιν ὁ δέ γε θεὸς
E αἰώνιόν ἐστι φῶς· οὔτε ἀρξάμενον, οὔτε λῆξόν ποτε· οὐκ οὖν αἰώνιον πρόσκειται καὶ σύνεστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα ἄναρχον καὶ ἀειγενὲς προφαινόμενον αὐτοῦ, ἐχρῆν μηδένα τὸ σύνολον ὑπονοεῖν ἵνα τοιαῦτα κατ' αὐτοῦ· καὶ τὰ παραδείγματα δὲ τῆς πηγῆς καὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς ῥίζης· καὶ τοῦ βλαστοῦ· καὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀτμίδος καταισχύνει τοὺς χριστομάχους· τὰναν-

τἀναντία θρυλοῦντας κατ' αὐτοῦ· ἐπειδὴ δὲ πρὸς πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ κακοῖς Ἄρειος καὶ τοῦτο συμπεφόρηκεν ἑαυτοῦ ῥημάτιον ὡς ἐκ κοπρίας· καὶ προστίθησιν· ὡς ἄρα ὁ λόγος οὐκ ἔστιν ἴδιος τοῦ πατρός· ἀλλ' ἄλλος μέν ἐστιν ὁ ἐν τῷ θεῷ λόγος· οὗτος δὲ ὁ κύριος ξένος μὲν καὶ ἀλλότριός ἐστι τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· κατ' ἐπίνοιαν δὲ μόνον λέγεται λόγος. καὶ οὐκ ἔστι μὲν κατὰ φύσιν καὶ ἀληθινὸς τοῦ θεοῦ υἱός· κατὰ θέσιν δὲ λέγεται καὶ οὗτος υἱός, ὡς κτίσμα· καὶ τοιαῦτα λέγων, αὐχεῖ παρὰ τοῖς ἀγνοοῦσιν· ὡς καὶ ἐν τούτοις ἔχων ὁμόδοξον τὸν διονύσιον· ὅρα καὶ τὴν περὶ τούτων πίστιν τοῦ διονυσίου· καὶ πῶς μάχεται ταῖς τοιαύταις ἀρείου κακονοίαις· γράφει γὰρ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ, οὕτως. προείρηται μὲν οὖν ὅτι πηγὴ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων ἐστὶν ὁ θεός· ποταμὸς δὲ ὑπ' αὐτοῦ προχεόμενος, ὁ υἱὸς ἀναγέγραπται· ἀπόρροια γὰρ νοῦ λόγος· καὶ ὡς ἐπ' ἀνθρώπων εἰπεῖν· ἀπὸ καρδίας διὰ στόματος ἐξοχετεύεται· ἕτερος γινόμενος τοῦ ἐν καρδίᾳ λόγου, ὁ διὰ γλώσσης νοῦς προπηδῶν· ὁ μὲν γὰρ ἔμεινε προπέμψας· καὶ ἔστιν οἷος ἦν· ὁ δὲ ἐξέπτη προπεμφθείς, καὶ φέρεται πανταχοῦ. καὶ οὕτως ἐστὶν ἑκάτερος ἐν ἑκατέρῳ· ἕτερος ὢν θατέρου· καὶ ἕν εἰσιν, ὄντες δύο· οὕτω γὰρ καὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, ἕν· καὶ ἐν ἀλλήλοις ἐλέχθησαν εἶναι· ἐν δὲ τῷ βιβλίῳ, οὕτως λέγει· ὡς γὰρ ὁ ἡμέτερος νοῦς ἐρεύγεται μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ
„ τὸν λόγον ὡς εἶπεν ὁ προφήτης· ἐξηρεύξατο ἡ
„ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· καὶ ἔστι μὲν ἑκάτερος, ἕτερος θατέρου· ἴδιον καὶ τοῦ λοιποῦ κεχωρισμένον εἰληχὼς τόπον· ὁ μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ· ὁ δὲ ἐπὶ τῆς γλώττης καὶ τοῦ στόματος οἰκῶν τε καὶ κινούμενος· οὐ μὴν διεστήκασιν· οὐδὲ καθάπαξ ἀλλήλων στέρονται· οὐδέ ἐστιν οὔτε ὁ νοῦς ἄλογος· οὔτε ἄνους ὁ λόγος· ἀλλ' ὅγε νοῦς ποιεῖ τὸν λόγον ἐν αὐτῷ φανείς· καὶ ὁ λόγος δείκνυσι τὸν νοῦν ἐν αὐτῷ γινόμενος· καὶ ὁ μὲν νοῦς ἐστιν, οἷον λόγος ἐγκείμενος· ὁ δὲ λόγος νοῦς προπηδῶν· καὶ μεθίσταται μὲν ὁ νοῦς, εἰς τὸν λόγον· ὁ δὲ λόγος τὸν νοῦν εἰς τοὺς ἀκροατὰς ἐγκυκλεῖ· καὶ οὕτως ὁ νοῦς διὰ τοῦ λόγου, ταῖς τῶν ἀκουόντων ψυχαῖς ἐνιδρύεται συνεισιὼν τῷ λόγῳ· καὶ ἔστιν οἷον ὁ μὲν πατὴρ, ὁ νοῦς τοῦ λόγου ὢν ἐφ' ἑαυτοῦ· ὁ δὲ καθάπερ υἱὸς, ὁ λόγος, τοῦ νοῦ· πρὸ ἐκείνου μὲν, ἀδύνατον· ἀλλ' οὐδὲ ἔξωθέν ποθεν σὺν ἐκείνῳ γινόμενος· βλαστήσας δὲ ἀπ' αὐτοῦ. οὕτως ὁ πατὴρ μέγιστος καὶ καθόλου νοῦς, πρῶτον τὸν υἱὸν λόγον ἑρμηνέα ἄγγελον ἑαυτοῦ ἔχει· τούτων ἢ οὐκ ἤκουσέ ποτε ἄρειος, ἢ ἀκούσας οὐκ ἐνόησεν ὁ ἀμαθής. οὐκ ἂν γὰρ, εἴπερ ἦν νοήσας, κατεψεύδετο τοσοῦτον κατὰ τοῦ ἐπισκόπου· ἀλλὰ πάντως καὶ αὐτὸν ὡς ἡμᾶς ἐλοιδόρει διὰ τὸ πρὸς τὴν ἀλήθειαν μῖσος. χριστομάχος γὰρ ὢν, οὐκ ὀκνήσει καὶ τοὺς τὰ χριστοῦ φρονοῦντας διώκειν· ὡς αὐτὸς ὁ κύριος προείρηκεν· εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν· ἢ εἰ νομίζουσιν οἱ προστάται τῆς ἀσεβείας ὁμόφρονα τὸν διονύσιον, ἑαυτοῖς

contrarios de illo rumusculos spargentes. Quandoquidem autem ad cætera mala sua, & hanc quoque sententiolã Arius veluti ex sterquilinio depromptam adiecit, Verbum non esse Patri suum ac proprium, sed alterum esse Verbum in Deo: hunc autem Dominum nostrum alienum esse à Patris substantia, imaginariumque Verbum dici, neque esse naturaliter verum filium Dei, sed adoptione hoc nomen obtinuisse, vtpote creaturam: Atque
A interim quum hæc dicat, iactat, venditatque se apud ignaros, quasi in hac sententia Dionysiũ suffragatorem habeat. Sed tu mihi vide quàm in hac parte syncera sit Dionysij fides, & quomodo cum tam prauis Arij opinionibus dimicet, idque in primo volumine, vbi scribit, Dictum est superius fontem omnium bonorum Deum esse, fluuiumque, quem inde exundantem reperimus in scripturis, filium esse. Si quidem Verbum promanationem mentis nominari conuenit, idemque vt quasi de hominibus loquamur, ex corde per os effunditur,
B diuersaque iam inde mens ea est, quæ ita per linguã prosilit, ab ea ratione siue verbo quod in corde est. Hoc enim post alterius emissionem remanet, & est, quale antea erat: illud autem in omnem partem fertur, atque ita, quanquam alterum ab altero diuersum est, vtrumque tamen in altero subsistit, & quũ duo sint, vnum tamen habenda sunt: Eodem modo Pater & Filius vnum sunt, & in se inuicem dicuntur esse. In secundo autem volumine ita dicit, Nostra enim mens eructat ex se Verbum quem-
C admodum loquutus est Propheta, *Eructauit cor meum verbum bonum*, & vtrumque alterum ab altero suum proprium & distinctum locum possidet, quum hoc in corde, illud in lingua & ore commoretur, & motum suum habeat, sed non tamen vt distent, ac se inuicem careant, neque est mens irrationalis, hoc est, sine verbo & sine ratione, neque Verbum amẽs, hoc est, sine mente, sed mens Verbum facit, & in verbo apparet, & verbum mentem, quæ in ipso consistit, declarat, & mens est, quasi verbum quietum: verbum vero, quasi mens pro-
D siliens, & transit mens in verbum, verbũ autẽ mentem in auditores insinuat, atque ita mens in auditorum animis collocatur, vnà cum verbo intrans, estq; mens, quia per se existit, verbi Pater, verbũ autem veluti filius mentis: quod, vt ante mentem extiterit, impossibile est, ita nequaquam sine ea, sed vnà cum ea extitit, & ab illa progerminatum est. Eodem quoq; modo Pater maximus, & in solidũ mẽs filiũ suum Verbum, interpretem & nuncium sui habet. Hęc vel nunquam audiuit Arius, vel si audiuit,
E non intellexit homo inscitus: nam si ea intellexisset, non tot falsa de homine Episcopo finxisset, neque illum, vti & nos solet, conuitiis veritatis odio insectatus fuisset. Verùm quia Christi perduellis est, nusquam segnis est, aduersus eos, qui quæ Christi sunt, sapiunt, persequẽdos. Id. n. prędictũ est à Saluatore, *Si me persequuti sunt, & vos persequẽtur*. Aut igitur agnoscant eũ pro aduersario principes istius impietatis, aut si sibi suffragatorẽ Dionysiũ velint, scribant

scribant eadem, quæ ille scripsit, confiteantur
eadem quæ ille confessus est, faciantque men-
tionem de vite & Agricola, de naue & nauis fa-
bricatore, profiteanturq; eadem, quę iste pro-
fessus est in defendenda consubstantialitate, &
in asserenda filij natura, quem ex patris substã-
tia genitum, æternumque esse docuit, quum
mentis & verbi, fontis & fluuij comparationẽ
induceret, quo saltem ex ipsa verborũ diuer-
sitate intelligant, illa ab eo per œconomiã, &
pro ratione temporis scripta esse, ista autem,
prout vsus sacrosanctæ fidei exigebat, pronũ- A
ciasse, iisque perlectis, tollant ea quæ contra
ipsum sensere. Quid enim habet Dionysij fi-
des, quod vel ex tantillo finitimum sit Arij
malis, quum Arius Dominum imaginarium,
Dionysius contra, verum & naturale Dei Ver-
bum esse pronunciet: ille verbum alienet à pa-
tre, iste autem indiuisibilem & proprium eum
substantiæ, Patris esse doceat, idque eadem
rtione, qua Verbum ex mentis substantia, flu-
uiusque è fonte promanat? Qui igitur Ver-
bum à mente diuidere & alienare, fluuium à B
fonte dirimere ac fluuium alterius substantiæ
esse quàm fontem & alienas inter se vtriusque
aquas dicere ausit, & distrahere splendorem à
luce, quasi alienæ naturæ & non ex luce pro-
deuntem, iungat ille quisquis est suas furias cũ
Ario, quum ne sensum quidem communem
habere videatur. Quòd si hæc indiuisibilia esse
natura agnoscit, quodq; ab ipsis nascitur ipso
rum esse proprium, ne quæ Arij sunt sentiat,
aut Dionysium calumnietur, sed potius in eo
admiretur, & dictionis claritatem & fidei re- C
ctitudinem. Porro aduersus illam Arij insaniã,
qua dicit aliud esse in Dei Verbũ, aliud de quo
locutus est Ioannes Euangelista, dum diceret,
In principio erat Verbum, & aliam sapientiam
esse, quæ est in Deo, & aliam de qua Apostolus
mentionem facit sub his vocibus, *Christus Dei
Virtus, & Dei Sapientia*: iterum prodeat in cer-
tamen Dionysius, & redarguat istiusmodi pra-
uam opinionem, ac vide quid denuo de istis o-
pinionibus in secundo suo volumine scribat,
In principio, inquit, *erat Verbum*, sed non erat
aliud Verbum quod hoc Verbũ proferret: erat D
enim Verbum apud Deum: sapientia est domi-
nus, non tamen alia sapientia erat, quæ hanc
sapiẽtiam produceret, *Ego*, inquit, *eram in qua
oblectabatur*. Veritas est Christus. Benedictus
autem, vt in scripturis habetur, Deus veritatis,
quibus dictis Sabellium cum Ario subuertit, &
vtramque hæresim æqualem inter se impieta-
te ostẽdit. Non enim verbum est Verbi pater:
nec opus est Patris, quod ex Patre est, sed ipsius
fœtus. Rursum non est pater Verbum quod
procedit, neq; aliquod ex multis est istud Ver- E
bum, sed vnicum & solũ Patris sui filius verus
& natura genuinus, qui erat in illo, & in æter-
num, & indiuisibiliter ex eo est: Ita Sapientia &
veritas est dominus, neque est secundus ab al-
tera sapientia, sed solus ipse est, per quẽ omnia
fecit pater, & in eo multiplices rerum substan-
tias cõdidit, & per eum innotescit, quibus vult,

ἑαυτοῖς εἶναι, γραψάτωσαν ταῦτα καὶ ὁμολο-
γείτωσαν· γραψάτωσαν τὴν ἄμπελον καὶ τὸν γεωρ-
γόν· τὸ σκάφος καὶ τὸν ναυπηγόν· καὶ ἅμα ὁ-
μολογείτωσαν ἅπερ εἶπεν ἀπολογούμενος τὸ
ὁμοούσιον· καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τὸν υἱόν· καὶ
τὸ ἀΐδιον· καὶ τὸν νοῦν πρὸς τὸν λόγον· τήν τε πη-
γὴν καὶ τὸν ποταμόν· καὶ τὰ ἄλλα· ἵνα κἂν ἐκ
τῆς διαφορᾶς γνῶσιν πῶς ἐκεῖνα μὲν κατ' οἰκονο-
μίαν, ταῦτα δέ, ὡς τῆς εὐσεβοῦς πίστεως βούλεται
λόγος, εἴρηκε· καὶ λοιπὸν ταῦτα λέγοντες ἀν-
αιρῶσιν, ἅπερ κατ' αὐτοῦ πάντων ἐφρόνησαν· τί
γὰρ κἂν ἐγγὺς ἔχει τῶν ἀρείου κακῶν, ἡ διονυσίου
πίστις; οὐχ ὁ μὲν ἄρειος κατ' ἐπίνοιαν λέγει τὸν
λόγον· ὁ δὲ διονύσιος ἀληθινὸν καὶ φύσει λόγον
τοῦ θεοῦ; καὶ ὁ μέν, ἀποξενοῖ τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ
πατρός· ὁ δὲ ἴδιον καὶ ἀδιαίρετον τῆς τοῦ πατρὸς
οὐσίας αὐτὸν εἶναι διδάσκει· ὡς ἔστιν ὁ λόγος
πρὸς τὸν νοῦν, καὶ ποταμὸς πρὸς τὴν πηγήν;
εἰ μὲν οὖν διαιρεῖν καὶ ἀποξενοῦν τὸν λόγον καὶ τὸν
νοῦν τις δύναται, ἢ τὸν ποταμὸν καὶ τὴν πηγὴν
μερίσαι· καὶ τειχίσας διελεῖν· ἢ τὸν ποταμὸν ἑτε-
ροούσιον εἰπεῖν πρὸς τὴν πηγήν· καὶ ξένον τὸ ὕδωρ
δεῖξαι, ἢ τὸ ἀπαύγασμα ἅμα διελεῖν ἀπὸ τοῦ φω-
τός· μαινέσθω μετὰ ἀρείου. ὁ γὰρ τοιοῦτος μη-
δὲ νοῦν ἀνθρώπινον ἔχων φανήσεται· εἰ δὲ ἀ-
διαίρετα ταῦτα οἶδεν ἡ φύσις, καὶ τὸ τούτων γέν-
νημα ἴδιον· μήτε τὰ ἀρείου τις ἔτι λοιπὸν φρονείτω,
μήτε διονύσιον διαβαλλέτω· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον
ἐκ τούτου αὐτὸν θαυμαζέτω, τήν τε τοῦ λόγου λευ-
κότητα, καὶ τὴν τῆς πίστεως ὀρθότητα· ὅτι γὰρ
πρὸς τὴν μανίαν ἀρείου λέγοντος ἄλλον εἶναι τὸν
ἐν τῷ θεῷ λόγον. καὶ ἄλλον περὶ οὗ φησιν ὁ ἰωάννης
ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ ἄλλον μὲν ἰδίαν σοφίαν „
εἶναι ἐν τῷ θεῷ· ἄλλον δὲ περὶ ἧς φησιν ὁ ἀπόστο-
λος· χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· πά- „
λιν ὁ διονύσιος αἰτιᾶται καὶ διαβάλλει τὴν τοι-
αύτην κακοδοξίαν, ὅρα πάλιν πῶς ἐν τῷ δευτέ-
ρῳ γράφει περὶ τούτων, οὕτως· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λό- „
γος· ἀλλ' οὐκ ἦν λόγος ὁ τὸν λόγον προϊέμε-
νος. ἦν γὰρ ὁ λόγος πρὸς τὸν θεόν· σοφία γε-
γέννηται ὁ κύριος· οὐκ ἦν οὖν σοφία ὁ τὴν σο-
φίαν ἀνιείς· ἐγὼ γὰρ ἤμην φησὶν ᾗ προσέχαιρεν· „
ἀλήθειά ἐστιν ὁ χριστός· εὐλογητὸς δέ φησιν ὁ θεὸς
τῆς ἀληθείας· ἐνταῦθα καὶ σαβέλλιον καὶ ἄρειον
ἀνατρέπει· καὶ ἀμφοτέρας τὰς αἱρέσεις, ἴσας
ἐν ἀσεβείᾳ δείκνυσιν· οὔτε γὰρ λόγος ἐστὶν ὁ
τοῦ λόγου πατήρ· οὔτε ποίημά ἐστι τὸ ἐκ τοῦ
πατρός· ἀλλὰ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννημα·
πάλιν τε οὐκ ἔστι πατήρ, ὁ προελθὼν λόγος·
οὐδὲ πάλιν ἐκ πολλῶν εἷς ἐστιν οὗτος λόγος·
ἀλλὰ μόνος ἐστὶ τοῦ πατρὸς υἱός· ἀληθινὸς καὶ
φύσει γνήσιος· ὁ καὶ νῦν ὢν ἐν αὐτῷ· καὶ
ἀϊδίως καὶ ἀδιαιρέτως ὢν ἐξ αὐτοῦ· οὕτω καὶ
σοφία καὶ ἀλήθειά ἐστιν ὁ κύριος· καὶ οὐκ ἔ-
στιν ἄλλης σοφίας δεύτερος· ἀλλὰ μόνος οὗ-
τός ἐστιν· δι' οὗ τὰ πάντα πεποίηκεν ὁ πατήρ,
καὶ ἐν αὐτῷ συνεστήσατο τῶν γενητῶν τὰς ποικίλας οὐσίας, δι' αὐτοῦ τε γνωρίζεται οἷς ἂν ἐθέλῃ·

καὶ ἐν

καὶ ἐν αὐτῷ τὴν τῶν πάντων πρόνοιαν ποιεῖται καὶ ἐργάζεται· μόνον γὰρ τοῦτον οἶδε τοῦ θεοῦ λόγον καὶ διονύσιος· αὕτη τοῦ διονυσίου ἡ πίστις· ὀλίγα γὰρ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ, συναγαγὼν ἔγραψα· δυνάμενα παρέχειν, σοὶ μὲν ἀφορμὴν εἰς τὸ πλείονα προστιθέναι· τοῖς δὲ ἀρειανοῖς, μεγίστην αἰσχύνην, διὰ τὴν τοῦ ἐπισκόπου συκοφαντίαν· ἐν πᾶσι γὰρ καὶ καθ' ἕκαστον δι' ὧν ἔγραψεν ἤλεγξεν αὐτῶν τὴν κακοφροσύνην· καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἐστηλίτευσεν· οὐκοῦν ἀπὸ τούτων δείκνυται καὶ ἡ πρὸς εὐφράνορα καὶ ἀμμώνιον ἐπιστολή, διανοίᾳ ἄλλῃ· κατ' οἰκονομίαν γραφεῖσα παρ' αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἀπολογία αὐτοῦ δείκνυσι· καὶ ἔστιν ἀληθῶς τύπος οὗτος πιθανὸς πρὸς ἀνατροπὴν τῆς σαβελλίου μανίας· ὥστε τὸν βουλόμενον ταχέως διελέγχειν τοὺς τοιούτους, μὴ ἀπὸ τῶν σημαινόντων τὴν θεότητα τοῦ λόγου, ποιεῖσθαι τὴν ἀρχὴν ὅτι λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμίς ἐστιν ὁ υἱός· καὶ ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· ἵνα μὴ τὰ καλῶς εἰρημένα παρεξηγούμενοι ἐκεῖνοι, πρόφασιν τῆς ἀναισχύντου φιλονεικίας ἑαυτῶν, τὰ τοιαῦτα πορίσωνται· ἀκούοντες
» ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώ-
» ρακε τὸν πατέρα· ἀλλὰ τὰ ἀνθρωπίνως εἰρημένα περὶ τοῦ σωτῆρος προβάλλειν· ὥσπερ αὐτὸς πεποίηκεν· οἷά ἐστι· τὸ πεινᾶν· τὸ κοπιᾶν· καὶ ὅτι ἄμπελος· καὶ ηὔχετο καὶ πέπονθεν· ὅσῳ γὰρ ταῦτα ταπεινὰ λέγεται, τοσούτῳ δείκνυται μὴ ὁ πατὴρ γενόμενος ἄνθρωπος· ἀνάγκη γὰρ καὶ ἄμπελον λεγομένου τοῦ κυρίου, εἶναι καὶ γεωργόν· καὶ εὐχομένου αὐτοῦ, εἶναι τὸν ὑπακούοντα· καὶ αἰτουμένου αὐτοῦ, εἶναι τὸν διδόντα· τὰ δὲ τοιαῦτα, μᾶλλον εὐκολώτερον τὴν τῶν σαβελλιανῶν μανίαν δείκνυσιν· ὅτι ἕτερος ὁ εὐχόμενος· ἕτερος ὁ ὑπακούων· καὶ ἄλλως ἡ ἄμπελος· καὶ ἄλλος ὁ γεωργός· ὅσα γὰρ ὡς ἀποξενοῦντα τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς λέγεται ῥητά· ταῦτα διὰ τὴν σάρκα, ἣν δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε, λέγεται περὶ αὐτοῦ· ξένα γὰρ τὰ γενητά, κατὰ φύσιν ἐστὶ τοῦ θεοῦ· διὰ τοῦτο γοῦν ἐπειδὴ τῆς σαρκὸς γενητῆς οὔσης γέγονεν ὡς ἰωάννης φησὶν ὁ λόγος σάρξ, καίτοι κατὰ φύσιν ἴδιος καὶ ἀδιαίρετος ὢν τοῦ πατρός, ὅμως δι' αὐτήν, λέγεται καὶ ὁ πατὴρ μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ· τὰ γὰρ τῆς σαρκὸς ἴδια, αὐτὸς ἀνέχεται περὶ αὐτοῦ λέγεσθαι· ἵνα δειχθῇ ὅτι οὐκ ἄλλου· ἀλλ' αὐτοῦ ἦν ἴδιον τὸ σῶμα· τοιαύτης δὲ τῆς διανοίας οὔσης, ταχύτερον ἐλεγχθήσεται σαβέλλιος· ὅτι μὴ ἔστιν ὁ πατὴρ ὁ γενόμενος σάρξ, ἀλλ' ὁ τούτου λόγος· ὁ καὶ ταύτην λυτρούμενος καὶ προσάγων τῷ πατρί· οὕτω δὲ διελέγξας καὶ πείσας λοιπὸν καὶ περὶ τῆς τοῦ λόγου θεότητος· ἑτοιμότερον διδάξει· ὅτι ὁ λόγος καὶ σοφία· υἱὸς καὶ δύναμις· ἀπαύγασμα καὶ χαρακτήρ· ἀνάγκη γὰρ καὶ ταῦτα πάλιν νοεῖν· ὅτι τοῦ λόγου ὄντος, εἶναι δεῖ καὶ τὸν πατέρα τοῦ λόγου· καὶ σοφίας οὔσης, εἶναι καὶ τὴν ταύτης γενέα· καὶ ἀπαυγάσματος ὄντος, εἶναι καὶ τὸ φῶς· καὶ οὕτως εἶναι τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ἕν· ταῦτα διονύσιος σοφῶς ἔγραψε· καὶ ἐν ἐκείνοις μὲν σαβέλλιον ἐφίμωσεν· ἐν τούτοις δὲ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέστρεψε· καὶ γάρ, ὥσπερ ἀνατρέπει σαβέλλιον τὰ ἀνθρώπινα τοῦ σωτῆρος,

& in eo omnium rerum curam prouidentiamque & agit, & exercet. Hoc vnicum Verbum Dei agnoscebat Dionysius, eaq; Dionysij fides fuit. Pauca nimirũ, ex epistolis illius in vnum collata conscripsi, tibi quidem, vt haberes occasionem plura addendi, Arianis vero ad confusionem eius calumniæ, quam aduersus Episcopum instituerunt. Vbique enim in genere & seorsum in singulis scriptis stoliditatem eorum redarguit, & hæresim traducit. Quapro-
A pter Epistolam ad Euphranorem & Ammonium satis apparet, alia mente, & pro ratione negocij ab eo scriptam esse. Nam id eius Apologia præ se fert, & est reuera bona persuadendi forma, ad subruendum Sabellij furorem, vt qui velint quàm citissime conuincere istiusmodi homines, non initium faciant, ab iis quæ demonstrant Verbi diuinitatem nimirũ Verbum Sapientiam, & potentiam, & filium esse: Patremque cum eo vnum esse, ne illi recte dicta praue interpretantes, inde sibi occasionem suppeditent improbe suæ contentionis quum
B audiant, *Ego & Pater vnum sumus*: &, *Qui videt me, videt & Patrem meũ.* Sed præmittat ea, quæ de saluatore humanitus dicta sunt, quemadmodum Dionysius fecit, quale est, quòd esurierit, quòd delassatus fuerit, quòd vitis sit, ꝙ precatus sit, & passus: quanto enim ista humiliora sunt dictu, tanto magis ostenditur Patrem hominem non esse factum. Necessum enim, quũ dominus vitis appelletur, esse vinitorem: & quum precetur, esse qui donet. Hæc enim longe liquidius Sabellianorum furorem probant:
C quod alius sit qui precetur, alius qui audiat: alius vitis, alius agricola. Quæcunque enim verba filium alienum à Patre ostendunt, ea de illo ob carnem, quam propter nos gestauit, dicta fuere. Creaturæ enim alienæ peregrinæque sunt à natura Dei. Ideo enim quia caro ex genere eorum est, quæ facta sint: *Caro*, vt inquit Ioannes, *factus est.* Et quanquam pro ratione naturæ suæ proprius erat filius sui patris, & ab eo indiuisus, tamen ob carnem Pater ab eo lõginquus esse dicitur. Quæ enim carnis propria
D sunt, ipse sustinet de se dici, vt declaretur hoc corpus non alterius, sed suum ipsius esse. Iam quum hic istiusmodi sit intellectus, citius refutabitur Sabellius, non patrem, sed Patris Verbum carnem esse factum, quod & carnem redemit, quam patri obtulit. Deinde quum eum ita refutauerit, & persuaserit expeditius in posterũ de deitate Verbi demonstrationes faciet, eum Sapientiam, Filium & potentiam, Splendorem & sigillum esse. Nam necesse est vt hæc denuo cogites, quum Verbum sit, esse quoque eius Verbi Patrem: & quum Sapiẽtia
E sit, esse istius Sapientiæ parentem: & splendor quum sit, esse & lucem, atque ita patrem & filiũ vnum esse. Cum hac igitur consideratione Dionysius scripsit, & per illa Sabellij os obturauit, iisdemq; Arii hæresim euertit. Quemadmodũ n. humana Saluatoris Sabelliũ euertũt,

ita ad refutandos Ariomanitas documenta, non ex humanis, sed ex illis, qui verbi Deitatem declarant, mutuanda sunt: ne illi per ea quæ de Christo ob corpus referuntur, praue interpretantes, existiment tale esse Verbum Dei quales nos homines sumus, ac iam inde in suo furore permaneant, qui si doceantur de diuinitate Verbi, suummetipsi errorem improbabunt: faciliusq; vbi didicerint Verbum carnem esse factum, discriminabunt, tum quæ humana sunt, tum quę eius diuinitati congruunt. Quum igitur res ita se habeat, Dionysiusque ex suis scriptis pius & religiosus appareat, quid iam in posterum tentabunt facere Ariomanitæ, cuiue hic conuicti mendacia sua allinent? fieri enim nequit, quin lapsi è fundamento Apostolorum ac proinde hallucinantes, caduca, nutantique mente rixas quærant, iisque non inuentis, mendacia de patrib. spargant. Sed nemo illis credet, etiam si summa vi calumniētur: ab omnibus enim improba scelerataq; eorum hæresis habetur, nec est, quem suff. agatorem allegent, nisi diabolum, qui solus illis residuus esse possit adstipulator, vel potius ipsius hæreseos suppeditator. Quis igitur istos, quorum dux est diabolus, Christianos, ac non potius diabolicos putet, vt iam deinceps non Christo perduelles, sed etiam diabolici appellentur, nisi se immutent, & impietatem quam commenti sunt, abnegent, & veritatem agnoscant, quod & illis vtile fuerit, & nobis de eorum pro omnibus errantibus exoptare.

οὕτω καὶ πρὸς τοὺς ἀρειομανίτας οὐκ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σημαινόντων τὴν θεότητα τοῦ λόγου, ποιεῖσθαι χρὴ τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους· ἵνα μὴ καὶ οὗτοι τὰ διὰ τὸ σῶμα λεχθέντα περὶ τοῦ κυρίου παρεξηγούμενοι, νομίσωσι τοιοῦτον εἶναι τὸν λόγον, οἷοί ἐσμεν ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι· καὶ λοιπὸν ἐπιμείνωσι τῇ ἑαυτῶν μανίᾳ· ἂν δὲ καὶ διδαχθῶσιν οὗτοι περὶ τῆς θεότητος, καταγνώσονται μὲν τῆς ἑαυτῶν κακονοίας· εὐκολώτερον δὲ μαθόντες ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, διακρινοῦσι
A λοιπὸν καὶ οὗτοι τὰ ἀνθρώπινα καὶ τὰ τῇ θεότητι ἁρμόζοντα. τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου δειχθέντος ἐξ ὧν ἔγραψεν εὐσεβοῦς, τί ποιήσουσι λοιπὸν οἱ ἀρειομανῖται; τίνος ἄρα πάλιν ἐλεγχθέντες ἀπὸ τούτων καταψεύσονται; ἀνάγκη γὰρ αὐτοὺς ἐκπεσόντας ἀπὸ τοῦ θεμελίου τῶν ἀποστόλων, καὶ ἀσύστατον ἔχοντας τὴν διάνοιαν, ζητεῖν ἔρεισμα, καὶ μὴ εὑρίσκοντας, καταψεύδεσθαι λοιπὸν τῶν πατέρων· ἀλλ' οὐδεὶς αὐτοῖς ἔτι πιστεύσει· κἂν βιάσωνται συκοφαντεῖν· κατεγνώσθη γὰρ ἡ αἵρεσις παρὰ πᾶσιν· εἰ
B μὴ ἄρα περὶ τοῦ διαβόλου λοιπὸν φθέγξονται· αὐτὸς γὰρ μόνος ἐστὶν αὐτοῖς σύμφωνος· μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἐστὶν αὐτοῖς ὁ καὶ τὴν αἵρεσιν ὑποβάλλων. τίς οὖν ἔτι τούτους, ὧν ὁ διάβολός ἐστι καθηγεμὼν, χριστιανοὺς ὀνομάσει; καὶ μὴ μὴ μᾶλλον διαβολικούς; ἵνα μὴ μόνον χριστομάχοι, ἀλλὰ καὶ διαβολικοὶ καλῶνται· εἰ μὴ ἄρα μεταβάλωνται, καὶ ἣν μὲν ἐπενόησαν ἀσέβειαν ἀρνήσωνται, τὴν δὲ ἀλήθειαν ἐπιγνῶσι· τοῦτο γὰρ αὐτοὺς μὲν ὠφελεῖ· ἡμᾶς δὲ πρέπει περὶ πάντων τῶν πεπλανημένων οὕτως εὔχεσθαι.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

EPISTOLA CATHOLICA.

Athanasius cum suis coëpiscopis, ad omnes vbique per Aegyptum, Syriam, Phœniciam, & Arabiam fratres, fidem & Salutem amplexantes, Orthodoxos Episcopos in Domino Salutem.

Quotquot impietatē conspicitis insurgentem aduersus pietatem, nouis prorsus vocabulis, insidiosa hypocrisi, tumultibus, seditionib. atq; adeo verberibus, vulneribus, & cædibus subducere vos tanquam è tempestate in portum & conseruare debetis, non admiscentes vos impietati eorum, qui indignis modis tractant vnam veramque Trinitatis deitatem, Filiumque à Patre abalienant Patremq; à Filio disiungunt,

C Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρίας

ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

Τοῖς κατὰ τόπον ἀδελφοῖς· ἀντιποιουμένοις πίστεως καὶ σωτηρίας καὶ τοῖς κατ' αἴγυπτον καὶ συρίαν, καὶ κιλικίαν καὶ φοινίκην καὶ ἀραβίαν, ὀρθοδόξοις ἐπισκόποις, Ἀθανάσιος καὶ οἱ συνεπίσκοποι, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

D Ὅσοι τὴν ἀσέβειαν συνορᾶτε τὴν ἐπανισταμένην τῇ εὐσεβείᾳ διά τε φαιεξῶν κενοφωνιῶν καὶ δι' ὑποκρίσεων δολερῶν καὶ διαστάσεων· καὶ θορύβων ἀπείρων· καὶ πληγῶν καὶ τραυμάτων· καὶ ... ἀπεξελθεῖν, καθάπερ ἀπὸ κλύδωνός τινος εἰς λιμένα καὶ σώζειν ἑαυτοὺς, ὀφείλετε μή τι τῇ ἀσεβείᾳ συμμιγνύμενοι τῶν ἀθετούντων τὴν μίαν καὶ ἀληθῆ θεότητα τῆς ἁγίας τριάδος· καὶ ἀπαλλοτριοῦσι τὸν υἱὸν τοῦ πατρός· καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ χωρίζονται,

μήτε

μήτε ταῖς συγχύσεσιν αὐτῶν καὶ μιαιφονίαις ἀναμιγνύμενοι· οὕτω γὰρ ἡμᾶς ἑαυτοὺς βουλόμενοι σώζειν καὶ τοὺς πειθομένους ἡμῖν. καὶ ἐκ πλείονος ἤδη χρόνου, τὴν περιφανῆ ἀσέβειαν τῶν Ἀρείου διελέγχομεν. καὶ τὴν ὑπόκρισιν τῶν ἐπιπλάστοις ῥήμασιν ὑπαγομένων τοὺς ἀφελεστέρους· χωριζόμεθά τε πάσης ἀταξίας αὐτῶν πενθοῦντες ἐφ' οἷς πράττουσιν, ὅτι τὸ ὄνομα τὸ ἀγαθὸν δυσφημεῖσθαι ποιοῦσι· καὶ βουλόμενοι διατηρηθῆναί πως ἐν ἡμῖν καὶ τοῖς μεθ' ἡμῶν, τόν τε τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιεικοῦς ἀναστροφῆς νόμον· ἐφ' ἃ καὶ ὑμᾶς παρακαλοῦμεν· ὅσοι τε ἤδη τὴν αὐτὴν ἔνστασιν ἐνεστήσασθε· καὶ ὅσοι μηδέπω πρὸς τὸν ζῆλον τοῦτον ἐξανέστητε· ἢ μηδὲ συνήκατε καταλυόμενον διὰ τῶν τοιούτων τὸν χριστιανισμόν· καὶ σχήματι δολερῷ τὸν διάβολον καταπολεμοῦντα τὴν ἐκκλησίαν· καὶ ὥσπερ ναῦν καταποντίζοντα. εἰ δὲ καὶ γράφειν ἡμῖν καὶ ἀνακοινοῦσθαι περὶ τῶν τοιούτων βούλεσθε, χαίροντες δεξόμεθα τὴν ὁμοψυχίαν καὶ σύμπνοιαν ὑμῶν ἀδελφοί· καὶ τὰς τῶν εὐχῶν κοινωνίας εἰ καὶ τῷ τόπῳ διεστήκαμεν· γνωρίζοντες ὑμῖν, ὅτι εἰ καὶ πολλῷ ἤδη χρόνῳ τὰ τῆς παραφθορᾶς ταύτης ἐπιπλάζει, ἀλλ' οὖν ἔτι καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν λαῶν διαμένει τὸ τῆς ἀποστολικῆς πίστεως ἀγαθόν· καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἐπισκόπων, εἰ καὶ βίᾳ κατέχουσί τινες τὸν λαόν, καὶ ἑτέροις ῥήμασιν ἀπατηλοῖς, καὶ ἐπισκόπων πλῆθος τὰ μὲν διὰ δέος τῶν ἐν πόλεσιν ἐπιφανεστέραις, τὰ δὲ δι' ἀντιποίησιν δόξης· καὶ ἃ μὲν φρονοῦσιν, ἀποκρύπτουσιν· ἃ δὲ μὴ φρονοῦσιν, ὑποκρίνονται, ὡς εἴ γε μὴ τούτοις τοῖς πάθεσι προκατεσχημένοι εἰσί, καὶ μόνον ῥηθεῖσαν τὴν ἀλήθειαν ὀλίγοις ῥήμασιν, ἐπιγινώσκουσιν, ὅτι μήτε ποίημα θεοῦ θεὸς καὶ υἱὸς θεοῦ εἶναι δύναται, μήτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιήμασιν ἐγκαταριθμεῖται. θεοῦ τε ἐπιφάνειαν ὑπεδεξάμεθα· δι' οὗ καὶ θεοποιούμεθα καὶ θεοῦ ναοὶ καθιστάμεθα· ταῦτα γὰρ καὶ οὕτως βραχέως λεγόμενα, παντὶ χριστιανῷ κατάδηλα, ὡς τὴν ἐξ ἀρχῆς κηρυχθεῖσαν ἀλήθειαν σώζουσιν· ἐφ' ᾗ ἐμμένοντες, τὰς αἰωνίους ἐλπίδας ἐνδεχόμεθα· σύμβολον οὖν τῆς πίστεως ἡμῶν, ὁμοούσιος ἡ τριὰς θεὸς ἀληθινός, ἐκ μαρίας γενόμενος ἄνθρωπος· ὁ μὴ συντιθέμενος, ἀνάθεμα ἔστω. ταῦτα γὰρ, καὶ τὸ τῆς μεγάλης συνόδου τῆς ἐν νικαίᾳ γράμμα βούλεται, ὁμοούσιον εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱόν, καὶ τὸ πνεῦμα, τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ συνδοξάζεσθαι· τόν τε ἀληθινὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ σεσαρκῶσθαι πεπονθέναι, ἀναστῆναι εἰς οὐρανοὺς ἀνεληλυθέναι, ἥξειν κριτὴν ζώντων καὶ νεκρῶν· ᾧ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν·

neque item admiscentes vos tumultibus eorum,& homicidiis: ita enim à nobis, qui nos ipsos, eósque qui nobis obtemperant, saluos optamus, agitur. Et iam pridem manifestam Arij hæresim, eorumque hypocrisim, qui fictis verbis simpliciores seducunt, refutamus,& ab eorum insolentiis turbationibusque segregamur: Lugentes interim eorum facta, quibus causam præstant, vt nomen bonum male audiat, atque id studio habemus, vt & in nobis &
A nostris seruetur fidei modestæque cõuersationis disciplina. Et ad ea studia adhortamur, & vos quotquot iam istis hominibus obsistitis,& quotquot nondum ad hunc zelum exciti estis, aut nondum intellexistis solui Christianismũ, & callide sub alia specie diabolum oppugnare Ecclesiam,& tanquam nauem in vndas deprimere. Quòd si nobis scribere,& super ea re cõmunicare volueritis, libenter recipiemus vestram concordiam, conspirationem,& orationum consortia: neque ei rei impedimento erit distantia locorum: indicamusque vobis, et-
B si iam longo tempore hæc pestis incubuit, nihilominus tamen in plerisque populis & Episcopis decus Apostolicæ fidei remanere, quanquam nonnulli vi, verbisque fallacibus populum detineant,& multi Episcoporum, tũ formidine illustrium virorum in vrbibus, tum gloriæ ambitu, ea quæ sentiunt, dissimulant,& quæ non sentiunt, præ se ferunt. Qui si istis affectibus non terrerentur, ex paucis verbis veritatem agnoscerent, fieri scilicet non posse, vt idem & Dei opus,& Filius Dei sit, neque
C Spiritum sanctum creaturis adnumerari debere, Deiq; aduentum non vt creaturæ aduẽtum existimandum, neq; enim in serui aduentum credimus. Quin & deificam esse Spiritus gratiam approbamus, per quem fit vt dij efficiamur,& Dei templa reddamur: hæc tametsi paucis dicta cuilibet Christiano satis manifesta sunt, quum ab initio prædicatam veritatem retineamus, in qua permanẽtes æternam spem suscipimus: symbolum igitur, tesseráque Fidei nostræ est consubstantialis Trinitas, Deus ve-
D rus, ex Maria genitus homo: qui autem istis non astipulatur, anathema esto. Hæc enim scripta magni concilij Nicensis volunt consubstantialem scilicet Patri Filium esse & Spiritum vnà cum Patre & Filio conglorificari: Deum verum filium Dei, incarnatum, passum esse, resurrexisse, in cœlum ascendisse, venturum esse iudicem viuorum & mortuorum, cui gloria in secula seculorum, Amen.

S. Patris noſtri

ATHANASII ARCHIEPISCOPI Alexandrini

Refutatio contra hypocriſim Meletij, Euſebij & Pauli Samoſatenſis de conſubſtantialitate.

HOmo ad ſimilitudinem Dei factus eſt, nec tamen eſt homo, Deus: non enim quod alteri ſimile eſt, id idem eſt cum ipſo, cuius ſimilitudinē gerit. Nam ſimile eſt regnū cælorum ſagenæ & ſementi, nec tamen eſt quicquam horum Regnum cælorum. Simile item eſt regnum cælorum patrifamiliàs, qui doctus eſt in regno cælorū,ſed tamen nequaquā eſt paterfamiliàs, & alia huiuſmodi cōplura, quæ ſimilitudine cōiunguntur, vt in corporibus lupus cani ſimilis, ſed nō canis: & ſtannum argento, ſed nequaquam argentum:& æs auro, at neutiquā aurum:& coccus ſanguini,ſed nō ſanguis:&calix niui,ſed nō nix,vt quæ tantummodo talia appareant. Deo igitur non eſt ſimilis Filius, cum Deus ſit, ſed vnum cum eo, ſicut in ſcriptura proditur, Ego & Pater vnum ſumus, vbi deitatem per illud quod vnum dixit, interpretatus eſt, deitatem, inquam,non qualis eſt in deificatis,vt iſtā cum illa compares. Non enim Deus qualis homo, qui ſecundum ſimilitudinē Dei factus eſt, reſpectúque ſimilitudinis, non natura Deus nominatur: neque Filius Dei in hanc ſimilitudinem profectu virtutis euehitur,ſecundū quod de nobis dictum eſt, *Filij Dei ſumus, & ſi manifeſtatus fuerit, ſimiles illi erimus*: vbi autem ſubſtantia, ibi neq; in maius aut minus profectus eſt. Nam id quidem in homine locum habet, in Deo non habet,quū ſemper ſit idem, neq; iā minor,poſtea verò maior, vt pote Deus. Chriſtus enim heri & hodiè, idem eſt in æternū. Qui igitur Filio adimit, ne ſit conſubſtantialis Patri, ſed ſimilem illum ſtatuit, Deum eum eſſe negat. Itidem neque, qui eum ideo conſubſtantialem vult, quod naturam ſimilem ſubſtantiæ diuinæ habeat, is aliam ſubſtantiā inducit, vt pote quæ non eadem, ſed ſimilis ſit diuinæ ſubſtantiæ: non igitur iſte, quidnam ſit natura Filius, decenter effert, quum non ſentiat eum ita conſubſtantialem Deo eſſe quemadmodum homo ex ſubſtantia humana homini ſimilis eſſe perhibetur: ſi aūt nō ita vt homo ex homine, ſecundum ſubſtantiam, Deo Filius par eſt natura,ſed ex ſimilitudine aliqua quaſi cōcolor habetur,veluti ſimulachrū quod cū homine lineamentis conuenit,aut vt homo Deo aliqua in re ſimilis eſſe cenſetur: certū eſt.n.qui ita opinatur,etiam ſi maximè iactitet conſubſtantialitatem,nihil tamen tale animo ſentire: non.n. vt in vſu eſt,conſubſtantialitatem intelligi cupit, quæ intelligenda eſt de vna atq; eadem ſubſtantia. Sed

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας

Ἔλεγχος τῆς ὑποκρίσεως τῶν περὶ Μελίτιον καὶ Εὐσέβιον καὶ τὸν Σαμοσατέα τῶν κακοδόξων, περὶ τοῦ ὁμοουσίου.

A Ἄνθρωπος, καθ' ὁμοίωσιν
θεοῦ γέγονε· καὶ ἔστιν οὐ θεὸς ὁ ἄν-
θρωπος· τὸ γὰρ ὅμοιόν τινι, οὐκ
ἔστιν αὐτὸ ἐκεῖνο ᾧ ὁμοιοῦται· ὡς καὶ
τὸ, ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐ-
ρανῶν σαγήνῃ καὶ σπέρματι, καὶ ὅ-
μοιος ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὁ μαθητευθεὶς τῇ βα-
σιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἀλλ' οὐκ οἰκοδεσπότης οὗτος· καὶ ἕτε-
ρα τοιαῦτα πολλά. ὅμοια δὲ καὶ ἐν τοῖς σώμασι, λύκος
B κυνί· ἀλλ' οὐ κύων ἐστί· καὶ κασσίτερος ἀργύρῳ· ἀλλ' οὐκ
ἄργυρος· καὶ χαλκὸς, χρυσῷ· ἀλλ' οὐ χρυσός· καὶ κόκ-
κινον, αἵματι· ἀλλ' οὐχ αἷμα· καὶ γύψος, χιόνι· ἀλλ' οὐ
χιών· καὶ ἄλλα διάφορα τοιαῦτα θεωρεῖται· θεῷ οὖν
οὐχ ὅμοιος ὁ υἱός· θεὸς ὤν· ἀλλ' ἓν καὶ τοῦτο· ὡς γέγρα-
πται· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ θεότητα ἡρμήνευσε
τὴν ἑνότητα, θεότητα δὲ, οὐχ οἵαν τῶν θεοποιηθέντων· ἀ-
πὸ δὴ αὐτὴν θεὶς αὐτὴν πρὸς ἐκείνην ὡς ἔχει τὸ λό-
γιον τοῦ κυρίου· θεὸς γάρ ἐστιν· οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ
καθ' ὁμοίωσιν θεοῦ λεγόμενος καὶ θεὸς ὀνομαζόμε-
C νος, τῇ ὁμοιώσει οὐ τῇ φύσει· ὁμοιωμένην ἔχων θεῷ τὴν
οὐσίαν· ὃ δὴ καὶ προκόπτων ἐν τῇ ὁμοιότητι· καθ' ἣν
ἤδη φησὶν, τέκνα θεοῦ ἐσμέν· καὶ ἐὰν φανερωθῇ, ὅ- „
μοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα· ὅπου δὲ ἡ οὐσία ἡ αὐτὴ, οὐ προκό- „
πτει οὐσία εἰς τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀλλὰ ἄνθρωπος μὲν,
οὕτως· ὁ δὲ κύριος, ὁ αὐτὸς ἀεί· καὶ οὐ ποτὲ μὲν ἥττων, πο-
τὲ δὲ μείζων, ὡς θεός· Ἰησοῦς, φησὶν, χθὲς καὶ σήμερον,
ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· ὁ τοίνυν αἰρῶν τὸ εἶναι
τὸν υἱὸν ὁμοούσιον τῷ πατρί· λέγων δὲ ὅμοιον, αἰρεῖ
τὸ εἶναι θεόν· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ ἐξηγούμενος τὸ ὁμοού-
D σιον ὡς ὅμοιον τῇ οὐσίᾳ, ἑτέραν τὴν οὐσίαν λέγει·
θεῷ δὲ ὁμοιωμένην· οὐ τοίνυν οὐδὲ τὸ ἐκ τῆς οὐ-
σίας εἶναι πρεπόντως λέγει μὴ φρονῶν ὁμοού-
σιον· ὡς ἄνθρωπος ἐκ τῆς ἀνθρώπου οὐσίας· εἰ δὲ μὴ,
ὡς ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου κατ' οὐσίαν· ἐκ θεοῦ ὁ
υἱός· ἀλλ' ὡς ἐν ὁμοιώματι καθάπερ ἀνδριὰς ἀν-
θρώπῳ· ἢ ὡς ἄνθρωπος θεῷ, δῆλός ἐστιν ὁ τοι-
οῦτος, ὁμοούσιον μὲν λέγων· ὁμοούσιον δὲ οὐ φρο-
νῶν· οὐ γὰρ κατὰ τὴν συνήθειαν βούλεται τὸ ὁμοού-
σιον ἀκούεσθαι ὅπερ ἐστὶν, περὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας·
ἀλλὰ

ἀλλὰ παρὰ τὴν συνήθειαν· καὶ ἵνα διαβάλλῃ ταύτην, ἑλληνικὴν ῥῆσιν εἰρηκέναι, τὸ ὁμοούσιον ῥῆμα τοῦ ἐν ἕλλησιν ἔθους ἐπ' οὐδενὶ ἑτέρῳ κείμενον, ἢ ἐπὶ τῷ τὴν αὐτὴν φύσιν παραστῆσαι· ὅπερ δεῖ πιστεῦσαι ἐπὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· ἅμα τὴν οὖν τοῦ ὁμοουσίου οὗτος ἐκτρέπει, καὶ τὸ τῆς οὐσίας νόθως ὀνομάζει· ὡς ἔργον νοῶν οὐχ ὡς γέννημα· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἀπαθῶς προστίθησι πιθανῶς· οὐχ ἵνα πάθους ἀφέλῃ διαβολήν· τίς γὰρ καὶ λέγει θεοῦ πάθος; ἀλλ' ἵνα ποιητὸν ἐκ θεοῦ λέγῃ καὶ μὴ γεννητὸν ἐκ θεοῦ προεληλυθότα· ὡς τῆς τοιαύτης προόδου παθητικῆς οὔσης· καθὰ δὴ λέγειν εἰώθασιν· οἱ τὴν μὲν ἐκ τῆς οὐσίας πρόοδον, ὡς πάθος ἐκβάλλοντες· τὴν δὲ λέγουσιν ἐκ τῆς οὐσίας ποίησιν, ὡς ἀπαθῆ συνιστῶντες· ὥσπερ εἰ καὶ τῆς ποιήσεως· εἰ ἀνθρωπίνως λαμβάνοιτο, κίνησιν ἐχούσης, καὶ τὸν ἐκ τῆς κινήσεως κάματον· ἅπερ ἀλλότρια δημιουργοῦντος θεοῦ· ὅμως γοῦν ὡς γέννησιν ἀπαθῆ διὰ τοιαύτης ἐξηγήσεως τὴν τοῦ υἱοῦ νοοῦντες πρόοδον, τὸ πνεῦμα ἀλλοτριοῦσι πατρὸς καὶ υἱοῦ· ὅτι μὴ γεννήσει ἡ τούτου πρόοδος, ἀλλὰ πνεύσει ὁμοιοῦται διὰ τὴν μετάληψιν· ὡς πνοῆς ἐκ στόματος ἐρχομένης· καὶ τὸν μεταλαμβάνοντα ἁγιαζούσης. καθὰ δὴ λέγεται πνεύματος· τὴν δὲ ἀδύνατον ἐν τῇ τῆς τριάδος δόξῃ τὸ πνεῦμα δοξάζεσθαι· μὴ προσοδικῶς ὂν ἐκ θεοῦ διὰ υἱοῦ· ἀλλὰ ποιητικῶς ἐκ θεοῦ γεγονὸς ὡς λέγουσιν· οὐ γὰρ συνδοξάζεται ποίημα ποιητῇ· οὐδὲ δοῦλος δεσπότῃ· οὐδὲ ἡ τῆς ἀλλοτρίας θεοῦ οὐσίας μέ-
» θεξις ἂν εἴη θεοῦ· ἐν τούτῳ γάρ φησιν ὁ ἰωάννης γι-
» νώσκομεν, ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστιν ἐκ τοῦ πνεύματος οὗ
» ἔδωκεν ἡμῖν;

Sed omnino præter vsum vocabulum vsurpat, & vt calumniari possit, vocem eam ethnicam dicit, quum tamen vox ea nunquam in alio significatu pro consuetudine ethnica ponatur, quàm vt eandem naturam designet, quod ipsum credendum est in Patre, Filio, & Spiritu sancto: simul igitur iste & vim vocabuli consubstãtialitatis subuertit, & naturam substantiæ adulterinæ denominat, cum eam opus velit, non sobolem: Quocirca satis credibiliter
A & scitè adiungit hanc dictionem impassibiliter, non vt calumniam passibilitatis detrahat. Quis enim Deum passibilem dicit? sed vt eum factum, creatumue à Deo non genitum, ex Deo processisse persuadeat, quasi istiusmodi progressus & enixus passionibus obnoxius sit: quemadmodum soliti sunt dicere, qui progressum naturalem, vt passionem repudiant, & quam ipsi dicunt substantiæ facturam, vt pasionibus liberam, vacuam commendant, quanquam factura ipsa, si humanitus capiatur, & motum habeat, & ex motu laborē, quæ
B aliena sunt ab opifice Deo, tamen generationem impatibilem, per istiusmodi oppositionem, Filij progressum intelligentes, Spiritum alienum à Patre & Filio commonstrare nituntur, eò quòd eius progressus, nō natiuitati, sed proflatui sese aliis impertienti, pro anhelitus similitudine ex ore prodeuntis, & recipientem se sanctificantis, similis habeatur, nimirū pro voce sua qua Spiritus dicitur. Atqui impossibile in Trinitatis gloria Spiritum conglorificari, nisi ex Deo per Filium progrediendi modo, non autem fiendi ratione naturam habeat
C (vt ipsi aiunt) Non .n. factura cū factore, neq; seruus cum Domino conglorificari debet: neque quod substantiam diuersam à natura Dei receperit, idem cum Dei natura fuerit, vt ait Ioannes *quoniam in nobis est, ex Spiritu quem dedit nobis.*

ΠΡΟ'Σ ΤΟΥ'Σ Α'ΝΤΙΟΧΕΙ͂Σ Ε'ΠΙΣΤΟΛΗ'.

Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις συλλειτουργοῖς Εὐσεβίῳ, λουκίφερι, Ἀστερίῳ, Κυματίῳ, καὶ Ἀνατολίῳ, Ἀθανάσιος καὶ οἱ παρατυχόντες ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοποι, ἀπὸ τῆς Ἰταλίας καὶ Ἀραβίας, αἰγύπτου καὶ λιβύης, Εὐσέβιος, Ἀστέριος, Γάϊος, Ἀγαθὸς, ἀμμώνιος, Ἀγαθοδαίμων, Δρακόντιος, Ἀδέλφιος, Ἑρμαίων, Μάρκιος, Θεώδορος, Ἀνδρέας, Παφνούτιος, Μάρκος, Ζώϊλος, Γεώργιος, Λούκιος, Μάκαρις, καὶ οἱ λοιποὶ ἐν χριστῷ, πλεῖστα χαίρειν.

Πεπείσμεθα μὲν ὅτι λειτουργοὶ θεοῦ καὶ οἰκονόμοι καλοὶ τυγχάνοντες ἱκανοί ἐστε πρὸς ἅπαντα τὰ τῆς ἐκκλησίας ἁρμόζεσθαι. ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς ἦλθεν ὅτι πλεῖστοι πρότερον διὰ φιλονεικίαν διαιρεθέντες ἀφ' ἡμῶν εἰρηνεύειν βούλονται, πολλοὶ δὲ καὶ τῆς πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας σχέσεως ἀποστάντες ἀντιποιοῦνται τῆς πρὸς ἡμᾶς κοινωνίας, ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα ταῦθ' ἅπερ ἐγράψαμεν ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἀγαπητοὶ ἡμῶν Εὐσέβιός τε καὶ Ἀστέριος, γράψαι

EIVSDEM AD ANTIOCHENSES EPISTOLA.

D *Charissimis & optatissimis sacrorū comministris Eusebio, Lucifero, Asterio, Cymatio & Anatolio, Athanasius cæteriq; Episcopi, qui iam Alexandriæ ex Italia, Arabia, Ægypto & Lybia hic adsunt, Eusebius, Asterius, Gaius, Agathus, Ammonius, Agathodæmon, Dracontius, Adelphius, Hermæon, Marcius, Andreas, Paphnutius, Marcus, Zoilus, Mynias, Georgius, Lucius, Macaris, reliquiq; deinceps in Christo, Salutem plurimam.*

Persuasum habemus, vos, cum sitis ministri Dei ac boni dispensatores, idoneos aptosq; esse ad
E Ecclesiæ negocia temperanda. Cæterùm quia ad nos allatū est, plurimos superiore tempore per contentionē disgregatos à vobis, pacem iam optare, plurimos item à vecordi Arianorum secta deficientes, vobiscum communionem affectare, necessarium visum est, vt ea quæ à nobis nostrisq; dilectis scripta essent, Eusebio, Asterio,

vestræ bonitati insinuare, qui & ipsi estis dilecti, & verè nobis desideratissimi sacrorum comministri, nimirum lętos quidem nos esse de hac fama, sed tamen magnopere cupere, vt eos qui adhuc in schismate hærent, segregati à vobis, quique cum Arianis cœtus faciunt, resilire curetis ab istiusmodi insania, vt omnes omnibus in locis prædicent vnum Dominum, vnam Fidem. Quid enim ita pulchrum prout Psalmographus inquit, aut quid ita delectabile, quàm habitare fratres in vnum? Nam ita quoque fieri arbitramur, vt & Deus nobiscum habitet, cuius hæc verba sunt: Habitabo in eis, & versabor inter eos, & coloniam meam ibi habebo, quoniam elegi eam: Ita quoque quodammodo fit, vbi vna Fides & religio prædicatur. Vellemus equidem nos Ægyptij: vnà cum dilectis fratribus nostris Eusebio & Asterio multis de causis isthuc venire: ac imprimis eius rei gratia, vt vestros affectus amplecteremur, frueremurque in commune istiusmodi pace & concordia: verum, quia, vt in alia epistola indicauimus, & ex comministris nostris intelligere potestis, detinemur magnopere Ecclesiasticis necessitatibus, idque non sine dolore nostro: ideo voluimus comministros nostros in rebus sacris, Asterium & Eusebium, in vicem nostri isthic pergere, ac vos inuisere. Gratiam igitur ago eorum pietati, quòd, cùm ipsis liceret deproperare ad suas diœceses, istam tamen profectionem ad vos, omnibus rebus suis anteposuerunt, idque in vsum vrgentis Ecclesiastici negocij. Cum igitur istud inter nos decretum esset, memetipsum non parum cõsolatus sum, quasi illis isthic præsentibus, ego quoque vnà isthic præsens interessem. Omnes igitur qui vobiscum pacificè agere volunt: imprimis autem illos, qui in veteris Ecclesiæ communione fuerunt deinde qui ab Arianis redierunt, elicite ad vos, eósque vt patres, assumite: & vt magistri & tutores, recipite: coaptantes vos interim dilecto nostro Paulino, eiúsque sociis: nihilque amplius ab illis exigatis, quàm vt execrentur Arianorum hæresim, confiteanturq; Sanctorum Patrum in Nicæa fidem. Execrenturque item eos, qui dicunt, Spiritum Sanctum esse creaturam, & diuisum ex substantia Christi. Id enim vere est resilire à scelerata factione Arianorum, si non diuidas Sanctam Trinitatem, nec dicas aliquid eius esse creatum. Nam qui simulanter sese iactitant de confessione Nicænæ Fidei, atq; interim audent blasphemias dicere contra Spiritum Sanctum, nihil aliud præstant, quàm quòd Arianam hæresim verbis inficientur, animo sensúque retineant. Anathemate quoque inuratur Sabellij & Pauli Samosatensis impietas, Valẽtini item & Basilidis insania, & Manichæorum stoliditas: quod si fit, omnis apud omnes suspicio debitur, & sola Catholicæ Ecclesiæ Fides pura apparebit. Quòd autẽ hanc fidẽ tenemus nos, & qui

γράψαι τῇ ὑμῶν χρηστότητι, καὶ αὐτοὶ ἀγαπητοὶ καὶ ὡς ἀληθῶς ποθεινότατοι συλλειτουργοὶ, χαίροντες μὲν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀκοῇ, εὐχόμεθα δὲ, ἵνα καὶ εἴ τις ἔτι περιλείπεται μακρὰν ἀφ' ἡμῶν, καὶ εἴ τις ἔτι τοῖς Ἀρειανοῖς συνερχόμενος φαίνεται, οὕτως ἀποπηδήσῃ τῆς ἐκείνων μανίας, ὥστε πάντας πανταχοῦ λοιπὸν λέγειν εἷς κύριος, μία πίστις. τί γὰρ οὕτω καλὸν ὡς ὁ ὑμνῳδὸς ἔφη, ἢ τί τερπνὸν ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό; οὕτω
A γὰρ πιστεύομεν καὶ τὸν κύριον μεθ' ἡμῶν κατοικήσειν λέγοντα, ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ὧδε κατοικήσω ὅτι ἡρετισάμην αὐτήν, ὧδε δὲ ποῦ; ἢ ἔνθα μία πίστις καὶ εὐσέβεια κηρύττεται. ἐβουλόμεθα μὲν οὖν ἀληθῶς καὶ ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῆς αἰγύπτου ἅμα τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς Εὐσεβίῳ καὶ Ἀστερίῳ διὰ πολλὰ μὲν, μάλιστα δὲ τούτου χάριν ἐλθεῖν, ἵν' ἅμα τὴν ἡμετέραν περιπτυξώμεθα διάθεσιν, καὶ κοινῇ τῆς τοιαύτης ἀπολαύσωμεν εἰρήνης τε καὶ ὁμονοίας· ἐπειδὴ δὲ, καθὼς
B ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἐδηλώσαμεν, καὶ δύνασθε μαθεῖν περὶ τῶν αὐτῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν, αἱ ἐκκλησιαστικαὶ χρεῖαι κατεπείγουσιν ἡμᾶς, ἐλυπήθημεν μὲν, ὅμως δὲ ἠξιώσαμεν τοὺς αὐτοὺς συλλειτουργοὺς ἡμῶν Ἀστέριον καὶ Εὐσέβιον ἐλθεῖν ἀνθ' ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς. καὶ χάρις αὐτῶν τῇ θεοσεβείᾳ, ὅτι καίπερ αὐτοὶ δυνάμενοι ἀπελθεῖν εἰς τὰς παροικίας ἑαυτῶν προέκριναν πάντων τὴν πρὸς ὑμᾶς ὁδὸν· ἕνεκα τῆς κατεπειγούσης ἐκκλησιαστικῆς χρείας· συνθεμένων οὖν αὐτῶν παρεμυθησάμεθα ἑαυτοὺς, ὅτι
C αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν ἐκεῖ τυγχανόντων, πάντες ἑαυτοὺς ἡγούμεθα συνεῖναι ὑμῖν· πάντας τοίνυν τοὺς βουλομένους εἰρηνεύειν πρὸς ἡμᾶς μάλιστα τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ συναγομένους, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν Ἀρειανῶν προσκαλέσασθε παρ' ἑαυτοῖς. καὶ ὡς μὲν πατέρες υἱοὺς προσλάβεσθε, ὡς δὲ διδάσκαλοι καὶ κηδεμόνες ἀποδέξασθε καὶ συνάψαντες ἑαυτοὺς τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν τοῖς περὶ Παυλῖνον, μηδὲν πλεῖον ἀπαιτήσητε παρ' αὐτῶν, ἢ ἀναθεματίζειν μὲν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ὁμολογεῖν δὲ τὴν
D παρ' αὐτῶν ἁγίων πατέρων ὁμολογηθεῖσαν ἐν νικαίᾳ πίστιν, ἀναθεματίζειν δὲ καὶ τοὺς λέγοντας κτίσμα εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ διῃρημένον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ χριστοῦ· τοῦτο γάρ ἐστιν ἀληθῶς τὸ ἀποπηδᾶν ἀπὸ τῆς μυσαρᾶς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, τὸ μὴ διαιρεῖν τὴν ἁγίαν τριάδα, καὶ λέγειν τι ταύτης εἶναι κτίσμα. οἱ γὰρ προσποιούμενοι μὲν ὀνομάζειν τὴν ὁμολογηθεῖσαν ἐν νικαίᾳ πίστιν, τολμῶντες δὲ κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος βλασφημεῖν. οὐδὲν πλέον ποιοῦσιν. ἢ τὴν
E Ἀρειανὴν αἵρεσιν τοῖς μὲν ῥήμασιν ἀρνοῦνται, τῷ δὲ φρονήματι ταύτην κατέχουσιν. ἀναθεματιζέσθω δὲ παρὰ πάντων ἡ σαβελλίου καὶ παύλου τοῦ σαμοσατέως ἀσέβεια, καὶ οὐαλεντίνου καὶ βασιλείδου ἡ μανία, καὶ τῶν μανιχαίων ἡ παραφροσύνη. τούτων γὰρ οὕτω γινομένων, πᾶσα παρὰ πάντων ὑποψία, φαύλη περιαιρεθήσεται, καὶ μόνη τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἡ πίστις καθαρὰ δειχθήσεται. ὅτι μὲν οὖν ταύτην τὴν πίστιν ἔχομεν, ἡμεῖς τε.

καὶ οἱ ἀεὶ μεθ' ἡμῶν τὴν κοινωνίαν ἐσχηκότες, οὐδένα, οὔτε ὑμᾶς οὔτ' ἕτερόν τινα ἀγνοεῖν ἡγούμεθα. ἐπειδὴ δὲ συγχαίρομεν τοῖς βουλομένοις συνάπτεσθαι πᾶσι μὲν, ἐξαιρέτως δὲ τοῖς ἐν τῇ παλαιᾷ συναγομένοις, καὶ μάλιστα τὸν κύριον ἐδοξάσαμεν ὡς ἐπὶ πᾶσι καὶ ἐπὶ τῇ ἀγαθῇ προθέσει τούτων, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ἐπὶ τούτοις γίγνεσθαι τούτων τὴν ὁμόνοιαν καὶ μηδὲν πλέον τούτων καθὰ προείπομεν μήτε τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ συναγομένους ἀπαιτεῖσθαι παρ' ὑμῶν· μήτε τοὺς περὶ παυλῖνον ἕτερόν τι μηδὲ πλέον τῶν ἐν νικαίᾳ προβάλλεσθαι καὶ τὸ θρυλληθὲν γοῦν παρά τινων πιττάκιον· ὡς ἐν τῇ κατὰ σαρδικὴν σύνοδον συνταχθὲν περὶ πίστεως, κωλύετε κἂν ὅλως ἀναγινώσκεσθαι ἢ προφέρεσθαι· οὐδὲν γὰρ τοιοῦτον ὥρισεν ἡ σύνοδος. ἠξίωσαν μὲν γάρ τινες, ὡς ἐνδεῶς ἐχούσης τῆς κατὰ νίκαιαν συνόδου γράψαι περὶ πίστεως, καὶ ἐπεχείρησάν γε προπετῶς, ἡ δὲ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν σαρδικῇ συναχθεῖσα ἠγανάκτησε, καὶ ὥρισε μηδὲν ἔτι περὶ πίστεως γράφεσθαι, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τῇ ἐν νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων ὁμολογηθείσῃ πίστει διὰ τὸ μηδὲν αὐτῇ λείπειν, ἀλλὰ πλήρη εὐσεβείας εἶναι, καὶ ὅτι μὴ δεῖν ἐκτίθεσθαι δευτέραν πίστιν, ἵνα μὴ ἡ ἐν νικαίᾳ γραφεῖσα, ὡς ἀτελὴς οὖσα νομισθῇ, καὶ πρόφασις δοθῇ τοῖς ἐθέλουσι πολλάκις γράφειν καὶ ὁρίζειν περὶ πίστεως. ὅθεν κἂν τοῦτό τις ἢ ἕτερον προβάληται παύετε τοὺς τοιούτους καὶ μᾶλλον εἰρηνεύειν αὐτοὺς πείθετε. καὶ γὰρ οὐδὲν πλέον συνείδομεν ἐν τούτοις ἢ φιλονεικίαν μόνην· οὓς γὰρ ἐμέμφοντό τινες ὡς τρεῖς λέγοντας ὑποστάσεις, διὰ τὸ ἀγράφους καὶ ὑπόπτους ἐντεῦθεν εἶναι τὰς λέξεις, ἠξιοῦμεν μηδὲν πλέον ἐπιζητεῖν τῆς κατὰ νίκαιαν ὁμολογίας. ἀνακρίνειν δὲ ὅμως τούτους διὰ τὴν φιλονεικίαν μὴ ἄρ' ὡς Ἀρειομανῖται λέγωσιν ἀπηλλοτριωμένας καὶ ἀπεξενωμένας, ἀλλοτριουσίους τε ἀλλήλων, καὶ ἑκάστην καθ' ἑαυτὴν ὑπόστασιν διῃρημένην, ὡς ἔστι τά τε ἄλλα κτίσματα, καὶ οἱ ἐξ ἀνθρώπων γεννώμενοι· ἢ ὥσπερ διαφόρους οὐσίας, ὥσπερ ἐστὶ χρυσὸς ἢ ἄργυρος ἢ χαλκὸς οὕτω καὶ αὐτοὶ λέγωσιν, ἢ ὡς ἄλλοι αἱρετικοὶ τρεῖς ἀρχὰς καὶ τρεῖς θεοὺς λέγουσιν, οὕτω καὶ οὗτοι φρονοῦντες τρεῖς ὑποστάσεις λέγωσι; διεβεβαιώσαντο μήτε λέγειν, μήτε πεφρονηκέναι ποτὲ, οὕτως ἐρωτώντων δὲ ἡμῶν αὐτούς· πῶς οὖν ταῦτα λέγετε, ἢ διατί δὲ ὅλως τοιαύταις χρῆσθε λέξεσιν; ἀπεκρίναντο, διὰ τὸ εἰς ἁγίαν τριάδα πιστεύειν οὐκ ὀνόματι τριάδα μόνον, ἀλλ' ἀληθῶς οὖσαν καὶ ὑφεστῶσαν, πατέρα τε ἀληθῶς ὄντα καὶ ὑφεστῶτα, καὶ υἱὸν ἀληθῶς ἐνούσιον ὄντα καὶ ὑφεστῶτα, καὶ πνεῦμα ἅγιον ὑφεστὸς καὶ ὑπάρχον οἴδαμεν, μήτε δὲ εἰρηκέναι τρεῖς θεοὺς, τρεῖς ἀρχὰς, μήτ' ὅλως ἀνέχεσθαι τῶν οὕτω λεγόντων ἢ φρονούντων, ἀλλ' εἰδέναι ἁγίαν μὲν τριάδα, μίαν δὲ θεότητα,

& qui perpetuo nobiſcum cōmunionem vſur-
parunt, nec vos, nec alium quenquam latere ar-
bitramur. Cæterum quia cum volentibus vo-
lupe eſt coniungi, vt quidem libenter cum o-
mnibus, ita vero imprimis iis, qui in veteri Ec-
cleſia conuentus agebant. Et quia potiſſimum
Dominum glorificamus, cum de omnibus, tū
præcipuè de hoc eximio propoſito viſum eſt
nobis vos cohortari, vt ſub iſtis conditionibus
ineatur concordia, ita vt nihil vlterius quàm
A prædictū eſt, vel illi, qui ex veteri Eccleſia ſunt,
à vobis flagitent: vel illi qui cum Paulino ſunt,
aliud præterquam quod inter Nicæni concilij
decreta reperitur, adiiciant: & tabellas, quas
nonnulli iactant, quaſi in Sardinenſi ſynodo
de Fide conſcriptas, ne legi quidem ſemel, aut
proferri ſinatis. Nihil enim tale cōcilium de-
finiuit. Quamuis enim certi homines nōnul-
la, quaſi quæ deeſſent Nicæno cōcilio, aſſcri-
bere vellent, idque acriter contenderent, ſan-
cta tamen ſynodus quæ Sardis conuenit, indi-
B gne id tulit, decretoque ſanciuit, ne quid vlte-
rius de Fide ſcriberetur, & ſeſe contentos eſſe
Nicæna fide declarauerunt: vt cui nihil deeſſet,
& in qua integra & ſolida pietas contineretur:
neque edendam eſſe aliam profeſſionē Fidei,
ne illa quæ Nicææ ſcripta eſt, ſuos numeros nō
habere videretur, néue illis, quibus libido eſt,
ſemper noua ſtatuere, occaſio huiuſmodi ſup-
peditaretur, vt iterum atq; iterum de Fide de-
finiant. Quapropter, ſi quis hęc aut aliud quip-
piam cauillabitur, compeſcite illos, & ad ſtu-
dium pácis inducite: nihil enim in iſtis agno-
C ſcere poſſimus, niſi ſolam contentioſitatem: Il-
lis enim, qui nonnullos incuſabant, vt trium
hypoſtaſeon affirmatores, quū huiuſmodi vo-
ces in ſcripturis non reperirentur, ac proinde
ſuſpectę videri poſſét, authores fuimus ne am-
plius in Nicænam confeſſionem inquirerent.
Sed tamē de iſtis ob peruicaciam rixandi quę-
ſtio eſt habita, interrogatiq; ſunt, num pro A-
rianorum ſententia, alienas peregrináſque, ac
diuerſæ à ſe inuicem ſubſtantiæ, perſonas eſſe
velint, & vnamquamque hypoſtaſin per ſe ac
ſeorſum diuiſam eſſe pro ratione cæterarum
D creaturarum, eorumque qui ex hominibus na-
ſcuntur exiſtiment: an hîc intelligant diuerſas
res, quale eſt aurum, argentum, æs: an, vt alij
hæretici, ſub iſtis vocibus tria principia & tres
deos conſtituant. Cæterum illi affirma-
bant, ſe ita nec dixiſſe nec ſenſiſſe. Percun-
ctātibus autem nobis qua ratione igitur iſta di-
cerent, aut cur omnino iſtiuſmodi vocabulis v-
terentur, reſponſum dederunt, ſeſe in Trini-
tatem credere, non quæ nomine tenus Trini-
tas, ſed quæ verè Trinitas eſſet & ſubſiſteret: &
E Patrem vt qui verè eſſet & ſubſiſteret: & Filium
vt in exiſtentem & ſubſiſtentem: & Spiritum
Sanctum, vt ſubſiſtentem & exiſtentem agno-
ſcere: non tamen ſe dixiſſe tres deos aut tria
principia, imò ne toleraturos quidem ſi quis
tale quippiam aut dicat aut ſentiat: ſed ſe ſcire
eſſe ſanctam Trinitatē, vt tamen vna ſit Deitas:

& vnum principium, & Filium se agnoscere esse coessentialem suo Patri, vt dixerunt Patres: & Spiritum sanctum non creaturam neque alienum, sed proprium & indisgregatum ab essentia Patris & Filij. Approbata igitur istiusmodi & interpretatione & excusatione, vicissim quoque & eos examinauimus qui ab istis in culpam deuocabantur, quasi qui dicerent, esse vnam hypostasim, sciscitantes ab illis, num pro Sabelliano dogmate ea mente loquerentur, vt sublatos vellent ex Trinitate Filium & Spiritum Sanctum, quasi Filius essentia careat, aut Spiritus Sanctus non subsisteret. Qui & ipsi quoque affirmarunt, neque se ita sensisse vnquam, sed ὑπόστασιν eos intelligere idem esse cum οὐσία vnam autem ideo sese hypostasim intelligere, partim quia Filius ex essentia Patris sit, partim quia in tribus sit identitas naturæ: vnam enim sese Deitatem, & vnã naturam credere, neque aliam Patris, aliam Filij, aut Spiritus sancti esse naturam. Quinimò & illi qui eo crimine postulati erant, quòd tres hypostases inducerent, cum istis in eãdem sententiam conuenerunt, vicissimque illi qui vnam hypostasim asseuerant, istorum interpretationi acquieuerunt, & ambæ factiones pariter Arium execratæ sunt vt Christi hostẽ, Sabelliumque & Paulum Samosatensem, vt impios: Valentinum item & Basilidem, vt alienos à veritate: Manichæúmque, vt malorum machinatorem. Omnes denique Dei gratia post istiusmodi verborum interpretationem, optimam & exactissimam fidei esse, quæ Nicææ Patres instituissent, approbarunt, eiusque synodi verba sufficere, ac ante omniũ in vsum esse deducenda, constituerunt. Quinimo etiam de negocio dispẽsationeque carnis nostri Saluatoris, quum super ea re quoque nonnulli cum aliis contentionem mouerent, & hos & illos examinari subiecimus, & quod isti profitebantur, hoc & illi quoque suffragio assensuque prosequuti sunt: nempe, non ea ratione qua ad Prophetas factum est Verbum domini, factum esse Verbum & aduenisse in Christum sub finẽ seculorum: sed ipsum Verbum carnem esse factum: & cùm esset in forma Dei, formam serui assumpsisse, & ex Maria, quantùm ad carnem attinet, hominem esse genitum, hominum gratia: eoque modo solide & integrè humanum genus liberatum à peccatis in ipso, & viuificatum à morte, introduci in regnum cælorum. Et hoc quoque itidem confitebantur, quòd non corpus inanimatum, aut cogitationis aut mentis expers Saluator habuerit: non enim possibile erat, vt Domino propter nos homine facto, corpus eius sine mẽte existeret. Non enim corpori dũtaxat: sed & animæ quoque nostræ per ipsum Verbũ salus est conciliata: Idemque quũ vere esset Filius Dei, Filius hominis factus est, & quũ esset vnigenitus Dei Filius, factus est primogenitus in multis fratribus. Quapropter nõ alius erat ante Abraham, alius post Abraham, neque

μίαν ἀρχὴν, καὶ υἱὸν μὲν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ ὡς εἶπον οἱ πατέρες, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα, οὐ κτίσμα οὐδὲ ξένον, ἀλλ' ἴδιον καὶ ἀδιαίρετον τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρός. ἀποδεξάμενοι δὲ τούτων τὴν ἑρμηνείαν τῶν λέξεων καὶ τὴν ἀπολογίαν ἀνεκρίνομεν τοὺς αἰτιαθέντας παρὰ τούτων ὡς λέγοντας μίαν ὑπόστασιν, μὴ ἄρα ὡς Σαβέλλιος φρονεῖ, οὕτω καὶ οὗτοι λέγουσιν, ἐπὶ ἀναιρέσει τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύ-
A ματος· ἢ ὡς ἀνουσίου ὄντος τοῦ υἱοῦ, ἢ ἀνυποστάτου τοῦ ἁγίου πνεύματος; οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ διεβεβαιώσαντο· μήτε τοῦτο λέγειν, μήτε οὕτω πεφρονηκέναι πώποτε, ἀλλ' ὑπόστασιν μὲν λέγομεν, ἡγούμενοι ταυτὸν εἶναι εἰπεῖν ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν. μίαν δὲ φρονοῦμεν διὰ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱὸν, καὶ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως. μίαν γὰρ θεότητα καὶ μίαν εἶναι τὴν ταύτης φύσιν πιστεύομεν, καὶ οὐκ ἄλλην μὲν τὴν τοῦ πατρὸς, ξένην
B δὲ ταύτης τὴν τοῦ υἱοῦ καὶ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἀμέλει κἀκεῖ οἱ αἰτιαθέντες ὡς εἰρηκότες τρεῖς ὑποστάσεις, συνετίθεντο τούτοις, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ εἰρηκότες μίαν οὐσίαν τὰ ἐκείνων· ὅπερ ἡρμήνευσαν καὶ ὡμολόγουν, καὶ ἀνεθεματίζετο παρὰ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν Ἄρειός τε ὡς χριστομάχος, καὶ Σαβέλλιος καὶ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς ὡς ἀσεβεῖς, καὶ Οὐαλεντῖνος καὶ Βασιλείδης, ὡς ἀλλότριοι τῆς ἀληθείας. Μανιχαῖος δὲ ὡς εὑρετὴς κακῶν· πάντες
C τε τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι, καὶ μετὰ τὰς τοιαύτας ἑρμηνείας ὁμοῦ συντίθενται τῶν τοιούτων λέξεων, βελτίονα καὶ ἀκριβεστέραν εἶναι τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν, καὶ τοῦ λοιποῦ τοῖς ταύτης ἀρκεῖσθαι μᾶλλον καὶ χρῆσθαι ῥήμασιν, ἀλλὰ καὶ τὸ περὶ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας τοῦ σωτῆρος, ἐπειδὴ καὶ περὶ τούτου ἐδόκουν φιλονεικεῖν τινες πρὸς ἀλλήλους, ἀνεκρίναμεν καὶ τούτους κἀκείνους, καὶ ἅπερ ὡμολόγουν οὗτοι, συνετίθεντο κἀκεῖ-
D νοι ὅτι οὐχ εἰς τοὺς προφήτας ἐγένετο, ὁ λόγος κυρίου, οὕτω καὶ εἰς ἅγιον ἄνθρωπον ἐνεδήμησεν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, ἀλλ' αὐτὸς ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων ἔλαβεν δούλου μορφὴν ἔκ τε τῆς Μαρίας τὸ κατὰ σάρκα γεγέννηται ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, καὶ οὕτω τελείως, καὶ ὁλοκλήρως τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐλευθερούμενον ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐν αὐτῷ καὶ ζωοποιούμενον ἐκ τῶν νεκρῶν εἰ-
E σάγεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ὡμολόγουν γὰρ καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ σῶμα ἄψυχον, οὐδ' αἰσθητὸν οὐδ' ἀνόητον εἶχεν ὁ σωτήρ, οὐ δὲ γὰρ οἷόν τ' ἦν, τοῦ κυρίου δι' ἡμᾶς ἀνθρώπου γενομένου, ἀνόητον εἶναι τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὐ δὲ σώματος μόνου, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ σωτηρία γέγονεν· υἱός τε ὢν ἀληθῶς τοῦ θεοῦ, γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ μονογενὴς ὢν υἱὸς τοῦ θεοῦ, γέγονεν ὁ αὐτὸς καὶ πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς· διὸ οὐδ' ἕτερος μὲν ἦν ὁ πρὸ τοῦ Ἀβραὰμ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἕτερος δὲ ὁ μετ' Ἀβραάμ.

οὐδ'

οὐδ' ἕτερος ἦν ὁ τὸν Λάζαρον ἐγείρας, ἕτερος δὲ ὁ πυνθανόμενος περὶ αὐτοῦ. ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἦν ἀνθρωπίνως μὲν λέγων, ποῦ Λάζαρος κεῖται, θεϊκῶς δὲ τοῦτον ἀνεγείρων. ὁ αὐτὸς δὲ ἦν σωματικῶς μὲν ὡς ἄνθρωπος πτύων, πνευματικῶς δὲ, ὡς υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀνοίγων τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ καὶ σαρκὶ μὲν πάσχων, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος. θεϊκῶς δὲ ἀνοίγων τὰ μνήματα, καὶ ἀναγείρων τοὺς νεκρούς. ἐξ ὧν καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ οὕτω νοοῦντες τὸ αὐτὸ φρονεῖν περὶ τῆς σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου διεβεβαιώσαντο. τούτων τοίνυν οὕτως ὁμολογηθέντων, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς τοὺς μὲν οὕτως ὁμολογοῦντας καὶ ἑρμηνεύοντας οὕτω τὰς λέξεις ἃς λέγουσι, μὴ κατακρίνετε προπετῶς μηδὲ ἀποβάλλετε, ἀλλὰ μᾶλλον εἰρηνεύοντας καὶ ἀπολογουμένους προσλαμβάνεσθε. τοὺς δὲ μὴ βουλομένους οὕτως ὁμολογεῖν καὶ διερμηνεύειν τὰς λέξεις, τούτους κωλύετε καὶ ἐντρέπετε ὡς ὑπόπτους τῷ φρονήματι. τούτων τε μὴ ἀνεχόμενοι συμβουλεύετε κἀκείνοις τοῖς ὀρθῶς ἑρμηνεύουσί τε καὶ φρονοῦσι· μηδὲν πλέον ἀλλήλους ἀνακρίνειν, μηδὲ λογομαχεῖν ἐπ' οὐδὲν χρήσιμον. μήτε ταῖς τοιαύταις λέξεσι διαμάχεσθαι, ἀλλὰ τῷ φρονήματι τῆς εὐσεβείας συμφωνεῖν. οἱ γὰρ μὴ οὕτως διανοούμενοι, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λεξειδίοις φιλονεικοῦντες, καὶ παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ γραφέντα ζητοῦντες· οὐδὲν ἕτερον ποιοῦσιν, ἢ ποτίζουσιν ἀνατροπὴν θολερὰν τὸν πλησίον, ὡς φθονοῦντες τὴν εἰρήνην καὶ ἀγαπῶντες τὰ σχίσματα. ἀλλ' ὑμεῖς ὡς ἀγαθοὶ ἄνθρωποι καὶ πιστοὶ δοῦλοι καὶ οἰκονόμοι τοῦ κυρίου, τὰ μὲν σκανδαλίζοντα καὶ ξενίζοντα παύετε καὶ κωλύετε, πάντων δὲ μᾶλλον προκρίνετε τὴν τοιαύτην εἰρήνην. οὔσης ὑγιαινούσης πίστεως. ἴσως ὁ κύριος ἐλεήσει ἡμᾶς καὶ συνάψει τὰ διῃρημένα, καὶ γενομένης μιᾶς ποίμνης πάλιν, πάντες ἕνα ἔχομεν καθηγεμόνα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. ταῦτα ἡμεῖς μὲν, εἰ καὶ μηδὲν πλέον ἔδει ζητεῖν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου μηδὲ ἀνέχεσθαι τῶν ἐκ φιλονεικίας ῥημάτων, ἀλλά γε διὰ τὴν εἰρήνην καὶ ἕνεκα τοῦ μὴ ἀποβάλλειν τοὺς ὀρθῶς πιστεύειν ἐθέλοντας ἀνεκρίναμεν, καὶ ἅπερ ὡμολόγησαν, συντόμως ὑπηγορεύσαμεν, οἱ περιλειφθέντες ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ κοινῇ μετὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν Ἀστερίου καὶ Εὐσεβίου, οἱ γὰρ πλεῖστοι ἐξ ἡμῶν ἀπεδήμησαν εἰς τὰς παροικίας ἑαυτῶν, ὑμεῖς δὲ πάλιν κοινῇ, ἔνθα καὶ εἰώθατε συνάγεσθαι, ἀνάγνωτε ταῦτα, κἀκεῖ πάντας προσκαλέσασθαι καταξιώσατε. δίκαιον γὰρ ἐκεῖ πρῶτον τὴν ἐπιστολὴν ἀναγνωσθῆναι, κἀκεῖ τοὺς βουλομένους καὶ ἀντιποιουμένους τῆς εἰρήνης συνάπτεσθαι, καὶ λοιπὸν συναφθέντων αὐτῶν, ἔνθα ἂν ἀρέσῃ πᾶσι τοῖς λαοῖς, παρούσης τῆς ὑμετέρας χρηστότητος, ἐκεῖ τὰς συνάξεις ἐπιτελεῖσθαι, καὶ τὸν κύριον κοινῇ παρὰ πάντων δοξάζεσθαι. προσαγορεύουσιν ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς καὶ μνημονεύειν ἡμῶν τῷ κυρίῳ εὔχομαι.

neque alius dum Lazarum excitaret, neque alius quum interrogaret de eo vbi situs esset,
sed idem ille ipse erat: corporaliter quidem,
vt homo expuens: diuinitus vero, vt Dei Filius oculos aperiens eius, qui à natiuitate cæcus fuerat. Et carne quidem patiens, vt Petrus dixit, diuinitus tamen, monumenta adaperiens & mortuos excitans. Ex quibus omnia, quæ in Euangelio sunt, ita intelligentes, affirmauerunt se idem sentire de incarnatione &
A humana natura à Dei Verbo assumpta.* Cum
igitur istiusmodi illorum fuerit confessio, adhortamur vos, ne eos, qui ita confitentur, talemque interpretationem suæ confessioni accommodant, temere condemnare aut reiicere velitis, sed potius, admissa illorum excusatione, recipiendos putetis. Eos contrà, qui talem confessionem non edunt, neque tali interpretatione in istis verbis vtũtur, arcere vos vellemus & auersari vt suspectæ mentis homines. Cæterùm, cum istos tolerandos non censebitis, consuletis illis qui rectè interpretãtur & rectè sentiũt, ne vlterior vlla inter vos
B adhibeatur disquisitio, neue verborum pugnis studeatis ad nullam prorsus vtilitatem,
sed sensus cogitationésque pietatis exhibere.
Nam qui ita affecti non sunt, sed tantummodo super istiusmodi voculis contentiose rixãtur, & aliud quippiam, præterquam quod Nicææ scriptum est, requirunt, hi profectò nihil aliud agunt, quàm quòd proximis suis turbidam subuersionem propinant, vt inimici & discordiarum schismatumq; æmulatores. Sed
C vos, ô boni & fideles serui & dispẽsatores Domini, eos qui scandala & peregrina inferunt, compescite & arcete, & præ omnibus anteponite istiusmodi pacem quæ sanæ Fidei est.
Forsitan Dominus misertus nostri, coaptabit quæ sunt hiulca & diuisa, atque vnum ouile reformabit, quo vnum habeamus ducem Dominum nostrum Iesum Christum. Hæc quidem nos: tum quia nefas est, quicquam vltrà Nicænum concilium requirere, aut contentiosas sententias recipere: tum vel ob pacem solùm, & ne qui rectè sentiunt pro reii-
D culis habeantur: ad istum modum censuimus,
& eorum confessionem qualis fuerit, nos qui relicti sumus Alexandriæ, paucis indicauimus,
idque in commune vnà cum reliquis comministris sacrorum Asterio & Eusebio: Nam reliqui ex nostris quisque in suas prouincias abierunt. Vos rursus in commune vbi soletis cõuentus agere ista iubebitis promulgari, cóque omnes euocare. Æquum enim est, vt eo in loco primùm epistola recitetur, ibidemque omnes qui pacem amant inter se concilientur, ac deinde vbi conciliati fuerint, vbi-
E cunque populis videbitur, præsente quoque vestra humanitate synaxis celebretur, & Dominus publicè ab omnibus glorificetur. Salutant vos fratres illi qui mecum hic agunt: bene valete, & nostri memoriã in Domino facite.
Ego

Ego Athanasius cæteriq; Episcopi, in hoc conuentu præsentes, epistolæ subscripsimus, idemque ab illis factum est, qui huc legati venerant, inter quos à Lucifero Sardinæ insulæ Episcopo, diaconi duo Herenius & Agapetus: à Paulino vero, Maximus & Calemerus, qui & ipsi diaconi sunt. Aderant & aliquot monachi Episcopi Apollinaris in hoc ipsum missi: Episcoporum nomina, ad quos epistola conscripta est, sunt hi, Eusebius Bergilælorũ ciuitatis Galliæ, Lucifer Sardiniæ insulæ, Asterius petre Arabęorum, Cymatius Palti Cœlosyriæ, Anatolius Eubœæ. Cæterum, qui epistolam scripserunt, sunt isti: Papa Athanasius, & qui cum illo Alexandriæ fuerunt, ipse quoq; Eusebius inter eos est, Asterius item, reliqui Gaius ex Paratonio proximo Libyæ Agathus Phragonis, & partis alterius Elearchię Ægypti Ammonius Pachnemuneus, & ex reliqua Elearchia Ægypti Agathodęmõ Schedię, & Menelaiti, Episcop. Dracontius paruæ Hermopolis, Adelphius Onuphos quę est Lichnorũ, Hermiõ Taneos, Marcus Zygrorum proximè ad Libyã, Theodorus Athribeos, Andreas Arsenoitæ, Paphnutius Saeos, Marchus philorum, Zoilus Andromenæ, Anthiphron. His etiã Eusebius latine subscripsit, quorum hæc interpretatio: Ego Eusebius Episcopus secundum exactam vestram vtriusque partis confessionem, qua in eadem sententiam inuicem conuenistis: quantum attinet ad hypostases, fateor me quoque idem statuere, neque id solum calculum meum addo, sed etiam in incarnationem Saluatoris nostri, consentio, cum videlicet cùm Filius Dei esset, hominem esse factum: & exępto peccato, omnia, quæ veteris erant nostræ humanitatis, assumpsisse, idque prout habet epistolæ argumentum, meis suffragiis cõfirmo. Deinde quia fama apud exteros increbuit de tabella Sardiniani concilij, ne ea vltra Nicænam Fidem decreta esse putetur, meo suffragio denuncio, quò nihil luxamenti aut noxæ Nicænæ Fidei inde oboriatur, neque eam ea de causa proferendam censeo. Valere vos omnes in Christo exopto. Ego Asterius, superioribus scriptis adstipulor, & vos in Christo benè valere precor. Postquam autem volumen missum erat ex Alexandria, ita à viris, quorum superius mẽtio habita est subscriptum fuit. Post ea quoque & ipsi subscripserunt, Ego Paulinus ita sentio quemadmodũ accepi à Patribus, esse & subsistere patrẽ perfectũ & Filiũ esse & subsistere perfectũ: subsistereq; quoq; Spiritũ S. eumq; perfectũ esse. Quapropter approbo superiorem interpretationẽ de tribus hypostasibus & vna hypostasi, siue essentia: & eos qui ita censent, veros habeo, quum pium sit sentire & confiteri, Trinitatẽ in vna Deitate consistere, & de incarnatione Verbi Patris propter nos facta, ita decerno, quemadmodum scriptum est secũdum Ioannem, Verbum carnem esse factum, non autem, secundum impiissimos homines, mutationem sui Verbũ passum esse, sed nostri gratia hominem esse factum, & ex Maria Virgine Spiritu Sancto genitum esse: & ne-

Ἐγὼ ὁ Ἀθανάσιος ὁμοίως καὶ οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι οἱ συνελθόντες ὑπέγραψαν, καὶ οἱ ἀποσταλέντες δὲ παρὰ μὲν Λουκίφερος τοῦ ἐπισκόπου σαρδίας νήσου, διάκονοι δύο, Ἐρέννιος καὶ Ἀγαπητός, παρὰ δὲ παυλίνου μάξιμος καὶ καλήμερος, καὶ αὐτοὶ διάκονοι· παρῆσαν δὲ καί τινες ἀπολιναρίου τοῦ ἐπισκόπου μονάζοντες, παρ' αὐτοῦ εἰς τοῦτο πεμφθέντες. εἰσὶ δὲ ἕκαστος τῶν προκειμένων ἐπισκόπων, πρὸς οὓς ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη, εὐσέβιος A πόλεως βιργίλλων τῆς γαλλίας. Λουκίφερ τῆς σαρδίας νήσου. Ἀστέριος πετρῶν τῆς ἀραβίας, κυμάτιος παλτοῦ κοίλης συρίας. Ἀνατόλιος εὐβοίας, οἱ δὲ ἐπιστείλαντες, ὅ, τε πάπας Ἀθανάσιος, καὶ οἱ παρατυχόντες σὺν αὐτῷ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· αὐτός τε εὐσέβιος καὶ Ἀστέριος καὶ οἱ λοιποὶ, γάιος παρατονίου τῆς ἔγγυστα λιβύης. Ἀγαθὸς φραγώνεως καὶ μέρους ἐλεαρχίας τῆς αἰγύπτου. Ἀμμώνιος παχνεμουνέως, καὶ τοῦ λοιποῦ μέρους τῆς ἐλεαρχίας, Ἀγαθοδαίμων σχεδίας καὶ μενελαΐτου. B δρακόντιος ἑρμουπόλεως μικρᾶς, Ἀδέλφιος ὀνούφεως τῆς λύχνων, ἑρμίων τάνεως, Μάρκος ζυγρῶν τῆς ἔγγιστα λιβύης, Θεόδωρος Ἀθριβέως, Ἀνδρέας Ἀρσενοΐτου. Παφνούτιος σάεως, Μάρκος, φίλων. Ζωΐλος Ἀνδρομήνας, Ἀντίφρων. τούτοις καὶ εὐσέβιος ὑπέγραψε ῥωμαϊστί, ὧν ἡ ἑρμηνεία, ἐγὼ εὐσέβιος ἐπίσκοπος κατὰ τὴν ἀκρίβειαν ὑμῶν τὴν πρὸς ἑκατέρων τῶν μερῶν ὁμολογηθεῖσαν ἀλλήλοις συντεθειμένων περὶ τῶν ὑποστάσεων καὶ αὐτὸς συγκατε- C τεθέμην, οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ὅτι ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς καὶ ἄνθρωπος γέγονεν. ἀναλαβὼν πάντα ἄνευ ἁμαρτίας, οἷος ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνέστηκε, κατὰ τὸ τῆς ἐπιστολῆς ὕφος ἐπιστωσάμην καὶ ἐπειδὴ ἔξωθεν λέγεται τὸ τῆς σαρδικῆς πιττάκιον ἕνεκεν τοῦ μὴ παρὰ τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν δοκεῖν ἐκτίθεσθαι, καὶ ἐγὼ συγκατατίθεμαι ἵνα μὴ ἡ ἐν νικαίᾳ πίστις διὰ τούτου ἐκκλείεσθαι δόξῃ, μήτ' εἶναι προκομιστέον. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι. Ἐγὼ Ἀστέριος συνδοκῶ τοῖς προγεγραμμένοις, D καὶ ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι, καὶ μετὰ τὸ ἀποσταλῆναι ἀπὸ Ἀλεξανδρείας τὸν τόμον τοῦτον, οὕτως παρὰ τῶν προειρημένων ὑπογεγραμμένον, μετὰ ταῦτα καὶ αὐτοὶ ὑπέγραψαν, ἐγὼ παυλῖνος οὕτως φρονῶ καθὼς παρέλαβον παρὰ τῶν πατέρων, ὄντα καὶ ὑφεστῶτα πατέρα τέλειον καὶ ὑφεστῶτα υἱὸν τέλειον καὶ ὑφεστηκὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τέλειον· διὸ καὶ ἀποδέχομαι τὴν προγεγραμμένην ἑρμηνείαν περὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων, καὶ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως ἤτοι οὐσίας, καὶ τοὺς φρονοῦντας οὕτως. εὐσεβὲς γάρ ἐστι φρο- E νεῖν καὶ ὁμολογεῖν τὴν ἁγίαν τριάδα ἐν μιᾷ θεότητι, καὶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως δὲ τῆς δι' ἡμᾶς γενομένης τοῦ λόγου τοῦ πατρὸς, οὕτως φρονῶ καθὼς γέγραπται ὅτι κατὰ τὸν ἰωάννην, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐ κατὰ τοὺς ἀσεβεστάτους, τοὺς λέγοντας, μεταβολὴν αὐτὸν πεπονθέναι, ἀλλ' ὅτι ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς γέγονεν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου μαρίας, καὶ ἁγίου πνεύματος γεννηθείς, οὔτε γὰρ

οὔτε γὰρ ἄψυχον, οὔτε ἀναίσθητον, οὔτε ἀνόητον σῶμα εἶχεν ὁ σωτήρ, οὔτε γὰρ οἷόν τε ἦν τοῦ κυρίου ἀνθρώπου δι' ἡμᾶς γινομένου, ἀνόητον αὐτοῦ εἶναι τὸ σῶμα· ὅθεν ἀναθεματίζω τοὺς τὴν ἐν νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἀθετοῦντας, καὶ μὴ λέγοντας ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, καὶ ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ ἀναθεματίζω δὲ καὶ τοὺς λέγοντας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα δι' υἱοῦ γεγονός· ἔτι δὲ ἀναθεματίζω σαβελλίου καὶ φωτεινοῦ, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν, στοιχῶν τῇ πίστει τῇ κατὰ νικαίαν καὶ πᾶσι τοῖς προγεγραμμένοις. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὔχομαι ἐγὼ καρτέριος.

A & nequaquam inanimatum aut insensile, aut sine mente corpus Saluatorem nostrum habuisse: quippe, cùm impossibile sit Dominum propter nos hominem factum, corpus habere sine mente. Ideóque anathemate persequor eos, qui confessionem Fidei Nicænæ vilipendunt, & qui negant Filium ex substantia Patris, aut coëssentialem Patri existere. Execror item eos qui dicunt, Spiritum Sanctum propter Filium creaturam esse factum: præterea Sabellij, Photini, omnemque hæresim anathematizo, incedens secundum Nicænam Fidem, & secundum omnia superiùs scripta. Valere vos opto ego Carterius.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρείας

ΠΡΟΣ ΕΠΙΚΤΗΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ Κορίνθου, κατὰ τῶν αἱρετικῶν ἐπιστολή.

Τῷ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ ποθεινοτάτῳ συλλειτουργῷ καὶ συμμύστῃ Ἐπικτήτῳ, Ἀθανάσιος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΕΓΩ μὲν ἐνόμιζον, πᾶσαν ματαιολογίαν πάντων, ὅσοι δή ποτ' οὖν εἰσιν αἱρετικοί, πεπαῦσθαι ἐκ τῆς γενομένης ἐν νικαίᾳ συνόδου· ἡ γὰρ ἐν αὐτῇ παρὰ τῶν πατέρων κατὰ τὰς θείας γραφὰς ὁμολογηθεῖσα πίστις, αὐτάρκης ἐστὶ πρὸς ἀνατροπὴν μὲν πάσης ἀσεβείας· σύστασιν δὲ τῆς εὐσεβοῦς ἐν χριστῷ πίστεως. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ νῦν διαφόρων γινομένων συνόδων, ἔν τε τῇ γαλλίᾳ καὶ σπανίᾳ καὶ τῇ μεγάλῃ ῥώμῃ, πάντες οἱ συνελθόντες, τοὺς μὲν ἔτι κρυπτομένους φρονοῦντας τὰ ἀρείου, αὐξέντιον δὴ λέγω τὸν ἐν μεδιολάνῳ καὶ οὐρσάκιον καὶ οὐάλεντα καὶ Γάϊον· ἀπὸ τῆς παννονίας παμψηφεί, ὡς ἐφ' ἑνὸς πνεύματος κινούμενοι, ἀνεθεμάτισαν· ἔγραψάν τε πανταχοῦ διὰ τὸ τοὺς τοιούτους ἐπινοεῖν ἑαυτοῖς ὀνόματα συνόδων, μηδεμίαν ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ σύνοδον ὀνομάζεσθαι, εἰ μὴ μόνην τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον γενομένην· τρόπαιον οὖσαν πάσης μὲν αἱρέσεως, ἐξαιρέτως δὲ τῆς ἀρειανῆς, δι' ἣν μάλιστα καὶ ἡ σύνοδος τότε συνήχθη.

πῶς

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

B
AD EPICTETVM EPISCOPVM CORINTHIORVM EPISTOLA CONTRA HÆRETICOS.

Domino dilecto fratri & desideratissimo in sacris collegæ Epicteto, Athanasius in Domino S.

EGO arbitrabar, omnium (quotquot vnquam fuere) hæreticorum inanem garrulitatem, Nicæno concilio sedatam esse. Nam fides, quæ
C inibi à Patribus secundum sacras scripturas tradita, & confessionibus confirmata est, satis mihi idonea efficaxque videbatur ad omnem impietatem euertendam, & pietatem eius, quæ in Christo est fidei constituendam. Atque ideo diuersis conciliis per Galliam, & Hispanias, & Romæ celebratis, omnes, qui in eo conuentu fuere, istos lucifugas, qui sese etiamnum occultant, & quæ Arij sunt, sapiunt: Auxentium dico Mediolanésem, Vrsatium, Valentem, & Gaium Pannoniem communi cal-
D culo vnius spiritus incitatu anathemate percusserunt, eo quod isti sibi nomina vendicauerint Synodorum, quum nulla sit in Catholica ecclesia Synodus existimanda præter vnicam Nicænã, quæ omniũ hæreseon profligatarum, ac in primis Arianę tropheũ habenda est. Neque id mirum quũ huius hæreseos refutandæ gratia illa Synodus potissimũ coacta fuerit.

Qua

Qua igitur audacia fit, vt post tanti Concilij authoritatem, disceptationes aut quæstiones instituant? Quod si ex genere Arianorum sunt, nihil mirum, si quæ contra ipsos promulgata & scripta sint, calumniis oppugnent. Quemadmodum & Ethnici, quibus dum dicitur, Idola gentium aurum esse, & argentum opera manuum, doctrinam de diuina cruce, delirium existimant. Sin ex eorum numero sunt, qui, quum orthodoxorum speciem habeant, & amplecti videantur quæ à Patribus sunt edita, disputando tamen ea subuertere moliantur, nihil aliud faciunt, quàm proximum suum potant subuersione lutulenta, verborum pugnis digladiantes, non ad alicuius vtilitatem, sed ad ruinam hominum simpliciorum. Hæc tum demum mihi visum est scribere, postquam incidissem in commentarios à tua sanctitate compositos, qui vtinam nunquam scripti essent, quo prorsus nulla eorum apud posteros relinquatur memoria. Quis ista audiuit, quis docuit, aut didicit? *Ex Sion enim prodibit lex, & Verbum Domini de Hierusalem.* Hæc autem quando prodierunt? imo quis infernus ista eructauit? vt consubstantiale dicant corpus ex Maria genitum cum Verbi diuinitate: aut Verbum in carnem & ossa, costas, neruos, & prorsus in corpus commutatum esse, & à sua natura degenerasse? Quis ista in Ecclesia, aut à Christianis audiuit: fictionem non reuera, Deum Verbum corpus esse factum? Aut quis ita impius fuit, vt vel verbis diceret, vel animo cogitaret, ipsam Deitatem, quæ patri est consubstantialis, circuncisam fuisse, & ex perfecta, imperfectam esse redditam, & illud corpus quod in cruce pependit, non corpus humanum, sed ipsam opificem rerum Sapientiam fuisse? Quis item audiens, eum, non ex Maria, sed ex sua sibi natura corpus finxisse, talia loquentem pro Christiano habeat? Quis istam nefariam excogitauit impietatem, vt huiusmodi vel cogitatione conciperet, vel verbis exprimeret, vt asserant, eum, qui dicit ex Maria editum esse Dominicũ corpus, non iam Trinitatem, sed quaternitatem in Deitate constituere, ac proinde eos qui ita sentiunt, eosdem & carnem dicere quam ex Maria induit Saluator, esse substantiæ Trinitatis? Vnde nobis nonnulli eructauerunt parem cum superiori impietatem, vt iactent non minoris esse ætatis corpus Deitatis Verbi, sed id ei coæternum perpetuò fuisse, eò quòd ex substantia sapientiæ conflatum sit. Quomodo ij qui nomine Christiano censentur, ambigere ausi sunt, sitne Dominus ex Maria editus substantia Deus & natura Filius Dei? corpore autem ex semine Dauidis, & ex carne Mariæ? Quinam vsque adeo audaces, vt negent eum, qui carne passus est, & crucifixus, Christum fuisse? Aut cur denique affectant Christiani hominis vocabulum qui dicunt Verbum ita in sanctum hominem, vt in aliquem ex Prophetis descendisse, ipsum tamen Verbum nequaquam hominem esse factum, desumpto ex Maria corpore, sed

πῶς οὖν μετὰ τοσαῦτα ἀμφισβητεῖν, ἢ ζητεῖν τινες ἐπιχειροῦσιν; εἰ μὲν οὖν ἐκ τῶν ἀρειανῶν εἰσιν, οὐδὲν θαυμαστὸν, εἰ τὰ κατ' αὐτῶν γραφέντα διαβάλλουσιν, ὥσπερ ἕλληνες ἀκούοντες τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, μωρίαν ἡγοῦνται τὴν περὶ τοῦ θείου σταυροῦ διδασκαλίαν· εἰ δὲ τῶν δοκούντων ὀρθῶς πιστεύειν καὶ ἀγαπᾶν τὰ δηλωθέντα παρὰ τῶν πατέρων, εἰσὶν οἱ διὰ τοῦ ζητεῖν ἀνασκευάζειν A θέλοντες· οὐδὲν ἕτερον ποιοῦσιν, ἢ κατὰ τὸ γεγραμμένον, τὸν μὲν πλησίον ποτίζουσιν ἀνατροπὴν θολεράν, λογομαχοῦσι δὲ ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ, ἢ ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκεραίων· ταῦτα δὲ οὕτω γράφω, ἐντυχὼν τοῖς παρὰ τῇ σῇ θεοσεβείᾳ πραχθεῖσιν ὑπομνήμασιν, ἃ μηδὲ γραφῆναι ὤφελον, ἵνα μηδὲ μνήμη τις τούτων τοῖς μετὰ ταῦτα γένηται· τίς γὰρ ἤκουσε τοιαῦτα πώποτε; ἢ τίς ὁ διδάξας ἢ μαθών; „ ἐκ μὲν γὰρ σιὼν ἐξελεύσεται νόμος· καὶ λόγος θεοῦ ἐξ ἱερουσα- „ B λήμ· ταῦτα δὲ, πόθεν ἐξῆλθε; ποῖος ᾅδης ἠρεύξατο ὁμοούσιον εἰπεῖν τὸ ἐκ μαρίας σῶμα, τῇ τοῦ λόγου θεότητι; ἢ ὅτι ὁ λόγος σάρκα καὶ ὀστέα καὶ τρίχας, καὶ ὅλον σῶμα μεταβέβληται καὶ ἠλλάγη τῆς ἰδίας φύσεως; τίς δὲ ἤκουσεν ἐν ἐκκλησίᾳ, ἢ ὅλως παρὰ χριστιανῶν, ὅτι θέσει καὶ οὐ φύσει σῶμα πεφόρηκεν ὁ κύριος; ἢ τίς τοσοῦτον ἠσέβησεν, ὥστε εἰπεῖν ἅμα καὶ φρονεῖν, ὅτι ἡ θεότης αὐτὴ ἡ ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, περιετμήθη τραπεῖσα καὶ ἀτελὴς ἐκ τε- C λείου γέγονεν· καὶ ὅτι τὸ ἐν ξύλῳ καθηλούμενον, οὐκ ἦν τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὴ ἡ δημιουργὸς οὐσία τῆς σοφίας; τίς δὲ ἀκούων ὅτι οὐκ ἐκ μαρίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας, μετεποίησεν ἑαυτῷ σῶμα παθητὸν ὁ λόγος· εἴποι ἂν χριστιανὸν τὸν λέγοντα ταῦτα; τίς δὲ τὴν ἀθέμιτον ταύτην ἐπενόησεν ἀσέβειαν, ὥστε κἂν εἰς ἐνθύμησιν ἐλθεῖν καὶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ λέγων ἐκ μαρίας εἶναι τὸ κυριακὸν σῶμα, οὐκέτι τριάδα, ἀλλὰ τετράδα ἐν τῇ θεότητι φρονεῖ; ὡς διὰ τοῦτο τοὺς οὕ- D τως διακειμένους τῆς οὐσίας τῆς τριάδος εἶναι λέγειν τὴν σάρκα ἣν ἐνεδύσατο ἐκ μαρίας ὁ σωτήρ· πόθεν δὲ πάλιν ἠρεύξαντό τινες ἴσην ἀσέβειαν τοῖς προειρημένοις, ὥστε εἰπεῖν μὴ νεώτερον εἶναι τὸ σῶμα τῆς τοῦ λόγου θεότητος, ἀλλὰ συναΐδιον αὐτῷ διαπαντὸς γεγενῆσθαι, ἐπειδὴ ἐκ τῆς οὐσίας τῆς σοφίας συνέστη; πῶς δὲ καὶ ἀμφιβάλλειν ἐτόλμησαν οἱ χριστιανοί, εἰ ὁ ἐκ μαρίας προελθὼν κύριος υἱὸς μὲν τῇ οὐσίᾳ καὶ φύσει τοῦ θεοῦ ἐστι· τὸ δὲ κατὰ E σάρκα ἐκ σπέρματός ἐστι δαβίδ. σαρκὸς δὲ τῆς ἁγίας μαρίας; τίνες δὲ ἄρα οὕτω τολμηροὶ γεγόνασιν, ὥστε εἰπεῖν τὸν χριστὸν τὸν σαρκὶ παθόντα καὶ ἐσταυρωμένον, μὴ εἶναι κύριον καὶ σωτῆρα καὶ θεὸν καὶ υἱὸν τοῦ πατρός; ἢ πῶς χριστιανοὶ θέλουσιν ὀνομάζεσθαι, οἱ λέγοντες εἰς ἄνθρωπον ἅγιον, ὡς ἐπὶ ἕνα τῶν προφητῶν ἐληλυθέναι τὸν λόγον, καὶ μὴ αὐτὸν γεγονέναι λαβόντα ἐκ μαρίας τὸ σῶμα, ἀλλ'

ἀλλ' ἕτερον εἶναι τὸν χριστὸν, καὶ ἕτερον τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, τὸν πρὸ μαρίας καὶ ἀπὸ αἰώνων υἱὸν ὄντα τοῦ πατρός. ἢ πῶς εἶναι χριστιανοὶ δύνανται, οἱ λέγοντες ἄλλον εἶναι τὸν χριστὸν, καὶ ἄλλον τὸν τοῦ θεοῦ λόγον; ταῦτα ἦν ἐν τοῖς ὑπομνήμασι διαφόρως μὲν, εἰρημένα· μίαν δὲ τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχοντα πρὸς ἀσέβειαν ῥέπουσαν δύναμιν· διὰ ταῦτα διεκρίνοντο καὶ διεμάχοντο πρὸς ἀλλήλους, οἱ αὐχοῦντες ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῶν πατέρων τῇ ἐν νικαίᾳ γενομένῃ· ἐγὼ δὲ, τὴν σὴν ἐθαύμασα θεοσέβειαν ἀνασχομένην· καὶ ὅτι μὴ τούτους ἔπαυσε μὲν ταῦτα λέγοντας· τὴν δὲ εὐσεβῆ πίστιν παρέθηκεν αὐτοῖς· ἵνα ἢ ἀκούσαντες ἠρεμήσωσιν, ἢ ἀντιλέγοντες, ὡς αἱρετικοὶ νομισθῶσι· τὰ γὰρ εἰρημένα οὔτε λεκτὰ, οὔτε ἀκουστὰ παρὰ χριστιανοῖς, ἀλλ' ἀλλότρια κατὰ πάντα τρόπον τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας· διὰ τοῦτο γοῦν κἀγὼ τὰ παρ' ἐκείνων, ὡς εἴρηται, ἐγγράφεσθαι γυμνῶς πεποίηκα τῇ ἐπιστολῇ, ἵνα καὶ μόνον ὁ ἀκούων, θεωρῇ τὴν ἐν αὐτοῖς αἰσχύνην καὶ ἀσέβειαν· καὶ εἰ καὶ ἔδει διὰ πλειόνων κατηγορεῖν καὶ διελέγχειν τὴν ἀφροσύνην τῶν τὰ τοιαῦτα νοησάντων, ἀλλὰ καλὸν ἕως τούτων εἶναι τὴν ἐπιστολὴν, καὶ μηδὲν πλεῖον γράφειν· τὰ γὰρ οὕτω φανερῶς δεικνύμενα φαῦλα, γυμνάζειν ἐπὶ πλεῖον καὶ περιεργάζεσθαι οὐ δεῖ· ἵνα μὴ τοῖς φιλονεικοῦσιν ὡς ἀμφίβολα νομισθῇ· ἢ τοῦτο μόνον ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα καὶ εἰπεῖν ἀρκεῖ, ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, οὐδὲ ταῦτα οἱ πατέρες ἐφρόνησαν· ἵνα δὲ μὴ ἐκ τοῦ τέλεον σιωπῆς πρόφασιν ἀναισχυντίας ἑαυτοῖς οἱ τῶν κακῶν ἐφευρεταὶ πορίσωνται, καλὸν ἐκ θείων γραφῶν ὀλίγα μνημονεῦσαι, τάχα κἂν οὕτως αἰδεσθέντες, παύσωνται ἀπὸ τῶν ῥυπαρῶν τούτων ἐπινοιῶν· πόθεν ὑμῖν ἐπῆλθεν εἰπεῖν ὦ οὗτοι, ὁμοούσιον εἶναι τὸ σῶμα τῆς τοῦ λόγου θεότητος· ἀπὸ γὰρ τούτου, καλόν ἐστιν ἄρξασθαι· ἵνα τούτου δεικνυμένου σαθροῦ, καὶ πάντα τὰ ἄλλα, τοιαῦτα δειχθῇ. ἀπὸ μὲν οὖν τῶν θείων γραφῶν, οὐκ ἔστιν εὑρεῖν· θεὸν γὰρ ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι λέγουσι γεγονέναι· ἀλλὰ καὶ οἱ πατέρες οἱ ἐν νικαίᾳ συνελθόντες, οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὸν τὸν υἱὸν εἰρήκασιν ὁμοούσιον τοῦ πατρός· καὶ τοῦτον μὲν, ἐκ μαρίας ὡμολόγησαν εἶναι πάλιν κατὰ τὰς γραφάς· ἢ τοίνυν ἀρνήσασθε τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον· καὶ ὡς αἱρετικοὶ παρεισφέρετε ταῦτα, ἢ εἰ βούλεσθε τέκνα τῶν πατέρων εἶναι, μὴ φρονεῖτε παρ' ἐκεῖνα ἅπερ ἔγραψαν αὐτοί· καὶ γὰρ καὶ ἐκ τούτου, τὸ ἄτοπον θεωρεῖν ὑμᾶς ἔξεστιν· εἰ ὁμοούσιος ὁ λόγος τῷ σώματι ἐκ γῆς ἔχοντι τὴν φύσιν· ὁμοούσιος δὲ ὁ λόγος τῷ πατρὶ κατὰ τὴν τῶν πατέρων ὁμολογίαν, ὁμοούσιος ἔσται καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ τῷ σώματι τῷ ἐκ γῆς γενομένῳ· καὶ τί ἔτι μέμφεσθε τοῖς ἀρειανοῖς λέγουσι τὸν υἱὸν κτίσμα, λέγοντες αὐτοὶ καὶ τὸν πατέρα ὁμοούσιον τοῖς κτίσμασι; καὶ εἰς ἑτέραν ἀσέβειαν μετερχόμενοι, φάσκοντες εἰς σάρκα καὶ ὀστέα καὶ τρίχας καὶ νεῦρα, καὶ ὅλον τὸ σῶμα μεταβεβλῆσθαι τὸν λόγον, καὶ ἠλλάχθαι τῆς ἰδίας φύσεως. ὥρα γὰρ ὑμᾶς εἰπεῖν φανερῶς ἐκ γῆς αὐτὸν γεγενῆσθαι·

ἐκ τῆς

sed alium esse Christum, alium Filium Dei, qui ante Mariam & ante secula extiterat Filius Patris? Aut qui (quæso) Christiano nomine censeri debent, qui asserunt, alium esse Filium, aliud esse Verbum Dei? & hæc quoque erant in tuis commentariis, aliter quidem dicta, sed tamen quæ & eandem sententiam, & eandem vim ad impietatem haberent. Ob istáne disceptabant, & decertabant, inter se, qui sese offerebant de confessione Patrum in Nicæna Synodo? Ego autem demiratus sum tuam pieta-
A tem hæc sustinuisse, quod non simul & istos compescuerit, & piam fidem illis proposuerit, vt iis auditis vel in quietem se darent, vel si inquieti contradicerent, hæretici homines iudicarentur. Nam ista nec dictu, nec auditu tolerabilia sunt apud Christianos, sed omnibus modis aliena ab Apostolica doctrina. Ideo & ego, vt ab illis dicta fuere, nudis verbis in epistola describi curaui, vt qui vel solum audiat fœditatem illorum & impietatem, statim oculis animaduertat: etsi pluribus verbis eo-
B rum stultitia, qui hoc malo laborant, exagitari merebatur, plura tamen non addidi, quòd epistolæ non conueniret vlterior prolixitas. Quæ enim ita manifesto praua peruersáque sunt, ea curiosius tractare non oportet, ne cōtentiosis hominibus ambigua videantur, sed tantummodo ad ea respondendum est, quod ipsum per se sufficit, ea ortodoxæ Ecclesiæ non esse, neque maiores nostros ita sensisse. Cæterum, ne ex solido silentio occasionem impudentiæ sibi malorum inuentores com-
C parent, rectius est, si pauca ex sacris voluminibus recitemus. Quid enim, si ita pudefacti sordidas istas comminiscentias abiiciant? Sed heus tu, quibusnam rationibus consubstantiale esse corpus cum Deitate Verbi asseueras? Siquidem operæprecium est, hinc initium disputandi deducere, vt dum hoc ostenderimus infirmum & caducum, reliqua omnia eiusdem infirmitudinis habeantur. Nihil certè tale in diuinis scripturis, quæ Deum in humano corpore fuisse aiunt, reperias: & patres qui Nicææ conuenerunt, non corpus, sed filium
D ipsum Patri coæternum fuisse asseuerant, idque ex substantia patris: corpus vero rursum ex Maria secundum diuinas scripturas ortum traxisse confitentur. Aut repudiare igitur Nicænum Concilium, & vt hæretici ista inferre: aut si vultis filij patrum esse, non debetis sentire diuersa ab iis, quæ patres ipsi conscripserunt. Vel inde, scilicet rei absurditatē spectes, quod aiunt illud, quod ex terra originem habet, consubstantiale esse Verbo, cùm Verbum Patri consubstantiale sit, iuxta patrum protestationem: id si admittas, erit pater quoque
E corpori terreno consubstantialis. Quid igitur causæ est, quod Arianos insectemini, quum aiunt Filium creaturam esse, quum vos Patrem ratiocinemini consubstantialem esse rebus creatis? Quinimo etiam in aliam impietatem transitum facitis, asserentes Verbum in carnē, in ossa, in pilos, neruos, imò prorsus in corpus, mutata priori natura, abiisse. Video enim vos apertè dicere, ex terra eū genitū esse:

Ex terra

Ex terra enim ossium & totius corporis natura. Quur igitur stolidi libidinem sumitis cum illis depugnandi? Qui dum eiusdem substantiæ esse dicitis & Verbum & corpus Verbi, alterum ex altero, qualis naturæ sit, indicatis: & in eo, quòd eum in carnem abiisse dicitis, degenerationem suique immutationem in ipso Verbo imaginamini. Quis hæc vel loquentes sustineat? recidistis enim in impietatem omni hæresi grauiorem. Si enim consubstantiale est Verbum corpori, superfluum est, vt Mariæ vel mentio, vel vsus habeatur, cùm corpus illud ante Mariam ab æterno constiterit, quemadmodum & Verbum, si modo illud est coæternum corpori secundum vestram disciplinam. Quorsum igitur necessarius fuit Verbi aduentus? an ideo scilicet, vt sibi consubstantiale corpus indueret, vel mutatus alienatúsque à sua ipsius natura, in corpus degeneraret? Non enim seipsum Deitas assumit, vt sibi, quod consubstantiale sit, induat, sed neque peccauit Verbum, quod aliorum peccata redimit, vt degenerans in corpus, ipsum pro seipso in sacrificium offerat, atque ita redimat. Apagesis, *Semen enim Abrahæ apprehendit* (vt inquit Apostolus) *vnde debuit per omnia fratribus assimilari*, & assumere corpus, quod nobis esset simile. Ideóque pro fundamento istius rei subiicitur Maria, vt ab ea hoc ipsum corpus mutuaretur, quod pro nobis offerret: Eandemque Mariam Esaias prophetando demonstrat: *Ecce* (inquiens) *Virgo concipiet, &c.* Gabriel porrò, ad illam ipsam legatur, neque simpliciter ad quamuis virginem, sed virginem desponsatam viro, vt ex sponso ostenderet Mariam verè hominem esse, & parientis meminit scriptura: atque eam fasciis obligasse, beatáque prædicantur vbera quæ suxerat, & quasi hostia offertur, quia vt primogenitus aperuerat vterum parentis. Hæc omnia erant argumenta parientis Virginis. Et Gabriel circunspectè & cum bona cautione euangelizauit, non simpliciter dicens, id quod natum fuerit in te, forinsecus introductum in eam corpus existimari possit, sed *quod ex te* (inquit) *nascetur*, quò ex eius natura, eum primogenitum esse agnoscere liceret, liquido hoc ipsum natura demonstrante, impossibile esse Virginem lac habere citra partum, impossibile item esse lacte nutriri corpus & fasciis constringi, quod non prius naturaliter editum esset? Eiusdem rationis est, quòd octauo die circũcisus est eiusdem quoque quòd Simeon eum in vlnis suscepit, eiusdẽ quòd puer fuit, quod creauit, & ad trigesimum annũ peruenit. Non enim vt nonnulli suspicati sunt, substantia ipsa Verbi commutata, circuncisionem passa est, quum inalterabilis planè, & incõmutabilis sit illa, ipso teste Saluatore: *Videte*, inquit, *quod ego idem sum*: Paulo quoq; id indicãte, *Iesus Christus heri & hodie idem in secula*. Sed neq; corpore circũciso, gestato, vescente, laborante, in palo affixo & passo quidquã eorũ sensit impatibile illud, & incorporeũ Verbũ Dei. Corpus

ἐκ τῆς γῆς γάρ, ἡ τῶν ὀστέων καὶ ὅλου τοῦ σώματος φύσις. τίς οὖν ἡ τοσαύτη παραφροσύνη, ἵνα καὶ πρὸς ἑαυτοὺς διαμάχησθε; ὁμοούσιον μὲν γὰρ λέγοντες τὸν λόγον τῷ σώματι, ἕτερον σημαίνετε· τὸ δὲ εἰς σάρκα μεταβεβλῆσθαι, αὐτοῦ τοῦ λόγου τροπὴν φαντάζεσθε. καὶ τίς ἔτι λοιπὸν ὑμῶν ἀνέξεται ταῦτα καὶ μόνον φθεγγομένων; πάσης γὰρ αἱρέσεως πλέον εἰς ἀσέβειαν ἐξεκλίνατε. εἰ γὰρ ὁμοούσιος ὁ λόγος τῷ σώματι, περιττὴ τῆς Μαρίας ἡ μνήμη· καὶ τίς ἡ χρεία δυναμένου τοῦ σώματος εἶναι καὶ πρὸ Μαρίας ἀϊδίως, ὥσπερ οὖν ἐστι καὶ αὐτὸς ὁ λόγος; εἴ γε καθ' ὑμᾶς ὁμοούσιός ἐστι τῷ σώματι; τίς δὲ καὶ ἡ χρεία τῆς ἐπιδημίας τοῦ λόγου, ἵνα τὸ ἑαυτοῦ ὁμοούσιον ἐνδύσηται; ἢ τραπεῖσα, παρὰ τῆς ἰδίας φύσεως σῶμα γένηται; οὐ γὰρ ἑαυτῆς ἡ θεότης ἐπιλαμβάνεται, ἵνα καὶ τὸ ὁμοούσιον ἑαυτῆς ἐνδύσηται· ἀλλ' οὐδὲ ἥμαρτεν ὁ τὰς ἄλλων ἁμαρτίας λυτρούμενος λόγος, ἵνα τραπεὶς εἰς σάρκα ἑαυτὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦ θυσίαν προσενέγκῃ, καὶ ἑαυτὸν λυτρώσηται· ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὕτως, μὴ γένοιτο· σπέρματος γὰρ Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος· ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, καὶ λαβεῖν ὅμοιον ἡμῖν σῶμα· διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὑπόκειται ἀληθῶς ἡ Μαρία· ἵν' ἐξ αὐτῆς τοῦτο λάβῃ, καὶ ὡς ἴδιον ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸ προσενέγκῃ· καὶ ταύτην ὁ μὲν Ἡσαΐας προφητεύων, ἐδείκνυε λέγων, ἰδοὺ ἡ παρθένος· ὁ δὲ Γαβριὴλ, ἀποστέλλεται πρὸς αὐτήν· οὐχ ἁπλῶς παρθένον, ἀλλὰ πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρί· ἵν' ἐκ τοῦ μνηστῆρος δείξῃ τὴν Μαρίαν, ἀληθῶς ἄνθρωπον οὖσαν· διὸ καὶ τοῦ τίκτειν μνημονεύει ἡ γραφή, καί φησιν ἐσπαργάνωσε· καὶ ἐμακαρίζοντο μαστοὶ οὓς ἐθήλασε· καὶ προσηνέχθη θυσία, ὡς διανοίξαντος τοῦ τεχθέντος τὴν μήτραν. ταῦτα δὲ πάντα, τικτούσης ἦν παρθένου γνωρίσματα. καὶ ὁ Γαβριὴλ δὲ, ἀσφαλῶς εὐηγγελίζετο αὐτῇ λέγων, οὐχ ἁπλῶς τὸ γεννώμενον ἐν σοί· ἵνα μὴ ἔξωθεν ἐπεισαγόμενον αὐτῇ σῶμα νομισθῇ, ἀλλ' ἐκ σοῦ· ἵν' ἐξ αὐτῆς φύσει τὸ γεννώμενον εἶναι πιστευθῇ φανερῶς· καὶ τοῦτο τῆς φύσεως δεικνυούσης, ὡς ἀδύνατον παρθένον φέρειν γάλα μὴ τεκοῦσαν· καὶ ἀδύνατον γάλακτι τραφῆναι σῶμα καὶ σπαργανωθῆναι, μὴ πρότερον φύσει τεχθέν, τοῦτό ἐστι τὸ περιτμηθὲν ὀκταήμερον· τοῦτο Συμεὼν εἰς τὰς ἀγκάλας ἐδέξατο· τοῦτο γέγονε παιδίον καὶ ηὔξησε, δωδεκαετὲς γενόμενον καὶ εἰς τὸν τριακοστὸν ἐνιαυτὸν ἦλθεν· οὐ γὰρ ὥς τινες ὑπενόησαν, ἡ οὐσία αὐτὴ τοῦ λόγου τραπεῖσα περιετμήθη ἀναλλοίωτος οὖσα καὶ ἄτρεπτος· λέγοντος μὲν αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος, ἴδετε ἴδετε ὅτι ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι· τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος, Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀλλ' ἐν τῷ περιτμηθέντι σώματι καὶ βασταχθέντι, καὶ φαγόντι καὶ πιόντι καὶ καμόντι, καὶ ἐν ξύλῳ καθηλωθέντι, καὶ παθόντι ἦν ὁ ἀπαθὴς καὶ ἀσώματος τοῦ θεοῦ λόγος. τοῦτο

τοῦτο ἦν τὸ ἐν μνημείῳ τεθέν, ὅτε αὐτὸς ἐπορεύθη μὴ χωρισθεὶς αὐτοῦ κηρύξαι καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασιν, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος· ὃ μάλιστα δείκνυσι τὴν ἄνοιαν τῶν λεγόντων εἰς ὀστέα καὶ σάρκα τετράφθαι τὸν λόγον· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἦν χρεία μνημείου· αὐτὸ γὰρ ἂν ἐπορεύθη δι' ἑαυτοῦ τὸ σῶμα κηρύξαι τοῖς ἐν τῷ ᾅδῃ πνεύμασι. νῦν δὲ αὐτὸς μὲν ἐπορεύθη κηρύξαι· τὸ δὲ σῶμα εἱλίξας ὁ Ἰωσὴφ σινδόνι, ἀπέθετο ἐν τῷ Γολγοθᾷ· καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι μὴ τὸ σῶμα ἦν ὁ λόγος, ἀλλὰ σῶμα ἦν τοῦ λόγου· καὶ τοῦτο Θωμᾶς ἀναστὰν ἐκ νεκρῶν ἐψηλάφησε· καὶ εἶδεν ἐν αὐτῷ τοὺς τύπους τῶν ἥλων, οὓς ὑπέμεινεν αὐτὸς ὁ λόγος ὁρῶν καθηλωμένους ἐν τῷ ἰδίῳ σώματι· καὶ δυνάμενος κωλύειν, οὐκ ἐκώλυσεν· ἀλλὰ καὶ ἰδιοποιεῖτο τὰ τοῦ σώματος ἴδια ὡς ἑαυτοῦ, ὁ λόγος ὁ ἀσώματος. διὰ τοῦτο τοῦ σώματος τυπτομένου παρὰ τοῦ ὑπηρέτου, ὡς αὐτὸς πάσχων, ἔλεγε· τί με δέρεις; καὶ ἄψαυστος ὢν τῇ φύσει, ἔλεγε, „τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας· τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα· καὶ „τὸ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης „ἐμπτυσμάτων. ἃ γὰρ τὸ ἀνθρώπινον ἔπασχε τοῦ λόγου, ταῦτα συνὼν αὐτῷ ὁ λόγος, εἰς ἑαυτὸν ἀνέφερεν, ἵνα τῆς τοῦ λόγου θεότητος μετασχεῖν δυνηθῶμεν· καὶ ἦν παράδοξον· ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ πάσχων καὶ μὴ πάσχων· πάσχων μέν, ὅτι τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔπασχε σῶμα, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχοντι ἦν, μὴ πάσχων δέ, ὅτι τῇ φύσει θεὸς ὢν ὁ λόγος, ἀπαθής ἐστι· καὶ αὐτὸς μὲν ὁ ἀσώματος, ἦν ἐν τῷ παθητῷ σώματι· τὸ δὲ σῶμα εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τὸν ἀπαθῆ λόγον, ἀφανίζοντα αὐτοῦ τοῦ σώματος τὰς ἀσθενείας· ἐποίει δὲ τοῦτο καὶ ἐγίνετο οὕτως, ἵνα τὰ ἡμῶν αὐτὸς δεχόμενος καὶ προσενεγκὼν εἰς θυσίαν, ἐξαφανίσῃ· καὶ λοιπὸν τοῖς ἑαυτοῦ περιβαλὼν ἡμᾶς, ποιήσῃ τὸν ἀπόστολον εἰπεῖν, δεῖ „τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ „θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν· οὐ θέσει δὲ ταῦτα ἐγίνετο, μὴ γένοιτο, ὡς τινὲς πάλιν ὑπέλαβον. ἀλλ' ὄντως ἀληθείᾳ ἀνθρώπου γενομένου τοῦ σωτῆρος, ὅλου τοῦ ἀνθρώπου σωτηρία ἐγίνετο· εἰ γὰρ θέσει ἦν ἐν τῷ σώματι ὁ λόγος κατ' ἐκείνους, τὸ δὲ θέσει λεγόμενον φαντασία ἐστίν, εὑρίσκεται δοκήσει καὶ ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν ἀνθρώπων λεγομένη, κατὰ τὸν ἀσεβέστατον Μανιχαῖον· ἀλλὰ μὴν οὐ φαντασία ἡ σωτηρία ἡμῶν· οὐδὲ σώματος μόνου, ἀλλ' ὅλου ἀνθρώπου ψυχῆς καὶ σώματος ἀληθῶς, ἡ σωτηρία γέγονεν ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ. ἀνθρώπινον ἄρα φύσει τὸ ἐκ Μαρίας κατὰ τὰς θείας γραφάς, καὶ ἀληθινὸν ἦν τὸ σῶμα τοῦ σωτῆρος, ἀληθινὸν δὲ ἦν, ἐπεὶ ταυτὸν ἦν τῷ ἡμετέρῳ. ἀδελφὴ γὰρ ἡμῶν ἡ Μαρία· ἐπεὶ καὶ οἱ πάντες ἐκ τοῦ Ἀδάμ ἐσμεν· καὶ τοῦτο οὐκ ἄν τις ἀμφιβάλοι, μνησθεὶς ὧν ἔγραψεν ὁ Λουκᾶς· μετὰ γὰρ τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν· δοκούντων τινῶν μὴ ἐν τῷ ἐκ Μαρίας σώματι βλέπειν τὸν κύριον, ἀλλὰ

Corpus tum quippe in sepulchro erat positũ, quum Verbum abiit, vt prædicaret spiritibus, qui in carcere tenebantur, vt dixit Sanctus Petrus: quæ res maxime declarat stultitiam eorũ qui dicunt Verbum in ossa & carnem cõuersum esse. Nam si hoc verum esset, quid opus fuisset monumento? Ipsum corpus per se profectum fuisset, vt prædicaret spiritibus in orco positis. Nunc autem ipse profectus est ad prædicationem: corpus vero Ioseph linteo inuolutum in Golgotha deposuit, ostensumque est A cunctis, Verbum corpus non fuisse: sed corpus, Verbi corpus extitisse. Hoc Thomas è mortuis excitatum contrectauit, & in eo vestigia clauorum conspexit, quos aliquo modo Verbum ipsum sustinuit, eò quod videns illos in suo corpore affixos incorporalis ille, quum prohibere posset, non prohibuit, sed sibi vendicauit, tãquam sua ipsius, quæ propria erant corporis, nimirum, qui corpore vapulãte à ministro Pontificis, tanquam ipse hoc pateretur, locutus est, ac dixit: *Quid me cedis?* B Et cum intactile esset natura Verbum, tamen ita loquitur: *Dorsum meum dedi ad flagella, & maxillas meas ad depalmationem: faciem autem meam non auerti à contumelia insputantium.* Quod enim humanum patiebatur corpus, hæc eadem Verbum, quod corpori coniunctum erat, ad se referebat: vt nos liceret Deitatis Verbi participes fieri. Atque illud ipsum per quam mirum fuit, eundem fuisse & patientem, & nõ patiẽtem: patientem quidem, quatenus ipsius proprium corpus, in quo erat, patiebatur: non patientem, vero, quatenus ex natura Deus im- C patibilis erat, ipséque incorporeus, in corpore patibili existebat, corpusque vicissim Filium Dei impatibilem retinebat, absumentem corporeas infirmitates. Ideo autem istud agebat, vt nostra suscipiens offerensque in sacrificiũ, victimando absumeret, ac deinde suis nos circumuestiens, id efficeret, quod ab Apostolo dictum est, *Oportet hoc corruptibile induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.* Non fictione ista agebantur, absit, quemadmodum nonnulli existimauerunt, D sed vt verè & per verum Saluatorẽ hominem totius hominis salus conciliaretur. Nam si fictione & simulacro tenus Verbum in corpore fuit, secundum istorum opinionem, & si quod fictione agitur, imaginarium est, sequitur omnino & apprehensu facile est, hominum salutem ac resurrectionem esse rem opinariam apparentémque, non veram ac solidam secundum impium Manichæum. Atqui non est inane spectrum & res imaginaria salus nostra, neque corpori dũtaxat, sed integro homini, corpori & animæ salus est comparata, verbóque E ipsi verum corpus ex Maria secundum scripturas est genitum, verum, inquam, quia idem est cum corporibus nostris: & quia Maria, vnde est genitum, soror nostra est, eò quòd omnes liberi sumus ex Adamo procreati. Nec est quod quisquam de ea re dubitet, modò sit memor verborum Domini. Nam postquam surrexit à mortuis, arbitrantibus nonnullis se corpus illud ex Maria genitum non obtueri,

ſed corporis eius ſpiritum, ita locutus eſt, *Videte manus meas & pedes meos, & veſtigia clauorum, quod ego ſim. Palpate & videte, quoniam ſpiritus carnem & oſſa non habet, quemadmodum me habere videtis: & vna cum his verbis oſtendit manus & pedes.* Vnde redargui poſſunt, qui in diuerſum audent dicere, in carnem & oſſa mutatum eſſe Dominum. Non enim dixit, *Quemadmodum me videtis carnem & oſſa* exiſtere, ſed *habere*, inquit, ne ipſum Verbum in iſtiuſmodi res verſum eſſe crederetur: ſed ipſe in hæc

A veniſſe, & ante mortem & poſt mortem, idem eſſe agnoſceretur. Rebus ipſis igitur hæc argumẽta præ ſe ferentibus, ſuperfluum eſt alia attingere, aut in iſtis laborioſiùs ſatagere: cùm & corpus, in quo erat verbum, non fuerit conſubſtantiale Deitati, ſed ex Maria vere genitũ, & verbum nõ fuit conuerſum in oſſa & in carnem ſed in carne extiterit. Id enim quod à Ioanne dicitur, *Verbum caro factum eſt*, hunc habet intellectum, quatenus ex re ſimili deprehendere licet ex verbis Pauli, *Chriſtus pro nobis*

B *factus eſt execratio*: non, quòd ex ſeipſo in execrationẽ tranſmutatus ſit, ſed quia pro nobis execrationẽ in ſe ſuſcepit. Inde eſt, quòd execratio appelletur. Ita quoque factus eſt caro, non conuerſus in carnem, ſed quòd carnem, pro nobis aſſumpſerit, & homo factus ſit; idque ſecundum verbum Ioëlis, *Effundam de ſpiritu meo in omnem carnem*: non vſque ad bruta pecora iſta ſeſe promiſſio extendit, ſed in ſolos duntaxat homines, quorum gratia Deus homo factus. Cum igitur dictum illud talem

C complectatur ſententiam, merito ſe ipſos dãnant, quicunque arbitrantur, ante Mariam illi aut carnem aut humanam animam fuiſſe, quæ ipſi ante aduentum ſuum ab æterno extiterit. Deſinant igitur quotquot aiunt carnem illius mortis capacem non fuiſſe, ſed eam fuiſſe immortalis conditionis. Si enim mortuus non eſt, cur Paulus tradidit Corinthiis quod & acceperat, Chriſtum eſſe mortuum pro peccatis noſtris ſecundum ſcripturas: aut qui factum, vt vel vlla ratione reſurrexerit, ſi mortuus non fuit? Sed ipſi ſui pudeſcerent, ſi vel

D ſemel cogitent, pro Trinitate quaternitatem induci poſſe, ſi negent corpus Chriſti ex Maria originem materiámque traxiſſe. Si enim corpus Chriſti ſtatuamus (nam ita ratiocinantur) eiuſdem cum verbo ſubſtantiæ eſſe, Trinitas nihil peregrini, vt ipſi aiunt, acceſſu verbi in ſeſe recipiet: contrà, ſi concedatur corpus Chriſti humanum eſſe, & ex Maria profatum, neceſſum eſt, cùm ſit alienum diuerſúmque à Deitate, & in eo ſit Verbum, quaternitatem pro Trinitate ob ſuperaduentum

E & additamentum corporis conſtitui. Hæc quũ loquuntur, non ſentiunt ipſos in ſe ipſos impingere. Nam tametſi ex Maria procreatum eſſe id corpus negent, verbóq; conſubſtantiale eſſe affiment, æque tamen quaternitatem, quam ſimulant ſeſe effugere velle, conſtituũt. Vt enim

ἀλλὰ ἀντὶ τούτου πνεῦμα θεωρῶν, ἔλεγεν, ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας καὶ τοὺς τύπους τῶν ἥλων, ὅτι αὐτὸς ἐγώ εἰμι· ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα· καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐπέδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας· ἐξ ὧν καὶ διελέγχεσθαι δύνανται πάλιν οἱ τολμήσαντες εἰπεῖν εἰς σάρκα καὶ ὀστέα ἠλλοιῶσθαι τὸν κύριον· οὐ γὰρ εἶπε, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε σάρκα καὶ ὀστέα ὄντα, ἀλλ' ἔχοντα· ἵνα

A μὴ αὐτὸς ὁ λόγος εἰς ταῦτα τραπεὶς νομισθῇ· ἀλλ' αὐτὸς ἔχων αὐτὰ καὶ πρὸ τοῦ θανάτου μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἶναι πιστευθῇ. τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων τὴν ἀπόδειξιν, περιττὸν ἐπὶ τῶν ἄλλων ἅπτεσθαι καὶ γυμνάζειν περὶ αὐτῶν· τοῦ σώματος ἐν ᾧ ἦν ὁ λόγος, μὴ ὄντος ὁμοουσίου τῇ θεότητι, ἀλλ' ἐκ μαρίας ἀληθῶς τεχθέντος· καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ λόγου μὴ τραπέντος εἰς ὀστέα καὶ σάρκα, ἀλλ' ἐν σαρκὶ γενομένου. τὸ γὰρ παρὰ τῷ ἰωάννῃ λεγόμενον, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ταύτην ἔχει τὴν

B διάνοιαν, καθὼς καὶ ἐκ τοῦ ὁμοίου τοῦτο δυνατὸν εὑρεῖν· γέγραπται γὰρ παρὰ τῷ παύλῳ, χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε κατάρα. καὶ ὥσπερ οὐκ αὐτὸ τοῦτο γέγονε κατάρα· ἀλλ' ὅτι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο κατάραν, εἴρηται κατάρα γεγονέναι, οὕτω καὶ σὰρξ γέγονεν οὐ τραπεὶς εἰς σάρκα, ἀλλ' ὅτι σάρκα ζῶσαν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέλαβε καὶ γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ γὰρ τὸ εἰπεῖν, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἴσον πάλιν ἐστὶν εἰπεῖν, ὁ λόγος ἄνθρωπος γέγονεν· κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ ἰωὴλ, ἐκχεῶ ἀπὸ

C τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· οὐ γὰρ ἕως τῶν ἀλόγων ἦν ἡ ἐπαγγελία· ἀλλ' εἰς ἀνθρώπους ἐστὶν, ὧν ἕνεκα καὶ ἄνθρωπος γέγονε κύριος· τούτου δὲ τοῦ ῥητοῦ ταύτην ἔχοντος τὴν ἔννοιαν, εἰκότως καταγνώσονται ἑαυτῶν πάντως οἱ νομίσαντες πρὸ τῆς μαρίας εἶναι τὴν ἐξ αὐτῆς σάρκα, καὶ πρὸ ταύτης ἐκεῖνα ἐσχηκέναι ψυχὴν ἀνθρωπίνην τὸν λόγον, καὶ ἐν αὐτῇ πρὸ τῆς ἐπιδημίας ἀεὶ γεγενῆσθαι. παύσονται δὲ καὶ οἱ εἰπόντες μὴ εἶναι δεκτικὴν θανάτου τὴν σάρκα, ἀλλὰ τῆς ἀθανάτου φύσεως εἶ-

D ναι ταύτην· εἰ γὰρ μὴ ἀπέθανε, πῶς ὁ παῦλος παρεδίδου κορινθίοις ὃ καὶ παρέλαβεν, ὅτι χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς; πῶς δὲ καὶ ὅλως ἀνέστη, εἰ μὴ καὶ ἀπέθανεν; ἐρυθριάσουσι δὲ μεγάλως, εἰ καὶ ὅλως ἐνθυμηθέντες δύνασθαι ἀντὶ τῆς τριάδος γίνεσθαι τετράδα, εἰ λέγοιτο ἐκ μαρίας εἶναι τὸ σῶμα· ὁμοούσιον γὰρ ἐὰν εἴπωμεν, φασὶ, τὸ σῶμα τῷ λόγῳ μένει ἡ τριὰς, οὐδὲν ξένον εἰς αὐτὴν ἐπιφερομένου τοῦ λόγου· ἐὰν δὲ ἀνθρώπινον εἴ-

E πωμεν τὸ ἐκ μαρίας σῶμα, ἀνάγκη ξένου ὄντος κατ' οὐσίαν τοῦ σώματος, καὶ ὄντος ἐν αὐτῷ τοῦ λόγου, τετρὰς ἀντὶ τριάδος γίνεται· διὰ τὴν τοῦ σώματος προσθήκην· ταῦτα οὕτω λέγοντες, οὐ νοοῦσιν ὅπως ἑαυτοῖς περιπίπτουσι· καὶ γὰρ κἂν μὴ ἐκ μαρίας λέγωσι τὸ σῶμα, ἀλλὰ ὁμοούσιον αὐτὸ τῷ λόγῳ, οὐδὲν ἧττον, ἣν ὅπερ ὑποκρίνονται μὴ ἄρα οὕτω φρονοῦντες νομισθῶσι, κατὰ τὴν αὐτῶν ἔννοιαν δειχθήσονται λέγοντες τετράδα·

ὡς γὰρ

ὡς γὰρ ὁ υἱὸς κατὰ τοὺς πατέρας ὁμοούσιος ὢν τῷ πατρί, οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ πατήρ, ἀλλὰ υἱὸς πρὸς πατέρα λέγεται ὁμοούσιος, οὕτως τὸ ὁμοούσιον σῶμα τοῦ λόγου, οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ λόγος· ἀλλ' ἕτερον πρὸς τὸν λόγον· ἑτέρου δὲ ὄντος κατ' αὐτοὺς ἔσται ἡ αὐτῶν τριάς, τετράς· οὐ γὰρ ἡ ἀληθινὴ καὶ ὄντως τελεία καὶ ἀδιαίρετος τριὰς δέχεται προσθήκην, ἀλλ' ἡ παρὰ τούτων ἐπινενοημένη· καὶ πῶς ἔτι χριστιανοί, ἕτερον παρὰ τὸν ὄντα θεὸν ἐπινοοῦντες; πάλιν γὰρ καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ αὐτῶν σοφίσματι, πολλὴν τὴν A ἀφροσύνην ἔξεστιν ὁρᾶν, εἰ διὰ τὸ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἐν ταῖς γραφαῖς ἐκ μαρίας εἶναι καὶ ἀνθρώπινον τὸ σῶμα τοῦ σωτῆρος νομίζουσιν ἀντὶ τριάδος τετράδα λέγεσθαι ὡς προσθήκης γινομένης διὰ τὸ σῶμα. πολὺ πλανῶνται τὸ ποίημα συνεξισοῦντες τῷ ποιητῇ· καὶ ὑπονοοῦντες δύνασθαι τὴν θεότητα προσθήκην λαμβάνειν· καὶ ἠγνόησαν ὅτι οὐ διὰ προσθήκην θεότητος γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, ἀλλ' ἵνα ἡ σὰρξ ἀναστῇ. οὐδὲ ἵνα βελτιωθῇ ὁ λόγος, προῆλθεν ἐκ μαρίας, ἀλλ' ἵνα τὸ ἀνθρώπων B γένος λυτρώσηται. πῶς οὖν οἴονται τὸ διὰ τοῦ λόγου λυτρούμενον σῶμα καὶ ζωοποιηθέν, προσθήκην εἰς θεότητα τῷ λόγῳ τῷ ζωοποιήσαντι ποιεῖν; μᾶλλον γὰρ αὐτῷ τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι προσθήκη μεγάλη γέγονεν ἐκ τῆς τοῦ λόγου πρὸς αὐτὸ κοινωνίας τε καὶ ἑνώσεως· ἀπὸ γὰρ θνητοῦ, γέγονεν ἀθάνατον· καὶ ψυχικὸν ὄν, γέγονε πνευματικόν· καὶ ἐκ γῆς γενόμενον, τὰς οὐρανίους διέβη πύλας· ἡ μέντοι τριὰς καὶ λαβόντος ἐκ μαρίας σῶμα τοῦ λόγου, τριάς ἐστιν οὐ δεχομένη προσθήκην οὐδὲ ἀφαίρεσιν· C ἀλλ' ἀεὶ τελεία ἐστί· καὶ ἐν τριάδι μία θεότης γινώσκεται· καὶ οὕτως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἷς θεὸς κηρύσσεται ὁ τοῦ λόγου πατήρ· ἐκ δὴ τούτου, σιωπήσωσι λοιπὸν καὶ οἱ ποτὲ εἰπόντες τὸν ἐκ μαρίας προελθόντα, μὴ εἶναι αὐτὸν τὸν χριστόν, καὶ κύριον καὶ θεόν· εἰ γὰρ μὴ θεὸς ἦν ἐν τῷ σώματι, πῶς εὐθὺς προελθὼν ἐκ μαρίας, ἐκλήθη ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον μεθ' ἡμῶν ὁ θεός; πῶς δὲ καὶ ὁ παῦλος εἰ μὴ λόγος ἦν ἐν σαρκὶ ῥωμαίοις ἔγραφεν, » ἐξ ὧν ὁ χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντα θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας D ἀμήν; οὐκ οὖν ὁμολογείτωσαν, καὶ οἱ πρότερον ἀρνούμενοι τὸν ἐσταυρωμένον εἶναι θεόν, ἐσφάλθαι, πειθόμενοι ταῖς θείαις γραφαῖς· μάλιστα δὲ τῷ θωμᾷ, ὃς μετὰ τὸ ἰδεῖν ἐν αὐτῷ τοὺς τῶν ἥλων τύπους, ἀνεβόησεν ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου· θεὸς γὰρ καὶ κύριος τῆς δόξης ὢν ὁ υἱός, ἦν ἐν τῷ ἀδόξως καθηλωμένῳ καὶ αἱμαζομένῳ σώματι· τὸ δὲ σῶμα τοῦ θεοῦ, ἔπασχε μὲν νυττόμενον ἐν τῷ ξύλῳ· καὶ ἔρρεεν ἀπὸ τῆς τούτου πλευρᾶς, αἷμα καὶ ὕδωρ· ναὸς δὲ τοῦ λόγου τυγχάνων, πεπληρωμένος ἦν τῆς θεότη- E τος· διὰ τοῦτό γ' οὖν ὁ μὲν ἥλιος ὁρῶν τὸν δημιουργὸν ἑαυτοῦ ἐν τῷ ὑβριζομένῳ σώματι ἀνεχόμενον, τὰς ἀκτῖνας συνέστειλε καὶ ἐσκότισε τὴν γῆν. αὐτὸ δὲ τὸ σῶμα φύσιν ἔχον θνητήν, ὑπὲρ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἀνέστη διὰ τὸν ἐν αὐτῷ λόγον· καὶ πέπαυται μὲν τῆς κατὰ φύσιν φθορᾶς· ἐνδυσάμενον δὲ τὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον λόγον,

γέγονεν

Vt enim filius ſecundum Patres conſubſtantialis Patri, non eſt idem qui Pater, ſed Filius conſubſtantialis reſpectu patris, ita quoque corpus conſubſtantiale Verbo, non eſt idem quod Verbum, ſed aliud reſpectu Verbi, atque ideo cùm aliud ſit, & quartum in ordine, ſummam quatuor perſonarum pro tribus conſtituit pro ipſorum opinione. Sed enim vera & perfecta & indiuiſibilis Trinitas additamentum recipere non poteſt, quod in illa Trinitas ſit, quam ipſi comminiſcuntur. Et qui (quæſo) Chriſtiani, qui alium Deum præter eũ qui eſt, affingunt? Eſt adhuc vnde magis illorum ſtultitiam ex altera cauillatione deprehendas: Siquidem ex eo, qui narratur in ſcripturis, ex Maria genitum eſſe humanum corpus Saluatoris, hariolētur & ſomnient ex Trinitate quaternitatem reddi, & quaſi additamentum aliquod & appendicem Trinitati accedere. Multũ hallucinantur, qui creaturam creatori exæquant, arbitrantúrq; Deitatem auctarium aliquod accipere poſſe: & ignorant, non propter auctarium Deitatis, Verbum eſſe carnē factum ſed vt caro reſurgeret: neq; vt melius redderetur verbũ, ex Maria prodiiſſe: ſed vt genus humanum liberaretur. Cur igitur exiſtimāt, corpus per Verbum liberatum & viuificatũ, Verbo ad Deitatem incrementũ aliquod addere? cum potius homini ingens auctarium ex Verbi cũ ipſo communione & coadunitu acceſſerit: ſiquidem ex mortali, factum eſt immortale: & cùm animale eſſet, ſpirituale redditum eſt: & cùm è terra profatum eſſet, cælorũ portas trāſcendit. Trinitas autem, Verbo corpus ex Maria aſſumente, in ſuo ternario permanſit, nullum in ſe recipiens auctarium aut diminutionem: ſed perfecta ſemper eſt, & in vna Deitate Trinitas agnoſcitur. Atque ita fit, vt in Eccleſia vnus Deus Pater Verbi prædicetur. Ac iam inde in ſilentium tradentur, qui dicebant eum, qui ex Maria prodiiſſet, non eſſe eundem Chriſtum & Dominũ & Deum. Si enim Deus in corpore non erat, quomodo ſtatim, vbi editus erat à Maria, vocatus eſt Emanuel, quod interpretatum ſonat, nobiſcum Deus? Cur item Paulus, ſi Verbum in carne non erat, Romanis ſcripſit, *Ex quibus Chriſtus ſecũdum carnem, qui eſt Deus ſuper omnia benedictus in æternum Amen*? Quapropter confiteantur ſe erraſſe, qui prius inficiati ſunt, eum qui in cruce erat, Deum fuiſſe, fidem habentes cunctis ſcripturis, & in primis Thomæ, qui poſtquam viderat in eo clauorum ſigna, exclamauit, *Dominus meus, & Deus meus*. Dominus enim & Deus gloriæ filius in corpore erat cruci affixo, & ignominioſè habito: corpus quidem, cruciatus patiebatur, fluxitq; ab illius latere ſanguis & aqua, idem tamen, quia tēplum Verbi, Deitate adimplebatur: ideóque factum, vt ſol cōſpiciens ſuum opificē in corpore indignè mulctato, radios contraxerit, terraſque inumbrauerit. Corpus porro mortalis naturæ, ſupra naturā ſuā per Verbũ, quod in ipſo erat, reſurrexit, & deſiit à ſua naturali corruptibilitate: & induto vero, quod ſupra hominē erat Verbo

 incorru-

incorruptibile redditum est. Iam, quod nonnulli falsò imaginantur & dicunt, quòd vt Verbum in singulos Prophetas venit, ita quoque in Mariæ filium venisse, superfluum est in illis refutandis velle operam sumere, quum eorum stultitia manifestam sui damnationem præ se ferat. Si enim Verbum ad eum modum venit, cur ex virgine (quæso) ac non ex viro & muliere prodiit? ita enim quisque Sanctorum genitus est. Aut cur, si ea ratione venit, non ipsius tantum, sed omnium mortes dicantur pro nobis fuisse toleratæ? Cur item, cùm ad singulos Prophetas Verbum deuenerit, solum duntaxat de Mariæ filio prædicatur, semel eum in consummatione seculorum venturum esse? Aut, cur ita veniente Verbo, vt ad priores illos Sanctos venerat, omnes quotquot erant, vita perfuncti sunt, & nemo omnium nisi Mariæ filius intra triduum resurrexit? aut cur denique fit, vt Verbo pro aliorum ratione in Christum veniente, ipse solus Emanuel appelletur, veluti corpore diuinitatis pleno, ac proinde deificato, cùm Emanuel nihil aliud sit, quàm *nobiscum Deus?* Aut cur, si ita venit, cùm vnusquisque Sanctorum comederit, esurierit, laborauerit, mortuus sit, non dicitur eodem modo quo ipse, comedisse, esuriisse, laborasse, vita perfunctum esse, sed de solo Mariæ filio peculiari ratione id dicitur? Quæcunque enim tolerauit illius corpus, hæc de ipso, tanquam eadem toleráte, prædicantur. Iam de reliquis omnibus id tantum dicitur, quòd vel creati, vel geniti sunt: de solo autem Mariæ filio scriptum est, *Verbum caro factum est.* Ex quibus ostenditur, ad reliquos quidem Sanctos Verbum factum esse prophetandi gratia: ex Maria autem, ipsum verbum carne assumpta hominem prodiisse: ita tamen, vt natura substantiáque Verbum Dei remanserit, secundum carnem verò ex semine Dauidis, & ex carne Mariæ, homo genitus prodiit, vt à Paulo dictum est, quem Pater declarauit in Iordane, atq; itidem in mõte per hæc verba, *Hic est filius meus ille dilectus, in quo mihi gratulor.* Hunc quidem Ariani abnegauerunt: nos autem verè eum agnoscentes, adoramus: non, quòd filium à Verbo segregemus, sed quia eundem hunc esse agnoscimus, per quem omnia facta sunt, & per quem nos liberati sumus. Quapropter admirationi mihi est, qui in rebus ita manifestis hæc cõtrouersia obnasci potuit: sed Gratia sit Deo, quod quantum doluimus, tantum rursus exhilarati sumus exitu ac euentu rerum istarum. Cum concordia enim discesserunt, pacificati inter se piæ & orthodoxæ fidei cõfessione. Ea certe res me multum priùs hæsitantem, ad hæc pauca scribenda compulit. Verebar enim, ne ex taciturnitate, pro gaudio, tristitia illis oboriretur, qui ex concordia ista consensúq; causam lætitiæ nobis suppeditant. Postulo igitur primum à tua pietate: secundo ab auditoribus, vt hæc cũ conscientia bona recipiatis, & si quid ad pietatẽ deest, vt & id corrigatis, mihiq; indicetis,

γέγονεν ἄφθαρτον. περὶ δὲ τοῦ φαντάζεσθαί τινας καὶ λέγειν ὅτι ὥσπερ ἐφ' ἕκαστον τῶν προφητῶν ἐγίνετο· οὕτω καὶ ἐπὶ ἕνα τινὰ ἄνθρωπον ἐκ μαρίας ἦλθεν ὁ λόγος, περιττόν ἐστι γυμνάζειν, φανερὰν ἐχούσης τῆς μανίας αὐτῶν τὴν κατάγνωσιν. εἰ γὰρ οὕτως ἦλθε, διατί οὕτως ἐκ παρθένου, καὶ μὴ καὶ οὕτως ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικός· οὕτω γὰρ καὶ ἕκαστος τῶν ἁγίων ἐγεννήθη· ἢ διατί οὕτως ἐλθόντος τοῦ λόγου, οὐχ ὁ ἑκάστου A θάνατος λέγεται ὑπὲρ ἡμῶν γεγενῆσθαι· ἀλλ' ὁ τούτου μόνος· διατί δὲ καθ' ἕκαστον τῶν προφητῶν ἐπιδημοῦντος λόγου λέγεται ἐπὶ μόνου τοῦ ἐκ μαρίας, ὡς ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐπιδημήσαντος; ἢ διατί ἐλθόντος αὐτοῦ ὡς ἦλθεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἁγίοις, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἀποθανόντες οὔπω ἀνέστησαν, ὁ δὲ ἐκ μαρίας μόνος τριήμερος ἀνέστη, ὡς σώματος πεπληρωμένου θεότητος τεχθέντος ἐξ αὐτῆς; τὸ γὰρ ἐμμανουήλ, ἑρμηνεύεται μεθ' B ἡμῶν ὁ θεός· ἢ διατί εἴπερ οὕτως ἦλθεν, ἐσθίοντος ἑκάστου τῶν προφητῶν καὶ πίνοντος, καὶ κοπιῶντος καὶ ἀποθνήσκοντος, οὐ λέγεται ὡσαύτως ἐσθίων καὶ πίνων καὶ κοπιῶν καὶ ἀποθανών, ἀλλ' ἐπὶ μόνου τοῦ ἐκ μαρίας; ἃ γὰρ ἔπασχε τοῦτο τὸ σῶμα, ταῦτα ὡς αὐτοῦ πάσχοντος εἴρηται· καὶ τῶν ἄλλων πάντων λεγομένων μόνον ὅτι ἐκτίσθησαν καὶ ἐγεννήθησαν· ἐπὶ τοῦ ἐκ μαρίας μόνου εἴρηται, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἐξ ὧν δείκνυται, C ὅτι πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους ἅπαντας γέγονεν ὁ λόγος, τοῦ προφητεύειν χάριν, ἐκ δὲ μαρίας αὐτὸς ὁ λόγος σάρκα λαβών, προῆλθεν ἄνθρωπος· τῇ μὲν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ, λόγος ὢν τοῦ θεοῦ· κατὰ δὲ σάρκα ἐκ σπέρματος δαβὶδ καὶ τῆς σαρκὸς μαρίας γενόμενος ἄνθρωπος ὡς εἶπεν ὁ παῦλος. τοῦτον ὁ πατὴρ ἐδείκνυε καὶ ἐν τῷ ἰορδάνῃ καὶ ἐν τῷ ὄρει λέγων· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ηὐδόκησα. τοῦτον οἱ μὲν ἀρειανοὶ ἠρνήσαντο· ἡμεῖς δὲ ἐπιγινώσκοντες, προσκυνοῦμεν. οὐ D διαιροῦντες τὸν υἱὸν καὶ τὸν λόγον· ἀλλ' αὐτὸν τὸν λόγον εἰδότες εἶναι τὸν υἱόν, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε καὶ ἡμεῖς ἐλυτρώθημεν· διὸ καὶ ἐθαυμάσαμεν, πῶς ὅλως ἐν ὑμῖν περὶ τῶν οὕτω φανερῶν, γέγονε φιλονεικία; ἀλλὰ χάρις τῷ κυρίῳ· ὅσον ἐλυπήθημεν ἐντυχόντες τοῖς ὑπομνήμασι, τοσοῦτον ἐχάρημεν ἐπὶ τῷ τέλει τούτων· μετὰ γὰρ συμφωνίας ἀνεχώρησαν καὶ εἰρήνευσαν ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως· τοῦτο γοῦν κἀμὲ πολλὰ πρότερον σκεψάμενον, E πέπεικε γράψαι τὰ ὀλίγα ταῦτα, λογισάμενον, μὴ ἄρα ταῦτα ἐκ τῆς σιωπῆς, ἀντὶ χαρᾶς, λύπη γένηται τοῖς ἐκ τῆς συμφωνίας πρόφασιν τοῦ χαίρειν παρέχουσιν ἡμῖν. ἀξιῶ τοίνυν προηγουμένως τὴν σὴν εὐλάβειαν καὶ δεύτερον τοὺς ἀκούοντας, μετὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς, ταῦτα δέξασθαι. καὶ εἰ μέν τι πρὸς εὐσέβειαν λείπει, τοῦτο διορθώσασθαι καὶ δηλῶσαί μοι·

εἰ δὲ ὡς παρὰ ἰδιώτου τῷ λόγῳ μὴ καὶ ἀξίαν μὴ δὲ τελείως γέγραπται· συγγνῶναι πάντας τῇ ἡμετέρᾳ περὶ τὸ λέγειν ἀσθενείᾳ. προσαγόρευε πάντας τοὺς μετὰ σοῦ ἀδελφούς· σὲ οἱ σὺν ἡμῖν πάντες, προσαγορεύουσιν· ἐρρωμένος ἐν κυρίῳ διάγοις ἀγαπητέ, καὶ ἀληθῶς ποθεινότατε.

A Quòd si, velut ab illiterato, non pro dignitate rei, nec satis accurate ista sint scripta, veniam detis scribentis imbecillitati.

Saluta omnes qui tecum sunt, fratres. Te omnes, qui nobiscum sunt, salutant. Saluus in Domino viuas, dilecte, & verè desideratissime.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρείας

Περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ θεοῦ λόγου.

ΕΛύπει μὲν τὴν ἁγίαν σύνοδον παύλου τοῦ σαμοσατέως ἡ καινοτομία, τὸ B μέγα μυστήριον τὸ κατὰ Χριστὸν ἀνατρέπειν ἐπιχειροῦσα. λυπεῖ δὲ καὶ νῦν τοὺς ἀντεχομένους τῆς ἁγίας πίστεως, ἡ περὶ τῶν αὐτῶν βλασφημιῶν βλάπτουσα τοὺς πολλούς· μάλιστα τοὺς ἠλαττωμένους περὶ τὴν σύνεσιν. τὰ γὰρ μεγάλα καὶ δυσκατάληπτα τῶν πραγμάτων πίστει τῇ πρὸς τὸν θεὸν λαμβάνεται. ὅθεν οἱ περὶ τὴν γνῶσιν ἀδυνατοῦντες, ἀποπίπτουσιν, εἰ μὴ πεισθεῖεν ἐμμένειν τῇ πίστει, καὶ τὰς περιέργους ζητήσεις ἐκτρέπεσθαι. διὰ τοῦτο C ὁ μακάριος παῦλος ἔλεγεν, ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ, ἐπεὶ τοίνυν ἠκούσαμεν παρ' ὑμῖν τινας ταράττεσθαι καὶ ζητεῖν γράμματα παρ' ἡμῶν περὶ τῆς κοινῆς καὶ ἐξ ἀποστόλων εἰσαχθείσης πίστεως, γράφομεν ὅτι τὴν μὲν ἀκρίβειαν αὐτῆς ἐπιζητεῖν, ὀλίγων ἐστὶ, τὴν δὲ πίστιν κατέχειν, ἁπάντων τῶν πρὸς τὸν θεὸν εὐπειθῶν· οἳ καὶ μέγιστον ἔπαινον ἀποφέρονται τῆς ἐπιθυμίας· ὁ μὲν γὰρ ζητῶν τὰ ὑπὲρ ἑαυτὸν, ἐπικίνδυνος, ὁ δὲ τοῖς παραδοθεῖσιν D ἐμμένων ἀκίνδυνος. παραινοῦμεν δὲ ὑμῖν, ὅπερ καὶ ἑαυτοῖς παραινοῦμεν, τὴν παραδοθεῖσαν πίστιν φυλάττειν, ἐκτρέπεσθαι δὲ τὰς βεβήλους καινοφωνίας. καὶ τοῦτο πᾶσι παρεγγυᾶν, φοβεῖσθαι τὴν περὶ τοῦ τηλικούτου μυστηρίου ζήτησιν. ὁμολογεῖν δὲ ὅτι πεφανέρωται θεὸς ἐν σαρκὶ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν, καὶ τὴν δικαιοσύνην ἣν ἔσχεν ὁ κύριος ἐν πνεύματι, τουτέστιν, οὐκ ἀνθρωπίνῃ τροπῇ, ἀλλὰ θεϊκῇ τῇ καθαρότητι. ἀδύνατον γὰρ ἑτέρως τὸ καθαρὸν καὶ ἀναμάρτητον ἐπ' ἀν- E θρωπίνης φύσεως παραδεχθῆναι, εἰ μὴ θεὸς ἐν σαρκὶ πιστευθείη, ὁ τὴν ἀναμάρτητον δικαιοσύνην εἰς τὸν κόσμον εἰσαγαγὼν, ἧς μετέχοντες σωζόμεθα, τὸ γὰρ,

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

De Incarnatione verbi Dei, contra Paulum Samosatensem.

OLIM Sanctum concilium male habebat Pauli Samosatensis seditio, dum magnum illud de Christo mysterium subuertere conatur. Imo etiam nunc male habet omnes vindices, assertoresque sanctæ fidei, earundem rerum pestilens in vulgus blasphemia: maxime tamen illos, qui imbecillo & diminuto sunt ingenio. Res enim magnas, & apprehensu difficiles, non nisi fide consequi datur. Atque inde fieri solet, vt ij, quibus tenues in cognoscendo vires, in ruinam trahantur, nisi ipsis persuasum sit, vt in fide permaneant, & curiosas quæstiones auersentur. Quapropter à Paulo dictum est, magnum esse citra controuersiam mysterium pietatis, Deum manifestatum esse in carne, iustificatum in Spiritu, visum Angelis, prædicatum gentibus, creditum in mundo, assumptum in gloria. Cæterum quoniam ad nos delatum est quosdam vestrum conturbari, nostrásque literas requirere, idque super cōmuni, & ab Apostolis introducta Fide, ita respondendum putauimus, res istas ad exactū discutere, paucorum: Fidem autē retinere omnium esse, qui Christo auscultant, eósque summam laudem reportare studij sui. Qui enim ea, quæ vltra suas vires sunt, indagat, in præcipiti cōsistit: qui verò traditionibus inhæret, extra periculum versatur. Suademus igitur vobis quod & nobis ipsis suademus, vt traditam fidem retineatis, & auersemini prophana nouitatis verba & idē reliquis præcipitatis, vt exhorreāt tanti mysterii inquisitionem, vt & Deum in carne manifestatū esse, secūdum Apostolicam traditionē ac iustitiam cōfiteantur, quam habuit dominus in Spiritu, hoc est, nō humano more, sed diuina puritate. Alioqui impossibile est, puritatem, & innocentiam in humana natura exhiberi, nisi Deus credatur in carne fuisse, qui iustitiā omni peccato liberam, in mundū introduxit: cuius, quia participes redditi sumus, viuemus & saluabimur.

Illud enim, *Non est iustus in terra, qui bonum faciat, & non peccet*, in commune ad omnes homines pertinet. Vnde ex cælo descendit (vt ipse inquit) qui immaculatam iustitiam ex se daturus erat, idque expressis verbis, *Nemo ascendit in cælum* (inquit) *nisi Filius hominis qui è cælo descendit*. Idemque rursum aliis verbis, *Si videritis filium hominis eò ascendentem, vbi prius erat*. Et, *Ego sum panis qui è cælo descendit, viuus* (inquam) *ille qui vitam dat mundo*, clare per ista nos docens, suam ipsius deitatem, non tamen demoliens id, quod ratione carnis assumpserat, sed se cum carne couniens, quippe qui secundum Paulum, in similitudine hominum fuit, & forma inuentus est, vt homo. Homo verò, vna persona, & vnum animal est ex spiritu & carne, ad cuius similitudinem intelligendum est, Christum vnam non duas personas esse, quod nunc incredulitas manifeste violat, destituta amplitudine diuinæ gratiæ & in gentilium scandala prolapsa. Quandoquidem non credit, Deum posse hominem fieri, secundum verba Ioannis ab initio dicta, vbi ait, *Verbum caro factum est*. Sed asseuerat, genitum ex Virgine non nisi hominem esse, neque quicquam habere ex natura sua, quod diuinitatis sit, sed Deum in hunc ipsum descendisse. Cæterum, qui ista dicunt, sibi ipsis contraria dicunt, ac controuersiam faciunt Dei Verbo, quasi Filius hominis non descenderit è cælo, sed è terra excitatus, Deum cælitus descendentem in se receperit, Sic illi quidem, sed nobis decorum diuinis verbis inhærere, neque ea deserta relinquere syllogismorum commentationibus, quæ tam clare & euidenter nobis sunt tradita. Cum igitur Samosatenses dicunt, alterum solum hominem, alterum solum Deum esse, absit vt hanc doctrinam recipiamus. Nam si cauillantur Deum habitantis more in carne sua fuisse, repudientur: sin autem Deum in nobis habitasse referant, recipiatur quod dicunt. Id enim Scriptura testatur, *Habitabo in eis, & obambulabo*, alioqui nihil discriminis inter nos & Christum esset. Quapropter, si adoras hominem Christum, eò quòd ibi inhabitet Dei Verbum, vna opera adora quoque Sanctos, ob Deum qui in illis domicilium habet. Iam vt supra Spiritum Sanctum, hoc est, supra Deum, in honore & gloria habeatur homo, extremæ impietatis est. Nos igitur Dominum nostrum Spiritu quidem esse Deum, carne verò hominem esse confitemur, tametsi increduli procreationem ex fœmina irrisui habeant, eamque carnis esse, non deitatis ganniant. Dicimus igitur Deum carni coadunitum esse, & eatenus ex muliere formam & ortum accepisse, atq; vnum esse, vt Apostolus docuit: *Misit Deus filium suum, natū e muliere, vt eos qui sub lege erant redimeret*. Sacrosanctam quoq; crucē cauillis proscindūt itidem vt Ethnici: nos aūt

τὸ γὰρ, οὐκ ἔστι δίκαιος ἐπὶ τῆς γῆς, ὃς ποιήσει τὸ ἀγαθὸν καὶ οὐχ ἁμαρτήσεται, κοινὸν δήπου κατὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστίν. ὅθεν ἐξ οὐρανοῦ καταβέβηκέ φησιν ὁ τὴν ἄχραντον δικαιοσύνην παρ' ἑαυτοῦ δωρούμενος λόγος, καὶ λέγει σαφῶς, οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. καὶ πάλιν, ἐὰν θεωρῆτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον, καὶ, ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ ζῶν, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ. σαφῶς διὰ τούτων ἐκδιδάσκων ἡμᾶς τὴν θεότητα τὴν ἑαυτοῦ, οὐκ ἀναιρῶν τὸ κατὰ σάρκα προσειληφέναι, ἀλλ' ἑνῶν ἑαυτὸν πρὸς τὴν σάρκα. ἐπειδὴ κατὰ Παῦλον, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γέγονε, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος. ὁ δὲ ἄνθρωπος ἓν πρόσωπον καὶ ζῶον ἓν ἀπό τε πνεύματος καὶ σαρκὸς, κατὰ δὲ τὸ ὁμοίωμα αὐτοῦ νοητέον τὸν Χριστὸν ἕνα καὶ οὐ δύο πρόσωπα, ὅπερ ἡ νῦν ἀπιστία βιάζεται σαφῶς ἀπολειπομένη τοῦ μεγέθους τῆς ἀληθείας χάριτος, καὶ τῷ ἑλληνικῷ σκανδάλῳ περιπίπτουσα. ἐπειδὴ γὰρ οὐ πιστεύει δυνατὸν εἶναι τὸν θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς φωνὴν Ἰωάννου λέγοντος, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, διὰ τοῦτο ἔφη, ἄνθρωπον μὲν εἶναι ἐκ τῆς παρθένου τεχθέντα καὶ μηδὲν ἔχειν τῇ φύσει θεϊκὸν, θεὸν δὲ εἰς αὐτὸν καταβεβηκέναι. οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες, αὐτοὶ τὰ ἐναντία λέγουσιν, ὥσπερ ἀντιλέγοντες τῷ λόγῳ, ὅτι οὐχὶ καταβεβηκὼς ἐξ οὐρανοῦ υἱὸς ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐκ γῆς ἀναστὰς ὑπεδέξατο τὸν ἐξ οὐρανοῦ θεόν. ἡμᾶς οὖν καλῶς ἔχει θείοις ἕπεσθαι ῥήμασι, καὶ μὴ λογισμῶν γυμνασίαις προδιδόναι τὰ σαφῶς οὕτως κεκηρυγμένα. ὅτ' ἂν οὖν ἕτερον ἄνθρωπον λέγωσιν οἱ τοῦ Σαμοσατέως, ἕτερον δὲ τὸν θεὸν, μὴ παραδεχώμεθα. εἰ γὰρ καὶ θεὸν ἐνοικεῖν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ λέγοιεν μὴ παραδεχώμεθα, ἐνοικεῖ δὲ ἐν ἡμῖν καθὼς γέγραπται, ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω. οὐδὲν οὖν διαφέρει ἡμῶν κατὰ τὸν αὐτῶν λόγον. ὡς εἰ συμπροσκυνεῖς τὸν ἄνθρωπον τῷ θεῷ λόγῳ κατὰ τὴν ἐνοίκησιν, συμπροσκύνει καὶ τοῖς ἁγίοις διὰ τὸν ἐνοικοῦντα ἐν αὐτοῖς. καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον; τὸ δὲ καὶ πρὸ ἁγίου πνεύματος, τουτέστι πρὸ θεοῦ δοξασθῆναι ἄνθρωπον, τῆς ἐσχάτης μὲν ἀσεβείας. ἡμεῖς οὖν τῷ πνεύματι θεὸν, καὶ ἄνθρωπον τῇ σαρκὶ τὸν κύριον ἡμῶν εἶναι πεπιστεύκαμεν, κἂν χλευάζωσιν ἄπιστοι τὴν ἐκ γυναικὸς γέννησιν, τῆς σαρκὸς εἶναι ταύτην καὶ οὐ τῆς θεότητος. φαμὲν οὖν ἡνῶσθαι τῇ σαρκὶ τὸν θεὸν, καὶ κατὰ τοῦτο ἐκ γυναικὸς πεπλάσθαι καὶ γεγεννῆσθαι, ἕνα ὄντα ὡς ὁ ἀπόστολος ἐδίδαξεν, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, καὶ τὸν θεῖον σταυρὸν χλευάζουσιν ὁμοίως ἕλλησιν. ἡμεῖς δὲ τῆς σαρκὸς.

σαρκὸς ἕνεκεν τοῦτο φαμὲν, οὐ κεχωρισμένης τοῦ θεοῦ οὐδ᾽ εἰς ἕτερον πρόσωπον διῃρημένης, οὐ γὰρ δυνατὸν εἶναι κύριον τῆς δόξης ψιλὸν ἄνθρωπον· ὁ δὲ κύριος τῶν δυνάμεων αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, κύριον τῶν δυνάμεων φοβούμενοι λέγειν ἄνθρωπον τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἔχοντα φύσιν, καὶ μεῖζον οὐδὲν, θεὸν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν ὁμολογοῦμεν εἶναι, τὸν κύριον τῆς δόξης τὸν ἐσταυρωμένον, καὶ τῷ σταυρῷ τροπαίῳ χρώμεθα κατὰ τοῦ διαβόλου, καὶ ἡ σφραγὶς ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ δύναμίς ἐστιν εἰς σωτηρίαν, καὶ τὸ Χριστῷ συνεσταυρῶσθαι τοῦτο σωτήριον ὑπὲρ νόμον καὶ τὴν ἐκ νόμου δικαιοσύνην τοῦτο ἁγιάζει τὸν κόσμον, καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ βαπτιζόμεθα, ὅτι ὁ θάνατος ἐκείνου οὐχ ἁμαρτίας ἦν ἐπιτίμιον, οὐδὲ ἴσος τῷ θανάτῳ τοῦ ἀδάμ, ἀλλὰ λυτήριος τῆς ἁμαρτίας, καὶ τοῦ διὰ ταύτην θανάτου· σαφὲς τοίνυν τὸ κήρυγμα τῶν ἀποστόλων ἐκκείσθω καθάπερ βούλεσθε. ὅπερ καὶ παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων παραδέδοται. περὶ μὲν τῆς θεότητος ὅτι μία φύσις ἡ τριάς, καὶ κατὰ τοῦτο μίαν οὐσίαν καὶ αἱ νῦν σύνοδοι γράφουσιν ἀποστολικῶς· ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λόγος δημιουργὸς ὢν τῶν ἁπάντων, πρὸς ὁμοιότητα τὴν ἐξ αὐτοῦ κτίσας τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἀρχῆς, εἰς ὁμοίωσιν τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπαναγεῖ πάλιν, ὁμοιωθεὶς τῷ ἰδίῳ ποιήματι, διὰ τὸ σεσαρκῶσθαι ἐξ ἁγίας θεοτόκου μαρίας παρθένου, καὶ ἄνθρωπος γεγενῆσθαι μένων θεός, ἵνα τοὺς ἀνθρώπους θεοὺς ἀποδείξῃ, μένοντας ἀνθρώπους, πρόσωπον ἓν καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως, καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν, ἀπερίληπτος σαρκὶ θεός, ἀμέριστος εἰς σάρκα, ἀπαθὴς ἐν τοῖς παθήμασι τῆς σαρκός, νικήσας θάνατον καὶ ἀναστὰς τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀνελθὼν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐν δόξῃ φυσικῇ, καὶ οὐκ ἐν χάριτι, ἐρχόμενος ἐν τῇ ἑαυτοῦ θεότητι ἐμφανῶς. ἐκλάμπων ἐκ τοῦ ἐκ μαρίας σώματος αὐτοῦ τοῦ ἁγίου τὴν δόξαν τὴν ἀπόρρητον, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἔδειξεν ἀπὸ μέρους, διδάσκων ἡμᾶς ὅτι καὶ πρότερον καὶ νῦν ὁ αὐτός ἐστι καὶ οὐχ ὕστερον ἀποθεωθεὶς ὡς ἡ νῦν βλασφημία βιάζεται οὐδὲ παυσάμενος τοῦ εἶναι υἱὸς ἀνθρώπου, οὐδὲ ἀποθέμενος τὴν σάρκα, καὶ γὰρ ὅτι ἄρχεται εἶναι υἱὸς ἀνθρώπου ὁμογενὴς ἀποστέλλων ἐστὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, ἀναλλοίωτος ὢν ἀεί, καὶ μεταβολὴν οὐδὲ μίαν ἔχων περὶ τὴν θεότητα, κατὰ δὲ τὴν σάρκα σχηματισθεὶς ἡμῖν καὶ συσχηματίζων ἡμᾶς ἑαυτῷ.

τοῦ ἐν

carnis gratia non segregatæ à Deo neque in aliam personam diuisæ, istud dicimus, eo quòd impossibile sit, dominum gloriæ nudum hominem esse. Eundémque qui dominus virtutum sit, ipsum esse regem gloriæ, dominum virtutum, metuẽtes eadem hactenus nobiscum natura non maiori præditum, sed tamen illum ipsum dominum gloriæ crucifixum, Deum esse confitemur, & cruce pro tropheo aduersus diabolum vtimur, Christique virtus,
A nostrum sigillum est ad salutem, vnáque cum Christo crucifigi, plusquam lex, plusquam iustitia legis mundum sanctificat. Atque ideo in mortem eius baptizamur, quia mors illius nõ pœna peccati, neque comparabilis cum morte Adæ, sed peccati mortisque per peccatum obnascentis expiatio fuit. Clare igitur prædicatio Apostolorum exponatur, quemadmodum & ea vultis exponi, quæ à Sanctis patribus tradita sunt. De diuinitate autem istius Synodi Apostolicæ à patribus ad istum modum scribitur: Trinitatem esse vnam naturam, eáque
B de causa vnam quoque essentiam esse, verbum autem Dei, opificem omnium esse, & ab eo ad ipsius similitudinem ab initio hominẽ creatum esse, hominémque rursus ad sui similitudinem restituisse, ipsúmque creatorem similem factum esse suæ creaturæ, atque ideo carnem accepisse à Sancta & deipara Virgine Maria, & Deum hominem factum, vt homines, & si homines manerent, deos tamen redderet: Eúmque vnam personam esse, sed & ante incarnationem, & post incarnationem incom-
C prehensibilem carne Deum, indiuisibilemq; in carnem, imputabilem in passionibus carnis, victorémque mortis, & qui tertio die resurrexerit, ascenderitque in cælum per gloriam naturalem, non per donum aut gratiam illi impartitam, eúmque propalam in sua deitate vẽturum, ita vt reluceat gloria inenarrabilis ex corpore eius sancto, quod ex Maria accepit, quemadmodum ex parte aliqua sese in monte Thabor ostendit, docens nos, se & antea talem fuisse, non post deificationem (vt blasphe-
D mi volunt) talem esse incepisse, neque desiisse esse Filium hominis, neque carnẽ suam exuisse. Etenim etiam tum cum incipiebat esse Filius hominis vnigenitus, Angelósq; suos mittebat, incommutabilis erat semper, neque quicquam variatum est in ipsius diuinitate, sed tamen secundum carnem conformatus nobis, etiam nos sibi conformauit.

E

 Sancti

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

De humana natura suscepta ab vnigenito verbo, & contra Arianos.

QVi malitiose diuinas Scripturas intellectas volunt, humana verba humilitatis Filij Dei ad constituẽdam suam ipsorum blasphemiam detorquent. Tota autem & absoluta Christianismi perfectio, in dictis humilibus & actibus inuenitur. Si igitur Paulum audire potuissent, ita ad Corinthios scribentem. *Cognoscite verò gratiam Domini nostri Iesu Christi, quod* B *propter nos cum diues esset pauper sit factus, vt nos illius paupertate ditesceremus*: nunquam inæqualem Patri Filium ausi fuissent dicere, si illis cognitus fuisset modus illius paupertatis, & quæ vis esset crucis eius. Vnde & alicubi idem Apostolus dicit: *Vt evaleatis apprehendere cum omnibus Sanctis, quæ sit latitudo, longitudo, profunditas, & altitudo, simul cognoscatis Christi dilectionem cognitione supereminentiorem esse, vt in omnem plenitudinem Dei impleamini*, eaque de causa scripto testatur, se in C inopia sua, & afflictionibus suis, fidenter, libereque agere: *Ne mihi*, inquit, *contingat gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu crucifixi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo*. Et rursum: *decerno autem me nihil inter vos scire, nisi Iesum Christum, eumque crucifixum*. Et, *Si cognouissent nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*, & nunc isti si cognouissent sacras scripturas, nunquam creatorem omnium, creaturam, aut rem artificio factam esse, criminati fuissent. Torquent enim, & in flexus sese agunt, hisce D verbis: Qui fieri possit, vt similis sit Patri, aut Filius ex substantia Patris, quum scriptum sit, *Quemadmodum vitam habet Pater in semetipso, ita quoque dedit Filio vitam habere*: quum altior sit dignitas datoris, quàm accipientis. Et, *Ne me bonum* (inquit) *dixeris: nemo*

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρείας

Περὶ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας τοῦ θεοῦ λόγου καὶ κατὰ ἀρειανῶν.

A Οἱ κακοτέχνως τὰς θείας γραφὰς βουλόμενοι νοεῖν, τὰ αἰτικειμένα ῥήματα τῆς πτωχείας τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ παράγειν βούλονται πρὸς τὸ συστῆσαι τὴν ἑαυτῶν βλασφημίαν· πᾶσα δὲ ἀκρίβεια τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν τοῖς εὐτελέσι ῥήμασι καὶ πράγμασιν εὑρίσκεται· εἰ οὖν ἠδύναντο ἀκούειν τοῦ μακαρίου B παύλου γράφοντος πρὸς κορινθίους· „γινώσκετε γὰρ τὴν χάριν τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ „χριστοῦ, ὅτι δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὤν, „ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· „οὐκ ἄν ποτε ἀνόμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ἐτόλμησαν εἰπεῖν, εἴπερ ἔγνωσαν τίς ὁ τρόπος τῆς πτωχείας αὐτοῦ· ὅθεν καὶ ἀλλαχοῦ λέγει ὁ αὐτὸς παῦλος, „ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβεῖν σὺν „πᾶσι τοῖς ἁγίοις τί τὸ πλάτος, καὶ μῆκος, „καὶ βάθος, καὶ ὕψος, γνῶναί τε τὴν ὑ„C περβάλλουσαν ἀγάπην τῆς γνώσεως τοῦ χρι„στοῦ. ἵνα πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα „τοῦ θεοῦ· Διὰ τοῦτο ἐγγράφως ἐν τῇ πτωχείᾳ αὐτοῦ καὶ τοῖς παθήμασι παρρησιάζεται λέγων· ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ „μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ. „δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ τῷ κό„σμῳ, καὶ οὐδὲν ἔκρινα εἰδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ „μὴ ἰησοῦν χριστὸν καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον· καὶ „εἰ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐ„D σταύρωσαν· καὶ νῦν οὗτοι εἰ ἔγνωσαν τὰς θείας „γραφὰς, οὐκ ἂν τὸν κτίστην τῶν ἁπάντων, κτίσμα ἢ δημιούργημα βλασφημῆσαι ἐτόλμησαν· περιάγουσι γὰρ ἡμῖν λέγοντες. πῶς δύναται ὅμοιος, ἢ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας εἶναι, ὁπότε γέγραπται, ὥσπερ ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔ„δωκε καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ; ὑ„περοχή ἐστι, φησὶ, τοῦ διδόντος παρὰ τὸν λαμβάνοντα· καὶ τί με λέγεις ἀγαθόν; φησιν, „οὐδεὶς

οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. καὶ πάλιν, θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; καὶ αὖθις, περὶ τῆς ἡμέρας τῆς ἐσχάτης, οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ ὁ υἱὸς εἰ μὴ ὁ πατήρ. καὶ πάλιν, ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον. καὶ πάλιν, ὃν ὁ πατὴρ ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν. πῶς οὖν, φησὶν, ὅμοιος εἶναι δύναται ἢ ὁμοούσιος ὁ ἐγειρόμενος ἐκ νεκρῶν τῷ ἐγείραντι αὐτόν; ταῦτα δὲ ἀπὸ πολλῶν ὀλίγα παρεθέμεθα. ὅπως τούτων λυθέντων, καὶ τὰ λοιπὰ εὐχερῶς νοηθῇ. ὀφείλομεν οὖν ἡμεῖς κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐξηγήσασθαι. ὅταν οὖν λέγει ὁ μακάριος παῦλος, ὁ πατὴρ ἤγειρε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν, ἰωάννης ἡμῖν διηγεῖται ὅτι ἔλεγεν ἰησοῦς, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. ἔλεγε δέ φησι, περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ. δῆλον οὖν ἐστι τοῖς προσέχουσιν, ὅτι τοῦ σώματος ἐγειρομένου, ὁ υἱὸς λέγεται παρὰ τῷ παύλῳ ἐγηγέρθαι ἐκ νεκρῶν. τὰ γὰρ τοῦ σώματος αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτοῦ πρόσωπον λέγεται. οὕτως οὖν καὶ ὅταν λέγει, ζωὴν ἔδωκεν ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ, τῇ σαρκὶ δεδομένην τὴν ζωὴν νοητέον. εἰ γὰρ αὐτὸς ἐστιν ἡ ζωὴ πῶς ἡ ζωὴ ζωὴν λαμβάνει; καὶ γὰρ εἰ αὐτὸς ἐπαγγέλλεται λέγων· τὰ πρόβατά μου τῆς φωνῆς μου ἀκούει κἀγὼ γινώσκω αὐτὰ καὶ ἀκολουθοῦσί μοι, κἀγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ εἰ αὐτὸς ἐστιν ἡ σοφία τοῦ θεοῦ, καὶ εἰ αὐτὸς ἐποίησε πᾶσαν ἡλικίαν, πῶς δὲ λέγεται προέκοπτε δὲ ἰησοῦς σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ; καὶ εἰ ὁ πατὴρ διὰ τοῦ ἰδίου λόγου καὶ υἱοῦ τὰ πάντα ἐποίησε, δηλονότι καὶ τὴν ἔγερσιν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δι' αὐτοῦ ἐποίησε. δι' αὐτοῦ οὖν αὐτὸν ἤγειρε. καὶ δι' αὐτοῦ οὕτω ζωὴν δίδωσιν. ἐγείρεται μὲν κατὰ σάρκα ὡς ἄνθρωπος, καὶ λαμβάνει ζωὴν ὡς ἄνθρωπος ἐν σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος. καὶ αὐτὸς δέ ἐστιν ὁ ἐγείρων τὸν ἴδιον ναὸν ὡς θεὸς, καὶ διδοὺς ζωὴν τῇ ἰδίᾳ σαρκί. ὅταν οὖν πάλιν λέγῃ, ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ἀλλαχοῦ φησὶν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἁγιάζω ἐμαυτὸν, ἵνα ὦσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ. καὶ ὅταν λέγει, θεέ μου ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; ἐκ προσώπου ἡμετέρου λέγει. διότι μορφὴν δούλου λαβὼν καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. καθὼς λέγει ἡσαΐας, αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν αἴρει, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὀδυνᾶται· ὥστε οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὀδυνᾶται, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν. καὶ οὗτος οὐκ ἐγκατελείφθη ὑπὸ θεοῦ, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς τοὺς ἐγκαταλειφθέντας παρεγένετο εἰς τὸν κόσμον. καὶ ὅταν λέγῃ, διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, καὶ τὰ ἑξῆς, περὶ τοῦ ναοῦ λέγει, ὅ ἐστι τὸ σῶμα αὐτοῦ· οὐ γὰρ ὁ ὕψιστος ὑψοῦται, ἀλλ' ἡ σὰρξ τοῦ ὑψίστου ὑψοῦται· καὶ τῇ σαρκὶ τοῦ ὑψίστου ἐχαρίσατο ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα.

nemo est bonus nisi vnus Deus, Et rursum: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?* ac rursum: *De die extrema nemo scit* (inquit) *ne Filius quidem, nisi Pater*. Et iterum: *Quem Pater sanctificauit, & misit in mundum*, ac rursum: *Quem Pater excitauit ex mortuis*: Quapropter, inquiunt, quî fieri posset, vt similis sit aut consubstantialis Patri suo: excitatori è mortuis ipse excitatus à mortuis. Hæc pauca è multis delibauimus, vt istis solutis, cætera
A quoque intelligi queant. Opus est igitur, vt pro virili vim eorum verborum explicemus. Cæterum, vbi Apostolus dicit, Patrem Filium suum è mortuis excitasse. Ibi Ioannes Iesum loquentem facit: *Soluite templum hoc, & in tribus diebus ego illud excitabo: Hæc verba* (inquit) *dixit de templo corporis sui*. Clarum igitur si animum intendas, quando corpus excitatur, tum Filium dici excitari è mortuis, quæ enim corporis eius sunt, de ipsius persona referuntur. Ita quoque quum dicit, *Vitam dedit Filio Pater*, carni vitam datam es-
B se intelligere oportet. Si enim ipse est vita nostra, quomodo vita vitam acceperit, quum vitam ipse aliis promittat, idque his verbis: *Oues vocem meam audiunt, & cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam dono eis, neq; pereunt in æternum?* Et si ipse est Sapientia Dei, si ipse condidit omnes ætates, qua ratione dicitur: *Iesus autem proficiebat sapientia & ætate?* Iam si Pater per suam Rationem, hoc est, Filium, omnia fecit, certum est etiam, quòd per Filium corporis Filij excita-
C tionem perfecerit. Per eum igitur illum excitat: & per eum illi vitam donat. Excitatur pro ratione carnis vt homo, & accipit vitam vt homo, vt qui in forma hominis inuentus sit. Ipse autem est Deus qui excitat suum templum, & dat vitam suæ carni. Quum igitur inquit, *Quem Pater sanctificauit & misit in mundum*, & cum alibi loquitur: *Pro iis autem ego sanctifico meipsum, vt & ipsi Sancti sint in veritate*. Et quum ait, *Deus meus, Deus meus, quare me deseruisti?* ex nostra persona
D verba illa proloquitur, *quoniam serui formam assumpserat, & in similitudine hominum, & in forma inuentus erat vt homo, humiliauit seipsum, obsequens factus vsque ad mortem, mortem autem crucis*. Atque itidem ea quę sequuntur, vbi Esaias ait, *Ipse languores nostros tollit, & pro nobis cruciatur*. Quapropter non sibi, sed nobis cruciatur, neque ipse à Deo destitutus fuit, sed propter nos destitutos derelictósq; venit in mundum. Et quum dicit, *Ideo superexaltauit eum Deus, & donauit illi nomen, quod est*
E *super omne nomen*, de templo loquitur, quod est corpus suũ, non .n. qui altissimus est, exaltatur, sed caro eius exaltatur, carnique suæ altissimi nomen donauit, quod est super omne nomen.

Neque

Neque verbum Dei donatitia ratione hoc nomen accepit, vt Deus vocaretur, sed caro eius cum ipso simul Deus appellata est, Non enim dixit, Verbũ Deus factus est, sed *Deus erat Verbum*: semper enim, inquit, Deus Verbum, & ille ipse Deus factus est caro vt ipsius caro efficeretur Deus Verbum, quemadmodum Thomas palpator ipsius carnis proclamauit: *O qui es & Dominus meus, & Deus meus*, vtrumque simul Deum appellans. Itidem & Ioannes scripsit: *Quod erat ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, & manus nostra palpauerunt, de Verbo vitæ*. Satis igitur constat, in carne Filium & Patris Verbum palpatum esse, & illud vtrumque, quod simul palpatum erat, Verbum vitæ sacræ literæ appellauerunt. Et quum dicit: *Nondum erat Spiritus, quia Iesus nondum glorificatus erat*, de carne eius loquitur nõdum glorificata. Non enim dominus Gloriæ glorificatur: sed caro domini gloriæ, illa est quę percipit gloriam, quæ simul cum eo in cælum ascendit, vnde Spiritus adoptionis nondum in hominibus erat, eò quòd primitiæ acceptæ ex hominib. nondũ cœlũ cõcenderãt. Quæcũq; igitur dicit scriptura accepisse Filiũ, siue quòd glorificatus sit filius, ratione illius humanitatis nõ deitatis loquitur: siue quũ dicit Apostolus, quod in Christo habitet omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, plenitudinem illam habitare in carne, intelligendum est. Siue quũ dicit: *Qui proprio suo Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*. Atque alibi rursum: *Quemadmodum Christus dilexit Ecclesiam, seque pro ea tradidit*. Non enim vt se seruaret, Deus immortalis venit, sed nos iam mortificatos, neque pro se mortuus est, sed pro nobis. Quapropter vilitatem inopiamque in se suscepit, vt nobis opulentiam suam largiretur. Illius enim passio nostra est impatibilitas: illius mors, nostra immortalitas: & illius fletus, nostra lætitia: eiusque sepultura, nostra resurrectio est: illius Baptisma, nostra sanctificatio est. *Pro iis enim*, inquit, *me sanctifico vt & ipsi sanctificati sint in veritate*: & illius vibices nostra est sanitas: nam vibicibus illius sanati sumus: & pax nostra illius disciplina. Disciplina enim pacis nostræ super eum, hoc est, ob pacem nostram ille castigatus est, & illius ignominia, nostra gloria est. Vnde gloriam petit in nostri gratiam, idque his verbis: *Glorifica me Pater gloriâ illâ, quæ apud te est, quam habebam apud te antequam mundus existeret*. Nos enim sumus, qui in illo glorificamur: & illius descensus, noster est ascensus, prout verba habent: *Coexcitauit nos, & constituit in celestibus in Christo Iesu*, & illud, *Vt ostenderet in sequentibus seculis superabundantes diuitias bonitatis suæ in nos in Christo Iesu*, & quum

καὶ οὐχ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ κατὰ χάριν ἔλαβε τὸ κεκλῆσθαι θεός. ἀλλ' ἡ σὰρξ αὐτοῦ σὺν αὐτῷ ἐθεολογήθη· οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ὁ λόγος θεὸς γέγονεν, ἀλλὰ θεὸς ἦν ὁ λόγος. ἀεὶ φησὶν ὁ θεὸς λόγος· καὶ οὗτος αὐτὸς ὁ θεὸς γέγονε σάρξ, ἵνα ἡ σὰρξ αὐτοῦ γένηται θεὸς λόγος. καθὼς καὶ ὁ θωμᾶς ψηλαφήσας τὴν σάρκα αὐτοῦ, ἀνεβόησεν, ὁ κύριός μου καὶ θεός μου. τὸ συναμφότερον θεολογῶν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἰωάννης ἔγραφεν· ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκη-
A κόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν· ὃ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς· φανερὸν οὖν ἐστιν ὅτι ἐν σαρκὶ ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ πατρὸς ἐψηλαφήθη, καὶ τὸ συναμφότερον λόγον ζωῆς ἡ θεία γραφὴ παραδέδωκε ψηλαφηθέντα· καὶ ὅτε λέγει οὔπω ἦν πνεῦμα ἅγιον, ὅτι ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη, τὴν σάρκα αὐτοῦ λέγει μήπω δοξασθεῖσαν· οὐ γὰρ ὁ κύριος τῆς δόξης δοξάζεται, ἀλλ' ἡ σὰρξ τοῦ κυρίου τῆς δόξης, αὕτη λαμβάνει δόξαν συναναβαί-
B νουσαν αὐτῷ εἰς οὐρανόν· ὅθεν καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας οὔπω ἦν ἐν ἀνθρώποις. διότι ἡ ληφθεῖσα ἀπαρχὴ ἐξ ἀνθρώπων, οὔπω ἦν ἀνελθοῦσα εἰς οὐρανόν. ὅσα οὖν λέγει ἡ γραφὴ ὅτι ἔλαβεν ὁ υἱὸς καὶ ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς, διὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ λέγει, οὐ διὰ τὴν θεότητα. * καὶ ὅτι λέγει ὁ πατήρ μου ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστὶν, ἐπεὶ ἄνθρωπος γέγονεν μείζων αὐτοῦ λέγει τὸν πατέρα. λόγος δὲ ὢν τοῦ πατρὸς, ἴσος αὐτοῦ ἐστιν· ἐγὼ γάρ φησι καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέ-
C ρα· καὶ οὐκ ἀπὸ ἁρπαγῆς ἔχει τὸ εἶναι αὐτὸν ἴσον τῷ πατρὶ, ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἴσος ἐστὶ καὶ ὁμοούσιος τῷ πατρὶ διότι ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας γεγέννηται. * καὶ ὅτι λέγει ὁ ἀπόστολος ὅτι ἐν χριστῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, νοητέον ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ· καὶ ὅτι λέγει, ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν· ἀλλαχοῦ λέγει, καθὼς καὶ ὁ χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, οὐ γὰρ ἑαυτὸν ἦλθε σῶσαι ὁ ἀθάνατος υἱὸς, ἀλλὰ τοὺς θα-
D νατωθέντας καὶ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτὸν ἔπαθεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν· ὥστε διὰ τούτων τὴν εὐτέλειαν ἡμῶν καὶ τὴν πτωχείαν ἀνεδέξατο, ἵνα ἡμῖν πάντα τὸν πλοῦτον χαρίσηται· τὸ γὰρ πάθος αὐτοῦ, ἡμῶν ἀπάθειά ἐστι. καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ, ἡμῶν ἀθανασία ἐστί· καὶ τὸ δάκρυον αὐτοῦ, χαρὰ ἡμετέρα· καὶ ἡ ταφὴ αὐτοῦ, ἡμῶν ἀνάστασις· καὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, ἡμῶν ἁγιασμός. ὑπὲρ αὐτῶν γὰρ, φησὶν, ἁγιάζω ἐμαυτὸν, ἵνα ὦσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ· καὶ ὁ μώλωψ αὐτοῦ ἡμῶν ἴασις· τῷ γὰρ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθη-
E μεν· καὶ ἡ παιδεία αὐτοῦ ἡμῶν εἰρήνη· παιδεία γὰρ εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν· τουτέστιν ἕνεκεν τῆς ἡμῶν εἰρήνης αὐτὸς παιδεύεται· καὶ ἡ ἀδοξία αὐτοῦ ἡμῶν δόξα· ὅθεν ᾐτεῖ τὴν δόξαν δι' ἡμᾶς λέγων· δόξασόν με σὺ πάτερ παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί· ἡμεῖς γάρ ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ δοξαζόμενοι· καὶ ἡ κάθοδος αὐτοῦ, ἡμῶν ἐστιν ἄνοδος κατὰ τὸ γεγραμμένον· καὶ συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν χριστῷ ἰησοῦ· ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ὑπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν χρηστότητι ἐν χριστῷ ἰησοῦ ἐφ' ὑμᾶς.

καὶ τὸ

καὶ τὸ λέγειν αὐτὸν ἐν σταυρῷ, πάτερ εἰς χεῖρας παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου, πάντας ἀνθρώπους παρατίθεται τῷ πατρὶ, δι' αὐτοῦ τοὺς ἐν αὐτῷ ζωοποιουμένους· μέλη γὰρ αὐτοῦ εἰσι· καὶ τὰ πολλὰ μέλη ἕν ἐστι σῶμα, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἐκκλησία, καθὼς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος γράφει Γαλάταις, πάντες γὰρ ὑμεῖς ἕν ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· τοὺς πάντας οὖν παρατίθεται ἐν αὐτῷ. οὕτως οὖν καὶ ὅτε λέγει, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, περὶ τῆς ἐκκλησίας λέγει τῆς ἐν αὐτῷ κτιζομένης, οὐ γὰρ ὁ ποιητὴς τῶν ἁ- A πάντων κτίσμα καὶ ποίημά ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ποίημα ἐν τῷ ποιητῇ ἀνανεοῦται κατὰ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Παύλου. αὐτοῦ ἐσμεν ποίημα κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καὶ καθὼς πάλιν λέγει· ἵνα γνωσθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ θεοῦ κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων ἣν ἐποίησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν· ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν παρρησίαν καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει διὰ τῆς χάριτος· B καὶ πάλιν φησί· καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου εἶναι ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν· καὶ πάλιν λέγει καὶ περὶ τῶν ἄλλων λαῶν· ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ, εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον ποιῶν εἰρήνην· καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι τῷ θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ· καὶ ὅταν λέγει· τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ ὁ θεός. συναριθμήσας ἑαυ- C τὸν μετὰ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὴν σάρκα τοῦτο εἶπε πρὸς τὸν νοῦν τοῦ προσελθόντος αὐτῷ· ἐκεῖνος γὰρ ἄνθρωπον αὐτὸν ἐνόμιζε μόνον καὶ οὐ θεὸν, καὶ τοῦτον ἔχει τὸν νοῦν ἡ ἀπόκρισις. εἰ μὲν γὰρ ἄνθρωπον, φησὶ, νομίζεις με καὶ οὐ θεὸν, μή με λέγε ἀγαθόν· οὐ γὰρ διαφέρει ἀνθρωπίνῃ φύσει τὸ ἀγαθὸν, ἀλλὰ θεῷ· καὶ ἐπιφέρει, τὰς ἐντολὰς οἶδας; εἰρηκότος δὲ ἐκείνου, ποίας; ἔφη· οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις καὶ τὰ ἑξῆς. ἀπεκρίνατο οὖν λέγων, ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην D ἐκ νεότητός μου, τί ἔτι ὑστερῶ; ἔφη αὐτῷ, εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε πώλησόν σου πάντα ὅσα ἔχεις καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· καὶ λαβὼν τὸν σταυρὸν ἀκολούθει μοι. διὰ τούτων οὖν ἔδειξεν ὅτι καὶ αὐτῷ διαφέρει τὸ ἀγαθόν· ὁ γὰρ μὴ ἀκολουθῶν τῷ ἀγαθῷ, πῶς δύναται ζωὴν αἰώνιον κληρονομῆσαι; καὶ ὅταν λέγει περὶ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας· ὅτι οὐδεὶς οἶδεν οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατὴρ, ἀνθρωπίνως λέγει. εἰ γὰρ τὸν πατέρα ἐπίσταται, τὴν ἐσχάτην ἡμέραν E πῶς ἀγνοεῖ; οὐδεὶς γὰρ ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα φησὶν, εἰ μὴ ὁ υἱός· καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι· καὶ εἰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οἶδε πάντα τὰ τοῦ θεοῦ, πῶς ὁ υἱὸς τὴν ἡμέραν ἣν ἔκτισεν ἀγνοεῖ; καὶ εἰ οἱ αἰῶνες δι' αὐτοῦ ἐγένοντο καὶ οἱ χρόνοι, φανερὸν ὅτι ἡ ἐσχάτη ἡμέρα ἐν τοῖς αἰῶσι καὶ χρόνοις εὑρίσκεται, καὶ ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὴν ἀγνοεῖν·

ὅσα οὖν

& quum in cruce dicit: *Pater in manus tuas depono spiritum meum*, in eo omnes homines apud patrem deponit ac commẽdat, per ipsum & in ipso viuificandos, Membra enim illius sumus, & multa ista mẽbra vnum corpus sunt, quod ipsum est ipsa Ecclesia, quemadmodum Apostolus Galatis scribit: *Vos omnes non nisi vnum estis in Christo Iesu* Omnes igitur in se Deo commendat. Ita quoque quum dicit: *Dominus condidit me in primordio viarum suarum*, de Ecclesia dicit, quæ in ipso conditur: non enim A operator omnium, creatura aut opus esse poterit, sed opus in operatore renouatur, prout Paulus indicat: *Illius opus sumus, conditi in Christo Iesu.* Quemadmodum rursum dicit: *Vt cognoscatur nunc in principatibus, & virtutibus supercælestibus per Ecclesiam multiplex illa Sapientia Dei, secundum destinationem æternam, quam absoluit in Christo, Domino nostro, in quo habemus fiduciam, & aditum in securitate per fidem eius.* Ac rursus ait: *Quemadmodum elegit nos ante iacta fundamenta mundi, vt simus Sancti & in-* B *culpati coram eo in dilectione, cum destinasset nos in adoptionis filios, per Iesum Christum in seipsum:* & rursum dicit de duobus populis, *vt duos conderet in seipso in vnum nouum hominem, pacem faciens, & vt in vno corpore reconciliaret ambos Deo per crucem, interficiens inimicitiam in carne in seipso.* Et quum ait, *Quid me bonum dicitis? nemo bonus nisi Deus*, connumerans seipsum cũ cæteris hominibus: ratione carnis suæ illud dicit, & pro animo eius, qui ipsum interrogationibus conueniebat, respondit. Ille enim C eum nudum hominem credebat, & non Deũ, eumq; intellectum habet istiusmodi responsio. Si enim (inquit) hominem me arbitraris esse, & non Deum, ne dixeris bonum, nullus enim bonus: quandoquidem bonitas non humanæ naturæ competit, sed diuinæ, ac statim infert: *Præcepta nosti*, eoque dicente, Quænam illa quæso? subiungit, *Non mœchaberis*, eaque quæ ad ista per seriem subsequuntur: respondit ille, *Hæc quidem à iuuentute seruaui omnia, quid igitur mihi restat?* tum Christus, *Si vis perfectus esse, vende bona tua, & da egenis, & habebis* D *thesaurum in cælis, & sumens crucem tuam me sequaris.* Isthinc igitur ostendit, hoc ipsum, bonum esse, etiam sibi competere. Qui enim eum qui bonus non est, sectatur, quomodo vitam æternam adipisci poterit? Et quum dicit de extrema die, neminem eam cognitam habere, ne Filium quidem hominis, humano more loquitur. Nam si Patrem cognitum habet, qui extremum diem ignorare posset? *Nemo enim nouit* (inquit) *Patrem nisi filius, & cui voluerit Filius reuelare.* Quòd si E Spiritus Sanctus nouit omnia quæ Dei sunt, qui Filius diem quam ipse condidit, ignorarit? Nam si secula & tempora per eum facta sunt, dubium non est, quin extrema dies in seculis & temporibus inueniatur, neque fieri potest, vt ab eo nesciatur.

Quæcunque

Quæcunque humilia verba à Domino proferuntur, eius paupertati congruunt, vt nos in eo ditesceremus, non vt in illis materiam blasphemiæ haberemus contra Filium Dei. Siquidem ea ratione Filius Dei homo factus est, vt Filij hominis, hoc est, Adæ Filij Dei efficerentur. Ipse enim in sublimi procreatus ex Deo Sermo ineffabiliter, inexplicabiliter, incomprehensibiler, æternaliter, in tempore nascitur humi, ex perpetua deipara Virgine, vt illi, qui humi antea geniti erant, denuo in sublimi nascerentur, hoc est, ex Deo. Ipse igitur matrem duntaxat habet in terris, & nos duntaxat Patrem habemus in cælo, eaque de causa Filium hominis seipsum appellat, vt homines Deum cælestem Patrem suum appellarent. Quemadmodum igitur nos serui Dei, Filij Dei effecti sumus, ita Dominus cælorum, Filius sui serui effectus est, hoc est, Adæ: accipiens enim mortalem hominem patrem, dedit hominibus suum patrem immortalem, quod ex eo dicto apparet: *Dedit illis potestatem vt Filii Dei essent*. Vnde quantum ad carnem attinet, mortem etiam gustat Filius Dei, idque ob suum carnalem patrem, vt Filij hominis vitæ participes efficerentur, idque per suum ipsius Patrem spiritualem. Ipse igitur ex natura Filius est Dei, nos autem ex gratia siue dono. Ac denuo ipse quidem secundum procurationem gratiamque nostri, filius Adæ factus est, nos vero secundum naturam filij Adæ existimus, atque ideo locutus est: *Discedo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum.* Nam Deus illi (vt iam dixi) secundum naturam Pater est, nobis autem secundum gratiam, idemque qui Pater erat, Deus illi factus est ratione humanitatis assumptæ. Cæterum nobis idem ille ratione naturæ Dominus habendus est, ideóque Ratio, quæ est Filius Dei vnita carni, facta est perfectus homo, vt homines vniti Spiritui, vnus spiritus efficerentur. Ipse igitur est Deus carnigerus & nos homines spiritigeri. Primitias enim sumens ex substantia hominum, hoc est, in semine Adæ, in quo quidem est serui forma, & in similitudine hominis factus, dedit nobis ex substantia Dei primitias Sancti Spiritus, vt omnes redderemur Filij Dei in similitudine Filij Dei: ergo ipse vetus & naturalis Dei Filius, nos omnes gestat, vt nos omnes vnum gestemus Deum. Impium igitur est, creatum aut factum esse Dei Spiritum affirmare, cúm omnis scriptura, tum vetus, tum noua eum vnà cum Patre & Filio connumeret & glorificet quoniam eiusdem deitatis est, & eiusdem potentiæ & essentiæ. Quemadmodum ipse dicit, *Qui credit in me, flumina de ventre illius fluent aqua viua*, hoc autem dixit de Spiritu, q[illegible]em accepturi erant, qui in ipsum crederent, sicuti & in Iohele sub persona Patris loq[illegible]itur, *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ.* Ideo Dominus inspirans in ora Apostolorum, dicit: *Accipe Spiritum sanctum*, vt in-

ὅσα οὖν εὐτελῆ ῥήματα ὑπὸ τοῦ κυρίου εἴρηται,
τῇ πτωχείᾳ αὐτοῦ διαφέρει, ἵνα ἡμεῖς ἐν αὐτοῖς
πλουτήσωμεν, οὐχ ἵνα ἡμεῖς ἐν αὐτοῖς βλασ-
φημήσωμεν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· υἱὸς ἀνθρώ-
που γέγονεν, ἵνα οἱ υἱοὶ τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστιν ἀδάμ,
υἱοὶ τοῦ θεοῦ γένωνται· ὁ γὰρ γεννηθεὶς ἄνωθεν
ἐκ πατρὸς λόγος, ἀῤῥήτως, ἀφράστως, ἀκατα-
λήπτως, ἀϊδίως, ἐν χρόνῳ γεννᾶται κάτωθεν ἐκ
παρθένου μαρίας. ἵνα οἱ κάτωθεν πρότερον γεν-
A νηθέντες, ἄνωθεν γεννηθῶσιν ἐκ δευτέρου, τουτέ-
στιν ἐκ θεοῦ. αὐτὸς ὢν μητέρα μόνον ἔχει ἐπὶ γῆς, καὶ
ἡμεῖς πατέρα μόνον ἔχομεν ἐν οὐρανῷ. καὶ διὰ
τοῦτο ἑαυτὸν υἱὸν ἀνθρώπου καλεῖ, ἵνα οἱ ἄνθρωποι
θεὸν καλέσωσι πατέρα ἐν οὐρανοῖς. πάτερ ἡμῶν, »
φησὶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὥσπερ οὖν ἡμεῖς οἱ δοῦλοι »
τοῦ θεοῦ γεγέναμεν, οὕτως ὁ δεσπότης τῶν δούλων,
υἱὸς τοῦ δούλου γέγονε θνητὸς, τουτέστι τοῦ Ἀδὰμ, ἵνα
οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀδὰμ θνητοὶ ὄντες, υἱοὶ τοῦ θεοῦ γένωνται, »
κατὰ τὸ λεγόμενον· ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα »
B θεοῦ γενέσθαι. ὅθεν καὶ θανάτου γεύεται κατὰ τὸν σαρ-
κικὸν αὐτοῦ πατέρα, ἵνα οἱ υἱοὶ αὐτοῦ μεταλάβωσι
τοῦ θεοῦ διὰ τὸν κατὰ πνεῦμα πατέρα αὐτῶν θεόν·
αὐτὸς οὖν κατὰ φύσιν υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ, ἡμεῖς δὲ κα-
τὰ χάριν· καὶ πάλιν αὐτὸς κατ᾽ οἰκονομίαν καὶ
χάριν ἡμετέραν υἱὸς γέγονε τοῦ ἀδάμ· ὅθεν λέγει
ἀπέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑ- »
μῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν· πατὴρ γὰρ αὐτοῦ »
ἐστιν ὁ θεὸς ὡς προεῖπον κατὰ φύσιν, ἡμῶν δὲ κατὰ
χάριν· καὶ θεὸς αὐτοῦ γέγονε κατ᾽ οἰκονομίαν διό-
C τι ἄνθρωπος. ἡμῶν δὲ κατὰ φύσιν δεσπότης ἐ-
στὶ καὶ θεός· καὶ διὰ τοῦτο ὁ λόγος τοῦ πατρὸς ἑνω-
θεὶς σαρκὶ γέγονε σάρξ· ἵνα οἱ ἄνθρωποι ἑνωθέν-
τες πνεύματι, γένωνται ἓν πνεῦμα· αὐτὸς οὖν ἐστι θεὸς
σαρκοφόρος, καὶ ἡμεῖς ἄνθρωποι πνευματοφόροι.
ἀπαρχὴν γὰρ λαβὼν ἐκ τῆς οὐσίας τῶν ἀνθρώ-
πων, τουτέστιν ἐκ τοῦ σπέρματος ἀβραὰμ, ἥ-
τις ἐστὶ μορφὴ δούλου, καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώ-
πων γενόμενος· ἔδωκεν ἡμῖν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ
πατρὸς ἀπαρχὴν ἁγίου πνεύματος, ἵνα γενώ-
μεθα οἱ πάντες υἱοὶ θεοῦ· ἐν ὁμοιώματι τοῦ υἱοῦ
D τοῦ θεοῦ. αὐτὸς οὖν ὁ ἀληθινὸς υἱὸς τοῦ θεοῦ τοὺς
πάντας ἡμᾶς φορεῖ, ἵνα οἱ πάντες φορέσωμεν
θεόν· ἀσεβὲς οὖν ἐστι λέγειν κτιστὸν ἢ ποιητὸν
τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ· ἐπειδὴ πᾶσα γραφὴ πα-
λαιά τε καὶ καινὴ μετὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ συναρ-
ιθμεῖ αὐτὸ καὶ δοξάζει· διότι τῆς αὐτῆς θεό-
τητός ἐστι καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας καθὼς αὐτὸς ὁ
κύριος λέγει, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ποταμοὶ ἐκ »
τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. »
τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ πνεύματος, οὗ ἔμελ-
E λον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. ὡς
καὶ ἐν τῷ Ἰωὴλ ἐκ προσώπου πατρὸς
λέγει· ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου
ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ προφητεύσουσιν οἱ
υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ διὰ
τοῦτο ἐμφυσᾷ αὐτὸς εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἀ-
ποστόλων λέγων, λάβετε πνεῦμα ἅγιον·
ἵνα

ἵνα μάθωμεν ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς θεότητός ἐστι τὸ διδόμενον πνεῦμα τοῖς μαθηταῖς. ἐν Χριστῷ γάρ φησι κατοικεῖ, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, καθὼς καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει, ἡμεῖς ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐλάβομεν. σωματικῷ γὰρ εἴδει, τουτέστιν ὡς περιστερὰ ὤφθη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ᾽ αὐτόν. ἐν ἡμῖν μὲν γὰρ ἀπαρχὴ καὶ ἀρραβὼν θεότητος κατοικεῖ. ἐν Χριστῷ δὲ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος· καὶ μή τις νομίσῃ ὅτι μὴ ἔχων αὐτὸς ἐλάμβανεν, αὐτὸς γὰρ αὐτὸ ἄνωθεν ἔπεμψεν ὡς θεός· καὶ αὐτὸς αὐτὸ κάτωθεν ὑπεδέχετο ὡς ἄνθρωπος. ἐξ αὐτοῦ οὖν εἰς αὐτὸν κατῄει, ἐκ τῆς θεότητος αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ. καὶ ὁ μὲν Ἡσαΐας ἐκ προσώπου τοῦ πατρὸς βοᾷ λέγων, κύριος ὁ θεός σου, ὁ ποιήσας σε καὶ πλάσας σε ἐκ κοιλίας· μὴ φοβοῦ ὁ παῖς μου Ἰακὼβ, καὶ ὁ ἠγαπημένος Ἰσραὴλ, ὃν ἐξελεξάμην. ὅτι ἐγὼ δώσω ὕδωρ ἐν δίψει τοῖς πορευομένοις ἐν ἀνύδρῳ, ἐπιθήσω τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τὸ σπέρμα σου. καὶ τὰς εὐλογίας μου ἐπὶ τὰ τέκνα σου. ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δὲ ὁ υἱὸς ἐπαγγέλλεται διδόναι ὕδωρ τοῖς πορευομένοις ἐν δίψει λέγων τῇ Σαμαρείτιδι, εἰ ᾔδεις τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι δός μοι πιεῖν, σὺ ἂν ᾔτησας αὐτὸν, καὶ ἔδωκεν ἄν σοι ὕδωρ ζῶν. καὶ μετ᾽ ὀλίγα λέγει. πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν· ὃς δ᾽ ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. καὶ διὰ τοῦτο Δαβὶδ ψάλλων τῷ θεῷ λέγει· ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς· οἶδε γὰρ παρὰ τῷ θεῷ πατρὶ ὄντα τὸν υἱὸν πηγὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὡς καὶ διὰ Ἱερεμίου ὁ υἱὸς λέγει· δύο καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου· ἐμὲ ἐγκατέλιπε πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους· οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν. καὶ ὅτι δοξολογοῦσι τὰ χερουβίμ. τρίτον τὸν θεὸν λέγοντα ἅγιος ἅγιος ἅγιος κύριος σαβαὼθ, πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα δοξολογοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο ὥσπερ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ βαπτιζόμεθα, οὕτω καὶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ γινόμεθα υἱοὶ θεοῦ, οὐ θεῶν, πατὴρ γὰρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, κύριος σαβαώθ ἐστι. μία γὰρ ἡ θεότης καὶ εἷς θεός. καὶ διὰ τοῦτο ἅπερ εἶπεν ὁ πατὴρ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ, ὁ Ἰωάννης λέγει ὅτι ὁ υἱὸς εἶπεν· ἐν δὲ ταῖς πράξεσιν ὁ Παῦλος φησὶν ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπε. λέγει γὰρ οὕτως ὁ Ἡσαΐας, εἶδον τὸν κύριον σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου· καὶ πλήρης τῆς δόξης ὁ οἶκος αὐτοῦ. καὶ τὰ σεραφὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ· ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνὶ, καὶ ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνί· καὶ ταῖς μὲν δυσὶ πτέρυξιν ἐκάλυπτον τὰ πρόσωπα, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας. καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέταντο· καὶ ἐκέκραγον ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος σαβαὼθ, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ· καὶ μετ᾽ ὀλίγα ὁ αὐτὸς· ἤκουσα τῆς φωνῆς κυρίου λέγοντος.

vt intelligeremus, quòd ex plenitudine deitatis ipsius, ipse spiritus existat, qui discipulis tribuitur. *In Christo enim* (inquit) *inhabitat*, hoc est, in carne eius *omnis plenitudo deitatis eius corporaliter*, sicut & Ioannes Baptista dicit. *Nos omnes ex plenitudine eius accepimus*, siquidẽ corporali specie, hoc est, sub imagine columbæ visus est Spiritus sanctus descendere, & manere super eum. In nobis enim duntaxat primitiæ & arrha diuinitatis inhabitat: in Christo A verò omnis plenitudo diuinitatis. Sed ne quis arbitretur, cum, eò quòd non haberet, ideo Spiritum accepisse. Ipse enim Spiritum cælitus vt Deus demisit, ipse eundem humi vt homo accepit, ex seipso igitur in seipsum descendit, nimirum ex deitate sua, in suam humanitatem. Atque adeo Esaias ex persona Patris clamat, *Hic*, inquit, *Dominus ille Deus, qui fecit te, & finxit te ab vtero, ne timueris Fili mi Iacob, & dilecte mi Israel, quem ego elegi, quoniam ego dabo aquam in siti illis, qui perambulant in aquosa, & imponam Spiritum meum super semen tuum,* B *& benedictionem meam super liberos tuos*. In Euangeliis item Filius ambulantibus in siti aquã se daturum pollicetur, dum Samaritanæ de Spiritu sancto ita loquitur, *Si scires donum Dei, & quisnam ille sit qui dicit tibi, Da mihi aquam ad bibendum, tu ab eo postulasses, & dedisset tibi aquam viuentem*, ac paulò pòst, eam ita affatur: *Quisquis bibit ex aqua ista, iterum sitiet: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo illi, non sitiet in æternum, sed aqua, quam ego dedero illi, efficietur in ipso fons aquæ scaturientis in vitam æter-* C *nam*, eaque de causa Dauid dicit, *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*. Nouerat enim, apud Patrem Filium esse fontem Sancti spiritus. Ac per Hieremiam Filius dicit, *Duo scelera designauit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuentis, & foderunt sibi cisternas contritas, quæ aquam continere non poterunt*. Et quum Seraphim & Cherubim laudibus & gloria venerantur Verbum Dei, tertio dicentes, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth*, Patrem, & Filium; & Spiritum S. lau- D dibus & gloria venerantur. Ideoque sicuti in nomine Patris & Filij, ita quoque in nomine Spiritus sancti baptizamur & efficimur Filii Dei, non deorum. Pater quippe Filius, & Spiritus sanctus dominus Sabaoth est: vna enim Deitas, & vnus *Deus* in tribus personis siue subsistentiis. Atque ob id, quæ Pater loquitur in Esaia, ea Ioannes refert, Spiritum sanctum dixisse. Verba Esaiæ sunt: *Vidi dominum Sabaoth in excelso sublimique solio sedentem, & impleta est domus magnificentia eius., & Seraphini* E *in orbem circunstabant, sex alæ vni, & sex alæ alteri, & duabus quidem velabant faciem suam, & duabus pedes, & duabus volabant, & clamabant, alter ad alterum, dicentes, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth, Plenum est cælum & vniuersa terra maiestate eius*, ac paulò pòst subiungit: *Audiui vocem Domini loquentis,*

Quem mitto? aut quis ibit ad populum istum? & dixi, Ecce ego sum praesto, ablega me, & dixit mihi, Proficiscere ad gentem istam, & dices ei: Auribus audietis, & non intellexeritis: videntes videbitis, & non conspexeritis. Incrassatum enim est cor populi istius, & auribus difficulter audiunt, & oculis caecutiunt, ne quando videant oculis, & auribus auscultent, & conuertantur, & sanem eos. Ioannes verò Euangelista dicit, *idcirco non potuerunt Iudaei credere in Iesum, quoniam dixit Esaias, Obcaecauit eorum oculos, retusum hebesque reddidit cor illorum, ne quando videant oculis & corde intelligant & conuertantur, & sanem eos. Haec autem dixit Esaias, quũ vidisset gloriam eius*, hoc est, filii: Quapropter & dominus Sabaoth est filius: id.n. dominus virtutum interpretatur: porro Dominus virtutũ ipse est rex glorię, queádmodũ Dauid locutus est. Dominus vero gloriae est crucifixus ille Christus secundũ Paulũ, & vt Dauid quoq; indicat, *Dominus pascet me, & nihil mihi deerit*, & alibi dicit, *Qui pascis Israel intẽde, qui ducis velut ouẽ Ioseph, qui sedes super Cherubinos, appare.* In Euangeliis vero inquit Filius: *Ego sum pastor bonus*, Ipse igitur est, qui sedet super Cherubim, ipse itidem qui pascit Israël: Paulus autem in actis dicit, Spiritum Sanctum per Esaiam ista locutũ esse, quae Esaias dixit, sibi dominum Sabaoth effatum esse. Patrem igitur, & Filium, & Spiritũ Sanctum, dominum Sabaoth esse, credẽdum est. Et quamuis scripta de Patre referat eum omnia condidisse, tum visibilia, tum inuisibilia: alibi tamen nos docet, eadẽ per Filium omnia esse condita. Non seorsum alia à Patre alia à Filio sunt condita, sed quae Pater facit, ea per suã potentiam ipsum quoque Filium facere, intelligẽdum est. Omnia enim per ipsum facta sunt. Ita ergo vbi Filius inquit: *Soluite templum hoc, & intra triduum excitabo illud*, de corpore suo haec verba locutus est: at iterum alibi scriptura dicit, Patrem fuisse qui Filiũ è mortuis excitarit, & recte loquitur: excitauit enim per Verbum suum carnem Filij sui, nec ibi corpus Filiũ Dei, sed corpus nominat Filij Dei. Cùm igitur corpus excitatur, Filius intelligitur excitari è mortuis. Ideoque secundum carnem loquitur, eũ & mortuum & sepultum, & excitatum esse ex mortuis. Verum quantum ad Spiritum attinet, in caelo & in terra, & vbique praesens erat. Ille igitur prius vt Deus opulentus, postmodum inops factus est vt homo, nobis in omnibus similis redditus est, excepto peccato, ideo vt homo accipit vitam, quanquam habeat vitam. Ipse enim est vita, sed propter nos, eam vt homo accipit. Proficit sapientia & aetate, quum sit Dei aeterna sapientia & Potestas: & vt homo sanctificatur, Sanctus ille, cui nulla expiatione aut sanctificatione opus fuit, quum ait, *Pro illis sanctifico meipsum, vt & ipsi sint sanctificati in veritate*, & vt homo exaltatur, accipiens nomen, quod est super omne nomen, quum nomẽ illud sublime semper ex natura possederit.

τίνα ἀποστείλω καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; καὶ εἶπα ἰδοὺ ἐγώ, ἀπόστειλόν με· καὶ εἶπέ μοι, πορεύθητι πρὸς τὸν λαόν, καὶ εἶπον αὐτῷ. ἀκοῇ ἀκούσητε καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψετε καὶ οὐ μὴ ἴδητε. ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου. καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν· καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι καὶ ἐπιστρέψωσι καὶ ἰάσωμαι αὐτούς· A ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς ἰωάννης λέγει· διὰ τοῦτο οὐκ ἠδύναντο οἱ ἰουδαῖοι πιστεύειν εἰς τὸν υἱὸν ὅτι εἶπεν ἡσαΐας, ὅτι ἐτύφλωσεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ἐπώρωσεν αὐτῶν τὴν καρδίαν μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι καὶ ἐπιστρέψωσι καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. ταῦτα δὲ εἶπεν ἡσαΐας, ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ, τουτέστι τοῦ υἱοῦ. ὥστε κύριος σαβαὼθ ἐστὶν ὁ υἱός· κύριος γὰρ τῶν δυνάμεων ἑρμηνεύεται κύριος σαβαώθ· ὁ δὲ κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτός ἐστιν B ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὡς ὁ δαβὶδ εἶπε. κύριος δὲ τῶν δυνάμεων, ἐστὶν ὁ ἐσταυρωμένος χριστὸς κατὰ τὸν παῦλον. καὶ καθὼς εἶπε δαβίδ. κύριος ποιμαίνει με καὶ οὐδέν με ὑστερήσει, καὶ ἀλλαχοῦ· ὁ ποιμαίνων τὸν ἰσραὴλ πρόσχες. ὁ ὁδηγῶν ὡσεὶ πρόβατον τὸν ἰωσήφ, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβὶμ ἐμφάνηθι. καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τῷ προσκειμένῳ λέγει ὁ υἱός· ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. οὗτος οὖν ἐστιν ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβὶμ ὁ ποιμαίνων τὸν ἰσραήλ· ὁ δὲ παῦλος ἐν ταῖς πράξεσι τὸ ἅ- C γιον πνεῦμα λέγει διὰ ἡσαΐου εἰρηκέναι ταῦτα, ἅπερ εἶπεν ἡσαΐας ὅτι κύριος σαβαὼθ μοι εἶπεν, ὁ πατὴρ οὖν καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, κύριος σαβαώθ ἐστι. καὶ ὅτι λέγει ἡ γραφὴ περὶ τοῦ πατρός· ὅτι αὐτὸς ἔκτισε τὰ πάντα, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· ἄλλη γραφὴ διδάσκει ἡμᾶς ὅτι διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκτίσθη. οὐχ ἕτερα χωρὶς ὁ πατὴρ ἔκτισε καὶ ἄλλα ὁ υἱός, ἀλλ' ἅπερ ὁ πατὴρ ποιεῖ, διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως ποιεῖ, ἥτις ἐστὶν ὁ υἱός. τὰ πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο. οὕτως οὖν καὶ ὅτε λέγει ὁ υἱός· λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ D ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· ἔλεγε δέ φησι περὶ τοῦ ἰδίου σώματος· ἑτέρα γραφὴ λέγει, ὅτι ὁ πατὴρ ἤγειρε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν, καλῶς λέγει, ἤγειρε γὰρ διὰ ἰδίου υἱοῦ τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· καὶ οὐ λέγομεν τὸ σῶμα εἶναι υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. τοῦ οὖν σώματος ἐγειρομένου, ὁ υἱὸς νοεῖται ἐγηγερμένος ἐκ νεκρῶν. διὰ τοῦτο κατὰ σάρκα λέγομεν ὅτι καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη καὶ ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν· κατὰ δὲ τὸ πνεῦμα καὶ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἦν καὶ πανταχοῦ· ἐπεὶ οὖν πρότερον πλούσιος ὢν E τουτέστι θεός· ὕστερον δὲ πτωχὸς γέγονε τουτέστιν ἄνθρωπος, καὶ ὡμοιώθη ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἄνθρωπος λαμβάνει ζωήν, αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ζωή· λαμβάνει δὲ δι' ἡμᾶς, καὶ ὡς ἄνθρωπος προκόπτει σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ, ἡ ἀΐδιος τοῦ θεοῦ δύναμις καὶ σοφία, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἁγιάζεται ὁ ἅγιος, καὶ μὴ χρείαν ἔχων ἁγιασμοῦ· ὑπὲρ αὐτῶν γάρ φησιν ἁγιάζω ἐμαυτόν, ἵνα ὦσιν αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ὡς ἄνθρωπος ὑψοῦται λαβὼν ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ὅπερ ἀεὶ κατὰ φύσιν εἶχε.

θεὸς γὰρ

θεὸς γὰρ ἦν φησιν, ὁ λόγος· ὅσα οὖν λέ-
γει ἡ γραφὴ ὅτι ἔλαβεν ὁ υἱὸς, διὰ τὸ σῶμα
τος λέγει. ὅπερ σῶμα ἀπαρχή ἐστι τῆς ἐκ-
κλησίας. ἀπαρχὴ γάρ φησιν ὁ χριστός. τῆς
οὖν ἀπαρχῆς λαβούσης ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνο-
μα, συνηγέρθη δυνάμει καὶ τὸ φύραμα, καὶ συνε-
καθέσθη, κατὰ τὸ λεγόμενον. καὶ συνήγειρε καὶ
συνεκάθισε, καὶ διὰ τοῦτο χάριν ἔλαβον οἱ ἄν-
θρωποι τὸ καλεῖσθαι θεοὶ καὶ υἱοὶ θεοῦ. πρῶτον
οὖν τὸ ἴδιον σῶμα ἤγειρεν ὁ κύριος ἐκ νεκρῶν A
καὶ ὕψωσε. μετὰ ταῦτα ἐγερεῖ καὶ τὰ μέλη τοῦ
σώματος αὐτοῦ, ἵνα χαρίσηται αὐτοῖς τὰ πάν-
τα ὡς θεὸς, ὅσα αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος ἔλαβεν.
αὐτὸς οὖν ἑαυτῷ χαρίζεται ζωήν· καὶ αὐτὸς ἑ-
αυτὸν ὑψοῖ· ὅτι οὖν λέγει ὅτι ὁ πατὴρ ἡγίασεν
αὐτὸν καὶ ἤγειρεν αὐτὸν καὶ ἐχαρίσατο ὄνομα τὸ
ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ζωήν· δῆ-
λον ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ποιεῖ ὁ πατήρ· δι' αὐ-
τοῦ οὖν αὐτὸν ἐγείρει· καὶ δι' αὐτοῦ αὐτὸν ἁ-
γιάζει· καὶ δι' αὐτοῦ αὐτὸν ὑψοῖ· καὶ δι' αὐτοῦ B
αὐτῷ ζωὴν δίδωσι. καὶ ὅτι παρατίθεται τὸ
πνεῦμα αὐτοῦ εἰς χεῖρας τοῦ πατρὸς, ὡς ἄνθρω-
πος ἑαυτὸν παρατίθησι τῷ θεῷ. αὐτὸς γὰρ
ἡ χεὶρ καὶ αἱ χεῖρες τοῦ πατρός. καὶ ὅτι λέγει
» πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με, ἐκ προσώπου
τῆς ἐκκλησίας λέγει ἥτις πρότερον κτισθεῖσα,
μετὰ ταῦτα γεννᾶται ἐκ τοῦ θεοῦ. διὰ ταῦτα πρῶτον
» κεῖται ἐν τῇ παροιμίᾳ τὸ ἔκτισέ με ὁ κύριος, καὶ ὕ-
στερον τὸ ἐγέννησέ με, καὶ ὅτι λέγει ἡ γραφὴ περὶ
» πατρός· οὐχὶ θεὸς εἷς ἔκτισεν ἡμᾶς; ὁμοίως καὶ C
περὶ υἱοῦ λέγει, ὅτι δι' αὐτοῦ ἐκτίσθη τὰ πάντα.
τὰ δὲ αὐτὰ καὶ περὶ πνεύματος ἁγίου λέγεται.
» ἀντανελεῖς φησὶ τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλεί-
» ψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν.
» ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται, καὶ
ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· καὶ ὅτι λέ-
γει ὁ υἱὸς περὶ πατρὸς τῷ πέτρῳ, μακάριος
» εἶ ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ'
» ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τὰ αὐτὰ καὶ
» ἐπὶ ἑαυτοῦ λέγει. οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν πα- D
» τέρα φησὶ, εἰ μὴ ὁ υἱός. καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ
» υἱὸς ἀποκαλύψαι· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ πνεύ-
» ματος ὁ παῦλος λέγει. ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν
» ὁ θεὸς διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. τὸ γὰρ πνεῦμα
» ἅπαντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ· τίς γὰρ
» οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦ-
» μα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς
» οἶδεν εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. ὥσπερ οὖν τὸ πνεῦ-
μα τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ καὶ τῆς οὐ-
σίας οὐ κεχώρισται, οὕτω καὶ τὸ τοῦ θεοῦ, τῆς θεότητος αὐ- E
τοῦ καὶ τῆς οὐσίας οὐκ ἔστιν ἀλλότριον, καὶ ὅταν λέγῃ ὁ κύ-
» ριος ἐν ἡσαΐᾳ, υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, ἐν τῷ εὐαγ-
» γελίῳ λέγει· τό γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σάρξ
» ἐστι, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦ-
» μά ἐστι. καὶ πάλιν, τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ
» τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν
» ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει. οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ πνεύματος. ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου ἰωάννης λέγει·

Deus enim, inquit, *erat Verbum.* Quæcunque igitur dicit scriptura Filium accepisse ratione corporis accepta intelligit, corpusque illud esse primitias Ecclesiæ: *Nam primitiæ*, inquit, *Christus.* Primitiis igitur assumentibus nomen quod est supra omne nomen, coexcitata est simul & reliqua massa eiusdem generis: pariterque in eundem consessum venit, iuxta illud verbi coexcitauit & consedit. Eaque de causa ex gratia acceperunt homines, vt dij vocentur, & Filij Dei. Primum igitur Dominus suum corpus excitauit è mortuis, & in seipso exaltauit: post hac autem excitabit & membra sui corporis, vt largiatur illis omnia vt Deus, quæcunque ipse vt homo accepit. Ipse igitur sibiipsi largitur vitam, ipse seipsum sanctificat, ipse seipsum exaltat. Quum igitur dicit quod Pater illum sanctificauerit, & excitarit, donaritque nomen quod est super omne nomen, quódque vitam dederit, satis euidēs est, omnia Patrem per eum facere, atque ita fieri, vt ipse à Patre per seipsum excitetur, ipse per seipsum sanctificetur, ipse per seipsum extollatur, ipse sibi vitam largiatur, atque ideo dum commendat suam animam in manus Patris, vt homo sese Deo commendat, vt omnes homines Deo commendatos redderet, quippe quū sit manus Patris. Eadem ratione quum dicit, *Ante omnes colles genuit me*, ex persona Ecclesiæ dicit, quæ prius condita, postmodum progignitur ex Deo, ideoque in contextu verborum priorem locum obtinet, Condidit me dominus: secundum autem illud, *Genuit me dominus.* Rursum quum scriptura de Patre mentionem facit, Nonne Deus vnus condidit nos, æquè de Filio dictum intelliges? quoniam per eum condita sunt vniuersa, eademque illa ad Spiritum sanctum referenda sunt: *Auferes*, inquit, *Spiritum illorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Emittes Spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ.* Et quæ dicit Filius ad Petrum de Patre suo, *Beatus es, quoniam caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus cœlestis*: eadem illa de seipso loquitur, quum inquit: *Nemo cognoscit Patrem nisi Filius, & cui Filius voluerit reuelare.* Itidem quoq; Paulus de Spiritu sancto loquutus est: *Nobis vero reuelauit Deus per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates Dei. Quis enim hominum ea quæ sunt hominis, norit, nisi spiritus hominis qui est in ipso? ita quoque nullus cognita habet quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei.* Sicuti Spiritus hominis ab eius humanitate & substantia segregatus non est: ita ita quoque Spiritus Dei, à deitate eius & substantia alienus non est. Et quæ Dominus Esaiæ dicit, *filios genui & euexi, ipsi autem spreuerūt me*, eadem in Euangelio his verbis pronunciat; *Quod natum est ex carne, caro est, quod natum est ex spiritu, spiritus est.* Ac rursum. *Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis quo vadat aut abeat: ita quoque est omnis qui ex spiritu genitus est.* In Euangelio autem Ioannes dicit: Quotquot

Quotquot autem eum receperunt, dedit illis qui
credunt in nomen eius, potestatem vt Filii Dei
efficiantur, qui non ex sanguine, neque ex vo-
luntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex
Deo nati sunt. Et quotquot in Christo bapti-
zati sunt, in Patre & Spiritu Sancto baptizati
sunt. Et quum dicit Petrus Ananiæ, *Qua-*
re Satanas impleuit cor tuum, vt mentireris Spi-
ritui Sancto, & seponeres tibi aliquid de precio a-
gri? Non mentitus es hominibus, sed Deo. Qua-
propter, qui mentitur Spiritui Sancto, Deo
A mentitur, habitanti in hominibus per spiri-
tum suum. Vbi est enim Spiritus Dei, ibi
est Deus. *Nam in hoc*, inquit, *cognoscimus,*
Deum in nobis manere, Et quum dicit scriptu-
ra, quòd Spiritus sanctus loquebatur in Pro-
phetis: alibi inquit Paulus, quod Pater loque-
batur in Prophetis, *Multifariam & multi-*
pliciter olim Deus loquutus patribus in Prophe-
tis, in vltimis istis diebus locutus est nobis in Filio.
Alibi dicit, Filium locutum fuisse: *Si experi-*
mentum (inquit) *requiritis, eius qui in me loqui*
B *tur, Christi.* Filius vero dixit, Spiritum loqui
in Apostolis. *Quum*, inquit, *tradiderint vos*
in concilia, ne anxii sitis, quid, aut quomodo lo-
quamini, dabitur enim vobis in illa hora id quod
loquamini. Non enim vos estis qui loquimini,
sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.
Et cum ait, corpus fidelium templum esse Spi-
ritus Sancti, nunc membra eorum membra
Christi, nunc eos templum esse Patris dicit.
Vos enim (inquit) *estis templum Dei viuentis*, si-
cuti Dei verba sonant, *quoniam inhabitabo in*
C *eis, & inobambulabo: & ero eorum Deus, & ipsi*
erunt mihi populus. Et, *si quis corrumpit tem-*
plum Dei, corrumpet hunc Deus. Ac rursum,
An ignoratis quod templum Dei estis, & Spiri-
tus Dei habitat in vobis? Nam id quod est tem-
plum Spiritus, hoc ipsum est templum Filij
& Patris, Vbi enim Spiritus Dei domicilium
habet, ibi quoque & Deus domicilium habet.
Et, *sicut Pater suscitat mortuos & viuificat, ita*
quoque & Filius quos vult viuificat. Idem de
Patre quoque refertur, ipsum spiritum esse
semper qui viuificet, carnem autem nihil pro-
D desse, Ad Corinthios porrò scribit Paulus,
Spiritus autem viuificat. Vides quòd quæ opera
sunt Patris, ea Scriptura quoque assignat &
Filio & Spiritui sancto. Vt & Apostolus docuit:
Distinctiones, inquit, *gratiarum sunt, idem ta-*
men Spiritus: & discrimina ministeriorum sunt,
idem tamen dominus: & diuersitates operationum
& facultatum, idem tamen Deus, qui operatur
omnia in omnibus. Hæc vero (inquit) *operatur*
vnus & idem Spiritus, diuidens sua vnicuique
vt vult. Et vbi Apostolus docet Spiritum
E Sanctum esse arrabonem hæreditatis nostræ,
ibi Dauid ait Dominum esse hæreditatem no-
stram, *Dominus*, inquit, *pars hæreditatis meæ &*
calicis mei. & alibi rursum: *Clamaui ad te Do-*
mine, dixi, Tu es spes mea pars, mea in terra viuētiū.
Hiere-

ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. ὅσοι οὖν ἐκ πνεύματος ἁγίου ἐγεννήθησαν, οὗτοι ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. καὶ ὅσοι εἰς χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, οὗτοι εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐβαπτίσθησαν καὶ πάλιν ὅτι λέγει ὁ πέτρος τῷ ἀνανίᾳ, τί ὅτι ὁ σατανᾶς ἐπλήρωσε τὴν καρδίαν σου ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ νοσφίσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου; οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις ἀλλὰ τῷ θεῷ· ὥστε ὁ ψευσάμενος τῷ ἁγίῳ πνεύματι, τῷ θεῷ ἐψεύσατο τῷ κατοικοῦντι ἐν ἀνθρώποις διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. ὅπου γάρ ἐστι τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, ἐκεῖ ἐστιν ὁ θεός· ἐν τούτῳ γάρ φησι γινώσκομεν ὅτι ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν μένει· ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν· ἀλλ' ὅτι μὲν λέγει ἡ γραφὴ, ὅτι πνεῦμα ἅγιον ἐλάλει ἐν τοῖς προφήταις, ἀλλαχοῦ λέγει ὁ μακάριος παῦλος ὅτι ὁ πατὴρ ἐλάλει ἐν τοῖς προφήταις. πολυμερῶς γὰρ καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ. καὶ ἀλλαχοῦ ὅτι ὁ υἱὸς λαλεῖ. ἢ δοκιμὴν, φησὶ, ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος χριστοῦ· ὁ δὲ υἱὸς, τὸ πνεῦμα εἶπε τὸ λαλοῦν ἐν τοῖς ἀποστόλοις· ὅταν οὖν φησι παραδώσωσιν ὑμᾶς, μὴ μεριμνήσητε πῶς, ἢ τί λαλήσητε. δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τί λαλήσητε. οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. καὶ ποτὲ μὲν ὁ ἀπόστολος λέγει. ὅτι τὰ σώματα τῶν πιστῶν ναός ἐστι τοῦ ἁγίου πνεύματος. ποτὲ δὲ τὰ μέλη αὐτῶν μέλη χριστοῦ. ποτὲ δὲ αὐτοὺς ναὸν εἶναι τοῦ πατρός· ὑμεῖς γάρ φησι ναός ἐστε θεοῦ ζῶντος καθὼς εἶπεν ὁ θεός. ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός. καὶ εἴ τις φθείρει τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, φθερεῖ τοῦτον ὁ θεός. καὶ πάλιν οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς τοῦ θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ τὸ ἅγιον οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις γάρ ἐστι ναὸς τοῦ πνεύματος, οὗτος ναός ἐστι τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρός· ὅπου γὰρ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ κατοικεῖ, καὶ ὁ θεὸς κατοικεῖ. καὶ ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ πνεύματος λέγει. τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν· ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν, πρὸς δὲ κορινθίους γράφει παῦλος, τὸ πνεῦμα ζωοποιεῖ. καὶ ἅπερ ἐστὶν ἔργα τοῦ πατρὸς ταῦτα λέγει ἡ γραφὴ τοῦ υἱοῦ εἶναι καὶ ταῦτα τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὡς ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἐδίδαξε λέγων· διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ αὐτὸ, καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσι, καὶ αὐτὸς ὁ κύριος. καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτὸς θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι. καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν ὅτι τὸ ἅγιον πνεῦμά ἐστι τὸ ἐνεργοῦν τὰ πάντα ἐν πᾶσι. πάντα δὲ ταῦτά φησιν ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. καὶ ὅτι μὲν λέγει ὁ μακάριος παῦλος περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὅτι ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ δαβὶδ λέγει τὸν κύριον εἶναι τὴν κληρονομίαν. κύριος γάρ φησι μερὶς τῆς κληρονομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου μου. καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· ἐκέκραξα πρὸς σὲ κύριε εἶπα σὺ εἶ ἡ ἐλπίς μου, μερίς μου ἐν γῇ ζώντων. ὁ δὲ ἱε-

» ὁ δὲ ἱερεμίας λέγει· ὅτι ὁ πλάσας τὰ πάντα, αὐ-
» τὸς κληρονομήσει τοῦ ἰακὼβ, κύριος ὄνομα αὐτῷ. τῶν οὖν προφητῶν τὸν κύριον κληρονομίαν λεγόντων τῶν ἁγίων, ὁ παῦλος τὸ ἅγιον πνεῦμα κλη-
» ρονομίαν εἶναι εἶπεν· ἐν ᾧ φησὶ καὶ πιστεύσαντες,
» ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας
» τῷ ἁγίῳ, ὅ ἐστιν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν. ὡς καὶ μωϋσῆς τὸ πρόσωπον ἐσφραγίσθη τῷ ἁγίῳ πνεύματι ὅτε ἔλαβε νόμον παρὰ θεοῦ, καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο αὐτῷ ἀτενίσαι τῶν υἱῶν ἰσραήλ. ἐσημειώθη γὰρ ἐπ' αὐτὸν τὸ φῶς τοῦ προσώπου κυρίου, ὡς
» καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γέγραπται· τότε οἱ δίκαιοι
» ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν· ὁ γὰρ θεὸς φῶς ἐστιν. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ υἱὸς φῶς ἐστι. διότι τῆς οὐσίας ἐστὶ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς,
» ὡς καὶ ἡσαΐας λέγει, καὶ ἔσται τὸ φῶς τοῦ ἰσραὴλ
» ὡς πῦρ· καὶ ἁγιάσει αὐτὸν ἐν φλογὶ καιομένῃ. ἐν δὲ τῷ εὐαγγελίῳ ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς λέγει περὶ τοῦ
» κυρίου, αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί· ἀλλαχοῦ δὲ λέγει, τὸν κύριον τὸν ἁ-
» γιάζοντα, ἐγὼ κύριος ὁ ἁγιάζων αὐτούς. καὶ
» ὅτι τὸν θεὸν καλεῖ πῦρ ἡ γραφή· ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ
» καταναλίσκον, ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ πνεύματος
» αὐτοῦ λέγει, ὅτι ὤφθησαν τοῖς ἀποστόλοις δια-
» μεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός· ἐκάθισέ τε
» ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες
» πνεύματος ἁγίου καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσ-
» σαις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι· ὅσοι γὰρ πνεῦμα θεοῦ φοροῦσι, φῶς φοροῦσι· καὶ οἱ φοροῦντες φῶς, χριστὸν εἰσὶν ἐνδεδυμένοι. καὶ οἱ ἐνδεδυμένοι χριστὸν, πατέρα ἐνδέδυνται. δεῖ
» γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν. καὶ
» τὸ θνητὸν τοῦτο, ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν· οἱ γὰρ φοροῦντες τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, ἀφθαρσίαν φοροῦσιν. ἀφθαρσία δέ ἐστιν ὁ θεός· καὶ ὅτε λέγει δαβὶδ,
» πολλοὶ λέγουσι, τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθά; περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγει· καὶ ἀλλαχοῦ εἴρηκε·
» κύριος οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις ἐν
» ἀκακίᾳ. καὶ ὁ ματθαῖος περὶ αὐτοῦ οὕτω λέγει,
» εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες οἴδατε δόματα ἀγα-
» θὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πα-
» τὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δίδωσιν ἀγαθὰ τοῖς
» αἰτοῦσιν αὐτόν; ὁ δὲ λουκᾶς τὸν αὐτὸν τρόπον ἱστορῶν ἑρμηνεύει τί ἐστι τὰ ἀγαθὰ λέγων· εἰ οὖν
» ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες οἴδατε δόματα διδόναι τοῖς
» τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐξ
» οὐρανοῦ δίδωσι πνεῦμα ἅγιον τοῖς πιστεύουσιν αὐτῷ· εἰ γὰρ μὴ ἦν τῆς οὐσίας τοῦ μόνου ἀγαθοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἂν ἀγαθὸν ἐκλήθη· ὁπότε κύριος παρῃτεῖτο τὸ καλεῖσθαι ἀγαθὸς καθὸ ἄνθρωπος γέγονε λέγων·
» τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός· τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα, οὐ παραιτεῖται ἡ γραφὴ καλεῖν ἀγαθὸν, κατὰ τὸν δαβὶδ τὸν λέγοντα· τὸ πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει
» με ἐν γῇ εὐθείᾳ, καὶ ὅτε πάλιν ὁ κύριος λέγει περὶ αὐτοῦ. ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς.
» ἀλλαχοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα καλεῖ ἄρτον οὐράνιον λέγων, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.

Hieremias item, *Qui formauit omnia, ipse est hæreditas Iacob, Dominus nomen illi.* Vbi Prophetæ affirmant Dominum hæreditatem Sanctorum esse, ibi Paulus ait, Spiritum Sanctum hanc hæreditatem esse: *In quo,* inquit, *credentes signati sumus Spiritu illo repromissionis, sancto qui est arrha nostra hæreditatis,* vt & Moses faciem signatam impressamque habebat Spiritu Sancto, quum accepit legem à Deo, & nemo in eius faciem poterat o-
A culos suos intendere, expressum enim erat in eum lumen vultus Domini: vt & in Euangelio dicit, *Tunc exsplendebit iustus veluti sol in regno Patris ipsorum.* Deus enim Lux vera est, & Spiritus Lux est, quoniam eiusdem substantiæ est cum vera luce: vt & Esaias testatur: *Et erit lux Israel vt ignis, & sanctificabit eum in nube ardente.* Ioannes autem Baptista dicit de Christo, *ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igne.* Alibi autem Dominum appellat illum sanctifi-
B catorem: *Ego Dominus,* inquiens, *qui sanctifico eos:* rursus eadem ratione cum sacra scriptura Deum ignem vocat: *Deus vester est ignis absumens.* Itidem quoque de Spiritu sancto loquitur, quòd *visæ sunt Apostolis dispertitæ linguæ quasi ignis, sedebatque in singulis eorum, & impleti sunt omnes Spiritu sancto, & inceperunt loqui aliis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis:* Quotquot enim Spiritum Dei ferunt, Deum ferunt: & quotquot lumen ferunt, Christum indue-
C runt. *Oportet enim,* inquit, *corruptibile hoc induere incorruptibilitatem, & mortale hoc immortalitatem.* Qui ferunt Spiritum Dei, incorruptibilitatem ferunt, Deus enim incorruptibilitas est. Et quum Dauid loquitur: *Quis nobis ostendet bona?* de Spiritu Sancto loquitur: Et rursus alibi: *Deus non subtrahet illis bona, qui ambulant in innocentia.* Itidemque Matthæus de Spiritu Sancto dicit, *Si vos, quum mali sitis, nostis bona tribuere liberis vestris, quanto magis Pater vester cælestis dabit bona postulantibus ab se?* Ipse vero
D Lucas interpretans, quidnam sibi velit hoc nomen boni, *Si vos* (inquit) *quum mali sitis, nostis bona munera dare liberis vestris, quanto magis pater ille cælestis dabit spiritum postulantibus à se?* Nisi enim Spiritus sanctus esset substantiæ illius, quod solum bonum est, nequaquam bonus nuncupatus fuisset quum Dominus ipse deprecetur bonus nuncupari quatenus homo existebat, dicens, *Quid me vocas bonum? nullus bonus nisi Deus,* sanctum tamen Spiritũ non reformidat scriptura
E bonum appellare, quemadmodum & Dauid, *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam,* Et quum rursus Dominus de se ipso verba facit: *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendit.* Alibi Spiritum sanctum appellat panẽ cælestẽ, *panem nostrum ἐπιούσιον da nobis hodie:*

Docuit

Docuit enim nos vt posceremus in precibus nostris in hoc seculo panem ἐπιούσιον, hoc est, futurum, cuius primitias habemus, quia in communionem corporis dominici admissi sumus, quemadmodum ipse dixit, *Panis quem ego dabo, pro mundi vita est*: Spiritus enim viuificans est caro Domini, quoniam ex spiritu viuificante concepta est. Quod enim ex spiritu nascitur, spiritus est. Et quum dicit Hieremias de Deo, quod ipse dux fuerit Israel in deserto: &, *Ne dixeritis, vbi est dominus qui eduxit nos ex terra Ægypti in desertum? Nam duxit eos*, inquit, *per Abyssum, veluti equos in solitudine, & fatigati non sunt, & veluti pecora per campos. Descendit spiritus à Domino, & deduxit eos.* Ad Corinthios autem Paulus dicit, Christum fuisse illum ducem: *Bibebant enim ex spirituali, quæ eos sequebatur, petra: petra autem erat Christus*: item quum dicit Paulus, se à Deo vocatum esse, *Deus*, inquit, *segregauit me ab vtero matris meæ & vocauit me per gratiam suam, vt Filium suum reuelaret per me, vt eum euangelizarem inter gentes.* At vbi Romanis scribit a Christo se vocatum ait, in quibus estis & vos, vocatitij Iesu Christi. Spiritus autem sanctus Paulum & Barnabam se vocasse dixit, vt ethnicis Christum prædicarent: & quod est admirabile Iesus dicit Paulo in templo, *Proficiscere ad gentes: procul enim amandabo te*, & Paulus Galatis scribit: *Paulus Apostolus siue legatus non hominum, neque per hominem, sed per Iesum Christum, & Deum Patrem, qui eum excitauit à mortuis*: ac paulo post: *significo autem vobis fratres Euangeliũ, quod non est secundum hominem: non enim ab homine accepi illud, nec institutus sum, sed per reuelationem Iesu Christi*: Spiritus quoque sanctus ablegare Paulum & Barnabam videtur, vt Christum gentibus prædicarent. Item aliquando ex persona Patris loquuntur Prophetæ: vt in Psalmis ait, *Deus, Deus iuraui in Sancto meo, si Dauidi mentiar, semen eius in æternum manebit, & solium eius quasi sol coram me.* Ac rursum: *De fructu lumbi tui super Thronũ tuum*, sicuti quoque à Petro dictum est: *Propheta igitur quum esset Dauid, vidensque quòd iureiurando iurasset sibi Deus, quòd ex fructu lumbi sui sessurus esset Christus secundum carnem in solio suo.* Aliquando vero ex persona Filij, vt cùm dicit Esaias: *Hæc dicit Dominus, Propter vos meum nomen inter gentes maledicitur, ideoque cognoscet populus meus in illa die nomen meum, quod ego sum, qui loquor, adsum.* Aliquando ex persona Sancti Spiritus, vt quum Propheta Agabus loquitur, Hæc dicit Spiritus Sanctus, *Virum, cuius hæc est zona, &c.* Et Paulus Timotheo, *Spiritus autẽ expressis verbis dicit, quòd in postremis temporibus deficient quidam à fide.* Et rursum, *dixit Spiritus Sanctus Philippo, Accede & adhæresce currui istius Æthiopis eunuchi.* Et

ἐδίδαξε γὰρ ἡμᾶς ἐν τῇ εὐχῇ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι αἰτεῖν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, τουτέστι τὸν μέλλοντα, οὗ ἀπαρχὴν ἔχομεν ἐν τῇ νῦν ζωῇ τῆς σαρκὸς τοῦ κυρίου μεταλαμβάνοντες, καθὼς αὐτὸς εἶπε, καὶ ὁ ἄρτος δὲ, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μου ἐστὶν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. πνεῦμα γὰρ ζωοποιοῦν ἡ σάρξ ἐστι τοῦ κυρίου. διότι ἐκ πνεύματος τοῦ ζωοποιοῦ συνελήφθη. τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστι. καὶ ὅτε λέγει Ἱερεμίας περὶ τοῦ θεοῦ, ὅτι
A αὐτὸς ὡδήγησε τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ οὐκ εἴπητε, φησὶ, ποῦ ἐστιν ὁ κύριος ὁ ἀναγαγὼν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καθοδηγήσας ἡμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ. ὁ Ἠσαΐας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπεν ὡδηγηκέναι τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἔστι γοῦν ἀκοῦσαι αὐτοῦ λέγοντος. ἤγαγεν αὐτοὺς διὰ τῆς ἀβύσσου ὡς ἵππον διὰ τῆς ἐρήμου, καὶ οὐκ ἐκοπίασαν. καὶ ὡς κτήνη διὰ τοῦ πεδίου. καὶ κατέβη πνεῦμα παρὰ κυρίου καὶ ὡδήγησεν αὐτούς. πρὸς δὲ Κορινθίους γράφει ὁ ἀπόστολος, ὅτι Χριστὸς ἦν ὁ ὁδηγῶν. ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς
B ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. καὶ ὅτι λέγει ὁ Παῦλος ὑπὸ τοῦ θεοῦ κεκλῆσθαι αὐτόν· ὁ θεός φησιν ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί. Ῥωμαίους ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ κεκλῆσθαι λέγει γράφων πρὸς αὐτούς, ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον τόν τε Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν κεκληκέναι εἴρηκεν εἰς τὸ τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι τὸν Χριστόν. καὶ τό γε θαυμαστὸν τοῦ υἱοῦ εἰπόντος Παύλῳ ἐν τῷ ἱερῷ, πορεύου,
C ὅτι εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστέλλω σε. καὶ τοῦ Παύλου Γαλάταις γράφοντος, Παῦλος ἀπόστολος οὐκ ἀπ᾽ ἀνθρώπων, οὐδὲ δι᾽ ἀνθρώπων, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ πατρὸς τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. καὶ μετ᾽ ὀλίγα φήσαντος· γνωρίζω δὲ ὑμῖν ἀδελφοὶ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον. οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ, οὐδὲ ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι᾽ ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀποστεῖλαι τόν τε Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν φαίνεται κηρύξαι
D τοῖς ἔθνεσι τὸν Χριστόν. καὶ ὅτι μὲν ἐκ προσώπου τοῦ πνεύματος λαλοῦσιν οἱ προφῆται, ὡς ὅταν ἐν ψαλμοῖς λέγῃ ὁ θεός, ἅπαξ ὤμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου εἰ τῷ Δαβὶδ ψεύσομαι, τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μένει. καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου· καὶ πάλιν, ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου. καὶ καθὼς ὁ Πέτρος εἴρηκε. προφήτης οὖν ὑπάρχων Δαβὶδ, καὶ εἰδὼς ὅτι ὅρκῳ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ καθίσαι τὸν Χριστὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. ὅτι δὲ ἐκ προσώπου
E τοῦ υἱοῦ ὡς ὅταν λέγῃ Ἠσαΐας. τάδε λέγει κύριος. δι᾽ ὑμᾶς διαπαντὸς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. διὰ τοῦτο γνώσεται ὁ λαὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τὸ ὄνομά μου ὅτι ἐγώ εἰμι. αὐτὸς ὁ λαλῶν πάρειμι· ὅτι δὲ ἐκ προσώπου τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὡς ὅταν ὁ μὲν προφήτης Ἄγαβος λέγῃ, τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν ἄνδρα οὗ ἐστὶν ἡ ζώνη αὕτη. καὶ πάλιν πρὸς Τιμόθεον γράφει, τὸ πνεῦμα ῥητῶς λέγει. ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως. εἶπε δὲ τὸ πνεῦμα τῷ Φιλίππῳ. πρόσελθε καὶ κολλήθητι τῷ ἅρματι τοῦ Αἰθίοπος τοῦ εὐνούχου

καὶ

„ καὶ ὁ μὲν προφήτης ἰεζεκιὴλ αἰτιώμενος τὸν πάλαι λαὸν, ἔλεγε. καὶ ἐλύπησάς με ἐν ἅπασι τούτοις λέγει κύριος. ὁ δὲ παῦλος γράφει τῷ νέῳ λαῷ, καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε. καὶ ὁ μὲν δαβὶδ περὶ τῶν ἰουδαίων λέγει, καὶ παρώξυναν τὸν θεὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ. ὁ δὲ ἠσαΐας περὶ αὐτῶν, αὐτοὶ δὲ ἠπείθησαν καὶ παρώξυναν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ ἐπεστράφη αὐτοῖς εἰς ἔχθραν. καὶ ὁ στέφανος ἐν ταῖς πράξεσι λέγει. σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσίν· ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν. καὶ ὅτε μὲν λέγει ὁ παῦλος περὶ πατρός, θεὸς ὁ δικαιῶν, τίς ὁ κατακρίνων; τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ πνεύματος ὁμοίως λέγει, ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιάσθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν. ὁ δὲ κύριος τῷ σατανᾷ λέγει περὶ ἑαυτοῦ. οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν θεόν σου. ὁ δὲ πέτρος εἶπε πρὸς τὴν σαπφείραν· τί ὅτι συνεφωνήθη ὑμῖν πειράσαι τὸ πνεῦμα κυρίου. καὶ ὁ θεὸς μέν ἐστιν ὁ περιέχων καὶ πληρῶν τὰ πάντα, ὡς καὶ διὰ τοῦ προφήτου λέγει, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ λέγει κύριος. ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ γράφει παῦλος, ὁ καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. τὰ δὲ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος φησὶν ὁ δαβίδ, ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; τὸ δὲ εἰπεῖν αὐτὸν ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου ἔδειξεν ἡμῖν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα εἶναι τὰ πάντα πληροῦν. καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ, ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ᾅδην πάρει. τίς δὲ παραγίγνεται ἕως ᾅδου, εἰ μὴ ὁ υἱὸς ἐκ νεκρῶν ἀναστάς; καὶ ὅτι μὲν λέγει ὁ στέφανος ἐν ταῖς πράξεσιν· ὁ θεὸς τῆς δόξης ὤφθη τῷ πατρὶ ἡμῶν ἀβραάμ· ταῦτα καὶ περὶ υἱοῦ ὁ παῦλος λέγει. εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δαβὶδ λέγει, κύριος τῶν δυνάμεων αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. μία γὰρ δόξα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· τὴν δόξαν μου, φησίν, ἑτέρῳ οὐ δώσω. οὐ γάρ ἐστι δεύτερος θεὸς ὁ υἱός, ἀλλὰ λόγος τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ, θεολογούμενος ἐν πατρί. ὡς καὶ πατὴρ ἐν υἱῷ θεολογεῖται, καθὼς ἠσαΐας λέγει θεολογῶν υἱὸν σὺν πατρί. „ καὶ προσκυνήσουσί σοι καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται. ὅτι σὺ θεὸς καὶ πλὴν σοῦ οὐκ ἔστι. σὺ γὰρ εἶ θεὸς, καὶ οὐκ ᾔδειμεν. θεὸς τοῦ ἰσραὴλ σωτήρ. αἰσχυνθήσονται καὶ ἐντραπήσονται πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ. ἀντίκεινται δὲ οἱ μὴ ὁμολογοῦντες αὐτὸν καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τῆς αὐτῆς τῷ πατρὶ οὐσίας. καὶ πλὴν αὐτοῦ μὴ εἶναι θεόν, καὶ οἱ τὸ πάθος αὐτοῦ ἐπαισχυνόμενοι. οὐδεὶς γὰρ δύναται γνῶναι θεὸν ἐὰν μὴ τὸν σταυρωθέντα καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα ὁμολογήσῃ σὺν τῷ ἀποστόλῳ θωμᾷ κύριον τὸν θεὸν λέγοντα τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς. εἰ γὰρ ἐγνώκειτέ με, καὶ τὴν πατέρα μου ἂν ᾔδειτε. ἀπάρτι δὲ γινώσκετε αὐτὸν καὶ ἑωράκατε αὐτόν. λέγει φίλιππος. κύριε δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν. λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· τοσοῦτον χρόνον μεθ' ἡμῶν εἰμι καὶ οὐκ ἔγνωκάς με φίλιππε;

Et Ezechias vituperans veterem populum dixit: *Et vexauerũt me in omnibus his, dicit dominus.* Paulus autẽ scribens nouo populo, *Ne vexetis Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis.* Dauid quoque de Iuda isdicit, *Exacerbauerunt Deum in solitudine.* Esaias item de iisdem: *Ipsi autem increduli fuerunt, & exacerbauerunt Spiritum sanctum & conuersus est iis in inimicitiam:* Et Stephanus in Actibus, *Ceruicosi incircuncisique & corde, & auribus, vos*

A *semper Spiritui sancto resistitis, vt & patres vestri.* Et quum Paulus loquitur de Patre, *Deus est iustificator quis ergo cõdemnator?* Eadem itidem de Filio & Spiritu sancto loquitur: *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei vestri,* dominus vero Satanæ dicit, *Non tentabis dominum Deum tuum,* Petrus quoque ad Sapphirã locutus est: *Cur inter vos cõspiratum est, vt tentaretis Spiritum sanctum domini?* Deus quidem est qui continet & implet omnia, vt &

B per Esaiam loquitur, *Cælum & terrã ego impleo, dicit dominus.* Idem de Filio affirmat Paulus: *Ille qui descendit, ipse quoque est qui ascendit super cælos, vt impleat omnia.* Plane eadem à Dauide de Spiritu tradita sunt, *Quo ibo à Spiritu tuo* (quibus verbis nos edoctos voluit, Spiritum Sanctum esse qui omnia repleat) *& à facie tuã quo defugiam? si ascendero in cælum, tu illic præsto es: si descendero ad infernũ, ades.* Quis inferos adiit, excepto Filio qui ex mortuis surrexit? Et quum dicit Stephanus in Actis, *Deus gloriæ visus, est patri nostro Abrahæ,* eadem illa Paulus de

C Filio prędicat his verbis, *Si cognouissent, nunquã dominum gloriæ cruci affixissent.* Itidem quoq; & Dauid loquitur, *dominus,* inquit, *potentiarũ, ipse est rex gloriæ:* Vna enim gloria Patris, Filij, & Spiritus sancti. *Gloriam meam alteri non dabo,* dicit scriptura: non enim est alter Deus Filius, sed Verbũ siue Ratio vnius & solius Dei, qui & ipse Deus appellatur in Patre, vt Pater in Filio, quemadmodum & Esaias dicit, Filium cum Patre Deum nominans: *Adorabunt te, & in te precabuntur, quoniam in te est*

D *Deus, & præter te non erit Deus. Tu enim es Deus & nesciuimus, Deus Israel Saluator. Pudefiant & confundantur omnes qui aduersantur ei.* Aduersantur autem illi, qui non confitentur eum & Spiritum sanctum eius, eiusdem esse cum Patre substãtiæ, & præter eum non existere Deum, & quod pudet passionis & paupertatis eius. Nemo enim Deum cognoscere potest, nisi is, qui crucifixum, & è mortuis excitatum confitetur cum Thoma, Dominum & Deum esse, illum ipsum (inquam) qui dicit discipulis suis, *Si enim cognouissetis*

E *me, etiam Patrem meum cognouissetis; & iam cognoscetis eum, & vidistis eum. Dicit ei Philippus, Domine ostende nobis Patrem, & sufficit nobis: Ad hoc Iesus: Iam longo tempore vobiscum sum, & nondum cognouistis me? Philippe,*

Qui vidit me, vidit & Patrem meum: & cur tu d..is, Ostende nobis Patrem? non credis quod ego in Patre sim, & Pater in me? Verba quæ ego loquor, ex me non loquor, sed Pater qui in me manet, ipse facit hæc opera: credite mihi quod Pater in me sit, & ego in Patre. Si minus, saltem mihi propter opera credite. Opus aũt erat Dei Patris, eiicere dæmonia: in Spiritu aũt Sancto aiebat se eiicere dæmones, de quo Lucas: *Si autẽ,* inquit, *in digito Dei eiicio dæmonia.* Nam aliquãdo scriptura Christum appellat brachium Patris: Spiritum verò Sanctum digitum Dei: aliquando Filium Dei Verbum Spiritum Sanctum inspiraculum Dei ac rursum Apostolus ad istum modum: *Cùm tradiderit regnum Deo & Patri, cum abrogauerit omnem principatum, potestatem, & virtutem. Oportet enim ipsum regnare, donec omnes inimicos suos subiiciat pedibus suis: vltima autem omnium infesta destruetur mors: Omnia enim subiecit pedibus eius. Quum autem dicit, omnia esse subiecta, certum est, eum excipi, qui illi omnia subiecit. Tunc etiam ipse filius subiicietur ei qui ipsi subiecit omnia, vt sit Deus omnia in omnibus.* Hoc de subiectione mundi, quæ in carne eius futura est, intelligitur. Nam de regno eius diuino Daniel effatus est his verbis, *Et regni eius non erit finis,* quemadmodum & Angelus Virgini locutus est: *Et regnabit in æternum, & regni eius non erit finis.* Apostolus contra, finem dicit habiturum regnum eius: *oportet enim eum regnare* (inquit) *donec posuerit omnes inimicos sub pedibus suis.* Ita quoque & à Dauide cantatum est, *Dixit dominus domino meo sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Quod igitur dicit, *Sede,* imperij habet denotationem: illud vero alterum, *donec ponantur inimici tui,* finem aliquem præ se fert: *cùm verò subiecta illi fuerint omnia, tũc & ipse Filius subiicietur ei, qui ipsi subiecit omnia in omnibus.* Quæ verba hunc habent intellectum, Quum omnes Filio subiecti, eiusquè mẽbra reperti fuerimus, ac per eum geniti in filios Dei, *Vos enim estis* (inquit) *in Christo Iesu,* tunc & ipse pro nobis subiicietur Patri, vt caput pro suis membris. Quandiu enim nõ subiecti sunt omnes, ipse eorum caput, nondũ subiectus Patri suo videtur, expectans sua propria mẽbra: nam si vnus eorũ esset, qui subiiciendi essent, statim ab initio patri subiectus fuisset, ac non in fine tandẽ id ipsum cum aliis faceret. Nos.n. sumus qui in eo subiiciendi sumus patri: & nos sumus, qui in eo regnamus, donec ponãtur inimici nostri scabellũ pedum nostrorũ Nã propter inimicos nostros dominus cęlorũ, in similitudine nostri fuit, sumpsitque humanũ illud solium Dauidis, secundum carnẽ patris sui vt reędificaret & instauraret illud, vt eo instaurato, nos omnes in ipso regnaremus, ac traderet humanũ regnũ instauratũ patri suo, vt sit Deus omnia in omnibus regnans per eum, vt per propriũ Verbum suum,

ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα μου, καὶ πῶς σὺ λέγεις δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα; Οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί; εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετέ μοι· ἔργον δὲ ἦν τοῦ θεοῦ πατρὸς τὸ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια. ἐν πνεύματι δὲ ἁγίῳ εἶπεν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, εἰ δὲ ἐγὼ, φησὶν, ἐν πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, περὶ οὗ ὁ λουκᾶς φησί· εἰ δὲ ἐγὼ ἐν δακτύλῳ θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. ὅτι γὰρ ἡ γραφὴ τὸν χριστὸν βραχίονα ὀνομάζει τοῦ πατρὸς, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα, δάκτυλον

A θεοῦ, ὅτι δὲ τὸν υἱὸν θεοῦ λόγον, τὸ δὲ πνεῦμα ἅγιον ἐμφύσημα τοῦ θεοῦ λέγει. καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ ὁ ἀπόστολος· ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις ἂν θῇ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος. πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· ὅταν δὲ εἴπῃ ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δῆλον δὲ ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαν-

B τος αὐτῷ τὰ πάντα. ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα· ἵνα ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι· περὶ τῆς ὑποταγῆς τοῦ κόσμου λέγει τῆς ἐν σαρκὶ αὐτοῦ ὑποτεταγμένης. περὶ γὰρ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τῆς θεϊκῆς, δανιὴλ ἔφρασε λέγων. καὶ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. καθὼς καὶ ὁ λουκᾶς λέγει τὸν ἄγγελον γαβριὴλ εἰρηκέναι πρὸς τὴν παρθένον περὶ τοῦ κυρίου. καὶ βασιλεύσει φησὶν εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ

C οὐκ ἔσται τέλος. ὁ δὲ ἀπόστολος λέγει τέλος ἔχειν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν φησὶν, ἄχρις ἂν θῇ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· ὁμοίως δὲ καὶ δαβὶδ, εἶπε, φησὶ, ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου, ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. τὸ λέγειν οὖν αὐτὸν κάθου, ἀρχὴν σημαίνει· καὶ ἕως ἂν τεθῶσιν οἱ ἐχθροί σου, τέλος δείκνυσιν. ὅτι δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα· ἵνα ᾖ ὁ

D θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι. τοῦτο δέ ἐστιν, ὅταν φησὶν ὑποταγῶμεν οἱ πάντες τῷ υἱῷ καὶ εὑρεθῶμεν αὐτοῦ μέλη, καὶ γενώμεθα αὐτῷ εἰς υἱοὺς θεοῦ· ὑμεῖς γάρ φησιν εἷς ἐστε ἐν χριστῷ ἰησοῦ, τότε καὶ αὐτὸς ὑποταγήσεται μεθ' ἡμῶν τῷ πατρὶ ὡς κεφαλὴ ὑπὲρ τῶν ἰδίων μελῶν. τῶν γὰρ μελῶν αὐτοῦ μηδέπω ὑποταγέντων πάντων, αὐτὸς ἡ κεφαλὴ αὐτῶν, οὔπω ὑποτέτακται τῷ πατρὶ ἀναμένων τὰ ἴδια μέλη, εἰ δὲ ἦν εἷς τῶν ὑποτεταγμένων, ἐξ ἀρχῆς ἂν ὑπετάσσετο τῷ πατρὶ

E καὶ οὐκ ἐπὶ τοῦ τέλους τοῦτο ἐποίει. ἡμεῖς γάρ ἐσμεν σὺν αὐτῷ ὑποταττόμενοι τῷ πατρὶ καὶ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ βασιλεύοντες· ἕως ἂν τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, ὁ δεσπότης τοῦ οὐρανοῦ ἐν ὁμοιώματι ἡμῶν γέγονε. καὶ ἔλαβε τὸν ἀνθρώπινον θρόνον δαβὶδ τοῦ κατὰ σάρκα πατρὸς αὐτοῦ. εἰς τὸ ἀνοικοδομῆσαι καὶ ἀνορθῶσαι αὐτόν. ἵνα ὅταν ἀνορθωθῇ πάντες βασιλεύσωμεν παραδοὺς τὴν ἀνθρωπίνην βασιλείαν κατωρθωμένην τῷ πατρί. ἵνα ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι βασιλεύων δι' αὐτοῦ ὡς διὰ λόγου θεοῦ,

μετὰ

μετὰ τὸ βασιλεῦσαι αὐτὸν δι' αὐτοῦ ὡς δι' ἀνθρώπου σωτῆρος, καὶ ὅταν λέγῃ ὁ Πέτρος. ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραήλ· ὅτι καὶ κύριον καὶ χριστὸν αὐτὸν ἐποίησε, περὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ λέγει, ἥτις ἐστὶ πᾶσα ἡ ἐκκλησία, ἐν αὐτῷ κυριεύουσα καὶ βασιλεύουσα μετὰ τὸ αὐτὸν σταυρωθῆναι. καὶ χριομένη εἰς βασιλείαν οὐρανῶν ἵνα συμβασιλεύσῃ αὐτῷ, τῷ δι' αὐτὴν ἑαυτὸν κενώσαντι, καὶ ἀναλαβόντι αὐτὴν διὰ τῆς δουλικῆς μορφῆς· ὁ γὰρ λόγος καὶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀεὶ ἦν κύριος καὶ θεός· καὶ μετὰ τὸ σταυρωθῆναι ἐποιήθη κύριος καὶ χριστός. ἀλλὰ ὥσπερ εἶπον τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ ἐποίησεν ἡ θεότης αὐτοῦ κύριον καὶ χριστόν· καὶ ὅταν λέγῃ πάτερ εἰ δυνατὸν τὸ ποτήριον τοῦτο παρελθέτω. πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα γινήτω, ἀλλὰ τὸ σόν· καὶ τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής, δύο θελήματα ἐνταῦθα δείκνυσι· τὸ μὲν ἀνθρώπινον, ὅπερ ἐστὶ τῆς σαρκός· τὸ δὲ θεϊκόν· τὸ γὰρ ἀνθρώπινον διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκός, παραιτεῖται τὸ πάθος. τὸ δὲ θεϊκὸν αὐτοῦ τὸ πρόθυμον. ὥσπερ δὲ ὁ Πέτρος ἀκούσας περὶ τοῦ πάθους ἐδειλίασε καὶ εἶπεν, ἵλεώς σοι κύριε. ἐπιτιμῶν δὲ αὐτὸν ὁ κύριος λέγει· ἄπελθε ὀπίσω μου σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων, οὕτω καὶ ἐνταῦθα νοεῖται. γενόμενος γὰρ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων, παραιτεῖται τὸ πάθος ὡς ἄνθρωπος. θεὸς δὲ ὤν, καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν τὴν θεϊκὴν ἀπαθὴς ὑπάρχων, προθύμως ὑπεδέξατο τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον. καὶ ὅτι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου· καὶ γὰρ ἦν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων ἀποθνήσκων ἑκοντὶ καὶ ἐγειρόμενος κατ' ἐξουσίαν ἰδίαν ὡς θεός, ὡς καὶ Δαβὶδ εἶπεν· ἀναστήτω ὁ θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ. καὶ αὖθις, ἐξεγέρθητι κύριε ὁ θεός μου ἐν προστάγματι ᾧ ἐνετείλω. καὶ συναγωγὴ λαῶν κυκλώσει σε, καὶ ὑπὲρ ταύτης εἰς ὕψος ἐπίστρεψον· κύριος κρινεῖ λαούς. λέγει δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος ἀλλαχοῦ. ἔπαθεν ἐξ ἀσθενείας, ζῇ δὲ ἐκ δυνάμεως θεοῦ. δύναμις δέ ἐστι θεοῦ ὁ υἱός παθὼν ἐξ ἀσθενείας, τουτέστιν ἐκ τῆς σαρκικῆς συμπλοκῆς. καὶ παραιτούμενος τὸ πάθος ὡς ἄνθρωπος, ζῶν δὲ διὰ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως. καὶ ὅτι λέγει ὁ κύριος ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ. αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν· οἴδαμεν γάρ φησιν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἥκει· καί ἐσμεν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος. ὥστε ἀληθινὸς θεός ἐστιν ὁ υἱός, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι μεσίτην θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἄνθρωπον Ἰησοῦν χριστὸν ἡνωμένον πατρὶ κατὰ πνεῦμα, ἡμῖν δὲ κατὰ σάρκα, καὶ οὕτω μεσιτεύοντα θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὸν οὐ μόνον ἄνθρωπον ἀλλὰ καὶ θεόν, καθὼς καὶ Ἰερεμίας λέγει· οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης. καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ. καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. μετὰ ταῦ-

Postquam regnauerit ipse per eum, vt per hominem Saluatorem. Et quum inquit Petrus, *pro certo habeat vniuersa domus Israel, quod Deus hunc Iesum, Dominum & Christum fecerit, quem crucifixistis*, Non ibi de diuinitate eius verba facit, quum asserit eum Dominum & Christum à Deo factum esse, sed de humanitate eius quæ est vniuersa Ecclesia: ea enim in eo & dominatur, & regnat. Et ex quo ille crucifixus est, etiam illa inuncta ad regnum cælorum existimatur, vt regnaremus cum illo, qui ea de causa seipsum euacuauit, & assumpsit seruilem speciem.
A
Verbum enim qui & Filius Dei, semper erat Dominus & Deus, neq; post crucem factus est dominus & Christus, sed vt prædixi, humanitatem eius diuinitas fecit Dominum & Christum. Quum igitur dicit, *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste, veruntamen non mea voluntas fiat, sed tua: spiritus enim promptus, caro infirma est:* duas voluntates tibi ostendit: alteram humanam, quæ est carnis, alteram diuinam.
B
Siquidem diuina natura prompta est, humana vero ob imbecillitatem deprecatur passionem. Eodem modo quo & Petrus expauescens dominicam passionem, in hæc verba prorupit: *Miserearis tui Domine*, sed increpans eum Dominus, respondit: *Apage retrorsum Satana, offendiculum es, eò quòd non sapias ea quæ sunt Dei, sed hominum*. Ita quoque & hic intelligitur. Quum enim esset in similitudine hominum, deprecatur hanc afflictionem vt homo: quatenus autem Deus
C
& substantia diuina impatibilis, alacriter illam ipsam passionem & mortem excepit, vt pote qui Deus erat sub hominis imagine, vtróque mortuus, semetipsum suis viribus vt Deus, excitauit. In eandem sententiam & Dauid cecinit, *Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius*. Et, *Excitare domine Deus meus in mandato, quod mandasti, cœtus populorum circundabit te, & super hæc in altum conuertere*, & Apostolus: *Passus est ex infirmitate, viuit autem ex potestate Dei*: potestas autem, Dei Filius
D
est. Passus igitur est ex imbecillitate, quæ illi fuit ex coniunctione carnis, passionémque vt homo deprecatus est: reuixit autem per vires suas. Ita quoque cùm in Euangeliis Dominus loquitur: *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum*: Nouimus enim venisse Filium Dei, deditque nobis intellectum, vt cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio eius Iesu Christo, qui verus est Deus, & vita æterna. Quapropter verus Deus fuit, priusquàm homo nasceretur: & postquam natus est, mediator est Dei & hominū, homo Iesus Christus. Hoc enim ipsum est
E
quod dicit, *Et quē misisti Iesum Christum*, vnitum quidem Patri ratione Spiritus, nobis tamen coniunctum ratione carnis, atque ita medium & mediatorem inter Deum & homines, ac proinde non solum hominem, sed & Deum esse. Quemadmodum Hieremias dicit, *Hic est Deus noster, & non existimabitur præ illo alius quisquam, inuenit omnem viam scientiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israeli dilecto suo*:

poste-

postea autem in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Cæterum, quando cum hominibus conuersatus est, nisi quum genitus est ex fœmina, & infantulus vnà cum aliis fuit? incrementáque & alimenta cum cæteris sumpsit? Rursum alibi, *Profundum cor eius super omnes, & homo est, & quis cognoscet eum?* Itidem quoque Esaias loquitur, *Puer natus est nobis, & Filius datus est nobis, cuius imperium super humeros ipsius, vocabiturq; nomen eius magni consilii Angelus, mirabilis, Deus, fortis consiliarius, potentatus, princeps pacis, Pater futuri seculi.* Et alibi: *Ecce, Virgo in vtero concipiet & pariet Filium, & vocabunt nomen eius Emanuel, quod ex interpretatione, est nobiscum Deus.* Deus enim est is, qui genitus est ex Virgine & homo factus est ex Maria deipara. Et alibi, *Vidimus eum, & non habebat speciem neque pulchritudinem.* Viderat enim eum prius in diuina & superexcellenti forma sedentem in solio edito & sublimi, cùm Seraphini eum glorificabant, dicentes, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus.* Postea vidit eum forma serui indutum, & in similitudinem hominis effigiatum, ideo dicit, *Non habebat speciem, neque pulchritudinem, quippe cuius species contemptibilis esset, & subsidens infra omnes homines: homo in verberibus constitutus, & peritus in ferendis languoribus, quoniam auersa est facies eius, & reputatus non fuit. Hic languores nostros gestat, & pro nobis excruciatur, & nos existimauimus eum propter suum malum in verberibus & miseriis esse, quum ipse vulneratus sit ob peccata nostra, debilitatus sit ob iniquitates nostras.* Rursus alibi, *Ecce Deus noster iudiciũ reddit, & redditurus est, ipse veniet, & seruauit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & expedita erit lingua mutorum.* Rursum alibi, *Non nuncius, non legatus, sed ipse Dominus seruauit nos.* Et Dauid, *Mater Sion inquiet homo, & homo natus est in ea & ipse fundauit eam, qui altissimus est.* Et alio in loco, *Vt cognoscant, quod nomen tibi Dominus, tu solus altissimus super omnem terram.* Hæc ex parte descripsimus, vt quemadmodum dixit Apostolus, non vlterius infantuli simus fluctuantes, & circumraptati omni vento doctrinæ per versutias hominum, & calliditatem quo impartiatur error. * Sed vt respõderemus interrogatis, quæ de Ecclesia dicta fuere. Ea enim cùm prius creata esset, postea tamen per gratiam ex Deo gignitur, ideóque in Prouerbiis primo loco expressum est, *Creauit me Dominus*: secundo loco illud alterum, Et genuit me. Et quum Christus ait, *Pater qui me misit, maior me est*: quatenus homo factus est, eatenus Patrem seipso maiorem dicit: quatenus autem est Verbum Patris, æqualitatem in se conseruat. *Ego enim*, inquit, *& Pater vnum sumus*: &, *Qui vidit me, vidit & Patrem*, neque ex raptu habet, quod sit æqualis Patri, sed per naturam æqualis est & consubstantialis Patri, quia ex paterna substantia genitus est.

μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη· πότε δὲ συνεστράφη τοῖς ἀνθρώποις, εἰ μὴ ὅτε συνεγεννήθη μετ᾽ αὐτῶν ἐκ γυναικός, καὶ συνενηπίασε, καὶ συνηύξη καὶ συνέφαγε;
καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· βαθεῖα ἡ καρδία παρὰ πάντας· »
καὶ ἄνθρωπός ἐστι καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; ὁμοίως δὲ καὶ Ἡ- »
σαΐας λέγει· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν· »
οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγεννήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ καὶ καλεῖται τὸ »
ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστός, »
A σύμβουλος· θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, ἄρχων εἰρή- »
νης· πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, ἰδοὺ »
ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι »
τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον »
μεθ᾽ ἡμῶν ὁ θεός· θεὸς οὖν ἐστιν ὁ γεννηθεὶς ἐκ παρ- »
θένου, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέ- »
γει, εἴδομεν αὐτὸν καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος. ἦν »
γὰρ αὐτὸν πρὸ τούτου θεωρήσας ἐν τῇ θεϊκῇ καὶ ἐνδό-
ξῳ αὐτοῦ μορφῇ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ
ἐπηρμένου, ὅτε τὰ χερουβὶμ ἐδοξολόγουν αὐτὸν λέ-
B γοντες· ἅγιος ἅγιος ἅγιος κύριος σαβαὼθ, καὶ
μετὰ ταῦτα ὁρᾷ αὐτὸν δούλου μορφὴν λαβόντα. καὶ ἐν
ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενον· διὰ τοῦτο λέ- »
γει εἴδομεν αὐτὸν καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλ- »
λος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, καὶ ἐκλεῖπον »
παρὰ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. ἄνθρωπος ἐν »
πληγῇ ὢν. καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν· ὅτι ἀπέστρα- »
πται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπ᾽ αὐτοῦ ἠτιμάσθη καὶ »
οὐκ ἐλογίσθη, οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει. καὶ περὶ »
ἡμῶν ὀδυνᾶται· καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν »
C πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει. αὐτὸς δὲ ἐτραυματί- »
σθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· καὶ ἀλλαχοῦ λέγει πε- »
ρὶ αὐτοῦ· ἰδοὺ ὁ θεὸς ἡμῶν κρίσιν ἀνταποδίδωσι καὶ ἀν- »
ταποδώσει. αὐτὸς ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς. τότε ἀνοιχθή- »
σονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν ἀκού- »
σονται. τότε ἁλεῖται ὡς ἔλαφος χωλός. καὶ »
τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων. καὶ πάλιν ἀλλα- »
χοῦ λέγει, οὐκ ἄγγελος οὐδὲ πρέσβυς. ἀλλ᾽ αὐτὸς ὁ κύ- »
ριος ἔσωσεν ἡμᾶς· καὶ Δαβὶδ λέγει· μήτηρ Σιὼν ἐρεῖ »
ἄνθρωπος. καὶ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ καὶ αὐτὸς ἐ- »
D θεμελίωσεν αὐτὴν ὁ ὕψιστος. οὗτος γὰρ ὁ ἄνθρωπος »
ὁ γεννηθεὶς ἐν αὐτῇ, αὐτός ἐστιν ὁ ὕψιστος, καθὼς »
ἐν ἄλλῳ ψαλμῷ λέγει. καὶ γνώτωσαν ὅτι ὄνομά σοι »
κύριος· σὺ μόνος ὕψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. ταῦτα »
δὲ ἀπὸ μέρους ἐγράψαμεν, ἵνα καθὼς εἶπεν ὁ ἀπό-
στολος. μηκέτι ὦμεν νήπιοι κλυδωνιζόμενοι καὶ περι-
φερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυ-
βείᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ πανουργίᾳ πρὸς τὴν μέθοδον
τῆς πλάνης.

* Πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν ἐρρέθη τὰ ἀποτεταγ- *
E μένα ἅπερ ἐκ προσώπου λέγει τῆς ἐκκλησίας ἥ-
τις πρότερον κτισθεῖσα μετὰ ταῦτα γεννᾶται κατὰ χά-
ριν ἐκ θεοῦ. διὰ τοῦτο πρῶτον κεῖται ἐν τῇ παροιμίᾳ
τὸ ἔκτισέ με κύριος καὶ ὕστερον τὸ ἐγέννησέ με. καὶ ὅτι λέ-
γει, ὁ πατήρ μου ὁ πέμψας με μείζων μού ἐστιν, ἐπειδὴ
ἄνθρωπος γέγονε, μείζονα αὐτοῦ λέγει τὸν πατέρα. λόγος δὲ ὢν τοῦ πατρὸς ἴσος ἐστὶν αὐτοῦ, ἐγὼ γάρ φησι καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ οὐκ ἀπὸ ἁρπαγῆς ἔχει τὸ εἶναι αὐτὸν ἴσον τῷ πατρὶ ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἴσος ἐστὶ καὶ ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, διότι ἐκ πατρικῆς οὐσίας γεγέννηται.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρείας

Περὶ σαρκώσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ Ἀπολιναρίου.

Ὁ μὲν τρόπος τοῦ εὐσεβοῦς ὁ ἄκοπος τὸ σιωπῇ σέβειν τὸ πᾶν, ἀγαπητὲ, καὶ εὐχαρίστοις βοαῖς ἀνυμνεῖν τὸν εὐεργέτην θεὸν, κατὰ τὴν ῥῆσιν τῆς γραφῆς τὴν λέγουσαν. καθίσεται κατὰ μόνας καὶ σιωπήσεται· καὶ ἡσυχάζειν καὶ πράσσειν τὰ ἴδια· τὸ δὲ κατὰ μόνας καὶ τὰ ἴδια τουτέστι, τὴν ἰδίαν ἀναστροφὴν ἐν κρίσει τίθεσθαι, καὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ ἐν φροντίδι. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ κόπωσιν βαρυτάτην συνειδὼς ἐν τοῖς τὰ αὐτὰ λέγειν δοκοῦσιν, ἠρώτησας περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως, καὶ τίς ἡ αἰτίασις τῶν ὀρθῶς φρονεῖν νομιζόντων, οἵτινες ἀμετρίᾳ πολλῇ τὰ ἄθεσμα φθεγγόμενοι, οὐ δεδοίκασιν· οἷς ἀπαχθέντες οἱ ἀστήρικτοι τῇ πίστει, πλανώμενοι οὐ συνίασιν. εἰ γὰρ ἐστηριγμένοι ἐν τῇ πίστει ἐτύγχανον, οὐκ ἂν τοιούτοις ῥήμασι συνεπείσθησαν· σχολαζούσης δὲ αὐτῶν τῆς διανοίας, δεκτικοὶ γεγόνασι τῶν τοιούτων παραδόσεων· ἐξ ὧν ἀναβλαστάνει ἀμετρίας τῦφος, καὶ κακίας πλῆθος. ἀβλεπτοῦντες δὲ ἐκ τοῦ μίσους, παροδεύουσι τῶν προφητῶν τὰ μηνύματα, καὶ τῶν ἀποστόλων τὰ διδάγματα, καὶ τῶν πατέρων τὰ παραγγέλματα, καὶ αὐτὰς δὴ τὰς ἐναποδείκτους τοῦ δεσπότου φωνάς. οἷς ἐπάγειν κατὰ δύναμιν τὸν ἔλεγχον ἐπάναγκες, ἵνα ἤτινες αὐτῶν ἀνανήψαντες διαβλέψωσιν, ἢ ἄλλους ἀπατᾶν μὴ δύνωνται, κατάληψιν εὐκρινεστάτην περὶ Χριστοῦ ὑπισχνούμενοι, μὴ νοοῦντες ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται· οἱ μὲν γὰρ πατέρες εἰρήκασιν, ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τῷ πατρί. καὶ θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, καὶ τέλειον ἐκ τελείου· ἔπειτα κατελθόντα διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, εἶθ᾽ οὕτως παθόντα, καὶ ἀναστάντα. ἵνα δὲ μή τις πάθος καὶ ἀνάστασιν ἀκούων, ἀλλοιῶσθαι τὸν θεὸν λόγον ἐννοοῖτο, τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον τοῦ υἱοῦ, μετὰ κρίματος διορίζονται· οὗτοι δὲ, ἢ ἀλλοίωσιν τοῦ λόγου φαντάζονται, ἢ δόκησιν τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους ὑπολαμβάνουσι. ποτὲ μὲν, ἄκτιστον καὶ ἐπουράνιον λέγοντες τὴν τοῦ Χριστοῦ σάρκα· ποτὲ δὲ, ὁμοούσιον τῆς θεότητος. εἶτά φασιν· ἀντὶ τοῦ ἔσωθεν ἐν ἡμῖν ἀνθρώπου, νοῦς ἐπουράνιος ἐν Χριστῷ· τῷ γὰρ ὀργανικῷ κέχρηται σχήματι τῷ περιέχοντι. οὐ γὰρ οἷόν τε ἦν τέλειον αὐτὸν ἄνθρωπον γενέσθαι· ὅπου

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

De Incarnatione Domini nostri Iesu Christi, contra Apolinarium.

A Mos pij hominis, & infatigabilis dilectio requirit, vt silētio veneremur omnia, & vocibus admodum gratulatoriis celebremus benefactorem Deū secūdum verba scripturæ ita loquentis, *Sedebit solitarie, & tacebit, & quietus futurus est, & suum negotium faciet.* Hoc est, suam conuersationem in iudicio, & præceptum Dei curæ habebit. Sed ex quo tibi nō ignota fuit ingens defatigatio disputantiū de istis rebus, percun-
B ctatus es me, & de fide, & de culpa eorū, qui sibi recte sapere vidētur, qui multa immodestia, nefaria loqui non verētur, quibus abducti instabiles in fide sese errare non agnoscunt. Nā si stabiles in fide essent, non istiusmodi verbis seducerentur, dum vacante per ocium animo, capacesse prębent huiusmodi traditionum, ex quibus germinat insolētia immodestiæ, & vecordiæ ferocitas, cæcutientes odio prætereūt Prophetarum indicia, & Apostolorum documenta, & Patrum mandata, ipsásq; irrefutabi-
C les domini voces. Cōtra quos necessarium est, vt argumentis ad refellendum vtamur in hoc, vel vt resipiscētes perspiciant, vel ne alios decipiant, dum cōprehensionem facillimam pollicitantur de Christo, non intelligentes nec quid dicunt, neq; de quibus asseuerationes faciunt. Patres enim dixere consubstantialē Patri Filiū esse, ac Deum verū ex Deo vero, perfectum ex perfecto, ac deinde vbi descenderat propter nostram salutem, incarnatum, hominemq; factum esse: postmodum autē vbi pas-
D sus esset, resurrexisse. Sed ne quis audita passione & resurrectione, immutatū esse Deū Verbum cogitet, immutabilitatem naturamque Filij omni enarratione, alteratione que liberam cum iudicio definiunt. Ipsi contra vel alterationem imaginantur, vel commentitiam historiam passionis suspicantur, interdum increatam supercęlestemque domini carnē asserentes interdum eam deitate consubstantialem esse, deinde aiunt loco eius hominis, qui in nobis interior dicitur, mentem supercælestem in Christo fuisse: instar enim instrumēti, eū circūferentia corporis vsum fuisse, quippe fieri nō potuisse, vt homo perfectus existeret.

Vbi

Vbi enim perfectus homo, ibi & peccatum, duoque perfecta in vnum conflari non posse. Alioqui futuram in Christo, quæ in nobis est, pugnam peccati, nostroque more desideraturum purgationem, si id quod sentit intelligitque, & carnem agit in nobis, Christus quoque in seipso homo factus possedit. Sed illum inquit corpus sine mente, & ea vi quæ intelligit cogitatque, possedisse, vt mens esset in eo, & inscius sit vndiquaque peccati, tum ratione diuinitatis, tum ratione carnis, quæ cogitandi vim nullam habuit. Non enim peccat caro agentis carnem, hoc est, sapientis, intelligentisque, si non ante facinus peccati ab eo præcogitatum fuerit, neque operatur per corpus ad consummationem peccati, vnde carnis quidem nouitatem Christus ostendit, pro ratione similitudinis. Eius autem, qui in nobis sensu cogitandique vi præditus est, nouitatem, per imitationem & similitudinem, & abstinentiam peccati, vnusquisque in seipso ostendit, atque ita intelligitur Christus sine peccato. Hæc sunt illorum sophismata, euersionis inuenta. Hæc est vna illorum ratio: multa enim incredulitatis diuerticula humanis ratiocinationibus excogitata. Proponamus igitur diuini placiti voluntatem. *Iurauit enim* (inquit Dominus) *& non pœnitebit*: & verissimæ œconomiæ consummationem, & absolutissimi beneficii gratiam vicissim percunctantes istorum intellectus, an propheticis annunciationibus coastipulentur, an Apostolicas doctrinas sequantur, an in Patrum mandatis incedant, an irrefutabiles Domini voces non reiiciant, vt ex Propheticis indiciis, & Apostolicis doctrinis, & ab operibus à Domino designatis concilietur veritatis confessio, & erroris explicatio. Dicite igitur vos, vestri noui Euangelij repertores, cum non sit aliud Euangelium, quàm quod vobis est Euangelizatum, carnem Verbi creatam esse, vt vel deitatem Verbi recidisse, mutatámque esse, in carnem, imaginemini, vel institutionem passionis & mortis, & resurrectionem, opinationem meram arbitremini: sola enim Sancta illa deitatis Trinitas increata, æterna & incommutabilis est, & nullius variationis capax. Quum autem Christus secundum carnem ex hominibus originem habeat, vt vnus ex fratribus nostris sit, quemadmodum scriptum est: patibilisque sit & primogenitus ex resurrectione mortuorum, vt à lege prædictum fuit, quomodo à vobis, quod increatum est, patibile dicitur? aut quomodo id, quod patibile est, increatum existimatur? Nam qui & increatam substantiam Verbi patibilem dicunt, in diuinitatem blasphemant: & qui carnem, quæ patibilis est, & ossibus & sanguini, & animæ, & vniuerso corpori adaptata est, palpabilis & visibilis creata, increatã dicunt, duabus ruinis præcipitantur, præstigium quoddam apparentiámque meram specie tenus exhibitam, supplicium passionis suspicantes, secundum Manichæorum impietatem, aut talem statuitis increatæ diuinitatis essentiam: Et quid

ὅπου γὰρ τέλειος ἄνθρωπος, ἐκεῖ καὶ ἁμαρτία· καὶ ὅτι δύο τέλεια, ἓν γενέσθαι οὐ δύναται· ἐπεὶ ἔσται καὶ ἐν Χριστῷ ἡ ἐν ἡμῖν μάχη τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἔσται αὐτῷ χρεία τοῦ καθ' ἡμᾶς καθαρισμοῦ. εἰ τὸ φρονοῦν καὶ τὸ ἄγον ἐν ἡμῖν τὴν σάρκα, Χριστὸς ἐν ἑαυτῷ ἐπιδέδεικται γενόμενος ἄνθρωπος. ἀλλ' ἔλαβε φασὶ τὸ ἀνόητον, ἵν' αὐτὸς ᾖ νοῦς ἐν ἑαυτῷ, καὶ ἀγνὼς ᾖ πάντη τῆς ἁμαρτίας κατά γε τὸ θεϊκὸν καὶ τὸ ἀνόητον τῆς σαρκός· οὔτε γὰρ ἁμαρτεῖ ἂν ἡ σὰρξ A τοῦ ἄγοντος τὴν σάρκα, τουτέστι τοῦ φρονοῦντος, μὴ προενθυμηθέντος τὴν πρᾶξιν τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἐνεργήσαντος διὰ τοῦ σώματος εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς ἁμαρτίας· ὅθεν σαρκὸς μὲν καινότητα Χριστὸς ἐπιδέδεικται καθ' ὁμοίωσιν· τοῦ δὲ φρονοῦντος ἐν ἡμῖν τὴν καινότητα, διὰ μιμήσεως καὶ ὁμοιώσεως καὶ ἀποχῆς τῆς ἁμαρτίας, ἣν ἕκαστος ἐν ἑαυτῷ ἐπιδείκνυται· καὶ οὕτω νοεῖται Χριστὸς χωρὶς ἁμαρτίας· ταῦτά ἐστιν αὐτῶν τὰ σοφίσματα, καὶ τῆς παρατροπῆς B τὰ νοήματα· καὶ οὐκ ἔστιν εἷς ὁ λόγος αὐτῶν. πολλαὶ γὰρ τῆς ἀπιστίας αἱ παρατροπαὶ ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς ἐπινενοημέναι· προθῶμεν τοίνυν τούτοις, τῆς τοῦ θεοῦ εὐδοκίας τὴν θέλησιν· ὤμοσε γάρ φησι κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· καὶ τῆς ἀληθεστάτης οἰκονομίας τὴν συμπλήρωσιν. καὶ τὸ τελειοτάτης εὐεργεσίας τὴν χάριν ἀντερωτήσωμεν τις τούτων τὰ νοήματα· εἰ τοῖς προφητικοῖς μηνύμασι συνᾴδουσιν, εἰ τοῖς ἀποστολικοῖς διδάγμασιν ἀκολουθοῦσιν, εἰ τοῖς τῶν C πατέρων παραγγέλμασι στοιχοῦσιν, εἰ τὰς ἀναποδείκτους τοῦ θεοῦ φωνὰς οὐκ ἀθετοῦσιν· ἵν' ἐκ τῶν προφητικῶν μηνυμάτων, καὶ τῶν ἀποστολικῶν διδαγμάτων, καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ κυρίου πληρωθέντων πραγμάτων γίγνηται τῆς ἀληθείας ἡ ὁμολογία καὶ τῆς πλάνης ὁ ἔλεγχος. εἴπατε τοίνυν οἱ ἐφευρεταὶ τοῦ καινοῦ καθ' ὑμᾶς εὐαγγελίου ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο. πόθεν ὑμῖν καταγγέλλει σάρκα ἄκτιστον λέγειν, ὥστε ἢ τὴν θεότητα τοῦ λόγου, εἰς μετάθεσιν σαρκὸς φαντάζεσθαι, ἢ τὴν οἰκονομίαν τοῦ D πάθους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως, ὡς δόκησιν νομίζειν. ἄκτιστος μὲν γὰρ πέφυκε μόνη ἡ ἁγία τριὰς τῆς θεότητος, ἀΐδιός τε καὶ ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος. Χριστοῦ δὲ κατὰ σάρκα ἐξ ἀνθρώπου ἀνισταμένου ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ὡς γέγραπται. καὶ παθητοῦ καὶ πρώτου ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, προκαταγγείλαντος τοῦ νόμου, πῶς τὸ ἄκτιστον, παθητὸν λέγετε; ἢ πῶς τὸ παθητὸν, ἄκτιστον ὀνομάζετε; καὶ γὰρ καὶ τὴν ἄκτιστον οὐσίαν τοῦ λόγου παθητὴν λέγοντες, εἰς E τὴν θεότητα βλασφημεῖτε· καὶ τὴν παθητὴν σάρκα, ὀστέοις τε καὶ αἵματι καὶ ψυχῇ, καὶ ὅλου τοῦ καθ' ἡμᾶς σώματος ἁρμοσθεῖσαν, ψηλαφητήν τε καὶ ὁρατὴν γενομένην ἄκτιστον λέγοντες, δυσὶ περιπίπτετε πτώμασιν· ἢ φαντασίαν τὴν δεῖξιν καὶ τὴν ἀνοχὴν τοῦ πάθους ὑπολαμβάνοντες κατὰ τὴν τῶν μανιχαίων ἀσέβειαν, ἢ τοιαύτην ὑποτιθέντες τῆς ἀκτίστου θεότητος τὴν οὐσίαν. καὶ τί ἔτι

Ἐ τί ἔτι μέμφεσθε τοῖς ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ τῇ κατὰ σάρκα τὸν θεὸν φανταζομένοις; ἀλλὰ λέγετε ὅτι ἄκτιστον γέγονεν ἐν τῇ ἑνώσει τῇ πρὸς τὸν ἄκτιστον. ἐντεῦθεν δὲ ὑμῶν ἡ πλάνη δειχθήσεται αὐτέλεγκος· ἡ γὰρ τῆς σαρκὸς ἕνωσις, πρὸς τὴν τοῦ λόγου θεότητα, ἐκ μήτρας γέγονεν. ἐντεῦθεν γὰρ αὐτὴν ἀνεστήσατο ὁ λόγος, ἐξ οὐρανῶν ἐπιδημήσας· οὐ προϋπάρξασαν τῆς τοῦ λόγου ἐπιδημίας, ἢ τῆς μαρίας μόνης ἐκ τοῦ ἀδὰμ καταγομένης, καὶ ἐκ τοῦ ἀβραὰμ καὶ τοῦ δαβὶδ γενεαλογουμένης, σὺν τῷ ἰωσὴφ τῷ μεμνηστευμένῳ αὐτήν, ὄντων ἑκατέρων εἰς σάρκα μίαν καθὼς γέγραπται, οὐ τῇ πρὸς ἀλλήλους συναφείᾳ, ἀλλὰ τῇ ἐξ ἑνὸς ὑπάρξει. ὅτι γὰρ ἀθιγεῖς διέμειναν, μεμαρτύρηται. γεννᾶται οὖν ὁ χριστὸς ἐν Βηθλεὲμ τῆς ἰουδαίας, τὸν ἰωσὴφ πατέρα καλῶν, ταυτὸν τῇ μαρίᾳ τυγχάνοντα τοῦ δαβίδ. ἐν σπαργάνοις ἀνακλιθεὶς, καὶ περιτομὴν σαρκὸς προσαγόμενος κατὰ τὸν νόμον, καὶ ὑπὸ τοῦ συμεῶνος ἐν τῷ ἱερῷ βασταχθεὶς, καὶ αὔξησιν ἡλικίας ποιούμενος· εἰ τοίνυν ἄκτιστος τῇ ἑνώσει γέγονεν, πῶς οὐκ αὐτοτελὴς ὤφθη; ἀλλὰ θελήσαντος τοῦ λόγου, ἡ τοῦ σώματος αὔξησις ἐγίνετο· ἀκτίστῳ δὲ προσάγειν αὔξησιν, ἀσεβές ἐστι. τὸ γὰρ ἄκτιστον, τῇ φύσει λέγεται ἄκτιστον, μήτε αὔξησιν, μήτε ἐλάττωσιν ἐπιδεχόμενον. τῷ δὲ ἀκτίστῳ κοινωνῆσαν ἢ ἑνωθὲν, ἴδιον μὲν τοῦ ἀκτίστου λέγεται, οὐ μὴν αὐτὸ ἄκτιστον, ἵνα μὴ ἐπιλησθῇ τῆς ἑνώσεως ἡ εὐεργεσία, καὶ καταργηθῇ τῆς εὐεργεσίας ἡ ὀφειλὴ, καὶ εἰς ἀνελπιστίαν καταπέσῃ, ἡ ἐν ἀσθενείᾳ ἔτι τυγχάνουσα ἀνθρωπότης, διδασκομένη καθ' ὑμᾶς μὴ ἔχειν πρὸς θεὸν οἰκειότητα, καὶ ἀμαυρωθῇ ἡ χάρις. τίς γὰρ ἀκούων ἄκτιστον τὸ τοῦ κυρίου σῶμα, ἑαυτὸν δὲ ποιηθέντα καὶ κτισθέντα εἰδὼς, οὐκ ἐννοηθήσεται, ψευδεῖς μὲν εἶναι τὰς ἁγίας γραφὰς, ἑαυτὸν δὲ μὴ ἔχειν πρὸς τὸν χριστὸν κοινωνίαν; Εἰ ἄκτιστος, ἄκτιστον σῶμα ἀνελάβετο· κατήργηται τοίνυν ἡ πρώτη πλάσις· Ἀπόλωλεν ὁ ἀρχέτυπος ἀδὰμ, οὗ ἡμεῖς μέχρι σήμερον ἀπόγονοι τυγχάνομεν, κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς διαδοχήν· πῶς οὖν ἡμᾶς χριστὸς μετόχους αὐτοῦ κατεστήσατο; πῶς δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει, ὅ, τε γὰρ ἁγιάζων καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς πάντες; μήτις δὲ τολμάτω περὶ τῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ ἐννοῆσαι, ὅτι ὥσπερ αὐτὸς ἐκ τοῦ θεοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς, καθάπερ οἱ ἀσεβέστατοι ἀρειανοὶ λέγειν τολμῶσιν· ἢ πάντως, κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἐπίδειξιν, καὶ κατὰ τὴν μορφὴν τοῦ δούλου, τουτέστι τοῦ πρωτοπλάστου ἀδὰμ, ἣν ἔλαβεν ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων θεός· ὅλως μὲν οὖν ἐν τοῖς ποιήμασι τὸ λεγόμενον ἄκτιστον τὸ μηδέπω ὑπάρξαν λέγεται ὅτι μὴ γέγονεν. μήτι οὖν ἄρα μηδ' ὅλως γεγονέναι ἐν τῷ λόγῳ σάρκα ὑπολαμβάνοντες εὐφήμῳ λέξει ποιεῖσθαι τὴν ἄρνησιν ἐννοεῖτε· ἵνα μηδὲν ἐν τῷ ἀκτίστῳ ὁμολογῆται.

Et quid adhuc queramini de iis, quæ in humana forma secundum carnem Deum imaginantur, sed dicitis increatum eum fuisse, eò quòd vnitio facta sit cum increato. Iam hinc vobis vestra erratio, suiipsius refutatrix ostendetur. Nam carnis vnitio cum Verbi diuinitate, ex vtero originem traxit, ibi enim eam Verbum, cum è cælo aduenisset constituit quippe quæ non erat antequam cœlitus Verbum adueniret, aut quàm deipara virgo Ma-
A ria sola ex Adam deriuaretur, aut cum sponso suo Ioseph ex Abraham & Dauide stemma suum deduceret, quum duo essent in carne vna, quemadmodum scriptum est. Verum non mutua inter seipsos coniunctione, sed quia ex vno ortum suum naturámque traherent. Nam eos intactos mansisse, testimoniis probatum est. Nascitur igitur Christus in Bethleem Iudæ, Iosephum patrem suum vocans, vnum eundémque cum Maria respectu Adæ, vnde ambo pariter originem ducebant, in cunis repositus, & à Simeone in
B templo gestatus, & circumcisioni carnis secundum legem adhibitus, gradúmque augmenti pro ætate faciens. Si igitur increatus ista vnitione factus est, qui factum, vt non absolutus statim perfectúsque sit visus, sed pro voluntate verbi incrementum sumpsit? quippe cum increato augmentum adiungere impium sit. Nam quod increatum est, sua natura increatum censetur, nec incrementi nec decrementi capax. Quod autem communionem habet cum increato, aut counitum est,
C pertinere ad increatum, propriúmque eius dicitur, non tamen hoc ipsum increatum nominari poterit: ne benedictio vnionis, in obliuionem abeat, ignaua fiat condonationis vtilitas, pereat gratia, ac in desperationem cōcidat humanitas nostra, etiamnum in infirmitate constituta, si intelligat Deum nobiscum nullam necessitatē sanguinis aut cognationē habere. Quis enim increatum audiens Domini corpus, seque creatum conditumque agnoscens, intelligat falsas esse scripturas, seque cum Christo non habere communionem,
D si increatus increatum corpus assumpsit? Ociosa est igitur prima illa plasmatio, periit originarius primique exemplaris Adam, cuius nos vsque in hodiernum diem posteri sumus, stirpis successionisque ratione. Quomodo igitur Christus nos suimet ipsius participes fecit? quomodo Apostolus dicit: *Qui sanctificat, & qui sanctificantur, ex vno omnes?* Cæterum, ne quis ausit de diuinitate filij sic cogitare, quòd quemadmodum nos ex Deo sumus, eodem modo & filium ex Deo esse, in
E quam sententiam impientissimi omnium Ariani loquuntur, aut certe secundum carnis specimen, aut formam serui, hoc est, protoplasti Adæ quam accepit, quum esset in forma Dei, Deus ipse subsistens. Prorsus inter res creatas increatum appellatur, quod nondum existit, quia in rerum naturā nondum prodiit. Ne igitur, quum neutiquam factam esse in verbo carnem suspicamini, sub specioso vocabulo inficiationē adornetis, vt nihil in increato fateamini

Increata enim sola deitatis subsistẽtia intelligitur, quapropter increatam naturam patibilem, aut patibilem increatam appellare, impium dictum est. Creatitiam enim hominis conditionem, non vnitione verbo propriam fieri, sed coæternam Dei naturæ fuisse, exæquatam identitate naturæ, impium est cogitare. Carnis enim & sanguinis, & ossium specimen exhibuit dominus, animi quoque dolentis, perturbati & anxij. Hæc nemo dixerit ex natura deitatis esse: propria autẽ Dei secundum naturam facta sunt, quod Verbo placuit erigere humanam progeniem, eiusque naturam peccato, corruptione, & morte dissolutam, in seipso consolidare per imaginem nouitatis. Quapropter peccati quidem condemnationem in terra, piaculi siue execrationis abolitionem in ligno, corruptionis redemptionem in sepulchro, mortis condemnationem in inferno peregit, omnia loca permeans, vt totius vndecunque hominis salutem perficeret in forma nostræ imaginis quam indutam habuit, sese ostendens. Et quia iam Deus erat, nihil illi opus fuit vt nasceretur ex fœmina, nihilque creatori seculorum necessarium, vt ab ea ætate incrementum sumeret: aut cruce, sepulchro, infernóve vteretur, quibus rebus obnoxij eramus, nisi nos ille requirere voluisset, nos per formam ad nostri speciem effigiatam viuificans, & ad similitudinem imitationémque perfectæ imaginis prouocans. Imitatio autem quomodo ad perfectitudinem sese effingat, nisi sit absolutum exemplar, liberumque ab omni vitio, iuxta verba Apostoli, *Exuti veterem hominem, ac induti nouum, qui secundum Deum creatus est, in sanctitate, iustitia & veritate?* vnde igitur hanc disciplinam hausistis: vt eum non vereamini increatum dicere? Si igitur natura ex transformatione increata redditur, ac proinde & inuisibilis & immortalis, ne iam vlterius mortalis, sed mortis incapax: quomodo igitur Dominus mori potuit, si is qui increatus erat, vt increatus sese in terra gessit: aut quomodo qui inuisibilis erat, palpabilis est redditus? quemadmodum scriptum est: *Quem vidimus, & manus nostræ palpauerunt*: Qui fit igitur, vt ea dicatis, quæ neque scripta sunt, neque fas est cogitare? Suppeditabitis certe omnibus hæreticis secundũ dogma Rhetorii, sententiam longe impientissimam, cuius impietatem vel verbo enunciare horrendum. Aut igitur negate sacras scripturas, aut eas agnoscentes, abstinete à verbis diuersis à scriptura, quæ prorsus habent insanabilem imposturam: sed respondetis, nos rem creatitiam non adoramus. O stulti, cur nõ cogitatis, creatum domini corpus non offerre debere adorationem eius, qui increatus est? Et quia increati corpus factum est, ideo eius corpus dicitur, cuius factum est: ac proinde illi sacra offertis, adhibetisque vestram adorationem, eáque de causa rite legitimaque ratione adoratur, & diuina adoratione colitur. deus enim Verbum est, cuius proprium est corpus,

Ideóq;

ἄκτιστος γὰρ ὕπαρξις μόνη ἡ τῆς θεότητος νοεῖται· ὥστε καὶ τὴν ἄκτιστον παθητὴν λέγειν ἀσεβές, καὶ τὴν παθητὴν ἄκτιστον ὀνομάζειν. τὴν γὰρ ποιηθεῖσαν τῆς ἀνθρωπότητος φύσιν μήτι ἑνώσει τοῦ λόγου εἶναι ἰδίαν. ἀλλὰ συναΐδιον, καὶ τῇ τοῦ θεοῦ φύσει ἐξισουμένην τῇ ταυτότητι τῆς φύσεως ἐννοεῖν, ἀσεβές· σαρκὸς γὰρ καὶ ὀστέων καὶ αἵματος ἐπίδειξιν ἐποιήσατο ὁ κύριος, καὶ ψυχῆς λυπουμένης καὶ
A ταραττομένης καὶ ἀδημονούσης. ταῦτα δὲ οὐκ ἄν τις εἴποι φύσιν εἶναι θεότητος· ἴδια δὲ θεοῦ κατὰ φύσιν γέγονεν. εὐδοκήσαντος τοῦ λόγου ἀναχέασθαι γενέσεως ἀνθρωπίνης, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ποίησιν τὴν ἐν ἁμαρτίᾳ καὶ φθορᾷ καὶ θανάτῳ διαχυθεῖσαν, ἐν αὐτῷ συστήσασθαι ἐν εἰκόνι καινότητος. διὸ, τῆς μὲν ἁμαρτίας τὴν κατάκρισιν, ἐπὶ γῆς ἐποιήσατο· τῆς δὲ κατάρας τὴν ἀφαίρεσιν, ἐπὶ ξύλου τῆς τε φθορᾶς τὴν καθαίρεσιν, ἐν τῷ τάφῳ, καὶ τοῦ θανάτου τὴν κατάλυσιν, ἐν
B τῷ ᾅδῃ· παντὶ ἐπιβὰς τόπῳ, ἵνα τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπου τὴν σωτηρίαν κατεργάσηται μορ- „
φὴν τῆς ἡμετέρας εἰκόνος ἐν ἑαυτῷ ἐπιδεικνύ- „
μενος. ἐπεὶ τίς ἦν χρεία θεῷ γενέσεως τῆς ἐκ γυ- „
ναικὸς ἀναχέασθαι. αὐξήσεώς τε ἡλικίας, καὶ ἐ- „
τῶν ἀριθμήσεως, τῷ ποιητῇ τῶν αἰώνων. ἢ πά- „
λιν σταυροῦ, ἢ τάφου, ἢ ᾅδου, οἷς ἡμᾶς ὑποπε- „
πτώκαμεν; εἰ μὴ ἡμᾶς ἀνεζήτει, διὰ τῆς καθ' „
ἡμᾶς μορφῆς ζωοποιῶν ἡμᾶς, καὶ εἰς ὁμοίωσιν καὶ „
C μίμησιν τελείας εἰκόνος προσκαλούμενος. μί- „
μησις δὲ, πῶς ἂν γένοιτο πρὸς τελειότητα, μὴ προϋπαρξάσης τῆς ἀνενδεοῦς τελειότητος; κατὰ τὸν λέγοντα ἀπόστολον, ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν κατὰ „
θεὸν κτισθέντα, ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ τῆς ἀ- „
ληθείας. πόθεν οὖν διδαχθέντες, λέγετε ἄκτι- „
στον; εἰ τοίνυν φύσις ἐκ μεταποιήσεως ἄκτιστος „
γίνεται, ἄρα καὶ ἀόρατος καὶ ἀθάνατος. οὐκ „
ἐκ θανάτου, ἀλλ' ἀνεπίδεκτος θανάτου. πῶς
D οὖν ἀπέθανεν ὁ κύριος, εἰ ὁ ἄκτιστος ἀκτίστως ἐπεδήμησεν ἐπὶ γῆς; ἢ πῶς ὁρατὸς καὶ ψηλαφητὸς γέγονεν; ὡς γέγραπται, ὃ ἑωράκαμεν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν. πῶς οὖν λέγετε ἃ μὴ γέγραπται, μήτε θέμις ἐννοεῖν; δώσετε γὰρ πᾶσιν αἱρετικοῖς κατὰ τὴν τοῦ ποτὲ λεγομένου ῥυτορίου ἔννοιαν ἀσεβεστάτην, οὗ καὶ τὴν ἀσέβειαν ἐξειπεῖν φοβερόν. ἢ τοίνυν ἀρνήσασθε τὰς θείας γραφὰς, ἢ ταύτας ὁμολογοῦντες, μὴ ἕτερα παρὰ τὰ γεγραμμένα ἐπινοεῖτε λαλεῖν ῥήματα ἀπάτης ἀνιάτου· ἀλλὰ πάλιν λέγε-
E τε ὅτι ἡμεῖς κτίσματα οὐ προσκυνοῦμεν· ὦ ἀνόητοι· διατί οὐ λογίζεσθε, ὅτι καὶ ποιηθὲν τὸ σῶμα τοῦ κυρίου, οὐ κτιστὴν ἀποφέρεται τὴν προσκύνησιν; τοῦ γὰρ ἀκτίστου λόγου, γέγονε σῶμα. οὗ γὰρ σῶμα γέγονε, τούτῳ, προσάγεται ἡ προσκύνησις· ἆρ' οὖν καὶ προσκυνεῖται ὀφειλομένως, καὶ θεϊκῶς προσκυνεῖται, θεὸς γάρ ἐστιν ὁ λόγος οὗ τὸ σῶμα ἴδιον τυγχάνει.

ἐπεὶ

ἐπεὶ καὶ ὅτε προσῄεσαν αἱ γυναῖκες τῷ κυρίῳ, διακωλύων ἔλεγε, μή μου ἅπτου· οὔπω γὰρ ἀναβέβηκεν πρὸς τὸν πατέρα, σημαίνων, ὅτι χρεία ἀναβάσεως, καὶ ὅτι μία ἐστὶν ἡ ἀνάβασις· ὅμως προσελθοῦσαι, ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας καὶ προσεκύνησαν· πόδας ἐκράτησαν, θεὸν προσεκύνησαν. πόδας, ὀστέων καὶ σαρκὸς ἔχοντας ψηλάφησιν· ἀλλὰ θεοῦ ὄντας, προσεκύνησαν θεόν· καὶ ἀλλαχοῦ δὲ, ὁ κύριος ἔλεγε· ψηλαφήσατέ με καὶ γνῶτε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα· καίτοι πνεῦμα ὢν αὐτός· πνεῦμα γὰρ ὁ θεός. καὶ λέγων ἔχειν, καὶ ἐπίδειξιν ποιούμενος, πῶς ἔλεγεν, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμέ φησιν οὐχὶ ὄντα, ἀλλ' ἔχοντα θεωρεῖτε; ἢ τοῦτο διδάσκων, ὅτι ἡ τοῦ πνεύματος φύσις, ἄρρητός ἐστιν· αὕτη δὲ ἡ ψηλάφησις, σώματος τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐστιν. ὅπερ ἑαυτῷ περιεποιήσατο ἐκ παρθένου· οὐκ ἐνεργείας τρόπῳ, ἀλλὰ φυσικῇ γεννήσει. ἵνα καὶ κατὰ φύσιν ᾖ τὸ σῶμα, καὶ ἀδιαίρετον ᾖ τῆς τοῦ λόγου θεότητος. οὕτω γὰρ καὶ ὁ θάνατος γέγονεν. τοῦ μὲν σώματος κατὰ φύσιν δεχομένου, τοῦ δὲ λόγου κατὰ θέλησιν ἀνεχομένου, καὶ ἐξουσιαστικῶς τὸ ἴδιον σῶμα εἰς θάνατον προϊεμένου, ἵνα καὶ πάθῃ φυσικῶς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀναστῇ θεϊκῶς ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ὅλης τῆς γενέσεως καὶ τοῦ θανάτου ἡ πραγματεία, εἰς τὴν ἡμετέραν ζήτησιν καὶ ἀνάκτησιν θεωρῆται· τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων· καὶ ὁμολογουμένων ἐν τῇ τοῦ θεοῦ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, πῶς ὑμεῖς πάλιν λέγετε ἐξ οὐρανοῦ τὸ σῶμα, καὶ διατί τοῦτο πεποίηκεν ὁ χριστός; εἴπατε· ἵνα ἐξ οὐρανῶν ἐπὶ γῆς κατενέγκῃ σῶμα, καὶ τὸ ἀόρατον ὁρατὸν ποιήσῃ. καὶ τὸ ἀνύβριστον ὕβρεως δεκτικὸν, καὶ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον, θνητὸν καὶ παθητὸν, καὶ τίς ἡ ἐν τούτοις εὐεργεσία ὦ μάταιοι; εἰ ταῦτα ἐν χριστῷ οὐ γέγονεν, ἃ γέγονεν ἐν τῷ πρωτοπλάστῳ ἀδάμ, εἰ μὴ τὸ τοῦ ἀδὰμ σύμπτωμα, εἰς ἀσύγκριτον ἀνάστημα χριστὸς ἀνεστήσατο ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας ὀφθεὶς, καὶ κατακρίνας τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ, ὥστε σαρκὶ ἐπὶ γῆς πολιτεύσασθαι. καὶ ἀνεπίδεκτον ἁμαρτίας δεῖξαι τὴν σάρκα, ἣν ἐκ τῆς πρώτης πλάσεως ἀναμάρτητον ἐσχηκὼς ὁ ἀδάμ, ἐκ παραβάσεως δεκτικὴν ἁμαρτίας πεποίηκεν, καὶ εἰς διαφθορὰν καὶ θάνατον καταπέπτωκε, ταύτην ἀνίστησι κατὰ φύσιν ἀναμάρτητον, ἵνα δείξῃ τὸν δημιουργὸν ἀναίτιον τῆς ἁμαρτίας, καὶ κατὰ τὴν ἀρχέτυπον πλάσιν τῆς ἰδίας φύσεως κατεστήσατο, ἵνα αὐτὸς ᾖ τῆς ἁμαρτίας ἡ ἐπίδειξις· μάτην οὖν φαντάζονται οἱ ἀλώμενοι καὶ ἐξ οὐρανοῦ λέγοντες τοῦ κυρίου τὸ σῶμα· καίτοι ὁ ἀδὰμ ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς γῆς κατενήνοχε, ἀναμάρτητον καὶ ἀκαταδίκαστον εἰς φθορὰν καὶ καταδίκην θανάτου, χριστὸς τοῦτο, ἄφθαρτον καὶ λυτήριον θανάτου ἀνέδειξεν, ὥστε ἔχειν ἐξουσίαν ἐπὶ γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας, ἐκ δὲ τάφου, τὴν ἀφθαρσίαν ἐπιδεικνύναι, καὶ ἐν ἐπιβάσει ᾅδου λύειν θάνατον, καὶ εὐαγγελίσασθαι πᾶσι τὴν ἀνάστασιν, ὅτι ἔκτισεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσίαν καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος ἐποίησεν αὐτόν. φθόνῳ δὲ διαβόλου, θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· βασιλευόμενον δὲ ὑπὸ τοῦ θανάτου εἰς διαφθορὰν, οὐχ ὑπερεῖδεν αὐτὸς γενόμενος ἄνθρωπος,

ideóque cùm accesserant mulieres ad dominum, prohibitis iis, dixit, *Nolite me tangere, non enim ascendi ad Patrem meum*, indicans opus esse ascensione. Attamen accedẽtes tenuerũt pedes eius, atque adorauerunt. Pedes tenuerunt, Deum adorauerunt. Etiam alibi dominus dixit: *Palpate & cognoscite, quoniam spiritus carnem & ossa non habet, quemadmodum me videtis habere*, quanquã & ipse Spiritus sit: Deus enim Spiritus: Quomodo ergo dixit ea sese habere, simulque ostendit? Quo sensu igitur hæc verba vsurpauit, *Spiritus ossa & carnem non habet, sicuti me habere videtis?* An hoc docere voluit, Spiritus naturam inuisibilem esse, palpationem vero circa corpora nostri generis contingere, quòd sibi ex virgine comparauerat, non operandi modo, sed gignendi ratione. vt corpus esset, & naturale, & inseiunctile, rursum secundum naturam deitatis Verbi. sic enim mors accidit, corpore quidem ex natura sua eam suscipiente, verbo vero ex voluntate eam admittente, & pro potestate sua propriũ corpus in mortem proiiciente, vt naturaliter pro nobis pateretur. Tota enim natiuitatis mortisq; ratio ad nostri requisitionem recuperationémque spectat. Id quum ita sit, & confessum habeatur in Catholica Ecclesia, quî fit, vt vos rursum dicatis, in cælo sibi ideo Christũ fecisse cæleste corpus, vt è cælo illud in terras deportaret, & inuisibile, visibile redderet, & contumeliæ inobnoxium, obnoxiũ: & impatibile & immortale, mortale & patibile? At quænam isthinc beneficẽtia, ô stolidi, si ea in Christo constituatis, quæ in protoplasto? Adæ lapsum incomparabili resurrectione Christus pẽsauit, in similitudine carnis peccati visus, & condẽnans peccatũ in carne, vt & carne in terra versaretur, & incapacem peccati ostenderet carnem, quã quum ex prima plasmatione ipse Adam habebat sine peccato, præuaricãdo capacem delicti fecit, & in corruptionem mortemque delapsus est: hanc suæ naturæ restituit Christus, & proinde impeccabilem reddidit, vt declararet opificem extra culpam fuisse: & secundum primordialem creationem eam instaurauit, vt ipse esset impeccabilitatis specimen. Quur igitur imaginentur perditi, cælestis naturæ esse domini corpus, quũ Adam illud è cælo in terram detulerit, Christus è terra in cælum extulerit: & quod Adam impeccabile & damnationi inobnoxium in corruptionẽ & damnationem deduxerat, hoc Christus incorruptibile, expiatoriumque mortis ostẽdit, vt in terra potestatem dimittendi peccati, & in sepulchro incorruptibilitatem, & in descẽsu inferorum, soluendæ mortis potestatem ostenderet, & annunciandi omnib. resurrectionem eò quòd creauerit Deus hominem ad immortalitatem, & ad imaginem suæ æternitatis illum fecerit. Inuidia autẽ diaboli, mors inuasit mundum, quẽ tyrannide mortis oppressum incorruptionẽ nõ neglexit, ipse factus homo, & neuti-

& neutiquam abhorrens hominis speciem, aut contemnens humanam naturam, non obscuriter sese repræsentauit: sed quũ Deus natura esset, homo efficitur, vt in vtranque partem omnino perfectus esset, idque per verum & naturalem nascendi modum. Ideo dictum est, *Et donauit illi nomen, quod est super omne nomen*, vt regnaret in cælis, & potestatem haberet iudicij faciendi, omnium opifex & architectus verbum, hominis filius visus est, non aliud quàm secundus Adam factus, vt res ipsa ex nomine patet, eóque protoplastum priorem esse Apostolus ostendit, primũ inquiens animalem, secundum spiritualem. Cæterum, quum eos, alterum animalem, alterum spiritualem appellet, non aliud in hoc quàm in illo corpus innuit, sed idem in vtroque, Primum quidem corpus, quia viribus animæ subsistebat, animale, secundum quia vi & natura spiritus, ideo appellauit spirituale. Spiritus enim Verbum Deus. Ita enim quod de nobis quoque dicitur intelligendum est, dum ait: *Spiritualis diiudicat omnia, animalis non percipit ea quæ sunt spiritus*, Quanquã idem sit corpus amborum, & hunc communicatione spiritus intelligentem, spiritualem ostẽdit: alterum solummodo animæ vĩ imbutum, animalem. Quapropter si ita est in rebus nostris, non homo tantummodo dicendus Christus, quasi nouus aliquis è cælo delapsus, sed & Filius hominis factus. Si igitur in terra factus est Filius quanquã ex semine viri genitus non sit, sed ex Spiritu sancto tamen etiam protoplasti Adæ filius intelligitur. Nõ enim alius quispiã scriptus est homo in cælo fuisse, præter Adam qui ex terra est, vt & ex cælo habeat corpus & filius hominis sit prçter Adam Ideo Matthæus Filium Abrahæ & Dauidis secundum carnem scripsit: Lucas vero eum filium Adæ, & Dei, in deducenda stirpe ostendit. Si igitur discipuli estis Euangeliorum, ne loquamini cõtra Deũ iniquitatem, sed per scripturas incedite: Quod si diuersa à scripturis fabulari vultis, cur nobiscum concertatis, qui neque loqui neque audire sustinemus, quod extraneum sit ab istis? dicente domino, *Quòd si vos manseritis in meo sermone, reuera liberi eritis*. Quo pacto igitur aut fideles aut Christiani habeamini, qui neque secundum scripturas inceditis, neque fidem rebus gestis habetis: sed quç supra naturam sunt, statuere audetis? Si parum est vos molestos esse hominibus, cur Deo quoque molesti estis? Nã si illi, qui Prophetis non crediderunt, cõdemnati sunt: quanto magis condemnandi sunt, qui nõ auscultant ipsi domino? Vos enim pro iis, quæ ille voluit vsurpare, ad propulsationem mortis & peccati, pro iis (inquam) alia atque alia subiicitis, alia dicitis & excogitatis. Quem, si cõfitemur & agnoscimus, & ipse nos vicissim agnoscet: sin inficiamur, & ipse nos inficiabitur: si fidem illi non habemus, ipse tamen fidus manet: seipsum enim inficiari non potest. Quæ igitur est ista vestræ immodestiæ vecordia, vt loquamini quç scripta nõ sunt: & cogitetis quæ aliena sunt à pietate? quippe qui carnẽ deitate cõsubstãtialẽ audetis asseuerare, non

οὐ τραπεὶς εἰς ἀνθρώπου μορφήν· οὐδὲ παρεῖδων
τὴν ἀνθρώπου ὕπαρξιν, σκιώδη τὴν δεῖξιν ἐποιεῖ-
το. ἀλλ' ὁ ὢν φύσει θεὸς, γίνεται ἄνθρωπος, ἵν'
εἷς ᾖ τὰ ἑκάτερα, τέλειος κατὰ πάντα, φυσικὴν δὲ
ἀληθεστάτην γένεσιν ἐπιδειξάμενος. διὸ εἴρηται,
καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὁ θεὸς ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνο- „
μα, βασιλεύειν οὐρανῶν, καὶ ἐξουσίαν ἔχειν κρίσιν
ποιεῖν· ὁ γὰρ τῶν ὅλων δημιουργὸς, ὤφθη υἱὸς ἀνθρώ-
που. οὐχ ἕτερός τις γινόμενος, ἀλλὰ δεύτερος ἀ-
A δὰμ, ἵνα καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος γινώσκωμεν τὴν ἀ-
λήθειαν· καὶ πρεσβύτερον δείκνυσι τὸν πρωτόπλα-
στον ὁ ἀπόστολος. πρῶτον τὸ ψυχικὸν δεικνὺς, ἔπει-
τα τὸ πνευματικόν. ψυχικὸν δὲ καὶ πνευματικὸν λέ-
γων, οὐχ ἕτερον καὶ ἕτερον δείκνυσι σῶμα· ἀλλὰ τὸ
αὐτὸ σῶμα. τὸ μὲν πρῶτον, ἐν ἐξουσίᾳ καὶ φύσει ψυ-
χῆς, διὸ ψυχικόν. τὸ δὲ δεύτερον, ἐν ἐξουσίᾳ καὶ φύσει
πνεύματος· διὸ πνευματικόν. πνεῦμα γὰρ ὁ θεὸς
λόγος. οὕτω γὰρ καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν εἰρημένον ἔστι συνιδεῖν,
ἐν τῷ λέγειν, ὁ δὲ πνευματικὸς, ἀνακρίνει τὰ πάν- „
B τα. ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος, οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύμα- „
τος. καίτοι ἑνὸς ὄντος ἑκατέρων τοῦ σώματος, τὸ μὲν
τοῦ πνεύματος μέτοχον νοεῖσθαι πνευματικὸν δεί-
κνυσι. τὸ δὲ τῇ ἐξουσίᾳ τῆς ψυχῆς ἐμμεῖναι τοῦτο δείκνυ-
σι ψυχικόν. διατί δὲ ὅλως, εἰ καθ' ὑμᾶς ἐστιν, οὐχὶ
ἄνθρωπος μόνος λέγεται ὁ χριστὸς ὡς καινός τις ἐξ
οὐρανῶν ἐπιδημήσας, ἀλλὰ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν;
εἰ μὲν οὖν ἐπὶ γῆς γέγονεν υἱὸς ἀνθρώπου καίτοι οὐκ
ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς ἀλλ' ἐκ πνεύματος ἁγίου
γεννηθεὶς, ἑνὸς ὄντος τοῦ πρωτοπλάστου ἀδὰμ υἱὸς
C νοηθήσεται. οὐ γὰρ ἕτερός τις ἀναγέγραπται ἄνθρω-
πος ἐν οὐρανῷ ὑπάρξας παρὰ τὸν ἀδὰμ, ἵνα καὶ
ἐξ οὐρανῶν ἔχῃ τὸ σῶμα καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ᾖ παρὰ τὸν
ἀδάμ. διὸ ὁ μὲν ματθαῖος, υἱὸν ἀβραὰμ καὶ δαβίδ,
ἀναγράφει τὸ κατὰ σάρκα. ὁ δὲ λουκᾶς, υἱὸν αὐτὸν τοῦ
ἀδὰμ καὶ τοῦ θεοῦ γενεαλογεῖ. εἰ τοίνυν μαθηταί ἐστε τῶν
εὐαγγελίων, μὴ λαλεῖτε κατὰ τοῦ θεοῦ ἀδικίαν ἀλλὰ
στοιχεῖτε τοῖς γεγραμμένοις καὶ γινομένοις. εἰ δὲ ἕτε-
ρα παρὰ τὰ γεγραμμένα λαλεῖν βούλεσθε, τί
πρὸς ἡμᾶς διαμάχεσθε, τοὺς μήτε ἀκούειν, μήτε
D λέγειν, παρὰ τὰ γεγραμμένα πειθομένους; λέγοντος
τοῦ κυρίου, ὅτι ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐ- „
μῷ, ὄντως ἐλεύθεροί ἐστε. πῶς οὖν ἔτι πιστοὶ, ἢ χρι- „
στιανοὶ νομισθείητε, οἱ μήτε τοῖς γεγραμμένοις πει-
θόμενοι, μήτε τοῖς γινομένοις στοιχοῦντες, ἀλλὰ τὰ
ὑπὲρ φύσιν ὁρίζειν τολμῶντες, ἢ μικρὸν ὑμῖν ἀν-
θρώποις παρέχειν ἀγῶνα, καὶ πῶς παρέχετε ἀ-
γῶνα κυρίῳ; εἰ γὰρ οἱ προφήταις ἀπιστήσαντες κα-
τεκρίθησαν, πόσῳ μᾶλλον, οἱ μὴ πειθόμενοι τῷ δε-
σπότῃ; ἃ γὰρ αὐτὸς ἠθέλησε καὶ εὐδόκησεν εἰς ἀθέ-
E τησιν τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, πῶς ὑμεῖς ἕτερα
ἀνθ' ἑτέρων λέγειν, ἢ φρονεῖν τολμᾶτε, εἰ ὁμολογοῦ-
μεν, κἀκεῖνος ὁμολογήσει ἡμᾶς, εἰ ἀρνούμεθα,
κἀκεῖνος ἀρνήσεται ἡμᾶς: εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πι-
στὸς μένει, ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ δύναται. τίς οὖν ὑ-
μῶν ἡ τοσαύτη ἀπόνοια τῆς ἀμετρίας, λαλεῖν τὰ μὴ
γεγραμμένα, καὶ φρονεῖν ἀλλότρια τῆς εὐσεβείας. καὶ γὰρ
καὶ ὁμοούσιον τὴν σάρκα τῆς θεότητος λέγειν ἐπιχειρεῖτε,
οὐ συνορῶν-

οὐ συνορῶντες, διπλῆν ὑμῖν γινομένην τὴν ἀπάντησιν τῆς ἀσεβείας· ταῦτα γὰρ ὑμῖν ἐπινενόηται λέγειν, ἵνα ἢ τὴν σάρκα ἀρνήσησθε, ἢ τὴν θεότητα βλασφημήσητε. λέγοντες, φησὶν, ἡμεῖς τὸν ἐκ μαρίας λέγομεν ὁμοούσιον τοῦ πατρός. αὕτη δὲ ὑμῶν ἡ νομιζομένη εὐφημία, δειχθήσεται ἢ περίεργος, ἢ ἀνόητος. ἐπεὶ, τίς τῶν πιστῶν, οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν, ὅτι ὁ ἐπιδημήσας θεὸς λόγος, καὶ ἐκ παρθένου μαρίας τῆς ἁγίας προελθὼν ἄνθρωπος ὁμοούσιος ὢν τοῦ πατρὸς, ἐκ σπέρματος ἀβραὰμ γέγονεν ἄνθρωπος, οὗ καὶ υἱὸς ἀναγέγραπται; καὶ ὅτι ὁ ὁμοούσιος τοῦ θεοῦ λόγος, γέγονε κατὰ σάρκα υἱὸς τοῦ δαβίδ. διὸ, ἐκ σπέρματος τοῦ δαβὶδ, προφῆται καὶ ἀπόστολοι καὶ εὐαγγελισταὶ, γενεαλογοῦσι τὸν χριστὸν τὸ κατὰ σάρκα. πῶς οὖν ταῦτα λέγοντες, οὐκ ἐρυθριᾶτε τὴν σάρκα, τὴν ἐκ σπέρματος δαβὶδ γενεαλογουμένην, ὁμοούσιον τοῦ λόγου ἀποφαινόμενοι; ἢ πάλιν ὡς ἔφαμεν, ἀνοήτως ταῦτα λέγετε. οὐ νοοῦντες ὅτι τὸ ὁμοούσιον, τὴν μὲν ταυτότητα τῆς φύσεως ἀδιαίρετον ἔχει, τὴν δὲ ἰδίαν τελειότητα, ἐν ἑαυτῷ ἐπιδείκνυται. ὥσπερ γὰρ ὁ υἱὸς ὁμοούσιος πρὸς τὸν πατέρα ὁμολογούμενος, τέλειος πρὸς τέλειον ὁμολογεῖται, καθὰ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. ὁμοούσιος γὰρ ἡ τριάς, δώσετε οὖν καὶ τῇ τοῦ ὁμοουσίου σαρκὶ τὴν τελειότητα πρὸς τὴν τοῦ λόγου τελειότητι, ἔσται δὲ καθ' ὑμᾶς τετρὰς ἀντὶ τριάδος καταγγελλομένη· καὶ τίς ἡ τοσαύτη ἐπίνοια τῆς ἀσεβείας; ἀλλὰ λέγετε ὁμοούσιος γέγονε τοῦ λόγου ἡ σάρξ; πῶς γέγονεν ὁμοούσιος; εἴπατε· λόγος γέγονεν, ἀλλὰ πνεῦμα γέγονεν; εἰ δὲ ὅλως γίνεται θεότης ἐκ μεταποιήσεως ἡ μὴ φύσει οὖσα θεότης, τί τοίνυν μέμφεσθε ἀρειανοῖς, ταύτην περὶ τοῦ λόγου προβαλλομένοις τὴν ἔννοιαν; καί τοι τῆς γραφῆς λεγούσης ὁ λόγος σὰρξ γέγονεν, οὐχὶ ἡ σὰρξ λόγος εἴρηται, ὅτι τοῦ λόγου γέγονεν ἡ σὰρξ, καὶ οὐκ ἀνθρώπου τινὸς, τουτέστιν ὁ θεὸς ἄνθρωπος γέγονε, καὶ λέγεται σὰρξ γέγονεν, ἵνα μὴ παραδράμητε τῆς σαρκὸς τὸ ὄνομα. εἰ τοίνυν μὴ ἀρκεῖσθε τῇ ἀσυγχύτῳ φυσικῇ ἑνώσει τοῦ λόγου πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γενομένην σάρκα. καὶ ὅτι ὁ θεὸς ἄνθρωπος γέγονεν νῦν, οὔτε ἀκούετε οὔτε πιστεύειν βούλεσθε· οὐκ ἀρνούμενοι ὑπὲρ πᾶσαν εὐφημίας ἐπίνοιαν σῶμα θεοῦ ἀκούοντες κατὰ τὸν λέγοντα ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ· ἥτις ἐστὶ σημασία τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. καὶ ὁ κύριος δὲ λέγει, ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν ἀνθρώπου γενόμενον λέγει. κριτὴν ὄντα ζώντων καὶ νεκρῶν· καὶ βασιλέα καὶ δεσπότην. καὶ θεὸν ἀληθινόν· ἀλλὰ ἀναιρεῖν βούλεσθε τὸ τοῦ σώματος ὄνομα, ἢ τὸ ἔτι λέγεσθαι ἄνθρωπον τὸν χριστόν. καὶ πῶς ἔτι τὰς θείας γραφὰς ἀναγινώσκειν δύνασθε; τοῦ μὲν ματθαίου γράφοντος, βίβλος γενέσεως ἰησοῦ χριστοῦ υἱοῦ δαβὶδ υἱοῦ ἀβραάμ, τοῦ δὲ ἰωάννου, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. λόγον δὲ θεὸν καὶ υἱὸν δαβίδ. εἰ κατὰ διαίρεσιν θεωρεῖν βούλεσθε, δύο

non videntes duplicem vestri erroris impietatem. Hæc enim ideo à vobis instituta sunt, quò vel caro eius negari possit, vel deitas blasphemia lædi: dum affirmatis eũ qui ex Maria prodiit, Patri consubstantialem esse Cæterum vestra ista, quæ vulgo existimatur, circunspecte loquendi ratio, mox apparebit, vel curiose affectata, vel stulta esse. Quis enim fidelium non confiteatur Dei Verbum quod aduenit, & ex Virgine homo prodiit, esse Patri A consubstantiale, idémque ex semine Abrahæ oriundum, eius filium recenseri? & quamuis consubstanle Deo sit, tamen secundum carnem filium Dauidis appellari, Apostoli quoque & Euangelistæ ita genealogiam Christi faciunt secundum carnem. Quomodo igitur talia dicentes, proferre non erubescitis, carnem ex semine Dauidis oriundam, cõsubstantialẽ cum Verbo esse? Stolida sunt ista quæ garritis, eò quòd vobis in mentem non veniat, eum qui alteri consubstãtialis est, eãdem omnino naturam habere, sed tamen sua perfectitudine & ipsum subsistere. B Quemadmodum Filium Patri consubstantialem esse ex sacris literis in confesso est, & perfectus cum perfecto agnoscitur: ita quoque & Spiritus sanctus, eò quòd ipsa Trinitas inter se consubstantialis sit. Dabitis igitur consubstantiali carni perfectitudinem cum Verbi perfectitudine? eritque secundum vos quaternitas, non Trinitas. Sed quódnam est istud cõmentum impietatis? dicitis carnem consubstantialem fuisse: qua igitur ratione consubstantialis fuerit? ideo, dicitis, quia caro facta est verbum, C & Spiritus facta est. Si ea, quæ ex natura diuinitas non fuit, diuinitas efficitur, cur igitur incusatis Arianos, qui istiusmodi opinionẽ de verbo in medium adferunt, quum tamen scriptura in cõtrarium dicat: verbum carnem factum esse, non carnem Verbum: ideóque dictum est, verbum carnem esse factum, quoniam caro, Verbi caro facta est, & non hominis alicuius: hoc est, Deus homo factus est, & caro dicitur factus esse, ne omitteretis carnis vocabulum. Quòd si igitur contenti nõ estis ista Verbi cum D carne vnione: atque eo ipso quod Deus homo factus est, certe neque audire, neque credere constituistis, quum vobis satis fieri nequeat tam modesta, religiosaque super omnem commentationem dicendi ratione, dum corpus Dei auditis esse, idque secundum eum qui dicit: *Qui transfigurabit corpus nostræ humilitatis, vt sit conforme corpori gloriæ ipsius*. Qua in re argumentum futuræ resurrectionis ostenditur, quod etiam tum appellatur corpus, cum iam corpus est gloriæ eius. Quin ipse Dominus E hoc ipsum loquitur, *Cum venerit Filius hominis*, inquiens: Vbi filium hominis iudicem factum esse declarat viuẽtium & mortuorum, regem & dominum. Sed exterminare cupitis vocabulum corporis, neque tolerare potestis eum deinceps hominem appellari. Qui fieri potest, vt diuinas scripturas legisse videamini? quum Matthæus scribat, *Liber generationis Iesu Christi Filii Dauid, Filii Abrahæ*. Et Ioannes, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*: vbi scriptura ostẽdit eum & Deũ, & Filiũ Dauidis existimandũ, si discriminatim vnũquodq; seorsum inspicere velitis, duos

duos dixeritis secundum humanam rationem, sin sacris literis eruditi credideritis, verbum, quum Deus esset, Filium hominis esse factum, cognoscetis vnum esse Christum, eundémque & Deum & hominem, vt duplex prædicatio super eius aduentu facile persuadere posset, tum eius patibilitatem, tum impatibilitatem, vt quum dicit Apostolus: *Homo Iesus Christus, qui dedit seipsum pro nobis, quique est Deus super omnes benedictus in secula, Amen*: & quum Timotheo scribit: *Recordare Iesum Christum ex semine Dauid, excitatum à mortuis*. Et, *Mortem eius prædicamus donec veniat*: Aut igitur cōcessione cōsubstantialitatis, tollitur vocabulum carnis aut hominem dici Christum, negatis: aut non amplius mortem eius annunciatis, donec veniat, tollentes sacras scripturas: aut si mortem annunciatis eius, qui vestra sententia consubstantialis Deo est, fieri non potest, vt eum carne passum confiteamini: aut ipsam Patris, & Spiritus sancti deitatem, contenditis mortis capacem fuisse, ac proinde impij estis super omnes quotquot sunt hæretici. Mors enim in carnem Verbi quòd Patri consubstantiale est, introducta fuit: siquidem neque Pater neque Spiritus carnem gestauit, vt impie Valentiniani discipuli calumniantur: Sed Verbum caro factum est. Ideo nos confitentes Deum & hominem Christum esse non disseparationis causa istud dicimus, absit, sed secundum scripturas, vt morte eius passionéque vere acta, eaque deprædicata, donec veniat, in carne quidem Verbi passionem & mortem confiteamur: ipsum tamen Verbum incommutabile, & inalterabile esse, fide agnoscamus. Ideóque idem est qui passus est, & non passus: diuina quidem natura incommutabilis & inalterabilis: carne tamen passus, vt dixit Petrus & mortem gustare volens, eò quòd factus sit mediator Dei & hominum: Mediator vero vnius non est, Deus autem vnus est. Quapropter errant qui dicunt, alium esse qui passus sit, & alium esse qui non sit passus. Non enim alius est præter ipsum Dei Verbum, quod passionem & mortem recepit: sed idem illud impatibile & incorporeum, carnis generationem tolerauit, & iis omnibus perfunctus est, vt haberet quod offerret pro nobis, ac proinde dicitur præstantior Angelis factus. Cæterum, nequaquam Filius Dei creator Angelorum, præstantior Angelis factus est, quasi qui aliquando illis deterior fuisset, sed forma serui, quam ipsum Verbum sibi propriam fecit & vendicauit, naturali generatione præstantior, exoriens ex protoplasto Adam, & nos sibi arrogat, propriósque facit, vt dictum est à Sanctis & domesticis Dei, déique caro secundū naturā facta est, nō, quòd consubstantialis deitati Verbi, & quasi coæterna esset, sed quòd propria illius caro per naturam facta sit, & indiuisibilis ratione coadunitionis, ex semine Dauidis & Abrahæ, & Adami, ex quo nos quoq; progeniti sumus. Quod

δύο καθ' ὑμᾶς ἂν λέγοιντο. εἰ δὲ τις διὰ τὸ διδασκό-
μενοι ὑπὸ τῶν θείων γραφῶν· ὅτι θεὸς ὢν ὁ λό-
γος υἱὸς ἀνθρώπου γέγονε, γνώσεσθε, ὅτι εἷς ἐστιν
ὁ χριστὸς, καὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς, ἵνα τὸ δι-
πλοῦν κήρυγμα τῆς αὐτοῦ ἐπιδημίας εὐαπόδεκτον
ἔχῃ τὴν πίστιν μόνην, τοῦ, τε πάθους καὶ τῆς ἀπαθείας.
ὡς ὅταν λέγῃ ὁ ἀπόστολος, ἄνθρωπος χριστὸς
ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ ὢν
ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν·
A καὶ τιμοθέῳ δὲ γράφων ἔλεγε, μνημόνευε ἰησοῦν
χριστὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν ἐκ σπέρματος δα-
βίδ. καὶ ὁ αὐτὸς δὲ πάλιν φησὶ, τὸν θάνατον αὐτοῦ κα-
ταγγελλόμενος, ἄχρις οὗ ἔλθῃ. εἰ οὖν ἐκ τῆς ὁ-
μολογίας τοῦ ὁμοουσίου ἀναιρεῖτε τῆς σαρκὸς τὸ ὄνο-
μα, καὶ τὸ, ἄνθρωπον λέγεσθαι τὸν χριστὸν, ἢ οὐκ ἔτι τὸν
θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλετε ἄχρις οὗ ἔλθῃ ἀναι-
ροῦντες τὰς γραφὰς, ἢ τὸν θάνατον καταγγέλλον-
τες, καθ' ὑμᾶς τοῦ ὁμοουσίου τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου
πνεύματος· μὴ ὁμολογοῦντες σαρκὶ πεπονθέναι τὸν
B χριστὸν, καὶ αὐτὴν τοῦ πατρὸς τὴν θεότητα καὶ τοῦ ἁ-
γίου πνεύματος, ἐρεῖτε δεκτικὴν εἶναι θανάτου·
καὶ γεγόνατε ἀσεβέστεροι πάντων τῶν αἱρετικῶν· ὁ
γὰρ θάνατος, τῆς σαρκὸς γέγονε τοῦ ὁμοουσίου λό-
γου. οὐ δὲ γὰρ ὁ πατὴρ σάρκα ἐφόρεσεν, οὐ δὲ τὸ ἅγιον
πνεῦμα, ὡς οἱ κατὰ οὐαλεντῖνον, ἀσεβοῦντες φαν-
τάζονται, ἀλλ' ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. διὸ ἡμεῖς ὁ-
μολογοῦντες θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν χριστὸν, οὐ διαιρέ-
σεως ἕνεκεν ταῦτα λέγομεν, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ πάλιν
κατὰ τὰς γραφὰς, ἵνα πάθους καὶ θανάτου γινομένου
C καὶ καταγγελλομένου, ἄχρις οὗ ἔλθῃ. ἐπὶ μὲν τῆς σαρ-
κὸς τοῦ λόγου, τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον ὁμολογῶμεν,
αὐτὸν δὲ τὸν λόγον, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον πιστεύω-
μεν. διότι, αὐτός ἐστιν ὁ παθὼν καὶ μὴ παθών· τῇ μὲν
θεϊκῇ φύσει ἀπαθὴς καὶ ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος
ὤν. τῇ δὲ σαρκὶ, παθὼν, ὡς εἶπεν ὁ πέτρος, χριστοῦ
οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· καὶ θανάτου γευ-
σάμενος σαρκὶ, ὅτι γέγονε μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώ-
πων, ἄνθρωπος χριστὸς ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον
ὑπὲρ ἡμῶν. καὶ πάλιν, ὅτι γέγονε μεσίτης θεοῦ καὶ ἀν-
D θρώπων· ὁ δὲ μεσίτης, ἑνὸς οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ υἱὸς, εἷς ἐστι.
διὸ πλανῶνται καὶ οἱ λέγοντες, ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ πα-
θὼν υἱὸς, καὶ ἄλλος ὁ μὴ παθών· οὐ γὰρ ἕτερός ἐστι πα-
ρὰ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ὁ τὸν θάνατον καὶ τὸ πάθος ἀναδε-
δεγμένος· ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἀπαθὴς καὶ ἀσώματος
λόγος, γενέσεως σαρκὸς ἀνθρωπίνης ἀνασχόμενος,
τὰ πάντα πεπλήρωκεν, ἵνα ἔχῃ τι ὃ προσενέγκῃ ὑ-
πὲρ ἡμῶν· καὶ λέγεται κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέ-
λων. οὐκ αὐτὸς ὁ ποιητὴς τῶν ἀγγέλων λόγος, κρείττων
γέγονεν ὡς ἥττων ὢν πρίν. ἀλλὰ ἡ μορφὴ τοῦ δούλου, ἣν
E αὐτὸς ὁ λόγος ἰδιοποιήσατο φυσικῇ γεννήσει κρείττων
ἀνατείλασα ἐκ τῆς τοῦ πρωτοπλάστου γενέσεως καὶ ἡ-
μᾶς προσοικειοῦται ὡς εἴρηται, συμπολίτας τῶν ἁγίων καὶ
οἰκείους θεοῦ γινομένους, καὶ κατὰ φύσιν θεοῦ γέγονεν ἰδία
οὐχ' ὁμοούσιος οὖσα ἡ σὰρξ τῇ τοῦ λόγου θεότητι ὡς
συναΐδιος· ἀλλὰ ἰδία κατὰ φύσιν γενομένη, καὶ ἀδιαί-
ρετος κατὰ ἕνωσιν ἐκ σπέρματος δαβὶδ καὶ τοῦ ἀ-
βραὰμ καὶ τοῦ ἀδὰμ, ἐξ οὗ καὶ ἡμεῖς γεγεννήμεθα.
εἰ δὲ

εἰ δὲ ὁμοούσιος τοῦ λόγου ἡ σὰρξ καὶ συναΐδιος, ἐκ δὲ τούτου ἐρεῖτε καὶ τὰ πάντα κτίσματα συναΐδια τῷ τὰ πάντα κτίσαντι θεῷ, καὶ πῶς ἔτι χριστιανοὶ, οἱ τοιαύταις συμπλεκόμενοι στραγγαλιαῖς· τὸ γὰρ ὁμοούσιον καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀνεπίδεκτον θανάτου. πρὸς τὸ ὁμοούσιον, ἕνωσιν καθ' ὑπόστασιν οὐκ ἐπιδεχόμενόν ἐστιν· ἀλλὰ κατὰ φύσιν καθ' ὑπόστασιν δὲ, τὴν ἰδίαν τελειότητα ἐπιδεικνύμενον· ὥστε τῇ νομιζομένῃ ὑμῶν εὐφήμῳ ἐφευρήσει, ἢ τὴν ἐκ παρθένου τῆς θεοτόκου σάρκα ἀρνεῖσθε, ἢ τὴν θεότητα βλασφημεῖτε. εἰ δὲ οὕτως καὶ τὸν υἱὸν ὁμολογεῖτε ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς τὴν σάρκα τὴν παθοῦσαν, καὶ τί ἔτι ἡμᾶς μέμφεσθε, ὡς τετράδα ἀντὶ τριάδος λέγοντας, αὐτοὶ τετράδα ἀντὶ τριάδος, καὶ ἄκοντες ὁμολογοῦντες; λέγοντες, ὁμοουσίαν εἶναι τῇ τριάδι τὴν σάρκα· τοίνυν, ματαία ἡ πίστις ὑμῶν ἐστιν. ἴσα γὰρ φρονεῖτε τῶν ἀσεβῶν ἀρειανῶν· κακῶς ἐκλαμβάνοντες τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ὁ λόγος δὲ σὰρξ ἐγένετο, οὐχ ἵνα ὁ λόγος μηκέτι ᾖ λόγος, ἀλλ' ἵνα ἐν σαρκὶ ᾖ. ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα καὶ ὁ λόγος ἀεὶ ᾖ λόγος, καὶ σάρκα ἔχῃ ὁ λόγος, ἐν ᾗ τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον ἀνεδέξατο ἐν μορφῇ τῇ ἀνθρωπίνῃ, μέχρι ταφῆς καὶ ᾅδου ἐπιβάς, ἐν ᾗ καὶ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν πεποίηται, σαρκὸς καὶ αἵματος καὶ ψυχῆς, τὴν ἐπίδειξιν ποιησάμενος· ὁ θεὸς λόγος, διὰ ἰδίας καὶ ἀδιαιρέτου σαρκὸς ὡς γέγραπται, ἐκ σπέρματος δαβίδ. τί γὰρ ἕτερον παρ' ὑμᾶς εἴρηκε μαρκίων. οὐχὶ οὐρανοφανὲς τὸ σῶμα ἐν ὁμοιώσει ἀνθρωπίνῃ μόνῃ καὶ οὐκ ἀληθείᾳ; τί δὲ ἄλλο εἴρηκε μανιχαῖος; οὐ θεοειδὲς τὸ σῶμα ἐν ὁμοιώσει τῇ καθ' ἡμᾶς μόνῃ ἀλλότριον δὲ σαρκὸς ἀνθρωπίνης, ἧς τὴν φύσιν ἁμαρτίαν λέγει ἀσεβῶν, καὶ οὐ τὴν πρᾶξιν. τοιαύτη τούτων ἡ ἀσέβεια. διὸ οὐ δεῖ τὸν εὐσεβοῦντα τοιαύταις χρῆσθαι ἐπινοίαις. ἀλλ' ὅτι ὁ πρὸ τῶν αἰώνων ὁμοούσιος ὢν λόγος τῷ πατρὶ, ἐπ' ἐσχάτων ἐκ τῆς ἁγίας καὶ θεοτόκου παρθένου, τοῦ ἀδὰμ πλάσιν καὶ ποίησιν, καινὴν ἀνεστήσατο ἰδιοποιησάμενος καθ' ἕνωσιν, καὶ οὕτως ὤφθη ἄνθρωπος ὁ χριστὸς, ὁ πρὸ αἰώνων θεός. καὶ ἐσμὲν ἡμεῖς μέλη χριστοῦ ὡς γέγραπται, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. τίς οὖν ἡ τοσαύτη ὑμῶν φιλονεικία τῶν ἐφευρέσεων, ὥστε ἀνθρωπίνῃ φρονήσει, ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν ὁρίζεσθαι, λέγοντες, ἀντὶ τοῦ ἔσωθεν ἡμῶν ἀνθρώπου, νοῦς ἐπουράνιος ἐν χριστῷ; ὢ τῆς ἀθέσμου γνώμης καὶ τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀπρεπῶν ῥημάτων, τῶν μὴ νοούντων πρῶτον τοῦτο, ὅτι χριστὸς μονοτρόπως οὐ λέγεται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ὀνόματι ἑνὶ ὄντι ἑκατέρων τῶν πραγμάτων δείκνυται σημασία θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος. διὸ καὶ ἄνθρωπος λέγεται ὁ χριστὸς, καὶ θεὸς λέγεται ὁ χριστὸς, καὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ χριστὸς, καὶ εἷς ἐστιν ὁ χριστὸς. μάταιον οὖν ὑμῶν τὸ σόφισμα ἐπιχειρούντων ἕτερόν τι παρὰ τὸν χριστὸν ἐν αὐτῷ θεωρεῖν. οἱ μὲν γὰρ καταχρηστικῶς λεγόμενοι χριστοὶ, ἴσως καθ' ὑμᾶς ἂν θεωροῖντο· ὁ δὲ κατὰ φύσιν μόνος ἀληθινὸς χριστὸς, οὐχ ὑπὸ ἀνθρωπίνου λογισμοῦ διαγραφήσεται, ὥσπερ ὑμεῖς τολμητοὶ καὶ αὐθάδεις γεγένατε. οὐ δὲ γὰρ προφήτης,

Quod si Deo consubstantialis est caro & coæterna, superest vt inferatis, etiam omnia creata, coæterna esse cum Deo omnium creatore. At, quî (quæso) illi pro Christianis haberi possent, qui istiusmodi laqueis sese inuoluũt? Siquidem consubstantialitas vt impatibilis est, ita mortis quoque insusceptibilis existimanda est. Consubstantialitas porro vnitionem personarum non admittit: adeo, vt pro specioso vestro cõmento, aut carnem ex Virgine negetis, aut in
A deitatem blasphemi sitis. Sin autem confitemini, eo modo Filium esse consubstantialem Patri, & spiritum Sanctum, quomodo ipsa caro, quæ passionem sustinuit, vana est vestra fides paria enim sentitis cum impiis Arianis, male excipientes has voces, Verbũ caro factum est, vt verbum non amplius sit verbum, sed vt caro sit Verbum. Atqui, verbum ita caro factum est, vt verbum semper verbum remanserit, sed tamen carnẽ haberet, in qua passionem & mortem susciperet sub humana specie, vsque ad sepulchrum & infernum descendens, in qua spe-
B cie etiã resurrectionẽ mortuorũ perfecit, carnis, sanguinis, & animæ, argumẽta indiciaq; de se præbens, per propriã & indisseparabilem (vt scriptum est) carnem ex semine Dauidis. Quid enim aliud apud vos dixit Marcion? nónne cælesti specie corpus fuisse, idq; in similitudine humana, sed citra veritatẽ? Quid aliud prolocutus est Manichæus, quã diuinũ corpus, eius corpus extitisse in similitudine sola, nõ in veritate, alienumq; ab humana carne? quã ex se peccatũ dicere citra actionem, hominũ est impiè senten-
C tiũ. Cæterũ, talis est illorum impietas, quamobrem nefas est pium hominem istiusmodi verborum commentis vti, sed contra, ita sentiendum est: ante secula, verbũ quod est Filius Dei, Deo Patri cõsubstantiale esse & extremis temporibus ex Sancta deipara Virgine, Adæ plasmationem conditionemque instaurasse, eamque sibi nascendo propriam fecisse, atque ita visus est Christus homo, qui ante secula Deus erat: & nos membra Christi sumus, vt scriptũ est, ex carne eius, & ex ossibus eius. Quorsum
D igitur tanta contentio nouarum inuentionum, vt humano ingenio, ea quæ sunt supra humanũ intellectum definiatis, dicentes, pro interiore in nobis homine mẽtem supercælestẽ in Christo fuisse? O nefariam sententiam, & verba imbecillia & indecora, quib. hoc non ante omnia in mentem venit Christum non simpliciter dicit: sed in ipso nomine quod vnum est, vtramque naturam significari, & diuinitatis & humanitatis, ideóq; Christum & hominem & Deũ appellari, quanquã vnus Christus. Vanũ igitur vestrum scitamentum est, conãtium diuersum
E quid, & alterum extra ipsum Christum, & in Christo constituere. Cæterum, illi qui abusiue Christi nominantur, forsitan quantum ad nos attinet, ita spectari possent: Qui autem ex natura & solus, est verus Christus, non ab humana ratione describetur, vt vos pro vestra impudentia audetis, quum nullus neque Propheta,

neque Apostolus, aut quispiam Euangelistarum ita locutus sit, quæ vos loqui sustinetis, idque animo impudenti. Si enim alter est Christus præter cælestem mentem in eo sitam: perfectaque res, mens est: Duo igitur secundum vestram opinionem Christi existunt: & in eo, quo vobis maledicere est placitum, refutamini. Nam supercælestem mentem etiam Prophetæ habuerunt, qui cælestia, futuraque, quasi iam præsentia enunciabant: ideóne ista verba commenti estis, quo negari posset, interiorem hominem in Christo fuisse? Quid igitur de anima dicetis quum & corpus & anima interior sit homo, quod quodammodo sanguinem & carnem dixeris: sed sicuti corpus & sanguis subiacent palpationi, neque vulnerationem effugiunt, quum res visibiles sunt: ita nobis ostendite animam istis ipsis non subiacere, & visibilem esse: Aut si ostendere non potestis, euidens ratio est animam sub oculos non venire, neque interimi ab homine, vt corpus interimitur, sicuti à domino prædictum fuit. Credite igitur animam, interiorem hominem esse. Quoniam id & à prima plasmatione ostenditur, & à secunda dissolutione commonstratur, quum non solum in nobis, sed & in Christi quoque morte idipsum pateat, corpore nō vltra sepulchrum delato, anima ad inferos penetrante, locis ingenti interuallo discriminatis, sepulchro quidem id quod corporeum erat, quia ibi corpus aderat, recipiente: inferno vero id, quod incorporeum fuit. Qua ratione igitur factum est, vt quum dominus adesset incorporaliter, pro homine à morte sit agnitus? Vt earum animarum quas inferus tenebat, vincula, sua anima, inobnoxia quidem vinculis mortis, sed tamen quæ quasi obnoxia facta esset, disrumperet? explicans illis modum rationemque suę resurrectionis, vt Plastes ille & conditor hominis, hominem damnationi subiectum, ipse præsens ad plenū liberaret in sua forma? Non enim mors præualescens subiecit sibi humanam Verbi animam, vt vincula illi innecteret: nec corruptio per tyrannidem inuadens, in eius corpus vim suā exercebat ad putrefactionem, quasi rebus male curatis, minime gentium: id enim de eo cogitate prorsus impium est. Sed qui de Adæ inobedientia quæstionem habuit, iudicióque peracto duplicem pœnam in sentētia sua complexus erat, dū rei terrestri ita loquitur, *Terra es, & in terram reuerteris*, atque ita pro decreto, domini corpus in terram abscedit, animæ autem dixit, *Morte morieris*, atque hinc est, quod homo in duas partes discerpitur, & vt ad duo loca discedat, condemnatur. Ac proinde opus fuit illo ipso iudice, qui hoc decretum tulerat, vt ipse per se sententiam solueret, sub specie condemnati, incondemnatum se syncerumque à peccatis ostendens, vt hominem Deo reconciliaret, hominemque totum in libertatem vindicaret, in nouitate imaginis Filij, eius Iesu Christi domini nostri. Iam si mihi alium locum cōdemnationis præter hos duos ostendere potestis, merito hominem dixeritis tripliciter diuidi, & ex

οὐδὲ ἀπόστολος. οὔτε τις τῶν εὐαγγελιστῶν ταῦτα ἐφθέγξατο ἃ ὑμεῖς λαλεῖν ἐπιχειρεῖτε, ἀναιδεῖς τὴν ψυχὴν γεγονότες. εἰ γὰρ ἕτερός ἐστιν ὁ Χριστὸς παρὰ τὸν ἐπουράνιον νοῦν τὸν ἐν αὐτῷ γινόμενον, τέλειος δὲ καὶ ὁ νοῦς, δύο ἄρα καθ' ὑμᾶς. καὶ ὅπερ δύσφημον δοκεῖτε, τοῦτο ἐλέγχεσθε φρονοῦντες. νοῦν δὲ ἐπουράνιον καὶ οἱ προφῆται ἐσχήκασιν, οἱ τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα λαλήσαντες. διατί δὲ ὅλως ταῦτα λέγειν ἐπινοεῖτε, A ὡς τοῦ ἔσωθεν ἡμῶν ἀνθρώπου οὐχ ὁμολογουμένου ἐν Χριστῷ; τί οὖν περὶ τῆς ψυχῆς ἐρεῖτε, ὅτι καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ ὁ ἔξωθέν ἐστιν ἄνθρωπος, ὡς ἂν εἴποι τις τὸ αἷμα καὶ τὴν σάρκα. ἀλλ' ὥσπερ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα οὐ διαφεύγουσι τὴν ψηλάφησιν καὶ τὴν τρῶσιν ὁρατὰ ὄντα, δείξατε ἡμῖν καὶ τὴν ψυχὴν μὴ διαφεύγουσαν ταῦτα, καὶ ὁρατὴν οὖσαν· ἢ εἰ μὴ δύνασθε δεῖξαι, φανερός ἐστιν ὁ λόγος, ὅτι οὔτε ὁρᾶται ψυχή, οὔτε ἀποκτείνεται ὑπὸ ἀνθρώπου ὥσπερ τὸ σῶμα, καθὼς εἴρηκεν ὁ κύριος. πείσθητε B οὖν, ὅτι ὁ ἔσωθεν ἡμῶν ἄνθρωπος, ἐστὶν ἡ ψυχή· τοῦτο καὶ τῆς πρώτης πλάσεως δεικνυούσης, καὶ τῆς δευτέρας διαλύσεως δηλούσης, οὐ μόνον ἐφ' ἡμῖν τούτων δεικνυμένων, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ ἐδείκνυτο. τὸ μέντοι, μέχρι τάφου φθάσαν· ἡ δέ, μέχρι ᾅδου διαβᾶσα. διῃρετῶν δὲ ὄντων τῶν τόπων πολλῷ μέτρῳ καὶ τοῦ μὲν τάφου σωματικὴν ἐπιδεχομένου τὴν ἐπίβασιν, ἐκεῖσε παρῆν τὸ σῶμα· τοῦ δὲ ᾅδου ἀσώματον· πῶς, ἐκεῖ παρὼν ὁ κύριος ἀσωμάτως, ὡς ἄνθρωπος ἐνομίσθη ὑπὸ τοῦ θα- C νάτου; ἵνα ψυχαῖς ταῖς ἐν δεσμοῖς κατεχομέναις, μορφὴν ἰδίας ψυχῆς ἀνεπίδεκτον τῶν δεσμῶν τοῦ θανάτου παραστήσας παροῦσαν παρούσαις, διαρρήξῃ τὰ δεσμὰ ψυχῶν τῶν ἐν ᾅδου κατεχομένων, καὶ τὸν τῆς ἀναστάσεως διαταξάμενος ὅρον, ἵνα ὁ πλάστης καὶ ποιητὴς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ καταδίκῃ τοῦτον ὑποβαλών, αὐτὸς παρών, ἐλευθερώσῃ δι' ἑαυτοῦ ἐξ ὁλοκλήρου τὸν ἄνθρωπον, ἐν μορφῇ τῇ ἑαυτοῦ. οὔτε γὰρ θάνατος ὑπερισχύσας ὑπηγάγετο ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν εἰς δεσμῶν κατοχήν, οὔτε πά- D λιν ἡ φθορὰ τυραννικῶς διαρπάσασα τὸ σῶμα ἐνεργεῖ εἰς διαφοράν, ὡς ἀπρονοήτων ὄντων τῶν πραγμάτων. οὕτω γὰρ ἐννοεῖν τὸ τοιοῦτο, ἀσεβές· ἀλλ' ὁ τὴν ἐξέτασιν τῆς παρακοῆς ποιησάμενος καὶ κρίσιν ἐπαγαγών, διπλῆν τῆς τιμωρίας τὴν ἀπόφασιν δέδωκε· τῷ μὲν γηΐνῳ εἰρηκώς, „γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. καὶ οὕτως ὑποδέχεται φθορὰ τὸ σῶμα δεσπότου ἀποφηναμένου· τῇ δὲ ψυχῇ, θανάτῳ ἀποθανῇ. καὶ οὕτω διχῇ διαιρεῖται ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐν δυσὶ τόποις οἴχεσθαι κατεδικάσθη· διὰ τοῦτο χρεία γέ- E γονε τοῦ ἀποφηναμένου, ἵνα αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ λύσῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀπόφασιν, ἐν μορφῇ τοῦ καταδικασθέντος, ἀκαταδικάστῳ καὶ ἀναμαρτήτῳ ὀφθείς, ἵνα καὶ ἡ καταλλαγὴ τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον γένηται, καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ παντὸς ἀνθρώπου δι' ἀνθρώπου ὑπάρξῃ ἐν τῇ καινότητι τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν· εἰ δὲ καὶ ἕτερον τόπον καταδίκης δεῖξαι δύνασθε, εἰκότως ἂν λέγοιτο τριχῇ διαιρεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον. καὶ ἐκ

καὶ ἐκ μὲν τῶν δύο τόπων, τὴν ἀνάκλησιν γινομένην. ἐν δὲ τῷ τρίτῳ, μένειν ἐν δεσμοῖς τὸν δεδεμένον. εἰ δὲ μὴ ἔχετε δεῖξαι ἕτερον τόπον παρὰ τὸν τάφον καὶ τὸν ᾅδην· ἐξ ὧν ἠλευθέρωται τελείως ὁ ἄνθρωπος. Χριστοῦ ἐλευθερώσαντος ἡμᾶς ἐν τῇ ἑαυτοῦ καθ' ἡμᾶς μορφῇ· τελείᾳ καὶ ἀληθεστάτῃ, πῶς ἔτι ταῦτα λέγετε, ὡς οὐδέπω καταλλαγέντος τῇ ἀνθρωπότητι τοῦ θεοῦ; πῶς οὖν ἐπεδήμησεν ὁ σωτήρ, ἢ ὡς ἀδυνατῶν τὸν σύμπαντα λῦσαι ἄνθρωπον; ἢ ὡς βδελυξάμενος τὸν ἅπαξ ἁμαρτήσαντα νοῦν· ἢ ὡς δεδοικὼς μὴ καὶ αὐτὸς μέτοχος γένηται τῆς ἁμαρτίας, εἰ τέλειος γένηται ἄνθρωπος θεὸς ὤν; ἀλλ' ἀσεβείας ἔμπλεοι οἱ ταῦτα οὕτως ἐννοοῦντες. τί γὰρ περὶ τῆς ἁμαρτίας ὁριζόμενοι ταῦτα λαλεῖτε, φυσικὴν εἶναι τὴν ἁμαρτίαν λέγοντες, κατὰ τὸν ἀσεβέστατον μανιχαῖον; ταῦτα οὕτως φρονεῖτε κατήγοροι γινόμενοι τοῦ δημιουργοῦ τῆς φύσεως. ὅτε τὸν ἀδὰμ ἀρχῆθεν ἔπλασεν ὁ θεός, μήτιγε σύμφυτον αὐτῷ δέδωκε τὴν ἁμαρτίαν; τίς οὖν ἔτι χρεία ἦν τῆς ἐντολῆς; πῶς δὲ αὐτὸν καταδεδίκασεν ἁμαρτήσαντα; πῶς δὲ καὶ πρὸ τῆς παρακοῆς, οὐκ ἐγίνωσκε καλὸν καὶ πονηρὸν ὁ ἀδὰμ ὃν ἔπλασεν ὁ θεὸς, ἐπὶ ἀφθαρσίαν καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος ἐποίησεν αὐτὸν φύσιν ἀναμάρτητον καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον. φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. εὑραμένου τὴν παραβάσεως τὴν ἐπίνοιαν· καὶ οὕτως ἐκ παρακοῆς ἐντολῆς θεοῦ, γέγονεν ὁ ἄνθρωπος δεκτικὸς τῆς ἐπισπορᾶς τοῦ ἐχθροῦ· καὶ ἐνεργεῖ λοιπὸν ἡ ἁμαρτία, ἐν τῇ προθέσει τοῦ ἀνθρώπου πρὸς πᾶσαν ἐπιθυμίαν. οὐ φύσιν ἐν αὐτῷ ἐργασαμένου τοῦ διαβόλου. μὴ γένοιτο. οὐδὲ γὰρ φύσεως ἂν εἴη δημιουργὸς ὁ διάβολος, κατὰ τὴν τῶν μανιχαίων ἀσέβειαν· ἀλλὰ προθέσεως παρατροπὴν ἐκ παραβάσεως εἰργάσατο, καὶ οὕτως ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος πάντων ἀνθρώπων. διὰ τοῦτο οὖν φησὶν ἦλθεν υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. ποῖα ἔργα τοῦ διαβόλου ἔλυσεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; ὅτι φύσιν ἣν ἐποίησεν ὁ θεὸς ἀναμάρτητον, παρέτρεψεν ὁ διάβολος εἰς παράβασιν ἐντολῆς θεοῦ, καὶ εὕρεσιν ἁμαρτίας θανάτου, ταύτην ἑαυτῷ ἀνεστήσατο ὁ θεὸς λόγος, ἀνεπίδεκτον τῆς τοῦ διαβόλου παρατροπῆς καὶ εὑρήσεως. καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ κύριος, ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου· καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρίσκει οὐδέν. εἰ δὲ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου οὐδὲν τῶν ἑαυτοῦ πραγμάτων ηὕρισκεν ἐν τῷ χριστῷ, πολλῷ μᾶλλον ὁ χριστὸς οὐδὲν τῆς ἰδίας ποιήσεως προσκατέλιπε τῷ ἄρχοντι τοῦ κόσμου τούτου. ἢ καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν ηὕρισκεν ἐν ἑαυτῷ, τελείαν τὴν καινότητα ἐπιδειξαμένου τοῦ χριστοῦ, ἵνα τελείαν τὴν σωτηρίαν κατεργάσηται ὅλου τοῦ ἀνθρώπου ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος. ἵνα τελεία ᾖ καὶ ἡ ἀνάστασις. μάτην οὖν ἀρειανοὶ φαντάζονται σάρκα μόνην ὑποτιθέμενοι ἀνειληφέναι τὸν σωτῆρα, τὴν δὲ τοῦ πάθους νόησιν, ἐπὶ τὴν ἀπαθῆ θεότητα ἀναφέροντες ἀσεβῶς. μάτην δὲ καὶ ὑμεῖς καθ' ἑτέραν ἀπόνοιαν, τὰ ἴσα τούτοις φρονοῦντες λέγετε τῷ περιέχοντι σχήματι, τουτέστι τῷ ὀργανικῷ προσκεχρῆσθαι. ἀντὶ δὲ τοῦ ἔσωθεν ἐν ἡμῖν ἀνθρώπου, νοῦς ἐπουράνιος ἐν χριστῷ. καὶ πῶς ἦν λυπούμενος, καὶ ἀδημονῶν καὶ προσευχόμενος;

& ex duobus locis reuocationem factam esse, & in tertio manere colligatum in vinculis. Quòd si tertium aliquem locum ostendere nõ potestis præter sepulchrum & infernum, ex quibus plane ereptus est homo, Christo assertore, per suam speciem cum nostri similitudine congruentem, eamque veram & neutiquam imaginariam. Cur igitur dicitis: Deum nondũ propitiatum esse? aut qua de causa Saluator aduenit? an quia impotens fuit, vt totũ hominem à compedibus vindicaret? an quia peccatorem abominetur? an quia metus illi est, ne contagionem peccati sentiat, si ipse, quũ Deus sit, integer homo fiat? Atqui istiusmodi cogitatus nimia impietate scatent. Aut cur in definiendo peccato, ex natura esse peccatum asseritis? idque ex opinione impiissimi Manichæi? Hæc dum sentitis, criminatores vos ostenditis opificij naturæ. Num, quum Adamum ab initio fingebat Deus, congenitum illi peccatum inseuit? Quorsum igitur opus fuit præcepto, aut quid eum, vbi peccarat, condemnauit? cur ante inobedientiam non cognouit bonum & malum, quem Deus finxerat ad immortalitatẽ, & ad imaginem suæ æternitatis, natura quidem sine vitio peccati, voluntate tamen libera instructum? Cæterũ mors, inuidia diaboli, mundum inuasit, excogitato inobedientiæ inuento, atque ita ex inobedientia præcepti diuini, factus est homo capax superseminationis diaboli ac peccatum iam inde in natura receptum ad omnem concupiscentiam stimulabat, non tamen vt diabolus eam naturam finxerit: absit, nunquam enim diabolus, naturæ opifex (vt Manichæorũ impietas censet) sed naturæ peruersio, ex præuaricatione id efficit, & ita mors tyrannidem habuit in omnes homines, ideoque dictum est: *Venit Filius Dei, vt perderet opera diaboli.* Quanam (quæso) ratione? ea nimirum, qua naturam à Deo quidem factã, nulloque crimine imbutam, sed instigatam à diabolo ad prçuaricationem mandati diuini, & ad inuentum peccati mortis, Verbum Deus in se reformauit, neque vlterius eam fraudis diaboli, aut inuenti mortis susceptibilem reliquit? Ideóque dictum est à Domino: *Venit princeps mundi, & in me non inuenit quicquam.* Quòd si princeps mundi nihil operum suorum inuenit in Christo, multo magis Christus nihil ex suis creaturis reliquit principi huius mundi. An etiam ea de causa nihil inuenit in Christo, quia Christus perfectam in se nouitatem exhibuit, vt perfectã salutem animæ & corporis, in toto homine operaretur, vt perfecta quoque esset resurrectio? Frustra igitur Ariani cauillantur, qui carnem tantũmodo statuẽtes, ea quç de passione intelligũtur, ad impatibilẽ deitatẽ impiè referũt: frustra vero & vos ex alio cõmento paria cum illis sentitis, quũ assertores sitis, mentẽ supercçlestẽ, loco interioris hominis, ambitu eius speciei qua continebatur, pro instrumẽto abusũ fuisse. Nã si id verũ, quomodo potuit vel dolere, vel anxius esse, vel orare?

καὶ ἔτι

Scriptum eſt enim: *Et conturbatus eſt ſpiritu Ieſus*. Atqui iſta nec brutæ, nulliſque cogitationibus inſtructæ carni, nec deitati, quæ incommutabilis eſt, congruerint, ſed animæ quæ intellectu eſt prædita, quæ agitur, & perturbatur, & intelligibiliter paſſionem ſentit. Quòd ſi hæc ſententia nō placet, ſaltē quum triplicia ſint de ea re iudicia, quorum vnum eſt in blaſphemia ſitum, alterum nudam inanémque apparentiam conſtituit, tertium veritate nixum: eligite, quod magis arridet. Nam ſuſpicari non vere hæc de eo eſſe dicta, ſed tantummodo videri dicta, id ſecum trahet, vt quæ facta de eo dicantur, opiniones ſint & ſimulationes, non verè res geſtæ. Iam ſi vere dicta ſunt de dolore, de anxietate, qui poſſunt ea quadrare in supercæleſtem mentem, ſiue afflatum numinis, quæ humanæ ſunt animæ, vt intelligas, mentem illam quæ immutabilis eſt, mutatam eſſe in dolorem, anxietatem, & perturbationem? Impia eſt iſtiuſmodi ſententia. Nam tametſi dixerit Euangelium, Ieſum ſpiritu fuiſſe conturbatum: ipſe tamen Dominus declarauit, de anima ſua hoc intelligendum eſſe, quum dicit: *Anima mea turbata eſt*. Quòd ſi ſuæ animæ ſenſum Dominus oſtendit in compaſſionem noſtræ animæ, vt ita & ipſius intelligeremus, paſſionem, & eum tamen impatibilem confiteremur: Sicuti enim ſanguine carnis ſuæ liberauit nos, ita ſenſu ſuæ ipſius animæ victoriam pro nobis comparatam ſignificat: *Ego* (inquit) *vici mundum*. & alibi: *Et qui dat nobis victoriam*. Sed ſicut hic ſub nomine ſanguinis, non quivis aut communis ſanguis, quemadmodum ab impiis exiſtimatur, ſed ſalutaris à piis hominibus intelligitur, ita quoque mens illa non humanam imbecillitatem, ſed Dei naturam induiſſe demonſtratur, atque ita appellabitur perfectus Deus, & perfectus homo Chriſtus: non quòd diuina perfectitudo, in humanam perfectitudinem tranſeat, quod eſt impium: neque quod duæ perfectitudines ſeorſum ſint conſtituendæ: neque vero ſecundum profectum augeſcentis virtutis, aut acquiſitionem iuſtitiæ, abſit, ſed ſecundum rationem exiſtendi ſine defectu plenam & integram, vt vnus ſit, vtrinque per omnia idem & Deus & homo: Ea de cauſa Dominus locutus eſt: *Nunc anima mea perturbata eſt*. Illud autem, *nunc*, tum fuit, quum ipſe voluit: veruntamen, illud, quidnam eſſet, ſignificauit. Non enim quod non eſſet, tanquam quod præſens eſſet, nominauit: aut tanquam ſimulatè dicerentur, & non ex fide, quæ contigerunt: Siquidem naturam fidemque habuere ea quæ acta ſunt, non inanem imaginariamq; apparentiam. Igitur, quia natura, non fictione, Dominus homo factus eſt: neque inſitum ex natura, neque opere patratum ſtatuere poſſumus in opifice peccatum, quamuis in noſtra natura etiamnum pugna eius rei, quam ſerpens induxit, reperiri poſſet, & ſuperſeminationis progreſſus aliquis propter noſtram imbecillitatem: Verbi tamen incarnatio ſecundum naturam Dei facta, noſtrorum vitiorum ſuſceptibilis non fuit quæ ex vetuſtate etiam hoc tempore in nobis hærere ſolent.

καὶ ἐταράχθη δὲ τῷ πνεύματι ὁ ἰησοῦς γέγρα-
πται. ταῦτα δὲ, οὔτε σαρκὸς αἰσήτου ἂν εἴη,
οὔτε θεότητος ἀτρέπτου· ἀλλὰ ψυχῆς νόησιν ἐ-
χούσης, λυπουμένην καὶ ταραττομένην καὶ ἀ-
δημονοῦσαν, καὶ νοητῶς ἐπαισθανομένην τοῦ πά-
θους. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως νοεῖν οὐ βούλεσθε,
τριῶν προκειμένων φαντασίας καὶ βλασφη-
μίας καὶ ἀληθείας, ποίαν ἀνέλεσθε; τὸ γὰρ
ὑπονοεῖν δοκήσει εἰρῆσθαι τὰ εἰρημένα, φαν-
A τασία ἂν νομισθείη καὶ τὰ γινόμενα. εἰ δὲ ἐν ἀ-
ληθείᾳ εἴρηνται καὶ γεγόνασιν, ἀλλοτρία δὲ καθόλου
ἡ ψυχὴ τοῦ κυρίου ἐγεγόνει τῆς ἰδίας νοήσεως, θεὸν τὸν
λόγον ἔχουσα νοῦν, τετράφθαι τὸν ἄτρεπτον εἰς
λύπην, καὶ ἀδημονίαν. καὶ ταραχὴν τὸ ἐννοεῖν,
ἀσεβές ἐστι. κἂν λέγῃ τὰ εὐαγγέλια, ὅτι ἐτα-
ράχθη ἰησοῦς τῷ πνεύματι, ἀλλὰ δείκνυσι τὸν
νοῦν ὁ κύριος εἰρηκώς, ἡ ψυχή μου τετάρα-
κται. εἰ δὲ ψυχῆς ἰδίας νόησιν ὁ κύριος ἐπι-
δείκνυται, εἰς συμπάθειαν τῆς ἡμετέρας ψυ-
B χῆς, ἵνα οὕτω καὶ αὐτοῦ νοήσωμεν εἶναι τὸ πά-
θος, καὶ αὐτὸν ἀπαθῆ ὁμολογῶμεν. ὥσπερ
γὰρ τῷ αἵματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐλυτρώσατο ἡ-
μᾶς, οὕτω καὶ τῇ νοήσει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, τὴν νί-
κην ὑπὲρ ἡμῶν ἐπιδείκνυται. λέγων, ἐγὼ νενί-
κηκα τὸν κόσμον. καὶ ἀλλαχοῦ δὲ, διδόντι ἡμῖν τὸ
νῖκος. ἀλλ' ὥσπερ τὸ αἷμα οὐκ ἂν κοινὸν τοῖς εὐ-
σεβέσι νοηθείη ὥσπερ τοῖς ἀπίστοις ἀλλὰ σωτήριον,
οὕτω καὶ ἡ νόησις λεγομένη, οὐκ ἀνθρωπίνη ἀ-
σθενείᾳ περικειμένη, ἀλλὰ θεοῦ φύσιν ἐπιδει-
C κνυμένη. καὶ οὕτως ἂν λέγοιτο τέλειος θεὸς καὶ
τέλειος ἄνθρωπος ὁ χριστός. οὐχ ὡς τῆς θεϊ-
κῆς τελειότητος, εἰς ἀνθρωπίνην τελειότητα
μεταποιηθείσης, ὅ ἐστιν ἀσεβές· οὔτε μὴν ὡς δύο
τελειοτήτων κατὰ διαίρεσιν ὁμολογουμένων, ὅ
ἐστιν ἀλλότριον εὐσεβείας. οὔτε δὲ κατὰ προκο-
πὴν ἀρετῆς καὶ πρόσληψιν δικαιοσύνης, μὴ
γένοιτο. ἀλλὰ καθ' ὕπαρξιν ἀνελλιπῆ, ἵνα εἷς
ᾖ τὰ ἑκάτερα, τέλειος κατὰ πάντα, θεὸς καὶ ἄν-
θρωπος ὁ αὐτός. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ κύριος
D ἔλεγε, νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται καὶ κατώδυ-
νός ἐστι. τὸ δὲ νῦν, τουτέστιν, ὅτε ἠθέλησεν. ὅμως
μέντοι, τὸ ὂν ἐπεδείκνυτο. οὐ γὰρ τὸ μὴ ὄν, ὡς πα-
ρὸν ὠνόμαζεν, ὡς δοκήσει λεγομένων τῶν γινο-
μένων. φύσει γὰρ καὶ ἀληθείᾳ τὰ πάντα ἐ-
γίνετο. φύσει οὖν καὶ οὐ θέσει τοῦ κυρίου ἀν-
θρώπου γινομένου, οὔτε κατὰ φύσιν οὔτε κα-
τὰ πρᾶξιν ἀνθυποφέρειν ὑμᾶς δυνατὸν τὴν ἁ-
μαρτίαν ἐν τῷ δημιουργῷ. ἐν μὲν γὰρ τῇ ἡ-
E μετέρᾳ φύσει, καὶ τῆς αἱρέσεως ἡ μάχη ἔ-
τι γίνεται, καὶ τῆς ἐπισπορᾶς ἡ προσχώ-
ρησις διὰ τὸ ἡμῶν ἀσθενές· ἡ δὲ τοῦ λόγου
σάρκωσις κατὰ φύσιν θεοῦ γινομένη, ἀνε-
πίδεκτος γέγονε τῶν ἐν ἡμῖν ἐκ τῆς πα-
λαιότητος ἔτι πολιτευομένων πραγμάτων·
καὶ

Inde

καὶ διὰ τοῦτο διδασκόμεθα ἀπεκδύσασθαι τὸν παλαιὸν, καὶ ἐπενδύσασθαι τὸν νέον. καὶ ἐν τούτῳ τὸ θαυμαστὸν, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ κύριος, καὶ χωρὶς ἁμαρτίας. ὅτι καινότης ὅλη γέγονεν, ἵνα ἐνδείξηται τὸ δυνατὸν αὐτοῦ. καὶ ὅσα μὲν αὐτὸς συνέταξε τῇ φύσει θελήσας εἰς ἑαυτὸν ἀνεδέξατο ὅσα ἠθέλησε. τουτέστι γενέσεως τῆς ἐκ γυναικὸς, αὐξήσεώς τε ἡλικίας· ἐτῶν ἀριθμήσεως· κόπου· καὶ πείνης· καὶ δίψης· καὶ ὕπνου· καὶ λύπης· καὶ θανάτου, καὶ ἀναστάσεως. διὰ τοῦτο καὶ, ὅπου διεφθάρη τὸ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα, ἐκεῖ περιέτεθη ὁ ἰησοῦς τὸ ἴδιον σῶμα. καὶ ὅπου κεκράτητο ἡ ψυχὴ ἡ ἀνθρωπίνη ἐν θανάτῳ, ἐκεῖ ἐπιδείκνυται ὁ χριστὸς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἰδίαν οὖσαν, ἵνα καὶ παρῇ ὡς ἄνθρωπος ὁ ἀκράτητος ἐν θανάτῳ, καὶ λύσῃ τὴν κατοχὴν τοῦ θανάτου ὡς θεός· ἵνα ὅπου ἐσπάρη ἡ φθορὰ, ἐκεῖ ἀνατείλῃ ἡ ἀφθαρσία. καὶ ὅπου ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος, ἐν μορφῇ ψυχῆς ἀνθρωπίνης παρὼν ὁ ἀθάνατος, ἐπιδείξηται τὴν ἀθανασίαν. καὶ οὕτως ἡμᾶς μετόχους καταστήσῃ τῆς ἑαυτοῦ ἀφθαρσίας καὶ ἀθανασίας, ἐν ἐλπίδι ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν. ὅπως ἂν καὶ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν ὡς γέγραπται· ἵν' ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, οὕτως καὶ διὰ τοῦ ἑνὸς ἰησοῦ χριστοῦ ἡ χάρις βασιλεύσῃ, διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον, καθὼς γέγραπται. πῶς οὖν λέγετε, ἀντὶ τοῦ ἔσωθεν ἀνθρώπου τοῦ ἐν ἡμῖν, νοῦς ἐπουράνιος ἐν χριστῷ, μήτι γε διχῇ μερίσας τὸν ἔξωθεν, καὶ ἐν τάφῳ ἐπεδείκνυτο καὶ ἐν ᾅδῃ; ἀλλ' οὐχ οἷόν τε ἦν ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου ἀντιδοῦναι λύτρον. ἀλλὰ σῶμα ὑπὲρ σώματος, καὶ ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς δέδωκε, καὶ τελείαν ὕπαρξιν ὑπὲρ ὅλου ἀνθρώπου, τουτέστι τὸ ἀντάλλαγμα τοῦ χριστοῦ, ὃ ὠνείδιζον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ οἱ ἐχθροὶ, παραπορευόμενοι καὶ κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. οὔτε γὰρ ὁ ᾅδης ἤνεγκεν ἀπαρακαλύπτου θεότητος ἐπίβασιν· τοῦτο καὶ προφῆται καὶ ἀπόστολοι μαρτυροῦσιν. ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ οἰκονομίας συνιδεῖν τὸ λεγόμενον· ὅπως ὁ κύριος τῇ μὲν προβολῇ τοῦ αἵματος, τὴν βεβαιότητα τῆς σαρκὸς ἐπεδείκνυτο. τῇ δὲ προσθήκῃ τοῦ ὕδατος, τὴν ἄχραντον καθαρότητα ἐδήλου, καὶ ὅτι τοῦ θεοῦ τὸ σῶμα. κράξας δὲ καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν, καὶ παραδοὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἔσωθεν τοῦ ἰδίου σώματος, τουτέστι τὴν ψυχὴν ἐσήμανε περὶ ἧς καὶ εἴρηκεν, ὅτι τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν. ὥστε τὴν ἐκπνευσιν οὐκ ἄν τις εἴποι θεότητος μετάστασιν, ἀλλὰ ψυχῆς ἀποχώρησιν. εἰ γὰρ κατὰ μετάστασιν θεότητος ὁ θάνατος γέγονε καὶ ἡ τοῦ σώματος νέκρωσις, ἴδιον ἄρα θάνατον ἀπέθανε καὶ οὐχὶ τὸν ἡμέτερον. καὶ πῶς εἰς ᾅδου κατῆλθεν, ἀπαρακαλύπτῳ τῇ θεότητι· ποῦ οὖν ἡ ψυχὴ, ἣν ἐπηγγείλατο ὁ κύριος θεῖναι ὑπὲρ τῶν προβάτων, περὶ ἧς καὶ προφῆται προμηνύουσιν; εἰ δὲ ψυχῆς ἀποχώρησις γέγονε, διὰ τοῦτο εἴρηται ὅτι τὸν ἡμέτερον ἀνεδέξατο θάνατον. τουτέστι τῆς καθ' ἡμᾶς διαλύσεως ἀναχόμενος, ὥσπερ καὶ γενέσεως. μάταιον οὖν ὑμῶν σόφισμα. ἐπεὶ

Inde enim est, quòd docemur exuere veterem hominem, & induere nouum, atque in eo miraculum est quod dominus homo factus est, sine omni peccato, eò quòd nouitas in totum facta sit, vt ostenderet vires suas. Porro, quæcunque ipse sua voluntate in natura formauerat, ea sua voluntate in seipsum recepit, vt genituram ex fœmina, incrementum ætatis, numerum annorum, laborem, esuriem, sitim, somnum, dolorem, mortem & resurrectionem. Ideóque vbi corruptum
A fuerat humanum corpus, eo suum corpus proiecit Iesus: & vbi tenebatur humana anima in morte, ibi exhibuit humanam suam animam, vt ipse inuictus à morte, tanquam hominem se præsentem ostenderet, & solueret catenas mortis vt Deus, vt vbi seminata fuerat corruptio, inde exoriretur incorruptibilitis: & vbi regnauerat mors in forma animæ humanæ, ibi ipse ille mortalis præsens, immortalitatem exhiberet, atque ita nos participes redderet suæ incorruptibilitatis, & im-
B mortalitatis, per spem resurrectionis ex mortuis: vt corruptibile hoc indueret incorruptibilitatem, & mortale immortalitatem, vt scriptum est, vt quemadmodum per vnum hominem inuasit peccatum in mundum, & per peccatum, mors: ita quoque per vnum hominem Iesum Christum, gratia regnaret per iustitiam in vitam æternam, quemadmodum scriptum est. Quomodo igitur dicitis quod pro interiori homine qui in nobis est, supercælestis in Christo fuerit? Nónne diuisus in duas par-
C tes vt homo, & in sepulchro, & apud inferos agebat? Neque potuit aliud pro alio in redemptionem pensari, sed corpus pro corpore, anima pro anima reddenda fuit, & integrũ aliquid pro integro homine, hoc est, Christo pensandum permutandumque fuit, cui cõuicia fecêre in cruce Iudæi vitæ inimici inter prætereundum, & capita mouebant: Imo neque infernus sustinuisset nudæ deitatis accessum, quod & Apostoli testantur, & ex ratione dispensationeque crucis videre licet: quippe, qui emissu sanguinis, certitudinem car-
D nis: affluxu aquæ, incontaminatam puritatem, & Dei corpus esset edocuerit, clamando & inclinando caput, & tradendo spiritum qui erat in corpore, hoc est, animam de qua dixerat, se animam suam pro ouibus suis ponere: adeo, vt expirationem, nemo dixerit deitatis traductionem transmigrationémve, sed animæ discessum esse. Nam si post emigrationem deitatis mors superuenit, eaque fuit corporis extinctio, propriam nimirum mortem obiuit, non nostra perfunctus est. Et qui
E (quæso) ad inferos descendit nuda & intecta deitate? aut vbi tandem anima, quam pollicitus erat dominus se positurum pro ouibus suis, de qua etiam Prophetę iam antea indicium fecerât? Quod si autem animæ discessio fuit, ideóque dictum est, quòd nostram in se recepit mortem, hoc est, quòd nostro more & dissolutionem & nascendi quoq; rationem sustinuerit, sequitur, vt falsa sit vestra cauillatio.

Nam

Nam qui(quæso) mors corpori superuenisset, nisi Verbum Dei & interiorem & exteriorem hominem sibi circumposuisset? aut quomodo pro omnibus succidaneam victimam ad liberationem se dedisset? aut quomodo potentia mortis plene dissoluta fuisset, nisi Christus illud, quod ex cogitatione voluntateque peccandi vitiatum erat, ipse in se ipso restituisset? Si igitur regnat mors in homine interiore, in quo alio regnauit vnquam, nisi in anima, quæ mente peccauerat, quemadmodum scriptum est: *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur*, pro qua suam animam reposuit dominus, ad pensationem redemptionis. Quemnam autem ab initio condemnauit Dominus? num de plasmatione, plastē? an de actione, plasma? Quòd si de plasmatione plastem condemnauit, seipsum condemnauit Deus, & erit talis quales cæteri homines: sin autem illud impium est de Deo cogitare, sed damnauit de actione plasma, nimirum tollit iam ipsam actionem, & innouat plasmationem: illius enim opus sumus, conditi ad bene agendum. Sed hic rursum dicitis, nos illum ex Maria Deum esse prædicamus. Qui fit igitur, vt quasi Marcion, Deum ita aduenisse contendatis, quasi intactum prodierit cum ea natura, quæ humanam carnem recipere non posset? aut cur ita eum Deum appellatis, vt Paulus Samosatensis, qui hoc prætextu ad suam impietatem abutitur, vt illum ex Maria Deum confiteatur, ante secula quidem prædefinitum: sed tamen, qui ex Maria essentiæ suæ primordium acceperit? veruntamen verbum ex cælo efficax, & sapientiam in eo agnoscit, plus quàm à vobis datur illi attribuens, secundum ipsius impietatem, sicuti vos dicitis, mentem supercælestem in non animato corpore. Atque ita iam fit, vt neque corpus quod non animatum est, homo: neque mens supercælestis Deus haberi possit. Quandoquidem ad constituendam hominis personam, vocabulum animæ vsurpari debet. Siquidem corpus & anima hominis dicuntur esse, alterumque ad alterum refertur, hoc est, spiritus ad carnem. *Quis enim (inquit) cognouit mentem Domini?* mens domini, nondum dominus, sed domini vel voluntas aut consultandi vis, aut energia ad aliud relata. Cur igitur ista ad fabulandum excogitatis, verbis fictitiis cauponantes, diluentesque Verbum Dei? Atqui Dei Ecclesia ea non ita accepit, neque tradidit, sed (quemadmodum scriptum est) Deum illum agnoscit esse apud Deum ante secula existentē, & qui sub cōsummationem seculorum aduenit, & ex Maria Virgine, & ex Spiritu Sancto genitus sit Filius hominis (vt scriptum est) *donec pareret filium suum primogenitum*; vt esset primogenitus in multis fratribus: interim tamen verus Deus, vt etiam pro nobis pateretur, vt homo & liberaret nos à morte & passione, vt Deus. Ne igitur falsis imaginibus conceptis arbitramini, quod sentit agitque corporea membra inibi nouitatem operari posse, non intelligentes imitationem rei iam prius actæ, imitationem esse, & in Christo solius carnis nouitatem profitētes, vos

ἐπεὶ πῶς ἂν ὁ θάνατος ἐγεγόνει, εἰ μὴ καὶ τὸν ἔξωθεν καὶ τὸν ἔσωθεν συνεστήσατο, τουτέστι, σῶμα καὶ ψυχήν; πῶς δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ παντὸς, ἀντίδωκεν ἀντίλυτρον; ἢ πῶς ἡ κράτησις τοῦ θανάτου πλείαν ἐλάμβανε τὴν λύσιν, εἰ τὸ κατὰ φρόνησιν ἁμαρτῆσαν, τὴν ψυχὴν χριστὸς ἀναμάρτητον οὐ συνεστήσατο ἑαυτῷ; τίσιν οὖν καθ' ὑμᾶς, βασιλεύει ὁ θάνατος τοῦ ἔσωθεν ἀνθρώπου; τίνος γὰρ ἄλλου, καὶ ἐβασίλευσέ ποτε, οὐχὶ ψυχῆς τῆς
A ἐν φρονήσει ἁμαρτησάσης; καθὼς εἴρηται, ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὐτὴ καὶ ἀποθανεῖται, ὑπὲρ ἧς τὴν ἰδίαν ψυχὴν τέθεικεν ὁ χριστὸς λύτρον ἀντιδιδοὺς. τίνος δὲ καὶ ἀρχῆθεν κατέγνω θεός· τῆς πλάσεως τοῦ πλάσαντος, ἢ τῆς πράξεως τοῦ πλάσματος; εἰ τῆς πλάσεως τοῦ πλάσαντος κατέγνω θεὸς, ἑαυτοῦ κατέγνω καὶ ἔσται ὡς οἱ ἄνθρωποι· εἰ δὲ ἀσεβὲς τοῦτο περὶ θεοῦ ἐννοεῖν, κατέγνω δὲ τῆς πράξεως τοῦ πλάσματος, περιαιρεῖ τὴν πρᾶξιν, καὶ καινοποιεῖ τὴν πλάσιν. αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα κτισθέν-
B τες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς. ἀλλὰ πάλιν λέγετε, ἡμεῖς θεὸν λέγομεν τὸν ἐκ μαρίας. πῶς τοίνυν λέγετε θεὸν ὡς μαρκίων, θεὸν ἐπιδημήσαντα, καὶ θεὸν ἀθιγῶς προεληλυθότα, φύσιν ἔχοντα ἀνεπίδεκτον σαρκὸς ἀνθρωπίνης; ἢ πῶς λέγετε θεόν, ὡς παῦλος ὁ σαμοσατεύς; τοῦτο γὰρ, τῆς ἐκείνου ἀσεβείας τὸ πρόσχημα. θεὸν ὁμολογεῖ τὸν ἐκ μαρίας, πρὸ αἰώνων προορισθέντα, ἐκ δὲ μαρίας, τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως ἐσχηκότα· λόγον δὲ ἐνεργῆ ἐξ οὐρανοῦ καὶ σοφίαν ἐν αὐτῷ ὁμολογεῖ. πλεῖον
C παρ' ὑμᾶς χαριζόμενος κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀσέβειαν. ὥσπερ ὑμεῖς λέγετε νοῦν ἐπουράνιον ἐν σώματι ἐμψύχῳ. οὔτε δὲ σῶμα ἔμψυχον ἤδη ἄνθρωπος τέλειος, οὔτε νοῦς ἐπουράνιος, ἤδη θεός· σῶμα γὰρ ἔμψυχον λέγεται, ἐφ' ᾧ ἐνυπάρχεται τὸ τῆς ψυχῆς φέρεται ὄνομα· σῶμα δὲ ἀνθρώπου, σῶμα λέγεται καὶ οὐ ψυχή. καὶ ψυχὴ ἀνθρώπου λέγεται καὶ οὐ σῶμα· ἕτερον πρὸς ἕτερον ὄν, τουτέστι, πνεῦμα πρὸς σῶμα. τίς δέ, φησιν, ἔγνω νοῦν κυρίου. νοῦς κυρίου, οὔπω κύριος, ἀλλὰ κυρίου θέλησις, ἡ βουλή, ἡ ἐνέργεια πρός τι. πῶς οὖν ταῦτα
D καλεῖν ἐπινοεῖτε, πλαστοῖς λόγοις καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ; ἀλλ' ἡ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία, οὔτε οὕτω παρείληφεν, οὔτε οὕτω παρέδωκεν· ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, τὸν θεὸν καὶ λόγον, τὸν ὄντα πρὸς τὸν θεὸν πρὸ αἰώνων, ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐπιδημήσαντα καὶ ἐξ ἁγίας παρθένου, καὶ ἐκ πνεύματος ἁγίου γεννηθέντα υἱὸν ἀνθρώπου ὡς γέγραπται. ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον· ἵνα γένηται πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, αὐτὸς ὢν θεὸς ἀληθινὸς· ἵνα
E καὶ πάθῃ ὑπὲρ ἡμῶν ὡς ἄνθρωπος, καὶ λυτρώσηται ἡμᾶς ἐκ πάθους καὶ θανάτου ὡς θεός. μάτην οὖν φαντάζεσθε φρονοῦντες τὴν σάρκα ἑαυτῇ δύνασθαι τὴν καινότητα κατεργάζεσθαι, οἰόμενοι διὰ μιμήσεως· οὐ νοοῦντες, ὅτι μίμησις, προαγούσης πραγματείας, γίνεται μίμησις. ἐπεὶ, οὐκ ἂν λέγοιτο μίμησις. ἐν δὲ χριστῷ, σαρκὸς μόνης καινότητα ὁμολογοῦντες, πλανώμενοι

πλανώμενοι βλασφημεῖτε. εἰ γὰρ χωρὶς τοῦ ἄγοντος τὴν σάρκα, δυνατὸν ἦν ἀνθρώποις τὴν καινότητα κατεργάσασθαι ἑαυτοῖς χωρὶς Χριστοῦ, ἕπεται γὰρ τῷ ἄγοντι τὸ ἀγόμενον, τίς ἦν χρεία τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας; μάταιοι δὲ καὶ οἱ λέγοντες ὡς εἰς ἕνα τῶν προφητῶν ἐπιδεδημηκέναι τὸν Χριστόν. τίς γὰρ τῶν προφητῶν, θεὸς ὤν, καὶ ἄνθρωπος γέγονεν; διὰ τί δὲ ὄνομα οὐδὲν ἐπλείωσε; διὰ τί δὲ καὶ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐν τῷ ὁμοιώματι; διὰ τί δὲ καὶ ὁ κύριος ἔλεγεν, ἐὰν ὑμᾶς ὁ υἱὸς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε; οὐχὶ κατὰ τὴν καινότητα τὴν ἐν αὐτῷ καὶ τελειότητα δι' ἧς καὶ οἱ πιστεύοντες ἀνακαινιζόμεθα κατὰ μίμησιν καὶ μετοχὴν τῆς τελείας καινότητος. ἀλλ' ὑμῖν πάντα ἐπινενόηται ἵνα μίαν τῆς ἀρνήσεως κατασκευάσητε γνώμην. καὶ τὴν μὲν ψυχὴν κατὰ μετάφρασιν, ποτὲ μὲν οὖν, παράφρονα ὀνομάζοντες, ποτὲ δὲ, ἁμαρτίαν ἐνυπόστατον, ποτὲ δὲ, ὡς ἐργάτιν τῆς ἁμαρτίας ἔξωθεν εἶπε καὶ τὴν σάρκα, ποτὲ μὲν ἄκτιστον, ποτὲ δὲ ἐπουράνιον, ποτὲ δὲ ὁμοούσιον τῷ λόγῳ, ἵνα τελείαν ἑαυτοῖς τὴν ἄρνησιν βεβαιώσητε. ὥσπερ δὲ Ἄρειος ἀπολισθήσας ἀπὸ τῆς πίστεως τῆς ἐν τῇ ἀρρήτῳ καὶ ἀληθεστάτῃ τοῦ υἱοῦ ἐκ πατρὸς γεννήσει, πάθος καὶ τομὴν καὶ ῥεῦσιν προσεξηῦρεν· ἵνα διὰ τῶν ἀσεβῶν ῥημάτων καταβάλῃ τοὺς ἀστηρίκτους εἰς τὸν τῆς παρανομίας βόθρον, βόθρος γὰρ βαθὺς στόμα παρανόμου, οὕτω δὲ αὖ πάλιν Σαβέλλιος ἀνυπόστατον τὸν υἱὸν ἐννοήσας, καὶ ἀνύπαρκτον τὸ ἅγιον πνεῦμα διαίρεσιν θεότητος, καὶ ἀρχῶν καὶ θεῶν ἀρίθμησιν καταπιώμενος, τῇ ἰουδαϊκῇ στηρίζεται γνώμῃ. οὕτω Μανιχαῖος ἀποστήσας τῇ σαρκώσει καὶ ἀνθρωπήσει τοῦ κυρίου, ἀσεβὴς κατὰ πάντα γέγονε, λέγων, δυσὶν ὑποκεῖσθαι δημιουργοῖς τὸν ἄνθρωπον, πονηρῷ τε καὶ ἀγαθῷ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὑμεῖς συκοφαντοῦντες, λέγετε ἡμᾶς δύο λέγειν υἱοὺς, καὶ ἀνθρωπολάτρας ἡμᾶς ὀνομάζετε, ἢ τὴν ἁμαρτίαν ἀντιπαραφέρετε οὐχ ἵνα εὐσεβήσητε, ἀλλ' ἵνα τὴν πλάνην ὑμῶν ταῖς κακαῖς ἐφευρέσεσιν, εὐπρόχειρον δείξητε, καὶ ἐκκλίνητε τοὺς ἀστηρίκτους ἀπὸ τῆς πίστεως τοῖς ἀσεβέσιν ὑμῶν ῥήμασιν. ὁ μέντοι στερεὸς θεμέλιος τοῦ θεοῦ ἕστηκεν, ἔχων τὴν σφραγῖδα ταύτην. ταῦτα ἔγραψα ἀγαπητοί. κἂν ὅτι μάλιστα οὐδὲν πλέον ἔδει γράφειν. αὐτάρκης γὰρ ἡ εὐαγγελικὴ παράδοσις. ἀλλ' ἐπειδὴ ἠρώτησας περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως, καὶ ἕνεκά γε τῶν ἐρεσχελεῖν βουλομένων ταῖς ἐφευρέσεσι, καὶ οὐ λογιζομένων, ὅτι ὁ ἐκ τῶν ἰδίων λαλῶν, τὸ ψεῦδος λαλεῖ. οὔτε γὰρ κάλλος, οὐ δόξαν σώματος Χριστοῦ ἐφικτὸν διανοίᾳ ἀνθρώπου ἐξειπεῖν. ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ γινόμενα ὡς γέγραπται, ὁμολογεῖν, καὶ τὸν ὄντα θεὸν προσκυνεῖν, εἰς δόξαν καὶ ἐξομολόγησιν τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας, καὶ ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἡμῶν;

Τοῦ

vos in errore blasphemias effundere. Si enim vis agentis carnem hominibus posset nouitatem instaurationemque comparare absque Christo, sequiturque agentem id quod agitur, quid opus erat Christi aduentu? Vani quoque etiam illi, qui dicũt, Verbum ita in Christum, vt in aliquem ex Prophetis descendisse. Quis enim Prophetarum, quum Deus esset, homo factus est? aut cur nomen nullum consummauit? aut cur mors regnauit in iis, qui non
A peccauerant, ad similitudinem protoplastorum? Cur tandem à Domino dictum fuit: *Si igitur vos Filius liberauerit, reuera liberi estis*, nunquid id fit secundum nouitatem & perfectitudinẽ quæ in ipso est, per quam nos qui credimus, renouamur, ad instar eorum, qui in communionem perfectæ nouitatis Christi recipiuntur? Sed vobis omnia excogitantur, vt vnam negandi sententiam emoliamini, & animam quidem per metaphrasim, nunc mentem nulla vi cogitandi præditam, nunc pec-
B catum enhypostaticum, nunc operatricẽ peccati sine Deitate appellatis. Et carnem, nunc increatam, nunc supercælestem, nunc consubstantialem, vt plenam vobis inficiationem stabiliatis, quemadmodum Arius à fide, quæ est de mystica ac verissima Filij ex Patre natiuitate delapsus, in perniciem abiit, passionem, sectionem profluxumque comminiscens, vt per impia verba homines male firmos præcipitaret in iniquitatis foueam: siquidem fouea profunda, os iniquum. Ita quoque Sabellius, qui finxit Filium personam non esse, &
C Spiritum sanctum diuisionem esse deitatis, sed citra essentiam: ac principiorum deorumque euaporationem falso inducit, Iudaicis sententiis innititur. Ita quoque Manichęus ab incarnatione & humanitate Domini, impius per omnia redditur: decernens, duobus opificibus hominem subiacere, bono simul & malo: Ita quoque & vos bifariam calumniam struitis, & hominem coli adoratione, & peccatum subinfertis, idque non ad pietatem facitis, sed vt errorem vestrum malis inuentis bene propa-
D gabilem efficiatis, & instabiles à fide impiis vestris verbis subuertatis, sed tamen stabile est fundamentum Christi & Dei, & huiusmodi sigillo obsignatum. Hæc scripsi dilecti, tametsi nihil omnino opus fuit, vt scriberem: sufficit enim per se Euangelica traditio, sed respondendum fuit: tum quia de fide mea interrogatus eram, tum propter eos qui contentiosius ingerunt sua inuenta, quibus in mentem non venit, eum qui ex propriis loquitur, mendacia loqui: neque enim vel pulchritudinem vel gloriam corporis Dei fas est
E exprimi humano intellectu, sed ea quæ acta sunt, secundum scripturam confitenda sunt. Deusque qui est, adorandus est, ad gloriam & confessionem suæ humanitatis, & spem salutis nostræ in Christo Iesu, Amen.

***

T[illegible] S. Patris

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI Alexandrini

De salutari aduentu Iesu Christi, aduersus Apollinarium Oratio.

QVi Dominum nostrum Iesum Christum, non ex Deo & homine vnum esse confitentur, vt scriptum est in Euangelio, ex homine (inquã) oriundo ex Adam, ac deinde ex Deo, dicant mihi quid de Deo in forma Dei sed accipiente formam serui, opinantur? vel quomodo illud, *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*, intelligunt? Qui enim dixit, *caro factum est*, idem dixit, *Ipse animam suam posuit pro nobis*. Num ita, quum Verbum esset, mutationem sustinuit, vt in carnem transformaretur, aut animæ similitudinẽ? an vt imaginariam speciẽ humanæ formæ præ se ferret, quemadmodum nonnulli errabundi hæretici dictitare solent? Atqui hoc nõ admittit Apostolus, cuius verba diserta & expressa sunt: *Qui quum in forma Dei esset, &c.* Sicuti enim forma dei integritas deitatis Verbi intelligitur: ita quoque & forma serui, intellectualis naturæ hominum substantia cum instrumẽtali substantia agnoscitur, ideoque vt ex altero Verbum significatur, ex altero itidem, quum dicitur, *Et caro factum est*, animam quoque adiunctam fuisse intelligatur, quæ nimirũ forma serui appellatur, quã animaduertimus esse intellectualem substantiam, ideoq; fit vt homo mortuus amissa cũ anima forma, informis nominetur & totus soluatur, anima, quæ corporis naturam cõtinebat, recedente. Vnde Paulus de intellectuali natura testimoniũ perhibet Ioannes autem de instrumẽtali corpore documentum adfert, vt ambo simul vniuersum negotij istius mysterium, deprædicent: Certum enim est Verbum ante aduẽtum suum in carne hominem nõ fuisse quippe qui Deus erat, apud Deum inuisibilis & impatibilis. Nõ igitur hoc nomen, Christus, absque carne allegatur, quoniam ad hanc vocem & mors & passio consequuntur: Quum, Paulus scribat, *si passibilis est Christus, si primus ex resurrectione mortuorum*, alibi vero dicat, *Pascha nostrum immolatus est Christus*, & quod homo Christus, dans se in redemptionem pro nobis, non quòd non Deus, sed quòd & homo Christus sit: Ideo mentionem faciens de Iesu excitato è mortuis

ex so

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας

Περὶ τῆς σωτηριακῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας λόγος κατὰ Ἀπολιναρίου.

Οἱ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μὴ ἐκ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἕνα ὁμολογοῦντες, ὡς γέγραπται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, τοῦ Ἀδὰμ τοῦ θεοῦ, λεγέτωσαν πῶς τὸν ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχοντα θεόν, καὶ λαβόντα δούλου μορφὴν, ὑπειλήφασιν; ἢ τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, νενοήκασιν; ὁ γὰρ εἰρηκὼς ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, εἴρηκεν ὅτι αὐτὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν. ἆρα ὡς τοῦ λόγου τροπὴν ὑπομείναντος εἰς σαρκὸς μεταποίησιν ἢ ψυχῆς ὁμοίωσιν, ἢ ὡς φανταστικὴν τὴν δεῖξιν ποιησαμένου τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς, ὥσπερ οἱ ἄλλοι τῶν αἱρετικῶν πλανώμενοι λέγουσι; ἀλλ' οὐ συγχωρεῖ ὁ ἀπόστολος σαφῶς εἰρηκὼς, ὅτι τίς ὢν τί ἔλαβεν. ὥσπερ γὰρ ἡ μορφὴ τοῦ θεοῦ τὸ πλήρωμα τῆς τοῦ λόγου θεότητος νοεῖται, οὕτως καὶ ἡ μορφὴ τοῦ δούλου, ἡ νοερὰ τῶν ἀνθρώπων συστάσεως φύσις σὺν τῇ ὀργανικῇ κατασκευῇ ὁμολογεῖται· ἵνα τὸ μὲν ἦν ὁ λόγος, νοῆται· τὸ δὲ ἐγένετο, ἡ σὰρξ ὁμολογῆται σὺν τῇ ψυχῇ, ἥτις λέγεται μορφὴ δούλου νοερά τις σύστασις νοουμένη. διὰ τοῦτο νεκρωθεὶς ἄνθρωπος, ἄμορφος λέγεται. καὶ λύεται ὅλος τῆς ψυχῆς, τῆς αὐτὸν ἐχούσης τὴν μορφὴν ἀποχωρησάσης ἀπὸ τοῦ σώματος. ὅθεν ὁ μὲν Παῦλος τῆς νοερᾶς φύσεως τὴν μαρτυρίαν ποιεῖται. ὁ δὲ Ἰωάννης, τῆς ὀργανικῆς τοῦ σώματος ἐπιδείξεως. ἵνα ἑκάτεροι τὸ πᾶν τῆς οἰκονομίας μυστήριον καταγγέλλωσιν. δῆλον γὰρ ὅτι ὁ προϋπάρχων θεὸς λόγος πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ ἐπιδημίας, οὐκ ἦν ἄνθρωπος, ἀλλὰ θεὸς ἦν πρὸς τὸν θεόν, ἀόρατος καὶ ἀπαθὴς ὤν. οὔτε οὖν τὸ, Χριστὸς, ὄνομα δίχα τῆς σαρκὸς προσάγεται. ἐπειδὴ ἀκολουθεῖ τῷ ὀνόματι τὸ πάθος, τοῦ μὲν Παύλου γράφοντος, εἰ παθητὸς ὁ Χριστὸς, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, καὶ ἀλλαχοῦ λέγοντος, τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. διὸ μνημονεύει φησὶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρ-

ἐκ σπέρματος δαβὶδ κατὰ σάρκα. καὶ διὰ τοῦτο ἡ γραφὴ ἑκατέρων τῶν ὀνομάτων ποιεῖται τὴν προσηγορίαν ἐν ἐπιδείξει ὑπάρξεως. ἀοράτως μέν, θεοῦ νοουμένου καὶ ὄντος ἀληθῶς, ὁρατῶς δὲ ἀνθρώπου ψηλαφωμένου καὶ ὑπάρχοντος ἀληθῶς. οὐκ ἐν διαιρέσει προσώπων ἢ ὀνομάτων. ἀλλὰ φυσικῇ γεννήσει καὶ ἀλύτῳ ἑνώσει. ἵνα ἐν αὐτῷ τοῦ πάθους ὁμολογουμένου ἀληθῶς, ὁ αὐτὸς καὶ παθητὸς καὶ ἀπαθὴς εἶναι συνομολογηθῇ ἀληθινῶς. πῶς οὖν γέγονε χριστὸς ὁ λόγος, θεὸς ὢν πρὶν γένηται ἄνθρωπος; εἰ μὲν γὰρ θεότητος ἴδιον τὸ χριστὸς ὄνομα, δίχα σαρκός, προσακτέον ἄρα καὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι. ἔσται δὲ καὶ τὸ πάθος κοινόν, ὥς τινες πεπλανημένοι λέγουσιν· ἢ καὶ αὐτὸν τὸν ἀπαθῆ καὶ ἀσώματον θεὸν λόγον, καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως ἐρεῖτε δεκτικὸν εἶναι πάθους καὶ θανάτου· καὶ πῶς ὁ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος υἱὸς καὶ ἀδιαίρετος κατὰ τὴν θείαν φύσιν παθητὸς ἂν λέγοιτο ἄτρεπτος ὢν καὶ ἀναλλοίωτος; εἰ μὴ λαβὼν ἐκ μήτρας παρθένου τὸ σύμπαν τῆς ἀνθρώπου συστάσεως εἶδος ἐν αὐτῷ ἐγένετο ἄνθρωπος, ἵνα καὶ ἄνθρωπος ᾖ ἐν τῷ πάθει. καὶ ἄτρεπτος ᾖ θεὸς ὤν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ χρίσις ἐγένετο. οὐχ ὡς θεοῦ χρίσεως δεομένου. οὐδ᾽ αὖ πάλιν τῆς χρίσεως δίχα θεοῦ γινομένης. ἀλλὰ θεοῦ μέν, τὴν χρίσιν προσαγομένου· ἐν δὲ τῷ δεκτικῷ τῆς χρίσεως σώματι δεχομένου. πρόδηλον οὖν, ὅτι οὐ δίχα σαρκὸς ἀνθρωπίνης ὁ λόγος χριστὸς γέγονεν, ἑαυτὸν καταμερίσας εἰς σαρκὸς ἐπίδειξιν, ἢ ψυχῆς ὁμοίωσιν, ἀλλὰ μένων ὃ ἦν, ἔλαβε τὴν δούλου μορφήν· οὐ λειπομένην ὑπάρξεως τῆς ἐν ἐπιδείξει φανερουμένης διά τε πάθους καὶ ἀναστάσεως, καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας, ὡς γέγραπται καὶ δεδήλωται. εἴπατε τοίνυν. πῶς ἐν ναζαρὲτ γεννηθῆναι ὑπειλήφατε; ἐπειδὴ καὶ πάντες αἱρετικοὶ τοῦτο λέγειν εἰώθασιν, ὡς παῦλος ὁ σαμοσατεὺς θεὸν ἐκ παρθένου ὁμολογεῖ, θεὸν ἐκ ναζαρὲτ ὀφθέντα, καὶ ἐντεῦθεν τῆς ὑπάρξεως τὴν ἀρχὴν ἐσχηκότα, καὶ ἀρχὴν βασιλείας παρειληφότα, λόγον δὲ ἐνεργὸν ἐξ οὐρανοῦ καὶ σοφίαν ἐν αὐτῷ ὁμολογεῖ. τῷ μὲν προορισμῷ, πρὸ αἰώνων ὄντα, τῇ δὲ ὑπάρξει, ἐκ ναζαρὲτ ἀναδειχθέντα, ἵνα εἴη φησὶν ὁ ἐπὶ πάντα θεὸς ὁ πατήρ. τοιαύτη τούτου ἡ ἀσέβεια. μαρκίων δὲ καὶ μανιχαῖος, θεὸν ἐπιδημήσαντα ἐν παρθένῳ καὶ ἀθίγως προεληλυθότα, καὶ ἀνεπιδέκτως ἔχοντα κοινωνῆσαι φύσει ἀνθρωπίνῃ τῇ ὑποπεπτωκυίᾳ τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ ὑποκειμένῃ τῷ ἄρχοντι τῆς κακίας. εἰ γὰρ ταύτην προσήγετο, καὶ τῷ ἄρχοντι τῆς κακίας ὑποκείσεται. καὶ οὐκ ἔσται χωρὶς ἁμαρτίας ὁ χριστός. ἀλλ᾽ ὁμοίαν σάρκα ἐπιδεδεῖχθαι ἐξ ἑαυτοῦ καθ᾽ ὁμοίωσιν ὡς ἠθέλησεν ἐξ οὐρανοῦ ὀφθεῖσαν, καὶ εἰς οὐρανοὺς χωρήσασαν, καὶ θεότητα ὁλόκληρον οὖσαν. οὐαλεντῖνος δὲ πάλιν, κοινὸν τῆς τριάδος τὸ πάθος λέγει. τῆς θεότητος μέρος τὴν σάρκα φανταζόμενος. ἄρειος δέ, σάρκα μόνην πρὸς ἀποκρυφὴν τῆς θεότητος ὁμολογεῖ· ἀντὶ δὲ τοῦ ἔσωθεν ἐν ὑμῖν ἀνθρώπου τουτέστι τῆς ψυχῆς,

ex semine Dauidis illum oriundum esse dicit, eaque de causa amborum nominum simul allegationem facit, ad ostendendam eius substantiam. Deus enim videri nequit, homo cōtra visibiliter contrectatur & vere existit, non diuisione personarum aut intellectuum, sed naturali genitura & insolubili vnitione, vt eius passio in confesso sit, & extra controuersiam. Quomodo igitur factus est Verbum, quum Deus esset antequam homo? si enim diuinitatis proprium vocabulum est Christus citra

A carnem, nimirum applicandum est id quoque & Patri, & Spiritui sancto, eritque ipsis passio communis, vt nonnulli errones arbitrantur. Quid? an ipsum impatibilem incorporalemque Deum Verbum, etiam ante incarnationem susceptamq; humanam naturam passionis & mortis capacē esse dicetis? Sed qui (quæso) Filius Patri consubstantialis, indiuisibilisque secundum diuinam naturam, passibilis dici possit, quum sit inconuertibilis & immutabilis, nisi sumpta ex vtero Virginis integra

B humanæ naturæ specie, homo sit factus, vt & cōuertibilis reddatur in patiēdo, & immortalis maneat quatenus Deus? Eaque de causa etiam vnctio inducta fuit, nō tamen ideo, quasi Deus vnctione indigeat, aut quasi hæc vnctio absque Deo fiat, sed quòd Deus hanc vnctionem inducat. Constat igitur verbum Dei se non diuisisse sine carne in specimen carnis, & similitudinem animæ, sed manēdo quod erat assumpsisse serui formam, eamque non destitutam soliditate substantiæ, vt quæ euidenti

C demonstratione in illo spectabatur, tum per passionem, tum per resurrectionem, tum per cętera negocia, vt scriptum est, & manifestò liquet. Dicite igitur, cur Deum in Nazareth genitum suspicamini, quādoquidem omnes hæretici id dicere solent, vt & Paulus Samosatensis, qui Deum ex Virgine in Nazareth conspectum, inde suæ naturæ substantiæque initium habuisse, & initium regni accepisse, iactat: Verbum tamen cæleste, efficax, industrium & sapientiam in eo Nazareno confitetur, ante secula quidem prædestinatum, sed tamen in Na-

D zareth ratione, substantiæ proditum ac declaratum, vt Deus sit (inquit) ille qui in omnibus est Deus Pater: Talis est istius impietas. Marcion porro & Manichæus, Deum in Virginem profectum fuisse, & citra tactum inde prodiisse, & incapaciorem fuisse, quàm vt communicaret cum humana natura, peccato & malis ob noxia, Si enim (inquit) istam sibi assumpsisset, etiam principi malitiæ subiectus fuisset, & sine peccato Christus haberi non posset, sed peculiarem carnē eum exhibuisse tradit, ea simi-

E litudine qua voluit, eamq; è cœlo delapsam, & & in cælos regressam, Deitatēq; eius solidā & integrā fuisse. Valentinus contra passionē rem cōmunem Trinitatis esse dicit, sed partē Trinitatis carnē esse cauillatur. Arius porro, carnē solam ad occultationē deitatis cōfitetur, & pro nostro interiori homine, hoc est, anima,

Verbum dicit in carne fuisse, passionisque sensum, & ab inferis resurrectionem diuinitati audet ascribere. Sabellius verò Pauli Samosatensis, cæterorúmque gregalium sententiam approbat. Veritus enim Arij diuisionem, errori illapsus est, quo personas tollit. Vos autem quibus adhæretis? aut quas partes statuitis fouere, & approbatis? an, quod prouerbio iactatur, omniprobi estis? omnibus enim supradictis hæreticis copulamini. Increduli vnitati & plenitudini obtrectantes: an sublationem abrogationémque recipitis sub specie? Verum vt diuisores per vecordiam ineptiunt, & derogatores hallucinãtur: ita abrogatores in perniciem eunt, quum vero sit œconomia, ac fides rerum manifesta gratiáque contestata sit, quam igitur caussificationem excogitatis? aut qua simulatione prætextum quæritis? ac cur non potius expressim dicitis, eum, non accepta specie serui, hominem esse factum, sed quasi hominem apparuisse? Hinc enim intellectum habet vester sermo, quo ad pretextum dicitis hæc verba. Qui idem est, idem est: ideóque obtrectare veræ dispensationi humanitatis assumptæ per sycophantiam satagitis, dicẽtes Christum hominem deificatum esse, Ac rursus illud: *In principio erat Verbum*, & quòd accepta forma serui, homo sit genitus: aut hominem eum dicitis qui cum Deo sit aut hominẽ Deo implicatum: aut hominem pro mundo mortuum, & qui pars aliqua mundi erat: aut hominem peccati incapacem: aut hominem Angelis dominantem? aut hominem à rebus creatis adoratum: aut hominem Dominum, cùm Apostolus dicat: *Paulus seruus Iesu Christi*: aut hominem crucifixum, dominum gloriæ: aut hominem audientem, *Sede a dextris meis*: aut hominem venientem, vt iudicio iudicet. Hæc est lutulenta vestra ex imo subruta aqua, quam ebibendam hominibus offertis, & in ebrietatem coniicitis. Sciscitamini igitur à Iudæis, vt vbi eorum verba contra Christum, eosque qui in Christum credebant, iactata audieritis, pudeat vos vestri: discite quoque ab aliis hæreticis, qui eadem vobiscum & garriunt, & sentiunt. Proponantur igitur hæreticorum dogmata, & vestræ cogitationis sententia, & nostræ Fidei ratio, & Euangelij definitio, & Apostolorum prædicatio, & Prophetarum testimonia, & adimpletæ œconomiæ intellectus. Dicite igitur, qua ratione initium Deitatis constituistis in ipsa natiuitate Dei, quam in Nazareth contigisse suspicamini, iuxta Paulum Samosatensem? aut qui fit, vt genituram carnis inficias eatis, secundum Marcionem, aliosque hæreticos, non statutis Euangelicis incedentes, sed ex propriis loqui satagentes? Ideo enim dicitis, Deum ex Virgine natum esse, ac non Deum hominem, vt Euangelium definit: ne genituram carnis confitendo, necessitas vos cogat, vt naturalem eum esse agnoscatis, fidem rerum verborum eloquio prosequentes. Nunc autem Deum natum esse, peculiarem quandam carnem opinione ac specietenus præ se ferentem affirmatis. Non

τὸν λόγον ἐν τῇ σαρκὶ λέγει γεγονέναι, τὴν τοῦ πάθους νόησιν καὶ τὴν ἐξ ᾅδου ἀνάστασιν τῇ θεότητι προσάγειν τολμῶν. σαβέλλιος δὲ, τοῦ σαμοσατέως παύλου καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἀποδέδεικται τὴν γνώμην, δεδοικὼς γὰρ τὴν ἐξ ἀρείου διαίρεσιν, τῇ ἀναιρετικῇ καταπέπτωκε πλάνῃ. ὑμεῖς δὲ, τίνι προσκεῖσθε, ἢ τίνι βοηθεῖν βούλεσθε, ἢ τὸ λεγόμενον, παμφίλοι γεγόνατε; πᾶσι γὰρ τοῖς προειρημένοις αἱρετικοῖς συνεζεύχθητε, ἀ-
A πιστήσαντες τῇ ἑνώσει, καὶ ἀντιλέγοντες τῇ πληρώσει, εἰς ἀναίρεσιν κεχωρήκατε, διαιρέσεως δειλίαν προφασιζόμενοι· ὥσπερ δὲ οἱ διαιροῦντες μεμήνασι, καὶ οἱ παραιροῦντες πεπλάνηνται, οὕτως οἱ ἀναιροῦντες ἀπόλλυνται ἀληθινῆς τῆς οἰκονομίας γεγενημένης, καὶ τῆς ἀληθείας φανερωθείσης, καὶ τῆς χάριτος μαρτυρουμένης. τί τοίνυν προφασιζόμενοι σοφίζεσθε; τί ὑποκρινόμενοι ὑποκαλύπτετε καὶ οὐ φανερῶς λέγετε, ὅτι λαβὼν δούλου μορφὴν γέγονεν ἄνθρωπος,
B ἀλλ' ὅτι ὤφθη ὡς ἄνθρωπος; ταύτην παρέχει τὴν ἔννοιαν ὑμῶν λόγος προφάσει λεγόντων ὁ αὐτὸς καὶ ὁ αὐτός. διὰ τοῦτο καταλέγειν τῆς ἀληθοῦς οἰκονομίας ἐπιχειρεῖτε συκοφαντοῦντες καὶ λέγοντες, ἄνθρωπον λέγουσι τὸν χριστὸν θεοποιηθέντα. καὶ πῶς τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος; καὶ ὅτι λαβὼν μορφὴν δούλου, ἐγένετο ἄνθρωπος. ἢ ἄνθρωπον φησὶ μετὰ θεοῦ ὄντα, ἢ ἄνθρωπον φησὶ θεῷ συμπλακέντα, ἢ ἄνθρωπον ὑπὲρ κόσμου ἀποθανόντα, καὶ μέρος τοῦ κόσμου ὄντα, ἢ ἄνθρωπον τῆς ἁμαρ-
C τίας ἐχωρισθέντα, ἢ ἄνθρωπον ἀγγέλων δεσπόζοντα, ἢ ἄνθρωπον ὑπὸ τῆς κτίσεως προσκυνούμενον, ἢ ἄνθρωπον κύριον ὄντα, τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, παῦλος δοῦλος ἰησοῦ χριστοῦ, ἢ ἄνθρωπον ,,
σταυρωθέντα, καὶ κύριον τῆς δόξης ὄντα, ἢ ἄνθρωπον ἀκούοντα κάθου ἐκ δεξιῶν μου. ἢ ἄνθρωπον ἐρχόμενον ,,
κρίσιν κρῖναι, αὕτη ἐστὶν ὑμῶν ἡ θολερὰ ἀνατροπὴ, ἣν ποτίζετε τοὺς ἀνθρώπους καὶ μεθύσκετε. ἐρωτήσατε τοίνυν ἰουδαίους ἵνα ταῦτα πρὸς αὐτῶν ἀκούσαντες τὰ ῥήματα κατὰ χριστοῦ λεγόμενα, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πε-
D πιστευκότων, ἐρυθριάσητε. μάθητε δὲ καὶ παρὰ τῶν ἄλλων αἱρετικῶν, τὰ αὐτὰ λαλούντων καὶ φρονούντων. προκείσθω τοίνυν τῶν αἱρετικῶν τὰ δόγματα, καὶ τῆς ὑμετέρας φρονήσεως ἡ γνώμη, καὶ τῆς ἡμετέρας πίστεως ὁ λόγος, καὶ τοῦ εὐαγγελίου ὁ ὅρος, καὶ τῶν ἀποστόλων τὸ κήρυγμα, καὶ τῶν προφητῶν ἡ μαρτυρία, καὶ τῆς πληρωθείσης οἰκονομίας ἡ κατανόησις. εἴπατε τοίνυν πῶς λέγετε θεὸν ἐν ναζαρὲτ γεγενῆσθαι, τῆς θεότητος ὡς ἀρχὴν γενέσεως ἀπαγγέλλοντες κατὰ παῦλον τὸν σαμοσατέα, ἢ τῆς σαρ-
E κὸς τὴν γένεσιν ἀρνούμενοι κατὰ μαρκίωνα, καὶ τοὺς ἄλλους αἱρετικοὺς, οὐ τῷ εὐαγγελικῷ στοιχοῦντες ὅρῳ, ἀλλ' ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖν θέλοντες; διὰ τοῦτο γὰρ λέγετε θεὸν γεγενῆσθαι ἐκ παρθένου, καὶ οὐχὶ θεὸν καὶ ἄνθρωπον κατὰ τὸν εὐαγγελικὸν ὅρον, ἵνα μήποτε γένεσιν σαρκὸς ὁμολογήσαντες, φυσικὴν αὐτὴν εἴπατε ἐπαληθεύοντες τῷ λόγῳ, ἀλλὰ θεὸν γεννηθέντα, ἰδίαν δὲ σάρκα δείξαντα ὡς ἐν δοκήσει.
οὐ γὰρ

οὐ γὰρ ἀρχὴν γενέσεως ἐκ Ναζαρὲτ ὁ θεὸς ἐπιδείκνυται. ἀλλ᾽ ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων θεὸς, ἐκ Ναζαρὲτ ἄνθρωπος ὤφθη, γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ πνεύματος ἁγίου. ἀλλ᾽ ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων θεὸς λόγος, ἐκ πνεύματος ἁγίου, ἐκ Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, καὶ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἀδὰμ ὡς γέγραπται, πάντα λαβὼν ἐκ παρθένου, ὅσα ἀρχῆθεν θεὸς εἰς σύστασιν ἀνθρώπου ἔπλασε καὶ ἐποίησε χωρὶς ἁμαρτίας. ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει, καθ᾽ ὁμοιότητα κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, οὐ τῆς θεότητος μεταποίησιν ἐπιδειξάμενος, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος καινοποίησιν ἐργασάμενος κατὰ τὸ αὐτοῦ θέλημα ὥστε εἶναι τὰ ἔθνη σύσσωμα, καὶ συμμέτοχα Χριστοῦ. ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος γράφει, ἵνα ὁ ἄνθρωπος ᾖ θεὸς ἀληθῶς, καὶ ὁ θεὸς ᾖ ἄνθρωπος ἀληθῶς. ἵνα ᾖ καὶ ἄνθρωπος ἀληθῶς καὶ θεὸς ἀληθῶς. οὐχὶ ἀνθρώπου πρὸς τὸν θεὸν ὄντος, ὡς ὑμεῖς συκοφαντοῦντες λέγετε, διασύροντες τὸ τῶν Χριστιανῶν μυστήριον, ἀλλὰ θεοῦ τοῦ μονογενοῦς, δοκήσαντος τῷ πληρώματι τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν τοῦ ἀρχετύπου πλάσιν ἀνθρώπου καὶ ποίησιν καινὴν, ἐκ μήτρας παρθένου ἀναστήσασθαι ἑαυτῷ φυσικῇ γεννήσει καὶ ἀλύτῳ ἑνώσει, ἵνα τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων πραγματείαν ποιήσηται, ἐν πάθει καὶ θανάτῳ, καὶ ἀναστάσει, τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων κατεργαζόμενος. ἀλλὰ λέγετε ὅτι εἰ πάντα ἔλαβε, πάντως δήπου καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους λογισμοὺς εἶχεν. ἀδύνατον δὲ ἦν λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις ἁμαρτίαν μὴ εἶναι. καὶ πῶς ἔσται χωρὶς ἁμαρτίας ὁ Χριστός; εἴπατε πρῶτον, εἰ τῶν ἁμαρτητικῶν λογισμῶν δημιουργὸς ὁ θεὸς, προσακτέον τῷ θεῷ τὴν ἰδίαν δημιουργίαν. ἦλθε γὰρ προσάγεσθαι τὴν ἰδίαν ποίησιν. ἀλλὰ ἄδικος ἔσται πάλιν ἡ κρίσις καταδικάζουσα τὸν ἁμαρτήσαντα. εἰ γὰρ ἁμαρτητικοὺς λογισμοὺς ἐδημιούργησεν ὁ θεὸς, πῶς καταδικάζει τὸν ἁμαρτήσαντα; καὶ πῶς οἷόν τε παρὰ θεοῦ τοιαύτην κρίσιν γενέσθαι; εἰ δὲ καὶ Ἀδὰμ ὑπέκειτο τοῖς τοιούτοις λογισμοῖς πρὶν ἢ παρακοῦσαι τῆς τοῦ θεοῦ ἐντολῆς, καὶ πῶς οὐκ ἐγίνωσκε καλὸν καὶ πονηρόν; λογικὸς μὲν ὢν τὴν φύσιν, ἐλεύθερος δὲ τῶν λογισμῶν, πεῖραν κακοῦ οὐκ εἰδὼς, μόνον δὲ τὸ καλὸν γινώσκων, καὶ ὥσπερ τις μονότροπος ὤν, παρακούσας δὲ τῆς ἐντολῆς τοῦ θεοῦ ὑποπέπτωκε τοῖς τοιούτοις λογισμοῖς. οὐ τοῦ θεοῦ δημιουργήσαντος τοὺς αἰχμαλωτίζοντας λογισμοὺς ἀλλὰ τοῦ διαβόλου ἐξ ἀπάτης ἐπισπείροντος τῇ λογικῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ἐν παραβάσει γενομένῃ καὶ ἀπωσθείσῃ ἀπὸ τοῦ θεοῦ. ὥστε τὸν διάβολον καὶ νόμον ἁμαρτίας καταστήσασθαι ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, καὶ θάνατον βασιλεύοντα διὰ τοῦ ἔργου τῆς ἁμαρτίας. διὰ τοῦτο οὖν ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. ἀλλὰ λέγετε ἔλυσε μὴ ἁμαρτήσας. ἀλλ᾽ οὐκ ἔστιν αὕτη λύσις τῆς ἁμαρτίας. οὐ γὰρ ἐν ἐκείνῳ ἀρχῆθεν εἰργάσατο ὁ διάβολος τὴν ἁμαρτίαν. ἵνα ἐλθόντος αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, καὶ μὴ ἁμαρτήσαντος, λυθῇ ἡ ἁμαρτία. ἀλλ᾽ ἐν τῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ἀρχῆθεν εἰργάσατο διάβολος τὴν ἁμαρτίαν. διὰ τοῦτο ἀδύνα-

Non enim initium nascēdi ex Nazareth Deus
ostendit, sed existens ante secula Deus Ver-
bum ex Nazareth homo visus est, genitus ex
Maria Virgine, ex semine sancto in Bethleem
Iudæ, ex semine Dauidis, Abrahæ & Adæ, vt
scriptum est, Omnia desumens ex Virgine quę
ab initio, Deus ad hominem constituendum,
in fingendo faciendoque adhibuerat, excepto
peccato (vt Apostolus ait) ad similitudinem
citra peccatum, non Deitatis transformatio-
A nem, sed humanitatis innouationem instau-
rationemque conficiens, pro ipsius arbitrio,
vt essent gentes concorporeæ & compartici-
pes cum Christo, vt Apostolus scribit, vt &
homo reuera etiam Deus esset: non, quòd ho-
mo apud Deum erat, vt vos calumniamini ob-
trectantes Christianorum mysterio, sed quia
Deus vnigenitus decreuerat ex plenitudine
deitatis suæ, primi illius exemplarisque homi-
nis informationem instaurare: & ex vtero
Virginis, nouam constituere in seipso, natura-
li genitura & counitione, quæ dolorem non
B haberet: Vt salutis humanæ negotium absol-
ueret, passione, morte, & resurrectione, ho-
minum redemptionem perfecit. Sed hic obii-
citis, si omnia assumpsit, omnino quoq; men-
tem, cogitandique vim humanam assumpsit:
atqui impossibile est, in humanis cogitationi-
bus peccatum non versari: quomodo igitur
Christus absque peccato erit? Sed responden-
dum, Si vitiosarum cogitationū creatio opus
est Dei, opus illi suum adiungendum esse: ve-
nit enim, vt assumeret suum proprium opus.
C At si illud concedatur, iniquum fuerit iudiciū,
quo peccator condemnatur: Si enim vitiosas
peccatricesque cogitationes creauit Deus, qua
ratione peccantem condemnat? aut quomodo
tale iudiciū apud Deum reperiri possit? Quod
si Adam obnoxius erat istiusmodi cogitationi-
bus antequam inobediens fuit dei mandato
quî fieri potuit, vt malum & non bonum co-
gnosceret? rationalis quidem erat, ac vi cogi-
tandi instructus: sed vt liberæ cogitationis, ita
vitij inexpertus, solum, quod bonum erat, co-
gnitum habebat, ac simplex erat. Cæterum in-
D obediens Dei præcepto, collapsus est in vitio-
sas cogitationes, obnoxiusque redditus, non
quod Deus creauerit captiuatrices istas cogi-
tationes, sed quod per diabolū deceptus fuerit,
qui eas superseminauit rationali naturæ iā in
præuaricatione constitutæ, & à Deo diuulsæ,
adeo, vt diabolica lex peccati, constituta sit in
humana natura, & mors ibi suum dominatum
cœperit, idq; per opus peccati: Ea de causa ve-
nit Filius Dei, vt dissolueret opera diaboli. Ve-
rum hic respondetis, eum in peccato soluisse
E peccatum, sed hoc ipsum non est soluere pec-
catum. Quippe, quum in eo per Verbum for-
mato, diabolus operatus non sit, vt veniente in
mundum Verbo, nihilque delinquente, solue-
retur peccatum, sed in rationali intellectuali-
que natura hominis superseminādo, diabolus
peccatum operatus est. Eaque de causa impos-
sibile

ſibile fuit naturę rationali & ſponte delinquē-ti & mortis damnationi ſubiectæ, ſeipſam reuocare in libertatem, vt ait Apoſtolus: *Nam impotentia legis, quatenus debilitabatur per carnē.* ideoque ipſemet Dei Filius ſuperuenit, vt eam in ſuam naturam reſtitueret per nouam originem & genituram admirabilem, non primam diſtrahens conſtitutionem, ſed inſparſam ignominiam detrahens, vt teſtatur Propheta: Priuſquam cognoſcat puerulus bonū vel malum, cum malitia refractaria & contumax ſit ad eligendum bonum. Quòd ſi in peccatrice natura, impeccabilitas non apparuiſſet, quomodo peccatum in carne damnari potuiſſet, neque carne præuaricationem habente, neq; diuinitate peccatum ſciēte? Aut cur ab Apoſtolo dictum? *Vbi abundauit peccatum, ibi ſuperabundauit gratia*, non locum deſcribēs, ſed naturam ſubiiciēs, vt quemadmodum ab illo dictum eſt: *Vt per vnum hominem, peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: ita per vnum hominem Ieſum Chriſtum gratia regnabit per iuſtitiam in vitam æternam*, vt per quam naturam peccatū progreſſus ſuos accepiſſet, per eam quoque declaratio iuſtitiæ conficeretur, & ita ſoluerentur opera diaboli, liberata humana natura à peccato, & glorificaretur Deus. At hic rurſum dicitis: Si Chriſtus homo eſt, Chriſtus quoque pars mundi fuerit, ſed pars mundi, totum mundum quomodo ſaluare poterit? O commentum fraudis & malignitatem veſanam blaſphemandi: dicant mihi (quæſo) ex qua ſcriptura iſta definitio depromatur, quæ omnino eſt diaboli cauillatio? Quum Propheta loquatur: Frater non liberat, liberabit autem homo? & alibi: Homo genitus eſt in ea, & ipſe fundauit eam, qui altiſſimus eſt. Quomodo igitur Verbum homo factum non ſeruauit mundum? quum manifeſtum ſit, quòd in qua natura peccatum commiſſum ſit, in eadē quoque extitiſſe exuberantiam gratiæ? Vnde autem exuberantia gratiæ? niſi ex eo, quo Verbum homo eſt factum, manens interim Deus, vt & homo factus, Deus crederetur: quemadmodum Chriſtus, quum homo ſit, Deus quoque exiſtit: eò quod Deus quum eſſet, homo factus ſit vt ſaluet credentes in hominis forma. Si enim confeſſus fueris, Dominum Ieſum in ore tuo, & credideris in corde tuo, quod Deus eum excitauit à mortuis, ſeruaberis. Mortificationem autem deitatis non paſſus eſt, neque ea parte reſurrectione indiguit, ſed illa ipſa eſt, quæ à mortuis excitat. Vnde neceſſum fuit vt Deus aliquid haberet, quod pro nobis offerret, ſiue in morte, ſiue in vita, ac propterea, quia Verbum caro eſt factum, efficacius ſalutem operatur. Sed rurſum dicitis, Quomodo poteſt natura humana, in conſuetudine peccandi verſata, propagationem peccati recipiens, à peccato libera eſſe? Eſt autem illud impoſſibile: erit igitur Chriſtus, vt alius quiuis, peccato obnoxius. Hæc nimirum & Marcion ſenſit: hanc ſententiam etiam Manichæus introduxit, hominis carnalem genituram, ſub principe malitiæ conſtituens, eumque dominatorem aſſcripſit, eò quod

τον γέγονε τῇ φύσει λογικῇ οὔσῃ καὶ ἑκουσίως ἁμαρτησάσῃ, καὶ ὑπὸ καταδίκην θανάτου γινομένῃ, ἑαυτὴν ἀνακαλέσασθαι εἰς ἐλευθερίαν, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος. τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει, διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ταύτην ἐν τῇ ἰδίᾳ φύσει καταστῆσαι διὰ ἐκ νέας ἀρχῆς καὶ γενέσεως θαυμαστῆς. οὐ τὴν ἀρχῆθεν σύστασιν καταμερίσας. ἀλλὰ τὴν ἐπισπαρεῖσαν ἀθέτησιν ἀθετήσας, ὡς μαρτυρεῖ ὁ προφήτης, λέγων, πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλὸν ἢ κακὸν, ἀ-
A πειθεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. εἰ δὲ μὴ ἐν τῇ ἁμαρτησάσῃ φύσει ἡ ἀναμαρτησία ὤφθη, πῶς κατεκρίθη ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ σαρκὶ, μήτε τῆς σαρκὸς τὸ πρακτικὸν ἐχούσης, μήτε τῆς θεότητος ἁμαρτίας γινωσκούσης; πῶς δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει, ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις; οὐ τόπον διαγράφων. ἀλλὰ φύσιν ὑποτιθέμενος, ἵνα ὥσπερ φησὶ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, οὕτως καὶ δι' ἑνὸς ἀνθρώ-
B που Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιοσύνης, εἰς ζωὴν αἰώνιον. ἵνα δι' ἧς φύσεως ἡ προχώρησις τῆς ἁμαρτίας γέγονε, δι' αὐτῆς καὶ ἡ ἐπίδειξις τῆς δικαιοσύνης γένηται, καὶ οὕτω λυθῇ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, ἐλευθερωθείσης τῆς ἀνθρώπων φύσεως ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ δοξασθῇ ὁ θεός. ἀλλὰ πάλιν λέγετε, εἰ ἄνθρωπος ὁ χριστὸς, μέρος ἐστὶ τοῦ κόσμου. μέρος δὲ κόσμου κόσμον σῶσαι οὐ δύναται. ὢ ἐπίνοια ἀπάτης, καὶ ἀπόνοια βλασφημίας. λεγέτωσαν γὰρ ποίας
C γραφῆς οὗτος ὁ ὅρος, ἢ τοῦ διαβόλου σόφισμα· καὶ τοι τοῦ προφήτου λέγοντος ἀδελφὸς οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος; καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ὁ ὕψιστος· πῶς οὖν χριστὸς οὐ σώζει κόσμον, γενόμενος ἄνθρωπος. ὁπότε δὴ πρόδηλον, ὅτι ἐν ᾗ φύσει ἐπράχθη ἡ ἁμαρτία, ἐν αὐτῇ γέγονεν ἡ περίσσεια τῆς χάριτος. τίς δὲ περίσσεια τῆς χάριτος; ὅτι ὁ θεὸς ἄνθρωπος γέγονε, μένων θεός. ἵνα καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, θεὸς πι-
D στευθῇ. ὡς ἄνθρωπος ὢν ὁ χριστὸς, θεός ἐστιν. ὅτι θεὸς ὢν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ σώζει τοὺς πιστεύοντας ἐν ἀνθρώπου μορφῇ. ἐὰν γὰρ ὁμολογήσῃς κύριον Ἰησοῦν ἐν τῷ στόματί σου καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου ὅτι ὁ θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. νέκρωσιν δὲ θεὸς οὐκ ἐπιδέχεται, οὔτε ἀναστάσεως δέεται, ἀλλὰ ἐκ νεκρῶν ἀνίστησιν. ὅθεν χρεία γέγονεν ἔχειν τί τὸν θεὸν, ὁ προσενέγκῃ ὑπὲρ ἡμῶν, εἴτε ἐν θανάτῳ, εἴτε ἐν ζωῇ. ὥστε τούτῳ μᾶλλον σώζει ὁ χριστὸς, ὅτι ἄνθρωπος γέ-
E γονεν. ἀλλὰ πάλιν λέγετε, καὶ πῶς δύναται ἡ ἐν συνηθείᾳ τῆς ἁμαρτίας γινομένη φύσις καὶ τὴν διαδοχὴν τῆς ἁμαρτίας διαδεξαμένη χωρὶς ἁμαρτίας εἶναι; ὅ ἐστιν ἀδύνατον· ἔσται δὲ καὶ ὁ υἱὸς, ὡς εἷς τῶν ἀνθρώπων. ταῦτα δὲ, καὶ Μαρκίων ἐφρόνησε. ταύτην καὶ Μανιχαῖος εἰσηγήσατο τὴν γνώμην, τοῦ ἀνθρώπου τὴν σάρκα καὶ αὐτὴν τὴν γένεσιν ὑπὸ τὸν ἄρχοντα τῆς κακίας τάσσων, καὶ ἐξουσιαστὴν τοῦτον ἐπιγραφόμενος.

ἐπειδὴ

ἐπειδὴ ᾧ τις ἥττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται. τούτων καὶ ὑμεῖς ἀνανεοῦσθε τὴν γνώμην, καθ' ἕτερον τρόπον τὴν νοερὰν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, ἥτις νοεῖται ψυχὴ, προσεπιδιδόντες καὶ ἄφυκτον ταύτην τῆς ἁμαρτίας διοριζόμενοι· κἂν ὅτι μάλιστα καὶ ψυχὴν σαρκικὴν γεγράφατε. πόθεν μαθόντες οὐ συνεπίσταμαι. οὔτε γὰρ ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν ἐστιν εὑρεῖν τοῦτο, οὔτε ἐν τῷ κοινῷ τῶν ἀνθρώπων λογισμῷ. τοῦ κυρίου λέγοντος, μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεννόντων τὸ σῶμα. τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι. καὶ πῶς εἰ σαρκικὴ ἡ ψυχὴ καθ' ὑμᾶς, οὐ συνθνήσκει τῷ σώματι καὶ συμφθείρεται; πῶς δὲ καὶ ὁ Πέτρος τὰς ἐν ᾅδου κατεχομένας ψυχὰς, πνεύματα ὀνομάσας ἔλεγεν, ἐπορεύθη τοῖς ἐν φυλακῇ κατακεκλεισμένοις πνεύμασιν εὐαγγελίσασθαι τὴν ἀνάστασιν. ἀλλὰ ὑμεῖς πάντα παρὰ φύσιν λέγετε καὶ ὀνομάζετε. ἵνα μήποτε κατὰ φύσιν διηγούμενοι τὴν οἰκονομίαν, ἐπαληθεύσητε τῷ λόγῳ ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ἀληθῶς ὁ χριστός. εἰρήκατε γὰρ ὅτι φωνὴ θεοῦ ἐστιν ἡ λέγουσα· ὅτι ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐπιμελῶς ἐκ νεότητος. οὐ νοοῦντες ὅτι ἐκ νεότητος εἰρηκὼς, τὸ ἐξ ἐπισπορᾶς καὶ ἐπίκηρον ἐδήλωσε. διὰ τοῦτο ὤμοσε κύριος τῷ δαβὶδ ἀλήθειαν ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ἀναστῆσαι τὸν χριστὸν τὸ κατὰ σάρκα· οὐχὶ ἄνδρα ἐκ μεταποιήσεως θεότητος ὀφθησόμενον. ἐπεὶ, τίς ἦν χρεία, τοῦ ὁμόσαι τῷ δαβὶδ τὸν κύριον. ἀλλὰ λαβόντα τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἐν ἀνοχῇ τῆς γεννήσεως τῆς ἐκ γυναικὸς καὶ αὐξήσεως ἡλικίας τῆς καθ' ἡμᾶς, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος, ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν. παραπλησίως δὲ, ὅτι οὐκ ἐκ σπέρματος, ἀλλ' ἐκ πνεύματος. τῶν δὲ αὐτῶν, ὅτι οὐχ ἑτέρωθεν, ἀλλ' ἐκ σπέρματος τοῦ δαβὶδ, καὶ τοῦ ἀβραὰμ καὶ τοῦ ἀδὰμ, ὡς γέγραπται. πῶς οὖν παρελθόντες τὰς ἁγίας γραφὰς, καὶ τῆς ἀληθείας τὴν φανέρωσιν λέγετε, ὅτι εἰ μὴ ἐξ αὐτῆς ἀνὴρ ὤφθη, ἀλλὰ λαβὼν ἀνθρωπίνην ὕπαρξιν, ἐγένετο ἄνθρωπος; πρὸς ἄνδρα ἄρα συνήφθη. ἔσται δὲ καὶ ὁ σταυρωθεὶς κύριος τῆς δόξης ἄνθρωπος. ἐὰν οὖν ἀκούσητε τοῦ πέτρου λέγοντος, τοῦτον καὶ χριστὸν καὶ κύριον ὁ θεὸς ἐποίησε τὸν ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ἐπὶ τίνος τὴν ποίησιν λαμβάνετε; εἰ μὲν ἐπὶ τῆς τοῦ λόγου θεότητος, τί ἔτι ἀρειανοῖς μέμφεσθε, τὰ ἴσα ἐκείνοις φρονοῦντες; εἰ δὲ ἐπὶ τῆς ἐν τῷ λόγῳ τοῦ δούλου μορφῆς, καὶ πάλιν ἑαυτοῖς μάχεσθε. ἀλλ' οὐχ οὕτως ὑμεῖς πεπιστεύκατε. πάλιν γὰρ λέγετε. εἰ ἡ ἁμαρτήσασα φύσις ἐν θεῷ γέγονεν ἁμαρτίαν μὴ ποιήσασα, ἀνάγκῃ τοίνυν κατέχεται. τὸ δὲ ἀνάγκῃ κατεχόμενον, βίαιόν ἐστιν. εἴπατε τοίνυν, εἰ τὸ μὴ ἁμαρτάνειν κατ' ἀνάγκην γίνεται, τὸ ἁμαρτάνειν κατὰ φύσιν ἔσται; δώσετε οὖν τὸν τῆς φύσεως δημιουργὸν τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἐνεργόν· εἰ δὲ βλασφημία ἐστὶ τὸ τοιοῦτο, κατὰ ἀνάγκην δὲ τὸ ἁμαρτάνειν συμβέβηκεν, πρόδηλον ὅτι τὸ μὴ ἁμαρτάνειν κατὰ φύσιν γέγονε. διὰ τοῦτο

eò quod à quo quis vincitur, eius quoque mancipium reddatur. Horum sententiam vos renouatis, sed diuersa ratione intellectualem hominis naturam (quæ anima existimatur) etiam illi subiicientes, eamque peccatum vitare non posse, describetis, quantumcunque hæc de carnali anima dicta velitis. Vnde hæc acceperitis, conscius non sum, quum neque in sacris literis id inueniatur, neque in communi hominum sensu, Domino præcipiente: A Ne timueritis illos, qui corpus occidunt, quum animam occidere nequeant. Atqui, si carnalis est anima, cur non vnà cum corpore & moritur & perit? & cur potius animas apud inferos detentas, spiritus nominauit, quum inquit: *Profectus est, vt spiritibus in carcere detentis, læta de resurrectione annunciaret*. Sed vos, præter naturam omnia dicitis & appellatis ne pro natura rerum verba facientes, negocij fidem approbetis, nimirum, quod Verbum homo vere sit factum. Dicitis enim vocem Domini esse, quæ doceat mentem hominis plane in iuuentute inclinatam esse ad B malum: non intelligentes, per iuuentutem indicare id lolij, quod homini ex superseminatione inhæsit, ideoque Dominus vere Dauid iurans promisit ei, ex fructu ventris ipsius nasciturum Christum secundum carnem, non, quòd vir aliquis ex transformatione deitatis specietenus sese ostenderet. Alioqui, quid opus fuit, vt *Dominus Dauidi* de sobole iuraret? sed hoc est quod promisit, Christum nempe formam accepturum esse, incommo- C daque ex fœmina nascendi subiturum, crescêdique gradus pro ætate, idque nostro more vt dicit Apostolus: *Quandoquidem igitur pueri participes fuere sanguinis & carnis, ipse quoque itidem eorundem particeps esse voluit*, itidem (inquam) quia non ex seminibus, sed ex spiritu: eorundem vero, quia non diuersorum, sed ex semine Adæ, Abrahæ, ac *D*auidis, vt scriptum est. Cur igitur prætermissa sacra scriptura, ac manifesta veritate, dicitis non nisi virum ex Maria apparuisse, eumque assum- D pta humana substantia, hominem esse factum? In virum igitur abiit *D*eus, dominusque gloriæ qui crucifixus est, homo habendus est? Quòd si igitur audieritis Petrum loquentem: *Christum & Dominum fecit, hunc ipsum Iesum, quem vos crucifixistis*: de quo hoc vocabulum, *fecit*, intelligitis, si de Verbi diuinitate? cur igitur Arianos reprehenditis, quũ idem cum illis sentiatis? Sin vero de forma serui, quæ fuit in Verbo, cur nobiscum pugnare contenditis? Verum nequaquam ita creditis. Rursum enim dicitis, quod si peccatrix E natura, in Deo peccatum non fecit, necessitate igitur coercetur: quod autem necessitate coercetur, violentum est. Sed dicite mihi, si non peccare ex necessitate fit, an ne ergo peccare secundum naturam fiet? Quod si ita, statuetis naturæ conditorem (quod blasphemum est) peccati esse opificem. Sed accidentaria & superuêtitia est ea peccandi necessitas: ergo certum est, in nõ peccando naturam adesse.

Ideoque in Verbi diuinitate apparens serui forma, non necessitati subiecta fuit, sed vi ac natura innocentem se præstitit, dissoluens necessitatis conditionem, & legem peccati, & captiuitatis tyrannum captiuauit, vt dicit Propheta: *Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem*: verbumque contra hostem, serui formam obiiciens ac prætendens, victoriam confecit, per eum qui antea victus fuit. Ideoque omnem tentationem absoluit Iesus, quoniam omnia assumpsit quæ tentationis periculum subire poterant, vnde effectum est, vt pro nobis victoriam operatus sit, dicens: *Bono animo sitis, ego vici mundum*. Non enim contra deitatem, cuius ignoratione tenebatur, bellum suscepit diabolus: nunquam enim tantæ audaciæ fuisset, Ideóque ab illo dictum est: *Si tu es Filius Dei*: sed aduersum hominem hostilia tentauit, quem antea deceperat, eoque decepto in omnes homines malitiam suam propagauit. Nimirum etiam animā Adæ in condemnatione mortis detenta, clamabat ad suum dominum perpetuo, & cum ea cæteri qui Deo per legem naturæ placuerunt, vnà cum Adam detinebantur, simulq; in mœrore erant ac vociferabantur: Misertus igitur hominis à se creati *Deus*, statuit per mysterium nouæ manifestationis humano generi conciliare salutem, inimicumque, qui per inuidiam deceperat, profligare, & incogitabilem hominis ad Deum exaltationem, & cum Deo coadunitionem efficere, communionemque inter ipsos natura & veritate constituere. Dimisit ergo Verbum quod Deus erat, vt primi hominis opifex, homo efficeretur ad hominis viuificationem, & demolitionem inimici. Natus igitur ex fœmina, formam hominis ex primaria & originali creatione in se restituit, exhibita carne quæ libidinib. carnalibus & cogitationibus careret in imagine nouitatis. Hūc enim hominem non voluntas carnis, sed sola duntaxat voluntas deitatis constituit: Siquidē tota Verbi natura adfuit ad exhibendā humanam formam & carnem visibilem, ex secundo Adam oriundam, non diuisione personarum, sed coëssentia deitatis & humanitatis. Ea enim de causa accedebat diabolus ad Iesum, tanquam ad hominem: cæterùm, non inueniens in eo veteris suæ superseminationis vestigia, neque in præsenti tentatione vllum successum, superabatur cum pudore: atque in hæc verba prorupit: *Quis iste qui venit ex Edom?* hoc est, ex terra hominum, incedens cum tanta potentia & robore? Atque ex eadem ratione est, quod loquitur Dominus: *Venit princeps mundi huius, & in me non inuenit quicquam*. Certe & animam & corpus integrum primi Adæ, didicimus habere secūdum Adam. Nam si de substātia hominis nihil erat in Christo, quomodo corpus eius inueniri potuit qui dicit, in se inuentum esse nihil eorum, quæ in Adam operatus erat diabolus? atque ita extinctum est peccatum in Christo, eaque de causa scriptura testatur, quod peccatum non fecerit, neque inuentus sit dolus in ore eius.

Cur

Διὰ τοῦτο ἐν τῇ τοῦ λόγου θεότητι ὀφθεῖσα ἡ τοῦ δούλου μορφή, οὐκ ἀνάγκῃ ὑποκειμένη, ἀλλὰ φύσει καὶ δυνάμει, τὴν ἀναμαρτησίαν ἀποδείκνυται, διαλύσασα τὸν τῆς ἀνάγκης ὅρον, καὶ τὸν τῆς ἁμαρτίας νόμον, καὶ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας τύραννον αἰχμαλωτεύσας, ὥς φησιν ὁ προφήτης, ἀνέβης εἰς ὕψος, ᾐχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν. τὴν γὰρ μορφὴν τοῦ δούλου κατὰ τοῦ ἐχθροῦ προβαλλόμενος ὁ λόγος, τὴν νίκην πεποίηται διὰ τοῦ ποτὲ ἡττηθέντος. διὰ A τοῦτο καὶ πάντα πειρασμὸν συνετέλεσεν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα ἔλαβε τὰ πειρασμοῦ πεῖραν ἐσχηκότα, δι᾽ ὧν τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων νίκην πεποίηται λέγων, θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. οὐ γὰρ πρὸς θεότητα τὸν πόλεμον ἤρατο ὁ διάβολος, ἣν ἠγνόησεν. οὐ γὰρ ἐτόλμα. διὰ τοῦτο ἔλεγεν, εἰ σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. ἀλλὰ πρὸς ἄνθρωπον, ὃν πάλαι πλανῆσαι ἴσχυσε, καὶ ἐξ ἐκείνου εἰς πάντας ἀνθρώπους ἐξέτεινε τῆς κακίας αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν. τῆς δὲ τοῦ ἀδὰμ ψυχῆς ἐν καταδίκῃ θανάτου κατεχομένης, B καὶ βοώσης πρὸς τὸν ἑαυτῆς δεσπότην διαπαντός, καὶ τῶν εὐαρεστησάντων τῷ θεῷ, καὶ δικαιωθέντων ἐν τῷ φυσικῷ νόμῳ, συγκατεχομένων τῷ ἀδάμ, συμπενθούντων τε καὶ συμβοώντων, ἐλεήσας ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ὃν ἐποίησεν, ηὐδόκησε διὰ μυστηρίου φανερώσεως, καινότητος σωτηρίαν κατεργάσασθαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ καθαίρεσιν μὲν ποιήσασθαι, τοῦ διὰ φθόνον ἀπατήσαντος ἐχθροῦ, ὕψωσιν δὲ ἀσυλλόγιστον ἀναδεῖξαι τοῦ ἀνθρώπου, τῇ πρὸς τὸν ὕψιστον ἑνώσει καὶ κοινωνίᾳ, C φύσει καὶ ἀληθείᾳ. διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ λόγος θεὸς ὤν, καὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου δημιουργὸς γενέσθαι ἄνθρωπος, εἰς ζωοποίησιν μὲν τοῦ ἀνθρώπου, καθαίρεσιν δὲ τοῦ ἀδίκου ἐχθροῦ, καὶ ἐγεννήθη ἐκ γυναικὸς ἐκ τῆς πρώτης πλάσεως, τὴν ἀνθρώπου μορφὴν ἑαυτῷ ἀναστησάμενος, ἐν ἀποδείξει σαρκὸς δίχα σαρκικῶν θελημάτων, καὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, ἐν εἰκόνι καινότητος. ἡ γὰρ θέλησις, θεότητος μόνης, ἐπειδὴ καὶ φύσις ὅλη τοῦ λόγου, ἐν ἀποδείξει μορφῆς τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς τῆς D ὁρωμένης τοῦ δευτέρου ἀδάμ, οὐκ ἐν διαιρέσει προσώπων, ἀλλ᾽ ἐν ὑπάρξει θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. διὰ τοῦτο γὰρ προσῆλθεν ὁ διάβολος τῷ ἰησοῦ, ὡς ἀνθρώπῳ. μὴ εὑρίσκων δὲ ἐν αὐτῷ τῆς παλαιᾶς αὐτοῦ ἐπισπορᾶς γνώρισμα, μὴ δὲ τῆς πρὸς τὸ παρὸν ἐπιχειρήσεως προχώρησιν, ἡττᾶτο αἰσχυνόμενος καὶ νικώμενος· καὶ ἀπειπών, ἔλεγε. τίς οὗτος ὁ παραγινόμενος ἐξ ἐδώμ. τουτέστιν, ἐκ γῆς ἀνθρώπων, διαβαίνων μετὰ ἰσχύος. διό, καὶ ὁ κύριος ἔλεγεν. ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ E κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρίσκει οὐδέν. καί τοι καὶ σῶμα καὶ ψυχήν, καὶ ὅλον εἶχε τὸν πρῶτον, ὁ δεύτερος ἀδάμ. εἰ γὰρ περὶ ὑπάρξεως ἀνθρώπου ἦν τὸ οὐδέν, πῶς τὸ σῶμα εὗρε τὸ ὁρώμενον εἰρηκότος οὐδέν; ἀλλ᾽ οὐχ εὗρεν ἐν αὐτῷ ὧν αὐτὸς εἰργάσατο ἐν τῷ πρώτῳ ἀδάμ, καὶ οὕτως καταλέλυται ἡ ἁμαρτία ἐν χριστῷ. διὰ τοῦτο καὶ ἡ γραφὴ μαρτυρεῖ, ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ·

πῶς

πῶς οὖν λέγετε, ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ἀναιχμαλώτιστον γενέσθαι, τὸν ἅπαξ αἰχμαλωτισθέντα ἄνθρωπον, ἵνα τὸ μὲν ἀδύνατον τῷ θεῷ προσάγητε, τὸ δὲ δυνατὸν τῷ διαβόλῳ, ἀκατάλυτον αὐτὴν λέγοντες τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι αἱρετικοί, καὶ διὰ τοῦτο ἐληλυθέναι τὴν θεότητα, τὴν μὴ αἰχμαλωτιζομένην ἐν ὁμοιώσει σαρκὸς καὶ ψυχῆς, ἵνα αὐτὴ ἀναιχμαλώτιστος μείνῃ, καὶ οὕτως ὀφθῇ καθαρὰ δικαιοσύνη. τίς δὲ ἐν τούτοις ἀνθρώπων εὐεργεσία, εἰ μὴ ταυτότητι ὑπάρξεως, καὶ φύσεως καινότητι ὤφθη ὁ κύριος, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος, ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν, λέ-
» γων, ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀλήθεια. ἀλλὰ λέγετε τῇ ὁμοιώσει καὶ τῇ μιμήσει σώζεσθαι τοὺς πιστεύοντας, καὶ οὐ τῇ ἀνακαινίσει καὶ τῇ ἀπαρχῇ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πρωτότοκος γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων χριστὸς, ὅς ἐστι κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας. οὔτε γὰρ πίστις κατὰ δήλου φαινομένη πίστις ἂν λέγοιτο, ἀλλ' ἔστι πίστις ἡ τὸ ἀδύνατον ἐν δυνάμει πιστεύουσα, καὶ τὸ ἀσθενὲς ἐν ἰσχύϊ, καὶ τὸ παθητὸν ἐν ἀπαθείᾳ, καὶ τὸ φθαρτὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ, καὶ τὸ θνητὸν, ἐν ἀθανασίᾳ. τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστὶν, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος. ἐγὼ δὲ λέγω, εἰς χριστὸν, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. οὐ γὰρ ἦλθεν ἡ θεότης, ἑαυτὴν δικαιῶσαι, οὔτε γὰρ ἥμαρτεν. ἀλλ' ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς πλούσιος ὢν, ἵνα ἡμεῖς, τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ, πλουτήσωμεν. πῶς δὲ ἐπτώχευσεν ὁ θεὸς, ὅτι τὴν πτωχεύσασαν φύσιν, ἐν ἑαυτῷ ἀνελάβετο ἐν ἰδίᾳ δικαιοσύνῃ ταύτην προβαλλόμενος ὑπὲρ ἀνθρώπων πάσχουσαν, καὶ ἐξ ἀνθρώπου φανερωθεῖσαν, καὶ θεοῦ ὅλην γενομένην. εἰ γὰρ μὴ πρωτότοκος ἐγεγόνει ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, πῶς ἂν πρω-
» τότοκος ὤφθη ἐκ τῶν νεκρῶν; πῶς οὖν λέγετε, ὁ θεὸς ὁ διὰ σαρκὸς παθὼν, καὶ ἀναστάς; φεῦ τῆς βλασφημίας. ἀρειανῶν τὰ τοιαῦτα τολμήματα. ἐκεῖνοι γὰρ τὴν τοιαύτην βλασφημίαν προβάλλονται ἀδεῶς, προσποιητῶς ὀνομάζειν θεὸν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μεμαθηκότες· καίτοι τῆς γραφῆς διδασκούσης, ὅτι διὰ θεοῦ ἐν σαρκὶ αὐτοῦ τὸ πάθος γέγονε, καὶ οὐχὶ θεὸς διὰ σαρκὸς ἔπαθεν· οἱ τοίνυν τῆς ὁμοουσιότητος τὴν ὁμολογίαν προϋπισχνούμενοι, πῶς εἰς πάθος καθέλκετε τὸ ἀδιαίρετον ὄνομα; τὴν ἀμέριστον φύσιν, τὴν ἄφραστον θεότητα, τὴν ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον ὁμοουσιότητα, εἰς πάθος καθέλκοντες, καὶ ἐξ ἀναστάσεως ὁμολογοῦντες; εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ μεταποιήσας σάρκα ὁ λόγος μέχρι πάθους κεχώρηκε, μηδὲν παθητικὸν ἢ ἀνάστασιν ἐπιδεχόμενον ἐν ἑαυτῷ προσλαβόμενος, αὐτὸς ὢν εἴη ὁ παθὼν καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν; ἔσται δὲ κοινὸν τῆς τριάδος τὸ πάθος κατὰ οὐαλεντῖνον, ἀδιαιρέτου ἐκ πατρὸς τοῦ λόγου τυγχάνοντος, κατὰ θείαν φύσιν. εἰ δὲ ταῦτα οὕτω νοεῖν βούλεσθε, τίς ἡ διὰ τῶν προφητῶν ἐπαγγελία, ἢ τῶν εὐαγγελιστῶν ἡ γενεαλογία, ἢ τῶν

Cur igitur dicitur, impossibile est incaptiuabilem fieri hominem, qui semel captiuatus fuit? vt impotentiam quidem Deo, potentiam vero diabolo accommodetis, inexterminabile asserentes in humana natura peccatum, eodem modo quo cæteri hæretici? Quid? an non ideo captiuatrix deitas sub specie & similitudine carnis & animæ venit, vt & ipsa incaptiuabilis maneret, & ita se per iustitiam puram exhiberet? Quando igitur non pura fuit deitatis iustitia? & quodnam ex istis erga homines beneficium? nisi idipsum sit constitutum in identitate substantiæ ac naturæ? Visus est Dominus, vt ait Apostolus, loquens de via, quam nobis recentem & viuam instaurauit. *Ego* (inquit) *sum via, vita, & veritas.* Verum isthic respondatis, credentes seruari similitudine & imitatione, & non innouatione, hoc est, primitiis. Qui igitur Christus primogenitus inter multos fratres esse potuit: & primitiæ dormientium, caputque corporis Ecclesiæ? Non enim fides de re euidenti concepta, fides dici poterit, sed fides est, quæ in impossibili possibilitatem, & robur in imbecillitate, & patibile in impatibilitate, & corruptionem in incorruptibilitate, & mortale in immortalitate, & in paruitate magnitudinem credit, vt ait Apostolus: Ego vero (inquit) & in Christum, & in Ecclesiam, &c. Enimuero non venit diuinitas, vt se ipsam iustificaret, quippe quæ non deliquerat: sed propter nos, paupercula facta est, vt nos illius paupertate ditesceremus. At quomodo Verbum Dei pauper esse potuit? inde nimirum, quod pauperrimam naturam assumpserat, eamque pro sua iustitia, supplicia toleraturam, licet illa ipsa esset supra homines, & ex hominibus manifestata, ac Dei plane reddita, eam tamen pro hominibus offerre non detrectauit. Iam si primogenitus factus non est inter multos fratres, quomodo visus est primogenitus ex mortuis? Qur igitur dicitis, Deum per carnem passum esse & resurrexisse? O absurditatem blasphemiæ! tales sunt Arianorum temeritates. Illi enim istiusmodi blasphemiam audacter proferunt, & Filium, Deum fictitium & assimulatitium nominant, quum scriptura doceat, per Deum in carne eius passionem contigisse, non Deum per carnem passum esse. Qui igitur cõsubstantialitatis confessionem prætenditis? cur in passionem, indiuisibile nomen, impartibilem naturam, ineffabilem deitatem, incommutabilem, inalterabilémque consubstantialitatem deprimitis? Si enim Verbum transformatum in carnem ad passionem vsque perrexit, vt nihil interim in se assumeret, quod aut impatibile, aut capax resurrectionis esset, ipsum certe Verbum quatenus Verbum est, ex mortuis resurrexit, eritque illa passio vniuersæ Trinitati communis, secundum Valentinum, quum indiuisibile sit à Patre Verbum pro ratione diuinæ naturæ. Quod si hoc ita credere in animum inducitis, cuius generis (quæso) est illa Prophetarum annunciatio? aut Euangelistarum in describẽda stirpe natalium ratio: aut

aut Apostolorum testimonia? aut quid Mater isthic adhibita est? aut ætatis incrementum? aut comedendi specimen? aut nominis appellatio? Cur dictum est, Filium Dei, Filium hominis factum esse? aut hominem esse Iesum Christum, qui dedit seipsum pro nobis? aut quorsum hæ voces: *Oportet Filiū hominis multa pati, & interfici, & tertia dia resurgere ex mortuis.* Quur non creditis patibilem esse Christum, quatenus homo est: impatibilem autem, quatenus Deus? sed in arctum compressi coangustatique cogitatis, si compellamur agnoscere illum Deum & hominem, eum non vnum, & simplicis personæ, sed duos duplici persona pronunciabimus? Atqui necessum est vobis aut negotium passionis, mortis, & resurrectionis, opinionem apparitionemque meram dicere, idq; secundum Marcionem & cæteros hæreticos: aut diuinitatem Verbi patibilem nominare, prout Arius, eiusque gregales voluerūt: siquidem euoluendis sacris scripturis animaduertere poteritis, dominum in lege, & in Prophetis, & in Euangeliis ac Apostolorum scriptis, primo vbique hominem appellari, ac deinde eum passum scribi, vbi cōtra diuinitatem blasphemiæ verba erūpere possent, sed Patrem confitentur, ac Filium prædicant, & ex Maria Filium Dauidis nominant, & ex Iosephi stirpe eius originem deducunt secundum carnem, idque ratione seruilis formæ quam assumpsit, vt humanitas illius ex hominibus originata, fidem haberet: & ex Patre Deo Deus Verbum agnosceretur, ferens pro hominibus passionem in forma patibili: in patiēte corpore, impatibilitatem: in moriente immortalitatem & in sepulto, incorruptibilitatem: & in tentato, victoriam: & in veterascente, iuuentutem declarans, eò quòd vetus ille homo noster concrucifixus sit: Atque hæc est ea gratia. Nunquam autem fieri potest, vt diuinitas passionem admittat absq; corpore patiente. Neque enim perturbationem & dolorem præ se tulerit citra animam dolentem & perturbatam: neque anxiari aut orare posset citra mentem anxiam & & orantem. Nam quamuis non vitio naturæ ista contigerint, inde tamen argumēta colligas, qualis ille substantiæ fuerit. Cur igitur scribitis, Deum illum qui in carne passus est & resurrexit, patibilē esse, vnáque opera asseritis, & Patrem & Paracletum patibilem, quum idem sit nomen Deitatis, eademque natura? Hinc inspectis vestris animis, cognosci datur, vos neque Deum timere neq; obtemperare diuinis scripturis, quum & Moses de eo scribat, illum esse ignem consumentem, idemque de aduentu eius in carnem, mentionem faciat: *Prophetam* (inquiens) *ex fratribus vestris excitabit*, dominum intelligens, & vitam in ligno suspensam memoret, nempe corpus Domini, quod in vitam nostram genitum, in cruce pependit, Esaias item de Deo clamet, *Deus noster magnus & æternus, qui construxit fines terræ, non esuriet, neque fatigabitur*, & cætera deinde,

ἢ τῶν ἀποστόλων ἡ μαρτυρία, ἢ τῆς μητρὸς μαρίας ἡ παράστασις, ἢ τῆς ἡλικίας ἡ αὔξησις, ἢ τῆς βρώσεως ἡ ἐπίδειξις, ἢ τῆς κατὰ πάντα συμπαθείας ἡ ἔνδειξις, ἢ τοῦ ὀνόματος ἡ προσαγωγὴ, ἢ ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν, ἢ ὅτι ἄνθρωπος χριστὸς ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν, ἢ ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ ,, παθεῖν καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι; εἰ δὲ μὴ πιστεύετε ὅτι παθητὸς
A χριστὸς ἐπειδὴ ἄνθρωπος, ἀπαθὴς δὲ ἐπειδὴ θεὸς, ἀλλὰ στενοχωρούμενοι λογίζεσθε· ὅτι ἐὰν ὁμολογήσητε θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν χριστὸν, οὐκ ἔτι ἕνα ἀλλὰ δύο λέγετε, ἀνάγκη ὑμᾶς, ἢ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως δόκησιν λέγειν, κατὰ μαρκίωνα καὶ τοὺς ἄλλους αἱρετικοὺς, ἢ τὴν θεότητα τοῦ λόγου παθητὴν ὀνομάζειν, κατὰ ἄρειον καὶ τοὺς κατ' αὐτόν. εἰ γὰρ ἀναγινώσκοντες τὰς ἁγίας γραφὰς κατενοήσατε ὅπως ἐν νόμῳ καὶ προφήταις, εὐαγγελίοις τε καὶ ἀποστόλοις πανταχοῦ, πρῶτον, ἄνθρωπον
B προσαγορεύουσι τὸν κύριον. καὶ τότε τὸ πάθος προσαγορεύουσιν, ἵνα μή ποτε κατὰ τῆς θεότητος βλάσφημον προέωνται ῥῆμα, διὸ οὔτε γένεσιν τῆς τοῦ λόγου θεότητος εἰρήκασιν, ἀλλὰ πατέρα ὁμολογοῦσι, καὶ τὸν υἱὸν κηρύττουσιν. ἐκ δὲ μαρίας, υἱὸν δαβὶδ καὶ τοῦ ἰωσὴφ γενεαλογοῦσι τὸν χριστὸν τὸ κατὰ σάρκα, τῇ προσλήψει τῆς τοῦ δούλου μορφῆς. ἵνα τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ ἐξ ἀνθρώπων πιστευθῇ. καὶ ἐκ πατρὸς θεοῦ λόγος θεὸς ὁμολογηθῇ, φέρων τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων πάθη, τῷ ἐξ ἀνθρώπων πα-
C θητικῷ μορφώματι ἐν τῷ πάσχοντι σώματι τὴν ἀπάθειαν ἐπιδεικνύμενος. καὶ ἐν τῷ θνήσκοντι τὴν ἀθανασίαν, καὶ ἐν τῷ θαπτομένῳ τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ ἐν τῷ πειρασθέντι τὴν νίκην, καὶ ἐν τῷ παλαιωθέντι τὴν καινότητα. ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, αὕτη γάρ ἐστιν ἡ χάρις. οὐδαμοῦ δὲ θεότητος πάθος προσίεται δίχα πάσχοντος σώματος. οὔτε ταραχὴν καὶ λύπην ἐπιδείκνυται δίχα ψυχῆς λυπουμένης καὶ ταραττομένης.
D οὔτε ἀδημονεῖ καὶ προσεύχεται, δίχα νοήσεως ἀδημονούσης καὶ προσευχομένης. ἀλλὰ γὰρ κἂν μὴ ἡττήμασι φύσεως συνέβαινε τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἐπιδείξει ὑπάρξεως ἐπράττετο τὰ γινόμενα, πῶς οὖν γεγράφατε νῦν ὅτι θεὸς ὁ διὰ σαρκὸς παθὼν καὶ ἀναστάς. εἰ γὰρ θεὸς ὁ διὰ σαρκὸς παθὼν καὶ ἀναστὰς, παθητὸν ἐρεῖτε καὶ τὸν πατέρα, καὶ τὸν παράκλητον, ἑνὸς ὄντος τοῦ ὀνόματος, καὶ μιᾶς τῆς θείας φύσεως. ἐκ δὲ τῆς ῥήσεως ταύτης, ἔστι συνιδεῖν ὑμῶν τὴν διάνοιαν, ὡς μὴ φοβουμένων τὸν θεὸν, οὔτε
E πειθομένων ταῖς ἁγίαις γραφαῖς. τοῦ μὲν μωϋσέως περὶ θεοῦ γράφοντος, ὅτι ὁ θεὸς ἡμῶν, πῦρ καταναλίσκον. περὶ δὲ τῆς ἐν σαρκὶ αὐτοῦ ἐπιδημίας, προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν λέγει ἀναστη- ,, σόμενον τὸν κύριον, καὶ τὴν ζωὴν ἐπὶ ξύλου κρεμα- ,, μένην. ὡσανεὶ τοῦ σώματος τοῦ κυρίου, εἰς ζωὴν ἡμῖν γινομένου. καὶ ἠσαΐας δὲ βοᾷ, περὶ μὲν θεοῦ, λέγων, θεὸς ὁ μέγας ὁ αἰώνιος, ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πεινάσει οὔτε κοπιάσει. καὶ τὰ ἑξῆς, ,,

περὶ δὲ τοῦ πάθους, ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὤν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν. τί δέ ἐστι τὸ, εἰδὼς φέρειν μαλακίαν, ὅτι ἐκ τοῦ πεπονθότος, τὸ παθητικὸν ἐπεδείκνυτο. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ γράψον φησὶ γραφίδι ἀνθρώπου ἐν τῷ καινῷ τόμῳ, καὶ οὐ σαρκὸς ἀμόρφου. καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ λέγει. ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ δοὺς ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, διὰ τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβίδ, προσάγει τὴν ἀνάστασιν, τὸ κατὰ σάρκα λέγων, περὶ δὲ τῆς θεότητος αὐτοῦ, ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον· καὶ ὁ κύριος δὲ τὸ πάθος, ἐπὶ υἱοῦ ἀνθρώπου ἵστησι, δεικνὺς τὸ κατὰ σάρκα. περὶ δὲ τῆς θεότητος αὐτοῦ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱὸν τίς ἐστιν, εἰ μὴ μόνος ὁ πατήρ. οὐδαμοῦ δὲ αἷμα θεοῦ καθ' ὑμᾶς παραδεδώκασιν αἱ γραφαί, ἢ θεὸν διὰ σαρκὸς παθόντα καὶ ἀναστάντα. Ἀρειανῶν τὰ τοιαῦτα τολμήματα, ἐπειδὴ μήτε θεὸν ἀληθινὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ὁμολογοῦσιν, αἱ δὲ ἅγιαι γραφαί, ἐν σαρκὶ θεοῦ καὶ σαρκὸς θεοῦ ἀνθρώπου γενομένου, αἷμα καὶ πάθος καὶ ἀνάστασιν κηρύττουσι σώματος θεοῦ, ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν γενομένην. ὑμεῖς δὲ, τὸ ἔμπαλιν λέγετε ὡς σοφώτεροι τῶν ἀποστόλων, καὶ μυστικώτεροι τῶν εὐαγγελιστῶν, ἢ αὐθεντικώτεροι τοῦ κυρίου τῇ κεχρωσμένῃ ἐπιπολαίῳ εὐφημίᾳ, ἀπαρνούμενοι μὲν τὴν ἀλήθειαν, κατὰ δὲ τῆς θεότητος φθεγγόμενοι. τῆς οἰκονομίας σαφῶς καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δεικνυμένης, ἐν μὲν προβολῇ αἵματος σαρκὸς βεβαιουμένης, φωνῆς δὲ γενομένης οὐ χωρισμὸν θεότητος δηλούσης, ἀλλὰ νέκρωσιν σώματος σημαινούσης, μήτε τῆς θεότητος τοῦ σώματος ἐν τῷ τάφῳ ἀπολιμπανομένης, μήτε τῆς ψυχῆς ἐν τῷ ᾅδῃ χωριζομένης. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ῥηθὲν διὰ τῶν προφητῶν, οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. διὸ καὶ ὁ κύριος ἔλεγεν, οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ. ἀλλ' ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ τίθημι αὐτήν. τουτέστι, παρὼν ἐπιδείκνυται. διὰ τοῦτο ἐν μὲν ψυχῇ θεοῦ, ἡ κράτησις τοῦ θανάτου ἐλύετο. καὶ ἐξ ᾅδου ἀνάστασις ἐγίνετο, καὶ ταῖς ψυχαῖς εὐηγγελίζετο. ἐν δὲ σώματι Χριστοῦ, ἡ φθορὰ κατηργεῖτο, καὶ ἡ ἀφθαρσία ἐκ τάφου ἐδείκνυτο. ὥστε, οὐκ ἄνθρωπος ὡς οἴεσθε, θεοῦ ἐχωρίζετο. οὔτε θεὸς πρὸς θεὸν ἐγκατάλειψιν διηγεῖτο. οὔτε ἡ νέκρωσις ἀποχώρησις θεοῦ, ἢ ἀπὸ σώματος ἦν μετάστασις, ἀλλὰ ψυχῆς ἀπὸ σώματος χωρισμός. ὁ γὰρ ἡμέτερος, ἐκεῖ διεγράφετο θάνατος. εἰ δὲ ὁ θεὸς ἐχωρίσθη τοῦ σώματος, καὶ ἡ νέκρωσις ἐδείκνυτο. πῶς τὸ σῶμα χωρισθὲν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ, τὴν ἀφθαρσίαν ἐπεδείκνυτο; πῶς δὲ καὶ ὁ λόγος, τὴν εἰς ᾅδου ἐπίβασιν ἐποιήσατο; ἢ πῶς τὴν ἐξ ᾅδου ἀνάστασιν ἐπεδείκνυτο; μήτι γε αὐτὸς ἀντὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἀνίστατο, ἵνα τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως τὴν εἰκόνα ἁρμόσηται; καὶ πῶς οἷόν τε, περὶ θεοῦ ταῦτα ἐννοεῖν; ἀσύμφωνος τοίνυν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς ὁ ὅρος ὑμῶν. καὶ ἀάρμοστος τῆς πληρωθείσης οἰκονομίας, ἡ γνώμη ὑμῶν. καὶ τὸ, κάθου ἐκ δεξιῶν μου. οὐκ ἀνθρώπου μὲν τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ θεοῦ ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ τοῦ θεοῦ ἀξίωμα, ἀνθρώπου ἀξίωμα γέγονεν, ἵνα τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀξίωμα πιστωθῇ, εἰρη-

De passione vero ita, *Homo qui in plagis est, & nouit tolerare infirmitatem*. Quid autem sibi vult tolerare nosse infirmitatem, nisi quòd ex eo quòd passus est, patibilitatem ostendat? nã idcirco dicit: *Scribe in nouo isto codicillo stylo hominis, ac non informis carnis*. Et Apostolus: *Homo Iesus Christus qui dedit seipsum pro nobis*, idcoque ei qui ex semine Dauidis est, accommodat resurrectionem ad carnem eius alludens. Cæterum, de eius diuinitate ita loquitur: A *Viuus est enim sermo Dei, & efficax, &. secantior supra omnem gladium ancipitem*. Quin ipse Dominus, passionem in Filio hominis, hoc est, in carne sua constituit. At de diuinitate sua loquens, *Ego* (inquit) *& Pater vnum sumus, & nemo nouit Filium eius, quis sit, nisi solus Pater*. Nusquam autem sanguinem Dei citra carnem tradunt scripturæ, vel Deum citra carnem patiẽtem aut resurgẽtem. Arianorum sunt istę improbitates, quandoquidem verum Deum, Filium Dei non agnoscunt. Cæterum, sacræ scripturæ, vbi mentionem faciunt de carne, Dei B simul & carnis mentionem faciunt, aut Dei qui homo sit factus, sanguinem & passionem & resurrectionem vna commemorant, corpore Dei ex mortuis resuscitato. Vos è diuerso dicitis, quasi qui Apostolis sitis sapientiores, & in mysteriis prophetis peritiores, grauiores Euangelistis, & quasi maioris authoritatis, quàm vel ipse Dominus, ementitia illa vestra in dicendo cautione, abnegata veritate contra diuinitatem gannitis, quum res ipsa liquido pateat, & in cruce declarata sit, & sanguinis è car- C ne profluxione confirmata, non vt tandem segregatio deitatis, sed vt corporis mortificatio ostenderetur, quo tempore diuinitas, neque corpus in monumento, neque animam in inferno destituit. Hoc enim est quod dictum est per Prophetas: *Non relinques animã meam apud inferos, neque dabis sanctum tuũ videre corruptionem*, ideo quoq; Dominus loquutus est: *Nemo tollit illam à me, sed ego à meipso illã depono*, hoc est, præsens declaro. Quocirca, in animam quidem Christi mors deuicta est, resurrectioque D ab inferis deprompta, & spiritibus annunciata est: in corpore vero Dei corruptio abolita est, & incorruptibilitas è sepulchro emicuit. Quapropter non homo à Deo segregabatur, neq; Deus hominem dereliquit: neque mortificatio, spiritusque abscessio transitus erat Dei è corpore, sed animæ à corpore segregatio: Nostra enim mors ibi describebatur. Quòd si Deus segregatus fuit à corpore, & ita mors vim suam explicuit, quomodo corpus viduatũ immortali Deo, incorruptibilitatem ostendere potuit? aut quomodo Verbũ descensum suum E ad inferos peregit? aut ab inferis resurrectionem produxit? an scilicet ipsum Verbũ in vicem locumq; nostræ animæ resurrexit, vt nostræ resurrectionis imaginem concinnaret? At, quî fieri potest, vt talia de Deo cogitemus? Inconcinna igitur sacris scripturis vestra disputatio, incongrua probatæ ad plenum œconomiæ incarnationis Dei vestra sententia.

Et illud: *Sede à dextris meis: &, glorifica me æterna illa gloria:* Non, quia ſeiunctus à gloria eſſet, hoc dicit, ſed quia in corpore inglorioſo verſabatur, vt doceret non ſequeſtratam ſe à diuina gloria, ſerui ſpeciem habere, ſed eam quæ diuinitatem oſtendere poſſet: ideoque dictum eſt, *Et glorificaui te, & glorificabo*, vnam cum corpore & in corpore gloriam oſtendens, vt inquit Apoſtolus, *Tanto præſtantior Angelis factus eſt, quanto excellentius præ illis nomẽ obtinuit. Cui enim vnquam Angelorum dixit: Sede a dextris meis?* Neutiquam enim creator ille Angelorum, qui Verbum Dei eſt, præſtantior factus eſt, quaſi qui inferior fuiſſet, ſed vt formam ſerui in ſe receptam, præſtantiorem Angelis & omnibus rebus creatis oſtenderet: quandoquidem ipſe Imago Dei eſt inuiſibilis, ac primogenitus omnis creaturæ (vt ſcriptum eſt in Euangelio) *donec pareret Filium ſuum primogenitum*, ideoque in eo condita ſunt omnia, & in eo paſſio locum non habuit, & aſſertor eſt paſſionis & mortis, & per eum omnia facta ſunt, & caput corporis Eccleſiæ eſt, primogenituſque ex mortuis, *vt ſit* (inquit) *princeps in omnibus.* Quomodo igitur opificem naturalium rerum, ipſam rationem, quã Verbum dicitis, aſſeueratis ſe cum carne in vnum confudiſſe, & hominem eſſe factum? aut quomodo ille inconuertibilis & incommutabilis, neque apparentia & ſpecietenus ſerui formam conſtituens, homo factus eſt? nimirum eo modo, quo & Verbum incommutabile remaneret, hoc ipſum perdurans quod erat: & rationalis homo, Deus in terra eſſe conſpiceretur, ſiquidem cœleſtis homo erat Dominus, non, quòd è cœlo carnem ſecum attulerit, ſed quod eum qui ex terra erat, cœleſtem reddiderit. Ideoque, qualis eſt cœleſtis ille, tales etiam cœleſtes illi, qui ex eo participatum ſanctitatis habuere. Sed hic rurſum mihi dicitis, Qui igitur dominũ gloriæ crucifixerunt, vt non vnà quoque Verbum crucifixerint? Aufer mihi iſta, Verbum quidem ignominia affecerunt, dum corpus Verbi palo affigunt, ſiquidem Deus erat, qui ignominia afficiebatur: ex aſſe tamen & ex ſolido, paſſio illa carnis & animæ fuerit, eadem nimirum ratione, qua & mors & reſurrectio: ideoque dictum eſt ad Iudæos à Domino: *Soluite templum hoc, & intra triduum excitabo illud*, & vt ait Propheta: pro quibus deditus eſt in mortem anima ſcilicet eius, & nõ ipſum Verbum: ita enim Ioannes dicit, *Ipſe animam poſuit pro nobis.* Quomodo igitur poſſunt Iudæi ſoluere templum Dei, & indiſſolubile temperamentum carnis cum Verbo diſſeparare, niſi inſtar noſtri, proque noſtra ratione ſeſe habuiſſet corporis mortificatio? non enim mori potuit corpus ſine alicuius receſſu, qui ſi nullus factus eſt, ne mors quidem vlla fieri potuit. Quòd ſi mors nulla fuit, nec reſurrectio fuit. Date igitur diſſolutionem, ſeparationemque aliquam à corpore factam, vt ſcriptum eſt in Euangeliis, quod expirauerit, & inclinato capite tradiderit Spiritum, vt ſcia-

εἴρηται, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, καὶ δόξασόν με πάτερ, τῇ ἀϊδίῳ δόξῃ. οὐ χωρισθεὶς τῆς δόξης τοῦτο λέγει, ἀλλ' ἀδόξῳ σώματι γεγονὼς, ἵνα δείξῃ οὐ χωριζομένην τῆς θεϊκῆς δόξης τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, ἀλλὰ ταύτην ἐπιδεικνυμένην. διὸ λέγει, καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω. μίαν τὴν πρὸ σώματος καὶ ἐν σώματι δόξαν δεικνὺς, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος, τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσον διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα.
A τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων, κάθου ἐκ δεξιῶν μου. οὐ πάντως ὁ ποιητὴς τῶν ἀγγέλων λόγος, κρείττων γεγονὼς ἡττόνων· ἀλλὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἀνατείλασαν τοῦ δούλου μορφὴν, κρείττονα τῶν ἀγγέλων, ἢ καὶ πάσης τῆς κτίσεως ἐπιδειξάμενος, ἐπειδήπερ εἰκὼν ὢν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου. καὶ πρωτότοκος πάσης κτίσεως γέγονεν· ὡς γέγραπται καὶ ἐν εὐαγγελίοις, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. διὸ καὶ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα καὶ ἐν αὐτῷ τὸ πάθος γέγο-
B νε, καὶ αὐτὸς ἐστιν ὁ ἐλευθερωτὴς τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονε, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, ὅς ἐστι πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἵνα γένηται φησὶν ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων. πῶς οὖν τὸν δημιουργὸν τῶν λογικῶν φύσεων λόγον, λέγετε σάρκα ἑαυτῷ συγκεράσαντα, λογικὸν ἄνθρωπον γεγονέναι; καὶ πῶς ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος, καὶ οὐχὶ λογικὴν τὴν τοῦ δούλου μορφὴν συστησάμενος γέγονεν ἄνθρωπος; ἵνα καὶ ὁ λόγος ἄτρεπτος ᾖ,
C μένων ὃ ἦν, καὶ λογικὸς ἄνθρωπος ἐπὶ γῆς ὀφθῇ θεὸς ὤν. ἐπουράνιος γὰρ ἄνθρωπος ὁ κύριος; οὐχὶ ἐξ οὐρανοῦ τὴν σάρκα ἐπιδειξάμενος, ἀλλὰ τὴν ἐκ γῆς ἐπουράνιον συστησάμενος. διὸ καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι κατὰ τὴν αὐτοῦ μετοχὴν τῆς ἁγιότητος. διὸ καὶ οἰκειοῦται τὰ τοῦ σώματος. ἀλλὰ πάλιν λέγετε, πῶς τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν; ἀλλ' οὐ τὸν λόγον ἐσταύρωσαν καθ' ὑμᾶς, μὴ γένοιτο. ἀλλὰ τὸν λόγον ἠθέτησαν, τὸ σῶ-
D μα τοῦ λόγου σταυρῷ προσηλώσαντες. θεὸς γὰρ ὁ ἀθετηθείς. σαρκὸς δὲ θείου καὶ ψυχῆς, τὸ πάθος καὶ ὁ θάνατος, καὶ ἡ ἀνάστασις γέγονεν. διὰ τοῦτο ἔλεγε τοῖς ἰουδαίοις ὁ κύριος, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτὸν, ὥς φησιν ὁ προφήτης. ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ αὐτὸς ὁ λόγος. καὶ ὁ ἰωάννης δὲ λέγει, αὐτὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκεν ὑπὲρ ἡμῶν. πῶς οὖν ἴσχυσαν
E οἱ ἰουδαῖοι λῦσαι ναὸν θεοῦ, καὶ τὴν ἄλυτον σύγκρασιν τῆς σαρκὸς πρὸς τὸν λόγον γενομένην χωρίσαι, εἴ γε καθ' ὑμᾶς ἔχει τοῦτον τὸν τρόπον ἡ τοῦ σώματος νέκρωσις. οὔτε γὰρ ἂν ἐνεκρώθη τὸ σῶμα, εἰ μή τινος ἐχωρίσθη. εἰ γὰρ μὴ λύσις γέγονεν, οὔτε θάνατος γέγονεν. εἰ δὲ θάνατος οὐ γέγονεν, οὔτε ἀνάστασις γέγονε. δότε οὖν τὴν λύσιν καὶ τὸν χωρισμὸν τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος γενόμενον, ὡς γέγραπται ἐν εὐαγγελίοις, ὅτι ἐξέπνευσε, καὶ ὅτι κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα, ἵνα ἴδωμεν,

ποῖον πνεῦμα ὑπειλήφατε ἀποκεχωρηκέναι τοῦ σώματος, καὶ τὴν νέκρωσιν γεγονέναι. εἰρήκατε γὰρ ὅτι σάρκα τὴν αὐτὸς αὐτὸν συγκεράσας ἑαυτῷ ὁ λόγος, ἔδειξε τὸν ὄντως λογικὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον. εἰ τοίνυν ὁ λόγος ἀπεχώρησε τοῦ σώματος, καὶ οὕτως ἡ νέκρωσις γέγονε· κατὰ θεοῦ ἴσχυσαν οἱ ἰουδαῖοι λύσαντες τὴν ἄλυτον σύγκρασιν. οὔτε οὖν ὁ ἡμέτερος ἐκεῖ γέγονε θάνατος, εἰ θεοῦ χωρισθέντος ἡ νέκρωσις τοῦ σώματος γέγονε. πῶς δὲ καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ χωρισθὲν, ἐν ἀφθαρσίᾳ διέμεινεν; ἔσται δὲ ἡ μὲν τρῶσις, τοῦ σώματος, τὸ δὲ πάθος, τοῦ λόγου. διὰ τοῦτο γὰρ, καὶ θεὸν παθόντα λέγετε ἀκολούθως ἑαυτοῖς φθεγγόμενοι· μᾶλλον δὲ συμφώνως τοῖς ἀρειανοῖς. τοῦτο γὰρ ἐκεῖνοι δογματίζουσιν. ἔσται δὲ καὶ ἐξ ἀναστάσεως ἐγειρόμενος ὁ λόγος καθ' ὑμᾶς. ἀνάγκη γὰρ ἵνα ἐξ ἅδου τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναστάσεως εἰληφέναι, ἵνα τελεία ᾖ ἡ ἀνάστασις, καὶ τοῦ θανάτου ἡ λύσις, καὶ τῶν ἐκεῖσε πνευμάτων ἡ ἀπόλυσις· εἰ δὲ ταῦτα ὁ λόγος πέπονθε, ποῦ τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον τοῦ λόγου; πῶς δὲ καὶ ἀπαρακαλύπτως ὀφθεὶς ὁ λόγος ἐν τῷ ἅδῃ, ἐνομίσθη ἐν τῷ θανάτῳ ὡς ἄνθρωπος; πῶς δὲ καὶ τοῖς ἰουδαίοις ἔλεγεν ὁ κύριος, ἐγὼ ἐγερῶ αὐτὸν, καὶ οὐχὶ ἐγὼ ἐξ ἅδου ἀνίσταμαι; εἰ γὰρ ὁ λόγος ἐν θανάτῳ γεγονὼς χρείαν εἶχε τοῦ ἐγείροντος αὐτὸν ἐκ θανάτου, οὐκ αὐτοῦ ἔσται ἡ νίκη. ἀλλὰ τοῦ ἐγείροντος αὐτόν. πῶς δὲ καὶ διὰ τῶν προφητῶν προεσημαίνετο περὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; πῶς παρὼν ὁ κύριος ἔλεγε πληρῶν τὴν ἐπαγγελίαν;
» τὴν ψυχήν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν, ἣν ἵνα ψυχὴν πνεῦμα οὖσαν σαφῶς αἱ ἅγιαι γραφαὶ διδάσκουσι, καὶ ὁ κύριος δὲ εἰρηκὼς τὸ μὲν σῶμα ἀποκτεινόμενον, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι, ἅτε δὴ πνεῦμα οὖσαν. τούτῳ τῷ πνεύματι ἐταράχθη ὁ ἰησοῦς, τούτου τοῦ πνεύματος ἡ ἀποχώρησις γέγονεν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ οὕτως ἐνεκροῦτο τὸ σῶμα, καὶ αὐτοῦ γέγονεν ἡ λύσις, θεοῦ τοῦ λόγου ἀμεταθέτως ἔχοντος, πρός τε τὸ σῶμα πρός τε τὴν ψυχὴν, πρός τε ἑαυτὸν, ἐν ἐπιδείξει ἀτρεπτότητος. ἐν δὲ τῇ καθ' ἡμᾶς γινομένῃ ἐν αὐτῷ μορφῇ, τὸν ἡμέτερον διέγραφε θάνατον. ἵνα ἐν αὐτῇ, καὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἁρμόσηται ἀνάστασιν. ἐξ ἅδου μὲν τὴν ψυχὴν, ἐκ τάφου δὲ τὸ σῶμα ἐπιδεικνύμενος. ὅπως ἐν θανάτῳ, καταλύσῃ τὸν θάνατον ἐν ἐπιδείξει ψυχῆς. ἐν δὲ τῷ τάφῳ καταργήσῃ τὴν φθορὰν ἐν ταφῇ σώματος. ἐξ ἅδου καὶ τάφου, τὴν ἀθανασίαν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἐπιδεικνύμενος, ἐν μορφῇ τῇ καθ' ἡμᾶς τὴν ἡμετέραν ὁδεύσας ὁδὸν, καὶ τὴν καθ' ἡμῶν γινομένην κατοχὴν λύσας, καὶ τοῦτο ἦν τὸ θαυμαστόν. αὕτη γὰρ γέγονεν ἡ χάρις. ὑμεῖς δὲ σάρκα μόνην προσομολογοῦντες,

οὔτε

mus qualem spiritum suspicamini excessisse è corpore, atque inde mortem obuenisse. Dixerunt enim Verbum se cum carne inatremperabili commiscuisse, & sese reuera rationalem & perfectum hominem exhibuisse. Si igitur Verbum excessit è corpore, atque ita mortificatio obuenit, vim contra Deum habuerunt Iudæi, quum soluerent indissolubilem temperaturam, atque ita ne nostra quidem mors ibi locum suum habere potuit, siquidem secessus Dei è corpore mortem induxit. A Cæterum, quî (quæso) corpus segregatum ab incorruptibili Deo incorruptibile perdurare potuit? Nam ita futurum est, vt vulneratio corporis, passio ipsius Verbi habeatur. Hinc enim proficiscitur, quòd Deum passum esse asseueratis. Congrua vox, & quæ optimè vos deceat, & quæ cum Arianis pulcherrime conuenerit. Idem enim ipsi in suis dogmatibus statuunt, excitabiturque ipsum Verbum ex resurrectione & pro vestra opinione. Necesse quippe est, aliquem ab inferis initium surgendi arB ripuisse, vt plena ac perfecta sit ipsa resurrectio, & mortis dissolutio, spirituumque qui ibi detenti erant, dimissio. Quòd si hæc ipsa Verbum sustinuit, vbi (quæso) est incommutabilis illa & constans sine alteratione natura Verbi? Quomodo item inopertum Verbum, visum apud inferos habitum fuit in morte pro homine? aut cur Iudæis dixit dominus, *Ego excitabo eum*, & non ab inferis excitabor? Si enim Verbum mortuum fuit, opus erat vt ab aliquo excitaretur, ac propterea non illi C victoria mortis: sed excitatori ascribenda fuerit: non igitur erit ipsius victoria, sed eius qui ipsum excitauit. Aut cur per Prophetas, de anima sua quid futurum esset, prænunciauit, aut cur, quod prænunciatum fuit, ipse iam præsens non opere compleuit? promissorumque fidem asseruit: *Ego* (inquiens) *animam meam pono pro ouibus meis*, quam quidem animam Spiritum eius esse sacræ literæ demonstrant. Idemque à Domino ostensum, quum diceret, corpus ab hominibus occidi posse, D animam non posse, vtpote spiritum. Hic ille spiritus est quo conturbatus est Iesus, hic spiritus è corpore in patibulo excessit, atque inde factum est, vt mortuum sit corpus, atque talis fuit illa dissolutio, quum interim Verbum Deus intransibiliter se haberet ad corpus & ad animam, & ad seipsum qui erat in sinu Patris, ad specimen documentumque incommutabilitatis. Et in sua ad nostri similitudinem forma, nostram inibi depingens mortem, vt in ea resurrectionem pro nobis concinnaret, ex sepulchro quidem corpus, animam vero ex E orco reducem faceret, vt in morte mortem dissolueret, per exhibitionē animæ: & per sepulchrum corporis, in sepulchro corruptionem aboleret. Ex orco vero & ex sepulchro, immortalitatem & incorruptibilitatem ostendit, in forma nobis consimili nostram viam emensus, nostramque detentionem relaxans Et hoc ipsum eximij miraculi fuit: in hoc enim est sita gratia. Vos autē solam carnem agnoscentes,

Vu neque

neque peccati condemnationem ostendere potestis, neque mortis dissolutionem, neque resurrectionis consummationem, neque Verbi incommutabilitatem, eò quòd extra sacras literas euagamini, ea loquentes quæ Ariani cauillantur: quum tamen de anima clare doceatur in literis sacris, & res ipsa consummata exhibitaque sit ad plenum, cum omni genere documentorum. Alij porro hæretici, visibilem agnoscentes, non credunt eius diuinitati, alij contra, agnoscentes deitatem, natiuitatem carnis inficiatur: alij rursus, qui etiam cum deitate carnem recipiunt, negant eum habuisse animæ naturam, similesque efficiuntur furiosis Arianis, qui connectunt flexuosas & obliquas propositiones, quo simpliciores capiant istiusmodi tricis, ipsi interim hæsitabundi in fide. Itidem & ipsi consueuere loqui. Ecquisnam ille, qui genitus ex Maria est, Deúsne, an homo? vt si dicas eum hominem, te à Fide deitatis auertant, adstipulatore ... que sibi reddant & suffragatorem, sociumque hæreticis addant, qui istius rei incredulitate laborant. Quòd si dicas eum Deum esse, genitæ carnis incredulitatem moliuntur, vt in eorum gregem abducaris, qui ista negant. Deinde & ita sciscitantur, Ecquisnam ille, qui passus est? quis item ille, qui crucifixus est? deus ne an homo? vt si pronuncies eum Deum esse, blasphemum quid dicas secundum impios Arianos: Sin autem eum respondeas hominẽ fuisse, existimeris Iudaicè loqui. Ea de causa sacræ scripturæ ineffabiliter verbum ex Patre Deum esse, & extremis temporibus hominem genitum prædicant, quo neq; non crederetur Deus neque carnis genitura negaretur. Vbi autem carnis vocabulum, ibi totius corporis compago absque peccato intelligenda est: vbi item nomen hominis, ibi passionem constituunt, neque præuaricantur, sed vt vbique scriptum est in sacris literis, veram de diuinitate Verbi incõmutabilitatem & ineffabilitatem vna voce deprædicant. Ideoque de Verbo, vt de Deo mentionem faciunt. Ast vbi de homine agitur, originem natalium, prosapiamque describunt, vt vtrinque idem naturalis & verus intelligatur. Deus quidem æternitate diuinitatis, & rerũ procuratione: homo autem enixu fœminæ & incremento ætatis: ac Deus rursum, ac potens ex viuificandi beneficiis, & ex miraculorum designationibus, homo vicissim ex iis, quæ in nostrum genus cõpetunt passionibus, & infirmitatibus, agnoscatur: rursus Deus, ex operatione immortalitatis, & incorruptibilitatis, & incommutabilitatis: homo cõtra, ex supplicio crucis, & sanguinis profluuio, & corporis sepultura, & descensu ad orcum, & resurrectione ab inferis sentiatur. Ita Christus, vt homo quidem, ex mortuis excitatur: sed tamen, vt Deus excitat mortuos. Stolidi igitur qui diuinitati eius passionem ascribunt, aut eius humanitati fidem non habent, aut qui vnum in duo separãt, aut qui carnis eius dimensionem conantur facere, & quantum & quomodo prẹter sacras scripturas definiunt.

Istiusmo-

οὔτε τῆς ἁμαρτίας τὴν κατάκρισιν δεῖξαι δύνασθε, οὔτε τοῦ θανάτου τὴν κατάλυσιν, οὔτε τῆς ἀναστάσεως τὴν τελείωσιν, οὔτε τοῦ λόγου τὴν ἀτρεπτότητα, ἐπειδὴ ἔξω τῶν ἁγίων γραφῶν βεβήκατε, λαλοῦντες, ἃ ἀρειανοὶ σοφίζονται, φανεροῦ ὄντος τοῦ περὶ ψυχῆς λόγου ἐν γραφαῖς ἁγίαις, καὶ τῆς πληρωθείσης οἰκονομίας, ἐν ἐπιδείξει πάσης πληρώσεώς τε καὶ τελειότητος. ἀλλ' οἱ μὲν τῶν αἱρετικῶν, τὸν ὁραθέντα ὁμολογοῦντες,
A ἀπιστοῦσιν αὐτοῦ τῇ θεότητι· οἱ δὲ ὁμολογοῦντες θεὸν, ἀρνοῦνται αὐτοῦ τῆς σαρκὸς τὴν γένεσιν. οἱ δὲ σάρκα προσομολογοῦντες, ἀρνοῦνται αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τὴν ἐπίδειξιν· καὶ γεγόνασι κατὰ μιμικοὺς παῖδας τῶν ἀρειανῶν, τῶν συμπλεκόντων τὰς στραγγαλιώδεις καὶ σκολιὰς προτάσεις· ἵνα ταύταις ἐπαπορουντες, εὑρίσκωσι τοὺς ἀκεραίους αὐτοὶ ἄποροι ὄντες τῆς πίστεως. ὁμοίως καὶ αὐτοὶ λέγειν μεμαθήκασι, τίς ὁ γεννηθεὶς ἐκ μαρίας, θεὸς ἢ ἄνθρωπος; εἶτα ἐὰν μὲν
B εἴπῃ, ἄνθρωπος, ἀπιστήσει αὐτοῦ τῇ θεότητι, σύμφωνος γινόμενος τοῖς ταύτῃ ἀπιστήσασιν αἱρετικοῖς. ἐὰν δὲ εἴπῃ θεὸς, ἀρνήσηται αὐτοῦ τῆς σαρκὸς τὴν γένεσιν, καὶ συνεχθῇ τοῖς ταύτην ἀπαρνουμένοις αἱρετικοῖς. εἶτα δ' αὖ πάλιν, τίς ὁ παθών; τίς ὁ σταυρωθείς; θεὸς, ἢ ἄνθρωπος; ἵνα ἐὰν μὲν εἴπωσι, θεὸς, βλάσφημον προέσθαι ῥῆμα κατὰ τοὺς ἀσεβοῦντας ἀρειανούς. ἐὰν δὲ εἴπωσιν, ἄνθρωπος, ἰουδαϊκῇ πάλιν φθέγξωνται ὑπολήψει. διὰ τοῦτο αἱ ἅγιαι γραφαὶ,
C θεὸν ἀφράστως ἐκ πατρὸς κηρύττουσι τὸν λόγον, καὶ τὸν ἐπ' ἐσχάτων ἐκ παρθένου ἄνθρωπον γεννηθέντα. ἵνα μήτε θεὸς ἀπιστηθῇ, μήτε σαρκὸς γέννησις ἀρνηθῇ. ὅπου γὰρ σαρκὸς τὸ ὄνομα, ἐκεῖ πάσης τῆς συστάσεως ἡ ἁρμονία, χωρὶς ἁμαρτίας. καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνθρώπου, τὸ πάθος ἱστῶσι. καὶ οὐχ ὑπερβαίνουσιν ὡς γέγραπται ἐν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς. περὶ δὲ τῆς θεότητος τοῦ λόγου, τὴν ἀτρεπτότητα καὶ τὴν ἀφραστότητα ὁμολογοῦσι. διὰ τοῦτο θεολογεῖται μὲν ὁ λόγος, γενεαλογεῖται δὲ ἄνθρω-
D πος, ἵνα πρὸς ἑκάτερα ᾖ ὁ αὐτὸς, φυσικῶς καὶ ἀληθινὸς θεὸς, πρὸς τῇ ἀϊδιότητι τῆς θεότητος, καὶ τῇ δημιουργίᾳ τῆς κτίσεως, ἄνθρωπος δὲ, πρὸς τῇ γεννήσει τῇ ἐκ γυναικὸς, καὶ τῇ αὐξήσει τῆς ἡλικίας. καὶ θεὸς μὲν, πρὸς ταῖς ζωτικαῖς εὐεργεσίαις, καὶ δυνατὸς ταῖς θαυματουργίαις. ἄνθρωπος δὲ, πρὸς ταῖς ὁμοιοτρόποις συμπαθείαις, καὶ ταῖς καθ' ἡμᾶς ἀσθενείαις. καὶ θεὸς μὲν, λόγος ἐν ἐπιδείξει τῆς ἀθανασίας καὶ ἀφθαρσίας, καὶ ἀτρεπτότητος. ἄνθρωπος δὲ, τῇ προσηλώσει τοῦ
E σταυροῦ, καὶ αἵματος ῥύσει, καὶ ταφῇ σώματος, καὶ καταβάσει ᾅδου καὶ ἀναστάσει τῇ ἐκ νεκρῶν. οὕτως ὁ χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται. καὶ θεὸς ὢν, ἐγείρει τοὺς νεκρούς. μάταιοι οὖν οἱ θεότητι αὐτοῦ πάθος προσάγοντες, ἢ τῇ ἐνανθρωπήσει αὐτοῦ ἀπιστοῦντες, ἢ τὸν ἕνα δύο λέγοντες, ἢ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τὴν διαμέτρησιν ποιεῖσθαι ἐπιχειροῦντες καὶ τὸ ποσὸν, ἢ πῶς παρὰ τὰς γραφὰς λέγειν τολμῶντες·

τοιαύ-

τοιαύταις γὰρ ὑπονοίαις ὠλίσθησε τῶν αἱρετικῶν ἡ διάνοια. Μαρκίωνος μὲν, ὑπερβολὴν βλασφημίας ἐκκλίναντος· Μανιχαίου δὲ, δι' ὑπόνοιαν ἁμαρτίας ἐκτραπέντος· Οὐαλεντίνου δὲ, διὰ πρόφασιν γνώσεως πλανηθέντος. τοῦ δὲ Σαμοσατέως Παύλου, καὶ τοῦ λεγομένου Φωτεινοῦ, καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς δι' ἀπιστίαν θεότητος ἐκπεσόντων, Ἀρείου δὲ διὰ μανίαν βλασφημήσαντος. καὶ ὑμεῖς ταῖς ὁμοίαις χρώμενοι διατριβαῖς, λαλεῖτε τὰ μὴ γεγραμμένα ἐκτρέποντες τοὺς ἀστηρίκτους. ἀρκεῖ δὲ πιστεῦσαι τοῖς γεγραμμένοις καὶ γινομένοις. ὥς φησιν ὁ Παῦλος, καθ' ὁμοιότητα κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας. καὶ ὁ Πέτρος δὲ, Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, καὶ ὑμεῖς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὁπλίσασθε, καὶ μὴ παραιτέρω ἐκτεινομένους ἀθετεῖν τὴν ἀλήθειαν.

Istiusmodi enim opinionibus lubricatæ & ad ruinam deuolutæ sunt hæreticorum mentes, Marcione ad immoderatos verborum plausus sese inclinante, Manichæo vero, ob cogitationem peccati, quam in Verbo suspicabatur, corruente, Paulo Samosatensi, Photinoque cum suis pedissequis, dum deitatem negant, in præceps abeuntibus, Ario furiosis blasphemiis sese contaminante. Et vos quasi in iisdem scholis edocti, ea quæ in scripturis reperiri nequeunt, comminiscimini, & instabiles subuertitis.
A
Satis autem est, si credamus iis quæ & scripta & dicta sunt (vt ait Paulus) per similitudinem per omnia sine peccato, Petrus vero, *Christo igitur pro nobis passo in carne, & vos eadem cogitatione armemini* & ne amplius pergamus veritatem ignominia afficere.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρείας

Περὶ τῆς ἀιδίου ὑπάρξεως τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος σὺν θεῷ, καὶ πρὸς τοὺς σαβελλίζοντας.

Ἰουδαϊσμὸς ἀντίκειται πρὸς ἑλληνισμὸν, καὶ οὐδέτερος εὐσεβὴς, ἀλλ' ἀμφότεροι τῆς ἀληθείας ἐκτός. ἐπεὶ καὶ Βαβυλώνιοι πεπολεμήκασιν αἰγυπτίους, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀσεβεῖς ἀσεβέσιν ἠναντιώθησαν. οὐ τοίνυν ἐξαρκεῖ τὸ πρὸς ἀσέβειαν ἀνθίστασθαι, εἰ μὴ δι' εὐσέβειαν ἡ πρὸς τὴν ἀσέβειαν ἀνθίστασις γίγνεται. πολλὰ καὶ μεγάλα κατὰ τῶν εἰδωλολατρούντων ἔχουσι λέγειν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ δίκαια λέγουσι κατηγοροῦντες αὐτῶν τῇ κτίσει λατρευόντων παρὰ τὸν κτίσαντα· ἀλλ' οὐχ ὅτι δυσσέβειαν ἐλέγχουσι, διὰ τοῦτο εὐσεβεῖν ὁμολογηθήσονται, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν, ἀρνούμενοι, καὶ τοῖς δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα σεβομένοις ἐγκαλοῦντες πολυθεότητα. διόπερ ἐξεληλύθαμεν ἐξ ἑλλήνων καὶ ἀφωρίσμεθα πρὸς τὸ μὴ ταῖς ἀκαθάρτοις εἰδωλολατρείαις ἀναμίγνυσθαι. ἐξεληλύθαμεν δὲ καὶ ἐκ τῆς τῶν Ἰουδαίων βλασφημίας τὸν υἱὸν ὁμολογήσαντες τοῦ θεοῦ, καὶ φυγόντες τὴν ὀλέθριον ἄρνησιν τοῦ κυρίου ἡμῶν, τοῦ λέγοντος· ὃς δ' ἂν ἀρνήσηταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὁμολογοῦμεν δὲ τὸν υἱὸν ἐκ πατρὸς, καὶ ἀεὶ μετὰ τοῦ πατρὸς πιστεύοντες αὐτῷ λέγοντι, καὶ ἐπαγγελλομένῳ· πᾶς ὅστις ὁμολογήσειεν ἐμὲ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

B

De æterna substantia Filij & Spiritus sancti cum Deo, contra gregales Sabellij, Oratio.

IVDAISMVS contrarius est gentilitati, neque tamen alterutra aut religiosa aut pia: nam ambæ extra veritatem consistunt. Siquidem & Babylonij bellum gesserunt cōtra Ægyptios: aliique complures impij, aliis impiis infesti fuerunt.
C
Ideoque non sufficit obsistere impietati, nisi in gratiam pietatis impietati obsistas. Multa & magnifica habēt Iudæi, quæ contra Idololatriam dicant, & iusta dicunt, quum eos execrantur, quod creaturæ potius quàm creatori inseruiant: sed tamen non ideo, quia superstitionem incessunt, pro piis sunt habendi, dum Filium Dei, per quē omnia omnia creata sunt, inficiantur: iisque qui per Filium Patrem venerantur, pluralitatem deorum obiectant. Atqui hinc est, quod ab Ethnicis discessimus, & segregati sumus, ne impuris idololatriis admisceremur:
D
discessimus quoque à Iudæorum blasphemia, dum Filium Dei agnoscimus, & eam perniciosam abnegationem euitamus, dicente Domino nostro, Quicunque abnegauerit me coram hominibus, abnegabo & ego eum coram Patre meo, qui est in cælis. Nos porrò cōfitemur Filiū ex Patre esse, & semper eum cum Patre esse: ipsi dicenti credimus, vbi inquit: Quicunque me confessus fuerit coram hominibus, & confitebor & agnoscam eum corā Patre meo qui est in cælis.

Quum igitur tale exemplar intueamur, sub nomine Christianismi digressi à gentilitate, qui opera *Dei*, *Deos* appellare & adorare non verentur. Disiungimur quoq; à Iudaizantibus, qui Christianismũ in Iudaismum deprauant, & ab iis qui *Deum* ex Deo inficiantes, *Deum* vnum, itidẽ vt Iudæi, prædicant, quiq; non ideo quòd solus sit increatus & solus fons Deitatis, solum Deum nominant, sed quia infœcundiorẽ eum, magisque sterilem existimant, quàm vt gignat viuens Verbum, & sapiẽtiam veram. Verbum enim illi tale asscribunt, quale homines in sua mente concipiunt: & sapientiam talem, qualis ea quæ nostri animi est, attribuunt: ideoque vnam personam Deum cum Verbo asseuerãt: queãdmodum hominem vnum dicimus, cum sua ratione verborumque in animo conceptu, nihilo plus quàm Iudæi sentientes, qui Euangelistam non recipiunt statim ab initio clamãtem, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbũ*. Si enim Deus verbum in mente habet, non autem reuera ex ipso genitum, vt Deum ex Deo, quomodo esse poterit apud Deum Verbum? aut quomodo Deus fuerit? Non enim Verbum in mente hominis conceptum, homo est apud hominem, cùm nec viuat, nec subsistat, sed viui duntaxat & subsistentis pectoris motus sit, quod mox vt enunciatum est, non subsistit: & sæpe vocatum, nequaquam permanet, quum contrà Psalmista vociferetur, Dei Verbum in æternum permanere, & in ea re illi suffragator & consonus Euangelista est, cùm Verbum Deum esse profitetur, & manifestatum eum annũciat, & aduenisse indicat, & incarnatum prædicat, non comprehendens, vnà cũ Verbi incarnatione, ipsum Patrem. *Verbum enim*, inquit, *caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius vt vnigeniti ex Patre, plenum gratia & veritate.* Vnigenitum igitur Verbum in mundo vides manifestatũ, & in hominibus habitantem, gloriamque illi attribui, vt vnigeniti à Patre: non quod ipse Pater sit, aut Pater vnà cum Verbo sese manifestauerit, quemadmodum homo suo ipsius verbo manifestatur, quod nulla ratione apparere potest, nisi is, qui illud loquitur, in præsentia adsit. Quibus ergo potius crediderimus? illisne qui Filium à Patre non aduenisse prædicant, an iis qui vnam personam Verbum cum Patre existere asseuerant? Si enim vna persona est, cur altera emittitur, & per carnem conspicitur? quũ Deum nemo viderit vnquã, sed vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrãrit, & accesserit ad nos, suisque Verbis sui conspectum exhibuerit: quique ob istã ex sese Patris cognitionem inter loquendum subiunxerit, *Qui videt me, videt & Patrem meum*, nõ seipsum Patrem dicens: qui enim id fieri posset? cùm pater sit inuisibilis, sed talem se dicit, qualis Pater est. Nam superius dixerat, *Si cognouissetis me, etiam Patrem cognouissetis*, dualitatẽ personarũ expressis verbis nobis declarans, quæ ex incommutabili *Deitate* agnosci poterat. Quocirca qui dignus habetur conspectu Filij, non fraudatur conspectu Patris. Non

τοῦτο ὁρῶντες τὸ παράδειγμα, καὶ νῦν ἀπηλλοτριώθημεν τῶν ἑλληνιζόντων ἐπ' ὀνόματι χριστιανισμοῦ τῶν ἔργα θεοῦ τολμώντων θεολογεῖν τε καὶ προσκυνεῖν· χωριζόμεθα δὲ καὶ τῶν ἰουδαϊζόντων καὶ τὸν χριστιανισμὸν ἐν ἰουδαϊσμῷ παραφθειρόντων, οἳ τὸν ἐκ τοῦ θεοῦ θεὸν ἀρνούμενοι, θεὸν ἕνα παραπλησίως ἰουδαίοις λέγουσι. οὐχ ὅτι μόνος ἀγέννητος καὶ μόνος πηγὴ θεότητος, διὰ τοῦτο φάσκοντες αὐτὸν εἶναι μόνον θεὸν, ἀλλ' ὡς ἄγονον υἱοῦ καὶ ἄκαρπον
A ζῶντος λόγου καὶ σοφίας ἀληθινῆς. λόγον γὰρ οἷον τὸν ἐκ καρδίας ἀνθρώπου νομίζουσι τὸν τοῦ θεοῦ, καὶ σοφίαν ὁποίαν τὴν ἐν ψυχῇ, καὶ διὰ τοῦτο πρόσωπον ἓν τὸν θεὸν, ἅμα τῷ λόγῳ φασίν. ὥσπερ καὶ τὸν ἄνθρωπον ἅμα τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ, ἄνθρωπον ἕνα, οὐδὲν πλέον ἰουδαίων δοξάζοντες τῶν οὐκ ἀποδεξαμένων τὸν εὐαγγελιστὴν τὸν ἐξ ἀρχῆς βοῶντα, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, » καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. » εἰ γὰρ ἐν καρδίᾳ λόγον ὁ θεὸς ἔχει μὴ γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ κατ' ἀλήθειαν ὡς θεὸν ἐκ θεοῦ, πῶς ἂν
B πρὸς τὸν θεὸν ὁ λόγος; καὶ πῶς ἂν εἴη θεός; οὐ γὰρ ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου ἄνθρωπός ἐστι πρὸς ἄνθρωπον, ἐπεὶ μήτε ζῶν ἐστι μήτε ὑφεστώς, ἀλλὰ ζώσης καρδίας καὶ ὑφεστώσης κίνημα μόνον. καὶ λέγεται παραχρῆμα καὶ οὐκ ἔστι, καὶ πολλάκις καλούμενος οὐδέποτε διαμένει· τὸν δὲ τοῦ θεοῦ λόγον ἄνωθεν ὁ ψαλμῳδὸς ἐκκέκραγε λέγων, εἰς τὸν αἰῶνα ὁ λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ σύμφωνος αὐτῷ ὁ θεὸν εἶναι τὸν λόγον ὁμολογῶν εὐαγγελιστής. φανερωθέντα τε αὐτὸν εὐαγγελίζεται, καὶ παραγενόμενον μηνύει, καὶ
C σαρκωθέντα κηρύττει, οὐ συμπεριλαμβάνων τῇ τοῦ λόγου σαρκώσει τὸν πατέρα, ὁ λόγος γὰρ ἔφη σὰρξ » ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δό- » ξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλή- » ρης χάριτος καὶ ἀληθείας. » μονογενῆ τὸν λόγον ὄντα ὁρᾷς ἐν κόσμῳ φανερούμενον, ἐν ἀνθρώποις σκηνοῦντα, δόξαν αὐτῷ κηρυσσομένην, ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός. οὐχ ὡς πατρὸς αὐτοῦ ὄντος, οὐδὲ ὡς τοῦ πατρὸς ἅμα τῷ λόγῳ πεφηνότος ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος ἅμα τῷ ἑαυτοῦ φαίνεται λόγῳ, καὶ οὐκ
D ἔστι φανῆναι τὸν λόγον, εἰ μὴ καὶ ὁ λαλῶν αὐτὸν παρείη καὶ φθέγγοιτο. τίσιν οὖν πιστεύομεν πότερον τοῖς εὐαγγελιζομένοις ἡμῖν υἱὸν παρὰ πατρὸς ἐπιδεδημηκότα ἢ τοῖς ἓν πρόσωπον ἅμα τῷ λόγῳ τὸν πατέρα φάσκουσιν εἶναι; εἰ γὰρ ἓν πρόσωπον, πῶς τὸ μὲν ἀποστέλλει, τὸ δὲ ἀποστέλλεται, καὶ θεωρεῖται διὰ σαρκός; θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο, καὶ παραγεγονὼς αὐτὸς φθέγγεται τῇ ἁγίᾳ φωνῇ παρέχων τὴν ἑαυτοῦ θεωρίαν, καὶ
E διὰ ταύτης τὴν τοῦ πατρὸς ἐπίγνωσιν ὑποτιθέμενος, ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν πατέρα, » οὐχ ἑαυτὸν εἶναι τὸν πατέρα φάσκων, πῶς γὰρ τὸν ἀόρατον; ἀλλὰ τοιοῦτον οἷον τὸν πατέρα. προειρήκει γὰρ εἰ ἐγνώκειτέ με, καὶ τὸν πατέρα μου ἂν ᾔδειτε, » τὴν δυάδα τῶν προσώπων ἄντικρυς ἡμῖν ἐξηγούμενος, ἀπαραλλάκτῳ γνωριζομένην θεότητι. διόπερ ὁ τοῦ υἱοῦ καταξιούμενος θεωρίας οὐκ ἀποστερεῖται τοῦ πατρός. οὐ γὰρ ἀλ-

οὐ γὰρ ἀλλοῖον ὁ γεννήτωρ ἐγέννα, ἀλλ᾽ ἃ τοιοῦτον οἷος αὐτός. εἰ γοῦν ἕν τι μόνον εἶναι πρᾶγμα νομίζεις δύο δὲ ὄντα κατ᾽ ἀλήθειαν, ἀγνοεῖς τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, τίς οὖν σοι πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν ἐστὶ κοινωνία; πῶς δὲ τὰς τοῦ δεσπότου δέξῃ φωνάς, ἐγώ φησι καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. καὶ πάλιν περὶ τοῦ πατρὸς διαλεγόμενος, παρ᾽ αὐτοῦ εἰμι, φησί, κἀκεῖνος ἐμὲ ἀπέστειλε, προστίθησι δὲ καὶ τὸ τρίτον ἐγώ φησι παρακαλέσω τὸν πατέρα μου καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν. ὅταν οὖν περὶ μὲν ἑαυτοῦ λέγῃ, τὸ, ἐγώ· περὶ δὲ τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος· περὶ δὲ τοῦ πνεύματος, ἄλλος· πῶς οὐκ ἀποστασία σαφὴς ἀρνεῖσθαι τὰ τρία, καὶ μόνον εἶναι λέγειν τὸν φάσκοντα οὐκ εἰμὶ μόνος, ὅτι ὁ πέμψας με πατὴρ μετ᾽ ἐμοῦ ἐστι; χρῆται δὲ καὶ νομικῇ φωνῇ, καὶ διὰ ταύτης δύο παρίστησιν ὄντας αὐτόν τε καὶ τὸν πατέρα. ἐν τῷ νόμῳ γάρ φησι γέγραπται, ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθής ἐστιν, ἐγώ, φησιν, εἰμὶ ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με πατήρ. ἰδοὺ γὰρ δύο πρόσωπα, καὶ εἰ μὴ λέγεις δύο εἶναι κατ᾽ ἀλήθειαν, τοῦτο λέγων οὐδὲ τὴν μαρτυρίαν ἐᾷς συνίστασθαι οὖσαν ἀληθινήν. τοῦτο γὰρ πιστοῦται τὴν μαρτυρίαν, τὸ μὴ ὑφ᾽ ἑνὸς γίνεσθαι μόνου, ἀλλ᾽ ὑπὸ δύο, καὶ γὰρ μεμαρτύρηκεν ὁ πατὴρ ἐξ οὐρανοῦ λέγων, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, καὶ υἱὸς θεοῦ εἶναι ὁ μονογενὴς υἱὸς μαρτυρεῖ, καὶ τῷ πατρὶ διήλεκται σαφῶς ἐν ἀκοαῖς ἀνθρώπων λέγων, ἐξομολογοῦμαί σοι πάτερ κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις, ναὶ ὁ πατὴρ ὅτι οὕτως εὐδοκία ἐγένετο ἔμπροσθέν σου. πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου. ἀλλὰ τί πρὸς ταῦτα ἀπολογοῦνται οἱ τῶν ἰουδαίων ἀρνήσεως ὑπηρέται ὑπὲρ τοῦ μὴ σαφῶς ἐλέγχεσθαι τοῖς εὐαγγελίοις ἀντιπράττοντες τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ. καὶ οὕτως δύο ὑποστάσεις φαίνεσθαι ἕνα τὸν πατέρα θεὸν, ἕτερον δὲ τὸν υἱὸν ἄνθρωπον. φεῦ τῆς ἀσεβείας. καὶ τί τοῦτο διαφέρει τῆς σαμοσατέως ἀπολογίας; εἰπάτωσαν δὲ πῶς ἄνθρωπος περὶ ἑαυτοῦ ταῦτα φθέγγεσθαι τολμᾷ. ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα; πῶς δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς περὶ αὐτοῦ ταῦτα φθεγγομένου μαρτυρεῖ, ὅτι πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν θεὸν ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ; οὐκ ἄνθρωπος ἴσος τῷ θεῷ, ἀλλ᾽ ὁ ἐκ τοῦ θεοῦ θεὸς ἴσα ἕξει τῷ γεγεννηκότι κατὰ τὴν φύσιν, ὡς καὶ παῦλος μαρτυρεῖ, οὐ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἀλλὰ τὰ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐξηγούμενος, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ. ἴσμεν καὶ ἀνθρωπίνως πολλάκις τὸν σωτῆρα φθεγγόμενον, ἀλλ᾽ οὐχ ὅτε φησίν, ἐγώ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με πατήρ. οὐ γὰρ ἄνθρωπος ὁ πεμφθεὶς εἰς τὸν κόσμον, ὁ λέγων, ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω. ὁ λέγων, οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ᾽ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. ὁ λέγων, καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. ἀλλ᾽

Non enim genitor alienum, dissimilemque de se genuit, sed sibi consimilem. Si igitur vnum existimas, cùm reuera duo sint, Pater & Filius, quæ tibi cum Ecclesiastica doctrina cnmmunio superest? quomodo voces Domini excipies? *Ego & Pater*, inquit, *vnum sumus*. Ac rursum de Patre loquens, *Abeo*, inquit, *sum, & ille me emittit*. Addit & tertium, *Ego rogabo*, inquit, *Patrem, & alium consolatorem dabit vobis*. Cùm igitur de se loquitur, *ego*, inquit: cum de Patre, *ille*, dicit: A cum de Spiritu Sancto, *alium*, subiungit: cur non plane defectionis & apostasiæ crimen sit, negare tria & solum illum qui ista loquutus est, vnum esse dicere? *Non sum solus, quoniam qui me misit, Pater mecum est*. Vtitur vero etiam legali & veridico verbo, per quod ostendit duos esse, se nimirum & Patrem, *In lege*, inquit, *scriptum est, duorum hominum testimonium verum esse*. *Ego sum*, inquit, *qui testimonium præbeo de meipso, & testatur etiam de me, qui me misit, Pater*. En tibi duas personas. B Et nisi dicas verè duos esse, cum hæc loquitur, non permittis testimonium verum existere: id enim testimonium confirmat, si non ab vno, sed à duobus perhibeatur. Nam & testatus est è cælo Pater dicens, *Hic est Filius meus dilectus*: & sese esse Filium Dei, vnigenitus ipse Filius contestatum facit: & cum Patre sermonem miscens, manifestè in auribus hominum loquitur, *Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ, quòd ista occulta esse voluisti sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ne Pater, quoniam ita placuit tibi. Omnia mihi data sunt à Patre meo.* C Sed quidnam ad ista responsitant isti Iudaicæ inficiationis ministri, ne palàm deprehendantur aduersari Euangelio Domini nostri Iesu Christi? Ad istum modum duas hypostases inducunt, vt vnam in Patre Deo: alteram in Filio homine constituant. Vah impietatem Et quid istud differt à responsione Samosatensis? Dicant mihi (quæso) qua ratione hominibus ista de seipso ausus est loqui. *Qui vidit me, vidit Patrem*? aut qua ratione talia de seipso lo- D quentem testimonio suo persequitur Euangelista, vbi refert, qui dixerit Patrem suum Deum esse, æqualem se Deo faciens: Atqui si Deus ex Deo est, fieri nequit, quin ratione naturæ paria habeat cum genitore suo, vt & Paulus testatur, qui non de humanitate eius, quum eam assumpsit, sed de iis quæ humanitatem tempore antecederent, explanationem facit: *Qui cum* (inquit) *in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo*. Scimus autem, Dominum sub- E inde humanitus loqui, sed non ea ratio in istis verbis, quum sic ait, *Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me Pater.* Nō enim homo est ille, qui missus est in mundum, & qui dicit: *Ex Patre egressus sum, & venio*: & qui dicit, *Ita dilexit Deus mundum, vt & Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui in eum crediderit, non pereat, sed habeat vitam æternam.*

 Et qui

Et qui dicit, *Descendi ex cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed eius qui misit me.* Cæterum, si vis eũ audire humanitus loqui, & cõgruenter ad formam carnis, quæ oculis patebat: & ad humanam speciem, quæ sola & mera in eo existimabatur, audi verba ipsius: *Si ego de me ipso testimonium perhibeo, testimonium meum verum non est.* Neque enim fide dignum videtur, neque recepti moris est, vt homo de se ipso testimonium perhibeat. Cùm autem dicit, *Et si ego testimonium perhibuero de meipso, testimonium tamen meum verum est, quia scio vnde aduenerim, quò abeam:* cum se & Patrem enumerans, duos esse dicit qui de ipsius gloria testimonium ferant, nequaquam humana loquitur, sed supra omnem humanam dignitatem. At, quid loquor de humana dignitate: supra angelicam maiestatem, supra principatus, supra potestates, supra dominationes sese offert. Qua enim ratione Deus cum homine connumerari potest? aut quæ inter eos affinitas aut communio? Sed quum dicit: *Confitebor tibi Pater Domine cæli & terræ*, homo esse videtur. Rectè tu quidem. Habet enim humanitatem sibi adiunctam deitas illa quę in mundum vt venerat: sed ne ob prætextum carnis ignorares Deum, statim ita de se ipso subiungit, & in hunc mundum loquitur: *Nemo cognoscit Filium nisi Pater, neque Patrem cognoscit quispiam nisi Filius, & nisi cui voluerit Filius reuelare. Agite huc ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo vos: & discite à me quoniam mansuetus sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris: Iugum enim meum commodum est & sarcina mea leuis est.* Exclusit istis verbis tuam calumniam dominus cũ Deum se exhibeat in humana forma: quippe qui à solo Patre cognoscatur, & solum Patrem cognoscat, & iis qui digni sunt, suiipsius & Patris cognitionem reuelet. Euocatque nos ad se, refocillationẽ ex se promittens, & iugũ suum portare iubet. Hæc quum dicit, renudat suam diuinitatem, & eximiã suam maiestatem, quæ sub parua forma occultatur, exponit: & supercælestem potestatem, sub terreno corporis operculo latentem, ostendit. Sed quid opus decies millenas diuinas domini nostri Iesu Christi voces recensere, quibus summouetur meritò Samosatenſis nouitas, qua saluatorem nostrum non nisi merũ hominẽ deblaterat, summoueturq; vnà cum eo imitatorum ipsius irrationabilis nugatio? Age ergo, paucorum testimoniorum mẽtionem faciamus. Quis est qui ita loquitur, *Non omnis qui mihi dicit, domine, domine, intrabit in regnum cælorum?* Nõ hominis hoc verbum, sed Dei ostendentis genuinã sui ex Patre suo procreationem: atq; ideo Domini titulum non recusat. Dominus enim est, qui ex solo domino est genitus, vt apud Mosen dictum inuenies, *Pluit dominus ignẽ à Domino.* Item alibi ad Apostolos dicit Saluator, *Appellatis me Magistrum & dominum, & rectè facitis, sum etenim.* Alibi rursum dominum sese paternæ familiæ ostendit, vt pote vnicus filius: *Si Patrem familias Beelzebub nuncupauerunt quantò magis domesticos nuncupauerint?* Qua-

ἀλλ' εἰ θέλεις αὐτοῦ ἀνθρωπίνως ἀκοῦσαι; ἁρμοζόντως τῇ ὁρωμένῃ κατὰ σάρκα μορφῇ, καὶ τῇ νομιζομένῃ ψιλῇ παρὰ τοῖς ἀκούουσιν ἀνθρωπότητι, ἄκουε λέγοντος αὐτοῦ, εἰ ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ ἡ μαρτυρία μου ἀληθὴς οὐκ ἔστι, κατὰ τὸ μὴ ἀξιόπιστον εἶναι, μηδὲ νομίζεσθαι ἄνθρωπον ἑαυτῷ μαρτυροῦντα, ὅτι δὲ φησι, κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθής ἐστιν. ὅτι οἶδα πόθεν ἔρχομαι καὶ ποῦ ὑπάγω, ὅτε ἀριθμῶν τὸν πατέρα καὶ ἑαυτὸν, δύο φησὶν, εἶναι τοὺς περὶ τῆς δόξης
A
αὐτοῦ μάρτυρας, οὐκ ἀνθρώπινα φθέγγεται, ἀλλ' ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἀξίαν. καὶ τί λέγω ἀνθρωπίνην; ὑπὲρ ἀγγελικὴν, ὑπὲρ ἀρχὰς, ὑπὲρ δυνάμεις, ὑπὲρ κυριότητας. ποία γὰρ ἀνθρώπου καὶ θεοῦ συναρίθμησις; τίς ἐγγύτης; ἢ τίς κοινωνία; ἀλλὰ λέγων, ἐξομολογοῦμαί σοι πάτερ κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἄνθρωπος εἶναί σοι δοκεῖ; καλῶς, καὶ γὰρ εἶχεν ἀνθρώπινον ἀναμεμιγμένον ἡ παραγινομένη θεότης εἰς τὸν κόσμον, ἀλλὰ
B
μὴ διὰ τὸ κάλυμμα τῆς σαρκὸς ἀγνόει τὸν θεὸν, τὸν εὐθὺς ἐπάγοντα περὶ ἑαυτοῦ, καὶ φάσκοντα, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατὴρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ᾧ ἂν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστιν. ἀπέκλεισέ σοι τὴν συκοφαντίαν ὁ κύριος, θεὸν παρα-
C
στήσας ἑαυτὸν καὶ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς, ὑπὸ τοῦ πατρὸς γινωσκόμενον μόνον, καὶ γινώσκοντα τὸν πατέρα, καὶ τοῖς καταξιουμένοις ἀποκαλύπτοντα τὴν ἑαυτοῦ γνῶσιν καὶ τὴν τοῦ πατρὸς, προσκαλεῖται ἡμᾶς πρὸς ἑαυτὸν ἀνάπαυσιν ἐπαγγελλόμενος παρ' ἑαυτῷ, καὶ ζυγὸν ἑαυτοῦ βαστάσαι παρακελευόμενος. ταῦτα λέγων ἀπαμφιέννυσι τὴν θεότητα, ἑρμηνεύει τὸ κεκαλυμμένον διὰ τῆς μικρᾶς μορφῆς ὑπερβάλλον μέγεθος, τὴν ὑπερουράνιον ἐξουσίαν ἐπιδείκνυσι γηΐνῳ παραπεπετασμένην σώματι, καὶ τί με δεῖ καταλέγειν μυρίας οὔσας θείκας φωνὰς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
D
χριστοῦ; δι' ὧν ἐκβάλλεται μὲν εἰκότως ἡ τοῦ σαμοσατέως καινοτομία περὶ τοῦ σωτῆρος ὡς ὄντος ἀνθρώπου ψιλοῦ, συνεκβάλλεται δὲ καὶ ἡ τῶν μιμουμένων ἐκεῖνον ἀλόγιστος φλυαρία. φέρε γὰρ ἵν' ὀλίγων ἐπιμνησθῶμεν μαρτυριῶν, τίς ὁ τοιαῦτα λέγων, οὐ πᾶς ὁ λέγων, κύριε, κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; οὐκ ἀνθρώπου γὰρ τὸ ῥῆμα, ἀλλὰ θεοῦ δεικνύντος τὴν γνησίαν ἀπὸ πατρὸς γέννησιν, καὶ διὰ τοῦτο τὴν κυριολογίαν οὐκ ἀρνουμένου τὴν
E
περὶ ἑαυτοῦ. κύριος γὰρ ὁ ἐκ τοῦ μόνου γεγεννημένος κυρίου, ὡς καὶ παρὰ μωϋσῇ λέλεκται, τὸ ἔβρεξε κύριος θεῖον καὶ πῦρ παρὰ κυρίου καὶ ἄλλοτε πρὸς τοὺς ἀποστόλους φησὶν ὁ σωτὴρ, φωνεῖτέ με ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ. καὶ πάλιν, δεσπότην τῆς πατρῴας οἰκίας ἑαυτὸν ἀποφαίνων ὡς ἂν μονογενὴς υἱός, εἰ τὸν οἰκοδεσπότην βεελζεβοὺλ ἐπεκάλεσαν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ·

οὐκ οὖν

οὐκ οὖν ὅτι μὲν θεὸς καὶ κύριος τῶν ὅλων Ἰησοῦς Χριστός. ὡς ὢν ἐκ τοῦ θεοῦ γεγεννημένος δῆλον ἅπασι. εἰπὼν δὲ οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι κύριε κύριε εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐπιφέρει καὶ τὸν πατέρα σαφῶς ἑρμηνεύων, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. ἔχεις οὖν υἱὸν ἔχεις, πατέρα. μὴ φοβοῦ τὴν δυάδα, τῇ φύσει γὰρ οὐ διώρισται. οὐδ' ὁ τὰ δύο λέγων ἀπηλλοτρίωσε τοῦ γεννήσαντος τὸ γέννημα, οὐδὲ διὰ τὴν ἑτέραν μανίαν τῶν ἀρνησαμένων μίαν εἶναι τὴν τῶν δύο θεότητα, διὰ τοῦτο καὶ δύο λέγειν φευκτέον. εἷς θεὸς ὅτι καὶ πατὴρ εἷς, θεὸς δὲ καὶ υἱός, ταυτότητα ἔχων ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα, οὐκ αὐτὸς ὢν ὁ πατήρ, ἀλλ' ἡνωμένος πρὸς τὸν πατέρα τῇ φύσει, δύο μὲν ἀριθμῷ, μία δὲ οὐσία τελεία. δύο οὐκ ἐκ δύο μερῶν. τέλειος ὁ υἱὸς ἥκει παρὰ τελείου πατρός, ὢν ἐξ ὄντος χαρακτὴρ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, οὐ ῥῆμα ἀνυπόστατον, ἀλλὰ ζῶσα δύναμις, οὐχ οἵα ἀνθρώπου δύναμις, δι' ἣν ἄνθρωπός ἐστι δυνατός, οὐ γὰρ γέννημα ἀνθρώπου ἢ υἱὸς ἡ δύναμις αὐτοῦ, θεοῦ δὲ υἱὸς ἡ δύναμις, ὥστε δυνατὸς μὲν ὁ πατὴρ τελείως, ὅτι πατὴρ δυνάμεως, δύναμις δὲ ὁ υἱὸς τελεία ὅτι γέννημα αὐτοῦ, καὶ σοφία τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, ἀλλ' οὐχ ὡς ἡ τοῦ ἀνθρώπου δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος σοφός, ἀλλ' ἀπὸ σοφοῦ σοφία, περὶ οὗ λέγεται μόνῳ σοφῷ θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. ἀλλ' οὐκ ἐγέννησεν ὁ πατήρ. πῶς οὖν πατὴρ καὶ τίνος, εἰ δὲ ἐγέννησεν ὁ ὢν ἐστὶν ὁ γεγεννημένος. κἀγώ φησιν ὁμολογῶ γέννησιν. γεννᾶται γὰρ ὁ λόγος ὅτι καὶ λαλεῖται καὶ γινώσκεται. καὶ ποσάκις ὁ αὐτὸς εἰπέ μοι γεννηθήσεται; ἢ πολλοὺς ἐρεῖς τοῦ θεοῦ λόγους ἑκάστοτε γεννωμένους; καὶ ποτὲ μὲν σιωπῶντα φαντασθήσῃ τὸν θεόν, ποτὲ δὲ λαλοῦντα, καὶ μεταβαλλόμενον ἀπὸ σιωπήσεως εἰς λαλιάν, καὶ χείλεσιν ἀνοιγομένοις ἢ καρδίᾳ κινουμένῃ. οὐκ ἄνθρωπος ὁ θεός, ὑπέλαβες ἄνομε ὅτι ἔσται σοι ὅμοιος ὁ θεός; ὦ ἄνθρωπε κἂν ὀφθαλμοὺς ἀκούσῃς θεοῦ, καὶ τὰ ἄλλα μέλη τὰ σωματικά, μὴ σαρκικῶς νόει, ἀλλὰ δι' ὁμοιότητος τῶν σωματικῶν ἐννόει τὸ ἀσώματον. καὶ γὰρ εἴρηταί σοι πνεῦμα ὁ θεός, οὕτως καὶ ὁ λόγος, οὐκ ἀνθρώπινος οὐδὲ οἷος ὁ σός. θεὸς γάρ ἐστι κἂν μή σοι δοκῇ, καὶ οὐκ εἰσὶ δύο θεοί, ὅτι μηδὲ δύο πατέρες, μηδὲ ἑτερούσιος τοῦ γεννήσαντος ὁ γεγεννημένος. ὁ μὲν γὰρ ἀρχὰς εἰσάγων δύο, δύο κηρύττει θεούς, αὕτη Μαρκίωνος ἡ δυσσέβεια, θεὸν λέγοντος δίκαιον ἰδίου Χριστοῦ πατέρα, καὶ θεὸν ἕτερον ἀγαθόν, ἰδίου Χριστοῦ πατέρα. πάλιν ὁ θεὸν ἀγέννητον εἶναι λέγων, ἄλλον δὲ θεὸν γεννητόν, δύο καὶ αὐτὸς λέγει θεούς, διὰ τὴν τῆς οὐσίας διαφορὰν ἣν βλασφήμως εἰσάγει. ὅπου δὲ μία μὲν ἡ ἀρχή, ἓν δὲ τὸ ἐξ αὐτῆς γέννημα, εἰκὼν ἀκριβεστάτη καὶ φυσική. διότι καὶ γεννητὴ ἐξ αὐτοῦ, εἷς θεός, τελείας μὲν ἐν πατρὶ τῆς θεότητος νοουμένης, τελείας δὲ καὶ ἐν υἱῷ τῆς πατρικῆς θεότητος ὑπαρχούσης.

Quapropter Iesum Christum Deum esse qui dominus sit vniuersorū, cui vis manifestū est. Atq; ibi cum ait: *Non omnis qui dicit mihi, domine, domine, intrabit in regnum cælorum* (continuo subinfert, quibus Patrē suum intelligas) *sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis est.* Habes igitur Filium habes patrē, ne extimueris dualitatem: natura enim distincti nō sunt: neq; item, qui de duobus loquitur: abalienat genitum à genitore. Neq; ob alteram illam insaniam, qua dicunt, vnam non posse esse duorum deitatem, ideo nefas dictu existimaueris, A vnum esse Deum, quia & Pater qui vnus est, sit Deus: & Filius qui alter est, sit Deus: quū ille vtpote Filius, identitatem habeat cum Patre, ipse interim tamē pater non est, sed vnitus natura cum patre vt duos quidem numero esse, vnam tamē in ambobus perfectam essentiam cōstitutas. Duos autem non bifidos ex duabus partibus: sed duos prorsus integros: eo quod integer sit & perfectus Filius ex integro & perfecto Patre, character paternæ substantiæ, non B inane Verbum absq; subsistentia, sed viua potestas, authorque vitæ, nō qualis hominis potestas, per quam homo potens dicitur. Non enim potestas hominis, fœtus illius aut filius haberi potest: cum contrà, Dei potestas Filius sit, ideoq; plene & ad perfectum potens est Pater, quoniā Pater potestatis est. Potentia quoque absoluta Filius, quoniā Soboles illius est. Itidem quoq; Sapientia Patris est Filius: nō ita vt in homine, vbi per sapientiam homo fit sapiens, sed ex sapiente Sapientia ista ortum C trahit, de quo dicitur, soli sapienti Deo per Iesum Christum, cui gloria in secula: Verum hic inquiūt, nō genuit Pater, quomodo igitur Pater? aut cuius tandē Pater? sin autē genuit, ergo is qui ipsum esse est, genitus est. At ego, inquit, generationem agnosco: gignitur enim Verbū quando enunciatur & sentitur: & quoties loquitur, toties Verbum progignitur. Quid tu? an multa mihi hic constitues Dei verba, cáque subinde nascentia? & aliquando imaginaberis Deum tacere, aliquando verò loqui, & mutari trāsireq; à silentio ad loquelā, dum labra aperit, D & animo cogitatuq; ad verba afferenda concitatur? An scilicet Deus homo est, Deumq; tibi similem esse suspicaris? Ne tu mihi siue audias mentionem de diuinis oculis siue de aliis mēbris corporis, carnaliter intellige: sed ex similitudine corporalium, incorporea cōprehēde. Dictum enim tibi est, Deum esse Spiritum, ita quoq; Verbum eius, Spiritum crede, nō quale est tuum aut alicuius hominis Verbum, Deus enim est, etiamsi non videatur, neq; duo sunt dij, quū nō duo sint patres, neque diuersę substantiæ sit genitor à genito. Qui.n. duo princi- E pia introducit, is duo numina prædicat. Marcionis superstitio est, dicentis Deum iustum, non esse Christi Patrem, sed alterum illum bonum, verum Christi Patrem esse. Rursus quū dicat alterum Deum increatum esse, alterum vero creatum, fieri non potest, quin duo numina recenseat, idq; ob diuersitatem substantiæ, quam blasphemando introducit. Vbi autem vnum principium, ibi vnum ex eo germen, imago absolutissima & naturalis, nimirum genita ex eo. Vnus quidem Deus, eò quòd perfecta Deitas in Patre intelligatur, & perfecta Paternitas in Filio subsistat.

Cæterum, quia ex paruo exemplo è sacra scriptura prolato, quo Christus imago inuisibilis Dei appellatur, ad sensum rei peruenire licet, fugiamus in hac cõparatione dissimilitudinẽ, quę cum re comparata, discordiam facit, nempe opificem ab imagine à se condita, diuersæ esse substantiæ, ac proinde Christum qui imago est Patris à Patre suo diuersæ esse naturæ, sed genitum & genitorem cõsubstantiales esse confiteamur. Sed tamen qui regis imaginem videt, regẽ videt & dicit, en tibi regem, neq; tamẽ duos reges cõstituit, neque imaginem particulã regis neq; regẽ particulã imaginis diiudicat: ita quoque dum imaginem Patris, & Patrẽ cõmonstrans, vnum tamen Patrem & vnã Deitatem Patris & Filij commonstrans. Sed tu mihi hic obiicis, esto, sit vnus Deus sed ex duabus partibus in quas soliditas Deitatis diffusa est, neuterque sit integer sed compositus. Cæterum ad hanc impietatem operæprecium est aures occludere & abluere animã: Nam qui talia blaterant, nec Patrem cum Filio idem esse cogitant, neque integrũ quiddã in singulis cõstituunt. Atqui, inquit, dictum est, *quoniam ego in Patre & Pater in me est*: Recte: sed non est Pater & Verbum cogitabile in corde filij, neque Filius cogitabile Verbum in corde Patris, sed Verbũ viuum ex viuo Patre Deo, æterna procreatione editum, absq; principio cum Patre coexistens, adeo vt nũquam solum Patrẽ fuisse intelligendũ sit, eò quòd Trinitas semper Trinitas fuerit & sit, neque auctarium deitatis accipiat, neque quasi Filius qui antea cum Patre non fuit, postmodum fuerit: ac cum iam extiterat, aliquid incrementi addiderit aut Filio Spiritus superaccreuerit. Quæ enim ab aliquo principio ortus traxerũt, creaturæ sunt, & mãcipia, & cum Trinitate nequaquam numerãtur. *Profecti enim*, inquit, *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus S.* Nullum isthic aut principiũ aut vim aut potestatem singulis seorsum adnumerauit. Cum rebus.n. æternalibus quæ æterna non sunt in eandem classem redigi non possunt: neq; cum deitate ea quæ participatum deitatis non habent, eodem ordine graduq; constituere non licet. Qui igitur in genitore genitus? aut rursus genitor in genito? quomodo ille in isto? aut iste in illo? quoniam iste talis est qualis ille, & ille talis qualis iste, atq; ita fit vt duo vnum sint eò quòd non diuarient neq; disiungantur, neque sub alia specie aut sub diuerso charactere Filius intelligatur, sed quod Deus sit quemadmodũ & Pater. Ille.n. cum ad ipsius verba *Ego & Pater vnum sumus*, Iudæi indignatione mouerentur, ꝙ quũ homo esset, Deum se faceret, sententiã suã confirmatiorem reddidit, seque nõ aliũ quã Deũ esse demonstrauit inquiens: *Ego & Pater vnũ sumus*, eò ꝙ Filius Dei Deus sit: *Si illos deos appellauit scriptura, ad quos sermo dei habitus fuit, neq; potest scriptura irrita reddi: quẽ Pater sanctificauit, & misit in mũdũ, cur vos eũ dicitis blasphemare, quia se dixit Filium Dei esse? Si non facio opera Patris mei, ne credideritis mihi: sin autẽ ea facio, etiãsi mihi nolueritis credere, operib. credite, vt sciatis & cognoscatis, quòd ego in Patre sim, & Pater*

ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦ μικροῦ τούτου παραδείγματος ὅπερ ἡ θεία γραφὴ δεδήλωκεν εἰκόνα τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου τὸν χριστὸν ὀνομάσασα, δυνάσαι καταλαβεῖν τὸ λεγόμενον· φύγωμεν πάλιν καὶ ἐνταῦθα τὸ ἀνόμοιον τὸ ἐν τῷ παραδείγματι, τὸ τεχνίτην καὶ ἑτερούσιον εἶναι τὴν τοῦ θεοῦ εἰκόνα, γεννητὴν δὲ καὶ ὁμοούσιον ὁμολογῶμεν. ὅμως δὴ οὖν ὁ τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως ὁρῶν, τὸν βασιλέα ὁρᾷ, καὶ φησὶν ἰδοὺ οὗτος ὁ βασιλεύς, καὶ οὐ δύο A πεποίηκε βασιλεῖς, οὐ δὲ μέρος τοῦ βασιλέως τὴν εἰκόνα ἢ τῆς εἰκόνος τὸν βασιλέα· οὕτω τοίνυν εἷς θεὸς ὁ πατήρ, καὶ μία θεότης πατρὸς καὶ υἱοῦ, ὡς δὲ σὺ λέγεις, εἷς ἐστι σύνθετος ἐκ δύο μερῶν ἀτελῶν. πρὸς δὲ ταύτην τὴν ἀσέβειαν ἀποκλεῖσαι καλὸν τὰς ἀκοάς, καὶ ἀπονίψασθαι τὴν ψυχήν, οὔτε γὰρ υἱὸν οὔτε πατέρα, ὁ τοῦτο φανταζόμενος ὁμολογεῖ· ἐπεὶ μήτε πατέρα, μήτε υἱὸν ἀτελῆ νοεῖν ἐγχωρεῖ· ἀλλ' εἴρηται φησὶν ὅτι ἐγὼ ἐν „ τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. οὐκ ἔστι δὲ λό- „ B γος ἐν καρδίᾳ τοῦ υἱοῦ ὁ πατήρ, οὐ τοίνυν οὐδὲ υἱὸς λόγος ἐν καρδίᾳ τοῦ πατρός, ἀλλὰ λόγος ζῶν ἀπὸ ζῶντος πατρὸς θεοῦ ἀϊδίῳ γεννήσει πεφηνώς, ἀνάρχως τῷ πατρὶ συνών. ὡς μηδέποτε μόνον ἐπινοεῖσθαι τὸν πατέρα. ἀεὶ γὰρ τριὰς „ ἡ τριάς, καὶ προσθήκην θεότητος οὐ λαμβά- „ νει; οὐδ' ὁ μὴ πρότερον ὢν σὺν τῷ πατρὶ προσ- „ τίθεται ὕστερον ὁ υἱός, οὐδὲ τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα ἐπιγίνεται. τὰ γὰρ ἀπό τινος ἀρχῆς γεγενημένα καὶ ποιήματά ἐστι καὶ δοῦλα καὶ τῇ τριάδι συναριθμεῖται οὐδαμῶς, C πορευθέντες γάρ φησι μα- „ θητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς „ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου „ πνεύματος. ἀρχὴν δὲ οὔτε μίαν οὔτε ἐξουσίαν οὐδὲ δύναμιν συνηρίθμησεν. ἀϊδίῳ γὰρ τὰ μὴ ἀΐδια συναριθμεῖσθαι ἀδύνατον, καὶ τῇ θεότητι τὰ μὴ μετέχοντα τῆς θεότητος οὐ συντάττεται. πῶς οὖν ἐν τῷ γεγεννηκότι ὁ γεγεννημένος, καὶ πάλιν ὁ γεννήτωρ ἐν τῷ γεννήματι; πῶς οὗτος ἐν ἐκείνῳ, κἀκεῖνος ἐν τούτῳ; D ὅτι καὶ αὐτὸς τοιοῦτός ἐστιν οἷος κἀκεῖνος, κἀκεῖνος οἷος οὗτος, οὕτως καὶ ἓν τὰ δύο. τῷ μὴ διαλλάττειν μηδὲ ἀπεσχοινίσθαι μηδὲ καθ' ἕτερον εἶδος καὶ ξένον χαρακτῆρα νοεῖσθαι τὸν υἱόν, ἀλλ' εἶναι θεὸν ὥσπερ καὶ ὁ πατήρ. ἐπεὶ καὶ εἰπόντος αὐτοῦ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, „ ἠγανάκτουν οἱ ἰουδαῖοι λέγοντες ὅτι σὺ ἄνθρω- „ πος ὤν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν, καὶ ὁ σωτὴρ „ βεβαιῶν τὸ εἰρημένον ὑπ' αὐτῶν ὡς οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο δεδηλωκὼς ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν E ἐσμεν, τὸ εἶναι καὶ αὐτὸν θεὸν υἱὸν ὄντα θεοῦ. „ εἰ ἐκείνους θεοὺς εἶπε, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ γραφή· „ ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς „ λέγετε ὅτι βλασφημεῖς ὅτι εἶπον ὅτι υἱὸς θεοῦ εἰμι, „ εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου μὴ πιστεύετέ μοι, „ εἰ δὲ ποιῶ κἂν ἐμοὶ μὴ θέλητε πιστεύειν, τοῖς ἔρ- „ γοις πιστεύετε, ἵν' εἰδῆτε ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, „

καὶ

καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. οὐκ οὖν ἐν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν εἶναι, καὶ τὸν πατέρα ἐν τῷ υἱῷ, τοῦτό ἐστι, καὶ οὐδὲν ἕτερον, τὸν υἱὸν εἶναι θεοῦ τὸν ἐκ τοῦ θεοῦ γεγεννημένον, θεὸν ὄντα κατὰ τὴν φύσιν, ὅπερ ὁ πατήρ, καὶ δεικνύωται τὸ πατρῷον εἶδος ἐν ἑαυτῷ καὶ δεικνύμενον ἐπὶ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως. εἷς οὖν καὶ εἷς καὶ ἡ δυὰς οὐ μεμέρισται τῇ φύσει ἀνενδεὴς οὖσα τῇ τελειότητι. ὅλον μὲν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ὁ πατὴρ ὡς πατήρ, ὅλον δὲ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ὁ υἱὸς ὡς υἱός· ἐπεὶ δὲ ἀμφοτέρων ἓν εἶδος νοεῖται ὁλοκλήρως ἐν ἀμφοτέροις δεικνύμενον. μηδεὶς ἀρνείσθω τὴν φανερωθεῖσαν ἐν τῷ κόσμῳ ζωήν· ἥτις ἦν φησι, πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν καὶ πρὸ τῆς φανερώσεως τοῦτο ἔδοξεν εἶναι ἡνίκα πεφανέρωται. γεγέννηται γὰρ ἀϊδίως, καὶ ὑπάρχει μετὰ τοῦ ἰδίου πατρός. μηδεὶς ἀρνούμενος τὴν τριάδα τὴν μονάδα εὑρίσκειν νομιζέτω, ἀλλ' ἐν τῇ τριάδι νοείτω τὸ ἕν, ἔχων τὸ κεφάλαιον τῆς πίστεως ἐν τῷ βαπτίσματι, καὶ ταῖς τρισὶν ἁγίαις σφραγῖσι, δι' ὧν εἰς σωτηρίαν ἀναγεγέννηται μεμνημένος τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, εἷς θεὸς ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα. μεμνημένος τοῦ λέγοντος πατρός, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, τοῦ τε υἱοῦ μαρτυροῦντος ὅτι ἦν πρὸ τοῦ κόσμου παρὰ τῷ πατρί, τὴν δόξαν ἔχων τὴν τῆς θεότητος, δόξασόν με γάρ φησι, πάτερ παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. τὴν μὲν κατὰ ἄνθρωπον δόξαν αἰτῶν, τὴν δὲ κατὰ θεὸν ἔχων πρὸ τοῦ κόσμου μαρτυρῶν. εἶχε δὲ τὴν δόξαν ὢν καὶ ὑπάρχων. οὐδὲ γὰρ ὁ μὴ ὢν δεδόξασται. εἰ δὲ ἦν, καὶ γεγέννηται. οὐ γάρ ἐστιν υἱὸς μὴ γεγεννημένος. ἀλλ' εἰ γεγέννηταί φησιν, ἐκτός ἐστι τοῦ γεννήσαντος καὶ διήρηται, ἀδιαίρετον δὲ χρὴ εἶναι λόγον ὄντα ἐν θεῷ καὶ μὴ φαινόμενον ἔξω τοῦ θεοῦ. ποῦ γὰρ ἂν καὶ φανείη ἐκτὸς, πάντα τοῦ θεοῦ πεπληρωκότος κατὰ τὸ γεγραμμένον, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ λέγει κύριος; τοιαύταις φαντασίαις ἀναιρεῖν ἐπιχειροῦσι τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἀΐδιον πρόοδον, καὶ τὴν μετὰ τοῦ πατρὸς ὕπαρξιν, καὶ τὸ τελείως μὲν ὑφεστάναι πατέρα καθ' ἑαυτόν, τελείως δὲ καὶ τὸν υἱὸν καθ' ἑαυτὸν ὑφεστάναι. μαθέτωσαν οὖν ὅτι μὴ νοοῦσι, μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ ὧν διαβεβαιοῦνται τόπῳ θεὸν περιγράφοντες, καὶ τὸν υἱὸν αὖ πάλιν ἐν ἑτέρῳ φανταζόμενοι τόπῳ καὶ μεμερίσθαι τὸν μὲν ἐκεῖ, τὸν δὲ ἐνθάδε νομίζοντες, ἐὰν γεγεννημένος καὶ πεφηνὼς καθ' ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ὁμολογῆται. τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου φησὶν ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου; ὁ οὐρανός; καὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ οὐκ ἀρκέσουσί σοι, Σολομῶν λέγει πρὸς τὸν θεόν, τεκμηρίῳ μεγίστῳ πείθων τοὺς ἀνθρώπους ὁ θεός, ὅτι μηδεὶς αὐτοῦ τόπος δεκτικός. ἡ γὰρ χείρ μου ἔφη, ἐποίησε ταῦτα πάντα. οὐ τοίνυν περιέχει τὰ ποιήματα τὸν πεποιηκότα, ὃς καὶ πρὸ τούτων ἦν, καὶ τούτοις παρέχει τὸ εἶναι· καὶ αὐτῇ τῇ δυνάμει τοῦ πεποιηκότος ἐπιστηρίζεται. διό φησι Παῦλος, ἐξ οὗ τὰ

& Pater in me. Igitur, in Patre Filium esse, & Patrem in Filio, hoc nihil est aliud, quàm illum qui ex Deo genitus est, naturaliter talem esse, qualis est genitor Pater, eumque ostendere Paternam formam in se, & se vicissim ostendi in Paterna substantia. Vnus igitur & vnus, dualitas, non diuisa est natura, quum sit indeficiens ad suam integritatem. Vniuersa enim plenitudo & integritas Deitatis est, Pater vt Pater: vniuersa item plenitudo
A Deitatis est, Filius vt Filius, quandoquidem amborum vna forma intelligitur, quæ integre se in vtroque & solide exhibet. Nullus abneget vitam, quæ in mundo apparuit, quæ erat, vt inquit, apud Patrem, & apparuit nobis: etiam ante apparitionem hoc visus est esse, quod apparuit. Genitus quippe est æternaliter, & subsistit cum Patre. Nullus igitur repudians hanc Trinitatem, Vnitatem existimet se inuenire posse, sed in Trinitate, vnum existimet, habens summam Fidei in Baptismate, & tri-
B bus signaculis sanctis, per quæ in salutem regeneratus est, memor Apostoli dicentis, *Vnus Deus Pater ille ex quo omnia: & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia.* Memor sit quoque Patris dicentis: *Ex vtero ante luciferum genui te.* Item Filij, qui erat ante mundum apud Patrem, atque etiam tum gloriam Dei possidebat, de se testimonium tale perhibentis: *Glorifica me Pater gloria illa, quam habui, antequam mundus existeret, apud te.* Quibus verbis, gloriam quidem se-
C cundum hominem postulabat, cum tamen testaretur, se gloriam secundū Deū ante mundum habuisse. Habuit autem gloriā cum esset & existeret: non enim qui non erat, glorificari potuit. Si autem erat, etiam genitus est. Neque enim Filius est nō genitus. Atqui, inquit, si genitus est, extra genitorē existit, & ab eo direptus est. Minimè gentiū. Quinimo indiremptū oportet esse Verbum quod existit in Deo, & extra Deum non apparet Quo.n. in loco foris apparuerit, quum omnia Deus, vt in scripturis est, ad impleat? *Cœlum & terram ego repleo, dicit*
D *Dominus.* Istiusmodi præstigiis Filij generationem eiusque à Patre æternum progressum: & cum Patre coëxistētiam subuertere conantur, quum integer per se & solidus sit Pater, integer quoque & solidus sit Filius. Discant igitur se non intelligere, neque quæ dicunt, neq; quæ affirmant, quum Deum in loco circunscribunt, Filiumque denuo alio in loco consistere imaginantur, eosq; sedibus distinctos esse: illum quidem hic, alterum vero alibi: siquidem genitus sit, & seorsum à Patre altrin-
E secus apparuerit. Quis locus quietis meæ dicit Dominus? Cœlúmne? atqui cœli cœlorum non sufficient tibi, inquit Salomon, ad Deum verba faciens, magno argumento mortales docens, nihil locorum Deitatis esse capax: *Manus,* inquit, *mea fecit hæc omnia,* Non igitur opera intra se continent opificem suum, qui & ante opera existebat, illisque vt existerent, causam præbuit viribusque suis stabiliuit. Atque ideo ait Paulus: *Ex*

Ex quo omnia, & per quē omnia, & in quo omnia. Ac rursum idem, *In eo enim viuimus, mouemur & existimus*. Aufer iam mihi illud, loco subnixum esse, cū de Deo, & verbo & Spiritu Sancto cogitandum putes, aufer mihi locales capacitates, neque alibi existere Patrem, aliò vero emitti Filium, ex ratione gignendi suspiceris. Istiusmodi falsæ vel potius impiæ ratiocinationes te in substantia Filij scandalizant, atque ideo, vnà cum Filio Spiritus quoque Sancti tibi abnegationem inducunt, quum omnia à Patre præoccupata existimas. Ne requiras magnitudinem loci tam spaciosam, quæ capere posset Dei magnitudinē: non enim id quod immensurabile est, in mensurato contineri poterit. Quoniam palmo suo metitur cælum, vt Propheta per cōparationem insinuat: Mensus est quoq; aquam manu, & vniuersam terrā pugillo. Si igitur minimū quiddam est hæc vniuersitas rerum, vt prophetica parabola vtcunque subindicat, quomodo igitur pro spaciolo minimæ rei, Deum sese porrigere & circūscribere, suspicari poteris? qui non eodem modulo cum vniuersitate rerum decurrens, adimplet vniuersa: Corporale enim id est, vt si exempli causa dicas, aërē impleuisse quicquid inter cælum & terram est. Cæterum, hic non ita agitur: Deus enim vt vis ac potentia cōtinet omnia, eò quod potentia incorporalis & inuisibilis sit, nō ambiens, nec ambita. Idem de Filio ac Spiritu Sancto existimandum. Quippe per filium & in Spiritu omnia *Deus* & constituit, & amplectēdo conseruat. Impiū igitur aut quærere aut cogitare, vbi sit *Deus*: aut quem locum obtineat Verbum: aut Spiritus Sanctus, in quo domicilio claudatur. Si vero quis ideo Filium aut non esse aut nō genitum esse asseueret, quod locus sit vsque illius substantiæ inexcogitabilis irrepertibilisq; sentiatur, ille idem neque Patrem subsistere dixerit, atque adeo ne semel quidem fuisse *Deum*, eò quòd nusquam illius locus sit aut receptaculum. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Insipiens haud dubie quicunq; sese istiusmodi vanis phantasmatib. frustratur. Stultorum & vecordium ista sunt verba, oculis & loco volentium apprehēdere id q̄ incorporale est. Demus igitur iis pusillas aliquot imagines, in rebus incorporalibus sępius obuias, vt quę apud nos sint, & in rerum natura appareāt, si quomodo possimus per ea ad altiora euecti aliqua ratione intelligere incorporalitatē illā Patris & Filij & Spiritus S. ne vlterius falso imaginemur eorum loca, aut locales distinctiones trium istorum excogitemus. Incorporalis.n. & spiritualis cùm sit lex, in legis periti præcordiis hæret, & ibidem Prophetæ quoque, nec nō Euangelia & Apostoli, dictumque est de legisperitis & eruditis in Prophetis, *Habent Mosen & Prophetas*. Et Saluator, eū qui vetera & nouo verba habet in pectore, similem esse ait homini patrifamiliâs, qui profert ex thesauro suo noua & vetera. Recepit autem animus Mosis in se omnem Ægyptiacam sapientiam, & eam sapientiam quæ illi à Deo impertita fuit. Et Daniel susceptis omnibus Chaldæorū disciplinis capax

ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ δι᾽ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς ὃν τὰ πάν- »
τα. καὶ πάλιν, ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ »
ἐσμέν. ἄνελε δή μοι τὸ ἐν τόπῳ ἐστηριγμένον ἐπὶ
διανοῇ περὶ θεοῦ καὶ τοῦ λόγου, καὶ τοῦ πνεύματος,
ἄνελε τοπικοὺς χωρισμούς, καὶ μὴ ἀλλαχοῦ
τὸν πατέρα ὄντα ἀλλαχόσε τὸν υἱὸν ἐκπέμπειν
ἐκ τοῦ γεννᾷν ὑποπτεύσῃς. οὗτοι γὰρ οἱ ψευ-
δεῖς μᾶλλον δὲ καὶ ἄθεοι λογισμοὶ, περὶ τὴν
ὕπαρξιν τοῦ υἱοῦ σε σκανδαλίζουσι· συνεξήρνηται
A δέ σοι μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ
τοῦ ὑφ᾽ ἑνὸς κατέχεσθαι πάντα τοῦ πατρός.
μὴ ζητεῖτε μέγεθος τόπου τοσοῦτον ὃς δυνή-
σεται χωρῆσαι μέγεθος θεοῦ. οὐ γάρ ἐστι τὸ ἀ-
μέτρητον ἐπὶ τῷ μεμετρημένῳ, ἀλλὰ σπιθαμῇ
μὲν αὐτοῦ μετρεῖ τὸν οὐρανὸν ὡς ὁ προφήτης παρα-
βολικῶς ἑρμηνεύει. μεμέτρηκε δὲ καὶ τὸ ὕδωρ τῇ
χειρὶ καὶ τὴν γῆν πᾶσαν δρακί. ὢ δὴ οὕτως ἐλά-
χιστα πάντα ὡς ἡ προφητικὴ παραβολικὴ μετρίως
παραδείκνυσι, πῶς ἂν τῇ μικρᾷ καὶ ἐλαχίστῃ κτίσει
B συμπαρεκτείνεσθαι δόξειεν; οὐ συμπαρεκτεινόμε-
νος τοῖς πᾶσι, πεπλήρωκε τὰ πάντα θεός. σω-
ματικὸν γὰρ τοῦτο, ὥσπερ εἰ τὸν ἀέρα φαίη πε-
πληρωκέναι τις τὸν μεταξὺ γῆς καὶ οὐρανοῦ, ἀλλ᾽
ὡς δύναμις συνέχει τὰ πάντα, δύναμις γὰρ
ἀσώματος, ἀόρατος, οὐ κυκλοῦσα, οὐ κυ-
κλουμένη. τὸ δ᾽ αὐτὸ δὲ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ
ἁγίου πνεύματος· διὰ γὰρ υἱοῦ καὶ ἐν πνεύ-
ματι τὰ πάντα ὁ θεὸς, καὶ συνεστήσατο καὶ συνέ-
χων διαφυλάττει· ἀσεβὲς τοίνυν καὶ ζητεῖν καὶ
C ἐννοεῖν τόπου ποτέ ἐστιν ὁ θεὸς, ἢ ὁ λόγος τίνα τό-
πον εἴληχεν, ἢ τὸ πνεῦμα τίνα οἴκησιν ἐκληρώσα-
το; εἰ δὲ διὰ τοῦτο τὸν υἱὸν οὐκ εἶναι τις οὐδὲ γεγεννῆ-
σθαι λέγοι, ὅτι τόπος αὐτοῦ τῆς οὐσίας ἀνεπινόη-
τος καὶ ἀνεύρετος, ὁ τοιοῦτος οὐδὲ τὸν πατέρα
φαίη εἶναι καθάπαξ οὐδ᾽ ὑπάρχειν θεόν. ἐπεὶ
μηδὲ τόπος τις εὑρίσκεται θεοῦ. εἶπεν ἄφρων ἐν
καρδίᾳ αὐτοῦ οὐκ ἔστι θεός. ἄφρονες ὡς ἀληθῶς οἱ
τοιοῦτοι κεναῖς φαντασίαις ἑαυτοὺς παραλογιζό-
μενοι. νηπίων καὶ παντάπασιν ἀνοήτων τὰ ῥήματα.
D ὀφθαλμῷ λαμβάνεσθαι τὸ ἀσώματον καὶ τόπῳ
βουλομένων. δῶμεν δὴ αὐτοῖς βραχείας τινὰς εἰ-
κόνας ἐκ τῶν ἐνδεχομένων ἀσωμάτων τινῶν ἐπι-
μνησθέντες πραγμάτων, ἃ δὴ καθ᾽ ἡμᾶς ὄντα καὶ
ἐπὶ τῆς κτίσεως φαίνεται, εἴπως δυνηθεῖεν διὰ τού-
των ἀναβαίνοντες ἐννοῆσαι πως τὸ ἀσώματον τοῦ
πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· καὶ μηκέτι
φαντάζεσθαι τόπους αὐτῶν, μὴ δὲ τοπικὰς διαιρέσεις
τῆς τριάδι ἐπινοεῖν, ἀσώματος καὶ πνευματικὸς ὢν ὁ
νόμος ἐστὶν ἐν τῇ τοῦ νομομαθοῦς διανοίᾳ ἐν τῇ αὐτῇ
E δὲ καὶ οἱ προφῆται εὐαγγέλια καὶ ἀπόστολοι, καὶ εἴρηται πε-
ρὶ τῶν νομικῶν καὶ προφητικῶν λόγων, ἔχουσι μωσέα »
καὶ τοὺς προφήτας. καὶ ὁ σωτὴρ τὸν ἔχοντα παλαιὰ καὶ »
καινὰ ῥήματα ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ διανοίας, ἐοικέναι φη-
σὶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ ὅστις προφέρει ἐκ τοῦ θη-
σαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιά. ἐδέχετο δὲ ὁ μωϋσέως
νοῦς σοφίαν τε πᾶσαν αἰγυπτιακὴν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ θεοῦ δο-
θεῖσαν αὐτῷ καὶ δανιὴλ σύνεσιν πᾶσαν τῶν χαλδαίων
ἐχώρει

ἐχώρει καὶ τὰ ποικίλα τῆς θείας σοφίας νοήματα, ὅπερ σημαίνει διʼ Ἰεζεκιὴλ ὁ θεὸς, μὴ σὺ σοφώτερος εἶ τοῦ Δανιήλ; πᾶν κρύφιον οὐχ ὑπεδείχθη σοι; ἀναρίθμητος δὲ καὶ τοῦ Σολομῶντος φρόνησις, καὶ τὸ χῦμα τῆς καρδίας αὐτοῦ ὡς ἄμμος ἡ παρὰ τὴν θάλασσαν. τὸ δὲ τοσοῦτον πλῆθος τῶν σοφῶν περὶ μίαν ὁρῶντες διάνοιαν ἐνθυμείσθωσαν αὐτὰς οὐκ οὔσας ἐν τόπῳ. πόσος γὰρ ἂν τῷ μεγέθει γενόμενος ἄνθρωπος, ἐξήρκεσεν εἰς τὴν τοσούτων ὑποδοχὴν, εἰ τόποις μεμερισμένοις τῶν θεωρημάτων ἕκαστα εἶχεν; ὅταν οὖν τὰ ἐνταῦθα πνευματικὰ μὴ δέηται πλειόνων τόπων πλείονα ὄντα, ἀλλὰ περὶ τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν στρέφηται νοῦν, ἐννοήσωμεν καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ καθʼ ἑαυτὰ ὄντα ἀσώματα, τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα μὴ τόπων δεόμενα, μὴ δὲ τόποις διαιρούμενα, καὶ μὴ διὰ τοῦτο ἀνύπαρκτον ἢ τὸν πατέρα τις ἢ τὸν υἱὸν ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑποτίθεσθαι τολμάτω, ὅτι μηδὲ ἔστι τόπον ἀφορίζειν καὶ κατανέμειν ἑκάστῳ, ἀλλʼ ἔστι μὲν ὁ πατὴρ τέλειον ἔχων τὸ εἶναι καὶ ἀνελλιπὲς, ῥίζα καὶ πηγὴ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος. ἔστι δὲ ὁ υἱὸς ἐν πλήρει τῇ θεότητι ζῶν λόγος καὶ γέννημα τοῦ πατρὸς ἀνενδεές. πλῆρες δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ. οὐ μέρος ἑτέρου, ἀλλʼ ὁλόκληρον ἐφʼ ἑαυτοῦ, καὶ οὕτως ἡ τριὰς ἀληθινῶς οὖσα, συνῆπται μὲν ἀδιαστάτως, τὸ γὰρ διορίζον οὐδὲν, σύνεστι δὲ ἀϊδίως. αἰὼν γὰρ οὐδεὶς μεταξὺ παρεμπίπτει. μορφὴν δὲ προφαίνει μίαν καὶ τὴν αὐτὴν, πατρὸς μὲν ἐν υἱῷ θεωρουμένου, υἱοῦ δὲ ἐν πνεύματι καὶ νοουμένου καὶ μετεχομένου ὑπὸ ἀνθρώπου. ἡμεῖς γάρ φησι, πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι εἰς τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος. μὴ τοίνυν ὡς ἐνσώματα ἀδιαίρετα μέρη φανταζώμεθα τρία. δυσσεβὴς γὰρ ὁ λογισμὸς, ἀλλότριος ἀσωμάτων τελείων. ἀδιαίρετον δεχώμεθα συνουσίαν συνόντων ἀλλήλοις ἀδιαστάτως, καὶ τριῶν γε κατὰ ἀλήθειαν ὑφεστώτων ἓν τὸ εἶδος ἐννοῶμεν, ἀρχομένου μὲν ἐκ πατρὸς, λάμψαν δὲ ἐν υἱῷ, καὶ φανερούμενον διὰ πνεύματος. διὰ τοῦτο καὶ οἱ τὸ πνεῦμα φοροῦντες φοροῦσι χριστόν. εἰ γάρ τις, φησὶ, πνεῦμα χριστοῦ οὐκ ἔχει οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. εἰ δὲ χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν διὰ ἁμαρτίαν καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ ὁ Ἰωάννης, ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστιν ἐκ τοῦ πνεύματος οὗ ἔδωκεν ἡμῖν. καὶ ναὸν ἁγίου μὲν πνεύματος τὰ σώματα ἡμῶν ὁ Παῦλος ὀνομάζει, χριστὸν δὲ ἐν ἡμῖν εἶναι λέγει. χριστοῦ δὲ οἰκοῦντος εἰς τὸν ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπον κατὰ τὸ γεγραμμένον, θεός ἐστιν ἐν ἡμῖν κατοικῶν. οὐκ οἴδατε γάρ φησιν, ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. οὕτω μοι τὸ τῆς θεότητος ἀδιαίρετον εὐσεβῶς ἐκ τῶν θείων λογίων καταμάνθανε ἐν τρισὶν ἓν εἶδος κατανοῶν, οὐχ ἓν ἐκ τριῶν πρᾶγμα συντιθείς. ἀχώριστα δὲ καὶ εἰς τὰ τῆς ἐνεργείας θεωρούμενα ἀκούοντες τοῦ ἀποστόλου μυσταγωγοῦντος καὶ φάσκοντος, διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα, καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσι, καὶ ὁ αὐτὸς κύριος, καὶ διαιρέσεις ἐνεργειῶν εἰσιν, ὁ δὲ αὐ-

capax adhuc erat ad varios Diuinæ Sapientiæ intellectus: quòd per Ezechielē indicat Deus, cum ait: *Nunquid sapientior es Daniele? Omne quod occultum est, ostensum est tibi. Innumerabilis Salomonis prudentia, & aceruus copiaq; mentis eius vt arena maris.* Qui igitur tantam vim multitudinemque sapientiarum in vnis præcordiis vident, cogitent, ratiocinenturque eas in loco non existere. Quis enim hominū tantæ vastitatis, vt suffecerit ad tantam rerum multitudi-
A nem capiendā, si locis distinctis singula theoremata obseruationesque consisterent? Si igitur spiritualia, quæ hic sunt, quum plura sint numero, non opus habent pluribus locis, sed circa vnam eandemq; mentem versantur, intelligamus, quæso, ea quæ supra nos sunt, & per se incorporalia existūt, Patrem scilicet, Filium & Spiritum S. locis non indigere, neque receptaculis distincta esse, ac ne ob id inexistētem nulliusq; essentiæ aut Patrem aut Filium aut Spiritum S. audeas statuere, eo quod neq; locum definire, neq; singulis locum asscribere
B possis. Nam & Pater suum esse ad plenū possidet, & citra vllum defectū radix & fons Filij & Spiritus S. Itidem quoq; Filius est, viuitque in plenā integraque Deitate, vt Verbū & germen Patris sui citra vllū defectum. Plenus quoq; filio Spiritus S. non pars alicuius, sed integer per se atque ita verè Trinitas coadunata est sine vllis interuallis. Nihil. n. est quod illos distineat, coexistunt æternaliter, quum nullum æuū intercedat. Formam porro vnam & eandem ex se reddunt, Patre quidē in Filio spectabili, Fi-
C lio vero & in Spiritu intelligibili, & ab homine in participatū recepto. *Nos enim,* inquit, *omnes reuelata facie, gloriam Domini speculātes, in eandem imaginem transfigurabimur de gloria in gloriam tāquā à Domini Spiritu.* Ne igitur, quasi in corpore tria membra indiuisa imaginemur: impia enim istiusmodi ratiocinatio alienaque ab incorporeis à sua integritate perfecta sunt. Accipiamus igitur indiuisam coexistentiam, inuicem sibi coexistentibus sine vllo interuallo: & tres quum reuerà sint, vnam formam intelligamus, quæ quidem incipit à Patre, sed
D resplendet in Filio, apparet item & demonstratur in Spiritu S. Quapropter illi qui Spiritum ferunt, Christum quoque ferunt. *Qui. n.* inquit, *Spiritum Christi non habet, ille non est eius. Si vero Christus in nobis, corpus quidem mortuum est propter peccatū,* & cætera quæ deinde sequūtur. Et Ioannes, *Ex hoc cognoscimus quòd ille in nobis est, quoniam ex Spiritu suo dedit nobis.* Et tēpla Spiritus S. corpora nostra Paulus appellat, Christū autē in nobis esse dicit. Christo aūt habitāte in interiore nostro homine, vt scriptum est, Deus in nobis habitat. *An nescitis,* inquit, quòd
E *templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis?* Cum igitur deitas ita indiuisibilis sit, condisce religiose ex sacris scripturis, vnā in tribus formam intelligere, non vnam rem ex tribus cōponere. Inseparabilia esse quæ in actionib. spectantur, ex Apostolo mysteriorum interprete audire licet, vbi dicit: *Diuisiones gratiarū sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministeriorum sunt, sed vnus Dominus: & diuisiones operationum,*

verum

verum idem Deus, qui operatur omnia in omnibus: Et in vnam ſummam omnes has gratias colligens, hoc corollariū addit: *Hæc omnia operatur vnus & idē Spiritus, diuidens ſingulatim vnicuiq; prout vult.* Cum autē omnia agantur à Deo per Chriſtum in Spiritu S. indiuiſam conſpicio operationem Patris & Filij & Spiritus S. Cęterū non ob hoc cōplicans in vnum iſta omnia, ex quo, per quem, in quo, adnitor ex Trinitate, vnitatem facere. Neq; vt hominē ex tribus iſtis cōpoſitū intelligo, ſpiritu, anima, corpore: ita quoq; & Deum compoſitum imaginari licet, quēadmodum iſti audent facere. Neq; ſub iſtiuſmodi impia opinione, indiuiſibilem prodo: neq; ſi quis dicit, vt Verbum animo cōceptum, aut voce enunciatum à cogitante & loquente, indiuiſibile eſt: ita quoq; in Ratione Patris & Filij & Spiritus ſancti fieri. Partes enim cōſertiles & eius qui mouetur motiones, ad incōpoſitam & inalterabilem naturam, nullā omnino habent cōmunionē. Alioqui, quomodo emittit partē ſui aut ſuam motionem Pater in mūdum, dum emittit Filium: aut Filius, Spiritum Sanctū in mundū? an, quia Filius à Patre emiſſus non eſt? Atqui id contrà, vbiq; teſtimoniis cōprobatur, ipſeq; adeo Paracletum ſe miſſurum pollicetur, & in mittendo promiſſioni ſatisfacit. Cæterū, illi qui ex Trinitate vnitatem faciūt, adulterare & emiſſionē & generationē enituntur. Intus.n.aiunt, exiſtētem in Patre Filium ſanctificationē hominis peragere: hoc eſt, vnū & ſolum Deum, atq; ita hominē emiſſū eſſe, nō Deum ex Deo. Quomodo.n.inquiūt, mitti potuit Verbū, ꝙ non dirimitur, neq; ſegregatur ab eo, cuius eſt Verbum? Sed quis Euangeliſtæ de incarnatione Verbi prædicanti cōtradixerit, vbi ait, *Verbum caro factū eſt?* aut eidem dicenti, Verbum è cælo deſcendiſſe, fidē neget? cum idipſum ſubinde ſaluator clamet: ipſumq; non hominem eſſe Apoſtolus ad Galatas confirmet. Nam tametſi homo ſit eiuſdē nobiſcum vocabuli, ſecundus tamē homo eſt, nō qualis prior ille è terra genitus quū ille fuerit u anima viuens: iſte verò Spiritus viuificans. Hæc enim ſunt Diuina & Apoſtolica verba & dogmata. Quin & ipſa opera deitati teſtimoniū perhibēt, vt quæ perpetrata ſint Diuinis prorſus & cæleſtibus viribus, quale eſt quum imperat elementis, increpat ſpiritualibus poteſtatibus, membrorumque mutilationes reſtituit, & voluntate morbos ſanat, ſuamq; poteſtatem profitetur, & nō occultat, mortem delet, vitā & incorruptibilitatē illuſtrat, corruptam hominum naturam denuo ædificat, ac mundum renouat ſua ipſius præſentia, nouáq; creatura apparet & prodit per reſurrectionem Chriſti, dum transformatur corpus humilitatis noſtrę in cōformationē corporis gloriæ eius, vniuerſaq; creatura liberatur à ſeruitute corruptionis, in libertatē gloriæ filiorum Dei. Cæterū, Patrem non eſſe duntaxat Deum aut dominū noſtrum Ieſum Chriſtū, omnes ſacrę ſcripturę teſtantur, quæ Filium Dei aduenīſſe prædicāt, & de patre ſuo aſſiduè loquentem oſtendunt,

ὁ δὲ αὐτὸς θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι· καὶ καταλέξας τὰ χαρίσματα, ἐπιφέρει· πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ » ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. » ὅταν δὲ τὰ πάντα ἐνεργῆται ὑπὸ τοῦ θεοῦ διὰ χριστοῦ ἐν ἁγίῳ πνεύματι, ἀχώριστον ὁρῶ ἐνέργειαν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀλλ᾽ οὐ διὰ τοῦτο συμπλέξας τὸ ἐξ οὗ καὶ δι᾽ οὗ καὶ ἐν ᾧ βιάζομαι τὴν τριάδα μονάδα ποιεῖν, οὐδὲ ἄνθρωπον ἐκ τριῶν ὑπο-
A νοῶν συνθέτου, πνεύματος, ψυχῆς, σώματος, οὕτω καὶ θεόν, καθάπερ κἀκεῖνοι τολμῶσιν, οὐδὲ ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἀσεβοῦς ὑπονοίας περιίεμαι τὸ ἀχώριστον. οὐδὲ εἰ λέγοι τις ὡς τὸν ἐνδιάθετον λόγον, ἢ τὸν ἐν φωνῇ τοῦ λαλοῦντος καὶ νοοῦντος ἀχώριστον, οὕτως τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα. τὰ γὰρ τοῦ συνθέτου μέρη καὶ τὰ τοῦ κινουμένου κινήματα πρὸς τὴν ἀσύνθετον καὶ ἀναλλοίωτον φύσιν, οὐδὲ μίαν ἔχει κοινωνίαν. ἐπεὶ καὶ πῶς ἀποστέλλει τὸ μέρος ἢ τὸ κίνημα αὐτοῦ ὁ πατήρ, ἀποστέλλων τὸν υἱόν; ἢ τὸ
B πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ υἱὸς ἐκπέμπων εἰς τὸν κόσμον; ἢ οὐκ ἀπεστάλη μὲν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός; διαμαρτύρεται πανταχοῦ καὶ ἐπιστέλλειν τὸ πνεῦμα τὸν παράκλητον ἐπαγγέλλεται, καὶ δὴ καὶ ἀποστέλλει κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν. ἀλλ᾽ οἱ τὴν τριάδα μονάδα ποιοῦντες, νοθεύειν καὶ τὴν ἀποστολὴν ὥσπερ τὴν γέννησιν ἐπιχειροῦσιν. εἴσω γὰρ ὄντα φασὶ τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, ἁγιασμὸν ἀνθρώπου ἐργάζεσθαι, τουτέστιν, αὐτὸν τὸν ἕνα καὶ μόνον θεόν, οὕτως ἀπεστάλθαι τὸν ἄνθρωπον, οὐ θεὸν παρὰ θεοῦ. πῶς γὰρ καὶ ἀπέσταλ-
C ται, φασὶν, ὁ λόγος μὴ διαιρούμενος μηδὲ χωριζόμενος οὗ λόγος ἐστίν; ὅτι μὲν οὖν σάρκωσις τοῦ λόγου κεκήρυκται τίς ἀντείποι; τοῦ εὐαγγελιστοῦ βοῶντος, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ὅτι καταβέβηκεν ἐξ οὐρανοῦ κεκραγότος αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος οὐχ ἅπαξ. καὶ μὴν ὅτι οὐκ ἄνθρωπος ὁ κύριος ἡμῶν ἰησοῦς χριστός, ὁ ἀπόστολος παῦλος πρὸς γαλάτας διισχυρίζεται. ἀλλ᾽ εἰ καὶ ἄνθρωπος ὁμώνυμος ἡμῖν, δεύτερος ἄνθρωπος, καὶ οὐχ οἷος ὁ πρότερος γηγενής, καὶ ὁ μὲν ψυχὴ ζῶσα, ὁ δὲ πνεῦ-
D μα ζωοποιοῦν, ταῦτα γὰρ θεῖά τε καὶ ἀποστολικὰ ῥήματά τε καὶ δόγματα, καὶ τὰ ἔργα τῇ θεότητι μαρτυρεῖ μετ᾽ ἐξουσίας οὐρανίου πραττόμενα, ὅτι κελεύει μὲν στοιχείοις, ἐπιτιμᾷ δὲ πνεύμασι, δυνάμεις δὲ πηρώσεις ἀποκαθίστησι, καὶ θελήματι νόσους ἰᾶται, καὶ λέγει τὴν ἐξουσίαν καὶ οὐκ ἀποκρύπτεται, καὶ καταργεῖται δι᾽ αὐτοῦ θάνατος. φωτίζεται δὲ ζωὴ καὶ ἀφθαρσία, καὶ δημιουργεῖται δεύτερον ἡ φθαρεῖσα τῶν ἀνθρώπων φύσις, καὶ κόσμος ἀνακαινοῦται διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, καὶ κτί-
E σις ἀναφαίνεται καινὴ διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ χριστοῦ. μεταμορφουμένου μὲν τοῦ σώματος τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς συμμορφίαν τοῦ σώματος τῆς δόξης αὐτοῦ. τῆς δὲ κτίσεως ὅλης ἐλευθερουμένης ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ. Ὅτι δὲ ὁ σαρκωθεὶς κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν ἰησοῦς χριστὸς ὁ πατὴρ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ, ὡς ἐκεῖνοί φασιν, ὁ μόνος θεός, ἅπασαι μαρτυροῦσιν αἱ θεῖαι γραφαί, υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν παραγεγονότα κηρύττουσαι περὶ πατρὸς ἀεὶ διαλεγόμενον ἐπιδεικνύουσαι.

παρὰ

παρὰ πατρὸς ἐληλυθέναι φάσκοντα, καὶ πρὸς πατέρα ἀπιέναι, καὶ οὐδὲν δεῖ μηκύνειν παρατιθέμενον μαρτυρίας. πάντα γὰρ ὡς εἰπεῖν τὰ εὐαγγέλια καὶ αἱ τῶν ἀποστόλων γραφαὶ εἰς τοῦτο συντείνουσιν. ἄλλας τε ἑλληνικὰς ἡμῖν ἀντιλογίας κινοῦσι καὶ τὰς ἐξ ἰουδαίων βλασφημίας ἐπιφέρουσι χλευάζοντες τὸ μυστήριον τῆς ἀποστολῆς τοῦ λόγου καὶ σαρκώσεως. εἰ γὰρ ἀποστέλλεται καὶ καταβαίνει, φασὶν, οὐκ ἔστι τοῦ ἀποστέλλοντος, οὐδὲ τῷ ἄνω μένοντι σύνεστι, μαθέτωσαν δὴ τὸ ἄνω καὶ τὸ ἐν ὕψει μὴ σωματικῶς ἀκούειν μόνον, ἀλλὰ δή τι καινότερον ἐνθυμείσθωσαν· τὸ γὰρ ὑψηλὸς ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη ὁ κύριος καὶ τὸ, ὑψώσω σε κύριε, καὶ τὸ αἰνετὸς καὶ ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰῶνας, οὐκ ἐν τόπῳ τινὶ καὶ μετεώρῳ τὸν κύριον ὄντα παρίστησιν, οὐδ᾽ ὑπὸ ἀνθρώπων μετεωριζόμενον ὑπογράφει τὸν θεὸν, οὐδ᾽ ὑπὸ τῶν ἄλλων τῶν ὑμνούντων αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς ἀοράτου θεότητος, ὕψος καλεῖ. καὶ ὁ λέγων, ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἔδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, οὐ τόπον οἰκήσεως ἀποκληροῖ τῷ κυρίῳ τὸν οὐρανὸν, ἀνθρώποις δὲ τὴν γῆν, ἀλλὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ θεοῦ καὶ μεγαλοπρέπειαν ἐπιδεικνυσιν. ὅταν οὖν τὸ μὲν σεμνὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς ἐπουράνιον εἶναι λέγηται. τούτῳ δὲ ἀντικειμένως τὸ ταπεινὸν γηΐνως τε καὶ ἐπὶ γῆς εἶναι λέγεται, κατάβασις εὑρίσκεται τοῦ λόγου ἡ ἐκ τῆς ἀσωμάτου μεγαλοπρεπείας εἰς τὸ τοῦ σώματος εὐτελὲς ἐπίδοσις, ἐπιδεδωκότος ἑαυτὸν εἰς σωματικὴν μόρφωσιν διὰ φιλανθρωπίαν καὶ τὴν τοῦ παντὸς σωτήριον πρόνοιαν. ἀπεσταλμένος τε καὶ τοῦτο νοηθήσεται, ὅτι ἀρρήτῳ βουλήσει τοῦ ἀσωμάτου πατρὸς σώματι δέδωκεν ἑαυτόν. μὴ τοίνυν αἱ σωματικαὶ φωναὶ, τουτέστιν ἡ κατάβασις τε καὶ ἀποστολὴ πρὸς ἄρνησιν τῆς σαρκώσεως αὐτοὺς προαγέσθωσαν ὅτι μὴ καταβαίνει τοπικῶς, μηδὲ ἀποστέλλεται θεὸς, ἀλλ᾽ ἀκουέτωσαν τοῦ ἀποστόλου φράζοντος τὸ πρᾶγμα, καὶ ἅμα τῶν τοιούτων ὁμοιώσεων, ὅτι φησὶν, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ᾽ ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, τοῦτο ἦν τὸ καταβῆναι, τοῦτο τὸ ἀποσταλῆναι εἰς ἔνδυμα ταπεινότερον τῆς ἀξίας αὐτοῦ. ὑπόβασις ἡ τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς ἐπαμφίασις, κατὰ τὸ βούλημα τοῦ πατρὸς ἐπιτελουμένη. εἰ δὲ τόπῳ καὶ σώματι ὁ λόγος μὴ περιγράφεται, οὐκ ἀποσπασθήσεται τοῦ ἀσωμάτου πατρὸς διὰ τὴν πρὸς σῶμα ἀνάκρασιν, δέδεκται γὰρ αὐτὸν τὸ σῶμα βουληθέντα, ὡς πέφυκεν ἡ σαρκίνη φύσις θεὸν ὑποδέξασθαι· μένει δὲ οὐδὲν ἔλαττον ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, ἢ καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως. ὥστε ἡ ἐξ οὐρανοῦ κατάβασις οὐκ ἦν μετάβασις ἐξ οὐρανοῦ, οὐδὲ ἡ ἀποστολὴ, χωρισμὸς ἀπὸ τοῦ πέμποντος πατρός.

dũ à Patre se venisse disserit, & ad Patrem abire denunciat. Neque opus est vt prolixius adhibeamus testimonia, quum omnia, vt sic dicam, sacra verba & Apostolorum scripturæ ad hoc tendant. Alias item nobis cõtrouersias excitant, & Iudæorum blasphemias inferunt, irridẽtes mysterium emissionis & incarnationis Verbi. Nã si emittitur, inquiunt, & descendit, nõ est cũ eo qui ipsum emittit: neq; ei, qui sursum manet, cohæret. Discant igitur, sursum illuo & in alto esse, non coporaliter duntaxat audiendum, sed noua ratione intelligendum esse. Quoniam illud dictum, quo fertur sublimis super omnes gentes: Et illud item, *Exaltabo tẽ Domine:* Rursus & illud, *laudabilis & superexaltatus in secula*, non in loco quopiam & sublimei dominum constituunt, neque Dominum ab hominibus euehi describunt, aut ab aliis qui eum laudibus extollũt, sursum extolli, sed maiestatem inuisibilis Deitatis, sublimitatem vocant. Et is qui dicit, *Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum*, non pro loco domicilij cælum adsortitur Domino, & hominibus terram sed excellentiam Dei magnificentiamque oculis subiicit. Cum igitur maiestas & magnificentia in Deo supercæleste quiddam nominatur: id quod huic contrarium est, humile terreniter dicatur & in terris versari: facillime comperis descensum Verbi inclinationem esse ex incorporali maiestate, ad vilitatẽ corporis, cùm seipsum dediderit in corporalem speciem humani generis amore. Ne igitur corporales istæ voces, hoc est, descensio & emissio ad inficiendam eius incarnationẽ producantur, quoniam localiter neque descendit *Deus*, neque emittitur: sed audiant Apostolum id negocij & eiusmodi comparationes metaphorasque explicantem: *Non rapinam arbitratus est, esse æqualem Deo, sed seipsum exhausit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus.* Hoc enim est descendere, hoc est emitti induique in amiculum vilius quàm pro ipsius dignitate. Descensus item humanæ speciei superinductio atque inuectitio est secundum Patris voluntatem instituta. Quòd si loco & corpore verbum non circumscribitur non auelletur ab incorporali Patre ob corporis sui attemperamentum: nam excepit eum volentem corpus, quatenus idonea est humana natura Deum suscipere: manet nihilominus in sua ipsius natura quę ante incarnationem fuit. Quamobrem descensus è cælo non fuit digressio è cælo: neque item emissio è cælo segregatio à Patre.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI Alexandrini

Vnum esse Christum, Oratio.

Decet eos qui semel resilierũt
A à gentili errore, vnum esse
Christum omnium Deum a-
gnoscere, nõ autem adhære-
scere creaturis: vel res con-
ditas, aut pro diis habere aut
deos facere, sed potiùs crea-
torem colere, qui est benedictus in secula. Iti-
dem quoque faciendum ab illis, qui recedunt
à Iudaïca incredulitate, Iudæosque de vecor-
dia & ingratitudine vituperant, & in Dominũ
Iesum Christum Fidem habent, eumque sen-
tiunt omnibus vndecunque testimoniis pro-
B bari Deum esse: iis quoque par est vt id agno-
scant, tum ex eius potestate, tum ex signis diui-
norum operum, & potissimùm ex imperandi
authoritate: neque vt amplius ob speciem ex-
ternam, ad cõmunem & nudum hominẽ opi-
nione delabantur, neue secundum visibilẽ for-
mam inuisibilem eius naturam definiãt, ne ob
corpus corporeasque affectiones, merum eum
hominem existiment, & vnum nostri generis,
& pro nostra conditione patibilem. Hæc enim
fuere Iudæorum mala: hæc illorum fidem de-
prædata sunt, & hostes Deo infestosque reddi-
C derunt. Eadem affectant, qui nunc gentili &
Iudaico morbo laborant & neutiquã recipiũt
aut credunt incorporatũ fuisse Deum, sed po-
tius dum rationibus humanis contentionibus-
que & philosophia ethnica, magna & incom-
prehensibilia apprehendere conãtur, quomo-
do scilicet gignatur id quod incorporeum est,
quomodo procedat, & vbinam sit qui vbique
est, & qui omnia continet, & omnia replet,
& quomodo extra, & quánam ratione istius-
D modi disputationibus ad infidelitatem abre-
pti sunt: & pro natiuitate, facturã: & pro pro-
gressu, creationem & transitum induxerunt:
Rursusque iidem de incarnatione, quomodo
incarnetur, quomodo incorporetur, quomodo
cõponatur ad corpus paruum is, qui contineri
nequit: quomodo vniatur inconditũ condito:
& circumscripto, id, quod circunscribi non po-
test: quomodo in parte, magnus ille & immẽ-
surabilis & impatibilis. Aut enim magnum in
paruo locello contractũ est: aut quod magnum
fuit, paruum est factum: aut partem Deitatis, & non totũ recepit: quæ dissertationes planè sunt impiç.
Ac pro-

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας

Ὅτι εἷς ὁ χριστός.

Ἐδεῖ μὲν τοὺς ἅπαξ ἀποπηδήσαντας τῆς ἑλληνικῆς πλάνης, καὶ ἐπιγνόντας τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθῶς τῶν ἁπάντων θεόν, μηκέτι προσεῖναι τῇ κτίσει, μηδὲ θεοποιεῖν καὶ λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν. ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἰουδαϊκῆς ἀναχωρήσαντας ἀπιστίας καὶ καταγνόντας ἐκείνων ὡς ἀφρόνων καὶ ἀχαρίστων, καὶ πιστεύσαντας εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστόν, καὶ συνιέντας αὐτὸν θεὸν μαρτυρούμενον πάντοθεν, καὶ ἐπιγινωσκόμενον ἐκ τῆς ἐξουσίας καὶ ἐκ τῶν σημείων καὶ θεϊκῶν ἔργων, καὶ τῆς κυριακῆς ἐπιστασίας. μηκέτι καταπίπτειν εἰς κοινὸν καὶ ψιλὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς ἔξωθεν ὄψεως μηδὲ κατὰ τὸ ὁρώμενον σχῆμα, καὶ τὴν ἀόρατον αὐτοῦ φύσιν ὁρίζειν. μηδὲ διὰ τὸ σῶμα, καὶ τὰ σωματικὰ πάθη ψιλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον εἶναι νομίζειν· καὶ ὡς ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς παθητόν. ταῦτα γὰρ ἦν τὰ ἰουδαίων κακά. ταῦτα τὴν πίστιν ἐκείνων ἀφείλετο καὶ θεομάχους ἀπέδειξε. ταῦτα καὶ νῦν ζηλοῦσί τινες ἑλληνικὴν καὶ ἰουδαϊκὴν νόσον νοσοῦντες καὶ μὴ παραδεχόμενοι μηδὲ πιστεύοντες ὅλως σωματοῦσθαι θεόν, ἀλλὰ λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις καὶ φιλονεικείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ ἑλληνικῇ γνῶναι καὶ καταλαβεῖν μᾶλλον βουλόμενοι τὰ μεγάλα καὶ ἀκατάληπτα, πῶς γεννᾶται τὸ ἀσώματον; πῶς δὲ καὶ πρόεισι, καὶ ποῦ ὁ πανταχοῦ ὤν, καὶ πάντα περιέχων καὶ πάντα πληρῶν καὶ ἐκτὸς πῶς καὶ ὅπως, εἰς ἀπιστίαν ἐχώρησαν καὶ ἀντὶ γεννήσεως, ἐπλάσαντο ποίησιν, καὶ ἀντὶ προόδου κτίσιν, καὶ πάροδον κατεσκεύασαν. οὕτω πάλιν καὶ ἐπὶ τῆς σαρκός. πῶς σαρκοῦται θεός, πῶς σωματοῦται, πῶς συντίθεται πρὸς σῶμα βραχὺ ὁ ἀχώρητος. πῶς δὲ ἑνοῦται τὸ ἄκτιστον τῷ κτιστῷ, καὶ τῷ περιγραφομένῳ τὸ ἀπερίγραπτον. πῶς ἐν μέρει ὁ μέγας ἐκεῖνος καὶ ἀμέτρητος καὶ ἀμέριστος. ἢ γὰρ τὸ μέγα εἰς μικρὸν συνεστάλη χωρίον, ἢ τὸ μικρὸν γέγονε μέγα, ἢ μέρος τῆς θεότητος καὶ οὐ τὸ πᾶν ὑπεδέξατο, ὅπερ ἐστὶν ἀσεβές.

ἐξεχώρησαν ἐκ τοῦ πῶς καὶ ποίῳ τρόπῳ καὶ ποίᾳ ἀκολουθίᾳ, εἰς ἀπιστίαν καὶ οὗτοι, καὶ ἐνοίκησιν ἀντὶ σαρκώσεως κατεσκεύασαν, καὶ ἀντὶ ἑνώσεως καὶ συνθέσεως, ἐνέργειαν ἀνθρωπίνην, καὶ ἀντὶ μιᾶς ὑποστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, δύο ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα, καὶ ἀντὶ τῆς ἁγίας τριάδος, τετράδα ἀπρεπῶς καὶ παρανόμως φρονήσαντες· ἀπρεπῶς μέν, ὅτι θεῷ συνάπτουσιν ἄνθρωπον, καὶ δοῦλον συναριθμοῦσι δεσπότῃ, καὶ κτιστὸν πρόσωπον ἀκτίστοις προσώποις συντάττουσι· παρανόμως δέ, ὅτι τὴν μίαν ὑπόστασιν, δύο ποιοῦσιν ἐπεισάγοντες τῇ τριάδι τετάρτην ὑπόστασιν, ξένην παντάπασι καὶ ἀλλόφυλον, καὶ πάντων τῶν λογικῶν κτισμάτων τὸ τελευταῖον καὶ ἔσχατον καὶ μικρόν. ἐὰν δὲ ἀκριβῶς πάλιν ἐννοήσῃς καὶ τῷ πράγματι προσέχειν θελήσῃς, εὑρήσεις αὐτοὺς ἔξω τῆς ἁγίας τριάδος βάλλοντας τὸν κύριον ἡμῶν ἰησοῦν χριστόν, ὡς δοῦλον, ὡς ἄνθρωπον ἀπροσκύνητον τὸν προσκυνητόν. προσκυνοῦντα δὲ μᾶλλον καὶ σέβοντα μετὰ πάντων καὶ ὑποτασσόμενον τῇ ἁγίᾳ τριάδι, ὡς Μάρκελλος καὶ ὁ σαμοσατεὺς παῦλος παρεξηγοῦνται τὸ θεῖον καὶ ἀποστολικὸν γράμμα εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἕλκοντες ἔννοιαν. ὅταν γάρ φησι, ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα· τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱός, τουτέστιν, ὁ ἀναληφθεὶς ἄνθρωπος, ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵν' ᾖ ὁ θεός φησι, ὡς καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως ἐν πᾶσιν ἀσώματος ὤν, καὶ σῶμα μὴ ἔχων, καὶ ὁ ἀναληφθεὶς ἄνθρωπος, μετὰ πάντων καὶ τοῖς πᾶσι συναριθμούμενος προσιών, ὑποτασσόμενος καὶ λατρεύων θεῷ. σκοπήσατε εἰς ὅσην κατέπεσον ἀφροσύνην, οἱ δοκησίσοφοι, εἰς ὅσην μανίαν καὶ ἀπιστίαν ἐχώρησαν, καὶ ἐπινοεῖν τὰ μὴ ὄντα καὶ πλάττεσθαι καὶ μυθολογεῖν; οὐ μόνον δὲ τῇ πίστει προσελθεῖν οὐκ ἠθέλησαν, ἀλλὰ καὶ ἀπάτας ἐξεῦρον, καὶ κακουργίας ἐμηχανήσαντο. ἐπλάσαντο μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις, εἰς πλάνην πολλῶν καὶ ἀποστασίαν παράνομον σκοπήσαντες. εἰ γὰρ προσεδόκων τὸ μέλλον, εἰ θεοῦ ἐπιδημίαν καὶ κρίσιν ἐπίστευον, εἰ κόλασιν ἐφοβοῦντο· τῇ πίστει προσήρχοντο, εὐαγγελίοις ἐπείθοντο, καὶ ἀποστόλοις ἠκολούθουν μᾶλλον ἢ λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις, χριστὸν γὰρ εὐθέως ἐκήρυξαν ἐξελθόντες οἱ ἀπόστολοι συμφώνως καὶ ἀκολούθως τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦτον ἐν Βηθλεὲμ γεννηθέντα ἐκ σπέρματος δαβὶδ κατὰ σάρκα, τὸν ὁμοιωθέντα ἀνθρώποις καὶ σταυρωθέντα ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐπὶ ποντίου πιλάτου, αὐτὸν εἶπον θεόν, αὐτὸν ἄνθρωπον, αὐτὸν εἶπον υἱὸν θεοῦ, αὐτὸν υἱὸν ἀνθρώπου, αὐτὸν ἐξ οὐρανοῦ, αὐτὸν ἀπὸ γῆς, αὐτὸν ἀπαθῆ, αὐτὸν παθητόν, οὐκ ἄλλον, οὐ πρόσωπα δύο, οὐχ ὑποστάσεις, οὐ προσκυνήσεις δύο. τίς χρεία ζητεῖν καὶ λογομαχεῖν; πιστεύειν συμφέρει καὶ σέβειν καὶ προσκυνεῖν σιωπῇ. οἶδα αὐτὸν θεὸν ἀληθῶς ἐξ οὐρανοῦ ἀπαθῆ, οἶδα αὐτὸν ἐκ σπέρματος δαβὶδ κατὰ σάρκα, ἄνθρωπον ἀπὸ γῆς παθητόν. οὐ ζητῶ πῶς παθητὸς καὶ ἀπαθὴς ὁ αὐτός, πῶς θεὸς καὶ πῶς ἄνθρωπος, ἵνα μὴ τὸ πῶς περιεργαζόμενος καὶ τὸν τρόπον ἀναζητῶν, ἐκπέσω τοῦ προκειμένου ἡμῖν ἀγαθοῦ. πιστεύειν γὰρ πρῶτον χρὴ καὶ δοξάζειν, καὶ δεύτερον ἄνωθεν τὴν σύστασιν τούτων αἰτεῖσθαι,

καὶ μὴ

Ac progressi sunt isti ex isto quomodo, & qua ratione, & quali consequentia ad incredulitatem: & inhabitationem, pro incarnatione fabricati sunt: & pro vnitione & compositione Dei cum homine, indolem industriamque humanam: & pro vna subsistētia Domini nostri Iesu Christi, duas subsistētias & duas personas: & pro Sancta Trinitate, quaternitatem inepte simul & impie sentientes: Ineptè quod Deo hominem coæquant: & quæ serua sunt, cum domino in eodem gradu & numero
A collocant: & conditam personam, cum inconditis personis construunt: Impiè vero, quod vnam subsistentiam peregrinam omnino & alienigenam, & ex omnibus rationalibus creaturis vltimam & extremam & minimam, Trinitati admiscent. Quòd si denuo exacte animaduertas, & rebus ipsis oculos intendere velis, deprehēdes eos extra Trinitatem summouere Dominum nostrum Iesum Christum, vt mācipium, vt hominem inadorabilem, ac potius adorantem, & vna cum cæteris omnib. in-
B seruientem & subiectum Sanctæ Trinitati, vt Marcellus & Paulus Samosatensis, Apostolica scripta, ad suam detorquentes sententiam, interpretātur, qua parte dicit Apostolus, *Cum subiecta ei fuerint omnia, subiicietur quoque & Filius*, aut assumptus homo *subiicietur ei, qui ipsi subiecit omnia*, vt sit Deus, inquit, ita vt ante incarnationē fuit, omnino incorporalis ac prorsus sine corpore. Homoque quondam ab eo assumptus, & tum Diuinitate exutus, cum omnibus ad genua adorabūdus procidet, Deo-
C que subiicietur. En, in quantam stultitiam dilabuntur isti scioli, in quantam vesaniam & infidelitatem proruunt, vt animo concipiant, fingantque quæ non sunt, & fabulas garriant? Non solum autem Fidei sese adiungere noluerunt, sed & dolos commenti sunt, fraudesque instituerunt, fictis ad id stultis & inscitis quæstionibus ad vulgi errorē & defectionem. Si enim futura in expectatione habuissent, aut Dei aduentum iudiciumque credidissent, aut pœnam veriti essent, Fidei se adiunxissent, Euangelio obtemperassent, Apostolos sequuti
D fuissent potius, quàm humanas rationes, Christum, enim, Apostoli proficiscētes, statim prædicauerunt idque vno ore sine dissidio: natum illum scilicet in Bethlehem esse ex semine Dauidis, similemque specie hominibus & crucifixum pro hominibus sub Pontio Pilato, eundemque & Filium Dei, & hominem dixerunt, eundem ex cælo, eundem de terra, eundem impatibilem, eundem passum, & non alium, non duas personas, non duas hypostases, non duas adorationes. Quorsum disceptationes &
E verborum pugna? Vtilitas ipsa consistit in credendo, colēdo & tacitis adorationibus. Agnosco eum verū è cælo Deum impatibilē, agnosco eundē ex semine Dauidis, quantū ad carnē attinet, hominē è terra patibilē. Non disquiro, cur idē patibilis & impatibilis, aut cur Deus & homo, ne curiosus in inquirēdo cur & quomodo, excidā à bonis, nobis propositis. Primùm enim credere oportet & glorificare, & secundò in sublimi rationem istarum rerum petere,

non

non humi ex sanguine & carne conquirere, sed ex reuelatione diuina & cælesti: *Beatus enim es Simon Bar Iona, quoniam caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus cælestis. Et tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non preualebunt aduersus eam.* Fidelis sermo, & non vacillans promissio, & Ecclesia inuicta res est, etiamsi in ferus ipse commoueatur, & si qui in inferno sunt, mundi principes tenebrarum tumultum faciant. Habe fiduciam in eo qui dixit, *Fidite ego vici mundũ*, & passionibus itidem vici: quãdoquidem huius mundi Dominum patiendo potissimum vicit, & in cruce pendendo mortales seruauit, & moriendo viuificauit. Oculis igitur & auribus cognoscitis eundem simul Deum & hominem. Si enim Deus duntaxat fuisset, quomodo passus fuisset? Quomodo denique aut crucifixus aut mortuus, cum alienissima sint ista à Deo? Rursus si homo duntaxat, quomodo passionibus vicisset, seruasset, viuificasset? Hæc supra hominem erant. Atqui idem & patitur, & seruat, & per ipsam passionem victoriã parat, idem Deus, idem homo, idẽ vtrũque simul, vt vnum quiddam, & singulum vt solum. Sed dixerit quispiam ex sapientiorib. & ferocioribus, vt eximius disputator in medium prodiens: Pars igitur Verbi, corpus est, vt quod absoluat substãtiam Filij, vt sit vnus Filius Dei ex ambobus compositus, imperfectus in se, & corporis additamento ad perfectitudinem sui indigens, alioqui quomodo vnus, aut quomodo vna hypostasis aut vna persona? Quinimò in diuersum, si vna hypostasis Verbi & carnis, quomodo ea haberi possit Filius Dei? Caro enim eiusdẽ substantiæ erit cum Deo, quod nefarium dictu est. Quòd si concedas, sequetur ex ista concessione, ne Verbum quidem futurum esse eiusdem substantiæ cum Deo, quod planè absurdum est. Verbum enim per se integrum est, & consubstantiale, propriámq; sibi hypostasim habet, nulliúsq; supplementi indiget. Cæterum, qui ista loquuntur, suam ipsorũ mentem sentẽtiamq; aperiunt, quod duas hypostases siue personas in Christo cõstituant, & aduersum eos calumniis vtantur, & vndecũq; satagant nostros sermones ad aliquid absurdi detorquere, quasi corpus diceremus aliquid conferre ad absoluendam verbi essentiã, aut illud esse eiusdem cum Deo substantiæ, aut non alienum externumq; omnib. modis à persona Filij, quæ tamen ipsorum verba sunt: aliam hypostasim carnis siue assumpti hominis (vt ipsi aiunt) introducentes aliã rursum Dei assumentis, aliámq; item personam Filij Dei, & aliã personam Filij hominis ex semine Dauidis secundum carnem oriundi, adeo, vt neque Filius Dei sit Filius hominis, quum sit diuersus à Dauidis natura: neque is qui secundum carnem genitus est, sit Filius Dei, quum sit diuersus à natura Dei. Nos autem fratres vnum & eundẽ illum Deum esse dicimus, in hoc sequentes Apostolos & Prophetas: ac potius Euangelistæ credimus, quàm vt turbidi incertiq; salutis sapientiæ gentilium, humanisq; orationibus adhærescamus, vnum illum eundemq; Deum cõfitentes,

vnam

καὶ μὴ κάτωθεν ταύτην πορίζεσθαι ἐξ αἵματος καὶ σαρκὸς, ἀλλ' ἐξ ἀποκαλύψεως θείας καὶ οὐρανίου, μακάριος εἶ Σίμων Βαριωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, πιστὸς ὁ λόγος καὶ ἀσάλευτος ἡ ὑπόσχεσις, καὶ ἡ ἐκκλησία ἀήττητος, κἂν ὁ ᾅδης αὐτὸς κινηθῇ, κἂν οἱ ἐν αὐτῷ κοσμοκράτορες τοῦ
A σκότους. θάρσει τῷ εἰρηκότι, θαρσεῖτε ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον, καὶ τοῖς παθήμασιν ὁμοίως νενίκηκα. ἐπειδὴ καὶ ὁ ταῦτα δεσπότης παθὼν μᾶλλον ἐνίκα, καὶ σταυρούμενος ἔσωζε, καὶ ἀποθνήσκων ἐζωοποίει. ὁρᾷς καὶ ἀκούεις τὸν αὐτὸν ἅμα θεὸν καὶ ἄνθρωπον. εἰ γὰρ θεὸς μόνον ἦν, πῶς ἔπασχε, πῶς ἐσταυροῦτο καὶ ἀπέθνησκεν; ἀλλότρια γὰρ ταῦτα θεοῦ, καὶ εἰ ἄνθρωπος μόνον, πῶς διὰ πάθους ἐνίκα, ἔσωζεν, ἐζωοποίει; ταῦθ' ὑπὲρ ἄνθρωπον ἦν, ὁ δὲ αὐτὸς καὶ πάσχει καὶ σώζει, καὶ διὰ τοῦ πάθους ἐνί-
B κα. ὁ αὐτὸς θεὸς, ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος. τὸ συναμφότερον ὡς ἕν. ἑκάτερον, ὡς μόνον. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις τῶν σοφῶν καὶ γενναίων παρελθὼν ἐν μέσῳ ἀκριβὴς ζητητής. μέρος οὖν τοῦ λόγου τὸ σῶμα συμπληρωτικὸν τῆς τοῦ υἱοῦ ὑποστάσεως, ἵν' ᾖ εἷς υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐξ ἀμφοτέρων συγκείμενος, καὶ ἀτελὴς ὢν καθ' ἑαυτὸν καὶ τοῦ σώματος εἰς τελείωσιν προσδεόμενος, ἐπεὶ, πῶς εἷς; ἢ πῶς μία ὑπόστασις καὶ ἓν πρόσωπον; ἐπεὶ πάλιν, εἰ μία ὑπόστασις τοῦ λόγου καὶ τῆς σαρκὸς, πῶς υἱὸς αὕτη τοῦ θεοῦ; ὁ-
C μοούσιος ἄρα ἔσται καὶ ἡ σὰρξ τῷ θεῷ. ὅπερ ἐστὶν ἀσεβές. εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ ὁ λόγος υἱὸς ἔσται ὁμοούσιος τοῦ θεοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἄτοπον. ὁ λόγος γὰρ τέλειος καὶ ὁμοούσιος, καὶ ἰδίαν καθ' ἑαυτὸν ἔχων ὑπόστασιν ἀεὶ, καὶ μηδενὸς προσδεόμενος. οἱ ταῦτα κατηγοροῦντες τὴν ἑαυτῶν γνώμην φανερὰν καθιστῶσιν, ὅτι δύο ὑποστάσεις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμᾶς συκοφαντοῦσι, καὶ πειρῶνται ἅμα πανταχόθεν εἰς ἕν τι τῶν ἀτόπων περιάγειν τοὺς ἡμετέρους λό-
D γους. συμπληρωτικὸν εἰπεῖν τῆς ὑποστάσεως τοῦ λόγου τὸ σῶμα, ἢ ὁμοούσιον τῷ θεῷ, ἢ ξένον καὶ ἀλλότριον παντάπασι τῆς ὑποστάσεως τοῦ υἱοῦ ὅπερ αὐτοὶ λέγουσιν, ἄλλην ὑπόστασιν εἰσάγοντες τῆς σαρκὸς ἤτοι τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου ὡς αὐτοί φασι, καὶ ἄλλην τοῦ ἀναλαβόντος θεοῦ, ἄλλο πρόσωπον τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ ἄλλο πρόσωπον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα. ὥστε μήτε τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἶναι υἱὸν ἀνθρώπου ἑτεροούσιον ὄντα τοῦ Δαβὶδ, μήτε τὸν κατὰ σάρκα γεν-
E νηθέντα εἶναι υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἑτεροούσιον ὄντα τοῦ θεοῦ. ἡμεῖς δὲ ἕνα τὸν αὐτὸν τὸν λέγομεν θεὸν, ἀδελφοὶ, προφήταις καὶ ἀποστόλοις πειθόμενοι, καὶ τῷ εὐαγγελίῳ πιστεύοντες μᾶλλον ἢ σοφίᾳ ἑλληνικῇ προσέχοντες, καὶ λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις περιελκόμενοι, καὶ περὶ τῆς ἰδίας διακρινόμενοι σωτηρίας θεὸν ἕνα, ὁμολογοῦμεν τὸ συναμφότερον.

μίαν

μίαν ὑπόστασιν καὶ ἓν πρόσωπον, οὐχ ἵνα συμπληρωτικὸν τῆς ὑποστάσεως τὸ σῶμα γένηται, ἀσεβὲς γὰρ, ἐπειδὴ τέλειον τὸ θεῖον, ἀνεπίδεκτον ἐλαττώσεως, ἁπλοῦν καὶ μονοειδὲς καὶ ἀσύνθετον, εἰς μέρη οὐ διαιρεῖται, τουτέστι καθὸ θεὸς λόγος ἐστὶ καὶ μονοειδής, εἰς διαφορὰν μελῶν καὶ πραγμάτων οὐ πίπτει, εἴτε σώματα εἴη εἴτε ἀσώματα. ὁ λόγος γὰρ ἐστὶ τέλειος καὶ δι' ὅλου ἀσώματος. οὐ γὰρ θεὸς γέγονε σαρκωθεὶς, οὐδὲ υἱὸς θεοῦ ἀνθρώπινον σῶμα λαβὼν, οὐδὲ κύριος τῆς δόξης τὴν τοῦ δούλου μορφὴν φορέσας, ἀλλ' ἄνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ δοῦλος κατὰ τὴν μορφὴν ὁ τῇ φύσει κύριος. οὐ τὸ σῶμα οὖν συμπληρωτικὸν γέγονε τῆς θεϊκῆς ὑποστάσεως, ἀλλ' ὁ ἀληθῶς τέλειος, τὸ ἀτελὲς ἐτελείωσεν. ὁ ἀπροσδεὴς τῇ προσδεομένῃ συνῆλθε καὶ συνηνώθη σαρκί, ὁ μηδενὸς χρείαν ἔχων ἑαυτὸν ἔδωκε τῷ χρείαν ἔχοντι σώματι. οὐδεὶς γὰρ τῶν εὖ φρονούντων ἢ νηφόντων ἢ ὅλως τὸ νοεῖν δυνάμενος εἴποι ἂν ὅτι ὥσπερ ὁ λόγος τέλειος ὢν καὶ ἐνυπόστατος, οὐ προσεδεῖτο σαρκὸς, ἵνα θεὸς τέλειος γένηται· οὕτως οὐδὲ τὸ σῶμα τοῦ λόγου ἔχρηζεν, ἵνα τέλειος τὸ ἐνυπόστατος ἄνθρωπος γένηται, ἀλλ' οὐρανίου τοῦ σωτῆρος ἐδεόμεθα. οὐρανίου ἐλευθερωτοῦ, ἀφαιρέσει τῆς ἐπιγινομένης ἁμαρτίας, ἀνακαινοῦντος ἡμᾶς ἐκ τῆς κακώσεως καὶ τὰ ταύτης ἀφαιροῦντος δεινά. εὐθὺς οὖν ἀπὸ γενέσεως ἡ καινότης ἐδείκνυτο, καὶ τὸ οὐράνιον τοῦ γεννωμένου διὰ τῆς γεννήσεως ἐξεφαίνετο, οὐ κατὰ γέννησιν ἀνθρώπου παλαιοῦ ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς εἶχε τὴν γέννησιν. καὶ γὰρ ἀδύνατον ἄνευ ἀνδρὸς κυῆσαι γυναῖκα. ὅτι τὴν οὐσίαν τῶν γεννωμένων ἐν τοῖς πατράσι κατέβαλεν ὁ θεὸς, ὡς καὶ τὸν Λευὶ φησὶν ἡ γραφὴ ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ πατρὸς εἶναι Ἀβραάμ. ὁ δὲ λυτρωτὴς οὐ τοῦ Ἀδὰμ τὸ εἶναι λαβὼν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Ἀδὰμ τὸ σχῆμα προσλαβὼν, τὴν σάρκα λέγω τὴν μετὰ ψυχῆς ἀνθρωπίνης καὶ γενόμενος ἄνθρωπος κατὰ τὸ ὁρατὸν, εἰσήγαγεν εἰς τὸν κόσμον τὴν καινότητα κατὰ τὸ ἀόρατον, καθ' ἧς οὐκ ἴσχυσεν ὁ θάνατος, οὐ τυραννὶς διαβόλου, ἀλλὰ κοινωνίᾳ μὲν τοῦ λόγου πρὸς τοὺς θνητοὺς καὶ τυραννουμένους, διαφορὰ δὲ πολλὴ κατὰ τὸ ἀθάνατον, κατὰ τὸ ἐλεύθερον καὶ ἀτυράννητον. ἐθαύμαζε καὶ ἡ παρθένος Μαρία εὐαγγελισθεῖσα τὴν γέννησιν τοῦ σωτῆρος τὴν ἐξ αὐτῆς. πῶς γὰρ ἔσται μοι τοῦτο, φησίν, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; εὐηγγελίσθη δὲ θείαν οὐσίαν τοῦ γεννηθέντος ἐξ αὐτῆς ἐν μορφώσει σαρκίνῃ· καὶ ἦν οὐράνιον τὸ δῶρον, καὶ γήϊνον τὸ βλάστημα, ἦν εἰρηνοποίησις τῆς γῆς, καὶ πρὸς οὐρανοὺς ὁμοίωσις, κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων χαρὰν τῶν βοώντων δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη. χαίροντες οὖν ἐπὶ τῇ Χριστοῦ γεννήσει οὐκ ἀνθρωπίνην χαρὰν χαίροντες οἷον ἐπὶ γεννωμένῳ παιδίῳ χαίρουσιν ἄνθρωποι καὶ γενέσιον ἐπιτελοῦσιν ἑορτὴν, ἀλλ'

vnam hypostasim, & vnam personam, non vt complementum aliquod ad integritatem hypostaseos conferat corpus: id enim prorsus impium, quum diuinitas, per se integra & perfecta, incapax omnis defectionis, simplex, vniformis & incomposita, in partes non distinguatur: hoc est, quatenus Verbum Deus est, & vniforme, in diuersitatem membrorum, aut rerum, siue eæ corporeæ sint, siue incorporeæ, non cadit. Verbum enim A res absoluta est, & penitus incorporalis: non enim Deus ita incarnatus est, vt caro fieret: neq; Filius Dei ita humanum corpus sumpsit, vt in hominem mutaretur: neque Dominus gloriæ, serui formam gestauit, vt seruus redderetur, sed homo & Filius hominis est ille, qui est Filius Dei, idemque seruus specie tenus, qui est Dominus natura. Non corpus igitur vim habuit absoluendæ diuinæ hypostaseos, sed ille qui verè integer perfectusq; est, id, quod imperfectũ erat, absoluit, & qui nullius indigus B erat, coniunctus est & coadvnitus cum carne: & qui nullius rei necessitatem sentit, dedidit se corpori necessariis indigenti. Nullus enim eorum qui recte sapiunt, aut quisquis sobrius est, aut mente non destituitur, de ea re dubius esse potest, quòd, quemadmodum Verbum perfectum est, & sua hypostasi absolutum, neutiquã opus habuit carne, vt Deus perfectus esset: ita neque corpus Verbo indiguit, vt integrum pro sui hypostasi fieret, sed cælesti Saluatore indigebamus, cælesti vindice peccatorum, & instauratore nostræ miseriæ, cæterarumque quæ C inde proueniunt, calamitatum. Statim igitur ab ipso natali, renouatio sese ostendebat, & diuina natura geniti ipsa ratione nascendi apparebat: quippe, qui non secundum antiqui hominis natiuitatẽ ex viro & muliere procreatus sit, quũ alioqui impossibile sit fœminã sine opera virili grauidã reddi. Atque ideo Deus nascentium conditionem in patribus sitã fundatámque esse voluit, quẽadmodum à Scriptura narratur Leui in Patris sui Abrahæ lumbis fuisse. Cæterum, vindex iste vim existendi non ab Adam capiens, sed formã ex Adam assumens, D carnem dico, quæ cum anima humana cõiuncta fuit, homóque factus secundum visibilitatem, introduxit in mundum nouitatem secundum inuisibilitatem, contra quam neque vim suam mors, neque tyrannidem suam diabolus retinere potuit, eóque commertio Verbi cum mortalibus tyrannide oppressis, ingens discrimen illatum est humanis rebus, eò quòd inde asserti sint in libertatem, vindicatique à tyrannide: quin ipsa Virgo nuncio tam læto accepto, admirata est istam procreandi Saluatoris E rationem, *Quomodo fiet*, inquit, *quoniam virum non cognosco*? quo tempore illi indicatum fuit, diuinum hunc esse nascendi modum sub specie carnea. Erat quidem cæleste donum, sed germen terrestre, vnde pacificatio terræ emersit, & cum cælis similitudo quædam prodiit, prout gaudium Angelorum clamantium præ se ferebat, *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax.* Læti igitur de natiuitate Christi, non humana aliqua hilaritate, qualis est eorum hilaritas, quibus soboles est genita, & natalitium epulum celebratur,

ſed de præſentia Christi, de diuini iubaris illuſtratione gaudeamus, vtpote, quibus nihil iam commercij futurum eſt cum captiuitate, ſed participes futuri ſumus redemptionis ſecundum Apoſtolũ. Quis igitur in iſtis rebus vſus? aut quid ſibi Chriſtus voluit, ex iſta diuiniore quàm pro hominum natura, naſcendi ratione? aut ex iſto genere educationis, quæ noſtram conditionem tranſcendit? Forma ea quę carne conſtabat, in aqua baptizatur vnà cum Iudæis: Ioanneſque baptizator eſt: fluuius, qui diuinum corpus abluit, Iordanis eſt: & qui è cœlo deſcendit, ſpiritus eſt: & ſuper quem deſcendit, purum & incontaminatum Chriſti corpus eſt, vnde in nos quoque dimanat purificatio, vt & nos eum ſequamur, implentes omnem iuſtitiam, purgati in ipſo Domino noſtro, cui ſit gloria: Amen.

ἀλλ' ἐπιφανείᾳ Χριστοῦ χαίρωμεν, καὶ φωτὸς ἐπιλάμψει θεϊκοῦ, οὐ κοινωνὸν ἔχοντες τῆς αἰχμαλωσίας, ἀλλὰ λυτρωτὴν κατὰ τὸν ἀπόστολον. τί δὲ ἦν ἐπὶ τούτοις ἡ χρεία; καθ' ἣν γινώμενος θειότερον ἢ κατὰ ἀνθρώπους καὶ τραφεὶς θειοτέρως ἢ καθ' ἡμᾶς Χριστός. τὸ μὲν οὖν σχῆμα κατὰ τὴν σάρκα ἐν ὕδατι βαπτίζεται μετὰ ἰουδαίων, καὶ ἰωάννης ὁ βαπτίζων καὶ ποταμὸς ἰορδάνης ὁ λούων σῶμα τὸ θεῖον, καὶ πνεῦμα τὸ ἔφοδον ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὸ καθαρὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ, A ἐξ οὗ καὶ εἰς ἡμᾶς διαβαίνει καθ' ὁμοίωσιν ἡ κάθαρσις, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀκολουθήσωμεν αὐτῷ πληροῦντες πᾶσαν δικαιοσύνην καὶ καθαιρόμενοι ἐν αὐτῷ τῷ κυρίῳ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν.

S. Patris noſtri

ATHANASII ARCHIEPISCOPI Alexandrini

Ad Serapionem fratrem & collegam Epiſtola.

Athanaſius Serapioni fratri & Collegæ in Domino Salutem.

LEgi literas tuæ reuerentiæ, quib. adhortaris, vt tibi ſcriberem ea quæ contra me hoc tempore acta ſunt: & de impiiſſima hæreſi Arianorum, cauſa, authoreque earum rerum quas patimur, & quo fine Arius vitam clauſerit. Ex tribus iſtis poſtulationibus, duo quidem libenter feci, miſique tuæ pietati ea, quæ ad monachos ſcripſi. Inde enim tum noſtra aduerſa, tum res hæreſeos cognoſcere poteris De tertio autem capite, nimirum de morte Arij, multa mecum perpendi, metuens ne ſi id agerem, hominis morti inſultare viderer, veruntamen quia diſputatio apud vos de hæreſi habita in hanc quæſtionem deſiit, An communione celebrata cum Eccleſia, diem ſuum obierit Arius, vt quæſtio de eius morte diſſoluatur, dicam quod res eſt, in pari numero collocans, & rem geſtam indicare, & contentioſos compeſcere. Perſuadeo enim mihi, cognito mortis eius miraculo, non auſuros eſſe, qui prius dubij erant, rem denuo in dubium vocare, ſitne Ariana hæreſis Deo odioſa, an non? Ego quidem non aderam, quum ille vitâ defunctus eſt. Aderat autem Macarius presbyter, & ex eius relatu didici. Acceſſitus autem erat ab Imperatore Conſtantino Arius opera & ſtudio Euſebianorum, quem ingredientem Imperator interrogauit, an fidẽ Catholicę Eccleſię ſeruaret. Ille autem ſe recte credere iureiurãdo affirmauit, ſuppreſſis iis, ob quæ de Eccleſia reiectus erat per Alexãdrum Pontificem, adductis in ſpeciem verbis Scripturæ.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας

Πρὸς Σεραπίωνα τὸν ἀδελφόν, ἐπιστολή.

B Ἀθανάσιος Σεραπίωνι ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΕΝέτυχον τοῖς παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας γραφεῖσιν, ἐν οἷς προέτρεπες ἡμᾶς, τά τε καθ' ἡμῶν καὶ νῦν γινόμενα δηλῶσαί σοι, καὶ περὶ τῆς ἀσεβεστάτης αἱρέσεως τῶν ἀρειανῶν, δι' ἣν καὶ ταῦτα πεπόνθαμεν, καὶ ὁποῖον ἔσχε τὸ τέλος τοῦ C βίου ἄρειος. τριῶν τοίνυν ὄντων τῶν ἐπιταγμάτων, τὰ μὲν δύο, προθύμως ἐποίησα, καὶ ἀπέστειλα τῇ σῇ θεοσεβείᾳ, ἅπερ ἔγραψα τοῖς μοναχοῖς. ἐκ γὰρ τούτων, τά, τε καθ' ἡμᾶς καὶ τὰ κατὰ τὴν αἵρεσιν δυνήσῃ μαθεῖν. τὸ δὲ ἕτερον, φημὶ δὴ περὶ τοῦ θανάτου, πολλὰ μὲν ἐλογισάμην εὐλαβούμενος, μὴ ὡς ἐπεμβαίνοντά με τις τῷ θανάτῳ τοῦ ἀνθρώπου λογίσηται. ὅμως δὲ ἐπειδὴ διαλέξεως γινομένης παρ' ὑμῖν περὶ τῆς αἱρέσεως, εἰς τοῦτο τὸ τέλος ἔληξεν ἡ ζήτησις εἰ κοινωνήσας τῇ ἐκκλησίᾳ ἄρειος ἐτε- D λεύτησε, διὰ τοῦτο ὡς διαλυομένης τῆς ζητήσεως, ἐκ τοῦ θανάτου διηγήματος ἀναγκαίως δηλῶσαι ἐσπούδασα. ἴσον ἡγούμενος τὸ σημᾶναι τοῦτο, καὶ τὸ παῦσαι λοιπὸν τοὺς φιλονεικοῦντας. ἡγοῦμαι γὰρ ὅτι γνωσθέντος τοῦ περὶ τοῦ θανάτου θαύματος, μηκέτι μηδὲ αὐτοὺς τοὺς πρότερον ζητήσαντας τολμᾶν ἀμφιβάλλειν ὡς θεοστυγής ἐστιν ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις, ἐγὼ μὲν οὐ παρήμην ἐν κωνσταντινου- E πόλει ὅτε ἐτελεύτησεν ἐκεῖνος, μακάριος δὲ ὁ πρεσβύτερος παρῆν. κἀκείνου λέγοντος ἤκουσα. ἐκέκλητο μὲν παρὰ κωνσταντίνου, τοῦ βασιλέως ἄρειος ἐκ σπουδῆς τῶν περὶ εὐσέβιον. εἰσελθόντα δὲ τὸν ἄρειον ἀνέκρινε βασιλεύς, εἰ τὴν πίστιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἔχει. αὐτὸς ὤμοσε πιστεύειν ὀρθῶς. καὶ ἔγγραφον ἐπιδέδωκε πίστεως κρύψας μὲν ἐφ' οἷς ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας παρὰ ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου· ὑποκρινόμενος δὲ τὰς ἀπὸ τῶν γραφῶν λέξεις·

ὁμόσοντος

ὀμόσαντα τοίνυν αὐτὸν μὴ πεφρονηκέναι ἐφ' οἷς ἐξέβαλεν ἀλέξανδρος αὐτόν, ἀπέλυσεν εἰρηκώς. εἰ ὀρθή σου ἐστὶν ἡ πίστις καλῶς ὤμοσας. εἰ δὲ ἀσεβής ἐστιν ἡ πίστις σου καὶ ὤμοσας, ὁ θεὸς ἐκ τοῦ ὅρκου κρίναι τὰ κατὰ σέ. οὕτω δὴ οὖν αὐτὸν ἐξελθόντα παρὰ τοῦ βασιλέως, ἠθέλησαν εἰσαγαγεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν οἱ περὶ εὐσέβιον, τῇ συνήθει ἑαυτῶν βίᾳ. ἀλλ' ὁ τῆς κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος ὁ μακαρίτης ἀλέξανδρος ἀντέλεγε, φάσκων μὴ δεῖν εἰς κοινωνίαν δεχθῆναι τὸν τῆς αἱρέσεως εὑρετήν. καὶ λοιπὸν οἱ περὶ εὐσέβιον ἠπείλησαν. ὅτι ὥσπερ μὴ θελόντων ὑμῶν ἐποιήσαμεν αὐτὸν κληθῆναι παρὰ βασιλέως, οὕτως αὔριον κἂν μὴ κατὰ γνώμην σοι τυγχάνῃ, συναχθήσεται ἄρειος μεθ' ἡμῶν, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ. σάββατον δὲ ἦν ὅτε ταῦτα ἔλεγον. ὁ τοίνυν ἐπίσκοπος ἀλέξανδρος ἀκούσας ταῦτα, καὶ πάνυ λυπηθείς, εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τάς τε χεῖρας ἐκτείνας πρὸς τὸν θεόν, ἀπωδύρετο, καὶ ῥίψας αὑτὸν ἐπὶ πρόσωπον ἐν τῷ ἱερατείῳ, κείμενος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ηὔχετο, παρῆν δὲ καὶ μακάριος εὐχόμενος σὺν αὐτῷ, καὶ ἀκούσας τῆς φωνῆς αὐτοῦ. παρεκάλει δὲ δύο ταῦτα λέγων· εἰ ἄρειος αὔριον συνάγεται, ἀπόλυσον ἐμὲ τὸν δοῦλόν σου. καὶ μὴ συναπολέσῃς εὐσεβῆ μετὰ ἀσεβοῦς. εἰ δὲ φείδῃ τῆς ἐκκλησίας σου, οἶδα δὲ ὅτι φείδῃ, ἔπιδε ἐπὶ τὰ ῥήματα τῶν περὶ εὐσέβιον. καὶ μὴ δῷς εἰς ἀφανισμὸν καὶ ὄνειδος τὴν κληρονομίαν σου, καὶ ἆρον ἄρειον, ἵνα μὴ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν δόξῃ καὶ ἡ αἵρεσις συνεισέρχεσθαι αὐτῷ καὶ λοιπὸν ἡ ἀσέβεια ὡς εὐσέβεια νομισθῇ. ταῦτα εὐξάμενος ὁ ἐπίσκοπος, ἀνεχώρησε πάνυ φροντίζων. καὶ γέγονέ τι θαυμαστὸν καὶ παράδοξον, τῶν γὰρ περὶ εὐσέβιον ἀπειλησάντων, ὁ μὲν ἐπίσκοπος ηὔξατο, ὁ δὲ ἄρειος ἐθάρρει τοῖς περὶ εὐσέβιον, πολλά τε φλυαρῶν, εἰσῆλθεν εἰς θάκους ὡς διὰ χρείαν τῆς γαστρός, καὶ ἐξαίφνης κατὰ τὸ γεγραμμένον πρηνὴς γενόμενος ἐλάκησε μέσος, καὶ πεσὼν εὐθὺς ἀπέψυξεν. ἀμφοτέρων τε τῆς τε κοινωνίας καὶ τοῦ ζῆν ἐστερήθη. τὸ μὲν οὖν τέλος τοῦ ἀρείου τοιοῦτον γέγονε. καὶ οἱ περὶ εὐσέβιον μεγάλως αἰσχυνθέντες, ἔθαψαν τὸν συνωμότην ἑαυτῶν. ὁ δὲ μακαρίτης ἀλέξανδρος χαιρούσης τῆς ἐκκλησίας τὴν σύναξιν ἐπετέλεσε σὺν εὐσεβείᾳ καὶ ὀρθοδοξίᾳ πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς εὐχόμενος, καὶ δοξάζων μεγάλως τὸν θεόν. οὐχ ὡς ἐπιχαίρων τῷ θανάτῳ, μὴ γένοιτο, πᾶσι γὰρ ἀπόκειται τοῖς ἅπαξ ἀποθανεῖν· ἀλλ' ὅτι τοῦτο ὑπὲρ τὰς ἀνθρώπων κρίσεις ἐδείχθη. αὐτὸς γὰρ ὁ κύριος δικάσας ταῖς ἀπειλαῖς τῶν περὶ εὐσέβιον, καὶ τῇ εὐχῇ ἀλεξάνδρου, κατέκρινε τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, δείξας αὐτὴν ἀνάξιον οὖσαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. καὶ πᾶσι φανερώσας, ὅτι κἂν παρὰ βασιλέως καὶ πάντων ἀνθρώπων ἔχῃ τὴν προστασίαν, ἀλλὰ παρὰ αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας κατεκρίθη. δέδεικται οὖν οὐ θεοφιλὲς ἀλλ' ἀσεβὲς τὸ χριστομάχον ἐργαστήριον τῶν ἀρειομανιτῶν. καὶ πολλοὶ τῶν πρότερον ἀπατηθέντων μετέθεντο. οὐ γὰρ ἄλλος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ βλασφημούμενος παρ' αὐτῶν κύριος κατέκρινε τὴν κατ' αὐτοῦ συστᾶσαν αἵρεσιν. καὶ πάλιν ἔδειξεν, ὅτι κἂν νῦν ὁ βασιλεὺς κωνστάντιος βιάζηται,

Illum igitur ita iuratum, se nihil corũ ob quæ
ab Alexandro reiectus erat, fecisse, absoluit Im
perator cum his verbis: Si recta est tua fides,
bene iurasti: si autem impia est, & tamen iura-
sti, Deus te pro iuramento condemnet. Ita eũ
digressum à Principe voluerunt Eusebiani so-
lita sua vi in Ecclesiam introducere: Sed con-
tradicebat Constantinopolitanus Episcopus
beatus Alexander, non debere, inquiens, hæ-
resis inuentorem in communionem recipi. Ibi
A iam minabundi Eusebiani, quemadmodum
(inquiunt) eum vobis inuitis curauimus ab
Imperatore euocari, ita crastino die, etiamsi
vobis minime ex sententia sit, in communio-
nem Ecclesiæ adducemus: Sabbatum autem
erat, quum hæc loquerentur. Quibus auditis,
Alexander magno cum mœrore Ecclesiam in-
trauit, & porrectis ad Deum manibus lamen-
tatus est, pronus in vultum cadens, humique
iacens ita orauit: aderat autem cum eo Maca-
rius socius orationis, qui eius verba excepit.
Postulabat autem alterutrum si Arius inquiẽs
B crastino die in Synaxim introducetur, nunc
dimittas quæso seruum tuum Domine, & non
pium vnà cum impio perdas. Sin autẽ Ecclesiæ
tuæ parces, scio autem quòd parces, respice in
verba Eusebij, neq; des in exitium & vituperiũ
sortem tuam, & tolle Arium, ne eo recepto in
Ecclesiam, videatur simul cum eo & hęresis re-
cipi, neve deinde impietas pro pietate habea-
tur. Hæc precatus Episcopus, plurimum cogi-
tabundus & anxius inde recessit, & res mira in-
credibilisq; euenit. Eusebianis minantib. Epi-
C scopus orabat. Arius autem Eusebianis fretus,
multa blaterans in secessum abiit, quasi ad v-
sum alui, & derepente (iuxta quod scriptũ est)
pronus factus, medius crepuit, humique expi-
rauit, vtroque & vita & communione frauda-
tus. Hic finis Arij. Eusebiani autem magnope-
re confusi socium coniurationis sepelierunt:
Alexander verò, gaudente Ecclesia, cum pie-
tate & sana fide cõmunionem celebrauit vnà
cum omnibus fratribus, Deum, gratias agẽdo,
magnopere glorificans, non quòd de morte
hominis lętaretur, absit: omnibus enim homi-
D nibus constitutum est semel mori, sed quòd ea
res humana iudicia superauerit. Ipse siquidem
Dominus iudicem se præbens minis Eusebij &
Alexandri precibus, hæresim Arianam con-
demnauit, ostendens eam indignam esse com-
munione Ecclesiæ omnibusque manifestum
reddit eam tametsi ab Imperatore & ab o-
mnibus mortalibus adiuuetur, ab Ecclesia ta-
men damnatam esse: declaratumque est, offici-
nam Arianorum nõ Deo gratam, sed impiam
& inimicam esse. Certe plurimi ex iis qui ante
decepti erant, conuersi sunt, ideo nimirum, ꝙ
E non quiuis alius, sed ipse Dominus blasphe-
miis impetitus, condemnauerit hæresim, ad-
uersus se conflatam, & manifesto edocuit, etiã
si nunc Constantius Episcopos vi compellat,
illam

illam tamen ex sese esse incommunicabilem Ecclesiæ, & cœlo alienam. Quamobrem apud vos hæc iam deinceps quæstio consopiatur (id enim in pactis fuit) nemoque adiungatur hæresi: sed qui decepti sunt, resipiscant. Quam enim Dominus reprobat, quis approbabit? & quam ipse incommunicabilem reddidit, quomodo qui eam recipit, non ingens piaculum commiserit, & palam se Christo hostem declarauerit? Hoc igitur sufficit ad cohibendos contentiosos: ista igitur illis, qui tum hanc quæstionem mouerant, recitentur, vna cum iis quæ compendio de hæresi hac ad monachos scripta sunt, vt inde edocti magis ac magis impietatem & malitias Arianorum reprobent. Nemini autem harum literarum exemplar, edas, aut tibi ipsi transcribas: nam hoc ipsum monachis quoque iniunxi. Sed pro tuo candore, si quid scriptis deest, addas, atque ita ea ad nos quamprimum remittas. Ex epistola mea ad fratres cognoscere poteris quid in scriptis meis sim passus, quapropter tutum non est scripta edi idiotæ, præsertim de summis & præcipuis dogmatibus, ne, si quid per imbecillitatem & obscuritatem sermonis minus plene sit dictum, noxam id lectoribus adferat. Plerique enim non fidem aut intentionem scribentis respiciunt, sed aut per inuidiam, aut per contentionem suæ iam antea conceptæ in animo opinionis, prout volunt, verba accipiunt, & scripta pro sua libidine immutant. Det Dominus omnibus & præcipue auditoribus, quibus ista recitas, vt teneant & veritatem, & sanam integrámque in Dominum nostrum Iesum Christum, fidem, Amen.

τοὺς ἐπισκόπους περὶ αὐτῆς, ἀλλ' ἀκοινώνητός ἐστι τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῶν οὐρανῶν ἀλλοτρία. οὐκοῦν καὶ ἡ παρ' ὑμῖν λοιπὸν πεπαύσθω ζήτησις. αὕτη γὰρ ἦν ἡ γενομένη συνθήκη. καὶ μηδεὶς προστιθέσθω τῇ αἱρέσει. ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπατηθέντες μεταγινωσκέτωσαν. ἣν γὰρ ὁ κύριος κατέκρινε, τίς ἀποδέξεται; καὶ ἣν ἀκοινώνητον αὐτὸς πεποίηκε, πῶς ὁ παραλαβόμενος οὐ μεγάλως ἀσεβεῖ; καὶ φανερῶς ἐστι χριστομάχος; ἱκανὸν μὲν οὖν καὶ τοῦτο δυσωπῆσαι τοὺς ἐ- A ριστικούς. ἀναγνώσθη οὖν τοῖς τότε ζητήσασι, καὶ τὰ κατὰ τῆς αἱρέσεως δι' ὀλίγων γραφέντα πρὸς τοὺς μοναχούς, ἵνα καὶ ἐξ αὐτῶν ἔτι μᾶλλον καταγινώσκωσι τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς πονηρίας τῶν ἀρειομανιτῶν. μηδενὶ μέντοι θελήσῃς ἐκδοῦναι τούτων ἀντίγραφον, μηδὲ σαυτῷ μεταγράψαι. καὶ γὰρ ἐν τοῖς μοναχοῖς τοῦτο δεδήλωκα. ἀλλ' ὡς γνήσιος εἰ μέν τι λείπει τοῖς γραφεῖσιν, πρόσθες. εὐθὺς δὲ πρὸς ἡμᾶς ἀντίπεμψον. καὶ γὰρ καὶ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἧς ἔγραψα τοῖς ἀδελφοῖς δυνα- B σαι μαθεῖν ὃ πέπονθα γράφων. καὶ γνῶναι ἔτι, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀσφαλὲς ἐκδίδοσθαι γράμματα ἰδιώτου. καὶ μάλιστα περὶ τῶν αἰωτάτων καὶ κορυφαιοτάτων δογμάτων, μήποτε τὸ διὰ ἀσθένειαν, ἢ τὸ ἀδιατράνωτον τῆς γλώττης ἐνδεῶς εἰρημένον βλάβην τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἐμποιήσῃ. οἱ γὰρ πολλοὶ οὐ τὴν πίστιν, οὐδὲ τὸν σκοπὸν τοῦ γράψαντος σκοποῦσιν, ἀλλ' ἢ διὰ φθόνον, ἢ δι' ἔριν, ἧς προελήφθησαν, κατὰ διάνοιαν δόξης, ὡς ἐὰν θελήσωσιν αὐτοὶ, δέχονται, καὶ μεταποιοῦσι τὰ C γραφέντα, κατὰ τὴν ἰδίαν ἡδονήν. δώη δὲ ὁ κύριος παρὰ πᾶσι καὶ μάλιστα οἷς ἀναγινώσκεις ταῦτα, κρατεῖν τὴν τε ἀλήθειαν καὶ τὴν ὑγιαίνουσαν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν ἰησοῦν χριστὸν πίστιν. ἀμήν.

S. Patris nostri

ATHANASII ARCHIEPISCOPI Alexandrini

Ad Imperatorem Constantium, Apologia.

CVm multis iam annis sciam te Christianum & retro à maioribus vsque Dei studiosum non possũ non bono esse animo ad me tibi excusandum. Siquidem B. Pauli verbis vtens, illum apud te meum intercessorem facio, quum sciam & illum veritatis præconem, & te eius verborum diligétem auscultatoré religiosissime Auguste. De rebus igitur Ecclesiasticis, & de impotentia & factionibus aduersariorum contra me, tot Episcoporum scripta abũde pro testimonio apud tuam pietatem fuerint, satis etiam Vrsatij & Valentis pœnitentia ostendere poterit, nihil in omnibus, quibus me impetiuerunt, veri fuisse. Quid enim tantum alij pro testimonio dicere poterant, quantum isti suis scriptis confitentur? dũ aiũt: Mẽtiti sumus, finximus, & omnia quæ Athanasio obiecta fuere, calũnia scatent,

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας

Πρὸς τὸν βασιλέα κωνστάντιον ἀπολογία.

D ΕΚ πολλῶν ἐτῶν ὄντα σε χριστιανόν, καὶ ἐκ προγόνων φιλόθεον ἐπιστάμενος, εὐθύμως τὰ περὶ ἐμαυτοῦ νῦν ἀπολογοῦμαι. τοῖς γὰρ τοῦ μακαρίου παύλου λόγοις χρώμενος, αὐτόν σοι πρεσβευτὴν ὑπὲρ ἐμαυτοῦ ποιοῦμαι. εἰδὼς αὐτὸν μὲν κήρυκα τῆς ἀληθείας, σὲ δὲ τῶν αὐτοῦ ῥημάτων φιλήκοον θεοφιλέστατε αὔγουστε. περὶ μὲν τῶν ἐκ- E κλησιαστικῶν, καὶ τῆς κατ' ἐμοῦ γενομένης συσκευῆς αὐτάρκη τὰ γραφέντα παρὰ τῶν τοσούτων ἐπισκόπων, μαρτυρῆσαι τῇ σῇ εὐλαβείᾳ. ἱκανὰ δὲ καὶ τὰ τῆς μετανοίας οὐρσακίου καὶ οὐάλεντος. δεῖξαι πᾶσιν ὅτι μηδὲν ὧν ἐπέστησαν καθ' ἡμῶν, εἶχεν ἀληθές. τί γὰρ τοσοῦτον ἄλλοι δύνανται μαρτυρεῖν, ὅσον οὗτοι γράφοντες εἰρήκασιν. ἐψευσάμεθα, ἐπλασάμεθα, καὶ πάντα τὰ κατὰ ἀθανασίου, συκοφαντίας γέμει.

προσθήκη

προσθήκη δὲ πρὸς φανερὰν ἀπόδειξιν, εἰ καταξιώσειας μαθεῖν, ὅτι παρόντων μὲν ἡμῶν, οὐδὲν ἀπέδειξαν οἱ κατηγοροῦντες κατὰ μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου. ἀπόντων δὲ ἡμῶν, κατὰ μόνας ἔπραξαν ἅπερ ἠθέλησαν. τὰ δὲ τοιαῦτα προηγουμένως μὲν ὁ θεῖος νόμος, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι νόμοι, μηδὲ μίαν ἔχειν δύναμιν ἀπεφήναντο. ἀπὸ μὲν οὖν τούτων οἶδας ὅτι ἡ σὴ εὐλάβεια φιλαλήθης οὖσα καὶ φιλόθεος, ἡμᾶς μὲν ἐλευθέρους ἀπὸ πάσης ὑποψίας συνορᾷ. τοὺς δὲ καθ' ἡμῶν γινομένους, συκοφάντας ἀποφαίνει. περὶ δὲ τῆς διαβολῆς τῆς κατ' ἐμοῦ γινομένης παρὰ τῇ σῇ φιλανθρωπίᾳ, διὰ τὸν εὐσεβέστατον αὔγουστον καὶ μακαρίας μνήμης καὶ αἰωνίου κώνσταντα τὸν ἀδελφόν σου, τοῦτο γὰρ οἱ ἐχθροὶ θρυλοῦσι καὶ γράψαι τετολμήκασιν, ἱκανὰ τὰ πρῶτα δεῖξαι καὶ ταῦτα μὴ ἀληθῆ. εἰ μὲν γὰρ ἄλλοι τινὲς ἦσαν οἱ ταῦτα λέγοντες, δικάσιμον ἦν τὸ πρᾶγμα, χρεία τε πολλῆς ἀποδείξεως, καὶ τῶν εἰς πρόσωπον ἐλέγχων. εἰ δὲ οἱ τὰ πρῶτα πλασάμενοι αὐτοὶ καὶ ταῦτα συνέθηκαν, πῶς οὐκ ἐξ ἐκείνων εἰκότως καὶ ταῦτα πεπλασμένα δείκνυται; διὰ τοῦτο γὰρ πάλιν κατὰ μόνας λαλοῦσι νομίζοντες ὑφαρπάζειν δύνασθαι τὴν σὴν θεοσέβειαν. ἀλλ' ἐσφάλησαν. οὐ γὰρ ὡς ἠθέλησαν ἤκουσας, ἀλλὰ τῇ μακροθυμίᾳ δέδωκας καὶ ὑμῖν χώραν ἀπολογεῖσθαι. τὸ γὰρ μὴ παραυτίκα κινηθῆναι καὶ τιμωρίαν ἀπαιτῆσαι, οὐδὲν ἦν ἕτερον, ἢ ὡς δίκαιον βασιλέα περιμεῖναι καὶ τὴν τοῦ διαβληθέντος ἀπολογίαν. ἧς ἐὰν καταξιώσῃς ἀκοῦσαι, πεπληροφόρηκα ὡς καὶ ἐν τούτοις καταγνώσῃ τῶν προπετευσαμένων, καὶ μὴ φοβηθέντων τὸν θεόν, ἐντειλάμενον μηδὲν ψεῦδος ἀπὸ στόματος βασιλεῖ λέγεσθαι. αἰσχύνομαι μὲν οὖν ἀληθῶς καὶ ἀπολογούμενος περὶ τούτων, περὶ ὧν οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κατήγορον ἔτι παρόντων ἡμῶν μνημονεῦσαι. οἶδε γὰρ ἀκριβῶς ὅτι τε αὐτὸς ψεύδεται, καὶ οὔτε ἐμάνην ἐγώ, οὔτε τῶν φρενῶν ἐξέστηκα, ἵνα κἂν ὡς ἐνθυμηθεὶς τι τοιοῦτον ὑπονοηθῶ. διό, οὐδ' ἂν ἄλλοις ἐρωτῶσιν ἀπεκρινάμην, ἵνα μὴ ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἀπολογίας οἱ ἀκούοντες, κρεμαμένην ἔχωσι τὴν διάνοιαν. τῇ δὲ σῇ εὐλαβείᾳ μεγάλῃ καὶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ἀπολογοῦμαι, καὶ τὴν χεῖρα ἐκτείνας ὃ μεμάθηκα παρὰ τοῦ ἀποστόλου, μάρτυρα τὸν θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τὴν ἐμαυτοῦ ψυχήν. καὶ ὡς γέγραπται ἐν ταῖς βασιλικαῖς ἱστορίαις, μάρτυς κύριος. καὶ μάρτυς ὁ χριστὸς αὐτοῦ. κἀμοὶ συγχώρησον εἰπεῖν. οὐδὲ πώποτε περὶ τῆς σῆς εὐσεβείας κακῶς ἐμνημόνευσα παρὰ τῷ ἀδελφῷ σου τῷ τῆς μακαρίας μνήμης κωνσταντίνῳ εὐσεβεστάτῳ αὐγούστῳ. οὐ παρώξυνα τοῦτον ὡς οὗτοι διαβεβλήκασιν, ἀλλ' εἴποτε καὶ εἰσελθόντων ἡμῶν πρὸς αὐτὸν ἐμνημόνευσεν αὐτὸς τῆς σῆς φιλανθρωπίας, ἐμνημόνευσε δὲ καὶ ὅτε οἱ περὶ θάλασσαν ἦλθον εἰς τὸ πιτυβίωνα, καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ ἀκυληΐᾳ διετρίβομεν, μάρτυς ὁ κύριος ὅπως ἐμνημόνευον ἐγὼ τῆς σῆς θεοσεβείας, καὶ ταῦτα ἔλεγον, ὥσπερ ὁ θεὸς ἀποκαλύψει τῇ σῇ ψυχῇ, ἵνα καταγνῷς τῆς συκοφαντίας τῶν διαβαλόντων με παρὰ σοί, συγχώρησιν εἰπεῖν μοι ταῦτα φιλανθρωπότατε αὔγουστε, καὶ πολλήν μοι συγγνώμην δός. οὐ γὰρ οὕτως ἦν εὐχερὴς ὁ φιλόχριστος ἐκεῖνος. οὐδὲ

nec leue momentum documenti, si dignaberis
audire, quod præsentibus nobis nihil docere potuere accusatores Macarij Presbyteri, absentibus autem nobis id egerint, quod libuit. Cuiusmodi acta primum diuinæ, deinde vestræ leges nullum robur habere definiunt. Iam isthinc tua pietas veritati dedita, ac religiosa satis perspicit nos liberos esse ab omni suspicione, & aduersarios nostros calumniatores esse. De mea autem in te maledicentia, qua vsum me
A fingunt apud piissimũ Augustum beatæ & æternæ memoriæ Constantem: id enim ab inimicis & iactitatur & scribitur, primarum calumniarum falsitas huius quoque rei vanitatẽ facile coarguerit. Nam si alij criminatores essent, cõtrouersiosa aliquo modo ea causa videri posset, & opus esset plurimis documentis, & coram in faciem refutationibus: Iam quum iidem illi qui priora finxerunt, hæc quoque cõminiscantur, qui (quæso) fieri posset, vt non ab iisdem eandem & isthic vanitatem expectes?
B Ideoq; in absentem deblaterant, sperantes se ita tuæ pietati obrepere posse, sed frustra: Non enim ita iis aurem præbuisti, vt sperabant, sed pro tua mansuetudine dedisti & nobis locum vicemque respondendi. Te enim non statim commotum fuisse, nec euestigio supplicium postulasse, signum fuit euidentissimum, vt iustum Imperatorem decet, nihil æque te expectare, quàm delati hominis defensionem. Ergo si eam nunc dignaberis audire, confido fore vt etiam hac in parte eorum temeritatem condemnes, & contemptum Dei præcipientis, ne falsum quid ex
C ore tuo regi loquaris. Pudet reuera etiam vel diluendo de ista re mentionem facere, de qua ne accusator quidem sustinuit verba facere, dũ adhuc præsentes essemus, vtpote qui sciat se falsum dicere. Non insanio ego: non mente captus sum, vt vel cogitasse vnquam me tale quid suspiceris. Quapropter ne aliis quidem percunctantibus respondere velim, ne iterum, dum excuso me, illi qui audiunt, animi pendeant. Tuæ autem pietati magna & clara voce respondeo, manúque extensa, quod
D didici ab Apostolo, Deum in meam ipsius animam testor, & vt scribitur in libris Regum, iusiurandum concipio: Testis sit dominus, & testis sit Christus eius, sinas (quæso) me loqui, nunquam in malum tui mentionem feci, apud fratrem tuum beatæ memoriæ Constantem piissimum Augustum, neque illum aduersum te irritaui, vt calumniantur isti, imo contra, si quando eum conuenirem, mentionem ipse faciebat de tua humanitate, quod etiam tum contigit quum Thalassus
E veniebat Pitybionem, & nos commoraremur Aquileiæ. Deus conscius est, quàm ego ibi tuæ pietatis meminerim, & quæ ego per id temporis loquutus fuerim, Deus tuæ aliquando menti reuelabit: vt cognoscas sycophantias meorum apud te calumniatorum. Sine (quæso) me ista loqui, humanissime Auguste, plurimamque mihi hac in parte veniam concede. Non ita facilis erat, non ita obuias aures habuit cultor ille numinis Cõstans, neque

neque ego apud eum tantus, vt de istiusmodi rebus verba fuissem ausus facere, & fratrem obtrectare, & de Imperatore apud Imperatorē criminose loqui. Non insanio Imperator, neque immemor sum diuinæ vocis ita loquentis: Et in conscientia tua regem ne execreris, & in recessibus cubiculi tui ne obtrectaueris opulento, quoniam volucres cæli auferent vocem tuam, & alatus renunciabit sermonem tuum. Quod si ea quæ de vobis regib. secreto dicūtur, latebras ad celandum nō habent, qui (quæso) credibile est præsente Imperatore, & tot in orbem circunstātibus, me male de te loquutum fuisse? Nunquā sine comitibus aut arbitris fratrem tuum vidi, neque ille vnquam mecū solus cum solo verba miscuit, sed semper cum Episcopo eius loci vbi agebat, aliisq; qui ibi aderant, ad colloquium intraui, simul cum illis eum vidi, simul cum illis ab eius conspectu recessi. Huius rei testis est Fortunatianus Aquileiæ Episcopus, & plenam eius rei historiā pater Osius docere posset. Crispinus item Patauij Episcopus, Lucillus Veronæ, & Dionysius Lucidæ, & Vincentius Cāpaniæ, & quia defuncti sunt Maximinus Treueris, & Protasius Mediolani presules, Eugeniusq; qui magister erat, testes ei tamen possunt: Hic enim ante ostium stabat, audiebatq; & nostras tum postulationes, & quid vicissim ab illo respōderetur. Hæc quidem sufficiunt pro demonstratione, sed tamen (quæso) admittas, vt referam omnia colloquia meæ profectionis: vt inde cognoscas, quam temere traducar. Profectus sum Alexandria, nō ad castra fratris tui, aut alium quempiam, sed Romam duntaxat, me meaq; Ecclesiæ cōmendaturus. Ea enim mihi vnica cura fuit, quo tēpore multus eram in synaxibus celebrandis, nec vnquā fratri tuo scripsi: nisi vbi Eusebiani calūniosas de me literas ad eum misissent, necessumque erat, vt me etiam tum, quum adhuc Alexandriæ agerem, excusarem, iterumque ad eum scripsi, quum mihi mandasset vt tabulas sacrarum literarum conficerem, quas cōfectas ad eum misi. Oportet enim eū qui se defendit, vera dicere, præsertim apud tuam Maiestatem. Post triennium, quarto denique anno literis iussit vt ad se venirem. Agebat autem per id tempus Mediolani. Sciscitabar quid causæ esset, cur euocaret, quippe ignarus omnium, testis mihi Deus est. Comperiebam autem quosdam Episcopos, qui eo profecti erant, precibus ab eo postulasse, vt tuæ pietati de synodo facienda scriberet: crede mihi imperator, res ita acta est, vt dico, & nihil mentior. Quum igitur venissem Mediolanum, expertus sum illius mirificam humanitatem, dum & me suis oculis dignatur, verbisq; indicat se ad te de celebrando concilio literas misisse: idem me rursus agentem in suburbio, in Gallias euocauit, eo enim pater Osius cōcesserat, vt inde ad Sardicense conciliū proficisceremur. Post cōcilium vero Naissi mihi cōmoranti denuo ab eodē scribitur. Confecto igitur itinere, per reliquū tempus Aquileiæ hæsi: vbi me literæ tuæ pietatis deprehēderūt inde rursus à beatæ memoriæ viro euocatus, in Gallias profectus sum, atque

οὐδὲ τηλικοῦτος ἤμην ἐγώ, ἵνα περὶ τοιούτων πρὸς ἀδελφὸν ἀδελφὸν διέβαλλον, ἢ παρὰ βασιλεῖ περὶ βασιλέως κακῶς μνημονεύσω. οὐ μαίνομαι βασιλεῦ. οὐδὲ ἐπελαθόμην τῆς θείας φωνῆς λεγούσης, καί γε ἐν συνειδήσει σου βασιλέα μὴ καταράσῃ, καὶ ἐν ταμείοις κοιτῶνός σου μὴ καταράσῃ πλούσιον. ὅτι πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ ἀποίσει σου τὴν φωνήν, καὶ ὁ τὰς πτέρυγας ἀπαγγελεῖ λόγον σου. εἰ δὲ τὰ κατ' ἰδίαν λεγόμενα καθ'
A ὑμῶν τῶν βασιλέων οὐ κρύπτεται, πῶς οὐκ ἄπιστον εἰ παρόντος βασιλέως, καὶ τοσούτων ἑστώτων, ἔλεγον κατὰ σοῦ. οὐ γὰρ μόνος ἑώρακά ποτε τὸν ἀδελφόν σου. οὐδὲ μόνῳ μοι ποτὲ ἐκεῖνος ὡμίλησεν, ἀλλ' ἀεὶ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως ἔνθα ἦν, καὶ ἄλλων τῶν ἐκεῖ παρατυγχανόντων εἰσηρχόμην. κοινῇ τε αὐτὸν ἐβλέπομεν, καὶ κοινῇ πάλιν ἀνεχωροῦμεν. δύναται Φορτουνατιανὸς ὁ τῆς ἀκυληίας ἐπίσκοπος, μαρτυρῆσαι περὶ τούτου. ἱκανός ἐστιν ὁ πατὴρ Ὅσιος εἰπεῖν. καὶ Κρισπῖνος ὁ τῶν πατάβων. καὶ
B Λούκιλλος ὁ ἐν Βερωνί. καὶ Διονύσιος ὁ ἐν Ληΐδι. καὶ Βικέντιος ὁ ἐν καμπανίᾳ ἐπίσκοπος. καὶ ἐπειδὴ τετελευτήκασι Μαξιμῖνος ὁ Τριβέρεως. καὶ Πρωτάσιος ὁ τῆς Μεδιολάνου. δύναται καὶ Εὐγένιος ὁ γενόμενος μάγιστρος, μαρτυρῆσαι. αὐτὸς γὰρ εἱστήκει πρὸ τοῦ βήλου, καὶ ἤκουεν ἅπερ ἠξιοῦμεν αὐτόν. καὶ ἅπερ αὐτὸς κατηξίου λέγειν ἡμῖν. ταῦτα τοίνυν εἰ καὶ ἱκανὰ πρὸς ἀπόδειξίν ἐστι, συγχώρησον ὅμως διηγήσασθαι ὅλως καὶ τὸν λογισμὸν τῆς ἀποδημίας. ἵνα καὶ ἐκ τούτων καταγνῷς τῶν διαβαλλόντων ἡμᾶς μάτην. ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς ἀλεξανδρείας, οὐκ εἰς τὸ στρατό-
C πεδον τοῦ ἀδελφοῦ σου, οὐδὲ πρὸς ἄλλους τινάς, ἢ μόνον εἰς τὴν ῥώμην ἀνῆλθον. καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τὰ κατ' ἐμαυτὸν παραθέμενος, τούτου γὰρ μόνου μοι φροντὶς ἦν, ἐσχόλαζον ταῖς συνάξεσι. τῷ ἀδελφῷ σου οὐκ ἔγραψα· ἢ μόνον, ὅτε οἱ περὶ Εὐσέβιον ἔγραψαν αὐτῷ κατ' ἐμοῦ. καὶ ἀνάγκην ἔσχον ἔτι ὢν ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ ἀπολογήσασθαι. καὶ ὅτε πυκτία τῶν θείων γραφῶν κελεύσαντος αὐτοῦ μοι κατασκευάσαι, ταῦτα ποιήσας ἀπέστειλα. χρὴ γὰρ ἀπολογούμενόν με ἀ-
D ληθεύειν τῇ σῇ θεοσεβείᾳ. τριῶν τοίνυν ἐτῶν παρελθόντων τετάρτῳ ἐνιαυτῷ γράφει κελεύσας ἀπαντῆσαί με πρὸς αὐτόν. ἦν δὲ ἐν τῷ μεδιολάνῳ. ἐγὼ δὲ διερωτῶν τὴν αἰτίαν· οὐ γὰρ ἐγίνωσκον μάρτυς ὁ κύριος, ἔμαθον ὅτι ἐπίσκοποί τινες ἀνελθόντες, ἠξίωσαν αὐτὸν γράψαι τῇ σῇ εὐσεβείᾳ, ὥστε σύνοδον γενέσθαι. πίστευε βασιλεῦ οὕτω γέγονε. καὶ οὐ ψεύδομαι· κατελθὼν τοίνυν εἰς τὸ μεδιόλανον, εἶδον πολλὴν φιλανθρωπίαν. κατηξίωσε γὰρ ἰδεῖν με, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἔγραψε καὶ ἀπέστειλε. πρὸς σὲ ἀξιῶν σύνοδον
E γενέσθαι. διάγοντα δέ με ἐν τῇ πόλει, μετεπέμψατο πάλιν εἰς τὰς γαλλίας. ἐκεῖ γὰρ καὶ ὁ πατὴρ Ὅσιος ἤρχετο. ἵνα ἐκεῖθεν εἰς τὴν σαρδικὴν ὁδεύσωμεν. μετὰ δὲ τὴν σύνοδον, ἐν τῇ ναϊσσῷ μοι διάγοντι γράφει καὶ ἀνελθὼν ἐν ἀκυληίᾳ λοιπὸν διέτριβον· ἔνθα με τὰ γράμματα τῆς σῆς θεοσεβείας κατέλαβον. κἀκεῖθεν κληθεὶς πάλιν παρὰ τοῦ μακαρίτου καὶ ἀνελθὼν εἰς τὰς γαλλίας, οὕτως

οὕτως ἦλθεν παρὰ τὴν σὴν εὐσέβειαν. ποῖον τοίνυν τόπον, ἢ τίνα χρόνον φησὶν ὁ κατήγορος ἐν ᾧ ταῦτά με εἰρηκέναι διέβαλλεν; ἢ τίνος παρόντος ἐμαίνην φθέγξασθαι τοιαῦτα, οἷα ὡς εἰπόντος μου καταψεύδεται; ἢ τίς ἐστιν ὁ τούτῳ συνηγορῶν καὶ μαρτυρῶν; ἃ γὰρ εἶδον οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ, ταῦτα καὶ λέγειν ὀφείλει ὡς ἡ θεία γραφὴ παρήγγειλεν. οὐδένα μὲν οὖν οὗτος εὑρήσει μάρτυρα τῶν μὴ γινομένων. ἐγὼ δὲ ὅτι οὐ ψεύδομαι, μάρτυρα μετὰ τῆς ἀληθείας, καὶ τὴν σὴν εὐσέβειαν ἔχω. ἀξιῶ γὰρ γινώσκων σε μνημονικώτατον, ἀναμνησθῆναι τῶν λόγων ὧν ἀνέφερον τότε, ὅτε κατηξίωσας ἰδεῖν με. πρῶτον μὲν ἐν Βιμινακίῳ. δεύτερον δὲ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας. καὶ τρίτον, ἐν Ἀντιοχείᾳ· εἰ κἂν τῶν περὶ Εὐσέβιον τῶν με λυπησάντων κακῶς ἐμνημόνευσα παρὰ σοί. εἰ διέβαλλόν τινας τῶν ἀδικησάντων με. εἰ δὲ μηδὲ καθ' ὧν ἔδει με λέγειν τούτους διέβαλον, ποίαν εἶχον μανίαν βασιλέα βασιλεῖ διαβάλλειν, καὶ ἀδελφὸν ἀδελφῷ συγκροῦσαι. παρακαλῶ ἢ παρόντα με ποίησον ἐλεγχθῆναι, ἢ καταγνῶθι τῶν διαβολῶν, καὶ μίμησαι τὸν Δαβὶδ λέγοντα· τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τοῦ πλησίον, τοῦτον ἐξεδίωκον. τὸ μὲν γὰρ ὅσον εἰς αὐτοὺς ἧκε ἐφόνευσαν· στόμα γὰρ καταψευδόμενον, ἀνεῖλε ψυχήν. ἡ δὲ σὴ μακροθυμία νενίκηκε παρασχοῦσα παῤῥησίαν ἀπολογίας, ἵνα καὶ καταγνωσθῆναι δυνηθῶσιν ὡς φιλόνεικοι καὶ συκοφάνται. περὶ μὲν οὖν τοῦ εὐσεβεστάτου σου ἀδελφοῦ τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης, ταῦτα. δύνασαι γὰρ κατὰ τὴν δοθεῖσάν σοι σοφίαν παρὰ θεοῦ, προλαμβάνειν τὰ πολλὰ ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων. καὶ γινώσκειν τὴν πλασθεῖσαν κατηγορίαν. περὶ δὲ τῆς ἑτέρας διαβολῆς εἰ ἔγραψα τῷ τυράννῳ, τὸ ὄνομα γὰρ οὐδὲ λέγειν βούλομαι, παρακαλῶ ὡς θέλεις καὶ δι' ὧν ἂν δοκιμάσῃς, ἐξέταζε καὶ ἀνάκρινε. ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τῆς διαβολῆς, ἐξίστησί με καὶ εἰς πολλὴν ἀσάφειαν ἄγει. καὶ πίστευε, θεοφιλέστατε βασιλεῦ, πολλάκις κατ' ἐμαυτὸν λογιζόμενος, ἠπίστουν εἰ ἄρα τις ἐμάνη τοσοῦτον, ὥστε καὶ τοιαῦτα ψεύσασθαι. ἐπειδὴ δὲ παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐθρυλεῖτο καὶ τοῦτο, καὶ ὡς αὐτοὶ ἐπιδεδωκότες ἀντίγραφον ἐπιστολῆς ἐκαυχῶντο, ἐξιστάμην μειζόνως, καὶ ἀΰπνους νύκτας διατελῶν, ὡς πρὸς παρόντας τοὺς κατειπόντας ἐμαχόμην. καὶ κραυγὴν ἐξαπιναίως ἠφίειν μεγάλην καὶ ηὐχόμην εὐθὺς στενάζων μετὰ δακρύων, εὑρεῖν τὰς σὰς ἀκοὰς εὐμενεῖς. ἀλλὰ καὶ οὕτω τῇ χάριτι τοῦ κυρίου ταῦτα εὑρών, πάλιν ἀπορῶ ποίαν ἀρχὴν τῆς ἀπολογίας ποιήσομαι. ὁσάκις γὰρ ἂν ἐπιβάλωμαι λέγειν, ἐμποδίζομαι διὰ τὴν τοῦ πράγματος ἔκπληξιν. ὅλως μὲν γὰρ περὶ τοῦ μακαρίτου σου ἀδελφοῦ πρόφασις ἦν πιθανὴ τοῖς συκοφάνταις· ὅτι τε κατηξιούμεθα βλέπειν αὐτὸν, καὶ περὶ ἡμῶν ἠξίου γράφειν πρὸς τὴν σὴν ἀδελφικὴν διάθεσιν, καὶ παρόντας μὲν ἐτίμα πολλάκις, καὶ ἀπόντας δὲ μετεπέμπετο. τὸν δὲ διάβολον Μαγνέντιον, μάρτυς ὁ κύριος, καὶ μάρτυς ὁ Χριστὸς αὐτοῦ, οὔτε γινώσκω, οὔτε ὅλως ἠπιστάμην αὐτόν. ποία τοίνυν συνήθεια τῷ μὴ γινωσκομένῳ πρὸς τὸν μὴ γινώσκοντα;

ποία

atque ita perueni ad tuam Maiestatem. Quo igitur loco, aut quo denique tempore accusator dicere poterit, me de te male loquutū fuisse? aut quo præsente istis verbis, quæ mihi affingit, debacchatus sum, aut quem sibi habet in hac calumnia subscriptorem aut testem? quod oculis deprehenderat, id illi dicendum fuit, quéadmodum Sacra Scriptura præcepit. Nunquam ille testem inuenerit, rerum earum quæ factæ non sunt: Ego autem falsum non dico,

A qui pariter cum ipsa veritate tuā quoque pietatem testem habeo. Obsecro te (noui vim memoriæ tuæ) reminiscere eorum verborum quæ tecum habui, quum dignatus esses me sub tuum conspectum venire, primum Viminiaci, iterum Cæsareæ, quæ est in Cappadocia, tertio Antiochiæ, an vel tum de Eusebio, quanquam vexatore meo acerbissimo, quicquam sinistri dixerim, an cuiquam eorum, qui mihi iniurias fecere, asperius locutus sim? Si igitur iis, contra quos mihi pro defensione dicendū erat non maledixerim, quæ illa fuisset mea insania,

B Imperatori apud Imperatorem obtrectare: & fratrem cum fratre collidere? Obsecro te, iube vt me vel in præsentia reum peragant, vel eos calumniatum condemna, imitareq; Dauidem ita loquentem, *Detrahentem clanculum proximo suo, hunc persequebar*. Nam quantum ad illos pertinet, cædem fecere: *os enim quod mentitur, occidit animam*, nisi tua mansuetudo obstitisset, quæ libertatem defensioni meæ tribuit ad cōuincendas vi litigatorū sycophantias. Ha-

C ctenus igitur de piissimo & beatæ memoriæ fratre tuo dicta fuerint, vnde tu pro sapientia diuinitus tibi donata, multa ex paucis colligere potes, & cognoscere commentum istius criminatoris. De secunda autem calumnia, quòd scripserim tyrāno (nam ne nomē quidem eius effari velim) obtestor te, vt per quos tibi videbitur, rem exquiras, causamque cognoscas. Nam magnitudo calumniæ sensus meos obstupefacit, & perplexū attonitumq; reddit. Crede mihi religiosissime princeps, sæpe mecum perpendi, an credibile esset quenquam ita insanire, vt talia mentiri nihil vereretur. Ceterū

D quia apud Arianos & hoc quoq; iactatum est, illique gloriantur antigraphum Epistolæ meæ se habere, maiorem in modum obstupui, & noctes insomnes ducens, cum aduersariis meis veluti præsentibus depugnabam, ac de repente in ingentem clamorem & has preces erupi, optabámque cum gemitu & lachrymis, vt quam primum propitias tuas aures adipiscerer, quas cum per Dei gratiam adeptus sim, ecce denuo hæsito, quod initium meæ responsionis faciā. Quotiescunq;.n. loqui meditor, ipsius rei pro-

E digio & horrore impedior. Nam de fratre tuo beatæ memoriæ aliqua fingendi verisimiliter occasio calūniatoribus suppetebat, tum quod ille mei cōspectum cupiebat, tum quod de me tibi dignatus sit scribere. His accedit, quod nos præsentes honore prosequebatur, & absentes accersebat. Diabolum autem Magnentium (testis est mihi Deus & Christus eius) neque noui, neq; quicquam de illo compertum habui.

Quæ

Quæ igitur cauſa me incognitum ad ignotum propulit, aut quę denique occaſio me pertraxit, vt ad talem hominem literas mitterem? quod initium epiſtolæ, ſi ei ſcribere libuiſſet, ſumendum fuerat? illudne ſcilicet, bene eum & recte feciſſe, quod virum, apud quem in honore & precio eram, cuiuſque beneficiorum nunquam obliuiſci poteram, occidiſſet: meque proinde eum, quòd notos meos, Chriſtianoſq; homines & fideliſſimos hac luce ſpoliaſſet? an quod hoſpites meos Romę, qui me multa & vera beneuolentia tractauerant, occidit, an quod beatam materteram tuam iure meritoque à bonis moribus Eutropium dictam, & Abucreon ſynceriſſimum hominem, & Sperantium fideliſſimum, aliosque complures peremiſſet? Quid? an non furioſum id in ſuſpicionem cogitationemue aduerſario meo venire? Quæ enim mihi fiducia in Magnentio fuiſſet, aut quam beneuolentiam certam firmamque in Domini ſui parricida, in amicos tam perfido, in violandis iuramentis tam irreligioſo, & in magis, incantatoribuſque contra Dei iudicium fouẽdis conſcelerato, mihi polliceri potuiſſem? quid illius mihi in mentem venire potuit, quod hominis mores mihi cõmendaſſet? cuius furor & crudelitas non me ſolum, ſed vniuerſum iſtic terrarum orbem, luctu, calamitatibúſque impleuit. Credo magnam ſcilicet & multam illam gratiam debebam, quod piæ memoriæ tuum fratrem, cuius donariis Eccleſiæ plenæ ſunt, ipſe eius Legatus occiderit, nihil eam neceſſitudinem, quum ante oculos verſaretur, reueritus, nihilq; gratiam beato tuo fratri in baptiſmate donatam reſpiciens, veluti Dæmon & furia infernalis in eum inſiluit. Atque ita ſanctiſſimus ille vir martyrium aſſecutus eſt. Ille contrà iam inde quaſi in nexu eſſet ad ſimilitudinẽ Cain, cum gemitu & trepidatione fugiebat, vt Iudam poſtea eodem mortis genere imitaretur, ſibique ipſe carnifex factus duplex ſupplicium, & hic, & in iudicio futuro irrogauit. Taline mõſtro me amicum poſſe fieri calumniator putat? vel potius quum nihil tale putet, odio mei tam incredibilia fingit, qui minime ignorat ſe falſum dicere? Vellem autem hunc hominem, quiſquis is eſt, hic in præſentia adeſſe, vt delato iuramento, ſub atteſtatione veritatis ab eo ſciſcitarer. Quæ enim ita dici audirique volumus, quaſi Deo præſente, ea ſub hac formula iuriſiurandi nos Chriſtiani homines cõcipere ſolemus, iuberemque illum pronunciare, vter noſtrũ magis lætabatur de incolumitate beatę memoriæ Conſtantis. Cæterum, cuius in ea parte vota maiora fuere, prima calumnia ſatis oſtendit, neminemq; mortalium latere poteſt. Alterutrum certe neceſſe eſt, vt aut ipſe ſciat neminem mecum eiuſdem animi, quiue itidẽ, vt ego, affectus ſit, & beatum Conſtãtem diligat, Conſtantis hoſti amicum potuiſſe fieri: aut ſi ipſe aliter affectus eſt, aliterque ſentit, vereor ne quæ odio infectus in Conſtantẽ meditatus eſt, ea mihi affinxerit. Ego igitur admiratione prodigioq; calumniæ perculſus hęſito, quid oporteat reſpondere, meque in mille mortes cõdemno, ſi vel ſuſpicio talis de me vſpiam fuerit, tibique

ποία με πρόφασις εἷλκε γράψαι τῷ τοιούτῳ; ποῖον προοίμιον τῆς ἐπιστολῆς ἔταττον, γράφων „ αὐτῷ; ὅτι τὸν τιμῶντά με, οὗ εὐεργεσιῶν οὐκ ἄν „ ποτε ἀπολαθοίμην, τοῦτον φονεύσας καλῶς ἐποίησας; καὶ ἀποδέχομαί σε τοὺς γνωρίμους ἡμῶν χριστιανοὺς καὶ πιστοτάτους ἄνδρας ἀνελόντα. καὶ ἀποδέχομαί σε σφάξαντα τοὺς ἐν ῥώμῃ, γνησίως ἡμᾶς ὑποδεξαμένους. τὴν μακαρίαν σου θείαν τὴν ἀληθῶς εὐτρόπιον, καὶ ἀβουτήριον τὸν γνήσιον ἐκεῖ-
A νον, καὶ σπεράντιον τὸν πιστόταττον. καὶ ἄλλους πολλοὺς καλούς. ἆρ' οὐχὶ καὶ τὸ μόνον ὑποπτεύειν περὶ τούτων τὸν κατήγορον, ἐστὶ μανικόν; τί γάρ με πάλιν θαρρεῖν ἔπειθεν αὐτῷ; ποίαν αὐτοῦ διάθεσιν ἔβλεπον ἀσφαλῆ; ὅτι τὸν ἴδιον δεσπότην ἀνεῖλε, καὶ περὶ τοὺς ἑαυτοῦ φίλους ἄπιστος γέγονε, καὶ ὅρκους μὲν παρέβη, εἰς δὲ τὸν θεὸν ἠσέβησε, φαρμακοὺς καὶ ἐπαοιδοὺς ἐπινοῶν κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως. ποίῳ δὲ συνειδότι χαίρειν ἔλεγον τούτῳ, οὗ ἡ μανία καὶ ἡ ὠμότης, οὐκ ἐμὲ
B μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ἐλύπησε; μεγάλην γε χάριν καὶ πολλὴν ἐκ τούτων ὤφειλον τούτῳ, ὅτι ὁ μὲν μακαρίτης ἀδελφός σου, τὰς ἐκκλησίας ἀναθημάτων ἐπλήρωσεν. οὗτος δὲ αὐτὸν ἀποστελλόντα πεφόνευκε. καὶ οὔτε ταῦτα βλέπων ὁ μιαρὸς ᾐδέσθη, οὔτε τὴν δοθεῖσαν χάριν τῷ μακαρίτῃ διὰ τοῦ βαπτίσματος πεφόβηται. ἀλλ' ὡς δαίμων τις ἀλάστωρ καὶ διαβολικὸς, ἐμάνη κατ' αὐτοῦ. τῷ μὲν οὖν μακαρίτῃ τοῦτο γέ-
C γονεν εἰς μαρτύριον. ἐκεῖνος δὲ λοιπὸν ὡς δέσμιος κατὰ τὸν κάϊν στένων καὶ τρέμων ἐδιώκετο, ἵνα καὶ τὸν ἰούδαν ἐν τῷ θανάτῳ μιμήσηται δήμιος καθ' ἑαυτὸν γινόμενος καὶ διπλῆν ἐποίσηται καθ' ἑαυτοῦ τὴν τιμωρίαν, ἐν τῇ μετὰ ταῦτα κρίσει. τοιούτῳ με φίλον ὁ διαβαλὼν ἐνόμισε γεγενῆσθαι. ἢ τάχα οὐδὲν νενόμικεν. ἀλλ' ὡς ἐχθρὸς ἀπιθάνως ἐπλάσατο. οἶδε γὰρ ἀκριβῶς ὅτι κατεψεύσατο. ἐβουλό-
D μην δὲ αὐτὸν ὅστις ἐστὶν ἐνταῦθα παρεῖναι, καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐρωτῆσαι. ἃ γὰρ ὡς θεοῦ παρόντος λαλοῦμεν τοῦτον ὅρκον ἔχομεν ἡμεῖς οἱ χριστιανοί. πότερος ἡμῶν ἔχαιρε τοῦ μακαρίτου κώνσταντος ζῶντος. καὶ τίς μᾶλλον ηὔχετο καὶ ἡ πρώτη διαβολὴ δείκνυσι. καὶ παντὶ τοῦτο δῆλόν ἐστιν. εἰ δὲ καὶ αὐτὸς οἶδεν ἀκριβῶς ὅτι τῶν οὕτω διακειμένων, καὶ εἴ τις ἠγάπα τὸν μακαρίτην κώνσταντα, οὐκ ἐγίγνετο φίλος τῷ κατ' ἐκείνου γινομέ-
E νῳ, εἰ δὲ ἄλλως διέκειτο ἢ ὡς ἡμεῖς, φοβοῦμαι μὴ ἅπερ ὁ μισῶν ἐκεῖνον ἐντεθύμηται, ταῦτα κατεψεύσατο κατ' ἐμοῦ. ἐγὼ μὲν οὖν ἐπὶ τούτῳ ξενιζόμενος, ὅσα χρὴ λέγειν ἀπολογούμενον, ἀπορῶ. καὶ μόνον ἐμαυτοῦ μυρίους καταψηφίζομαι θανάτους. ἐὰν καὶ ὅλως κἂν ὑποψία τις εἰς ἐμὲ περὶ τούτου γένηται,

σοί τε

σοὶ δὲ φιλάληθες βασιλεῦ θαρρῶν ἀπολογοῦμαι. παρακαλῶ καθὰ προεῖπον, ἐξέταζε. καὶ μάλιστα μάρτυρας ἔχων τοὺς ἀποσταλέντας ποτὲ παρ' ἐκείνου πρὸς σὲ πρέσβεις. εἰσὶ δὲ Σαβάτιος καὶ Μάξιμος οἱ ἐπίσκοποι, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς. καὶ Κλημέντιος. καὶ Βάλης. μάθε παρακαλῶ εἰ γράμματά μοι κεκομίκασιν. ταῦτα γὰρ παρεῖχε πρόφασιν κἀμοὶ τοῦ γράφειν ἐκείνῳ. εἰ δὲ μὴ ἔγραψε μηδὲ ἐγίνωσκέ με, πῶς ἔγραφον ἐγὼ μὴ ἐπιστάμενος αὐτόν; ἐρώτησον. εἰ μὴ ἑωρακὼς τοὺς περὶ Κλημέντιον ἐμνήσθην τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης, καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐν δάκρυσί μου τὰ ἱμάτια διέβρεχον, ἐνθυμούμενος τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν φιλόχριστον αὐτοῦ ψυχήν. μάθε πῶς ἀκούσας περὶ τῆς ὠμότητος τοῦ θηρίου, καὶ ἰδὼν τοὺς περὶ Βάλεντα διὰ τῆς Λιβύης ἐλθόντας, ἐφοβούμην μὴ κἀκεῖνος πειρᾶσαι τολμήσῃ, καὶ ὡς λῃστὴς φονεύσῃ τοὺς ἀγαπῶντας καὶ μνημονεύοντας τοῦ μακαρίου. ὧν ἐμαυτὸν οὐδενὸς εἶναι δεύτερον τίθημι. τοῦτο οὖν δειλῶς φρονοῦντας ἐκείνους, καὶ οὐ μᾶλλον ηὐχόμην περὶ τῆς σῆς φιλανθρωπίας; καὶ τὸν μὲν φονεύσαντα ἐκεῖνον ἠγάπων, εἰς σὲ δὲ τὸν ἀδελφὸν ὄντα, καὶ ἐκδικοῦντα τὸν ἐκείνου θάνατον ἐλυπούμην; ἀλλ' ἐκείνου μὲν τῆς παρανομίας ἐμνημόνευον, τῆς δὲ σῆς εὐεργεσίας ἐπελαθόμην, ἣν καὶ μετὰ θάνατον τοῦ μακαρίτου τοιαύτην ἔσεσθαι περὶ ἐμέ, οἵα ἦν καὶ περιόντος ἐκείνου, διὰ γραμμάτων δηλῶσαι κατηξίωσας. ποίοις ὄμμασι τὸν ἀνδροφόνον ἔβλεπον; ἢ πῶς οὐχ ὑπὲρ σῆς σωτηρίας εὐχόμενος, ἐνόμιζον καὶ τὸν μακαρίτην ἐκεῖνον ὁρᾶν; ἀδελφοὶ γὰρ διὰ τὴν φύσιν, ἀλλήλων εἰσὶ κάτοπτρα, διὰ τοῦτο καὶ σὲ βλέπων ἐν ἐκείνῳ οὔποτε ἂν διέβαλον, κἀκεῖνον ἐν σοὶ πάλιν ὁρῶν, οὔποτε ἂν ἔγραψα τῷ κατ' ἐκείνου γενομένῳ, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τῆς σῆς σωτηρίας ηὐχόμην. καὶ μάρτυρες τούτων, προηγουμένως μὲν ὁ κύριος, ὁ ἐπακούσας καὶ χαρισάμενός σοι ὁλόκληρον τὴν ἐκ προγόνων βασιλείαν. μάρτυρες δὲ καὶ οἱ τότε παρόντες. Φιλικίσσιμος ὁ γενόμενος δοὺξ τῆς Αἰγύπτου. καὶ Ῥουφῖνος καὶ Στέφανος. ὧν ὁ μὲν καθολικός. ὁ δὲ μάγιστρος ἦν ἐκεῖ. καὶ Ἀστέριος ὁ κόμης. καὶ Παλλάδιος ὁ γενόμενος τοῦ παλατίου μάγιστρος. Ἀντίοχός τε καὶ Εὐάγριος οἱ ἀγεντισηρίκους. μόνον γὰρ ἔλεγον. εὐξώμεθα περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ εὐσεβεστάτου αὐγούστου Κωνσταντίου. καὶ πᾶς ὁ λαὸς εὐθὺς μιᾷ φωνῇ ἐβόα· Χριστὲ βοήθει Κωνσταντίῳ. καὶ διέμενεν οὕτως εὐχόμενος. ὅτι μὲν οὖν μήτε ἔγραψά ποτε ἐκείνῳ, μήτε ἐδεξάμην ποτὲ παρ' αὐτοῦ, μάρτυρα τὸν θεόν, καὶ τὸν τούτου λόγον τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπεκαλεσάμην. τὸν δὲ κατειπόντα, καὶ περὶ τούτου συγχώρησον ἐρωτηθῆναι δι' ὀλίγων. πόθεν εἰς τοῦτο παρῆλθεν. ἐπιστολῆς ἀντίγραφα φήσειεν ἔχειν; τοῦ γὰρ ἀπέκαμον οἱ Ἀρειανοὶ θρυλοῦντες.

tibique veritatis studiosissime Imperator bona cum fiducia meæ innocentiæ author, adhortatorque sum quemadmodum iam dixi, vt rem exquiras, maxime cum eorum testimonio vti possis, qui à Maxentio aliquando pro legatis ad te missi fuere: sunt autem illi, Seruatius, & Maximus Episcopi, vna cũ suis, & Clemens, & Valens. Sciscitare, quæso, num literas ad me deportauerint: hæ enim mihi occasionem dedissent ad eum rescribendi, Quòd si
A nec ille mihi scripsit, nec me cognitum habebat, quid causæ fuit vt ad eum scriberem, quẽ ignorabam? Quære item vi sis comitibus Clementis, quam mentionem fecerim de beatæ memoriæ Constante, & quantopere, vt scriptum est, lacrymis meis vestimenta mea lauerim, dum animo meo succurrebat humanitas eius viri, & quantopere mentem suam Christi amori addixerat. Sciscitare item quãtopere ego certior de illius belluæ immanitate factus, quum Valentem per Lybiam decursantem viderem, exhorruerim, ne eadem scelera moli-
B retur, & vt latro trucidaret, quotquot beatũ Constantem amore memoriaq; complecterẽtur: qua in re me nemini secũdum facio. In hoc metu quum essem, talesque animos in illis suspicarer, pro te scilicet preces non fudi, & illũ sicarium in amoribus habui, aduersum te autem & fratrem, & vindicem mactati Constantis male odioseque afficiebar, sceleraque nefarij hominis dulci recordatione repetebam, tuę autem beneficentiæ obliuionem induebam, quum eãdem erga me etiam post mortem fra-
C tris tui futuram esse, qualis olim erat, eo adhuc viuente tuis ipsemet literis declarasti. Age, quæso, quibus oculis aut homicidã eum cruentum adspicere potuissem? aut non fratris tui imaginem, dum pro salute tua vota facio, contemplari? Mutua enim fratres fratribus ob naturæ affinitatem specula sunt, inuicemque similitudine referunt. Quapropter dum te contemplatus fuissem in illo, illumque in te in tui similitudine agnouissem, qui fieri potuisset, vt illi maledicere sustinerem, aut hosti illius literas mittere, ac non potius pro tua sa-
D lute voces precesq; fundere, quod & feci. Huius rei testis est: primum Dominus, qui exaudiuit te, & largitus est tibi integrum à maioribus tuis relictum imperium, testesque sunt, qui tum adfuerunt, Fœlicissimus dux Ægypti, Ruffinus item & Stephanus, quorum ille Catholicus, iste autem ibidem magister erat & Asterius comes, & Palladius tum Palatij magister, Antiochus & Euagrius, Præfecti sericorũ. Nihil aliud enim dixi, quàm precemur pro salute religiosissimi Imperatoris Constantij, & statim vniuersus populus vna voce acclama-
E uit, Christe auxiliare Constantio, & magna cum perseuerentia has preces continuauit. Me igitur, neq; illis literas dedisse, aut ab eo accepisse, Deum & huius Verbũ vnicum filiũ Dominum nostrum Iesum Christum in testẽ voco. Iam mihi, quæso, concede, vt ex obtrectatore meo paucis sciscitẽr, vnde ad id deuenit vt dicat se meæ epistolæ exẽplar habere. Ad hoc nimirũ sparsis rumoribus Ariani laborauerũt.

Iam, vt etiam si literas exhibeat nostris consimiles, non propterea statim rem certam & exploratam habet, quasi desint falsarij, qui etiam vestram Imperatorum manum sæpe imitati sunt, neque similitudo picturæ scriptis authoritatem præbet, nisi ij qui hoc genere characterum vti solent, testimonio suo scriptis adstipulati fuerint. Hoc rursum ex criminatoribus quærere optarim, quis ipsis istam epistolam dedit, aut vbi deprehensa est? Nam & ego scriptores habui, & Tyrannus eos curatores, qui & à tabellariis literas acciperent, sibique porrigerent. Mei autem amanuenses præsto sunt, iam, quæso, ne graue sit Tyranni præfectos à libellis accersere: nam verisimile est eos superesse. Ex iis cognosce quid de literis illis actum sit, atque ita rem examina, quasi veritas tibi in consilio adsit, quæ regum, & imprimis Christianorum tutela est, cum ea vos regna administrare tutissimum est, quum dicat Sacra Scriptura, *Misericordia & veritas regi custodia est, & circundabit in iustitia thronum eius.* Hanc quum Zorobabel ille sapiens cæteris anteferret, victoriam retulit, acclamatumque est ab vniuerso populo, *magna res veritas & praualet omnibus*, Si igitur apud alios accusatus essem, ad tuam Maiestatem prouocarem, quemadmodum Apostolus dixit: *Cæsarem appello*, & cessatum est ab insidiis contra eum. Iam quum apud te calumniam mihi ausi sunt intentare, ad quem à te, quæso, appellare potero, nisi ad Patrem eius qui dicit: *Ego sum veritas*, vt ille cor tuum ad placabilitatem inclinet? domine omnipotens Rex seculorum, Pater Domini nostri Iesu Christi, tu per verbum tuum imperium hoc famulo tuo Constãtio dedisti, tu illumina mentem illius, vt cognitis mei calumniis, beneuolenter recipiat meã excusationem, omnibusque clarum, manifestumque reddat quàm aures habeat confirmatas communitasque veritate, solumque sibi, vti scriptum est, accepta esse labia iusta: ita enim solium regni fortunatum fieri per Salomonem pronunciasti. Quapropter omnino omnibus modis percunctare, intelligantque quadruplatores, tibi non deesse curam indagandæ veritatis. Et obserua num vultu quoque sycophantiam prodant: is enim index est conscientiæ, siquidem scriptum est: Animi securi lætiq; vultus floridus, idem cõtra in tristitia mœstus. Ita quoque insidiantes Iosepho, ipsa conscientia redarguebat, & Labanis in Iacobum malignitas ex fronte apparebat, certe tu aduersariorum in fugiendo latitandoque conscientiam vides, nostram autem qui respondemus ingenuitatem: non enim de possessionibus lis est, sed de opinione Ecclesiæ. *Qui lapide feritur, quærit medicum.* Ictus autem calumnia grauius quam lapides feriunt. Est enim calumniæ claua, & gladius, & iaculũ incurabile, vt dixit Salomon: sed his veritas mederi potest, quæ vbi negligitur, vulnera accepta acerbiora fiũt, neq; aliunde causam traxit ista per omnes Ecclesias turbatio. Horsum tendebãt eorũ causificationes, inde est quòd tot & tam grãdæui Episcopi, quia

πρῶτον μὲν οὖν κἂν τὰ γράμματα τοῖς ἡμετέροις ὅμοια δεικνύῃ, οὔπω τὸ ἀσφαλὲς ἔχει. πλαστογράφοι γάρ εἰσιν, οἵτινες καὶ τὰς ὑμῶν τῶν βασιλέων χεῖρας, πολλάκις ἐμιμήσαντο. καὶ οὐχ ἡ μίμησις παρέχει τοῖς γράμμασι τὸ κῦρος, ἐὰν μὴ καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα γράφειν εἰωθότες μαρτυρῶσι τῆς ἐπιστολῆς. τοῦτο τοίνυν καὶ τοὺς διαβαλόντας πάλιν ἐρωτῆσαι βούλομαι, τίς ὁ παρασχὼν ταῦτά ποτε; καὶ πόθεν εὑρέθη ταῦτα; καὶ γὰρ κἀγὼ τοὺς γράφοντας A εἶχον, κἀκεῖνος πάλιν τοὺς λαμβάνοντας παρὰ τῶν νομιζόντων καὶ ἐπιδιδόντας αὐτῷ· οἱ μὲν οὖν ἡμέτεροι πάρεισι. καταξίωσον δὲ κἀκείνους καλέσαι. ζῶσι γὰρ πάντως ἔξεστιν αὐτούς. καὶ μάθε περὶ τούτων τῶν γραμμάτων, ἐξέτασον ὡς ἀληθείας σοι συμπαρούσης. αὕτη γὰρ βασιλέων καὶ μάλιστα χριστιανῶν ἐστι φυλακτήριον. μετὰ ταύτης βασιλεύειν ὑμᾶς ἐστιν ἀσφαλές. λεγούσης τῆς θείας γραφῆς, ἐλεημοσύνη καὶ ἀλήθεια, φυλακὴ βασιλεῖ, καὶ περικυκλώσει ἐν δικαιοσύνῃ τὸν θρόνον B αὐτοῦ. ταύτην προβαλὼν ὁ Ζοροβάβελ ὁ σοφὸς νενίκηκε. καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἐφώνησε, μεγάλη ἡ ἀλήθεια καὶ ὑπερισχύει. εἰ μὲν οὖν παρ᾽ ἄλλοις ἤμην διαβληθείς, τὴν σὴν εὐσέβειαν ἐπεκαλούμην. ὡς ὁ ἀπόστολος ἐπεκαλέσατο τότε τὸν καίσαρα. καὶ πέπαυται τῶν ἐχθρῶν ἡ κατ᾽ αὐτοῦ ἐπιβουλή. ἐπειδὴ δὲ παρά σοι τετολμήκασι κατειπεῖν, τίνα ἀπὸ σοῦ ἐπικαλέσομαι; τὸν πατέρα τοῦ λέγοντος. ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. ἵνα σου τὴν καρδίαν εἰς εὐμένειαν κλίνῃ. δέσποτα παντοκράτορ βασιλεῦ τῶν αἰώνων, ὁ πα- C τὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺ διὰ τοῦ σοῦ λόγου τὴν βασιλείαν ταύτην τῷ σῷ θεράποντι Κωνσταντίῳ δέδωκας, σὺ λάμψον εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα γνοὺς τὴν καθ᾽ ἡμῶν συκοφαντίαν, εὐμενῶς μὲν αὐτὸς δέξηται τὴν ἀπολογίαν. πάντας δὲ ποιήσῃ γνῶναι, ὅτι αἱ ἀκοαὶ αὐτοῦ ἠσφαλίσθησαν ἐν ἀληθείᾳ. καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον, μόνα βασιλεῖ δεκτὰ χείλη δίκαιά ἐστιν. οὕτω γὰρ καὶ κατορθοῦσθαι τὸν θρόνον τῆς βασιλείας, διὰ Σολομῶντος λεχθῆναι πεποίηκας. οὐκοῦν ὅλως ἐρώτησον. μαθέτωσαν οἱ κατήγοροι, ὅτι D σοι μέλει περὶ τῆς ἀληθείας μαθεῖν, καὶ εἰ μὴ τῷ χρώματι τοῦ προσώπου δείξουσι τὴν συκοφαντίαν. τοῦτο γὰρ τοῦ συνειδότος ἔλεγχός ἐστι. καὶ γέγραπται. καρδίας εὐφραινομένης πρόσωπον θάλλει. ἐν δὲ λύπαις οὔσης, σκυθρωπάζει. οὕτω τοὺς ἐπιβουλεύσαντας τῷ Ἰωσὴφ ἡ συνείδησις ἤλεγξε. τοῦ δὲ Λάβαν ἡ κατὰ τοῦ Ἰακὼβ πονηρία, ἐκ τοῦ προσώπου δέδεικται. ὁρᾷς γοῦν ἐκείνων μὲν τὴν ὑποψίαν, φευγόντων καὶ κρυπτομένων. ἡμῶν δὲ τὴν ἐλευθερίαν ἀπολογουμένων· οὐ γὰρ περὶ κτημάτων νῦν ἡ κρίσις ἀλλὰ περὶ δό- E ξης τῆς ἐκκλησίας. ὁ λίθῳ κρουόμενος ζητεῖ τὸν ἰατρὸν· τῶν δὲ λίθων ὀξύτερα, τὰ ἐκ τῆς διαβολῆς ἐστι πλήγματα· ῥόπαλόν ἐστιν ἡ διαβολὴ καὶ μάχαιρα καὶ τόξευμα ἀκιδωτὸν ὡς εἶπε Σολομῶν. καὶ ταῦτα μόνη ἡ ἀλήθεια ἰᾶσθαι δύναται. ταύτης δὲ παρορωμένης, αὐξάνει δεινότερον τὰ τραύματα. διὰ ταῦτα πάντα τὰ πανταχοῦ τῶν ἐκκλησιῶν τετάρακται. καὶ προφάσεις μὲν ἐπενόησαν, ἐπίσκοποι δὲ τηλικοῦτοι καὶ πολυετεῖς ἐξωρί-

ἐξωρίσθησαν, διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ κοινωνίαν. καὶ εἰ μὲν μέχρι τοσούτου τοῦτο ἐγίγνετο, προσδοκία τις ἦν ἀγαθή. φιλάνθρωπος γάρ εἶ. ἵνα δὲ μὴ καὶ μετὰ ταῦτα διαβῇ τὸ κακόν, κρατείτω ἡ ἀλήθεια παρὰ σοί. καὶ μὴ ἀφῇς ὑπόνοιαν κατὰ πάσης ἐκκλησίας γίνεσθαι, ὡς τοιαῦτα βουλευομένων καὶ γραφόντων τῶν χριστιανῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐπισκόπων. ἢ εἰ μὴ βούλει ἀνακρίνειν, δίκαιον καὶ ἡμᾶς πιστεύεσθαι μᾶλλον ἀπολογουμένους, ἢ τοὺς διαβάλλοντας. οὗτοι μὲν γὰρ ὡς ἐχθροὶ πονηρεύονται, ἡμεῖς δὲ ἀγωνιῶντες τὰς ἀποδείξεις παρέχομεν. ἀλλὰ καὶ θαυμάζω, πῶς ἡμεῖς μὲν μετ᾽ εὐλαβείας φθεγγόμεθα, ἐκεῖνοι δὲ τοσαύτην ἔχουσιν ἀναισχυντίαν ὡς καὶ ψεύδεσθαι βασιλεῖ. ἀλλ᾽ ἐξέτασον διὰ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὥσπερ γέγραπται, ἐρευνῶν ἐρεύνησον παρόντων ἡμῶν, πόθεν ταῦτα λέγουσιν; ἢ πόθεν ηὑρέθη τὰ γράμματα; ἀλλ᾽ οὔτε τῶν ἡμετέρων τις ἐλεγχθήσεται, οὔτε τῶν ἐκείνου φήσει ἔτι τις. πέπλασται γάρ. καὶ πλέον οὐδὲν τάχα προσήκει ζητεῖν. οὐδὲ γὰρ βούλονται, ἵνα μὴ καὶ ὁ ταύτας γράψας, ἐξ ἀνάγκης εὑρεθῇ. ἴσασι γὰρ αὐτὸν οἱ διάβολοι μόνοι, καὶ ἄλλος οὐδείς. ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας κατειρήκασιν ὡς δὴ συνάξεως ἐκεῖ γινομένης πρὶν αὐτὴν τελεσθῆναι, φέρε καὶ περὶ τούτου πάλιν ἀπολογήσομαι τῇ σῇ εὐσεβείᾳ. εἰς ταῦτα γὰρ ἡμᾶς ἕλκουσιν οἱ φιλέχθρως διακείμενοι πρὸς ἡμᾶς. καὶ γέγονεν ὁμολογῶ. καὶ γὰρ καὶ τὰ πρῶτα λέγων οὐκ ἐψευσάμην, καὶ τοῦτο νῦν οὐκ ἀρνήσομαι. ἀλλ᾽ ἄλλως πάλιν ἢ ὡς αὐτοὶ κατειρήκασιν, ἐστὶ τὸ πρᾶγμα. καὶ μοι συγχώρησον εἰπεῖν. οὐκ ἐγκαινίων ἡμέραν ἐπετελέσαμεν θεοσεβέστατε αὔγουστε. τοῦτο γὰρ ἀθέμιτον ἦν ἀληθῶς πρὸ τῆς σῆς προστάξεως ποιῆσαι. οὐ δὲ ἐκ παρασκευῆς εἰς τοῦτο παρήλθομεν, οὐδὲ ἐπίσκοπός τις οὐδὲ ἄλλος κληρικὸς εἰς τοῦτο κέκληται, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐκ παραγγελίας γέγονεν ἡ σύναξις, ἵνα πρόφασιν εὕρωσιν οὗτοι τοῦ καταιτιᾶν. ἀλλὰ τὸ γινόμενον, ἴσασι πάντες. ἄκουσον δὲ ὅμως τῇ σαυτοῦ ἐπιεικείᾳ καὶ μακροθυμίᾳ· ἑορτὴ μὲν γὰρ ἦν τὸ πάσχα. ὁ δὲ λαὸς πάνυ πολύς. καὶ τοσοῦτος ἦν, ὅσον ἂν εὔξαιντο κατὰ πόλιν εἶναι χριστιανῶν φιλόχριστοι βασιλεῖς. τῶν τοίνυν ἐκκλησιῶν ὀλίγων καὶ βραχυτάτων οὐσῶν θόρυβος ἦν οὐκ ὀλίγος, ἀξιούντων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνελθεῖν, κἀκεῖ πάντας εὔχεσθαι καὶ ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας, ὅπερ καὶ γέγονεν. ἀλλ᾽ ἐμοῦ παρακαλοῦντος τέως ἐπισχεῖν, καὶ ὅπως δήποτε μετὰ θλίψεως ἐν ταῖς ἄλλαις ἐκκλησίαις συναχθῆναι, οὐχ ὑπήκουσαν, ἀλλ᾽ ἕτοιμοι γεγόνασιν ἐξελθεῖν τὴν πόλιν, καὶ εἰς τοὺς ἐρήμους τόπους ἐν ἡλίῳ συνελθεῖν, βέλτιον ἡγούμενοι κάματον ἐνεγκεῖν ὁδοῦ, ἢ μετὰ λύπης τὴν ἑορτὴν ποιῆσαι. πίστευε γὰρ βασιλεῦ. καὶ περὶ τούτου πάλιν μάρτυρα δέξαι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἐν ταῖς συνάξεσι τῆς τεσσαρακοστῆς, διὰ τὸ τῶν τόπων στενόν, καὶ τὸ πολὺ πλῆθος τοῦ λαοῦ, πλεῖστα παιδία, καὶ οὐκ ὀλίγαι νεώτεραι γυναῖκες, πλεῖσταί τε γραΐδες,

quia mecum communicauerant, in exilium propulsi sint. Quod si malum hoc hactenus gressum inhibeat, bona spes erit in tua humanitate. Quód si vlterius pergat, vincat quæso apud te veritas, & ne relinquas suspicionem contra vniuersam Ecclesiam, quasi talia aut cogitentur, aut scribantur à Christianis, & potissimum Episcopis. Quòd si graueris istud diiudicare, æquius tamen est nobis haberi fidem, qui excusamus, quàm illis qui criminantur: illi enim, vt inimici, ex malignitate rem agunt:
A nos autem, vt anxij, documenta rerũ, demonstrationesque adducimus. Mirorque cur nos ita circumspecte cautéque verba faciamus, illi contra ita effrontes sint, vt etiam regi mentiantur: vtut est tamen inquire ad veritatem indagandã, & vt scriptũ est, perscrutãs perscrutare præsentibus nobis, vnde ipsi ista habeant, quæ dicunt, aut vbi inuentæ sint literæ. Qua in parte nullus certe nostrorum in culpa, neque quisquam ex tyranni ministris deprehendetur: res enim tota commentitia est, & fortasse
B æquum esset ab vlteriore inquisitione abstinere, quum calumniatores mei, quæstionem vlterius procedere nolint, qui solum norunt authorem istius fabulæ, & præter eos nemo. Cæterum quia de magna Ecclesia crimen concinnant, quòd ibi synaxis habita sit, priusquã dedicaretur, age, etiam ea de re tuæ pietati responsum demus: eò enim nos trahunt illi, qui in nos odia congerunt. Factum est (agnosco:) nam quum prima dixerim sine mendacio, non hic quod verum est, inficiabor, sed longe ali-
C ter, quàm ipsi criminantur, res gesta est. Age quæso, accipe quæ dicam. Non Encæniorum festum celebrauimus religiosissime Auguste: id enim celebrare ante tuum decretum prorsus nefarium fuisset, neque de industria eò deuenimus, neque Episcopus quispiam, aut vllus clericus eo nomine euocatus est, neque vlla denunciatione ad Synaxim coitum est, vt isti inde aliquam detrectandi occasionem rapiant. Sed quid actum est, norunt omnes: tu autem, quæso, pro mansuetudine & longanimitate ausculta. Festum erat Paschæ, & tan-
D ta vis populorum aderat, quantum Christianorum in vrbe esse Christicolæ principes optarint. Quum igitur & Ecclesiæ paucæ paruæque essent, magnóque tumultu posceretur, vt in Magna Ecclesia conuentus celebrarẽtur, atque ibidem preces pro tua salute fierent, quod & factum est, egóque reniterer adhortationibus, vt rem aliquousque differrent, & potius quomodocunque liceret, etiam cum compressione & afflictione in aliis Ecclesiis cœtus agerent, mihi neutiquam obtemperatum est. Quin potius vrbem egredi parati erãt,
E vt in desertis locis, & sub dio cõuentus facerẽt, melius esse laborem itineris ferre, quàm cum luctu festum celebrare. Crede mihi Imperator, & in eam rem testem veritatem ipsam accipe, in synaxibus Pentecostes ob multitudinem populorũ, & in locis angustis, plurimos pueros, nec paucas puellas, & aniculas complures,

& adolescentes multos afflictos iacuisse, ac domum delatos esse, sed tamen, vt nemo eorum beneuolentia numinis perierit. Multa igitur omnium admurmuratio in hunc vsum magnam Ecclesiam deposcentium, neque immerito: si enim prius tanta compressio acciderat, quid timendum fuit in tali festo? Omnibus certe modis acerbiora multo, luctuosioraque accidissent, nec erat fas aut honestum, tristitiam pro gaudio, luctum pro lætitia in festo die populis inferri: præsertim quum non ignorarem istiusmod exempla apud patres superesse. Beatæ siquidem memoriæ Alexander, quum alia loca angusta essent, in ecclesia maiore Theone, quam ædificabat, synaxes celebrari voluit: id enim iubebat hominum frequentia, nec in cogendo populo respexit, eam nondum exædificatam esse. Quinimo frater tuus beatæ memoriæ in huiusmodi templo, quum Aquileiæ synaxis haberetur, ipse quoque eò se contulit. Ita nimirum & ego quoque feci, nec tamen celebrata sunt à nobis Encænia, sed tantummodo precationum synaxis habita est. Tu igitur, sat scio, pro tuo in Deum studio approbasses populorum alacritatẽ, & deuotionem, mihique veniam dedisses nõ impediendi tantorũ populorum preces. Ego autem obtrectatorem meum libens iterũ interrogarim, vtrobinam rerum erat populum suis orationibus vacare, in desertis ne, an in oratorio, nondum ad plenum exædificato? vbi conueniens erat & sanctum, vt populus audiret hanc acclamationem, Amen: in solitudine, an in templo, quod iam Dominicum appellabatur? Tu autem religiosissime Imperator, vbinam malles populum manus extendere, & pro te orare, ibine, vbi ethnici oberrabant, an in loco tuum nomen titulumque præ se ferente, quem iam in præsentia, imò etiam tum temporis, quum prima fundamenta iacerentur, Dominicum vniuersi appellitabant? Sentio tibi tuum locum magis probari, renidendo enim hoc ipsum significas. At hoc ipsum (inquit aduersarius) in Ecclesiis faciendum erat: verum omnes, vt dixi, paruæ nimis & angustæ erant, pro tanta multitudine populorum, deinde preces faciendæ erant. Quid ergo rectius putas particulatim & dissociatim, vnà cum periculo elisionis populum synaxes facere, an potius vt in locum omnium bene capacem conueniat, & vnam eandemque sine dissonantia vocem reddat? Certè id rectius est, quum id concordiam vnanimis multitudinis ostendat, & Deum ad exaudiendum promptiorem habeat. Nam si pro ipsius Saluatoris pacto in consensu duorum, quodcunque petierint, fiet. quid igitur futurum, vbi ex tot tantisque populis in vnum cõgregatis, vna vox respõdeatur acclamantium. Amen? Quis hoc ipsum non admiratione prosequatur: aut non inter fœlicia prædicet? quum videat tantam multitudinem in vnum locum conuenire? quid gaudij ibi ex mutuo inuicem conspectu, antea soliti in aduersa loca dispertiri? Omni-

καὶ οὐκ ὀλίγοι νεανίσκοι θλιβέντες ἀπηωρήθησαν εἰς τοὺς οἴκους καὶ τοῦ θεοῦ παρέχοντος, τέθνηκε μὲν οὐδείς, πάντες δὲ ἐγόγγυσαν, καὶ ἠξίωσαν διὰ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν. εἰ δὲ ἐν τοῖς προεόρτοις τοιαύτη γέγονε θλίψις, τί ἂν ἐγεγόνει ἐν αὐτῇ τῇ ἑορτῇ; πάντως πάντα ἔτι τούτων χαλεπώτερα. ἀλλ᾽ οὐκ ἔπρεπεν ἀντὶ χαρᾶς λύπην, ἀντ᾽ εὐφροσύνης πένθος, ἀντὶ τῆς ἑορτῆς, κλαυθμὸν τοῖς λαοῖς
A γενέσθαι. εἰδὼς καὶ μάλιστα τύπον ἔχειν τῶν πατέρων. ὁ γὰρ μακαρίτης Ἀλέξανδρος, στενῶν ὄντων τῶν ἄλλων τόπων, καὶ οἰκοδομῶν τὴν τότε μείζονα νομιζομένην ἐκκλησίαν τὴν καλουμένην Θεωνᾶ, συνῆγεν ἐκεῖ διὰ τὸ πλῆθος, καὶ συνάγων οὐκ ἠμέλει τῆς οἰκοδομῆς. τοῦτο καὶ ἐν Τριβέροις, καὶ ἐν Ἀκυληΐᾳ γενόμενον ἑώρακα, κἀκεῖ γὰρ ἐν ταῖς ἑορταῖς διὰ τὸ πλῆθος ἔτι τῶν τόπων οἰκοδομουμένων, συνῆγον ἐκεῖ· καὶ οὐχ εὗρον τοιοῦτον κατήγορον, ἀλ-
B λὰ καὶ ὁ μακαρίτης σου ἀδελφὸς ἐν Ἀκυληΐᾳ τοιαύτης οὔσης συνάξεως, συνήχθη, οὕτω κἀγὼ πεποίηκα, καὶ γέγονεν οὐκ ἐγκαίνια, ἀλλὰ σύναξις εὐχῆς. σὺ μὲν οὖν εὖ οἶδα ὅτι φιλόθεος ὢν, τῶν μὲν λαῶν ἀποδέχῃ τὴν προθυμίαν, καὶ συγγινώσκεις ἐμοὶ, μὴ κωλύσαντι τοσούτου λαοῦ τὰς εὐχάς. ἐγὼ δὲ καὶ τὸν κατειπόντα πάλιν περὶ τούτου ἐρωτῆσαι βούλομαι, ποῦ νόμιμον ἦν εὔχεσθαι τὸν λαὸν, ἐν ἐρήμοις, ἢ ἐν οἰκοδομουμένῳ τόπῳ τῆς εὐχῆς; ποῦ πρέπον ἦν καὶ ὅσιον ἐ-
C πακοῦσαι τὸν λαὸν τὸ ἀμήν, ἐν ἐρήμοις, ἢ ἐν τῷ ἤδη λεχθέντι κυριακῷ; σὺ δὲ θεοφιλέστατε Βασιλεῦ, ποῦ τοὺς λαοὺς ἂν ἤθελες ἐκτεῖναι τὰς χεῖρας καὶ εὔξασθαι περὶ σοῦ. ἔνθα καὶ Ἕλληνες ἵστανται παρερχόμενοι, ἢ ἐν τῷ ἐπωνύμῳ σου τόπῳ; ὃν ἤδη μᾶλλον δὲ καὶ ἅμα τῷ θεμελίῳ, κυριακὸν πάντες ὀνομάζουσιν. οἶδα ὅτι τὸν σὸν τόπον προκρίνεις. μειδιᾷς γάρ. καὶ τοῦτο μειδιῶν σημαίνεις. ἀλλ᾽ ἔδει φησὶν ὁ κατειπὼν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦτο γενέσθαι. μικραὶ
D μὲν οὖν καὶ στεναὶ καὶ πᾶσαι καθὰ προεῖπον, πρὸς τοὺς λαούς εἰσιν. ἔπειτα δὲ πῶς ἔπρεπε γενέσθαι τὰς εὐχὰς καὶ ἐκεῖ πῶς ἦν βέλτιον, κατὰ μέρος καὶ διῃρημένως τὸν λαὸν μετ᾽ ἐπικινδύνου συνοχῆς, ἢ ὄντος ἤδη τόπου τοῦ δυναμένου δέξασθαι πάντας ἐν αὐτῷ συνελθεῖν καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μετὰ συμφωνίας τῶν λαῶν γενέσθαι τὴν φωνήν; τοῦτο βέλτιον ἦν, τοῦτο γὰρ καὶ τὴν ὁμοψυχίαν ἐδείκνυε τοῦ πλήθους. οὕτω καὶ ταχέως ὁ θεὸς ἐπακούει. εἰ γὰρ κατὰ
E τὴν αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος ἐπαγγελίαν, ἐὰν δύο συμφωνήσωσιν περὶ παντὸς οὗ ἂν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς. τί ἐὰν τοσούτων λαῶν συνελθόντων μία γένηται φωνὴ, λεγόντων τῷ θεῷ τὸ ἀμήν; τίς γοῦν οὐκ ἐθαύμασε; τίς οὐκ ἐμακάρισε, βλέπων τὸν τοσοῦτον λαὸν ἐν ἑνὶ συνελθόντα τόπῳ; πῶς ἔχαιρον οἱ λαοὶ βλέποντες ἀλλήλους τὸ πρότερον ἐν διῃρημένοις συνερχόμενοι τόποις;

τοῦτο

τοῦτο πάντες ηὔφρανε. καὶ μόνον τὸν ἐν διαβαλόντα ἐλύπησε. τὴν γοῦν ἑτέραν καὶ ὑπολειπομένην αἰτιολογίαν αὐτοῦ βούλομαι προλαβεῖν. ὁ μὲν γὰρ κατειρηκὼς φησὶν, οὔπω τετελείωτο τὸ ἔργον. καὶ οὐκ ἐχρῆν εὐχὰς γίνεσθαι. ὁ δὲ κύριος εἶπε, σὺ δὲ ὅταν προσεύχῃ, εἴσελθε εἰς τὸ ταμεῖόν σου, καὶ ἀπόκλεισον τὰς θύρας. τί τοίνυν φήσειεν ὁ κατήγορος; μᾶλλον δὲ τί ἂν εἴποιεν οἱ φρόνιμοι καὶ ἀληθεῖς χριστιανοί; τούτους γὰρ ἐρώτησον βασιλεῦ. ἐπειδὴ γέγραπται περὶ μὲν ἐκείνων, ὅτι ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει. περὶ δὲ τούτων. παρὰ παντὸς φρονίμου συμβουλίαν λάμβανε. τῶν ἐκκλησιῶν στενῶν οὐσῶν, καὶ τῶν λαῶν τοσούτων ὄντων, καὶ βουλομένων εἰς τὰς ἐρήμους ἀπελθεῖν, τί ποιεῖν ἐχρῆν. ἡ μὲν γὰρ ἔρημος, ἄθυρος. καὶ τῶν βουλομένων δίοδός ἐστιν. ὁ δὲ κυριακὸς τόπος. καὶ τετείχισται καὶ τεθύρωται. καὶ τὴν διαφορὰν τῶν εὐσεβῶν καὶ τῶν βεβήλων δείκνυσιν. ἆρα βασιλεῦ οὐ μετὰ τῆς σῆς εὐσεβείας πᾶς ὅστις οὖν φρόνιμος ἐπινεύει τούτῳ. ἴσασι γὰρ ὅτι ὧδε μὲν, νόμιμος εὐχή. ἐκεῖ δὲ ἀταξίας ὑποψία. εἰ μὴ ἄρα τόπων μὴ ὄντων, μόνοι τὴν ἐρημίαν ἂν οἰκεῖον οἱ εὐχόμενοι, ὥσπερ ἦν ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ κἀκείνοις τῆς σκηνῆς γινομένης περιώριστον λοιπὸν τῆς εὐχῆς ὁ τόπος. ὦ δέσποτα καὶ ἀληθῶς βασιλεῦ τῶν βασιλευόντων Χριστὲ, υἱὲ τοῦ θεοῦ μονογενὲς, λόγε καὶ σοφία τοῦ πατρὸς, ἐπειδὴ τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ὁ λαὸς ηὔξατο, καὶ διὰ σοῦ, τὸν σὸν πατέρα τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν παρεκάλεσε, περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ σοῦ θεράποντος τοῦ εὐσεβεστάτου κωνσταντίου, κατηγοροῦμαι. ἀλλὰ τῇ σῇ ἀγαθότητι χάρις, ὅτι διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς σοῖς νόμοις διαβέβλημαι. μειζόνως γὰρ ἂν διεβλήθην. καὶ ἦν ἀληθῶς ἔγκλημα, εἰ ὃν ᾠκοδόμησε τόπον ὁ βασιλεὺς παρηρχόμεθα, καὶ ἔρημον ἐζητοῦμεν εἰς εὐχήν. πῶς ἂν ὁ κατήγορος ἐφλυάρησε τότε. πῶς ἂν ἦν πιθανός. λέγων ἐξουθένησέ σου τὸν τόπον. παρὰ γνώμην ἐστὶν αὐτοῦ τὸ γινόμενον. ἐγέλασε παρερχόμενος. ἔδειξε τὴν ἔρημον πληροῦσαν τοῦ τόπου τὴν χρείαν. θέλοντας εὔξασθαι τοὺς λαοὺς κεκώλυκε. ταῦτα ἤθελεν εἰπεῖν. ταῦτα ἐζήτει. καὶ μὴ εὑρὼν, ἄχθεται. καὶ λοιπὸν λόγους πλάττει. ταῦτα γὰρ εἰ ἔλεγεν, ἐδυσώπει κἀμέ. ὥσπερ νῦν ἀδικεῖν τὸν διαβόλου τρόπον ἀναλαβὼν, καὶ παρατηρούμενος τοὺς προσευχομένους. διὸ καὶ ἐσφάλη παραγνοὺς τὸ τοῦ δανιήλ. ἐνόμισε γὰρ ὁ ἀμαθὴς ὅτι καὶ ἐπὶ σοῦ τὰ τῶν βαβυλωνίων κρατεῖ. καὶ οὐκ ἔγνω ὅτι φίλος εἶ τοῦ μακαρίου δανιήλ. καὶ τὸν αὐτὸν αὐτῷ θεὸν προσκυνεῖς, καὶ οὐ κελεύεις, ἀλλὰ θέλεις πάντας εὔχεσθαι. εἰδὼς ὅτι πάντων ἐστὶν εὐχή. σώζεσθαί σε καὶ βασιλεύειν ἐν εἰρήνῃ διαπαντός. ἐγὼ μὲν οὖν καὶ ταῦτα πρὸς τὸν κατηγοροῦντα ἀποδύρομαι. σὺ δὲ

Omnibus certe, præter vnum calumniatorem hoc ipsum dolentem incredibili lætitiæ fuit. Supereſt igitur: vt anticipem in quod ille dentem figere poſſet: obiicit enim in ſuis calumniis: opus nondum dedicatũ fuiſſe: ac proinde illegitime ibi preces conceptas. Dominus tamen in cõtrarium præcipit, quum dicit: *Tu autem quum orabis, ingredieris in penetralia tua, & occludes fores tuas.* Quod mihi ergo loquitur calumniator? vel quid potius prudenter & vere Christiani dicant, attendendum eſt, hos
A tibi conſulendos interrogandoſque puta, non autem obtrectatores, quum de iis ſcriptum ſit: *Stultus tibi ſtulta loquetur:* de iſtis autem præcipiatur: *Ab omni ſapiente accipe conſilium.* Nam quum cæteræ Eccleſiæ anguſtæ eſſent, & tanta vis populi ingrueret, eóque deuentum erat, vt in ſolitudinem vellent ſecedere: quid mihi, quæſo, agendum fuit ſolitudo cuius patebat, nec foribus quemquam ſubmouere poterat. Dominicus autem locus, quia parietibus communitus, valuis foribuſque inſtructus, diuortia intra ſacra & prophana facere poterat, nóne
B quiſq; cordatus, optime Imperator, vnà tecum hunc locum potius delegiſſet, vbi ſciebat fas piúmque eſſe preces facere, & illic periculum confuſionis eſſe? Quæ neceſſitas tum demum recipi debebat, ſi populus precaturus nuſquam ſedes, niſi in deſertis haberet, quod Iſraelitis in ſolitudine neceſſum fuit, quibus tamen etiam poſtquam tabernaculum factum erat, certus locus habendis orationibus deſcriptus fuit: Ecce Domine Ieſu Chriſte, rex regũ, Fili Dei vnigenite, Verbum & Sapientia
C patris, reus agor, quia tuam miſericordiã populus ſuis orationibus conuenit, & per te tuũ Patrem Deum omnium implorauit, idq; pro ſalute famuli tui pientiſſimi Cõſtantij. Sed tamen gratiæ ſint tuæ bonitati, quòd de precibus populi, & de tuis ritibus in crimen vocor, quũ multo grauius accuſandus fuiſſem, & in certa veraque culpa, ſi loco, quem ædificabat Imperator, præterito, ſolitudinem ad publicas preces delegiſſem, quæ tum verba accuſatoris fuiſſent? quã grauis & multæ fidei videri potuiſſet,
D ſi oblatraſſet, eum locum à me contemptum fuiſſe. Incredibile eſt, quàm hoc illi præter ſpẽ accidit, quæ mihi alioqui ludibria feciſſet, & quantopere inter pretereundum digito oſtendiſſet, & deſerti importunitatem, & Dominici loci habilitatem, crimini vertens, quòd tam celebri loco publicas preces auertiſſem. Hæc animo parturiebat, huius rei occaſionem querebat, & nõ quæſitam dolet, ac proinde excluſus veris criminibus, ad inania figmenta verborum delabitur. Nam ſi mihi iſtiuſmodi expro-
E braret, pudore, ſilẽtioq; me perfudiſſet: id quia non licet, diaboli moribus vtitur, obſeruatq; precantium orationes, miréq; errat in legẽdis Danielis verbis. Perſuaſit. n. ſibi homo vecors & inſcitus, ſub te vim barbariemque Babylonicam vigere, nihil ſentiens quàm eſſes amicus Danieli, cum quo idem numẽ colis, nec te interdicere orationes ſed quã maxime omnes orare velle, quippe qui cõpertum habeas, omniũ vota preceſq; id expetere à Deo, vt ſaluus ſis & perpetuo in pace regnes. Ego igitur non immerito hoc genere expoſtulationis aduerſus obtrectatorẽ meum vtor.

Tu tamen interim Deo, dilectissime Auguste, viuas per multos annorum recursus, & solemnia dedicationis perficias. Preces enim omniũ pro tua salute factæ, nihil impediunt Encæniorum festum, ne mihi talia falso oblatrent rudes inscitique homines, sedè Patribus cognoscant, legantque Scripturas, vel potius à te ipso discant: Es enim literarum cultor: Iesum Filium Iosedech sacerdotem, & fratres eius, & Zorobabelem Salathielis sapientem illum, & Esdram simul sacerdotem & scribam legis, quum templũ post captiuitatem ædificaretur, & instaret Festum Tabernaculorum, quod & magnum imprimis est, & publicis conuentibus, & precibus celebratur in Israel, populum vnanimiter congregasse in vestibulo spacioso, quod est ad Orientem, altare Domini præparasse, oblationes fecisse, ibique hoc festum celebrasse, ac deinde secundum sabbatum & nouilunium victimas mactasse, populumque suas preces obtulisse. Diserte loquitur Scriptura, simul eum & ista fecisse, & templum Domini ædificasse, quin ædificatio, domus illis ad istum modum precantibus, mirifice proficiebat, neque ob expectationem Encæniorum preces impedimentum sentiebant quominus populus sua vota conciperet, ac deinde post plenam templi exædficationem Encæniis opera data est, & donaria sua ad sacra Encæniorum obtulerunt, atq; ita initia, & quasi natales absoluti dedicatique templi celebrata sunt. Idem illud & à beatæ memoriæ Alexandro, aliisque patribus factum est, qui populi conuentus habuere & absoluto opere agendis *Deo* gratiis dedicationem celebrauerant. Huius ergo dedicationis te literarum studiosissime imperator, authorem esse oportet. Locus enim ille exædificatus, præsentiam tuæ pietatis requirit. Hoc enim solum ei deest, ad plenum ornatum. Hoc igitur vt adimpleas, vt vota tua *Domino*, cui hanc domum construxisti, reddas, omnium vota & optant & suspirant. Age iam cum tua bona venia inspiciamus ad respondendum ad aliam calumniam. Ausi enim sunt inter crimina iactare quod tuis mandatis, quibus iniunctum volunt vt Alexandria excederem, nõ obtemperauerim. Miror eos calumniis non delassari: sed quia defatigari non possunt, æquum ergo est, vt nec ego defatigor: quanto enim plures mei extiterint purgationes, tãto magis illi tetriores apparebunt. Nequaquam restiti mandatis tuæ pietatis, minime gentium, absit, non enim ego is sum, qui vel Quæstori ciuitatis restitero, nedum tanto Imperatori. Et bene, quòd aduersus hanc calumniam plurimis abundo defendendi rationibus. Vniuersam enim ciuitatem testem habeo, veniam igitur dabis, vt totum negotium, ab initio vt gestum est, retexam. Sat scio, admiraberis sycophantarũ temeritatem. Venit Montanus Palatinus cũ huiusmodi epistola, quasi ego scriptis ei à te ius in Italiam abeundi postulassem, ad ea instauranda, quæ ibi deficere videbantur.

σὺ δὲ θεοφιλέστατε αὔγουστε, ζήσειας πολλὰς ἐτῶν περιόδους καὶ τὰ ἐγκαίνια ἐπιτελέσειας· αἱ γὰρ γινόμεναι παρὰ πάντων περὶ τῆς σῆς σωτηρίας εὐχαὶ, οὐκ ἐμποδίζουσι τὴν τῶν ἐγκαινίων πανήγυριν, μὴ τοῦτο ψιθυριζέσθωσαν οἱ ἀμαθεῖς, ἀλλὰ παρὰ μὲν τῶν πατέρων, μαθέτωσαν, ἀναγινωσκέτωσαν δὲ καὶ τὰς γραφάς. μᾶλλον δὲ παρὰ σοῦ μαθέτωσαν, φιλολόγος γὰρ εἶ, ὅτι καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεὺς, καὶ οἱ ἀδελφοὶ
A αὐτοῦ, καὶ Ζοροβάβελ ὁ Σαλαθιὴλ ὁ σοφὸς, καὶ Ἔσδρας ὁ ἱερεὺς καὶ τοῦ νόμου γραμματεὺς ὅτε τοῦ ἱεροῦ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν οἰκοδομουμένου καὶ ἐνστάσης τῆς σκηνοπηγίας, ἑορτὴ δὲ ἦν αὕτη καὶ πανήγυρις καὶ εὐχὴ μεγάλη ἐν τῷ Ἰσραὴλ, συνήγαγον τὸν λαὸν ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ εὐρύχωρον τοῦ πρώτου πυλῶνος τοῦ πρὸς τῇ ἀνατολῇ, καὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θεοῦ ἡτοίμασαν, κἀκεῖ προσενήνοχαν, κἀκεῖ τὴν ἑορτὴν ἐπετέλεσαν. καὶ λοιπὸν οὕτως τὰς κατὰ σάββατον καὶ νουμηνίαν προσέφερον θυσίας, καὶ
B οἱ λαοὶ τὰς εὐχὰς αὐτῶν ἀνέφερον. καὶ φανερῶς φησιν ἡ γραφὴ, ὅτι ταῦτα ἐγίγνετο, καὶ ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ οὔπω ᾠκοδόμητο. ἀλλὰ μᾶλλον τούτων οὕτως εὐχομένων οἶκος προέκοπτεν ὁ οἰκοδομούμενος. καὶ οὔτε διὰ τὴν προσδοκίαν τῶν ἐγκαινίων ἐκωλύθησαν αἱ εὐχαὶ, οὔτε διὰ τὰς γινομένας συνόδους τῶν εὐχῶν, ἐμποδίσθη τὰ ἐγκαίνια. ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς οὕτως ηὔχετο, καὶ ὅτε τετέλεστο πᾶς ὁ οἶκος, ἐποίησαν τὰ ἐγκαίνια, καὶ προσενήνοχαν εἰς τὸν ἐγκαινισμὸν, καὶ πάντες ἑώρτασαν ἐπὶ τῇ τελε-
C σιουργίᾳ. τοῦτο δὲ πάλιν καὶ ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος καὶ οἱ ἄλλοι πατέρες πεποιήκασι. συναγαγόντες γὰρ καὶ τελειώσαντες τὸ ἔργον, ηὐχαρίστησαν τῷ κυρίῳ, ἐγκαίνια ἐπιτελέσαντες. τοῦτο καὶ σὲ ποιεῖν πρέπει φιλομαθέστατε βασιλεῦ. ἕτοιμος γὰρ ὁ τόπος προαγιασθεὶς ταῖς προγινομέναις εὐχαῖς. ζητῶν παρουσίαν τῆς σῆς εὐσεβείας, τοῦτο γὰρ αὐτῷ λείπει πρὸς τὸν τέλειον κόσμον, τοῦτο μὲν οὖν πληρώσειας, καὶ τὴν εὐχὴν ἀποδοίης τῷ κυρίῳ ᾧ καὶ τὸν οἶκον πεποίηκας, τοῦτο γὰρ πάντων ἐστὶν εὐχή. δὸς
D δὴ καὶ τὴν ἄλλην ἴδωμεν διαβολὴν καὶ συγχώρησόν με ἀπολογήσασθαι καὶ περὶ αὐτῆς. τετολμήκασι γὰρ καὶ τοῦτο διαβάλλειν, ὡς ἀντιστάντος ἐμοῦ τοῖς σοῖς προστάγμασιν, ὥστε μὴ ἐξελθεῖν τὴν ἐκκλησίαν. ἐκείνους μὲν οὖν θαυμάζω μὴ ἀποκάμνοντας ταῖς συκοφαντίαις, ἐγὼ δὲ ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀποκάμνω, χαίρω δὲ μᾶλλον ἀπολογούμενος. ὅσῳ γὰρ ἀπολογίαι πολλαὶ, τοσούτῳ καὶ πλέον ἐκεῖνοι δύνανται καταγινώσκεσθαι. οὐκ ἀντέστην προστάγματι τῆς σῆς εὐσεβείας. μὴ γένοιτο. οὐ γὰρ τη-
E λικοῦτος ἤμην ἵνα καὶ λογιστῇ πόλεως ἀντιστῶ, μήτι γε τηλικούτῳ βασιλεῖ, καὶ περὶ τούτου τοσούτων πλειόνων παρ' ἐμοῦ λόγων. πᾶσα γὰρ ἡ πόλις μοι μαρτυρεῖ. συγχώρησον δὲ ὅμως καὶ τοῦτο πάλιν ἐξ ἀρχῆς διηγήσασθαι τὸ πρᾶγμα. καὶ γὰρ ἀκούσας θαυμάσεις εὖ οἶδ' ὅτι τῶν ἐχθρῶν τὴν εὐχέρειαν. Μοντάνος ὁ παλατῖνος ἦλθε κομίζων ἐπιστολὴν ὡς ἐμοῦ γράψαντος, ἵνα εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔλθω, καὶ ἀνεμίζω λείπειν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς. ταῦτα πληρωθῆναι δυνηθῇ.

τῇ μὲν

τῇ μὲν οὖν σῇ εὐσεβείᾳ χάρις, ὅτι κατηξίωσεν ὡς ἐμοῦ γράψαντος, ἐπινεῦσαι, καὶ τῆς ὁδοῦ πρόνοιαν πεποίηκεν ὑπὲρ τοῦ ταύτην ἐλθεῖν, καὶ ἀκμητὶ διανύσαι με· τοὺς δὲ ψευσαμένους πρὸς τὰς ἀκοὰς, τεθαύμακα πάλιν, μὴ φοβηθέντας ὅτι τὸ ψεῦδος ἴδιόν ἐστι τοῦ διαβόλου, καὶ οἱ ψευδόμενοι, ἀλλότριοί εἰσι τοῦ λέγοντος, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. οὐ γὰρ ἔγραψα, οὐδὲ τοιαύτην ἐπιστολὴν εὑρεῖν ὁ κατήγορος δυνήσεται, εἰ καὶ ἔδει με γράφειν καθημέραν, ἵνα τὴν ἀγαθήν σου πρόσοψιν θεωρῶ. ἀλλ' οὔτε τὰς ἐκκλησίας καταλιμπάνειν ὅσιον, οὐδὲ δι' ὄχλου τῇ σῇ εὐσεβείᾳ γίνεσθαι δίκαιον ἦν. μάλιστα ὅτι καὶ ἀπόντων ἡμῶν ἐπινεύεις ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀξιώσεσιν. ἃ μὲν ἐκέλευσε μοντανὸς, κέλευσον ἀναγνῶναί με. ἔστι γὰρ ταῦτα. πόθεν δὲ ἄρα καὶ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν εὗρον οἱ κατειρηκότες, ἐβουλόμην παρ' αὐτῶν ἀκοῦσαι, τίς αὐτοῖς καὶ ταύτην ἐπιδέδωκε; ποίησον αὐτοὺς ἀποκρίνασθαι, δυνήσῃ γὰρ ἐκ τούτου μαθεῖν, ὅτι καὶ ταύτην ἔπλασαν, ὥσπερ κἀκείνην ἐθρύλησαν περὶ τοῦ δυσωνύμου μαγνεντίου. καταγνωσθέντες δὲ καὶ περὶ ταύτης, εἰς ποίαν ἄρα μετὰ ταῦτα πάλιν ἕλκουσιν ἡμᾶς ἀπολογίαν; τοῦτο γὰρ μεμελετήκασι, καὶ ταύτην ἔχουσιν, ὡς ἐρῶ, σπουδὴν πάντα κινεῖν καὶ θορυβεῖν, τάχα λέγοντες πολλὰ, παροξυνοῦμενά σε καθ' ἡμῶν. ἀλλὰ τοὺς τοιούτους, καὶ ἀποστρέφεσθαι καὶ μισεῖν δίκαιόν ἐστιν, ὅτι οἷοί εἰσι, τοιούτους καὶ τοὺς ἀκούοντας αὐτῶν ὑπολαμβάνουσι. καὶ νομίζουσι δύνασθαι τὰς διαβολὰς ἰσχύειν καὶ παρὰ σοί. ἴσχυσε γάρ ποτε ἡ τοῦ δωὴκ, κατὰ τῶν ἱερέων τοῦ θεοῦ. ἀλλ' ὁ ἀκούσας σαοὺλ ἦν ὁ ἄδικος, καὶ ἰεζάβελ δὲ διαβαλοῦσα ἠδυνήθη βλάψαι τὸν θεοσεβέστατον ναβουθαί. ἀλλὰ καὶ ἀχαὰβ ὁ πονηρὸς καὶ ἀποστάτης ὁ ἀκούων, ὁ δὲ ἁγιώτατος δαβίδ. οὗ μιμητὴν εἶναί σε προσήκει καὶ πάντες εὔχονται, τοὺς τοιούτους οὔτε προσίεται. ἀλλὰ καὶ ὡς λυσσῶντας κύνας ἀποστρέφεται λέγων, τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον. ἐφύλαττε γὰρ τὴν λέγουσαν ἐντολήν. οὐ παραδέξῃ ἀκοὴν ματαίαν· μάταια δὲ καὶ τὰ τούτων ἐστὶ παρὰ σοί. ᾔτησας γὰρ ὡς ὁ σολομὼν καὶ σὺ παρὰ κυρίου, καὶ εἰληφέναι πίστευε. τὸ, μάταιον λόγον καὶ ψευδῆ μακρὰν ἀπὸ σοῦ γενέσθαι προσήκειν. διὰ τοῦτο τοίνυν κἀγὼ ἐπειδὴ ἐκ διαβολῆς ἦν ἐπιστολὴ καὶ οὐκ εἶχεν οὐδὲ τοῦ ἐλθεῖν πρόσταξιν, ἔγνων ὅτι προαίρεσις οὐκ ἦν τῆς σῆς εὐσεβείας ἐλθεῖν ἡμᾶς παρὰ σέ. τὸ γὰρ μὴ κελεῦσαι πάντως ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ γράψαι ὡς ἐμοῦ γράψαντος, καὶ θέλοντος διορθώσασθαι τὰ δοκοῦντα λείπειν, καὶ τοῦ μηδενὸς λέγοντος, φανερὸν ἦν παρὰ γνώμην εἶναι τῆς σῆς ἡμερότητος, τὴν κομισθεῖσαν ἐπιστολήν. τοῦτο πάντες ἔγνωσαν. τοῦτο καὶ γράφων ἐδήλωσα. καὶ οἶδε μοντανὸς, ὅτι οὐ τὸ ἐλθεῖν παρῃτούμην,

Tuæ quidem pietati gratias ago quòd ad scripta aliena, quia mea putabas, annueris, curamque itineris mei, vt id quam commodissime fieret, susceperis. Miror tamen interim eos sine vlla abominatione & horrore mendacij, ita falsa ad tuas præsertim aures potuisse dicere, quum mendacia patrem diabolum habeant: iique qui mentiantur, alieni sint ab eo qui dicit: *Ego sum veritas.* Nihil enim huiusmodi scripsi, neque vnquam talem epistolam, quæ quidem mea sit, aduersarius inueniet, A etiam si quotidie literas misero, vt bonum illum tuum vultum conspiciam, imò nec fas est Ecclesiã relinquere, aut tuæ pietati molestum esse, maxime quum etiam absentibus nobis in Ecclesiasticis postulationibus annuas. Quæ enim Montanus attulit, si iubebis epistolã recitari, talia esse deprehẽdes. Vnde autem hãc epistolam nacti sint accusatores, quis ipsis dederit, libenter cognoscerem, iube, quæso, vt tibi respondeant: nam plane cognosces eos eadem fide hæc finxisse, qua ca- B lumniam de abominando & diro Magnentio: Iam etiam hic deprehẽnsi, ad quam nos denuo pertrahẽt necessitatem respondendi? id enim meditantur, & studio habent, vt omnia moueant, & perturbent, fortasse ea spe, quod te multum obganniendo, aduersum nos irritare posse credant. Atque eo ipso digni sunt, quos auerseris, odioque habeas, quòd quales ipsi sunt, tales etiam suos auditores æstiment, persuadentque sibi calumnias apud te plurimum valituras, exemplo à Doec mutuato, cu- C ius insidiæ contra sacerdotes plurimum valuere, sed auditor ibi Saul ille iniustus fuit. Iesabelis quoque itidem calumniæ, noxam religiosissimi Nabuthæ intulerunt, verùm & ibi Achab ille malus & præuaricator aurem præbuit. Contra sanctissimus ille Dauid, cuius te imitatorem pro omnium votis esse decet (id enim nemo non optat) istiusmodi homines ad se nequaquam admittit, sed vt rabiosas canes auersatur, ita dicens, *Detrahentem clanculum proximo suo, persequebar.* Seruabat enim præceptum hoc: Non recipies ru- D morem vanum. Sed bene, quòd & istorum oblatratus vani & irriti apud te fuerint. Postulasti enim & tu à Domino, quemadmodum Salomon, & postulatum obtinuisti. Crede mihi, nam par est, te id credere, vt falsus sermo à te procul haberetur. Quapropter & ego, quoniam per calumniam epistola subiecta erat, nec imperabat quicquam de itinere ineundo, satis intellexi non fuisse tuæ voluntatis, vt ad te profectionem instituerem. Non enim ita scribebas, tanquam qui venire iube- E res, sed ideo mihi profectionem concedebas, quod ego hoc literis meis postulassem. Hic etiam si omnes rem silentio premant, manifesta tamen res est, id ex animi tui sententia scriptum non esse, sed alienæ voluntati hoc ipsum petenti indultum, quod & omnes arbitrati sunt, & ego scriptis præ me tuli. Scitque ipse Montanus me non profectionem detrectasse,

sed inhonestum mihi visum fuisse eo nomine iter arripere, quasi ego de aduentu impetrando literas misissem, simul veritus ne hic quoque sycophantae occasionem inuenirent, quod molestus essem tuae pietati. Certè me profectioni adornabam, nam & huius quoque rei conscius est Montanus, vt literis tuis acceptis, si dignatus fuisset scribere, statim decederem, & promptitudine obsequendi, mandatum tuum anteuenirem. Non enim ita insanio, vt istiusmodi praeceptis contradicendum putarim. Quum igitur nihil scriptum esset à tua maiestate, mihique nihil iniunctum esset, vbi qui ipso mandatis restiti, aut qua fronte dicere possunt, me non obsequutum imperiis fuisse? Porro si nihil in mandatis erat, quid causae est, vt huic calumnia abesse existimetur, praesertim quum id fingant factum esse, quod factum non est? Vereor ne hoc quoque quod dignatus sim respondere, ad calumniam detorqueant, tãtopere & ego expositus sum obtrectationibus, & tam prompti sunt illi ad criminationes texendas, & ad Sacram Scripturam qua ita loquitur, contemnendam: Non ames obloqui, ne extollaris. Quum igitur aliò Mõtanus profectus esset, superuenit Diogenes notarius, post sex demum & vigesimum menses, qui ne ipse quoque epistolam exhibuit, aut sub mutuum conspectum venit: neque tanquam mandatum haberet, quicquam mihi praecepit. Quin quum ipse Syrianus, exercitus ductor, Alexandrinam ingrederetur, & quędam ab Arianis iactarẽtur, qui sese quod liberet, acturos denũciabant, quaerebam num istiusmodi literae, quales illi iactitarent, allatae essent. Literas enim mandati tui (fateor) ab illis deposcebam: postquam ipsi eas se habere pernegarent, postulabam vt saltem vel ipse Syrianus, vel praefectus Ægypti Maximus, mihi ad ipsum suo scripto iniungeret, postulabamque id ea de causa, quod tua humanitas in suo diplomate vetuerat, ne quis me turbaret, vtque ego negligerem aliorum terrores, & securiter in ecclesiis permanerem. Qui autem huiusmodi diplomata ad me detulerunt, Palladius est olim Palatij magister, & Asterius dux Armeniae. Exemplar autem literarum, quod tale est, velim mihi liceat cum tua venia recitare.

Responsum Epistolae sic habet:

CONSTANTIVS VICTOR AVGVSTVS ATHANASIO.

OPtasse me semper omnia fausta & laeta fratri, meo, Constantine tuam quidem conscientiam latere arbitror, quem cum indignissima fraude sublatum cognouissem, quo moerore perfusus fuerim, facile tua prouidentia iudicauerit. Verum quoniam non desunt istis temporibus luctuosis, qui te fabulis rumusculisque perterrere studeant, visum est nobis has literas ad tuam reuerentiam mittere, vna cum his admonitionibus, vt quemadmodum Episcopum decet, ad legitimam religionem, deuotionemque populum conuenire, vt sedeas, & in eo conuentu, vt in more est, nobisque placet, precibus incumbas.

Quan-

ἀλλὰ τὸ ὡς ἐμοῦ γράψαντος ἐλθεῖν ἀπρεπὲς ἡγούμην. ἵνα μὴ καὶ ἐν τούτῳ πρόφασιν εὕρωσιν οἱ συκοφαντεῖν πάλιν. ὡς ἡ ὀχληροῦ γινομένου μου τῇ σῇ θεοσεβείᾳ. ἀμέλει παρεσκευασάμην. καὶ τοῦτο οἶδεν αὐτός. ἵνα ἐὰν γράψαι καταξιώσῃς εὐθὺς ἐξέλθω. καὶ φθάσω τῇ προθυμίᾳ τὸ προσταχθέν. οὐ γὰρ ἐμαινόμην αὐτὸς εἰπεῖν τοιούτῳ σου προστάγματι. μὴ γραψάσης τοίνυν ὄντως τῆς σῆς εὐσεβείας, πῶς αὐτὸς ἤμην μὴ κελευσθείς; ἢ πῶς λέγουσιν οὐκ ἐπείσθην. καίτοι προστάξεως μὴ οὔσης, πῶς οὐ συκοφαντία καὶ τοῦτο; τῶν ἐχθρῶν πλαττόντων τὸ μὴ γινόμενον ὡς γινόμενον. φοβοῦμαι μὴ καὶ νῦν ἀπολογουμένου μου, θρυλήσωσιν ὡς μὴ ἀξιώσαντος ἀπολογήσασθαι. οὕτως ἐγὼ μὲν εὐχερής εἰμι πρὸς αὐτοὺς εἰς τὸ κατηγορεῖσθαι παρ' αὐτῶν. αὐτοὶ δὲ ταχεῖς εἰς τὸ συκοφαντεῖν καὶ καταφρονεῖν τῆς γραφῆς λεγούσης, μὴ ἀγάπα καταλαλεῖν, ἵνα μὴ ἐξαρθῇς. Μοντανοῦ τοίνυν ἀποδημήσαντος, ἦλθε Διογένης ὁ νοτάριος μετὰ ἓξ καὶ εἴκοσι μῆνας. καὶ οὔτε αὐτὸς ἐπιστολὴν ἀπεδίδου, οὔτε ἑωράκαμεν ἀλλήλους. οὔτε ὡς προστάξεως οὔσης ἐνετείλατό μοι. ἀλλὰ καὶ ὅτε Συριανὸς ὁ στρατηλάτης εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. ἐπειδὴ παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐθρυλεῖτό τινα. ἅπερ ἐβούλοντο ἐπαγγελλόμενοι γίνεσθαι, ἠρώτων εἰ γράμματα ἔχει περὶ ὧν θρυλοῦσι. γράμματα γὰρ ἀπῄτουν ὁμολογῶ τῆς σῆς προστάξεως. ἐπειδὴ δὲ μὴ ἔχειν ἔλεγον, ἠξίουν κἂν αὐτὸν Συριανὸν ἢ τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον γράψαι μοι περὶ τούτου. τοῦτο δὲ οὕτως ἀπῄτουν ἐπειδὴ γράψασά μοι ἦν ἡ σὴ φιλανθρωπία. ὥστε παρὰ μηδενός με ταράττεσθαι. μηδὲ αἰέχεσθαι τῶν θελόντων ἡμᾶς ποιεῖν. ἀλλὰ μένειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀμερίμνως. οἱ μὲν οὖν κομίσαντες τὴν τοιαύτην ἐπιστολήν εἰσι, Παλλάδιος ὁ γινόμενος τοῦ παλατίου μάγιστρος, καὶ Ἀστέριος ὁ γινόμενος δοὺξ Ἀρμενίας. τὸ δὲ ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς, συγχώρησον ἀναγνῶναί με, ἔστι γὰρ τοῦτο,

Ἀντίγραφον Ἐπιστολῆς, ἔχον οὕτως,

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΝΙΚΗΤΗΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ, Ἀθανασίῳ.

Εὔχεσθαί με ἀεὶ ὥστε πάντα αἴσια ἀποβαίνειν τῷ ποτὲ ἀδελφῷ ἐμῷ Κώνσταντι οὐδὲ τὴν σὴν ὑπερέβη σύνεσιν. ὃν ἡνίκα ἐπειδὴ ἐξ ἀπάτης ἀτοπωτάτης ἀνῃρῆσθαι ἔγνων πόσῃ εἰμὶ περιβληθεὶς συγνέτῃ, εὐχερῶς ἡ ἡμετέρα φρόνησις δυνήσεται κρίνειν. καὶ ἐπειδὴ τινές εἰσιν οἵ τινες ἐν τῷ παρόντι καιρῷ τῷ οὕτω δακρυτικῷ δράματι καταπλήσσειν σε πειράζουσι, διὰ τοῦτο τὰ παρόντα ταῦτα γράμματα, πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα στεῖλαι ἔκρινα. προτρέπων σε, ἵνα ὥσπερ πρέπει ἐπισκόπῳ, εἰς τὴν κεχαρισμένην θρησκείαν συντρέχειν διδάξειας τὸν δῆμον. καὶ μετ' αὐτοῦ κατὰ τὸ ἔθος, σχολάσειας ταῖς εὐχαῖς. ἡμῖν γὰρ τοῦτο ἀρέσκει.

τὸ σὲ

τὸ σὲ κατὰ τὴν ἡμετέραν βούλησιν, ἐν παντὶ καιρῷ ἐν τῷ σῷ τόπῳ ἐπίσκοπον εἶναι βουλόμεθα. καὶ ἄλλῃ χειρί. ἡ θεότης φυλάξειέ σε πολλοῖς ἐνιαυτοῖς, πάτερ προσφιλέστατε.

Τέλος τῆς κωνσταντίου ἐπιστολῆς.

ΠΕρὶ ταύτης, ἐκεῖνοι μὲν τοῖς δικασταῖς εἰρήκασιν. ἐγὼ δὲ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἔχων, ἆρ' οὐκ εἰκότως ἀπῄτουν γράμματα, καὶ οὐ προσεῖχον προφάσεσιν ἁπλῶς; ἐκεῖνοι δὲ μὴ δεικνύοντες πρόσταγμα τῆς σῆς εὐσεβείας, οὐκ ἄντικρυς ἐναντία ταύτης τῆς ἐπιστολῆς ἔπραττον; ἐγὼ δὲ ὅτι γράμματα οὐ παρεῖχον, οὐκ ἀκολούθως ἡγούμην ἐκ τοῦ αὐτῶν εἶναι τὰς φάσεις. τοῖς τοιούτοις γὰρ μὴ προσέχειν με προσέταττεν ἡ ἐπιστολὴ τῆς σῆς φιλανθρωπίας. δικαίως οὖν τοῦτο ἐποίουν θεοφιλέστατε αὔγουστε, ἵνα ὥσπερ ἔχων ἐπιστολὰς εἰσῆλθον εἰς τὴν πατρίδα, οὕτως ἔχων πρόσταξιν ἀπ' αὐτῆς ἐξέλθω· καὶ μὴ ὡς φυγὼν τὴν ἐκκλησίαν, ὑπεύθυνός ποτε γένωμαι, ἀλλ' ὡς κελευσθεὶς, ἔχω πρόφασιν τῆς ἀναχωρήσεως. τοῦτο καὶ οἱ λαοὶ πάντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ πλεῖστον δὲ τῆς πόλεως μέρος μετ' αὐτῶν, ἵνα μὴ λέγω πλέον, ἀπελθόντες πρὸς συριανὸν, ἠξίουν, ἐκεῖ δὲ ἦν καὶ ὁ ἔπαρχος τῆς αἰγύπτου μάξιμος. ἡ δὲ ἀξίωσις ἦν, ἢ γράψαι καὶ ἀποστεῖλαί μοι, ἢ μηκέτι διοχλεῖν τὰς ἐκκλησίας, ἕως ἂν αὐτοὶ οἱ λαοὶ περὶ τούτου πρεσβεύσωνται παρὰ σοί. ἐπὶ πολὺ τοίνυν αὐτῶν ἀξιούντων, συνιδὼν συριανὸς τὸ εὔλογον, διεβεβαιώσατο μαρτυρόμενος τὴν σὴν σωτηρίαν, καὶ ἐπὶ τούτῳ παρῆν τότε καὶ ἱλάριος, μηκέτι μὲν διοχλεῖν, ἀναφέρειν δὲ ἐπὶ τὴν σὴν θεοσέβειαν. τοῦτο οἶδεν ἡ τάξις τοῦ δουκὸς, καὶ ἡ τάξις τοῦ ἐπάρχου τῆς αἰγύπτου. καὶ ὁ πρύτανις δὲ τῆς πόλεως ἔχει τὰς φωνὰς, καὶ δύνασαι μαθεῖν ὅτι οὔτε ἐγὼ, οὔτε τις ἕτερος ἀντιλέγων ἦν τῇ σῇ προστάξει. πάντες δὲ ἠξίουν γράμματα δειχθῆναι τῆς σῆς εὐσεβείας. καὶ φάσις μὲν γὰρ μόνη παρὰ βασιλέως, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν τοῖς γραφομένοις. ὅταν μάλιστα ταύτην ὁ κομίζων θαρρῇ καὶ γραφῇ προσταχθέν. ἐπειδὴ οὔτε φανερῶς πάντα ἔλεγον εἶναι πρόσταγμα, οὔτε ὅπερ ἠξίουν ἐγγράφως ἐπέστελλον. ἀλλ' ὡς ἀφ' ἑαυτῶν πάντα πράττοντες ἦσαν, ὁμολογῶ, καὶ τοῦτο λέγω μετὰ παρρησίας, ὕποπτος ἐγενόμην εἰς αὐτούς. πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ περὶ αὐτοὺς ἀρειανοὶ, τούτοις τε συνήσθιον, καὶ μετὰ τούτων ἐβουλεύοντο, καὶ οὐδὲν μὲν μετὰ παρρησίας ἔπραττον, ἐνέδρας δὲ καὶ δόλους ἐπιχειρεῖν ἐμελέτων κατ' ἐμοῦ. καὶ οὐδὲν μὲν ὡς βασιλέως προστάξαντος ἐποίουν. ὡς δὲ παρ' ἐχθρῶν ἀξιούμενοι, ἤλεγχον ἑαυτούς. τοῦτο γάρ με καὶ μᾶλλον ἀπαιτεῖν γράμματα παρ' αὐτῶν ἠνάγκαζεν, ἐπειδὴ καὶ ὕποπτα ἦν ἅπερ ἐπεχείρουν καὶ ἐσκέπτοντο. καὶ ὅτι ἀπρεπὲς ἦν μετὰ τοσούτων συγγραμμάτων εἰσελθόντα με, χωρὶς γραμμάτων ἀναχωρῆσαι τῆς ἐκκλησίας.

συρια-

Quantum verò ad nostram animi sententiam spectat, volumus te semper in tuis sedibus Episcopum permanere. Et rursum alia manu, Diuinitas seruet te plurimis annis, Pater dilectissime.

Constantij Epistolæ Finis.

DE hac epistola & illi cum iudicibus disceptabant, & nos eam manibus præferebamus. Quid igitur? an non merito ab illis di-
A plomata postulabam? nec eorum simplicibus verbis obsequebar? Illi igitur, quum non ederent, neque proferrent mandatum tuæ pietatis, nonne planè & directe cōtra iussa huius deplomatis agebant? Ego igitur, quum illi literas nullas exhiberent, probe mihi colligere, & ratiocinari videbar, ipsos nihil, nisi sua verba adferre, præsertim cum tuo diplomate iubebar, ne quid istiusmodi curarem. Iure igitur hoc feci, religiosissime Auguste, vt quemadmodum cum epistolis tuis ingressus essem in
B patriam, ita acceptis tuis mandatis è patria discederem, quo non vt fugiens Ecclesiam, reus culpabilisque haberer, sed vt ex mandato tuo haberem causam decessionis. Idemque omnes populi cum presbyteris, & maior pars ciuitatis, ne plures nominem à Syriano, quem ea de causa adierant, postulabant, quo tempore ibi etiam aderat Maximus Ægypti præfectus. Postulatio autem istiusmodi fuit, vt vel scripto, vel verbis ederent, quid vellent, aut ne ecclesias interea turbarent, dum ipsi populi ea de re legatos ad te mitterent. Ista quum diu mul-
C tumque à Syriano, non ignaro quàm æqua peterentur, postularent, confirmauit id se facturum, idque iureiurando cum attestatione tuæ salutis. Istis dum fierent agerenturque de ea re ad tuam Maiestatem deferenda, interfuit Hilarius, consciaque eius rei est cohors præfecti Ægyptiaci, & verba quibus res acta est, apud Pritanim ciuitatis cōseruantur, vnde facile intelliges, nec me, nec quempiam alium, tuis iussis contradixisse, sed omnes tuam volūtatem in tuis scriptis voluisse videre, dicta scri-
D ptáq; Imperatoris pari pōdere æstimāda sunt, quum is qui ea reportat, libere se ea in mandatis habere profitetur. Verum quum illi neque iniunctum sibi manifestò assererent, neq; scriptis ederent quod imperabant, sed omnia ita instituerent, vt appareret eos suo nomine & authoritate id agere, fateor citra omnē dissimulationem, cœpi eos habere suspectos, & imprimis ea de causa, quod à multis Arianis stiparentur, quodque cum iis & epulas & consilia inirent, nihilque propalàm, & synceriter
E agerent, sed dolos tantum & insidias nectebāt, nec quidquam tanquā pro edicto Imperatoris agerent, sed prout ab inimicis rogarentur, necessario me eo contuli, vt diplomata ab iis in rebus suspectis postularem. Id quoque angebat animum meum, quod indecorum arbitrabar, quum tot diplomatibus Ecclesiam ingressus essem, sine diplomatib. inde discedere.

Syriano

Syriano igitur hanc rerum quietem, tranquillitatemque promittente, conuentus omnium cum gaudio & ſecuritate in Eccleſiis fiebant, quo tempore, quum ſubitò Syrianus cum militibus in Eccleſiam irrupit, aſſidui in precibus eramus, in tali enim habitu, me, dum irruptio fieret, conſpicati ſunt, & quia ad proximam ſynaxim ab omnibus in vigiliis pernoctabatur, ea quæ Ariani voluere, deſignata ſunt: ij enim & cum duce exercitus ſemel venerunt, iidem conſuaſores authoreſque erant illius irruptionis. Neque eſt, vt incredibile putes, religioſiſſime imperator, quum nec ipſi latuerint, & res vbique vulgi ſermonibus iactata ſit. Ego igitur viſa iſtiuſmodi impreſſione, primum admonui populum vt diſcederet, quibus digreſſis, tum demum auxiliatore & duce Domino Deo, quod ab omnibus qui aderant, conſpectum eſt, abitionem inde molitus ſum. Ac iam inde in ſolitudine verſor, ſed non ſine fiducia mei primum apud Deum, deinde apud te excuſandi, ſi quis me accuſare velit, quòd fuga populum deſeruerim, quum teſtem pro me habeam, vel ipſum perſecutionis ducem. Cuius facta, quotquot ſunt, homines mirãtur: oportuit enim aut abſtinere eum à promiſſis, aut promiſſa non fruſtrari. Quid cauſæ fuit, cur hoc conſilium ſuſciperet, aut cur libuit per dolum inſidias tentare, quod in eius poteſtate erat vnico dicto in ſcriptis comprehenſo à me impetrare, quum principis iuſſum magna fiducia & poteſtate nitatur? Contrà, affectatio latitandi euidentiorẽ ſuſpicionẽ facit eos nullum à te mãdatum habuiſſe. Quid iniqui ab illo petebatur, Imperator ſynceriſſime? quis non dixerit iſtiuſmodi poſtulationem in epiſcopo æquam eſſe? Eccleſia non deſerenda ab Epiſcopo. Noſti ex lectione Scripturarum, quanti ſceleris ſit, Epiſcopum Eccleſiam ſuam deſerere, & negligere gregem Dei. Paſtorum enim abſentia, lupis inuadendi gregis occaſionem præſtat. Cæterum Ariani, & reliqui hæretici, per noſtram abſentiam, locũ, opportunitatemq; venabãtur, vt populum ad impietatem ſeducerent. Si igitur fugiſſem, quam excuſationẽ apud veros Epiſcopos, vel potius apud eum, qui mihi hunc gregẽ credidit, habuiſſem? Eſt autẽ ille iudex omnium terrarum, verus & vbique Rex Dominus noſter Ieſus Chriſtus, Filius Dei. Quomodo non meritò ea negligentia populorum mihi imputata fuiſſet, quomodo non & tua pietas meritò his verbis obiurgaſſet: cur tu cum diplomatibus in eccleſiam intromiſſus, ſine diplomatibus egrederis, populoſque deſtituis? quomodo non & ipſe populus in die iudicij, incuriam ſui in me conieciſſet, dicentes: is qui Epiſcopi munere fungebatur, nobis neglectis, adeo vt nõ eſſet qui nos admoneret, fugã iniit. Si hæc dicerent, quid reſponderem? In hoc genere culpæ veteres apud Ezechielem paſtores fuere. Id quũ ſciret beatus Paulus, vnicuique noſtrum in diſcipulo ſuo præcepit dicens: *Ne negligens ſis gratiæ tuæ,*

συριανοῦ τοίνυν ἐπαγγειλαμένου συνήγοντο πάντες ἐν ταῖς ἐκκλησίαις μετὰ χαρᾶς καὶ ἀμεριμνίας. ἀλλὰ μετὰ κʹ. καὶ γʹ. ἡμέρας τῆς ἐπαγγελίας ἐπέρχεται μετὰ στρατιωτῶν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἡμεῖς μὲν, ηὐχόμεθα συνήθως. οὕτω γὰρ ἑωράκασιν οἱ εἰσελθόντες. ἐπειδὴ παννυχὶς ἦν ἐσομένης συνάξεως. τοιαῦτα δὲ γέγονε τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ οἷα ἤθελον καὶ ἐπηγγέλλοντο πρὶν γενέσθαι οἱ ἀρειανοί. αὐτοὺς γὰρ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἦλθεν ὁ στρατηλάτης. A καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἔξαρχοι καὶ σύμβουλοι τῆς τοιαύτης ἐφόδου. καὶ τοῦτο οὐκ ἄπιστον θεοφιλέστατε αὔγουστε. οὐ γὰρ ἔλαθον ἀλλὰ πανταχοῦ κεκήρυκται. ἐγὼ τοίνυν θεωρῶν τὴν ἔφοδον, παρακαλέσας πρότερον ἀναχωρῆσαι τοὺς λαοὺς, τότε κἀγὼ μετ' αὐτοὺς τοῦ θεοῦ καλύπτοντος καὶ ὁδηγοῦντος, καὶ τοῦτο γὰρ οἱ τότε μοι συνόντες ἑωράκασιν, ἀνεχώρησα. ἐξ ἐκείνου κατ' ἐμαυτὸν ἔμεινα, ἔχων παρρησίαν καὶ ἀπολογίαν καὶ προηγουμένως μὲν, πρὸς τὸν θεὸν, ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς τὴν B σὴν εὐσέβειαν, ὅτι οὐκ ἔφυγον καταλείψας τοὺς λαοὺς, ἀλλὰ μάρτυρα τῆς διώξεως ἔχω, τὴν ἔφοδον τοῦ στρατηλάτου. ὃ μάλιστα καὶ πάντες ἐθαύμασαν. ἔδει γὰρ ἢ μὴ ἐπαγγείλασθαι, ἢ ἐπαγγειλάμενον, μὴ ψεύσασθαι. τί τοίνυν οὕτως ἐβουλεύοντο; ἢ διατί μετὰ δόλου ἐνεδρεύειν ἐπεχείρουν, ἐξὸν καὶ κελεῦσαι καὶ γράψαι; βασιλέως γὰρ πρόσταξις, μεγάλην ἔχει παρρησίαν. ἀλλὰ τὸ βούλεσθαι λαθεῖν, καὶ ἀδικωτέραν ἐποίει τὴν ὑποψίαν, τοῦ μὴ ἔχειν αὐτοὺς πρόσ- C ταγμα. τί δὲ ἄτοπον ἀπῄτουν βασιλεῦ φιλάληθες; πῶς οὐκ εὔλογον ἐπισκόπῳ τὴν τοιαύτην ἀξίωσιν αὖτις εἴποι. οἶδας ἀναγνοὺς τὰς γραφὰς, ἡλίκον ἐστὶ δὴ ἔγκλημα καταλιμπάνειν ἐπίσκοπον τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀμελεῖν τῶν τοῦ θεοῦ ποιμνίων. ποιμένων γὰρ ἀπουσία, πρόφασιν ἐφόδου τοῖς λύκοις παρέχει κατὰ τῆς ἀγέλης. τοῦτο δὲ ἐζήτουν οἱ ἀρειανοὶ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες αἱρετικοὶ, ἵνα τῇ ἡμῶν ἀπουσίᾳ, χώραν εὕρωσιν ἀπατᾶν τοὺς λαοὺς εἰς ἀσέβειαν. εἰ D τοίνυν ἤμην φυγὼν, ποίαν ἀπολογίαν εἶχον παρὰ τοῖς ἀληθινοῖς ἐπισκόποις. μᾶλλον δὲ παρὰ τῷ πεπιστευκότι τὴν ἀγέλην; ἔστι δέ οὗτος, ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν, ὁ ἀληθινὸς παμβασιλεὺς καὶ κύριος ἡμῶν ἰησοῦς χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. πῶς οὐκ ἄν τις εὐλόγως τὴν ἀμέλειαν τῶν λαῶν εἰς ἐμὲ μετήνεγκε; πῶς δὲ οὐκ ἂν ἐμέμψατο καὶ ἡ σὴ εὐσέβεια δικαίως; λέγουσα, διατί μετὰ γραμμάτων εἰσελθὼν, χωρὶς γραμμάτων ἀναχωρεῖς, καὶ καταλείψας τοὺς λαούς; πῶς E δὲ καὶ αὐτὸς ὁ λαὸς εἰκότως ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τὴν ἑαυτῶν ἀμέλειαν ἔρριψαν εἰς ἐμὲ, λέγοντες ὁ ἐπισκεπτόμενος ἡμᾶς ἔφυγε, καὶ ἠμελήθημεν. οὐκ ὄντος τοῦ ὑπομιμνήσκοντος. εἰ ταῦτα ἔλεγεν, τί ἂν ἀπεκρινάμην; τοιαύτην γὰρ μέμψιν ἔσχον διὰ τοῦ ἰεζεκιὴλ καὶ οἱ ποιμένες τῶν παλαιῶν. τοῦτο γινώσκων καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος παῦλος ἑκάστῳ ἡμῶν διὰ τοῦ μαθητοῦ παρήγγειλε, λέγων, μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος.

ὁ δὲ

ὃ ἐδόθη σοι, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου. τοῦτο κἀγὼ φοβούμενος οὐκ ἤθελον φυγεῖν. ἀλλὰ πρόσταξιν ἔχειν, εἴπερ ἦν βούλημα τῆς σῆς εὐσεβείας. ἀλλ' οὔτε ἔλαβον ὅπερ εὐλόγως ἀπῄτουν, ἀλλὰ καὶ νῦν μάτην κατηγορήθην παρὰ σοί· οὔτε γὰρ ἀντέστην προστάγματι τῆς σῆς εὐσεβείας, οὔτε νῦν εἰς Ἀλεξάνδρειαν εἰσελθεῖν πειράσω, ἕως ἡ σὴ φιλανθρωπία τοῦτο βούλεται. καὶ τοῦτο δὲ προλαβὼν εἴρηκα, ἵνα μηδὲ περὶ τούτου πάλιν οἱ συκοφάνται πρόφασιν εὕρωσι κατειπεῖν ἡμῶν. ταῦτα συνορῶν, οὐ κατεγίνωσκον ἐμαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἔχων τὴν ἀπολογίαν, ἠπειγόμην πρὸς τὴν σὴν εὐσέβειαν, εἰδὼς τὴν σὴν φιλανθρωπίαν, διὰ μνήμης τε ἔχων τὰς σὰς ἀψευδεῖς ὑποσχέσεις, καὶ θαρρῶν ὅτι κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐν ταῖς θείαις παροιμίαις, παρὰ φιλανθρώπῳ βασιλεῖ δεκτοί εἰσιν οἱ δίκαιοι λογισμοί. ἤδη δὲ τῆς ὁδοῦ μου ἐπιβάντος, καὶ τὴν ἔρημον ἐξελθόντος, ἀκοή τις γέγονεν ἐξαίφνης, ἥτις ἄπιστος μὲν εἶναι κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐδόκει, μετὰ δὲ ταῦτα ἀληθὴς ἐδείχθη. ἐθρυλεῖτο γὰρ πανταχοῦ ὅτι Λιβέριος ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος, καὶ ὁ τῶν Σπανιῶν Ὅσιος ὁ μέγας, Παυλῖνός τε ὁ τῶν Γαλλιῶν καὶ Διονύσιος καὶ Εὐσέβιος οἱ τῆς Ἰταλίας, Λουκίφερός τε ἀπὸ Σαρδανίας, καὶ ἄλλοι τινὲς ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι ἐξωρίσθησαν, ὅτι μὴ ἠνέσχοντο καθ' ἡμῶν ὑπογράψαι. καὶ οὗτοι μὲν ἐξωρίσθησαν, Οὐικέντιος δὲ ὁ τῆς Καπύης, καὶ Φορτουνατιανὸς ὁ τῆς Ἀκυληίας, Ἡρέμιός τε ὁ τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν δύσιν ἐπίσκοποι, βίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ καὶ πλείστην ἀνάγκην καὶ δεινὰς ὕβρεις πεπόνθασιν, ἕως ἐπαγγείλωνται μὴ κοινωνεῖν ἡμῖν. εἶτα καὶ θαυμαζόντων ἡμῶν καὶ διαπορούντων ἐπὶ τούτοις, ἰδοὺ πάλιν ἑτέρα ἡμᾶς κατέλαβεν ἀκοή, περὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας. ὅτι οἱ μὲν ἐπίσκοποι, ἐγγὺς ἐνενήκοντα ἐδιώχθησαν, αἱ δὲ ἐκκλησίαι τοῖς ὁμολογοῦσι τὰ Ἀρείου παρεδόθησαν. καὶ ἐξωρίσθησαν μὲν, δέκα καὶ ἕξ, τῶν δὲ ἄλλων, οἱ μὲν ἐφυγαδεύθησαν. οἱ δὲ ἠναγκάσθησαν ὑποκρίνασθαι. τοσοῦτος γὰρ ἐλέγετο διωγμὸς ἐκεῖ, ὡς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ εὐχομένων τῶν ἀδελφῶν ἐν τῷ πάσχα καὶ τῇ κυριακῇ, ἐν ἐρήμῳ τόπῳ πλησίον τοῦ κοιμητηρίου, τὸν στρατηλάτην μετὰ πλήθους στρατιωτῶν πλεῖον τρισχιλίων, ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ καὶ βέλη φερόντων ἐπελθεῖν κατὰ τῶν Χριστιανῶν. καὶ λοιπὸν τοιαῦτα γίνεσθαι, οἷα ἂν γένοιτο ἐκ τοιαύτης ἐπιδρομῆς, κατὰ γυναικῶν καὶ παίδων, οὐδὲν πλέον ποιούντων ἢ εὐχομένων τῷ θεῷ. διηγεῖσθαι δὲ αὐτὰ νῦν, ἴσως ἀπρεπὲς, μὴ ἄρα καὶ μόνον τούτων ἡ μνήμη, δάκρυα πᾶσι κινήσῃ. καὶ γὰρ τοσαύτη ἦν ἡ ὠμότης ὡς παρθένους μὲν γυμνοῦσθαι, τῶν δὲ ἀποθανόντων ἐκ τῶν πληγῶν, μηδὲ τὰ σώματα παρ' αὐτὰ δοθῆναι εἰς ταφὴν, ἀλλ' ἔξω ῥιπτεῖσθαι τοῖς κυσὶν, ἕως μετὰ πολλῆς ζημίας κεκρυμμένως κλέψωσιν οἱ οἰκεῖοι τὰ τῶν ἰδίων σώματα, καὶ πολὺς κάματος γίνηται, τοῦ μηδένα γνῶναι περὶ τούτων. τὰ δὲ ἄλλα τὰ γενόμενα, ἴσως μὲν ἄπιστα νομισθήσεται, καὶ πάντας ἐκπλήξει διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μύσους. ἀναγκαῖον δὲ ὅμως εἰπεῖν, ἵνα ἡ σὴ φιλόχριστος σπουδὴ καὶ θεοσέβεια μάθῃ, ὡς αἱ

quæ data est tibi cũ impositione manuũ presbyterij. Id & ego metuens, fugere nolebã, sed ex decreto tuę Maiestatis, volũtatem tuam cognoscere studebã, sed neq; tum accepi, quod iure postulabam, & iam in præsentiarũ nulla alia de causa accusor: non enim restiti decreto tuæ pietatis, neq; Alexandrinam ingredi conabor, quãdiu id per tuam humanitatem nõ licebit, ideóque hoc ipsum natutæ denuncio, ne vel hinc quoq; crimen concinnent sycophantæ. Hæc,

A quum mihi in oculis essent, nihil mihi mali cõscius, ad pietatẽ tuam cum hac defensione properabam, vt qui nõ ignorarem tuam Maiestatẽ in memoria habere suas certissimæ fidei promissiones, simulque confidens, iuxta prouerbium, apud regem acceptabiles esse iustas verborum rationes. Iamque mihi iter ingredienti, relicto eremo fama derepẽte aduolat, quę quũ principio falsa videretur, postmodum tamen vera deprehensa est. Vbique enim iactabatur Liberium Romæ Episcopum, & Hispaniarum

B magnum illorum Osium, Paulinumque item Galliarum, Dionysium quoq; & Eusebium Italiæ, Luciferum Sardiniæ Episcopos, aliósque complures vnà cum presbyteris & diaconis in exilium exterminatos esse, eò quòd contra nos subscribere recusassent, Et hos quidem in exilium eiectos esse: Vincentium autẽ Capuæ, & Fortunatianũ Aquileiæ, & Ireminum Thessalonicæ, cæterosq; in Occidente Episcopos, vim non vulgarem, grauesque contumelias passos esse, donec permitterent sese à nostra commu-

C nione abstinere. Hæc quum ego admirarer, & in iis cogitatione perplexus hærerem, ecce denuo alia atrox fama de Ægyptio & Lybia nobis ad aures allabitur. Episcopis prope nonaginta pulsis, Ecclesiisque professoribus Arij traditis, sedecim in exilium actis, cæteris deinde aut fugatis, aut ad simulationẽ hęreseos coactis, summam illatam fuisse persecutionem. Siquidem quum Alexandriæ per diem Paschæ in *Dominicis* templis locisque desertis, iuxta cœmiterium in orationibus hærerent, Tribunus mili-

D tum, tribus armatorum militibus succinctus, gladios, telaq; ferentibus, impressionẽ in Christianos fecit, cæteraq; deinde consecuta sunt, quę in tali incursu fieri solent, eamq; vim in fœminas quoq; & pueros nihil aliud quã in *Deũ* orantes, illatam esse, Præstiterit fortasse omittere eius rei expositionẽ, ne vel sola eius calamitatis mẽtio omnibus lacrymas excutiat. Tãta siquidẽ immanitas fuit, vt & virgines denudarint, corporaq; plagis interfectorũ, aliquandiu reddere ad sepulturam negauerint, sed foris obiicerent canibus, donec depensa ingenti

E mulcta clanculum à necessariis subducerentur. Magnus ibi in distinguẽdis cadaueribus labor, eò quòd nemo suos agnosceret. Cætera quæ facta sunt, quanqaum fortasse incredibilia, & tam tetra, vt sensum audientis obstupefaciant, tamen vel eò narrãda existimo, vt tua Christianissima cura & pietas in Deũ, certò intelligat,

criminationes mei, calumniasque, non alio fine institutas esse, quàm vt nobis ab ecclesiis expulsis, suam hæresim in Ecclesias immitterent. Nam posteaquam ex veris senibusque Episcopis, alij in exilium deportati essent, alij metu fugati, Ethnici homines, catechumeni primariique decurionum, & quisquis fama opulentiæ notus erat, ad spem Episcopatus, pro Christiana religione Arianismum profitebantur. Neque deinde, vt Apostolus præcepit, quæsitum, quis esset irreprehensibilis, sed iuxta scelera impiissimi Hieroboam, si quis plus pecuniæ offerret, nomine Episcopi honorabatur, neque apud illos vllo in discrimine erat, siue ethnicus esset, sine non, modò aurum daret. Atque ita Episcopi & monachi, & deuotarij, ab Alexãdria profligati sunt. Illi vero callidi in sycophantiis, corruperunt quantum in ipsis fuit, Apostolicam ordinationem, & Ecclesias contaminauerunt, illarumque calumniæ tantum profecerunt, vt licuerit ipsis leges violare: talia sub te tuisque temporibus designauere, vt ad illos hoc ipsum pertinere videatur, quod scriptum est, Væ per quos nomen meum blasphematur inter gentes. Hæc, quum fama vulgarentur, rebus sursum deorsumque iactatis, ne sic quidem destiti à mea alacritate, sed æque ad tuam pietatem tendebam, idque eo studiosius, quod ista confiderem inscio te fieri, ac vbi scires, intercessurum, ne fiant. Nõ enim est pij regis, vt velit Episcopos exterminari, virgines nudari, totas Ecclesias perturbari. Verum nobis ita cogitantibus & inceptum inter vrgentibus, ecce tertia denuo allabitur fama scriptum Tyrannis in Auxomei, vt Frumentium Episcopum Auxumis adducerent, ac me vbicunque etiam apud Barbaros perquirerent, & ad custodias præfectorum, quæ commentaria nominantur, deportarent, populosque & clericos ad communionem Arianæ hæresis cogerent, eosque qui hic non obtemperarent, interfici curarent. Quæ res non verbis tantùm iactata, sed opere quoque completa fuit. Cæterum, quia tua humanitas hoc mihi concedere videtur, en tibi epistolam, quam illi assiduè recitantes, nulli non mortem denunciabant.

Antigraphum Epistolæ.

VICTOR CONSTANTIVS MAXIMVS AVGVSTVS *Alexandrinis.*

Ciuitas quidem vestra patrio more, nec immemor virtutis conditorũ suorũ, docilem se, obsequentemque, vti solet, etiam nunc in præsentia præbuit. Nos vero nisi Alexandrum beneuolentię in hanc vrbem vestram luce perstringamus, obscuremusq;, nõ mediocriter nobis peccare videmur: sicut enim temperantiæ propriũ est, vt modestã se per omnia præbeat. Ita regiæ virtutis vestræ est (sine quæso me ita loqui) præ omnibus in gratia & amore esse, eò quòd

ὡς αἱ καθ' ἡμῶν διαβολαὶ καὶ συκοφαντίαι δι' οὐδὲν ἕτερον γεγόνασιν, ἢ ἵνα ἡμᾶς μὲν ἐκβάλωσι τῶν ἐκκλησιῶν, τὴν δὲ ἰδίαν ἀσέβειαν ἀντεισενεγκεῖν δυνηθῶσι. τῶν γὰρ ἀληθινῶν καὶ πολυετῶν ἐπισκόπων, τῶν μὲν ἐξορισθέντων, τῶν δὲ φυγαδευθέντων, ἐθνικοὶ λοιπὸν κατηχούμενοι, καὶ οἱ τὰ πρῶτα τῆς βουλῆς ἔχοντες, καὶ οἱ ἐν πλούτῳ διαβόητοι ἀντὶ χριστιανῶν εὐσεβῆ πίστιν παραγγέλλοντες παρὰ τῶν ἀρειανῶν ὁμιλήσωσι. καὶ οὐκέτι μὲν ὡς παρήγγελλεν ὁ A ἀπόστολος, εἴ τις ἐστὶν ἀνεπίληπτος, ἐζητεῖτο. ὡς δὲ ὁ ἀσεβέστατος ἱεροβοὰμ πεποίηκεν, ὁ πλεῖον διδοὺς χρυσίον, οὗτος ὠνομάσθη ἐπίσκοπος, καὶ οὐ διέφερεν αὐτοῖς εἰ καὶ ἐθνικὸς ἐτύγχανε, μόνον εἰ χρυσίον παρεῖχε. καὶ οἱ μὲν ἀπὸ ἀλεξάνδρου ἐπίσκοποι μονάζοντες καὶ ἀσκηταὶ, ἐξωρίσθησαν. οἱ δὲ σοφοὶ περὶ τὰς διαβολὰς, διέφθειραν τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς, τὴν ἀποστολικὴν διάταξιν, καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐμίαναν. μεγάλα γε ἐκέρδησαν αὐτῶν αἱ συκοφαντίαι, ἵνα ἐξῇ αὐτοῖς παρανομεῖν. καὶ τοιαῦτα πράττειν ἐν B τοῖς σοῖς καιροῖς. ὥστε κατ' αὐτῶν εἶναι τὸ γεγραμμένον, οὐαὶ δι' οὓς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. τοιούτων οὖν ὄντων τῶν θρυλουμένων, καὶ τῶν πραγμάτων ἄνω καὶ κάτω πάντων ἀνατετραμμένων, ὅμως οὐκ ἀπέστην ἐγὼ τῆς προθυμίας, ἀλλὰ πάλιν εἰχόμην τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν σὴν εὐσέβειαν. καὶ τοῦτο μᾶλλον σπουδαιότερον ἔπραττον, θαρρῶν ὅτι παρὰ γνώμην μὲν τῆς σῆς εὐσεβείας, ἐπράττετο ταῦτα· εἰ μάθοι δὲ ἡ σὴ φιλανθρωπία τὰ γινόμενα, κωλύσει τοῦ λοιποῦ γίνεσθαι. μὴ γὰρ εἶναι θεοσεβοῦς βασιλέως C θέλειν ἐξορίζεσθαι ἐπισκόπους, καὶ γυμνοῦσθαι παρθένους, ἢ ὅλως τὰς ἐκκλησίας ταράττεσθαι. ἀλλὰ τοιαῦτα λογιζόμενος ἡμᾶς καὶ προϊόντας ἐν τῇ ὁδῷ, ἰδοὺ πάλιν τρίτη τις κατέλαβεν ἀκοὴ, ὅτι γέγραπται τοῖς ἐν αὐξούμει τυράννοις. ὥστε φρουμέντιον τὸν ἐπίσκοπον τῆς ἀξούμεως, ἐκεῖθεν ἀχθῆναι. καὶ ἐμὲ μὲν μέχρι τῶν βαρβάρων ζητεῖσθαι, καὶ εἰς τὰ λεγόμενα κομεντάρια τῶν ἐπάρχων παραπέμπεσθαι, τοὺς δὲ λαοὺς καὶ τοὺς κληρικοὺς πάντας ἀναγκάζεσθαι κοινωνεῖν τῇ ἀρειανῇ αἱρέσει, ἐὰν δὲ μὴ D ὑπακούσωσιν, ἀποθνήσκειν τοὺς τοιούτους. καὶ ὅτι οὐ λόγῳ μόνον ἐθρυλεῖτο ταῦτα, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς ἔργοις ἐδείκνυτο· ἐπειδὴ συνεχώρησεν ἡ σὴ φιλανθρωπία, ἰδοὺ καὶ ἡ ἐπιστολή. ταύτην γὰρ ἐκεῖνοι συνεχῶς ἀνεγίνωσκον, ἀπειλοῦντες ἑκάστῳ θάνατον.

Ἀντίγραφον Ἐπιστολῆς.

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΜΕΓΙΣΤΟΣ σεβαστὸς, ἀλεξανδρεῦσιν.

E Ἡ μὲν πόλις τὸ πάτριον σχῆμα φυλάττουσα, καὶ τῆς τῶν οἰκιστῶν ἀρετῆς μεμνημένη πειθήνιαν ἑαυτὴν συνήθως καὶ νῦν παρέσχηκεν. ἡμεῖς δὲ εἰ μὴ καὶ τὸν ἀλέξανδρον ἀποκρύψαιμεν εὐνοίᾳ τῇ περὶ τὴν πόλιν τὴν ὑμετέραν, οὐ τὰ τυχόντα πλημμελεῖν συνείσομεθα. ὡς μὲν γὰρ σωφροσύνης ἴδιον, κοσμίαν ἑαυτὸν διὰ πάντων ἄγειν. βασιλείας δὲ τῆς ἀρετῆς δότε δὲ εἰπεῖν τῆς ὑμετέρας πρὸ ἁπάντων ἀσπάζεσθαι, πρώ-

πρώτους μὲν σοφίας ἐξηγητὰς καταστάντας, πρώτους δὲ θεὸν τὸν ὄντα συνιέντας, οἳ καὶ τῶν ἐξηγητῶν τοὺς ἄκρους εἵλεσθε, καὶ τὴν ἡμετέραν ψῆφον ἑκόντες ἐστέρξατε. τὸν μὲν ἀπατεῶνα καὶ φέναϰα δικαίως ἀποστραφέντες, τοῖς δὲ σεμνοῖς καὶ παντὸς ἐπέκεινα θαύματος, δεόντως προσθέμενοι. καίτοι τίς ἀγνοεῖ καὶ τῶν τὰς ἐσχατιὰς οἰκούντων, τὴν ἐπὶ τοῖς πραχθεῖσι φιλοτιμίαν; οἷς οὐκ ἴσμεν καὶ τί δεῖ παραβάλλεσθαι τῶν συμβεβηκεν. ἐτύφλωττον μὲν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν, ἐπεκράτει δὲ ἀνὴρ, βαράθρων ἀπὸ ἐσχάτων ὁρμώμενος, ὥσπερ ἐν σκότῳ τοὺς ἀληθείας ἐφιεμένους, πρὸς τὸ ψεῦδος ἀπατῶν. λόγον μὲν ἔγκαρπον, οὐδέποτε παρεχόμενος, τερθρείαις δὲ καὶ τηνάλλως τὰς ψυχὰς λυμαινόμενος. οἱ μὲν κόλακες ἐβόων καὶ ἐκρότουν, ἐξεπλήττοντο, οὓς ἔτι γρύζειν εἰκὸς ὑπὸ ὀδόντα, οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν ἀφελεστέρων, πρὸς τὰ τούτων ἔζων συνθήματα, τὰ δὲ πράγματα, κατὰ ῥοῦν ἐφέρετο, ὥσπερ ἐν κατακλυσμῷ πάντων ἄρδην ὀλιγωρουμένων. ἡγεῖτο δὲ ἀνὴρ τοῦ πλήθους πῶς ἂν ἀληθέστερον αὐτὸ εἴποιμι. οὐδὲν τῶν βαναύσων διαφέρων. οὗτος μόνον τῇ πόλει συναράμενος, τὸ μὴ κατὰ βαράθρων ὦσαι τοὺς ἐν αὐτῇ. ἀλλ' ὁ γενναῖος καὶ λαμπρὸς, οὐδὲ κρίσιν ἔμεινε κατ' αὐτοῦ, φυγὴν ἐν δίκῃ καταγνούς. ὡς ἔστι γε ὑπὲρ τῶν βαρβάρων, ὑφελέσθαι, μή τινας αὐτῶν δυσσεβεῖν ἀναπείσῃ, καθάπερ ἐν δράματι, πρὸς πρώτους ἐντυγχάνοντα ὀλοφυρόμενος. τούτῳ μὲν οὖν μακρὰν χαίρειν εἰρήσεται. ὑμᾶς δέ με χρὴ μετ' ὀλίγων τάττειν. μᾶλλον δὲ μόνους πρὸ τῶν ἄλλων σεμνύνειν. οἷς τοσοῦτον ἀρετῆς καὶ νοῦ πρόσεστιν, ὅσον αἱ πράξεις κηρύττουσι. μικροῦ πᾶσαν τὴν οὖσαν ὑμνούμεναι. εὖγε τῆς σωφροσύνης. εἰ γὰρ ἀγγέλων ἀκροασαίμην τοσούτων καὶ δεύτερον διεξιόντων τὰ ὑμέτερα καὶ σεμνυνόντων. ὢ καὶ τοὺς πρότερον ἀποκρύψαντες φιλοτιμίᾳ, καὶ τοῖς νῦν τε καὶ ὕστερον παράδειγμα καλὸν ἐσόμενοι. μόνοι τε καὶ τοῖς ἔθεσι λόγων καὶ ἔργων ἡγεμόνα τὸν τελειότατον τῶν ὄντων ἑλόμενοι. καὶ οὐδὲ πρὸς βραχὺ διστάσαντες ἀλλ' ἀνδρείως μεταθέμενοι ἀπὸ τῶν χαμαὶ τούτων καὶ περιγείων πρὸς τὰ κατουράνια ἐπειχθέντες, ξεναγοῦντος ἐπ' αὐτὰ τοῦ σεμνοτάτου Γεωργίου, ἀνδρὸς τοιαῦτα παντὸς μᾶλλον ἠκριβωκότος. δι' ὃν καὶ κατὰ τὸν ὕστερον, μετὰ καλῆς ἐλπίδος διάξετε. καὶ τὸν ἐν τῷ παρόντι, μετὰ ῥᾳστώνης βιώσεσθε. εἴη δὲ κοινῇ πάντας τοὺς κατὰ τὴν πόλιν ὥσπερ ἱερᾶς ἀγκύρας τῆς τούτου φωνῆς ἐξηρτῆσθαι. ἵνα μὴ τομῶν ἢ καύσεων δεηθῶμεν, κατὰ τὰς ψυχὰς λελωβημένων, οἷς ὅτι μάλιστα παραινοῦμεν ἀφίστασθαι τῆς Ἀθανασίου σπουδῆς. καὶ μὴ δὲ μεμνῆσθαι τῆς περιττῆς ἐκείνης ἀδολεσχίας. ἢ λήσουσι τοῖς ἐσχάτοις ἔνοχοι ὄντες κινδύνοις. ὧν οὐκ ἴσμεν εἴ τις τῶν πάνυ δεινῶν ἐξαιρήσεται τοὺς στασιάζοντας. καὶ γὰρ ἄτοπον τὸν μὲν ὄλεθρον Ἀθανάσιον, γῆν πρὸ γῆς ἀπεληλάσθαι. καὶ τοῖς αἰσχίστοις ἁλόντα ὡς πότε ἂν ἐκεῖνος τὴν ἀξίαν ἐκτίσαι. καὶ εἰ δεκάκις τις τοῦ ζῆν πρὸς ἀφέληται· τοὺς δὲ ἐκείνου κόλακας καὶ θεραπευτὰς ἀγύρτας τινὰς, καὶ τοιούτους ἀνθρώπους οἵους ὀνομάζειν αἰσχύνη, περιοδεῖν σφαδάζοντας. οὓς πάλαι τεθνάναι διηγόρευται τοῖς δικασταῖς καὶ ἴσως

eò quòd & primi sapientiæ interpretes constitueritis, primique Deum, qui est, agnoueritis, simulq; interpretibus delectis, nostroq; suffragio vltro recepto, & impostore, circulatoreq; reiecto, viris grauibus, omnique admiratione maioribus iuræ adhæseritis. Nam cui extremi orbis incolæ ignotũ est, quanta sit in istis rebus adhibita industria, ita vt nesciã quid ei cõparari possit? Siquidem plerique in hac vrbe cæcutiebãt, rerumq; potiebatur homo ab infimis ba-
A rathris emersus, qui quasi in tenebras cupidos veritatis, ad mendacia abducens, non frugi sermonibus, sed præstigiis animos corrumpebat. Assentatores igitur acclamare, applaudere, aliósq; admiratione percellere, quos adhuc intra dentes mussitare verisimile est, simpliciores vero ad istorum hominum dictata viuere: resq; publica quasi æstu rapi, omnibus tanquã si diluuium inundasset, contẽptis, iisque vir multitudini præerat, qui (vt quã verissime dicam) nihil à cerdonibus differebat, cui ea de causa vnica cõtentio cum ciuitate fuit, quòd eã in bara-
B thrum deiicere nõ posset. Atqui præclarus ille & egregius vir se sistere ad causam dicendã minimè ausus quasi iudicio condẽnatus, vltro in exilium abiit, quẽ etiam ex re Barbarorũ est è medio tolli, ne etiam illos, dum vt quisq; ei primum obuius est, quasi in scena lamentans impietatẽ condocefaciat. Ille igitur in longũ valere iubebitur. Vobis autẽ conuenit cum paucis sociari, vel potius solos omnes alios grauitate antecellere, quũ virtute & mente tãtopere abundetis, quantũ ipsa facta clamant, quæ per
C vniuersum prope orbem deprædicantur, macte prudentia. Vtinam detur mihi vt & secundo tot nuncios de vestris laudibus, præconiisque magnificis audiam. O qui & maiores industria obscuratis, & posteris vos preclarũ exẽplum relinquitis: quique soli ducem verbis factísque præstantissimum delegistis, idque sine vlla vel ad breue tempus addubitatione. Ergo animosè ab humilibus istis & terrenis deficientes, ad cælestia euehamini, duce itineriisq; conmonstratore reuerendissimo Georgio, viro in huiusmod rebus omniũ mortalium exer-
D citatissimo, cuius opera & in futurum cum optima spe agetis, & in præsentia sine difficulate viuetis. Vtinam publice omnes in hac vrbe ab eius voce veluti à sacra anchora pendeant, ne sectionibus & adustionibus aduersus eos indigeamus, quorum mentes corruptę sunt, quibus quã maximè denunciamus, vt absistant ab Athanasij studio, néue recordentur superfluæ illius garrulitatis, alioqui sero sentient se summis periculis obnoxios teneri, ex quibus haud scio an quisnam eloquentium seditiosos illos
E eripere possit. Siquidem absurdum esset, perditissimum Athanasium & de turpissimis sceleribus conuictum, quibus nũquam par supplicium luerit, etiamsi decies occidatur, solũ ex solo vertentem, in alias perpetuo sedes depelli, & eius assentatores & ministros, homines præstigiatores, talesque, quos nefas sit nominare, sinere hîc turbas facere, de quib. iãpridem iudicibus præceptum est, vt eos occidant,

qui fortasse ne sic quidem perituri sunt, si mature à prioribus delictis resiliant, & tandem ab iis transfugiant, quibus sceleratissimus Athanasius se ducem præbuit, qui Reipub. nocuit, & sanctissimis hominibus impias & nefarias manus attulit.

HÆC ADVERSVS FRVMENTIVM EPISCOPVM AVXVMEOS, TYRANNIS EIUS LOCI, SCRIPTA SUNT.

VICTOR CONSTANTIVS Maximus, Augustus, &c.

MAgno nobis studio & curæ est optimi cognitio: arbitrabar enim hoc genus solertiæ & diligentiæ omnibus mortalibus æque impertiri debere, quo talia de numine sentientes, vitam cum spe transigant, sine controuersiis dissensionibusque de vero & iusto: hac igitur cura, quum & vos prosequi dignamur, paria cum Romanis impertientes, vnum cum illis in Ecclesiis dogma retinere iubemus. Quapropter Frumentium Episcopum quamprimũ in Ægyptum demittite ad venerabilissimum Georgium, & alios per Ægyptum Episcopos, qui in creandis diiudicandisq; Episcopis, summam authoritatem habent Scitis & meministis, nisi eorum quæ publice constant, ignorantiam simuletis, Frumẽtium ab Athanasio homine omnibus malis obnoxio, in hunc ordinem vitæ cooptatum esse, qui quum ex omnibus criminibus iure ipsi obiectis, nihil prorsus diluere posset, excidit statim à sua Cathedra, & vt in vita, ita in locis omnibus errabundus solum semper ex solo vertit, quasi mutatis sedibus scelera sua effugere posset. Si igitur sponte obtemperat Frumentius, rationésq; det de vniuersa seditione, certum est apud omnes eũ nihil à legibus Ecclesiasticis, fideque quę nunc obtinet, dissentire, cumque iudicio accepto, rationibusq; vitæ redditis, ab illis, penes quos est harum rerum authoritas & censura, Episcopum constitui debere, si modo ipse reuera se & iure Episcopum videri velit. Quòd si procrastinationes aucupetur, iudiciumque fugiat, euidens omnino documentum est, eum sceleratissimi Athanasij verbis inductum, impie aduersus Deum agere, quum eodem modo in sceleribus, quorum ille conuictus est, pergat, periculumque est ne peragrata Auxumi, vestrates nefariis & impiis sermonibus corrumpat, nec solum Ecclesias confundat, ac turbet, & in summum numen blasphemias dicat, sed ne singulis quoque gentibus vastationem, excidiumque conciliet. Certus enim sum eum, vbi aliquid addidicerit, cõparata ingenti in publicum vtilitate ex venerandi Georgij familiaritate, & cæterorum qui doctrina pollent, ad suas sedes reuersurum esse, vtpote iam exactè in disciplinis Ecclesiasticis eruditum. Deus vos seruet fratres charissimi.

Huius Epistolæ finis.

His

καὶ ἴσως οὐδέποτε θνήξονται μὴ τῶν φθασάντων ἀποστάντες πλημμελημάτων, ὀψέποτε μεταθῶνται, ὧν ὁ μοχθηρότατος Ἀθανάσιος ἡγεῖται, καὶ τῇ κοινῇ πολιτείᾳ λυμαινόμενος, καὶ τοῖς ἁγιωτάτοις δυσσεβεῖς καὶ ἐναγεῖς προσάγων τὰς χεῖρας.

Α'ΔΕ' ΚΑΙ' ΦΡΟΥΜΕΝΤΙ'ΟΥ ΧΑ'ΡΙΝ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Αὐξούμεως γέγραπται, τοῖς ἐκεῖ τυράννοις. ἔστι ταῦτα.

A ### ΝΙΚΗΤΗ'Σ ΚΩΝΣΤΑ'ΝΤΙΟΣ ΜΕ'ΓΙΣΤΟΣ σέβαστος, Αἰζανᾷ καὶ Σαζανᾷ.

ΠΑ'νυ διὰ φροντίδος καὶ διὰ σπουδῆς τῆς μεγίστης ἡμῖν ἐστιν, ἡ τοῦ κρείττονος γνῶσις. δεῖ γὰρ οἶμαι τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων γένος, τῆς ἴσης ἐν τοῖς τοιούτοις ἀξιοῦσθαι κηδεμονίας, ὡς ἂν μέχρι τῆς ἐλπίδος τὸν βίον διάγοιεν τὰ τοιαῦτα περὶ τοῦ θεοῦ γινώσκοντες, καὶ μηδὲν διαφωνοῦντες περὶ τὴν τοῦ δικαίου καὶ ἀληθοῦς ἐξέτασιν. τῆς αὐτῆς τοίνυν προνοίας ἀξιοῦντες ὑμᾶς, καὶ τῶν ἴσων Ῥωμαίοις B μεταδιδόντες, ἓν ἢ μετ᾽ αὐτῶν κρατεῖν δόγμα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κελεύομεν. συνοῦν Φρουμέντιον ἐπίσκοπον ἐκπέμπετε τὴν ταχίστην εἰς Αἴγυπτον, παρὰ τὸν σεμνότατον Γεώργιον τὸν ἐπίσκοπον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς κατ᾽ Αἴγυπτον, οἳ τοῦ χειροτονεῖν καὶ κρίνειν τὰ τοιαῦτα, κύριοι μάλιστά εἰσιν. ἴστε γὰρ δήπου καὶ μέμνησθε, εἰ μὴ λίαν τὰ παρὰ πᾶσιν ὁμολογούμενα μόνοι ἀγνοεῖν προσποιεῖσθε, ὅτι τὸν Φρουμέντιον τοῦτον, εἰς ταύτην τὴν τάξιν τοῦ βίου κατέστησεν Ἀθανάσιος, μυρίοις ἔνοχος ὢν C κακοῖς. ὡς οὐδὲν τῶν ἐπιφερομένων ἐγκλημάτων αὐτῷ δικαίως ἔχειν ἐπιλύσασθαι, αὐτίκα τῆς μὲν καθέδρας ἐκπέπτωκε, καὶ τοῦ βίου τοῦ παντὸς διαμαρτὼν ἀλᾶται, ἀπ᾽ ἄλλης εἰς ἄλλην γῆν μετανιστάμενος, ὥσπερ ἐκ τούτου τὸ κακὸς εἶναι διαφευξόμενος. εἰ μὲν οὖν ἑτοίμως ὑπακούσειεν ὁ Φρουμέντιος, τὰς εὐθύνας τῆς ὅλης καταστάσεως δώσων δῆλος ἔσται παρὰ πάντων, τῷ τῆς ἐκκλησίας νόμῳ καὶ τῇ κρατούσῃ πίστει κατ᾽ οὐδὲν διαφωνῶν. κριθείς τε καὶ δοὺς πεῖραν ἑαυτοῦ τοῦ παντὸς βίου. καὶ D λόγον τούτου παρασχόμενος παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα κρινόντων. καὶ καταστήσεται παρ᾽ αὐτῶν, εἰ μέλλοι τῷ ὄντι κατὰ τὸ δίκαιον ἐπίσκοπος εἶναι δοκεῖν. εἰ δὲ ἀναβάλλοιτο καὶ φεύγοι τὴν κρίσιν, εὔδηλον δήπουθεν ὅτι τοῖς Ἀθανασίου τοῦ πονηροτάτου λόγοις ἠγμένος δυσσεβεῖ περὶ τὸ θεῖον. οὕτω προῃρημένος ὡς ἐκεῖνος ἀπεδείχθη πονηρὸς ὤν. καὶ δέος μὴ διαβὰς εἰς Αὔξουμιν, διαφθείρῃ τοὺς παρ᾽ ὑμῖν, λόγους ἐναγεῖς καὶ δυσσεβεῖς παρεχόμενος. μὴ μόνον τὰς ἐκκλησίας συγχέων καὶ θορυβῶν καὶ βλασφημῶν εἰς τὸ E κρεῖττον, ἀλλὰ καὶ τοῖς κατὰ τὸ ἔθνος ἐκ τούτων ἀνατροπὴν καὶ ἀνάστασιν παντελῆ προξενῶν. ἴσμαι δὲ ὅτι προσμαθὼν, καὶ μέγα καὶ κοινὸν ὄφελος ἐκ τῆς τοῦ σεμνοτάτου Γεωργίου συνουσίας ἀπονάμενος καὶ τῶν λοιπῶν ὅσοι παιδεύειν τὰ τοιαῦτα ἄκρως ἴσασι τὴν αὐτὴν ἐπανήξει, πάντα τὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰς ἄκρον ἠκριβωκώς. ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάττοι, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι. Τέλος τῆς ἐπιστολῆς ταύτης.

Ταῦτα

Ταῦτα ἀκούων ἐγὼ, καὶ σχεδὸν βλέπων ἀφ' ὧν οἱ ἀπαγγέλλοντες ὠδύροντο, ὁμολογῶ, πάλιν εἰς τὴν ἔρημον ὑπέστρεψα, τοῦτο λογισάμενος ὅπερ καὶ ἡ σὴ θεοσέβεια συνορᾷ. ὅτι εἰ ζητούμεθα, ἵνα εὑρεθέντες παραπεμφθῶμεν πρὸς τοὺς ἐπάρχους, κώλυσίς ἐστι τοῦ μὴ παρὰ τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ἐλθεῖν. καὶ εἰ οἱ μὴ θελήσαντες ὑπογράψαι καθ' ἡμῶν τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα πεπόνθασιν, οἵ τε μὴ θέλοντες τῶν λαϊκῶν κοινωνεῖν τοῖς ἀρειανοῖς ἐκελεύσθησαν ἀποθνήσκειν, οὐκ ἀμφίβολον ὅτι πάντως ἐπινοηθήσονται παρὰ τῶν συκοφαντῶν καινότεροι καὶ μυρίοι θάνατοι κατ' ἐμοῦ. καὶ μετὰ θάνατον, κινήσουσι λοιπὸν οἷς βούλονται καὶ ἃ βούλονται πράγματα οἱ ἐχθροί, ψευδόμενοι καθ' ἡμῶν μειζόνως, ὡς μηκέτι ἔχοντες τοὺς ἐλέγχοντας αὐτούς. οὐ γὰρ τὴν σὴν εὐσέβειαν δεδιὼς ἔφευγον. οἶδα γάρ σου τὴν ἀνεξικακίαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν. ἀλλ' ὁρῶν ἐκ τῶν γινομένων, τὸν θυμὸν τῶν ἐχθρῶν, καὶ λογιζόμενος ὅτι φοβούμενοι μήποτε ἐλεγχθῶσιν ἐφ' οἷς ἔπραξαν παρὰ γνώμην τῆς σῆς καλοκαγαθίας πάντα πράξουσιν, ὥστε καὶ ἀποκτεῖναι. ἰδοὺ γὰρ ἡ μὲν σὴ φιλανθρωπία, μόνον ἔξω τῶν πόλεων καὶ τῆς ἐπαρχίας προσέταξεν ἐκβάλλεσθαι τοὺς ἐπισκόπους. οἱ δὲ θαυμαστοὶ πλέον τι τῆς σῆς προστάξεως τολμῶντες, ὑπὲρ τρεῖς ἐπαρχίας εἰς ἐρήμους καὶ ἀήθεις καὶ φοβερούς τινας ἐξώρισαν, γέροντας ἀνθρώπους, καὶ πολυετεῖς ἐπισκόπους. οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς λιβύης εἰς τὴν μεγάλην ὄασιν, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς θηβαΐδος εἰς τὴν ἀμμωνιακὴν τῆς λιβύης ἀπεστάλησαν. καὶ οὐ δεδιὼς πάλιν ἀποθανεῖν, ἔφυγον. μὴ δειλίας ἐμοῦ τις αὐτῶν καταγινωσκέτω. ἀλλ' ὅτι καὶ τοῦ σωτῆρός ἐστι παράγγελμα, διωκομένους μὲν ἡμᾶς φεύγειν, ζητουμένους δὲ κρύπτεσθαι, καὶ μὴ εἰς πρόδηλον κίνδυνον ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι, μὴ δὲ φαινομένους, πλέον ἐκκαίειν τὸν θυμὸν τῶν διωκόντων. ἴσον γάρ ἐστι τὸ φονεύειν ἑαυτὸν, καὶ διδόναι πάλιν ἑαυτὸν τοῖς ἐχθροῖς εἰς τὸ φονεύειν. τὸ δὲ φεύγειν ὡς παρήγγειλεν ὁ σωτὴρ, γινώσκειν ἐστὶ τὸν καιρὸν. καὶ ἀληθῶς κήδεσθαι τῶν διωκόντων. ἵνα μὴ καὶ μέχρις αἵματος φθάσαντες, ὑπεύθυνοι γίνωνται τῷ, μὴ φονεύσῃς. καίτοι τὰ μάλιστα καὶ τὸ παθεῖν ἡμᾶς διαβαλόντες βούλονται. ἃ γὰρ καὶ νῦν πάλιν πεποιήκασι δείκνυσιν αὐτῶν ποίαν εἶναι τὴν σπουδήν. καὶ μιαιφόνον τὴν προαίρεσιν. ἀκούσας δὲ εὖ οἶδ' ὅτι θεοφιλέστατε αὔγουστε, θαυμάσεις. καὶ γὰρ ἄξιον ἀληθῶς ἐκπλήξεως τὸ τόλμημα. ἡλίκον δ' ἐστὶ τοῦτο, ἄκουσον ἐν βραχεῖ λέγω. ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς ὁ κύριος σωτὴρ ἡμῶν ἰησοῦς χριστὸς, ἄνθρωπος γενόμενος δι' ἡμᾶς, καὶ καταργήσας τὸν θάνατον, ἐλευθερώσας τε τὸ γένος ἡμῶν ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, ἐχαρίσατο πρὸς τοῖς ἄλλοις πᾶσι, καὶ εἰκόνα τῆς τῶν ἀγγέλων ἁγιότητος ἔχειν ἡμᾶς ἐπὶ γῆς τὴν παρθενίαν. τὰς γοῦν ταύτην ἐχούσας τὴν ἀρετὴν νύμφας τοῦ χριστοῦ καλεῖν εἴωθεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. ταύτας δὲ ἕλληνες ὁρῶντες, ὡς ναὸν οὔσας τοῦ λόγου θαυμάζουσι. παρ' οὐδενὶ γὰρ ἀληθῶς τὸ σεμνὸν τοῦτο καὶ οὐράνιον ἐπάγγελμα κατορθοῦται, ἢ παρὰ μόνοις ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς.

His ego auditis, & per eorum lachrymas, qui ista recensebant, visis, fateor quod res est, in eremum me retuli, idipsum cogitans quod & tua Maiestas videt: in eo ipso ad te perueniendi esse impedimentum, quod ideo quæ-rebar, vt ad præfectos abducerer: Nam si contra me subscribere recusantes, talia tantáque passi sunt, laicisque, qui noluerunt cum Arianis communicare, mors imperata est, cui dubium, quin sycophantæ in me nouas & in- A finitas species occidendi moliti essent, post mortem meam in quos, & quod libitum fuisset acturi, maioraque aduersus nos mendacia confícturi, vtpote securi liberique ab omni reprehensore. Non enim metu tuæ pietatis fugi, sed quod eorum furorem ex actis ipsorum cognitum haberem, cogitarémque eos, ne de iis quæ præter animi tui sententiam gesserant, conuinci possent, quiduis, vt me occiderent, ausuros. Ecce enim quum tua humanitas non vltrà quàm extra ciuitatem, prouinciámque suam Episcopos amadari iussérat, isti B præclari viri suprà mandatum tuum temerarij, longius quàm vltra tres prouincias, in loca deserta, insolita, horribilia, homines senes & annosos Episcopos eiecerunt. Alij enim ex Lybia, in magnam Oasim, alii ex Thebaide in Ammoniacam Libyę deportati sunt. Neque rursus, formidine mortis, me in fugam dedi, ne quis me timiditatis accuset, sed vt Saluatoris præcepto obtemperarem, cuius mandatum est, vt contra persecutores fuga, contra indagatores latebris vtamur, ne si nos in apertum pe- C riculum offeramus, acrius prouocemus persequentium furorem. Siquidem in æquilibrio est, & seipsum occidere, & se inimicis ad occidendum propinare: qui autem fugit, vt Dominus præcepit, is temporum articulos nouit, & verè suis persecutoribus cauet, ne vsque ad sanguinem fundendum euecti, rei fiant eius præcepti quod homicidium vetat: quàm autem nos perditos criminatores voluerint, satis constat ex iis, quæ denuo committunt, quibus studium suum, sanguinariamque voluntatem D egregiè produnt. Quæ, si audieris, religiosissime princeps, satis scio, magnopere admiraberis: audacia enim eorum talis est, vt nemo non obstupescat. Quanta autem illa sit, paucis quæso accipe. Dei Filius Dominus & Saluator noster Iesus Christus, homo propter nos factus, profligata morte, & asserto à seruitute & corruptione humano genere, inter cætera dona sua largitus est nobis in virginitate exẽplar angelicæ sanctitatis. Certe puellas ea virtute præditas, sponsas Christi Catholica Ecclesia E appellare solita est, quas Ethnici conspectas, vt templum Verbi admiratione prosequũtur. Nusquam enim alibi sanctum illud & cæleste æternæ virginitatis mandatum fœliciter adimpletur, eisi duntaxat apud nos Christianos, atque

atque in eo magnum documentum est, plane apud nos esse veram religionem. Has præ reliquis omnibus beatæ memoriæ religiosissimus pater tuus Constantinus Augustus in precio habuit, & tua religiositas sæpius eas in suis scriptis preciosas & sanctas nominauit. Has nuper præstantes viri Ariani nostri scilicet calumniatores, insidiatoresque, vsi ad hoc & Episcoporum opera & ministerio iudicum, detractis vestibus denudarunt, & ab hermitariis suspenderunt, lateribus earum ita iam tertio laceratis, vt nunquam quicquam tale, ne facinorosissimi quidē homines sint passi. Pilatus enim, qui inseruiebat per id temporis Iudæis, lancea vnum latus Saluatoris perfodit: isti autem rabie sua Pilatum vicerunt, quum non vnum latus Christi, sed vtrumque lacerarint: membra enim virginum præcipua & propria Christi sunt. Omnes certe, quotquot scelera ista audiunt, vel ad solam famam exhorrescunt. Isti soli nihil veriti sunt denudare & lancinare impolluta membra, quæ puellarum æterna virginitas Christo dedicauerat, & quod teterrimum est, si quando male audirent, & conuiciis ob tantam crudelitatem pulsarentur, pro erubescentia, qua tingi debuerant, causificabantur sese id tuo iussu & imperio perpetrasse: tanta illis audacia est & improbitas ad omne facinus. Nihil certe in persecutionib. tale quid gestum esse audimus: quòd si tale quid gestū reperiatur, non decuit tamen sub te Christiano principe virginitatem istiusmodi cōtumeliis exagitari, aut tātam crudelitatem tuæ Maiestati imponi & adscribi. Talia enim scelera impietatis in Filium Dei, & in consecratas eius virgines, hæreticis conueniunt. Quo tempore igitur talia scelera ab Arianis designabantur, nihil à me erratum, quòd obtemperauerim Sacræ Scripturæ, ita loquenti: *Sed abscondare aliquantisper, donec transeat furor Domini*. Abdidi igitur denuo me ipsum, religiosissime Imperator, neque piguit me in solitudinem abire, neque si necessum sit, in sporta è mœnibus demitti. Omnia enim sustinui, & cum feris habitaui, vt interim & vos transiretis, & istorum, quæ nunc scribo, idoneum tempus adueniret, nihil addubitans, quin futurum esset, vt aliquando & hi calumniatores agnoscerentur, & tua humanitas elucesceret. Quid & religiosissime princeps Auguste, maluisses à me fieri in tanta sæuitie calumniatorum, nihil nisi necem meam omnibus rationibus molientium, an ne id quod scriptum est: Abscondare paulisper, vt interea temporis & sycophantas deprehensos hæreticos esse constaret, & tua humanitas, specimen sui exhibendi occasionem nancisceretur? an vt me iudicibus ingererem, vt illi ignari mentis tuæ, nec intelligentes scripta tua, qui nihil præterquam terrere volebas, ad instigationes Arianorum, veluti ex edictis tuis capitalem pœnam infererent, & cædem ita factam, tibi, tuisque literis imputarent? Neutrum

μάλιστα γὰρ καὶ τοῦτο μέγα τεκμήριόν ἐστι, τοῦ παρ' ἡμῖν εἶναι τὴν ὄντως καὶ ἀληθῆ θεοσέβειαν. ταύτας καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ὁ τῆς μακαρίας μνήμης ὁ εὐσεβέστατός σου πατὴρ Κωνσταντῖνος ὁ αὔγουστος ἐτίμα, ταύτας καὶ ἡ σὴ εὐσέβεια γράφουσα πολλάκις τιμίας καὶ ἁγίας ὠνόμασεν. ἀλλὰ νῦν οἱ θαυμαστοὶ ἀρειανοὶ καὶ οἱ ἡμᾶς διαβάλλοντες, δι' οὓς καὶ πλεῖστοι τῶν ἐπισκόπων ἐπεβουλεύθησαν, ὑπουργοὺς ἔχοντες καὶ A ὑπακούοντας αὐτοῖς τοὺς δικαστάς, ταύτας γυμνώσαντες ἐποίησαν ἐπὶ τῶν καλουμένων ἑρμητηρίων κρεμασθῆναι, καὶ τοσοῦτον αὐτῶν τρίτον ἔξεσαν τὰς πλευράς. ὅσον οὐδὲ οἱ ἀληθῶς κακοῦργοι πώποτε πεπόνθασι· Πιλᾶτος μὲν οὖν χαριζόμενος τοῖς τότε Ἰουδαίοις, λόγχῃ μίαν πλευρὰν τοῦ σωτῆρος ἔνυξεν. οὗτοι δὲ καὶ τὴν μανίαν Πιλάτου νενικήκασιν, ὅτι μὴ μίαν, ἀλλ' ἀμφοτέρας ἔξεσαν. τὰ γὰρ μέλη τῶν παρθένων, ἐξαιρέτως ἴδια τοῦ σωτῆρός εἰσι· πάντες μὲν οὖν καὶ B μόνον ἀπαγγελλόντων τινῶν, φρίττουσιν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀκοῇ. μόνοι καὶ οὗτοι οὐ μόνον οὐκ ἐφοβήθησαν γυμνοῦντες καὶ ξέοντες ἄχραντα μέλη. ἃ μόνῳ τῷ σωτῆρι ἡμῶν τῷ Χριστῷ ἀνατεθείκασιν αἱ παρθένοι, ἀλλὰ καὶ τό γε χείριστον, ὀνειδιζόμενοι παρὰ πάντων διὰ τὴν τοσαύτην ὠμότητα, ἀντὶ τοῦ ἐρυθριᾶν, προφασίζονται τοῦτο πρόσταγμα τῆς σῆς εὐσεβείας εἶναι. οὕτως εἰσὶ πρὸς πάντα τολμηροὶ καὶ τὴν προαίρεσιν πονηροί. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐν τοῖς γινομένοις διωγμοῖς τοιοῦτον ἠκούσθη πραχθέν. εἰ δὲ καὶ C ἐγεγόνει ποτὲ τοιοῦτον, ἀλλ' οὐκ ἔπρεπεν ἐπὶ σοῦ χριστιανοῦ ὄντος, οὔτε τὴν παρθενίαν τοσαύτην ὕβριν καὶ ἀτιμίαν παθεῖν, οὔτε τούτοις τὴν ἑαυτῶν ὠμότητα εἰς τὴν σὴν εὐσέβειαν ἐπιρρίπτειν. μόνοις γὰρ αἱρετικοῖς οἰκεῖον τὸ τοιοῦτον κακόν, ἀσεβεῖν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ πλημμελεῖν κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ παρθένων. τοιούτων δὲ πάλιν καὶ τοσούτων γινομένων παρὰ τῶν ἀρειανῶν, οὐκ ἐσφάλην ἄρα πεισθεὶς τῇ θείᾳ γραφῇ λεγούσῃ, ἀλλ' ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως παρέλθῃ ἡ ὀργὴ κυρίου. D καὶ αὕτη γάρ μοι πάλιν πρόφασις γέγονε τῆς ἀναχωρήσεως θεοφιλέστατε αὔγουστε. καὶ οὐ παρῃτησάμην οὔτε εἰς τὴν ἔρημον ἀπελθεῖν. οὔτε εἰ ἀνάγκη γένοιτο, διὰ σαργάνης ἀπὸ τείχους χαλασθῆναι. πάντα γὰρ ὑπέμεινα καὶ θηρίοις συνῴκησα. καὶ ὑμᾶς παρελθεῖν. ἐκδεχόμενος τούτων τὸν λέγειν καιρόν, καὶ θαρρῶν ὅτι οἱ μὲν διαβάλλοντες, καταγνωσθήσονται, ἡ δὲ σὴ φιλανθρωπία δειχθήσεται. ὦ μακάριε καὶ θεοφιλέστατε αὔγουστε, τί ἐβούλου ἐλθεῖν με φλεγμαινόντων καὶ ζητούντων ἀποκτεῖναι E τῶν συκοφαντούντων ἡμᾶς, ἢ κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀποκρυβῆναι μικρόν, ἵνα ἐν τῷ τοσούτῳ διαστήματι οἱ μὲν συκοφάνται καταγνωσθῶσιν αἱρετικοί, ἡ δὲ σὴ φιλανθρωπία δειχθήσεται. τί δὲ ὦ βασιλεῦ ἐβούλου με ὀφθῆναι τοῖς σοῖς δικασταῖς; ἵνα εἰ καὶ σὺ μέχρι μόνης ἀπειλῆς ἔγραψας, ἐκεῖνοι μὴ νοοῦντες τὴν σὴν διάνοιαν, ἔχοντες δὲ τοὺς ἀρειανοὺς παροξύνοντας αὐτούς, ἐκ τῶν σῶν γραμμάτων ἀποκτείνωσι, καὶ εἰς σὲ τὸν φόνον ἀναθῶνται διὰ τὰ γράμματα.

οὐκ

οὐκ ἔπρεπεν οὔτε ἐμὲ αὐτομολεῖν καὶ εἰς αἵματα ἐμαυτὸν ἀποδιδόναι, οὔτε σὲ φιλόχριστον ὄντα βασιλέα, ἐπὶ φόνοις χριστιανῶν καὶ ταῦτα ἐπισκόπων, ἐπιγράφεσθαι. οὐκοῦν βέλτιον γέγονε τὸ κρυβῆναι, καὶ τοῦτον ἐκδέξασθαι τὸν καιρόν; ναί. οἶδα ὅτι καὶ σὺ γινώσκων τὰς θείας γραφάς, ἐπινεύεις, καὶ ἀποδέχῃ με τοῦτο πράξαντα. ἰδοὺ γοῦν τῶν παροξυνόντων πεπαυμένων πέφηνεν ἡ σὴ θεοσεβὴς ἀνεξικακία· καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐδίωκες σὺ τοὺς χριστιανούς· ἀλλ' ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ τὰς ἐκκλησίας ἐρημώσαντες, ἵνα τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν ἐπισπείρωσι πανταχοῦ. δι' ἣν καὶ ἡμεῖς εἰ μὴ ἦμεν φυγόντες, πάλαι ἂν ἐπεβουλεύθημεν παρ' αὐτῶν. οἱ γὰρ τοιαύτας διαβολὰς εἰπεῖν κατ' ἐμοῦ μὴ παραιτησάμενοι παρὰ τηλικούτῳ αὐγούστῳ, οἱ τοιαῦτα κατ' ἐπισκόπων καὶ παρθένων ἐπιχειρήσαντες, εὔδηλον, ὡς καὶ τὸν ἡμῶν θάνατον ἐθήρευον; ἀλλὰ χάρις τῷ κυρίῳ τῷ τὴν βασιλείαν σοι δεδωκότι. πάντες γὰρ ἐπιστώσαντο περί τε τῆς σῆς φιλανθρωπίας, καὶ τῆς ἐκείνων πονηρίας. ἧς ἕνεκα καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἔφυγον, ἵνα ταῦτα μὲν ἐγὼ μέν σοι προσφωνήσω· σὺ δὲ εὕρῃς, τίνα φιλανθρωπεύσῃ. παρακαλῶ τοίνυν, ἐπειδὴ καὶ γέγραπται, ἀπόκρισις ὑποπίπτουσα ἀποστρέφει ὀργήν· καὶ δεκτοὶ βασιλεῖ λογισμοὶ δίκαιοι· δεξάμενος καὶ ταύτην τὴν ἀπολογίαν, ἀπόδος ταῖς πατρίσι καὶ ταῖς ἐκκλησίαις πάντας τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς ἄλλους κληρικούς. ἵνα τῶν μὲν διαβαλλόντων ἡ πονηρία δειχθῇ, σὺ δὲ καὶ νῦν καὶ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἔχῃς παρρησίαν εἰπεῖν τῷ κυρίῳ καὶ σωτῆρι ἡμῶν καὶ παμβασιλεῖ ἰησοῦ χριστῷ, „οὐδένα τῶν σῶν ἀπώλεσα. ἀλλ' οἱ μὲν ἐπιβουλεύσαντες πᾶσιν, οὗτοί εἰσιν. ἐγὼ δὲ ἐπὶ μὲν τοῖς τετελευτηκόσι, καὶ ταῖς ξεσθείσαις παρθένοις, τοῖς τε ἄλλοις τοῖς κατὰ τῶν χριστιανῶν γινομένοις ἠχθέσθην. τοὺς δὲ ἐξορισθέντας, ἐπανήγαγον, καὶ ἀποδέδωκα ταῖς ἰδίαις ἐκκλησίαις.

Neutrum certe oportuit, aut me transfugam fieri, & sanguinibus dedi, aut te principem Christi amantem in mactandis Christianis, & præsertim Episcopis authorem asscribi. Rectius igitur fuit, vt & latebras vestigarem, & hanc temporis opportunitatem expectarem. Enimuero scio te, quum & sacras Scripturas lectitem, annuere nostris rationibus, & nos in hoc genere facti probare. Ecce enim cessantibus illis, qui te irritabant, apparuit tua religiosissima mansuetudo, omnibusque innotescit,
A te ne antea quidem persequutũ esse Christianos, sed illos esse persecutores, qui Ecclesias vastabant, vt suam vbique impietatem superseminarent, eosdemque fuisse authores mei exilii, quorum insidiis iam pridem tentati sumus, ac proinde certum, eos sine omni cura, de me apud Imperatorem mendacia dixisse, eosque qui tam facile tot scelera in Episcopos & virgines moliti fuerant, meam necem captasse. Sed gratia Deo tuo imperii datori: quòd certi iam sunt omnes, quanta sit & tua humanitas,
B & illorum malitia, neque alia ex causa profectum est, quòd me ab initio fugæ mandarim, quàm vt te aliquando istiusmodi verbis, quibus nunc vtor, conuenirem, vt tu vicissim haberes occasionem tuæ humanitatis exercendæ. Obsecro igitur te, vt quemadmodum scriptum est: quòd responsio humilis iram auertit, & acceptabiles sint Regi iusti sermones, recipias hanc excusationem, & restituas patriis finibus & Ecclesiis omnes Episcopos, & reliquos clericos, quo & calumniato-
C rum malitia euidentius appareat, vt tu & nũc, & in die iudicii, libere Domino nostro & Saluatori Regi regum Christo dicas: *Ex tuis non perdidi quenquam*, verum qui omnibus insidias fecêre, isti sunt: ego autem is sum, qui indolui super lancinatis & extinctis virginibus, cæterisque malis contra Christianos inductis, & exterminatos reduxi, & reddidi Ecclesiis.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρείας

Περὶ τῶν διαβαλλόντων τὴν ἐν τῷ διωγμῷ φυγὴν αὐτοῦ.

Ἀκούω Λεόντιον τὸν νῦν ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ Νάρκισσον τὸν ἀπὸ τῆς πόλεως Νέρωνος, καὶ Γεώργιον τὸν νῦν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς Ἀρειανούς, πολλὰ περὶ ἐμοῦ θρυλλοῦντας, καὶ λοιδοροῦντας, δειλίαν τε ἐγκαλοῦντας, ὅτι δὴ ζητούμενος ἀναιρεθῆναι παρ' αὐτῶν, οὐκ ἔκδοτον ἐμαυτὸν αὐτοῖς προσήγαγον. πρὸς μὲν οὖν τὰς λοιδορίας καὶ συκοφαντίας αὐτῶν, καίτοι δυνάμενος πολλὰ γράφειν, ἃ μηδ' αὐτοὶ ἀρνεῖσθαι δύνανται· ἀλλὰ πάντες ἐπιγινώσκουσιν οἱ κατ' αὐτῶν ἀκούοντες,

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

Apologia de fuga sua, quum à Syriano Duce persecutionem patiebatur.

D Audio Leontium Antiochenum, & Narcisson Neronipolitanum, & Georgium Laodicensem, reliquosque cum ipsis Arianos, multa de me obgannire, & crimen timiditatis opprobare, quòd quum ab iis ad necem quæreretur, non me ipsis in deditionem obtulerim. Ad conuicia igitur eorum, & calumnias, quanquam multa, & quæ ab illis, vtpote sibi male consciis negari non possunt, adscribendum suppetat,

non tamen animum inducam, vt quippiam aliud aduersus eos dicam, nisi Apostoli Verbũ, mendacium esse ex diabolo, & conuiciatores regnum Dei nõ possessuros esse. Sufficit enim mihi, quòd hac re sese prodant, quòd nihil secundum Euangelium, aut sapiant, aut faciãt, sed pro libidine sua id opinentur quod velint. Cæterum, quia mihi timiditatis crimen affingunt, paucis scribendum est, ad declarandam eorum malignitatem, & quam literas sacras, aut non legant, aut non credant eas diuinitus, & adspiratu numinis editas esse. Qui si iis fidẽ adhiberent, non tanta temeritate iis refragarentur, Iudæorum dominicidarum prauitatẽ æmulãtes. Illi enim, quum iussum esset à Deo, *Honorabis patrem & matrem, qui verò patri aut matri conuicium dixerit, morte moriatur:* huic legi abrogare voluerunt, honorem in contumeliam vertentes, & argentum quod ad parẽtes spectabat, specie quadam permutationis auertebant: quumque in Bibliis legissent, quid à Dauide actum esset, in contrarium tendebant, innocentibus criminatione infesti, dum eos qui spicas in die Sabbati vellebant, vituperationibus insectarentur, non quòd illis cura aliqua Sabbati esset, qui iis diebus maiorem in modum præuaricabantur, sed quòd per malignitatem animi, discipulorum saluti inuiderent, & quæ suæ sententiæ essent, pollere vellent: illi igitur stipendia suæ militiæ adepti sunt prophani iam facti, appellatique principes Sodomorum & populus Gomorrhæ. Sed enim & isti quoque non videntur minorem quàm illi pœnam accepisse, nimirum brutæ suæ vecordiæ ignorantiam. Non enim intelligunt quod dicunt, quin potius quod ignorant, id se scire arbitrantur, neque est alia in illis scientia, nisi malefaciendi, & indies peiora comminiscuntur, quippe qui fugam nostram (non quod velint nos fortes esse) vituperent, vnde enim inimicis tale votum, vt bene optent iis, qui non secum in prauitate consentiunt, sed ex malignitate animi tales bombos per simulationem castigandi circumstrepunt. Ideoque discursibus oberrãt, & speciem amicitiæ præferunt, quum interim, vt hostes, ad perniciem nos quærant, auidi sanguinis nostri, & è medio tollendi cupidissimi, eò quod ab eorum impietate dissensimus semper, & perpetuo dissensuri sumus, eorum hæresim conuictam argumentis traducentes: Quem, quæso, in persequendo assecuti, non omnibus, quibus libuit, contumeliis vexarunt, cui non, cum quo illis simultas erat, delapso in ipsorum manus, non eam vim adhibuerunt, vt vel miserè periret, vel vndecunque mutilaretur? Quæ à iudicibus videntur fieri, ipsi reuera faciunt, quin potius sententiæ malitiæque judicum, ipsi se ministros præbent. Quis igitur locus reliquus, qui non ipsorum sæuitiæ monumenta possidet? quæ Ecclesia non luget eorum insidias, nonne

ὅμως οὐδὲν προαχθήσομαι λέγειν πρὸς αὐτοὺς, ἢ μόνον τὸ τοῦ κυρίου ῥῆμα, καὶ τὸ τοῦ ἀποστόλου ῥητόν, ὅτι τὸ μὲν ψεῦδος, ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν. οὔτε δὲ λοίδοροι βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. ἀρκεῖ γὰρ αὐτοὺς ἐκ τούτου δειχθῆναι μηδὲν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον μήτε φρονοῦντας, μήτε πράττοντας. κατὰ δὲ τὰς ἰδίας ἡδονάς, οἰομένους εἶναι καλὸν ὅπερ αὐτοὶ βούλονται. ἐπειδὴ δὲ προσποιοῦνται δειλίαν ἐγκαλεῖν, ἀναγκαῖον ὀλίγα περὶ τούτου

A γράψαι. δειχθήσονται γὰρ καὶ ἐκ τούτου, πονηροί τε τὸν τρόπον. καὶ μὴ ἐντετυχηκότες ταῖς θείαις γραφαῖς. ἢ ἐντυχόντες μέν, μὴ πιστεύοντες δὲ εἶναι θεόπνευστα τὰ λόγια τὰ ἐν αὐταῖς. εἰ γὰρ ἐπίστευον, οὐκ ἂν παρὰ μὲν ταύτας ἐτόλμων. τὴν δὲ κακοήθειαν τῶν κυριοκτόνων ἰουδαίων ἐζήλουν. καὶ γὰρ τοῦ θεοῦ δεδωκότος ἐντολήν, τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, καὶ ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω, αὐτοὶ νομοθετοῦντες, τὴν τιμὴν εἰς ἀτιμίαν με-

B ταφέροντες. καὶ ἀργύριον τὸ πρὸς τοὺς γονέας καθῆκον παρὰ τῶν τέκνων ἀντικαταλλάσσοντες. καὶ ἀναγινώσκοντες δὲ τὰς τοῦ δαβὶδ πράξεις, ἀντεμελέτων αὐταῖς. καὶ ᾐτιῶντο τοὺς ἀναιτίους, τίλλοντας στάχυας, καὶ ψώχοντας ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου. ἔμελε δὲ αὐτοῖς οὔτε τῶν νόμων οὔτε διὰ τὸ σάββατον. ἐν αὐτῷ γὰρ μᾶλλον παρηνόμουν· ἀλλ᾽ ὅτι τὸν τρόπον ὄντες πονηροί, τοῖς τε μαθηταῖς ἐφθόνουν σωζομένοις καὶ μόνοι ἤθελον τῆς ἰδίας γνώμης κρατεῖν. ἐκεῖνοι μὲν οὖν τῆς ἰδίας παρα-

C νομίας ἔχουσι τὰ ἐπίχειρα ἀνίεροι γενόμενοι, καὶ λοιπὸν ἄρχοντες σοδόμων, καὶ λαὸς γομόρρας χρηματίζοντες. καὶ αὐτοὶ δὲ οὐδὲν ἧττον ἐκείνων δοκοῦσιν, οἱ τὴν ἐπιτιμίαν ἔχειν ἤδη τὴν τῆς ἰδίας ἀλογίας ἄγνοιαν. οὔτε γὰρ νοοῦσιν ἃ λέγουσιν. ἀλλὰ καὶ νομίζουσιν εἰδέναι ἅπερ ἀγνοοῦσι, μόνη δὲ γνῶσις ἐν αὐτοῖς ἐστι τοῦ κακοποιεῖν, καὶ καθ᾽ ἡμέραν χείρονα χείροσιν ἐφευρίσκειν. καὶ γὰρ καὶ τὴν νῦν φυγὴν ἡμῶν, οὐκ ἐπ᾽ ἀρετῇ, θέλοντες ἡμᾶς ἀνδραγαθήσασθαι, διαβάλλουσι. πόθεν γὰρ εὐχὴ

D τοιαύτη παρ᾽ ἐχθροῖς, ὑπὲρ τῶν μὴ συντρεχόντων αὐτοῖς ἐν τῇ κακοφροσύνῃ. ἀλλὰ κακοήθεις ὄντες ἀληθῶς αὐτοί, ὡς ἄρα δέει τῆς παρ᾽ αὐτῶν λοιδορίας, προσποιοῦνται, ἑαυτοὺς ποτὲ αὐτοῖς. θέλουσι γάρ, καὶ διὰ τοῦτο πάντα περιτρέχουσι καὶ κρίνονται μὲν ὡς φίλοι, ἐρευνῶσι δὲ ὡς ἐχθροί. ἵνα αἱμάτων ἐμφορηθέντες, ἐκ ποδῶν ποιήσωσι καὶ ἡμᾶς, ὅτι κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἐφρονήσαμεν ἀεὶ καὶ φρονοῦμεν, καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἐλέγχοντες στηλιτεύομεν. τίνα γάρ ποτε διώκοντες καὶ κατα-

E λαβόντες, οὐχ ὕβρισαν ὡς ἠθέλησαν; τίνα ζητοῦντες καὶ εὑρόντες, οὐχ οὕτως διέθηκαν, ὡς ἢ τελευτῆσαι κακῶς, ἢ λωβηθῆναι πανταχόθεν; ἃ γὰρ οἱ δικασταὶ δοκοῦσι ποιεῖν, κατ᾽ ἐκείνων ἐστὶν ἐνεργήματα. καὶ μᾶλλον οὗτοι τῆς ἐκείνων προαιρέσεως καὶ πονηρίας εἰσὶν ὑπηρέται. ποῖος τοίνυν τόπος οὐκ ἔχει τῆς κακίας αὐτῶν ὑπόμνημα; τίνα φρονοῦντα κατ᾽ αὐτῶν οὐ συνεσκεύασαν, πλασάμενοι προφάσεις κατὰ τὴν ἰεζάβελ; ποία ἐκκλησία νῦν οὐ θρηνεῖ διὰ τὰς ἐκείνων κατὰ τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν ἐπιβουλάς;

ἀντιόχεια

ἀντιόχεια μὲν, διʼ εὐστάθιον τὸν ὁμολογητὴν καὶ ὀρθόδοξον, βαλανέαι δὲ, διʼ εὐφρατίωνα τὸν θαυμασιώτατον. καὶ πάλτος μὲν καὶ ἀντάραδος, διὰ κυμάτιον καὶ καρτέριον. ἡ δὲ ἀδριανούπολις, διʼ εὐτρόπιον τὸν φιλόχριστον. καὶ τὸν μετʼ αὐτὸν λούκιον, τὸν πολλάκις παρʼ αὐτῶν καὶ ἁλύσεις φορέσαντα, καὶ οὕτως ἀποθανόντα. καὶ ἄγκυρα μὲν, διὰ μάρκελλον. βέρροια δὲ, διὰ κύρον. καὶ γάζα διʼ ἀσκληπᾶν. τούτους μὲν γὰρ πολλὰ πρότερον ὑβρίσαντες, ἐξορισθῆναι πεποιήκασιν, οἱ δόλιοι. θεόδουλον δὲ καὶ ὀλύμπιον ἀπὸ τῆς θρᾴκης ἐπισκόπους. καὶ ἡμᾶς, καὶ πρεσβυτέρους ἡμετέρους, οὕτως ἐποίησαν ζητηθῆναι, ὥστε εἰ εὑρεθείημεν, κεφαλῆς ὑποστῆναι τιμωρίαν. καὶ τάχα ἂν ἀπεθάνομεν οὕτως, εἰ μὴ παρὰ γνώμην αὐτῶν ἐφύγομεν καὶ τότε. τοιαῦτα γάρ ἐστι τὰ μὲν κατὰ τῶν περὶ ὀλύμπιον πρὸς τὸν ἀνθύπατον δονάτον, τὰ δὲ καθʼ ἡμῶν, πρὸς φιλάγριον δοθέντα γράμματα. τὸν γὰρ τῆς κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον παῦλον διώξαντες καὶ εὑρόντες, προφανῶς ἀποπνιγῆναι πεποιήκασιν ἐν τῇ λεγομένῃ κουκουσῷ τῆς καππαδοκίας. δήμιον ἐσχηκότες εἰς τοῦτο, φίλιππον τὸν γενόμενον ἔπαρχον. ἦν γὰρ καὶ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν προστάτης. καὶ τῶν πονηρῶν βουλευμάτων ὑπηρέτης, ἆρʼ οὖν διὰ τὰ τοσαῦτα κόρον ἔχουσι, καὶ λοιπὸν ἠρέμησαν; οὐδαμῶς. οὔτε γὰρ ἐπαύσαντο, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐν ταῖς παροιμίαις βδέλλαν, μᾶλλον νεανιεύονται. τοῖς κακοῖς ἐπιφυόμενοι κατὰ τῶν μεγάλων παροικιῶν. οἷα γὰρ καὶ τανῦν ἔδρασαν, τίς ἂν ἀξίως ἐξείποι; τίς τοσοῦτον δύναται μνημονεῦσαι, ὅσον ἐκεῖνοι πεποιήκασιν; ἄρτι γὰρ εἰρήνην ἐχουσῶν τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ τῶν λαῶν εὐχομένων ἐν ταῖς συνάξεσιν, ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς ῥώμης λιβέριος, καὶ παυλῖνος ὁ τῆς μητροπόλεως τῆς ἰταλίας, καὶ λουκίφερ ὁ μητροπόλεως τῆς κατὰ σαρδινίαν νήσων, καὶ εὐσέβιος ὁ ἀπὸ τῆς ἰταλίας, οἱ πάντες ἐπίσκοποι ἀγαθοί, καὶ τῆς ἀληθείας κήρυκες, ἁρπάζονται καὶ ἐξορίζονται. πρόφασιν οὐδὲ μίαν ἔχοντες, ἢ ὅτι μὴ συνέθεντο τῇ ἀρειανῇ αἱρέσει, μὴ δὲ ὑπέγραψαν αὐτοῖς καθʼ ἡμῶν ἐν αἷς ἐπλάσαντο διαβολαῖς καὶ συκοφαντίαις. περὶ γὰρ τοῦ μεγάλου καὶ εὐγηροτάτου καὶ ὁμολογητοῦ ἀληθῶς ὁσίου, περιττόν ἐστιν ἐμὲ καὶ λέγειν. ἴσως γὰρ ἐγνώσθη πᾶσιν, ὅτι καὶ τοῦτον ἐξορισθῆναι πεποιήκασιν. οὐ γὰρ ἄσημος, ἀλλὰ καὶ πάντων μάλιστα, καὶ μᾶλλον ἐπιφανὴς ὁ γέρων, ποίας γὰρ οὐ καθηγήσατο συνόδου; καὶ λέγων ὀρθῶς, οὐ πάντας ἔπεισε; ποία τις ἐκκλησία τῆς τούτου προστασίας οὐκ ἔχει σημεῖα τὰ κάλλιστα; τίς λυπούμενός ποτε προσῆλθεν αὐτῷ, καὶ οὐ χαίρων ἀπῆλθε παρʼ αὐτοῦ; τίς ᾔτησε δεόμενος, καὶ οὐκ ἀνεχώρησε τυχὼν ὧν ἠθέλησε; καὶ ὅμως καὶ κατὰ τούτου τετολμήκασιν. ὅτι καὶ αὐτοὺς εἰδὼς ἃς πλάττουσι διὰ τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν συκοφαντίας, οὐχ ὑπέγραψε ταῖς καθʼ ἡμῶν ἐπιβουλαῖς. εἰ γὰρ καὶ ὕστερον διὰ τὰς πολλὰς ὑπὲρ μέτρον ἐπιφερομένας αὐτῷ πληγάς, καὶ συσκευὰς κατὰ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ, εἶξεν αὐτοῖς πρὸς ὥραν ὡς γέρων καὶ ἀσθενὴς τῷ σώματι, ὅμως τούτων ἡ πονηρία καὶ ἐκ τούτων δείκνυται. σπουδασάντων πανταχόθεν ἑαυτοὺς δεῖξαι, μὴ εἶναι χριστιανοὺς ἀληθῶς.

nonne Anthiochia ob Eustatium cõfessorem & orthodoxum virum ademptum, in mœrore est, & Balanea, ob Euphrationem, Bultus & Antaradus, ob Cymatium & Carterium, Adrianopolis ob Eutropium Christo addictissimum, deinde ob Lucium, qui ipsorum opera sæpe & catenas gestauit, & in catenis mortem obiit? Nonne Ancyra Marcellum luget? Berroea Cyrum? Gaza Asclepan? quos sæpius antea contumeliose habitos, tandem suis
A dolis in exilium eliminarint. Nonne itidem Theodolum & Olympium, Thraces? Quid autem de nobisipsis, nostrisque presbyteris dicam, quorum latebras eo studio rimati sunt, vt inuentis nihil præter mortem expectandum fuisset, quod de nobis quoque futurum erat, nisi fœliciter elapsi essemus. Tales enim literæ aduersus Olympium, ad proconsulem Donatum missæ sunt, talesque item aduersum nos ad Philagrium. Certè Paulum Constantinopolis Episcopum quæsitum, deprehensumque propalam authores fuere, vt Coccusæ,
B quæ est in Cappadocia strangularetur, carnificem ad eam rem nacti Philippum præsidem ipsorum, sectæ antesignanum, & prauarum voluntatum satellitem. Quid igitur? an post talia scelera defatigatos sese ostenderunt, aut iam denique quieti se tradunt? minime gentium. Nihil in illis quietis, sed secundum eam, quæ in prouerbiis est, hirudinem semper in maius sæuiunt, suis sceleribus indiuulsim affixi. Nam eorum scelera quis vnquam condigne extulerit? aut tanta memoria, vt quæ
C ab illis designata sunt, plane recenseat? Pacata enim hactenus Ecclesia, populóque in sacris synaxibus orante, Liberius Romanus præsul, Paulinus Galliarum Metropolitanus, Dionysius Italiæ, Lucifer Sardiniæ, Eusebius item Italiæ, omnes boni præclari & Episcopi, veritatis præcones, aguntur, raptantur, & in exilium profligantur, nulla prorsus de causa, nisi quòd non adstipulati sunt Arianorum hæresi, & illorum calumniis aduersus nos fictis subscribere noluerunt. Nam de magno & gra-
D uissimæ ætatis viro, eodémque confessore Osio, qui verè osius est, id est, sanctus, superfluũ arbitror mentionem facere, quum nullus fortasse sit, qui cognitum habeat eum ab istis quoque in exilium missum esse. Non enim quicquam latere potest in viro illo tantæ claritudinis. In qua enim synodo ille non dux & antesignanus fuit? quem non ille recta tuendo in sententiam suam pertraxit? Quæ ecclesia illius præsidentiæ non pulcherrima monumenta retinet? quis illum mœstus adiit, vt non lætus
E abierit? quis indigus ab eo postulauit, quin postulatum obtinuerit? Atque contra hunc quoque se audaces improbosq; ostendere, eò quòd certus ille earum calumniarum, quas pro tuenda impietate contra me struerent, ipsorum insidiis subscribere noluit; quibus rebus declararunt minime se veros Christianos esse:

Ab illo facinore Alexandriam adoriuntur, denuo nos ad necem quærentes: & quæ tum acta sunt, longe tetriora quàm priora fuerunt. Siquidem miles statim armis circumdedit Ecclesiam, bellique deinde negotia pro orationibus successere. Deinde superueniens per tempus quadragesimæ, qui ab ipsis è Cappadocia missus fuerat, Georgius, scelera quæ ab iis didicerat, cumulatiora reddidit. Videre enim erat post septimanam Paschæ, Virgines in carcerem detrudi, Episcopos vinctos à militibus duci, pupillorum viduarúmque ædes populari (nam & in domos eruptiones factæ sunt) noctu Christianos raptari, ædesque obsignari, & fratres clericorum pro fratribus in periculum deuocari. Grauia quidem ista, grauiora tamen quæ postmodum commissa sunt. In hebdomade siquidem post sacram pentecosten, populus completis ieiuniis ad orandum ad cœmiterium abiit: eò quòd abhorrerent à communione Georgij, quod quum homo omnibus modis sceleratissimus intellexisset, ducem copiarũ Sebastianum secta Manichæum, ad vim & ad arma instigat. Igitur ille militari manu, infestis telis, quum alij gladios strictos, alij arcus gestarent, impetum in populum facit, rarósque illic orantes deprehendens (nam plerique, vt erat diei tempus, discesserant) talia designauit, qualia par erat eum designare, qui istusmodi hominibus aurem præbuisset: virgines enim ignibus flammantis rogi admotas, adigebat ad confessionem Arianicæ religionis, ibi quum eas inuictas cerneret, corpora nudat, atque ita in faciem cædit, vt vix longo pòst tempore à suis potuerint agnosci: viros autem quadraginta comprehensos noua ratione lacerauit: virgis enim palmeis aculeos suos adhuc retinentibus ita terga eorum cecidit, vt alij sæpius à medicis ob tenaciùs inhærentes aculeos frustrà curati, alij curationem non ferentes, mortem oppetiuerint, cæteros deinde omnes, quotquot comprehenderat, in eam partem Ægypti, quæ magna Oasis appellatur, relegarunt. Corpora autem defunctorum initio ne suis quidem dari voluerunt, eaque pro libidine sui consilij insepulta clanculum habuerunt, quòd putarent suam crudelitatem latere posse. Qua in re vecordes illi magno errore mentis tenebantur: necessarij enim amicique interfectorum, de confessione quidem suorum læti, sed mœsti admodum de subductis corporibus, nec tacentes facti immanitatem, causam dedere, vt scelerum tragœdiæ semper in maius diuulgarentur. Illi autem ex Ægypto & Africa hos Episcopos ad fugam exiliumque compulerunt: Ammonium, Muum, Gaium, Philonem, Hermem, Plinium Psinosirin, Pelamonem, Agathonem, Anagamphon, Marcum, Ammonium, & alterum eiusdem nominis Marcum, Dracontium, Adelphium, Athenodorum: Presbyteros verò, Hieracem, & Dioscorium, quos tanta acerbitate raptauerunt, vt quidem in via, quidam

ἐκεῖθεν γὰρ καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πάλιν ἐπε-
φοίτησαν, ζητοῦντες πάλιν ἡμᾶς ἀποκτεῖναι. καὶ
γέγονε χείρονα τὰ νῦν, τῶν προτέρων. στρατιῶται
γὰρ ἐξαίφνης τὴν ἐκκλησίαν ἐκύκλωσαν. καὶ τὰ
τῶν πολέμων ἀντὶ τῶν εὐχῶν ἐγίνετο. εἶτ᾽ ἐλθὼν
τῇ τεσσαρακοστῇ ὁ παρ᾽ αὐτῶν ἀποσταλεὶς ἐκ καπ-
παδοκίας γεώργιος, ηὔξησεν ἃ παρ᾽ αὐτῶν μεμά-
θηκε κακά. μετὰ γὰρ ἑβδομάδα τοῦ πάσχα, παρθέ-
νοι εἰς δεσμωτήριον ἐβάλλοντο. ἐπίσκοποι ἤγοντο
A ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένοι. ὀρφανῶν καὶ χη-
ρῶν ἡρπάζοντο οἰκίαι καὶ ἄρτοι. ἔφοδοι κατὰ τῶν
οἰκιῶν ἐγίνοντο. καὶ νυκτὸς οἱ χριστιανοὶ κατεφέ-
ροντο. ἐπεσφραγίσθησαν οἰκίαι. καὶ ἀδελφοὶ
κληρικῶν, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἐκινδύνευον. καὶ
δεινὰ μὲν ταῦτα. δεινότερα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα τολ-
μήματα· τῇ γὰρ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ἁγίαν πεντηκο-
στὴν ὁ λαὸς νηστεύσας, ἐξῆλθε περὶ τὸ κοιμητήριον
εὔξασθαι. διὰ τὸ πάντας ἀποστρέφεσθαι τὴν
πρὸς γεώργιον κοινωνίαν. ἀλλὰ τοῦτο μαθὼν ὁ
B παμπόνηρος αὐτὸς, παροξύνει τὸν στρατηλάτην
σεβαστιανὸν, μανιχαῖον ὄντα, καὶ λοιπὸν αὐτὸς μετὰ
πλήθους στρατιωτῶν, ὅπλα καὶ ξίφη γυμνά. καὶ
τόξα καὶ βέλη φερόντων, ὥρμησεν ἐν αὐτῇ τῇ κυ-
ριακῇ κατὰ τῶν λαῶν. καὶ ὀλίγους εὑρὼν εὐχο-
μένους, οἱ γὰρ πλεῖστοι λοιπὸν διὰ τὴν ὥραν ἀνα-
χωρήσαντες ἦσαν, τοιαῦτα εἰργάσατο, οἷα παρ᾽ αὐ-
τῶν ἔπρεπεν ἀκούσαντα πρᾶξαι. πυρκαϊὰν γὰρ ἀ-
νάψας, καὶ στήσας παρθένους παρὰ τὸ πῦρ, ἠνάγ-
καζε λέγειν ἑαυτοὺς, τῆς ἀρείου πίστεως εἶναι. ὡς δὲ νι-
C κώσας αὐτὰς ἔβλεπε καὶ μὴ φροντιζούσας τοῦ πυ-
ρὸς, γυμνώσας λοιπὸν, οὕτως κατέκοψεν εἰς τὰ
πρόσωπα, ὡς μετὰ χρόνον μόγις αὐτὰς ἐπιγνω-
σθῆναι. ἄνδρας δὲ κρατήσας τεσσαράκοντα, και-
νοτέρῳ τρόπῳ κατέκοψε. ῥάβδους γὰρ τὰς ἀπὸ
τῶν φοινίκων εὐθὺς τεμὼν, ἐν αὐταῖς ἐχούσας ἔτι
τοὺς σκόλοπας, τὰ νῶτα τούτων οὕτως ἐξέδειρεν, ὡς
τινὰς μὲν, πολλάκις χειρουργηθῆναι διὰ τοὺς ἐν-
αποπαγέντας ἐν αὐτοῖς σκόλοπας, τινὰς δὲ καὶ μὴ
φέροντας, ἀποθανεῖν. πάντας μὲν οὖν τοὺς πε-
D ριληφθέντας, ἀθρόως, καὶ τὴν παρθένον, ἐξώ-
ρισαν, εἰς τὴν μεγάλην Ὄασιν· τὰ δὲ σώματα τῶν
τετελευτηκότων, οὐδὲ τοῖς ἰδίοις κατὰ τὴν ἀρχὴν
ἀποδοθῆναι πεποιήκασιν. ἀλλ᾽ ἔκρυψαν ὡς ἠ-
θέλησαν, ἄταφα βαλόντες, ὑπὲρ τοῦ δοκεῖν
αὐτοὺς λανθάνειν τὴν τοσαύτην ὠμότητα. πράτ-
τουσι δὲ τοῦτο πεπλανημένῃ τῇ διανοίᾳ, οἱ παρά-
φρονες. τῶν γὰρ οἰκείων τῶν τετελευτηκότων
χαιρόντων μὲν, διὰ τὴν ὁμολογίαν, θρηνούντων
δὲ, διὰ τὰ σώματα, μείζων ἐξηγεῖτο κατ᾽ αὐτῶν
E ὁ τῆς ἀσεβείας καὶ ὠμότητος ἔλεγχος. καὶ γὰρ
εὐθὺς ἀπὸ τῆς αἰγύπτου καὶ τῶν λιβύων, ἐξώρισαν
μὲν ἐπισκόπους, ἀμμώνιον, μουΐον, γάϊον, φί-
λωνα, ἑρμῆν, πλήνιον, ψενόσιριν, πηλάμμω-
να, ἀγαθὸν, ἀνάγαμφον, μάρκον, ἀμμώνιον,
ἕτερον μάρκον, δρακόντιον, ἀδέλφιον, ἀθηνόδωρον·
καὶ πρεσβυτέρους, ἱέρακα καὶ διόσκορον. καὶ οὕτω πι-
κρῶς ἤλασαν αὐτοὺς, ὡς τινὰς μὲν αὐτῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς,
τινὰς

τινὰς δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ἐξορισμῷ ἀποθανεῖν. ἐφυγάδευσαν δὲ ἐπισκόπους, πλείους τριάκοντα. σπουδὴ γὰρ ἦν αὐτοῖς κατὰ τὸν ἀχαάβ, εἰ δυνατὸν, ἐξᾶραι τὴν ἀλήθειαν. ἰδοὺ ταῦτα τῶν ἀσεβῶν τὰ τολμήματα. ταῦτα δρῶντες καὶ μὴ ἐντραπέντες ἐφ' οἷς πρότερον ἐτυράννευσαν καθ' ἡμῶν κακοῖς, ἔτι καὶ νῦν κατηγοροῦσιν, ἐκφυγεῖν δυνηθέντας αὐτῶν τὰς ἀνδροφόνους χεῖρας, μᾶλλον δὲ ὀδύρονται πικρῶς, ὅτι μὴ καὶ ἐκποδὼν τέλεον πεποιήκασι. καὶ λοιπὸν προφασίζονται δειλίαν ὀνειδίζειν, ἀγνοοῦντες ὅτι καὶ τοῦτο γογγύζοντες, εἰς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφουσι μᾶλλον τὴν μέμψιν. εἰ γὰρ φαῦλον τὸ φεύγειν, πολλῷ χεῖρον τὸ διώκειν· ὁ μὲν γὰρ ἵνα μὴ ἀποθάνῃ κρύπτεται, ὁ δὲ διώκει ζητῶν ἀποκτεῖναι. καὶ τὸ μὲν φεύγειν, γέγραπται. ὁ δὲ ζητῶν ἀναιρῆσαι, παραβαίνει νόμον, καὶ μᾶλλον αὐτὸς τὴν πρόφασιν τοῦ φεύγειν, παρέχει. εἴπερ οὖν τὴν φυγὴν ὀνειδίζουσιν ἐντρεπέτωσαν πλέον ἑαυτοὺς διώκοντας. παυσάσθωσαν γὰρ ἐπιβουλεύοντες, καὶ παύσονται καὶ οἱ φεύγοντες εὐθύς. ἀλλὰ τῆς μὲν ἰδίας πονηρίας οὐ παύονται, τοῦ δὲ καταλαβεῖν ἕνεκα, πάντα πράττουσιν· οὐκ εἰδότες ὅτι τῶν διωκομένων ἡ φυγὴ, μέγας ἔλεγχός ἐστι κατὰ τῶν διωκόντων. οὐδεὶς γὰρ τὸν πρᾷον καὶ φιλάνθρωπον φεύγει. ἀλλὰ μᾶλλον τὸν ἄγριον καὶ πονηρὸν ὄντα τὸν τρόπον. πᾶς γοῦν κατώδυνος καὶ ὑπόχρεως, ἀπὸ μὲν τοῦ σαοὺλ ἔφυγε. πρὸς δὲ τὸν δαβὶδ κατέφυγε. διὰ τοῦτο καὶ οὗτοι τοὺς κρυπτομένους αὐτοὺς, ἀναιρεῖν σπουδάζουσιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν ἔχειν τῆς αὐτῶν πονηρίας τὸν ἔλεγχον. ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ δοκοῦσι τυφλώττειν οἱ ἀεὶ πλανώμενοι. ὅσῳ γὰρ ἡ φυγὴ πρόδηλος, τοσούτῳ καὶ πλέον ἡ ἐξ ἐπιβουλῆς γινομένης παρ' αὐτῶν ἀναίρεσις. ἢ καὶ ἐξορία προφανεστέρα γενήσεται. ἄντε γὰρ ἀποκτείνωσι, πανταχοῦ καθ' ἑαυτῶν αὐτοῖς, μνημεῖα τῆς παρανομίας ἐξαποστέλλουσιν. εἰ μὲν οὖν ἔσωζον τὰς φρένας, ἔβλεπον ἑαυτοὺς ἐν τούτοις συνεχομένους, καὶ τοῖς ἑαυτῶν προσκόπτοντας λογισμοῖς. ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ σωφρονεῖν ἀπώλεσαν, διὰ τοῦτο καὶ διώκοντες ἐξάγονται, καὶ ζητοῦντες ἀνελεῖν, οὐχ ὁρῶσιν ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν. τάχα γὰρ καὶ τὴν πρόνοιαν αὐτὴν αἰτιᾶσθαι τολμῶσιν. οὐδὲν αὐτοῖς ἀτόλμητον, ἐφ' οἷς αὐτοῖς οὐ παραδίδωσι. προδήλου τούτου τυγχάνοντος κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνὴν, ὅτι μηδὲ στρουθίον ἄνευ τοῦ πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐμπεσεῖν εἰς παγίδα δύναται. καὶ γὰρ καὶ ὅτι παραλαμβάνουσιν οἱ ἀλάστορες, εὐθὺς ἐπιλανθάνονται τῶν ἄλλων, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἑαυτῶν· καὶ μόναις ταῖς ἀλαζονείαις τὰς ὀφρῦς ἀνατείναντες, οὔτε καιρὸν γινώσκουσιν, οὔτε ἀδικοῦντες ἀνθρώπους αἰδοῦνται τὴν φύσιν. κατὰ δὲ τὸν τύραννον τῆς βαβυλῶνος, ἀγριώτερον ἐπιφύονται. καὶ οὔτε τινὰς ἐλεοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ πρεσβυτέρου τὸν ζυγὸν ἐπιβαρύνουσι. καὶ ἐπὶ τὸ ἄλγος τῶν τραυμάτων ὡς γέγραπται, προστιθέασιν οἱ ἀνηλεεῖς.

εἰ μὲν

quidam in exilio mortem oppetierint, actis in fugam plurimis quam triginta Episcopis. Siquidem illis studium fuit secundum Achab, quoquo modo, si fieri posset, veritatem è medio tollere. En tibi impiorum audaciam, qui post tanta facinora, sine pudore prioris in me tyrannidis, hoc etiam pro crimine obiiciunt, quòd me subduxerim deorum parricidalibus manibus, vel potius acerbè dolent, conqueruntúrque me è medio sublatum non esse, ac
A proinde ita agant, quasi qui mihi crimen timiditatis obiicere velint, nihil sentientes ita obganniendo, eam criminationem, in ipsorum caput recidere. Nam si malum est fugere, multo deterius est persequi: ille enim ne moriatur, sese abdit, iste persequitur, vt occidat: deinde de fuga quòd licita sit, in scripturis constat: qui autem ideo quærit vt interficiat, legem præuaricatur, aliisque fugiendi necessitatem adfert. Si igitur fugam pro re pudenda obiiciunt, pudeat eos sui, quòd sint persecutores, si enim quiescerent insidiato-
B res, quiescerent & fugientes. Cæterum illi à suis sceleribus non interquiescunt, quum istud pro meliori apprehendendi occasione moliãtur, nescij interim fugam eorum, qui persecutionem patiuntur, ingens esse documentum scelerum aduersus eos qui persequuntur. Nemo enim mansuetum & humanum, sed efferũ, & facinorosum fugitat, ac propterea, quotquot erãt, mœsti & obærati à Saule profugiebant, ad Dauidem se conferentes. Ita quoque & isti abditos latentésque ad necem quærunt,
C ne supersint scelerum ipsorũ documenta. Verum vt vbique cæcutiunt, ita mihi hic quoque videntur cæcutire. Quanto enim clarior fuga, tanto etiam in clariore fama est per insidias tentata cædes: siue enim occiderint, grauiori sono aduersus eos mors ipsa inclamare videtur: siue in exilium miserint, vnà cum relegatis monumenta suorum scelerum ad exteros emittunt. Si igitur integræ mentis essent, viderent sese istis rebus illaqueari, suasque sibi rationes officere. Verum quia mentem per-
D diderunt, impetu ad persequendum rapiuntur, & in quærendo ad necem, suam impietatem nõ animaduertunt: forsitan & ipsam prudentiã ausint vituperare: quid enim illis inausum? aut quid est, ad quod se non prõptos offerant? quum manifestum sit iuxta Saluatoris vocem, ne passerculum quidem sine Patre nostuo, qui in cælis est, in laqueum cadere. Illi tamen in apprehendendo obliuiscuntur aliorum, & imprimis suimetipsorum, sublatisq; per arrogantiam superciliis, tempora rerũ non distingunt, neque in lædendis hominibus, natu-
E tam reuerentur: sed, veluti Tyrannus ille Babylonicus, truculẽtissimè persequẽtes, nullius misericordia tenentur, quippe qui & presbyteris iugum aggrauent, & ad dolorem vulnerũ meorum, vt scriptum est, auctarium addant.
Si talia

Si talia non facerent, si eos, qui ipsorum calumniis contradicerēt, nō in exilium mitterent, verisimile quiddam apud nonnullos dicere videri possint. Cæterum post insidias eorum in tot tantosq; Episcopos, quum nec magno Osio confessori, neque Episcopo Romano, neq; tot Hispanis, Gallis, Ægyptiis, Aphricanis, aliarúmque prouinciarum Episcopis pepercerint, & tanta scelerum exempla in eos, qui vel semel pro me contra illos ausi fuissent hiscere, ediderint, qui fieri posset, vt non me potius

A quàm alios quos occiderunt, mactatū cupiant? Necandi enim studio excubias seruant, séque vltro occidi arbitrantur, si viuant, quos illi viuere nolint. Quis igitur horum scelera nō videt? cui hoc non liquet, eos non virtutis studio timiditatem obiectare, sed vt sitibundi, auidique sanguinis humani, versutiis istis veluti sagenis comprehēdere possint, quos neci destinent? Quòd autem ipsi tales sint, ipsorum opera declarant, ostenduntque eorum animos feris efferatiores, & Babyloniis crudeliores es-

B se. Iam tametsi ex ipsis satis liqueat, quales sint, tamen quia ipsi secundum suum patrem diabolum, mollibus sermociunculis se fucāt, & in aliam speciem vultus, quo timiditatem mihi obiiciant, transformantur, ipsi interim leporibus timidiores: Age, iam quid sacræ scripturæ de istiusmodi re loquātur, inspiciamus. Inde enim patebit eos potissimum cum Sacris literis pugnare, & Sanctorum virtutes calūniari: nam si vituperant eos qui sese, dum ad necē quæruntur, occultant, & calumniantur eos,

C qui vitant persecutores, quid (quæso) facient, quum viderint Iacob à fratre suo Esau fugientem? Mosenque ad Madianitas, metu Pharaonis secedere? aut quid isti, qui huiusmodi garriunt, respondebunt Dauidi è suis ædibus Saulem ob percussores summissos fugienti, & occultanti se in spelunca, faciemque immutanti, quoad euaderet Abimelechum, & insidias declinaret? aut quid dicent isti qui vbique temere deblaterant, si videant magnū Eliam, Deum nominatum, & mortuos excitantem, sese abdere propter Achab, & profugere ob minas

D Iesabel, quo tempore filij etiam Prophetarum quæsiti ad necem, sese in speluncis apud Abdiam recluserunt? Forsitan nec de istis vt nimis priscis quicquam legerunt, neque quæ in Euangeliis sunt, meminerunt. Sed quid? num hoc ignorant, & discipulos ab metum Iudæorum latebras & recessus quæsiuisse? & Paulum Damasci in sporta è mœnibus demissum esse, dum à gentis præfecto quæreretur? Quo animo (quæso) ista de Sanctis legunt? aut quem ibi prætextum suæ temeritatis reperire possunt? si enim timiditatem exprobrent,

E furunt: sin contra Dei voluntatem fecisse arguant, prorsus Scripturas sacras calumniantur. Nam & in lege ciuitates refugiorum erāt, pro iis

εἰ μὲν οὖν μὴ ταῦτα δρῶντες ἦσαν, εἰ μὴ τοὺς κατὰ τὴν συκοφαντίας αὐτῶν ὑπὲρ ἡμῶν λέγοντας ἐξορίζοντές τινες ἦσαν, πιθανῶς ἂν λέγοντες πρόφασιν ἐνομίσθησαν. ἐπειδὴ δὲ ἄλλοις τοσούτοις καὶ τηλικούτοις ἐπισκόποις ἐπεβούλευσαν, καὶ οὔτε τοῦ μεγάλου καὶ ὁμολογητοῦ ὁσίου, οὔτε τοῦ ἐπισκόπου ῥώμης, οὔτε τοσούτων ἀπὸ τῶν σπανίων καὶ γαλλιῶν καὶ τῆς αἰγύπτου καὶ λιβύης καὶ τῶν ἄλλων μερῶν, ἐπισκόπων ἐφείσαντο, ἀλλὰ τοσαῦτα πεποιήκασι κατὰ τῶν ὅλως ἐλεγξάντων αὐτοὺς ὑπὲρ ἡμῶν, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡμᾶς πρὸ τῶν ἄλλων ἐβουλεύσαντο καὶ μετ' ἐκείνους; ἐπιθυμοῦσι δὲ κἀκεῖνο ἀνελεῖν. εἰς τοῦτο γὰρ ἀγρυπνοῦσι, καὶ νομίζουσιν ἀδικεῖσθαι ἐὰν βλέπωσι σωζομένους, οὓς οὐκ ἐβούλοντο ζῆν. Τίς τοίνυν οὐ συνορᾷ τὴν πανουργίαν αὐτῶν; τίνι τοῦτο κατάδηλον οὐκ ἔστιν ὅτι μὴ δι' ἀρετὴν ὀνειδίζουσι δειλίαν· ἀλλ' αἵματι διψῶντες, ὥσπερ σαγήναις χρῶνται ταῖς ἰδίαις κακοτεχνίαις; νομίζοντες ἐν ταύταις συλλαμβάνεσθαι, οὓς ἐὰν ζητῶσιν ἀναιρῆσαι. τοιούτους γὰρ αὐτοὺς αἱ πράξεις ἔδειξαν· καὶ ἤλεγξαν τὸν τρόπον αὐτῶν. θηρίων μὲν ἀγριώτερον, βαβυλωνίων δὲ ὠμότερον. καὶ εἰ καὶ αὐτάρκης αὐτῶν ἐκ τούτων ἐστὶν ὁ ἱκανὸς ἔλεγχος, ὅμως ἐπειδὴ κατὰ τὸν πατέρα ἑαυτῶν τὸν διάβολον ἁπαλοῖς τισι λογαρίοις σχηματίζονται, ὥστε δειλίαν ἐγκαλεῖν, δειλότεροι λαγῶν ὄντες αὐτοί, φέρε καὶ τὰ ἐκ τῶν θείων γραφῶν περὶ τούτων γεγραμμένα θεωρήσωμεν. δειχθήσονται γὰρ οὐδὲν ἧττον, καὶ πρὸς ταύτας μὲν μαχόμενοι, τῶν δὲ ἁγίων τὰς ἀρετὰς διαβάλλοντες. εἰ γὰρ λοιδοροῦσι τοὺς κρυπτομένους ἀπὸ τῶν ζητούντων ἀνελεῖν, καὶ διαβάλλουσι τοὺς φεύγοντας ἀπὸ τῶν διωκόντων, τί ποιήσουσιν ὁρῶντες, τὸν μὲν ἰακὼβ φεύγοντα τὸν ἀδελφὸν ἡσαῦ. τὸν δὲ μωσῆν εἰς μαδιὰμ ἀναχωροῦντα διὰ τὸν φόβον τοῦ φαραώ; τί δὲ τοιαῦτα φλυαροῦντες, ἀπολογήσονται τῷ δαβίδ, φεύγοντι τὸν σαοὺλ ἀπὸ τῆς οἰκίας, ὅτι ἀπέστειλεν αὐτὸν ἀναιρεθῆναι· καὶ κρυπτομένῳ μὲν ἑαυτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ. ἀλλοιοῦντι δὲ πρόσωπον ἑαυτοῦ, ἕως ἂν παρέλθῃ τὸν ἀβιμέλεχ, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἐκκλίνῃ; τί δ' ἂν εἴποιεν οἱ πάντα λέγοντες εὐχερῶς, βλέποντες τὸν μέγαν ἠλίαν, ἐπικαλούμενον μὲν τὸν θεὸν καὶ νεκρὸν ἐγείραντα, κρυπτόμενον δὲ διὰ τὸν ἀχαάβ. καὶ φεύγοντα διὰ τὰς ἀπειλὰς τῆς ἰεζάβελ; ὅτε γὰρ ζητούμενοι καὶ οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν, ἐκρύπτοντο λανθάνοντες ἐν τοῖς σπηλαίοις διὰ τοῦ ἀβδιού. ἢ τούτοις μὲν ὡς παλαιοῖς οὐκ ἐνέτυχεν. τῶν δὲ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, οὐδὲ μίαν μνείαν ἔχουσι· καὶ γὰρ καὶ οἱ μαθηταὶ διὰ τὸν φόβον τῶν ἰουδαίων, ἀνεχώρουν κρυπτόμενοι, καὶ ὁ παῦλος ἐν δαμασκῷ παρὰ τοῦ ἐθνάρχου ζητούμενος, ἀπὸ τοῦ τείχους ἐν σαργάνῃ κεχάλασται. καὶ ἐξέφυγε τοῦ ζητοῦντος τὰς χεῖρας. τῆς τοίνυν γραφῆς τοιαῦτα λεγούσης περὶ τῶν ἁγίων, ποίαν ἄρα πρόφασιν τῆς ἑαυτῶν προπετείας ἐξευρεῖν δυνήσονται; εἴ τι γὰρ δειλίαν ὀνειδίσωσι κατ' αὐτῶν, μαινομένων τὸ τόλμημα. ἂν δὲ καὶ ὡς παρὰ τὸ βούλημα τοῦ θεοῦ ποιοῦντας αὐτοὺς διαβάλλωσιν, οὐκ εἰδότες εἰσὶ παντελῶς τὰς γραφάς. ἐν μὲν γὰρ τῷ νόμῳ πρόσταξις ἦν ἐκταγῆναι καὶ πόλεις φυγαδευτηρίων.

ὑπὲρ

ὑπὲρ τοῦ τοὺς ζητουμένους εἰς θάνατον ὅπως δήποτε, δύνασθαι διασώζεσθαι. ἐπὶ δὲ συντελείᾳ τῶν αἰώνων παραγενόμενος αὐτὸς ὁ τῷ Μωσεῖ λαλήσας λόγος τοῦ πατρὸς, πάλιν
» ἐντολὴν ταύτην δίδωσι, λέγων· ὅταν δὲ διώκω-
» σιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἑ-
» τέραν. καὶ μετ' ὀλίγα φησίν. ὅταν οὖν ἴδητε
» τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ Δα-
» νιὴλ τοῦ προφήτου, ἑστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ, ὁ ἀνα-
» γινώσκων νοείτω. τότε οἱ ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, φευγέ-
» τωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη. ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ κα-
» ταβαινέτω ἆραι τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, καὶ ὁ ἐν τῷ ἀ-
» γρῷ, μὴ ἐπιστρεψάτω ὀπίσω ἆραι τὰ ἱμάτια
αὐτοῦ. ταῦτα γὰρ εἰδότες οἱ ἅγιοι, τοιαύτην εἶχον τὴν τῆς πολιτείας ἀγωγήν. ἃ γὰρ νῦν προσέταξεν ὁ κύριος, ταῦτα καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἐν τοῖς ἁγίοις ἐλάλει. καὶ ἔστιν οὗτος ὅρος ἀνθρώποις εἰς τελειότητα φέρων, ὅ,τι ἂν ὁ θεὸς προστάξῃ, τοῦτο ποιεῖν. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ λόγος δι' ἡμᾶς γενόμενος ἄνθρωπος, κατηξίωσε ζητούμενος, ὡς ἡμεῖς, κρυβῆναι. καὶ πάλιν διωκόμενος, φεύγειν καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἐκκλίναι. ἔπρεπε γὰρ αὐτὸν ὡς ἐκ τοῦ πεινῆν καὶ διψῆν καὶ τοῦ παθεῖν, οὕτως καὶ ἐκ τοῦ κρύπτεσθαι καὶ φεύγειν δεικνύειν αὐτὸν φοροῦντα σάρκα καὶ γενόμενον ἄνθρωπον. ἐξ ἀρχῆς μὲν γὰρ ἅμα τῷ γενέσθαι ἄνθρωπος ὅτε παιδίον ἦν, αὐτὸς διὰ τοῦ ἀγγέλου ἐνετείλατο τῷ ἰωσήφ. ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ. καὶ φεῦγε εἰς αἴγυπτον. μέλλει γὰρ ἡρώδης ζητεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. καὶ ἀποθανόντος δὲ ἡρώδου, φαίνεται δι' ἀρχέλαον τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀναχωρῶν εἰς τὴν ναζαρέτ, ὅτε δὲ λοιπὸν καὶ θεὸν ἑαυτὸν ἐδείκνυε, καὶ τὴν ξηρὰν χεῖρα πεποίηκεν ὑγιῆ, οἱ μὲν φαρισαῖοι ἐξελθόντες, συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν. ὁ δὲ ἰησοῦς γνοὺς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. καὶ γὰρ καὶ ὅτε τὸν λάζαρον ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἀπ'
» ἐκείνης φησὶ τῆς ἡμέρας ἐβουλεύσαντο ἵνα ἀποκτεί-
» νωσιν αὐτόν. ὁ οὖν ἰησοῦς οὐκέτι παῤῥησίᾳ περιε-
πάτει ἐν τοῖς ἰουδαίοις. ἀλλ' ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου. εἶτα λέγοντος τοῦ σωτῆρος
» πρὶν ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγώ εἰμι, οἱ μὲν ἰουδαῖοι ἦραν λίθους ἵνα βάλωσιν ἐπ' αὐτόν. ὁ δὲ ἰησοῦς ἐκρύβη καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ. καὶ διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν, ἐπορεύετο, καὶ παρῆγεν οὕτως. ἆρα ταῦτα βλέποντες μᾶλλον δὲ κἂν ἀκούοντες ἐπειδὴ μὴ βλέπουσι, πῶς κατὰ τὸ γεγραμμένον οὐ θέλουσι γενέσθαι πυρίκαυστοι, ὅτι ἐναντία ὧν ὁ κύριος ποιεῖ καὶ διδάσκει βούλονται καὶ φθέγγονται; καὶ γὰρ ὅτι ἰωάννης μεμαρτύρηκε καὶ οἱ μαθηταὶ τὸ σῶμα ἔθαψαν, ἀκούσας ὁ ἰησοῦς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν. ὁ μὲν οὖν κύριος ἐποίει ταῦτα. καὶ οὕτως ἐδίδασκεν. εἴθε δὲ οὗτοι κἂν οὕτως αἰσχυνθῶσι, καὶ μέχρι τῶν ἀνθρώπων στήσωσιν ἑαυτῶν τὴν προπέτειαν· καὶ μὴ πλέον μανέντες ἐγκαλέσωσι καὶ τῷ σωτῆρι δειλίαν, ἅπαξ κατ' αὐτοῦ βλασφημεῖν μελετήσαντες. ἀλλ' οὔτε μαινομένων αὐτῶν τις ἀνέξεται, μᾶλλον δὲ καὶ τὰ εὐαγγέλια μὴ νοοῦντες ἐλεγχθήσονται. ἔστι γὰρ

pro iis qui ad cædem quærebantur, vt aliquo modo persecutorem euaderent. In consummatione porro seculorum, quum aduenisset illud ipsum Verbum Patris, quod Mosi antea locutum fuerat, rursus præceptum fugiendi condidit, *Quum vos* (inquiens) *persecuti fuerint in ciuitate ista, fugite in aliam*, paulóque post subiicit, *Quum videritis illam abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielem Prophetam, consistentem in loco sancto, qui legit, intelligat, tum qui in Iudæa sunt, fugiant* A *ad montes: & qui in tecto est, ne descendat, vt aliquid tollat ex ædibus suis: & qui in agro est, ne retrorsum se conuertat ad vestimenta*. Hoc, quum scirent sancti, ad eam normam vitam suam temperauerũt. Quæ autem in præsentiarum præcipit Dominus, ea quoq; ante suam in carne conuersationem locutus est, in Sanctis & hoc genus formæ institutique hominibus perfectitudinem conciliat. Nam quod Deus iniunxerit, faciendum est. Ideoque & ipsum verbum propter nos homo factum voluit, quemadmodum & nos, quum quæreretur B & quum persecutionem pateretur, fugere & insidias declinare. Decebat enim, eum, vt esuriendo, sitiendo, patiẽdo, ita quoque ipsa ratione fugiendi, ostendere se carnem gestare, & hominem factum esse: Simul enim vt natus erat, atque etiam dum puer esset, per Angelum Iosepho mãdauit, vt excitatus puerum assumeret, & matrem eius, futurum enim esse vt quæreret Herodes animam pueri: Idem mortuo postmodum Herode, metuens Archelaum in Nazaret secedit, deinde etiã tuum, C quum sanata arida manu, se Deum ostendebat, consiliumque sui occidendi à Iudæis iniretur, non ignarus insidiarum, ex iis locis recessit. Siquidem ex quo Lazarum è mortuis excitasset, ab illa deinceps hora (vt refert Euangelium) *consilium inierant, vt eum occiderent, quapropter Iesus non palam obambulabat inter Iudæos, sed abiit ad locum vicinum deserto:* Ac deinde quum dixisset Saluator *Antequam Abraham fieret, ego sum*. Iudæis tollentibus lapides, vt in eum mitterent, ipse abscondit se, & D exiuit de templo, & transiens per medium eorum, euasit. Num quum ista videant, vel potius audiant (nihil enim vident) qui (quæso) non quemadmodum scriptum est, æstuet incendiis, dum contraria iis quę Deus fecit & docuit, & volunt & loquũtur. Iesus enim in martyrio Ioannis, corpore illius à discipulis humato, re audita, nauigio se inde in desertum abduxit. Dominus igitur quemadmodum fecit, ita & docuit. Iam vereor, ne isti, non intra E conuitia hominum, suam exprobrandi libidinem sistant, sed vlterius insania sua euecti, etiam Domino Deo timiditatem obiiciant. Sed quis eos sic insanientes ferat? melius est, vt de ignoratione Euangelii male audiant. Sed

Sed enim causa istiusmodi recessionis & fugæ, quam Euangelistæ in Saluatore commemorant, proba & vera est: & consentaneum est, vt eam quoque in fuga sanctorum versatam fuisse arbitremur. Quæ enim humanitus de Saluatore scripta sunt, ea par est ad commune genus hominum referri. Nam & ille nostrum corpus gestauit, & humanam imbecillitatem ostendit. Causa autem quam Ioannes scripsit, talis erat: *Quærebant eũ comprehendere, nec tamen quisquam in eum manus intulit, eò quòd nondum eius hora venisset*, quippe qui & antequam illa veniret, matri suæ dixerit, nondum suam horam venisse. Dixit idem & fratribus suis, mea hora nondum adest. Cæterum cum iam tempus venisset, ita allocutus est suos discipulos, *Dormite iam & requiescite, Ecce venit hora & filius hominis traditur in manus peccatorum.* Ille enim, quatenus Deus & Verbum Patris, nulli tempori addictus erat, quum sit ipse temporum opifex, postmodum homo factus, hoc genere sermonum vsus est, ostenditque vnicuique mortalium tempus dimensum esse, nec tempus istud fortuito casu, vt nonnulli Ethnicorum fabulantur, sed prout ipse conditor Pater voluit, vnicuique definitum esse. Id enim scriptum est, & apud omnes constat, tametsi ignotum habeatur, & lateat omnes mortales, quomodo, aut quãtum vnicuiq; temporis admensum est, sed tamen quisque certum habet, vt veris, æstatis, autumni, & hyemis sunt certa tempora, ita quoque, vt scriptum est, tempus viuendi moriendique esse. Ideóque ætas quæ sub Noe fuit, mutilata est & quasi tempore omnium completo, contracti sunt. Ezechiæ æque additi sunt quindecim anni: Deus quoque legitimis suis cultoribus numerum ipsorum dierum se adimpleturum esse pollicetur. Abraham quidem plenus dierum moritur. Dauid vero deprecatur, *Ne me reuoces in dimidio dierum meorum.* Et vnus ex amicis Iob, Eliphas nomine, id probè cognitum habens, ita locutus est, *Veniens autem in sepulchrum vt seges matura, suo tempore demessa, & vt manipulus areæ in tempore collectus.* Et Salomon hunc sermonem obsignans, ita ait, *Tollentur immaturæ animæ impiorum*, quapropter in Ecclesiaste admonet, dicens: *Ne impius sis valde, & ne sis durus, & ne tu moriaris in tempore non tuo.* Vt igitur ad istum modum conscripta ratio ex se declarat, Sanctos cognoscere vnicuique mortalium esse tempus mensuratum, ita eos quoque ignorare ostendit terminos sui temporis, quum Dauid ita loquatur, *Paucitatem dierum annuncia mihi*: non enim id sciebat, quod discere volebat. Ideóque diues ille longiorem vitam sperans, audiuit, *Stulte, in hac nocte à te tuam animam repetent, & quæ præparasti, cuius erunt?* Ecclesiastes porro fiducia Spiritus sancti, id ipsum diserte exprimit his verbis, *Et non nouit homo tempus suum.* Ideo q; Patriarcha Isaac dicebat filio suo Esau. *Ecce*

ἔστι γὰρ ἡ πρόφασις τῆς τοιαύτης ἀναχωρήσεως καὶ φυγῆς εὔλογος καὶ ἀληθής, ἣν ἐπὶ τοῦ σωτῆρος κειμένην οἱ εὐαγγελισταὶ ἀπομνημονεύουσιν. δεῖ δὲ ἡμᾶς ἐκ τούτου, καὶ ἐπὶ πάντων ἁγίων τὴν αὐτὴν λογίζεσθαι. ἃ γὰρ περὶ τοῦ σωτῆρος ἀνθρωπίνως γέγραπται, ταῦτα τῷ κοινῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀναφέρεσθαι προσήκει· τὸ γὰρ ἡμῶν ἐκεῖνος ἐφόρεσε σῶμα καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἐνεδείκνυτο. ἣν ὁ ἰωάννης ἔγραψεν οὕτως, ἐζήτουν αὐτὸν

A πιάσαι καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὴν χεῖρα. ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ. καὶ γὰρ καὶ πρὸ ταύτην ἐλθεῖν, ἔλεγεν αὐτὸς τῇ μὲν μητρὶ, οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου. τοῖς δὲ χρηματίσασιν ἀδελφοῖς αὐτοῦ, ὁ ἐμὸς καιρὸς οὔπω πάρεστι. πάλιν τε ἐλθόντος τοῦ καιροῦ, ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς, καθεύδετε τὸ λοιπὸν ἀναπαύεσθε. ἰδοὺ γὰρ ἦλθεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν. ὡς μὲν οὖν θεὸς καὶ λόγος ὢν τοῦ πατρὸς, καιρὸν οὐκ εἶχεν, αὐτὸς γὰρ τῶν καιρῶν ἐστι δημιουργός, ἄνθρωπος

B δὲ γενόμενος καὶ τοῦτο λέγων, δείκνυσιν ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων χρόνον εἶναι μεμετρημένον. καὶ χρόνον οὐ τὸν κατὰ τύχην, ὥς τινες τῶν ἑλλήνων νομίζοντες, μυθολογοῦσιν· ἀλλ' ὃν αὐτὸς δημιουργὸς ὤν, ὡς ἠθέλησεν ὁ πατὴρ, ὥρισεν ἑκάστῳ. καὶ τοῦτο γέγραπται, καὶ πᾶσι γέγονε φανερόν. εἰ γὰρ κέκρυπται καὶ λανθάνει πάντας ἀνθρώπους τὸ, πῶς· καὶ τὸ πόσον ἑκάστῳ μεμέτρηται, ἀλλ' ὅμως πως ὁστισοῦν οἶδεν ὡς ἔαρος καὶ θέρους, καὶ φθινοπώρου καὶ χειμῶνος, ἐστὶ καιρὸς, οὕτως κατὰ τὸ γεγραμμένον, καιρὸς τοῦ ἀπο-

C θανεῖν καὶ καιρὸς τοῦ ζῆν ἐστι. διὰ τοῦτο τῆς μὲν κατὰ νῶε γενεᾶς ὁ χρόνος ἀπετμήθη. καὶ ὡς τοῦ καιροῦ πάντων παρόντος, συνεστάλη τὰ ἔτη. καὶ τῷ ἐζεκίᾳ προσετέθησαν ἔτη δέκα καὶ πέντε. τοῦ δὲ θεοῦ ἐπαγγελλομένου τοῖς γνησίως αὐτῷ λατρεύουσιν. ὅτι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν σου ἀναπληρώσω, ὁ μὲν ἀβραὰμ πλήρης ἡμερῶν ἀποθνήσκει. ὁ δὲ δαβὶδ παρεκάλει λέγων. μὴ ἀναγάγῃς με ἐν ἡμίσει ἡμερῶν μου. καὶ ὁ μὲν εἷς τῶν φίλων τοῦ ἰὼβ ἐλιφὰζ, τοῦτο καλῶς εἰδὼς, ἔλεγεν. ἐλεύσῃ δὲ ἐν τάφῳ,

D ὥσπερ σῖτος ὥριμος κατὰ καιρὸν θεριζόμενος. ἢ ὥσπερ θημωνία ἅλωνος καθ' ὥραν συγκομισθεῖσα. ὁ δὲ σολομὼν ἐπισφραγίζων τούτου τὴν φωνὴν, φησίν· ἀφαιροῦνται ἄωροι ψυχαὶ παρανόμων. διὸ παραινεῖ ἐν τῷ ἐκκλησιαστῇ λέγων. μὴ ἀσεβήσῃς πολὺ, καὶ μὴ γίνου σκληρὸς, ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν οὐ καιρῷ σου. ὥσπερ δὲ ταῦτα γέγραπται δείκνυσιν ὁ λόγος, τοὺς ἁγίους εἰδέναι χρόνον ἑκάστῳ, μεμετρημένον. τοῦ δὲ μηδένα γινώσκειν τὸ τέλος τοῦ χρόνου, γνώρισμα τὸ λέγειν τὸν δα-

E βὶδ, τὴν ὀλιγότητα τῶν ἡμερῶν μου ἀνάγγειλόν μοι. ὃ γὰρ οὐκ ἠπίστατο, τοῦτο μαθεῖν ἠξίου. διὰ τοῦτο γοῦν ὁ πλούσιος, νομίζων ἔτι πολὺν ζήσεσθαι χρόνον, ἤκουσεν, ἄφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ ζητοῦσί σου τὴν ψυχήν. ἃ δὲ ἡτοίμασας, τίνι ἔσται; ὁ δὲ ἐκκλησιαστὴς ἀποφαίνεται θαρρῶν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ καὶ φησίν, καί γε οὐκ ἔγνω ἄνθρωπος τὸν καιρὸν αὐτοῦ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ πατριάρχης ἰσαὰκ ἔλεγε τῷ υἱῷ αὐτοῦ· ἠσαῦ ἰδοὺ ἐγὼ

ἰδοὺ ἐγὼ γεγήρακα καὶ οὐ γινώσκω τὴν ἡμέραν τῆς τελευτῆς μου. ὁ μὲν οὖν κύριος καίτοι θεὸς ὢν καὶ λόγος τοῦ πατρὸς, καὶ εἰδὼς τὸν μετρηθέντα τοῖς πᾶσι δι' αὐτοῦ καιρὸν, καὶ γινώσκων ὃν αὐτὸς ὥρισε καὶ τῷ ἰδίῳ σώματι χρόνον εἰς τὸ παθεῖν· ἐπειδὴ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος γέγονε, μὲν πρὸ τοῦ τὸν χρόνον ἐλθεῖν ἡμέρας, καὶ αὐτὸς ὡς ἡμεῖς ἐκρύπτετο ζητούμενος, διωκόμενός τε ἔφυγε, καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐκκλίνων οὕτως διήρχετο καὶ διὰ μέσου αὐτῶν ἐπορεύετο· ὅτε δὲ καὶ τὸν ὁρισθέντα παρ' αὐτοῦ καιρὸν ἤγαγεν αὐτὸς, ἐν ᾧ παθεῖν σωματικῶς ὑπὲρ πάντων ἤθελε, τοῦτον μὲν προσφωνεῖ τῷ πατρὶ λέγων, πάτερ ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν υἱόν, οὐκ ἔτι δὲ λοιπὸν τοὺς ζητοῦντας ἐκρύπτετο· ἀλλ' εἱστήκει θέλων κρατηθῆναι ὑπ' αὐτῶν· εἶπε γάρ φησι τοῖς ἐλθοῦσι πρὸς αὐτὸν, τίνα ζητεῖτε; τῶν δὲ ἀποκριναμένων, ἰησοῦν τὸν ναζωραῖον, ἔλεγεν αὐτοῖς, ἐγώ εἰμι ὃν ζητεῖτε, καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ καὶ δεύτερον πεποίηκε, καὶ οὕτως λοιπὸν ἀπήγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν πιλάτον· οὔτε δὲ πρὸ τοῦ τὸν χρόνον ἐλθεῖν, ἠφίει ἑαυτὸν κρατεῖσθαι, οὔτε τοῦ καιροῦ παρόντος ἐκρύπτετο· ἀλλὰ καὶ ἔκδοτον ἑαυτὸν ἐδίδου τοῖς ἐπιβουλεύουσιν, ἵνα δείξῃ πᾶσι, τῆς ἄνωθεν κρίσεως ἠρτῆσθαι τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον τῶν ἀνθρώπων. καὶ ἄνευ τοῦ πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐδὲ θρὶξ ἀνθρώπου δύναται λευκὴ ἢ μέλαινα γενέσθαι. οὐδὲ στρουθίον εἰς παγίδα ἐμπεσεῖν ποτε. ὁ μὲν οὖν κύριος οὕτως ἑαυτὸν προσήγαγεν ὑπὲρ πάντων ὡς προείρηται. οἱ δὲ ἅγιοι καὶ τοῦτον τὸν τύπον παρὰ τοῦ σωτῆρος μαθόντες, παρ' αὐτοῦ γὰρ καὶ πρὸ τούτου καὶ ἀεὶ πάντες ἐδιδάσκοντο, πρὸς μὲν τοὺς διώκοντας ἀγωνιζόμενοι νομίμως, ἔφευγον, καὶ ζητούμενοι παρ' αὐτῶν ἐκρύπτοντο. ἀγνοοῦντες δὲ ὡς ἄνθρωποι τοῦ ὁρισθέντος αὐτοῖς παρὰ τῆς προνοίας χρόνου τὸ τέλος, οὐκ ἐβούλοντο παρέχειν ἁπλῶς ἑαυτοὺς ἐκδότους τοῖς ἐπιβουλεύουσιν. εἰδότες δὲ πάλιν τὸ γεγραμμένον, ὅτι ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ θεοῦ εἰσιν οἱ κλῆροι τῶν ἀνθρώπων, καὶ κύριος θανατοῖ, καὶ κύριος ζωοποιεῖ, μᾶλλον ἕως τέλους ὑπέμενον· ὡς εἴρηκεν ὁ ἀπόστολος, περιερχόμενοι ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, κακουχούμενοι, ἐπὶ ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ἐν σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς κρυπτόμενοι, ἕως ἂν ἢ ὁ ὡρισμένος τοῦ θανάτου χρόνος ἔλθῃ, ἢ ὁ τὸν χρόνον ὁρίσας θεὸς λαλήσῃ πρὸς αὐτοὺς καὶ παύσῃ τοὺς ἐπιβουλεύοντας, ἢ δηλονότι παραδῷ τοὺς διωκομένους τοῖς διώκουσιν, ὡς ἂν αὐτῷ δόξῃ καλῶς ἔχειν. καὶ τοῦτο περὶ πάντων ἀπὸ τοῦ δαβὶδ ἔστι μαθεῖν καλῶς. ὅτε γὰρ κατὰ τοῦ σαοὺλ παρώξυνεν αὐτὸν ἰωὰβ, ἔλεγεν αὐτοῖς, ἐὰν μὴ ὁ κύριος αὐτὸν παύσῃ, ἢ ἔλθῃ ἡ ἡμέρα τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἢ καταβῇ εἰς πόλεμον καὶ προστεθῇ εἰς τοὺς ὑπεναντίους, οὐ μὴ ἐπίσω χεῖρά μου ἐπὶ χριστὸν κυρίου. εἰ δέ ποτε καὶ φεύγοντες προσῄρχοντο τοῖς ζητοῦσιν, οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς ἐπράττετο. τοῦ γὰρ πνεύματος λαλοῦντος αὐτοῖς, οὕτως ἀπηντῶν ἐκείνοις θεοφιλεῖς τυγχάνοντες. καὶ οὕτω πάλιν τὴν ἑαυτῶν ὑπακοὴν καὶ προθυμίαν ἐπιδεικνύμενοι.

Ecce consenui, & ignoro diem finis mei. Quin & Dominus & Verbum patris sciens quos cuique annos admensus esset, neque ignorans quod tempus ad patiendum suo corpori præfiniuisset, vbi propter nos homo factus esset, cæteris diebus qui hoc tempus antecedebant, nostro more, quum quæreretur, sese occultabat, & quum eum persequerentur, effugiebat, insidiasque deuitans, per medios illos transibat. Quum autem tempus à se definitum ipse

A sibi adduxisset, in quo corporaliter pro hominibus pati volebat, tum allocutus est his verbis Patrem, *Pater, venit hora, glorifica tuum Filium:* nec iam inde se quærentibus subduxit, sed volens comprehendi, substitit ac remansit, atque ita eis, qui aduersus se tendebant, locutus est, *Quem quæritis?* illisque respondentibus Iesum Nazarenum, dixit eisdem, *Ego sum, quem quæritis:* neque semel duntaxat, sed & secundo id fecit: atque ita postmodum eum adduxerunt ad Pilatum.

B Neque ante tempus permisit se capi, neque quum tempus adesset, sese occultabat, sed seipsum obtulit insidiatoribus, vt omnibus manifestum faceret, à superno iudicio pendere vitam & mortem hominum, & absque Patre nostro, qui est in cœlis, ne capillum quidem hominis posse aut album, aut nigrum fieri: aut passerculum vnquam in laqueum cadere. Dominus igitur vltro seipsum pro omnibus, sicuti scriptum est, obtulit. Sancti vero pro formula accepta, vtpote à Domino eruditi, & priscis olim &

C sequentibus temporibus in certamine, quod illis erat cum persequutoribus, & fuga se instantibus eripiebant, & quærentibus sese, per latebras subducebant, quippe qui vt homines ignari erant temporis sibi à diuina prouidētia constituti, ac proinde minime sese insidiatoribus ingerebant, quum nō ignorarent id quod scriptum est, In manibus Dei esse sortes hominum, & Dominum occidere & viuificare, atque ideo vsque ad decursum sui temporis expectare maluerunt, oberrantes interim (vt Apostolus dixit) in melotis & rhenonibus per solitudinem, defraudati

D afflictique, & in speluncis in foraminibusque terræ latitantes, donec aut mortis definitum tempus superueniret, aut quoadusque definitor temporis Deus, ipsis hoc ipsum indicaret, vel persecutores inhibens, vel persecutoribus eos tradens, prout illi opportunius videbatur. Rem ita esse maxime in Dauide cognoscas, qui cum ab Ioab in Saulem irritaretur, ita respondit: *Viuit Dominus, nisi Dominus eum castigauerit, aut venerit dies mortis eius, aut descenderit in prælium, & deficiat sub hostibus: non inferam*

E *manum in Christum Domini.* Quod si aliquando inter fugiendum conuerso itinere se in aduersarios intulere, non temere hoc ab illis neque inconsultè factum est. Admoniti enim à Spiritu sese persecutoribus obuios ferebant, etiam tum quoque suum obsequium promptitudinemque declaraturi. Qualis

Qualis erat Elias à Spiritu hoc audiens, & apparens coram Achab, qualis item Michæas Propheta ad Achab accedēs, qualis & ille Propheta, qui prouocatione vsus est ad aram Samariæ, & pudefecit Roboam, qualis & Paulus, quum prouocaret ad Cæsarem. Non enim præ timore operam fugæ præbuit, absit, quin potius fugam habebat pro palæstra & meditatione aduersus mortem. Duo hæc pariter obseruabant, & quidem consulto, ne sese periculis obiicerent, neque cum crimine ignauiæ, quasi ignaui timidique, exilij ærumnas, morte grauiores exhorrerēt. Qui enim moritur, quiescit à miseriis: qui autem in fugam se dat, quum in horas inimicorum adortus exspectet, mortem longe leuiorem quàm fugam existimat. Quapropter qui in fuga moritur, non inglorius moritur: nam & hi quoque adoream martyrij consequūtur. Ac proinde Iob magnus est habitus, quòd viuus tot & tantas ærumnas tolerauit, quarum nullum omnino sensum percepisset, si mortem sibi consciuisset. Quocirca & ipsi beati Patres istiusmodi viuendi disciplina vsi sunt, & in persecutione non timuerunt, & robur animi sui ostenderunt, quum ita se in tam angustis & tenebricosis locis recluderent, duriterque & laboriose viuerent, neque è diuerso quum dies mortis aderat, fugæ sese mandauerunt. Siquidem illis curæ fuit neque præsentiam eius temporis reformidare, neque decretum à prouidentia terminum ante capere, aut dispensationi diuinæ repugnare, ad quam se reseruari certi erant, temere agendo, ipsi sibi periculi authores redderētur. Sic enim scriptum est, eum qui præceps est labris, sibi ipsum causam ruinæ esse. Tanto robore fortitudinis instructi erāt, vt nemo ne vulgaris quidem homo de ea re dubitauerit. Siquidem Patriarcha Iacob, qui antea Esau fugiebat, idem vbi mortem præsentem videbat, minime expauit, quin eo potissimum tēpore singulis Patriarchis pro cuiusque meritis, omina, benedictionesq; irrogauit. Magnus itidem Moses ille, qui se antea Pharaoni occuluit, & ad Madianitas abiit, acceptis Dei mandatis sine metu in Ægyptū rediit. Idem quum rursus iussum sibi esset, *Ascende in montem Abar, & morere*, non per metum inde remansit, sed libenter eò contendit. Dauid quoque qui prius Saulem fugerat, non expauit antesignanus esse in belli periculis pro populo subeundis. Quin quum opinionem de morte & fuga audiuisset, cum liceret illi & fugere & viuere, mortem præoptauit. Sapiens itidem & magnus ille Elias, qui dum Iesabelem latuerat, non extimuit, quum illi à Domino iniunctum esset, vt occurreret Achabi, & Osian redargueret. Petrus quoque, qui ob metum Iudæorum in latebris se habuit, & Paulus apostolus in sporta demissus, & ita fugiens, quum audissent oportere se Romæ martyrium subire, non abiecerunt eam profectionem, sed potius cum gaudio abierunt,

οἷος ἦν ἠλίας, ἀκούων παρὰ τοῦ πνεύματος, καὶ φαινόμενος τῷ ἀχαάβ. μιχαίας τε ὁ προφήτης ἐρχόμενος πρὸς αὐτὸν τὸν ἀχαάβ. καὶ ὁ ἐπικαλεσάμενος προφήτης ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τῆς σαμαρείας, καὶ ἐντρέπων τὸν ῥοβοάμ. καὶ παῦλος ἐπικαλούμενος καίσαρα. οὐ γὰρ δὴ διὰ δειλίαν ἔφευγον. μὴ γένοιτο. μᾶλλον γὰρ τὴν φυγὴν εἶχον ἀγῶνα καὶ μελέτην κατὰ τοῦ θανάτου. ἀλλὰ δύο ταῦτ' ἐφύλαττον καὶ ἐβουλεύοντο καλῶς, ὅτι μήτε ἑαυτοὺς ἁ-
A πλῶς προσῆγον, τοῦτο γάρ ἐστιν ἑαυτὸν ἀποκτεῖναι, ὑπεύθυνόν τε θανάτου γενέσθαι, καὶ ἀντιπρᾶξαι τῷ θεῷ λέγοντι, ἃ ὁ θεὸς ἔζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω· μήτε μέμψιν ὀλιγωρίας ἤθελον ὑπομένειν, ὡς ἀπονήσαντες πρὸς τὰς ἐν φυγῇ θλίψεις, μείζονα καὶ δεινότερον πόνον ἐχούσας τοῦ θανάτου. ὁ μὲν γὰρ ἀποθανὼν, πέπαυται τοῦ πονεῖν. ὁ δὲ φεύγων, προσδοκῶν καθημέραν τὰς παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐφόδους, κουφότερον ἡγεῖται τὸν θάνατον. ὥστε καὶ τοὺς ἐν τῇ φυγῇ τελειωθέντας, μὴ ἀκλεῶς ἀποθνή-
B σκειν. ἀλλ' ἔχειν καὶ αὐτοὺς τοῦ μαρτυρίου τὸ καύχημα. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ἰὼβ ἐν ἀνδρείᾳ μέγας ἐγνώσθη. ἐπειδὴ ζῶν τοσούτους καὶ τηλικούτους ὑπέμεινε πόνους, ὧν οὐδὲ μίαν αἴσθησιν ἐλάμβανεν, εἰ τελευτήσας ἦν. διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ οἱ μακάριοι πατέρες, τοιαύτην εἶχον τῆς πολιτείας τὴν ἀγωγήν. διωκόμενοι μὲν γὰρ οὐκ ἐδειλίων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐδείκνυον ἑαυτῶν τὴν τῆς ψυχῆς ἀνδρείαν. οὕτως ἐν πονηροῖς καὶ σκοτεινοῖς τόποις σαυτοὺς κατακλείοντες, καὶ ἀσκληρῶς ἑαυτοὺς ἄγοντες, παρόντα δὲ πά-
C λιν τοῦ θανάτου τὸν καιρὸν οὐ παρῃτοῦντο. ἔμελε γὰρ αὐτοῖς. μήτε τοῦτον παρόντα πτήσσειν, μήτε τὴν ὡρισμένην παρὰ τῆς προνοίας κλῆσιν προλαμβάνειν, μήτ' αὖ πρὸς τὴν οἰκονομίαν αὐτῆς ἀντιπράττειν. εἰς ἣν καὶ φυλαττομένους ἑαυτοὺς ἐγίνωσκον· ἵνα μὴ καὶ προπετῶς πράττοντες, ἑαυτοῖς αἴτιοι τοῦ φόβου γένωνται. οὕτω γὰρ καὶ γέγραπται. ὁ προπετὴς χείλεσι, πτόησιν ἑαυτῷ. ἀμέλει τοσοῦτον ἦσαν παρεσκευασμένοι πρὸς τὴν τῆς ἀνδρείας ἀρετὴν, ὡς μὴ δὲ τὸν τυχόντα δύνασθαι διστάσαι περὶ τούτου. ὁ μὲν γὰρ
D πατριάρχης ἰακὼβ φεύγων πρότερον τὸν ἡσαῦ, οὐκ ἐφοβήθη παρόντα τὸν θάνατον. μᾶλλον γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ κατ' ἀξίαν ἕκαστον τῶν πατριαρχῶν ηὐλόγει. ὁ δὲ μέγας μωσῆς κρυπτόμενος πρὸ τούτου τὸν φαραὼ, καὶ δι' αὐτὸν ἀποδημήσας εἰς μαδιάμ, ἀκούσας, ἄπελθε εἰς αἴγυπτον, οὐκ ἐφοβήθη. πάλιν τε προσταχθεὶς ἀνάβηθι εἰς τὸ ὄρος τὸ ἀβαρεὶμ καὶ τελεύτα, οὐ δειλιάσας ἀπέμεινεν, ἀλλὰ ἄσμενος ὥρμησεν εἰς αὐτό· καὶ ὁ μὲν δαβὶδ φεύγων πρότερον τὸν σαοὺλ, οὐκ ἐφοβεῖτο προκιν-
E δυνεύων ἐν τοῖς πολέμοις ὑπὲρ τῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ θανάτου καὶ φυγῆς αἵρεσιν ἀκούσας, ἐξὸν αὐτῷ φεύγειν καὶ ζῆν, μᾶλλον εἵλετο τὸν θάνατον ὁ σοφός. ὁ δὲ μέγας ἠλίας κρυπτόμενος πάλαι τὴν ἰεζαβὲλ, οὐκ ἐδειλίασεν ἀκούσας παρὰ τοῦ πνεύματος ἀπαντῆσαι τῷ ἀχαάβ. καὶ τὸν ὀχοζίαν ἐλέγξαι. πέτρος δὲ ὁ διὰ τὸν φόβον τῶν ἰουδαίων κρυπτόμενος. καὶ παῦλος ὁ ἀπόστολος ἐν σαργάνῃ χαλασθεὶς καὶ φυγὼν, ἀκούσαντες, εἰς ῥώμην δεῖ ὑμᾶς μαρτυρῆσαι, οὐκ ἀνεβάλοντο τὴν ἀποδημίαν. χαίροντες δὲ μᾶλλον ἀπῆλθον.

καὶ ὁ μὲν

καὶ ὁ μὲν ὡς πρὸς τοὺς ἰδίους σπεύδων, ἐγαύνυτο σφαζόμενος, ὁ δὲ καὶ παρόντα τὸν καιρὸν, οὐ κατέπληξεν, ἀλλὰ καὶ ἐκαυχᾶτο λέγων, ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἀναλύσεώς μου ἐφέστηκε. ταῦτα δὲ οὔτε τὴν προτέραν αὐτῶν φυγὴν κατὰ δειλίαν γεγενῆσθαι δείκνυσιν, οὔτε τινὰ τὴν τυχοῦσαν αὐτοῖς πρᾶξιν μαρτυρεῖ, μεγάλην δέ τινα τῆς ἀνδρείας αὐτῶν τὴν ἀρετὴν ἀνακηρύττει. οὐδὲ γὰρ ἀντὶ ῥαθυμίας εἶχον τὴν ἀναχώρησιν, ἀλλὰ καὶ μείζονα τότε τὸν τόνον τῆς ἀσκήσεως ἐπέτεινον, οὐδὲ κατεγινώσκοντο φεύγοντες. οὐδὲ κατηγοροῦντο δειλίας παρὰ τοιούτων, οἷοι νῦν εἰσιν οὗτοι οἱ φιλαίτιοι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐμακαρίζοντο παρὰ τοῦ κυρίου λέγοντος, μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης. ἀλλ' οὐδὲ ἀνωφελὴς αὐτοῖς ὁ τοιοῦτος ἐγίνετο κάματος. ὡς γὰρ χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ δοκιμασθέντας ὡς εἶπεν ἡ σοφία, εὕρισκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς ἀξίους ἑαυτοῦ. καὶ αὐτοὶ τότε μᾶλλον ὡς σπινθῆρες ἀνέλαμπον· σωζόμενοι μὲν ἀπὸ τῶν καταδιωκόντων αὐτοὺς, ῥυσθέντες δὲ ἐκ τῶν ἐπιβούλων, καὶ διατηρούμενοι φυλαχθέντες τοῖς λαοῖς εἰς διδασκαλίαν, ὥστε καὶ τὴν φυγὴν αὐτῶν, καὶ τὸ διαδρᾶναι τῶν ζητούντων τὸν θυμὸν, κατ' οἰκονομίαν τοῦ κυρίου γεγενῆσθαι. τότε γὰρ οὕτως καὶ θεοφιλεῖς ἐγίνοντο, καὶ καλλίστην εἶχον τὴν ἀνδραγαθίας τὴν μαρτυρίαν. ὁ γοῦν πατριάρχης ἰακὼβ φεύγων, πλειόνων ὀπτασιῶν, καὶ τούτων θείων κατηξιοῦτο. καὶ μᾶλλον ἠρεμῶν αὐτὸς, ἔσχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν κύριον· τὸν μὲν λάβαν ἐντρέποντα, τὸν δὲ ἡσαῦ ἐμποδίζοντα, καὶ μετὰ ταῦτα γέγονε τοῦ ἰούδα πατὴρ, ἐξ οὗ κατὰ σάρκα ἀνέτειλεν ὁ κύριος, καὶ τὰς εὐλογίας τοῖς πατριάρχαις διηκόνησε. μωσῆς τε ὁ θεοφιλὴς ὅτε ἔφυγε, τότε καὶ τὴν μεγάλην ὅρασιν εἶδε, καὶ διασωθεὶς ἀπὸ τῶν διωκόντων, προφήτης εἰς αἴγυπτον ἀπεστάλλετο, διάκονός τε τῶν τοσούτων σημείων καὶ τοῦ νόμου γενόμενος, καθηγήσατο τοῦ τοσούτου λαοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ. καὶ ὁ μὲν δαβὶδ διωκόμενος ἐδίδασκεν, ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν. καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν ἐμφανῶς ἥξει, ὁ θεὸς ἡμῶν καὶ οὐ παρασιωπήσεται. καὶ μᾶλλον δὲ ἴσχυε λέγων· ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου ἐπεῖδεν ὁ ὀφθαλμός μου. καὶ πάλιν, ἐπὶ τῷ θεῷ ἤλπισα, οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος; φεύγων τε καὶ ἀποδιδράσκων ἀπὸ προσώπου σαοὺλ εἰς τὸ σπήλαιον, ἔλεγεν. ἐξαπέστειλεν ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἔσωσέ με. ἔδωκεν εἰς ὄνειδος τοὺς καταπατοῦντάς με. ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, καὶ ἐρρύσατο τὴν ψυχήν μου ἐκ μέσου σκύμνων. οὕτω δὲ σωθεὶς κατ' οἰκονομίαν καὶ αὐτὸς, γέγονε μετὰ ταῦτα βασιλεὺς, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ἔσχεν, ἐκ σπέρματος αὐτοῦ, τὸν κύριον ἡμῶν ἀνατεῖλαι. ὁ δὲ μέγας ἠλίας ἀναχωρῶν εἰς τὸ καρμήλιον ὄρος, παρεκαλεῖτο τὸν θεόν. καὶ τοὺς μὲν τῆς βαὰλ προφήτας, τετρακοσίους ὄντας καὶ πλείους, ἀθρόως ἀπήλειψε. τοὺς δὲ πεμφθέντας ἐπ' αὐτὸν δύο πεντηκοντάρχους μετὰ τῶν ἑκατὸν, λέγων, καταβήτω πῦρ ἀπ' οὐρανοῦ, ἐν τούτῳ καὶ τούτοις ἐπετίμησε. τετήρηται δὲ καὶ αὐτὸς, ὥστε τὸν ἐλισσαῖον ἀνθ' ἑαυτοῦ χρῖσαι.

& alter etiam antea quum Iudæos fugeret, ge-
stiebat se mactari, alter vero præsens tẽpus non
exhorruit, sed gloriabatur, dicens: Ego .n.iam
delibor & tẽpus resolutionis meæ instat. Ista
nimirum documenta exhibent, fugã nequa-
quam metu susceptam esse, aut quippiam vul-
gare in ea, sed magnã vim fortitudinis cõtine-
ri. Non.n.(non inquam) per ignauiã molliticẽ-
que animi sese subduxerũt, sed potius vt se ma-
iori vi, intentionéq; exercerent, neq; fugaci-
tatis ob eam rem condẽnabantur, neq; de timi-
A ditate male audiebãt, quemadmodũ fit ab istis
vitilitigatoribus, sed beati à Domino ita dicẽtẽ
prædicabantur, *Beati qui persecutionẽ patiuntur*
propter iustitiã. Neq; iste labor illis sine fructu
erat. Siquidem Deus, vbi eos tãquam murum
in fornace conflatoria probasset (vt inquit Sa-
pientia) se dignos inuenit. Quin ipsi ideo ma-
gis vt scintillę resplendebant seruati è persecu-
toribus, ereptique ex illorum insidiis, vt salui
incolumesque populos erudirent, adeo, vt eo-
rum fuga à persequentibus, subductióq; à fu-
B rore quærentium, cum diuina dispositione de-
stinationeque congrueret, atq; ex ea re & Deo
chari sunt redditi, & pulcherrimum fortitudi-
nis testimonium obtinuerunt. Certe Patriar-
cha Iacob inter fugiendum pluribus visioni-
bus, iisq; diuinis dignus est habitus, & quo ma-
gis desertus destitutusque erat, eo magis Do-
minum pro se habuit, qui & Labanem ad pu-
dorem compulit, & impetum Esau coercuit,
idémq; vt pater Iudæ esset, obtinuit, ex quo Iu-
da secundum carnem progerminatus est Do-
minus, & benedictiones Patriarcharũ dispen-
C sauit. Moses item Deo charus quum in fuga
esset, tum demum vidit illam magnam visio-
nem, ereptusq; à persecutoribus pro prophe-
ta in Ægyptum remissus est, administerq; de-
inde tantorum signorum & legis factus, du-
cem se tanto populo in eremo præbuit. Et Da-
uid cùm à persecutoribus agitaretur, ista edi-
dit, *Eructauit cor meum Verbum bonum*, &,
Deus manifesto veniet, Deus noster, & non reti-
cebit: ac magis inualuit, dicens: Inter inimicos de-
spexit oculus meus, ac rursum: *In Deo speraui, nõ*
timebo quid faciat mihi homo. Fugiens autem &
D decurrens à facie Saul in speluncam, hæc verba
protulit: *Emisit è cælo & saluauit me, dedit in op-*
probriũ conculcantes me. Emisit Deus misericor-
diam suam, & veritatẽ suam, & eripuit animam
meam è medio catulorum: atque ita seruus ex di-
spositione diuina, rex deinde effectus est, &
promissionem Domini ex semine suo oriundi
adeptus est. Magnus item Elias post recessum
in montem Carmelum, Deum inuocauit: Pro-
phetasque Baal, plures simul quàm trecentos
E neci dedit, & igne cælitus euocato, cẽturiones
cum suis centuriis ad se missis cõbussit, quum
diceret, *Descendat ignis de cælo*, ac ratione istis-
que verbis ad vindictam processit, atque ita pe-
riculis ereptus est, vt Helizæũ pro se inũgeret,
& sese

& ſeſe formam exemplumque colendi numinis filiis Prophetarum exhiberet. Quin & beatus Paulus de ſe ſcribens, ita locutus eſt: *Quātas perſecutiones ſuſtinui, & ex omnibus liberauit me Dominus, & liberabit*: atque inde magis inualeſcens, dicit, *Sed in his omnibus ſuperamus. Nihil enim nos ſegregabit a charitate Dei.* Tunc enim vſque ad tertium cælum raptus eſt, & ad paradiſum delatus eſt, vbi audiuit verba ineffabilia, quæ nefas eſt hominem loqui, ideóque referuatus eſt, vt ab Hieroſolymis vſque ad Illyricum, Euangelium impleret. Non igitur culpabilis aut ocioſa Sanctorum fuga. Si enim non declinaſſent perſecutores, quomodo ex ſemine Dauidis ortus eſſet dominus? aut quomodo prædicare potuiſſent ſermonem veritatis, quum id agebatur à perſecutoribus, eóque Sanctos perſequerentur, vt tollerent doctorem veritatis? Eo certe animo Iudæi Apoſtolis prædicandi facultatem interdicebant. Sancti contra, omnia ſuſtinere malebant, vt Euangelium prædicaretur. Vide igitur, num ita decertantes ocioſe habuerunt tempus ſuæ fugæ, aut in perſecutione vtilitatis aliorum obliti fuerunt, imo vt boni verbi diſpenſatores, non veriti ſunt illud omnibus communicare, vt qui & inter fugiendum, Euangelium diuulgarent, doloſque inſidiātium, quibus appetebātur, prædicerent, confirmarentque exhortationibus fidelium mētes, Beatus igitur Paulus, qui hoc experimento didicerat, ita inquit, *Quotquot volunt pie viuere, perſecutionem patiuntur*, ſtatimque quaſi ceromate fugientes inunxit, ita ſubdens, *Per tolerantiam decurrimus propoſitum nobis certamen.* Nam tametſi tribulationes continuæ ſint, illa tamen ipſa tribulatio tolerantiam efficit, tolerantia vero probationem, probatio ſpem, ſpes porro non pudefacit. Propheta autem Eſaias, quum talia in expectatione ſunt, hoc cōſilium dedit, *Vade popule mi, ingredere in penetralia tua, claude oſtium tuū abſcondere paulīſper dū tranſeat ira.* Porro Eccleſiaſtes non ignarus inſidiarum aduerſus pios, ita loquitur: *Si calumniam pauperis, & iudicij & iuſtitiæ deprædationem videris in prouincia, ne tibi ea res ſit admirationi, quoniam excelſus ſuper excelſum ſeruatur, & ſunt adhuc ſublimiores ſupra eos.* Neq; id mirū, habebat enim patrem Dauidem, qui in ſuis perſecutionibus hoc experimētis cognouerat, ac propterea eos, qui affliguntur, his verbis confirmat, *Viriliter agite, & corroboretur cor veſtrum, omnes qui ſperatis in Dominum*: huiuſmodi enim ſuſtinentibus, non homo, ſed Dominus (vt ipſe ait) opitulabitur. *Siquidē Ego*, inquit, *ſuſtinens ſuſtinui dominum, intendit mihi, & audiuit deprecationē meam, & eduxit me de lacu infimo, & ex luto fecis.* Vtilis igitur & nō infructuoſa populis fuga ſanctorum, etiāſi id Arianis nō videatur. Quapropter ſancti (quemadmodum dictum eſt) fugientes, ſeſe occultabant, & per diſpenſationē vt medici in vſus indigentium, reſeruabantur.

καὶ τύπος εἰς ἄσκησιν γίνεσθαι τοῖς υἱοῖς τῶν προφητῶν. παῦλος δὲ μακάριος γράφων· οἵους διωγμοὺς ὑπήνεγκα, καὶ ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ κύριος καὶ ῥύσεται, μᾶλλον ἴσχυε, λέγων, ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν. οὐδὲν γὰρ ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ χριστοῦ. τότε γὰρ καὶ ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἡρπάσθη, καὶ εἰς τὸν παράδεισον ἀπηνέχθη. ἔνθα καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἃ μὴ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. διὰ τοῦτο
A τότε πεφύλακται. ὥστε ἀπὸ ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ ἰλλυρικοῦ, πληρῶσαι τὸ εὐαγγέλιον. οὐ μεμπτέα ἄρα οὐδὲ ἀργὴ τῶν ἁγίων ἡ φυγή. εἰ γὰρ μὴ ἐξέκλινον τοὺς διώκοντας, πῶς ἐγίνετο τὸ ἐκ σπέρματος δαβὶδ ἀνατεῖλαι τὸν κύριον; ἢ τίνες ἔμελλον εὐαγγελίζεσθαι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας; καὶ γὰρ καὶ οἱ διώκοντες, διὰ τοῦτο ἐζήτουν τοὺς ἁγίους, ἵνα μὴ ᾖ ὁ διδάσκων. ὁποῖα ἰουδαῖοι παρήγγελλον τοῖς ἀποστόλοις. ἀλλὰ διὰ τοῦτο πάντα ὑπέμενον, ἵνα τὸ εὐαγγέλιον κηρυχθῇ. ἰδοὺ οὖν καὶ οὕτως ἀ-
B γωνιζόμενοι, οὐκ ἀργὸν εἶχον τὸν τῆς φυγῆς καιρόν. οὐδὲ διωκόμενοι ἐπελανθάνοντο τῆς ἑτέρων ὠφελείας. ἀγαθοῦ δὲ λόγου διάκονοι τυγχάνοντες, οὐκ ἐφθόνουν οὐδὲ ταύτης μεταδιδόναι τοῖς πᾶσιν. ἀλλὰ καὶ φεύγοντες, τὸ εὐαγγέλιον ἐκήρυττον, καὶ προέλεγον μὲν τῶν ἐπιβουλευόντων τὰς πανουργίας, ἠσφαλίζοντο δὲ τοὺς πιστοὺς ταῖς παραινέσεσιν. ὁ μὲν οὖν μακάριος παῦλος, πείρᾳ μαθὼν, προέλεγε μὲν, ὅσοι θέλουσι ζῆν εὐσεβῶς ἐν χριστῷ, διωχθήσονται. ἐπήλειφε δὲ εὐθὺς
C τοὺς φεύγοντας εἰπὼν, δι' ὑπομονῆς τρέχομεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα. κἂν γὰρ αἱ θλίψεις ὦσι συνεχεῖς, ἀλλ' ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται. ἡ δὲ ὑπομονὴ, δοκιμήν. ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα. ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει. ὁ δὲ προφήτης ἡσαΐας προσδοκωμένης τοιαύτης περιστάσεως, ὑπανεμίμνησκε καὶ ἐβόα, βάδιζε λαός μου, εἴσελθε εἰς τὰ ταμιεῖά σου. ἀπόκλεισον τὴν θύραν σου. ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον. ἕως ἂν παρέλθῃ
D ἡ ὀργή. ὁ δὲ ἐκκλησιαστὴς εἰδὼς τὰς κατὰ τῶν θεοσεβῶν ἐπιβουλὰς καὶ λέγων, ἐὰν συκοφαντίαν πένητος, καὶ ἁρπαγὴν κρίματος καὶ δικαιοσύνης ἴδῃς ἐν τῇ χώρᾳ, μὴ θαυμάσῃς ἐν τῷ πράγματι. ὅτι ὑψηλὸς ἐπάνω ὑψηλοῦ φυλάξαι, καὶ ὑψηλοὶ ἐπ' αὐτῆς. καὶ περίσσεια γῆς. εἶχε τὸν πατέρα ἑαυτοῦ τὸν δαβὶδ πατέρα καὶ αὐτὸν μαθόντα τὰ ἐν τοῖς διωγμοῖς, καὶ ἀσφαλιζόμενον τοὺς πάσχοντας ἐν τῷ λέγειν. ἀνδρίζεσθε καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία ὑμῶν,
E πάντες οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ κύριον. τοῖς γὰρ οὕτως ὑπομένουσιν οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλ' αὐτός φησι κύριος βοηθήσει. καὶ ῥύσεται αὐτοὺς ὅτι ἤλπισαν ἐπ' αὐτόν. καὶ γὰρ κἀγὼ ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν κύριον καὶ προσέσχε μοι καὶ εἰσήκουσε τῆς δεήσεώς μου. καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ λάκκου κατωτάτου. καὶ ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος. ὠφέλιμος ἄρα τοῖς λαοῖς καὶ οὐκ ἄκαρπος ἡ φυγὴ τῶν ἁγίων δείκνυται, κἂν τοῖς ἀρειανοῖς μὴ δοκῇ. οὕτω μὲν οὖν οἱ ἅγιοι, καθάπερ εἴρηται, φεύγοντες κατὰ κρυπτόν, καὶ δι' οἰκονομίαν ἐφυλάττοντο ὥσπερ ἰατροὶ τῶν δεομένων χάριν.

τοῖς δὲ

τοῖς δ' ἄλλοις καὶ πᾶσιν ἡμῖν ἁπλῶς τοῖς ἀνθρώποις, νόμος οὗτος, φεύγειν διωκομένους καὶ κρύπτεσθαι ζητουμένους. καὶ μὴ προπετεύεσθαι μὲν ἐν τῷ πειράζειν τὸν κύριον, περιμένειν δὲ αὐτοὺς καθὰ προεῖπον, ἕως ἂν ὁ ὡρισμένος τοῦ θανάτου χρόνος ἔλθῃ, ἢ ὁ κριτὴς τι περὶ αὐτῶν βουλεύσηται, ὅπερ ἂν αὐτῷ δόξῃ καλῶς ἔχειν. εἶναι μέν τοι τούτους ἑτοίμους, ὥστε καιροῦ καλέσαντος καὶ κρατηθέντας, ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας μέχρι θανάτου. ταῦτα καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες ἐν τοῖς κατὰ καιροὺς διωγμοῖς ἐφύλαττον. καὶ διωκόμενοι μὲν ἔφευγον, καὶ λανθάνοντες ἐκαρτέρουν, εὑρισκόμενοι δὲ ἐμαρτύρουν. εἰ δὲ καί τινες ἐξ αὐτῶν αὐτοῖς προσήρχοντο τοῖς διώκουσι, καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἔπραττον, ἐμαρτύρουν γὰρ εὐθύς. καὶ πᾶσιν ἐγίνετο φανερόν. ὅτι παρὰ τοῦ πνεύματος ἦν καὶ αὐτῶν ἡ προθυμία, καὶ ἡ τοσαύτη πρόσοδος. οὐκοῦν ὅτε τοιαῦτα τοῦ σωτῆρός ἐστι τὰ παραγγέλματα, καὶ τοιαῦται τῶν ἁγίων αἱ πράξεις, εἰπάτωσαν ἡμῖν οἱ μηδὲ ὅτι οὖν ἄν τις εἴποι κατ' ἀξίαν ἑαυτῶν ἀκούοντες, πόθεν ἔμαθον αὐτοὶ τὸ διώκειν; ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν ἁγίων, οὐκ ἂν εἴποιεν. ἀπὸ δὲ τοῦ διαβόλου· τοῦτο αὐτοῖς περιείληπται τοῦ λέγοντος, διώξας καταλήψομαι. καὶ τὸ μὲν φεύγειν, ὁ κύριος προσέταξε, καὶ οἱ ἅγιοι ἔφυγον. τὸ δὲ διώκειν, διαβολικόν ἐστιν ἐπιχείρημα. καὶ κατὰ πάντων αὐτὸς αἰτεῖται τοῦτο. τίνι τοίνυν δεῖ προσθέσθαι πάλιν λεγέτωσαν. τοῖς τοῦ κυρίου ῥήμασιν, ἢ ταῖς αὐτῶν μυθολογίαις; τίνων δὲ δεῖ μιμεῖσθαι τὰς πράξεις, τῶν ἁγίων ἢ ὧν ἂν ἐπινοήσωσιν αὐτοί; ἐπειδὴ δὲ ἴσως οὐδὲ ταῦτα διακρίνειν αὐτοὶ δύνανται. πεπήρωνται γὰρ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν συνείδησιν ὡς εἶπεν Ἡσαΐας. καὶ νομίζουσι, τὸ πικρὸν εἶναι γλυκύ, καὶ τὸ φῶς σκότος, παρελθών τις ἐξ ἡμῶν χριστιανὸς, ἐντρεψάτω τούτους μεγάλῃ τῇ φωνῇ λέγων· ἀγαθὸν πεποιθέναι ἐπὶ κύριον, ἢ τῶν τούτων προσέχειν μωρολογίαις. τὰ μὲν γὰρ τοῦ κυρίου ῥήματα, ζωὴν αἰώνιον ἔχει. τὰ δὲ παρὰ τούτων προφερόμενα, πανουργίας καὶ αἱμάτων ἐστὶ μεστά. ἱκανὰ μὲν οὖν ταῦτα τὴν μανίαν τῶν ἀσεβῶν ἀνατρέψαι καὶ δεῖξαι, μηδὲν ἕτερον αὐτοὺς σπουδάζοντας, ἢ ἵνα μόνον εἰς λοιδορίας καὶ βλασφημίας φιλονεικῶσιν. ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ χριστομάχοι τολμήσαντες εἶναι, λοιπὸν καὶ φιλοπράγμονες γεγόνασιν, ἐξεταζέτωσαν ὅμως καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀναχωρήσεως, καὶ μανθανέτωσαν παρὰ τῶν ἰδίων. ἦσαν γὰρ ἀρειανοὶ συνδραμόντες τοῖς στρατιώταις εἰς τὸ παροξύνειν αὐτοὺς καὶ ἀγνοοῦσιν αὐτοῖς, δεικνύειν ἡμᾶς. καὶ εἰ καὶ οὕτως συμπαθεῖς τυγχάνουσιν, ἀλλὰ κἂν ἀκούοντες ἠρεμείτωσαν αἰσχυνόμενοι. νὺξ μὲν γὰρ ἤδη ἦν καὶ τοῦ λαοῦ τινες ἐπαννύχιζον προσδοκωμένης συνάξεως. ὁ δὲ στρατηλάτης συριανὸς ἐξαίφνης ἐπέστη μετὰ στρατιωτῶν πλεῖον πεντακισχιλίων. ἐχόντων ὅπλα καὶ ξίφη γυμνά, καὶ τόξα καὶ βέλη καὶ ῥόπαλα, καθὰ καὶ πρότερον εἴρηται. καὶ τὴν μὲν ἐκκλησίαν, αὐτὸς περιεκύκλωσε στήσας τοὺς στρατιώτας ἐγγύς, ὡς μὴ δύνασθαί τινας ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐξελθόντας, παρελθεῖν αὐτούς. ἐγὼ δὲ ἄλογον ἡγούμενος ἐν τοσαύτῃ συγχύσει καταλεῖψαι τοὺς λαοὺς, καὶ μὴ μᾶλλον προκινδυνεύειν αὐτῶν, καθεσθεὶς ἐπὶ τοῦ θρόνου, προέτρεπον τὸν μὲν διάκονον,

Reliquis autem & in vniuersum omnibus ea lex proposita est, vt fugiant, dum in persecutionibus appetuntur, & occultent sese, dum quæruntur, neque præcipites, temerariique sint in tentando Domino, sed expectent (quēadmodum dixi) donec definitum moriendi tempus aduenerit, aut iudex ille aliquid de iis, quod sibi rectum videatur, constituerit, sed tamen nos semper paratos esse voluit, vt vel vocante tempore, vel apprehensi pro Ecclesia vsque ad mortem dimicemus. Hæc & beati martyres, temporibus persecutionum obseruauerunt, iidémque quandiu in latebris erant, sese obdurabant. Vbi autem inuenti essent, martyrium obibant. Quòd si quidam ex iis se persecutoribus dedidere, non temeritate eò rapiebantur, sed passim apud omnes profitebātur à Spiritu sancto hanc promptitudinem, suique oblationem profectam esse. Quum igitur Deus nonnullis præcepta fugiendi dederit, & à Sanctis ita actum sit, dicant mihi (quæso) qui nihil quod dignum est, audiunt, vnde ipsi didicerunt persecutiones instituēdas esse? certe à Sanctis id non habent. Superest igitur vt ab illo acceperint, qui dicit, *Persequar & comprehendam*, fugere siquidem Deus iniunxit, & Sancti factitarunt: persequi autem diaboli inuentum est, qui omnibus infestus vbique persequendi votum concipiet. Quibus igitur adhæreſcendū, Dominíne verbis an istorum fabulis? quorumue acta imittanda sunt, Sanctorumne, an istorū mēdacia? qui fortasse ne inter ista quidem discrimen sentiunt, eo quod mente & cōscientia (vt inquit Esaias) occæcati sint, & amarum dulce, lucémque tenebras arbitrētur. Vtinā adsit aliquis ex nostro genere Christianus qui istos pudefaciat, & magna voce pronunciet: *Melius est confidere in Dominum, quàm intendere istorum stultiloquiis*. Domini enim verba vitam æternam habent: quæ autem ab istis proferūtur, dolis & sanguine plena sunt. Et hæc quidem satis magna sunt: quæ eorum insaniam subruant, & declarent eos nihil aliud studere, quàm id solum, vt conuitiis & blasphemiis debacchentur. Sed quia semel bellum ausi sunt in Christum profiteri supererat, vt etiam curiosi fierent. Exquirant igitur modum nostræ recessionis, & resciscant à suis: Ariani enim se militibus in cursu illo & eruptione adiunxerunt, vt eos ad sæuitiam inflammarent, nosque iis latentes proderent. Qui si tum omni affectu commiserationis caruerunt, saltem nunc auditis suis sceleribus, pudefacti cōquiescant. Nox erat, multique ex populo ad proximam synaxim in orationibus peruigilabant, quum dux exercitus Syrianus ingessit se pluribus quàm quinque millibus, quorum alij arma, alij strictos enses gestabant, alij arcus, iacula, fustes, quemadmodum prius dictū est, & Ecclesiam militib. prope inter se consertis manibus, ne quispiā inde exiret, aut elaberetur, cinxit. Ego autem, quum in tanta tribulatione populos deserere absurdum putarē, & rectius esse, vt pro aliis pericula susciperē, manebam sedens in cathedra mea, Diacono iusso,

vt Psalmum recitaret: *Quoniam in seculum misericordia eius*: & post recitationem quisq; domum abiret. Vbi quum dux istarum cohortium, vi in templum irruisset, militesque sacrariũ ad me intercipiendũ obsiderent, quotquot ex clero populóve residui erant, clamitare, obsecrare, vt me subducerem: ego cõtra, nisi omnibus ad vnum digressis, me recessurũ pernegabam, quapropter relicta cathedra, iniunctisque precibus obsecrabam, vt abitũ maturarent: melius enim esse, si ipse in periculum A venirem, quam si quispiam illorum acciperet. Digressis igitur plerisque, cæterisque eos subsequentibus, monachi mei & nonnulli ex clericis inter abeundum me secum abstraxerunt. Atq; ita testor veritatem, per milites quorum alij Sacrarium cingebãt, alij per templum oberrabant, inoffense transiuimus, Domino duce & protectore, nihilque ipsis sentientibus elapsi sumus: Deum interim magnifice glorificantes, quòd neque populum prodidissemus, & quòd iis prius sine noxa dimissis, quærenB tium manus effugissemus. Quum igitur diuina prouidentia nos ita mirabiliter ex hoc periculo eripuerit, quis mihi id iure vitio vertendum putet, quòd non vltra me in manus quærentium reiecerim, aut remenso itinere me eorum oculis ingesserim? Id enim esset plane se ingratum Deo præstare, & præter eius mandatum agere, & cum actis Sanctorum pugnare. Aut si quis est, qui in hoc culpam consistere putet, audeat ille eadem opera, etiam magnum apostolum Petrum incusare, quòd cõC clusus & custoditus militari manu, secutus sit Angelum, & post egressionem è carcere, & liberationem, non redierit ad vincula sua, ac sese tradiderit, sine omni cura consideratione que scelerum Herodis. Crimini det Manes ille Arianus, quòd Paulus de muro demissus, & ita elapsus, non mutarit consilium, & regressus, aduersariis sui potestatem fecerit. Sed neque Moses reuersus est à Madianitis in Ægyptum, vt apprehenderetur ab iis, qui ipsum quærebant. Neque item Dauid in spelunca se exhibuit Sauli, neque filij ProD phetarum ingesserunt se Achabi. Id enim erat facere contra Dei præceptum, quum in Scripturis habeatur: *Non tentabis Dominum Deum*. Id quum & ego vererer, vt qui hæc è Scripturis didiceram, ad istum modum me institui, neque gratiam Domini erga me, eiusque auxilium negligendum putaui, etiam si ob id aduersum nos dentibus frendeant. Hic igitur modus meæ recessionis fuit, in quo existimo nullam omnino culpam esse, apud eos saltem quibus est sana mens: quum sciant à E sanctis huiusmodi formã ad institutionem nostri traditam esse. Verum isti vt apparet, nullum audaciæ genus, quantumcunq; illicitum, intactum, inausumque relinquunt, nihilque eorum omittunt, in quibus malitiam suam ostẽdere possunt, vt vita eorum cum sententiis verbisque probe congruat. Neque si ipsis sua tanta taliaque facinora obieceris, pudefiunt,

ἀναγινώσκειν ψαλμόν. τοὺς δὲ λαοὺς ὑπακούειν· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. καὶ πάντας οὕτως ἀναχωρεῖν, καὶ εἰς τοὺς οἴκους ἀπιέναι. ἀλλ' ὁ στρατηλάτου βίᾳ λοιπὸν ἐπεισελθόντος καὶ τῶν στρατιωτῶν περιλαβόντων τὸ ἱερατεῖον ἕνεκα τοῦ συλλαβεῖν ἡμᾶς, οἱ μὲν εὑρεθέντες ἐκεῖ κληρικοὶ καὶ οἱ ἀπὸ τῶν λαῶν, ἐβόων, ἠξίουν ἀναχωρεῖν ἤδη καὶ ἡμᾶς. ἐγὼ δὲ μᾶλλον ἀντέλεγον, μὴ πρότερον ἀναχωρῆσαι, εἰ μὴ πάντες καθ' ἕκαστον ὑπεξέλθοιεν. ἀναστὰς γοῦν καὶ προσευξάμενος εὐχὴν, οὕτως ἀντηξίουν ἀπιέναι πρότερον τοὺς πάντας, βέλτιον εἶναι λέγων ἐμὲ κινδυνεύειν, ἢ βλαβῆναί τινας ἐξ ὑμῶν. ἐξελθόντων τοίνυν τῶν πλείστων, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπακολουθούντων, οἱ σὺν ἡμῖν ἐκεῖ ὄντες μοναχοὶ καί τινες τῶν κληρικῶν, ἀνελθόντες εἵλκυσαν ἡμᾶς. καὶ οὕτως ἐπὶ μάρτυς ἡ ἀλήθεια τῶν στρατιωτῶν τῶν μὲν, περιεστηκότων τὸ ἱερατεῖον, τῶν δὲ, περιερχομένων τὴν ἐκκλησίαν, διήλθομεν τοῦ κυρίου ὁδηγοῦντος, καὶ αὐτοῦ φυλάττοντος, λαθόντες αὐτοὺς ἀνεχωρήσαμεν, δοξάζοντες μεγάλως αὐτὸν τὸν θεὸν, ὅτι μήτε προδεδώκαμεν τὸν λαὸν, ἀλλὰ καὶ προεκπέμψαντες αὐτοὺς, διασωθῆναι καὶ διαφυγεῖν τὰς χεῖρας τῶν ζητούντων ἠδυνήθημεν. τῆς τοίνυν προνοίας οὕτως καὶ παραδόξως ῥυσαμένης, τίς ἂν δικαίως μέμψιν ἐπαγάγοι, ὅτι μὴ τοῖς ζητοῦσιν ἑαυτοὺς ἐκδότους δεδώκαμεν, ἢ ὑποστρέψαντες ἐνεφανίσαμεν ἑαυτούς; τοῦτο γάρ ἐστιν ἄντικρυς, ἀχαριστῆσαι τῷ κυρίῳ, παρ' ἐντολήν τι αὐτοῦ πρᾶξαι καὶ ταῖς τῶν ἁγίων μάχεσθαι πράξεσιν. ἢ ὁ τοῦτο μεμφόμενος, τολμησάτω καὶ τὸν μέγαν ἀπόστολον Πέτρον αἰτιάσασθαι, ὅτι καὶ τοι συγκλεισθεὶς καὶ τηρούμενος ὑπὸ στρατιωτῶν, ἠκολούθησε τῷ καλοῦντι ἀγγέλῳ, καὶ ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς φυλακῆς καὶ διασωθεὶς, οὐχ ὑπέστρεψε καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν, καίπερ ἀκούσας ἃ πεποίηκεν Ἡρώδης· μεμφέσθω δὲ μανεὶς ὁ Ἀρειανὸς, ὅτι μήτε Παῦλος ὁ ἀπόστολος χαλασθεὶς ἀπὸ τοῦ τείχους καὶ διασωθεὶς, μετέγνω καὶ ὑποστρέψας ἔκδοτον ἑαυτὸν δέδωκε. μήτε ὅτι Μωσῆς ὑπέστρεψεν ἀπὸ Μαδιὰμ εἰς Αἴγυπτον, ἵνα κρατηθῇ ὑπὸ τῶν ζητούντων, μήτε ὁ Δαβὶδ ἐν τῷ σπηλαίῳ ἔδειξεν ἑαυτὸν τῷ Σαοὺλ. ἀλλὰ καὶ οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν ἔμειναν ἐν τοῖς σπηλαίοις, καὶ οὐ παρέδωκαν ἑαυτοὺς τῷ Ἀχαάβ. τοῦτο γὰρ ἦν πάλιν παρ' ἐντολὴν ποιεῖν, λεγούσης τῆς γραφῆς, οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν θεόν σου. τοῦτο γοῦν εὐλαβούμενος κἀγὼ, καὶ ταῦτα μαθὼν, οὕτως ἐμαυτὸν ἤγαγον, καὶ οὐκ ἀθετῶ τὴν εἰς ἐμὲ γενομένην παρὰ τοῦ κυρίου χάριν καὶ βοήθειαν, κἂν οὗτοι μαινόμενοι τρίζωσι τοὺς ὀδόντας καθ' ἡμῶν. καὶ γὰρ τοιοῦτος ὁ τρόπος τῆς ἀναχωρήσεως ἡμῶν γέγονε, καὶ ἡγοῦμαι μηδὲ μίαν αὐτὸν ἔχειν μέμψιν παρ' οἷς ἐστιν ὁ λογισμὸς ὑγιής· ὅπου γε κατὰ τὴν θείαν γραφὴν, οὗτος ἡμῖν παρὰ τῶν ἁγίων εἰς διδασκαλίαν ὁ τύπος παρεδόθη. ἀλλ' οὗτοι ὡς ἔοικεν, οὔτε τῶν ἀτολμήτων παρορῶσιν, οὔτε παραλιμπάνουσί τι βούλονται, ὃ μὴ τὴν πονηρίαν αὐτῶν καὶ τὴν ὠμότητα δείκνυσι. καὶ γὰρ ὁ βίος αὐτῶν τοιοῦτός ἐστιν, οἷοί εἰσι καὶ τῷ φρονήματι καὶ ταῖς φλυαρίαις. καὶ οὐκ ἄν εἴποι τις τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα κατ' αὐτῶν, οἷα καὶ ὅσα πράττοντες αὐτοὶ οὐκ αἰσχύνονται·

ὁ μὲν γὰρ λεόντιος διαβαλλόμενος μετὰ γυναικός τινος νεωτέρας λεγομένης εὐστολίου, καὶ κωλυόμενος συνοικεῖν αὐτῇ, δι' αὐτὴν ἑαυτὸν ἀπέκοψεν, ἵν' ἐπ' ἀδείας ἔχῃ διατρίβειν μετ' αὐτῆς, καὶ τὴν μὲν ὑποψίαν οὐκ ἀπενίψατο, διὰ τοῦτο δὲ μᾶλλον καὶ πρεσβύτερος ὢν, καθῃρέθη. εἰ καὶ κωνστάντιος ὁ αἱρετικὸς ἐβιάσατο λέγεσθαι αὐτὸν ἐπίσκοπον. ὁ δὲ νάρκισσος ἄλλα τε πολλὰ κακὰ ἔχων, καὶ τρίτον ἐν διαφόροις συνόδοις καθῃρέθη· καὶ νῦν αὐτός ἐστιν ἐν αὐτοῖς ὁ πονηρότατος ὅδε γεώργιος καὶ πρεσβύτερος μὲν ὤν, διὰ τὴν κακίαν αὐτοῦ καθῃρέθη, καὶ ὀνομάτας δὲ ἑαυτὸν ἐπίσκοπον, οὐδὲν ἧττον πάλιν καθῃρέθη ἐν τῇ κατὰ σαρδικὴν μεγάλῃ συνόδῳ. ἔχει δὲ ὅτι καὶ πλέον. τὸ καὶ ζῶν ἀσώτως, οὐκ ἔλαθεν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν οἰκείων καταγινώσκεται, τὸ τέλος τοῦ ζῆν καὶ τὴν εὐθυμίαν, ἐν τοῖς αἰσχίστοις μετρῶν. ἕκαστος μὲν οὖν τὸ ἕτερον ἐν τοῖς ἰδίοις πλεονεκτεῖ κακοῖς. κοινὸς δὲ σπῖλός ἐστιν αὐτοῖς, ὅτι τὴν αἵρεσιν εἰσὶ χριστομάχοι, καὶ οὐκέτι χριστιανοί, ἀλλὰ μᾶλλον ἀρειανοὶ καλοῦνται. ἰδοὺ ταῦτα διαβάλλειν αὐτοὺς ἔδει. ἀλλοτρία γὰρ τῆς ἐν χριστῷ πίστεώς ἐστιν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν δι' ἑαυτοὺς κρύπτουσιν. οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν εἰ τοιοῦτοι ὄντες τῷ φρονήματι, καὶ τοιούτοις συμπλεκόμενοι κακοῖς, τοὺς μὴ συντρέχοντας αὐτῶν τῇ ἀσεβεστάτῃ αἱρέσει, διώκοντες ζητοῦσι. καὶ ἀναιροῦντες μέν, χαίρουσι· μὴ τυγχάνοντες δὲ ὧν εὔχονται, λυποῦνται. καὶ νομίζουσιν ἀδικεῖσθαι ὅταν καθὰ προεῖπον βλέπωσι ζῶντας, οὓς ἀποθνήσκειν βούλονται. εἴη δὲ τούτους οὕτως ἀδικεῖσθαι, ὥστε αὐτοὺς μὲν ἀσθενεῖν ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν· τοὺς δὲ διωκομένους παρ' αὐτῶν, εὐχαριστεῖν τῷ κυρίῳ, καὶ λέγειν τὰ ἐν τῷ κϛʹ ψαλμῷ.

„ κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου ἀπὸ τίνος δειλιάσω; ἐν τῷ ἐγγίζειν ἐπ' ἐμὲ κακοῦντας τοῦ φαγεῖν τὰς σάρκας μου, οἱ θλίβοντές με καὶ οἱ ἐχθροί μου αὐτοὶ ἠσθένησαν καὶ ἔπεσον. καὶ πάλιν ἐν τῷ λʹ. ψαλμῷ. ἔσωσας ἐκ τῶν ἀναγκῶν τὴν ψυχήν μου, καὶ οὐ συνέκλεισάς με εἰς χεῖρας ἐχθρῶν. ἔστησας ἐν εὐρυχώρῳ τοὺς πόδας μου.

ἐν χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

ἀμήν.

Leontius enim accuſatus de commercio cuiuſdam iuuenculæ mulieris, iuſſuſque proinde ab Euſtolio, vt ab eius contubernio abſtineret, ſe ipſum caſtrandum dedit, quo ita liberè eius commercio vti poſſet: neque tamen vel ita ſuſpicionem abluere potuit quò minus cum presbyter eſſet, deponeretur. Narciſſus verò præter alia multa vitia quibus inquinatiſſimus eſt, iam tertio ab ordine ſuo eiectus eſt. Et qui inter eos facile teterrimus eſt, Georgius, ipſe quoque presbyter à ſuo ordine ſummotus fuit, nec profuit ei quòd ſe Epiſcopum nominarat, quò minus Sardicæ in magno cõcilio deponeretur. Habet ille & hoc in vitiis ſuis auctarium, quòd quum ne potanter viuat, nec diſſimulare queat, etiam apud ſuos infamia laboret. Singuli igitur ſingulis vitiis excellunt, vna tamen omnibus in genere & communis macula eſt, quòd pro hæreſi ſua, bellóque in Chriſtum, non Chriſtiani amplius, ſed Ariani appellantur. Quum igitur hoc ſint animo & profeſſione, & innumeris teterrimiſque vitiis ſcateant, quid miri eſt, aut inexpectati, ſi eos, qui in eorum ſententiam non cõcedunt, neque Arianam hæreſim plauſibus proſequuntur, ad necem quærant? & vbi necauerint, de facto gaudeant: fruſtrati autem votis ſuis, tumultuentur, æſtuent, doleant, adeo vt ipſi putent ſe iniuriam accepiſſe, quòd in iniuriis inferendis non ſatis polleant: contrà qui eorũ perſecutionibus appetiti fuere, Deo gratias agant, & multa cum fiducia loquantur, ea præſertim quæ ſunt in ſexto Pſalmo, *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? quum appropinquarent aduerſum me nocentes, vt ederent carnes meas tribulatores mei, & inimici mei infirmati ſunt, & ceciderunt. Si conſtituantur aduerſus me caſtra, non timebit cor meum, Si inſurgat aduerſus me prælium, in inexpugnabili dextra Dei ſperabo.* Atque itidem in trigeſimo Pſalmo, *Seruaſti ex neceſſitatibus animam meam, poſuiſti in loco ſpacioſo ſedes meos,* in Chriſto Ieſu Domino noſtro, per quem Patri in Spiritu ſancto gloria & imperium in ſecula ſeculorum Amen.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

Contra Arianos Apologia secunda.

EGo arbitrabar post tāta pro nostra defensione documēta, verecundia aduersarios meos, & prodeundi metu latitaturos, & sibiipsis, quod aliis calumniā fecerint, displicituros. Cæterum, quandoquidem ne ita quidem conuicti damnatiq; erubescere queunt, sed stulte obtrectationibus adrepunt, sperantes semel iudicata iterū in iudicium reuocanda, non vt causam dicant, id enim maxime fugitant, sed vt nos animosque eorum, qui integri sunt, molestiis vexent: necessarium video vt vobis me purgem, quo repudiatis susurris, scelera & falsas illorum criminationes condemnetis. Vobis siquidem synceris hominibus ratio meæ innocentiæ reddenda est: litigiosis vero sua ipsorum argumenta opponenda sunt, in quibus summa mihi vincendi fiducia est. Nam quod ad nos attinet, iudicio nullo opus est: Iudicatū est enim non semel secundum nos, sed sæpius. Primum quidem in nostra prouincia quum ad id coiissent propemodum centum Episcopi. Secundo Romæ nobis cæterisque aduersariis Eusebij, ad eius criminosas literas in iudicio comparentibus. Fuere autem in eo consessu plures quàm quinquaginta Episcopi. Tertio iterum in magno Sardico cōcilio ad edictū religiosissimorum Principum Constantij & Constantis, in quo iudicio ita ceciderunt aduersarij, vt habiti pro calumniatoribus depositionem exautorationemque ordinis sui retulerint: nostram vero innocentiam, plures quàm trecenti Episcopi suis calculis comprobarint, qui ex multis prouinciis Ægypti, Libyæ, Pentapoleos, Palestinæ, Isauriæ, Cypri, Pamphyliæ, Lyciæ, Galatiæ, Daciæ, Mysiæ, Thraciæ, Dardaniæ, Macedoniæ, Epiri, Thessaliæ, Achaiæ, Cretæ, Dalmatiæ, Sisciæ, Pannoniarum, Norici, Italiæ, Piceni, Thusciæ, Campaniæ, Calabriæ, Apuliæ, Brutiorum, Siciliæ, Aphricę vniuersæ, Sardiniæ, Hispaniarum, Galliarum, Britanniarum, eò se ad concilium contulerant, adeo vt Vrsatius quoque & Valens, quum antea se pro calumniatoribus gessissent, pœnitere se sui facti protestarentur. Non solum enim sententiam pro nobis dictam approbarunt, sed & se cæterosque meos aduersarios calumniatores esse confessi sunt, qua pœnitentia etiam scriptis

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Ἀλεξανδρείας

Ἀπολογητικὸς δεύτερος.

A Ἐγὼ μὲν ᾤμην μετὰ τὰς τοσαύτας ὑπὲρ ἡμῶν γενομένας ἀποδείξεις, καταδύεσθαι λοιπὸν τοὺς ἐχθροὺς, καὶ μᾶλλον ἐκ τούτων καταγινώσκειν ἑαυτῶν, ἐφ' οἷς καὶ τοὺς ἄλλους ἐσυκοφάντησαν. ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ οὕτω καταγνωσθέντες ἐρυθριῶσιν, ἀλλ' ὑπ' ἀναισθησίας ἕρπουσι ταῖς καταλαλιαῖς, νομίζοντες ἀνάδικα πάντα γίνεσθαι, οὐχ ἵνα κριθῶσι· φεύγουσι γάρ· ἀλλ' ἵν' ἡμᾶς καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκεραίων σκύλλωσιν, ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὑμῖν ἀπολογήσασθαι, ἵνα μηκέτι μὲν αὐτῶν ἀνέχησθε γογγυζόντων, καταγνῶτε δὲ τῆς πονηρίας

B καὶ συκοφαντίας αὐτῶν. ὑμῖν μὲν γὰρ τοῖς γνησίοις ἀπολογοῦμαι. πρὸς δὲ τοὺς φιλονεικοῦντας, παρρησιάζομαι τοῖς κατ' αὐτῶν ἐλέγχοις. οὐκέτι γὰρ κρίσεως δεῖται τὰ καθ' ἡμᾶς· κέκριται γὰρ οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις. πρῶτον μὲν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ. συναγομένων ἐπισκόπων ἐγγὺς ἑκατόν· δεύτερον δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ γράψαντος εὐσεβίου, καὶ κληθέντων αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν. καὶ συναχθέντων ἐπισκόπων κἀκεῖ, πλέον

C πεντήκοντα. καὶ τρίτον ἐν τῇ μεγάλῃ συνόδῳ τῇ ἐν σαρδικῇ συναχθείσῃ, κατὰ πρόσταξιν τῶν θεοφιλεστάτων βασιλέων, κωνσταντίου καὶ κώνσταντος. ἐν ᾗ καὶ οἱ καθ' ἡμῶν γενόμενοι, καθῃρέθησαν ὡς συκοφάνται. τοῖς τε κριθεῖσιν ὑπὲρ ἡμῶν, συνεψηφίσαντο μὲν ἐπίσκοποι πλείους τριακοσίων. ἐξ ἐπαρχιῶν αἰγύπτου, λιβύης καὶ πενταπόλεως, παλαιστίνης, ἰσαυρίας, κύπρου, παμφυλίας, λυκίας, γαλατίας, δακίας, μυσίας, θρᾴκης, δαρδανίας, μακεδονίας, ἠπείρων, θεσσαλίας,

D ἀχαΐας, κρήτης. δαλματίας, σισκίας, παννονίων, νωρικοῦ, ἰταλίας, πικηνοῦ, τουσκίας, καμπανίας, καλαβρίας, ἀπουλίας, βρεττίας, σικελίας, ἀφρικῆς πάσης, σαρδανίας, σπανίων, γαλλιῶν, βρεττανιῶν, ἐμαρτύρησαν δὲ τούτοις, οὐρσάκιος καὶ οὐάλης, οἱ πρότερον μὲν διαβάλλοντες, ὕστερον δὲ μεταγνόντες, οὐ γὰρ μόνον ἀπεδέξαντο τὰ κριθέντα ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλὰ συκοφάντας ἑαυτούς τε καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς καθ' ἡμῶν γενομένους ὡμολόγησαν. οἱ

εἰ γὰρ οὕτως μεταγνόντες καὶ οὕτως γράψαντες, δῆλοί εἰσι καὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον ἐλέγχοντες, μεθ' ὧν γὰρ αὐτῶν κοινὴ τὴν καθ' ἡμῶν ἐμηχανήσαντο συσκευήν. τὰ νῦν περὶ τοσούτων καὶ τηλικούτων ἐπισκόπων δοκιμασθέντα καὶ κριθέντα, ἀποδειχθέντα τελευκῶς· περιττὸν εἶναι πάλιν ἀνακρίνεσθαι πᾶς ὁστισοῦν ὁμολογήσειεν, ἵνα μὴ κἂν νῦν ἐξετασθῇ, πάλιν ἀνακριθῇ καὶ αὖθις, εἰς ἀπέραντον τὰ τῶν περιεργαζομένων γένηται. ἤρκει μὲν γὰρ καὶ ἡ τῶν τοσούτων ἐπισκόπων ψῆφος δυσωπῆσαι τοὺς ἔτι κἂν προσποιεῖσθαι καθ' ἡμῶν βουλομένους· ὅτε δὲ καὶ ἐχθροὶ μαρτυροῦσιν ὑπὲρ ἡμῶν τε καὶ καθ' ἑαυτῶν, φάσκοντες τὰ καθ' ἡμῶν εἶναι συσκευήν, τίς ἔτι λοιπὸν ἀμφιβάλλων οὐκ αἰσχύνεται; τοῦ γὰρ νόμου κελεύοντος ἐπὶ στόματος δύο καὶ τριῶν μαρτύρων ἵστασθαι τὰς κρίσεις, ἰδοὺ τοσοῦτον πλῆθος ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι μαρτύρων, ἔχον προσθήκην, καὶ τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἀπόδειξιν. ὥστε καὶ τοὺς ὑπολειπομένους μηκέτι προσέχειν οἷς ὡς ἠθέλησαν ἐδίκασαν, ἀλλὰ βιάζεσθαι λοιπόν. καὶ ἀντὶ τῶν εὐλόγων ἀδικεῖν τοὺς ἐλέγχοντας αὐτούς. τοῦτο γὰρ αὐτοὺς μάλιστα λυπεῖ, ἐπειδήπερ ἅπερ ἔκρυψαν αὐτοὶ πράξαντες καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐν γωνίᾳ συνέθεντο, ταῦτα Οὐάλης καὶ Οὐρσάκιος ἐξήγαγον καὶ ἀπεκάλυψαν. καὶ ἴσασιν ἀκριβῶς ὡς ἡ τούτων μετάνοια, κατακρίνει μὲν ἐκείνους· δικαιοῖ δὲ τοὺς ἀδικηθέντας παρ' αὐτῶν. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν συνόδῳ καθῃρέθησαν ὥσπερ ἔμπροσθεν εἶπον. καὶ εἰκότως γε· οὕτω γὰρ καὶ οἱ τότε Φαρισαῖοι ἀπολογούμενοι ὑπὲρ τοῦ Παύλου, διήλεγχον τὴν ἑαυτῶν, καὶ τῶν Ἰουδαίων κατ' αὐτοῦ γενομένην συνωμοσίαν. οὕτως ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐδείχθη μάτην διωκόμενος, ὁπηνίκα ὁ διώκων ὡμολόγησε λέγων· ἡμάρτον τέκνον Δαβίδ. οὕτως καὶ οὗτοι νικηθέντες ὑπὸ τῆς ἀληθείας, ἠξίωσαν καὶ γράψαντες ἐπιδεδώκασιν Ἰουλίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης. ἔγραψαν δὲ καὶ ἡμῖν ἀξιοῦντες ἔχειν τὴν πρὸς ἡμᾶς εἰρήνην, οἱ τοσαῦτα θρυλήσαντες, καὶ τάχα καὶ νῦν ἐρυθριῶντες διότι οὓς ἐζήτησαν ἀνελεῖν, τούτους τῇ χάριτι τοῦ κυρίου ζῶντας ὁρῶσι. καὶ Ἄρειον δὲ καὶ τὴν αἵρεσιν ἀνεθεμάτισαν ἀκολούθως τοῦτο ποιοῦντες. εἰδότες γὰρ ὡς δι' οὐδὲν ἕτερον οἱ περὶ Εὐσέβιον ἡμῖν ἐπεβούλευον ἢ διὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ἀσέβειαν, ἅπαξ κρίναντες ὁμολογῆσαι τὴν καθ' ἡμῶν συκοφαντίαν, εὐθὺς ἠρνήσαντο καὶ τὴν χριστομάχον αἵρεσιν, δι' ἣν καὶ τὰ καθ' ἡμῶν ὑπεκρίναντο. τὰ μὲν οὖν γραφέντα παρὰ τῶν ἐπισκόπων ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ διαφόρους συνόδους καὶ πρῶτα τὰ τῶν αἰγυπτίων, ἔστι τάδε.

Ἡ ἁγία

qua pœnitentia etiam scriptis prodita, Eusebium socium calumniæ & fingendi criminis coartificem liquidissime conuincunt. Nemo igitur rem à tot Episcopis excussam, exploratamque, & clarissimis documentis conuictam, denuo putarit sub iudicium reuocari debere, ne si iterum atque iterum res toties iudicata in cognitionem deducatur, fine prorsus careat recognoscendi curiositas. Sufficerent quidem tot Episcoporum calculi ad confundēdos

A eos, etiamnum aliquid falsi criminis contra me fingunt, etiam si nihil aliud accederet. Iam quum ipsimet hostes contra se & pro nobis testimonium ferant, criminaque aduersum nos mendaciis & dolo composita esse fateantur, quem quæso non puduerit de mea vlterius innocentia dubitare? præsertim quum lex iubeat, in ore duorum aut trium iudicia constitui: in mea ergo causa vide quanta sit multitudo testium, qui nostræ innocentiæ suffragantur, cui pro appendice aduersariorum nostrorum confessio accedit, adeo vt ne cæteri qui-

B dem ex aduersariis sua indicia aduersus me pro ipsorum libidine conflata tueri ausint, sed pro bonis rationibus vim in eos, à quibus refutantur, comparent. Id enim illos pessime habet, quod quæ ipsi occultim & inter se composuerũt, ea Valentis & Vrsacij indicio retegantur, minime ignari, eorum pœnitentia & se damnari, & damnato ab ipsis innocentes declarari, ac proinde eos, vt prius à nobis dictum fuit in Sardico concilio, ab officiis suis depositos esse, atque id non immerito: Vt enim o-

C lim Pharisæi summoti reiectique à iudicanda causa Diui Pauli, & suam & cæterorum Iudæorum contra ipsum coniurationem patefecerunt, vtque beatum Dauidem præter meriritum persecutionibus agitari voce ipsius persecutoris innotuit, ita peccatum suum confitentis, Peccaui, inquiens, fili mi Dauid: ita quoque nunc isti victi à veritate, veniam scriptis literis à Iulio Romano Pontifice poposcerunt, & ad nos pro pace, de quibus tanta scelera diuulgârant, epistolas misere pudore vt arbitror adacti, quum eos, quos tollere vole-

D bant, gratia domini viuos conspiciant, adeo vt & ipsi quoque Arium eiusque hæresim, vt anathema condemnarint, idque congruenter ab iis & pro rei consequio actum est. Nam quum non alia de causa crimen ab Eusebio aduersum nos compositum esse scirent, quàm vt hæresim suam tueretur, & quum eo venissent vt semel sycophantiam confitendam esse arbitrarētur, statim quoque ab inimica Christo hæresi, in cuius gratiam crimen finxerant, resiliendum putauerunt. Quæ igitur pro no-

E stra innocentia scripta sunt ab Episcopis in diuersis Synodis, & primum in Ægyptiaca, sunt hæc:

SANCTA

SANCTA SYNODVS ALEXANDRIÆ CONGREGATA EX *Ægypto, Thebaide, Lybya, Pentapoli, omnibus vbique Eccleſiæ Catholicæ Epiſcopis, dilectis & deſideratiſſimis fratribus in Chriſto Salutem.*

POteramus quidem dilectiſſimi fratres, etiam ſtatim ab initio conflatæ in Athanaſium criminationis, deinde poſt eius Alexandriæ ingreſſum reſpondere ſuper fictis criminibus Euſebianorum: eoſque de iniuriis in cōminiſtrum noſtrum illatis accuſare, ſimulque oſtendere, quam nihil niſi meras calumnias obieciſſent. Sed quia tempora illa nihil tale permittebant, vt & ipſi noſtis, & quia arbitraremur, poſt reſtitutionem Epiſcopi Athanaſij, eos vultum ſubmittere, & pudore in tam apertis iniuriis ſuffundi, putauimus rē ſilentio tranſmittendam eſſe, maxime poſt tantas eius viri calamitates, profectioneſque, & vitam relicta domo peregrè actam poſt tanta pericula, quibus minimo minus perierat: rem vrgentibus calumnioſis hominibus, niſi humanitas Imperatoris obſtitiſſet. Tot malis, quum nemo non hoſtium etiam crudeliſſimorum exſatiari potuiſſet, ipſi tamen effrontes inſatiabileſq; permanent, ſæuiuntque denuo & in Eccleſiam & in Athanaſium, ægre ferentes illius liberationem, ac proinde atrociora molientes, cupide ad nouas criminationes proſiliunt, nec timent illud quod in ſacris literis ſcriptum eſt, *Falſus teſtis impunitus non erit*, &, *Os quod mentitur, occidit animam*. Ideo fit, vt ſilentium diutius retinere nequeamus. Admiramurque eorum malitiam, & inſatiabilem in inſidiis ſtruēdis peruicatiam: Ecce enim nulla ſumpta quiete rurſus Imperatoris aures contra nos irritant neque vſquam ceſſant literas parricidales ſcribere, quo Athanaſium ipſorum hæreſi aduerſum è medio tollant. Siquidem iam denuo accuſatrices literas contra Athanaſium Imperatoribus porrexere, iteratis calūniis homicidia ei obiicientes, quæ nunquam facta ſunt ac denuo illū cōiurationibus ſuis opprimere ſtudēt: imputatis cædibus quæ nunquam factæ ſunt, & fortaſſe tunc eum calumniis ſuis interfeciſſent, niſi humanū principem nacti fuiſſemus, eundemque denuo, vt quod minimum malorum referamus, in exilium protrudere ſatagūt, & ob id calamitates exulum quaſi ab eo facta ſe deplorare ſimulant, quum reuera plorent, nihil à nobis tale deſignatum eſſe, neque priores in illum iniuriæ ipſorum animis ſufficiunt, ſed noua & atrociora illis accumulata volunt, homines ſcilicet admodum manſueti & moribus æquis, vel quod verius eſt, improbi & perquam acerbi, qui terroribus & minis potius quàm pietate & æquitate, quod Epiſcopos decet, ad pœnas deproperāt. Tot. n. cędes, hominumq; mactationes, quas ne prophanus quidē homo & curioſus & cō ectator criminū in calumniis diceret ea ipſi effundere minime veriti ſunt, non ſolum apud præſidem aut alium quemuis magnum virum, ſed & apud tres Auguſtos, nequ

Ἡ ἉΓΊΑ ΣΎΝΟΔΟΣ Ἡ ἘΝ ἈΛΕξανδρείᾳ συναχθεῖσα, ἀπό τε τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Θηβαΐδος, καὶ Λιβύης καὶ Πενταπόλεως τοῖς ἁπανταχοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόποις, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἠδυνάμεθα μὲν ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἅμα τῷ συσκευασθῆναι τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν Ἀθανάσιον, ἢ καὶ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν αὐτὸν
A εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀπολογήσασθαι περὶ ὧν συνεσκευάσαντο αὐτῷ οἱ περὶ Εὐσέβιον, καὶ αἰτιάσασθαι περὶ ὧν πέπονθε παρ' αὐτῶν, καὶ δεῖξαι πάσας τὰς γεγενημένας κατ' αὐτοῦ συκοφαντίας. ἐπειδὴ δὲ τότε μὲν οὐκ ἐπέτρεπε τὰ πράγματα, ὡς ἴστε καὶ ὑμεῖς· νῦν δὲ νομίζομεν μετὰ τὴν ἐπάνοδον Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου, δυσωπεῖσθαι καὶ ἐρυθριᾶν αὐτοὺς ἐπὶ οὕτω φανεροῖς αὐτῶν ἀδικήμασι, τούτου ἕνεκεν σιγᾶν ἑαυτοὺς ἐπείσαμεν. ἐπεὶ δὲ μετὰ τὸ παθεῖν τοσαῦ-
B τα τὸν ἄνδρα, μετὰ τὴν εἰς Γαλλίας ἀποδημίαν, μετὰ τὴν ἐπὶ ξένης ἀντὶ τῆς οἰκείας καὶ πορρωτάτω διατριβήν, μετὰ τὸ ὀλίγου δεῖν αὐτὸν ἀποθανεῖν ἐκ τῶν διαβολῶν αὐτῶν, εἰ μὴ βασιλέως ἔτυχε φιλανθρώπου. ἐφ' οἷς ἂν καὶ πᾶς ἐχθρὸς ἐκορέσθη, κἂν τὸν θυμὸν ὠμότατος, οὐκ ἐρυθριῶσιν, ἀλλὰ πάλιν ἐπινεανιεύονται κατὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸν Ἀθανάσιον, καὶ πρὸς τὴν ἄφεσιν ἀγανακτοῦντες αὐτοῦ, χείροσιν ἐπιτολμῶσι δευτέροις, καὶ κατηγοροῦσι μὲν εὐχερῶς, οὐ φοβοῦνται δὲ τὸ ἐν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς γεγραμμένον, Μάρτυς
C ψευδὴς οὐκ ἀτιμώρητος ἔσται, καὶ στόμα καταψευδόμενον, ἀναιρεῖ ψυχήν. διά τοι τοῦτο, οὐκέτι μὲν δυνάμεθα σιγᾶν, θαυμάζομεν δὲ τὴν πονηρίαν αὐτῶν καὶ τὴν ἀκόρεστον ἐπὶ συσκευαῖς φιλονεικίαν· ἰδοὺ γὰρ οὐ παύονται πάλιν βασιλικὰς ἀκοὰς κινοῦντες καθ' ἡμῶν, οὐ παύονται γράφοντες ὀλέθρου γράμματα, πρὸς ἀναίρεσιν ἐπισκόπου τοῦ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἐχθροῦ, πάλιν γὰρ ἔγραψαν τοῖς βασιλεῦσι κατ' αὐτοῦ, πάλιν αὐτὸν συσκευάσασθαι βούλονται, σφαγὰς αἰτιώμενοι μὴ γενομένας, πάλιν αὐτὸν φο-
D νεῦσαι βούλονται, φόνους αἰτιώμενοι μὴ γενομένους· καὶ τότε γὰρ ἂν ἐφόνευσαν διαβάλλοντες, εἰ μὴ φιλανθρώπου βασιλέως ἐτύχομεν, πάλιν αὐτὸν ἵνα τὸ ἔλαττον εἴπωμεν, ἐπ' ἐξορίαν ἀπελθεῖν ἐπείγονται συμφορὰς ἐξορίστων ὡς παρ' αὐτοῦ γενομένων, προσποιούμενοι θρηνεῖν, καὶ θρηνοῦσι μὲν παρ' ἡμῖν τὰ μὴ γινόμενα, οὐκ ἀρκοῦνται δὲ τοῖς γινομένοις κατ' αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ δεύτερα καὶ χείρονα προσάψαι βούλονται, οὕτως εἰσὶ πρᾶοι καὶ φιλάνθρωποι καὶ τὸν τρόπον ἐπιεικεῖς. μᾶλλον δέ, εἰρήσεται γὰρ τἀληθές, πονηροὶ καὶ πι-
E κροί. καὶ ἐκ φόβων καὶ ἀπειλῶν, ἢ ἐξ εὐσεβείας καὶ ἐπιεικείας, ἃ τοῖς ἐπισκόποις πρέπει, τιμώμενοι. οἷα γὰρ μηδὲ τῶν ἔξωθεν τις φιλοπραγμόνων φθέγξαιτο, τοιαῦτα ῥήματα καταχέαι τετολμήκασιν, ὧν πρὸς τοὺς βασιλέας ἔγραψαν. καὶ τοσούτων φόνων καὶ σφαγῶν κατηγόρησαν οὐκ ἐπὶ ἡγεμόνος, οὐκ ἐπ' ἄλλου τινὸς μείζονος, ἀλλ' ἐπὶ τῶν Αὐγούστων τῶν τριῶν.

οὐδὲ πρὸς τὰ διαστήματα τῶν ὁδῶν ἀποκνήσαντες, μόνον ἵνα πάντα μείζονα δικαστήρια τῆς κατηγορίας αὐτῶν ἐμπλησθῇ. κατηγορία γὰρ ἀληθῶς ἀγαπητοὶ, τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα. καὶ πασῶν ἀνωτάτω κατηγορία. ὅπουγε καὶ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων, ἀνωτάτω τὰ δικαστήρια. τί γὰρ ἄλλο τέλος τῆς ἐπὶ τούτοις ἐξετάσεως, ἢ θάνατος ἐκ βασιλικῆς κινήσεως ἐπαγόμενος; οὐκ οὖν οὐ τὰ περὶ Ἀθανασίου, ἀλλὰ τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα, θρήνου καὶ οἰμωγῆς ἄξια. οὐκοῦν αὐτοὺς μᾶλλον ἄν τις δικαίως θρηνήσειεν. ἐπὶ τούτοις γὰρ ὀδύρεσθαι χρή. ἐπεὶ καὶ γέγραπται. μὴ κλαίετε τὸν τεθνηκότα, μήτε θρη-
" νεῖτε αὐτόν. κλαύσατε κλαυθμῷ τὸν ἐκπορευό-
" μενον, ὅτι οὐκ ἐπιστρέψει ἔτι. πᾶσα γὰρ αὐτῶν ἡ
" ἐπιστολὴ οὐδὲν ἄλλο, ἢ πρὸς θάνατον ὁρᾷ, καὶ φονεύειν ἐπιχειροῦσιν, ἐὰν συγχωρῶνται, καὶ ποιεῖν ἐξορίστους. συνεχωρήθησαν γάρ, τοῦ θεοφιλεστάτου πατρὸς τῶν βασιλέων, ἀντὶ θανάτου τῇ μεταθέσει τοῦ τόπου, τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐκπλήσαντος. ταῦτα γὰρ ὅτι μὴ ἐστὶ ψιλῶν χριστιανῶν ἔργα, σπανίως ἐστὶ καὶ ἐθνικῶν, μήτιγε ἐπισκόπων δοκούντων, καὶ τοὺς ἄλλους τὰ δίκαια διδάσκειν, συνορᾶν ὑμῶν τὴν ἐν χριστῷ συνείδησιν ἡγούμεθα. πῶς γὰρ οἱ τοὺς ἄλλους κωλύοντες κατηγορεῖν, αὐτοὶ κατήγοροι καὶ μέχρι βασιλέων γίνονται; πῶς οἱ συμφορὰς ἐλεεῖν διδάσκοντες, οὐδὲ κατὰ τὴν ἐξορίαν ἡμῶν ἡσυχάζουσι. κοινὸς γὰρ γέγονεν ἡμῶν τῶν ἐπισκόπων ὁμολογουμένως ἐξορισμός. καὶ πάντες ἑαυτοὺς ἐξορίστους εἴχομεν. καὶ νῦν ὡς σὺν Ἀθανασίῳ τῇ πατρίσιν ἀποδοθέντας, πάλιν ἀντὶ τῶν προτέρων ὀδυρμῶν καὶ θρήνων ἐπ' αὐτῷ μεγίστην εὐθυμίαν ἀπολαβόντας καὶ χαράν, ἣν ὁ κύριος διαφυλάξειε, καὶ ἀνατρέψαι τοῖς περὶ Εὐσέβιον μὴ ἐπιτρέψῃ. Ταῦτα μὲν εἰ καὶ ἀληθῆ ἦν ἃ κατηγόρουν αὐτόν, ἦν τινα κατηγορήματα, ὅτι παρὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ μετὰ τὸν πειρασμοῦ ἐξορισμὸν ἐπεμβαίνοντες πάλιν, φόνων καὶ σφαγῶν καὶ ἄλλων ἐγκλημάτων κατηγοροῦσι, καὶ βασιλικαῖς ἀκοαῖς ταῦτα κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἐπηχοῦσιν· ὅτε δὲ πάντα ψεύδονται καὶ πάντα συκοφαντοῦσι, καὶ μὴ πρόσεστιν αὐτῶν ἀλήθεια τοῖς στόμασι, μηδὲ τοῖς γράμμασι, πόσου πλεονάζει τὸ κακὸν παρὰ αὐτοῖς, ἢ ποταποὺς εἶναι τοὺς ἀνθρώπους ὑπολαμβάνετε; ἤδη τοίνυν ἐπ' αὐτὸ χωρήσωμεν, καὶ πρὸς τὰς κατηγορίας αὐτῶν τὰς νῦν γινομένας ἀπαντήσωμεν. καὶ γὰρ ἀπὸ τούτων, οὐδὲ τὰ πρότερα παρ' αὐτῶν ἐπὶ συνόδῳ καὶ κρίσει θρυλούμενα, καλῶς πεπραγμένα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀληθῆ λεγόμενα ἐλεγχθήσεται, καὶ πάλιν ἐπὶ τούτοις καταγνωσθήσονται. δυσωπούμεθα μὲν οὖν περὶ τοιούτων ἀπολογούμενοι. πλὴν ἐπειδήπερ πρὸς πάντα ἑαυτοὺς οἱ προπετεῖς ἐπάγουσι κατήγοροι, καὶ μετὰ τὴν εἴσοδον Ἀθανασίου, φόνους καὶ σφαγὰς αἰτιῶνται γεγενῆσθαι, παρακαλοῦμεν ἀνασχέσθαι τῆς ἀπολογίας κἂν διὰ πλειόνων ᾖ. τὰ γὰρ πράγματα ἀναγκάζει. φόνος μὲν οὔτε παρὰ Ἀθανασίου γέγονεν, οὔτε δι' αὐτόν,

ἐπειδὴ

neque in eam rem longitudines itinerum illis graues fuere, dummodo omnia maiora tribunalia calumniis implerent: calumnia enim est quam tentant, eáque grauissima, & maxime omnium capitalis, idque in summis omnium rerum humanarũ tribunalibus. Quis enim alius istius quæstionis finis, nisi vt mors Ecclesiastico tumultu inferatur? Non igitur Athanasij, sed illorum acta luctum lamentationemque merentur, ipsosque rectius deA ploratos habueris: in ipsos enim ploratus congruit: Siquidem scriptum est, Ne defleas mortuum, neque lugeas, sed complorate comploratione egredientem, quia non amplius reuertetur. Tota enim eorum accusatrix epistola nihil aliud nisi necem spectat, aut necem moliuntur, si ipsis liceat, aut saltem exules facere, quod & impetrauerũt ab religiosissimo Cæsarum patre, qui iras suas offensásque, quũ supplicium capitale posceretur, exilio damnatorum expleuit. Ista opera ethnicorum sunt, & non vel tenuiter Christianorum, & miniB me omnium Episcoporum, quos aliis iustitiam commonstrare oportuit, idque vestram arbitramur in Christo conscientiam bene & luculenter perspicere. Qui enim alios ab accusando deterrent, illi ipsi accusatores cõspectui Imperatoris sese præbuerunt: aut cur qui alias calamitates miserorum lachrymis persequi oportere docent, ne ab exilio quidem nostro se quieti tradunt? Publica enim omnium Episcoporum profligatio ex suis sedibus exterminatioque facta est, qui vt nos antea pro exuC libus habuerunt, ita nunc cum Athanasio patriæ redditi pro superioribus doloribus lachrimisque, quibus eius vicẽ miserabãmur, maximam vicissim hilaritatem & gaudium recepimus, quod vtinam Dominus, ne ab Eusebianis subuertatur, nobis incolume seruet. Iam si Fides in criminibus, quæ obiecere, fuisset, hoc ipsum tamen criminosum est quòd cõtra statuta Christianorum, post acerbitatem exiliorum, aliarumque calamitatum denuo inuadunt, cædes hominum stragésque obiicientes, & huiusmodi criminationibus imperatorias aures obD tundunt. Iam quum omnia mẽtiantur, nihilq; nisi calũnias adferãt, nec in eorum literis quicquam sit veri, quàm multiplex putas in hoc conatu scelus, & quã scelerati illi haberi debeant? Rem igitur aggrediemur, eorúmq; calumniis occurremus. Nam hinc quoq; priora illa, quæ vel de Synodo vel de iudicio habito iactitant, non recte facta esse, imò falsa esse comprobabuntur, ipsis interim denuo ea de causa condemnãdis. Pudet nos certe istius defensionis, verum quia temerarij nostri criminatores ad oE mnia calũnianda se promptos efferunt, & quia post Athanasij ingressum, cædes & homicidia obiiciunt, necessum est nostri excusationem, tametsi prolixiusculam, quia res ita cogit, cum venia audiatis. Cædes omnino nulla neque ab Athanasio neque per Athanasium comissa est,

quapro-

quapropter quum ad hanc inexspectatam defensionem aduersariorum iniquitate propellamur, nonnihil indulgendũ est necessitati excusationis. Cædes igitur & vincula aliena sunt à nostra Ecclesia, carnifici neminẽ vnquam Athanasius dedidit, neque carcerem quãtum in in ipso fuit, vinctis tradendis fatigauit. Sacraque nostra vt in præsentia, ita etiã semper pura innocentiaq; fuere, non nisi Christi sanguine, eiusque cultu sanctificata, neque presbyter neque diaconus ab Athanasio interfectus est, neque cædem vlli aut exilium irrogauit. Vtinã illi qui veram persecutionem induxerunt, nihil tale cõtra eum perpetrassent. Nullus enim opera eius patria excidit: ipse autem ab istis in exilium actus est, quem nũc iterum quia ab ea relegatione liber dimittitur, grauiorib. criminibus repetentes, linguam suam ad omnia falsa & crudelia exacuunt. Quinimo Iudicum acta & damnatos à præfecto, vt ipsi in suis scriptis fatẽtur, ad Athanasij culpam transferunt, adeo nihil illos pudet: sæuitiæ Athanasij imputant, quum Athanasius per id tempus nõdum Alexandriam ingressus fuisset, & per Syriam in itinere ab exilio reuerteretur. Quod si longinqua absentia excusationem adfert, ne quis reus habeatur, quin præses aut præfectus Ægypti aliquid Athanasio remotius à crimine, qui si vel in ipsa Alexandria fuisset, quid tamen illi quæso cum negociis præfecti? Atqui in illis locis non erat, neq; ad ea quæ acta sunt à præfecto res ecclesiasticæ occasionem dederunt, sed vnde id natum sit, ex monumentis actorũ intelligetis, quæ nos cognitis illorum scriptis, & re perquam diligenter explorata ad vos transmisimus. Igitur quum & nunc, ea quæ neque ab eo, neq; per eum facta sint, quasi facta sint, occlament, & tot testibus se certiores factos videri velint, optatim mihi indicarent cuius Synodi actis, argumentisve aut indiciis rem ita se habere didicerunt. Quod si nihil tale pro se habent, temeréque omnia affirmant, vestris animis cogitandum relinquimus, quid & prius factum sit, & nunc factum esse ab istis fingitur. Nihil enim aliud vestris animis apparebit quàm calumnia, & defendẽdæ impietatis contra pietatem rabiosus furor, & ob id vnum agi, vt tollantur è medio Orthodoxi, quo iam inde cum securitate prædicent quicquid libuerit impietatis patronis. Et certe rem ita se habuisse comperietis. Quum enim Arius vnde Ariomanitarum hæresis cõflata est, ab ecclesia per beatum Episcopum Alexandrum eiectus esset, Eusebiani discipuli pariter & socij impietatis, semetipsos eiectos esse arbitrantes, multis adhortationibus Alexandro scripserunt, ne Arium extra Ecclesiam relinqueret, Alexandro autem ob pietatem in Christum, hominum impium non recipiẽte, in Athanasium eius diaconum iras auertunt, & quia eum assiduum esse apud Alexandrum, & in

ἐπειδὴ καὶ εἰς ταύτην ἡμᾶς τὴν ἄδοξον ἀπολογίαν ὡς προείπομεν ἐμβιβάζουσιν οἱ κατήγοροι, σφαγαὶ δὲ καὶ δεσμοὶ, τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ἀλλότρια· δημίῳ παραδέδωκεν Ἀθανάσιος οὐδένα. καὶ τὸ δεσμωτήριον, ὅσον ἐπ' αὐτῷ, οὐδέποτε ἐνοχληθὲν παρ' αὐτοῦ. τὰ παρ' ἡμῖν ἱερατεῖα, ὥσπερ ἀεὶ καὶ νῦν καθαρὰ μόνῳ σεμνυνόμενα τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ εἰς αὐτὸν εὐσεβείᾳ. οὐ πρεσβύτερος, οὐ διάκονος ἀνῃρέθη παρὰ Ἀθανασίου. οὐ
A φόνον, οὐκ ἐξορισίαν ἔδρασεν ὁ ἄνθρωπος. ἀλλ' εἴθε μὴ δὲ ἐκεῖνοι κατ' αὐτοῦ τοῦτ' ἔδρασαν ἀληθείᾳ τὴν πεῖραν ἐπαγαγόντες. οὐδεὶς γὰρ ἐξόριστος ἐνταῦθα γέγονε δι' αὐτόν. πλὴν αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας παρ' αὐτῶν, ὃν ἀφεθέντα, καὶ πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἢ καὶ χείροσι περιβαλεῖν ἐπιζητοῦσι, πάντα πρὸς ψευδῆ καὶ θανατηφόρα ῥήματα, τὴν γλῶτταν ἑαυτῶν ὀξύνοντες. ἰδοὺ γὰρ λοιπὸν καὶ τὰς τῶν δικαστῶν πράξεις ἐπ' αὐτὸν μεταφέρουσι. καὶ τὸν μὲν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου φανε-
B ρῶς ὁμολογοῦσιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ, κατὰ τινῶν ἀπέφαντο. πάλιν δὲ οὐ δυσωποῦνται καὶ ταύτας τὰς ἀποφάσεις Ἀθανασίῳ προσάπτοντες. καὶ ταῦτα μηδέπω τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιβάντι. ἀλλ' ἔτι τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπὸ τῆς ἐξορισίας ἐχομένῳ, καὶ κατὰ τὴν Συρίαν ὄντι. εἴγε δεῖ καὶ μακρὰν ἀποδημίαν εἰς ἀπολογίαν φέρειν, ὑπὲρ τοῦ μὴ δὲ ὑπεύθυνον εἶναί τινα, οἷς ἐὰν ἡγεμὼν ἢ ἔπαρχος Αἰγύπτου πράξῃ. εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ἦν, τί πρὸς Ἀθανάσιον αἱ τοῦ ἐπάρχου πράξεις; ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἐπεδήμει τοῖς τό-
C ποις, καὶ τὰ πραχθέντα οὐ διὰ προφάσεις ἐκκλησιαστικὰς πέπρακται παρὰ τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου. ἀλλὰ διά τινας ἃς ἐκ τῶν ὑπομνημάτων εἴσεσθε. ἅπερ μετὰ τὸ γνῶναι τὰ παρὰ τούτων γραφέντα, πολυπραγμονήσαντες ἀπεστείλαμεν ὑμῖν. Οὐκ οὖν ὅτε καὶ νῦν τὰ μὴ γινόμενα, μήτε παρ' αὐτοῦ μήτε δι' αὐτόν, βοῶσιν ὡς γινόμενα, καὶ τοσούτοις μαρτυροῦσιν ὡς πληροφορηθέντες κακοῖς, εἰπάτωσαν ἐκ ποίας συνόδου καὶ ταῦτα ἔγνωσαν; ἐκ ποίων ἀποδείξεων;
D ἐκ ποίας κρίσεως; εἰ δὲ μηδὲν ἔχοντες τοιοῦτον ἁπλῶς διαβεβαιοῦνται, καὶ τὰ πρότερα πῶς γέγονεν; ἢ πῶς λέγουσιν, ὑμῖν καταλείπομεν σκοπεῖν. οὐδὲν γάρ ἄλλο ἐστὶν, ἢ συκοφαντία καὶ ἐχθρῶν ἐπιβουλὴ, καὶ θυμὸς ἄκριτα φρονῶν, καὶ κατὰ τῆς εὐσεβείας ἡ ὑπὲρ τῶν Ἀρειομανιτῶν ἀσέβεια λυττῶσα, ἵν' ἐκ ποδῶν μὲν οἱ ὀρθόδοξοι γένωνται, μετ' ἀδείας δὲ λοιπὸν ἃ βούλονται κηρύττωσιν οἱ προστάται τῆς ἀσεβείας. καὶ
E γὰρ οὕτως ἔχει. Ἀρείου τοῦ ἀσεβήσαντος, ἀφ' οὗ καὶ ἡ Ἀρειομανιτῶν δι' αὐτὸν αἵρεσις κέκληται. τῆς ἐκκλησίας ἐκβληθέντος ὑπὸ τοῦ μακαρίτου ἐπισκόπου Ἀλεξάνδρου, οἱ περὶ Εὐσέβιον μαθηταὶ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ καὶ κοινωνοὶ τυγχάνοντες ἑαυτοὺς ἐκβεβλῆσθαι νομίζοντες, ἔγραφον πολλὰ παρακαλοῦντες Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον, μὴ ἀφεῖναι τὸν αἱρετικὸν Ἄρειον ἔξω τῆς ἐκκλησίας. Ἀλεξάνδρου δὲ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν μὴ δεχομένου τὸν ἀσεβῆ, εἰς Ἀθανάσιον τότε διάκονον ὄντα, ἐλυποῦντο. ἐπειδὴ τὰ πλεῖστα συνόντα Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ,

πολυ-

πολυπραγμονοῦντες αὐτὸν ἤκουον, καὶ τιμώμενον παρ' αὐτοῦ, πεῖραν δὲ αὐτοῦ καὶ τῆς εὐσεβείας τῆς εἰς χριστὸν λαβόντες ἐκ τῆς συνόδου τῆς κατὰ νίκαιαν συγκροτηθείσης, ἐν οἷς ἐπαρρησιάζετο κατὰ τῆς ἀσεβείας τῶν ἀρειομανιτῶν, μειζόνως τὸ μῖσος ηὔξανον. ὡς δὲ ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτὸν ὁ θεὸς ἤγαγε, τὴν ἐκ παλαιοῦ τρεφομένην αὐτοῖς κακίαν ἀναζωπυρήσαντες, καὶ φοβούμενοι τὴν ὀρθοδοξίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν κατὰ τῆς ἀσεβείας παράστασιν, εὐσέβιος δὲ πλεῖον καὶ ἀπὸ τῆς συνειδήσεως ὧν οἶδε πλαττόμενος, παντὶ τρόπῳ ἐπεβούλευον καὶ συνεσκεύαζον τῷ ἀνδρί. ἐκίνουν βασιλέα κατ' αὐτοῦ, συνόδους ἠπείλουν πολλάκις. καὶ τέλος ἐν τύρῳ συνῆλθον. καὶ μέχρι νῦν οὐκ ἀφίστανται κατ' αὐτοῦ γράφοντες. καὶ οὕτως εἰσὶν ἀπαραίτητοι, ὡς καὶ τὴν κατάστασιν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ μέμφεσθαι. πανταχοῦ δεικνύοντες ἑαυτοὺς ἐχθρούς, καὶ μισοῦντας τὸν ἄνδρα. καὶ ψευδῆ λέγοντες, μόνον ἵνα ἐκφαυλίσωσιν αὐτὸν ἐν ταῖς ψευδολογίαις. ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τούτων ὧν ψεύδονται, τὰ πρότερα διελέγχουσι ψευδῆ καὶ συσκευῆς μεστά. μετὰ γὰρ τὴν τελευτήν, φησίν, ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου ὀλίγων τινῶν ἀθανασίου μνήμην ποιουμένων, ἓξ ἢ ἑπτὰ ἐπισκόπων λάθρα καὶ ἐν παραβύστῳ χειροτονοῦσιν αὐτόν. ταῦτα ἔγραψαν καὶ βασιλεῦσιν, οἱ μηδὲν ψευδὲς γράφειν παραιτούμενοι. ὅτι δὲ πᾶν τὸ πλῆθος, καὶ πᾶς ὁ λαὸς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ὥσπερ ἐκ μιᾶς ψυχῆς καὶ σώματος συνεληλυθότες, ἐβόων, ἔκραζον, αἰτοῦντες ἀθανάσιον ἐπίσκοπον τῇ ἐκκλησίᾳ. τοῦτο ηὔχοντο δημοσίᾳ τῷ χριστῷ, καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὥρκιζον ποιεῖν ἐπὶ πλείστας ἡμέρας καὶ νύκτας μήτε αὐτοὶ τῆς ἐκκλησίας ἀφιστάμενοι, μήτε ἡμᾶς ἐπιτρέποντες ἀφίστασθαι τούτου καὶ ἡμεῖς μάρτυρες τούτου, καὶ ἡ πόλις πᾶσα καὶ ἡ ἐπαρχία. οὐδὲν μὲν ἐναντίον, ὡς ἔγραψαν ἐκεῖνοι, κατ' αὐτοῦ λέγοντες. πάντα δὲ τὰ βέλτιστα, σπουδαῖον, εὐλαβῆ, χριστιανόν, ἕνα τῶν ἀσκητῶν, ἀληθῶς ἐπίσκοπον ὀνομάζοντες. ὅτι δὲ οἱ πλείονες ἡμῶν αὐτὸν ἐχειροτόνησαν ὑπὸ ταῖς πάντων ὄψεσι καὶ βοαῖς, μάρτυρες πάλιν ἡμεῖς ἀξιοπιστότεροι τῶν ἀπόντων καὶ ψευδομένων, οἱ χειροτονήσαντες. ἀλλ' ὅμως εὐσέβιος τὴν κατάστασιν ἀθανασίου μέμφεται, ἄνθρωπος τάχα μηδὲ κατάστασιν ὅλως ἐσχηκώς. εἰ δέ που καὶ ἔσχεν, αὐτὸς ἀκυρώσας αὐτήν. ἐν βηρυτῷ μὲν ἦν ἀπ' ἀρχῆς, βηρυτὸν δὲ ἀφεὶς, εἰς νικομήδειαν ἦλθε. τὴν μὲν, παρὰ νόμον ἀφείς, εἰς ἣν δὲ παρὰ νόμον ἐπιβαίνων. καὶ τὴν μὲν οἰκείαν, ἀστόργως καταλελοιπώς. τὴν δὲ ἀλλοτρίαν, ἀλόγως κατέχων. καὶ τὴν μὲν πρώτης τὴν στοργὴν, ὑπὸ τῆς ἀλλοτρίας ἐπιθυμίας παραλύων, τῇ δὲ δευτέρᾳ, μηδὲ ταύτην ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἔχει τηρήσας. ἰδοὺ γὰρ κἀκεῖθεν ἀποστὰς, ἀλλοτρίαν πάλιν κατέχει· πανταχόσε ταῖς ἀλλοτρίαις ἐποφθαλμῶν πόλεσι.

& in precio haberi curiose animaduerteret, & quia iam antea eius pro Christo pietatē in Synodo Nicensi, vbi cum magna libertate contra Arianam hæresim disseruerat, experti essent, in grauissimum odium exarserunt: vbi autē Deus eum ad Episcopatum prouexerat, veterem iam olim malitiam refouentes, veriti illius orthodoxam mentem, & in resistendo contra impietatem robur, conscientia vecordes omnibus rationibus coniurationes in eum coquebant,
A princepsque hac in re Eusebius fuit, conscientiæ suæ furiis agitatus præceps. Cæsarem igitur cōtra Athanasium irritant, & Synodos minantur. Postremo Tyri in consilium coierunt, adeo vt ne nunc quidem contra eum scribendi ocium admittant prorsus implacabiles, & quorūm querelis nunquam satisfacias, vt qui constitutionem Episcopatus Athanasij tanquam non legitime celebratam cauillationibus arrodant, nusquam non homini infesti, vt saltem mendaciis eum infamem reddant, quæ tamen nunc ex priorum mendaciorum vanitate
B falsa esse deprehenduntur. Aiunt igitur post obitum Episcopi Alexandri, quum paucissimi essent, qui Athanasij mentionem facerent, sex aut septem Episcopos clanculum & in loco obscuro eum in præsulem elegisse. Hæc eadem illi, quibus nullū mendaciorum genus reformidandum videtur, Imperatoribus scripsere. Nos autem contra, cum tota ciuitate & vniuersa prouincia testamur, omnem multitudinem populumque Catholicæ Ecclesiæ in vnum coactum, quasi in speciem vnius corpo-
C ris & animæ, clamoribus vociferationibusque postulasse, Athanasium Ecclesiæ Episcopum, dari, idque publicis votis à Christo expetisse: nosque vt faceremus, per multos dies ac noctes iureiurando obtestatos fuisse, cum interea nec ipsi ab Ecclesia discederent, neque nobis discedendi facultatem permitterent, hoc nostrum totiusque ciuitatis & vniuersæ prouinciæ testimonium nec mali quicquam de eo quod ab ipsis fit, pronunciamus. Sed optima quæque prædicamus, bonū illū esse, religiosum, Christianum, deuotarium, & vere Episcopum. Por-
D ro quod nostrum plerique sub omnium oculis acclamationibusque Athanasium Episcopum creauerint, nos ipsos in testes offerimus, quibus vt authoribus creationis, maior quàm istis qui & tunc aberant & nunc mentiuntur, fides haberi debet, quanquam nihil ea re impeditus Eusebius creationem vituperat, homo qui ipse prorsus Episcopus creatus nō est, aut si vnquā ius Episcopi habuit, id ipsum rescidit, vt qui principio Beryti pro Episcopo egerit, relictoque Beryto Nicomediam se transtulerit, illam quidē cathedrā præter leges destituens: istam
E vero nulla lege inuadens, proprij gregis sine vlla charitate desertor, & alieni nulla rationabili causa occupator, prioris Episcopatus charitatē alieni cupidine aspernatus est, nec tamē illū ipsum Episcopatū, quē tanta auiditate occupauerat, reseruauit: Ecce enim iā denuo inde desiliens, alienum Episcopatum arripuit,

Non enim parens Imperatorum, sed horũ calumniæ illũ in exilium exterminauerunt. Animaduertite, quæso, nũ ita se habeat, vt dicimus. Quum nihil culpæ in cõministro nostro Athanasio reperiret, Comesq; summa vi iminens plura cõtra Athanasium moliretur: Episcopus Comitis violẽtiam fugiens, ad religiosissimum Imperatorẽ adscendit, deprecans & iniquitatẽ hominis & aduersariorũ calumnias, postulásq; vt legitima Episcoporũ Synodus indiceretur, aut ipse audiret suam defensionẽ. Imperator rei indignitate motus, scriptis suis accusatores citat, suámq; ipsius audientiã promittens, simulque Synodum indici iubet. Eusebiani autẽ vbi cõparuissent nihil inter accusandũ de obiectis Tyri criminibus meminere. Sed frumentũ ab Athanasio nauésque detentas calumniati sunt, eumq; gloriatũ esse dixere, quod frumenti deportationem ex Alexandria Cõstantinopolim impedire posset. Hæc nõnulli ex nostris qui in Synodo erant ex imperatore admirationis pleno audierunt. Hic cũ Athanasius ad tantas calumnias ingemisceret, affirmaretq; eas falsas esse, nec fieri posse vt homo priuatus & pauper tantũ virium haberet, Eusebius ne publice quidem detrectans calũniatoris munus deierauit Athanasium perquã opulentũ esse, & satis virium & authoritatis ad ista omnia patranda habere, vt ita verisimilior calumnia videretur. Ad istum modum res actæ sunt per sanctos illos & venerandos sycophantas Episcopos. Sed Dei gratia plus in hoc negotio valuit, quàm illorũ scelerata malitia, quæ principis animũ religiosum ad clemẽtiam retraxit, vt satis haberet pro morte exilium irrogare. Horum omniũ malorum causæ non alibi, quam in illorum calũniis cõsistunt, quorum dolos sutelásq; criminum Imperator antea scriptis suis cum execratione improbauit, calumniasque detestatus Meletianos nefarios dirisque deuouendos, aliisq; grauissimis nominibus in suo diplomate appellauit, vt qui grauissime ferret cædem hominis viui obiectam esse, & de viuente & incolumi homicidium fictum esse. Nos autẽ epistolam, vbi Imperator hæc scribit, isthuc ad vos misimus. At præclari Eusebiani quo veritatem scriptaque sua obliterent, nomen Synodi suis actis prætexunt, quum res ipsa negotium Imperatorium, non Synodale haberi debeat, quippe vbi Comes præsideat, & milites Episcopos sub satellitio cingant, & Imperatoria edicta quos ipsi volunt, coire cõpellant. Iam quæso vel hinc incredibiles eorũ insidias animaduertite, & quã in audendo varij sint & versipelles, modo quacunque ratione hominem è medio tollant. Si enim veluti Episcopi sese iudices volebant esse, quid opus erat vel Comite vel militibus, aut edictis ad coeũdum imperialibus? Quod si Cæsare indigebãt, & ab eo acta robur accipere voluerũt, quo iure ipsi iudicium Cæsaris irritum fecere? aut quã de causa, quum Cæsar Meletianos & calũniatores & nefarios non sine detestatione, ob cædem de viuo homine cõfictam:

οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ τῶν βασιλέων τοῦτον ἐξώρισεν, ἀλλ' αἱ τούτων διαβολαί. σκοπεῖτε γὰρ εἰ μὴ οὕτως ἔχει. ὡς οὐδὲν μὲν ηὕρισκε κατὰ τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου, ὁ δὲ κόμης ἐβιάζετο, καὶ πολὺς ἦν σπουδάζων κατ' αὐτοῦ, ὁ μὲν ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος φυγὼν τὴν γινομένην βίαν, ἀνῆλθε πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα. παραιτούμενος ἅμα καὶ τὸν κόμητα καὶ τὰς ἐκείνων συσκευάς, ἀξιῶν δὲ νόμιμον ἐπισκόπων σύνοδον A συγκροτηθῆναι, ἢ καὶ αὐτὸν δέξασθαι τὴν ἀπολογίαν ὧν ἐπῆγον αὐτῷ. καὶ γράφει μὲν βασιλεὺς ἀγανακτῶν, καὶ προσκαλεσάμενος αὐτούς, ἐπαγγελλόμενός τε αὐτὸς ἀκροάσασθαι, ὁ καὶ τὴν σύνοδον κελεύσας γενέσθαι. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον ἀνελθόντες, διαβάλλουσιν Ἀθανάσιον, οὐκέτι μὲν τὰ ἐν Τύρῳ θρυλούμενα παρ' αὐτῶν, περὶ σίτου δὲ καὶ πλοίων ἐποχῆς, ὡς Ἀθανασίου ἐπαγγειλαμένου δύνασθαι κωλύειν, τὴν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας εἰς Κωνσταντινούπολιν τοῦ σίτου μετακομιδήν. ταῦτα B τινὲς τῶν ἐξ ἡμῶν ἔνδον ὄντες μετὰ Ἀθανασίου, ἀκηκόασι τοῦ βασιλέως ἀπειλοῦντος. εἶτα τοῦ Ἀθανασίου ὀδυρομένου ἐπὶ τῇ διαβολῇ καὶ διαβεβαιουμένου μὴ εἶναι ταύτην ἀληθῆ. πῶς γὰρ ἂν ἰδιώτης ἄνθρωπος καὶ πένης τηλικαῦτα δύναιτο; Εὐσέβιος οὐδὲ δημοσίᾳ παραιτησάμενος τὴν διαβολήν, ὤμνυε τὸν Ἀθανάσιον εἶναι πλούσιον, καὶ δυνατὸν καὶ ἱκανὸν πρὸς πάντα. ἵνα ἐκ τούτων κἀκεῖνα εἰρηκὼς Ἀθανάσιος νομισθῇ. ταῦτα μὲν οἱ σεμνοὶ κατηγόρουν ἐπίσκοποι. ἡ δὲ τοῦ C Θεοῦ χάρις, κρείττων τῆς πονηρίας αὐτῶν γεγένηται. τὴν γὰρ εὐσέβειαν τοῦ βασιλέως, εἰς φιλανθρωπίαν κεκίνηκε. καὶ ἀντὶ θανάτου, τὴν ἐξορίαν παρέσχεν. οὐκ οὖν αἱ διαβολαί, καὶ οὐδὲν ἄλλο, τούτων αἴτιαι. ὁ μὲν γὰρ βασιλεὺς πρὸ τούτου γράφων, τὴν συσκευὴν ἐμέμψατο, τὴν ἐπιβουλὴν ἠτιᾶτο, τῶν Μελιτιανῶν κατεψηφίσατο, ἀτίμους ἀρὰς ἀξίους, τὰ δεινότατα αὐτοὺς ἐγγράφως εἰπών. κεκίνηται γὰρ νεκρὸν ἀκηκοὼς ἄνθρωπον, ὃς ἐν τοῖς ζῶσιν ἦν. κεκίνηται D φόνον ἀκούσας ἐπὶ ζῶντι, καὶ τοῦ βίου μὴ στερηθέντι. καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἀπεστείλαμεν. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον οἱ θαυμαστοί, ἵνα καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὰ γραφέντα λύειν δόξωσιν, ὄνομα συνόδου σχηματίζονται, καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς παρὰ βασιλέως λαμβάνουσι, καὶ κόμης ἐπὶ τούτῳ καὶ στρατιῶται δορυφοροῦσι τῶν ἐπισκόπων, καὶ βασιλικὰ γράμματα συνελθεῖν οὓς ἤθελον ἐπαναγκάζοντα. ἐνταῦθα τὸ παράδοξον τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν ἐνθυμήθητε, καὶ τὴν E ἀνωμαλίαν τῶν τολμωμένων αὐτοῖς, ἵνα ὅθεν δήποτε παντὶ τρόπῳ τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἡμῶν ἁρπάσωσιν. εἰ μὲν γὰρ ἐπέτρεπον ἑαυτοῖς τὴν κρίσιν μόνοις ὡς ἐπίσκοποι, τίς κόμητος καὶ στρατιωτῶν χρεία; ἢ πῶς ὑπὸ βασιλικοῖς συνήγοντο γράμμασιν; εἰ δὲ βασιλέως ἐδέοντο καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ κῦρος ἔχειν ἤθελον, διατί τὴν κρίσιν αὐτοῦ παρέλυον; ἢ πῶς ἐκείνου τοὺς μὲν Μελιτιανούς, συκοφάντας ἀθεμίτους.

ἀθανάσιον δὲ καθαρώτατον δι' ὧν ἔγραψε κρίναντος, καὶ τὸν φόνον ἐκτραγῳδοῦντος τὸν ἐπὶ τῷ ζῶντι πεπλασμένον, οὗτοι καὶ μελιτιανοὺς ἀληθεύειν, κἀκεῖνον ὑπεύθυνον εἶναι διωρίζοντο; καὶ μὴ αἰδούμενοι, τὸν ζῶντα νεκρὸν ἐποίουν; ζῶντα καὶ καὶ μετὰ τὴν κρίσιν τοῦ βασιλέως, καὶ ὅτε συνήεσαν, καὶ ἀχρεινῶν σὺν ἡμῖν ὄντα. ταῦτα μὲν περὶ ἀρσενίου. ποτήριον δὲ μυστικὸν, ποῖον ἢ ποῦ καταχθὲν παρὰ μακαρίου; τοῦτο γὰρ ἄνω καὶ κάτω περιιόντες θρυλοῦσι. καίτοι ἀθανάσιον μὲν, οὐδὲ οἱ κατήγοροι τετολμήκασιν αἰτιάσασθαι, εἰ μὴ παρ' αὐτῶν ὑπεβλήθησαν. ἀλλ' ὅμως αὐτοὶ τὸ πλῆθος τῆς μέμψεως ὑπ' αὐτὸν ἄγουσιν. ὃ μηδὲ ἐπὶ μακάριον ἔδει χωρεῖν, οὐκ ἐλεγχθέντα. καὶ οὐκ αἰσχύνονται ταῦτα ἐπὶ κατηχουμένων, καί, τό γε χεῖρον, ἐπὶ ἑλλήνων τραγῳδοῦντες τὰ μυστήρια. δέον ὡς γέγραπται, μυστήριον βασιλέως καλὸν κρύπτειν, καὶ ὡς ὁ κύριος παρήγγελλε, μὴ δῶτε τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ, μὴ δὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. οὐ χρὴ γὰρ τὰ μυστήρια, ἀμυήτοις τραγῳδεῖν, ἵνα μὴ ἕλληνες μὲν ἀγνοοῦντες γελῶσι, κατηχούμενοι δὲ περίεργοι γενόμενοι, σκανδαλίζωνται. ἀλλὰ καὶ ὅμως ποῖον, ἢ ποῦ, ἢ παρὰ τίσι κατεάγη τὸ ποτήριον; μελιτιανοὶ μὲν γάρ εἰσιν οἱ κατηγοροῦντες, καθόλου πιστεύεσθαι μὴ ὀφείλοντες. σχισματικοὶ γὰρ καὶ ἐχθροὶ τῆς ἐκκλησίας γεγόνασιν, οὐ νῦν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μακαρίου πέτρου, ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος γενομένου, οἱ καὶ αὐτῷ πέτρῳ ἐπιβουλεύσαντες, καὶ ἀχιλλᾶν τὸν μετ' ἐκεῖνον διαβαλόντες, καὶ ἀλεξάνδρου κατηγορήσαντες μέχρις αὐτοῦ βασιλέως. οὕτως γὰρ δὴ μελετήσαντες, λοιπὸν καὶ εἰς ἀθανάσιον διέβησαν, οὐδὲν ξένον τῆς πονηρίας ἑαυτῶν ποιοῦντες. καὶ γὰρ ὥσπερ τοὺς πρὸ αὐτοῦ, οὕτως καὶ τοῦτον ἐσυκοφάντησαν, ἀλλὰ νῦν αὐτῶν καὶ οὐ πρότερον ἡ συκοφαντία καὶ αἱ διαβολαὶ κεκρατήκασιν, ὅτι τοὺς περὶ εὐσέβιον ἔχουσι συνεργοὺς καὶ προστάτας, διὰ τὴν οἰκείαν ἀσέβειαν τῶν ἀρειομανιτῶν, δι' ἣν ὥσπερ πολλοῖς ἐπισκόποις, οὕτω καὶ ἀθανασίῳ συνεσκευάσαντο. καὶ γὰρ ὁ τόπος ἐκεῖνος ἐν ᾧ κεκλάσθαι τὸ ποτήριόν φησιν, οὐκ ἦν ἐκκλησία, πρεσβύτερος οὐκ ἦν ὁ τὸν τόπον παροικῶν, ἡμέρα καθ' ἣν μακάριον τοῦτο πεποιηκέναι φασὶν, οὐκ ἦν κυριακή. μήτε τοίνυν ἐκκλησίας οὔσης ἐκεῖ, μήτε τοῦ ἱερουργοῦντος, μήτε τῆς ἡμέρας ἀπαιτούσης, ποῖον ἢ πότε, ἢ ποῦ τὸ ποτήριον κέκλασται μυστικόν; ποτήρια γὰρ εἶναι πολλὰ κατὰ τὰς οἰκίας, καὶ ἐν ἀγορᾷ μέσῃ, δῆλον, καὶ τούτων οὐδὲν ὁ θραύων ἀσεβεῖ, τὸ δὲ μυστικὸν ποτήριον ὅτι, ἂν θραυσθῇ ἄρ' ἑκών τις, ἀσεβῆ ποιεῖ τὸν ἐπικεχειρηκότα, παρὰ μόνοις τοῖς νομίμως προεστῶσιν εὑρίσκεται. οὗτος ὁ τρόπος τούτου τοῦ ποτηρίου μόνος, ἄλλος οὐδείς, τοῦτο ὑμεῖς νομίμως προπίνετε τοῖς λαοῖς, τοῦτο ὑμεῖς ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος παρελάβετε. τοῦτο μόνον ἐστὶ τῶν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας προεστώτων. μόνον γὰρ ὑμῶν ἐστι προπίνειν τὸ αἷμα τοῦ χριστοῦ.

Athanasium vero innocentissimum suis scriptis pronunciarit, ipsi Meletianos verum dicere, & Athanasium reum esse definiunt, nulla cum verecundia hominem viuum pro occiso imputantes? qui & quo tempore hoc iudicium Cæsar proferret, & quum ipsi ad sententiam conflandam in vnum coirent, nobiscum viuebat. Hactenus de Arsenio. Poculum autem mysticum, quod, aut quónam in loco à Macario fractum est? id enim sursum ac deorsum obuolitantes iactitant. Atqui
A Athanasium, ne accusatores quidem ausi fuissent eius criminis incessere, nisi ab ipsis summissi instructique fuissent. Sed tamen illi summam eius criminis in Athanasium referunt, quod ne in Macarium quidem, qui victus non est, referri debet. Nec pudet eos coram catechumenis, & quod peius est, coram ethnicis ita de mysteriis tragicari. Quum oporteat, sicut scriptum est, mysterium regis celare, & vt dominus præcipit, nõ esse sancta porrigenda canibus, neque proiiciendas margaritas
B ante porcos. Non enim fas est mysteria gentibus prodere, ne per imperitiam ea subsannẽt, aut catechumeni per curiositatem scandalizẽtur. Sed tamen quódnam poculum, quo in loco, vel apud quos comminuit? Meletiani scilicet sunt, qui hic se accusatores præbent, homines prorsus fide indigni, vt & schismatici, & hostes Ecclesiæ, neque ij noui aut recentes, sed vetusti iam olim à temporibus beati Petri, cui insidias posuerunt, & Achillæ eius successoris, quem calumniati sunt, & Alexandri quem vs-
C que ad tribunalia Cæsaris calumniis persecuti sunt, & postremo ita meditandis criminibus exercitati Athanasium inuaserunt, nihil alienum à sua malitia facientes. Vt enim Athanasij antecessores, ita quoque & ipsum Athanasium calumniantur, quorum calũniæ antea inefficaces, nunc tandem successum habuere: ex quo Eusebianos in gratiam Arianæ impietatis socios & patronos adepti sunt, pro qua tuenda vt in multos alios Episcopos, ita quoque in Athanasium cõspirationes faciunt. Atqui locus ille, in quo confractum poculum ia-
D ctitãt, Ecclesia non erat, nec quisquam presbyterorum ei loco vicinus, nec dies quo id factũ à Macario volunt, Dominica: quum igitur neque Ecclesia ibi esset, neque sacra fierent: neq; dies hoc ipsum requireret: quale aut quando, aut vbi mysticum illud poculum fractum est? pocula multa passim in ædibus atque adeo in medio foro haberi nemini dubium, quæ collisa collidentem non impiant. Mysticum autem poculum quod impium eum reddit qui id vltro frangit, nusquam nisi apud legitimos Ecclesiæ præsides inuenias: hic enim vnus v-
E sus est calicis, & præter eum alius nullus, cóque solo vos legitimo ritu propinatis populo, cúmque vos pro canone Ecclesiastico accepistis idemque duntaxat penes eos habetur, qui Ecclesiis præsunt. Solum enim vestrũ est propinare sanguinem Christi, & præterea nullius. Cæte-

Cæterum vt impius est qui hunc mysticum calicem frangit, ita multo magis impius est qui sanguini Christi contumeliam facit: contumeliam autem facit, qui præter Ecclesiasticam institutionem calice illo abutitur. Et hæc quidem eò à nobis dicuntur, non quod vel schismaticum poculū Macarius fregerit, sed quod ibi omnino nullum fuerit: qui enim fieri potuit, cùm nec ipse locus dominicus esset, neq; quispiam ibi Ecclesiasticus, atq; adeo ne tempus quidem mysteriorum ageretur? Presbyter autē qui fingitur adfuisse, est ille toties rumoribus iactatus Ischyras, qui neque ab Ecclesia electus presbyter, neque cum à Meletio cōstitutos presbyteros Alexander in Ecclesiā recipiebat, in eorū numero vnquam habitus fuit, aut ab eo creatus: quo pacto igitur presbyter Ischyras? aut quo tandem authore constitutus? nūquid scilicet à Collutho? id enim restat: atqui Colluthū in gradu presbyterij mortuū, omnemq; eius manuū impositionem rescissam omnesque ab eo constitutos, in laicorum ordinem redactos esse, & sub nomine laicorum ad Synaxim admissos adeo apud omnes constat, vt nemo ea de re dubitandum putet. Quomodo igitur homo priuatus, & priuatas ædes inhabitans, poculum mysticum sibi concreditū habuit? Sed illi hominem priuatum presbyterum appellant, & in nostram iniuriam hoc nomen illi indiderunt, eidéq; pro mercede calumniarū ædificandæ Ecclesiæ potestatem conciliarunt. Qui ergo per id tempus nullam habuit Ecclesiam, nunc ad cōpensationem sceleris obsequiique in accusando præstiti, Ecclesiam accepit, forsitan etiam Episcopatu donādus: id enim passim iactitat, & minis fremit, talia proh dolor præmia deinceps per episcopos accusatoribus & sycophantis deferuntur. Neq; id immerito, quem enim administrū suæ libidinis habuere, & eum vt rerum consiliorūque socium, cōsimili Episcopatu dignum censuere. Obsecro igitur vt non hactenus tantum, sed ad sequentia quoque vos attentos præbeatis, vt cognoscere possitis quid deinde ab illis factum sit. Impares ergo veritati, quāquam se omnib. modis communierant, eò quod Ischyras Tyri pro calūniatore habitus nihil probare posset, & ipsa calumnia sua vanitate corrueret, iudicium causæ suspensum voluere, donec de probationibus constaret: promittunt igitur se aliquot ex suis Mareoten amādaturos, qui rem curiose scrutarentur, quos vos e uestigio multis de causis reiiciendos docuimus, in primis quod & Ariani essent, & propter Arianismum nobis propalam infensi. Verū illi potentia Magistratuum freti, clā emittunt Diognium Marim, Theodorum, Macedoniū, annis ingeniisque putidos & venales, his addunt Vrsacium & Valentem homines Pannonios, qui ab vltimis illis finibus Tyrū profecti sunt, vt sententiam in aduersarium dicerent, & post tantū itineris è Tyro Alexandriam contenderunt, nullo cum pudore, q̄ se ex iudicibus testes facerent. Quin potius omnibus insidiandi rationibus propalā susceptis, quosuis labores itineraque subiere, vt ca-

τῶν δὲ ἄλλων, οὐδενός, ἀλλ' ὅπου τὸ μυστικὸν ὁ θλάσων ἀπέβη, τοσοῦτον ἀσεβέστερος, ὁ ἐνυβρίζων τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ· ἐνυβρίζει γὰρ ὁ παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν τοῦτο ποιῶν. καὶ ταῦτα μὲν οὐχ ὅτι κἂν σχισματικῶν ποτήριον κέκλασται παρὰ Μακαρίου, ἀλλ' ὅτι μηδὲν ἦν ὅλως ἐκεῖ. πῶς γάρ; ὅπου μήτε τόπος κυριακῆς, μήτε τὶς ἐκεῖ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ μήτε ὁ καιρὸς μυστηρίων ἦν· οὗτος δέ ἐστιν ὁ πολυθρύλλητος Ἰσχύρας,
A ὁ μήτε ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας χειροτονηθείς, καὶ ὅτε τοὺς ὑπὸ Μελετίου κατασταθέντας πρεσβυτέρους Ἀλέξανδρος ἐδέχετο, μηδὲ ἐκείνοις συναριθμηθείς· οὕτως οὐδὲ ἐκεῖθεν κατεστάθη. πόθεν οὖν πρεσβύτερος Ἰσχύρας; τίνος καταστήσαντος; Ἆρα Κολλούθου, τοῦτο γὰρ λοιπόν. ἀλλ' ὅτι Κόλλουθος πρεσβύτερος ὢν ἐτελεύτησε, καὶ πᾶσα χεὶρ αὐτοῦ γέγονεν ἄκυρος, καὶ πάντες οἱ παρ' αὐτοῦ κατασταθέντες, ἐν τῷ σχίσματι, λαϊκοὶ γεγόνασι, καὶ οὕτως συνάγονται
B δῆλον, καὶ οὐδενὶ καθέστηκεν ἀμφίβολον. πῶς οὖν ἰδιώτης ἄνθρωπος, καὶ οἰκίσκον οἰκῶν ἰδιωτικόν, ποτήριον ἔχειν μυστικὸν πιστευθείη; ἀλλὰ τότε τὸν ἰδιώτην πρεσβύτερον ὠνόμαζον, καὶ τὴν προσηγορίαν αὐτῷ ταύτην διὰ τὴν καθ' ἡμῶν ἀδικίαν ἐχαρίζοντο, καὶ νῦν μισθὸν τῆς κατηγορίας, ἐκκλησίας οἰκοδομὴν προξενοῦσιν, οὕτως οὐκ εἶχεν ἐκκλησίαν ἄνθρωπος, ἀλλὰ μισθὸν τῆς κακοηθείας, καὶ τῆς πρὸς τὴν κατηγορίαν ὑπακοῆς, νῦν ἣν οὐκ εἶχε λαμ-
C βάνει, καὶ τάχα καὶ ἐπισκοπὴν αὐτέδωσαν αὐτῷ, ταῦτα γὰρ θρυλλεῖ περιιών, καὶ οὕτω καθ' ἡμῶν βρενθύεται, οὕτω λοιπὸν τηλικαῦτα ἔπαθλα παρὰ τῶν ἐπισκόπων τοῖς κατηγόροις καὶ συκοφάνταις προστίθεται· εἰκότως· οἱ γὰρ συνεργὸν εἰς ἃ ἤθελον αὐτὸν ἐσχηκότες, ὡς τῶν πραγμάτων κοινωνόν, οὕτως καὶ τῆς ὁμοίας ἐπισκοπῆς ἠξίωσαν. ἀλλὰ μήπω ταῦτα, ἔτι δὲ τὰς ἀκοὰς τοῖς τότε πραχθεῖσι παρ' αὐτῶν ἐνδότε· μὴ δυνηθέντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καίτοι κατ' αὐ-
D τῆς παρεσκευασμένοι, καὶ ἐν Τύρῳ μηδὲν ἀποδείξαντος Ἰσχύρα, ἀλλὰ συκοφάντου δεικνυμένου, καὶ τῆς σκευῆς αὐτῶν τῆς συκοφαντίας λυθείσης, εἰς ἀπόδειξιν ὑπερτίθενται, καὶ ἐπαγγέλλονται πέμψειν ἐξ ἑαυτῶν τοὺς κατὰ Μαρεώτην πολυπραγμονήσοντας, καὶ οὓς ἡμεῖς παρῃτησάμεθα φανερῶς διὰ πολλά, καὶ ὡς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας, καὶ διὰ τοῦτο ἡμῶν ἐχθρούς, ἀπέστειλαν αὐτοὶ κρύφα, χρώμενοι τῇ δυναστείᾳ, Διόγνιον, Μάριν, Θεόδωρον, Μακε-
E δόνιον, δύο νεωτέρους τὴν ἡλικίαν καὶ τὸν τρόπον, Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα ἀπὸ Παννονίας, καὶ οὗτοι μετὰ τὴν τοσαύτην ὁδὸν ἣν ὑπέμειναν ἵνα δικάσωσι τῷ ἐχθρῷ, πάλιν ἀπὸ Τύρου καὶ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἠπείγοντο, μηδὲ τὸ μάρτυρες εἰ δικασταὶ γενέσθαι παραιτησάμενοι, ἀλλὰ πάντα τρόπον ἐπιβουλῆς ἀναδεξάμενοι φανερῶς, καὶ πάντα κάματον καὶ πᾶσαν ὁδὸν ὑποστάντες. ἵνα τὴν

ἵνα τὴν κατασκευαζομένην συσκευὴν πληρώσωσι, καὶ τὸν μὲν ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον κατεχόμενον περὶ ξένης ἠφίεσαν, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν τοῦ ἐχθροῦ πόλιν εἰσήεσαν, ὥσπερ ἐπικωμάζοντες τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῷ λαῷ, καὶ τὸ παραλογώτερον, Ἰσχύραν τὸν κατήγορον μεθ' ἑαυτῶν ἐπαγόμενοι, Μακάριον τὸν κατηγορούμενον, οὐκ ἐπέτρεψαν ἀκολουθῆσαι, ἀλλ' ἔμφρουρον ἀφῆκαν ἐν Τύρῳ. ἄνω γὰρ καὶ κάτω Μακάριος ὁ πρεσβύτερος τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπήγετο παρ' αὐτῶν τῷ ἐγκλήματι. μόνοι τοίνυν μετὰ τοῦ κατηγόρου τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰσελθόντες, σύνοικον αὐτὸν καὶ συνέστιον καὶ συμπότην ἔχοντες, καὶ τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Φιλάγριον παραλαβόντες, ἐπὶ τὴν Μαρεώτην ἀπῆλθον, κἀκεῖ δῆθεν ἐποιοῦντο τὴν ἐξέτασιν μόνοι ὡς ἤθελον μετὰ τοῦ προειρημένου, πολλὰ τοὺς πρεσβυτέρους παρεῖναι παρακαλέσαντας, οὐκ ἐπιτρέψαντες· ἠξίουν δὲ παρεῖναι οἵ τε τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας πάσης πρεσβύτεροι, ἵνα τοὺς ὑποβαλλομένους παρὰ Ἰσχύρα διελέγξωσι πόθεν καὶ τίνες εἰσί. καὶ τοὺς μὲν λειτουργοὺς, ἐκώλυον παρεῖναι. ἐπὶ δὲ τῶν ἐθνικῶν ἐξήταζον περὶ ἐκκλησίας, περὶ ποτηρίου, περὶ τραπέζης, καὶ τῶν ἁγίων, καὶ τὸ δεινότερον, ἐθνικοὺς ἐκάλουν μάρτυρας, περὶ ποτηρίου μυστικοῦ ζητοῦντες, καὶ οὓς ἡρπάσθαι παρὰ Ἀθανασίου διωρίζοντο, ἐκ μετακλήσεως τοῦ καθολικοῦ, καὶ μηδὲ ὅποι γῆς εἰσι γινώσκειν, τούτους εἰσῆγεν ἐφ' ἑαυτῶν καὶ τοῦ ἐπάρχου μόνου, καὶ οὐκ ᾐδοῦντο, τούτους ἀφανισθῆναι παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀθανασίου λέγοντες, ὧν ταῖς μαρτυρίαις συγκεχρῆσθαι δοκοῦσιν. ἀλλὰ κἀνταῦθα μόνον φονεῦσαι βουλόμενοι, πάλιν τοὺς ζῶντας ὡς ἀποθανόντας, τὸν ἐπὶ Ἀρσενίου τρόπον μιμούμενοι πλάττονται, οὕτως γὰρ τοὺς ἀνθρώπους καὶ φαινομένους ἐπὶ τῆς ἰδίας ὑμῖν τοῖς μακρὰν, ὡς ἀφανεῖς ἐκτραγῳδοῦσιν, ἵνα μακρὰν ὄντων τῶν ἐλέγχων, τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν διαβάλλωσιν ὡς βίᾳ καὶ δυναστείᾳ χρώμενον, καίτοι πάντα αὐτοὶ μετὰ δυναστείας καὶ προστασίας πράττοντες. καὶ γὰρ ὅμοια πάλιν τὰ κατὰ Μαρεώτην, τοῖς κατὰ Τύρον ἐγίνετο, ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ κόμης ἦν μετὰ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, οὐδενὶ ἐπιτρέπων παρὰ τὰ ἐκείνοις δοκοῦντα ἢ λέγεσθαι ἢ πράττεσθαι, οὕτως καὶ ἐνταῦθα ὁ τῆς Αἰγύπτου ἔπαρχος μετὰ τῆς τάξεως ἦν, πάντας μὲν τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἐκφοβῶν, μηδένα δὲ μετὰ ἀληθείας ἐπιτρέπων μαρτυρεῖν, καὶ τὸ παραδοξότερον ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ καὶ τῇ οἰκίᾳ τοῦ κατηγόρου, καὶ ᾤκουν, καὶ ἐξετάζειν ἐδόκουν ἃ ἠβούλοντο. οἱ εἴτε δικασταὶ, εἴτε μάρτυρες, εἴτε τῆς ἑαυτῶν καὶ Εὐσεβίου σπουδῆς, ὅπερ ἀληθέστερον, ὑπηρέται παραγινόμενοι, καὶ τίνα τὰ παρ' αὐτῶν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τολμηθέντα, νομίζομεν ὑμᾶς μὴ ἀγνοεῖν· πανταχοῦ γὰρ διαδίδοται, ξίφη γυμνὰ κατὰ ἁγίων παρθένων, καὶ τῶν ἀδελφῶν ἐχώρει, καὶ μάστιγες κατὰ τῶν ἐντίμων παρὰ θεῷ σωμάτων, καὶ τοὺς πόδας ἐχώλευον ὑπὸ τῶν πληγῶν, αἱ τὴν ψυχὴν ἐν ἁγνείᾳ καὶ πᾶσιν ὁλόκληροι τοῖς καλοῖς. ἐργασίαι τε κατ' αὐτῶν ἐπεσείοντο.

vt calumniam semel initam absoluerent. Hostes ergo Athanasij Athanasio peregre detento, Alexandriam in populum Ecclesiamq; debacchaturi contendunt. Imo quod absurdius est, Ischyra accusatore secum adducto, Macarium reum custodiis Tyri inclusum nō permiserunt in comitatu hærere, quē antea sub prætextu eius criminis sursum deorsumque raptauerant. Si igitur Alexandriam cum accusatore Ischyra ipsorum contubernali sodale compotore ingressi, assumpto vnà præfecto Ægypti
A Philagrio, in Mareotam abscedunt: atq; illi soli pro libidine sua cum Philagrio quæstionibus incūbunt, nulla permissa presbyteris adeundi facultate, quanquam id multis precibus requirerent: erant autem illi, qui hoc postulabāt, oēs tum Alexandrinæ ciuitatis tum vniuersæ prouinciæ presbyteri, petentes, vt sibi ostēdere liceret, quósnam testes Ischyras subornasset, & quale hoc hominum genus & ciuitates essent. Sacrorū igitur ministris exclusis, coram ethnicis
B hominibus quæstiones de Ecclesiis, de calice, de mensa domini, de sanctis sanctorū habuere, & quod grauius est, Ethnicos in quæstione de mystico poculo in testes citauerūt, & quinam illud ab Athanasio rapuissent, Catholici interpellatione definierūt, nec puduit eos eorum testimonia coram se, & solo duntaxat præfecto recipere, qui vnde gentiū essēt ignorabant, nec veriti sunt eos dicere ab Athanasio occisos, quorum testimoniis aduersum Athanasium abusi sunt. Quinimo necem Athanasio
C molientes, nouis mendaciis fabulam de ementita cæde Arsenij imitātur, eóq;, qui viui sunt, mortuos fingunt, & vt interfectos, qui adhuc superstint, & hominū oculis in suis sedibus apparent, apud vos longe inde semotos miserrime deplorant, vt cum è longinquo petēda sint rerum documenta, nostrū in sacris ministeriis collegam Athanasium calūniari possent, quasi vi & potentia grassantem, quum ipsi per vim & potentiam omnia agant. Eadem enim denuo apud Mareotam, quæ Tyri designata sunt. Vt enim illic comes erat cum militari satellitio
D nihil ꝙ ipsis displiceret aut dici aut fieri permittens, ita quoque & hic præfectus manu militari succinctus, omnes ecclesiasticos terrefaciens, nulli permisit ex vero testimonium dicere, & quod absurdius est, in ipsis ædibus accusatoris & cōmorabantur & quæstionibus operam dandam, prout libuit, decernebāt, eóq; tam iudices quàm testes, cæterisq; eiusdem studij, vel quod verius est, Eusebianę factionis administri conueniebant. Quæ porro Alexādriæ ausi sunt, arbitramur vobis non ignota esse,
E quum ea vbique gētium fama diulgata sit, strictos scilicet gladios in sanctas virgines & fratres intentatos, flagella preciosis apud Deum corporibus incussa pedesq; fustigationibus ad claudicationem illis mutilatos esse, quæ mentem in castitate & in omnibus solidis bonis exercebant, calūnias quoq; vbiq; infestas fuisse:

gentilium vulgus interim nudare corpora virginum, verberare, libidinari, & virginibus aras idolorum, victimasque interminari, adeo vt homo quidam proteruus veluti istiusmodi potestas iam deinceps concessa esset in gratiam Episcoporum, virginem manu arreptam, ad altare, quod forte obuium erat, protraxit, necessitatem sacrificandi & vim persecutionis repræsentans: inter hæc scelera, virgines fugere. Ethnici Ecclesiæ insultare, Episcopis in illis ipsis ædibus, vbi ista perpetrabantur, versantibus, in quorum gratiam virgines miseræ strictos gladios, omnia genera periculorum, & quamlibet contumeliam & debacchationem experiri coactæ sunt. Et hæc quidem passi sunt ipso ieiunij die à coepulonibus Episcoporum, cum quibus conuiuium agitabant, Episcopis intus epulantibus. Hæc cum futura prouideremus, nec vulgarem, sed quasi ex hostili incursu vastitatem, detrectaui fateor hoc genus Iudicij. Ea res igitur quum Alexandri Thessalonicensis Episcopi animum permouisset, scripsit ad eos qui Tyri adhuc commorabantur, nihil nisi per coniurationem & calumniam cum Athanasio agi. Quòd si eum in suo grege adnumerent, sociumque suæ factionis iactitent, eo ipso vim suam in hominem, qua illi subscriptionem expresserunt, declarabunt, nec mirum quum ipse quoque omnibus modis sceleratissimus Ischyras non sponte, sed malo coactus prouincias nos reos faciendi susceperit, pro documento sunt eius ad coepiscopum nostrum Athanasium epistolæ, quibus testatur nihil tale ibi actum fuisse, sed se subornatum esse, vt hæc fingeret, scripsitque illa quum nec pro presbytero ab Athanasio agnosceretur, nec per gratiam eum titulum obtinuisset, nec ius ædificãdæ Ecclesiæ pro remuneratione impetrasset, nec Episcopatum in mercedem expectaret, quæ omnia consecutus est ab Eusebianis ob operam suam calumniæ impensam. Atque adeo eius cognati nobiscum semper communioni coniuncti fuere, non facturi scilicet, si vel tantillum iniuriæ à nobis accepisset. Hæc non verbis, sed re constare, testes sunt omnes Mareotæ presbyteri, qui comites Episcopo in obequitationibus & itineribus fuere, & qui tum contra Ischyram scripsere, quibusque nec tum quum Tyrum venissent, permissum fuit veritatem loqui, neque cum Mareotæ remanerent, concessum fuit vt Ischyram calumniatorem refellere liceret. Exemplaria autem literarum, tum Alexandri presbyterorum, tum ipsius Ischyræ vnà misimus, quibus adiuncta Epistola Patris Imperatorum, in qua non solum calumniam de Arsenij morte confictam detestatur magna cum indignatione, quòd viui hominis cædes imputata sit, verumetiam in crimine mystici poculi valde admiratur tam versipellem & vagam calumniandi inconstantiam, quàm nunc Macarium presbyterum, nunc Athanasium Episcopũ de calice confracto incusarint, ac proinde re cognita Meletianos iterũ calũniatores, Atha-

καὶ ἐθνικοὶ δῆμοι πρὸς τὸ γυμνοῦν, τύπτειν, ἀσελγαίνειν κατ' αὐτῶν, βωμούς τε καὶ θυσίας ἐπαπειλεῖν αὐταῖς. καί τις ἀσελγὴς ἀνὴρ ὡς ἐξουσίας λοιπὸν δοθείσης ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου πρὸς χάριν τῶν ἐπισκόπων, χεῖρα παρθένου κατεῖχε, καὶ πρὸς τυχόντα βωμὸν εἷλκεν, ἀνάγκην θυσίας καὶ διωγμοῦ μιμούμενος, καὶ τούτου γενομένου, καὶ φυγὴ τῶν παρθένων ἦν, καὶ γέλως τῶν ἐθνικῶν κατὰ τῆς ἐκκλησίας, τῶν ἐπισκόπων ἔνδον ὄν-
A των, καὶ παρὰ τὴν τὴν οἰκίαν οἰκούντων ἐν ᾗ ταῦτα ἐπράττετο, καὶ ἀφ' ἧς διὰ τὴν εἰς αὐτοὺς χάριν, ξιφῶν οἱ παρθένοι γυμνῶν, καὶ παντὸς κινδύνου, καὶ ὕβρεων, καὶ παροινίας πεπείρανται. καὶ ταῦτα ἔπαθον ἐν νηστείᾳ παρὰ τῶν τοῖς ἐπισκόποις ἔνδον συνεστιωμένων. ταῦτα προειδότες, ὡς ἐχθρῶν εἴσοδος οὐχ ἡ τυχοῦσα βλάβη, τὴν παραίτησιν ἐποιησάμεθα. ταῦτα καὶ ἀλέξανδρος ἐν νῷ λαβὼν ὁ τῆς θεσσαλονίκης ἐπίσκοπος, γράφει πρὸς τοὺς ἐκεῖ μείναντας
B τὴν συσκευὴν ἐλέγχων, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν μαρτυρούμενος. ὃν κἂν συναριθμῶσιν ἑαυτοῖς, καὶ τῆς ἐπιβουλῆς μετρῶσιν ἕνα, οὐδὲν ἄλλο, ἢ κατ' ἐκείνου τὴν βίαν δεικνύουσι. καὶ γὰρ καὶ ὁ παμπόνηρος ἰσχύρας οὐδὲ αὐτὸς ἄνευ φόβου καὶ βίας ἐπ' αὐτὸ ὥρμησεν, ἀλλ' ἀνάγκῃ τὴν κατηγορίαν ὑπέδυ. τούτου τεκμήριον, αὐτὸς ἔγραψεν ἰσχύ- „
ρας πρὸς τὸν συνεπίσκοπον ἀθανάσιον, ὅτι „ μηδὲν ἐκεῖ πέπρακται τοιοῦτον, ἀλλ' ὑπε-
C βλήθη πλάσασθαι, καὶ ταῦτα ἔγραψεν, οὐ δεχθεὶς παρ' αὐτοῦ ὡς πρεσβύτερος, οὐ τοιαύτην χάριτος προσηγορίαν λαβών, οὐκ οἰκοδομὴν ἐκκλησίας εἰς ἀμοιβὴν τυχών, οὐ μισθὸν ἐπισκοπῆς προσδοκήσας. ὧν πάντων ἔτυχε παρ' αὐτῶν. διὰ τὴν κατηγορίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ γένος αὐτοῦ πᾶν μεθ' ἡμῶν συνήγετο. καὶ οὐκ ἂν συναχθέντες, εἴγε τὸ τυχὸν, ἠδίκητο. ταῦτα μὲν οὖν ὅτι μὴ λόγος, ἀλλ' ἔργον, μάρτυρες μὲν, οἱ τοῦ μα-
D ρεώτου πρεσβύτεροι πάντες, οἱ ἀεὶ συνόντες ἐν ταῖς περιοδίαις τῷ ἐπισκόπῳ. οἱ καὶ τότε γράψαντες κατὰ ἰσχύρα. καὶ μήτε ἐν τύρῳ, οἱ ἐλθόντες ἐξ αὐτῶν ἐπιτραπέντες εἰπεῖν τὴν ἀλήθειαν, μήτε ἐν τῷ μαρεώτῃ ἀπομείναντες, συγχωρηθέντες ἐλέγξαι τὸν ἰσχύραν συκοφάντην. καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἀντίγραφα τῶν ἀλεξάνδρου γραμμάτων, καὶ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τὰ ἰσχύρα, ἀπεστείλαμεν δὲ καὶ τὴν τοῦ πατρὸς τῶν βασιλέων ἐπιστο-
E λήν. ἔνθα οὐ μόνον ἐπ' ἀρσενίῳ δυσχεραίνει, ὅτι ζῶντος ἀνθρώπου φόνος ἐνεκαλεῖτο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ ποτηρίῳ ἐθαύμαζε, τὸ ποικίλον τῆς κατηγορίας καὶ πεπλανημένον, ὅτι πῆ μὲν, μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου, πῆ δὲ ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου κατηγόρουν, ὡς κλάσαντος ταῖς χερσὶ τὸ ποτήριον, καὶ πάλιν συκοφάντας τοὺς μελιτιανοὺς. καὶ ἀπαιτ-

καὶ πάλιν ἀθανάσιον καθαρώτατον ἀποφαίνεται. πῶς γὰρ οὐ συκοφάνται μελιτιανοί, καὶ πρό γε πάντων ἰωάννης; ὁ εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κοινωνήσας ἡμῖν, καταγνοὺς ἑαυτοῦ μηδὲν ἔτι περὶ τοῦ ποτηρίου κινήσας; ἐπειδὴ τοὺς περὶ εὐσέβιον εἶδε σπουδάζοντας τοῖς ἀρειομανίταις· οὐκ ἀποτολμῶντας δὲ φανερῶς αὐτοῖς συνεργεῖν· ἀλλὰ ζητοῦντας ἄλλοις χρῆσθαι προσώποις· ἑαυτὸν ὑποβέβληκεν ὥσπερ τῶν ἔξω θεάτρων ὑποκριτήν, καὶ ἡ μὲν ὑπόθεσις ἦν ἀρειανῶν ἀγών. καὶ τὸ πρωτότυπον, ἐκείνους κατορθοῦν, ὑποβολὴ δὲ καὶ παράρτημα τούτων, ἰωάννης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ἵνα οἱ τῶν ἀρειανῶν σπουδασταὶ διὰ τῆς τούτων προφάσεως, δικαστῶν σχήματι, τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀσεβείας ἀπώσωνται, καὶ τὴν ἀσέβειαν ἐγκαταπήξωσι, καὶ τοὺς ἀρειανοὺς εἰσαγάγωσι τῇ ἐκκλησίᾳ. καὶ οἱ τὴν εὐσέβειαν ἐξωθῆναι θέλοντες, δι' ἀσέβειαν κινῆσαι βιάζονται. καὶ οἱ τὴν ἀσέβειαν τὴν κατὰ χριστοῦ προελόμενοι, τοὺς τῆς ἀσεβείας ἐχθρούς, ὡς ἀσεβεῖς ἀνελεῖν ἐπεχείρησαν. καὶ ποτήριον ἡμῖν προφέρουσι κεκλασμένον, ἵνα δόξῃ καὶ ἀθανάσιος κατὰ χριστοῦ συνασεβεῖν αὐτοῖς. ποία γὰρ καὶ μνήμη παρ' αὐτοῖς ὀφείλεται ποτηρίου μυστικοῦ; πόθεν ἀσεβείας τῆς εἰς χριστὸν προστάταις, περὶ ποτηρίου νοῦς εὐσεβής; πόθεν τοῖς τὸν χριστὸν μὴ γνωρίζουσι, ποτήριον χριστοῦ γνώριμον; πῶς οἱ ποτήριον τιμᾶν προσποιούμενοι, τὸν τοῦ ποτηρίου θεὸν ἀτιμάζουσιν; ἢ πῶς οἱ ποτήριον ὀδυρόμενοι, τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐν αὐτῷ μυσταγωγοῦντα, φονεῦσαι ζητοῦσι; καὶ ἐφόνευσαν ἂν τὸ ὅσον ἐν ἑαυτοῖς. πῶς δὲ οἱ τὸν θρόνον τὸν ἐστολισμένον ἐπισκοπικῶς ὀδυρόμενοι, τὸν ἐν αὐτῷ καθήμενον ἐπίσκοπον ἀνελεῖν ζητοῦσιν; ἵνα καὶ ὁ θρόνος τὸν ἐπίσκοπον ζητῇ, καὶ οἱ λαοὶ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας στερηθῶσιν. οὔτε οὖν ποτήριον, οὔτε φόνος, οὔτε τι τῶν ὑπ' αὐτῶν τερατολογηθέντων εἰς τοῦτο αὐτοὺς προήγαγεν, ἀλλ' ἡ προειρημένη τῶν ἀρειανῶν ἀσέβεια. δι' ἣν καὶ ἀθανασίῳ καὶ ἄλλοις ἐπισκόποις ἐπιβουλεύσαντες, ἔτι καὶ νῦν τῇ ἐκκλησίᾳ πολεμοῦσιν. ἆρα γάρ, τίνες οἱ φόνους καὶ ἐξορισίας ποιήσαντες. οὐχ οὗτοι; ἆρα τίνες ταῖς ἔξωθεν προστασίαις χρώμενοι, τοῖς ἐπισκόποις ἐπιβουλεύουσιν· οὐχ οἱ περὶ εὐσέβιον μᾶλλον, καὶ οὐκ ἀθανάσιος ὡς αὐτοὶ γράφουσι; ὑπ' αὐτῶν γὰρ αὐτὸς καὶ ἄλλοι πεπόνθασι. καὶ γὰρ καὶ πρεσβύτεροι τῆς ἀλεξανδρείας τέσσαρες κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρόν, καίτοι μηδὲ εἰς τύρον ἐξελθόντες ὑπερόριοι παρ' αὐτῶν γεγόνασιν. ἆρα τίνες οἱ θρήνων καὶ δακρύων ἄξιοι, οὐχ οἱ καὶ τὰ πρῶτα ποιήσαντες, καὶ δεύτερα συντιθέναι μὴ παραιτούμενοι, καὶ πάντα συκοφαντοῦντες ἵνα ἐπίσκοπον ἀπολέσωσι μὴ ὑπείκοντα τῇ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν αἱρέσει; διὰ τοῦτο ἡ ἔχθρα τῶν περὶ εὐσέβιον· διὰ τοῦτο τὰ ἐν τύρῳ κινηθέντα· διὰ τοῦτο αἱ προσποίητοι κρίσεις.

Athanasiumque vero innocentissimum pronunciat. Qui quæso non pro calumniatoribus Meletiani haberi debeant, & inter Meletianos præcipue Ioannes: qui vbi ipse suam de calice confracto sycophantiam agnouisset, ac proinde in communionem à nobis receptus esset, animaduertens Eusebianos studiis animisq; cum Meletianis coire, communemque factionem alere, ita tamen vt illos propalá adiuuare nollent, sed alias ad id personas rerumque A prætextus quærerent, obtulit illis suam veluti in scena histrionicam operam ad eam fabulam agendam, cuius argumentum erat Arianorum Agon. Primæ autem partes dramatis, Arianorum successus, assutela vero & appendix Ioannes cum suis gregalibus, vt Arianorum studiosi sub istiusmodi occasione & specie iudicij, aduersarios impietatis è medio tollerent, & impietatem in locum pietatis inducerent, Arianosque in Ecclesiis locarent, quo illi qui pietatem exterminatam cuperent, per impietatem rerum potiri possent: & ij qui partes im- B pietatis contra Christum susceperant, hostes impietatis summouerent. Etiam calicem nobis proferunt confractum, vt videatur Athanasius in Christum impius esse. At quæ cura mystici poculi ab illis expectanda est? aut vnde impietatis in Christum antesignanis vlla de mystico poculo religio? aut vnde illis qui Christum non cognoscunt, poculum Christi cognitum habent? aut cur domini calicem sei reuerentia habere simulant, qui Christum Dominum contumelia afficiunt? aut quónam pacto C calicem deplorát, qui Episcopum mysteria sacraque in eo facientem, occidere satagunt, & quantú in ipsis est, iam occiderunt? Aut quanam ratione delamentantur throni Episcopaliter stolati vicem, qui Episcopo in Throno sedenti, necem moliuntur, vt Thronus Episcopum desideret, & populi pia doctrina spolientur: verum neque poculum illos, aut cædes, aut vlla denique scelerum species quas prætexunt, sed sola Arianorum impietas huc adegit, in cuius solus gratiam, Athanasio & cæteris Episco- D pis, insidias faciunt. Atque etiam nunc Ecclesiæ bellum inferunt. Age mihi ergo videamus quinam habendi sint, quòd cædes & exilia faciunt, nónne isti ipsi? Age quinam secularium potestate ad insidias Episcoporum abutuntur? nónne Eusebius cum suis, & nequaquá vt ipsi scribunt, Athanasius, quem cum aliis multis hoc genere calamitatis afflixerunt, & eodem tempore quatuor presbyteros Alexádriæ, quáquam Tyrú non venerant, è finibus suis extermi- E nauerunt? Age, quiná luctu & lachrimis digna perpetrarút, nónne isti qui & prima ista designarunt, & secunda cum primis conserere nó recusant, omnia calúniis miscentes, vt Episcopum impiæ suæ hæresi cedentem, è medio tollant? Hinc nimirum Eusebius cum suis infensas iras concepit, ob hoc Tyri species Synodi instituta est, eius rei gratia iudicia simulátur.

Διὰ τοῦ

Non alio scopo inaudita causa tanquam in re certa literæ ab illis passim circummissæ sunt, nō alio scopo apud Patrem Cæsarum, & apud ipsos religiosissimos Imperatores calumnias suas intentarunt. Verum quid obtrectationum passus sit Athanasius, sacrorum nobiscum comminister, necessarium relatu est, vt vel hinc deprehendatis, nihil illos aliud nisi cædem viri quærere. Frumentum dabatur à patre Imperatorū in alimentū viduarū partim
A Libycarum partim Ægyptiarum, quod etiamnum accipiunt, Athanasio nihil inde nisi operam & laborem referente. Interim dum & illæ perciperent, nec vlla querela esset, de non accepto alimento, idque ipsæ confiterentur, accusatur per calumniam Athanasius, quòd vniuersum frumentum diuenditum in suos vsus seposuisset, certe hoc, Imperator istorum calumniis inductus, in suis literis conqueritur. Qui igitur calumniatores? nonne illi qui & primas illas calumnias texuerunt, & à secundis istis non abhorrent? Qui denique istarum literarum
B Imperatori authores fuere? nónne Arianorum fautores? qui nihil quod huic viro noxam adferre posset, nec in dicēdo nec in scribēdo subterfugiunt. Quis enim omissis tantorū malorum authorib. in alios istam suspicionē deriuauerit? quum manifestissime eorum calumnia pateat ex studio ipsorum, quo ab Ecclesia frumentum abalienare & transferre ad alienos satagunt: quæ culpa eos potissimum authores principesque habere videtur, qui calumniis apud Imperatorem depositis nihil recusarūt,
C quo viro necem molirentur, & à clero Ecclesiæ alimenta auerterent, vt ea sine omni dubio hæreticis in prædam cedant. Misimus autē ad vos testimonia comministrorum nostrorum, qui in Libya, Pentapoli, & Ægypto degunt, vt etiam inde cognoscatis illorū in Athanasium sycophantias. Quod ideo faciunt, vt cæteris per metum, qui piæ opinionis sunt, quiescentibus, impia Arianorū hæresis introducatur. Nos auetm vestræ prudentiæ gratias agimus dilectissimi, quod sæpius anathemate Arianos notastis, neque illis locum in Ecclesia dedistis.
D In proximo autem iam est, vt ex rerum documentis appareat, quales Eusebiani sunt. Ecce enim post prima eorū de Arianis scripta, quorum antigrapha ad vos misimus aperte iam Arianos homines atque eo nomine, ab vniuersa Ecclesia anathemate condemnatos contra Ecclesias irritant. Episcopúmque illis constituūt, diuulsis à se inuicem per metum Ecclesiis, quo illis vbique suppetant cooperatores suæ impietatis, ac proinde diaconos suos ad Ariomanitas legant propalam cum Ariomanitis communione sumpta, literisque vltro citroq; missitatis, Ecclesiam in schisma coniiciunt, eaque passim scribunt, quæ & hæresim commēdant, & Ecclesiam conuiciis lacerant, vt ex literis eorum ad Romanorum Episcopum, & fortasse ad vos ipsos scriptis deprehendere potestis. Quàm

διὰ τοῦτο νῦν καὶ χωρὶς κρίσεως παρ' αὐτῶν ὡς πεπληροφορημένων, γράμματα, διὰ τοῦτο αἱ πρὸς τὸν πατέρα τῶν βασιλέων καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς εὐσεβεστάτους βασιλεῖς, διαβολαί. οἷα γὰρ καὶ νῦν κατείρηται ὁ συλλειτουργὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος, ἀναγκαῖον ὑμᾶς εἰδέναι, ἵνα καὶ ἐκ τούτου καταγνῶτε τῆς πονηρίας αὐτῶν, καὶ γινώσκητε, ὅτι μηδὲν ἄλλο, ἢ φονεῦσαι ζητοῦσι τὸν ἄνδρα. Σῖτος παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν βασιλέων ἐδίδοτο πρὸς τὰς τῶν χηρῶν
A διατροφάς. ἰδίᾳ μὲν Λιβύας, ἰδίᾳ δὲ τισὶν ἐξ Αἰγύπτου. τοῦτον πάντες λαμβάνουσιν ἄχρι νῦν, Ἀθανασίου μηδὲν ἐξ αὐτοῦ κομιζομένου, πλὴν μόνου τοῦ συγκάμνειν αὐταῖς, ἀλλὰ νῦν ἐκείνων λαμβανόντων μὴ μεμψαμένων, ὁμολογουσῶν λαμβάνειν. διαβέβληται Ἀθανάσιος ὡς ὅλον τὸν σῖτον πιπράσκων, καὶ εἰς τὸ ἴδιον ἀποφερόμενος, καὶ τοῦτο ἔγραψε βασιλεὺς, αἰτιώμενος ἐκ τῶν γεγενημένων διαβολῶν. τίνες τοίνυν οἱ διαβεβληκότες; οὐχ οἱ καὶ τὰ πρῶτα ποιήσαντες, καὶ τὰ δεύτερα κινεῖν μὴ
B παραιτούμενοι; τίνες οἱ τῶν γραμμάτων τούτων αἴτιοι παρὰ τοῦ βασιλέως λεγομένων, οὐχ οἱ Ἀρειανοὶ σπουδάζοντες, καὶ μηδὲν κατὰ τοῦ ἀνδρὸς παραιτησάμενοι μήτε λέγειν, μήτε γράφειν; οὐδεὶς γὰρ τοὺς τοσαῦτα ποιήσαντας ἀφεὶς, ἄλλους ὑποπτεύσειε. καὶ γὰρ ἐναργέστατον αὐτῶν τὸ δεῖγμα τῆς διαβολῆς φαίνεται. σπουδάζουσι γὰρ τῆς ἐκκλησίας ἀφελέσθαι τὸν σῖτον, τῇ προφάσει τῆς διαβολῆς, καὶ Ἀρειανοῖς παρασχεῖν· ὃ πάντων μάλιστα, εἰς τοὺς αἰτίους τῆς σπουδῆς καὶ τοὺς ἐξάρχους αὐτῶν ἀνατρέχει, τοὺς μήτε
C φόνους κατὰ τοῦ ἀνδρὸς κινῆσαι παραιτησαμένους, δι' ὧν ψευδῆ διαβεβλήκασι βασιλεῖ, μήτε τὸν κλῆρον τῆς ἐκκλησίας ἀφελέσθαι τὰς τροφὰς, ἵνα τῷ ὄντι κέρδος αἱρετικοῖς παράσχωνται. ἀπεστείλαμεν δὲ καὶ τὴν μαρτυρίαν τῶν κατὰ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν καὶ τῶν ἐξ Αἰγύπτου συλλειτουργῶν ἡμῶν, ἵνα καὶ ἐκ τούτου γνῶτε, τὴν κατὰ Ἀθανασίου γεγενημένην συκοφαντίαν. ταῦτα δὲ ποιοῦσιν, ἵνα φόβῳ λοιπὸν ἡσυχαζόντων τῶν τὰ τῆς εὐσεβείας φρονούντων, ἡ τῶν ἀσεβῶν Ἀρειανῶν αἵρεσις, εἰσαχθῇ, ἀλλὰ καὶ τῇ
D μὲν ὑμῶν εὐλαβείᾳ, χάριν ἀπονέμομεν, ὅτι πολλάκις τοὺς Ἀρειανοὺς ἀναθεματίζοντες ἐγράψατε, καὶ χώραν αὐτοῖς εἰς τὴν ἐκκλησίαν οὐ δεδώκατε. τὸ δὲ περὶ Εὐσεβίου ὁ ἔλεγχος, ἐγγύς. ἰδοὺ γὰρ μετὰ τὰ πρότερα παρ' αὐτῶν περὶ τῶν Ἀρειανῶν γράμματα, ὧν καὶ ἀπεστείλαμεν τὰ ἀντίγραφα, φανερῶς λοιπὸν τοὺς παρὰ πάσης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀναθεματισθέντας Ἀρειομανίτας, ἐπεγείρουσι κατὰ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐπίσκοπον αὐτοῖς καθίστησιν, καὶ ταῖς ἀπειλαῖς καὶ τοῖς φόβοις, διαιροῦσι τὰς ἐκκλησίας, ἵνα πανταχοῦ συνεργοὺς ἔχωσι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν. καὶ γὰρ καὶ διακόνους πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας ἀποστέλλουσιν, οἳ φανερῶς συνάγονται παρ' αὐτοῖς, καὶ γράφουσιν αὐτοῖς καὶ ἀντίγραφα παρ' αὐτῶν κομίζονται. τὴν ἐκκλησίαν καταχίζοντες, καὶ κοινωνοῦντες αὐτοῖς, καὶ γράμματα ἀποστέλλοντες πανταχοῦ, τὴν αἵρεσιν αὐτῶν συνιστῶντα, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀποκηρύττοντα, ὡς δυνηθείητε μαθεῖν, ἀφ' ὧν αὐτοὶ τῷ Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ, καὶ τάχα καὶ πρὸς ἡμᾶς ἔγραψαν.

ὡς οὐ

ὡς οὖν ἀνεκδίκητα ταῦτά ἐστι, συνορᾶτε καὶ ὑμεῖς ἀγαπητοί. δεινὰ γὰρ καὶ ἀλλότρια τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἐστί. τούτου γοῦν ἕνεκεν κοινῇ συνελθόντες ἐγράψαμεν ὑμῖν ἀξιοῦντες ὑμῶν τὴν ἐν Χριστῷ σύνεσιν ἀποδέξασθαι μὲν τὴν ὁμολογίαν ταύτην, καὶ συναλγῆσαι τῷ συνεπισκόπῳ ἡμῶν Ἀθανασίῳ, ἀγανακτῆσαι δὲ κατὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον, τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρούντων, πρὸς τὸ μηκέτι τοιαύτην κακίαν καὶ πονηρίαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἰσχύειν· ὑμᾶς γὰρ ἐκδίκους κατὰ τῆς τοιαύτης ἀδικίας ἐπικαλούμεθα, ὑπομιμνήσκοντες τὸ ἀποστολικόν, ἐξάρατε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. πονηρὰ γὰρ ἀληθῶς καὶ οὐκ ἄξια κοινωνίας τὰ παρ' αὐτῶν πραχθέντα. οὐκ οὖν μηκέτι προσέχετε κἂν πάλιν ὑμῖν γράφωσι κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀθανασίου. πάντα γὰρ ψευδῆ τὰ παρ' αὐτῶν. μηδ' ἂν ὀνόματα δὲ ἐπισκόπων Αἰγυπτίων ἐγχαράττωσιν ἐπιστολαῖς. δῆλον γάρ ὅτι οὐχ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ γράφοντες, ἀλλὰ Μελιτιανοί, οἱ ἀεὶ σχισματικοί, οἱ καὶ μέχρι νῦν τὰς ἐκκλησίας ταράττοντες, καὶ στάσεις κινοῦντες. καταστάσεις γὰρ ἀλόγους καὶ σχεδὸν ἐθνικῶν ποιοῦνται καὶ τοιαῦτα πράττουσιν ἃ δυσωπούμεθα μὲν γράφειν, δύνασθε δὲ μαθεῖν παρὰ τῶν ἀποσταλέντων παρ' ἡμῶν, τῶν καὶ τὴν ἐπιστολὴν ὑμῖν ἐπιδιδόντων. ταῦτα μὲν οἱ ἀπ' Αἰγύπτου πρὸς πάντας, καὶ πρὸς Ἰούλιον τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ῥώμης. καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον δὲ πρὸς Ἰούλιον ἔγραψαν, καὶ νομίζοντες ἡμᾶς ἐκφοβεῖν ἠξίωσαν σύνοδον καλέσαι, καὶ αὐτὸν Ἰούλιον, εἰ βούλοιτο, κριτὴν γενέσθαι. ἡμῶν τοίνυν ἀνελθόντων εἰς τὴν Ῥώμην, ἔγραψεν εἰκότως Ἰούλιος καὶ ἐπὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον, ἀποστείλας καὶ δύο πρεσβυτέρους ἑαυτοῦ, Ἐλπίδιον καὶ Φιλόξενον. ἐκεῖνοι δὲ ἀκούσαντες περὶ ἡμῶν, ἐταράχθησαν, οὐ προσδοκήσαντες ἡμᾶς ἀνέρχεσθαι, καὶ παρῃτήσαντο, προφάσεις ἀπιθάνους πλασάμενοι, μᾶλλον δὲ φοβηθέντες, μὴ ἅπερ οἱ περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον ὡμολόγησαν, ταῦτα κατ' αὐτῶν ἐλεγχθῇ. λοιπὸν οὖν συνελθόντες ἐπίσκοποι πλέον πεντήκοντα, ἔνθα Βίτων ὁ πρεσβύτερος συνῆγεν, ἡμᾶς μὲν ἀπολογουμένους ἀπεδέξαντο, καὶ ἐκύρωσαν εἰς ἡμᾶς τήν τε κοινωνίαν τὴν καὶ ἀγάπην, ἠγανάκτησαν δὲ κατ' ἐκείνων, καὶ ἠξίωσαν Ἰούλιον γράψαι τοῖς περὶ Εὐσέβιον ταῦτα, τοῖς καὶ γράψασιν αὐτῷ· καὶ ἔγραψεν αὐτοῖς, καὶ ἀπέστειλε διὰ Γαβιανοῦ τοῦ κόμητος·

ἘΠΙΣΤΟΛῊ ἸΟΥΛΊΟΥ.

ἸΟΥ͂ΛΙΟΣ, ΔΑΝΙΏι ΚΑῚ ΦΛΑΚΊΛλῳ, Ναρκίσσῳ, Εὐσεβίῳ, Μάρει, Μακεδονίῳ, Θεοδώρῳ, καὶ τοῖς σὺν αὐτοῖς, τοῖς ἀπὸ Ἀντιοχείας γράψασιν ἡμῖν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἀνέγνων τὰ γράμματα τὰ διὰ τῶν πρεσβυτέρων μου Ἐλπιδίου καὶ Φιλοξένου ἀποκομισθέντα, καὶ ἐθαύμασα· πῶς ἡμεῖς μὲν ἀγάπῃ καὶ συνειδήσει ἀληθείας ἐγράψαμεν, ὑμεῖς δὲ μετὰ φιλονεικίας καὶ οὐχ ὡς ἔπρεπεν ἐπεστείλατε.

ὑπερ-

Quàm igitur ista inulta esse non debeant, etiam vos dilectissimi animaduertitis. Grauia enim sunt & aliena à Christi doctrina. Hac certe de causa in publico conuentu de concilio omnium has literas ad vos dedimus, quibus oramus vestram in Christo prudentiam, vt recipiatis hanc de Athanasio contestationem, & commercium, communionémque eius admittite, & zelum indignationemq; cõtra Eusebianos, qui istiusmodi tentant, induite,
A ne diutius istiusmodi prauitas & malitia cõtra Ecclesiam inualescat, vos certe vindices huius iniustitiæ imploramus, citantes illud Apostolicum verbum, *Auferte mala ex vobis*: mala enim reuera sunt & indigna communione, quæ ab illis designantur. Ne igitur illis aurem præbueritis, si denuo ad vos contra Athanasium Episcopum scribant. Quicquid enim ab illis proficiscitur, falsum est, etiamsi nostra Ægyptiorum Episcoporum nomina epistolis suis asscribant: certum enim est non nos eos esse quorum nomina in scriptis subiiciunt,
B sed Meletianos homines perpetuo schismaticos, qui etiam nunc Ecclesias turbant, & seditiones commouent, constitutionesque absurdas, & propemodũ ethnicas faciunt, eaq; designãt, quæ quia abominamur scribere, ex nostris legatis, qui vobis hanc epistolam adferũt, cognoscere poteritis. Hæc quidem Ægyptij ad omnes & ad Episcopum Romanum Iulium scripsere. Quin & Eusebiani ad Iulium literas misere, & vt nos terrerent, Synodum iusserunt conuocari, & ipsi Iulio, si vellet, arbitrium cau-
C sæ detulerunt. Quum igitur Romam peruenissemus, Iulius continuo ad Eusebianos literas scripsit, missis eo duobus ex suis presbyteris, Elpidio, & Philoxeno, illi vero vbi nostrã Romæ præsentiam audiuissent, plurimum cõturbati sunt, quod contra spem eorum me Romam contulissem, reiecto igitur itinere, futiles inanesque tergiuersando causificationes commenti sunt, eò quòd ingenti metu retinebantur, ne de iisdem criminibus quæ Valens & Vrsacius confessi erant, ipsi quoque con-
D uincerentur. Presbyter deinde Viton plures Episcopos quàm quinquaginta in concilium adduxit, vbi & nostra defensio recepta fuit, nosque digni habiti sumus communione & agape, magnaque indignatio exorta est contra Eusebianos, quibus Iulium, quum ab eis literas acceperat, rescribere iusserunt. Scripsit igitur Iulius, & misit literas per Gabianum Comitem.

EPISTOLA IVLII.

E *IVLIVS DANIO FLACILLO, Narcisso, Eusebio, Mari, Macedonio, Theodoro, cæterisq; eorum qui nobis dilectissimis in Christo fratribus ex Antiochia scripserunt, Salutem.*

LEgi Epistolam vestram quã mihi mei presbyteri, Elpidius, & Philoxenus, attulerũt: miratusque sum, quum à nobis ex vera dilectione & bona conscientia scriptum esset, cõtétiose à vobis, & non, vt decuit, rescriptũ esse.

Fastus

Fastus enim & arrogantia scribendum in epistola apparebat. Atqui aliena sunt ista à fidei in Christum, decuit enim eum, qui cum dilectione ad vos scriberet, eandem vicissim dilectionem, non autem contentionem referre. Quid? an non dilectionis iudicium erat, nos presbyteros misisse, qui compaterentur patiētibus, & incitarent eos, qui iudicium scriptis postulauerant? vt præsto esse vellent, quo primum omnia componerentur, & emendationem acciperent, ne diutius aut fratres nostri iniurias, aut vos calumnias pateremini? Nec scio cur vobis ita rem agere placuit, vt nos in hanc opinionem redigatis, vt arbitremur nos sub specie reuerentiæ pro ludibrio esse habitos, dictaque vestra irridentium fuisse quū & presbyteros nostros ad vos missos, quos cum gaudio remissos oportuit, cum luctu remiseritis ob ea, quæ isthic geri conspiciebant. Ego certe cum literas vestras euoluerem, post varias vltro citróque cogitationes, eas supprimendas putaui, ea spe, quòd crederem saltem aliquos ex vestris aduenturos, nec opus fore istiusmodi epistolis, ne si illæ in publicum promerentur, multos hic dolore afficerent. Cæterum vbi nullus vestrum superuenerat, necessum fuit vt eas proferrem. Credite mihi omnes admiratione pleni vix induci poterāt, vt crederent istiusmodi literas à vobis profectas esse, in quibus rixandi potius quàm charitatis affectus eminebat. Quòd si ambitione eloquentiæ ostentandæ, ita exceptæ sunt à dictatore, id certe studium ad alios spectat. In rebus enim Ecclesiasticis, non specimen eloquentiæ, sed canones Apostolici requiruntur, operáque dari solet, ne quis ex paruis in Ecclesia scandalizetur: Expedit enim secundum Ecclesiasticum verbum, molem asinariam suspendiuà collo atque ita demergi, quàm vnum ex pusiliis scandalizare. Quòd si aliquibus in alios ob pusillanimitatem offensis (non enim omnium talem mentem fuisse arbitror) istiusmodi epistolam scribi placuit, primum decuit neminem offendi, neque solem occidere super huiusmodi offensis, certe eo res deduci nō oportuit, vt offensiones suas scriptis proderent. Quid enim actum est dignum offensa? aut qua in re vobis quibus scripsi, causam succensionis præbui? an quia adhortati vos sumus vt ad Synodum occurreretis? At qui illud potius cum gaudio excipi oportuit. Qui enim bene sentiunt de iis quæ egerunt, & in quibus ipsi (vt aiunt) iudices fuere, non indignanter ferre solent, si quod ab ipsis iudicatum est, ab aliis excutiatur, quippe qui securi sint, ea quæ ipsi iusta iudicauerunt, iniusta nunquam fieri posse. Quocirca Episcopi in magna Synodo Niceæ congregati, non sine Dei consilio permiserunt prioris Synodi acta, in alia Synodo examinari, vt & illi qui iudices erant præ oculis habentes secundum de ea ipsa re iudicium futurum, cum omni diligentia causam expenderent, & illi qui sententiam acceperant, certo agnoscerent, se non per simultatem priorū iudicum, sed iure & merito condemnatos esse.

Quòd

ὑπεροψία γὰρ καὶ ἀλαζονεία τῶν γραψάντων διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐδείκνυτο. ταῦτα δὲ ἀλλότρια τῆς ἐν Χριστῷ πίστεώς ἐστιν. ἔδει γὰρ τὰ μετὰ ἀγάπης γραφέντα, ἀμοιβῆς τῆς ἴσης μετὰ ἀγάπης τυχεῖν, καὶ μὴ μετὰ φιλονεικίας. ἢ οὐχὶ ἀγάπης ἐστὶ γνώρισμα πρεσβυτέρους ἀποστεῖλαι συμπαθεῖν τοῖς πάσχουσι, προτρέψασθαι τοὺς γράψαντας ἐλθεῖν, ἵνα πάντα θᾶττον λύσιν λαβόντα διορθωθῆναι δυνηθῇ, καὶ μηκέτι μήτε οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν πάσχωσι, μήτε ὑμᾶς τινες A διαβάλλωσιν; ἀλλ' οὐκ οἶδα τί τὸ δόξαν οὕτως ὑμᾶς διατεθῆναι, ὥστε καὶ ἡμᾶς ποιῆσαι λογίζεσθαι, ὅτι καὶ ἐν οἷς ἐδόξατε ῥήμασιν ἡμᾶς τιμᾶν, ταῦτα μετασχηματιζόμενοι μετὰ εἰρωνείας τινὸς εἰρήκατε. καὶ γὰρ καὶ οἱ πρεσβύτεροι οἱ ἀποσταλέντες οὓς ἔδει μετὰ χαρᾶς ἐπανελθεῖν, τοὐναντίον λυπούμενοι ἐπανῆλθον ἐφ' οἷς ἑωράκασιν ἐκεῖ γινομένοις. καὶ ἔγωγε τοῖς γράμμασιν ἐντυχών, πολλὰ λογισάμενος, κατέσχον παρ' ἐμαυτῷ τὴν ἐπιστολήν. νομίζων ὅμως ἥξειν τινὰς καὶ μὴ χρείαν εἶναι τῆς ἐπιστολῆς ἵνα μὴ καὶ ἐς B φανερὸν ἐλθοῦσα, πολλοὺς τῶν ἐνταῦθα λυπήσῃ. ἐπειδὴ δὲ μηδενὸς ἐλθόντος. ἀνάγκη γέγονεν αὐτὴν προκομισθῆναι, ὁμολογῶ ὑμῖν, πάντες ἐθαύμασαν, καὶ ἐγγὺς ἀπιστίας γεγόνασιν, εἰ ὅλως παρ' ὑμῶν τοιαῦτα ἐγράφη. φιλονεικίας γὰρ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀγάπης ἦν ἡ ἐπιστολή. εἰ μὲν οὖν φιλοτιμίας λόγων ἕνεκεν ὁ ὑπαγορεύσας ἔγραψεν, ἄλλων τὸ τοιοῦτον ἐπιτήδευμα. ἐν γὰρ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, οὐ λόγων ἐπίδειξίς ἐστιν, ἀλλὰ κανόνες C ἀποστολικοί, καὶ σπουδὴ τοῦ μὴ σκανδαλίζειν ἕνα τῶν μικρῶν τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. συμφέρει γὰρ κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν λόγον, μύλον ὀνικὸν κρεμασθῆναι εἰς τὸν τράχηλον καὶ καταποντισθῆναι ἢ σκανδαλίσαι κἂν ἕνα τῶν μικρῶν. εἰ δὲ ὡς τινῶν λελυπημένων διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους μικροψυχίαν, οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι πάντων εἶναι ταύτην γνώμην, τοιαύτη γέγονεν ἡ ἐπιστολή, ἔπρεπε μὲν μηδὲ ὅλως λυπηθῆναι, μηδὲ ἐπιδῦναι τὸν ἥλιον ἐπὶ τῇ λύπῃ. ἔδει δὲ ὅμως μὴ εἰς τοσοῦτον D προαχθῆναι, ὥστε καὶ ἔγγραφον αὐτὴν ἐπιδείξασθαι. τί γὰρ καὶ γέγονεν ἄξιον λύπης; ἢ ἐν τίνι ἦν ἄξιον λυπηθῆναι ὑμᾶς, οἷς καὶ ἐγράψαμεν; ἢ ὅτι προετρεψάμεθα εἰς σύνοδον ἀπαντῆσαι; ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον ἔδει μετὰ χαρᾶς δέξασθαι. οἱ γὰρ παρρησίαν ἔχοντες ἐφ' οἷς πεποιήκασι, καὶ ὡς αὐτοὶ λέγουσιν κεκρίκασιν, οὐκ ἀγανακτοῦσιν εἰ παρ' ἑτέρων ἐξετάζοιτο ἡ κρίσις, ἀλλὰ θαρροῦσιν ὅτι ἃ δικαίως ἔκριναν, ταῦτα ἄδικα οὐκ ἄν E ποτε γένοιτο. διὰ τοῦτο οἱ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν μεγάλῃ συνόδῳ συνελθόντες ἐπίσκοποι, οὐκ ἄνευ θεοῦ βουλήσεως συνεχώρησαν ἐν ἑτέρᾳ συνόδῳ τὰ τῆς προτέρας ἐξετάζεσθαι, ἵνα καὶ οἱ κρίνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὴν ἐσομένην δευτέραν κρίσιν, μετὰ πάσης ἀσφαλείας ἐξετάζωσι, καὶ οἱ κρινόμενοι πιστεύωσι, μὴ κατ' ἔχθραν τῶν προτέρων. ἀλλὰ κατὰ τὸ δίκαιον ἑαυτοὺς κρίνεσθαι.

εἰ δὲ

εἰ δὲ τὸ τοιοῦτον ἔθος παλαιὸν τυγχάνον, μνημονευθὲν δὲ καὶ γραφὲν ἐν τῇ μεγάλῃ συνόδῳ, ὑμεῖς τοῦτο παρ' ὑμῖν ἰσχύειν οὐ θέλετε, ἀπρεπὴς μὲν ἡ τοιαύτη παραίτησις· τὸ γὰρ ἅπαξ συνήθειαν ἐσχηκὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ὑπὸ συνόδων βεβαιωθὲν, οὐκ εὔλογον ὑπὸ ὀλίγων παραλύεσθαι, ἄλλως τε οὐδὲ ἐν τούτῳ δικαίως ἂν φανεῖεν λυπηθέντες, οἱ γὰρ παρὰ ὑμῶν τῶν περὶ εὐσέβιον ἀποσταλέντες μετὰ γραμμάτων, λέγω δὴ μακάριος ὁ πρεσβύτερος, καὶ μαρτύριος καὶ ἡσύχιος οἱ διάκονοι ἀπαντήσαντες ἐνταῦθα, ὡς οὐκ ἠδυνήθησαν πρὸς τοὺς ἐλθόντας ἀπὸ ἀθανασίου πρεσβυτέρους ἀντιστῆναι, ἀλλ' ἐν πᾶσι διετρέποντο καὶ διηλέγχοντο, τὸ τηνικαῦτα ἠξίωσαν ἡμᾶς, ὥστε σύνοδον συγκροτῆσαι, καὶ γράψαι καὶ ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ εἰς ἀλεξάνδρειαν, γράψαι δὲ καὶ τοῖς περὶ εὐσέβιον, ἵνα ἐπὶ παρουσίᾳ πάντων, ἡ δικαία κρίσις ἐξενεχθῆναι δυνηθῇ, τότε γὰρ καὶ ἀποδεικνύναι πάντα τὰ κατὰ ἀθανασίου ἐπηγγείλαντο, κοινῇ γὰρ ὑφ' ἡμῶν διηλέγχθησαν οἱ περὶ μαρτύριον καὶ ἡσύχιον, καὶ οἱ ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου πρεσβύτεροι, μετὰ πεποιθήσεως ἀνθίσταντο, οἱ δὲ περὶ μαρτύριον εἰ δεῖ τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, ἐν πᾶσι διετρέποντο, ὅθεν καὶ ἠξίωσαν σύνοδον γενέσθαι. εἰ τοίνυν μηδὲ τῶν περὶ μαρτύριον καὶ ἡσύχιον ἀξιωσάντων γενέσθαι σύνοδον, προτρεψάμενος ἤμην ἐγὼ σκύλαι τοὺς γράψαντας, ἕνεκεν τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν αἰτιωμένων ἀδικίαν πεπονθέναι, καὶ οὕτως εὔλογος ἦν καὶ δικαία ἡ προτροπή, ἔστι γὰρ ἐκκλησιαστικὴ καὶ θεῷ ἀρέσκουσα, ὅτε δὲ οὓς ὑμεῖς αὐτοὶ οἱ περὶ εὐσέβιον ἀξιοπίστους ἡγήσασθε. καὶ οὗτοι ἠξίωσαν νῦν ἡμᾶς συγκαλέσαι, ἀκόλουθον ἦν τοὺς κληθέντας μὴ λυπηθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον προθύμως ἀπαντῆσαι. οὐκοῦν ἡ μὲν δόξασα ἀγανάκτησις τῶν λυπηθέντων, προπετής, ἡ δὲ παραίτησις τῶν μὴ θελησάντων ἀπαντῆσαι, ἀπρεπὴς καὶ ὕποπτος ἐκ τούτων δείκνυται, αἰτιᾶταί τις ἃ πράττων αὐτὸς ἀποδέχεται εἰ παρ' ἑτέρου γινόμενα βλέπει; εἰ γὰρ ὡς γράφετε ἀσάλευτον ἔχει τὴν ἰσχὺν ἑκάστη σύνοδος, καὶ ἀτιμάζεται ὁ κρίνας. ἐὰν παρ' ἑτέρων ἡ κρίσις ἐξετάζηται, σκέπτεσθε ἀγαπητοί τίνες εἰσὶν οἱ σύνοδον ἀτιμάζοντες, καὶ τίνες τὰ τῶν φθασάντων κρίναι, διαλύουσι, καὶ ἵνα μὴ τὰ καθ' ἕκαστον νῦν ἐξετάζων ἐπιβαρεῖν τινας δοκῶ, ἀλλὰ τὸ τελευταῖον γενόμενον ἐφ' ᾧ καὶ φρίξειεν ἄν τις ἀκούων, ἀρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν πάντων τῶν παραλειφθέντων. οἱ ἀρειανοὶ οἱ ἀπὸ τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης ἀλεξάνδρου τοῦ γενομένου ἐπισκόπου τῆς ἀλεξανδρείας, ἐπὶ ἀσεβείᾳ ἐκβληθέντες, οὐ μόνον ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην πόλιν ἀπεκηρύχθησαν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πάντων τῶν κοινῇ συνελθόντων ἐν τῇ κατὰ νίκαιαν μεγάλῃ συνόδῳ, ἀνεθεματίσθησαν, οὐ γὰρ ἦν αὐτῶν, τὸ τυχὸν πλημμέλημα. οὐδὲ εἰς ἄνθρωπον ἦσαν ἁμαρτήσαντες, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν κύριον ἡμῶν ἰησοῦν χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. καὶ ὅμως οἱ ὑπὸ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀποκηρυχθέντες, καὶ κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν στηλιτευθέντες, νῦν λέγονται δεδέχθαι. ἐφ' ᾧ καὶ ὑμᾶς ἀκούσαντας, χαλεπαίνειν δίκαιον ἡγοῦμαι.

Quòd si istiusmodi consuetudo olim fuit, eiusque memoria renouata est, & scripto prodita in magna Synodo, eamque apud vos valere non sinitis, rem profectò indecoram facitis. Morem enim, qui semel in Ecclesia obtinuit, & à Synodo confirmatus est, iniquum est à paucis abrogari, quin ne hoc quidem cõcesso quicquam æqui habet vestra offensio. Siquidem vestri legati, Martyrius presbyter, & Hesychius diaconus, nullo modo quũ huc venissent, pares presbyteris ab Athanasio missis, ac semper ab illis conuicti, refutatique, concilium indici postularunt, literásque & ad Eusebianos, & Athanasium Alexandriam, quibus conuocarentur, mitti, vt coram omnibus iusto iudicio de causa cognosci posset: tum enim se de Athanasio probaturos esse, quod iam nequirent. Publice enim coram nobis Martyrius & Hesychius refellebantur, Athanasij presbyteris bona cum fiducia alacriter resistentibus. Martyrius vero cum suis, si vera dicenda sunt, vbique profligebatur, ac proinde concilium generale postulauit. Si igitur Martyrio & Hesychio nullam Synodum postulantibus adhortator fuissem, vt ad Synodum, qui ad me scripsissent, conuocarentur, idque in gratiam fratrum, qui se iniuriam pati conquerebantur, etiam vel ita æqua & iusta fuisset nostra cohortatio, quum ea sit & Ecclesiastica & Deo grata: iam vbi iidem illi qui à vobis pro grauibus viris & fide digni habiti fuere, authores mihi fuerint, vt vos conuocarem, certe id à vobis ægre ferri non debuit, sed potius alacriter ad citationẽ occurrere. Quapropter indignatio eorum qui hac citatione offenduntur, temeraria: & tergiuersatio sistendi se in iudicio, inhonesta & suspiciosa videtur. An quispiam stomachari debet, si quæ ipse fecit, ab aliis fieri videat? Si.n.vt scribitis, incõcussam habet authoritatẽ quælibet Synodus, & contumeliose agitur cum iudice, cuius iudicium ab aliis examinatur, cõsiderate quæso dilectissimi quinam sunt, qui Synodum improbant, & qui aliorum iudicata rescindunt, ne singula excutiendo certos homines grauem. Certe id quod postremo gestum, quum sit horrendum auditu, sufficit ad cætera quæ à me omittuntur comprobanda. Ariani à beatæ memoriæ Alexandro quondam Alexãdriæ Episcopo ob impietatem ad causam dicendam citati, non solum in eo iudicio à singulis ciuitatibus reiiciebantur, sed ab omnibus simul qui ad Nicenum concilium coierãt, anathemate feriebantur. Nihil enim erat in illorum delicto vulgare, neque in hominem peccauerant, sed in ipsum Iesum Christum Dominum nostrum Filium Dei viuentis, iidem tamen ita ab vniuerso orbe reiecti, & per omnem Ecclesiam famosissime notati, nunc denuo in Ecclesias (quod quidem triste vestris animis arbitramur) recipi perhibentur.

Qui-

Quinam igitur ſunt qui Synodum vituperāt, & trecentorum Epiſcoporum calculos pro nihilo habent, & impietatem pietati anteponunt, niſi Ariomanitæ ab omnibus vbique Epiſcopis condemnati & abdicati? Athanaſius contra & Marcellus Epiſcopi plurimos habent, qui verbis ſcriptiſque ſuis eorum innocentiam tuentur. Marcelli enim fides confeſſióque Niceæ ſpectata eſt, quum Arianis contradiceret. Ibidem quoque Athanaſij ſynceritas in tuenda fide ſpectata fuit, qui nec Tyri condemnatus eſt, nec Mareotæ præſens fuit, vbi contra eum abſentem in lite proceſſum eſt. Scitis autem dilectiſſimi, monumenta actorum vbi vna duntaxat pars adfuerit, nullarum virium eſſe, & ſuſpecta haberi. Nos tamē, quanquam ita actum eſſet, pro re certius cognoſcenda, neque vobis qui contra eum, neque illis qui pro eo literas miſere, præiudicium facientes, cohortati ſumus omnes quotquot ſcripſerant vt præſentes ſe iudicio ſiſterent, quo omnia ad amuſſim, quia quāplurimi pro vtroque ſcribunt, in Synodo examinari poſſent, ne vel innocens condemnetur: aut qui rei ſunt, puri habeantur. Non igitur à nobis vilipenditur Synodus, ſed ab illis qui quouis modo & temere Arianos ab omnibus condemnatos, contra ſententiā eorum, qui cauſam iudicauerunt, recipiunt, quorum plerique ſoluti iam à corpore cum Chriſto viuunt, alij adhuc in vita manentes indigne ferunt, ſua iudicia ita à quibuſdam reſcindi. Hæc ita eſſe ex iis quæ Alexandriæ acta ſunt, deprehendimus. Nam Carpones quidam ab Alexandro ob Arianam hæreſim cum quibuſdam aliis eiuſdem criminis reis olim citatus huc ad nos venit, miſſus à Gregorio. Idipſum quoque ex Macario presbytero, & Martyrio, & Heſychio diaconis didicimus, qui antequam iudicio ſe ſiſterent Athanaſij presbyteri, authores nobis fuere, vt ſcriberemus Alexandriam cuidam Piſto, quo tempore etiam dum Athanaſius Epiſcopus Alexandriæ verſabatur. Hunc autem Piſtum Athanaſij presbyteri ſuperuenientes docuerunt Arianum eſſe, & eo nomine & ab Alexandro, & Synodo Nicena reum factum, gradúſque ordinis ſui à quodam Secundo, quem magna Synodus, vt Arianum reiecerat, accepiſſe. Videtis igitur vel ex hac cauſa, qui potius in culpa habendi ſunt, nóſne, qui perſuaderi nō potuimus, vt Ariano Piſto literas ſcriberemus, an illi qui mihi conſilium dedere, vt contempto magno concilio, ad impios hæreticos veluti ad pios homines literas darem. Certe Macarius presbyter, cùm Legatus ab Euſebio venerat, vbi audiuit Athanaſij presbyteros Piſto obſiſtere, noſque eius præſentiam non admittere, vnà cum Martyrio & Heſychio, quāuis graui valetudine de nocte profectus eſt, vt non inconcinnè diuinaremus cum impatientia refutati Piſti fugā arripuiſſe. Impoſſi-

τίνες οὖν εἰσὶν οἱ σύνοδον ἀτιμάζοντες; οὐχὶ οἱ τῶν
τριακοσίων τὰς ψήφους παρ' οὐδὲν θέμενοι, καὶ
ἀσέβειαν εὐσεβείας προκρίναντες; ἡ μὲν γὰρ τῶν
ἀρειομανιτῶν αἵρεσις, ὑπὸ πάντων τῶν ἁπανταχοῦ ἐπισκόπων κατεγνώσθη καὶ ἀπεκηρύχθη. ἀθανάσιος δὲ καὶ μάρκελλος οἱ ἐπίσκοποι, πλείονας ἔχουσι τοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν λέγοντας καὶ γράφοντας. μάρκελλος μὲν γὰρ ἐμαρτυρήθη ἡμῖν, ὅτι
ἐν τῇ κατὰ νίκαιαν συνόδῳ, τοῖς τὰ ἀρείου φρονοῦσιν
A ἀντειρηκώς· ἀθανάσιος δὲ ἐμαρτυρήθη, μὴ δὲ
ἐν τύρῳ καταγνωσθείς, ἐν δὲ τῷ μαρεώτῃ μὴ
παρεῖναι ἔνθα τὰ ὑπομνήματα κατ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι λέγεται. οἴδατε δὲ ἀγαπητοὶ ὅτι τὰ κατὰ μονομέρειαν ἰσχὺν οὐκ ἔχει, ἀλλ' ὕποπτα τυγχάνει, καὶ ὅμως τούτων ὄντων, ἡμεῖς ὑπὲρ ἀκριβείας, οὔτε ὑμῖν, οὔτε τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν γράψασι πρόκριμα ποιοῦντες προετρεψάμεθα τοὺς γράψαντας ἐλθεῖν, ἵν' ἐπειδὴ πλείους εἰσὶν οἱ
ὑπὲρ αὐτῶν γράψαντες, ἐπὶ συνόδου πάντα
B ἐξετασθῇ. πρὸς τὸ μὴ δὲ τὸν ἀναίτιον κατακριθῆναι, μήτε τὸν ὑπαίτιον ὡς καθαρὸν λογισθῆναι. οὐκ οὖν οὐ παρ' ἡμῶν ἀτιμάζεται σύνοδος, ἀλλὰ παρ' ἐκείνων τῶν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τοὺς παρὰ πάντων κατακριθέντας ἀρειανούς, καὶ παρὰ γνώμην τῶν κρινάντων, δεξαμένων. εἰ γὰρ πλείονες ἤδη ἀναλύσαντές εἰσι σὺν χριστῷ. οἱ δὲ ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἐξετάζονται, ἀγανακτοῦντες ὅτι τὴν αὐτῶν κρίσιν, ἔλυσάν τινες. τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τῶν γενομένων μὲν ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ
C ἔγνωμεν, καὶ γὰρ καὶ καρπώνης τις ἐκβληθεὶς ὑπὸ ἀλεξάνδρου διὰ τὴν ἀρείου αἵρεσιν μετά τινων, καὶ αὐτῶν ἐκβληθέντων διὰ τὴν αὐτὴν αἵρεσιν, ἐληλύθασιν ἐνταῦθα ἀποσταλέντες παρὰ γρηγορίου τινός, ὅμως δὲ ἐμάθομεν καὶ παρὰ μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ μαρτυρίου καὶ ἡσυχίου τῶν διακόνων, πρὸ τοῦ γὰρ ἀπαντῆσαι τοὺς ἀθανασίου πρεσβυτέρους, προετρέποντο ἡμᾶς γράφειν ἐν ἀλεξανδρείᾳ πιστῷ τινι, ἡνίκα καὶ ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ἐν ἀλεξανδρείᾳ ἦν, τοῦτον δὲ τὸν πι-
D στόν, οἱ ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου πρεσβύτεροι παραγενόμενοι, ἀπέδειξαν εἶναι ἀρειανόν. ἐκβληθέντα μὲν ὑπὸ ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τῆς κατὰ νίκαιαν συνόδου, κατασταθέντα δὲ ὑπὸ σεκούνδου τινός, ὃν ἡ μεγάλη σύνοδος ἀρειανὸν ὄντα, ἐξέβαλε. τοῦτο δὲ οὐδὲ αὐτοὶ οἱ περὶ μαρτύριον ἀντέλεγον, οὐδὲ ἠρνοῦντο τὸν πιστὸν ὑπὸ σεκούνδου ἐσχηκέναι τὴν κατάστασιν· σκοπεῖτε τοίνυν καὶ ἐκ τούτων, τίνες ἂν ὑπὸ μέμψιν δικαίως γένοιντο, οἱ μὴ πεισθέντες ἡμεῖς ὥστε πιστῷ τῷ ἀρειανῷ γρά-
E ψαι, ἢ οἱ συμβουλεύοντες ἀτιμάσαι τὴν μεγάλην σύνοδον, καὶ τοῖς ἀσεβέσιν ὡς εὐσεβέσι γράψαι; καὶ γὰρ καὶ μακάριος ὁ πρεσβύτερος, ὁ παρὰ εὐσεβίου μετὰ τῶν περὶ μαρτύριον ἀποσταλείς, ὡς ἤκουσεν ἐπιστάντας τοὺς πρεσβυτέρους ἀθανασίου ἐκδεχομένων ἡμῶν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, μετὰ τῶν περὶ μαρτύριον καὶ ἡσύχιον, ἀπεδήμησε νυκτὸς καίτοι νοσῶν τῷ σώματι, ὡς ἐκ τούτου λοιπὸν ἡμᾶς ἀκολούθως ἀποσχάζεσθαι, ὅτι αἰσχυνόμενος τὸν κατὰ πιστοῦ ἔλεγχον, ἀνεχώρησεν.

ἀδύνατον

ἀδύνατον γὰρ τὴν κατάστασιν Σεκούνδου τοῦ Ἀρειανοῦ, ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἰσχύσαι. ἀτιμία γὰρ ἀληθῶς αὕτη κατὰ τῆς συνόδου, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ συνελθόντων ἐπισκόπων, ἐὰν τὰ μετὰ τοσαύτης σπουδῆς καὶ εὐλαβείας ὡς θεοῦ παρόντος γινόμενα, αὐτὰ μηδενὸς λυθῇ. εἴπερ οὖν ὡς γράφετε ἐκ τοῦ κατὰ Νοβάτον καὶ τὸν Σαμοσατέα Παῦλον παραδείγματος τὰ τῶν συνόδων ἰσχύειν δόγματα χρή, ἔδει μᾶλλον μὴ λυθῆναι τῶν τριακοσίων τὴν ψῆφον, ἔδει τὴν καθολικὴν σύνοδον, ὑπὸ τῶν ὀλίγων μὴ ἀτιμασθῆναι. αἱρετικοὶ γὰρ οἱ Ἀρειανοί, ὥσπερ κἀκεῖνοι, καὶ ὅμοιαι αἱ κατὰ τούτων ψῆφοι, ταῖς κατ᾽ ἐκείνων. τούτων δὲ τολμηθέντων, τίνες εἰσὶν οἱ φλόγα διχονοίας ἀνάψαντες; ἡμᾶς γὰρ τοῦτο πεποιηκέναι γράψαντες, ἐμέμψασθε. ἆρ᾽ οὖν ἡμεῖς διχονοίας εἰργασάμεθα οἱ συναλγοῦντες τοῖς πάσχουσιν ἀδελφοῖς, καὶ κατὰ κανόνα πάντα πεποιηκότες, ἢ οἱ φιλονείκως καὶ παρὰ κανόνα τῶν τριακοσίων τὴν ψῆφον λύσαντες, καὶ κατὰ πάντα τὴν σύνοδον ἀτιμάσαντες; οὐ γὰρ μόνον οἱ Ἀρειανοὶ ἐδέχθησαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεμελετήκασιν ἐπίσκοποι διαβαίνειν. εἰ οὖν ἀληθῶς ἴσην καὶ τὴν αὐτὴν ἡγεῖσθε τιμὴν τῶν ἐπισκόπων, καὶ μὴ ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν πόλεων ὡς γράφετε, κρίνετε τοὺς ἐπισκόπους; ἔδει τὸν πεπιστευμένον μικράν, μένειν ἐν τῇ πιστευθείσῃ, καὶ μὴ ἐξουθενεῖν μὲν τὸν πεπιστευμένον, μεταβαίνειν δὲ εἰς τὴν μὴ ἐγχειρισθεῖσαν, ἵνα τῆς μὲν παρὰ θεοῦ δοθείσης καταφρονῇ, τὴν δὲ τῶν ἀνθρώπων κενοδοξίαν ἀγαπήσῃ. οὐκ οὖν ἀγαπητοὶ ἔδει ἀπαντῆσαι καὶ μὴ παραιτήσασθαι, ἵνα καὶ τέλος λάβῃ τὸ πρᾶγμα, τοῦτο γὰρ ὁ λόγος ἀπαιτεῖ. ἀλλ᾽ ἴσως ἡ προθεσμία ἐνεπόδισε, γράψαντες γὰρ ἐμέμψασθε ὅτι στενὴν τὴν προθεσμίαν τῆς συνόδου ὡρίσαμεν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀγαπητοί, πρόφασίς ἐστιν. εἰ μὲν γὰρ ἐρχομένους τινὰς συνέκλεισεν ἡ ἡμέρα, στενὸν ἂν τὸ διάστημα τῆς προθεσμίας ἠλέγχθη, εἰ δὲ οἱ ἐλθεῖν μὴ βουλόμενοι, κατεσχήκασι καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἕως αὐτοῦ τοῦ Ἰανουαρίου μηνός, μὴ θαρρούντων ἐστὶν ἡ πρόφασις, ἦλθον γὰρ ἂν ὡς προεῖπον, εἰ ἐθάρρουν, οὐ πρὸς τὸ διάστημα τῆς ὁδοῦ σκοποῦντες, οὐδὲ πρὸς τὴν προθεσμίαν ὁρῶντες, ἀλλ᾽ ἐπὶ τοῖς δικαίοις καὶ τοῖς εὐλόγοις παρρησιαζόμενοι. ἀλλ᾽ ἴσως διὰ τὸν καιρὸν οὐκ ἀπήντησαν, τοῦτο γὰρ γράφοντες πάλιν ἐδηλώσατε, ὡς ἄρα ἔδει ἡμᾶς σκοπήσαντας τὸν ἐπὶ τῆς ἑῴας καιρόν, μὴ προτρέψασθαι ὑμᾶς ἀπαντῆσαι. εἰ μὲν οὖν διὰ τὸ τοιοῦτον εἶναι τὸν καιρόν, οὐκ ἀπηντήσατε, ὡς φατέ, ἔδει πρότερον ὑμᾶς τὸν καιρὸν τοῦτον σκοπήσαντας, μὴ αἰτίους σχίσματος μηδὲ ὀλολυγῆς καὶ θρήνων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γίνεσθαι. νῦν δὲ οἱ ταῦτα πεποιηκότες, ἔδειξαν μὴ τὸν καιρὸν αἴτιον, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τῶν μὴ θελησάντων ἀπαντῆσαι.

Θαυμάζω

Impossibile enim est, Secundi ordinationem vtpote Ariani, vim vllam in catholica Ecclesia habere: id enim vere ad Synodi, ad Episcoporum, qui in Synodo fuere, contumeliam vergeret, si quæ illi tanto studio & cura, veluti Deo præsente egissent, à nobis vt vana futiliaque abrogarentur. Quòd si igitur (quemadmodum scribitis) pro exemplis in Nouatum & Paulum Samosatenum editis decreta Synodorum obseruari oportet, certe A minime oportuit calculos trecentorum Episcoporum irritos haberi, aut Catholicam Synodum à paucis contemni. Æque enim, vt illi Ariani hæretici sunt, & calculi contra istos dati paris sunt momenti, cum calculis quibus illi damnati sunt. Tali igitur commissa audacia, quinam dicendi sunt flammam discordiæ accendisse, siquidem id nobis in vestris literis obiicitis. Nos scilicet discordiam induximus, qui compatimur cum patientibus fratribus, & omnia secundum canonem facimus? an qui contentiose violato canone tre- B centorum decreta præuaricantur, & per omnia Synodum contemptui habent? Quum non solum Arianos recipiant, sed iam in vsu habeant de loco in locũ ad Episcopatus capiendos transilire. Si igitur vere parem eundemque honorem in omnibus Episcopatibus censetis esse, neque ex magnitudine ciuitatum (vt vos scribitis) honorem eius rei crescere arbitramini, oportuit eum, cui concredita est parua ciuitas, in ea quæ credita est, permanere, & nequaquam, reiecta concredita, ad eam C quæ concredita non est, transuolare: ne eam quæ à Deo data est, aspernari, illam vero quæ hominum ambitu concessa est, magnifacere videatur. Oportuit igitur vos dilectissimi huc accedere, & nequaquam tergiuersari, vt res ad finem deducatur: id enim ratio requirit. Sed fortasse dies cõstituti temporis breuior, quàm par erat, impedimento fuit (nam huiusmodi in literis vestris querimoniam facitis) atqui illud dilectissimi, pro mera cauillatione putandum est. Si enim aliquos in itinere dies op- D pressisset, arctitudo breuitasque temporis accusari potuisset. Iam quum illi qui nec ipsi venire voluerunt, & presbyteros suos vsque ad mensem Ianuarij, ne venirent, detinuerunt, liquide apparet istam causificationem eorum hominum esse, qui sibi non satis confidunt: venissent enim, vt dixi, si de sua causa bene sperassent, nõ respectantes ad interuallũ itineris aut temporis constituti spacium, sed ex iure suo & rationibus fiduciã collegissent. Esto vt tempus in causa fuerit, cur non vene- E rint: id enim quoque in scriptis vestris significatis, quum dicitis, æquum scilicet fuisse, vt respectu tantorum temporum, quæ venientibus ex Oriente necessaria essent, veniendi citationem omitteremus. Si igitur quia dies breuior fuit, iter omissum est, nequaquam oportuit iis ipsis temporibus vos præbere authores schismatis, luctus & lachrymarum in Ecclesia. Iam qui talia agunt, ostendunt non tempora ipsorũ profectioni, sed conscientiam obstitisse.

Ccc ij. Admi-

Admiror quoque eam partem epistolæ, & nescio quomodo hoc scribere potuistis, id vobis ægre esse, quod Eusebio cum suis duntaxat, & non itidem omnibus vobis literas scripserim, citius in hac expostulatione morositatem promptissimam, quàm veri quid deprehendas. Ego enim cùm non aliunde literas contra Athanasium accepissem, quàm à Martyrio & Hesychio, necessario illis respondi, qui scripserant contra Athanasium. Oportuit igitur non solum Eusebianos absque vobis scribere, aut vos quibus non scripsi, non moleste ferre, si rescripserim illis qui mihi scripserant: nam si par erat ad vos omnes literas dari, par quoque erat & vos vnà cum illis literas mittere. Nunc autem quod consentaneum erat respicientes, illis scripsimus qui nos certiores reddiderant, & literas misere. Quòd si id vos commouet, quòd illis scripserim, consequens est vt indignemini quoque, quòd illi soli mihi scripserint. Verum in hoc ipsa iusta & rationabilis causa est, dilectissimi, quam vobis intimandam puto. Nam tametsi solus sim, qui scripsi, non meam tamen solius sententiam, sed omnium Italorũ, & omnium in his regionibus Episcoporum scripsi. Ego autem omnes nolui scribere ne à multis onerarentur, certe ad constitutum tempus conuenere Episcopi, & eius sententiæ fuere quam vobis iterum significo, quapropter dilectissimi, etiam si solus scribo, scribere me tamen communem omnium sententiam vos scire volo. Hæc quidem à nobis aduersus non æquas vestrorum hominum, sed iniustas & suspectas causificationes dicta sunto. Quòd autem non temere aut iniuste susceperim in cõmunionem coepiscopos nostros, Athanasiũ, & Marcellum, etiam si prius dicta sufficiant, breuibus tamen ratio vobis istarum rerum demonstranda est. Scripsere prius Eusebius cum suis contra Athanasium, scripsistis & vos in præsentiarum, scripsere etiam plurimi ex Ægypto, & ex aliis prouinciis Episcopi pro Athanasio: nam quod ante omnia obseruari oportet, literæ vestræ aduersus Athanasium inter se pugnant, & primæ cum secundis nullum concentum habent, sed in plerisque primæ à secundis destruuntur, & secundæ à primis redduntur suspectæ, ex discrepantibus autem literis nulla certitudo constitui potest. Quòd si vestris literis fidem dari postulatis, æquum est & literis eorum qui pro eo scribunt, fidem non abnegare, & maxime, quòd vobis à patria eius longe distantibus, illi qui in iisdem locis cum Athanasio degunt, vt de homine noto rebusque ibi gestis certiores, probum testimonium de vitæ eius innocentia perhibent, affirmantes eũ non nisi confictis criminibus opprimi. Quin & Arsenius aliquando dictus ab Athanasio interfectus, quem iam cognouimus in vita esse, & cum Athanasio amicitiam fouere, is ipse affirmat, ea quæ acta sunt Mareotæ, in absentia alterius partis acta fuisse: neque enim ibi adfuisse Macarium presbyterum, qui reatum sustinebat, neq; Episcopum eius Athanasium, & hoc

Θαυμάζω δὲ κἀκεῖνο τὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς πῶς ὅλως κἂν ἐγράφη παρ' ὑμῶν, ὅτι δὴ τοῖς περὶ Εὐσέβιον μόνοις, καὶ οὐ πᾶσιν ὑμῖν μόνος ἔγραψα. εὐχερῶς γὰρ τῶν μεμψαμένων μᾶλλον ἄν τις εὕροι, ἤπερ ἀλήθειαν. ἐγὼ γὰρ οὐκ ἄλλοθεν λαβὼν κατὰ Ἀθανασίου γράμματα, ἢ διὰ τῶν περὶ Μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον, ἐκείνοις ἀνάγκῃ ἔγραψα τοῖς καὶ γράψασι κατ' αὐτοῦ. ἔδει τοίνυν ἢ τοὺς περὶ Εὐσέβιον μὴ μόνους χωρὶς πάντων ὑμῶν γράψαι, ἢ ὑμᾶς οἷς μὴ

A ἔγραψα μὴ λυπεῖσθαι, εἰ ἐκείνοις ἐγράφη τοῖς καὶ γράψασιν. εἰ γὰρ ἐχρῆν καὶ πᾶσιν ὑμῖν ἐπισταλῆναι, ἔδει καὶ ὑμᾶς σὺν ἐκείνοις γράψαι, νῦν δὲ τὸ ἀκόλουθον σκοποῦντες, ἐκείνοις ἐγράψαμεν τοῖς καὶ δηλώσασιν ἡμῖν, καὶ τοῖς ἀποστείλασι πρὸς ἡμᾶς. εἰ δὲ καὶ τὸ μόνον ἐμὲ γεγραφέναι ἐκείνοις ἐκίνησεν ὑμᾶς, ἀκόλουθόν ἐστιν ὑμᾶς ἀγανακτεῖν, ὅτι καὶ μόνῳ ἐμοὶ ἔγραψαν. ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ πιθανὴ μὲν καὶ οὐκ εὔλογος ἡ πρόφασις ἀγαπητοί, ὅμως δὲ γνωρίσαι ὑμῖν ἀναγκαῖον, ὅτι εἰ καὶ μόνος ἔγραψα,

B ἀλλ' οὐκ ἐμοῦ μόνου ἐστὶν αὕτη ἡ γνώμη, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν, καὶ τῶν ἐν τούτοις τοῖς μέρεσιν ἐπισκόπων. καὶ ἔγωγε τοὺς πάντας οὐκ ἠθέλησα ποιῆσαι γράψαι, ἵνα μὴ παρὰ πολλῶν τὸ βάρος ἔχωσιν. ἀμέλει καὶ νῦν τῇ ὁρισθείσῃ προθεσμίᾳ συνῆλθον ἐπίσκοποι, καὶ ταύτης τῆς γνώμης γεγόνασιν ἣν πάλιν γράφων ὑμῖν σημαίνω. ὥστε ἀγαπητοὶ εἰ καὶ μόνος ἐπιστέλλω, ἀλλὰ πάντων εἶναι γνώμην ταύτην γινώσκετε. ταῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦ μὴ εὐλόγως τινὰς ἐξ ὑμῶν προφά-

C σεις, ἀλλὰ ἀδίκως καὶ ὑπόπτους πεποιῆσθαι· περὶ δὲ τοῦ μὴ εἰκῆ μηδὲ ἀδίκως ἡμᾶς ὑποδέχεσθαι εἰς κοινωνίαν τοὺς συνεπισκόπους ἡμῶν Ἀθανάσιον καὶ Μάρκελλον, εἰ καὶ τὰ προλεχθέντα ἱκανά, ὅμως διὰ βραχέων εὔλογον ὑμῖν δεῖξαι. ἔγραψαν οἱ περὶ Εὐσέβιον πρότερον κατὰ τῶν περὶ Ἀθανάσιον, ἐγράψατε δὲ καὶ νῦν ὑμεῖς, ἔγραψαν δὲ καὶ πλεῖστοι ἐπίσκοποι ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν ὑπὲρ Ἀθανασίου. πρῶτον μὲν οὖν τὰ κατ' αὐτοῦ γράμματα παρ' ὑμῶν μάχεται πρὸς ἑαυτά, καὶ οὐ-

D δεμίαν συμφωνίαν ἔχει τὰ δεύτερα πρὸς τὰ πρῶτα, ἀλλ' ἐν πολλοῖς τὰ πρῶτα ὑπὸ τῶν δευτέρων λύεται, καὶ τὰ δεύτερα ὑπὸ τῶν πρώτων διαβάλλεται, ἀσυμφώνων δὲ ὄντων τῶν γραμμάτων, οὐδεμία πίστις περὶ τῶν λεγομένων ἐστίν. ἔπειτα εἰ τοῖς παρ' ὑμῶν γραφεῖσιν ἀξιοῦτε πιστεύειν, ἀκόλουθόν ἐστι καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ γράψασι μὴ ἀπιστῆσαι· καὶ μάλιστα ὅτι ὑμεῖς μὲν πόρρωθεν, ἐκεῖνοι δὲ ἐν τοῖς τόποις ὄντες καὶ εἰδότες τὸν ἄνδρα, καὶ τὰ ἐκεῖ γινόμενα

E πράγματα γράφουσι, μαρτυροῦντες αὐτοῦ τῷ βίῳ καὶ διαβεβαιούμενοι ἐν πᾶσιν αὐτὸν συσκευὴν πεπονθέναι, καὶ πάλιν, Ἀρσένιός τις ἐπίσκοπος ἐλέχθη ποτὲ ὡς ἀναιρεθεὶς παρὰ Ἀθανασίου, ἀλλὰ τοῦτον ἐμάθομεν ζῆν. ἀλλὰ καὶ φιλίαν ἔχειν πρὸς αὐτόν· τὰ ὑπομνήματα τὰ ἐν Μαρεώτῃ γινόμενα διεβεβαιώσατο κατὰ μονομέρειαν γεγενῆσθαι, μήτε γὰρ ἐκεῖ παρεῖναι Μακάριον τὸν πρεσβύτερον τὸν κατηγορούμενον μήτε αὐτὸν τὸν ἐπίσκοπον αὐτοῦ Ἀθανάσιον.

καὶ τοῦτο

καὶ τοῦτο οὐ μόνον ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων, ἀλλὰ καὶ ἐκ ὑπομνημάτων ὧν ἐκόμισαν ἡμῖν οἱ περὶ μαρτύριον καὶ ἡσύχιον, ἔγνωμεν, ἀναγνόντες γὰρ εὕρομεν, ὅτι ὁ μὲν κατήγορος ἰσχύρας, ἐκεῖ παρῆν, οὔτε δὲ μακάριος οὔτε ὁ ἐπίσκοπος ἀθανάσιος, ἀλλὰ καὶ πρεσβυτέρους ἀθανασίου ἀξιοῦντας παρεῖναι, καὶ μὴ συγχωρηθέντας. ἔδει δὲ ἀγαπητοί, εἴπερ μετ' ἀληθείας ἐγίνετο τὸ κριτήριον, μὴ μόνον τὸν κατήγορον, ἀλλὰ καὶ τὸν κατηγορούμενον
A παρεῖναι. ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ τύρῳ μακάριος παρῆν ὁ κατηγορούμενος, καὶ ἰσχύρας ὁ κατήγορος καὶ οὐδὲν ἐδείχθη, οὕτως ἔδει καὶ ἐν τῷ μαρεώτῃ μὴ μόνον ἀπελθεῖν τὸν κατήγορον, ἀλλὰ καὶ τὸν κατηγορούμενον, ἵνα παρὼν ἢ ἐλεγχθῇ, ἢ μὴ ἐλεγχθεὶς, δείξῃ τὴν συκοφαντίαν. νῦν δὲ τούτου μὴ γινομένου, ἀλλὰ μόνου ἀπελθόντος τοῦ κατηγόρου, μεθ' ὧν παρῃτήσατο ἀθανάσιος, ὕποπτα τὰ πράγματα φαίνεται. ᾐτιᾶτο δὲ καὶ τοὺς ἀπελθόντας εἰς τὴν μαρεώτην, παρὰ γνώμην αὐτοῦ ἀπεληλυθέναι, ἔλε-
B γε γὰρ ὅτι θεογνίον καὶ μάριν, καὶ θεόδωρον, οὐρσάκιον καὶ οὐάλεντα καὶ μακεδόνιον, ὑπόπτους ὄντας ἀπέστειλαν, καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἀλεξάνδρου τοῦ γενομένου ἐπισκόπου τῆς θεσσαλονίκης ἐδείκνυε· προσήνεγκε γὰρ ἐπιστολὴν αὐτοῦ γραφεῖσαν πρὸς διονύσιον τὸν ἐν τῇ συνόδῳ κόμητα, ἐν ᾗ δηλοῖ φανερὰν συσκευὴν γενέσθαι κατὰ ἀθανασίου. καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ κατηγόρου ἰσχύρα, προσεκόμισε χεῖρα ὁλόγραφον αὐθεντικὴν, ἐν ᾗ μάρτυρα τὸν θεὸν τὸν παντοκράτορα ἐπι-
C καλούμενος, μήτε ποτηρίου κλάσιν, μήτε τραπέζης ἀνατροπὴν γεγενῆσθαι ἔλεγεν, ἀλλ' ὑποβεβλῆσθαι ἑαυτὸν ὑπό τινων, πλάσασθαι ταύτην τὴν κατηγορίαν, ἀπαντήσαντες δὲ καὶ πρεσβύτεροι τοῦ μαρεώτου, διεβεβαιώσαντο μήτε τὸν ἰσχύραν πρεσβύτερον εἶναι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, μήτε τι τοιοῦτον πεπλημμεληκέναι μακάριον, ὁποῖον ἐκεῖνος κατηγόρησεν. οἱ πρεσβύτεροι δὲ καὶ οἱ διάκονοι ἀπαντήσαντες ἐνταῦθα, οὐκ ὀλίγα, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου ἀ-
D θανασίου, διαβεβαιούμενοι μηδὲν ἀληθὲς εἶναι τῶν κατ' αὐτοῦ λεγομένων, συσκευὴν δὲ αὐτὸν πεπονθέναι, καὶ οἱ ἀπὸ τῆς αἰγύπτου δὲ καὶ λιβύης πάντες ἐπίσκοποι, γράφοντες διεβεβαιώσαντο καὶ τὴν κατάστασιν αὐτοῦ ἔννομον καὶ ἐκκλησιαστικὴν γεγενέναι, καὶ πάντα τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα κατ' αὐτοῦ, εἶναι ψευδῆ, οὔτε γὰρ φόνον γεγενῆσθαι, οὔτε τινὰς ἀναιρεθῆναι δι' αὐτὸν, οὔτε κλάσιν ποτηρίου γεγενῆσθαι, ἀλ-
E λὰ πάντα εἶναι ψευδῆ. καὶ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων δὲ τῶν ἐν μαρεώτῃ κατὰ μονομέρειαν γεγενημένων ἐδείκνυεν ὁ ἐπίσκοπος ἀθανάσιος ἕνα κατηχούμενον, ἐξετασθέντα καὶ εἰπόντα ἔνδον εἶναι μετὰ ἰσχύρα, ὅτε μακάριος ὁ πρεσβύτερος ἀθανασίου ὡς λέγουσιν, ἐπέστη τῷ τόπῳ, καὶ ἄλλους δὲ ἐξετασθέντας καὶ εἰπόντας, τὸν μὲν ἐν κελλίῳ μικρῷ, τὸν δὲ ὄπισθεν τῆς θύρας κατακεῖσθαι τὸν ἰσχύραν τότε, νοσοῦντα, ὅτε μακάριον λέγουσιν ἀπηντηκέναι ἐκεῖ.

& hoc non ſolum ex verbis eius, ſed ex monumentis actorum per Martyrium & Heſychium allatis cognouimus: ea enim perlegentes, inuenimus accuſatorem Iſchyram ibi præſto fuiſſe: Macarium autem & Athanaſium nequaquam adfuiſſe, neque Athanaſij presbyteros, quanquam hoc ipſum magnopere ſolicitantes, admiſſos eſſe. Oportebat autem dilectiſſimi, ſiquidem ſinceriter illud iudicium agebatur, non ſolum accuſatorem, ſed & reum præſentem ſiſti. Et vt Tyri Macarius aderat reus, & Iſchyras accuſator, vbi nihil criminum docere potuit: Ita quoque in Mareoten non ſolum oportuit accuſatorem, ſed & reum quoque vnà proficiſci, vt vel præſens conuinceretur, vel ſi victus non eſſet, appareret eum calumniis petitum fuiſſe: iam cum hoc factum non ſit, ſed ſolum ibi accuſator ſteterit, cum iis quos vt ſuſpectos Athanaſius reiiciebat, actorum illorum monumenta ſuſpicione carere non poſſunt. Addebat præterea in ſua querela, eos qui Mareoten profecti ſunt, ſe inuito eò profectos eſſe: miſere enim eò (vt ipſe dicebat) Theognium, Marin, Theodorum, Vrſacium, Valentem & Macedonium, homines ſuſpectos, neque hoc ita eſſe ſolummodo verbis ſuis, ſed literis quoque Alexandri Theſſalonicenſium Epiſcopi demonſtrabat: protulit enim epiſtolam illius ſcriptam ad Dionyſium qui in ea Synodo Comes erat, quibus Epiſcopus ille liquido declarat, Athanaſium calumniis, & ipſius quoque accuſatoris Iſchyræ coniurationibus opprimi, veram manū & authenticam protulit, in qua ille teſtatur, Deum omnipotentem inuocans, neque calicis confractionem, neque menſæ ſubuerſionem vllam fuiſſe, ſed ſe ſubornatum eſſe à certis hominibus, vt hoc crimen confingeret: deinde dum huc excurriſſent Mareotæ presbyteri, affirmarunt, neque Iſchyram eſſe Catholicæ Eccleſiæ presbyterum, neque tale quid commiſiſſe Macarium, quale illi imputabat. Quinimo presbyteri & diaconi quum huc veniſſent, non tenuiter, ſed prolixe teſtimonia dixere pro Athanaſio, affirmantes nihil eorum quæ illi obiicerentur, verum eſſe, eumq; coniurationibus premi, quin & Epiſcopi ex Ægypto & Africa in ſuis ſcriptis affirmarunt, conſtitutionem Athanaſij in ſuſcipiendo epiſcopatu, legitimam & Eccleſiaſticam fuiſſe, neque cædem commiſſam, neque quemquam per illum ſublatum eſſe, neque poculum vllum confractum, ſed omnia eſſe conficta. Et ex ipſis iudiciis in Mareota per abſentiam alterius partis habitis, oſtendebat Athanaſius, vnū catechumenum in examinatione ſui dixiſſe, ſe intus cum Iſchyra fuiſſe, quo tempore Macarius presbyter Athanaſij eò, vt aiunt, ſe in eum locum immiſiſſet, alios item examinatos pro teſtimonio dixiſſe, Iſchyram in cellula parua latuiſſe, alios poſt oſtium ægrotum eodem tempore decubuiſſe, quo Macarius ſuperueniebat

Ex istis rationibus Athanasij facile colligebamus, fieri non potuisse, vt qui morbo post ostium decumbebat, in sacris cōstiterit & oblationem confecerit, nec oblationem proponi potuisse, cum intus catechumeni versarentur, quibus intus adhuc agentibus, tempus oblationis nondum esse potuit. Hæc vt iam exposui, pro se dicebat Athanasius & rem ita esse ex actis declarabat, idem affirmantibus cæteris qui cum eo erant, prorsus nunquam Ischyram Ecclesiæ presbyterum fuisse, aut vt presbyterum synaxim cum aliis fecisse. Neque enim quo tempore Alexander ex humanitate magni concilii, eos, qui erant ex schismate Meletij, recipiebat, hunc à Meletio tanquam suum nominatū fuisse affirmabant, quod ipsum maximum signum est, non fuisse illum ex numero Meletianorum: Nam si Meletianus fuisset, omnibus modis illum in eorū classe recensuissent. Quin & alibi falsa dixisse Ischyram ex ipsis actis comprobatum est ab Athanasio, quippe qui in crimine de combustis libris falsi conuictus sit ab iis quos in testes adduxerat. Quum igitur istiusmodi allegarētur, & tot testes pro Athanasio starent, & ipse tam iusta pro se adferret, quid quæso nos oportuit facere? an non quod Ecclesiastici canonis est? hominémque proinde non condemnaremus, sed potius reciperemus? eúmque pro Episcopo, quemadmodum est, haberemus? Præter hæc omnia annum totum & integros sex menses apud nos hæsit, vestram præsentiam expectans, aut quotquot comparare auderent, suaque præsentia pudefecit omnes: non enim iudicio stetisset, nisi sui fiduciam habuisset, neq; sponte, sed literis nostris ad iudicium vocatus comparuisset, quemadmodum vos per literas citauimus, & tamen post tanta argumenta nos veluti insolitum quiddam agentes reprehenditis. Qui igitur sunt, qui contra canones agunt? nósne qui cum tantis rerum documentis virum recipimus? an qui solū ad triginta sex suffragia eorum, qui Antiochiæ fuere, externū hominem Episcopum salutarunt? eúmque militari manu Alexandriam deduxerunt, quod ne tunc quidem factum est, quum Athanasius in Galliā relegabatur, quod tum haud dubie factum fuisset, si pro vere damnato habitus fuisset, certe quum inde ab exilio rediret, etiam tum suam Ecclesiam, à qua recipiebatur, vacantem inuenit. Prorsus ignoro quánam ratione facta sunt, quæ facta sunt. Primum enim (si verum dicendum est) non decebat, quum nos ad celebrandam Synodum literas mitteremus, aliquos præoccupare iudicium Synodi, deinde non decuit nouos istos modos contra Ecclesiā induci: vbi enim est istiusmodi Ecclesiasticus canon, aut istiusmodi traditio Apostolica? vt in pace agente Ecclesia, & Episcopis concordibus cū Episcopo Alexandriæ Athanasio immittere Georgiū peregrinum & externum hominem, neq; Alexandriæ baptizatum,

ἀπὸ δὴ τούτων ὧν ἔλεγε καὶ ἡμεῖς ἀκολούθως στοχαζόμεθα, ὅτι πῶς οἷόν τε τὸν ὄπισθεν τῆς θύρας νόσῳ κατακείμενον, τοῦτο ἑστηκέναι καὶ λειτουργεῖν καὶ προσφέρειν; ἢ πῶς οἷόν τε τὴν προσφορὰν προκεῖσθαι, ἔνδον ὄντων τῶν κατηχουμένων; εἰ γὰρ ἔνδον ἦσαν οἱ κατηχούμενοι, οὔπω ἦν ὁ καιρὸς τῆς προσφορᾶς. ταῦτα, ὥσπερ εἴρηται, ἔλεγεν ὁ ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος, καὶ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ἐδείκνυε· διαβεβαιουμένων καὶ τῶν σὺν A αὐτῷ, μὴ δὴ ὅλως αὐτὸν πρεσβύτερον γεγενῆσθαι ποτὲ ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, μὴ δὴ συνῆχθαι αὐτόν ποτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὡς πρεσβύτερον· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ὅτι Ἀλέξανδρος ἐδέχετο κατὰ φιλανθρωπίαν τῆς μεγάλης συνόδου τοὺς ἀπὸ σχίσματος Μελιτίου, ὠνομάσθαι αὐτὸν ὑπὸ Μελιτίου μετὰ τῶν αὐτοῦ διεβεβαιοῦντο, ὃ καὶ μέγιστόν ἐστι τεκμήριον, μὴ εἶναι αὐτὸν μήτε Μελιτίου· εἰ γὰρ ἦν, πάντως καὶ αὐτὸς αὐτοῖς συνηριθμεῖτο. ἄλλως τε καὶ ἐν ἄλλοις ὁ Ἰσχύρας ψευσάμενος B ἐδείκνυτο ὑπὸ Ἀθανασίου, ἐκ τῶν ὑπομνημάτων· κατηγορήσας γὰρ ὡς βιβλίων κεκαυμένων, ὅτε ὡς λέγουσι Μακάριος ἐπέστη, ἠλέγχθη ὑφ' ὧν αὐτὸς ἦγε μαρτύρων ψευσάμενος. τούτων τοίνυν οὕτως λεγομένων, καὶ τοσούτων μὲν ὄντων τῶν μαρτύρων τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ, τοσούτων δὲ δικαιωμάτων προφερομένων ὑπ' αὐτοῦ, τί ἔδει ποιεῖν ἡμᾶς; ἢ τί ὁ ἐκκλησιαστικὸς κανὼν ἀπαιτεῖ; ἢ μὴ καταγνῶναι τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποδέξασθαι καὶ ἔχειν αὐτὸν ἐπίσκοπον ὥσπερ C καὶ εἴχομεν, καὶ γὰρ πρὸς τούτοις πᾶσι, παρέμεινεν ἐνταῦθα ἐνιαυτὸν καὶ ἓξ μῆνας ἐκδεχόμενος τὴν παρουσίαν ὑμῶν, ἢ τῶν βουλομένων ἐλθεῖν. τῇ δὲ παρουσίᾳ ἐδυσώπει πάντας, ὅτι οὐκ ἂν παρῆν, εἰ μὴ ἐθάρρει. καὶ γὰρ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐλήλυθεν, ἀλλὰ κληθεὶς καὶ λαβὼν γράμματα παρ' ἡμῶν, καθάπερ καὶ ὑμῖν ἐγράψαμεν, καὶ ὅμως μετὰ τοσαῦτα, ὑμεῖς ὡς παρὰ κανόνας ποιήσαντας ἡμᾶς ἐμέμψασθε. σκοπεῖτε τοίνυν τίνες εἰσὶν οἱ D παρὰ κανόνας πράξαντες, ἡμεῖς οἱ μετὰ τοσούτων ἀποδείξεων τὸν ἄνδρα δεξάμενοι, ἢ οἱ ἀπὸ τριάκοντα καὶ ἓξ μονῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ὀνομάσαντές τινα ὡς ἐπίσκοπον ξένον, καὶ ἀποστείλαντες εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας; ὅπερ οὐ γέγονεν, οὐδὲ εἰς Γαλλίας αὐτοῦ ἀποσταλέντος. ἐγεγόνει γὰρ ἂν καὶ τότε, εἰ ὄντως ἦν καταγνωσθείς. ἀμέλει ἐπανελθὼν σχολάζουσαν καὶ ἐκδεχομένην αὐτὸν τὴν ἐκκλησίαν εὗρεν, ἀλλὰ νῦν οὐκ οἶδα ποίῳ τρόπῳ γέγονε τὰ E γινόμενα. πρῶτον μὲν γάρ, εἰ δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, οὐκ ἔδει γραψάντων ἡμῶν σύνοδον γίνεσθαι, προλαβεῖν τινας τὴν ἐκ τῆς συνόδου κρίσιν. ἔπειτα, οὐκ ἔδει τοιαύτην καινοτομίαν κατὰ ἐκκλησίας γίνεσθαι. ποῖος γὰρ κανὼν ἐκκλησιαστικός, ἢ ποία παράδοσις ἀποστολικὴ τοιαύτη; ὥστε εἰρηνευούσης ἐκκλησίας, καὶ ἐπισκόπων τοσούτων ὁμόνοιαν ἐχόντων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον, ἀποστεῖλαι Γρηγόριον, ξένον μὲν τῆς πόλεως, μήτε ἐκεῖ βαπτισθέντα, μήτε γινωσκόμενον τοῖς πολλοῖς, μὴ αἰτηθέντα παρὰ πρεσβυτέρων.

καὶ παρ' ἐπισκόπων, μὴ παρὰ λαῶν, ἀλλὰ κατασταθῆναι μὲν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἀποσταλῆναι δὲ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, οὐ μετὰ πρεσβυτέρων, οὐ μετὰ διακόνων τῆς πόλεως, οὐ μετὰ ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ μετὰ στρατιωτῶν, τοῦτο γὰρ ἔλεγον καὶ ᾐτιῶντο οἱ ἐνταῦθα ἐλθόντες· εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὴν σύνοδον ὑπεύθυνος ἦν εὑρεθεὶς ὁ Ἀθανάσιος, οὐκ ἔδει τὴν κατάστασιν οὕτως παρανόμως καὶ παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα γίνεσθαι, ἀλλ' ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἱερατείου, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κλήρου, τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπους ἔδει καταστῆσαι, καὶ μὴ νῦν τοὺς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων κανόνας παραλύεσθαι. ἆρα γὰρ εἰ καθ' ἑνὸς ὑμῶν ἐγεγόνει τὸ τοιοῦτον, οὐκ ἂν ἐβοήσατε, οὐκ ἂν ἠξιώσατε ὡς παραλελυμένων τῶν κανόνων, ἐκδικηθῆναι; ἀγαπητοὶ ὡς θεοῦ παρόντος, μετ' ἀληθείας φθεγγόμεθα καὶ λέγομεν, οὐκ ἔστι τοῦτο εὐσεβὲς οὐδὲ νόμιμον οὐδὲ ἐκκλησιαστικόν. καὶ γὰρ καὶ τὰ λεγόμενα γεγενῆσθαι παρὰ Γρηγορίου ἐν τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ, δείκνυσι τὴν τῆς καταστάσεως τάξιν· ἐν γὰρ τοιούτοις εἰρηνικοῖς καιροῖς, ὡς αὐτοὶ οἱ ἐλθόντες ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπήγγελλον, καθὼς καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἔγραψαν, ἡ ἐκκλησία ἐμπρησμὸν ὑπέμεινε, παρθένοι ἐγυμνώθησαν, μονάζοντες κατεπατήθησαν, πρεσβύτεροι πολλοὶ τοῦ λαοῦ ᾐκίσθησαν καὶ βίαν πεπόνθασιν, ἐπίσκοποι ἐφυλακίσθησαν, περιεσύρησαν πολλοί, τὰ ἅγια μυστήρια ἐφ' οἷς ᾐτιῶντο Μακάριον τὸν πρεσβύτερον, ὑπὸ ἐθνικῶν διηρπάζετο, καὶ εἰς γῆν κατεβάλλετο, ἵνα τὴν Γρηγορίου τινὲς κατάστασιν δέξωνται. τὰ δὲ τοιαῦτα δείκνυσι τοὺς παραλύοντας τοὺς κανόνας. εἰ γὰρ νομίμη ἦν ἡ κατάστασις, οὐκ ἂν διὰ παρανομίας ἠνάγκαζε πείθεσθαι τοὺς νομίμως ἀπειθοῦντας αὐτῷ, καὶ ὅμως τούτων γινομένων, γράφετε εἰρήνην μεγάλην γεγενῆσθαι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῇ Αἰγύπτῳ, ἐκτὸς εἰ μὴ ἀντιμεταβέβληται τὸ ἔργον τῆς εἰρήνης, καὶ τὰ τοιαῦτα εἰρήνην ὀνομάζετε. κἀκεῖνο δὲ ὑμῖν ἀναγκαῖον ἐνόμισα δηλῶσαι, ὅτι Ἀθανάσιος διεβεβαιοῦτο Μακάριον ἐν τύςῳ ὑπὸ στρατιώτας γεγενῆσθαι, καὶ μόνον τὸν κατήγορον ἀπεληλυθέναι μετὰ τῶν ἀπελθόντων εἰς τὴν Μαρεώτην, καὶ τοὺς μὲν πρεσβυτέρους ἀξιοῦντας παρεῖναι ἐν τῇ ἐξετάσει μὴ συγκεχωρῆσθαι, τὴν δὲ ἐξέτασιν γεγενῆσθαι περὶ ποτηρίου καὶ τραπέζης, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἐπάρχου καὶ τῆς τάξεως αὐτοῦ, παρόντων ἐθνικῶν καὶ ἰουδαίων. τοῦτο δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς ἄπιστον ἦν, εἰ μὴ καὶ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ἐδείκνυτο, ἐφ' ᾧ καὶ ἐθαυμάσαμεν, νομίζω δὲ καὶ ὑμᾶς ἐπιθαυμάζειν ἀγαπητοί. πρεσβύτεροι μὲν, οὐκ ἐπιτρέπονται παρεῖναι οἱ καὶ τῶν μυστηρίων λειτουργοὶ τυγχάνοντες, ἐπὶ δὲ ἐξωτικοῦ δικαστοῦ παρόντων κατηχουμένων, καὶ τό γε χεῖρον ἐπὶ ἐθνικῶν καὶ ἰουδαίων τῶν διαβεβλημένων περὶ τὸν χριστιανισμόν, ἐξέτασις περὶ αἵματος χριστοῦ καὶ σώματος χριστοῦ γίνεται. εἰ γὰρ καὶ ὅλως ἐγεγόνει τι πλημμέλημα, ἔδει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ κληρικῶν νομίμως ἐξετάζεσθαι τὰ τοιαῦτα.

neque plebi cognitum, neque postulatum à presbyteris, eumque Antiochiæ creare Episcopum, atque inde deducere Alexandriam, non cum presbyteris aut diaconis ciuitatis, non cum Episcopis Ægypti, sed cum militibus? Hæc enim dixere & conquesti sunt, qui huc venerunt: Si enim post Synodum in culpa fuisset deprehensus Athanasius, non tamen oportuit creationem noui Episcopi ita illegaliter & præter canonem Ecclesiasti-
A cum, fieri, sed in ipsa Ecclesia, & ex ipso sacerdotali ordine, & ex ipso clero eius prouinciæ Episcopos constitui, & nequaquam exilis qui nunc Apostolorum canones violant. Age si in quenquam vestrum id commissum esset, nonne vociferaturi essetis? nonne vindictam, quasi violatis canonibus, postulaturi fuissetis? Dilecti credite, tanquam Deo præsente, cum veritate loquimur, quod loquimur. Non est istud pie factum, nõ ex iure non Ecclesiasticè. Quinimo quæ feruntur acta in introitu Georgij, ostendunt qualis fuerit or-
B do in eius ordinatione: temporibus enim ita pacatis, prout renunciant qui inde veniunt, & quemadmodum Episcopi scribunt, ipsa Ecclesia incendium passa est, virgines denudatæ, monachi conculcati, presbyteri, & multi ex populo indigne habiti, & violati, Episcopi in carcerem detrusi, multi item spoliati: Sacra mysteria de quibus incusabant Macarium presbyterum, ab ethnicis direpta, & in terram abiecta sunt, vt vi cogerent nonnullos, ad constitutionem Georgij approbandam.
C Hæc & istiusmodi ostendunt, quinam sint canonum præuaricatores. Nam etsi legitima fuisset eius constitutio, non tamen cum præuaricatione legum coegisset eos sibi obtemperare, qui ei legitime obaudiebant, & tamen cum talia scelera designata sint, scribitis magnificã pacem Alexãdriæ & per Ægyptum fuisse, quasi res officiumque pacis in contrariam iam significationem abierit. Illud quoque necessarium existimaui quod vobis indicaretur, Athanasium affirmasse, Macarium sub custodia mi-
D litum habitum esse, & solum accusatorem vnà cum illis qui Mareoten proficiscebatur, abiisse, & presbyteris rogantibus, vt in quæstione adesse liceret, pernegatum, & quæstionem habitam fuisse de calice & mensa in præsentia præfecti & eius cohortis, assistentibus tum Ethnicis, tũ Iudæis. Id principio nobis incredibile videbatur, nisi ex ipsis actorũ monumentis demonstratum fuisset, certe nobis magnæ admirationi fuit, vt etiamnum vobis esse puto. Atqui ne presbyteris quidẽ adesse permittitur in mysteriis, quum tamen ipsi quoque sacrorum
E administri sint. Iam quis non execretur sub externo iudice præsentib. catechumenis, & quod peius est, Ethnicis & Iudæis Christianismum blasphemantibus, quæstionem de sanguine & corpore Christi haberi? Nam si omnino delictum aliquod perpetratum fuisset, oportebat de eo in Ecclesia inquiri sub legitimis clericis.

De Marcello autem poſtquam de illo quoque vt impio in Chriſtum, perſcripſiſtis, nobis ſtudui ſignificare, eum cùm huc veniſſet, affirmaſſe falſa eſſe quæ de ſe in literis veſtris ſcripta eſſent, ſed tamen cum à vobis poſtularetur, vt de fide diceret, tanta cum fiducia per ſe reſpondit, vt nemo non perciperet, eum nihil à veritate profiteri alienū, ſed eadem cum pietate qua Eccleſia de Domino ac Saluatore noſtro ſentire, neque iam tantummodo, ſed etiam olim huius ſententiæ ſe fuiſſe confirmabat, vti & noſtri presbyteri, qui tunc in Niceno concilio aderant, de ipſius recta fide conteſtabantur: Nam & eum tunc quoque in ſententiis dicendis dimicaſſe cum Ariana hæreſi, teſtes fuere, cuius quoque vos admonitos velim, ne qui talem hæreſim approbet, ſed abominetur vt alienam à ſana doctrine. De viro igitur quem reiectæ opinionis & ſynceræ religionis eſſe, teſtimoniis approbatum eſt, quid quæſo nos facere oportuit? anne vt eum pro Epiſcopo haberemus, quemadmodum habemus? an potius à communione repelleremus? Hæc quidem ego nō tanquam eorum cauſam agens ſcribo, ſed vt & vobis fidem facerem, viros iſtos iuſte & canonicè à nobis receptos eſſe, & vos minime habere cauſam litigandi: par autem eſt vt ſtudiū adhibeatis, & omnibus modis elaboretis, vt quæ contra canonē acta ſunt, emendationē accipiant, & Eccleſiæ pacē habeant, vt Chriſti pax nobis data permaneat, & non ſcindatur Eccleſia, ne vos eam culpam veluti ſchiſmatis authores ſuſtineatis. Dico enim, & plane proteſtor, ea quæ à vobis acta ſunt, non eſſe pacis ſed ſchiſmatis. Non enim ſolùm Athanaſius & Marcellus, Epiſcopi, cum querimoniis de illatis iniuriis, ſed & plurimi alij Epiſcopi ex Thracia, Cœloſyria, Phœnicia, Palæſtina huc conuenere, presbyteri item non pauci partim ex Alexandria, partim aliunde huc ad concilium occurrerūt, & coram omnibus Epiſcopis ibi congregatis, inter reliqua dicta ſua conqueſti ſunt, vim & iniuriā Eccleſiis illatas eſſe, ſuáſq; Eccleſias eadem, quę Alexandrina, paſſas eſſe, & in aliis Eccleſiis ſimilia deſignata. Ex Ægypto aūt & Alexādria quum denuo ſuperueniſſent presbyteri, literas ſecū attulere, quib. plurimorū Epiſcoporū & presbyterorum querimonia cōtinebatur, ſe, quum huc ad conciliū pergerent, detentos fuiſſe, atq; etiamnum detineri. Et queādmodum poſt Athanaſij exilium cōtingit, Epiſcopos homines confeſſores flagris cōſcindi, alios in carceribus haberi, prę ſuleſq; longiſſimi in ſuo Epiſcopatu tēporis publicis miniſteriis mācipari, & fere omnes clericos & populos Eccleſiæ Catholicæ inſidiis apperi, & perſecutionē pati, quoſdā itē Epiſcopos & fratres finib. ſuis eiectos eſſe, nulla alia de cauſa, niſi vt inuiti congerētur cōmunicare cum Georgio & Arianis: & Ancyræ quæ in Galatia eſt, non pauca aut parua deſignata eſſe, ſed prorſus eadem cū factis Alexandrinis. Audiui-

περὶ δὲ μαρκέλλου ἐπειδὴ καὶ περὶ αὐτοῦ ὡς ἀσεβοῦντος εἰς τὸν χριστὸν ἐγράψατε, δηλῶσαι ὑμῖν ἐσπούδασα, ὅτι ἐνταῦθα γενόμενος, διεβεβαιώσατο μὲν μὴ εἶναι ἀληθῆ τὰ περὶ αὐτοῦ γραφέντα παρ' ὑμῶν, ὅμως δὲ ἀπαιτούμενος παρ' ὑμῶν εἰπεῖν περὶ τῆς πίστεως, οὕτως μετὰ παρρησίας ἀπεκρίνατο δι' ἑαυτοῦ, ὡς ἐπιγνῶναι μὲν ἡμᾶς ὅτι μηδὲν ἔξωθεν τῆς ἀληθείας ὁμολογεῖ· οὕτως γὰρ εὐσεβῶς περὶ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ ὡμολόγησε φρονεῖν, ὥσπερ καὶ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία φρονεῖ, καὶ οὐ νῦν ταῦτα πεφρονηκέναι διεβεβαιώσατο, ἀλλὰ καὶ ἔκπαλαι, ὥσπερ οὖν καὶ οἱ ἡμέτεροι πρεσβύτεροι, τότε ἐν τῇ κατὰ νίκαιαν συνόδῳ γενόμενοι, ἐμαρτύρησαν αὐτοῦ τῇ ὀρθοδοξίᾳ· καὶ γὰρ καὶ τότε καὶ νῦν κατὰ τῆς αἱρέσεως τῶν ἀρειανῶν πεφρονηκέναι διϊσχυρίσατο, ἐφ' ᾧ καὶ ὑμᾶς ὑπομνῆσαι δίκαιόν ἐστιν, ἵνα μηδεὶς τὴν τοιαύτην αἵρεσιν ἀποδέχηται, ἀλλὰ βδελύττηται ὡς ἀλλοτρίαν τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας. ὀρθὰ τοίνυν αὐτὸν φρονοῦντα, καὶ ἐπὶ ὀρθοδοξίᾳ μαρτυρούμενον, τί πάλιν καὶ ἐπὶ τούτου ἔδει ποιεῖν ἡμᾶς, ἢ ἔχειν αὐτὸν ὥσπερ καὶ εἴχομεν, ἐπίσκοπον, καὶ μὴ ἀποβάλλειν τῆς κοινωνίας; ταῦτα μὲν οὖν ἐγώ, οὐχ ὡς ὑπεραπολογούμενος αὐτῶν γέγραφα, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ πιστεῦσαι ὑμᾶς, ὅτι δικαίως καὶ κανονικῶς ἐδεξάμεθα τοὺς ἄνδρας, καὶ μάτην φιλονεικεῖτε. ὑμᾶς δὲ δίκαιόν ἐστι σπουδάσαι, καὶ παντὶ τρόπῳ καμεῖν, ἵνα τὰ μὲν παρὰ κανόνα γενόμενα, διορθώσεως τύχῃ, αἱ δὲ ἐκκλησίαι, εἰρήνην ἔχωσι, πρὸς τὸ τὴν τοῦ κυρίου εἰρήνην τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν παραμεῖναι, ὁμολογῶ γὰρ ὑμῖν τὰ γενόμενα, οὐκ εἰρήνης, ἀλλὰ σχίσματος προφάσεις εἰσίν. οὐ γὰρ μόνον οἱ περὶ ἀθανάσιον καὶ μάρκελλον οἱ ἐπίσκοποι ἐληλύθασιν ἐνταῦθα, αἰτιώμενοι κατ' αὐτῶν ἀδικίαν γεγενέναι, ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἐπίσκοποι ἀπὸ θρᾳκῆς, ἀπὸ κοίλης συρίας, ἀπὸ φοινίκης καὶ παλαιστίνης, καὶ πρεσβύτεροι μὲν οὐκ ὀλίγοι, ἄλλοι δέ τινες ἀπὸ ἀλεξανδρείας, καὶ ἄλλοι ἐξ ἄλλων μερῶν, ἀπήντησαν εἰς τὴν ἐνταῦθα σύνοδον, ἐπὶ πάντων τῶν συνελθόντων ἐπισκόπων, πρὸς τοῖς ἄλλοις οἷς ἔλεγον· ὅτι καὶ ἀπωδύροντο, βίαν καὶ ἀδικίαν τὰς ἐκκλησίας πεπονθέναι, καὶ ὅμοια τῶν κατὰ ἀλεξάνδρειαν καὶ τὰς ἑαυτῶν, καὶ ἐν ἄλλαις ἐκκλησίαις γεγενῆσθαι διεβεβαιοῦντο, οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ πράγματι, καὶ ἐξ αἰγύπτου δὲ καὶ τῆς ἀλεξανδρείας πάλιν ἐλθόντες νῦν πρεσβύτεροι μετὰ γραμμάτων, ἀπωδύροντο ὅτι πολλοὶ ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι θέλοντες ἐλθεῖν εἰς τὴν σύνοδον, ἐκωλύθησαν. μέχρι γὰρ νῦν καὶ μετὰ τὴν τοῦ ἐπισκόπου ἀθανασίου ἀποδημίαν, ἔλεγον ἐπισκόπους ὁμολογητὰς καταξαίνεσθαι πληγαῖς, καὶ ἄλλους φυλακίζεσθαι, ἤδη δὲ καὶ ἀρχαίους, πλεῖστον ὅσον χρόνον ἔχοντας ἐν τῇ ἐπισκοπῇ, εἰς λειτουργίας δημοσίας παραδίδοσθαι, καὶ σχεδὸν πάντας τοὺς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κληρικούς τε καὶ λαούς, ἐπιβουλεύεσθαι καὶ διώκεσθαι, καὶ γὰρ καί τινας ἐπισκόπους, καί τινας ἀδελφούς. ὑπερορίους ἔλεγον γεγενῆσθαι, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα καὶ ἄκοντες ἀναγκάζωνται κοινωνεῖν γεωργίῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ ἀρειανοῖς, καὶ ἐν ἀγκύρᾳ δὲ τῆς γαλατίας, οὐκ ὀλίγα γεγενῆσθαι.

ἀλλὰ

ἀλλὰ τὰ αὐτὰ πάλιν τοῖς κατὰ Ἀλεξάνδρειαν γενομένοις ἠκούσαμεν καὶ παρ' ἑτέρων, καὶ Μάρκελλος δὲ ὁ ἐπίσκοπος διεμαρτύρατο. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοιαύτας κατηγορίας, καὶ οὕτω δεινὰς κατά τινων ἐξ ὑμῶν, ἵνα μὴ λέγω τὰ ὀνόματα, οἱ ἀπαντήσαντες εἰρήκασιν, ἃς ἐγὼ μὲν γράψαι παρῃτησάμην. ἴσως καὶ ὑμεῖς παρ' ἑτέρων ἀκηκόατε. διὰ τοῦτο γὰρ μάλιστα καὶ ἔγραψα προτρεπόμενος ὑμᾶς ἐλθεῖν, ἵνα καὶ παρόντες ἀκούσητε, καὶ πάντα διορθωθῆναι καὶ θεραπευθῆναι δυνηθῇ. ἐπὶ δὲ τῷ προθυμοτέρως ἔδει τοὺς κληθέντας ἀπαντῆσαι καὶ μὴ παραιτήσασθαι, ἵνα μή πως ὕποπτοι περὶ τὰ λεχθέντα ἐὰν μὴ ἀπαντήσωσι νομισθῶσιν, ὡς μὴ δυνάμενοι ἐλέγξαι ἃ ἔγραψαν. τούτων τοίνυν οὕτως λεγομένων, καὶ οὕτως τῶν ἐκκλησιῶν πασχουσῶν καὶ ἐπιβουλευομένων ὡς οἱ ἀπαγγέλλοντες διεβεβαιοῦντο, τίνες εἰσὶν οἱ φλόγα διχονοίας ἀνάψαντες, ἡμεῖς οἱ λυπούμενοι ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, καὶ συμπάσχοντες τοῖς πάσχουσιν ἀδελφοῖς, ἢ οἱ τὰ τοιαῦτα ἐργασάμενοι; θαυμάζω γὰρ πῶς τοιαύτης καὶ τοσαύτης ἐκεῖ ἀκαταστασίας καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν οὔσης, δι' ἣν καὶ οἱ ἀπαντήσαντες ἦλθον ἐνταῦθα, γράφετε ὑμεῖς ὁμόνοιαν γεγενῆσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, τὰ δὲ τοιαῦτα, οὐκ ἐπὶ οἰκοδομῇ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐπὶ καθαιρέσει ταύτης γίνεται, καὶ οἱ ἐν τούτοις δὲ χαίροντες, οὐκ εἰσὶν εἰρήνης υἱοί, ἀλλὰ ἀκαταστασίας· ὁ δὲ θεὸς ἡμῶν, οὐκ ἔστιν ἀκαταστασίας, ἀλλ' εἰρήνης. διόπερ ὡς οἶδεν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κηδόμενος μὲν καὶ τῆς ὑμῶν ὑπολήψεως, εὐχόμενος δὲ καὶ τὰς ἐκκλησίας μὴ ἐν ἀκαταστασίᾳ εἶναι, ἀλλὰ διαμένειν ὥσπερ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἐκανονίσθη, γράψαι ὑμῖν ταῦτα ἀναγκαῖον ἡγησάμην, ἵνα ἤδη ποτὲ δυσωπήσητε τοὺς διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀπέχθειαν, οὕτως διαθεμένους τὰς ἐκκλησίας. Ἤκουσα γὰρ ὅτι τινές εἰσιν ὀλίγοι οἱ τούτων πάντων αἴτιοι τυγχάνοντες, καὶ σπουδάσατε ὡς σπλάγχνα ἔχοντες οἰκτιρμῶν διορθώσασθαι ὡς προεῖπον, τὰ παρὰ κανόνα γινόμενα, ἵνα εἰ καί τι προελήφθη, τοῦτο τῇ ἡμετέρᾳ σπουδῇ θεραπευθῇ· καὶ μὴ γράφητε ὅτι τὴν Μαρκέλλου καὶ Ἀθανασίου, ἢ τὴν ἡμῶν εἵλου κοινωνίαν, οὐ γὰρ εἰρήνης, ἀλλὰ φιλονεικίας καὶ μισαδελφίας τὰ τοιαῦτα γνωρίσματα. διὰ τοῦτο οὖν κἀγὼ τὰ προειρημένα ἔγραψα, ἵνα μαθόντες ὅτι οὐκ ἀδίκως ἐδεξάμεθα αὐτούς, παύσησθε τῆς τοιαύτης ἔριδος. εἰ μὲν γὰρ ἐλθόντων ὑμῶν ἦσαν καταγνωσθέντες, εἰ μὴ δὲ λόγους ἀποδείξεις ἔχειν ἐφαίνοντο ὑπὲρ ἑαυτῶν, καλῶς ἂν τὰ τοιαῦτα γεγράφηκειτε· ἐπειδὴ δὲ ὡς προεῖπον κανονικῶς καὶ οὐκ ἀδίκως τὴν πρὸς αὐτοὺς ἔχομεν κοινωνίαν, παρακαλῶ ὑπὲρ Χριστοῦ μὴ ἐπιτρέψητε διασχισθῆναι τὰ μέρη τοῦ Χριστοῦ. μηδὲ τοῖς προλήμμασι πιστεύσητε, ἀλλὰ τὴν τοῦ κυρίου εἰρήνην προτιμήσατε· οὐ γὰρ ὅσιον οὐδὲ δίκαιον δι' ὀλίγων μικροψυχίαν, τοὺς μὴ καταγνωσθέντας ἀπορρίπτειν καὶ λυπεῖν ἐν τούτῳ τὸ πνεῦμα. εἰ δὲ νομίζετε δύνασθαι ἵνα κατ' αὐτῶν ἀποδεῖξαι, καὶ εἰς πρόσωπον αὐτοὺς ἐλέγξαι, ἐλθέτωσαν βουλόμενοι·

Audiuimus etiam ista ab aliis, & Marcellus quoque Episcopus rem ita esse suo testimonio confirmabat. Hæc & huiusmodi crimina contra quosdam ex vestris (vt nomina eorum omittam) hi qui huc venerunt, detulere, quæ ego asscribere subterfugi, & fortasse ea ex aliis, quænam sint, resciueritis. Et hæc potissima mihi scribendi causa fuit vt huc veniretis, quo vobis præsentibus, omnia corrigi & sanari possent, ac propterea alacrius à vobis & sine
A recusatione occurrendum fuit, ne qui hactenus infamia istorum scelerum laborant, contumacia non comparendi in iudicio, libellos contra se datos, videantur refellere non potuisse. Quum igitur talia rumoribus famáque circunferantur, tantásque iniurias Ecclesiæ patiantur, & istiusmodi insidiis vexentur, vti affirmauere, qui hæc renunciabant, quinam quæso sunt, qui flammam discordiæ accendunt? nósne qui ista dolemus, & patientibus fratribus compatimur? an illi qui hæc scelera designant? Miror autem quum tantæ ac tales tur-
B bationes sint in singulis Ecclesiis, vt non alia de causa iter susceperint, qui ad concilium venere, vos interim scribere concordiam in Ecclesiis fuisse, quum istiusmodi facta, non ad ædificationem Ecclesiæ, sed ad subuersionem fieri solent & qui istiusmodi rebus oblectantur, nō sunt pacis filij, sed perturbationis. Deus autem noster, non est perturbationis, sed pacis Deus. Quapropter quemadmodum conscius est Deus Pater Domini nostri Iesu Christi, hæc putaui necessaria esse, quæ vobis scribe-
C rentur, tum vt parcerem vestræ existimationi, tum quia optarem Ecclesias non in perturbatione esse, sed secundum canones Apostolorū regi, & vt nunc tandem pudefaceretis illos, qui ob mutuum inter ipsos odium ita Ecclesias vexant. Audio paucos esse istorum malorum authores, quapropter operam date, vt habentes viscera misericordiæ, corrigatis ea, quæ (vt dixi) contra canonem facta sunt, vt si quid vitij anteuertit, id vestro studio emende-
D tur, & ne mihi scribatis, quòd Marcelli & Athanasij communionem potius, quàm vestram præoptauerim: nam hæc non pacis, sed contentionis & odij fraterni argumenta sunt. Atque ideo superiora scripsi, quo certiores facti, eos non iniuste receptos esse, desisteretis ab huiusmodi iurgio, qui si à vobis hic cū cæteris congregatis in iudicio conuicti fuissent, neque probas rationes pro sui defensione habuissent, recte nobiscum in scriptis vestris expostulassetis. Postquam autem, vt dixi, canonice & non iniuste cum iis fouemus commu-
E nionem, obsecro vos per Iesum Christum, ne sinatis discindi membra Christi, neque præoccupationibus fidē habete, sed Domini pacem anteponatis: non enim ius aut fas est, ob paucorū degeneres animos eos abiici qui cōdemnati non sunt, aut Spiritū Domini contristari. Quòd si creditis posse quædā illis obiecta ostēdi, & corā in facie redargui, veniant qui volūt.

ἐπιμου

nam & se paratos esse & probaturos dicunt, quæ denunciauerunt. Certiores igitur nos dilectissimi de ea re facite, quo & illis scribamus, & cæteris item Episcopis qui huc debent conuenire, vt coram omnibus, qui culpæ obnoxij sunt, condemnentur, & ne vlterius perturbatio in Ecclesia fiat: sufficiunt enim quæ facta sunt, sufficit quoque in præsentia Episcoporum Episcopos in exilium actos esse: de qua re non est prolixior sermo habendus, ne grauari videantur, qui tum adfuere. Nam si verum est dicendum, minime decuit eousque procedere, aut eousque euadere istas animorum degeneres pusillanimitates. Esto vt sint Athanasius & Marcellus (vt scribitis) translati à suis sedibus, sed quid de aliis dicas, qui ex diuersis locis tum Episcopi, tum presbyteri, quemadmodum dixi, huc venere? Nam & isti se denuo abreptos & istiusmodi passos esse dixerunt. O dilecti, non iam vlterius Ecclesiæ iudicia secundum Euangelium, sed vel ad exilium vel ad mortem instituuntur. Nā si, vt dicitis omnino in culpa fuerunt, oportuit secundum canonem, & non isto modo iudicium fieri, oportuit scribere omnibus nobis, vt ita ab omnibus quod iustum esset, decerneretur. Episcopi enim erant, & non vulgares Ecclesiæ, qui ista patiebantur, sed quam ipsi Apostoli suamet opera ad fidem instruxerant. Cur igitur & in primis de Alexandria ciuitate nihil nobis scribere voluistis? an ignari estis hanc consuetudinem esse, vt primum nobis scribatur, vt hinc, quod iustum est, definiri possit? Quapropter si isthic huiusmodi suspicio in Episcopum concepta fuerat, id huc ad nostram Ecclesiam referri oportuit. Nunc autem nos, quos certiores minime fecerunt, postquam iam egerint, quod libuit, suffragatores suæ damnationis, cui non interfuimus, esse volunt. Non ita se habent Pauli ordinationes, non ita Patres docuerunt, sed fastus iste & nouum studium est. Obsecro vos cum alacritate audire pro publico bono ista scribo: Quæ enim accepimus à beato Petro Apostolo, ea vobis significo, non scripturus alioqui, quæ nota apud vos esse arbitror, nisi facta ipsa nos conturbassent. Episcopi abripiuntur, & suis è sedibus propelluntur: alij vero aliunde in eorum loca reponuntur, alij verò insidiis appetuntur, vt subditi & de abreptis doleant, & à summissis vim patiantur, vt quos optant, frustra requirant: quos nolunt, inuiti recipiant. Obsecro ne ista vlterius fiant, vel potius contra illos scribite, qui talia moliuntur, ne deinceps has iniurias Ecclesiæ patiantur, aut Episcopus aut presbyter istiusmodi contumelias sentiat, aut præter animi sententiam ea quæ nolint, vt nobis indicarunt, cogantur facere, ne apud ethnicos ridiculi efficiamur, aut quod præ omnibus grauissimū est, Deum exacerbemus. Vnusquisq; enim nostrum eorum quę hic turbauit, rationē reddet in die iudicij, optoq;

ἑτοίμους γὰρ ἑαυτοὺς καὶ αὐτοὶ εἶναι ἐπηγγείλαντο, ὥστε καὶ ἀποδεῖξαι καὶ διελέγξαι περὶ ὧν ἡμῖν ἀπήγγειλαν. σημάνατε οὖν ἡμῖν ἀγαπητοὶ περὶ τούτου, ἵνα κἀκείνοις γράψωμεν, καὶ τοῖς ὀφείλουσι πάλιν συνελθεῖν ἐπισκόποις, πρὸς τὸ πάντων παρόντων, τοὺς ὑπευθύνους καταγνωσθῆναι καὶ μηκέτι ἀκαταστασίαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γίνεσθαι. ἀρκεῖ γὰρ τὰ γινόμενα, ἀρκεῖ ὅτι παρόντων ἐπισκόπων, ἐπίσκοποι ἐξορίζονται, περὶ A οὗ οὐδὲ μακρηγορεῖν δεῖ, ἵνα μὴ βαρεῖσθαι οἱ παρόντες τότε δοκῶσιν. εἰ γὰρ δεῖ τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, οὐκ ἔδει μέχρι τούτων φθάσαι, οὐδὲ εἰς τοσοῦτον ἐλθεῖν τὰς μικροψυχίας. ἔστω δὲ ἀθανάσιος καὶ μάρκελλος ὡς γράφετε, μετετέθησαν ἀπὸ τῶν ἰδίων τόπων, τί καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἄν τις εἴποι; τῶν ἐκ διαφόρων τόπων ὡς προεῖπον ἐλθόντων ἐνταῦθα ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων. καὶ αὐτοὶ γὰρ πάλιν ἡρπάσθαι ἑαυτοὺς καὶ τοιαῦτα πεπονθέναι ἔλεγον, ὦ ἀγαπητοὶ, οὐκέτι κατὰ τὸ εὐαγ- B γέλιον, ἀλλὰ λοιπὸν, ἐπὶ ἐξορισμῷ καὶ θανάτῳ αἱ κρίσεις τῆς ἐκκλησίας εἰσίν. εἰ γὰρ καὶ ὅλως ὡς φατὲ γέγονέ τι εἰς αὐτοὺς ἁμάρτημα, ἔδει κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, καὶ μὴ οὕτως γεγενῆσθαι τὴν κρίσιν, ἔδει γραφῆναι πᾶσιν ἡμῖν, ἵνα οὕτως παρὰ πάντων ὁρισθῇ τὸ δίκαιον. ἐπίσκοποι γὰρ ἦσαν οἱ πάσχοντες, καὶ οὐχ αἱ τυχοῦσαι ἐκκλησίαι αἱ πάσχουσαι, ἀλλ' ὧν αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι δι' ἑαυτῶν καθηγήσαντο. διατί δὲ περὶ τῆς ἀλεξανδρέων πόλεως μάλιστα οὐκ ἐγράφετο ἡ- C μῖν; ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι τοῦτο ἔθος ἦν, πρότερον γράφεσθαι ἡμῖν, καὶ οὕτως ἔνθεν ὁρίζεσθαι τὰ δίκαια; εἰ μὲν οὖν τι τοιοῦτον ἦν ὑποπτευθὲν εἰς τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ, ἔδει πρὸς τὴν ἐνταῦθα ἐκκλησίαν γραφῆναι. νῦν δὲ οἱ ἡμᾶς μὴ πληροφορήσαντες πράξαντες δὲ αὐτοὶ ὡς ἠθέλησαν, λοιπὸν καὶ ἡμᾶς οὐ καταγνόντας, βούλονται συμψήφους εἶναι. οὐχ οὕτως αἱ παύλου διατάξεις. οὐχ οὕτως οἱ πατέρες παραδεδώκασιν, ἄλλος τύπος ἐστὶν οὗτος, D καὶ καινὸν τὸ ἐπιτήδευμα. παρακαλῶ, μετὰ προθυμίας ἐνέγκατε, ὑπὲρ τοῦ κοινῇ συμφέροντός ἐστιν ἃ γράφω. ἃ γὰρ παρειλήφαμεν παρὰ τοῦ μακαρίου πέτρου τοῦ ἀποστόλου, ταῦτα καὶ ὑμῖν δηλῶ, καὶ οὐκ ἂν ἔγραψα φανερὰ ἡγούμενος εἶναι ταῦτα παρὰ πᾶσιν, εἰ μὴ τὰ γινόμενα ἡμᾶς ἐτάραξεν. ἐπίσκοποι ἁρπάζονται καὶ ἐκτοπίζονται, ἄλλοι δὲ ἀλλαχόθεν ἀντιτίθενται. καὶ ἄλλοι ἐπιβουλεύονται, ὥστε ἐπὶ μὲν τοῖς ἁρπασθεῖσιν, αὐτοὺς πενθεῖν, ἐπὶ δὲ τοῖς πεμπο- E μένοις, ἀναγκάζεσθαι, ἵνα οὓς μὲν θέλουσι, μὴ ἐπιζητῶσι. οὓς δὲ μὴ βούλονται, δέχωνται. ἀξιῶ ὑμᾶς μηκέτι τοιαῦτα γίνεσθαι, γράψατε δὲ μᾶλλον κατὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρούντων, ἵνα μηκέτι τοιαῦτα πάσχωσιν αἱ ἐκκλησίαι, μηδέ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ὕβριν πάσχῃ, ἢ παρὰ γνώμην ὥσπερ ἐδήλωσαν ἡμῖν, ἀναγκάζηταί τις ποιεῖν, ἵνα μὴ καὶ παρὰ τοῖς ἔθνεσι γέλωτα ὀφλήσωμεν, καὶ πρό γε πάντων, τὸν θεὸν παροξύνωμεν. ἕκαστος γὰρ ἡμῶν ἀποδώσει λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως περὶ ὧν ἐνταῦθα ἔπραξε.

γένοιτο

εὔχομαι δὲ πάντας κατὰ θεὸν φρονῆσαι. ἵνα καὶ αἱ ἐκκλησίαι τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν ἀπολαβοῦσαι, χαίρωσι διαπαντὸς ἐν χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινότατοι ἀδελφοί.

Τέλος τῆς ἐπιστολῆς ἰουλίου τοῦ ἐπισκόπου ῥώμης.

Ταῦτα τῆς ἐν ῥώμῃ συνόδου γραψάσης διὰ
A ἰουλίου τοῦ ἐπισκόπου ῥώμης, ἐπειδὴ πάλιν ἠναισχύντουν οἱ περὶ εὐσέβιον, τάς τε ἐκκλησίας ἐτάραττον, καὶ πολλοῖς ἐπεβούλευον, μαθόντες οἱ θεοφιλέστατοι βασιλεῖς κωνστάντιος καὶ κώνστας, ἐκέλευσαν τούς τε ἀπὸ τῆς δύσεως καὶ τῆς ἀνατολῆς ἐπισκόπους, συνελθεῖν εἰς τὴν σαρδῶν πόλιν. ὁ μὲν οὖν εὐσέβιος ἐν τῷ μεταξὺ τετελεύτηκε. πλείστων δὲ πανταχόθεν συνελθόντων, ἡμεῖς μὲν προεκαλούμεθα τοὺς κοινωνικοὺς τῶν περὶ εὐσέβιον εἰς κρίσιν, ἐκεῖνοι δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες ἃ ἔπραξαν,
B καὶ βλέποντες τοὺς ἀπελθόντας κατηγόρους αὐτῶν, ἐφοβοῦντο τὴν κρίσιν, καὶ γὰρ πάντων καθαρῶς ἀπαντησάντων, αὐτοὶ πάλιν ἐπήγοντο μεθ' ἑαυτῶν κόμητας, μουσωνιανόν, καὶ ἡσύχιον τὸν καστρίσιον, ἵν' ὥσπερ εἰώθεισαν, τῇ ἐκείνων ἐξουσίᾳ, ταῦθ' ἅπερ ἐβούλοντο πράξωσιν. ἐπειδὴ δὲ χωρὶς κομήτων ἡ σύνοδος ἦν, καὶ στρατιώτης οὐδεὶς ἐγίνετο μέσος, ἐταράχθησαν πληγέντες ὑπὸ τοῦ συνειδότος, οὐκέτι γὰρ ὡς ἤθελον ἐκρίνοντο, ἀλλ' ὡς τῆς ἀληθείας ἀπῄτει λόγος. ἐπὶ
C πολὺ τοίνυν ἡμῶν προκαλουμένων, καὶ τῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων προκαλούσης αὐτοὺς καὶ λεγούσης ἤλθετε κριθῆναι, διατί τοίνυν ἐλθόντες ὑποποδίζετε; ἐχρῆν γὰρ ὑμᾶς ἢ μὴ ἐλθεῖν, ἢ ἐλθόντας, μὴ κρύπτεσθαι. τοῦτο γὰρ ὑμῖν φέρει μεγίστην κατάγνωσιν. ἰδοὺ πάρεστιν οἱ περὶ ἀθανάσιον, οὓς ἀπόντας διεβάλλετε, ἵν' εἴ τι νομίζετε ἔχειν, διελέγξητε τούτους παρόντας· εἰ δὲ μὴ δύνασθε, προσποιεῖσθε δὲ μὴ βούλεσθαι, δῆλοί ἐστε συκοφάνται. καὶ ταύτην ὑμῖν ἡ σύνοδος δώσει τὴν κρίσιν. οἱ δὲ ταῦτα ἀκούσαντες, καὶ καταγινώσκοντες ἑαυτῶν, ᾔδεισαν γὰρ ἃ
D ἔπραξαν καὶ ἔπλασαν καθ' ἡμῶν ᾐσχύνθησαν ἀπαντῆσαι, πολλὴν καὶ ἀπρεπῆ καθ' ἑαυτῶν τὴν συκοφαντίαν ἐλέγξαντες. ἡ τοίνυν ἁγία σύνοδος καταγνοῦσα τὴν ἀπρεποῦς καὶ ὑπόπτου φυγῆς ἐκείνων, ἐδέξατο ἡμᾶς εἰς ἀπολογίαν. διηγησαμένων δὲ ἡμῶν διὰ μαρτύρων καὶ ἀποδείξεων τὰ πραχθέντα καθ' ἡμῶν, ἐθαύμαζον. καὶ ἅπαντες ἐπέγνωσαν, ὅτι διὰ τοῦτο εἰκότως ἐφοβήθησαν τὴν σύνοδον, ἵνα μὴ εἰς πρόσωπον ἐλεγχθῶσιν. ἔλεγόν τε.
E ἴσως νομίζοντες μὴ παραγίνεσθαι τοὺς περὶ ἀθανάσιον, ἀπήντησαν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς, ὅπου γε ἰδόντες αὐτοὺς παρρησιαζομένους καὶ προκαλουμένους τὴν κρίσιν, φεύγουσιν. ἡμᾶς μὲν οὖν ἀπεδέξαντο ὡς ἀδικηθέντας καὶ μάτην διαβληθέντας, καὶ ἐκύρωσαν ἔτι μᾶλλον εἰς ἡμᾶς, τήν τε κοινωνίαν καὶ ἀγάπην. τοὺς δὲ κοινωνοὺς καὶ ἀναιδεστέρους γινομένους τῆς εὐσεβίου κακουργίας, καθεῖλον, θεόδωρον ἀπὸ ἡ-

optoque vt omnes secundum Deum sentiant, quo Ecclesiæ suis Episcopis receptis perpetuò gaudeant in Christo Iesu Domino nostro, per quem gloria Patri in secula seculorum, Amē. Valere vos in Christo opto desideratissimi fratres.

Iulii Pontificis Romani Epistolæ finis.

HÆc cum Romæ Synodus per Iulium Romanum Episcopum scripsisset, improba iterum audacia Eusebiani in Ecclesiis perturbandis, insidiisque tendendis vsi sunt. Quod cùm rescitum esset ab religiosissimis Imperatoribus, Constantio & Constante, iussi sunt Episcopi Orientis & Occidentis, Sardim conuenire: verum Eusebius interea diem suū obiit. Nos igitur plurimis conuenientibus eos, qui cum Eusebio communicauerant, in iudicium prouocauimus: illi verò, quibus in oculis erant sua delicta, conspectis ibi suis accusatoribus, magnopere iudicium exhorruere. Quum enim omnes se rite & legitime sisterēt, Eusebiani secum Comites Musonianum, Hesychium, & Castritium adduxere, vti pro sua consuetudine, illorum potestate, quicquid animo libuisset, perficerent: ibi quum sine comitibus concilium ageretur, neque vllus miles interueniret, icti à suis conscientiis ingentem animo consternationem acceperunt. Siquidem non eo modo quo volebant, iudicia de ipsis fiebant, sed vt ratio veritatis requirebat. Diu igitur nobis eos prouocantibus, & Synodo Episcoporum eos his verbis accersente, Venistis ad iudicium, cur igitur postquam venistis, vos subducitis? atqui oportuit vos vel nō venire, vel postquam venistis latibula nō quærere: id enim ipsum vobis adfert summam cōdemnationem. En adest Athanasius cum suis, quos absentes culpauistis. Quapropter si quid vos habere putatis, conuincite eos præsentes. Quòd si id à vobis fieri nequit, neque vllam speciem criminis obtenditis, profectò sycophantæ pronunciandi estis, neque aliam sententiam Synodus in vos pronunciabit: quibus auditis despondebant animos: timebant enim quæ & ipsi fecerant, & quæ finxerant, de nobis: metu igitur prohibiti ne se in conspectum darent, ea ipsa fugatione cum dedecore suas sycophantias manifestarunt. Synodus autem sancta, damnata illorum turpi & suspecta fuga, nostram excusationem recepit, ibi referentibus nobis per testes & firmas rationes, quæ cōtra nos illi ipsi designarant, magna admiratio oborta, cognitúmque est vulgo non sine causa eos concilium, ne coram in facie conuincerentur, exhorruisse, dictumque à plerisque ideo eos fortasse ex Oriente ad concilium venisse, quod Athanasium minime venturam arbitrarentur, nunc quia illum cum suis præstò vident, causæ suæ diffisi iudicio se committere non audent. Nos igitur, vt iniuriam passos & temere calumniis impetitos, receperūt, decreueruntque firmis sanctionibus nobiscum cōmunionem & dilectionem esse fouendam. Socios autem Eusebij, eosque qui improbius se in maleficiis gesserant, deposuerūt, Theodorum Heracliensem,

Heracliensem, Narcissum ex Neroniade, Acacium Cæsariensem, Vrsacium & Valentem ex Pannoniis, & Manophantum Ephesium, Georgium ex Laodicea, & scripserunt ad omnes vbique terrarum Episcopos,& ad singulas parœcias eorum qui iniuriam passi erant, ad istum modum.

ἀπὸ ἡρακλείας, νάρκισσον ἀπὸ νερωνιάδος, ἀκάκιον ἀπὸ καισαρείας, στέφανον ἀπὸ ἀντιοχείας, καὶ οὐρσάκιον καὶ οὐάλεντα ἀπὸ παννονίας, καὶ μηνόφαντον ἀπὸ ἐφέσου, καὶ γεώργιον ἀπὸ λαοδικείας, καὶ ἔγραψαν τοῖς ἁπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐπισκόποις, καὶ τῇ ἑκάστου τῶν ἀδικηθέντων παροικίᾳ, ταῦτα.

A

EPISTOLA CONCILII SARDICÆ CONGREGATI.

SACRA SYNODVS PER Gratiam Dei Sardicæ congregata è Roma, Hispaniis, Galliis, Campania, Calabria, Apulia, Aphrica, Sardinia, Pannoniis, Daciis, Norico, Siscia, Dardania, & secunda Dacia, Macedonia, Thessalia, Achaia, Epiro, Thracia, Rhodope, Palæstina, Arabia, Creta, Aegypto, Presbyteris & Diaconis, & vniuersæ Ecclesiæ Dei per Alexandrinam parœciam, dilectis in Christo fratribus, Salutem.

B

ETIAM antequam acciperemus literas vestrę religionis, nō ignotum id nobis, sed prorsus compertum fuit, antesignanos infelicium Arianorum multa & grauia, sed tamen magis in exitium suarum animarum, quàm in Ecclesiam molitos esse. Ea enim eorum ars & vafricies fuit, semperque huius pestiferi propositi fuere, vt omnes vbique orthodoxæ fidei homines, & catholicæ Ecclesiæ doctrinam à patribus traditam seruantes exagitarent, & persequerentur. Quorum nonnullos falsis criminibus circumuenerunt, alios extra fines suos relegarunt, alios in ipsis suppliciis absumpserunt, certe fratris nostri & coepiscopi Athanasij innocentiam, vi & tyrannide circumuenire & opprimere conati sunt, nulla in eius iudicio neque sedulitate, neque fide, neque iustitia adhibita. Iam ergo diffisi suis fabulis, & vanis rumoribus, ac coram intuentes quam non possent de iis rebus iusta documenta adferre, quum essent, in vrbe Sardica, non ausi sunt in concilio sanctorum Episcoporum apparere. Qua ex re æquitas iudicij fratris & coepiscopi nostri Iulij liquidissime apparuit, qui non temerario consilio, sed cum matura deliberatione sententiā tulit, adeo vt nihil relinquatur dubij de comunione fratris nostri Athanasij, adducētis octoginta Episcopos veros testes pro se in iudiciuū, neque

C

D

E

ἘΠΙΣΤΟΛῊ ΤΗ͂Σ ἘΝ ΣΑΡΔΙΚῌ συναχθείσης συνόδου.

Ἡ ἉΓΊΑ ΣΎΝΟΔΟΣ Ἡ ΚΑΤᾺ θεοῦ χάριν ἐν σαρδικῇ συναχθεῖσα, ἀπὸ ῥώμης, καὶ σπανιῶν, γαλλιῶν, ἰταλιῶν, καμπανίας, καλαβρίας, ἀπουλίας, ἀφρικῆς, σαρδανίας, παννονιῶν, μυσιῶν, δακιῶν, νωρικοῦ, σισκίας, δαρδανίας, ἄλλης δακίας, μακεδονίας, θεσσαλίας, ἀχαΐας, ἠπείρου, θρᾴκης, καὶ ῥοδόπης, καὶ παλαιστίνης, καὶ ἀραβίας, καὶ κρήτης, καὶ αἰγύπτου, πρεσβυτέροις, καὶ διακόνοις, καὶ πάσῃ τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ τῇ ἐν ἀλεξανδρείᾳ παροικούσῃ, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΚΑὶ πρὶν μὲν λαβεῖν ἡμᾶς τὰ γράμματα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν, οὐκ ἠγνοοῦμεν, ἀλλὰ καὶ φανερὸν ἡμῖν ἦν, ὡς ὅτι οἱ τῆς δυσωνύμου τῶν ἀρειανῶν αἱρέσεως προστάται, πολλὰ καὶ δεινὰ μᾶλλον δὲ καὶ ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς, ἢ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐμηχανῶντο. αὕτη γὰρ ἦν αὐτῶν τέχνη καὶ πανουργία· ταύτης ἀεὶ τῆς θανατηφόρου γεγόνασι προθέσεως· ὅπως πάντως τοὺς ὁπουδήποτε τυγχάνοντας τῆς ὀρθῆς δόξης, καὶ τὴν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας διδασκαλίαν κατέχοντας, τὴν παρὰ τῶν πατέρων αὐτοῖς παραδοθεῖσαν, σπουδάζειν ἐλαύνειν καὶ διώκειν. τοὺς μὲν γὰρ πλαστοῖς ἐγκλήμασιν ὑπέβαλλον. ἄλλους, εἰς ἐξορισμὸν ἀπέστελλον. ἄλλους, ἐν αὐταῖς ταῖς τιμωρίαις κατέτεινον. ὁ μέλει καὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου ἡμῶν ἀθανασίου τὴν καθαρότητα, βίᾳ καὶ τυραννίδι συλλαβέσθαι ἐσπούδασαν, καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ἐπιμελῆς, οὔτε μετὰ πίστεως, οὔθ' ὅλως δικαία γέγονεν ἡ παρ' ἐκείνων κρίσις, διόπερ οὐδὲ θαρροῦντες οἷς ἐδραματούργησαν, οὐδὲ οἷς ἐθρύλησαν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ θεωροῦντες ὡς οὐ δύνανται περὶ τούτων ἀποδείξεις ἔχειν ἀληθεῖς, παρόντες εἰς τὴν σαρδῶν πόλιν, οὐκ ἠθέλησαν εἰς τὴν σύνοδον πάντων τῶν ἁγίων ἐπισκόπων ἀπαντῆσαι. ἐκ δὴ τούτου, φανερὰ καὶ δικαία καθέστηκεν ἡ κρίσις τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου ἡμῶν, ἰουλίου, οὐ γὰρ ἀσκέπτως βεβούλευται. ἀλλὰ καὶ μετ' ἐπιμελείας ὥρισεν, ὥστε μηδὲ ὅλως διστάσαι περὶ τῆς κοινωνίας τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν ἀθανασίου. εἶχε γὰρ ἐπισκόπων ὀγδοήκοντα, ἀληθεῖς μάρτυρας, εἶχε

εἶχε καὶ τοῦτο δίκαιον, ὅτι διὰ τῶν ἀγαπητῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων ἑαυτοῦ, καὶ διὰ γραμμάτων, μεθώδευσε τοὺς περὶ Εὐσέβιον, τοὺς οὐκ ἐπὶ κρίσει, ἀλλ' ἐπὶ βίᾳ μᾶλλον ἐπερειδομένους. ὅθεν οἱ πανταχοῦ πάντες ἐπίσκοποι, τὴν κοινωνίαν Ἀθανασίου ἐβεβαίωσαν διὰ τὴν καθαρότητα αὐτοῦ. κἀκεῖνο δὲ ἡ ὑμῶν ἀγάπη συνοράτω, ἐπειδὴ εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον τὴν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσαν παρεγένετο, τότε δὴ καθὰ προείπομεν, καὶ διὰ γραμμάτων, καὶ δι' ἀγράφων ἐντολῶν ὑπεμνήσθησαν A οἱ τῆς ἕω, καὶ ἐκλήθησαν παρεῖναι, ἀλλ' ἐκεῖνοι ὑπὸ τῆς συνειδήσεως καταγινωσκόμενοι, ἀπρεπέσι χρώμενοι προφάσεσι, φυγοδικεῖν ἤρξαντο. ἠξίουν γὰρ τὸν ἀθῷον ὡς ὑπεύθυνον, ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἐκβάλλεσθαι, οὐ συνορῶντες ὡς ἀπρεπές, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον ἦν τοῦτο. καὶ τὰ ὑπομνήματα δὲ τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ γενόμενα ὑπὸ παμπονήρων καὶ ἐξωλεστάτων τινῶν νεωτέρων, οἷς οὐκ ἄν τις ἐπίστευσεν οὐδὲ τὸν τυχόντα βαθμὸν τοῦ κλήρου, συνέστηκε κατὰ μονομέρειαν πεπρᾶχθαι. B οὔτε γὰρ ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος, οὔτε Μακάριος ὁ πρεσβύτερος ὁ κατηγορούμενος ὑπ' αὐτῶν παρῆν, καὶ ὅμως ἡ παρ' αὐτῶν ἐρώτησις, μᾶλλον δὲ ὑποβολὴ ἡ γενομένη, πάσης αἰσχύνης ἦν μεστή· πῇ μὲν γὰρ ἐθνικοί, πῇ δὲ κατηχούμενοι ἠρωτῶντο, οὐχ ἵνα ἅπερ ἴσασιν εἴπωσιν, ἀλλ' ἵνα ἅπερ παρ' αὐτῶν μεμαθήκασι ψεύσωνται. καὶ γὰρ καὶ ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων φροντιζόντων ἐπὶ τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ ὑμετέρου ἐπισκόπου καὶ βουλομένων παρεῖναι ἐπὶ τῇ ἐξετάσει, καὶ τὴν ἀλήθειαν δεῖξαι, καὶ τὰ ψευδῆ διελέγξαι, C οὐδεὶς λόγος γέγονεν, οὐκ ἐπέτρεψαν γὰρ ὑμᾶς παρεῖναι, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὕβρεως ἐξέβαλον, καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα φανερὰ πᾶσι καθέστηκε καὶ ἐκ τούτων ἡ συκοφαντία, ὅμως ἀναγινωσκομένων τῶν ὑπομνημάτων, εὕρομεν αὐτὸν τὸν παμπόνηρον Ἰσχύραν, τὸν ἐπὶ τῇ συκοφαντίᾳ μισθὸν παρ' αὐτῶν λαβόντα τὸ δοκοῦν ὄνομα τῆς ἐπισκοπῆς, διελέγχοντα ἑαυτὸν τῆς συκοφαντίας. αὐτὸς γὰρ ὁ Ἰσχύρας ἐν αὐτοῖς τοῖς ὑπομνήμασι διελάλησε, κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐν ᾗ Μακάριον ἐληλυθέναι εἰς τὸ κελλίον ἑαυτοῦ διεβεβαιοῦτο, D νοσοῦντα τότε κατακεῖσθαι ἑαυτόν. καίτοι τῶν περὶ Εὐσέβιον γράψαι τολμησάντων, ἑστάναι τότε τὸν Ἰσχύραν καὶ προσφέρειν, ὅτε Μακάριος ἐπέστη. κἀκείνη δὲ πᾶσι φανερὰ καθέστηκεν ἡ συκοφαντία, καὶ διαβολὴ ἣν ἐπλάσαντο μετὰ ταῦτα, ἔφασαν γὰρ καὶ κατεβόησαν, φόνον δεδρακέναι τὸν Ἀθανάσιον, καὶ ὡς Ἀρσένιον Μελιτιανὸν ἐπίσκοπον ἀνῃρηκέναι, ἐφ' ᾧ προσποιητῷ στεναγμῷ, καὶ πεπλασμένοις δάκρυσιν ὑπεκρίνοντο, καὶ ἠξίουν τοῦ ζῶντος ὡς τεθνηκότος τὸ σῶμα ἀποδοθῆναι. E ἀλλ' οὐκ ἄγνωστα γέγονε τὰ σοφίσματα τούτων. ἔγνωσαν γὰρ ἅπαντες, ζῆν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετάζεσθαι, καὶ ἐπειδὴ ἑώρων ἑαυτοὺς οἱ πρὸς πάντα εὐχερεῖς διελεγχομένους ἐπὶ τοῖς ψεύσμασι τούτοις, αὐτὸς γὰρ ζῶν ὁ Ἀρσένιος ἐδείκνυεν ἑαυτὸν μὴ ἀνῃρῆσθαι μὴ δὲ τεθνηκέναι, ὅμως οὐχ ἡσύχασαν, ἀλλ' ἑτέρας συκοφαντίας πρὸς ταῖς προτέραις συκοφαντίαις ἐπεζήτουν, ἵνα πάλιν μηχανησάμενοι, διαβάλωσι τὸν ἄνθρωπον. τί οὖν ἀγαπητοί; οὐκ ἐταράχθη ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος. ἀλλὰ πάλιν

atque eo potiore iure nitentis, quòd per dilectos fratres nostros presbyteros suos & per literas, Eusebianos non iure, sed vi grassantes sapienter eluserit. Quapropter omnes vndique Episcopi viri communionem ob eius innocētiam confirmarunt. Illud quoque vestra charitas conspiciat, post Athanasij ad sacram Synodum Sardicę congregatā aduentum, Orientales literis, mandatisque citatos fuisse, vt se iudicio sisterent: verum illos sua consciētia prædamnatos, inhonestis causificationibus tergiuersari incepisse, poscentes interim, vt innocentem quasi nocentem à nostra cōmunione summoueremus, nihil spectantes quàm indecentia, vel potius impossibilia postularēt. Atque adeò commentaria actaque Mareotæ non nisi à sceleratis & perditissimis quibusdam nouitiis, quibus ne vulgarem quidē gradum clericatus committas, per absentiam alterius partis confecta esse. Neque enim frater noster Athanasius Episcopus, & Macarius presbyter quē accusabant, præsentes adesse voluerunt, quāquam alioqui illorum inquisitio seu potius insidiatio, nullo nō probro scaturiebat, quū nūc ethnici, nunc catechumeni interrogarentur; non vt, quæ scirent, dicerent, sed quæ ab illis didicerant, mentirentur. Nulla enim nostri ratio habita est, qui presbyteri sumus Athanasij, & curam eius absentiæ susceperamus, cupiētes interesse quæstioni, & veritatem ostendere, & falsa redarguere, tantum autem abest vt nos præsentes esse voluerint, vt etiam contumeliose eiecerint. Ex istis rebus quanquam sycophantiam esse clarissime cōstaret, tamen dum euoluimus acta, deprehendimus ipsum sceleratum Ischyram titulo Episcopi in mercedem calumniæ renumeratum, suam sycophantiam suis verbis prodere. Ipse enim Ischyras in monumentis actorum diserte testatus est, se ea ipsa hora qua Macarius in suam cellam venerat, ægrotum iacuisse, Eusebianis contra scribentibus, eum tum stetisse & oblationes fecisse, quum Macarius superueniret. Quin & illa calumnia, qua postmodum vsi sunt, manifesta apparuit. Quum vociferarentur & misere & deplangerent, cædem Athanasium fecisse, & Arsenium Meletianum Episcopum eius opera è medio sublatum, quam rem fictitio gemitu & falsis lachrimis, vt vera videretur, deplorabāt, iusseruntq; eius qui viueret, quasi qui extinctus esset, cadauer exhiberi. Sed figmenta eorum non latuerunt. Notum enim erat omnibus hominem incolumen esse, & inter viuos recenseri. Verum ne sic quidem, quum vidissent figmenta sua renudari, ipso Arsenio se viuum & minime interfectum aut mortuum exhibente, quiescere potuerunt, sed nouas sycophantias veteribus accumulātes, omnibus machinis id egere, vt hominem calumniis inuoluerent. Quid igitur dilecti? ne hic quidem frater noster Athanasius animum despondit, sed magna

magna cum fiducia eos etiam in hac causa ad iudicium prouocauit. Quod & nobis in voto fuit, ac proinde eos citauimus vt iudicio se sisterent, & si possent, reatum certis documentis peragerent. Sed ô magnam improbitatem. ô grauem superbiam. vel potius si verum dicendum est, ô malam & obnoxiam conscientiam. ac rem ita esse nulli non clarissime innotuit. Quocirca dilectissimi fratres commonitos vos cupimus, & diligenter adhortamur, vt præ omnibus fidem catholicæ Ecclesiæ retineatis. Multa certe & grauia & acerba perpessi estis, multas vicissim contumelias & iniurias sustinuit Catholica Ecclesia, sed qui in finem sustinuerit, salus erit. Quapropter si denuo ausint aliquid facere contra nos, tribulatio illa nobis pro gaudio esto. Nam istiusmodi passiones, pars aliqua martyrij haberi debent, & istiusmodi vestræ confessiones & tormenta non carebunt sua mercede, quum præmia à Deo recepturi sitis. Quapropter in primis decertate pro sana fide, & pro innocentia Athanasij Episcopi, & in sacris cōministri nostri. Nam neque silentio suppressimus aut neglexim us ea, quæ ad vestram securitatem pertinebant, sed eius rei curam præcipuam habuimus, eaque egimus quæ dilectionis ratio postulabat. Compatimur enim fratribus nostris patientibus: & eorum passiones, nostras proprias arbitramur, & nostras lachrimas cum vestris commiscuimus. Neque vos soli duntaxat passi estis, sed eadem alij complures comministri nostri, quum huc venissent, deplorarunt. Quáobrem preces nostras ad religiosissimos & amantissimos Dei imperatores retulimus, vt illorum humanitas, eos qui adhuc grauantur aut affliguntur, solui iubeat, constituatq; ne quis iudicium quorum munus est publica curare, de clericis sententiā ferat, aut vlla ratione in posterum sub prætextu Ecclesiarum, quippiā contra fratres moliatur, sed vt quisq; citra persecutionem, aut vim aut auaritiam, prout optat & cupit, vitam instituat, & cum quiete & pace, Catholicam & Apostolicam fidem sequatur. Gregorium igitur illegitime ab hæreticis Episcopum cōstitutum, & in nostram ciuitatem ab i l s deductū, ab vniuersa sacra Synodo, ab Episcopatu, tametsi reuera nunquam Episcopus fuerit, depositum esse vestram vnanimitatem scire volumus. Valere igitur, recipite vestrum Episcopum Athanasium, quem ob id ipsum cum pace dimisimus, vnde admonemus omnes, qui vel per metum vel per dolum circumuenti, cum Gregorio communicarunt, vt nunc nostra admonitione resipiscentes, deinceps ab illius nefaria communione abstineāt, & sese Ecclesiæ Catholicæ adglutinēt. Cæterum quia cognouimus & Aphthonium, & Athanasium Capitonis filium, & Paulum, Plutionem, cōpresbyteros nostros eandem fraudem ab Eusebianis perpessos esse, & quosdam eorū in exilium eiectos, quosdā metu mortisq; interminationibus profugos esse,

πολλῇ παρρησίᾳ χρώμενος προεκαλεῖτο καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτοὺς, καὶ ἡμεῖς δὲ ηὐχόμεθα καὶ προετρεπόμεθα, ἐλθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν κρίσιν, καὶ εἴπερ δύνανται, διελέγξαι. ὢ τῆς πολλῆς πλεονεξίας· ὢ τῆς δεινῆς ὑπερηφανίας, μᾶλλον δὲ εἰ δεῖ τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, ὢ κακῆς καὶ ὑπευθύνου συνειδήσεως· τοῦτο γὰρ πᾶσι πεφανέρωται. ὅθεν ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ ὑπομιμνήσκομεν καὶ προτρεπόμεθα ὑμᾶς πρὸ πάντων, τὴν ὀρθὴν πίστιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κατέχειν. πολλὰ μὲν γὰρ
A καὶ δεινὰ καὶ χαλεπὰ πεπόνθατε, πολλὰς δὲ ὕβρεις καὶ ἀδικίας ὑπέμεινεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ἀλλ' ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. διόπερ κἂν ἔτι ποιεῖν τολμήσωσι καθ' ὑμῶν, ἡ θλίψις αὕτη χαρᾶς ὑμῖν ἔστω. τὰ γὰρ τοιαῦτα παθήματα, μέρος ἐστὶ μαρτυρίου. καὶ αἱ τοιαῦται ὑμῶν ὁμολογίαι καὶ αἱ βάσανοι, οὐκ ἄμισθοι τυγχάνουσιν, ἀλλ' ἀπολήψεσθε παρὰ τοῦ θεοῦ τὰ ἔπαθλα. διότι μάλιστα ἀγωνίζεσθε ὑπὲρ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως καὶ τῆς καθαρότητος τοῦ ἐπισκόπου
B ὑμῶν Ἀθανασίου τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν. καὶ γὰρ οὐδὲ ἡμεῖς παρεσιωπήσαμεν, οὐδὲ ἠμελήσαμεν τῆς ὑμῶν ἀμεριμνίας χάριν. ἀλλ' ἐφροντίσαμεν καὶ πεποιήκαμεν ἅπερ ὁ τῆς ἀγάπης λόγος ἀπαιτεῖ. συμπάσχομεν γὰρ τοῖς πάσχουσιν ἀδελφοῖς ἡμῶν, καὶ τὰ ἐκείνων παθήματα, ἴδια ἡγούμεθα, καὶ τοῖς δάκρυσιν ὑμῶν, τὰ ὑμέτερα δάκρυα συνεμίξαμεν. οὐχ ὑμεῖς δὲ μόνοι πεπόνθατε ἀδελφοὶ, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι οἱ συλλειτουργοὶ ἡμῶν, ταῦτα ἐλθόντες ἀπωδύροντο. διόπερ ἀνηνέγκαμεν καὶ ἠξιώσαμεν
C τοὺς εὐσεβεστάτους καὶ θεοφιλεστάτους βασιλέας, ὅπως ἡ φιλανθρωπία αὐτῶν, καὶ τοὺς ἔτι κάμνοντας καὶ πιεζομένους, ἐλευθέρους κελεύσῃ, καὶ προστάξωσι μηδένα τῶν δικαστῶν, οἷς περὶ μόνων τῶν δημοσίων μέλειν προσήκει, μήτε κρίνειν κληρικοὺς, μήτε ὅλως τοῦ λοιποῦ, προφάσει τῶν ἐκκλησιῶν, ἐπιχειρεῖν τι κατὰ τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' ἵνα ἕκαστος χωρὶς παντὸς βίας καὶ πλεονεξίας, ὡς εὔχεται καὶ βούλεται ζῇ, καὶ μεθ' ἡσυχίας καὶ εἰρήνης τὴν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν πίστιν μετέρχη-
D ται. Γρηγόριος μὲν τοίνυν παρανόμως παρὰ τῶν αἱρετικῶν λεγόμενος κατασταθεὶς, καὶ εἰς τὴν ὑμετέραν πόλιν παρ' αὐτῶν ἀποσταλεὶς, καὶ τοῦτο γὰρ γινωσκέτω ὑμῶν ἡ ὁμοψυχία ὅτι κρίσει τῆς ἱερᾶς πάσης συνόδου καθῃρέθη, εἰ καὶ τὰ μάλιστα οὐδὲ πώποτε οὐδὲ εἰς ἐπίσκοπος ὅλως γενόμενος ἐνομίσθη. χαίρετε τοίνυν ἀπολαμβάνοντες ἑαυτῶν τὸν ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μετ' εἰρήνης αὐτὸν ἀπελύσαμεν, ὅθεν καὶ παραινοῦμεν πᾶσι τοῖς ἢ διὰ φόβον, ἢ διὰ περιδρομὴν
E τινων κοινωνήσασι Γρηγορίῳ, ἵνα νῦν ὑπομνησθέντες καὶ προτραπέντες καὶ ἀναπεισθέντες παρ' ἡμῶν, παύσωνται τῆς πρὸς ἐκεῖνον μυσαρᾶς κοινωνίας, καὶ λοιπὸν ἑαυτοὺς συνάψωσι τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. ἐπεὶ καὶ ἔγνωμεν ὅτι καὶ Ἀφθόνιος, καὶ Ἀθανάσιος ὁ Καπίτωνος καὶ Παῦλος καὶ Πλουτίων οἱ συμπρεσβύτεροι ὑμῶν συσκευὴν καὶ αὐτοὶ πεπόνθασιν ὑπὸ τῶν περὶ Εὐσέβιον, ὥστε τοὺς μὲν, ἐξορισμοῦ πειραθῆναι τοὺς δὲ καὶ θανάτων ἀπειλὰς διαπεφευγέναι,

τούτου ἕνεκεν καὶ περὶ τούτου δηλῶσαι ὑμῖν ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα, ἵνα γινώσκητε ὅτι καὶ τούτους ἀπεδεξάμεθα, καὶ ἀθώους ἀπελύσαμεν, εἰδότες ὅτι πάντα τὰ παρὰ τῶν περὶ εὐσέβιον κατὰ τῶν ὀρθοδόξων γινόμενα, ἐπὶ δόξῃ καὶ συσκευῇ τῶν συσκευασθέντων ὑπ' αὐτῶν γεγόνει. ἔπρεπεν οὖν τὸν ὑμέτερον ἐπίσκοπον, τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν ἀθανάσιον, περὶ αὐτῶν ὡς περὶ ἰδίων ὑμῖν δηλῶσαι, ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ πλείονος μαρτυρίας καὶ τὴν ἁγίαν σύνοδον ἠθέλησεν ὑμῖν γράψαι, διὰ τοῦτο οὐκ ἀνεβαλλόμεθα, ἀλλὰ καὶ σημᾶναι ὑμῖν ἐσπουδάσαμεν, ἵν' ὥσπερ ἡμεῖς, οὕτως καὶ ὑμεῖς αὐτοὺς ἀποδέξησθε, ἄξιοι γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐπαίνου, ὅτι διὰ τὴν εἰς χριστὸν εὐσέβειαν, καὶ αὐτοὶ ἠξιώθησαν παρὰ τῶν αἱρετικῶν ὕβριν ὑπομεῖναι. τίνα δὲ ἐστὶ τὰ παρὰ τῆς ἁγίας συνόδου δογματισθέντα κατὰ θεοδώρου καὶ ναρκίσσου, καὶ στεφάνου, καὶ ἀκακίου, καὶ μονοφάντου, καὶ οὐρσακίου καὶ οὐάλεντος, καὶ γεωργίου τῶν προϊσταμένων τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως, καὶ πλημμελησάντων καθ' ὑμῶν καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν, γνώσεσθε ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων, ἀπεστείλαμεν γὰρ ὑμῖν, ἵνα καὶ ἡμετέρα θεοσέβεια σύμψηφος τοῖς παρ' ἡμῶν ὁρισθεῖσι γένηται, καὶ ἐκ τούτων γνῶτε, ὅτι ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, οὐ παρορᾷ τοὺς εἰς αὐτὴν πλημμελοῦντας.

Ἡ ΑΥ͑ΤΗ͂ ΟΥ͂Ν ἘΠΙΣΤΟΛΗ͂ ἀπαραλλάκτως κατὰ πάντα ἐγράφη πρὸς τοὺς κατ' αἴγυπτον καὶ λιβύην ἐπισκόπους.

Ἡ ἉΓΙ͂Α ΣΥ͂ΝΟΔΟΣ Ἡ ΚΑΤᾺ

θεοῦ χάριν συναχθεῖσα ἐν σαρδικῇ, τοῖς ἁπανταχοῦ ἐπισκόποις καὶ συλλειτουργοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Πολλὰ μὲν καὶ πολλάκις ἐτόλμησαν οἱ ἀρειομανῖται καὶ τῶν ἄλλων τοῦ θεοῦ τὴν πίστιν φυλαττόντων τὴν ὀρθήν. νόθην γὰρ ὑποβάλλοντες διδασκαλίαν, τοὺς ὀρθοδόξους ἐλαύνειν ἐπεχείρησαν. τοσοῦτον δὲ λοιπὸν κατεπανέστησαν κατὰ τῆς πίστεως, ὡς μηδὲ τὴν εὐσέβειαν τῶν εὐλαβεστάτων βασιλέων λαθεῖν. τοιγαροῦν τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ συνεργούσης, καὶ αὐτοὶ οἱ εὐσεβέστατοι βασιλεῖς συνήγαγον ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων, καὶ τὴν ἁγίαν ταύτην σύνοδον, ἐν τῇ σαρδῶν πόλει γενέσθαι δεδώκασιν, ἵνα πᾶσα μὲν διχόνοια περιαιρεθῇ, πάσης δὲ κακοπιστίας ἐξελαθείσης, ἡ εἰς χριστὸν εὐσέβεια μόνη παρὰ πάντων φυλαχθῇ. ἦλθον γὰρ καὶ οἱ ἀπὸ τῆς ἑώας ἐπίσκοποι, προτραπέντες καὶ αὐτοὶ παρὰ τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων, μάλιστα δι' ἅπερ ἐθρύλουν πολλάκις, περὶ τῶν ἀγαπητῶν ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἀθανασίου ἐπισκόπου τῆς ἀλεξανδρείας καὶ μαρκέλλου ἐπισκόπου τῆς ἀγκυρογαλατίας, ἴσως γὰρ καὶ εἰς ὑμᾶς ἔφθασαν αὐτῶν αἱ διαβολαί, καὶ ἴσως καὶ τὰς ὑμετέρας ἀκοὰς ἐπεχείρησαν παρασαλεῦσαι, ἵνα κατὰ μὲν τῶν ἀθώων ἃ λέγουσι πιστεύσητε. τὴν δὲ τῆς μοχθηρᾶς αὐτῶν αἱρέσεως ὑπόνοιαν, ἐπικρύψωσιν. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πολὺ ταῦτα ποιεῖν συνεχωρήθησαν.

scire vos cupimus, etiam istos à nobis receptos esse, & vt innocentes crimine liberatos, quum non ignari sitis omnia ab Eusebianis contra Orthodoxos per fraudem & libidinē acta esse: æquum ergo fuerat, ipsum Athanasium vos de istis rebus, vt suis ac propriis certiores facere, sed tamen quia sacram Synodum ea potius vobis ad certius testimoniū scribere voluit, ideo nos quoque non supersedendum putauimus, sed statim significare studuimus, vt quemadmodum nos, ita vos quoque hos viros
A recipiatis, qui & ipsi quoque laudem merentur, quòd ob pietatem in Christum digni habiti sint, qui ab hæreticis contumeliam paterentur. Quæ autem decreta sunt à sancta Synodo in Theodorum, Narcissum, Stephanū, Acacium, Demophantem, Vrsacium, Valentem, & Georgium, antesignanos Arianæ hæreseos, qui & in vos & in Ecclesiam peccauerunt, ex iis quę subiūcta sunt, cognoscetis, ideo ad vos misimus, vt vestra in Deum pia religio suffragetur sententiis à nobis latis, simul
B intelligat Ecclesiam Catholicam nequaquam dissimulanter cum iis agere, qui ipsam offendunt.

HÆC EPISTOLA AD ÆGYPTIOS ET APHRICANOS EPISCOPOS per omnia sine vlla mutatione descripta est.

SANCTA SYNODVS PER DEI
C *gratiam Sardicæ congregata, omnibus Catholicæ Ecclesiæ, Episcopis & comministris dilectissimus fratribus nostris in Domino, Salutem.*

SÆpe multúmque in seruos Dei rectæ fidei cultores, audaciam suam exercuerunt Ariomanitæ, dum spuriam doctrinam subiiciunt, & toti in hoc sunt vt Orthodoxos eiiciant: tanta autem vi iam contra fidem insurrexerūt, vt id ne pietatem quidem religiosorum Imperatorum latuerit. Quapropter
D cooperante Dei gratia, religiosissimi principes nos ex diuersis prouinciis & ciuitatibus in vnum conuocauerunt, cupientes, vt sancta Synodus in Sardorum ciuitatem conueniret, quo omnis controuersia præcideretur, & eiecto quicquid prauæ fidei esset, sola in Christū pietas ab omnibus retineretur. Venerūt quoque ex Oriente Episcopi ad id instigati à religiosissimis Imperatoribus, & potissimum ob ea quæ subinde iactauerant de dilectis fratribus nostris & comministris, Athanasio Episcopo Alexandriæ, & Marcello Angiro Galatiæ
E Episcopo, forsitan & ad vos quoque eorū calumniæ penetrarunt, & vestras aures concutere admoliti sunt, vt ipsorum de innocentibus calumniam veram putaretis, & sub hoc prætextu flagitiosam hæreseos opinionē dissimularēt. Atqui nō in longū id iis facere licuit.

Est enim qui Ecclesiis præsidet Deus, qui pro illis & pro nobis omnibus mortem subiit, & in ascendendo omnibus nobis ascensum in cælos donauit. Quum igitur iam pridē literas suas accusatrices de Athanasio, Marcello & Asclepa cōministris nostris Eusebiani ad Iuliū Romanæ Ecclesiæ Episcopum misissent, contigit vt etiam alij ex aliis locis Episcopi, ad eundem Iulium literas suas mitterent, quibus & Athanasij innocentiam & Eusebianorum sycophātiam cōtestabantur, atque id ita esse ex eo præcipue apparuit, quòd accersiti à dilecto nostro comministro Iulio, iudicio non steterunt: stetissent enim, si sui auctorumque suorum in cōministros nostros fiduciam habuissent. Fraudē tamen suam per ea quæ in sacratissima Synodo gessere, longe manifestius declararunt. Nam cum ad Sardorum ciuitatem accessissent, conspectis ibi Athanasio, Marcello Asclepa, aliisq; nonnullis, veriti sunt in iudicium prodire, & quum non semel aut bis, sed iterum atque iterum citati essent, citationibus non obtemperauerunt, tametsi omnes Episcopi simul congregati essent, & in primis grauissima ętate Hosius homo & ob æui longitudinem, & confessionē suam, & ob tantos suos labores omni reuerentia dignus. Expectauimus igitur eos, & cohortati sumus vt in iudicium prodirent, & ea quæ rumoribus & literis de cōministris nostris absentibus iactitauerant, præsentes iustis rationibus comprobarent. Verùm illi quantumcunq; citati prodire noluerunt: qua tergiuersatione (vt diximus) suam sycophantiam manifestissimam reddiderunt, & propemodum ea ipsa recusatione accipiendi iudicij, insidias suas conspirationesque quasi clamoribus confessi sunt. Qui enim dictis suis confidunt, ij non verentur ea in præsentia defendere: postquam autē iudicio non steterunt, arbitramur neminem ignorare, etiamsi denuo malitiose agere velint, nihil eos habere aduersus comministros nostros, quod probent, quum eos absentes criminentur, & præsentes refugiant. Fugerūt autem non eò solum quòd sycophantiam suam agnoscerent, sed quòd pręsto viderent, qui ipsos de variis criminibus incessērent, qui vincula & ferrum promebant, quæ secum ab exilio extulerant. Cognati autem eorum, qui illic adhuc vincti asseruantur, ibi quoque præsentes eorū oculis apparebant, vnaque cum iis amici eorū quos ipsi trucidauerant. Et quod maximū est, aderant Episcopi, quorum aliqui ferrum & catenas sibi ab ipsis inditas circunferebant, aliqui mortes eorum calumniis illatas detestabantur. Eō enim furoris processerant, vt etiam Episcopos interficere conarentur, & interfecissent, nisi eorum manibus erepti fuissent: certe comminister noster beatus Theodulus per calumniam eorum iussus interfici, fuga salutem sibi quæsiuit: alii ictus gladiorum ostentabant: alii

ἔστι γὰρ ὁ προϊστάμενος τῶν ἐκκλησιῶν κύριος, ὁ ὑπὲρ τούτων καὶ πάντων ἡμῶν θάνατον ὑπομείνας, καὶ δι' ἑαυτοῦ τὴν εἰς οὐρανὸν ἄνοδον πᾶσιν ὑμῖν δεδωκώς. πάλαι μὲν οὖν γεγραφότων τῶν περὶ Εὐσέβιον, Ἰουλίῳ τῷ συλλειτουργῷ ἡμῶν, τῷ τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἐπισκόπῳ, κατὰ τῶν προειρημένων συλλειτουργῶν ἡμῶν, λέγομεν δὴ Ἀθανασίου καὶ Μαρκέλλου καὶ Ἀσκληπᾶ, ἔγραψαν καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἄλλων μερῶν ἐπίσκοποι, μαρτυροῦντες μὲν τῇ καθαρότητι τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου, τὰ δὲ παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον γινόμενα, μηδὲν ἕτερον, ἢ ψευδῆ, καὶ συκοφαντίας εἶναι μεστά, καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐκ τοῦ κληθέντας αὐτοὺς παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ Ἰουλίου, φανερὰ τούτων ἡ συκοφαντία πέφηνεν, ἦλθον γὰρ ἄν, εἴπερ ἐθάρρουν οἷς ἔπραξαν καὶ πεποιήκασι κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν, ὅμως καὶ ἐξ ὧν πεποιήκασιν ἐν ταύτῃ τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, φανερωτέραν τὴν ἑαυτῶν συσκευὴν ἀπέδειξαν. ἀπαντήσαντες γὰρ εἰς τὴν Σερδῶν πόλιν ἰδόντες τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν Ἀθανάσιον καὶ Μάρκελλον καὶ Ἀσκληπᾶν, καὶ τοὺς ἄλλους, ἐφοβήθησαν εἰς κρίσιν ἐλθεῖν, καὶ οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις κληθέντες, οὐκ ὑπήκουσαν ταῖς κλήσεσι. καίτοι πάντων ἡμῶν συνελθόντων ἐπισκόπων, καὶ μάλιστα τοῦ εὐγηροτάτου Ὁσίου, τοῦ καὶ διὰ τὸν χρόνον καὶ τὴν ὁμολογίαν, καὶ διὰ τὸ τοσοῦτον κάματον ὑπομεμενηκέναι, πάσης αἰδοῦς ἀξίου τυγχάνοντος, ἀναμενόντων καὶ προτρεπομένων αὐτοὺς εἰσελθεῖν εἰς τὴν κρίσιν, ἵν' ἅπερ ἀπόντων τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν ἐθρύλησαν καὶ ἔγραψαν κατ' αὐτῶν, ταῦτα παρόντες ἐλέγξαι δυνηθῶσιν· ἀλλ' οὐκ ἦλθον κληθέντες καθάπερ προείπομεν, δεικνύντες καὶ ἐκ τούτων τὴν συκοφαντίαν ἑαυτῶν, καὶ μονονουχὶ τὴν ἐπιβουλὴν καὶ συσκευὴν ἣν πεποιήκασι, βοῶντες διὰ τῆς παραιτήσεως. οἱ γὰρ θαρροῦντες οἷς λέγουσι, τούτοις καὶ εἰς πρόσωπον συστῆναι δύνανται. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἀπήντησαν, νομίζομεν λοιπὸν μηδένα ἀγνοεῖν, κἂν ἐκεῖνοι πάλιν κακουργεῖν ἐθέλωσιν, ὅτι μηδὲν ἔχοντες κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν ἐλέγξαι, τούτους μὲν διαβάλλουσιν ἀπόντας, παρόντας δὲ φεύγουσιν. ἔφυγον γὰρ ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ οὐ μόνον διὰ τὴν τούτων συκοφαντίαν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοὺς ἐπὶ διαφόροις ἐγκαλοῦντας αὐτοῖς, ἐθεώρουν ἀπαντήσαντας, δεσμὰ γὰρ ἦν καὶ σίδηρα προφερόμενα ἀπ' ἐξορισίας ἐπανελθόντες ἄνθρωποι, καὶ παρὰ τῶν ἔτι κατεχομένων εἰς ἐξορισίαν, ἐλθόντες ἦσαν συλλειτουργοὶ συγγενεῖς. καὶ φίλοι δὲ τῶν δι' αὐτῶν ἀποθανόντων παρεγένοντο, καὶ τὸ μέγιστον, ἐπίσκοποι παρῆσαν, ὧν ὁ μὲν τὰ σίδηρα καὶ τὰς ἁλύσεις περιέφερεν, ἃς δι' αὐτοὺς ἐφόρεσεν, οἱ δὲ τὸν ἐκ τῆς διαβολῆς αὐτῶν θάνατον ἐμαρτύραντο. εἰς τοσοῦτον γὰρ ἔφθασαν ἀπονοίας, ὡς καὶ ἐπισκόπους ἐπιχειρεῖν ἀνελεῖν, καὶ ἀνεῖλον ἄν, εἰ μὴ ἐξέφυγον τὰς χεῖρας αὐτῶν· ὁ οὖν συλλειτουργὸς ἡμῶν ὁ μακαρίτης Θεόδουλος φεύγων αὐτῶν τὴν διαβολήν. κεκέλευστο γὰρ ἐκ διαβολῆς αὐτὸν ἀποθανεῖν, ἄλλοι δὲ πληγὰς ξιφῶν ἐπεδείκνυντο· ἄλλοι

ἄλλοι δὲ λιμὸν ὑπομεμενηκέναι παρ' αὐτῶν ἀπωδύροντο, καὶ ταῦτα οὐχ οἱ τυχόντες ἐμαρτύρουν ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐκκλησίαι ὅλαι ἦσαν, ὑπὲρ ὧν οἱ ἀπαντήσαντες καὶ πρεσβεύοντες ἐδίδασκον, στρατιώτας ξιφήρεις, ὄχλους μετὰ ῥοπάλων, δικαστῶν ἀπειλὰς, πλαστῶν γραμμάτων ὑποβολάς. ἀνεγνώσθη γὰρ γράμματα τὰ περὶ θεόγνιον πλαττομένων κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν, ἀθανασίου, καὶ μαρκέλλου, καὶ ἀσκληπᾶ, ἵνα καὶ βασιλέας κατ' αὐτῶν κινήσωσι, καὶ ταῦτα ἤλεγξαν, οἱ γενόμενοι τότε διάκονοι θεογνίου, πρὸς τούτων παρθένων γυμνώσεις, ἐμπρησμοὺς ἐκκλησιῶν, φυλακὰς κατὰ τῶν λειτουργῶν, καὶ ταῦτα πάντα δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ διὰ τὴν δυσώνυμον αἵρεσιν τῶν ἀρειομανιτῶν. οἱ γὰρ παραιτούμενοι τὴν πρὸς τούτους κοινωνίαν, ἀνάγκην εἶχον πειραθῆναι τούτων. ταῦτα τοίνυν συνορῶντες, εἰς στενὸν εἶχον τὰ τῆς προαιρέσεως, ᾐσχύνοντο μὲν γὰρ ὁμολογεῖν ἃ δεδράκασι, διὰ δὲ τὸ μὴ δύνασθαι λοιπὸν ταῦτα κρύπτεσθαι, ἀπήντησαν εἰς τὴν σερδῶν πόλιν, ἵνα διὰ τῆς ἀφίξεως, ὑπόνοιαν ὡς μὴ πλημμελήσαντες, δόξωσιν ἀποφέρεσθαι. ἰδόντες δὲ τοὺς παρ' αὐτῶν συκοφαντηθέντας, καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν παθόντας, τοὺς κατηγόρους, τοὺς ἐλέγχους πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες, ἐλθεῖν οὐκ ἐβούλοντο κληθέντες, καίτοι τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν ἀθανασίου καὶ μαρκέλλου καὶ ἀσκληπᾶ, πολλῇ τῇ παρρησίᾳ χρωμένων, ἀποδυρομένων καὶ ἐπικειμένων καὶ προκαλουμένων αὐτοὺς, καὶ ἐπαγγελλομένων μὴ μόνον ἐλέγχειν τὴν συκοφαντίαν, ἀλλὰ καὶ δεικνύναι, ὅσα κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν ἐκοινώνησαν. οἱ δὲ τοσούτῳ φόβῳ τοῦ συνειδότος κατεσχέθησαν, ὡς φυγεῖν αὐτοὺς, καὶ διὰ τῆς φυγῆς, τὴν συκοφαντίαν αὐτῶν ἐλέγξαι, καὶ ἅπερ ἐπλημμέλησαν, διὰ τοῦ δρασμοῦ ὁμολογῆσαι. εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοίνυν οὐ μόνον ἐκ τῶν προτέρων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων, αὐτῶν ἡ κακοτροπία δείκνυται καὶ συκοφαντία, ὅμως ἵνα μὴ δὲ ἐκ τῆς φυγῆς πρόφασίν τινα ἑτέρας κακουργίας πορίσασθαι δυνηθῶσιν, ἐσκεψάμεθα κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον τὰ παρ' ἐκείνων δραματουργηθέντα ἐξετάσαι, καὶ οὕτω προθέμενοι, εὕρομεν αὐτοὺς καὶ ἐκ τῶν πραχθέντων συκοφάντας, καὶ μηδὲν ἕτερον, ἢ ἐπιβουλὴν κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν πεποιηκότας· ὃν γὰρ ἔλεγον παρὰ ἀθανασίου πεφονεῦσθαι ἀρσένιον, οὗτος ζῇ, καὶ ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετάζεται. περὶ δὲ τούτου καὶ τὰ περὶ τῶν ἄλλων θρυλληθέντα παρ' αὐτῶν φαίνεται πλάσματα. ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ ποτηρίου ἐθρύλλουν, ὡς κλασθέντος παρὰ μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου ἀθανασίου, ἐμαρτύρησαν μὲν οἱ παραγενόμενοι ἀπὸ τῆς ἀλεξανδρείας καὶ μαρεώτου καὶ τῶν τόπων, ὅτι μηδὲν τούτων πέπρακται, καὶ οἱ ἐπίσκοποι δὲ γράφοντες οἱ ἀπὸ τῆς αἰγύπτου πρὸς ἰούλιον τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν, ἱκανῶς διεβεβαιοῦντο μηδὲ ὑπόνοιαν ὅλως τοιαύτην ἐκεῖ γεγενῆσθαι, ἄλλως τε ἃ λέγουσιν ὑπομνήματα ἔχειν κατ' αὐτοῦ, κατὰ μονομέρειαν συνέστηκε γεγενῆσθαι. καὶ ὅμως καὶ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τούτοις, ἐθνικοὶ καὶ κατηχούμενοι ἠρωτῶντο, ἐξ ὧν εἷς κατηχούμενος ἐρωτώμενος, ἔφασκεν ἔνδον εἶναι ὅτε ὁ μακάριος ἐπέστη τῷ τόπῳ, καὶ ἕτερος ἐρωτώμενος, ἔλεγε τὸν θρυλλούμενον παρ' αὐτῶν ἰσχύραν, νοσοῦντα τότε κατακεῖσθαι ἐν κελλίῳ,

alii famem toleratam conquerebantur: neque harum rerum vulgares homines, sed integræ Ecclesiæ testes erant, quarum nomine legati qui huc venerant, de militum gladiis, turbarum fustigationib. iudicũ minis, adulterinis, & subornatis falsis literis certa documenta adferebant. Lectæ.n. sunt literæ quas Theognius in fraudem Athanasii, Marcelli & Asclepæ adulterauerat, vt Imperatores in hos viros cõcitaret, & hoc ita esse, ij qui Theognio per id
A temporis diaconi fuere, commonstrarunt, vt interim omittamus virginum denudationes, Ecclesiarum incendia, carceres eorum qui in sacris ministri erant. Quæ scelera nulla alia de causa, quàm ob infaustam abominandamque Arianorum hæresim commiserunt. Omnia. n. ista mala coacti sunt experiri, qui eorum communionem recusabant: his igitur conspectis, in arctum cogebantur eorum consilia, quum & facta perpuderet confiteri, nec dissimulandi spes esset. Venerant illi quidem in Sardorũ ciuitatem, vt aduentu suo existimationem, quasi
B non peccassent, excitarent. Cæterum quũ eos accusatores suos futuros esse conspiceret, quos vel calumniis, vel calamitatibus afflixerant, & in oculis hærerent, & sub conspectu essent rerum quæ obiicerentur documenta, noluerunt ad citationem in iudicio comparere, quámuis magna fiducia & libertate à comministris nostris Athanasio, Marcello & Asclepa incesserẽtur, querelas suas proponentibus, ac nulla non ratione prouocantibus, quum denunciarent se paratos esse, nõ solum calumnias eorum re-
C fellere, sed ostendere quoq; quę contra Ecclesiam publice deliquissent. Igitur tanto metu correpti sunt, vt se fugæ mandarint, & fugiendo calumnias suas patefecerint, & quæ peccauerant, cursu illo confessi sint, & quamquam eorum prauitas nõ modo ex superioribus, sed & istis quoque innotesceret, tamen ne de fuga sua nouum aliquod scelus mutuarẽtur, decretum fuit, vt secundum veritatis rationem illorum fictæ fabulæ examinarentur. Quum ergo in hoc proposito essemus, deprehendimus ex actis, eos meros sycophãtas esse, & insidias no-
D stris coepiscopis struxisse. Arsenius enim, quẽ necatum aiebant ab Athanasio, viuit etiamnũ, & inter viuos spectatur. Cæteráque quæ fama vulgauerat, vana esse apparent. De poculo autẽ à Macario presbytero Athanasii, vti ipsi aiebant, confracto, illi qui Alexandria & Mareota, locisque cõtiguis huc venere, testantur nihil omnium factum esse, & episcoporũ Ægyptiorum literis ad cõministrum nostrũ Iuliũ abunde confirmatũ est, ne suspicionẽ quidem ibi eius rei fuisse. Porro monumenta actorum, quæ aduersus eos se habere aiunt, satis constat,
E altera parte inaudita cõfecta fuisse, & tamẽ in istis ipsis monumẽtis, ethnici & catechumeni pro testimonio interrogati fuere, ex quib. vnus dicebat, cũ ex eo quęreretur, Ischyram ab ipsis toties iactitatũ, ęgrotũ per id tẽporis in cellula

decubuisse, vt ex eo appareat, nihil omnino mysteriorum actum fuisse, eò quòd catechumeni intus essent, & Ischyras non adesset, sed ægrotus decumberet. Quin & ipse sceleratissimus Ischyras, qui mentitus erat Athanasium, nescio quem sacrorum librorum combussisse, & de eo crimine conuictum esse, postmodum confessus est se per id tempus ægrotasse & decubuisse, quum Macarius superueniret, vt vel inde facile eum colligas sycophantam esse, certe huius sycophantiæ gratia, ei, qui ne presbyter quidem erat titulũ Episcopi indulsere. Duo enim quõdam Meletii presbyteri, postea à beato Alexãdro Episcopo Alexandriæ recepti, iidemq; nũc Athanasij presbyteri testimonia deposuere, nunquam Ischyram Meletij presbyterum fuisse, imo ne habuisse quidem Meletium Mareotæ vllam Ecclesiam, aut ministrum in sacris. Nihilominus tamen eum qui presbyter non erat, vt Episcopum in testem produxerunt, vt magnificentia nominis per sycophantiam auditores percellerent. Recitata quoque sunt scripta collegæ nostri in sacris Marcelli, & deprehensa est Eusebij dolosa vafricies. Quæ enim Marcellus per modum quæstionis tractauerat, ea tanquam ita esse profiterentur, calumniati sunt. Recitata quoque sunt in his quæstionibus, quæ intercederent, & subsequerentur, & inuẽta est bona & recta fides istius viri. Non enim ex Maria, vt ipsi asseuerabant, verbo Dei initium attribuit, neque finem eius regno constituit, sed regnum eius initio & fine carere scriptis prodidit. Asclepas autem comminister noster in sacris, prolatis actorum monumentis Antiochiæ confectis docuit, quũ ibi simul & accusatores & ipse Eusebius Cæsariensis adessent, iudiciis Episcoporum, qui huic causæ præsidebant, se innocentem pronunciatum esse. Non igitur sine causa est, dilectissimi, quòd sæpius citati non obtemperauerint, sed fugere maluerint, & cõscientia ad fugam propulsi, crimen suæ sycophantiæ confirmauerint, & causam dederint, vt quæ eorum accusatores præsentes obiicerẽt & demonstrarent, pro veris haberentur. Imo præter hæc omnia, depositos olim & eiectos ob Arianam hæresim nõ solum receperint, sed ad maiores gradus euexerint, ex diaconis presbyteros, ex presbyteris Episcopos facientes, nõ in alium vsum quàm vt impietatem disseminarent, latiusque diffunderent & piam fidẽ corrumperent. Quo in negocio post Eusebiũ facilè principes sunt, Theodorus ab Heraclia, Narcissus à Neroniade Ciliciæ, Stephanus ab Antiochia, Georgius à Laodicea, Acacius à Cæsarea Palæstines, Menophantes ex Epheso quæ est Asiæ, Vrsacius à Singidono Misiæ, Valens à Mursis Pãnonicis. Nam & isti eos qui secum ab Oriente descendebant, non permiserunt ad sacrosanctam Synodum introire, aut vllo modo ad Ecclesiam Dei appellere; & in itinere Sardicensi certis in locis conciliabula in morem Synodi per se habuerunt, & fœdera cum interminationibus conflauerunt. Qua-

ὡς ἀπὸ τούτου φαίνεσθαι, μηδόλως γεγενῆσθαί τι τῶν μυστηρίων, διὰ τὸ τοὺς κατηχουμένους ἔνδον εἶναι, καὶ τὸν ἰσχύραν μὴ παρεῖναι, ἀλλὰ νοσοῦντα κατακεῖσθαι. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ παμπόνηρος ἰσχύρας, ψευσάμενος ἐπὶ τῷ εἰρηκέναι κεκαυκέναι τὸν ἀθανάσιον τινὰ τῶν θείων βιβλίων καὶ διελεγχθεὶς, ὡμολόγησε κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ νοσεῖν, ὅτι μακάριος παρῆν, καὶ κατακεῖσθαι, ὡς καὶ ἐκ τούτου, συκοφάντην αὐτὸν εἶναι, ἀμέλει τῆς συκο-
A φαντίας ταύτης, μισθὸν αὐτῷ τῷ ἰσχύρᾳ δεδώκασιν ἐπισκοπῆς ὄνομα, τῷ μηδὲ πρεσβυτέρῳ τυγχάνοντι. ἀπαντήσαντες γὰρ δύο πρεσβύτεροι τοῦ μελιτίου ποτὲ γενόμενοι, ὕστερον δὲ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου ἀλεξάνδρου τοῦ γενομένου ἐπισκόπου ἀλεξανδρείας δεχθέντες, καὶ νῦν σὺν ἀθανασίῳ ὄντες, ἐμαρτύρησαν μηδὲ πώποτε τοῦτον πρεσβύτερον μελιτίου γεγενῆσθαι. μηδὲ ὅλως ἐσχηκέναι μελίτιον, εἰς τὴν μαρεώτην, ἐκκλησίαν ἢ λειτουργόν· καὶ ὅμως τὸν μηδὲ πρεσβύτερον τυγχάνοντα, νῦν ὡς
b ἐπίσκοπον ἤγαγον, ἵνα τῷ ὀνόματι τούτῳ, δόξωσι τῇ συκοφαντίᾳ καταπλήττειν τοὺς ἀκούοντας. ἀνεγνώσθη δὲ καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ συλλειτουργοῦ μαρκέλλου, καὶ εὑρέθη τῶν περὶ εὐσέβιον ἡ κακοτεχνία. ἃ γὰρ ὡς ζητῶν ὁ μάρκελλος εἴρηκε, ταῦτα ὡς ὁμολογούμενα διαβεβλήκασιν. ἀνεγνώσθη γοῦν τὰ ἑξῆς, καὶ τὰ πρὸ αὐτῶν τῶν ζητημάτων, καὶ ὀρθὴ ἡ πίστις τοῦ ἀνδρὸς εὑρέθη· οὔτε γὰρ ἀπὸ τῆς ἁγίας μαρίας, ὡς αὐτοὶ διεβεβαιώσαντο, ἀρχὴν ἐδίδου τῷ θεοῦ λόγῳ, οὔτε τέλος ἔ-
C χειν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν βασιλείαν ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον εἶναι τὴν τούτου ἔγραψε, καὶ ἀσκληπᾶς δὲ ὁ συλλειτουργὸς προενήνοχεν ὑπομνήματα γενόμενα ἐν ἀντιοχείᾳ, παρόντων τῶν κατηγόρων καὶ εὐσεβίου τοῦ ἀπὸ καισαρείας. καὶ ἐκ τῆς ἀποφάσεως τῶν δικασάντων ἐπισκόπων, ἔδειξεν ἑαυτὸν ἀθῷον εἶναι. εἰκότως οὖν ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ καλούμενοι πολλάκις οὐχ ὑπήκουσαν, εἰκότως ἔφυγον. ὑπὸ γὰρ τοῦ συνειδότος ἐλαυνόμενοι, φυγῇ τὰς συκοφαντίας ἑαυτῶν ἐβε-
D βαίωσαν, καὶ πιστευθῆναι κατ᾽ αὐτῶν πεποιήκασιν, ἃ παρόντες οἱ κατηγοροῦντες ἔλεγον καὶ ἐπεδείκνυον. πρὸς δὲ τούτοις πᾶσι καὶ τοὺς πάλαι καθαιρεθέντας καὶ ἐκβληθέντας διὰ τὴν ἀρείου αἵρεσιν, οὐ μόνον ἐδέξαντο, ἀλλὰ καὶ εἰς μείζονα βαθμὸν προήγαγον, διακόνους μὲν, εἰς πρεσβυτέριον, ἀπὸ δὲ πρεσβυτέρων εἰς ἐπισκόπους δι᾽ οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα τὴν ἀσέβειαν διασπεῖραι καὶ πλατῦναι δυνηθῶσι, καὶ τὴν εὐσεβῆ διαφθείρωσι πίστιν, εἰσὶ δὲ τούτων μετὰ τοὺς περὶ εὐσέβιον νῦν ἔξ-
E αρχοι, θεόδωρος ὁ ἀπὸ ἡρακλείας, νάρκισσος ὁ ἀπὸ νερωνιάδος τῆς κιλικίας, στέφανος ὁ ἀπὸ ἀντιοχείας, γεώργιος ὁ ἀπὸ λαοδικείας, ἀκάκιος ὁ ἀπὸ καισαρείας τῆς παλαιστίνης, μηνόφαντος ἀπὸ ἐφέσου τῆς ἀσίας, οὐρσάκιος ὁ ἀπὸ σιγγιδόνου τῆς μυσίας, οὐάλης ἀπὸ μουρσῶν τῆς παννονίας· καὶ γὰρ οὗτοι τοὺς σὺν αὐτοῖς ἐλθόντας ἀπὸ τῆς ἑῴας, οὐκ ἐπέτρεπον οὔτε εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον εἰσελθεῖν, οὔτε ὅλως εἰς ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ παραβάλλειν.

καὶ ἐρχό-

ἐρχόμενοι δὲ εἰς τὴν Σαρδικὴν, κατὰ τόπους συνόδους ἐποιοῦντο καθ' ἑαυτοὺς, καὶ συνθήκας μετὰ ἀπειλῶν, ὥστε ἐλθόντας αὐτοὺς εἰς τὴν Σαρδικὴν, μὴ δὲ ὅλως εἰς τὴν κρίσιν ἐλθεῖν, μὴ δὲ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθεῖν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ἀλλὰ μόνον ἐλθόντας, καὶ ἀφοσίωσιν τὴν ἐπιδημίαν ἑαυτῶν ἐπιδειξαμένους, ταχέως φυγεῖν. ταῦτα γὰρ γνῶναι δεδυνήμεθα, παρὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν Μακαρίου ἀπὸ Παλαιστίνης, καὶ Ἀστερίου ἀπὸ Ἀραβίας τῶν ἐλθόντων σὺν αὐτοῖς, καὶ ἀναχωρησάντων ἀπὸ τῆς ἀπιστίας αὐτῶν. οὗτοι γὰρ ἐλθόντες εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον, τὴν μὲν βίαν ἣν ἔπαθον ἀπωδύροντο, οὐδὲν δὲ παρ' αὐτοῖς ὀρθὸν ἔλεγον πράττεσθαι, προστιθέντες καὶ τοῦτο, ὡς ἄρα εἶεν ἐκεῖ πολλοὶ τῆς ὀρθῆς ἀντιποιούμενοι δόξης, καὶ κωλυόμενοι παρ' αὐτῶν ἐλθεῖν ἐνταῦθα, διὰ τὸ ἀπειλεῖν καὶ ἐπαγγέλλεσθαι κατὰ τῶν βουλομένων ἀναχωρεῖν ἀπ' αὐτῶν. τούτου γοῦν ἕνεκα, καὶ ἐν ἑνὶ οἴκῳ πάντας μεῖναι ἐσπουδάσαν, μὴ δὲ τὸ βραχύτατον ἰδιάζειν αὐτοὺς ἐπιτρέψαντες. ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔδει παρασιωπῆσαι, οὐδὲ ἀνεκδικήτους ἐᾶσαι τὰς συκοφαντίας, τὰ δεσμὰ, τοὺς φόνους, τὰς πληγὰς, τὰς ἐπὶ τῶν πλαστῶν ἐπιστολῶν, τὰς αἰκίας, τὰς γυμνώσεις τῶν παρθένων, τὰς ἐξορίας, τὰς καταλύσεις τῶν ἐκκλησιῶν, τοὺς ἐμπρησμοὺς, τὰς μεταθέσεις ἀπὸ μικρῶν πόλεων εἰς μείζονας παροικίας, καὶ πρό γε πάντων, τὴν κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐπανάστασιν δυσώνυμον Ἀρειανὴν αἵρεσιν δι' αὐτῶν, τούτου ἕνεκεν τοὺς μὲν ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν καὶ συλλειτουργοὺς, Ἀθανάσιον καὶ Μάρκελλον καὶ Ἀσκληπᾶν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς συλλειτουργοῦντας τῷ κυρίῳ, ἀθώους, καὶ καθαροὺς εἶναι ἀπεφηνάμεθα γράψαντες καὶ εἰς τὴν ἑκάστου παροικίαν, ὥστε γινώσκειν ἑκάστης ἐκκλησίας τοὺς λαοὺς, τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου τὴν καθαρότητα, καὶ τοῦτον μὲν ἔχειν ἐπίσκοπον καὶ προσδοκᾶν, τοὺς δὲ εἰς τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν ἐπελθόντας δίκην λύκων, Γρηγόριον τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Βασίλειον τὸν ἐν Ἀγκύρᾳ, καὶ Κυϊντιανὸν τὸν ἐν Γάζῃ, τούτους μήτε ἐπισκόπους ὀνομάζειν, μήτε ὅλως κοινωνίαν τινὰ πρὸς αὐτοὺς ἔχειν, μήτε δέχεσθαί τινα παρὰ τούτων γράμματα, μήτε γράφειν πρὸς αὐτούς. τοὺς δέ γε περὶ Θεόδωρον, καὶ Νάρκισσον, καὶ Ἀκάκιον, καὶ Στέφανον, καὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, καὶ Μηνόφαντον, καὶ Γεώργιον, εἰ καὶ φοβηθεὶς μὴ παρεγένετο ἀπὸ τῆς ἕω, ὅμως διὰ τὸ ἀπὸ τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου καθῃρῆσθαι αὐτὸν, καὶ διὰ τὸ εἶναι καὶ αὐτὸν καὶ τούτους τῆς Ἀρειανῆς μανίας, καὶ διὰ τὰ ἐπενεχθέντα αὐτοῖς ἐγκλήματα, τούτους παμψηφεὶ καθεῖλεν ἡ ἁγία σύνοδος ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ ἐκρίναμεν μὴ μόνον αὐτοὺς ἐπισκόπους μὴ εἶναι, ἀλλὰ μηδὲ κοινωνίας μετὰ τῶν πιστῶν αὐτοὺς καταξιοῦσθαι· τοὺς δὲ χωρίζοντας τὸν υἱὸν, καὶ ἀπαλλοτριοῦντας τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ πατρὸς, χωρίζεσθαι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας προσήκει, καὶ ἀλλοτρίους εἶναι τοῦ χριστιανῶν ὀνόματος. ἔστωσαν τοίνυν ὑμῖν ἀνάθεμα διὰ τὸ κεκαπηλευκέναι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ἀποστολικόν ἐστι τὸ παράγγελμα, εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. τούτοις μηδένα κοινωνεῖν παραγγείλατε, οὐδεμία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, τούτων πάντες μακρὰν ἄπιτε.

propter quum Sardicam peruenissent, minime omnium iudicio steterunt, aut in eundē locum cum sacra Synodo conuenire voluerūt, sed mox vbi eò peruenissent, & pro perfunctoria specie purgationis aduentum suum ostentassent, raptim inde aufugerunt. Rem ita actā esse per comministros nostros Macarium Palæstinum, & Asterium Arabem, qui vnà cum iis in itinere fuerunt, & ab eorum infidelitate recesserunt, rescire licuit, qui quum ad sa-
A cram Synodum venissent, simul & de vi, quam passi essent, conquesti sunt, & quanta prauitate in rebus agendis vsi essent Eusebiani, indicarunt: id quoq; ab illis additum, esse illic multos rectæ fidei cultores, quos isti prohibuerūt, ne huc venirent, pericula minásque, si quis ab ipsis recederet, denunciātes: Ac propterea curasse, vt omnes in itinere, eodem domicilio vterentur, ne vel tantillum quispiam ab illis seorsum agere posset. Sed quia eorum sycophantiæ, vincula, cædes, verbera, falsæ epistolę, contumeliæ, virginum denudationes, exterminati-
B tiones, euastationes, incendia Ecclesiarū, transsultusque à minoribus ciuitatibus, ad maiores parœcias, & quod grauissimum est, denuo per eosdem excitata contra rectam fidem infœlicissima Arianorum hæresis reticenda non sit: ideo nos dilectos fratres & comministros nostros Athanasium, Marcellum, Asclepam, & cum cæteris comministros nostros innocētes & puros pronunciamus, literis ad singulas Parœcias missis, vt populi cuiusque Ecclesiæ co-
C gnoscant sui Episcopi synceritatem, eumque pro Episcopo, & habeant, & expectent: istos autem more luporum in horum Ecclesias inuadentes, Georgium inquam in Alexādriam, Basilium in Ancyram, Quintianum in Gazam, eos neque Episcopos appellent, neque vllam cum eis communionem habeant, aut eorum literas recipiant, aut vicissim mittāt: Theodorum autem, Narcissum, Acacium, Stephanū, Vrsacium, Valentem, Menophātem, & Georgium, per metum huc ab oriente non audentem venire, sed tamen à Beato Alexandro de-
D positum, tum quia iste & cæteri illi sectatores sunt Arianicæ rabiei, tum ob reatum criminū omnes sacrosancta Synodus communi calculo exauctoratos omnino ab officio Episcopatus summouet. Decreuimusque eos non modò Episcopos non esse, sed ne dignos quidem fidelium communione. Imo quia separant filium à patre, & Verbum à suo Patre abalienant, æquum esse eos ab Ecclesia Catholica separari, & alienos indignosque haberi Christiano nomine. Sint vobis igitur anathema, eò quòd verbum veritatis adulterauerunt, præ-
E ceptū siquidem Apostolicum est, *Si quis Euangelizauerit vobis preterid quod accepistis, anathema esto*, cum his ne quis communiōnem habeat, præcipite. *Nihil commune luci cum tenebris*: hoc procul à vobis arcete.

Quum nulla ſit concordia Chriſto cum Belial, cauete interim dilecti, ne vel ſcribatis ad eos vel eorum ſcripta recipiatis. Quin & vos quoque ſtudere fratres & comminiſtri noſtri in ſacris obeundis, vt ſpiritu præſentes in noſtra Synodo idem ſuffragium conferatis per veſtras ſubſcriptiones, quo ad omnibus vbiq; ſacrorum miniſtris concordia ſeruetur. Diuina prouidentia ſanctos & lætos vos conſeruet dilecti fratres. Oſius Epiſcopus ſubſcripſit, quod & cæteri fecere. Hæc ita ſcriptis mandata, ſacrum Sardicenſe concilium ad eos qui intereſſe non poterant, miſit, qui ipſi quoq; ſuis ſuffragiis decreta Synodi approbarũt. Eorum autem, qui in Synodo ſubſcripſerunt, cæterorumque aliorum iſta ſunt nomina: Oſius ab Hiſpania, Iulius Romæ per Archidamum & Philoxenũ presbyteros ſuos, Protogenes Sardicæ, Gaudentius, Macedonius, Seuerus, Prætextatus, Vrſacius, Lucillus, Eugenius, Vitalius, Calepodius, Florentius, Baſſus, Vincentius, Stercorius, Palladius, Domitianus, Chalba, Gerõtius, Protaſius, Eulogus, Porphyrius, Doſcorus, Zoſimus, Ianuarius, Zoſimus, Eutychius, Socrates, Diodorus, Martyrius, Eutherius, Eucarpus, Athenodorus, Irenæus, Iulianus, Alypius, Ionas, Ætius, Reſtitutus, Marcellinus, Aprianus, Vitalius, Valens, Hermogenes, Caſtus, Domitianus, Fortunatius, Marcus, Annianus, Heliodorus, Muſæus, Aſterius, Parogorius, Plutarchus, Hymenæus, Athanaſius, Lucius, Amantius, Arius, Aſclepius, Dionyſius, Maximus, Tryphon, alexander, Antigonus, Ælianus, Petrus, Symphorus, Muſonius, Eutychus, Philologius, Spudæus Patricius, Zoſimus, Adolius, Sapritius.

Galliæ Maximianus, Veriſſimus, Victor, Valentinus, Deſiderius, Eulogius, Sarbatius, Dyſcolius, Superior, Mercurius, Declopetius, Euſebius, Seuerinus, Satyrus, Martinus, Paulus, Optatianus, Nicaſius, Victor, Semptonius, Valerianus, Pacatus, Ieſſes, Ariſton, Simplicius, Metianus, Amantus, Amillianus, Iuſtinianus, Victorinus, Saturnilus, Abundantius, Donatianus, Maximus.

Aphricæ, Neſſus, Gratus, Megaſius, Coldæus, Rogatianus, Conſortius, Raphinus, Mãninus, Ceſilianus, Erennianus, Marianus, Valerius, Dynamius, Myzonius, Iuſtus, Celeſtinus, Cyprianus, Victor, Honoratus, Marinus, Pantagathus, Felix, Baudius, Liber, Capito, Minerſales, Coſmas, Victor, Hiſperio, Felix, Seuerianus, Optantius, Heſperus, Fidentius, Saluſtius, Paſchaſius.

Ægypti: Liburinus, Amantius Felix, Iſchyramon, Romylus, Tyberius, Conſortius, Heraclides, Fortunatus, Hermeas, Fortunianus, Dioſcurus, Baſtamõ, Datvllus, Andreas, Serenus, Areus, Theodorus, Euagoras, Helias, Timotheus, Orion, Andronicus, Paphnutius, Hermias, Arabiõ, Pſenoſiris, Apollonius, Maius, Serapampon, Serenus, Philon, Philippus,

οὐδὲ μία γὰρ συμφωνία Χριστῷ πρὸς Βελίαρ, καὶ φυλάξασθε ἀγαπητοὶ, μήτε γράφειν πρὸς αὐτοὺς, μήτε γράμματα παρ' αὐτῶν δέχεσθαι. σπουδάσατε δὲ μᾶλλον καὶ ὑμεῖς ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοὶ ὡς τῷ πνεύματι συνόντες τῇ συνόδῳ ἡμῶν, συνεπιψηφίσασθαι δι' ὑπογραφῆς ὑμετέρας, ὑπὲρ τοῦ παρὰ πάντων τῶν πανταχοῦ συλλειτουργῶν, τὴν ὁμοφωνίαν διασώζεσθαι. ἡ θεία πρόνοια καθοσιωμένους ὑμᾶς καὶ εὐθυμοῦντας διαφυλάττοι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.
A ὅσιος ἐπίσκοπος ὑπέγραψα, καὶ οὕτως πάντες. ταῦτα γράψασα ἡ ἐν σαρδικῇ σύνοδος, ἀπέστειλε καὶ πρὸς τοὺς μὴ δυνηθέντας ἀπαντῆσαι, καὶ γεγόνασι καὶ αὐτοὶ σύμψηφοι τοῖς κριθεῖσι. τῶν δὲ ἐν τῇ συνόδῳ γραψάντων, καὶ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων τὰ ὀνόματά ἐστι τάδε.

Ὅσιος ἀπὸ σπανίας, ἰούλιος ῥώμης, δι' ἀρχιδάμου καὶ φιλοξένου πρεσβυτέρων, πρωτογένης, σαρδικῆς, γαυδέντιος, μακεδόνιος, σευῆρος,
B πραιτέξτατος, οὐρσίκιος, λουκίλλος, εὐγένιος, βιτάλιος, καλεπόδιος, φλωρέντιος, βάσσος, βικέντιος, στερκόριος, παλλάδιος, δομιτιανός, χάλβις, γερόντιος, προτάσιος, εὔλογος, πορφύριος, διόσκορος ζώσιμος, ἰαννουάριος, ζώσιμος, ἀλέξανδρος, εὐτύχιος, σωκράτης, διόδωρος, μαρτύριος, εὐθήριος, εὔκαρπος, ἀθηνόδωρος, εἰρηναῖος, ἰουλιανὸς, ἀλύπιος, ἰωνᾶς, ἀέτιος, ῥεστοῦτος, μαρκελλῖνος, ἀπριανὸς, βιτάλιος, οὐάλης, ἑρμογένης, κάστος, δομετιανὸς,
C φορτουνάτιος, μάρκος, ἀννιανός, ἡλιόδωρος, μουσαῖος, ἀστέριος, παρηγόριος, πλούταρχος, ὑμέναιος, ἀθανάσιος, λούκιλλος, ἀμάντιος, ἄρειος, ἀσκληπιὸς, διονύσιος, μάξιμος, τρύφων, ἀλέξανδρος, ἀντίγενος, αἰλιανὸς, πέτρος, σύμφορος, μουσώνιος, εὔτυχος, φιλολόγιος, σπουδάσιος, ζώσιμος, πατρίκιος, ἀδόλιος, σαπρίκιος.

Γαλλίας, μαξιμιανὸς, βηρίσιμος, βήκτωρ, βαλεντῖνος, δησιδέριος, εὐλόγιος, σαρβάτιος, δυσκόλιος, σουπέριωρ, μερκούριος,
D δηκλοπετὸς, εὐσέβιος, σεβηρῖνος, σάτυρος, μαρτῖνος, παῦλος, ὀπτατιανὸς, νικάσιος, βίκτωρ, σεμπρώνιος, βαλερῖνος, πάκατος, ἰεσσῆς, ἀρίστων, σιμπλίκιος, μετιανός, ἄμαντος, ἀμιλλιανὸς, ἰουστινιανὸς, βικτωρῖνος, σατορνῖλος, ἀβουνδάντιος, δωνατιανὸς, μάξιμος.

Ἀφρικῆς, νέσσος, γράτος, μεγάσιος, κολδαῖος, ῥογατιανὸς, κονσόρτιος, ῥουφῖνος, μαννῖνος, κεσιλιανὸς, ἐρεννιανὸς, μαριανὸς, οὐαλέριος, δυνάμιος, μυζόνιος, ἰοῦστος, κελεστῖνος, κυ-
E πριανὸς, βίκτωρ, ὀνοράτος, μαρῖνος, πανταγάθος, φῆλιξ, βαύδιος, λίβερ, καπίτων, μινερσάλης, κόσμος, βίκτωρ, ἑσπερίων, φῆλιξ, σεβηριανὸς, ὀπτάντιος, ἕσπερος, φιδέντιος, σαλούστιος, πασχάσιος. Αἰγύπτου, λιβούρνιος, ἀμάντιος, φῆλιξ ἰσχυράμων, ῥωμύλος, τιβέριος, κονσόρτιος, ἡρακλείδης, φορτουνάτος, φορτουνιανὸς, διόσκορος, βασταμμων, δάτυλλος, ἀνδρέας, σερῆνος, ἄρειος, θεόδωρος, εὐαγόρας, ἠλίας τιμόθεος ὠρίων, ἀνδρόνικος, παφνούτιος, ἑρμείας, ἀραβίων, ψενόσιρις, ἀπολλώνιος, μοῦις, σαραπάμπων, φίλων, φίλιππος.

ἀπολλώ-

ἀπολλώνιος, παφνούτιος, παῦλος, διόσκορος, νειλάμμων, σερῆνος, ἀκύλας, ἀωτᾶς, ἀποκρατίων, ἰσαάκ, θεόδωρος, ἀπολλῶς, ἀμμωνιανός, νεῖλος, ἡρακλεῖος, ἀρθέων, ἀθᾶς, ἀρσένιος, ἀγαπάμμων, θέων, ἀπολλώνιος, ἡλίας, παννινούθιος, ἀνδραγάθιος, νεμέσιων, σεραπίων, ἀμμώνιος, ξένων, γερόντιος, κόϊντος, λεωνίδης, σεμπρωνιανός, φίλων, ἡρακλείδης, ἱέρακυς, ροῦφος, πασόφιος, μακεδόνιος, ἀπολλόδωρος, φλαβιανός, ψάης, σύρους, ἄπφους, σαραπίων, ἡσαΐας, A παφνούτιος, τιμόθεος, ἐλουρίων, γάϊος, μουσαῖος, πιστὸς, ἡρακλάμμων, ἥρων, ἡλίας, ἀνάγαμφος, ἀπολλώνιος, γάϊος, φιλοτᾶς, παῦλος, τιθόης, εὐδαίμων, ἰούλιος.

Οἱ ἐν τῷ κανναλίῳ τῆς ἰταλίας, προβάτιος, βιάτωρ, φακοῦνδῖνος, ἰωσῆς, νουμήδιος, σπηράντιος, σεβῆρος, ἡρακλειανὸς, φαυστῖνος, ἀντωνῖνος, ἡράκλειος, οὐϊτάλιος, φῆλιξ, κρησπῖνος, παυλιανός.

B Κύπρου, αὐξήβιος, φώτιος, γηράσιος, ἀφροδίσιος, εἰρηνικὸς, νουνέχιος, ἀθανάσιος, μακεδόνιος, τριφήλλιος, σπυρίδων, σωσικράτης, νορβανός.

Παλαιστίνης, μάξιμος, ἀέτιος, ἄρειος, θεοδόσιος, γερμανός, σιλουανὸς, παῦλος, κλαύδιος, πατρίκιος, ἐλπίδιος, γερμανὸς, εὐσέβιος, ζηνόβιος, παῦλος, πέτρος. Οἱ μὲν οὖν τοῖς ὑπὸ τῆς συνόδου γραφεῖσιν ὑπογράψαντες, οὗτοι, ἕτεροι δὲ πλεῖστοί εἰσιν, οἱ καὶ πρὸ ταύτης τῆς συνόδου γράψαντες ὑπὲρ ἡμῶν. ἀπό τε τῆς ἀσίας καὶ φρυγίας, καὶ C ἰσαυρίας, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ἐν ταῖς ἰδίαις ἐπιστολαῖς ἐμφέρεται. ἐγγὺς, ξγ΄. ὁμοῦ, τμδ΄. ταῦτα μαθὼν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς κωνστάντιος, μετεπέμψατο ἡμᾶς, γράψας ἰδίᾳ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἑαυτοῦ, τὸν μακαρίτην κώνσταντα, πρὸς δὲ ἡμᾶς, ἅπαξ καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον ταῦτα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΝΙΚΗΤΗ'Σ αὔγουστος, ἀθανασίῳ.

Ἐπὶ πολύ σε κλυδωνίζεσθαι καὶ χειμάζεσθαι τοῖς τῆς θαλάττης ἀγρίοις κύμασιν, οὐκ ἀφῆκεν ἡ τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος φιλανθρωπία. D γυμνωθέντα σε τῆς πατρῴας ἑστίας, καὶ στερηθέντα τῶν ἰδίων, καὶ πλανώμενον ἐν θηριώδεσιν ἀνοδίαις οὐ παρῆκεν ἡ ἀκάματος ἡμῶν εὐσέβεια. καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐπὶ πολὺ ὑπερεθέμην γράψαι τὴν πρόθεσιν τῆς ἐμῆς διανοίας, προσδοκῶν αὐθαίρετόν σε παραγίνεσθαι πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῶν καμάτων αἰτεῖν θεραπείαν· ὅμως ἐπειδὴ ἴσως ὁ φόβος τὴν προαίρεσιν τῆς προθέσεως ἐνεπόδισε, διατοῦτο δωρεᾶς πληρέστατα γράμματα, πρὸς τὴν σὴν στερρότητα διεπεμψάμεθα, E ἵνα ἀφόβως ταῖς ἡμετέραις προσόψεσι, ταχεῖαν τὴν σαυτοῦ παρουσίαν παρασχεῖν σπουδάσῃς, ἐπὶ τῷ, τῆς σαυτοῦ ἐπιθυμίας ἀπολαύσας, καὶ πειραθεὶς ἡμῶν τῆς φιλανθρωπίας, τοῖς ἰδίοις ἀποκατασταθῇς· τούτου γὰρ ἕνεκα καὶ τὸν δεσπότην μου καὶ ἀδελφόν μου κώνσταντα τὸν νικητὴν αὔγουστον ὑπὲρ σοῦ παρεκάλεσα, ἵνα σε ἐλθεῖν ἐξουσίαν σοι δῷ, ἐπὶ τῷ, ἀμφοτέρων ἡμῶν ἐπινευόντων, τῇ πατρίδι ἀποκατασταθῇς ἔχων τοῦτο τῆς ἡμῶν χάριτος ἐνέχυρον.

Apollonius, Paphnutius, Paulus, Dioſcorus, Nilammon, Serenus, Aquila, Aotas, Apocration, Iſac, Theodorus, Apollos, Ammonanus, Nilus, Heracleus, Artheon, Aathas, Arſenius, Agapammon, Theon, Apollonius, Helias, Panninuthius, Andragathius, Nemeſion, Serapion, Ammonius, Xenon, Gerontius, Quintus, Leonidas, Sempronianus, Philon, Heraclides, Hieracys, Rufus, Paſophius, Macedonius, Apollodorus, Flauianus, Pſaes, Syrus, Apphus, Serapiō, Eſaias, Paphnutius, Timotheus, Elurion, Gaius, Muſæus, Piſtus, Heraclammon, Hero, Helias, Anagamphus, Apollonius, Gaius, Philotas, Paulus, Tithoes, Eudæmon, Iulius.

Qui autem in Canalio Italiæ, Probatius, Viator, Facundinus, Ioſeph, Numidius, Sperantius, Seuerus, Heraclianus Fauſtinus, Antonius, Heraclius, Vitalis, Felix, Criſpinus, Paulianus.

Cypri, Auxebius, Photius, Geraſius, Aphrodiſius, Erenicus, Nunechius, Athanaſius, Macedonius, Triphellius, Spyridon, Soſicrates, Norbanus.

Palæſtinæ: Maximus, Ætius, Arius, Theodoſius, Germanus, Siluanus, Paulus, Claudius, Patricius, Elpidius, Germanus, Euſebius, Zenobius, Paulus, Petrus. Qui igitur decretis Synodi ſubſcripſerunt ſunt iſti, plurimique item alii ſunt, qui ante hanc Synodū pro nobis ſcripſerunt, tum ex Aſia, tum ex Phrygia, tum ex Iſauria, quorum ſingulorum nomina cum ſuis epiſtolis circumferūtur prope ſexaginta. In vniuerſum autem trecenti quadraginta quatuor Hæc cum percepiſſet religioſiſſimus Imperator Conſtantius, nos ad ſe accerſiri iuſſit, & ſeorſum ad fratrem ſuum beatum Conſtantem ſcripſit, ad nos quoque ſemel, iterum ac tertio literas miſit:

CONSTANTIVS VICTOR AVGVSTVS ATHANASIO.

Diu te iactari, vexarique immanibus vndarum procellis, noſtræ clementiæ humanitas non permiſit: nudatum ſiquidem paternis penatibus, boniſque ſuis ſpoliatum, & in auiis feralibuſque locis errabundum noſtra indefatigabilis pietas non deſeruit. Nam tametſi iam pridem ſuperſedi mentis meæ propoſitum ad te ſcribere, eo quòd te vltro aduenturum expectarem, & poſtulaturum malorū tuorum remedium, tamen quia fortaſſe volūtatem propoſiti tui metus impediuit, ideo literas munificenriç noſtræ pleniſſimas ad tuam conſtantiam miſimus, vt ſecuriter conſpectui noſtro quam primū tuam præſentiam offeras, vt voti particeps noſtramq; humanitatem expertus, tuis reſtituaris: hac enim de cauſa dominum meum & fratrem Conſtantem, Victorem Auguſtum, pro te adhortationibus conueni, vt tibi veniendi facultatem daret, quo vtriuſque nutu Patriæ reſtituaris, & hoc pro pignore noſtræ gratiæ habeas.

ἘΠΙ-

EPISTOLA SECVNDA.

ETsi superioribus literis significauimus, vt securiter ad nostrum comitatum accederes, eo quod maxime cupiamus, te ad tuos remittere, tamen etiã nunc has literas ad tuam soliditatem misimus, quibus adhortamur, vt sine omni diffidentia aut metu, publica vehicula inscendas, & properes ad nos, vt quæ concupiscis, assequare.

EPISTOLA TERTIA.

CVm Edessæ commoraremur, præsentibus tuis presbyteris, placuit, vt misso ad te presbytero, festinares ad nostrum comitatum venire, vt vbi nostrum vidisses conspectum, statim in Alexandriam transires: sed quia plurimum temporis intercessit, ex quo literis nostris acceptis non venisti, ideo te nunc denuo admonitum volumus, vt vel nunc saltẽ quàm celerrime ad nos te conferas, quo & tu ita patriæ tuæ restituaris, & nos tuis precibus frui possimus. Ad pleniorem autem cognitionem Achitan Diaconum ad te misimus: ex quo discere licebit & mẽtis nostræ voluntatem, & te assequi posse ea quæ votis optas.

Imperator igitur istas literas misit, quibus acceptis Romam ascendi, Ecclesiam & Episcopum aditurus. Nam Aquileiæ tum temporis eram quum has literas accepi. Ingens igitur gaudium in Ecclesia, pontifexque Iulius vt gratularetur nostræ restitutioni, & literas ad Ecclesiam misit: nos autem quacunque transiuimus, cum pace ab omnibus Episcopis deducti sumus. Literæ autem istiusmodi fuere.

IVLIVS PRESBYTERIS, DIAconis & populo in parœcia Alexandriæ.

GRatulor vobis dilectissimi fratres, quòd fructum fidei vestræ ante oculos videatis: id enim ita esse liquidissime apparet in fratre & coepiscopo nostro Athanasio, quem Deus & ob vitæ sanctitatem & orationes vestras vobis restituit: ex qua re spectare licet quã puras semper preces & charitatis plenas ad Deum extuleritis. Memores quippe cælestium repromissionum & cælestis conuersationis, quam ex doctrina prædicti fratris nostri didicistis, certò vereq; cognitum habuistis, & pro vestra recta fide apprehendistis, nunquam illum perpetuo à vobis diremptum iri, quem in piis pectoribus vestris tanquam præsentem retinebatis. Non mihi igitur ad vos scribendi multis verbis opus est. Quæcunque enim à me dici poterint, ea vestra fides iam anticipauit, & adimpleuit, secundum Dei gratiã quicquid à nõbis optari possit. Gratulor igitur vobis. Rursus enim dicam, gratulor vobis, quod animas vestras in tuenda fide inexpugnabiles conseruastis, sed interim fratri meo Athanasio, non minus gratulor, quod quanquam multa acerba pateretur, nulla tamen hora vestræ charitatis vestrique desiderij obliuionem induerit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Εἰ καὶ τὰ μάλιστα διὰ προτέρων γραμμάτων ἐδηλώσαμεν ὅπως ἀμεριμνως εἰς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον παραγένῃ, διὰ τὸ μάλιστα βούλεσθαι ἡμᾶς ἀποστεῖλαί σε εἰς τὰ ἴδια, ὅμως καὶ νῦν καὶ ταῦτα τὰ γράμματα πρὸς τὴν σὴν στερεότητα δεδώκαμεν, δι᾽ ὧν προτρεπόμεθα χωρίς τινος ἀπιστίας καὶ φόβου, ἐπιβῆναι σε δημοσίοις ὀχήμασι καὶ
A σπουδάσαι πρὸς ἡμᾶς, ἵνα ὧν ἐπιθυμεῖς, ἀπολαῦσαι δυνηθῇς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΡΙΤΗ.

ΗΝίκα ἐν τῇ ἐδέσσῃ διετρίβομεν παρόντων τῶν σῶν πρεσβυτέρων, ἤρεσεν ὅπως ἀποσταλέντος πρεσβυτέρου πρὸς σὲ ἐλθεῖν εἰς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον σπουδάσῃς, ἐπὶ τῷ, ἰδόντα σε τὴν ἡμετέραν πρόσοψιν, εὐθέως εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν ὁδεύσῃς· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πλεῖστος χρόνος παρῆλθεν ἀφ᾽ οὗ γράμματα δεξάμενος παρ᾽ ἡμῶν οὐκ ἀπήντησας, διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὑπομνῆσαί σε ἐσπουδάσα-
B μεν, ἵνα καὶ νῦν τὴν σὴν παρουσίαν ταχεῖαν ποιήσῃ πρὸς ἡμᾶς σπουδάσῃς, καὶ οὕτω δυνηθῇς τῇ τε πατρίδι σου ἀποκατασταθῆναι, καὶ τῶν εὐχῶν σου ἐπιτυχεῖν, πρὸς δὲ πληρεστέραν διήγησιν, Ἀχιτὰν τὸν διάκονον ἀπεστείλαμεν, παρ᾽ οὗ δυνήσῃ μαθεῖν τήν τε ἡμετέρας ψυχῆς τὴν προαίρεσιν, καὶ ὅτι τούτων ὧν εὔχῃ τυχεῖν δυνήσῃ. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς τοιαῦτα γράφει, ἐγὼ δὲ δεξάμενος ἀνῆλθον εἰς τὴν ῥώμην συντάξασθαι τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ. ἐν τῇ ἀκυλίᾳ γὰρ ἤμην ὅτε ταῦτα ἐγράφη καὶ
C ἡ μὲν ἐκκλησία πάσης χαρᾶς πεπλήρωτο, ὁ δὲ ἐπίσκοπος ἰούλιος συγχαίρων τῇ ἐπανόδῳ, γράφει πρὸς τὴν ἐκκλησίαν. καὶ διερχομένους ἡμᾶς, οἱ ἐπίσκοποι καθεξῆς μετ᾽ εἰρήνης προέπεμψαν, καὶ ἔστι τὰ γραφέντα ταῦτα.

ΙΟΥΛΙΟΣ, ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΙΣ ΚΑΙ λαῷ παροικοῦντι ἀλεξάνδρεια.

ΣΥγχαίρω κἀγὼ ὑμῖν ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, ὅτι τὸν καρπὸν τῆς ἑαυτῶν πίστεως ὑπ᾽ ὀφθαλμῶν λοιπὸν ὁρᾶτε, τοῦτο γὰρ καὶ ἀληθῶς ἄν τις ἴδοι γινό-
D μενον, ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου μου ἀθανασίου, ὃν διὰ τὴν καθαρότητα τοῦ βίου, καὶ διὰ τὰς ὑμετέρας εὐχὰς, θεὸς ὑμῖν ἀποδίδωσιν. ἐκ δὴ τούτου συνορᾶν ἔστι, καθαρὰς ὑμᾶς καὶ μεστὰς ἀγάπης ἀεὶ τὰς εὐχὰς ἀνενηνοχέναι πρὸς τὸν θεόν. μνήμονες γὰρ ὄντες τῶν οὐρανίων ἐπαγγελιῶν, καὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀγωγῆς, ἣν ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ προειρημένου ἀδελφοῦ μου ἐπαιδεύθητε, ἔγνωτε ἀληθῶς καὶ κατὰ τὴν
E προσοῦσαν ὑμῖν ὀρθὴν πίστιν κατειλήφατε, ὡς οὐκ ἂν εἰς τέλος ἀφ᾽ ὑμῶν ἀποχωρισθήσεται οὗτος, ὃν τὰς θεοσεβεστάτας ὑμῶν ψυχαῖς ἀεὶ ὡς παρόντα ἐσχήκατε. οὐκ οὖν οὐ πολλῶν μοι χρεία λόγων πρὸς ὑμᾶς ἐπιστέλλοντι. ὅσα γὰρ ὑμῖν ἂν λεχθῇ παρ᾽ ἐμοῦ, ταῦθ᾽ ὑμετέρα πίστις προὔλαβε, καὶ πεπλήρωκε κατὰ θεοῦ χάριν, τὰ τῆς κοινῆς πάντων ὑμῶν εὐχῆς. συγχαίρω τοίνυν ὑμῖν, πάλιν γὰρ ἐρῶ ὅτι τὰς ψυχὰς ἀκαταμαχήτους ἐν τῇ πίστει τετηρήκατε, καὶ αὐτῷ δὲ τῷ ἀδελφῷ μου ἀθανασίῳ, οὐκ ἔλαττον συγχαίρω, ὅτι καίπερ πολλὰ πάσχων λυπηρὰ, οὐδὲ μίαν ὥραν ἐπιλήσμων γέγονε τῆς ἡμετέρας ἀγάπης καὶ τοῦ ἡμετέρου πόθου.

εἰ γὰρ

εἰ γὰρ καὶ τῷ σώματι πρὸς καιρὸν ἔδοξεν ἀφ' ἡμῶν ἀφελκυσθῆναι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι διαπαντὸς ὡς συνὼν ὑμῖν διῆγε. ἐπανέρχεται τοίνυν πρὸς ὑμᾶς λαμπρότερος νῦν, ἢ ὅτε παρ' ὑμῶν ἀπεδήμησεν. εἰ γὰρ καὶ τὰς τιμίας ὕλας χρυσὸν δὴ καὶ ἄργυρον εἰς καθαρότητα τὸ πῦρ δοκιμάζει, τί ἄν τις εἴποι κατ' ἀξίαν τοῦ τοσούτου ἀνδρὸς, ὃς κινδύνους τοσούτων θλίψεων νικήσας, ἀποδίδοται ἡμῖν ἀθῶος οὐ παρ' ὑμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ πάσης τῆς συνόδου ἀποδειχθείς; ἀποδέξασθε τοίνυν ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ μετὰ πάσης τῆς κατὰ θεὸν δόξης καὶ χαρᾶς, τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν Ἀθανάσιον, καὶ μετὰ τούτου οἵτινες αὐτῷ τῶν τοσούτων καμάτων κοινωνοὶ γεγόνασι, καὶ χαίρετε τῶν εὐχῶν ἑαυτῶν ἀπολαύοντες, οἵ τὸν ποιμένα τὸν ὑμέτερον ἵν' οὕτως εἴπω πεινῶντα καὶ διψῶντα τὴν ὑμετέραν θεοσέβειαν, σωτηρίοις γραφαῖς ἐθρέψατε καὶ ἐποτίσατε. καὶ γὰρ τῆς ἐπὶ ξένης αὐτοῦ διατριβῆς ὑμεῖς παραμυθία γεγόνατε, καὶ διωκόμενον ἐθάλψατε ταῖς πιστοτάταις ἑαυτῶν ψυχαῖς καὶ διανοίαις, ἐμὲ δὲ ἤδη εὐφραίνει ἐννοούμενον καὶ προορῶντα τῷ λογισμῷ, τὴν ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ ἑκάστου ὑμῶν χαρὰν, καὶ τοῦ πλήθους τὰς θεοσεβεστάτας ἀπαντήσεις, καὶ τὸ ἔνδοξον τῶν συντρεχόντων ἑορτῆς. καὶ τίς ἐκείνη ἡ ἡμέρα ὑμῖν καὶ ποία ἔσται, ἐπανερχομένου μὲν τοῦ ἀδελφοῦ μου, παυομένων δὲ τῶν προγινομένων, καὶ τῆς πολυτιμήτου καὶ κατ' εὐχὴν ἐπανόδου, εἰς εὐφροσύνην τινὰ πληρεστάτης χαρᾶς συναπτούσης τοὺς πάντας; ἡ τοιαύτη δὲ χαρὰ κατὰ τὸ μέγιστον μέχρις ἡμῶν φθάνει, οἷς θεόθεν καὶ τοῦτο συγκεχωρῆσθαι συνέστηκεν, ὅπως εἰς γνῶσιν τοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς ἐλθεῖν δυνηθῶμεν. εἰς εὐχὴν οὖν τὴν ἐπιστολὴν πληρῶσαι καλὸν, θεὸς ὁ παντοκράτωρ καὶ ὁ τούτου υἱὸς, ὁ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, διηνεκῆ τὴν χάριν ὑμῖν παράσχοι, διδοὺς ἔπαθλον τῇ θαυμαστῇ ὑμῶν πίστει, ἣν περὶ τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν ἐνδόξῳ μαρτυρίᾳ ἐνεδείξασθε, ἵνα ὑμῖν τε καὶ τοῖς μεθ' ὑμᾶς, ἐνταῦθα καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, τὰ βελτίονα νέμοι, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τῷ παντοκράτορι θεῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

Μετὰ τούτων ἐλθόντα με, γνησίως ἑώρακεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀπέστειλε πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν, γράψας τοῖς ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις καὶ λαοῖς, ταῦτα·

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ

μέγιστος σεβαστὸς, ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

Οὐκ ἀπελείφθη τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ὁ αἰδεσιμώτατος Ἀθανάσιος· ἀλλ' εἰ καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ τῇ κατὰ ἀνθρώπους δοκιμασίᾳ ὑπεβλήθη, ὅμως τὴν ὀφειλομένην παρὰ τῆς παντεφόρου προνοίας ἀπηνέγκατο ψῆφον, ἀπολαβὼν

Nam tametsi corpore ad tempus videretur à vobis separari, spiritu tamen perpetuo vobiscum agebat. Redit igitur ad vos splẽdidior nũc quàm cùm à vobis discederet, quod si res preciosas aurum & argentum ad puritatem ignis explorat, quid quæso dignum eloquaris tanto viro, qui ex tantis malorum periculis purus innocensque vobis restituitur? talisque non nostro duntaxat iudicio, sed ab vniuersa Synodo iudicatus est? Excipite igitur, dilecti fratres, cum omni secundum Deum gloria & lętitia Episcopũ vestrum Athanasiũ, & cũ

A eo quotquot socij tantarũ ærumnarũ fuere: lætique sitis de fructu orationum vestrarum qui pastorem vestrum (vt sic dicam) desiderantem & sitientem vestram pietatem salutaribus scriptis aluistis, potumque ei dedistis, nam peregre illi commoranti, consolationi fuistis, eumque persecutiones tolerantem, fidelissimis animis & mentibus vestris refocillastis: mihi certe voluptati est, imaginanti & iam animo prospicienti vniuscuiusque in eius

B reditu lætitiam, & multitudinis religiosissimæ occursus, & celebrem conuenientium festiuitatem. Quis putas, aut qualis erit vobis ille dies, quum & frater noster reuertetur, & mala superiora finem accipient? quumq; preciosus & optabilis illius reditus omnes alacritate plenissimi gaudij in vnum coaptabit? Tale gaudium maxima ex parte etiam ad nos vsque pertingit, quibus diuinitus tanti viri notitia concessa est. In preces igitur epistolam desinere oportet. Deus omnipotens & eius

C Filius Dominus & saluator noster Iesus Christus perpetuam vobis gratiam præbeat, referens præmia vestræ admirabili fidei, quàm claro martyrio in Episcopum vestrum exhibuistis, vt vobis vestrisque posteris, & hic & in futuro optima impartiat, quæ nec oculis vidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascendit, quæ Deus præparauit diligentibus se, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem omnipotenti Deo gloria in secula seculorum, Amen. Valere vos omnes in domino exopto fratres dilecti.

D Cæterum quum iam ad imperatorem venissem, ille nos sereno synceroque vultu intuitus, in patriam & Ecclesiam remisit cum istis literis, ad Episcopos & presbyteros & populos datis:

VICTOR CONSTANTIVS

MAXIMVS AVGVSTVS, EPISCOPIS

& presbyteris Catholicæ Ecclesiæ.

E NON est derelictus à Dei gratia reuerendissimus Athanasius, tametsi ad breue tempus humanæ probationi subiectus fuerit. Iustum enim debitumque iam ab omnia ferente & sustinente prouidentia calculum retulit, eo quod

eo quod & voluntate Optimi, & iudicio nostro patriam & Ecclesiam quam antea diuino nutu possedit, recipiat: ad quem congruentia etiam à nostra humanitate perferri oportet, adeo vt omnia, quæ antea contra eos, qui cum eo communionem celebrarunt, decreta fuere, obliuioni tradi velim, omnisque deinceps suspicio cõtra aboleatur: & immunitas quam olim habuere ipsius clerici, firma illis & rata (prout decet) conseruetur. Quin & hoc quo-
A que eius gratiæ adiici æquum arbitrati sumus, vt apud vniuersos sacri ordinis viros promulgetur, cunctis qui Athanasio adhæsere, datam esse securitatem, siue Episcopi, siue clerici sint. Abunde enim argumentum est vnumquemq; eorum probi animi esse vel eo solo, quod Athanasio consociati fuere. Quicunque enim meliori & iudicio & factione huius communionem elegerunt, hos omnes iussimus ad exemplar superioris prouidentiæ, & secundum nostram voluntatem, vt gratia ab optimo Deo tributa securiter perfruantur. Deus vos seruet.

B

EPISTOLA SECVNDA.

VICTOR CONSTANTIVS MAXIMVS AVGVSTVS, POPVLO *Alexandriæ, Catholicæ Ecclesiæ.*

Cvm ante oculos habeamus vestram in omnibus disciplinam, & nequaquam inscij sumus vos iam pridẽ Episcopali prouidentia destitutos, decreuimus Atha-
C nasium Episcopum, virum apud omnes rectitudine, morúmque probitate clarum, ad vos remittere: hunc igitur, si lubenter & decenter receperitis, eumque vestris precibus opitulatorem adhibueritis, concordiam & vobis decoram & nobis gratissimam simul, & pacem perpetuam Ecclesiæ legem, cõseruabitis. Absurdum enim discordiam aut seditionem inter vos agitari, & alienum hoc ipsum est à nostrorum temporum integritate. Volumus igitur & hoc vitium prorsus à vobis abesse, & vos
D in vestris precibus perpetim illo, vt dixi, præside & opitulatore apud Deum vti, & in eo studio solito more perseuerare, vt tali proposito, vestro omnium ore celebrato gentiles, qui etiamnum idolorum erroribus inhærent, ad sacræ religionis cognitionem promptissime decurrant: quapropter denuo vos admonemus, vt superioribus dictis acquiescentes Episcopum suffragio Optimi, & nostra voluntate huc remissum libenter suscipiatis, eumque ab animis sententiisque vestris indiuulsibilẽ putetis: id enim vos decet, & nostræ mansuetudi-
E ni congruum est: ad omnem siquidem conturbationis & seditionis materiem extirpandam, qua cupidi malorum libenter vtuntur, nostris apud vos iudicibus per literas iniunximus, vt quotquot seditiosos inuenerint, pœnis, suppliciisque legum coerceãt.

ἀπολαβὼν βουλήσει τοῦ κρείττονος καὶ κρίσει ἡμετέρᾳ, τὴν πατρίδα ὁμοῦ καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἧς θείῳ νεύματι προεστὼς ἐτύγχανε, τούτῳ τὰ ἀκόλουθα ἔδει παρὰ τῆς ἡμετέρας ὑπάρξαι πρᾳότητος, ὥστε πάντα τὰ πρὸ τούτου κατὰ τῶν αὐτῷ κεκοινωνηκότων ὡρισμένα, νῦν ἀμνηστίᾳ παραδοθῆναι, πᾶσάν τε ὑποψίαν τὴν κατ' αὐτῶν σχολάσαι τοῦ λοιποῦ, τὴν ἀτέλειαν ἧς ἔτυχον πάλαι οἱ ἅμα αὐτῷ κληρικοὶ, τούτοις βεβαιωθῆναι προσηκόντως. ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο τῇ εἰς αὐτὸν χάριτι προστεθῆναι ἐδικαιώσαμεν, ὥστε πάντας τοὺς τοῦ ἱεροῦ καταλόγου γινώσκειν, ἐνδεδόσθαι τὸ ἄφοβον πᾶσι τοῖς αὐτῷ προστιθεμένοις, εἴτε ἐπισκόποις εἴτε κληρικοῖς. ἱκανὸν δὲ γνώρισμα τῆς ἑκάστου ὀρθῆς προαιρέσεως ἔσται, ἡ πρὸς τοῦτον ἕνωσις, ὅσοι γὰρ ἂν τοῦ καλλίονος ὁμοῦ κρίσεώς τε καὶ μοίρας, γινόμενοι τὴν τούτου ἕλωνται κοινωνίαν, τούτους πάντας ἐκελεύσαμεν καθ' ὁμοιότητα τῆς φθανούσης προνοίας, καὶ νῦν τῆς ὑφ' ἡμῶν, βουλήσει τοῦ κρείττονος παρασχεθείσης χάριτος ἀπολαύειν. ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάττοι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ μέγιστος, σεβαστὸς, τῷ λαῷ τῆς κατὰ ἀλεξάνδρειαν καθολικῆς ἐκκλησίας.

Σκοπὸν ποιούμενοι τὴν ἡμετέραν ἐν ἅπασιν εὐνομίαν, εἰδότες τε ὡς ἐπὶ πολὺ τῆς τοῦ ἐπισκοπικοῦ προνοίας ἐστέρησθε. ἀθανάσιον τὸν ἐπίσκοπον, ἄνδρα τοῖς πᾶσι διά τε τὴν προσοῦσαν ὀρθότητα, καὶ διὰ τὴν τῶν οἰκείων ἠθῶν εὐτροπίαν γνώριμον, πάλιν πρὸς ὑμᾶς ἀποστεῖλαι ἐδικαιώσαμεν, τοῦτον συνήθως καὶ προσηκόντως ὑποδεξάμενοι, καὶ τὴν πρὸς θεὸν εὐχαῖς βοηθὸν προστησάμενοι, τὴν ὑμῖν τε πρέπουσαν, καὶ ἡμῖν ἀρίστην ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας θεσμὸν, διαρκῆ φυλάττειν σπουδάσατε. οὐδὲ γὰρ εὔλογόν ἐστι διχόνοιάν τινα ἢ στάσιν ἐν ὑμῖν κινηθῆναι, ὑπεναντίον, τῆς τῶν ἡμετέρων καιρῶν εὐμοιρίας, καὶ τοῦτο μὲν ἀπεῖναι ἀφ' ὑμῶν παντελῶς βουλόμεθα, τὸ δὲ ταῖς εὐχαῖς ὑμᾶς διαρκῶς αὐτῷ ὡς προείρηται προστάτῃ καὶ ἐπικούρῳ χρωμένους πρὸς τὸ θεῖον, ἐμμένειν συνήθως παραινοῦμεν. ὡς ἂν τῆς τοιαύτης ὑμῶν προθέσεως εἰς τὰς ἁπάντων εὐχὰς διαβαινούσης, καὶ οἱ ἐκ τῶν ἐθνῶν τῆς τῶν εἰδώλων πλάνης ἔτι καὶ νῦν προσανέχοντες, ἐπὶ τὴν τῆς ἱερᾶς θρησκείας ἐπίγνωσιν προθυμότατα σπεύδοιεν ἀγαπητοί. καὶ αὖθις οὖν παραινοῦμεν τοῖς προειρημένοις ἐμμένειν, τὸν δὲ ἐπίσκοπον ψήφῳ τοῦ κρείττονος, καὶ ἡμετέρᾳ γνώμῃ ἀπεσταλμένον, ἡδέως δέξασθε, καὶ πάσῃ ψυχῇ καὶ γνώμῃ, ἀσπαστὸν ἡγήσασθε. τοῦτο γὰρ καὶ ὑμῖν πρέπει, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ πρᾳότητι προσηκὸν συνέστηκεν. ὑπὲρ γὰρ τοῦ πᾶσαν αἰτίαν ταραχῆς καὶ στάσεως πρόφασιν περιαιρεθῆναι τῶν ἐθελοκακίᾳ χρωμένων, τοῖς παρ' ἡμῖν δικασταῖς διὰ γραμμάτων προσετάξαμεν, ἅπαντας οὓς ἂν στασιώδεις καταμάθοιεν, τῇ τῶν νόμων ὑποβάλλειν ἐκδικίᾳ, ἀμφότερα τοίνυν συνορῶντες, καὶ τὴν ἡμετέραν μετὰ τοῦ κρείττονος γνώμην, καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς ὁμονοίας λόγον, καὶ τὴν κατὰ τῶν ἀτάκτων τιμωρίαν.

τὰ πρέ-

τὰ πρέποντα καὶ ἁρμόζοντα τῷ τῆς ἱερᾶς θρησκείας θεσμῷ φυλάττοντες, τὸν προειρημένον διὰ πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἄγοντες, τὰς εὐχὰς ἅμα αὐτῷ ὑπέρ τε ἑαυτῶν καὶ τῆς τοῦ βίου παντὸς εὐνομίας, τῷ τῶν ὅλων πατρὶ θεῷ, ἀναπέμπειν σπουδάσητε.

Ταῦτα γράψας, ἐκέλευσε καὶ τὰ πρότερον παρ᾽ αὐτοῦ γραφέντα κατ᾽ ἐμοῦ ἐκ διαβολῆς τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἀναιρεθῆναι καὶ ἀφανισθῆναι ἀπὸ τῶν τάξεων τοῦ τε δουκὸς καὶ τοῦ ἐπάρχου τῆς αἰγύπτου, καὶ ἀποσταλεὶς Εὐσέβιος ὁ δεκουρίων, ἔλαβεν αὐτὰ ἀπὸ τῶν τάξεων, καὶ ἔστι τὰ γραφέντα, ταῦτα·

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ αὔγουστος, νεστορίῳ, τῷ δὲ αὐτῷ τύπῳ καὶ τῷ ἐν αὐγουσταμνικῇ καὶ θηβαΐδι, καὶ λιβύαις ἡγεμόσιν.

Εἴ τι ποτὲ περὶ τούτου ἐπὶ βλάβῃ καὶ ὕβρει τῶν κοινωνούντων ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ προστεταχθὲν εὑρίσκεται, τοῦτο νῦν ἀπαλειφθῆναι βουλόμεθα. καὶ γὰρ καὶ τὴν ἀλειτουργησίαν ἣν εἶχον οἱ αὐτοῦ κληρικοί, τοὺς αὐτοὺς πάλιν τὴν αὐτὴν θέλομεν ἔχειν. ταύτην δὲ τὴν ἡμετέραν πρόσταξιν φυλαχθῆναι βουλόμεθα, ὥστε ἀποδοθέντος ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου τῇ ἐκκλησίᾳ, τοὺς κοινωνοῦντας αὐτῷ, ἔχειν τὴν ἀλειτουργησίαν ἣν ἀεὶ εἶχον, ἣν καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ ἔχουσιν, ἵν᾽ οὕτως ἔχοντες καὶ αὐτοὶ χαίρωσι. προπεμφθεὶς οὕτως καὶ διερχόμενος τὴν συρίαν, συνέτυχον τοῖς κατὰ τὴν παλαιστίνην ἐπισκόποις, καὶ σύνοδον ποιήσαντες ἐν ἱερουσαλήμ, γνησίως ἡμᾶς ἀπεδέξαντο, καὶ αὐτοὶ μετ᾽ εἰρήνης προέπεμψαν καὶ ἔγραψαν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ἐπισκόπους, ταῦτα·

Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ Η ΕΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΟΙΣ συναχθεῖσα, τοῖς ἐν αἰγύπτῳ καὶ λιβύαις συλλειτουργοῖς, καὶ τοῖς ἐν ἀλεξανδρείᾳ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ λαῷ, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΚΑτ᾽ ἀξίαν τῷ τῶν ὅλων θεῷ εὐχαριστεῖν οὐκ ἀρκοῦμεν ἀγαπητοί, ἐφ᾽ οἷς θαυμασίοις ἐποίησε πάντοτε, ἐποίησε δὲ καὶ νῦν μετὰ τῆς ὑμετέρας ἐκκλησίας, τὸν ποιμένα ὑμῶν καὶ κύριον, καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν ἀθανάσιον, ἀποδοὺς ὑμῖν. τίς γὰρ ἤλπισέ ποτε ταῦτα ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, ἃ νῦν ὑμεῖς ἔργῳ ἀπολαμβάνετε; ἀληθῶς αἱ προσευχαὶ ὑμῶν εἰσηκούσθησαν παρὰ τῷ τῶν ὅλων θεῷ τῷ κηδομένῳ τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας, καὶ ἐπιδόντι ὑμῶν τὰ δάκρυα καὶ τοὺς ὀδυρμούς, καὶ διὰ τοῦτο τῶν δεήσεων ὑμῶν ἐπακούσαντι. ἦτε γὰρ ὡς πρόβατα ἐρριμμένα καὶ ἐσκυλμένα μὴ ἔχοντα ποιμένα, διὰ τοῦτο ἐπεσκέψατο ὑμᾶς ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν οὐρανόθεν, ὁ τῶν ἰδίων προβάτων κηδόμενος, ἀποδοὺς ὑμῖν, ὃν ἐπιθυμεῖτε. ἰδοὺ γὰρ καὶ ἡμεῖς πάντα ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης πράττοντες, καὶ τῇ ὑμετέρᾳ συμπνέοντες ἀγάπῃ, προλαβόντες αὐτὸν ἠσπασάμεθα, καὶ κοινωνήσαντες δι᾽ αὐτοῦ ὑμῖν, ταύτας τὰς προσρήσεις διαπεμπόμεθα.

Omnia igitur ista præ oculis habentes, & nostram cum optimo Deo coniunctam sententiam, curamque vestram, simul & concordiæ pœnamque in immodestos constitutã, * congrua decentiaque sacræ religionis legibus seruantes, prædictum Athanasium cum omni reuerentia & honore colite, vestrasque preces cum eo & pro vestra & pro cuiusque vitæ sanctitate ad omnium parentem Deum offerte.

A His scriptis, iussit ea quæ prius aduersus me decreta erant per calumnias Eusebij, abrogari & tolli de tabulis ducis & præfecti Ægypti, missusque ea de causa Eusebius decurio, sustulit eã de tabulis, scripta autem sese ad istum modum habent.

VICTOR CONSTANTIVS Augustus Nestorio, & eadem forma Augustamnicæ Thebaidis & Aphricæ Præfectis.

B SI quid vnquam ad noxam contumeliamuè eorum, qui Athanasio communicauerunt, decretum inuenitur, id omnino deleri volumus. Nam & officium quod antea habuerunt eius clerici, iterum eosdem habere volumus. Hoc enim decretum obseruari iubemus, vt restituto Athanasio suæ Ecclesiæ, communicatores illius idem habeant officium, quod antea possederunt, quo & ipsi se gaudeant prorsus restitutos esse.

C Deductus igitur cum suis ad istum modum Athanasius, in peragranda Syria, Syros & Palestinos Episcopos conuenit, qui Synodo Hierosolymis coacta, synceriter eum cum suis exceperunt, & cum pace deduxerunt. Simul has literas ad Ecclesiam & episcopos scripserunt:

SANCTA SYNODVS HIEROsolymitana, omnibus sacrorum in Aphrica & Ægypto comministris nostris, presbyteris item Alexandrinis, Diaconis, populoq́, dilectissimis fratribus in Christo, Salutem.

D PRo dignitate rerum omnium domino gratias agere non sufficimus de miraculis quæ vbique & potissimum erga vestram Ecclesiam operatur, quum vobis restituat pastorem vestrum & dominum comministrum nostrũ Athanasium. Quis enim sperauit vnquam ea se oculis visurum, quæ nunc re ipsa experimini? Certe preces vestræ exauditę sunt ab omnium rerum Domino, qui pro tanta Ecclesia curam gerit, vestrásque lachrymas lamentationésq; intuetur, ac proinde vestras obsecrationes ratas voluit. Eratis tanquam oues abiectæ dissiparæque sine pastore, propterea ad vos cælitus

E respexit verus pastor, ouium suarum mire solicitus, eúmq; vobis restituit, quem desiderabatis. Ecce enim nos omnia pro Ecclesiastica pace agentes, & cum vestra dilectione conspirãtes, priores illũ amplexi sumus, & cõmunione cũ eo inita, has salutatiões vobis mittimus, & hæc

& hæc nostra gratulantia vota, vt cognosceretis nos copula communionis illi coniunctos esse. Vestrũ autem est pro pietate religiosissimorum Imperatorum orare, qui & ipsi in gratiam vestri desiderij illiusque innocentiæ, quã iam cognitam habent: eum cum omni honore restituere voluerunt. Supinis igitur manibus eũ excipientes, preces gratulatorias, vt par est, Deo qui hæc tribuit, offerre studete, vt semper in Deo gaudeatis, & glorificetis Deum in Christo Iesu Domino nostro, per quem Patri sit gloria in secula seculorum.

Horum subscribentium nomina etsi antea significaui, tamen nunc iterum ea edenda arbitratus sum. Sunt autem isti, Maximus, Ætius, Arius, Theodorus, Germanus, Syluanus, Paulus, Patricius, Elpidius, Germanus, Eusebius, Zenobius, Paulus, Macrinus, Petrus, Claudius. His conspectis de se iam desperantes Vrsacius & Valens Romam profecti, peccata sua cum pœnitentia confessi sunt, gratiamque facti postularunt, literasque & ad Iulium veteris Romæ Pontificem, & ad nos quoque in hanc formam misere, quorum exempla mihi transmissa sunt à Paulino Episcopo Tyburis.

EPISTOLA AD IVLIVM ROMANO SERMONE TRANSLATA, *de Vrsacij & Valentis confessione.*

QVandoquidem satis constat & nos superioribus temporibus multa grauia de Athanasio per Epistolas criminatos fuisse, & tuæ humanitatis literis admonitos, vt crimina probaremus, nunquam earum rerum documenta afferre potuisse: Ideo confitemur tuę humanitati coram vniuersis nostris fratribus, presbyteris, omnia, quæ antehac ad vestras aures de Athanasio perlata fuere, falsa & ficta esse, & omnibus modis ab eo aliena: ac proinde recipimus eius communionem, maxime quia tua in Deum pietas veniam secundum genuinam suam probitatem nostro errore impartiri dignata est. Quin & hoc promittimus, nunquã, si aliquando orientales atque adeo ipse Eusebius velit malitiose eum in iudicium vocare, nos citra tuam sententiam eò abituros. Hæreticum porro Arium, eiusque propugnatores qui dicunt, Erat, quando non erat, filius: aut cum ex non ente ad essentiam emersisse: aut qui neget Christum Deum esse Dei filium ante secula, quemadmodum in priori libello nostro Mediolani edidimus, & nunc & semper anathemate damnamus, nostraque manu denuo protestamur, nos Arianam hæresim eiusque authores in æternum damnare. Ego Vrsacius, quum præsens meæ confessioni interessem, subscripsi, quod itidem & Valens fecit.

DO-

καὶ τὰς εὐχαριστηρίους ὑμῶν εὐχάς, ἵν' εἰδῆτε τῷ συνδέσμῳ τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας καὶ ἡμᾶς ἡνῶσθαι. ὀφείλετε δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τῶν θεοφιλεστάτων βασιλέων εὔχεσθαι, οἵτινες καὶ αὐτοὶ γνόντες τὸν πόθον ὑμῶν τὸν περὶ αὐτὸν καὶ τὴν αὐτοῦ καθαρότητα, ἀποκαταστῆσαι αὐτὸν ὑμῖν μετὰ πάσης τιμῆς κατηξίωσαν. ὑπτίαις οὖν ὑποδεξάμενοι αὐτὸν χερσί, καὶ τὰς ὀφειλομένας περὶ τούτου εὐχαριστηρίους εὐχὰς ἀναπέμψαι τῷ ταῦτα ὑμῖν χαρισαμένῳ
A θεῷ σπουδάσατε, ὥσπερ οὖν διαπαντὸς ὑμᾶς χαίρειν σὺν θεῷ καὶ δοξάζειν ἡμῶν τὸν κύριον ἐν χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

Τῶν δὲ ὑπογραψάντων τὰ ὀνόματα εἰ καὶ φθάσας ἐδήλωσα, ἀλλὰ καὶ νῦν ἔγραψα, εἰσὶ γάρ, μάξιμος, ἀέτιος, ἄρειος, θεόδωρος, γερμανός, σιλβανός, παῦλος, πατρίκιος, ἐλπίδιος, γερμανός, εὐσέβιος, ζηνόβιος, παῦλος, μακρῖνος, πέτρος, κλαύδιος. ταῦτα βλέποντες οὐρσάκιος καὶ
B οὐάλης, καταγνόντες λοιπὸν ἑαυτῶν καὶ ἀνελθόντες εἰς τὴν ῥώμην, ἐξωμολογήσαντο καὶ αὐτοὶ μεταγινώσκοντες, συγγνώμην τε ᾐτήσαντο, καὶ ἔγραψαν πρὸς ἰούλιον τὸν ἐπίσκοπον τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης καὶ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα. τὰ μέντοι ἀντίγραφα ἀπεστάλη μοι παρὰ παυλίνου τοῦ ἐπισκόπου τιβέρων.

ἙΡΜΗΝΕΙ'Α Α'ΠΟ' ΤΟΥ῀ ῬΩΜΑΪΚΟΥ, τῆς πρὸς ἰούλιον ἐπιστολῆς, περὶ τῆς μετανοίας
C οὐρσακίου καὶ οὐάλεντος. κυρίῳ μακαριωτάτῳ πάπᾳ ἰουλίῳ, οὐρσάκιος, καὶ οὐάλης.

ΕΠειδὴ συνέστηκεν ἡμᾶς πρὸ τούτου, πολλά τινα καὶ δεινὰ περὶ ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου διὰ γραμμάτων ὑποβεβληκέναι, γράμμασί τε σῆς χρηστότητος μεθοδευθέντες, οὗ πράγματος χάριν περὶ οὗ ἐδηλώσαμεν, οὐκ ἠδυνήθημεν λόγον ἀποδοῦναι, ὁμολογοῦμεν παρὰ τῇ σῇ χρηστότητι, παρόντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν πάντων τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι πάντα τὰ πρὸ τούτου ἐλθόντα εἰς
D ἀκοὰς ὑμῶν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ προειρημένου ἀθανασίου, ψευδῆ καὶ πλαστά ἐστι, πάσῃ τε δυνάμει ἀλλότρια αὐτοῦ τυγχάνει. διά τε τοῦτο ἡδέως αἰτησόμεθα τῆς κοινωνίας τοῦ προειρημένου ἀθανασίου, μάλιστα ὅτι ἡ θεοσέβειά σου, κατὰ τὴν ἔμφυτον αὐτῆς καλοκαγαθίαν, τῇ πλάνῃ ἡμῶν κατηξίωσε συγγνώμην δοῦναι. ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἄν ποτε ἡμᾶς οἱ ἀνατολικοὶ θελήσωσιν, ἢ καὶ αὐτὸς εὐσέβιος κακοτρόπως περὶ τούτου εἰς κρίσιν καλέσαι, μὴ ἀπέρχεσθαι παρὰ γνώμην τῆς σῆς διαθέ-
E σεως. τὸν δὲ αἱρετικὸν ἄρειον καὶ τοὺς ὑπερασπίζοντας αὐτοῦ, τοὺς λέγοντας ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ὁ υἱός ἐστι, καὶ τοὺς ἀρνουμένους τὸν χριστὸν θεὸν εἶναι θεοῦ υἱὸν πρὸ αἰώνων, καθὼς καὶ ἐν τῷ προτέρῳ λιβέλλῳ ἑαυτῶν ἐν τῇ μεδιολάνῳ ἐπιδεδώκαμεν, καὶ νῦν καὶ ἀεὶ ἀναθεματίζομεν. Ταῦτα δὲ τῇ χειρὶ ἑαυτῶν γράψαντες, ὁμολογοῦμεν πάλιν ὅτι τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καθὰ προείπομεν, καὶ τοὺς ταύτης αὐθέντας, κατεκρίναμεν εἰς τὸν αἰῶνα. ἐγὼ οὐρσάκιος τῇ ὁμολογίᾳ μου ταύτῃ παρὼν ὑπέγραψα, ὁμοίως καὶ οὐάλης.

ΚΥΡΙ'ΩΙ

ΚΥΡΙΩ͂Ι ἈΔΕΛΦΩ͂Ι ἈΘΑΝΑΣΙ'ΩΙ ἐπισκόπῳ οὐρσάκιος καὶ οὐάλης ἐπίσκοποι.

Ἀφορμὴν εὑρόντες διὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συμπρεσβυτέρου ἡμῶν μουσαίου ἐρχομένου πρὸς τὴν σὴν ἀγάπην ἀδελφὲ ἀγαπητὲ, δι' αὐτοῦ σε καὶ πάνυ προσαγορεύομεν ἀπὸ τῆς ἀκυλήϊας, καὶ εὐχόμεθα ὑγιαίνοντά σε τὰ γράμματα τὰ ἡμέτερα ἀναγνῶναι· δώσεις γὰρ καὶ ἡμῖν θαρρεῖν, ἐὰν καὶ σὺ ἐν τῷ γράφειν, τὴν ἀμοιβὴν ἡμῖν ἀποδῷς· γίνωσκε γὰρ ἡμᾶς εἰρήνην ἔχειν μετὰ σοῦ, καὶ κοινωνίαν ἔχειν ἐκκλησιαστικὴν, καὶ τούτου γνώρισμα, ἡ διὰ τούτων τῶν γραμμάτων προσηγορία· ἡ θεία πρόνοιά σε διαφυλάττοι, κύριε ἀγαπητὲ ἀδελφέ.

Τὰ μὲν οὖν γραφέντα τοιαῦτα, καὶ αὕτη τῶν ἐπισκόπων ἡ κρίσις καὶ κρίσις ὑπὲρ ἡμῶν. ὅτι δὲ οὐ κεχαρισμένα πεποιήκασιν, οὐδὲ ἀναγκαζόμενοι παρά τινος, βούλομαι συγχωρούντων ἡμῶν, ἄνωθεν ἐξ ἀρχῆς διηγήσασθαι τὸ πρᾶγμα, ἵνα γνῶτε ὡς οἱ μὲν ἐπίσκοποι, ὀρθῶς καὶ δικαίως βουλόμενοι ταῦτα ἔγραψαν. ὁ δὲ οὐάλης καὶ οὐρσάκιος, κἂν ὀψέ ποτε τὴν ἀλήθειαν ὡμολόγησαν.

Πέτρος παρ' ἡμῖν πρὸ μὲν τοῦ διωγμοῦ, γέγονεν ἐπίσκοπος, ἐν δὲ τῷ διωγμῷ καὶ ἐμαρτύρησεν. οὗτος μελίτιον ἀπὸ τῆς αἰγύπτου λεγόμενον ἐπίσκοπον, ἐπὶ πολλαῖς ἐλεγχθέντα παρανομίαις καὶ θυσίᾳ, ἐν κοινῇ συνόδῳ τῶν ἐπισκόπων, καθεῖλεν. ἀλλ' ὁ μελίτιος, οὐ πρὸς ἑτέραν σύνοδον κατέφυγεν, οὐδὲ ἐσπούδασεν ἀπολογήσασθαι τοῖς μετὰ ταῦτα, σχίσμα δὲ πεποίηκε, καὶ ἀντὶ χριστιανῶν, μελιτιανοὶ μέχρι νῦν οἱ τῆς ἐκείνου μερίδος ὀνομάζονται, εὐθὺς τοὺς ἐπισκόπους λοιδορεῖν ἤρξατο, καὶ πρῶτον, αὐτὸν πέτρον, καὶ τὸν μετ' αὐτὸν ἀχιλλᾶν, ἀλέξανδρον, τοῦτο δὲ πανούργως ἔπραττε, μαθὼν καὶ παρὰ τοῦ ἀβεσσαλώμ, ἵν' ἐπειδὴ διὰ τὴν καθαίρεσιν ᾐσχύνετο, κἂν ταῖς διαβολαῖς ἀπατῆσαί πως τοὺς ἀκεραίους δυνηθῇ. ταῦτα δὲ πράττοντος τοῦ μελιτίου, γέγονε καὶ ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις. ἀλλ' ἐν τῇ συνόδῳ τῇ κατὰ νίκαιαν, ἡ μὲν αἵρεσις ἀνεθεματίσθη, καὶ οἱ ἀρειανοὶ ἐξεβλήθησαν, οἱ δὲ μελιτιανοὶ, ὁπωσδήποτε ἐδέχθησαν, οὐ γὰρ ἀναγκαῖον νῦν τὴν αἰτίαν ὀνομάζειν· οὔπω γὰρ πέντε μῆνες παρῆλθον, καὶ ὁ μὲν μακαρίτης ἀλέξανδρος τετελεύτηκεν, οἱ δὲ μελιτιανοὶ, δέον ἡσυχάζειν καὶ χάριν ἔχειν ὅτι κἂν ὅλως ἐδέχθησαν, οἱ δὲ κατὰ τοὺς κύνας, οὐκ ἐπιλανθανόμενοι ὧν ἐξήρασαν, πάλιν τὰς ἐκκλησίας ἐτάραττον. εὐσέβιος τοίνυν τοῦτο μαθὼν, καὶ προϊστάμενος τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως, πέμπει καὶ ὠνεῖται τοὺς μελιτιανοὺς ἐπὶ πολλαῖς ἐπαγγελίαις, καὶ γίνεται μὲν αὐτῶν κρύφα φίλος, συντίθεται δὲ αὐτοῖς, εἰς ὃν ἐβούλετο καιρόν. τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν προσέπεμπε προτρέπων, δέξασθαί με τὸν ἄρειον, καὶ ἀγράφως μὲν ἠπείλει, γράφων δὲ ἠξίου. ἐπειδὴ δὲ ἀντέλεγον, μὴ χρῆναι φάσκων δεχθῆναι τοὺς αἵρεσιν ἐφευρόντας κατὰ τῆς ἀληθείας, καὶ ἀναθεματισθέντας παρὰ τῆς οἰκουμενικῆς

DOMINO ET FRATRI ATHANASIO EPISCOPO, VRSACIVS & Valens Episcopi.

NActi occasionem per fratrem & compresbyterum nostrum Musæum istuc ad tuam dilectionem euntem, chare frater, eius operâ admodum te ex Aquileia salutatum volumus, optamusque te saluum nostras epistolas perlegere: cuius rei fiduciam nobis daturus es, si tu quoque in scribendo vices obseruaris: scire e-
A nim te volumus, pacem tibi nobiscum esse, & communionem Ecclesiasticam intercedere; cuius rei fidem esse volumus nostram istis literis inscriptam salutationem: diuina prouidentia seruet te domine dilecte frater.

Scripta igitur huiusmodi fuere, taléque Episcoporum iudicium, sententiáque pro nobis data est. Vt autem sciri posset nihil per gratiam in mea causa actum esse, neque quenquam ad id per vim coactum, cum vestra bona venia altius, & ab ipso primordio repetam, quò vobis constet Episcopos recti boníque studio ad istũ
B modum scripsisse, & Valentem & Vrsacium quamuis sero, veritatem tamen confessos esse.

Petrus apud nos ante persecutionem Episcopus, & in persecutione Martyr declaratus; Meletium Episcopum Ægypti nominatũ multis conuictum criminibus, & in primis quòd idolis sacrificasset, in communi Episcoporum Synodo deposuit. Meletius autem non ad aliã Synodum confugit, neque eorum successoribus se studuit purgare, sed schisma fecit, adeò vt illius sectatores etiam nunc pro Christianis
C Meletiani vocitentur, ac iam tum in Episcopos conuitia dicere incepit, & primum Petrum, deinde eius successorem Achillam calumniatus est, & post Achillam Alexandrum, idque magna cum calliditate, exemplum ab Absolone mutuatus, vt pudorem depositionis suæ calumniis innocentium vlcisceretur. Interim dum hæc ageret Meletius, etiam Ariana hæresis emersit. Cæterum ea in Synodo anathemate damnata est Arianique reiecti sunt. Meletiani au-
D tem aliquo modo recepti sunt, neq; necessum est, vt eius rei causam dicam: nondum quinque menses præterierant, quum beatus Alexander mortem obiit. Meletiani autem quos & quietos & gratos esse oportuit, quòd aliquo saltem modo recepti essent, more canum non obliti vomitus sui, rursus Ecclesias perturbare inceperunt. Eusebius igitur propugnator Arianæ hęreseos re cognita, ad illos literas dat, magnisque promissis societatem & amicitiam clanculum init, sibique inuicem rebus agendis tem-
E pus constituunt. Quapropter primum ad nos literas hortatorias scribit de Ario recipiendo, sed ita, vt sine scripto minaretur: scriptis autem speciem rogãtis præ se ferret. Verum vbi illi responsum esset, hæreseos inuentores veritati infestos, & damnatos ab vniuersi orbis

concilio, minimè recipiendos esse, Cæsarem beatæ memoriæ Constantinum inducit, vt mihi cum minis scriberet, ea nos exspectare debere, quæ & nunc & postea passi sumus, nisi Arium reciperem: pars autem epistolæ sic se habet, quam detulerunt Palatini, Syncletius & Gaudentius:

PARS EPISTOLÆ IMPERATORIS CONSTANTINI.

A CVM igitur mentis meæ sententiam intelligas, omnibus qui Ecclesiam intrare postulant aditum inoffensum præbebis, quòd si prohibueris quempiam, qui se Ecclesiæ participes volunt, aut si excluseris ab ingressu, mittam continuo cum meis mandatis qui te deponant, & in alium locum deportent.

Hic, quum ego Cæsari persuasissem, nullam esse debere Ecclesiæ Catholicæ cum hæresi Christi oppugnatrice communionem, tum demum tempus obuenisse arbitratus Eusebius, quod cum Meletianis constituerat, literas ad B eos scribit, vt scelera ea de nobis fingerent & fama spargerent, quibus se aduersus Petrum, Achillam, & Alexandrum exacuerant: sed quũ plurima captantibus nihil reperiretur, ex sententia Eusebianorum tale crimen per Isionem Eudæmonem & Callinicum de ordinariis linteis ementiuntur, quasi ego canonem istiusmodi tributi Ægyptiis inducerem, & primus omnium exigerem, sed id frustra fuit, presbyteri enim nostri Apis & Macarius, qui ibi forte præsentes aderant eos, audiente Imperatore de caC lumnia vicerunt. Imperator autem damnato Isione me istiusmodi literis ad se accersit, re cognita Eusebius iis author est, ne loco se moueãt, ex eius consilio rẽ apud Cæsarẽ nouis criminibus tentant, accusantes Macarium de calice: mihi autem nõ quoduis crimen, sed quod maximum omnium est, imposuere, quasi hosti Imperatoris crumenam auri cuidam Philumeno misissem. Imperator igitur, Psammathiæ causa audita, illos quidem merito vt calumniosos reiecit: nos autem in patriam redeuntes D cum istiusmodi Epistola ad populos remisit.

CONSTANTINVS MAXIMVS AVGVSTVS POPVLO CATHOLICÆ *per Alexandriam Ecclesiæ.*

DIlecti fratres saluto vos inuocans Deum summum meæ voluntatis testem, & nostræ legis vnigenitum creatorem, qui omnium vitæ præsidet, & discordias odit. Verum quidnam potissimum dicam, an scilicet nos bene valere? verum id quidem, sed multo felicius aE gere liceret, si vos mutuo excussis odiis amaretis: rixosorum enim hominum procellis occurrere debemus, quòd portus dilectionis à nobis relictus sit. O rem absurdam vah quantæ quotidie calamitates per inuidiã omnia miscentẽ existũt, vnde fit vt populus Dei infamia laboret?

Quò

συνόδου, ποιεῖ καὶ βασιλέα μοι γράψαι τὸν μακαρίτην Κωνσταντῖνον, ἀπειλὴν ἔχοντα, εἰ μὴ λάβοιμι τοὺς περὶ Ἄρειον, ταῦτά με παθεῖν, ἃ πρότερον καὶ νῦν πέπονθα. τὸ τοίνυν μέρος τῆς ἐπιστολῆς ἐστι τοῦτο, καὶ παλατῖνοι, Συγκλήτιος καὶ Γαυδέντιος ἦσαν οἱ κομίσαντες τὰ γράμματα·

ΜΕΡΟΣ ΕΠΙΣΤΟΔΗΣ, ΤΟΥ ΒΑσιλέως κωνσταντίνου.

Ἔχων τοίνυν τῆς ἐμῆς βουλήσεως τὸ γνώρισμα, ἅπασι τοῖς βουλομένοις εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν, ἀκώλυτον παράσχου τὴν εἴσοδον, ἐὰν γὰρ γνῶ ὡς εἰ κεκώλυκάς τινας αὐτῶν τῆς ἐκκλησίας μεταποιουμένους, ἢ ἀπεῖρξας τῆς εἰσόδου, ἀποστελῶ παραχρῆμα τὸν καὶ καθαιρήσοντά σε ἐξ ἐμῆς κελεύσεως, καὶ τῶν τόπων μεταστήσοντα.

Ἐπεὶ δὴ τοίνυν καὶ βασιλέα γράφων ἔπειθον, μὴ δὲ μίαν εἶναι κοινωνίαν τῇ χριστομάχῳ αἱρέσει πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, τότε λοιπὸν Εὐσέβιος τὸν καιρὸν ὃν συνεφώνησε μετὰ τῶν Μελιτιανῶν προφέρων, γράφει, καὶ πείθει τούτους πλάσασθαι πρόφασιν, ἵν' ὥσπερ κατὰ Πέτρου καὶ Ἀχιλλᾶ καὶ Ἀλεξάνδρου μεμελετήκασιν, οὕτω καὶ καθ' ἡμῶν ἐπινοήσωσι καὶ θρυλήσωσι. πολλὰ μὲν οὖν ζητήσαντες καὶ μὴ εὑρόντες, ὕστερον μετὰ γνώμης τῶν περὶ Εὐσέβιον, συντιθέασι, καὶ πλάττονται πρώτην κατηγορίαν, διὰ Ἰσίωνος καὶ Εὐδαίμονος καὶ Καλλινίκου περὶ στιχαρίων λινῶν, ὡς ἐμοῦ κανόνα τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπιβάλλοντος, καὶ πρώτους αὐτοὺς ἀπαιτήσαντος, ἀλλὰ πρεσβυτέρων ἡμετέρων εὑρεθέντων ἐκεῖ, καὶ βασιλέως ἀκούοντος, κατεγνώσθησαν. οἱ μὲν οὖν πρεσβύτεροι ἦσαν, Ἄπις καὶ Μακάριος, ὁ δὲ βασιλεὺς γράφει καταγινώσκων μὲν Ἰσίωνος· κελεύων δὲ ἐμὲ ἀπαντῆσαι πρὸς αὐτὸν, καὶ τὰ μὲν γραφέντα, ἐστὶ ταῦτα, ὁ δὲ Εὐσέβιος μαθὼν, πείθει περιμένειν αὐτοὺς, καὶ ἐλθόντος μου, κατηγοροῦσι πάλιν Μακαρίου μὲν περὶ ποτηρίου, ἐμοῦ δὲ οὐ τὴν τυχοῦσαν διαβολὴν, ἀλλὰ τὴν ἀνωτάτω πασῶν, ὅτι δὴ κατὰ βασιλέως γενόμενος, ἔπεμψα γλωσσόκομον χρυσίου Φιλουμένῳ τινί. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς καὶ περὶ ταύτης, ἐν τῇ Ψαμμαθίᾳ ἤκουσεν ἡμῶν, αὐτοὶ δὲ συνήθως καταγνωσθέντες, ἐρρίφησαν, καὶ γράφει τοῖς λαοῖς ἐπανερχομένων ἡμῶν, ταῦτα·

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΕΓΙΣΤΟΣ σεβαστὸς, τῷ λαῷ τῷ κατ' Ἀλεξάνδρειαν καθολικῆς ἐκκλησίας.

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, προσαγορεύω ὑμᾶς, ἐπικαλούμενος τὸν θεὸν τῆς ἐμῆς βουλήσεως μέγιστον μάρτυρα, καὶ τὸν τοῦ ἡμετέρου νόμου μονογενῆ δημιουργὸν, ὃς καὶ τῆς ζωῆς προκαθέζεται τῶν ἁπάντων καὶ τὰς διχονοίας μισεῖ. πλὴν τί ἂν εἴποιμι ὅτι καλῶς ὑγιαίνομεν, ἀλλ' ἐξῆν καλλίονος ἀπολαῦσαι τῆς εὐκρασίας, εἰ ὑμᾶς αὐτοὺς ἀμοιβαδεὶς ἠγαπᾶτε, ἀποσεισάμενοι τὰ μίση, δι' ὧν ταῖς τῶν ἐρεσχηλούντων τρικυμίαις, τὸν λιμένα τῆς ἀγάπης ἐγκατελίπομεν. φεῦ τῆς ἀτοπίας ταύτης, ὅσα καθ' ἑκάστην ἡμέραν συμπτώματος τοῦ συγκεχυμένου φθόνου κινεῖται. οὕτω πρὸς τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ μετῳκίσθησαν αἱ δυσφημίαι.

τοῦ τοίνυν

ποῦ τοίνυν τῆς δικαιοσύνης ἡ πίστις ἀνακεχώρηκεν; ὅπου γε εἰς τοσοῦτον τῇ τοῦ σκότους ἀχλύϊ περιβεβλήμεθα, οὐ μόνον διὰ τὴν πολύπλοκον πλάνην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ τῶν ἀχαρίστων ἐλαττώματα, τῶν μὲν τὴν ἄνοιαν βραβευόντων ἀνεχόμεθα, τῶν δὲ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν ἀλήθειαν διακρουομένων αἰσθανόμενοι παρενθυμούμεθα, τί τὸ δεινὸν τοῦτο τῆς ἡμετέρας κακίας; τοὺς ἐχθροὺς οὐκ ἐλέγχομεν, ἀλλ' ἑπόμεθα τῷ λῃστηρίῳ, δι' οὗ ὁδόν τινα ἑαυτῇ ἵν' οὕτως εἴπω ἡ τῆς ἀπωλείας ἀπάτη μηδενὸς ἀντικειμένου, ῥαδίως εἰργάσατο. ἆρα οὐδὲ μία ἐστὶν αἴσθησις, οὐδὲ κατὰ χάριν τῆς κοινῆς ἁπάντων φύσεως, εἴ γε τῶν τοῦ νόμου προσταγμάτων ἠμελήσαμεν; ἀλλ' ἐρεῖ τις, κατὰ φύσιν ἡ ἀγάπη ἐξευρίσκεται, τί οὖν ὅτι ἡμεῖς καὶ τὸν τοῦ θεοῦ νόμον πρὸς τῇ εὐφυΐᾳ ἔχοντες, ἀνεχόμεθα τῆς ὀχλήσεως καὶ τοῦ θορύβου τῶν ἐχθρῶν πυρσοῖς τισιν ὡς ἔοικεν ἐξαπτομένων, καὶ οὐχ ὁρῶμεν ὀφθαλμοὺς ἔχοντες, οὐδὲ αἰσθανόμεθα, καίτοι τοῦ νόμου αἰσθήσεσιν ὄντες πεφραγμένοι, ὁπόση ἄρα πλάνησις τὴν ἡμετέραν ζωὴν κατείληφεν, ὅπου γε ἡμῶν ἑαυτῶν οὕτως ἀμελοῦμεν, καὶ ταῦτα ὑπομιμνήσκοντος τοῦ θεοῦ; εἶτα, οὐκ ἔστιν ἀφόρητον τὸ κακόν; οὐ πολεμίους ἡγεῖσθαι προσήκει τούτους; οὐ τὸν οἶκον καὶ τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ, ἐμπαροινοῦσιν ἡμῖν καὶ ἐγκαλοῦσί γε οἱ πανώλεις ἐκεῖνοι, καὶ ἐπιπλήσσουσιν ἐκ τῶν ἐναντίων ἡμῖν; μεθ' ὅσης δὲ ἀπονοίας τοῦτο πράττουσιν, ὑμᾶς αὐτοὺς ἐννοεῖν ἀξιῶ. οἱ γὰρ μωροὶ, ἐπὶ τῆς γλώττης κειμένην ἔχουσι τὴν κακίαν. οὗτοι γοῦν μολιβδίνας τινὰς ὀργὰς περιφέρονται, ὡς ἑαυτοὺς μὲν κατ' ἀντίδοσιν πλήττειν, ἡμᾶς δὲ πρὸς κέρδος τῆς οἰκείας κολάσεως ἀπάγειν, καὶ ὁ μὲν καλῶς διδάξας, πολέμιος κρίνεται, ὁ δὲ τὴν τοῦ φθόνου κακίαν προβεβλημένος, ἐκεῖνος τὴν τοῦ λαοῦ ἡμερότητα, οὐδὲ ὄντως καταλαμβάνει, πορθεῖ, καταναλίσκει, καὶ ἑαυτὸν κακοθελεῖ, ἐγκωμίῳ κοσμεῖ καὶ συντίθησι, τὴν δὲ ἀλήθειαν ἀνατρέπει καὶ τὴν πίστιν ἀπατᾷ. μέχρις οὗ τῷ οἰκείῳ συνειδότι, φωλεὸν καὶ κρυπτήριον ἐπιζητήσας εὕρῃ. αὕτη γοῦν αὐτοὺς ἡ σκαιότης ἀθλίους ποιεῖ, ὅταν προπετῶς ἑαυτοὺς ἀναξίους ὄντας ἀποδέχωνται, λέγοντες, φεῦ τῶν κακῶν, ἐκεῖνος πρεσβύτερός ἐστι, καὶ ἐκεῖνος παῖς, ἐμοῦ ἅπτεται ἡ τιμὴ, ἐμοὶ ὀφείλεται, ἐκείνου περιῃρέθη, ἐπεὶ αὐτὸς ἐμαυτῷ ἀφαρπάσας ἅπαντας, ἐπ' ἐξουσίας ἀπολέσαι πειράσομαι. λαμπρά τις ἡ τῆς μανίας ἐκβόησις, τάγματα καὶ συλλόγους, ἢ ἵν' οὕτως εἴπω, ἀρχαιρεσίαν τῶν ἀτόπων τούτων συστημάτων ἰδεῖν. ὢ τῆς ἀτοπίας ἡμῶν ἵν' οὕτως εἴπω, ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ, ἀνοίας ἐστὶν ἐπίδειξις. εἶτα, οὐκ αἰδοῦνται; οὐκ αὐτοὶ ἑαυτοὺς ψέγουσιν; οὐδὲ τὰς ψυχὰς δάκνονται, ἵνα νῦν γοῦν καταντικρὺ τῆς ἀπάτης καὶ τῆς ἐρεσχελίας ἄξιόν τι φρονεῖν δόξωσι; βία μόνη ἐστὶ τοῦ φθόνου τοῖς ἰδίοις ἐπερειδομένη φαρμάκοις· οὐδὲν ἴσχυσαν οἱ πονηροὶ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν. ἐμοὶ πιστεύσατε ἀδελφοὶ, οὐδὲν ἕτερον ἐσπουδάκασιν, ἢ ἵνα κατατρίψαντες τοὺς ἡμετέρους χρόνους, μὴ δὲ μίαν χώραν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μεταμελείας ἔχωσιν. ἐπικουρήσατε τοίνυν ὑμῖν αὐτοῖς, παρακαλῶ τὸ φίλτρον τὸ ἡμέτερον ἀγαπήσατε,

Quò igitur iustitiæ fides recessit, quum tantarum tenebrarum caligine inuoluamur, neque id tam ex errore, qui multiplex est, quàm malignorum hominum vitiis, dum & propugnatores dementiæ sustinemus, & eos qui æquitatem & veritatem profligant, etiam quum id sensibus nostris percipiamus, negligendos putemus. Quódnam id genus nostræ peruersitatis, si inimicos non reprehendimus? sed latrocinio nos comites damus, vnde fit vt viam
A quandam sibi facillime strauerit nemine repugnante perniciosissima fraus. Nullusne tandem sensus est, ne pro dotibus quidem communis omnium naturæ, si legis præcepta contemnenda duximus? Sed dixerit aliquis, saltem charitas prout ductus naturę est, reperitur. Ad modum scilicet, qui & Dei lege & bono ingenio instructi, toleremus tamen inimicos turbationum & tumultuum, facibus quasi incendia miscere, idque neque oculis præditi cernimus, neque legis sententia imbuti sentimus. Quantus igitur stupor nostram vitam incessit,
B quum nostri met tam incurij simus etiam Deo admonente? Quid igitur, nũ id mediocre aut tolerabile malum est? num pro hostibus habendi sunt? nónne in domum & populum Dei ante oculos nostros per sæuitiem debacchantur, & probra iaciunt scelerati illi? Iam quãta id cum vesania faciant, ipsis vobis cogitandum relinquo. Stulti enim illi in lingua sua sitam habent malitiam, plumbeasque iras ita secum circunferunt, vt seipsos mutuis vicibus feriant, & nos secum ad auctarium sui supplicij
C abstrahant, interim qui recta docet, hostis iudicatur: qui autem inuidiæ vitium præ se fert, populum mansuetum, quod minime oportuit, inuadit, euastat, absumit, & semetipsum vltro corrumpit, gloriatur, extollit, veritatem subuertit & fidem circumuenit, donec suæ conscientiæ cauernam & latibulum quæritando inueniat. Ferocitas igitur agrestis eos miseros facit, qui ita temere seipsos, quum indigni sint, efferant: inclamantes, Hem scelera, illéne presbyter est? aut illéne puer? mea existimatio attingitur, mihi hoc ipsum debetur, ab illo abla-
D tum est, Ego igitur omnibus spoliatis pro viribus nocebo. Luculentum insaniæ tumultum dicas, si acies, conciliabula, aut comitia istorum importunissimorum cõuentuum videas. O nostram in Ecclesia Dei peruersitatem, spectaculumque maligni & dementis animi. Nũquámne tandem pudefient? nunquámne semetipsi improbabunt? nunquámne in animo morsus sentient, vt vel nunc saltem contra imposturam & rixas, dignum aliquid animo concipiant, & sentire videantur? Vis sola inuidiæ est suis fucis & pigmentis innitens: Sed tamen
E nihil male isti aduersus Episcopum vestrũ potuere. Mihi credite fratres, nihil aliud studio habent, quàm afflictis nostris tẽporibus nullum sibi locũ pœnitẽtiæ in hac vita relinquere. Ipsi igitur vobismetipsis auxilio estote (obtestor vestrã charitatẽ) ipsi vos inuicem diligite, &

& omni ope pro veſtra concordia iſtos perſequamini, qui veſtram concordiæ gratiam demoliri ſtudent, Deumque præ oculis habentes in mutua charitate conſiſtite. Ego enim veſtrum Epiſcopum Athanaſium libenter recepi, eúmque vt virum Dei allocutus ſum. Veſtri autem eſt non mei iudicij, de ea re cognoſcere. Quãtum autem attinet ad officium ſalutationis, colloquiíque cum reuerendiſſimo Athanaſio, idoneum eum neceſſariumq; arbitratus ſum, qui vobis in ſacris miniſter eſſet, ea & hominis in æquitate tuẽda ſedulitas, nõ indigna, pfecto, nec inepta noſtræ pacificæ religioni, vt quæ dotes ſalutaris ſententiæ ſemper foueat, & rationis adhortamẽta ſequatur. Deus vos conſeruet dilecti fratres. *Hæc Conſtantinus.*

His ita actis, quum aliquãtiſper quieuiſſent Meletiani, denuo infeſtius inſurgentes conſiliũ tale inierunt, vt gratificarentur ſuarum operarum redẽptoribus. Mareotis regio quædam Alexandrina eſt, vbi Meletius quondam ſchiſma inducere non potuit. Quum igitur ibi Eccleſiaſtici certas ſuas ſedes obtinerent, & presbyteri ſynaxes in Eccleſiã celebrarent, populuſque in quiete eſſet: Iſchyras quidam, vt nequaquam clericus, ita moribus improbiſſimus, conatus eſt ſui pagi incolas decipere, iactans ſeſe clericum eſſe: id vbi reſciuiſſet eius loci presbyter, mihi tum Eccleſias perluſtranti, renunciauit. Ego igitur illum ipſum cũ Macario presbytero ablego ad Iſchyrã accerſendum, quem quum morbo decumbentem in cubiculo inueniſſent, patri iniunxere vt filio denunciet, ne tale quid, quod de eo ferebatur, tentaret. Ille autem vbi à morbo ſurrexiſſet, & ab amicis, atque adeo ſuomet ipſius patre coërceretur, ad Meletianos confugit, qui re cum Euſebianis communicata, iſtiuſmodi calumniam compoſuerunt: calicem à Macario fractum, Arſenium autem Epiſcopum à me interfectum eſſe. Arſeniumq;, vt calumnia ſuccederet, in abditis habent, quo ſi nuſquam appareret, occiſus eſſe crederetur: interim illi manum cuiuſdam, tanquam ex eius corpore reciſam ad oſtentationem circumferre: Iſchyram quem non nouerant, vt presbyterum celebrare, vt quum de calice loqueretur, autoritate tituli commodior ad fraudem eſſet. Ibi quum Iſchyras à ſuis reprehenderetur, ad nos lamentabundus acceſſit, nihil quicquam, inquiens, tale factum eſſe à Macario, qualia iactitabant, ſed ſe ſubornatum eſſe à Meletianis ad iſtud flagitium comminiſcendum, quapropter & iſta quoque ſcriptis protulit:

BEATO PRÆSVLI ATHANASIO ISCHYRAS IN DOMINO *Salutem.*

QVIA me, Domine præſul, in te adeundo, vt in Eccleſiam reciperer, obiurgaſti, quòd iſtiuſmodi locutus eſſem, quaſi ego vltro hoc feciſſem, ac non vi potius huc adactus eſſem, ideo hanc ſatisfactionem tibi ſcripto porrigendam putaui, vt cognoſceres, vim mihi factã eſſe, tum ab Heraclide:

καὶ παντὶ σθένει διώξατε τοὺς τὴν τῆς ἡμετέρας ὁμονοίας χάριν ἀφανίζειν ἐπιθυμοῦντας, καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἀπιδόντες, ὑμᾶς αὐτοὺς ἀγαπᾶτε. ἐγὼ γὰρ τὸν ὑμέτερον ἐπίσκοπον ἀθανάσιον, ἀσμένως προσηκάμην, οὕτως τε προσεφθεγξάμην, ὡς ἄνθρωπον αὐτὸν θεοῦ ὄντα πεπεισμένος. ὑμέτερόν ἐστι ταῦτα συνιέναι, οὐκ ἐμὸν κρίνειν. τὴν γὰρ παρ᾽ ἐμοῦ πρόσρησιν, αὐτὸν ἀθανάσιον ὑμῖν διακονῆσαι τὸν αἰδεσιμώτατον ἀναγκαῖον ἡγησάμην, ἐννοῶν τὴν ἐπι-
A μέλειαν τῆς ἐπιεικείας αὐτοῦ, ἥτις οὐκ ἀναξίως τῆς εἰρηνικῆς μου πίστεως, εἰς τὸ ἀγαθὸν τῆς σωτηριώδους γνώμης κατέχεται διαπαντὸς, καὶ ἕξει τὸν προτρέποντα λογισμόν. ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι ἀδελφοὶ ἀγαπητοί. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ κωνσταντῖνος.

Τούτων οὕτως πραχθέντων, πρὸς ὀλίγον ἡσυχάσαντες οἱ μελιτιανοὶ, παροξύνονται πάλιν, καὶ ταύτην ὕστερον τίθενται βουλήν. σπουδάζοντες ἀρέσαι τοῖς μισθωσαμένοις αὐτούς. μαρεῶτις χώρα
B τῆς ἀλεξανδρείας ἐστίν. ἐν ταύτῃ σχίσμα μελίτιος οὐκ ἠδυνήθη ποιῆσαι. τῶν τοίνυν ἐκκλησιῶν ἐν ὡρισμένοις τόποις οὐσῶν, καὶ τῶν πρεσβυτέρων πάντων ἐν αὐταῖς συναγόντων, τῶν τε λαῶν εἰρηνευόντων, ἰσχύρας τις οὕτω λεγόμενος, οὐ κληρικὸς, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον πονηρὸς, ἐπιχείρει τοὺς ἐν τῇ ἰδίᾳ κώμῃ πλανᾶν, λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν κληρικόν. τοῦτο μαθὼν ὁ τῶν τόπων πρεσβύτερος, περιερχομένῳ μοι τὰς ἐκκλησίας, ἀναγγέλλει, καὶ ἀποστέλλω σὺν αὐτῷ μακάριον πρεσβύτερον κα-
C λέσαι τὸν ἰσχύραν. εὑρόντες δὲ αὐτὸν νοσοῦντα καὶ κατακείμενον ἐν κελλίῳ, ἐντέλλονται τῷ πατρὶ αὐτοῦ παραγγεῖλαι τῷ υἱῷ, μηδέν τι τοιοῦτον ἐπιχειρεῖν, οἷον εἴρηται κατ᾽ αὐτοῦ. ἀλλ᾽ ἀναστὰς ἀπὸ τῆς νόσου καὶ κωλυόμενος ἀπὸ τῶν ἰδίων καὶ τοῦ πατρὸς, καταφεύγει πρὸς τοὺς μελιτιανοὺς, κἀκεῖνοι κοινοῦνται τοῖς περὶ εὐσέβιον, καὶ λοιπὸν συντίθεται παρ᾽ αὐτῶν ἡ συκοφαντία, ὅτι δὴ ποτήριον μὲν, μακάριος κατέαξεν, ἀρσένιος δέ τις ἐπίσκοπος ἐφονεύ-
D θη παρ᾽ ἡμῶν, καὶ τὸν μὲν ἀρσένιον, κρύπτουσιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ φαινόμενον αὐτὸν, ὡς ἀναιρεθέντα νομίζεσθαι, καὶ χεῖρα, φησὶν, ὡς συγκοπέντος αὐτοῦ, περιέφερον, τὸν δὲ ἰσχύραν, ὃν οὐκ ᾔδεισαν, ἄρχονται θρυλεῖν ὡς πρεσβύτερον, ἵνα καὶ περὶ ποτηρίου λέγων, πλανᾶν δύνηται. ὁ μὲν οὖν ἰσχύρας μεμφομένων αὐτὸν τῶν ἰδίων, ἦλθε πρὸς ἡμᾶς ἀποδυρόμενος καὶ λέγων, μηδὲν μὲν γεγονὸς παρὰ μακαρίου οἷον ἐθρύλησαν, ὑποβεβλῆσθαι δὲ ἑαυτὸν
E παρὰ τῶν μελιτιανῶν, πλάσασθαι ταύτην λοιδορίαν, καὶ γράφει ταῦτα·

ΤΩ͂Ι ΜΑΚΑΡΙ͂ΩΙ ΠΑ͂ΠΑΙ ἈΘΑΝΑΣΊΩ, ἰσχύρας ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἐπειδὴ προσῆλθόν μοι κύριε ἐπίσκοπε βουλόμενος τῆς ἐκκλησίας εἶναι, ᾐτιάσω δέ με ἐφ᾽ οἷς πρότερον ἐφθεγξάμην, ὡς ἐμοῦ ἀπὸ προαιρέσεως εἰς τοῦτο παρελθόντος, τούτου ἕνεκεν ταύτην τὴν ἀπολογίαν ἐγγράφως σοι ἐπιδίδωμι, ἵν᾽ εἰδέναι ἔχοις ὅτι βίας μοι γινομένης, καὶ πληγῶν ἐπιτεθεισῶν ἀπὸ ἰσαὰκ καὶ ἡρακλείδου·

καὶ ἰσαὰκ τοῦ τῆς λητοῦς, καὶ ὑπὸ τῶν σὺν αὐτοῖς. ἐγὼ δὲ μάρτυρα τὸν θεὸν εἰς τοῦτο λαμβάνων, ἀπολογοῦμαι ὅτι οὐδὲν ὧν ἐκεῖνοι εἰρήκασι, συνοῖδά σε πεποιηκέναι· οὔτε γὰρ ποτηρίου κλάσις γέγονεν, οὔτε τῆς ἁγίας τραπέζης καταστροφὴ γεγένηται, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἐκεῖνοι βίαν ἐπιθέντες μοι, εἰς τοῦτο παρώρμησάν με. ταῦτα δὲ ἀπολογησάμενος σοι καὶ ἐγγράφως ἐπιδέδωκα αἱρούμενος καὶ ἐπιδικαζόμενος τῶν ἐπὶ σὲ συναγομένων, ἐρρῶσθαί σε εὔχομαι ἐν κυρίῳ. ἐπιδέδωκα δὲ τήνδε μου τὴν χεῖρα, σοὶ τῷ ἐπισκόπῳ ἀθανασίῳ, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν πρεσβυτέρων, ἀμμωνᾶ δικέλλης, ἡρακλείου φάσκω, βόκκωνος χενεβρὶ, ἀχιλλᾶ μυρσεώνης, διδύμου ταφοσίρεως, καὶ ἰούστου ἀπὸ βωμοθέου, καὶ διακόνων, ἀπὸ μὲν ἀλεξανδρείας παύλου καὶ πέτρου καὶ ὀλυμπίου, ἀπὸ δὲ μαρεώτου, ἀμμωνίου, καὶ πιστοῦ, καὶ δημητρίου, καὶ γαΐου. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἰσχύρας. Ταῦτα γράψαντος καὶ ἰσχύρα, ὅμως πάλιν τὴν τοιαύτην κατηγορίαν, θρυλοῦσι μὲν πανταχοῦ, ἀναφέρουσι δὲ καὶ τῷ βασιλεῖ κωνσταντίνῳ. κἀκεῖνος περὶ μὲν τοῦ ποτηρίου, φθάσας ἦν ἀκούσας αὐτοὺς, ἐν τῇ ψαμαθίᾳ παρόντων ἡμῶν, καὶ καταγνοὺς τῆς συκοφαντίας τῶν ἐχθρῶν, γράφει δὲ εἰς ἀντιόχειαν δαλματίῳ τῷ κήνσωρι, ἀκοῦσαι περὶ τοῦ φόνου δίκης. ὁ τοίνυν κήνσωρ ἐπιστέλλει μοι παρασκευάσασθαι πρὸς ἀπολογίαν τοῦ ἐγκλήματος. ἐγὼ δὲ δεξάμενος τὰ τοιαῦτα γράμματα, καί τοι τὴν ἀρχὴν μὴ δὲ προσποιούμενος διὰ τὸ εἰδέναι μηδὲν αὐτοὺς λέγειν ἀληθές· ὅμως ἐπειδὴ βασιλεὺς κεκίνητο, γράφω τοῖς συλλειτουργοῖς εἰς αἴγυπτον, καὶ πέμπω διάκονον, βουλόμενος μαθεῖν περὶ ἀρσενίου, οὐ γὰρ ἑωράκειν τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἔτη πέντε ἢ ἕξ. καὶ τί γὰρ ἵνα μὴ πλείω τὰ τοιαῦτα λέγω, ἐγνώσθη κρυπτόμενος ὁ ἀρσένιος τὴν μὲν ἀρχὴν ἐν αἰγύπτῳ, λοιπὸν δὲ καὶ ἐν τύρῳ πάλιν κρυπτόμενον αὐτὸν εὗρον οἱ ἡμέτεροι. καὶ τό γε θαυμαστὸν, οὐδὲ εὑρεθεὶς ὡμολόγει αὐτὸς εἶναι ὁ ἀρσένιος ἕως ἐν δικαστηρίῳ ἐπὶ παύλου τοῦ τηνικαῦτα ἐπισκόπου τῆς τύρου ἠλέγχθη, καὶ καταισχυνθεὶς λοιπὸν οὐκ ἠρνήσατο. τοῦτο δὲ ἐποίει φυλάττων πρὸς τοὺς περὶ εὐσέβιον, συνθήκην, ἵνα μὴ ὡς εὑρεθέντος, λοιπὸν ἐκείνων τὸ δρᾶμα λυθῇ, ὅπερ καὶ γέγονε. γράψαντος γάρ μου τῷ βασιλεῖ ὅτι ἀρσένιος εὑρέθη, καὶ ὑπομνήσαντος αὐτὸν περὶ ὧν ἤκουσεν ἐν τῇ ψαμαθίᾳ μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου χάριν, ἔπαυσε μὲν τὸ δικαστήριον κήνσωρος, ἔγραψε δὲ καταγινώσκων τὴν συκοφαντίαν τῶν καθ' ἡμῶν γινομένων, καὶ τοὺς περὶ εὐσέβιον ἐρχομένους εἰς τὴν ἀνατολὴν καθ' ἡμῶν, ἐκέλευσεν ὑποστρέψαι. ὅτι μὲν οὖν κατηγόρησαν ὡς ἀναιρεθέντος ἀρσενίου, ἵνα μὴ ταῖς παρὰ τῶν πολλῶν γραφείσαις ἐπιστολαῖς χρήσωμαι, ἀρκεῖ μόνον τὴν ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου θεσσαλονίκης παραθέσθαι, ἀπὸ γὰρ ταύτης, καὶ τὰς τῶν ἄλλων γνῶναι δυνατόν. ἐκεῖνος τοίνυν εἰδὼς ὅσα μὲν ἐθρύλησε καθ' ἡμῶν ἀρχαφ ὁ καὶ ἰωάννης περὶ φόνου καὶ μαθὼν ὅτι ζῇ ἀρσένιος, γράφει ταῦτα·

ab Isaac porro Letois, & à sociis eius, etiã verberibus cęsum esse. Ego autem Deo in testem adhibito pro excusatione mea dico, me nihil eorum, quæ illi à te facta iactitant, conscium esse, neque vllum calicem confractum scire, aut mensam subuersam esse, meque ad omnia ista calumnianda eorum vi adactum esse. Hãc autem pro me excusationem facio, tibiq; eam scripto trado, optans me vnum eorũ esse, qui ad tuos conuentus pertinent, & tuis iudiciis
A parent. Valere te in Christo exopto: tradidi autem manum meam tibi Episcopo Athanasio in pręsentia presbyterorum Ammonis Dicellæ, Heraclidæ Pasci, Bocconis Chenebri, Achillæ Myrsenes, Didymi Taphosireis, & Iusti ab Bomotheo. Diaconorum autem eorum, qui Alexandrini erant, Pauli, Petri & Olympij: Mareoticorum vero Olympij, Ammonij, Pisti, Demetrij, & Gaij. *Hæc Ischyras.*

Hæc quum ita confessus esset Ischyras, æque tamen illi istiusmodi crimina passim iactitarunt, remque ad Imperatorem Constantinum
B detulerunt. Cæterum ille iam antea Psammathiæ de hoc calice audierat, quum nos ibi præsentes essemus. Quapropter repudiata aduersariorum sycophantia Antiochiam literas ad Dalmatium Censorem misit, vt cognosceret de causa homicidij. Cẽsor igitur mihi perscribit, vt me pararem ad criminis defensionem. Ego autem literis acceptis principio eius rei nullam curam feci, eò quòd mihi conscius essem, nihil veri ab illis dici: sed tamen, quia Imperator commotus erat, certiores eius rei facio
C comministros nostros in sacris per Ægyptum: & Diaconum amando, qui de Arsenio cognosceret, quem intra quinque vel sex annos prorsus non videramus: vt compendio loquar, primum quidem in Ægypto, dum ibi occultaretur, repertus est, postmodum eundem Tyri se abstrudentem nostri inuenerunt, & quod mireris, repertus deprehensusque noluit se agnoscere Arsenium esse, nisi in iudicio à Paulo eius loci Episcopo conuictus: ab eo enim tempore pudore impeditus, seipsum negare nõ est ausus. Id autem ideo faciebat, quòd
D pacta Eusebio seruata cuperet, ne se reperto argumentum fabulæ dissolueretur, nec fefellit eum opinio sua. Quum enim scripsissem Cęsari, Arsenium repertum esse, & in memoriam reuocasse quæ de Macario Psammathiæ audierat, inhibuit iudicium Censoris, literasq; misit quibus nostri calumnias improbabat, Eusebianosque ad se in Oriẽte contra nos venientes, re infecta abire iussit. Quòd autem me de cæde Arsenij accusarint, ne multorum scriptis ad eam rem probandam vtar, sufficit si vnam duntaxat Alexandri Thessalonicensis
E Episcopi epistolam, vnde & cęterorum æstimes, apposuero. Ille enim cum sciret quæ de cæde Arsenij aduersum nos vulgo sparsa essent, non ignarus Arsenium viuere, istiusmodi epistolam scripsit.

DOMI-

DOMINO DILECTO FILIO VNANIMI ET SVO IN SACRIS COLlegæ *Athanasio, Alexander Episcopus in Domino salutem.*

Congratulor optimo Serapioni ita se sacris moribus exornare satagenti, & Patris memoriam laudabiliorem efficienti. Consummatus est enim ille (vt alicubi dicit Scriptura sacra) & non mortuus est: reliquit enim vitæ suæ monumentum. Quo igitur nos affectu esse erga eum, qui ita virum memoria dignum in se conseruat, existimas: quum tu Domine & sacram eius viri memoriam & recentioris humanitatem cognitam habeas, per quem vnam solum à tua reuerentia epistolam accepi? significaui igitur hoc ipsum tibi, vt scire possis, domine, dilectum nostrum condiaconum Macariũ, literis è Constantinopoli huc ad me missis, ingenti me gaudio affecisse, dum mihi scriptis suis referret opprobrium, dedecusque Archabis Sycophantæ de calumnia conuicti, quod hominem viuum quasi interfectum sermonibus apud omnes diuulgasset. Condignam autem cum sua audacia mercedem à iusto iudice cum sua cohorte relaturum esse, sacræ literæ mentiendi nesciæ satis deprædicant. Omnium dominus te virum optimum quam diutissime conseruet. *Hæc Alexander.*

Iam ideo eum occultatum fuisse, vt cædem verisimilem facerent, testantur eius familiares, quorum Pinnes reperto tandem post longam vestigationem Arsenio in Ioannem histrionem istius sycophantiæ in hunc modum scripsit:

DILECTO PATRI IOANNI PINNES PRESBYTER DOMICILII *Ptemengysiris, quæ est in Anteopolitæ nomo.*

Scire te volumus, Athanasium misisse Thebaidem diaconum suum, vt omnia scrutaretur ad Arsenium quærẽdum, primum autem obuii repertique Pecysius presbyter, Syluanus Heliæ frater, Tapenacerameus, & Paulus monachus Hypseles confessi sunt eum apud nos esse: id quum rescisceremus, curauimus illum in nauem coniici, vt ad partes inferiores cum monacho Helia aueheretur. Non ita diu post Diaconus cum quibusdam superueniens, Arseniumque quærens in nostras ædes irrupit: verum illum ablegatum iam ad partes inferiores, quemadmodum dixi, non inuenerunt, me autem cum monacho Helia, qui Arseniũ auexerat, secum Alexãdriam deportauerunt, Ducique nos obtulerunt, ibi mihi minime licuit inficias ire, sed confessus sum eum viuere & interfectum non esse, eadem quoque monachus, qui eum auexerat, fassus est. Hæc ideo tibi significaui pater, vt scires Athanasium tibi accusandum non esse, dixerunt enim eum viuere, & apud nos in abditis haberi, resque innotuit vniuersæ Ægypto, neque celari potest.

Paphnutius

ΚΥΡΙ'ΩΙ ἈΓΑΠΗΤΩ͂Ι ΥἹΩ͂Ι ΚΑῚ ὉΜΟΨΎΧῼ συλλειτουργῷ ἀθανασίῳ, ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Συγχαίρω τῷ βελτίστῳ σαραπίωνι, οὕτως ἱεροῖς αὐτὸν ἤθεσι κοσμεῖν ἀγωνιζομένῳ, καὶ τήν τε τοῦ πατρὸς μνήμην ἐγκωμιαστικώτερον ἐπαύξοντι. ἐτελεύτησε γὰρ, ὥς που ἡ ἱερά φησι γραφὴ, ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀπέθανε· κατέλιπε γὰρ τῷ βίῳ μνημόσυνον. ὅπως μὲν οὖν διεκείμεθα περὶ τῆς μνήμης ἄξιον σώζοντα, οὐδ᾽ αὐτὸς ἀγνοεῖς δέσποτα, τὴν περὶ ἐκεῖνον ἱερὰν μνήμην, καὶ τὴν προσοῦσαν τῷ νεωτέρῳ ἐπιείκειαν, μίαν μόνην τὴν διὰ τοῦ νεωτέρου τούτου ἐδεξάμην παρὰ τῆς σεμνότητός σου ἐπιστολήν. ἐδήλωσα οὖν σοι αὐτὸ τοῦτο, ἵν᾽ εἰδέναι ἔχῃς δέσποτα· ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν καὶ συνδιάκονος μακάριος, εὔφρανέ με ἀπὸ τῆς κωνσταντίνου πόλεως γράψας, ὅπως ἀρχὰφ ὁ συκοφάντης ἠσχημόνησε, τὸν ζῶντα ὡς φονευθέντα παρὰ πᾶσι κηρύξας. ὅτι γὰρ τὴν ἐπὶ τοῖς τολμηθεῖσιν αὐτῷ ἀξίαν εἰς πρᾶξιν κομιεῖται παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ μετὰ τοῦ ὁμοτρόπου στίφους, αἱ ἀψευδεῖς ἀναφωνοῦσι γραφαί. ὁ τῶν ὅλων διατηροίη σε ἐπὶ μήκιστον δεσπότης, κύριε, πάντων χάριν, χρηστότατε. Ὅτι δὲ ἐκρύπτετο ἀρσένιος διὰ τοῦτο, ἵνα θάνατον οὗτοι πλάσωνται, τοῦτο μαρτυροῦσιν οἱ σὺν αὐτῷ διατρίψαντες, ζητοῦντες γὰρ αὐτὸν, εὕρομεν τοῦτον, καὶ ἔγραψε πρὸς ἰωάννην τὸν ὑποκρινόμενον τὴν τοιαύτην συκοφαντίαν, ταῦτα·

ΤΩ͂Ι ἈΓΑΠΗΤΩ͂Ι ἈΔΕΛΦΩ͂Ι ἸΩΆΝΝῌ, πίννης πρεσβύτερος μονῆς πτεμεγκύρκεως τοῦ ἀνταιοπολίτου νομοῦ, χαίρειν.

Γινώσκειν σε θέλω ὅτι ἀπέστειλεν ἀθανάσιος εἰς τὴν θηβαΐδα διάκονον ἑαυτοῦ, ἐρευνῆσαι πάντα ἕνεκεν ἀρσενίου, καὶ πρῶτον μὲν εὑρεθέντος πεκύσιος πρεσβύτερος, καὶ σιλβανὸς ἀδελφὸς ἠλία, καὶ ταπενακεραμεὺς, καὶ παῦλος μοναχὸς ἀπὸ ὑψηλῆς, ὡμολόγησαν ὅτι παρ᾽ ἡμῖν ἐστιν ἀρσένιος· ἡμεῖς δὲ μαθόντες, πεποιήκαμεν αὐτὸν ἐμβληθῆναι εἰς πλοῖον, καὶ πλεῦσαι εἰς τὰ κάτω μέρη μετὰ ἠλία μοναχοῦ. καὶ ἐξαίφνης μετὰ ταῦτα πάλιν ἀνελθὼν ὁ διάκονος μετά τινων, ἐπιστὰς ἐν τῇ μονῇ ἡμῶν ἕνεκεν τοῦ αὐτοῦ ἀρσενίου, αὐτὸν μὲν οὐχ εὕρηκαν διὰ τὸ ἀπεσταλκέναι ἡμᾶς αὐτὸν ὡς προείπομεν ἐν τοῖς κάτω μέρεσιν, ἐμὲ δὲ μετὰ τοῦ μοναχοῦ τοῦ παραλαβόντος αὐτὸν ἠλία, κατήνεγκαν εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν, καὶ προσήνεγκαν με τῷ δουκὶ καὶ οὐκ ἴσχυσα ἀρνήσασθαι, ἀλλ᾽ ὡμολόγησα ὅτι ζῇ καὶ οὐκ ἀνῃρέθη, τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ὁ παραλαβὼν αὐτὸν μοναχὸς ὡμολόγησε. διὰ τοῦτο ταῦτά σοι γνωρίζω πάτερ, ἵνα μὴ δόξῃ σοι κατηγορῆσαι ἀθανασίου, εἶπον γὰρ ὅτι ζῇ, καὶ παρ᾽ ἡμῖν ἦν κρυπτόμενος, καὶ ἐγνωρίσθη ταῦτα πάντα ἐν αἰγύπτῳ, καὶ οὐκέτι δύναται κρυβῆναι τοῦτο.

παφνούτιος

Παφνούτιος μοναχὸς τῆς αὐτῆς μονῆς ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν, πολλά σε ἀσπάζομαι, ἐρρῶσθαί σε εὔχομαι. Ἃ δὲ καὶ βασιλεὺς ἔγραψε μαθὼν ὅτι εὑρέθη Ἀρσένιος ζῶν, ἔστι ταῦτα·

ΝΙΚΗΤῊΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤῖΝΟΣ
μέγιστος σεβαστὸς, τῷ πάπᾳ Ἀθανασίῳ.

Τοῖς παρὰ τῆς σῆς συνέσεως ἐντυχὼν γράμμασι, ταύτης τῆς γνώμης ἐγὼ ἐγενόμην, ὡς ἀντιγράφων τῇ σῇ στεῤῥότητι, προτρέψασθαί σε, ὅπως πρὸς εὐταξίαν καὶ οἶκτον τὸν τοῦ θεοῦ λαὸν ἄγειν
A
σπουδάσῃς. ταῦτα γὰρ μάλιστα προηγούμενα ἐν τῇ ἐμαυτοῦ ψυχῇ κατέχω, ὡς ἀλήθειάν τι ἀσκεῖν, καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ δικαιοσύνην ἀεὶ φυλάττειν, καὶ τούτοις μάλιστα χαίρειν, τοῖς ὀρθὴν ὁδὸν τοῦ βίου πορευομένοις. περὶ δὲ ἐκείνων τῶν πάσης ἀρᾶς ἀξίων, τῶν μελιτιανῶν δηλαδὴ τῶν σκαιοτάτων καὶ ἀθεμίτων, οἵτινες τῇ ἐμπληξίᾳ λοιπὸν ἀπονεναρκήκασι, καὶ μόνον φθόνῳ καὶ ζάλῃ καὶ θορύβοις τὰ ἄτοπα κινοῦσι, τὴν ἀθέμιτον αὐτῶν διάνοιαν ἐπιδεικνύντες, ταῦτα φθέγγομαι. ὁρᾷς γὰρ ὅπως οἱ ἄνδρες οὓς ἐκεῖνοι
B
ξίφει ἀνῃρῆσθαι ἔφασκον, ἐν μέσοις νῦν εἰσι καὶ τῆς ζωῆς ἀπολαύουσι. πρὸς δὴ ταυτὶ τί ἂν γένοιτο πρόκριμα χεῖρον, οὕτω φανερῶς καὶ σαφῶς ἐπιφερόμενον τῇ ἐκείνων δίκῃ, ἢ τὸ τούτους οὓς ἀνῃρῆσθαι ἔλεγον, ζῆν τε καὶ τοῦ βίου ἀπολαύειν, οἵτινες δηλονότι καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν φθέγξασθαι δυνήσονται; προσέκειτο δὲ τοῖς παρὰ τῶν μελιτιανῶν ἐκείνων καὶ τοῦτο· διεβεβαιοῦντο γὰρ ἀθεμίτως, ὁρμῇ ἐπεισελθόντα σε καὶ ἁρπάσαντα ποτήριον ἐν τῷ
C
ἁγιωτάτῳ ἀποκείμενον τόπῳ, κεκλακέναι, οὗ πράγματος ἀληθῶς οὐδὲν μεῖζον ἦν ἔγκλημα, οὐδέ τι τηλικοῦτον ἀτόπημα, εἰ τοῦτο οὕτως πεπρᾶχθαι καὶ ἡμαρτῆσθαι συνέβαινεν. ἀλλὰ γὰρ τίς ἡ κατηγορία αὕτη; τίς δὲ ἡ μετάβασις καὶ ποικιλία τοῦ πράγματος; ὡς νῦν εἰς ἕτερον πρόσωπον τὴν κατηγορίαν τοῦ ἐγκλήματος τούτου μετάγειν, ὅπερ δηλονότι πρᾶγμα, αὐτοῦ τοῦ φωτὸς ἐστιν ὡς εἰπεῖν τηλαυγέστερον, ὅτι τῇ σῇ συνέσει ἐπιβουλεῦσαι ἐσπούδαζον; μετὰ δὴ ταῦτα, τίς ἂν ἐκείνοις τοῖς ἀν-
D
θρώποις τοσαῦτα εἰς βλάβην ἀναπλασαμένοις, ἀκολουθῆσαι ἐθελήσειεν; ὅταν μάλιστα αὐτοὶ ἑαυτοὺς εἰς ὄλεθρον ἄγωσι, καὶ συνορῶσιν ὅτι πεπλασμένων καὶ ψευδῶν πραγμάτων εἰσὶ κατήγοροι, ὡς ἔφην τοίνυν, τίς ἂν ἐκείνοις ἐξακολουθήσειε, καὶ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας, πρηνὴς ἀπέλθοι; εἰς ἐκείνην δηλαδὴ εἰς ἣν ἐκεῖνοι μόνοι τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐπικουρίας ἔχειν οἴονται. εἰ γὰρ βούλοιντο ἐπὶ καθαρὰν ἐλθεῖν συνείδησιν, καὶ ὑπομνησθῆναι τῆς ἀρίστης γνώμης, καὶ ἐπὶ τὴν ὑγιαίνουσαν
E
ἐλθεῖν διάνοιαν, ῥᾳδίως γνώσονται οὐδὲ μίαν αὐτοῖς ὑπάρχειν ἐπικουρίαν παρὰ τῆς προνοίας, ἐπειδήπερ τοιούτων εἰσὶ ζηλωταὶ καὶ ἐπὶ τῷ οἰκείῳ ὀλέθρῳ πράζονται. ταύτην δὴ οὖν οὐ τραχύτητά τινα, ἀλλὰ ἀλήθειαν δικαίως ἂν εἴποιμι, τὸ τελευταῖον δὲ καὶ τοῦτο προστίθημι, ὅπερ βουλόμεθα δημοσίᾳ παρὰ τῆς σῆς συνέσεως πολλάκις ἀναγνωσθῆναι ταῦτα. ὡς ἂν ἐπ' εὐθὺ νῦν εἰς τὴν ἁπάντων γνῶσιν ἔλθοι, καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἐκείνων ἀφικέσθαι δυνηθείη, οἵτινες οὕτω πράττουσιν, οὕτως ἀναστρέφουσιν, ὡς ταῦτα ἅπερ παρ' ἡμῶν εὐθείας λέγεται λόγῳ, τῇ τῆς ἀληθείας εὑρῆσθαι πράξει.

Paphnutius monachus eiusdem domicilij hāc epistolam scripsi, plurimum te saluto, & valere opto. Scripta autem Imperatoris certioris facti de incolumitate Arsenij, sunt ista:

VICTOR CONSTANTINVS
MAXIMVS AVGVSTVS PAPÆ
Athanasio.

Literis tuæ prudentiæ perlectis in eam veni sententiam, vt putarim te scriptis nostris adhortandum, vt populum Dei ad modestiam & misericordiam adduceres. Meo enim in animo hæc inter præcipua habeo, vt & veritatem colam, & in mente iustitiam semper conseruē, iisque potissimum gaudeam qui recta via incedunt: De illis autem omni execratione dignis Meletianis, immanibus inquam & nefariis hominibus, qui quasi apoplexia icti stupent, & solummodo inuidia & æmulatione & tumultibus ad scelera motum habent, nefariam suam mentem declarantes, ista mihi dicenda puto. Vides enim homines illos quos ipsi ferro interfectos aiebant, in medio versari & vita frui. Quo ipso nullum vnquam fuerit grauius præiudicium, quodque tam clare eorum causam oneret, quàm eos, quos ipsi necatos asseuerabant, viuere, & luce frui, qui ipsi pro se causam dicere possunt. Deinde & id quoque additum fuit Meletianorum criminibus: te nefario impetu irrumpentem, rapientemque poculum, quod in sacratissimo loco repositum erat, confregisse, quo scelere nullum vnquam profectò grauius esse posset, siquidem id ita factum & contestatum esset. At quodnam hoc genus criminationis? quæue ista desultoria personarū transmutatio, & reorum diuersitas? vt nunc in hunc, nunc in alium crimen conferant? quæ res ipsa luce lucidior est, ipsos tuæ prudentiæ insidias tetendisse? Denique quis iam deinceps homines istos tam multa ad noxam fingentes, sequi velit? maxime quum ipsi se ipsos in barathrum ducant? quumque in conspectu sit eos fictarum & falsarum rerum accusatores esse? Vt iterum dicam, qui eos sequi velit, & iter exitij præceps inire, in quo illi soli mortaliū spem salutis auxiliique constituunt? Si enim vellent pura conscientia ingredi, & bonæ mentis meminisse, & sanum animum induere, facile intelligerent nullam ipsis opem à Dei prouidentia expectandam esse, quum se talium rerum æmulatores ad suam perniciem præbeant. Hanc igitur quam denuncio, non asperitatem, sed seueritatem iure appellauero. Postremo etiam illud adiungimus, vt operam des, quo ista quæ scripsimus, subinde ad populum recitentur, vt res ad omnium notitiam veniat, & præcipue vt illi, qui ita agunt, & ad istum modum conuersantur, rescíscere possint, quòd ista quæ nunc à nobis emendationis causa dicūtur, re ipsa & factis demōstrabūtur vera esse.

ἐπειδὴ

Iam quum in hoc negocio tanta sit malitię importunitas, certum habeant me ita decreuisse, atque huius esse sententiæ, si quid tale iterum mouerint, non pro more Ecclesiarum: sed pro legibus publicis memet meapte opera causæ cognitionem suscepturum, ac deinde cognoscent se non solum humani generis, sed etiam diuinæ disciplinæ latrones esse. Deus te seruet, frater dilecte.

Vt autem magis ostenderetur Sycophantarum improbitas, ecce etiam Arsenius scripsit postea quam inuentus est, cùm aliquandiu latuisset. Quemadmodum enim Ischyras litteris confessus est suam calumniam, ita Arsenij litteræ euidentius illorum peruersitatem coarguunt.

ATHANASIO BEATISSIMO PONTIFICI ARSENIVS EPISCOPVS *ciuitatis Hypselitarum, cui aliquando præfuit Meletius, vna cum presbyteris & diaconis in Domino* S.P.D.

ET nos quoque diligentes pacem & vnanimitatem cum Ecclesia Catholica, cui tu per Dei gratiam præfectus es, volentésque Ecclesiastico canoni pro veteri instituto subiici, scribimus tibi, pontifex dilecte, promittimusque in nomine Domini, non deinceps nos cõmunicaturos cum schismaticis, aut cum iis, quibus nondum pax est cùm Ecclesia Catholica, siue Episcopi sint, siue presbyteri, siue diaconi, neque cum illis in consilio coituros, neque literas pacatas ad illos daturos, neque inuicem ab illis accepturos, neque citra tuam Metropolitani Episcopi sententiam, vllum de Episcopis aut alio dogmate communi & Ecclesiastico decretum ædituros, sed cessuros canonibus antè susceptis ad exemplar & modum Episcoporum Ammoniani & Tyranni Plusiani, & reliquorum Episcoporum. Præterea obsecramus tuã humanitatẽ, vt nobis quãprimũ rescribas, & de nobis ad nostros in sacris collegas, indicesque nos iam stare pristinis decretis, pacemque agere cum Catholica Ecclesia & regionum istarum Episcopis coniunctos esse: credimusque tuis precibus vt gratis & efficacibus apud Deum istam pacem firmam indissolubilemque perpetuo futuram, secundũ Dei voluntatem Domini omnium per Iesum Christum Dominum nostrum. Totum cœtum sacrorum virorum, qui sub tua iurisdictione est, nos & qui nobiscum sunt, salutamus, & quàm primum Deus permiserit excurram ad tuam humanitatem. Valere te exopto multis tẽporibus Pontifex beatissime. *Hæc Arsenius.*

Maius autem & liquidius argumentum nos calumniis impetitos fuisse, Ioannis pœnitentia demonstrat, cuius testis fuit ipse Deo gratiosiss. beatæ memoriæ Imperator Constantinus, qui cum sciret qualia crimina Ioannes ad se detulisset, literasque eiusdem iam pœnitentis accepisset, in hunc modum scripsit:

ἐπειδὴ τοίνυν ἐν τούτῳ τῷ πράγματι τηλικοῦτόν ἐστιν ἀτόπημα γινωσκέτωσαν οὕτω με κεκρικέναι, καὶ ταύτης εἶναι τῆς προαιρέσεως, εἴ τι ποιοῦτον κινοῖεν, μηκέτι λοιπὸν κατὰ τοὺς τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ κατὰ τοὺς δημοσίους νόμους, αὐτόν με δι' ἐμαυτοῦ, τῶν πραγμάτων ἀκροασόμενον, καὶ λοιπὸν εὑρήσοντα αὐτοὺς, ὅτι μὴ μόνον κατὰ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους λησταί τινες ὄντες, ἀλλὰ γὰρ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς θείας διδασκαλίας φαίνονται. ὁ θεός σε διαφυλάξοι ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

A

Ἵπερ δὲ τοῦ καὶ πλέον δειχθῆναι τὴν πονηρίαν τῶν συκοφαντῶν, ἰδοὺ καὶ ἔγραψεν ἀρσένιος μετὰ τὸ εὑρεθῆναι κρυπτόμενον αὐτόν. ὡς γὰρ ἰσχύρας ἔγραψεν ὁμολογῶν τὴν συκοφαντίαν, οὕτως ἀρσένιος γράφων ἐλέγχει πλέον ἐκείνων τὴν κακοήθειαν.

ΑΘΑΝΑΣΙΩι ΜΑΚΑΡΙΩι ΠΑΠΑι, ἀρσένιος ἐπίσκοπος τῆς ποτὲ ὑπὸ μελίτιον τῆς ὑψηλιτῶν πόλεως, ἅμα πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, ἐν κυρίῳ πλεῖστα χαίρειν.

B

ΚΑὶ ἡμεῖς ἀσπαζόμενοι τὴν εἰρήνην καὶ ἕνωσιν πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, ἧς σὺ κατὰ χάριν θεοῦ προΐστασαι, προῃρημένοι τε τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον ὑποτάσσεσθαι, γράφομέν σοι ἀγαπητὲ πάπα, ὁμολογοῦντες ἐν ὀνόματι κυρίου τοῦ λοιποῦ μὴ κοινωνήσειν τοῖς ἔτι σχίζουσι, καὶ μηδέπω εἰρηνεύουσι πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, ἐπισκόποις τε καὶ πρεσβυτέροις

C

καὶ διακόνοις, μήτε συνθέσθαι αὐτοῖς βουλομένοις τι ἐν συνόδῳ, μήτε γράμματα εἰρηνικὰ ἀποστέλλειν. μήτε δέξασθαι παρ' αὐτῶν, μὴ δ' αὖ δίχα γνώμης σου τοῦ τῆς μητροπόλεως ἐπισκόπου, ὅρον τινὰ ἐκφέρειν περὶ ἐπισκόπων, ἢ περὶ δόγματος ἑτέρου κοινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀλλ' εἴκειν πᾶσι τοῖς προτετυπωμένοις κανόσι καθ' ὁμοιότητα τῶν ἐπισκόπων ἀμμωνιανοῦ καὶ τυράννου, καὶ πλουσιανοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων. πρὸς ταῦτα οὖν ἀξιοῦμεν τὴν σὴν χρηστότητα,

D

ἀντιγράψαι μὲν ἡμῖν διὰ τάχους, ὡσαύτως τε καὶ τοῖς συλλειτουργοῖς περὶ ἡμῶν, ὅτι εἴημεν ἤδη ἐπὶ τοῖς προειρημένοις ὅροις, εἰρηνεύσαντες πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑνωθέντες τοῖς συλλειτουργοῖς ἐπὶ τῶν τόπων· πιστεύομεν δὲ ὡς εὐχαί σου ἐνεργήσουσιν εὐπρόσδεκτοι οὖσαι, ὥστε τὴν τοιαύτην εἰρήνην, βεβαίαν καὶ ἀδιάλυτον εἶναι μέχρι τέλους, κατὰ τὸ βούλημα τοῦ δεσπότου τῶν ἁπάντων θεοῦ, διὰ ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν. τὸ ὑπὸ σὲ ἱερατεῖον, ἡμεῖς καὶ οἱ σὺν ἡμῖν, προσαγορεύομεν,

E

ὅσον δὲ οὔπω, θεοῦ ἐπιτρέποντος, ἀπαντήσομεν πρὸς τὴν σὴν χρηστότητα. ἀρσένιος ἐρρῶσθαί σε εὔχομαι ἐν κυρίῳ πολλοῖς χρόνοις, μακαριώτατε πάπα.

Μείζων δὲ καὶ φανερώτερος ἔλεγχος τῆς καθ' ἡμῶν συκοφαντίας, ἡ μετάνοια ἰωάννου καὶ τούτου μάρτυς, ὁ θεοφιλέστατος καὶ μακαρίας μνήμης βασιλεὺς κωνσταντῖνος, εἰδὼς γὰρ ἅπερ ἰωάννης κατ' αὐτοῦ κατηγόρησε, καὶ δεξάμενος γράμματα μεταγινώσκοντος αὐτοῦ, ἔγραψε ταῦτα·

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙ̂ΝΟΣ ΜΕΓΙΣΤΟΣ σεβαστὸς, ἰωάννῃ·

ΠΑ'νυ μοι καταθύμια γέγονε τὰ παρὰ τῆς σῆς φρονήσεως γράμματα· ἔγνων γὰρ ἐξ αὐτῶν, ἃ μάλιστα γνῶναι ἐπόθουν, πᾶσαν μὲν μικροψυχίαν ἀποτεθεῖσθαί σε, τῇ δὲ ἐκκλησίᾳ, ὡς προσῆκον ἦν, κεκοινωνηκέναι, καὶ ἀθανασίῳ τῷ αἰδεσιμωτάτῳ ἐπισκόπῳ, ἐς τὰ μάλιστα εἰς ὁμόνοιαν ἐλθεῖν. εὖ ἴσθι τοίνυν ὡς ἕνεκά γε τούτων, πάνυ σε ἐπαινέσας ἔχω, ὅτι πᾶσαν ἀφεὶς ἀψιμαχίαν, ὃ τῷ θεῷ φίλον ἦν, πεποίηκας, τῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἑνώσεως ἀντιλαμβανόμενος. ἵνα τοίνυν καὶ ὧν ἐπιθυμεῖς τετυχηκέναι δοκοίης· ἐπιτρέψαι σοι δεῖν ᾠήθην, ὀχήματος ἐπιβῆναι δημοσίου, καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς ἐμῆς ἡμερότητος σπουδάσαι, σὺν λοιπὸν ἔσω μηδὲν μελήσαι, ἀλλὰ τῆς ἐπιστολῆς σοι ταύτης, ὀχήματος δημοσίου ἐξουσίαν χορηγούσης, εὐθέως πρὸς ἡμᾶς ἀφικέσθαι, ἵνα καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλήσῃς τὴν σαυτοῦ, καὶ θεασάμενος ἡμᾶς, τῆς προσηκούσης ἀπολαύσῃς εὐφροσύνης. ὁ θεός σε διαφυλάξοι ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

Οὕτω μὲν οὖν τέλος ἔσχεν ἡ συσκευή, καὶ οἱ μελιτιανοὶ καταισχυνθέντες ἀπεστράφησαν, οἱ δὲ περὶ εὐσέβιον, οὐδ᾽ οὕτως ἠρέμησαν, ἔμελε γὰρ αὐτοῖς οὐ τῶν μελιτιανῶν, ἀλλὰ τῶν περὶ ἄρειον, καὶ ἐφοβοῦντο μὴ παυσαμένων ἐκείνων, μηκέτι τοὺς ὑποκρινομένους εὕρωσι, δι᾽ ὧν τοῦτο εἰσαγαγεῖν δύνωνται. παροξύνουσι τοίνυν πάλιν τοὺς μελιτιανοὺς, καὶ πείθουσι τὸν βασιλέα σύνοδον αὖθις ἐν τύρῳ κελεῦσαι γενέσθαι, καὶ κόμης διονύσιος ἀποστέλλεται, καὶ στρατιῶται δορυφόροι δίδονται τοῖς περὶ εὐσέβιον. καὶ ὁ μὲν μακάριος δέσμιος διὰ στρατιωτῶν πέμπεται εἰς τύρον, ἐμοὶ δὲ γραφὴ καὶ ἀνάγκην ἐπιτίθησιν, ὥστε καὶ ἄκοντας ἡμᾶς ἐπιστέλλεσθαι. τὴν μὲν οὖν πᾶσαν συσκευὴν γνῶναι δυνατὸν, ἐξ ὧν ἔγραψαν οἱ ἐπίσκοποι τῆς αἰγύπτου. πῶς δὲ παρ᾽ αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς συνετέθη, ἀναγκαῖον ἂν εἴη λέγειν, καὶ γὰρ ἐντεῦθεν θεωρεῖν τὴν κακοήθειαν καὶ τὴν πανουργίαν τὴν καθ᾽ ἡμῶν γενομένην ἔξεστιν. ἐπίσκοποί εἰσιν ἐν αἰγύπτῳ, καὶ λιβύῃ καὶ πενταπόλει ἐγγὺς ἑκατὸν, οὐδεὶς τούτων ἡμᾶς ᾐτιάτο, οὐ πρεσβύτερος ἐμέμφετο, οὐ τῶν λαῶν τις κατελάλει, ἀλλ᾽ οἱ μελιτιανοὶ οἱ ἀπὸ πέτρου ἐκβληθέντες καὶ οἱ ἀρειανοὶ ἦσαν οἱ τὴν ἐπιβουλὴν μερισάμενοι, καὶ οἱ μὲν, τὸ κατηγορεῖν, οἱ δὲ τὸ δικάζειν ἑαυτοῖς ἐξεδίκουν. ἡμεῖς μὲν οὖν παρῃτούμεθα τοὺς περὶ εὐσέβιον ὡς ἐχθροὺς διὰ τὴν αἵρεσιν ὄντας, ἔπειτα τὸν λεγόμενον κατήγορον, μὴ εἶναι πρεσβύτερον ὅλως ἐδείκνυμεν οὕτως· ὅτι μελίτιος ὑπεδέχθη ὡς μήποτ᾽ ὤφελον, γινώσκων αὐτοῦ τὴν πανουργίαν ὁ μακαρίτης ἀλέξανδρος, ἀπήτησεν αὐτὸν βρέβιον ὧν ἔλεγεν ἔχειν ἐπισκόπων ἐν αἰγύπτῳ, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ ἀλεξανδρείᾳ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ εἴ ἔχει τινὰς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς. τοῦτο δὲ πεποίηκεν ὁ πάπας ἀλέξανδρος ἵνα μὴ μελίτιος λαβὼν τὴν τῆς ἐκκλησίας παῤῥησίαν, πωλήσῃ πολλοὺς, καὶ ψεύσηται, καθ᾽ ἡμέραν ὑποβάλλων οὓς βούλεται. τῶν μὲν οὖν ἐν αἰγύπτῳ πεποίηκε τὸ βρέβιον τοῦτο.

ΒΡΕ-

CONSTANTINVS MAXIMVS AVGVSTVS IOANNI.

EX animo mihi gratæ fuere tuæ prudentiæ literæ: inde enim didici, quæ desiderabam scire, omnem te minutiem animi deposuisse, & cum Ecclesia, vt par erat, communicasse, & cũ Athanasio Episcopo Reuerendissimo quàm maxime in concordiam venisse. Certum igitur habeas te à nobis collaudari, quòd relicta omni conserendæ manus cupidine, id quod A Deo gratum erat, feceris. Vt igitur quæ cócupisti, assecutus esse videaris, tibi permittendũ putaui, vt insceso publico vehiculo ad nostras stationes venias. Restat igitur vt nihil cures, quum epistola hæc tibi facultatem publici vehiculi præbeat, vt quam celerrime ad nos peruenias, & votis tuis implearis, nobisque conspectis congrua fruaris lætitia. Deus te conseruet frater dilecte. *Hæc Constantinus.*

Hunc finem, habuit conspiratio. Meletiani igitur cum pudore secesserunt, Eusebiani B autem ne ita quidem conquiescere potuerũt, eò quòd ipsis non Meletiani, sed Ariani curæ essent. Veritique igitur ne Meletianis cóquiescentibus destituerentur huiusmodi calumniæ histrionibus, denuo eos in nos exasperant, iterum Imperatori Synodum Tyri indicendũ persuadentes, ad quam & comes Dionysius missus est, Eusebianisque satellitium militare additum, eodem Macarius sed vinctus per milites deductus est; mihi scribitur vt adsim, atq; adeo necessitas veniendi iniungitur, vt nisi venirem, inuitus adducerer. Tota igitur conspi-C ratio in fingendo scelere ex literis Ægyptiorũ Episcoporum cognosci poterit. Quomodo autem crimen subornarunt, referendum puto. Hinc enim malitiam vafriciemque eorum contra nos deprehendi licebit. Sunt autem ex Ægypto & Lybia & Pentapoli Episcopi propemodum centum, quorum nemo nos insimulauit, neque presbyter vllus cóquestus est, neque quispiam nobis ex populo obtrectauit. Sed Meletiani qui à Petro vna cum Arianis eiecti fuere, ita insidias inter se partiti sunt, vt isti accusationem, illi officium iudicandi sibi D vendicarent. Nos igitur Eusebianos vt inimicos nobis ob hæresim ab hac lite reiecimus, & accusatorem nostrum docuimus nullo vnquam modo presbyterum haberi potuisse: idque istis rationibus: Beatum Alexandrum suspectantem Meletij Episcopi (quod vtinam nunquam factum fuisset) designati calliditatem postulasse ab eo breuiarium eorum Episcoporum, quos in Aegyto habere se dicebat E vnà cum presbyteris & diaconis siue Alexandrinis siue ruralibus. Hoc autem ideo Alexander fecit, ne Meletius per Ecclesiam securitati restitutus titulos plurimos venderet, & mandacio quotidie nouos tanquam à se creatos subiiceret. Breuiarium igitur Agyptiorum, quod fecit Meletius, tale est.

B R E-

BREVIARIVM MELETII, EPISCOPI ALEXANDRO DATVM.

EGo Meletius in Lyco, Lucius in Antinoo, Phasileus Hermopole, Achilles Cusis, Ammonius Diospole in Ptolemaide, Pachymes Tetyris, Maxianopole, Theodorus in Copto. In Thebaide, Cales in Hermethe, Caluthus in superiori Cyno, Pelagius in Oxyrincho, Petrus Heracle, Theõ in Nelupole, Isaac in Leto, Heraclides in Nicio, Isaac in Cleopatride, Melas in Arsenoite. In Ilio, Amos in Leontis, Ision in Atribia, Harpocratiõ in Bubasto, Moses in Phacusis, Callinicus Pelusii, Eudæmon in Tane, Ephraim in Thmui. In Sai, Hermæõ in Cyno & Busiride, Soterichus in Sbennito, Pininuthes Phthenegy, Cronius in Metole, Agathãmon in Alexandrinorum agris. In Memphi Ioannes iussus ab Imperatore, vt esset vnà cum Archiepiscopo: & hi quidẽ Ægyptij præsules. Clerici autem Alexandrini isti fuere, Apollonius presbyter, Irenæus presbyter, Tyrãnus presbyter. Diaconi vero Timotheus Diaconus, Antinous diaconus, Hephæstion diaconus, & Macarius presbyter Paremboles.

Hos etiam præsentes Episcopos Alexandro tradidit. Ischyræ autem nusquam mentionem fecit, nec vnquam fassus est se presbyterũ Mareotę habuisse, verum ea res nihil remorata, est inimicos, quum & presbyter fingeretur, qui presbyter non erat, & Comes vim adhiberet, & milites nos traherent, sed tamen gratia Dei victoriam retulit: neque enim de calice Macarium conuincere potuerunt, imo & Arsenius, quem, vbi diuulgauerant à nobis interfectum esse, viuus adstabat, & eorum sycophantiam claram, euidentemque faciebat. Aegerrime igitur Eusebiani ferentes inuictum ita remanere Macarium, amissa præda quam venabantur, persuadent Comiti Dionysio, qui cum ipsis erat, vt nonnullos in Mareotem amandaret sciscitaturos, si quid de hoc presbytero deprehendere possent, vel potius vt nobis absentib. consuerent, quod vellent: id enim illis studio fuit. Certe nobis dicentibus superuacuam esse in Mareoten legationem, neue simularẽt se de iis, quæ iam pridem meditati essent, quasi nondum satis disseruissent, neue dilationes quærerent, quum quæ se deprehendere posse sperauerant omnia iam in medium protulissent, ac proinde ipsos rebus destitutos tergiuersationes aucupari. Quòd si omnino Mareotica legatio necessaria videretur, ne saltem homines suspectos eò mitteret Comes igitur quantum ad suspectos pertinet, obtẽperabat, verum illi id ipsum tanto acrius fecerunt: quos enim ob Arianã hæresim reii ciebamus, eos illi omni ope eò ablegarũt, Diognium scilicet, Marẽ, Theodorum, Macedonium, Vrsacium, Valentẽ. Rursumque diplomata ad Ægypti prefectum, & satellitum militare datum. Et id quod mirum in primis, ac omni suspicione plenum, Macariũ qui reus erat, militari manu detentum reliquerunt, & accusatorem eius secum abduxerunt.

ΒΡΕ´ΒΙΟΝ ΔΟΘΕ`Ν ΠΑΡΑ` ΜΕΛΙΤΊΟΥ, ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ.

ἘΓὼ Μελίτιος, ἐν λυκῷ, λούκιος ἐν ἀντινόου, φασιλεὺς ἐν ἑρμουπόλει, ἀχιλλεὺς ἐν κουσαῖς ἀμμώνιος ἐν διοσπόλει, ἐν πτολεμαΐδι, παχύμης ἐν τεντύραις, ἐν μαξιμιανουπόλει, θεόδωρος ἐν κόπτῳ, ἐν θηβαΐδι, κάλης ἐν ἑρμεθί, κάλουθος ἐν τῇ ἄνω κυνῷ, πελάγιος ἐν ὀξυρύγχῳ, A πέτρος ἐν ἡρακλέους, θέων ἐν νειλουπόλει, ἰσαὰκ ἐν λητοῦς, ἡρακλείδης ἐν νικίους, ἰσαὰκ ἐν κλεοπατρίδι, μέλας ἐν ἀρσενοΐτῃ· ἐν ἰλιοῦς· ἀμῶς, ἐν λεόντων, ἰσίων ἐν ἀθριβί, ἁρποκρατίων ἐν βουβάστῳ, μωσῆς ἐν φακουσαῖς, καλλίνικος ἐν πηλουσίῳ, εὐδαίμων ἐν τάνει, ἐφραίμ, ἐν θμουΐ· ἐν σαΐ ἑρμαίων ἐν κυνῷ καὶ βουσίρει, σωτήριχος, ἐν σεβεννύτῳ, πινινούθης ἐν φθενεγύ, κρόνιος ἐν μετόλῃ, ἀγαθάμμων ἐν τῇ ἀλεξανδρέων χώρᾳ· ἐν μέμφει ἰωάννης, κελευσθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως εἶναι B μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου. οἱ μὲν ἐν αἰγύπτῳ οὗτοι, τῶν δὲ ἐν ἀλεξανδρείᾳ εἶχε κληρικῶν, ἀπολλώνιος πρεσβύτερος, εἰρηναῖος πρεσβύτερος, διόσκορος πρεσβύτερος, τύραννος πρεσβύτερος. διάκονοι, τιμόθεος διάκονος, ἀντίνους διάκονος, ἡφαιστίων διάκονος, καὶ μακάριος πρεσβύτερος τῆς παρεμβολῆς· τούτους μελίτιος καὶ παρόντας, παρέδωκεν ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ. τοῦ δὲ λεγομένου ἰσχύρα, οὔτ᾽ ἐμνημόνευσεν, C οὔτε ὅλως ἐν τῷ μαρεώτῃ ἐσχηκέναι πώποτε ὡμολόγησε, καὶ ὅμως καὶ οἱ ἐχθροὶ οὐκ ἀφίσταντο, καὶ ὁ μὴ πρεσβύτερος ὡς πρεσβύτερος ἐπλάττετο, κόμης γὰρ ὁ ἀναγκάζων ἦν καὶ στρατιῶται εἷλκον ἡμᾶς. ἀλλὰ καὶ οὕτως, ἡ χάρις τοῦ θεοῦ νενίκηκεν. οὔτε γὰρ μακάριον ἤλεγξαν περὶ τοῦ ποτηρίου, ἀλλὰ καὶ ἀρσένιος ὃν ἐθρύλησαν ἀνῃρῆσθαι παρ᾽ ἡμῶν, εἱστήκει ζῶν, καὶ δεικνύων τὴν ἐκείνων συκοφαντίαν. μὴ δυνηθέντων τοίνυν ἐκείνων ἐλέγξαι τὸν μακάριον, οἱ περὶ εὐσέβιον ἐχαλέπαινον, ὡς ἀπολέσαντες ὅπερ ἐθήρευον, καὶ πείθουσι τὸν κόμητα τὸν D σὺν αὐτοῖς διονύσιον, ἵν᾽ εἰς τὸν μαρεώτην ἀποστείλῃ, μὴ ἄρα τι δυνηθῶσιν εὑρεῖν ἐκεῖ κατὰ τοῦ πρεσβυτέρου, μᾶλλον δὲ ἵνα ἀπελθόντες, καταλύσωσιν ἀπόντων ἡμῶν, ὡς βούλονται, τοῦτο γὰρ ἦν τὸ σπουδαζόμενον αὐτοῖς. ἀμέλει λεγόντων ἡμῶν περιττὴν μὲν εἶναι τὴν εἰς τὸν μαρεώτην ἀποδημίαν, ἃ γὰρ ἐκ πολλοῦ χρόνου μεμελετήκασι μὴ προφασίζεσθωσαν ἐνδεῶς εἰρηκέναι, μὴ δὲ ὑπερτιθέσθωσαν, ἃ γὰρ ἐνόμιζον ἔχειν, εἰρήκασι, καὶ λοιπὸν ἀποροῦντες E προφασίζονται· ἢ εἰ χρεία καὶ τοῦ μαρεώτου, τοὺς γοῦν ὑπόπτους μὴ πέμπεσθαι· ὁ μὲν κόμης περὶ τῶν ὑπόπτων ἐπείθετο, ἐκεῖνοι δὲ πάντα μᾶλλον, ἢ τοῦτο πεποιήκασιν· οὓς γὰρ παρῃτούμεθα διὰ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, οὗτοι σπουδαίως ἀπῆλθον, διόγνιος. μάρις, θεόδωρος, μακεδόνιος, οὐρσάκιος καὶ οὐάλης, πάλιν τε γράμματα πρὸς τὸν ἔπαρχον τῆς αἰγύπτου καὶ στρατιωτικὴ δορυφορία, καὶ τό γε θαυμαστὸν καὶ πάσης ὑποψίας γέμον, μακάριον μὲν τὸν κατηγορούμενον, πεποιήκασι διὰ στρατιωτῶν ἀπομεῖναι, τὸν δὲ κατήγορον, μεθ᾽ ἑαυτῶν ἀπήγαγον.

τίς οὖν

τίς οὖν λοιπὸν ἐκ τούτων οὐ θεωρεῖ τὴν συσκευήν; τίς οὐ συνορᾷ λευκῶς τὴν περὶ Εὐσέβιον πονηρίαν, εἰ γὰρ κρίσεως ἦν ἐν τῷ Μαρεώτῃ χρεία, ἔδει καὶ τὸν κατηγορούμενον ἀποστέλλεσθαι, εἰ δὲ μὴ κρίσεως ἕνεκεν ἀπήρχοντο, διατί τὸν κατήγορον ἐπήγοντο; καὶ γὰρ ἤρκει ὅτι μὴ ἀπέδειξεν· ἀλλὰ τοῦτο πεποιήκασιν, ἵν' ἐπειδὴ παρόντα τὸν πρεσβύτερον οὐκ ἤλεγξαν, τοῦτον ἀπόντα συσκευάσωνται, καὶ τυρεύσωσιν ἅπερ αὐτοῖς ἐδόκει. καὶ γὰρ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς χώρας πάσης, μεμψαμένους ὅτι μόνοι παρεγένοντο, καὶ ἀξιοῦντας κἂν αὐτοὺς παρεῖναι οἷς ἔπραττον, εἰδέναι γὰρ ἔλεγον καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὰ κατὰ τὸν λεγόμενον Ἰσχύραν, οὐκ ἐπέτρεψαν, ἀλλὰ τὸν μὲν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Φιλάγριον παραβάτην, καὶ στρατιώτας ἐθνικοὺς εἶχον μεθ' ἑαυτῶν ἐξετάζοντας, ἃ μηδὲ κατηχουμένους ἔπρεπε θεωρεῖν· τοὺς δὲ κληρικοὺς οὐ συνεχώρησαν, ἵνα μὴ κἀκεῖ ὥσπερ ἐν τῇ Τύρῳ τοὺς διελέγχοντας αὐτοὺς ἔχωσιν· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως λαθεῖν ἠδυνήθησαν, συνορῶντες γὰρ οἱ πρεσβύτεροι τῆς πόλεως καὶ τοῦ Μαρεώτου τὰς κακουργίας αὐτῶν, ἔγραψαν καὶ διεμαρτύραντο ταῦτα·

ΘΕΟΓΝΙΩι, ΜΑΡΙ, ΚΑΙ ΜΑκεδονίῳ, Θεοδώρῳ, καὶ Οὐρσακίῳ, καὶ Οὐάλεντι, τοῖς ἀπὸ Τύρου ἐλθοῦσιν ἐπισκόποις παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, ὑπὸ τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον.

Ἔπρεπεν ὑμᾶς ἐρχομένους καὶ ἄγοντας μεθ' ἑαυτῶν τὸν κατήγορον, ἀγαγεῖν καὶ Μακάριον τὸν πρεσβύτερον, αἱ γὰρ κρίσεις οὕτως συνίστανται κατὰ τὰς ἁγίας γραφάς, ὥστε τὸν κατήγορον μετὰ τοῦ κατηγορουμένου ἑστάναι. ἐπειδὴ δὲ οὔτε Μακάριον ἠγάγετε, οὔτε ὁ αἰδεσιμώτατος ἡμῶν ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος μεθ' ὑμῶν εἰσῆλθεν, ἠξιώσαμεν κἂν αὐτοὶ παρεῖναι ἐν τῇ κρίσει, ἵνα παρόντων ἡμῶν, ἀσφαλὴς ἡ ἐξέτασις γένηται, καὶ πεισθῶμεν καὶ ἡμεῖς. ἐπειδὴ δὲ οὐ τοῦτο συνεχωρήσατε, ἀλλὰ μόνοι μετὰ τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ κατηγόρου ἠθελήσατε πράττειν ἃ βούλεσθε, ὁμολογοῦμεν ὅτι ὑποψίαν εἴδομεν ἐν τῷ πράγματι πονηράν, καὶ ἐθεωρήσαμεν ὅτι συσκευὴ καὶ ἐπιβουλὴ μόνον ἐστὶν ἡ εἴσοδος ὑμῶν. διὰ τοῦτο ταύτην ὑμῖν ἐπιδίδομεν τὴν ἐπιστολὴν, μαρτύριον ἐσομένην εἰς ἀληθινὴν σύνοδον, ἵνα γνωσθῇ πᾶσιν ὅτι κατὰ μονομέρειαν ἅπερ ἠθελήσατε, ἐπράξατε, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ συσκευὴν ἠθελήσατε συνθεῖναι καθ' ἡμῶν. ταύτης δὲ τὰ ἴσα ἐπιδεδώκαμεν καὶ Παλλαδίῳ τῷ κουριώσῳ τοῦ Αὐγούστου, ἵνα μὴ κρυβῇ παρ' ὑμῶν. ἃ γὰρ ἐπράξατε, τοιαῦτα λοιπὸν ἡμᾶς ὑποπτεύειν καὶ λογίζεσθαι ποιεῖ περὶ ὑμῶν. Διονύσιος πρεσβύτερος ἐπιδέδωκα, Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, Νίλας πρεσβύτερος, Λόγγος πρεσβύτερος, Ἀφθόνιος

Quis iam inde non ſpeculatur illorum conſpirationem? quis non intuetur clariſſime Euſebianorum malitiam? Si enim Mareotica cognitione ad iudicium opus erat, reum eò mitti oportuit: quòd ſi non iudicij cauſa illuc abierunt, quare accuſatorē ſecum abduxerunt? ſatis enim erat, quod ille reatum docere non poterat: verùm hoc agebant vt Macarium, quem præſentem vincere non poterant, abſentem opprimerent, & ea occuparentur, quæ vellent. A Nam presbyteros tum Alexandriæ, tum vniuerſæ religionis, qui cum querimoniis expoſtulabant, eos ſolos quæſtioni adhiberi, ac ſe in primis adhibendos eſſe, quod & maxime iſtarum rerum cōſcii eſſe poſſent, & Iſchyram probe cognitum haberent, non admiſerunt. Aegypti autem præfectum religionis noſtræ transfugam, & milites ethnicos homines ſecum abduxerunt, ea perſcrutantes, quæ ne catechumenis quidem fas eſt intueri: clericos autem non admiſerunt, ne & ibi quoque quēadmodum Tyri contigit, ſuos haberent refutatores. B Sed ne ita quidem latere potuerunt. Presbyteri enim Alexandriæ & Mareotes, animaduerſa illorum malitia ad hunc modū ſcripſerunt, & proteſtati ſunt:

THEOGNIO, MARI, MACEDONIO, THEODORO, VRSACIO ET *Valenti Epiſcopis è Tyro profectis, presbyteri & diaconi ſub Reuerendiſſimo Athanaſio, Catholicæ Eccleſiæ Alexandriæ.*

C Decuit in primis cum huc veniebatis cum ipſo accuſatore adducere quoque vobiſcum presbyterum Macarium: ita enim iudicia conſtitui debent, ſecundum ſacram ſcripturā vt reus & accuſator ſimul appareant. Poſtquā autem nec Macarium adduxiſtis, neque reuerendiſſimus Epiſcopus noſter Athanaſius ad iudicium receptus eſt, poſtulauimus vt ſaltem nobis intereſſe liceret, vt nobis præſentibus certa inquiſitio haberi poſſet, vt ad iſtum modum rebus actis iure fidem veſtris iudiciis D haberemus. Verum & hoc nobis pernegatum, & ſoli cum præfecto Ægypti vnà cum accuſatore, id agitis quod libet. Profitemur igitur nos videre in veſtris actis maliciæ ſuſpicionem, animaduertimuſque veſtrum aduentum nihil aliud in ſe habere quàm conſpirationem & inſidias, eáque de cauſa epiſtolam hanc vobis dedimus, monumentum teſtimoniumque iſtius rei aliquādo futurum in vera & legitima Synodo; vt omnibus innoteſcat, quòd inaudita altera parte, ea quæ libuit, inter vos egeritis, & nihil ſtuduiſſe, niſi vt conſpiratione nos oppri- E meretis. Exemplar iſtarum literarum etiam Palladio dedimus Imperatoris Curioſo, ne celari poſſet à vobis. Scelera enim quæ feciſtis talia nos de vobis ſuſpicari cogunt. Dionyſius presbyter has literas dedi; Alexander presbyter, Nilas presbyter, Longus presbyter, Aphthonius

 ἀφθόνιος

Aphthonius presbyter, Athanasius presbyter, Amyntius presbyter, Pistus presbyter, Plution presbyter, Dioscorus presbyter, Apollonius presbyter, Serapion presbyter, Ammonius presbyter, Gaius presbyter, Rhinus presbyter, Æthales presbyter: Marcellinus diaconus, Appianus diaconus, Theon diaconus, Timotheus diaconus.

Literæ igitur & nomina clericorum ciuitatis, hæc sunt. Clerici autem Mareotes, qui mores accusatoris norant, & mecum prouincias lustrabant, ad istum modum scripserunt.

SANCTÆ SYNODO BEATORUM EPISCOPORUM CATHOLICÆ *Ecclesiæ, Mareotici omnes, & presbyteri & diaconi in Domino, S.P.D.*

Nos nequaquam ignari huius scripturæ, quæ ita dicit, quod viderunt oculi tui, loquere, & item illud, quòd falsus testis impunitus non erit, ea quæ vidimus, testanda arbitramur, & potissimum, quia testimonium hoc nostrum necessarium reddidit conspiratio aduersus Athanasium Episcopum nostrum inita. Admiramur autem quomodo vel vlla tandem ratione Ischyras pro Ecclesiastico habeatur, de qua re primum nobis referendum arbitramur. Ischyras enim nunquam ex sacris Ecclesiæ cõministris fuit: sed primum iactauit se Colluthi presbyterum, verum ita vt neminem haberet, qui ipsi crederet, exceptis duntaxat cognatis suis, vt qui nec vnquam Ecclesiam obtinuerit, nec clericus ab vllis, nisi qui longius ab illius pago habitarent, nunquam sit creditus, solis duntaxat eius cognatis exceptis. Idemque quũ talem sibi titulum vendicasset, in Alexandrina Synodo in præsentia Patris nostri Hosij depositus est, & cum laicis in ordinem redactus, atque in eo statu reliquum iam inde tempus permansit: ad istum igitur modum inanis illi fama presbyterii excussa est. Nam de moribus eius loqui superuacuum, quum ij ab omnibus sciri possint. Cæterum quia calumniã impegit nostro Episcopo Athanasio de collisio calice, & mensa subuersa, de iis necessum est vt verba faciamus: Ante omnia dicimus illum nullam vnquam Ecclesiam in Mareote habuisse, qua in re Deum testem facimus, neque calicem vllum confractum esse, neque mensam à nostro Episcopo Athanasio, neque à quoquam aliorũ qui cum illo degunt, euersam esse, nihil que in istis verbis esse nisi calumniam, & ista quidem vt conscii pro testimonio loquimur, vtpote qui nec longis finibus ab Episcopo distamus, & comites ei in lustranda Mareote adhæsimus. Nũquam enim ille solus visitandi causa itinera obire solet, sed comites secum trahere presbyteros & diaconos, & nõ paucos ex plebe: & quia illi per omnia itinera comites fuimus, quo tempore ad nos accessit, ideo hæc vobis pro testimonio dicimus, nec poculum confractum esse, nec mensam subuersam: sed omnia Ischyram mẽtiri, quod & ipse sua manu testatũ cõfitetur.

ἀφθόνιος πρεσβύτερος, ἀθανάσιος πρεσβύτερος, ἀμμώτιος πρεσβύτερος, πιστὸς πρεσβύτερος, πλουτίων πρεσβύτερος, διόσκορος πρεσβύτερος, ἀπολλώνιος πρεσβύτερος, σαραπίων πρεσβύτερος, ἀμμώνιος πρεσβύτερος, γάϊος πρεσβύτερος, ῥῖνος πρεσβύτερος, αἰθάλης πρεσβύτερος, μαρκελλῖνος διάκονος, ἀππιανὸς διάκονος, θέων διάκονος, τιμόθεος διάκονος, καὶ τιμόθεος ἄλλος διάκονος· τὰ μὲν τῶν ἀπὸ τῆς A πόλεως κληρικῶν γράμματά τε καὶ ὀνόματα, ταῦτα. ἃ δὲ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ μαρεώτου κληρικοὶ ἔγραψαν γινώσκοντες τὸν τρόπον τοῦ κατηγόρου, καὶ ἐν τῇ περιοδείᾳ σὺν ἐμοὶ ὄντες, ἔστι ταῦτα·

ΤΗ͂Ι ἉΓΊΑΙ ΣΥΝΌΔΩΙ ΤΩ͂Ν ἉΓΊΩΝ *ἐπισκόπων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, οἱ κατὰ μαρεώτην πάντες πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, ἐν κυρίῳ χαίρειν.*

B

Εἰδότες τὸ γεγραμμένον, ὅτι ἃ εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου, λέγε, καὶ ὅτι μάρτυς ψευδὴς οὐκ ἀτιμώρητος ἔσται, ἃ εἴδομεν μαρτυροῦμεν, μάλιστα ὅτι ἀναγκαίαν ἡμῶν ἐποίησεν εἶναι τὴν μαρτυρίαν, ἡ γενομένη συσκευὴ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν ἀθανασίου. θαυμάζομεν γὰρ πῶς ὅλως ἰσχύρας, κἂν εἰς μέτρον τῆς ἐκκλησίας ἐπεκλήθη, περὶ οὗ πρῶτον διηγήσασθαι ἀναγκαῖον ἡγούμεθα. ἰσχύρας οὐδέποτε λειτουργὸς τῆς ἐκκλησίας γέγονεν· ἀλλ' ἑαυτὸν μὲν πρὸ C τούτου ἐφήμισε κολλούθου πρεσβύτερον, οὐκ ἔσχε δὲ τὸν πειθόμενον αὐτῷ, εἰ μὴ μόνον τοὺς συγγενεῖς ἑαυτοῦ, οὔτε γὰρ ἐκκλησίαν ἔσχε ποτὲ, οὔτε ὅλως κληρικὸς ἐνομίσθη παρὰ τοῖς ὀλίγον διεστῶσιν ἀπὸ τῆς κώμης αὐτοῦ, πλὴν μόνοις ὡς προείπομεν τοῖς συγγενέσιν ἑαυτοῦ· ἀλλὰ καὶ ὅμως ταύτην ἑαυτῷ προσηγορίαν ἐπιφημίσας, ἐπὶ τῆς συνόδου τῆς συγκροτηθείσης ἐν ἀλεξανδρείᾳ, ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ πατρὸς ἡμῶν ὁσίου, καθῃρέθη, καὶ λαϊκὸς συνήχθη, καὶ οὕτως ἔμεινε τὸν ἑξῆς χρόνον. ἐκπεσὼν καὶ τῆς ψευδοῦς ὑπονοίας τοῦ D πρεσβυτερίου. περὶ γὰρ τῶν ἠθῶν αὐτοῦ, περιττὸν ἡγούμεθα λέγειν, δυναμένων πάντων εἰδέναι τὰ τοιαῦτα. ἐπειδὴ δὲ περὶ κλάσεως ποτηρίου καὶ τραπέζης, ἐσυκοφάντησεν ἡμῶν τὸν ἐπίσκοπον ἀθανάσιον, καὶ περὶ τούτου διηγήσασθαι ὑμῖν ἀναγκαῖον ἠπείχθημεν, φθάσαντες γὰρ εἴπομεν ἐκκλησίαν αὐτὸν μηδέποτε ἐσχηκέναι ἐν τῷ μαρεώτῃ, ὡς δὲ ἐπὶ θεοῦ μάρτυρος, οὐδὲ ποτήριον κέκλασται, οὐδὲ τράπεζα ἀνετράπη παρὰ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν, οὐδὲ παρ' ἄλλου τινὸς τῶν συνόντων αὐτῷ· ἀλλὰ πάντα ἐστὶ τὰ λεγόμενα συκο- E φαντία, καὶ ταῦτα λέγομεν, οὐ μακρὰν τοῦ ἐπισκόπου ἀπόντος, πάντες γὰρ σὺν αὐτῷ ἐσμὲν ὅταν περιοδεύῃ τὴν μαρεώτην, καὶ οὐδέποτε μόνος περιέρχεται, ἀλλὰ μετὰ πάντων ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων καὶ λαῶν ἱκανῶν. διὸ καὶ ὡς συμπαρόντες αὐτῷ ἐν πάσῃ περιοδείᾳ ἣ πεποίηται πρὸς ἡμᾶς, ταῦτα λέγομεν καὶ μαρτυροῦμεν, ὅτι οὔτε ποτήριον κατεάγη, οὔτε τράπεζα ἀνετράπη, ἀλλὰ πάντα ψεύδεται, ὡς καὶ αὐτὸς διὰ τῆς ἑαυτοῦ χειρὸς μαρτυρεῖ.

θελή-

θελήσαντα γὰρ αὐτὸν συναχθῆναι μετὰ τὸ ἀπελθεῖν αὐτὴν μετὰ Μελιτιανῶν, καὶ τοιαῦτα φημίσαι κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Ἀθανασίου, οὐκ ἐδέξαντο αὐτὸν, καί τοι γράψαντα καὶ ἰδίᾳ χειρὶ ὁμολογήσαντα, μηδὲν τούτων γεγενῆσθαι, ἀλλ' ὑποβεβλῆσθαι ὑπό τινων ταῦτα εἰπεῖν. διὸ καὶ ἐλθόντες οἱ περὶ Θεόγνιον, καὶ Θεόδωρον, καὶ Μάριν, καὶ Μακεδόνιον, καὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, εἰς τὸν Μαρεώτην, οὐδὲν εὗρον ἀληθές. ἀλλὰ μέλλοντος τοῦ πράγματος ἐλέγχεσθαι, ὅτι συκοφαντίαν εἰργάσαντο κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Ἀθανασίου, αὐτοὶ οἱ περὶ Θεόγνιον ἐχθροὶ τυγχάνοντες, τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ καί τινας Ἀρειομανίτας πεποιήκασιν εἰπεῖν, ἅπερ ἤθελον. οὐ γὰρ οὐδεὶς τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου εἴρηκεν, ἀλλ' αὐτοὶ τῷ φόβῳ τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου Φιλαγρίου, καὶ ταῖς ἀπειλαῖς καὶ τῇ προστασίᾳ τῶν Ἀρειομανιτῶν, ἅπερ ἠθέλησαν πεποιήκασι. καὶ γὰρ ἐλθόντας ἡμᾶς ἐλέγξαι τὴν συκοφαντίαν, οὐκ ἐπέτρεψαν, ἀλλ' ἀπέρριπτον μὲν ἡμᾶς, οὓς δὲ ἤθελον συσκευαζόμενοι, προσεδέχοντο, καὶ συνετίθεντο αὐτοῖς διὰ τὸν φόβον τοῦ ἐπάρχου Φιλαγρίου, δι' ὃν, οὐκ ἔτι παρεῖναι ἡμᾶς ἐπέτρεψαν, ἵνα κἂν τοὺς ὑποβαλλομένους ὑπ' αὐτῶν, δυνηθῶμεν ἐλέγξαι εἰ τῆς ἐκκλησίας εἰσὶν, ἢ Ἀρειομανῖται. οἴδατε γὰρ ἀγαπητοὶ πατέρες καὶ ὑμεῖς ὡς διδάσκετε ἡμᾶς, ὅτι ἐχθρῶν οὐκ ἰσχύει μαρτυρία. καὶ ὅτι μὲν ἀληθεύομεν, μαρτυρεῖ μὲν καὶ ἡ χεὶρ Ἰσχύρα, μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὰ πράγματα αὐτὰ, ὅτι ἡμῶν μὲν μηδὲν συνειδότων, τοιοῦτόν τι γεγενῆσθαι, Φιλάγριον παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν, ἵνα τῷ φόβῳ τοῦ ξίφους καὶ ταῖς ἀπειλαῖς, ἃ βούλονται συσκευάσωσι. ταῦτα ὡς ἐπὶ Θεοῦ μαρτυρῶμεν, ταῦτα, ὡς εἰδότες καὶ ἐσομένην κρίσιν παρὰ Θεοῦ λέγομεν, θέλοντες μὲν ἐλθεῖν πάντες πρὸς ὑμᾶς, ἀρκεσθέντες δὲ τοῖς ἐξ ἡμῶν, ἵνα τὰ γράμματα τὴν τῶν μὴ παραγινομένων παρουσίαν ἀποπληρώσῃ. Ἰγγένιος πρεσβύτερος ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὔχομαι ἐν Κυρίῳ ἀγαπητοὶ πατέρες, Θέων πρεσβύτερος, Ἀμμώνας πρεσβύτερος, Ἡρακλεῖος πρεσβύτερος, Βόκκων πρεσβύτερος, Τρύφων πρεσβύτερος, Πέτρος πρεσβύτερος, Ἱέραξ πρεσβύτερος, Σαραπίων πρεσβύτερος, Μάρκος πρεσβύτερος, Πτολλαρίων πρεσβύτερος, Γάϊος πρεσβύτερος, Διόσκορος πρεσβύτερος, Δημήτριος πρεσβύτερος, Θύρσος πρεσβύτερος. Διάκονοι, Πιστὸς διάκονος, Ἀπολλῶς διάκονος, Σερρᾶς διάκονος, Πιστὸς διάκονος, Πολυνίκος διάκονος, Ἀμμώνιος διάκονος, Μαῦρος διάκονος, Ἥφαιστος διάκονος, Ἀπολλῶς διάκονος, Μετωπᾶς διάκονος, Ἀπολλῶς διάκονος, Σεραπᾶς διάκονος, Μελίφθογγος διάκονος, Λούκιος διάκονος, Γρηγορᾶς διάκονος.

Οἱ αὐτοὶ

Nam quum ille post defectionem a Meletianos nobis reconciliari & coniungi vellet, quẽadmodum & Pistus, qui ipse quoque talia de Athanasio in vulgus sparserat, neutrum tamen, quanquam propria manu testarentur, nihil tale factum esse, & se subornatós à certis hominibus, vt talia dicerent, recipere voluerunt. Ac proinde Theognium, Theodorum, & Marem, Macedonium, Vrsacium & Valentem in Mareotem profectos, nulla documenta reatus deprehendere potuisse. A Verũ quum res eò tenderet, vt illorum sycophantia in Athanasium in apertum proditura videretur, Theognius inimicus Athanasio cognatos suos, & quosdam Ariomanitas ita instituit, vt quæ ipse vellet, pro testimonio loquerentur. Nemo enim ex populo quicquam contra Athanasium locutus fuisset, nisi terrore Philagrij Aegytij præfecti, importunitatéque Arianorum vehementer instantium, victi coactique essent ad ea facienda, quæ ipsis liberet. Siquidem nos ad calumnias refutandas, eò B venientes non admiserunt: nobisque reiectis, eos quos idoneos putauerunt, ad calumniam instruendam receperunt, qui metu Philagrij præfecti in partes eorum concesserunt, atque ideo nimirum erat quod nos summotos volebant, ne scilicet subornatos ab ipsis criminatores, aut Ecclesiasticos non esse: aut si essent, Arianos esse, doceremus. Scitis autem dilecti fratres in sacris literis præcipi, non valere inimicorum testimonia. Cæterum à nobis verá C dici, attestatur manus ipsa Ischyræ, attestantur quoque ipsorum facta, qui nobis nihil istiusmodi criminum conscijs præsidio Philagrij, & armorum terrore ea confecere quæ voluerunt. Hæc, vt coram Deo, testamur, hæc, vt certi de futuro iudicio Dei loquimur. Nostra quidem omnium voluntas fuit huc excurrendi, sed tamen in eo acquieuimus, vt nonnulli ex nostris istuc venirent cum literis nostrorũ qui hic remanserunt, vt ita eorum vicem absentiámque, sustinerent, & compensarent. Ingenius presbyter vos valere in Domino opto D dilecti fratres. Theon presbyter, Ammonius presbyter, Heraclius presbyter, Boccon presbyter, Tryphon presbyter, Petrus presbyter, Hierax presbyter, Sarapion presbyter, Marcus presbyter, Pollarion presbyter, Caius presbyter, Dioscorus presbyter, Demetrius presbyter, Thyrsus presbyter. Diaconi, Pistus diaconus, Apollos diaconus, Serras diaconus, Pistus diaconus, Polynicus diaconus, Ammonius diaconus, Maurus diaconus, Ephestus diaconus, Apollos diaconus, Metopas diaconus, Apollos diaco- E nus, Serapas diaconus, Meliphthongus diaconus, Lucius diaconus, Gregoras diaconus.

IIDEM AD CVRIOSVM ET PHILAGRIVM PRÆFECTVM ÆGYPTI.

FLAVIO PHILAGRIO, ET FLAVIO PALLADIO DVCENARIO Palatino, Curioso, & Flauio Antonino commeatuum præfecto centenario, dominorum meorum illustriß. præfectorum sacri pretorij, presbyteri & diaconi Mareotici ex regione & Nomo, cuius Episcopatum gerit reuerendiß. Athanasius hæc vobis cum subscriptione nostra pro testimonio porrigimus.

QVoniam Theognius, Mares, Macedonius, Theodorus, item, Vrsacius & Valés, missi ab Episcopis, qui Tyri in concilium coierant, ad nostram parœciam profecti, dixere sese in mandatis habere, vt inquirerent in quædam Ecclesiastica facinora, & inter cætera de calice confracto, quum iam antea ad id Ischyram quendam subornassent, quem secum adduxerunt hominem minime presbyterum, tametsi se eo nomine iactitet, quippe ordinatũ à Collutho quodam, non vero sed imaginario Episcopo, cui in generali concilio ab Hosio & à cæteris Episcopis qui vnà aderãt, iussum fuit, vt se pro presbytero, qualis antea fuerat, haberet, atque ideo omnes ab illo constitutos in veterem suum ordinem recurrisse, inter quos etiam Ischyras numerandus est, qui dicit se eam Ecclesiam habere, quæ nunquam fuit, quippe quæ domuncula sit in prædiis cuiusdam pupilli nomine Isionis, ea res in causa est, vt hoc testimonio vtendum putaremus, vos religiose adiurantes per omnipotentem Deum, & per Dominos nostros Constantinum, Augustum, & liberos eius illustrissimos Cæsares, vt hæc in cognitionem eorum pietatis referatis. Non enim Ischyras presbyter est Catholicæ Ecclesię, neque Ecclesiam habet, neque vnquam calix cõfractus est, sed hæc omnia falsa & ficta sunt, consulibus Iulio Constantio illustrissimo Patricio fratre religiosissimi Constantini Augusti, & Rufino Albino clarissimis & Deo gratissimis viris. *Hæc presbyteri.*

Quæ autem Episcopi scripserint, qui mecũ ex Ægypto Tyrum conuenerant, quæque illi re animaduersa de illorum cõspiratione & insidiis pro testimonio dixerunt, sunt ista:

EPISCOPIS TYRI CONGREGATIS DOMINIS PRECIOSISSIMIS, *hi qui cum Athanasio ex Aegypto ad concilium venere, in Domino S. P. D.*

NOn arbitramur vlterius Eusebij, Theognij, Maris, Narcissi, Theophili & Patrophili conspiratione incertã dubiamq; haberi, principio quidem omnes reclamamus per cõministrum nostrum in sacris Athanasium, ne illis, quum adessent, causæ cognitio permitteretur, vt nõ ignari, vel vnius inimici præsentia nedum plurium, iudicia turbari, & lædi posse,

ΟἹ ΑΥ̓ΤΟῚ ΠΡῸΣ ΤῸΝ ΚΟΥΡΙΏΣΟΝ καὶ φιλάγριον, τότε λεγόμενον ἔπαρχον αἰγύπτου.

ΦΛΑΒΊΩι ΦΙΛΑΓΡΊΩι, ΚΑῚ φλαβίῳ παλλαδίῳ δουκιναρίῳ, παλατίνῳ, κουριόσῳ, καὶ φλαβίῳ ἀντωνίνῳ βιάρχῳ κεντηναρίῳ τῶν κυρίων μου τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων τοῦ ἱεροῦ πραιτωρίου, παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων τοῦ μαρεώτου, νόμου τῆς A καθολικῆς ἐκκλησίας τοῦ ὑπὸ τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον ἀθανάσιον, διὰ τῶν ἑξῆς ὑπογραφόντων, τάδε μαρτυρούμενοι ἐπιδίδοαμεν.

Ἐπειδὴ θεόγνιος καὶ μάρις, καὶ μακεδόνιος καὶ θεόδωρος καὶ οὐρσάκιος καὶ οὐάλης, ὡς ἀποσταλέντες ὑπὸ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῶν συνελθόντων ἐν τῇ τύρῳ, ἀπήντησαν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παροικίᾳ, φάσκοντες ἐντολὰς εἰληφέναι ὡς ζητῆσαι ἵνα ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ἐν οἷς ἔλεγον καὶ περὶ ποτηρίου κυριακοῦ κεκλασμένου, B ὑποβληθέντος αὐτοῖς ὑπὸ ἰσχύρα, ὃν ἤγαγον μεθ᾽ ἑαυτῶν, λέγοντες ἑαυτὸν εἶναι πρεσβύτερον, ὃς οὐκ ἔστι πρεσβύτερος. ὑπὸ γὰρ κολλούθου τοῦ πρεσβυτέρου φαντασθέντος ἐπισκοπήν, καὶ ὕστερον ὑπὸ κοινῆς συνόδου ὁσίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπισκόπων κελευσθέντος πρεσβυτέρου εἶναι καθὸ καὶ πρότερον ἦν, κατεστάθη, καὶ κατὰ ἀκολουθίαν πάντες οἱ ὑπὸ κολλούθου κατασταθέντες, ἀνέδραμον εἰς τὸν αὐτὸν τόπον, εἰς ὃν καὶ πρότερον ἦσαν, ὡς καὶ αὐτὸς ἰσχύρας λαϊκὸς ὤφθη, ἥν τε λέγει ἔχειν ἐκκλησίαν, C μηδὲ πώποτε ἐκκλησίαν γεγενῆσθαι, ἀλλ᾽ οἰκητικὸν οἰκημάτιον μικρὸν ὀρφανοῦ παιδίου, ἰσίωνος τοὔνομα, καὶ διὰ τοῦτο, τῇδε τῇ μαρτυρίᾳ ἐχρησάμεθα, ἐφορκίζοντές σε κατὰ τοῦ παντοκράτορος θεοῦ, καὶ κατὰ τῶν δεσποτῶν ἡμῶν κωνσταντίνου τοῦ αὐγούστου, καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων καισάρων παίδων αὐτοῦ, ταῦτα αὐτὰ εἰς γνῶσιν ἀνενεγκεῖν τῇ εὐσεβείᾳ αὐτῶν. οὔτε γὰρ πρεσβύτερός ἐστι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, οὔτε ἐκκλησίαν ἔχει, οὔτε πότε ποτήριον ἐκλάσθη, ἀλλὰ πάντα ψεύδεται καὶ πλάττεται. ὑπατίᾳ ἰουλίου κωνσταντίου D τοῦ λαμπροτάτου πατρικίου, ἀδελφοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως κωνσταντίνου τοῦ αὐγούστου, καὶ ῥουφίνου ἀλβίνου τῶν λαμπροτάτων. θὼθ δεκάτῃ.

Οἱ μὲν οὖν πρεσβύτεροι ταῦτα. ἃ δὲ καὶ οἱ ἐπίσκοποι οἱ μεθ᾽ ἡμῶν ἐλθόντες εἰς τὴν τύρον συνορῶντες τὴν συσκευὴν καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἔγραψαν καὶ διεμαρτύραντο, ἐστὶ ταῦτα.

ΤΟΙ͂Σ ἘΝ ΤΎΡΩι ΣΥΝΕΛΘΟΥ͂ΣΙΝ ἐπισκόποις, κυρίοις τιμιωτάτοις, οἱ ἀπ᾽ αἰγύπτου σὺν ἀθανασίῳ ἐλθόντες τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

E Οὐκέτι νομίζομεν τὴν συσκευὴν ἄδηλον εἶναι, τὴν παρὰ τῶν περὶ εὐσέβιον καὶ θεόγνιον καὶ μάριν καὶ νάρκισσον, καὶ θεόφιλον, καὶ πατρόφιλον ἡμῖν γινομένην, καὶ κατ᾽ ἀρχὴν μὲν παρῃτούμεθα πάντες διὰ τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν ἀθανασίου, παρόντων αὐτῶν, τὴν ἀκρόασιν γίνεσθαι. εἰδότες ὅτι καὶ ἑνὸς μόνου ἐχθροῦ παρουσία μή τί γε πολλῶν, ταράττειν καὶ βλάπτειν δύναται τὴν ἀκρόασιν. οἴδατε

οἴδατε γὰρ καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ τὴν ἔχθραν αὐτῶν, ἣν οὐ πρὸς ἡμᾶς μόνον ἐσχήκασιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας τοὺς ὀρθοδόξους, ὅτι διὰ τὴν ἀρείου μανίαν, καὶ τὴν ἀσεβῆ διδασκαλίαν ἐκείνου, κατὰ πάντων ἐπιφύονται καὶ πᾶσι συσκευάζονται, ἐπειδὴ δὲ θαῤῥοῦντες ἡμεῖς τῇ ἀληθείᾳ, δεῖξαι τὴν συκοφαντίαν τὴν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν μελιτιανῶν γινομένην ἠθελήσαμεν, οὐκ οἴδαμεν πῶς οἱ περὶ εὐσέβιον ταράττειν τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα, ἐπείρωντο· καὶ ἐπὶ πολὺ ἐσπούδαζον τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα ἐκβάλλεσθαι, τοῖς μὲν ἀκεραίως δικάζουσιν ἀπειλοῦντες, τοὺς δὲ καὶ ὑβρίζοντες μόνον ἵνα τὸ καθ' ἡμῶν σπουδαζόμενον αὐτοῖς γένηται, καὶ ἴσως ἡ ἔνθεος ὑμῶν εὐλάβεια κύριοι τιμιώτατοι, ἠγνόει τὴν γινομένην παρ' αὐτῶν συσκευήν· ἀλλὰ νῦν νομίζομεν, φανερὰν γεγενῆσθαι αὐτήν. ἰδοὺ γὰρ φανερῶς αὐτοὶ τὴν συσκευὴν ἐνεδείξαντο, τοὺς γὰρ ἐξ αὐτῶν ὑποπτευομένους, ἀποστεῖλαι ἠθέλησαν εἰς τὸν μαρεώτην, ἵνα ἀπόντων ἡμῶν καὶ ἐνταῦθα μενόντων, τοὺς λαοὺς ταράξωσιν, ἃ δὲ βούλονται, διαπράξωνται. εἶδον γὰρ ὅτι οἱ ἀρειομανῖται καὶ κολλουθιανοὶ καὶ μελιτιανοί, ἐχθροὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας εἰσί, διὰ τοῦτο ἐσπούδασαν ἀποστεῖλαι τούτους, ἵνα παρόντων ἐχθρῶν, καττύσωσι καθ' ἡμῶν ἃ βούλονται, καὶ γὰρ οἱ ἐνταῦθα τῶν μελιτιανῶν, ἀπέστειλαν ἐξ αὐτῶν τινάς, καὶ πρὸ τεσσάρων μὲν ἡμερῶν, ὥσπερ εἰδότες τοῦτο τὸ σκέμμα γιγνόμενον ἔσεσθαι, καὶ ἑσπέραν δὲ βερηδαρίους πρὸς τὸ καὶ ἀπὸ τῆς αἰγύπτου μελιτιανοὺς συναγαγεῖν εἰς τὸν μαρεώτην, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκεῖ μηδένα καθόλου, καὶ κολλουθιανοὺς καὶ ἀρειομανίτας ἀπὸ ἄλλων τόπων, καὶ καττύσαι καθ' ἡμῶν αὐτοὺς λέγειν; οἴδατε γὰρ καὶ ὑμεῖς, ὅτι αὐτὸς ἰσχύρας ὡμολόγησεν ἐφ' ὑμῶν, οὐ πλέον ἑπτὰ συναγομένων ἔχειν. ἐπεὶ οὖν μετὰ τὸ αὐτοὺς κατασκευάσαι ὅπερ βούλονται, καὶ ἀποστεῖλαι τοὺς ὑπόπτους, ἠκούσαμεν ὅτι καθ' ἕκαστον ὑμῶν περιερχόμενοι ἀπαιτοῦσιν ὑπογραφήν, πρὸς τὸ δοκεῖν τῇ πάντων ὑμῶν σκέψει γεγενῆσθαι, τούτου ἕνεκεν γράψαι ὑμῖν ἠπείχθημεν, καὶ ἐπιδοῦναι τόδε τὸ μαρτύριον. μαρτυρόμενοι μὲν ὅτι συσκευαζόμεθα καὶ πάσχομεν ὑπ' αὐτῶν καὶ δι' αὐτῶν ἐπιβουλήν, ἀξιοῦντες δὲ ὅπως ἐν νῷ λαβόντες τὸν θεοῦ φόβον, καὶ καταγνόντες ὅτι χωρὶς ἡμῶν ἀπέστειλαν οὓς ἠθέλησαν, μὴ ὑπογράψητε, ἵνα μὴ ἅπερ αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς καττύουσι, ταῦτα ὡς παρ' ὑμῶν γιγνόμενα λέγωσι, καὶ γὰρ πρέπει τοὺς ἐν χριστῷ ἀνθρώπους, μὴ εἰς ἀνθρώπινα βλέπειν, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν πάντων προκρίνειν, καὶ μήτι ἀπειλήν, ᾗ χρῶνται πρὸς πάντας, μήτι συσκευὴν φοβηθῆτε, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν θεόν. ἔδει γὰρ εἴπερ ἦν ὅλως ἀκόλουθον εἰς τὸν μαρεώτην ἀποσταλῆναι, καὶ ἡμᾶς συμπαρεῖναι, ἵνα τοὺς μὲν ἐχθροὺς τῆς ἐκκλησίας ἐλέγξωμεν, τοὺς δὲ ξένους ἀποδείξωμεν, καὶ καθαρὰ τοῦ πράγματος ἡ ἔρευνα γένηται. οἴδατε γὰρ ὅτι οἱ περὶ εὐσέβιον ἐκάττυσαν ἐπιστολὴν ἐπιδοθῆναι, ὡς ἀπὸ κολλουθιανῶν καὶ μελιτιανῶν καὶ ἀρειανῶν, γραφεῖσαν καθ' ἡμῶν, καὶ δῆλον ὅτι αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, οὐδὲν ἀληθὲς περὶ ἡμῶν, ἀλλὰ πάντα καθ' ἡμῶν λέγουσιν.

Neque vobis in occulto est odium eorum, non solum in nos, sed in omnes orthodoxos & quã Arianicæ rei furioso & immani studio & zeli impiæ eius doctrinæ omnibus immineant, & aduersus omnes conspirent. Hic tamen nos veritate freti, vbi Meletianorum calumnias refellere cuperemus, nescio quibus artibus Eusebiani nostros conatus interturbare studuerunt, magnámque operam impendere, vt nostra dicta reiicerentur, nunc syncerìter A iudicãtibus interminantes, nunc etiam nonnullis cõtumeliam inferentes, non alio scopo, quàm vt id quod contra nos moliretur progressum haberet. Fortasse diuina vestra religio, domini honoratissimi, per id temporis ignorabat eorum conspirationem, quam nunc putamus vobis manifesto apparere, quum sese, quales essent, tam clare ostenderint. Quotquot enim ex toto grege suspectissimi erant, Mareotem ablegarunt, vt per nostram absentiam, quibus hic hærendum est, populos perturbent, & studia B sua perficiant. Ecce enim Arianos, Colluthanos, & Meletianos hostes Catholicæ Ecclesiæ ideo potissimum emittere studuerunt, vt per præsentiam hostium nostrorum sutelas quas vellent, aduersus nos facerent. Certe Meletiani qui hic Tyri apud nos sunt, ante quatriduũ, quasi certi essent, hoc in concilio decretum iri, quosdam ex suis vesperi per veredarios ablegarunt, qui Meletianos etiam ex reliqua Ægypto Mareoten, quum ibi nulli essent, conuocarent, eodémque Colluthanos & Arianos ex aliis locis contraherent, vt eos instruerẽt, quid C cõtra nos dictum vellent. Memores enim estis ipsum Ischyram confessum esse coram vobis, non plures se habere quàm septem communicantes. Cęterum quia post sutelas suas summissósque suspectissimos homines, audiuimus eos singulos vestrum ambientes, postulare vestram subscriptionem, vt omnium vestrum cõcilio id actum videri possit, ideo nos & ista scribimus, & pro testimonio dicimus, protestantes cõiurationes insidiásque, quas & ab illis & per illos patimur, oramúsque vt suscepto Dei ti-D more, indignantésque, sine vestra autoritate illos missos esse, quos ipsi voluerunt, abstineatis à subscriptione, ne quas ipsi per sutelas consuunt, eas tanquam vobis authoribus factas iactitent, quum deceat homines in Christo non humana respicere, sed veritatẽ omnibus anteponere: neque minas eorũ aut conspirationem in omnes, sed potius Deum metuere. Æquum certe erat, siquidem legati Mareoten mittendi fuerant, nos quoque vnà cum illis ibi præsto esse ad hostes Ecclesiæ indicandos, peregrinos-E que eliminandos, vt purum istius rei scrutiniũ haberi possit. Scitis enim Eusebianos suis sutelis curauisse epistolam reddi, quasi à Colluthanis, Meletianis & Arianis cõtra nos scriptã: neque ignota res est, hostes Catholicæ Ecclesiæ nihil veri de nobis, sed omnia infesta loquutu-

Lex autem Dei inimicum neque testem, neq; iudicem esse vult. Reliquum est igitur, vt, tanquam in die iudicij rationes reddituri, accepta hac nostra protestatione, certique fraudis aduersus nos institutæ, nostrisque precibus mature admoniti, caueatis quicquam contra nos facere, aut Eusebianorum consilium adiuuare. Scitis enim, quemadmodum superius dixi, eos nostros inimicos esse, & cur ita pridem Eusebius Cæsariensis odium in nos susceperit. Valere vos optamus, Domini desideratissimi Adamantius Episcopus has literas dedi, Ischyras, Ammō, Petrus, Ammonianus, Tyranus, Taurinus, Serapammon, Ælurion, Harpocration, Moses, Optatus, Arnubion, Saprion, Apollonius, Arbæthion, Potamon, Paphnutius, Theon, Nonnus, Ariston, Theodorus, Agathamnon, Caius, Pistus, Ætas, Nicon, Pelagius, Theon, Pammithius, Irenæus, Blastammon, Philippus, Apollo, Dioscurus, Timotheus, Diopolitanus, Macarius, Heraclammon, Cronius, Muis, Iacobus, Ariston, Artemidorus, Phinees, Psais, Heraclides.

RVRSVM IIDEM ÆGYPTII EPISCOPI QVI TYRI CONVENERVNT ex parte Catholicæ Ecclesiæ, Flauio Dionysio Comiti illustrissimo.

QVum multas videremus calumniarum consarcinationes, & ex consarcinationibus insidias Eusebii, Narcissi, Flacilli, Theognii, Maris, Theodori, & Patrophili, aduersus nos, quos quia principio detrectantes reiicere non licuit, necessario ad hanc protestationem decurrimus, præsertim quum animaduertamus multa ad gratiam Meletianorum, multa rursus ad insidias Catholicæ Ecclesiæ, sub nostri criminibus agitari, necessario ob id quoq; libellum hūc tibi porrigimus cum multis obsecrationibus, vt Dei metu in animo seruato, qui imperium augustissimi & pientissimi Imperatoris Constantini tuetur, cognitionē causarum nostrarum ipsi augustissimo Imperatori reserues. Æquum enim est te ab Imperatore missum, negocium hoc integrum Imperatori retinere. Quandoquidem tolerare non possumus compositas istas calumnias, quibus insidiose ab Eusebianis premimur, ideoque postulamus, causam istam pientissimo & religiosissimo Imperatori reseruari, apud quem licebit & iura Ecclesiæ, & nostra proponere: plane enim confidimus, eius pietatem, cognitis nostris rationibus, nequaquam nos condemnaturam esse. Quapropter denuo te obtestamur, adiuramusque per omnipotentem Deum, ita pientissimus Imperator per multos annorum recursus, cum liberis suæ pietatis valeat, vt nihil in hoc negocio deinceps facias, neque tibi indulgeas, vt quicquam contra nos in Synodo commoueas, sed reserues rei cognitionem eius pietati. De iisdem rebus etiam Dominis nostris Episcopis orthodoxis significauimus, quibus certior factus Alexander Episcopus Thessalonicensis, scripsit ad Dionysium Comitem, in hæc verba:

ὁ δὲ νόμος τοῦ θεοῦ, οὔτε ἐχθρὸν μάρτυρα, οὔτε κριτὴν εἶναι βούλεται. λοιπὸν ὡς ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως λόγον μέλλοντες διδόναι, λαβόντες τὸ μαρτύριον τοῦτο, καὶ γνόντες συσκευὴν τὴν καθ' ἡμῶν γινομένην, παρακληθέντες φυλάξασθε μηδέν τι καθ' ἡμῶν πρᾶξαι, μὴ δὲ συναίρεσθαι τῇ τῶν περὶ Εὐσέβιον σκέψει. καὶ γὰρ πάλιν εἴδατε ὡς προείπομεν, ὡς ἐχθροί εἰσιν ἡμῶν, καὶ διατί Εὐσέβιος ὁ τῆς Καισαρείας, ἐχθρὸς γέγονεν ἀπὸ πέρυσιν. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὐχόμεθα κύριοι ποθεινότατοι.

A Ἀδαμάντιος ἐπίσκοπος ἐπιδέδωκα, ἰσχύρας, ἀμμῶν, πέτρος, ἀμμωνιανὸς, τύραννος, ταυρῖνος, σαραπάμμων, αἰλούριων, ἁρποκρατίων, μωϋσῆς, ὀπτάτος, ἀρνούβιων, σαπρίων, ἀπολλώνιος, ἰσχυρίων, ἀρβαίθιων, ποτάμων, παφνούτιος, ἡρακλείδης, θεόδωρος, ἀγαθάμμων, γάϊος, πιστὸς, ἄθας, νίκων, πελάγιος, θέων, παμίνουθιος, νόννος, ἀρίστων, θεόδωρος, εἰρηναῖος, βλαστάμμων, φίλιππος, ἀπολλῶς, διόσκορος, τιμόθεος, διοπόλεως, μακάριος, ἡρακλάμμων, κρόνιος, μοῦϊς, ἰάκωβος, ἀρίστων, ἀρτεμίδωρος, φινέες,
B ψάϊς, ἡρακλείδης.

ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΟΙ ΑΥΤΟΙ, ΦΛΑΥίῳ διονυσίῳ τῷ λαμπροτάτῳ κόμητι, οἱ ἐν τύρῳ ἀπ' αἰγύπτου ἐλθόντες ἐπίσκοποι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

ΠΟλλὰς ὁρῶντες συσκευὰς καθ' ἡμῶν γινομένας, καὶ ἐπιβουλὰς συσκευῆς, τῶν περὶ Εὐσέβιον καὶ νάρκισσον, καὶ φλάκιλλον καὶ θεόγνιον καὶ μάριν, καὶ
C θεόδωρον, καὶ πατρόφιλον οὓς κατὰ τὴν ἀρχὴν θελήσαντες παραιτήσασθαι, οὐκ ἐπετράπημεν, ἀνάγκην ἔσχομεν, ἐπὶ τήνδε τὴν διαμαρτυρίαν ἐλθεῖν. καὶ γὰρ πολλὴν ὑπὲρ μελιτιανῶν ὁρῶμεν σπουδὴν γινομένην, κατὰ δὲ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν αἰγύπτῳ, δι' ἡμῶν ἐπιβουλήν. ὅθεν ἐπιδίδομέν σοι τήνδε τὴν ἐπιστολὴν, ἀξιοῦντες ἐν νῷ σε λαβεῖν τὸν θεὸν τὸν παντοκράτορα, τὸν τὴν βασιλείαν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ θεοφιλεστάτου βασιλέως κωνσταντίνου διαφυλάττοντα, τηρῆσαι τὴν ἀκρόασιν τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων,
D αὐτῷ τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ. καὶ γὰρ εὔλογον ἀπεσταλμένον σε παρὰ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, αὐτῷ τηρῆσαι τὸ πρᾶγμα. οὐκέτι γὰρ φέρομεν συσκευαζόμενοι καὶ ἐπιβουλευόμενοι διὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον, τῶν προειρημένων. καὶ διὰ τοῦτο τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ βασιλεῖ τηρηθῆναι τὸ πρᾶγμα ἀξιοῦμεν, παρ' ᾧ δυνάμεθα καὶ τὰ δίκαια τῆς ἐκκλησίας καὶ ἑαυτῶν παραθέσθαι. πιστεύομεν γὰρ ὅτι ἡ εὐσέβεια αὐτοῦ ἀκούσασα, οὐ καταγνώσεται ἡμῶν, καὶ πάλιν σοι ὁρκίζομέν σε τὸν παντοκράτορα θεόν. οὕτω τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα ἀεὶ εἰς πολλὰς ἐτῶν περιόδους νικῶντα
E καὶ ὑγιαίνοντα μετὰ τῶν παίδων τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ, μηδὲν πλέον πρᾶξαι, μὴ δὲ ἐπιτρέψαι σεαυτῷ ἐν τῇ συνόδῳ κινῆσαι περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, ἀλλὰ τηρῆσαι τῇ εὐσεβείᾳ αὐτοῦ τὴν ἀκρόασιν. περὶ δὲ τῶν αὐτῶν, καὶ τοῖς κυρίοις μου ἐπισκόποις τοῖς ὀρθοδόξοις ἐδηλώσαμεν. ταῦτα δεξάμενος ἀλέξανδρος ὁ ἐπίσκοπος τῆς θεσσαλονίκης, ἔγραψε διονυσίῳ τῷ κόμητι, ταῦτα·

ΤΩ͂Ι ΔΕΣΠΟΤΗ͂Ι ΜΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙ͂ΩΙ, ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος.

Φανερὰν ὁρῶ κατὰ ἀθανασίου συσκευὴν γινομένην· πάντας γὰρ οὓς παρῃτήσατο, οὐκ οἶδα τί πεπονθότες, ἀποστεῖλαι ἠθέλησαν, μὴ δὲ σημάναντες ἡμῖν. τὴν γὰρ δόξαν κατὰ τὸ αὐτὸ σκέψασθαι, τίνας δεήσει ἀποσταλῆναι, συμβούλευον οὖν μήτι προπετὲς γένεσθαι. ἐληλύθασι γὰρ πρός με τεθορυβημένοι, λέγοντες ἤδη τὰ θηρία ἐσφρῖχθαι, καὶ μέλλειν ἐξορμᾶν. περιηχήθησαν γὰρ ὡς ἰωάννου τινὰς ἀποστείλαντος, μὴ προλαβόντες κατάλυσιν ὡς ἂν ἐθέλοιεν. οἶδας γὰρ ὅτι καὶ κολλουθιανοὶ τῆς ἐκκλησίας ἐχθροὶ ὄντες, καὶ ἀρειανοὶ, καὶ μελιτιανοὶ, οὗτοι πάντες ἀλλήλοις σύμψηφοι γινόμενοι, δύνανται μεγάλα κακὰ ἐργάσασθαι. σκέψαι οὖν τί συμφέρον, ἵνα μὴ ἀνακύψῃ τι σκυθρωπόν. καὶ αἰτίᾳ ὑποβληθῶμεν ὡς οὐ κατὰ τὸ δίκαιον κρίναντες, κἀκεῖνοι μάλιστα ὑφορῶνται μὴ διοδεύοντες τὰς ἐκκλησίας ὧν οἱ ἐπίσκοποί εἰσιν ἐνταῦθα φόβον ἐμποιήσαντες, ταράξωσι πᾶσαν τὴν αἴγυπτον, ὡς τοῖς μελιτιανοῖς παραδοθέντες. ἐκ τοῦ πλείστου γὰρ τοῦτο συνορῶ τι γινόμενον.

ΠΡΟ͂Σ ΤΑΥ͂ΤΑ ΔΙΟΝΥ͂ΣΙΟΣ Ὁ κόμης ἔγραψε τοῖς περὶ εὐσέβιον ταῦτα·

Ταῦτα ἦν ἃ νῦν διελεγόμην τοῖς κυρίοις μου τοῖς περὶ φλάκιλλον, ὅτι ἀθανάσιος ἐπιστὰς, ᾐτιᾶτο οὓς παρῃτησάμην, λέγων, τούτους ἀποστέλλεσθαι, καὶ βοῶν ὡς ἀδικούμενος καὶ περιγραφόμενος, ταῦτα καὶ ὁ κύριός μου τῆς ψυχῆς ἀλέξανδρος ἐπέστειλε. καὶ ἵνα γνῶτε ὅτι κατὰ λόγον ἔχει τὰ γραφέντα μοι παρὰ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, ὑπέταξα αὐτά. ἃ ἀναγνωσθησόμενα ὑμῖν, μέμνησθε δὲ καὶ τῶν ἄνωθεν παρ' ἐμοῦ γραφέντων. ἐπέστειλα γὰρ ὑμῶν τῇ χρηστότητι κύριοι, ὅτι χρὴ τοὺς ἀποστελλομένους, κοινῇ κρίσει καὶ δόγματι ἀποσταλῆναι. ὁρᾶτε τοίνυν μὴ ἐγκλήματι ὑποπέσῃ τὰ γινόμενα, μὴ δὲ δικαίας μέμψεως ἀφορμὴν τοῖς βουλομένοις ἡμᾶς αἰτιάσασθαι δῶμεν. ὥσπερ γὰρ βαρεῖσθαι τὸ μέρος τῶν κατηγόρων οὐ προσήκει, οὕτως οὐδὲ τὸ τῶν φευγόντων. νομίζω δὲ οὐ μικρὰν εἶναι ἀφορμὴν καθ' ἡμῶν μέμψεως, ὅταν φαίνηται ὁ κύριός μου ἀλέξανδρος, μὴ συναινῶν τοῖς πραττομένοις.

ΔΙΗ͂ΓΗΣΙΣ ΠΩ͂Σ ἈΠῸ ΤΎΡΟΥ ἈΠῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, ὁ πάπας ἀθανάσιος, ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος.

Τούτων οὕτω πραττομένων, ἀνεχωρήσαμεν ἀπ' αὐτῶν, ὡς ἀπὸ συνόδου τῶν ἀθετούντων. ἃ γὰρ ἐβούλοντο, ταῦτα δὴ ἔπραττον. ὅτι μὲν οὖν τὰ πραττόμενα κατὰ μονομέρειαν οὐδεμίαν ἔχει δύναμιν, οὐδείς ἐστιν ὃς ἀγνοεῖ τῶν πάντων ἀνθρώπων. τοῦτο γὰρ ὁ θεῖος νόμος κελεύει, τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος πάσχων τοιαύτην ἐπιβουλὴν καὶ κρινόμενος, ἠξίου λέγων, ἔδει

DOMINO SVO DIONYSIO, ALEXANDER EPISCOPVS *Thessalonicensis.*

CLare video Athanasio calumniam strui: omnes enim quos recusauit, nescio quo modo illi, emittere voluerũt, nullo nobis eius rei indicio facto. Erat enim decretum vt consultatio haberetur, quosnam eò amandare oporteret. Consule igitur illis, ne quid temere faciant. A Venerunt enim ad me turbidi cum his verbis, belluas inhorruisse, & in proximo esse vt exiliant, eò quòd sonitu strepituque consternatæ sint, audierintque Ioannem nonnullos emisisse: vide ergo, ne anteuertant, & ita vt velint, sutelas faciant. Nosti porro Colluthianos vnà cum Arianis & Meletianis hostes Ecclesiæ esse. Isti nunc inter se animo calculisque consociati, ingentia mala patrare possunt. Vide igitur quid vtile sit, ne quid triste emergat, ne subiiciamur obtrectationi, quasi qui nequaquam iuste iudicauerimus. Ea autem potissimum B de illis suspicio est, ne peragratis Ecclesiis, quarum Episcopi hi sunt, per metum & vim totam Ægyptum perturbent, vt ita Meletianis Ecclesiæ tradantur, quod quidem agitari iampridem animaduersum est.

AD HÆC COMES DIONYSIVS EVSEBIANIS SCRIPSIT *ad hunc modum:*

HÆc ipsa erant quę dicebam Domino meo C Flacillo, Athanasius insurget, dicetque, quos ipse reiecerat, eos ad istud negociũ submitti, seque iniuria tractari, & circumueniri vociferabitur. Hæc quoque eadẽ illa sunt, quæ Dominus animæ meæ Alexander suis epistolis mihi significauit. Verum vt sciretis ratione constare, quæ mihi illius humanitate perscripta sunt, ipsius epistolam, vt à vobis quoque legeretur subieci. Memores autem estis eorũ, quæ prius scripsi, quum admonerem vestram bonitatem, legatos communi iudicio & suffragio diligendos esse. Videte igitur, ne res ista D culpæ obnoxia sit, néue iustam obtrectandi nostri occasionem criminatoribus præbeamus. Vt enim accusantium partem grauari nõ oportet, ita neque reorum. Arbitror porro non minimam nostri obtrectandi materiam datum iri, si Dominus meus Alexander actis nostris non videatur suffragari.

NARRATIO QVOMODO E TYRO ABIERIT IN ÆGYPTVM ATHANASIVS ALEXANDRIÆ *Episcopus.*

E QVum res ita ageretur, ab iis, tanquam è concilio iniuriosorum recessimus: quod enim libuit, fecere. Sed tamen ea quæ inaudita altera parte fiunt, nihil habere roboris, nemo omnium mortalium ignorauerit. Hoc.n. & lex diuina præcipit, hoc quoq;, quũ insidias pateretur B. Apostolus, & reus esset, postulabat.

Oportebat, inquiens, *Iudæos ex Asia coram te adesse, & accusare si quid habent*: quo tempore & Festus, conantibus Iudæis easdem contra Paulum insidias, quales ego nũc patior, ita loquutus est, *Non est moris Romanis gratia aduersariorũ donare hominem reum qui nõdum accusatores ante oculos suos habuit, aut respondendi locum de crimine adeptus est*. Eusebiani autem & legem mutare ausi sunt, & illis ipsis iniustissimis Iudæis iniustiores sese exhibuerũt. Non enim statim à principio ista seorsum sine reliquis agere tẽtauerunt, sed tum demum, quum coram à me in præsentia refutati succubuissent. Ex eo nãque tempore, quemadmodum Iudæi, consilium seorsum & soli inierunt, vt & nos perderent, & hæresim introducerẽt: & quemadmodum illi Barrabam postulauerunt, ita quoque & ipsi omnia ob hęresim se facere profitentur. Et hæc quidem abunde sufficiunt ad defensionem meam, sed tamen vt eorum scelera & veritatis libertas magis appareat, nihil vetat, quo minus denuo earum rerum mentio fiat, vt pateat ipsos sibimet contraria egisse, & in tenebris consilia sua conflantes, in semetipsos impegisse, & studio nos occidendi, seipsos, vti insani solent, vulnerasse. Nam de mysteriis inquirentes Iudæos interrogarunt, & catechumenos examinauerunt, Vbinam, inquiẽtes, eratis, quum Macarius accessit, & mensam subuertit? Illiqu[e] responderũt, nos intus fuimus. Iam si id verum est, ergo eo tempore oblatio celebrari non potuit, siquidem Catechumeni intus erant, æquè tamen passim scriptitarunt, stante presbytero & sacrum faciente, Macariũ ingressum subuertisse omnia. Et quum interrogarent quos vellent, ita percũctati sunt, quo in loco erat Ischyras, quum Macarius superueniret, illique rursum responderunt, in cubiculo ægrotus decumbebat, ergo in sacro non stabat, qui per morbum decumbebat, neque oblationem facere poterat, qui in cellula sua ægrotus iacebat, insuper dicente Ischyra, combustos esse libros à Macario, subornati ad eam rem testes, nihil tale factum esse, & mentiri Ischyram asseuerauerunt. Iam quod admireris, quum literis suis famam eam spargant, vbiq; terrarum à nobis sublatos esse, qui conscii testimonium ferre possent, eosdem tamẽ quum iam apparerent, percunctati sunt, nullo interim pudore tacti, quum se viderent, vndecũq; quadruplatores declarari. Sed tamen, quanquam seorsim sine aliorũ authoritate, ita pro libidine agerent, nutibusque testes admonerent, præfectus minas iactaret, militesque tela ac vulnera intentarent, nihilominus tamen Dominus veritatem patefecit, eósque sycophantiæ coarguit. Illi ergo actorum monumẽta, quæ habebant, suppresserunt, & notariis iniunxere, vt ea amolirentur, neq; vlla exẽplaria vulgari sinerent. Sed frustra hæc omnia. Nam qui ea scripsit, Rufus est, qui nunc in Augustaliana speculatorẽ agit, & testis eius recitari potest. Atq; adeo ipsi Eusebiani ea per suos Romã miserunt, eandemq; illa ab Iulio Episcopo ad me transmissa sunt. Insaniũt igitur sua arcana in manib. nostris haberi, & à nobis recitari.

His

ἔδει τοὺς ἀπὸ τῆς ἀσίας ἰουδαίους, ἐπὶ σοῦ παρεῖναι, καὶ κατηγορεῖν εἴ τι ἔχοιεν, ὅτε καὶ ὁ Φῆστος θελόντων τῶν ἰουδαίων τοιαύτην ἐπιβουλὴν ἐργάσασθαι οἵαν νῦν καθ' ἡμῶν οὗτοι πεποιήκασιν, ἔλεγεν οὐκ ἔστιν ἔθος ῥωμαίοις χαρίζεσθαί τινα ἄνθρωπον, πρὶν ἢ ὁ κατηγορούμενος κατὰ πρόσωπον ἔχοι τοὺς κατηγόρους, τόπον τε ἀπολογίας λάβοι περὶ τοῦ ἐγκλήματος. ἀλλ' οἱ περὶ εὐσέβιον, καὶ τὸν νόμον παραποιεῖν ἐτόλμησαν, καὶ πλέον τῶν ἀδικούντων ἀ-
A δικώτεροι γεγόνασιν. οὐ γὰρ ἐξ ἀρχῆς καταμόνας ἔπραξαν, ἀλλ' ὅτε παρόντων ἡμῶν ἠσθένησαν, τό τε λοιπὸν ἐξελθόντες ὡς ἰουδαῖοι, συμβούλιον ἔλαβον καταμόνας, ὅπως ἡμᾶς μὲν ἀπολέσωσι, τὴν δὲ αἵρεσιν εἰσαγάγωσιν, ὡς ἐκεῖνοι τὸν βαραββᾶν ᾐτήσαντο· τούτου χάριν αὐτοὶ ταῦτα πάντα πεποιηκέναι δι' ἑαυτῶν ὡμολόγησαν, καὶ εἰ ἀρκεῖ ταῦτα πρὸς πᾶσαν ἀπολογίαν, ὅμως ὑπὲρ τοῦ καὶ πλέον τούτων μὲν τὴν πονηρίαν δειχθῆναι, τῆς δὲ ἀληθείας τὴν ἐλευθερίαν, οὐδὲν ἐλύπει καὶ πάλιν
B ὑπομνῆσαι, καὶ δεῖξαι ὡς αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐναντία ἔπραξαν, καὶ ὡς ἐν σκότῳ βουλευόμενοι, τοῖς ἑαυτῶν προσέκοπτον, καὶ θέλοντες ἡμᾶς ἀνελεῖν, ἑαυτοὺς ἔτρωσαν ὡς μαινόμενοι. περὶ μυστηρίων γὰρ ἐρευνῶντες, ἰουδαίους ἀνέκρινον, καὶ κατηχουμένους ἐξήταζον, ποῦ ἦτε ὅτε μακάριος ἦλθε καὶ ἀνέτρεψε τὴν τράπεζαν, κἀκεῖνοι ἀπεκρίναντο, ὅτι ἔνδον ὄντες ἐτυγχάνομεν. οὐκ οὖν οὐκ ἦν προσφορὰ εἰ κατηχούμενοι ἔνδον ἦσαν, ἔπειτα γράψαντες πανταχοῦ ὡς ἑστῶτος τοῦ πρεσβυτέρου καὶ
C ἐπιτελοῦντος, εἰσελθὼν μακάριος ἀνέτρεψε πάντα, ἀνέκρινον οὓς ἤθελον, ποῦ ἦν ἰσχύρας ὅτε μακάριος ἐπέστη, κἀκεῖνοι πάλιν ἀπεκρίναντο, ὅτι ἐν κελλίῳ νοσῶν, κατακείμενος ἦν, οὐκ οὖν οὐχ εἱστήκει ὁ κατακείμενος, ὁ δὲ προσέφερεν ὁ ἐν κελλίῳ νοσῶν καὶ κατακείμενος, πρὸς τούτοις, λέγοντος τοῦ ἰσχύρα κεκαῦσθαι βιβλία παρὰ μακαρίου, οἱ ὑποβληθέντες μάρτυρες ἔλεγον, μηδέν τι τοιοῦτον γεγενῆσθαι, ἀλλὰ ψεύδεσθαι τὸν ἰσχύραν, καὶ τὸ θαυμαστὸν, γράψαντες πάλιν παν-
D ταχοῦ, ἠφανίσθαι παρ' ἡμῶν τοὺς δυναμένους μαρτυρεῖν, τούτους φαινομένους ἀνέκρινον, καὶ οὐκ ᾐσχύνοντο βλέποντες ἑαυτοὺς, συκοφάντας πανταχόθεν δεικνυμένους, καὶ ταῦτα καταμόνας πράττοντας ὡς ἐβούλοντο· ἔνδον μὲν γὰρ τοῖς μάρτυσι, καὶ ὁ ἔπαρχος ἠπείλει, καὶ οἱ στρατιῶται ἔνυττον, ὁ δὲ κύριος τὴν ἀλήθειαν ἐξεκάλυπτε, καὶ συκοφάντας αὐτοὺς ἐδείκνυε. διὰ τοῦτο καὶ τὰ ὑπομνήματα ἔκρυψαν, καὶ αὐτοὶ μὲν ἔχον αὐτὰ, παρήγγελλον δὲ τοῖς γράψασιν, ἀφανίσαι
E καὶ μηδενὶ τὸ σύνολον ἐκδοῦναι, ἀλλ' ἐσφάλησαν καὶ ἐν τούτῳ, ὁ μὲν γὰρ γράψας αὐτὰ, ῥοῦφός ἐστιν, ὁ νῦν ἐν τῇ αὐγουσταλιανῇ σπεκουλάτωρ, καὶ δύναται μαρτυρῆσαι. οἱ δὲ περὶ εὐσέβιον εἰς ῥώμην αὐτὰ διὰ τῶν ἰδίων ἀπέστειλαν, καὶ ἰούλιος ὁ ἐπίσκοπος αὐτά μοι διεπέμψατο. καὶ μαίνονται νῦν, ὅτι ἃ ἐκεῖνοι ἀποκρύπτειν ἐβούλοντο, ἡμεῖς ἔσχομεν καὶ ἀνέγνωμεν·

ταῦτα

ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα συνθέντες, εὐθὺς καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν ταῦτα ἔπραξαν, ἐφανέρωσαν. ἀπερχόμενοι γάρ, ἀπήγαγον μεθ' ἑαυτῶν τοὺς ἀρειανοὺς εἰς τὴν ἱερουσαλήμ, κἀκεῖ τούτους εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο, γράψαντες ἐπιστολὴν περὶ αὐτῶν, ἧς ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ μέρος ἐστὶ τοῦτο:

His & istiusmodi facinoribus patratis, causam cur ea facerent, manifestam reddidere. Nam & in degressu suo Arianos secum Hierosolymam adductos in communionem receperunt, scriptis eiusmodi super ea re literis, quarum principium & pars hæc est:

ΗʹΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΗʹΕΝ ΙΕΡΟσολύμοις θεοῦ χάριτι συναχθεῖσα, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἐν θεοῦ τῇ ἀλεξανδρείᾳ, καὶ τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν αἴγυπτον καὶ θηβαΐδα καὶ λιβύην καὶ πεντάπολιν, καὶ τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις ἐν κυρίῳ χαίρειν.

A SACRA SYNODVS HIEROSOLYMIS CONGREGATA Ecclesiæ Dei apud Alexandrinos, omnibusque per Aegyptum, Libyam, Pentapolim & vbique per orbem Episcopis, presbyteris, Diaconis in Domino Salutem.

Πᾶσι μὲν ἡμῖν τοῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθοῦσιν ἐξ ἐπαρχιῶν διαφόρων πρὸς τῇ μεγάλῃ πανηγύρει, ἣν ἐπὶ ἀφιερώσει τοῦ σωτηρίου μαρτυρίου, σπουδῇ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως κωνσταντίνου τῷ πάντων βασιλεῖ, θεῷ καὶ τῷ χριστῷ αὐτοῦ κατασκευασθέντος ἐπετελέσαμεν, πλείονα θυμηδίαν ἡ τοῦ θεοῦ χάρις ἐνεποίησεν, αὐτός τε ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ γραμμάτων οἰκείων, τοῦθ' ὅπερ ἐχρῆν παρορμήσας, πάντα μὲν ἐξορίσας τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ, φθόνον, καὶ πᾶσαν μακρὰν ἀπελάσας βασκανίαν, δι' ἧς τὰ τοῦ θεοῦ μέλη πρότερον διειστήκει, ἡπλωμένῃ δὲ καὶ εἰρηναίᾳ ψυχῇ δέξασθαι τοὺς περὶ ἄρειον, οὓς πρός τινα καιρὸν ὁ μισόκαλος φθόνος ἔξω γενέσθαι τῆς ἐκκλησίας εἰργάσατο: καὶ ταῦτα μὲν ἡ ἁγία σύνοδος.

Ἐμαρτύρει δὲ τοῖς ἀνδράσιν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ τῆς ἐπιστολῆς, πίστεως ὀρθοτομίαν ἣν παρ' αὐτῶν πυθόμενος αὐτός τε δι' ἑαυτοῦ παρὰ ζώσης φωνῆς ἀκούσας, ἀπεδέξατο, ἡμῖν τε φανερὰν κατέστησε, ὑποτάξας τοῖς ἑαυτοῦ γράμμασιν, ἔγγραφον τὴν τῶν ἀνδρῶν ὀρθοδοξίαν; τίς τούτων ἀκούων, οὐ συνορᾷ τὴν συσκευήν, οὐ γὰρ ἔκρυψαν ἃ ἔπραξαν, ἢ τάχα καὶ μὴ βουλόμενοι, τὴν ἀλήθειαν ὡμολόγησαν: εἰ γὰρ ἐγὼ ἤμην ὁ κωλύων τοὺς περὶ ἄρειον εἰσελθεῖν. κἀμοῦ συσκευὴν παθόντος ἐδέχθησαν, τί ἕτερόν ἐστιν, ἢ ὅτι ταῦτα δι' ἐκείνους γέγονε, καὶ πάντα καθ' ἡμῶν ἔπραξαν, καὶ πέπλασται ποτηρίου κλάσις, καὶ ἀρσενίου φόνος, ἵνα μόνον τὴν ἀσέβειαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσαγάγωσι, καὶ μὴ ὡς αἱρετικοὶ καταγνωσθῶσι; τοῦτο γὰρ ἦν ὁ καὶ πρὸ τούτου γράφων ἐμοὶ βασιλεὺς ἠπείλησε. καὶ οὐκ ᾐδέσθησαν τοιαῦτα γράφοντες καὶ λέγοντες τούτους ὀρθῶς φρονεῖν, οὓς πᾶσα ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀνεθεμάτισε. καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὴν τηλικαύτην σύνοδον ἐν γωνίᾳ λύοντες τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς, οἱ πάντα λέγοντες καὶ πράττοντες εὐχερῶς. καὶ ὁ μισθὸς δὲ τῆς συκοφαντίας ἔτι πλέον αὐτῶν τὴν πονηρίαν καὶ τὴν ἀσεβῆ πρόθεσιν δείκνυσιν. ὁ μαρεώτης καθὼς προεῖπον, χώρα τῆς ἀλεξανδρείας ἐστί; καὶ οὐδέποτε ἐν τῇ χώρᾳ γέγονεν ἐπίσκοπος, οὐδὲ χωρεπίσκοπος ἀλλὰ τῷ τῆς ἀλεξανδρείας ἐπισκόπῳ αἱ ἐκκλησίαι πάσης τῆς χώρας ὑπόκεινται, ἕκαστος δὲ τῶν πρεσβυτέρων ἔχει τὰς ἰδίας κώμας μεγίστας

OMnibus nobis in eundem locum ex diuersis prouinciis ad magnum & festum diem congregatis, vt dedicationem templi Saluatoris, cura religiosissimi Imperatoris Cōstantini omnium regi Christo ædificati celebraremus, B accumulatiorē vim lætitiæ attulit, & Dei gratia, & Imperator religiosissimus, quum nos vltro suis literis, ad ea quæ facienda essent, adhortaretur, vt profligata ab Ecclesia Dei omni inuidia, & omni malignitate procul abacta, per quas membra Dei antea dissidebant, simplici animo & pacato Arianos reciperemus, quos aliquantisper iniqua inuidia extra Ecclesiam retinuit. *Hæc sacra Synodus.*

Certe ipse Imperator religiosissimus suo testimonio istorum virorum rectigradam in fide C ambulationem commendat, eamque ex eorū viua voce cognitam approbauit, & nobis eam significauit, certamque & indubitatam reddidit, literis suis subiecta eorum virorum Orthodoxa mente quam scripto ediderant. Quis igitur auditis istis, fabricas eorum & technas non perspiciat? Non enim dissimulauerunt, quod ipsis in animo fuit, & fortasse etiam inuiti veritatem confessi sunt. Nam si ego is eram qui Arianos ab Ecclesia arcebam, Arianique me oppresso recepti sunt, quid aliud intelligas quàm D omnia in gratiam Arianorum facta esse, omniaque contra me instituta esse, tam calumniā poculi confracti, quàm Arsenii cædem, vt & hæresim in Ecclesiā immitterent, & ipsi interim hæreseos damnati non haberētur? Id profecto erat ꝙ antea Imperator mihi per minas scripserat. Nec verentur in dictis suis eos affirmare recte sentire, quos vniuersum orbis concilium anathemate damnauit. Neque timuerunt tam præclaram Synodum, quantum in ipsis est, in angulis demoliri, homines quiduis temere & E dicentes & facientes. Ceterum præmia redemptarum calumniarum, multo adhuc magis eorum malitiam & impium propositum declarant. Mareotes enim, vt dixi, ager est Alexandriæ, quo in loco nūquam Episcopus fuit, imo ne Chorepiscopus quidē, sed vniuersæ eius loci Ecclesiæ Episcopo Alexādrino subiacēt, ita tamen vt singuli pagi suos presbyteros habeant.

Sunt

Sunt autem pagi isti maximi decem numero, aut aliquanto plures. Pagus autem vbi habitat Ischyras, minimus est, & paucissimorum hominum, adeo vt non ibi, sed in proximo pago Ecclesia constituta sit. Nihilo tamen minus hominem, qui ne presbyter quidem erat, huius pagi præter maiorum traditionem Episcopum scilicet appellauerũt. Non quidem ignari ne ipsi quidem, quàm hoc absurdum esset, sed promissis redemptæ calumniæ adacti, etiam illud sustinendum putauerunt, ne maligne habitus sceleratissimus Ischyras, veritatẽ enunciaret, Eusebianorumque malitiam proderet. Verum ille neque Ecclesiam, neque populum sibi obedientem habet, atque vt canis ab omnibus agitatur: Eusebiani autem Imperatori autores fuere literarum mittendarum ad Colluthum (adeo omnia illis licent) vt iuberet Ischyræ Ecclesiam ædificari, vt auctus ea dignitate fide dignus habeatur in suis de calice & mensa calumniis: statim igitur curauere vt Episcopus nominaretur, eò quòd si ibi nec Ecclesiam possideret, neque presbyter esset, pro sycophanta necessario haberetur, & mentiri videretur: ille tamen quum nec populum habeat, nec suos sibi obsequentes, quemadmodum inane nomen Episcopi, ita quoque epistolam illam imperatoriã sine vllo fructu detinet, quippe quę argumentũ sit ipsius, Eusebianorũq; teterrimæ & intentionis & voluntatis.

EPISTOLA COLLVTHI FLAVIVS EXARCHVS MAREOTÆ.

AD preces Ischyrę presbyteri pietati dominorum meorum Augustorum & Cæsarum supplicantis, vt sibi in loco pacis Secontaururi Ecclesia ædificaretur, decreuit diuinitas illorum, vt id quàm primum fieret. Cura igitur, exemplaribus diuini istius diplomatis, quod primo loco positum est, nostræque sanctitatis monumẽtis perlectis breuiterque perlustratis, vt in negocio procedatur, & quæ diuinitus constituta sunt, ad effectum perduci queant. Athanasius.

Illi igitur eo modo captationes instituebãt, dolósque & fraudes moliebantur. Nos autem adito principe, qui Synodum indixerat, in qua ipsius Comes præsederat, Eusebianorum scelera patefecimus, quibus ille auditis, grauiter commotus in hæc verba scripsit.

VICTOR CONSTANTINVS MAGNVS AVGVSTVS.

EGo ignoro quid sibi velint ista, quæ à vestra Synodo per tumultum & tempestatẽ iudicata sunt. Mihi sane videtur, nescio quo pacto, veritas per immodestiam opprimi, dum per vestram contentionem, quam inuictam cupitis, ea quæ Deo placent, non consideratis. Sed erit diuinæ prouidentiæ officium, & explorare scelera istius contentiositatis, & explorata dissipare, vobisque clare ostendere, quantam in vestro congressu veritatis curam habueritis, & an vestra iudicia citra gratiam & odium calculum suum prompserint.

μεγίστας καὶ ἀριθμῷ δέκα που καὶ πλέονας. ἡ δὲ κώμη ἔνθα οἰκεῖ ὁ Ἰσχύρας βραχυτάτη καὶ ὀλίγων ἀνθρώπων ἐστὶν οὕτως, ὡς μηδὲ τὴν ἐκκλησίαν ἐκεῖ γεγενῆσθαι, ἀλλ᾽ ἐν τῇ πλησίον κώμῃ, καὶ ὅμως τὸν μηδὲ πρεσβύτερον ἐν τῇ τοιαύτῃ κώμῃ, παρὰ τὴν παλαιὰν παράδοσιν, ἔδοξαν δῆθεν ὀνομάζειν ἐπίσκοπον, εἰδότες μὲν καὶ αὐτοὶ τὸ ἄτοπον, ἀναγκαζόμενοι δὲ ὅμως διὰ τὴν τῆς συκοφαντίας ὑπόσχεσιν ὑπέμειναν καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ ἀγνωμονηθεὶς
A ὁ παμπόνηρος ἐκεῖνος ἐξείπῃ τὴν ἀλήθειαν, καὶ δείξῃ τὴν πονηρίαν τῶν περὶ Εὐσέβιον. ἀμέλει οὔτε ἐκκλησίαν, οὔτε λαοὺς πειθομένους ἔχει, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν πάντων ὡς κύων διώκεται, καὶ ὅμως πεποιήκασι καὶ βασιλέα γράψαι τῷ Κολλούθῳ (πάντα γὰρ αὐτοῖς ἔξεστιν) ἐκκλησίαν αὐτῷ γενέσθαι, ἵνα ταύτην ἔχων, ἀξιόπιστος φαίνηται περὶ ποτηρίου καὶ τραπέζης λέγων. καὶ γὰρ εὐθὺς πεποιήκασιν αὐτὸν ὀνομασθῆναι καὶ ἐπίσκοπον ἐπειδὴ μὴ ἔχων ἐκκλησίαν, μηδὲ πρεσβύτερος
B ὅλως ὢν ἐδείκνυτο συκοφάντης, καὶ πάντα πλαττόμενος. ἀμέλει μὴ ἔχων λαοὺς μηδὲ τοὺς ἰδίους πειθομένους αὐτῷ ὥσπερ κενὸν τὸ ὄνομα, οὕτως καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἄπρακτον κατέχει, ἔλεγχον τῆς παμπονήρου προαιρέσεως αὐτοῦ καὶ τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπιδεικνύμενος ταύτην.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΚΟΛΛΟΥΘΟΥ φλάβιος ἡμέριος ἔξαρχος μαρεώτου, χαίρειν.

C Ἰσχύρα τοῦ πρεσβυτέρου δεηθέντος τῆς εὐσεβείας τῶν δεσποτῶν ἡμῶν σεβαστῶν καὶ καισάρων ἐν τόπῳ εἰρήνης σεκονταρούρου ἀνοικοδομηθῆναι ἐκκλησίαν προσέταξεν ἡ θειότης αὐτῶν ἢ τάχος τοῦτο πραχθῆναι. φρόντισον τοίνυν προστυχὼν καὶ τῷ ἀντιτύπῳ τοῦ θείου γράμματος, ὃ μετὰ τοῦ οἰκείου σεβάσματος προτέτακται, καὶ τοῖς πραχθεῖσιν ἐπὶ τῆς ἐμῆς καθωσιώσεως ὑπομνήμασιν, ἐν τάχει τὴν σύνοψιν ποιησάμενος, εἰς τὴν τάξιν ἀνενεγκεῖν, ἵνα τὰ θειωδῶς προσταχθέντα ἐπὶ πέρας ἀχθῆναι δυνηθῇ.
D ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτως ἐθορύβουν, καὶ τὰς συσκευὰς ἔπλαττον, ἡμεῖς δὲ ἀνελθόντες ἐδείξαμεν βασιλεῖ, τὰς ἀδικίας τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἦν ὁ τὴν σύνοδον γενέσθαι κελεύσας, καὶ κόμης αὐτοῦ καθηγεῖτο ταύτης· ἐκεῖνος τοίνυν ἀκούσας καὶ κινηθεὶς, ἔγραψε ταῦτα·

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ μέγιστος σεβαστὸς ἐν τοῖς τύρῳ συνελθοῦσιν ἐπισκόποις.

E Ἐγὼ μὲν ἀγνοῶ τίνα ἐστὶ τὰ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας συνόδου μετὰ θορύβου καὶ χειμῶνος κριθέντα. δοκεῖ δέ πως ὑπό τινος ἀταξίας ταραχώδους ἡ ἀλήθεια διεστράφθαι, ὑμῶν δηλαδὴ διὰ τὴν πρὸς τοὺς πλησίον ἐριστικὴν ἐπιχειρίαν, ἣν ἀήττητον εἶναι βούλεσθε, τὰ τῷ θεῷ ἀρέσκοντα μὴ συνορώντων. ἀλλ᾽ ἔσται τῆς θείας προνοίας ἔργον, καὶ τὰ τῆς φιλονεικίας ταύτης κακὰ, φανερῶς ἁλόντα διασκεδάσαι, καὶ ἡμῖν διαῤῥήδην ἐπιδεῖξαι, εἴ τινα τῆς ἀληθείας αὐτοὶ συνελθόντες ἐποιήσασθε φροντίδα, καὶ εἰ τὰ κεκριμένα, χωρίς τινος χάριτος καὶ ἀπεχθείας ἐκρίνατε.

τοιγαροῦν ἠπειγμένως πάντας ὑμᾶς πρὸς τὴν ἐμὴν συνελθεῖν εὐσέβειαν βούλομαι, ἵνα τὴν τῶν πεπραγμένων ὑμῖν ἀκρίβειαν δι' ὑμῶν αὐτῶν παραστήσητε. τίνος δὲ ἕνεκεν ταῦτα γράψαι πρὸς ὑμᾶς ἐδικαίωσα, καὶ ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτὸν διὰ τοῦ γράμματος καλῶ, ἐκ τῶν ἑπομένων γνώσεσθε. ἐπιβαίνοντί μοι λοιπὸν τῆς ἐπωνύμου ἡμῶν καὶ πανευδαίμονος πατρίδος τῆς κωνσταντινοπόλεως (συνέβαινε δὲ τηνικαῦτα ἐφ' ἵππου ὀχεῖσθαι) ἐξαίφνης ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ἐν μέσῃ τῇ λεωφόρῳ μετὰ ἑτέρων τινῶν, οὓς περὶ αὐτὸν εἶχεν, ἀπροσδοκήτως οὕτως προσῆλθεν, ὡς καὶ παρέχειν ἐκπλήξεως ἀφορμήν. μαρτυρεῖ μοι γὰρ ὁ πάντων ἔφορος θεὸς, ὡς οὐδὲ ἐπιγνῶναι αὐτὸν ὅστις ἦν παρὰ τὴν πρώτην ὄψιν ἠδυνήθην, εἰ μὴ τῶν ἡμετέρων τινὲς, καὶ ὅς τις ἦν, καὶ τὴν ἀδικίαν ἣν πέπονθε, διηγήσασθαι πυνθανομένοις, ὥσπερ εἰκὸς, ἀπήγγειλαν ἡμῖν. ἐγὼ μὲν οὖν οὔτε διελέχθην αὐτῷ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, οὔτε ὁμιλίας ἐκοινώνησα. ὡς δὲ ἐκεῖνος μὲν ἀκουσθῆναι ἠξίου, ἐγὼ δὲ παρῃτούμην, καὶ μικροῦ δεῖν ἀπελαύνεσθαι αὐτὸν ἐκέλευον, μετὰ πλείονος παρρησίας οὐδὲν ἕτερον ἑαυτῷ παρ' ἡμῶν, ἢ τὴν ὑμετέραν ἄφιξιν ἠξίωσεν ὑπάρξαι, ἵνα ὑμῶν παρόντων, ἃ πέπονθεν ἀναγκαίως ἀποδύρασθαι δυνηθῇ. ὅπερ ἐπειδὴ εὔλογον εἶναί μοι καὶ τοῖς καιροῖς πρέπον κατεφαίνετο, ἀσμένως ταῦτα γραφῆναι πρὸς ὑμᾶς προσέταξα, ἵνα πάντες ὅσοι τὴν σύνοδον τὴν ἐν τύρῳ γινομένην ἐπληρώσατε ἀνυπερθέτως εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς ἐμῆς ἡμερότητος ἐπειχθῆτε, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἐπιδείξαντες τὸ τῆς ὑμετέρας κρίσεως καθαρόν τε καὶ ἀδιάστροφον ἐπ' ἐμοῦ δηλαδὴ, ὃν τοῦ θεοῦ εἶναι γνήσιον θεράποντα οὐδ' ἂν ὑμεῖς ἀρνηθείητε. τοιγαροῦν διὰ τῆς ἐμῆς πρὸς θεὸν λατρείας τὰ πανταχοῦ εἰρηνεύεται, καὶ τῶν βαρβάρων αὐτῶν τὸ τοῦ θεοῦ ὄνομα γνησίως εὐλογούμενον, οἳ μέχρι νῦν τὴν ἀλήθειαν ἠγνόουν. δῆλον δὲ ὅτι ὁ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοῶν, οὐδὲ τὸν θεὸν ἐπιγινώσκει. πλὴν ὅμως καθὰ προείρηται, καὶ οἱ βάρβαροι νῦν δι' ἐμὲ τὸν τοῦ θεοῦ θεράποντα γνήσιον, ἐπέγνωσαν τὸν θεὸν καὶ εὐλαβεῖσθαι μεμαθήκασι, ὃν ὑπερασπίζειν με πανταχοῦ καὶ προνοεῖσθαι, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ᾔσθοντο, ὅθεν μάλιστα καὶ ἴσασι τὸν θεὸν, ὃν ἐκεῖνοι μὲν διὰ τὸν πρὸς ἡμᾶς φόβον εὐλαβοῦνται, ἡμεῖς δὲ οἱ τὰ ἅγια μυστήρια τῆς εὐμενείας αὐτοῦ δοκοῦντες προβάλλεσθαι, οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι φυλάττειν, ἡμεῖς φημι, οὐδὲν πράττομεν, ἢ τὰ πρὸς διχόνοιαν καὶ μῖσος συντείνοντα, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τὰ πρὸς ὄλεθρον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἔχοντα τὴν ἀναφοράν. ἀλλ' ἐπείχθητε καθὰ προείρηται, πρὸς ἡμᾶς σπουδάσατε πάντες ἢ τάχος, πεπεισμένοι ὡς παντὶ σθένει κατορθῶσαι πειράσομαι, ὅπως ἐν τῷ νόμῳ θεοῦ ταῦτα ἐξαιρέτως ἀδιάπτωτα φυλάττηται, οἷς οὔτε ψόγος οὔτε κακοδοξία τις δυνήσεται προσπλακῆναι, διασκεδασθέντων δηλαδὴ καὶ συντριβέντων ἄρδην, καὶ παντελῶς ἀφανισθέντων τῶν ἐχθρῶν τοῦ νόμου, οἵτινες ἐπὶ προσχήματι τοῦ ἁγίου ὀνόματος, ποικίλας καὶ διαφόρους βλασφημίας παρέχουσιν.

Ταῦτα μαθόντες οἱ περὶ εὐσέβιον, καὶ εἰδότες, ἃ πεποιήκασι τοὺς μὲν ἄλλους ἐπισκόπους ἐκώλυσαν ἀνελθεῖν, αὐτοὶ δὲ μόνοι, εὐσέβιος, θέογνις, πατρόφιλος, καὶ ἕτερος εὐσέβιος, καὶ οὐρσάκιος,

Quocirca festinanter ad meam pietatem accurrite, vt rerum istarum excussam, exactamque fidem coram me in præsentia ipsi præsentes doceatis. Quare autem ista scribere voluerim, & quapropter vos litteris meis accersendos putauerim ex sequẽtibus cognoscetis. Ingredienti mihi cognominem & fœlicem patriam meam Constantinopolim (eram autem in equo) subito Athanasius Episcopus in media via, cum nonnullis aliis quos circum se habebat, ita inexpectatus occurrit, vt non leuem mihi causam admirationis præberet. **A** Testis mihi Deus omnium speculator, me, quisquis esset, primo aspectu agnoscere nequiuisse, nisi nostrorum quidam, quisnam ille, & quamnam iniuriam passus esset, iam antea auditam, vt fieri solet, mihi indicassent. Ego igitur per illud temporis verba cum illo non habui, neque colloquium miscui. Quum autem ille se audiri postularet, & hoc recusarem, & propemodum eum summoueri iuberem, magna libertate nihil aliud postulauit, quàm vt vos huc **B** euocari iuberem, quo vobis præsentibus, quæ per vim passus esset, conqueri posset: quod quum mihi æquum & temporibus meis congruum videretur, scripto vobis denunciatum volui, vt quotquot Synodum Tyri absoluistis, sine omni tergiuersatione ad prætorium nostræ clementiæ conueniatis, re ipsa, quantum synceritatis integritatisque sit in vestris sentẽtiis coram me ipso syncero famulo Dei (quod ne ipsi quidẽ abnegaueritis) declaraturi. Certe per meum ergà Deum cultum obseruantiamque vbique iam terrarum pax est, & à Barbaris **C** ipsis nomen Dei synceriter benedicitur, qui hactenus veritatem ignorabant. Nihil dubij autem est, eum qui veritatem ignorat, etiam Deum ignorare. Sed tamen, vt antea dixi, Barbari per me syncerum Dei famulum, Deum agnouerunt, & iam metuere didicerunt, ideò quòd illũ mihi protectorem esse, meique curam gerere, re ipsa experti sint, atque ita in nostris rebus Deum agnitum, nostri formidine Barbari reuerentur. Nos contra qui mysteria clementiæ eius ostentare & præferre videmur **D** non enim dixerim tueri, nos, inquam, nihil facimus, nisi ea quę ad discordiam & odium pertinent, & vt semel dicam, quæ ad humani generis perniciem referuntur. Quapropter vos meo prætorio sistite, quemadmodum dixi, & festinate huc quàm celerrime, certique sitis me omni ope studioque annisurum, vt ea quæ sunt legis Dei, quàm maxime inoffensa illabefactaque seruentur, quibus nullum nec probrum nec infamia allini possit, profligatis scilicet & contritis semel inimicis legis; qui sub **E** specie sancti nominis, multiplices & diuersas blasphemias adferunt. *Hæc Constantinus.*

Quibus cognitis, cõscij suorũ facinorũ, cęteris Episcopis à pfectione retentis; soli Eusebius, Theognius, Patrophilus, & alter Eusebius,

Vrsacius & Valens principem adierunt absque omni mentione calicis aut Arsenij. Decrat enim illis eius rei fiducia, sed aliud crimen commentitium detulerunt, Athanasium scilicet minatum esse, se impediturum quo minus frumentum ex Alexandria in patriam Cæsaris deueheretur, idque Episcopos Adamantium, Ambium, Agathammonem, Arbethionem, Petrum præsentes ex eo audiuisse. Emicuit ibi Cæsaris ira, adeo vt post tot atroces minas & tantopere damnatas Eusebianorum iniurias, inaudita causa, euestigio efferbuerit, & omisso iudicio, quod in expectatione erat, nos in Gallias relegarit. Quæ relegatio eorum scelera magnopere ostendit. Certe beatus Constantinus minor, memor scriptorum patris sui, dum nos patriæ restitueret, in hæc verba epistolam misit:

CONSTANTINVS CÆSAR POPVLO CATHOLICÆ ECCLESIÆ *Alexandrinæ*.

NEque vestram sacram mentem latere arbitror, ideo Athanasium adorandæ legis interpretem in Gallias missum esse, ne quo tempore sanguinolentorum hostium feritas sacro eius capiti quàm maxime immineret, implicitusque malorum collimitio aliquid intolerandum & cui remedium nullum esset, pateretur. Ad hanc igitur feritatem eludendam, tot faucibus inhiantium subtractus, vt sub me ageret, iussus est, atque ita in hac vrbe commoratus est, vt omnibus rebus necessariis abundaret, tametsi eius reuerenda virtus diuina ope fretus, onera asperioris fortunæ vilipenderet. Iam quum in primis vestræ in Deum pietati, suisque sedibus hunc Episcopum dominus noster & pater Constantinus restituere vellet, & humana sorte præuentus, antequam hoc votum impleret, requieuerit, ego mihi conuenire puto, vt suscepta voluntate sacræ memoriæ Imperatoris, idipsum adimpleam, quod ille non potuit. Quum igitur Athanasius ad vestrum conspectum penetrauerit, tum demum intelligetis, quantæ apud nos reuerentiæ fuerit. Neque id mirum videri debet, si quid huiusmodi in eius gratiam fecerim. Ad hoc enim faciendum meam mentem & vestri desiderii imago, & species tanti viri instigauit. Diuina prouidentia vos seruet dilecti fratres. Datum Treueris xv. Calendas Iulias. *Hæc Constantinus.*

Quum igitur ex hac causa in Gallias amandati simus, quis non simul videt & imperatoris mentem, & Eusebianorum sanguinarios animos, & principem id propterea fecisse, ne grauiore calumnia ab illis opprimeremur? Simplici enim animo in audiendo fuit: istiusmodi igitur Eusebianorum acta atque hæc illorum vafricies in consuendis dolis fuit. Quis igitur istis animaduersis, non fateatur in mea causa nihil per gratiam actum esse, sed

οὐρσάκιος, καὶ οὐάλης ἀνελθόντες, οὐκέτι περὶ ποτηρίου καὶ ἀρσενίου ἔλεγον, παῤῥησίαν γὰρ οὐκ εἶχον, ἄλλην δὲ πλάσαντες κατηγορίαν τὴν εἰς βασιλέα φθάνουσαν, εἰρήκασιν αὐτῷ τῷ βασιλεῖ, ὅτι ἠπείλησεν ἀθανάσιος κωλύσειν τὸν σῖτον τὸν εἰς τὴν πατρίδα σου πεμπόμενον ἀπὸ ἀλεξανδρείας, καὶ τοῦτο παρόντες μὲν ἀδαμάντιος καὶ αἰουβίων, ἀγαθάμμων, ἀρβεθίων, πέτρος, οἱ ἐπίσκοποι ἤκουσαν. ἔδειξε καὶ ὁ θυμὸς τοῦ βασιλέως. ὁ γὰρ
A τοιαῦτα γράψας, καὶ καταγινώσκων τῆς ἀδικίας αὐτῶν, ὡς ἤκουσε τὴν τοιαύτην διαβολὴν, εὐθὺς ἐπυρώθη, καὶ ἀντὶ τῆς ἀκροάσεως, εἰς τὰς γαλλίας ἡμᾶς ἀπέστειλεν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο μᾶλλον αὐτῶν δείκνυσι τὴν πονηρίαν, ὁ γὰρ μακαρίτης κωνσταντῖνος ὁ νεώτερος, ἀποστέλλων ἡμᾶς εἰς τὴν πατρίδα καὶ μεμνημένος ὧν ἔγραψεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἔγραψε καὶ αὐτὸς ταῦτα·

B ΚΩΝΣΤΑΝΤΙ͂ΝΟΣ, ΚΑΙ͂ΣΑΡ, τῷ λαῷ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πόλεως ἀλεξανδρείας.

ΟΥ'δὲ τὴν τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας ἀποπεφευγέναι γνῶσιν οἶμαι, διὰ τοῦτο ἀθανάσιον τὸν τοῦ προσκυνητοῦ νόμου ὑποφήτην πρὸς καιρὸν εἰς τὰς γαλλίας ἀπεστάλθαι, ἵν' ἐπειδὴ ἡ ἀγριότης τῶν αἱμοβόρων αὐτοῦ καὶ πολεμίων ἐχθρῶν εἰς κίνδυνον τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ κεφαλῆς ἐπέμενε, μὴ ἄρα
C διὰ τῆς τῶν φαύλων διαστροφῆς ἀνήκεστα ὑποστῇ. πρὸς τὸ διαπαῖξαι τοίνυν ταύτην ἀφαιρεθεὶς τῶν φαρύγγων τῶν ἐπικειμένων αὐτῷ ἀνδρῶν, ὑπ' ἐμοὶ διάγειν κεκέλευσται, οὕτως ὡς ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐν ᾗ διέτριβε, πᾶσι τοῖς ἀναγκαίοις ἐμπλεονάζειν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα αὐτοῦ ἡ ἀοίδιμος ἀρετὴ ταῖς θείαις πεποιθυῖα βοηθείαις, καὶ τὰ τῆς τραχυτέρας τύχης ἄχθη ἐξουθενεῖ. τοιγαροῦν εἰ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τὴν προσφιλεστάτην ὑμῶν θεοσέβειαν, ὁ δεσπότης ἡμῶν κωνσταντῖνος ὁ σεβαστὸς ὁ ἐμὸς πατὴρ, τὸν αὐτὸν
D ἐπίσκοπον τῷ ἰδίῳ τόπῳ παρασχεῖν προῄρητο, ὅμως ἀνθρωπίνῳ κλήρῳ προληφθεὶς πρὸ τοῦ τὴν εὐχὴν πληρῶσαι ἀνεπαύσατο, ἀκόλουθον ἡγησάμην τὴν προαίρεσιν τοῦ τῆς θείας μνήμης βασιλέως διαδεξάμενος πληρῶσαι. ὅστις ἐπειδὰν τῆς ὑμετέρας τύχοι προσόψεως, ὅσης αἰδοῦς τετύχηκε γνώσεσθε. οὐ γὰρ θαυμαστὸν εἴτι δ' ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ πεποίηκα, καὶ γὰρ τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἥ τε τοῦ ὑμετέρου πόθου εἰκὼν, καὶ
E τὸ τοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς σχῆμα, εἰς τοῦτο ἐκίνει καὶ προέτρεπεν. ἡ θεία πρόνοια ὑμᾶς διαφυλάξαι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. ἐδόθη πρὸ δεκαπέντε καλανδῶν ἰουλίων ἐν τριβέροις.

Ταύτης τῆς αἰτίας, οὔσης δι' ἣν ἀπεστάλημεν εἰς τὰς γαλλίας, τίς πάλιν οὐ συνορᾷ τὴν μὲν τοῦ βασιλέως προαίρεσιν, τὴν δὲ τῶν περὶ εὐσέβιον φονικὴν ψυχὴν; καὶ ὅτι τοῦτο πεποίηκε βασιλεὺς, ἵνα μή τινα μείζονα σκευὴν βουλεύσωνται. ἐπήκουσε γὰρ ἁπλῶς αὕτη τῶν περὶ εὐσέβιον ἡ πρᾶξις, αὕτη τῆς καθ' ἡμῶν ἐπισκευῆς ἡ μηχανή, τίς ταῦτα συνορῶν οὐκ ἂν εἴποι; μηδὲν κατὰ χάριν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενῆσθαι. ἀλλ' ὅτι

ἀλλ' ὅτι δικαίως καὶ ἀληθῶς τὸ τοσοῦτον πλῆθος τῶν ἐπισκόπων, καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ, τοιαῦτα μὲν ὑπὲρ ἡμῶν ἔγραψε. τῆς δὲ συκοφαντίας τῶν ἐχθρῶν κατέγνωσαν; τίς τὰ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα θεωρήσας οὐκ ἂν εἴποι ὅτι καὶ οὐάλης καὶ οὐρσάκιος εἰκότως κατέγνωσαν αὐτῶν, καὶ μεταγινώσκοντες τοιαῦτα καθ' ἑαυτῶν ἔγραψαν. μᾶλλον ἑλόμενοι πρὸς ὀλίγον αἰσχυνθῆναι, ἢ αἰωνίως τὴν τῶν συκοφαντῶν ὑπομεῖναι τιμωρίαν. Διατοῦτο γὰρ δικαίως καὶ ἐκκλησιαστικῶς ποιοῦντες καὶ οἱ μακάριοι συλλειτουργοὶ ἡμῶν, ἐπειδή τινες ἀμφίβολα τὰ καθ' ἡμᾶς ἔλεγον, καὶ ἀκυροῦν ἐβιάζοντο τὰ ὑπὲρ ἡμῶν κριθέντα, πάντα παθεῖν. ὑπέμειναν νῦν καὶ ἐξορισθῆναι εἵλοντο, ἢ λυομένας ἰδεῖν τὰς τοσούτων ἐπισκόπων κρίσεις. εἰ μὲν οὖν πρὸς τοὺς βουλευσαμένους καθ' ἡμῶν, καὶ ἐθελήσαντας ἀνατρέψαι τὰ ὑπὲρ ἡμῶν, ἄχρι λόγων ἦσαν ἐνστάντες οἱ ἀληθῶς ἐπίσκοποι, ἢ τυχόντες ἦσαν ἄνδρες, ἀλλὰ μὴ ἐπισήμων πόλεων, καὶ κεφαλαὶ τοσούτων ἐκκλησιῶν. ἦν οὖν ὑποπτεύειν μὴ ἄρα κεχαρισμένα ποιοῦντες πάλιν ἐφιλονείκησαν ἐγνων αὐτοί. ὅτι δὲ καὶ λογισμοῖς ἐπῆλθον, καὶ ἐξορισμὸν ὑπέμειναν, καὶ λιβέριός ἐστιν ὁ τῆς ῥώμης ἐπίσκοπος, εἰ γὰρ καὶ εἰς τέλος οὐχ ὑπέμεινε τοῦ ἐξορισμοῦ τὴν θλῖψιν, ὅμως διετίαν ἔμεινεν ἐν τῇ μετοικίᾳ, γινώσκων τὴν καθ' ἡμῶν συσκευήν, καὶ ἐπειδὴ καὶ ὅσιος ὁ μέγας ἐστί, καὶ οἱ τῆς ἰταλίας, καὶ οἱ τῶν γαλλιῶν, καὶ ἄλλοι ἀπὸ σπανιῶν, καὶ ἀπ' αἰγύπτου καὶ λιβύης, καὶ οἱ τῆς πενταπόλεως πάντες. εἰ γὰρ καὶ πρὸς ὀλίγον φοβηθεὶς τὰς ἀπειλὰς κωνσταντίου, ἔδοξεν ἐκείνοις μὴ ἀντιλέγειν, ἀλλ' ἡ πολλὴ βία καὶ τυραννικὴ ἐξουσία κωνσταντίου, καὶ αἱ πλεῖσται ὕβρεις καὶ ἀπειλαί, δεικνύουσιν ὅτι μὴ καταγνοὺς ἡμῶν. ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ γήρως, οὐ φέρων τὰς πληγάς, πρὸς καιρὸν εἶξεν αὐτοῖς. δίκαιόν ἐστι πλέον πάντας ὡς πληροφορηθέντας, μισεῖν καὶ ἀποστρέφεσθαι τὴν ἀδικίαν, καὶ τὴν μίαν τὴν καθ' ἡμῶν γενομένην, διὰ τὸ μάλιστα δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ διὰ τὴν ἀρειανὴν ἀσέβειαν συνέστηκεν ἡμᾶς, ταῦτα πεπονθέναι. εἴ τις τοίνυν βούλεται τά τε καθ' ἡμᾶς μαθεῖν, καὶ τὴν τῶν περὶ εὐσέβιον συκοφαντίαν, ἐντυγχανέτω τοῖς γραφεῖσιν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ μάρτυρας ἐχέτω, οὐχ ἕνα ἢ δύο, ἢ τρεῖς, ἀλλὰ τὸ τοσοῦτον πλῆθος ἐπισκόπων, καὶ τούτων μάρτυρας πάλιν λαμβανέτω, τοὺς περὶ λιβέριον καὶ ὅσιον, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς, οἵτινες ὁρῶντες τὰ καθ' ἡμῶν γενόμενα, πάντα παθεῖν ὑπέμειναν, ἢ προδοῦναι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν κρίσιν, τοῦτο καὶ καλῶς καὶ ὁσίως βουλευόμενοι πεποιήκασιν, ἃ γὰρ οὗτοι πεπόνθασι, δείκνυσι μὲν τὴν ἀνάγκην, ἣν καὶ οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι πεπόνθασιν, ἔστι δὲ ὑπομνήματα μὲν καὶ στηλογραφία κατὰ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως καὶ τῆς πονηρίας τῶν συκοφαντῶν, ὑπογραμμὸς δὲ καὶ τύπος τοῖς μετὰ ταῦτα γιγνομένοις, ἀγωνίζεσθαι μὲν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας μέχρι θανάτου, ἀποστρέφεσθαι δὲ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, χριστομάχον οὖσαν, καὶ τοῦ ἀντιχρίστου πρόδρομον, μὴ πιστεύειν δὲ τοῖς καθ' ἡμῶν ἐπιχειροῦσι λέγειν, ἀξιόπιστος γὰρ καὶ ἱκανὴ μαρτυρία, τῶν τοιούτων καὶ τοσούτων ἐπισκόπων, ἡ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπολογία καὶ ψῆφος.

Τοῦ ἐν

sed omnia bono iure & merito constituta fuisse, quum tanta multitudo Episcoporum publicè priuatimque nostræ causæ scriptis patrocinetur, & sycophantias inimicorum vituperet? Quis istis conspectis, non pronunciauerit Valentem & Vrsacium merito semetipsos improbasse? & ex pœnitentia culpã suam scriptis confessos esse? maluisseque aliquantisper pudefieri, quàm in æternum sycophantiarum pœnas luere? rectè igitur & Ecclesiasticé fecere beati in sacris comministri nostri, quòd quum A nonnulli ambigua de nobis loqui: & quæ pro nobis iudicata essent, irrita facere conarentur, omnia pati, & exilium sustinere maluerint, quã vt abrogarent tot ac tantorum Episcoporum iudicia. Si igitur veri & legitimi præsules verbis duntaxat nostris aduersariis repugnassent, aut si ipsi vulgares homines fuissent, ac non potius eximiarum vrbium Episcopi, & capita tantarũ Ecclesiarum, suspicio oboriri posset, per gratiam ista ab illis facta esse: iam quum & verbis mihi patrocinati sint, & exilia sustinuerint, in B quorum numero est & Liberius Romanus præsul, qui quanquam non vsque ad finem exilii mala perpessus est, biennium tamen in ea trãsmigratione perdurauit, non ignarus sycophãtiarum, quas patiebamur. Nec non & Hosius ille magnus. Itali item, Galli, Hispani, & Aphricani Episcopi, & quotquot sunt Pentapoleos. Nam tametsi Hosius minis Cõstantii conterritus non videbatur Eusebianis contradicere, vis tamen illa & tyrannica Constantii potestas, multæque contumeliæ & interminationes satis C ostendunt minimé eum in nostri condemnationem consensisse, sed senii imbecillitate imparem verberibus ad tempus cessisse. Quapropter æquum, vt omnes in re minime dubia tanto impensius oderint, & auersentur vim iniustitiáque quas passi sumus, vel saltem ea de causa, quod satis constet illas non ob aliud nobis quàm ob Arianam impietatem illatas esse. Si quis igitur qualis sit nostra causa, & quales sint Eusebianorum sycophantiæ, scire velit, legat scripta nostræ defensionis, summásque testes, D non vnum quidem aut alterum aut tres, sed tantam Episcoporum multitudinem, & inter eos Liberium & Hosium cum suis: Hi enim quum viderent ea quæ contra nos agerentur, omnia pati maluerunt, quàm aut veritatem, aut causam nostram prodere. Idque bono & sancto consilio fecerunt. Præterea vis illa, quam tanti viri passi sunt, indicio est, quid alii tolerauerint. Cætera omnia illa nihil aliud sunt, quã monumenta & tropæa de Ariana hæresi, & scelere sycophãtarum erecta, & exemplar posteris E inscriptum, vt ad mortem pro veritate depugnent, & auersentur Arianam hæresim, Christo inimicam, Antichristique anteambulatricem: & vt nihil fidei habeant nostris criminatoribus. Testimonia enim tot ac talium Episcoporum digna sunt fide, & abunde sufficiunt ad nostram innocentiam ostendendam.

***

S.Patris

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI Alexandrini

EPISTOLA.

OMNIBVS VBIQVE SOLITARIAM VITAM COLENTIBVS, & fide fundatis, sanctificatisque, in Christo Iesu, dicentibusque, Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, *dilectis & desideratiss. fratribus in Domino S. P. D.*

VEstris animis fretus, maxime quum id multis hortatibus à me postulatis, paucis recensui & nostras & Ecclesiæ calamitates, simulque, quantum potui, confutaui sceleratam Arianorum hæresim, docuique quàm illa aliena esset à veritate. Sed tamen quæ mihi, dum hæc scriberem, in mentem venerint, ea vestræ pietati intimanda opinor, vt inde disceretis, quàm vere hoc dictum sit à beato Apostolo, *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei!* quæso autem mihi homini natura imbecilli veniam detis: quanto enim magis scribere volebam, & instantius rem vrgebam, vt diuinitatem verbi intelligentem, tanto longius eius rei cognitio à me subterfugiebat: & sentiebam me tantum à tergo relictum esse, quantum me promouisse & assecutum esse arbitrabar. Nam hoc ipsum, quod animo comprehendere videbar, scribere non potui: & quod scribebam, minus erat, quàm concepta in animo Veritatis vmbra, licet ea ipsa perquàm pusilla esset. *Dixi igitur*, vt in Ecclesiastico scriptum erat, *sapiam, & sapientia elongata est a me magis quam erat*, &, *ô profunditatem profunditatis, quis inueniet illam?* & illud in Psalmis: *Admirabilis habita est scientia tua à me, inualuit, & non potero ad eam*: & vt Salomon dicit: *Gloria Dei abscondit rationem*. Sæpe igitur volui subsistere, & desinere à scribendo, credite mihi, tamen, ne aut vobis difficilior viderer, aut illis qui id à vobis postularunt, & quibus periculum est, ne silentio meo pertinacius in impietate versentur, vim mihi ipse feci, vt pauca ista, quæ iam vestræ pietati mitto, conscriberem. Nam quanquam procul à nobis est, vt reuera est, veritatis comprehensio, ob carnis imbecillitatem, sed tamen, vt dixit

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας

ἘΠΙΣΤΟΛΗ.

ΤΟΙ͂Σ ἉΠΑΝΤΑΧΟΥ͂ ΚΑΤᾺ ΤΌπον τὸν μονήρη βίον ἀσκοῦσι, καὶ ἐν πίστει θεοῦ ἱδρυμένοις, ἡγιασμένοις τε ἐν χριστῷ, καὶ λέγουσιν, ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ πλεῖστα χαίρειν.

Τῇ μὲν ὑμετέρᾳ διαθέσει πεισθεὶς, καὶ πολλάκις παρ' ὑμῶν προτραπεὶς, ἔγραψα δι' ὀλίγων περὶ ὧν πεπόνθαμεν, ἡμεῖς τε καὶ ἡ ἐκκλησία, καὶ ὡς δύναμίς μου διελέγχων τὴν μυσαρὰν αἵρεσιν τῶν ἀρειομανιτῶν, καὶ δεικνὺς, ὅσον ἐστὶν ἀλλοτρία τῆς ἀληθείας αὕτη, ὃ δὲ πέπονθα γράφων ἀναγκαῖον ἡγησάμην δηλῶσαι τῇ εὐσεβείᾳ ὑμῶν, ἵνα καὶ ἐκ τούτου μάθητε, πῶς ἀληθῶς εἴρηκεν ὁ μακάριος ἀπόστολος, ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ! καὶ συγγνῶτε καὶ μοὶ ἀνθρώπῳ, ἀσθενεῖ τὴν φύσιν ὄντι. ὅσον γὰρ ἐβουλόμην γράφειν καὶ νοεῖν ἐβιαζόμην ἐμαυτὸν περὶ τῆς θεότητος τοῦ λόγου, τοσοῦτον γνῶσις ἐξανεχώρει μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐγίνωσκον ἐμαυτὸν τοσοῦτον ἀπολιμπανόμενον, ὅσον ἐδόκουν καταλαμβάνειν. καὶ γὰρ οὐδὲ ὃ ἐδόκουν νοεῖν, ἠδυνάμην γράφειν, ἀλλὰ καὶ ὃ ἔγραφον, ἔλαττον ἐγίνετο τῆς ἐν τῇ διανοίᾳ γινομένης, κἂν τῆς βραχείας τῆς ἀληθείας σκιᾶς. ὁρῶν τοίνυν ὡς ἐν τῷ ἐκκλησιαστῇ γέγραπται, ὅτι εἶπα σοφισθήσομαι, καὶ αὐτὴ ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν ὑπὲρ ὃ ἦν, καὶ, βαθὺ βάθος, τίς εὑρήσει αὐτό; καὶ τὸ ἐν τοῖς ψαλμοῖς, ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν· καὶ ὁ σολομὼν φησὶ δόξα θεοῦ κρύπτει λόγον. πολλάκις ἐβουλευσάμην ἐπισχεῖν καὶ παύσασθαι τοῦ γράφειν, ναὶ πιστεύσατε, ἵνα δὲ μὴ δόξω μήτε ὑμᾶς λυπεῖν, μήτε ἐκείνους τοὺς παρ' ὑμῖν ζητήσαντας καὶ φιλονεικήσαντας ἐπιτρίβειν, εἰς τὴν ἀσέβειαν ἐκ τῆς σιωπῆς, ἐβιασάμην ἐμαυτὸν ὀλίγα γράψαι. καὶ ταῦτα ἀπέστειλα τῇ ὑμῶν θεοσεβείᾳ. εἰ γὰρ καὶ ὡς ἔστιν ἡ τῆς ἀληθείας κατάληψις, μακράν ἐστιν ἀφ' ἡμῶν διὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἀσθένειαν, ἀλλὰ δυνατὸν, ὡς εἶπεν

αὐτὸς ὁ ἐκκλησιαστὴς, γνῶναι τῶν ἀσεβῶν τὴν ἀφροσύνην, καὶ εὑρόντα ταύτην, εἰπεῖν πικρότερον ὑπὲρ θάνατον εἶναι. τούτου γοῦν χάριν, ὡς τοῦτο γινώσκων καὶ δυνάμενος εὑρεῖν, ἔγραψα, εἰδὼς ὡς τοῖς πιστοῖς, ἡ τῆς ἀσεβείας κατάγνωσις, αὐτάρκης πρὸς εὐσέβειαν ἐστι γνῶσις. καὶ γὰρ εἰ μὴ δυνατὸν καταλαβέσθαι, τί ἐστι θεὸς, ἀλλὰ δυνατὸν εἰπεῖν· τί οὐκ ἔστιν, οἴδαμεν δε, ὅτι οὐχ ὡς ἄνθρωπός ἐστι, καὶ ὅτι οὐδὲν τῶν γενητῶν θέμις ἐπινοεῖν αὐτῷ, οὕτω δὴ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ, τοῦ θεοῦ, εἰ καὶ πολὺ τοῦ καταλαβεῖν μακρὰν ἐσμὲν τῇ φύσει, ἀλλὰ δυνατὸν, καὶ εὔκολον καταγνῶναι, τῶν προσφερομένων παρὰ τῶν αἱρετικῶν καὶ εἰπεῖν· ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτα υἱὸς ὁ τοῦ θεοῦ, οὐδὲ θέμις περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ τοιαῦτα κἂν ἐννοεῖν, οἷα λέγουσιν ἐκεῖνοι· μήτι γε καὶ φθέγγεσθαι διὰ χειλέων. οὕτω τοίνυν ὅσον ἠδυνήθην ἐγὼ μὲν ἔγραψα, ὑμεῖς δὲ ἀγαπητοὶ, δέξασθε ταῦτα, μὴ ὡς τελείαν ἔχοντα τὴν ἑρμηνείαν, περὶ τῆς τοῦ λόγου θεότητος, ἀλλ' ὡς μόνον ἐλέγχοντα τὴν ἀσέβειαν τῶν χριστομάχων, ἔχοντα δέ καὶ διδόντα τοῖς βουλομένοις ἀφορμὴν εἰς εὐσέβειαν τῆς ὑγιαινούσης ἐν χριστῷ πίστεως. εἰ δέ τι παραλέλειπται, πάντα δὲ νομίζω παραλελεῖφθαι, συγγινώσκετε μετὰ συνειδήσεως καθαρᾶς, καὶ μόνον ἀποδέξασθε τὸ τολμηρὸν τῆς πρὸς εὐσέβειαν προθέσεως. εἰς γὰρ τελείαν κατάγνωσιν τῆς αἱρέσεως τῶν ἀρειανῶν, αὐτάρκης ἡ περὶ τοῦ θανάτου ἀρείου γινομένου παρὰ τοῦ κυρίου κρίσις· ἣν ἤδη φθάσαντες καὶ παρ' ἑτέρων ἔγνωτε. ἃ γὰρ ὁ θεὸς ὁ ἅγιος βεβούλευται, τίς διασκεδάσει; καὶ ὃν ὁ θεὸς κατέκρινε, τίς ὁ δικαιῶν; τίς γὰρ ἐκ τοῦ τοιούτου γινομένου σημείου, οὐ γινώσκει λοιπὸν, ὅτι θεομίσητός ἐστιν ἡ αἵρεσις, κἂν ἀνθρώπους ἔχῃ προστάτας. ἐντυχόντες μέν τοι, εὔχεσθε μὲν, καὶ ἀλλήλους εἰς τοῦτο προτρέπεσθε ποιεῖν, ὑπὲρ ἡμῶν· εὐθὺς δὲ ἀντιπέμψατε ταῦτα πρὸς ἡμᾶς καὶ μηδενὶ τὸ σύνολον ἀντίγραφον ἔκδοτε, μὴ δὲ ἑαυτοῖς μεταγράψητε, ἀλλ' ἀρκέσθητε ὡς δόκιμοι τραπεζῖται τῇ ἐντεύξει· κἂν πολλάκις ἐντυχεῖν θελήσητε. οὐ γὰρ ἀσφαλὲς τοῖς μετὰ ταῦτα, τὰ παρ' ἡμῶν τῶν ψελλιζόντων καὶ ἰδιωτῶν ἐστι γράμματα. ἀσπάσασθε, ἀλλήλους ἐν ἀγάπῃ, καὶ πάντας τοὺς ἐρχομένους πρὸς ὑμᾶς, ἐν εὐσεβείᾳ καὶ πίστει. εἰ γάρ
» τις, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, οὐ φιλεῖ τὸν κύριον, ἤτω
» ἀνάθεμα. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χρι-
» στοῦ μεθ' ὑμῶν, ἀμήν. Αὐτοὶ δὲ ὧν ταῦτα ἐμηχανήσαντο χάριν, οὐκ εἰς μακρὰν ἐπλήρωσαν, ἅμα γὰρ ἐπεβούλευσαν, καὶ εὐθὺς τοὺς περὶ ἄρειον εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο, καὶ τὰς μὲν τοσαύτας κατ' αὐτῶν κρίσεις παρεωράκασι· βασιλικὴν δὲ πάλιν ἐξουσίαν ὑπὲρ αὐτῶν προεφασίσαντο· γράφοντές τι οὐκ ᾐσχύνθησαν εἰπεῖν, ὅτι ἀθανασίου παθόντος, ὁ μὲν φθόνος πέπαυται, τοὺς δὲ περὶ ἄρειον λοιπὸν δεξώμεθα. προστιθέντες πρὸς φόβον τῶν ἀκουόντων, ὅτι τοῦτο γὰρ βασιλεὺς προσέταξεν· εἶτα οὐκ ᾐσχύνθησαν προσθεῖναι· ὅτι καὶ ὀρθῶς φρονοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, μὴ φοβηθέντες τὸ γεγραμμένον·

Ecclesiastes, cognoscere poterimus impiorum amentiam, eámque, vbi deprehenderimus, dicere licebit morte amariorem esse. Huius rei fiducia, quum certum haberem eatenus à nobis scientiam comparari posse, ista meditatus sum, non ignarus impietatis refutationem, fidelibus sufficere ad eruditionem pietatis. Nam tametsi impossibile sit deprehendere, quid sit Deus, tamē dicere possumus, quid nō sit Deus. Scimus autem eum non vt hominem esse, nec
A fas esse, vt quicquam, quod creatum est, illi affingas: ita quoque de Filio Dei: etsi longius natura ab illo absistimus, quam vt eam assequamur: facile tamen est & in procliui reprobare, quæ ab hæreticis proferuntur, ac dicere non esse id Filium Dei, neque fas esse de diuinitate eius, vel semel cogitare, quę ipsi dicunt, nedum è labris proferre. Ego igitur, vt potui, scripsi; vos autem charissimi excipite ea, non tāquam illa, quæ plenam habeant interpretationem de diuinitate Verbi, sed tanquam ea, quæ refutent
B impietatem hostium Christi, & præbeant volentibus occasionem ad pietatem sanę & rectæ in Christo fidei. Quòd si aliquid omissum est: puto autem omnia omissa esse, veniam dabitis pro æquitate vestra & pura conscientia, & sola audacia propositi mei, pro defendenda pietate contenti eritis. Solam enim ad plenam damnationem reiectionémque hæresis Arianorū, iudicium Domini de morte Arij sufficere credendum est, quam iam antea per alios didicistis. Quæ enim Deus voluit, quis dissipabit? & quem ipse condemnauit, quis iustum pronun-
C ciabit? Quis porro ex tanto signo non cognoscit, Deo odiosam esse hanc hæresim, etiamsi homines propugnatores habeat? Quum igitur nostra illa legeritis, orate pro nobis & inuicem ad id exhortamini, & statim ista ipsa ad nos remittite, nullumque eius exemplar edite, aut vobis describite, sed contenti estote vt probi trapezitæ sola lectione, etiamsi sæpius legere cupiatis. Non enim tutū est ad posteros peruenire nostra ista scripta, quæ vt balbutientes & indocti conficimus. Salutate vos inuicem in
D charitate, & quotquot vos adeunt in pietate & fide. *Si quis enim,* vt dixit Apostolus, *non amat Dominum, anathema sit. Gratia Domini nostri Iesu Christi sit vobiscum, Amen.* Illi autem ea, in quorum finem his machinis vsi fuerant, non ita diu postea adimpleuerunt. Mox enim ab istis insidiis Arianos in communionem recepêre, sine omni cura respectuq; tot iudiciorū; quibus illi damnati erant, iterumque imperiale mandatū causificati sunt: nec puduit eos in epistolis suis scribere, post Athanasiū afflictum, odia desiisse, & iam inde se Arianos recipere, &
E ad terrorē audientiū, ita sibi ab imperatore mādatum esse, iactitāt. Quin illud ausi sunt sine omni fronte adiicere, Arianos recte sentire, nihil præ oculis habentes illud quod sciptū est:

Væ qui

Væ qui dicitis amarum dulce, & qui statuitis tenebras esse lucem. Ad omnia enim pro hæresi parati sunt. Age num vel istinc manifeste ostenditur, nos non quidem Ecclesiastico iudicio, sed minis Imperatoris, ob nostram in Christum pietatem, & tum hæc passos esse, & nunc in præsentiarum persecutionibus agitari? Quum & aliis Episcopis ad eundem modum fictis criminibus insidiati sint, quorum aliqui in exilio obdormierunt, adepti iam gloriã confessionis in Christum, aliqui etiamnum extorres fortiter adhuc contra eorum hæresim obsistunt, dicuntque cum Paulo, *Quis nos separabit à charitate Christi?* quin etiam hinc eorum hæresim cognoscere, vel potius conuincere possis, quòd quisquis ipsis charus est, & eiusdem impietatis socius, etiamsi aliis delictis, infinitisque sceleribus obnoxius sit, etiamsi aduersus se habeat argumenta scelerum suorum, & demonstrationes euidentissimas, probus tamen apud eos, & in precio habetur, quinimo statim Imperatoris amicus efficitur, cõmendabilis scilicet sua impietate: & qui nundinator, & pleraque quæstui habet, libertatem quiduis agendi à iudicibus impetrat. Qui autem eorum impietatem redarguit, & quæ Christi sunt, synceriter procurat, iste tametsi purus in omnibus, tametsi sibi nihil sit conscius, tametsi nullum habeat accusatorem, modo ipsi crimen fingant, statim abripitur, & sententia Imperatoris e-uestigio in exilium mittitur, vt obnoxius criminibus, quæ isti voluerunt, quod in regem fuerint contumeliosi, quasi in nomen Dei: contra, qui hæresim illorum fouet, requiritur & statim summittitur in exulum illorum Ecclesias: ac continuo confiscationes, contumeliæ, & quicquid graue est, in eos intentatur, qui hunc superuentitium Episcopum non recipiunt. Et quod iniquissimum est, quem populi cupiunt, & irreprehensibilem cognoscunt, hunc tollit & in exilium mittit princeps: eum vero quem non cupiunt, quẽ nõ norunt, hunc è longinquo cum militibus & diplomatibus suis ad populos mittit. Ac iam inde magna necessitas inducitur, odisse quem diligunt, suum inquam & in fide magistrum, & in pietate parentem, eumque quem nolunt, diligere, eique suos liberos concredere, cuius vitam conuersationémque, & quis denique sit, ignorant, aut supplicium pati, nisi Imperatori pareant. Hæc & nunc & olim fecere contra Orthodoxos impii isti homines, monumenta suæ malitiæ & impietatis omnifariam apud omnes exhibentes. Esto Athanasium culpauerint aliquid, quid alij Episcopi fecere? quam in illos causam habuere? aut quis ab illis Arsenius interfectus est? Quis apud illos Macarius presbyter? aut calix confractus? quis ibi Meletianus fabulam agit? Ergo ex facinoribus illorum aduersus istos, obiecta Athanasio falsa esse demonstrantur: rursumque quæ in Athanasium moliti sunt, satis coarguunt, quæ illis imputauere, calũnias esse.

Immanis

οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πικρὸν γλυκὺ, οἱ τιθέντες τὸ σκότος φῶς. πάντα γὰρ ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως ὑπομένειν εἰσὶν ἕτοιμοι. ἆρ' οὖν οὐκ ἐκ τούτου πᾶσιν ἄντικρυς δείκνυται, ὡς οὐκ ἐκκλησιαστικῇ κρίσει, ἀλλ' ἐκ βασιλέως ἀπειλῆς, διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν, καὶ τότε πεπόνθαμεν, καὶ νῦν διώκετε; καὶ γὰρ καὶ ἑτέροις οὕτως ἐπεβούλευσαν ἐπισκόποις, πλασάμενοι καὶ κατ' ἐκείνων πάλιν προφάσεις, ὧν οἱ μὲν ἐν τοῖς
A ἐξορισμοῖς ἐκοιμήθησαν, ἔχοντες τὸ καύχημα τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας· οἱ δὲ ἔτι καὶ νῦν ὑπερόριοι τυγχάνουσιν, ἀνδριζόμενοι μᾶλλον κατὰ τῆς αἱρέσεως ἐκείνων, καὶ λέγοντες, οὐδὲν ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. ἔξεστι δὲ καὶ ἐκ τούτου πάλιν καὶ αὐτὴν καταμαθεῖν, καὶ μᾶλλον αὐτῆς κατηγορῆσαι. ὁ μὲν γὰρ φίλος καὶ συνασεβῶν ἐκείνοις, κἂν ἐν ἄλλοις πλημμελήμασι καὶ κυρίοις ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος τυγχάνῃ, κἂν ἔχῃ τοὺς ἐλέγχους καὶ
B τὰς ἀποδείξεις λευκοτάτας· οὗτος δόκιμος παρ' αὐτοῖς, καὶ βασιλέως εὐθὺς γίνεται φίλος, ἔχων τὴν σύστασιν ἐκ τῆς ἀσεβείας, χρηματισθείς τε πλεῖστα, λαμβάνει καὶ παρρησίαν ποιεῖν, ἃ βούλεται παρὰ τοῖς δικασταῖς. ὁ δὲ τὴν ἀσέβειαν ἐκείνων ἐλέγχων, καὶ τὰ Χριστοῦ γνησίως πρεσβεύων· οὗτος κἂν καθαρὸς ἐν πᾶσι τυγχάνῃ, κἂν μηδὲν ἑαυτῷ συγγινώσκῃ, κἂν μὴ κατήγορον ἔχῃ, ἀλλ' ἐκείνων προφάσεις πλασαμένων, εὐθὺς ἁρπάζεται, καὶ κρίσει βασι-
C λέως, αὐτὸς μὲν ὑπερόριος γίνεται ὡς ὑπεύθυνος, οἷς ἂν ἐκεῖνοι θελήσωσιν· ἢ ὡς βασιλέα ὑβρίσας, ἢ ὡς ὄνομα θεοῦ. ὁ δὲ πρεσβεύων τὰ τῆς αἱρέσεως ἐκείνων, ζητεῖται καὶ εὐθὺς ἀποστέλλεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνου, καὶ λοιπὸν δημεύσεις, καὶ ὕβρεις, καὶ πάντα τὰ δεινὰ, κατὰ τῶν μὴ δεχομένων ἐκεῖνον. καὶ τὸ παραδοξότατον, ὃν μὲν οἱ λαοὶ βούλονται, καὶ γινώσκουσιν ἀνεπίληπτον, τοῦτον ἀφαιρεῖται, καὶ ἐξορίζει βασι-
D λεύς. ὃν δὲ μήτε βούλονται, μήτε γινώσκουσι, τοῦτον μακρόθεν μετὰ στρατιωτῶν ἀποστέλλει μετὰ γραμμάτων ἑαυτοῦ· καὶ λοιπὸν ἀνάγκη πολλὴ, μισεῖν μὲν ὃν ἀγαπῶσι τὸν κατηχήσαντα, καὶ πατέρα γενόμενον ἐν θεοσεβείᾳ· ἀγαπᾶν δὲ ὃν οὐ βούλονται, καὶ πιστεύειν ἑαυτῶν τὰ τέκνα, οὗ τὸν βίον, καὶ τὴν ἀναστροφὴν, καὶ τίς ἐστιν, οὐ γινώσκουσιν. ἢ δηλονότι τιμωρίαν ὑπομένειν, ἐὰν μὴ πείθωνται βασιλεῖ. ταῦτα καὶ νῦν δρῶσι, καὶ πάλαι πεποιήκασιν οἱ δυσσεβεῖς, κατὰ τῶν ὀρθοδόξων, γνώρισμα τῆς ἑαυτῶν κακοηθείας,
E καὶ ἀσεβείας, πανταχοῦ παρὰ πᾶσι παρέχοντες. ἔστω γὰρ Ἀθανάσιον ἠτιάσαντο, τί καὶ οἱ ἄλλοι πεποιήκασιν ἐπίσκοποι; ποίας ἄρα προφάσεις ἔχουσιν; ἢ ποῖος ἄρα κἀκεῖ νεκρὸς Ἀρσένιος εὑρέθη; ποῖος παρ' αὐτοῖς Μακάριος πρεσβύτερος, καὶ ποτήριον κέκλασται; ποῖος Μελιτιανὸς ὑπεκρίνετο; ἀλλ' ὡς ἔοικεν ἐξ ἐκείνων, καὶ τὰ κατὰ Ἀθανάσιον δείκνυται ψευδῆ, καὶ ἐξ ὧν κατὰ Ἀθανασίου ἐπεχείρησαν, δῆλα καὶ τὰ κατ' ἐκείνων ἐστὶ πεπλασμένα.

μέγα

μέγα τι θηρίον ἐξῆλθεν ἐπὶ γῆς, ἡ αἵρεσις αὕτη, οὐ γὰρ μόνον τοῖς ῥήμασιν ὡς τοῖς ὀδοῦσι βλάπτει τοὺς ἀκεραίους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔξωθεν ἐξουσίαν ἐμισθώσατο πρὸς ἐπιβουλήν. καὶ τὸ παράδοξον, ὅτι καθὰ προεῖπον, οὐδεὶς ἐκείνων κατηγορεῖται, ἂν δὲ κατηγορηθῇ, οὐ κρίνεται, ἢ δόξας ἀκούεσθαι, δικαιοῦται κατὰ τῶν ἐλεγχόντων, καὶ μᾶλλον ὁ ἐλέγχων ἐπιβουλεύεται, ἢ ὁ ὑπεύθυνος ὅλως ἐντρέπεται. πάντες οὖν οἱ παρ᾽ αὐτοῖς μεστοὶ ῥύπου τυγχάνουσι, καὶ οἱ παρ᾽ αὐτοῖς κατάσκοποι, οὐ γὰρ ἐπίσκοποι, μᾶλλόν εἰσι πάντων ῥυπαρώτεροι, καὶ εἴ τις παρ᾽ αὐτοῖς ἐπίσκοπος θέλει γενέσθαι, οὐκ ἀκούει, δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, ἀλλὰ μόνον φρόνει κατὰ χριστοῦ, καὶ μὴ φρόντιζε περὶ τρόπων. ἀρκεῖ γὰρ ἐκεῖνό σοι πρὸς σύστασιν, καὶ πρὸς βασιλέως φιλίαν. ταῦτα μὲν περὶ τῶν τὰ τοῦ ἀρείου φρονούντων. οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ζηλωταὶ κἂν ἅγιοι καὶ καθαροὶ φαίνωνται, καθὰ προεῖπον, ἀλλ᾽ ὑπεύθυνοι γίνονται ὅταν οὗτοι θέλωσι, καὶ ὡς ἂν αὐτοῖς δοκῇ, προφάσιν πλασαμένοις. καὶ τοῦτο ἔξεστι, καθὰ προεῖπον, ἐκ τῶν παρ᾽ αὐτῶν πραχθέντων συνιδεῖν. εὐστάθιός τις ἦν ἐπίσκοπος τῆς ἀντιοχείας, ἀνήρ, ὁμολογητής, καὶ τὴν πίστιν εὐσεβής, οὗτος ἐπειδὴ πολὺς ἦν ζηλῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, τήν τε ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐμίσει, καὶ τοὺς φρονοῦντας τὰ ἐκείνης, οὐκ ἐδέχετο, διαβάλλεται κωνσταντίῳ τῷ βασιλεῖ, πρόφασίν τε ἐπινοεῖται, ὡς τῇ μητρὶ αὐτοῦ ποιήσας ὕβριν, καὶ εὐθὺς ἐξόριστος αὐτός τε γίνεται, καὶ πολὺς σὺν αὐτῷ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων ἀριθμός, καὶ λοιπὸν οὓς οὐκ ἐδέχετο διὰ τὴν ἀσέβειαν εἰς κλῆρον, τούτους μετὰ τὸ ἐξορισθῆναι τὸν ἐπίσκοπον, οὐ μόνον εἰσήγαγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλείστους ἐπισκόπους κατέστησαν, ἵν᾽ ἔχωσι συνωμότας ἑαυτῶν εἰς τὴν ἀσέβειαν· ἐκ τούτων ἐστὶ λεόντιος, ὁ ἀπόκοπος ὁ νῦν ἐν ἀντιοχείᾳ, καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ στέφανος, γεώργιός τε ὁ ἐν λαοδικείᾳ, καὶ ὁ γενόμενος ἐν τριπόλει θεοδόσιος· εὐδόξιός τε ὁ ἐν γερμανικίᾳ, καὶ εὐστάθιος ὁ νῦν ἐν σεβαστείᾳ. ἆρ᾽ οὖν μέχρι τούτων ἔστησαν; οὐχί. καὶ γὰρ εὐτρόπιος ὁ ἐν ἀνδριανουπόλει γενόμενος ἐπίσκοπος, ἀνήρ, ἀγαθὸς καὶ ἐν πᾶσι τέλειος, ἐπειδὴ πολλάκις τὸν εὐσέβιον ἤλεγξε, τοῖς τε διοδεύουσι συνεβούλευε, μὴ πείθεσθαι τοῖς ἀσεβέσιν εὐσεβίου ῥήμασι, τὰ αὐτὰ τῷ εὐσταθίῳ πάσχει, καὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλεται, βασιλίνα γὰρ ἦν ἡ πάνυ κατ᾽ αὐτοῦ σπουδάζουσα, εὐφρατίων γὰρ ὁ ἐν καλαναῖς, καὶ κυμάτιος ὁ ἐν παλτῷ, καὶ κυμάτιος ἕτερος ὁ ἐν ταράδῳ, καὶ ὁ ἐν γάζῃ ἀσκληπᾶς, καὶ κῦρος ὁ ἐν βεροίᾳ τῆς συρίας, καὶ διόδωρος ἐν ἀσίᾳ, καὶ δομνίων ἐν σιρμίῳ, καὶ ἑλλανικὸς ὁ ἐν τριπόλει, μόνον ἐγνώσθησαν μισοῦντες τὴν αἵρεσιν, καὶ τοὺς μὲν μετὰ προφάσεως, τοὺς δὲ χωρὶς ταύτης βασιλικοῖς γράμμασι μεταστήσαντες τῆς τε πόλεως ἐκβάλλοντες, ἑτέρους ἀντ᾽ αὐτῶν, οὓς ἐγίνωσκον ἀσεβοῦντας, εἰς τὰς ἐκείνων ἐκκλησίας κατέστησαν, καὶ περὶ μαρκέλλου τοῦ τῆς γαλατίας ἐπισκόπου, περιττὸν ἴσως ἐστὶ λέγειν.

πάντες

Immanis bellua nempe hæresis ista terras inuasit, vt quæ non verbis, veluti dentibus suis homines innocentes lædat: sed & externã vim ad insidias faciẽdas comparauit, & quod prorsus iniquissimũ est, nemo ex illis accusatur: aut si accusetur, iudicio subiicitur: aut si species iudicii prætexitur, & causæ cognitio simulatur, sententi, quæ datur eum innocentẽ pronunciat, & accusatores damnat, magisque accusator probans periculo, quàm reus conuictus pudore tentatur. A Omnes certe apud illos sordibus scatent, & eorum catascopi, hoc est, exploratores, quum minime sint Episcopi, longe maculosissimi sunt. Quòd si quis apud eos Episcopus esse velit, non illi occinitur, *Oportet Episcopum esse irreprehensibilem*: sed hoc illi dicitur, Sentias contra Christum, nec de moribus tuis sis anxius: id enim tibi sufficit ad commendationem, & ad principis amicitiam: ita reuera agitur cum iis qui Arianice sentiunt. Contra veritatis æmulatores, tametsi sancti, tametsi puri appareant (quemadmodum dixi) rei B fiunt, quum illis libuerit, quum eam, quam volunt, causam finxerint: Et hoc ex eorum calamitatibus perspicere licet. Fuit quidam Eustathius Episcopus Antiochiæ vir confessione clarus, religione pius, quem magno studio pro veritate stantem, & Arianam hæresim odio prosequentem, auersantémque homines Arianicæ opinionis, ita apud Constãstantium ficta calumnia accusarũt, quasi in matrem principis contumeliosus fuisset: nec mora, in exilium eiicitur & cum eo ingens turba C presbyterorum & diaconorum, ac iam deinde eos, quos ob impietatem ne in clerum quidem recipi oportuit, post exilium Episcopi, non solùm in Ecclesiam introduxerunt, sed & plerosque ex iis Episcopos creauerunt, vt eos in sua impietate socios coniuratósque haberent, ex quorum numero est Leontius ille castratus, qui Antiochiæ nunc Episcopatum tenet, & ante eum eodem in loco Stephanus tenuit: Laodiceæ verò Georgius & Theodosius, qui Tripolim etiam habuit. Eudoxius porro D Germaniciæ, & Eustatius nunc in pręsentia Sebastiæ pro Episcopo se gerit. Quid, an hic saltem gressum suum represserunt? minime gẽtium: Eutropius enim Adrianopoli Episcopus, vir bonus & in omnibus perfectus, quia subinde Eusebium coarguerat, & illa transeuntibus author erat, ne impiis Eusebii verbis fidem adhiberent, easdem cum Eustathio calamitates patitur, & à ciuitate sua & Ecclesia propellitur, eò quòd Augusta illi grauiter succenseat. Euphratium autem Calanis, Cyma- E thius Palti, alter item Cymathius Taradi, Asclepas Gazæ, Cyrus Berœæ, quæ est in Syria, Diodorus in Asia, Dommen in Siemio, Ellanicus Tripole Episcopi visi sunt tantummodo hæresim odisse, & id tanti fuit, vt hos sub specie alicuius causæ, illos prorsus sine vlla causificatione, diplomate Imperatoris, exturbatos è ciuitate, alio transtulerint, suffectis in eorum locum, quos impios nouerant. De Marcello autem Episcopo Galatiæ, superuacuum fuerit fortasse mentionem facere:

quum nulli non constet, Eusebianos ab eo de hæresi reprehensos, hæresos recriminationē pro talione illi vicissim impegisse, senemque hominem in exilium eiecisse. Ille autem Romam profectus sese innocentem docuit, & vt iussus ab illis fuerat, scripto suam fidem, quam Sardica Synodus amplexa est, edidit. Eusebiani contra neque causam dixerunt, neque de impietate scriptorum suorum cōuicti, pudore repressi sunt, sed potius grauius in omnes sæuierunt: & quia per fœminas ad Cæsarem commendationem habent, cunctis se terribiles præbuere. Episcopum autem Constantinopolitanum nemini arbitror ignotum esse. quanto enim clarior ciuitas, tanto minus factum celari poterit. Etiam huic quoque crimen obiectū est, idque falsum fuisse vel inde colligas, quòd qui illum reum fecit Macedonius, nobis in ea accusatione præsentibus, cum reo suo, cuius presbyter erat, communionem sumpsit. Huc tamen vbi oculos suos adiecisset Eusebius, vt raperet episcopatum eius ciuitatis (eodem enim modo à Beryto Nicomediam transiliit) non defuit in hunc Paulum species calumniæ. neque illi ignari oblitique suarum insidiarum fuere, sed perseuerarunt in criminando, & primum quidem per illos in Pontum relegatus est, postea à Cōstantio ferro vinctus in Singra. Mesopotamiæ deportatus est. rursum inde in Emesam, atque ex Emesa in Cucusam Cappadociæ circa deserta Tauri abreptus est, quo in loco, vt ab illis renunciatum est, qui cum illo fuere, laqueo per Eusebianos strangulatus vitam finiit. Eusebiani verò hoc scelere commisso sine omni pudore, vt vbique mendaces hominis extincti aliam causam finxere, tanquam ex morbo periisset, quum longe aliud constet omnibus eius loci incolis. Siquidem Philagrius per id tempus eorum locorum vicarius, omniumque quæ ipsi vellent histrio, sed tamen super hoc scelere stupens ac mœrens, credo quod alius, ac non ipse potius eius necis author esset, plurimis rem prodidit, & inter reliquos mihi notos Serapioni Episcopo Paulum ab Eusebianis in arctissimo & obscurissimo loco reclusum fuisse, relictumque ibi vt fame periret. deinde post sex dies, quum eò ingressi Eusebiani, hominem adhuc spirantem inuenissent, per vim Episcopum strangulasse, atque eo genere finis vitam clausisse, & diaconū dixisse, inferendæ necis ministrum Philippum præfectū fuisse. Verū ad hoc scelus vindicta diuina conuiuendū sibi non putauit: Philippus enim nondum vertente anno, præfecturâ sua cum magna ignominia spoliatus est, ac iam inde priuatus iis quibus minime volebat, ludibrio fuit. Mœstus igitur mirum in modū, & quemadmodū Cain gemens & tremēs, & quotidie percussorem expectans, longe à suis ac patria sua, veluti attonitus, quod minime volebat, morte extinctus est. Quid? quòd ne mortuis quidem parcunt, quos viuos olim calumniis persequebātur, ac tantis terroribus agunt, vt viuos in exilia propellant, & mortuorū nihil misereantur.

πάντες γὰρ ἔγνωσαν, ὡς πρότερον ἐγκαλούμενοι παρ' αὐτοῦ οἱ περὶ Εὐσέβιον ἀσεβείας ἀντενεκάλεσαν αὐτῷ καὶ αὐτοί, καὶ πεποιήκασιν ἐξορισθῆναι τὸν γέροντα. καὶ αὐτὸς μὲν ἀνελθὼν εἰς τὴν Ῥώμην ἀπελογήσατο, καὶ ἀπαιτούμενος παρ' αὐτῶν δέδωκεν ἔγγραφον τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ἣν καὶ ἡ κατὰ Σαρδικὴν σύνοδος ἀπεδέξατο. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον οὔτε ἀπελογήσαντο, οὔτε ἐλεγχόμενοι ἐξ ὧν ἔγραψαν ἀσεβεῖς, ἐνετράπησαν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐθρασύνοντο κατὰ
A πάντων. εἶχον γὰρ τὴν πρὸς βασιλέα διὰ γυναικῶν σύστασιν, καὶ πᾶσιν ἦσαν φοβεροί. περὶ δὲ Παύλου τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου νομίζω μηδένα ἀγνοεῖν. ὅσῳ γὰρ ἐπιφανὴς ἡ πόλις, τοσούτῳ καὶ τὸ γινόμενον οὐ κέκρυπται. καὶ κατὰ τούτου τοίνυν πρόφασις ἐπλάσθη. καὶ γὰρ ὁ κατηγορήσας αὐτοῦ Μακεδόνιος, ὁ νῦν ἐπίσκοπος ἀντ' αὐτοῦ γινόμενος, παρόντων ἡμῶν κατὰ τὴν κατηγορίαν, κεκοινώνηκεν αὐτῷ, καὶ πρεσβύτερος ἦν ὑπ' αὐτὸν τὸν Παῦλον, καὶ ὅμως ἐπειδὴ Εὐσέβιος ἐποφθαλμιᾷ θέλων ἁρπάσαι τὴν ἐπισκοπὴν τῆς
B πόλεως, οὕτω γὰρ καὶ ἀπὸ Βηρυτοῦ εἰς τὴν Νικομήδειαν μετῆλθεν, ἔμεινεν ἡ πρόφασις κατὰ Παύλου, καὶ οὐκ ἠμέλησαν τῆς ἐπιβουλῆς, ἀλλ' ἔμειναν διαβάλλοντες. καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὸν Πόντον ἐξωρίσθη ὑπὸ Κωνσταντίνου, τὸ δὲ δεύτερον παρὰ Κωνσταντίου δεθεὶς ἁλύσεσι σιδηραῖς, εἰς Σίγγαρα τῆς Μεσοποταμίας ἐξωρίσθη, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἔμισαν μετηνέχθη· καὶ τὸ τέταρτον εἰς Κουκουσὸν τῆς Καππαδοκίας, περὶ τὰ ἔρημα τοῦ Ταύρου· ἔνθα καὶ ὡς οἱ
C συνόντες ἀπήγγειλαν, ἀποπνιγεὶς παρ' αὐτῶν ἐτελεύτησε. τοῦτο μὲν τοίνυν δράσαντες, οὐκ ᾐσχύνθησαν· καὶ μετὰ θάνατον οἱ μηδὲν ἀληθεύοντες πλάσασθαι πάλιν πρόφασιν, ὡς ἀπὸ νόσου τελευτήσαντος αὐτοῦ. καί τοι τοῦτο γινωσκόντων πάντων, τῶν κατοικούντων τὸν τόπον ἐκεῖνον. καὶ γὰρ καὶ Φιλάγριος βικάριος ὢν τότε τῶν τόπων ἐκείνων, καὶ πάντα τὰ ἐκείνων ὑποκρινόμενος ὡς ἂν αὐτοὶ θέλωσιν, ὅμως ἐπὶ τούτῳ θαυμάζων, καὶ λυπηθείς, ἴσως ὅτι μὴ αὐτός, ἀλλ' ἕτερος εἰργάσατο τὸ κακόν· ἀπήγγειλε πολλοῖς τε ἄλλοις, καὶ
D γνωρίμοις ἡμῶν, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Σεραπίωνι· ὡς Παῦλος ἀποκλεισθεὶς παρ' ἐκείνων εἰς τόπον τινὰ βραχύτατον καὶ σκοτεινὸν ἀφείθη λιμῷ διαφθαρῆναι. εἶτα μεθ' ἡμέρας ἕξ, ὡς εἰσελθόντες εὗρον αὐτὸν ἔτι πνέοντα, λοιπὸν ἐπελθόντες ἀπέπνιξαν τὸν ἄνθρωπον. καὶ οὕτω τέλος ἔσχε τοῦ βίου τούτου. τοῦ δὲ τοιούτου θανάτου διάκονον ἔλεγον γεγενῆσθαι, Φίλιππον τὸν γενόμενον ἔπαρχον. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτον παρεῖδεν ἡ θεία δίκη, οὐδὲ γὰρ παρῆλθεν ἐνιαυτός, καὶ μετὰ πολλῆς ἀτιμίας καθῃρέθη τῆς ἀρχῆς ὁ Φίλιππος οὕτως, ὡς ἰδιώτην γενόμενον, ὑφ' ὧν οὐκ ἤθελε καταπαίζεσθαι.
E πάνυ γοῦν καὶ αὐτός, λυπούμενος, καὶ κατὰ τὸν Κάιν στένων καὶ τρέμων, καὶ καθ' ἡμέραν προσδοκῶν τὸν ἀναιροῦντα ἔξω τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος καὶ αὐτὸς καὶ τῶν ἰδίων, ὥσπερ ἐκπλαγεὶς ἐπεὶ μὴ οὕτως ἤθελεν, ἀπέθανε, πλὴν ὅτι καὶ κατὰ νεκρῶν οὐ φείδονται, καθ' ὧν καὶ ζώντων ἔπλασαν τὰς προφάσεις. οὕτω γὰρ ἑαυτοὺς πρὸς πάντας φοβεροὺς ἐπιδεικνύειν ἐσπουδάσαν, καὶ ζῶντας μὲν ἐξορίζουσιν, ἀποθανόντας δέ, οὐκ ἐλεοῦσιν.

ἀλλὰ καὶ τότε μόνοι, παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, μισοῦσι τοὺς ἀπελθόντας, καὶ τοῖς οἰκείοις αὐτῶν ἐπιβουλεύουσιν, οἱ τῷ ὄντι ἀπάνθρωποι καὶ μισόκαλοι, καὶ πλέον ἐχθρῶν τὸν τρόπον ἄγριον ἔχοντες, διὰ τὴν αὐτῶν ἀσέβειαν, οἱ μὴ ἐξ ἀληθείας, ἀλλ' ἐκ πεπλασμένων προφάσεων, ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἑτέροις, πᾶσιν ἐπιβουλεύειν σπουδάσαντες. ταῦτα συνορῶντες οἱ τρεῖς ἀδελφοί, Κωνσταντῖνος, Κωνστάντιος καὶ Κώνστας, ἐποίησαν παραυτὰς μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς, ἐπανελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν· A γράψαντες περὶ μὲν τῶν ἄλλων, ἰδίᾳ τῇ ἑκάστου ἐκκλησίᾳ· περὶ δὲ Ἀθανασίου ταῦτα, ἃ πάλιν τὴν μὲν τοῦ πράγματος βίαν δείκνυσι, τὴν δὲ τῶν περὶ Εὐσέβιον ἀνδροφόνον προαίρεσιν ἐλέγχει·

ἈΝΤΙΓΡΑΦΟΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ καίσαρος τῷ λαῷ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, πόλεως τῆς ἀλεξανδρέων.

B

Οὐ δὲ τὴν τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας διαπεφευγέναι γνῶσιν οἶμαι διὰ τοῦτο ἀθανάσιον τὸν τοῦ προσκυνητοῦ νόμου ὑποφήτην. Ἐγράφη ὀπίσω εἰς τὸν λόγον ἀπαραλλάκτως.

Τὰ μὲν οὖν γραφέντα ταῦτα. τῆς δὲ συσκευῆς αὐτῶν, τίς ἕτερος ἀξιόπιστος τούτου μάρτυς ἂν γένοιτο; ταῦτα γὰρ εἰδὼς, οὕτως καὶ αὐτὸς ἔγραψεν, οἱ μέντοι περὶ εὐσέβιον βλέποντες ἐλαττουμένην αὐτῶν τὴν αἵρεσιν, γράφουσιν εἰς ῥώμην, γράφουσι δὲ καὶ τοῖς βασιλεῦσι κωνσταντίνῳ καὶ κώνσταντι κατὰ ἀθανασίου, C ὡς δὲ καὶ οἱ παρὰ ἀθανασίου ἀποσταλέντες διήλεγξαν τὰ παρ' ἐκείνων γραφέντα, παρὰ μὲν τῶν βασιλέων ἐνετράπησαν. ὁ δὲ ἐπίσκοπος ῥώμης ἰούλιος ἔγραψε χρῆναι γενέσθαι σύνοδον ἔνθα ἂν ἐθελήσωμεν, ἵνα ἃ μὲν κατηγοροῦσι δείξωσι, περὶ δὲ ὧν κατηγοροῦνται καὶ αὐτοὶ, θαρροῦντες ἀπολογήσωνται. τοῦτο γὰρ καὶ οἱ παρ' αὐτῶν ἀποσταλέντες πρεσβύτεροι, βλέποντες ἑαυτοὺς ἐλεγχομένους, ἠξίωσαν γενέσθαι, τούτων τοίνυν γινομένων, ὁρῶντες ἑαυτοὺς, οἱ πρὸς πάντα τυγχάνοντες ὕποπτοι, μὴ περιγινομένους ἐν ἐκκλησιαστικῇ κρίσει, D προσέρχονται μόνῳ κωνσταντίῳ καὶ λοιπὸν ἀποδύρονται, ὡς πρὸς τὸν τῆς αἱρέσεως προστάτην. φεῖσαι λέγοντες, τῆς αἱρέσεως, ὁρᾷς πάντας ἀποστάντας ἀφ' ἡμῶν, ὀλίγοι λοιπὸν ἀπελείφθημεν, ἄρξαι διώκειν, ἐπεὶ καὶ παρὰ τῶν ὀλίγων ἀφιέμεθα καὶ μένομεν ἔρημοι. οὓς γὰρ ἐβιασάμεθα, τούτων ἐξορισθέντων τούτους ἐπανελθόντες ἔπεισαν πάλιν φρονεῖν καθ' ἡμῶν. γράψον οὖν κατὰ πάντων, καὶ πέμψον φιλάγριον δεύτερον ἔπαρχον E τῆς αἰγύπτου. αὐτὸς γὰρ ἐπιτηδείως δύναται διώκειν, ἤδη μὲν τῇ πείρᾳ δείξας, μάλιστα δὲ καὶ παραβάτης ὤν. πέμψον δὲ καὶ γρηγόριον ἐπίσκοπον εἰς ἀλεξάνδρειαν, καὶ οὗτος γὰρ δύναται συστῆσαι τὴν ἡμετέραν αἵρεσιν. γράφει τοίνυν τότε Κωνστάντιος. πάντας δὲ διώκει, καὶ πέμπει φιλάγριον ἔπαρχον, καὶ ἀρσάκιόν τινα εὐνοῦχον, πέμπει δὲ καὶ γρηγόριον μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας. καὶ τοιαῦτα γέγονεν, οἷα καὶ πρότερον.

Nam etiam tunc soli præter morem omnium mortalium extinctis infensi remanent, & in extinctorum amicos & cōsanguineos successionem suarum insidiarum transferunt, homines prorsus probitati infesti, & plusquam hostes animo efferati, idque in gratiam hæreseos. Nec enim veris, sed fictis criminibus, tum mihi, tum cæteris omnibus insidiantur. Hoc quum viderent tres fratres Constantinus, Constantius, & Constans, post obitū patris sui iusserunt quemque in suam Ecclesiam & patriam reuerti, scribentes quidem de singulis ad singulas ipsorum Ecclesias: de Athanasio vero ad istum modum, quæ & vim rei actæ, & Eusebianorum parricidalem animum ostendunt:

EXEMPLAR CONSTANTINI CÆSARIS POPULO CATHOLICÆ *Ecclesiæ Alexandrinorum.*

Ego autem id vestras sanctas mentes latere non arbitror, ideo Athanasium, &c. *Epistola superius descripta est. Athanasius.*

Scripta igitur principis istiusmodi fuere. Ecquis igitur eorum fraudulentiæ & insidiarū grauior testis esse possit, quàm ille qui certus de negocio in hunc modum scripsit? Eusebiani igitur videntes hæresim suam succumbere, & Romam, & ad Imperatores Constantinum & Constantem contra Athanasium scribunt: sed quia ab Athanasio missi legati, mendacia eorum refutabant, ab Imperatoribus cum pudore reiecti sunt. Episcopus autem Romanus Iulius Synodum iussit fieri, vbicunque vellemus, vt tuto & crimina obiicerent, & inuicem sibi obiecta refutarent. id enim eorum legati, quum se vinci animaduerterent, postularunt. Rebus igitur inceptis, quum male sibi vbique conscii de causa sua in Ecclesiastico consessu desperarent, Constantium cum lamentis, vt hæreseos propugnatorem, adeunt. Vides, inquiunt, omnes à nostra hæresi deficere, pauci residui sumus, incipe persequi, quoniam etiam ab istis paucis destituimur, & deserti relinquimur. quos enim vi ad communionem nostram per exilia Episcoporum adegimus, ij ab Episcopis in sedes suas reuertentibus, vt contra nos sentiant, persuadentur. Scribe igitur ad omnes & mitte denuo Philagrium præfectū Ægypti? ille enim idoneus est his negociis gerendis, vt re ipsa & experimentis patuit; nec mirum quum sit apostata. Mitte item Gregorium, Episcopum Alexandriam, nam & iste poterit quoque stabilire nostram hæresim. Mittit igitur literas Constantius, & in omnes persecutionem mouit, emissariis ad eam rem vsus Philagrio, & quodam Arsacio Eunucho. Missus quoque est Gregorius militari manu. Eadem statim designata sunt quæ prius. Coacta

Coacta.n.multitudine ex bubulcis, opilionib. & forensi vulgo, vnà cũ proteruis iuuenibus, cum gladiis & fustib. templũ Quirini inuadũt, alios mactant, alios pedibus obterunt, plerosque concisos, partim in exilium coniiciunt, multasque fœminas miseris modis captatas, publice ad tribunalia crinibus trahunt, tractatque contumeliis indignissime afficiunt: aliorũ bona fisco addicunt, aliorum alimenta interuertunt, nulla alia de causa, quàm vt eos ad partes Arianorum, & Georgium recipiendum, quem Imperator miserat, compellerent. Athanasius autem priusquam ista fierent, semel re cognita, Romam profectus est, non ignarus hæretici furoris. Iulius vero presbyteros suos Elpidiũ & Philoxenẽ cũ literis ad Eusebianos misit, certũ diem definiens, vt aut præsentes se sisterent, aut cognoscerent se omnib. modis suspectos haberi. Cæterum Eusebiani, vbi semel audissent Ecclesiasticũ consessum fore, vbi nec Comes affuturus esset, neq; satellites pro forib. excubarent, nec ex Cæsaris præscriptis omnia fierent, quibus rationib. & non aliis Episcopos vicerant, imo qui sine hoc præsidio ne loqui quidem auderent: ita inhorruerunt & metu contracti sunt, vt presbyteros detinerent vltra diem condictam, causificationem interim turpem fingentes, se ob bella Persarum venire nõ posse, sed in ea re nihil veri: metus enim conscientiæ eos impediebat. Quid enim negocii Episcopis cum bello? aut quid obstaculi illis à Persis oriebatur, quo minus Romam quamuis longinquam & transmarinam vrbem proficiscerentur? Orientis igitur loca suasque prouincias obeuntes quærebãt, si quis ipsis aduersaretur, vt eum per calumniam in exilium profligarent. Certe presbyteros suos dimiserunt cum absurdissima excusatione, hoc genere colloquii inter ipsos habito. Quandoquidem Ecclesiastico iudicio vincere non possumus, solita nostra vi agamus. Dant igitur literas ad Philagrium, authoresq; sunt, vt ille quam primum cum Gregorio in Ægyptum abeat, ac statim iam inde Episcopi flagellabantur, & acerbis vinculis constringebantur, Sarapammonem confessorem in exilium mittunt, Potamonem quoque & ipsum confessorem qui oculum in persecutione perdiderat, ita conciderunt plagis in ceruicem, non ante desinentes, quàm vbi illum pro mortuo abiicerent, adeo vt vix post aliquas horas curationibus fomentisque spiritum recollegerit, Deo quidem illi concedente vitam, sed admodum breuem: paulo enim post ex dolore & plagis ex hac vita decessit, adeptus in Christo gloriam iterati martyrii. Alios vitæ monasticæ æmulatores, sedenti pro tribunali Philagrio, vnà cum Blacio duce: heu mihi, quot ibi Episcopi virgis concisi sunt? Deinde miser Georgius post tanta scelera inuitabat omnes, vt secum communicarent. Atqui si communionem ab illis postulabas, indigni erant, qui verberarentur: quod si vt malos eos verberandos cẽsuisti, cur illos vt sanctos inuitas? Verũ nihil illi

συναγαγόντες γὰρ πλῆθος βουκόλων καὶ ποιμένων, ἄλλων τε ἀγοραίων καὶ ἀσελγῶν νεωτέρων, μετὰ ξιφῶν καὶ ῥοπάλων, ἐπῆλθον τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ καλουμένῃ κυρίου, καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ κατεπάτησαν, ἄλλους τε πληγαῖς κατακόψαντες, εἰς δεσμωτήριον ἐνέβαλον, καὶ ἐξώριζον, πολλάς τε γυναῖκας κατασύροντες, εἷλκον εἰς τὸ δικαστήριον δημοσίᾳ, καὶ τῶν τριχῶν ἕλκοντες ὕβριζον, ἄλλους ἐδήμευον, ἄλλων ἄρτους ἀφῃροῦντο, δι' οὐδὲν ἕτερον,
A ἢ ἵνα τοῖς ἀρειανοῖς προσθῶνται, καὶ γρηγόριον δέξωνται τὸν ἀπὸ βασιλέως ἀποσταλέντα. ἀθανάσιος μὲν οὖν καὶ πρὶν γενέσθαι ταῦτα, καὶ μόνον ἀκούσας ἔπλευσεν εἰς τὴν ῥώμην, εἰδώς τε τὸν θυμὸν τῶν αἱρετικῶν καὶ ἵνα ὡς ἤρεσεν ἡ σύνοδος γένηται. ὁ δὲ Ἰούλιος γράφει καὶ πέμπει πρεσβυτέρους, ἐλπίδιον καὶ φιλόξενον, ὁρίσας καὶ προθεσμίαν, ἵνα ἢ ἔλθωσιν, ἢ γινώσκοιεν ἑαυτοὺς ὑπόπτους εἶναι κατὰ πάντα. ἀλλ' οἱ περὶ εὐσέβιον ὡς μόνον ἤκουσαν ἐκκλησιαστικὴν ἔσεσθαι κρίσιν, ἐν ᾗ κόμης
B οὐ παραγίγνεται, οὐ στρατιῶται πρὸ τῶν θυρῶν, οὐ βασιλικῷ προστάγματι τὰ τῆς συνόδου τελεῖται, ἐν τούτοις γὰρ ἀεὶ κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἴσχυσαν, καὶ ἄνευ τούτων οὐδόλως λαλῆσαι θαρροῦσιν, οὕτω κατέπληξαν, ὡς τοὺς μὲν πρεσβυτέρους κατασχεῖν καὶ μετὰ τὴν προθεσμίαν, πλάσασθαι δὲ πρόφασιν ἀπρεπῆ, ὅτι μὴ δυνάμεθα νῦν ἐλθεῖν διὰ τοὺς παρὰ περσῶν γιγνομένους πολέμους· τοῦτο δὲ οὐκ ἦν ἀληθές, ἀλλὰ φόβος τοῦ συνειδότος. τί γὰρ κοινὸν πόλεμος πρὸς ἐπισκό-
C πους; ἢ διὰ τί μὴ δυνάμενοι διὰ τοὺς πέρσας εἰς ῥώμην ἐλθεῖν; καίτοι μακρὰν ἀπέχουσαν, καὶ πέραν θαλάττης οὖσαν, τοὺς τῆς ἀνατολῆς τόπους καὶ τοὺς ἐγγὺς ἐκείνων περιήρχοντο ὡς λέοντες, ζητοῦντες τίς αὐτοῖς ἐναντιοῦται, ἵνα διαβάλλοντες ἐξαρίσωσιν, ἀμέλει τοὺς πρεσβυτέρους ἀπολύσαντες ἐπὶ τῇ ἀπιθάνῳ ταύτῃ προφάσει, συνελάλουν ἀλλήλοις. ἐπεὶ μὴ δυνάμεθα ἐκκλησιαστικῇ κρίσει κρατεῖν, τὴν συνήθη τόλμαν ἐπιδειξώμεθα. γράφουσι τοίνυν φιλαγρίῳ, καὶ ποιοῦσιν
D αὐτὸν μετὰ γρηγορίου κατ' ὀλίγον ἐξελθεῖν εἰς τὴν αἴγυπτον, καὶ λοιπὸν ἐπίσκοποι μαστίζονται καὶ ἐδεσμοῦντο. πικρῶς σαραπάμμωνα γοῦν ἐπίσκοπον ὁμολογητὴν ἐξορίζουσι, ποτάμμωνα δὲ ἐπίσκοπον ὁμολογητὴν ἀπολέσαντα καὶ αὐτὸν τὸν ὀφθαλμὸν ἐν τῷ διωγμῷ, οὕτω κατέκοψαν τὸν κατ' αὐχενίοις πληγαῖς. ὡς μὴ πρότερον παύσασθαι πρὶν ἂν νομισθῆναι τὸν ἄνθρωπον νεκρόν· οὕτω γοῦν ἐρρίφη, καὶ μόγις μετὰ ὥρας θεραπευόμενος καὶ διαρριπιζόμενος ἀνέπνευσε, τοῦ θεοῦ δεδωκότος τὸ ζῆν, ἀλλὰ μετὰ χρόνον
E ὀλίγον, ἐκ τοῦ πόνου τῶν πληγῶν ἀπέθανεν, ἔχων ἐν χριστῷ τὸ καύχημα δευτέρου μαρτυρίου. πόσοι τε, ἀλλὰ μονάζοντες ἐμαστίζοντο, καθεζομένου γρηγορίου μετὰ βαλακίου τοῦ λεγομένου δουκός; πόσοι ἐπίσκοποι ἐκόπτοντο; εἶτα ὁ ἄθλιος γρηγόριος μετὰ ταῦτα παρεκάλει πάντας κοινωνεῖν αὐτῷ, καί τι εἰ κοινωνίας ἠξίους παρ' αὐτῶν ἔχειν, οὐκ ἦσαν ἄξιοι πληγῶν, εἰ δὲ ὡς φαύλους ἐκόπτες, τί ὡς ἁγίους παρεκάλεις; ἀλλ' οὐδὲν ἦν αὐτῷ προκείμενον,

ἢ τὰ τῶν ἀποστειλάντων πληρῶσαι, καὶ τὴν αἵρεσιν συστῆσαι, διὰ τοῦτο ἀνδροφόνος γέγονε καὶ δήμιος, καὶ ὑβριστὴς, καὶ δόλιος, καὶ βέβηλος, καὶ τὸ ὅλον χριστομάχος ὁ ἀνόητος. τὴν γοῦν τοῦ ἐπισκόπου θείαν οὕτως ἐδίωξεν, ὡς μηδὲ ἀποθανοῦσαν ἀφεῖναι ταφῆναι, καὶ τοῦτ᾽ ἂν ἐγεγόνει, καὶ ἄταφος ἐρρίφη, εἰ μὴ οἱ ὑποδεξάμενοι αὐτὴν, ὡς ἴδιον νεκρὸν ἐξενήνεγκαν· οὕτω καὶ ἐν τούτοις εἶχεν ἀνόσιον τὸν τρόπον. καὶ γὰρ καὶ ἄλλων ἀνεξόδων λαβόντων ἐλεημοσύνην, ἐκέλευε τὰ δεδομένα διαρπάζεσθαι, καὶ τὰ ἀγγεῖα, ἐν οἷς ἔφερον τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον, κατεάγνυσθαι, ἵνα μὴ μόνον λαβὼν ἀσεβήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἔργοις ἀτιμάζῃ τὸν κύριον, ἀκουσόμενος ὅσον οὐδέπω παρ᾽ αὐτοῦ· ἐφ᾽ ὅσον ἠτιμάσας τούτους, ἐμὲ ἠτίμασας, πολλά τε ἕτερα ἐποίει, ἃ καὶ λόγου φράσιν ὑπεραίρει, καὶ ἀκούσας τις ἄπιστα νομίσειε, ταῦτα δὲ διὰ τοῦθ᾽ οὕτως ἔπραττεν, ἐπεὶ μήτε ἐκκλησιαστικῷ κανόνι τὴν κατάστασιν εἶχε, μήτε ἀποστολικῇ παραδόσει κληθεὶς ἦν ἐπίσκοπος· ἀλλ᾽ ἐκ παλατίου μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας καὶ φαντασίας ἀπεστάλη, ὥσπερ ἀρχὴν κοσμικὴν ἐγκεχειρισμένος, διὰ τοῦτο καὶ ἀρχόντων μᾶλλον ηὔχετο φίλος εἶναι, ἢ ἐπισκόπων, καὶ μοναζόντων. εἴποτε οὖν καὶ ὁ πατὴρ ἀντώνιος, ἐκ τοῦ ὄρους ἔγραφεν, ὥσπερ βδέλυγμα ἁμαρτωλῷ θεοσέβεια, οὕτως ἐβδελύσσετο τὰ τοῦ ἁγίου γράμματα. εἴποτε δὲ βασιλεὺς, ἢ στρατηλάτης, ἢ ἄλλος δικαστὴς ἐπέστελλεν, οὕτω περιχαρὴς ἐγίγνετο, ὡς οἱ ἐν ταῖς παροιμίαις, καθὼς σχετλιάζων ἤλεγχεν ὁ λόγος. ὦ οἱ ἐγκαταλείποντες ὁδοὺς εὐθείας, οἱ εὐφραινόμενοι ἐπὶ κακοῖς, καὶ χαίροντες ἐπὶ διαστροφῇ κακῶν. ἀμέλει τοὺς μὲν ταῦτα κομίζοντας, ἐτίμα χρήμασιν, ἀντωνίου δέ ποτε γράψαντος πεποίηκε τὸν δοῦκα βαλάκιον καταπτύσαι τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ταύτην ἀπορρίψαι. ἀλλ᾽ οὐ παρεῖδεν ἡ θεία δίκη. μετ᾽ οὐ πολὺ γὰρ τὸν λεγόμενον δοῦκα ἐπικαθήμενον ἵππῳ καὶ ἀπερχόμενον εἰς τὴν πρώτην μονὴν, ἐπιστραφεὶς ὁ ἵππος, καὶ δακὼν εἰς τὸν μηρὸν κατέβαλε, καὶ τριῶν ἡμερῶν ἀπέθανεν. ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτως ἔπραττον κατὰ πάντων, ἐν δὲ τῇ ῥώμῃ συνελθόντες ἐπίσκοποί που πεντήκοντα, τοὺς μὲν περὶ εὐσέβιον, ὡς ὑπόπτους καὶ φοβηθέντας ἐλθεῖν, οὐκ ἀπεδέξαντο· ἀλλὰ καὶ τὰ γραφέντα παρ᾽ αὐτῶν ἠκύρωσαν· ἡμᾶς δὲ ἀπεδέξαντο, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν ἠγάπησαν. ἕως δὲ ταῦτα ἐγίγνετο, ἦλθεν εἰς γνῶσιν τοῦ βασιλέως κώνσταντος, ἥ τε ἐν ῥώμῃ γενομένη σύνοδος, καὶ τὰ ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ, καὶ πάσῃ τῇ ἀνατολῇ, κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν γεγενημένα, καὶ γράφει τῷ ἀδελφῷ κωνσταντίῳ, καὶ λοιπὸν ἀμφοτέροις ἀρέσκει σύνοδον γενέσθαι, καὶ διαγνωσθῆναι τὰ πράγματα, ἵν᾽ οἱ μὲν ἀδικηθέντες, μηκέτι πάσχωσιν, οἱ δὲ ἀδικοῦντες, μηκέτι τοιαῦτα τολμᾶν δύνωνται. συνέρχονται τοίνυν ἀπό τε τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως, ἐν τῇ

Verùm nihil illi curæ erat, quàm vt eorum iuſſa, à quibus miſſus erat, adimpleret, & hæreſin ſtabiliret, eas ob cauſas ſtultus ille homicida, carnifex, & contumelioſus, fraudulentus, & in ſumma, Chriſti hoſtis factus eſt: Epiſcopi autem materteram ita perſecutus eſt, vt ne extinctam quidem humari ſineret, & quod voluit conſecutus eſſet, & inſepulta abiecta fuiſſet, niſi qui eam ſuſtuliſſent, ſuum ſe cadauer efferre dixiſſent, tam impiis iſthic moribus
A fuit. Nam quum & alii mendici errones eleemoſynam acciperent, iuſſit ea quæ eleemoſynis deſtinata eſſent, diripi: & vaſa quibus oleum & vinum deferebatur, confringi: vt non ſolum in accipiendo ſe impium præberet, ſed re ipſa Dominum contumelioſe tractaret, auditurus iamiam ex Domino, quatenus vilipendiſti iſtos, & me vilipendiſti. Multa etiam alia fecit, quæ dicendi facultatem transcendunt: & quibus auditor fidem negaret. Cæterum iſta ideo patrauit, qui neque ſecundum Eccleſiaſtica inſtituta crea-
B tus erat, neque pro Apoſtolica traditione nomen Epiſcopi obtinebat. Sed ex Palatio cum militari manu & magnifica pompa miſſus fuit, non aliter quam ſi ſecularis magiſtratus ei demandatus eſſet. Ideóque maiori ſtudio magiſtratuum amicitiam, quàm Epiſcoporum aut monachorum ſectabatur. Si quando igitur pater Antonius, ad illum è montanis ſcribebat (quemadmodum pietas peccatori in abominationem eſt) eodem quoque modo ſancti viri ſcripta abominabatur. Quòd
C ſi Imperator aut Dux exercitus, aut alius quiſpiam Iudex ad eum literas dediſſet, ita lætus alacérque erat, quemadmodum ij de quibus in Prouerbiis non ſine querimoniis dicitur, *O qui relinquitis vias rectas, qui malis oblectamini, & gaudetis conuerſatione malorum.* Certe qui huiuſmodi literas afferebat, eum pecuniis honorabat. Antonii aliquando epiſtolam duci Blacio conſpuendam abiiciendamque tradidit. Sed hoc diuina vindicta inultum non prætermiſit. Siquidem non diu poſtea Blacii femur proficiſcentis ad pri-
D mam manſionem, equus cui inſidebat, ceruicibus retortis ita momordit, atque è dorſo excuſſum humi afflixit, vt intra triduum proximum periret. Ad iſtum modum illi cum omnibus agebant. Romæ verò congregati Epiſcopi prope quinquaginta, Euſebianos, vt ſuſpectos timenteſque ſe ſiſtere, non receperunt, & quæ ab ipſis ſcripta eſſent, pro vanis habuerunt: nos autem receperunt, noſtramque communionem amplexi ſunt. Interim quum iſta fierent, ſimul &
E de Synodo Romana Conſtans Imperator & quid Alexandriæ & per vniuerſum orbem contra Catholicos gereretur, reſciuit: miſſæ igitur ſunt literæ à Conſtante, ad fratrem ſuum Conſtantium, ibique de amborum ſententia placuit, vt Synodus celebraretur, & de rebus actis cognitio fieret, ne vlterius iniurioſe habiti iniuriis afficerentur, vel iniurioſi vlterius pergerent iniuriam facere. Conueniũt igitur ab Oriente & ex Occidẽte in vr-

in vrbem Sardicam, numero plus minus centum Episcopi, Occidentales, vnum duntaxat Hosium secum habuere, Orientales contra succincti pędagogis & aduocatis Musaniano comite, & Hesychio Castrensi, aduenere, eorúque fiducia nixi, audacter sese præsentes obtulerunt: sperantes eorum viribus, iterum omnia confici posse. Horum enim opera se quibus volebant, terribiles ostendebant, & insidias, quibus libitum erat, innectebant. Cæterum vbi iam re ipsa experiebantur Ecclesiasticum morem, tãtummodo obseruari, & ex singulis Ecclesiis ciuitatibusque accusatores ibi præsto esse, & documenta rerumque probationes aduersus se in promptu esse, conspicatique ibidem Arium & Asterium venerabiles Episcopos, vnà quidem secum ex Oriente profectos, sed diuerso itinere ingressos, nobisque in veniendo comites factos, eosdemque memorantes vafriciem ipsorum, & quantopere res suas suspectas haberent, iudiciumque metuerent, ne à nobis quidem sycophantiæ, ab accusatoribus verò ab ipsis subornatis, omnia per dolum fecisse conuincerentur: Hæc inquam illi conspicati, etsi alacriter aduenerãt, arbitrati nos metu conterritos, minime occursuros, tamen quum animaduerterent nostram fiduciam, intra Palatium se recluserunt, quo in loco domicilium habebant. Atque ibi ita inter se consusurrarunt: Ad alia venimus, & alia conspicimus: accessimus cum comitibus, & sine comitibus res agitur, prorsus futurum est vt condemnemur. Nostis qualia sint decreta ordinationesq;, Athanasio in manu sunt monumenta omnium Mareotæ actorum, quibus ille quidem purgatur: nos autem confundimur. Quid igitur hæsitamus? quid moramur? fingamus aliquam causificationem, & discedamus, ne si manserimus, condemnemur. Melius est de fuga erubescere, quàm conuictos de sycophantia condemnari. Si fugerimus, poterimus aliquo modo hæresim propugnare. Quòd si nos fugientes condemnauerint: habemus Cæsarem propugnatorem, qui non permissurus est, vt à populis de Ecclesiis eiiciamur. Ad istum modum ipsi inter se disceptabant. Hosius autem, cæterique Episcopi crebro illis Athanasij fiduciam renunciabant, & quam promptus ad causam dicendam esset, & quantopere iactaret se eos sycophantiæ cõuicturum, & inter cætera dicebat, Si timetis iudicium: cur huc venistis? oportebat aut huc nõ venire, aut huc profectos iudicium non subterfugere. Illi quum hæc audirẽt, & magis magisque percellerentur, absurdiore quàm Antiochiæ causificatione vsi sunt, & sub eo prætextu quasi Imperator ipsis triũphalia de Persis per literas scripsisset, fugam adornarũt, & sine omni pudore hanc cauillationem pro excusatione per Eustathiũ presbyterũ Sardicensis Ecclesiæ renunciarũt. Verũ ne ita quidẽ ipsis fuga ex sententia successit. Statim. n. Synodus, cuius patronus erat Hosius, illis disertè scripsit,

ἐν τῇ σερδῶν πόλει πλέον ἢ ἔλαττον ρο΄. τὸν ἀριθμὸν ἐπίσκοποι. καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς δύσεως μόνοι ἦσαν ἐπίσκοποι, ἔχοντες πατέρα τὸν ὅσιον, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς ἐπήγοντο μεθ' ἑαυτῶν παιδαγωγοὺς καὶ συνηγόρους μουσωνιανὸν κόμητα, καὶ ἡσύχιον τὸν καστρήσιον, δι' οὓς καὶ προθύμως ἦλθον, νομίζοντες μετ' ἐξουσίας αὐτῶν πάλιν πάντα πράττεσθαι. οὕτω γὰρ ἀεὶ διὰ τούτων φοβεροὺς ἑαυτοὺς ἐδεί- A κνυον, οἷς ἐβούλοντο, καὶ ἐπεβούλευον, οἷς ἂν αὐτοῖς ἐδόκει. ὡς δὲ ἀπαντήσαντες ἑωράκασιν ἐκκλησιαστικὴν δίκην μόνην γινομένην, ὡς ἑωράκασι τοὺς ἀφ' ἑκάστης ἐκκλησίας καὶ πόλεως κατηγόρους, καὶ τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους· ὡς ἑωράκασιν ἄρειον καὶ ἀστέριον τιμίους ἐπισκόπους, ἀνελθόντας μὲν σὺν αὐτοῖς, ἀποδημήσαντας δὲ ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἐλθόντας μεθ' ἡμῶν, διηγουμένους τε τὴν πανουργίαν ἐκείνων· ὡς ὕποπτοι εἶεν τοῖς πράγμασι, καὶ φο- B βοῦνται κρίσιν γενέσθαι· μὴ ἐλεγχθῶσι παρ' ἡμῶν μὲν συκοφάνται· παρὰ δὲ τῶν ἐπλάσαντο κατηγόρων, ὡς αὐτοὶ πάντα ὑποβάλλοντες, καὶ τὰ τοιαῦτα μηχανησάμενοι, ταῦτα συνορῶντες, καίτοι μετὰ σπουδῆς ἐλθόντες, νεμίσαντες μηδὲ ἡμᾶς ἀπαντᾶν ὡς φοβουμένους, ὡς ἑωράκασι καὶ τὴν ἡμῶν προθυμίαν, ἀποκλείουσιν ἑαυτοὺς ἐν τῷ παλατίῳ. ἐκεῖ γὰρ ᾤκουν· καὶ λοιπὸν ἀλλήλοις συνελάλουν, ἤλθομεν ἐπ' ἄλλοις, καὶ ἄλλα βλέπομεν, ἀπηντήσαμεν με- C τὰ κομήτων, καὶ χωρὶς κομήτων ἡ κρίσις γίνεται, κατακρινόμεθα πάντως. οἴδατε πάντες τὰ προστάγματα, ἔχουσιν οἱ περὶ ἀθανάσιον, τὰ ἐν τῷ μαρεώτῃ ὑπομνήματα, ἐξ ὧν αὐτὸς μὲν καθαρίζεται· ἡμεῖς δὲ καταισχυνόμεθα. τί δὴ οὖν μέλλομεν; τί βραδύνομεν; πλασώμεθα προφάσεις καὶ ἀπέλθωμεν, μὴ μένοντες κατακριθῶμεν, βέλτιον φεύγοντας ἐρυθριᾶν, ἢ ἐλεγχθέντας συκοφάντας κατακρίνεσθαι, ἐὰν φύγωμεν, δυνάμεθά πως κἂν τῆς αἱρέσεως D προΐστασθαι. ἐὰν δὲ καὶ φεύγοντας ἡμᾶς κατακρίνωσιν, ἀλλ' ἔχομεν βασιλέα προστάτην, τὸν μὴ ἀφιέντα ἡμᾶς ὑπὸ τῶν λαῶν ἐκβάλλεσθαι ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν, τοιαῦτα μὲν ἐκεῖνοι διελογίζοντο, ὅσιος δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἐπίσκοποι πυκνότερον αὐτοῖς ἐσήμαινον τὴν προθυμίαν τῶν περὶ ἀθανάσιον, καὶ ὡς ἕτοιμοί πρὸς ἀπολογίαν εἰσὶν ἐπαγγελλόμενοι διελέγχειν ὑμᾶς συκοφάντας, ἔλεγόν τε, εἰ φοβεῖσθε τὴν κρίσιν; τί ἀπηντήκατε; ἔδει γὰρ ἢ μὴ ἐλθεῖν, E ἢ ἐλθόντας μὴ φεύγειν. ἐκεῖνοι ταῦτα ἀκούοντες καὶ μᾶλλον καταπλήξαντες ἀπρεπεστέρᾳ τῆς ἐν ἀντιοχείᾳ προφάσεως, ἄλλῃ προφάσει χρησάμενοι, ὡς βασιλέως αὐτοῖς ἐπινίκια κατὰ περσῶν γράψαντος, ἐπεχείρησαν φεύγειν. καὶ ταύτην τὴν πρόφασιν οὐκ αἰδεσθέντες ἔπεμψαν δι' εὐσταθίου, πρεσβυτέρου τῆς κατὰ σαρδικὴν ἐκκλησίας· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως αὐτοῖς ἡ φυγὴ καταθυμίως ἐπέβη, εὐθὺς γὰρ ἡ ἁγία σύνοδος, ἧς προήγορος ἦν ὁ μέγας ὅσιος, ἔγραψεν αὐτοῖς φανερῶς·

ἢ ἀπαν=

ἢ ἀπαντήσαντες ἀπολογησόμενοι, πρὸς τὰς ἐπιφερομένας καθ' ὑμῶν κατηγορίας, καὶ ἃς εἰργάσασθε συκοφαντίας, ἢ γινώσκετε ὅτι ὑμᾶς μὲν ὡς ὑπευθύνους ἡ σύνοδος κατακρίνει· τοὺς δὲ περὶ ἀθανάσιον, ἐλευθέρους καὶ καθαροὺς ἀπὸ πάσης αἰτίας ἀποφαίνεται. ἐκεῖνοι τοίνυν ὑπὸ φόβου τοῦ συνειδότος ἠλαύνοντο μᾶλλον, οἱ τοῖς γράμμασιν ἐπείθοντο. καὶ γὰρ τοὺς ἀδικηθέντας παρ' αὐτῶν ὁρῶντες, οὐδὲ πρὸς τοὺς λέγοντας ἐπεστρέφοντο, ἀλλ' ὀξύτερον ἔφυγον.
A ἐκείνων μὲν οὖν οὕτως αἰσχρῶς καὶ ἀπρεπῶς γέγονεν ἡ φυγή· ἡ δὲ ἁγία σύνοδος ἡ ἀπὸ λε', καὶ πλέον ἐπαρχιῶν συναχθεῖσα, ἐπιγνοῦσα τὴν τῶν ἀρειανῶν κακοήθειαν, ἐδέξατο τοὺς περὶ ἀθανάσιον εἰς ἀπολογίαν, περὶ ὧν πεπόνθασι, κἀκεῖνοι κατηγόρησαν, καὶ οὕτως ἀπολογησαμένους, ἅπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ἀπεδέξατο καὶ ὑπερεθαύμασεν ὥστε αὐτούς τε καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτῶν ἀγαπῆσαι, καὶ γράψαι πανταχοῦ· γράψαι τε καὶ εἰς τὴν ἑκάστου παροικίαν,
B καὶ μάλιστα εἰς ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν αἴγυπτον, καὶ εἰς τὰς λιβύας, ἀθανάσιον μὲν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, καθαροὺς, καὶ πάσης μέμψεως ἐκτὸς εἶναι, τοὺς δὲ κατ' αὐτῶν γενομένους συκοφάντας, κακούργους, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ χριστιανοὺς τυγχάνειν. ἀπέλυσαν γοῦν αὐτοὺς μετ' εἰρήνης, καθεῖλον δὲ στέφανον καὶ μηνόφαντον, ἀκάκιον, καὶ γεώργιον, τὸν ἐν λαωδικείᾳ, οὐρσάκιον καὶ οὐάλεντα, καὶ θεόδωρον καὶ ναρκίσσον· γεώργιον γὰρ τὸν ἀπὸ βασιλέως εἰς ἀλεξάνδρειαν ἀποσταλέντα, οὕτως ἀπεκήρυξαν, ὡς
C μηδὲ ὅλως ἐπίσκοπον γενόμενον, καὶ μηδὲ ὀφείλοντα χριστιανὸν ὀνομάζεσθαι. ἠκύρωσαν γὰρ καὶ ἃς ἔδοξε καταστάσεις ποιεῖσθαι, προστάξαντες μηδὲ αὐτὰς ὅλως ἐν ἐκκλησίᾳ ὀνομάζεσθαι, διὰ τὸ καινὸν τῆς παρανομίας. οὕτω μὲν οὖν ἀθανάσιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ἀπελύθησαν μετ' εἰρήνης. τά τε γράμματα ἐν εἰρήνῃ γέγραπται διὰ τὸ μῆκος τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἡ σύνοδος διαλέλυται, οἱ δὲ καθαιρεθέντες, δέον καὶ οὕτως ἠρεμεῖν, οἱ δὲ καὶ μετὰ τὴν οὕτως αἰσχρὰν φυγὴν κατελ-
D θόντες, τοιαῦτα ἔδρασαν, ὡς ἐκ τούτων, μικρὰς αὐτῶν τὰς προτέρας δειχθῆναι πράξεις. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἠθέλησαν αὐτοῖς οἱ ἐν ἀδριανουπόλει κοινωνῆσαι, ὡς φυγοῦσιν ἀπὸ τῆς συνόδου καὶ ὑπευθύνοις γενομένοις. ἀνήνεγκαν βασιλεῖ κωνσταντίῳ, καὶ πεποιήκασιν ἀπὸ τῆς ἐκεῖ καλουμένης, φάβρικος δίκην λαϊκῶν ἀποτμηθῆναι τὰς κεφαλὰς ὑπουργοῦντος αὐτοῖς καὶ εἰς τοῦτο φιλαγρίου, πάλιν κόμητος γενομένου, καὶ τούτων τὰ μνήματα
E πρὸ τῆς πόλεώς ἐστιν, ἅπερ παρερχόμενοι καὶ ἡμεῖς ἑωράκαμεν εἶναι, ὥσπερ κατορθώσαντες ὅτι διὰ τοῦτ' ἔφυγον, ἵνα μὴ ἐλεγχθῶσι συκοφάνται, ἅσπερ ἐβούλοντο· ταῦτα καὶ βασιλεὺς ἐκέλευε. πεποιήκασι γοῦν καὶ ἀπὸ τῆς ἀλεξανδρείας, εἰς τὴν ἀρμενίαν ἐξορισθῆναι, πρεσβυτέρους δύο, καὶ διακόνους τρεῖς, καὶ ἄρειον μὲν καὶ ἀστέριον, τὸν μὲν ἀπὸ πετρῶν τῆς παλαιστίνης, τὸν δὲ ἀπὸ τῆς ἀραβίας, ἐπισκόπους, τοὺς ἀποπηδήσαντας ἀπ' αὐτῶν, οὐ μόνον ἐξώρισαν εἰς τὴν ἄνω λιβύην,

ἀλλὰ

vt aut occurrerent responsuri, & de suis in alios, aliorumque criminibus in ipsos, aut certo scirent, se pro reis à Synodo condemnandos, & Athanasium cum suis, vt puros ab omni crimine liberandos. Illi autem maiori metu conscientiæ angebantur, quàm vt istiusmodi literis obtemperarent. Nam cùm viderent eos, quos iniuria affecerant, ne ad respondendum quidem ausi se reflectere, summa intentione fugam rapiebant. Talis igitur & tam fœda illorum fuga fuit. Synodus autem explutibus, quã trigintaquinque prouinciis coacta, cognita Arianorum malicia, permisere Athanasio cum suis, vt causam diceret, tùm de calamitatibus suis, tùm de calumniis, quas passus esset: audítisque eius rationibus, hominem innocentem, quemadmodum superius dixit pronunciarunt, eumque magna admiratione prosecuti sunt, adeò vt eius communionem amplecterentur, & literas passim missitarent, tum ad cuiusque diœcesim, tum potissimum in Ægyptum, Alexandriam, & Lybiam, quibus significabant, Athanasium cum suis, puros & extra omnem culpam esse, eorumque accusatores, sycophantas & facinorosos, & quiduis potius quã Christianos, appellari debere. Eos igitur cum pace dimiserũt, Stephanum aũt & Menophantum, Acacium, & Georgium qui Laodiceæ pro Episcopo fuit, Vrsacium item & Valentem, & Theodorum & Narcissum, deposuerunt: Georgij autem nomen Alexandriam missi, ita in damnando recitarunt, vt nec vnquam eum Episcopum, nec dignum, qui Christianus appellaretur, censerent. Resciderunt enim omnes illius in ordinibus dandis constitutiones, interdicentes, ne quisquam ab eo ordinatus in Ecclesia, vel nomen sui ordinis obtineret, idque in odium inauditorum scelerum Georgij. Et ita quidem Athanasius cum suis dimissus est in pace. Literæ autem quæ in hac pace scriptæ fuerunt, propter longitudinem omisimus. Synodum porro ad istum modum soluta est. Qui autem exauctorati erant, quum æquum esset, vt vel sic quiescerent, vnaque cum iis, qui tam fœda fuga recesserãt, ea in abeundo designarũt, vt priora eorum facinora pro minimis ęstimes. Quum.n. eorum cõmunionem, vt fugentium à Synodo & noxiorum, Adrianopolitani auersarentur, rem detulerunt ad Imperatorem Constantium, effecereque vt illi è loco fabricę cognomine, more laicorum, capitibus truncarentur, administro in istis rebus Philagrio, præsente quoque & ibi comite. Huius rei monumenta ante vrbem consistunt, quæ nos inter prætereundum vidimus, idque ideo fecêre quòd eo modo fugam suam se, ne sycophantæ haberẽtur, corrigere posse existimarẽt. Imperatore vero prompto ad omnia quæ ipsi vellẽt, effecere, vt ab Alexandria in Armeniam duo presbyteri & tres diaconi relegarentur. Arium porrò & Asteriũ, alterũ, in petra Palestines, alterũ in petra Arabiæ Episcopũ, qui ab ipsis desciuerãt nõ solũ in superiorẽ Africã relegarũt,

ſed vt contumelias paterentur, operam dedere. Lucij porro Adrianopoleos Epiſcopi manus ceruicemque, plurima aduerſus ipſos audacia vtentis & impietatem redarguentis, iterum vti prius ferro vinxerunt, vinctumque in exilium deportarunt, ibique, quòd ipſos minime latet, extinctus eſt. Diodorum quoque Epiſcopum ſuis ſedibus expulerūt, Olympium item ex Ænis, & Theodulum ex Traianopoli, ambos Epiſcopos Thraciæ bonos & orthodoxos viros, infenſos hæreſi, calumniis impetiuerunt: ſemel quidem quum ad Euſebianorū calumnias Conſtantius Imperator edictum miſit. iterum autem quum iſtius rei memoria ab Euſebianis refricata eſt. Habebat autem edictum, vt non ſolum ciuitatibus & Eccleſiis eiicerentur, & capitali pœna, vbicunque inuenti eſſent, plecterentur. Mirum quidem facinus, ſed non alienum ab ipſorum moribus. Siquidem non aliter quàm Euſebij diſcipulos, Euſebianiq; animi ſucceſſores decuit, ſeſe geſſere, adeo vt æque terribiles ſeſe in Thracia exhiberent, ac patres ipſorum Alexandriæ ſeſe exhibuerant. Curauere igitur edicta fieri, quibus portus & introitus ciuitatum obſeruari iuberentur, ne quibus à Synodo conceſſum erat, reditus in Eccleſias ſuas pateret: ſimulque diplomata ad iudices Alexandrinos nominatim de Athanaſio & presbyteris certis impetrauerunt, vt ſiue quiſpiam ſuorum vrbes aut fines illos ingredi deprehenderetur, capite id lueret. Ad eum modum Iudaica iſta hæreſis, non ſolum Chriſtum inficiari, ſed etiam cædes facere condidicit. Verum ne hoc quidem ſatis fuit, vt quietem vellent: nam vt ipſorum hæreſeos pater, vt leo circuit, quærens quem deuoret, ita iſti publici curſus facultatem nacti, ac proinde circumcurſitantes, in quoſcunque incidunt, qui vel fugam eorum carpant vel hæreſim auerſentur, eos indignis modis nunc flagris concidunt, nunc vinculis conſtringunt, nunc è natali ſolo exterminant. Tantus certè terror eorum hominum fuit, vt multos coegerint ad hæreſis ſimulationem, multoſque eo metu afficere, vt maluerint in eremum defugere, quàm vel ſemel in illos incidere. Hæc ſunt poſt fugam eorum audaciæ & inſaniæ facinora. Quin & nouum quiddam mirumque deſignant, quod vt probè eorum hæreſim decet, ita nunquam prius auditum eſt: & tale, quòd fortaſſe ne apud gentiles quidē proteruiores, nedum apud Chriſtianos futurum putes. Miſſis enim à ſancto concilio in legationē Epiſcopis, Vincentio Capuæ, quæ metropolis eſt Campaniæ: & Euphrate Agrippinæ, quæ eſt metropolis ſuperioris Galliæ, vt pro Synodi decretis Imperator Conſtantius Epiſcopos, quos ipſe eiecerat, in ſuas ſedes reuerti pateretur: & in eam ſententiam à Conſtante pientiſſimo ad fratrem ſuum literis datis quibus Epiſcopos illi commendabat, viri iſti mirifici & ad quodvis facinus prōpti, quum legatos iſtos Antiochæ vidiſſent, in commu-

ἀλλὰ καὶ ὕβρεων μετασχεῖν αὐτοὺς πεποιήκασι. Λούκιον δὲ τὸν τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐπίσκοπον, ἐπεὶ ἔβλεπον πολλῇ τῇ κατ' αὐτῶν παῤῥησίᾳ χρώμενον, καὶ ἐλέγχοντα αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν, πεποιήκασι πάλιν, ὥσπερ καὶ πρότερον, ἁλύσεσι σιδηραῖς δεθῆναι τὸν τράχηλον καὶ τὰς χεῖρας, καὶ οὕτως ἐξώρισαν, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησεν, ὡς ἐκεῖνοι γινώσκουσι. καὶ Διόδωρον μὲν ἐπίσκοπον ἐκτοπίζουσιν, Ὀλύμπιον δὲ τὸν ἀπὸ Αἴνων, καὶ Θεόδουλον, τὸν ἀπὸ τῆς Τραϊανουπόλεως, A ἀμφοτέρους ἀπὸ τῆς Θρᾴκης ἐπισκόπους, ἀγαθοὺς καὶ ὀρθοδόξους ἄνδρας, ἐπειδὴ ἑωράκασι μισοῦντας τὴν αἵρεσιν, διέβαλλον· τὸ πρῶτον μὲν οἱ περὶ Εὐσέβιον, καὶ ἔγραψε βασιλεὺς Κωνστάντιος, τὸ δεύτερον δὲ ὑπεμνήσθη οὗτοι. ἦν δὲ τὰ γραφέντα μὴ μόνον ἐκβάλλεσθαι τῶν πόλεων, καὶ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ κεφαλικὴν διδόναι δίκην, εἴπου εὑρεθεῖεν οὗτοι. τοῦτο δὲ εἰ καὶ θαυμαστόν, ἀλλ' οὐκ ἀλλότριον τῆς προαιρέσεως αὐτῶν. ὡς γὰρ μαθόντες τὸ τοιοῦτον ἀπὸ τῶν περὶ Εὐσέβιον, B καὶ ὥσπερ κληρονόμοι τῆς ἀσεβείας, καὶ τῆς προαιρέσεως αὐτῶν τυγχάνοντες, ἠθέλησαν ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν τῇ Θρᾴκῃ, οὕτω καὶ οὗτοι ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ φοβεροὺς ἑαυτοὺς δεῖξαι· καὶ ποιοῦσι γραφῆναι, ὥστε τοὺς λιμένας καὶ τὰς εἰσόδους τῶν πόλεων τηρεῖσθαι, μή πως διὰ τὴν ἀπὸ τῆς συνόδου συγχώρησιν ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἐκκλησίας· ποιοῦσι δὲ γραφῆναι καὶ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δικασταῖς, περὶ Ἀθανασίου καὶ πρεσβυτέρων τινῶν ἐξ ὀνόματος, ἵνα εἴτε ἐπίσκοπος, εἴτε τις ἐξ ἐκείνων εὑρεθείη τῆς πόλεως, ἢ τῶν ὅρων αὐτῆς ἐπιβάς, C ἐξῇ τῷ δικαστῇ τῶν εὑρισκομένων τὰς κεφαλὰς ἀποτέμνειν. οὕτως ἡ Ἰουδαϊκὴ νέα αἵρεσις οὐ μόνον ἀρνεῖται τὸν Κύριον, ἀλλὰ καὶ φονεύειν μεμάθηκεν. οὐδὲ οὕτω δὲ ἠρέμησαν, ἀλλ' ὥσπερ ὁ πατὴρ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν περιέρχεται ὡς λέων ζητῶν τινα καταπίῃ, οὕτως οὗτοι δημοσίου δρόμου τὴν ἐξουσίαν λαβόντες καὶ περιερχόμενοι, ὃν ἂν ηὕρισκον ὀνειδίζοντα τούτοις τὴν φυγήν, καὶ μισοῦντα τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν τούτους ἐμάστιζον, ἐδέσμευον, ἐποίουν ἐξορίζεσθαι τῆς ἰδίας πατρίδος. D φοβεροὺς τε ἑαυτοὺς οὕτως ἐποίουν, ὡς πολλοὺς μὲν ὑποκριτὰς ποιῆσαι, πολλοὺς δὲ εἰς ἐρημίας φεύγειν, ἢ τούτοις βούλεσθαι κἂν ὅλως τυγχάνειν. τοιαῦτα μὲν αὐτῶν μετὰ τὴν φυγὴν, καὶ μανίας τὰ τολμήματα. καὶ γὰρ καὶ δρῶσιν ἄλλο τι καινόν, ὅπερ τῆς μὲν αἱρέσεως αὐτῶν ἐστὶ κατάλληλον. οὔπω δὲ πρότερον ἠκούσθη, ἀλλ' οὐδὲ τάχα γενήσεταί ποτε, οὐδὲ παρὰ τοῖς ἀσελγεστέροις τῶν Ἑλλήνων, μήτι γε Χριστιανοῖς. τῆς γὰρ ἁγίας συνόδου πρεσβευτὰς ἀποστειλάσης ἐπισκόπους, E Βικέντιον μὲν τὸν ἀπὸ Καπύης, ἔστι δὲ αὕτη μητρόπολις τῆς Καμπανίας, Εὐφράτην δὲ τὸν Ἀγριππίνης, ἔστι δὲ καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς ἄνω Γαλλίας, ἵνα ὡς ἡ σύνοδος ἔκρινε συγχωρήσῃ βασιλεὺς εἰς τὰς ἐκκλησίας τοὺς ἐπισκόπους ἐπανελθεῖν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐξέβαλε, γράψαντός τε καὶ τοῦ εὐσεβεστάτου Κώνσταντος τῷ ἀδελφῷ ἑαυτοῦ, καὶ συστήσαντος τοὺς ἐπισκόπους, οἱ θαυμαστοὶ καὶ πρὸς πάντα τολμηροί, ὡς ἑωράκασιν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας,

βουλεύονται

βουλεύονται μὲν κοινῇ· μόνος δὲ Στέφανος ἀναδέχεται τὸ δρᾶμα, ὡς ἐπιτηδείως ἔχων περὶ τὰ τοιαῦτα. μισθοῦνται τοίνυν πόρνην δημοσίαν ἐν αὐταῖς ταῖς ἡμέραις τοῦ ἁγιωτάτου πάσχα, καὶ γυμνώσαντες ταύτην ἐπαφιᾶσι νυκτὸς Εὐφράτῃ τῷ ἐπισκόπῳ. καὶ ἡ μὲν πόρνη τὸ πρῶτον νομίσασα νεώτερον εἶναι τὸν καλέσαντα, προθύμως ἠκολούθει· ὡς δὲ ῥιφεῖσα παρ' ἐκείνων, εἶδε κοιμώμενον τὸν ἄνθρωπον, καὶ μὴ εἰδότα τὸ γιγνόμενον, εἶτα ὡς κατενόησε, καὶ εἶδε πρεσβύτου πρόσωπον, καὶ ἐπισκόπου κατάστασιν, εὐθὺς ἀναβοήσασα, τὴν βίαν ἐβόα. ἐκεῖνοί τε ἠξίουν σιωπᾶν, καὶ καταψεύδεσθαι τοῦ ἐπισκόπου. ἡμέρας τοίνυν γενομένης, διατεθρύλητο τὸ πρᾶγμα, καὶ πᾶσα ἡ πόλις συνέτρεχεν· οἵ τε ἀπὸ τοῦ παλατίου ἐκινοῦντο, θαυμάζοντες τὸ θρυλούμενον, καὶ ἀξιοῦντες μὴ σιωπηθῆναι τοῦτο. γέγονε τοίνυν κρίσις, καὶ ἡ μὲν ἐπαγροτρόφος ἤλεγξε τοὺς ἐλθόντας ἐπὶ τὴν πόρνην, ἐκεῖνοι δὲ τὸν Στέφανον· ἦσαν γὰρ αὐτοῦ κληρικοί. ὁ μὲν οὖν Στέφανος καθαιρεῖται, καὶ γίγνεται ἀντ' αὐτοῦ Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος, ἵνα μόνον μὴ λίπῃ τῇ ἀρειανῇ αἱρέσει προστάτης. ὁ δὲ βασιλεὺς Κωνστάντιος ὀλίγον τι κατανυγεὶς εἰς ἑαυτὸν ἦλθε, λογισάμενός τε ἐξ ὧν ἔδρασαν τῷ Εὐφράτῃ ὅτι τὰ κατὰ ἄλλων ἐπιχειρήματα τοιαῦτά ἐστι· τοὺς μὲν ἐξορισθέντας ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Ἀρμενίαν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους εὐθὺς ἀπολυθῆναι κελεύει. γράφει τε εἰς Ἀλεξάνδρειαν, φανερῶς μηκέτι διώκεσθαι τοὺς μετὰ Ἀθανασίου κληρικούς τε καὶ λαϊκούς, εἶτα μετὰ μῆνάς που δέκα τελευτήσαντος Γρηγορίου, μεταπέμπεται καὶ Ἀθανάσιον, μετὰ πάσης τιμῆς, οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τρίτον γράψας αὐτῷ μὲν φιλικά, δι' ὧν θαρρεῖν καὶ ἐλθεῖν προέτρεπε· πέμπει τε πρεσβύτερον, καὶ διάκονον, ἵν' ἔτι μᾶλλον θαρρῶν ἐπανέλθοι. ἐνόμιζε γὰρ διὰ τὸν φόβον τῶν πρότερον γενομένων, ὀλιγωρεῖν με περὶ τὴν ἐπάνοδον. γράφει δὲ καὶ τῷ ἀδελφῷ ἑαυτοῦ Κώνσταντι, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐπανελθεῖν με προτρέψηται. διεβεβαιοῦτο γὰρ ἐνιαυτὸν ὅλον ἐκδέχεσθαι τὸν Ἀθανάσιον, καὶ οὐκ ἄν ποτε ἐπιτρέψαι με γενέσθαι τινὰ καινοτομίαν, ἢ καὶ κατάστασιν, φυλάττων Ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ τὰς ἐκκλησίας. οὕτω δ' οὖν γράψαντος αὐτοῦ, καὶ προτρεψαμένου διὰ πολλῶν· καὶ γὰρ καὶ τοὺς κόμητας αὐτοῦ πεποίηκε γράψαι, Πολέμιον, Δατιανόν, Βαρδίωνα, Θαλάσσιον, Ταῦρον, καὶ Φλωρέντιον, εἷς καὶ μᾶλλον πιστεύειν ἦν, τὸ δὲ ὅλον δεδωκὼς τῷ θεῷ, τῷ καὶ εἰς τοῦτο κατανύξαντι τὸν Κωνστάντιον, ἦλθεν Ἀθανάσιος μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ, πρὸς αὐτόν, γνησίως τε αὐτὸν ἑώρακε, καὶ ἀπέλυσεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα, καὶ τὰς ἐκκλησίας, γράψας καὶ τοῖς κατὰ τόπον δικασταῖς· ἐπειδὴ πρότερον προστάξας ἦν, φυλάττεσθαι τὰς διόδους, ἵνα ἀκώλυτον ἔχωσι τὴν πάροδον· εἶτα τοῦ ἐπισκόπου ἀποδυρομένου περὶ ὧν πέπονθε, καὶ περὶ τῶν κατ' αὐτοῦ γραφέντων παρ' αὐτοῦ, παραιτουμένου τε μὴ πάλιν μετὰ τὴν ἀποδημίαν διαβολαὶ γένωνται παρὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ λέγοντος· κάλει τούτους εἰ βούλει. ἔξεστι γὰρ ἐξεῖναι τούτους δι' ἡμᾶς καὶ διελέγχομεν αὐτούς,

τοῦτο

in commune quidem concilium ineunt, sed ita tamen, vt Stephanus fabulam initi concilij peragendam susciperet, vtpote ad istiusmodi res longe aptissimus. Suscepto negocio, cōducit ille publicam meretricem, in ipsis feriis sanctissimi Pascatis, eamque nudam per tenebras immittunt in ædes Eufratæ Episcopi. Meretrix autem quia principio credebat iuuenem esse, à quo accerseretur, prompte sequebatur. Postquam autē ita destituta ab illis, hominem dormientem, ignarum omnium intueretur, diligentiusq; considerans, senis vultum & Episcopi speciem animaduerteret, statim clamorem edit, ac vim quiritatur: illi cōtra, eam orare vt taceret, & falsum crimen Episcopo concinnaret. Die igitur illucescente, vulgatur facinus, & vniuersa ciuitas concurrit, & qui in Palatio erant, rei admiratione cōmouebantur: neque eam silentio tradi volebant. Itur in iudicium, leno prodit eos qui meretricem accersierant, illique deinde authorem istius rei Stephanū esse ostendunt: erāt enim eius clerici qui cum lenone conuenerant. Stephanus igitur Episcopali dignitate exuitur, & in eius locum sufficitur Leontius ille castratus: non in aliud, quā vt non deesset hæreseos propugnator. Imperator verò Constantius paulisper compunctus ad se rediit, coniecturaque ex iis, quæ aduersus Euphratem designauerant, facta, consimiles esse eorum in alios calumnias arbitratus, relegatos ex Alexandria in Armeniam presbyteros, & diaconos è vestigio redire iubet, & diserte Alexandriam scribit, ne vlterius Athanasij aut clericos aut laicos persequerentur. Deinde post menses decem defuncto Georgio, accersit & Athanasium cum omni honore, non semel aut iterum, sed tertio ad illum amicissimas literas scribens, quibus illum animabat & ad veniendum hortabatur, misitque ad illum presbyterum & diaconū, vt maiori cum fiducia ad se rediret. Putabat enim me ob superiora pericula ad reditum negligentiorem esse: Scribitque item fratri suo Constanti, vt ipse quoque me ad reditum cohortaretur. Affirmabat enim totum se annum Athanasium expectasse, nec permisisse vnquam quicquā noui fieri, aut quempiam in eius locum Episcopum creari, vt seruaret Athanasio suas Ecclesias, ita scribente eo, & plurium cohortatione ad eam rem vtente (nam & Comites suos Polemium, Datianum, Bardionem, Thalassum, Taurum, Florentium, quibus etiam magis fidēdum erat) in eandem sententiam scribere iussit. Venit igitur tandem Athanasius, venientemque syncero serenóque vultu intuetur, eique liberum facit, vt in patriam, & ad suas Ecclesias rediret, literis ad eius loci iudices, datis (quia priori edicto aditus seruari iussum erat) vt nunc eum inoffense transire permitterent. Episcopo autem suas calamitates calumniasque deplorante, & admonente ne denuo se absente calumniæ reciperentur: vt iam nunc accusatores euocaret: siquidem se non intercedere, quo minus illi sese apud Cæsarem sistant, vt eos ita conuincere posset.

 Hæc

Hæc quidem Cæsar facere noluit: sed tamen omnia quæ contra ipsum per calumniam scripta essent, tolli & aboleri iussit, iurans se in posterum nullas calumnias admissurum, suumque in hac re propositum firmum & inconcussum fore. Neque id simpliciter dixit, sed & iureiurando, Deo in testimonium vocato, obsignauit. Quum igitur Athanasium multis aliis cohortationibus incitasset, & bonæ fiduciæ esse iussisset, istiusmodi literas ad Episcopos & iudices dedit:

VICTOR CONSTANTIVS MAXIMVS AVGVSTVS, CLERICIS *Catholicæ Ecclesiæ.*

NOn est destitutus à Dei gratia Venerabilissimus, &c. *Epistola tota superius descripta est.*

ALTERA EPISTOLA AD POPVLVM ALEXANDRINVM.

ADspicientes vestram in omnibus æquitatem, &c. *Et hæc quoque superius descripta est.*

TERTIA EPISTOLA.

VICTOR CONSTANTIVS AVGVSTVS NESTORIO *Præfecto.*

CErtum est ex meo decreto, diplomata cõtra existimationem venerabilissimi Episcopi Athanasii superesse, eaque reperiri posse in prouinciis tuæ sanctitatis: volumus igitur vt tua spectata sobrietas, omnes eas epistolas, sub hoc nomine per tuam prouinciam editas, pro nostra iussione in nostrum comitatũ trãsmittat. Quæ autem post obitum beati Constantis scripsit, sunt eiusmodi, de Latina in Græcam linguam translata:

VICTOR CONSTANTIVS AVGVSTVS, ATHANASIO.

VOtum meum fuisse, vt omnia ex sententia fratri meo Cõstanti procederent, neque vel tuam conscientiam latet: In quanto autem mœrore fuerim, quum didicissem eum à quibusdam impiis sublatum esse, facile iterum tua prudentia diuinauerit. Cæterum quia nonnulli sunt in hoc luctuoso tempore, qui te terrere satagunt, ideo has literas tuæ firmitudini porrigendas censuimus, quibus tibi author sum, vt quemadmodum Episcopum decet, ea quæ ad sacram religionem pertinent, populos doceas, tuisque consuetis precibus vaces, neque vanis rumigeratoribus credas, quicunque etiam fuerint. Id nostro animo fixum est, vt secundum nostram voluntatem perpetuo in tua sede Episcopus maneas. Diuina prouidentia te plurimis annis conseruet, parens charissime.

Hæc Constantius

Rebus

τοῦτο μὲν οὐ πεποίηκε· πάντα δὲ ὅσα πρότερον ἐκ διαβολῆς ἦσαν γραφέντα κατ' αὐτοῦ, ἀναιρεθῆναι, ταῦτα καὶ ἀπαλειφθῆναι, κελεύει, βεβαιωσάμενος μηκέτι τοῦ λοιποῦ διαβολῶν ἀνέχεσθαι, ἀλλ' εἶναι βεβαίαν καὶ ἀμετάβλητον τὴν προαίρεσιν, καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἔλεγεν, ἀλλ' ὅρκοις ἐπεσφράγιζε τοὺς λόγους, τὸν θεὸν ἐπὶ τούτοις καλῶν μάρτυρα. πολλοῖς γοῦν καὶ ἑτέροις λόγοις προτρεψάμενος αὐτόν, καὶ θαρρεῖν παρακελευσάμενος, γράφει πρὸς τοὺς ἐπισκόπους, καὶ τοὺς δικαστάς, ταῦτα. A

ΝΙΚΗΤῊΣ ΚΩΝΣΤΆΝΤΙΟΣ μέγιστος σεβαστός, ἐπισκόποις καὶ κληρικοῖς, τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

Οὐκ ἀπελείφθη τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ὁ αἰδεσιμώτατος. ἐγράφη ὀπίσω εἰς τὸν ξε. λόγον, καὶ ἔστιν ἐξ ὁλοκλήρου ὁμοία ταύτης.

ἙΤΈΡΑ ἘΠΙΣΤΟΛῊ ΚΩΣΤΑΝΤΟΣ πρὸς τὸν τῆς ἀλεξανδρείας λαόν.

B Σκοπὴν ποιούμενοι τὴν ὑμετέραν ἐν ἅπασιν εὐνομίαν. ἐγράφη καὶ αὕτη ὁμοίως εἰς τὸν αὐτὸν ξε. λόγον.

ἙΤΈΡΑ ἘΠΙΣΤΟΛΉ.

ΝΙΚΗΤῊΣ ΚΩΝΣΤΆΝΤΙΟΣ αὔγουστος, νεστορίῳ ἐξάρχῳ αἰγύπτου.

Φανερόν ἐστι περὶ τούτου πρόσταξιν ἡμετέραν γεγενῆσθαι, ὥστε κατὰ τῆς ὑπολήψεως ἀθανασίου, τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου, γράμματά τινα εὑρίσκεσθαι, C ταῦτά τε συνέστηκεν ἐν τῇ τάξει τῆς σῆς καθοσιώσεως εἶναι. βουλόμεθα τοιγαροῦν ἵνα ἡ δεδοκιμασμένη ἡμῖν ἡ νηφαλιότης σου, πάσας τὰς ἐπιστολάς, ὅσας ἂν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ προειρημένου γενομένας ἐν τῇ ὑπὸ σὲ τάξει, ἀκολούθως τῇ ἡμετέρᾳ ταύτῃ κελεύσει, εἰς τὸ ἡμέτερον κομητάτον ἀποστείλῃ. ἃ δὲ καὶ μετὰ θάνατον τοῦ μακαρίου κώνσταντος, ἐστὶ ταῦτα ῥωμαϊστὶ μὲν γραφέντα, ἑρμηνευθέντα δὲ ἑλληνιστί·

D ΝΙΚΗΤῊΣ ΚΩΝΣΤΆΝΤΙΟΣ ΑὔΓΟΥΣΤΟΣ, ἀθανασίῳ.

Εὐχὴν ἀεί μοι ταύτην γεγενῆσθαι, ὥστε πάντα καταθυμίως ἀποβαίνειν, τῷ ποτέ μου ἀδελφῷ κώνσταντι, οὐδὲ τὴν σὴν σύνεσιν ἔλαθεν, ἐν ὅσῃ τε λύπῃ διετέθην, μαθὼν τοῦτον ἀνῃρῆσθαι παρά τινων ἀνοσιωτάτων, στοχάζεσθαι πάλιν δύναται ἡ σὴ φρόνησις. ἐπεὶ οὖν τινές εἰσιν οἱ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, τῷ οὕτως πενθικῷ πειρώμενοί σε ἐκφοβεῖν, διὰ τοῦτο ταῦτα πρὸς τὴν σὴν στερρότητα, δοθῆναι τὰ γράμματα ἐδικαίωσα, E προτρεπόμενός σε, ἵνα ὡς πρέπει ἐπίσκοπον τοὺς λαοὺς τὰ ὀφειλόμενα τῇ θείᾳ θρησκείᾳ διδάσκῃς, καὶ μετ' αὐτῶν συνήθως εὐχαῖς σχολάζῃς, καὶ μὴ ματαίοις θρύλλοις, εἴ τινες ἂν γένοιντο πιστεύσῃς. ἡμῖν γὰρ τοῦτο ἐν τῇ ψυχῇ πέπηγεν, ὥστε σε ἀκολούθως τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει, διαπαντὸς ἐν τῷ τόπῳ σου θέλειν ἐπίσκοπον εἶναι. ἡ θεία πρόνοια πολλοῖς ἔτεσί σε διατηροίη, γονεῦ προσφιλέστατε.

καὶ ταῦτα μὲν ὁ κωνστάντιος.

Τούτων

Τούτων οὕτω πραχθέντων, οὕτω τε συνταξαμένων, καὶ τὸ τῆς ὁδοῦ λοιπὸν ἐπιβάντων· οἱ μὲν φίλοι φίλον ὁρῶντες, ἔχαιρον, τῶν δὲ ἄλλων, οἱ μὲν ἐδυσωποῦντο, βλέποντες αὐτόν· οἱ δὲ καὶ παρρησίαν οὐκ ἔχοντες, ἐκρύπτοντο· οἱ δὲ καὶ μετεγίνωσκον ἐφ' οἷς ἔγραψαν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου. πάντες οὖν οἱ ἀπὸ παλαιστίνης ἐπίσκοποι, χωρὶς δύο που, ἢ τριῶν, καὶ αὐτῶν ὑπόπτων τυγχανόντων, οὕτω τὸν ἀθανάσιον ἀπεδέξαντο, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἠσπάσαντο κοινωνίαν, ὡς καὶ γράψαι καὶ ἀπολογήσασθαι, ὅτι ἃ πρότερον ἔγραψαν. οὐ κατὰ προαίρεσιν, ἀλλὰ βιαζόμενοι πεποιήκασι· περὶ γὰρ τῶν ἐν αἰγύπτῳ καὶ ταῖς λιβύαις ἐπισκόπων, καὶ τῶν ἐν αὐταῖς, καὶ τῶν ἐν ἀλεξανδρείᾳ λαῶν, περιττόν ἐστι καὶ λέγειν, πάντων συντρεχόντων καὶ ἀνεκλάλητον ἐχόντων τὴν χαράν· οὐχ ὅτι μόνον τοὺς ἰδίους παρ' ἐλπίδα ζῶντας ἀπελάμβανον· ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν αἱρετικῶν, ὡς τυράννων καὶ λυττώντων κυνῶν ἀπηλλάττοντο. μεγάλη γοῦν ἦν εὐφροσύνη τῶν λαῶν, ἐν ταῖς συνάξεσι παροξυνόντων ἀλλήλους εἰς ἀρετήν. πόσαι τῶν ἀγάμων πρότερον οὖσαι πρὸς γάμον ἕτοιμοι, ἔμειναν παρθένοι τῷ χριστῷ; πόσοι νεώτεροι βλέποντες ἑτέρους τὸν μονήρη βίον ἠγάπησαν; πόσοι πατέρες προέτρεπον τέκνα; πόσοι δὲ καὶ παρὰ τέκνων ἠξιώθησαν, μὴ ἐμποδίζεσθαι τῆς ἐν χριστῷ ἀσκήσεως; πόσαι γυναῖκες ἔπεισαν ἄνδρας; πόσαι δὲ παρὰ ἀνδρῶν ἐπείσθησαν σχολάζειν τῇ προσευχῇ, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος; πόσαι χῆραι, πόσοι δὲ καὶ ὀρφανοὶ τὸ πρότερον πεινῶντες καὶ γυμνοὶ τυγχάνοντες ἐκ πολλῆς τῆς τῶν λαῶν προθυμίας, οὔτε λοιπὸν ἐπείνων, ἀλλὰ καὶ ἐνδεδυμένοι προήρχοντο; καὶ ὅλως τοσαύτη ἦν ἅμιλλα περὶ ἀρετήν, ὡς ἑκάστην οἰκίαν, καὶ οἶκον ἕκαστον νομίζειν ἐκκλησίαν εἶναι, διὰ τὴν τῶν ἐνοικούντων φιλοκαλίαν τε, καὶ τὴν πρὸς τὸν θεὸν εὐχήν· εἰρήνη τε ἦν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις βαθεῖα, καὶ θαυμαστή· γραφόντων τῶν πανταχόθεν ἐπισκόπων, καὶ δεχομένων παρὰ ἀθανασίου τὰ συνήθη τῆς εἰρήνης γράμματα. καὶ γὰρ καὶ οὐρσάκιος καὶ οὐάλης, ὥσπερ ὑπὸ τοῦ συνειδότος μαστιζόμενοι, μετέγνωσαν, καὶ γράφουσι μὲν αὐτῷ τῷ ἐπισκόπῳ φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐπιστολήν, καίτοι μὴ λαβόντες τὰ παρ' αὐτοῦ γράμματα· ἀνελθόντες δὲ καὶ εἰς τὴν ῥώμην μετενόουν, ὁμολογοῦντες ὅτι πάντα ὅσα πεποιήκασι καὶ εἰρήκασι κατ' αὐτοῦ, ταῦτα εἶναι πάντα ψευδῆ, καὶ μόνον συκοφαντίαν, οὐχ ἁπλῶς δὲ τοῦτο οὐδ' αὐτοὶ πεποιήκασιν, ἀλλὰ γὰρ ἀναθεματίσαντες τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἔγγραφον τὴν μετάνοιαν αὐτῶν δεδώκασι, γράψαντες ἰουλίῳ τῷ ἐπισκόπῳ ῥωμαϊστὶ μέν, μεταβληθέντα δὲ ἑλληνιστί, ταῦτα, τὸ γὰρ ἀντίγραφον ἀπεστάλη ἡμῖν, παρὰ παύλου ἐπισκόπου τριβέρων, ῥωμαϊστί·

Ἑρμηνεία ἀπὸ ῥωμαϊκοῦ.

ΚΥΡΙ'ΩΙ ΜΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑ'ΤΩΙ ΠΑ'πᾳ ἰουλίῳ οὐρσάκιος, καὶ οὐάλης.

Ἐπειδὴ συνέστηκεν ἡμᾶς πρὸ τούτου πολλά τε, καὶ δεινά. ἐγράφη ὀπίσω εἰς ξη λόγον, καὶ ἔστι κατὰ πάντα ὅμοια καὶ ἴσα.

ΕΡΜΗΝΕΙ'Α

Rebus igitur ad istum modum actis & constitutis, Athanasium, cum suis iter carpentem, amici quidem amicum intuétes, gratulari: alij vero ad conspectum eius pudescere, alij: quibus nulla erat fiducia sese abdere, alij pœnitentiam de iis quæ contra Episcopum scripserant, agere. Certe omnes Palæstines Episcopi, exceptis duobus aut ad summum tribus, iisque suspectis, ita Athanasium exceperunt & cõmunionem eius amplexi sunt, vt & scriptis, A & verbis pro satisfactione protestaretur, omnia quæ prius scripserant, ea se non voluntate, sed vi coactos fecisse. Nam de Ægyptiis & Libycis Episcopis earumq; prouinciatum & Alexandriæ populis superuacuum est verba facere, quum & omnes occurrerint, & ineffabili gaudio imbuti fuerint: non solummodo quòd suos præter spem incolumes reciperent, sed quia ab hæreticis, veluti à tyrannis & rabiosis canibus in libertatem assererentur. Magna igitur lætitia populorum fuit; in sacris synaxibus, mutuo se ad virtutem cohortantiũ. Quot putas B innuptæ quidem, sed tamen hactenus ad nuptias promptæ, virgines in Christo remanserunt? quot item iuuenes aliorum exempla intuentes, monasticã vitam amplexi sunt? Quot parentes liberos, liberi inuicem parentes suos obtestati, ne se à studio pietatis in Christum reuocarent? quot mulieres viris persuaserunt, quot item à viris persuasæ sunt, vt orationibus vacarent, quemadmodũ dixit Apostolus? quot orphani antea famelici, & nudi, ingenti populorum ad eleemosynam alacritate, postmodũ C neque esurierunt, & vestiti prodierunt? In summa tanta æmulatio fuit ad virtutem, vt singulas familias, singulas domos Ecclesiam esse, ob probitatem incolentium, & preces ad Deũ existimares. Eratque in Ecclesia profunda, & admirabilis pax, inuicem vndecunque Athanasio Episcopo scribentibus, iisdemque ab Athanasio, cõsuetas pacis & tranquillitatis literas accipientibus. Quin Vrsacius & Valés quasi à sua ipsorum conscientia flagellati, pœnitentiam professi sunt, literasque & amicas & D pacatas ad Episcopum, quas nullas ab eo acceperant, misere. Romamq; abeuntes, pœnitentiam egere, confitentes omnia, quæ vel dixissent, vel fecissent contra Athanasium, falsa, esse, & nihil aliud quàm calumniam: neque id simpliciter egere, sed ita vt anathemate execrarentur Arianam hæresim, & pœnitétiam suam scripto promulgarent. Quæ Latine ad Iulium Romanum Episcopum scripta, in Græco sermone hanc sententiam complectitur:

E DOMINO MEO BEATISSIMO PAPÆ IVLIO, VRsacius, & Valens.

Qvandoquidem constet nos superioribus temporibus multa & grauia, &c. *Scripta est superius.*

IIDEM DOMINO SVO FRATRI EPISCOPO ATHANASIO.

OCcasio nobis data est per fratrem & compresbyterum, &c. *Sed & ea superius quoq; descripta est.*

HAs literas quum dedissent, vltro subscripserunt epistolis pacificis, quas Athanasii presbyteri, Petrus & Irenæus, & Ammonius laicus ad id circumeuntes colligebant, quum tamen Athanasius nihil tale ab Vrsaico, & Valente postulasset. Quis igitur ista, & tantam Ecclesiæ pacem non admiratus est? quis non gauisus de tanta & tot Episcoporum inter se concordia? quis Deum non glorificauit conspecta in synaxibus tanta, populi lætitia? Quot igitur inimici simultatem deposuerunt? quot prius calumniati calumnias suas damnauerunt? quot prius odio infesti, Athanasium postea dilexerunt? quot palinodiam suorum in eum scriptorem cecinerunt? Multi qui vi, non voluntate apud Arianos agebant, noctu ad Athanasium venientes, sese ei purgabant, hæresimque simul anathemate execrabantur, & veniam de insidiis & calumniis suis postulabant: corporibus quidem se apud illos apparere, animo tamen cum Athanasio synaxim facere, & semper cum eo esse, postulantes hac in re sibi fidem haberi. Hæc quum audirent, & conspicerent sententiæ Eusebianæ, hæreseosque successores, inter quos Leontius ille castratus, quem ne sub laici quidem specie ad communionem admitti oportuit, eò quòd seipsum abscidit, vt libere cum Eustolio dormiret, reuera quidem muliere, sed quam ille virginem prædicaret, Georgius item & Acacius, Theodorus, Narcissus, qui in Synodo depositi exauctoratique erāt magno pudore suffundebantur. Deinde cum viderent tantum cum Athanasio animorum consensum, & pacem agitari: erant enim plures in hoc numero quā quadringenti, tum è magna Roma atque vniuersa Italia, Calabria, Apulia, Campania, Brucia, Sicilia, Sardinia, Corsica, tum ex vniuersa Aphrica, Galliis, Britannia, Hispaniis, vna cū magno illo confessore Hosio è Pannoniis, item & Norico, Siscia, Dalmatia, Sardinia, Dacia, Misia, Macedonia, Thessalia, & vniuersa Achaia, Creta item & Lycia, plurimique item ex Palæstina, Isauria, Ægypto, Thebaide, & vniuersa Libya & Pentapole. Hæc inquam quū viderēt, metu inuidiaque anxij fuere, & quòd tot Episcopi cum Athanasio communionem fouerent: & quòd formidarent, ne quos ipsi deceperant, à se deficerent, & huic vnanimitati communionique sese adiungerent, néve quod futurum videbatur, de eorum hæresi iam vbique famosa triumphus ageretur & tropæa excitarentur. Primum igitur Vrsacio & Valenti persuadent, vt mutato proposito, quasi canes ad proprium vomitum reuertantur, & vt sues in pristino impietatis luto denuo se voluant, causificantes pœnitentiam quam simularant, ex metu Constantis religiosissimi Imperatoris extortā esse. Atqui

Ἑρμηνεία ἀπὸ ῥωμαϊκοῦ.

ΚΥΡΙΩι ΜΟΥ ἈΔΕΛΦΩι ἈΘΑΝΑσίῳ ἐπισκόπῳ, οὐρσάκιος, καὶ οὐάλης, ἐπίσκοποι.

Ἀφορμὴ ἡμῖν ἐδόθη διὰ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ συμπρεσβυτέρου. ἐγράφη ὀπίσω εἰς τὸν αὐτὸν ζήλον, καὶ ἔστιν ὅμοια καὶ ἴση ἐξ ὁλοκλήρου.

Ταύτας γράψαντες, ὑπέγραψαν καὶ τοῖς εἰρηνικοῖς, παρερχομένων πρεσβυτέρων, ἀθανασίου, πέτρου τε, καὶ εἰρηναίου, καὶ ἀμμωνίου λαϊκοῦ· καίτοι μὴ δι᾽ αὐτῶν γράψαντος αὐτοῖς. τίς τοίνυν οὐκ ἐθαύμαζε βλέπων ταῦτα, καὶ τὴν τοσαύτην τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνην; τίς οὐκ ἔχαιρεν, ὁρῶν τὴν τοσούτων ἐπισκόπων τὴν ὁμόνοιαν; τίς οὐκ ἐδόξασε τὸν κύριον θεωρῶν τῶν λαῶν, τὴν ἐν ταῖς συνάξεσιν εὐφροσύνην; πόσοι τῶν ἐχθρῶν μετενόουν; πόσοι τῶν πρότερον διαβαλλόντων ἀπελογοῦντο; πόσοι πρότερον μισοῦντες αὐτὸν, ὕστερον ἠγάπησαν; πόσοι τῶν γραψάντων κατ᾽ αὐτοῦ παλινῳδίαν ᾖσαν; πολλοὶ καὶ τῶν μὴ προαιρέσει, ἀλλ᾽ ἀνάγκῃ μετὰ τῶν ἀρειανῶν ὄντες, ἐρχόμενοι νυκτὸς ἀπελογοῦντο· καὶ τὴν μὲν αἵρεσιν ἀνεθεμάτιζον, ἠξίουν δὲ συγγνώμην ἔχειν, ὅτι καὶ τὰς συσκευὰς, καὶ τὰς διαβολὰς, τὰς παρ᾽ αὐτῶν γιγνομένας, τοῖς μὲν σώμασιν ἐκεῖ φαίνονται, τῇ δὲ καρδίᾳ μετὰ ἀθανασίου συνάγονται, καὶ ἀεὶ μετ᾽ αὐτοῦ τυγχάνουσι· ναὶ πιστεύσατε. ἀλλὰ ταῦτα ἀκούοντες, καὶ βλέποντες οἱ κληρονόμοι τῆς γνώμης, καὶ τῆς ἀσεβείας τῶν περὶ εὐσέβιον λεόντιος ὁ ἀπόκοπος, ὃν οὐδὲ ὡς λαϊκὸν κοινωνεῖν ἐχρῆν, διότι ἑαυτὸν ἀπέκοψεν ὑπὲρ τοῦ μετὰ ἐξουσίας λοιπὸν κοιμᾶσθαι μετὰ εὐστολίου τινὸς, γυναικὸς μὲν δι᾽ αὐτὸν, λεγομένης δὲ παρθένου. γεώργιός τε καὶ ἀκάκιος, καὶ θεόδωρος, καὶ νάρκισσος, οἵτινες καὶ ἐν τῇ συνόδῳ καθῃρέθησαν μεγάλως ᾐσχύνοντο. εἶτα βλέποντες πρὸς ἀθανάσιον τῶν ἐπισκόπων συμφωνίαν τε καὶ εἰρήνην, πλείους δὲ ἦσαν υ, ἀπό τε τῆς μεγάλης ῥώμης καὶ τῆς ἰταλίας πάσης, καλαβρίας τε καὶ ἀπουλίας, καὶ καμπανίας, βρυττίας τε, καὶ σικελίας, σαρδινίας τε, καὶ κορσικῆς, καὶ πάσης τῆς ἀφρικῆς, τούς τε ἀπὸ γαλλιῶν, καὶ βρεττανίας, καὶ σπανιῶν, μετὰ τοῦ μεγάλου καὶ ὁμολογητοῦ ὁσίου. ἔπειτα τοὺς ἀπὸ τῶν παννονιῶν, καὶ νωρικοῦ, καὶ σισκίας, δαλματίας τε καὶ σαρδανίας, δακίας τε, καὶ μυσίας, μακεδονίας, θεσσαλίας καὶ πάσης ἀχαΐας, καὶ κρήτης, κύπρου τε καὶ λυκίας, καὶ πλείστους τῆς παλαιστίνης τε, καὶ ἰσαυρίας, αἰγύπτου, καὶ θηβαΐδος, καὶ πάσης λιβύης, καὶ πενταπόλεως. ταῦτα βλέποντες ἐκεῖνοι φθόνῳ καὶ φόβῳ συνεσχέθησαν· φθόνῳ μὲν διὰ τὴν τῶν τοσούτων ὁμοψυχίαν, καὶ λοιπὸν ἡ αἵρεσις αὐτῶν παραδειγματισθεῖσα θριαμβευθῇ, καὶ στηλιτευθῇ πανταχοῦ. πρῶτον μὲν τοὺς περὶ οὐρσάκιον, καὶ οὐάλεντα, ὡς τοὺς κύνας μεταπείθουσι μεταβάλλεσθαι, καὶ εἰς τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπιστρέψαι, καὶ ὡς τοὺς χοίρους εἰς τὸν πρότερον βόρβορον τῆς ἀσεβείας, πάλιν κυλισθῆναι, πρόφασίν τε τῆς μετανοίας πλάσασθαι, ὡς διὰ φόβον τοῦ θεοσεβεστάτου κώνσταντος εἶεν τοῦτο πεποιηκότες.

καί τοι

καί τι εἰ καὶ φόβος ἦν, ἀλλ' οὐκ ἐχρῆν εἴπερ ἐθάῤῥουν οἷς ἔπραξαν προδότας τούτων γίγνεσθαι. ὅτι δὲ οὐδὲ φόβος, ἀλλ' ἐψεύδοντο, πῶς οὐκ ἄξιοι πάσης καταγνώσεώς εἰσιν; οὔτε γὰρ στρατιώτου παρόντος, οὐ παλατινῶν ἢ νοταρίων ἀποσταλέντων, ὁποῖα νῦν αὐτοὶ ποιοῦσιν, ἀλλ' οὐδὲ βασιλέως παρόντος, οὐδὲ ὅλως κληθέντες παρά τινος ἔγραψαν, ἀλλ' αὐτοὶ θέλοντες ἀνῆλθον εἰς τὴν ῥώμην καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἔνθα φόβος μὲν ἔξωθεν οὐκ ἦν, μόνος δὲ ὁ τοῦ θεοῦ φόβος ἐστὶ, καὶ ἐλευθέραν ἕκαστος ἔχει τὴν προαίρεσιν, δι' ἑαυτῶν μετενόησαν καὶ ἔγραψαν. καὶ ὅμως ἀρειανοὶ δεύτερον γινόμενοι, τοιαύτην πάλιν ἀπρεπῆ πρόφασιν ἐπινοήσαντες οὐκ ἐρυθριῶσιν. ἔπειτα κοινῇ προσελθόντες παρεκάλουν τὸν βασιλέα κωνστάντιον, λέγοντες, καὶ τὸ πρῶτον ἀξιοῦντες, οὐκ ἐπιστεύθημεν· λέγομεν γὰρ ὅτι μετέπεμπες τὸν ἀθανάσιον, ὅτι τοῦτον προσκαλούμενος τὴν ἡμετέραν αἵρεσιν ἐκβάλλεις, οὗτος γὰρ ἐξ ἀρχῆς κατ' αὐτῆς γέγονε καὶ οὐ παύεται ταύτην οὕτως ἀναθεματίζων· αὐτὸς μὲν οὖν ἤδη πεπλήρωκε τὰ πανταχοῦ γράφων καθ' ἡμῶν, καὶ οἱ μὲν πλεῖστοι τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν ἔχουσι, τῶν δὲ καὶ δοξάντων μεθ' ἡμῶν εἶναι, οἱ μὲν προσετέθησαν αὐτῷ, οἱ δὲ μέλλουσιν, ἡμεῖς δὲ ἐμείναμεν μόνοι, καὶ φόβος μὴ καὶ ἡ αἵρεσις γνωσθῇ καὶ λοιπὸν ἡμεῖς καὶ σὺ χρηματίσωμεν αἱρετικοί, κἂν τοῦτο γένηται, σκόπει μὴ μετὰ μανιχαίων λογισθῶμεν. ἄρξαι πάλιν οὖν διώκειν καὶ πρόστα τῆς αἱρέσεως, καὶ γὰρ καὶ αὕτη σὲ βασιλέα ἔχει. τοιαῦτα μὲν οὖν ἦν τούτων τὰ τῆς πανουργίας ῥήματα· καὶ αὐτὸς δὲ διερχόμενος ὅτε πρὸς μαγνέντιον ἔσπευδε, καὶ βλέπων τὴν πρὸς ἀθανάσιον τῶν ἐπισκόπων κοινωνίαν, ὡς ὑπὸ πυρὸς ἀναφθεὶς μετέβαλλε τὴν γνώμην, καὶ οὔτε τῶν ὅρκων ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ καὶ ὧν ἔγραψεν ἐπελάθετο, καὶ τῶν πρὸς τὸν ἀδελφὸν καθηκόντων ἀγνώμων γέγονε. καὶ γὰρ καὶ αὐτῷ γράφων, καὶ ἀθανάσιον ἑωρακὼς ὅρκους δέδωκε μὴ ἄλλως ποιήσειν, ἢ ὡς ἂν ὁ λαὸς βούληται, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ καταθυμίως τυγχάνοι. ἀλλ' ἡ πρὸς τὴν ἀσέβειαν σπουδὴ, πάντων ἀθρόως αὐτὸν ἐπιλαθέσθαι πεποίηκεν. οὐ δεῖ δὲ θαυμάζειν εἰ μετὰ τοσαῦτα γράμματα, καὶ τοσούτους ὅρκους ἠλλοιώθη κωνστάντιος, ὅπου γε καὶ ὁ τοῦ αἰγύπτου τότε τύραννος φαραὼ, πολλάκις ἐπαγγελλόμενος καὶ διὰ τοῦτο λαμβάνων τὴν βασάνων ἄνεσιν, μετετίθετο, ἕως εἰς τέλος ἀπώλετο σὺν αὐτοῖς τοῖς ὁμονοήσασιν αὐτῷ. τούτους μὲν οὖν κατὰ πόλιν πρῶτον ἐβιάζετο μετατίθεσθαι, γινόμενος δὲ ἐν τῇ ἀρελάτῳ καὶ τῇ μεδιολάνῳ, λοιπὸν ὡς οἱ αἱρετικοὶ συνεβούλευσαν, καὶ ὑπέθεντο οὕτως αὐτὸς ἔπραττε, μᾶλλον δὲ οὕτως καὶ αὐτοὶ διεπράττοντο, καὶ ἐνήλλοντο κατὰ πάντων ἔχοντες τὴν ἐξουσίαν. καὶ εὐθὺς, ὧδε μὲν ἐντολαὶ, καὶ γράμματα πρὸς τὸν ἔπαρχον, ἵνα τέως ὁ σῖτος ἀφαιρεθῇ παρὰ ἀθανασίου, καὶ δοθῇ τοῖς τὰ ἀρείου φρονοῦσι, καὶ ἵνα ἐξῇ ὑβρίζειν τοῖς βουλομένοις, τοὺς μετ' αὐτοῦ συναγομένους. ἀπειλὴ

ἦν

Atqui non decebat eos, ſi de factis ſuis bene ſperabant, ſociorum ſuorum partus prodere. Iam quum metus nullus fuerit, & merum mendacium ſit, quod dicunt, quî quæſo non omni probro digni habeantur? quippe quum nullus ibi neque ſatelles, neque Palatini, neque Notarij adfuerint, qui ab illis adhiberi ſolent? Imo ne ipſe quidem Imperator ibi præſens fuerit, & quod maius eſt, ipſi à nemine accerſiti confeſſionem ſuam ſcripto prodiderint,
A Romamque vltro profecti ſint, & in Eccleſia, vbi nullius niſi Dei metus, & vbi liberã quiſque ſententiam proferebat, ſponte pœnitentiam ſuam profeſſi ſint & ſcripto ediderint: Nihilominus tamen iterum Ariani facti nihil in tam futili cauſificatione fingenda comminiſcendaque erubuerũt. Nec ita diu poſtea innito conſilio, Imperatorem Conſtantium iſtiuſmodi verbis exacerbauerunt: Etiam tum quum primum deprecaremur, fides nobis habita non fuit: denunciauimus enim iam, tunc cùm reuocares Athanaſium, quod illa ipſa re-
B uocatione noſtram hæreſim tolleres, cui ille ab initio ſe aduerſarium præbuit, neque vnquam eam deſinet anathemate perſequi: quin iam quicquid terrarum eſt, ſcriptis ſuis, quibus nos impetit, adimpleuit: & fere omnes cũ eo communione ſociantnr: ex iis autem qui noſtræ factionis eſſe videbantur, alij ſeſe illi adiunxerunt, alij id ipſum iamiam facturi exiſtimantur: nos interim deſerti deſtitutique relinquimur, neque leue periculum eſt, ne hæreſis noſtra palam innoteſcat, ac deinde tu no-
C biſcum hæreticus iudiceris, quod ſi fit, vide ne cum Manichæis in eandem claſſem computemur. Age igitur incipe eos perſequi, & ſuſcipe patrocinium tuæ ſectæ: Siquidem illa te ſuum imperatorem agnoſcit. Hæc erant illorum ſceleratorũ verba. Ille igitur cũ in expeditionẽ iret contra Maxentium, videretque Epiſcoporum cum Athanaſio communionem, quaſi ignis ſuccenſus ſententiam ſuam mutat, nihiliã iuriſiurandi memor, & ſuarum literarum oblitus, gratitudinis officium erga fratrem non
D retinuit. Nam cum illi ſcriberet, & Athanaſiũ vidiſſet, iuramentum conceperat, ſe nunquã aliter facturum, quàm vt populus vellet, & Epiſcopo gratum eſſet. Sed ſtudium impietatis omnium ſimul illi obliuionem induxit. Neque admirationi eſſe debet, ſi poſt tot epiſtolas, tot iuramenta Conſtantius immutatus ſit, ſiquidem & tyrannus Ægypti Pharao ſubinde promittens atque inde relaxationem mali adeptus, tã diu ſeſe mutauit, donec prorſus tãdem cum ſuis gregalibus periret. Hos igitur
E ſingulis in vrbibus ad ſentẽtiæ mutationẽ cogebat. Cæterum quum eſſet Arelatę & Mediolani, omnia pro hæreticorum adhortatu ſuggeſtioneque faciebat, vel potius illi ipſi agebant, inſultabantque in omnes Cæſaris poteſtate ſuccincti. Statim igitur mandata literæq; ad præfectum, vt frumentum quod hactenus Athanaſio cum ſuis cedebat, illi adimeretur, dareturque illis qui Arianica ſaperent, & vt liberum eſſet contumeliam inferre in Athanaſii communicatores. Minæ

item

item denunciatæ iudicibus, nisi cum hæreticis communionem celebrarent. Erant autem ista præludia eorum quæ postea per Syrianum ducem commissa sunt: rursus ad alias partes edicta missa, Notariique præsto in singulis vrbibus, & Palatini minas secum ad Episcopos & iudices deferentes, vt isti quidem de causa iudicarent: illi vero contra Athanasium scriberent, vt aut communionem cum Arianis haberent, aut pœnam exilij sustinerent, populique qui ad communionem cum illis coirent, vincula, contumelias, bonorumque suorum direptionem expectarent, neque negocium negligenter curatum est, habebant secum in comitatu Vrsacij & Valentis clericos, qui eos incitarent, & negligentiores iudices ad Cæsarem deferrent, aliasque hæreses minores vt sorores suas permittebant blasphemias in Dominum proferre, & Christianis tantúmodo suis insidiis imminebant, non sustinentes vllos pios sermones de Christo. Quot igitur Episcopi, prout in sacris literis est, ad præsides & reges abducti sűt & à iudicibus hanc sententiam audiuerunt, Aut subscribite, aut ab Ecclesiis recedite: Detrahi enim vos ab Ecclesiis Imperator iussit: quot in singulis vrbibus palabundi sese sparserunt, ne vt Episcoporum amici accusarentur? Nam & magistratibus scriptum est, & mulcta pecuniarű denunciata, nisi quisque suę ciuitatis Episcopum subscribere coegisset. In summa, omnia loca, omnes ciuitates implebantur terroribus & tumultibus, quű & Episcopi traherentur, & iudices viderent luctus & suspiria populorű. Hæc quidẽ à Palatinis in legationẽ missis agebantur. Illi vero freti tanta potentia sua, nihil non moliebantur, & nunc hos Episcopos ad Imperatorem citabant, nunc illos literis circumueniebant, comminiscentes aduersus eos has & illas causas, vt illi præsentem Imperatorẽ exhorrescerent: isti vero legatos & minas falsarum criminationum formidantes de recta & pia sententia decederent: eo enim modo Imperator tantum numerum Episcoporum coegit, quű partim minis terrerẽt, partim promissis allicerent, vt se faterentur non amplius cõmunionem cum Athanasio habere. Quotquot enim ad Imperatorem profecti sunt, non prius ad eius conspectum admissi fuere, ne tantillo quidem laxamento indulto vt vel ex domicilio ipsis procedere liceret, priusquam subscriberent: aut si recusarent, in exilium mitterentur. Idque ideo faciebat, quod animaduerterat ab omnibus hæresim odio haberi. Quæ res in causa fuit cur tam multos repelleret, vt se hæreticorum paucitati adiungerent, magnopere id studens vt multorum nomina corrogaret, tum ad inuidiam Episcoporum, tum vt speciem aliquam, dignitatisque imaginem Arianæ hæresi conciliaret, cuius ipse propugnator erat existimans, quod quemadmodű hominum sententias, ita quoque veritatem immutare posset, inscius ignarusque Saducæos & Herodianos non ideo validiores factos esse ad veritatem opprimendam, quia sibi Pharisæos associauerant. Ea enim eo modo magis ac magis enituit. Ita quoq;

τε ἦν τοῖς δικασταῖς, εἰ μὴ συνάγοιντο μετὰ τῶν
αἱρετικῶν. ἦν δὲ ταῦτα προοίμια τῶν μετὰ ταῦτα γινο-
μένων. διὰ τοῦ δουκὸς συριανοῦ, εἰς δὲ τὰ ἔξω μέρη
προστάγματα πάλιν, καὶ νοτάριοι κατὰ πόλιν,
καὶ παλατινοὶ φέροντες ἀπειλὰς ἀπεστέλλοντο πρός
τε τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς δικαστάς, ἵνα οἱ μὲν δικα-
σταὶ ἐπείγωσιν, οἱ δὲ ἐπίσκοποι, ἢ ἵνα κατὰ ἀθανασίου
γράφωσι κοινωνίαν ἔχοντες πρὸς τοὺς ἀρειανούς, ἢ τι-
μωρίαν αὐτοὶ μὲν ὑπομένωσιν ἐξορισίας, οἱ δὲ τούτοις
A συνερχόμενοι λαοί, δεσμὰ καὶ ὕβρεις καὶ πληγὰς καὶ
αὐτῶν, καὶ ἀφαίρεσιν τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων ἔσεσθαι
γινώσκοιεν. οὐκ ἠμελεῖτο δὲ τὸ πρόσταγμα, καὶ γὰρ εἶ-
χον οἱ ἀποσταλέντες μεθ' ἑαυτῶν κληρικοὺς οὐρσα-
κίου καὶ οὐάλεντος, ἵνα καὶ παροξύνωσι, καὶ ἀμελοῦν-
τας τοὺς δικαστὰς, κατενέγκωσι τῷ βασιλεῖ, καὶ τὰς
μὲν αἱρέσεις ὡς μικροτέρας ἑαυτῶν ἀδελφὰς συν-
εχώρουν βλασφημεῖν εἰς τὸν κύριον, μόνοις δὲ τοῖς
χριστιανοῖς ἐπεβούλευον οὐ φέροντες ἀκούειν περὶ
χριστοῦ λόγων εὐσεβῶν. πόσοι τοιγαροῦν ἐπίσκοποι
B κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλέας
ἤχθησαν, καὶ παρὰ δικαστῶν ἤκουσαν· ἢ ὑπογρά-
ψατε, ἢ τῶν ἐκκλησιῶν ἀναχωρεῖτε, καθαιρεθῆ-
ναι γὰρ ὑμᾶς βασιλεὺς προσέταξε. πόσοι διεσεί-
σθησαν παρ' αὐτῶν κατὰ πόλιν, ἵνα μὴ ὡς φίλους
τῶν ἐπισκόπων αὐτοὺς καταμέμψωνται; καὶ γὰρ
καὶ πολιτευταῖς ἐγράφετο, καὶ ἦν ἀπειλή, ζημία χρη-
μάτων, εἰ μὴ ἀναγκάζοι ἕκαστος τὸν τῆς ἰδίας
πόλεως ἐπίσκοπον ὑπογράφειν, καὶ ὅλως πᾶς τό-
πος καὶ πᾶσα πόλις ἐπεπλήρωτο φόβου καὶ ταραχῆς τῶν
C μὲν ἐπισκόπων ἑλκομένων, τῶν δὲ δικαστῶν ὁρών-
των τοὺς ὀδυρμοὺς καὶ στεναγμοὺς τῶν λαῶν. ταῦ-
τα μὲν παρὰ τῶν ἀποσταλέντων παλατινῶν ἐ-
πράττετο. οἱ δὲ θαῤῥοῦντες αἷς ἔχουσι προστα-
σίαις, σπουδὴν τίθενται, καὶ οὕτως τῶν ἐπισκό-
πων τοὺς μὲν πρὸς βασιλέα καλοῦσι, τοὺς δὲ πά-
λιν διὰ γραμμάτων μεθοδεύουσι, πλάττοντες
κατ' αὐτῶν προφάσεις, ἵν' οἱ μὲν παρόντα κων-
στάντιον καταπλήξωσιν, οἱ δὲ τοὺς ἀποσταλέντας καὶ
τὰς ἀπειλὰς τῆς ἐκ προφάσεως συκοφαντίας
D φοβηθέντες, μεταθῶνται τῆς ἑαυτῶν ὀρθῆς καὶ εὐσεβοῦς
μνήμης. οὕτω γοῦν ἐβιάσατο βασιλεὺς τὸ τοσοῦτον τῶν
ἐπισκόπων πλῆθος, τὰ μὲν ἀπειλῶν, τὰ δὲ ἐπαγ-
γελλόμενος εἰπεῖν, οὐκέτι κοινωνοῦμεν ἀθανασίῳ· οἱ
γὰρ ἐρχόμενοι πρὸς αὐτόν, οὐ πρότερον ἔβλεπον αὐτόν,
οὐδὲ ὅλως ἄνεσιν ἔχειν τινά, ἢ προϊέναι τῆς ἰδίας οἰκή-
σεως ἐπετρέποντο, πρὶν ἂν ὑπογράψωσιν, ἢ ἀνανεύ-
οντες ἐξορισθῶσιν. ἐποίει δὲ τοῦτο, διὰ τὸ συνορᾶν ἀπὸ
πάντων μισεῖσθαι τὴν αἵρεσιν. διὸ μάλιστα καὶ ἠνάγκα-
σε τοὺς τοσούτους τοῖς ὀλίγοις συναριθμηθῆναι, καὶ ἐ-
I σπούδασεν ὄχλον ὀνομάτων συναγαγεῖν πρὸς φθό-
νον μὲν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου, φαντασίας δὲ χάριν τῆς ἀ-
ρειανῆς ἀσεβείας, ἧς αὐτὸς προΐστατο, οἰόμενος ὅτι
ὡς τοὺς ἀνθρώπους, οὕτω καὶ τὴν ἀλήθειαν μεταστρέ-
ψαι δυνήσεται· οὐκ εἰδὼς οὐδὲ ἀναγνοὺς ὅτι οὐδὲ σαδ-
δουκαῖοι καὶ ἡρωδιανοὶ προσλαβόμενοι τοὺς φαρι-
σαίους, ἴσχυσαν ἐπικρύψαι τὴν ἀλήθειαν. μᾶλλον γὰρ
καὶ οὕτως, αὕτη μὲν καθημέραν λαμπρὰ δείκνυται,

οὗτοι δὲ

„ τοι δὲ καὶ κράξαντες οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ καίσαρα, καὶ ἔχοντες τὴν τοῦ πιλάτου κρίσιν οὐδὲν ἧττόν εἰσιν ἔρημοι, καὶ πάσης αἰσχύνης, πάσης προσδοκῶντες ὅσον οὐδέπω μένειν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὴν πέρδικα γυμνοί, ὅταν ἴδωσι καὶ τὸν προστάτην ἑαυτῶν ἀποθνήσκοντα. εἰ δὲ καὶ ἀπρεπὲς τὸ ὅλως ἐπὶ τούτοις φοβηθέντας τινὰς τῶν ἐπισκόπων μεταθέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπρεπέστερον, καὶ οὐ θαρρούντων εἰς πεπιστεύκασι τὸ βιάζεσθαι καὶ ἀναγκάζειν τοὺς μὴ βουλομένους, οὕτως ὁ μὲν διάβολος ἐπεὶ μηδὲν ἀληθὲς ἔχει, ἐν πελέκει καὶ λαξευτηρίῳ ἐπιβαίνων κατεάσσει τὰς θύρας τῶν δεχομένων αὐτόν. ὁ δὲ σωτὴρ οὕτως ἐστὶ πρᾶος, ὡς διδάσκει μὲν, εἴτις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν καὶ ὁ θέλων εἶναί μου μαθητὴς, ἐρχόμενος δὲ πρὸς ἕκαστον μὴ βιάζεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον κρούειν τε καὶ λέγειν, ἄνοιξόν μοι ἀδελφή μου νύμφη. καὶ ἀνοιγόντων μὲν εἰσέρχεται, ὀκνούντων δὲ καὶ μὴ θελόντων ἐκείνων, ἀναχωρεῖ, οὐ γὰρ ξίφεσιν ἢ βέλεσιν, οὐδὲ διὰ στρατιωτῶν ἡ ἀλήθεια καταγγέλλεται, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ συμβουλίᾳ. ποία οὖν πειθὼ, ἔνθα βασιλέως φόβος; ἢ ποία συμβουλία ἐν ᾗ ὁ ἀντιλέγων, τὸ τέλος ἐξορισμὸν ἔχει καὶ θάνατον; καὶ ὁ μὲν δαβὶδ καίτοι βασιλεὺς ὢν καὶ τὸν ἐχθρὸν ὑπὸ χεῖρας ἔχων, θέλοντας τοὺς στρατιώτας ἀποκτεῖναι τὸν ἐχθρὸν, οὐ τῇ ἐξουσίᾳ κεκώλυκεν, ἀλλ' ὡς ἡ γραφή φησιν, ἔπεισε δαβὶδ τοὺς ἄνδρας αὐτοῦ ἐν λόγοις, καὶ οὐκ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀναστάντας θανατῶσαι τὸν σαοὺλ· αὐτὸς δὲ τὸν λόγον οὐκ ἔχων μετ' ἐξουσίας πάντας βιάζεται, ἵνα δειχθῇ πᾶσιν, ὅτι ἡ φρόνησις αὐτῶν, οὐκ ἔστι κατὰ θεὸν, ἀλλ' ἀνθρωπίνη, καὶ ὅτι οἱ τὰ ἀρείου φρονοῦντες, οὐκ ἔχουσιν ἀληθῶς βασιλέα εἰ μὴ καίσαρα, δι' αὐτοῦ γὰρ πάντα μὲν ὅσα βούλονται καὶ πράττουσιν οἱ χριστομάχοι· δόξαντες δὲ δι' αὐτοῦ πολλοῖς ἐπιβουλεύειν, ἠγνόησαν πολλοὺς ποιήσαντες ὁμολογητὰς γενέσθαι, ἐξ ὧν εἰσιν οἱ νῦν λαμπρᾷ χρησάμενοι τῇ ὁμολογίᾳ ἄνδρες εὐλαβεῖς καὶ ἐπίσκοποι ἀγαθοὶ, παυλῖνος ἀπὸ τριβέρων τῆς μητροπόλεως τῶν γαλλιῶν ἐπίσκοπος, καὶ λουκίφερ ὁ ἀπὸ μητροπόλεως τῆς σαρδινίας ἐπίσκοπος, εὐσέβιός τε ὁ ἀπὸ μαρκέλλων τῆς ἰταλίας, καὶ διονύσιος ὁ ἀπὸ μεδιολάνων, ἔστι δὲ καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς ἰταλίας. τούτους γὰρ βασιλεὺς καλέσας ἐκέλευσε κατὰ ἀθανασίου μὲν ὑπογράφειν, τοῖς δὲ αἱρετικοῖς κοινωνεῖν, εἶτα ἐκείνων θαυμαζόντων τὸ καινὸν ἐπιτήδευμα τοῦτο, καὶ λεγόντων μὴ εἶναι τοῦτον ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, εὐθὺς ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅπερ ἐγὼ βούλομαι τοῦτο κανὼν ἔλεγε νομιζέσθω, οὕτω γάρ μου λέγοντος ἀνέχονται οἱ τῆς συρίας λεγόμενοι ἐπίσκοποι· ἢ τοίνυν πείθητε, ἢ καὶ ὑμεῖς ὑπερόριοι γένησθε, ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἐπίσκοποι πάνυ γε θαυμάσαντες, καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείναντες πρὸς τὸν θεὸν, πολλῇ τῇ κατ' αὐτοῦ παρρησίᾳ μετὰ λόγων ἐχρήσαντο, διδάσκοντες μὴ εἶναι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος θεοῦ, ὃν καὶ φοβεῖσθαι αὐτὸν ἠξίουν μὴ ἐξαίφνης αὐτὴν ἀφέληται. ἠπείλουν τε τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, καὶ συνεβούλευον αὐτῷ μὴ διαφθείρειν τὰ ἐκκλησιαστικὰ, μὴ δὲ ἐγκαταμίσγειν τὴν ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν τῇ τῆς ἐκκλησίας διαταγῇ, μὴ δὲ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν εἰσάγειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, ἀλλ'

Ita quoque isti vociferantes. Non habemus regem nisi Cæsarem, & extorquentes Pilato iudicij sententiam, nihilo tamen minus ob id desolati omnem confusionem probrumq; sustinent, nudandi aliquando & deplumandi vt illa perdix, quum viderint suum propugnatorem morte sublatum. Quod si inhonestum est aliquot Episcopos metu coactos sententiam immutasse, quanto grauius fœdiusque illorum facinus, qui, quod hominum est minime suæ causæ confidentium, inuitos ad mutationem A sententiæ coegerunt Ita quoque diabolus, quia nihil veri habet, in securi & ascia inuadens cõcutit fores eorum à quibus recipitur. Saluator contra mansuetus est, Si quis (inquit) velit me sequi, & esse discipulus meus, docetque se quũ ad quempiam venit, non vi instare, sed potius pulsare ac dicere: Aperi mihi soror mea sponsa: quòd si aperiat, intrat: sin grauentur aut nolint aperire, abscedit. Non enim gladiis, aut iaculis, aut militari manu veritas prædicatur, sed suadendo & consulendo. Quę autem ibi suadendi B libertas, aut consulendi ratio, vbi qui contradicit, pro mercede aut exilium aut mortem reportat? Dauid autem quanquam rex quum hostem sub sua manu haberet, milites suos qui hosti necem inferre volebant, non pro potestate sua prohibuit, sed vt ait Scriptura, rationibus persuasit, neque concessit eos insurgere ad cædem Saulis. Iste vero nulla ratione instructus, vi & potentia omnes cogit: adeò vt statim nulli non appareat ipsorum sententiam, non secundum Deum, sed humanam C esse: & Arianos reuera nullum habere regem, nisi Cæsarem: per eum enim omnia quæ volũt, perpetrant isti Christi perduelles. Sed quum se arbitrantur plurimis insidiari, non animaduertunt se plures facere confessores, ex quorum numero clarissimæ sunt confessionis viri religiosi & Episcopi boni Paulinus Episcopus Treuirorũ, quæ Galliarum metropolis est: Lucifer metropolitanus Episcopus Sardiniæ, Eusebius Varcellis ciuitate Italiæ, Dionysius Mediolani quod & ipsum est metropolis Italiæ. D His enim ad se vocatis, iussit Imperator cõtra Athanasium subscriberent, & cum hæreticis communionem inirent: quibus admirantibus nouum eius studiũ, dicentibusque id non esse Ecclesiastici canonis, statim subiecit: At quod ego volo pro canone sit, ita enim me loquentẽ Syriæ Episcopi sustinent: aut igitur obtẽperate, aut vos quoque exules estote. Id quũ audissent Episcopi, magnopere admirantes, & ad Deum manus tendentes, multa cum libertate illi suas rationes proposuerunt, docentes regnum non ipsius esse, sed Dei, à quo acceperat: cumque E metuendum, ne illud quod dederat, derepẽte admiret. Denunciabant illi diem iudicij, suadebantque ne Ecclesiastica corrumperet, neuè Romanum Imperium Ecclesiasticis constitutionibus immisceret, néue Arianam hæresim introduceret in Ecclesiam Dei. Verum

Verum nec ille audiit, nec eos plura dicere permisit. Quin ob hoc ipsum acriter minabundus & gladium intentans, quosdam ex iis abduci iussit, sententiam suam quam antea professus erat, vt Pharao, reuocans. Excusso igitur sancti puluere, & oculis in Deű reiectis, nec Cæsaris minas verebantur, neque ob strictos enses veritatem prodiderunt, & exilium veluti ministerii sui officium acceptarunt, pergentes de loco in locum, & de ciuitate in ciuitatem, & nihilominus quanquam in vinculis essent, euangelizabant, piam quidem fidem deprædicantes: Arianam autem hæresim anathemate damnantes, & pœnitentiam Vrsacij Valentisque multa infamia traducentes: Resque illa insidiatoribus plane in contrarium abiit. Quanto enim longioris interualli exilium erat, tāto maius odium aduersus insidiatores accumulabatur, iterque sanctorum non nisi deprædicatio erat contra Arianam hæresim. Quis enim eos in itinere conspectos, non vt confessores admiratus est? & istos non vt impios cum abominatione, vel potius vt carnifices & homicidas auersatus est, & quiduis potius quàm Christianos nominauit? Meliusque à principio fuisset, prorsus non attigisse Cōstantium hanc hæresim: aut vbi attigerat, non tantopere indulgere impietati: aut si iis indulgere vellet, hic saltem vestigium sistere, vt de hactenus commissis idem iudicium cum illis expectet. Sed vt apparet, quemadmodum insani solent, catenis impietatis seipsos circumfibulantes, grauius iudicium aduersus se contrahunt. Primű, ne Liberio quidem Romano Episcopo pepercerunt, nulla reuerentia ducti, vel quòd sedes illa Apostolica esset, vel quod Roma Metropolis esset Romanæ ditionis, vel quod eos Apostolicos viros in suis literis appellassent, sed omnia simul miscentes, æquè omnium obliuiscebantur, neque quicquam illis curæ nisi sola impietas fuit. Nam quum Liberium vidisset orthodoxum, & osorem quidem Arianicæ sectæ: studiosum vero in hoc, vt cunctos ab ea hæresi retraheret, ista secum impij cogitârunt: Si Liberium in nostram sententiā traxerimus, omnes breui superabimus: rem igitur ad Imperatorem deferunt, ille aűt sperās per Liberium omnes se posse attrahere, mittit Eunuchum quendam Eusebium cum literis & donis ad eum, vt donis quidem blandiretur, literis vero minaretur. Profectus igitur Romam spado, primű incitabat Liberiű vt contra Athanasiű subscriberet, & cum Arianis cōmunicaret: id enim Imperatorē velle & pro imperio iubere: deinde munera ostentans verbis instabat, manúque Liberij apprehensâ ita locutus est, Obtempera regi, & ista accipe: Episcopus contrà verbis quærebat, quomodo hoc contra Athanasium posset fieri? quem enim (inquiens) non vna, sed iam altera Synodus probe ab omni crimine liberum pronunciauit, & Romana Ecclesia cum pace dimisit, quomodo poterimus condemnare? aut quis nos probaret, si quem præsentem dileximus & habuimus in nostra cōmunione, eűdem absentē auersemur? Non

ἀλλ' οὔτε ἤκουσεν ἐκεῖνος, οὔτε τι πλέον αὐτοὺς λέγειν ἐπέτρεψεν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἠπείλει, καὶ ξίφος ἐγύμνου κατ' αὐτῶν, καὶ ἀπάγεσθαι τινὰς ἐξ αὐτῶν ἐκέλευσε, καὶ πάλιν ὡς ὁ Φαραὼ μετεγίνωσκεν. ἐκτινάξαντες τοίνυν οἱ ἅγιοι τὸν κονιορτὸν, καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἀναβλέψαντες οὔτε τὴν ἀπειλὴν βασιλέως ἐφοβήθησαν, οὔτε ξίφους γυμνουμένου προδεδώκασιν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐξορισμὸν, ὡς λειτούργημα διακονίας, ἐσχήκασι· διερχόμενοι γὰρ κατὰ τόπον καὶ πόλιν, καίπερ ἐν δεσμοῖς

A ὄντες, εὐηγγελίζοντο, τὴν μὲν εὐσεβῆ πίστιν κηρύττοντες, τὴν δὲ ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀναθεματίζοντες, καὶ τὴν μετάνοιαν οὐρσακίου καὶ οὐάλεντος στηλιτεύοντες. ἐγίνετο δὲ τοῦτο, πρὸς ἐναντίοις τοῖς ἐπιβουλεύουσιν. ὅσῳ γὰρ πολὺ τὸ διάστημα τῆς ἐξορισίας, τοσούτῳ μεῖζον τὸ κατ' αὐτῶν μῖσος ηὔξανε, καὶ κήρυγμα ἦν κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν, ἡ τούτων ἀποδημία. τίς γὰρ βλέπων τούτους διερχομένους οὐκ αὐτοὺς μὲν ὡς ὁμολογητὰς ὑπερεθαύμαζεν, ἐκείνους δὲ οὐκ ἀπεστρέφετο καὶ ἐβδελύττετο, καὶ οὐκέτι μόνον ὡς ἀσεβεῖς ἀλλὰ καὶ ὡς δημίους

B καὶ ὡς φονευτὰς, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ χριστιανοὺς ὀνομάζων; βέλτιον μὲν οὖν ἦν κατὰ τὴν ἀρχὴν κωνστάντιον μηδόλως τῆς αἱρέσεως ταύτης γενέσθαι, ἢ γενόμενον, μὴ τοσοῦτον ἐνδοῦναι τοῖς ἀσεβέσιν, ἢ ἐνδόντα μέχρι τούτων στῆναι μετ' αὐτῶν, ἵνα κἂν ἕως τούτων ἔχωσι κοινὴν τὴν κρίσιν. ὡς δὲ ἔοικε κατὰ τοὺς ἄφρονας δεσμοῖς τῆς ἀσεβείας ἑαυτοὺς περιπείροντες μείζονα καθ' ἑαυτῶν τὴν κρίσιν ἐπισπῶνται. καὶ γὰρ οὐδὲ λιβερίου τοῦ ἐπισκόπου ῥώμης κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐφείσαντο, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ἐκεῖ τὴν μανίαν ἐξέτειναν, καὶ οὐχ ὅτι

C ἀποστολικὸς ἐστι θρόνος ᾐδέσθησαν, οὐδ', ὅτι μητρόπολις ἡ ῥώμη τῆς ῥωμανίας ἐστὶν, ηὐλαβήθησαν, οὐδ' ὅτι πρότερον ἀποστολικοὺς αὐτοὺς ἄνδρας γράφοντες εἰρήκασιν ἐμνημόνευσαν. ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ φύραντες, πάντων ἀθρόως ἐπελάθοντο, καὶ μόνης τῆς ὑπὲρ τῆς ἀσεβείας σπουδῆς ἐφρόντισαν. ἐπειδὴ γὰρ ἑωράκασιν αὐτὸν ὀρθόδοξον ὄντα, καὶ μισοῦντα μὲν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, σπουδάζοντα δὲ πάντας πείθειν ἀποστρέφεσθαι καὶ ἀναχωρεῖν ἀπ' αὐτῆς, ἐλογίσαντο οἱ δυσσεβεῖς,

D ὅτι εἰ τὸν λιβέριον πείσωμεν, πάντων ταχέως κρατήσομεν, καὶ διαβάλλουσι βασιλεῖ, κἀκεῖνος ταχέως προσδοκήσας διὰ λιβερίου πάντας ἕλκειν πρὸς ἑαυτὸν, γράφει καὶ πέμπει σπάδοντα εὐσέβιόν τινα καλούμενον μετὰ γραμμάτων καὶ δώρων, ἵνα τοῖς μὲν δώροις κολακεύσῃ, τοῖς δὲ γράμμασιν ἀπειλήσῃ. ἀπελθὼν τοίνυν ὁ σπάδων εἰς τὴν ῥώμην πρῶτον παρεκάλει τὸν λιβέριον κατὰ ἀθανασίου μὲν ὑπογράψαι, τοῖς δὲ ἀρειανοῖς κοινωνῆσαι, λέγων, τοῦτο βασιλεὺς βούλεται, καὶ κελεύει σε ποιῆσαι, εἶτα ἐπιδεικνὺς τὰ δῶρα παρεκάλει, καὶ χειρῶν ἥπτετο λέγων,

E πείσθητι βασιλεῖ, καὶ ταῦτα δέξαι· ὁ δὲ ἐπίσκοπος λόγῳ πείθων ἐδίδασκε, πῶς οἷόν τε τοῦτο γενέσθαι κατὰ ἀθανασίου; ὃν γὰρ οὐ μόνον μία, ἀλλὰ καὶ δευτέρα σύνοδος πανταχόθεν συναχθεῖσα καλῶς ἐκαθάρισε, καὶ ἡ ῥωμαίων δὲ ἐκκλησία μετ' εἰρήνης ἀπέλυσε, πῶς δυνάμεθα καταχρῖναι; ἢ τίς ἡμᾶς ἀποδέξεται, εἰ ὃν παρόντα ἠγαπήσαμεν, καὶ ἔχομεν τῇ κοινωνίᾳ, τοῦτον ἐὰν ἀπογραφῶμεν ἀπόντα;

οὐκ

οὐκ ἔστιν οὗτος ἐκκλησιαστικὸς κανών, οὔτε τοιαύτην πώποτε παράδοσιν ἔχομεν παρὰ τῶν πατέρων, τῶν καὶ αὐτῶν παραλαβόντων, παρὰ τοῦ μακαρίου καὶ μεγάλου ἀποστόλου πέτρου. ἀλλ' εἴπερ ἄρα μέλει τῷ βασιλεῖ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, εἰ κελεύει λυθῆναι τὰ παρ' ἡμῖν περὶ ἀθανασίου γραφέντα, λυέσθω καὶ τὰ παρ' ἐκείνων κατ' αὐτοῦ γενόμενα, λυέσθω δὲ καὶ τὰ κατὰ πάντων, καὶ γινέσθω λοιπὸν ἐκκλησιαστικὴ σύνοδος μακρὰν τοῦ παλατίου, ἐν ᾗ βασιλεὺς οὐ πάρεστιν, οὐ κόμης παραγίνεται, οὐ δικαστὴς ἀπειλεῖ, ἀλλὰ μόνον ὁ τοῦ θεοῦ φόβος ἀρκεῖ, καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων διάταξις· ἵν' οὕτως προηγουμένως, ἡ μὲν ἐκκλησιαστικὴ πίστις, σώζηται, καθὼς οἱ πατέρες ὥρισαν ἐν τῇ κατὰ νικαίαν συνόδῳ. οἱ δὲ τὰ ἀρείου φρονοῦντες ἐκβάλλωνται, οἱ δὲ καθαροὶ παρρησίαν ἔχωσιν. οὐ γὰρ οἷόν τε συνόδῳ συναριθμηθῆναι τοὺς περὶ πίστιν ἀσεβοῦντας, οὐδὲ πρέπει προκρίνεσθαι πράγματος ἐξέτασιν, τῆς περὶ πίστεως ἐξετάσεως. χρὴ γὰρ πρῶτον, πᾶσαν περὶ τῆς πίστεως διαφωνίαν ἐκκόπτεσθαι. καὶ τότε τὴν περὶ τῶν πραγμάτων ἔρευναν ποιεῖσθαι. καὶ γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν ἰησοῦς χριστός, οὐ πρότερον ἐθεράπευε τοὺς πάσχοντας, πρὶν ἂν δείξωσι, καὶ εἴπωσιν ὁποίαν πίστιν εἶχον εἰς αὐτόν. ταῦτα παρὰ τῶν πατέρων ἐμάθομεν, ταῦτα ἀπάγγελλον τῷ βασιλεῖ· ταῦτα γὰρ καὶ αὐτῷ συμφέρει, καὶ τὴν ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ, μὴ ἀκουέτω δὲ οὐρσακίου καὶ οὐάλης. καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς προτέροις μετενόησαν, καὶ νῦν λέγοντες, οὐκ εἰσὶ πιστοί. ὁ μὲν οὖν ἐπίσκοπος λιβέριος τοιαῦτα· ὁ δὲ εὐνοῦχος, λυπηθεὶς οὐ τοσοῦτον, ὅτι μὴ ὑπέγραψεν, ἀλλ' ὅτι τῆς αἱρέσεως ἐχθρὸν αὐτὸν εὗρεν· ἐπιλαθόμενος δὲ ὅτι πρὸς ἐπίσκοπόν ἐστι, μεγάλως ἀπειλήσας ἐξήρχετο μετὰ τῶν δώρων, πράττει δέ τι παράνομον, χριστιανῶν μὲν ἀλλότριον, σπαδόντων δὲ τολμηρότερον. τὴν γὰρ παράβασιν τοῦ σαοὺλ μιμούμενος, ἀπελθὼν εἰς τὸ μαρτύριον πέτρου τοῦ ἀποστόλου τὰ δῶρα αὐτῷ ἀνέθηκεν. ἀλλὰ μαθὼν ὁ λιβέριος, πρὸς μὲν τὸν τηροῦντα τὸν τόπον, καὶ μὴ κωλύσαντα, μεγάλως ἠγανάκτησεν, αὐτὰ δὲ ὡς ἄθυτον θυσίαν ἀπέρριψε. καὶ τοῦτο μᾶλλον εἰς ὀργὴν ἐκίνει τὸν θλαδίαν. παροξύνει τοίνυν βασιλέα λέγων· οὐκέτι περὶ τοῦ γράψαι λιβέριον ἐστὶν ἡμῖν ἡ φροντίς, ἀλλ' ὅτι κατὰ τῆς αἱρέσεως οὕτω φρονεῖ, ὡς ἐξ ὀνόματος τοὺς ἀρειανοὺς ἀναθεματίζειν. εἰς τοῦτο δὲ κινεῖ καὶ τοὺς ἑτέρους σπάδοντας, πολλοὶ δὲ μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον εἰσὶν εὐνοῦχοι παρὰ κωνσταντίῳ, καὶ πάντα δύνανται παρ' αὐτῷ, χωρὶς τι τούτων, οὐδέν ἐστιν ἐκεῖ γινέσθαι. γράφει δὴ οὖν βασιλεὺς εἰς ῥώμην, καὶ πάλιν παλατῖνοι, καὶ νοτάριοι, καὶ κόμητες ἀποστέλλονται καὶ γράμματα πρὸς τὸν ἔπαρχον, ἵνα ἢ πλανήσαντες δόλῳ τὸν λιβέριον ἐξαγάγωσιν ἀπὸ τῆς ῥώμης, καὶ πέμψωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον πρὸς αὐτόν, ἢ βίᾳ τοῦτον διώξωσι. τοιούτων δὴ ὄντων τῶν γραφέντων, λοιπὸν κἀκεῖ φόβος καὶ ἐπιβουλὴ κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν ἤκμαζε. κατὰ πόσων γοῦν οἴκων ἀπειλὴ γέγονε; πόσοι πόσας ἐπαγγελίας εἰλήφασι κατὰ λιβερίου; πόσοι ταῦτα βλέποντες ἐκρύβησαν ἐπίσκοποι;

Non ita se habet Ecclesiasticus canon, neque vnquam accepimus talem à patribus traditionẽ, quam ipsi à beato, & magno Apostolo Petro acceperunt. Quòd si omnino Imperator curam suam pro Ecclesiastica pace interponere quærit, aut si scripta à nobis pro Athanasio deleri iubet: deleantur quoque ea quæ contra illũ scripta sunt, fiatq; deinde Ecclesiastica Synodus longe à Palatio, vbi nec Imperator præsto est, nec comes se ingerit, nec iudex minatur, & vbi solus timor Dei ad omnia sufficit, &
A Apostolorum institutio, vt eo in loco ante omnia Ecclesiastica fides asseratur, quemadmodũ à patribus definitum est in Niceno concilio, iique qui Arianicæ sententiæ sunt, eiiciantur, & eorũ hæresis anathemate damnetur, ac deinde iudicium de Athanasio fiat, aut si quis alius reus agitur: & quod ab ipsis iustum est, quotquot noxij reperti fuerint, eiiciantur: quotquot autem puri, reatu absoluatur. Non enim fieri potest, vt locum in Synodo habeant, qui fide impii sunt: neque fas est prius quæstionem
B de factis alicuius, quàm de fide religionis haberi. Primum enim omnis fidei discordia rescindenda est, & tum quæstionem de negociis fieri oportet. Nam & Dominus noster Iesus Christus non prius sanabat ægrotos, quàm vbi ostendissent & prolocuti fuissent, quam fidem in ipsum haberent. Hæc à patribus didicimus: hæc renuncia Imperatori: siquidem ea ipsa & illi vtilia sunt, & Ecclesiam ædificant. Eunuchus autem tristis, non tantopere, quod non subscripsisset, quàm quod eum hæresi infestum
C reperiebat, oblitus sui quod coram episcopo staret, magnis minatum denunciationibus iactis cum muneribus suis domo egreditur, & facinus designat quod & à moribus Christianorũ abhorret, & quod audacius est, quàm pro spadone. Imitatus siquidẽ Saulis præuaricationẽ, templum Apostoli Petri ingreditur, ibique ea ipsa dona consecrauit: quod cum rescitum esset à Liberio, magnopere increpuit custodẽ loci, quod id non prohibuisset: ipse deinde progressus dona illa vt victimam illicitam proiecit:
D quæ res longe adhuc magis spadonis iram cõmouit. Imperatorem igitur his verbis irritat: Nõ iam nobis curę esse debet, vt Liberius subscribat, sed potius quod in hæresim tam male affectus est, vt qui nominatim Arianos anathemate damnet. Eodem & cæteros quoque spadones prouocat: plerique enim apud Constantium vel potius omnes Eunuchi sunt, omniaq; apud illum possunt, & sine illis nihil ibi rerum geritur. Scribit igitur Imperator Romã; rursumque Palatini & Comites emittuntur, & literæ ad præfectum, vt Liberium aut per do-
E lum è Roma seductum in castra ad se mitterẽt, aut vim in eo persequendo adhiberent. Quibus scriptis statim per vrbem ingens terror & insidiæ increbrescebant. Quot igitur familiis minæ denunciatæ sunt? quot & ad quot ædes mandata contra Athanasium data? quot istis conspectis Episcopi sese in latebras abdiderũt?

quot liberi homines ruri latuerunt, ob calumnias Christi perduellium? quod deuotatiis insidiæ factæ sunt? quot ibi commorantur, & iam fixum domicilium habētes, in fugam compulsi sunt? quoties & quanto studio portus aditusque portarum custodierunt, ne quis orthodoxus ingressus Liberium videret? Cœpit tum Roma experimentum Christi perduellium: cognouit tandem, quod antea non credebat, quomodo Ecclesias in singulis vrbibus euastassent. Eunuchi erant qui ista & reliqua in omnes mouebant, & quod in istis insidiis mireris, Ariana hæresis abnegans Filium Dei, præsidium sibi ex Eunuchis comparabat, hominibus vt natura ita animo ad gignendum sterilibus, & qui proinde ægre patiuntur vllam mentionem de sobole fieri. Atqui Æthiopicus Eunuchus quum non caperet, quæ legebat, credidit Philippo de Saluatore docenti. Constantii Eunuchi contra ne Petri quidem de filio confessionem sustinent, imò quem Pater declarat sibi esse filium, auersantur, rabiuntque contra eos, qui illum dicunt genuinum filium ex patre. Ideo lex vetuit Eunuchos in concilium Ecclesiasticum assumi, atqui illi nunc Ecclesiasticorum iudiciorum principes reputantur, & quod ipsis videntur, Constantius iudicat, &, istiusmodi rebus, qui nomen Episcopi ferunt, inseruiunt. Me miserum, quis hanc historiam describet? quis ista renunciabit generationi alteri? quis ista narranti fidem habebit? spadones, quibus domorum gubernacula vix creduntur (voluptarium enim & nequam hoc genus hominum, quibusque nihil tam curæ est quàm illud impedire, quod ipsis natura negauit) i os nūc Ecclesiis dominari. His ergo deditus obnoxiusque Constantius, omnibus insidias molitus est, & Liberium in exilium eiecit. Et quum multus esset in scribendo Romam, multusque in minis denunciandis, legatis mittendis, insidiisque parandis, etiam Alexandriæ persecutionem mouit. Trahitur ergo Liberius ad Imperatorem, quo cum peruenisset, magna quoque & ibi libertate dicendi vsus est: Define, inquiens, persequi Christianos, ne tenta per me hæreticam impietatem in Ecclesiam introducere. Ad omnia potius sustinenda parati sumus, quàm nos Christiani eò deueniamus, vt Ariani appellemur, ne coge nos fieri Christi perduelles. Hoc tibi suademus, ne pugnes contra eum, qui tibi hoc imperium dedit: ne pro gratia impietatem illi referas, ne persequere illos, qui in eum credunt, & ne tu quoque audias, *Durum est tibi contra stimulum calcitrare*: atque vtinam vel sic audias, vt & tu quoque quemadmodum Paulus, credas, Ecce præsto sumus, venimus antequam causam aliquam contra nos fingerent. Ideo enim iter accelerauimus, certi de exilio, in quod à te mittendi sumus, vt ante obiectū crimē, supplicium patiamur, quo omnibus euidentius constet reliquos omnes eodem modo quo nos afflictos esse, causasque ip is crimini datas, fictas fuisse ab inimicis, & omnia in illos per sycophātiā esse tētata, nihilq; ibi, nisi mēdacia verlata fuisse.

Ita

πόσοι τῶν ἐλευθέρων ἀνεχώρησαν εἰς χωρία διὰ τὰς διαβολὰς τῶν χριστομάχων; πόσοις ἀσκηταῖς ἐπεβούλευσαν; πόσους ἐκεῖ διατρίβοντας καὶ λοιπὸν τὸ ἐφέστιον ἔχοντας ἐκεῖ, διωχθῆναι πεποιήκασι; ποσάκις καὶ ὅπως ἐφύλαξαν τὸν λιμένα καὶ τὰς εἰσόδους τῶν πυλῶν, ἵνα μή τις ὀρθόδοξος εἰσελθὼν θεωρήσῃ Λιβέριον; ἔσχε δὲ ἡ Ῥώμη πεῖραν τῶν χριστομάχων, καὶ ἔγνω λοιπὸν, ὅπερ οὐκ ἐπίστευεν ἀκούουσα πρότερον, πῶς δὲ αἱ ἕτεραι ἐκκλησίαι κατὰ πόλιν ἐπορθή-

A θησαν παρ' αὐτῶν. εὐνοῦχοι δὲ ἦσαν οἱ ταῦτα, καὶ τὰ κατὰ πάντων κινοῦντες, καὶ τὸ παράδοξον τῆς ἐπιβουλῆς, τοῦτό ἐστιν, ὅτι ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις ἀρνουμένη τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐξ εὐνούχων ἔχει τὴν βοήθειαν, οἵτινες ὡς τῇ φύσει, οὕτως καὶ τὴν ψυχὴν ἀρετῆς ἄγονοι τυγχάνοντες, οὐ φέρουσιν ἀκούειν ὅλως περὶ υἱοῦ. ὁ μὲν οὖν ἐκ τῆς αἰθιοπίας εὐνοῦχος, μὴ νοῶν ἃ ἀνεγίνωσκεν, ἐπείσθη τῷ Φιλίππῳ, διδάσκοντι περὶ τοῦ σωτῆρος, οἱ δὲ τοῦ κωνσταντίου σπάδοντες, οὔτε τοῦ πέτρου ὁμολογοῦντος ἀνέχονται, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα δεικνύντα τὸν υἱὸν ἀπο-

B στρέφονται, καὶ μαίνονται κατὰ τῶν λεγόντων, γνήσιον εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἐκδικοῦντες σπαδόντων αἵρεσιν μηδὲν εἶναι γνήσιον καὶ ἀληθινὸν ἐκ τοῦ πατρός. Διατοῦτο γὰρ καὶ ὁ νόμος εἴργει τούτους, εἰς ἐκκλησιαστικὴν συμβουλίαν προσλαμβάνεσθαι. καὶ ὅμως τούτους νῦν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κριμάτων κυρίους ἐλογίσαντο· καὶ ὅπερ ἂν αὐτοῖς δόξῃ, τοῦτο κωνστάντιος κρίνει, καὶ οἱ λεγόμενοι ἐπίσκοποι ὑποκρίνονται, ὦ τίς ἂν γένοιτο τούτων λογογράφος; τίς ἀπαγγείλει ταῦτα εἰς γενεὰν ἑ-

C τέραν; τίς ἄρα πιστεύσειεν ἀκούων ὅτι σπάδοντες οἱ οἰκιακὰς ὑπηρεσίας μόγις πιστευόμενοι; φιλήδονον γὰρ τὸ τούτων εἶδος, καὶ οὐδὲν ἄλλο μεριμνῶσιν, ὡς τοῦθ' ὅπερ αὐτοὺς ἡ φύσις ἀφείλατο, ἐμποδίζειν· οὗτοι νῦν τῶν ἐκκλησιῶν κατάρχουσι, καὶ τούτοις ὑποπίπτων κωνστάντιος, πᾶσιν ἐπεβούλευσε, καὶ λιβέριον ἐξώρισεν, ἐπειδὴ γὰρ πολὺς ἦν εἰς ῥώμην γράφων, ἀπειλῶν, ἀποστέλλων, ἐπιβουλεύων, λοιπὸν δ' ἐγεγόνει καὶ ὁ κατὰ ἀλεξάνδρειαν διωγμός. ἕλκεται καὶ λιβέριος πρὸς βασιλέα, καὶ πρὸς πολλὴν δὲ αὐτὸς κέχρηται τῇ

D παρρησίᾳ· παῦσαι, λέγων, διώκων χριστιανούς, μὴ πείραζε δι' ἡμῶν εἰσάξαι τὴν ἀσέβειαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, πάντα ὑπομένειν ἐσμὲν ἕτοιμοι, ἢ ἀρειομανῖται κληθῆναι, χριστιανοὺς ὄντας ἡμᾶς, μὴ ἀνάγκαζε χριστομάχους κληθῆναι, τοῦτο δὲ καὶ συμβουλεύομεν, μὴ μάχου, πρὸς τὸν δεδωκότα σοι τὴν ἀρχὴν ταύτην, μὴ ἀντ' εὐχαριστίας ἀσεβήσῃς εἰς αὐτὸν, μὴ δίωκε τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν, μὴ ἀκούσῃς καὶ σὺ, σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν, ἀλλ' εἴθε κἂν ἀκούσῃς ἵνα καὶ σὺ πεισθῇς, ὡς ὁ ἅ-

E γιος παῦλος, ἰδοὺ πάρεσμεν, ἤλθομεν πρὶν πλάσωνται πρόφασιν. Διατοῦτο γὰρ καὶ ἐσπεύσαμεν, εἰδότες ὅτι ἐξορισμὸς ἡμᾶς μένει παρὰ σοῦ, ἵνα πρὶν προφάσεως πάθωμεν, καὶ πᾶσι δειχθῇ φανερῶς, ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, οὕτω πεπόνθασιν ὡς ἡμεῖς. καὶ αἱ λεχθεῖσαι κατ' αὐτῶν προφάσεις, ἐπλάσθησαν παρὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ πάντα τὰ κατ' αὐτοὺς, ἐστὶ συκοφαντία καὶ ψευδῆ.

οὕτω μὲν

Οὕτω μὲν οὖν ὁ Λιβέριος τότε λέγων, ἐθαυμάζετο παρὰ πάντων. ὁ δὲ ἀντὶ τοῦ ἀποκρίνασθαι, μόνον ἐκέλευσε καὶ ἐξώρισεν, ἕκαστον διαστήσας, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν προτέρων πεποίηκε. τοῦτον γὰρ ἐξορίζων τὸν τρόπον αὐτὸς ἐπενόησεν, ἵνα καὶ ἐν ταῖς τιμωρίαις, ὠμότερος τῶν πρὸ αὐτοῦ τυράννων, καὶ διωκτῶν γένηται. τῷ μὲν γὰρ προτέρῳ διωγμῷ κοινῇ καὶ πολλοὺς ἅμα κελεύων ὁ τότε Μαξιμιανὸς, ἐξώριζεν ὁμολογητὰς, καὶ τὴν τιμωρίαν ἐπεκούφιζε, παραμυθούμενος τῇ συνουσίᾳ· οὗτος δὲ κἀκείνου γέγονεν ὠμότερος, καὶ διέστησε τοὺς κοινῇ παρρησιασαμένους καὶ ὁμολογήσαντας, καὶ διεχώρησε τοὺς συνδεθέντας τῇ πίστει, ἵνα καὶ ἀποθνήσκοντες, ἀλλήλους μὴ βλέπωσι, νομίζων ὡς ὁ χωρισμὸς τοῦ σώματος, πάντως καὶ τὴν τῆς ψυχῆς διάθεσιν διΐστησιν, ἢ χωρισθέντες ἀφ᾽ ἑαυτῶν ἐπιλάθωνται, τῆς ἀλλήλων ὁμοφροσύνης τε καὶ ὁμοψυχίας· οὐκ εἰδὼς ὅτι κἂν ἕκαστος ἀπομείνῃ, ἀλλ᾽ ἔχει μεθ᾽ ἑαυτοῦ πάλιν, ὃν κοινῇ συνόντες ὡμολόγησαν Κύριον, ὃς καὶ πλείους εἶναι ποιήσει μεθ᾽ ἑκάστου, ὡς πεποίηκεν ἐπὶ Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου, ἤπερ εἰσὶ μετὰ Κωνσταντίου στρατιῶται, τυφλὸν ἀληθῶς ἡ κακία. ἐν ᾧ γὰρ ἔδοξαν λυπεῖν τοὺς ὁμολογητὰς, διαχωρίζοντες αὐτοὺς ἀπ᾽ ἀλλήλων, ἐν τούτῳ μᾶλλον ἑαυτοὺς μεγάλως ἠδίκησαν. ὅλως μὲν γὰρ εἰ συνῆσαν ἀλλήλοις, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐτύγχανον, ἐξ ἑνός τέ που τῶν ἀσεβῶν ἐγνωρίζετο τὸ μῖσος. νῦν δὲ διαστήσαντες αὐτοὺς πεποιήκασιν εἰς πάντα τόπον διαδραμεῖν ἑαυτῶν, καὶ γνωσθῆναι τὴν ἀσεβῆ αἵρεσιν, καὶ πονηρίαν, οἷα γὰρ καὶ ταῦτα πράττοντες ἔδρασαν, τίς οὐχ ἡγήσεται ἀκούσας, πάντα μᾶλλον αὐτοὺς, ἢ Χριστιανοὺς εἶναι; Λιβερίου γὰρ ἀποστείλαντος πρὸς βασιλέα, Εὐτρόπιον πρεσβύτερον, καὶ διάκονον Ἱλάριον μετὰ γραμμάτων, ὅτε καὶ οἱ περὶ Λουκίφερον ὡμολόγουν, τὸν μὲν πρεσβύτερον εὐθὺς ἐξώρισαν, τὸν δὲ διάκονον Ἱλάριον γυμνώσαντες καὶ τὰ νῶτα μαστίξαντες, ἐξώρισαν, ἐπιφωνοῦντες· διατί μὴ ἀντέστης Λιβερίῳ, ἀλλὰ καὶ παρ᾽ αὐτοῦ κεκόμικας γράμματα; ἐποίουν δὲ τοῦτο Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς σπάδοντες· καὶ ὁ μὲν διάκονος μαστιζόμενος ηὐλόγει τὸν Κύριον, μνησθεὶς αὐτοῦ λέγοντος, τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας. οἱ δὲ καὶ μαστίζοντες ἐγέλων καὶ ἐχλεύαζον αὐτὸν, οὐκ ἐρυθριῶντες ὅτι Λευΐτην ὕβριζον· πρέποντα δὲ ἑαυτοῖς καὶ οὕτω γελῶντες ἐφρόνουν, κἀκεῖνος εὐλογῶν ὑπέμενε. τὸ μὲν γὰρ τύπτεσθαι Χριστιανῶν ἴδιόν ἐστι, τὸ δὲ μαστίζειν Χριστιανοὺς, Πιλάτου καὶ Καϊάφα τὸ τόλμημα. οὕτω μὲν οὖν καὶ τὴν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν, καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπεχείρησαν διαφθεῖραι, θελήσαντες ἐγκαταμίξαι καὶ ἐν αὐτῇ τὴν ἀσέβειαν. ὁ δὲ Λιβέριος ἐξορισθεὶς, ὕστερον μετὰ διετῆ χρόνον ὤκλασε, καὶ φοβηθεὶς τὸν ἀπειλούμενον θάνατον, ὑπέγραψεν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἐκείνων μὲν τὴν βίαν, Λιβερίου δὲ τὸ κατὰ τῆς αἱρέσεως μῖσος, καὶ τὴν ὑπὲρ Ἀθανασίου ψῆφον, ὅτε τὴν προαίρεσιν εἶχεν ἐλευθέραν. τὰ γὰρ ἐκ βασάνων παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γνώμην γινόμενα, ταῦτα οὐ τῶν φοβηθέντων,

ἀλλὰ

Ita tunc Liberius locutus omnibus admirationi erat. Cæsar contra, pro responsione danda, nihil aliud quàm imperiis & exiliis vtebatur, singulosque à se inuicem distraxit, quod & in aliis prius fecerat. Quam formam in exiliis obseruauit, vt se in suppliciis immaniorem superioribus tyrannis, & persecutoribus ostenderet. Nam in superiori persecutione multos confessores, in commune simul exilium ire Maximianus iussit, & supplicium leuius fecit, mutuæ præsentiæ consolatione. Hic autem illo

A crudelior, eos qui simul libere locuti erant, & confessores se præstiterant, vnaque fide copulati erant, ne vel in morte mutuo aspectu fruerentur, à se inuicem diuulsit, arbitratus corporum separationem omnino etiam animorum affectus distinere: aut ipsos loco disiũctos, concordiæ mutuæ vnanimitatisque obliturος: ignorans, quòd quamuis singuli ab aliis distarent, illos tamen secum habere, quem in commune, quum simul erant, confitebantur, Dominum Iesum Christum, qui singulis

B longe plures allociauerit (vt in Propheta Helizæo fecit) quàm milites sunt circa Constantium: Sed reuera cæca res malitia. Eo enim ipso quo putabant vexare confessores, quum eos à se inuicem dirimerent, magnopere ipsi sese læserunt. Nam plane, si consociati fuissent, ex vno tantummodo loco impietatis odium promanasset: nunc quia eos separarunt, id egere vt per omnia loca ipsorum impia hæresis & malitia in notitiam veniret & diuulgaretur. Quis enim qui hæc facinora audierit, non pu-

C tabit quiduis eos potius, quàm Christianos esse? Missis enim à Liberio ad Cæsarem Eutropio presbytero, & Hilario diacono, alterũ eorum nempe presbyterũ in exilium misere: alterius vero terga detractis vestibus flagellis cõciderunt, flagellatũq; extorrem fecere, inter verbera, ita diacono verbis insultantes: Quare Liberio non restitisti: sed eius literas attulisti? Authores huius facinoris Vrsacius & Valens cum Eunuchis, qui ibi quoque aderãt, Diaconus vero inter crepitus ictusque flagellorum Domino benedicebat, non immemor

D istorum verborum Domini (Dorsum meum dedi ad flagra.) Flagellatores autem risu dicteriisque virum subsannabãt, neque vllo pudore tangebantur, quòd Leuitam ea contumelia afficerent, prorsusque decorum erat & subsannatores eos animos præ se ferre, & diaconum in suis benedictionibus perseuerare. Verberari enim Christianorũ proprium est. Flagellare autem Christianos, Pilati & Caiphæ officia sunt. Ad istum modũ Romanã Ecclesiam adorti sunt peruertere, cupientes illi admiscere

E suam impietatem. Liberius deinde post exactũ in exilio biennium inflexus est, minisq; mortis ad subscriptionem inductus est. Verum illud ipsum quoq; & eorum violentiam, & Liberij in heresim odium & suũ pro Athanasio suffragium, quũ liberos affectus habebat, satis coarguit. Quæ.n. per tormenta contra priorẽ eius sententiã extorta sunt, eæ iã non metuentium:

sed ita cogentium voluntates habendæ sunt.
Omnia quidem illi pro hæresi sua moliti sunt:
singulæ tamen Ecclesiæ, fidem quam didicerat,
retinuere: sed ita vt & magistros desiderarent,
& Christo inimicam hæresim coacti admitte-
rent, quam tamen vt serpentem, animis suis a-
uersabantur. Tantis ac talibus sceleribus fa-
ctis, nihil omnino se adhuc fecisse arbitraban-
tur, quam diu magnus ille Hosius eorũ malitiã
expertus non esset. Nam in eum talem tan-
túmque virum, suam rabiem protendere stu-
duerunt: neque quod pater esset Episcoporũ,
reueriti sunt: neque quod confessor erat, pu-
dore moti sunt: neque quod sexagesimum an-
num, & eo amplius à confessione agebat, re-
spexerunt, sed omnia simul vilipendentes, ad
solam suam hæresim oculos intentos habue-
re, homines reuera neque Deum timentes,
neque hominem verentes. Adorti igitur Con
stantium talibus verbis alloquuntur: Omnia
quidẽ à nobis facta sunt, profligauimus in exi-
liũ Romanorum Pontificem, & iam ante eum
extorres fecimus, quàm plurimos Episcopos,
omnia loca terroribus impleuimus, sed tamen
pro nihilo sunt tanta tua opera, neque quic-
quã profecimus, quandiu reliquus est Hosius.
Quamdiu enim ille in suis agit, omnes in suis
Ecclesiis agere videntur: potest ille & verbis &
authoritate fidei suæ, omnes contra nos indu-
cere. Hic princeps est Synodorũ, & si quid scri-
bit, vbique auditur, hic formulam fidei in Ni-
cena Synodo concepit, & Arianos vbique pro
hęreticis traduxit. Quod si ille igitur in suo sta-
tu maneat, superuacuum est cęterorum exiliũ:
hæresis.n. nostra cedere cogitur. Incipe igitur
& hunc persequi, neque illi ob annos parcen-
dum putes. Siquidem hæresis nostra non cu-
rat seniorum caniciem. Auditis ergo istorum
verbis, non cunctandum sibi ratus Constan-
tius, vt qui virum nosset, & quantæ authorita-
tis senex ille esset, scribit & edicit vt ad se ve-
niat, quemadmodum & Liberium initio ten-
tauit. Venientem igitur rogabat hominem, &
solitis suis verbis, quibus alios circumuenire
pro more habebat, excipit, cohortaturq;, vt in
nos subscriberet, & cũ Arianis cõmunionẽ ha-
beret: Senex vero eius rei vel auditum ægre fe-
rens, mœstusq; quod vel tinnitum eorum ver-
borum sentiret, Imperatorẽ magnis rationib.
conterritum de sentẽtia deduxit, atq; ita in pa-
triam suam ad Ecclesiam rediit. Verum quum
Ariani denuo lamentarentur, Imperatoremq;
irritarent, & eunuchi sermonibus subseruien-
tes, eũ maiorem adhuc in modũ exacerbarent,
scribit denuo cum minis ad Hosium: ille autẽ
contumeliis quidem afficiebatur, sed tamẽ ob
terrores illos de sententia sua non decessit, &
decretum animi constanter retinuit, quippe
qui supra firmam petram fidei domicilium
suum ædificauerat, & liberrime contra hære-
sim, imbres & ventos epistolarum minas arbi-
trans, locutus est. Subinde igitur Constantio
scribente, & nunc quidẽ blandiente, patrẽque
eũ appellante, nunc interminante, & relega-
tos enumerante, & his verbis eum cõueniẽte,
Solus

ἀλλὰ τῶν βασανιζόντων ἐστὶ βουλήματα. πάντα μὲν
τοι ποιεῖν ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως ἐπεχείρησαν. καθε-
κάστην δὲ ἐκκλησίαν τηροῦντες, ἣν ἔμαθον πί-
στιν, τοὺς μὲν διδασκάλους προσεδόκων, τὴν δὲ χρι-
στομάχον αἵρεσιν κατέλαβον, καὶ πάντες, ὡς ὄφιν,
ἐκτρέπονται. τοιαῦτα δὲ καὶ τοσαῦτα ποιήσαντες
οἱ δυσσεβεῖς, οὐδὲν ἐνόμιζον πεποιηκέναι, ἕως ὁ μέ-
γας ὅσιος, ἀπείρατος ἦν αὐτῶν τῆς πονηρίας.
καὶ γὰρ καὶ κατὰ τοῦ τηλικούτου γέροντος, ἐκτεῖναι
A τὴν μανίαν ἑαυτῶν ἐσκέψαντο, καὶ οὔθ' ὅτι πατήρ
ἐστι τῶν ἐπισκόπων ᾐσχύνθησαν, οὔθ' ὅτι γέγονεν ὁ-
μολογητὴς ηὐλαβήθησαν, οὔτε τὸν χρόνον τῆς ἐπισκο-
πῆς, ὅτι ἑξήκοντα ἔτη, καὶ πλεῖον ἔχει ἐν αὐτῇ, ᾐδέ-
σθησαν· ἀλλὰ πάντα ἐξουθένουν, καὶ πρὸς μόνην
τὴν αἵρεσιν ἔβλεπον, ἄνθρωποι ἀληθῶς, μήτε
τὸν θεὸν φοβούμενοι, μήτε ἄνθρωπον ἐντρεπόμε-
νοι. προσελθόντες τοίνυν Κωνσταντίῳ τοιούτοις πάλιν
ἐχρήσαντο ῥήμασι· πάντα μὲν πεποιήκαμεν, καὶ
ἐξωρίσαμεν τῶν Ῥωμαίων ἐπίσκοπον, ἐξωρίσα-
B μεν δὲ καὶ πρὸ αὐτοῦ, πλείστους ὅσους ἐπισκόπους,
πάντα τε τόπον, φόβου πεπληρώκαμεν. ἀλλ' εἰς
οὐδὲν ἡμῖν ἐστι τὰ τηλικαῦτά σου ἔργα, οὐδὲ κατώρ-
θωται ὁτιοῦν ἡμῖν, ἕως ὅσιος περιλείπηται. ἐκεί-
νου γὰρ ὄντος ἐν τοῖς ἰδίοις, καὶ πάντες ἐν ταῖς ἰ-
δίαις ἐκκλησίαις εἰσίν, ἱκανός ἐστιν ἐν λόγῳ, καὶ
πίστει πεῖσαι, πάντας τοὺς καθ' ἡμῶν· οὗτος καὶ
συνόδων καθηγεῖται, καὶ γράφων, ἀκούεται παν-
ταχοῦ· οὗτος καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐξέθετο,
καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς ἐκήρυξεν αἱρετικοὺς εἶναι παν-
C ταχοῦ. ἂν τοίνυν οὗτος μένῃ, περιττὸς ὁ τῶν ἑτέ-
ρων ἐξορισμὸς γέγονεν. ἡ γὰρ αἵρεσις ἡμῶν ἐκ πο-
δῶν γίγνεται. ἄρξαι τοίνυν καὶ τοῦτον διώκειν, καὶ
μὴ φείσῃ κἂν ἀρχαῖος ᾖ. καὶ γὰρ ἡ αἵρεσις ἡ-
μῶν οὐκ οἶδεν οὐδὲ γερόντων τιμᾶν πολιάν. ταῦτα
ἀκούων οὐκ ἐμέλλησε βασιλεύς, ἀλλ' εἰδὼς τὸν ἄν-
θρωπον, καὶ τὸ ἱκανὸν τοῦ γέροντος, γράφει καὶ
κελεύει τοῦτον ἐλθεῖν πρὸς αὐτόν, ἡνίκα καὶ Λι-
βέριον κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπείραζεν. ἐλθόντα δὴ
σὺν αὐτὸν, ἠξίου, καὶ προέτρεπε τὰ συνήθη λέ-
D γων, οἷς δὴ καὶ τοὺς ἄλλους ἀπατᾶν ἐνόμιζεν, ἵνα
καθ' ἡμῶν μὲν γράψῃ, πρὸς δὲ τοὺς Ἀρειανοὺς
ἔχῃ τὴν κοινωνίαν. ὁ δὲ γέρων καὶ τὴν ἀκοὴν ἀη-
δῶς ἐνέγκας, καὶ λυπηθεὶς ὅτι κἂν ὅλως ἐφθέγ-
ξατό τι τοιοῦτον, ἐπιπλήξας, καὶ πείσας αὐτόν,
ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πατρίδα, καὶ τὴν ἐκκλησίαν
ἑαυτοῦ· ἀλλὰ τῶν αἱρετικῶν ἀποδυρομένων, καὶ
πάλιν παροξυνόντων, εἶχε δὲ καὶ τοὺς εὐνούχους ὑ-
πομιμνήσκοντας, καὶ μᾶλλον παροξύνοντας, γρά-
φει λοιπὸν βασιλεὺς μετ' ἀπειλῆς, καὶ ὑβρίζετο
E μὲν ὁ ὅσιος, οὐκ ἐκινεῖτο δέ, διὰ τὸν φόβον τῆς ἐπιβουλῆς·
ἀλλ' ἑστηκὼς τῷ φρονήματι, καὶ τὴν ἐπὶ πέτραν οἰκο-
δομήσας ἑαυτοῦ τὴν τῆς πίστεως οἰκίαν, ἐπαρρησιά-
ζετο κατὰ τῆς αἱρέσεως, ῥανίδας καὶ πνοὰς ἀνέ-
μων ἡγούμενος, τὰς ἐκ τῶν γραμμάτων ἀπει-
λάς. πολλάκις γοῦν γράψαντος Κωνσταντίου, καὶ
τὰ μὲν κολακεύοντος ὡς πατέρα, τὰ δὲ ἀπειλοῦντος,
καὶ τοὺς ἐξορισθέντας ὀνομάζοντος, καὶ λέγοντος,
ἔτι σὺ

ἔτι σὺ μόνος τυγχάνεις ὁ κατὰ τῆς αἱρέσεως;
πείσθητι καὶ γράψον κατὰ Ἀθανασίου· ὁ γὰρ
κατ' ἐκείνου γράφων, πάντως τὰ Ἀρειανῶν
μεθ' ἡμῶν φρονήσει. οὐ καταῤῥωδήσας ὁ ὅσιος·
ἀλλὰ καὶ πάσχων ὕβρεις, ἔγραψε καὶ αὐτὸς
τοιαῦτα, καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἀνέγνωμεν. καὶ ἔστιν
ἐν τῷ τέλει γεγραμμένη.

Ἐγὼ μὲν ὡμολόγησα καὶ τὸ πρῶτον ὅτε
διωγμὸς γέγονεν ἐπὶ τῷ πάππῳ σου Μαξι-
μιανῷ· εἰ δὲ καὶ σύ με διώκεις, ἕτοιμος καὶ A
νῦν πᾶν ὁτιοῦν ὑπομένειν ἢ ἐκχέειν ἀθῶον
αἷμα καὶ προδιδόναι τὴν ἀλήθειαν. σὲ δὲ οὐκ
ἀποδέχομαι τοιαῦτα γράφοντα καὶ ἀπειλοῦν-
τα. παῦσαι τοῦ τοιαῦτα γράφειν καὶ μὴ φρό-
νει τὰ Ἀρείου, μηδὲ ἄκουε τῶν ἀνατολικῶν,
μηδὲ πίστευε τοῖς περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα,
ἃ γὰρ ἐκεῖνοι λέγουσιν, οὐ δι' Ἀθανάσιον φθέγ-
γονται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἰδίαν αἵρεσιν. πίστευέ
μοι Κωνστάντιε, πάππος εἰμί σου καθ' ἡλι-
κίαν, ἐγενόμην αὐτὸς ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν B
συνόδῳ, ὅτε σύ τε καὶ ὁ μακαρίτης ἀδελφός σου
Κώνστας, πάντας ἡμᾶς συνήγαγε, καὶ δι' ἐμαυ-
τοῦ τοὺς ἐχθροὺς Ἀθανασίου προσεκαλεσάμην,
ἐλθόντας αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐν ᾗ ᾤκουν
ἐγώ, ἵν' εἴ τι ἔχοιεν κατ' αὐτοῦ λέγωσιν· ἐπαγγει-
λάμενος αὐτοῖς θαῤῥεῖν, καὶ μὴ ἄλλο τι προσ-
δοκᾶν ἢ ὀρθὸν τὸ κριτήριον ἐπὶ πᾶσιν ἔσεσθαι.
τοῦτο δὲ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον ἐποίησα,
προτρέπων εἰ μὴ θέλοιεν ἐπὶ πάσης τῆς συνόδου,
κἂν ἐπ' ἐμοῦ μόνου· ἐπαγγειλάμενος πάλιν C
ὅτι ἂν μὲν ὑπεύθυνος δειχθῇ πάντως ἀπο-
βληθήσεται καὶ παρ' ἡμῶν· ἂν δὲ ἀναίτιος
εὑρεθῇ, καὶ ἐλέγξῃ συκοφάντας ὑμᾶς, εἰ παρ-
αιτεῖσθε τὸν ἄνθρωπον, ἐγὼ μετ' ἐμαυτοῦ πεί-
θω τὸν Ἀθανάσιον ἐλθεῖν εἰς τὰς Σπανίας. καὶ
ὁ μὲν Ἀθανάσιος ἐπὶ τούτοις ἐπείθετο καὶ οὐκ
ἀντέλεγεν. ἐκεῖνοι δὲ πρὸς πάντα μὴ θαῤῥοῦν-
τες ἴσως ἀνένευον. ἐγένετο δὲ πάλιν ὁ Ἀθανάσιος
εἰς τὸ σὸν στρατόπεδον ἡνίκα μετεπέμψω γρά-
ψας αὐτῷ, καὶ παρόντας ἐν αὐτῇ τῇ Ἀντιοχείᾳ D
τοὺς ἐχθροὺς, κληθῆναι πάντας ἢ ἕκαστον αὐτῶν
ἠξίωσεν, ἵν' ἢ ἐλέγξωσιν, ἢ ἐλεγχθῶσι, καὶ ἵνα ἢ
παρόντα δείξωσιν, οἷον λέγουσιν, ἢ ἀπόντα μὴ
διαβάλλωσι, καὶ οὔτε σὺ λέγοντος ἠνέσχου, ἀλλὰ
κἀκεῖνοι παρῃτήσαντο. τί τοίνυν ἀκούεις ἔτι τῶν
κακολογούντων αὐτόν; πῶς ἀνέχῃ Οὐάλεντος καὶ
Οὐρσακίου; καίτοι μετανοησάντων αὐτῶν, καὶ ἐγγρά-
φως αὐτῶν ὁμολογησάντων τὴν συκοφαντίαν; ὡ-
μολόγησαν γὰρ οὐ βίαν παθόντες, ὡς αὐτοὶ προφασί-
ζονται, οὐ στρατιωτῶν ἐπικειμένων, οὐκ εἰδότος τοῦ ἀδελ- E
φοῦ σου. οὐκ ἐγίνετο γὰρ παρ' αὐτῷ τοιαῦτα οἷα νῦν
γίνεται· μὴ γένοιτο· ἀλλ' αὐτοὶ θέλοντες, ἑαυτοῖς
ἀνῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν
πρεσβυτέρων παρόντων ἔγραψαν, γράψαντες
πρότερον καὶ Ἀθανασίῳ φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν
ἐπιστολήν. εἰ δὲ βίαν προφασίζονται, καὶ τοῦτο γι-
νώσκουσι κακὸν οὐκ ἀποδέχῃ δὲ οὐδὲ σύ· παῦσαι τοῦ βιάζεσθαι, καὶ μήτε γράφε μήτε πέμπε κόμητας·

Solusne etiamnum hostis hæreseos manebis? obsequere & scribe contra Athanasium: qui enim contra eum scribit, ille plane nobiscum Arianas sententias amplectitur: nihil ad ista expauit Hosius, quin inter contumelias quas patiebatur, istiusmodi epistolam scripsit, quam ipsi legimus, & sub finem adiecimus:

Hosius Constantio Imperatori. S. P. D.

EGo confessionis munus expleui, primum quũ persecutio moueretur ab auo tuo Maximiano, quod si tu quoque persecutionẽ moues, etiam nunc ad quiduis potius sustinendum paratus sum, quàm vt effundam innocentem sanguinẽ, & veritatem prodam, téque nequaquam probo talia scribentem, & istiusmodi minas denunciantem. Desinas igitur istiusmodi scribere, neque sentias cum Ario, neque audias Orientales, neque Vrsacio & Valenti fidem habeas: quæ enim illi dicunt, non ob Athanasium, sed ob suam hæresim dicunt.. Mihi crede, qui tibi auus ætate esse possem: fui ipse in Sardicensi concilio, quum tu tuusque frater beatus Constans nos omnes eò conuocabat, ipseque vltro Athanasij inimicos prouocaui, quum ad Ecclesiam, vbi ego commorabar, aduenissent, vt si quid cõtra eum haberent, ederent, promisique eis securitatem, néue quicquam aliud expectarent, quàm rectum in omnibus iudicium, idque nõ semel sed bis feci, quòd si nollent rem ab vniuersa Synodo disceptari, saltem me iudice vterentur, promisique etiam nos, Athanasium, si in noxa reperiretur, omnibus modis eiecturos esse: Quod si innocens deprehendatur, & vos ostenderit calumniatores, & æque illum recusaueritis, ego illi persuadebo ut mecum in Hispanias veniat. Athanasius autem his conditionibus obtemperauit, nihil cõtra oblocutus: illi vero ad omnia æque diffidentes recesserunt. Athanasius deinde tuis literis accersitus venit in castra tua, omnésque inimicos suos, qui Antiochiæ præsto erant, singulatim citari iussit, vt aut redarguerent, aut redarguerentur, & aut se præsentem commonstrent ea fecisse quæ obiecerant, aut ne absentem calumniarentur, sed ne te quidem hæc ipsis denunciantem sustinuerunt, minime istiusmodi cõditiones admittentes. Cur igitur nunc audis obtrectatores eius? aut cur toleras Valẽtis & Vrsatij criminationes, pœnitentia & scripto professos se calumniã fecissé? Confessi enim sunt suam sycophantiam, nõ vi adacti vt ipsi causantur, cũ nulli ibi milites incumberẽt, & tuus frater nesciret. Nihil enim tale sub ipso agebatur, qualia nunc fiunt, sed illi vltro Romam venerunt, & coram Episcopo presbyterisque ibi præsentibus cõfessionem suam scripto ediderunt, quum prius pacatas literas & amicas ad Athanasiũ dedissent. Quod si iis libet vim causificari, idque pro malo habent, nec à te probatur, omitte igitur & tu violentiã tuã, nec literas scribe, nec Comites mitte,

sed relegatos exiliis libera, ne te de vi querente, maiorem vim illi sub tuo nomine exerceant. Quid enim tale à Constante actum est? aut quis ibi Episcopus relegatus? aut quando iudiciis Ecclesiasticis interfuit? aut quis ipsius Palatinus vim adhibuit, vt contra aliquem subscriptio fieret? vt idem Valens cum suis aliquid colligat, habeatque quod obiiciat? Desine quæso, & memineris te mortalem esse, reformida diem iudicij, serua te in illam diem purum, ne te misceas Ecclesiasticis, neque nobis in hoc genere præcipe, sed potius ea à nobis disce. Tibi Deus imperium commisit, nobis, quæ sunt Ecclesiæ, concredidit: & quemadmodum qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi diuinæ, ita & tu caue, ne quæ sunt Ecclesiæ ad te trahens, magno crimini obnoxius fias: *Date* (scriptum est) *quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ Dei Deo*. Neque igitur fas est nobis in terris imperium tenere, neque tu thymiamatum & sacrorum potestatem habes Imperator. Hæc quidem ob curam tuæ salutis scribo, & de iis quæ in Epistolis scribis, hanc meam sententiam accipe. Ego neque Arianis assideo neque suffragor, sed eorum hæresim anathemate damno: neque Athanasij accusationibus subscribo, quem nos & Romana Ecclesia & vniuersa Synodus innocentem pronunciauit. Nam & tu quoque quum rem cognitam perspectamq; haberes, Athanasium accersiuisti, fecisti ei copiam vt cum honore in patriam & Ecclesiam reuerteretur. Quæ igitur causa est huius tantæ mutationis, quum iidem inimici eius sint, qui antea fuerunt? Et quæ nunc susurrant, nihil eorum, quum ille præsens esset, hiscere audebant, sed ea, antequam accerseres Athanasium, obmurmurabant, quo tempore à me conuenti, quemadmodum superius dixi, vt ederent criminum documenta, nihil in medium adducere potuerunt. Nam si quicquam potuissent, non ita turpiter aufugissent. Quis te igitur induxit, vt post tantum temporis tuarum literarum & sermonum obliuiscereris? Inhibe te quæso, neque aures præbeas malis hominibus, neque ob mutuas inuicem cum illis gratificationes, temetipsum reum facias. Quæ enim iis indulseris, de illis in iudicio solus cogeris causam reddere. Isti suum inimicum per te satagunt iniuria afficere, teque volunt ministrum suæ malitiæ esse, vt per te detestabilem hæresim in Ecclesia seminent. Nō est prudentis, in gratiam alienæ libidinis, seipsum in certum periculum cōiicere. Desine quæso & ausculta mihi Constanti, Hoc enim decet & me scribere, & te non vilipendere.

Hæc Abrahamicus ille senex, vere hosius, hoc est sanctus, et sensit & scripsit, ille autem neque insidias de manibus deposuit, neque criminandi occasiones quærere desiit, sed grauius semper minabatur, vt eum vi oppressum in suas partes transferret, aut inobsequentem exterminaret. Sed vt occasionē duces & Satrapæ Babylonis sedulo quęrentes cōtra Danielem non inueniebant nisi ex causa legis Dei, ita quoque
nunc

ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξορισθέντας ἀπόλυσον, ἵνα μὴ βίαν
αἰτιωμένου σου, μείζονας βίας ἐκεῖνοι ποιῶσι. τί γὰρ
τοιοῦτον γέγονε παρὰ κώνσταντος; τίς ἐπίσκοπος
ἐξωρίσθη; πότε κρίσεως ἐκκλησιαστικῆς μέσος
γέγονε; τίς αὐτοῦ παλατῖνος ἠνάγκασε κα-
τά τινος ὑπογράψαι, ἵνα οἱ περὶ οὐάλεντα τοιαῦ-
τα λέγωσι; παῦσαι παρακαλῶ καὶ μνήσθητι ὅτι θνη-
τὸς ἄνθρωπος τυγχάνεις· φοβήθητι τὴν ἡμέραν
τῆς κρίσεως, φύλαξον σεαυτὸν εἰς ἐκείνην καθα-
A ρὸν· μὴ τίθει σεαυτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, μὴ δὲ σὺ
περὶ τούτων ἡμῖν παρακελεύου· ἀλλὰ μᾶλλον παρ'
ἡμῶν σὺ μάνθανε ταῦτα· σοὶ βασιλείαν ὁ θεὸς
ἐνεχείρισεν, ἡμῖν τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπίστευσε. καὶ
ὥσπερ ὁ τὴν σὴν ἀρχὴν ὑποκλέπτων ἀντιλέγει
τῷ διαταξαμένῳ θεῷ· οὕτω φοβήθητι, μὴ καὶ σὺ τὰ τῆς
ἐκκλησίας εἰς ἑαυτὸν ἕλκων, ὑπεύθυνος ἐγκλή-
ματι μεγάλῳ γένῃ. ἀπόδοτε γέγραπται τὰ καίσα-
ρος καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ· οὔτε τοίνυν ἡμῖν
ἄρχειν ἐπὶ τῆς γῆς ἔξεστιν· οὔτε σὺ τοῦ θυμιᾶν ἐξουσίαν
B ἔχεις βασιλεῦ. ταῦτα μὲν οὖν κηδόμενος τῆς σῆς σω-
τηρίας γράφω. περὶ δὲ ὧν ἐπέστειλας, ταύτης εἰμὶ
τῆς γνώμης· ἐγὼ οὔτε ἀρειανοῖς συγκατατίθεμαι ἀλ-
λὰ καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἀναθεματίζω· οὔτε κατὰ ἀθα-
νασίου γράφω, ὃν ἡμεῖς τε καὶ ἡ ῥωμαίων ἐκκλησία καὶ
πᾶσα ἡ σύνοδος ἐκαθάρισε. καὶ γὰρ ταῦτα καὶ σὺ
συνορῶν μετεπέμψω τὸν ἄνθρωπον, καὶ συνεχώρησας
αὐτῷ μετὰ τιμῆς εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν
ἐπανελθεῖν. τίς τοίνυν γέγονε πρόφασις τῆς τοσαύ-
της μεταβολῆς; οἱ αὐτοὶ γὰρ ἐχθροὶ οἱ καὶ πρότερον
C ὄντες καὶ νῦν εἰσιν αὐτοῦ, καὶ ἃ νῦν ψιθυρίζουσιν· οὐ γὰρ
παρόντος αὐτοῦ φθέγγονται· ταῦτα καὶ πρὶν πέμ-
ψῃ τὸν ἀθανάσιον κατελάλουν, ταῦτα καὶ ἐλθόντες
εἰς τὴν σύνοδον διεθρύλλουν. καὶ ἀπαιτούμενοι
παρ' ἐμοῦ, καθὰ προεῖπον τὰς ἀποδείξεις οὐκ ἴσχυ-
σαν παρασχεῖν· εἰ γὰρ εἶχον οὐκ ἂν ἔφυγον οὕτως
αἰσχρῶς. τίς οὖν ἔπεισέ σε μετὰ τοσοῦτον χρόνον
ἐπιλαθέσθαι τῶν σαυτοῦ γραμμάτων καὶ ῥημά-
των; ἐπίσχες, καὶ μὴ πείθου κακοῖς ἀνθρώποις,
ἵνα μὴ διὰ τὸ πρὸς ἀλλήλους καθῆκον, σαυτὸν
D ὑπεύθυνον ποιήσῃς· ὧδε γὰρ τούτοις καθη-
κετεύεις, ἐν δὲ τῇ κρίσει μόνος μέλλεις ἀπο-
λογεῖσθαι. οὗτοι τὸν ἴδιον ἐχθρὸν, διὰ σοῦ θέ-
λουσιν ἀδικεῖν καὶ βούλονταί σε διάκονον τῆς ἑ-
αυτῶν πονηρίας γενέσθαι, ἵνα διὰ σοῦ καὶ τὴν
μυσαρὰν αἵρεσιν, εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπισπεί-
ρωσιν. οὐκ ἔστι δὲ φρόνιμον δι' ἄλλων ἡδονὴν ἑαυτὸν
εἰς πρόδηλον κίνδυνον ἐμβάλλειν. παῦσαι παρακα-
λῶ, καὶ πείσθητί μοι κωνστάντιε. ταῦτα γὰρ πρέπει
καὶ ἐμὲ γράφειν, καὶ σὲ τούτων μὴ καταφρονεῖν.
E Ταῦτα μὲν ὁ ἀβραμιαῖος γέρων, ὁ ἀλη-
θῶς ὅσιος ἐφρόνησέ τε καὶ ἔγραψεν. ὁ δὲ οὔ-
τε τοῦ ἐπιβουλεύειν ἀνεχεῖρει, οὔτε πρόφα-
σιν κατ' αὐτοῦ ζητῶν πέπαυται, ἀλλὰ καὶ ἀπει-
λῶν ἐπέμενε δεινῶς, ἵνα ἢ βιαζόμενος μεταγά-
γῃ, ἢ μὴ πειθόμενον, ἐξορίσῃ. Πρόφασιν μὲν οὖν
ὥσπερ οἱ τακτικοὶ καὶ σατράπαι τῆς βαβυλῶ-
νος ζητοῦντες οὐχ εὕρισκον κατὰ τοῦ Δανιήλ.
εἰ μὴ

εἰ μὴ ἐν νόμοις θεοῦ αὐτοῦ· οὕτω καὶ οἱ νῦν σατράπαι τῆς ἀσεβείας, οὐδὲ πλάσασθαι κατὰ τοῦ γέροντος ἄλλην ἠδυνήθησαν. πᾶσι γὰρ γνώριμος ἦν ὁ ἀληθῶς ὅσιος, καὶ ὁ τούτου βίος ἀνεπίληπτος, εἰ μὴ τὸ κατὰ τῆς αἱρέσεως μῖσος. διαβάλλουσι τοίνυν καὶ αὐτὸν οὐκέτι ὡς ἐκεῖνον Δαρείῳ· ἀηδῶς γὰρ ἤκουε Δαρεῖος κατὰ τοῦ Δανιήλ· ἀλλ' ὡς Ἰεζάβελ κατὰ τοῦ Ναβουθαί, καὶ ὡς οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Ἡρώδῃ λέγοντες, οὐ μόνον οὐχ ὑπογράφει κατὰ Ἀθανασίου, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς δι' αὐτὸν κατακρίνει· καὶ τὴν αἵρεσιν οὕτω μισεῖ, ὡς καὶ ἄλλοις γρά- A φειν θάνατον μᾶλλον ὑπομένειν, ἢ προδότας γίνεσθαι τῆς ἀληθείας· δι' αὐτὴν γὰρ καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος διώκεται, καὶ Λιβέριος ὁ Ῥωμαίων ἐπίσκοπος, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἐπιβουλεύονται. ταῦτα ἀκούσας ὁ τῆς ἀσεβείας προστάτης, καὶ τῆς αἱρέσεως βασιλεὺς Κωνστάντιος, καὶ ὅτι μάλιστα καὶ ἕτεροί εἰσι κατὰ τὴν Σπανίαν ταὐτὰ τῷ ὁσίῳ φρονοῦντες, πειράσας κἀκείνους ὑπογράψαι, καὶ μὴ δυνηθεὶς ἀναγκάσαι, μεταπέμπεται τὸν ὅσιον· καὶ ἀντὶ ἐξορισμοῦ κατέχει τοῦτον ὅλον ἐνιαυτὸν ἐν τῷ Σιρ- B μίῳ, οὔτε τὸν θεὸν φοβηθεὶς ὁ ἄθεος, οὔτε τοῦ πατρὸς τὴν διάθεσιν ἣν εἶχε πρὸς τὸν ὅσιον, αἰδεσθεὶς ὁ ἀνόσιος, οὔτε τὸ γῆρας· ἑκατονταέτης γὰρ λοιπὸν ἦν· αἰσχυνθεὶς ὁ ἄστοργος. πάντα γὰρ ταῦτα παρεῖδε διὰ τὴν ἀσέβειαν, ὁ νέος Ἀχαάβ, καὶ ἄλλος Βαλτάσαρ ἐφ' ἡμῶν γενόμενος. τοσαύτην γὰρ βίαν πεποίηκε τῷ γέροντι καὶ τοσοῦτον αὐτὸν συνέσχεν, ὡς θλιβέντα αὐτὸν μόγις κοινωνῆσαι μὲν τοῖς περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον, μὴ ὑπογράψαι δὲ κατὰ Ἀθανασίου. ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐκ ἠμέλησεν ὁ γέρων. μέλλων γὰρ ἀποθνήσκειν ὥσπερ διατιθέ- C μενος ἐμαρτύρατο τὴν βίαν, καὶ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀναθεμάτιζε· καὶ παρήγγελλε μηδένα ταύτην ἀποδέχεσθαι. τίς ταῦτα βλέπων ἢ καὶ μόνον ἀκούων, οὐκ ἐξίσταται καὶ αὐτὸς, καὶ καταβοήσει πρὸς κύριον; λέγων· μὴ ἄρα εἰς ἐξάλειψιν σὺ ποιήσεις τὸν Ἰσραήλ. τίς ταῦτα κατανοῶν, οὐκ εὐκαίρως καὶ αὐτὸς καταβοήσει; λέγων· ἔκστασις καὶ φρικτὰ ἐγενήθη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ. καὶ ἡ γῆ ἐπὶ πλεῖον ἔφριξε σφόδρα. οἱ πρεσβύτεροι τῶν λαῶν, καὶ διδάσκαλοι τῆς πίστεως αἴρονται, καὶ οἱ ἀσεβεῖς εἰς τὰς ἐκ- D κλησίας εἰσάγονται. τίς, ὅτε Λιβέριος ἐπίσκοπος Ῥώμης ἐξωρίσθη, καὶ ὁ πατὴρ τῶν ἐπισκόπων ὁ μέγας Ὅσιος, οὕτω πάσχοντα, ἢ τίς ὁρῶν τοσούτους ἐπισκόπους ἀπὸ τῆς Σπανίας, καὶ τῶν ἄλλων μερῶν ἐξοριζομένους, οὐκ ἐπιγνῴη κἂν ὀλίγην αἴσθησιν ἔχῃ· ὅτι καὶ τὰ κατὰ Ἀθανάσιον, καὶ τοὺς ἄλλους, προφάσεις εἰσὶ ψευδεῖς, καὶ πάντα συκοφαντίας μεστά; τούτου γὰρ χάριν κἀκεῖνοι πάντα παθεῖν ὑπέμειναν, συνορῶντες τὴν γενομένην ἐκ συκοφαντίας ἐκείνων ἐπιβουλήν. ἐπεὶ ποῖον ἔγκλημα κατὰ Λιβερίου; ἢ τίς ἡ κατηγορία κατὰ τοῦ γέροντος E Ὁσίου; τίς κἂν ἐψεύσατο κατὰ Παυλίνου καὶ Λουκίφερος, καὶ Διονυσίου, καὶ Εὐσεβίου; ἢ ποῖον ἁμάρτημα κατὰ τῶν ἄλλων ἐξορισθέντων ἐπισκόπων, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων; οὐκ ἔστι τοῦτο, μὴ γένοιτο. οὐ γὰρ δι' ἐγκλήματα γεγόνασιν αἱ συσκευαί· οὐδὲ διὰ κατηγορίαν ἕκαστος ἐξωρίσθη, ἀλλ' ἐπανάστασίς ἐστι τῆς ἀσεβείας κατὰ τῆς εὐσεβείας· καὶ σπουδὴ μὲν ὑπὲρ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως.

προοίμια

nisi ex causa legis Dei, ita quoq; nunc Satrapæ impietatis, ne fingere quidē quicquam contra senē potuerunt. Omnib. enim ille notus erat, ac verus pro suo nomine Hosius, hoc est, sanctus habebatur, vitaque eius irreprehēsibilis, nisi ex odio eius contra hæresim crimē mutuarentur. Calumniantur igitur eum, sed nō vt illi Danielem apud Darium, illibenter talia audientē, sed ut Iesabel cōtra Naboth, & vt Iudæi apud Herodē his verbis agentes: Non solum nō subscribit cōtra Athanasium, sed & nos ob Athanasiū condemnat, & hæresim tali odio persequitur, vt aliis scribat, melius esse mortē perferre quàm proditores fieri veritatis: ob hæresim deinde ait dilectum fratrem Athanasium persecutionem sustinere, & Liberium Romanorū Episcopum, cæterosque omnes insidiis tentari. Hæc quum audisset impietatis propugnator Constantius Cæsar, & quod alij essent per Hispanias eiusdē cum Hosio sententiæ, quos quum solicitasset ad subscriptionem, impellere nequiuisset, accersit Hosium, & pro exilio detinet illum integrum annum Sirmij, nihil veritus impius nec Deum, neque patris sui, quem erga Hosium habebat, affectum, neque senectutem hominis iam centenarij inhumanus ille respexit. Omnia namque ob amorem hæresis neglectui habebat nouus ille Achab, & nostris temporibus secundus Balthasar. Tantam enim vim intulit seni, & ita eū arcte tenuit, vt afflictus attritusque malis, tandem ægreque cum Vrsacio & Valente communicaret, sed tamen vt contra Athanasium non subscriberet: verū ne ita quidem eam rem pro leui habuit: moriturus enim, quasi in testamento suo eorum vim protestatus est, & Arianam hæresim condemnauit, vetuitque eam à quoquam probari aut recipi. Quis ista videns, imo vel solùm audiens non obstupescat, & clamet ad Dominū? Ne in excidium dederis Israelem. Quis ista animaduertens non opportune ad Dominum vociferetur? stupor & horror factus est super terram, obstupuit cælum super hoc, & terra magis magisque exhorruit. Patres populorum & fidei magistri tolluntur, & impii in Ecclesias introducuntur: Quis quum videret Liberium Pontificem è Roma in exilium eiici, magnumque Hosium tot mala pati, tot Episcopos ex Hispania & aliis regionibus in exilium deportari, non abunde animaduertit, etiam si vel minimi sit cerebri, omnes criminationes contra Athanasium, & reliquos alios, falsas esse, & omnia sycophantiis scatere? Atque inde est quòd illi omnia pati voluerunt, quum viderent eorum in sycophantiis fingendis insidias. Quod enim quæso crimen Liberij? aut quid in sene Hosio culpari potuit? aut quid finxerint contra Paulinum, Luciferum, Dionysium, Eusebium? aut quod peccatum in aliis, qui in exilium deportati sunt Episcopis? An vlla in illis culpa? minime gentium, nec ob crimina initæ sunt istæ conspirationes, nec quispiam istorum accusatione victus, in exilium damnatus est: sed bellū pro impietate aduersus pietatem, sed studium zelusque pro pro Ariana hæresi,

præludiaque Antichristi, cui viam Constantius muniuit, istis calamitatibus causam dedere. Cæterum quum ille quicquid libuit, in Ecclesias tum Italicas, tum alibi sitas designasset, aliis in exilium eiectis, aliis vi in suam sententiam pertractis, vbique per omnia ipsius terrore diffuso, in Alexandriam furorem suum veluti pestem conuertit, & in ea re non leui calliditate vsi sunt Christi perduelles, nimirum vt speciem multorum Episcoporum subscriptionis præ se ferrent, & vt Athanasius nullum haberet in persecutione sua Episcopum, apud quem conqueri posset: Ideo præoccupantes omnia terrore impleuerunt, terroremque quasi subsessorem suis dolis associauerunt. Ignari vecordes, se in iis subscriptionibus non voluntates Episcoporum, sed vim quam passi essent, ostentare, ignarique item, si fratres deserant, notique & amici procul absistant, nemóque supersit, qui velit simul contristari, aut consolationem adhibere tamen plus quàm omnia sufficere ad tutelam, Dei refugium. Solus erat Elias in persecutione, sed tamen in omnibus loco omnium habebat Deum. Et hanc formulam tradidit nobis Saluator, qui ab omnibus derelictus, insidias inimicorum passus est, vt si nos quoque in persecutione ab hominibus relinquamur, non despondere mus animum, sed in eo spem haberemus, nec veritatem proderemus: quæ tametsi principio affligi videatur, postea tamen ipsa à persecutoribus agnoscitur. Irritant igitur Cæsarem, isque ad ducem & milites literas cum minis mittit, Notariique Diogenius & Hilarius amandantur, vna cum Palatinis, designaturque ea immanitas & crudelitas in Ecclesiam, quam superius aliquanto paucis verbis perstrinxi, eamque quilibet facile didicerit lectis testimoniis populorum, quæ in fine subiecimus. Deinde post acta illa Syriani, post tanta facinora, post virginum contumelias, approbans huiusmodi mala, iterum scribit Senatui populoque Alexandrino, iuuentutem solicitans, vt omnes simul in vnum coacti, Athanasium persequantur, aut scirent ipsos sibi infestos pestiferosque esse. Athanasius autē antequā ista mandata superuenirēt, inuasa iam à Syriano Ecclesia, aliò abscesserat, non immemor eius quod scriptū est: Sed abscondere paulisper, donec furor prætereat. harum autē literarum administer Heraclius fuit titulo dignitatis Comes, præcursor, cuiusdam Georgij à Cæsare missi, non Episcopi quidē, sed exploratoris: num enim Episcopus fuerit, qui ab illo mittitur? minime gentiū, vt ea quæ facta sunt, & proœmia ipsius introitus abunde testantur. Edicta igitur quæ Imperator scripsit: publice proposita sunt: postquam enim à magno Hosio eas literas acceperat, nec inueniret suæ mutationis verisimilem causam, excogitauit illam quæ minime sibi suisque consiliariis congrueret. Dixit enim se fratris sui diuinæ & beatæ memoriæ amicitiā reueritum, tēporariū Athanasio accessum ad se permisisse. Quæ

προοίμια δὲ καὶ τῆς αὐτοχειρίας παρόδου, κατασκευὴν ταύτην προκατασκευάζοντος ἐκείνου. μετὰ γὰρ τὸ διαπράξασθαι πάντα ὅσαπερ ἠθέλησεν εἰς τὰς ἐκκλησίας τὰς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, καὶ τὰ ἄλλα μέρη, μετὰ τὸ τοὺς μὲν ἐξορίσαι, τοὺς δὲ ἀναγκάσαι, καὶ πληρῶσαι φόβου τὰ πανταχοῦ, λοιπὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὥσπερ τι νόσημα τὸν ἑαυτοῦ θυμὸν ἔστρεψεν. ἐγίγνετο δὲ τοῦτο πανούργως παρὰ τῶν χριστομάχων. ἵνα γὰρ φαντασίαν ἔχωσιν ὑπογραφῆς πολλῶν ἐπισκό-
A πων, καὶ ἵνα διωχθεὶς Ἀθανάσιος μὴ ἔχῃ, κἂν ἀποδύρεσθαι πρὸς ἐπίσκοπον, διὰ τοῦτο προλαμβάνοντες, τὰ πανταχοῦ πεπληρώκασι φόβου, καὶ τοῦτον ἔφεδρον εἰς τὴν ἐπιβουλὴν ἐτήρησαν. οὐκ εἰδότες οἱ ἄφρονες, ὅτι οὐ προαίρεσιν ἐπισκόπων, ἀλλὰ τὴν παρ' αὐτῶν γινομένην βίαν ἐπιδείκνυται· καὶ ὅτι κἂν ἀδελφοὶ καταλείψωσι, κἂν φίλοι καὶ γνώριμοι μακρὰν ἀποστῶσι, καὶ μηδεὶς εὑρεθῇ συλλυπούμενος καὶ παρακαλῶν· ἀλλ' ὑπὲρ πάντα μᾶλλον ἡ πρὸς θεὸν ἐξαρκεῖ καταφυγή. μόνος γὰρ ἦν καὶ Ἠλίας διωκόμενος, καὶ
B πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ἦν ὁ θεὸς τῷ ἁγίῳ. καὶ τοῦτον δὲ τύπον ὑμῖν δέδωκεν ὁ σωτήρ, καὶ μόνος καταληφθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπεβουλεύετο, ἵνα κἂν ἡμεῖς διωκόμενοι καταλειφθῶμεν ὑπὸ ἀνθρώπων, μὴ ἐκκακῶμεν, ἀλλ' ἔχωμεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐλπίδα, καὶ μὴ προδίδωμεν τὴν ἀλήθειαν· ἥτις κἂν κατὰ τὴν ἀρχὴν θλίβεσθαι δόξῃ, ἀλλ' ὕστερον καὶ οἱ διώκοντες αὐτὴν ἐπιγνώσονται. παροξύνουσι τοίνυν, καὶ γράφει τὸ πρῶτον βασιλεύς, καὶ πέμπει πρός τε τὸν δοῦκα καὶ τοὺς στρατιώτας ἀπειλῶν. νοτάριοι τε Διογένιός τε καὶ Ἰλάριος, καὶ
C παλατινοὶ σὺν αὐτοῖς ἀπεστέλλοντο, καὶ γέγονε τὰ τοσαῦτα δεινὰ καὶ ὠμὰ κατὰ τῆς ἐκκλησίας, ἃ μικρῷ πρότερον δι' ὀλίγων εἴρηται. καὶ πάντες ἔγνωσαν ἐξ ὧν ἔθηκαν οἱ λαοὶ διαμαρτυριῶν τες, ἃς καὶ ἀναγνῶναι δύναταί τις γραφείσας ἐν τῷ τέλει τούτων. εἶτα μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ παρὰ Συριανοῦ, μετὰ τὸ γενέσθαι τοσαῦτα, καὶ τὰς κατὰ τῶν παρθένων ὕβρεις, ἀποδεξάμενος τὰ οὕτω καὶ τὰ τοιαῦτα κακά, γράφει πάλιν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ τῆς Ἀλεξανδρείας, παροξύνων τοὺς νεωτέρους ἵνα πάντες συνελθόντες, ἢ διώξωσιν Ἀθα-
D νάσιον, ἢ γινώσκοιεν ἐχθροὺς αὐτοῦ τυγχάνειν αὐτούς. αὐτὸς μὲν οὖν καὶ πρὶν ἐλθεῖν ταῦτα, ἐξ οὗ τῇ ἐκκλησίᾳ Συριανὸς ἐπῆλθεν, ἀναχωρήσας ἦν· εἰδὼς τὸ γεγραμμένον· ἀλλ' ἀποκρύβηθι μικρὸν, ὅσον ἕως ἂν παρέλθῃ ἡ ὀργή. τῶν δὲ γραμμάτων τούτων γίνεται διάκονος Ἡρακλειός τις τῷ ἀξιώματι κόμης, προοδεύων τινὸς Γεωργίου τοῦ ἀποστελλομένου παρὰ τοῦ βασιλέως κατασκόπου. οὐ γὰρ ἂν ἔτι εἴη ἐπίσκοπος ὁ παρ' ἐκείνου πεμπόμενος· μὴ γένοιτο· ὡς καὶ αὐτὰ τὰ γινόμενα, καὶ τὰ προοίμια τῆς εἰσόδου δείκνυσι. τὰ
E μὲν οὖν γράμματα ἔθηκε δημοσίᾳ, καὶ πολλὴν αἰσχύνην ἐδείκνυεν τοῦ γράφοντος. ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔγραψεν ὁ μέγας Ὅσιος, οὐχ ηὕρισκε πιθανὴν πρόφασιν τῆς ἑαυτοῦ μεταβολῆς, ἐπενόησε πολλῷ καὶ μᾶλλον ἀπρεπεστέραν ἑαυτῷ καὶ τοῖς τούτῳ συμβουλεύσασιν. ἔφησε γὰρ τὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν αἰδούμενος φιλίαν, τὸν τῆς θείας καὶ εὐσεβοῦς μνήμης ἐπὶ καιρὸν αὐτῷ τὴν ὡς ὑμᾶς γενέσθαι πάροδον ἠνεσχέμην.

τοῦτο

τοῦτο δὲ καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ψευσάμενον, καὶ πρὸς τὸν ἀδελφὸν μετὰ θάνατον ἀγνώμονα δείκνυσιν. εἶτα θείας καὶ εὐσεβοῦς αὐτὸν μνήμης, ὥσπερ οὖν καὶ ἐστιν, ἄξιον ὀνομάζει, οὐ τὴν ἐντολὴν καὶ τὴν φιλίαν ὡς αὐτὸς ἔγραψε καὶ ποιεῖ καὶ διὰ τὸν μακαρίτην Κώνσταντα συγχωρήσας ἦν, ὤφειλε μὴ ἀκαθήκων περὶ τὸν ἀδελφὸν γενέσθαι ἵν' ὥσπερ τῆς βασιλείας, οὕτω καὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ κληρονόμος γένηται. ἀλλὰ τὸν μὲν Βρεττανίωνα καθεῖλεν ἐθελήσαις τὸ δίκαιον ἀπαιτεῖν, λέγων, τίνι μετὰ θάνατον ἀδελφῶν ἡ κληρονομία γίνεται; διὰ δὲ τὴν μυσαρὰν αἵρεσιν τῶν χριστομάχων, οὔτε τὸ δίκαιον οἶδεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἀκαθήκων γίνεται, δι' ἣν οὐδὲ τοῦ πατρὸς ὁλόκληρον τὴν γνώμην φυλάττειν ἐνόησεν, ἀλλὰ εἰς μὲν τὸ ἀρέσκον τοῖς ἀσεβέσι τοῦτο τηρεῖν ὑποκρίνεται, εἰς δὲ τὸ λυποῦν ἐκείνους, οὐκ οἶδεν οὐδὲ τὸ πρὸς τὸν πατέρα σέβας φυλάξαι. ἀπέστειλε μὲν γὰρ ἐκεῖνος τὸν ἐπίσκοπον ἐκ διαβολῆς τῶν περὶ Εὐσέβιον εἰς τὰς Γαλλίας ἐπὶ καιρὸν διὰ τὴν τῶν ἐπιβουλευόντων ὠμότητα. τοῦτο γὰρ ὁ μακαρίτης Κωνσταντῖνος ὁ τούτου ἀδελφὸς, μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς ἐδήλωσεν, ὡς ἐκ τῶν γραμμάτων αὐτοῦ δείκνυται· οὐκ ἐπείσθη δὲ τοῖς περὶ Εὐσέβιον ἀποστεῖλαι ὃν ἤθελον ἐπίσκοπον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ θέλοντας ἐκώλυσε καὶ ἐπιχειρήσαντας ἐπέσχε μετὰ δεινῆς ἀπειλῆς. πῶς οὖν εἰ τὰ τοῦ ἑαυτοῦ γεννήτορος, ὡς γράφει, φυλάττειν ἤθελεν, ἀπέστειλε τὸ μὲν πρῶτον Γρηγόριον, καὶ νῦν δὲ τὸν ταμειοφάγον Γεώργιον; ἢ διὰ τί τοὺς Ἀρειανοὺς, οὓς ἐκεῖνος Πορφυριανοὺς ὠνόμασε, τούτους οὗτος εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσαγαγεῖν σπουδάζει, καὶ τούτων προϊστάμενος, ἄλλους ἐξορίζει; εἰ δὲ καὶ ἑώρακεν Ἄρειον ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπιορκήσας Ἄρειος καὶ ῥαγεὶς, ἔλυσε τὴν τοῦ πατρὸς φιλανθρωπίαν. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μαθὼν, ὡς αἱρετικοῦ κατέγνω λοιπόν. πῶς δὲ καὶ προφασιζόμενος φροντίζειν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος πάντα παρὰ τοῦτον ἐπενόησε πράττειν; ποῖος γὰρ κανὼν ἀπὸ παλατίου πέμπεσθαι τὸν ἐπίσκοπον; ἢ ποῖος γὰρ κανὼν στρατιώτας ἐπιβαίνειν ἐκκλησίαις; ἢ τίς παραδέδωκε κόμητας καὶ τοὺς ἀλογίστους σπάδοντας κατάρχειν τῶν ἐκκλησιαστικῶν, καὶ διατάγμασι τὴν κρίσιν τῶν λεγομένων ἐπισκόπων δηλοῦσθαι; πάντα ψεύδεται διὰ τὴν ἀνόητον αἵρεσιν· καὶ γὰρ παρὰ γνώμην τοῦ πατρὸς, καὶ τότε Φιλάγριον τὸ δεύτερον ἔπεμψεν ἔπαρχον, καὶ τὰ νῦν γινόμενα γέγονε, καὶ διὰ τὸν ἀδελφὸν δὲ οὐκ ἀληθεύει· καὶ γὰρ καὶ μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον, οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τρίτον ἔγραψε τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ πάλιν ἐπηγγείλατο μὴ μεταβάλλεσθαι, ἀλλὰ καὶ θαρρεῖν παρεκελεύσατο, ὥστε μὴ παρὰ μηδενὸς αὐτὸν ταράττεσθαι, ἀλλὰ καὶ μένειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ πάσης ἀμεριμνίας. καὶ ἐντολὰς δὲ δι' Ἀστερίου κόμητος καὶ Παλλαδίου ἔπεμψε Φιλικισσίμῳ τῷ τότε δουκὶ καὶ Νεστορίῳ τῷ ἐπάρχῳ.

ἵνα

Quæ res & ipsum in promissis fallacem, & erga fratrem mortuum ingratum ostendit. Deinde si superis placet, fratrem suum diuinæ ac beatæ memoriæ (vt reuera erat) appellat, cuius mandata & amicitias etiamsi in gratiam illius, vt ipse scribit, susceptas admissasque fuisse cōtigisset, eas tamen saltem apud se, qui frater erat, vim reuerentiamque testamenti habere oportebat, vt quemadmodum se successorem imperij, ita quoque affectuum eius hæredem præstaret. Atqui Britannionem, quum
A ius suum persequeretur, è medio sustulit: & inter tollendum his verbis vsus est, & merito: cui enim à morte fratrum fraterna bona obuenire debent? idem tamen ob sceleratam & Christo odiosam hæresim, nec quid iuris sit, nouit, & erga fratres se inofficiosum præbet, propter quam ne patris quidem sui voluntatem integre obseruari permittit, sed quod volupe est hæreticis, obseruat: quod autem illis graue est, ibi nequit patris sui reuerētiam tueri. Siquidem pater ex calumnia Eusebianorū
B Athanasium in Gallias ad tempus amandauit, quo liber esset ab eorum crudelitate, qui illi per insidias imminebant. Hoc enim à beato Constante eius fratre post mortem patris scriptum fuit, vt ex literis illius patet: Sed tamen idem illi non persuasus est ab Eusebianis, vt in Athanasii locum Episcopum, quem ipsi postulabant, summitteret: imo eos qui id moliebantur, compescuit, & iam rem ipsam conantes grauibus minis deterruit. Cur igitur, si ea quæ patris sui sunt, obseruare studet, vti scribit, pri-
C mum quidem Gregorium, nunc deinde Georgium depeculatorem in Episcopatum summisit? aut cur Arianos, quos illi Porphyrianos nominant, ipse in Ecclesiam introducere satagit? & dum illos protegit, alios in exilium relegat. Quod si pater eius Ariū sub oculos suos admisit, eum tamen quum periurum ac proinde effusis visceribus disruptum iacere cognouisset, nulla beneuolentia prosecutus est, sed eum re cognita damnatum & pro heretico habuit. Aut cur, quum se Ecclesiasticum cano-
D nem curæ habere prætexit, omnia contra canonem facit? Vbi enim ille canon, vt è palatio mittatur is qui Episcopus futurus est? aut quod genus canonis, quo licitum est militibus Ecclesias inuadere aut comites? & qui nulla ratione vtūtur spadones, Ecclesiis dominari: aut edicto iudiciū eorū, qui nomine tenus Episcopi sunt, promulgare? Omnia in gratiā vecordis hæreseos mentitur, qui præter mentem patris & antea bis Philagriū præfectum misit, & nūc per eum scelera ista designauit. Iam quòd dicit
E se propter fratrem suum pacem cū Athanasio simulasse, in eo verum nō dicit. Nam post fratris mortem non semel, sed iterum, imo tertio Athanasio scripsit, promisitque se nunquam mutatum iri eumque bono animo esse debere, nec permissurum vt à quoquam perturbaretur, sed eum in Ecclesia sua cū omni securitate mansurum. Præterea Asterium comitem & Palladium cum mandatis ad Felicissimum tum temporis ducem & Nestorium præfectū cum his mandatis misit, vt curæ ipsis esset,

ne

ne Philippus aut quiuis alius Athanasio insidias moliatur. Atque ideo in aduentu Diogenis, quum Syrianus insidias strueret, ipse Episcopus nobiscum simul & cum populo literas Imperatoris exhiberi postulabat, quippe qui arbitraremur, quemadmodum scriptura iubet, vt nihil falsi ab ore regis proficiscatur, ita Cæsarem in promittendo nihil falsi stipulaturum, aut de sententia sua decessurum: Quod si igitur hoc fratri indultũ, ait, cur post fratris mortem, eadem in literis suis repetiuit? quod si tum temporis in gratiam memoriæ fraternæ ista scripsit, cur postea se totum illius memoriæ ingratum præstitit, dum & hominẽ persequitur, & talia in literis scribit? obtenditque in speciem Episcoporum iudicium? sed interim facit quod illi volupe est. Verum ne ita quidem latere potest, quum in proximo sit, ꝗ eius vafriciem patefaciat. Nam si istud est iudicium Episcoporum, quid commune cum eo habet Imperator? sin contra, ista minis Cæsaris conflantur, quid opus est hominibus titulo Episcopis? Quando à condito æuo auditum est? quando iudicium Ecclesiæ authoritatem suam ab Imperatore accepit? aut quando vnquam hoc pro iudicio agnitum est? Plurimæ antehac Synodi fuere, multa iudicia Ecclesiæ habita sunt. Sed neque patres istiusmodi res principi persuadere conati sunt, nec princeps se in rebus ecclesiasticis curiosum præbuit: Paulus Apostolus habebat amicos in Cæsaris familia, & per eos in literis salutabat Philippẽses, non tamen eos in iudicio socios assumpsit. Nunc autem nouum quoddam spectaculum ab Ariana hæresi editur. Conuenerunt enim in vnum hæretici & Imperator Constantius, vt ille quidem sub prætextu Episcoporum sua potestate aduersus eos, quos velit, vtatur, & tamen in persecutione mouenda persecutor non appelletur, illi vero succincti principis potestate, insidias faciunt quibus volunt: volunt autem omnibus qui non eadem impietate, qua ipsi vtuntur, vti velint, idque quasi in scena spectatum datur, quo in theatro eos actores histrionesq; videas, qui titulotenus Episcopi dicuntur & Constantium choragum esse, eumque itidem vt Herodem Herodiadi pollicitantem, istósq; vicissim calumnias pro exilio & cædibus piorum in Christum hominum saltitare. Quem enim non calumniis læserunt? quibus insidias non fecerunt Christi perduelles? quem non Constantius ab illis delatum in exilium expulit? quando non aures suas animumque illis dedit? & quod mirum, quem vnquam qui contra illos quippiam diceret, recepit? & quid non ab illis contra alios dictum in animũ admisit? Quæ nunc Ecclesia Christũ libere adorat? Siquidẽ ea si pia est, periculo subiacet: si simulationib. vtitur, in metu hæret: Omnia.n. simulatione & impietate, ꝗ ad illũ pertinet, impleuit, Nã si alicubi pij & Christi studiosi (sunt aũt vbiq; tales permulti) illi itidẽ, vt magnus ille Propheta Elias, abscõdun, tur, vt & ipsi forte Abdiã aliquẽ fidelẽ inueniãt, & in speluncas, & cauernas terræ sese abstrudũt, aut in solitudine oberrantes cõmorãtur.

Eas

ἵνα εἴτε Φίλιππος ὁ ἔπαρχος, εἴτε τις ἄλλος ἐπιβουλεύειν Ἀθανασίῳ τολμήσῃ, τούτους ἐκεῖνοι κωλύωσιν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὅτε Διογένης ἦλθε, καὶ Συριανὸς ἐνήδρευσεν, αὐτός τε καὶ ἡμεῖς καὶ ὁ λαὸς ἀπῄτουμεν γράμματα τοῦ βασιλέως, νομίζοντες ὅτι, ὥσπερ γέγραπται, μηδὲν ψεῦδος ἀπὸ στόματος λεγέσθω βασιλεῖ, οὕτω καὶ βασιλεὺς ἐπαγγειλάμενος, οὔτε ψεύσεται οὔτε μεταβληθήσεται. πῶς οὖν εἰ διὰ τὸν ἀδελφὸν συνεχώρησεν, ἔγραψε καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ; εἰ δὲ καὶ τότε διὰ τὴν ἐκείνου μνήμην ἔγραψε, διὰ τί μετὰ
A
ταῦτα τὸ ὅλον ἠγνωμόνησεν αὐτὸν διώκων τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοιαῦτα γράφων, ἐν οἷς προφασίζεται μὲν κρίσιν ἐπισκόπων, πράττει δὲ αὐτός, ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ; οὐ λανθάνων ὅμως, ἀλλὰ καὶ ἐγγὺς ἔχων τὸν ἔλεγχον τῆς πανουργίας. εἰ γὰρ ἐπισκόπων ἐστὶ κρίσις, τί κοινὸν ἔχει πρὸς ταύτην βασιλεύς; εἰ δὲ βασιλέως ἐστὶν ἀπειλή, τίς ἐν τούτοις χρεία τῶν λεγομένων ἐπισκόπων; πότε γὰρ ἐκ τοῦ αἰῶνος ἠκούσθη τοιαῦτα; πότε κρίσις ἐκκλησίας παρὰ τοῦ βασιλέως ἔσχε τὸ
B
κῦρος, ἢ ὅλως ἐγνώσθη τοῦτο τὸ κρίμα; πολλαὶ σύνοδοι πρὸ τούτου γεγόνασι, πολλὰ κρίματα τῆς ἐκκλησίας γέγονεν, ἀλλ' οὔτε οἱ πρεσβύτεροι ἔπεισάν ποτε περὶ τούτων βασιλέα, οὔτε βασιλεὺς τὰ τῆς ἐκκλησίας περιειργάσατο. Παῦλος ὁ ἀπόστολος εἶχε φίλους τοὺς τῆς καίσαρος οἰκίας, καὶ γράφων ἠσπάζετο τοὺς Φιλιππησίους ἀπὸ τούτων, ἀλλ' οὐκ εἰς κρίματα τούτους κοινωνοὺς παρελάμβανε. νῦν δὲ θέαμα καινόν, καὶ τοῦτο τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεώς ἐστιν εὕρημα· συνῆλθον γὰρ αἱρετικοὶ καὶ βασιλεὺς Κωνστάντιος, ἵνα
C
κἀκεῖνος τῶν ἐπισκόπων ἔχων πρόφασιν, τῇ ἐξουσίᾳ καθ' ὧν ἂν ἐθέλοι πράττῃ, καὶ διώκων μὴ λέγοιτο διώκτης, καὶ οὗτοι δὲ τὴν βασιλέως ἔχοντες δυναστείαν ἐπιβουλεύωσιν οἷς ἂν ἐθέλωσι, θέλουσι δὲ τοῖς μὴ ἀσεβοῦσιν ὡς αὐτοί. τοῦτο δὲ ὡς ἐπὶ σκηνῆς ἄν τις ἴδοι κωμῳδούμενον παρ' αὐτοῖς, καὶ τοὺς μὲν λεγομένους ἐπισκόπους ὑποκρινομένους, τὸν δὲ Κωνστάντιον τὰ ἐκείνων ἐνεργοῦντα, καὶ πάλιν ἐπαγγελλόμενον τούτοις, ὡς Ἡρώδης τῆς Ἡρωδιάδος. τούτους δὲ πάλιν ὀρχουμένους τὰς
D
διαβολὰς ἐπὶ ἐξορισμῷ καὶ θανάτῳ τῶν εἰς τὸν κύριον εὐσεβούντων. Τίνα οὖν οὐκ ἔβλαψαν διαβάλλοντες; τίνων οὐ γεγόνασιν ἐπίβουλοι οἱ χριστομάχοι; τίνα Κωνστάντιος οὐκ ἐξώρισε κατενεχθέντα παρ' αὐτῶν; πότε κατὰ θυμίως αὐτῶν οὐκ ἤκουσε; καὶ τὸ παράδοξον, τίνα πώποτε λέγοντα κατ' ἐκείνων ἐδέξατο, καὶ οὐ μᾶλλον λέγοντας ἐκείνους, οἷα κἂν εἴπωσιν ἀπεδέξατο; ποία ἐκκλησία νῦν τὸν χριστὸν μετ' ἐλευθερίας προσκυνεῖ; ἄν τε γὰρ εὐσεβὴς ᾖ, κιν-
E
δυνεύει, ἐάν τε ὑποκρίνηται, φοβεῖται, πάντα ὑποκρίσεως καὶ ἀσεβείας, ὅσον εἰς αὐτὸν ἧκε, πεπλήρωκεν. εἰ γὰρ καί που τίς ἐστιν εὐσεβὴς καὶ φιλόχριστος, εἰσὶ δὲ πανταχοῦ πολλοὶ τοιοῦτοι, ὡς οἱ προφῆται καὶ Ἠλίας ὁ μέγας, κρύπτονται, ἄχρι που καὶ αὐτοὶ ὡς τὸν Ἀβδίου πιστὸν ἄνθρωπον εὕρωσι, καὶ ἢ εἰς σπήλαιον καὶ τὰς ὀπὰς τῆς γῆς ἀπέλθωσιν, ἢ ἐπ' ἐρημίας περιερχόμενοι διατρίψωσι.

τοιαῦτα

ταῦτα γὰρ διαβάλλουσιν οἱ ἄφρονες, οἷα καὶ ἰεζάβελ ἔπλασε κατὰ τοῦ ναβουθαί, καὶ οἱ ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ σωτῆρος, καὶ λοιπὸν ἐκεῖνος προστάτης τῆς αἱρέσεως κωνστάντιος τὴν ἀλήθειαν μεταστρέψαι θέλων ὡς ὁ ἀχαὰβ τὸν ἀμπελῶνα εἰς κῆπον λαχανίας, ἃ θέλουσιν ἐκεῖνοι πράττει, ἐπεὶ οἱ αὐτοί, ἅπερ ἤθελεν, ἤκουσε παρ' αὐτῶν. οὕτω καθὰ προεῖπον τοὺς ἀληθινοὺς ἐπισκόπους ἐπεὶ μὴ ἠσέβουν, ὡς ἤθελεν αὐτός, ἐξώρισεν. οὕτως καὶ κατ' ἀθανασίου νῦν ἀπέστειλεν ἡράκλειον τὸν κόμητα, καὶ τὰ μὲν διατάγματα προέθηκε δημόσια, ἐντολὰς δὲ βασιλέως ἀπήγγειλεν εἰ μὴ πείθοιεν τοῖς γράμμασιν, ἀφαίρεσιν τοῦ ἄρτου, καὶ τῶν εἰδώλων ἔσεσθαι καταστροφήν, πολλῶν τε πολιτευομένων, καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ δήμου, πάντας αἰχμαλωσίαν γενήσεσθαι. εἶτα ταῦτα ἀπειλῶν, οὐκ ᾐσχύνθη δημοσίᾳ μεγάλῃ τῇ φωνῇ λέγων, τὸν μὲν ἀθανάσιον παραιτεῖται βασιλεύς· τοῖς δὲ ἀρειανοῖς τὰς ἐκκλησίας παραδοθῆναι ἐκέλευσε. πάντων τε ἐπὶ τούτῳ θαυμαζόντων, καὶ πρὸς ἀλλήλους νευόντων τε καὶ λεγόντων, εἰ κωνστάντιος αἱρετικὸς γέγονε, δέον ἐρυθριᾶν, ὁ δὲ μᾶλλον ἠνάγκαζε βουλευτὰς καὶ δημότας ἐθνικοὺς νεωκόρους τῶν εἰδώλων ἐπὶ τούτοις ὑπογράφειν καὶ ὁμολογεῖν, δέχεσθαι, ὃν ἂν ἀποστείλῃ βασιλεὺς ἐπίσκοπον. πάνυ γε κανόνας ἐκκλησίας ἐκδικῶν ἐποίει τοῦτο γενέσθαι κωνστάντιος, ἀντὶ γὰρ ἐκκλησίας τὴν ἀγορὰν, ἀντὶ τῶν λαῶν, τοὺς νεωκόρους ἀπῄτει γράμματα, ἐγίγνωσκε γὰρ οὐκ ἐπίσκοπον αὐτὸν χριστιανοῖς, ἀλλά τινα φιλοπράγμονα πέμπειν αὐτοῖς τοῖς γράφουσιν. ἕλληνες μὲν οὖν ὥσπερ ὠνούμενοι τῇ ὑπογραφῇ τὴν τῶν εἰδώλων ἑαυτῶν ἀσυλίαν, καί τινες τῶν ἐργασιῶν, ἄκοντες μὲν, ἔγραψαν δὲ ὅμως, ὡς περὶ ἡγεμόνος ἢ ἄλλου τινὸς ἀποστελλομένου δικαστοῦ, διὰ τὰς παρ' ἐκείνου λεγομένας ἀπειλάς. τί γὰρ ἔμελλον ἕλληνες ὄντες ποιεῖν, ἢ ποῦ θεοῦ ὅπερ δοκεῖ τῷ βασιλεῖ; τῶν δὲ λαῶν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνελθόντων, τετάρτη γὰρ ἦν σαββάτου, λαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ τῇ ἑξῆς ἡράκλειος ὁ κόμης τὸν ἔπαρχον τῆς αἰγύπτου καταφρόνιον, καὶ φαυστῖνον τὸν καθολικὸν τότε βιθυνὸν αἱρετικὸν ὄντα, καὶ παροξύνουσι τοὺς ἀγοραίους τοὺς νεωτέρους, καὶ σεβομένους εἴδωλα, ταύτην ἐντολὴν εἶναι βασιλέως λέγοντες, ἵνα ἐπελθῶσι ἐκκλησίᾳ, καὶ λιθάσωσι τοὺς λαούς. ἤδη μὲν οὖν ἦσαν οἱ πλεῖστοι τοῦ λαοῦ γινομένης ἀπολύσεως ἐξελθόντες, γυναικῶν δὲ ὀλίγων ἀπομεινασῶν γέγονεν ὡς προσέταξαν, καὶ θέαμα οἰκτρὸν ἦν. ἄρτι γὰρ ἦσαν ἀπὸ τῆς εὐχῆς ὀλίγαι καθεζόμεναι, καὶ γυμνοὶ μετὰ λίθων εὐθὺς καὶ ξύλων, ἐπῆλθον οἱ νεώτεροι, καὶ τὰς μὲν ἐλίθαζον· τὰ δὲ τῶν παρθένων ἅγια σώματα κατέκοπτον πληγαῖς οἱ ἄθεοι, εἷλκόν τε τὰ σκεπάσματα, καὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἐγύμνουν, καὶ ἀνθελκούσας ἐλάκτιζον τοῖς ποσὶν οἱ δείλαιοι. δεινὰ μὲν οὖν ταῦτα καὶ λίαν ἐστὶ δεινά, ἀλλὰ τὰ μετὰ ταῦτα δεινότερα, καὶ πάσης ὕβρεως ἀφορητότερα γέγονεν. εἰδότες γὰρ τὸ σεμνὸν τῶν παρθένων, καὶ τὸ τῆς ἀκοῆς ἄχραντον, καὶ ὅτι μᾶλλον λίθους καὶ ξίφη, ἢ τὰ τῆς αἰσχρορρημοσύνης φέρειν δύνανται ῥήματα,

Eas enim calumnias adferunt vecordes isti, quales Iezabel contra Nabuth confinxit, & Iudæi contra Christum, ac iam deinde Constãtius hæreseos propugnator, veritatem, vt Achab vineam in hortum holerum, inuertere moliens, quæ hæretici cupiunt nunquam non facit, quoniam vicissim ex illis audit, quod concupiscit. Atque inde est (vt ante dixi) quòd veros Episcopos impie pro sua libidine arbitrio agere detrectantes relegarit. Ita nũc quoque contra Athanasium, comitem Heraclium
A misit, & dicta sua publice proposuit, & minas de auferendis panibus, & idolis euertendis per literas denunciauit, & magistratuum & plebeiorum captiuitatem, expectandam esse, nisi pareatur. Et in his periculis, denunciandis non veritus est Heraclius publice & magna voce dicere. Cęsarem iubere vt Athanasius repudietur, & Arianis Ecclesiæ dentur, omnibus ibi non sine admiratione nutu inter se verbisque interrogantibus, num Constantius hæreticus factus esset? Quanto ea res flagitiosior erat, tãto
B maiori vi eam vrgebat senatoribus magistratibusque & ethnicis idolorum æditais cõpulsis: vt istiusmodi postulatis subscriberent, pollicerenturque se pro Episcopo recepturos, quem imperator mitteret. Probe admodum Constantius ad canones vindicandos ista designauit, qui in locum vicemque Ecclesiæ & populorum Christianorum à foro & idolorũ æditais istiusmodi pacti syngraphas postulauit, vtpote conscius se non Episcopum Christianis, sed scriptoribus istius pacti curiosum im-
C mittere. Ethnici igitur vt idolorum suorum securitatem redimerent, nonnulli vt quęstum suum assererent, inuitis animis subscripserũt, atque perinde ab illis habitum est ac si non Episcopus sed præses aut prætor aliquis in prouinciam à Cæsare mitteretur: tanta erat edictis adhibita vis minarum. Quid enim ethnici homines facerent, nisi hoc ipsum quod Imperatori placeret? Populis autem in magnam Ecclesiam conuenientibus: erat enim quarta Sabbati, postridie Heraclius Comes adiuncto sibi Ægypti præfecto Cataphronio, & Fausti-
D no Catholico, homine & genere Bithyno, & opinionibus hæretico, iuuenes forenses, & idolorum adoratores concitat, vt ex præcepto Imperatoris inuaderent Ecclesias, & populos lapidarent. Plerique autem populorum missione è sacris facta abierant, aliquot mulierculis remanentibus. Res agitur vt imperatũ fuit, oriturque miserabile spectaculum: modo enim ab oratione mulierculæ secessum receperant, quum leuis armaturæ forensis illa iu-
E uentus cum lapidibus & fustibus irruens, cæteras lapidibus incessunt: sacra autem virginũ corpora plagis concidunt, iniectâque in vestes manu trahunt, capita denudant, eas verò quæ inter trahendum obnitebantur, calcibus pulsant. Grauia quidem ista, & nimium grauia, sed tamen quæ insecuta sunt, multò grauiora, & genere contumeliæ prorsus intoleranda. Quum enim scirent pudicitiam virginum, & aurium integritatem, & quod patientius ferrent, lapides & fustes quàm obscœna verba,

fœdissimis dictis inter inuadendũ vtebantur: Et hæc Ariani iuuentuti suggerebant, quippe qui ad ista dicta & facinora cachinnarentur. Sacræ autem virgines & aliæ castæ mulieres, vt morsus aspidum ab istiusmodi vocibus refugiebant: Christi autem perduelles suam quoque operam, vt hæc fierent, addebant, nec dissimile est veritati, ipsos easdem cum iuuentute illa voces concinuisse: delectabantur certè petulantia, & obscœnitate verborum, quæ à iuuentute iactabantur. Deinde cum mandatũ Cæsaris omnibus suis partibus impleuissent: hoc enim illis studio erat, hoc Comes & Catholicus præcipiebant, subsellia, Thronũ, mẽsam ligneam, tabulas Ecclesiæ, & cætera quæ poterant, foras elata combusserunt ante vestibulum in magna platea, & thura insperserunt. O quis hæc audiens non fleuerit? imò quis non ne ista audiat, aures occluserit? Idola igitur sua laudibus ferebant, dicebántque, Constantius ethnicus factus est, & Ariani nostra agnoscunt: nihil enim curant ethnicos mores præ se ferre, modo ipsorum hęresis stabiliatur. Nam & bucculam, Cæsareos hortos irrigãtem, adorti sunt immolare, atque immolassent, nisi fœmina fuisset: eas enim immolari suis ritibus nefas esse niebant. Hæc religiosi Ariani, quia existimabant in nostram ignominiam redundare, vna cum ethnicis faciebant. Cæterum diuinũ supplicium eorum scelera declarauit, manifesto demonstrans eos, vt impie credendo, non in alium, quàm in ipsum Dominum peccare: ita quoque & ista faciendo, in ipsum Dominum suas iniurias cõmittere. Quę res exitu istius miraculi euidentius patuit: quidam enim ex petulantioribus iuuenibus, interiora penetrans, audacter se in Throno sessum recepit, & inter sedendum fornicarios ronchos de naribus insonuit, mox deinde consurgens, magna vi Thronum conuellens, ad se distrahit, minimè animaduertens in sese vltionem diuinam attrahere. Vt enim olim Azoti incolę ausi arcam attingere, quam illis vel oculis attingere nefas fuit, statimque secundum hoc factum peribant, sed ita vt prius sedium tormentis excruciarentur: ita quoque miser iste ausus sellam conuellere, fragmento ligni inde in ventrem ipsius resiliente, & quasi ab ipsa vltione impacto, intestina sua perforauit, & eadem vi, qua solium dirũpere conabatur, rupta aluo sua intestina effudit, celeriusque quàm ipse Thronũ auferret, Thronus ei vitam sustulit: effusis enim (vt scriptum est) visceribus, collapsus est: ac inde asportatus, post vnum diem expirauit: Alius item cum frondibus ingressus, & vt ethnicus, eas manu per ludibrium agitãs, statim ab ortis tenebris ita oculis caligauit, vt nihil videret neque intelligeret vbi terrarũ esset, quę iam iam collapsurũ, ij qui aderant manibus ducentes, vel potius gestantes è templo extulerũt. adeo vt vix post diem ad mentem redierit, nihil memor eorum quæ vel fecerat, vel passus erat.

Quibus

ῥήματα, τούτοις ἐχθρῶν τῶν κατ' αὐτῶν ἐπερχόμενοι.
Ἀρειανοὶ δὲ ταῦτα τοῖς νεωτέροις ὑπέβαλλον· καὶ γὰρ
ἐγέλων τούτων λεγομένων καὶ γιγνομένων· καὶ αἱ μὲν
ἅγιαι παρθένοι, καὶ ἄλλαι σεμναὶ γυναῖκες, ὡς ἀ-
σπίδων δήγματα τὰ τοιαῦτα φθέγματα ἔφευγον·
οἱ δὲ χριστομάχοι συνήργουν, τάχα δὲ καὶ συνεφθέγ-
γοντο τοῖς νεωτέροις· καὶ γὰρ ἥδοντο τοῖς παρ' ἐκείνων ἐκ-
βαλλομένοις μετὰ ἀσελγείας ῥήμασιν. εἶτα ὡς τὸ ὅ-
λον τῆς ἐντολῆς πληροῦντες, τοῦτο γὰρ ἦν τὸ σπουδα-
A ζόμενον, τοῦτο καὶ κόμης καὶ ὁ καθολικὸς παρήγγελον,
ἁρπάσαντες τὰ συμψέλλια, καὶ τὸν θρόνον, καὶ τὴν τράπε-
ζαν, ξυλίνη γὰρ ἦν, καὶ τὰ βῆλα τῆς ἐκκλησίας, τά τε
ἄλλα ὅσα ἠδυνήθησαν ἐξενέγκαντες, ἔκαυσαν ἔμ-
προσθεν τοῦ πυλῶνος ἐν τῇ πλατείᾳ τῇ μεγάλῃ, καὶ
λίβανον ἐπέβαλον. ὢ τίς ἀκούσας οὐ δακρύσειε τά-
χα; καὶ τὴν ἀκοὴν κλείσειεν; ἵνα μὴ δὲ ἑτέρου λέγοντος
ἀνέχηται, βλάβην ἡγούμενος καὶ τὸ μόνον ἀκοῦ-
σαί τι τοιοῦτον; τά τε γὰρ εἴδωλα ἑαυτῶν εὐφήμουν, καὶ
ἔλεγον Ἕλλην γέγονε Κωνστάντιος, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ τὰ
B ἡμῶν ἐπέγνωσαν, οὐ φροντίζουσι γὰρ οὐδὲ ἑλληνισμὸν
ὑποκρίνασθαι, ἵνα μόνον ἡ αἵρεσις ἔχῃ τὴν σύστασιν. καὶ
γὰρ βοΐδιον ἐπαντλοῦντα τοὺς κηπευομένους ἐν τῷ Καισα-
ρείῳ τόπους, ἐπεχείρησαν θῦσαι, καὶ ἔθυσαν ἄν, εἰ μὴ
θῆλυ τοῦτο ἦν. τὰ τοιαῦτα γὰρ ἔλεγον μὴ ἐξεῖναι παρ'
αὐτοῖς θύεσθαι. τοιαῦτα μὲν οὖν δι' ἀσεβείας οἱ Ἀρεια-
νοί, νομίζοντες εἰς ἡμῶν ὕβριν ταῦτα φθάνειν, μετὰ τῶν
Ἑλλήνων ἔπραττον. θεία δὲ δίκη τὴν πονηρίαν τούτων ἤ-
λεγξε, καὶ σημεῖόν τι μέγα, καὶ ἐξαίρετον εἰργάσατο,
δεικνύουσα καὶ διὰ τούτου πᾶσι φανερῶς, ὅτι ὥσπερ
C ἀσεβοῦντες, οὐκ εἰς ἄλλον ἀλλ' εἰς τὸν κύριον τολμῶ-
σιν, οὕτω ταῦτα ποιοῦντες εἰς αὐτὸν πάλιν ὕβριν ἐπ-
εχείρησαν πρᾶξαι, καὶ τοῦτο μᾶλλον ἐκ τοῦ γενομένου
θαύματος φανερωτέραν ἔχει τὴν ἀπόδειξιν. τῶν ἀσελ-
γῶν γάρ τις νεώτερος εἰσδραμών, καὶ τολμήσας ἐ-
πεκάθισε τῷ θρόνῳ· καὶ καθίσας διὰ τῶν ῥινῶν τι πορ-
νικὸν ἀπήχησεν ὁ ἄθλιος, εἶτα ἀναστὰς ἐβιάζετο τὸν
θρόνον ἀποσπᾶν καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἕλκειν· ἠγνόει δὲ καθ'
ἑαυτοῦ τὴν δίκην ἐπισπώμενος. ὡς γὰρ οἱ ποτὲ τὴν Ἄζω-
τον κατοικοῦντες, τολμήσαντες ἅψασθαι τῆς κιβωτοῦ ἣν
D κἂν προσβλέψαι θέμις οὐκ ἦν αὐτοῖς, παρ' αὐτῆς
εὐθὺς ἀπώλλυντο, πρότερον διαφθειρόμενοι ταῖς βα-
σάνοις τὰς ἕδρας, οὕτως καὶ οὗτος ὁ ἄθλιος μόνον
ἐτόλμησεν ἕλκειν, καὶ ὅπερ εἷλκεν, εἰς ἑαυτὸν ἐπε-
σπάσατο, καὶ ὡς ἀντιπεμπούσης τῆς δίκης τὸ ξύλον,
ἐν αὐτῷ τὴν ἰδίαν κοιλίαν ἔπληξε καὶ ἀντὶ τοῦ θρό-
νου, τῇ πληγῇ τὰ ἴδια ἐξείλκυσεν ἔντερα, καὶ μᾶλ-
λον ὁ θρόνος ἐκείνου τὴν ζωὴν ἀπέσπασεν, ἢ αὐτὸς
ἀπεσπάσθη παρ' ἐκείνου· ἐξεχύθη γοῦν ὡς γέγρα-
E πται, κατὰ τὴν Ἰούδαν τοῖς σπλάγχνοις, καὶ καταπε-
σὼν ἐβαστάχθη, καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν ἀπώλετο.
καὶ ἕτερος δὲ μετὰ θαλλῶν εἰσελθὼν καὶ ὡς Ἕλ-
λην κινῶν αὐτὰ τῇ χειρὶ καὶ χλευάζων, εὐ-
θὺς ἐσκοτώθη, καὶ οὐκ ἔβλεπεν, οὐδὲ ἐγίνω-
σκε λοιπὸν ὅποι γῆς ἐτύγχανε, μέλλων τι καὶ
αὐτὸς καταπεσεῖν, χειραγωγούμενος ὑπὸ τῶν
συνόντων, καὶ ὑποβασταζόμενος ἐξήρχετο αὐτῆς
μόγις μεθ' ἡμέραν διανήψας, καὶ οὐ γινώσκων οὔτε τί πεποίηκεν, οὔτε τί πέπονθεν ὁ τολμηρός.

ταῦτα

ταῦτα βλέποντες ἕλληνες μὲν ἐφοβήθησαν, καὶ οὐδὲν πλέον ἐτόλμησαν. ἀρειανοὶ δὲ οὐδὲ οὕτως ᾐσχύνθησαν, ἀλλ᾽ ὡς ἰουδαῖοι σημεῖα βλέποντες οὐκ ἐπίστευον οἱ ἄπιστοι· μᾶλλον γὰρ ἐσκληρύνοντο κατὰ τὸν Φαραώ, τὰς ἐλπίδας ἔχοντες καὶ αὐτοὶ κάτω που κειμένας, ἐν τῷ βασιλεῖ καὶ ἐν τοῖς εὐνούχοις αὐτοῦ· τοὺς μὲν οὖν ἕλληνας, μᾶλλον δὲ τῶν ἑλλήνων τοὺς ἐξωλεστέρους, τὰ προειρημένα ποιεῖν ἐπέτρεπον· εἶχον γὰρ τὸν ὑποκρινόμενον αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα, καὶ παροξύνοντα τοὺς ἕλληνας, Φαυστῖνον τὸν καθολικὸν μὲν λεγόμενον, ἀγοραῖον δὲ τὸν τρόπον, καὶ ἀσελγῆ τὴν ψυχήν. αὐτοὶ δὲ τὰ ὅμοια τούτοις ἀνεδέξαντο δι᾽ ἑαυτῶν ποιεῖν· ἵν᾽ ὥσπερ τὴν αἵρεσιν ἀπὸ τῶν ἄλλων αἱρέσεων ἀπεμάξαντο, οὕτω καὶ τὴν πονηρίαν μετὰ τῶν ἀσελγεστέρων ἔχωσι μεμερισμένην. τὰ μὲν οὖν ἄλλα δι᾽ ἐκείνων καθὰ προεῖπον ἔπραττον· ἃ δὲ δι᾽ ἑαυτῶν ἐπλημμέλουν, πῶς οὐ πᾶσαν ὑπερβάλλει πονηρίαν καὶ τοῦ δημίου νικᾷ κακίαν; ποῖον γὰρ οἶκον οὐκ ἐπόρθησαν; ποίαν οἰκίαν προφάσει τοῦ ἐρευνᾷν οὐ διήρπασαν; ποῖον κῆπον οὐ κατεπάτησαν; καὶ τάφον οὐκ ἠνοίξαν; πρόφασιν μὲν ὡς ἀθανάσιον ἐπιζητοῦντες προβαλλόμενοι· τὸ δ᾽ ὅλον ἦν αὐτοῖς σπουδαζόμενον διαρπάζειν καὶ σκυλεύειν τοὺς ἀπαντῶντας. πόσων ἐπεσφραγίσθησαν οἶκοι; πόσων τὰ ἐν ταῖς ξενίαις ἐκδεδώκασι τοῖς ὑπουργοῦσιν αὐτοῖς στρατιώταις; τίς τούτων ἀπείρατος τῆς κακίας γέγονε; τίς τούτοις ἀπαντήσας οὐκ ἐκρύβη κατὰ τὴν ἀγοράν; τίς διὰ τούτους οὐ καταλείψας τὴν οἰκίαν ἐπὶ τῆς ἐρημίας διῆγε τὴν νύκτα; τίς τούτων χάριν φυλάξαι τὰ ἴδια σπουδάζων, οὐκ ἀπώλεσε τὰ πλεῖστα; τίς ἄπειρος θαλάττης οὐ μᾶλλον εἵλετο ταύτην, καὶ τῶν παρὰ ταύτης κινδύνων πεῖραν λαβεῖν, ἢ τούτους ὁρᾶν ἀπειλοῦντας; πολλοὶ καὶ οἴκους μετῆλθον καὶ μετέστησαν ἀπὸ λαύρας εἰς λαύραν, καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὰ προάστεια. πόσοι τὸ ζημίας πόσας ὑπέστησαν; καὶ μὴ ἔχοντες ἐδανείσαντο παρ᾽ ἑτέρων, ἵνα μόνον τὰς ἐπιβουλὰς τούτων ἐκφύγωσι. πᾶσι γὰρ φοβεροὺς ἑαυτοὺς ἐδείκνυον, καὶ πρὸς πάντας ἠλαζονεύοντο, βασιλέα πᾶσιν ὀνομάζοντες· καὶ ἀπειλοῦντες μὲν τὸν ἐκείνου φόβον· ἔχοντες δὲ ὑπουργοὺς εἰς τὴν πονηρίαν τὸν δοῦκα σεβαστιανόν, μανιχαῖον ὄντα καὶ ἀσελγῆ νεώτερον· καὶ τὸν ἔπαρχον, καὶ τὸν κόμητα, καὶ ὑποκριτὴν τὸν καθολικόν. πολλὰς γοῦν παρθένους καταγνούσας αὐτῶν τῆς ἀσεβείας, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπιγνούσας, κατήνεγκαν ἀπὸ τῶν οἰκιῶν, καὶ ἄλλας περιπατούσας ὕβριζον· καὶ ἐποίουν ὑπὸ τῶν παρ᾽ αὐτοῖς νεωτέρων γυμνοῦσθαι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καὶ γυναιξὶ τῶν παρ᾽ αὐτῶν δεδώκασιν ἐξουσίαν ὑβρίζειν, ἣν θέλουσι. καὶ αἱ μὲν σεμναὶ καὶ πισταὶ γυναῖκες ἐξέκλινον καὶ παρεχώρουν ἐκείναις τὴν ὁδόν· αἱ δὲ ὥσπερ μαινάδες καὶ ἐριννύες περιερχόμεναι συμφορὰν ἡγοῦντο τὸ μὴ εὑρίσκειν ἀδικεῖν, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μετὰ λύπης διῆγον, ἐν ᾗ μὴ ἠδύναντο κακοποιεῖν.

καὶ

Quibus conspectis, ethnici quidem in metu erant, neque plura ausi sunt: Ariani autem ne ita quidem vllo pudore repressi, quemadmodum Pharao, magis ac magis indurabantur, quippe qui & ipsi quoque suas spes humi & inferne haberent, in Cæsare nimirum & in eius eunuchis. Ethnicos igitur vel potius ex ethnicis teterrimos quosque, talia designare permittebant: Habebant enim sibi ad istiusmodi histrionem & ethnicos concitantem Faustinum A titulo Catholicum, moribus autem circunforaneum & animo proteruum. Ipsique per se similia instituerunt facere, vt quemadmodum hæresim suam ex aliis hæresibus expresserant, ita quoque cum poteruis hominibus in commune peccantes, aliquid tamen proprij suique in sceleribus & quasi peculiare sibi quærebant. Alij igitur, quemadmodum iam dixi, per illos faciebant: quæ autem per se designarunt, quî quæso non superant omnem malitiam, & carnificis immanitatem? Quas ædes non depopulati sunt? quam domum sub specie quærendi B non diripuerunt? quem hortum non conculcauerunt? quod sepulchrum non aperuerunt? eo prætextu quasi Athanasium quærerent, quum nihil nisi rapere & spoliare studerent. quot hominum ædes obsignatæ sunt? quàm multa, quæ in hospitalibus erant, militibus administris suis donauerunt? Quis illorum scelerum expers fuit? quis illis obuius non sese in foro occultauit? quis non ob istos relictis ædibus in deserto obnoctauit? quis, quum sua seruare ab istis festinaret, nō plura insuper per-C didit? Quis maris imperitus, non maluerit mare marisque pericula experiri, quàm istos minaces videre? Multi autem domicili permutarunt, de porticu in porticum, & ex vrbe in suburbana transilientes. Quam multi & quam magnas mulctas sustinuerunt? & cum non esset vnde luerent, mutuo pecuniam sub vsuris acceperunt, non alia de causa quàm vt horum insidias effugerent: Omnibus enim se terribiles ostendebant, ad omnes se magnifice iactabant, Imperatorem in ore habentes, eiusque terro-D rem & minas denunciantes, quum ministros ad sua scelera haberent ducem Sebastianum, secta Manichæum, petulantem, ferocem, Præfectum item, & Comitem, & hypocritam Catholicum. Multas certe virgines, quæ & eorum impietatem damnabant, & veritatem agnoscebant, ex ædibus suis deportarunt, aliasque ad negocia sua euntes contumeliis affecerunt, operámque dedere, vt à proteruioribus adolescentibus denudarentur, suisque mulieribus potestatem concessere, vt quā vellent, indigne tractarent. Graues igitur & fideles matronæ, E illis de via cedebant: Vxores autem eorum veluti bacchæ & furiæ circumcursitantes, pro calamitate habebant, si neminem inuenirent cui iniuriam facerent, eumque diem quo malefacere non dabatur cum mœrore transigebant.

In

In summa, ita erant feri & acerbi in omnes, vt carnifices, homicidæ, nefarij, delatores, malefici, & quiduis potius quàm Christiani ab omnib. vocarentur, quippe qui Scythas imitantes, rapuerint Eutychium subdiaconum, virum probè Ecclesiæ inseruientem, quem primum scuticis vsque ad mortem curauerunt verberari, deinde ita moribundum in metallum mitti, & non quoduis metallum, sed in id quod Phæno appellatur, in quod homicida condemnatus, non nisi ad paucissimos dies superesse potest, & quod immanius est, ne paucis quidem horis ad curationem vulnerum concessis, hominem statim in metallum deportarunt, prædicantes si hoc fieret, omnes in metu futuros, & secum consociatum iri. Cæterum ille non longe auectus, quum imbecillior esset, quàm vt ad metallum perduci posset, ex dolore vulnerum in itinere decessit. Et ita ille quidem cum gaudio mortuus est, possidens gloriam martyrij. Impij autem, ne ita quidem vllo pudore repressi sunt, habentes, sicut scriptum est, immitia viscera, imò quiddam prorsus satanicum meditato studio designauerunt. Quum enim populi pro Eutychio precibus suis suppliciter intercederent, reiectis populorũ precibus, quatuor pro eo bonos & ingenuos viros & inter eos Hermian lauantem pedes peregrinorum, arripi iusserunt, quos dux multis plagis concisos in carcerẽ cõiecit. Ibi Ariani Scythis crudeliores, postquam videre eos verberibus nondum enectos, expostulare cum duce occipiunt minatique sunt se eunuchis scripturos, quòd nõ ad ipsorũ arbitrium flagellaret: quorum verbis ille conterritus, iterum homines flagellare occipit, ipsi autem qui verberabantur, nõ ignari cur vapularent, & per quos falsò delati essent, nihil aliud dicebant, nisi se ob veritatem flagellari, Non communicamus, inquientes, cum hæreticis, verberate vt libet, Deus ob ista te iudicabit. Impij autẽ eos in carceribus periclitari moriq; cupiebant. Populus autem Dei cognita opportunitate temporis, pro iis intercessit, atq; ita, vt inde post dies septẽ plus minus liberati fuerint. Eusebiani vero quasi eo ipso grauiter habiti fuissent, alia crudeliora, magisq; nefaria moliti sunt facere, quæ quidem immania aliorum ingeniis videntur, ipsorum verò hæresi hostilia in Christum profitenti prorsus consentanea. Siquidẽ Christus nos admonet vt pauperum memores essemus, & vendenda esse bona & danda in eleemosynam: &, *Esuriui*, inquit, *& dedistis mihi quod commederem: sitiui, & dedistis potum. Quatenus enim vni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis.* Isti autẽ vt reuera Christo infesti eius voluntati hac in parte obsistere conati sunt: Quũ eum à fratribus in egenos & viduas, quibus in Ecclesiis quæ iã per ducẽ in Arianorũ potestatẽ concesserant, sedere nõ liceret, ac proinde in locis per clericos, in quorũ tutela erãt, assignatis versarentur, elemosynas benignè conferri cõspicerent, nõ ferentes hãc pietatẽ, miseros illos ferire ac verberibus insectari cœperũt, criminibus quoq; in donatores eleemosynarum intentatis, eos eo nomine apud ducem accusarunt

vtentes

καὶ ὅλως οὕτως ἦσαν πᾶσιν ἄγριοι καὶ πικροί, ὥστε
δημίους, φονευτὰς, ἀθεμίτους, φιλοπράγμονας,
κακούργους, καὶ πάντα μᾶλλον αὐτοὺς, ἢ χριστιανοὺς
παρὰ πάντων καλεῖσθαι· καὶ γὰρ καὶ τοὺς σκύθας μι-
μούμενοι, ἥρπασαν εὐτύχιον ὑποδιάκονον, ἄνδρα
καλῶς ὑπηρετοῦντα τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ποιήσαντες
εἰς τὰ νῶτα ταυρέαις ἴσα θανάτῳ κατακοπῆναι,
ἠξίωσαν εἰς μέταλλον ἀποσταλῆναι, καὶ μέταλλον
οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς τὸ τῆς Φαινῶ· ἔνθα καὶ φονεὺς
A καταδικαζόμενος ὀλίγας ἡμέρας μόγις δύνα-
ται ζῆσαι. καὶ τὸ παράδοξον· οὐδὲ κἂν ὀλίγας ὥρας
ἐπέτρεψαν αὐτὸν θεραπευθῆναι διὰ τὰς πλη-
γάς· ἀλλ' εὐθὺς ἐποίησαν ἀποσταλῆναι, φάσκοντες·
εἰ τοῦτο γένηται, πάντες φοβηθήσονται, καὶ μεθ' ἡ-
μῶν ἔσονται λοιπόν. οὐ πολὺ δὲ διέστη, καὶ μὴ δυνη-
θεὶς εἰς τὸ μέταλλον φθάσαι, διὰ τὸν πόνον τῶν
πληγῶν ἀπέθανεν ἐν τῇ ὁδῷ. καὶ ὁ μὲν ἐτελεύτα
χαίρων, ἔχων τὸ καύχημα τοῦ μαρτυρίου. οἱ δὲ ἀσε-
βεῖς, οὐδὲ οὕτως ᾐσχύνοντο, κατὰ δὲ τὸ γεγραμμένον ἀν-
B ελεήμονα σπλάγχνα ἔχοντες, καὶ τοῦτο μελετήσαν-
τες, σατανικόν τι πάλιν πεποιήκασιν. ἀξιούντων
γὰρ τῶν λαῶν διὰ τὸν εὐτύχιον, καὶ δεομένων περὶ αὐ-
τοῦ, πεποιήκασιν ἁρπασθῆναι καλοὺς καὶ ἐλευθέ-
ρους ἄνδρας τέσσαρας ἑρμείαν, λούοντα τοὺς ἀνεξό-
δους. καὶ πάνυ γε τούτους πληγαῖς κατακόψας ἐνέβα-
λεν εἰς τὸ δεσμωτήριον ὁ δοὺξ. ἀλλ' οἱ ἀρειανοὶ
καὶ σκυθῶν ὠμότεροι τυγχάνοντες, ἐπεὶ ἑωρά-
κασιν ἐκείνους μὴ τελευτήσαντας ἀπὸ τῶν πλη-
γῶν, ἐμέμφοντο καὶ ἀπείλουν· γράφομεν λέγοντες
C τοῖς εὐνούχοις, ὅτι μὴ μαστίζει ὡς ἐθέλομεν ἡμεῖς·
ἐκεῖνος δὲ ἀκούσας καὶ φοβηθεὶς, ἠναγκάσθη καὶ
δεύτερον τύψαι τοὺς ἀνθρώπους. καὶ οἱ μὲν τυπτό-
μενοι, εἰδότες διὰ τί τύπτονται, καὶ παρὰ τίνων διε-
βλήθησαν, οὐδὲν ἕτερον ἔλεγον, ἢ διὰ μὲν τὴν ἀλή-
θειαν τυπτόμεθα, οὐ κοινωνοῦμεν δὲ τοῖς αἱρετικοῖς·
τύπτε λοιπὸν ὡς θέλεις· καὶ σὲ μέλλει διὰ τοῦτο κρί-
νειν ὁ θεός. οἱ μὲν οὖν ἀσεβεῖς, ἤθελον αὐτοὺς ἐν τῷ
δεσμωτηρίῳ κινδυνεῦσαι καὶ ἀποθανεῖν· ὁ δὲ τοῦ θεοῦ
λαὸς εἰδὼς τὸν καιρὸν ἠξίωσαν, καὶ μεθ' ἡμέρας ἑπτὰ
D που ἢ καὶ πλέον ἀπελύθησαν. οἱ δὲ ὥσπερ λυπηθέντες
ἕτερόν τι ὠμότερον καὶ ἀνόσιον ποιεῖν ἐπεχείρησαν,
ὠμὸν μὲν πρὸς πάντας, ἁρμόζον δὲ τῇ χριστομάχῳ
αὐτῶν αἱρέσει. ὁ μὲν γὰρ κύριος ἐνετείλατο τῶν
πτωχῶν μνημονεύειν, καὶ πωλήσατε λέγων τὰ
ὑπάρχοντα καὶ δότε ἐλεημοσύνην· καὶ, ἐπείνων, καὶ
ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψων, καὶ ἐποτίσατέ με.
ἐφ' ὅσον γὰρ ἐποιήσατε ἑνὶ τῶν μικρῶν τούτων, ἐμοὶ
ἐποιήσατε. οὗτοι δὲ ὡς τῷ ὄντι κατὰ χριστοῦ φρο-
νοῦντες, καὶ ἐν τούτοις ἀντιπρᾶξαι τῷ βουλήμα-
E τι αὐτοῦ τετολμήκασι. τοὺς γὰρ δεομένους καὶ τὰς
χήρας, ἐπειδὴ τὰς ἐκκλησίας παρέδωκεν ὁ δοὺξ
τοῖς ἀρειανοῖς, καὶ ἐν αὐταῖς διατρίβειν οὐκ ἠδύναν-
το, καθεζομένας ἐν οἷς ὥρισαν αὐταῖς τόποις οἱ πι-
στευόμενοι τὰς χήρας κληρικοί. ἐπειδὴ ἔβλεπον τοὺς
ἀδελφοὺς προθύμως ἐπιδιδόντας αὐταῖς, καὶ τρέ-
φοντας τὰς χήρας, αὐτάς τε κατὰ τῶν ποδῶν τύπτοντες
ἐδίωκον, καὶ τοὺς παρέχοντας διέβαλλον τῷ δουκί.

καὶ

καὶ τοῦτο ἐγίγνετο διὰ δυναμέως τινὸς στρατιώτου. φίλον δὲ ἦν τοῦτο Σεβαστιανῷ. παρὰ Μανιχαίοις γὰρ ἔλεος οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ ἐχθρόν ἐστι παρ᾽ αὐτοῖς τὸ ἐλεεῖν πένητα. ἦν τοίνυν καινὴ μέμψις καὶ δικαστήριον νῦν πρῶτον ἐπινοηθὲν παρ᾽ αὐτῶν· ἐπὶ εὐεργεσίᾳ τις ἐκρίνετο· καὶ ὁ μὲν ἐλεῶν κατηγορεῖτο, ὁ δὲ εὐεργετούμενος ἐτύπτετο· καὶ μᾶλλον ἤθελον πεινᾶν τὸν πένητα, ἢ τὸν βουλόμενον ἐλεεῖν, παρέχειν. καὶ τοῦτο δὲ παρὰ τῶν παλαιῶν πάλιν Ἰουδαίων ἔμαθον, νέοι ὄντες Ἰουδαῖοι καὶ αὐτοί. A καὶ γὰρ κἀκεῖνοι βλέποντες τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν λοιπὸν βλέποντα, καὶ τὸν πολλῷ τῷ χρόνῳ παραλυτικὸν γενόμενον ὑγιῆ· τὸν μὲν εὐεργετήσαντα κύριον ᾐτιῶντο, τοὺς δὲ εὖ παθόντας, ὡς παραβάτας ἔκρινον. τίς οὖν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐθαύμαζε; τίς οὐ κατηρᾶτο τὴν αἵρεσιν καὶ τοὺς ἐκδικοῦντας αὐτήν; τίς οὐκ ἐγίνωσκεν ὅτι καὶ θηρίων ἀγριώτεροι τυγχάνουσιν οἱ Ἀρειανοί; οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ὧν ἕνεκα ταῦτα ἐποίουν ἐκέρδαινον οἱ μιαροί· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τὸ καθ᾽ ἑαυτῶν μῖσος παρὰ πᾶσιν ηὔξανον. B ἐνόμιζον ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ φόβου βιάζεσθαι τινὰς εἰς τὴν αἵρεσιν, ὥστε καὶ συνάγεσθαι μετ᾽ αὐτῶν· ἀπέβαινε δὲ αὐτοῖς τὰ ἐναντία. οἱ μὲν γὰρ πάσχοντες ὡς μαρτύριον ὑπέφερον τὰ παρ᾽ ἐκείνων γινόμενα, καὶ οὔτε προεδίδουν, οὔτε ἠρνοῦντο τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν· οἱ δὲ θεωροῦντες ἔξωθεν αὐτοὺς, λοιπὸν δὲ καὶ οἱ Ἕλληνες βλέποντες ὡς ἀντιχρίστους, ὡς δημίους κατηρῶντο. φιλόπτωχον γὰρ καὶ συμπαθὲς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· οὗτοι δὲ καὶ τὸν ἀνθρώπων λογισμὸν ἀπώλεσαν. καὶ οἱ πά- C σχοντες ἂν ηὔξαντο παρ᾽ ἑτέρων εὖ παθεῖν αὐτοί, τοῦτο παθεῖν τοὺς ἄλλους οὐκ ἐπέτρεπον, ἔχοντες τὴν τῶν δικαστῶν καὶ μάλιστα τὴν παρὰ τοῦ δουκὸς ἐπιτροπὴν καὶ ἐξουσίαν. ἃ γὰρ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις πεποιήκασι, καὶ πῶς αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ δουκὸς καὶ τῶν δικαστῶν ἐφυγάδευσαν, καταφέροντες ἐκ τῶν οἴκων τοὺς οἰκείους αὐτῶν διὰ τῶν στρατιωτῶν, καὶ τοῦ στρατηγοῦ Γοργονίου καὶ πληγαῖς κατακόπτοντος, καὶ πῶς αὐτῶν· τό γε πάντων ὠμότερον· καὶ τῶν ἤδη τετελευτηκότων τοὺς ἄρτους D μεθ᾽ ὅσης ὕβρεως διήρπασαν, οὐκ ἔστιν οὐδὲ λόγῳ φράσαι, νικώσης τῆς ὠμότητος αὐτῶν τὴν ἐκ τῶν λόγων διήγησιν. τί γὰρ ἄν τις εἰπὼν εἰρηκέναι δόξειεν; ἢ ποίου πρώτου μνημονεύσας, οὐχ εὑρίσκει τὰ δεύτερα δεινότερα, τῶν δευτέρων τὰ μετὰ ταῦτα; πάντα γὰρ αὐτῶν τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὰ ἀσεβήματα, φόνου καὶ ἀσεβείας πεπλήρωται, καὶ οὕτως εἰσὶ πανοῦργοι τὴν γνώμην, καὶ ποικίλοι τὸν τρόπον, ὡς καὶ ἐπαγγελίᾳ προστασίας, καὶ δόσει χρημάτων ἐπιχειρεῖν ἀπατᾶν, E ἵν᾽ ἐπεὶ μὴ ἐξ εὐλόγων ἔχωσι τὴν σύστασιν, κἂν ἐκ τούτων δόξωσι φαντασίαν τινὰ τοῖς ἀκεραίοις ἐμποιεῖν. τίς οὖν ἔτι τούτους κἂν ἐθνικοὺς καλέσειεν ἁπλῶς; μήτιγε χριστιανούς; τίς τούτων τὸν τρόπον ἀνθρώπινον, καὶ μὴ μᾶλλον τοῦτον θηριώδη ὑπολάβοι; διά τε τὸ ὠμὸν καὶ τὸ ἄγριον τῆς πράξεως. καὶ γὰρ καὶ δημίων εἰσὶ πονηρότεροι, καὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων τολμηρότεροι.

ἑλλήνων

vtentes ad eam opera cuiusdam militis. Gratum id admodum fuit Sebastiano. Nam apud Manichæos misericordia non est, & pro re hostili habetur pauperum commiseratio. Erat igitur noua expostulatio, & tribunal primum ab ipsis excogitatum, vbi de beneficio reatus fieret, & miserator accusatione impeteretur, & is qui beneficium acceperat, vapularet. Maluerúntque pauperem esurire, quàm liberam aliis misericordiam permittere, & hoc quoque ab antiquis Iudæis, ipsi noui Iudæi didicerant. Nam & illi cum vidissent à natiuitate cæcum, visum recepisse: & eum, qui multis temporibus paralyticus fuerat, sanatum esse, authorem quidem eius beneficij Dominum nostrum vituperabant: beneficio autem illo affectos, vt transgressores condemnabant. Quis non igitur ad ista obstupuit? quis non hanc hæresim eiusque assertores execratus est? Quis non cognouit Arianos belluis immaniores esse? Atqui scelerati, id, quod per ista sua facinora captabant, minime assecuti sunt, sed magis odium sui apud omnes intenderunt. Sperabant enim vi & insidiis multos cogi posse, vt secum communicarent, sed res illis in contrarium cessit. Qui enim ista patiebantur, eas calamitates tanquam martyrium sustinebant, minime prodentes, aut inficiantes piam in Christum fidem. Extranei autem qui ista spectabant, in quo numero etiam ethnici erant, Arianos vt Antichristos & carnifices execrabantur: est enim genus humanum amans pauperum, & pronum ad misericordiam. Sed Eusebiani humanam mentem exuerant. Egeni porro qui ita vapulabant, optassent forsitan vel à quouis beneficium accipere: verum id Eusebiani iudicum & Comitis imperio succincti, quibus libera potestas erat quemlibet affligendi, nequaquam permittere voluerũt. Quæ enim in presbyteros & diaconos fecere, & quomodo ipsos sub duce & iudicibus in exilium egere, eorumque amicos militari manu extraxerunt, duce Gorgonio, plagis eos concidente, & quomodo omnium, quod summæ crudelitatis est, etiam iam mortuorum membra artusq; per summam sæuitiam discerpserint, non est vt verbis enuncies, vincit immanitas rerum omnem rationem eloquendi. Quid enim tantum dixeris, vt rem ipsam elocutus videare? aut cuius primum mentionem facias, vt non inuenias primis secunda, secundis tertia, ac deinceps posteriora quæque efferatiora? Omnes enim eorum conatus cæde & impietate redundant, qui ea sunt vafricie animi, & morum versipelli calliditate, vt honorum magistratuumque pollicitationibus & pecuniarum muneribus ad decipiendum abutantur, vt quum ex legitimis rationibus Episcopatus sui constitutionem non habeant, saltem inde imaginem aliquam rectæ institutionis simplicioribus faciant. Quis igitur eos vel ethnicos simpliciter nominet? tantum abest vt eos Christianos appellari velit. Quis horum mores humanos, ac non potius ferinos putet? in quorum factis est tanta crudelitas & immanitas, vt carnificibus tetriores, cæterisque hæreticis improbiores:

ac ne

ac ne pares quidem ethnicis habeantur, à quibus à tergo ad longiſſimum interſtitium relinquuntur. Ego enim è patribus audiui, & verum arbitror, quum perſecutio eſſet nata ſub Maximiano Conſtantij auo, ethnicos homines fratrês noſtros Chriſtianos, quum quærerentur, latebris abdidiſſe, eoſque ſæpe pecunia mulctatos, & carceri mancipatos fuiſſe, non ob aliud, quàm quod profugientes ad ſe, prodere nollent: eoſq; eadem fide qua ſeipſos tuendos putarent, non veriti ob id ſeſe periculis obiicere. At nunc mirifici iſti nouæ hæreſeos inuentores, nulla æque re vt inſidiis clari, omnia in contrarium faciũt: ipſi enim vltro carnifices effecti, & occultatos rimantur, vt eos latebris eruant, & occultatoribus inſidias nectunt, æque ſibi inimicum & occultatum & occultatorem arbitrantes: ita natura cruenti ſunt & homicidæ, & ſcelerum æmuli. Neque ſatis pro dignitate verbis quæ ipſi faciunt, efferre licet, atque inde, quòd mihi ſcribenti de eorum ſceleribus iſtud in mentem venit, num hæreſis iſta quarta ſit filia eius hirudinis, quæ in prouerbiis memoratur, vt quæ poſt tanta ſcelera, cædéſque illatas nondum induci poteſt, vt dicat, ſufficit. Adhuc enim ſæuit, eóſque qui illam nondum cognitam habent, ad noxam circuit: quibus autem nocuit, iis nouam iniuriam meditatur. Ecce enim poſt nocturnam graſſationem maláque inde propagata, non intermittunt apud Cæſarem criminationes ſtruere, neque id mirum, quum certi ſint ſeſe audiendos, modo impia adferant. Agunt igitur vt damnatio grauior exilio infligatur, & ad necem rapiantur, quotquot impiæ hæreſi non obtemperauerint, & certe nunc eo genere crudelitatis ſæuiunt. Secundus igitur Pentapolitanus nominetenus Epiſcopus, homo omnium mortalium teterrimus, eiusque in coniuratione ſocius Stephanus, non ignari ſe de quauis iniuria ob hæreſis gratiam excuſari poſſe, Barcæ quendam presbyterum nacti, nomine quidem Secundo ſimilem, fide diſſimillimum, ipſis non obtemperantem calcibus obtritum interfecerunt. Ille autem quum occideretur ſanctum imitatus ita locutus eſt, Nemo me apud iudicem vindicet, habeo vindicem Dominum Ieſum, pro cuius nomine iſta patior: illi contrà hominis ita loquentis nihil quicquam miſerti ſunt, neque diei vllam reuerentiam habuere, quum in ipſa Pentecoſte hominem calcitrando eliderent. O nouam hæreſim ſceleribus & impietatibus diabolum totum, quantus quantus eſt, induentem! Nunc primum hoc genus mali extare cœpit: antea enim ſi qui de hæreſi cogitarent, cogitatus ſuos ſenſuſque abdebant: nunc autem Euſebius & Arius, veluti ſerpentes è cauernis ſuis progreſſi, virus impietatis ſuæ ſectæ palam euomunt: quorum hic blaſphemandi aperte audaciam ſuſcepit, ille verò blaſphemiam pro palam defendit. Sed non prius eam defendere potuit, quàm vbi Cæſarem blaſphemiæ propugnatorem reperiſſet. Patres contrà orbis concilio coacto, congregatiſque plus minus trecentis Epiſcopis Arianam hæreſim condemnarunt, oſtenderunt-

ἑλλήνων γὰρ πολὺ δεύτεροι, μᾶλλον δὲ καὶ μακρὰν αὐτῶν τυγχάνουσιν. ἐγὼ γὰρ ἤκουσα τῶν πατέρων, καὶ πιστὸν ἡγοῦμαι τὸν ἐκείνων λόγον, ὅτι τὸ πρῶτον ὅτε γέγονε καὶ ἐπὶ Μαξιμιανῷ τῷ πάππῳ Κωνσταντίου διωγμὸς, ἕλληνες ἔκρυπτον τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν, τοὺς χριστιανοὺς ζητουμένους, καὶ πολλάκις ἀπώλεσαν αὐτοὶ χρήματα, δεσμωτηρίων τε ἐπειράσθησαν, ἵνα μόνον τῶν φευγόντων μὴ γένωνται προδόται· ὡς γὰρ ἑαυτοὺς ἐφύλαττον τοὺς προσφεύγοντας, καὶ κινδυνεύειν
A περὶ αὐτῶν ἐβούλοντο. ἀλλὰ νῦν οἱ θαυμάσιοι οὗτοι, οἱ τῆς νέας αἱρέσεως ἐφευρεταὶ, ἐκ μηδενὸς ἑτέρου ἢ ἐκ τοῦ ἐπιβουλεύειν ἐπιγινωσκόμενοι, πάντα τἀναντία πράττουσιν· αὐτοί τε γὰρ δι' ἑαυτῶν δήμιοι γιγνόμενοι, πάντας ζητοῦσι παραδιδόναι, καὶ τοὺς κρύπτοντας ἐπιβουλεύεσθαι ποιοῦσιν, ἴσον ἐχθρὸν ἡγούμενοι τόν τε κρύπτοντα καὶ τὸν κρυπτόμενον· οὕτως εἰσὶ φονευταὶ, καὶ τὴν Ἰούδα πονηρίαν ἐζήλωσαν οἱ κακοῦργοι. καὶ οὐκ ἔστι κατ' ἀξίαν ὧν διαπράττονται κακῶν εἰπεῖν,
B ἢ τοῦτο μόνον, ὅτι γράφοντά με καὶ θέλοντα καταλέγειν τῆς πονηρίας ἐκείνων τὰς πράξεις, ὑπεισέρχεταί νοεῖν, μὴ ἄρα τῆς ἐν ταῖς παροιμίαις βδέλλης ἡ τετάρτη θυγάτηρ ἐστὶν ἡ αἵρεσις αὕτη, ἥτις μετὰ τὰς τοσαύτας ἀδικίας καὶ τοὺς τοσούτους φόνους, οὐκ εἶπεν, ἀρκεῖ. ἔτι γὰρ νεανιεύεται, καὶ τοὺς μὲν μηδέπω γνωσθέντας αὐτῇ περιέρχεται ζητοῦσα, οὓς δὲ ἔφθασεν ἀδικῆσαι, πάλιν ἐπαδικεῖν σπουδάζει. ἰδοὺ γὰρ μετὰ τὴν νυκτερινὴν ἔφοδον, μετὰ τὰ ἐξ αὐτῆς γενόμενα κακὰ, μετὰ τὸν δι' Ἡρακλείου γενόμενον διωγμὸν, πάλιν οὐ παύονται
C διαβάλλοντες βασιλεῖ· θαρροῦσι γὰρ ὡς ἀσεβοῦντες ἀκούονται, ἵνα πλέον τι τοῦ ἐξορισμοῦ γένηται, καὶ τὸ λοιπὸν οἱ μὴ πειθόμενοι ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν ἀναιρῶνται. οὕτω γὰρ καὶ νῦν καταθρασυνόμενοι Σεκοῦνδος μὲν ὁ παγκάκιστος Πενταπολίτης, καὶ ὁ τούτου συνωμότης Στέφανος, εἰδότες, ὅτι κἂν ἀδικῶσι, ἔχουσι πρὸς ἀπολογίαν τὴν αἵρεσιν· ἐπειδὴ μὴ πειθόμενον αὐτοῖς ἐν Βάρκῃ πρεσβύτερον εὑρήκασι· Σεκοῦνδος δὲ ἐκαλεῖτο, ὁμώνυμος μὲν οὐχ ὁμόπι-
D στος δὲ τῷ αἱρετικῷ· ἀπέκτειναν λακτίσμασιν αὐτόν. καὶ ὁ μὲν ἀναιρούμενος ἐμιμεῖτο τὸν ἅγιον λέγων, μηδείς με παρὰ δικασταῖς ἐκδικείτω· ἔχω τὸν ἐκδικοῦντά με κύριον, δι' ὃν καὶ ταῦτα πάσχω παρ' αὐτῶν. οἱ δὲ οὔτε λέγοντα ἠλέουν, οὔτε τὰς ἡμέρας ἐδυσωποῦντο. ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ τεσσαρακοστῇ λακτίζοντες ἀπέκτειναν τὸν ἄνθρωπον. ὢ καινῆς αἱρέσεως, ὅλον ἐνδυσαμένης τὸν διάβολον ἐν ἀσεβείᾳ καὶ πράξει. ἄρτι γὰρ πρῶτον ἐπενοήθη τοῦτο τὸ κακόν. εἰ δὲ καί τινες ἐδόκουν ποτὲ περὶ αὐτῆς λογίζεσθαι, ἀλλ' ἔκρυπτον καὶ ἐλάνθανον ταῦτα φρονοῦντες. Εὐσέβιος δὲ καὶ
E Ἄρειος ὡς ὄφεις ἐξελθόντες ἀπὸ φωλεοῦ, τὸν ἰὸν τῆς ἀσεβείας ταύτης ἐξήμεσαν καὶ ὁ μὲν Ἄρειος τὴν τοῦ βλασφημεῖν ἐκ φανεροῦ τόλμαν ἀνεδέξατο· ὁ δὲ Εὐσέβιος τὴν ταύτης προστασίαν. ἀλλ' οὐ πρότερον ἴσχυσε προστῆναι τῆς αἱρέσεως, εἰ μὴ, καθὰ προεῖπον, βασιλέα εὗρε προστάτην ταύτης. οἱ μὲν οὖν πατέρες ἡμῶν οἰκουμενικὴν σύνοδον πεποιήκασι καὶ τριακοσίων, πλεῖον ἢ ἔλαττον συνελθόντες κατέκριναν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, καὶ ἀπ-

καὶ ἀπεφήναντο πάντες ἀλλοτρίαν αὐτὴν καὶ ξένην τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως εἶναι. οἱ δὲ προστάται ταύτης ὁρῶντες ἑαυτοὺς λοιπὸν ἀσχημονοῦντας, καὶ μηδὲν εὔλογον ἔχοντας, ἄλλην ὁδὸν ἐπενόησαν, διὰ τῆς ἔξωθεν ἐξουσίας ἐκδικεῖν ταύτην ἐπεχείρησαν. ἐφ᾽ ᾧ μᾶλλον ἄν τις αὐτῶν θαυμάσειε τὸ καινὸν καὶ πονηρὸν ἐπιτήδευμα· καὶ πῶς ὑπερβάλλουσι τὰς ἄλλας αἱρέσεις. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων αἱρέσεων τὰ ἐφευρήματα ἐν πιθανότητι ῥημάτων ἔχει τὴν μανίαν, πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων. A καὶ ἕλληνες μὲν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἐν ὑπεροχῇ καὶ πειθοῖ λόγων καὶ σοφίσμασι πιθανοῖς ἐπιχειροῦσιν. ἰουδαῖοι δὲ ἀφέντες τὰς θείας γραφὰς λοιπὸν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἐν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις ἔχουσι τὴν ἔριν. μανιχαῖοι γὰρ καὶ οὐαλεντῖνοι, σὺν αὐτοῖς καὶ ἄλλοι, καπηλεύοντες τὰς θείας γραφὰς τοῖς ἑαυτῶν ἐπιπλάστοις λόγοις μυθολογοῦσιν. οἱ δὲ ἀρειανοὶ τῶν μὲν ἄλλων αἱρέσεών εἰσι τολμηρότεροι, καὶ μικροτέρας ἑαυτῶν ἀδελφὰς ἀπέδειξαν ἐκείνας, B πλέον αὐτῶν ἀσεβοῦντες, καθάπερ εἴρηται, καὶ πάντας, μάλιστα δὲ τοὺς ἰουδαίους, ζηλώσαντες ἐν πονηρίᾳ. ὡς γὰρ ἐκεῖνοι μὴ δυνάμενοι τὸν παῦλον ἐλέγξαι περὶ ὧν ἐπροφατίζοντο, εὐθὺς ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν χιλίαρχον καὶ τὸν ἡγεμόνα· οὕτως οὗτοι καὶ πλέον ἐκείνων ἐπινοοῦντες τῇ ἐξουσίᾳ μόνῃ τῶν δικαστῶν κέχρηνται. καὶ μόνον, τις ἀντείρηκεν, ἕλκεται πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἢ τὸν στρατηλάτην. καὶ αἱ μὲν ἄλλαι αἱρέσεις ἐλεγχόμεναι ταῖς ἀποδείξεσιν ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς ἀληθείας σιωπῶσι, μηδὲν πλέον ἢ ἐντρεπόμεναι τοῖς ἐλέγχοις· C ἡ δὲ νέα καὶ μυσαρὰ τούτων αἵρεσις, ὅταν ἀνατραπῇ τοῖς λόγοις, ὅταν ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς ἀληθείας αἰσχυνθεῖσα πέσῃ, λοιπὸν οὓς μὴ δεδύνηται πεῖσαι λόγοις, τούτους τῇ βίᾳ καὶ πληγαῖς καὶ δεσμωτηρίοις ἕλκειν ἐπιχειρεῖ, γνωρίζουσα ἑαυτὴν καὶ οὕτως, ὡς πάντα μᾶλλόν ἐστιν ἢ θεοσεβής. θεοσεβείας μὲν γὰρ ἴδιον, μὴ ἀναγκάζειν, ἀλλὰ πείθειν ὥσπερ εἴπαμεν· καὶ γὰρ ὁ κύριος αὐτὸς, οὐ βιαζόμενος, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει διδοὺς ἔλεγε, πᾶσι μὲν εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν· τοῖς δὲ μαθηταῖς, D μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ἀπελθεῖν; αὕτη παντελῶς ἀλλοτρία τῆς θεοσεβείας ἐστί. τί ποιεῖν αὐτὴν ἔχρην, ἢ ἐναντία τοῦ σωτῆρος; ὡς χριστομάχον ἡγεμόνα τῆς ἀσεβείας ἐπιγραφομένην κωνστάντιον, ὡς αὐτὸν τὸν ἀντίχριστον. αὐτὸς γὰρ διὰ τὴν αἵρεσιν ἐσπούδασε πρῶτον καὶ τὸν σαοὺλ ἐν ὠμότητι ζηλῶσαι. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐπειδὴ δεδώκασιν οἱ ἱερεῖς ἐπισιτισμὸν τῷ δαβὶδ, κελεύει, καὶ ἀναιροῦνται πάντες, τὸν ἀριθμὸν ὄντες ὀγδοήκοντα καὶ πέντε· E οὗτος δὲ ἐπειδὴ τὴν μὲν αἵρεσιν πάντες φεύγουσιν, ἡ δὲ ὑγιαίνουσα πίστις, ἡ εἰς τὸν κύριον, ὡμολογήθη· τριακοσίων ὅλων συνόδου ἐπισκόπων ἀναιρεῖ καὶ τοὺς μὲν ἐπισκόπους αὐτοὺς ἐξορίζει, τοὺς δὲ λαοὺς ἐμποδίζει μελετᾶν τὴν εὐσέβειαν καὶ εὔχεσθαι τῷ θεῷ, κωλύων αὐτῶν τὰς συναγωγάς. καὶ ὥσπερ σαοὺλ κατέσκαψε τὴν νοββὰ τὴν πόλιν τῶν ἱερέων, οὕτως καὶ οὗτος ἐπὶ πλέον τὸ κακὸν αὔξανων, τὰς ἐκκλησίας τοῖς ἀσεβοῦσι παραδέδωκε,

que eam alienam peregrinámque esse ab Ecclesiastica fide. Propugnatores vero huius sectæ, videntes se in probro agere, & nihil pro se habere quod rationi consentaneum sit, aliam viam excogitarunt, & per potentiam secularem eam defendere instituerunt, qua in re magnopere admireris insolentiam malitiámque istius inuenti, & quantopere superet alias hæreses. Siquidem aliarum hæresum instituta in persuasibilitate verborum insaniam suam constitutam habent, ad simpliciorum circumuentionem. Et ethnici, vt inquit Apostolus, sublimitate & suadela verborum & sophismatibus verisimilibus disceptationes suas instruunt: Iudæi verò omissis Scripturis, vt Apostolus ait, fabulis & genealogiis decertant. Manichæi vero & Valentini cæterique alij suis fictis rationibus sacras literas cauponantes, adulterantésque, nænias adferunt. Ariani autem cæteris proteruiores, alias hæreses sorores suas se multo minores declarant, quum longe maiori impietate vtantur (vt dictum est) omnesque & in primis Iudæos scelere improbitatéque æmulentur. Vt enim illi Paulum, quem de obiectis criminibus vincere non poterant, statim eum ad Tribunum & præsidem adduxerunt, ita quoque & isti indies plura excogitantes, non nisi iudicum potestate vtuntur, & vbi quis vel semel illis contra dixerit, ad Præsidem & Ducem rapitur. Cæteræ porro hæreses demonstrationibus conuictæ ab ipsa veritate, tacitè obmutescunt, nihilque agunt nisi quòd de conuictione sua erubescunt. Noua autem ista & execrabilis hæresis, quum rationibus subruitur, quum ipsa veritate pudefacta concidit quos non potuit verbis inducere, eos vi, plagis, carceribusque ad se pertrahere annititur, atque vel ita seipsam, quàm non sit pia & Dei cultrix, manifestat. Piæ enim religionis (vt dixi) proprium est, non cogere sed suadere. Siquidem Dominus non cogens, sed libertatem suam voluntati permittens dicebat quidem vulgo omnibus, Si quis vult venire post me: Apostolis vero, *Num & vos abire vultis?* Quid autem aliud hæresim istam, quæ prorsus aliena est à pia religione, quæque vt Christi perduellis authorem suæ impietatis Constantium, quasi Antichristum inscribit, facere decuit, nisi contraria Saluatori vsurpet? Constantius enim in gratiam hæreseos primum studio habuit, immanitate Saulem imitari. Ille enim sacerdotibus, qui Dauidi viaticum dederant, necem imperauit, eiusque iussu octoginta quinque sacerdotes simul interfecti sunt. Iste vero, quoniam omnes hæresim fugiunt, & sana fides in Christum confessionibus celebratur, Synodum plusquam trecentorum Episcoporum abrogat, & Episcopos in exilium eiicit: populos verò, dum prohibet conuentus celebrari, à meditatione pietatis precibusque ad Deum summouet ac depellit: rursus vt Saul Nobbam ciuitatem Sacerdotum euertit, ita & iste eius sceleris magnitudinem superans, Ecclesias Domini, hæreticis tradit.

& vt ille Doeg veris sacerdotibus anteposuit, Dauidemque persecutus est Ziphæis auscultans: ita quoque & iste hæreticos præfert vere piis & religiosis hominibus, & insuper eos qui ipsum fugiunt, persequitur, eunuchis suis orthodoxos homines criminantibus auscultans: nec animaduertit, quòd quæcunque pro Arianorum hæresi scribit & facit, ea omnia tendere aduersus nostrum Saluatorem. Nónne talia Achab in sacerdotes ausus est, qualia iste contra Episcopos molitus est? Ille saltem interfecto Nabuth compunctus est, & viso Helia extimuit: Iste vero Hosium tantum & tam eximium virum nihil reueritus est, neque post tot exilia Episcoporum otio acquieuit, aut animo compunctus fuit, sed vt alter Pharao, quo magis atteritur, eo magis indurescit, & quotidie peiora meditatur. Est & quiddam incredibile in illius peruersitate. Ex Episcopis enim relegatis euenit interdum nonnullos ob crimen cædis, aut seditionis, aut furti pro sceleris qualitate condemnationem pati, hos quidem ipse post paucissimos menses ad preces aliorum, vt Pilatus in Barrabam fecit, à pœna absoluit. Christi autem seruos, non solum non relaxat, sed exules etiamnum inclementissime subinde nouis suppliciis grauat, quasi æternam furiam & alastora se illis præbere velit. Neque id mirum est, quum maleficis, ob mores amicus: orthodoxis vero, ob Christum inimicus sit. Num ergo ex ea re liquido ostenditur, Iudæos eius temporis, qui Barrabam postulauere, Dominum autem crucifixerunt, tales fuisse quales nunc sunt vnà cum Constantio Christi perduelles Ariani? Quòd si Constantium etiam Pilato acerbiorem censeas: ille enim animaduersa Iudæorum iniquitate, saltem manus lauit: iste contra, in damnandis ad exilium sanctis atrocius frendet. Quid ergo mirum, si hæresi deuius ac errabundus ita crudeliter in Episcopos sæuiat, quum ne cognatis quidem suis vt homo, pepercerit? quippe qui patruos in carcere clauserit, patrueles sustulerit, & soceri sui filiam, cognatosque vltima patientes nulla misericordia prosecutus sit: quin & iurisiurandi, quo illis de salute cauerat, violator fuit, pari quoque impietate in fratrem vsus. Et simulat ille quidem se fratri monumentum ædificare, quum interim sponsam eius Olympiada Barbaris dediderit, quam frater eius vsque ad mortem, apud se retentam, vt propriam vxorem educabat: & iam eius decreta conuellit, cuius ipse se hæredem gloriatur, ea scriptis mandans, ob quæ homo vel tenuissimi sensus erubesceret. Ego autem eius inter se epistolas committens, inuenio illum nihil ex suo ingenio sensisse, sed motus affectuum, prout illi suggestum fuit, accepisse: propriam autem mentem in genere non habuisse. Salomonis sententia est rege audiente iniustum sermonem, omnes qui sub eo sunt, legis præuaricatores esse. Ipse autem factis declarat se illum iniustum, & qui circa eum sunt, illos ipsos legis præuaricatores esse.

καὶ ὡς ἐκεῖνος Δωὴκ διαβαλόντα προτετίμηκε τῶν ἀληθῶς ἱερέων, τόν τε Δαβὶδ ἐδίωκε προσέχων τοῖς Ζιφαίοις· οὕτως οὗτος τοὺς μὲν αἱρετικοὺς προκρίνει τῶν εὐσεβῶν, τοὺς δὲ φεύγοντας αὐτὸν ἔτι διώκει, προσέχων τοῖς θλαδίαις ἑαυτοῦ τοῖς καὶ διαβάλλουσι τοὺς ὀρθοδόξους· μὴ συνορῶν ὡς ὅσα δ' ἂν ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως τῶν ἀρειανῶν πράττῃ τι καὶ γράφῃ, ταῦτα κατὰ τοῦ σωτῆρος ἔχει τὴν ἐπιχείρησιν. οὐχ' οὕτως Ἀχαὰβ A κατὰ τῶν ἱερέων τοῦ θεοῦ γέγονεν ὡς οὗτος κατὰ τῶν ἐπισκόπων τετόλμηκεν· ὅλως γὰρ ἐκεῖνος καὶ φονευθέντος τοῦ Ναβουθαὶ κατενύγη· καὶ τὸν Ἠλίαν ἑωρακὼς ἐφοβήθη. οὗτος δὲ οὐδὲ τὸν τηλικοῦτον Ὅσιον ᾐδέσθη, οὐδὲ τοὺς τοσούτους ἐπισκόπους ἐξορίσας, ἐνάρκησεν ἢ κατενύγη· ἀλλ' ὡς ἄλλος Φαραὼ μᾶλλον ἐπιτριβόμενος σκληρύνεται, καὶ χείρονα καθημέραν ἐπινοεῖ. καὶ ἔστιν αὐτοῦ τοῦτο παράδοξον τῆς πονηρίας. τῶν γὰρ ἐπισκόπων ἐξοριζομένων, συνέβαινε καὶ ἄλ- B λους τινὰς δι' ἐγκλήματα φόνου ἢ στάσεως, ἢ κλοπῆς, κατὰ τὴν τοῦ ἐγκλήματος ποιότητα, λαμβάνειν τὴν καταδίκην. καὶ τούτους μὲν μετὰ μῆνας ὀλίγους ἀξιούμενος, ὡς τὸν Βαραβᾶν Πιλάτος, ἀπέλυε. τοὺς δὲ τοῦ Χριστοῦ δούλους οὐκ ἠφίει, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀνηλεῶς κατεδίκαζεν ἐν τοῖς ἐξορισμοῖς, ἀθάνατον κακὸν γιγνόμενος εἰς αὐτούς. τῶν μὲν γὰρ διὰ τὸν τρόπον φίλος ἦν· τῶν ὀρθοδόξων δὲ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν ἐχθρὸς ἐτύγχανεν. ἆρ' οὖν οὐ C πᾶσιν ἐκ τούτου λευκῶς ἐδείκνυεν, ὅτι καὶ τότε οἱ Ἰουδαῖοι τὸν μὲν Βαραβᾶν αἰτησάμενοι, τὸν δὲ κύριον σταυρώσαντες τοιοῦτοι ἦσαν, οἷοι καὶ νῦν οἱ μετὰ Κωνσταντίου χριστομάχοι; καὶ τάχα πικρότερος οὗτός ἐστι Πιλάτου. ὁ μὲν γὰρ κἂν ἐνίψατο συνορῶν τὴν ἀδικίαν· οὗτος δὲ καὶ μᾶλλον τρίζει τοὺς ὀδόντας, ἐξορίζων τοὺς ἁγίους. τί δὲ θαυμαστὸν εἰ πλανηθεὶς εἰς ἀσέβειαν, οὕτω κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἐστὶν ὠμός; ὃ τοίνυν οὐδὲ τῆς ἰδίας συγγενείας ὡς ἄν- D θρωπος ἐφείσατο. τοὺς μὲν γὰρ θείους κατέσφαξε καὶ τοὺς ἀνεψιοὺς ἀνεῖλε, καὶ πενθεροῦ μὲν ἐπὶ τὴν θυγατέρα γαμῶν αὐτοῦ, συγγενεῖς τε πάσχοντας οὐκ ἠλέησεν. ἀλλὰ καὶ ὅρκων ἀεὶ πρὸς πάντας παραβάτης γέγονεν. οὕτω γὰρ καὶ εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀσεβεῖν τετόλμηκε. καὶ προσποιεῖται μὲν οἰκοδομεῖν αὐτοῦ μνημεῖον, τὴν δὲ μνηστὴν αὐτοῦ τὴν Ὀλυμπιάδα βαρβάροις ἐκδέδωκεν, ἣν ἐκεῖνος μέχρι τελευτῆς ἐφύλαττε, καὶ ὡς ἰδίαν ἀνέτρεφεν ἑαυτῷ γυ- E ναῖκα. καὶ τὴν γνώμην δὲ αὐτοῦ παραλύειν ἐπικεχείρησεν, οὗ καὶ κληρονόμος εὔχεται εἶναι, γράφων τοιαῦτα, ἐφ' οἷς ὀλίγην αἴσθησιν ἔχων ἄν τις ᾐσχύνθη. ἐγὼ δὲ συμβάλλων αὐτοῦ τὰς ἐπιστολὰς, εὑρίσκω τοῦτον μὴ κατὰ φύσιν ἔχοντα τὰς φρένας, ἀλλὰ μόνον πρὸς τοὺς ὑποβάλλοντας κινούμενον, ἴδιον δὲ νοῦν καθόλου μὴ ἔχοντα. ὁ μὲν οὖν Σολομῶν φησί, βασιλέως ὑπακούοντος λόγον ἄδικον, πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸν παράνομοι· οὗτος δὲ ἐξ ὧν ποιεῖ, δείκνυσιν ἑαυτὸν ἐκεῖνον εἶναι τὸν ἄδικον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν παρανόμους.

πότε οὖν οὗτος τοιοῦτος ὤν, καὶ τοιούτοις χαίρων, δύναταί τι δίκαιον ἢ κατὰ λόγον φρονῆσαι; ἄνθρωπος δεδεμένος τῇ τῶν συνόντων παρανομίᾳ καὶ γοήτων ὄντων ἐπαδόντων, οἵτινες τὸν ἐγκέφαλον ἐν ταῖς πτέρναις καταπεπατημένον ἔχουσι. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ γράφει, καὶ γράφων μεταμελεῖται, καὶ μεταμελόμενος παροξύνεται· πάλιν τε ὀδύρεται καὶ οὐκ ἔχων ὃ πράξει, δείκνυσιν ἑαυτοῦ τῆς ψυχῆς τὸ ἔρημον τῶν φρενῶν. οὕτω δὲ τοῦτον ὄντα τοιοῦτον οἰκτείρειεν ἄν τις μᾶλλον δικαίως, (A) ὅτι μετ' ἐλευθέρου σχήματος καὶ ὀνόματος δοῦλός ἐστι τῶν ἑλκόντων αὐτὸν πρὸς τὴν ἰδίαν ἡδονὴν τῆς ἀσεβείας· ἀμέλει τὸ ἀνόητον καὶ κοῦφον, ὡς εἶπεν ἡ γραφή, καθηκεύειν θέλων ἄλλοις ἑαυτὸν εἰς καταδίκην τῇ μελλούσῃ κρίσει τοῦ πυρὸς παρανάλωμα δέδωκεν· ἤδη πράττων ἃ θέλουσιν ἐκεῖνοι, καὶ προπίνων αὐτοῖς, τήν τε κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἐπιβουλήν, καὶ τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἐξουσίαν. ἰδοὺ γὰρ καὶ νῦν πάλιν ἐτάραξε τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίας, (B) καὶ τὰς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύαις πάσας· καὶ φανερῶς προσέταξε· τοὺς μὲν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας ἐπισκόπους ἐκβάλλεσθαι τῶν ἐκκλησιῶν· τοῖς δὲ τὰ Ἀρείου φρονοῦσι, πάσας αὐτὰς παραδίδοσθαι. τοῦτο δὲ ποιεῖν ὁ στρατηλάτης ἤρξατο· καὶ λοιπὸν ἐπίσκοποι δέσμιοι πρεσβύτεροί τε καὶ μονάζοντες σεσιδηρωμένοι, καὶ πληγαῖς κατακοπέντες ἴσα θανάτῳ παρεπέμφθησαν, πάντα τε κατὰ τόπον τετάρακται. καὶ ἡ Αἴγυπτος καὶ Λιβύη πᾶσα κινδυνεύει, τῶν λαῶν δυσαναχετούντων (C) ἐπὶ τῷ παραγομένῳ προστάγματι τούτῳ, καὶ βλεπόντων τὴν τοῦ Ἀντιχρίστου παρασκευήν, καὶ τὰ ἴδια ἀπ' αὐτῶν ἁρπαζόμενα, τοῖς δὲ αἱρετικοῖς ἐκδιδόμενα ταῦτα· πότε οὖν ἠκούσθη τοσαύτη παρανομία; πότε τι τοιοῦτον κἂν ἐν διωγμῷ γέγονε κακόν; Ἕλληνες γεγόνασιν οἱ πρότερον διώξαντες· ἀλλ' οὐκ εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσήνεγκαν τὰ εἴδωλα. Ἰουδαία ἦν Ζηνοβία, καὶ Παύλου προέστη τοῦ Σαμοσατέως· ἀλλ' οὐ δέδωκε τὰς ἐκκλησίας τοῖς Ἰουδαίοις εἰς συναγωγάς. καινόν ἐστι τοῦτο (D) μῖσος. οὐκ ἔστιν ἁπλῶς διωγμός, ἀλλὰ διωγμοῦ μὲν πλέον· προοίμιον δὲ καὶ παρασκευὴ τοῦ Ἀντιχρίστου. ἔστω γάρ, καὶ κατὰ Ἀθανασίου, καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων οὓς ἐξώρισαν προφάσεις ἐπλάσαντο ψευδεῖς· τί πρὸς τὸ καινὸν ἐπιτήδευμα τοῦτο; ποίαν ἄρα πρόφασιν ἔχουσι κατὰ πάσης τῆς Αἰγύπτου καὶ Λιβύης καὶ Πενταπόλεως εἰπεῖν; οὐδὲ γὰρ καθ' ἕκαστον ἐπιβουλεύειν ἤρξαντο, ἵνα κἂν ψεύσασθαι δυνηθῶσιν· ἀλλ' ἀθρόως πᾶσιν ἐπέθεντο, ἵνα κἂν θέλωσι πλάσασθαι καταγνωσθῶσιν. ἐτύφλωσε γοῦν αὐτῶν (E) ἐν τούτοις τὴν διάνοιαν ἡ κακία. καὶ πάντας ἁπλῶς τοὺς ἐπισκόπους ἀπροφασίστως ἠξίωσαν ἐκβάλλεσθαι· ἵνα δείξωσιν ὅτι κατὰ Ἀθανασίου καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων, οὓς ἐξώρισαν, προφάσεις ἐπλάσαντο ψευδεῖς, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ διὰ τὴν μιαρὰν αἵρεσιν τῶν χριστομάχων Ἀρειανῶν. τοῦτο γὰρ λοιπὸν οὐ κέκρυπται, ἀλλὰ πᾶσι μάλιστα νῦν γέγονε φανερόν. Ἀθανάσιον μὲν γὰρ προσέταξεν ἐκβάλλεσθαι τῆς πόλεως, ἐκείνοις δὲ παραδέδωκε τὰς ἐκκλησίας. καὶ οἱ μὲν πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι οἱ μετ' αὐτοῦ, ἀπὸ Πέτρου καὶ Ἀλεξάνδρου τυγχάνοντες ἐκβάλλονται καὶ φυγα-

Iam quum ipse talis sit, talibusque delectetur, qui fieri possit, vt aliquid iusti, aut quod rationis sit sapiat? homo familiaribus suis deuinctus, alligatúsque iis incantatoribus, qui cerebrum in calcaneis depressum habent. Inde ego nimirum fieri puto, vt nunc scribat, mox scriptorum pœniteat, deinde mutata sententia succenseat, idque rursum deploret, prorsusque incertus fluctuet, quid agat: ex quibus omnibus facile colligas pectus eius mente destitutum esse. Talis igitur quum sit, rectius eius vicem doleas, quod sub liberali cultu & nomine seruus sit eorum, qui ipsum pro sua impia libidine quoquouersum trahunt. Certe stultitia & fatuitas est, vt ait sacra scriptura, aliis indulgendo seipsum futuro iudicio in alimentum ignis mancipare, quum omnia faciat quæ illi volunt, illisque ius Episcopis insidiandi propinet. Ecce enim nunc denuo Alexandriæ & in Ægypto & per vniuersam Lybiam Ecclesias turbauit, & propalam edixit, vt Catholicæ Ecclesiæ eiectis piæ religionis Episcopis, in vniuersum hominibus Arianicæ opinionis tradantur. Hoc & dux exercitus facere incepit, ac iam inde Episcopi, presbyterique & monachi ferro vincti, plagis vsque ad mortem cæsi, aliò atque aliò transmittuntur: omniaque in singulis locis tumultibus agitantur. Ægyptus & vniuersa Libya in periculum venit, populis rerum iniquitatem indigne ferentibus, quum ante oculos suos videant Antichristo viam præparari, sua sibi eripi, eaque hæreticis dari. Quando igitur vnquam audita est tanta iniquitas? quando tale malum vel in persecutione visum fuit? Ethnici erant, qui prius persequebantur, sed tamen in Ecclesias idola non inferebant. Zenobia Iudæa erat, & protectrix Pauli Samosatensis: sed tamen Ecclesias Iudæis in synagogas non tradidit. Nouum istud odium est, neque simplex persecutio, sed immanitas quædam omni persecutione plena, prooemiumq; & præparatio Antichristi. Esto contra Athanasium, aliósq; Episcopos, quos in exilium misere, comminisci potuerunt criminum causas, sed nihil illa ad hoc nouum genus malorum. Quid criminis confingere possunt contra vniuersam Ægyptum, Lybiam, & Pentapolim? non enim in singulos insidias moliti sunt, vt mentiendi occasionem haberent, sed simul omnes adorti sunt: vnde fit, vt si quid fingere ausint, falsi statim mendacésq; appareant. Excæcauit eorum animos malitia, eo ipso quòd simpliciter postularunt omnes Episcopos sine exceptione summoueri, vt clarum facerent, se contra Athanasiũ, cæterosque Episcopos quos in exilium misere, non alia de causa, quàm ob impiam hæresim, falsum crimen confinxisse. Res enim non amplius latet, sed iam omnibus cõpertissima est, eo quod & Athanasium è ciuitate eiici, & Arianis Ecclesias tradi iusserit, adeo vt iam presbyreri & diaconi qui cum Athanasio à Petro vsque & Alexandro in clero & Ecclesia fuere, profligentur,

& hominibus certo Arianis, neque illis nouitiis, sed veteranis ac iam olim vna cum Ario ab Alexandro Episcopo damnatis, Ecclesia donentur. Ita in superiori Libya Secundus, in Alexandria Euzoius ille Chananæus, Iulius, Ammon, Marcus, Irenæus, Zosimus, Serapion cognomento Securicula: In Libya vero Sisinnius cum iuuenibus eiusdem secum hæreseos cultoribus, Ecclesias accipiunt: Sebastianus verò exercituum dux singulorum locorum præpositis, & militaribus præfectis in eam sententiam literas misit, vt veros Episcopos persequerentur, & pro illis suffragatores hæreseos in Ecclesias introducerent. Nihil horum omissum: relegarunt enim Episcopos qui in clero consenuerunt, & per multos annos in Episcopatu versati fuere, ex quibus Ammonium in superiorem Oasim, Muim, Psenosirin, Ilammona, Plenem, Marcum, Athenodorum in Ammoniacam in exilium miserunt, nihil aliud captantes, quàm vt in desertis, solisque locis oberrando perirent: Nihil eorum qui aduersa valetudine laborabant, miserti, adeo vt iter ægre ob imbecillitatem ferentes, lecticis asportati sint, à tergo ob morbum funerabilibus instrumentis subsequi iussis. Certe vnus ex eo numero extinctus est, cuius ne cadauer quidem ad suos referri permiserunt. Atque hinc est, quod Dracontium Episcopum in solitudinem eam, quæ circa Clysma est, retruserint. Philona vero Babylonem, Adelphium in Psinabla Thebaidis. Hieracem autem & Dioscurum presbyteros in Soinem, Ammonium item, Agathum, Agathodæmonem, Apollonium, Eulogium, Apollo, Paphnutium, Gaium, Flauium veteres Episcopos profugos fecere, & hos quidem in lapidicinis manciparunt, illos ad necem persecuti sunt, multosque laicos numero quadraginta spoliauerunt, virgines autem quas antea flammis admouerant, & ita palmarum flagellis verberauerant, vt quinto die aliæ perirent, aliæ sub chirurgorum manibus ob stimulos palmarum corporibus impactos, grauiores morte dolores paterentur, è suis finibus eiecerunt. Et quod grauius apud omnes qui mente valent, sed tamen quod proprium est impiorum quum vapulantes fœminæ inter verbera Christum inuocarent, illi pro maiori contumelia dentibus suis in eas stridebant. Quinimo ne corpora quidem occisorum suis ad sepulturam concessere, sed locis occultis abdiderunt, vt laterent scilicet ipsorum homicidia: verum ea minime latuerunt. Vniuersa enim ciuitas hanc crudelitatem vidit, omnésque eos vt carnifices, vt maleficos, vt latrones auersati sunt, quippe qui & monasteria euerterint, & ignes iniecerint ad monachos comburendos, domosque diripuerint, & deposita ab Episcopo in ædibus ingenuorum hominum, irruentes deprædati sint, & interuerterint, viduasque calcibus obtriuerint, eleemosynis obstiterint. Istiusmodi sunt scelera Arianorum: quid autem pro impia sua hæresi conentur, quis

δεύονται· οἱ δὲ ἀληθῶς ἀρειανοί, οἱ μὴ ἔξωθεν ἀληθῶς ἐπινοούμενοι, ἀλλ' οἱ ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν αἵρεσιν ἐκβληθέντες μετ' αὐτοῦ τοῦ ἀρείου παρὰ ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου. ἐν μὲν τῇ ἄνω λιβύῃ σεκοῦνδος, ἐν δὲ τῇ ἀλεξανδρείᾳ εὐζώιος ὁ χαναναῖος, καὶ ἰούλιος, καὶ ἄμμων, μάρκος τε καὶ εἰρηναῖος, καὶ ζώσιμος, καὶ σεραπίων ἐπίκλην πελεκύων, καὶ ἐν λιβύῃ σισίννιος, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ νεώτεροι συνασεβοῦντες αὐτοῖς, οὗτοι τὰς ἐκκλησίας παρειλήφασι·
A καὶ ὁ μὲν στρατηλάτης σεβαστιανὸς, ἔγραψε τοῖς κατὰ τόπον πραιποσίτοις καὶ στρατιωτικαῖς ἐξουσίαις. καὶ οἱ μὲν ἀληθῶς ἐπίσκοποι ἐδιώχθησαν, οἱ δὲ τὰ τῆς ἀσεβείας φρονοῦντες, ἀντ' ἐκείνων εἰσήχθησαν· καὶ ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους γηράσαντας ἐν τῷ κλήρῳ, καὶ πολυετεῖς ἐν τῇ ἐπισκοπῇ, ἀπὸ ἀλεξάνδρου ὄντας τοῦ ἐπισκόπου, ἀμμώνιον εἰς τὴν ἄνω ὤασιν· μοῦιν δὲ καὶ ψενόσιριν, καὶ νειλάμμωνα, καὶ πλῆνιν, καὶ μάρκον, καὶ ἀθηνόδωρον, εἰς τὴν ἀμμωνιακὴν δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα διὰ
B τῶν ἐρήμων διερχόμενοι τελευτήσωσι. καὶ γὰρ οὐδὲ νοσοῦντας αὐτοὺς ἠλέησαν· ἀλλὰ καὶ βαρέως διὰ τὴν ἀσθένειαν φέροντας ἤλαυνον, ὥστε φορείοις αὐτοὺς ἀποφέρεσθαι, καὶ διὰ τὴν νόσον ἐπακολουθεῖν αὐτοῖς τὰ ἐντάφια. ἀπέθανε γοῦν εἷς ἐξ αὐτῶν, καὶ οὐδὲ τὸ σῶμα συνεχώρησαν ἀποφέρεσθαι τοῖς ἰδίοις. διὰ τοῦτο καὶ δρακόντιον μὲν ἐπίσκοπον, εἰς τὰ ἔρημα περὶ τὸ κλύσμα ἐξώρισαν, φίλωνα δὲ εἰς βαβυλῶνα, ἀδέλφιον εἰς ψίναβλα τῆς θηβαΐδος, ἱέρακά τε καὶ διόσκορον τοὺς πρεσ-
C βυτέρους, εἰς συήνην ἐξώρισαν. καὶ ἀμμώνιον μὲν καὶ ἀγαθὸν, καὶ ἀγαθοδαίμονα, καὶ ἀπολλώνιον, καὶ εὐλόγιον, καὶ ἀπολλῶ καὶ παφνούτιον, καὶ γάϊον. καὶ φλάβιον ἀρχαίους ἐπισκόπους· καὶ διόσκορον, καὶ ἀμμώνιον, καὶ ἡρακλείδην, καὶ ψάϊν πάλιν ἐπισκόπους ἐφυγάδευσαν. καὶ τοὺς μὲν εἰς λιτουργίαν παραδεδώκασι, τοὺς δὲ ἐδίωξαν ἀναιρῆσαι θέλοντες, ἄλλους τε πολλοὺς διήρπασαν. λαϊκοὺς μὲν καὶ παρθένους πρότερον παρὰ πῦρ στήσαντες αὐτὰς, ἐξώρισαν· οὕτω κόψαντες πληγαῖς
D ταῖς ἀπὸ φοινίκων ῥάβδοις, ὡς μετὰ ἡμέρας πέντε, τὰς μὲν αὐτῶν ἀποθανεῖν, τὰς δὲ χειρουργεῖσθαι διὰ τοὺς ἐμπαγέντας ἐν τοῖς μέλεσι σκόλοπας, καὶ μείζονας θανάτου τὰς βασάνους ὑπομένειν. καὶ τό γε δεινότερον, παντὶ μὲν ἰσχύοντι, οἰκεῖον δὲ τῶν ἀσεβῶν, ἐπειδὴ κοπτόμεναι τὸν Χριστὸν ἐπεκαλοῦντο, μειζόνως ἔτριζον κατ' αὐτῶν τοὺς ὀδόντας. ἀμέλει οὐδὲ τὰ σώματα τῶν ἀπογιγνομένων ἀπεδίδουν τοῖς ἰδίοις εἰς ταφήν· ἀλλ' ἔκρυπτον, ἵνα δόξωσι λανθάνειν τὴν ἀνδροφονίαν. ἀλλ' οὐκ ἔ-
E λαθον· πᾶσα γὰρ ἡ πόλις ἑώρακε, καὶ πάντες ὡς δημίους, ὡς κακούργους, καὶ λῃστὰς ἀπεστρέφοντο. καὶ γὰρ καὶ μοναστήρια κατέστρεψαν, καὶ εἰς πῦρ ἐμβαλεῖν μοναχοὺς ἐπείρασαν· καὶ διήρπασαν οἴκους, καὶ παραθήκας τιθείσας παρὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰς οἶκον ἐλευθέρων, ἐπισελθόντες ἥρπασαν, καὶ ἀπεστέρησαν. τὰς χήρας κατὰ πελμάτων ἔκοπτον. καὶ τὰς ἐλεημοσύνας ἐκώλυον. τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ πονηρεύματα τῶν ἀρειανῶν. οἷα δὲ αὐτῶν καὶ τὰ τῆς ἀθεότητος ἐπιχειρήματα,

τίς ἂν

τῆς ἀκούσας οὐ φρίξειε; τοὺς μὲν γὰρ τηλικούτους γέροντας καὶ πολυετεῖς ἐπισκόπους, ἐξορισθῆναι πεποιήκασιν· ἀντὶ δὲ τούτων νεωτέρους ἀσελγεῖς ἕλληνας, μήτε κατηχηθέντας· δόξαντας εὐθὺς περαίνειν καὶ ἄλλους διγυναίους, καὶ ἐπὶ μείζοσιν αἰτίαις ἐγκαλουμένους, διὰ τὸν περὶ αὐτοὺς πλοῦτον καὶ τὴν ἐκ τῆς πολιτείας δυναστείαν, χρυσίον διδόντας, ὡς ἀπὸ πωλητηρίου ἀπέστελλον αὐτοὺς ὀνομάσαντες ἐπισκόπους. καὶ λοιπὸν τοῖς λαοῖς, δεινοτέρα ἐγίγνετο ἡ συμφορά. ἀποστρεφόμενοι γὰρ τοὺς μισθωτοὺς ἐκείνων, καὶ ἀλλοτρίους ἑαυτῶν, ἐμαστίζοντο· ἐδημεύοντο· εἰς τὰ δεσμωτήρια κατεκλείοντο παρὰ τοῦ στρατηλάτου. ἐποίει γὰρ τοῦτο προθύμως μανιχαῖος ὤν· ἵνα τοὺς μὲν ἰδίους μὴ ἐπιζητῶσιν, οὓς δὲ ἀπεστρέφοντο, δέχωνται. ἀνθρώποις τοιαῦτα πράττοντας, οἷα καὶ πρὸ τούτου ἐν τοῖς εἰδώλοις ἔπαιζον. τίς οὖν ταῦτα βλέπων ἢ ἀκούων, τίς ὁρῶν τὴν ἀλαζονείαν τῶν ἀσεβῶν καὶ τοσαύτην ἀδικίαν, εἰ δίκαιός ἐστιν, οὐ στενάξειεν; ἐν τόποις γὰρ ἀσεβῶν στένουσι δίκαιοι. τίς τούτων γιγνομένων καὶ τῆς ἀσεβείας τοσαύτην αἰσχυντίαν λαβούσης ἔτι τολμᾷ λέγειν κωνστάντιον χριστιανὸν; καὶ οὐ μᾶλλον ἀντιχρίστου τὴν εἰκόνα; τί γὰρ τῶν τούτου γνωρισμάτων παραλέλοιπεν; ἢ πῶς οὐ πανταχόθεν οὗτος ἐκεῖνος εἶναι νομισθήσεται; καὶ ἐκεῖνος τοιοῦτος ἂν ὑπονοηθείη οἷός ἐστιν οὗτος; οὔτε ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν τῷ Καισαρείῳ γινομένας θυσίας καὶ κατὰ Χριστοῦ βλασφημίας, ὡς ἐξ ἐντολῆς αὐτοῦ πεποιήκασιν ἀρειανοί τε καὶ ἕλληνες; οὐχ ἡ ὅρασις τοῦ Δανιὴλ οὕτως σημαίνει τὸν ἀντίχριστον; ὅτι ποιήσει πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων, καὶ ἰσχύσει πρὸς αὐτοὺς, καὶ ὑπεροίσει ἐν κακοῖς πάντας τοὺς ἔμπροσθεν, καὶ τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει, καὶ λόγους πρὸς τὸν ὕψιστον λαλήσει, καὶ ὑπονοήσει τοῦ ἀλλοιῶσαι καιρὸν καὶ νόμον. τίς οὖν ἄλλος πώποτε τοιαῦτα ἐπεχείρησε πρᾶξαι, ἢ μόνος κωνστάντιος; οὗτος γὰρ τοιοῦτός ἐστιν, οἷος ἂν ἐκεῖνος γένοιτο. λαλεῖ λόγους πρὸς τὸν ὕψιστον προϊστάμενος τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως· καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους ποιεῖ πόλεμον, ἐξορίζων τοὺς ἐπισκόπους· εἰ καὶ πρὸς ὀλίγον ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ἀπωλείᾳ ταύτην τὴν ἐξουσίαν ἔχει. καὶ γὰρ οὗτος τοὺς πρὸ αὐτοῦ νενίκηκεν ἐν κακίᾳ, καινὸν ἐπινοήσας τρόπον τοῦ διωγμοῦ· καὶ τρεῖς βασιλεῖς βρενττανίωνα καὶ μαγνέντιον, καὶ γάλλον καθελὼν, εὐθὺς προέστη τῆς ἀσεβείας· καὶ ὡς γίγας πρὸς τὸν ὕψιστον ἐτόλμησεν ἐπαρθῆναι τῇ ἀλαζονείᾳ. οὗτος ὑπενόησεν ἀλλοιῶσαι νόμον, παραλύων τὴν μὲν τοῦ κυρίου διὰ τῶν ἀποστόλων διάταξιν, τὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἀλλάττων ἔθη, καὶ καινὸν αὐτὸς ἐπινοῶν τρόπον τῶν καταστάσεων. ἐξ ἄλλων γὰρ τόπων καὶ πρὸ πεντήκοντα μονῶν μετὰ στρατιωτῶν ἐπισκόπους ἀποστέλλει πρὸς τοὺς μὴ θέλοντας λαοὺς· καὶ ἀντὶ γνώσεως τῆς πρὸς τοὺς λαοὺς, ἐκεῖνοι φέρουσι τὰς ἀπειλὰς, καὶ τὰ πρὸς τοὺς δικαστὰς γράμματα. οὕτω γρηγόριον ἀπὸ καππαδοκίας ἔπεμψεν εἰς ἀλεξάνδρειαν· καὶ εἰς μὲν τὸ σίρμιον ἀπὸ κυζίκου μετεπέμψατο γερμίνιον· ἀπὸ δὲ τῆς λαοδικείας κεκρόπιον εἰς τὴν νικομήδειαν

quis quæso vel audiendo non exhorrescat? qui tot ac tam graues ætate Episcopos relegarunt, & in illorum locum iuuenes, libidinosos, ethnicos, ne catechismo quidem imbutos (ea spe quasi res statim confici posset) nec non & digamos, & de maximis criminibus male audientes, opum gratia & potentiæ commendatione, modo aurum darent, veluti emptores è foro ad E-
A piscopatus summisere. Ac iam inde grauior calamitas populum pressit, qui quum auersarentur mercenarios istos, ab Arianis quidem pro Episcopis summissos, sed tamen publice pro alienis habitos, flagellis misere à duce bonis fisco addictis concidebantur. Quod admodum libenter faciebat homo Manichæus eo animo, ne illi suos Episcopos reposcerent, & quos auersabantur, reciperent: homines nimirum ea agentes, quæ prius inter idola sua luserant. Quis hæc vel videns vel audiens, quis item conside-
B ratus ferocitatem impiorum & tantam iniusticiam, modo ipse iustus sit, non ingemiscat? in locis enim infidelium suspirant iusti. Quis igitur quum ista fiant, & quum impietas tantam impudentiam sibi vendicet, ausit iam inde Constantium hominem Christianum appellare? ac non potius Antichristi imaginem esse? Quid enim ex notis Antichristi huic deest? aut quid est cur non omnibus modis Constantius Antichristus, & vicissim Antichristus Constantius habeatur? Nonne in magna Ecclesia in Cæ-
C sareo victimas contra Christum & blasphemias, veluti ex præcepto eius Ariani & ethnici fecere? Nonne visio Danielis istiusmodi notis Antichristum significat? nimirum quòd bellum cum sanctis gesturus sit, & quòd inualescet contra eos, & quòd in malitia superabit omnes, qui ante ipsum fuere, & quòd humiliabit tres reges, loqueturque sermones contra altissimum, & quod meditabitur alienare & legum & temporum articulos? Quis igitur vnquam alius, excepto vno Constantio, talia machinatus est? hic enim talis est, qualis ille futurus est. loquitur
D sermones contra altissimum, dum propugnat sacrilegam hæresim, & aduersus sanctos bellum gerit, Episcopos in exilia relegans, tametsi paulisper ad suam ipsius perniciem hanc potestatem habeat. Nam & ipse omnes qui ante ipsum fuere, sceleribus vicit, nouo excogitato persecutionis modo, & statim à tribus regibus Britannione, Magnentio & Gallo interfectis, tutelam impiæ religionis suscepit, & vt Gygas contra altissimum arrogantia sese efferre ausus est, & rationes mutandæ legis excogitauit, dissol-
E uens Christi & Apostolorum instituta, morésque Ecclesiæ inuertens, & ex locis peregrinis cum satellitio militari, Episcopos ad populos inuitos summittit, qui pro mutua inuicem cum populo notitia minas secum deferunt, & diplomata ad iudices. Ita enim Georgium Cappadocem Alexandriam, ita Germinium è Cyzico Sirmium, ita è Laodicea Nicomediam Cecropium

pium misit, ita Auxentium delatorem potius quàm Christianum è Cappadocia Mediolanum amandauit, vt expulso inde ob suam in Christum pietatem Dionysio viro religioso, cum ibi Episcopum constituat, hominem ne Romanæ quidem linguæ, sed tantummodo hæreseos peritum. Nunc autem denuo Georgium quendam Cappadocem ærarij Constantinopoli quæstorem & depeculatorem omnium, atque ex crimine profugum Alexandriam specie militari & authoritate ducis in Episcopatum immittit, ac deinde repertum quemdam Epictetum neophytum hominem, iuuentute ferocem, audacem, in amoribus habet, eo quòd eum ad omnia scelera promptum alacrémque conspiceret, eiusque opera Episcopis quibus velit, insidias struit: Nihil enim est quod ille grauetur facere, modo Imperatori placeat. Hoc ministro vtens, incredibile facinus designauit, & quod vere referat imaginem Antichristi, vt qui in locum Ecclesiæ Palatium suum succedere voluerit, & pro conuentu populi & iure comitiorum, tres eunuchos præsentes esse iusserit, trésque item *κατασκόπους* hoc est, exploratores: (non enim eos Episcopos dixeris,) vt ipsi Felicem quendam Episcopum in palatio crearent, dignum profectò talibus suffragatoribus. Cæterum populi omnes cognita hæreticorum prauitate, non permisere eos Ecclesiam intrare, proculque ab iis recesserunt. Quid igitur hic, quod Antichristi non sit, omisit? aut quid ille, vbi venerit, plus committere poterit? aut quomodo ille in aduentu suo non repererit sibi expeditam viam ad dolos ab isto præparatam? Siquidem iam denuo in locum Ecclesiasticæ cognitionis suum palatium tribunal earum causarum constituit, seque earum litium summum principem & authorem facit. Et quod mireris, si quando viderit criminatores hærere & perplexos esse ipse eorum vices subit, vt nihil ob eius vim contradicere liceat, falsò accusatis. Quod aperte in causa Athanasij ostendit: ibi enim cognita Paulini, Luciferi, Eusebij, Dionysij, Episcoporum libertate, docentium ex pœnitentia Vrsacij & Valentis falsos esse Athanasij criminatores, neque vlterius fidem habendam esse dictis Vrsacij & Valentis, quæ ipsi sua pœnitentia reuocauerant, euestigio assurgens ita locutus est, Ego sum Athanasij accusator, meo nomine illis credite. Hic illis vicissim respondentibus, quónam modo accusator esse possis non præsente reo? esto vt accusator sis, absentia tamen rei facit, vt in causa iudicare non liceat. Non enim de re Romana iudicium est, quo tibi vt Imperatori fides habeatur, sed de Episcopo agitur, & oportet in hoc iudicio pari iure cum reo & accusatore agi. Quomodo autem accusabis eum, qui ob longinquitatem loci adesse non potuit? Quod si quæ obiicis, ex auditu habes, æquum est vt iis, quæ pro se dicit Athanasius, fidem quoque habeas: quòd si illi non credis, credideris autem istis, videbuntur isti ea quæ dicunt, propter te & in gratiam tuam dicere, & Athanasium accusare. Hæc

ἀπέστειλε. καὶ αὐξέντιον μέν τινα φιλοπράγμονα μᾶλλον ἢ Χριστιανὸν ἀπὸ καππαδοκίας εἰς μεδιόλανον μετεστείλατο· ἵν' ἐπειδὴ τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ διονύσιον, ἄνθρωπον εὐλαβῆ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν ἐξώρισε, τοῦτον ἐκεῖ κελεύσῃ εἶναι· ἄνθρωπον μήπω μὴ δὲ τὴν ῥωμαϊκὴν εἰδότα γλῶτταν, ἢ μόνον ἀσεβεῖν. νῦν δὲ πάλιν γεώργιόν τινα καππαδόκην ἄνθρωπον ὑποδέκτην ἐν κωνσταντινουπόλει ταμιακῶν γενόμενον καὶ σφετερισάμενον πάντα, καὶ διὰ τοῦτο φυγόντα προσέταξεν εἰς ἀλεξάνδρειαν εἰσελθεῖν μετὰ στρατιωτικῆς φαντασίας, καὶ τῆς τοῦ στρατηλάτου ἐξουσίας. εἶτα εὑρὼν ἐπίκτητόν τινα νεόφυτον καὶ νεώτερον θρασὺν, ἠγάπησεν ὁρῶν αὐτὸν ἕτοιμον εἰς κακίαν· καὶ δι' αὐτοῦ οὓς ἐθέλει λοιπὸν ἐπισκόποις ἐπιβουλεύει· ἕτοιμος γάρ ἐκεῖνός ἐστι πάντα ποιεῖν, ἃ βούλεται βασιλεύς. τούτῳ γοῦν ὑπηρέτῃ χρώμενος, καὶ ἐν τῇ ῥώμῃ πεποίηκε παράδοξον· καὶ ἀληθῶς ἐμφερὲς μίμημα τῆς ἀντιχρίστου κακονοίας. ἀντὶ γὰρ τῆς ἐκκλησίας τὸ παλάτιον παρασκευάσας, καὶ ἀντὶ τῶν λαῶν, τρεῖς που θλαδίας ἑαυτοῦ πεποίηκε παρεῖναι· καὶ λοιπὸν ἠνάγκασε τρεῖς κακοήθεις κατασκόπους· οὐ γάρ ἄν τις ἐπισκόπους εἴποι· καταστῆσαι δῆθεν ἐπίσκοπον ἐν τῷ παλατίῳ φήλικά τινα ἄξιον ἑαυτῶν· οἱ γὰρ λαοὶ πάντες εἰδότες τὴν παρανομίαν τῶν αἱρετικῶν· οὐκ ἔτι συνεχώρησαν αὐτοῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσελθεῖν, ἀλλὰ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀνεχώρησαν. τί οὖν οὗτος τοῦ ἀντιχρίστου παραλέλοιπεν; ἢ τί πλέον ἐκεῖνος ἐλθὼν τούτου ποιήσειεν; ἢ πῶς ἐκεῖνος ἐλθὼν οὐχ εὑρήσει πρὸς ἀπάτην εὔκολον προετοιμασθεῖσαν αὐτῷ παρὰ τούτου τὴν ὁδόν; καὶ γὰρ πάλιν ἀντὶ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὰ παλάτια πρὸς ἑαυτὸν τὰς κρίσεις προσκαλεῖται· καὶ τούτων μὲν αὐτὸς ἐξάρχει. τὸ δὲ θαυμαστὸν ὅτι κἂν θεωρήσῃ τοὺς κατηγόρους ἀποροῦντας, αὐτὸς ἀναδέχεται τὴν κατηγορίαν· ἵνα μηδὲ ἀπολογεῖσθαι λοιπὸν ἐξῇ τοῖς ἀδικουμένοις διὰ τὴν παρ' αὐτοῦ βίαν. καὶ τοῦτο πεποίηκεν ἐν τοῖς κατὰ ἀθανασίου· τὴν γὰρ παυλίνου καὶ λουκιφέρου καὶ εὐσεβίου καὶ διονυσίου τῶν ἐπισκόπων παῤῥησίαν βλέπων· καὶ ὡς ἐκ τῆς μετανοίας οὐρσακίου, καὶ οὐάλεντος περὶ οὐάλεντα μεταγνόντας ἐφ' οἷς λέγουσι νῦν, εὐθὺς ἀναστὰς εἶπεν· ἐγὼ κατήγορός εἰμι νῦν ἀθανασίου. δι' ἐμὲ πιστεύσατε οἷς ἐὰν λέγωσιν οὗτοι. εἶτα ἐκείνων λεγόντων πῶς δύνασαι κατήγορος εἶναι, μὴ παρόντος τοῦ κατηγορουμένου; εἰ γὰρ σὺ κατήγορος εἶ, ἀλλ' ἐκεῖνος μὴ παρὼν, οὐ δύναται κρίνεσθαι. οὐ γὰρ ῥωμαϊκή ἐστιν ἡ κρίσις, ἵν' ὡς βασιλεὺς πιστευθῇς. ἀλλὰ περὶ ἐπισκόπου ἐστὶ τὸ κρίμα· καὶ δεῖ τὴν κρίσιν ἴσην εἶναι τῷ κατηγοροῦντι καὶ τῷ κρινομένῳ· πῶς δὲ καὶ κατηγορεῖς; συνεῖναι γὰρ οὐκ ἠδύνατο τῷ μακρὰν σοῦ τυγχάνοντι. εἰ δὲ παρὰ τούτων ἀκούσας λέγεις, δίκαιόν ἐστι σε καὶ τὰ παρ' ἐκείνου λεγόμενα πιστεύειν. εἰ δὲ μὴ πιστεύεις ἐκείνῳ, πιστεύεις δὲ τούτοις, φαίνονται μᾶλλον ἔτι διὰ σὲ λέγοντες ταῦτα· καὶ εἰς σὴν χάριν κατηγοροῦντες ἀθανασίου. ταῦτα ἀκούσας

τὰ ἀκούσας καὶ νομίσας ὕβριν εἶναι τὸ λεχθὲν ὀρθῶς, ἐκείνους μὲν ἐξώρισε, κινηθεὶς δὲ κατὰ ἀθανασίου, ἀγριώτερον ἔγραψεν αὐτὸν τι παθεῖν τὰ γινόμενα· καὶ τοῖς ἀρειανοῖς παραδοθῆναι τὰς ἐκκλησίας· καὶ τούτοις ἐξεῖναι πράττειν ἃ βούλονται. δεινὰ μὲν οὖν καὶ πέρα δεινῶν τὰ τοιαῦτα· πρέπουσαι δὲ πράξεις ὅμως τῷ σχηματιζομένῳ τὰ τοῦ ἀντιχρίστου. τίς γὰρ βλέπων αὐτὸν ἐξάρχοντα τῶν νομιζομένων ἐπισκόπων καὶ προκαθήμενον τῶν ἐκκλησιαστικῶν κρίσεων, οὐκ ἀκολούθως εἴποι τοῦτ' εἶναι τὸ διὰ τοῦ Δανιὴλ εἰρημένον βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως; τὸν γὰρ χριστιανισμὸν περιβεβλημένος, καὶ εἰς τοὺς ἁγίους τόπους εἰσερχόμενος, ἑστηκὼς τε ἐν αὐτοῖς ἐρημοῖ τὰς ἐκκλησίας· παραλύων τοὺς τούτων κανόνας καὶ τὰ ἴδια κρατεῖν βιαζόμενος. ἆρα τίς ἔτι τολμᾷ λέγειν τὸν καιρὸν τοῦτον εἰρηνικὸν εἶναι χριστιανῶν, καὶ οὐ μᾶλλον διωγμόν; καὶ διωγμὸν οἷος οὔτε πώποτε γέγονεν· οὔτε τάχα τις ποιήσει ποτὲ τοιοῦτον, εἰ μὴ ἄρα ὁ υἱὸς τῆς ἀνομίας. οἱ χριστομάχοι δεικνύουσιν, ἀναζωγραφοῦντες ἐν αὐτοῖς ἤδη. διὸ καὶ μάλιστα προσήκει νήφειν· μήπως ἡ αἵρεσις αὕτη πολλὴν ἀναισχυντίαν ἔχουσα, καὶ διαχυνομένη ὡς ἰὸς κεράστου· καθὼς ἐν ταῖς παροιμίαις γέγραπται· διδάσκουσά τι κατὰ τοῦ σωτῆρος φρονεῖν· αὕτη ἂν εἴη ἡ ἀποστασία μεθ' ἣν ἐκεῖνος ἀποκαλυφθήσεται; πάντως ἔχων τὸν πρόδρομον ἑαυτοῦ κωνστάντιον. ἐπεὶ διατί οὕτως μαίνεται κατὰ τῶν εὐσεβῶν; διατί ὡς ὑπὲρ ἰδίας αἱρέσεως ἀγωνίζεται; καὶ ἐχθρὸν μὲν ἴδιον λέγει τὸν μὴ πειθόμενον τῇ ἀρείου μανίᾳ, τὰ δὲ παρὰ τῶν χριστομάχων λεγόμενα κατ' ἐπιθυμίας δέχεται, καὶ τοιαύτας καὶ τοσαύτας συνόδους ἀτιμάζει; διατί τοῖς ἀρειανοῖς ἐκέλευσε τὰς ἐκκλησίας παραδίδοσθαι; οὐχ ἵνα ἐκεῖνος ἐλθὼν εὕρῃ πως εἰς αὐτὰς εἰσέλθῃ, καὶ ἀποδέξηται τοῦτον ἑτοιμάσαντα τοὺς τόπους αὐτῷ; οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ ἀλεξάνδρου, καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἀχιλλᾶ, καὶ πάλιν τοῦ πρὸ τούτου πέτρου γέροντες ἐπίσκοποι, ἐξεβάλλοντο· ἐκεῖνοι δὲ εἰσήγοντο, οὓς ἂν ἔλεγον οἱ ἀκολουθοῦντες τοῖς στρατιώταις· ἔλεγον δὲ τοὺς τὰ αὐτῶν φρονεῖν ἐπαγγελλομένους· εὔκολον δὲ τοῦτο μελιτιανοῖς ἦν τὸ πρόβλημα. οἱ γὰρ πλεῖστοι· μᾶλλον δὲ οἱ πάντες· οὐκ ἀπὸ θεοσεβοῦς ἀγωγῆς εἰσίν, οὐδὲ γινώσκουσι τὴν εἰς χριστὸν ὑγιαίνουσαν πίστιν, οὐδ' ὅλως τίς ἐστι χριστιανισμός, ἢ ποίας ἔχομεν ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ γραφάς. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐξ εἰδώλων ἐλθόντες, οἱ δὲ ἐκ τοῦ βουλευτηρίου καὶ τῆς πρώτης πολιτείας, διὰ τὴν ταλαίπωρον ἀλειτουργησίαν καὶ προστασίαν· πείσαντές τε χρήμασι τοὺς πρὸ αὐτῶν μελιτιανούς, εἰς τοῦτο παρῆλθον καὶ πρὶν κατηχηθῶσιν. εἰ δὲ καὶ ἔδοξαν ποία κατήχησις παρὰ μελιτιανοῖς ἐστιν· ὅμως οὐδὲ δόξαντες κατηχεῖσθαι, ἦλθον ἅμα· καὶ εὐθὺς ὥσπερ παῖδες ὄνομα λαβόντες ἐκλήθησαν ἐπίσκοποι· καὶ διὰ τοῦτο τοιοῦτοι ὄντες. οὐδὲν ἡγήσαντο τὸ πρᾶγμα, οὐδὲ διαφέρειν εὐσέβειαν ἀσεβείας ἐνό-

cum audiisset, & recte dicta pro contumelia accepisset, illos quidem in exilium eiecit: concitatior autem in Athanasium factus, atrocius in eum edictum promulgat, nimirum, & eum debere suas pœnas luere, & Ecclesias Arianis tradi, iisque se liberum facere, vt agant quod velint. Grauia sunt ista & plusquàm grauia, sed tamen istiusmodi quæ congruant in eum, qui Antichristi imaginem induerit. Quis enim videns eum in decernendo principem se facere Episcoporum, & præsidere iudiciis Ecclesiasticis, non
A merito dicat illum eam ipsam abominationem desolationis esse, quæ à Daniele prædicta est? Nam quum circumamictus sit Christianismo, & in loca sancta penetret, & inibi consistens deuastet Ecclesias, abrogans canones, vi cogens vt sua obtineant, quis vnquàm audebit dicere, hoc tempus Christianis pacatum esse? & non potius persecutionem esse? talemque persecutionem, qualis nec antea fuerit, & qualem fortasse nemo vnquàm fecerit nisi filius ille iniquitatis? hoc ita esse ostendunt Ariani perduelles,
B qui se nunc istiusmodi fucis pingunt. Quapropter præcipue nos vigilare & obseruare hanc hæresim oportebat, an ea quæ tantæ impudentiæ est, virusque suum quasi Ceraste, vt in Prouerbiis scriptum est, effundit, & male sentiendi de Christo magistram se præbet: Anné inquam illa ipsa sit præuaricatio, post quam filius ille iniquitatis reuelabitur, qui prorsus habet in Constantio præcursorem suum? Alioqui cur ita contra sanctos fureret? aut quare ita quasi pro sua hæresi omni conatu incumberet? &
C pro suo hoste haberet, qui insaniis Arij non obtemperat? & cur quæ à Christi perduellibus dicuntur, ita libenter acciperet? & tot & tales Synodos vilipenderet? aut cur Arianis Ecclesias tradi iuberet? nisi vt quum Antichristus venerit, habeat paratas rationes quibus in Ecclesias introeat, istumq; sibi ita diligenter locũ præparantem amplexetur? Nam senes qui ab Alexandro & ante Alexandrũ ab Achilla, & ante Achillam ab ipso vsque Petro Episcopi fuere eliminantur: illi contra, quos asseclæ militum in Episcopos no-
D minarunt, introducuntur, neminem interim alium nominantes, quàm qui polliceantur se idem cum ipsis sentire. Quæ conditio facillima est Meletianis. Nam plerique eorum vel potius omnes impie educati sunt, neque cognitam habent sanam in Christo fidem, aut quid omnino sit Christianismus, aut quas nos Christiani habemus scripturas. Aliqui enim eorum ab idolis, aliqui ex curia, aut è summis Magistratibus prodeuntes, ob miseram purpuram præfecturamque persuasis pecunia Meletianis maioribus suis, ad hoc dignitatis, etiam prius-
E quàm catechismo imbuerentur, euecti sunt: aut si in speciem videantur catechismo imbuti, quæ quæso ratio catechismi apud Meletianos? imo sine omni specie huc prouolarunt, & statim quasi pueri accepto nomine, Episcopi appellati sunt, & propterea quia tales erant, rem pro nihilo habuerunt, neque inter pietatem impieta-

temque vllum discrimen esse arbitrati, promptè certe & quàm citissime Ariani ex Meletianis facti sunt: quod si postea aliud quippiam Imperator iusserit, in id quoque rursum se promptissimè immutabunt. Siquidem piæ religionis ignorantia facile eos ad consuetam, & quam ab initio didicerunt, vecordiam deducit, & pro nihilo illis est, omni vento & fluctu circumferri, modo id solum ipsis contingat, vt sint purpurati & humanas præfecturas habeant. Quid si dicas eos nihil immutatos, sed tales etiamnum permanere quales in gentilitate fuerant? Illi igitur istis moribus tam lubricis, & incertis, quid mirі si Ecclesiam pro functione Magistratúque curiali habeant? & quum idololatræ animo ac sententia sint, non aliter quàm gentes in bonum saluatoris nomen irrumpunt, Ægyptumq; contaminant: in eam rem opera curáque impensa, vt Arianæ hæresis nomen ibi quoque inualescat: quum antea saltem per vniuersam Ægyptum libera securaque erat orthodoxæ fidei professio? ac propterea etiam his prouinciis suam lucem inuehere studuerunt, non tam ipsi Ariani, quàm qui illos concitat diabolus, vt cùm venerit eius præco Antichristus, inueniat in Ægypto & ipsas Ecclesias suas esse, & in Meletianis suo iam ante catechismo imbutis, sese delineatum figuratúmque agnoscat. Tale ergo iniquum illud edictum quod à Constantio prodiit. Populis certe magna erat ad martyrium promptitudo, ingensque odium aduersus impiissimam hæresim, & luctus permagnus, & gemitus in Ecclesiis, omnibus ad Dominum vociferantibus: *Parce Domine populo tuo, & ne des hæreditatem tuam in vituperium inimicis tuis, sed festina, vt eripias nos de manu iniquorum.* Ecce enim famulis tuis non parcunt, & viam Antichristo præparant. Non est sperandum vt Antichristo Meletiani resistant, non illis cura est veritatis, neque Christum abnegare inter mala numerant: non enim sinceriter ad verbum Dei accesserunt, sed ad omnia tanquam Chameleontes transformantur, semper mercenarij eorum, qui ipsorum operam requirunt: non veritatem pro scopo habent, sed veritati voluptatem anteponunt, solumque id dicunt: Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Histrionum igitur Epicritianorum ex Meletianis transfiguratorum scopus talis est, talisque perfidia in moribus. Qui autem sunt ministri Saluatoris & vere Episcopi, sinceriterque credunt, & non sibi sed Domino viuunt, quique fideliter pij sunt in Christum Dominum Iesum, intelligunt, quemadmodum prædixi, falsas contra veritatem criminationes esse, & manifestò eas fictas esse in gratiam Arianæ hæresis: plane enim ex Vrsacij Valentisque pœnitentia percipiunt, sycophantiam contra Athanasium, vt eum è medio tollerent, & hæresim in Ecclesias Christi immitterent,

μισάν. προθύμως γοῦν καὶ ταχέως ἐκ μελιτιανῶν ἀρειανοὶ γεγόνασιν, ἂν δὲ καὶ ἕτερόν τι προστάξῃ βασιλεὺς, καὶ εἰς τοῦτο πάλιν εἰσὶν ἕτοιμοι μεταβάλλεσθαι. ἡ γὰρ τῆς εὐσεβείας ἄγνοια, ταχέως ἐπὶ τὴν συνήθη καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς, ἣν μεμαθήκασιν, ἀφροσύνην καταφέρει τούτους· καὶ γὰρ οὐδέν ἐστιν αὐτοῖς ἀνέμῳ παντὶ καὶ κλύδωνι περιφέρεσθαι, ἕως μόνον εἰσὶν ἀλειτούργητοι καὶ προστασίαν ἀνθρω-

A πίνην ἔχουσι. τάχα δὲ οὐδὲ μεταβάλλεσθαι οἷοι καὶ πρὸ τούτου ἦσαν· καὶ οἷοι ἦσαν ὅτε πάλιν ἕλληνες ἐτύγχανον. ἀμέλει τοιοῦτοι τὸν τρόπον ὄντες σκολιοὶ, καὶ νομίζοντες πολιτείαν βουλῆς εἶναι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὰ τῶν εἰδώλων φρονοῦντες ὥσπερ ἔθνη, εἰσελθόντες εἰς τὸ καλὸν ὄνομα τοῦ σωτῆρος ἐμίαναν τὴν αἴγυπτον πᾶσαν· ποιήσαντες κἂν ὅλως ὀνομασθῆναι τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐν αὐτῇ. ἔτι γὰρ ἐν ὁλοκλήρῳ μόνῃ τῇ αἰγύπτῳ παρρησία τῆς ὀρ-

B θοδοξίας ἦν· καὶ διὰ τοῦτ' ἐσπούδασαν καὶ ταύτῃ φθόνον ἐπαγαγεῖν οἱ δυσσεβεῖς. μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτοὶ, ἀλλ' ὁ κινήσας αὐτοὺς διάβολος· ἵν' ἐλθὼν ὁ τούτου κῆρυξ ἀντίχριστος εὕρῃ καὶ ἐν τῇ αἰγύπτῳ τὰς ἐκκλησίας αὐτοῦ γενομένας, τοὺς τε μελιτιανοὺς προκατηχηθέντας ἤδη τὰ ἐκείνου· καὶ ἐπιγνῷ ἑαυτὸν ἐν ἐκείνοις ἤδη μορφωθέντα. τοιοῦτον μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐξελθὸν παρὰ κωνσταντίου παράνομον πρόσταγμα. τῶν δὲ λαῶν προθυμία μὲν ἦν

C εἰς μαρτύριον, καὶ μᾶλλον μῖσος κατὰ τῆς ἀσεβεστάτης αἱρέσεως· πένθος δὲ ὅμως διὰ τὰς ἐκκλησίας καὶ στεναγμὸς παρὰ πάντων, βοώντων πρὸς τὸν κύριον· φεῖσαι κύριε τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ δῷς τὴν κληρονομίαν σου εἰς ὄνειδος τοῖς ἐχθροῖς σου· ἀλλὰ καὶ τάχυνον τοῦ ἐξελέσθαι ἡμᾶς ἐκ χειρὸς ἀνόμων. ἰδοὺ γὰρ τῶν μὲν σοῦ θεραπόντων οὐκ ἐφείσαντο, τῷ δὲ ἀντιχρίστῳ τὴν ὁδὸν παρασκευάζουσιν. οὐ γὰρ ἀντιστήσονται ποτε μελιτιανοὶ τούτῳ, οὐδὲ φροντί-

D ζουσι περὶ ἀληθείας, οὐδὲ ἀρνήσασθαι τὸν Χριστὸν φαῦλον ἡγήσονται· ἄνθρωποι μηδόλως γνησίως προσελθόντες τῷ λόγῳ, πρὸς πάντα κατὰ τὸν χαμαιλέοντα σχηματιζόμενοι, καὶ μισθωτοὶ τῶν αἰνούντων αὐτῶν τὴν χρείαν γιγνόμενοι. οὐ γὰρ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔχουσι τὸν σκοπὸν, ἀλλὰ ταύτης τὴν παραυτίκα προκρίνουσιν ἡδονήν· καὶ μόνον λέγουσι· φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. τῶν μὲν οὖν ὑποκριτῶν ἐπικριτιανῶν ἀντὶ μελιτιανῶν ἡ πρόθεσις αὕ-

E τη, καὶ ὁ τρόπος ἄπιστος. οἱ δὲ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ σωτῆρος καὶ ἀληθῶς ἐπίσκοποι, οἱ γνησίως πιστεύοντες καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀλλὰ τῷ κυρίῳ ζῶντες, οἱ πιστῶς εὐσεβοῦντες εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν· καὶ γινώσκοντες, καθὰ προεῖπον, ὡς κατὰ τῆς ἀληθείας προφάσεις εἰσὶ ψευδεῖς, καὶ φανερῶς ἐπλάσθησαν διὰ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν. καὶ γὰρ ἐκ τῆς οὐρσακίου καὶ οὐάλεντος μετανοίας καταμανθάνουσι τὴν κατ' ἀθανασίου συντεθεῖσαν συκοφαντίαν, ἵνα αὐτὸν μὲν ἐκ ποδῶν ἄρωσι, τὴν δὲ ἀσέβειαν τῶν Χριστομάχων εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσά-

ζωσι

ξωσι. ταῦτα συνορῶντες, ὡς ἀληθείας ὄντες ὑπέρμαχοι καὶ κήρυκες, ὑβρισθῆναι καὶ ἐξορισθῆναι μᾶλλον εἵλοντο καὶ ὑπέμειναν, ἢ κατ' αὐτοῦ ὑπογράψαι, καὶ τοῖς ἀρειομανίταις κοινωνῆσαι. οὐ γὰρ ἐπελάθοντο ἃ ἐδίδαξαν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον γινώσκουσιν, ὡς τοῖς μὲν προδόταις ἀτιμία πολλή, τοῖς δὲ ὁμολογοῦσι τὴν ἀλήθειαν βασιλεία οὐρανῶν. καὶ τοῖς μὲν ὀλιγώροις καὶ φοβηθεῖσι κωνστάντιον, οὐδὲν ἔσται ἀγαθόν· τοῖς δὲ ὑπομένουσι τὰς ὧδε θλίψεις, ὡς ἐκ χειμῶνος ναύταις εὔδιος λιμὴν, ὡς ἀθληταῖς μετὰ τὸν ἀγῶνα στέφανος· οὕτω καὶ αὐτοῖς μεγάλη καὶ αἰώνιος χαρὰ καὶ εὐφροσύνη ἐν τοῖς οὐρανοῖς γενήσεται· οἵαν ἔσχεν Ἰωσὴφ μετὰ τὰς θλίψεις ἐκείνας· οἵαν ὁ μέγας Δανιὴλ μετὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς πολλὰς ἐπιβουλὰς τῶν βασιλικῶν· οἵαν ἔχει νῦν ὁ παῦλος στεφανούμενος ὑπὸ τοῦ σωτῆρος· οἵαν προσδοκῶντες καὶ οἱ πανταχοῦ τοῦ θεοῦ λαοί. ταῦτα βλέποντες οὐκ ἠσθένησαν τῇ προαιρέσει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεδυναμώθησαν τῇ πίστει, καὶ πλέον ηὔξησαν τὴν προθυμίαν. πληροφορηθέντες γὰρ ὑπὲρ τῆς συκοφαντίας καὶ ἀσεβείας τῶν αἱρετικῶν, καταγινώσκουσι μὲν τοῦ διώκοντος, συντρέχουσι δὲ τοῖς διωκομένοις τῇ γνώμῃ καὶ τῇ ὁμοφροσύνῃ· ἵνα καὶ αὐτοὶ τὸν τῆς ὁμολογίας ἀπολάβωσι στέφανον. πολλὰ μὲν οὖν ἄν τις δύναιτο λέγειν κατὰ τῆς μυσαρᾶς καὶ χριστομάχου ταύτης αἱρέσεως, πολλὰ δὲ καὶ ἀποδείξειεν ἄν τις εἶναι προοίμια τοῦ ἀντιχρίστου, τὰ ἐπιτηδεύματα κωνσταντίου. ἐπειδὴ δὲ, ὡς εἶπεν ὁ προφήτης, ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐδέν ἐστιν εὔλογον ἐν αὐτῇ, παντὸς δὲ ῥύπου καὶ πάσης ἀσεβείας πεπλήρωται, ὥστε καὶ μὴ μόνον ἐξ ἀκοῆς φευκτέαν αὐτὴν εἶναι, ὡς ἐξέραμα κυνὸς, καὶ δρακόντων ἰόν· ἔστι δὲ καὶ κωνστάντιος ἐκ φανεροῦ τὴν εἰκόνα φέρων τοῦ ἀντικειμένου· ἵνα μὴ μακρὸς ὁ λόγος γένηται, διὰ τοῦτο καλὸν ἀρκεσθῆναι, τῇ θείᾳ γραφῇ, καὶ πάντας αὐτῇ πεισθῆναι παραγγελλούσῃ διά τε τὰς ἄλλας αἱρέσεις, καὶ μάλιστα διὰ ταύτην. ἔστι δὲ αὐτῆς τὸ παράγγελμα τοῦτο· » ἀπόστητε, ἀπόστητε, ἐξέλθετε ἐκεῖθεν, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε. ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε, οἱ φέροντες τὰ σκεύη τοῦ κυρίου. τοῦτο γὰρ πρὸς διδασκαλίαν ἀρκεῖ πᾶσιν· ἵν' εἰ μέν τις ἠπατήθη παρ' αὐτῶν, ἐξελθὼν ἀπὸ σοδόμων μηκέτι πρὸς αὐτοὺς ὑποστρέψῃ, μήποτε πάθῃ τὰ τῆς γυναικὸς τοῦ λώτ. εἰ δέ τις καθαρὸς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τῆς ἀσεβοῦς ταύτης αἱρέσεως διέμεινεν, ἔχῃ τὸ καύχημα ἐν χριστῷ λέγων· οὐκ ἐξεπετάσαμεν χεῖρας ἡμῶν πρὸς θεὸν ἀλλότριον, οὐδὲ προσεκυνήσαμεν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ἡμῶν, οὐδὲ ἐλατρεύσαμεν τῇ κτίσει παρὰ σὲ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα θεὸν, διὰ τοῦ σοῦ λόγου τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ σοὶ τῷ πατρὶ, καὶ σὺν αὐτῷ τῷ λόγῳ ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Τοῦ ἐν

mitterent, compositam conflatamque esse, ac propterea, vt veri propugnatores & præcones Dei, maluerunt potius contumeliam & exilium pati (quod & re experti sunt) quàm contra Athanasium subscribere, & Arianis communicare. Non enim immemores fuere eorum quæ didicerant, vt quibus certissimo constabat proditoribus esse ignominiam multam, confitentibus vero regnum cœlorum esse destinatum: iisque qui confessionem pro leui habent, & metuunt Constantium, nihil boni expectandum: A contra, sustinentibus tribulationes, vti nautis, ex tempestate tranquillum portum, vtq; Athletis, post certamen coronam, ita ipsis magnam & æternam lætitiam & hilaritatem in cœlis paratam esse, qualem obtinuit Ioseph post tribulationes suas, qualem magnus Daniel post tentationes & plurimas aulicorum insidias, qualem nunc habet Paulus à Christo coronatus, qualem expectant qui vbique sunt populi Christi. Hæc inquam illi respicientes non succubuerunt animo, sed magis hac spe inualuerunt, maio- B remque alacritatem induerunt: certi enim facti de sycophantiis & impietate hæreticorum, persecutorem damnant, & cum iis qui persecutionem patiuntur, animo sententiaque concurrunt, vt corona confessionis potiantur. Multa porro præterea sunt, quæ aduersus hanc impuram & Christo hostilem hæresim dicere liceat, multaque item quibus pleraque Constantij studia, præludia esse Antichristi ostendere possis, quum & Propheta loquutus sit, A pedibus vsque caput, nihil esse quod in hac hæresi plena C omnibus sordibus & impietate, cum ratione congruat, ac tam tetra, vt si vel leuiter audias, eam tanquàm vomitum canis, & serpentum virus abominetis: Constantius autem propalam imaginem Antichtisti præ se fert. Ideoque scripturæ acquiescere, eiusque præceptis obtemperare, cùm ob alias hæreses, tum maxime ob istam, præclarum duxeris. Scripturæ autem præceptum hoc est, *Absistite ab illa, illinc abire, & immundum ne tetigeris, recedite ex medio illorum, segregamini ab illis qui fertis vasa* D *Domini.* Id enim omnibus pro doctrina sufficit, vt si ab illis deceptus sit, inde, veluti è Sodomis egrediens, non amplius se ad eos reflectat, ne eadem patiatur quæ vxor Loth. Quòd si quis purus ab initio ab hac hæresi manserit, habeat ille gloriam suam in Christo: dicatque, Non extendimus manus nostras ad Deum alienum, nec adorauimus opera manuum nostrarum, nec seruiuimus creaturæ, præter te Deum qui omnia creasti per Verbum tuum vnigenitum Filium Dominum nostrum Iesum Christum, per quem tibi patri vnà cum ipso Verbo in Spiri- E tu sancto gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

S. Patris

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

De Synodis Arimini, quod est Italiæ: & Seleuciæ, quæ est Isauriæ, celebratis Epistola.

Fortasse & ad vos quoq; per-
A uenit rumor eius Synodi, quę nunc omnibus in ore est, eò quòd ab Imperatore præfectisque literæ frequentes in omnem partem sint missæ, eos qui illuc ituri essent conuocantes. Iam quia discendi cupidi quęritis quid actum sit, rectum putaui, si quæ vidi, quæque diligenter exploraui vobis significauero, ne si aliunde ea acceperitis, animo dubio fluctuetis: maxime, quum nonnulli aliter quàm res acta est, referre soleant. Nicææ igitur quemadmodum
B statutum erat, nullum concilium coactum fuit, sed secundum edictum promulgatum est, vt Episcopi Occidentales Arimini, quod est Italiæ, conuenirent: Orientales vero Seleuciæ Isauriæ, quæ Aspera cognomine appellatur. Causa autem istius concilij ferebatur in hoc sita esse, vt de fide in Christum Dominum nostrum ageretur. Authores autem istius rei sunt Vrsacius ex Pannonia, Valens & Germinius quidam Syrus Acacius, Eudoxius itē & Patrophilus Scythopolitanus: qui quum Arianeæ factionis essent, & ne semel quidem cogitarent, quid vel crederent
C vel affirmarent, singulos clanculum decipientes, & deceptis sementem hæreseos inseminantes, nonnullos qui aliquid esse videbantur, surripuerunt, & inter eos ipsum Cæsarem iam hæreticum factum, specie quidem, illa prælata quasi Synodum instituere vellent, quum interim sperent ea ratione se & Synodū Nicęnam & omnes ita peruertere posse, vt impietas pro veritate vbique inualescat. Primum quidem ego admiror, idemque arbitror quemlibet prudentem fa-
D cere, quòd cum vniuersale concilium indictum esset, idque omnes expectarent, derepente diuisio facta sit, adeo illi illuc, isti istuc conuenirent. Sed hoc absq; dubio numinis prouidentia procuratum est, vt in singulis consiliis hic quidem sinceræ puræque fidei sententiæ apparerent, illic autem suspecta incertáque ingenia cum suis moribus sese ostenderent. Deinde illud mecum cum germinis fratribus non sine mœrore in animo reuolui, quid sibi vellet ista discursatio.

Quæ

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Ἀλεξανδρείας,

Περὶ τῶν γενομένων ἐν τῇ ἀριμίνῳ τῆς ἰταλίας, καὶ ἐν σελευκείᾳ τῆς ἰσαυρίας συνόδων.

Ἔφθασε μὲν ἴσως καὶ παρ' ὑμᾶς ἡ ἀκοὴ περὶ τῆς καὶ νῦν θρυλλουμένης συνόδου· καὶ γὰρ βασιλέως καὶ τῶν ἐπάρχων ἐφοίτησε πανταχῆ γράμματα, καλοῦντα τοὺς εἰς ταύτην συνερχομένους. ἐπειδὴ δὲ καὶ φιλομαθεῖς ὄντες ζητεῖτε γνῶναι τὰ πεπραγμένα, ἀκόλουθον εἶναι νενόμικα ἅπερ ἑώρακα καὶ ἔγνων ἀκριβῶς, ταῦτα καὶ ὑμῖν δηλῶσαι, ἵνα μὴ παρ' ἑτέρων ἀκούοντες ἀμφίβολον ἔχητε τὴν διάνοιαν· μάλιστα ὅτι τινὲς εἰώθασιν ἑτέρως ἀπαγγέλλειν τὰ πραττόμενα, ἢ ὡς γέγονεν. ἐν μὲν οὖν τῇ Νικαίᾳ ὥσπερ ἦν ὁρισθὲν οὐκέτι γέγονε τὸ συνέδριον, ἀλλὰ δεύτερον πρόσταγμα πεφοίτηκεν, ὥστε τοὺς μὲν ἐν τοῖς δυτικοῖς μέρεσιν ἐπισκόπους ἐν ἀριμίνῳ τῆς ἰταλίας συνελθεῖν· τοὺς δὲ ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς μέρεσιν, ἐν τῇ λεγομένῃ τραχείᾳ σελευκείᾳ τῆς ἰσαυρίας συγκροτηθῆναι. ἡ δὲ πρόφασις τῆς τοιαύτης συνελεύσεως ἐθρυλεῖτο περὶ πίστεως τῆς εἰς τὸν κύριον ἡμῶν ἰησοῦν τὸν χριστόν· οἱ δὲ ταύτην παρέχοντες εἰσίν, ἀπὸ μὲν τῆς παννονίας οὐρσάκιος καὶ οὐάλης, καὶ γερμήνιός τις, ἀπὸ δὲ τῆς συρίας, ἀκάκιος, εὐδόξιος, καὶ πατρόφιλος ὁ ἀπὸ τῆς ἐπωνύμου τῶν σκυθῶν πόλεως τυγχάνων. οὗτοι γὰρ ἀεὶ τῆς ἀρείου μερίδος ὄντες, καὶ μὴ νοοῦντες μήτε πῶς πιστεύουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται, ἀπατῶντες δὲ ἕκαστον ἠρέμα, καὶ σπέρματα τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἐπισπείροντες, ὑφήρπασάν τινας τῶν δοκούντων εἶναί τι, καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα κωνστάντιον αἱρετικὸν ὄντα, σχηματισάμενοι περὶ πίστεως, ὥστε ποιῆσαι γενέσθαι σύνοδον, νομίζοντες δυνήσεσθαι καλύψαι τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον, καὶ τοὺς πάντας μεταπειθεῖν, ὥστε τὴν ἀσέβειαν ἀντὶ τῆς ἀληθείας κρατῆσαι πανταχοῦ. πρῶτον μὲν οὖν ἔγωγε θαυμάζω· ἡγοῦμαι δὲ καὶ πάντα ὁντιναοῦν φρόνιμον τοῦτο συνορᾶν, ὅτι καθολικῆς ὁρισθείσης συνόδου, καὶ ταύτην πάντων προσδοκώντων ἐξαίφνης διῃρέθη· καὶ οἱ μὲν ἐκεῖ συνῆλθον, οἱ δὲ ὧδε συνεκρότησαν ἑαυτούς. ἦν δὲ ἄρα τοῦτο τῆς προνοίας ἔργον, ἵνα ἐν ἑκάστῃ, τῶν μὲν τὸ ἄδολον καὶ καθαρὸν τῆς πίστεως δειχθῇ φρόνημα· τῶν δὲ τὸ ὕποπτον καὶ ἀμφίβολον ἦθος ἐλεγχθῇ. ἔπειτα κἀκεῖνο διενοούμην μετὰ τῶν ἐνταῦθα γνησίων ἀδελφῶν, καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἠχάλλομεν, θεωροῦντες τὸ ἀπρεπὲς τῆς τοσαύτης συνδρομῆς.

τί γὰρ

τί γὰρ τοσοῦτον ἤπειξεν ὥστε τὴν οἰκουμένην διαταραχθῆναι; καὶ τοὺς λεγομένους ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ κληρικοὺς διατρέχειν ἄνω καὶ ζητεῖν, πῶς ἄρα μάθωσι πιστεύειν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν; εἰ γὰρ ἐπίστευον, οὐκ ἂν ὡς μὴ ἔχοντες ἐζήτουν. τοῦτο δὲ τοῖς μὲν κατηχουμένοις, οὐκ ὀλίγον σκάνδαλον· τοῖς δὲ ἕλλησιν, οὐ τὸ τυχόν, ἀλλὰ καὶ πλατὺν γέλωτα παρέσχεν, εἰ Χριστιανοὶ ὥσπερ ἐξ ὕπνου νῦν ἐγερθέντες, ζητοῦσι πῶς δεῖ περὶ Χριστοῦ νῦν πιστεύειν. οἱ δὲ λεγόμενοι κληρικοὶ τούτων, καίτοι τὰ πρεσβεῖα παρὰ τῶν λαῶν ἐκδικοῦντες ὡς διδάσκαλοι, νῦν ἤλεγξαν ἑαυτοὺς ἀπίστους, ζητοῦντες ὅπερ οὐκ ἔχουσι. καὶ ἠγνοήσαν οἱ περὶ οὐρσάκιον τούτων αἴτιοι γενόμενοι, ὅσην ἑαυτοῖς ἐθησαύρισαν ὀργήν, λέγοντος τοῦ κυρίου διὰ μὲν τῶν ἁγίων·
» οὐαὶ δι' οὓς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν
» τοῖς ἔθνεσι. διὰ δὲ ἑαυτοῦ ἐν τοῖς εὐαγγε-
» λίοις· ὃς οὖν ἐὰν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν
» τούτων, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα μύλος ὀνικὸς κρε-
» μασθῇ εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντι-
» σθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης, ἤ, ἵνα ὡς ὁ Λουκᾶς προστέθηκε, σκανδαλίσῃ τῶν μικρῶν τούτων ἕνα. τί γὰρ ἔλειπε διδασκαλίας εἰς εὐσέβειαν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἵνα νῦν περὶ πίστεως ζητῶσι; καὶ τὴν ὑπατείαν τῶν παρόντων χρόνων προτάσσωσι τῶν παρ' αὐτῶν ἐκτιθεμένων ῥημάτων δῆθεν περὶ πίστεως; οὐρσάκιος γὰρ καὶ οὐάλης καὶ γερμίνιος καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, πεποιήκασιν ὃ μήτε γέγονε μήτε ἠκούσθη πώποτε παρὰ Χριστιανοῖς. γράψαντες γὰρ ὡς ἤθελον αὐτοὶ πιστεύειν, προσέταξεν τὴν ὑπατείαν καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ παρόντος χρόνου, ἵνα δείξωσι πᾶσι τοῖς φρονίμοις, ὅτι μὴ πρότερον, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ κωνσταντίου ἀρχὴν ἔχει τούτων ἡ πίστις. πάντα γὰρ πρὸς τὴν ἰδίαν αἵρεσιν βλέποντες ἔγραψαν. πρὸς τούτοις περὶ τοῦ κυρίου προσποιούμενοι γράφειν, ἄλλον δεσπότην ὀνομάζουσιν ἑαυτοῖς κωνστάντιον· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ τὴν δυναστείαν τῆς ἀσεβείας αὐτοῖς παρέχων. καὶ αἰώνιον δὲ αὐτὸν βασιλέα εἰρήκασιν, οἱ τὸν υἱὸν ἀΐδιον ἀρνούμενοι· οὕτως εἰσὶ πρὸς ἀσέβειαν χριστομάχοι. ἀλλ' ἴσως αὐτοῖς ἐστι πρόφασις τῆς ὑπατείας ἡ τῶν ἁγίων προφητῶν χρονογραφία· ἀλλὰ κἂν τοῦτο τολμήσωσιν εἰπεῖν, πολὺ τὴν ἀμαθίαν ἑαυτῶν ἐξαγγέλλουσιν· αἱ μὲν γὰρ τῶν ἁγίων προφητεῖαι, χρόνων ἔχουσι μνήμην. καὶ ἠσαΐας μὲν καὶ ὠσηὲ ἐν ἡμέραις ὀζίου, καὶ ἰωάθαμ, καὶ ἄχαζ, καὶ ἐζεκίου γεγόνασιν. ἱερεμίας δὲ ἐν ἡμέραις ἰωσίου· ἰεζεκιὴλ δὲ καὶ δανιὴλ ἐπὶ κύρου καὶ δαρείου. καὶ ἄλλοι ἐν ἄλλοις χρόνοις προεφήτευσαν, οὐ τῆς θεοσεβείας ἀρχὴν καταβαλλόμενοι· ἦν γὰρ καὶ πρὸ αὐτῶν, καὶ ἀεὶ ἦν, καὶ πρὸ καταβολῆς κόσμου, ταύτην ἡμῖν ὁ θεὸς ἐν χριστῷ προητοίμασεν· οὐδὲ τῆς αὐτῶν δὲ πίστεως τοὺς χρόνους ἐσήμαινον· ἦσαν γὰρ καὶ πρὸ τούτων τῶν χρόνων αὐτοὶ πιστοί· ἀλλὰ τῆς δι' αὐτῶν ἀπαγγελίας ἦσαν οἱ χρόνοι. ἦν δὲ ἡ ἀπαγγελία προηγουμένη μὲν περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ σωτῆρος, ἐπακολούθημα δὲ περὶ τῶν ἐσομένων τῷ ἰσραὴλ καὶ τοῖς ἔθνεσι.

Quæ enim res tantopere cogebat, vt orbis terrarum turbandus esset? aut cur illi, qui hoc tempore clerici dicuntur, sursum cursitarent, percunctaturi quomodo ipsos oporteret in Christum Iesum dominum nostrum credere? Nam si credidissent, nunquam quasi fidem non haberent, de fide quæsiuissent. Ea res & catechumenis non tenue scandalum, & ethnicis non vulgarem, sed effusissimum cachinnum præbuit. Si Christiani veluti è somno expergiscentes, nunc demum
A quærant, quomodo in Christum oporteat credere, clerici certe illorum, quamquam authoritatem apud populum hactenus quasi magistri obtinuerint, nunc tamen sese infideles esse declarauerunt, quum id quærant quod non habent. Et ignorat Vrsacius cum suis qui horum authores sunt, quantam sibi iram thesaurizet, quum Dominus per sanctos loquatur. *Væ illis per quos nomen meum in gentibus blasphematur.* ac deinde per seipsum in Euangeliis. *Qui scandalizauerit vnum ex pusillis istis, melius est, vt mola asinaria ad collum illius appendatur, & demerga-*
B *tur in alto maris, quam*, vt Lucas ait, *aliquem ex paruis istis scandalizet.* Quid enim defuit Catholicæ Ecclesiæ ad pietatem, vt nunc de fide quærendum videretur? Quin verbis suis de fide consules adscribunt, sub quibus res acta est: Vrsacius enim & Valens, Germiniusque cum cæteris suis gregalibus id fecere, quod antea nec factum, nec auditum est apud Christianos. Quum enim scripsissent eam fidem, quam voluerunt, addidere & Consulem, & mensem diémque eius temporis, vt omnibus prudentibus palam
C facerent, non olim, sed nunc demum eorum fidem sub Constantio initium accepisse. Omnia enim respectu suæ hæreseos scripserunt: deinde cum simularent se de Domino scribere, alium sibi Dominum, Constantium scilicet creauerunt: ille enim ipsis impie agẽdi facultatem præbuit: suumq; Cæsarem æternum appellauerunt, qui Filium Dei æternum esse negant, tantos se pro impietate Christo hostes præbent. Sed fortasse causam additorum consulum se mutuatos esse ex chronographia sanctorum prophetarum
D iactitauerint: quod si ausi sint dicere, multo liquidius suam inscitiam manifestabunt. Nam sanctorum prophetiæ temporum memoriam habent, Esaias quidem & Oseæ in diebus Osiæ, Ioathan, Achab, & Ezechiæ vixerunt, Hieremias vero in diebus Iosiæ. Ezechiel porro & Daniel sub Cyro & Dario, aliique aliorum temporibus prophetarunt, (non religionis fundamenta iacientes: nam ea & ante ipsos & ante cõstitutionem mundi fuit & semper est, quam Deus nobis in Christo præparauit,) neque fidei suæ tempora assignarunt, siquidem & ante ea tem-
E pora fideles homines extiterant, sed tempora suę annunciationis notauerunt. Erat autem principalis eorum annunciatio de aduentu Saluatoris: sed tamen quæ appendicem quoq; sibi annexam haberet, euenta Israelitis & gentibus futura.

Notæ

καὶ ἦσαν

Notæ autem temporum annaliaque ita assignata non initium fidei, quemadmodum iam dixi, sed initium Prophetarum, quo inceperant diuinare, complectebantur: isti autem sophi non in enarratione historiarum, non in prædiuinatione rerum futurarum, sed in expositione fidei, post hæc verba (edita est Catholica fides) statim consulem, mensem, diem adiecerunt, vt quemadmodum sancti historiarum suique ministerij tempora assignabant, ita isti suæ fidei tempora assignarent. Atque vtinam in sua fide hanc assignationem fecissent, & non in titulo Catholicæ fidei hoc ausi fuissent: Non enim tali formula, verborum rem conscripserunt, vt dicerent, nos ita credidimus: sed hac specie, edita est Catholica fides. Improbitas ergo hæreseos istius suorum inscitiam prodit, & nouum istud scribendi genus paria facit cum Ariana hæresi: illo enim scripto indicant, initium suæ fidei, & quando primum inceperint credere, atque iam inde volunt fidem suam prædicari, eadem ratione vt apud Euangelistam Lucam, edictum describendi orbis exiisse dicitur, quod quum antea non esset, ipso die quo per authorem suum promulgatum fuit, incepit esse: ita isti quoque vbi scripserant, edita est fides, eo ipso ostenderunt nouitiam esse sententiam suæ hæreseos & eam prius non fuisse. In eo vero quòd addiderunt titulum Catholicæ fidei non sentiunt se delapsos ex Phrygia in Arianam sectam, adeo vt ipsi pro eorum more loquantur: Nobis primum reuelatum est, à nobis incipit fides Christianorum. Et vt illi Maximillam & Montanum, ita isti pro Christo Constantium Dominum suum nuncupant. Quòd si secundum ipsos ab istis consulibus principium suum fides accepit, quid facient patres & beati martyres? aut quid facient illi, qui ab eis in Christiana religione instituti sunt, & ante consules istos dormierunt? quomodo illos excitabunt, vt quod didicerint oblitterentur, & quod ipsi scribendo inuenerunt, in eos inferant? Adeone crassi sunt, vt nihil fingere queant nisi cauillationes, easque & indecoras & incredibiles, & statim de proximo argumentis refutabiles? Siquidem Nicæna Synodus non temere habita est vt quæ habeat grauissimos vsus, & legitimam rationem. Syri etenim, Cilices, Mesopotamiani in causa festi claudicabant, atq; vnà cum Iudæis Pascha celebrabãt, & iam tum Ariana hæresis, quæ contra Ecclesiam insurrexerat, suos propugnatores habebat qui ipsam defenderent, & qui piis insidias facerent, Eusebianos scilicet. Atque ea causa fuit, cur vniuersus orbis in consilium coiret, vt & eodem die vbi festum celebraretur, & hæresis quæ suppullulauerat, anathemate percuteretur: quod & factum est. Nam & Syri in aliorum sententiam traducti sunt, & Arianam hæresim decreuerunt pro Antichristi præcursatrice habendam esse, & scriptis contra eam editis placita sua promulgarunt,

καὶ ἦσαν οἱ χρόνοι σημαινόμενοι, οὐκ ἀρχῆς πίστεως, καθὰ προεῖπον· ἀλλ' αὐτῶν τῶν προφητῶν, καθ' οὓς οὗτοι γενόμενοι, τοιαῦτα προεφήτευον. οὗτοι δὲ οἱ νῦν σοφοὶ, οὐχ ἱστορίας ἐξηγούμενοι, οὐδὲ τὰ μέλλοντα προλέγοντες, ἀλλὰ γράψαντες· ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ, εὐθὺς προστεθείκασι καὶ τὴν ὑπατείαν, καὶ τὸν μῆνα, καὶ τὴν ἡμέραν· ἵνα ὥσπερ οἱ ἅγιοι τῶν ἱστοριῶν καὶ τῆς ἑαυτῶν διακονίας τοὺς χρόνους ἔγραφον· οὕτως οὗτοι
A
τῆς ἑαυτῶν πίστεως τὸν χρόνον σημάνωσι· καὶ εἴθε περὶ τῆς ἑαυτῶν ἔγραφον· νῦν γὰρ ἤρξατο· καὶ μὴ ὡς περὶ τῆς καθολικῆς ἐπεχείρουν. οὐ γὰρ ἔγραψαν, οὕτω πιστεύομεν· ἀλλ' ὅτι ἐξετέθη ἡ καθολικὴ πίστις. τὸ μὲν οὖν τολμηρὸν τῆς προαιρέσεως ἐλέγχει τὴν ἀμάθειαν αὐτῶν· τὸ δὲ καινὸν ἐπινόημα τῆς γραφῆς, ἴσον ἐστὶ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως· οὕτω γὰρ γράψαντες, ἔδειξαν πότε μὲν ἤρξαντο πιστεύειν αὐτοὶ, ἀπὸ δὲ τοῦ νῦν βούλονται τὴν πίστιν αὐτῶν καταγγέλλεσθαι. καὶ ὥσπερ κα-
B
τὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, ἐτέθη δόγμα περὶ τῆς ἀπογραφῆς, καὶ τοῦτο τὸ δόγμα πρότερον μὲν οὐκ ἦν, ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἤρξατο, ἐν αἷς καὶ ἐτέθη παρὰ τοῦ γράψαντος· οὕτω καὶ οὗτοι γράψαντες, ἐξετέθη νῦν ἡ πίστις, ἔδειξαν ὅτι νεώτερόν ἐστι τὸ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν φρόνημα, καὶ οὐκ ἦν πρότερον. εἰ δὲ προστεθείκασι τῆς καθολικῆς, ἔλαθον ἑαυτοὺς πεσόντες εἰς τὴν παράνοιαν τῶν ἀπὸ Φρυγίας, ὥστε καὶ αὐτοὺς κατ' ἐκείνους εἰπεῖν, ἡμῖν πρῶτον ἀπε-
C
καλύφθη, καὶ ἀφ' ἡμῶν ἡ πίστις ἄρχεται τῶν χριστιανῶν. καὶ ὥσπερ ἐκεῖνοι Μαξιμίλλαν καὶ Μοντανὸν, οὕτως οὗτοι ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ Κωνστάντιον δεσπότην ἐπιγράφονται. εἰ δὲ κατ' αὐτοὺς ἀπὸ τῆς νῦν ὑπατείας ἀρχὴν ἡ πίστις ἔχει, τί ποιήσουσιν οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες; τί δὲ καὶ αὐτοὶ ποιήσουσι τοὺς παρ' αὐτῶν κατηχηθέντας, καὶ πρὸ τῆς ὑπατείας ταύτης κοιμηθέντας; πῶς αὐτοὺς ἐγείρουσιν, ἵνα ἃ μὲν ἔδοξαν δεδιδαχέναι τούτους ἀπαλείψωσιν, ἃ δὲ
D
νῦν ἐφευρόντες ἔγραψαν ἐπισπείρωσιν αὐτοῖς; οὕτως εἰσὶν ἀμαθεῖς, μόνον εἰδότες πλαστὰς προφάσεις· καὶ ταύτας ἀπρεπεῖς καὶ ἀπιθάνους, ἐχούσας ἐγγὺς τὸν ἔλεγχον· ἡ μὲν γὰρ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος, οὐχ ἁπλῶς γέγονεν, ἀλλ' εἶχε τὴν χρείαν κατεπείγουσαν, καὶ τὴν αἰτίαν εὔλογον. οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς Συρίας, καὶ Κιλικίας, καὶ Μεσοποταμίας ἐχώλευον περὶ τὴν ἑορτὴν, καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐποίουν τὸ πάσχα· ἥ τε ἀρειανὴ αἵρεσις ἐπαναστᾶσα ἦν κατὰ τῆς καθολικῆς
E
ἐκκλησίας, καὶ προστάτας εἶχεν εἴς τε τὴν ὑπὲρ ἑαυτῶν σπουδὴν, καὶ εἰς τὴν κατὰ τῶν εὐσεβούντων ἐπιβουλὴν, τοὺς περὶ Εὐσέβιον. καὶ αὕτη αἰτία γέγονεν οἰκουμενικὴν συναχθῆναι σύνοδον, ἵνα πανταχοῦ μία τῆς ἑορτῆς ἐπιτελῆται ἡμέρα· καὶ ἡ παραφυεῖσα αἵρεσις ἀναθεματισθῇ. γέγονε γοῦν. καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς Συρίας ἐπείσθησαν· τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀπεφήναντο πρόδρομον τοῦ ἀντιχρίστου, καὶ κατ' αὐτῆς γράψαντες ἐκδεδώκασι καλῶς.

καὶ

καὶ ὅμως γράψαντες καὶ τοσοῦτοι ὄντες, οὐδὲν τοιοῦτον τετολμήκασιν, οἷον οἱ τρεῖς ἢ τέσσαρες οὗτοι. οὐ γὰρ προέταξαν ὑπατείαν καὶ μῆνα καὶ ἡμέραν· ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ πάσχα, ἔδοξε τὰ ὑποτεταγμένα· τότε γὰρ ἔδοξε πάντας πείθεσθαι· περὶ δὲ τῆς πίστεως ἔγραψαν, οὐκ ἔδοξεν, ἀλλ' οὕτως πιστεύει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία· καὶ εὐθὺς ὡμολόγησαν πῶς πιστεύουσιν, ἵνα δείξωσιν ὅτι μὴ νεώτερον, ἀλλ' ἀποστολικόν ἐστιν αὐτῶν τὸ φρόνημα. καὶ ἃ ἔγραψαν οὐκ ἐξ αὐτῶν εὑρέθη, ἀλ- A
λὰ ταῦτ' ἐστὶν ἅπερ ἐδίδαξαν οἱ ἀπόστολοι. αἱ δὲ νῦν κινούμεναι παρ' αὐτῶν σύνοδοι, ποίαν ἔχουσιν εὔλογον αἰτίαν; εἰ μὲν γὰρ καινοτέρα τις ἄλλη γέγονεν αἵρεσις μετὰ τὴν ἀρειανήν, εἰπάτωσαν τὰ τῆς ἐπινοίας αὐτῆς ῥήματα, καὶ τίνες οἱ ταύτην ἐφευρόντες εἰσί; γράφοντες τε ἀναθεματιζέτωσαν τὰς πρὸ τῆς συνόδου ταύτης αἱρέσεις, ἐν αἷς ἐστι καὶ ἡ ἀρειανή, ὥσπερ οἱ ἐν νικαίᾳ πεποιήκασιν, ἵνα δόξωσι πιθανήν τινα πρόφασιν ἔχειν τοῦ καινότερα λέγειν. εἰ δὲ μη- B
δὲν τοιοῦτον γέγονε, μήδε δύνανται δεῖξαι, αὐτοὶ δὲ μᾶλλον ἔχοντες τὴν ἀσέβειαν ἀρείου ταῦτα φθέγγονται, καὶ καθ' ἡμέραν ἐλεγχόμενοι μεταβάλλονται, τίς ἡ χρεία τῶν συνόδων; ἀρκούσης τῆς ἐν νικαίᾳ γενομένης πρός τε τὴν ἀρειανὴν καὶ τὰς ἄλλας αἱρέσεις, ἃς κατέκρινε πάσας διὰ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως. καὶ ὁ θρυλούμενος ἀέτιος, ὁ ἐπικληθεὶς ἄθεος, οὐκ ἰδίαν ἐφευρὼν μανίαν θρασύνεται, ἀλλ' εἰς τὴν ἀρειανὴν ἑτεροδοξίαν χειμαζόμενος ἐναυάγησε καὶ C
αὐτὸς μετὰ τῶν ἀπατηθέντων παρ' αὐτοῦ. μάτην γοῦν περιτρέχοντες προφασίζονται διὰ πίστιν ἠξιωκέναι γενέσθαι τὰς συνόδους· ἔστι μὲν γὰρ ἱκανωτέρα πάντων ἡ θεία γραφή. εἰ δὲ καὶ συνόδου χρεία περὶ τούτου, ἔστι τὰ τῶν πατέρων. καὶ τούτου γὰρ οὐκ ἠμέλησαν οἱ ἐν νικαίᾳ συνελθόντες· ἀλλὰ καὶ ἔγραψαν οὕτω καλῶς, ὥστε τοὺς γνησίως ἐντυγχάνοντας τοῖς ἐκείνων γράμμασι δύνασθαι παρ' αὐτῶν ἀναμιμνήσκεσθαι τὴν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς καταγγελλομένην εἰς D
χριστὸν εὐσέβειαν. οὐκοῦν ἐπειδὴ μηδὲν εὔλογόν ἐστι παρ' αὐτοῖς, ἀπορεῖται δὲ πανταχόθεν, κἂν τινας προφάσεις πλάττωνται, τοῦτο λοιπὸν αὐτοῖς ἀπολείπεται λέγειν· ἡμεῖς ἀντιλέγοντες τοῖς πρὸ ἡμῶν, καὶ παραβαίνοντες τὰς τῶν πατέρων παραδόσεις, ἠξιώσαμεν σύνοδον γενέσθαι. ἀλλὰ πάλιν φοβηθέντες, μὴ πάλιν εἰς ἓν συνελθόντων ματαία ἡμῖν ἡ σπουδὴ γένηται, ἠξιώσαμεν εἰς δύο διαιρεθῆναι τὴν σύνοδον· ἵνα ἐν μέρει γενό- E
μενοι, δείξαντες ἅπερ ἔγραψαν ὑφαρπάσαι δυνηθῶμεν τὸ πλέον, ἀπειλοῦντες τὸν προϊστάμενον τῆς ἀσεβείας κωνστάντιον, καὶ οὕτω τὰ μὲν ἐν νικαίᾳ πραχθέντα χαλάσαι ποιήσωμεν, σχηματιζόμενοι τὴν ἁπλότητα τῶν πραχθέντων παρ' ἡμῶν. ταῦτα δὲ εἰ καὶ μὴ τοῖς ῥήμασιν αὐτοῖς εἰρήκασιν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ ταύτῃ πάντα πεποιήκασί τε καὶ διετάραξαν. ἀμέλει πολλὰ πολλάκις εἰρηκότες καὶ γράψαντες ἐν διαφόροις συνόδοις, οὐδὲ πώποτε περὶ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως

sed tamen quum tot ac tanti viri essent, nihil tale quale isti, qui non nisi tres aut quatuor sunt, ausi fuerunt facere. Siquidem nec consulem, nec mensem, nec diem addiderunt, sed in negotio Paschatis non abhorruerunt ab istiusmodi appendice. Ibi enim placuit vt adderetur: visum est, vt omnes obtemperarent. De fide vero non scripserunt, visum est, sed ad istum modum credit Catholica Ecclesia, & statim confessio ipsa credendi adiuncta est, vt ostenderent eam non nouam esse sententiam, sed Apostolicam: & quæ ipsi scripsissent, non esse sua inuenta, sed Apostolorum documenta. Contra, Synodi ipsorum quam quæso habent legitimam causam cur instituantur? Si enim recens alia hæresis post Arianam emersit, age, proferant nobis eius hæreseos commenta, authoresque sectæ: interim tamen scriptis suis anathematizent omnes hæreses ipsorum concilio priores & inter cæteras etiam Arianam sectam, quemadmodum patres Nicæni fecerunt, vt videantur saltem aliquam verisimilem occasionem habere noua moliendi. Quòd si tale nihil accidit, neq; quicquam istiusmodi ostendere possunt, sed ipsi potius ex morbo Arianæ hæreseos ista loquuntur, victiq; quotidie in omnem speciem se mutant, quis vsus quæso conciliorum? quum Nicænum conciliũ aduersus Arianam cæterasque hæreses satis valeat, quas per sanam fidem condemnauit? Porro Aëtius, cognomento impius, quem pro causa habendi concilij toties iactitant non de propria insania quasi à se inuenta, superbit, sed in Arianã, quæ alterius dogmatibus constat, transiens, cum suis quos decepit, naufragium fecit. Frustra igitur circuncursitantes prætexunt, ob fidem Synodos sese postulare, quum sit diuina scriptura omnibus potentior. Quòd si ad hãc rem vsus Synodi desideratur, supersunt acta patrum: nam neq; hac in parte negligentes fuere qui Nicææ conuenerunt, sed ita accurate scripserunt, vt qui sinceriter eorum scripta legat, facile reminiscatur eius in Christũ religionis, quæ à sacris literis annunciatur. Ergo quum nullam rationem pro se habeant, omnibusq; vndecunq; destituantur, & hæreãt, & frustra operosi sint in cauillationibus, illud nimirum illis reliquum est, vt dicant, Nos qui maioribus nostris contradicimus, & præuaricamur patrũ traditiones, postulauimus Synodum promulgari: metuentes autem, si omnes in vnum conueniant, ne frustra laborauerimus: ita voluimus Synodum indici, vt ea in duas partes dirimatur, quo ita à se inuicem disiunctis, scriptisque nostris exhibitis aliquid suffurari possimus, minas Constantij impiæ sectæ propugnatoris assidue iactitantes, simplicitatemque nimiam Nicænsium patrum cauillantes, acta Nicænsia irrita ociosaq; reddamus. Hæc tametsi verbis non proferant, ad eum tamen finem omnia faciunt & moliuntur. Certe quum multa multoties in diuersis Synodis dixerint, & scripserint, nunquam tamen Arianæ hæreseos mentio-

ρειανῆς αἱρέσεως

mentionem, vt malæ, fecerunt, imo si quando contigit, vt ex præsentibus aliqui hæreses criminarentur, ipsi Arianam à Nicæno concilio damnatam excipiebant, defendebantq;, eosq; qui Ariana dicerent, beneuolentissime complectebantur. Quæ res pro insigni argumento est, non ob veritatem, sed ad abolitionem eorum quæ Nicææ acta sunt nouas ipsos Synodos comminisci. Quæ autem in Synodis ab ipsis ipsorumq; similibus acta sunt, rem ita esse adhuc magis probant. Reliquum igitur est, vt singula quemadmodum acta sunt, exponam. Omnibus igitur expectantibus vt in vnum conueni rent, quos imperatoris diplomata euocabant, & vnum concilium haberetur, postquam diuisio facta esset, alijque Seleuciam cognomento Tracheiam abiissent: alij Ariminum se contulissent vbi Episcopi fuere L. & eo plures, venit etiam ad eundem locum Germinius, Auxentius, Valens, Vrsacius, Demophilus & Gaius: ibi quum cæteri Episcopi ex sacris literis verba sua formarent, illi chartulam exhibuerunt, recitatisq; consulibus sub quibus scripta erat, postulabant, vt ea omnibus Synodis anteponeretur, omissa omni de hæreticis quæstione, nullaque habita percunctatione, quo animo aut qua sententia essent, sed scriptis chartulæ solummodo contentos esse debere: scripta autem eorum huiusmodi fuere,

EDITA EST CATHOLICA FIDES IN PRÆSENTIA DOMINI NOSTRI RE-

ligiosissimi praclarique Victoris regis Constantij Augusti æterni, consulibus clarissimis viris Eusebio & Flauio Arimini, vndecimo Calendas Iunias.

CRedimus in vnum & solum verum Deum patrem omnipotentem: conditorem opificémque omnium: & in vnigenitum Filium Dei, ante omnia secula & initia, & ante omne tempus, quod in intellectũ cadere potest, existentem, & ante omnem comprehensibilem substantiam, natum impatibiliter ex Deo, solum ex solo Patre, Deum de Deo, similem patri suo, qui ipsum genuit, cuius secundum scripturas, generationẽ nemo nouit, nisi solus qui eum genuit Pater: hũc scimus Dei vnigenitum Filium, nutu paterno aduenisse è cœlis ad demolienda peccata: genitum ex Maria Virgine, versatumque cum discipulis fuisse, & vbi omne officium dispensationis adimpleuisset, secundum Patris voluntatem crucifixum & mortuum esse, & ad inferos descendisse, atque ibi, quod sui officij erat, peregisse, quem ianitores inferorum conspicati, exhorruerunt, eumque tertio die ab inferis resurrexisse, & versatum cum discipulis fuisse, eumque, vbi negocia sua absoluerat, impletis quinquaginta diebus, in cœlos assumptum esse, & sedere ad dexteram Patris, & vltimis

νῆς αἱρέσεως ὡς φαύλης ἐμνημόνευσαν· ἀλλ' εἰ καί ποτε παρόντες τινὲς τὰς αἱρέσεις διέβαλλον, αὐτοὶ τὴν ἀρειανὴν ἐξεδίκουν, ἣν ἡ ἐν νικαίᾳ σύνοδος ἀνεθεμάτισε· καὶ μᾶλλον, τοὺς τὰ ἀρείου λέγοντας, γνησίως ἐδέχοντο. μέγα μὲν οὖν καὶ τοῦτο τεκμήριον, ὅτι μὴ δι' ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐπ' ἀναιρέσει τῶν ἐν νικαίᾳ πραχθέντων, ἡ ἐπίνοια τῶν νῦν συνόδων ἦν. ἃ δὲ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς συνόδοις παρ' αὐτῶν καὶ τῶν ὁμοίων πέπρακται, δείκνυσιν οὐδὲν

A ἧττον εἶναι ταῦτα ἀληθῆ. λοιπὸν γὰρ ἀναγκαῖον ὡς ἕκαστα γέγονε, δηλῶσαι. πάντων προσδοκούντων εἰς ἓν συνέρχεσθαι, ὡς ἐκάλει τὰ παρὰ βασιλέως γράμματα, καὶ μίαν γίνεσθαι τὴν σύνοδον, ἐπειδὴ διῃρέθησαν, καὶ οἱ μὲν εἰς σελεύκειαν τὴν λεγομένην τραχεῖαν κατῆλθον, οἱ δὲ ἐν τῷ ἀριμίνῳ συνῆλθον· ἦσαν δὲ οἱ ἐν αὐτῇ ἐπίσκοποι υ καὶ πλέον· εἰς ταύτην ἀνῆλθον καὶ γερμίνιος καὶ αὐξέντιος, καὶ οὐάλης, καὶ οὐρσάκιος, δημόφιλός τε καὶ γάϊος. ἀλλὰ τῶν ἐπισκόπων πάντων διαλεγομένων ἀ-

B πὸ τῶν θείων γραφῶν, οὗτοι χάρτην ἐπεδείκνυον· καὶ τὴν ὑπατείαν ἀναγινώσκοντες, ἠξίουν ταῦτα προκρίνεσθαι πάσης συνόδου, καὶ τούτων μηδὲν πλέον ζητεῖν παρὰ τῶν αἱρετικῶν, μηδὲ ἐρευνᾶσθαι τὴν ἐκείνων διάνοιαν, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τούτοις μόνοις, καὶ ἔστι τὰ γραφέντα παρ' αὐτῶν ταῦτα.

ΕΞΕΤΕΘΗ Η ΠΙΣΤΙΣ Η ΚΑ-

C θολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ καλλινίκου βασιλέως κωνσταντίου αὐγούστου τοῦ αἰωνίου σεβαστοῦ, ὑπατείᾳ φλαυΐων, εὐσεβίου καὶ ὑπατίου τῶν λαμπροτάτων, ἐν σιρμίῳ τῇ πρὸ ια καλανδῶν ἰουνίων.

ΠΙστεύομεν εἰς ἕνα τὸν μόνον καὶ ἀληθινὸν θεὸν πατέρα παντοκράτορα καὶ κτίστην καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων. καὶ εἰς ἕνα μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς, καὶ πρὸ παντὸς ἐπινοουμένου χρόνου, καὶ πρὸ πά-

D σης καταληπτῆς οὐσίας γεγεννημένον ἀπαθῶς ἐκ τοῦ θεοῦ· δι' οὗ οἵ τε αἰῶνες κατηρτίσθησαν, καὶ τὰ πάντα ἐγένοντο· γεγεννημένον δὲ μονογενῆ, μόνον ἐκ μόνου ὑπὸ τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, ὅμοιον τῷ γεννήσαντι αὐτὸν πατρὶ κατὰ τὰς γραφάς· οὗ τὴν γένεσιν οὐδεὶς ἐπίσταται, εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ. τοῦτον ἴσμεν τοῦ θεοῦ μονογενῆ υἱὸν, νεύματι πατρικῷ παραγενόμενον ἐκ τῶν οὐρανῶν εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας, καὶ γεννηθέντα ἐκ μαρίας τοῦ παρθένου, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονο-

E μίαν πληρώσαντα κατὰ τὴν πατρικὴν βούλησιν, σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα, καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατελθόντα, καὶ τὰ ἐκεῖσε οἰκονομήσαντα, ὃν πυλωροὶ ᾅδου ἰδόντες ἔφριξαν, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν πληρώσαντα, καὶ πεντήκοντα ἡμερῶν πληρουμένων ἀναληφθέντα εἰς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καὶ ἐλευ-

καὶ ἐλευσόμενον ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως τῇ δόξῃ τῇ πατρικῇ, ἀποδιδόντα ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὃ αὐτὸς ὁ μονογενὴς ἐπηγγείλατο πέμψαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, τὸν παράκλητον, κατὰ τὸ γεγραμμένον· » ἀπέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα μου, » καὶ παρακελεύσω τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον παρά- » κλητον πέμψει ὑμῖν τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, » ἐκεῖνος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ διδάξει καὶ ὑ- » πομνήσει ὑμᾶς πάντα. τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας διὰ τὸ ἁπλούστερον παρὰ τῶν πατέρων τεθεῖσθαι· ἀγνοούμενον δὲ ὑπὸ τῶν λαῶν σκάνδαλον φέρειν, διὰ τὸ μήτε τὰς γραφὰς τοῦτο περιέχειν, ἤρεσε τοῦτο περιαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην οὐσίας ἐπὶ θεοῦ εἶναι τοῦ λοιποῦ· διὰ τὸ τὰς θείας γραφὰς μηδαμῶς περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ οὐσίας μεμνῆσθαι. ὅμοιον δὲ λέγομεν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα· ὡς καὶ αἱ ἅγιαι γραφαὶ λέγουσί τε καὶ διδάσκουσι.

Τούτων ἀναγνωσθέντων, οὐ μακρὰν ἐγνώσθη τῶν γραψάντων ἡ πανουργία. τῶν γὰρ ἐπισκόπων προτεινάντων ἀναθεματισθῆναι τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, μετὰ καὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων, πάντων δὲ ἐπὶ τούτῳ συντεθεμένων, οὐρσάκιος καὶ οὐάλης καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς ἀνένευσαν· καὶ λοιπὸν κατεγνώσθησαν, ὡς οὐ γνησίως, ἀλλ' ἐπ' ἀναιρέσει τῶν ἐν νικαίᾳ πραχθέντων, γράψαντες ταῦτα, ἵνα τὴν δυσώνυμον αἵρεσιν ἀντεισάξωσι. θαυμάσαντες γοῦν ἐπὶ τοῖς δολίοις αὐτῶν ῥήμασι, καὶ πανούργῳ προαιρέσει ἔλεγον, ἡμεῖς οὐ δεόμενοι πίστεως συνήλθομεν, ἔχομεν γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ὑγιαίνουσαν τὴν πίστιν· ἀλλ' ἵνα τοὺς ἀντιλέγοντας τῇ ἀληθείᾳ καὶ καινοτομεῖν ἐπιχειροῦντας ἐντρέψωμεν. εἰ μὲν οὖν ὑμεῖς ὡς νῦν ἀρχόμενοι πιστεύειν ἐγράψατε ταῦτα, οὔπω ἐστὲ κληρικοί, ἀρχὴν ἔχοντες τοῦ κατηχεῖσθαι. εἰ δὲ τῇ γνώμῃ ᾗ συνήλθομεν ἡμεῖς, ταύτην καὶ ὑμεῖς ἔχοντες ἀπηντήσατε, ἔστω πάντων ὁμοφροσύνη. καὶ τὰς μὲν αἱρέσεις, ἀναθέματι ἀναθεματίσωμεν, τὰ δὲ τῶν πατέρων φυλάξωμεν· ὑπὲρ τοῦ μηκέτι διατρέχειν προφάσεις συνόδων, ἅπαξ προλαβόντων τῶν ἐν νικαίᾳ συνελθόντων καὶ πάντα πραξάντων ὑπὲρ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. ἀλλὰ καὶ οὕτω τῶν ἐπισκόπων πάντων συνθεμένων ἀνένευσαν οἱ προειρημένοι· καὶ λοιπὸν καταγνόντες αὐτῶν ὡς ἀμαθῶν δολίων τε καὶ μᾶλλον αἱρετικῶν, τῇ μὲν ἐν νικαίᾳ γενομένῃ συνόδῳ συνεψηφίσαντο πάντες, καὶ ταύτῃ πάντες ἔκριναν ἀρκεῖσθαι. τοὺς δὲ προειρημένους οὐρσάκιον καὶ οὐάλεντα, γερμήνιον, αὐξέντιον, γάϊον, δημόφιλον, αἱρετικοὺς ἀπέφηναν. καὶ καθελόντες αὐτοὺς, ὡς μὴ ὄντας ἀληθῶς Χριστιανοὺς, ἀλλ' ἀρειανοὺς, ἔγραψαν κατ' αὐτῶν ῥωμαϊστὶ μὲν, ἑρμηνευθέντα δὲ ἑλληνιστὶ κατὰ δύναμιν ταῦτα.

& vltimis diebus reſurrectionis venturum in gloria paterna, vt tribuat vnicuique ſecundum opera ſua: & in ſanctum Spiritum, quem vnigenitus promiſit ſe miſſurum humano generi paracletum, quemadmodum ſcriptum eſt, *Vado ad Patrem meum, eumque rogabo & alium paracletum mittet vobis Spiritum veritatis: ille de meo accipiet, & docebit vos omniumque admonebit.* Vocabulum porrò ſubſtantiæ: quia ſimplicius à patribus poſitum eſt, & à populis ignoratur, & ſcandalum adfert, eò quòd in ſcripturis non contineatur, placuit vt de medio tolleretur, & nullam poſthac de Deo ſubſtantiæ mentionem eſſe faciendam, eò quòd ſacræ ſcripturæ nuſquam meminere ſubſtantiæ Patris & filij. Filium autem patri per omnia ſimilem dicimus, quemadmodum ſacræ literæ & dicimus, quemadmodum ſacræ literæ & dicunt & docent. Hæc hæretici.

Quibus recitatis, non longe poſtea cognita eſt iſtorum qui hæc ſcripſerant, vafricies. Epiſcopis enim proponentibus, vt cæteræ cum Ariana damnarentur hęreſes, reliquisq; omnibus in id conſentientibus, Vrſacius & Valens cum ſocijs ſuis abnuerunt, ac deinde cognitum eſt eos non ſinceriter ſed ad abolitionem eorum quæ Nicææ acta eſſent, ita ſcripſiſſe, vt infauſtam hæreſim introducerent. Mirantes igitur doloſa eorum hominum verba, & vafrum inſtitutum dixerunt ad eos: Nos, non quia fide indigeremus, huc conuenimus: (habemus enim ſanam fidem,) ſed vt eos qui veritati contradicunt, & noua molirentur, confunderemus. Si igitur vos, quaſi nunc incipientes credere, iſta ſcripſiſtis, nondum clerici haberi poteſtis, vt qui nunc rudimenta Fidei condiſcere incipiatis. Quòd ſi eo animo quo nos, huc veniſtis, ſit omnium concordia, & hæreſes anathemate execremur, & quæ patrum ſunt, teneamus, ne poſthac captatæ conciliorum occaſiones obuerſentur, quum ſemel illi qui Nicęæ conuenerunt omnia præoccuparint, & nihil non egerint pro Catholica fide. Omnibus ergo Epiſcopis ita ſuffragiis inter ſe conſentientibus, illis è diuerſo abnuentibus, ac proinde vt inſcitis, doloſis ac potius hæreticis condemnatis, totum concilium ſuis calculis Nicænam Synodum approbauit, & eam ad omnia ſufficere iudicauit: Vrſacium vero, Valentem, Germinium, Auxentium, Gaium, Demophilum hæreticos pronunciauit, & contra eos ſubmotos ab Eccleſia, vt non vere Chriſtianos, literas ſcripſerunt Romana quidem lingua, ſed in Græcam linguam, quoad fieri potuit, ad iſtum modum interpretatas.

EXEM-

EXEMPLAR EPISTOLAE SYNODALIS AD AVGVSTVM CONSTANTIVM.

DEi iussu, tuoque pio edicto olim dogmatibus tradita ita esse, vt tradita sunt credimus. Nam Ariminum ex omnibus ad Occidentem ciuitatibus in vnum conuenimus, vt Fides Catholicæ Ecclesiæ cognosceretur, & qui alterius opinionis essent, manifesti fierent, ibique post longam deliberationem optima visa est ea fides, quæ hactenus vsque à priscis temporibus perdurauit, quam & Prophetæ, & Euangelia, & Apostoli per Dominum nostrum Iesum Christum prædicarunt, qui est tui imperij custos, & tuæ valetudinis defensor. Statutum igitur vt eam retinentes coleremus, & colentes vsque ad finem conseruaremus. Indecens enim & nefarium aliquid ex rectè & iustè decretis, & ex rebus Nicææ publicè cum illustrissimo principe Constantino patre tuo per accuratam deliberationem constitutis, immutare velle, in quibus tanta doctrina est & prudentia, vt ea vbique deprædicata ad omnium aures animosque peruenerit, quæ sola hostis & interfectrix Arianæ hæreseos, & per quam non illa sola, sed & reliquæ hæreses sublatæ sunt, in qua certe & addere aliquid temerarium est, & auferre periculosum. Quorum si alterutrum fiat, erit hostibus quidlibet agendi libera facultas. Atque ea de causa Vrsacius & Valens iam pridem socij & adstipulatores Ariani dogmatis, à nostra communione, sententia data, segregati fuere, quam vt denuo recuperarent, de peccatis suis in quibus se conscios agnoscebant, pœnitentiam veniamque postularunt, vt eorum syngraphæ testantur, & ob id illis venia gratiaque delictorum facta est: hæc autem per id temporis facta sunt quum Mediolani Synodus in consessum ibat: præsentibus ibidem Romanæ Ecclesiæ presbyteris, fuitque proinde nobis persuasissimum, iniquum esse, quum Imperator Constans ab obitu suo dignus omni memoria, hanc fidem omni cura & diligentia conscriptam promulgarit, tum demum ex quo ille baptizatus ex hominibus in requiem sibi debitam translatus est, aliquid noui in ea fide moliri velle, & tot sanctos confessores, martyres huius placiti scriptores authoresque contemnere, qui pro veteri lege rituque Ecclesiæ in ea sententia permansere: quorum fidem Deus per Dominum Iesum Christum in tempora tui imperij contulit, per quem ita late regnas, vt etiam nostro orbi imperes. Verum denuo miseri isti deplorati animi, nefario ausu impiæ sententiæ sese præcones ostendunt, & omnia veritatis decreta conuellere nituntur.

Eo

ἈΝΤΙΓΡΑΦΟΝ ἘΠΙΣΤΟΛῆς περὶ τῆς συνόδου πρὸς τὸν αὔγουστον κωνστάντιον.

Ἔκ τε τῆς τοῦ θεοῦ κελεύσεως, καὶ τοῦ τῆς σῆς εὐλαβείας προστάγματος, τὰ πάλαι δογματισθέντα γεγενῆσθαι πιστεύομεν. εἰς γὰρ ἀρίμινον ἐκ πασῶν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων, εἰς τὸ αὐτὸ πάντες οἱ ἐπίσκοποι συνήλθομεν, ἵνα καὶ ἡ
A πίστις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας γνωρισθῇ, καὶ οἱ τἀναντία φρονοῦντες ἔκδηλοι γίνωνται. ὡς γὰρ ἐπὶ πλεῖστον διασκοπήσαντες εὑρήκαμεν, ἀρεστὸν ἐφάνη τὴν πίστιν τὴν ἐκ παλαιοῦ διαμένουσαν, ἣν καὶ οἱ προφῆται καὶ τὰ εὐαγγέλια, καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκήρυξαν· τοῦ καὶ τῆς σῆς βασιλείας φρουροῦ καὶ τῆς σῆς ῥώσεως προστάτου· ἵνα ταύτην κατέχοντες φυλάξωμεν, καὶ φυλάττοντες μέχρι τέλους διατηρήσωμεν. ἄτοπον γὰρ καὶ ἀθέμι-
B τον ἐφάνη, τῶν ὀρθῶς καὶ δικαίως ὡρισμένων μεταλλάσσειν, καὶ τῶν ἐν νικαίᾳ κοινῇ μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου κωνσταντίνου τοῦ σοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ἐσκεμμένων, ὧν ἡ διδασκαλία καὶ τὸ φρόνημα διῆλθέ τε καὶ ἐκηρύχθη εἰς πάσας ἀνθρώπων ἀκοάς τε καὶ διανοίας, ἥτις ἀντίπαλος μόνη καὶ ὀλετὴρ τῆς ἀρείου αἱρέσεως ὑπῆρξε· δι' ἧς οὐ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ αἱρέσεις καθῃρέθησαν· ἐν ᾗ ὄντως καὶ τὸ προσθεῖναί τι σφαλερὸν, καὶ τὸ ἀφελέσθαι τι ἐπι-
C κίνδυνον ὑπάρχει. ὡς εἴπερ τι θάτερον γένοιτο, ἔσται τοῖς ἐχθροῖς ἄδεια τοῦ ποιεῖν ἅπερ βούλονται. ὅθεν οὐρσάκιός τε καὶ οὐάλης, ἐπειδὴ ἔκπαλαι μέτοχοί τε καὶ σύμφωνοι τοῦ ἀρειανοῦ δόγματος ἦσαν καθεστηκότες, καὶ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθέντες ἀπεφάνθησαν· ἧς ἵνα μετάσχωσιν ἐφ' οἷς ἑαυτοῖς συνεγνώκεισαν πλημμεληκότες μετανοίας τε καὶ συγγνώμης ἠξίουν τυχεῖν. ὡς καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ ὑπ' ἐκείνων γεγενημένα μαρτυρεῖ. δι' ὧν ἁπάντων φειδὼ γε-
D γένηται, καὶ τῶν ἐγκλημάτων συγγνώμη. ἦν δὲ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ταῦτα ἐπράττετο, ὅτε ἐν μεδιολάνῳ τὸ συνέδριον τῆς συνόδου συνεκροτεῖτο. συμπαρόντων δὲ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῆς τῶν ῥωμαίων ἐκκλησίας, ἐγνωκότες δὲ ἅμα καὶ τὸν μετὰ τελευτὴν ἄξιον μνήμης κωνσταντῖνον μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐξετάσεως, τὴν συγγραφεῖσαν πίστιν ἐκτεθεικότα. ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο βαπτισθεὶς, καὶ πρὸς τὴν ὀφειλομένην εἰρήνην ἀνεχώρησεν, ἄτοπον εἶναι
E μετ' ἐκεῖνόν τι καινοτομεῖν, καὶ τούτους ἁγίους ὁμολογητὰς, μάρτυρας, τοὺς καὶ τοῦδε τοῦ δόγματος συγγραφέντας καὶ εὑρετὰς ὑπεριδεῖν· οἵτινες κατὰ τὸν παλαιὸν τῆς ἐκκλησίας θεσμὸν ἅπαντα φρονοῦντες διαμεμενήκασιν· ὧν ὁ θεὸς τὴν πίστιν, καὶ εἰς τοὺς σοὺς χρόνους τῆς βασιλείας μετέδωκε διὰ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ σοι καὶ τὸ βασιλεύειν οὕτως ὑπῆρξεν ὡς καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης κρατεῖν. πάλιν γοῦν οἱ ἐλεεινοὶ καὶ οἰκτροὶ τῷ φρονήματι ἀθεμίτῳ τῷ λήμματι τῆς δυσσεβοῦς φρονήσεως κήρυκας ἑαυτοὺς ἀνήγγειλαν, καὶ ἐπιχειροῦσιν ἀνατρέπειν πᾶν ἀληθείας σύνταγμα.

εἰς γὰ

ὡς γὰρ κατὰ τὸ σὸν πρόσταγμα συνέδριον τῆς συνόδου συνεκρότητο, κἀκεῖνοι τῆς ἰδίας ἀπάτης ἐγύμνουν τὴν σκέψιν. ἐπειρῶντο γὰρ πανουργίᾳ τινὶ καὶ ταραχῇ προσφέροντές τι καινοτομεῖν, τῆς τοιαύτης ἑταιρείας συναλισκομένους εὑρόντες, γερμήνιον, αὐξέντιον καὶ γάϊον, τοὺς τὴν ἔριν καὶ διχοστασίαν ἐμποιοῦντας· ὧν ἡ διδασκαλία μία μὲν οὖσα, πᾶν πλῆθος βλασφημιῶν ὑπερβέβηκεν. ὡς δὲ συνεῖδον οὐ κατὰ τῆς τοιαύτης προαιρέσεως ὄντας, οὔτε ὁμογνωμονοῦντας ἐφ' οἷς κακῶς ἐφρόνουν, εἰς τὸ συμβούλιον ἡμῶν μετήγαγον ἑαυτούς, ὡς δοκεῖν ἕτερόν τι γράφειν· ἦν δὲ ὁ καιρὸς βραχύς, ὁ καὶ τὰς γνώμας αὐτῶν ἐξελέγχων. ἵνα οὖν μὴ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας περιπίπτῃ, καὶ ταραχὴ καὶ θόρυβος καλινδούμενος ἅπαντα συγχέῃ, βέβαιον ἐφάνη τὰ πάλαι διωρισμένα ἔννομα καὶ ἀμετακίνητα διαφυλάττειν, τοὺς δὲ προειρημένους, τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀποκεχωρίσθαι. δι' ἣν αἰτίαν τοὺς ἀναδιδάξαντας πρέσβεις πρὸς τὴν σὴν ἐπιείκειαν ἀπεστάλκαμεν, τὴν γνώμην τοῦ συνεδρίου, διὰ τῆς ἐπιστολῆς μηνύσαντες. τοῖς δὲ πρέσβεσι πρό γε πάντων τοῦτο παρεκελευσάμεθα, τὸ τὴν ἀλήθειαν πιστώσασθαι ἐκ τῶν παλαιῶν ἀρχαίων καὶ δικαίων ὁρμωμένους· οἳ καὶ τὴν σὴν ἀναδιδάξουσιν ὁσιότητα, ὅτι οὐχ' ὥσπερ ἔφησαν οὐρσάκιός τε καὶ οὐάλης ἔσται εἰρήνη, εἴπερ τι τῶν δικαίων ἀνατραπείη· πῶς γὰρ εἰρήνην οἷόν τε ἄγειν, τοὺς τὴν εἰρήνην καταλύοντας; μᾶλλον γὰρ ἔρις καὶ ταραχὴ ἐκ τούτων σὺν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι, καὶ τῇ τῶν ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ γενήσεται. διὸ δὴ ἱκετεύομεν τὴν σὴν ἐπιείκειαν, ἵνα προσηνέσιν ἀκοαῖς, καὶ γαληναίῳ βλέμματι τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις ἀθρήσειας, μήτε πρὸς ὕβριν τῶν τετελευτηκότων, καινόν τι μεταλλάττειν ἐπιτρέψειας· ἀλλ' ἐάσῃς ἐμμένειν ἡμᾶς τοῖς παρὰ τῶν προγόνων ὁρισθεῖσί τε καὶ νενομοθετημένοις· οὓς ἅπαντα μετὰ ἀγχινοίας τε καὶ φρονήσεως καὶ πνεύματος ἁγίου πεποιηκέναι φήσαιμεν ἄν. τὰ γὰρ νῦν παρ' ἐκείνων καινοτομούμενα, τοῖς μὲν πιστεύουσιν ἀπιστίαν ἐμποιεῖ· τοῖς δὲ ἀπιστοῦσιν ὠμότητα. ἱκετεύομεν δὲ ἔτι ἵνα κελεύσῃς τοὺς ἐπισκόπους τοὺς ἐν ταῖς ἀλλοδαπαῖς διατρίβοντας, οὓς καὶ τὸ τῆς ἡλικίας ἐπίπονον, καὶ τὸ τῆς πενίας ἐνδεὲς τρύχει, τὴν εἰς τὰ οἰκεῖα ἀνακομιδὴν ῥᾳδίαν ποιήσασθαι· ἵνα μὴ ἔρημοι τῶν ἐπισκόπων ἀφωρισμένων αἱ ἐκκλησίαι διαμένωσιν. ἔτι δὲ πρὸς ἅπασι καὶ τοῦτο δεόμεθα, ἵνα μηδὲν μήτε ἐλλείπῃ τῶν προυπαρξάντων, μήτε πλεονάζοι· ἀλλὰ πάντα ἄρρηκτα διαμένῃ, ἐκ τῆς τοῦ σοῦ πατρὸς εὐσεβείας καὶ εἰς τὸν νῦν χρόνον διαφυλαττόμενα· μήτε λοιπὸν ἡμᾶς μοχθεῖν, καὶ τῶν οἰκείων παροικήσεων ἀλλοτρίους ἐπιτρέψειας γίνεσθαι· ἀλλ' ἵνα ἐπίσκοποι σὺν τοῖς ἰδίοις λαοῖς μετ' εἰρήνης εἰς εὐχάς τε καὶ λατρείας σχολὴν ἄγοιεν, ἱκετεύοντες ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας καὶ σωτηρίας καὶ εἰρήνης, ἣν ἡ θειότης σοι εἰς τὸ διηνεκὲς χαρίσεται. οἱ δὲ ἡμέτεροι πρέσβεις, τάς τε ὑπογραφὰς καὶ τὰς τῶν ἐπισκόπων προσηγορίας κομίζουσιν, οἵτινες καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν θείων γραφῶν, τὴν σὴν ἀναδιδάξουσιν ὁσιότητα.

Eo enim tempore quo pro tuo edicto Synodus cogebatur, ipsi fraudis suæ concilia denudarunt. Conati enim sunt per vafriciem & tumultum cum sociis istius factionis Germinio, Auxentio, Gaio, contentiones discordiasq; seminantibus nouas res facere. Quarum doctrina vna eademque omne genus blasphemiarum superat: vbi autem viderent, non esse ibi homines eiusdem studij, neque qui illorum prauis sententiis adstipularentur in nostrũ consilium
A se transtulerunt, vt viderentur aliud quippiam scribere, sed ipsi non ita diu postea animum suum ostenderunt. Ne igitur res Ecclesiasticæ in easdem molestias cadant, néve turbatio & tumultus denuo omnia inuoluat & confundat, constanter visum est, olim decreta pro legitimis inconcussim seruanda esse, & istos à nostra communione submouendos esse, atque ideo legatos nostros ad tuam æquitatem misimus, qui tibi sententiam Synodi ex epistola ostenderent, idque legatis nostris ante omnia mandatum est, vt veritatem priscis & iustis re-
B rum allegationibus probarent, & tuæ sanctitati ostenderent, quòd non quemadmodum Vrsacius & Valens inquiunt, pax futura sit, si aliqua ex rebus iustis subuertantur: (nam quomodo pacifice agere poterint, qui pacem tollunt?) sed potius inde contentionem turbationemque tum reliquis ciuitatibus, tum Romanæ vrbi oborituras esse. Quapropter supplicamus tuæ humanitati, vt benignis auribus & sereno vultu nostros legatos intuearis neque ad contumeliam mortuorum aliquid noui induci per-
C mittas, sed nos finas in institutis decretisque maiorum permanere, quos magno ingenio, prudentia, & Spiritu sancto omnia fecisse asseuerauimus. Certe res nouæ, quas isti moliuntur, credentibus incredulitatem, incredulis crudelitatem inducunt. Iterum te nostris supplicationibus conuenimus, vt iubeas Episcopos peregre commorantes, quos & grauitas ætatis & paupertas affligit, quàm facilime in patriam deduci, ne Ecclesiæ absentibus Episcopis desertæ relinquantur: id quoque nostris precibus addimus, quo nihil desit rerum pris-
D carum, nihilque exuberet, sed omnia firma maneant, vsque à temporibus beati patris tui in hodiernum diem obseruata, ne nos posthac vexari, & à nostris diœcesibus segregari permittas, sed vt Episcopi cum suis populis in pace ad preces cultusque diuinos ocium habeant orantes pro tuo imperio, salute, & pace, quam tibi in perpetuum diuinitas largiatur: Nostri porro Legati subscriptiones salutationesque Episcoporum adferunt qui tuam sanctitatem de hac causa ex ipsis sacris literis edocebunt.
E

SEN-

SENTENTIA SYNODI.

QVandiu par & possibile erat fratres charissimi, Catholica Synodus & sancta Ecclesia sua patientia & tolerantia pertulit non ingenerose Vrsacium, Valentem, Gaium, Germinium, & Auxentium, qui alias alia sentientes omnes Ecclesias perturbarunt, & nunc in præsentia ausi sunt hæreticas sententias orthodoxæ fidei affluere, & Nicænam Synodum hostem Arianæ hæresis demoliri, suamq; sed peregrinam & alienissimam a sanctissima Ecclesia fidem conscriptam promulgare, quam nos recipere nefarium putauimus. A Qui quum iam pridem hæretici essent, etiam nunc deprehensi sunt contraria sentire, quos ad communionem nostram accedere prohibuimus, eosque in præsentia nostris verbis condemnantes, à cœtu fidelium reiecimus: Vos item quod videbitur de iis statuite, vt vniuscuiusque cognitio ex sua subscriptione robur habeat. Vnanimiter nos Episcopi dicimus, prædicti isti inimici detrahantur ab Ecclesia, vt Catholica Ecclesia in pa- B ce permaneat. Et hæc quidem Arimini acta celeriter istiusmodi finem acceperunt. Nemo enim ibi dissensit, sed omnes concorditer sua iudicia conscripserunt, & Arianos reiecerunt.

Concilij Seleuciæ habiti ordo, Episcopi, cæteraque gesta.

QVæ autem Seleuciæ cui Tracheia nomen est, acta fuere, istiusmodi sunt. Mensis erat C à Romanis September, ab Ægyptiis Thoth, à Macedonibus Gorpiæus nominatus, eius autē mensis decimasexta secundum Ægyptios dies, in quam qui euocati fuerant, conuenere. Erant autem ibi propemodum centum sexaginta, ibi quum multi accusarentur, multi quoque accusarent, & contra alios vociferarentur, Acacius, Patrophilus, Iunius è Tyro, & Eudoxius, qui in Antiochensem Ecclesiam insiluit, Leontius & Theodotus: Euagrius quoque & Theodulus, & Georgius ex orbe terrarum abactus, rem callidam instituunt: formidantes enim probatio- D nes suorum accusatorum alios homines hæreticæ factionis, sibi veluti mercenarios ad impietatem addictos, & à Secundo per Synodum maximam exauctorato, ad ordines Ecclesiasticos promotos in societatem adiunxere, inter quos fuere Libyci homines Stephanus, Siras, & Pollux de diuersis criminibus, accusati, istis addidere Pancratium, Ptolomæum & Meletianum quendam, sub ea specie quasi videlicet de fide inquirere vellent, verum non ita fallere potuerunt, quin intellectum sit eos metuere E accusatores, & hæresim defendere: postea secessione facta discissi sunt, aliique Acacio, sed pauci & suspecti adhæsere: alij vero qui illum reliquerant, magno numero fuere. Acacius

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ.

Ἕως προσῆκεν ἦν καὶ δυνατὸν ἀδελφοὶ τιμιώτατοι, ἡ καθολικὴ σύνοδος καὶ ἡ ἁγία ἐκκλησία τῇ ἰδίᾳ ὑπομονῇ καὶ ἀνεξικακίᾳ ἠνέγκεν οὐκ ἀγεννῶς οὐρσάκιον καὶ οὐάλην καὶ γάϊον καὶ γερμήνιον, καὶ αὐξέντιον· οἵτινες ἄλλοτε ἄλλα φρονοῦντες πάσας τὰς ἐκκλησίας συνετάραξαν, οἳ καὶ νῦν ἐπιχειρῆσαι τετολμήκασι τὸν αἱρετικὸν λογισμὸν τῇ τῶν ὀρθοδόξων πίστει σπάσαι, καὶ διαλῦσαι τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον· ἥτις ἀντίμαχος ὑπάρχει τῇ τῶν ἀρειανῶν αἱρέσει· ἔξωθεν ἰδίαν τινὰ καὶ ἀλλοτριωτάτην τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας συγγραφεῖσαν πίστιν προσφέροντες· ἥντινα ἡμᾶς δέξασθαι, ἀθέμιτον ἡγησάμεθα· ἔκπαλαι γὰρ οὗτοι αἱρετικοὶ ὄντες καὶ τἀναντία φρονοῦντες καὶ νῦν ἀπεδείχθησαν· οὓς πρὸς τὴν ἡμετέραν κοινωνίαν συνελθεῖν οὐκ ἐπιτρέπομεν, τῇ ἰδίᾳ φωνῇ παρόντας αὐτοὺς κατακρίναντες, καὶ καθαιροῦντες. νῦν τοίνυν, ὅπερ δοκεῖ, ἀποφήνασθε· ἵνα ἑνὸς ἑκάστου ἡ γνῶσις ἐκ τῆς ὑπογραφῆς εἴη βέβαιος. ὁμοθυμαδὸν οἱ ἐπίσκοποι φάσκομεν, οἱ προειρημένοι ἐχθροὶ καθαιρεθῶσιν, ἵνα ἡ καθολικὴ πίστις ἐν εἰρήνῃ διαμείνῃ. καὶ τὰ μὲν ἐν τῇ ἀριμίνῳ πραχθέντα, ταχεῖαν, καὶ τοιαύτην ἔσχε τὴν διάλυσιν· οὐδεὶς γὰρ ἐκεῖ διεφώνησεν, ἀλλὰ πάντες συμφώνως ὡς ἔγραψαν τὰ δόξαντα, καὶ τοὺς ἀρειανοὺς καθῄρησαν.

ΤΑ δὲ ἐν σελευκείᾳ τῇ τραχείᾳ γενόμενα ταῦτά ἐστι. μὴν μὲν ἦν ὁ κατὰ ῥωμαίους καλούμενος σεπτέμβριος· κατὰ δὲ τοὺς αἰγυπτίους θὼθ· καὶ κατὰ μακεδόνας γορπιαῖος, καὶ ἡμέρα τοῦ μηνὸς κατ' αἰγυπτίους ἑκκαιδεκάτη, εἰς ἣν συνέδραμον πάντες οἱ κληθέντες συνελθεῖν· ἦσαν δὲ κἀκεῖ τὸν ρξ. πολλῶν δὲ ὄντων τῶν ἐν αὐτοῖς κατηγορουμένων, καὶ τῶν κατηγορούντων βοώντων κατ' αὐτῶν, ἀκάκιος καὶ πατρόφιλος, καὶ οὐράνιος ὁ ἀπὸ Τύρου, καὶ εὐδόξιος ὁ ἐπεισπηδήσας τῇ ἀντιοχέων ἐκκλησίᾳ, λεόντιός τε καὶ θεόδοτος, καὶ εὐάγριος, καὶ θεόδουλος, καὶ γεώργιος ὁ διωχθεὶς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης, πράττουσί τι κακοῦργον. φοβηθέντες γὰρ τοὺς κατ' αὐτῶν παρὰ τῶν κατηγόρων ἐλέγχους, προσλαμβάνονται τοὺς ἄλλους τῆς ἀρείου μερίδος, τοὺς εἰς αὐτὸ τοῦτο μισθωτοὺς εἰς ἀσέβειαν γινομένους, καὶ κατασταθέντας παρὰ σεκούνδου τοῦ καθαιρεθέντος παρὰ τῆς μεγάλης συνόδου· ἀπὸ μὲν τῆς λιβύης στέφανον καὶ σειρᾶν, καὶ πολυδεύκην, κατηγορουμένους ἐπὶ διαφόροις ἐγκλήμασι, καὶ λοιπὸν παγκράτιον καὶ πτολεμαῖον μελιτιανόν τινα, καὶ σχηματιζόμενοι δῆθεν περὶ πίστεως ζητεῖν, οὐκ ἐλάνθανον τοὺς κατηγόρους δεδιότες, καὶ τὴν αἵρεσιν ἐξεδίκουν, καὶ λοιπὸν ἐσχίσθησαν. καὶ οἱ μὲν μετὰ τῶν περὶ ἀκάκιον ἦσαν ὕποπτοι, καὶ ὀλίγοι παντελῶς· οἱ δὲ ἄλλοι, τὸ πλῆθος ἦσαν. οἱ μὲν οὖν περὶ ἀκάκιον ἀποχρησάμενοι

χρησάμενοι τῷ τῆς ἀπονοίας θράσει, πλέον ἠρνοῦντο τὰ ἐν νικαίᾳ γραφέντα, καὶ τὴν σύνοδον διέβαλλον. οἱ δὲ ἄλλοι· τὸ πλῆθος δὲ ἦσαν οὗτοι· τὰ μὲν ἄλλα πάντα τῆς συνόδου ἀπεδέχοντο· μόνην δὲ τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν, ὡς ἐκ τῆς ἀσαφείας ὕποπτον, ἐπροφασίζοντο. ἐγχρονιζόντων τοίνυν ἐν τῷ τόπῳ, καὶ τῶν μὲν κατηγόρων ἐπικειμένων, τῶν δὲ κατηγορουμένων φευγόντων, καὶ διὰ τοῦτο πλεῖον εἰς ἀσέβειαν ἐξαγομένων καὶ βλασφημούντων εἰς τὸν κύριον, ἠγανάκτησε τὸ πλῆ- A
θος τῶν ἐπισκόπων, καὶ καθῄρησαν μὲν ἀκάκιον, πατρόφιλον, οὐράνιον, εὐδόξιον, καὶ τὸν ἀπὸ ὑποδεκτῶν γεώργιον, καὶ ἄλλους ἀπὸ τῆς ἀσίας, λεόντιον καὶ θεοδόσιον, εὐάγριον καὶ θεόδουλον. ἀκοινωνήτους δὲ πεποιήκασιν ἀστέριον, εὐσέβιον, αὔγαρον, καὶ βασιλικόν, καὶ φοῖβον, καὶ φιδήλιον, καὶ εὐστάθιον, καὶ εὐτύχιον, καὶ μάγνον. τοῦτο δὲ πεποιήκασιν, ἐπειδὴ κληθέντες ἀπολογήσασθαι ἐφ᾽ οἷς αὐτῶν πλεῖστοι κατηγόρουν οὐκ ἀπήντησαν, καὶ ὥρισαν οὕτω μένειν αὐτούς, ἕως B
ἂν ἀπολογησάμενοι, δείξωσιν ἑαυτοὺς καθαροὺς ἀπὸ τῶν ἐπιφερομένων αὐτοῖς ἐγκλημάτων, γράψαντές τε εἰς τὴν ἑκάστου παροικίαν τὴν κατ᾽ αὐτῶν γενομένην κρίσιν, ἀνῆλθον πρὸς τὸν εὐσεβέστατον αὔγουστον κωνστάντιον, ἀπαγγέλλοντες αὐτῷ τὰ πεπραγμένα· ταύτην γὰρ εἶχον πρόσταξιν. καὶ τοῦτο τέλος γέγονε καὶ τῆς ἐν σελευκείᾳ συνόδου. τίς τοίνυν οὐκ ἂν ἀποδέξαιτο μὲν τὴν εὐλάβειαν τῶν ἐν τῇ ἀριμήνῳ συνόδῳ συνελθόντων ἐπισκόπων; οἱ τοσοῦτον κάματον ὁδοῦ, C
καὶ θαλάττης κινδύνους ὑπέμειναν, ἵνα τοὺς μὲν φρονοῦντας τὰ ἀρείου καθέλωσι, τοὺς δὲ τῶν πατέρων ὅρους ἀκεραίους φυλάξωσιν, ὁσίως καὶ κανονικῶς τοῦτο βουλευσάμενοι. ἡγεῖτο γὰρ ἕκαστος αὐτῶν, εἰ λύσαιεν τὰ τῶν πρὸ αὐτῶν, πρόφασιν διδόναι τοῖς μετὰ ταῦτα, ὥστε λῦσαι τὰ παρ᾽ αὐτῶν νῦν γιγνόμενα. τίς δὲ οὐκ ἂν καταγνοίη τῆς εὐχερείας τῶν περὶ εὐδόξιον καὶ ἀκάκιον; εἰ τὴν τῶν ἑαυτῶν πατέρων τιμὴν προπίνουσι τῇ πρὸς τοὺς ἀρειομανίτας σπουδῇ καὶ χάριτι. D
ποία γὰρ πίστις τοῖς παρ᾽ αὐτῶν γινομένοις, εἰ τὰ τῶν προτέρων καταλύεται; ἢ πῶς πατέρας ὀνομάζουσιν οὓς διεδέξαντο, ὧν αὐτοὶ τῆς γνώμης κατήγοροι γίνονται; μάλιστα δὲ ἀκάκιος, τί ἂν εἴποι πρὸς εὐσέβιον τὸν ἑαυτοῦ διδάσκαλον; ὃς οὐ μόνον ὑπέγραψεν ἐν τῇ κατὰ νίκαιαν συνόδῳ, ἀλλὰ καὶ δι᾽ ἐπιστολῆς ἐδήλωσε τοῖς ὑπ᾽ αὐτὸν λαοῖς, ταύτην εἶναι πίστιν ἀληθῆ, τὴν ὁμολογηθεῖσαν ἐν τῇ κατὰ νίκαιαν συνόδῳ. εἰ γὰρ καὶ ὡς ἠθέλησεν ἀπελογήσατο διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ἀλ- E
λά γε τὰς λέξεις οὐκ ἠρνήσατο, ἀλλὰ καὶ κατηγόρησε τῶν ἀρειανῶν, ὅτι λέγοντες οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ ὁ υἱός, οὐδὲ πρὸ μαρίας αὐτὸν ἤθελον εἶναι. τί ἄρα καὶ διδάξουσι τοὺς λαοὺς τοὺς παρ᾽ ἐκείνων διδαχθέντας, ὅτι ἐσφάλησαν οἱ πατέρες; καὶ πῶς αὐτοὶ πιστευθήσονται παρ᾽ αὐτοῖς, οὓς διδάσκουσι παρακούειν τῶν διδασκάλων; ποίοις δὲ ὄμμασι ἐμβλέψονται καὶ τοῖς μνήμασι τῶν πατέρων, οὓς ὀνομάζουσι νῦν αἱρετικούς;

cius autem cum suis immani vecordia audaciaque plane abnegarunt Nicæni concilij scripta, ipsam Synodum diffamantes: alii vero iiq; per multi, reliqua Synodi approbabant, solummodo de voce consubstantialitatis quasi obscura cauillantes. Ibi quum diutius commorarentur, accusatoribus grauiter incumbentibus, reisq; se in fugam penetrantibus, & ob hoc in maiori impietate versantibus, Dominumque blasphemantibus, multitudo Episcoporum indignatione concitata, Acacium quidem Patrophilum, Vranium, Eudoxium, & Georgium ex Hypodectis, ab Ecclesia summouerunt, nonnullos item ex Asia Leontium, Theodosium, Euagrium, Theodulum: communione vero spoliauerunt Asterium, Eusebium, Augarum, Basilicum, Phœbum, Phidelium, Eusthatium, Eutychium, & Magnum, eò quòd citati ad causam dicendam de criminibus, quibus accusati erãt, non comparuerint: censueruntque eos incommunicabiles habendos, donec se legitima defensione puros ostenderent: & literis missis ad cuiusque istorum parœciam sententiam contra eos datam promulgauerunt, atque ita profecti sunt ad piissimum Imperatorem Constantium, vt illi acta renunciarent: ita enim illis mandatum fuerat. Tali exitu Synodus Seleuciana clausa est. Athanasius.

Quis igitur non approbauerit piam prudentiam Episcoporum Arimini congregatorum, qui tantum itineris laborem, tantaque pericula maris sustinuerunt, vt Arianicè sapientes ab Ecclesia detraherent, & patrum traditiones integras conseruarent, sancta & canonica decreta facientes? Quisque enim eorum sibi persuadebat, si solueret aliquid ex decretis maiorum, occasionem se daturum posteris, vt quod ipsi egissent, rescinderetur. Quis autem quæso non vituperaret temeritatem Eudoxij & Acacij, qui honorem patrum suorum Ariomanitarũ studio & gratiæ propinant & produnt? Quæ enim fides in eorum actis, si decreta maiorum suorum soluant? aut quomodo eos, quibus successere, patres suos appellabunt, quorum sententias ipsi culpant? & præsertim Acacius, quidnam Eusebio suo magistro responderit? qui non solum Synodo Nicenæ subscripsit, sed per epistolã suis populis significauit, eã esse verã fidem in quã in Nicæna Synodo consensum fuit? Etsi enim, vt voluit, se per epistolam excusaret, voces tamen Synodi non repudiauit. Quin & Arianos criminatus est, quòd dicentes, Non erat Filius priusquam nasceretur, eum ne ante Mariam quidem voluerint extitisse. Quid videlicet docebunt populos ab ipsis instituros? an patres suos lapsos esse? aut quomodo ipsi veri apud discipulos suos habebũtur, quibus persuadent præceptoribus credendum non esse? Quibus porro oculis intuebuntur monumẽta patrum suorum, quos ipsi hæreticos nominãt? aut

aut quo ore Valentinum, Phrygas, & Manichæos culpabunt, quum eadem cum ipsis loquantur? aut quo iure ipsi Episcopi esse poterint, si ab hæreticis quos ipsi criminantur constituti sunt? Quod si illi male senserunt, & scriptis suis orbem terrarum seduxerunt, cesset omnino eorum memoria, & scripta illorum abiiciantur. Ite ergo vos ipsi, & eruite eorum reliquias ex monumentis, vt ab omnibus intelligatur, & illos fuisse seductores, & vos parricidas esse. A *Certe beatus Apostolus laudat Corinthios, quod vbiq; sui memores essent, & quod traditiones quas tradidisset illis retinerent.* Isti igitur quum talia de suis antecessoribus cogitent, prorsus contraria ad populos non verebuntur dicere: Non laudamus vos quòd memores estis patrum, sed eo nomine potius vos commendamus, quòd eorum traditiones non retinetis. Superest, vt ipsi generis sui ignobilitatem culpent, & dicant se non ex piis, sed ex hæreticis originem trahere. Istiusmodi enim verba ipsos loqui decet ad Arianos, quibus, vt antea admonui, B patrum honorem & suam salutem propinant, nec metuunt illud quod in Prouerbiis scriptum est, *Mala soboles patrem execratur.* Vos autem nihil tale committite, neq; improbitatem illorum, veritatem putate: Nam & ipsi in se mutuo insurgunt, & à patribus suis deficientes, non tuentur eandem sententiam, sed variis & multiplicibus mutationibus iactantur: & aduersus Nicænam Synodum contendentes, multas Synodos instituerunt, in quarum singulis nouam semper fidem edentes in nulla C earum perdurare possunt. Neque vnquam aliter facient: quoniam male quærendo non inueniunt sapientiam, quam odere. Subiunxi igitur necessario aliqua ex parte scripta Arij, cæteraque, quæ isti in diuersis conciliis promulgarunt, vt perspicere possitis non sine admiratione qua de causa aduersus orbis terrarum concilium & patres suos contentiosus Arius ipsiusque D sectatores remittere sese nolint, ac proinde eos, quum dicerent ex non entibus Deum suum Filium condidisse, Filiumque eum appellasse: & Dei verbum in numero creaturarum esse: & fuisse quando non erat: & mutabile id esse, posseque vbi velit sese mutare, ab Ecclesia per beatum Alexandrũ reiectos fuisse, Ariumque ita ab Ecclesia summotum dum apud Eusebium commoraretur, suam hæresim scripto complexum esse, qui in Thaleia, neminem prudentium imitatus nisi solum Ægyptium Sosaten ad eius indolem & mollitiem numerorum multa conscripsit, quorum hæc aliqua portiuncula est.

τί δὲ τοὺς ἀπὸ Οὐαλεντίνου καὶ Φρυγίας καὶ Μανιχαίους διασύρουσι, τοὺς δὲ τὰ ὅμοια φθεγξαμένους, ὡς ὑπονοοῦσιν αὐτοί, ἁγίους ὀνομάζουσιν; ἢ πῶς αὐτοὶ ἔτι δύνανται εἶναι ἐπίσκοποι, εἰ παρ' αἱρετικῶν, ὡς αὐτοὶ διαβάλλουσι, κατεστάθησαν; εἰ δὲ καὶ κακῶς ἐφρόνησαν, καὶ γράψαντες ἐπλάνησαν τὴν οἰκουμένην, παυθήτω πλέον καὶ ἡ περὶ τούτων μνήμη. καὶ εἰ τὰ γράμματα αὐτῶν ἐκβάλλεται, ἐκβάλλετε ὑμεῖς ἀπελθόντες ἀπὸ τῶν κοιμητηρίων τὰ λείψανα τούτων, ἵνα γνῶσιν ἅπαντες ἐκείνους μὲν πλάνους, ὑμᾶς δὲ πατροκτόνους. ὁ μὲν οὖν μακάριος ἀπόστολος ἀποδέχεται τοὺς Κορινθίους λέγων· ὅτι πάντα μου "μέμνησθε καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμᾶς τὰς πα-" "ραδόσεις, οὕτω κατέχετε· οὗτοι δὲ τοιαῦτα πε-" "ρὶ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐνθυμούμενοι τἀναντία πάντως τοῖς λαοῖς καὶ εἰπεῖν τολμήσουσιν. οὐκ ἐπαινοῦμεν ὑμᾶς μνημονεύοντας τῶν πατέρων, ἀλλ' ἀποδεχόμεθα μᾶλλον ὑμᾶς, ὅταν τὰς παραδόσεις αὐτῶν μὴ κατέχητε. καὶ λοιπὸν διαβαλλέτωσαν τὴν ἑαυτῶν δυσγένειαν καὶ λεγέτωσαν· ἡμεῖς οὐκ ἐξ εὐσεβῶν, ἀλλ' ἐξ αἱρετικῶν γεγόναμεν. τοιαῦτα γὰρ ἁρμόζει λέγειν, τοῖς ὡς προεῖπον, προπίνουσι τὴν τῶν πατέρων τιμὴν, καὶ τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν τῇ ἀρειανῶν αἱρέσει, καὶ μὴ φοβουμένοις ἀκοῦσαι τὸ ἐν τῇ θείᾳ παροιμίᾳ γεγραμμένον, ἔκγονον κακὸν πατέρα καταρᾶται, καὶ τὴν ἐν τῷ νόμῳ κατὰ τῶν τοιούτων κειμένην ἀπειλήν. ἐκεῖνοι μὲν οὖν διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως σπουδὴν, τοιοῦτο φιλόνεικον ἐσχήκασι καὶ τὸ φρόνημα· ὑμεῖς δὲ μὴ διὰ τοῦτο ταραχθῆτε, μηδὲ τὴν ἐκείνων τόλμαν, ἀλήθειαν ἡγήσασθε· καὶ γὰρ καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἀνθίστανται, καὶ τῶν πατέρων ἀποστάντες, μίαν οὐκ ἔχουσι τὴν γνώμην, ἀλλὰ ποικίλαις καὶ διαφόροις νήχονται μεταβολαῖς. καὶ πρὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον ἐρίζοντες, πολλὰς μὲν συνόδους πεποιήκασι καὶ αὐτοὶ, καθ' ἑκάστην δὲ πίστιν ἐκτιθέμενοι, ἐν οὐδεμιᾷ μεμενήκασιν· ἀλλὰ καὶ οὐ παύσονταί γε ἀεὶ τοῦτο ποιοῦντες, ὅτι κακῶς ζητοῦντες, οὐχ εὑρήσουσιν ἣν ἐμίσησαν σοφίαν. ὑπέταξα τοίνυν ἀναγκαίως ἀπὸ μέρους, τά τε παρὰ ἀρείου γραφέντα, καὶ ὅσα συναγαγεῖν ἠδυνήθην, ὧν ἐν διαφόροις οὗτοι συνόδοις ἐξέθεντο· ἵνα γνῶτε καὶ θαυμάσητε, τίνος ἕνεκα πρὸς οἰκουμενικὴν σύνοδον, καὶ πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πατέρας φιλονεικοῦντες, οὐ καταδύονται ἄρειος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ φρονήσαντες, καὶ λέγοντες· ἐξ οὐκ ὄντων πεποίηκε τὸν υἱὸν ὁ θεὸς, καὶ κέκληκεν ἑαυτῷ υἱόν· ἓν τῶν κτισμάτων ἐστὶν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν. τρεπτὸς δέ ἐστι, δυνάμενος ὅτε βούλεται τραπῆναι. ἐξεβλήθησαν τῆς ἐκκλησίας παρὰ τοῦ μακαρίτου ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ἐκβληθεὶς καὶ ἐπιτριβεὶς ἄρειος παρὰ τῶν περὶ εὐσέβιον, συνέθηκεν ἑαυτοῦ τὴν αἵρεσιν ἐν χάρτῃ, καὶ ὡς ἐν θαλίᾳ ζηλώσας οὐδένα τῶν φρονίμων, ἀλλὰ τὸν αἰγύπτιον σωσάτην ἐν τῷ ἤθει καὶ τῇ ἐκλύσει μέλους. γράφει μὲν πολλὰ, ἀπὸ μέρους δέ ἐστιν αὐτοῦ ταῦτα.

BLASPHEMIÆ ARII.

IPse Deus secundum essentiam suam omnibus ineffabilis est, & solus ille nihil simile sibi,

ΒΛΑΣΦΗΜΙ'ΑΙ Α'ΡΕΙ'ΟΥ.

Αὐτὸς γοῦν ὁ θεὸς καθό ἐστιν, ἄρρητος ἅπασιν ὑπάρχει, ἴσον οὐδὲ ὅμοιον, οὐχ ὁμόδοξον ἔχει μόνος οὗτος.

τος. ἀγέννητον δὲ αὐτὸν φαμὲν, διὰ τὸν τὴν φύσιν γεννητόν· τοῦτον ἄναρχον ἀνυμνοῦμεν διὰ τὸν ἀρχὴν ἔχοντα, ἀΐδιον δὲ αὐτὸν σέβομεν, διὰ τὸν ἐν χρόνῳ γεγαότα. ἀρχὴν τὸν υἱὸν ἔθηκε τῶν γενητῶν ὁ ἄναρχος, καὶ ἤνεγκεν εἰς υἱὸν ἑαυτῷ τεκνοποιήσας. ἴδιον οὐδὲν ἔχει τοῦ θεοῦ καθ᾽ ὑπόστασιν ἰδιότητος· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἴσος, ἀλλ᾽ οὐδὲ ὁμοούσιος αὐτῷ. σοφὸς δέ ἐστιν ὁ θεός, ὅτι τῆς σοφίας διδάσκαλος αὐτός. ἱκανὴ δὲ ἀπόδειξις ὅ-
A τι ὁ θεὸς ἀόρατος ἅπασι τοῖς τε διὰ υἱοῦ, καὶ αὐτῷ τῷ υἱῷ ἀόρατος ὁ αὐτός. ῥητῶς δὲ λέξω πῶς τῷ υἱῷ ὁρᾶται ὁ ἀόρατος τῇ δυνάμει ᾗ δύναται ὁ θεὸς ἰδεῖν; ἰδίοις τε μέτροις ὑπομένει ὁ υἱὸς ἰδεῖν τὸν πατέρα ὡς θέμις ἐστίν. ἤγουν τριάς ἐστι, δόξαις οὐχ ὁμοίαις, ἀνεπίμικτοι ἑαυταῖς εἰσιν αἱ ὑποστάσεις αὐτῶν· μία τῆς μιᾶς ἐνδοξοτέρα, δόξαις ἐπ᾽ ἄπειρον. ξένος τοῦ υἱοῦ κατ᾽ οὐσίαν ὁ πατήρ, ὅτι ἄναρχος ὑπάρχει. σύνες ὅτι ἡ μονὰς ἦν· ἡ δυὰς δὲ οὐκ ἦν πρὶν ὑπάρξει. αὐτίκα γοῦν υἱοῦ
B μὴ ὄντος ὁ πατὴρ θεός ἐστι· λοιπὸν ὁ υἱὸς οὐκ ὤν, ὑπῆρξε δὲ θελήσει πατρῴᾳ, μονογενὴς θεός ἐστι, καὶ ἑκατέρων ἀλλότριος οὗτος. ἡ σοφία, σοφία ὑπῆρξε, σοφοῦ θεοῦ θελήσει. ἐπινοεῖται γοῦν μυρίαις ὅσαις ἐπινοίαις πνεῦμα, δύναμις, σοφία, δόξα θεοῦ, ἀλήθειά τε καὶ εἰκὼν, καὶ λόγος οὗτος· σύνες ὅτι καὶ ἀπαύγασμα καὶ φῶς ἐπινοεῖται. ἴσον μὲν τοῦ υἱοῦ γεννᾶν, δυνατός ἐστιν ὁ κρείττων· διαφορώτερον δὲ ἢ κρείττονα ἢ μείζονα. οὐχὶ θεοῦ θελήσει ὁ υἱὸς ἡλίκος καὶ ὅσος ἐστίν, ἐξ ὅτε καὶ ἀφ᾽ οὗ; καὶ ἀπὸ
C τότε ἐκ τοῦ θεοῦ ὑπέστη, ἰσχυρὸς θεὸς ὢν τὸν κρείττονα ἐκ μέρους ὑμνεῖ. συνελόντι εἰπεῖν, τῷ υἱῷ ὁ θεὸς ἄρρητος ὑπάρχει. ἔστι γὰρ ἑαυτῷ ὅ ἐστι, τοῦτ᾽ ἔστιν ἄλεκτος· ὥστε οὐδὲν τῶν λεγομένων κατά τε κατάληψιν συνίει ἐξειπεῖν ὁ υἱός. ἀδύνατα γὰρ αὐτῷ τὸν πατέρα τε ἐξιχνιάσαι ὅς ἐστιν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ· αὐτὸς γὰρ ὁ υἱὸς, τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν οὐκ οἶδεν· υἱὸς γὰρ ὢν, θελήσει πατρὸς ὑπῆρξεν ἀληθῶς. τίς
D γοῦν λόγος συγχωρεῖ τὸν ἐκ πατρὸς ὄντα αὐτὸν τὸν γεννήσαντα γνῶναι ἐν καταλήψει; δῆλον ὅτι τὸ ἀρχὴν ἔχον, τὸν ἄναρχον ὡς ἔστιν ἐμπερινοῆσαι, ἢ ἐμπεριδράξασθαι, οὐχ οἷόν τε ἐστιν. ἃ δὲ καὶ δι᾽ ἐπιστολῆς ἔγραψαν πρὸς τὸν μακαρίτην Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον, ἔστι ταῦτα.

ΜΑΚΑ-

autem eum dicimus, ad distinctionem eius qui natura est genitus, eumque principio carentem celebramus, ob eum qui principium habet. Æternum vero prædicamus, ob eum qui in tempore extitit, Filiumq; initium creaturarum fecit, ipse minime initiatus: eúmque tulit & in filium sibi adoptauit pro ratione, sed tamen suæ substantiæ proprium Filiũ non habet: nam adoptitius iste, nec illi par, nec cõsubstantialis est. Sapiens vero est Deus, quoniam ipse est sapientiæ magister. Euidens quoque res, Deum omnibus, qui per filium sunt inuisibilem esse, atque adeo ipsi Filio inuisibilem esse. Diserte autem loquar: quomodo à filio videri posset, qui est inuisibilis? sed tamen pro potestate ea qua Deus potest videri, proque suis modulis quatenus fas est, Filius sustinet Patris conspectum. Igitur Trinitas est, sed maiestate non pari, impermixtilesque sibi inuicem eorum subsistentiæ: altera enim altera gloriosior gloria, idque in immensum. Alienus externusq; est quantum ad substantiam attinet, Pater à Filio, quoniam principio caret. Intelligitur ergo, vnitate consistente, binitatem non fuisse, priusquam ea existeret: Filio enim nondum existente statim relinquitur, Patrem tantummodo Deum fuisse, ac proinde Filium tum non extitisse, eumque factum esse voluntate paterna vnigenitum Deum. Ab vtroq; istorum alienus est ille qui Sapientia dicitur, Sapientia Dei voluntate extitit. Indicatur autem infinitis rerum vocabulis dum Spiritus, Virtus, Satus, Sapientia, Gloria Dei, Veritas, & Imago, & Verbum appellatur: intelligo item eum & Splendorem, & Lumen animis fingi & cogitari. Æquale est Filij gignere: potens est qui melior, Excellentiorem autem quàm vel meliorem, vel maiorem. Nónne Dei voluntate Filius quantus quantus est, aliquando & alicunde euasit? & tum hoc à patre accepit, quum illi obuenit. Deus robustus quum sit, præstãtiorem aliqua ex parte hymnis celebrat. Vt compendio dicam, filio Deus ineffabilis est: est enim sibi quod est: hoc est, indicibilis. Quapropter nihil eorum, quæ secundum comprehensionem dicuntur, nouit eloqui filius. Impossibile est enim ei patrem inuestigare, qualis in se est, quoniam ipse Filius suam ipsius substantiam ignorat, & quia Filius est voluntate patris vere extitit. Quæ igitur ratio concedit, eum qui ex Patre est, patrem intellectu assequi posse? Certum est, illud quod initium habet, id quod initio caret, prout est, animo complecti, aut quale sit, comprehendere non posse.

Quæ vero per epistolam ad beatum Alexandrum scripsere, sunt ista.

BEATO

BEATO PAPÆ EPISCOPO
NOSTRO ALEXANDRO, PRES-
byteri & diaconi in Domino,
salutem.

FIdes nostra iam vsque à maioribus nostris,
& quam à te didicimus beate Papa, hæc est.
Agnoscimus vnum Deum, solum ingenitum,
solum æternum, solum nullo principio incho-
atum, solum verum, solum immortalitate præ- A
ditum, solum sapientem, solum bonum, solum
potentem, omnium iudicem, gubernatorem,
dispensatorem immutabilem, & inalterabilem,
iustum & bonum, Legis & Prophetarum &
Noui Testamenti Deum, qui genuit Filium
vnigenitum ante tempora æterna, per quem
secula & reliqua condidit, eumque genuit, non
opinione fictum aut cogitatum, sed re vera sub
sistentem, cúmque subsistere fecit sua volunta-
te, immutabilem & inalterabilem, creaturam
Dei perfectam, sed tamen non vt aliquid ex B
creaturis: genitum quiddam, sed non vt aliqud
ex genitis: non vt Valentinus tradit proiectum
quiddam Patris: neque, vt Manichæus docuit
γέννημα Patri consubstantiale: neque, vt Sa-
bellius ait, vnitatem diuidens Filio-patrém: ne-
que vt Hieracas, lucernam ex lucerna: neque vt
facem in duo, neque vt is qui prius erat, poste-
rius sit natus aut conditus in filium, quemad-
modum & tu beate Papa in media Ecclesia de
solio tuo discipulis tuis subinde exposuisti: ve-
rum ita vt dicamus eum voluntate Dei, ante C
tempora & secula conditum vitam, essentiam,
& gloriam à Patre accepisse, consubsistente
cum eo Patre: Non enim pater tradita illi o-
mnium rerum possessione, seipsum iis quæ in-
nascibiliter habet, spoliauit. Est enim fons o-
mniū adeo vt tres sint subsistentiæ. Ex iis Deus
qui est author omnium solissimus, principio
caret: Filius vèro sine tempore à Patre genitus,
& ante secula conditus & fundatus, non erat
priusquam gigneretur, sed intemporaliter ante
omnia genitus, solus vnusque per Patrem exti
tit. Non enim æternus est, aut coæternus, aut D
coingenitus cum Patre, neque simul cum patre
essentiam nactus est, vt quidam dicunt, duo
principia ingenita introducentes, sed vt Deus
vnitas principiúmque omnium, ita ante omnia
existit, ac proinde Filio suo prior est, quemad-
modum & à te didicimus in media Ecclesia
concionante. Vt igitur Filius à Deo essen-
tiam, gloriam & vitam habet, ita quoq; omnia
dono à Patre accepit, prout Deus principium
eius est. Est enim Deus princeps illius vt po-
te essentia prior. Quòd si hæc dicta, Ex eo E
& Ex ventre & Ex Patre prodij, & venio, pro
parte aliqua consubstantiali capiantur, vt ali-
quid defectum ex Patre Filius, vt à nonnullis
fit, intelligatur, profectò sequitur vt ipse Pater
compositus, partibilis & mutabilis habeatur.
Ista

ΜΑΚΑΡΙ'Ωι ΠΑ'ΠΑ Ε'ΠΙΣΚΟ-
πῳ ἡμῶν ἀλεξάνδρῳ, οἱ πρεσβύτε-
ροι καὶ οἱ διάκονοι ἐν κυρίῳ,
χαίρειν.

Ἡ πίστις ἡμῶν ἡ ἐκ προγόνων, ἣν καὶ ἀπὸ σοῦ
μεμαθήκαμεν, μακάριε πάπα, ἔστιν αὕ-
τη. οἴδαμεν ἕνα θεὸν, μόνον ἀγέννητον, μόνον ἀΐ-
διον, μόνον ἄναρχον, μόνον ἀληθινὸν, μόνον ἀθα-
νασίαν ἔχοντα, μόνον σοφὸν, μόνον ἀγαθὸν, μό-
νον δυνάστην, πάντων κριτὴν, διοικητὴν, οἰκο-
νόμον, ἄτρεπτον, καὶ ἀναλλοίωτον, δίκαιον καὶ ἀ-
γαθὸν, νόμου καὶ προφητῶν καὶ καινῆς διαθή-
κης τοῦτον θεὸν γεννήσαντα υἱὸν μονογενῆ πρὸ χρό-
νων αἰωνίων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας, καὶ τὰ ἄλλα
πεποίηκε· γεννήσαντα δὲ, οὐ δοκήσει, ἀλλὰ ἀλη-
θείᾳ ὑποστήσαντα ἰδίῳ θελήματι, ἄτρεπτον καὶ
ἀναλλοίωτον κτίσμα τοῦ θεοῦ τέλειον, ἀλλ' οὐχ
ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν
τῶν γεγεννημένων, οὐδ' ὡς οὐαλεντῖνος προ-
βολὴν τὸ γέννημα τοῦ πατρὸς ἐδογμάτισεν· οὐδ'
ὡς ὁ μανιχαῖος μέρος ὁμοούσιον τοῦ πατρὸς τὸ
γέννημα εἰσηγήσατο· οὐδ' ὡς σαβέλλιος τὴν μο-
νάδα διαιρῶν, υἱοπάτορα εἶπεν· οὐδ' ὡς ἱέρα-
κας λύχνον ἀπὸ λύχνου· ἢ ὡς λαμπάδα εἰς δύο.
οὐ δὲ τὸν ὄντα πρότερον, ὕστερον γεννηθέντα, ἢ ἐπι-
κτισθέντα εἰς υἱὸν, ὡς καὶ σὺ αὐτὸς, μακάριε πά-
πα, κατὰ μέσην τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐν συνε-
δρίῳ πλειστάκις τοὺς ταῦτα εἰσηγησαμένους ἀ-
πηγόρευσας, ἀλλ' ὥς φαμεν θελήματι τοῦ θεοῦ
πρὸ χρόνων καὶ πρὸ αἰώνων κτισθέντα, καὶ τὸ
ζῆν καὶ τὸ εἶναι παρὰ τοῦ πατρὸς εἰληφότα, καὶ
τὰς δόξας συνυποστήσαντος αὐτῷ τοῦ πατρός. οὐ
γὰρ ὁ πατὴρ δοὺς αὐτῷ πάντων τὴν κληρονομί-
αν, ἐστέρησεν ἑαυτὸν ὧν ἀγεννήτως ἔχει ἐν ἑαυ-
τῷ· πηγὴ γάρ ἐστι πάντων. ὥστε τρεῖς εἰσιν ὑπο-
στάσεις, καὶ ὁ μὲν θεὸς αἴτιος τῶν πάντων τυγ-
χάνων, ἔστιν ἄναρχος μονώτατος. ὁ δὲ υἱὸς ἀχρό-
νως γεννηθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ πρὸ αἰώ-
νων κτισθεὶς καὶ θεμελιωθεὶς, οὐκ ἦν πρὸ τοῦ
γεννηθῆναι, ἀλλ' ἀχρόνως πρὸ πάντων γεννηθεὶς
μόνος ὑπὸ τοῦ πατρὸς ὑπέστη· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἀ-
ΐδιος ἢ συναΐδιος ἢ συναγέννητος τῷ πατρί·
οὐδὲ ἅμα τῷ πατρὶ τὸ εἶναι ἔχει, ὥς τινες λέγου-
σι τὰ πρός τι, δύο ἀρχὰς εἰσηγούμενοι ἀγεννή-
τους· ἀλλ' ὡς μονὰς καὶ ἀρχὴ πάντων, οὕτως ὁ
θεὸς πρὸ πάντων ἐστί· διὸ καὶ πρὸ τοῦ υἱοῦ ἐστιν· ὡς
καὶ παρὰ σοῦ μεμαθήκαμεν κατὰ μέσην τὴν ἐκ-
κλησίαν κηρύξαντος. καθὸ οὖν παρὰ τοῦ θεοῦ
τὸ εἶναι ἔχει, καὶ τὰς δόξας καὶ τὸ ζῆν, καὶ
τὰ πάντα αὐτῷ παρεδόθη, κατὰ τὸ ἀρχὴ αὐ-
τοῦ ἐστιν ὁ θεός. ἄρχει γὰρ αὐτοῦ ὡς θεὸς αὐτοῦ
καὶ πρὸ αὐτοῦ ὤν. εἰ δὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐκ
γαστρὸς, καὶ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἥκω,
ὡς μέρος αὐτοῦ ὁμοουσίου, καὶ ὡς προβολὴ ὑ-
πό τινων νοεῖται, σύνθετος ἔσται ὁ πατὴρ καὶ διαι-
ρετὸς, καὶ τρεπτὸς, καὶ σῶμα κατ' αὐτοὺς, καὶ τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς, τὰ ἀκόλουθα σώματι πάσχων, ὁ ἀσώματος θεός.
ταῦτα

πάντα ἀπὸ μέρους ὧν ἤμεσαν ἐκ τῆς ἑαυτῶν αἱρετικῆς καρδίας οἱ περὶ ἄρειόν ἐστι. πρὸ δὲ τοῦ γενέσθαι τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον, ἔγραψαν καὶ οἱ περὶ εὐσέβιον, νάρκισσόν τε καὶ πατρόφιλον, καὶ μάριν, παυλῖνόν τε καὶ θεόδοτον, καὶ ἀθανάσιον ἀπὸ ναζαρβῶν τὰ ὅμοια αὐτοῖς. καὶ ὁ μὲν ἀπὸ τῆς νικομηδείας εὐσέβιος κατὰ περιττὸν ἔγραφεν ἀρείῳ, ὅτι καλῶς φρονῶν εὔχου πάντας οὕτως φρονεῖν. παντὶ γὰρ δῆλόν ἐστιν ὅτι τὸ πεποιημένον, οὐκ ἦν πρὶν γενέσθαι. A τὸ γενόμενον δὲ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι. ὁ δὲ ἀπὸ καισαρείας τῆς παλαιστίνης εὐσέβιος γράφων πρὸς εὐφρατίωνα τὸν ἐπίσκοπον, οὐκ ἐφοβήθη φανερῶς εἰπεῖν, ὅτι ὁ χριστὸς οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς θεός. καὶ ἀθανάσιος δὲ ὁ ἀπὸ ναζαρβῶν ἔτι γυμνότερον ἀπεκάλυψε τὴν αἵρεσιν, ἕνα τῶν ἑκατὸν προβάτων λέγων εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. γράφων γὰρ πρὸς ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον, ἀπετόλμησεν οὕτως εἰπεῖν· τί μέμφῃ B τοῖς περὶ ἄρειον, εἰ λέγουσιν ἐξ οὐκ ὄντων κτίσμα πεποίηται ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἓν τῶν πάντων ἐστίν; ἐν ἑκατὸν γὰρ προβάτοις παραβαλλομένων πάντων τῶν πεποιημένων εἷς ἐστι καὶ ὁ υἱὸς ἐξ αὐτῶν. εἰ μὲν οὖν τὰ ἑκατὸν οὐκ ἔστι κτίσματα καὶ γενητὰ ἢ ἔνι πλέον τι τῶν ἑκατὸν, δηλονότι μὴ δὲ ὁ υἱὸς ἔστω κτίσμα καὶ εἷς τῶν πάντων. εἰ δὲ τὰ ἑκατὸν πάντα γενητὰ καὶ οὐδέν ἐστιν ἐκτὸς τῶν ρʹ πλὴν μόνου τοῦ θεοῦ, τί ἄτοπον λέγουσιν οἱ περὶ ἄρειον, εἰ ἐν τοῖς ἑκατὸν περιλαβόντες C καὶ ἀριθμοῦντες τὸν Χριστὸν, ἕνα τῶν πάντων αὐτὸν εἰρήκασι; γεώργιος δὲ ὁ νῦν ἐν λαοδικείᾳ, πρεσβύτερος ὢν τότε τῆς ἀλεξανδρείας, καὶ ἐν ἀντιοχείᾳ διατρίβων πρὸς μὲν ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον ἔγραφεν, ὅτι μὴ μέμφου τοῖς περὶ ἄρειον, εἰ λέγουσιν, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· καὶ γὰρ ὁ ἠσαΐας υἱὸς γέγονεν ἀμὼς, καὶ ὅμως ὁ μὲν ἀμὼς ἦν πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν ἠσαΐαν, ὁ δὲ ἠσαΐας, οὐκ ἦν πρότερον, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα γέγονε. πρὸς δὲ τοὺς ἀρειανοὺς ἔγραφε· τί μέμφεσθε ἀλε- D ξάνδρῳ τῷ πάπᾳ λέγοντι ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν. καὶ γὰρ καὶ ὑμεῖς μὴ φοβηθῆτε εἰπεῖν, καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ τὸν υἱόν. εἰ γὰρ ὁ ἀπόστολος ἔγραψε, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ ἔστι δῆλον ἐξ οὐκ ὄντων πεποιῆσθαι τὰ πάντα· ἔστι δὲ καὶ ὁ υἱὸς κτίσμα, καὶ τῶν πεποιημένων εἷς, λεχθείη ἂν καὶ ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ θεοῦ, οὕτως ὥσπερ καὶ τὰ πάντα λέγεται ἐκ τοῦ θεοῦ· ἐξ ἐκείνου γοῦν ἔμαθον οἱ τὰ ἀρείου φρονοῦντες ὑποκρίνεσθαι τὴν λέξιν τὴν ἐκ τοῦ θεοῦ· καὶ λέγειν E μὲν τὴν λέξιν, μὴ φρονεῖν δὲ καλῶς. αὐτὸς δὲ ὁ γεώργιος, καθῃρέθη ὑπὸ ἀλεξάνδρου δι᾽ ἄλλα μὲν, ὅτι δὲ καὶ ἀσεβὴς ἐφάνη. πρεσβύτερος γὰρ ἦν αὐτὸς καθὰ προείρηται. καὶ ὅλως ἔγραφον οὗτοι τοιαῦτα, ὡς ἕκαστον ἐρίζειν καὶ φιλοτιμεῖσθαι, τίς πλέον αὐξήσει τὴν ἀσέβειαν τῆς αἱρέσεως, καὶ μᾶλλον αὐτὴν δείξει γυμνότερον.

Ista sunt ex aliqua parte, quæ Ariani ex hæretico suo corde antequam Nicææ haberetur concilium, euomuerunt. Eusebius item Narcissus, Patrophilus, Maris, Paulinus, Theodotus, & Athanasius Nazarbonensis similia scripserunt. Eusebius porro Nicomediensis magnificis verbis Arium in epistola laudauit, Quum recte inquiens, sentias, opta cunctos ita sentire: cuiuis enim liquet, id quod factum est, non prius fuisse, quàm conderetur, & quod natum est, nascendi initium habuisse. Eusebius quoque ex Cæsarea Palęstines in literis ad Episcopum Euphrationem nō veritus est palam dicere, Christum non esse verum Deum: & Athanasius ex Nazarbis hæresim adhuc nudius retexit, vnum ex centum illis ouibus Filium Dei appellans: In scriptis enim suis ad Episcopū Alexandrum, ausus est dicere, Quid obtrectas Arianis, si dicunt ex non entibus Filium vt creaturam conditum esse? vnúmque ex rerum vniuersitate esse? Nam ille vnus est ex centum ouibus, quæ per parabolam repræsentant res omnes creatas. Si igitur centenæ illæ non sunt creaturæ, aut res factæ, aut si aliquid ex centenis istis plus est quàm cætera, esto habeatur Filius neque creatura, neque aliquid ex vniuersitatis numero: Sin autem omnes ex illa centuria, res conditæ sunt & factæ: & nihil est præter istam centuriam, nisi vnus duntaxat Deus: quid quæso Ariani absurdi loquuntur, si in centuria ista Christum connumerantes, & vnum eum ex vniuersitate rerum appellarunt? Georgius vero, qui nunc Laodiceæ est, & per id tempus presbyter Alexandrinus erat, & Antiochiæ commorabatur, ita ad Alexandrum Episcopum scripsit. Conquereris de Ario, quum dicit, Erat, quando non erat Filius. Certe Esaias filius fuit Amos, Amosque prius fuit, quàm gigneretur Esaias. Neque Esaias prius erat, sed postea substitit. Idem rursus ad Arianos scripsit. Quid expostulatis cum Alexandro Papa sermocinãte, ex Patre esse Filium? imo ne vos quidem reformidare debetis, Filium dicere ex Deo esse. Nam si Apostolus scripsit cuncta ex Deo esse, & certum est, cuncta ex non entibus ad essentiam producta & facta esse, Filiumq; creaturam esse, & vnum ex rebus conditis, recte ad eum modum dici potest, Filium ex Deo esse, quemadmodum omnia ex Deo esse dicuntur. Ex hoc homine didicere Ariani simulanter agnoscere hoc dictum ex Deo esse, & verba quidem pronunciare, sed tamen vt animo male sentiant. Ipse porro Georgius ab Alexandro ob alia quidem crimina, sed potissimum tamen ob impietatem reiectus est, quum esset illius presbyter, quemadmodum superius dictum est.

HÆC PRESBYTERI ALEXANDRINI.

IN summa ita omnes scripsere, vt singuli viderentur certare & contendere, quis eorum impietatem hæreseos magis amplificaret, & apertius denudare posset. Epistolas autem eo-

ταῖς

rum apud me non habui, vt eas ad vos remittere liceret, alioquin ipsa exemplaria ad vos dedissem. Deo autem volente, vbi ea nactus fuero, ad vos transmittam. Quin & Asterius Cappadox sophista multiceps vnus ex sociis Eusebianis, quoniam idolis in priore persecutione, quæ fuit sub auo Constantij immolauerat, & propterea nequiret in clerum cooptari, de sententia Eusebij opusculum fecit, quale & ipse volebat, & quod sceleri immolationis magnitudine responderet, in quo locustam & erucam cum Christo comparat, imo Christo anteponit, aliamque, quàm Christum, in Deo sapientiam collocat, Christi & mundi conditricem. Obambulat ille per Syriam, & per alias Ecclesias ex commendatione Eusebij, vt semel Christum abnegare doceat, atq; ea sæuitie contra veritatem vtitur. Ascendit igitur homo audacissimus ad loca minime sibi licita, sedensq; in gradibus clericorum, publice suum opusculum quamquam id multi grauiter ferrent, recitauit. Liber autem ille multis verbis constat verum ex eo has particulas desumpsi: Non enim beatus Paulus dixit, se prædicare Christum propriam Dei virtutem aut sapientiam, sed sine vllo additamento virtutem Dei & sapientiam Dei: esse enim alteram propriam Dei virtutem, insitam Deo & coexistentem sine generatione, eandemque & Christi genitricem & creatricem totius mundi esse, de qua in epistola ad Romanos ita loquutus est, *Inuisibilia enim ipsius ex mundi creatione per opera ipsa animaduersa perspiciuntur, nec non & æterna eius potentia & diuinitas.* Quemadmodum enim diuinitatem istam, de qua hic mentio est, nemo dixerit Christum esse, sed eum ipsum Patrem esse, ita arbitror eius propriam virtutem non congenitum Deum, sed genitorem esse, aliamque Paulum in eo loco docere sapientiam Dei, nimirum eam, quæ per Christum declaratur, & per eius opera ministeriaque innotescit. Idem rursus, Atqui æterna eius potestas & sapientia, quam nullo principio inchoatam & ingenitam rationes veritatis ostendunt vna eadéque haud dubie fuerit. Sed tamen singulatim ab eo plurimæ conditæ sunt potestates & sapientiæ, quarum primogenitus & vnigenitus est Christus, quæ quidem omnes similiter à conditore pendent, eiusque qui ipsas creauit, & vsurpat, iure meritoque dicuntur esse. Quale est quod Propheta locustam pro pœna humanorum scelerũ diuinitus illatam, non virtutem tantummodo, sed & magnã virtutem Dei nuncupat. Quin & beatus Dauid in multis Psalmis non ab angelis duntaxat, sed à virtutibus Deũ laudari iubet, & omnib⁹ ad hymnos inuitatis magnã ad id multitudinem conuocat, quos & ministros Dei appellat, & eius voluntatem facere cômonstrat. Hæc

καὶ τὰς μὲν ἐπιστολὰς αὐτῶν οὐκ εἶχον ἐν ἑτοίμῳ ὥστε καὶ ἀποστεῖλαι· εἰ δ' οὖν καὶ αὐτόγραφα καὶ αὐτῶν ὑμῖν ἔπεμψα ἄν. τοῦ δὲ κυρίου θέλοντος ἐὰν εὐπορήσω καὶ τοῦτο ποιήσω. καὶ ἀστέριος δέ τις ἀπὸ καππαδοκίας, πολυκέφαλος σοφιστὴς, εἷς ὢν τῶν περὶ εὐσέβιον, ἐπειδὴ θύσας ἐν τῷ προτέρῳ διωγμῷ, τῷ κατὰ τὸν πάππον κωνσταντίου, οὐκ ἠδύνατο παρ' αὐτῶν εἰς κλῆρον προαχθῆναι, ποιεῖ μετὰ γνώμης τῶν περὶ εὐ-
A σέβιον συνταγμάτιον ὁποῖον μὲν ἤθελον αὐτοί· ἴσον δὲ τῷ τῆς θυσίας αὐτοῦ τολμήματι· ἐν γὰρ τούτῳ τὴν ἀκρίδα καὶ τὴν κάμπην τῷ Χριστῷ συγκρίνας, μᾶλλον δὲ προτιμήσας αὐτοῦ, καὶ λέγων ἄλλην εἶναι παρὰ τὸν Χριστὸν ἐν τῷ θεῷ σοφίαν, τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ κόσμου δημιουργικήν· περιήρχετο τὰς ἐν τῇ συρίᾳ καὶ τὰς ἄλλας ἐκκλησίας κατὰ σύστασιν τῶν περὶ εὐσέβιον, ἵνα ἅπαξ ἀρνεῖσθαι μελετήσας, οὕτω καὶ νῦν θρασύνηται κατὰ τῆς ἀληθείας. ἐ-
B πέβαινεν οὖν εἰς τοὺς μὴ ἐξὸν αὐτῷ τόπους ὁ πάντα τολμηρὸς, καὶ εἰς τὸν τῶν κληρικῶν τόπον καθεζόμενος, ἀνεγίνωσκε δημοσίᾳ τὸ συνταγμάτιον· καίτοι τῶν ἄλλων δυσχεραινόντων ἐπ' αὐτῷ. καὶ τὸ μὲν συνταγμάτιον διὰ πολλῶν ἐστι γεγραμμένον. μέρη δὲ αὐτοῦ ἐστι ταῦτα· οὐ γὰρ εἶπεν ὁ μακάριος παῦλος Χριστὸν κηρύσσειν, τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δύναμιν ἢ τὴν σοφίαν αὐτοῦ, τουτέστι τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ δίχα τῆς προσθήκης, δύναμιν θεοῦ καὶ θεοῦ σοφίαν, ἄλλην μὲν
C εἶναι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ δύναμιν, τὴν ἔμφυτον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγεννήτως, κηρύσσων· γεννητικὴν μὲν οὖσαν δηλονότι τοῦ Χριστοῦ, δημιουργικὴν δὲ τοῦ παντὸς κόσμου, περὶ ἧς ἐν τῇ πρὸς ῥωμαίους ἐπιστολῇ, διδάσκων ἔλεγε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως « κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, « ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης. ὥσπερ « γὰρ τὴν εἰρημένην ἐνταῦθα θεότητα, οὐκ ἄν τις φαίη Χριστὸν εἶναι, ἀλλ' αὐτὸν ὑπάρχειν τὸν
D πατέρα· οὕτως οἶμαι καὶ ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις οὐχ' ὁ μονογενὴς θεὸς, ἀλλ' ὁ γεννήσας ὑπάρχει πατήρ. ἄλλην δὲ δύναμιν καὶ σοφίαν διδάσκει θεοῦ, τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ δεικνυμένην δηλονότι, καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν τῆς διακονίας αὐτοῦ γνωριζομένην. καὶ πάλιν· καίτοι γε ἡ μὲν ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ σοφία, ἣν ἀνάρχοντε καὶ ἀγένητον οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφαίνονται λογισμοὶ, μία ἂν εἴη δήπουθεν καὶ ἡ αὐτή· πολλαὶ δὲ αἱ καθέκαστον ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσαι, ὧν πρωτότοκος καὶ
I μονογενὴς ὁ Χριστὸς. πᾶσαι γε μὴν ὁμοίως, εἰς τὸν κεκτημένον ἀνήρτηνται, καὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ κτίσαντος καὶ χρωμένου καλοῦνται δικαίως, οἷον ὁ μὲν προφήτης, τὴν ἀκρίδα δίκην τῶν ἀνθρωπίνων ἁμαρτημάτων θεήλατον γινομένην, οὐ δύναμιν μόνον θεοῦ, ἀλλὰ καὶ μεγάλην φησὶν ὑπ' αὐτοῦ προσαγορεύεσθαι τοῦ θεοῦ. ὁ δέ γε μακάριος δαβὶδ ἐν πλείοσι τῶν ψαλμῶν, οὐκ ἀγγέλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ δυνάμεσιν αἰνεῖν παρακελεύεται τὸν θεόν. καὶ πάσας γε ἐπὶ τὸν ὕμνον παρακαλῶν, καὶ τὸ πλῆθος παρίστησι, καὶ λειτουργοὺς θεοῦ καλεῖν οὐ παραιτεῖται, καὶ ποιεῖν αὐτοῦ τὸ θέλημα διδάσκει

ἐδίδασκε. τοιαῦτα τολμήσας κατὰ τοῦ σωτῆρος οὐκ ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ πλέον ἐπεκτείνει τὰς βλασφημίας αὐτοῦ, λέγων ὅτι εἷς τῶν πάντων ἐστὶν ὁ υἱός· πρῶτος γάρ ἐστι τῶν γενητῶν, καὶ εἷς τῶν νοητῶν φύσεών ἐστι· καὶ ὥσπερ ἥλιος ἐν τοῖς βλεπομένοις εἷς μέν ἐστι τῶν φαινομένων· λάμπει δὲ παντὶ τῷ κόσμῳ κατὰ πρόσταξιν τοῦ πεποιηκότος· οὕτως ὁ υἱός, εἷς ὢν τῶν νοητῶν φύσεων, φωτίζει καὶ λάμπει καὶ αὐτὸς πᾶσι τοῖς ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ. πάλιν τέ φησιν, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, οὕτω γράφων, καὶ πρὶν τῆς γενέσεως τοῦ υἱοῦ ὁ πατὴρ προϋπάρχουσαν εἶχε τὴν τοῦ γεννᾷν ἐπιστήμην· ἐπεὶ καὶ ἰατρὸς, πρὸ τοῦ ἰατρεύειν εἶχε τὴν τοῦ ἰατρεύειν ἐπιστήμην. καὶ πάλιν, εὐεργετικῇ φιλοτιμίᾳ ἐκτίσθη ὁ υἱός, καὶ περιουσίᾳ δυνάμεως ἐποίησεν αὐτὸν ὁ πατήρ. καὶ πάλιν, εἰ τὸ θέλειν τοῦ θεοῦ διὰ πάντων ἐφεξῆς τῶν ποιημάτων διελήλυθε, δηλονότι καὶ ὁ υἱὸς ποίημα ὢν βουλήσει γέγονε καὶ πεποίηται. ταῦτα δὲ ἀστέριος ἔγραψε μόνος. οἱ δὲ περὶ εὐσέβιον, ἐφρόνουν αὐτὰ κοινῇ μετ᾽ αὐτοῦ. ταῦτά ἐστιν ὑπὲρ ὧν ἀγωνίζονται, διὰ ταῦτα μάχονται πρὸς τὴν ἀρχαίαν σύνοδον· ὅτι μὴ τὰ ὅμοια αὐτῶν ἔγραψαν οἱ συνελθόντες ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνεθεμάτισαν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἣν ἐσπούδαζον οὗτοι συστῆσαι. διὰ τοῦτο καὶ ἀστέριον τὸν θύσαντα σοφιστὴν ὄντα, συνήγορον τῆς ἀσεβείας αὐτῶν προβάλλονται, ἵνα μὴ φείδηται, μήτε κατὰ τοῦ κυρίου φθέγγεσθαι, μήτε τοὺς ἀκεραίους τῇ πιθανολογίᾳ πλανᾶν. καὶ ἠγνόησάν γε οἱ ἀμαθεῖς ὅτι καθ᾽ ἑαυτῶν ἐργάζονται τοῦτο· ἡ γὰρ δυσωδία τῆς εἰς τὰ εἴδωλα θυσίας τοῦ συνηγόρου, ἔτι πλέον τὴν αἵρεσιν χριστομάχον ἐδείκνυε. διὰ τοῦτο καὶ νῦν πάντα κινοῦσι καὶ θορυβοῦσι, νομίζοντες ὅτι κἂν πλείονας ἀποκτείνωσι, καὶ συνόδους κατὰ μῆνα συγκροτήσωσι, παύσεταί ποτε ἡ κατὰ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως ἀπόφασις. ἐοίκασι δὲ πάλιν ἀγνοεῖν, ἢ εἰδέναι μὲν, ἀποπροσποιεῖσθαι δέ, ὅτι καὶ πρὸ τῆς νικαίας ἡ αἵρεσις ἦν βδελυκτή· ὅτε καὶ ταύτην ἀρτεμᾶς κατεβάλλετο, καὶ πρὸ αὐτοῦ, τὸ τοῦ καϊάφα καὶ τὸ τῶν τότε φαρισαίων συνέδριον, καὶ ἀεὶ δὲ τὸ χριστομάχον ἐργαστήριον βδελυκτόν ἐστι· καὶ οὐ παύσεται τοῦ εἶναι μισητὸν, ἐρασμίου ὄντος τοῦ κυριακοῦ ὀνόματος, καὶ καμπτούσης πάσης τῆς κτίσεως τὰ γόνατα, καὶ ἐξομολογουμένης, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. πλὴν ὅτι συνόδους συνεχεῖς κατὰ τῆς οἰκουμενικῆς ποιοῦντες, οὐδέπω κεκμήκασι. μετὰ γὰρ τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον οἱ περὶ εὐσέβιον καθῃρέθησαν· ἀλλὰ μετὰ χρόνον ἐπιστάντες ἀναισχύντως ταῖς ἐκκλησίαις ἤρξαντο τοῖς μὲν ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς ἐπισκόποις ἐπιβουλεύειν, ἀντὶ δὲ τούτων, τοὺς τῆς αἱρέσεως αὐτῶν καθιστάνειν εἰς τὰς ἐκκλησίας· ἵν᾽ ὅτε βούλονται ποιήσωσι τὰς συνόδους, ἔχοντες τοὺς συντρέχοντας αὐτοῖς, οὓς ἐπίτηδες εἰς αὐτὸ τοῦτο προεχειρίσαντο. συνέρχονται τοίνυν ἐν ἱερουσαλὴμ καὶ γράφουσι ταῦτα.

Hæc ausus contra Christum, nondum adhuc
conquiescere potuit, sed & vlterius suas blas-
phemias extendit, quum dicit, Vnum ex rerum
vniuersitate esse Christum: primus enim est re-
rum conditarū, & vnus ex naturis intellectua-
libus. Et vt sol inter ea quæ oculis visuntur,
vnus est ex luminibus, quum tamen vniuerso
mundo secundum ordinem mandatúmq; con-
ditoris luceat, ita quoque & Filius vnus ex in-
tellectualibus naturis, omnibus qui in mundo
A intellectuali sunt, lucet ac splendet. Idem rur-
sus dicit, Erat, quando non erat, vbi ita scribit:
Priorem generatione Filij Pater habebat ge-
nerandi scientiam, vti medicus ante medici-
nam datam, medendi tenebat rationem. Idem
rursus ex benefaciendi studio conditus est fi-
lius, & ex superabundantia potestatis fecit il-
lum Pater. Item, Si voluntas Dei continuo du-
ctu penetrat per omnia opera, certe Filius opus
habendus fuerit, quum voluntate Patris geni-
B tus & factus sit.

HÆC QVIDEM SOLVS ASTERIVS SCRIBIT.

EVsebiani vero in commune cum ipso ani-
mis sentiunt. Istæ nimirum sententiæ sunt,
pro quibus cōtendunt, ob istas cum veteri Syn-
odo bellum gerunt, eò quòd non eadem à pa-
tribus, qui ibi in consessu fuere scripta sint, sed
potius hæresis ab illis damnata sit, quam isti
stabilire satagunt. Inde nimirum est, quòd A-
C sterium immolatorem dæmoniorum, & sophi-
stam, impietatis antesignanum faciunt, vt nihil
parcat contra dominum loqui, aut simplicio-
res eloquentia seducere. Verum ignorant sto-
lidi id sese in suam noxam facere. Fœtor enim
victimarum idolis cæsarum in antesignano suo
istam hæresim Christo hostilem & perduellem
esse, euidentius demonstrat. Nec aliud in cau-
sa est, quur omnia motibus & tumultibus mis-
cere studeant, persuasi si quàm plurimos occi-
dant, & singulis mensibus Synodos faciant,
fore, vt sententia in Arianos lata oblitteretur,
D Videntúrq; mihi aut plane ignorare, aut igno-
rantiam callide simulare, quasi nescirent etiam
ante concilium Nicænum hæresim istam abo-
minabilem fuisse quo tempore Artemas eius
fundamenta iaciebat, & ante Artemam æque
abominabilem sub Caipha & Pharisæorum
consilio fuisse, & nullo non tempore officinam
Christo hostilem omnibus execrabilem vide-
ri, neque vnquam ab odio liberam futuram, eò
quòd adamabile sit Christi nomen, vniuersaq;
E rerum natura genua illi flectat, & confessioni-
bus agnoscat Dominum Iesum Christum esse
in gloria Patris. Illi tamen faciendis vniuersa-
libus conciliis nondum fatiscunt. Eusebiani
certe in Nicæno conuentu ab Ecclesia reiecti,
postmodum inuadentes impudentes Ecclesias,
cœpere Episcopis, si qui contradicerent, insi-
dias struere, & pro iis submotis, hæreticos in
Ecclesias inducere, vt quando vellent, Synodos
cogerent habituri eos sibi adstipulatores quos
ob id de industria ad Episcopalem ordinem
subuexerunt. Coëunt igitur Hierosolymis, &
istiusmodi scribunt.

SANCTA SYNODVS HIEROSOLYMIS COACTA,

Ecclesiæ Dei quæ est Alexandriæ & per Aegyptum, Thebaida, Libyam Pentapolim, reliquisque per orbem Episcopis, Presbyteris, & Diaconis in Domino salutem.

OMnibus nobis ex diuersis prouinciis in vnum congregatis, ad Panegyrim celebrandam pro dedicatione martyrij saluatoris, quod religiosissimus Imperator Deo omnium regi & Christo eius ædificauit, maiorem nobis animorum lætitiam, Dei gratia, literæ eiusdem religiosissimi imperatoris præbuerunt, quibus nos ad ea quæ oportuit instigans, omnem inuidiam ab Ecclesia dei expellit, & omne odium procul abigit, per quæ Christi membra iam pridem diffidebant, authorque fuit vt simplici & placido animo reciperemus Arianos, quos aliquandiu improba inuidentia extra Ecclesiam detinuit, & viris istis de rectitudine fidei in literis suis testimoniam præbet, quam quum antea fama audiuerat, ipse eandem ex viua eorum voce cognouit, cognitamque approbauit, eamque rem nobis manifestam reddidit, eò quòd literis suis orthodoxas eorum virorum opiniones scripto comprehensas subiunxerit, quas omnes agnouimus sanas, & Ecclesiasticas esse. Quapropter iure admonuit vt viri isti reciperentur, & coadunirentur cum Ecclesia Dei, vt vos ex epistolæ illius exemplaribus cognoscetis, quæ nos ad pietatem vestram misimus Credimusq; vobis ipsis veluti propria membra vestri corporis recuperantibus magnum ex ea re gaudium lætitiamq; oborituram, dum ipsi viscera vestra, fratres, scilicet & patres agnoscitis, & recipitis, non solum presbyteris Arianis, sed vniuerso populo cum omni multitudine vobis restituto, quę ob causam istorum virorum longo iam pridem tempore à vobis dissidebat, decetque vos cognitis quæ hic acta sunt, quodque isti viri nobiscum communicauerunt, & à tanta Synodo recepti sunt, quam promptissimè eos, vt membra Ecclesiæ coëant & in pace sint, consalutare, maxime, quod promulgata, & publicè edita eorum fides indubitatam, & apud omnes approbatem Apostolicam traditionem, & doctrinam complectatur.

HÆC SYNODVS.

TAle Synodorum exordium fuit, in quo quàm celerrime sua studia quæ vlterius dissimulare nequibant, prodidere. Siquidem eo ipso, quod dicerent, depulsam esse omnem inuidiam, & quia post Athanasij exilium scribebant Arium cum suis recipiendum esse, satis

Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ Η ΕΝ

ἱεροσολύμοις θεοῦ χάριτι συναχθεῖσα τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ τῇ ἐν ἀλεξανδρείᾳ καὶ τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν αἴγυπτον καὶ θηβαΐδα καὶ λιβύην καὶ πεντάπολιν, καὶ τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμενικὴν ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

A ΠΑσι μὲν ἡμῖν τοῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθοῦσιν ἐξ ἐπαρχιῶν διαφόρων, πρὸς τῇ μεγάλῃ πανηγύρει, ἣν ἐπὶ τῇ ἀφιερώσει τοῦ σωτηρίου μαρτυρίου, σπουδῇ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως κωνσταντίου, τῷ πάντων βασιλεῖ θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ κατασκευασθέντος ἐπιτελέσαμεν, πλείονα θυμηδίαν ἡ τοῦ Χριστοῦ χάρις παρέχειν, ἣν ἐποίησεν αὐτός τε ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ γραμμάτων οἰκείων, τοῦθ' ὅπερ ἐχρῆν παρορμήσας· πάντα μὲν ἐξορίσας τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ
B φθόνον, καὶ πᾶσαν μακρὰν ἀπελάσας βασκανίαν, δι' ἧς τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη πάλαι πρότερον διειστήκει· ἡπλωμένῃ δὲ καὶ εἰρηναίᾳ ψυχῇ δέξασθαι τοὺς περὶ ἄρειον, οὓς πρός τινα καιρὸν ὁ μισόκαλος φθόνος ἔξω γενέσθαι τῆς ἐκκλησίας εἰργάσατο. ἐμαρτύρει δὲ τοῖς ἀνδράσι ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ τῆς ἐπιστολῆς, πίστεως ὀρθοτομίαν, ἣν παρ' αὐτῶν πυθόμενος, αὐτός τε δι' ἑαυτοῦ παρὰ ζώσης φωνῆς αὐτῶν ἀκούσας ἀπε-
C δέξατο, ἡμῖν τε φανερὰν κατεστήσατο, ὑποτάξας τοῖς ἑαυτοῦ γράμμασιν ἔγγραφον τὴν τῶν ἀνδρῶν ὀρθοδοξίαν, ἣν ἐπέγνωμεν οἱ πάντες, ὑγιῆ τε οὖσαν καὶ ἐκκλησιαστικήν. καὶ εἰκότως παρεκάλει τοὺς ἄνδρας ὑποδεχθῆναι καὶ ἑνωθῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ. ὥσπερ οὖν καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς ἰσοτύπης εἴσεσθε τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς, ἣς πρὸς τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν διεπεμψάμεθα, πιστεύομεν ὅτι καὶ ὑμῖν αὐτοῖς ὡς ἂν τὰ οἰκεῖα μέλη τοῦ ὑμετέρου σώματος ἀπολαμβάνουσι, μεγά-
D λη χαρὰ καὶ εὐφροσύνη γενήσεται, τὰ ἑαυτῶν σπλάγχνα καὶ τοὺς ἑαυτῶν ἀδελφούς τε καὶ πατέρας γνωρίζουσί τε καὶ ἀπολαμβάνουσιν· οὐ μόνον τῶν πρεσβυτέρων τῶν περὶ ἄρειον ἀποδοθέντων ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ τῆς πληθύος ἁπάσης, ἣ προφάσει τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν μακρῷ χρόνῳ παρ' ὑμῖν διέστηκει. καὶ πρέπει γε ἀληθῶς γνόντας ὑμᾶς τὰ πεπραγμένα, καὶ ὡς ἐκοινώνησαν οἱ ἄνδρες, παρεδέχθησάν τε ὑπὸ τῆς τοσαύτης ἁγίας συνόδου, προθυμότατα καὶ αὐτοὺς ἀσπάσασθαι τὴν πρὸς τὰ οἰκεῖα μέλη συνάφειαν ὅτι καὶ εἰρήνην. ὅτι μάλιστα τὰ τῆς ἐκτεθείσης ὑπ' αὐτῶν πίστεως, ἀναμφήριστον σώζει τὴν παρὰ τοῖς πᾶσιν ὁμολογουμένην ἀποστολικὴν παράδοσίν τε καὶ διδασκαλίαν.

ΑὝτη τῶν συνόδων αὐτῶν ἡ ἀρχὴ γέγονεν ἐν ᾗ καὶ τὴν προαίρεσιν ἑαυτῶν ταχέως ἐξήγγειλαν, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν κρύψαι. εἰρηκότες γὰρ ἐξηλάσθαι πάντα φθόνον, καὶ μετὰ τὸ ἐξορισθῆναι τὸν ἐπίσκοπον τῆς ἀλεξανδρείας ἀθανάσιον γράφοντες δεῖν δεχθῆναι ἄρειον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, ἔδειξαν

ἔδειξαν ὅτι διὰ τοῦτο αὐτῷ τε Ἀθανασίῳ ἐπεβούλευον. καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἐπισκόποις τοῖς ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς ἐπεβούλευσαν, ὑπὲρ τοῦ τοὺς περὶ ἄρειον δέξασθαι, καὶ τὴν αἵρεσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσαγαγεῖν, καὶ εἰ καὶ πᾶσαν τὴν ἀρείου κακοφροσύνην ἐπῄνεσαν ἐν ταύτῃ, καὶ εἰς κοινωνίαν προσέταξαν αὐτοὺς δεχθῆναι, αὐτοὶ πρότερον τοῦτο ποιήσαντες, ὅμως ἡγούμενοι λείπειν αὐτοῖς ἔτι πρὸς ὃ βούλονται, συγκροτοῦσιν ἐν ἀντιοχείᾳ σύνοδον προφάσει τῶν λεγομένων ἐγκαινίων· καὶ ἐπειδὴ ἀεὶ ὑπὸ πάντων κατηγοροῦντο περὶ τῆς αἱρέσεως, γράφουσι διαφόρως, τὰ μὲν οὕτως, τὰ δὲ ἐκείνως, καὶ τὰ μὲν ἐν μιᾷ ἐπιστολῇ γραφέντα παρ᾽ αὐτῶν ἐστι ταῦτα.

Ἡμεῖς οὔτε ἀκόλουθοι ἀρείου γεγόναμεν· πῶς γὰρ ἐπίσκοποι ὄντες ἀκολουθοῦμεν πρεσβυτέρῳ; οὔτε ἄλλην τινὰ πίστιν παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς παραδοθεῖσαν ἐδεξάμεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐξετασταὶ καὶ δοκιμασταὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ γενόμενοι, μᾶλλον αὐτὸν προσηκάμεθα ἤπερ ἠκολουθήσαμεν· γνώσεσθε δὲ ἀπὸ τῶν λεγομένων. μεμαθήκαμεν γὰρ ἐξ ἀρχῆς εἰς ἕνα θεὸν, τὸν τῶν ὅλων θεὸν πιστεύειν, τὸν πάντων νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν δημιουργόν τε καὶ προνοητήν· καὶ εἰς ἕνα υἱὸν τοῦ θεοῦ μονογενῆ, πρὸ πάντων αἰώνων ὑπάρχοντα, καὶ συνόντα τῷ γεγεννηκότι αὐτὸν πατρί, δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· τὸν δὲ ἐπ᾽ ἐσχάτων ἡμερῶν κατ᾽ εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς, κατελθόντα, καὶ σάρκα ἐκ τῆς παρθένου ἀνειληφότα, καὶ πᾶσαν τὴν πατρικὴν αὐτοῦ βούλησιν συνεκπεπληρωκότα, πεπονθέναι καὶ ἐγηγέρθαι, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνεληλυθέναι, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθέζεσθαι, καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ διαμένοντα βασιλέα καὶ θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα· εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι, πιστεύομεν καὶ περὶ σαρκὸς ἀναστάσεως, καὶ ζωῆς αἰωνίου.

Ἃ ΔΈ ΚΑΊ ἘΝ ἙΤΈΡΑι ἘΠΙστολῇ δεύτερον ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐγκαινίοις ἐκτίθενται, μεταγνόντες μὲν ἐπὶ τοῖς προτέροις ἐπινοήσαντες δὲ καινότερά τινα καὶ πλείονα ἐστι ταῦτα.

Πιστεύομεν ἀκολούθως τῇ εὐαγγελικῇ καὶ ἀποστολικῇ παραδόσει, εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν τε καὶ ποιητὴν, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ θεὸν, δι᾽ οὗ τὰ πάντα, τὸν γεννηθέντα πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, ὅλον ἐξ ὅλου, μόνον ἐκ μόνου, τέλειον ἐκ τελείου, βασιλέα ἐκ βασιλέως, κύριον ἐκ κυρίου, λόγον ζῶντα, σοφίαν ζῶσαν, φῶς ἀληθινὸν, ὁδόν, ἀλήθειαν, ἀνάστασιν, ποιμένα, θύραν, ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον τῆς θεότητος οὐσίας τε καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης τοῦ πατρὸς ἀπαράλλα-

satis indicarunt, sese non alia de causa Athanasio, cæterisque Episcopis, quos sibi refragatores sentiebant, insidias struxisse, quàm vt Arium reducerent, & hæresim introducerent. Et quanquam omnem Arij dementiam in hac Synodo laudassent, & in communionem eos recipiendos esse statuissent, idque iam pridem re præstitissent, tamen adhuc aliquid suæ voluntati deesse existimantes, Antiochiæ nouam Synodum per causam encæniorum coë-
A gerunt, & quia ab omnibus de hæresi male audiebant, variis modis, alia aliter scripserunt. Quæ autem in vna epistola scripserunt, sunt ista.

EVSEBIANORVM EPISTOLA.

Nos certe Arij acoluthi, id est, sectatores non sumus, neque quum sumus Episco-
B palis ordinis, presbyterum sequimur, neque aliam fidem præterquam ab initio traditam, recipimus, quinimo nos ipsi eius fidei examinatores probatoresque facti, potius eum admittimus, quàm sequimur, quod ex verbis nostris cognoscere licebit. Didicimus enim ab initio credere, esse vnum Deum totius vniuersitatis, omniumque intelligibilium sensibiliumque opificem, & procuratorem: & in vnum Filium Dei Vnigenitum, ante omnia secula existentem, & coëxistentem cum Patre
C suo, per quem omnia facta sunt, tam visibilia quàm inuisibilia, eundemque sub extrema tempora secundum Patris sui placitum descendisse, & carnem ex Virgine accepisse, & postquam omnem Patris sui voluntatem adimpleuisset, passum esse, & resurrexisse, & in cœlum rediisse, & ad dextram Patris sedere, ac denuo venturum ad iudicandũ viuos & mortuos: credimus quoque in carnis resurrectionem, & vitam æternam.

D

QVAE AVTEM IN ALIA EPISTOLA ITERVM PER *idem festum Encaniorum edidere, quum priorum pœnituisset, nouaque excogitassent, sunt ista.*

Credimus congruenter pro Euangelica & Apostolica traditione in vnum Deum,
E Patrem omnipotentem, vniuersitatis conditorem, & opificem, & procuratorem, ex quo omnia: & in vnum Dominum Iesum Christum, Filium eius, vnigenitum Deum, per quẽ omnia: eumque natum esse ante secula ex Patre, Deum ex Deo, totũ ex toto, solum ex solo, perfectum ex perfecto, regem ex rege, Dominum ex Domino, verbum viuum, Sapientiam viuam, Lumen verum, viam, veritatem, resurrectionem, pastorem, ianuam, immutabilem & inalterabilem Deitatis substantiæ, Voluntatis, Potentiæ & gloriæ Patris

sine omni dissimilitudine imaginem, primogenitum omnis creaturæ, eundemque in principio apud Deum Verbum esse, quemadmodum in Euangelio dictum est, *Et Deus erat Verbum, per quem omnia facta sunt, & in quo omnia subsistunt*: qui sub extremos dies è supernis descendit, & ex Virgine natus est secundum scripturas, eumque hominem factum mediatorem Dei & hominum, & Apostolum fidei nostræ, & principem vitæ esse credimus, quemadmodum dicit, *Ego descendi è cœlo, non vt facerem voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me*, eundemque pro nobis passum esse, & resurrexisse tertia die, & adscendisse in cœlos, & sedere ad dextram & iterum venturum cum gloria & potestate ad iudicandum viuos & mortuos. Et in Spiritum sanctum, ad consolationem & sanctificationem & consummationem credentibus datum, quemadmodum Dominus noster discipulis præcepit, dicens, Abite & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & filij, & Spiritus sancti, Patris inquam vere Patris, filij vere filij, Spiritus sancti vere Spiritus sancti, non vt hæc simpliciter vocabula habeantur absque rebus, sed vt singulorum propria persona, ordo & gloria intelligantur, adeo vt terni sint ratione personarum, vnus tamen per concordiam. Hanc igitur fidem retinentes, imo ab initio vsque ad finem eam possidentes coram Deo & Christo eius, omnes hæreticorum prauas opiniones anathemate detestamur: & si quis præter rectam sacrarum literarum fidem docet tempus aut momentum aut seculum esse, aut fuisse, priusquam filius gigneretur, anathema esto, aut si quis filium creaturam pro ratione cæterarum creaturarum dicit, & non, vt sacræ scripturæ tradiderunt, alterum ex altero existere: Aut si quis quippiam præcipit, aut euangelizat, præter ea quæ accepimus, anathema sit. Nos enim omnibus per sacras literas proditis, & à Prophetis & ab Apostolis traditis, vere & reuerenter credimus & sequimur.

Theophronius porto Episcopus Tyanensis istiusmodi fidem à se compositam in præsentia omnium promulgauit, cui omnes, hominis religione approbata, subscripserunt. Nouit Dominus, quem testem aduersus animam meam inuoco, quod credo in vnum Deum Patrem omnipotentem, vniuersitatis conditorem & authorem, ex quo omnia: & in filium eius vnigenitum, Deum, Verbum, Potentiam & Sapientiam, Dominum nostrum Iesum Christum, per quem omnia, eumque genitum esse ex patre, ante secula, Deum perfectum ex Deo perfecto, & apud Patrem existere in sua persona, & vltimis diebus descendisse, genitumque ex Virgine esse secundum scripturas, & postquam homo factus est, passum esse, & resurrexisse è mortuis, & in cœlos ascendisse, & sedere ad dextrā Patris sui, eundemq;

ἀπαράλλακτον εἰκόνα, τὸν πρωτότοκον πάσης τῆς κτίσεως, τὸν ὄντα ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν, θεὸν λόγον κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκε, τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατελθόντα ἄνωθεν, καὶ γεννηθέντα ἐκ παρθένου κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ἄνθρωπον γενέμενον, μεσίτην θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀπόστολόν τε τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ὥς φησιν, ὅ- A τι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, τὸν παθόντα ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ εἰς παράκλησιν καὶ ἁγιασμὸν καὶ τελείωσιν τοῖς πιστεύουσι διδόμενον, καθὼς καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διετάξατο τοῖς μαθηταῖς λέγων, B πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, δηλονότι πατρός, ἀληθῶς πατρὸς ὄντος, υἱοῦ δὲ ἀληθῶς υἱοῦ ὄντος, τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος, ἁγίου πνεύματος ὄντος, τῶν ὀνομάτων οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ ἀργῶς κειμένων, ἀλλὰ σημαινόντων ἀκριβῶς τὴν οἰκείαν ἑκάστου τῶν ὀνομαζομένων ὑπόστασίν τε καὶ τάξιν καὶ δόξαν· ὡς εἶναι τῇ μὲν ὑποστάσει τρία, τῇ δὲ συμφωνίᾳ ἕν. ταύτην οὖν ἔχοντες C τὴν πίστιν, καὶ ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους ἔχοντες ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ, πᾶσαν αἱρετικὴν κακοδοξίαν ἀναθεματίζομεν, καὶ εἴ τις παρὰ τὴν ὑγιῆ τῶν γραφῶν ὀρθὴν πίστιν διδάσκει, λέγων ἢ χρόνον ἢ καιρὸν, ἢ αἰῶνα, ἢ εἶναι, ἢ γεγενέναι πρὸ τοῦ γεννηθῆναι τὸν υἱόν, ἀνάθεμα ἔστω. καὶ εἴ τις λέγει τὸν υἱὸν κτίσμα ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, καὶ μή, ὡς αἱ θεῖαι γραφαὶ παραδέδωκαν, τῶν προειρη- D μένων ἕκαστον ἀφ' ἑκάστου, ἢ εἴ τι ἄλλο διδάσκει, ἢ εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβομεν, ἀνάθεμα ἔστω. ἡμεῖς γὰρ πᾶσι τοῖς ἐκ τῶν θείων γραφῶν παραδεδομένοις, ὑπό τε προφητῶν καὶ ἀποστόλων, ἀληθινῶς τε καὶ ἐμφόβως, καὶ πιστεύομεν καὶ ἀκολουθοῦμεν.

Καὶ Θεοφρόνιος δέ τις ἐπίσκοπος Τυάνων, συνθεὶς καὶ αὐτὸς ἐξέθετο τὴν πίστιν ταύτην ἔμπροσθεν τῶν πάντων. ᾗ καὶ πάντες ὑπέγραψαν ἀποδεξά- E μενοι τὴν τοῦ ἀνθρώπου πίστιν. οἶδεν ὁ θεὸς ὃν μάρτυρα καλῶ ἐπὶ τὴν ἐμὴν ψυχήν, ὅτι οὕτως πιστεύω· εἰς θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ὅλων κτίστην καὶ ποιητήν, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ θεὸν λόγον, δύναμιν καὶ σοφίαν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, δι' οὗ τὰ πάντα, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων; θεὸν τέλειον ἐκ θεοῦ τελείου, καὶ ὄντα πρὸς τὸν θεὸν ἐν ὑποστάσει, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν κατελθόντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς παρθένου κατὰ τὰς γραφάς, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ καθεσθέντα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ πάλιν

καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης, καὶ δυνάμεως, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ μένοντα εἰς τοὺς αἰῶνας. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα ἅγιον, τὸν παράκλητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ καὶ διὰ τοῦ προφήτου ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς ἐκχέειν ἐπὶ τοὺς ἑαυτοῦ δούλους, καὶ ὁ κύριος ἐπηγγείλατο πέμψαι τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, ὃ καὶ ἔπεμψεν, ὡς αἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων μαρτυροῦσιν. εἰ δέ τις παρὰ ταύτην τὴν πίστιν διδάσκει, ἢ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, ἀνάθεμα ἔστω· καὶ μαρκέλλου τοῦ ἀγκύρας, ἢ σαβελλίου, A ἢ παύλου τοῦ σαμοσατέως ἀνάθεμα ἔστω καὶ αὐτὸς, καὶ πάντες οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ. ἦσαν δὲ οἱ συνελθόντες ἐν τοῖς ἐγκαινίοις ἐπίσκοποι ἐνενήκοντα· ὑπατεία μαρκελλίνου καὶ προβίνου ἰνδικτιῶνος ιδ. ἐκεῖ ὄντος κωνσταντίου τοῦ ἀσεβεστάτου. ταῦτα πράξαντες ἐν ἀντιοχείᾳ, τοῖς ἐγκαινίοις, νομίσαντες δὲ μὴ τελείως γεγραφέναι, ῥεμβομένην δὲ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, αὖθις πάλιν συντιθέασιν ἄλλο γράμμα δῆθεν περὶ πίστεως, μετὰ μῆνας ὀλίγους, καὶ ἀποστέλλουσιν εἰς τὰς γαλλίας νάρκισσον, μάριν, B θεόδωρον, καὶ μάρκον. κἀκεῖνοι ὡς ἀπὸ συνόδου πεμφθέντες ἐπιδεδώκασι τῷ τῆς μακαρίας μνήμης κωνσταντι τῷ αὐγούστῳ καὶ τοῖς ἐκεῖ πᾶσι ταῦτα.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν ὄντων· ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, δι᾽ οὗ ἐγένετο C τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν, καὶ ζωὴν, καὶ φῶς ἀληθινόν· τὸν ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι᾽ ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, τὸν σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν, καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα D αὐτοῦ· οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάλυτος οὖσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας· ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα· τουτέστι τὸν παράκλητον· ὅπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις, μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ ἄνοδον ἀπέστειλε, διδάξαι αὐτοὺς καὶ ὑπομνῆσαι πάντα· δι᾽ οὗ καὶ ἁγιασθήσονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί. τοὺς δὲ λέγοντας E ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως καὶ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ· καὶ ἦν ποτε χρόνος ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία.

Ἐπὶ τούτοις ὥσπερ μεταγνόντες, συλλέγουσι πάλιν τὸ συνέδριον ἑαυτῶν μετὰ ἔτη τρία, καὶ ἀποστέλλουσιν εὐδόξιον, μαρτύριον, καὶ μακεδόνιον τὸν ἀπὸ κιλικίας, καὶ σὺν αὐτοῖς ἑτέρους τινὰς εἰς τὰ μέρη τῆς ἰταλίας, ἀποφέροντας πίστιν διὰ

eundemque iterum venturum esse cum gloria & potentia, ad iudicandum viuos & mortuos, eundemque permanere in secula. Et in Spiritum sanctum consolatorem, spiritum veritatis, quem etiam per Prophetam promisit Deus se effusurum super seruos suos, & quem Dominus, discipulis suis pollicitus est, & secundum pollicitationem misit, vt Acta Apostolorum testantur. Si quis igitur præter hanc fidem docet, aut diuersa in animo retinet, anathema esto: aut quæ Marcelli Ancyrensis, Sabellij aut Pauli Samosatensis sunt, sapiat, & ille quoque anathema esto, & quicunque cum eo communicant. *Hæc Theophronius.*

Fuere autem numero, qui tempore Encæniorum conuenerant, nonaginta, Consulibus Marcellino & Probino, indictione decimaquarta, præsente ibidem impiissimo Constantio. Hæc cum Antiochiæ per tempora Encæniorum egissent, ne tum quidem arbitrati satis perfecte fidem suam conscriptam esse, vt pote homines turbido fluctuantique animo, aliud scripturæ genus de fide post aliquot menses conficiunt, amandantque in Gallias Narcissum, Marim, Theodorum, Marcum, qui quasi à Synodo emissi, ista beatæ memoriæ Constanti Augusto, cæterisque qui ibi aderant, tradiderunt.

ALIA FIDEI CONFESSIO.

Credimus in vnum Deum, Patrem omnipotentem, conditorem & factorem rerum, ex quo omnis paternitas & in cœlis & in terris, nomen mutuatur. Et in vnigenitum eius Filium Dominum nostrum Iesum Christum, ante omnia secula ex Patre genitum, Deum ex Deo, Lumen de Lumine, per quem omnia facta sunt, in cœlis & in terris, siue ea visibilia sint, siue inuisibilia, eundemque Verbum esse, Sapientiam, Virtutem, Vitam & veram lucem: qui propter nos postremis temporibus homo factus est, & genitus ex sancta Virgine, eundemque credimus crucifixum, mortuum, sepultumque, tertio die ex mortuis resurrexisse, assumptumque in cœlum, residere ad dextram Patris, & venturum esse in consummatione seculorum vt iudicet viuos & mortuos, reddatque singulis secundum opera sua. Cuius regnum indestructile permanet in infinitas ætates. Sedebit enim ad dextram Patris, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Credimusque in Spiritum sanctum, hoc est, paracletum, quem pollicitus Apostolis, post reditum suum in cœlos, misit, vt eos erudiret, omniaque illis in memoriam subiiceret, per quem animæ sanctificantur, quæ in illum sinceriter credunt. Eos porro qui dicunt Filium ex non ente, aut ex alia subsistentia, & non ex Deo esse, aut erat, quando non erat Filius, alienos à se censet Catholica Ecclesia. *Huius confessionis finis.*

Rursus quasi istorum pœnitentia laborarent, post triennium iterum in consessum veniunt: amandantque Eudoxium Cilicem & cum eo nonnullos ad Italiam, secum deferentes

 fidem

fidem multis verbis conscriptam, & cum pluribus, præter superiores, appendicibus instructam. Nam quasi rectiora ac magni momenti excogitassent, operæpretium ipsis visum est hoc iter suscipere, sunt autem ista.

Alia confessio fidei.

Credimus in vnum Deum Patrem omnipotentem, conditorem factoremq; omnium, ex quo omnis Paternitas in cœlis & in terris nominatur. Et in vnigenitum eius Filium, Dominum nostrum, ante omnia secula ex patre natum: Deum ex Deo, Lumen ex Lumine, per quem omnia facta sunt in cœlo & in terra, tum visibilia tum inuisibilia, eundemque Verbum esse, Sapientiam, Potentiam, & Vitam, & Lucem veram, qui vltimis diebus propter nos homo factus & genitus ex Maria Virgine, crucifixus, & mortuus est, & resurrexit tertia die à morte, & in cœlum subuectus est, sedetque ad dextram Patris, & venturus est in consummatione seculi ad iudicandum viuos & mortuos, & reddendum vnicuique secundum opera sua, cuius regnum indesinens permanet in infinitas ætates. Sedet enim ad dextram Patris non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Credimus item in Spiritum sanctum, hoc est, paracletum, quem quum pollicitus esset Apostolis post reditum suum in cœlos, misit, vt doceret eos, & commonefaceret omnium: per quem animæ quæ in illum sinceriter credunt, sanctificantur. Eos autem qui dicunt, Deum ex non ente extitisse, aut ex alia subsistentia, & non ex Deo, & quod tempus aut seculum aliquod fuit, quo nondum esset Filius, alienos à se censet & agnoscit sancta & Catholica Ecclesia. Similiter & eos qui dicunt tres esse Deos, aut Christum non esse Deum, aut ante secula eum nec Christum nec Dei Filium fuisse, aut eundem esse Patrem, & filium, & Spiritum sanctum: aut filium ingenitum, aut quod non de consilio suo & voluntate Pater filium genuerit, hos omnes anathemate ferit Sancta & Catholica Ecclesia. Non enim tutum est dicere filium ex non ente ad essentiam prodiisse, eò quod illud in sacris literis nusquam de filio feratur. Neque illum ex vlla alia substantia præexistente, & quæ Pater non esset, genitum esse, sed solum ex Deo genuinè & naturaliter natum esse definimus. Vnum enim ingenitum & nullo principio inchoatum Christi Patrem sacra scriptura commonstrat. Sed neque illi, qui subtiliter dicunt fuisse aliquando, quando non erat, ex literis quæ sacræ scripturæ non sunt, temporale aliquod interstitium, quod ante ipsum fuerit, cogitare debent, sed solum dum intemporaliter Deum genitum esse, eo quod tempora & ætates per eum sint conditæ, non tamen eum coinexordiatum & coingenitum cum Patre existimare fas est. Neuter enim proprie siue Pater siue filius coinoriginatus, aut coingenitus, vt ea parte collegam habeat, dici potest.

σιν διὰ πολλῶν γραφεῖσαι, προσθήκας τε ἔχουσαι πλείστας παρὰ τὰς προτέρας. ὡς γὰρ καινότερά τινα ἐπινοήσαντες, ἀπεδήμησαν ἔχοντες ταῦτα.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα
A τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ζωὴν, καὶ φῶς ἀληθινὸν, τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀναληφθέντα εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ καθεσθέντα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος κρῖναι ζῶντας, καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος οὖσα δια-
B μενεῖ εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας. καθέζεται γὰρ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τουτέστι τὸν παράκλητον, ὅπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις, μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἄνοδον ἀπέστειλε διδάξαι αὐτοὺς καὶ ὑπομνῆσαι πάντα· δι' οὗ καὶ ἁγιασθήσονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί. τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν χρόνος ποτὲ ἢ αἰὼν ὅτε μὴ
C ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ καθολικὴ καὶ ἁγία ἐκκλησία. ὁμοίως καὶ τοὺς λέγοντας τρεῖς εἶναι θεοὺς, ἢ τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι θεὸν, ἢ πρὸ τῶν αἰώνων μήτε Χριστὸν αὐτὸν, μήτε υἱὸν εἶναι θεοῦ, ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν ἢ ἅγιον πνεῦμα, ἢ ἀγέννητον υἱὸν, ἢ ὅτι οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει ἐγέννησε τὸν υἱὸν ὁ πατὴρ ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καθολικὴ ἐκκλησία. οὔτε γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν λέγειν ἀσφαλὲς, ἐπεὶ μηδαμοῦ τοῦτο τῶν θεοπνεύστων γραφῶν φέρεται περὶ αὐτοῦ, οὔτε μὴν ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑποστά-
D σεως παρὰ τὸν πατέρα προϋποκειμένης, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ θεοῦ γνησίως αὐτὸν γεγεννῆσθαι διορίζομεθα. ἓν γὰρ τὸ ἀγέννητον καὶ ἄναρχον τὸν Χριστοῦ πατέρα ὁ θεῖος διδάσκει λόγος. ἀλλ' οὐ δὲ τὸ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, ἐξ ἀγράφων ἐπισφαλῶς λέγοντας χρονικόν τι διάστημα προενθυμητέον αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ μόνον τὸν ἀχρόνως αὐτὸν γεγεννηκότα θεὸν· καὶ χρόνοι γὰρ καὶ αἰῶνες γεγόνασι δι' αὐτοῦ. οὔτε μὴν συνάναρχον καὶ συναγέννητον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ εἶναι
E νομιστέον· συναναρχου γὰρ καὶ συναγεννήτου, οὐδεὶς κυρίως πατὴρ ἢ υἱὸς λεχθήσεται· ἀλλὰ τὸν μὲν πατέρα μόνον ἄναρχον ὄντα καὶ ἀγέννητον γεγεννηκέναι ἀνεφίκτως καὶ πᾶσιν ἀκαταλήπτως οἴδαμεν· τὸν δὲ υἱὸν γεγεννῆσθαι πρὸ αἰώνων, καὶ μηκέτι ὁμοίως τῷ πατρὶ ἀγέννητον εἶναι καὶ αὐτὸν,

Sed patrem solum nullo principio inchoatum ineffabiliter, & omnibus incomprehensibiliter, ante secula genuisse agnoscimus, ac proinde filium non itidem, vti Patrem, ingenitum dici posse,

sed

ἀλλ' ἀρχὴν ἔχειν τὸν γεννήσαντα πατέρα· κεφαλὴ γὰρ Χριστοῦ ὁ θεός. οὔτε μὴν τρία ὁμολογοῦντες πράγματα καὶ τρία πρόσωπα, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος κατὰ τὰς γραφάς, τρεῖς διὰ τοῦτο τοὺς θεοὺς ποιοῦμεν. ἐπειδὴ τὸν αὐτοτελῆ καὶ ἀγέννητον ἄναρχόν τε καὶ ἀόρατον θεὸν, ἕνα μόνον οἴδαμεν, τὸν θεὸν καὶ πατέρα τοῦ μονογενοῦς, τὸν μόνον μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχοντα, μόνον τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀφθόνως τοῦτο χαριζόμενον· οὔτε μὴν ἕνα θεὸν μόνον εἶναι λέγοντες τὸν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πατέρα τὸν μόνον ἀγέννητον, διὰ τοῦτο ἀρνούμεθα καὶ τὸν Χριστὸν θεὸν εἶναι πρὸ αἰώνων· ὁποῖοί εἰσιν οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ὕστερον αὐτὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐκ προκοπῆς τεθεοποιῆσθαι λέγοντες, τῷ τὴν φύσιν ψιλὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι. οἴδαμεν γὰρ καὶ αὐτὸν εἰ καὶ ὑποτέτακται τῷ πατρὶ καὶ τῷ θεῷ, ἀλλ' ὅμως πρὸ αἰώνων γεννηθέντα ἐκ τοῦ θεοῦ, θεὸν κατὰ φύσιν τέλειον εἶναι καὶ ἀληθῆ, καὶ μὴ ἐξ ἀνθρώπων μετὰ ταῦτα θεὸν, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐνανθρωπήσαντα δι' ἡμᾶς, καὶ μηδέποτε ἀπολωλεκότα τὸ εἶναι. βδελυσσόμεθα δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς λόγον μὲν μόνον αὐτὸν ψιλὸν τοῦ θεοῦ καὶ ἀνύπαρκτον ἐπιπλάστως καλοῦντας, ἐν ἑτέρῳ τὸ εἶναι ἔχοντα, νῦν μὲν, ὡς τὸν προφορικὸν λεγόμενον ὑπό τινων, νῦν δὲ ὡς τὸν ἐνδιάθετον· Χριστὸν δὲ αὐτὸν, καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ μεσίτην, καὶ εἰκόνα τοῦ θεοῦ μὴ εἶναι πρὸ αἰώνων θέλοντας, ἀλλ' ἐκ τότε Χριστὸν αὐτὸν γεγονέναι καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἐξ οὗ τὴν ἡμετέραν ἐκ τῆς παρθένου σάρκα ἀνείληφε πρὸ τετρακοσίων οὐχ ὅλων ἐτῶν· ἐκ τότε γὰρ τὸν Χριστὸν ἀρχὴν βασιλείας ἐσχηκέναι ἐθέλουσι, καὶ τέλος ἕξειν αὐτὸν μετὰ τὴν συντέλειαν καὶ τὴν κρίσιν. τοιοῦτοι δέ εἰσιν, οἱ ἀπὸ Μαρκέλλου καὶ Σκοτεινοῦ τῶν Ἀγκυρογαλατῶν, οἱ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν θεότητα, καὶ τὴν ἀτελεύτητον αὐτοῦ βασιλείαν ὁμοίως Ἰουδαίοις ἀθετοῦσιν, ἐπὶ προφάσει τοῦ συνίστασθαι δοκεῖν τῇ μοναρχίᾳ. ἴσμεν γὰρ αὐτὸν ἡμεῖς, οὐχ ἁπλῶς λόγον προφορικὸν ἢ ἐνδιάθετον τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ ζῶντα θεὸν λόγον καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχοντα καὶ υἱὸν θεοῦ καὶ Χριστὸν, καὶ οὐ προγνωστικῶς συνόντα καὶ συνδιατρίβοντα πρὸ αἰώνων τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ, καὶ πρὸς πᾶσαν διακονησάμενον αὐτῷ τὴν δημιουργίαν εἴτε τῶν ὁρατῶν, εἴτε τῶν ἀοράτων. οὗτος γάρ ἐστι πρὸς ὃν εἶπεν ὁ πατὴρ ὅτι „ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ „καθ' ὁμοίωσιν, ὁ καὶ τοῖς πατριάρχαις αὐτοπροσώπως ὀφθεὶς, δεδωκὼς τὸν νόμον, καὶ λαλήσας διὰ τῶν προφητῶν, καὶ τὰ τελευταῖα ἐνανθρωπήσας, καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φανερώσας, καὶ βασιλεύων εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας. οὐδὲν γὰρ πρόσφατον ὁ Χριστὸς προσείληφεν ἀξίωμα, ἀλλ' ἄνωθεν τέλειον αὐτὸν, καὶ τῷ πατρὶ κατὰ πάντα ὅμοιον εἶναι πεπιστεύκαμεν· καὶ τοὺς λέγοντας δὲ τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα,

sed principem exordiumque sui patrem habere qui ipsum genuit. Caput enim Christi Deus. Neque tamen ob id, quia ternas res, & tres personas Patris & Filij & Spiritus sancti secundum scripturas confitemur, tres Deos facimus. Quoniam perfectum ingenitum, & nullo principio inchoatum, inuisibilem vnum Deum agnoscimus, Deum & Patrem A vnigeniti, qui solus ex se habet id ipsum quod est, solusque omnibus aliis benigne largitur vt sint: non tamen quia vnum solum Deum esse Patrem Domini nostri Iesu Christi, vnumque ingenitum profitemur, ideo Christum Deum ante secula esse abnegamus, qualia faciunt Pauli Samosatensis discipuli, qui eum post incarnationem suam, ex profectu virtutis Deum factum esse asseuerant, eo quod merus homo esset. Scimus enim eum tametsi subiectus sit Patri & Deo, ante secula tamen genitum ex Deo, Deum secundum naturam perfectam, & B verum esse neque ex homine Deum, sed ex Deo hominem, propter nos factum esse, & neutiquam vllo in tempore suam essentiam perdidisse. Abominamur praeterea & anathemate execramur, qui illum tantummodo nudum verbum Dei sine substantia, & rem fictitiam nominant, quique in alio habeat, quòd sit, quemque nunc, vti vocem quae ore profertur: nunc vti dictionem quae in cogitatu versatur, intelligunt: Christum autem ipsum, & Filium Dei, & Mediatorem, & Imaginem, C non ante secula fuisse contendunt, sed ex eo tempore eum Christum & Filium Dei factum esse, ex quo nostram carnem ex Virgine assumpsit, non totis ab hinc quadringentis annis. Ab eo enim tempore volunt Christum initium regni adeptum esse regnique finem habiturum, post consummationem & iudicium. Tales sunt discipuli Marcelli & Scotini Ancyro-Galatae, qui antesecularem essentiam Christi, eiusque deitatem & regnum indesinens, itidem vt Iudaei inficiantur, sub praetextu con- D stituendae monarchiae. Scimus enim eum non simpliciter Verbũ, quod ore Dei profertur aut quod in eius animo cogitatur, sed viuum Verbum, quod per se existit, & Filium Dei & Christum esse, neque eum ratione prouidentiae, eò quòd Pater talem eum futurum praecognouerat, cum Patre fuisse, & conuersatum esse ante secula, sed illi administrum fuisse ad omne opificium, visibilium simul & inuisibilium. Hic enim est ad quem Pater dixit, *Faciamus* E *hominem secundum imaginem & similitudinem nostram*, & qui Patriarchis in suamet ipsius persona visus est, legem dedit, & locutus est per Prophetas & tandem homo factus est, & suum Patrem omnibus manifestauit, & regnat per infinita secula. Non enim recentem dignitatem assumpsit Christus, sed ab initio eum Patri per omnia similẽ credimus: illosq; qui dicunt eundem illũ Patrem & filium & Spiritũ S. esse,

& de vna re perſonaque, tria iſta nomina impie accipiunt, merito ab Eccleſia abdicamus, eo quòd impatibilem & nullo loco circumſcriptum Patrem, patibilem ſimul & loco circunſcriptum per incarnationem fingunt. Tales enim ſunt apud Romanos quidem Patropaſſiani, apud nos vero Sabelliani. Scimus item Patrem qui emiſit, in ſuo inalterabilis deitatis ingenio & moribus permanſiſſe: Chriſtum vero qui miſſus eſt, humanitatis aſſumptæ officium adimpleuiſſe. Eos verò qui non conſilio neque voluntate Patrem genuiſſe Filium irreuerenter dicunt, & neceſſitatem & inuitum quiddam & ſeruam impeditamque eligendi poteſtatem Deo adiungunt, ita vt nolens genuerit filium, impiiſſimos & alieniſſimos ab Eccleſiis cenſemus, eò quòd præter nouas de deitate ſententias, & præter voluntatem ſacræ ſcripturæ, talia de eo ſint auſi definire. Nos contra, omnipotentem Deum, eumque ſui ipſius Dominum agnoſcentes, ſponte libenterq; Filium ſuum genuiſſe cum pietate arbitramur, & reuerenter ipſi de ſe loqueati credimus, *Dominus creauit me initium viarum ſuarum ad opera ſua:* non tamen eum ita creatum eſſe, vt ſimilis ſit rebus per ipſum conditis, exiſtimamus. Eſt enim hoc ipſum impium, & alienum ab Eccleſiaſtica fide, conditorem cum rebus ab ipſo conditis æquiparare, & eandem cum aliis generationis rationem obtinere credere, quum vnum vnice vnigenitum filium genuinè & vere natum eſſe, ſacræ ſcripturæ commonſtrent. Verum quia filium non per ſe eſſe, viuere, & exiſtere dicimus, itidem vt Pater, ideo eum ſeparamus à Patre, non quaſi loca, interuallaque in eorum coniunctione corporaliter fingamus. Credimus enim eos immediate & ſine intercapedine ſibi mutuo coaptatos conſertosque & inſeparabiles à ſe inuicem eſſe, integro Patre Filium complectente, integro Filio, ab eo pendente & cohærente, & perpetuo in Patris ſinu requieſcente. Credentes igitur in integram & ſanctiſſimam Trinitatem, hoc eſt, in Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, & Deum Patrem dicentes Deum item Filium, non duos Deos, ſed vnam Deitatis maieſtatem profitemur, & vnam regni perfectam concordiam, vt omnium vbiqne Pater ſit Dominus, atque adeo etiam ipſius ſui Filij: Filiusque viciſſim ei ſubiectus ſit qui eo excepto omnium à ſe conditorum poſt illum rex & imperator eſt. Et in Spiritus ſancti gratiam, qui omnibus Sanctis affatim Patris voluntate donatur. Ita enim de Chriſti monarchia loqui ſacræ literæ eos docuerunt. Hæc coacti ſu-

καθ᾽ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματός τε καὶ προ-
σώπου τὰ τρία ὀνόματα ἀσεβῶς ἐκλαμβάνον-
τας, εἰκότως ἀποκηρύσσομεν τῆς ἐκκλησίας, ὅ-
τι τὸν ἀχώρητον καὶ ἀπαθῆ πατέρα, χωρητὸν ἅ-
μα καὶ παθητὸν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑπο-
τίθενται. τοιοῦτοι γάρ εἰσιν οἱ πατροπασσιανοὶ μὲν
παρὰ ῥωμαίοις· σαβελλιανοὶ δὲ καλούμενοι παρ᾽
ἡμῖν. οἴδαμεν γὰρ ἡμεῖς τὸν μὲν ἀποστείλαντα
πατέρα, ἐν τῷ οἰκείῳ τῆς ἀναλλοιώτου θεότη-
A τος ἤθει μεμενηκέναι, τὸν δὲ ἀποσταλέντα Χρι-
στὸν τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν πεπλη-
ρωκέναι· ὅμως δὲ καὶ τοὺς οὐ βουλήσει οὐδὲ θελή-
σει γεγεννῆσθαι τὸν υἱὸν εἰρηκότας ἀνευλαβῶς,
ἀνάγκην δὲ δηλονότι ἀβούλητον καὶ ἀπροαί-
ρετον περιτεθεικότας τῷ θεῷ, ἵνα ἄκων γεννήσῃ
τὸν υἱόν, δυσσεβεστάτους καὶ τῆς ἐκκλησίας ξέ-
νους γινώσκομεν· ὅτι τι παρὰ τὰς κοινὰς τοῦ πε-
ρὶ θεοῦ ἐννοίας, καὶ δὴ καὶ παρὰ τὸ βούλημα
τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, τοιαῦτα τετολμήκα-
B σι περὶ αὐτοῦ διορίσασθαι. αὐτοκράτορα γὰρ ἡ-
μεῖς τὸν θεὸν καὶ κύριον αὐτὸν ἑαυτοῦ εἰδότες,
ἑκουσίως αὐτὸν καὶ ἐθελοντὴν υἱὸν γεγεννηκέ-
ναι εὐσεβῶς ὑπειλήφαμεν. πιστεύοντες δὲ ἐμ-
φόβως· καὶ τὸ περὶ ἑαυτοῦ λέγοντι· κύριος "
ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ, οὐχ᾽ "
ὁμοίως αὐτὸν τοῖς δι᾽ αὐτοῦ γενομένοις κτίσ-
μασιν ἢ ποιήμασι γεγενῆσθαι νοοῦμεν. ἀσεβὲς
γὰρ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως ἀλλό-
τριον, τὸ τὸν κτίστην, τοῖς δι᾽ αὐτοῦ κεκτισμέ-
C νοις δημιουργήμασι παραβάλλειν· καὶ τὸν αὐ-
τὸν τῆς γενέσεως τοῖς ἄλλοις τρόπον ἔχειν αὐ-
τὸν νομίζειν. μόνον γὰρ καὶ μόνως τὸν μονο-
γενῆ υἱὸν γεγενῆσθαι γνησίως τε καὶ ἀληθῶς
διδάσκουσιν ὑμᾶς αἱ θεῖαι γραφαί. ἀλλ᾽ οὐ-
δὲ τὸν υἱὸν καθ᾽ ἑαυτὸν εἶναι, ζῆν τε καὶ ὑπ-
άρχειν ὁμοίως τῷ πατρὶ λέγοντες, διὰ τοῦτο
χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ πατρός, τόπους καὶ δια-
στήματά τινα μεταξὺ τῆς συναφείας αὐτῶν σω-
ματικῶς ἐπινοοῦντες. πεπιστεύκαμεν γὰρ ἀ-
D μεσιτεύτως αὐτοὺς καὶ ἀδιαστάτως ἀλλήλοις
ἐπισυνῆφθαι, καὶ ἀχωρίστους ὑπάρχειν ἑ-
αυτῶν· ὅλου μὲν τοῦ πατρὸς ἐνστερνισμένου τὸν
υἱόν, ὅλου δὲ τοῦ υἱοῦ ἐξηρτημένου καὶ προσπε-
φυκότος τῷ πατρί, καὶ μόνου τοῖς πατρῴοις κόλ-
ποις ἐπαναπαυομένου διηνεκῶς· πιστεύοντες οὖν
εἰς τὴν παντέλειον τριάδα τὴν ἁγιωτάτην, τουτ-
έστιν εἰς τὸν πατέρα, καὶ εἰς τὸν υἱόν, καὶ εἰς τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ θεὸν μὲν τὸν πατέρα λέ-
γοντες, θεὸν δὲ καὶ τὸν υἱόν, οὐ δύο τούτους θεούς,
E ἀλλ᾽ ἓν ὁμολογοῦμεν τῆς θεότητος ἀξίωμα,
καὶ μίαν ἀκριβῆ τῆς βασιλείας τὴν συμφω-
νίαν· παντάρχοντος μὲν καθόλου πάντων καὶ
αὐτοῦ υἱοῦ, μόνου τοῦ πατρός· τοῦ δὲ υἱοῦ ὑποτε-
ταγμένου τῷ πατρί. ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ, πάντων μετ᾽ αὐτὸν βασιλεύοντος τῶν δι᾽ αὐτοῦ γινομένων,
καὶ τὴν τοῦ ἁγίου πατρὸς χάριν, ἀφθόνως τοῖς ἁγίοις δωρουμένου πατρικῷ βουλήματι. οὕτω
γὰρ τὸν περὶ τῆς εἰς Χριστὸν μοναρχίας συνίστασθαι λόγον παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἱεροὶ λόγοι. ταῦτα ἠναγ-
κάσθη-

ἐσθήμεν μετὰ τὴν ἐν ἐπιτομῇ προεκτεθεῖσαν πίστιν, πλατύτερον ἐπεξεργάσασθαι, ὐ κατὰ πενιχρὴν φιλοτιμίαν, ἀλλ᾽ ἵνα πᾶσαν τὴν τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως ἀλλοτρίαν ἀνακαθαίρωμεν ὑποψίαν, παρὰ τοῖς τὰ καθ᾽ ἡμᾶς ἀγνοοῦσι· καὶ γνῶσιν οἱ κατὰ τὴν δύσιν πάντες, ὁμοῦ μὲν τῆς συκοφαντίας τῶν ἑτεροδόξων τὴν ἀναίδειαν, ὁμοῦ δὲ τῶν ἀνατολικῶν τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐν κυρίῳ φρόνημα, μαρτυρούμενον ἀβιάστως ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν παρὰ τοῖς ἀδιαστρόφοις. A

Ἀλλ᾽ οὐδὲ τούτοις ἐνέμειναν· πάλιν γὰρ ἐν σιρμίῳ συνελθόντες κατὰ φωτεινοῦ, τότε συνέθηκαν αὖθις πίστιν, οὐκέτι μὲν οὕτως σχοινοτενῆ, οὐδὲ τοσαύτην τοῖς ῥήμασιν· ἀφελόντες δὲ τὰ πλεῖστα καὶ προσθέντες ἄλλα, ὥσπερ ἐξ ὑποβολῆς παρά τινων ἀκούσαντες ἔγραψαν ταῦτα.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα τὸν κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· B καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, δι᾽ οὗ ἐγένετο τὰ πάντα τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον ὄντα καὶ σοφίαν, καὶ φῶς ἀληθινὸν καὶ ζωὴν, τὸν ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι᾽ ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, C καὶ σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν, καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος οὖσα, διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας. ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τουτέστι τὸν παράκλητον· D ὅπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ ἄνοδον ἀποστεῖλαι, διδάξαι καὶ ὑπομνῆσαι αὐτοὺς πάντα, ἔπεμψε. δι᾽ οὗ καὶ ἁγιάζονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί. τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως καὶ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν χρόνος ἢ αἰὼν ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ ἁγία καθολικὴ ἐκκλησία. πάλιν οὖν ἐροῦμεν. εἴ τις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δύο λέγει θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. E καὶ εἴ τις λέγων θεὸν τὸν Χριστὸν πρὸ αἰώνων υἱὸν τοῦ θεοῦ ὑπουργηκότα τῷ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ ὁμολογοίη, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸν ἀγέννητον ἢ μέρος αὐτοῦ ἐκ μαρίας λέγειν γεγεννῆσθαι τολμᾷ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις κατὰ πρόγνωσιν πρὸ μαρίας λέγει τὸν υἱὸν εἶναι, καὶ μὴ πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον πρὸς τὸν θεὸν εἶναι, καὶ δι᾽ αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις τὴν

ctí sumus post fidem compendio editam latius explicare, non ambitionis causa, sed vt nos ab omni suspicione quæ minime in nos competit, purgaremus, apud eos quibus res nostræ cognitæ non sunt, & vt omnes Occidentales pariter intelligerent, & calumnias eorum qui diuersas opiniones fouent, & Orientalium in Christo Ecclesiasticos animos, rem ita esse attestantibus libere sacris scripturis, apud eos saltem qui incorrupti sunt.

Huius Confessionis finis.

Sed neq; in his permanserunt, rursus enim Sirmij aduersus Photinum congregati, aliam fidem composuerunt, non ita prolixam, neque tot verbis abundantem: nam plerisque detractis alia addiderunt veluti ea per suggestionem ab aliis audiuissent. Sunt autem ista.

Alia Confessio fidei.

Credimus in vnum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem & factorem omnium, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur: & in vnigenitum eius Filium, Dominum nostrum Iesum Christum, ante omnia secula ex Patre genitum, ex Deo, Lumen de Lumine, per quem omnia in cœlis & in terra facta sunt, tam inuisibilia, quàm visibilia, eundemque Verbum esse, & Sapientiam, Lucem veram, & vitam, & vltimis diebus hominem factum, natumque ex Sancta Virgine, crucifixum, & mortuum, & sepultum esse, & resurrexisse è mortuis tertio die, & assumptum in cœlos esse, sedereque ad dextram Patris, venturumque in consummatione seculi, vt iudicet viuos & mortuos, reddatque vnicuique secundum opera sua, cuius regnum indesinens permanebit in infinitas ætates. Sedet enim ad dextram Patris non solum in hoc seculo, sed in futuro. Et in Spiritum sanctum, hoc est, Paracletum, quem promissum Apostolis, post ascensum in cœlos misit, vt doceret eos & commonefaceret omnium, per quem omnes animæ, quæ in eum sinceriter credunt, sanctificantur. Eos porrò qui dicunt, ex non ente, aut ex alio subsistente, & non ex Deo Filium extitisse, aut quod tempus aut ætas fuit, quando ille non erat, alienos à se censet Sancta & Catholica Ecclesia. Iterum ergo dicimus, Si quis Patrem & Filium duos Deos opinetur, anathema esto. Item si quis dicens Deum Christum esse, sed eum ante secula Filium Dei & administrum Patri ad vniuersitatis creationem non fuisse confiteatur, anathema esto. Si quis eum qui ingenitus est, aut partem eius ex Maria natum ausit dicere, anathema esto. Si quis Filium ante Mariam, sed secundũ præcognitionẽ fuisse dicat, ac non potius ante secula ex Deo genitum apud Deũ fuisse, & per eum omnia facta esse, anathema esto.

Si quis

Si quis substantiam Dei dilatari aut contrahi loquatur, anathema esto. Si quis dilatatam essentiam, Filium efficere dicat, aut dilatationem substantiæ Dei Filium nominet, anathema esto. Si quis merum hominem ex Maria natum esse dicat, anathema esto. Si quis hæc verba, *Ego sum Deus primus, Ego quoque postea, & præter me non est Deus*, quæ ad subuersionem idolorum dicta sunt, ad subuersionem vnigeniti ante secula Dei Iudaicè accipiat, anathema esto. Si quis hoc dictum *Verbum caro factum est*, audiens, Verbum in carnem mutatum esse opinetur, aut postquam conuersionem passum esset, carnem assumsisse dicat, anathema esto. Si quis vnigenitum Filium Dei crucifixum audiens, eius deitatem corruptionem, passionem, mutationem, diminutionem, aut extinctionem sustinuisse dicat, anathema esto. Si quis hoc dictum, *Faciamus hominem*, non Patrem ad Filium, sed Deum secum loqui affirmet, anathema esto. Si quis Abraham non Filium, sed ingenitum Deum aut Patrem eius vidisse asseueret, anathema esto. Si quis cum Iacob non Filium colluctatum fuisse dicat, sed ingenitum Deum aut partem eius, anathema esto. Si quis hoc dictum *Pluit Dominus ignem à Domino*, non de Patre & Filio accipiat, sed ipsum à seipso pluisse dicat, anathema esto. Pluit enim Filius Dominus, à Domino Patre. Si quis audiens Dominum Patrem, Dominum item Filium, eò quòd Dominus ex Domino sit, duo numina existimet, anathema esto. Non autem eiusdem ordinis Patrem & Filium, sed Filium Patri subiectum arbitramur. Neque enim ille Sodomam sine consilio Patris descendit, neque à se pluit, quum penes Patrem authoritas sit, neque ex se habeat quod sedet ad dextram Patris, sed auscultet Patri ita loquenti, *Sede à dextris meis*, anathema esto. Si quis Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, vnam personam esse dicat, anathema esto. Si quis Spiritum sanctum paracletum nominans, ingenitum dicat Deum, anathema esto. Si quis, vt docuit Dominus, alium adhuc nominet paracletum præter Filium (dixit enim, *Et alium paracletum mittet vobis, quem ego rogabo*) anathema esto. Si quis Spiritum sanctum partem aliquam dicat Patris aut Filij, anathema esto. Si quis Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum tres Deos appellet, anathema esto. Si quis voluntate Dei Filium Dei ita extitisse dicat, vt aliquid quod conditum est, anathema esto. Si quis nolente Patre Filium genitum esse dicat, anathema esto: (Non enim Pater coactus naturali necessitate, Filium, quem noluit, genuit, sed

εἴ τις τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ πλατύνεσθαι ἢ συστέλλεσθαι φάσκοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις πλατυνομένην τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ, τὸν υἱὸν λέγοι ποιεῖν, ἢ τὸν πλατυσμὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ υἱὸν ὀνομάζοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις ἄνθρωπον μόνον λέγοι τὸν ἐκ μαρίας υἱὸν, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν ἐκ μαρίας λέγων θεὸν, τὸν ἀγέννητον οὕτω νοεῖ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ, "ἐγὼ θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν "ἐμοῦ οὐκ ἔστι θεὸς, ἐπ' ἀναιρέσει εἰδώλων καὶ "τῶν μὴ ὄντων θεῶν εἰρημένον, ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ

A μονογενοῦς πρὸ αἰώνων θεοῦ ἰουδαϊκῶς ἐκλαμβάνοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ, "ὁ λόγος σὰρξ "ἐγένετο ἀκούων, τὸν λόγον εἰς σάρκα μεταβεβλῆσθαι νομίζοι, ἢ τροπὴν ὑπομεμενηκότα ἀνειληφέναι τὴν σάρκα λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐσταυρωμένον ἀκούων, τὴν θεότητα αὐτοῦ φθορὰν ἢ πάθος, ἢ

B τροπὴν, ἢ μείωσιν, ἢ ἀναίρεσιν ὑπομεμενηκέναι λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ, "ποιήσωμεν ἄν-"θρωπον, μὴ τὸν πατέρα πρὸς τὸν υἱὸν λέγειν, "ἀλλ' αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν λέγοι τὸν θεὸν εἰρηκέναι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις μὴ τὸν υἱὸν λέγοι τὸν ἀβραὰμ ἑωρακέναι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον θεὸν, ἢ μέρος αὐτοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τῷ ἰακὼβ μὴ τὸν υἱὸν, ὡς ἄνθρωπον, πεπαλαικέναι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον θεὸν, ἢ μέρος αὐτοῦ λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ, "ἔβρεξε κύριος πῦρ πα-

C "ρὰ κυρίου, μὴ ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκλαμβάνοι, ἀλλ' αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγει βεβρεχέναι, ἀνάθεμα ἔστω. ἔβρεξε γὰρ κύριος ὁ υἱὸς παρὰ κυρίου τοῦ πατρός. εἴ τις ἀκούων κύριον τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν κύριον, καὶ κύριον τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱόν· ἐπεὶ κύριος ἐκ κυρίου· δύο λέγει θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. οὐ γὰρ συντάσσομεν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἀλλ' ὑποτεταγμένον τῷ πατρί. οὔτε γὰρ κατῆλθεν ἐπὶ σόδομα ἄνευ βουλῆς τοῦ πατρός. οὔτε ἔβρεξεν

D ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ κυρίου, αὐθεντοῦντος δηλαδὴ τοῦ πατρός. οὔτε κάθηται ἐκ δεξιῶν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀκούει λέγοντος τοῦ πατρὸς, "κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἓν πρόσωπον λέγει, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παράκλητον λέγων, τὸν ἀγέννητον λέγοι θεὸν, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παράκλητον λέγων τὸν ἀγέννητον λέγοι θεὸν, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις ὡς ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ κύριος μὴ ἄλλον λέγοι τὸν παράκλητον παρὰ τὸν υἱόν· εἴρηκε γὰρ, "καὶ ἄλ-"λον παράκλητον πέμψει ὑμῖν ὁ πατὴρ, ὃν ἐρωτήσω ἐγώ· ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μέρος λέγοι τοῦ πατρὸς, ἢ τοῦ υἱοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, τρεῖς λέγοι θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις βουλήσει τοῦ θεοῦ, ὡς ἓν τῶν ποιημάτων, λέγοι γεγονέναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις μὴ θελήσαντος τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι λέγοι τὸν υἱὸν, ἀνάθεμα ἔστω. οὐ γὰρ βιασθεὶς ὁ πατὴρ ὑπὸ ἀνάγκης φυσικῆς ἀχθεὶς, ὡς οὐκ ἠθέλησεν, ἐγέννησε τὸν υἱὸν, ἀλλ' ἅμα

ἀλλ' ἅμα τε ἠβουλήθη, καὶ ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς ἐξ ἑαυτοῦ αὐτὸν γεννήσας ἐπέδειξεν, ἀνάθεμα ἔστω. εἴτις ἀγέννητον καὶ ἄναρχον λέγοι τὸν υἱὸν, ὡς δύο ἄναρχα καὶ δύο ἀγέννητα λέγων, καὶ δύο ποιῶν θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. κεφαλὴ γὰρ ὅ ἐστιν ἀρχὴ πάντων ὁ υἱός, κεφαλὴ δὲ ὅ ἐστιν ἀρχὴ τοῦ χριστοῦ, ὁ θεός· οὕτω γὰρ εἰς μίαν ἄναρχον τῶν ὅλων ἀρχὴν διὰ υἱοῦ εὐσεβῶς τὰ πάντα ἀνάγομεν· καὶ πάλιν συνδιακριβοῦντες τοῦ χριστιανισμοῦ τὴν ἔννοιαν λέγομεν, ὅτι εἴτις χριστὸν A θεὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ προαιώνιον ὄντα, καὶ ὑπουργηκότα τῷ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ λέγοι· ἀλλ' ἐξ οὗ ἐκ μαρίας ἐγεννήθη, ἐκ τότε καὶ χριστὸν καὶ υἱὸν κεκλῆσθαι, καὶ ἀρχὴν εἰληφέναι τοῦ θεὸν εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω.

Ταῦτα πάντα πηρωσάμενοι· καὶ ὥσπερ βελτίονα ἐπινοήσαντες δογματίζουσιν ἄλλην πίστιν, καὶ γράφουσι ταῦτα ἐν σιρμίῳ ῥωμαϊστὶ μὲν, ἑρμηνευθέντα δὲ ἑλληνιστί: B

Ἐπειδὴ περὶ πίστεως ἔδοξέ τινα διάσκεψιν γενέσθαι, πάντα ἀσφαλῶς ἐζητήθη καὶ διηρευνήθη ἐν τῷ σιρμίῳ ἐπὶ παρουσίᾳ οὐάλεντος καὶ οὐρσακίου, καὶ γερμινίου καὶ τῶν λοιπῶν. συνέστηκεν ἕνα θεὸν εἶναι παντοκράτορα, καθὼς καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ καταγγέλλεται. καὶ ἕνα μονογενῆ υἱὸν αὐτοῦ, τὸν κύριον ἡμῶν ἰησοῦν χριστὸν, ἐξ αὐτοῦ πρὸ τῶν αἰώνων γεννηθέντα· δύο θεοὺς μὴ χρῆναι λέγειν· ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ κύριος
» εἴρηκε· πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πα- C
» τέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. Διατοῦ-
το καὶ πάντων θεός ἐστι, καθὼς καὶ ὁ ἀπόστολος
» ἐδίδαξεν· ἢ ἰουδαίων μόνων ὁ θεὸς, οὐχὶ καὶ ἐθ-
» νῶν; ναὶ καὶ ἐθνῶν· ἐπείπερ εἷς ὁ θεὸς, ὃς δι-
» καιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν
» διὰ πίστεως. καὶ τὰ μὲν λοιπὰ πάντα συμφωνεῖ, καὶ οὐδὲ μίαν ἔχει ἀμφιβολίαν. ἐπειδὴ δὲ πολλούς τινας κινεῖ περὶ τῆς λεγομένης ῥωμαϊστὶ μὲν σουβστάντίας, ἑλληνιστὶ δὲ λεγομένης οὐσίας, τουτέστιν, ἵνα ἀκριβέστερον γνωσθῇ, τὸ ὁμοούσιον, ἢ τὸ λεγόμενον ὁμοιούσιον· οὐ χρή τινα τούτων παντελῶς μνήμην γίνεσθαι, οὐδὲ περὶ τούτων ἐξηγεῖσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, καὶ διὰ τοῦτον τὸν λογισμὸν, ὅτι ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς οὐ γέγραπται περὶ τούτων· καὶ ὅτι ταῦτα, ὑπὲρ τὴν ἀνθρώπων γνῶσιν καὶ τὸν ἀνθρώπων νοῦν ἐστι· καὶ ὅτι οὐδεὶς δύναται τὴν γενεὰν τοῦ υἱοῦ διηγή-
» σασθαι, καθὼς γέγραπται· τὴν δὲ γενεὰν
» αὐτοῦ τίς διηγήσεται; μόνον γὰρ εἰδέναι τὸν πατέρα φανερόν ἐστι, πῶς τὸν υἱὸν ἐγέννησε· καὶ πάλιν τὸν υἱὸν, πῶς αὐτὸς γεγέννηται παρὰ τοῦ πατρός. οὐδενὶ δὲ ἀμφίβολόν ἐστι, μείζονα εἶναι τὸν πατέρα· οὐδὲ γὰρ διστάσειεν ἄν τις τὸν πατέρα, τιμῇ καὶ ἀξίᾳ καὶ θεότητι,
» καὶ αὐτῷ τῷ ὀνόματι τῷ πατρικῷ μείζονα εἶναι· διαμαρτυρουμένου αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ. ὁ ἐμὲ πέμψας
» πατὴρ, μείζων μου ἐστί. καὶ τοῦτο δὲ καθολικὸν εἶναι, οὐδεὶς ἀγνοεῖ· δύο πρόσωπα εἶναι, πατρὸς καὶ υἱοῦ.

ſed ſtatim vbi voluit, ſine tempore & paſſione eum ex ſe genitum edidit) anathema eſto. Si quis ingenitum, & ſine origine Filium nominat eo animo, vt duo ingenita & inoriginata, & duos deos ſtatuere velit, anathema eſto. Caput enim & principium omnium Filius eſt. Caput verò & principium Chriſti Deus, ita enim ad vnum principium vniuerſitatis nullo initio inchoatum, per Filium pie omnia reducimus. iterumque exactè tradentes Chriſtianiſmi ſenſum dicimus, ſi quis Chriſtum Deum Filium Dei ante ſecula, adminiſtrumque ad vniuerſitatis opificium fuiſſe neget, ſed ex quo tempore è Maria genitus eſt Chriſtum & Filium appellatum fuiſſe, & principium ſuæ deitatis tum accepiſſe dicat, anathema eſto.

Iſtis omnibus neglectis ac veluti melioribus repertis aliam fidem decernunt: & Sirmij inſcripta referunt Romano quidem ſermone, ſed quæ Græce interpretata hunc ſenſum habeant.

Quoniam de fide placuerat diſceptationem fieri, omnia cum ſedulitate inquiſita & examinata fuere Sirmij in præſentia Valentis, Vrſacij, Germinij, cæterorumque omnium. Conſtitit ergo vnum eſſe Deum omnipotentem, ſicuti in vniuerſo orbe prædicatur, & vnum eius vnigenitum Filium, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ex eo ante ſecula genitum, duos tamen Deos non oportere dici, quum ipſe Dominus de ſe loquutus ſit, *Vado ad Patrem meum, & Patrem veſtrum, Deum meum & Deum veſtrum*, ideoque omnium Deus habendus eſt, quemadmodum Apoſtolus dixit, *An Iudæorum tantummodo ſit Deus, & non etiam gentium? certè & gentium, quoniam vnus eſt Deus, qui iuſtificabit circunciſionem ex fide, & præputium per fidem:* & reliqua omnia conſentiunt, & nullam prorſus habent ambiguitatem. Cæterum quia multos commouet vox, Latine quidem dicta ſubſtantia, Græce autem οὐσία hoc eſt, vt diligentius cognoſcatur, illud quod ὁμοούσιον aut ὁμοιούσιον dicitur, nullam earum vocum mentionem debere fieri, neque de iis ſermocinandum in Eccleſia cenſemus, quòd de iis nihil ſcriptum ſit in ſacris literis, & quòd illa hominum intellectum & mentem tranſcendant, & quòd nemo poſſit generationem Filij enarrare, quemadmodum ſcriptum eſt, *Generationem eius quis enarrabit?* Solùm enim patrem ſcire, quomodo Filium ſuum genuerit, certum eſt. Nulli verò ambiguum, Patrem maiorem eſſe, neque eſt quod quiſquam dubitet, Patrem honore, dignitate, deitate, atque adeo ipſo nomine paterno maiorem eſſe, atteſtante præſertim ipſo Filio, *Qui miſit me Pater, maior me eſt:* & hoc ipſum Catholicum eſt, & nemo ignorat duas eſſe perſonas Patris & Filij, ac pro-

ac proinde Patrem maiorem: Filium vero Patri cum omnibus, quæ illi Pater ſubiecit, ſubiectum eſſe, Patrémque initium non habere, & inuiſibilem & immortalem, & liberum à paſſionibus eſſe: Filium verò ex Patre genitum eſſe, Deum ex Deo, Lumen de Lumine, eiusque generationem, quemadmodum ſuperius dictum eſt, neminem ſcire niſi ſolum Patrem ipſumque Filium Dominum noſtrum & Deum, carnem ſiue corpus, hoc eſt, hominem è Maria Virgine aſſumpſiſſe. Quemadmodum Angelus prænunciauerat: & omnes ſcripturæ docent, & in primis ipſe gentium Apoſtolus, hominem aſſumpſit Chriſtus ex Maria Virgine, per quem paſſus eſt. Summa autem totius Fidei & firmamentum eſt, vt Trinitas ſemper retineatur: quemadmodum legimus in Euangelio. *Abite & baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.* Numerus autem trinitatis integer & perfectus eſt, Paracletus porrò, nimirum ſanctus, per Filium miſſus ſecundum Euangelium venit, vt Apoſtolos & omnes credentes erudiret & ſanctificaret. *Hac Euſebiani.*

HÆc vbi miſiſſent, denuo mutata ſententia compoſuerũt eam fidem, quam quia cum conſulibus edidiſſent, multo pudore & probro perfuſi ſunt, eiusque exemplaria curauere, vt quum ſuo more ſententiam mutaſſent, ab iis qui ea tenebant, per notarium Martianum ſurriperentur, & perſuaſo Conſtantio, vt contra eam fidem edicta promulgaret, aliam rurſum fidem conſtituunt: additiſque, vt ſolent quibuſdam dictis.

Iſauriæ igitur iſta conſcripſerunt.

Non refugimus authenticam in encæniis Antiochiæ editam fidem, ſed præferimus eam, vel ob id potiſſimum, quod patres noſtri per illud tempus ad propoſitam quæſtionem accurrerunt. Cæterum quoniam multos ſuperioribus temporibus hę voces ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον turbarunt, atque etiamnum turbant, ac præterea à nonnullis non ita pridem noua vox inducta eſt de inæqualitate Filij ad Patrem, quam ἀνόμοιον vocant, iſtis de cauſis ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον eliminamus è ſacris literis, & vocē illam ἀνόμοιον anathemate execramur, & quotquot voces iſtiuſmodi ſunt, alienas cenſemus ab Eccleſia. Similitudinem vero Filij cum Patre plane confitemur, ſecundum Apoſtolum ita dicentem: *Qui eſt imago inuiſibilis Dei.* Confitemur verò & credimus in vnum Deum omnipotentem, factorem cœli & terræ, viſibilium omnium & inuiſibilium. Credimúſque item in eius Filium, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, natum ex eo citrà paſſionem aliquam ante omnia ſecula, DEVM Verbum, Deum ex Deo vnigenitum, Lumen, Vitam, Veritatem, Sapientiam, Potentiam, per quem omnia facta ſunt in cœlis & in terra, ſiue viſibilia, ſiue inuiſibilia, illumque credimus

καὶ τὸν μὲν πατέρα μείζονα, τὸν δὲ υἱὸν ὑποτεταγμένον τῷ πατρὶ, μετὰ πάντων ὧν αὐτῷ ὁ πατὴρ ὑπέταξε. τὸν δὲ πατέρα ἀρχὴν μὴ ἔχειν, καὶ ἀόρατον εἶναι, καὶ ἀθάνατον, καὶ ἀπαθῆ εἶναι· τὸν δὲ υἱὸν γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός. καὶ τούτου τὴν γένεσιν, καθὼς προείρηται, μηδένα γινώσκειν, εἰ μὴ μόνον τὸν πατέρα. αὐτὸν δὲ τὸν υἱὸν καὶ κύριον καὶ θεὸν ἡμῶν, σάρκα, ἤτοι σῶμα· τουτέστιν ἄνθρωπον· ἀνειληφέναι ἀπὸ μαρίας τῆς παρθένου, καθάπερ καὶ ὁ ἄγγελος προευηγγελίσατο· καθὼς δὲ πᾶσαι αἱ γραφαὶ διδάσκουσι, καὶ μάλιστα αὐτὸς ὁ ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, ἄνθρωπον ἀνέλαβεν ὁ Χριστὸς ἀπὸ μαρίας τῆς παρθένου, δι᾽ οὗ πέπονθε· τὸ δὲ κεφάλαιον πάσης τῆς πίστεως καὶ ἡ βεβαιότης ἐστὶν, ἵνα τριὰς ἀεὶ φυλάττηται, καθὼς ἀνάγνωμεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· πορευθέντες βαπτίζετε πάντα τὰ ἔθνη, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἀκέραιος δὲ καὶ τέλειός ἐστιν ὁ ἀριθμὸς τῆς ἁγίας τριάδος. ὁ δὲ παράκλητος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, δι᾽ υἱοῦ ἀποσταλὲν, ἦλθε κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, ἵνα τοὺς ἀποστόλους καὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας, αὐτὸς διδάξῃ καὶ ἁγιάσῃ.

Ταῦτα γράψαντες καὶ μεταγνόντες, συνέθηκαν μὲν ἐκείνην, ἣν μετὰ τῆς ὑπατείας ἐπιδείξαντες ἠρυθρίασαν. συνήθως δὲ ὥσπερ καταγνόντες καὶ ταύτης, ἐποίησαν μὲν αὐτὴν ἁρπαθῆναι ἀπὸ τῶν ἐχόντων αὐτὴν γράφα διὰ μαρτιανοῦ νοταρίου· καὶ πείσαντες τὸν βασιλέα κωνστάντιον κατ᾽ αὐτῆς προθεῖναι διατάγματα, δογματίζουσι πάλιν ἄλλην· καὶ προσθέντες, ὡς εἰώθασι, λέξεις τινὰς, γράφουσι ταῦτα ἐν τῇ ἰσαυρίᾳ.

Οὐ φεύγομεν τὴν ἐκτεθεῖσαν αὐθεντικὴν πίστιν ἐν τοῖς ἐγκαινίοις, τοῖς κατὰ ἀντιόχειαν, προκομίζοντες αὐτήν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα οἱ πατέρες ἡμῶν κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ πρὸς τὸ ὑποκείμενον τῆς ζητήσεως συνέδραμον· ἐπειδὴ δὲ πολλοὺς ἐθορύβησε τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιούσιον ἐν τοῖς παρεληλυθόσι χρόνοις καὶ μέχρι νῦν, ἀλλὰ καὶ ἀρτίως λέγεται καινοτομεῖσθαι ὑπό τινων τὸ ἀνόμοιον υἱοῦ πρὸς πατέρα· τούτου χάριν, τὸ μὲν ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιούσιον ἐκβάλλομεν, ὡς ἀλλότριον τῶν γραφῶν. τὸ δὲ ἀνόμοιον ἀναθεματίζομεν, καὶ πάντας ὅσοι τοιαῦτοι τυγχάνουσιν, ἀλλοτρίους ἡγούμεθα τῆς ἐκκλησίας. τὸ δὲ ὅμοιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, σαφῶς ὁμολογοῦμεν κατὰ τὸν ἀπόστολον τὸν λέγοντα περὶ τοῦ υἱοῦ· ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου. ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν παντοκράτορα, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν πάντων καὶ ἀοράτων. πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα ἀπαθῶς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, θεὸν λόγον, θεὸν ἐκ θεοῦ μονογενῆ, φῶς, ζωὴν, ἀλήθειαν, σοφίαν, δύναμιν, δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα· τοῦτον πιστεύομεν

πιστεύομεν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας σάρκα ἀνειληφέναι ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα παθόντα ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανοὺς, καθέζεσθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, πάλιν ἐρχόμενον ἐν δόξῃ, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὃ καὶ παράκλητον ὠνόμασεν ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν, ἐπαγγειλάμενος μετὰ τὸ ἀπελθεῖν αὐτὸν πέμψαι A τοῖς μαθηταῖς, ὃ καὶ ἀπέστειλε· δι' οὗ καὶ ἁγιάζει τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πιστεύοντας, καὶ βαπτιζομένους ἐν ὀνόματι πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. τοὺς δὲ παρὰ ταύτην τὴν πίστιν ἄλλο τι κηρύττοντας ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. ὅτι δὲ ταύτῃ τῇ πίστει ἰσοδυναμεῖ καὶ ἡ ἐν σιρμίῳ πρώην ἐκτεθεῖσα πίστις ἐπὶ τῆς εὐσεβείας τοῦ βασιλέως ἡμῶν γνωρίζουσιν οἱ ἐντυγχάνοντες.

Ταῦτα γράψαντες ἐν τῇ ἰσαυρίᾳ, ἀνελθόντες εἰς τὴν κωνσταντινούπολιν ὥσπερ μεταγνόντες, ἤλλα- B ξαν συνήθως ταῦτα, καὶ προσθέντες λεξείδιά τινα, ὥστε μηδὲ ὑπόστασιν λέγειν ἐπὶ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος· διεπέμψαντο αὐτὰ τοῖς ἐν Ἀριμήνῳ, καὶ ἠνάγκαζον καὶ τοὺς ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις, ὑπογράφειν, τοὺς δὲ ἀντιλέγοντας αὐτοῖς ἐποίουν ἐξορίζεσθαι παρὰ κωνσταντίου. ἔστιν οὖν ταῦτα·

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων αἰώνων καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς γεννηθέντα ἐκ τοῦ θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀό- C ρατα, γεννηθέντα δὲ μονογενῆ μόνον ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, ὅμοιον τῷ γεννήσαντι αὐτὸν πατρὶ κατὰ τὰς γραφὰς, οὗ τὴν γένεσιν οὐδεὶς γινώσκει, εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ. τοῦτον οἴδαμεν μονογενῆ θεοῦ υἱὸν, πέμποντος τοῦ πατρὸς παραγεγενῆσθαι αὐτὸν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὡς γέγραπται, ἐπὶ καταλύσει τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, καὶ γεννηθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου ἐκ μαρίας τῆς παρθένου τὸ κατὰ σάρκα, ὡς γέγραπται, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας D πληρωθείσης κατὰ τὴν πατρικὴν βούλησιν, σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα, καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατεληλυθέναι, ὅν τινα καὶ αὐτὸς ὁ ᾅδης ἔπτηξεν, ὅστις καὶ ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ διέτριψε μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πληρωθεισῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθέζεται ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ἐλευσόμενος ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως, ἐν τῇ πατρικῇ δόξῃ, ἵνα ἀποδῷ ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, E ὅπερ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ υἱὸς ὁ Χριστὸς ὁ κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν, ἐπηγγείλατο πέμπειν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων παράκλητον· καθάπερ γέγραπται· τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὅπερ αὐτοῖς ἔπεμψεν, ὅτε ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανούς. τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας ὅπερ ἁπλούστερον ἀπὸ τῶν πατέρων ἐτέθη, ἀγνοούμενον δὲ τοῖς λαοῖς, σκάνδαλον ἔφερε, διότι μηδὲ αἱ γραφαὶ τοῦτο περιέχουσιν, ἤρεσε περιαιρεθῆναι.

mus in consummatione seculorum ad peccatorum demolitionem carnem ex Virgine assumpsisse, & hominem factum esse, passumque pro peccatis nostris, resurrexisse, & assumptum in cœlos, sedere ad dextram Patris, eumque iterum venturum in gloria, vt iudicet viuos & mortuos. Credimus quoque in Spiritum sanctum, quem & Paracletum nominauit Seruator, quem post abitum & pollicitus erat discipulis suis se missurum esse, & misit, per quem sanctificat eos qui in Ecclesia credunt & baptizantur in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Eos porro qui præter hanc fidem aliud prædicant, alienos à se agnoscit Catholica Ecclesia. Quod autem cum hac fide paria faciat illa fides, quæ Sirmij prius edita fuit, sentiant omnes quicunq; eam legerint.

Hæc Eusebiani.

Hæc quum Isauriæ scripsissent, Constantinopolim profecti, veluti eius sententiæ pœnitudine laborassent, suo more immutauerunt, additis nonnullis dictis, vt ne fas esset ὑπόστασιν dicere de Patre, & Filio, & Spiritu sancto: eaque transmiserunt ad eos qui Arimini conuenerant, coëgeruntq; homines istarum prouinciarum subscribere, exactis per Constantium in exilium, quicunq; auderent contradicere. Sunt autem ista.

Alia Confessio fidei.

Credimus in vnum Deum, Patrem omnipotentem, ex quo omnia, & in vnigenitum Filium Dei, ante omnia secula, & ante omnia initia genitum ex Deo, per quem omnia facta sunt, tam visibilia quàm inuisibilia, eumque solum vnigenitum ex Patre natum esse, Deum ex Deo, similem ei qui ipsum genuit Patri secundum scripturas, cuius generationem nemo scit, nisi solus qui illum genuit Pater. Hunc agnoscimus vnigenitum Filium Dei Patre mittente aduenisse e cœlis, vt scriptum est, ad euastationem peccati & mortis, & natum ex Spiritu sancto, è Maria Virgine secundum carnem vt scriptum est, & postquam versatus esset cum discipulis, & omnem œconomiam negociúmque datum impleuisset secundum Patris voluntatem, crucifixum, & mortuum, & sepultum esse, & ad subterranea descendisse, quem ipse infernus exhorruit, eúmque resurrexisse tertio die è mortuis, & vbi commoratus esset cum discipulis, impletis iam quadraginta diebus assumptum esse in cœlos, & sedere ad dextram Patris, venturumq; esse extremo die resurrectionis in paterna gloria vt reddat vnicuique secundum opera sua: Et in Spiritum sanctũ, quem ipse vnigenitus Dei Filius Christus Dominus noster promisit se generi humano missurum in consolatorem: quemadmodum scriptum est, Spiritum veritatis, quem eis misit postquã cœlos ascendit. Nomen porro substantiæ, simplicius à patribus editũ, quia ignotum populis scandalum adfert, & in sacris literis non continetur, placuit de medio tolli,

 & omnino

& omnino nullam eius mentionem debere fieri quoniam sacræ literæ nusquam substantiæ Patris aut Filij meminere, imo ne ὑποστάσεως quidem sine substantia de Patre Filio, & Spiritu sancto nominari debet. Similem autem dicimus Patri Filium, vt loquuntur, & docent sacræ scripturæ. Omnes porro hæreses siue olim damnatæ, siue recenter ortæ: contrariæ huic promulgatæ scripturæ anathema sunto.

Hæc Eusebiani.

Sed ne in istis quidem permanserunt. Nam descendentes ex Constinopoli Antiochiam, reuocarunt prorsus quod scripserant de similitudine Patris cum filio, vt scripturæ dicunt, & compositis quæ excogitarent ad primordia sua recurrere denuo inceperunt, & dicere omnibus modis, Filium esse dissimilem Patri, & nulla ex parte similem, & tantopere sententias suas mutarunt, vt eos, qui Ariana apertius dicerent, receperint, iisque Ecclesias commiserint quo cum securitate blasphemias loquerentur, ac proinde ob immensam blasphemãdi improbitatem ἀνόμοιοι, hoc est, dissimiles ab omnibus vocati sunt, additumque eisdem cognomen ἐξουκόντιοι, quasi si illos dicas non entiales, quorũ impietatis antesignanus Constantius hæreticus fuit, qui ad finem vsque permanens in ea impietate, ac deinde moriens, voluit non à piis viris, sed ab Euzoio, non semel, sed sæpius ob Arianam hæresim, & cùm diaconus esset, & quum Antiochiæ resideret, deposito reiectoque baptizari: huc vsque igitur progressi sunt in constituendis & in abrogãdis fidei articulis. Sed ne hic quidem, sat scio, consistere poterint, quotquot nunc hypocrisim istam induerunt, sed semper contra veritatem coniurationes inibunt, donec in se reuersi, & culpam agnoscentes dicant: Surgite abeamus ad patres nostros & dicamus illis, anathemate detestamur Arianam hæresim, agnoscimus autem Nicænum concilium, cum eo enim illis hactenus omnis contentio est. Quis igitur, modo vel parum sapiat, istos tolerauerit? Quis, quum videat per singulas synodos alia addi, alia detrahi, non animaduertat illorum in Christum & suspectum & insincerum animum? Ecquis, quum in longum differant fidei suæ compositionem, & eorum de quibus accusantur purgationem, non sentiat eos de seipsis desperare, & de industria plurima scribere, vt possint per oportunam ambitionem, & tantam loquacitatem & alios qui simpliciores sunt, decipere, & ipsi interim latere, vt non sentiatur, qualem hæresim foueant? Verum quemadmodum gentes, sicuti à Domino relatum est, multiloquio vtentes in suis precibus, nihil proficiunt, ita isti quoque tanto proluuio verborum suam de hæresi Ariana damnationem extinguere nequeunt: imo multo ab id magis in scelere suo deprehenduntur, ac proinde ab Ecclesia abscissi sunt, idque merito. Quam

αἱρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδὲ μίαν μνήμην τοῦ λοιποῦ γίνεσθαι· ἐπειδήπερ καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ οὐδαμῶς ἐμνημόνευσαν περὶ οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ γὰρ οὐδὲ ὀφείλει ὑπόστασις περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ὀνομάζεσθαι. ὅμοιον δὲ λέγομεν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, ὡς λέγουσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ καὶ διδάσκουσι. πᾶσαι δὲ αἱ αἱρέσεις αἵ τε ἤδη πρότερον κατεκρίθησαν, καὶ αἵτινες ἐὰν καινότεραι γίνωνται, ἐναντίαι τυγχάνουσαι
A τῆς ἐκτεθείσης ταύτης γραφῆς ἀνάθεμα ἔστωσαν.

Ἀλλ' οὐδὲ τούτοις ἐνέμειναν. κατελθόντες γὰρ ἀπὸ κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν ἀντιόχειαν μετέγνωσαν ὅτι ὅλως ἔγραψαν ὅμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, ὡς λέγουσιν αἱ γραφαί· καὶ συνθέντες ἅπερ ἐπενόησαν, ἤρξαντο πάλιν ἀνατρέχειν εἰς τὰ πρῶτα ἑαυτῶν καὶ λέγειν, ὅτι παντελῶς ἀνόμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, τοσοῦτον μετεβάλοντο, ὡς καὶ
B τοὺς τὰ ἀρείου γυμνότερον λέγοντας προσδέχεσθαι, καὶ τὰς ἐκκλησίας αὐτοῖς παραδιδόναι, ἵνα ἐπ' ἀδείας τὰ τῆς βλασφημίας προσφέρωσι, διὰ γοῦν τὴν πολλὴν ἀναίδειαν τῆς βλασφημίας αὐτῶν ἀνόμοιοι παρὰ πᾶσιν ἐκλήθησαν, ἔχοντες καὶ τὴν ἐξουκόντιον ἐπωνυμίαν, καὶ τὸν αἱρετικὸν κωνστάντιον προστάτην τῆς ἀσεβείας αὐτῶν, ὃς μέχρι τέλους διαμείνας ἐν ἀσεβείᾳ, καὶ λοιπὸν ἀποθνήσκων, ἔδοξε βαπτίζεσθαι οὐ παρὰ εὐσεβῶν ἀν-
C δρῶν, ἀλλὰ ὑπὸ εὐζωΐου τοῦ διὰ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις καθαιρεθέντος. καὶ ὅτε διάκονος ἦν, καὶ ὅτε ἐν ἀντιοχείᾳ ἐκαθέσθη· τέως μὲν οὖν ἄχρι τούτου φθάσαντες, ἔστησαν καὶ καθῃρέθησαν οἱ προειρημένοι. ἀλλὰ οὐδὲ οὕτως εὖ οἶδα ὅτι στήσονται ὅσοι καὶ νῦν ὑπεκρίναντο, ἀεὶ δὲ συστάσεις ποιήσουσι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἕως ἂν εἰς ἑαυτὸν ἐλθόντες εἴπωσι, καὶ οὗτοι ἀναστάντες πορευσώμεθα εἰς τοὺς πατέρας ἑαυτῶν, καὶ ἐροῦμεν αὐτοῖς, ἀναθεματίζομεν μὲν τὴν ἀ-
D ρειανὴν αἵρεσιν, ἐπιγινώσκομεν δὲ τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον, πρὸς ταύτην γὰρ ἔχουσι τὴν ἔριν. τίς οὖν ἔτι κἂν ὀλίγην αἴσθησιν ἔχων, ἀνέξεται τούτων; τίς βλέπων καθ' ἑκάστην σύνοδον τὰ μὲν ἀφαιρούμενα, τὰ δὲ προστιθέμενα, οὐ συνορᾷ τούτους ὕποπτον καὶ ὕπουλον ἔχοντες κατὰ Χριστοῦ τὴν διάνοιαν; τίς ὁρῶν αὐτοὺς διὰ μακρῶν ἐκτείνοντας ἑαυτῶν τήν τε τῆς πίστεως σύνθεσιν, καὶ τὴν ἀπολογίαν περὶ ὧν ἐγκαλοῦνται, οὐχ ὁρᾷ τούτους καταγινώσκοντας ἑαυτῶν, καὶ πολλὰ γρά-
E φοντας ἐπιτηδὲς, ἵνα δόξωσι διὰ τῆς ἀκαίρου φιλοτιμίας, καὶ τῆς τοσαύτης πολυλογίας ὑφαρπάζειν τοὺς ἀκεραίους, καὶ λανθάνειν οἷοι τὴν αἵρεσιν τυγχάνουσιν ὄντες; ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἐθνικοὶ, ὡς εἶπεν ὁ κύριος, βαττολογοῦντες ἐν ταῖς εὐχαῖς οὐδὲν ὠφελοῦσιν, οὕτως οὗτοι τοσαῦτα καταντλήσαντες οὐκ ἠδυνήθησαν σβέσαι τὴν κατὰ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως κρίσιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐλεγχθέντες καθῃρέθησαν, καὶ εἰκότως γε.

μίαν

ποίαν γὰρ αὐτῶν ὁ ἀκούων ἀποδέξηται συγγραφὴν; ἢ ποίᾳ θαρρήσαντες αὐτοὶ κατηχήσουσι τοὺς ἐρχομένους πρὸς αὐτούς; εἰ μὲν γὰρ αἱ πᾶσαι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσι συμφωνίαν, τίς ἡ χρεία τῶν πολλῶν; εἰ δὲ τοσούτων χρεία γέγονε, δῆλόν ἐστιν ἑκάστην ἐνδεῆ καὶ μὴ πλήρη τυγχάνειν, καὶ τοῦτο μᾶλλον ἡμῶν αὐτοὶ διελέγχουσιν ἐν τῷ πάσας ἐναλλάττειν καὶ μετατιθέναι. τὸ δὲ πλῆθος τῶν συνόδων, καὶ ἡ διαφορὰ τῶν γραφομένων, δείκνυσι τοὺς ἐν αὐταῖς συνελθόντας, μαχομένους μὲν πρὸς τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον, ἀσθενοῦντας δὲ πρὸς τὴν ἀλήθειαν. **A** ἐπειδὴ δὲ οὕτως αὐτοὶ πρός τε ἑαυτούς, καὶ πρὸς τοὺς πρὸ ἑαυτῶν διετέθησαν, φέρε λοιπὸν ἡμεῖς ἐξετάσαντες, μάθωμεν παρ' αὐτῶν, ποῖον ἄτοπον ἄρα θεωρήσαντες, ἢ τίνα λέξιν αἰτιώμενοι τῶν ἐγγεγραμμένων; ἀπειθεῖς μὲν γονεῦσι γεγόνασι, διαμάχονται δὲ πρὸς οἰκουμενικὴν σύνοδον. τὸ ἐκ τῆς οὐσίας, φησὶ, καὶ τὸ ὁμοούσιον οὐκ ἤρεσεν, ταῦτα γάρ τινας ἐσκανδάλισε καὶ πολλοὺς ἐθορύβησεν. ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτως γράφοντες εἰρήκασιν. **B** ἀπαντήσειε δ' ἄν τις αὐτοῖς εὐλόγως οὕτως· εἰ μὲν οὖν αὐτὰ τὰ ῥήματα καθ' ἑαυτὰ τυγχάνοι ὄντα αἴτια τούτοις εἰς σκάνδαλον, ἔδει μή τινας σκανδαλίζεσθαι, μηδὲ πολλοὺς θορυβεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς καὶ τοὺς ἄλλους πάντας ταυτὸν ἐκείνοις πάσχειν ἐξ αὐτῶν· εἰ δὲ οἱ μὲν πάντες ἀγαπῶσι τὰ ῥήματα. εἰ δὲ ταῦτα γράψαντες οὐχ οἱ τυχόντες, ἀλλ' οἱ ἐκ πάσης τῆς οἰκουμένης συνελθόντες εἰσὶ, καὶ τούτοις ἐπιμαρτυροῦσιν οἱ νῦν ἐν τῇ ἀριμήνῳ συνελθόντες ἐπίσκοποι ὑ καὶ πλείους, **C** οὐκ ἄντικρυς ἐλέγχει τοῦτο τοὺς κατὰ τῆς συνόδου λέγοντας, ὡς οὐ τὰ ῥήματα ἐστὶν αἴτια, ἀλλ' ἡ κακόνοια τῶν παρεξηγουμένων τὰ τοιαῦτα; τοσοῖ κακῶς ἐντυγχάνοντες ταῖς θείαις γραφαῖς καὶ παραγνοοῦντες ταύτας κατηγοροῦσι τῶν ἁγίων, οἷοι γεγόνασιν, οἱ μὲν τότε Ἰουδαῖοι, μὴ δεξάμενοι τὸν κύριον, οἱ δὲ νῦν μανιχαῖοι βλασφημοῦντες τὸν νόμον· καὶ οὐχ αἱ γραφαὶ γεγόνασιν αὐτοῖς αἰτίαι, ἀλλ' ἡ σφῶν αὐτῶν κακοφροσύνη. εἰ μὲν οὖν ἀποδεῖξαι δύνασθε τὰ ῥήματα φαῦλα, τοῦτο ποιεῖτε· **D** καὶ λόγος ἡγείσθω τῆς ἀποδείξεως, καὶ μὴ προφασίζεσθε τοὺς σκανδαλιζομένους, ἵνα μὴ ταυτὸν πάθητε τοῖς τότε φαρισαίοις· καὶ γὰρ κἀκείνων προφασιζομένων σκανδαλίζεσθαι ἐπὶ ταῖς τοῦ κυ-

» ρίου διδαχαῖς, ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ κύριος· πᾶσα

» φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου ὁ οὐρά-

» νιος, ἐκριζωθήσεται, τοῦτο δὲ λέγων ἐδείκνυεν ὡς οὐ τὰ τοῦ πατρὸς δι' αὐτοῦ φυτευόμενα ῥήματα σκάνδαλον ἦσαν αὐτοῖς, ἀλλ' αὐτοὶ κακῶς ἐκδεχόμενοι τὰ καλῶς λεγόμενα ἐσκανδάλιζον ἑαυτούς. **E** ἐπεὶ καὶ οἱ αἰτιώμενοι τότε τὰς ἐπιστολὰς τοῦ ἀποστόλου, οὐ τοῦ παύλου, ἀλλὰ τῆς ἑαυτῶν ἀμαθίας καὶ στρεβλῆς διανοίας κατηγόρουν. ἐπεὶ, καλὸν γὰρ αὐτοὺς ἐρέσθαι τοῦτο, εἴπατε τίνες εἰσὶν οὓς προφασίζεσθε σκανδαλίζεσθαι καὶ θορυβεῖσθαι ἐπὶ τούτοις;

τῶν μὲν γὰρ

Quam enim eorum scripturarum auditor recipiat? aut qua tandem suarum scripturarum ipsi freti catechismo nouitios in fide instruāt? Nam si omnes illorum scripturæ inter se consentiunt, quid opus tam multis scripturis? sin autem opus est tam multis, certe manifestum, quamlibet earum deficientem & non plenam esse, quod ipsi multo magis quàm nos verum esse ostendunt, dum omnes suas scripturas immutant & transformant. Multitudo porro conciliorum, & diuersitas scriptorum, indicium de se præbet, eos qui in illis conciliis congregati fuere, aduersus Nicænam quidem Synodum bellum gerere, sed tamen imbecilliores esse, quàm vt pares sint veritati. Cæterum quia ipsi hoc animo & in sese mutuo, & aduersus maiores suos affecti sunt, age nos ipsi iam ab illis percunctando sciscitemur, ob quā absurditatem aut vitium dictionis, in iis quæ Nicææ scripta sunt, & parentibus suis se contumaces præbent, & cum orbis terrarum concilio belligerantur. Hic mihi dicunt, vocabula substantialem & consubstantialem sibi non placere, & illas voces quosdam scandalizasse, & multos conturbasse, eam enim rationem ipsi in suis scriptis allegant, verum illis ad istum modum probe occurreres. Si ipsæ voces per se illis causam scandali habere videntur, non modo aliquos scandalizassent, neque multos conturbassent, sed & nobis & reliquis omnibus æque ac illis scandalum peperissent. contrà, si omnes amant has voces, quique eas in scriptis vsurparunt, non homines vulgares sunt, sed Episcopi qui ab id ex toto orbe conuenerunt, quibus etiam nunc Episcopi centum quinquaginta, & eo plures Arimini congregati adstipulantur: qui fieri possit, vt non statim refutentur, qui contra Synodum loquuntur, quasi verba, ac non potius male interpretantium prauitates in culpa essent, qui non recte legentes sacras scripturas, & peruerse intelligentes, sanctos viros calumniantur, quales tum Iudæi fuere, non recipientes Dominum, & hoc tempore Manichæi blasphemantes legem, quibus scripturæ non causæ istius mali fuere, sed ipsorum animi peruersitas. Si igitur ostendere poteritis verba esse mala, ostendite quæso, & adhibeatur ratio certa demonstrandi, non autem cauillemini aliquos scandalizari, ne vobis idem accidat quod tum Pharisæis. Nam & illis quoque causificantibus se scandalizari Christi doctrinis, ita à Christo responsum est: *Omnis plantatio quam non plantauit Pater meus cœlestis, eradicabitur:* quibus verbis ostendit, non Patris verba sua opera plantata scandalum illis ferre, sed ipsos bene dicta male excipientes sibi scandalum parere, ita quoque & illi qui tum epistolas Apostoli culpabant, non Pauli, sed suam inscitiam & peruersum animum arguebant. Alioqui non ineleganter eos ad istum modum interroges: Dicite quæso mihi, quinam sunt quos causificamini scandalizari, & ob eam rem conturbari:

 certe

certe neminem eorum qui pie de Christo senserunt, allegare poteritis, ij si enim ea verba defendunt & asserunt. Quòd si Ariani sunt, quibus ista offensio nascitur, quid miri, si indignantur iis, qui ipsorum hæresim tollunt? quibus verba non scandalum, sed dolorem adferunt, quoniam in illis trophæum de ipsorum hæresi statuitur. Desinite igitur istiusmodi
A causificationibus contra patres grunnire, alioqui restat, vt etiam cruci Domini obmurmuretis quoniam ea Iudæis scandalum est, gentibus vero stultitia, vt dixit Apostolus. Cæterum quemadmodum crux mala non est, nobis enim credentibus Christus est Dei Virtus, & Dei Sapientia, etiam si Iudæi insaniant, ita quoque patrum verba mala non sunt, sed vtilia iis qui ea legitime perlegunt, vimque in se continent omnis hæresis extinguendæ, etiamsi Ariani subinde rumpantur, semetipsos condemnantes. Iam quum causificatio de scandalis
B friuola ostensa est, agite deinceps, respondete mihi, cur non contenti estis nomine substantiæ? id enim primum discutiendum est. Atqui vos ipsi scripsistis ex Patre genitum esse Filium: si igitur Patrem nominantes, aut hoc vocabulum, Deus, efferentes, non substantiam significatis, neque eum vti est pro sua substantia intelligitis, sed aliud quippiam quod circa ipsum est, aut aliquid peius, quod à me dictum nolim, innuitis, scribendum à vobis fuerat, non ex Patre Filium prodiisse, sed ex
C rebus quæ vel in Patre sunt, vel circa Patrem, vt vitantes vere Patrem Deum appellare, pro simplici compositum, & corporeum intelligentes, nouarum blasphemiarum vos authores repertoresque præbeatis. Nam ita intelligentes necessum est, vt Verbum, & Filius, non substantiam, sed meras voces censeatis, ac deinde vsque ad nomina duntaxat vestra imaginatio procedat, & quæ verbis effertis, animo non credatis, nec esse sentiatis. Atqui ista improba opinio Sadducæorum potius est, quàm
D eorum qui apud Ethnicos athei appellantur, eò quòd istiusmodi hæresis ne rerum quidem naturam ipsius Dei opus esse assentiatur: siquidem vobis Pater & Deus, non eius qui est, substantiam significat, sed aliud quippiam, quod vos fingitis. Atqui id ipsum vel cogitare solum, impium prorsus & indecorum. Si autem quum audimus, *Ego sum qui sum*, &, *In principio fecit Deus cœlum & terram*. &, *Audi Israel Dominus Deus tuus, vnus est Dominus*. &, hæc,
E *Dicit Dominus omnipotens*: non aliud quippiam, sed ipsam simplicem & beatam & incomprehensibilem eius, qui est, essentiam intelligimus, tametsi comprehendere nequeamus quidnam ille sit, sed tamen quum audimus has dictiones, Pater & DEVS, & omnipotens, non aliud omnino quàm eius qui est substantiam cogitamus. Vos igitur quum dicebatis Filium ex DEO esse, ex Patris substantia cum esse dicebatis: verum quoniam ante vos Dominum ipsæ scripturæ Filiũ Patris nominauerunt, & ante scripturã Pater dixit:

Hi,

τῶν μὲν γὰρ εὐσεβούντων εἰς τὸν Χριστὸν οὐδείς· αὐτὰ γὰρ πρεσβεύουσι καὶ ἐκδικοῦσιν. εἰ δὲ τῶν ἀρειανῶν εἰσιν οἱ ταῦτα πάσχοντες, τί θαυμαστὸν εἰ ἐπὶ τοῖς ἀναιροῦσιν αὐτῶν τὴν αἵρεσιν ἄχθονται; οὐ γάρ ἐστιν αὐτοῖς σκάνδαλον τὰ ῥήματα· ἀλλὰ λύπη, ὅτι στηλογραφία κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἐστιν. οὐκοῦν παύσασθε γογγύζοντες κατὰ τῶν
A πατέρων καὶ τοιαῦτα προφασιζόμενοι, ἐπεὶ ὥρα ὑμᾶς καταμέμφεσθαι καὶ τῷ κυριακῷ σταυρῷ, ὅτι ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλόν ἐστιν, ἔθνεσι δὲ μωρία, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος. ἀλλ' ὥσπερ οὐ φαῦλος ὁ σταυρός· ἡμῖν γὰρ τοῖς πιστεύουσιν, ἐστὶ Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία κἂν ἰουδαῖοι μαίνωνται· οὕτως οὐ φαῦλα τὰ τῶν πατέρων ῥήματα, ἀλλ' ὠφέλιμα τοῖς γνησίως ἐντυγχάνουσι, καὶ ἀναιρετικὰ πάσης ἀσεβείας ἐστὶ, κἂν οἱ ἀρειανοὶ πολλάκις διαρρηγνύωνται καταγινωσκόμενοι παρ' αὐτῶν.
B ὅτι τοίνυν ἡ περὶ τῶν σκανδαλιζομένων ἀπίθανος δείκνυται πρόφασις, εἴπατε λοιπὸν ὑμεῖς, πῶς οὐκ ἀρέσκεσθαι τῷ ἐκ τῆς οὐσίας ὀνόματι; τοῦτο γὰρ πρῶτον ἀναγκαῖον ἀνακρῖναι· καί τοι καὶ ὑμεῖς ἐγράψατε ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι τὸν υἱόν; εἰ μὲν οὖν τὸν πατέρα ὀνομάζοντες, ἢ τὸ, θεὸς, ὄνομα λέγοντες οὐκ οὐσίαν σημαίνετε, οὐδὲ αὐτὸν τὸν ὄντα, ὅπερ ἐστὶ κατ' οὐσίαν νοεῖτε, ἀλλ' ἕτερόν τι περὶ αὐτὸν, ἢ τι γοῦν χεῖρον ἵνα μὴ παρ' ἐμοῦ λέγηται διὰ
C τούτων σημαίνετε, ἔδει μὴ γράφειν ὑμᾶς ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ἢ τῶν ἐν αὐτῷ· ἵνα φεύγοντες λέγειν ἀληθῶς πατέρα τὸν θεὸν, σύνθετον δὲ τὸν ἁπλοῦν, καὶ σωματικῶς αὐτὸν ἐπινοοῦντες, καινοτέρας βλασφημίας ἐφευρεταὶ γένησθε. οὕτω δὲ νοοῦντες ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸν λόγον, καὶ τὸ, υἱὸς, οὐκ οὐσίαν, ἀλλ' ὄνομα μόνον νομίζεται, καὶ λοιπὸν ἄχρις ὀνομάτων ἔχετε τὴν ἑαυτῶν φαντασίαν, καὶ ἃ λέγετε οὐκ εἶναι πιστεύεται, ἀλλ' ἃ μὴ εἶναι φρονεῖ-
D τε. τοῦτο δὲ σαδδουκαίων μᾶλλον καὶ τῶν παρ' ἕλλησι λεχθέντων ἀθέων, ἐστὶ τὸ τόλμημα· διὸ οὐδὲ τὴν κτίσιν αὐτοῦ τοῦ ὄντος θεοῦ δημιούργημα εἶναι φήσετε· εἴ γε τὸ πατὴρ καὶ τὸ θεὸς, οὐκ αὐτὴν τὴν τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαίνουσιν, ἀλλ' ἕτερόν τι ὅπερ ὑμεῖς ἀναπλάττετε. ἀλλὰ τοῦτο δυσσεβὲς καὶ λίαν ἀπρεπές ἐστι, καὶ μόνον ἐνθυμεῖσθαι. εἰ δὲ ὅταν ἀκούομεν· «ἐγώ εἰμι ὁ ὤν· καὶ ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ, ἄκουε ἰσραὴλ, κύριος ὁ
E θεός σου κύριος εἷς ἐστι· καὶ, τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ· οὐχ ἕτερόν τι, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἁπλῆν καὶ μακαρίαν καὶ ἀκατάληπτον τοῦ ὄντος οὐσίαν νοοῦμεν, κἂν γὰρ ἀδυνάτως ἔχομεν καταλαβεῖν, ὅτι ποτέ ἐστιν, ἀλλ' ἀκούοντες τὸ πατὴρ καὶ τὸ θεὸς καὶ τὸ παντοκράτωρ οὐχ ἕτερόν τι, ἀλλ' αὐτὴν τὴν τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαινομένην νοοῦμεν· εἰρήκατε δὲ καὶ ὑμεῖς ἐκ τοῦ θεοῦ τὸν υἱόν· δηλονότι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς αὐτὸν εἰρήκατε· ἐπειδὴ δὲ καὶ πρὸ ὑμῶν λέγουσιν αἱ γραφαὶ τὸν κύριον υἱὸν τοῦ πατρὸς καὶ πρὸ αὐτῶν, αὐτὸς ὁ πατὴρ εἴρηκεν·

οὗτός

» οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου, ὁ ἀγαπητός· υἱὸς δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς γέννημα, πῶς οὐ φαίνονται καλῶς εἰρηκότες οἱ πατέρες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν; λογισάμενοι ταὐτὸν εἶναι τὸ εἰπεῖν ὀρθῶς ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ εἰπεῖν ἐκ τῆς οὐσίας. τὰ μὲν γὰρ κτίσματα πάντα κἂν ἐκ τοῦ θεοῦ λέγηται γεγενῆσθαι, ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ υἱός εἰσιν ἐκ τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ γεννήματα, ἀλλὰ ποιήματά εἰσι τὴν φύσιν. ἐν ἀρχῇ γοῦν ὁ θεὸς, οὐκ ἐγέννησεν, ἀλλ' ἐποίησε, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, εἴρηται. καὶ οὐχ ὁ γεννῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα· εἰ δὲ ὁ ἀπόστολος εἴρηκεν· εἷς θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα, ἀλλ' οὐ τὸν υἱὸν συναριθμῶν τοῖς πᾶσι τοῦτο φησίν· ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν ἑλλήνων οἱ μὲν νομίζουσι, κατὰ τύχην καὶ ἐξ αὐτομάτων συμπλοκῆς, καὶ ὁμοιομερῶς ἐκ ταυτομάτους συνεστάναι τὴν κτίσιν, καὶ μὴ ἔχειν τὸν αἴτιον· οἱ δὲ ἐξ αἰτίου μὲν αὐτὴν γεγονέναι, οὐ μὴν καὶ διὰ τοῦ λόγου· τῶν δὲ αἱρετικῶν ἕκαστος ὡς ἠθέλησεν ἀνέπλασέ τε, καὶ περὶ τῆς κτίσεως μυθολογεῖ· τούτου χάριν ὁ ἀπόστολος ἀναγκαίως συνείρηκε τό· ἐκ τοῦ θεοῦ· ἵνα καὶ τὸν ποιητὴν γνωρίσῃ, καὶ τὴν ἐκ τοῦ βουλήματος αὐτοῦ, τῶν πάντων δημιουργίαν ἀποδείξῃ. εὐθὺς δ' οὖν ἐπιφέρει καὶ εἷς κύριος ἰησοῦς χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, ἵνα τῶν πάντων ἐξάρῃ τὸν υἱόν. τὰ γὰρ τοῦ θεοῦ λεγόμενα, πάντα ταῦτα διὰ υἱοῦ γέγονε· καὶ οὐχ οἷόν τε μίαν ἔχειν τὰ δημιουργούμενα τῷ δημιουργοῦντι τὴν γένεσιν· καὶ ἵνα τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ· λεγόμενον ὧδε, ἄλλως ἐπὶ τῶν ποιημάτων αὐτὸ σημαίνεσθαι διδάξῃ, ἢ ὡς ἐπὶ υἱοῦ θεοῦ λεγόμενον νοεῖται. ὁ μὲν γὰρ γέννημα· τὰ δὲ ποιήματά ἐστι. διὸ καὶ ὁ μὲν υἱὸς, ἴδιον τῆς οὐσίας γέννημα, τὰ δὲ βουλήματος δημιουργήματα.

Ταῦτα καὶ ἡ σύνοδος συνορῶσα, καὶ εἰδυῖα τὴν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας διαφορίαν, ὑπὲρ τοῦ μή τινας ὑπονοεῖν κατὰ τὴν κτίσιν οὕτω λέγεσθαι καὶ τὸν υἱὸν ἐκ τοῦ θεοῦ, λευκότερον ἔγραψαν ἐκ τῆς οὐσίας τὸν υἱόν. ἐκ μὲν γὰρ τούτου, τὸ γνήσιον ἀληθῶς υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα γνωρίζεται· ἐκ δὲ τοῦ λέγεσθαι ἁπλῶς ἐκ τοῦ θεοῦ, τὸ βούλημα τῆς δημιουργίας τοῦ κτίζοντος σημαίνεται. εἰ μὲν οὖν καὶ αὐτοὶ τοιαύτην ἔχοντες διάνοιαν ἔγραψαν ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν λόγον, μὴ μεμφέσθωσαν τὴν σύνοδον. εἰ δὲ ὡς ἐπὶ τῆς κτίσεώς ἐστι γεγραμμένον, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ φρονοῦσι τὸ, ἐκ τοῦ θεοῦ, ἔδει τὰ ἐπὶ τῆς κτίσεως λαμβάνοντας αὐτοὺς μὴ λέγειν υἱὸν ἵνα μὴ δοκῶσι φύρειν βλασφημίαν τῇ εὐσεβείᾳ, ἐν ἢ τὸν κύριον μὴ συναριθμεῖν τοῖς κτίσμασι, ἢ μὴ ἀνάξια καὶ μὴ ἁρμόζοντα περὶ τοῦ υἱοῦ γράφειν. εἰ γὰρ υἱός ἐστιν, οὐκ ἔστι κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα ἐστὶν, οὐκ ἔστιν υἱός. τοιαῦτα γὰρ διανοούμενοι, ἀρνήσονταί που καὶ τὸ ἅγιον λουτρὸν, ὅτι εἰς πατέρα καὶ εἰς υἱὸν καὶ οὐκ εἰς κτίστην καὶ κτίσμα δίδοται ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν. ἀλλ' οὐ γέγραπται ταῦτα φασὶν, καὶ ὡς ἀγράφους τὰς φωνὰς

Hic est Filius meus dilectus, & Filius nihil est nisi fœtus Patris, qui fieri posset, vt non videantur patres recte pronunciasse, Filium ex Patris substantia esse, recte cogitantes idem esse, si dicas ex Deo esse, & ex eius substautia esse? Cætera omnia condita tametsi ex Deo suum esse habeant, non tamen eodem modo, quo Filius ex Deo sunt: non enim fœtus, sed opera secundum naturam existimanda sunt. *In principio igitur Deus*, non genuit, sed *fecit cœlum & terram*, cum omnibus quæ in iis sunt, dictumque est, non quod genuit, *sed quod fecerit nuncios suos spiritus, & ministros suos flammam ignis*. Quòd si Apostolus dixit, *Vnus Deus, per quem omnia*, non tamen Filium cum reliquis omnibus quasi in eodem sensu connumerauit. Sed quia ethnicorum alij existimant fortuito ex connexa serie vltroneorum casuum, & ex partibus similaribus, sponteque rerum naturam coiisse, & nullum sui authorem habere, alij contra, aliquem illi authorem assignant, sed tamen vt opinentur eam non per Verbum factam esse, & quia vnusquisque hæreticorum, prout libet, fingit, & de rerum natura fabulatur, necessario beatus Paulus hæc verba pronunciauit, Ex Deo, vt operatorem cognitum faceret, & ex eius voluntate vniuersitatis architecturam declararet, statim certe intulit, *Vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia*, vt è classe vniuersitatis Filium exciperet. Quæ enim Dei esse dicuntur, ea omnia per Filium facta sunt: nec fieri potest, vt architectata cum Architectore vnam conditionem habeant, & vt has voces, Ex Deo, aliter de operibus, aliter de Filio intelligas, quum hic sit proles, illa autem non nisi opera habeantur, ideoque Filius substantiæ eius fœtus est, illa vero voluntatis creaturæ. Hæc quum Synodus intueretur, sciretque eiusdem vocabuli diuersas significationes, ne quis suspicaretur has voces, Ex Deo, ita de Filio accipi vt de creaturis accipiuntur, clarius rem expressit, scribens Filium ex substantia Dei esse: eo enim ingenuitas vere Filij erga Patrem indicatur: ex illo autem dicto, quum simpliciter scribis, *Ex Deo*, voluntas conditoris in creando ostenditur. Si igitur ipsi eodem intellectu scripserunt Verbum ex Patre esse, ne conquerantur de Synodo. Sin autem vt de creaturis intelliguntur hæ voces, *Ex Deo*, ita ipsi quoque de filio easdem intelligunt, non æquum est id quod creaturis competit, Filium appellare, ne blasphemiam cum pietate videantur miscere, oportuitque eos, illum vel non connumerare cum rebus creatis, vel non indigna & incongrua de Flio scribere. Si enim Filius est, creatura non fuerit: aut si creatura est, Filius numquàm haberi poterit. Istiusmodi verò cum secum cogitent, inficiabuntur quodammodo sacrum Baptisma, quoniam illud in Patre & Filio non in creatore, & creatura datur, quemadmodum ipsi existimant. Atqui inquiunt, ista in scripturis non reperiuntur, ac proinde voces alienas à sacris literis reiicimus:

Cæterum illa ipsa est impudentis hominis cauillatio: Si enim eiicienda putant verba in sacris literis non obuia, cur Ario tantum acerrimam dictionum, quas nusquam in scripturis reperias, accumulante, quales sunt, ex non entibus, & non erat Filius priusquam gigneretur, & erat quando non erat, & conuertibilis est, & ineffabilis est, & inuisibilis Pater suo Filio, & Filius non nouit ne suam quidem substantiam, quæcunque istiusmodi in ridiculo suo & impio libello de sua sententia ab illo euomuntur, non contradicunt? sed potius pro iis pugnant, & ob ea cum patribus suis belligerentur? Aut vbi denique ipsi in Sacris libris repererunt vocem ingenitum, aut οὐσίας nomen, & illud, tres esse hypostases, & non est verus Deus Christus, & vnus est ex centum ouibus, & sapientia illa Dei ingenita est, & inoriginata, & multæ sunt conditæ potestates, quarum vna est Christus? Aut qua tandem ratione in Encæniis, verbis à scriptura non receptis, Acacius & Eusebius vsi dixerunt substantiæ, potentiæ, consilij, gloriæ, nulla dissimilitudine variantem imaginem primogenitū creaturæ esse, obmurmurant patribus, quòd vocabulorum, quæ in vsu sacrarum literarum non sunt mentionem faciant, & substantiæ meminerint: oportuit eos aut sibi ipsis obmurmurare, aut nihil patres incusare. Si igitur vlli alij cauillarentur de Synodi verbis, suspicari liceret illos, vel nimia cautione ita labi. Georgij porro Cappadocis, Alexandrina ciuitate eiecti, nulla mentio ratioque habenda est, vt hominis neque ex superiore vita commendati, neque vllo modo Christiani, sed pro temporis conditione, nomen Christiani simulantis, & quæstum religionem arbitrantis: ac proinde nemo de illo conqueri debet, si in Fide labatur homo, qui neque scit, de quibus loquitur, neque de quibus asseuerat, sed vt scriptū veluti larus affectatur. Acacius autem, Eudoxius, & Patrophilus, quum talia scribant, qui quæso, non omni supplicio digni fuerint? Qui quum ipsi voces in scripturis non solennes vsurpent, & sæpe nomen substantiæ vt bonum receperint, idq; maxime ob epistolā Eusebij, nunc tandem culpant maiores suos, quòd his vocabulis vsi sint? Et quum ipsi dicant, Filium Deum ex Deo, & Verbum viuum substantiæ Patris, & indemutabilem imaginem esse, reprehendunt Nicænses, quòd dicant eum ex substantia esse, genitum genitori suo consubstantialem esse. Quid miri autē, si cum antecessoribus & patribus suis pugnent, quum ipsi sibimet aduersi in decreta sua scriptaque impingant? Nā cùm in Encæniis promulgassent Filium esse substantiæ Patris sine omni dissimilitudine imaginem, iureiurādoq; affirmassent se ita sentire, & anathemate execrarentur qui aliter sentirēt, ac præterea quū Isauriæ ita scripsissent: Non refugimus fidē in Encæniis Antiochiæ editā, vbi nomen substantiæ adscriptū inuenias, veluti horū omniū obliti, paulo post in ipsa Isauria scripserūt se ὁμοούσιον

ἐκβάλλομεν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν πρόφασίς ἐστιν αὐτοῖς ἀναίσχυντος. εἰ γὰρ ἐκβλητέα νομίζουσι τὰ μὴ γεγραμμένα, διατί τῶν περὶ ἀρείου ἐξ ἀγράφων ἐπινοησάντων τοσούτων ῥηματίων προφερόν, τὸ, ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ, οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ· καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ τρεπτός ἐστι· καὶ ἄρρητος καὶ ἀόρατος ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ· καὶ ὁ υἱὸς οὐκ οἶδεν οὐδὲ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν· καὶ ὅσα ἐν τῇ γελοίᾳ καὶ ἀσεβεῖ αὐτοῦ, ἑαυτοῦ φρονῶν ἐξήμεσεν
A θαλείᾳ, οὐκ ἀντειρήκασιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ὑπὲρ αὐτῶν ἀγωνίζονται; καὶ διὰ τοῦτο, καὶ πρὸς τοὺς πατέρας ἑαυτῶν διαμάχονται. ἐκ ποίας δὲ γραφῆς καὶ αὐτοὶ εὑρόντες τὸ ἀγέννητον, καὶ τὸ οὐσίας ὄνομα, καὶ τρεῖς εἰσὶν ὑποστάσεις, καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς θεὸς ὁ χριστὸς, καὶ εἷς ἐστι τῶν ἑκατὸν προβάτων, καὶ ἡ μὲν σοφία τοῦ θεοῦ ἀγέννητος καὶ ἄναρχός ἐστι, πολλαὶ δέ εἰσιν αἱ κτισθεῖσαι δυνάμεις, ὧν μία ἐστὶν ὁ χριστός; ἢ πῶς ἐν τοῖς λεγομένοις ἐγκαινίοις ἀγράφοις χρησάμενοι λέξεσιν οἱ περὶ ἀκάκιον, καὶ εὐσέβιον,
B καὶ εἰπόντες οὐσίας τε καὶ δυνάμεως καὶ βουλῆς καὶ δόξης ἀπαράλλακτον εἰκόνα τὸν πρωτότοκον τῆς κτίσεως, γογγύζουσι κατὰ τῶν πατέρων, ὡς ἀγράφων αὐτῶν μνημονευσάντων λέξεων καὶ οὐσίας μνημονευσάντων; ἔδει γὰρ αὐτοὺς ἢ καθ' ἑαυτῶν γογγύζειν, ἢ μηδὲν τοὺς πατέρας αἰτιᾶσθαι. εἰ μὲν οὖν ἄλλοι τινὲς ἐπροφασίζοντο τὰς τῆς συνόδου λέξεις, ἠδύναντό πως ἢ ἀγνοίας ἢ εὐλαβείας ὑπόνοιαν ἔχειν. καὶ περὶ μὲν γεωργίου τοῦ καππάδοκος καὶ ἐκβληθέντος ἀπὸ τῆς ἀλεξανδρείας λόγος οὐδεὶς·
C ἀνθρώπου, μήτε ἐκ προάγοντος βίου τὴν μαρτυρίαν ἔχοντος, μήτε ὅλως χριστιανοῦ τυγχάνοντος· ἀλλὰ μόνον ὑποκρινομένου ἀπὸ τοῦ καιροῦ τὸ ὄνομα, καὶ πορισμὸν ἡγησαμένου τὴν εὐσέβειαν. διὸ οὐδὲ μέμψαιτο ἄν τις αὐτὸν εἰκότως, πταίοντα περὶ τὴν πίστιν, ἄνθρωπον μήτε εἰδότα περὶ ὧν λέγει, μήτε περὶ ὧν διαβεβαιοῦται. ἀλλὰ πᾶσι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὡς κέπφον ἐπακολουθοῦντα. ἀκάκιος δὲ καὶ εὐδόξιος καὶ πατρόφιλος ταῦτα λέγοντες, πῶς οὐκ ἄξιοι πάσης εἰσὶ καταγνώσεως; γράφοντες γὰρ
D ἄγραφα καὶ αὐτοὶ, καὶ ἀποδεξάμενοι πολλάκις ὡς καλὸν τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα, μάλιστα καὶ διὰ τὴν ἐπιστολὴν εὐσεβίου, αἰτιῶνται νῦν τοὺς πρὸ αὐτῶν, ὡς τοιαύταις χρησαμένους λέξεσιν· ἀλλὰ καὶ εἰπόντες αὐτοὶ θεὸν ἐκ θεοῦ, καὶ λόγον ζῶντα τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα τὸν υἱὸν, κατηγοροῦσι τῶν ἐν νικαίᾳ εἰπόντων ἐκ τῆς οὐσίας, καὶ ὁμοούσιον τὸν γεννηθέντα τῷ γεγεννηκότι. τί δὲ θαυμαστὸν εἰ τοῖς πρὸ αὐτῶν καὶ τοῖς ἰδίοις πατράσι διαμάχονται; ὅπουγε καὶ αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐναντιούμενοι, τοῖς ἑαυτῶν προσκόπτουσιν. ἐκ-
E θέμενοι γὰρ ἐν τοῖς λεγομένοις ἐγκαινίοις ἐν ἀντιοχείᾳ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα εἶναι τὸν υἱὸν, ὀμόσαντες οὕτω φρονεῖν, καὶ ἀναθεματίσαντες τοὺς ἄλλως φρονοῦντας· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν ἰσαυρίᾳ γράψαντες· οὐ φεύγομεν τὴν ἐκτεθεῖσαν αὐθεντικὴν πίστιν ἐν τοῖς ἐγκαινίοις τοῖς κατὰ ἀντιόχειαν· ἐν αὐτοῖς δὲ ἐγράφη τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα, ὥσπερ ἐπιλαθόμενοι τούτων μετ' ὀλίγον ἐν τῇ αὐτῇ ἰσαυρίᾳ τἀναντία ἔγραψαν, λέγοντες. τὸ

ὁμοούσιον

ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιούσιον ἐκβάλλομεν, ὡς ἀλλότριον τῶν γραφῶν· καὶ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα περιαιροῦμεν ὡς μὴ κείμενον ἐν ταῖς γραφαῖς, τίς οὖν ἔτι τοὺς τοιούτους χριστιανοὺς ἡγήσεται; ἢ ποία πίστις παρὰ τούτοις, παρ' οἷς οὐ λόγος, οὐ γράμμα βέβαιον, ἀλλὰ πάντα κατὰ καιρὸν ἀλλάσσεται; εἰ γὰρ ὦ Ἀκάκιε καὶ Εὐδόξιε οὐ φεύγετε τὴν ἐκτεθεῖσαν ἐν τοῖς ἐγκαινίοις πίστιν, ἐν αὐτῇ δὲ γέγραπται οὐσίας ἀπαράλλακτος εἰκὼν ὁ υἱός· πῶς ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ γράφετε, ἐκβάλλομεν τὸ ὁμοούσιον; εἰ γὰρ οὐκ ἔστι κατ' οὐσίαν ὅμοιος ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, πῶς ἀπαράλλακτος τῆς οὐσίας εἰκών ἐστιν; εἰ δὲ μετέγνωτε γράψαντες τὸ τῆς οὐσίας ἀπαράλλακτος εἰκὼν· πῶς ἀναθεματίζετε τοὺς ἀνόμοιον εἶναι λέγοντας τὸν υἱόν; εἰ γὰρ οὐχ ὅμοιος κατ' οὐσίαν πάντως ἀνόμοιός ἐστι. τὸ δὲ ἀνόμοιον, οὐκ ἂν εἴη εἰκών. εἰ δὲ οὕτω καθ' ὑμᾶς ἐστιν, οὐκ ἄρα ὁ τὸν υἱὸν ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα, πλείστης ὅσης οὔσης διαφορᾶς· μᾶλλον δὲ τοῦ ὅλου ὄντος τούτου πρὸς ἐκεῖνο ἀνομοίου. τὸ δὲ ἀνόμοιον, οὐχ οἷόν τε ὅμοιον λέγεσθαι. ποίᾳ τοίνυν μηχανῇ τὸ ἀνόμοιον ὅμοιον λέγετε, καὶ τὸ ὅμοιον ἀνόμοιον φρονεῖτε; καὶ ὑποκρίνεσθε λέγοντες, εἰκόνα εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν; εἰ γὰρ οὐκ ἔστι κατ' οὐσίαν ὅμοιος ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, λείπει τι τῇ εἰκόνι, καὶ οὐκ ἔστι πλήρης εἰκὼν, οὐδὲ τέλειον ἀπαύγασμα. πῶς οὖν ἀναγινώσκετε τὸ, » ἐν αὐτῷ κατοικεῖ, πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότη- » τος σωματικῶς. καὶ, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν; πῶς τὸν Ἀρειανὸν Ἀέτιον ὡς αἱρετικὸν ἐκβάλλετε, καίτοι τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ λέγοντες; καὶ γὰρ σοῦ μὲν ὦ Ἀκάκιε, ἑταῖρός ἐστιν, Εὐδοξίου δὲ διδάσκαλος εἰς τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν γέγονεν· ἧς ἕνεκα καὶ Λεόντιος αὐτὸν ὁ ἐπίσκοπος διάκονον κατέστησεν· ἵνα ὡς ἐνδύματι προβάτου τῷ ὀνόματι τῆς διακονίας χρώμενος, ἐπ' ἀδείας ἐξεμεῖν δύνηται τὰ τῆς βλασφημίας ῥήματα. τί οὖν ὑμᾶς ἄρα τοῦτον ἔπεισεν· ὥστε καὶ ἑαυτοῖς εἰς τὸ ἐναντίον περιπεσεῖν, καὶ τοσαύτην αἰσχύνην ἀπενέγκασθαι; ἀλλ' οὐδὲν εὔλογον ἂν εἴποιτε· τοῦτο δὲ μόνον περιλείπεται νοεῖν, ὅτι πάντα νῦν ὑποκρίνεσθε, καὶ πάντα προσποιούμενοι πλάττετε, διὰ τὴν Κωνσταντίου προστασίαν. καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ τοιοῦτο κέρδος, καὶ κατηγορεῖτε μὲν εὐχε- » ρῶς τῶν πατέρων, προφασίζεσθε δὲ ἁπλῶς τὰς λέξεις » ὡς ἀγράφους. ἐκ δὲ τὸ γεγραμμένον, διατείνατε τὰ σκέλη παντὶ παρόδῳ· ὥστε τοσαυτάκις ὑμᾶς μεταβάλλεσθαι, ὁσάκις ἂν ὑμᾶς οἱ μισθούμενοι καὶ χορηγοῦντες ὑμῖν βούλονται. καίτοι κἂν ἀγράφους τις λαλῇ λέξεις, οὐδὲν διαφέρει ἕως εὐσεβῆ τὴν διάνοιαν ἔχει· ὁ δὲ αἱρετικὸς ἀνὴρ, κἂν τὰς ἀπὸ τῶν γραφῶν χρήσηται λέξεις, οὐδὲν ἧττον ὕποπτος ὢν, καὶ τὸν νοῦν διεφθαρμένος, ἀκούσεται παρὰ τοῦ πνεύματος· ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου; οὕτως ὁ μὲν διάβολος καίτοι λαλῶν ἀπὸ τῶν γραφῶν, πεφίμωται παρὰ τοῦ σωτῆρος, ὁ δὲ μακάριος Παῦλος κἂν ἐκ τῶν ἔξωθεν λαλῇ, Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται· καὶ τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν· καὶ

& ὁμοιούσιον, hoc est, consubstantialem, & similem substantia, reiicere, vt vocabula aliena à sacris literis, & nomen substantiæ tollere, vt quod in scripturis non reperiatur. Quis igitur posthac eos Christianos reputauerit? aut quænam denique fides apud eos, apud quos nulla nec verba nec scripta robur habent, sed omnia pro tempore mutantur & transformantur? Si tu Acaci, & Eudoxi non refugitis in Encæniis promulgatam fidem, & in ea scriptum A est, Filium substantiæ Patris esse indifferentem imaginem, cur igitur Isauriæ scribitis, reiicimus vocem consubstantialem? Si enim Filius secundum substantiam non est similis Patri, quomodo sine omni dissimilitudine imago Patris fuerit? Quòd si doletis, à vobis scriptum esse, eum esse substantiæ imaginem, nulla re ab archetypo variantem, cur anathemate eos notatis, qui Filium Patri dissimilem esse dicunt? nam si non similis ille est secundum substantiam, prorsus certe dissimilis fuerit: quod autem dissimile est, nunquàm imago haberi poterit. B Iam si ille talis est pro vestra sententia, nunquàm ille qui intuitus fuerit Filiū, Patrem viderit, quum plurima inter eos sit differentia, vel potius omnibus modis dissideant. Porrò quod dissimile est, simile fieri nequit. Quo pacto igitur quod dissimile est, simile esse dicitis? & quod simile est, dissimile esse sentitis? & simulatis vos dicere Filium esse imaginem Patris? nam si Filius secundum substantiam non similis Patri, deest aliquid imagini, neque est plena imago, neque est perfectus splendor. C Cur igitur legitis, *In eo habitat omnis plenitudo deitatis corporaliter?* &, *De plenitudine eius accepimus omnes?* aut cur Aetium Arianum, vt hæreticum eiicitis? præsertim cùm eadem cum eo loquamini, idemque & tibi Acaci amicus sit, & tibi Eudoxi magister ad hanc impietatem fuerit? Atque ideo eum Leontius Episcopus diaconum constituerit, vt sub vestimento ouis, & tituli diaconi ministerio fungēs, cum tranquillitate euomere posset blasphemiæ verba. Quis igitur vobis hoc persuasit, vt in vos mutuo arietaretis, & tantum dedecoris D reportaretis? Certe quia nihil rationi consentaneum dicere potestis, id solummodo de vobis cogitandū relinquitur, omnia vos simulare, omnia, assumpta persona, ob potentiam Constantij, & commoda quæ ab eo speratis, fingere: facillime accusatis patres, & obtrectatis vocabulis, quasi alienis à sacra scriptura, & secundum id quod scriptum est, diuaricamini crura vestra omni transeunti, vt toties vos mutetis, quoties redemptores vestri & choragi velint. Atqui nihil id refert, E si quis voces in scriptura non repertas vsurpet, quandiu pias sententias complectitur: contra, hæreticus, tametsi voces suas è sacris literis mutuetur, nihilominus suspectus, animoq; corruptus audiet à Spiritu sancto, *Quare tu enarras iustificationes meas, & assumis testamentum meū per os tuum?* Ita quoq; diabolo è scripturis loquenti, Os à Domino obturatum est. Contra Beatus Paulus, etsi ex alienis literis loquatur, *Cretenses semper mendaces*, & illud, *Ipsius & genus sumus*

 & illud,

& illud, *Corrumpunt mores bonos colloquia praua*: tamen ſanctus quum ſit, pium animum gerit, & Chriſti mentem tenens, magiſter gentium eſt in fide & veritate, & quæ loquitur, cum pietate loquitur. Quæ igitur in Arianis dictunculis vel credulitas apparet? in quibus Chriſto anteponitur nunc locuſta, nunc eruca, nunc iſtiusmodi conuicia Chriſto dicuntur, Tu aliquando non eras, & conditus es, & alienus externusque à Deo quantum ad ſubſtantiam attinet. In ſumma nihil blasphemiarum ibi deeſt. Quid contra, quod ad benedictionem ſpectat, omiſſum eſt à patribus? imo apud eos ſublimes excelſasque ſententias & pietatem Chriſti amorem redolentem inuenias. Æque tamen iſti ſcripſerunt, nos iſta reiicimus: illorum autem contra Dominum conuicia patienter tolerant, ſeque palam omnibus produnt, quòd non alia de cauſa aduerſus magnam illam Synodum pugnāt, quàm quòd illa Arianam hæreſim damnauerit: atque ideo dictionem conſubſtantialitatis culpant, ipſi interim male de ſubſtantia Chriſti ſentientes: Si enim crederent, & Patrem vere eſſe Patrem confiterentur, & Filium genuinum Filium eſſe, & natura verum Verbum, & Sapientiam Patris eſſe crederent, & hoc dictum ex Deo eſſe, non vt de creaturis dicitur, ita de Filio intelligerent: ſed illum ſubſtantiæ Patris proprium eſſe fœtum animo ſentirent, quemadmodum eſt ſplendor è luce: non ita ſinguli eorum patres accuſaſſent, ſed audacter dicerent bene Synodum ſcripſiſſe, & eam eſſe rectam de Chriſto Ieſu fidem. Sed inquiunt, obſcura eſt iſtiusmodi vocum ſignificatio: (nam id cauillantur,) & quia non aſſequantur vocabuli interpretationem, ideo ſeſe abdicare has dictiones. Id autem ſi vere dicerent, non debebant dicere, has voces reiicimus, ſed cupimus earum interpretationem à peritis condiſcere, alioqui deberent, quæcunque in ſacris literis non intelligerent, reiicere, & criminari eorum ſcriptores. Sed ea maximè hæreticorum, & minimè Chriſtianorum audacia eſt. Quæ enim non intelligimus in ſcripturis, non abdicamus, ſed requirimus ab illis, quibus Dominus reuelauerit, & ab eis diſcere cupimus. Verum quia ita harum dictionum obſcuritatem accuſant: confiteantur ergo ea quæ ſtatim ſubiunguntur, & anathemate execrentur eos qui ſentiunt, ex non entibus prodiiſſe Filium, & non fuiſſe priusquàm exiſteret, & creaturam opusque eſſe Verbum Dei, & natura conuertibilem eſſe, & ex alia ſubſiſtentia eſſe, & in ſumma, anathemate deteſtentur Arianam hęreſim, iſtius impietatis inuentricem, & deinceps non dicant, Eiicimus has voces, ſed nos ſic eas intelligimus, vt ita veriſimilem cauſam habeant eas recuſandi. Sat ſcio, & perſuaſum mihi habeo, eos ipſos hoc quoque agnoſcere ſi iſta confiteantur & execrentur Arianam hæreſim, non repudiaturos Synodi Nicænæ dictiones: ideo enim patres qui dixerant, ex ſubſtantia patris genitū eſſe Filiū, ſtatim ſubintulerunt, eum Patri conſubſtantialem eſſe credi-

καὶ φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί, ἀλλ' ὅμως ἅγιος ὤν, ἔχει τὴν διάνοιαν εὐσεβῆ. καὶ τοῦ χριστοῦ νοῦν ἔχων, διδάσκαλός ἐστιν ἐθνῶν, ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ· καὶ ἃ λαλεῖ, μετ' εὐσεβείας φθέγγεται. ποία τοίνυν ἐν τοῖς ἀρειανοῖς ῥηματίοις κἂν πιθανότης ἐστὶν, ἐν οἷς προτιμᾶται τοῦ σωτῆρος ἡ κάμπη, καὶ ἡ ἀκρὶς, καὶ λοιδορεῖται παρ' αὐτῶν, οὐκ ἦς ποτὲ καὶ ἐκτίσθης, ξένος τε κατ' οὐσίαν τοῦ θεοῦ τυγχάνεις, καὶ ὅλως οὐδὲν δυσφημίας
A ἐν αὐτοῖς παραλέλειπται; τί δὲ πρὸς εὐφημίαν παρῆκαν οἱ πατέρες; καὶ οὐ μᾶλλον ὑψηλὴ διάνοια, καὶ φιλόχριστος εὐσέβεια παρ' αὐτοῖς ἐστι; καὶ ὅμως ταῦτα μὲν ἔγραψαν ὅτι ἐκβάλλομεν· ἐκείνων δὲ τῶν κατὰ τοῦ κυρίου λοιδοριῶν ἀνέχονται· καὶ φανεροὺς ἑαυτοὺς πᾶσι καθιστῶσι. ὅτι δὴ οὐδὲν ἕτερον μάχονται πρὸς τὴν σύνοδον ἐκείνην τὴν μεγάλην, ἢ ὅτι τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέκρινε. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν διαβάλλουσι, κακῶς αὐτοὶ φρονοῦντες καὶ περὶ αὐτῆς. εἰ
B γὰρ ἐπίστευον ὀρθῶς, καὶ τὸν μὲν πατέρα ἀληθῶς ὡμολόγουν· τὸν δὲ υἱὸν, γνήσιον υἱὸν, καὶ φύσει ἀληθινὸν λόγον, καὶ σοφίαν ἐπίστευον εἶναι τοῦ πατρός· τό τε, ἐκ τοῦ θεοῦ λέγειν τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὥσπερ λέγεται περὶ τῶν κτισμάτων, οὕτως ἔλεγον καὶ περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἴδιον αὐτὸν ἐνόουν εἶναι γέννημα, ὡς ἔστι τὸ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ φωτὸς, οὐκ ἂν ἕκαστος αὐτῶν κατηγόρει τῶν πατέρων· ἀλλ' ἐθάρρουν ὅτι καλῶς ἔγραψεν ἡ σύνοδος· καὶ, οὕτως ἐστὶν ἡ ὀρθὴ περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ πίστις. ἀλλ' ἀσαφὴς φασίν ἐστιν ἡμῖν τῶν τοιούτων λέξεων ἡ διάνοια. καὶ τοῦτο γὰρ προεφασί-
C σαντο, λέγοντες, ὅτι μὴ δυνάμενοι καταλαβεῖν τὴν ἑρμηνείαν αὐτῶν, ἐκβάλλομεν ταύτας τὰς λέξεις. τοῦτο δὲ εἰ ἀληθῶς ἔλεγον, οὐκ ἔδει λέγειν αὐτοὺς ἐκβάλλομεν ταύτας, ἀλλ' ἠξίουν μαθεῖν παρὰ τῶν ἐπισταμένων, ἐπεὶ ὀφείλουσί γε καὶ ἅπερ ἂν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς μὴ νοήσωσιν ἐκβάλλειν, καὶ κατηγορεῖν τοὺς γράψαντας αὐτά. ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον αἱρετικῶν. καὶ οὐχ ἡμῶν τῶν χριστιανῶν τὸ τόλμημα. ἃ γὰρ ἀγνοοῦμεν ἐν τοῖς λογίοις, οὐκ ἐκβάλλομεν, ἀλλὰ ζητοῦμεν οἷς ἀπεκάλυψεν ὁ κύριος, καὶ παρ' αὐτῶν μανθάνειν ἀξιοῦμεν. ἐπειδὴ δὲ καὶ οὕτω
D προφασίζονται τὴν ἀσάφειαν τῶν τοιούτων λέξεων, ὁμολογείτωσαν γοῦν τὰ εὐθὺς ἐπιφερόμενα, καὶ ἀναθεματιζέτωσαν τοὺς φρονοῦντας ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι τὸν υἱόν. καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. καὶ ὅτι κτίσμα καὶ ποίημά ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· καὶ τρεπτός ἐστι τῇ φύσει· καὶ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως· καὶ ὅλως ἀναθεματιζέτωσαν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν τὴν ἐφευροῦσαν τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν· καὶ λοιπὸν μὴ λεγέτωσαν, ἐκβάλλομεν τὰς λέξεις, ἀλλ' ὅτι οὕτω νοοῦμεν αὐτάς· ἵνα οὕτω πιθανήν τινα πρόφασιν ἔχωσι, τοῦ παραιτεῖ-
E σθαι ταύτας. εὖ δὲ οἶδα καὶ πέπεισμαι, καὶ αὐτοὶ δὲ τοῦτο γινώσκουσι, ὅτι ταῦτα ἐὰν ὁμολογήσωσι, καὶ ἀναθεματίσωσι τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, οὐκ ἀρνήσονται κἀκείνας τὰς τῆς συνόδου λέξεις. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οἱ πατέρες εἰρηκότες ἐκ τῆς οὐσίας γεννητὸν τὸν υἱὸν, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ εὐθὺς ἐπήγαγον, τοὺς δὲ λέγοντας τὰ

προειρημένα

προειρημένα ἅπερ ἐστὶ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως, ἀναθεματίσαμεν, ἵνα δείξωσιν ὅτι ὡς ἐκ παραλλήλου λελέχθαι παρ' αὐτῶν, καὶ αἱ λέξεις ἐκεῖναι ταυτὰ σημαίνουσιν· καὶ ὃς ἂν ἐκείνας ὁμολογήσῃ, πάντως καὶ ταῦτα διανοηθήσεται. οἱ δὲ μήτε ταῦτα φρονοῦντες, ἀλλὰ κἀκεῖνα διαβάλλοντες, οὗτοι δὴ πανταχόθεν ἐλέγχονται χριστομάχοι. καὶ περὶ μὲν τῶν ἐξ ὅλου τὴν σύνοδον ἀρνουμένων, ἀρκεῖ (A) πρὸς ἔλεγχον τὰ ὀλίγα ταῦτα. πρὸς δὲ τοὺς ἀποδεχομένους τὰ μὲν ἄλλα πάντα τῶν ἐν νικαίᾳ γραφέντων, περὶ δὲ μόνον τὸ ὁμοούσιον ἀμφιβάλλοντας, μὴ ὡς πρὸς ἐχθροὺς διακεῖσθαι. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, οὐχ ὡς πρὸς ἀρειομανίτας, οὐδ' ὡς μαχομένους πρὸς τοὺς πατέρας ἐνιστάμεθα, ἀλλ' ὡς ἀδελφοὶ πρὸς ἀδελφοὺς διαλεγόμεθα, τὴν αὐτὴν μὲν ἡμῖν διάνοιαν ἔχοντας, περὶ δὲ τὸ ὄνομα μόνον διστάζοντας. καὶ γὰρ ὁμολογοῦντες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς εἶναι καὶ μὴ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως τὸν (B) υἱόν, κτίσμα τε μὴ εἶναι μηδὲ ποίημα αὐτόν, ἀλλὰ γνήσιον καὶ φύσει γέννημα, ἀϊδίως τε αὐτὸν συνεῖναι τῷ πατρὶ λόγον ὄντα καὶ σοφίαν, οὐ μακρὰν εἰσὶν ἀποδέξασθαι καὶ τὴν ὁμοουσίου λέξιν. τοιοῦτος δέ ἐστι βασίλειος ὁ ἀπὸ ἀγκύρας γράψας περὶ πίστεως· τὸ μὲν γὰρ ὅμοιον μόνον λέγειν κατ' οὐσίαν, οὐ πάντως σημαίνει καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας, ἐξ οὗ μᾶλλον, ὡς καὶ αὐτοὶ εἰρήκασι, σημαίνεται τὸ γνήσιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα. καὶ γὰρ καὶ κασσίτερος ὅμοιός ἐστι μόνος τῷ ἀργύρῳ, καὶ λύκος τῷ κυ- (C) νί, καὶ χαλκὸς χρυσίζων τῷ ἀληθινῷ χρυσῷ, οὔτε δὲ κασσίτερος ἐκ τοῦ ἀργύρου τυγχάνει, οὔτε λύκος ὡς υἱὸς τοῦ κυνὸς ἂν νομισθείη. ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοιούσιον αὐτὸν εἰρήκασι, τί ἕτερον σημαίνουσιν ἐκ τούτων, ἢ τὸ ὁμοούσιον; καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ λέγων μόνον ὁμοιούσιον, οὐ πάντως καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας γνωρίζει· οὕτως ὁ λέγων ὁμοούσιον, ἀμφοτέρων, τοῦ τε ὁμοιουσίου καὶ τοῦ ἐκ τῆς οὐ- (D) σίας σημαίνει τὴν διάνοιαν. καὶ αὐτοὶ γοῦν ἐνιστάμενοι πάλιν πρὸς τοὺς κτίσμα λέγοντας εἶναι τὸν λόγον, καὶ μὴ θέλοντας αὐτὸν γνήσιον υἱὸν εἶναι, ἐξ ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων υἱοῦ καὶ πατρὸς εἰλήφασι τὰς κατ' αὐτῶν ἀποδείξεις, ἐξαιρουμένου τούτου, ὅτι μὴ ὡς ἄνθρωπός ἐστιν ὁ υἱός, μηδὲ ὡς ἀνθρωπίνη γονή, οὕτως ἐστὶν ἡ τοῦ υἱοῦ γέννησις, ἀλλ' ὡς ἡ θεῷ πρέπουσα, καὶ ἡμᾶς ἁρ- (E) μόζουσα νοεῖν. καὶ γὰρ καὶ πηγὴν εἰρήκασι τὸν πατέρα τῆς σοφίας καὶ τῆς ζωῆς, τὸν δὲ υἱὸν ἀπαύγασμα φωτὸς ἀϊδίου, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸ
» ἐκ τῆς πηγῆς γέννημα λέγοντα, ἐγώ εἰμι ἡ ζωή,
» καὶ, ἐγὼ εἰμὶ ἡ σοφία, κατεσκήνωσα βουλήν. τὸ δὲ ἐκ φωτὸς ἀπαύγασμα, καὶ ἐκ πηγῆς γέννημα, καὶ ἐκ πατρὸς υἱόν, πῶς ἄν τις ἁρμοζόντως ὀνομάσειεν, ἢ ὁμοούσιον; ἆρ' οὖν μὴ ἐπειδὴ τὰ ἐξ ἀνθρώπων γεννήματα ὁμοούσιά ἐστιν, εὐλαβεῖσθαι δεῖ μὴ καὶ ὁ υἱὸς λεγόμενος ὁμοούσιος νομισθείη, καὶ αὐτὸς ὡς ἀνθρώπινον γέννημα· μὴ γένοιτο. οὐκ ἔστιν οὕτως, ἀλλὰ καὶ ταχεῖαν ἔχει τὴν λύσιν τοῦτο. λόγος γάρ ἐστι καὶ σοφία τοῦ πατρὸς ὁ υἱός. ἐξ ὧν

mus, eosque qui superiora, illa dicunt, anathemate execramur, vt ostenderent dicta sua istaex sese mutuo pendere, & hoc ipsum eas voces præ se ferre: & qui eas voces confessus fuerit, prorsus eandem sententiam concepturum esse: contra verò, qui ita non sentirent, sed illas calumniarentur, omnibus modis Christi hostes apparituros. Cæterum aduersus eos qui ex omni parte Synodum conuiciis carpunt, ista pauca ad refutationem suffecerint: aduersus autem eos qui omnia Synodi scripta recipiunt, de solo autem consubstantiali ambigunt, non vt aduersus inimicos affici nos decet. Neque enim veluti aduersus Ariomanitas, aut quasi bellum gesturi patribus contradicimus, sed veluti fratres cum fratribus disceptamus, vt cum quibus nobis eadem sit sententia, controuersia autem de verbis. Nam cùm profiteantur Filium ex Patris substantia, & non ex alia subsistentia esse, nec creaturam eum nec opus existere, sed genuinum & naturalem Patris fœtum, & æternaliter cum Patre esse, cum eius & ratio & sapientia sit, non longe absunt à recipienda hac voce consubstantiali. Talis autem est Basilius ex Ancyra in scriptis suis de fide: Nam dictum illud, similem illum esse Patri secundum substantiam, non plane explet huius dicti sententiam, Ex Deo esse, per quod magis vt ipsi dixêre, ingenuitas & vera natura Filij erga Patrem suum significatur. Nam & stannum solummodo argento simile est, & lupus cani, & æs fulueſcens vero auro, sed tamen stannum ex argento non est, neque lupus, catulus canis haberi potest. Cæterum quoniam ex substantia Patris Filium esse dixere, & similem Patri substantia, quid aliud istis innuunt, nisi eum consubstantialem esse? Etenim quemadmodum si solum eum dicas similem substantia, non plane indicas eum ex substantia esse: ita rursum qui consubstantialem eum dicit, vtriusque sententiam complectitur, quam habet dictum ex substantia & quam illud dictum, similem substantia esse. Nos vero iterum impetentes eos qui Verbum creaturam esse dicunt, nec eum volunt legitimum & naturalem Filium esse, ostendimus eos ex humanis exemplis, Patris & Filij, aduersum se rationes & demonstrationes accipere, excepto eo, quòd Filius nequaquam talis, qualis homo: neque generatio Dei, qualis humanus partus, sed talis qualis Deo conuenit, & à nobis cogitari decet. Nam & Patrem fontem dixere sapientiæ & vitæ: Filium verò splendorem lucis æternæ, & ipsum esse partum fontis, quum ipse de se dicat, Ego sum vita, &, Ego sum sapientia, & habitaui in consilio. Porrò ex luce splendorem esse, & ex fonte partum, & ex Patre filium, quomodo aptius expresseris, quàm si eos dicas consubstantiales esse? Ergo quandoquidem fœtus ex hominibus consubstãtiales sunt, caueri oportet, ne filius cõsubstãtialis dictus, talis existimetur esse, qualis humanus partus. Absit: sed hoc facile soluitur, eò quòd Ratio sit & Sapientia, ex qui-

ex quibus Patris generationem neque passionibus, neque diuisionibus obnoxiam sentias, eò quod neque verbum hominis pars eius sit, neque patiendo ab eo progrediatur, tantum abest, vt id in verbo Dei fiat. Ne autem contra, si quis audiat eum solum verbum esse, existimet eum talem esse, qualia verba hominum, quæ nulla soliditate subsistunt, additum est eum filium esse, vt hoc audiens agnosceret eum vnum esse Verbum, & sapientiam essentia præditam. Deinde vt quum eum fœtum dicimus, non id de eo humano more intelligimus, & certi Patrem eius Deum esse, non corporales de eo animus cogitationes, sed istiusmodi exempla & dictiones aure quidem percipimus, interim tamen congruentes de Deo intellectus concipimus. Non enim Deus, vt homo: ita quum eum consubstantialem audimus, transcendere debemus omnem sensum, & secundum diuinam parabolam, intellectualiter intelligere ea quæ nobis apponuntur, vt cognoscamus eum nō voluntate aut adoptione, sed genuinum esse filium, vere ex Deo natum, vt vitam ex fonte, & splendorem ex luce. Alioqui quæ ratio esset, cur has voces, fœtum, & filium, non corporaliter, consubstantialem verò quasi de corporibus intelligere velimus? præsertim quum non de alio atque alio ista referantur, sed de quo fœtus, de eodem quoq; vox consubstantialis prædicetur? Sed enim decet nos ex vtriusque dicti verbis, eandem sententiam in Saluatore nostro conseruare, neque vocem fœtum bene, consubstantialem vero male interpretari: eò quòd consentaneum non sit, vos quum tali affectu sitis, & Filium Patris Verbum & Sapientiam asseueretis, diuersos intellectus de illis vocabulis concipere, & aliter quidem Verbum interpretari, aliter verò Sapientiam. Sed vt illud absurdum est, eò quod Filius Verbum & Sapientia Patris sit, vnumque ac idem genimen ex Patre, & proprium substantiæ eius, ita vnus est Filius genuinus, & consubstantialis, adeo vt qui sentit Filium esse genimen, siue partum sui Patris, idem sentiat eum vere etiam consubstantialem esse. Hæc quidem sufficiunt ad ostendendam dilectissimorum hominum sententiam non longe abesse à consubstantiali. Cæterum quia affirmant (nam epistola penes me nō erat) Episcopos, qui Samosatensem condemnarunt, dixisse Filium non esse Patri consubstantialem, ac iam deinde ipsos ob reuerentiam honoremque eorum, qui ita locuti sunt, ab hac voce abhorrere, rectum fuerit reuerenter cum iis, de ea re disceptationes facere: Nā arietare cum illis prorsus indecorum est, eo quod omnes patres sint. Rursus diiudicare, istos benè, illos malè dixisse, nequaquā sanctum est. Omnes enim in Christo dormierunt, quapropter neq; cōtentiosius agendum est, neq; numerus eorum qui congregati fuere, in comparationem mittendus, ne videantur trecenti illi Nicæenses, eos qui pauciores sunt præstringere: neq; tēpora metienda sunt, ne priores videantur posteriores exauctorare. Omnes

ἐξ ὧν τὸ ἀπαθὲς καὶ τὸ ἀμέριστον τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς γεννήσεως γνωρίζεται. λόγος γὰρ οὐδὲ ὁ τῶν ἀνθρώπων μέρος ἐστὶν, οὐδὲ κατὰ πάθος ἐξ αὐτῶν προέρχεται, μήτι γε ὁ τοῦ θεοῦ, ὃν υἱὸν εἶναι ἑαυτοῦ ὁ πατὴρ ἐδήλωσεν. ἵνα μὴ πάλιν τὶς ἀκούων μόνον λόγον, νομίσῃ τοιοῦτον εἶναι, οἷός ἐστιν ὁ τῶν ἀνθρώπων ἀνυπόστατος, ἀλλ' ἀκούων ὅτι υἱός ἐστι, γινώσκῃ τοῦτον εἶναι ζῶντα λόγον, καὶ ἐνούσιον σοφίαν. ἔπειτα ὥσπερ τὸ γέννημα λέγοντες, οὐκ ἀνθρωπίνως νοοῦμεν, καὶ πατέρα τὸν
A θεὸν εἰδότες, οὐ σωματικήν τινα περὶ αὐτοῦ λαμβάνομεν ἔννοιαν, ἀλλὰ τὰ μὲν παραδείγματα καὶ τὰς τοιαύτας λέξεις ἀκούομεν, ἁρμοζόντως δὲ περὶ θεοῦ νοοῦμεν· οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός· οὕτως ἄρα καὶ τὸ ὁμοούσιον ἀκούοντες, ὑπερβαίνειν ὀφείλομεν πᾶσαν αἴσθησιν, καὶ κατὰ τὴν παροιμίαν, νοητῶς νοεῖν τὰ παρατιθέμενα ἡμῖν, ὥστε μέν τοι γινώσκειν, ὅτι μὴ θελήσει, ἀλλὰ ἀληθῶς υἱός ἐστιν ἐκ πατρὸς γνήσιος ὡς ἐκ πηγῆς
B ζωὴ, καὶ φωτὸς ἀπαύγασμα. ἢ διατί τὸ μὲν γέννημα καὶ τὸ υἱὸς, οὐ σωματικῶς, τὸ δὲ ὁμοούσιον ὡς ἐπὶ σωμάτων διανοούμεθα καὶ μάλιστα ὅτι οὐ περὶ ἄλλου καὶ ἄλλου ἐστὶ τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ περὶ οὗ τὸ γέννημα, περὶ τούτου καὶ τὸ ὁμοούσιον ἐλέχθη; καὶ πρέπει τὴν αὐτὴν διάνοιαν ἀμφοτέρων τῶν λέξεων ἐπὶ τοῦ σωτῆρος διασώζειν, καὶ μὴ τὸ μὲν γέννημα, καλῶς ἐξηγεῖσθαι· τὸ δὲ ὁμοούσιον ἄλλως, ἐπεὶ ἀκόλουθόν ἐστιν οὕτω διακειμένους ὑμᾶς καὶ λέγοντας λόγον καὶ σο-
C φίαν τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν, διάφορον ἔχειν καὶ περὶ τούτων τὴν διάνοιαν, καὶ ἄλλως μὲν τὸν λόγον νοεῖν, ἑτέρως δὲ τὴν σοφίαν. ἀλλ' ὥσπερ ἄτοπον τοῦτο· λόγος γὰρ καὶ σοφία τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱὸς, καὶ ἕν ἐστι τὸ ἐκ πατρὸς γέννημα, καὶ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ· οὕτως εἷς ἐστιν υἱὸς τοῦ γεννήματος καὶ τοῦ ὁμοουσίου, καὶ ὁ φρονῶν γέννημα τὸν υἱὸν φρονεῖ τοῦτον ὀρθῶς καὶ ὁμοούσιον. αὐτάρκη μὲν οὖν ταῦτα δεῖξαι τῶν ἀγαπητῶν τὴν διάνοιαν, μὴ ἀλλοτρίαν, μὴ δὲ μακρὰν οὖσαν τοῦ ὁμοουσίου. ἐπειδὴ δὲ ὡς αὐτοί φασι· τὴν
D γὰρ ἐπιστολὴν οὐκ ἔχον ἐγώ· οἱ τὸν σαμοσατέα καταχρίναντες ἐπίσκοποι, γράφοντες εἰρήκασι μὴ εἶναι ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τῷ πατρὶ, καὶ λοιπὸν αὐτοὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς εἰρηκότας εὐλάβειάν τε καὶ τιμὴν, οὕτω περὶ τὴν λέξιν διάκεινται, καλὸν μετ' αὐτῶν, μετ' εὐλαβείας καὶ περὶ τούτου διασκέψασθαι. συγκρούειν μὲν τούτους πρὸς ἐκείνους ἀπρεπές· πάντες γάρ εἰσι πατέρες· διακρίνειν δὲ πάλιν ὡς οὗτοι μὲν καλῶς, ἐκεῖνοι δὲ τοὐναντίον εἰρήκασιν, οὐχ
E ὅσιον. οἱ πάντες γὰρ ἐκοιμήθησαν ἐν Χριστῷ. οὐ χρὴ δὲ φιλονεικεῖν, οὐδὲ τῶν συνελθόντων τὸν ἀριθμὸν συμβάλλειν ἵνα μὴ δοκῶσιν οἱ τριακόσιοι τοὺς ἐλάττονας ἐπικρύπτειν, οὐδ' αὖ πάλιν τὸν χρόνον ἀναμετρεῖν, ἵνα μὴ δοκῶσιν οἱ προλαβόντες, ἀφανίζειν τοὺς μετὰ ταῦτα γενομένους.

οἱ πάν-

οὗτοι πάντες γὰρ καθὰ προείρηται, πατέρες εἰσί, καὶ ὅμως οὐδὲ οὗτοι τὸ νεώτερόν τι φρονήσαντες ἔγραψαν, οὐδὲ ἑαυτοῖς καταθαρρήσαντες, ἀγράφων προεχώρησαν λέξεων, ἀλλὰ ἐκ πατέρων ὁρμώμενοι καὶ αὐτοί, τοῖς ἐκείνων ἐχρήσαντο ῥήμασι. Διονύσιοι γὰρ δύο γεγόνασιν ἔμπροσθεν πολὺ, τῶν ἑβδομήκοντα τῶν καθελόντων τὸν Σαμοσατέα, τούτων ὁ μὲν, τῆς Ῥώμης, ὁ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας ἦν ἐπίσκοπος. A ἀλλὰ τινῶν αἰτιασαμένων παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης, τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, ὡς λέγοντα ποίημα, καὶ μὴ ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τῷ πατρί, ἡ μὲν κατὰ Ῥώμην σύνοδος ἠγανάκτησεν, ὁ δὲ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος, τὴν πάντων γνώμην γράφει πρὸς τὸν ὁμώνυμον ἑαυτοῦ· κἀκεῖνος λοιπὸν ἀπολογούμενος, τὸ μὲν βιβλίον ἐπιγράφει ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας, γράφει δὲ ταῦτα πρὸς ἐκεῖνον.

Omnes enim isti (quemadmodum dixi) patres sunt, sed tamen neque isti quasi nouum aliquid sapientes, id in scripta retulerunt, neque sui fiducia voces in scriptura non solennes defendunt, sed à patribus incitati, eorum vocabulis vti voluerunt. Duo enim Dionysij diu ante eos Septuaginta fuere, qui Samosatensem sustulerunt, quorum alter Romæ, alter Alexandriæ præsul erat. A Ibi quum quidem Alexandrinum Episcopum, apud Romanum accusarent, quasi qui Filium opus & non consubstantialem Patri diceret, & Synodus Romæ coacta indigne tulit, & Romanus ad cognominem sibi Episcopum, omnium sententiam perscripsit, ac iam inde ille se ad defensionem parans, libello suo titulũ refutationis & Apologię indidit, & in hæc verba ad Romanum scripsit

Dionysii Alexandriæ Episcopi ad Dionysium Pontificem Romanum Epistola.

Καὶ δι᾽ ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα, ἐν οἷς ἤλεγξα B καὶ ὃ προσφέρουσιν ἔγκλημα κατ᾽ ἐμοῦ, ψεῦδος ὂν, ὡς οὐ λέγοντος τὸν Χριστὸν, ὁμοούσιον εἶναι τῷ θεῷ. εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτό φημι μὴ εὑρηκέναι μηδ᾽ ἀνεγνωκέναι που τῶν ἁγίων γραφῶν, ἀλλά γε τὰ ἐπιχειρήματά μου τὰ ἑξῆς ἃ σεσιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπᾴδει. καὶ γὰρ καὶ ἀνθρωπείαν γονὴν παρεθέμην, δῆλον ὡς οὖσαν ὁμογενῆ· φήσας πάντως τοὺς γονεῖς ἀναγκαῖον, μόνον ἑτέρους εἶναι τῶν τέκνων, ὅτι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα, ἢ μήτε γονεῖς ἀναγκαῖον ὑπάρχειν εἶναι, μήτε τέκνα. καὶ τὴν C μὲν ἐπιστολὴν ὡς προεῖπον, διὰ τὰς περιστάσεις οὐκ ἔχω προκομίσαι. εἰ δ᾽ οὖν αὐτὰ σοι τὰ τότε ῥήματα, μᾶλλον δὲ καὶ πάσης ἀνέπεμψα τὸ ἀντίγραφον. ὅπερ ἐὰν εὐπορήσω ποιήσω. οἶδα δὲ καὶ μέμνημαι πλείονα προσθεὶς τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα. καὶ γὰρ καὶ φυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος ἢ ἀπὸ ῥίζης ἀνελθὸν, ἕτερον εἶναι τοῦ ὅθεν ἐβλάστησε, καὶ πάντως ἐκείνῳ καθέστηκεν ὁμοφυές, καὶ ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα, ἕτερον καὶ σχῆ D μα καὶ ὄνομα μετειληφέναι· μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμὸν, μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι, καὶ ἀμφότερα ὑπάρχειν, καὶ τὴν μὲν πηγὴν οἱονεὶ πατέρα εἶναι, τὸν δὲ ποταμὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς γεννώμενον. εἴρηκεν ὁ ἐπίσκοπος. εἴπερ οὖν μέμφεταί τις τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσιν, ὡς εἰρηκόσι πάντα τὰ δόξαντα τοῖς πρὸ αὐτῶν ὁ αὐτὸς μέμψαιτ᾽ ἂν εἰκότως καὶ τοῖς ὅ ὅτι μὴ τὰ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐφύλαξαν, πρὸ αὐτῶν δὲ ἦσαν οἱ Διονύσιοι, καὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ τὸ τηνικαῦτα συνελθόντες ἐπίσκοποι. ἀλλ᾽ οὔτε τούτους, οὔτε ἐκείνους ὅσιον αἰτιᾶ- E σασθαι. πάντες γὰρ ἐπρέσβευον τὰ Χριστοῦ, καὶ πάντες σπουδὴν ἐσχήκασι κατὰ τῶν αἱρετικῶν, καὶ οἱ μὲν τὸν Σαμοσατέα, οἱ δὲ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέκριναν, ὀρθῶς δὲ καὶ οὗτοι κἀκεῖνοι καὶ καλῶς πρὸς τὴν ὑποκειμένην ὑπόθεσιν γεγράφασι. καὶ
„ ὥσπερ ὁ μακάριος ἀπόστολος Ῥωμαίοις μὲν ἐπιστέλ-
„ λων, ἔλεγεν, ὁ νόμος πνευματικός ἐστι· καὶ ὁ νόμος ἅ-
„ γιος· καὶ, ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθή· καὶ μετ᾽
„ ὀλίγον, τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθέ-
„ νει· Ἑβραίοις δὲ ἔγραφεν, ὁ νόμος οὐδὲν ἐτε-
λείωσε· καὶ Γαλάταις μὲν, ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται·

Ego & in alia epistola scripsi, vbi ostendo, B crimen quod deferunt contra me, falsum esse, quasi qui d cerem Christum non consubstantialem esse Deo. Nam tametsi dico me id nomen non reperisse, nec legisse alicubi in sacris literis, rationes tamen nostræ quas reticuerunt, non abludunt ab hac sententia. Nam & humanum partum pro exemplo adduxi, haud dubie congenerem, idque in verbis meis addens, omnino parentes eo solum alios esse à liberis, quod illi ipsi liberi sui non sint, alioqui necessarium fore, vt nec parentes nec liberi C sint. Et epistolam, vt dixi, ob casus temporum proferre non possum. Si autem tibi verba mitto, multo libentius totum exemplar misissem, quod vbi nactus fuero, non omittam. Scio & memor sum, me plurimas congenerum similitudines adhibuisse. Nam & plantam dixi, è semine aut radice pullulantem, aliud esse ab eo vnde progerminatur, & tamen cum eo D prorsus esse eiusdem naturæ: & fluuium è fonte prom nantem, aliam formam nomenque accipere: neque enim fontem fluuium, neque fluuium fontem appellari, & tamen ambos existere, & fontem instar Patris esse, fluuiumque quasi Filium esse, qui ex fonte gignatur.

Hæc Episcopus ille dixit.

Si igitur aliquis carpit Nicęenses, quòd non dixerint omnia quæ ipsorum antecessoribus placuerunt, idem quoque merito carpserit septuaginta Episcopos, Pauli Samosatensis con- E demnatores, quod ea quæ antecessorum erant, non obseruauerint. Antecessores autem eorum fuere duo isti Dionysij, cæterique qui Romæ tum congregati fuere. Verum neque hos neque illos fas est culpare. Omnes enim Christi curam gessere, studiaque sua contra hæreticos intenderunt: & hi quidem Samosatensem, illi vero Arianam hæresim condemnauerunt, bene vero & hi & illi pro subiecta materia scribunt. Et quemadmodum beatus Apostolus in epistola sua ad Romanos dixit, *Lex spiritualis est.* &, *Lex sancta est*, &, *Præceptum sanctum, & iustum, & bonum*: & paulo post, *Et legis impotẽtia, quatenus inualida est*: ad Hebræos vero aliter scripsit, *Lex neminem perfecit*: itidem & ad Galatas, *In lege*, inquiens, *nemo iustificatur*, ad Ti-

ad Timotheum contra *Legem bonam esse* dixit, *si quis ea legitime vtatur*, neque tamen quis ob id sanctum virum reprehenderit, quasi qui contraria & pugnantia scribat, sed potius eum admiratione prosequatur, quòd tam cōgruentia pro re nata ad singulos scripta mittat, vt & Romani & alij condiscerent a litera ad Spiritum conuerti, Hebræi vero & Galatæ instituerentur, non in Legem, sed in datorem Legis, spem suam habere: ita quoque, etsi amborum conciliorum patres, diuersimode de consubstantiali mentionem fecere, non tamen ea de causa ab illis dissidere debemus, sed illorum mentes scrutari, quod si fecerimus omnino inueniemus ambas Synodos inter se consentire. Qui enim Samosatensem sustulerunt, hāc vocem consubstantiale corporaliter accepere, quum Paulus sophisticari vellet & diceret, Si Christus non ex homine Deus factus est, igitur consubstantialis est Patri, & necessario sequitur tres esse substantias, vnam quidem quæ prior sit, vt princeps: reliquas vero duas ex ea oriundas: ideoq; merito vitantes illud sophisma Pauli, dixere Christum non esse consubstantialem, non enim ita se habet Filius ad Patrem, vt ille cogitabat. Illi vero qui Arianam hæresim anathemate notarunt, cognoscentes non creaturam, sed genitum quiddam ex substantia Patris Filium esse, & substantiam Patris originem, radicem & fontem esse Filij: & veram vndecunq; esse similitudinem geniti cum genitore, & nequaquam eum, vti nos, diuersæ naturæ esse, ac proinde separati à patre, sed ipsius eum esse filium, nec ab eo diuidi posse, vt nec splendor à luce, & pro se habentes Dionysij exempla, fontem scilicet, & consubstantialis assertionem, & præterea vnitricem Saluatoris vocem, *Ego & Pater vnum sumus:* &, *Qui vidit me, vidit & Patrem meum:* His de causis merito inducti sunt, vt Filium consubstantialem dicerent: & quemadmodum nunquam quisquam, vt superius dixi, Apostolum culpauerit, quòd de lege ad istum modum Romanis, ad illum vero Hebræis scribat, ita neoterici priscos homines nunquam culpauerint, si videant eorum mentem & interpretationem: neq; rursus prisci neotericos reprehenderint si conspiciant, quo animo, & in quem vsum de Domino scribant: nam vtraq; Synodus iustam habet & rationabilem causam, cur illa ad illum, ista vero ad istum modum verba sua temperauerit. Quandoquidem enim & Samosatensis sentiebat, Filium ante Mariam non fuisse, sed ab ea initium suæ essentiæ accepisse, ideo Episcopi tunc congregati hominem hæreseos cōdemnatum abdicarunt, & de Filij diuinate simplicius scribentes, non exquisitam diligentiam in tractatu huius vocis consubstantialis adhibuerunt, sed vt acceperant de consubstantiali, ita locuti sunt: in eo enim omnem curam habebant, vt quod Samosatensis excogitarat, tollerent, & docerent ante omnia Filium fuisse, eumque non ex homine Deum esse factum, sed quum Deus esset, induisse serui speciem: quum Verbum esset, carnem esse factum,

τιμοθέῳ δὲ, ὅτι καλὸς ὁ νόμος ἐάν τις αὐτῷ νομίμως «
χρῆται, καὶ οὐκ ἄν τις αἰτιάσαιτο τὸν ἅγιον ὡς ἐναν- «
τία καὶ μαχόμενα γράφοντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον θαυ-
μάσειεν ἁρμοζόντως πρὸς ἑκάστους ἐπιστέλλοντα,
ἵνα οἱ μὲν ῥωμαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι μάθωσιν ἀπὸ τοῦ
γράμματος ἐπιστρέφειν εἰς τὸ πνεῦμα· οἱ δὲ ἑ-
βραῖοι καὶ γαλάται παιδευθῶσι, μὴ εἰς τὸν νόμον,
ἀλλ' εἰς τὸν κύριον τὸν δεδωκότα τὸν νόμον ἔχειν τὰς
ἐλπίδας· οὕτως εἰ ἀμφοτέρων τῶν συνόδων οἱ πα-
A τέρες διαφόρως ἐμνημόνευσαν περὶ τοῦ ὁμοουσίου, οὐ
χρὴ πάντως ἡμᾶς διαφέρεσθαι πρὸς αὐτοὺς, ἀλλὰ
τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἐρευνᾶν, καὶ πάντως εὑρήσομεν
ἀμφοτέρων τῶν συνόδων τὴν ὁμόνοιαν. οἱ μὲν γὰρ τὸν
σαμοσατέα καθελόντες σωματικῶς ἐκλαμβά-
νοντες τὸ ὁμοούσιον, τοῦ παύλου σοφίζεσθαί τι θέλον-
τος καὶ λέγοντος, εἰ μὴ ἐξ ἀνθρώπου γέγονεν ὁ Χρι-
στὸς θεὸς, οὐκοῦν ὁμοούσιός ἐστι τῷ πατρὶ, καὶ ἀνάγκη
τρεῖς οὐσίας εἶναι, μίαν μὲν προηγουμένην· τὰς δὲ
B δύο ἐξ ἐκείνης. διὰ τοῦτ' εἰκότως εὐλαβηθέντες
τὸ τοιοῦτον σόφισμα τοῦ σαμοσατέως, εἰρήκασι μὴ εἶ-
ναι τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον· οὐκ ἔστι γὰρ οὕτως ὁ υἱὸς πρὸς
τὸν πατέρα ὡς ἐκεῖνος ἐνόει· οἱ δὲ τὴν ἀρειανὴν αἵρε-
σιν ἀναθεματίσαντες, θεωρήσαντες τὴν πανουργίαν
τοῦ παύλου, καὶ λογισάμενοι μὴ οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ἀσω-
μάτων καὶ μάλιστα ἐπὶ θεοῦ τὸ ὁμοούσιον σημαίνεσθαι,
γινώσκοντές τε, μὴ κτίσμα, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας γέν-
νημα εἶναι τὸν λόγον, καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς, ἀρχὴν,
καὶ ῥίζαν, καὶ πηγὴν εἶναι τοῦ υἱοῦ· καὶ αὐτὸ ἀληθὴς ὁμοιό-
C της ἦν τοῦ γεννήσαντος, οὐχ ὡς ἑτεροφυὴς, ὥσπερ ἡ-
μεῖς ἐσμεν, χωριζόμενός ἐστι τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ὡς ἐξ
αὐτοῦ υἱὸς ἀδιαίρετος ὑπάρχει, ὡς ἔστι τὸ ἀπαύγα-
σμα πρὸς τὸ φῶς, ἔχοντές τε καὶ τὰ τῶν περὶ Διονύ-
σιον παραδείγματα, τὴν πηγὴν καὶ τὴν περὶ τοῦ ὁμοου-
σίου ἀπολογίαν· πρὸ δὲ τούτων τὴν τοῦ σωτῆρος ἑνοειδῆ
φωνὴν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ «
ἑώρακε τὸν πατέρα. τούτου ἕνεκεν εἰκότως εἰρήκασι καὶ «
αὐτοὶ ὁμοούσιον τὸν υἱόν· καὶ ὥσπερ καθὰ προεῖπον, οὐκ
ἄν τις αἰτιάσαιτο τὸν ἀπόστολον, εἰ περὶ τοῦ νόμου ῥω-
D μαίοις μὲν οὕτως, ἑβραίοις δὲ οὕτως ἔγραψε, τὸν αὐ-
τὸν τρόπον οὔτε οἱ νῦν τοῖς προτέροις ἐγκαλέσαιεν,
βλέποντες αὐτῶν τὴν ἑρμηνείαν· οὔτε οἱ πρότεροι
τοὺς μετ' αὐτοὺς μέμψαιντ' ἂν, ὁρῶντες τὴν ἑρμηνείαν
αὐτῶν, καὶ τὴν χρείαν δι' ἣν οὕτως ἔγραψαν περὶ τοῦ
κυρίου, καὶ γὰρ καὶ τὴν αἰτίαν ἑκάστης συνόδου εὔλο-
γον ἔχει, δι' ἣν οἱ μὲν οὕτως, οἱ δὲ οὕτως εἰρήκασιν. ἐ-
πειδὴ γὰρ ὁ σαμοσατεὺς ἐφρόνει μὴ εἶναι πρὸ μα-
ρίας τὸν υἱὸν, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς ἀρχὴν ἐσχηκέναι τοῦ
E εἶναι, τούτου ἕνεκεν οἱ τότε συνελθόντες, καθεῖλον μὲν
αὐτὸν καὶ αἱρετικὸν ἀπέφηναν· περὶ δὲ τῆς τοῦ υἱοῦ θεότη-
τος ἁπλούστερον γράφοντες, οὐ κατεγίνοντο περὶ τὴν τοῦ
ὁμοουσίου ἀκρίβειαν, ἀλλ' οὕτως ὡς ἐξειλήφασι πε-
ρὶ τοῦ ὁμοουσίου εἰρήκασι· τὴν φροντίδα γὰρ εἶχον πᾶ-
σαν, ὅπερ ἐπενόησεν ὁ σαμοσατεὺς, ἀνελεῖν, καὶ δεῖξαι
πρὸ πάντων εἶναι τὸν υἱόν, καὶ ὅτι οὐκ ἐξ ἀνθρώπων γέ-
γονε θεὸς, ἀλλὰ θεὸς ὢν, ἐνεδύσατο δούλου μορφὴν· καὶ
λόγος ὢν, γέγονε σὰρξ ὡς εἶπεν ὁ Ιωάννης· καὶ

quemadmodum locutus est Ioannes: atque ita

aduersus

οὕτω μὲν κατὰ τῆς βλασφημίας παύλου πέπρακται. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ περὶ εὐσέβιον καὶ ἄρειον, πρὸ χρόνων μὲν εἶναι τὸν υἱὸν ἔλεγον, πεποιῆσθαι μέντοι καὶ ἕνα τῶν κτισμάτων αὐτὸν ἐδίδασκον, καὶ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ, οὐχ ὡς υἱὸν ἐκ πατρὸς γνήσιον, ἐπίστευον, ἀλλ' ὡς τὰ κτίσματα· οὕτω καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ εἶναι διεβεβαιοῦντο, τήν τε τῆς ὁμοιώσεως ἑνότητα τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, οὐκ ἔλεγον κατὰ τὴν οὐσίαν, οὐδὲ κατὰ τὴν φύσιν, ὡς ἔστιν υἱὸς ὅμοιος πατρί· ἀλλὰ διὰ τὴν συμφωνίαν τῶν δογμάτων καὶ τῆς διδασκαλίας. ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀπεσχοίνιζον καὶ ἀπεξένουν παντελῶς τὴν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ἑτέραν ἀρχὴν αὐτῷ τοῦ εἶναι ἐπινοοῦντες, καὶ εἰς τὰ κτίσματα καταφέροντες αὐτόν. τούτου χάριν οἱ ἐν νικαίᾳ συνελθόντες, θεωρήσαντες τὴν πανουργίαν τῶν οὕτω φρονούντων, συναγαγόντες ἐκ τῶν γραφῶν τὴν διάνοιαν, λευκότερον γράφοντες, εἰρήκασι τὸ ὁμοούσιον· ἵνα καὶ τὸ γνήσιον ἀληθῶς ἐκ τούτου γνωσθῇ τοῦ υἱοῦ, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχῃ πρὸς τοῦτον τὰ γενητά. ἡ γὰρ τῆς λέξεως ταύτης ἀκρίβεια, τήν τε ὑπόκρισιν αὐτῶν, ἐὰν λέγωσι τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ ῥητὸν, διελέγχει, καὶ πάσας αὐτῶν πιθανότητας ἐν αἷς ὑφαρπάζουσι τοὺς ἀκεραίους ἐκβάλλει. πάντα γοῦν δυνάμενοι σοφίζεσθαι καὶ μεταποιεῖν ὡς θέλουσι, ταύτην μόνην τὴν λέξιν ὡς διελέγχουσαν αὐτῶν τὴν αἵρεσιν, δεδιάσιν· ἣν οἱ πατέρες ὥσπερ ἐπιτείχισμα κατὰ πάσης ἀσεβοῦς ἐπινοίας αὐτῶν, ταύτην ἔγραψαν. πεπαύσθω τοίνυν πᾶσα φιλονεικία, καὶ μηκέτι προσκόπτωμεν ἡμεῖς, εἰ διαφόρως ἐξειλήφασιν αἱ σύνοδοι τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν. ἔχομεν εἰς ἀπολογίαν εὐλόγους περὶ αὐτῶν αἰτίας· τὰς προειρημένας μὲν, καὶ ταύτην δέ. τὸ ἀγένητον εἰ καὶ μὴ παρὰ τῶν γραφῶν μεμαθήκαμεν· οὐδαμοῦ γὰρ ἀγένητον τὸν θεὸν εἰρήκασιν αἱ γραφαί· ὅμως ἐπειδὴ καὶ πολλοὶ τῶν δοκούντων ἐμνημόνευσαν τοῦ ὀνόματος φιλοπευστήσαντες, ἔγνωμεν ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα διάφορα ἔχει τὰ σημαινόμενα. καὶ οἱ μὲν, τὸ ὂν μὲν μήτε δὲ γενηθὲν, μήτε ὅλως ἔχον τὸν αἴτιον, λέγουσιν ἀγένητον· ὥσπερ οὖν τούτων οὕτω σημαινομένων, εἰ ὁ μέν τις ἀποβλέπων εἰς τὸ πρότερον σημαινόμενον, τὸ, μὴ ἔχον τὸν αἴτιον, ἔλεγε μὴ εἶναι ἀγένητον τὸν υἱὸν, οὐκ ἂν κατηγόρει βλέπων ἕτερον βλέποντα εἰς τὸ μὴ εἶναι ποίημα μηδὲ κτίσμα, ἀλλ' ἀΐδιον γέννημα, καὶ λέγοντα ἀγένητον τὸν υἱόν. ἀμφότεροι γὰρ πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν ὁρῶντες, καλῶς εἰρήκασιν, οὕτως. εἰ καὶ τῶν πατέρων· οἱ μὲν οὕτως, οἱ δὲ οὕτως εἰρήκασι περὶ τοῦ ὁμοουσίου, καὶ μὴ φιλονεικῶμεν ἡμεῖς, ἀλλ' εὐσεβῶς, τὰ παρ' αὐτῶν δεχώμεθα ἕως μάλιστα τὴν σπουδὴν εἶχον εἰς εὐσέβειαν.

Ἰγνάτιος οὖν ὁ μετὰ τοὺς ἀποστόλους ἐν ἀντιοχείᾳ καταστάθεις ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς τοῦ χριστοῦ γενόμενος γράφων περὶ τοῦ κυρίου, εἴρηκεν·
„ εἷς ἰατρός ἐστι
„ σαρκικός τε καὶ πνευματικὸς, γενητὸς καὶ ἀγένητος ἐν ἀνθρώπῳ

aduersus Pauli blasphemias actum fuit. Verum quia Eusebius & Arius, ante tempora quidem fuisse Filium diceret, sed tamen factum esse, & vnum ex creaturis esse docere conarentur, & dictum illud, ex Deo, non ita interpretarentur, vt Filium genuinum ex patre vero natum crederent, sed eũ ita ex Deo esse, vt cætera creata affirmarent, & similitudinis vnitatem Filij cum Patre negarent essentia aut natura constare, vt solidè Filius Patri suo similis haberi possit, sed consensus dogmatum, A rationeq; doctrinæ eam similitudinem conflatam esse: & quia intersepiebant, & omnibus modis alienabant essentiam Filij à Patre, aliud ei initium existendi affingentes, ad creaturarum censum eum detrahebant: ideo Nicææ congregati Episcopi, conspicati eorum hominum, qui ita sentiebant vafriciem, collectis in vnum quæ ex sacris literis ad sententiam suam tuendam facerent, liquidius rem exponentes, Filium consubstantialem esse asseuerarunt, vt ingenuitas & vera natura Filij inde B significaretur, nihílque cum eo res creatas commune habere edocerent. Vocis enim istius exquisita ratio eorũ simulationem, quũ dicunt eum ex Deo esse, patefecit, & omnes eorum argutias, quibus simpliciores fallunt, excludit. Certe quum omnia queant fucis lenociniísque sophismatum adulterare, & pro libidine mutare, hanc solam vocem adaperientem ipsorum hęresim reformidant, quam patres pro munimento & arce contra illorum impias commentationes in scripta retulerunt. C Desinat igitur omnis contentio, neque in nos mutuo arietemus, si diuersimodè concilia acceperunt Verbum consubstantiale: habemus enim pro excusatione legitimas eorum causas, quas dixi, & præterea hanc ipsam, quòd quamuis hanc vocem, ingenitum, à scripturis non didicimus (nusquam enim scripturæ ingenitum Deum vocant) sed tamen quoniam multi qui aliquid videntur esse, huius vocis studio disputandi mentionem fecere. Non ignorandum tamen hoc ipsum vocabulum D diuersa significare, quum alij id quod existit, & factum non est: alij rursus, quod plane sui authorem non habet, ingenitum dicant. Inter has igitur significationes, si quis respiciens ad priorem significationẽ, quum id denotatur, quod authore sui careat, atque eo modo Filium non esse ingenitum dixerit, nequaquam ille culpauerit alium, qui quum respiciat, Filium neque creaturam neque opus esse dicat eum ingenitum esse. Vterque enim suum scopum spectans rectè locutus est: ita quoque si E aliqui ex patribus ad istum, alij ad alium modum de consubstantiali disseruerunt, nobis tamen ob id contentiose agendum non est, sed cum pietate eorum dicta excipere debemus, eò quòd præcipue sua studia ad pietatem referebant.

Ignatius igitur post Apostolos Antiochiæ, præsul & martyr Christi, in scriptis suis de Domino ita locutus est, *Vnus est medicus, carnalis, & spiritualis genitus & ingenitus in homine*

Deus, vita vera, & ex Maria & Deo. Quidam porro post Ignatium Magiſtri, ipſi quoque ſcripſerunt, *Vnus ingenitus, Pater eſt, & ex ipſo Filius genuinus, verus partus, Verbum & Sapientia Patris.* Si igitur aduerſus iſtos hoſtiliter afficimur, & diſſidemus, ſit nobis quoque aduerſus Synodos pugna. Quòd ſi eorum fidem in Chriſto cognoſcentes, perſuaſum habemus, beatum Ignatium recte ſcripſiſſe: genitum illum ob carnem appellantem, eò quod Chriſtus caro factus ſit: ingenitum vero, hoc eſt, non factum, quoniam creatura non ſit, ſed
A
Filius ex Patre: & non ignoramus eos qui dixere vnum eſſe ingenitum, Patrem, non eo animo ſcripſiſſe, quaſi Verbum Dei genitum, hoc eſt factum, & opus eſſe vellent, ſed ideo, vt oſtenderent Patrem ſui authorem non habere, ſed illum Patrem Sapientiæ eſſe, & omnia genita, hoc eſt, quæ facta ſunt, in Sapientia feciſſe: cur non & Patres noſtros, tum qui Samoſatenſem ſuſtulerunt, tum qui de Ariana hæreſi trophæum fixerunt, in vnum pietatis, tuendæque religionis ſtudium con-
B
iungimus: ſed illos quaſi interſepimento dirimimus, & non potius recte de illis ſentimus? quòd & illi, quemadmodum dixi, aduerſus ſophiſma Samoſatenſis, mentem interpretationémque dirigentes, Filium ſcripſere non conſubſtantialem eſſe? & quòd iſti quoque recto intellectu illum dixere conſubſtantialem eſſe? Certe ego ad iſtum modum de viris in Chriſtum pientiſſimis ſentiens, iſta pauca conſcripſi. Quòd ſi nanciſci potuiſſem epiſtolam, quam dicunt illum ſcripſiſſe, putarem me plures potuiſſe
C
deprehendere cauſas, propter quas beati illi viri ita coacti ſint ſcribere: id enim par eſt, & decet vt ſentiamus, & iſtiuſmodi bonam conſcientiam erga patres noſtros retineamus, modo non nothi ſimus, ſed ab illis pietatis inſtitutione imbuti. Talis igitur mens patrum fuiſſe & dicatur & credatur.

Age rurſum cum illis negocium, placide & bono animo excutiamus, dicta ſuperiora repetentes, an non reuera certo demonſtrari
D
poſſit Nicææ congregatos Epiſcopos rectè ſenſiſſe? Si enim verbum opus eſt, & alienum à Patris ſubſtantia, adeo vt ipſe ſegregetur à Patre, interuallo alterius naturæ, certe conſubſtantiale Patri non fuerit: ſed potius genere, naturaque coniunctum cum operibus, etiam ſi gratia præcellat. Quod ſi illum agnoſcimus non eſſe opus, ſed genuinum fœtum ex Patris ſubſtantia, conſequens fuerit eum cùm ſit eiuſdem naturæ, inſeparabilem à Patre eſſe,
E
eo quod ex patre ſit genitus, ergo talis quum ſit, merito conſubſtantialis dici poterit: deinde ſi non ex impartitu & communicatione Filius eſt, ſed ipſa ſubſtantia Verbum & Sapientia Patris eſt, & iſta ſubſtantia paternæ ſubſtantiæ germen eſt, & ſimilitudo eius, veluti ſplendor è luce, & Filius de ſe dicit, *Ego & Pater vnum ſumus*, &, *Qui vidit me, vidit Patrem meum*, quid de iſtis vocibus ſentiendum eſt? aut

θεός, ἐν θανάτῳ, ζωὴ ἀληθινὴ, καὶ ἐκ μαρίας καὶ ἐκ θεοῦ. τινὲς δὲ τῶν μετὰ ἰγνάτιον διδάσκαλοι, καὶ αὐτοὶ γράφουσιν, ἓν τὸ ἀγέννητον ὁ πατὴρ, καὶ εἷς ὁ ἐξ αὐτοῦ υἱὸς γνήσιος, γέννημα ἀληθινὸν, λόγος καὶ σοφία τοῦ πατρός. εἰ μὲν οὖν καὶ πρὸς τούτους ἐναντίως διακείμεθα, ἔσω καὶ πρὸς τὰς συνόδους ἡμῖν ἡ μάχη. εἰ δὲ τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν αὐτῶν γινώσκοντες πεπείσμεθα, ὅτι καὶ ὁ μακάριος ἰγνάτιος ὀρθῶς ἔγραψε, γεννητὸν αὐτὸν λέγων διὰ τὴν σάρκα· ὁ γὰρ Χριστὸς σὰρξ ἐγένετο· ἀγέννητον δὲ, ὅτι μὴ τῶν ποιημάτων καὶ γενητῶν ἐστιν, ἀλλ' υἱὸς ἐκ πατρός. οὐκ ἀγνοοῦμεν δὲ ὅτι καὶ οἱ εἰρηκότες ἓν τὸ ἀγένητον, τὸν πατέρα λέγοντες, οὐχ ὡς γενητοῦ καὶ ποιήματος ὄντος τοῦ λόγου οὕτως ἔγραψαν, ἀλλ' ὅτι μὴ ἔχει τὸν αἴτιον, καὶ μᾶλλον αὐτὸς πατὴρ μέν ἐστι τῆς σοφίας, τὰ δὲ γενητὰ πάντα ἐν σοφίᾳ πεποίηκε· διατί μὴ καὶ τοὺς πατέρας τούς τε τὸν σαμοσατέα καθελόντας, καὶ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν στηλιτεύσαντας, εἰς εὐσέβειαν συνάγομεν· ἀλλὰ διαστέλλομεν ἀνὰ μέσον αὐτῶν, καὶ οὐ μᾶλλον ὀρθῶς περὶ αὐτῶν φρονοῦμεν; ὅτι κἀκεῖνοι καθάπερ εἶπον, πρὸς τὸ σόφισμα τοῦ σαμοσατέως καὶ τὴν ἑρμηνείαν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἔγραψαν οὐκ ἔστιν ὁμοούσιος; καὶ οὗτοι δὲ καλῶς νοήσαντες, εἰρήκασιν ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱόν. καὶ γὰρ κἀγὼ τοιαῦτα μὲν νοῶν περὶ τῶν εὐσεβούντων εἰς τὸν Χριστὸν δι' ὀλίγων ἔγραψα. εἰ δὲ δυνατὸν ἦν εὐπορῆσαι καὶ τῆς ἐπιστολῆς, ἣν λέγουσιν ἐκεῖνον γεγραφέναι, ἡγοῦμαι πλείους εὑρεθήσεσθαι τὰς προφάσεις, δι' ἃς ἠναγκάσθησαν οὕτω γράψαι οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι. δεῖ γὰρ ἡμᾶς καὶ πρέπει τοιαῦτα φρονεῖν, τοιαύτην τε σώζειν ἀγαθὴν συνείδησιν πρὸς τοὺς πατέρας, εἴ γε μὴ νόθοι τυγχάνομεν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ἔχομεν τὰς παραδόσεις, καὶ παρ' αὐτῶν τὴν τῆς εὐσεβείας διδασκαλίαν. τοιαύτη μὲν οὖν ἡ διάνοια τῶν πατέρων λεγέσθω καὶ πιστευέσθω. φέρε δὲ καὶ μετ' αὐτῶν πάλιν ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα πρᾴως, καὶ μετὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς, μνημονεύσαντες καὶ τῶν προειρημένων, εἰ μὴ τῷ ὄντι δείκνυνται καλῶς φρονήσαντες, οἱ ἐν τῇ νικαίᾳ συνελθόντες ἐπίσκοποι. εἰ μὲν ποίημά ἐστιν ὁ λόγος, καὶ ἀλλότριος τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· ὥστε καὶ χωρίζεσθαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῷ ἑτεροφυεῖ χωρισμῷ, οὐκ ἂν εἴη ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, ἀλλὰ μᾶλλον ὁμογενὴς τῇ φύσει, τοῖς ποιήμασι, κἂν ὑπερβάλλῃ τῇ χάριτι. εἰ δὲ ὁμολογοῦμεν μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα, ἀλλὰ γνήσιον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς γέννημα, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ ἀχώριστον αὐτὸν εἶναι τοῦ πατρὸς, ὁμοφυῆ ὄντα, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ γεγεννῆσθαι. τοιοῦτος δὲ ὢν, εἰκότως καὶ ὁμοούσιος ἂν λέγοιτο. ἔπειτα εἰ μὴ ἐκ μετουσίας ἐστὶν ὁ υἱὸς, ἀλλὰ τῇ οὐσίᾳ λόγος ἐστὶ καὶ σοφία τοῦ πατρός· ἡ δὲ οὐσία αὐτὴ, τῆς οὐσίας τῆς πατρικῆς ἐστὶ γέννημα καὶ ὁμοιότης αὐτῆς, ὥσπερ καὶ τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτός· λέγει δὲ ὁ υἱὸς ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα, πῶς δεῖ νοεῖν ταύτας τὰς φωνάς;

ἢ πῶς αὐτὰς ἐκλαμβάνοντες, σώσομεν τὸ ἓν εἶναι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν; εἰ μὲν οὖν τῇ συμφωνίᾳ τῶν δογμάτων, καὶ τῷ μὴ διαφωνεῖν πρὸς τὸν πατέρα, ὡς οἱ ἀρειανοὶ λέγουσιν, φαῦλος ὁ τοιοῦτος νοῦς. καὶ γὰρ καὶ οἱ ἅγιοι, καὶ μᾶλλόν γε ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, τὴν τοιαύτην ἔχουσι πρὸς τὸν θεὸν συμφωνίαν, καὶ οὐδεμία παρ' αὐτοῖς ἐστι διαφωνία. ὁ γὰρ διαφωνήσας διάβολος ἐθεωρήθη πίπτων ἐκ τῶν οὐρανῶν ὡς εἶπεν ὁ κύριος. οὐκοῦν εἰ διὰ τὴν συμφωνίαν ἕν ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, εἴη ἂν καὶ τῶν γενητῶν τὰ συμφωνοῦντα οὕτω πρὸς τὸν θεὸν, καὶ εἴποι ἂν ἕκαστος· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον, ἄτοπον γάρ ἐστιν ἀληθῶς, ἀνάγκη λοιπὸν κατὰ τὴν οὐσίαν νοεῖν καὶ τὴν υἱοῦ καὶ πατρὸς ἑνότητα. τὰ μὲν γὰρ γενητὰ κἂν συμφωνίαν ἔχῃ πρὸς τὸν πεποιηκότα, ἀλλ' ἐν κινήσει καὶ μετουσίᾳ καὶ νῷ ταύτην ἔχει. ὥσπερ ὁ μὴ φυλάξας ἐκβέβληται τῶν οὐρανῶν. ὁ δὲ υἱὸς ἐκ τῆς οὐσίας ὢν γέννημα, οὐσίᾳ καὶ ἕν ἐστιν αὐτὸς καὶ ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ ἰσάζον ἔχει πρὸς τὸν πατέρα, ταῖς ἐνοειδέσι φωναῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ πατρὸς λεγόμενα, ταῦτα καὶ ἐπὶ υἱοῦ λέγουσιν αἱ γραφαί, χωρὶς μόνου τοῦ λέγεσθαι αὐτὸν πατέρα. αὐτὸς γὰρ εἶπεν ὁ υἱός· πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστι, τῷ τε πατρὶ ἔλεγε· πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμά, οἷον τὸ θεός· θεὸς γὰρ ἦν ὁ λόγος· τὸ, παντοκράτωρ, τάδε λέγει ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος ὁ παντοκράτωρ· τὸ εἶναι φῶς, ἐγώ εἰμι φησὶ, τὸ φῶς· τὸ δημιουργικὸν αἴτιον, πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ ἃ βλέπω τὸν πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα κἀγὼ ποιῶ· τὸ εἶναι ἀΐδιον, ἥ τε γὰρ ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ ἡ θειότης, καὶ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· τὸ εἶναι κύριος. ἔβρεξε γὰρ κύριος, θεῖον καὶ πῦρ παρὰ κυρίου. καὶ ὁ μὲν πατήρ, φησὶν, ἐγὼ κύριος, καὶ τάδε λέγει κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ. περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ ὁ παῦλος φησὶν· εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα. καὶ τῷ μὲν πατρὶ λειτουργοῦσιν ἄγγελοι, ὁ δὲ υἱὸς, προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ. λέγεται γὰρ εἶναι καὶ κύριος ἀγγέλων· διηκόνουν γὰρ αὐτῷ οἱ ἄγγελοι, καὶ ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ. τὸ τιμᾶσθαι ὡς τὸν πατέρα, ἵνα γάρ φησι τιμῶσι τὸν υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα· τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ. τὸ εἶναι ἐξ ἀληθινοῦ ἀλήθειαν, καὶ ἐκ ζῶντος ζωὴν, ὡς ἀπὸ πηγῆς ὄντως τοῦ πατρὸς· τὸ ζωοποιεῖν τὸν υἱὸν καὶ ἐγείρειν τοὺς νεκροὺς ὥσπερ ὁ πατήρ. οὕτως γὰρ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γέγραπται, καὶ περὶ μὲν τοῦ πατρὸς γέγραπται, κύριος ὁ θεός σου, κύριος εἷς ἐστὶ, καὶ θεὸς θεῶν κύριος ἐλάλησε καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν. περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, θεὸς κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, καὶ ὀφθήσεται ὁ θεὸς τῶν θεῶν ἐν σιών·

aut in quem significatum eas accipientes tueri possumus, vt Pater & Filius vnus habeatur? Si enim eos concentu dogmatum, & eo quod nusquam à Patre dissentiat, vnum fieri dicas, prauus hic intellectus fuerit: Nam & Sancti & multo magis Angeli & Archangeli, hunc concentum cum Deo possident, neque vlla est inter eos discordia, siquidem is qui discors animi fuit, diabolus visus est è cœlo cadere, sicuti Dominus locutus est. Quocirca, si propter A concordiam alter Pater, alter Filius est, etiam inter res creatas inueneris, quæ ita cum Deo consentiant, quorum vnumquodque dicat, *Ego, & Pater vnum sumus*. Quod si hoc absurdum fuerit, vt reuera absurdum est, necessum est, vt secundum substantiam Filij, & Patris, vnitatem intelligas. Nã creata, tametsi concordiam cũ creatore habeant, eam tamen ex communicatione in motu & mente habent, quemadmodum ille, qui quum eam non retinuisset, è cœlo deiectus est. Filius vero quum ex substantia sit genitus, substantia vnum est ipse, B & qui eum genuit Pater. Ideo enim vniformibus vocibus paritatem cum Patre habet, adeo, vt quæ de Patre dicuntur, eadem scripturæ dicant de Filio, eo duntaxat excepto, quod ipse Pater non dicitur. Vnde est quod Filius dicit: *Omnia quæ Pater habet, mea sunt*: denique Patri suo dixit, *Omnia mea tua sunt, & tua mea*, quale est, quod Deus appellatur: *Deus enim erat Verbum*: & quod omnipotens, *Hoc dicit qui est, & qui erat, & qui venturus est* C *omnipotens*: & quale quod Lux sit, *Ego*, inquit, *sum Lux*: quodque creationis author, *Omnia enim per eum facta sunt*: &, *Quæ video Patrem meum facientem, ea & ego quoque facio*, quale item quod æternus sit, *Eius enim æterna potestas, & diuinitas*: &, *In principio erat Verbum*, &, *erat Lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*: &, quod Dominus sit: *Pluit enim Dominus sulphur & ignem à Domino*. Et Pater quidem de se ita loquitur, *Ego sum Dominus omnipotens*: de Filio D lio vero Paulus ita dicit, *Vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia*. Et Patri quidem inseruiunt Angeli, verum & ipse Filius ab iisdem adoratur: &, *Adorent eum omnes Angeli Dei*, quippe qui & Dominus Angelorum appelletur, siquidem Angeli ministrabant ei, &, *Emittet Filius hominis Angelos suos*. Et quod, vt Pater, honoretur, *Vt* (inquit) *honorent Filium, quemadmodum Patrem honorant*. Et quod æqualis sit Deo, *Neque enim rapinam arbitratus est esse æqualem Deo*. Et E quod sit ex vero veritas, & ex viuente vita, Patre interim hic quasi vicem fontis obtinente. Et quod *filius viuificet, & excitet mortuos, sicuti pater suus*, ita enim in Euangelio scriptum est. Et de Patre quidem ita scriptum est, *Dominus Deus tuus vnus Dominus est*, & *Deus deorum Dominus locutus est, Et vocauit terram*: de Filio vero, *Deus Dominus apparuit nobis, & videbitur Dominus deorum in Sion*:

& rursum ita de Deo loquitur Esaias: *Quis Deus, sicut tu, tollens iniquitates, & transmittens iniustitias?* Filius vero quos voluit ita allocutus est, *Dimittuntur tibi peccata tua:* quo tempore Iudæis murmurantibus re ostendit illam peccatorum condonationem, dicens paralytico, *Surge, tolle lectum, & abi in domum tuam.* De Deo quidem ita scripsit Paulus, *Regi seculorum:* de Filio vero ita cecinit Dauid: *Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.* Daniel porro hæc audiuit, *Regnum eius regnum æternum, & regnum eius non peribit.* In summa, quæcunque inueneris de Patre dicta, eadem inueneris de Filio dici, præterquàm quod Pater non appelletur, vt iam superius à me dictum est. Si quis igitur aliud principium, & alium Patrem cõminiscitur, eò quòd in dictis istis de vtroque omnia sint paria, furiosum commentum animo concipiet. Si autem ideo, quia ille Filius est ex Patre genitus, omnia cogitet quæ Patris sunt, in Filio veluti in imagine & signaculo esse, bene cogitarit, an aliena à Patre substantia, istiusmodi rerum capax esse possit? & an qui talis est, alterius substantiæ, & non consubstantialis Patri habendus sit? Cauendum enim, ne quæ Patris propria sunt, transferẽtes ad illud, quod ei substantia dissimile est, in dissimili genere, & alterius substantiæ delineantes, effigiantesque Patris deitatem, peregrinam aliquam inducamus substantiam, quam tamen velimus capacem esse proprietatum primæ substantiæ, & confundamur ab ipso numine ita loquente: *Gloriam meam alteri non dabo:* & deprehendamur adorare Deum alienum, & tales habeamur quales tum Iudæi fuere, dicẽtes: *Quare tu, quum homo sis, Deum te facis?* quũ ea quæ Spiritus erant aliò transferentes blasphemabant his verbis: *In Belzebul eiicit dæmonia.* Quod si illud indecorum, certe non dissimilis substantiæ fuerit Filius, sed cõsubstantialis Patri. Nam si quæ Patris sunt, naturaliter sunt Filij, ipseq; Filius ex Patre est, & ob eam vnitatem deitatis, & naturæ, ipse & Pater vnum sunt, & qui viderit Filium, viderit Patrem, merito dictus à Patribus est consubstantialis esse Patri: non est enim vt is, qui alterius sit substantiæ, talia habeat.

Rursum si, quemadmodum diximus, non ex mutuatione Filius est, sed cætera condita hanc gratiam ex mutuo à Deo acceperunt, ipseque est Patris Sapientia, & Verbum, cuius communicatione vtuntur omnia, nimirum cum ipse sit deificator ex Patre, & illuminator, in quo omnia deificantur, & viuificantur, certe non diuersæ à Patre substantiæ fuerit, sed consubstantialis: eius enim participatu, Patris participes efficimur, eò quòd propria sit sui Patris ratio. Vnde si ex participatu, mutuationéque essentiæ ipse quoque existeret, & non ex se essentialis deitas, & imago Patris, nõ deificare posset, cũ ipse esset deificatus: non. n. fieri potest, vt qui ex participatu, mutuationeq; essentiæ hoc possidet, aliis suum indultũ impartiat, quoniã nõ ipsius est qui id habet, sed qui dedit: & qui

καὶ πάλιν τί, περὶ μὲν τοῦ θεοῦ φησὶν ὁ ἡσαΐας· τίς θεὸς, ὥσπερ σὺ ἐξαίρων ἀνομίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀδικίας; ὁ δὲ υἱὸς ἔλεγεν οἷς ἤθελεν, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι, ὅτε καὶ τῶν ἰουδαίων γογγυζόντων, ἔργῳ τὴν ἄφεσιν ἐδείκνυε, λέγων τῷ παραλυτικῷ· ἔγειραι, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. καὶ περὶ μὲν τοῦ θεοῦ ἔγραφεν ὁ παῦλος· τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων, περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, ὁ μὲν δαβὶδ ἔψαλλεν· ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. ὁ δὲ δανιὴλ ἤκουσεν, ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται. καὶ ὅλως ὅσα ἂν εὕροις περὶ τοῦ πατρὸς λεγόμενα, τοσαῦτα ἂν εὕροις καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ λεγόμενα, χωρὶς μόνου τοῦ εἶναι αὐτὸν πατέρα, καθάπερ εἴρηται. εἰ μὲν οὖν ἄλλην ἀρχὴν ἐνθυμεῖταί τις, καὶ ἄλλον πατέρα διὰ τὸ ἰσάζον τῶν λεγομένων, μανικὸν τὸ ἐνθύμημα. εἰ δὲ διὰ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱὸν, πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ὡς ἐν εἰκόνι καὶ χαρακτῆρι τοῦ υἱοῦ ἐστι, λογισώμεθα διανενευμένως εἰ ξένη οὐσία τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, δεκτικὴ τῶν τοιούτων ἐστὶ, καὶ εἰ ὁ τοιοῦτος ἑτεροφυὴς καὶ ἀλλοτριούσιός ἐστι, καὶ οὐχ ὁμοούσιος τῷ πατρί. εὐλαβητέον γὰρ μὴ τὰ τοῦ πατρὸς ἴδια μεταφέροντες ἐπὶ τὸ ἀνομοιούσιον αὐτῷ, καὶ ἐν ἀνομοιογενεῖ καὶ ἀλλοτριοουσίῳ χαρακτηρίζοντες τὴν τοῦ πατέρος θεότητα· ξένην μὲν ἄλλην εἰσάξωμεν οὐσίαν, δεκτικὴν τῶν τῆς πρώτης οὐσίας ἰδιωμάτων· ἐντραπῶμεν δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ λέγοντος, τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω, καὶ εὑρεθῶμεν προσκυνοῦντες τῷ ἀλλοτρίῳ καὶ νομισθῶμεν εἶναι τοιοῦτοι, οἷοι ἦσαν οἱ τότε ἰουδαῖοι λέγοντες· διατί σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν; ὅτε καὶ τὰ τοῦ πνεύματος μεταφέροντες ἐβλασφήμουν λέγοντες, ὅτι ἐν βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. εἰ δὲ τοῦτο ἀπρεπὲς, δηλονότι οὐκ ἀνομοιούσιος ἂν εἴη ὁ υἱὸς, ἀλλὰ ὁμοούσιος τῷ πατρί. καὶ γὰρ εἰ τὰ τοῦ πατρὸς φυσικῶς τοῦ υἱοῦ ἐστιν, αὐτός τε ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρός ἐστι, καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἑνότητα τῆς θεότητος καὶ τῆς φύσεως αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσι, καὶ ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν ἑώρακε τὸν πατέρα, εἰκότως ἐλέχθη παρὰ τῶν πατέρων ὁμοούσιος. οὐ γὰρ ἑτερουσίου τὰ τοιαῦτα ἔχειν ἐστί.

Πάλιν τε εἰ, καθὰ προείπομεν, οὐκ ἐκ μετουσίας ἐστὶν ὁ υἱὸς, ἀλλὰ τὰ μὲν γενητὰ πάντα, ἐκ μετουσίας ἔχει τὴν παρὰ θεοῦ χάριν, αὐτὸς δὲ τοῦ πατρὸς σοφία καὶ λόγος ἐστὶν, οὗ μετέχει τὰ πάντα· δηλονότι αὐτὸς ὢν τὸ θεοποιὸν καὶ φωτιστικὸν τοῦ πατρὸς, ἐν ᾧ τὰ πάντα θεοποιεῖται καὶ ζωοποιεῖται· οὐκ ἀλλοτριούσιός ἐστι τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ὁμοούσιος. τούτου γὰρ μεταλαμβάνοντες, τοῦ πατρὸς μετέχομεν διὰ τὸ τοῦ πατρὸς εἶναι ἴδιον τὸν λόγον. ὅθεν εἰ ἦν ἐκ μετουσίας καὶ αὐτὸς, καὶ μὴ ἐξ αὐτοῦ οὐσιώδης θεότης καὶ εἰκὼν τοῦ πατρὸς, οὐκ ἂν ἐθεοποίησε θεοποιούμενος καὶ αὐτός. οὐ γὰρ οἷόν τε τὸ ἐκ μετουσίας ἔχοντα, μεταδιδόναι τῆς μεταλήψεως ἑτέροις, ὅτι μὴ αὐτοῦ ἐστιν ὃ ἔχει, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος, καὶ ὃ

καὶ ὁ ἔλαβε, μόγις τὴν ἀρκοῦσαν αὐτῷ χάριν ἔλαβε, καὶ τὴν αἰτίαν δὲ ὅμως δι' ἣν τινες ὥς λέγεται παραιτοῦνται τὸ ὁμοούσιον, ἐξετάσωμεν ἀληθῶς· μὴ ἄρα μᾶλλον ἐκ ταύτης ὁμοούσιος δείκνυται ὁ υἱὸς τῷ πατρί. φασὶ τοίνυν ὡς ὑμεῖς ἐγράψατε, μὴ χρῆναι λέγειν ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τῷ πατρί· ὅτι ὁ λέγων ὁμοούσιον, τρία λέγει, οὐσίαν τινὰ προϋποκειμένην, καὶ τοὺς ἐκ ταύτης γεννωμένους, ὁμοουσίους εἶναι. καὶ ἐπιλέγουσιν, ἐὰν ὁ υἱὸς ὁμοούσιος ᾖ τῷ πατρί, ἀνάγκη προϋποκεῖσθαι αὐτῶν οὐσίαν, ἐξ ἧς καὶ ἐγεννήθησαν, καὶ μὴ εἶναι τὸν μὲν πατέρα, τὸν δὲ υἱὸν, ἀλλ' ἀμφοτέρους ἀδελφούς. ταῦτα εἰ καὶ ἑλλήνων εἰσὶν ἑρμηνεῖαι, καὶ οὐκ ἀναγκαῖα ἡμῖν τὰ παρ' ἐκείνων· ἀλλ' ἴδωμεν τὰ εἰρημένα τὰ ὁμοούσια, τὰ ἐκ τῆς προνοουμένης οὐσίας ἀδελφὰ, πότερον ἑαυτῶν εἰσιν ὁμοούσια ἢ τῆς οὐσίας ἐξ ἧς καὶ ἐγεννήθησαν. εἰ μὲν γὰρ ἑαυτῶν, ἑτεροούσια καὶ ἀνόμοια ἔσται πρὸς τὴν γεννήσασαν αὐτὰ οὐσίαν. ἀντίκειται γὰρ τῷ ὁμοουσίῳ τὸ ἑτεροούσιον. εἰ δὲ τῆς γεννησάσης αὐτὰ οὐσίας ἐστὶν ἕκαστον ὁμοούσιον, δηλονότι τὸ ἔκ τινος γεννώμενον, ὁμοούσιόν ἐστι τῷ γεννήσαντι, καὶ οὐκέτι χρὴ ζητεῖν τρεῖς οὐσίας, ἀλλὰ μόνον ζητεῖν, εἰ τόδε ἀληθὲς ἐκ τοῦδε ἐστί. κἂν γὰρ συμβῇ μὴ εἶναι δύο ἀδελφοὺς, ἀλλὰ καὶ μόνον ἕνα ἐξ ἐκείνης τῆς οὐσίας γενέσθαι, οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἕτερον, ἀλλοτριοούσιος ἂν λεχθείη ὁ γεννηθεὶς, ἀλλὰ καὶ μόνος ὢν, εἴη ἂν καὶ αὐτὸς ὁμοούσιος τῷ γεννήσαντι. ἐπεὶ τί ἂν εἴποιμεν περὶ θυγατρὸς ἰεφθάε, „ὅτι μονογενὴς ἦν, καὶ οὐκ ἦν φησιν, ἄλλο τέ„κνον αὐτῷ; καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ δὲ τῆς χήρας ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν ὁ κύριος, ὅτι καὶ αὐτὸς οὐκ εἶχεν ἀδελφὸν, ἀλλὰ μονογενὴς ἦν; ἆρα οὐκ ἦν ὁμοούσιος ἕκαστος αὐτῶν τῷ γεννήσαντι; καὶ μὴν ἦσαν· τέκνα γὰρ ἦσαν· καὶ τοῦτο τέκνων ἴδιόν ἐστι πρὸς γονέας. οὕτω καὶ τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας εἰπόντες οἱ πατέρες, εἰκότως καὶ ὁμοούσιον εἰρήκασι. ταύτην γὰρ ἔχει καὶ τὸ ἀπαύγασμα δύναμιν πρὸς τὸ φῶς. ἕπεται δὲ τούτοις μὴ δὲ τὴν κτίσιν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γεγονέναι. οἱ γὰρ κατὰ πάθος γεννῶντες ἄνθρωποι, αὐτοὶ καὶ τὴν ὑποκειμένην ὕλην ἐργάζονται, καὶ ἄλλως οὐκ ἂν δύναιντο ποιεῖν. εἰ δὲ τὸ κτίζειν οὐκ ἀνθρωπίνως νοοῦμεν ἐπὶ θεοῦ, πολλῷ μᾶλλον οὐ δὲ τὸ γεννᾷν ἀνθρωπίνως πρέπει νοεῖν ἐπὶ θεοῦ, οὐδὲ τὸ ὁμοούσιον σωματικῶς ἐκλαμβάνειν. ἀναχωρεῖν δεῖ ἀπὸ τῶν γενητῶν, καὶ ἀποτιθέντας κάτω που τὰς ἀνθρωπίνας εἰκόνας καὶ πάσας ἁπλῶς τὰς αἰσθήσεις, ἀνιέναι ἐπὶ τὸν πατέρα, μὴ λάθωμεν ἀφαιροῦντες τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ προστιθέντες τοῖς ἑαυτοῦ κτίσμασι. καὶ ἄλλως δὲ εἰ μὲν πατέρα καὶ υἱὸν ὁμολογοῦντες δύο τινὰς ἀρχὰς, ἢ δύο θεοὺς καθάπερ μαρκίων καὶ οὐαλεντῖνος λέγομεν, ἢ ἕτερόν τινα τρόπον θεότητος ἔχειν τὸν υἱὸν,

καὶ μὴ

& qui accepit, vix sibi sufficientem gratiam accepit. Sed tamen causam, cur quidam, vt fertur, hoc vocabulum recusent: sinceriter excutiamus, num ex illa ipsa multomagis declaretur Filius Patri suo consubstantialis esse. Aiunt igitur, sicuti vos scribitis, non oportere Filium dici Patri suo consubstantialem esse, eò quòd qui dicit consubstantialē aliquem, tria dicat: Primo substantiam quandam præsubiectā, duósque inde enatos, quos consubstantiales dicimus, atque ita syllogismum claudunt.
A Si Filius est Patri consubstantialis, necesse est ante eos præexistere, & præsubiectam esse materiā, ex qua isti enascantur, atque inde futurum, vt non hic Pater, ille sit Filius, sed ambo inter se fratres sint. Hæc tametsi Ethnicorū sunt sententiæ, neque eorum rebus indigeamus, inspiciamus tamē istos consubstantiales, qui ex substantia animo prius concepta fratres intelliguntur, vtrum sibi an ei substantiæ, vnde originem traxerunt, consubstantiales sint. Quod si inter se sunt consubstantiales, diuersæ ergo
B substantiæ & dissimiles ei substantiæ fuerint, vnde nati sunt. Opposita enim inter se sunt consubstantiale, & quod est diuersæ substātiæ: quod si quilibet substantiæ genitrici suæ consubstantialis est, quū id certe quod ex alio nascatur, ei qui ipsum gignit, similis sit, non opus erit vt requiramus tres substantias, sed id solū peruestigandum est, an hoc ex illo vere natū sit. Nam etsi contingant non esse duos fratres, sed tantūmodo vnum ex illa substantia gigni, non propterea quia alter natus non est, is qui
C genitus est, alterius substantiæ dici poterit, sed solus cùm sit, æque habendus est genitori suo consubstantialis: alioqui quid diceremus de filia Iephthæ quæ vnigenita esset, nec essent Iephthæ alij liberi? aut de filio viduæ, quem Dominus à morte excitauit? quū ipse fratrem nō haberet, sed vnicus esset, an vterque propterea parenti suo consubstantialis non erat? imo omnibus modis erant, quia liberi erant, & hoc proprium liberorum erga parentes suos. Ita quoque Filium Dei, quū pronunciassent patres ex substantia Dei esse, merito eū consub-
D stantialem appellarunt. Hanc enim vim habet splendor ad lucem. Verbis quoque istorum istud quoque ex consequio adhæret, creaturā ex non ente factā esse. Homines enim qui patiendo gignunt, ipsi in subiecta materia operātur, nec quicquā aliter efficere possunt. Quod si igitur creare in Deo non humano more intelligimus, multo magis gignere humano more in Deo intelligere non debemus, neque consubstantialem esse Filium Patri corporaliter accipere, sed recedere à rebus creatis, &
E depositis humi omnibus humanis imaginationibus, omnibúsq; simpliciter sensibus adscendere ad Patrem, ne inscienter auferamus Filium à Patre eumque adiungamus ipsius creaturis. Rursum alio modo. Si Patrem & Filium confitentes duo principia, aut duos Deos, quemadmodum Marcion, & Valentinus, prædicamus, & Filiū alium modum deitatis habere, & nō ideo quia ex Patre genitus sit,

 imaginem

imaginem & formam Patris esse: age sit dissimilis, nam alienæ inter se sunt prorsus istiusmodi substantiæ. Quod si vnam agnoscimus & solam Patris deitatem, huiúsque Rationem & Sapientiam Filium esse, & hoc credentes non prædicamus duos deos: & vnitatem Filij cum Patre, non similitudine præceptorum, se substantia, & veritate consistere sentimus, vt inde efficiatur, quo minus duos deos sed vnum prædicemus, vnaque sit species Deitatis, A qualis est in luce & splendore: ea enim species conspecta est à Patriarcha Iacob, & in scripturis habetur: *Ortus est illi sol, quum transiit species Dei*, idque videntes Sancti Prophetæ, & intelligentes cuius Filius imago esset, dixerunt, *Factum est Verbum Domini ad me*, Cognoscentes in eo Patrem spectari, & reuelari, ac proinde ausi sunt dicere: *Visus est mihi Deus patrum nostrorum, Deus Abraham, Isaac, & Iacob.* Quum igitur res ita se habeat, cur eum, qui vnus est cum Patre, & talis apparet, qualis Pater secundum similitudinem B & vnam deitatem, veremur dicere consubstantialem? Si enim, quemadmodum iam sæpius dictum est non habet proprietatem paternæ substantiæ, neque similitudinem, vt Filius, recte hanc vocem suspectam habemus. Sin autem ille est Patris sui propria & peculiarissima vis illuminatrix, & conditrix, sine qua Pater nec creat, nec cognoscitur (Omnia enim per eum, & in eo consistunt) cur rem ita esse animo sentientes, vocabulum quod id ipsum significat, C recusamus pronunciare? Quid enim est ita eiusdem naturæ cum Patre, illud, quod ei consubstantiale est? Non enim Deus alienum, veluti ministri indigus, Filium assumpsit, neque condita paris sunt dignitatis cum conditore, vt illa honorari debeant, quemadmodum ipse, aut vt credendum sit, ea cum Patre vnum esse. Alioqui par est, vt ausit aliquis dicere solem & eius splendorem duo luminaria esse, aut diuersam in illis esse substantiam aut splendorem esse accidens solis, non simplex eius, & purum genimen, hoc D est, quod ex eo sit genitum, vt duo quidem sint, sol & splendor, sed vna tamen lux, eò quòd splendor quiddam genitum, sit ex sole. Quum igitur talis natura Filij ad Patrẽ, & adhuc magis inseparabilis sit, neque deitas ei per accidens obuenerit, sed paterna Deitas insit, vt qui viderit Filiũ videat in eo patrem, cur quistiusmodi est, dici nõ potest cõsubstantialis esse?, Hęc igitur sufficiunt, quę vobis persuadeant, non reprehendẽdos esse eos, qui dixerũt Filium E Patri consubstantialẽ esse. Sed tamẽ ipsam dictionem cõsubstãtialem per se excutiamus, vt sciamus an hac voce vtendum sit an non: & an propria illa sit, & congrua quę de Filio dicatur. Nam & vos ipsi scitis, nec est cur quisquã dubitet, simile non de substãtiis, sed de figuris, & qualitatibus dici: siquidẽ in substantiis non similitudo, sed identitas esse pronunciatur. Certè homo homini similis dicitur, nõ secundum substantiam, sed secundũ figurã & formã: quan-

καὶ μὴ εἰκόνα καὶ χαρακτῆρα τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱὸν διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ πεφυκέναι, ἔστω ἀνόμοιος. ξέναι γάρ εἰσι παντάπασιν ἀλλήλων αἱ τοιαῦται οὐσίαι. εἰ δὲ μίαν οἴδαμεν καὶ μόνην θεότητα τὴν τοῦ πατρὸς, τούτου τε λόγον καὶ σοφίαν εἶναι τὸν υἱὸν, καὶ οὕτω πιστεύοντες οὐ λέγομεν δύο θεοὺς, τὴν τε ἑνότητα τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, οὐχ ὁμοιώσει διδασκαλίας, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ ἀληθεία φρονοῦμεν. ὥστε διὰ τοῦτο μὴ λέγειν δύο θεοὺς, ἀλλ᾽ ἕνα θεὸν, ἑνὸς ὄντος εἴδους θεότητος· ὥς ἐστι τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύγασμα· τοῦτο γὰρ ὤφθη τῷ πατριάρχῃ ἰακὼβ, καὶ φησὶν ἡ γραφή· ἀνέτειλε δὲ αὐτῷ ὁ ἥλιος ἡνίκα παρῆλθε τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ. τοῦτο θεωροῦντες οἱ ἅγιοι προφῆται καὶ νοοῦντες τίνος ἐστὶν υἱὸς καὶ εἰκὼν, ἔλεγον· ἐγένετο λόγος κυρίου πρός με, γινώσκοντες τὸν ἐν αὐτῷ θεωρούμενον καὶ ἀποκαλυπτόμενον πατέρα, ἐθάῤῥουν εἰπεῖν· ὤφθη μοι ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ὁ θεὸς ἀβραὰμ, ἰσαὰκ καὶ ἰακώβ. τούτου δὲ οὕτως ὄντος, διατί τὸν ἕνα ὄντα πρὸς τὸν πατέρα καὶ φαινόμενον, ὡς ἐστι πατέρα κατὰ τὴν ὁμοιότητα καὶ μίαν θεότητα, εὐλαβούμεθα εἰπεῖν ὁμοούσιον; εἰ μὲν γὰρ, ὥσπερ εἴρηται, πολλάκις οὐκ ἔχει τὴν ἰδιότητα τῆς πατρικῆς οὐσίας, οὐδὲ τὴν ἐμφέρειαν ὡς υἱὸς, καλῶς εὐλαβούμεθα. εἰ δὲ τοῦτό ἐστι τὸ φωτιστικὸν καὶ δημιουργικὸν τὸ ἰδιαίτατον τοῦ πατρὸς, οὗ ἄνευ οὔτε δημιουργεῖ οὔτε γινώσκεται· πάντα γὰρ δι᾽ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκε· διατί τὸ πρᾶγμα νοοῦντες, παραιτούμεθα τὴν τοῦτο σημαίνουσαν λέξιν εἰπεῖν; τί γάρ ἐστι τὸ οὕτως ὁμοφυὲς τῷ πατρὶ ἢ ὁμοούσιον αὐτοῦ; οὐ γὰρ ἀλλότριον ὡς ὑπουργοῦ δεόμενος προσελάβετο ὁ θεὸς τὸν υἱὸν, οὐδὲ τὰ ποιήματα ἰσάξια τοῦ κτίσαντος, ὥστε τιμᾶσθαι ταῦτα ὡς ἐκεῖνον· ἢ νομίζειν ὅτι ταῦτα καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσιν. ἢ τολμησάτω τὶς διελεῖν καὶ εἰπεῖν δύο φῶτα εἶναι τὸν ἥλιον καὶ τὸ ἀπαύγασμα, ἢ ἑτέραν τινὰ εἶναι οὐσίαν, ἢ ὅτι ἐπισυμβέβηκε τὸ ἀπαύγασμα, καὶ μὴ ἁπλοῦν εἶναι καὶ καθαρὸν γέννημα ἐκ τοῦ ἡλίου τοῦτο· ὥστε δύο μὲν εἶναι ἥλιον καὶ ἀπαύγασμα, ἓν δὲ τὸ φῶς, διὰ τὸ ἐκ τοῦ ἡλίου εἶναι τοῦτο γέννημα. τοιαύτης δὲ οὔσης καὶ μᾶλλον ἀδιαιρέτου τῆς φύσεως τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, καὶ οὐκ ἐπισυμβάσης τῆς θεότητος τῷ υἱῷ, ἀλλὰ τῆς πατρικῆς θεότητος οὔσης ἐν τῷ υἱῷ, ὥστε τὸν ἑωρακότα τὸν υἱὸν, ὁρᾶν ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα, διατί ὁ τοιοῦτος μὴ ἂν λέγοιτο ὁμοούσιος; ἐστὶ μὲν οὖν ἱκανὰ καὶ ταῦτα πεῖσαι ὑμᾶς, μὴ κατηγορεῖν τῶν εἰρηκότων ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, καὶ αὐτὴν δὲ ὅμως τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν, καθ᾽ ἑαυτὴν ἐξετάσωμεν, ἵνα γνῶμεν εἰ χρὴ λέγειν ὅλως ὁμοούσιον, καὶ εἰ κυρία λέξις ἐστὶ, καὶ ἁρμοζόντως ἐστὶν αὕτη ἐπὶ υἱοῦ λεγομένη. οἴδατε γὰρ καὶ ὑμεῖς καὶ οὐδ᾽ ἄν τις ἀμφιβάλλοι, ὅτι τὸ ὅμοιον οὐκ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν, ἀλλ᾽ ἐπὶ σχημάτων καὶ ποιοτήτων λέγεται ὅμοιον· ἐπὶ γὰρ τῶν οὐσιῶν, οὐχ ὁμοιότης, ἀλλὰ ταυτότης ἂν λεχθείη. ἄνθρωπος γοῦν ἀνθρώπῳ ὅμοιος λέγεται, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸν χαρα-

χαρακτῆρα· τῇ γὰρ οὐσίᾳ ὁμοφυεῖς εἰσι. καὶ πάλιν ἄνθρωπος κυνὶ οὐκ ἂν ὅμοιος λέγηται, ἀλλ' ἑτεροφυής. οὐκοῦν τὸ ὁμοφυὲς, καὶ ὁμοούσιον, τὸ δὲ ἑτεροφυὲς, καὶ ἑτεροούσιον. Διὸ καὶ ὁ λέγων ὅμοιον κατ' οὐσίαν, ἐκ μετουσίας τοῦτο λέγει ὅμοιον· τὸ γὰρ ὅμοιον, ποιότης ἐστιν. ἥτις τῇ οὐσίᾳ προσγένοιτ' ἄν. τοῦτο δὲ τῶν ποιημάτων ἴδιον ἂν εἴη. ταῦτα γὰρ ἐκ μετοχῆς ὁμοιοῦται τῷ θεῷ. ὅταν γάρ φησι φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα· ὅμοιοι δηλονότι οὐ τῇ οὐσίᾳ, ἀλλὰ τῇ υἱότητι, ἧς μεταλαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ. εἰ μὲν οὖν καὶ τὸν υἱὸν ἐκ μετουσίας λέγετε, λεγέσθω μὲν παρ' ὑμῶν ὁμοιούσιος. οὐκ ἔστι μέντοι λεγόμενος οὕτως ἀλήθεια, οὐ δὲ ὅλως φῶς, οὐ δὲ φύσει θεός. τὰ γὰρ ἐκ μετουσίας, οὐκ ἀληθείᾳ, ἀλλ' ὁμοιώσει τῆς ἀληθείας λέγεται ὅμοια· ὥστε καὶ μεταπίπτειν, καὶ ἀφαιρεῖσθαι δύνασθαι ἀπὸ τῶν μετεχόντων τὴν μετάληψιν. τοῦτο δὲ πάλιν ἴδιον τῶν ποιημάτων καὶ κτισμάτων ἐστίν. οὐκοῦν εἰ τοῦτο ἄτοπον, οὐκ ἂν εἴη ἐκ μετουσίας, ἀλλὰ φύσει καὶ ἀληθείᾳ υἱὸς, φῶς, σοφία, θεός. φύσει δὲ ὢν καὶ οὐ μετοχῇ, οὐκ ἂν κυρίως λεχθείη ὁμοιούσιος, ἀλλ' ὁμοούσιος. ὃ δὲ μηδὲ ἐπ' ἄλλων ἄν τις εἴποι. ἐδείχθη γὰρ τὸ ὅμοιον μὴ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν λεγόμενον, πῶς οὐκ ἀνόητον μὲν, ἢ τάχα καὶ χαλεπὸν τοῦτο προφέρειν ἐπὶ υἱοῦ, καὶ μὴ μᾶλλον τὸ ὁμοούσιον; διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἐν νικαίᾳ σύνοδος καλῶς ἔγραψεν, ὅπερ ἔπρεπεν εἰπεῖν, γεννητὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ὁμοούσιον. ταῦτα καὶ ἡμεῖς μαθόντες, μὴ σκιαμαχῶμεν, καὶ μάλιστα γινώσκοντες ὅτι καὶ οἱ ταῦτα γράψαντες, οὐχ ὡς παρεξηγούμενοι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐκδικοῦντες μὲν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰς χριστὸν εὐσέβειαν, καθαιροῦντες δὲ τὰς κατ' αὐτοῦ τῶν ἀρειομανιτῶν βλασφημίας, οὕτως ὡμολόγησαν τὴν πίστιν. σκεπτέον γὰρ καὶ κατανοητέον ἀκριβῶς, ὅτι λέγοντες μὲν ἀνομοιούσιον καὶ ἑτεροούσιον, οὐ σημαίνομεν τὸν ἀληθινὸν υἱὸν, ἀλλ' ἕν τι τῶν ποιημάτων. καὶ τὸν εἰσποιητὸν καὶ θέσει υἱόν· ὅπερ τοῖς αἱρετικοῖς δοκεῖ. λέγοντες δὲ μὴ ἐριστικῶς τὸ ὁμοούσιον, υἱὸν σημαίνομεν γνήσιον ἐκ τοῦ πατρὸς πεφυκότα· κἂν ἐκ τούτῳ διαρρηγνύωνται πολλάκις οἱ χριστομάχοι.

Ταῦτα μὲν ἅπερ ἔγνων ἐγὼ, καὶ διαλεγομένων ἤκουσα φρονίμων, δι' ὀλίγων γέγραφα. ὑμεῖς δὲ μένοντες ἐπὶ τὸν θεμέλιον τῶν ἀποστόλων, καὶ τὰς παραδόσεις τῶν ἀποστόλων κατέχοντες, εὔχεσθε ἵνα ἤδη ποτὲ παύσηται πᾶσα λοιπὸν ἔρις καὶ ζῆλος, τῶν τε αἱρετικῶν αἱ μωραὶ ζητήσεις καταγνωσθῶσι, καὶ πᾶσα λογομαχία. καὶ ἡ μὲν δυσώνυμος καὶ ἀνθρωποκτόνος τῶν ἀρειανῶν αἵρεσις, ἐξαφανισθείη, ἀναλάμψειε δὲ πάντων ἐν ταῖς καρδίαις ἡ ἀλήθεια, ὥστε πάντας πανταχοῦ τὸ αὐτὸ λέγειν, καὶ τὸ αὐτὸ φρονεῖν· μηδὲ μιᾶς ἔτι περιλειπομένης ἀρειανῆς δυσφημίας, λέγηται καὶ ὁμολογῆται κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα, ἐν χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ

quantum enim ad substantiam attinet, cōgeneres appellari debent. Rursum homo cani similis dici non poterit, sed disgener, hoc est, diuersi generis. Quapropter, quod est genere cōiunctum, consubstantiale est: quod autem diuersi generis, diuersæ etiam substātiæ habendum est. Qui autem dicit Filium similem substantia, ex participatu, & mutuo eum similē dicit: Siquidem similitudo qualitas est, quæ substantiæ superuenire poterit. hoc autē proprium creaturarum fuerit: eæ enim ex partici- A cipatu Deo similes efficiuntur. Nam quum ille apparuerit, ei similes erimus, nimirum non substantia, sed adoptione, quam percipimus per eum. Si igitur eum Filiū esse dicitis ex participatu, dicatur ille à vobis similis substantiæ, sed tamen quum talis appellatur, nec veritas, nec vllo modo lux aut natura Deus haberi poterit. Nam quæ participantes sunt, non reuera, sed similitudine veritatis similes dicuntur, ita vt decidere & auferri possint, è classe eorum qui participant. Id rursum proprium est B operum, & rerum conditarum. Quare si hoc absurdum est, igitur ille nō ex participatu, sed natura & veritate Filius, Lux, Sapientia, & Deus fuerit. Natura igitur cum talis sit, non participatu, nunquam proprie similis substātia dici poterit: sed consubstantialis, quod de aliis dici non conuenit. Demonstratum est enim simile de substantiis prædicari non posse. Qui quæso igitur non stultum fuerit, & fortasse etiam difficile id de Filio proferre? ac non C potius consubstantiale de eo pronunciare? Eam igitur ob caussam, Nicæna Synodus recte scripsit, quod & decuit eam loqui, Filium genitum ex Deo ei consubstantialem esse. quibus nos cognitis ne vitili gemus, præsertim cum nobis cognitum sit, eos qui ista scripserunt, non studio deprauandi veritatem, sed eius simul cum pia religione in Christum asserendæ, depurgandæque Ariomanitarū contra eum blasphemiæ, ad istum modum fidem suam confessos esse. Vidēdum enim & animad- D uertendum acriter, quòd quum dicimus eum similem substantia, aut diuersæ substantiæ esse, nos non indicare eum verum Filium esse, sed vnum ex creaturis, adscititium scilicet, & adoptione Filium, quod hæreticis placet: quem si dicamus sine contentione consubstantialem, Filium significabimus genuinū & ex Patre natum, tametsi ob hoc subinde rumpantur Christi perduelles.

Hæc igitur quæ & ipse sciui, & ex prudētium disputatione cognoui, paucis descripsi. Vos autem permanētes super fundamentum Aposto- E lorum, & traditiones Apostolorum retinētes, optate quæso, vt conquiescat in posterum omnis contentio & zelus, & hæreticorum stolidæ quæstiones cōdemnentur, & omnis verborum rixa & infausta & homicida Arianorum hæresis deleatur, & reluceat in omniū pectoribus veritas, vt omnes vbiq; idem dicant, & sentiant, nulla deinceps relicta Ariana blasphemia. Prædicetur autem & cōfessionibus laudetur per omnes Ecclesias *vnus Dominus, vna fides, vnum Baptisma* in Christo Iesu Domino nostro, per quē

Patri sit gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

Postquam ea quæ in [duabus illis] synodis gesta sint, scripsissem, cognoui impiissimum illum Constantium, ad eos, qui Arimini residebant, Episcopos scripsisse: operamq; dedi, vt [earum literarum] exemplar genuinis à fratribus nanciscerer, vt id ad vos mittere possem. Similiter & eorum, quæ Episcopi rescripserunt: vt Imperatoris quidem impiam versutiam cognoscatis: Episcoporum vero firmam & haud nutantem in veritate sententiam.

Interpretatio Epistolæ (sic habet:)

CONSTANTIVS VICTOR, ET TRIVMPHATOR AVGVSTVS: OMNIbus *Episcopis qui sunt Arimini coacti.*

Quanquam vestræ sanctitati minime obscurum sit, nos maximam curam diuinæ & venerandæ religionis Christi semper habuisse: tamen viginti Episcopos, quos vestra prudentia ad legationem vestram obeundã misistis, hoc tempore ad nostrum conspectum admittendi ocium non erat. Nam expeditio quam contra Barbaros in præsentia suscipimus, nos districtos tenet. Et par est vti nostris, vt ei qui sit sacrosanctæ religionis negotia tractaturus, animus ob omni cura & perturbatione liber sit. Proinde Episcopis mandauimus, vt Adrianopoli nostrum reditum expectent, vti cum ea quæ ad Rempub. pertinent, ritè procurata fuerint, illa quæ deinceps sint nobis propositurі, diligenter audire expendereq; possimus. Vestræ autem grauitati interea ne molestum sit eorum reuersionem expectare, vt cum redierint, nostraque retulerint, ad vos responsa, illa quæ sint ex vsu Ecclesiæ Catholicæ futura possitis ad exitum perducere.

HIS ACCEPTIS, EPISCOPI TRIBVS EX EPI*scoporum numero responsum referentibus (ita rescripsere.)*

TVæ clementiæ literas accepimus Imperator sanctissime: ex quibus didicimus, tibi propter necessaria Reipub. negotia, eo tempore non satis suppetiuisse ocij, legatos nostros in conspectum tuum admittendi: nobisque in mandatis dare, vt illorum reditum vsque eo expectemus, quoad tua prudentia intellexerit ea, quæ sunt à nobis conuenienter maiorũ nostrorum institutis decisa decretaque. Cæterum tam per hasce literas confitemur, tibique confirmamus, nos à nostro proposito & sententia nequaquã discessuros. Legatis etiam nostris idem imperauimus. Quãobrem rogamus te, vt placido vultu literas hasce à nostra modestia ad te perscriptas, legendas cures: quin etiam ea quæ nostris legatis obeunda imposuimus, æqui boniq; cõsulas.

Illud

διὰ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Μετὰ τὸ γράψαι μὲν τὰ περὶ τῶν συνόδων, ἔγνων γράψαντα τὸν ἀσεβέστατον Κωνστάντιον πρὸς τοὺς ἐν Ἀριμήνῳ μείναντας ἐπισκόπους. καὶ σπουδὴν ἔσχον λαβεῖν τὰ ἀντίγραφα παρὰ γνησίων ἀδελφῶν, καὶ ἀποστεῖλαι ὑμῖν, καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐπισκόπων ἀντιγραφέντα· ἵνα γνῶτε τοῦ μὲν βασιλέως τὴν ἀσεβῆ πανουργίαν, τῶν δὲ ἐπισκόπων τὸ ἑδραῖον καὶ ἀκλινὲς τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν γνώμης.

Ἑρμηνεία τῆς ἐπιστολῆς.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΝΙΚΗΤῊΣ καὶ θριαμβευτὴς αὔγουστος. πᾶσιν ἐπισκόποις τοῖς ἐν Ἀριμήνῳ συνελθοῦσιν.

Ἀεὶ μὲν προηγουμένην ἡμᾶς ἔχειν φροντίδα περὶ τοῦ θείου καὶ προσκυνητοῦ νόμου, οὐδὲ ἡ ὑμετέρα χρηστότης ἀγνοεῖ. ἀλλὰ νῦν τοὺς παρὰ τῆς συνέσεως ὑμῶν ἀποσταλέντας εἴκοσιν ἐπισκόπους, ἀναδεξαμένους τὴν παρ' ὑμῶν πρεσβείαν, πῶς οὐκ ἠδυνήθημεν αὐτοὺς ἰδεῖν. ἀναγκαία γάρ τις ἡμᾶς ἤπειγεν ἡ πρὸς τοὺς βαρβάρους ὁδὸς, καὶ, ὡς οἴδατε, πρέπει τὴν ψυχὴν καθαρεύουσαν ἀπὸ πάσης φροντίδος, τὰ περὶ τοῦ θείου νόμου διαγυμνάζειν. τοιγαροῦν τοὺς ἐπισκόπους διεκελεύσαμεν ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει ἐκδέξασθαι τὴν ἡμετέραν ἐπάνοδον, ἵνα ἐπειδὰν πάντα καλῶς διατεθῇ τὰ δημόσια, τότε λοιπὸν ἅπερ ἂν ὑποβάλωσιν, ἀκοῦσαι καὶ δοκιμάσαι δυνηθῶμεν. τῇ μέντοι στερρότητι ὑμῶν μὴ βαρὺ φαινέσθω ὥστε ἐκδέξασθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον. ἵνα ἐπειδὰν ἐπανέλθωσι κομίζοντες ὑμῖν τὰς ἡμετέρας ἀποκρίσεις, δυνηθῆτε εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὰ πρὸς τὴν λυσιτέλειαν ἀνήκοντα τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ.

ΤΑΥ͂ΤΑ ἘΔΈΞΑΝΤΟ ΟἹ ἘΠΊΣΚΟΠΟΙ, ἐπαγομένων τριῶν ἀντίγραφον τῶν ἐπισκόπων.

ΤΑ γράμματα τῆς σῆς φιλανθρωπίας ἐδεξάμεθα κύριε θεοφιλέστατε βασιλεῦ τὰ περιέχοντα διὰ τὴν τῶν δημοσίων ἀνάγκην τέως μὴ δεδυνῆσθαί σε τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις θεωρῆσαι· ἡμᾶς τε κελεύεις ἐκδέξασθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον, ἕως ἂν τὰ παρ' ἡμῶν ὁρισθέντα ἀκολούθως τοῖς προγόνοις ἡμῶν, ἐπιγνῷ παρ' αὐτῶν ἡ σὴ εὐσέβεια. ἀλλὰ καὶ νῦν διὰ τούτων τῶν γραμμάτων ὁμολογοῦμεν, καὶ διαβεβαιούμεθα μηδαμῶς ἡμᾶς ἀναχωρεῖν τῆς ἡμετέρας προθέσεως. τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς πρέσβεσιν ἡμῶν ἐνετειλάμεθα. ἀξιοῦμεν τοίνυν ὅπως γαληναίᾳ τῇ προσόψει ταυτὶ νῦν γράμματα τῆς ἡμετέρας μετριότητος κελεύσῃς ἀναγνωσθῆναι. ἀλλὰ γὰρ κἀκεῖνα ἃ διὰ τῶν πρέσβεων ἡμῶν ἐνετειλάμεθα ἡδέως ὑποδέξῃ. ἐκεῖνο μέντοι συνορᾷ μεθ' ἡμῶν καὶ ἡ σὴ ἡμερότης, ὅτι νῦν ἐστι λύπη καὶ κατήφεια,

π

ὅτι τοῖς σοῖς μακαριωτάτοις καιροῖς, τοσαῦται ἐκκλησίαι χωρὶς ἐπισκόπων εἰσί· καὶ διὰ τοῦτο καὶ πάλιν τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ἀξιοῦμεν κύριε θεοσεβέστατε βασιλεῦ, ὅπως πρὸ τῆς τραχύτητος τῶν χειμώνων, εἴπερ ἀρέσειε τῇ σῇ εὐσεβείᾳ, κελεύσῃς ἡμᾶς εἰς τὰς ἡμετέρας ἐκκλησίας ἐπανελθεῖν, ὑπὲρ τοῦ δυνάσθαι ἡμᾶς τῷ παντοκράτορι θεῷ, καὶ τῷ δεσπότῃ καὶ σωτῆρι ἡμῶν χριστῷ, τῷ υἱῷ αὐτοῦ τῷ μονογενεῖ, ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας, τὰς ἐθίμους εὐχὰς μετὰ
A
τῶν λαῶν ἀποπληροῦν. καθὼς καὶ ἀεὶ ἐπετελέσαμεν, καὶ νῦν ποιοῦμεν εὐχόμενοι.

Illud præterea tua benignitas iuxta nobiscum intelligat, quam tristis & acerba res sit, tot Ecclesias in tuis istis beatissimis temporibus Episcopis suis destitutas esse. Et propterea tuam clementiã iterũ atq; iterũ obtestamur, Imperator Augustissime, vt ante hyemis asperitatem (modo tuæ pietati visum fuerit) nobis ad nostras Ecclesias reuertendi facias potestatem, quo possimus Deo Patri omnipotenti, & Domino ac Seruatori nostro Christo, filio eius vnigenito, pro tuo regno consuetas preces cum populo fundere: sicut & ante semper fecimus, & adhuc facere non desistimus.

ΤΩΝ ΚΑΤ' ΑΙ'ΓΥΠΤΟΝ ΚΑῚ ΛΙΒΥΗΝ

ἐπισκόπων ἐνενήκοντα, καὶ τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου κατὰ ἀρειανῶν πρὸς τοὺς ἐν ἀφρικῇ.

Ἱκανὰ μὲν τὰ γραφέντα παρά τε τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν δαμάσου τοῦ ἐπισκόπου τῆς μεγάλης ῥώμης, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τοσούτων συνελθόντων ἐπισκόπων· οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ τὰ τῶν ἄλλων γινομένων συνόδων, ἔν τε τῇ Γαλλίᾳ, καὶ τῇ Ἰταλίᾳ, περὶ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως· ἣν ὁ μὲν χριστὸς ἐχαρίσατο, οἱ δὲ ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, καὶ οἱ πατέρες παραδεδώκασιν οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες, ἀπὸ
B
πάσης τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης. τοσαύτη γὰρ
C
γέγονε τότε σπουδὴ διὰ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἵνα οἱ μὲν πεπτωκότες εἰς αὐτὴν ἀνασπασθῶσιν, οἱ δὲ ἐφευρόντες ἔκδηλοι γένωνται. ταύτῃ γοῦν καὶ πάλαι πᾶσα ἡ οἰκουμένη συμπεφώνηκε, καὶ νῦν δὲ πολλῶν συνόδων γινομένων, ὑπομνησθέντες πάντες, οἵ τε κατὰ τὴν δαλματίαν, καὶ δαρδανίαν, καὶ μακεδονίαν, ἠπείρους τε καὶ τὴν ἑλλάδα, καὶ κρήτην καὶ τὰς ἄλλας νήσους, σικελίαν τε καὶ κύπρον, καὶ παμφυλίαν, λυκίαν τε καὶ ἰσαυρίαν καὶ πᾶσάν τε τὴν αἴγυπτον
D
καὶ τὰς λιβύας, καὶ πλεῖστοι τῶν ἐν τῇ ἀραβίᾳ, ταῦτα ἐπέγνωσαν· καὶ ἐθαύμασάν τε τοὺς ὑπογράψαντας, καὶ ὅτι εἰ καί τις περιελέλειπτο παρ' αὐτοῖς ἐκ τῆς ῥίζης τῶν ἀρειανῶν ἄνω φύουσα πικρία· αὐξέντιον φαμὲν καὶ οὐρσάκιον καὶ οὐάλεντα καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονοῦντας αὐτοῖς· διὰ τῶν γραμμάτων τούτων, ἐξεκόπησαν καὶ ἀπελείφθησαν. ἱκανὰ μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ νικαίᾳ ὁμολογηθέντα καὶ αὐτάρκη, καθὰ προείπαμεν,
E
πρός τε ἀνατροπὴν πάσης ἀσεβοῦς αἱρέσεως, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ ὠφέλειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας. ἐπειδὴ δὲ ἠκούσαμεν ὅτι τινὲς βουλόμενοι μάχεσθαι πρὸς αὐτὴν, ὀνομάζειν ἐπιχειροῦσι σύνοδόν τινα ὡς ἐν ἀριμήνῳ γενομένην, καὶ φιλονεικοῦσι ταύτην μᾶλλον ἢ ἐκείνην κρατεῖν· ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα γράψαι καὶ ὑπομνῆσαι ἡμᾶς, ἵνα μὴ ἀνέχησθε τῶν τοιούτων. οὐ τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ πάλιν τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως παραφυάς.

εἰ γὰρ

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI Alexandrini

Ad venerabiles in Aphrica Episcopos, Epistola.

Sufficiunt quidem scripta Damasi comministri nostri dilecti, & magnæ Romæ Episcopi, cæterorumque tot numero inibi congregatorum, nihiloque minus sufficiunt scripta aliorum conciliorum, quæ partim in Gallia, partim in Italia habita sunt, ad astruendam eam, quæ in nobis est, fidem, quam Christus largitus est, & Apostoli prædicarunt, & patres qui Nicææ vndiquaque ex nostro habitabili orbe cõuenerant, tradidere, summa propter Arianos cura adhibita, vt qui in eam hæresim lapsi essent, resurgerent: & authores eius reprehenderentur. Huic certe concilio, vniuersus orbis assensum præbuit, & quanquam multæ habitæ sunt Synodi, huius tamen omnes sunt memores, tum per Dalmatiam, Dardaniam, aliasque insulas, Siciliam, & Cyprum, tum per Isauriam, Pamphiliam, Lyciam, & vniuersam Ægyptum & Libyas: & plerique in Arabia hanc agnouerunt, & admirati sunt, & subscriptione approbarunt: adeo, vt si qui restent ex Ariana radice progerminante amaritiem (loquimur autem de Vrsacio, Valente, cæterisque qui idem sentiunt) per ista ipsa scripta abscissi reiectique comperiantur. Sufficiunt igitur ea quæ Nicææ confessa fuere, satisque per se virium habent, quemadmodum superius diximus, tum ad subuersionem impij dogmatis, tum ad tutelam, vtilitatemque Ecclesiasticæ doctrinæ. Sed tamen quia audiuimus nonnullos huius oppugnandæ cupidos, allegare concilium Ariminense, quod ipsi iactitant authoritatem obtinuisse, necessario visum est, vt vos scripto certiores redditos admoneremus, ne istiusmodi homines tolerare velitis. Est enim istud aliud nihil, nisi propago Arianicæ hæreseos.

Qui

Qui enim Synodum contra istam hæresim habitam repudiant, quid aliud sibi volunt, quam vt Ariana inualescant? quid igitur illis dignum, nisi vt & Ariani appellentur, & easdem censuras ferant? qui neque Deum meruerunt, ita dicentem: Ne transmoueas terminos æternos, quos posuerunt patres tui, &, Qui accusat patrem aut matrem morte moriatur, neque patres nostros quicquam reueriti sunt, denunciantes anathema, si quis contraria suæ ipsorum confessioni sentiret. Siquidem œcumenica Nicææ Synodus celebrata fuit à trecentis & septemdecim Episcopis, vt de fide agerent, conuenientibus, idque ob Arianicam impietatem, quo caueretur, ne deinceps particulatim cauillationes fidei orirentur, aut si ortæ fuissent, ne authoritatem haberent. Quid enim in eo concilio defuit, vt nouam aliquam Synodum requirant? plenum enim est illud concilium pietatis dilectissimi, & vniuersum iam orbem terrarum adimpleuit. Hoc & norunt Indi, & quotquot apud alios Barbaros sunt Christiani. Vanus igitur eorum labor, qui contra illud alia subinde concilia moliuntur, quippe qui plusquam decem Synodos iam instituerint, in singulis semper aliquid innouantes, hoc à prioribus detrahentes, illa in sequentibus demutantes adiicientesque: nihilque sua vi hactenus, dum & scribunt & delēt, profecerunt, ignari interim, *omnē plantationē quā non plantauerit pater cœlestis, eradicandā*: esse verbū autem illud Domini per œcumenicā Nicææ Synodū, in æternū manet. Siue enim quis numerum cum numero comparet, tanto maior est Nicæna Synodus particularibus conciliis, quantum totum sui aliqua parte. Quòd si causam Nicæni conuentus à causis eorum, qui postea coierunt, discernere velis, inuenies Nicænam Synodum rationabili causa coactam fuisse: reliquas autem per simultatem, & contentionem, & vim conflatas esse. Illa enim ob Arianam sectam & controuersiam paschatis celebrata fuit, eò quòd Syri, Cilices, & qui in Mesopotamia degunt nobiscum dissentiebāt in temporibus Paschæ celebrandi, quod eodem die cum Iudæis celebrabant. Sed gratia Domino nostro, quia & de fide, & de sacro illo festo in concordiam itum est. Eaque fuit causa Nicæni concilij. Concilia autem, quæ postea insequuta sunt pro, Ario contra œcumenicam Synodum instituta fuēre. Id quum ita se habeat, quis ferat eos, qui Ariminensem, aut vllam Synodum, præter Nicænam, in ore habent & iactitant? aut quis non odio habeat illos, qui quæ patrum sunt, abrogant? recentiora autem Arimini per vim & contentionem extorta anteponunt? Aut quis cum eis conuenire possit, qui ne secum quidem conueniunt, aut sua ipsorum approbant? quippe qui in suis conciliis decem sc. aut pluribus etiam, vt superius dixi, aliàs alia scribentes, satis docent se vniuscuiusq; suæ synodi criminatores esse: idemque illis fit, quod & Iudæis proditoribus fiebat: vt enim *illi derelicto vnico fonte viuentis aquæ, effoderunt sibi cisternas contritas, quæ aquam continere non poterant,* quod

εἰ γὰρ τὴν κατ' αὐτῆς σύνοδον γενομένην παραιτούμενοι· ἐπὶ δὲ ἡ ἐν νικαίᾳ γενομένη· τί ἕτερον βούλονται, ἢ τὰ ἀρείου κρατεῖν; τίνος οὖν ἄξιοι οἱ τοιοῦτοι, ἢ ἀρειανοὶ μὲν καλεῖσθαι, τῆς αὐτῆς δὲ ἐπιτιμίας ἐκείνοις μετασχεῖν; οἳ μήτε τὸν θεὸν ἐφοβήθησαν λέγοντα, μὴ μέταιρε ὅρια αἰώνια ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου· καὶ ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω· οἱ μήτε τοὺς πατέρας ᾐδέσθησαν παραγγείλαντας ἀνάθεμα εἶναι τοὺς τὰ ἐναντία φρονοῦντας τῆς ὁμολογίας αὐτῶν.
A διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ οἰκουμενικὴ γέγονεν ἡ ἐν νικαίᾳ σύνοδος, τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ συνελθόντων ἐπισκόπων περὶ τῆς πίστεως διὰ τὴν ἀρειανὴν ἀσέβειαν, ἵνα μηκέτι κατὰ μέρος προφάσει πίστεως γίνωνται, ἀλλὰ κἂν γένωνται, μὴ κρατῶσι. τί γὰρ ἐκείνη λείπει ἵνα καινότερα ζητήσῃ τις; πλήρης ἐστὶν εὐσεβείας ἀγαπητοί· αὕτη πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πεπλήρωκε, ταύτην ἔγνωσαν, καὶ ἰνδοί, καὶ ὅσοι παρὰ τοῖς ἄλλοις βαρβάροις εἰσὶ χριστιανοί. οὐκοῦν
B μάταιος ὁ κάματος τοῖς κατ' αὐτῆς πολλάκις ἐπιχειρήσασιν. ἤδη γὰρ οἱ τοιοῦτοι, δέκα καὶ πλέον που συνόδους πεποιήκασι καθεκάστην μεταβαλλόμενοι, καὶ τὰ μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀφαιροῦντες, τὰ δὲ ταῖς μετὰ ταῦτα ἐναλλάσσοντες καὶ προστιθέντες, καὶ ὤνησαν οὐδὲν μέχρι νῦν γράφοντες, ἐξαλείφοντες, βιαζόμενοι, οὐκ εἰδότες ὅτι πᾶσα μὲν φυτεία ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατὴρ ὁ οὐράνιος ἐκριζωθήσεται. τὸ δὲ ῥῆμα τοῦ κυρίου τὸ διὰ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου ἐν τῇ νικαίᾳ γενό-
C μενον μένει εἰς τὸν αἰῶνα. ἄν τε γὰρ ἀριθμὸν ἀριθμῷ τις συμβάλῃ, πλείους οἱ ἐν νικαίᾳ τῶν κατὰ μέρος εἰσὶν, ὅσον καὶ τὸ ὅλον πλεῖόν ἐστι τοῦ μέρους· ἄν τε τὸ αἴτιον τῆς ἐν νικαίᾳ καὶ τῶν μετ' αὐτὴν τοσούτων γενομένων συνόδων παρὰ τούτων διαγνῶναί τις ἐθέλοι, εὕροι ἂν τὴν μὲν ἐν νικαίᾳ ἔχουσαν τὸ αἴτιον εὔλογον, τὰς δὲ ἄλλας διὰ μῖσος καὶ φιλονεικίαν ἐκ βίας συγκροτηθείσας. ἡ μὲν γὰρ διὰ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ διὰ τὸ πάσχα συνήχθη. ἐπειδὴ οἱ κατὰ συρίαν καὶ κιλικίαν καὶ μεσοποτα-
D μίαν διεφώνουν πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῷ καιρῷ ἐν ᾧ ποιοῦσιν οἱ ἰουδαῖοι, ἐποίουν καὶ αὐτοί. ἀλλὰ χάρις τῷ κυρίῳ ὥσπερ περὶ τῆς πίστεως οὕτως, καὶ περὶ τῆς ἁγίας ἑορτῆς γέγονε συμφωνία. καὶ τοῦτο ἦν τὸ αἴτιον τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου. αἱ δὲ μετὰ ταύτην ὑπὲρ ἀρείου μὲν κατὰ δὲ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου ἐπενοήθησαν. τούτων δὲ οὕτω δεικνυμένων τίς ἀποδέξεται τοὺς τὴν ἀρίμηνον ἢ ἄλλην σύνοδον παρὰ τὴν ἐν νικαίᾳ ὀνο-
E μάζοντας; ἢ τίς οὐκ ἂν μισήσειε τοὺς ἀθετοῦντας μὲν τὰ τῶν πατέρων, τὰ δὲ νεώτερα ἐν τῇ ἀριμήνῳ κατὰ φιλονεικίαν καὶ βίαν συντεθέντα προκρίνοντας; τίς δὲ τούτοις συνελθεῖν ἐθελήσοι τοῖς ἀνθρώποις, μηδὲ τὰ ἑαυτῶν ἀποδεχομένοις; εἰ γὰρ ἐν ταῖς ἑαυτῶν δέκα που καὶ πλέον καθὰ προείπαμεν συνόδοις ἄλλοτε ἄλλα γράφοντες δῆλοί εἰσιν ἑκάστης αὐτοὶ κατήγοροι γινόμενοι. πάσχουσι δὲ τοιοῦτον, οἷον καὶ οἱ τότε τῶν ἰουδαίων προδόται πεπόνθασιν. ὡς γὰρ ἐκεῖνοι καταλείψαντες τὴν μόνην πηγὴν τοῦ ζῶντος ὕδατος, ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν,

γέγραπται δὲ τοῦτο παρὰ τῷ προφήτῃ Ἱερεμίᾳ· οὕτως οὖν τοι μαχόμενοι πρὸς τὴν μίαν καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον, ὤρυξαν ἑαυτοῖς συνόδους πολλὰς, καὶ πᾶσαι κεναὶ αἱ παρ' αὐτοῖς ὡς δράγμα μὴ ἔχον ἰσχὺν ἐφάνησαν. μὴ τοίνυν ἀνεχώμεθα τῶν τὴν Ἀρίμηνον ἢ ἄλλην ὀνομαζόντων σύνοδον, παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ γενομένην. καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ τὴν Ἀρίμηνον ὀνομάζοντες, ἐοίκασι μὴ εἰδέναι τὰ ἐν αὐτῇ πραχθέντα· ἢ γὰρ ἂν, ἐσιώπησαν. οἴδατε γὰρ ἀγαπητοὶ μαθόντες καὶ ὑμεῖς παρὰ τῶν ἐλθόντων ἐξ ὑμῶν εἰς τὴν Ἀρίμηνον, ὡς Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, Εὐδόξιος καὶ Αὐξέντιος, ἐκεῖ δὲ ἦν σὺν αὐτοῖς καὶ Δημόφιλος, καθῃρέθησαν, θελήσαντες ἕτερα παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ γράφειν· ὅτε καὶ ἀπαιτηθέντες ἀναθεματίσαι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, παρῃτήσαντο, καὶ μᾶλλον αὐτῆς ἤθελον εἶναι προστάται. οἱ δέ γε ἐπίσκοποι οἱ ἀληθῶς γνήσιοι δοῦλοι τοῦ κυρίου, ὀρθῶς πιστεύοντες· ἦσαν δὲ ἐγγὺς διακόσιοι· ἔγραψαν ἀρκεῖσθαι τῇ ἐν Νικαίᾳ μόνῃ, καὶ μηδὲν πλέον ἢ ἔλαττον παρ' ἐκείνην ζητεῖν ἢ φρονεῖν. ταῦτα καὶ Κωνσταντίῳ δεδηλώκασι τῷ καὶ τὴν σύνοδον κελεύσαντι γενέσθαι. ἀλλ' οἱ ἐν τῇ Ἀριμήνῳ καθαιρεθέντες, ἀπελθόντες πρὸς Κωνστάντιον, πεποιήκασιν ὑβρισθῆναι μὲν, ἀπειλὰς δὲ γενέσθαι μὴ ἀνακάμψειν εἰς τὰς ἰδίας παροικίας τοὺς κατ' αὐτῶν ἀποφηναμένους, βίαν τε παθεῖν ἐν τῇ Θρᾴκῃ ἐν αὐτῷ τῷ χειμῶνι, ὥστε τῶν παρ' αὐτῶν καινοτομουμένων ἀνέχεσθαι. εἴπερ οὖν τινες τὴν Ἀρίμηνον ὀνομάζουσι, δεικνύτωσαν πρῶτον καθαίρεσιν τῶν προειρημένων, καὶ ἅπερ ἔγραψαν οἱ ἐπίσκοποι, λέγοντες μηδὲν πλέον ζητεῖν τῶν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων ὁμολογηθέντων, μηδὲ ὀνομάζειν ἄλλην σύνοδον παρ' ἐκείνην. ἀλλὰ ταῦτα μὲν κρύπτουσι, τὰ δὲ ἐν τῇ Θρᾴκῃ κατὰ βίαν πραχθέντα προβάλλονται· ἐξ ὧν δείκνυνται τῆς μὲν Ἀρειανῆς αἱρέσεως ὄντες ὑποκριταί, ἀλλότριοι δὲ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως. καὶ αὐτὴν δὲ τὴν μεγάλην σύνοδον, καὶ τὰς παρ' ἐκείνων ἄν τις ἐξετάζειν ἐκ παραλλήλου θέλοι, εὕροι ἂν τῶν μὲν τὴν θεοσέβειαν, τῶν δὲ τὴν ἀλογίαν. οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες, οὐ καθαιρεθέντες συνῆλθον, ἀλλὰ καὶ ὡμολόγησαν τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱόν· οὗτοι δὲ καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον καθαιρεθέντες, καὶ τρίτον ἐν αὐτῇ τῇ Ἀριμήνῳ, γράφειν ἐτόλμησαν, μὴ χρῆναι λέγειν οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν ἔχειν τὸν θεόν. ἐκ δὴ τούτων σκοπεῖν ἔξεστιν ἀδελφοί, ὡς οἱ μὲν ἐν Νικαίᾳ τῶν γραφῶν πνέουσι, λέγοντος αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἐν μὲν » τῇ Ἐξόδῳ, ἐγώ εἰμι ὁ ὤν· διὰ δὲ τοῦ Ἱερεμίου, » τίς ἐστιν ἐν ὑποστήματι αὐτοῦ, καὶ εἶδε τὸν λό» γον αὐτοῦ; καὶ μετ' ὀλίγον, καὶ ἔστησαν ἐν τῇ ὑ» ποστάσει μου καὶ ἤκουσαν τῶν λόγων μου. ἡ δὲ ὑπόστασις οὐσία ἐστὶ καὶ οὐδὲν ἄλλο σημαινόμενον ἔχει, ἢ αὐτὸ τὸ ὄν. ὅπερ Ἱερεμίας ὕπαρξιν ὀνομά» ζει λέγων· καὶ οὐκ ἤκουσαν φωνὴν ὑπάρξεως. ἡ γὰρ ὑπόστασις καὶ ἡ οὐσία, ὕπαρξίς ἐστιν. ἔστι γὰρ

quod apud Ieremiam Prophetam scriptum inuenias, ita quoque isti opugnantes œcumenicam Synodũ, effoderunt sibi Synodos complures, omnèsque illæ apud illos, vt manipulus sine viribus euanuerunt. Ne feramus igitur illos, qui nobis Ariminense, aut vllum aliud concilium nominant. Videntur autem illi, qui Ariminense concilium in ore habent, ne illa quidem scire, quæ ibi acta sunt, quippe qui alioqui obticuissent. Vos contra dilectissimi compertum habetis ex iis, qui è vestro numero ad concilium Ariminense se contulerunt, quomodo Vrsacius & Valens illic præsto fuere, & vnà cum illis Demophilus, eósque ideo depositos, exautoratósq; esse, quòd alia quàm quæ in Niceno concilio decreta essent, conscribere vellent. Quo tempore quum ab illis postularetur, vt Arianam hæresim anathemate damnarent, postulata præstare recusarunt, malebántq; se potius eius hęreseos duces pręfectósq; videri. Episcopi cõtra legitimi Christi serui, & recta fide prædíti numero ferme ducenti, dicebãt sufficere Nicæni concilij dogmata, nec plus, nec minus, aut quærendum aut credẽdum esse. Hæc & Constantio significauerunt, cuius iussu concilium coierat. Verũ qui Arimini exautorati erant, profugientes ad Constantium, operam decêre, vtij quorum sententiis ceciderant, quàm indignissime haberẽtur, minæq; adderentur, ne in suas parœcias discederent, quibus etiam vim in Thracia per hyemem intulerunt, quo eos cogerent ad res nouas, quas ipsi moliebãtur, suscipiendas. Cõcilium scilicet allegãt: proferant mihi prius ex autoratione illorum quos nominaui, deinde addant qui Episcopi scriptis suis statuerunt, ne quid amplius quàm quæ à patribus Nicææ cõfessa decretáque essent, quęreretur: neue præter eam, vlla alia Synodus nomen obtineret. Sed hæc quidẽ in oculto habẽt. Illa vero quæ in Thracia per vim expressa sunt, iactitant, ex quibus liquet eos esse Arianicę hęreseos gregales, & alienos à sana fide. Quòd si magnum illud concilium istorúmque coitiones, mutua inter se comparatione examinare velis, inuenies in illo quidẽ sanctam religionem: in istis vero absurdas rationes tractatas fuisse. Qui Nicææ conuenere, eorum nemo depositus, exautoratúsq; fuit, iiq; simul confessi sunt, ex patris substantia esse Filium: isti contra semel atque iterum, imo iam tertio depositi in ipso Ariminensi conuentu, ea audacia fuere, vt affirmauerint, illicitũ dictum esse, essentiam aut hypostasim habere Deum. Ex quibus videre licet, fratres dilectissimi. Nicenos patres scripturas spirare, ac redolere, loquẽte ipso Deo tũ in libris Exodi, *Ego sum qui sum*, tũ per Ieremiã, *Quis est in substantia eius?* & paulo post: *Et si stetissent in hypostasi mea, & audissent verba mea*. Hypostasis autem essentia est, neque alium significatũ habet, nisi hoc ipsum, quod est, quod Ieremias ὕπαρξιν nominauit, dicens, non audiuisti vocem ὑπάρξεως. Nam & ὑπόστασις & οὐσία idipsum est quod ὕπαρξις, ac si dicas, subsistentiã & substantiã idem esse cum essentia. Est enim

Est enim Deus, & subsistit. Hoc quum Paulus sentiret, ad Hebræos scripsit, *Qui est splendor gloriæ, & firma ὑποστάσεως eius.* Isti qui se putant scire scripturas, seque sapientes arbitrantur, nolentes in Deo hypostasim nominare. (Hoc enim scripserunt Arimini, & in aliis suis conciliis) qui quæso non cum summo iure depositi sint & habeantur? quum & ipsi loquantur vnà cum insipientibus in cordibuus suis, Non est Deus? Iam quũ patres Nicææ docuissent, non esse, nec creaturam nec facturam Verbum Dei, quippe qui ita de scripto recitarent, *omnia per ipsum facta sunt*, & *in illo omnia creata sunt, & constant.* Isti contra, potius Ariani quàm Christiani, & in suis Synodis facturã illum ausi sunt dicere, & vnũ ex creaturis esse, quarum ipsum Verbũ opifex est & conditor. Atqui si Verbum, per quod omnia facta sunt, & ipsum quoque creatura fuerit, sequitur, vt illud seipsum creauerit. Sed qui quęso, id quod creatur creare: aut quod conditur, condere poterit? Verum ne vel sic quidem pudore deterrentur, quo minus ea dicant, ob quæ vbique apud omnes mortales in odio sunt. Ac citant pro se Ariminense concilium, quum liqueat eos etiam ibi exautoratos depositósque fuisse. Quin & illud de Nicęno concilio ὁμοούσιον allegant, quum tamen eius rei gratia bellum cum Nicęno concilio gerant. Et vbique quasi culices, hac voce circunstrepitant, in eamque vel per ignorantiam impingunt, vt in lapidem offendiculi in Siõ positum, aut prorsus citra ignorantiam id faciunt, quum vim eius vocabuli intelligant: ac proinde contentiones bellaque affectant, & perpetuo murmure arrodunt hanc vocem, prorsus Arianæ hæresi infestam, eamque collabefactantem. Neque enim voces illis molestiam afferunt, sed damnatio ipsorum quæ in verbis istiusmodi consistit. Iam si hunc animum conscij sibi dissimulatum volunt, à nobis tamen id reticere non debet, vt etiam hinc sedula veraque diligentia magni concilij declaretur. Congregatis enim Episcopis, volentibusque voces impietatis ab Arianis inuentas, è medio tollere, illud scilicet, quod aiunt, Ex non entibus, & quod aiunt, facturã & creaturam esse Filium, & Erat quando non erat, & quod est commutabilis naturæ & literarũ sacrarum voces certas & confessas scripto complecti, nimirum ex Deo esse Filium, & natura vnigenitum esse Verbum eùmque solum virtutem & Sapientiam esse Patris & *verum Deum esse* vt Ioannes dixit, & *Splendorem gloriæ, & formam substantiæ Patris*, vt Paulus scripsit. Hic Eusebiani prauas suas opiniones sequentes, inter sese mussitare: Imus quoque & nos inquientes in vestrã sententiã. Nam & nos quoque ex Deo sumus: *vnus* siquidem *Deus ex quo omnia* Et *vetera præterierunt: Ecce noua facta sunt omnia*, omnia vero ex Deo: & allegabant id quod in Pastore scriptum est, *Ante omnia crede vnum Deum esse*, qui condidit omnia, instaurauit & fecit vt ex non existentibus existerent. Episcopi vero intellecta illorũ vafricie, & do-

lis

ἐστι γὰρ καὶ ὑπάρχει. τοῦτο νοῶν καὶ ὁ παῦλος, ἔγραψεν ἑβραίοις· ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. οὗτοι δὲ οἱ δοκοῦντες εἰδέναι τὰς γραφὰς, καὶ ὀνομάζοντες ἑαυτοὺς εἶναι σοφοὺς, μὴ θέλοντες ὑπόστασιν λέγειν ἐπὶ θεοῦ· τοῦτο γὰρ ἔγραψαν ἐν τῇ ἀριμήνῳ, καὶ ἐν ἄλλαις ἑαυτῶν συνόδοις· πῶς οὐ δικαίως καθῃρέθησαν, λέγοντες καὶ αὐτοὶ ὡς ἄφρων ἐν καρδίᾳ, οὐκ ἔστι θεός; πάλιν τε οἱ πατέρες ἐδί-
A δαξαν ἐν τῇ νικαίᾳ, μὴ εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα τὸν υἱὸν λόγον, ἀναγνόντες· πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ, ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐκτίσθη καὶ συνέστηκεν. οὗτοι δὲ οἱ μᾶλλον ἀρειανοὶ ἢ χριστιανοὶ ὄντες ἐν ταῖς ἄλλαις ἑαυτῶν συνόδοις, κτίσμα τετολμήκασιν εἰπεῖν αὐτὸν, καὶ ἕνα τῶν πάντων, ὧν αὐτός ἐστιν ὁ λόγος δημιουργὸς καὶ ποιητής. εἰ γὰρ δι᾽ αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονε, κτίσμα δὲ ἐστι καὶ αὐτὸς· εἴη ἂν καὶ ἑαυτὸν κτίζων· καὶ πῶς δύναται τὸ κτιζόμενον κτίζειν; ἢ πῶς ὁ κτίζων,
B κτίζεται; ἀλλ᾽ οὐδὲ οὕτως αἰσχύνονται, τοιαῦτα λέγοντες, ἐφ᾽ οἷς μισητοὶ καὶ παρὰ πᾶσίν εἰσιν, ὀνομάζοντες μὲν ἁπλῶς ἀρίμινον, δεικνύμενοι δὲ ἐν αὐτῇ καθαιρεθέντες. καὶ αὐτὸ δέ τε ἐν νικαίᾳ γεγραμμένον· ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, οὗ χάριν προσποιοῦνται μάχεσθαι πρὸς τὴν σύνοδον, καὶ περιβομβοῦσιν ὡς κώνωπες πανταχοῦ περὶ τῆς λέξεως, ἢ ὡς ἀγνοοῦντες προσκόπτουσιν εἰς αὐτὸ, ὡς οἱ προσκόπτουσιν εἰς τὸν τεθέντα λίθον ἐν σιὼν προσκόμματος. ἢ γινώσκουσι μὲν, διὰ τοῦτο δὲ μάχονται καὶ συνεχῶς γογγύζουσιν, ὅτι κατὰ τῆς αἱρέσεώς ἐστιν αὐτῶν
C ἀληθῶς αὕτη καὶ ἀκριβὴς ἀπόφασις. οὐ γὰρ αἱ λέξεις αὐτοὺς λυποῦσιν· ἀλλ᾽ ἡ ἐν αὐτῇ γινομένη κατάκρισις αὐτῶν. καὶ τούτων δὲ πάλιν αἴτιοι γεγόνασιν αὐτοὶ, καὶ εἰ τοῦτο κρύπτειν αὐτοὶ θέλουσι καὶ τοι γινώσκοντες, ἀλλ᾽ ἡμᾶς ἀκόλουθον εἰπεῖν· ἵνα καὶ ἐκ τούτων ἡ μετὰ ἀληθείας ἀκρίβεια τῆς μεγάλης συνόδου δειχθῇ τῶν μὲν παρὰ τῶν ἀρειανῶν ἐφευρεθείσας τῆς ἀσεβείας λέξεις ἀνελεῖν· τὸ ἐξ οὐκ ὄντων· καὶ τὸ λέγειν κτίσμα καὶ ποίημα τὸν υἱὸν, καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· καὶ ὅτι τρεπτῆς ἐστι φύσεως, τὰς δὲ τῶν γραφῶν ὁ-
D μολογουμένας γράψαι· ὅτι τε ἐκ τοῦ θεοῦ τῇ φύσει μονογενής ἐστιν ὁ λόγος, δύναμις, σοφία μὲν ἡ τοῦ πατρὸς, θεὸς ἀληθινὸς, ὡς εἶπεν ὁ Ιωάννης, καὶ ὡς ἔγραψεν ὁ παῦλος, ἀπαύγασμα τῆς δόξης· καὶ χαρακτὴρ τῆς τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως. οἱ περὶ εὐσέβιον ὑπὸ τῆς ἰδίας κακοδοξίας ἑλκόμενοι, διελάλουν ἀλλήλοις· συνθώμεθα· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ θεοῦ ἐσμέν. εἷς γὰρ θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα. καὶ τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά.
E τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ. ἐλογίζοντο δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ ποιμένι γραφέν· πρῶτον πάντων πίστευσον ὅτι εἷς ἐστιν ὁ θεὸς ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. ἀλλ᾽ οἱ ἐπίσκοποι θεωρήσαντες τὴν πανουρ-

γίαν

γίαν ἐκείνων, καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας κακοτεχνίαν, λευκότερον εἰρήκασι τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ. καὶ ἔγραψαν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν υἱὸν, ἵνα τὰ μὲν κτίσματα, διὰ τὸ μὴ ἀφ' ἑαυτῶν χωρὶς αἰτίου εἶναι, ἀλλὰ ἀρχὴν ἔχειν τοῦ γενέσθαι λέγηται ἐκ τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ υἱὸς μόνος ἴδιος τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· τοῦτο γὰρ ἴδιον μονογενοῦς καὶ ἀληθινοῦ λόγου πρὸς πατέρα. καὶ περὶ μὲν τοῦ γεγράφθαι ἐκ τῆς οὐσίας, ἡ πρόφασις αὕτη. πάλιν δὲ τῶν ἐπισκόπων ἐρωτώντων A τοὺς δοκοῦντας ὀλίγους, εἴπερ λέγοιεν τὸν υἱὸν, οὐ κτίσμα, ἀλλὰ δύναμιν, σοφίαν μόνην τοῦ πατρὸς, καὶ εἰκόνα ἀΐδιον, ἀπαράλλακτον κατὰ πάντα τοῦ πατρὸς, καὶ θεὸν ἀληθινὸν, κατελήφθησαν οἱ περὶ εὐσέβιον διανεύοντες ἀλλήλους, ὅτι καὶ ταῦτα φθάνει καὶ εἰς ἡμᾶς, καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, καὶ δόξα θεοῦ λεγόμεθα, καὶ πε-
» ρὶ ἡμῶν εἴρηται· ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, καὶ δυ-
» νάμεις πολλαί εἰσι· καὶ ἐξῆλθε μὲν πᾶσα ἡ δύ-
» ναμις κυρίου ἐκ γῆς αἰγύπτου. ἡ δὲ κάμπη καὶ ἡ
» ἀκρὶς, λέγεται δύναμις μεγάλη· καὶ κύριος B
» τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν, ἀντιλήπτωρ ἡμῶν ὁ θεὸς ἰακώβ, ἀλλὰ γὰρ τὸ ἰδίους ἡμᾶς εἶναι τοῦ θεοῦ, ἔχομεν οὐχ' ἁπλῶς, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀδελφοὺς ἡμᾶς ἐκάλεσεν. εἰ δὲ καὶ θεὸν ἀληθινὸν λέγουσι τὸν υἱὸν, οὐ λυπεῖ ἡμᾶς· γενόμενος γὰρ ἀληθινός ἐστιν. αὕτη τῶν ἀρειανῶν ἡ ἐφθαρμένη διάνοια. ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα οἱ ἐπίσκοποι θεωρήσαντες ἐκείνων τὸ δόλιον, συνήγαγον ἐκ τῶν γραφῶν τὸ ἀπαύγασμα, τήν τε πηγὴν καὶ τὸν ποταμὸν, καὶ τὸν χαρακτῆρα πρὸς τὴν ὑ- C
» πόστασιν, καὶ τὸ, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς,
» καὶ τὸ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ λευκότερον λοιπὸν καὶ συντόμως ἔγραψαν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱόν· τὰ γὰρ προειρημένα πάντα, ταύτην ἔχει τὴν σημασίαν. καὶ ὁ γογγυσμὸς αὐτῶν, ὅτι ἄγραφοί εἰσιν αἱ λέξεις, ἐλέγχεται παρ' αὐτῶν μάταιος, ἐξ ἀγράφων ἀσεβήσαντες. ἄγραφα δὲ τὸ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, αἰτιῶνται ὅτι ἐξ ἀγράφων D μετ' εὐσεβείας νοουμένων λέξεων, κατεκρίθησαν· αὐτοὶ μὲν ὡς ἐκ κοπρίας ὄντες, ἐλάλησαν ἀληθῶς ἀπὸ γῆς. οἱ δὲ ἐπίσκοποι, οὐχ' ἑαυτοῖς εὑρόντες τὰς λέξεις, ἀλλ' ἐκ πατέρων ἔχοντες τὴν μαρτυρίαν οὕτως ἔγραψαν. ἐπίσκοποι γὰρ ἀρχαῖοι πρὸ ἐτῶν ἐγγύς που ἑκατὸν τριάκοντα, τῆς μεγάλης ῥώμης καὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως γράφοντες ᾐτιάσαντο τοὺς ποίημα λέγοντας τὸν υἱὸν καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ πα- E τρί. καὶ τοῦτο ἐγίνωσκεν εὐσέβιος ὁ γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς καισαρείας, πρότερον μὲν συντρέχων τῇ ἀρειανῇ αἱρέσει· ὕστερον δὲ ὑπογράψας ἐν αὐτῇ τῇ ἐν νικαίᾳ συνόδῳ, ἔγραψε τοῖς ἰδίοις διαβεβαιούμενος, ὅτι καὶ τῶν παλαιῶν τινας λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφέας, ἔγνωμεν ἐπὶ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεότητος τῷ τοῦ ὁμοουσίου χρησαμένους ὀνόματι.

τί οὖν

lis aduersus pietatem, clarius expresserunt hāc sententiam, ex Deo scilicet esse: & scripserunt pro iis ex substantia Dei esse Filium. Ne verò creaturæ sua sponte & sine autore viderentur esse conditæ, sed principium causámq; initialem haberent, dictum est, eas ex Deo esse: Filiū contra solum esse proprium substantiæ Patris: id enim proprium vnigeniti & veri verbi cum Patre: ac proinde de eo solo scriptū esse, quòd sit ex substantia Patris. Atq; ista fuit causa istius complexionis verborū. Episcopis vero denuo interrogantibus paucos istos, Anné agnoscerent, Filium, non creaturam esse, sed virtutem & vnicam Sapientiā Patris, & per omnia imaginem indemutabilem Patris, & Deum verum? deprehensum est Eusebianos inter se confusurrare & annuere, nimirum, quasi ista etiam ad ipsos pertinerent. Nam & nos, inquientes, imago & gloria Dei appellamur, & de nobis quoque id dictum esse, quum & omnes qui viuimus, alięq; res complures, virtutes appellentur. Siquidem *egressa est omnis virtus Domini ex Aegypto, Erucam quoque & locustam virtutem magnam nominari*. Et *Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob*: & nos esse Deo suos ac proprios, quippe qui etiam fratres dicamur. Quòd si etiam Deum verum Filium nuncupent, id & nos quoque non malè habet quoniam verus Deus factus est. Hæc Arianorum corrupta & peruersa mens. Cæterum Episcopi intellecta eorum fraude, collegerunt in vnum has voces ex sacris literis, splendorem, fontem, & fluuium, & formam cum substantia, & illud item, *Et in lumine tuo videbimus Lumen*, & illud quoque, *Ego & Pater vnum sumus*, & pro maiori elucidatione scripserūt, Filium Patri esse consubstantialem. Nam quum superiora omnia hunc intellectū afferant, atque ita illorum obmurmuratio quòd hæ voces in sacris literis non reperiantur, vana esse deprehenditur, cum ipsi ex verbis in scriptura sacra non receptis impietatem suam instruant: scriptum siquidem nusquam est, illud eorum, ex non entibus, & rursus illud eorum, erat quando non erat. Sed ipsi interim mire incusant quòd per voces non in scriptura solennes, sed tamen pie inuentas, condemnati sunt: quū ipsi tanquam è stercoribus exorti vere de terra loquantur. Episcopi contra, nō has voces ipsi excogitarint, sed eas à patrib⁹ contestatas acceperint, & scriptis suis inseruerint. Siquidē prisci Episcopi abhinc annis prope centum & triginta, tum qui Romæ, tum qui in nostra ciuitate Pontificatū gessere, accusauerūt eos qui Filium creaturam dicerent, aut qui negarent eum cōsubstantialem Patri: neq; eius rei ignarus erat Eusebius Episcopus Cæsariensis, qui quum prius suffragaretur Arianicæ sectæ, postea tamen Nicæni concilij decretis subscripsit, & apud suos id ipsum propriis literis affirmauit, cuius hæc verba sunt:

Nouimus quosdam ex priscis eruditos & præclaros Antistites, aliósque scriptores, quum de Patris & Filij deitate loquerentur, voce consubstantialitatis vsos esse. Quid

Ppp igitur

igitur Ariminensem Synodum allegant, in qua damnati depositique sunt? aut quid accusant Nicænum concilium, in quo etiam ipsorum patres subscripserunt, & confessi sunt ex substantia consubstantialem esse Patri Filium? Aut quid circuncirca discurrunt, quum non solum contra eos qui Nicææ conuenerunt, sed contra illos etiam qui diu ante ipsos fuere, magnos scilicet Episcopos, atq; adeo contra suos prælia inceptent? Quorum igitur se successores atque hæredes volunt? Quomodo poterũt eos appellare suos patres, quorum confessionem bene & Apostolice scriptam non recipiunt? Alioqui si se contrà dicere posse arbitrantur, dicant quæso, vel potius respondeant, vt in sese inuicem offensantes coarguantur. Quid? credant ne filio ita dicenti? *Ego & Pater vnum sumus?* &, *Qui vidit me vidit & Patrem meum*, certe, inquient, quoniam ita scriptum est, credimus. Sed quomodo vnũ sint, & quomodo qui filium viderit, viderit & Patrem, si iubeas eos exponere, prorsus dicturi sunt, id fieri ex vtriusque inter se mutua similitudine, nisi plane collapsi sint in impiorum sententiã qui quod ipsis animis cogitant, verbis promunt. Hic, si denuo cum eis agas, probè tu quidem, sed id mihi dicas velim, quibusnam rationibus ista similitudo conciliatur aut constat? audacter professuri sunt perfectitudine virtutis, animique concordia id fieri, & quod idem velit cum Patre, & quòd idem nolit cum Patre. Sed hoc velim agnoscant, quòd qui virtute & similitudine voluntatis par Deo efficitur, eum mutandi sui arbitrium habere. Atqui tale nequaquam est Verbum, nisi intelligatur id aliqua ex parte, & non in solidum nostroque more, non natura substantiæ similitudinem cum Deo habere. Hæc enim in nobis propria sunt, qui creatam conditamque naturam adepti sumus. Nam & nos, tametsi ratione substantiæ similes Deo esse non valemus, tamen virtute meliorati Christum imitamur atq; id donãte nobis domino, cuius hæc verba sunt. *Estote misericordes sicut Pater vester, Estote perfecti sicut Pater vester cœlestis perfectus est.* Creata autẽ mutabilia esse, nemo inficias iuerit, quũ & Angeli præuaricati sint, & Adam obaudiuerit, & omnes egeãt gratia Verbi. Mutabile vero immutabili par esse nequaquã poterit, vt nec q̃ creatũ est, creatori. Quapropter nostrã naturã respiciens sanctus ille dixit, *Deus quis similis erit tibi?* aut quis comparabitur in diis Domine? vbi Deos quoque appellauit res creatas, sed tamẽ participes Verbi. Quẽadmodũ ipse dixit: Si illos dixit deos ad quos verbum Dei factũ est. Sed hæc de iis, qui in participatũ recipiũtur, nec perpetuo immutabiliter sibi cõstant, neque similia illius sunt, cuius cõsortio imbuũtur. De se autẽ hunc sermonẽ dixit: *Ego & Pater vnũ sumus*, vt intelligeres rem creatã non istiusmodi esse. Alioq; respondeant mihi qui Ariminense conciliũ præferunt, anne possit condita natura ita loqui: *Quæ video Patrẽ facientem, hæc & ego quoq; facio*, quum ea, quæ condantur, fiant, nisi velis vt illa seipsa faciant? Quod

τί οὖν ἔτι τὴν Ἀρίμηνον ὀνομάζουσιν ἐν ᾗ καθῃρέθησαν; τί παραιτοῦνται τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἐν ᾗ καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν ὑπέγραψαν, καὶ ὡμολόγησαν ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρί; τί περιτρέχουσιν; οὐ γὰρ πρὸς μόνους τοὺς ἐν Νικαίᾳ ἐπισκόπους συνελθόντας, ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸς τοὺς ἑαυτῶν μεγάλους ἐπισκόπους, καὶ πρὸς τοὺς ἰδίους λοιπὸν μάχονται. τίνων οὖν εἰσι κληρονόμοι καὶ διάδοχοι; πῶς δύναν-
A ται λέγειν πατέρας τούτους, ὧν οὐκ ἀποδέχονται τὴν ὁμολογίαν τὴν καλῶς καὶ ἀποστολικῶς γραφεῖσαν; ἐπεὶ εἰ νομίζουσιν ἀντιλέγειν δύνασθαι, εἰπάτωσαν, μᾶλλον δὲ ἀποκρινάσθωσαν, ἵνα καὶ ἑαυτοῖς περιπίπτοντες ἐλεγχθῶσιν εἰ πιστεύουσι λέγοντι τῷ υἱῷ· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα; ναί, εἴποιεν ἄν. ἐπειδὴ γέγραπται πιστεύομεν, ἀλλὰ καὶ πῶς ἕν εἰσι, καὶ πῶς ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν ἑώρακε καὶ τὸν πατέρα, ἐὰν ἐρωτηθῶσιν εἰπεῖν,
B πάντως που φήσουσι διὰ ὁμοιότητα· εἰ μὴ πλέον συμπεπτώκασι τοῖς ἀδελφὰ φρονοῦσιν αὐτοῖς, καὶ λεγομένοις ἀνομοίοις, ἀλλ' ἐὰν πάλιν ἐρωτηθῶσι, πῶς ὅμοιος; ἀποθρασυνόμενοι φήσουσιν ἀρετῇ τελείᾳ καὶ συμφωνίᾳ, τὸ αὐτὸ θέλειν τῷ πατρί, καὶ μὴ θέλειν ὅπερ ὁ πατὴρ οὐ θέλει. ἀλλὰ μαθέτωσαν ὅτι ἐξ ἀρετῆς καὶ τοῦ θέλειν ὁμοιούμενος τῷ θεῷ, ἔχει μὲν καὶ τοῦ τρέπεσθαι τὴν προαίρεσιν. οὐκ ἔστι δὲ οὕτως ὁ λόγος, εἰ μὴ ἄρα ἐκ μέρους καὶ καθ' ἡμᾶς ὅ-
C μοιος, ὅτι μὴ καὶ κατ' οὐσίαν ὅμοιός ἐστι. ταῦτα δὲ ἴδια ἡμῶν τῶν γενητῶν καὶ κτιστὴν ἐχόντων τὴν φύσιν. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς καίτοι μὴ δυνάμενοι ὅμοιοι κατ' οὐσίαν τοῦ θεοῦ γενέσθαι, ὅμως ἐξ ἀρετῆς βελτιούμενοι, μιμούμεθα τὸν θεόν, χαρισαμένου καὶ τοῦτο τοῦ κυρίου, καὶ λέγοντος, γίνεσθε οἰκτίρμονες, ὡς ὁ πατὴρ ἡμῶν οἰκτίρμων ἐστί. γίνεσθε τέλειοι ὡς ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστι. τρεπτὰ δὲ τὰ γενητά, οὐκ ἄν τις ἀρνήσαιτο, ἀγγέλων μὲν παραβάντων, τοῦ
D δὲ Ἀδὰμ παρακούσαντος, καὶ πάντων δεομένων τῆς τοῦ λόγου χάριτος. τρεπτὸν δὲ ἀτρέπτου ὄντος τοῦ θεοῦ, οὐκ ἂν εἴη ὅμοιον· ὥσπερ οὐδὲ τὸ κτισθὲν τοῦ κτίσαντος. διὰ τοῦτο περὶ μὲν ἡμῶν σκοπῶν ὁ ἅγιος ἔλεγεν. ὁ θεὸς τίς ὁμοιωθήσεταί σοι; καὶ τίς ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς κύριε; θεοὺς λέγων, τοὺς κτισθέντας μέν, μετόχους δὲ γενομένους τοῦ λόγου, ὡς αὐτὸς εἶπεν· εἰ ἐκείνους θεοὺς εἶπε πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο. τὰ δὲ μετέχοντα οὐκ
E ἂν εἴη τὰ αὐτά. οὐ δὲ ὅμοια τοῦ μετεχομένου. περὶ ἑαυτοῦ γοῦν ἔλεγεν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ὡς τῶν γενητῶν μὴ ὄντων οὕτως. ἐπεὶ ἀποκρινάσθωσαν οἱ τὴν Ἀρίμηνον προτείνοντες, εἰ κτιστὴ οὐσία δύναται εἰπεῖν, ἃ βλέπω τὸν πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα κἀγὼ ποιῶ· ποιούμενα γάρ ἐστι τὰ γενητὰ καὶ οὐ ποιοῦντα. εἰ δὲ μή γε, καὶ ἑαυτὰ ἐποίησαν. ἀμέλει

ἀμέλει εἰ ὡς λέγουσι κτίσμα ἐστὶν ὁ υἱὸς, καὶ ποιεῖ αὐτὸν ὁ πατὴρ, πάντως ἂν ἐποίησε καὶ ἑαυτὸν ὁ υἱὸς, δυνάμενος ποιεῖν ἃ ποιεῖ ὁ πατὴρ ὡς εἶπεν αὐτός. ἀλλ' ἄτοπον καὶ λίαν ἀσύστατόν ἐστι τὸ τοιοῦτον. ποιεῖν γὰρ ἑαυτὸν οὐδεὶς δύναται. πάλιν δὲ εἰπάτωσαν εἰ δύναται τὰ γενητὰ εἰπεῖν· πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστιν, ἔχει δὲ τὸ κτίζειν, τὸ δημιουργεῖν, τὸ ἀΐδιον, τὸ εἶναι παντοκράτωρ, τὸ ἄτρεπτον. τὰ δὲ γενητὰ οὐ δύναται ἔχειν τὸ δημιουργεῖν· κτιστὰ γὰρ ἐστιν· οὐδὲ τὸ ἀΐδιον· ἀρχὴν γὰρ ἔχει τοῦ εἶναι· οὐδὲ τὸ παντοκράτωρ καὶ ἄτρεπτον. κρατούμενα γὰρ καὶ τρεπτῆς φύσεώς ἐστιν, ὥσπερ αἱ γραφαὶ λέγουσιν. οὐκ οὖν εἰ ταῦτα τοῦ υἱοῦ ἐστιν, οὐκ ἐξ ἀρετῆς ὡς εἴπομεν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστι δηλονότι ὡς εἶπεν ἡ σύνοδος, οὐκ ἐξ ἄλλης οὐσίας ἐστιν, ἀλλὰ τῆς τοῦ πατρὸς, ἧς ἐστι καὶ ταῦτα ἴδια· τὸ δὲ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιον καὶ ἐξ αὐτῆς γέννημα, τί ἂν εἴη, ἢ πῶς ἄν τις ὀνομάσειεν αὐτὸ, ἢ ὁμοούσιον; ἃ γὰρ βλέπει τις ἐν τῷ πατρὶ, ταῦτα βλέπει ἐν τῷ υἱῷ. υἱῷ δὲ, οὐκ ἐκ μετουσίας, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν, καὶ τοῦτό ἐστιν· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα. ἄλλως τε καὶ ἐκ τούτου πάλιν καλὸν δεικνύναι τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν, εἰ ἐξ ἀρετῆς ἕπεται τὸ θέλειν καὶ τὸ μὴ θέλειν, καὶ τρόπων βελτίωσις, ὅμοιος καθ' ὑμᾶς ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρί. ταῦτα δὲ ποιότητος ἴδια. δηλονότι σύνθετον τὸν θεὸν, ἐκ ποιότητος καὶ οὐσίας λέγετε. καὶ τίς ὑμῶν ἀνέξεται ταῦτα λεγόντων; οὐ γὰρ σύνθετος ὁ θεὸς ὁ τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι συντεθεικώς, οὐδὲ τοιοῦτος, οἷά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῦ λόγου γενόμενα. μὴ γένοιτο. ἁπλῆ γάρ ἐστιν οὐσία, ἐν ᾗ οὐκ ἔνι ποιότης. οὐδὲ ὡς εἶπεν ὁ ἰάκωβος παραλλαγή τις ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. οὐκοῦν εἰ δείκνυται ἐξ ἀρετῆς. οὐ γὰρ ποιότης ἐν τῷ θεῷ, οὔτε ἐν τῷ υἱῷ, δηλονότι τῆς οὐσίας, ἴδιον ἂν εἴη, καὶ τοῦτο πάντως ὁμολογήσετε εἰ μὴ τέλεον τὸ νοεῖν ἀπώλετο ἐν ἡμῖν, τὸ δὲ ἴδιον καὶ ταυτὸν τῇ τοῦ θεοῦ οὐσίᾳ καὶ ἐξ αὐτῆς γέννημα φύσει τυγχάνον, τί ἂν εἴη, ἢ πάλιν καὶ κατὰ τοῦτο, ὁμοούσιον τῷ γεννήσαντι; τοῦτο γὰρ υἱοῦ πρὸς πατέρα γνώρισμα, καὶ ὁ μὴ τοῦτο λέγων, οὐ φρονεῖ φύσει καὶ ἀληθῶς υἱὸν εἶναι τὸν λόγον. οὕτω νοήσαντες οἱ πατέρες, ἔγραψαν ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, καὶ ἀναθεματίσαντες τοὺς λέγοντας ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως εἶναι τὸν υἱόν, οὐχ' ἑαυτοῖς πλασάμενοι λέξεις, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῶν πατέρων μαθόντες, καθάπερ εἴπομεν. τούτων δὲ οὕτω δεικνυμένων, περιττὴ αὐτῶν ἡ ἀρίμηνος, περιττὴ καὶ ἄλλη παρ' αὐτῶν ὀνομαζομένη περὶ πίστεως σύνοδος. ἐκεῖ γὰρ ἡ ἐν νικαίᾳ σύμφωνος οὖσα καὶ τοῖς ἀρχαίοις ἐπισκόποις, ἐν ᾗ καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν ὑπέγραψαν, οὓς αἰδεῖσθαι τούτους ἔπρεπεν

quod si omnino, [illegible]dicunt, creatura est filius, & fecit eũ Pater, plane sequetur, vt seipsum quoque fecerit filius, quũ possit omnia facere quæ facit Pater vt ipse de se testatur. Sed id prorsus absurdũ, & nulla ratione consistere potest, Nemo n. sui cõdendi potestatem habet. Iam mihi denuo respondeãt, an possint vlla creata dicere, Quæcunque habet pater, mea sunt: Habet autem ille vim creandi, condendi, æternitatem existendi, & potestatem in omnia, & immutabilitatem: A contra, quæ creata sunt, creare non possunt, quippe quę ipsæ creaturę sint, & æternitatem non habeãt, sed aliquando inceperint esse, nec omni potestate aut immutabilitate præditæ sint, quippe quæ sub alterius imperio detineantur, & variantis naturæ sint, quemadmodũ scripturæ loquũtur. Quo circa si omnia ista filij sunt, non igitur ex profectu virtutis, vt diximus, similitudo paterna in filio conciliata est, sed ex ipsa patris substãtia prouenit, vt dixit Synodus. Non igitur ex alia substantia est, quã ex paterna, cuius ista sunt propria. Iã quod pro- B prium est paternæ substantiæ, quodq; inde genitum prodiit, quid quæso existimandũ est? aut quo nomine appellabis, nisi cõsubstantialem? Siquidẽ quæ quis in patre videt, eadem quoq; videt in filio, filio inq̃ illo, nõ qui ex impartitu substantię, sed secundum substantiam filius sit. Hoc enim est, *Ego & Pater vnum sumus*: &, *Qui vidit me, vidit & Patrẽ meũ*. Enimuero pulchrũ fuerit etiam hinc illorũ vecordiam ostendere, Nam si ex virtute, in qua est velle & nolle, morumq; in melius progressione diuinitas illi cõ- C tigit, nimirum nostro more, filius Patri similis fuerit quum ista simul & qualitatis & substantię sint. At quis sustinuerit talia dicentes? Non n. Deus cõpositus est, qui omnia vt essent, cõposuit: neq; talis, qualia sunt quæ per Verbum eius facta sunt. Absit q̃ppe, qui sit simplex substantia, in qua non est vlla qualitas: *neq; vlla*, vt testatur Iacobus, *immutatio, aut vicissitudinis adumbratio*. Quũ igitur ostensũ sit, non ex virtute hanc similitudinem profectã: non n. vlla qualitas in Deo, vt nec in filio, si modo cùm similẽ esse ei velis in quo qualitas non est: restat ergo D vt ex ꝓprietate substantię ista similitudo proficiscatur. Id credo cõfitemini, nisi mẽs ipsa plane in vobis periit. Iam q͂ proprium est, & idem cum substantia Dei, & genitũ inde naturaliter existit, quid q̃so fuerit, nónne hoc consubstantiale putabis cũ Genitore? quũ id insigne notáque sit filij cum Patre? certe qui hoc non dicit, ille non sentit natura, & vere filium esse Verbũ. Hoc intellectu videlicet, scripserũt patres Niceni cõcilij, filiũ Patri cõsubstantialẽ esse eosq; anathemate damnarũt, qui dicerẽt ex alia sub- E stantia esse filiũ. Neq; hac in parte sibi ista vocabula finxerũt, sed à patrib9, qui ante fuerũt, ea didicerunt, queadmodum diximus. Rebus igitur ad istum modum comprobatis, superflua est illorum Ariminensis Synodus, superflua & illa quæ ab ipsis appellatur Synodus de Fide. Sufficit enim Nicæna, quę cum veteribus Episcopis consentit, in qua istorum patres subscripserunt, quos istos reuereri oportuit, nec o-

ne omnia potius quàm Christiani habeantur. Si igitur post tot documenta, postque testimonia veterum Episcoporum, & post subscriptionem suorum patrum, quasi ignari simulent se exhorrere vocabulum ὁμοουσίου, siue consubstantialitatis, sedulo pariter & dicant, & sentiant filium natura, & vere esse filium, & anathemate execrentur, vt imperauit Synodus in eos fieri, qui dicunt eum facturam, aut creaturam, aut ex non existentibus extitisse: &, Erat quando non erat filius Dei, quoniam immutabilis & inalteribilis existit: & nequaquam ex alia substantia, & ita fugiant ab Arianica secta. Nec dubitamus, quin si istos errores candide & ex animo anathemate execrentur, confessuri sint, filium ex substantia Patris esse, Patrique consubstantialem esse. Ideo enim patres dixerunt Filium Patri consubstantialem: atque illud etiam suis scriptis addiderunt, eos qui filium conditum aliquid, aut factum pronunciant, aut ex non entibus extitisse: & quod erat, quando non erit filius Ecclesiam Catholicam anathemate percutere: vt omnibus notum facerent hanc significationem habere vocem consubstantialitatis, vimque huius vocabuli id sibi velle, vt intelligas filium non esse rem creatam, aut conditam, eumque qui filium Patri consubstantialem dicit, ita sentire, vt credat neutiquam filium creaturam, aut opus esse, & contraria illa anathemate execrentur, & consubstantialem esse filium Patri arbitrentur: eumq; dicendo consubstantialem, genuinum & verum filium esse Dei animo concipiant, affirmandoque eum genuinum filium, recte intelligant illud scripturæ, *Ego & Pater vnum sumus:* & *Qui me, vidit vidit & Patrem meum.* Congruum quidem erat, vt ea pluribus exequeremur: verum quia iam scientibus scribimus, ideo paucis significandum erat: optantes apud omnes vinculum pacis conseruari, & omnes qui sunt Catholicæ Ecclesiæ, idem dicere, & sentire. Verum ista à nobis non docendi animo sed admonendi scribuntur. Interim non soli sumus qui ista scribimus, sed omnes in Ægypto & Aphrica Episcopi, nonaginta numero: omnium enim idem est sensus, & alij pro aliis, quem contigerit abesse, subscribunt. Certe quum hoc animo essemus, & contigisset nos in vnum conuenire, scripsimus dilecto Damaso Episcopo magnæ Romæ, contra Auxentium inuasorem Mediolanensis Ecclesiæ, eumque non solum in communione esse Arianicæ sectæ, sed præter hoc multorum scelerum reum esse, quæ designauit cum Georgio socio suæ impietatis, Miramurque cur nondum depositus eiectusque sit ex Ecclesia. Gratiam habemus & illius pietati, & cæteris qui Romæ conuenerunt, quod Vrsacio, & Valente cum sociis suis eiusdem sententiæ eiectis, concordiam Catholicæ Ecclesiæ conseruarint, quam apud vos integram, sartam tectamq; optantes admomus, ne vt di-

ἐστιν, ἵνα μὴ πάντα μᾶλλον, ἢ χριστιανοὶ νομισθῶσι.
εἰ δὲ καὶ μετὰ τοσαῦτα, μετὰ καὶ τὴν μαρτυ-
ρίαν τῶν ἀρχαίων ἐπισκόπων, καὶ μετὰ τὴν ὑ-
πογραφὴν τῶν ἰδίων πατέρων, προσποιοῦνται ὡς
ἀγνοοῦντες τὴν λέξιν φοβεῖσθαι τοῦ ὁμοουσίου, εἰ-
πάτωσαν καὶ φρονείτωσαν ἁπλούστερον μὲν καὶ
ἀληθῶς τὸν υἱὸν, φύσει υἱὸν, ἀναθεματισάτω-
σαν δὲ ὡς παρήγγειλεν ἡ σύνοδος τοὺς λέγον-
τας κτίσμα ἢ ποίημα, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ ἦν πο-
A τε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· καὶ ὅτι τρεπτὸς καὶ
ἀλλοιωτός ἐστι· καὶ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως· καὶ οὕ-
τως φευγέτωσαν ἀπὸ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως, καὶ
θαρροῦμεν, ὅτι γνησίως ταῦτα ἀναθεματίζον-
τες ὁμολογοῦσιν εὐθὺς, ἐκ τῆς οὐσίας, καὶ ὁ-
μοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρί. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ
οἱ πατέρες εἰρηκότες ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν, ἐ-
πήγαγον εὐθὺς· τοὺς δὲ λέγοντας κτίσμα ἢ „
ποίημα, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, „
ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. ἵνα διὰ
B τούτων γνωρίσωσιν, ὅτι ταῦτα σημαίνει τὸ ὁμο-
ούσιον· καὶ ἡ τοῦ ὁμοουσίου δύναμις γινώσκε-
ται, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα τὸν υἱόν·
καὶ ὅτι ὁ λέγων ὁμοούσιον, οὐ φρονεῖ κτίσμα εἶ-
ναι τὸν λόγον· καὶ ὁ ἀναθεματίζων τὰ προει-
ρημένα, ὁμοούσιον ἅμα φρονεῖ εἶναι τὸν υἱὸν τῷ
πατρί· καὶ ὁ ὁμοούσιον λέγων, γνήσιον καὶ ἀ-
ληθινὸν λέγει τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. καὶ ὁ γνήσιον
λέγων, νοεῖ τό· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καί
ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. ἔπρεπε
C μὲν οὖν διὰ πλειόνων τὰ τοιαῦτα γράφειν. ἐ-
πειδὴ δὲ πρὸς εἰδότας ὑμᾶς γράφομεν, διὰ
τοῦτο συντόμως συνηγορεύσαμεν· εὐχόμενοι πα-
ρὰ πᾶσι σώζεσθαι τὸν σύνδεσμον τῆς εἰρήνης,
καὶ πάντας τοὺς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας
τὸ αὐτὸ λέγειν, τὸ αὐτὸ φρονεῖν· καὶ οὐχ ὡς
διδάσκοντες, ἀλλ' ὡς διδάσκοντες ἐσμέν. ἐσ-
μὲν δὲ οὐχ ἡμεῖς οἱ γράφοντες μόνοι, ἀλλὰ
καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ αἰγύπτῳ, καὶ τῇ λιβύῃ ἐνενή-
κοντα που ἐπίσκοποι· πάντων γὰρ ἕν ἐστι τοῦτο
D φρόνημα, καὶ ὑπὲρ ἀλλήλων ἀεὶ ὑπογράφο-
μεν, ἐὰν συμβῇ τινα μὴ παρεῖναι. οὕτως οὖν
διακείμενοι, ἐπειδὴ συνέβη συνελθεῖν ἡμᾶς, ἐ-
γράψαμεν καὶ τῷ ἀγαπητῷ ἡμῶν δαμάσῳ,
τῷ ἐπισκόπῳ τῆς μεγάλης ῥώμης, περὶ τοῦ
αὐξεντίου τοῦ ἐπελθόντος τῇ ἐν μεδιολάνῳ
ἐκκλησίᾳ, διηγούμενοι τὰ κατ' αὐτὸν· ὅτι οὐ
μόνον τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεώς ἐστι κοινωνὸς, ἀλ-
λὰ καὶ ὑπεύθυνός ἐστι πολλοῖς κακοῖς, πράξας
ταῦτα μετὰ γρηγορίου τοῦ κοινωνοῦ τῆς ἀσε-
E βείας αὐτοῦ. καὶ θαυμάζοντες, πῶς μέχρι νῦν
οὐ καθῃρέθη καὶ ἐκβέβληται τῆς ἐκκλησίας
καὶ χάριν ὁμολογήσαμεν τῇ θεοσεβείᾳ αὐτοῦ τε
καὶ τῶν συνελθόντων ἐν τῇ μεγάλῃ ῥώμῃ, ὅτι
καὶ τοὺς περὶ οὐρσάκιον καὶ οὐάλεντα καὶ τοὺς
τὰ αὐτοῖς φρονοῦντας, ἐκβάλλοντες ἔσωσαν τὴν
ὁμοψυχίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἣν καὶ παρ'
ὑμῖν εὐχόμενοι σώζεσθαι, παρακαλοῦμεν μὴ
ἀνε-

ἀνέχεσθαι καθὰ προείπομεν τῶν προβαλλομένων ὄχλον συνόδων προφάσει πίστεως τὴν ἐν ἀριμήνῳ, τὴν ἐν σιρμίῳ, τὴν ἐν τῇ ἰσαυρίᾳ, τὴν ἐν τῇ θρᾴκῃ, τὰς ἐν κωνσταντινουπόλει, τὰς ἐν ἀντιοχείᾳ πολλὰς καὶ ἀτάκτους· ἀλλὰ μόνον κρατείτω ἐν ὑμῖν ἡ ἐν νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων ὁμολογηθεῖσα πίστις· ἐν ᾗ καὶ πάντες καὶ τῶν νῦν μαχομένων πρὸς αὐτὴν παρῆσαν πατέρες καθὰ προείπομεν, καὶ ὑπέγραψαν· ἵνα καὶ περὶ ἡμῶν ἀπόστολος εἴπῃ· „ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ὅτι πάντα μου μέμνησθε· A „καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις, οὕτως κατέχετε. αὕτη γὰρ ἡ ἐν νικαίᾳ σύνοδος, ἀληθῶς στηλογραφία κατὰ πάσης αἱρέσεώς ἐστιν· αὕτη καὶ τοὺς βλασφημοῦντας εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ λέγοντας αὐτὸ κτίσμα, ἀνατρέπει. εἰρηκότες γὰρ οἱ πατέρες περὶ τῆς εἰς τὸν υἱὸν πίστεως, ἐπήγαγον εὐθύς· πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα τελείαν καὶ πλήρη τὴν εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα πίστιν ὁμολογήσαντες τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐν χριστῷ πίστεως, B καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν τούτῳ γνωρίσωσι. δῆλον γὰρ καὶ παρ' ὑμῖν καὶ παρὰ πᾶσι καθέστηκε, καὶ οὐδεὶς ἂν χριστιανῶν ἀμφιβολον εἰς τοῦτο σχοίη τὴν διάνοιαν, ὡς οὐκ ἔστιν ἡμῶν ἡ πίστις εἰς τὴν κτίσιν, ἀλλ' εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν· καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ· καὶ εἰς ἓν πνεῦμα ἅγιον· ἕνα θεὸν τὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ τελείᾳ τριάδι γινωσκόμενον· εἰς ἣν καὶ βαπτιζόμενοι καὶ ἐν C ταύτῃ συναπτόμενοι τῇ θεότητι, πιστεύομεν καὶ κληρονομῆσαι βασιλείαν οὐρανῶν· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἀμήν.

eos feratis qui multitudinem, vt dixi, conciliorum prætexunt, quasi pro causa fidei, Synodum scilicet Ariminensem, Synodum Arsenicam, Isauricam, & Threiiciam in vrbe Constantinopolitana celebratam, & aliquot Antiochenas, sed turbidas & tumultuosas. Quapropter solum apud vos authoritatem obtineat Nicæna patrum de fide confessio, in qua omnes etiam eorum patres, qui nunc eam oppugnant, adfuere, & quemadmodum iam diximus, subscripserunt, vt & de vobis quoque Apostolus dicat: *Laudo vos, quòd in omnibus mei memores estis: & quemadmodum tradidi vobis traditiones, ita eas seruatis.* Ipsa enim Nicæna Synodus reuera trophæum columnaque est, vbi omnes hæreses inscriptæ ostentui sunt, ac triumphantur: eadem illa Synodus, blasphematores Spiritus sancti, dicentesque eum creaturam esse, subuertit. Nam quum patres statuissent de fide in Filium, id statim adiectum voluere, Credimus & in Spiritum sanctum, vt perfectam & plenam de sancta Trinitate Fidem confessionésque absoluentes, formam eius, quæ in Christo est, fidei, & doctrinam Catholicæ Ecclesiæ exhiberent, quum & vobis & omnibus sit notum, nemini que vnquam Christianorum dubium fuerit, nos in Deum non in creaturam fidem habere, Deũ inquam Patrem omnipotentem omniũ visibilium & inuisibilium conditorem. Et in vnum Dominum Iesum Christum filium eius vnigenitum. Et in Spiritum sanctum: vnum Deum in sancta & perfecta Trinitate agnoscentes, in quam baptizamur, & in quo coaptamur deitati, Credimusque nos possessuros regnum cœlorum, in Christo Iesu Domino nostro, per quem & Patri, & Spiritui sancto gloria, imperium, maiestas in secula, Amen.

Valete vos, nostrique memores esse in Domino optamus, dilecti & desideratissimi.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

Ad vbique Orthodoxos, quum per Arianos persecutio fieret. Epistola.

MAla quæ passi sumus, & intoleranda sunt, & condigne enarrari, nequeunt, sed tamen vt compendiosius vim acerbitatemque earum calamitatũ significem: historia mihi ex sacris literis recitanda videtur. Vir Leuita iniuriam in vxore passus, vimq; eius indignitatis secum reputans (mulier enim Hebræa erat, & ex stirpe Iudæ) tantisque contumeliis attonitus, quemadmodum diuina Iudicum Scriptura renunciat, vxoris corpus in partes diuisum, ad omnes tribus Israeliticas misit, vt iniuria non ad se solum, sed ad omnes æque pertinere crederetur, vtq; vel vicem eius dolentes, vindices se præberent, vel negligentes eius sceleris, pudore confunderentur. Nuncij autem rem, vt gesta erat, denarrarunt: illi autem qui visu auditúque id cognouissent, in hæc verba proruperunt: Nunquam tale quid, ex quo filij Israel ex Ægypto ascenderunt, accidisse. Concitatæ igitur sunt vniuersæ tribus Israel, omnesque, quasi singuli id peculiariter passi essent, in vnum coire. In summa debellati sunt, qui hoc scelus perpetrauerant: non enim ad generis coniunctionem, qui in bellum coiere, sed ad facinus respexere. Scitis istam historiam fratres, & quæcunque ibi perquàm diligenter à Scriptura super hoc negocio recensentur. Vlterius autem ea excutere non est animus, præsertim quum ad eos scripturus sim, qui rem cognitam habent, & ipse ardeam quamprimum ad ea indicanda, quæ magnitudine & numero superent Leuitica ista mala. Ideo enim huius historiæ mentionem fecimus, vt rebus eius temporis cum præsentibus in comparationem missis, in quibus tanta & tam immanis crudelitas est, maiorem quàm illi indignationem aduersus homines nefarios conciperetis. Siquidem acerbitates persecutionum nobis illatæ, ita præponderant, vt exigua videatur Leuitæ calamitas, præ illis quæ nunc aduersus Ecclesiam designata sunt. Vel potius nunquam quicquam tale auditum est, in orbe terrarum, neque quisquam vnquam istiusmodi mala expertus est. Tunc

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρείας

Ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ ὀρθοδόξους ὅτι ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν διωγμὸς ἐγένετο.

A ΑΜΕΝ πεπόνθαμεν δεινὰ καὶ ἀφόρητά ἐστι, οὐκ ἔστι ἐπαξίως αὐτῶν μνημονεῦσαι, ἵνα δὲ ταχύτερον τὸ δεινὸν τῶν συμβεβηκότων δυνηθῇ, καλὸν ἡγησάμην ἱστορίας ἀπὸ τῶν γραφῶν μνημονεῦσαι. ἀνήρ ποτε λευίτης, ἀδικηθεὶς εἰς τὴν γυναῖκα, καὶ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μύσους ἑωρακώς· ἑβραία γὰρ ἡ γυνή, καὶ ἐκ τῆς ἰούδα φυλῆς ἐτύγχανε· καὶ καταπλαγεὶς ἐπὶ τοῖς τολμηθεῖσιν εἰς αὐτὴν παρανομήμασιν. ὡς ἡ θεία τῶν κριτῶν διαγορεύει γραφή, διελὼν τὴν γυναῖκα ἀπέστειλε κατὰ πᾶσαν φυλὴν τοῦ ἰσραήλ· ἵνα μὴ εἰς αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας, κοινὸν τὸ τοιοῦτον ἀδίκημα πιστευθῇ· καὶ ἵνα ἐὰν μὲν συμπαθῶσι, ἐκδικήσωσιν. ἐὰν δὲ παρίδωσιν, ὡς αὐτοὶ λοιπὸν ἀδικήσαντες αἰσχυνθῶσι. καὶ οἱ μὲν ἀποσταλέντες, τὸ γεγονὸς ἀπήγγελλον. οἱ δὲ ἀκούοντες καὶ ὁρῶντες, ἔλεγον μηδέποτε [τα] τοιαῦτα γεγενῆσθαι, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀνέβησαν οἱ υἱοὶ ἰσραὴλ ἐξ αἰγύπτου. πᾶσα γοῦν φυλὴ τοῦ ἰσραὴλ ἐκεκίνητο, καὶ πάντες ὡς αὐτοὶ παθόντες, κατὰ τῶν πλημμελησάντων συνῆλθον, καὶ τέλος κατεπολεμήθησαν οἱ τὰ παράνομα δράσαντες, καὶ ἀνάθεμα παρὰ πάντων γεγόνασι. οὐ γὰρ εἰς τὴν συγγένειαν οἱ συνελθόντες ἐσκόπουν. ἀλλ' εἰς τὸ πλημμεληθὲν ἀπέβλεπον. οἴδατε τὴν ἱστορίαν ἀδελφοὶ καὶ, τὰ ἐκ τῆς γραφῆς ἀκριβῶς περὶ ταύτης σημαινόμενα. ἐπεξεργάσασθαι γὰρ πλείονα περὶ αὐτῆς οὐ βούλομαι πρὸς εἰδότας γράφων, καὶ ἐπειγόμενος τὰ νῦν ἐκείνων πλείονα σημᾶναι τῇ ὑμετέρᾳ εὐλαβείᾳ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῆς ἱστορίας ταύτης ἐμνήσθην, ἵνα τὰ τότε τοῖς νῦν γινομένοις συμβάλλοντες, καὶ γνόντες, ὡς ταῦτα νενίκηκε τὴν ἐκείνων ὠμότητα, πλέον ὑμεῖς ἀγανακτήσητε, ἢ οἱ κατὰ τῶν τότε παρανομησάντων· καὶ γὰρ καὶ τὰ πικρὰ τῶν διωγμῶν τὰ γενόμενα καθ' ἡμῶν ὑπερβέβληκε, καὶ μικρὰ ἡ τοῦ λευίτου συμφορά, πρὸς τὰ νῦν κατὰ τῆς ἐκκλησίας τολμηθέντα, καὶ μᾶλλον ταῦτα, οὔτε ἠκούσθη ποτὲ ἐν τῇ οἰκουμένῃ, οὔτε τοιούτων τις πεπείραται κακῶν·

ποτε

(Margin letters in Greek column: B at "γορεύει γραφή"; C at "ἐκεκίνητο"; D at "βείᾳ. διὰ τοῦτο".)

τότε μὲν γὰρ γυνὴ μία, ἣν ἡ ἀδικηθεῖσα, καὶ εἷς λευίτης, ὁ τὴν βίαν παθών. νῦν δὲ ὅλη ἡ ἐκκλησία ἠδικήθη, καὶ τὸ ἱερατεῖον ὑβρίσθη, καὶ τό γε μεῖζον, εὐσέβεια ἀπὸ ἀσεβείας διώκεται. καὶ τότε μὲν, μιᾶς γυναικὸς ἑκάστη φυλὴ μέρος ὁρῶσα κατεπλήττετο· ἄρτι δὲ ὅλης ἐκκλησίας ὁρᾶται μέλη διῃρημένα, καὶ τοὺς μὲν, πρὸς ὑμᾶς τοὺς δὲ, πρὸς ἄλλους ἀποσταλέντας, τὴν ὕβριν καὶ τὴν ἀδικίαν ἣν πεπόνθασιν ἀπαγγέλλοντας. κινήθητε δὴ οὖν καὶ ὑμεῖς παρακαλῶ, μὴ ὡς ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑμῶν ἀδικηθέντων, καὶ ἕκαστος, ὡς αὐτὸς παθὼν, βοηθησάτω. ἵνα μὴ δι᾽ ὀλίγου ἡ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες, καὶ ἡ τῆς ἐκκλησίας πίστις, παραφθαρῇ. κινδυνεύει γὰρ ἀμφότερα ἐὰν μὴ ταχέως ὁ θεὸς διὰ ὑμῶν τὰ πλημμεληθέντα διορθώσηται, καὶ ἐκδικίας ἡ ἐκκλησία τύχῃ. οὐ γὰρ νῦν κανόνες καὶ τύποι ταῖς ἐκκλησίαις ἐδόθησαν, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν πατέρων ἡμῶν, καλῶς καὶ βεβαίως παρεδόθησαν. οὐδὲ νῦν ἡ πίστις ἤρξατο, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ κυρίου διὰ τῶν μαθητῶν εἰς ἡμᾶς διαβέβηκεν. ἵν᾽ οὖν μὴ τὰ ἐξ ἀρχαίων μέχρις ἡμῶν τηρηθέντα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐν ταῖς νῦν ἡμέραις παραπόληται, καὶ τὰ πιστευθέντα ἡμῖν ζητηθῇ παρ᾽ ἡμῶν. κινήθητε ἀδελφοὶ ὡς οἰκονόμοι μυστηρίων θεοῦ τυγχάνοντες, καὶ τὰ ὑφ᾽ ἑτέρων ἁρπαζόμενα θεωροῦντες. τὰ μὲν οὖν πλείονα, παρὰ τῶν γραμματηφόρων ἀκούσεσθε· συντόμως δὲ κἀγὼ σημᾶναι ἠπείχθην, ἵνα τῷ ὄντι γνῶτε, ὅτι οὐδέποτε τοιαῦτα γέγονε κατὰ τῆς ἐκκλησίας, ἀφ᾽ ἧς ἡμέρας ἀναληφθεὶς ὁ σωτὴρ ἐνετείλατο τοῖς μαθηταῖς λέγων. πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. τὰ μὲν οὖν καθ᾽ ἡμῶν καὶ κατὰ τῆς ἐκκλησίας παρανομηθέντα, οὕτω γέγονε. συναγόντων ἡμῶν συνήθως ἐν εἰρήνῃ, τῶν τε λαῶν εὐφραινομένων ἐπὶ ταῖς συνάξεσι, καὶ προκοπτόντων τῇ κατὰ θεὸν πολιτείᾳ, τῶν τε συλλειτουργῶν [τῶν] κατ᾽ αἴγυπτον, καὶ θηβαΐδα, καὶ λιβύην, ἀγάπην, καὶ εἰρήνην ἐχόντων πρὸς ἀλλήλους, καὶ πρὸς ἡμᾶς, ἐξαίφνης ὁ ἔπαρχος τῆς αἰγύπτου γράμματα προτίθησι δημόσια, διατάγματος ἔχοντα τύπον, ὡς γεωργίου τινὸς ἐκ καππαδοκίας, εἰσερχομένου διαδόχου μου ἀπὸ τοῦ κομιτάτου. καὶ ἡ μὲν τοιαύτη ἀκοὴ τοὺς πάντας ἐτάραξε. καινὸν γὰρ ἦν καὶ ἄρτι πρώτως ἀκουσθὲν τὸ τοιοῦτον. οἱ δὲ λαοὶ καὶ μᾶλλον εἰς τὰς ἐκκλησίας συνήρχοντο· ὅτι μάλιστα συνεώρων, μήτε ἑαυτοὺς, μήτε ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε ὅλως τινὰς μεμψαμένους ἡμᾶς ποτέ. μόνους δὲ ἀρειανοὺς ἑώρων σὺν αὐτῷ, καὶ ἀρειανὸν αὐτὸν ἐπεγίνωσκον ὑπὸ τῶν περὶ εὐσέβιον τοῖς ἀρειανοῖς ἀποσταλέντα. οἴδατε [δὲ] ἀδελφοὶ ἀεὶ τοὺς περὶ εὐσέβιον προστάτας καὶ κοινωνοὺς τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως τῶν ἀρειομανιτῶν γενομένους, καὶ δι᾽ αὐτῶν ἀεὶ ἡμῖν ἐπιβουλεύσαντας, καὶ τῆς εἰς τὰς γαλλίας ἀποδημίας αἰτίους ἡμῖν γενομένους. διὰ

Tunc enim vna mulier iniuriam passa est, & non nisi vnus Leuita erat, ad quem vis illa referebatur. Nunc autem vniuersa Ecclesia iniuria est affecta, & sacrarium contumeliose habitum. Et quòd magis est, pietas ab impietate persecutionem perpetitur. Tunc singulæ tribus singulis partibus mulieris visis, attonitæ consternatæque ferebantur. Nunc autem totius Ecclesiæ membra diuulsa sunt. Rem ita esse, etiam ex illis cognoscetis, qui alij atque alij in diuersas partes, vt iniurias suas exponant, missi sunt. A Obsecro igitur vos, vt ita vestros animos cõmoueat rerum indignitas, quasi nos non tantummodo, sed ipsi quoque iniuriam accepissetis, quo quisque vti læsus, opem in commune conferat, ne paulatim Ecclesiastici canones & Ecclesiæ fides corrumpatur, quæ ambo in periculum veniunt, nisi Deus vestra opera quàm celerrime delicta castiget, & Ecclesiam vindictæ compotem reddat. Non nupera aut nouitia res est canonum Ecclesiasticorum institutio, sed à primis vsque B patribus per manus tradita est, & fundata in Ecclesiis, neque nunc tandem fides suum initium sumpsit, sed ab ipso Domino opera discipulorum in nostram vsque ætatem propagata est. Ne igitur ea, quæ hactenus vsque ad nostra secula in Ecclesiis obseruata sunt, his temporibus pereant, & quæ nobis concredita sunt, à nobis requirantur, agite fratres, ita animo excitemini, eumque zelum arripite, qui bonis dispensatoribus mysteriorum Dei congruit, & non aliter sitis affecti, quàm si in ocu- C lis vestris istiusmodi populatio commissa esset. Copiosius omnia ex tabellariis cognoscetis, ego tamen mihi imperare non potui, quin paucis ea quoq; delinearẽ, quo plane vobis cõstaret, nullo vnquã tempore, talia in Ecclesiã pepetrata esse, ex quo Saluator noster in cœlũ subuectus discipulis præcepit, *Ite & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus S.* Quæ igitur aduersum nos, & Ecclesiã commissa sunt, ad istũ modũ se habẽt. Solenniter nobis in pace conuenientibus, populisque istiusmodi conuentu lætis, & cõmini- D stris sacrorũ secundũ Deum vita conuersatione q; per Ægyptũ, Thebaida, Aphricã in melius proficientib⁹, mutuaq; inter se, & erga nos pace & charitate affectis: ecce ibi statim pfect⁹ Ægypti publice literas pponit in speciẽ edicti, quibus declarabat Georgiũ Cappadocẽ natione, pro successore mihi datũ, satellitiũ stipatoribusq; Comitis in cathedram introducendũ. Fama istius negocij, tunc vt in re noua, & nunc quoq; post rẽ actã perturbauit omnes. Maior E igitur ea de causa in templa populi defluxus, & pcipue ob id, qͥnullas querelas, nec à plebe nec à presbyteris, nec ab Episcopis cõtra me habitas satis scirent, neminemq; nisi Arianos cum Georgio esse: ipsumq; adeo Arianũ & esse, & ab Ariano Eusebiũ missum esse cognoscerẽt. Scitis autem fratres, Eusebium cum suis præsides semper & socios ipsius hereseos Arianorũ fuisse, & per eos nobis perpetuo insidias esse factas, operamq; dedisse, vt Gallias exulatũ abirẽ.

Populus igitur indignari, quæritare sæpe multumque, tum ad iudices, tum ad vniuersam ciuitatem protestari, nullam aduersum nos querelam ab Ecclesiasticis motam esse: Arianorum hæreticorum opera, hanc insolentiam, legúmque præuaricationem in Ecclesiam immitti. Sed vt demus querelam aliquam aduersum me susceptam esse, meúmque nomen inter reos receptum esse, non tamen oportuit in mei locum Arianum, aut qui Ariana saperet, surrogari, sed secundum Ecclesiasticos canones, prout Apostolus præcepit, congregatis populis vna cùm Spiritu sancto, qui Episcopum constituant, publice & in præsentia clericorum Episcopum postulantium, inquisitionem fieri, atque ita omnia canonice peragi: non autem ad præsentiam, postulationemque Arianorum, qui ab Ecclesia alieni sunt, quique Episcopale nomen non vereantur emere, successorem mihi dari, nundinatoremque Episcopalis tituli, præter consensum eorum, qui Episcopum postulare debebant, præterque voluntatem conscientiamque omnium, qui actis adhibiti non fuere, per vim opesque iudicium extraneorum, in hanc dignitatem immittere. Id enim & Ecclesiasticos canones soluit, & ethnicos ad blasphemiam & suspicionem cogit, vt putent non legibus, rituque diuino, sed nundinatione & potentia Episcopos consti tui. Præclara igitur ista Arianica Georgij constitutio, tale sui exordium habuit. Illius porro introitus in Alexandriam, quàm multa nefaria perpetrauerit, quantorumque malorum author extiterit, licebit vobis & ex literis nostris & ab isthuc proficiscentibus rescíscere. Populis ergo grauiter ferentibus istarum rerum insolentiam, ideoque in Ecclesiis cœtus facientibus, ne Arianorum perfidia Ecclesiæ fidei admisceretur: Philagrius iam olim in Ecclesiam, & virgines iniurius, per id tempus præfectus Ægypti, olim transfuga nostræ religionis, Georgij conterraneus, homo nequaquam spectatis moribus, fretus magistratus sui authoritate, præsidioque ad quiduis audendum promptus, & qui apostata, in Ecclesiam infestus, & præceps, Ethnicas tribus, Iudæosque item atque alios proteruos homines adhortationibus, magnisque promissis, quæ secundum pacta pro opera præstita bene persoluit, aduersus Ecclesiam instigatos cuneatim cum gladiis & fustibus, contra populos in Ecclesias immittit. Iam quid inde euenerit, non simplicem posthac sermonem requirit, quum ea res nec satis digne explicari queat, aut sine lachrymis, & planctu, vel ex minima parte recenseri. Vbi enim apud priscos talis tragœdia? aut quid simile in bello & persecutione factum est vnquam? Siquidem & Ecclesiis & baptisteriis flammæ iniectæ. Magnus igitur luctus, eiulatus & planctus perciuitatem. Ciues ea quæ agebantur, indigne ferre, occlamare præsidi, vim protestari, eò quòd virgines sanctæ & in-

διὰ ταῦτα γὰρ εἰκότως καὶ οἱ λαοὶ ἠγανάκτησαν, καὶ κατεβόων, μαρτυρόμενοι τοὺς ἄλλους δικαστὰς καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν, ὅτι μὴ διὰ μίας μέμψεως ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν γινομένης, ἀλλὰ καὶ τῶν αἱρετικῶν ἀρειανῶν αὐτὰ καθ' ἡμῶν παιξάντων, καινοτομία τις καὶ παρανομία τοιαύτη κατὰ τῆς ἐκκλησίας γεγένηται. εἰ γὰρ ὅλως ἦν τις καθ' ἡμῶν μέμψις κρατήσασα, ἔδει μὴ ἀρειανὸν μηδὲ τῶν τὰ ἀρείου φρονούντων, κατὰ δὲ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας,
A καὶ κατὰ τὸ τοῦ παύλου ῥῆμα, συναχθέντων τῶν λαῶν, καὶ τοῦ πνεύματος τῶν καθιστανόντων, σὺν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πάντα κανονικῶς ἐξετασθῆναί τε καὶ πραχθῆναι, παρόντων τῶν αἰτουμένων λαῶν καὶ κληρικῶν, καὶ μὴ ἔξωθεν ὑπὸ ἀρειανῶν, ὥσπερ ἐμπορευόμενον τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου, παρὰ τοὺς μὴ αἰτήσαντας μηδὲ βουλομένους· μηδὲ ὅλως γινώσκοντας τὸ γεγονὸς μετὰ προστασίας καὶ βίας τῶν ἔξωθεν δικαστῶν ἐπιρρίψαι ἑαυτόν. τοῦ-
B το δὲ, τοὺς μὲν ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας παραλύει· τὰ δὲ ἔθνη βλασφημεῖν ἀναγκάζει καὶ ὑπονοεῖν, ὅτι μὴ κατὰ θεῖον θεσμὸν, ἀλλ' ἐξ ἐμπορίας καὶ προστασίας, αἱ καταστάσεις γίγνονται. ἡ μὲν οὖν κατάστασις ἡ θαυμαστὴ γεωργίου, ὑπὸ ἀρειανῶν γέγονε, καὶ τοιαύτην ἔσχε τὴν ἀρχήν· ἡ δὲ εἴσοδος αὐτοῦ, εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν οἷα παράνομα κατειργάσατο, καὶ ἡλίκων κακῶν αἰτία γέγονεν, ἔξεστιν [ἡμῖν] ἐκ
C τῶν γραφομένων καὶ παρὰ τῶν ἐπιδημούντων ὑπερωτῆσαι καὶ μαθεῖν. τῶν λαῶν δυσανασχετούντων, καὶ διὰ τοῦτο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις συναχθέντων ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ καινοτομίᾳ, ἵνα μὴ ἡ τῶν ἀρειανῶν ἀσέβεια καταμιγῇ τῇ τῆς ἐκκλησίας πίστει. Φιλάγριος ὁ καὶ πάλαι τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰς ταύτης παρθένους ἀδικήσας, καὶ νῦν ἔπαρχος αἰγύπτου τυγχάνων, παραβάτης μὲν γενόμενος, πατριώτης δὲ ὢν τοῦ γεωργίου, καὶ οὐ σεμνὸν ἔχων τὸν
D τρόπον, ἀλλὰ καὶ προστασίας ἔχων τοὺς περὶ ἀσέβειον, καὶ διὰ τοῦτο σπουδάζων κατὰ τῆς ἐκκλησίας, πείθει τοὺς ἐθνικοὺς δήμους, τούς τε ἰουδαίους καὶ τοὺς ἀτάκτους [ἐπὶ] ἐπαγγελίαις, ἃς καὶ ὕστερον ἐπεδίδου καὶ παροξύνει, καὶ ἀθρόως αὐτοὺς μετὰ ξιφῶν καὶ ῥοπάλων, ἀφίησι κατὰ τῶν λαῶν εἰς τὰς ἐκκλησίας. καὶ τί γέγονεν ἐκ τούτων, οὐκέτι λοιπὸν ἁπλῶς εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ἀξίως σημᾶναι δυνατὸν, οὔτε χωρὶς δακρύων καὶ θρήνων, μνημο-
E νεύσειεν ἄν τις καὶ τῶν ὀλίγων. ποῖα γὰρ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τετραγῴδηται, τοιαῦτα ἢ τί τοιοῦτον ἐν διωγμῷ καὶ πολέμῳ γέγονέ ποτε; ἡ μὲν ἐκκλησία καὶ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον, πῦρ πολεῖται. εὐθέως δὲ, οἰμωγαὶ καὶ ὀλολυγαὶ, καὶ θρῆνος ἦν κατὰ τὴν πόλιν, ἀγανακτούντων καὶ τῶν πολιτῶν ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις καὶ καταβοώντων, καὶ τὴν βίαν μαρτυρομένων, παρθένοι γὰρ ἅγιαι, καὶ ἐ-

καὶ ἀμίαντοι ἐγυμνοῦντο, καὶ ἔπασχον ἃ μὴ θέμις. μὴ ἀνεχόμεναι δὲ, κίνδυνον· μονάζοντες κατεπατοῦντο, καὶ ἀπέθνησκον· καὶ οἱ μὲν ἐδημεύοντο, οἱ δὲ ξίφεσι καὶ ῥοπάλοις ἀνῃροῦντο. ἄλλοι ἐτραυματίζοντο, ἐτύπτοντο. ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας τραπέζης, ἡλίκη ἀσέβεια καὶ παρανομία γεγονεν; ὄρνεα καὶ στροβίλους ἐθυσίαζον· εὐφημοῦντες μὲν αὐτῶν τὰ εἴδωλα· δυσφημοῦντες δὲ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐκκλησίαις τὸν κύριον καὶ σωτῆρα ἡμῶν ἰησοῦν χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. τὰς θείας τῶν γραφῶν βίβλους ἃς ηὕρισκον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, κατέκαιον, εἰς δὲ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον· φεῦ τῆς τόλμης· οἱ κυριοκτόνοι ἰουδαῖοι, καὶ οἱ ἄθεοι ἐθνικοὶ ἀφυλάκτως εἰσερχόμενοι, τοιαῦτα αἰσχρὰ διεπράττοντο καὶ ἐλάλουν γυμνοῦντες ἑαυτοὺς, ὡς αἰσχύνεσθαι καὶ λέγειν αὐτά. καί τινες ἀσεβεῖς ἄνδρες, τὰ πικρὰ τῶν διωγμῶν μιμούμενοι, παρθένων καὶ ἐγκρατῶν κρατοῦντες εἷλκον· καὶ διασύροντες, ἐβιάζοντο βλασφημεῖν καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν κύριον, καὶ μὴ ἀρνουμένας, κατέκοπτον καὶ κατεπάτουν. καὶ πρὸς τούτοις ἡ θαυμαστὴ καὶ λαμπρὰ εἴσοδος γεωργίου τοῦ ἀρειανοῦ ἡδομένη τοῖς πᾶσι κακοῖς, ὥσπερ ἔπαθλον καὶ μισθὸν τῆς πικρᾶς παρανόμου νίκης παρέχουσα τοῖς ἐθνικοῖς καὶ τοῖς ἰουδαίοις, καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα καθ' ἡμῶν ἐργασαμένοις, εἰς προνομὴν δέδωκε τὴν ἐκκλησίαν. καὶ τῆς τοιαύτης παρανομίας καὶ ἀταξίας συγχωρηθείσης, τὰ πολέμων λοιπὸν χείρονα, καὶ λῃστῶν ὠμότερα ἐγίνετο, οἱ μὲν γὰρ, τὰ πάντων διήρπαζον· οἱ δὲ τὰς ἀποκειμένας τινῶν παραθήκας, διῃροῦντο· τὸν οἶνον πολὺν ὄντα ἢ ἔπινον ἢ ἐξεκένουν, ἢ ἀπέφερον· τὸ ἀποκείμενον ἔλαιον ἥρπαζον, τὰς θύρας καὶ τοὺς καγκέλους, ὡς σκῦλα ἕκαστος ἐβάσταζε, τὰς λυχνίας παρ' αὐτὰ ἐν τῷ τοιχίῳ ἀπετίθεσαν. τοὺς κηρίωνας τῆς ἐκκλησίας τοῖς εἰδώλοις ἀνῆπτον· καὶ ὅλως, ἁρπαγὴ καὶ θάνατος ἦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ οὐκ ᾐδοῦντο οἱ δυσσεβεῖς ἀρειανοὶ τούτων γινομένων, ἀλλ' ἐπὶ χείρονα καὶ ὠμότερα προσετίθουν. πρεσβύτεροι γὰρ καὶ λαϊκοὶ ἐσύρησαν, παρθένοι ἀπομαφοριζόμεναι, ἀπήγοντο εἰς τὸ βῆμα τοῦ ἡγεμόνος, καὶ εἰς τὴν φυλακὴν ἐβάλλοντο· ἄλλοι ἐδημεύθησαν, ἐμαστίχθησαν· οἱ ἄρτοι τῶν λειτουργῶν καὶ τῶν παρθένων ἐκωλύθησαν. ταῦτα δὲ ἐγίγνετο ἐν αὐτῇ τῇ ἁγίᾳ τεσσαρακοστῇ περὶ τὸ πάσχα, ὅποι μὲν ἀδελφοὶ ἐνήστευον, ὁ δὲ θαυμαστὸς γεώργιος, τὸν καϊάφα τρόπον ἀναλαβὼν, μετὰ πιλάτου τοῦ ἡγεμόνος, κατὰ τῶν εἰς χριστὸν εὐσεβούντων ἐνεπαροίνει. ἐν παρασκευῇ γοῦν εἰσερχόμενοι εἰς μίαν τῶν ἐκκλησιῶν μετὰ τοῦ ἡγεμόνος, καὶ τῶν ἐθνικῶν δήμων, ὡς ἀποστρεφομένους εἶδε τοὺς λαοὺς τὴν βιαίαν εἴσοδον αὐτοῦ, ἐποίησε τὸν ὠμότατον ἡγεμόνα ἐν μιᾷ ὥρᾳ, τριάκοντα καὶ τέσσαρας παρθένους καὶ ὑπάνδρους καὶ εὐγενεῖς ἄνδρας, μαστίξαι δημοσίᾳ. καὶ εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐμβαλεῖν. ἐν οἷς μίαν παρθένον φιλολογοῦσαν. καὶ τὸ ψαλτήριον ἔτι κατέχουσαν ἐν χερσί, μαστιχθῆναι

& incontaminatæ nudatis corporibus nefaria paterentur, iisdemque si contumacius obsisterent, periculum capitis ingereretur, monachi pedibus obtriti expirarent, alij fisco addicerentur, alij gladiis fustibusque mactarentur, alij vulneribus plagisque male mulctati discederent. In sacrosanctam autem mensam (proh) quanta impietas, & facinora commissa? Vidisses enim eos aues & nuces pineas immolare, idola sua laudibus efferre,
A In Dominum nostrum Saluatorem, Iesum Christum & filium viuentis conuicia verborumque contumelias iacere, Sacros Scripturarum libros, quos in Ecclesiis inueniebant comburere: In sacrum Baptisterium (proh superi) Christicidas Iudæos, & Atheos Ethnicos nulla cum reuerentia ingressos, eam verborum factorumque turpitudinem nudatis corporibus designare, vt pudendum, abominandumque sit relatu. Nec defuere impij homines, æmuli acerbissimorum persecutorum, qui virgines, continentesque iniectis manibus traherent raptarent,
B & ad blasphemiam, dominique abnegationem compellerent, eosque qui id facere recusarent, conciderent, pedibusque obtererent. In hoc genere introitus sui splendidus ille & perquam egregius Georgius lætus de istis malis, simulq; mercedem, præmiaque pro hac tam scelerata victoria, Ethnicis, Iudæis cæterisque quorum opera ad talia vsus erat dispensans, in prædam rapinamq; Ecclesiam dabat. Semel aut istiusmodi genere scelerũ & licentia data, mul-
C ta teriora quàm in bello, crudeliora quàm in latrocinio committebantur, quum & isti obuia diriperent, illi in cellis reposita diuiderent, magnamq; copiam vini aut ebiberent, aut effunderent, aut asportarent, oleumq; reconditum prædarentur, fores cancellosq; tanquam reiectamenta gestarent, & candelabra inibi ad parietem deponerent: cereosq; Ecclesiæ, idolis adolerent. In summa magna vbiq; in ecclesia depopulatio, & plurima mortis imago. Nõ tamen ad ista impij Ariani vllo pudore cõmouebãtur, q̃n teriora adhuc, atrocioraq; accu-
D mulauere. Vidisses n. presbyteros & Laicos in ius trahi, virgines à cœtu suo diuulsas, ad tribunal psidis raptari, & in carcerẽ cõiici, alios fisco addici, alios flagellis cædi, panibus sacrificiorũ ministris & virginib⁹ interdici. Hęc autẽ sub Pascha, in sacra quadragesima acta sunt, per q̃ tẽpus ieiuniis dediti erant. Interim egregius ille Georgius arrogatis sibi moribus Caiphæ cum pside Pilato cõtra pios Christi cultores debacchabatur. Certe ipso die Parasceues ingress⁹ in
E quãdã Ecclesiã cũ duce & præside Ethnicorum populorũ, intellecto hominũ odio, quo illius violẽtum introitũ auersabantur, authorẽ consuasoremque se præbuit crudelissimo præsidi, vt eadem hora triginta quatuor virgines, & matronæ, item viri que ingenui publice flagellis cæderentur, & in vincula conijcerentur, inter quos virginem quandam studiosam literarum, & adhuc Psalterium manibus retinẽtem, publice

publice flagellari iussit, ereptus virgini à carnificibus liber, ipsa autem post flagra in carcerem reclusa est. His autem ad istum modum patratis, ne in reliquum quidem tempus ocium egere, quippe qui in illa alia Ecclesia, in qua ego potissimum per eos dies commorabar, eadem prorsus molientes, furore ipsorum etiam in templum immisso, nihil non egere, vt ibi me interceptum de medio tollerent, nec aliter euenisset, nisi gratiam Christi propitiam, auxiliatricemque mihi expertus fuissem, vnde ita elapsus, licuit mihi paucula ista ex innumeris mala recensere. Ego enim videns eos ad extremam rabiem deuenisse, mecúmque rationem iniens, quo ne vel Ecclesia noxam acciperet, aut virgines indigna paterentur, cædesque denuo committerentur, eademque iterum iniuria contumeliaque in populum incumberet, furtim me populis subduxi, memor verbi saluatoris nostri, *Si vos persequuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam.* Noueram enim ex his, quæ aduersus primam illam Ecclesiam perpetrauerant, nihil sceleris eos in istam Ecclesiam omissuros, vbi ne ipsam quidem dominicam diem sanctissimi festi, vlla in reuerentia habuere, quo minus eo ipso tempore, quo Dominus omnes ex mortis vinculis compedibusque asseruerit, homines eius Ecclesiæ in vincula coniicerent. Georgius autem cum suis gregalibus, velut bello in Christum suscepto, fretus, confisusque præsidis potentia, diem illam liberalem, vindicemque seruis Christi in luctum & mœrorem vertit. Ethnici contra, oculis animisque malignis diem illum sanctissimum intuentes, lætitia gestiebant. Georgius vero, credo ex mandatis Eusebij vinculis compedibusque per id tempus Christianos, ad luctum, cõplorationemq; compellebat. Hoc genere violentiæ Præses ecclesias diripuit, direptasque Georgio & furiosis Arianis tradidit. Ergo reiectitij homines, & summoti ab ecclesia, in Ecclesiarum direptionibus sibi gratulantur: populis autem Dei & clericis Catholicæ Ecclesię ea necessitas inflicta est, vt cum impiis hæreticis Arianis communicent, aut ab introitu Ecclesiæ abstineant. Quin & naucleris aliisq; marinas nauigationes obeuntibus non exigua vis adhibita est à Georgio, dum alios opera præsidis in tormentis habet, alios vero compedibus adstringit, & in carcerem coniicit, ea de causa, vt & ipsius sceleribus metuerent contradicere, & literas ab eo deferendas acciperent. Verum ne ita quidem cõtentus, quo se nostro sanguine satiaret, induxit crudelissimũ præsidem facinorum socium, vt decretum sub populi nomine aduersus me odiosissimis verbis descriptum ad pientissimum Imperatorem Constantium mitteret, vnde non solum exilium, verum etiam mille mortes expectandas putes. Is autem qui decretum scripsit, transfuga est nostræ religionis, quippe qui relictis Christianis, idola Gentium turpiter adoret: qui autem literis istis subscripserunt, Ethnici sunt. Et ne multus

μαστιχθῆναι πεποίηκε δημοσίᾳ. καὶ τὸ μὲν βιβλίον, ὑπὸ τῶν δημίων διηρπάσθη· αὐτή τε ἡ παρθένος, εἰς τὴν φυλακὴν κατείρχθη· τούτων γινομένων, οὐχ ἡσύχαζον, οὐδὲ εἰς τὰ ἑξῆς· ἀλλ' εἰσελθόντες καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ ἐκκλησίᾳ· ἔνθα μάλιστα ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ᾤκουν, τὰ αὐτὰ τοῖς προτέροις ποιῆσαι. ἐσπούδαζον δὲ τὴν μανίαν ἑαυτῶν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν ἐπεκτεῖναι· ἵνα με θηρεύσαντες ἀνέλωσιν. ὃ καὶ A ἔπαθον ἄν, εἰ μὴ ἡ τοῦ χριστοῦ χάρις ἐβοήθησε· ἵνα μόνον ἐκφυγὼν ὑπαγορεῦσαι κἂν τὰ ὀλίγα δυνηθῶ· ἐγὼ γὰρ θεωρῶν αὐτοὺς ἔσχατα λυσσῶντας, λογισάμενος ἵνα μήτε ἡ ἐκκλησία βλαβῇ· καὶ [αἱ] ἐν αὐτῇ παρθένοι πάθωσι· καὶ θάνατοι πάλιν γίνωνται, καὶ δεύτερον οἱ λαοὶ ὑβρισθῶσιν, ὑπέκλεψα ἐμαυτὸν τῶν λαῶν μνησθεὶς τοῦ σωτῆρος λέγοντος. „ἐὰν ὑμᾶς διώκωσιν εἰς τήνδε τὴν πόλιν, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν·" ᾔδειν γὰρ αὐτοὺς ἀφ' ὧν ἔπραξαν εἰς τὴν ἑτέραν B ἐκκλησίαν κακῶν, μηδὲν τῶν δεινῶν καὶ κατὰ τῆς ἄλλης παραιτουμένους· ὅπου γε οὐδὲ αὐτὴν τὴν κυριακὴν τῆς ἁγίας ἑορτῆς ᾐδέσθησαν. ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ, τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀνθρώπους εἰς φυλακὴν κατεῖρξαν· ὅτε ὁ μὲν κύριος, τοὺς πάντας ἐκ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν ἠλευθέρωσεν. ὁ δὲ γεώργιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ὥσπερ ἀντιμαχόμενοι τῷ σωτῆρι, καὶ θαρροῦντες τῇ τοῦ ἡγεμόνος προστασίᾳ, τὴν ἐλευθέριον ἡμέραν τοῖς τοῦ χριστοῦ δούλοις, πένθος πεποιήκασιν· οἱ μὲν γὰρ ἕλληνες, C ηὐφραίνοντο δυσωπούμενοι τὴν ἡμέραν· ὁ δὲ γεώργιος ἴσως ἐντολὰς πληρῶν, τῶν περὶ εὐσέβιον, πενθεῖν ἠνάγκαζε τότε τοὺς χριστιανοὺς τῇ καινώσει τῶν δεσμῶν. διὰ ταύτης τοίνυν τῆς βίας ὁ ἡγεμών, ἥρπασε τὰς ἐκκλησίας· καὶ ἁρπάσας, γεωργίῳ καὶ τοῖς ἀρειομανίταις παραδέδωκε. καὶ οἱ μὲν ἐκκήρυκτοι παρ' ἡμῶν διὰ τὴν ἀσέβειαν γινόμενοι, ἐγκαυχῶνται τῇ ἁρπαγῇ τῶν ἐκκλησιῶν· ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λαός, καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας βιάζονται, ἢ κοινω- D νεῖν τῇ ἀσεβείᾳ τῶν αἱρετικῶν ἀρειανῶν, ἢ μὴ εἰσέρχεσθαι εἰς τὰς ἐκκλησίας. καὶ γὰρ καὶ [τοῖς] ναυκλήροις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τὴν θάλατταν πλέουσιν, οὐκ ὀλίγην βίαν καὶ ἀνάγκην ἐπέθηκε γεώργιος διὰ τοῦ ἡγεμόνος βασανίζων, ἄλλους δεσμεύων, καὶ εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐμβάλλων· ἵνα μήτε ἀντιλέγωσι τῇ παρανομίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ γράμματα παρ' αὐτοῦ λαμβάνωσι. καὶ ἵνα μὴ ἄχρι τούτων ἀρκεσθῇ, ἀλλὰ καὶ τοῦ αἵματος ἡμῶν ἐμφορηθῇ, πεποίηκε τὸν ὠμότατον καὶ συνεργὸν E αὐτοῦ ἡγεμόνα, ψήφισμα ὡς ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ κατ' ἐμοῦ γράψαι τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ κωνσταντίῳ, ἐπίφθονα ῥήματα περιέχον ἀφ' οὗ μὴ μόνον ἐστὶ φυγεῖν, ἀλλὰ καὶ μυρίους θανάτους προσδοκᾶν. καὶ ὁ μὲν τὸ ψήφισμα γράψας, ἐστὶ παραβάτης ἐκ χριστιανῶν εἴδωλα ἀναισχύντως προσκυνῶν· οἱ δὲ ὑπογράψαντες, ἐθνικοὶ καὶ νεωκόροι τῶν εἰδώλων, καὶ σὺν αὐτοῖς ἀρειανοί. καὶ ἵνα μὴ πολὺς

μὴ πολὺς ἐν τῷ γράφειν γίνωμαι· διωγμός ἐστιν ἐνταῦθα, καὶ διωγμὸς, οἷος οὐδέ ποτε γέγονε κατὰ τῆς ἐκκλησίας· ὅλως μὲν γὰρ ἐν τῷ πρὸ τούτου διωγμῷ, κἂν φεύγων τις προσηύχετο· καὶ κρυπτόμενος, ἐβαπτίζετο. ἄρτι δὲ ἡ πολλὴ ὠμότης, καὶ τὴν βαβυλωνίαν ἀθεότητα μεμίμηται. ὡς γὰρ οἱ τότε κατὰ τοῦ δανιὴλ, οὕτω καὶ ὁ θαυμαστὸς γεώργιος τοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις προσευχομένους, διαβάλλει τῷ ἡγεμόνι· καὶ τοὺς λειτουργοὺς μετὰ πάσης ὕβρεως παρατηρεῖται, A
ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης βίας, πολλοὺς μὲν ἀβαπτίστους κινδυνεύειν· πολλοὺς δὲ χωρὶς τῶν ἐπισκεπτομένων νοσεῖν καὶ ὀδύρεσθαι, πικροτέραν τῆς νόσου τὴν τοιαύτην συμφορὰν ἡγουμένους. τῶν γὰρ λειτουργῶν τῆς ἐκκλησίας διωκομένων, οἱ λαοὶ καταγινώσκοντες τῆς ἀσεβείας τῶν αἱρετικῶν ἀρειανῶν, αἱροῦνται μᾶλλον οὕτω νοσεῖν καὶ κινδυνεύειν ἢ χεῖρα τῶν ἀρειανῶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν· ἀρειανὸς οὖν ἐστιν ὁ γεώργιος καὶ τοῖς ἀρειανοῖς ἀποσταλείς· οὐ γάρ τις αὐτὸν B
ᾔτησε, πλὴν μόνων αὐτῶν· καὶ διὰ τοῦτο ὡς μισθωτὸς καὶ ἀλλότριος δεινὰ καὶ πικρὰ τοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας λαοῖς, ὡς οὐκ οὖσιν ἰδίοις, διὰ τοῦ ἡγεμόνος κατεργάζεται. ἐπειδὴ γὰρ γρηγόριον ὅνπερ πρότερον οἱ περὶ εὐσέβιον τοῖς ἀρειανοῖς κατέστησαν μετὰ τὸ γράψαι ἡμᾶς περὶ αὐτοῦ, πάντες ὑμεῖς οἱ τῆς καθολικῆς ἐπίσκοποι ἐπίστασθε, ὡς διὰ τὴν ἀσέβειαν, εἰκότως αὐτὸν ἀναθεματίσατε καὶ ἀπεκηρύξατε· τούτου ἕνεκα γεώργιον νῦν τοῖς αὐτοῖς ἀρειανοῖς ἀπέστειλαν. C
εἶτα ἵνα μὴ καὶ δεύτερον αἰσχύνην ὀφλήσωσι, γραφόντων ἡμῶν πάλιν κατ' αὐτῶν διὰ τοῦτο τῇ ἔξωθεν βίᾳ καθ' ἡμῶν ἐχρήσαντο, ἵνα τῶν ἐκκλησιῶν περικρατήσαντες, δόξωσι ἐκφεύγειν τὴν τῶν ἀρειανῶν ὑπόνοιαν. ἀλλ' ἐσφάλησαν καὶ ἐν τούτῳ. εἰ μὴ μόνοι οἱ αἱρετικοὶ καὶ οἱ δι' αἰτίας ἐκβληθέντες, καὶ ὅσοι διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ ἡγεμόνος ὑποκρίνονται. τοῦτο δὲ τῶν περὶ εὐσέβιόν ἐστι τὸ δραματούργημα, ταῦτα οἱ περὶ εὐσέβιον ἐκ πάλαι μὲν ἐμελέτων καὶ συνετίθουν· νῦν δὲ D
καὶ ἴσχυσαν πρᾶξαι, διὰ τὰς διαβολὰς ἃς διέβαλλον ἡμᾶς βασιλεῖ· ἀμέλει, οὐδὲ οὕτως ἡσυχάζουσιν, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡμᾶς ἀποκτεῖναι ζητοῦσι. καὶ τοῖς γνωρίμοις ἡμῶν, φοβεροὺς ἑαυτοὺς δεικνύουσιν, ὡς πάντας φυγαδεύεσθαι, καὶ θανάτους παρ' αὐτῶν προσδοκᾶν. ἀλλ' οὐ διὰ ταῦτα καὶ ὑμᾶς αὐτῶν τὴν παρανομίαν καταπλῆξαι χρὴ, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐκδικῆσαι, καὶ ἀγανακτῆσαι κατὰ τῶν οὕτως καινοτομηθέντων. E
εἰ γὰρ πάσχοντος μέλους τινὸς συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, καὶ κατὰ τὸν μακάριον ἀπόστολον, κλαίειν μετὰ κλαιόντων δεῖ, πασχούσης τῆς τηλικαύτης ἐκκλησίας, ἕκαστος ὡς αὐτὸς πάσχων, ἐκδικείτω τὸ πρᾶγμα. κοινὸς γάρ ἐστιν ὁ σωτὴρ ὁ ὑπ' αὐτῶν βλασφημούμενος· καὶ πάντων εἰσὶ κανόνες οἱ ὑπ' αὐτῶν παραλυόμενοι· ἆρα γὰρ εἰ καθεζομένων ὑμῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ συναγομένων τῶν λαῶν χωρὶς τινος μέμψεως εἶτις

multus ſim in ſcribendo, perſecutio adeſt, eaque perſecutio, qualis nunquam antea aduerſus Eccleſiam oborta eſt. Nam in ſuperioribus perſecutionibus, quum quis ad fugam adigeretur, erat, vbi ſuas partes cum aliis coniungeret & quum occultaretur, non deerat Baptiſmatis copia. Hæc autem multa & præſens crudelitas, Babyloniorum impietatem æmulatur. Vt enim illi Danielem, ita præclarus iſte Georgius, eos, qui domi orationes faciunt, ad præſidem defert, & miniſtros Sacrorum infenſiſſime obſeruat, adeo vt ex iſta violentia multi deſtituti inopia Baptiſmatis, periclitentur, multique ſine viſitatoribus ægrotent, & lamententur: acerbiorem ſibi calamitatem quàm morbum arbitrantes populique ſacrorum miniſtris abactis, non ignari impietatis Arianorum, præoptant potius ita ægrotare, & periclitari, quàm vt Arianorum manus capitibus ſuis imponi ſuſtineant. Vt igitur Arianus eſt Georgius, ita & ab Arianis miſſus eſt, eumque nemo in Epiſcopum poſtulauit: niſi ſoli Ariani: ac proinde vti mercenarius & externus grauia & perquam acerba in populos Catholicæ Eccleſiæ, quaſi alienos & non ſui gregis per præſidem facit. Ego autem quia iam pridem, quum eum Ariani vt fidum ſibi in epiſcopum promouebant, ſcripto edideram, nemini veſtrûm Catholicis Epiſcopis ignotum eſſe Georgium, eumque merito à vobis pro impietate ſua excommunicatum eſſe, & anathema edicto Eccleſiæ proclamatum, nec aliam eſſe cauſam cur eum Ariani pro Epiſcopo mittant, niſi ne denuò ex meis ſcriptis ſimilia conuitia paterentur; barbara, & exotica vi in me coorti, Eccleſias in ſuam poteſtatem redegere: vt ita Arianiſmi ſuſpicionem vitarent. Verum & hic quoque magnopere fruſtrati ſunt. Nemo enim Eccleſiaſticorum hominum Georgio ſe adiunxit, exceptis hæreticis, cæteriſque ob crimina ſua ab eccleſia reiectis, illiſque item qui metu præſidis communionem ſimulant. Hanc tragœdiam ille iam olim quidem cum ſuis meditatus eſt: ſed nunc eius dramatis agendi facultatem per calumnias nactus eſt, quibus nos apud Imperatorem accuſauit. Sed enim ne ita quidem conquieſcere potuit, vt qui etiam nunc mei cædem quærat, & notis amiciſque noſtris adeo ſe terribilem infeſtumque præbet, vt nemo non metu mortis in exilium fugiat. Verum non ideo de ſceleribus eorum formidinem, ſed potius indignationem & vindictæ cupidinem concipere debetis, quum hoc nouo genere ſcelerum aduerſum nos ſint vſi. Si enim patiente vno membro compatiuntur & reliqua membra, & ſecundum beatum Paulum, *flendum eſt cum flentibus*, certe tanta eccleſia læſa, quiſque quaſi ipſe læſus eſſet, ad vindictam ſe accingere debet. Communis enim omnium Saluator eſt, qui ab illis blaſphematur, & omnes quotquot ſunt canones, ab iiſdem violantur. Si vobis in Eccleſia ſiue vllius querela ſedentibus ſubito

subito per edictum principis successor mittatur, & talia contra vos designarentur, an id quæso, sine indignatione toleraturi essetis, an non potius vindicandum censeretis? Est igitur æquum vestram indignationem commoueri, ne si ita res silentio transmittatur, paulatim in singulas Ecclesias idem malum propagetur: nostraque disciplina in mercatus & nundinationes abeat. Quod igitur ad Arianos pertinet, rem vobis compertam dico. Sæpe enim eorum impietatem, publice priuatimque damnastis, neque ignari estis, qualis sit Eusebius cum suis, & quantopere cum Arianis eandem hæresim foueat. Quæ res in causa fuit, cur nobis olim insidiatus sit. Porro quæ per eum eiusque socios designata sunt, quantoque ea sint acerbiora vel bellicis calamitatibus, ideo meis scriptis ostendi, vt statim à rebus narratis assumpto zelo, rectà tenderetis ad tollendos talium scelerum in ecclesiam authores. Certe fratres nostri Romæ anno superiori infensi prioribus eorum hominum factis, quum nondum scelera ista accesserant, pro vltione sumenda, concilium indici celebrarique voluerunt, & rem perfecissent, nisi Eusebiani Ecclesiam turbassent, nósque intercipere conati essent, vt libere sine reprehensore in sceleribus suis pergerent. Quòd si Episcopi illi Romæ tum temporis in hæreticos iras sumpsere, quanto iustior grauiorque vestra & ira & indignatio fuerit quum prioribus maleficiis tantum scelerum addiderint? Obsecro vos igitur, ne tanta facinora leuia, aut negligenda putetis néve inclytam Alexandrinorum Ecclesiam hæreticorum pedibus obteri conculcaríque sinatis. Certe ista indignitas rerum in causa est, quòd populi, sacerdotésque seorsum sine synaxibus viuant, taciti quidem ob vim præsidis, animo tamen impietatem Arianorum execrantes. Si igitur aut ipse Georgius, aut alius quispiam ipsius nomine ad nos scribat, ne recipiatis fratres illorum literas, sed oblatas dirumpite, eorumque tabellarios vt impios & scelerum administros eiicite. Quòd si formulam pacificatoriam scribat, ne illam quoque recipiatis: metu enim præsidis violentiáque Georgij, ad has literas perferendas compulsi sunt. Ego autem, quia verisimile est Georgij gregales de Georgio scripturos esse, meis literis vos præmonere studui, vt reiecto personarum delectu, sicuti Dei æmulatoribus congruit, subornatos, summissósq; ab hoc genere hominum, expellatis, qui hoc ipso tempore in Arianorum gratiam Iudæos, Ethnicósq; homines, ad persecutiones, virginum stupra, cædes, Ecclesiarum populationes, incendia, blasphemias instigarunt. Neq; enim impius & furiosus Georgius, quòd Arianus non sit, inficiari poterit, quũ is qui literis eius subscribit, pro documẽto in contrariũ sit. Ammon enim iste eius subscriptor, iam olim à Beato Alexandro ante me Episcopo, ob multa mala, impietatemq; ab Ecclesia eiectus est. Ob hæc omnia, quæso rescribite, &

εἴ τις ἐξαίφνης διὰ προστάγματος διάδοχος
ἐλελύθει καθ' ἑνὸς ὑμῶν, καὶ ταῦτα ἐγεγόνει καθ'
ὑμῶν, οὐκ ἂν ἠγανακτήσατε; οὐκ ἂν ἠξιώσατε
ἐκδικηθῆναι; διὰ τοῦτο ἀγανακτῆσαι ὑμᾶς δί-
καιόν ἐστιν· ἵνα μὴ τούτων σιωπωμένων, κατ' ὀλίγον
καὶ εἰς ἑκάστην ἐκκλησίαν, τὸ τοιοῦτον κακὸν δια-
βῇ, καὶ λοιπὸν, ἐμπόριον καὶ ἀγοραῖον τὸ καθ'
ἡμᾶς διδασκαλεῖον γένηται. τὰ μὲν οὖν κατὰ
τοὺς ἀρειομανίτας, οἴδατε ἀγαπητοί· πολλάκις
A γὰρ αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν, ἰδίᾳ καὶ κοινῇ πάντες
ἀπεκηρύξατε· οἴδατε δὲ καὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον
ὡς προεῖπον, τῆς αὐτῆς ἐκείνοις ὄντας αἱρέσεως,
δι' ἣν καὶ πάλαι ἡμῖν ἐπεβούλευσαν. τὰ δὲ νῦν
δι' αὐτοὺς καὶ ὑπ' αὐτῶν γενόμενα, πικρότερα
πολέμων, ἐδήλωσα ὑμῖν· ἵνα κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς
ἱστορίαν μισοπόνηρον ζῆλον ἀναλαβόντες, ἐξά-
ρητε τοὺς τὰ τοιαῦτα πονηρὰ ἐργασαμένους κατὰ
τῆς ἐκκλησίας. εἰ γὰρ καὶ πέρυσιν οἱ κατὰ ῥώ-
μην ἀδελφοὶ μήπω τούτων γενομένων, ἀλλ' ἕνε-
B κα τῶν πρώτων σύνοδον ἔγραψαν γενέσθαι· ἵνα
κἀκεῖνα ἐκδικηθῇ· ἥνπερ εὐλαβούμενοι οἱ περὶ
Εὐσέβιον, προέλαβον διαταράξαι τὴν ἐκκλη-
σίαν, καὶ ἠθέλησαν ἡμᾶς ἀνελεῖν· ἵνα λοιπὸν
ἐπ' ἀδείας πράττωσιν ἃ βούλονται, καὶ μὴ ἔχωσι
τὸν ἐλέγχοντα· πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς τηλικού-
τοις παρανομήμασιν ἀγανακτῆσαι ὀφείλετε, καὶ
καταψηφίσασθαι αὐτῶν, ὅσῳ καὶ ταῦτα τοῖς
προτέροις προσέθηκαν; παρακαλῶ μὴ παρίδητε
τὰ τηλικαῦτα, μὴ δὲ ἐπιτρέψητε τὴν περιβόη-
C τον ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν, ὑπὸ αἱρετικῶν
καταπατηθῆναι. διὰ ταῦτα γὰρ εἰκότως καὶ οἱ
λαοὶ, καὶ οἱ λειτουργοὶ, καθ' ἑαυτούς εἰσι, διὰ
μὲν τὰς τοῦ ἐπάρχου βίας σιωπῶντες, διὰ τὴν δὲ
ἀσέβειαν τῶν ἀρειομανιτῶν, ἐκτρεπόμενοι. ἐὰν
τοίνυν γράφῃ πρὸς ἡμᾶς γεώργιος, ἢ ἄλλος
τὶς περὶ αὐτοῦ, μὴ δέξησθε ἀδελφοὶ τὰ γράμμα-
τα αὐτοῦ· ἀλλὰ σχίσατε καὶ δυσωπήσατε τοὺς
κομίζοντας, ὡς ἀσεβεῖς καὶ πονηρίας ὄντας δια-
κόνους. ἐὰν δὲ καὶ τύπον εἰρηνικὸν τολμήσῃ γρά-
D φειν, μὴ δὲ ταῦτα δέξησθε. τῷ γὰρ φόβῳ τοῦ
ἡγεμόνος οἱ δεχόμενοι κομίζουσι διὰ τὰς πολλὰς
αὐτοῦ βίας. ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς καὶ τοὺς περὶ Εὐσέ-
βιον γράφειν ὑμῖν περὶ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο προυπο-
μνῆσαι ὑμᾶς ἐσπούδασα, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἀ-
προσωπόληπτον τοῦ θεοῦ μιμησάμενοι, ἐκδιώ-
ξητε τοὺς παρ' αὐτῶν. ὅτι ἐν τοιούτῳ καιρῷ διωγ-
μοὺς καὶ φθορὰς παρθένων καὶ θανάτους, καὶ ἁρ-
παγὰς τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ πυρκαϊὰν
καὶ βλασφημίας [ἐν ταῖς ἐκκλησίαις], ἕνεκεν
E ἀρειομανιτῶν κατεσκεύασαν ὑπὸ ἐθνικῶν καὶ
Ἰουδαίων γενέσθαι. οὐκ ἂν δὲ ὁ ἀσεβὴς καὶ με-
μηνὼς γεώργιος ἀρνήσηται ἑαυτὸν εἶναι ἀρεια-
νὸν, ἔχων ἔλεγχον τὸν ὑπογράφοντα αὐτοῦ τὰ
γράμματα. Ἀμμὼν γὰρ οὗτος ὑπογράφων,
ἔκπαλαι μὲν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου ἀλεξάνδρου τοῦ
πρὸ ἐμοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ πολλοῖς καὶ ἐπὶ ἀσε-
βείᾳ, ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας. πάντων οὖν ἕνε-
κεν, καὶ

κεν, καὶ ἀντιγράψαι ἡμῖν θελήσατε, καὶ καταγνῶναι τῶν ἀσεβῶν· ἵνα καὶ νῦν, οἱ μὲν λειτουργοὶ οἱ ἐνταῦθα καὶ οἱ λαοὶ, τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ μισοπονηρίαν ὑμῶν ὁρῶντες, εὐφραίνωνται τῇ εἰς χριστὸν ὁμοψύχῳ ἡμῶν πίστει· οἱ δὲ τοιαῦτα κατὰ τῆς ἐκκλησίας παρανομήσαντες, μεταπαιδευθέντες ἐκ τῶν ὑμῶν γραμμάτων, κἂν ὄψε ποτὲ μεταγνῶναι δυνηθῶσι. προσείπατε τὴν παρ' ὑμῖν ἀδελφότητα. οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοὶ προσαγορεύουσιν ὑμᾶς, ἐῤῥωμένους καὶ μνημονεύοντας ἡμῶν ὁ κύριος διαφυλάξειν, κύριοι ἀληθῶς ποθεινότατοι. A

bite, & impios condemnate, vt sacerdotes, qui hic sunt, populique orthodoxam vestram religionem, zelumque vestrum aduersus malos conspicientes, de vestra gaudeant concordi fide: istique scelerum in Ecclesiam authores vestris literis, vel sero errorem suum dedoceantur, & pœnitudine capiātur. Salutate eam quæ apud vos est, fraternitatem: qui mecum sunt fratres vos salutant. Dominus autem vos sanos, nostrique memores conseruet, Domini verè desideratissimi.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας,

Ἐπιστολὴ πρὸς Ἰωάννην καὶ Ἀντίοχον τοὺς πρεσβυτέρους.

ἈΘΑΝΆΣΙΟΣ ἸΩΆΝΝΗι ΚΑῚ ἀντιόχῳ τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ συμπρεσβυτέροις ἐν κυρίῳ χαίρειν. B

Ἐχάρην δεξάμενος ὑμῶν καὶ νῦν ἐπιστολὴν, ὅτι μάλιστα ἀπὸ ἱεροσολύμων ἐγράψατε· καὶ χάριν ὑμῖν ἔχω, ὅτι ἐδηλώσατε περὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἐκεῖ συναγομένων, καὶ περὶ τῶν βουλομένων προφάσει ζητημάτων, ταράττειν τοὺς ἀκεραίους. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, παραγγελλέτω ὁ ἀπόστολος, μὴ προσέχειν τοῖς λογομαχοῦσι καὶ μηδὲν ἕτερον ζητοῦσιν, ἢ λέγειν τί καινὸν καὶ ἀκούειν. C ὑμεῖς δὲ ἔχοντες τὸν θεμέλιον ἀσφαλῆ, ὅς ἐστιν ἰησοῦς ὁ χριστὸς ὁ κύριος ἡμῶν. καὶ τὴν τῶν πατέρων περὶ τῆς ἀληθείας ὁμολογίαν, τοὺς πλέον τι ταύτης ἢ ἔλαττον λαλεῖν θέλοντας ἀποστρέφεσθε, καὶ μᾶλλον τῆς τῶν ἀδελφῶν ὠφελείας γίνεσθε, εἰς τὸ φοβεῖσθαι τὸν θεὸν, καὶ τὰς ἐντολὰς τηρεῖν· ἵνα καὶ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν πατέρων, καὶ ἐκ τῆς τῶν ἐντολῶν τηρήσεως δυνηθῶσιν εὐάρεστοι τῷ κυρίῳ φανῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. D πάνυ δὲ τεθαύμακα τὴν θρασύτητα τῶν τολμώντων λαλεῖν κατὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν τοῦ ἀληθῶς θεοῦ δούλου βασιλείου τοῦ ἐπισκόπου· ἐκ γὰρ τῆς τοιαύτης φλυαρίας, ἐλέγχεσθαι δυνήσονται, ὡς οὐδὲ τῶν πατέρων ἀγαπῶντες τὴν ὁμολογίαν. προσαγορεύετε τοὺς ἀδελφούς. προσαγορεύουσιν ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοί. ἐῤῥῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι, ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινότατοι υἱοί. E

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI Alexandrini,

Ad Ioannem & Antiochum epistola.

ATHANASIVS IOANNI ET ANTIOCHO DILE*ctis, & compresbyteris suis in Domino S.P.D.*

GAVDEO etiam nunc de accepta epistola vestra, maxime autem quia Hierosolymis missa est, & gratiam habeo quòd significastis de fratribus illic ad Synaxim conuenientibus, & de illis qui sub prætextu quæstionum, simpliciores turbare volunt. Cæterum de illis præcipit Apostolus, non esse attendendum rixis verborum, aut noua quærentibus, neque studio noua dicendi, audiendive nos oportere teneri. Vos autem quum habeatis firmū fundamentum, quod est Christus Dominus vester, & patrum de veritate confessionem, auersamini illos, qui plus, minusve quàm in confessione est, loqui velint, & maiorem operam fratrum vtilitati impendite in metuendo numine, & seruandis præceptis, vt doctrina patrum, & obseruatione præceptorum, grati Domino in die iudicij apparere possitis. Valde autem admiror audaciam eorum qui non reformidant oblatrare dilecto nostro, & vere Dei famulo, Episcopo Basilio: quum ex huiusmodi oblatratione deprehendi & conuinci possint, quòd ne Patrum quidem confessionem aut ament aut amplectantur. Salutate fratres, salutant vos qui mecum sunt. Opto vos valere in Domino dilecti, & desideratissimi filij.

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI Alexandrini,

Ad Palladium Presbyterum Epiſtola.

Athanaſius dilecto filio ſuo Palladio preſbytero, in Domino Salutem.

QVA accepta epiſtola gauiſus ſum plurimum, & potiſſimum ob id quod ea ſolito tuo more ſpirabat orthodoxas opiniones, & quod cauſam explicabat, cur cum dilecto noſtro Innocentio viuas, neque nunc tandem, ſed iampridem quum reſciueram, tuam prudentiam approbaui. Quum igitur hoc inſtituto vtaris, ſcribe nobis & ſignifica, & de fratribus qui iſthic ſunt: & de inimicis veritatis, quid de nobis cogitent. Sed quod de monachis Cæſarienſibus ſignificaſti, hoc ipſum quoque didici è dilecto noſtro Dianio, quòd grauentur, & reſiſtant dilecto noſtro Epiſcopo Baſilio. Tibi certe, quod mihi rem indicaſti, gratias ago: illis vero, quæ decuit, ſcripſi, vt veluti filij obſequantur patri, nec iis, quæ ille probat, contradicant. Nam ſi ſuſpectus eſſet in negocio veritatis, recte pugnarent: ſin autem confidunt, vt omnes confidimus, eum eſſe gloriam Eccleſiæ, dum ita decertat pro veritate, & docet eos, qui indigent doctrina, non fas eſt cum tali homine pugnas conſerere; ſed amandus potius eſt ob pium animum. Nam ex iis, quæ cognoui ex dilecto noſtro Dianio, nulla de cauſa eum grauatim ferunt: ipſe enim, vt plane mihi perſuadeo, infirmus efficitur apud infirmos, vt infirmos lucretur. Dilecti autem fratres noſtri reſpicientes ad ſcopum eius, quo ad veritatem tendit, glorificent Dominum quod talem Epiſcopum Cappadociæ dederit, qualem ſingulę prouinciæ ſibi optant. Tu autem dilecte, velis iis indicare vt credant me hæc ſcripſiſſe. Id enim vos erga Patrem beneuolentes reddet, & pacem in Eccleſiis conſeruabit. Opto te in Domino valere fili dilecte.

S.Patris

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας,

Πρὸς παλλάδιον πρεσβύτερον ἐπιστολή.

Ἀγαπητῷ υἱῷ παλλαδίῳ πρεσβυτέρῳ· Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

A Καὶ τὴν παρὰ σοῦ μόνου γραφεῖσαν ἐπιστολὴν δεξάμενος, ἐχάρην μάλιστα ὅτι συνήθως ἔπνεες ὀρθοδοξίας, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν μετὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν ἰνοκεντίου διάγεις. οὐ πρώτον νῦν, ἀλλ' ἐκ παλαιοῦ μαθὼν, ἀπεδεξάμην σου τὴν εὐλάβειαν. οὕτω τοίνυν πράττων, γράφε καὶ γνώριζε ἡμῖν πῶς ἐκεῖ οἱ ἀδελφοὶ καὶ πῶς
B οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας περὶ ἡμῶν διανοοῦνται. ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῶν μοναζόντων τῶν ἐν καισαρείᾳ ἐδήλωσας· ἔμαθον δὲ παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν διανίου, ὡς λυπουμένων καὶ ἀνθισταμένων αὐτῶν τῷ ἀγαπητῷ ἡμῶν βασιλείῳ τῷ ἐπισκόπῳ· σὲ μὲν ἀπεδεξάμην δηλώσαντα, αὐτοῖς δὲ τὰ πρέποντα δεδήλωκα· ἵν' ὡς τέκνα ὑπακούωσι πατρὶ, καὶ μὴ ἀντιλέγωσιν οἷς αὐτὸς δοκιμάζει. εἰ μὲν γὰρ ὕποπτος ἦν περὶ τὴν ἀλήθειαν, καλῶς ἐμάχοντο· εἰ δὲ τεθαῤῥήκασι, τεθαῤῥήκαμεν
C δὲ καὶ πάντες ἡμεῖς, ὡς καύχημα τῆς ἐκκλησίας ἐστὶν, ἀγωνιζόμενος μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ διδάσκων τοὺς δεομένους, οὐ χρὴ πρὸς τὸν τοιοῦτον μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀποδέχεσθαι τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ συνείδησιν. ἐξ ὧν γὰρ διηγήσατο ὁ ἀγαπητὸς διάνιος, μάτην φαίνονται λυπούμενοι. αὐτὸς μὲν γὰρ, ὡς πεθάῤῥηκα, τοῖς ἀσθενοῦσιν ἀσθενὴς γίνεται· ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσῃ. οἱ δὲ ἀγαπητοὶ ἡμῶν ἀποβλέποντες εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ, καὶ τὴν οἰκονομίαν, δοξαζέτωσαν τὸν κύριον τὸν δεδωκότα τῇ
D καππαδοκίᾳ τοιοῦτον ἐπίσκοπον, οἷον καὶ ἑκάστη χώρα ἔχειν εὔχεται. καὶ σὺ οὖν ἀγαπητὲ, θέλησον αὐτοῖς δηλῶσαι, ἵνα ὡς ἔγραψα πεισθῶσι. τοῦτο γὰρ καὶ αὐτοὺς συνίστησιν εὐγνώμονας πρὸς πατέρα· τοῦτο καὶ τὴν εἰρήνην ταῖς ἐκκλησίαις διαφυλάττει. ἐῤῥῶσθαί σε ἐν κυρίῳ εὔχομαι ἀγαπητὲ υἱέ.

Τοῦ ἐν

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρείας

Ἐπιστολὴ πρὸς Δρακόντιον.

Ἀπορῶ τί γράψω. ἆρα γὰρ ὡς παραιτούμενον μέμψομαί σε; ἢ ὡς τὸν καιρὸν ὁρῶντα καὶ κρυπτόμενον διὰ τὸν φόβον τῶν ἰουδαίων; πλὴν εἴτε ἄλλως, εἴτε οὕτως ἄξιον μέμψεως τὸ παρὰ σοῦ γεγενημένον, ἀγαπητὲ Δρακόντιε. οὐ γὰρ ἔπρεπε λαβόντα σε τὴν χάριν κρύπτεσθαι, οὐδὲ φρόνιμον ὄντα, διδόναι τοῖς ἄλλοις προφάσεις φυγῆς· πολλοὶ γὰρ ἀκούσαντες σκανδαλίζονται· οὐχ ὡς ἁπλῶς τοῦτο σοῦ ποιοῦντος, ἀλλὰ συνορῶντος τὸν καιρὸν, καὶ τὰς ἐπικειμένας θλίψεις τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ φοβοῦμαι μὴ διὰ σαυτὸν φεύγων, διὰ ἄλλους ἀρεθῆς κινδυνεύων παρὰ τῷ κυρίῳ. εἰ γὰρ ὁ ἕνα τῶν μικρῶν σκανδαλίζων ἔλοιτ' ἂν μῦλον ὀνικὸν περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ κρεμασθῆναι καὶ καταποντισθῆναι, τί ἂν πάθοις σὺ τοσούτοις γινόμενος σκάνδαλον; καὶ γὰρ ἡ ἐκ παραδόξου γενομένη συμφωνία ἐν τῇ ἀλεξανδρέων χώρᾳ ἐν τῇ σῇ καταστάσει ἐξ ἀνάγκης σχισθήσεται διὰ τὴν σὴν ἀναχώρησιν. καὶ ἡ ἐπισκοπὴ δὲ τῆς χώρας αὐτῆς ὑπὸ πολλῶν ἁρπαγήσεται· καὶ πολλῶν, οὐκ ὀρθῶν, ἀλλ' ὧν οἶδας καὶ αὐτός· καὶ ἐθνικοὶ δὲ οἱ ἐπαγγελλόμενοι χριστιανοὶ γίνεσθαι ἐπὶ τῇ σῇ καταστάσει, ἀπομενοῦσιν ἕλληνες, τῆς σῆς εὐλαβείας ἐξουθενούσης τὴν δοθεῖσαν χάριν. ποία σοι ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἀπολογία παρὰ σοῦ δοθήσεται; ποίοις ἂν ἀπονίψασθαι καὶ ἀπομάξασθαι λόγοις τὰς τοιαύτας αἰτίας δυνήσῃ; πῶς θεραπεύσεις τοὺς διὰ σὲ πεσόντας καὶ σκανδαλιζομένους; ἢ πῶς μετὰ τὸ σχισθῆναι τὴν εἰρήνην, συῤῥάψαι ταύτην δυνήσῃ; ὦ ἀγαπητὲ Δρακόντιε· ἀντὶ χαρᾶς, λύπην ἡμᾶς πεποίηκας, ἀντὶ παραμυθίας, στεναγμόν. προσεδοκοῦμεν γὰρ παραμυθίαν ἔχειν σε μεθ' ἡμῶν, καὶ νῦν βλέπομεν φεύγοντά σε, καὶ ὁρῶμεν ὅτι κρινόμενος μὲν ἐλεγχθήσῃ, κινδυνεύων δὲ μεταμεληθήσῃ. καὶ τίς φείσεται, ὡς ὁ προφήτης εἴρηκεν, ἐπὶ σοί; τίς ἀνακάμψει ἐπὶ σὲ εἰς εἰρήνην, ὁρῶν τοὺς ἀδελφοὺς δι' οὓς χριστὸς ἀπέθανε βλαβέντας ἐπὶ τῇ σῇ φυγῇ; δεῖ γὰρ εἰδέναι σε καὶ μὴ ἀμφιβάλλειν, ὅτι πρὶν μὲν κατασταθεὶς, σαυτῷ ἔζης, κατασταθεὶς δὲ, οἷς κατεστάθης· καὶ

S.Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandriæ,

Ad Dracontium episcopatũ fugientem, Epistola.

HÆSITO quid scribam: an vt recusantem, an vt temporis respectu, & Iudæorum metu temet abstrudentem (A) incusare debeam? veruntamen siue id ea de causa, siue aliunde proficiscitur, non vacat culpa id quod agis, charissime Draconti: non enim fas est eum, qui hanc gratiam accepit, in occultum abdi, neque prudentis est suppeditare aliis occasiones fugiendi. Multi enim istis auditis scandalizabuntur, quasi istud non temere facias, sed tempora intuearis, ac impendentes Ecclesiæ tribulationes. (B) At vereor, ne dum propter te fugis, propter alios sis in periculo apud Dominum. Si enim is, *qui vnum ex pusillis istis scandalizat, praeoptare sibi potius debet molam asinariam collo suo circundari, & ita demergi* quid de te futurum existimas tam multis authore scandalorum? Primum enim illa Alexandriæ mira inexpectataque concordia in te deligendo, ob tuum discessum necessariò dissipabitur, & Episcopatus huius loci à multis diripietur: deinde gentiles qui promiserant, se in tui Episcopatus ordinatione Chri(C)stianos fore, in gentilitate permanebunt, tua pietate vilipendente, gratiam functionemque sibi datam. Qamnam igitur excusationem super istis allegabis? quibus verbis istiusmodi culpas abluere, vel abstergere poteris? Quomodo medeberis per te cadentibus & scandalizatis? quomodo pacem semel disruptam copulabis dilectissime Draconti? pro gaudio mœrorem, pro consolatione luctum attulisti. Sperabamus enim nos vnà tecum consolationem capere. (D) Nunc autem te fugientem conspicimus, & ex fuga futurum prospicimus, vt & in iudicio de eo crimine conuincaris, & conuictus miserè doleas. Et quis tibi, vt Propheta dixit, parcendum putabit? Aut quis cum pace ad te redibit, quum videat fratres propter quos Christus mortuus est, tua fuga noxam accepisse? Id enim scire oportet, & nequaquam ambigere, te priusquàm ordinabaris tibi vixisse: ordinatum autem, illis viuere, quibus ordinatus es:

Et anteaquam acciperes Episcopi gratiam, nullus te cognoscebat: ex quo autem Episcopus factus es, populi expectant, vt cibum illis feras ex doctrina scripturarum. Quum igitur expectantes isti in esurie sint: tu autem te solum alas, & venerit Dominus Iesus, nosque illi assistamus, quam habebis excusationem, cùm viderit ille suas proprias oues esurientes? Si non accepisses denarios, nequaquam ille te inculauerit. Cæterum quum acceperis, eosque infoderis, & in occulto habueris, merito incuset, proferens illa verba, quæ absit vt audiat tua religiositas: *Oportebat te porrigere denarios meos trapezitis, vt ego veniens ab illis repeterem.* Obsecro igitur, vt tibi ipsi & nobis parcas: Tibi ipsi, vt periculum euites: nobis, ne super te lugeamus. Curam habe tuæ Ecclesiæ, ne per te multi ex pusillis detrimentum accipiant, aliique ex tuo exemplo occasiones nanciscantur se subducendi. Si igitur tempora metuis, & formidine contractus id fecisti, nequaquam illud virilis est animi: oportebat enim te secundum zelum Christi, in istiusmodi temporibus specimen tui edere, & potissimum in grauioribus circunstantiis, fiducia libertateque vti, & dicere beati Apostoli verba, *In omnibus istis magnificè vincimus*, maxime ea de causa, quia non temporibus nos, sed Deo seruire condeceat. Quòd si ordinatio Ecclesiarum tibi non placet, aut nullam omnino mercedem Episcopi functioni destinatam arbitraris, Seruatoremque qui eam ita instituit, contemnis, oro te, ne istiusmodi quid in mentem admittas, neque authores istiusmodi consiliorum sustineas. Non enim ista digna sunt Dracontio. Nam quæ Dominus per Apostolos instituit, ea & bona sunt, & firma persistunt, & fratrum ita meticulositas compescitur. Quòd si omnes eandem mentem habuissent qualem nunc habent, qui tibi in consilio sunt, quo pacto Christianus factus esses, nullis vsquam repertis Episcopis? Quòd si vero post nostra tempora, istiusmodi animos induunt, quomodo poterunt stare Ecclesiæ? An opinantur illi qui tibi in consilio sunt, nihil te, quia ipsis hoc vile videtur in Baptismate accepisse? Id restat scilicet, vt nihil existiment gratiam lauacri, si qui sint, qui eam contemnant. Sed reuera accepisti, dilectissime Draconti, neque mihi sustineas istiusmodi consiliarios, neque teipsum fallas. Repetetur enim hoc à Domino, qui tibi dedit. An non audisti Apostolum loquentem: *Ne negligas eam quæ in te est, gratiam?* An non legisti quomodo eum, qui duplicauerat talentum, approbet & excipiat Dominus: & occultantem, condemnet? vtinam quamprimum redeas, & fias vnus ex collaudatis. Aut dic cuius te velint tui consiliarij esse imitatorem. Oportet nos secundum scopum sanctorum vitam moderari, eosque imitari. Id quoque sciendum, nos, si ab istis deficiamus, alienos reddi ab eorum communicatione.

Quem

πρὶν μὲν λάβῃς τὴν τῆς ἐπισκοπῆς χάριν, οὐ-
δεὶς ἐγίνωσκέ σε· γενόμενον δὲ λοιπὸν, οἱ λαοὶ προσ-
δοκῶσι φέροντα τροφὴν αὐτοῖς, τὴν ἐκ τῶν γρα-
φῶν διδασκαλίαν. ὅταν τοίνυν οἱ προσδοκῶντες
λιμώττωσι, σὺ δὲ σαυτὸν μόνον τρέφῃς, καὶ ἔλ-
θῃ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἡμεῖς τε αὐτῷ
παραστῶμεν, ποίαν ἕξεις ἀπολογίαν, ὁρῶντος
αὐτοῦ τὰ ἴδια πρόβατα λιμώττοντα; εἰ μὲν γὰρ μὴ
εἰλήφεις τὰ ἀργύρια, οὐκ ἂν ἐμέμψατό σε· λα-
A βόντα δὲ καὶ χώσαντα καὶ κατακρύψαντα, μέμ-
ψεταί ἂν εἰκότως, λέγων ἐκεῖνα τὰ ῥήματα, ἃ μὴ
γένοιτο κἂν ἀκοῦσαι τὴν σὴν εὐλάβειαν· ἔδει σε «
βαλεῖν τὰ ἀργύριά μου τοῖς τραπεζίταις, ἵνα ἐλ- «
θὼν κἀγὼ, παρ' ἐκείνων ἀπαιτήσω. παρακα- «
λῶ φείσασθαι σεαυτοῦ καὶ ἡμῶν· σαυτοῦ μὲν, ἵνα μὴ
κινδυνεύσῃς· ἡμῶν δὲ, ἵνα μὴ λυπηθῶμεν ἐπὶ
σοί. φρόντιζε τῆς ἐκκλησίας, ἵνα μὴ διὰ σὲ, πολ-
λοὶ τῶν μικρῶν βλαβῶσι, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ πρό-
φασιν λάβωσιν εἰς τὸ ἀναχωρεῖν. εἰ μὲν οὖν τὸν
B καιρὸν ἐφοβήθης, καὶ καταπλήξας τοῦτο ἐ-
ποίησας, οὐκ ἀνδρικὸν τὸ φρόνημα. ἔδει γὰρ
τὸν κατὰ Χριστὸν ζῆλον, ἐν τοῖς τοιούτοις ἐπιδεί-
κνυσθαι, καὶ μᾶλλον ἐν ταῖς περιστάσεσι παρρη-
σιάζεσθαι, λέγειν τε τὰ τοῦ μακαρίου Παύλου
ῥήματα· ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν. καὶ μά-
λιστα ὅτι οὐ πρέπει τῷ καιρῷ δουλεύειν, ἀλλὰ
τῷ κυρίῳ. εἰ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν ἡ διάταξις οὐκ
ἀρέσκει σοι, οὐδὲ νομίζεις τὸ τῆς ἐπισκοπῆς λει-
τούργημα μισθὸν ἔχειν, ἀλλὰ καταφρονεῖν τοῦ
C ταῦτα διαταξαμένου σωτῆρος πεποίηκας σαυ-
τὸν παρακαλῶ, μὴ τοιαῦτα λογίζου, μηδὲ ἀν-
έχου τῶν ταῦτα συμβουλευόντων. οὐ γὰρ ἄξια
Δρακοντίου ταῦτα. ἃ γὰρ ὁ κύριος διὰ τῶν ἀ-
ποστόλων τετύπωκε, ταῦτα καλὰ καὶ βέβαια μέ-
νει. ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν δειλία παύσεται. εἰ γὰρ
τὸν αὐτὸν νοῦν εἶχον πάντες, οἷον νῦν ἔχουσιν οἱ
συμβουλεύοντές σοι, πῶς ἂν ἐγένου σὺ Χριστια-
νὸς ἐπισκόπων μὴ ὄντων; ἐὰν δὲ καὶ οἱ μεθ' ἡμᾶς
ἀναλάβωσι τὸν τοιοῦτον νοῦν, πῶς ἂν συστῆναι δύ-
D νήσονται αἱ ἐκκλησίαι; ἢ νομίζουσιν οἱ συμβου-
λεύοντές σοι μηδὲν εἰληφέναι σε, ὅτι καταφρο-
νοῦσιν; ἀλλὰ καὶ τοῦτο ψευδῶς. ὥρα γὰρ αὐ-
τοὺς νομίζειν, μηδὲν εἶναι μηδὲ τὴν τοῦ λου-
τροῦ χάριν ἐάν τινες τούτου καταφρονῶσι. ἀλλ'
εἴληφας ὦ ἀγαπητὲ Δρακόντιε· μὴ ἀνέχου τῶν
συμβουλευόντων σοι, μηδὲ ἀπάτα σαυτόν. ἀ-
παιτηθήσῃ γὰρ τοῦτο παρὰ τοῦ δεδωκότος θεοῦ.
ἢ οὐκ ἤκουσας τοῦ ἀποστόλου λέγοντος· μὴ ἀ- «
μέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος; ἢ οὐκ ἀνέγνως, «
E πῶς μὲν τὸν διπλασιάσαντα ἀποδέχεται· τὸν δὲ
κρύψαντα καταδικάσει; γένοιτο δὲ ταχέως ἐπα-
νελθεῖν σε, ἵνα καὶ σὺ τῶν ἐπαινουμένων γένῃ·
ἢ εἰπὲ τίνος σε θέλουσιν εἶναι μιμητὴν, οἱ συμ-
βουλεύοντές σοι. δεῖ γὰρ ἡμᾶς κατὰ σκοπὸν
τῶν ἁγίων καὶ τῶν πατέρων πολιτεύεσθαι,
καὶ τούτους μιμεῖσθαι· εἰδέναι δὲ ὅτι τούτων ἀφιστά-
μενοι, ἀλλότριοι καὶ τῆς τούτων κοινωνίας γινόμεθα.

τίνα

τίνα μὲν μιμεῖσθαί σε θέλουσιν ἐκεῖνοι; τὸν διστάζοντα καὶ θέλοντα μὲν ἀκολουθῆσαι, ὑπερτιθέμενον δὲ καὶ συμβουλευόμενον διὰ τοὺς ἰδίους, ἢ τὸν μακάριον Παῦλον, τὸν ἅμα τῷ τὴν οἰκονομίαν ἐγχειρισθῆναι, μὴ προσαναθέμενον σαρκὶ καὶ αἵματι; εἰ γὰρ καὶ ἔλεγεν· οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, ὅμως γινώσκων ὃ ἔλαβε, καὶ οὐκ ἀγνοῶν τὸν δεδωκότα, ἔγραφεν· οὐαὶ γάρ μοι ἐστὶν ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι. ὥσπερ δὲ τὸ οὐαί μοι οὐκ εὐαγγελιζόμενος, οὕτως διδάσκων καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον, χαρὰν καὶ στέφανον εἶχε τοὺς μαθητευομένους. διὰ τοῦτο καὶ σπουδὴ τῶν ἁγίων μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ κηρύττει· καὶ μὴ ὀκνεῖ μὴ δὲ εἰς τὴν Ῥώμην ἀπελθεῖν, μὴ δὲ εἰς τὰς Σπανίας ἀναβῆναι, ἵνα ὅσον κοπιᾷ τοσοῦτον καὶ τοῦ κόπου τὸν μισθὸν μείζονα ἀπολάβῃ. ἐκαυχᾶτο οὖν τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἀγωνισάμενος, καὶ ἐθάρρει τὸν μέγαν στέφανον ἀποληψόμενος. οὐκ οὖν ἀγαπητὲ Δρακόντιε, τίνα μιμούμενος τοῦτο ποιεῖς; τοῦτον ἢ τοὺς μὴ τοιούτους; ἐγὼ μὲν εὔχομαί σε καὶ ἐμαυτὸν πάντων τῶν ἁγίων μιμητὴν γενέσθαι· ἢ τάχα τινὲς οἱ διὰ τοῦτο συμβουλεύοντές σοι κρύπτεσθαι, ὡς λόγον καὶ ὅρκον σου δεδωκότος μὴ στῆναι, ἐὰν κατασταθῇς· τοιαῦτα γὰρ αὐτοὺς ἀκούω περιβομβεῖν τὰς ἀκοάς. καὶ δοκεῖν ἐν τούτοις εὐλαβεῖσθαι. ἀλλ' εἰ ἦσαν ἀληθῶς εὐλαβεῖς, ηὐλαβήθησαν ἂν μάλιστα τὸν ἐπιθέντα σοι θεὸν τὸ λειτούργημα. εἰ δὲ ἀγνοήσαντες ἦσαν τὰς θείας γραφάς, οὐκ ἂν παρὰ ταύτας συνεβούλευον. ὥρα γὰρ αὐτοὺς καὶ τὸν Ἱερεμίαν καταμέμφεσθαι, καὶ τὸν μέγαν αἰτιᾶσθαι Μωσῆν, ὅτι τὴν τούτων συμβουλὴν οὐκ ἤκουσαν, ἀλλὰ τὸν θεὸν φοβηθέντες, τὴν διακονίαν ἐτέλεσαν, καὶ προφητεύοντες ἐτελειώθησαν. καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀποσταλέντες καὶ λαβόντες ἤδη τὴν τῆς προφητείας χάριν, παρῃτήσαντο μὲν, ἐφοβήθησαν δὲ μετὰ ταῦτα, καὶ ἐξουδένωσαν τὸν ἀποστείλαντα. εἴτε τοίνυν ἰσχνόφωνος εἶ καὶ βραδύγλωσσος, ἀλλὰ φοβήθητι τὸν πλάσαντά σε θεόν, εἴτε νεώτερον σαυτὸν λέγεις πρὸς τὸ κήρυγμα, ἀλλ' εὐλαβοῦ τὸν γινώσκοντά σε πρὸ τοῦ πλασθῆναι· εἴτε λόγον δέδωκας· ὁ δὲ λόγος τοῖς ἁγίοις ὡς ὅρκος ἦν· ἀλλὰ ἀνάγνωθι τὸν Ἱερεμίαν· πῶς καὶ αὐτὸς εἰρηκὼς οὐ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα κυρίου, ὕστερον δὲ φοβηθεὶς τὸ ἐν αὐτῷ πῦρ γινόμενον, οὐκέτι ὡς εἴρηκε πεποίηκεν, οὐδ' ὡς προληφθεὶς τῷ ὅρκῳ ἐκρύβη· ἀλλὰ τὸν ἐγχειρίσαντα εὐλαβούμενος, τετελείωκε τὴν προφητείαν. ἢ οὐκ οἶδας ἀγαπητὲ ὅτι καὶ Ἰωνᾶς φεύγων, γέγονε μὲν ὡς γέγονε, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἐπροφήτευσε; μὴ τοίνυν ἄλλα παρὰ ταῦτα συμβούλευε. μᾶλλον γὰρ ἡμῶν οἶδεν ὁ κύριος τὰ ἡμῶν, καὶ οἶδε τίσιν ἐγχειρίζει τὰς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας. κἂν γὰρ μὴ ἄξιός τις τυγχάνῃ, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸν πρότερον βίον ἀποβλεπέτω, ἀλλὰ τὴν διακονίαν ἐκλεγέτω· ἵνα μὴ πρὸς τῷ βίῳ, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀμελείας κατάραν ἀπενέγκηται. ἆρα γὰρ ἀγαπητὲ Δρακόντιε, ταῦτα γινώσκων καὶ συνετὸς τυγχάνων, οὐ κατανύττῃ τὴν ψυχήν; οὐ φροντίζεις μὴ ἀπόληταί τις

Quem igitur isti te imitari volunt? ambigentemne illum & volentem quidem sequi, sed supersedentem, & deliberantem ob suos? An beatum Paulum, qui simul ac illi hoc ministerium iniunctum fuit, non adhæsit carni & sanguini? Nam etsi dixerit, Non sum idoneus, qui vocer Apostolus, agnoscens tamen quod susceperat, neque ignorans datorem eius, ita scripsit: *Væ enim mihi est, nisi Euangelizem.* Cæterum vt væ illi est, qui non euangelizat: ita ipse docens & prædicans Euange-
A lium, pro gaudio & corona discipulos suos habebat. Quapropter studium fuit sancto viro vsque ad Illyricum illud prædicare, neque segnescere, neque omittere, quin Romam iret, & in Hispanias ascenderet, vt pro grauiori labore, maiore frueretur mercede laboris. Gloriabatur se igitur bonum certamen certasse: & certus erat de magna corona, quam accepturus esset. Igitur dilecte Draconti, quenam ista faciens imitaris? huncne an neminem ex hoc genere? Ego certe, & te & me
B ipsum, omnium sanctorum imitatores esse vellem. An forsitan ideo tibi consilium suppeditant tui occultandi, quòd dixeris iuratisque non futurum vt stes, si constituaris Episcopus? Istiusmodi enim vocibus audio illos tuas aures circumstrepere, & in ea re se cautos videri velle. Essent illi verè quidẽ cauti, si ministerio tibi iniuncto cautũ voluissent. Quòd si legissent sacras scripturas, non citra illas consilium darent. Quin iam tempus est, vt Hieremiam culpent, & magnum illum Mosen
C accusent, quòd ipsorum consilium non audierint, sed Deum veriti officium ministerij perfecerint, & prophetando adimpleuerint. Siquidem & illi ipsi missi accipientesq; Prophetiæ gratiam initio recusabant quidem, sed tamen postea timuerunt, neq; emissorem suum vilipenderunt. Iam igitur, siue sis gracili voce, siue impeditiori lingua, verere eum semper, qui te ita finxit, Deum, siue te nimis iuuenem dicas ad prædicationem, metue tamen eum, qui priusquam formareris, nouerat te. Quod si verbum locutus es, & verbum sanctis pro
D iuramento est, reminiscere quæso Hieremiæ, quomodo ipse qui dixerat, Non nominabo nomen Domini, postea metuens illum qui in se erat ignem, non pro iis, quæ dixerat, fecit, neque vt præoccupatus erat iuramento, se in tenebras abdidit, sed veritus mandatorem, suam Prophetiam absoluit. An non audisti dilecte, quod & Ionas quidem fugerit, eratque qualis erat, sed tamen postea prophetauit? Ne igitur tibi diuersa ab istis consilia propone. Melius enim quam nos no-
E stra nouit Dominus, & nouit quibus suas committit Ecclesias: quòd si quis dignus non sit, ille mihi non ad vitam suam, sed functionem suã, ministeriumq; respiciat, ne simul cum vita illa sua, etiam negligentiæ malectionem referat. Nunquid dilecte Draconti, quum talia legis & prudens sis, animo compungeris? Non curas ne quis eorum qui

tibi commissi sunt, pereat? non ex conscientia quasi e flamma inardescis? non exhorres diem iudicij? in qua nullus eorum, qui tibi nunc consilia dant, illic tibi opitulator futurus est? Quisque enim de sibi commissis rationem reddet. Quid enim profuerat illi, qui denarium occultauerat, sua causificatio? Aut quid profuerunt Adamo sua verba illa: *Mulier me decepit?* Dilectissime Draconti, si reuera sis imbecillis, sed tamen curam te, solicitudinemque suscipere oportet, ne Ecclesiam desertam inimici lædant, occasionem ex tua fuga mutuantes, oportet te accingi animumque recipere, ne nos solos destituas in hoc certamine. Oportet te collaborare, vt cum omnibus mercedem accipias. Propera igitur dilecte, neque amplius in mora sis, neque sustine illos qui te impediunt, sed reminiscere eius, qui tibi hanc functionem iniunxit. Huc age te ad nos, qui te diligimus, & ea quæ scripturarum sunt, consulimus, vt à nobis productus, & sacras functiones in Ecclesiis obiens, mentionem precesque pro nobis facias. Neque enim tu solus ex monachis es constitutus, neque solus monasterio præfuisti, neque solus à monachis dilectus es. Nosti enim Serapionem monachum esse, & quot monachorum præfectum? Neque à te ignoratur, quot monachorum pater fuerit Apollonius. Nosti Agathonem, neque ignotum habes Aristonem. Memor es Ammonij cum Serapione peregrè profecti: fortassis etiam audisti de Cue in superiore Thebaide, poteris item rescìscere de Paulo, qui est apud Latos, & de aliis multis. Et tamen isti Episcopi constitui non contradixerunt, sed habentes pro exemplari Helizæum, & conscij quid Helias egerit, & eruditi, quid discipuli Christi, Apostolique fecerint, susceperunt hanc curam, neque ministerium hoc aspernati sunt, neque propterea seipsis deteriores facti sunt, sed & laboris mercedem expectant, proficientes ipsi, aliosque proficere adhortantes. Quot ab idolis conuerterunt? quot à furiosa & dæmoniaca consuetudine suis admonitionibus compescuerunt? quot adduxerunt Christo seruos? adeo vt qui ista signa conspiciant, admirentur. An quæso non ingens signum, puellam inducere, vt virgo maneat? & adolescentiorem ad huc, vt sit continens? & idololatram, vt agnoscat Dominum? Ne igitur te impediant monachi, quasi solus ad hoc è monachis constituaris, neque vnà cum illis causificeris, quasi te ipso deterior futurus sis: poteris enim etiam melior fieri, si Paulum imiteris, & sanctorum acta æmuleris. Nosti enim eos, qui ita creati sunt dispensatores mysteriorum, rectius secundum scopum sese incitasse ad brabeium supernæ vocationis. Quando autem Paulus contestatus est, & coronam se expectauit accepturum, nisi cum missus esset ad docendum? Quando Petrus confessus est, nisi cum Euangelizabat & piscator hominum factus esset? Quando

τῶν ἐγχειρισθέντων σοι, οὐ φλέγῃ, ὡς ὑπὸ πυρὸς τοῦ συνειδότος; οὐ φοβῇ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως ἐν ᾗ οὐδεὶς τῶν συμβουλευόντων νῦν ἐκεῖ γενήσεται βοηθός; ἕκαστος γὰρ τῶν ἐγχειρισθέντων αὐτῷ καὶ λόγον ἀποδώσει. τί γὰρ ὤνησε τὸν κρύψαντα τὸ δηνάριον ἡ πρόφασις; ἢ τί ὠφέλησε τὸν ἀδὰμ εἰρηκότα· ἡ γυνή με ἠπάτησεν; ἀγαπητὲ δρακόντιε, εἰ καὶ ἀληθῶς ἀσθενὴς τυγχάνεις, ἀλλὰ λαβεῖν σε τὴν φροντίδα πρέπει, ἵνα A μὴ τῆς ἐκκλησίας ἐρήμου τυγχανούσης, οἱ ἐχθροὶ ταύτην βλάψωσι, πρόφασιν εὑρόντες τὴν σὴν φυγήν. πρέπει σε ἀναζώσασθαι, ἵνα μὴ μόνους ἡμᾶς ἀφῇς ἐν τῷ ἀγῶνι. πρέπει σε συγκάμνειν, ἵνα μετὰ πάντων καὶ τὸν μισθὸν ἀπολάβῃς. σπεῦδε τοιγαροῦν ἀγαπητὲ μηκέτι βραδύνων, μὴ δὲ ἀνέχου τῶν σε κωλυόντων, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος μνήσθητι, καὶ δεῦρο πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀγαπῶντάς σε, τοὺς συμβουλεύοντάς σοι τὰ τῶν γραφῶν, ἵνα καὶ παρ' ἡμῶν προπεμφθῇς, καὶ λειτουργῶν ἐν ταῖς B ἐκκλησίαις, μνημονεύσῃς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. οὐ γὰρ σὺ μόνος ἐκ μοναχῶν κατεστάθης, οὐδὲ σὺ μόνος προέστης μοναστηρίου, ἢ μόνος ὑπὸ μοναχῶν ἠγαπήθης. ἀλλ' οἶδας ὅτι καὶ σεραπίων, μοναχός ἐστι, καὶ τόσων μοναχῶν προέστη. οὐκ ἔλαθέ σε πόσων μοναχῶν πατὴρ γέγονεν ἀπολλώς. οἶδας ἀγαθὸν, καὶ οὐκ ἀγνοεῖς ἀρίστωνα, μνημονεύεις ἀμμωνίου τοῦ μετὰ σεραπίωνος ἀποδημήσαντος. ἴσως δὲ ἤκουσας καὶ περὶ μουίτου ἐν τῇ ἄνω θηβαΐδι, καὶ δύνασαι μαθεῖν περὶ παύλου ἐν τῷ C λατῷ, καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν. καὶ ὅμως οὗτοι κατασταθέντες, οὐκ ἀντειρήκασι, ἀλλ' ἔχοντες τύπον τὸν ἐλισσαῖον, καὶ εἰδότες τὰ κατὰ ἠλίαν, μαθόντες τε τὰ κατὰ τοὺς μαθητὰς καὶ ἀποστόλους, ἀντελάβοντο τῆς φροντίδος, καὶ οὐ κατεφρόνησαν τῆς λειτουργίας, καὶ οὔτε χείρους ἑαυτῶν γεγόνασιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τοῦ καμάτου τὸν μισθὸν προσδοκῶσι. προκόπτοντες καὶ προκόπτειν ἄλλους νουθετοῦντες, πόσους ἀπὸ τῶν εἰδώλων ἐπέστρεψαν; πόσους ἀπὸ τῆς δαιμονιώδους συνη- D θείας ἔπαυσαν νουθετοῦντες; πόσους παρέστησαν τῷ κυρίῳ δούλους; ὥστε καὶ τοὺς ὁρῶντας τὰ σημεῖα ταῦτα βλέποντες θαυμάζειν. ἢ οὐχὶ μέγα σημεῖον κόρην ποιῆσαι παρθενεύειν καὶ νεώτερον ἐγκρατεύεσθαι, καὶ εἰδωλολάτρην ἐπιγνῶναι τὸν Χριστόν; μὴ τοίνυν κωλυέτωσάν σε μοναχοὶ ὡς μόνον ἐκ μοναχῶν κατασταθέντα. μὴ δὲ σὺ προφασίζου, ὡς χείρων σεαυτοῦ ἐσόμενος. δύνασαι γὰρ καὶ καλλίων γενέσθαι μιμούμενος τὸν παῦλον, ζηλῶν τῶν ἁγίων τὰς E πράξεις. εἶδας γὰρ ὅτι οἱ τοιοῦτοι οἰκονόμοι τῶν μυστηρίων κατασταθέντες μᾶλλον κατὰ σκοπὸν ἐδίωκον εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως. πότε παῦλος ἐμαρτύρησε καὶ τὸν στέφανον [λαβεῖν] προσεδόκησεν, εἰ μὴ ὅτε ἀπεστάλη διδάσκειν; πότε πέτρος ὡμολόγησεν, εἰ μὴ ὅτε εὐαγγελίζετο καὶ ἁλιεὺς ἀνθρώπων γέγονε; πότε ἠ-

λίας ἀνελήφθη, εἰ μὴ ὅτι πᾶσαν τὴν προφη-
τείαν ἐπλήρωσε; πότε ἐλισσαῖος ἐν πνεύματι ἔ-
σχε διπλᾶ, εἰ μὴ ὅτι πάντα καταλιπὼν ἠκολού-
θησε τῷ ἡλίᾳ; διατί δὲ καὶ ἐξελέξατο μαθη-
τὰς ὁ σωτὴρ, εἰ μὴ ἵνα καὶ ἀποστείλῃ; ὅθεν τύπους
ἔχων τύπον ἀγαπητὲ δρακόντιε, μὴ λέγε μὴ δὲ
πείθου τοῖς λέγουσιν ἁμαρτίας εἶναι πρόφασιν
τὴν ἐπισκοπὴν, μὴ δὲ ὅτι ἐκ ταύτης ἀφορμὴ τοῦ
ἁμαρτάνειν ἐστίν. ἔξεστι γὰρ καὶ ἐπίσκοπον ὄν-
τα σε πεινᾶν, καὶ διψᾶν, ὡς παῦλος. δύνα- A
σαι μὴ πιεῖν οἶνον ὡς ὁ τιμόθεος καὶ νηστεύειν
καὶ αὐτὸς συνεχῶς, ὡς ὁ παῦλος ἐποίει· ἵνα
κατ' ἐκεῖνον οὕτως νηστεύων, χορτάζῃς ἄλλους ἐν
τοῖς λόγοις, καὶ διψῶν ἐν τῷ μὴ πιεῖν, ποτί-
ζεις ἄλλους διδάσκων. μὴ οὖν ταῦτα προβαλ-
λέτωσαν οἱ συμβουλεύοντές σοι. οἴδαμεν γὰρ
καὶ ἐπισκόπους νηστεύοντας, καὶ μοναχοὺς ἐ-
σθίοντας. εἴδομεν καὶ ἐπισκόπους μὴ πίνοντας οἶνον, μο-
ναχοὺς δὲ πίνοντας. εἴδομεν καὶ σημεῖα ποιοῦντας ἐπι-
σκόπους, μοναχοὺς δὲ μὴ ποιοῦντας. πολλοὶ δὲ B
τῶν ἐπισκόπων οὐδὲ γεγαμήκασι, μοναχοὶ δὲ
πατέρες τέκνων γεγόνασιν· ὥσπερ καὶ ἐπισκό-
πους πατέρας τέκνων καὶ μοναχοὺς ἐξ ὁλοκλή-
ρου γένους τυγχάνοντας. καὶ πάλιν εἴδαμεν κλη-
ρικοὺς πεινῶντας, μοναχοὺς δὲ νηστεύοντας.
ἔξεστι γὰρ καὶ οὕτως, καὶ ἐκείνως οὐκ ἐκώ-
λυται, ἀλλὰ πανταχοῦ τις ἀγωνιζέσθω. καὶ
γὰρ ὁ στέφανος οὐ κατὰ τόπον, ἀλλὰ κατὰ
τὴν πρᾶξιν ἀποδίδοται. οὐκοῦν μὴ ἀνέχου C
τῶν ἕτερα παρὰ ταῦτα συμβουλευόντων, ἀλ-
λὰ μᾶλλον ἐπείγου καὶ μὴ μέλλε· μάλιστα
ὅτι καὶ ἡ ἁγία ἑορτὴ ἐγγίζει, ἵνα μὴ χωρὶς
σου οἱ λαοὶ τὴν ἑορτὴν ποιήσωσι, καὶ μέγαν
κίνδυνον ἐπισπάσῃ κατὰ σαυτοῦ. τίς γὰρ
αὐτοῖς εὐαγγελίσεται τὸ πάσχα μὴ παρ-
όντος σου; τίς αὐτοῖς τὴν ἡμέραν ἀναγγε-
λεῖ τῆς ἀναστάσεως κρυπτομένου σου; τίς αὐτοῖς
συμβουλεύει δεόντως ἑορτάζειν φεύγοντός
σου; ὢ πόσοι μὲν ὠφεληθήσονται παραγινο-
μένου σου, πόσοι δὲ βλαβήσονται φεύγοντός D
σου. καὶ τίς ἐπὶ τούτοις ἀποδέξεταί σε; καὶ
διατί συμβουλεύουσί σοι μὴ ἀντιλαμβάνε-
σθαί σε τῆς ἐπισκοπῆς, αὐτοὶ θέλοντες ἔ-
χειν πρεσβυτέρους; εἰ γὰρ φαῦλος τυγ-
χάνεις, μὴ συνέστωσάν σοι· εἰ δὲ ἐπιτή-
δειον εἶναί σε ἐπιγινώσκουσι, μὴ φθονεί-
τωσαν τοῖς ἄλλοις. εἰ γὰρ τὸ διδάσκειν καὶ
προΐστασθαι, πρόφασίς ἐστιν ἁμαρτίας κατ'
ἐκείνους, μὴ διδασκέσθωσαν αὐτοὶ, μὴ δὲ
πρεσβυτέρους ἐχέτωσαν, ἵνα μὴ χείρους ἑ- E
αυτῶν γένωνται αὐτοί τε καὶ οἱ διδάσκοντες
αὐτούς. ἀλλὰ μὴ πρόσεχε τούτοις τοῖς ἀν-
θρωπίνοις ῥήμασι, μὴ δὲ ἀνέχου τῶν ταῦτα
συμβουλευόντων καθὰ πολλάκις προεῖπον· σπεῦ-
δε δὲ μᾶλλον καὶ ἐπίστρεφε πρὸς [τὸν] κύριον, ἵνα τῶν προβάτων αὐτοῦ φροντίζων, μνημονεύσῃς καὶ ἡμῶν.

Helias assumptus est, nisi cum vniuersam Prophetiam suam adimpleuisset? Quando in Spiritu dupla obtinuit Helizæus, nisi cum omnibus relictis assectator factus est Heliæ? Cur autem delegit discipulos Seruator, nisi in id, vt eos prædicatum emitteret? Quapropter, cum istiusmodi habeas exempla dilectissime Draconti, nec dicas, nec dicentibus credas, Episcopatum esse causam peccati, aut quod inde nascantur occasiones delinquendi. Licebit tibi in Episcopatu esurire, sitire, sicuti Paulo: licebit & vinum non bibere, sicuti Timotheus fecit: & ieiunare frequenter, vt Paulus solet, vt ita secundum illum ieiunans, alios sermonibus nutrias: & sitiens abstinendo à potu aliis docendo potum præbeas. Ne igitur talia obiiciant consiliarij tui. Nouimus enim & Episcopos ieiunantes, & monachos comedentes: Nouimus & Episcopos non bibentes vinum, & monachos bibentes: Nouimus quoque Episcopos signa facientes, & monachos non facientes. Multi quoque ex Episcopis matrimonia non inierunt, monachi contra parentes liberorum facti sunt: quemadmodum vicissim Episcopos filiorum patres, & monachos generis potestatem non quæsiuisse animaduertas: Et clericos bibisse, & monachos ieiunasse. Sic enim licet, & ad eum modum non prohibetur, sed quisque, vbi volet, decertet: Non enim corona pro locis sed pro factis redditur. Ne igitur sustineas diuersa consulentes, sed potius propera: Et ne lentus sis, maximè quia sanctum festum appropinquat, ne sine te populi hunc festum diem celebrent, magnumque periculum tibi contrahas. Quis enim iis pascha euangelizabit si tu absis? Quis illis euangelizabit diem resurrectionis, si tu latè abes? Quis illis consilia monstrabit, vt ritè epulentur, si tu fugias? O quot apparebunt te adueniente? quot noxam sentient te fugiente? Et quis est qui te in talibus factis approbet? Sed quid est quod tibi authores sunt, ne Episcopatum capessas, cum illi ipsi cupiant habere presbyteros? Si enim malus es, ne sint socij & gregales tui: sin autem te idoneum norunt, ne inuideant aliis. Quoniam si docere & præesse secundum illos causa peccati est, ne ipsi doceantur, aut presbyteros habeant. Verum tu istis humanis vocibus ne intendas, neque sustineas eos, qui ista suadent, quemadmodum sæpius iam dixi. Festina igitur, vel potius ad Dominum conuertere, vt dum curam tuarum ouium geris, etiam nostri memineris: Hac

Hac de cauſa, dilectos noſtros, Hieracem presbyterum noſtrum, & Maximum lectorem adhortatus ſum, iſthuc ire, vt etiam verbis te inuitarent, & ex illis cognoſcere poſſes, quo cum affectu iſta ſcripſerim, & periculum ſimul, quod tibi imminet, ex iſta detrectatione Eccleſiaſtici ordinis.

τούτου δὲ χάριν προετρεψάμην ἐλθεῖν τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῶν ἱέρακα τὸν πρεσβύτερον, καὶ μάξιμον τὸν ἀναγνώστην· ἵνα καὶ διὰ λόγων σε προτρέψωνται, καὶ μαθεῖν δυνηθῇς ἐκ τούτου τήν τε διάθεσιν ἣν ἔχων ἔγραψα, καὶ τὸν ἐκ τοῦ ἀντιλέγειν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διατάξει κίνδυνον.

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI Alexandrini,

Ad Marcellinum de interpretatione Pſalmorum, Epiſtola.

A

LAudo tuam in Chriſto voluntatem chariſſime Marcelline. Nam & præſentem tentationem, quanquam plurima in ea ſis paſſus, bene fers, & meditationis deuotioniſque curam non negligis. B Quærens enim ex tuo tabellario, quid poſt morbum ageres, reſciui te vt omnibus diuinis literis vacare, ita potiſſimum Pſalmorum libellis inhærere, & magna contentione agere, vt ſenſum, qui in ſingulis Pſalmis eſt, aſſequare. Quapropter magnopere amplector te, quum & ego magno deſiderio in eundem librum, vt in omnes ſacras literas, ferar. Ego igitur quum hoc affectu eſſem, incidi in ſenem bene induſtrium: volóq; C tibi, quæ ille mihi de ſacro Pſalterio, quod manu tenebat, ſermocinabatur perſcribere. Proba enim mihi illius ratio & credibilis in primis videbatur. Fuere autem hæc eius verba: Omnis quidem ô fili, apud nos, ſiue noua ſiue vetus ſcriptura, numinis afflatu prodiit, & idonea eſt ad erudiendum, ſub ea forma ſpecieque verborum qua concepta eſt. Sed tamen præcipua attentione obſeruationeque codex Pſalmorum dignus eſt. Singuli quidem libri ſuam & propriam ſuppeditant hiſtoriam. Nam quemadmodum Pentateuchos mundi ortum, D acta Patriarcharum, & Iſraelis ex Ægypto emigrationem, ac deinde præcepta legum, tabernaculi & Sacerdotij ordinem: Ita triteuchos tribuum ſortes, & Iudicum res geſtas, & ſtirpem Dauidis complectitur. Libri quoque Regum, & παραλειπομένων Regum hiſtorias continent. Eſdras autem liberationem captiuitatis, remigrationemque populi, & ædificationem templi recenſet. Prophetæ vero de E aduentu Saluatoris, de præceptis minisque præuaricantium, & fatis gentium mentionem faciunt. Pſalmorum autem volumen, veluti paradiſus, in quo ſunt omnia genera lignorum plantata, modulando ſua quædam propria inter cantandum oſtendit. Nam quæ ſunt Geneſeos, decantat decimooctauo Pſalmo,

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας,

Πρὸς μαρκελλῖνον εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν ψαλμῶν.

Ἀγαμαί σε τῆς ἐν χριστῷ προαιρέσεως φίλε μαρκελλῖνε. καὶ γὰρ καὶ τὸν παρόντα πειρασμὸν, καί τοι πολλὰ παθὼν ἐν αὐτῷ, καλῶς φέρεις, καὶ τῆς ἀσκήσεως οὐκ ἀμελεῖς. πυνθανόμενος γὰρ τοῦ κομίσαντος τὴν ἐπιστολὴν πῶς ἄρα καὶ μετὰ τὴν νόσον διάγεις; ἔμαθον πρὸς μὲν πᾶσαν τὴν θείαν γραφὴν, ἔχειν σε τὴν σχολὴν, πυκνότερον δὲ μάλιστα τῇ βίβλῳ τῶν ψαλμῶν ἐντυγχάνειν· καὶ φιλονικεῖν τὸν ἑκάστῳ ψαλμῷ νοῦν ἐγκείμενον καταλαμβάνειν. [καὶ] διὰ τοῦτο τοίνυν πολλὴν ἔχων εἰς τὴν αὐτὴν βίβλον κἀγὼ τὸν πόθον, ὥσπερ καὶ εἰς πᾶσαν τὴν γραφήν. καὶ γὰρ οὕτως ἔχων συνέτυχόν τινι φιλοπόνῳ γέροντί ποτε, καὶ βούλομαι καὶ σοὶ ἅπερ ἐκεῖνος κατέχων τὸ ψαλτήριον περὶ αὐτοῦ μοι διηγήσατο, γράψαι. ἔλεγε γὰρ οὕτως· πᾶσα μὲν, ὦ τέκνον, ἡ καθ' ἡμᾶς γραφὴ παλαιά τε καὶ καινὴ, θεόπνευστός ἐστι καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, ὡς γέγραπται· ἔχει δέ τινα παρατήρησιν τοῖς προσέχουσιν ἡ βίβλος τῶν ψαλμῶν. ἑκάστη μὲν βίβλος, τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα, διακονεῖ καὶ παραγγέλλει, οἷον ἡ πεντάτευχος, γένεσιν κόσμου, καὶ τῶν πατριαρχῶν τὰς πράξεις. τήν τε ἐξ αἰγύπτου τοῦ ἰσραὴλ ἔξοδον, καὶ μετὰ τῆς νομοθεσίας, τὴν τῆς σκηνῆς καὶ τῆς ἱερατείας διάταξιν· ἡ τρίτευχος τὴν κληροδοσίαν καὶ τῶν κριτῶν τὰς πράξεις, καὶ γενεαλογίαν τοῦ δαβίδ· αἱ βασιλεῖαι καὶ αἱ παραλειπόμεναι, βασιλέων πράξεις· καὶ ὁ μὲν ἔσδρας, ἀπόλυσιν τῆς αἰχμαλωσίας καὶ ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ, καὶ οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πόλεως. οἱ δὲ προφῆται, περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ σωτῆρος, ὑπομνήσεις τε τῶν ἐντολῶν, καὶ μέμψεις τὰς τῶν παραβαινόντων, καὶ προφητείας τοῖς ἔθνεσιν. ἡ δὲ βίβλος τῶν ψαλμῶν, τά τε πάντων ὡς παράδεισος ἐν ἑαυτῇ προφητευόμενα φέρουσα, μελῳδεῖ, καὶ τὰ ἴδια [δὲ] πάλιν ἐπ' αὐτοῖς ψάλλουσα, δείκνυσι. τὰ μὲν γὰρ τῆς γενέσεως, ψάλλει ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ,

καὶ δεκάτῳ, οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ τρίτῳ· τοῦ κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν. τὰ δὲ τῆς ἐξόδου καὶ τῶν ἀριθμῶν καὶ τοῦ δευτερονομίου, ᾄδει καλῶς ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ, καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τετάρτῳ, καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ πέμπτῳ, καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τρισκαιδεκάτῳ, λέγων· ἐν ἐξόδῳ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, οἴκου Ἰακὼβ ἐκ λαοῦ βαρβάρου. ψάλλει δὲ καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τετάρτῳ τὰ αὐτά, λέγων· ἐξαπέστειλε Μωυσῆν τὸν δοῦλον αὐτοῦ, Ἀαρὼν ὃν ἐξελέξατο ἑαυτῷ, καὶ ἐξαπέστειλε σκότος, καὶ ἐσκότασεν αὐτούς, καὶ μετέστρεψε τὰ ὕδατα αὐτῶν εἰς αἷμα, καὶ ἐξῆρψεν ἡ γῆ αὐτῶν βατράχους· καὶ ὅλως ὅλον τὸν ψαλμὸν τοῦτον, περὶ τῶν αὐτῶν ἐστὶν εὑρεῖν γεγραμμένον. καὶ τὰ μὲν τῆς ἱερατείας καὶ τῆς σκηνῆς ἀναφέρει ἐν τῷ εἰκοστῷ ὀγδόῳ· ἐνέγκατε τῷ κυρίῳ υἱοὶ θεοῦ, ἐνέγκατε τῷ κυρίῳ υἱοὺς κριῶν. τὰ δὲ τοῦ Ναυῆ καὶ τῶν κριτῶν, ἐμφαίνει πως ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἕκτῳ ψαλμῷ, λέγων· καὶ συνεστήσαντο πόλεις κατοικεσίας, καὶ ἔσπειραν ἀγρούς, καὶ ἐφύτευσαν ἀμπελῶνας. ἐπὶ γὰρ τοῦ Ναυῆ διαδέδοται αὐτοῖς ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας. λέγων δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ψαλμῷ συνεχῶς· καὶ ἐκέκραξαν πρὸς κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι αὐτοὺς καὶ ἐκ τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν ἔσωσεν αὐτούς, σημαίνει τὴν τῶν κριτῶν βίβλον. τότε γὰρ κραζόντων αὐτῶν, ἤγειρε κατὰ καιροὺς κριτάς, καὶ ἔσωζε τὸν λαὸν ἀπὸ τῶν θλιβόντων αὐτόν. καὶ τὰ μὲν τῶν βασιλειῶν, ψάλλει πως ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ, λέγων· οὗτοι ἐν ἅρμασι καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι κυρίου θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα· αὐτοὶ συνεποδίσθησαν καὶ ἔπεσον, ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν καὶ ἀνωρθώθημεν. τὰ δὲ τοῦ Ἔσδρα ἐν τῷ ἑκατοστῷ εἰκοστῷ πέμπτῳ τῶν ἀναβαθμῶν ᾄδει· ἐν τῷ ἐπιστρέψαι κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν Σιὼν, ἐγενήθημεν ὡσεὶ παρακεκλημένοι· καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκατοστῷ εἰκοστῷ πρώτῳ· εὐφράνθην ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι, εἰς οἶκον κυρίου πορευσώμεθα. ἑστῶτες ἦσαν οἱ πόδες ἡμῶν ἐν ταῖς αὐλαῖς σου Ἱερουσαλήμ· Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομουμένη ὡς πόλις ἧς ἡ μετοχὴ αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό. ἐκεῖ γὰρ ἀνέβησαν αἱ φυλαί, φυλαὶ κυρίου μαρτύριον τῷ Ἰσραήλ. τὰ δὲ τῶν προφητῶν, ἑκάστου σχεδὸν σημαίνει περὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας, καὶ ὅτι θεὸς ὢν, ἐπιδημήσει, οὕτως φησὶν ἐν μὲν τῷ τεσσαρακοστῷ ἐννάτῳ ψαλμῷ· ὁ θεὸς ἐμφανῶς ἥξει. ὁ θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται. ἐν δὲ τῷ ἑκατοστῷ ἑπτακαιδεκάτῳ ψαλμῷ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, εὐλογήκαμεν ὑμᾶς ἐξ οἴκου κυρίου. θεὸς κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. ὅτι δὲ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ πατρὸς λόγος, οὕτως ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἕκτῳ ψάλλει· ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς· καὶ ἐρρύσατο αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν. ὁ γὰρ ἐρχόμενος θεός, αὐτός ἐστι καὶ λόγος ἀπεσταλμένος. τοῦτον δὲ τὸν λόγον εἰδὼς ὄντα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ᾄδει φωνὴν τοῦ πατρός, ἐν μὲν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ· ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν. καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἐνάτῳ· ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. τί γὰρ ἄλλο τις εἴποι γέννημα τοῦ θεοῦ, ἢ τὸν λόγον καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ;

Cœli (inquiens) *enarrant gloriam Dei, & opus manuum eius annunciat firmamentum.* Et in 23. *Domini est terra, & plenitudo eius, orbisq; terrarum, & omnes incolæ eius. Ipse super mare fundauit eam.* Nec non & res Exodi, Numerorum & Deuteronomij, pulchre concinit in 77. Psalmo, & in 84. Psal. & in 105. & in 113. *In exitu* (inquit) *Israëlis de Aegypto, familia Iacobi è populo barbaro.* In 104. eadem psallit: *Emisit Mosem seruum suum, Aaronem, quem delegerat sibi: Et emisit tenebras, & obtenebrauit eos, & conuertit* A *vndas eorum in sanguinem. Et eructauit terra eorũ ranas*, atq; omnino omnem istũ Psalmũ in hoc genere argumenti versari deprehendes. Porro quę sunt Sacerdotij & tabernaculi, in 28. refert: *Offerte Domino soboles Dei, Offerte Domino soboles arietum.* Itidemque quæ sunt Iesu Naue & Iudicum exhibet, quodammodo in 106. Psalmo ad istum modum loquens, *Et condiderunt oppida coloniarum suarum, & seminauerunt agros, & plantauerunt vineas.* Quandoquidem sub Iesu Naue distributa est illis B terra repromissionis, & in eodem Psalmo perpetuo tenore in eodem genere argumenti decurrit: *Et vociferati sunt ad Dominum dum tribularentur, & ex necessitatibus ipsorum liberauit eos.* Quòd ipsum piæ se ferunt acta Iudicum: *Tunc enim ad clamores illorum, suis quosque temporibus iudices excitauit, & seruauit populum ab illis qui eos affligebant.* Ea quoque quæ Regum sunt, quodammodo in 19. psallit: *Isti in curribus, & isti in equis, nos autem in nomine Domini magnificabimur: ipsi autem compediti* C *sunt & ceciderunt, nos contra surreximus, & erecti sumus.* Porro quæ sunt Esdræ 125. graduum decantillat: *Dum conuerteret Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati*, & rursus in 21. *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi: In domũ Domini ibimus. Stabant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem, Hierusalẽ quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio ibidem est: illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini, testimonium Israëli.* Iam quæ sunt Prophetarum, fere vbique significat, de aduentu Saluatoris. Siquidem, quod Deus aduenturus esset, in 49. ita D profert: *Deus*, inquit, *manifeste veniet, Deus inquam noster, & nõ in silentio erit.* In Psal. vero 117. *Benedictus*, inquit, *qui venit in nomine Domini. Benediximus vobis ex domo Domini, Dominus Deus, & apparuit nobis.* Quod autem idem ille Dominus Deus sit Patris verbum, in Psal. 106. suo carmine manifestum facit: *Emisit Verbum suum & sanauit eos, & liberauit eos a lue ipsorum.* Nam Deus qui venit ille ipse est Verbũ quod emissum fuit. Hoc ipsum verbum, quum agnosceret esse Filium E Dei, voce Patris nominauit, *Eructauit* (inquiens) *cor meum Verbum bonum.* Et rursus in centesimo nono: *Ex vtero ante Luciferum genui te.* Quid enim aliud ex Deo genitum esse dicas, nisi Verbum & Sapientiam ipsius? ideoque

ideoq; quum sciret Psalmographus eum Verbum Patris esse, in hanc formam locutus est in 32. *Verbo Domini cæli firmati sunt & spiritu oris illius vniuersa potestas eorũ.* Neq; Christũ venturũ ignorauit, vtpote qui magnifice de ea re mentionem faciat. In 44. Psal. *Thronus tuus Deus in secula seculorum, sceptrum rectitudinis sceptrum Regni tui. Dilexisti iustitiã, & odisti iniquitatem, Ideo vnxit te Deus oleo exultationis præ consortibus tuis.* Et ne quis opinaretur eum sub inani spectro aduenturũ, declarauit hunc ipsum hominẽ fore: illumq; ipsum esse, per quẽ omnia sunt cõdita cum ita loquatur in 86. Psal: *Mater Sion dicet, Homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus:* ea enim paria sunt cum illo Euangelij, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. omnia per ipsum facta sunt.* Quocirca etiam de Virgine puerpera non ignarus, arcanum illud ipsum silentio non prætermisit, sed eius rei indiciũ fecit in 44. Psal. *Audi filia, & vide, inclina aures tuas & obliuiscere populi tui, & domicilij Patris tui, quoniam desiderauit rex formam tuam, quandoquidem ipse est Dominus tuus.* Id rursum simile est dicto Gabrielis, *Salue gratiosa Dominus tecum:* Et quũ mentionem de Christo fecisset, confestim etiã humanam generationem quæ ex Virgine ortũ suum traxit, indicauit quum inquit: *Audi filia.* Gabriel quidem suo nomine eam Mariam vocat, vtpote genere alienus: Dauid autem illam ipsam, vt ex suo semine oriũdam, filiam nominat. Et quũ hominem eum futurũ codex Psalmorũ pronunciasset, consequenter etiam eum in carne patibilem declarauit. Insidias autem Iudæorũ prospiciens, ita modulatur in secundo: *Quare fremuerũt gentes, & populi meditati sunt inania? Constiterunt reges terræ, & magistratus congregati sunt in vnum, contra Dominum & Christus eius.* In Psal. 21. conditionem mortis, ex persona Saluatoris eloquitur, *In puluerẽ mortis redegisti me, quoniam circundederunt me canes multi, & cõuentus malignantium in orbem circuncinxerũt me. Foderũt manus meas, & pedes meos. Enumerauerũt omnia ossa mea: Ipsi vero considerauerunt & inspexerunt me. Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super amictum meo miserũt sortẽ.* Iam qui manus, pedesq; suos perfossos loquitur, quid aliud quàm crucem loquitur? Omnibus istis traditis, etiã illud adiunxit, Dominũ non propter se, sed propter nos passionẽ subire, dicitq; rursus ex persona eius tum in 87. *In me constitutus est furor tuus:* Tũ in 68. *Quæ non rapui tum luebam.* Nõ enim quia culpæ obnoxius erat, mortuus est, sed pro nobis passus est, iramque contra nos conceptam ob præuaricationem in se sustinuit, vt nobis liceret dicere in 137. *Et saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem, Quoniam eripuit mendicum è manibus potentis, pauperemque cui non erat adiutor.* Ideoq;

τοῦτον γὰρ εἰδυῖα ὄντα λόγον τοῦ πατρὸς ἡ βίβλος τῶν ψαλμῶν, εἶπεν ἐν τῷ τριακοστῷ δευτέρῳ, τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. καὶ Χριστὸν δὲ αὐτὸν ἐρχόμενον, οὐκ ἠγνόησεν, ἀλλὰ καὶ μάλα περὶ τούτου λέγει, ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ψαλμῷ, ὁ θρόνος σου ὁ
A θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. ῥάβδος τῆς εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν. διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεός, ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. καὶ ἵνα μὴ κατὰ φαντασίαν ἔρχεσθαί τις αὐτὸν νομίσῃ, σημαίνει τοῦτον αὐτὸν ἄνθρωπον γενησόμενον, καὶ τοῦτον εἶναι δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, λέγων ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἕκτῳ, μήτηρ Σιὼν ἐρεῖ ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσαν αὐτὴν ὁ ὕψιστος. τοῦτο γὰρ ἴσον ἐ-
B στὶ τῷ εἰπεῖν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐκ παρθένου γινώσκων, οὐκ ἐσιώπησεν, ἀλλ' εὐθὺς ἔμφασίν τινα δίδωσιν, ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ψαλμῷ, λέγων· ἄκουσον θύγατερ καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, ὅτι ἐπεθύμησεν ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτός ἐστι κύριός σου. τοῦτο γὰρ πάλιν ὅμοιον τῷ λεγομένῳ παρὰ τοῦ γαβριὴλ, χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ
C κύριος μετὰ σοῦ. καὶ γὰρ εἰρηκὼς αὐτὸν Χριστόν, εὐθὺς καὶ τὴν ἀνθρωπίνην γέννησιν δεδήλωκε, λέγων τὴν ἐκ παρθένου, ἄκουσον θύγατερ. ὁ μὲν γαβριὴλ ἐξ ὀνόματος καλεῖ μαριὰν, ξένος ὢν αὐτῆς κατὰ τὴν γένεσιν. ὁ δὲ δαβὶδ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ τυγχάνουσαν αὐτὴν, θυγατέρα προσφωνεῖ ταύτην. ἄνθρωπον δὲ αὐτὸν εἰρηκυῖα γενησόμενον, ἀκολούθως καὶ παθητὸν αὐτὸν σημαίνει σαρκί. τὴν ἐπι-
D βουλὴν δὲ τὴν παρὰ τῶν ἰουδαίων γενομένην ὁρῶσα ψάλλει ἐν μὲν τῷ δευτέρῳ· ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτῶν. ἐν δὲ τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ, τὸ ποιὸν τοῦ θανάτου ἐκ προσώπου τοῦ σωτῆρος, φησίν, εἰς χοῦν θανάτου κατήγαγές με, ὅτι ἐκύκλωσάν με κύνες πολλοί, συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχον με. ὤρυξαν χεῖράς μου, καὶ πόδας μου, ἐξηρίθ-
E μησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου· αὐτοὶ δὲ κατενόησαν καὶ ἐπεῖδόν με. διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλεν κλῆρον. τὸ δὲ τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου ὀρύττεσθαι, τί ἕτερον, ἢ σταυρὸν ὁ λέγων σημαίνει; ταῦτα πάντα διδάσκουσα, προστίθησιν, ὅτι μὴ δι' ἑαυτὸν, δι' ἡμᾶς δὲ ταῦτα πάσχει ὁ κύριος, καὶ φασὶν ἐκ προσώπου πάλιν αὐτοῦ, ἐν μὲν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἑβδόμῳ· ἐπ' ἐμὲ ἐπεστηρίχθη ὁ θυμός σου· ἐν δὲ τῷ ἑξηκοστῷ ὀγδόῳ, ἃ οὐχ ἥρπαζον, τότε ἀπετίννυον. οὐ γὰρ ὑπεύθυνος ὢν, ἀπέθνησκεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν ἔπασχε, καὶ τὸν καθ' ἡμῶν θυμὸν, διὰ τὴν παράβασιν, ἐφ' ἑαυτὸν ἐβάσταζε· καὶ λεγόντων μὲν ἡμῶν ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ἑβδόμῳ, κύριος ἀνταποδώσει ὑπὲρ ἐμοῦ, λέγοντος δὲ καὶ τοῦ πνεύματος ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ πρώτῳ, καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων καὶ ταπεινώσει συκοφάντην, ὅτι ἐρρύσατο πτωχὸν ἐκ χειρὸς δυνάστου, καὶ πένητα ᾧ οὐχ ὑπῆρχε βοηθός.

θεὸς, διὰ τοῦτο, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον αὐτοῦ προμηνύει, καὶ λέγει ἐν μὲν τῷ εἰκοστῷ τρίτῳ· ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· ἐν δὲ τῷ τεσσαρακοστῷ ἕκτῳ· ἀνέβη ὁ θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος· τὴν δὲ καθισιν, ἀπαγγέλλει καὶ φησὶν ἐν μὲν τῷ ἑκατοστῷ ἐνάτῳ· εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. ἐν δὲ τῷ ἐνάτῳ ψαλμῷ, προστίθησι καὶ τὴν γενομένην ἀπώλειαν τοῦ διαβόλου, καὶ βοᾷ· ἐκάθισας ἐπὶ θρόνου ὁ κρίνων δικαιοσύνην, ἐπετίμησας ἔθνεσι καὶ ἀπώλετο ὁ ἀσεβής. καὶ γὰρ ὅτι καὶ τὴν κρίσιν ἔλαβε παρὰ τοῦ πατρὸς, οὐκ ἔκρυψεν, ἀλλὰ καὶ κριτὴν αὐτὸν πάντων ἐρχόμενον, προμηνύει, ἐν μὲν τῷ ἑβδομηκοστῷ πρώτῳ· ὁ θεὸς τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δὸς, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως, κρίνειν τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς πτωχούς σου ἐν κρίσει. ἐν δὲ τῷ τεσσαρακοστῷ ἐνάτῳ φησί· προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἄνω, καὶ τὴν γῆν τοῦ διακρῖναι τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἀναγγελοῦσιν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ὅτι ὁ θεὸς κριτής ἐστι. καὶ ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ πρώτῳ· ὁ θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς διακρίνει. καὶ μὴν καὶ τὴν κλῆσιν τῶν ἐθνῶν, ἔστιν ἀπ᾽ αὐτῆς μαθεῖν διὰ πολλῶν, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ τεσσαρακοστοῦ ἕκτου· πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας, ἀλαλάξατε τῷ θεῷ, ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως· ἐν δὲ τῷ ἑβδομηκοστῷ πρώτῳ· ἐνώπιον αὐτοῦ προπεσοῦνται αἰθίοπες, καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ, χοῦν λείξουσιν. βασιλεῖς θαρσεῖς καὶ νῆσοι, δῶρα προσοίσουσι, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς· πάντα τὰ ἔθνη δουλεύσουσιν αὐτῷ. καὶ ταῦτα μὲν τοῖς ψαλμοῖς ᾄδεται ἃ ἐν ἑκάστῃ τῶν ἄλλων βίβλων προσαπαγγέλλεται. οὐκ ἀγνοῶν δὲ πάλιν ἔλεγεν, ὅτι ἐν ἑκάστῳ τῆς γραφῆς, τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ σωτῆρος ἐξαιρέτως σημαίνεται, καὶ ἔστι τοῦτο κοινὸν πάσαις αὐταῖς ἐπάγγελμα, καὶ σύμφωνα ἡ αὐτὴ τοῦ πνεύματος. καὶ γὰρ ὥσπερ τὰ τῶν ἄλλων ἐν ταύτῃ δυνατὸν εὑρεῖν, οὕτω καὶ τὰ ταύτης, ἐν ταῖς ἑτέραις, πολλάκις εὑρίσκεται. καὶ γὰρ μωϋσῆς, ᾠδὴν γράφει, καὶ ὁ ἠσαΐας ᾄδει, καὶ ὁ ἀββακοὺμ προσεύχεται μετ᾽ ᾠδῆς. πάλιν ἐν ἑκάστῳ βίβλῳ ἐστὶν ἰδεῖν καὶ προφητείας, καὶ νομοθεσίας, καὶ ἱστορίας. τὸ γὰρ αὐτὸ πνεῦμα, ἐπὶ πάντας ἐστί. καὶ κατὰ μὲν τὴν εἰς ἕκαστον γινομένην αὐτοῦ διαίρεσιν, ἕκαστος τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ χάριν, διακονεῖ καὶ πληροῖ, εἴτε προφητεία ἐστὶν, εἴτε νομοθεσία, εἴτε ἱστορίας μνήμη, εἴτε τῶν ψαλμῶν ἡ χάρις. ἐπειδὴ δὲ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμά ἐστιν, οὗπερ καὶ αἱ πᾶσαι διαιρέσεις εἰσὶν, αὐτὸ δὲ, ἀδιαίρετόν ἐστι κατὰ φύσιν· διά τοι τοῦτο, ὅλον μέν ἐστιν ἐν ἑαυτῷ, κατὰ δὲ τὴν διάνοιαν, αἱ φανερώσεις καὶ διαιρέσεις τοῦ πνεύματος, ἑκάστῳ γίνονται, καὶ λοιπὸν καὶ τὰ τῆς ὑποκειμένης χρείαν πολλάκις ἕκαστος ὑπηχούμενος, διακονεῖ τὸν λόγον. ὅθεν καθὰ προεῖπον νομοθετοῦντα τὸν μωυσῆν, προφητεύειν ποτὲ καὶ ᾄδειν, καὶ προφητεύοντας τοὺς προφήτας ἐντέλλεσθαί ποτε· λούσασθε καὶ καθαροὶ γίνεσθε· καὶ, ἀπόπλυνε ἀπὸ κακίας τὴν καρδίαν σου ἱερουσαλὴμ· καὶ ἱστορεῖν ποτε τὸν μὲν δανιὴλ, τὰ κατὰ σουσάνναν· τὸν δὲ ἠσαΐαν, τά τε κατὰ τὸν ῥαψάκην καὶ τὸν σεναχηρείμ.

Ideoque eius in cœlos adscensum, iam ante denunciat, dicitque in 23. *Attollite portas, Principes, vestras, & eleuentur portæ æternales, & intrabit rex gloriæ.* Porro in 46. *Ascendit*, inquit, *Deus in triumphi acclamatione, & Dominus in voce tubæ.* Ascensionemq; eius refert 109. *Dixit*, inquit, *Dominus Domino meo, sede ad dextram meam, donec fecero inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* In 9. quoque Psalmo, perniciem etiam diaboli addit & clamat, *Sedisti in solio, qui iudicas iustitiam, increpuisti gentibus*

A *& periit impius.* Quin quod iudicium à Patre acceperit, ne hoc quidem occultum habuit, sed illum iudicem omnium venturum præindicat, tum in 71. vbi inquit, *Deus iudicium tuum regi da, & filio regis, vt iudicet populum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio:* tum in 49. *Aduocauit cœlum ex alto, & terram ad iudicandum populum eius. Et annunciabunt cœli iustitiam eius, quoniam Deus iudex est*, & in 81. *Deus stetit in conuentu Deorum, in medio Deos diiudicat.* Quin & vocationem gentium ex eo didiceris, præsertim

B & ex 46. *Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis*, & ex 71. *Coram eo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent. Reges Tharsis & insulæ munera offerent, & adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei.* Et hæc quidem (inquit) in Psalmis canuntur, quæ in singulis voluminibus annunciantur. Cæterum nec sibi ignotum esse senex ille aiebat, eadem in omnibus scripturis disertè de Saluatore tradi, omnibusque eam esse communem prædicationem, & eundem spiritus concentum.

C Quemadmodum enim aliarum scripturarum argumenta in Psalmis licet reperire, ita quoque quæ sunt Psalmorum, in aliis reperias, quippe quum & Moses odam scripserit, & Esaias canat, & Abacuch carmine preces suas faciat. Rursus in singulis libris videas vaticinia, legum præscripta, historias: neque id mirum, quum idem spiritus in omnibus sit & singulis, prout ipsis ille impertitus sit, vt gratiam sibi datam exerceant: siue ea sit prophetia: siue legum tractatio, siue histo-

D riæ commemoratio, siue Psalmorum lepor. Iam quia vnus & idem spiritus est, ad quem omnes, quotquot sunt, gratiarum diuisiones pertinent, ipseque ex natura indiuisus est, ideo in se totus & integer est. Sed tamen pro rei instituto, manifestationes & diuisiones singulis obueniunt, ac deinde pro præsenti vsu, vnusquisque suæ functioni respondens sermonem suum moderatur. Atque hinc esse, quod Moses in condendis legibus vaticinetur & cantet; Prophetæ

E in prophetando legum iussiones edant, dum aiunt, *Lauamini, mundi estote, & ablue malitiam cordis tui Hierusalem.* Et aliquando historias conscribant, vt Daniel Susannæ, Esaias Rapsacis & Sennacherib:

οὕτως

Eadem ratione etiam Psalmorum volumen, quum proprium quiddam suum habeat in cantione, & quæ in aliis voluminibus obiter dicuntur, ea latissime carmine suo efferat, quemadmodum iam dixi. Edit tamen & ipse legum morumq; præcepta, dum inquit, *Quiesce ab ira, & relinque furorem: fac bonum, quære pacem, & persequere eam.* Et aliquando historicè refert, quæ spectant ad rationes Hierusalem: Et vaticinatur de Saluatore, quemadmodum prædixi. Communis siquidem est istiusmodi gratia Spiritus, & apud omnes eadem prout vsus postulauerit, & spiritus voluerit, impartitur. Plus enim & minus impartiri eam gratiam, in natura spiritus nullam differentiam facit, vbi quisque sine omissione suum munus ministeriumque ad plenum absoluit. Attamen codex Psalmorum etiam sic quoque peculiarem dotem, & eximium quiddam obseruatuque dignum in se continet. Nam præterquam quod cum reliquis voluminibus habitu, rerumque simplicitate conueniat, habet etiam illud peculiare miraculum, quòd cuiusq; animi motus, motuũq; immutationes & castigationes depictas effigiatasque complectatur, vt singulis inde veluti ab exemplari desumere atque intelligere licitum sit, atque ita se formare, vt inibi scriptum est. In aliis enim libris solum audis legem præcipientem, quid faciendum, quid omittendum. Ex prophetiis solummodo aduentum Christi didiceris, ex historiis acta Regum, Sanctorumque cognoueris. Ex libro autem Psalmorum, præterquam, vt auditor ista discat, etiam motus sui animi animaduertere potest, ac deinde secundum ea quæ patitur, & quibus coarctatur, formam verborum decerpere. Neque tantummodo illi datur vt perlegat: verum etiam quid dicendo agendove morbum illum medicetur, inuenit. Sunt quidem & in aliis scripturis sententiæ prohibitoriæ, quæ mala vetant, sed in hoc codice, quomodo abstinendum sit à malis, exprimitur: vt edictũ alibi est, pœnitentiã agendã esse, & pœnitẽtiam esse, à peccatis desinere, sed hic quomodo pœnitentia sit agẽda, & quid dicendũ sit in pœnitentia, exprimitur. Præclare certe dictũ à Paulo, *Tribulatio tolerantiã facit, tolerantia vero probationem, probatio deinde spem, spes porro non pudefacit.* Sed in Psalmis, quomodo ferẽdæ sint tribulationes, & quomodoquisque probetur, & quænã sint verba sperantiũ in Dominum, depictum & expressum ostenditur. Rursus præceptum est vbiq; in omnibus scripturis, esse Deo gratias agendas: sed quæ dicere oporteat gratias agentem, Psalmi commonstrant. Porro aliunde admonemur, eos qui pie volunt viuere in Christo, persequutionem toleraturos esse: Ex Psalmis autem instruimur, quid in fugiendo sentire debeamus, & quales persequutores fugiendi sint. Et post liberationem à persequutione, Deo gratias agere iubemur. Rectè id quidem: sed in Psalmis formamur, quomodo Deo gratias agere oporteat, & quibus verbis rectè illi confessiones laudum fecerimus. Atque ita

οὕτως γὰρ καὶ ἡ τῶν ψαλμῶν βίβλος ἔχουσα τὸ ἴδιον τῶν ᾠδῶν, ἅπερ ἐν ταῖς βίβλοις διεξοδικῶς εἴρηται, ταῦτα αὐτὴ κατὰ πλάτος φωνεῖ μετὰ μέλους ὡς εἴρηται. νομοθετεῖ οὖν καὶ αὐτή· παῦσαι ἀπὸ ὀργῆς καὶ ἐγκατάλιπε θυμόν, ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποίησον ἀγαθόν, ζήτησον εἰρήνην καὶ δίωξον αὐτήν. καὶ ἱστορεῖ γε ποτὲ τὰ κατὰ τὴν ὁδὸν τοῦ ἰσραήλ, καὶ προφητεύει περὶ τοῦ σωτῆρος, ὥσπερ εἴρηται πρότερον· κοινὴ μὲν ἡ τοιαύτη τοῦ πνεύματος
A χάρις ἐστὶ, καὶ παρὰ πᾶσιν ἡ αὐτὴ ὡς ἂν ἡ χρεία ἀπαιτῇ, καὶ τὸ πνεῦμα βούληται. οὐ διαφέρει γὰρ τὸ πλεῖον καὶ ἔλαττον ἐν ταύτῃ τῇ χρείᾳ, ὡς ἕκαστος ἀνενδότως τὴν οἰκείαν ἀποπληροῖ καὶ πλείαν διακονίαν. ἡ δέ γε βίβλος τῶν ψαλμῶν, καὶ οὕτως ἔχει πάλιν τινὰ χάριν ἰδίαν καὶ παρατήρησιν ἐξαίρετον. πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις, ἐν οἷς πρὸς τὰς ἄλλας βίβλους ἔχει τὴν σχέσιν καὶ κοινωνίαν, λοιπὸν καὶ ἴδιον ἔχει τοῦτο τὸ θαῦμα. ὅτι καὶ τὰ ἑκάστης ψυχῆς κινήματα, τάς τε τούτων μεταβολὰς καὶ
B διορθώσεις, ἔχει διαγεγραμμένας καὶ διατετυπωμένας ἐν ἑαυτῇ· ὥστε τινὰ τῶν βουλομένων, ὡς ἀπὸ εἰκόνος ἐξ αὐτῆς λαμβάνειν καὶ κατανοεῖν, οὕτω τε τυποῦν ἑαυτὸν, ὡς ἐκεῖ γέγραπται. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις βίβλοις, μόνον τις ἀκούει τὸν νόμον προστάττοντα ἃ δεῖ ποιεῖν, καὶ ἃ μὴ δεῖ πράττειν, προφητείας τε κατακούειν· ὥστε μόνον εἰδέναι τὸν ἐρχόμενον σωτῆρα, καὶ ἱστορίαις προσέχειν, ἐξ ὧν γινώσκειν δύναται, τὰς τῶν βασιλέων, καὶ τῶν ἁγίων πράξεις. ἐν δὲ τῇ βίβλῳ τῶν ψαλμῶν πρὸς
C τῷ ταῦτα μανθάνειν τὸν ἀκούοντα, ἔτι καὶ τὰ κινήματα τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ἐν ἑαυτῇ κατανοεῖ καὶ διδάσκεται, καὶ λοιπὸν πρὸς ἃ πάσχει καὶ ἐν ᾧ συνέχεται, δύναται πάλιν καὶ ἐκ ταύτης ἔχειν τὴν εἰκόνα τῶν λόγων. ὥστε μὴ μόνον ἀκούοντα παρέρχεσθαι, ἀλλὰ καὶ πῶς δεῖ λέγοντα καὶ ποιοῦντα θεραπεύειν τὸ πάθος διδάσκει. εἰσὶ μὲν γὰρ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις βίβλοις, κωλυτικοὶ λόγοι ἀπαγορεύοντες τὰ φαῦλα· ἐν δὲ ταύτῃ πῶς ἀπέχεσθαι δεῖ τετύπωται· οἷον, παράγγελμά ἐστι με-
D τανοεῖν· τὸ δὲ μετανοεῖν, παύεσθαι τῆς ἁμαρτίας ἐστίν. ἐνταῦθα δὲ, καὶ πῶς [δεῖ] μετανοεῖν, καὶ τί χρὴ λέγειν ἐπὶ μετανοίᾳ, τετύπωται, καὶ πάλιν εἴρηκεν ὁ παῦλος, ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα· ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει. ἐν δὲ τοῖς ψαλμοῖς, καὶ πῶς δεῖ φέρειν τὰς θλίψεις, καὶ πῶς ἕκαστος δοκιμάζεται, καὶ τίνες οἱ λόγοι τῶν ἐλπιζόντων ἐπὶ κύριον γέγραπται καὶ κεχάρακται. πάλιν, ἐντολή ἐστιν, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν, ἀλλὰ καὶ τί δεῖ λέγειν εὐχαρι-
E στοῦντα, διδάσκουσιν οἱ ψαλμοί. εἶτα παρ' ἑτέρων ἀκούοντες ὅσοι θέλουσιν εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ διωχθήσονται, παρὰ τούτων διδασκόμεθα, καὶ πῶς δεῖ φεύγοντας φρονεῖν, καὶ τίνας διωκομένους, καὶ μετὰ τὸν διωγμὸν ῥυσθέντας, ποίους δεῖ λόγους προσφέρειν τῷ θεῷ. εὐλογεῖν παρακελευόμεθα τὸν κύριον, καὶ ἐξομολογεῖσθαι τῷ κυρίῳ. ἀλλ' ἐν τοῖς ψαλμοῖς τυπούμεθα, πῶς τε αἰνεῖν δεῖ τὸν κύριον, καὶ τίνα ῥήματα λέγοντες ἐξομολογούμεθα πρεπόντως, καὶ ἐφ'

οὕτως ἂν εὕροι τὰς θείας ᾠδὰς πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὰς ἡμῶν κινήσεις, καὶ καταστάσεις κειμένας. καὶ γὰρ τοῦτο παράδοξόν ἐστι πάλιν ἐν τοῖς ψαλμοῖς, ὅτι ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις βίβλοις ἃ λέγουσιν οἱ ἅγιοι καὶ περὶ ὧν λέγουσι, ταῦτα καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες, περὶ ὧν ἐκεῖνα γέγραπται, ἀπαγγέλλοντές εἰσι. οἵ τε ἀκούοντες ἄλλους αὐτοὺς ἐκείνους ἡγοῦνται, περὶ ὧν ὁ λόγος· καὶ τὰς ἀπαγγελλομένας δὲ πράξεις, ἄχρι τοῦ θαυμάζειν καὶ ζηλοῦν αὐτὰς, εἰς τὸ μιμεῖσθαι γίνονται. τὴν δὲ βίβλον ταύτην ὁ λαμβάνων, τὰς μὲν περὶ τοῦ σωτῆρος προφητείας, συνήθως ἐν ταῖς ἄλλαις γραφαῖς θαυμάζων καὶ προσκυνῶν διεξέρχεται, τοὺς δὲ ἑτέρους ψαλμοὺς, ὡς ἰδίους ὄντας λόγους, ἀναγινώσκει· καὶ ὁ ἀκούων δὲ, ὡς αὐτὸς λέγων, κατανύττεται, καὶ συνδιατίθεται τοῖς τῶν ᾠδῶν ῥήμασιν, ὡς ἰδίων αὐτοῦ ὄντων. σαφηνείας δὲ χάριν οὐκ ὀκνητέον πάλιν, κατὰ τὸν μακάριον παῦλον τὸν ἀπόστολον, ἐπαναλαμβάνοντα τὸ αὐτὸ λέγειν. πλεῖστοι λόγοι τῶν πατριαρχῶν εἰσὶ καὶ ἴδιοι παρ' αὐτῶν εἰρημένοι. καὶ μωυσῆς ἐλάλει, ὁ δὲ θεὸς ἀπεκρίνατο· ἡλίας τε καὶ ἐλισσαῖος ἐπὶ τὸ καρμήλιον ὄρος καθήμενοι, ἐπεκαλοῦντο τὸν κύριον καὶ ἀεὶ ἔλεγον, ζῇ κύριος ᾧ πάρεστιν ἐνώπιον αὐτοῦ σήμερον. οἵ τε τῶν ἄλλων ἁγίων προφητῶν λόγοι, προηγούμενοι μέν εἰσιν οἱ περὶ τοῦ σωτῆρος· ἔπειτα δὲ καὶ πλεῖστοι γεγόνασι τοῖς τε ἔθνεσι, καὶ τῷ ἰσραήλ, καὶ ὅμως οὐδεὶς οὔτε τοὺς τῶν πατριαρχῶν λόγους ὡς ἰδίους ἄν ποτε εἴποι, οὔτε τολμήσει τις μιμεῖσθαι καὶ εἰπεῖν τὰ μωυσέως ἴδια ῥήματα, οὐδὲ τοῦ ἀβραὰμ περὶ τοῦ οἰκογενοῦς καὶ τοῦ ἰσμαὴλ, καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἰσαάκ. κἂν ἡ αὐτὴ χρεία τινὰ καὶ ἀνάγκη καταλάβῃ, τολμήσας ἄν τις ὡς ἴδια εἴποι. ἂν δὲ καὶ συμπάσχοι καὶ πόθον ποτὲ λάβοι τοῦ κρείττονος, οὔποτ' ἂν εἴποι ὡς μωυσῆς, ἐμφάνισόν μοι σεαυτόν. καὶ πάλιν, εἰ μὲν ἀφῇς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ ἀφῇς, ἐξάλειψον κἀμὲ ἐκ τῆς βίβλου ἧς ἔγραψας. ἀλλ' οὐδὲ τὰ τῶν προφητῶν τις λαμβάνων ὡς ἴδια ῥήματα, μέμψαιτ' ἂν ἢ ἐπαινέσειε τούτοις τὰ ὅμοια, οἷς ἐμέμψαντο ἢ ἐπῄνεσαν ἐκεῖνοι, οὐδὲ τὸ ζῇ κύριος ᾧ πάρεστιν ἐνώπιον αὐτοῦ σήμερον, μιμήσαιτ' ἄν τις εἰπεῖν, ὡς ἴδιον λόγον. καὶ γὰρ ὁ ἐντυγχάνων ταῖς βίβλοις, φανερόν ἐστιν ὡς μὴ ἰδίους, ἀλλὰ τῶν ἁγίων, καὶ τῶν δι' αὐτῶν δηλουμένων λέγων τοὺς λόγους· τοὺς δέ γε ψαλμοὺς, τὸ παράδοξον, μετὰ τὰς περὶ τοῦ σωτῆρος, καὶ τῶν ἐθνῶν προφητείας, ὁ λέγων τὰ ἄλλα, ὡς ἴδια ῥήματα λαλῶν ἐστι, καὶ ὡς περὶ αὐτοῦ γραφέντας αὐτοὺς ἕκαστος ψάλλει, καὶ οὐχ ὡς ἑτέρου λέγοντος, ἢ περὶ ἑτέρου σημαίνοντας δέχεται, καὶ διεξέρχεται· ἀλλ' ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λαλῶν διατίθεται, καὶ οἷά ἐστι τὰ λαλούμενα, ταῦτα ὡς αὐτὸς πράξας, ἐξ ἑαυτοῦ λαλῶν ἀναφέρει θεῷ. οὐ γὰρ ὡς τὰ τῶν πατριαρχῶν ῥήματα, καὶ τοῦ μωυσέως, καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν, εὐλαβηθήσεται καὶ ταῦτα· τὸν γὰρ φυλάξαντα τὴν ἐντολὴν καὶ τὸν παραβάντα ταύτην, τήν τε ἑκατέρου πρᾶξιν, περιέχουσιν οἱ ψαλμοί. ἀνάγκη δὲ πάντα ἄνθρωπον ἐν τούτοις συνέχεσθαι, καὶ ὡς φυλάξαντα τὴν ἐντολὴν, ἢ ὡς πα-

ita vbique inueneris sacras istas odas, secundum nos nostrosque motus motuumque sedationes sese habere. Nam id rursum pro re mira in Psalmis æstimari debet, quod in aliis voluminibus quæcunque loquuntur Sancti, aut quibuscunque de rebus loquuntur: ibi & is qui ea recitat, nuncij, enarratorisque naturam habere videtur, & is, qui audit recitatorem, de aliena non de sua re mentionem sibi fieri opinatur, recitationeq; eatenus in admirationem, zelumque adducitur, vt eas imitari
A velit. Sed qui Psalmorum codicem in manus sumit, vbi de vaticiniis Christi agitur, ea solito more, vt in aliis scripturis fieri solet, admirabundus, venerabundusque, perlegit: Reliquos vero Psalmos, vbi id non agitur, ita accipit, quasi ibi de rebus ipsius, non de alienis sermo fieret: Et is qui audit, itidem vt ille qui legit, compungitur, & ita afficitur odarum illarum verbis, ac si sua ipsius propria essent. Enimuero euidentiæ causa non grauari debemus idem denuo repetere, idque
B exemplo diui Pauli Apostoli. Plurima verba Patriarcharum sunt, & propria, & ab ipsis dicta, quum & Moses loquatur, & Deus respondeat: Elias item & Elizæus in monte Carmelo sedentes, Dominum inuocent & perptuo dicant: Viuit Dominus in cuius conspectu assisto hodie, aliorumque sanctorum verba imprimis agant de Christo, & secundo loco, de gentibus & Israëlitico populo: fieri tamen nequit, vt patriarcharum verba, tua dicas: aut quæ Mosis sunt, pro tuis vsurpes: aut quæ
C Abraham loquitur de Verna & Ismaële, & magno illo Isaac, tibi tuisque sermonibus vendices, etiamsi eadem necessitate premaris. Nunquam enim, si summo desiderio tenearе, in ea verba proruperis, quibus Moses vtitur, *Ostende mihi teipsum*: aut rursus in ista, *Si remissurus es illis noxam, remitte. Sin minus, dele me de libro tuo quem scripsisti*: verba autem ea Prophetarum, quibus ipsi loquuti sunt, in carpendo laudandoue, quis sibi vnquam arrogauerit? aut ista ipsa, *Viuit Dominus in cuius conspectu consisto*, in suo sermone imitari præsumeret?
D Quippe quum voluenti, legentiq; Bibliorum scripta, satis liqueat, appareatque ea quæ legit, sui negocij non esse, sed sanctorũ virorum, quę ipsi in re sua protulerũt. Cõtrà in Psalmis illud miri est, quod qui eos legit, exceptis de Christo gentibusque vaticiniis, sua se verba in re sua legere opinatur, & quilibet ita psallit, quasi de se, ea ipsa quæ psallit, conscripta essent: non tãquam alius ea diceret, aut de alio diceretur, ita accipit & perlegit, sed tãquam de seipso sermo fieret, ita mẽtem suam ad Deum dirigit: neque
E ista vt Patriarcharum aut Mosis, aliorumque Prophetarum vsurpare reformidat. Iam quum in Psalmis & præuaricator & obseruator mandatorum cum suis moribus, studiisque & factis, exprimatur, fieri nequit, quin, quotquot vbique sunt mortales, in altero istorum genere cõtineãtur. Atque ita fit, vt ea vel vt præuaricatator mandati, vel vt obseruator legat,

quæ ad ipsius indolem actaque pertinere videantur. Atque adeo vt is qui psallit, ex Psalmis vicem speculi, vsumque habeat, quo & ibi animi sui motus consideret, & considerando verbis confiteatur. Nam qui audit recitantem Psalmos, eosque putat de se loqui ille aut reprehensus à conscientia compungitur: aut de spe in Deum audiens deque retributione credentium, non aliter quàm de sua retributione exultat, Deoque gratias agere incipit. Certe quum tertium Psalmum canit in suas tribulationes intuens, verba ea ad se pertinere arbitratur. Decimum quoque, & decimum sextum, non aliter, quàm si de sua fiducia votisque loqueretur, pronunciat: pari ratione in quinquagesimo lector verba pœnitentiæ ita profert, quasi ille ipse sit de quo agatur. Rursus in Psalmo quinquagesimo tertio & quinquagesimo quinto, quinquagesimo sexto, & centesimo quadragesimo primo, ita afficitur inter legendum, tãquam ipse & non alius quispiam eas persequutiones sustineret, vocesque eas Deo quasi suas ac proprias accinit. In summa, quilibet Psalmorum ea forma verborum conceptus est à Spiritu sancto, & ita temperatus, vt in illis (quemadmodum antea dictum est) motus affectuum nostrorum animaduertamus, omniaque illa putemus de nobis referri, ac nostramet ipsorum esse verba: vnde fit, vt memores nostrorum affectuum, nostra in melius commutemus. Quæ enim in Psalmis canuntur, ea formulæ nostræ, & exemplaria esse possunt. Sed & hæc gratia est nostri Saluatoris. Homo enim ille propter nos factus, suum corpus pro nobis obtulit in mortem, vt omnes liberaret à morte. Cæterum cœlestem & probatissimam viuendi rationem nobis ostendere volens, eam in seipso expressam exhibuit, ne quis facile posthac ab inimico circumueniretur, quum possideat ex eius de diabolo victoria, certa pignora securitatis, ideoque non solum docuit, sed & fecit, vt & ipsum audiremus loquentem, eumque veluti imaginem formamque intuentes, faciendi exemplar mutuaremur, dum audimus ex eo, Discite à me quod mitis sim & humilis corde. Neque est vt quispiam inueniat perfectiorem virtutis disciplinam, quàm eam quam Dominus exhibuit in semetipso: siue enim malorum tolerantiam, siue humanitatem, siue bonitatem, siue fortitudinem, siue misericordiam, siue iusticiam spectes, omnia in eo deprehendas, vt nullum ei exemplar ad virtutem desit, qui in humanam Domini vitam oculos intendat. Id quum non lateret Paulum dixit, *Imitatores mei estote, quemadmodum ego Christi*. Enimuero Ethnici legum conditores, virtutem suam vsque ad verba duntaxat prorogarunt, & tantummodo eatenus placent. Dominus autem, vt reuera omnium Dominus, curatorque operum suorum, non solum leges verbis suis instruxit, sed & seipsum in exẽplar proposuit, vt sciret qui vellet sese habere eius, quod in legibus iuberetur, exequẽdi potestatẽ.

Ideoq;

ὡς περιλαβόντα αὐτὸν λέγειν, τοὺς περὶ ἑκάστου γεγραμμένους λόγους. καί μοι δοκεῖ τῷ ψάλλοντι γίνεσθαι τούτους, ὥσπερ ἔσοπτρον εἰς τὸ κατανοεῖν καὶ αὐτὸν ἐν αὐτοῖς τὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ κινήματα, καὶ οὕτως αἰσθόμενον ἀπαγγέλλειν αὐτούς. καὶ γὰρ ὁ ἀκούων τοῦ ἀναγινώσκοντος, ὡς περὶ αὐτοῦ λεγομένην τὴν ᾠδὴν καταδέχεται. καὶ ἢ ἐλεγχόμενος ὑπὸ τοῦ συνειδότος κατανυγεὶς μετανοήσει, ἢ περὶ τῆς εἰς θεὸν ἐλπίδος ἀκούων, καὶ τῆς
A εἰς τοὺς πιστεύοντας γινομένης χάριτος τοιαύτης ἀγαλλιᾶν τε καὶ εὐχαριστεῖν ἄρχεται τῷ θεῷ. ὅτι γοῦν τὸν τρίτον ψάλλει τις εἰς τὰς ἰδίας θλίψεις συνορῶν, ὡς αὐτοῦ εἶναι νομίζει τὰ ἐν αὐτῷ ῥήματα, καὶ τὸν δέκατον, καὶ τὸν ἑξκαιδέκατον, ὡς τὴν ἰδίαν πεποίθησιν καὶ προσευχὴν ἐστὶν ἀπαγγέλλων. καὶ τὸν μὲν πεντηκοστὸν, ὡς αὐτὸς ἐστὶ τὰ διὰ τῆς μετανοίας αὐτοῦ ῥήματα λέγων. τὸν δὲ πεντηκοστὸν τρίτον, καὶ τὸν πεντηκοστὸν πέμπτον, καὶ τὸν πεντηκοστὸν ἕκτον,
B καὶ τὸν ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν πρῶτον. ὅτι ψάλλει ὡς οὐκ ἄλλου διωκομένου, ἀλλ' αὐτὸς ὢν ὁ πάσχων, συνδιατίθεται καὶ ᾄδει τῷ θεῷ, ὡς ἰδίους ὄντας τοὺς λόγους τούτους, καὶ ὅλως οὕτως ἕκαστος ψαλμὸς, παρὰ τοῦ πνεύματος εἴρηται καὶ συντέτακται, ὡς ἐν αὐτοῖς καθὰ πρότερον εἴρηται τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς ἡμῶν κατανοεῖσθαι, καὶ πάντας αὐτοὺς ὡς περὶ ἡμῶν εἰρῆσθαι, καὶ εἶναι αὐτοὺς ὡς ἰδίους ἡμῶν λόγους· εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐν ἡμῖν κινημάτων, καὶ
C διόρθωσιν τῆς ἰδίας πολιτείας. ἃ γὰρ οἱ ψάλλοντες εἰρήκασι, ταῦτα καὶ ἡμῶν δύνανται τύποι εἶναι καὶ χαρακτῆρες. αὕτη δὲ πάλιν τοῦ σωτῆρός ἐστιν ἡ χάρις. ἄνθρωπος γὰρ δι' ἡμᾶς γενόμενος, τὸ μὲν ἴδιον σῶμα, ὑπὲρ ἡμῶν προσῆκεν εἰς θάνατον, ἵνα πάντας ἀπαλλάξῃ τοῦ θανάτου. τὴν δὲ οὐράνιον καὶ εὐάρεστον αὐτοῦ πολιτείαν δεῖξαι θέλων ἡμῖν, ἐν ἑαυτῷ ταύτην ἐτύπωσεν, ὑπὸ τοῦ μηκέτι τινὰς εὐχερῶς ἀπατᾶσθαι παρὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἔχοντας πρὸς ἀσφάλειαν ἐνέχυρον, τὴν παρ'
D αὐτοῦ γινομένην ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ τοῦ διαβόλου νίκην. ἵν' ἕκαστος ἀκούῃ μὲν αὐτοῦ λαλοῦντος, ὡς ἐν εἰκόνι δὲ βλέπων λαμβάνειν παρ' αὐτοῦ παράδειγμα τοῦ ποιεῖν, ἀκούων· μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι « πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. τελειοτέραν δὲ « εἰς ἀρετῆς διδασκαλίαν, οὐκ ἄν τις εὕροι, ἧς ἐτύπωσεν ὁ κύριος ἐν ἑαυτῷ. εἴ τι γὰρ ἀνεξικακίαν, εἴ τι φιλανθρωπίαν, εἴ τι ἀγαθότητα, εἴ τι ἀνδρείαν, εἴ τι ἐλεημοσύνην, εἴ τι δικαιοσύνην, πάλιν αὐτῷ εὑρήσει γινόμενα. ὥστε μηδὲν εἰς ἀρετὴν λείπειν τῷ
E κατανοοῦντι τὸν ἀνθρώπινον βίον τοῦ κυρίου. τοῦτο γὰρ εἰδὼς ὁ Παῦλος ἔλεγε, μιμηταί μου γίνεσθε καθὼς « κἀγὼ Χριστοῦ. οἱ μὲν γὰρ παρ' Ἕλλησι νομοθέται, « ἄχρι τοῦ λέγειν, ἔχουσι τὴν χάριν. ὁ δὲ κύριος, ὡς ἀληθῶς κύριος ὢν τῶν πάντων, καὶ κηδόμενος, ὧν εἰργάσατο, οὐ μόνον νομοθετεῖ, ἀλλὰ καὶ τύπον ἑαυτὸν δέδωκεν, εἰς τὸ εἰδέναι τοὺς βουλομένους, τὴν τούτου ποιεῖν δύναμιν.

Διὰ

διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πρὸ τῆς εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ ἐπιδημίας, ἐνήχησι καὶ ἐν τοῖς ψάλλουσι τοῦτο, ἵν᾽ ὥσπερ ἐν ἑαυτῷ τὸν τέλειον οὐράνιον ἄνθρωπον ἔδειξεν, οὕτω καὶ ἐκ τῶν ψαλμῶν, τὰ κινήματα καὶ τὰς διαθέσεις τῶν ψυχῶν ὁ βουλόμενος, καταμαθεῖν δύνηται, εὑρίσκων ἐν ἑαυτοῖς, καὶ τὴν ἑκάστου κινήματος θεραπείαν τε καὶ διόρθωσιν. εἰ γὰρ δεῖ πιθανώτερον εἰπεῖν, πᾶσα μὲν ἡ θεία γραφὴ, διδάσκαλός ἐστιν ἀρετῆς καὶ πίστεως ἀληθοῦς· ἡ δὲ βίβλος ἡ τῶν ψαλμῶν, ἔχει καὶ τὴν εἰκόνα πως τῆς διαγωγῆς τῶν ψυχῶν. ὡς γὰρ ὁ εἰσερχόμενος πρὸς βασιλέα, τυποῦται καὶ τῷ σχήματι, καὶ τοῖς ῥήμασιν, ἵνα μὴ παρ᾽ αὐτὰ λέγων ἀπαίδευτος ἐγκληθῇ· οὕτως ἡ θεία βίβλος τὸν ἐπ᾽ ἀρετὴν τρέχοντα καὶ βουλόμενον κατανοῆσαι τὴν τοῦ σωτῆρος ἐν σώματι πολιτείαν ὑπομιμνήσκει πρότερον διὰ τῆς ἀναγνώσεως τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς, καὶ οὕτω λοιπὸν τυποῖ καὶ διδάσκει, τοὺς ἐντυγχάνοντας [τοῖς] τοιούτοις λόγοις. εἰσὶ μὲν οὖν, ἵνα τοῦτο πρῶτόν τις [τῆς βίβλου] παρατηρήσηται, οἱ μὲν, διηγήματι λεγόμενοι· οἱ δὲ, ἐν παραινέσει· οἱ δὲ ἐν προφητείᾳ· οἱ δὲ ὡς ἐν εὐχῇ· οἱ δὲ ὡς [ἐν] ἐξομολογήσει. καὶ εἰσὶν οἱ ἐν διηγήματι λεγόμενοι, δέκατος ὄγδοος, τεσσαρακοστὸς τρίτος, τεσσαρακοστὸς ὄγδοος, τεσσαρακοστὸς ἔνατος, ἑβδομηκοστὸς δεύτερος, ἑβδομηκοστὸς ἕβδομος, ὀγδοηκοστὸς ἕκτος, ὀγδοηκοστὸς ὄγδοος, ὀγδοηκοστὸς ἔνατος, ἑκατοστὸς ἔνατος, ἑκατοστὸς τρισκαιδέκατος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς ἕκτος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς ἕκτος, ὁμοῦ, δεκατρεῖς. οἱ δὲ ἐν εὐχῇ εἰσιν, ἕκτος, ἑξηκοστὸς ἕβδομος, ὀγδοηκοστὸς ἔνατος, ἑκατοστὸς πρῶτος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς πρῶτος, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς πρῶτος. ὁμοῦ ἕξ. οἱ δὲ ὡς ἐν ἐντυχίᾳ καὶ εὐχῇ καὶ δεήσει, πέμπτος, ἕκτος, ἕβδομος, ἑνδέκατος, [δωδέκατος] πεντεκαιδέκατος, εἰκοστὸς τέταρτος, εἰκοστὸς ἕβδομος, τριακοστὸς, τριακοστὸς τέταρτος, τριακοστὸς ἕβδομος, τεσσαρακοστὸς δεύτερος, πεντηκοστὸς τρίτος, πεντηκοστὸς τέταρτος, πεντηκοστὸς πέμπτος, πεντηκοστὸς ἕκτος, πεντηκοστὸς ὄγδοος, ἑξηκοστὸς, ἑξηκοστὸς τρίτος, ὀγδοηκοστὸς δεύτερος, ὀγδοηκοστὸς πέμπτος ὀγδοηκοστὸς ἕβδομος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς ἔνατος, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς δεύτερος, ὁμοῦ, εἴκοσι πέντε. καὶ οἱ μὲν ὡς ἐν ἐντυχίᾳ καὶ εὐχῇ, καὶ δεήσει, καὶ εὐχαριστίᾳ, ἑκατὸν τριακονταοκτὼ εἷς. οἱ δὲ ὡς ἐν ἐντυχίᾳ μόνῃ, τρίτος, εἰκοστὸς πέμπτος, ἑξηκοστὸς ὄγδοος, ἑξηκοστὸς ἔνατος, ἑβδομηκοστὸς, ἑβδομηκοστὸς τρίτος, ἑβδομηκοστὸς ὄγδοος, ἑβδομηκοστὸς ἔνατος, ἑβδομηκοστὸς ὄγδοος, ἑκατοστὸς γδοος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς δεύτερος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς ἔνατος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς, ὁμοῦ, δώδεκα, καὶ ὁ μὲν ἐν ἐξομολογήσει, πεντηκοστὸς εἷς. οἱ δὲ συμπεπλεγμένην ἔχοντες ἐξομολόγησιν, ἔνατος, ἑβδομηκοστὸς τέταρτος

Ideoque & ante suum aduentum id in Psalteriis insonuit, vt quemadmodum in ipso perfectam, cœlestemque hominis formam ostendit: Ita etiam ex Psalmis motus affectusque animorum quisquis vellet, ediscere posset, innuturus illic, vniuscuiusq; motus remedium & castigationem. Nam si quod & credibile est, & verisimile decendũ est: Omnis quidem diuina scriptura magistra est virtutis & veræ Fidei: sed tamen liber Psalmorum certam quandam formam tractatumque animorum continet.

A Vt enim, qui ad regem litteras mittit, certa ratione verba componit, ne extra eam formulam scribens, barbarus rudisque habeatur: ita quoque diuinus hic liber, percurrenti volentique cognoscere, qualis nostri Saluatoris in corpore humano conuersatio fuerit, liquido eam commonstrat, & in memoriam reuocat. Instruuntur igitur istorum Psalmorum lectione affectus, & componuntur in melius, deinde animus eodem magisterio cõfirmatur. Sunt igitur, vt hoc primũ in isto codice obseruetur: Psalmi enarratorij,

B quidam admonitorij, quidã vaticinatores, quidam in precando supplices, quidam in confessione versantur. Cæterum qui in narrando occupantur, sunt isti, decimus, quadragesimus tertius, quadragesimus octauus, quadragesimus nonus, septuagesimus septimus, octuagesimus sextus, octuagesimus octauus, octuagesimus nonus, centesimus nonus, centesimus decimus tertius, centesimus vicesimus sextus, centesimus tricesimus sextus, in vniuersum, duodeni numero. Qui autem

C in precibus votisque occupationem suam habent, sunt isti, centesimus sexagesimus septimus, octuagesimus nonus, centesimus primus, centesimus tricesimus primus, centesimus quadragesimus primus, in vniuersum Psalmi quatuor. Qui colloquia cum Deo, preces, obsecrationesque complectuntur, sunt hi, quintus, sextus, septimus, vndecimus, duodecimus, decimus quintus, vicesimus quartus, vicemus septimus, tricesimus tertius, tricesimus septim⁹, quadragesimus se-

D cundus, quinquagesimus tertius, quinquagesimus quartus, quinquagesimus quintus, quinquagesimus sextus, quinquagesimus octauus, sexagesimus tertius, octuagesim⁹ secundus, octuagesimus quintus, octuagesimus septimus, centesimus tricesimus quint⁹, centesimus quadragesimus, centesimus quadragesimus secũdus, in vniuersum viginti tres Psalmi. Qui autem colloquij, precum, gratiarumque actionis characterem habent, vnicus est, nempe centesimus tricesimus octauus. Qui au-

E tem solummodo specie colloquij constant, sunt hi, tertius, vicesimus quintus, sexagesimus octauus, sexagesimus nonus, septuagesimus tertius, septuagesimus octauus, septuagesimus nonus, centesimus vicesimus secundus, centesimus vicesimus nonus, centesimus tricesimus: in vniuersum Psalmi decem. Et qui in sola confessione versatur, vnicus est, 50. Qui admixtã habent suplicationem sunt h:, 9.

 qua-

septuagesimus quartus, centesimus quartus, centesimus quintus, centesimus sextus, centesimus septimus, centesimus tricesimus quintus, centesimus trigesimus sextus, in vniuersum octo Psalmi. Qui coniunctam habent confessionem & obsecrationem cum laude, vnicus est, nimirum centesimus decimus. Qui autem admonitionem habent, vnicus est, nempe trigesimus sextus. Qui vaticinia continent, sunt hi, vigesimus, vigesimus primus, quadragesimus quartus, quadragesimus sextus, septuagesimus primus, in vniuersum quinque Psalmi. Qui cum vaticinio historiæ quoque speciem habent, centesimus nonus, sed vnicus. Adhortatorij autem, & qui præcipiendi argumentum continent, isti censendi sunt, vigesimus octauus, trigesimus secūdus, octuagesimus, nonagesimus quartus, nonagesimus quintus, nonagesimus sextus, nonagesimus septimus, centesimus secundus, centesimus tertius, centesimus decimus tertius, in summa decem. Adhortatorij cum cantico, vnus est nempe centesimus quadragesimus nonus. Qui porro virtutes in vita describunt, sunt hi, centesimus quartus, centesimus vndecimus, centesimus decimus octauus, centesimus vicesimus quartus, centesimus trigesimus secundus, in vniuersum quinque Psalmi. Qui autem laudes celebrant, sunt hi, quadragesimus sextus, centesimus duodecimus, centesimus decimus sextus, centesimus trigesimus quartus, 155. centesimus quadragesimus sextus, centesimus quadragesimus septimus, centesimus quadragesimus octauus, cētesimus quinquagesimus, in vniuersum nouem. Qui autem gratias agunt, sunt hi, octauus, decimus septimus, vicesimus nonus, tricesimus tertius, quadragesimus quintus, sexagesimus secundus, septuagesimus tertius, octuagesimus tertius, centesimus decimus quintus, centesimus vicesimus, centesimus vicesimus primus, centesimus vicesimus tertius, centesimus vicesimus quintus, centesimus vigesimus octauus, centesimus quadragesimus primus, in vniuersum quatuordecim Psalmi. Qui autem beatitudinem deprædicant, sunt hi, primus, tricesimus primus, quadragesimus, centesimus vndecimus, centesimus decimus octauus, centesimus vicesimus septimus, in vniuersū sex. Est & qui exhibeat alacritatem cum melodia, sed vnicus, puta centesimus decimus septimus. Est qui ad fortitudinem instiget, nimirum septuagesimus primus. Sunt qui obiurgant impios, & eos qui sine lege viuunt, nimirum secundus, decimus tertius, tricesimus quintus, quinquagesimus primus, quinquagesimus secundus. in summa quinque. Est qui inuocat. quartū dico. Sunt qui calamitates inflictas denunciant, vt septuagesimus nonus, sexagesimus sextus, in summo duo. Sunt qui de Domino gloriantur, vigesimus secundus est, & vicesimus sextus, trigesimus octauus, tricesimus nonus, quadragesimus primus, septuagesimus quintus, octuagesimus tertius, nonagesimus sextus, 98. 151. in vniuersū deni. Qui

τέταρτος, ἑκατοστὸς τέταρτος, ἑκατοστὸς πέμπτος, ἑκατοστὸς ἕκτος, ἑκατοστὸς ἑπτακαιδέκατος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς πέμπτος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς ἕκτος, ὁμοῦ, ὀκτώ. ὁ δὲ συμπεπλεγμένην ἔχων ἐξομολόγησιν καὶ διήγησιν μετὰ αἰνέσεως, ἑκατοστὸς δέκατος εἷς. καὶ ὁ μὲν ἐν παραινέσει ἐστὶ, τριακοστὸς ἕκτος εἷς. οἱ δὲ ἐν προφητείᾳ εἰσὶ, εἰκοστὸς, εἰκοστὸς πρῶτος, τεσσαρακοστὸς τέταρτος, τεσσαρακοστὸς ἕκτος, ἑβδομηκοστὸς πρῶτος, ὁμοῦ, πέντε. καὶ ἀπαγγελτικὸς μετὰ προφητείας, ἑκατοστὸς ἔνατος εἷς. προτρεπτικοὶ δὲ καὶ ὡς παρακελευόμενοί εἰσιν, εἰκοστὸς ὄγδοος, τριακοστὸς δεύτερος, ὀγδοηκοστὸς, ἐνενηκοστὸς τέταρτος, ἐνενηκοστὸς πέμπτος, ἐνενηκοστὸς ἕκτος, ἐνενηκοστὸς ἕβδομος, ἑκατοστὸς δεύτερος, ἑκατοστὸς τρίτος, ἑκατοστὸς τρισκαιδέκατος, ὁμοῦ, δέκα. προτρεπτικὸς μετὰ ᾄσματος ἐλέχθη, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς ἔνατος εἷς· καὶ οἱ μὲν διαγράφοντες τὸν ἐνάρετον βίον εἰσὶν, ἑκατοστὸς τέταρτος, ἑκατοστὸς ἑνδέκατος, ἑκατοστὸς ὀκτωκαιδέκατος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς τέταρτος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς δεύτερος, ὁμοῦ, πέντε. οἱ δὲ αἶνον ἀπαγγέλλοντές εἰσι, τεσσαρακοστὸς ἕκτος, ἑκατοστὸς δωδέκατος, ἑκατοστὸς ἑξκαιδέκατος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς τέταρτος, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς πέμπτος, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς ἕκτος, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς ἕβδομος, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς ὄγδοος, ἑκατοστὸς πεντηκοστὸς, ὁμοῦ, δέκα. καὶ οἱ μὲν εὐχαριστικοί εἰσιν, ὄγδοος, ἑπτακαιδέκατος, εἰκοστὸς ἔνατος, τριακοστὸς τρίτος, τεσσαρακοστὸς πέμπτος, ἑξηκοστὸς δεύτερος, ἑβδομηκοστὸς τρίτος, ὀγδοηκοστὸς τέταρτος, ἑκατοστὸς πεντεκαιδέκατος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς πρῶτος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς τρίτος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς πέμπτος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς ὄγδοος, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς πρῶτος, ὁμοῦ, δεκαέξ. οἱ δὲ μακαρισμὸν ἀναφωνοῦντες, εἰσὶ, πρῶτος, τριακοστὸς πρῶτος, τεσσαρακοστὸς, ἑκατοστὸς ἑνδέκατος, ἑκατοστὸς ὀκτοκαιδέκατος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς ἕβδομος, ὁμοῦ, ἕξ. καὶ ἄλλος ἐπιδεικτικὸς προθυμίας μετ᾽ ᾠδῆς, ἑκατοστὸς ἑπτακαιδέκατος εἷς. καὶ ὁ μὲν προτρεπτικὸς εἰς ἀνδρείαν ἐστὶν, ἑβδομηκοστὸς πρῶτος εἷς. οἱ δὲ κατηγορητικοὶ τῶν ἀσεβῶν καὶ παρανόμων εἰσι, δεύτερος, τρισκαιδέκατος, τριακοστὸς πέμπτος, πεντηκοστὸς πρῶτος, πεντηκοστὸς δεύτερος, ὁμοῦ, πέντε. καὶ ὁ μὲν ἐπικλήσεώς ἐστι, τέταρτος εἷς. οἱ δὲ ἐπακτικὰ ἀπαγγέλλουσι, ὡς ὁ ἑβδομηκοστὸς ἔνατος, ἑξηκοστὸς ἕκτος, ὁμοῦ, δύο. καὶ οἱ μὲν ἐγκαυχήσεως τῆς ἐν κυρίῳ ἀπαγγέλλοντες λόγους εἰσὶν εἰκοστὸς δεύτερος, εἰκοστὸς ἕκτος, τριακοστὸς ὄγδοος, τριακοστὸς ἔνατος, τεσσαρακοστὸς πρῶτος, ἑξηκοστὸς πρῶτος, ἑβδομηκοστὸς πέμπτος, ὀγδοηκοστὸς τρίτος, ἐνενηκοστὸς ἕκτος, ἐνενηκοστὸς ὄγδοος, ἑκατοστὸς πεντηκοστὸς πρῶτος, ὁμοῦ, ἕνδεκα. οἱ δὲ

οἱ δὲ ἐντρεπτικοί, εἰσι, πεντηκοστὸς ἕβδομος, ὀγδοηκοστὸς πρῶτος, ὁμοῦ, δύο. καὶ οἱ μὲν μεθ᾽ ὕμνων τὰ ῥήματα λέγουσι, τεσσαρακοστὸς ἕβδομος, ἑξηκοστὸς τέταρτος, ὁμοῦ, δύο. οἱ δὲ ἀλαλαγμοῦ καὶ περὶ ἀναστάσεως, ἑξηκοστὸς πέμπτος εἷς, καὶ ἕτερος ἀλαλαγμοῦ μόνον ῥήματα λέγει, ἐνενηκοστὸς ἔνατος εἷς. τοιαύτης οὖν τῆς διατάξεως οὔσης τῶν ψαλμῶν, ἔστι λοιπὸν δυνατὸν τοὺς ἐντυγχάνοντας εὑρεῖν ἐν ἑκάστῳ καθὰ προεῖπον, τὰ κινήματα καὶ τὴν κατάστασιν τῆς ἰδίας ψυχῆς, οὕτως γε περὶ ἑκάστου τὸν τύπον καὶ τὴν διδασκαλίαν, καὶ τί μὲν λέγων, ἀρέσκειν δύναται τῷ κυρίῳ. διὰ ποίων δὲ ῥημάτων ἑαυτὸν διορθοῦν δύναται καὶ εὐχαριστεῖν τῷ κυρίῳ, ὑπέρ τε τοῦ μὲν εἰς ἀσέβειαν ἐκπίπτειν τὸν παρὰ τὰ τοιαῦτα λέγοντα. οὐ γὰρ μόνον περὶ τῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ περὶ παντὸς ἀργοῦ ῥήματος, ἀποδιδόναι λόγον ἔχομεν τῷ κριτῇ. ἂν τοίνυν μακαρίσαι τινὰ θέλῃς, ἔχεις πῶς δεῖ καὶ ἐπὶ τίνι, καὶ τίνα λέγειν, τόν τε πρῶτον, τριακοστὸν πρῶτον, τεσσαρακοστὸν, ἑκατοστὸν ἑνδέκατον, ἑκατοστὸν εἰκοστὸν ἕβδομον. ἄν τε μέμψασθαι τὴν ἰουδαίων κατὰ τοῦ σωτῆρος ἐπιβουλὴν, ἔχεις τὴν δευτέραν ᾠδήν. ἐὰν δὲ διώκῃ παρὰ τῶν ἰουδαίων, καὶ πολλοὺς ἔχῃς τοὺς ἐπανισταμένους κατὰ σοῦ, λέγε τὸν τρίτον ψαλμόν. εἰ δὲ καὶ οὕτως θλιβόμενος ἐπεκαλέσω τὸν κύριον, καὶ εἰσακουσθεὶς θέλεις εὐχαριστεῖν, ψάλλε τὸν τέταρτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν τεσσαρεσκαιδέκατον, καὶ ἐὰν ἐπὶ τοὺς πονηρευομένους βλέπων ἐνεδρεύειν θέλοντας, ἐνωτίζεσθαί σου θέλῃς τὴν εὐχὴν, ψάλλε πρωὶ τὸν πέμπτον. αἰσθανόμενος δὲ ἀπειλῆς τῆς παρὰ τοῦ κυρίου, ἐὰν διὰ τοῦτο ταραττόμενον σεαυτὸν βλέπῃς, δύνασαι λέγειν τὸν ἕκτον, καὶ τὸν τριακοστὸν ἕβδομον. ἐὰν δὲ καὶ βουλεύωνταί τινες κατὰ σοῦ ὡς ὁ ἀχιτόφελ κατὰ τοῦ δαβὶδ, καὶ τοῦτό σοι ἀπαγγέλλει τις, ψάλλε τὸν ἕβδομον, καὶ θάρρει τῷ ῥυομένῳ σε θεῷ. βλέπων δὲ τὴν πανταχοῦ χάριν τοῦ σωτῆρος ἐκτεταμένην, καὶ σωθὲν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν προσφωνεῖν θέλῃς τῷ κυρίῳ, τὸν ὄγδοον ψάλλε. εἰ δὲ πάλιν ᾆσαι θέλεις ἐπιλήνιον εὐχαριστῶν τῷ κυρίῳ, ἔχεις αὐτὸν τὸν ὄγδοον, καὶ ὀγδοηκοστόν. ἐπὶ δὲ τῷ καταργηθῆναι τὸν ἐχθρὸν καὶ σεσῶσθαι τὴν κτίσιν μὴ καυχώμενος ἐπὶ σαυτῷ. ἀλλ᾽ εἰδὼς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦτο κατορθώσαντα, λέγε τὸν εἰρημένον ἔνατον ψαλμόν. καὶ ἐὰν εἰς δειλίαν σέ τις ταράττειν ἐθέλῃ, ἔχε σὺ τὴν πεποίθησιν ἐπὶ κύριον, καὶ ψάλλε τὸν δέκατον. ὅταν δὲ τὴν τῶν πολλῶν ὑπερηφανίαν εἰδὼς καὶ πλεονάζουσαν τὴν κακίαν, ὥστε μηδὲν ὅσιον ἐπ᾽ ἀνθρώποις γενέσθαι, καταφύγε σὺ ἐπὶ τὸν κύριον, καὶ λέγε τὸν ἑνδέκατον. ἐγχρονιζούσης δὲ τῆς παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλῆς, μὴ ὀλιγώρει ὡς ἐπιλησθεὶς παρὰ τῷ κυρίῳ.

Qui adhortatorij argumenti sunt, sunt isti, 57. 81. in vniuersum bini. Iam qui cũ hymnis verba faciunt, sunt isti. 47. 64. in vniuersum duo. Qui iubilationem & resurrectionem tractet, sexagesimus quintus est, vnicus numero. Rursus qui solum verba iubilationis affert, nonagesimus nonus. Cum igitur Psalmi tali ordine dispositi sint, licitum est lectori in singulis inuenire (quemadmodum dixi) motiones statumq; sui animi, atq; ita in singulis rebus formam disciplinamque adhibere, vt seligat, quibusnam verbis Deo placeat, & quibus dictis se ad emẽdationem instruat, Deoq; gratias agat: ne si aliter verba concipiat, in impietatem delabatur. Non enim solum de operibus, sed de omni verbo ocioso, ratio nobis coram iudice Deo reddenda est. Si igitur beatitudinem alicuius deprædicare velis, habes quomodo id oporteat fieri, & de quo, & ad quem ea verba dicenda sint, ex Psal. 1. *Beatus vir qui non abiit*, & 31. *Beati quorum remissa sunt peccata:* & 140. *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem:* & 111. *Beatus vir qui timet Dominum:* & 127. *Beati omnes qui timent Dominum.* Quòd si reprehendere velis Iudæorum aduersus Christũ insidias, habes secundam Odam. *Quare fremuerunt gentes.* Quod si inspectatores Iudæorũ pateris, multiq; sint, qui in te insurgant, 3. Psalm. pronũciabis, *Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me?* Sin autem etiam sic tribulatus inuocasti Dominum, & quoniã exaudiuit te, gratias illi agere destinas, canito illi Psal. 4. *Quum inuocarem*, & 114. *Dilexi, quoniam exaudiet Dominus.* Quod si ad malitiosorũ insidias respicias, preces tuas ad aures Domini peruenire cupiens; mane tibi concinendus est quintus Psalmus. *Verba mea auribus percipe.* Si Domini minas sentis ac proinde te perturbatum vides, opportunum erit si dicas 6. *Domine ne in furore tuo arguas me;* & 17. *Domine ne in furore tuo arguas me, quoniã sagittæ tuæ infixæ sunt mihi.* Quod si tibi aliqui insidias nectunt, quemadmodum Achitophel Dauidi, cantabis 7. Psal. *Domine Deus meus in te speraui*, & confide in Deo, qui liberabit te. Quod si intuẽs gratiã Dei vbiq; diffusam, & restitutum saluti genus humanum, ac proinde Dominũ salutare velis, cantabis octauum, *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra.* Quod si rursum agendo Domino gratias, vindemiale carmẽ, siue pro torcularibus modulari statueris, habes rursum eundem illum octauum ad id idoneum, *Domine Dominus noster.* & 80. *Exultate Deo Salutari nostro.* Iam super hoste confecto, conseruataq; creatura, non in te ipso glorians, sed ad Filiũ Dei respiciens, cuius virtute id efficitur, 9. Psal. recitabis, *Confitebor tibi Domine in toto corde meo.* Quod si quis te metu cõturbare studeat, habe tu ipse fiduciã in Domino & cane 10. Psal. *In Dominũ confido, quomodo dicitis animæ meæ, &c.* Cum videas multorũ superbiam & malitiam ita exuberantem, vt nihil sancti in terris fiat, refuge ad Dominum, & canta vndecimum Psalmum, *Saluum me fac Domine.* Quòd si diuturnæ sint inimicorum insidiæ, ne desperes, quasi obliuioni traditus à Domino

sed inuoca Dominum, canens vigesimum sextum, *Dominus illuminatio mea, & salus mea, &c.* Quòd si audias male loquentes de prouidentia Dei, ne te consocies eorum impietati, sed ad Dominum te conferens, recita decimum tertium Psalmum, & 52. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.* Quòd si postmodum discere concupiscis, qualis sit ciuis regni cœlorum, cantabis decimum quartum Psalmum, *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?* Precibus tibi opus est propter aduersarios, eosque qui circundant animam tuam, cane decimum sextum, *Exaudi Domine iustitiam meam,* & 58 *Inclina Domine aurem tuam,* & 88. *Misericordias Domini in æternū cantabo,* & centesimum decimum, *Domine clamaui ad te, exaudi me.* Iam si scire concupiscas, quomodo Moses orauerit, habes 89. *Domine refugium factus es nobis.* Incolumis euasisti ab hostibus tuis, & liberatus es ab eis, qui te persequebantur, cātabis 17. Psalmum, *Diligam te Domine fortitudo mea.* Miraris naturæ ordinem, & prouidentiæ in eam dotes, legisq; sacrosancta pręcepta, canta tu mihi decimum octauum, *Cæli enarrant gloriam Dei,* & 23. Videns afflictos, consolare eos, orans pro eis, recitaque illis verba 19. Psal. *Exaudiat te Dominus in die tribulationis tuæ.* Si vides te pasci à Domino & feliciter dirigi, gratulabundus ob hoc, cane Psalmum 22. *Dominus regit me, & nihil mihi deerit.* Si inimici tibi imminent, tu tamen erige animum ad Dominum, & dic vigesimum quartum, *Ad te leuaui animam meam,* & videbis inimicos frustra agere. Expectant inimici te manibus, nulla alia re quàm sanguine plenis, studentque te interficere, ne deferas homini iudiciū, suspecta enim sunt omnia humana, sed Deum iudicem postula, ille enim solus iudex est, & dic 25. *Iudica me Domine, quoniam, &c.* & 34. *Iudica Domine nocentes mihi,* & 44. *Iudica me Deus, & discerne causam meam.* Quod si asperius incurrant inimici, & præ multitudine instar exercitus fuerint, ac propterea te contemnant, quasi vnctus non sis, bellumque cupiant, ne præ metu contractior fueris, sed cane vigesimū sextum Psalmum: *Omnes gentes plaudite manibus.* Cæterum quoniam imbecilla est hominum natura, si denuo institerint insidiatores, vt ocioso animo, securusque ab illis sis, vociferare ad Dominum, ea pronuncians, quæ in 27. continentur, *Magnus Dominus & laudabilis nimis.* Quòd si discere velis in gratiis agēdis, quomodo De⁹ adeundus sit, spiritualiter intelligens cane 28. *Audite hæc omnes gētes:* ac iam deinde renouans domū tuam, animam sc. tuā, quæ Dominū recipit nec non & sensibile domiciliū, in quo corpora iter habitas, gratias age, & dic 29. *Deus deorum Dominus loquutus est:* Et eum qui de gradibus inscriptus est, ni mirū 126. *Nisi Dominus ædificauerit domum.* Porro qui te ob fidem in Christum ab omnibus amicis, & cognatis, odio & persequutione infestari vides, ne te eius studij pœniteat, neque etiamsi notos te auersari conspicias, animo contractior sis, sed potius ab illis te segregans, vide quid in futurum immineat, & canta mihi 30. Psalm: *In te domine speraui.*

ἀλλὰ παρακάλει τὸν κύριον, ᾄδων τὸν εἰκοστὸν ἕκτον. ἐπειδ' ἂν δὲ βλασφημούντων τινῶν κατὰ τῆς προνοίας ἀκούσῃς, μὴ κοινώνει μὲν αὐτῶν τῇ ἀσεβείᾳ, ἐντυγχάνων δὲ τῷ θεῷ, λέγε τὸν τρισκαιδέκατον, καὶ τὸν πεντηκοστὸν δεύτερον. καὶ λοιπὸν εἰ θέλεις μαθεῖν ὁποῖός ἐστι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πολίτης, ψάλλε τὸν τεσσαρεσκαιδέκατον. προσευχῆς σοι χρεία διὰ τοὺς ἀνθεστηκότας σου, καὶ περιέχοντάς σου τὴν ψυχὴν, ᾄδε τὸν ἑξκαιδέκατον καὶ ὀγδοηκοστὸν
A πέμπτον, καὶ ὀγδοηκοστὸν ὄγδοον, καὶ ἑκατοστὸν τεσσαρακοστόν. ἀλλὰ θέλεις μαθεῖν πῶς μωυσῆς προσηύξατο, ἔχεις ὀγδοηκοστὸν ἔνατον. ἀλλ' ἐσώθης ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν σου, καὶ ἐῤῥύσθης ἀπὸ τῶν διωκόντων σε, ᾄδε καὶ σὺ τὸν ἑπτακαιδέκατον. θαυμάζεις τὴν τῆς κτίσεως τάξιν, καὶ τὴν εἰς αὐτὴν τῆς προνοίας χάριν, τοῦ τε νόμου τὰ ἱερὰ προστάγματα, ψάλλε τὸν ὀκτωκαιδέκατον, καὶ τὸν εἰκοστὸν τρίτον. θλιβομένους ὁρῶν, παρακάλει τούτους ὑπερευχό-
B μενος καὶ λέγων αὐτοῖς, τὰ ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ ψαλμῷ ῥήματα. ὁρᾷς σεαυτὸν ποιμαινόμενον καὶ εὐοδούμενον παρὰ τοῦ κυρίου, χαίρων καὶ ἐπὶ τούτῳ, ψάλλε τὸν εἰκοστὸν δεύτερον. οἱ ἐχθροὶ ἐπὶ σὲ, ἀλλὰ σὺ ἐπαίρων τὴν ψυχὴν πρὸς τὸν θεὸν, λέγε τὸν εἰκοστὸν τέταρτον, καὶ ὄψει τοὺς ἀνομοῦντας διακενῆς. ἐπιμένουσιν οἱ ἐχθροὶ, οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὰς χεῖρας ἔχοντες αἱμάτων πλήρεις, καὶ ζητοῦντές σε ἀπολέσαι, μὴ δῷς ἀνθρώπῳ τὸ κρίμα· ὕποπτα γὰρ πάν-
C τα τὰ ἀνθρώπινα· ἀλλὰ τὸν θεὸν κριτὴν ἀξίων γενέσθαι· μόνος γὰρ κριτής· λέγε τὸν εἰκοστὸν πέμπτον, καὶ τὸν τριακοστὸν τέταρτον, καὶ τὸν τεσσαρακοστὸν τέταρτον. ἐὰν δὲ καὶ τραχύτερον ἐπιθῶνται, καὶ πλῆθος ὡς παρεμβολαὶ γένωνται οἱ ἐχθροὶ, καταφρονοῦντες ὡς μήπω σοῦ χρισθέντος, καὶ διὰ τοῦτο πολεμεῖν σε θέλοντες, μὴ πτήξῃς, ἀλλὰ ᾄδε τὸν εἰκοστὸν ἕκτον ψαλμόν. ἐπειδὴ ἀσθενής ἐστιν ἡ φύ-
D σις τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν πάλιν ἀναισχυντήσωσιν οἱ ἐπιβουλεύοντες, ἵνα μὴ πρὸς ἐκείνους τὴν σχολὴν ἔχῃς, κράζε πρὸς τὸν θεὸν, λέγων τὰ ἐν τῷ εἰκοστῷ ἑβδόμῳ. καὶ ἐὰν θέλῃς εὐχαριστῶν μαθεῖν πῶς δεῖ προσφέρειν τῷ κυρίῳ, νοητῶς νοῶν, ψάλλε τὸν εἰκοστὸν ὄγδοον, καὶ λοιπὸν ἐγκαινίζων τὸν οἶκόν σου, τήν τε ψυχὴν τὴν τὸν κύριον ὑποδεχομένην, καὶ τὸν αἰσθητὸν δὲ οἶκον ἐν ᾧ σωματικῶς κατοικεῖς, εὐχαρίστει καὶ λέγε τὸν εἰκοστὸν ἔνατον, καὶ
E τὸν ἐν τοῖς ἀναβαθμοῖς, ἑκατοστὸν εἰκοστὸν ἕκτον. ὅταν δὲ σαυτὸν διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν μισούμενον καὶ διωκόμενον παρὰ πάντων τῶν φίλων καὶ συγγενῶν ἴδῃς, μὴ τοῦτο σαυτῷ καταινοῶν ὀλιγωρήσῃς, μὴ δ' ἂν τοὺς γνωρίμους ἀποστρεφομένους σε πλήξῃς, ἀλλὰ ἐκστὰς ἀπὸ τούτων, σκόπει τὰ μέλλοντα, καὶ ψάλλε τὸν τριακοστόν.

τὰς

τοὺς δὲ βαπτιζομένους καὶ λελυτρωμένους ἀπὸ τῆς φθαρτῆς γενέσεως βλέπων, καὶ θαυμάζων τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν, ᾆδε εἰς ἐκείνους τὸν τριακοστὸν πρῶτον· καὶ ὅτ' ἂν ψάλλειν μὲν μετὰ πολλῶν ἐθέλῃς, τοὺς δικαίους ἄνδρας καὶ τοὺς ὀρθοὺς τῷ βίῳ συνάγων, ψάλλε τὸν τριακοστὸν δεύτερον. ἐμπεσὼν δὲ εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ σαφῶς αὐτοὺς διαφυγὼν, καὶ ἐκκλίνας ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν, εἰ θέλεις εὐχαριστῆσαι, συγκαλέσας τοὺς πραεῖς ἄνδρας, ψάλλε ἐπ' αὐτῶν τὸν τριακοστὸν τρίτον. καὶ ἐὰν ἴδῃς τῶν παρανομούντων τὴν ἐπὶ τὸ κακὸν φιλονεικίαν, μὴ νόμιζε κατὰ φύσιν ἐν αὐτοῖς τὴν κακίαν εἶναι, οἷα λέγουσιν οἱ αἱρετικοὶ, ἀλλὰ λέγε τὸν τριακοστὸν πέμπτον, καὶ ὄψει, ὅτι αὐτοὶ τοῦ ἁμαρτάνειν αἴτιοί εἰσιν. ἐὰν δὲ πολλὰ πράττοντας ἄνομα τοὺς πονηροὺς βλέπῃς, καὶ ἐπαιρομένους κατὰ τῶν μικρῶν, καὶ θέλῃς παραινεῖν τισὶ μὴ προσέχειν τούτοις, μὴ δὲ παραζηλοῦν αὐτοὺς διὰ τὸ ταχέως αὐτοὺς ἀποσβέννυσθαι, λέγε καὶ σαυτῷ καὶ τοῖς ἑτέροις, τὸν τριακοστὸν ἕκτον· ἀλλὰ δὴ καὶ σὺ προθέμενος προσέχειν σεαυτῷ, ἐὰν βλέπῃς ἐπιτιθέμενον τὸν ἐχθρόν· τότε γὰρ μᾶλλον ἐπεγείρεται κατὰ τῶν τοιούτων· καὶ θέλῃς ἐπαλείφειν σεαυτὸν κατ' αὐτοῦ, ᾆδε τὸν τριακοστὸν ὄγδοον ψαλμόν. βλέπων δὲ πολλοὺς πένητας καὶ πτωχούς· καὶ θέλων ἐλεῆσαι τούτους, δύνασαι τοὺς μὲν ἤδη ἐλεήσαντας ἀποδέχεσθαι, τοὺς δὲ ἄλλους, εἰς τὸ ποιεῖν προτρέπεσθαι· ἐν τῷ λέγειν, τὸν τεσσαρακοστὸν ψαλμόν, εἶτα ἐὰν πάνυ τὸν πόθον ἔχων εἰς τὸν θεὸν, ἀκούσῃς τῶν ἐχθρῶν ὀνειδιζόντων, μὴ ταράσσου· ἀλλὰ ἀνιεὶς τὸν ἐκ τοῦ τοιούτου πόθου ἀθάνατον καρπὸν, παρακάλει σαυτοῦ τὴν ψυχὴν, τῇ εἰς τὸν θεὸν ἐλπίδι· καὶ ταύτῃ ἐπικουφίζων καὶ καταπραΰνων τὰς ἐν τῷ βίῳ λύπας αὐτῆς, λέγε τὸν τεσσαρακοστὸν πρῶτον. συνεχῶς δὲ ἀναμιμνήσκεσθαι θέλων τὰς εὐεργεσίας τοῦ θεοῦ, τὰς γινομένας εἰς τοὺς πατέρας, καὶ περὶ τῆς ἐξόδου τῆς αἰγύπτου· καὶ τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ διαγωγῆς, πῶς τε ὁ μὲν θεὸς ἀγαθὸς, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀχάριστοι, ἔχεις τὸν τεσσαρακοστὸν τρίτον, καὶ τὸν ἑβδομηκοστὸν ἕβδομον, τὸν ὀγδοηκοστὸν ὄγδοον. καὶ τὸν ἑκατοστὸν πρῶτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν πέμπτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν ἕκτον καὶ τὸν ἑκατοστὸν τρισκαιδέκατον. καταφυγὼν δὲ πρὸς τὸν θεὸν καὶ διασωθεὶς ἀπὸ τῶν περὶ σὲ γινομένων θλίψεων· ἐὰν θέλῃς εὐχαριστῆσαι τῷ θεῷ καὶ διηγήσασθαι τὴν εἰς σὲ γενομένην φιλανθρωπίαν, ἔχεις τὸν τεσσαρακοστὸν πέμπτον. ἀλλ' ἥμαρτες καὶ ἐντραπεὶς μεταγινώσκεις, καὶ ἐλεηθῆναι ἀξιοῖς, ἔχεις τοὺς τῆς ἐξομολογήσεως καὶ μετανοίας λόγους ἐν τῷ πεντηκοστῷ. εἰ δὲ καὶ διεβλήθης πονηρῷ βασιλεῖ, καὶ ὁρᾷς τὸν διάβολον κατακαυχώμενον, ἀναχώρει καὶ λέγε σὺ τὰ ἐν τῷ πεντηκοστῷ πρώτῳ· καὶ ὅτι

Baptizatos autẽ conſpiciens, & liberatos à corruptibili natiuitate, ac proinde admirans Dei in homines humanitatem, cane ſuper illis 31. Pſalmum: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates.* Et vbi pſallere cum multis cupis, congregatis ad id rectis & integræ vitæ hominibus, concine 32. Pſalmum, *Exultate iuſti in Domino.* Si incidiſti in inimicos, & plane euaſeris, inſidiaſque eorum effugeris, ſi vis gratiis agendis operam dare, conuoca manſuetos homines, & cum illis pſalle 33. *Benedicam Dominum in omni* A *tempore.* Quòd ſi videris malorum in ſceleribus pertinaciam, ne credideris ex natura illis ineſſe peccatum; quemadmodum nonnulli hæretici, ſed recita 35. *Dixit iniuſtus in ſemetipſo,* Nõ eſt timor Dei ante oculos eius, & animaduertas ipſos ſibi peccandi authores eſſe. Si efficaces votorumque compotes eſſe iniquos conſpexeris, ac proinde à paruis efferri, tuque illos admonere velis, ne illorum admiratione æmulationeque capiantur, quum breui futurum ſit, vt extinguantur, recita & tibi ipſi, cæ- B teriſque aliis trigeſimum ſextum. *Noli æmulari in malignantibus.* Quod ſi conſtitueris diligentius te ipſum obſeruare, ac tu videas hoſtem imminere: nam contra huiuſmodi homines acrius inſurgit, ac cupias te ceromate inungere aduerſus eum, cane trigeſimum octauum Pſalmum, *Dixi, cuſtodiam vias meas.* Quod ſi conſpectis multis pauperibus & mendicis, eorum vicem doleas, potes eos qui iam miſericordiam exercuerunt, laudibus extollere, cæteroſque ad id ipſum cohortari, dum reci- C tas quadrageſimum Pſalmum, *Beatus qui intelligit ſuper egenum.* Deinde ſi magno deſiderio in Deum feraris, audieriſque opprobria inimicorum, ne perturberis, ſed memor æterni fructus, qui ex huiuſmodi deſiderio naſcitur, conſolare animam ſpe in Deum, eaque fac vt releues & mitiges vitæ moleſtias, legendo quadrageſimum primum, *Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes, &c.* Aſſidue autem reuoluere volens beneficia Dei in patres noſtros, dum proficiſcerentur ex Ægypto, & in D ſolitudine erant, & quàm bonus ſit Deus, & quàm ingrati mortales, habes quadrageſimum tertium, *Deus auribus noſtris audiuimus,* & ſeptuageſimum ſeptimum, *Attendite, popule meus,* & octuageſimũ octauum, *Miſericordias Domini in æternum cantabo,* & centeſimum primũ, *Domine exaudi orationem meam:* & centeſimum quintum, *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in ſeculũ miſericordia, &c.* & centeſimũ decimũ tertiũ, *In exitu Iſrael de Aegypto.* Cæterum ſi ad Deum confugiens, ereptus ſis à tribulationibus te circumſtantibus, & gra- E tias ei agere conſtituas, & enarrare eius in te benignitatem, habes quadrageſimum quintũ, *Deus noſter refugium & virtus.* Sed peccaſti, & conuerſus delictum tuum agnoſcis, & miſericordiam quæris, habes confeſſionis & pœnitentiæ verba, in 50. *Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam.* Quod ſi calumniã pateris apud malũ regẽ, & vides calumniatorem inſultantẽ, ſecede, & dic ea quæ ſunt 51. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?*

Quum autem perſequuntur te, & calumniantur, tui prodendi cupidi, quemadmodum Pharisæi & alienigenæ Dauidem, ne tædio marceſcas, ſed Domino fretus illumque hymnis celebrans, recita ea quæ habentur in quinquageſimo tertio: *Deus in nomine tuo ſaluum me fac.* & quinquageſimo quinto, *Miſerere mei Deus, quoniam conculcauit me homo.* Si concurrat tribulator ignarus, etiam in ſpeluncam vbi tu lates, ne ſic quidem formidaueris. Habes enim in huiuſmodi neceſſitate vtiles ad conſolationem ſermones, & monumentis in ſcriptos in quinquageſimo ſexto, *Miſerere mei Deus, miſerere mei, quoniam conculcauit me homo,* & centeſimo quadrageſimo primo, *Voce mea ad Dominum clamaui.* Quòd ſi inſidiator iuſſerit domũ tuam cuſtodiri, & effugeris, gratiam huius rei imputa Deo, & hoc ipſum in anima tua quaſi in aliqua columna inſcribe, vt monumentum ſit tuæ incolumitatis, & dic ea quæ ſunt in quinquageſimo octauo, *Eripe me de inimicis meis Deus meus.* Quod ſi inimici qui te affligunt, conuicientur, & ex nugis calumnias ſtruant, qui ſpeciem amici præ ſe ferunt, & aliquantiſper fatigeris diſputando, poteris teipſum conſolari, laudans Deum, & recitans ea quæ ſunt quarti Pſalmi, *Cum inuocarem, exaudiuit me Deus.* Et contra hypocritas & eos qui de ſpecie perſonaque magnifici videntur, dic ad eorum confuſionem, quinquageſimum ſeptimum: *Si vero vtique iuſtitiam loquimini, recte iudicate filij hominum.* Aduerſus atrociter inſilientes, conanteſque affligere animam tuam, ſubiice te Deo, & bono animo ſis. Quanto enim illi magis inſanierint, tanto te magis ſummitte Domino, & recita ea quæ ſunt ſexageſimi primi, *Nonne Deo ſubiecta erit anima mea?* Quod ſi ob perſequutionem in ſolitudinem receſſeris, ne formidaueris tanquam ſolus ibi agas: ſed quum Deus tibi adſit, mane illi ſurgens cantabis ſexageſimum ſecundum, *Deus Deus meus, ad te de luce vigilo.* Quod ſi terreant te neque conquieſcant ab inſidiis, omniaque machinentur in tuam perniciem, etiamſi plurimi fuerint, ne remittas. Iacula enim puerorum, erunt plagæ eorum, ſiquidem cecineris ſexageſimum tertium: *Exaudi Deus orationem meam quum deprecor.* & ſexageſimum ſeptimum: *Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius,* & ſexageſimum nonum. *Deus in adiutorium meum intende.* & ſeptuageſimum *In te Domine ſperaui, non confundar in æternum.* Vbi autem Deum hymnis celebrare cupis, id petendum ex Pſalmo ſexageſimo quarto: *Te decet hymnus Deus in Sion.* Si rudem aliquem de reſurrectione doceas, habes ſeptuageſimũ nonum: *Qui regis Iſrael intende.* Miſericordiam à Domino poſtulans, lauda eum canens ſexageſimum ſextum: *Deus miſeriatur noſtri.* Cum videris impios pace florere, ne offendiculum

καὶ ὅτι μὲν διώκῃ καὶ διαβάλλουσί τινες παρα-
δοῦναί σε θέλοντες ὡς οἱ Φαρισαῖοι καὶ ἀλλόφυ-
λοι τὸν Δαβὶδ, μὴ ἀκηδιάσῃς· ἀλλὰ θαρρῶν τῷ
κυρίῳ καὶ ὑμνῶν αὐτὸν, λέγε τὰ ἐν τῷ πεντηκο-
στῷ τρίτῳ. καὶ πεντηκοστῷ πέμπτῳ· ἐὰν δὲ καὶ συν-
δράμῃ ὁ διωγμὸς καὶ μὴ γινώσκων εἰς τὸ σπήλαι-
ον ὢ καὶ σὺ κρύπτῃ, μὴ δ' οὕτως πτήξῃς· ἔχεις γὰρ
τοὺς ἐν τοιαύτῃ ἀνάγκῃ χρησίμους εἰς παρά-
κλησιν καὶ στηλογραφίας λόγους, ἐν τῷ πεντη-
A κοστῷ ἕκτῳ, καὶ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ πρώτῳ.
ἐὰν δὲ καὶ φυλαχθῆναι κελεύσῃ τὴν οἰκίαν ὁ
ἐπιβουλεύων καὶ διαφύγῃς, ἀνάτιθει τῷ θεῷ τὴν
χάριν, ὡς ἐν στήλαις ἀναγράφων αὐτὴν ἐν τῇ
ψυχῇ, μνημόσυνον οὖσαν τοῦ μὴ ἐφθάρθαί σε, καὶ
λέγε τὰ ἐν τῷ πεντηκοστῷ ὀγδόῳ. ἐὰν δὲ καὶ ὀνει-
δίζωσι θλίβοντες οἱ ἐχθροὶ, καὶ φλυαροῦντες
διαβάλλωσιν οἱ δοκοῦντες εἶναι φίλοι· καὶ λυ-
πηθῇς ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ σου πρὸς ὀλίγον, ἀλλὰ
δύνασαι παρακαλεῖσθαι ὑμνῶν καὶ σὺ τὸν θεὸν,
B καὶ λέγων τὰ ἐν τῷ πεντηκοστῷ τετάρτῳ. καὶ πρὸς
μὲν τοὺς ὑποκρινομένους, [καὶ ἐν τῷ προσώπῳ καυχω-
μένους] λέγε πρὸς ἐντροπὴν ἐκείνων, τὸν πεντηκοστὸν
ἕβδομον. πρὸς δὲ τοὺς ὁρμῶντας ἀγρίως κατά σου
καὶ θέλοντας λαβεῖν σου τὴν ψυχὴν, ἀνατίθεσο τὴν
πρὸς τὸν θεόν σου ὑποταγὴν, καὶ θάρσει· ὅσῳ γὰρ ἐκεῖ-
νοι μαίνονται, τοσούτῳ μᾶλλον ὑπότασσου σὺ τῷ
κυρίῳ· λέγε δὲ, τὰ ἐν τῷ ἑξηκοστῷ πρώτῳ. καὶ
ἐὰν μὲν διωκόμενος εἰς ἐρημίαν ἀπέλθῃς, μὴ
φοβηθῇς ὡς μόνος ὢν ἐκεῖ· ἔχων δὲ τὸν θεὸν
C καὶ πρὸς αὐτὸν ὀρθρίζων ψάλλε τὸν ἑξηκοστὸν
δεύτερον. ἐκφοβούντων δὲ τῶν ἐχθρῶν καὶ
μὴ παυομένων τοῦ ἐνεδρεύειν· ἀλλὰ καὶ ἐξερευ-
νώντων κατά σου πάντα, κἂν πλῆθος ὦσι, μὴ
ὑπενδῷς· βέλη γὰρ νηπίων ἔσονται τούτων αἱ
πληγαὶ, ψάλλοντός σου τὸν ἑξηκοστὸν τρίτον, καὶ
τὸν ἑξηκοστὸν ἕβδομον, καὶ τὸν ἑξηκοστὸν ἔνατον,
καὶ τὸν ἑβδομηκοστὸν. καὶ ὅταν ὑμνῆσαι βού-
λῃ τὸν θεὸν, τὰ ἐν τῷ ἑξηκοστῷ τετάρτῳ. ἐὰν
δὲ κατηχῇς τινὰς περὶ ἀναστάσεως, ᾆδε τὸν ἑ-
D ξηκοστὸν ἔνατον. εὐκτηρίους δὲ αἰτῶν παρὰ
τοῦ κυρίου. ὕμνει αὐτὸν ψάλλων, τὰ ἐν τῷ ἑ-
ξηκοστῷ ἕκτῳ· ὅταν βλέπῃς τοὺς ἀσεβεῖς εἰ-
ρήνῃ εὐθυνουμένους, ἵνα μὴ σκανδαλισθῇς καὶ
παρασαλευθῇς, λέγε καὶ σὺ τὰ ἐν τῷ ἑβδο-
μηκοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ. καὶ ὅταν μὲν ὀρ-
γισθῇ ὁ θεὸς ἐπὶ τὸν λαὸν ἔχεις εἰς παρά-
κλησιν τούτου λόγους συνετοὺς, ἐν τῷ ἑβ-
δομηκοστῷ τρίτῳ. ὅτι δὲ χρεία σοι ἐστὶν ἐξ-
E ομολογήσεως, ψάλλε τὸν ἑβδομηκοστὸν, καὶ
τὸν ἑβδομηκοστὸν τέταρτον, καὶ τὸν ἐνενηκοστὸν
πρῶτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν τέταρτον, καὶ τὸν ἑ-
κατοστὸν πέμπτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν ἕκτον,
καὶ

tibi inde naſcatur & vacilles, recita Pſalmum 72. *Quàm bonus Deus Iſrael his, qui recto ſunt corde.* Domino iraſcente in populum ſuum, habes ad conſolationem eius verba cordata in 73. *Vt quid Deus repuliſti nos?* quum opus eſt tibi confeſſione, cane 70. *In te Domine ſperaui:* & 74. *Bonum eſt confiteri Domino,* & 104. *Confitemini Domino, & inuocate nomen eius:* & 105. *Confitemini Domino, quoniam bonus:* & centeſi-

καὶ τὸν ἑκατοστὸν ἕβδομον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν δέκα-
τον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν ἑπταδέκατον· καὶ τὸ ἑκα-
τοστὸν τριακοστὸν πέμπτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν τριακοστὸν
ἕβδομον. δυσωπῆσαι θέλεις τὰ τῶν ἑλ-
λήνων ὄρων καὶ τῶν αἱρετικῶν, ὅτι μὴ παρ' αὐ-
τοῖς ἔνι θεογνωσία ἀλλ' ἐν μόνῃ τῇ ἐκκλησίᾳ; δύ-
νασαι νοῶν ᾄδειν καὶ λέγειν, τὰ ἐν τῷ ἑβδομη-
κοστῷ πέμπτῳ· τῶν δὲ ἐχθρῶν προκαταλαβόν-
των τὰς διαφυγάς καὶ πάνυ θλιβομένου σου,
κἂν ταραχθῇς, μὴ ἀπελπίσῃς, ἀλλ' εὔχου· καὶ A
ἐὰν κράζων εἰσακουσθῇς, εὐχαρίσει τῷ θεῷ
λέγων τὰ ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ ἕκτῳ· ἐὰν δὲ ἐπι-
μένοντες οἱ ἐχθροὶ ἐπεισέλθωσι καὶ μιάνωσι τὸν
οἶκον τοῦ θεοῦ, τοὺς τε ἁγίους ἀποκτείνωσι, καὶ τὰ
σώματα αὐτῶν τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ ῥίψω-
σιν, ἵνα μὴ συνελκυσθεὶς καταπλήξῃς αὐτῶν τὴν
ὠμότητα, σύμπασχε μὲν τοῖς πάσχουσιν, ἐντύγ-
χανε δὲ τῷ θεῷ λέγων τὸν ἑβδομηκοστὸν ὄγδοον,
ἐν ἑορτῇ δὲ θέλων ᾆσαι τῷ κυρίῳ συγκαλέ-
σας τοὺς τοῦ θεοῦ δούλους, ψάλλε τὰ ἐν τῷ ὀγ-
δοηκοστῷ, καὶ ἐνενηκοστῷ τετάρτῳ· τῶν δὲ ἐχ- B
θρῶν πάλιν ἐπισυναχθέντων πάντων πανταχόθεν
καὶ ἀπειλούντων κατὰ τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ,
συνθήκας τε ποιουμένων κατὰ τῆς εὐσεβείας· ἵ-
να μὴ ἀθυμήσῃς διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν δυ-
ναστείαν αὐτῶν, ἔχεις ὥσπερ ἄγκυραν ἐλπίδος,
τὰ ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ δευτέρῳ ῥήματα· καὶ ἐὰν
βλέπῃς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ αἰώνια αὐ-
τοῦ σκηνώματα, καὶ τὸν πόθον ἔχῃς εἰς αὐτὰ
ὡς ἔσχεν ὁ ἀπόστολος, λέγε καὶ σὺ τὸν ὀγ-
δοηκοστὸν τρίτον ψαλμόν. παυσαμένης δέ ποτε C
τῆς ὀργῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας λυθείσης, ἐὰν
θέλῃς εὐχαριστῆσαι τῷ κυρίῳ, ἔχεις τὸν ὀγδοη-
κοστὸν τέταρτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν εἰκοστὸν πέμ-
πτον. καὶ τὴν μὲν διαφορὰν τῆς καθολικῆς
ἐκκλησίας πρὸς τὰ σχήματα ἐὰν θέλῃς γι-
νώσκειν καὶ ἐντρέπειν ἐκείνους, δύνασαι λέγειν
τὰ ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἕκτῳ· παραθαρσῦναι
δὲ θέλων ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἑτέρους εἰς θεοσέ-
βειαν, καὶ ὡς ἡ εἰς τὸν θεὸν ἐλπὶς οὐ καταισχύ-
νει· ἀλλὰ καὶ ἄφοβον τὴν ψυχὴν κατασκευά- D
ζει, αἴνει τὸν θεὸν, λέγων ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ. ψάλ-
λαι θέλεις τῷ σαββάτῳ; ἔχεις τὸν ἐνενηκοστὸν
πρῶτον· εὐχαριστῆσαι θέλεις τῇ κυριακῇ; ἔχεις
τὸν εἰκοστὸν τρίτον· βούλει δὲ δευτέρᾳ σαβ-
βάτου ψάλαι, ἔχεις τὰ ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ τετάρ-
τῳ. ᾆσαι δὲ θέλεις τῇ παρασκευῇ, ἔχεις τὸν
αἶνον ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ δευτέρῳ· τότε γὰρ ὁ
οἶκος ᾠκοδομήθη· καί τοι τῶν ἐχθρῶν ἐπι-
χειρησάντων κωλῦσαι· [καὶ] διὰ τοῦτο ἐπινίκιον ᾄδειν
τῷ θεῷ πρέπει τὰ εἰρημένα τότε, ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ E
δευτέρῳ.

& centesimum septimum, *Paratum cor meum Deus*, & centesimum decimum. *Confitebor tibi domine in toto corde meo*, & centesimum decimum septimum, *Confitemini Domino, quoniam bonus*, & centesimum trigesimum quintum, *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius*: & centesimum trigesimum sextum, *Confitebor tibi Domine in toto corde meo, quoniam exaudisti verba oris mei*. Si pudefacere studeas opiniones ethnicorum & hæreticorum, eo quod apud eos non sit Dei cognitio, poteris canere & recitare septuagesimum quintum. *Inclina Domine aurem tuam, & exaudi me, quoniam inops, &c.* Inimicis vero præoccupantibus refugia tua, ac te magnopere afflicto, etiamsi perturberis, ne despondeas animum, sed ora potius. Quod si inuocando exauditus fueris, gratias agens Deo, recita septuagesimum sextum. *Voce mea ad Dominum clamaui, voce mea.* quod si institerint inimici, & intrauerint & prophanauerint domũ Dei, & sanctos dispersesint, & illorum cadauera volucribus cœli obiecerint, ne consternatus reformides eorum crudelitatem, doleas quidem vicem miserorum, sed tameu precibus Deum conueniens, recita septuagesimum octauum, *Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam*. Quod si festo die cupias domino psallere, conuocatis Dei famulis, psalle ea quæ sunt in octogesimo, *Exultate Deo adiutori nostro*, & nonagesimo quarto, *Venite exultemus Domino, iubilemus*. hostibus vero in vnum vndecunque conuenientibus & minas iacientibus, contra domum Dei, fœderaque ineuntibus contra religionem, ne animo deficias ob eorum multitudinem & vires. Habe quasi pro anchora spei, ea quæ sunt in octuagesimo secundo. *Deus quis similis erit tibi? ne taceas.* Quod si ante oculos habeas domum Dei, & æterna eius tabernacula, eaque desideres, quemadmodum Apostolus, recitabis octogesimum tertium Psalmum, *Quam dilecta tabernacula tua Domine.* Cessante tandem ira, & soluta captiuitate, si Deo gratias agere velis, habes octogesimum quartum. *Benedic Domine terram tuam*: & centesimum vigesimum quintum, *Credidi propter quod loquutus sum*. Si dissidium, quod Catholicæ Ecclesiæ cum schismaticis est, cupias dignoscere, eosque confundere, poteris ea quæ sunt octogesimo sexto recitare: *Fundamenta eius in montibus Sanctis*. Si te cæterosque confirmare studeas ad pietatem, & quod spes in Deum non pœnitenda sit, sed intrepedũ animum reddat, laudabis Deum recitatione nonagesimi Psalmi, *Qui habitat in adiutorio altissimi.* Si psallere vis in Sabbato, habes nonagesimum primum *Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo altissime*. vis gratias agere dominico die? habes vigesimũ tertium. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.* Si canere vis secunda Sabbati, psalle 94. *Venite exultemus Domino, iubilemus*, &c. Modulari concupiscis die Parasceus, habes quod moduleris in 92. *Dominus regnauit, decorem indutus est.* Tunc enim domus Dei ædificata est, quanquam inimici conati sunt impedire. Quapropter pro triumphale carmine, is Psalmus, quem dixi, canendus est.

Quod

Quod si per captiuitatẽ excisa sit domus Dei, ac denuo ædificata, cane 95. *Cantate Domino canticum nouum, Cantate Domino omnis terra.* Terra à bellis residente, ac iam deinde ocium & quietem agente, Dominoque regnante, si ad ipsum modulari velis, habes 96. *Dominus regnauit, exultet terra.* Quod si quarta Sabbati psallere concupiscas, habes nonagesimum tertium, *Deus vltionum Dominus.* Tunc enim traditus Dominus vltionem de morte sumere exorsus est, deque ea fortiter triumphauit. Quum igitur in legendo Euangelio quarta Sabbati videris Iudæos consilium contra Dominum ineuntes, eumque per id temporis liberrime pro nobis vindicandis contra Diabolum agere, psalle ea quæ sunt in nonagesimotertio, vt dictũ est superius. Quod si animaduertas Domini in omnia prouidentiã, eiusq; dominium, cupiens nonnullis tradere rudimenta Christianæ religionis, vt in illum credant, & obsequentes sint, vbi persuaseris iis, vt ante omnia confiteantur, iube eos canere nonagesimum nonum, *Iubilate Deo omnis terra.* Cognitis eius viribus in iudicando, & quod misericordiæ immiscuerit Deus iudicium suum, si velis consolari, habes 101. *Misericordiam & iudicium cantabo tibi.* Et quoniam vbique & in omnibus gratiæ à nobis Deo agendæ sunt, quum ei benedicere velis, habes ad incitandum animũ tuum, centesimum secundum, *Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt.* & centesimum tertium, *Benedic anima mea Dominum, Deus meus magnificatus es vehementer.* Laudare vis Deum, & cognoscere, quomodo & quibus in rebus laudandus sit, & quæ verba ad illius laudem dicenda sint, habes centesimum, & duodecimum. *Laudate pueri Dominum*: & centesimum decimum sextum, *Laudate Dominum omnes gentes*, & centesimum quadragesimum quintum, *Lauda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vita mea.* Et centesimum trigesimum secundũ. *Ecce quã bonum & quàm iucundum*, & centesimum quadragesimum sextum. *Laudate Dominum, quoniam bonus est Psalmus*, & 147. *Lauda Hierusalem Dominum*, & centesimum quadragesimum octauum, *Laudate Dominum de cœlis*: & centesimum quadragesimum nonum, *Cantate Domino canticum nouum*, & centesimum quinquagesimum, *Laudate Dominum in sanctis eius.* Habes fidem (vt inquit Dominus) & confidis precibus quas loqueris, recita centesimum decimum quintum. *Credidi propter quod locutus sum.* Si altiorem prouectioremque te in operibus agendis sentias, adeo vt tibi fas sit dicere, sequentium obliuiscor, ad præcedentia me extendo, habes in singulis profectibus, quod dicas in ea Ode, quæ est de quindecim gradibus. Captiuus factus es ab alienis cogitationibus, & sentis te abductum, & pœnituit, desine in posterum, & manens vbi peccantem te deprehendisti sede & plora tu quoque, vt populus Israeliticus fecit, dicens ex centesimo trigesimo sexto. *Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus.* Si tentationes putas tui probationem esse, & post tentationes gratias agere constitu's, recita 130. *Domine probasti me & cognouisti me.* Constringeris rursus ab inimicis, optasque te liberari, dic ea quæ sunt in 139. *Eripe me Domine ab homine malo.* Supplicare & orare constitnis psalles

ἐὰν δὲ αἰχμαλωσίας γινομένης, καὶ καθαιρεθῇ ὁ οἶκος καὶ πάλιν οἰκοδομηθῇ, ᾆδε τὰ ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ πέμπτῳ· τῆς δὲ γῆς κατάστασιν λαβούσης ἀπὸ τῶν πολεμούντων καὶ λοιπὸν ἠρεμούσης καὶ βασιλεύοντος τοῦ κυρίου. ἐὰν θέλῃς ᾆσαι περὶ τούτου, ἔχεις τὸν ἐνενηκοστὸν ἕκτον. θέλεις, τετράδι τοῦ σαββάτου ψάλλειν, ἔχεις τὸν ἐνενηκοστὸν τρίτον. τότε γὰρ παραδοθεὶς ὁ κύριος, ἐκδικεῖν ἤρξατο τὴν κατὰ τοῦ θανάτου δίκην, καὶ
A θριαμβεύειν αὐτὸν ἐν παρρησίᾳ. ὅτ' ἂν οὖν ἀναγινώσκων ἴδῃς τὸ εὐαγγέλιον τῇ τετράδι τοῦ σαββάτου, συμβούλιον λαβόντας τοὺς ἰουδαίους κατὰ τοῦ κυρίου· ὁρῶν αὐτὸν τότε παρρησιαζόμενον τῇ κατὰ τοῦ διαβόλου ὑπὲρ ἡμῶν ἐκδικίᾳ, ψάλλε τὰ ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ. πάλιν τὸ βλέπων τὴν εἰς πάντα πρόνοιαν τοῦ κυρίου, καὶ τὴν κυριότητα αὐτοῦ, καὶ θέλων κατηχῆσαί τινας εἰς τὴν αὐτοῦ πίστιν καὶ ὑπακοὴν, πείθων αὐτοὺς πρῶτον ἐξομολογεῖσθαι, ψάλλε τὸν ἐνενηκοστὸν ἔνατον.
B καὶ ἐὰν μαθὼν αὐτοῦ τὴν κριτικὴν δύναμιν, καὶ ὅτι ἐλέῳ κεράσας τὴν κρίσιν κρινεῖ ὁ θεὸς, θελήσῃς παρακληθῆναι, ἔχεις τὸν ἑκατοστὸν πρῶτον. καὶ ἐπειδὴ πρέπει διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν ἡμᾶς εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ· ὅτι θέλεις εὐλογεῖν αὐτὸν, ἔχεις εἰς τὸ προτρέπεσθαι σαυτοῦ τὴν ψυχὴν καὶ λέγειν τὸν ἑκατοστὸν δεύτερον, καὶ ἑκατοστὸν τρίτον. αἰνεῖν θέλεις τὸν θεὸν, καὶ εἰδέναι πῶς, καὶ ἐπὶ τίνι δεῖ αἰνεῖν, καὶ τίνας πρέπει τὸν αἰνοῦντα λόγους, ἔχεις τὸν ἑκατοστὸν ἑξκαιδέκα-
C τον, καὶ ἑκατοστὸν ἑπτακαιδέκατον, καὶ ἑκατοστὸν τριακοστὸν τέταρτον, καὶ ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν πέμπτον, καὶ ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν ἕκτον, καὶ ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν ἕβδομον, καὶ ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν ὄγδοον, καὶ ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν ἔνατον, καὶ ἑκατοστὸν πεντηκοστόν. ἔχεις πίστιν οἷς εἶπεν ὁ κύριος, καὶ πιστεύεις ἐν οἷς εὐχόμενος λαλεῖς, λέγε τὸν ἑκατοστὸν πεντεκαιδέκατον. ἀναβαίνοντος σαυτὸν αἰσθάνῃ ταῖς πράξεσιν, ὥστε λέγειν, τοῖς μὲν ὄπισθεν ἐπιλανθάνομαι, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν
D ἐπεκτείνομαι, ἔχεις καθ' ἑκάστην προκοπὴν εἰς τὸ λέγειν, τὰς δεκαπέντε τῶν ἀναβαθμῶν ᾠδάς. ἠχμαλωτεύθης ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων λογισμῶν, καὶ ᾔσθου σαυτὸν ἀπαγόμενον καὶ μετέγνως, παῦσαι τοῦ λοιποῦ, καὶ μείνας ἐν οἷς ἁμαρτάνοντα σαυτὸν κατέλαβες, κάθου καὶ κλαῦσον καὶ ὡς πεποίηκεν ὁ τότε λαὸς, σὺ λέγων τὰ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ἕκτῳ. τοὺς δὲ πειρασμοὺς ἡγούμενος εἶναι σου δοκιμὴν, μετὰ τοὺς πειρασμοὺς ἐὰν εὐχαριστῆσαι θέλῃς, ἔχεις τὸν ἑ-
E κατοστὸν τριακοστὸν ὄγδοον. συνέχῃ πάλιν ὑπὸ ἐχθρῶν καὶ ῥυσθῆναι θέλεις, λέγε τὰ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ἐνάτῳ. δεηθῆναι δὲ καὶ προσεύξασθαι θέλεις ψάλλε τὸν πέμπτον, τὸν ἑκατοστὸν

ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν, τὸν ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν πρῶτον, τὸν ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν δεύτερον, καὶ ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν πέμπτον. ἐχθρὸς τύραννος ἐπανέστη τῷ λαῷ, καὶ σὺ ὥσπερ Δαβὶδ τὸν Γολιὰθ μὴ πτήξῃς· ἀλλὰ πίστευε καὶ σὺ ὡς ὁ Δαβὶδ, καὶ λέγε ψάλλων τὰ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ τρίτῳ. εἶτα θαυμάζων τὰς εἰς τὸν ὀγδοηκοστὸν ἕκτον τοῦ θεοῦ εὐεργεσίας· καὶ μνημονεύων τῆς εἰς σὲ καὶ εἰς πάντας γινομένης ἀγαθότητος αὐτοῦ· ἐὰν θέλῃς διὰ ταῦτα εὐλογεῖν τὸν θεὸν, λέγε τὰ τοῦ Δαβὶδ ῥήματα, ἅπερ καὶ αὐτὸς εἶπεν ἐν τῷ ἑκατοστῷ τετάρτῳ. ᾆσαι θέλεις τῷ κυρίῳ, ἔχεις εἰς τὸ λέγειν, τὸν ἐνενηκοστὸν πέμπτον, καὶ ἐνενηκοστὸν ἕβδομον. ἐὰν δὲ μικρὸς ὢν προκριθῇς εἰς χρείαν τινὰ τῶν ἀδελφῶν σου, μὴ ἐπαίρου κατ' αὐτῶν· ἀλλὰ τῷ ἐκλεξαμένῳ σε κυρίῳ διδοὺς τὴν δόξαν, ψάλλε καὶ σὺ, τὸν ἑκατοστὸν πεντηκοστὸν πρῶτον, ἴδιον ὄντα τοῦ Δαβίδ. ἀλλὰ θέλεις ψάλλειν ὑπακοὴν ἔχουσαν τὸ ἀλληλούια, ἔχεις τὸν ἑκατοστὸν τέταρτον, καὶ ἑκατοστὸν πέμπτον, καὶ ἑκατοστὸν ἕκτον, καὶ ἑκατοστὸν δέκατον, καὶ ἑκατοστὸν ἑνδέκατον, καὶ ἑκατοστὸν δωδέκατον, καὶ ἑκατοστὸν τρισκαιδέκατον, ἑκατοστὸν τεσσαρεσκαιδέκατον, ἑκατοστὸν πεντεκαιδέκατον, ἑκατοστὸν ἑξκαιδέκατον, ἑκατοστὸν ἑπτακαιδέκατον, ἑκατοστὸν ὀγδοκαιδέκατον, ἑκατοστὸν τριακοστὸν τέταρτον, ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν πέμπτον. ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν ἕβδομον, ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν ὄγδοον, ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν ἔνατον, ἑκατοστὸν πεντηκοστὸν. ὅτε θέλεις κατ' ἰδίαν τὰ περὶ τοῦ σωτῆρος ψάλλειν, ἐν ἑκάστῳ μὲν ψαλμῷ εὑρίσκεις τὰ τοιαῦτα· ἔχεις δὲ μάλιστα τὸν τεσσαρακοστὸν τέταρτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν ἔνατον, δηλοῦντας τὴν ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γνησίαν γέννησιν, καὶ τὴν ἐνσώματον αὐτοῦ παρουσίαν. τὸν δὲ εἰκοστὸν πρῶτον, καὶ τὸν ἑξηκοστὸν ὄγδοον, προλέγοντας περὶ τοῦ θείου σταυροῦ, καὶ ὅσην δι' ἡμᾶς ἐπιβουλὴν ἐδέξατο, καὶ πόσα πέπονθε. καὶ τὸν μὲν δεύτερον καὶ ἑκατοστὸν ὄγδοον, σημαίνοντας τήν τε τῶν Ἰουδαίων ἐπιβουλὴν καὶ πονηρίαν, καὶ τὴν Ἰούδα τοῦ Ἰσκαριώτου προδοσίαν· τόν τε εἰκοστὸν, καὶ τεσσαρακοστὸν ἔνατον, καὶ ἑβδομηκοστὸν πρῶτον δηλοῦντας τήν τε βασιλείαν αὐτοῦ καὶ κριτικὴν δύναμιν, καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ πάλιν ἔνσαρκον παρουσίαν. καὶ ὁ μὲν πεντεκαιδέκατος, δείκνυσι αὐτοῦ τὴν ἔνσαρκον ἀνάστασιν· ὁ δὲ εἰκοστὸς τρίτος, καὶ τεσσαρακοστὸς ἕκτος, ἀπαγγέλλουσι τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον αὐτοῦ. τὸν δὲ ἐνενηκοστὸν δεύτερον, καὶ ἐνενηκοστὸν πέμπτον, καὶ ἐνενηκοστὸν ἕβδομον, καὶ ἐνενηκοστὸν ὄγδοον ἀναγινώ-

psalle 5. Verba mea auribus percipe, & centesimum quadragesimum primum, *Voce mea ad Dominum clamaui*: & centesimum quadragesimum secundum, *Domine exaudi orationem meam, auribus &c.* & centesimum quadragesimum quintum, *Lauda anima mea Dominum.* Si inimicus tyrannus in resurrexerit in populum, eum tu quoque tanquam Dauid Goliam, ne formidaueris, quin fidem vt Dauid habeas, & psallas centesimum quadragesimum tertium, *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium.* Iam admirans Dei beneficentias, eiusque tum in te, tum in omnes bonitatis mentionem faciens, atque ideo Domino gratias agere cupiens, pronuncia Dauidis verba, quæ & ipse quoque dixit in 103. *Benedixisti Domine terram tuam.* Cantare vis Domino, habes ad eam rem nonagesimum quintum: *Cantate Domino canticum nouum*: & nonagesimum septimum. *Cantate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit.* Quòd si, quum paruus esses, ante alios delectus sis ad vsus fratrum, ne extollare contra eos, sed Domino, qui te elegit, eam gloriam imputans, psalle & tu quinquagesimum primum, qui proprie Dauidis est, *Quid gloriaris in malitia, qui potens es iniquitate?* Sed psallere vis Oden, in qua subauditur alleluia, habes centesimum sextum, *Confitemini Domino, & inuocate nomen eius*: & centesimum quintum, *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius*: & centesimum sextum, *Confitemini Domino, quoniam bonus: quoniam in æternum misericordia eius. Dicant nunc qui, &c.* Et centesimum decimum. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo.* Et centesimum vndecimum, *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius, &c.* & centesimum duodecimum, *Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini*: & centesimum decimum tertiũ: *In exitu Israel de Aegypto*, & centesimum decimum quartum. *Dilexi quoniam exaudiet Dominus*: & centesimum decimum quintum, *Credidi propter quod locutus sum*: & centesimum decimum sextum. *Laudate Dominum omnes gentes*: & centesimum decimum septimum. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in secula misericordia eius, dicat nunc Israel*: & centesimum decimum octauum. *Beati immaculati*: & 134. *Laudate nomen Domini*: & 135. *Lauda anima mea Dominum*: & 146. *Laudate Dominum quoniam bonus est Psalmus*: & 147. *Lauda Hierusalem Dominum*: & 148. *Laudate Dominum de cœlis*: & 149. *Cantate Domino canticum nouum, laus eius in Ecclesia sanctorum*: & 150. *Laudate Dominum in sanctis eius*, Quum vis seorsum à cæteris canere ea, quæ ad Christum spectant, in vnoquoque Psalmo talia inuenies, sed præsertim in 44. Ad te Domine leuaui animam meam: & 109. *Dixit Dominus Domino meo*, quibus indicatur eius ex patre genuinus ortus, & in carne aduentus. 21. autem & 68. diuinam eius crucem prædicant, & quas insidias propter nos tolerauerit, Iudæorumq; dolos, & malitiam, & proditionem Iudæ Ischariotæ. Porro 20. & 49. & 71. regnum eius & potestatem iudicandi demonstrant eiusq; ad nos secundũ in carne aduentum. Et 15 eius carnalem resurrectionem ostendit. Vigesimus autem tertius, & quadragesimus sextus, annunciat ad cœlos ascensum. Quum autem nonagesimum secundũ, nonagesimum quintum, 97. 98. legens,

legeris, perspicies singula eius in nos, virtute passionis suæ, collata beneficia. Talis est character libri Psalmorum ad vtilitatem hominum, in quo alij sunt Psalmi ad castigandas motiones cuiuslibet animi: alij de aduentu Christi in carne frequentiora vaticinia habent, quemadmodum iam dixi. Cur autem modulis, & numeris, huiusmodi verba concinentur, operæpretium est referre. Quidam enim ex nostris simpliciores, tametsi crederent in verba Spiritu Dei afflata, tamen persuadent sibi ob amœnitatem soni, & voluptatem aurium Psalmos modulari: quod nequaquã ita est. Non enim dulcedinem aut eloquentiam affectauit sacra scriptura, sed vtilitatem animæ hac verborum formula quæsiuit, idq; vt vbique, ita potissimum ob has duas rationes: quarum prior est: quia docuit, scripturam sanctam non obiter modo, sed & latiori voce Deum celebrare, vno tenore sermonis decurrũt legis prophetarumq; verba, & quicquid in Bibliis historicũ est, vnà cum nouo Testamento: fusius contra efferũtur, Psalmorum, odarum & canticorũ scripta, atq; ita seruatur, vt homines pro viribus, omniq; ope, Dominũ adament. posterior vero quod, vt harmonia tibias committens, vnum concentum efficit, ita quoq; in anima variis motionibus cogitandi, cupiendi, noscendi, agitata, vnde membris initium operãdi desumitur, ratio postulat hominem sibi consonum esse, neq; ipsum à sese dissidere: non vt optima quidem cogitet, pessima tamen faciat, quemadmodum Pilatus, qui quũ diceret, Nullam causam mortis in eo inuenio, Iudæorũ tamen sententiæ suffragatus est: Aut vt concupiscat mala, sed perpetrandi facultate destituatur, quales erant senes illi aduersus Susannam: Aut vt quidem ab adulterio abstineat, à furto non abstineat, aut vt à furto se purum seruet, ab homicidio non seruet. Ne igitur talis turbatio in nobis sit, cupit ratio animam, in qua est Christi sensus, vt Apostolus dixit, sensu illo pro duce vti, & per eum affectus suos exuperare, & in membra, corporis imperium habere, vt rationi obediant. Quo, vt in harmonia plectrum, ita ipse Psalterium factus, & Spiritui prorsus intentus & adhærens, omnibus membris & motionibus obedientiam præstet, & inseruiat voluntati Dei. Huiusmodi autem in verbis concinnitatis, & nusquam fluctuantis constitutionis imago & forma, est Psalmorũ harmonia. vt enim animi cogitatus verbis prodimus & significamus: ita spiritualis in anima cõcentus, signum esse volens Dominus melodiam verborum, Psalmos vt modulis canerétur instituit, & cum huiusmodi harmonia recitari voluit. Et inde concinnitas animi, si recte dispositus & affectus sit, agnoscatur, sicut scriptum est, *Si quis in mœrore est, psallat.*

ἀναγινώσκων, θεωρήσει καὶ αἰνήσει, τὰς εἰς ἡμᾶς τοῦ σωτῆρος διὰ τῶν παθημάτων γενομένας εὐεργεσίας αὐτοῦ. τοιοῦτος μέν ἐστιν ὁ χαρακτὴρ τῆς βίβλου τῶν ψαλμῶν, εἰς ὠφέλειαν τοῖς ἀνθρώποις ἐχούσης αὐτῆς· οὓς μὲν ψαλμούς, εἰς διόρθωσιν τῶν κινημάτων ἑκάστης ψυχῆς, ἐν τοῖς λοιποῖς δέ, περὶ τῆς ἐν σώματι παρουσίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πυκνοτέρας τὰς προφητείας καθὰ προεῖπον. διατί δὲ μετὰ μέλους καὶ ᾠδῆς ψάλ-
A λονται οἱ τοιοῦτοι λόγοι, ἀναγκαῖον μηδὲ τοῦτο παρελθεῖν. τινὲς [μὲν] γὰρ τῶν παρ' ἡμῖν ἀκεραίων, καίτοι πιστεύοντες εἶναι θεόπνευστα τὰ ῥήματα, ὅμως νομίζουσι διὰ τὸ εὔφωνον, καὶ τέρψεως ἕνεκα τῆς ἀκοῆς μελῳδεῖσθαι τοὺς ψαλμούς. οὐκ ἔστι δὲ οὕτως. οὐ γὰρ τὸ ἡδὺ καὶ πιθανὸν, ἐζήτησεν ἡ γραφή· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὠφελείας χάριν τῇ ψυχῇ τετύπωται. διὰ πάντα μὲν μάλιστα δέ, τὰ δύο ταῦτα· πρῶτον μέν, ὅτι ἔπρεπε τὴν θείαν γραφήν, μὴ μόνον διεξοδικῶς, ἀλλὰ καὶ τῇ κατὰ πλάτος φωνῇ, θεὸν ὑμνεῖν. κατὰ συνέχειαν μὲν οὖν εἴρηται, οἷα
B ἐστὶ τὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τὰ ἱστορούμενα πάντα, μετὰ τῆς καινῆς διαθήκης· κατὰ πλάτος δὲ λέγεται, οἷα ἐστὶ τὰ τῶν ψαλμῶν, καὶ ᾠδῶν, καὶ ᾀσμάτων ῥήματα· καὶ οὕτως τὸ σωθήσεται, τὸ ἐξ ὅλης ἰσχύος καὶ δυνάμεως, ἀγαπᾶν τοὺς ἀνθρώπους τὸν θεόν. δεύτερον δέ, ὥσπερ ἁρμονία τοὺς αὐλοὺς συντεθεῖσα, μίαν τὴν συμφωνίαν ἀποτελεῖ, οὕτως ἐπειδὴ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ διάφορα κινήματα κεῖται, καὶ ἔστιν ἐν αὐτῇ τὸ λογίζεσθαι καὶ τὸ ἐπιθυμεῖν, καὶ τὸ θυμοειδές,
C ἐκ δὲ τῆς τούτων κινήσεως, καὶ ἡ τῶν μελῶν γίνεται τοῦ σώματος ἐνέργεια, βούλεται ὁ λόγος μὴ ἀσύμφωνον εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἑαυτῷ, μήτε διΐστασθαι πρὸς ἑαυτόν· ὥστε λογίζεσθαι μὲν τὰ βέλτιστα, πράττειν δὲ τὰ φαῦλα τῷ θυμῷ, ὡς ὁ Πιλάτος, λέγων μέν· οὐδὲ μίαν αἰτίαν θανάτου εὑρίσκω εἰς αὐτόν, συντρέχων δὲ τῇ γνώμῃ τῶν Ἰουδαίων· ἢ ἐπιθυμεῖν μὲν τὰ φαῦλα μὴ δύνασθαι δὲ πράττειν αὐτά, ὡς οἱ κατὰ Σωσάννης πρεσβύτεροι. ἢ πάλιν μὴ μοιχεύειν μέν, κλέπτειν δέ· ἢ μὴ κλέ-
D πτειν μέν, φονεύειν δέ· ἢ μὴ φονεύειν μέν, βλασφημεῖν δέ· ἵν' οὖν μὴ τοιαύτη τις ἐν ἡμῖν ταραχὴ γίνηται, θέλει τὴν ψυχὴν ὁ λόγος ἔχουσαν Χριστοῦ νοῦν ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, τούτῳ καθηγεμόνι χρῆσθαι, καὶ ἐν τούτῳ τῶν μὲν ἐν αὐτῇ παθητικῶν κρατεῖν, τῶν δὲ τοῦ σώματος μελῶν ἄρχειν, εἰς τὸ ὑπακούειν τῷ λόγῳ. ἵν' ὡς ἐν ἁρμονίᾳ τὸ πλῆκτρον, οὕτως αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ψαλτήριον γενόμενος, καὶ τῷ πνεύματι προσέχων, ὁλόκληρος, καὶ πᾶσι τοῖς μέλεσι καὶ τοῖς κινήμασιν ὑπακούῃ, καὶ δουλεύῃ
E τῷ βουλήματι τοῦ θεοῦ. τῆς δὲ τοιαύτης τῶν λόγων ἀταραξίας καὶ ἀκύμονος καταστάσεως, εἰκὼν καὶ τύπος ἐστίν, ἡ τῶν ψαλμῶν ἐμμελὴς ἀνάγνωσις. ὥσπερ γὰρ τὰ τῆς ψυχῆς νοήματα γνωρίζομεν καὶ σημαίνομεν δι' ὧν προφέρομεν λόγων· οὕτως τῆς πνευματικῆς ἐν ψυχῇ ἁρμονίας, τὴν ἐκ τῶν λόγων μελῳδίαν σύμβολον εἶναι θέλων ὁ κύριος, τετύπωκεν ἐμμελῶς ψάλλεσθαι, καὶ τοὺς ψαλμοὺς μετ' ᾠδῆς ἀναγινώσκεσθαι. καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ ἐπιθυμία τῆς ψυχῆς, τὸ καλῶς αὐτὴν διακεῖσθαι· ὡς γέγραπται, εὐθυμεῖ τις ἐν ὑμῖν, ψαλλέτω, οὕτως

οὕτως τὸ μὲν ταραχῶδες καὶ τραχὺ καὶ ἄτακτον ἐν αὐ-
τῇ, ἐξομαλίζεται· τὸ δὲ λυποῦν, θεραπεύεται ψαλ-
„ λόντων ἡμῶν, ἵνα τί περίλυπος εἶ ἡ ψυχή μου; καὶ ἵνα-
„ τί συνταράσσεις με; καὶ τὸ μὲν ἐσφαλμένον ἐπιγνώ-
„ σεται λέγουσα· ἐμοῦ δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν
„ οἱ πόδες. τὸ δὲ φοβηθὲν ἐπιρρώσει τῇ ἐλπίδι, ἐν τῷ
„ λέγειν· κύριος ἐμοὶ βοηθὸς, κἀγὼ ἐπόψομαι τοὺς
„ ἐχθρούς μου. οἱ μὲν οὖν μὴ τοῦτον τὸν τρόπον ἀναγινώ-
σκοντες τὰς γραφὰς [ἤγουν τὰς θείας ᾠδὰς] οὐ συνε-
τῶς ψάλλουσιν, ἀλλ' ἑαυτοὺς τέρπουσιν. ἔχουσι δὲ μέμ-
ψιν, ὅτι οὐχ ὡραῖος αἶνος ἐν στόματι ἁμαρτωλοῦ. οἱ δὲ
κατὰ τὸν προειρημένον τρόπον ψάλλοντες, ὥστε τὴν μελῳ-
δίαν τῶν ῥημάτων ἐκ τοῦ ῥυθμοῦ τῆς φωνῆς καὶ τῆς πρὸς
τὸ πνεῦμα συμφωνίας προσφέρεσθαι, οἱ τοιοῦτοι, ψάλ
λουσι μὲν τῇ γλώσσῃ, ψάλλοντες δὲ καὶ τῷ νοῒ, οὐ μόνον
ἑαυτοὺς, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς θέλοντας ὑπακούειν αὐτῶν με-
γάλως ὠφελοῦσιν. ὁ γοῦν μακάριος δαβὶδ, οὕτως
καταψάλλων σαοὺλ, αὐτός τε εὐηρέστει τῷ θεῷ, καὶ τὸ
τάραχον καὶ τὸ μανικὸν πάθος τοῦ σαοὺλ, ἀπήλαυνε,
καὶ γαληνιᾶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ παρασκευάζειν. οὕτως
οἱ ἱερεῖς ψάλλοντες, εἰς ἀταραξίαν τὰς ψυχὰς τῶν λα-
ῶν, καὶ εἰς ὁμόνοιαν αὐτοὺς τῶν ἐν οὐρανοῖς χορευόντων,
προσεκαλοῦντο. τὸ ἄρα μετὰ μέλους λέγεσθαι τοὺς
ψαλμοὺς, οὐκ ἔστιν εὐφωνίας σπουδή· ἀλλὰ τεκμήριον
τῆς ἁρμονίας, τῶν ἐν τῇ ψυχῇ λογισμῶν. καὶ ἡ ἐμμελὴς
δὲ ἀνάγνωσις, σύμβολόν ἐστι τῆς εὐρύθμου καὶ ἀχειμά-
στου καταστάσεως τῆς διανοίας· καὶ γὰρ τὸ αἰνεῖν τὸν θεὸν ἐν
κυμβάλοις εὐήχοις, καὶ κιθάρᾳ καὶ δεκαχόρδῳ ψαλ-
τηρίῳ, σύμβολον πάλιν ἦν καὶ σημαντικὸν, τοῦ συγ-
κεῖσθαι μὲν νομίμως τὰ μέλη τοῦ σώματος ὡς χορδάς·
τοὺς δὲ λογισμοὺς τῆς ψυχῆς, ὡς κύμβαλα γίνεσθαι,
καὶ λοιπὸν τῇ ἠχῇ καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος, ταῦτα
πάντα κινεῖσθαι καὶ ζῆν. ὥστε κατὰ τὸ γεγραμμένον, τῷ
πνεύματι τὸν ἄνθρωπον ζῆν, καὶ τὰς πράξεις τοῦ σώμα-
τος θανατοῦν. οὕτως γὰρ ὁ καλῶς ψάλλων, ῥυθμίζει τὴν
ψυχὴν ἑαυτοῦ, καὶ ὥσπερ ἐξ ἀνισότητος, εἰς ἰσότητα ἄ-
γει· ὥστε εἰς τὸ κατὰ φύσιν αὐτὴν ἑστηκυῖαν, μὴ πτοεῖ-
σθαι ὑπό τινος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον εὐφαντασίαστον γίνε-
σθαι, καὶ πλέον αὐτὴν λαμβάνειν πόθον τῶν μελλόντων
ἀγαθῶν. τῇ γὰρ τῶν ῥημάτων μελῳδίᾳ συνδιατιθε-
μένη, ἐπιλανθάνεται τῶν παθῶν, καὶ χαίρουσα βλέπει,
πρὸς τὸν νοῦν τὸν ἐν Χριστῷ λογιζομένη τὰ βέλτιστα.
δεῖ τοίνυν ὦ τέκνον, τὸν ἐντυγχάνοντα ἕκαστον ταύτῃ
τῇ βίβλῳ, ἐντυγχάνειν μὲν ἅπασι γνησίως, τοῖς ἐν
αὐτοῖς θεοπνεύστοις οὖσι· λαμβάνειν δὲ λοιπὸν αὐτῶν ὡς
ἐκ παραδείσου ὠφελείας πρὸς ὃ τὴν χρείαν ἑαυτὸν ἔ-
χοντα συνορᾷ. ἡγοῦμαι γὰρ ἐν τούτοις τοῖς λόγοις τῆς βί-
βλου, τὸν πάντα βίον τῶν ἀνθρώπων, τάς τε τῆς ψυχῆς δι-
αθέσεις, καὶ τὰ τῶν λογισμῶν κινήματα, μεμετρῆσθαι καὶ
περιέχεσθαι, καὶ μηδὲν τούτων πλέον ἐν ἀνθρώποις
εὑρίσκεσθαι. εἴτε γὰρ μετανοίας, ἢ ἐξομολογήσεως
χρεία, ἢ θλῖψις, ἢ πειρασμὸς κατέλαβεν, ἢ ἐδιώχθη
τις καὶ ἐπιβουλευόμενος ἐρρύσθη, ἢ περίλυπός τις γέ-
γονεν, ἢ ταράττεται καὶ πάσχει τι τοιοῦτον, οἷον ἐν τοῖς ἔμ-
προσθεν εἴρηται, ἢ καὶ συνορᾷ ἑαυτὸν μὲν προκόπτον-
τα, τὸν δὲ ἐχθρὸν καταργούμενον, ἢ καὶ αἰνέσαι καὶ εὐχα-
ριστῆσαι καὶ εὐλογῆσαι βούλεται τὸν κύριον, ἔχει τούτων
τὴν διδασκαλίαν, ἐν τοῖς θείοις ψαλμοῖς. ἐκλέγεσθαι

Siquidem ita, id quod in anima turbidum est asperum & incompositum, complanatur, & tristitia mitigatur, nobis psallentibus, *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?* Et lubricitatem suam agnoscet, dicendo, *Mei propemodum concussi sunt pedes:* metusque suos spe confortabit per hæc verba, *Dominus mihi adiutor, non timebo quid in me fecerit homo.* Qui igitur non ad istum modum legũt sacras odas, non prudenter psallunt, sed seipsos oblectant, habituri reprehensionem, quoniam non est

A speciosa laus in ore peccatoris. Qui autem secundum prædictam rationem concinunt, vt melodia verborum ex numeris vocum cum spiritus harmonia congruat, isti psallunt, & lingua & mente, nec seipsos solum, verumetiam alios, qui audire volunt, magnifice adiuuant. Certe beatus Dauid Sauli accinens, non solum ipse placuit Deo, sed & turbidum insaniæ vitium à Saule propulsabat, & serenitatem eius animo induxit: Ita quoque modulantes Sancti ad tranquilitatem animas populorum,

B & ad concordiam cœlestium tripudiorum cohortabãtur. Quippe modulatim recitare Psalmos nequaquam studium est concinnioris voculationis, sed argumentum cogitationum animi apte in harmoniam consonantium. Et numeris adstricta lectio, signum est concinnæ quietæque in animo affectionis. Nam & laudare Deum in cymbalis benesonantibus, & cithara, & Psalterio decemchordarum, pro nota est ac significatione, mẽbra corporis legitime esse composita, quasi chordas. Cogitationes vero animæ vt cymbala se habere, ac deinceps

C sono spirituq; oris omnia ista moueri & viuere, vt (quemadmodum scriptum est) Spiritu viuat, & opera carnis mortificet. Ita enim qui belle canit animam suam coaptat, & quasi ex inæqualitate ad æqualitatem redegit, non vt percellatur ab aliquo, sed potius rerum bonarum imaginationes percipiat, maiusq; desiderium futurorum bonorum in animũ inducat. Siquidem melodiæ verborum intenta, obliuiscitur suarum affectionũ, & exhilarata respicit ad sensum Christi, optima quæq; cogitans. Decet igitur ô fili, quemlibet legentem hunc li-

D brum probe legere hæc omnia quę afflatu spiritus edita sunt: ac tũ demũ, veluti ex paradiso, vtilitates decerpat, vbicunq; ea apparebũt, quę eius vsui videbuntur accõmoda. Arbitror autẽ in scriptis huius libri omnem vitã humanam, tum animæ affectiones, tum mentis cõceptiones, suo modo ac magnitudine definitas cõtineri, nihilq; vltra hæc in reb⁹ humanis reperiri posse. Si enim pœnitentiæ, aut cõfessionis vsus requiratur: aut tentatio, aut tribulatio apprehenderit te, aut persequutione insidiisque

E infestatus, aut in mœsticiam perturbationemve coniectus sis, aut aliquid huiusmodi patiare quemadmodum superius dictum est: Aut si te in virtutibus proficere, ad uersarium vero debilitari sentias, aut si laudare, gratias agere, aut benedicere Domino volueris, omnium istarum rerum institutionem in Psalmis habes. Licebit enim

eos, vt cuiusq; argumentum loquitur, ad rem præsentem desumere, ac ita legere, tanquam de tuo negocio, affectionibusque conscripti essent, eosque tuo consensu, similique affectu prosequens, Domino offerre. Verum cauendum, ne quis eos secularibus ad eloquentiam verbis ornet, neue conetur dictiones immutare, aut omnino aliud pro alio substituere, sed simpliciter, vt scripta sunt, recitet, & psallat, quemadmodum dictum est, vt sancti, qui ista verba suppeditarunt, sua esse agnoscentes, comprecentur nobiscum, vel potius, vt Spiritus sanctus, qui ita loquutus est in sanctis, conspiciens sua ibi verba resonare, nostram operam coadiuuet. Quanto enim sanctorum vita melior, tanto eorum verba nostris meliora efficacioraque iure dixeris. *Quandoquidem in iis placuerunt Deo, omniaq; illa dicentes* (vt inquit Paulus) *debellauerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt vires ignis, euitarunt aciem gladij, confirmati sunt ab infirmitate, validique in bello effecti, alienigenarum exercitus fugarunt, receperuntq; mulieres ex resurrectione mortuos suos.* Quapropter etiam nunc quisq; ea recitans, certus fidensque sit, Deum per ea supplicantium preces auditurum esse. Siue enim in tribulatione hæc dicat, magnam visurus est consolationem. Siue in tentatione persequutioneue hæc psallat, probatior videbitur, & protegetur à Domino, eorum qui talia recitant protectore, & diabolum subuertet, & dæmones eius fugabit. Quin hæc dicens, si peccauit, seipsum conuertet, & à peccando conquiescet. Sin autem non peccauerit, videbunt eum lætum, eò quòd se ad ea quæ ante & à fronte sunt, extendat, & decertando robustus fit, illud cantici vsurpans: Non commouebor in æternum à veritate: atque adeo impostores, & qui fallacias suas nectunt, refellet. Neque istius rei alius sponsor, quam sacra scriptura. Siquidem Deus iniunxit Mosi scribere canticum magnum, & id populum docere, vnà cum duce constituto: iubet item scribere deuteronomium, & in manibus gestare, & perpetuo eius verba meditata habere, quum ea sufficiant ad virtutis admonitionem, & opitulationem, illis, qui se probe in iis exercuerint. Certe quum in terram promissionis venisset Iesus Naue, conspecta hostium acie, cunctisque regibus Amorrhæorum ad prælium coëuntibus, ipse pro armis ac gladiis Deuteronomium recitans in aures omnium, verbaque legis in memoriam reuocans, iisque populum obarmans, hostes superauit. Rex porro Iosias inuento eo libro, recitatoque ad omnium aures, nihil vlterius aduersarios timebat. Iam si bellum populo ingruerat, arca in qua erant tabulæ legis, ante omnes præcedebat, & hoc sufficiebat illis pro quauis acie in subsidium, nisi in baiulis arcæ, aut in populo aliquod scelus aut hypocrisis hæreret. Fide siquidem & sana affectione opus est, vt lex nostris precibus cooperetur. Ego certe (in-

γάρ ἐστιν αὐτοὺς περὶ ἑκάστου τούτους εἰρημένους, καὶ
οὕτως ὡς περὶ αὐτοῦ τὰ γεγραμμένα λέγειν, καὶ συν-
διατιθέμενον τοῖς γεγραμμένοις ἀναφέρειν τῷ θεῷ.
μὴ περιβαλλέτω μέντοι τις αὐτὰ τοῖς ἔξωθεν ῥήμασι
πιθανοῖς, μηδὲ πειραζέτω τὰς λέξεις μεταποιεῖν, ἢ
ὅλως ἐναλλάττειν. ἀλλ᾽ οὕτως ἀτεχνῶς τὰ γεγραμ-
μένα λεγέτω, καὶ ψαλλέτω, ὥσπερ εἴρηται. ἵνα περ οἱ
τοὺς διακονήσαντας ἁγίους αὐτὰ, ἐπιγινώσκοντας
τὰ ἑαυτῶν συνεύχωνται ἡμῖν. μᾶλλον δὲ ἵνα καὶ τὸ πνεῦ-
μα τὸ λαλῆσαν ἐν τοῖς ἁγίοις, θεωροῦν τοὺς παρ᾽ αὐ-
A τοῦ λόγους ἐνηχηθέντας ἐκείνοις, συναντιλάβηται ἡ-
μῖν. ὅσῳ γὰρ τῶν ἁγίων ὁ βίος βελτίων τῶν ἄλλων ἐστὶ,
τοσούτῳ καὶ τὰ παρ᾽ αὐτῶν ῥήματα, τῶν παρ᾽ ἡμῖν συν-
διατιθεμένων βελτίονα καὶ ἰσχυρότερα ἄν τις εἴποι δι-
καίως. ἐν τούτοις γὰρ εὐηρέστησαν τῷ θεῷ. καὶ [ταῦτα]
πάντα λέγοντες ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, κατηγωνή-
σαντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύνην· [ἐπέτυ-
χον ἐπαγγελιῶν] ἔφραξαν στόματα λεόντων, ἔσ-
βεσαν δύναμιν πυρὸς, ἔφυγον στόματα μαχαίρας,
ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας. ἐγενήθησαν ἰ-
B σχυροὶ ἐν πολέμῳ, παρεμβολὰς ἔκλιναν ἀλλοτρί-
ων, ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐ-
τῶν. οὐκοῦν καὶ ταῦτα νῦν λέγων ἕκαστος ἔστω θαρρῶν,
ὅτι δι᾽ αὐτῶν ὁ θεὸς ἐπακούσεται τοῖς δεομένοις. εἴτε γὰρ
θλίβεται λέγων ταῦτα, μεγάλην ὄψεται τὴν ἐν αὐτοῖς
παράκλησιν· εἴτε πειράζεται καὶ διώκεται ψάλλων
οὕτως, δοκιμώτερος ἀναφανήσεται καὶ σκεπασθήσεται
παρὰ τοῦ κυρίου, τοῦ καὶ τὸν εἰπόντα ταῦτα σκεπάσαν-
τος. ἐν τούτοις τὸν μὲν διάβολον ἀνατρέψει, τοὺς δὲ δαί-
μονας αὐτοῦ σοβήσει. ταῦτα δὲ λέγων, εἰ μὲν ἡμαρ-
C τεν, ἑαυτὸν ἐντρέψει καὶ παύσεται· εἰ δὲ μὴ ἥμαρτεν, ὄ-
ψεται ἑαυτὸν χαίροντα, ὅτι τοῖς μὲν ἔμπροσθεν ἐπεκ-
τείνεται, καὶ ἀγωνιζόμενος, ἰσχύει ψάλλων οὕτως, οὐ
σαλευθήσεται δὲ εἰς τὸν αἰῶνα ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ
καὶ τοὺς ἀπατῶντας καὶ πλανᾶν ἐπιχειροῦντας, ἐλέγξει.
καὶ τούτου οὐκ ἄλλος ἐγγυητὴς, ἀλλ᾽ αὐτὴ γίνεται ἡ θεία
γραφή. ὁ γὰρ θεὸς ἐνετείλατο τῷ μωυσῇ γράψαι τὴν
μεγάλην ᾠδὴν, καὶ διδάξαι τὸν λαὸν, τὸν τε καθι-
στάμενον ἄρχοντα, κελεύει γράψαι τὸ δευτερονόμιον·
ἔχειν δὲ μετὰ χεῖρας καὶ μελετῶν ἀεὶ τὰ ἐν αὐτῷ ῥή-
D ματα, ὡς ἀρκούντων τῶν ἐν αὐτοῖς λόγων, πρός τε ὑπό-
μνησιν ἀρετῆς, καὶ βοήθειαν φέρειν τοῖς γνησίως ἑαυ-
τοῖς μελετῶσι· ἀμέλει ὁπηνίκα εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγε-
λίας εἰσῆλθεν ὁ τοῦ ναυῆ ἰησοῦς, βλέπων τὰς τῶν ἐθνῶν
παρατάξεις, καὶ τοὺς βασιλεῖς τῶν ἀμορραίων πάντας
συνελθόντας εἰς τὸν πόλεμον, αὐτὸς ἀντὶ ὅπλων καὶ
ξιφῶν, τὸ δευτερονόμιον ἀναγνοὺς εἰς τὰ ὦτα πάν-
των τά τε ῥήματα τοῦ νόμου ὑπομνήσας, καὶ τούτοις τὸν
λαὸν καθοπλίσας, περιεγένετο τῶν πολεμίων. ὁ δὲ βα-
σιλεὺς ἰωσίας, εὑρεθέντος τοῦ βιβλίου καὶ ἀναγνωσθέν-
E τος εἰς τὰς πάντων ἀκοὰς, οὐκέτι τοὺς ἐχθροὺς ἐφοβεῖ-
το. καὶ εἴ ποτε δὲ πόλεμος ἦν τῷ λαῷ, ἡ κιβωτὸς ἔχου-
σα τὰ πυξία τοῦ νόμου, προώδευε πάντων, καὶ ἤρκει-
το τούτοις ἀντὶ πάσης παρατάξεως εἰς βοήθειαν, εἰ
μή τις ἦν παρὰ τοῖς βαστάζουσι, καὶ ἐν τοῖς λαοῖς προ-
κρατήσασα ἁμαρτία καὶ ὑπόκρισις. πίστεως γὰρ καὶ ἰδίας
διαθέσεως χρεία, ἵνα ὁ νόμος εἰς τὰ κατ᾽ εὐχὴν συν-
εργάζηται.

ἐργάζηται. ἐγὼ γοῦν, ἔλεγεν ὁ γέρων, ἤκουσα παρὰ φρονίμων ἀνδρῶν, ὡς ἄρα τὸ παλαιὸν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, μόνον ἀναγινώσκοντες τὰς γραφὰς, ἐδίωκον δαίμονας, καὶ ἤλεγχον τὰς παρ' αὐτῶν γινομένας τοῖς ἀνθρώποις ἐπιβουλάς. ὅθεν καταγνώσεως πάσης ἀξίους εἶναι ἔλεγε, τοὺς ταύτας μὲν ἀφιέντας, συνθέντας δὲ ἑαυτοῖς ἔξωθεν ῥήματα πιθανὰ, καὶ ἐν τούτοις ἐξορκιστὰς αὐτοὺς ὀνομάζοντας. μᾶλλον γὰρ παίζουσι, καὶ παρέχουσιν ἑαυτοὺς ἐκείνοις, εἰς τὸ χλευάζεσθαι, οἷα πεπόνθασιν ἐν ταῖς πράξεσιν, Ἰουδαίων Σκευᾶ οἱ υἱοὶ, ἐπιχειρήσαντες καὶ αὐτοὶ τὸν τρόπον τοῦτον ἐξορκίζειν. ταῦτα μὲν ἀκούοντες παρὰ τῶν τοιούτων, οἱ δαίμονες παίζουσι. τὰ δὲ τῶν ἁγίων φοβοῦνται ῥήματα, ἢ καὶ φέρειν αὐτὰ οὐ δύνανται. ἔστι γὰρ ἐν τοῖς τῶν γραφῶν ῥήμασιν ὁ κύριος, ὃν μὴ δυνάμενος φέρειν ἔκραζον· δέομαί σου, μή με πρὸ καιροῦ βασανίσῃς. ἐκαίοντο γὰρ καὶ μόνον βλέποντες παρόντα τὸν κύριον. οὕτως καὶ ὁ Παῦλος, παρήγγελλε τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν. οὕτως καὶ τοῖς μαθηταῖς ὑπετάσσοντο τὰ δαιμόνια, καὶ ἐπὶ Ἐλισσαιὲ δὲ τὸν προφήτην, ἐγένετο χεὶρ κυρίου, προεφήτευσε περὶ τῶν ὑδάτων τοῖς τρισὶ βασιλεῦσιν, ὅτι ἔψαλε κατ' ἐντολὴν ὁ ψάλλων. οὕτως καὶ νῦν τις ὑπὲρ τῶν πασχόντων ταῦτα λεγέτω, καὶ μᾶλλον τὸν πάσχοντα ὠφελήσει, καὶ ἑαυτοῦ τὴν πίστιν ἀληθῆ καὶ βεβαίαν ἐπιδείξεται. ὥστε καὶ ταύτην ὁρῶντα τὸν θεὸν, τελείαν τὴν θεραπείαν παρέχειν τοῖς δεομένοις. τοῦτο καὶ ὁ ἅγιος γινώσκων, ἔλεγεν ἐν τῷ ἑκατοστῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ ψαλμῷ· τὰ δικαιώματά σου μελετήσω, οὐκ ἐπιλήσομαι τῶν λόγων σου. καὶ πάλιν, ψαλτὰ ἦσάν μοι τὰ δικαιώματά σου ἐν τόπῳ παροικίας μου. ἐν τούτοις γὰρ, καὶ σωτηρίαν ἐκέρδαινον, λέγοντες· εἰ μὴ ὅτι ὁ νόμος σου μελέτη μου ἐστὶ, τότε ἂν ἀπωλόμην ἐν τῇ ταπεινώσει μου. ὅτι καὶ ὁ Παῦλος ἐν τούτοις ἠσφαλίζετο τὸν ἑαυτοῦ μαθητὴν, λέγων· ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἴσθι, ἵνα σου ἡ προκοπὴ φανερὰ γένηται. ταῦτα μελετῶν καὶ οὕτως ἐντυγχάνων τοῖς ψαλμοῖς, τὸν μὲν ἐν ἑκάστῳ νοῦν ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ πνεύματος, καταλαβεῖν δυνήσῃ. τοιοῦτον δὲ καὶ σὺ ζηλώσεις βίον, οἷον ἔσχον οἱ ταῦτα θεοφορούμενοι λαλήσαντες ἄνδρες ἅγιοι.

Ego certe (inquiebat senex) à sapientibus audiui, olim in Israël recitandis sacris scripturis, dæmones expelli solere, insidiasque eorum contra homines retegi. Vnde quauis pœna dignos censebat, qui his vocibus omissis aliunde verba elegantia aucupantur, in iisque se exorcistas nominant, quin potius operam ludunt, & se ridiculos dæmonibus præbent, qualia in Actis Apostolorum, Iudæorum filios fecisse legimus: qui & ipsi quoque eodem modo dæmones eiurare conati sunt. Ea igitur,
A quum dæmones animaduertunt, ludibrio habent: contra Sanctorum voces exhorrent, & ferre nequeunt, Est enim in verbis sacrarum scripturarum Dominus, quem quum ferre nequirent, vociferabantur: *Quæso ne nos ante tempus torqueas*. Vrebantur siquidem, si vel solum Dominum præsentem vidissent. Ita & Paulus imperauit dæmonibus. Itidem quoque discipulis subiiciebantur dæmonia. Et super Helizæum Prophetam facta est manus Domini, qui tribus regibus de aquis vaticinia edidit,
B quum psalleret, secundum eius mandatum Psaltes. Eodem modo ista super iis, qui patiuntur recitanda sunt, & magis profueris, ac tuam ipsius fidem veram, firmamque esse approbaueris, adeo vt eam respiciens Deus, solidum remedium indigentibus præstet. Id cognitum habens sanctus, 118. Psalmo loquutus est, *Iustificationes tuas meditabor, nequaquam obliuiscar sermones tuos*: & rursum, *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meæ*. Nã per hæc salutem lucrabantur, dicentes. *Alio-*
C *qui nisi lex tua meditatio mea esset, periissem tum in humilitate mea*. Quin & Paulus istis ipsis confirmabat discipulum suum quum diceret, *Hæc meditare, in istis sis, vt tuus profectus euidens fiat*. Hæc meditans, atque ita in Psalmis versans, vniuscuiusq; sensum, ductu spiritus, apprehẽdere poteris. Talem vero & tu quoque æmulaberis vitam, qualem gesserunt viri illi Sancti, Deo pleni, qui ista loquuti sunt.

S. Patris nostri

ATHANASII ARCHIEPISCOPI Alexandrini,

De sabbatis & circumcisione è lib. Exod.

A ET *seruabunt filij Israel Sabbata, colentque in generationes suas: Fœdus æternum inter me & filios Israel, signum est in me æternum, eò quod in sex diebus fecerit Deus cœlum & terram, & septima die feriatus sit.* Signum est vt sciatur dies creationis, & quando eius finis consequi debebat. Quamdiu enim prior ætas & creatio
B vim suam & efficaciam in Hierusalem obtinebat, tam diu Sabbata suam obseruationem habuere. Verum vbi successerat alia generatio, aliusq; populus iam creatus erat, secundum id quod in Psalmis dictum videas, *scribatur illa in generationem alteram, & populus qui creabitur, laudabit Dominũ*, non necesse vlterius fuit hũc nouum populũ prioris nationis obseruare finem, sed exordiũ potius secundæ creationis & ætatis. Quando igitur est istud exordium, nisi quo tẽpore Dominus resurrexit? Iã inde enim initiũ habuit noua creatura, de qua locutus est
C Paulus: *Quapropter si qua est in Christo, noua creatura.* Priorem igitur creationẽ cum absoluisset Deus, quieti se dedit. Ac propterea Sabbatũ in die septimo obseruabũt homines illius generationis. Cęterum, secunda ætas siue creatio finem nõ habet, Ideoq; neq; quietem assumpsit, sed vsq; in præsẽs operatur. Atq; hinc est quod Sabbati diẽ non vt in prima ętate obseruamus, sed speramus futura Sabbata Sabbatorum, in quibus finem non habebit noua creatura: sed manifestabitur, & perpetui tẽporis festũ colet. Ideo enim Sabbatũ iniunctũ est priori populo,
D vt cognoscerent finem & principium creaturæ. Cæterum, nouæ creaturæ nõ præcepit obseruationem Sabbati, vt initiũ quidem in Dominica die agnosceret, sed tamen infinibilẽ esse, & nunquam desiturã gratiã, certũ haberet. Idcirco autẽ initium, hoc est, Dominicũ diem certum declaratumq; voluit, vt finẽ præteriti sentires. Apostolus certè de priori scribens ait: *Cum venisset plenitudo tẽporis, emisit Deus filiũ suũ.* Et

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας,

Περὶ σαββάτων καὶ περιτομῆς, ἐκ τῆς ἐξόδου.

A ΚΑΙ φυλάξουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὰ σάββατα, ποιεῖν αὐτὰ εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν. διαθήκη αἰώνιος ἐν ἐμοὶ καὶ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, σημεῖόν ἐστιν ἐν ἐμοὶ αἰώνιον, ὅτι ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησε κύριος τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. καὶ τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυσε. σημεῖον ἐστὶ τοῦ εἰδέναι τὴν τῆς κτίσεως ἡμέραν. καὶ τὸ ταύτης τέλος ἀκόλουθον ἦν, ἕως τὰ
B τῆς κτίσεως ἐνεργεῖτο ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἕως τότε φυλάττειν τὰ σάββατα· ἐλθούσης δὲ τῆς ἑτέρας γενεᾶς καὶ τοῦ κτιζομένου λαοῦ κατὰ τὸ λεγόμενον· γραφήτω αὕτη εἰς γενεὰν ἑτέραν, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν κύριον· ἀνάγκη μηκέτι τὸν λαὸν τοῦτον τηρεῖν τὸ τῆς προτέρας κτίσεως τέλος, ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν τῆς δευτέρας κτίσεως ζητεῖν. τίς δέ ἐστιν ἢ καθ᾽ ἣν ἀνέστη ὁ κύριος; ἐκ τότε γὰρ ἀρχὴν ἔσχεν ἡ καινὴ κτίσις, περὶ ἧς ἔφη [ὁ] Παῦλος, ὥστε εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ
C κτίσις. τὴν μὲν οὖν προτέραν κτίσιν ποιῶν ὁ θεὸς κατέπαυσε, διὰ τοῦτο καὶ τὸ σάββατον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἐτήρουν οἱ τῆς γενέσεως ἐκείνης. ἡ δὲ δευτέρα κτίσις τέλος οὐκ ἔχει, διὰ τοῦτο οὐδὲ κατέπαυσε, ἀλλ᾽ ἕως ἄρτι ἐργάζεται. ὅθεν οὐδὲ σαββατίζομεν ἡμέραν ὡς ἐπὶ τῇ πρώτῃ, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ἐλπίζομεν σάββατα σαββάτων, ἃ οὔτε τέλος λαμβάνει ἡ καινὴ κτίσις, ἀλλὰ φανεροῦται καὶ διόλου ἑορτάζει. διὰ γὰρ τοῦτο ἐδόθη τὸ σάββατον τῷ προτέρῳ λαῷ, ἵνα γινώσκῃ [καὶ] τὸ τέλος καὶ τὴν
D ἀρχὴν τῆς κτίσεως. τῇ δὲ καινῇ κτίσει οὐκ ἐνετείλατο φυλάττειν σάββατον· ἵνα τὴν μὲν ἀρχὴν ἐν τῇ [κυριακῇ] γινώσκῃ, ἀτελεύτητον δὲ ἐπίσταται τὴν ταύτην χάριν. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὴν ἀρχὴν, τουτέστι τὴν ἡμέραν ἐδήλωσεν, ἵνα τὸ τέλος τῆς παρελθούσης γινώσκῃς. ὁ γοῦν ἀπόστολος περὶ τῆς προτέρας γράφων ἔφη· ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ. καὶ

καὶ πάλιν, ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων. ἐκείνου
ἡ μὲν πρώτη πεπλήρωται καὶ τετελείωται οὐκ
ἄλλοτε, ἢ ὡς οἱ προφῆται ἔλεγον· ἐν ταῖς
ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός
μου. τέλος δὲ ἐχουσῶν τῶν πρώτων ἡμερῶν,
ἄλλαι γίνονται ὡς [ὁ] ἱερεμίας ἔφη, ἰδοὺ ἡμέ-
ραι ἔρχονται λέγει κύριος. τέλος ἐχούσης
τῆς πρώτης, ἀκολούθως ἑτέρας ἀρχὴ γέγο-
νε. διὰ τοῦτο μετὰ τὸ σάββατον ἀνέστη ὁ κύ-
ριος. οὐ γὰρ προηγουμένως ἕνεκε τοῦ ἀρ-
γεῖν τοὺς ἀνθρώπους ἐδίδου τὸ σάββατον ὁ θεὸς
ὁ λέγων· ὁδοὶ ἀεργῶν ἐστρωμέναι ἀκάν-
θαις, καὶ [ὁ προστάττων] ἐν τοῖς ἀριθμοῖς,
[καὶ] τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων προσέταξε
δύο ἀμνοὺς ἐνιαυσίους ἀμώμους, καὶ δύο δέκα-
τα σεμιδάλεως ἀναπεποιημένης ἐν ἐλαίῳ εἰς
θυσίαν καὶ σπονδὴν, καὶ ὁλοκαύτωμα σαβ-
βάτων ἐν τοῖς σαββάτοις, ἐπὶ τῆς ὁλοκαυτώ-
σεως τῆς διὰ παντός. καὶ πάλιν [πρὸ ὀλίγων
λέγει] ἐν τοῖς ἀνωτέρω· καὶ ἐπιθήσετε ἐ-
πὶ τὸ θῦμα λίβανον καθαρὸν καὶ ἅλας, καὶ
ἔσονται εἰς ἄρτους εἰς ἀνάμνησιν, προκείμε-
να τῷ κυρίῳ. τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων προ-
τεθήσεται ἔναντι κυρίου διὰ παντὸς, ἐνώ-
πιον τῶν υἱῶν ἰσραὴλ διαθήκην αἰώνιον. εἰ γὰρ
ἔμελλεν αὐτῷ περὶ ἀργείας, οὐκ ἂν προτι-
θέναι καὶ προσάγειν, καὶ σφάζειν ἐκέλευε
τοὺς λευίτας. εἰ γὰρ ἡ ἀργία ἁγιάζει, δη-
λονότι ἡ ἐργασία μολύνει. ἀλλ' οἱ λευίται ἐρ-
γαζόμενοι οὐκ ἐμολύνοντο, οὐκ ἄρα ἡ ἀργία
καθαρίζει. ἢ διατί μόνοι οἱ λευίται, τοῦ ἁγιασμοῦ
στερίσκονται προσάγοντες καὶ σφάζοντες καὶ προτι-
θέντες ἐν τῷ σαββάτῳ; τοσαύτῃ γὰρ ἀπέχονται τοῦ
πλημμελεῖν, ὅσῳ καὶ λάσκονται, ὑπὲρ τῶν προσ-
φερόντων. οὐκ οὖν οὐκ ἀργίαν σημαίνει τὸ σάβ-
βατον, ἀλλὰ γνῶσιν μὲν τοῦ ποιητοῦ, παῦλαν δὲ τοῦ
σχήματος τῆς κτίσεως ταύτης, ὡς καὶ ἐν τῷ ἰεζε-
κιὴλ ἔφη τὰ σάββατά μου ἔδωκα αὐτοῖς τοῦ εἶναι
εἰς σημεῖον, ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ἀνὰ μέσον αὐτῶν·
τοῦ γνῶναι αὐτοὺς ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ ἁγιάζων αὐ-
τούς. γνώσεως ἄρα καὶ οὐκ ἀργίας [ἕνεκεν] ἐδόθη
τὸ σάββατον. ὡς εἶναι μᾶλλον τὴν γνῶσιν ἀνα-
γκαιοτέραν τῆς ἀργίας. διὰ τοῦτο ὁ κύριος ἔλε-
γε τοῖς αἰτιωμένοις τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τῷ τίλλειν
στάχυας· εἰ ἐγνώκειτε τί ἐστιν, ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυ-
σίαν. ἀργοῦντας γὰρ αὐτοὺς ἐν τῷ σαββάτῳ ᾐτι-
ᾶτο, ὅτι τὸ ἴδιον τοῦ σαββάτου οὐκ ἔχετε, ὅπερ ἐ-
στιν ἡ πρὸς τὴν ἀλήθειαν γνῶσις. διὰ τοῦτο καὶ
περὶ τὴν ἱεριχὼ κελεύονται σαλπίζειν οἱ τὸν νό-
μον τοῦ σαββάτου λαβόντες ἐν ζ ἡμέραις. ἐν
αἷς, καὶ τὸ σάββατον ἐμπίπτει. εἰ τοίνυν ἕνεκα
τοῦ ἀργεῖν ἐδόθη τὸ σάββατον, διότι ἐργάζεσθαι
προστάττονται σαλπίζοντες; ἀλλ' ἠπίστατο ὅτι
σαλπίζοντες ἐσαββάτιζον· οὐκ ἀργοῦντες, ἀλλὰ γινώσκοντες τὸν βοηθοῦντα αὐτοῖς κύριον.
ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ περιτεμνόμενου ὀκταημέρου. ἀνάγκη γὰρ ἔχει καὶ τῷ σαββάτῳ περιτέμ-
νειν, καὶ ὅμως σαββατίζει, ἐργαζόμενος μὲν, γινώσκων δὲ τὸν θεὸν, ἀμέλει καὶ τὰς μὴ ἡμε-

Et rursus, *In consummatione seculorum*. Prima
igitur adimpleta est & consummata, non alio
tempore, quam eo de quo Prophetæ dixerunt:
In extremis diebus fundam de Spiritu meo: finitis
autem prioribus diebus, alij dies superueniũt,
vt inquit Hieremias, *Ecce dies veniunt, inquit
Dominus*. Non enim principaliter ocij causa
dedit Deus hominibus Sabbatum, quippe
qui ita loquatur: *Viæ ociosorum constrata spi-
nis*, & in libris numerorum, Ipso die Sabba-
A torum iussit duos agnos anniculos immacula-
tos, & duodecim panes ex similagine in oleo
confectos, in sacrificium, & libationem, &
holocaustum in Sabbatis apponi ad holocau-
stum æternum. Et rursus al quanto superius,
Ponetis in ara thus & salem, iacebuntque pa-
nes ita propositi in recordationem Domino.
Die Sabbatorum proponetis eos semper co-
ram Domino in conspectu filiorum Israel ad
æternum testamentum. Si enim illi cordi esset
ociositas, non imperasset proponere, offer-
re, mactare Leuitis: Nam si ocium sanctifi-
B cet, ergo sequitur, vt negocium contaminet.
atqui Leuitæ operando non contaminaban-
tur, non igitur ocium sanctificauerit: alioqui
cur fieret, vt soli Leuitæ sanctificatione non
spolientur, dum offerunt, mactant, & pro-
ponunt in Sabbato? tantũ autem absunt, vt in-
quinentur, vt etiam propitiationem impe-
trent illis qui offerunt. Non igitur Sabba-
tum ocium designat aut innuit, sed cognitio-
nem conditoris, eò quòd cessatum sit à for-
ma creandi, vt in Ezechiele scriptum est:
C *Sabbata mea dedi illis, vt essent in monumẽtum &
recordationem mei, & in monumentum & re-
cordationem illorum, vt cognoscerent, me esse
Dominum, qui ipsos sanctifico*. Intelligentiæ
igitur & non ocij causa datum est Sabbatum,
quia cognitio magis necessaria est, quam
ocium. Ideoque Dominus locutus est il-
lis, qui incusabant discipulos, quòd spicas
vellerent: *Si cognosceretis quid illud sit, Mi-
sericordiam volo & non sacrificium*. Ocio-
sos enim illos in Sabbato culpabat, eò quòd
illud, quod proprium est Sabbati, non ha-
D beant, hoc est, veritatis cognitionem. Id-
eóque circa Hiericho tuba canere imperan-
tur, qui legem Sabbati suscipiebant in se-
ptem diebus, in quos Sabbatum incide-
bat. Si igitur ocij gratia datum est Sabba-
tum, cur operatio tubicinandi imperatur?
quinimò creditum fuit eos ita canendo sab-
batizari. Non enim ocio, sed cognitione
Deum sibi opitulatorem comparabant, sic-
uti in eo quoque qui octauo die circuncidi-
tur. Necessitas enim habet, vt Sabbato
E circumcisio fiat; atque eo modo Sabbatum
operando colunt: sed ita tamen vt Deum
cognoscant.

 ρας τῶν

cognoſcant. Certe dies, qui Sabbata non ſunt, tamen ob remiſſionem peccatorum, cognitionemque Dei, Sabbata appellare lex ipſa ſolet: vt ex Leuitico conſtat, *decimo die menſis huius hebdomadæ, dies quæ propitiationis eſt dicta, ſancta nominabitur inter vos, & humiliabitis animas veſtras, & adducetis holocauſta Domino, & nullum opus facietis in die illa: fietque, vt anima quæ in illa die opus fecerit, deleatur ex omni populo. Nullum opus facietis ex recepto & ſolenni more in æternum: ea vobis Sabbata Sabbatorum erunt, & humiliabitis animas veſtras a decimo menſis die a veſpera vſque ad veſperam, & ſabbatiʒabitis Sabbata veſtra.* Igitur non ſeptima dies Sabbatum eſt, ſed remiſſio peccatorum, cùm quis requieuerit à peccatis: quum ocium non Sabbatum ſit, ſed confeſſio & humiliatio animi. Non enim requieſcere in Sabbato, dixit, ſed ſimpliciter in decima die, quam incurrere videmus etiam non in Sabbatum: & tamen occurrentem diem illam propitiationi deſtinatam non ſimpliciter Sabbatum, ſed Sabbata Sabbatorum appellat. Quòd ſi in hoc die etiam Sabbatum conſtituit, & in Sabbato operari iubet: non ocij igitur principaliter eſt Sabbatum, ſed cognitionis & propitiationis, & feriationis ab omni malitia: neque ocij cauſa Sabbatum dedit, ſed vt cognoſcerent ceſſationem creationis, quippe, cùm præceperit Deus ad iſtum modum, dicens: *Vt cognoſcatis, quòd in hac die requieuerit Dominus Deus veſter ab operibus, quæ cæperat facere.* Volebat autem, cognito iſtius creationis fine, initium quærere nouæ creaturæ. Finis igitur prioris creationis Sabbatum: ſecundæ autem creaturæ initium, Dominicus dies: in qua veterem hominem renouauit & inſtaurauit. Sicuti igitur prioribus temporibus Sabbati diem ſeruari voluit in monumentum finis priorum: ita Dominicum diem veneramur, vt monumentum exordij ſecundæ reparationis. Non enim aliam creaturam colendo ſuperaddidit, ſed veterem renouauit, & quam incepit facere conſummauit, eaque de cauſa in ſexto die quæ creabantur, perfecta ſunt: in ſeptimo requieuit ab omnibus: Et in Euangelio dicit Chriſtus, *Veni vt perficerem.* Qui enim ab omnibus requieſcit, ſignificat quædam fine & conſummatione indigere, quæ ipſe veniens conſummauit. Ait enim, *Opera quæ dedit mihi Pater, vt perficiam ea*: item, *Ipſa opera quæ ego facio, teſtantur de me.* Iam imperfectum erat hoc opus: ſiquidem ex peccato Adæ moriebatur homo: cæterum, id Chriſti viuificatu integritatem ſuam recuperauit. Ideoque, quum creaturam intra ſex dies conditam renouatione interpolaſſet, diem illam huic inſtaurationi conſecratam voluit, quam in Pſalmo Spiritus prænunciat: *Hæc eſt dies quam fecit Dominus.* Solis enim inſtar Deus exoritur, illuſtrans vniuſcuiuſque animum. Quocirca & in ſalutifera paſſione nō apparuit ſol, indicans finem prioris creaturæ adeſſe, & principium

ρας τῶν σαββάτων. ὅμως διὰ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τὴν τῆς θεογνωσίας χάριν, σάββατα ὀνομάζειν εἴωθεν ὁ νόμος [μᾶλλον δὲ ὁ κύριος τοῦ νόμου] ὡς ἐν τῷ λευιτικῷ ἔφη, καὶ ἐλάλησε κύριος πρὸς μωσῆν λέγων· καὶ τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς τοῦ ἑβδόμου τούτου, ἡμέρα ἐξιλασμοῦ κλητὴ ἁγία ἔσται ὑμῖν, καὶ ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν, καὶ προσάξετε ὁλοκαυτώματα τῷ κυρίῳ. πᾶν ἔργον οὐ ποιήσετε ἐν [αὐτῇ] τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ [καὶ μετ᾽ ὀλίγα,] καὶ ἔσται πᾶσα ψυχὴ ἥτις ποιήσῃ ἔργον ἐν [αὐτῇ] τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, ἀπολεῖται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς. πᾶν ἔργον οὐ ποιήσετε, νόμιμον αἰώνιον εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν, σάββατα σαββάτων ἔσται ὑμῖν, καὶ ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν, ἀπὸ ἐνάτης τοῦ μηνὸς, ἀπὸ ἑσπέρας ἕως ἑσπέρας, καὶ σαββατιεῖτε τὰ σάββατα ὑμῶν. οὐκ οὖν οὐχ ἡ ἑβδόμη ἐστὶ τὸ σάββατον, ἀλλ᾽ ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, ὅτε τὶς ἀπ᾽ αὐτῶν καταπαύει. οὐδὲ ἡ ἀργία ἐστὶ τὸ σάββατον, ἀλλ᾽ ἡ ἐξομολόγησις καὶ ταπείνωσις τὴν ψυχήν. οὐ γὰρ ὡρισμένως τῷ σαββάτῳ εἴρηκεν· ἀλλ᾽ ἁπλῶς τῇ δεκάτῃ, ἣν συμβαίνει ἀπαντᾷν μὴ ἐν σαββάτῳ, καὶ ὅμως τὴν ἀπαντῶσαν ἡμέραν διὰ τὸν ἐξιλασμὸν, σάββατον οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ σάββατα σαββάτων ὀνομάζει. εἰ δὲ ταύτην σάββατον ὀνομάζει, ἐν δὲ σαββάτῳ ἐργάζεσθαι κελεύει, οὐκ ἄρα ἀργίας προηγουμένως [νόμος] ἐστὶ τὸ σάββατον, ἀλλὰ γνώσεως καὶ ἐξιλασμοῦ, καὶ ἀργίας ἀπὸ κακίας πάσης. οὐ διὰ τὴν ἀργίαν οὖν τὸ σάββατον δέδωκεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ γινώσκειν αὐτοὺς τὴν κατάπαυσιν τῆς κτίσεως. ἐνετείλατο γὰρ ὁ θεὸς λέγων, ἵνα γινώσκητε ὅτι ἐν ταύτῃ [τῇ] ἡμέρᾳ κατέπαυσε κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, ἀπὸ τῶν ἔργων ὧν ἤρξατο ποιῆσαι, ἤθελε δὲ αὐτοὺς γινώσκοντας τὸ τέλος ταύτης, ἀρχὴν ζητεῖν ἑτέρας. τέλος μὲν οὖν τῆς προτέρας κτίσεως ἦν τὸ σάββατον, ἀρχὴ δὲ τῆς δευτέρας ἡ [κυριακὴ,] ἐν ᾗ τὴν παλαιὰν ἀνενεώσατο καὶ ἀνεκαίνισεν. ὥσπερ οὖν ἐνετείλατο, φυλάττειν πρότερον τοῦ σαββάτου τὴν ἡμέραν, μνήμην οὖσαν τοῦ τέλους τῶν προτέρων, οὕτως τὴν [κυριακὴν] τιμῶμεν μνήμην οὖσαν ἀρχῆς δευτέρας ἀνακτίσεως. οὐ γὰρ ἄλλην ἐπέκτισεν, ἀλλὰ τὴν παλαιὰν ἀνεκαίνισε, καὶ ἣν ἤρξατο ποιεῖν ἐπλείωσε. διὰ τοῦτο ἐν μὲν τῇ ἕκτῃ τὰ γενόμενα συνετελέσθη, καὶ τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων. ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐλθὼν ὁ λόγος φησὶν ἦλθον τελειῶσαι τὸ ἔργον. ὁ γὰρ ἀπὸ πάντων καταπαύων, σημαίνει τινὰ δεῖσθαι τέλους, ἅπερ ἐλθὼν ἐτελείωσε. ἔφη γὰρ [ἐν τῷ κατὰ ἰωάννην] ἃ δέδωκέ μοι ὁ πατὴρ, ἵνα τελειώσω. αὐτὰ τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. ἀτελὲς μὲν [γὰρ] ἦν τὸ ἔργον εἰ ἁμαρτήσαντος τοῦ ἀδὰμ ἀπέθνησκεν ὁ ἄνθρωπος. τέλειον δὲ γέγονε ζωοποιηθέντος αὐτοῦ. διὰ τοῦτο τὴν ἐν ἓξ ἡμέραις κτίσιν ἀνακαινίσας, ἡμέραν τίθησι τῇ ἀνακαινίσει, ἣν διὰ τοῦ ψαλμοῦ προαναφωνεῖ λέγον τὸ πνεῦμα· αὕτη ἡ ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος. ἀνθ᾽ ἡλίου γὰρ θεὸς ἀνατέλλει, καταυγάζων τὴν ἑκάστου ψυχήν. διὰ τοῦτο καὶ ἐν [αὐτῷ] τῷ σωτηρίῳ πάθει οὐκ ἔφανεν ἥλιος σημαίνων τέλος [μὲν] τῆς

περὶ ἑτέρας κτίσεως, ἀρχὴν δὲ ἑτέρας, τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς ἀνατέλλουσαν· ἣν ἑωρακὼς ὁ προφήτης ἔφη, ἰδοὺ ἀνὴρ, ἀνατολὴ ὄνομα αὐτοῦ. καὶ πάλιν, ὑμῖν δὲ τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, ἀνατελεῖ ἥλιος δικαιοσύνης· οὐ γὰρ πάντων [ἡμέρα] αὕτη, ἀλλὰ τῶν ἀποθανόντων τῇ ἁμαρτίᾳ, ζώντων δὲ τῷ κυρίῳ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ περιτέμνεσθαι ἐκέλευσεν ὁ νόμος, καὶ ἀπαράβατος ἦν ἡ ἐντολὴ. σημαίνουσα τὴν μετὰ τὴν ἑβδόμην ἀναγέννησιν πάντων. ἡ γὰρ περιτομὴ οὐδὲν ἄλλο ἐδήλου, ἢ τὴν τῆς γενέσεως ἀπέκδυσιν, τὸν γὰρ τῇ ἕκτῃ ἀποθανόντα ἀπεκδεδυσκόμεθα, καὶ ἀνακαινούμεθα τῇ κυριακῇ, ὅτε ὁ παλαιὸς ἀπεκδυθεὶς, ἀνεγεννήθη τῇ ἀναστάσει. τοῦτο γὰρ καὶ [ὁ] παῦλος ἔφη ἐν τῇ πρὸς κολασσεῖς· ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι εἰς τὴν ᾅδην, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε. τῆς γὰρ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπεκδύσεως τύπος ἦν ἡ περιτομή· ἣν [ἐν] ἐκείνοις τοῖς μέλεσιν ἐνετείλατο γίνεσθαι, δι' [ὧν] καὶ γεννᾶται τὸ σῶμα, ἵν' εἰδοῖεν οἱ περιτεμνόμενοι, ὅτι ἀπεκδύσεως παλαιότητος ἐστὶ σημεῖον. πιστεύσας γὰρ ἀβραὰμ ἔλαβε τὴν περιτομὴν σημεῖον οὖσαν τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννήσεως. διὰ τοῦτο ἐλθόντος τοῦ σημαινομένου, πέπαυται τὸ σημεῖον. ἡ μὲν γὰρ περιτομὴ, σημεῖον ἦν, τὸ δὲ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας τὸ σημαινόμενον. ὅλου γὰρ τοῦ παλαιοῦ ἀπεκδιδυσκομένου, περιττὴ ἡ διὰ τοῦ μέρους σημασία. καὶ ὥσπερ ἡ κυριακὴ ἀρχὴ τῆς κτίσεώς ἐστι, καὶ παύει τὸ σάββατον, οὕτως ἡ αὐτὴ ἀναγεννήσασα τὸν ἄνθρωπον ἔπαυσε τὴν περιτομήν. ἀμφότερα γὰρ ἐν τῇ ὀγδόῃ κατώρθωται, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως, καὶ ἡ ἀναγέννησις τοῦ ἀνθρώπου. διὰ τοῦτο ἡ ὀγδόη τὸ σάββατον ἔλυσε, καὶ οὐ τὸ σάββατον τὴν ὀγδόην. ἐν μὲν γὰρ σαββάτῳ περιετέμνετο [ὁ] ἄνθρωπος. ἐν δὲ τῷ σαββάτῳ οὐκ ἤργει ἡ περιτομή. ἡ γὰρ ὀγδόη ἀρχὴ οὖσα τῆς ἀνακτίσεως, κατέπαυσε τὴν πρώτην. ἡγοῦμαι δὲ [καὶ] διὰ τοῦτο τὴν περιτομὴν δίδοσθαι. τοῦ
„ γὰρ ἀδὰμ ἀκούσαντος, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπε-
„ λεύσῃ, ἔθνησκε, καὶ διεφθείρετο τὸ σῶμα, ὅθεν μέρος τι τοῦ σώματος, καὶ τοῦτο τὸ αἴτιον τῆς τοῦ σώματος γενέσεως προσετάχθησαν ἐκτιννύειν προδιδασκόμενοι τὴν τοῦ ὅλου ἀπέκδυσιν, ἵν' ὥσπερ ἀποδιδόντες τὸ κατακριθὲν, διασωθῆναι δυνηθῶσι. καὶ ὥσπερ αἱ θυσίαι σκιαὶ ἦσαν τῶν μελλόντων. οὕτως καὶ ἡ ἐκ μέρους περιτομὴ τοῦ ὅλου ἦν σκιά. τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῷ [ἰησοῦ τῷ τοῦ] ναυῆ φανερῶς ὁ λόγος σημαίνει, τοῦ γὰρ ἰησοῦ κατὰ πρόσταξιν τοῦ θεοῦ περιτέμνοντος τὸν λαὸν ἐν γαλγάλοις, πέραν τοῦ ἰορδάνου εἶπεν κύριος τῷ ἰησοῦ υἱῷ ναυῆ, ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ἀφεῖλον τὸν ὀνειδισμὸν αἰγύπτου ἀφ' ὑμῶν, καὶ ἐκάλεσε ἔφη τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου γάλγαλα. εἰ γὰρ ἡ περιτομὴ, ἀφαίρεσις ἐστὶ τῆς ἐν αἰγύπτῳ γενέσεως, δῆλονότι ἡ ἀκροβυστία, αἰγυπτιακῆς σχέσεως καὶ γενέσεως γνώρισμα ἐστί.

cipium alterius superuenire, quæ diluculum suam & exortum in Saluatore consequuta e[st]. Hanc cum vidisset Propheta, ita locutus est: *Ecce vir oriens illi cognomen*, ac rursum: *Vobis timentibus eum, exoritur sol iustitiæ.* Non enim omnium hæc dies est, sed eorum qui mortui sunt peccato, & viuunt Deo. Ideo enim in octauo die circumcidi à lege imperatum fuit, neque id vnquam violabatur, quo schemate innuebatur renascentia omnium post septimum diem. A Nam circumcisio nihil denotabat nisi depositionem exuuiasque detractæ natiuitatis. Eum enim qui sexto die mortuus est exuimus, & renouamur Dominica die, cum antiquus ille exutus, regenerationem resurrectione acceperit. Hoc enim Paulus ad Colossenses loquitur: *In quo circumcisi estis circumcisione non manufacta, in expoliatione carnis, in circumcisione Christi, cui consepulti estis in Baptismate ad infernum, in quo & resurrexistis.* Nam circumcisio figura erat B exuuiarum, quæ per Baptismum deponuntur, illamque in membris genitalibus iussit fieri, vt animaduerterent circumcisi, circumcisionem signum esse exuendæ vetustatis. Abraham enim, vbi Deo crediderat, circumcisionem recepit pro nota insignibusque eius regenerationis, quæ per Baptismum conficitur. Quapropter vbi venerat res quæ figura denotabatur, nota ipsa figuraque intercidit & conquieuit. Circumcisio enim nota erat, lauacrum autem regenerationis idipsum est quod C denotabatur. Veteri enim homine in totum exuto, superflua erat nota illa, quæ ex parte rei adumbrationem præ se ferebat: & vt Dominica dies quæ initialis est nouæ creaturæ Sabbatismum finit: ita eadem illa regenerato homine in ocium, dedit circumcisionem. Vtrumque enim in octauo perfectum fuit, & initium creationis, & hominis regeneratio. Ideoque octauus Sabbatum dissoluit, & non Sabbatum octauum: siquidem in Sabbato circumcidebatur homo, & in D Sabbato non habebat circumcisio vllas ferias: nam octaua, quæ initialis erat reparationis siue recreationis, finem cessationemque intulit priori: arbitror autem circumcisionem ideo datam esse. Ex eo enim quod Adamo dictum fuit: Terra es, & in terram reuerteris, & quia propterea corpus moriebatur & interibat, inde est, quòd partem corporis, eamque corporis procreatricem iussi sunt mulctare. Atque ita iam antea didicere totum corpus exuendum esE se, vt exuto eo quod damnatum erat, seruari possent. Et sicuti sacrificia vmbræ erant rerum futurarum, ita circumcisio particularis, totius hominis circumcidendi adumbratio delineatioque fuit. Illud autem in Iosue scriptura clare demonstrat: Iesu enim Naue ad imperium Dei populum circumcidente in Galgalis vltra Iordanem, locutus est ei Dominus: *Hodierna die abstuli opprobrium Ægypti à vobis, & vocauit* (inquit) *nomen loci illius Galgala.* Igitur circumcisio, ablatio est Ægyptiacæ generationis, quum præputium character sit Ægyptiaci habitus, eiusque nationis insigne.

Hoc (inquit) *abstulit Deus*, ne vlterius veluti in Ægypto nati, seruitia haberentur: sed terræ repromissionis filij indigenæque existimarentur, in quam illos Dominus induxit. Rebus autem ita constitutis, videtur in totum circumcisio data esse, vt auferatur vituperium terreni stemmatis ab Abrahamitis, quo in posterum non obnoxij simus huic maledicto, *Terra es, & in terram reuerteris*. Ablatum est enim opprobrium delicti. Id autem tum factum est ad figuram eius Baptismatis, quod in
A Christo perficitur: tunc enim ex parte fiebat, vtpote ad vmbram: nunc autem, sicuti Apostolus ait, terrenam originem exuentes, per lauacrum Baptismi regeneramur, ne vlterius pro ratione priorum natalium morte oppetamus, sed circumcisione ea, qua corpus exuitur, quæ non nisi lauacro Baptismatis conficitur, viueremus. Quemadmodum autem dixit Dominus Iosue, *Abstuli vituperium Aegypti hodierna die à vobis*: ita multo magis dici poterit vnicuique eorum, qui baptizantur: In hac die abstuli conuicium terrenæ regenerationis, & opprobrium corruptionis mortis à
B te in hoc ipso die.

τοῦτο δὲ ἀφεῖλεν ὁ θεός, ἵνα μηκέτι ὡς ἐν Αἰγύπτῳ γεννηθέντες ὦσιν, ἀλλὰ τῆς ἐπαγγελίας, εἰς ἣν εἰσήγαγεν αὐτοὺς ὁ κύριος, τέκνα λογίζωνται. τούτων δὲ οὕτως ὄντων φαίνεται καθόλου ἡ περιτομὴ δεδόσθαι, ἵν' ἀφαιρεθῇ ὁ ὀνειδισμὸς τῆς γηΐνης γενέσεως ἀπὸ τῶν Ἀβρααμιαίων, καὶ μηκέτι ὑπεύθυνοι ὦμεν τῷ· γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. ἀφῃρέθη γὰρ ὁ ὀνειδισμὸς τοῦ παραπτώματος. τοῦτο δὲ ἐγένετο τότε, εἰς τύπον τοῦ διὰ Χριστοῦ βαπτίσματος. τότε γὰρ ἐκ μέρους ἐγένετο, ὡς ἐν σκιᾷ, νῦν δὲ ὥσπερ [εἶπεν] ὁ ἀπόστολος, ὅλην τὴν γηΐνην γένεσιν ἀπεκδιδυσκόμεθα, διὰ τοῦ λουτροῦ ἀναγεννώμενοι, ἵνα μηκέτι κατὰ τὴν πρώτην γένεσιν ἀποθνήσκωμεν, ἀλλὰ κατὰ τὴν περιτομὴν τῆς ἀπεκδύσεως τοῦ σώματος, ἣν διὰ τοῦ λουτροῦ ἀπεκδιδυσκόμεθα, ζήσωμεν. ὥσπερ δὲ εἶπεν κύριος τῷ Ἰησοῦ· ἀφεῖλον τὸν ὀνειδισμὸν Αἰγύπτου ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ἀφ' ὑμῶν· οὕτως πολλῷ πλέον λεχθείη ἂν ἑκάστῳ τῶν [νῦν] βαπτιζομένων· ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἀφεῖλον τὸν ὀνειδισμὸν τῆς γηΐνης γενέσεως, καὶ τὸν ὀνειδισμὸν τῆς τοῦ θανάτου φθορᾶς ἀπὸ σοῦ, ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ.

S. Patris nostri

ATHANASII ARCHIEPISCOPI Alexandriæ,

C

IN ILLVD EVANGELII, QVICVNQVE DIXERIT VERBVM CONtra filium hominis, remittetur ei: QVI AVTEM DIXERIT CONtra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro seculo.

DE Euangelio dicto, quod scribis mihi, vt exponam, quæso da veniam nostræ
D conscientiæ. Prorsus enim vereor illud aggredi, ne si cogitationes in illud demersero, scrutarique incepero, imbecillior appaream, quàm, vt profundam illam sententiam efferam. Tacere igitur de eo omnino statueram, & contentus prioribus esse scriptis: præsagiens tamen ne mihi denuo de eadem re scribere contendas, vim mihi ipsi feci, vt scriberem mediocrem, prout didici, istius rei interpretationem, ea
E potissimum fiducia, quod sperarem, te, si nos scopum attigissemus, approbaturum esse in gratiam docentis: sin à scopo aberrassemus, veniam daturum esse, quum non ignores nostram imbecillitatem & infirmitudinem. Dictum autem illud Euangelij tale est. Quum inter tot signa Euangelicæ prædicationis, Phari-

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας

ΕἸΣ ΤῸ ῬΗΤῸΝ ΤΟΥ͂ ΕὐΑΓΓΕΛΊΟΥ. ὍΣ ἊΝ ΕἼΠῌ ΛΌΓΟΝ ΚΑΤᾺ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

Περὶ δὲ οὗ γράφων ἐδήλωσας εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ, συγγίνωσκε ἀγαπητέ, συνείδησιν ἔχων ἀγαθήν. δεδιὼς γὰρ κἂν ὅλως προσελθεῖν αὐτῷ· μὴ καὶ ἐνδύσας εἰς αὐτὸ τῷ λογισμῷ, καὶ ἀρξάμενος ἰχνεύειν, ἀπονήσω τὴν ἐν αὐτῷ βαθεῖαν διάνοιαν ἑλκύσαι. σιωπῆσαι γοῦν περὶ τούτου τέλειον ἐβουλόμην, καὶ μόνοις ἀρκεσθῆναι τοῖς ἔμπροσθεν γράμμασι. στοχαζόμενος δὲ μὴ ἄρα καὶ δεύτερον περὶ τούτου γράψαι φιλονεικήσῃς, ἐβιασάμην ἐμαυτὸν, ἵν' ἔχω μαθὼν περὶ αὐτοῦ μετρίαν διάνοιαν γράψαι. θαρρῶν, ὡς τυχόντας μὲν ἡμᾶς τοῦ σκοποῦ, ἀποδέξῃ διὰ τὸν διδάξαντα· μὴ τυχόντας δὲ, οὐ μέμψῃ, γινώσκων τὴν ἡμετέραν ῥαθυμίαν τε καὶ ἀσθένειαν. τὸ μὲν οὖν ῥητὸν οὕτως ἐστὶν, ὅτι πολλῶν σημείων γινομένων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, εἰ μὲν Φαρισαῖοι

Φαρισαῖοι, ἔλεγον· οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων. ὁ δὲ κύριος εἰδὼς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς· πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν, ἐρημοῦται, καὶ εἰρηκώς. εἰ δὲ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, λοιπὸν ἐπιφέρει, διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία, ἀφεθήσεται ὑμῖν τοῖς ἀνθρώποις. ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται. καὶ ὃς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ. ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. σὺ δὲ ἐζήτεις τί δήποτε ἡ μὲν εἰς τὸν υἱὸν βλασφημία ἀφίεται, ἡ δὲ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔχει ἄφεσιν, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι; παλαιοὶ μὲν οὖν ἄνδρες, ὠριγένης ὁ πολυμαθὴς καὶ φιλόπονος, καὶ θεόγνωστος ὁ θαυμάσιος [καὶ σπουδαῖος]· τούτων γὰρ τοῖς περὶ τούτοις συγγράμμασιν ἐνέτυχον, ὅτε τὴν ἐπιστολὴν ἔγραψας· ἀμφότεροι γὰρ περὶ τούτου γράφουσι· τοιαύτην εἶναι τὴν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημίαν λέγοντες, ὅταν οἱ καταξιωθέντες ἐν τῷ βαπτίσματι τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου πνεύματος, πάλιν δραμήσωσιν εἰς τὸ ἁμαρτάνειν. διὰ τοῦτο γὰρ μηδὲ ἄφεσιν αὐτοὺς λήψεσθαι φασί. καθὰ καὶ ὁ παῦλος ἐν τῇ πρὸς ἑβραίους λέγει. ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου, καὶ καλὸν γευσαμένους θεοῦ ῥῆμα δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν. [ταῦτα δὲ κοινῇ λέγουσι, καὶ ἰδίαν δὲ ἕκαστος προστίθησι διάνοιαν]. ὁ μὲν γὰρ ὠριγένης, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς κατὰ τῶν [πιστῶν] κρίσεως, οὕτω λέγει· ὁ μὲν θεὸς καὶ πατὴρ, εἰς πάντα ἥκει καὶ πάντα συνέχει, ἔμψυχά τε καὶ ἄψυχα, λογικά τε καὶ ἄλογα. τοῦ δὲ υἱοῦ ἡ δύναμις, εἰς τὰ λογικὰ μόνα διατείνει· ἐν οἷς εἰσὶ κατηχούμενοι καὶ ἕλληνες οἱ μηδέπω πιστεύσαντες. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰς μόνους ἐστὶ τοὺς μεταλαβόντας αὐτοῦ ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος δόσει. ὅταν τοίνυν κατηχούμενοι καὶ ἕλληνες ἁμαρτάνωσιν, εἰς μὲν τὸν υἱὸν ἁμαρτάνουσιν· ἐπεὶ ἐν αὐτοῖς ἐστιν, ὥσπερ εἴρηται· δύνανται δὲ ὅμως λαμβάνειν ἄφεσιν, ὅταν καταξιωθῶσι δωρεᾶς τῆς παλιγγενεσίας. ὅταν δὲ οἱ βαπτισθέντες ἁμαρτάνωσι, τὴν τοιαύτην παρανομίαν, εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον φθάνειν φησίν. ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ γενόμενος ἥμαρτεν, καὶ διὰ τοῦτο ἀσύγγνωστον εἶναι τὴν κατ' αὐτοῦ τιμωρίαν. ὁ δὲ θεόγνωστος καὶ αὐτὸς προστιθεὶς, φησὶ ταῦτα. ὁ πρῶτον παραβεβηκὼς ὅρον καὶ δεύτερον, ἐλάττονος ἂν ἀξιοῖτο τιμωρίας. ὁ δὲ καὶ τὸν τρίτον ὑπεριδὼν, οὐκέτ' ἂν συγγνώμης τύχοι. πρῶτον δὲ ὅρον καὶ δεύτερον φησὶ, τὴν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ κατήχησιν. τὸν δὲ τρίτον, τὸν ἐπὶ τῇ τελειώσει καὶ [τὸν ἐπὶ] τῇ τοῦ πνεύματος μετοχῇ παραδιδόμενον λόγον, καὶ τοῦτο βεβαιῶσαι θέλων ἐπάγει τὸ παρὰ τοῦ σωτῆρος εἰρημένον τοῖς μαθηταῖς, ἔτι πολλὰ ἔχω ὑμῖν λέγειν, ἀλλ' οὔπω δύνασθε χωρεῖν. ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, διδάξει ὑμᾶς.

Pharisæi dicerent, *Hic non eiicit dæmonia nisi in Beelzebub principe dæmoniorum: Dominus videns cogitationes eorum dixit, Omne regnum contra se diuisum desolatur, subiungens deinde: Si autem ego in Spiritu Dei eiicio dæmonia, nimirum peruenit ad vos regnum Dei*, ac deinde subinfert, *Propterea dico vobis, omne peccatum & omnis blasphemia remittetur vobis hominibus; Cæterum spiritus blasphemia non remittetur.* Et *quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro.* Tu autem percunctabaris, cur blasphemia in Filium remitteretur, in spiritum vero veniam non obtineat, neque in hoc seculo neque in futuro? Prisci igitur homines, inter quos & Origenes, vir multarum disciplinarum, & multum industrius, & Theognostus ille admirandus & perquàm studiosus (horum enim opera legebam, quum tuam epistolam acciperem) tradunt nobis hanc esse blasphemiam in Spiritum sanctum, quum, qui dignati sunt per Baptismа donis Spiritus sancti, recurrunt ad peccata, atque inde esse quòd remissionem non consequantur. Quemadmodum & Paulus in Epistola ad Hebræos censet: *Impossibile est enim semel illuminatos, & gustu imbutos cœlestis doni, participesq; factos Spiritus sancti, & qui gustauerunt bonum Dei verbum, & virtutes futuri seculi, quum collapsi fuerint, renouari per pœnitentiam.* Hæc quidem illi in commune dicunt, sed singuli suam peculiariter rationem addunt. Et Origenes, causam cur istiusmodi homines condemnentur, ita explicat: Deus, inquit, Pater in omnia penetrat, & omnia continet, animata, inanimata, rationalia, irrationalia: Filij autem potestas in sola rationalia sese extendit quatenus sunt, inter quæ rationalia Ethnici sunt, qui blasphemant nondum recepta fide. Spiritus autem sanctus in solos eos sese explicat, qui sui participes facti sunt, Baptismatis gratia. Quum igitur blasphemia Ethnici peccant, in Filium peccant, quoniam ille in illis est, possunt tamen veniam consequi. Quum vero baptizati, in quos collatum est donum regenerationis, peccant, istiusmodi iniquitatem in Spiritum sanctum sese extendere ait, quoniam quum Spiritu sancto continerentur, delictum faciunt, ac proinde incondonabilem esse illorum culpam. Theognostus autem hanc rationem addit. Qui primos & secundos fines transgressus est, minori pœna dignus videri possit: qui autem tertios fines contempserit, venia excluditur. Primos autem & secundos fines transmitti existimat, quum quis contra parentem & filium obloquitur: fines autem tertios constituit in initiatione per Baptisma, & in Spiritus sancti participatu, & id confirmare volens superinducit illud à Saluatore ad discipulos dictum, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed nondum recipere potestis: quum autem venerit Spiritus sanctus, docebit vos omnia,*

post

post quæ verba ita loquitur Theognostus: Quemadmodum cum nondum valentibus capere perfectitudinem initiationis colloquitur Dominus, se demittens ad illorũ paruitatem, ita cum initiatione perfectis, versatur Spiritus sanctus: neque tamen quisquam ob hæc dicere poterit, spiritus doctrinam superare doctrinam Christi, sed quòd filius contemperet se, & descendat pro modulo nondum initiatione perfectorum, spirituq; peculiariter sit perfectorum: atque ita non propter excellentiam spiritus præ filio, inexpiabilis & citra veniam est blasphemia in Filium: sed quia in non initiatis venia locum habet. In iis vero qui gustauerunt cœleste donum & initiati sunt, nulla ad veniam relinquitur excusatio, aut supplicij deprecatio. Atque illi quidem ad istum modum. Ego autem pro mea qualicunque eruditione, arbitror vtriusque sententiam, nonnulla adhuc inquisitione & obseruatione indigere, num occultior sit aliquis in eorum verbis & profundior intellectus. Certum enim est, Filium, quum sit in Patre, in illis etiam esse, in quibus est Pater, & spiritum non abesse. Indiuisa siquidem est sancta illa & perfecta & beata Trinitas. Quin denuo ad istum modum: Si omnia per Filium facta sunt, & in eo omnia consistũt, quomodo extra ea esset, quæ per ipsum facta sunt, & quæ non essent, nisi in illo essent? In omnibus ergo ille congruenter fuerit, vt necessario is qui peccat in filium & blasphemat, peccet in Patrem & in Spiritum sanctum. Præterea si sacrum Baptisma in Spiritu sancto duntaxat tribueretur, recte diceretur, baptizatos peccare in Spiritum sanctum: sed postquàm in Patre & Filio & Spiritu sancto tribuitur, & ita initiatio in baptizatis consummatur, necessum rursum est, eos, qui post Baptisma præuaricantur, in sanctam & indiuisam Trinitatem blasphemiam facere. Et hoc æquum est ita cogitare & sentire. Si enim ad eos qui accepissent lauacrum regenerationis (Pharisæos dico) & iam participes factos doni Spiritus sancti, ita loquutus fuisset Dominus, verisimilis esset istiusmodi interpretatio, vtpote de iis dicta, qui recurrerent ad peccatum, & delinquerent in Spiritum sanctum. Iam quum lauacrum hoc non acceperint, sed & Ioannis Baptismati derogauerint, quo pacto eos accusare potuit, vt blasphemantes in Spiritum sanctum, cuius nondum consortes erant redditi? non enim docendi ratione in futurum simpliciter ista locutus est Dominus, neque postmodum peccaturis hanc pœnam interminatus est, sed in præsentia Pharisæos, vt iam reos tantæ blasphemiæ accusans, hoc dictum protulit. Pharisæis igitur accusatis, etiam priusquam baptisma recepissent, non poterit hoc dictum pertinere ad eos, qui post lauacrum præuaricantur: & præsertim, quia eos non in genere de peccatis, sed de blasphemia increpabat. In quibus hoc differentiæ est, quòd qui peccat, legem transgreditur, qui blasphemat, contra ipsam deitatem impiè agit. Super

ὄντα φησὶν ὥσπερ τοῖς μηδέπω χωρεῖν δυναμένοις τὰ τέλεια διαλέγεται ὁ σωτὴρ συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ σμικρότητι, τοῖς δὲ τελειουμένοις συγγίνεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐδήπου τις ἐκ τούτων ἂν φαίη τὴν τοῦ πνεύματος διδασκαλίαν ὑπερβάλλειν τῆς τοῦ υἱοῦ διδαχῆς· ἀλλ' ὅτι ὁ μὲν υἱὸς συγκαταβαίνει τοῖς ἀτελέσι· τὸ δὲ πνεῦμα σφραγίς ἐστι τῶν τελειουμένων. οὕτως οὐ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν υἱὸν, ἄφυκτός ἐστι καὶ ἀσύγγνωστος ἡ εἰς τὸ πνεῦμα βλασφημία· ἀλλ' ὅτι ἐπὶ μὲν τοῖς ἀτελέσιν, ἐστὶ συγγνώ- A μη· ἐπὶ δὲ τοῖς γευσαμένοις τοῖς ἐπουρανίου δωρεᾶς καὶ τελειωθεῖσιν, οὐδεμία περιλείπεται συγγνώμης ἀπολογία καὶ παραίτησις. ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ταῦτα, ἐγὼ δὲ ἀφ' ὧν ἔμαθον, νομίζω τὴν ἑκατέρου διάνοιαν, μετρίας τινὸς δοκιμασίας ἐπιδεῖσθαι καὶ κατανοήσεως· μὴ ἄρα κεκρυμμένος ἐστί τις ἐν αὐτοῖς τοῖς ὑπ' αὐτῶν εἰρημένοις βαθύτερος νοῦς. δῆλον γὰρ ὡς ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ ὢν, ἐν τούτοις ἐστὶν, ἐν οἷς καὶ ὁ πατήρ ἐστι, καὶ τὸ πνεῦμα οὐκ ἄπεστιν. B ἀδιαίρετος γάρ ἐστιν ἡ ἁγία καὶ τελεία, καὶ μακαρία τριάς. ἔτι δ' αὖ εἰ πάντα διὰ υἱοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκε, πῶς ἂν ἐκτὸς εἴη τῶν δι' αὐτοῦ γινομένων; μὴ ὄντων δὲ ἐκείνων αὐτοῦ μακρὰν, ἐν πᾶσιν ἂν καὶ αὐτὸς εἰκότως εἴη· ὡς ἐξ ἀνάγκης τὸν εἰς τὸν υἱὸν ἁμαρτάνοντα καὶ βλασφημοῦντα, ἁμαρτάνειν καὶ εἰς τὸν πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ τὸ ἅγιον δὲ λουτρὸν, εἰ μὲν εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα μόνον ἐδίδοτο, εἰκότως ἂν ἐλέγετο τοὺς βαπτιζο- C μένους εἰς τὸ πνεῦμα μόνον ἁμαρτάνειν. ἐπειδὴ δὲ [καὶ] εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα δίδοται, καὶ οὕτω τελειοῦται τῶν βαπτιζομένων ἕκαστος, ἀνάγκη πάλιν τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα παραβαίνοντας, εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ἀδιαίρετον τριάδα τὴν βλασφημίαν ποιεῖσθαι. καὶ τοῦτο δὲ δίκαιον ἂν εἴη λογίζεσθαι καὶ νοεῖν. εἰ μὲν προσλαβόντας τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας· τοὺς Φαρισαίους λέγω· καὶ μετασχόντας αὐτοὺς ἤδη τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου πνεύματος διελέγετο ὁ κύριος, πιθα- D νή τις ἦν ἡ τοιαύτη διάνοια, ὡς πάλιν δρομήσαντας αὐτοὺς, καὶ πλημμελήσαντας εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. εἰ δὲ μήτε τὸ λουτρὸν εἰλήφασιν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Ἰωάννου βάπτισμα ἐξουθενήσαντες ἦσαν, πῶς ᾐτιᾶτο τούτους ὡς βλασφημήσαντας εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὗ μηδέπω μέτοχοι γεγόνασι; καὶ γὰρ οὐ διδάσκων ἁπλῶς ὁ κύριος ἐλάλει ταῦτα. οὐδὲ ἐπὶ μέλλουσι τὴν τιμωρίαν ἠπείλει, ἀλλ' εὐθὺς αἰτιώμενος ἀληθῶς τοὺς Φαρισαίους, ὡς ἤδη γενομένους ὑπευθύνους τῆς τηλικαύτης βλασφημίας, εἴρηκε τοῦτο τὸ ῥητὸν ὁ κύριος. E τῶν δὲ Φαρισαίων οὕτω κατηγορουμένων, καὶ πρὶν λαβεῖν αὐτοὺς τὸ βάπτισμα· οὐκ ἂν εἴη τοῦτο τὸ ῥητὸν ἐπὶ τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν παραβαίνοντας. καὶ μάλιστα, ὅτι οὐχ ἁπλῶς ἐπὶ ἁμαρτίαις, ἀλλ' ἐπὶ βλασφημίᾳ αὐτοὺς ᾐτιᾶτο. διαφέρει δὲ, ὅτι ὁ μὲν ἁμαρτάνων παραβαίνει νόμον· ὁ δὲ βλασφημῶν, εἰς αὐτὴν ἀσεβεῖ τὴν θεότητα. ἐπὶ πολλαῖς

ἐπὶ πολλαῖς γοῦν πρότερον πλημμελείαις αἰτιώμενος αὐτοὺς ὁ σωτήρ, ὅτι τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ τὴν περὶ τῶν γονέων διὰ ἀργύριον παρέβαινον, καὶ τὰ τῶν προφητῶν παρεκρούοντο, καὶ τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ ἐποίουν οἶκον ἐμπορίου, ὅμως παρῄνει καὶ μετανοεῖν αὐτοῖς. ἐπὶ δὲ τῷ λέγειν αὐτοὺς ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, οὐκ ἔτι ταύτην ἁμαρτίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ βλασφημίαν εἴρηκεν εἶναι τηλικαύτην, ὥστε ἄφυκτον καὶ ἀσύγγνωστον εἶναι τὴν τιμωρίαν τοῖς τοιαῦτα πλημμελοῦσιν· ἄλλως τε εἰ τῶν μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτανόντων χάριν εἴρηται τοῦτο τὸ ῥητὸν· καὶ τούτοις ἀσύγγνωστός ἐστιν [ἡ] τῶν πλημμελημάτων δίκη, πῶς τῷ μὲν ἐν Κορίνθῳ μετανοοῦντι κυροῖ τὴν αὐτὴν ἀγάπην ὁ ἀπόστολος, τοὺς δὲ Γαλάτας πάλιν ἀναδρομήσαντας ὠδίνει, ἄχρις οὗ μορφωθῇ πάλιν Χριστὸς ἐν αὐτοῖς; ἐν δὲ τῷ λέγειν πάλιν, δείκνυσιν αὐτῶν καὶ τὴν προτέραν ἐν [τῷ] πνεύματι τελειότητα· τί δὲ καὶ Ναυάτῳ μεμφόμεθα ἀναιροῦντι [τὴν] μετάνοιαν, καὶ φάσκοντι μηδεμίαν συγγνώμην ἔχειν τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτάνοντας, εἰ διὰ τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτάνοντας εἴρηται τὸ ῥητόν; καὶ γὰρ τὸ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ῥητὸν εἰρημένον, οὐκ ἐκκλεῖον ἐστὶ τῶν ἁμαρτανόντων [τὴν] μετάνοιαν, ἀλλὰ δεικνύον ἓν εἶναι τὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας βάπτισμα, καὶ μὴ δεύτερον· Ἑβραίοις γὰρ ἔγραφε· καὶ ἵνα μὴ νομίσωσι κατὰ τὴν ἐν τῷ νόμῳ συνήθειαν προφάσει μετανοίας εἶναι πολλὰ καθ' ἡμέραν βαπτίσματα, διὰ τοῦτο, μετανοεῖν μὲν παραινεῖ, μίαν δὲ εἶναι τὴν ἀνακαίνισιν διὰ τοῦ βαπτίσματος· καὶ μὴ δευτέραν ἀποφαίνεται· ὡς καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ φησι· μία πίστις, ἓν βάπτισμα. οὐ δὲ γὰρ εἶπεν, ἀδύνατον μετανοεῖν· ἀλλ' οὐ δυνατὸν προφάσει μετανοίας ἀνακαινίζειν ἡμᾶς τινάς. ἔχει δὲ πολλὴν τὴν διαφοράν· ὁ μὲν γὰρ μετανοῶν, παύεται μὲν τοῦ ἁμαρτάνειν· ἔχει δὲ, τῶν τραυμάτων τὰς οὐλάς· ὁ δὲ βαπτιζόμενος, τὸν μὲν παλαιὸν ἀπεκδιδύσκεται· ἀνακαινίζεται δὲ, ὡς ἄνωθεν γεννηθεὶς, τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι· τοιαῦτα δὴ οὖν μοι λογιζομένῳ, μείζονα ἀπαντᾷ τὸ βάθος τῆς ἐν τῷ ῥητῷ διανοίας· καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ πρότερον παρακαλέσας τὸν ἐπὶ τὸ φρέαρ καθεσθέντα· καὶ ἐπὶ τὴν θάλατταν περιπατήσαντα κύριον, ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν λοιπὸν τὴν ἐν αὐτῷ γινομένην ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέρχομαι· τάχα πως ἐξ αὐτῆς, τὴν ἐν τῷ ἀναγνώσματι νοῦν λαβεῖν δυνηθῶ. πᾶσα τοίνυν ἡ θεία γραφὴ, ταύτην εὐαγγελίζεται καὶ κηρύττει· μάλιστα δὲ, ὁ μὲν Ἰωάννης λέγων· ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. ὁ δὲ Παῦλος γράφων, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ, σταυροῦ·

Super multis autem criminibus accusans eos Saluator, tum quòd præceptum Dei de parentibus ob pecuniam præuaricarentur, tum quòd in Prophetas offenderent, & Dei domum, domũ negociationis facerent, tamen etiam in tantis delictis eos pœnitentiæ admonebat. Verum vbi eum dixissent in Beelzebub eiicere dæmonia, non vlterius hoc peccatum in genere, sed blasphemiam dixit tantam esse, vt inde fuga nulla & receptus esset, A & venia carere; nec condonationem vllam iis superesse, qui talia committerent. Alioqui, si eorum causa, qui post lauacrum peccant, id dictum fuisset, illorumque culpa extra veniam seponeretur, cur apud Corinthios pœnitenti communionem restituit Paulus? & Galatas retrorsum abeuntes parturit, *donec iterum formaretur in illis Christus?* quum in hoc vocabulo, Iterum, deprehendere liceat, etiam primam eorum in Spiritu sancto initiationem? Aut quid est quod Nouato succenseamus tollenti pœnitentiam, dicentiq; nullam B eos veniam obtinere, qui post lauacrum peccant? Quod si propter eos, qui post lauacrum peccant, hoc verbum dictum est, ergo illud quoque ad Hebræos propter eosdem dictum est. Iam hoc dictum non excludit post lauacrum peccatum à pœnitentia, sed ostendit vnum esse Catholicæ Ecclesiæ Baptisma, & non duplex. Siquidem Hebræis scripsit, qui ne, pro legis consuetudine, putarent sub prætextu pœnitentiæ, multa quotidie esse Baptismata facienda, ideo eos & ad pœniten- C tiam hortatur, & vnam esse renouationem per Baptisma, & non secundum ostendit, vt & in alia epistola dicit, *Vna fides, vnum Baptisma.* Neque dixit rem impossibilem esse pœnitentiam, sed impossibile esse per causam pœnitentiæ, quempiam iterato Baptismate renouari. Estque inter pœnitentiam & Baptisma non leue discrimen. Quem enim pœnitet, is definit quidem peccare, sed tamen retinet vulnerum cicatrices. Qui autem baptizatur, tum veterem hominem D exuit, tum superne renouatur, quasi de integro regeneratus spiritus gratia. Istiusmodi mihi cogitanti, maior profunditas sententiæ in hoc dicto occurrit. Et ob hoc iam antea plurimum precatus Dominum, qui super puteum sedit, & in mari deambulauit, ad dispensationem deinde in eo pro nobis habitam reuertor: quippe quum fieri possit, vt inde huius lectionis sententiam nanciscar, quum omnis sacra scriptura eam annunciet & prædicet, maxime autem Ioannes ad i- E stum modum inquiens, *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis:* & Paulus scribat, *Qui quum in formã Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed seipsum exinaniuit, formã serui accipiens, & specie inuentus est vt homo, Humiliauit seipsum, obediens factus vsq; ad mortem, mortem autem crucis.*

Ideò

διατοῦτο

Ideo enim Deus quum esset, etiam homo factus est, & vt Deus excitauit mortuos, & verbo vniuersos sanans, mutauit aquam in vinum. Non enim hæc erant opera hominis, quale est, quod carnem gestans, siti lassitudineque laborauit, & mortem passus est. Hæc enim deitatis nequaquam erant. Contra, vt Deus locutus est, *Ego in Patre, & Pater in me.* Vicissim autem vt corpore indutus reprehendit Iudæos, *Quid me quæritis interficere hominem, qui vobis veritatem locutus sum, quam audiui a Patre?* Fiebant autem ista non diuisim, secundum factorum qualitatem, vt hæc quidem designarentur à corpore absque Deitate: illa vero à deitate seorsum à corpore: sed coniunctim ista omnia fiebant, vnusque erat Dominus qui illa faciebat per suam gratiam. Spuebat quidem vt homo, sputamentum tamen illud diuinum erat: siquidem per illam saliuam oculos à natiuitate cæci visui restituit: & ostendere se volens Deum, humana lingua idipsum significauit, Ego & Pater, inquiens, vnum sumus. Et solummodo voluntate persanauit. Manum vero suam humanam protendens, socrum Petri febricitantem erexit, & Archisynagogi filiam iam defunctam à morte excitauit. Hæretici igitur in suis professionibus insaniunt, quorum isti corporalia Saluatoris intuentes, repudiant hoc dictum. *In principio erat Verbum:* alij ea quæ sunt diuinitatis, inspectantes, ignorant illud alterum dictum, Et Verbum caro factum est. Qui autem vir fidelis est & Apostolicus, cognoscens Domini in genus humanum dilectionem, quum videt ea quæ sunt Deitatis signa, admiratione veneratur Dominum in corpore latentem. Rursus quum videt quæ sunt corporis propria, plusquàm obstupescit, animaduertens in illis deitatis energiam. Istiusmodi cum sit Ecclesiastica fides, quidam humana eius respicientes, videntesque eius sitim, aut fatigationem, aut passionem, obtrectant Saluatori, vt homini mero. Et magnopere quidẽ peccant: possunt tamen celeriter pœnitentiam agendo, veniam consequi: quum habeant pro excusatione, imbecillitatem carnis. Cæterum, vbi quis Deitatis opera intuens, incipit dubitare de Incarnatione Domini, & ille quidem maxime peccat, eò quòd, quum videat eum comedentem, patientem, spectrum inanemque apparitionem corpus eius fuisse imaginatur. Verum & istiusmodi celeriter resipiscentibus veniam Christus donauerit, eò quòd & ipsi causam erroris sui habeant ex magnitudine operum, humanam naturam excellentium. At illi qui amborum istorum inscitiam, cæcitatemque transcendunt, putantes se legis scientiam tenere, quales erant eius temporis Pharisæi, in insaniam versi, & Verbum quod in corpore est, prorsus abnegant, & diuinitatis opera diabolo eiusque dæmoniis imputant,

διὰ τοῦτο γὰρ θεὸς ὢν καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, ὡς μὲν θεὸς, ἤγειρε νεκροὺς, καὶ λόγῳ πάντας θεραπεύων, μετέβαλε καὶ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον· οὐ γὰρ ἦν ἀνθρώπου ταῦτα ἔργα· ὡς δὲ σῶμα φορῶν, ἐδίψα καὶ ἐκοπία, καὶ ἔπασχεν· οὐ γὰρ ἦν ἴδια ταῦτα τῆς θεότητος. καὶ ὡς μὲν θεὸς ἔλεγεν, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ὡς δὲ σῶμα φορῶν, ἤλεγχε τοὺς ἰουδαίους· τί με ζητεῖται ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός; ἐγίνετο δὲ ταῦτα, οὐ διῃρημένως κατὰ τὴν τῶν γινομένων ποιότητα, ὥστε τὰ μὲν τοῦ σώματος, χωρὶς τῆς θεότητος, τὰ δὲ τῆς θεότητος, χωρὶς τοῦ σώματος δείκνυσθαι. συνημμένως δὲ, πάντα ἐγίνετο, καὶ εἷς ἦν ὁ ταῦτα ποιῶν κύριος παραδόξως τῇ ἑαυτοῦ χάριτι. ἔπτυε γὰρ ἀνθρωπίνως, καὶ τὸ πτύσμα ἦν ἔνθεον. ἐν αὐτῷ γὰρ ἐποίει τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ ἀναβλέπειν. καὶ δεικνύναι δὲ θέλων ἑαυτὸν θεὸν, ἀνθρωπίνῃ γλώττῃ, τοῦτο σημαίνων ἔλεγεν· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ μόνον δὲ θέλων, ἐθεράπευε. τὴν δὲ ἀνθρωπίνην ἐκτείνων χεῖρα, ἔγειρε τὴν πενθερὰν πέτρου πυρέσσουσαν, καὶ τὴν τοῦ ἀρχισυναγώγου θυγατέρα ἤδη τελευτήσασαν, ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνήγειρεν. αἱρετικοὶ μὲν οὖν, κατὰ τὴν ἰδίαν παίδευσιν ἐμάνισαν· καὶ οἱ μὲν τὰ σωματικὰ βλέποντες τοῦ σωτῆρος, ἠρνήσαντο τὸ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· οἱ δὲ τὰ τῆς θεότητος θεωροῦντες ἠγνόησαν τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. ὁ δὲ πιστὸς καὶ ἀποστολικὸς ἀνὴρ, εἰδὼς τὴν τοῦ κυρίου φιλανθρωπίαν, βλέπων μὲν τὰ τῆς θεότητος σημεῖα, θαυμάζει τὸν ἐν τῷ σώματι κύριον· θεωρῶν δὲ πάλιν καὶ τὰ τοῦ σώματος ἴδια, ὑπερεκπλήσσεται κατανοῶν τὴν ἐν αὐτοῖς τῆς θεότητος ἐνέργειαν. τοιαύτης δὲ οὔσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως, ὅταν τινὲς εἰς τὰ ἀνθρώπινα βλέποντες, ἴδωσι τὸν κύριον διψῶντα ἢ κοπιῶντα, ἢ πάσχοντα, καὶ μόνον φλυαρήσωσιν ὡς κατὰ ἀνθρώπου τοῦ σωτῆρος, ἁμαρτάνουσι μὲν μεγάλως· δύνανται δὲ ὅμως ταχέως μεταγινώσκοντες λαμβάνειν συγγνώμην, ἔχοντες πρόφασιν τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν. ἔχουσι γὰρ καὶ τὸν ἀπόστολον συγγνώμην αὐτοῖς νέμοντα, καὶ οἱονεὶ χεῖρα αὐτοῖς ἐν τῷ λέγειν ἐκτείνοντα, ὅτι καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί. ὅταν δὲ πάλιν τὰ τῆς θεότητος ἔργα θεωροῦντες τινὲς, διστάζουσι περὶ τῆς τοῦ σώματος φύσεως, καὶ αὐτοὶ μὲν ἁμαρτάνουσι τὰ μέγιστα, ὅτι καί τοι βλέποντες ἐσθίοντα καὶ πάσχοντα, φαντάζονται φαντασίαν· συγγινώσκειν δὲ ὅμως καὶ τούτοις ταχέως μεταγινώσκουσιν ὁ Χριστὸς δύναται, διὰ τὸ καὶ αὐτοὺς ἔχειν πρόφασιν τὴν ἐκ τῶν ἔργων ὑπὲρ ἄνθρωπον μεγαλειότητα. ἐπειδὰν δὲ τὴν ἀμφοτέρων τούτων ἄγνοιαν καὶ πήρωσιν ὑπερβάντες οἱ δοκοῦντες ἔχειν τοῦ νόμου τὴν γνῶσιν· οἷον ἦσαν οἱ τότε φαρισαῖοι [καὶ οἱ νῦν ἀρειανοὶ] εἰς μανίαν τραπῶσι, καὶ αὐτὸν τὸν ἐν τῷ σώματι ὄντα λόγον τέλεον ἀρνήσονται, ἢ καὶ τὰ τῆς θεότητος ἔργα τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς τούτου δαίμοσιν ἀναφέρουσιν,

εἰκότως ἀσύγγνωστον ἔχουσι τὴν ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἀσεβείας ἐπιτιμίαν. τόν τε γὰρ διάβολον εἰς θεὸν ἐλογίσαντο, καὶ τὸν ἀληθινὸν καὶ ὄντως ὄντα θεὸν, οὐδὲν πλέον ἐν τοῖς ἔργοις ἔχειν τῶν δαιμόνων ἡγήσαντο. εἰς τοιαύτην τοίνυν ἀσέβειαν πεπτωκότες ἦσαν οἱ τότε ἰουδαῖοι, καὶ τῶν ἰουδαίων οἱ φαρισαῖοι. τοῦ γὰρ σωτῆρος δεικνύοντος τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα· νεκροὺς γὰρ ἤγειρε, τυφλοῖς ἐχαρίζετο τὸ βλέπειν, χωλοὺς ἐποίει περιπατεῖν, κωφῶν ἤνοιγε τὴν ἀκοὴν, ἀλάλους ἐποίει λαλεῖν, καὶ τὴν κτίσιν ὑποτεταγμένην ἐδείκνυεν, ἐπιτάσσων τοῖς ἀνέμοις, καὶ περιπατῶν ἐπ' αὐτῆς τῆς θαλάττης· οἱ μὲν ὄχλοι, ἐξεπλήσσοντο καὶ ἐδόξαζον τὸν θεὸν· οἱ δὲ θαυμαστοὶ φαρισαῖοι ἔλεγον, τοῦ βεελζεβοὺλ εἶναι τὰ τοιαῦτα ἔργα. καὶ οὐκ ᾐσχύνοντο οἱ ἄφρονες τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν, ἐπὶ τὸν διάβολον μεταφέροντες. ὅθεν ἀκολούθως ὁ σωτὴρ, ἀσύγγνωστα καὶ ἄφυκτα βλασφημεῖν αὐτοὺς ἀπεφήνατο. ἕως μὲν γὰρ εἰς τὰ ἀνθρώπινα βλέποντες ἐχώλευον τῇ διανοίᾳ, λέγοντες· » οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; » καὶ πῶς οὗτος οἶδε γράμματα μὴ μεμαθη» κώς; καὶ τί [σὺ] ποιεῖς περὶ σεαυτοῦ σημεῖον; καὶ » καταβήτω νῦν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ πιστεύσομεν » αὐτῷ, ἔφερεν αὐτοὺς, καὶ ὡς εἰς υἱὸν ἀνθρώπου ἁμαρτανόντων αὐτῶν, λυπούμενος ἐπὶ τῇ πω» ρώσει αὐτῶν ἔλεγε· εἰ ἔγνωτε καὶ ὑμεῖς τὰ εἰς » εἰρήνην. καὶ γὰρ καὶ τῷ μεγάλῳ πέτρῳ ὡς περὶ ἀνθρώπου λαλησάσης τῆς θυρωροῦ, καὶ οὕτως ἀποκρινομένῳ, συνέγνω κλαύσαντι ὁ κύριος· ὅτε δὲ πεσόντες ἐπιπεπτώκασι καὶ πλέον ἐμάνησαν, ὥστε τὰ τοῦ θεοῦ ἔργα λέγειν εἶναι τοῦ βεελζεβοὺλ, οὐκέτι λοιπὸν αὐτοὺς ἤνεγκεν· εἰς γὰρ τὸ κατὰ πνεῦμα αὐτοῦ ἐβλασφήμουν λέγοντες τὸν ταῦτα ποιοῦντα μὴ εἶναι θεὸν, ἀλλὰ βεελζεβούλ. καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἀφόρητα τολμῶντας, αἰωνίως ἐτιμωρήσατο. ἴσον γὰρ ἦν αὐτοὺς τολμᾶν [καὶ] εἰπεῖν, ὁρῶντας τὴν τοῦ κόσμου τάξιν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πρόνοιαν, ὅτι καὶ ἡ κτίσις ὑπὸ τοῦ βεελζεβοὺλ γέγονε· καὶ ὁ ἥλιος ὑπακούων τῷ διαβόλῳ ἀνατέλλει, καὶ δι' αὐτὸν περιπολεῖ τὰ ἄστρα ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ γὰρ ὥσπερ ταῦτα τοῦ θεοῦ, οὕτω κἀκεῖνα τοῦ πατρὸς ἦν ἔργα. καὶ εἰ ἐκεῖνα τοῦ βεελζεβοὺλ, ἐξ ἀνάγκης καὶ ταῦτα τοῦ βεελζεβούλ. καὶ ποῦ λοιπὸν αὐτοῖς τό· ἐν ἀρ» χῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν; ἀλλ' οὐδὲν ξένον τῆς τοιαύτης αὐτῶν μανίας· ἐπεὶ καὶ οἱ τῆς τοιαύτης αὐτῶν γνώμης πατέρες ἐν τῇ ἐρήμῳ πρὸ ὀλίγου ἐξελθόντες ἀπὸ τῆς αἰγύπτου, μόσχον πλάσαντες, αὐτῷ τὰς εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίας παρὰ θεοῦ γενομένας, ἀνατιθέντες, ἔλεγον· οὗτοι οἱ θεοί σου ἰσραὴλ, οἱ ἀναγαγόντες σε ἐκ γῆς αἰγύπτου. διὰ γοῦν ταύτην τὴν βλασφημίαν, καὶ τῶν τότε τοιαῦτα τολμησάντων, τῶν μὲν ἀρχὴν οὐκ ὀλίγοι, πολλοὶ δὲ ἀνῃρέθησαν· » ἐπηγγείλατο δὲ ὁ θεὸς λέγων· ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ ἐπισκέψωμαι ἐπάξω ἐπ' αὐτοὺς τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν. καὶ γὰρ ἕως μὲν κἀκεῖνοι διὰ ἄρτους καὶ ὕδωρ ἐγόγγυζον, ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοὺς οὗτος

merito istius impietatis indeprecabilem pœnam luunt, quum & diabolum pro Deo accipiant, & verum certumque Deum nihil plus, quàm dæmonem operari credant. In istiusmodi impietatem delapsi erant eius temporis Iudæi, & inter Iudæos Pharisæi: Christo enim exhibente opera Patris sui, quippe qui & mortuos excitarit, & cæcis visum largitus sit, claudosque ambulare fecerit, surdis auditum aperuerit, mutos loquentes reddiderit, A rerumque naturam sibi subiectam ostenderit, imperans ventis, deambulans in mari, plebeij quidem admiratione obstupuerunt, Deum glorificantes, contra mirifici isti Pharisæi dixere, Beelzebub esse istiusmodi opera, & stulti illi nullo pudore ducebantur. Vnde consequenter illos Saluator noster inuenerabiliter blasphemare ostendit. Quoadusque enim ad humana respicientes, animo claudicabant, dicentes, *Num hic est fabri filius? aut quomodo iste literas nouit, quum non didicerit?* B Et *quod signum tu exhibes? & descendat nunc de cruce, & credemus ei*, ferebat eos, vt in filium hominis delinquentes, dolensque de ipsorum cæcitate, ita eos alloquutus est, *Si cognouissetis, & vos quæ sunt ad pacem*. Quin & magno Petro ianitricis verba, vt de homine loquentis respondenti, & postmodum ploranti veniam Dominus dedit. Quum autem sibi ita collapsis, nouam adhuc aliam ruinam accumulauerant, adeo vt Dei opera Beelzebub esse C dicerent, iam illos vlterius non tulit. Nam spiritum eius blasphemabant, dicentes, Eum, qui talia faceret, Deum non esse, sed Beelzebub, ac propterea vt intoleranda patrantes, æternaliter eos mulctauit. Idem enim erat & paris audaciæ, si videntes mundi ordinem, & prouidentiam erga mundum, dixissent rerum naturam à Beelzebub conditam esse, ac proinde solem obedientem diabolo in ortus suos prodire, & per diabolum astra in cœlo circumagi. Nam quemadmodum ista sunt Dei, ita & illa erant opera Patris. Quandoquidem si illa Beelzebub D fuissent, necessario & ista Beelzebub fuerint. Et vbinam illis illud Geneseos, *In principio creauit Deus cœlum & terram?* Cæterum nihil est quòd mireris istiusmodi illorum insaniam, quum & patres eorum eiusdem sententiæ fuerit. Siquidem in eremo nuper admodum egressi ex Ægypto, in vitulum quem finxere, Dei in se collata beneficia retulerunt, dicentes, *Hi sunt dii tui Israel, qui te ex Ægypto eduxerunt.* Propter istam igitur blasphemiam, & eorum qui E talia tunc ausi fuere, multi sublati sunt. Quum ita denunciet Dominus, dicens, *Quacunque die visitabo, inducam super eos peccata ipsorũ.* Nam quamdiu & illi ob aquã & panem murmurabant

mutabant ferebat eos, non aliter quàm nutrix alumnum suum. Vbi autem magis insanierunt, & (vt psallit contra eos spiritus) *mutauerunt gloriam eius in similachrum vituli comedentis fœnū*, iam deinde vt incondonabili crimine perpetrato, flagellati sunt ob vitulum quem fecit illis Aaron, vt ait scriptura. Eadem hic perpetrantes Pharisæi, tale responsum à Domino acceperunt, quale Beelzebub ab ipsis excogitatus, & iam habet & olim habuit scilicet, vt cum eo simul in igne ipsi præparato, absumantur. Non enim ob hoc quòd comparationem faceret de blasphemia sui vel Spiritus sancti, quasi maior sit ille, ac proinde grauioris sit sceleris blasphemia in illum, hoc locutus est: absit. Nam & antea docuerat, omnia quæ Pater habet, ea Filij esse, & quòd non Spiritus daret Filium, sed quòd Filius Spiritum discipulis præberet, & per discipulos illis, qui in ipsum crederent. Non, inquam, ita ea de causa locutus est Dominus, sed quòd ambæ blasphemiæ in ipsum caderent, iisque inter se collatis, altera minor, altera maior esset: Pharisæi enim sunt, qui in vtroque genere blasphemiæ peccant. Siquidem & illi humanitatem eius intuentes, in hæc conuicia proruperunt, vnde huic sapientia? & quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti, & Patris opera speculantes non solum eius diuinitatem inficiati sunt, sed loco deitatis dixerunt Beelzebub in eo esse, Beelzebubque esse opera quæ faceret. Atque ideo ambobus istis contra ipsum dictis, altero tamen ob humanitatem corporis sui, minoris blasphemiæ, altero verò ob deitatem grauioris, de grauiori pœna indeprecabilem pronunciauit, certe discipulos confirmans, Si patremfamilias, inquit, Beelzebub nominarunt, quibus verbis se esse patremfamilias significauit, vt intelligeretur idem ille esse, qui ita tum à Iudæis blasphemabatur. Si autem Iudæi in Beelzebub eum dæmonia eiicere dictitantes, nulli nisi Domino conuiciabantur, certum est illud dictum de blasphemia spiritus ad ipsum Dominum pertingere, & vniuersa illa dicta Dominum de seipso retulisse: ipse enim rerum vniuersitatis paterfamilias est. Verum idem denuo confirmationis causa repetere subterfugiendum nō est. Sitire videlicet, fatigari, dormire, verberari, comedere, propria hominum esse: Opera autem quæ fecit Dominus, ea non itidem ab hominibus, sed à Deo facta esse. Quum igitur aliqui (vt supra dixi) ad ea respicientes, Christo vt homini conuiciantur, minori supplicio digni censendi sunt, qut qui opera Dei ad diabolum transferunt. Hi enim non solum sacra obiiciunt canibus, sed & diabolum Deo parem faciunt, & lucem tenebras esse dicunt. Hanc igitur Pharisæorum blasphemiam inueniabilem esse Marcus annotauit, *Qui*, inquit, *blasphe-*

ἔφερεν, ὡς εἴ τις τροφὸς τροποφορήσει τὸν ἑαυτῆς υἱόν· ὅτε δὲ πλέον ἐμάνησαν· καὶ ὡς ψάλλει κατ' αὐτῶν τὸ πνεῦμα· ἤλλαξαν τὴν δόξαν αὐτοῦ ἐν ὁμοιώματι μόσχου ἐσθίοντος χόρτον, τὸ τηνικαῦτα λοιπὸν ἀσυγγνώστως τολμήσαντες, ἐπιπλήχθησαν, ὡς φησὶν ἡ γραφὴ, περὶ τῆς ποιήσεως τοῦ μόσχου οὗ ἐποίησεν Ἀαρών. τοιαῦτα καὶ νῦν τολμῶντες οἱ Φαρισαῖοι, τοιαύτην ἐσχήκασι παρὰ τοῦ σωτῆρος ἀπόφασιν, οἷα καὶ ὁ παρ' αὐτῶν ὑπονοηθεὶς A Βεελζεβοὺλ ἔχει ἤδη καὶ ἔχει· ὥστε αὐτοὺς εἰς τὸ ἡτοιμασμένον πῦρ ἐκείνῳ, αἰωνίως συγκαταφθῆναι μετ' αὐτοῦ. οὐ γὰρ δὴ σύγκρισίν τινα ποιούμενος τῆς εἰς ἑαυτὸν καὶ τῆς εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λεγομένης βλασφημίας, τοῦτ' εἴρηκεν· μὴ γένοιτο· φθάσας γὰρ ἐδίδαξεν, ὅτι πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, τοῦ υἱοῦ ἐστι, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λήψεται, καὶ αὐτὸ δοξάσει τὸν υἱόν. καὶ οὐχὶ τὸ πνεῦμα τὸν υἱὸν δίδωσιν, ἀλλ' ὁ υἱὸς τὸ πνεῦμα παρέχει τοῖς μαθηταῖς, καὶ δι' αὐτῶν, τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν. B οὐχ οὕτως οὖν εἴρηκεν ὁ σωτήρ· ἀλλ' ὡς εἰς αὐτὸν ἐπ' ἀμφοτέροις γινομένης τῆς βλασφημίας· καὶ τῆς μὲν ἐλάττονος, τῆς δὲ ὑπερβαλλούσης. ταῦτα λελάληκεν ὁ κύριος. καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ Φαρισαῖοι, ἀμφότερα ἦσαν λέγοντες· καὶ ἄνθρωπον βλέποντες αὐτὸν ἐλοιδόρουν· πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη; καὶ πεντήκοντα ἔτη οὔπω ἔχεις, καὶ Ἀβραὰμ ἑώρακας, καὶ τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα θεωροῦντες, οὐ μόνον ἠρνήσαντο τὴν θεότητα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ ταύτης ἔλεγον, ἐν αὐτῷ εἶναι τὸν Βεελζεβοὺλ, C καὶ αὐτοῦ εἶναι τὰ ἔργα. διὰ τοῦτο, ὡς εἰς αὐτὸν ἀμφοτέρων λεγομένων, καὶ τῆς μὲν ἐλάττονος βλασφημίας οὔσης διὰ τὸ ἀνθρώπινον [τῆς δὲ μείζονος διὰ τὴν θεότητα,] ἐπὶ τῇ μείζονι κατ' αὐτῶν τὸ ἄφυκτον τῆς τιμωρίας ἔλεγεν. ἀμέλει τοὺς μαθητὰς παραθαρσύνων καὶ λέγων· ὅτι εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἐπεκάλεσαν, ἑαυτὸν εἶναι τὸν οἰκοδεσπότην ἔλεγε, τὸν καὶ ὑπὸ [τῶν] ἰουδαίων οὕτως βλασφημούμενον· εἰ δὲ οἱ ἰουδαῖοι λέγοντες ἐν Βεελζεβοὺλ, οὐδένα ἕτερον ἢ τὸν κύριον ἐλοιδόρουν, D δῆλον τοίνυν ἐστὶν, ὡς τὸ λεγόμενον. ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία, εἰς αὐτὸν ἐστὶ τὸν κύριον λεγομένη, καὶ τὸ ῥητὸν ὅλον περὶ ἑαυτοῦ σημαίνων, ἔλεγεν ὁ σωτήρ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ τοῦ παντὸς οἰκοδεσπότης· πάλιν γὰρ ἀσφαλείας ἕνεκα τὸ αὐτὸ εἰπεῖν οὐκ ὀκνητέον· τὸ διψᾶν τὸ κοιμᾶσθαι· τὸ ῥαπίζεσθαι. τὸ ἐσθίειν, ἀνθρώπων ἐστὶν ἴδια· τὰ δὲ ἔργα ἃ ἐποίει ὁ κύριος οὐκ ἔστιν ἀνθρώπων, ἀλλὰ θεοῦ ἦν αὐτὰ ποιεῖν. ὅτ' ἂν οὖν τινὲς καθὰ πρότερον εἶπον. E ταῦτα βλέποντες ὡς ἀνθρώπῳ λοιδορῶνται τῷ κυρίῳ, ἐλάττονος ἂν ἀξιοῖντο τιμωρίας, τῶν τὰ τοῦ θεοῦ ἔργα μεταφερόντων εἰς τὸν διάβολον· οἱ γὰρ τοιοῦτοι, οὐ μόνον τὰ ἅγια ῥίπτουσι τοῖς κυσὶν ἀλλὰ καὶ τὸν θεὸν, τῷ διαβόλῳ συγκρίνουσι, καὶ τὸ φῶς λέγουσιν εἶναι σκότος. ταύτην γοῦν εἶναι τὴν Φαρισαίων τὴν ἀσύγγνωστον βλασφημίαν. ὁ μάρκος παρετηρήσατο λέγων· ὃς δὲ

ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔχει ἄφεσιν· ἀλλ' ἔνοχός ἐστιν αἰωνίου ἁμαρτίας, ὅτι ἔλεγον πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει. καὶ ὁ μὲν ἐκ γενετῆς τυφλὸς ἀναβλέψας ἐμαρτύρει· ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη ὅτι ἤνοιξέ τις ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγεννημένου. εἰ μὴ ἦν οὗτος παρὰ θεοῦ, οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν οὐδέν. οἵ τε ὄχλοι θαυμάζοντες ἐπὶ τοῖς γινομένοις ὑπὸ τοῦ κυρίου, ἔλεγον, ταῦτα τὰ ῥήματα οὐκ ἔστι δαιμονιζομένου· μὴ δαιμόνιον δύναται τυφλῶν ὀφθαλμοὺς ἀνοίγειν; οἱ δὲ νομιζόμενοι ἁδροὶ τοῦ

A

νόμου οἱ Φαρισαῖοι, οἱ τὰ κράσπεδα πλατύνοντες καὶ κομπάζοντες ὡς πλέον τι τῶν ἄλλων γινώσκοντες, οὐδ' οὕτως ᾐσχύνοντο· κατὰ δὲ τὸ γεγραμμένον, ἔθυον οἱ τάλανες δαιμονίῳ καὶ οὐ θεῷ, λέγοντες· δαιμόνιον ἔχειν τὸν κύριον, καὶ δαιμόνων εἶναι τὰ τοῦ θεοῦ ἔργα. ἔπασχον δὲ τοῦτο δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα μόνον ἀρνήσωνται τὸν ταῦτα ποιοῦντα θεὸν εἶναι, καὶ τοῦ θεοῦ υἱόν· εἰ γὰρ τὸ ἐσθίειν καὶ τοῦ σώματος ἡ ὄψις, ἐδείκνυεν αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον, διατί μὴ ἐκ τῶν ἔργων

B

ἐθεώρουν αὐτὸν ἐν τῷ πατρὶ εἶναι, καὶ τὸν πατέρα ἐν αὐτῷ; ἀλλ' οὐκ ἤθελον· μᾶλλον δὲ αὐτοὶ τὸν Βεελζεβοὺλ εἶχον ἐν αὐτοῖς φθεγγόμενον· ὡς ἐκ μὲν τῶν ἀνθρωπίνων, ἄνθρωπον αὐτὸν μόνον ὀνομάζειν· ἐκ δὲ τῶν ἔργων ἃ ἦν ἴδια τοῦ θεοῦ· μηκέτι θεὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν· ἀλλὰ τὸν ἐν αὐτοῖς Βεελζεβοὺλ ἀντ' ἐκείνου θεοποιεῖν, ἵνα σὺν αὐτῷ λοιπὸν αἰωνίως [ἐν τῷ] πυρὶ κολάζωνται. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τοῦ ἀναγνώσματος παρατήρησις, τοιαύτην ἔμφασιν τινὰ παρέχειν

C

μοι δοκεῖ, καὶ δεικνύειν ἀμφοτέρας εἰς αὐτὸν φθάνειν τὰς βλασφημίας, καὶ περὶ ἑαυτοῦ εἰρηκέναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ πνεῦμα· ἵν' ἐκ τούτου μὲν, τὸ σωματικὸν ἑαυτοῦ δείξῃ· ἐκ δὲ τοῦ πνεύματος, τὴν πνευματικὴν ἑαυτοῦ καὶ νοητὴν καὶ ἀληθεστάτην θεότητα δηλώσῃ. καὶ γὰρ τὸ μὲν λαβεῖν δυνάμενον συγγνώμην, ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου συνέταξεν, ἵνα τὸ σωματικὸν ἑαυτοῦ σημάνῃ. τὴν δὲ ἀσύγγνωστον βλασφημίαν, εἰς τὸ πνεῦμα φθάνειν δεδήλωκεν· ἵνα πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ σωματικοῦ τούτου

D

λέγων, τὴν ἑαυτοῦ θεότητα δείξῃ. τοῦτον δὲ τὸν χαρακτῆρα, καὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ ἑώρακα, ὁπηνίκα περὶ τῆς τοῦ σώματος βρώσεως διαλεγόμενος, καὶ διὰ τοῦτο πολλοὺς ἑωρακὼς τοὺς σκανδαλισθέντας, φησὶν ὁ κύριος· τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; ἐὰν οὖν θεωρήσητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον; τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν. ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή. καὶ ἐνταῦθα γὰρ ἀμφότερα περὶ αὐτοῦ εἴρηκε, σάρκα καὶ πνεῦμα· καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸ κατὰ σάρκα διέστειλον, ἵνα μὴ μόνον τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀόρατον αὐτοῦ πιστεύσαντες μάθωσιν, ὅτι καὶ ἃ λέγει, οὐκ ἔστι σαρκικὰ, ἀλλὰ πνευματικά· πόσοις γὰρ ἤρκει τὸ σῶμα πρὸς βρῶσιν; ἵνα καὶ τοῦ κόσμου παντὸς τοῦτο τροφὴ γένηται. ἀλλὰ διὰ τοῦτο τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναβάσεως ἐμνημόνευσε τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα τῆς σωματικῆς

blasphemauerit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem, sed reus est æterni peccati, eò quòd dicebant eum spiritum immundum habere. At is qui à natiuitate cæcus fuerat, recepto visu, à seculo, inquit, non est auditum, quòd quis oculos cæci nati aperuerit: nisi hic à Deo esset, nihil tale potuisset facere. Similiter & turbæ super Domini operibus obstupescentes hæc verba dixerunt: *Non est hoc dæmoniaci: Num dæmonium potest cæcorum oculos adaperire.* Pharisæi contra legis periti habiti, quique limbos vestium dilatabant, qui gloriabantur tanquam cæteris peritiores, ne ita quidem ad pudorem redacti sunt: sed miseri, vt scriptum est, sacrificabant dæmonio, & non Deo, dum dicerent Christum dæmonium habere, & dæmonum esse opera Dei. Faciebant autem illud nulla alia de causa, quàm vt eum, qui talia faceret, inficiarentur, & Deum, & Dei Filium. Si enim manducatio & species corporis, eum etiam hominem esse declarabant, cur non ex operibus perspiciebant eum in Patre esse, & Patrem in illo? sed noluerunt. Quin potius ipsi Beelzebub in se habebant, ita loquentem: vt ex humanis, hominem eum solum pronunciarent, ex operibus autem quæ propria erant Dei, non itidem eum Deum esse confiterentur: sed vt pro Christo Beelzebub sibi Deum constituerent, quo vnà cum eo æternaliter in igne plecterentur. Atque ista istius lectionis obseruatio hanc mihi sententiam complecti videtur, & ostendere vtramque blasphemiam ad Christum pertinuisse, & de se locutum esse Filium hominis: vt ex hoc quidem corporalitatem suam ostenderet: ex spiritu vero spiritualem suam & intellectualem deitatem demonstraret. Siquidem veniam assequi posse in blasphemia contra Filium hominis constituit, vt corporalitatem suam declararet: inueniabilem verò blasphemiam ad spiritum pertingere docuimus, vt hoc ad distinctionem suæ humanitatis loquens, suam deitatem declararet. Istiusmodi characterem etiam in Ioannis Euangelio vidi, vbi de esu corporis disputans, ac propterea multos scandalizatos conspiciens, ita locutus est: *Hoccine vos scandalizat? quid si igitur Filium hominis spectaueritis ascendentem, vbi prius erat? Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus sunt & vita.* Hic enim de vtroque, carne & spiritu suo locutus est, & spiritum à carne discriminauit; vt non solum in eo quod oculis apparebat, sed naturam quoque inuisibilem credentes, discerenus ea quæ loqueretur, non carnalia esse, sed spiritualia. quot enim hominibus corpus eius suffecisset ad cibum, vt vniuersi mundi alimonia fieret? sed propterea ascensionis suæ in cœlum mentionem fecit, vt eos à corporali intellectu abstraheret,

ac deinde carnem suam de qua locutus erat, cibum è supernis cœlestem & spiritualem alimoniam, & ab ipso donandam intelligerent. *Quæ enim locutus sum vobis*, inquit, *spiritus est & vita*. Quod proinde est, ac si diceret, corpus meum quod ostenditur & datur pro mundo, in cibum dabitur, vt spiritualiter vnicuique tribuatur, & fiat singulis tutamen præseruatioque ad resurrectionem vitæ æternæ. Ita quoque Samaritanam abstrahens Dominus à rebus sensibilibus, Deum esse spiritum pronunciauit, vt deinceps illa non corporalia, de Deo cogitaret. Ita quoque Propheta videns, Verbum carnem esse factum locutus est: *Dominus Christus vultus nostri spiritus est*: ne quis ex eo quod in illo appareret, merum hominem Dominum esse intelligeret, sed dum eum spiritum esse audit, Deum eum agnosceret in corpore constitutum. Vtrumque igitur iam liquet, eum, qui Dominum videt de se loquentem, si corporalia eius tantummodo in oculis habeat, & non credens dicat, Vnde huic sapientia? peccare illum ipsum quidem, & vt in Filium hominis blasphemare, eundemque vero, si videat opera eius in Spiritu sancto facta, & dicat talium operum authorem, nec Deum esse, nec Dei Filium, sed ea opera Beelzebub ascribat, manifesto blasphemare, eò quòd inficietur illius deitatem. Nam & in Euangelico sermone, vt sæpe commemini, quum diceret se Filium hominis esse, eo ipso suam humanitatem præ se fert, quemadmodum vbi de spiritu mentionem facit, suum illum Spiritum sanctum esse declarat, in quo omnia faciebat. Quapropter in operibus suis faciendis dixit: *Si mihi non creditis, operibus meis credite, vt cognoscatis quòd ego in Patre sum, & Pater in me*. Quum autem se oblaturus esset corporaliter pro nobis, eaq; de causa in Hierusalem ascendebat, ita loquutus est discipulis suis, *dormite iam & requiescite, ecce venit hora, & Filius hominis traditur in manus peccatorum*: hic quidem opera, vt verus Deus crederetur, efficiebant: mors autem declarabat eum verum corpus habere: ac propterea non immerito dicebat, eum qui tradebatur, Filium hominis esse. Verbum enim sua natura immortale & intactile, & ipsissima vita est. Sed Pharisæi fidem operibus non adhibebant, & quod populus faciebat, respicere nolebant: vnde paulatim eos Dominus reprehendens, inquit, Si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, Filij vestri in quo eiiciunt? ac propterea illi futuri sunt vestri iudices. Quòd si in spiritu Dei eiicio dæmonia, ergo regnum cœlorum ad vos peruenit. Atque ita se in spiritu eiicere dæmonia locutus est, non quasi Spiritu sancto minor esset, aut quasi spiritus ea in eo operaretur: sed vt ostenderet, se, quum esset Verbum Dei, omnia per spiritum facere, & doceret auditores suos, quòd in quantum opera spiritus Beelzebub imputarent, in tantum eos blasphemare in Spiritum sanctum, istorum operum choragum.

Nam

ἐννοίας αὐτοὺς ἀφελκύσῃ καὶ λοιπὸν τὴν εἰρημένην σάρκα βρῶσιν ἄνωθεν οὐράνιον, καὶ πνευματικὴν τροφὴν παρ' αὐτοῦ διδομένην μάθωσιν· ἃ γὰρ λελάληκα, φησὶν, ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή· ἴσον τῷ εἰπεῖν, τὸ μὲν δεικνύμενον καὶ διδόμενον ὑπὲρ τοῦ κόσμου δοθήσεται τροφὴ, ὡς πνευματικῶς ἐν ἑκάστῳ ταύτην ἀναδίδοσθαι, καὶ γίνεσθαι πᾶσι φυλακτήριον εἰς ἀνάστασιν ζωῆς αἰωνίου· οὕτως καὶ τὴν σαμαρεῖτιν ἀφέλκων ὁ κύριος ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν, A πνεῦμα εἴρηκε τὸν θεὸν, ὑπὲρ τοῦ μηκέτι σωματικῶς αὐτὴν, ἀλλὰ πνευματικῶς διανοεῖσθαι περὶ τοῦ θεοῦ· οὕτως καὶ ὁ προφήτης θεωρῶν τὸν λόγον γινόμενον σάρκα εἴρηκε, πνεῦμα προσώπου ἡμῶν χριστὸς κύριος, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ φαινομένου νομίσῃ τις ἄνθρωπον ψιλὸν εἶναι τὸν κύριον· ἀλλὰ καὶ πνεῦμα ἀκούων, γινώσκῃ θεὸν εἶναι τὸν ἐν σώματι ὄντα. ἑκάτερον οὖν δῆλον ἂν εἴη λοιπὸν, ὅτι ὁ τὸν κύριον ὁρῶν τὰ περὶ ἑαυτοῦ διαλεγόμενον, ἐὰν μὲν τὰ σωματικὰ B αὐτοῦ μόνον βλέπων, καὶ μὴ πιστεύων λέγει· πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη; ἁμαρτάνει μὲν, καὶ ὡς εἰς υἱὸν ἀνθρώπου βλασφημεῖ· ἀλλ' [ὁ] ὁρῶν αὐτοῦ τὰ ἔργα τῷ πνεύματι ἁγίῳ γινόμενα καὶ λέγων τὸν τοιαῦτα ποιοῦντα μὴ εἶναι θεὸν καὶ τοῦ θεοῦ υἱὸν· ἀλλὰ τῷ βεελζεβοὺλ αὐτὰ ἐπιγράφων, φανερῶς βλασφημεῖ, ἀρνούμενος αὐτοῦ τὴν θεότητα· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελικῷ ῥητῷ· καθὰ πολλάκις εἴρηται· λέγων υἱὸν ἀνθρώπου εἶναι, τὸ κατὰ σάρκα καὶ C ἀνθρώπινον αὐτοῦ δείκνυσιν. ἵνα δὲ τὸ πνεῦμα λέγων, δηλώσῃ αὐτοῦ εἶναι τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐν ᾧ τὰ πάντα εἰργάσατο· ὅθεν τὰ μὲν ἔργα ποιῶν, ἔλεγεν, εἰ ἐμοὶ μὴ πιστεύετε, κἂν τοῖς ἔργοις πιστεύετε, ἵνα γνῶτε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. μέλλων δὲ ἑαυτὸν σωματικῶς προσφέρειν ὑπὲρ ἡμῶν, ὁπηνίκα διὰ τοῦτο ἀνέβη εἰς ἱερουσαλὴμ, ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· καθεύδετε [τὸ] λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε. ἰδοὺ γὰρ, ἤγγικεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν· τὰ μὲν γὰρ ἔργα, θεὸν E αὐτὸν ἀληθινὸν ἐποίει πιστεύεσθαι· ὁ δὲ θάνατος, ἐδείκνυεν αὐτὸν ἀληθῶς ἔχοντα σῶμα. διὸ, εἰκότως υἱὸν ἀνθρώπου ἔλεγε τὸν παραδιδόμενον· ὁ λόγος γὰρ, ἀθάνατος καὶ ἄψαυστός ἐστι, καὶ αὐτοζωὴ τυγχάνει. ἀλλ' οὔτε τούτοις ἐπίστευον οἱ ἰουδαῖοι, οὔτε ἃ ἐποίουν τούτων οἱ λαοὶ, βλέπειν ἐβούλοντο. ὅθεν ἠρέμα πάλιν αὐτοὺς ὁ κύριος ἐλέγχει λέγων, εἰ ἐν βεελζεβοὺλ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν, ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; διὰ τοῦτο αὐτοὶ ἔσονται ὑμῶν κριταί· E εἰ δὲ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ· καὶ ὧδε δὲ, ἐν πνεύματι θεοῦ ἔλεγεν· οὐχ ὡς ἐλάττων ὢν τοῦ πνεύματος· οὐδ' ὡς τοῦ πνεύματος αὐτὰ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτῷ· ἀλλ' ἵνα πάλιν δηλώσῃ, ὅτι αὐτὸς λόγος ὢν τοῦ θεοῦ, αὐτὸς διὰ τοῦ πνεύματος ἐνεργεῖ τὰ πάντα, καὶ διδάξῃ τοὺς ἀκούοντας, ὅτι ὅσῳ τὰ τοῦ πνεύματος ἔργα τῷ βεελζεβοὺλ ἀνατιθέασι, τοσούτῳ τὸν χορηγοῦντα τὸ πνεῦμα δυσφημοῦσι.

καὶ

καὶ γὰρ τοῦτο λέγων, δείκνυσιν ὅτι μὴ ἀγνοοῦντες, ἀλλ' ἑκόντες εἰς τὴν τοιαύτην ἀναπόδραστον βλασφημίαν ἑαυτοὺς περιπείρουσι. καὶ οὐκ αἰσχύνονται· καί τοι γινώσκοντες τὰ τοιαῦτα ἔργα ὄντα τοῦ θεοῦ, ὅτι τῷ Βεελζεβοὺλ ἀνατιθέασιν αὐτὰ οἱ παράφρονες, καὶ ἐξ ἀκαθάρτου πνεύματος ἔλεγον γίνεσθαι ταῦτα. πῶς οὖν ταῦτα τολμῶντες, ἔτι δύνανται τοὺς ἕλληνας αἰτιᾶσθαι, πλάττοντας εἴδωλα καὶ θεοὺς ὀνομάζοντας αὐτά; ὅμοια γὰρ καὶ τὰ αὐτῶν τῆς ἐκείνων μανίας· ἢ τάχα καὶ μείζονα τὰ τούτων τολμήματα τυγχάνει ὄντα. ὅτι καί περ νόμον περὶ τούτου λαβόντες, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου, τὸν θεὸν ἠτίμασαν. τί δὲ τοιαῦτα βλασφημοῦντες ποιήσουσιν, ὅτ' ἂν ἀναγινώσκωσι τὸν προφήτην ἠσαΐαν, καὶ ἀκούσωσι τὰ σημεῖα τῆς τοῦ χριστοῦ παρουσίας εἶναι, τυφλῶν ἀνάβλεψιν, χωλῶν περίπατον, ἀλάλων λαλίαν, νεκρῶν ἀνάστασιν, λεπρῶν θεραπείαν, καὶ κωφῶν ἀκοῆς ἄνοιξιν; ἆρα γὰρ καὶ τούτων, τίνα θελήσουσιν εἶναι τὸν ποιητήν; τὸν μὲν γὰρ θεὸν λέγοντες, ἑαυτοὺς διελέγξουσιν ἀσεβήσαντας εἰς τὸν κύριον· ἃ γὰρ ὁ προφήτης προβλέπων εἴρηκε, ταῦτα παρὼν αὐτὸς ὁ κύριος πεποίηκεν. ἐὰν δὲ ὡς προπετείᾳ προληφθέντες τολμήσωσιν εἰπεῖν κἀκεῖνα ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ γίνεσθαι, φοβοῦμαι μὴ κατ' ὀλίγον ἐν ἀσεβείᾳ προκόπτοντες καὶ ἀναγινώσκοντες· τίς ἔδωκεν στόμα ἀνθρώπῳ; καὶ τίς ἐποίησε δύσκωφον καὶ κωφόν; καὶ βλέποντα καὶ τυφλὸν καὶ τὰ ὅμοια τούτοις; μανέντες, πάλιν εἴπωσι, τοῦ Βεελζεβοὺλ εἶναι καὶ ταύτας τὰς φωνάς. ᾧ γὰρ τὴν τοῦ ἀναβλέπειν χάριν διδόασι, τούτῳ καὶ τὴν τοῦ μὴ βλέπειν αἰτίαν αὐτοὺς ἀνάγκη διδόναι· ἀμφότερα γὰρ, τὸν αὐτὸν ποιεῖν εἴρηκεν ὁ λόγος. πάντως δὲ τοῦτο λέγοντες, φρονήσουσί ποτε καὶ δημιουργὸν εἶναι τὸν Βεελζεβοὺλ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· τοῦ γὰρ ποιοῦντος, ἐστὶν ἔχειν καὶ τὴν τῶν γινομένων ἐξουσίαν. τοῦ γὰρ μώσεως εἰρηκότος· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καί· ἐν εἰκόνι θεοῦ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον· καὶ δανιὴλ παρρησιαζομένου τῷ δαρείῳ λέγων, οὐ σέβομαι εἴδωλα χειροποίητα· ἀλλὰ ζῶντα θεὸν τὸν κτίσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ ἔχοντα πάσης σαρκὸς κυρείαν· εἰ μὴ ἄρα πάλιν μεταβαλλόμενοι λέγοιεν· τὸ μὲν μὴ βλέπειν καὶ χωλεύειν καὶ τὰ ἄλλα πάθη ἐξ ἐπιτιμίας τοῦ δημιουργοῦ γίνεσθαι· τὴν δὲ λύσιν τούτων καὶ τὴν εἰς τοὺς πάσχοντας εὐεργεσίαν τὸν Βεελζεβοὺλ ἐργάζεσθαι. ἀλλὰ τοῦτο κἂν ἐξετάζειν, λίαν εὐηθές ἐστιν· μαινομένων γὰρ καὶ πλέον παρεξεστηκότων ἐστὶν ἡ τοιαύτη μετὰ ἀσεβείας μωρολογία· ὅτι μὴ δὲ τὰ κρείττονα κατὰ σύγκρισιν τῷ θεῷ, ἀλλὰ τῷ Βεελζεβοὺλ διδόασιν οἱ παράφρονες. καὶ γὰρ οὐ μέλει τούτοις λυμαίνεσθαι τῶν θείων γραφῶν τὰ δόγματα, ἵνα μόνον ἀρνήσωνται τὴν τοῦ χριστοῦ παρουσίαν. ἔδει δὲ τοὺς πονηροὺς, ἢ μηδὲ ἐκ τῶν σωματικῶν ἐξαθενεῖν αὐτοὺς ὡς ἄνθρωπον τὸν κύριον, ἢ δῆλον ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἔργων, θεὸν αὐτὸν ἀληθινὸν ὁμολογεῖν. ἀλλὰ πάντα διεστραμμένως ἔπραττον· ἄνθρωπον μὲν βλέποντες, ὡς ἀνθρώπῳ ἐλοιδοροῦντο. ἔργα δὲ θεῖα θεωροῦντες, ἠρνοῦντο τὴν θεότητα καὶ προσέτρεχον τῷ διαβόλῳ. οἰόμενοι,

Nam per hæc verba ostendit, ipsos non per ignorantiam, sed sponte se in hanc ineluctabilem blasphemiam infigere, nec pudore vllo duci, quum scirent istiusmodi opera Dei esse, eaque vt amentes Beelzebub, ascriberent, affirmantes ea per spiritum immundum fieri. Quomodo igitur qui tantæ improbitatis sunt, homines gentiles, de idolis pro numinibus habitis incusare poterint, quum pares sint cum illis insaniæ, & fortasse grauius peccent, nimirum quòd lege accepta cum præuaricatio- A ne legis Deum contemnant? Quid istiusmodi blasphemi facient, quum Prophetam Esaiam legerint, & inibi audierint signa aduentus Christi esse, cæcis visum restitui? claudis ambulationem? mutis loquelam? mortuis resurrectionem? leprosis sanitatem? & surdis aurium reserationem? Quemnam quæso istorum operum authorem dicent? Nam si Deum esse authorem probent, seipsos refutabunt, de sua in Dominum impie- B tate. Quæ enim Propheta ante prospiciens futura dixit, ea præsens Dominus operatus est. Quòd si præcipites eadem proteruitate ausint dicere, & ea quoque in Beelzebub fieri, vereor ne in impietate magis ac magis proficientes ac lectitantes, Quis dedit os homini? Quis fecit surdastrum & surdum? videntem & cæcum? eaque quæ his similia sunt, etiam eas voces, vt furiosi, Beelzebub esse dicant. Cui enim recepti visus gratiam attribuunt, eidem etiam non videndi causam C coguntur attribuere: Vtrunque enim ab eodem authore fieri sermo indicat. Prorsus si hoc dicant, futurum est, vt aliquando sentiant Beelzebub esse conditorem humani generis. Facientis enim est, vt habeat sua sub potestate quæ facit, quum Moses ita loquatur, *In principio creauit Deus cœlum & terram, & ad imaginem Dei hominem fecit*, & Daniel ita libere ad Darium ausus sit dicere, *Non veneror idola manufacta*, sed Deum viuentem, qui creauit cœlum & terram, & qui habet sub suo dominio omnē carnem. Nisi rursum mutata sententia, cæcitatē, claudicationem aliaq; D vitia ex pœna conditoris profecta esse, liberationem autē istorū malorum, beneficiaq; in ita affectos à Beelzebub proficisci dicant. Sed cōtra eam sententiam velle differere, admodum fatuum est. Est enim furiosi & prorsus mente capti istiusmodi cum impietate stultiloquiū, quum in delectu vtriusq; rei meliora nō Deo, sed Beelzebub assignent: siquidem illi nihil curant corrumpere sacrarum literarum placita, modo ita abnegent Christi aduentum. Cæterum par erat, vt Dominum vel in corpora- E libus veluti hominem non vilipenderent, vel ex operibus verum Deum agnoscerent. Sed omnia perperam faciebant: Intuētes enim hominem, vt homini conuiciabantur, spectantesque vicissim opera diuina, non recipiebant eius diuinitatem, & diabolo adstipulabantur

tur, arbitrati hoc facinore sese effugere posse, ne à verbo Dei ab ipsis contumeliose habito indicarentur. Atqui incantatores, Magi, & venefici Pharaonis, quanquam plurima tentassent, videntes tamen signa Mosis, se submiserunt, & terga dedere, hæc verba loquentes, *digitum Dei esse, qui talia faceret*. Pharisæi contrà & Scribæ integram manum Domini operantem videntes, & plura maioraque quam illi spectantes, quæ à Saluatore fiebant, à Beelzebub fieri pronunciabant, quum Magi, quibus hoc proprium est, confiterentur, non eadem se, sed ne minora quidem, posse facere. Quid igitur adhuc huic insaniæ addi possit? aut quis (quemadmodum Propheta dixit) quicquam simile huic impietati adduxerit? Ipsi enim præ se Sodomitas iustos reddunt, & exuperant hominum gentilium ignorantiam, transcendunt autem Magorum Pharaonis stoliditatem & cum Arianis paria faciunt, in mutuam vicissim impietatem collabentes. Siquidem Iudæi per Filium vidẽtes opera Patris, ea Beelzebub ascribunt. Ariani quoque ipsi eadem opera intuentes, authorem eorum operum creaturis adnumerant, pronunciantes eum ex non entibus extitisse, & non fuisse antequàm fieret. Iudæi quidem Dominum in corpore spectantes, murmurabant, dicentes, *Cur tu, quum homo sis, Deum te facis?* isti vero Christi perduelles videntes eum patientem, dormientem, cauillantur eum qui talia sustinet, verum Filium, & consubstantialem cum Patre esse non posse. In summa, si quis expendere velit mutuas istorum prauas intellectiones, deprehendet, eos quemadmodum prædixi, in alueum marinæ furiositatis mutuo concidere. Quapropter & illis & istis pœnam super hoc scelere inueniabilem decreuit, dicens: *Qui locutus fuerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neq; in hoc seculo, neq; in futuro.* Neque id immerito: Qui enim Filium abnegat, quem deprecari potest, vt propitiationem inueniat? aut quam vitam aut refocillationem expectabit, qui eum repudiat, qui ita loquitur? Ego sum vita: Venite ad me omnes lassitudine laborantes & onerati, & ego reficiam vos. Istis igitur, vt impiis in Christum, istiusmodi pœnam luentibus, satis liquet, quod, qui secundũ carnem & secundum spiritum eum adorauerint, non ignari illum Filium Dei esse, nec tamen abnegent, eundem Filium hominis factũ esse, sed credant in principio fuisse Verbũ, & Verbum carnem factum esse, regnaturi sint æternaliter in cœlis, secundum sanctas pollicitationes Domini, & Saluatoris nostri, ita vt illi quidem abeant ad supplicium æternum, Iusti vero in vitam æternam. Hęc tibi per compendium, quatenus didiceram, conscripsi. Tu autem istud à me, non vt absolutam aliquam doctrinam, sed tanquam occasionem vlteriora quærendi tibi suppeditãtem accipe: ac deinde tibi perfectissimum istius rei intellectum,

ὅτι ταῦτα τολμῶντες, διαδρᾶναι δυνήσονται, ὡς τὸ μὴ κριθῆναι παρ' αὐτοῦ τοῦ ὑβριζομένου παρ' αὐτῶν λόγου. οἱ μὲν οὖν ἐπαοιδοὶ, καὶ μάγοι, καὶ φαρμακοὶ τοῦ Φαραὼ, καί τοι πλεῖστα ἐπιχειρήσαντες, ὅμως βλέποντες τὰ διὰ Μωυσέως σημεῖα καθυφῆκαν, καὶ νῶτα δεδώκασι λέγοντες δάκτυλον εἶναι θεοῦ τὸν ταῦτα ποιοῦντα. οἱ δὲ Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς, ὅλην τὴν χεῖρα τοῦ θεοῦ βλέποντες ἐργαζομένην καὶ πλείονα καὶ
A μείζονα θεωροῦντες ἐκείνων τὰ διὰ αὐτοῦ [Χριστοῦ] τοῦ σωτῆρος γινόμενα, τὸν Βεελζεβοὺλ ἔλεγον ταῦτα ποιεῖν, ὃν καὶ οἱ μάγοι καί τοι ἴδιον αὐτῶν ὄντα, ὅμως ὡμολόγουν μηδὲ τὰ τούτων ἐλάττονα δύνασθαι ποιεῖν. τίς οὖν ὑπερβολὴ τῆς τούτων μανίας εἰπεῖν; ἢ τίς ὡς εἴρηκεν ὁ προφήτης ὁμοιῶσαί τι ταῖς τούτων ἀσεβείαις δυνήσεται; ἐδικαίωσαν γὰρ ἐξ ἑαυτῶν καὶ Σοδομίτας, καὶ νενικήκασι μὲν τὴν ἐθνῶν ἀγνωσίαν, ὑπερβάλλουσι δὲ καὶ τῶν μάγων τοῦ Φαραὼ τὴν ἀλογίαν, καὶ πρὸς μόνους
B τοὺς Ἀρειομανίτας ἔχουσι τὴν σύγκρισιν ἀλλήλοις εἰς τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν συμπίπτοντες. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ βλέποντες διὰ τοῦ υἱοῦ τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα, τῷ Βεελζεβοὺλ ἀνατιθέασιν αὐτά. Ἀρειανοὶ δὲ καὶ αὐτοὶ τὰ αὐτὰ βλέποντες ἔργα, τοῖς κτίσμασι συναριθμοῦσι τὸν ταῦτα ποιοῦντα κύριον· φάσκοντες ἐξ οὐκ ὄντων αὐτὸν εἶναι· καὶ οὐκ ἦν πρὶν γένηται. καὶ οἱ μὲν Φαρισαῖοι θεωροῦντες τὸν κύριον ἐν σώματι, διεγόγγυζον λέγοντες· διατί σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς ἑαυτὸν θεόν; οἱ δὲ χριστομάχοι βλέ-
C ποντες αὐτὸν πάσχοντα καὶ κοιμώμενον, βλασφημοῦσι λέγοντες. ὁ ταῦτα ὑπομένων, οὐ δύναται υἱὸς ἀληθινὸς καὶ [υἱὸς] ὁμοούσιος εἶναι τοῦ πατρός. καὶ ὅλως ἄν τις ἐξετάζειν ἐκ παραλλήλου βούλοιτο τὰς ἀμφοτέρων κακονοίας, εὑρήσει, καθὰ προεῖπον εἰς τὴν κοιλάδα τῆς ἁλυκῆς παροινίας συμπίπτοντας αὐτοὺς ἀλλήλοις. διὰ τοῦτο γὰρ κἀκείνοις καὶ τούτοις ἀσύγγνωστον ἔσεσθαι τὴν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις τιμωρίαν ὁ κύριος ἀπεφήνατο λέγων· ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. καὶ εἰκότως
D γε, ὁ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν, τίνα παρακαλῶν ἱλασμὸν ἔχειν δυνήσεται; ἢ ποίαν ζωὴν, ἢ ἀνάπαυσιν προσδοκήσει, ὁ ἀπωσάμενος τὸν λέγοντα· ἐγώ εἰμι ἡ ζωή· καὶ δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς; τούτων δὲ οὕτως διδόντων δίκας, δῆλον ἂν εἴη, ὡς οἱ εὐσεβοῦντες εἰς τὸν Χριστὸν, καὶ τὸ κατὰ σάρκα καὶ τὸ κατὰ πνεῦμα προσκυνοῦντες αὐτοῦ· καὶ μήτε υἱὸν θεοῦ αὐτὸν ἀγνοοῦντες, μήτε ὅτι καὶ [ὁ] υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν ἀρνούμενοι, ἀλλὰ καὶ πιστεύοντες, ὅτι ἐν ἀρχῇ
E ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, βασιλεύουσιν αἰωνίως ἐν τοῖς οὐρανοῖς, κατὰ τὰς ἁγίας ἐπαγγελίας αὐτοῦ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν, λέγοντος· ἀπελεύσονται μὲν ἐκεῖνοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι, εἰς ζωὴν αἰώνιον. ταῦτά σοι συντόμως ἐξ ὧν ἔμαθον ἔγραψα. σὺ δὲ μὴ ὡς τελείαν διδασκαλίαν, ἀλλὰ μόνην ἀφορμὴν, ταῦτα παρ' ἐμοῦ λάμβανε, καὶ λοιπὸν σαυτῷ τὴν ἀκριβεστάτην διάνοιαν,

ἐκ τ

ἐκ τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ καὶ τῶν ψαλμῶν ἀναλαμβάνων, δέσμευε τὰ τῆς ἀληθείας δράγματα· ἵνα καὶ σοῦ ταῦτα φέροντος, εἴπωσιν οἱ λέγοντες, ἐρχόμενοι δὲ ἥξουσιν ἐν ἀγαλλιάσει αἴροντες τὰ δράγματα αὐτῶν, ἐν χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

tum ex Euangelicis verbis, tum ex Psalmis decerpens, veritatis manipulos obliga & reuinci, vt tibi eos ferenti ita accinant: *Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos*, in Christo Iesu Domino nostro, cum quo Patri, & Filio, & Spiritui sancto sit gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

A

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας,

ΕΙΣ ΤΟ· ΠΟΡΕΥΘΕΝΤΕΣ ΕΙΣ τὴν ἀπέναντι κώμην, καὶ εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI Alexandrini,

IN ILLVD: PROFECTI IN PAGVM QVI EX ADVERSO *est, invenietis pullum alligatum, &c.*

B

Οἱ τὰ ἐπὶ γῆς φρονήσαντες, καὶ τῆς ἐντολῆς τοῦ θεοῦ καταφρονήσαντες, καὶ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ μοχθήσαντες, οὗτοι περὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν εὑρέσεως ἐν ἀγνοίᾳ διετέλουν. οἶμαι γὰρ καὶ τὸν σοφώτατον σαλομῶντα διὰ τοῦτο λέγειν· ὅτι καιρὸς ζητῆσαι καὶ καιρὸς τοῦ ἀπολέσαι. ἥμαρτες, ἡσύχασον. εἰ γὰρ καί ποτε ἐν ἀγνοίᾳ διατρίβων, ἀπώλειαν τῇ σαυτοῦ ψυχῇ περιεποιήσω, ἀλλὰ καιρὸς γέγονε τοῦ ζητῆσαι ἡμᾶς ταύτην. ὡς καὶ ἐν εὐαγγελίῳ διδάσκει ὁ κύριος ἡμῶν λέγων· ζητεῖτε καὶ εὑρήσετε. καὶ πότε δὲ αὐτὴν εὑρήσωμεν, ἢ νῦν, ὅτε παρὼν ὁ κύριος ἔλυσεν ἡμᾶς ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου δεσμῶν; ὡς καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος διδάσκει λέγων· ἰδοὺ καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας. Καιρὸς οὖν ἠκολούθησε τοῦ ἀπολέσαι τὴν ἐπισκοτοῦσαν ἁμαρτίαν, καιρὸς ἐκάλεσε τοῦ ζητῆσαι τὸ πεπλανημένον, τοῦ λυθῆναι ἡμᾶς ἐκ τῶν δεσμῶν. ἦλθε γὰρ ὁ λύων τοὺς πεπεδημένους, καὶ ἀνορθῶν τοὺς κατεαγμένους, ἦλθεν ὁ κηρύσσων ἄφεσιν [τοῖς] αἰχμαλώτοις καὶ [τοῖς] τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. τότε γὰρ ἁλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογγιλάλων. καὶ ἄλλως δὲ ἐπιβάλωμεν τῷ ῥητῷ. κινεῖ γὰρ ἡμᾶς πρὸς πόθον τὸ τοῦ σολομῶντος λεξείδιον. [Φησὶ γὰρ] καιρὸς τοῦ ζητῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ ἀπολέσαι, ἐπειδὴ πολλῷ τῷ χρόνῳ πλανώμενον·

C

D

Qui terrena sapuerunt, Deique mandata aspernatui habuerunt, delassati in hac vita ante inuentionem boni, in inscitia ætatem suam contriuerunt, arbitrorque sapientissimum Salomonem ea de causa dicere, *Tempus quærendi esse, & tempus perdendi: peccasti, desine*. Si enim aliquando in inscitia versatus, perniciem animæ tuæ conciliasti, at iam tempus superuenit, vt eam quæramus, vt & in Euangelio Saluator dicit, *Quærite, & inuenietis*. Quando autem eam inuestigabimus potius quàm nunc, cum præsens est Dominus qui nos dissoluit ex vinculis diaboli? vt & Apostolus dicit, *En tempus acceptabile, en diem salutis*. Tempus igitur venit, vt peccatum, quod tenebras obducit, perdamus: tempus vocat vt quæramus quod errabundum est, quo soluamur à vinculis. Venit enim qui eximit è vinculis ligatos, & fulcit confractos: venit qui annunciat dimissionem captiuis, & cæcis recuperationem visus, Tunc saliet vt ceruus claudus, & expedita erit lingua mutorum. Quin & aliter tractemus hoc verbum: Nam Salomonis sententiolæ desiderium in nobis attentionemque acuunt. *Tempus quærendi, tempus perdendi*: quandoquidem longo iam tempore errabundum

erat genus humanum, & peribat diaboli fraudibus. Tempus eius quærendi venit, & eximendi è captiuitate. Necessarium quippe est, vt quæramus & addiscamus, quòd litera occidit, *Spiritus autem viuificat*: Id quum ita se habeat, tempus est vt pereat figura & vmbra literæ, quæ vsque ad tempus correctionis instituta fuit. *Re enim perfectiore in lucem emergente, id quod ex parte est aboletur*. Quoniam cum eram puer, loquebar vt puer: vbi autem vir sum factus, aboleui ea quæ erant
A pueri. Imo & ipse Saluator dicit, *Qui inuenit animam suam perdiderit eam*. Hoc est, qui quærit animam, eamque in peccatis reperit, accelerandum est illi vt eam perdat, non sinens eam in peccatis inueterascere: vt, oblato tempore, quam vestigarat inueniat. Qui enim animam suam, quæ extra supplicium est, inuenire cupit, perdet in præsens, vt Christum lucrifaciat. Porro, quid perdere sit isthic, à Saluatore exponitur, non vt perniciem animæ nostræ conciliemus, sed vt tempore martyrij neque possessionibus,
B neque liberis, neque parentibus, neque corpori, ne ipsi quidem denique animæ parcitum velimus, sed nos offeramus vsque ad mortem, vt (quemadmodum dixi) inueniamus animam nostram in regno cœlorum. Id enim Saluator docet, qui diligit patrem aut matrem super me, non est me dignus. Qui igitur vult inuenire animam suam, perdat eam in hoc tempore. Necessum est igitur in nobis perdi malitiam, vt quærentes virtutem, eam inueniamus. Si quis enim non con-
C quieuerit ab ira, quomodo ad mansuetudinem exercebitur? Si quis à se non exterminauerit fornicationem, quomodo is ausit temperantiam profiteri? Primum, siquidem, par est abiici omnem auaritiam, idololatriam, atque ita quærere possessionum neglectum incuriamque, & studium religionis. *Quæsiui enim*, inquit, *quem diligit anima mea, quæsiui & inueni eum, & introduxi illum in domicilium matris meæ, & in cellam genitricis meæ*. Istis verbis Christus significatur, qui ob nostra peccata cœlitus
D descendens, & conceptus & natus est, & in præsepio reclinatus, vt seruaret genus humanum. Tantopere enim nostri curam gerit, vt etiam nunc amandet discipulos suos in pagum ex aduerso situm, dicens ad illos, *Pergite, & inuenietis pullum alligatum, quem solutum adducite mihi*: qui prout in mandatis habebant, pullum soluunt. Magnorum siquidem virorum est pullum istum soluere dilectissimi, non quod magni sint corporali sta-
E tura, sed quod fide, charitate, iusticia, prudentia, fortitudine ingentes sint, qualem contestatū est Mosem fuisse, vt Apostolus ait, *Fide Moses ingēs factus, detrectauit appellari proles filiæ Pharaonis. quin & proficiens Isaac, magnus euasit.* Eorum

λὴν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ ἀπολλύμενον ταῖς τοῦ διαβόλου πανουργίαις. καιρὸς γέγονε τοῦ ζητηθῆναι τοῦτο καὶ ἀνακληθῆναι ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας [καὶ ἐλευθερωθῆναι ἐκ τῶν δεσμῶν]. χρεία γὰρ ἦν ζητῆσαι ἡμᾶς καὶ μαθεῖν, ὅτι τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. τούτου οὖν κινηθέντος, καιρὸς γέγονε τοῦ ἀπολέσθαι τὸν τύπον καὶ τὴν ἐν τῷ γράμματι σκιάν. μέχρι γὰρ καιροῦ διορθώσεως ἦσαν ἐπικείμενα· τοῦ δὲ τελειοτέρου φανέντος, τὸ ἐκ μέρους κατήργηται. ὅτι γὰρ ἤμην νήπιος, ἐλάλουν ὡς νήπιος. ὅτι δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου. ἀμέλει [καὶ] ὁ σωτὴρ ἔφη, ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει, [καὶ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ εὑρήσει αὐτήν] τουτέστιν ὁ ζητήσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ εὑρὼν αὐτὴν ἐν ἁμαρτίαις, ταχυνάτω τοῦ ἀπολέσαι αὐτήν, μὴ συγχωρῶν αὐτὴν ἐγχρονίζειν ἐν κακίᾳ, ἵνα καιρὸν λαβών, ζητήσας αὖθις εὑρήσει αὐτὴν ἐν ἀρετῇ. καὶ γὰρ εἴ τις βούλεται εὑρεῖν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐκτὸς κολάσεως, ἀπολέσει αὐτὴν πρὸς τὸ παρόν, ἵνα Χριστὸν κερδήσῃ. τὸ δὲ ἀπολέσαι ἐνταῦθα διδάσκει ὁ σωτήρ, οὐχ ἵνα ἀπώλειαν τῇ ψυχῇ ἡμῶν περιποιησώμεθα, ἀλλ᾽ ἵνα ἐν καιρῷ μαρτυρίου μὴ φεισώμεθα, [μὴ] κτημάτων μὴ τέκνων, μὴ γονέων, μὴ σώματος, μὴ δὲ αὐτῆς τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ παραδῶμεν ἑαυτοὺς μέχρι θανάτου, ἵν᾽ ὡς προεῖπον εὑρήσωμεν τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ. οὕτω γὰρ καὶ ὁ σωτὴρ διδάσκει, ὁ ἀγαπῶν πατέρα ἢ μητέρα [ἢ τέκνα] ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, εἴ τις οὖν βούλεται εὑρεῖν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτὴν ἐν τῷ νῦν καιρῷ. χρὴ τοίνυν ἀπολέσθαι ἐν ἡμῖν τὴν κακίαν, ἵνα ζητήσαντες τὴν ἀρετὴν εὕρωμεν αὐτήν. ἐὰν γὰρ μή τις παύσεται ὀργῆς, πῶς πραότητα μελετήσει; ἐὰν μή τις ἀπολέσῃ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ τὴν πορνείαν πῶς σωφροσύνην ἐπαγγέλλεται; πρῶτον μὲν γὰρ ἀποβαλέσθαι προσήκει ἡμῖν πᾶσαν φιλαργυρίαν καὶ εἰδωλολατρίαν [καὶ] εἶθ᾽ οὕτως ζητῆσαι ἀκτημοσύνην καὶ θεοσέβειαν. ἐζήτησα γὰρ ἔφη, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου, ἐζήτησα αὐτὸν καὶ εὗρον αὐτὸν καὶ εἰσήγαγον [αὐτὸν] εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρός μου. καὶ εἰς τὸ ταμιεῖον τῆς συλλαβούσης με. οὗτος δὲ ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ σημαινόμενος, ὁ διὰ τὰς ἡμετέρας ἁμαρτίας κατελθὼν ἐξ οὐρανοῦ καὶ συλληφθεὶς καὶ τεχθεὶς καὶ ἐν φάτνῃ ἀνακλιθείς, ἕως οὗ σώσῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. οὕτω γὰρ φειδόμενος ἡμῶν, ἀποστέλλει καὶ νῦν τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, εἰς τὴν κατέναντι κώμην [εἰπὼν πρὸς αὐτοὺς πορευθέντες] εὑρήσεται πῶλον δεδεμένον, λύσαντες ἀγάγετέ μοι, [καὶ πορευθέντες οἱ ἀπόστολοι] κατὰ τὸ κελευσθὲν [αὐτοῖς] ὑπὸ τοῦ κυρίου λύουσι τὸν πῶλον.] μεγάλων δέ ἐστιν ἀνδρῶν λύσαι τὸν πῶλον τοῦτον ἀγαπητοί, μεγάλων δὲ φημὶ [ἀλλ᾽] οὐ τὴν σωματικὴν ἡλικίαν μεγάλων, ἀλλ᾽ ἐν πίστει, καὶ ἀγάπῃ καὶ δικαιοσύνῃ, [μεγάλων] ἐν φρονήσει τε καὶ ἀνδρείᾳ καὶ ἀρετῇ. ὁποῖος μαρτυρεῖται μωσῆς γεγονέναι, ὡς αὐτὸς ἔφη· πίστει μωσῆς μέγας γενόμενος, ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς φαραώ. ἀλλὰ καὶ προκόπτων ἰσαὰκ μέγας ἐγένετο

τῶν.

τῶν γὰρ οὕτω μεγάλων ἐστὶ λύσαι τὸν πῶλον τοῦτον. καὶ εἴθε κἀγὼ τηλικοῦτος ἤμην, ὡς δυνηθῆναι με τὸν πῶλον τοῦτον λύσαι τῶν δεσμῶν. ἕκαστος γὰρ ἡμῶν δέδεται τοῖς τῆς ἁμαρτίας δεσμοῖς, ὡς ἔφη ἡ γραφή· ὅτι σειραῖς τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτημένων ἕκαστος σφίγγεται. εὐξώμεθα οὖν ἵνα καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀποστείλῃ ὁ ἰησοῦς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς. ὅπως [ἡμᾶς] λύσωσιν ἀφ᾽ ὧν ἕκαστος ἡμῶν δέδεται δεσμῶν. καὶ γὰρ ὁ μὲν δέδεται φιλαργυρίᾳ, ὁ δὲ πλέκεται πορνείᾳ, [καὶ] ἄλλος μέθῃ συνδέδεται, ἕτερος κρατεῖται κενοδοξίᾳ, A ἄλλος μὲν ἀδικεῖ. ὃς δὲ ἁρπάζει τὰ τοῦ πλησίον καὶ τοῦ πένητος, ἄλλος τόκον ἐπὶ τόκῳ λαμβάνει, καὶ τέλος, πάντες ἠσθενήσαμεν ἐν ταῖς ἀδικίαις ἡμῶν, καὶ χρῄζομεν τῆς περὶ τοῦ σωτῆρος ἰάσεως, [καὶ] χρῄζομεν αὐτοῦ, ἵνα καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀποστείλῃ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ λύσωσιν ἡμᾶς ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου δεσμῶν. οὕτω γὰρ ἔφη πρὸς τοὺς μαθητάς, πορευθέντες εἰς τὴν κατέναντι κώμην εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον, λύσαντες αὐτὸν ἀγάγετέ μοι. B κώμην τὴν κατέναντι ὅταν ἀκούεις, τὸν περίγειον τόπον ὑπολάμβανε. ἡ γὰρ πόλις ἐστὶν ἐπουράνια, ὡς καὶ ὁ [μακάριος] ἀπόστολος γράφει, οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός. καὶ πάλιν [ὁ] αὐτὸς ἔφη, οὐ γὰρ προσεληλύθατε [ψηλαφωμένῳ ὄρει κεκαλυμμένῳ πυρί, ἀλλὰ προσεληλύθατε] σιὼν ὄρει, καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει. C τοιοῦτοι [δὲ] ἦσαν πάντες οἱ ἅγιοι καὶ ὅσοι κατὰ τὸν παῦλον πορευόμενοι ταύτης ὀρέγονται. ἄκουε πάλιν αὐτοῦ· εἰ γὰρ ἐκείνης ἐμνημόνευον ἀφ᾽ ἧς ἐξεβλήθησαν, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι. νῦν δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τουτέστιν, ἐπουρανίου. τοιοῦτοι ἦσαν οἱ [ἅγιοι] ἀπόστολοι οἵτινες μετὰ τοῦ πέτρου ἔλεγον, ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι. ἀποστέλλονται οὖν λύσαι τὸν [προειρημένον] πῶλον. ἡ γὰρ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν παρουσία καὶ φιλανθρωπία ἀνεκαλέσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς κατέναντι κώμης εἰς D τὴν ἐπουράνιον αὐτοῦ πόλιν τὴν ἄνω ἱερουσαλήμ. οἶμαι γὰρ ὅτι διὰ τὴν γενομένην τοῦ ἀδὰμ παρακοήν, ἐξεβλήθημεν [ἀπὸ] τοῦ παραδείσου καὶ εἰς κώμην [τὴν] κατέναντι ἀπῳκίσθημεν· ἐξέβαλε γὰρ ἔφη ὁ θεὸς τὸν ἀδάμ, καὶ κατῴκισεν αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς, καὶ ὧδε οὖν εἰς τὴν κατέναντι κώμην ἀποστέλλονται οἱ μαθηταὶ ὑπὸ τοῦ ἰησοῦ λύσαι τὸν πῶλον. καὶ ὅρα μήποτε διὰ τὸν ἐκβληθέντα ἀπέναντι τοῦ παραδείσου οἱ μαθηταὶ ἀποστέλλονται. E διὰ τοῦτο ἐλήλυθε ὁ σωτὴρ καταλιπὼν τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα πρόβατα, τὰ μὴ πεπλανημένα, ὅπως προσελθὼν ζητήσῃ τὸ πεπλανημένον, καὶ εὑρών, χαίρει ἐπ᾽ αὐτῷ. συγχαίρουσι δὲ οἱ ἄγγελοι ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι. ζητητέον δὲ εἰ μόνοι [τῆς] τοῦ πώλου διακονίας ἕνεκεν ἀπεστάλησαν οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν κατέναντι κώμην. οἶδα γὰρ ὅτι πρὸ τῶν ἀποστόλων ἀόρατοι δυνάμεις διηκόνησαν τῷ ἰησοῦ.

ἁπλῶς

Eorum enim qui ad istam rationem magni sunt, est soluere pullum istum. Vtinam & ego ita magnus essem, vt possem asini istius dissoluere retinacula. Vnusquisque enim nostrum obligatus est vinculis peccatorum, vt ait scriptura, quoniam catenis suorum peccatorum quisque constringitur. Optamus igitur, vt & ad nos mittat discipulos suos Iesus, quo resoluant vincula, quibus vnusquisque nostrum innodatur. Hic enim obuincitur auaritia, ille implicatur fornicationibus, alius ebrietate alligatur, alius rursum detinetur inani ambitione. Est qui iniurias faciat, est qui rapiat quæ sunt sui proximi & pauperis, alius vsuram vsuræ accumulat, & in summa, omnes laboramus nostris vitiis, & indigemus Saluatoris curatione, eoque opus habemus, vt ad nos amandet discipulos suos, & liberent nos è diaboli compedibus: ita enim dicit ad discipules suos. Cum abieritis in pagum ex aduerso, inuenietis ibi pullum alligatum, soluite & adducite mihi. Pagum ex aduerso cum audis, terrestrem locum intellige: nam ciuitas nostra cœlestis est, vt Apostolus scribit, *Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram requirimus, cuius conditor & opifex Deus.* Rursus ab eodem dicitur, *Non accessistis ad montem palpabilem, ignibusque obtectum, sed accessistis ad montem Sion ciuitatem Dei viuentis, cœlestem Hierusalem & ad conuentus millies mille Angelorum.* Tales fuerunt omnes Sancti, & qui secundum Paulum incedentes eodem contendunt. Audi rursum eundem, *Si eius memores fuissent, ex qua eiecti sunt, haberent fortasse occasionem reuertendi; nunc autem meliorem affectant, hoc est cœlestem.* Tales nimirum fuerunt discipuli, qui cum Petro dixerunt, *Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te.* Emittuntur igitur vt soluant pullum. Saluatoris enim aduentus & humanitas reuocauit nos ex pago è regione posito, in cœlestem suam ciuitatem: illam, inquam, quæ supra est Hierusalem. Eiecti sumus ex paradiso deliciarum, & in pagum ex aduerso quasi in coloniam deducti sumus. *Eiecit enim,* inquit, *Deus Adamum, & constituit eum ex aduerso paradisi deliciarum.* Atque ita igitur in pagum ex aduerso mittuntur discipuli à Christo, vt soluerent pullum. Vide mihi hic, quæso, num ob illum eiectitium è paradiso, & ex aduerso habitantem, discipuli mittantur. Idcirco enim venit Saluator, relictis nonaginta nouem ouibus, quæ non errauerant, vt inde profectus quæreret ouem errabundam, illamque inueniens, de ea lætaretur, vnaque gratularentur & Angeli super vno peccatore pœnitentiam agente. Quærendum porro, an soli ad ministeria pulli emissi sint discipuli ad pagũ ex aduerso: scio enim ante Apostolos inuisibiles potentias Christo inseruiisse.

Plane

Plane igitur & ipsas potentias operam Domino daturas, Dominus vnà cum Petro emittit in pagum aduersum, vt soluerent pullum. Audi de eo Euangelistam loquentem, *Et ecce*, inquit, *Angeli venientes ministrabant ei*. De humanitate porro à Dauide dictum est, *Panem Angelorum manducauit homo, panem cœli dedit eis*. Ne quis igitur in corpore versans, & in hanc vitam proclinatus, existimet sese in hac vita ciuitatem habere. Nam non potest, qui ea quæ sunt carnis, sapit, in hac magnifica ciuitate reperiri, vt qui adhuc in pago moram faciat: Sensus enim carnis inimicitia est apud Deum. Scire igitur oportet, quod qui in pago inquilinus est, non moderatur animo, non in rebus agendis mentem pro duce vsurpat, non seipsum in potestate habet. Ista enim propria magnæ sunt ciuitatis. Nam cum quis in virtute moratur, & ex prudentiæ imperio agit, sapientiamque in concilium adhibet, & per continentiam principatum moderatur, tum efficitur Sanctorum imitator. Sancti enim nullam habent ciuitatem, sed, vt dixi, futuram inquirunt, cuius artifex opifexque Deus est. Audi de ea re Apostolum loquentem: *In terra ambulantes, ius moresque ciuitatis in cœlis habemus: siquidem nostra ciuitas in cœlis est dilectissimi*. Insinuat enim Apostolus eo verbo in terra obambulantes, profectum quem hic faciunt ij, qui postea in cœlo iure ciuium victuri sunt. Profecti igitur discipuli, pullum soluerunt. Discipulorum opus est soluere hunc pullum, & discipulorum quoque est, posse ea præstare, quæ à magistro iubentur. Multi enim qui videntur discipuli Iesu, non modo nõ faciunt, quæ ab eo præcipiuntur, sed & magistro insidias ponunt, vt proditor Iudas. Qualis est igitur hic pullus charissimi, qui non vnum Dominum habet, sed plures? Dixerunt enim Domini istius pulli, discipulis, *Quid soluitis pullum?* Nonne si mente præditus esset, sufficeret, si ei vnus Dominus assideret? Nunc autem complures sunt eius Domini secundum Euangelium. *Dixerunt enim* (vt ait Scriptura) *Domini eius ad discipulos, Cur soluitis pullum?* Quorum fortasse & hæc verba fuerunt, Non videtis quot Domini simus, & quemadmodum ligatus sit, quomodo eum teneamus mancipatum nobis? cur aufertis nobis quæstum? quid expectationem nostram soluendo perimitis? Hic solus etiamnũ reliquus superest, & hũc à nobis segregare satagitis? Si ille soluatur à vinculis, nos pro eo in vinculis erimus. Terrebãtur igitur dæmones cũ viderẽt pullũ vinculis eximi, cõturbabantur in se aduersariæ potestates, quæ nos in captiuitatem abegerant: verum cum superuenisset Dominus Iesus, eiusque præsentiam agnoscerent, in metum coniecti sunt, cũ audirent eũ ad discipulos loquẽtem, *Ecce ego dedi vobis potestatem calcandi serpentes & scorpiones, & contra omnes vires inimici.*

ἁπλῶς οὖν καὶ αὐτὰς [τὰς] δυνάμεις μαθητευομένας αὐτῷ ὁ κύριος ἀπέστειλεν, ἅμα τοῖς περὶ τὸν πέτρον, εἰς τὴν κατέναντι κώμην, λῦσαι τὸν πῶλον. ἄκουε [γὰρ] περὶ τούτου τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος· « καὶ ἰδοὺ, ἔφη, ἄγγελοι ἐλθόντες διηκόνουν αὐτῷ. « περὶ δὲ τῆς ἀνθρωπότητος [βοᾷ] δαβὶδ λέγων· « ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος, ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν « αὐτοῖς. μηδεὶς οὖν ἐν σώματι διατρίβων, καὶ εἰς τὸν βίον τοῦτον περιεσπώμενος, νομιζέτω ὅτι ἔνδον
A ἐστὶ πόλεως. οὐ δύναται γὰρ ὁ τὰ τῆς σαρκὸς φρονῶν, ἐν ταύτῃ τῇ μεγάλῃ πόλει εὑρεθῆναι, ἀλλ' ἐν κώμῃ ἔτι διατρίβει ὁ τοιοῦτος. τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς θεόν ἐστιν. εἰδέναι οὖν δεῖ [ὅτι] ὁ κώμην οἰκῶν, οὐ πολιτεύεται τῇ ψυχῇ, οὐ στρατηγεῖ τῇ γνώμῃ, οὐκ ἄρχει ἑαυτοῦ· πόλεως γὰρ μεγάλης ταῦτα ἴδια. ὅτι γάρ τις ἐν ἀρετῇ πολιτεύεται, καὶ σωφροσύνην στρατηγήσει, καὶ σοφίαν βουλεύεται, καὶ ἐγκρατείας ἄρξει, τότε τῶν ἁγίων μιμητὴς
B γενήσεται. οἱ γὰρ ἅγιοι οὐκ ἔχουσιν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλ' ὡς προεῖπον, τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦσιν. ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός. ἄκουε [γὰρ] τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, ἐπὶ τῆς γῆς περιπατοῦντες ἐν οὐρανοῖς τὸ πολίτευμα ἔχομεν, καὶ ἡμῶν [δὲ] τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπαρχέτω ἀγαπητοί. σημαίνει γὰρ [ὁ ἅγιος] ἀπόστολος διὰ τοῦ ἐπὶ γῆς περιπατοῦντες· τὴν προκοπὴν τὴν γενησομένην τοῖς μετὰ τὰ ἐνθάδε ἐν οὐρανοῖς πολιτεύεσθαι μέλλουσι. πορευθέντες οὖν οἱ μαθηταὶ ἔ-
C λυσαν τὸν πῶλον. [μαθητῶν γὰρ ἔργον ἐστὶ τὸ λῦσαι τὸν πῶλον] τοῦτον, καὶ μαθητῶν δυναμένων ποιεῖν τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου λεγόμενα. πολλοὶ γὰρ δοκοῦντες εἶναι τοῦ ἰησοῦ μαθηταὶ, οὐχ ὅπως τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα ποιῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπιβουλεύουσι τῷ διδασκάλῳ, ὡς ὁ [τρισάθλιος καὶ] προδότης ἰούδας. πηλίκος δέ ἐστιν ὁ πῶλος οὗτος ἀγαπητοὶ, ὡς μὴ ἕνα κύριον ἔχειν, ἀλλ' [ὡς] πολλούς; εἶπεν γὰρ πρὸς τοὺς μαθητὰς οἱ κύριοι τοῦ
D πώλου· τί λύετε τὸν πῶλον; ἆρα εἰ ἦν αἰσθητὸς ὁ πῶλος οὗτος, οὐκ ἤρκει ἕνα κύριον αὐτῷ παρακαθέζεσθαι; νῦν δὲ πολλοὶ αὐτοῦ εἰσὶ κύριοι κατὰ τὸ εὐαγγέλιον· εἶπον γάρ φησιν οἱ κύριοι αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς, « τί λύετε τὸν πῶλον; « ἴσως γὰρ ἐροῦσι πρὸς αὐτοὺς, οὐχ ὁρᾶτε πόσοι αὐτῷ παρακαθεζόμεθα; πῶς δεδεμένος ἐστί; πῶς ἐσχήκαμεν αὐτὸν ἔκδοτον; τί ἀποσπᾶτε ἀφ' ἡμῶν τὴν ἐργασίαν ἡμῶν; τί λύετε τὴν
E προσδοκίαν ἡμῶν; ἔτι οὗτος ἡμῶν ὑπολέλειπται, καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἀποστῆσαι βούλεσθε; ἐὰν οὗτος λυθῇ ἀπὸ τῶν δεσμῶν, ἡμεῖς ἀντ' αὐτοῦ δεσμευόμεθα. ἐφοβοῦντο τοιγαροῦν οἱ [ἀλιτήριοι] δαίμονες ὁρῶντες λυόμενον τὸν πῶλον, ἐταράσσοντο ἐν ἑαυτοῖς αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, αἵτινες ᾐχμαλώτευσαν ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτε ἐπεδήμησεν ὁ κύριος ἡμῶν ἰησοῦς χριστὸς, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτοῦ τὴν παρουσίαν, ἐφοβήθησαν ἀκούσαντες αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς λέγοντος· ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ τὴν πᾶσαν δύναμιν « τοῦ ἐχθροῦ

τοὺς ἐχθροὺς ἐφοβήθησαν ἀκούσαντες· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἐφοβήθησαν μὴ οὗτός ἐστιν ὁ τὸ σκότος καταλάμπων. ἤκουσαν γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδε φῶς μέγα. πάντες οὖν περὶ τοῦ πώλου κεχήνασι, πάντες περὶ αὐτὸν κάθηνται, οὐδεὶς αὐτοῦ ἀφίσταται· τοιοῦτός ἐστιν οὗτος ὁ πῶλος, ὡς πάντας τοὺς κυρίους αὐτοῦ τηρεῖν αὐτόν. ἆρ' εἰ ἦν A αἰσθητὸς οὗτος, οἱ κύριοι αὐτοῦ παρεκαθίζοντο αὐτῷ, καὶ ὀνάριον αἰσθητὸν πολλῶν κυρίων γίνεται κτῆμα, καὶ πάντες οἱ κεκτημένοι παρακαθέζονται αὐτῷ. οὐδεὶς αὐτῶν πραγματεύεται, οὐδεὶς αὐτῶν ἐν ἀγορᾷ βαδίζει, ἄλλο ἔργον οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ πάντες αὐτῶν ὁμοῦ περὶ [τὸ] αὐτὸ ἠσχόληνται, ἡ ὀνάριον αἰσθητὸν ἐπὶ ἀμφόδου δέδεται, ἔπαυλιν οὐκ ἔχει, φάτνην οὐκ ἔχει, εἰς ἀγορὰν οὐ κατέρχεται, ἀλλὰ πῶλος αἰσθητὸς ἐπ' ἀμφόδου δέδεται, καὶ πάντες οἱ κύριοι αὐτοῦ αὐτῷ B παρακαθέζονται τηροῦντες αὐτόν. ταῦτα λέγων οὐκ ἀναιρῶ τὴν ἱστορίαν. οὐ γὰρ ἀναιροῦμεν τὸ γράμμα διὰ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ σώζομεν τὴν τοῦ πνεύματος δύναμιν, διὰ τοῦ γράμματος. ἀληθῶς ἐπὶ ὀναρίου αἰσθητοῦ ὁ κύριος ἐκάθισεν ἐρχόμενος ἀπὸ Βηθανίας εἰς Ἱεροσόλυμα· οὕτω γὰρ Ζαχαρίας προφητεύει λέγων, εἴπατε τῇ θυγατρὶ Σιὼν, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς [σου] ἔρχεταί σοι πραῢς [ἐπιβεβηκὼς] ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου. τῆς οὖν ἱστορίας ἀληθευούσης, ζητῶ τὰ ἐν αὐτῇ καταχωσθέντα πράγματα· C ζητοῦμεν τὸν ἀποκείμενον ἡμῖν θησαυρὸν, ζητοῦμεν τοῦ πνεύματος τὴν δύναμιν. οὐ γὰρ ψιλῇ ἱστορίᾳ προσέχομεν. Ἰουδαίων γὰρ ἡ τοιαύτη ἀπόνοια. ἀμέλει καὶ ὁ κύριος ὑμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διελέγχων αὐτῶν τὴν ἄνοιαν φησὶν· ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι ἐν αὐταῖς δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν. ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι [μὲν] ψιλῷ τῷ γράμματι [προσέχοντες] ἐλιμοκτονήθησαν. εἰδότες οὖν ἡμεῖς ἀδελφοὶ, ὅτι τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ, οὐ μόνον τῇ ἱστορίᾳ τῶν γραφῶν ἐξακολουθήσομεν, οὐδὲ ὡς Ἰουδαῖοι ψιλῷ τῷ γράμματι προσέχομεν, ἀλλ' ὡς γέγραπται, ἐρευνῶντες τὰς γραφὰς ὀφείλομεν, ἵν' οὕτως τὴν ἐκ τούτων μαρτυρίαν περὶ τοῦ Ἰησοῦ καταλαβεῖν δυνηθῶμεν. γελάσουσι γὰρ καὶ Ἕλληνες καθ' ἡμῶν λέγοντες, ὅτι ὁ θεὸς τῶν Χριστιανῶν ὁ καλούμενος Χριστὸς, εἰς ὀνάριον ἐκάθισε, καὶ ἡμεῖς [μὲν] οὐκ ἀμφιβάλλομεν, οὐδὲ ἀρνούμεθα αὐτοῦ τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν, διὰ γὰρ τοῦτο σωματικῶς ἐπεδήμησεν, ἵνα τὸ ἀπολωλὸς ζητήσας ἀγάγῃ, καὶ τὸ πλανώμενον ἐπιστρέψῃ. οὕτω γὰρ καὶ διὰ τοῦ προφήτου βοᾷ λέγων, ἐπιστρέψατε υἱοὶ ἐπιστρέφοντες, καὶ ἐγὼ ἰάσομαι τὰ συντρίμματα ὑμῶν. πράγματα οὖν ἐστι τὰ σημαινόμενα ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ἀγαπητοί. μέγας ἐστὶν οὗτος ὁ πῶλος, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ λέγεται υἱὸς νεώτερος. καὶ γὰρ ὁ πῶλος ὄνος ἐστὶ νέος. καὶ ἡμεῖς οὖν ἐσμεν ὁ πῶλος, τουτέστιν ἡ ἀνθρωπότης. [ἐὰν δὲ λέγωμεν ἡμεῖς πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἐστὶ] ὅντινα ἄνθρωποι οἱ αἰχμαλωτεύσαντες πρὸ τούτου κύριοι αὐτοὶ ἔδησαν δεσμοῖς ἀλύτοις

Expauefacti sunt audiendo: *Abite, & docete omnes nationes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti.* Metuebant enim nunc hic esset, qui tenebras illustraret. Audierant enim ex Propheta: *Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam.* Omnes igitur pullo inhiabant, omnes illum circumcirca obsidebant, nullus omnium ab eo absistebat. Tanti est hic pullus, vt omnes eum possessores custodiant. An non, quæso, sensibilis erat? Domini illi assidebant, & asellus sensibilis, multorum dominorum efficitur possessio, & omnes qui nacti sunt, obsident eum. Nullus eorum negocia obit, nemo eorum abscedit, imo nullum illis aliud opus in manibus, omnes pariter non in aliud occupati sunt, quàm vt aselium sensibilem in biuio alligent. Asinus interim diuersorium non habet, præsepe non habet. Non est qui in forum descendat, id tantummodo agitur, vt pullus sensibilis in biuio vinciatur & omnes Domini eius seruandi causa in proximo assident. Hæc cum dico, historiam non aufero: non enim spiritu literam tollimus, sed spiritus vim efficaciamque litera conseruamus. Verissimum siquidem est Dominum in sensibili asino sedisse, quum ex Bethania Hierosolymam proficisceretur: de ea enim ita Zacharias in oraculis suis edidit: *Dicite filiæ Sion, Rex vester venit, mansuetus, sedens in asino & pullo subiugalis sobole.* Salua igitur historiæ fide, perscrutor quæ in ea defossa sunt. Perscrutemur inibi thesaurum repositum, quæramus spiritus efficaciam: non enim nudæ historiæ attendimus, quæ propria est Iudæorum vesania. Quinimo & Christus refutans eorum stultitiam, ait, *Scrutamini scripturas, quoniam in illis putatis vos habere vitam æternam.* Cæterum, Iudæi nudæ literæ adhærentes, fame extabuerunt. Nos igitur fratres, certi literam occidere, spiritum viuificare, non solum historiam scripturarum sequamur, neque, vt Iudæi nudæ literæ adhæreamus, sed quemadmodum scriptum est, perscrutemur, vt ibi testimonia de Christo reperiamus. Ridebunt quidem Ethnici nobis obtrectantes, quod Deus Christianorum, cui nomen est Christus, in asello consederit: sed nobis in dubio nequaquam versatur: neque inficiari volumus, eum in carne venisse. Ideo enim corporaliter peregrinatus est, vt id quod perierat, quærendo inuestigaret, & quod errauerat, reduceret. Ita enim vaticinio Prophetæ denunciatum est: *Conuertimini filij conuertendo, & ego sanabo contritiones vestras.* Non abs re igitur est, quòd ista in scripturis significantur dilectissimi. Magnus siquidem hic est Asinus, & qui alicubi filius iunior appellatur: pullusque est, hoc est, asinus teneræ ætatis. Sciamus igitur nos hunc pullum esse, hoc est, nostram humanitatem: quem itidem abigentes, qui eum in captiuitatem auerterant, vinculis indissolubilibus obligauerunt

vnusquisq;

vnuſquiſq; enim eorum vincula vinculis congeminauit, & omnibus modis, vt ipſis in tuto eſſet, omnem curam adhibuerunt, & vt ego exiſtimo, pedes quoque eius concatenarunt, non ſinentes eum ad meliora progredi. Verum ob id peregrinatione ſuſcepta, amator hominum filius Dei imperat diſcipulis ſuis, dicens: *Abite in aduerſum pagum, & inuenietis pullum alligatum, quem vbi ſolueritis, adducite mihi.* Multa igitur bona nobis largitus eſt Dominus dilectiſſimi. Non enim ſolum nobis vincula peccatorum diſſoluit, ſed & poteſtatem nobis dedit calcandi, non ſolum ſuper ſerpentes & ſcorpiones, verumetiam ſuper omnes inimici vires. Diabolus namque fuit, & mundi princeps tenebrarum iſtarum, qui nos captiuos abegerant, & indiſſolubilibus vinculis obligatos progredi non ſinebant, neque concedebant, vt in via bona procederemus. Sed ne ita quidem mitiores, in vinculis nos detinentes, circumcirca obſidebant, vt crudeles & efferati Domini. Cæterum, Dominus qui ideo iter ſuſceperat, vt prædicaret captiuis remiſſionem, & cæcis recuperationem viſus, amandat diſcipulos ſuos, & diſſoluunt aſinum. Cui, quum ita ſolutum haberet, præſepe ædificat, & pabulum apparat. Id enim Propheta quum indicare vellet, his verbis vſus eſt: *Dominus paſcit me, & nihil mihi deerit, in loco herbido ibi me collocauit. Super aquam refocillationis educauit me, animam meam conuertit.* Ac rurſum, *Qui progerminat pecudibus fœnum, vt herbam in ſeruitutem hominum.* Conuerſi igitur, ſenſibiliores reddamur, & agnoſcamus benefactorem, bonaque eius nobis tributa alacriter ſuſcipiamus. Ita enim gratias agentes, poterimus cum Dauide dicere, *Præparaſti coram me menſam è regione inimicorum meorum.* Tale nimirum illud eſt. *Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui.* Et fortaſſe ob iſtum pullum Ieſus in præſepe reclinatus fuit: alioqui veriſimile non eſt, Ioſephum virum nobilem, & è regia ſtirpe oriundum, qui filius Dauidis appellatus eſt, locum in diuerſorio, aut alibi manſionem obtinere non potuiſſe. An diuinæ diſpenſationis erat, quod tum agebatur? Nimirum etiam tum quoque aduerſarius noſter Diabolus, videns felicitatem hac in parte humani generis, pro more ſuo inuidia motus eſt. Arbitratus enim aliquem è vulgo Dominum eſſe, ſubornauit Herodem, qui quæreret verum regem iam in lucem editum, vt perderet eum. Proprium quippe eſt iſtius efferatiſſimi, perdere & occidere: Ieſu contra peculiare eſt, ſeruare & recipere. Inueſtigemus ergo verum noſtrum Regem Ieſum Chriſtum, noſque ipſos examinemus, num ſoluta ſint noſtra vincula, vt in meli⁹ proficiamus. Quòd ſi nondum ſoluta ſint vincula, tradas teipſum diſcipulis Ieſu. Adſunt enim, qui te ſoluāt poteſtate ea quam à Saluatore acceperunt.

καὶ ἕκαστος αὐτῶν δεσμὸν ἐπὶ δεσμῶν κατέδησαν, καὶ σφοδρῶς αὐτὸν ἠσφαλίσαντο, ὡς οἶμαι ὅτι καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ κατέδησαν, μὴ συγχωροῦντες αὐτῷ διαβῆναι ἐπὶ τὰ βελτίω. ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος τοῦ θεοῦ υἱὸς, ὁ διὰ τοῦτο ἐπιδημήσας, κελεύει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, εἰπὼν πρὸς αὐτούς· πορευθέντες εἰς τὴν κατέναντι κώμην, εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον, λύσαντες ἀγάγετέ μοι. πολλὰ οὖν παρέσχεν ἡμῖν ἀγαθὰ ὁ κύριος ἀγαπητοί. οὐ μόνον γὰρ τοὺς δεσμοὺς ἡμῶν τῆς ἁμαρτίας ἔλυ-
A σεν, ἀλλὰ καὶ ἐξουσίαν ἡμῖν ἔδωκε [τοῦ] πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν [τὴν] δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. ἦν γὰρ ὁ διάβολος καὶ οἱ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τούτου, λαβόντες ἡμᾶς αἰχμαλώτους, καὶ δήσαντες ἡμᾶς δεσμοῖς ἀλύτοις, προκόπτειν οὐκ ἐπέτρεπον, οὐδὲ συνεχώρουν βαδίζειν τῇ ὁδῷ τῇ ἀγαθῇ. καὶ οὐδ' οὕτως ἡμῶν ἐφείσαντο, ἀλλὰ καὶ δεδεμένους [ἡμᾶς] ἐσχηκότες, πάλιν περιεκάθηντο ὠμοί τινες ὄντες καὶ ἄγριοι δεσπόται. ἀλλ' ὁ κύριος [καὶ σωτὴρ] ἡμῶν [Ἰη-
B σοῦς Χριστὸς] ἐπεδήμησε κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν· ἀμέλει ἀποστέλλει τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ λύουσι τὸν πῶλον. εἶτα λύσας αὐτὸν, καὶ φάτνην οἰκοδομεῖ αὐτῷ, καὶ νομὴν ἑτοιμάζει. οὕτω γὰρ ὁ προφήτης βουλόμενος δεῖξαι φησὶ, κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει. εἰς τόπον χλόης, ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέ [με], τὴν ψυχήν μου ἐπέστρεψε. καὶ πάλιν, ὁ ἐξανατέλλων χόρτον τοῖς κτήνεσι, καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων. στραφέν-
C τες οὖν [λοιπὸν] εὐαισθητότεροι γενοίμεθα, καὶ ἀναγνωρίσωμεν τὸν εὐεργέτην, καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ δεδομένα ἡμῖν ἀγαθὰ προθύμως δεξώμεθα. οὕτω γὰρ εὐχαριστοῦντες δυνάμεθα λέγειν σὺν τῷ Δαβίδ· ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν ἐξεναντίας τῶν θλιβόντων με. τοιοῦτον γάρ ἐστι τὸ· ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ. καὶ τάχα διὰ τοῦτον τὸν πῶλον ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ φάτνης ἀνακλίνεται. ἆρα γὰρ τόπον οὐκ εἶχεν ὁ Ἰωσὴφ, ἀνὴρ εὐγενὴς ὑπάρχων, καὶ ἀπὸ γένους βασιλικοῦ καταγόμενος υἱὸς Δαβὶδ χρηματί-
D ζων; καὶ τόπον οὐκ εἶχεν, εἰ μὴ τὸ κατάλυμα; ἀλλ' ὅλως οὐκ ὑπῆρχε τόπος; ἢ δηλονότι πράγματα θεῖα ἦν τὰ οἰκονομούμενα. ἀμέλει καὶ τότε πάλιν ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος, ὁρῶν τὰ κατορθούμενα τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, συνήθως ἐφθόνησε. νομίσας γὰρ ἕνα τῶν πάντων εἶναι τὸν κύριον, παρασκευάζει τὸν Ἡρώδην ζητῆσαι τὸν τεχθέντα ἀληθινὸν βασιλέα, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσῃ. ἴδιον γάρ ἐστι τοῦ παμμιάρου τούτου [καὶ παγκάκου] ἀπολλύειν καὶ ἀποκτείνειν. τοῦ δὲ Ἰησοῦ ἴδιόν [ἐστι] τὸ σώζειν καὶ περιποιεῖσθαι. καὶ γὰρ
E φείδεται τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων, ἐπειδὴ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. ἐπιζητήσωμεν τοιγαροῦν τὸν ἀληθινὸν βασιλέα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· ἐξετάσωμεν ἑαυτοὺς εἰ ἐλύθησαν ἡμῶν οἱ δεσμοὶ, καὶ εἰ λελυμένοι εἰσὶ, προκόψωμεν ἐπὶ τὸ βέλτιον. εἰ δὲ μήπω λέλυνταί σου οἱ δεσμοὶ, ἐπίδος ἑαυτὸν τοῖς μαθηταῖς τοῦ Ἰησοῦ. πάρεισι γὰρ οἱ λύοντες ἡμᾶς, ἐξουσίαν ταύτην εἰληφότες παρὰ τοῦ σωτῆρος.

ὅτι

ὅτι ὃ ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὃ ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ [πάλιν] ἐάν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας ἀφίενται αὐτοῖς. μακάριοι [τοιγαροῦν] ὧν ἀφέθησαν αἱ ἁμαρτίαι καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἀνομίαι· εἶπον οὖν οἱ κύριοι τοῦ πώλου πρὸς τοὺς μαθητὰς, τί λύετε τὸν πῶλον; οἱ δὲ [ἀποκριθέντες] εἶπον, ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν [ἔχει]. ὁρᾷς τῶν μαθητῶν τὴν σοφὴν ἀπόκρισιν; ἀκούσαντες γὰρ οἱ ψευδεῖς κύριοι τοῦ πώλου, ὅτι ὁ ὄντως καὶ ἀληθὴς κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει, δεύτερον οὐκ ἀπεκρίνοντο, ἀλλὰ νῶτα δεδώκασιν. οὐκ ἔτι ἀντιλέγειν τολμῶσιν. εὐθὺς οὖν σπεύδουσι πρὸς τὸν ἄρχοντα αὐτῶν [τὸν διάβολον], ἀπαγγέλλουσιν αὐτῷ τὰ συμβεβηκότα. καὶ ὅρα ἐκεῖ συμβούλιον καὶ σκέψιν κατὰ τοῦ κυρίου. συνάγεται ἐκεῖ πᾶσα ἡ ἀντικειμένη δύναμις, καὶ γίνεται ἐκκλησία πονηρευομένων· ὅπως πληρωθῇ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ προφήτου λέγοντος· παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, κατὰ τοῦ κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ. λέγουσι [γὰρ] πρὸς τὸν διάβολον οἱ [ἀλιτήριοι] δαίμονες, τί ποιοῦμεν; ὁ πῶλος λέλυται, ἀπῆλθε πρὸς τὸν κύριον αὐτοῦ· οὐκέτι σου ἐστὶν ὑποχείριος· οὐκέτι αὐτοῦ κυριεύσεις. διελογίζετο λοιπὸν ὁ [δείλαιος] διάβολος, τί ποιήσει τῷ Ἰησοῦ. τότε συνάγονται οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ [λεγομένου] Καϊάφα, καὶ συνεβουλεύσαντο κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν. ἠγνόησαν γὰρ οἱ ἄθλιοι, ὅτι ὁ τούτου θάνατος, ἀθανασίαν ἡμῖν χαρίζεται, καὶ ἡ αὐτοῦ κατάβασις, τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον ἡμῖν προεξένησεν. ἀνέστη γὰρ ὁ κύριος τριήμερος ἐκ τῶν νεκρῶν, σκυλεύσας τὸν ᾅδην, τὸν ἐχθρὸν καταπατήσας, τὸν θάνατον λύσας, τῆς κατεχούσης ἡμᾶς ἁμαρτίας τὰ δεσμὰ διαρρήξας, τοὺς πεπεδημένους ἐλυτρώσατο, λέγων, ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν. ἐλευθερωθέντες [οὖν] ἐκ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου, ἐπιγνῶμεν ἑαυτῶν τὸν εὐεργέτην, δοξάσωμεν [τὸν] πατέρα καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, μίαν θεότητα ὁμολογήσωμεν. οὕτως γὰρ πολιτευόμενοι βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσωμεν ἐν χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. [ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.]

Τοῦ ἐν

Quæcunque enim ligaueritis, inquit, *in terra, erunt ligata & in cœlis: & quæcunque solueritis in terra, erunt soluta & in cœlis. Et si quibus remiseritis peccata, remittuntur eis. Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Dixerunt igitur Domini pulli ad discipulos, *Cur soluitis pullum?* Illi respondent, *Quoniam Dominus eo opus habet.* Audis discipulorum sapiens responsum? Audientes enim falsi Domini, quod verus & certus Dominus eius operam requirat, non replicant responsum, sed terga dantes contradicere non audent. Statim igitur ad principem suum diabolum festinant, eique, quod euenerat, renunciant. Et vide mihi illic consilium & deliberationem contra Dominum iniri. Coguntur ibi vniuersæ aduersariorum potestates, efficiturque Ecclesia malignantium, vt adimpleatur quod dictum est per Prophetam, *Adstiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum contra Dominum, & contra Christum.* Dicuntque ad diabolum, dæmones; Quid agimus? pullus solutus est, & abiit ad Dominum, neque amplius est sub tua manu, non amplius illius dominaberis. Iam in reliquum cogitabat diabolus, quidnam contra Iesum potissimum moliretur. Atque inde est, quod conuenerunt Scribæ & Pharisæi in atrium Caiphæ, & consilium inierunt contra Iesum. Ignorabant enim illi perditissimi eius mortem, nobis immortalitatem præbituram: eiusque descensum, ascensum nobis in cœlos conciliaturum esse. Resurrexit enim Dominus tertia die à mortuis, spoliato inferno, calcato inimico, abolita morte, fractis quibus tenebamur vinculis peccatorum ligatosque exemit, dicens, Surgite, facessamus hinc liberati à seruitute diaboli. Agnoscamus igitur benefactorem, glorificemus Patrem cum Filio & Spiritu sancto, vnam Deitatem confiteamur: ita enim vitam instituentes, regnum cœlorum possidebimus in Christo Iesu Domino nostro.

Vnu S. Patris

S. Patris nostri

ATHANASII ARCHIEPISCOPI Alexandriæ,

IN PASSIONEM ET CRVCEM DOMINI.

A *ET venientes in Golgotha, hoc*
est, Caluariæ locum, dede-
runt ei vinum bibendum fel-
le mixtum, quod vbi gustas-
set, noluit bibere. Postmodum
quum eum crucifixissent, di-
uiserunt eius vestimenta, mis-
sa sorte, vt impleretur dictum Prophetæ, Diuiserunt
sibi vestimenta mea, & super amictu meo miserunt
sortem, & sedentes illic seruabant eum, & reliqua
quæ sunt eius passionis.

B Quod autem nunc recitatum est ver-
bum, Euangelicum quidem est, sed tamen eui-
dentiæ claritudinisque gratia, defugiendum
est ad sanctos, & ab iis intellectus huius rei
excipiendus. Veri enim similius eos, rerum
Euangelicarum magis, quàm nos conscios &
peritos esse. sed ne circa omnes oberrantes
moram iniiciamus nostro sermoni, sufficiet
in præsentia vel vnus magister Apostolus ad
vos plene de omni negocio instruendos. Scri-
bit enim Hebræis beatus Paulus, quod im-
C possibile est Deum mentiri, eumque in di-
cendo quàm maxime veracem esse, & falsum
non dicere. Siquidem rerum creatarum
natura id proprium sibi habet, vt mutationi
subiecta sit, & diuersis vicibus agitetur: id in-
de illis nimirum euenit, quod quum non es-
sent, per imitationem acceperunt ex gratia
humanitateque sui conditoris, vt essent,
quemadmodum Paulus testatur: *Qui*, in-
quit, *vocat ea, quæ non sunt, tanquam quæ sint*.
Deus contra, per Verbum suum conditor
D existendo existens, immutabilem habet cum
suo Verbo naturam, & id per Prophetam com-
monstrat, dicens: *Et ecce, inquam quoniam*
ego sum, & non immutor. Atque ideo in Psal-
mis de hominibus canitur, *Ego dixi in*
extasi mea, omnis homo mendax. De Deo
contra Moses in lege hoc testimonium affert,
Deus fidelis & verax. Vir igitur ille, vt sic di-
cam, Christigerulus ab ambobus eruditus et-
iam ipse discrimen Dei cum rebus creatis ex-
E ponens, ita scribit, Sit autem Deus verus omnis
contra homo mendax. Verus porro est Deus,
non modo scilicet, quod non mentiatur: nihil
enim contrariũ in illo: neq; vt homo homini,
ita

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας

ΕἸΣ ΤῸ ΠΆΘΟΣ ΤΟΥ͂ ΚΥΡΊΟΥ καὶ εἰς τὸν σταυρόν.

ΚΑΙ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον γολγοθᾶ, ὅ ἐστι κρανίου τόπος λεγόμενος, ἔδωκαν αὐτῷ οἶνον πιεῖν μετὰ χολῆς μεμιγμένον. καὶ γευσάμενος οὐκ ἤθελε πιεῖν. σταυρώσαντες δὲ αὐτὸν, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ βάλλοντες κλῆρον· ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ προφήτου· διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. καὶ καθήμενοι ἐτήρουν αὐτὸν ἐκεῖ· καὶ [εἰς] τὰ ἑξῆς.

Τὸ μὲν ἀναγνωσθὲν ῥητὸν, εὐαγγελικόν ἐστι. σαφηνείας δὲ τούτου χάριν, καλὸν πρὸς τοὺς ἁγίους καταφυγεῖν, καὶ παρ' αὐτῶν τὴν τούτου διάνοιαν ἐκλαβεῖν. ἐκείνους γὰρ μᾶλλον, ἢ ἡμᾶς τοῖς εὐαγγελίοις συνίστασθαι προσήκει. καὶ ἵνα μὴ περιερχόμενοι τοὺς πάντας, ἐπιβραδύνωμεν τῷ λόγῳ, ἀρκεῖ καὶ μόνος ὁ ἀπόστολος πρὸς τὴν ἡμῶν πληροφορίας γενέσθαι διδάσκαλος. γράφει γὰρ τοῖς ἑβραίοις αὐτὸς ὁ μακάριος παῦλος· ὅτι ἀδύνατόν ἐστι ψεύσασθαι τὸν θεὸν· καὶ ἀληθεύει μάλιστα λέγων καὶ οὐ ψεύδεται. τῶν μὲν γὰρ γεννητῶν ἡ φύσις, ἴδιον ἔχει τὸ τρέπεσθαι καὶ κινεῖσθαι ποικίλαις μεταβολαῖς· ἐπειδήπερ καὶ μὴ ὄντα ποτὲ, μεταβολὴν ἔσχεν εἰς τὸ εἶναι τῇ τοῦ πεποιηκότος χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ. καθὼς καὶ πάλιν ὁ παῦλος φησί· ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα. θεὸς δὲ ὁ πάντων διὰ τοῦ λόγου ποιητὴς τυγχάνων ὄντως ὢν, ἀμετάβλητον ἔχει σὺν τῷ λόγῳ τὴν φύσιν· καὶ τοῦτο διὰ τοῦ προφήτου διδάσκει λέγων· ἴδετε, ἴδετε, ὅτι ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι. διὸ περὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐν ψαλμοῖς ᾄδεται· ἐγὼ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου, πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης· περὶ δὲ τοῦ θεοῦ μωσῆς ἐν τῷ νόμῳ μαρτυρεῖ; ὅτι ὁ θεὸς πιστός ἐστι καὶ ἀληθινός. ὁ γοῦν χριστοφόρος ἀνὴρ ὡς ἐξ ἀμφοτέρων τούτων παιδευθεὶς, καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ θεοῦ πρὸς τὰ γενητὰ διαφορὰν ἐξηγούμενος γράφει· γινέσθω δὲ ὁ θεὸς ἀληθὴς, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης. ἀληθὴς δέ ἐστιν ὁ θεὸς οὐχ ὡς μὴ ψευδόμενος· οὐδὲν γάρ ἐστιν ἐναντίον αὐτῷ· οὐδὲ ὡς ἄνθρωπος ἑτέρῳ μαρτυρῶν τὸ ἀληθές.

ἀληθές· οὐδενὶ γὰρ ὑπεύθυνός ἐστιν· ἀλλ' ὡς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν γεννῶν καὶ πατὴρ ὑπάρχων τοῦ κυ- » ρίου λέγοντος, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. ἀληθείας δὲ φίλον τὸ ψεῦδος οὐκ ἄν ποτε γένοιτο· ὅθεν ἀληθείας [μὲν] κατὰ τὴν ψαλμῳδίαν ἐκζητῶν ὁ κύριος, τὸ ψεῦδος ἀφ' ἑαυτοῦ ῥίπτει καὶ ἀλλό- » τριον ποιεῖ λέγων· υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό μοι. ἐψεύσαντο γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ σωτῆρος, καὶ τὸν νόμον ἐπαγγειλάμενοι φυλάττειν, οὐκ ἠλήθευσαν, ἀλλὰ παρηνόμουν κατὰ τοῦ δεδωκότος αὐτόν, θάνατον ἀντὶ χάριτος μηχανώμενοι τῷ κυρίῳ. ἀπεβλήθησαν γοῦν εἰκότως, καὶ ὃν ψευσάμενοι κατὰ τοῦ κυρίου θάνατον ἐπήγαγον, τοῦτον αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ἀληθῶς ἐπεσπάσαντο· ὡς καὶ Ἀνανίας, καὶ Σάπφειρα ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων· οἵτινες ἐπαγγελίαν τῷ θεῷ δεδωκότες, ἀπὸ τῆς ἐπαγγελίας ἐνοσφίσαντο· καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἐλάνθανον, ὁ δὲ τῆς ἀληθείας διάκονος Πέτρος » τούτους ἀπωθεῖται, λέγων· οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις » ἀλλὰ τῷ θεῷ. ἐν οἷς καὶ μέγιστον θαῦμα γέγονεν· ὅπερ γὰρ μόνος ἠπίστατο Πέτρος, τοῦτο τῷ θανάτῳ τῷ περὶ τὸν Ἀνανίαν πᾶσιν ἐφανέρωσεν. ὥστε τοὺς πάντας εἰς εὐλάβειαν ἐλθεῖν. καὶ τὸ παράδειγμα Σαπφείρας φοβηθῆναι. δεῖ γὰρ εἰδέναι [καὶ μὴ ἀγνοεῖν] ὅτι, ἃ ἐπαγγελλόμεθα θεῷ, οὐκ ἔτι λοιπὸν ἐστὶν ἡμῶν, ἀλλὰ θεῷ διαφέρει. καὶ ἐὰν ἀποσύρωμεν ἀπὸ τούτων, οὐχ ὡς τὰ ἡμῶν ἐσμὲν λαμβάνοντες, ἀλλ' ὡς τὰ τοῦ θεοῦ ἱεροσυλοῦντες. ἡ δὲ ἐπαγγελία οὐ μέχρι χρημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ μέχρι λόγου καὶ προαιρέσεως [αὐτῆς φθάνει· οὐδὲ γὰρ εἴ τις ἐστὶ πένης χρημάτων, οὗτος καὶ προαιρέσεως] ἀμέλει, τὸ μέγα ὄντως καὶ θεῖον μυστήριον ἡμῶν, οὐκ ἐπὶ χρήμασιν ἔχει τὴν ὑπόσχεσιν, ἀλλ' ἐπὶ προαιρέσει τελείᾳ, καὶ τῇ κατὰ θεὸν πίστει. πάντες γοῦν ἐπηγγειλάμεθα, καὶ πάντες ἐσμὲν ἐπαγγελίας χρεῶσται. ὥστε ἀνάγκη ἀποδιδόναι τὴν μὲν παρθένον τὴν παρθενίαν ὁποίαν [καὶ] ἐπηγγείλατο· τὸν δὲ ἐγκρατῆ, τὴν ἐγκράτειαν. τοὺς δὲ ἐν γάμῳ τὴν σωφροσύνην, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην καὶ τιμήν· καὶ τέλος πάντας τὴν εἰς θεὸν πίστιν καὶ εὐλάβειαν, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἀνδρείαν· ἵνα μὴ ὡς ἀγνώμονας ἡμᾶς τὸ παράδειγμα τὸ περὶ Ἀνανίαν καὶ Σάπφειραν καταλάβῃ. τούτου γὰρ χάριν καὶ ὁ ἀποστο- » λικὸς προασφαλίζεται λόγος· ὅτι ἀπόδοτε πᾶσι » τὰς ὀφειλάς. τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον· τῷ τὸν φόβον, » τὸν φόβον, τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμήν. μηδενὶ μηδὲν » ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν. τοῦτο πεποίηκεν » αὐτὸς ὁ ταῦτα κηρύττων. ὥσπερ οὖν παρρησιάζεται » γράφων· τὸν καλὸν ἀγῶνα ἠγώνισμαι· τὸν δρόμον » τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειταί μοι » ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ δίκαιος » κριτής. μὴ ψευσάμενος γὰρ ἐφ' οἷς ἐπηγγείλατο, ἀλλὰ καὶ τηρήσας τὴν πρὸς [τὸν] θεὸν ὑπόσχεσιν, ἔσχε καὶ αὐτὸς ἀδιάπτωτον τὴν ἐπαγγελίαν παρὰ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ. οὐκοῦν διὰ τοῦτο ἡμῖν συμβουλεύει λέγων· μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους· καὶ πάλιν, πᾶν ψεῦδος ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν μὴ ἐκπορευέσθω. θέλει γὰρ [ἡμᾶς] μιμητὰς

ita ille testimonium verum præbet, quum nemini sit obnoxius: sed quod ipsam ex se veritatem gignat, Paterque sit Domini ita loquentis, *Ego sum veritas*: veritati porro nunquam mendacium amicum fuerit. Inde est quod secundum Psalmographum, veritatem Dominus exquirat, & mendacium à se reiiciat, & alienum faciat, dicens: *Filij alieni mentiti sunt mihi.* mentiti enim sunt Iudæi contra Seruatorem, & quum legem se dicerent seruare, veri in dicendo non fuerunt, sed præuaricabantur

A aduersus eum, qui legem dederat, mortem Domino pro vicissitudine gratiarum molientes. Merito igitur reiecti sunt, & mortem, quam aduersus Dominum mentiendo induxerunt, eam verè aduersus seipsos attraxerunt, vt Ananias & Saphira in actis Apostolorum, qui quum Deo vota fecissent, ex votis subtraxerunt. Et cæteros quidem alios latuerunt, minister tamen veritatis Petrus, eos à se extrudit, dicens, *Non mentitus es hominibus, sed Deo.* Qua in parte ingens miraculum editum est: quod enim solus nouerat Petrus, id morte Ananiæ

B & Saphiræ, omnibus innotuit, adeo vt omnes inde cautiores sint redditi, & exemplum Saphiræ perhorruerint. Scire enim debemus, & nequaquam ignorare, quod quæcunque promittimus Deo, non ea deinde nostra esse, sed Dei: & si inde quid defraudamus, ea non nos sumere iam tanquam nostra, sed vt Dei sacrilegio compilare. Neque ista promissio solum ad pecunias pertinet, sed etiam ad verba professionemque pertingit. Certe diuinum reuera & magnum mysterium nostrum,

C non in pecuniis habet promissionem suam, sed in professione perfecta, & in fide erga Deū: omnes certe promittimus, & omnes sumus promissionis debitores, adeo vt necessum sit præstare, virginem quidem virginitatem qualem promisit, continentem continentiam, maritatos pudicitiam, & mutuam inter se dilectionem & reuerentiam: & in summa quemlibet fidem in Deum, & obseruantiam, & iustitiam, & fortitudinem, ne nos vt malignos frustratoresque exemplum Ananiæ & Saphiræ apprehendat: huius enim rei gratia, etiam Apostolicus confirmatur sermo, ni-

D mirum, *dandum esse omnibus id quod debetur, cui vectigal, vectigal: cui metum metum: cui honorem honorem. Nemini quicquam debueritis, nisi vt vos mutuo ametis.* Hoc ipse præstitit qui id præstandum denunciat. Atque ideo libere de seipso pronunciat, *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquum reposita est mihi corona iustitiæ, quam dabit mihi iustus iudex.* Non enim mendax in promissis, sed seruans ea quæ Deo pollicitus erat, obtinuit vicissim à Deo vero incaducam

E repromissionem. Atque hinc est quòd nos admonet. *Ne vobis inuicem*, inquit, *mentiamini*: ac rursus, *Omne quod mendacium est, ex vestro ore non procedat.* Vult

sermo Dei iusiurandum est, eo quod quæ dicat, vera sint, & non mentiatur: qui quæso factum, vt quum dixisset, *adhuc tres dies, & Niniue subuertetur*, non impleuerit sermonem? ista enim videntur cum superioribus pugnare. Veruntamen non mentitur Deus, absit, neque sermo eius incompletus mansit, humanitate enim iram suam retudit, magisque pœnitentiam Niniuitarum, quam præcedentia peccata respexit. Neque sermo Dei talis erat, quasi post triduum subuertenda esset Niniue, sed quod ad triduum eos sustinere vellet, vt in dilatione triduana, aut pœnitendi haberent facultatem, aut postmodum eius sæuitiem exciperent. *Quid enim*, inquit Propheta, *adhuc tres dies, & Niniue subruetur*: non inquit, post triduum subuertetur: nam omnino ita factum fuisset, *sed adhuc tres dies, & subuertetur*: vt in eo verbo, adhuc, tolerantiam Dei intelligeremus, & in subuersione, iram post ipsius tolerantiam futuram, nisi resipiscerent. Alioqui nisi hoc ita se habuisset, & vt homines pœnitentiam agerent, ad triduum distulisset, quid quæso numini impedimento erat, quo minus illos citra illud spacium disperderet? An imbecillitas quæso? absit vt hoc vnquam in mentes nostras veniat: Dominus enim virtutum fortis est & potens Deus. An scilicet ignorantia earum rerum? neque hoc quidem dicendum est: nouit enim omnia antequam fiant. Quid igitur reliquum est, quod cogitemus, nisi longanimitatem & humanitatem Domini? cuius quum Propheta conscius erat, primum in fugam se dedit, quum in eam legationem mitteretur, semet ipse his verbis excusans: *O Domine nunquid hæc mea verba fuerunt, quum adhuc essem in terra mea? atque ideo est quod praoccupauerim fugam in Tharsos, eò quòd nossem te misericordem, & miseratorem esse, mansuetum & multa misericordiæ, & tuam ipsius sententiam mutantem in destinatis malis.* Fugit igitur Ionas, non tanquam contradicens numini, mœrebatque, non quod illi læta res fuisset perditio Niniuitarum, sed hoc ipsum ideo faciebat, quia Niniuitæ illi curæ essent. Timebat enim ne vanus apud eos haberetur, ac fide in posterum careret Propheticus sermo, ideo videlicet in mœrore fuit, ne refutaretur à Domino, eaque res omnibus Niniuitis comperta foret: non quidem quòd falsa essent in verbis Prophetæ, sed quod Deus misericors esset, ideo iam ipsis veniam concessam esse, nouerat in verbo, adhuc, Dei mansuetudinem latere: eamque consuetudinem esse scripturæ, Deum vbi longanimitatem suam ostendere concupiscit, eam per hoc verbum, Adhuc, solere significare. vt quum dicit per Esaiam, *Quid adhuc facere debui vineæ meæ, quod non fecerim?* per Hieremiam vero: *Ob hoc*, inquit, *contendam vobiscum in iudicio*: verbo autem, adhuc, designat suam bonitatem & tolerantiam: dicit enim, *Peragrate insulas Chetim, & in Cedar mittite legatos*

εἰ ὁ λόγος ὅρκος ἐστὶ τοῦ θεοῦ, ὅτι λέγων ἀληθεύει καὶ οὐ ψεύδεται, πῶς εἰρηκὼς· ἔτι τρεῖς „ ἡμέραι καὶ νινευὶ καταστραφήσεται, οὐ πεπλήρω- „ κε τὸν λόγον; δόξει γὰρ καὶ τοῦτο μάχεσθαι πρὸς τὰ πρῶτα. ἀλλ' οὐ ψεύδεται ὁ θεός· μὴ γένοιτο, οὐ δὲ ὁ λόγος ἀπλήρωτος ἔμεινεν αὐτοῦ· τῇ γὰρ φιλανθρωπίᾳ τὴν ὀργὴν ἤμβλυνε, καὶ τῇ μετανοίᾳ τῶν νινευϊτῶν μᾶλλον ἐπέβλεψεν, ἢ τῇ πρὸ ταύτης ἁμαρτίᾳ. καὶ ὁ λόγος δὲ τοῦ θεοῦ οὐχ

A οὕτως ἦν, ὥστε μετὰ τρεῖς ἡμέρας κατασκαφῆναι τὴν νινευΐ· ἀλλ' ὅτι τρεῖς ἡμέρας ὑμῶν ἀνέξομαι· ἵνα ἐν τῇ ἀνοχῇ τῶν τριῶν ἡμερῶν, ἐξουσίαν ἔχωσι μετανοῆσαι, ἢ τὴν μετὰ ταῦτα ὀργὴν ἐκδέξασθαι. τί γὰρ φησὶν ὁ προφήτης; ἔτι τρεῖς ἡμέραι καὶ νινευὶ καταστραφήσεται, οὐκ εἶπεν μετὰ τρεῖς ἡμέρας καταστραφήσεται· εἰ γὰρ ἂν, ἐγεγόνει πάντως· ἀλλ' ἔτι τρεῖς ἡμέραι καὶ καταστραφήσεται· ἵν' ἐν μὲν τῷ, ἔτι, λέγεσθαι, τὴν ἀνοχὴν ἐννοῶμεν τοῦ θεοῦ. ἐν δὲ τῇ κατασκαφῇ, τὴν μετὰ τὴν ἀνοχὴν, εἰ μὴ μετανοήσαιεν, γενησομένην ὀρ-

B γήν. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτον εἶχε τὸν τρόπον, καὶ μετανοίας χάριν τῶν ἀνθρώπων ὑπερέθετο τὰς τρεῖς ἡμέρας, τί τὸν θεὸν ἐκώλυε καὶ παρ' αὐτὰ τὴν νινευὶ ἀπολέσαι; ἀσθένεια; ἄπαγε· μὴ δὲ εἰς νοῦν ποτε τοῦτο τὸν ἡμέτερον ἔλθοι. κύριος γὰρ τῶν δυνάμεων [καὶ] ἰσχυρὸς καὶ δυνατὸς ἐστὶ ὁ θεός· ἀλλ' ἄγνοια τῶν πράξεων ἐκείνων; μὴ δὲ τοῦτο λεγέσθω. οἶδε γὰρ τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν. τί οὖν ὑπολείπεται νοεῖν, ἢ μακροθυμίαν καὶ

C φιλανθρωπίαν τοῦ δεσπότου; ἣν καὶ ὁ προφήτης ἐπιστάμενος, ἔφευγε μὲν ἀποστελλόμενος τὸ πρῶτον, τὸ δεύτερον δὲ ἀπολογούμενος φησί· ὦ κύριε, οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι μου ἔτι ὄντος μου ἐν τῇ γῇ μου; διὰ τοῦτο προέφθασα τοῦ φυγεῖν εἰς θαρ- „ σεῖς, διότι ἔγνων ὅτι σὺ ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων, „ μακρόθυμος καὶ πολυέλεος [καὶ] μετανοῶν ἐπὶ „ ταῖς κακίαις. ἔφυγε δὲ ἰωνᾶς οὐχ ὡς ἀντιλέγων „ τῷ θεῷ, καὶ ἐλυπεῖτο, οὐχ ὡς ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν „ νινευϊτῶν χαίρων· ἀλλὰ τοῦτο ἐποίει, διὰ τὴν νινε-

D υϊτῶν κηδεμονίαν. ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ ἀβέβαιος παρ' αὐτοῖς νομισθῇ, καὶ λοιπὸν ἄρξωνται μηκέτι προφήταις πιστεύειν, ἀλλὰ ἄπιστος παρ' αὐτοῖς ὁ προφητικὸς λόγος γένηται. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἠθύμησεν· ἵνα ἐλεγχθῇ παρὰ τοῦ δεσπότου, καὶ φανερὸν τοῖς νινευΐταις ἐκεῖ πᾶσι γένηται, ὅτι οὐ διὰ τὸ ψεύσασθαι τὸν προφήτην, ἀλλὰ διὰ φιλανθρωπίαν τοῦ θεοῦ συγκεχώρηται τοῖς νινευΐταις. ᾔδει γὰρ ἐν τῇ, ἔτι, λέξει σημαινομένην μακροθυμίαν. καὶ τοῦτο τῆς θείας γραφῆς ἐστὶ τὸ ἔθος. ὅταν γὰρ τὴν ἑαυτοῦ μακροθυμίαν σημαίνειν ἐθέλῃ ὁ θεός,

E διὰ [τῆς] λέξεως τῆς, ἔτι, ταύτην ἀπαγγέλλει. „ ὡς ἐὰν λέγῃ διὰ μὲν τοῦ ἡσαΐου, τί ἔτι ποιήσω τῷ „ ἀμπελῶνί μου, [καὶ οὐκ ἐποίησα;] διὰ δὲ τοῦ „ ἱερεμίου. διὰ τοῦτο ἔτι κριθήσομαι πρὸς ὑμᾶς „ λέγει κύριος: ἐν δὲ τῷ [οὖν] λέγειν ἔτι, δείκνυσι τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα καὶ ἀνοχήν. λέγει „ γάρ· διέλθετε νήσους χεττιεὶμ, καὶ εἰς κηδὰρ „ ἀποστείλατε,

ἀπεστείλατε. καὶ ἴδετε· εἰ [τινὶ] μὴ μακροθυμεῖν ἤθελεν, οὐδὲ παραινέσεις αὐτοῖς ἐδίδου· ὥστε διελθεῖν καὶ διελθόντας μαθεῖν ἐκ τῶν ἐναντίων τὴν πρὸς τὸ καλὸν σύγκρισιν. ἀμέλει ὅταν μηκέτι μακροθυμίαν ἀλλ' ὀργὴν ἡ πρᾶξις ἑκάστου προσκαλεῖται· λοιπὸν ἀποφαίνεται λέγων, οὐκέτι ἀνήσω τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν. διὰ δὲ τοῦ οὐκέτι ὧδε ῥήματος σημαινομένου, δείκνυσι φανερῶς τὴν περὶ τῶν Νινευϊτῶν δηλουμένην [διὰ τοῦ ἔτι] μακροθυμίαν, καὶ τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν. ἀδύνατον γὰρ ἦν μὴ ἀληθεῦσαι τὸν θεὸν λέγοντα, καὶ μόνον βουλόμενον. διὰ τοῦτο τῷ Ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενος, οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν ἐχαρίζετο, καὶ τὸν λαὸν ἐξήγαγεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου διὰ τοῦ ἱεροφάντου Μωυσέως. καὶ τὸν μὲν Ἰσαὰκ ἐπληροφόρει τῇ ὑποσχέσει, καὶ πατέρα τοῦτον ἐποίει τῶν δύο λαῶν· τῷ δὲ Ἰακὼβ ἐπαγγειλάμενος ἐδείκνυε τὸν Ἰωσήφ· καὶ τῷ μὲν πιστοτάτῳ Μωσεῖ ἐδίδου τῶν λεγομένων τὴν πίστιν διὰ τῶν συμβαινόντων τῷ Φαραώ· τῷ δὲ Δαβὶδ ἐπαγγειλάμενος, ἀπεδίδου τὴν ὑπόσχεσιν διὰ Σολομῶντος· λέγω δὴ τὴν τοῦ ναοῦ οἰκοδομήν. καὶ τί μοι χρεία πολλῶν; οὐδὲν ἐστιν ὃ λέγει ὁ θεός, καὶ ἀπλήρωτον τοῦτο μένει· κἂν παραυτίκα τις ὀλιγωρῇ ζητῶν τὸν λόγον, ἀλλὰ τῷ χρόνῳ τὴν ἀπόδοσιν ἡ ὑπόσχεσις ἔχει, καὶ τῷ χρόνῳ πάντως ἡ ἐπαγγελία πληροῦται. ἰδοὺ γὰρ καὶ τὰ πρὸ πολλοῦ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ κυρίου, καὶ τὰ πρὸ πολλῶν εἰρημένα χρόνων, νῦν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὁρῶμεν πληρούμενα. Ἡσαΐας μὲν γὰρ προεφήτευσεν ἐξ ἀπειρογάμου γυναικὸς τεχθήσεσθαι τὸν Ἐμμανουήλ· αὐτὸς δὲ ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου γεννηθεὶς καὶ θεὸς φαινόμενος, ἐπλήρου τοῦ προφήτου τὸν λόγον. καὶ ὁ μὲν Μιχαίας προαπήγγελλε καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ μέλλει ὁ Χριστὸς γεννᾶσθαι· αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ἐν Βηθλεὲμ ἐπὶ φάτνης ἀνακείμενος, ἐδείκνυε τὸν προφήτην ἀληθῆ. καὶ ὁ μὲν Ζαχαρίας εὐηγγελίζετο τῇ Ἱερουσαλὴμ τὴν εἴσοδον τοῦ σωτῆρος, αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ἀποστέλλων ἐπὶ τὸν ὄνον καὶ εἰσερχόμενος ἐφ' ἑαυτοῦ, τὴν προφητείαν ἀνεπλήρου. καὶ ὅλως ἵνα μὴ τὸ καθέκαστον ὀνομάζω τῶν γεγραμμένων, αὐτὸς πλήρωμα τοῦ νόμου, καὶ τῶν προφητῶν γέγονε. ἃ γὰρ δι' αὐτῶν προαπήγγελλε, ταῦτα παρὼν αὐτὸς ἐτελείου πληρῶν καὶ λέγων· αὐτὸς ὁ λαλῶν πάρειμι. ἰδοὺ [οὖν] καὶ νῦν [τὰ] πάλαι ἀναφωνούμενα περὶ τοῦ σωτῆρος ἐν τοῖς ψαλμοῖς, ἄρτι πάλιν πληροῦται διὰ τῆς τῶν στρατιωτῶν τόλμης. ἃ γὰρ προεσήμανε παθεῖν αὐτόν, ταῦτα νῦν οἱ δῆμοι τῶν Ἰουδαίων ἐνεργοῦσι· διαμεριζόμενοι τὰ ἱμάτια τοῦ σωτῆρος, καὶ ποτίζοντες αὐτὸν ὄξος μετὰ χολῆς· ταῦτα γάρ φησιν ἐγένετο ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαί· ἡ μὲν λέγουσα, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. ἡ δὲ πάλιν· ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμα [μου] χολὴν καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος. πολλοὶ τοῖς εὐαγγελίοις ἐντυγχάνοντες, καὶ ἀκούοντες τό, ἵνα πληρωθῇ τὸ γεγραμμένον, ἐνόμιζον

te legatos, & videte. Nisi mansuete & longanimiter agere vellet, non admonuisset eos, non iussisset peragrare, & peragrando discere ex contrariis boni comparationem discrimenque. Certe vbi iam non vlterius longanimitatem, sed iram præsentem hominum facta prouocant, ibi ad istum modum sua verba concipit: Non amplius feram, inquiens, peccata vestra: atque ita per hoc verbum, adhuc, quod hic positum est, clare significat suam erga Niniuitas mansuetudinem, & verborum veritatem. A Quandoquidem impossibile fuisset, Deum vaniloquum esse, vbi quid dicit, atque adeo, vbi quid vult. Ideoque Abrahæ promittens falsus non fuit, sed Filium ei dedit. Et populum eduxit ab Ægypto per fatidicum Mosen, & Isaaco pollicita confirmauit, patremque eum reddidit duorum populorum. Iacobo itidem promissa faciens, Iosephum ei exhibuit. Et fidelissimo suo Mosi fidem verborum præstitit, per ea quæ Pharaoni eueniebant. B Dauidi quoque quum polliceretur, in Salomone quod pollicitus erat, præstitit: loquor autem de ædificatione templi. Et quod opus multis? nihil omnium est quod loquitur Deus, quin opere consummatum fiat. Nam etsi in initio sciscitabundus eius sermonem pro re leui habeas, illius tamen pollicitatio successu temporis reddit quod debet, & quod promissum est, omnino ad diem suam impletur. Ecce iam olim de Domino pronunciata, & multis retro temporibus dicta, C nunc in Euangeliis videmus adimpleta. Esaias enim prophetauit, ex innuba muliere nasciturum Emanuel, qui quidem nunc ex Maria Virgine natus & Deum se probans, Prophetica verba adimpleuit. Michæas quoque locum, vbi nasciturus esset, iam antea præfiniuit, & ipse Dominus Bethleem in præsepe repositus, Prophetæ verbum verum esse declarauit. Zacharias quoque Hierosolymis ingressum Domini annunciauit, & Dominus pro asino mittens, ingrediensque ciuitatem, Prophetiam sui consummauit. D In summa ne singula scriptorum recitem, ipsemet plenitudo legis & Prophetarum factus est. Quæ enim per eos prænunciabat, ea ipsa opere compleuit, ac proinde loquutus est, Ecce ego ipse qui loquor, adsum. Ecce iam olim decantata in Psalmis de Seruatore, ea nunc adimplentur per audaciam militum. Quæ enim eum Dauid prædixit passurum, ea nunc populi Iudæorum perficiunt; dispartientes vestimenta Domini, & potantes eum aceto & felle. E *Hec enim*, inquit, *facta sunt, vt adimplerentur scripturæ*, quarum vna quidem dicit: *Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem*. Altera vero, *Dederunt in cibum meum fel, & in siti mea potauerunt me aceto.* Multi certe qui incidunt in Euangelia, audiuntque illam vocem vt implerentur scripturæ, arbitrati sunt, nulla alia de causa illa facta esse, quam vt scripturæ adimplerentur,

atque isthinc opinionem collegerunt, eos qui ista egerunt, extra culpam esse, atque adeo laude dignos, quod non vt delinquentes, sed vt obsequentes scripturis ista facerent: alioqui Prophetarum sermones non veros fuisse futuros, nisi acta ista subsequuta fuissent: præcipue autem ista excerpserunt ex verbis Ioannis in enarratione incredulitatis Iudæorum, vbi inquit, *secundum Prophetiam Esaiæ, quum tot signa coram eis fecisset, non crediderunt, vt sermo Esaiæ, quem dixit, impleretur, Domine* A *quis credidit auditioni nostræ, & brachium Domini cui reuelatum est?* Si enim ideo vt sermo Esaiæ, quem dixit, adimpleretur, non crediderunt Iudæi, non ipsi sibi eius incredulitatis authores sunt, sed is qui ea dixit futura, vnde euenit, vt & opere adimpleretur. Aufer enim, inquiunt, sermonem Prophetæ, & omnino futurum est, vt illi credant. Cæterum hæc atque huiusmodi opinatio multum à veritate destituitur. Non enim Propheta istis author est, neque Iudæi extra culpam istius in- B credulitatis consistunt, sed Propheta ea, quæ ipsi facturi essent prospiciens futura esse denunciauit, illique postea id ipsum opere exequuti, verum esse sermonem Prophetæ declarauerunt. Neque vt inseruientes Propheticis verbis ista contra Christum ausi sunt, sed suo ipsimet studio, sponte, volentesque illa perpetrauerunt, vt non Propheta istarum rerum author sit aut causa, sed ipsorum voluntas, quin potius ipsi in causa fuerunt, vt talia de ipsis Prophetæ prædiuinarent. Siqui- C dem Prophetæ proprium est futura prospicere, & in eo non hallucinari: hominum autem, proprium est agere quod velint. Et sicuti oculis contuentes, in contuendo non fallimur, neque aliter videmus & aliter res agitur: sed vt agitur videmus, & vt videmus agitur: ita quoque Prophetæ futura & præsentia cernebant, verum quæ cernebant, oportebat fieri: & ea quæ fiebant, non poterant non videre. Rursum vt ea quæ nos nostris oculis conspicimus, necesse est omnino esse, quum ea quæ sint, sub conspectum veniant: neque fieri potest vt aliter sint, quàm à nobis videntur: ita quoq; D quæ à Prophetis prospiciebantur, necessarium erat ea esse: neque fieri poterat, vt aliter essent, quam ipsi præuiderant. Nam si ea quæ fiant, non prospicerent, iam Prophetæ non essent. In summa id pro certo haberi debet, Prophetas non solum legum esse magistros, vt quæ præcipiunt, fieri debeant: sed rerum quoque futurarum indices esse. Siquidem non eo quod dicunt, ideo quid fit: sed quia id futurum est, ideo ab illis prædicitur: nec fieri potest vt Prophetæ mentiantur, quum vere videant. E Si enim res sub conditione & in dubio hæsissent, non pronunciassent Prophetæ. Iudæi ergo sua voluntate inducti sunt, vt ea facerent, neq; sancti per sua verba necessitatem addunt negotiis, vt cogantur ita fieri: sed quum præuideant studia eorum, voluntatesque, qui talia acturi sunt, rem, vt est futura, denunciant. Neq;

ἐνόμισαν τὰ γινόμενα, δι' οὐδὲν ἕτερον γίνεσθαι, ἢ ἵνα πληρωθῇ τὰ γεγραμμένα, καὶ ἐκ τούτων ᾠήθησαν, μὴ μόνον ἀναιτίους εἶναι τοὺς πράττοντας, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀξίους ἐπαίνου, ὅτι οὐχ ὡς ἁμαρτάνοντες, ἀλλ' ὡς διακονοῦντες τοῖς γεγραμμένοις ἐνεργοῦσι. μὴ γὰρ ἂν ἀληθεῖς γεγενῆσθαι τῶν προφητῶν τοὺς λόγους, εἰ μὴ τούτων ἦσαν αἱ πράξεις. μάλιστα δὲ ταῦτα ὑπέλαβον ἐκ τῶν εἰς τὸ κατὰ ἰωάννην ῥητῶν κινηθέντες, ἔνθα τῶν ἰουδαίων τὴν ἀπιστίαν διηγούμενος, κατὰ τὴν ἠσαίου προφητείαν φησί· τοσαῦ- « τα δὲ αὐτοῦ σημεῖα πεποιηκότος ἔμπροσθεν αὐ- « τῶν οὐκ ἐπίστευσαν, ἵνα ὁ λόγος ἠσαίου [τοῦ προ- « φήτου] πληρωθῇ ὃν εἶπε· κύριε τίς ἐπίστευσε τῇ « ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων κυρίου τίνι ἀπεκαλύ- « φθη; εἰ γὰρ ἵνα ὁ λόγος ἠσαΐου πληρωθῇ οὐκ ἐπίστευον « οἱ ἰουδαῖοι, οὐκ αὐτοὶ τῆς ἀπιστίας αἴτιοι, ἀλλ' ὁ ταῦτα εἰρηκώς, δι' ὃν καὶ ταῦτα πεπλήρωται. ἆρον γὰρ φησὶ τὸν λόγον τοῦ προφήτου, καὶ πάντως ἐκεῖνοι πιστεύσουσιν. ἀλλὰ ταῦτα καὶ ἡ τοιαύτη διάνοια πολὺ τῆς ἀληθείας ἀποδεῖ. οὔτε γὰρ ὁ προφήτης αἴτιος τούτοις, οὔτε οἱ ἰουδαῖοι τῆς ἀπιστίας [ἑαυτῶν] ἀναίτιοι τυγχάνουσιν· ἀλλ' ὁ μὲν προφήτης προβλέπων ἃ μέλλουσι πράττειν ἀπήγγειλεν, αὐτοὶ δὲ μετὰ ταῦτα πράττοντες ἐδείκνυον τοῦ προφήτου τὸν λόγον ἀληθῆ, καὶ οὐχ ὡς διακονοῦντες τοῖς προφητικοῖς ἐτόλμων κατὰ τοῦ σωτῆρος, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει θέλοντες ἔπραττον τὰ πράγματα. ὥστε τὸν [μὲν] προφήτην μὴ αἴτιον αὐτοῖς γεγενῆσθαι, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν αὐτῶν· αὐτοὺς δὲ μᾶλλον αἰτίους γεγενῆσθαι τῷ προφήτῃ, τοῦ ταῦτα αὐτὸν περὶ αὐτῶν εἰπεῖν. τοῦ μὲν γὰρ προφήτου ἴδιόν ἐστιν ὁρᾶν τὰ μέλλοντα, καὶ μὴ σφάλλεσθαι. τῶν δὲ πράξεων ἕκαστος τὴν ἰδίαν προαίρεσιν αἰτίαν ἔχει. καὶ ὥσπερ ἡμεῖς τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς ὁρῶντες οὐ σφαλλόμεθα βλέποντες, οὐ δὲ ἄλλως μὲν βλέπομεν, ἄλλως δὲ γίνεται, ἀλλ' ὡς γίνεται βλέπομεν, καὶ ὡς βλέπομεν γίνεται· οὕτως καὶ οἱ προφῆται τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα ἔβλεπον, καὶ ἃ ἔβλεπον ἔδει γενέσθαι, καὶ τὰ γινόμενα πάντως ὁρᾶν ἔδει. καὶ πάλιν ὥσπερ ἡμεῖς ἃ βλέπομεν [ἐν] ὀφθαλμοῖς, ἀναγκη πάντως εἶναι, τὰ γὰρ ὄντα βλέπομεν, καὶ οὐκ ἔστι ἄλλως γενέσθαι, ἢ ὡς ὁρῶμεν· οὕτω καὶ οἱ προφῆται, ἃ προέβλεπον ἔδει πάντως εἶναι, καὶ μὴ ἄλλως γίνεσθαι, ἢ ὡς προεωράκασιν. ἐπεὶ εἰ τὰ γενησόμενα μὴ προέβλεπον, οὐκέτι ἂν ἦσαν προφῆται. καὶ καθόλου δὲ τοῦτο εἰδέναι δεῖ, ὅτι οἱ προφῆται, οὐ νόμων εἰσὶ διδάσκαλοι, ἵνα μὴ μόνον ἃ προστάττουσι γίγνηται, ἀλλὰ τῶν μελλόντων εἰσὶ προσημάντορες. οὐ γὰρ ἐπειδὴ λέγουσι, διὰ τοῦτο, καὶ γίνεται τὰ γινόμενα, ἀλλ' ὅτι γίνεσθαι μέλλει, διὰ τοῦτο καὶ προλέγουσι, καὶ ἀνάγκη μὴ ψεύδεσθαι τοὺς προφήτας. ὁρῶσι γὰρ ἀληθῶς. εἰ γὰρ καθ' ὑπόθεσιν, μὴ προαπήγγελλον οἱ προφῆται, ἀλλὰ τῶν ἰουδαίων ἦν ἡ προαίρεσις ὥστε πράττειν ταῦτα. καὶ ὅλως οἱ ἅγιοι οὐκ ἀναγκαστικοὶ τῶν γιγνομένων εἰσὶν, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τῶν πραττόντων προβλέποντες σημαίνουσι.

νεύσι, καὶ ὥσπερ οἱ ἀνασκευάζοντες ἔλεγον· ἆρον τὸν λόγον τοῦ προφήτου καὶ πάντως οἱ ἰουδαῖοι πιστεύσουσιν, οὕτως φαίην ἂν κἀγὼ, ἆρον τὰς πράξεις τῶν ἰουδαίων, καὶ πάντως οὐ προεφήτευε [ἂν] περὶ αὐτῶν ὁ ἡσαΐας τοιαῦτα. ἐὰν τοίνυν ὁ ἰωάννης λέγῃ, οὐκ ἐπίστευον εἰς αὐτὸν οἱ ἰουδαῖοι, ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος ἡσαΐου, μὴ τῷ λόγῳ τοῦ προφήτου, τὴν αἰτίαν δῷς τῆς ἀπιστίας αὐτῶν, ἀλλὰ τῇ πράξει αὐτῶν τῶν ἰουδαίων. ἃ γὰρ οὗτοι νῦν ἔπραττον, ταῦτα προέβλεπεν ὁ προφήτης ἐκ πολλοῦ. καὶ ἔδει τοῦτον μὴ ψεύσασθαι, ἀλλὰ γνωσθῆναι, ὅτι τὰ νῦν γινόμενα προεώρακεν ἀληθῶς, ἵνα γὰρ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀληθὴς τοῖς μετὰ ταῦτα φανῇ, ἠλέγχθησαν ἄπιστοι καὶ κρυπτόμενοι. ἦσαν μὲν γὰρ τῇ προαιρέσει φαῦλοι. ἐπειδὴ δὲ ἔκρυπτον αὐτῶν τὴν ἀπιστίαν, ὁ λόγος ἔλεγχος γέγονεν αὐτῶν. διὰ τοῦτο γοῦν οὐκ ἐπίστευον, ὅτι ἤλεγχεν αὐτοὺς ὁ λόγος κρυπτομένους. καὶ ἐὰν λέγῃ πάλιν, οὐκ ἠδύναντο πιστεύειν οἱ ἰουδαῖοι, ὅτι γέγραπται τὰ κατ' αὐτῶν, μὴ τὸ ἀδύνατον τῇ προαιρέσει τῶν πραττόντων δῷς· ἐδύναντο γὰρ καὶ μεταβάλλεσθαι· ἀλλὰ τὸ ἀδύνατον τὸ μὴ ψεύσασθαι προφήτην. ἐπειδὴ γὰρ ἀληθῶς ἑώρακε, διὰ τοῦτο ἀδύνατον ἦν σφαλῆναι αὐτόν. οὐ γὰρ ἄλλως ἑώρακεν, ἢ ὡς γέγονε, καὶ ἐφάνησαν ἄπιστοι. οὕτως καὶ τὸ κατὰ τὴν παρθένον πεπλήρωται θαῦμα, καὶ τὸ κατὰ [τὸν] ἰωάννην ἀπέβη σήμερον, καὶ πάντα τὰ προγεγραμμένα πεπλήρωται. οὐ [δὲ] γὰρ ἐπειδὴ γέγραπται διὰ τοῦτο καὶ ἀπέβαινον, ἀλλ' ὅτι ἐγίγνετο πάντως, διὰ τοῦτο καὶ προελέχθη. οὕτω καὶ τὸ κατὰ τὸν μερισμὸν νῦν τῶν ἱματίων γέγονε, καὶ ὡς γέγονεν, οὕτω καὶ προεωρᾶτο, καὶ ὡς προεσημάνθη καὶ προαπηγγέλθη, οὕτω καὶ πεπλήρωται καὶ πέπρακται. γέγραπται δὲ οὕτω· σταυρώσαντες δὲ αὐτὸν διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ βάλλοντες κλῆρον· ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου· διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. ματθαῖος μὲν οὖν μετὰ τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν, ἁπλούστερον τὸν μερισμὸν γεγενῆσθαι φησί· ὁ δὲ ἰωάννης καὶ τὴν ποιότητα τοῦ μερισμοῦ, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ γεγενημένου κλήρου διηγεῖται λέγων οὕτως· οἱ οὖν στρατιῶται, ὅτε ἐσταύρωσαν τὸν ἰησοῦν, ἔλαβον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἐποίησαν τέσσαρα μέρη ἑκάστῳ στρατιώτῃ μέρος. τὸν δὲ χιτῶνα, ἐπεὶ ἦν ἄρραφος ἐκ τῶν ἄνω ὑφαντὸς δι' ὅλου, εἶπον πρὸς ἀλλήλους, μὴ σχίσωμεν [αὐτὸν] ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτοῦ τίνος ἔσται. ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. ἴσως τις τούτων ἀκούων ἐρυθριᾷ; ἴσως τις ὁρῶν τὸν κύριον παιζόμενον καὶ ἀπαγόμενον καὶ τυπτόμενον αἰσχύνεται; ἴσως νῦν τις ὁρῶν τὸν κύριον καὶ σωτῆρα καὶ βασιλέα τοῦ παντὸς κρινόμενον ὑπὸ πιλάτου, καὶ σταυρούμενον ὑπὸ ἰουδαίων δυσωπεῖται

Neque, vt isti aiunt, qui refragantur, tolle Prophetæ verba, & futurum est, vt omnes Iudæi ei credant: ita quoque & ego dixero, sed in contrarium: aufer acta Iudæorum, & prorsus nihil de iis prædicet Esaias. Ne igitur, quum Ioannes dicit, *Non crediderunt in eum Iudæi, vt adimpleretur sermo Esaiæ*, sermoni Prophetæ attribuas causam incredulitatis eorum, sed actioni ipsorum: quæ enim ipsi postmodum patrauerunt, ea diu retro præuidit Propheta, A cui nefas erat quicquam mentiri. Quin potius hoc tenendum, quod ea quæ nunc in eius passione fiunt vere ille prospexit: quo & eius sermo verus apud posteros appareret, ac deprehenderentur infideles, conuincerenturque infidelitatis, etiam si eam dissimulent, quum sint animo ac voluntate praui. Et quia occultabant suam infidelitatem, ideo sermo iste, qui eos argueret, habitus est: & idcirco certum est eos non credidisse, quum sermo iste ipsorum dissimulationem redarguat. Quòd si B rursus dicant, impossibile erat Iudæos credere, quia hoc de illis scriptum erat; ne impossibilitatem istam voluntati, delectuique agentium tribuas, qui se mutare poterant, sed illam statuas in verbis Prophetæ, quatenus ille mentiri non poterat. Nimirum, quem, quum vere videret, impossibile erat hallucinari, alioqui vidisset, aut non vere, aut non ita, vt res se habebat, falsusque deprehensus fuisset. Eadem ratione illud de virgine miraculum adimpletum est, & il- C lud quod Ioannes dixit, euentum suum hodie sortitum est, & omnia quæ prius scripta erant, adimpleta sunt, Non enim eò quòd scripta erant, ideo euenerunt, sed quia erant futura omnino, ideo certo prædicta sunt. Idem nunc contigit in diuisione vestium: siquidem vt nunc factum est, ita quoque antea præuisum fuit: & vt præindicatum fuit, & prænunciatum, ita quoque impletum, & perpetratum est: scriptum autem est ita: *Quum eum crucifixissent diuiserunt vestimenta eius, iacientes sortem, vt impleretur quod dictum est à Propheta, Diuiserunt sibi vestimenta mea,* D *& super amictu miserunt sortem*, Matthæus ergo cum reliquis Euangelistis, simplicius narrat hanc diuisionem. Ioannes autem circumstantias diuisionis, causamque sortitionis exponit, ita dicens, Milites igitur quum cruci affixissent Iesum: *sumpserunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vt vnicuique militum vna pars cederet. Tunicam vero, quia erat omnino a summo ad imum inconsutilis, ita inter se colloquuti sunt, Ne scindamus eam, sed sortiamur de ea cuius sit, vt scriptura imple-* E *retur, Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestitu meo miserunt sortem.* Forsitan aliquis ista audiendo erubescit? forsitan conspiciendo Dominum ludibrio haberi, duci, & conuerberari, pudore afficitur? forsitan etiam aliquis intuens Dominum & Seruatorem, Regemq; omnium, iudicari à Pilato, & crucifigi à Iudæis, vultum

vultum præ pudore submittit, & oculos deiicit, quum neque ipse sol hoc spectaculum tulerit, sed totus obtenebratus sit, vt eadem opera aliorum quoque oculos auerteret, negligens iam præcepti de hominibus illuminandis, & nunc demum præuaricari audens, quum videret Dominum suum, qui hoc illi præceperat, ab hominibus excruciari. Sed si causam didicerimus cur ita excruciatus sit, desinemus erubescere, admirantes potius bonitatem & humanitatem Domini

A gloriabimur, & ipsi, quemadmodum Paulus in cruce Domini: eo quod Dominus non suo, sed nostro nomine patiebatur. Siquidem peccatis hominum plurimis, & iam per vniuersum orbem propagatis, & quum iam antea hoc malum ingens, paulatim maius ac maius fieret, nec sustineri amplius ab hominibus posset, quippe quum peccatum contra omnes & in omnibus regnaret: Dominus immortalis & incorruptibilis, & pro immortalitate sua bonus & humanus, vtpo-

B te boni patris bonum verbum, creaturam suam negligendam non putauit, neque permisit alium quempiam suorum operum Dominum esse. Sed quum videret maliciam intolerabilem, neque mortale genus idoneum esse quod morti resisteret, neque pœnam suorum malorum persoluere posse (Nam excessus maliciæ transcendebat omne supplicium) vidensque simul patris bonitatem, & se quam idoneus esset & potens (Christus enim Dei potentia ac sapientia) commotus

C fuit sua humanitate, & misertus nostræ imbecillitatis, illam ipsam imbecillitatem indu t. Siquidem *ipse* (vt Propheta dicit) *nostras infirmitates sustulit, & languores gestauit*, & miserans nostram mortalitatem, ea ipsa mortalitate circumamictus est: Paulus enim dicit, *Humiliauit seipsum vsque ad mortem, idque ad mortem crucis*, vidensque simul, quam non ad solutionem pœnæ sufficeremus, illam ipsam pœnam in se transtulit. Siquidem Christus factus est pro nobis maledictio, atque ita humana carne ami-

D ctus & circumindutus, per se quæ nostra erant, patri obtulit, vt ipse patiens, hominem patientem illæsum redderet, & parua magnis pensaret. Descendit enim vt nobis ascensum præpararet: & natiuitatem expertus est, vt nobis ingeniti amicitiam conciliaret. Infirmatus est propter nos, vt nos eum robore erigeremur, & diceremus cum Paulo, *Omnia possum per fortificantem me, Iesum Christum*: sumpsitque corpus corruptibile, vt corruptibile indueret incorru-

E ptibilitatem: induit mortale, vt id quod mortale erat, indueret immortalitatem: in summa factus est homo & mortuus est, vt nos, qui homines moriebamur, deificaremur, neque vlterius pateremur regnum mortis. Mors enim nobis non dominabitur. Quum & Apostolicus sermo prædicet, ideo eum esse cr cifixum, vt maledictionem redimeret, & nos benedictioné possideremus.

Ipse

δυσωπεῖται καὶ κάτω τὸν ὀφθαλμὸν ἔχει. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἥλιος ἤνεγκε τὴν θέαν ἰδεῖν, ἀλλ' ἐσκοτίζετο ὅλος, ἵνα καὶ τοὺς ἄλλους ὀφθαλμοὺς ἀποστρέψῃ· καὶ οὐκ ἐφρόντιζεν ἔτι τῆς ἐντολῆς τοῦ φαίνειν τοῖς ἀνθρώποις. ἀλλὰ καὶ παραβαίνειν ἐτόλμα λοιπὸν ὁρῶν τὸν ἐντειλάμενον αὐτῷ δεσπότην ὑπὸ ἀνθρώπων πάσχοντα. ἀλλ' ἐὰν τὴν αἰτίαν μάθωμεν, καὶ διατί πέπονθεν ἴδωμεν, οὐκέτι ἐρυθριῶμεν, ἀλλὰ θαυμάζομεν τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ. [καὶ] καυχησόμεθα [δὲ] καὶ ἡμεῖς ὡς ὁ παῦλος ἐν τῷ σταυρῷ· ὅτι οὐχ αὐτὸς ὁ κύριος δι' ἑαυτὸν, ἀλλ' ἡμεῖς ἐν ἐκείνῳ πάσχοντες ἦμεν. τῶν μὲν γὰρ ἀνθρώπων ἡ ἁμαρτία πολλή τις ἦν, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην προκατειλήφει τοῦτο τὸ κακὸν, μέγα [μὲν] τυγχάνον καὶ πρὸ τούτου, κατ' ὀλίγον δὲ καὶ αὐξανόμενον, καὶ ἀφόρητον γινόμενον τοῖς ἀνθρώποις, καὶ γὰρ καὶ ὁ θάνατος ἐπὶ πάντας καὶ κατὰ πάντων ἴσχυε βασιλεύειν. ὁ δὲ κύριος ἡμῶν ἀθάνατος καὶ ἄφθαρτος ἐστι. καὶ ὥσπερ ἀθάνατος καὶ ἄφθαρτος, οὕτως ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος. ἀγαθοῦ γὰρ πατρὸς ἀγαθὸς ὁ λόγος ὑπάρχει. διὸ οὐ παρεῖδεν ἀπολέσθαι τὸ γινόμενον, οὐδ' ὑπέμεινε τῶν αὐτοῦ ποιημάτων ἄλλον γενέσθαι κύριον· ἀλλ' ὁρῶν τὸ μὲν τῆς κακίας ἀφόρητον, καὶ τὸ θνητὸν γένος οὐχ ἱκανὸν ἀντιστῆναι πρὸς τὸν θάνατον, οὐδὲ τὴν τιμωρίαν τῶν κακῶν δυνατὸν ἀποδοῦναι· ὑπερῆρε γὰρ πᾶσαν τιμωρίαν ἡ τῆς κακίας ὑπερβολή· ὁρῶν δὲ καὶ [τὴν τοῦ πατρὸς ἀγαθότητα, ὁρῶν] καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἱκανότητα καὶ δύναμιν· Χριστὸς γὰρ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· κεκίνηται τῇ φιλανθρωπίᾳ, καὶ οἰκτείρας τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν, ἐνεδύσατο ταύτην. αὐτὸς γὰρ, ὡς ὁ προφήτης φησὶ, τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἦρε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε. καὶ ἐλεήσας τὸ θνητὸν ἡμῶν, περιεβάλετο τοῦτο. λέγει γὰρ ὁ παῦλος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. ἰδὼν δὲ καὶ τὸ πρὸς τὴν ἀπόδοσιν ἡμῶν τῆς τιμωρίας ἀδύνατον, ἀνεδέξατο ταύτην αὐτός. Χριστὸς γὰρ γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, καὶ οὕτω δὴ τὰ ἀνθρώπινα περιβαλλόμενος καὶ ἀμφιασάμενος, δι' ἑαυτοῦ τὰ ἡμῶν προσήγαγε τῷ πατρὶ, ἵνα ὡς αὐτὸς πάσχων ἀβλαβῆ τὸν [ἄνθρωπον] πάσχοντα κατασκευάσῃ, καὶ μικρὰ μεγάλοις ἀντικαταλλάξηται. καταβέβηκε γὰρ ἵνα ἡμῶν τὴν ἄνοδον κατασκευάσῃ, καὶ πεπείραται γενέσεως, ἵνα ἡμεῖς διὰ αὐτοῦ τῷ ἀγεννήτῳ φιλιάσωμεν. ἠσθένησε διὰ ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς ἐγερθῶμεν ἐν δυνάμει, καὶ εἴπωμεν, ὡς ὁ παῦλος· πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με ἰησοῦ Χριστῷ. ἔλαβε σῶμα φθαρτὸν, ἵνα τὸ φθαρτὸν ἐνδύσηται τὴν ἀφθαρσίαν. ἐνεδύσατο τὸ θνητὸν, ἵνα τὸ θνητὸν ἐνδύσηται τὴν ἀθανασίαν. καὶ τέλος, γέγονεν ἄνθρωπος καὶ ἀπέθανεν, ἵνα ἡμεῖς [οἱ] ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκοντες, θεοποιηθῶμεν, καὶ μηκέτι τὸν θάνατον ἔχωμεν βασιλεύοντα. θάνατος γὰρ ἡμῶν οὐ κατακυριεύει, καὶ ὁ ἀποστολικὸς δὲ κηρύττει λόγος· διὰ τοῦτο καὶ σταυροῦται, ἵνα τὴν κατάραν ἐξαγοράσῃ, καὶ ἡμεῖς τὴν εὐλογίαν κληρονομήσωμεν.

πάσχων γὰρ αὐτὸς ἐβλάπτετο μὲν οὐδ᾽ ὅλως, ἐχαρίζετο δὲ μᾶλλον, καὶ ἀποθνήσκων, οὐκ ἔμενε νεκρὸς, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τοὺς νεκροὺς ἐζωοποίει, καὶ σφαγιαζόμενος δὲ οὐκ ἀπώλυτο, ἀλλὰ τῷ αἵματι τῆς σφαγῆς πάντας ἁπλῶς ἐλυτροῦτο, καὶ αὐτὸς ἔμενεν ἀπαθής. πῶς δὲ τοῦτο γέγονεν εἴ τις ἔροιτο; ἀκουέτω. δύο πραγμάτων ἐν τούτῳ γεγονε σύνοδος. πραγμάτων δὲ λέγω οὐκ ἴσων, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντα σύγκρισιν οὐκ ἐχόντων. θνητὸν γὰρ ἀθανάτῳ συνεπλέκετο, καὶ φθαρτὸν σῶμα ἀφθάρτῳ λόγῳ συνεληλύθει. καὶ τὸ μὲν θνητὸν, οὐκ ἔβλαπτε τὸ ἀθάνατον· ἀπαθὲς γὰρ ἦν, ἀλλ᾽ ἔμενε μᾶλλον ἀπαθὲς καὶ αὐτὸ, τῇ τοῦ θανάτου ἐπικρατείᾳ. τὰ γὰρ κρατοῦντα τῶν κρατουμένων ἀεὶ κύρια τυγχάνει. διὰ γοῦν αὐτὸν τὸν συνόντα ἀθάνατον λόγον, καὶ ὁ θάνατος ἐξηφανίζετο [παραδόξως] ἐν αὐτῷ, ὡς ἀπὸ πυρὸς ἀφανίζεται καλάμη. ὁ δὲ λόγος ἄφθαρτος ὢν, ὠφελεῖ μᾶλλον τὸ φθαρτὸν συνὼν αὐτῷ. τὸ γὰρ σκότος ὑπὸ τοῦ φωτὸς καταυγάζεται, καὶ τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὑπὸ τῶν δημίων ἐκδιδύσκεται, οὓς ἡμεῖς ἐν τῷ ἀδὰμ ἐνεδυσάμεθα, δερματίνους χιτῶνας, ἵνα ἀντὶ τούτων τὸν Χριστὸν ἐνδύσασθαι δυνηθῶμεν. διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἱμάτια μερίζεσθαι ὑπομένει, ἵνα ἡ-
» μεῖς τὸν ἐκ πατρὸς ἀμέριστον ἔχωμεν λόγον· ἐγὼ γὰρ
» καὶ ὁ πατὴρ, φησὶν, ἕν ἐσμεν. διὰ τοῦτο καὶ λαγχάνουσιν ἐπὶ τὸν χιτῶνα, καὶ τοῦτο πάσχων παρορᾷ, ἵνα ἡμῶν κλῆρος ὁ Χριστὸς γένηται, καθὼς
» [ὡς] ὁ ψαλμῳδὸς φησί· κύριος μερὶς τῆς κληρονο-
» μίας μου, καὶ τοῦ ποτηρίου μου. ὅθεν οὐδὲ ἀλλαχοῦ πάσχει, οὐδὲ εἰς ἄλλον τόπον σταυροῦται, ἢ εἰς τὸν κρανίου τόπον, ὃν ἑβραίων οἱ διδάσκαλοι, φασὶ, τοῦ ἀδὰμ εἶναι τάφον. ἐκεῖ γὰρ αὐτὸν μετὰ τὴν κατάραν τεθάφθαι διαβεβαιοῦνται. ὅπερ εἰ οὕτως ἔχει, θαυμάζω τοῦ τόπου τὴν οἰκειότητα. ἔδει γὰρ τὸν κύριον ἀνανεῶσαι θέλοντα τὸν πρῶτον ἀδὰμ, ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ παθεῖν, ἵνα ἐκείνου λύων τὴν ἁμαρτίαν, ἀπὸ πάντος αὐτὴν ἄρῃ τοῦ γένους. ὡς ἐπειδὴ ἤκουσεν ὁ ἀ-
» δὰμ· γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, διὰ τοῦτο πάλιν ἐκεῖ τίθεται, ἵνα τὸν ἀδὰμ εὑρὼν ἐκεῖ, λύ-
» σῃ μὲν τὴν κατάραν, ἀντὶ δὲ τοῦ· γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν
» ἀπελεύσῃ, λοιπὸν εἴπῃ· ἔγειρε ὁ καθεύδων καὶ ἀ-
» νάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός.
» καὶ πάλιν· ἀνάστα, καὶ δεῦρο ἀκολούθει, ἵνα μηκέ-
» τι κέῃς ἐπὶ γῆς, ἀλλ᾽ ἐν οὐρανοῖς ἀνέλθῃς. ἀνάγκη γὰρ ἐγειρομένου τοῦ σωτῆρος, συνεγείρεσθαι τούτῳ καὶ τὸν ἀδὰμ, καὶ πάντας τοὺς ἐκ τοῦ ἀδὰμ γενομένους. καὶ ὥσπερ ἀποθνήσκοντος τοῦ ἀδὰμ, ἐμένομεν καὶ ἡμεῖς διὰ αὐτὸν νεκροὶ, οὕτως ἐγειρομένου τοῦ κυριακοῦ σώματος, ἀνάγκη λοιπὸν πάντας συνεγείρεσθαι αὐτῷ. αὕτη τοῦ παύλου ἡ διάνοια τυγχάνει. γράφει γὰρ κορινθίοις λέγων· ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ ἀδὰμ
» πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως ἐν [τῷ] Χριστῷ
» πάντες ζωοποιηθήσονται. πῶς δὲ ἄγουσιν αὐτὸν ἐπὶ τὸν σταυρὸν, ἀναγκαῖον ἰδεῖν γεγραμμένα,

πάντα

Ipse enim quum pateretur, nihil detrimenti sentiebat, sed potius dona gratiasque dilargiebatur: nec moriens mortuus remansit, sed potius mortuos viuificabat: nec immolatus periit, sed vt suæ immolationis sanguine omnes simpliciter liberaret, ipseque interim mansit impatibilis. Quomodo autem id factum sit, si quis quærat, auscultet: duarum in eo rerum coitus congressusque fuit: rerum autem dico, non æqualium, sed quæ per omnia cõmitti commisceriq; nequirent. Mortale enim cum immortali copulatum fuit, &
A mortale corpus cum immortali verbo cohæsit: neque tamen id quod mortale erat, læsit immortale, quippe quum hoc ipsum impatibile esset, sed ipsum quod mortale erat, impatibile redditum est, vi potentiaque eius quod immortale erat. Siquidem vis ea quæ vincit, in victas res dominium habet. Atque ideo ob coniunctum immortale verbũ, mors in Christo mirabili ratione, sicuti stipula ab igni, consumebatur: Verbumque quum incorruptibile esset, id quod corruptibile erat,
B sua præsentia adiuuabat. Tenebræ enim à lumine illustrantur, & quod minus est, à maiore benedicitur. Atque ideo etiam nunc à tortoribus, eas quas nos in Adam indueramus, pelliceas vestes exuit, vt nos pro iis Christum vicissim indueremus, Atque eadem de causa vestimenta sua diuidi finit, vt nos Patris haberemus indiuisibile Verbum. *Ego enim*, inquit, *& Pater vnum sumus*. Ideo quoque sortiuntur de tunica, & id cum patientia negligit,
C sicut Psalmographus ait, *Dominus pars hereditatis meæ, & calix meus*: vnde etiam est, quod non alibi patitur, neque in alio loco crucifigitur, quam in caluariæ loco, quem magister Hebræorũ dicit sedem esse sepulchri Adæ. Ibi enim post maledictionem eum humatum esse asseuerat. Quod si ita se res habet, miror eius loci genium & proprietatem. Congruum enim erat, Dominum, quum vellet reuocare primum Adam, in eo loco pati, vt illius abolito peccato, ab vniuerso eius ge-
D nere illud profligaret. Iam vero quia audierat Adam, Terra es & in terram reuerteris. Ideo illic denuo positus est, vt Adamum inibi inuentum, à maledictione liberaret: & pro istis verbis, *Terra es, & in terram reuerteris*, eidem diceret, *Excitare qui dormis, & surge ex mortuis, & illuminabit te Christus*, & rursus, *Surge age & sequere me*: vt non vlterius in terra consistas, sed ad cœlos ascendas. Necessum enim est, surgente seruatore, consurgere quoque cum eo, & ipsum Adamum, & o-
E mnes ex Adamo oriundos. Et sicuti moriente Adamo, manebamus nos per eum mortui, ita quoque surgente Dominico corpore, necessum erat omnes cum eo consurgere. Hic enim Pauli intellectus est ad Corinthios scribentis: *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificabuntur*. Iam vt nobis constet, quomodo Iudæi eum in crucem sustulerint: necessum est videamus ea, quæ de istis rebus scripta sunt.

Quando-

Quandoquidem ne illa quidem ſunt inutilia cognitu, neq; temere in Euágeliis ad eum modum deſcripta ſunt. Poſtquam Dominus igitur iudicatus eſſet, crucem ſuam ſuſtulit: ſiquidem iudicium ſubiit & ſtetit ante præſidem. Verum caue ne dum iſta legis, rem eam pudẽdam exiſtimes, quũ eam indignitatem ille noſtra cauſa ſuſtinuerit, idque ideo, ne inſidiæ, quas paſſus eſt, ſi per ſilentium omiſſæ eſſent, occultaretur Iudæorum dolus, ſed vt hoc iudicio inſidiantium calumnia manifeſta redderetur. Si enim Dominus iudicium condemnationemque paſſus non eſſet, ſub dubia incertaque ſuſpicione latuiſſet Iudæorum aduerſus eum inuidia, quæ eo condemnato nullas latebras habere poteſt. Siquidem & Pilatus ipſe Chriſto innocentiam atteſtatus eſt, & manifeſtas Iudæorum inſidias reddidit. Nouerat enim (inquit ſcriptura) quod per inuidiam tradidiſſent eum: non cognouiſſet Pilatus Iudæorum inuidiam, niſi Seruator ad iudicium adſtitiſſet. Magnum id certe & mirificum in Seruatore, qui tacendo & non reſpondendo, tam efficax erat in perſuadendo, vt iudex vltrò factiones conſpirationeſque aduerſus eum initas & agnoſceret, & confiteretur, ſeque magis turbis hominum, quam iuſtitiæ gratificatum eſſe. Qui ſi reſpondiſſet Pilato, poterat ille ſuſpicari, formidine eum mortis ad loquendum inductum fuiſſe: iam quum taceat, quid admireris niſi illius robur, fortitudinemque in contemnenda morte? quumque eum de innocentia ita excuſet Pilatus, quid aliud in mentem venire poteſt, niſi illum ipſum, qui ibi iudicio ſubiectus ſtabat, Deum eſſe? qui interim, dum à Pilato iudicabatur, eius vxori oracula edebat, quo ſimul Pilatus ex ſilentio eius fortitudinem ſtuperet, & ex oraculis cognoſceret, eum in quem ſententiam daret, non hominem, ſed Deum eſſe. Timuit igitur iudex reum ſuum, & magis quam ipſe reus videbatur condemnari, metumque in ſe hominis condemnati ſenſit, atq; ipſemet ſuam in Chriſtum quaſi in ſe latam ſententiam cohorruit. Atque ideo etiam ſuas manus lauit, dicens; Innocens ſum ego à ſanguine huius. Etſi poſteà Iudæorum gratiæ impar, conſenſum accommodauerit eorum calumniis, vt etiam illum crucifigendum traderet. Traditur igitur Seruator, & traditus non exhorruit mortem, ſed potius ſe aduerſum mortem, ablatis veſtibus expediuit, & perſequutus eſt fugientem colubrum. Non enim ita ſe habuit Dominus, vt moriturus, ſed vt is, qui mortem ad occidendum perſequeretur. Cæterum hic infelix diabolus conſpectó hoc in Pilato miraculó, iudicemque magis quàm iudicatum paueſcere, animaduerſaque Domini in exuendis veſtibus fiducia, omnia ſibi tentanda putauit, vt cognoſceret quod prius cognoſcere non potuit, quum illum in monte tentaret, eſſetne ipſe Filius Dei, an non: tum enim cum pudore reiectus, obſeruandum ſibi perſuadebat tempus mortis, certus omnino poſſe ſe per mortem, qua omnes in ſeruitutem redegerat, etiam hunc tentationibus ſubigere: ſcriptum eſt enim apud Lucam quod quum conſummaſ-

πάντα γὰρ καὶ ταῦτα οὐκ ἀνωφελῆ, οὐδὲ ἁπλῶς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γέγραπται, μετὰ τὸ κριθῆναι τὸν κύριον· ἐκρίθη γὰρ καὶ ἔμπροσθεν ἐστάθη τοῦ ἡγεμόνος. καὶ μή τις αἰσχυνέσθω ταῦτα. ὑπέμεινε γὰρ καὶ τοῦτο δι᾽ ἡμᾶς, ἵνα μὴ κατὰ τὸ σιωπώμενον ἐνεδρεύοντές τις αὐτοῦ, κρύπτηται τῶν ἰουδαίων ἡ ἐπιβουλή. ἀλλ᾽ ἵνα καὶ ἐκ κρίσεως φανερὰ [ἡ] τῶν ἐπιβουλευσάντων ἡ συκοφαντία γένηται. μὴ κριθέντος γὰρ τοῦ σωτῆρος, ἄδηλος ὑπενοεῖτο τῶν ἰουδαίων ὁ κατ᾽ αὐτοῦ φθόνος.
A κριθέντος δὲ αὐτοῦ λοιπὸν, οὐδένα λαθεῖν οὕτως ἠδυνήθη, καὶ πιλάτος [μὲν] αὐτὸς τῷ [μὲν] σωτῆρι ἐμαρτύρει τὸ ἀναίτιον καὶ καθαρὸν· τῶν [δὲ] ἰουδαίων τὴν ἐπιβουλὴν ἐξήγγειλεν. ᾔδει γὰρ, φησὶν, ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν. οὐκ ἂν [δὲ] πιλάτος ἔγνω τὸν φθόνον τῶν ἰουδαίων, εἰ μὴ ἐστάθη κρινόμενος ὁ σωτήρ. μέγα πρᾶγμα καὶ παράδοξον ἀληθῶς πεποίηκεν ὁ σωτήρ· σιωπῶν, ἐνήργει καὶ μὴ ἀπολογούμενος, ἐποίει τὸν δικαστὴν ὁμολογεῖν τὴν συσκευήν.
B καὶ ὅτι μᾶλλον τοῖς ὄχλοις, ἢ τῷ δικαίῳ πέπεισται. ἀπολογουμένου μὲν γὰρ, ἦν ὑπονοῆσαι δειλίαν [τοῦ] θανάτου· σιωπῶντος δὲ, τὸ στεῤῥὸν καὶ τὴν ἀνδρείαν θαυμάσαι, καὶ [τὸ] οὕτω δὲ τὸν πιλάτον ἀπολογεῖσθαι, οὐδὲν [ἦν] ἕτερον, ἢ πιστεῦσαι τὸν κρινόμενον εἶναι θεόν. ἀμέλει, κρινόμενος ὑπὸ πιλάτου, ἐχρημάτιζε τῇ τούτου γυναικί· ἵνα τῇ μὲν σιωπῇ τὴν ἀνδρείαν καταπλαγῇ· τῷ δὲ χρηματισμῷ γινώσκῃ, ὅ-
C τι οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ θεὸν κρίνει. ἐφοβήθη οὖν ὁ κρίνων τὸν κρινόμενον, καὶ μᾶλλον αὐτὸς ἐκρίνετο τῷ φόβῳ τοῦ κρινομένου, ἢ κρίνων αὐτὸς κατέπληττε τὸν κύριον. διὸ καὶ ἐνίψατο τὰς χεῖρας λέγων· ἀθῶός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τούτου, εἰ καὶ ὕστερον κινηθεὶς τῇ τῶν ἰουδαίων φιλίᾳ, συνέδραμεν αὐτοῖς ἐπιβουλεύουσιν, ὥστε καὶ εἰς σταυρὸν [αὐτὸν] παραδοῦναι. παραδίδοται τοίνυν ὁ σωτὴρ, καὶ παραδοθεὶς, οὐ κατέπληξε τὸν θάνατον, ἀλλὰ καὶ
D μᾶλλον ἀπεδύσατο πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐδίωκε φεύγοντα τὸν ὄφιν. οὐ γὰρ ὡς ἀποθνήσκων ἦν ὁ κύριος, ἀλλ᾽ ὡς τὸν θάνατον εἰς τοῦτο διώκων. ἔνθα δὴ ὁ δείλαιος διάβολος, θεωρήσας τὸ κατὰ πιλάτον θαῦμα, ὅτι μᾶλλον ὁ κρίνων ἢ ὁ κρινόμενος κατέπληξεν, ὁρῶν δὲ καὶ τὴν μετὰ πεποιθήσεως αὐτοῦ νῦν ἀπόδυσιν, πάντα πειράζειν ἐσπούδαζε, βουλόμενος γνῶναι, ὃ πρότερον οὐκ ἠδυνήθη πειράζων αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει, μαθεῖν εἰ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. τότε
E καταισχυνθεὶς, ἐτήρει τὸν τοῦ θανάτου καιρόν· νομίζων ὅτι ἐν ᾧ πάντας καταδεδούλωκε, δύναται καὶ ἐν τῷ θανάτῳ τοῦτον πειρᾶσαι. γέγραπται γὰρ παρὰ τῷ λουκᾷ. ὅτι συντελέσας

ὅτι συντελέσας πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος, ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ· οὗτος δὲ ἐστιν ἐκεῖνος ὁ καιρὸς, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ πολέμιος ἐγίνωσκεν ἑαυτὸν, καταπατηθήσεσθαι ὑπὸ πάντων εἰ καὶ τοῦ διαπέσοι. μόνον γὰρ τοῦτο αὐτῷ ὑπελείπετο λοιπὸν τὸ ἆθλον πάντων γυμνωθέντι. διὸ καὶ πάντα ποιεῖ τοῦ μαθεῖν ἕνεκεν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ σωτὴρ καὶ τοῦτο ἐποίει, ἵνα, ἐὰν ὄντως περὶ αὐτοῦ μάθῃ, μὴ δὲ τολμήσῃ προσελθεῖν, εἰδὼς τὴν ἀπρόσιτον αὐτοῦ καὶ θείαν δύναμιν. ὁ δὲ κύριος θεωρῶν αὐτοῦ τὴν πανουργίαν, ὅτι οὐ τιμῇ τῇ πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ τῆς τῶν ἀνθρώπων χάριν δουλείας ἐθήρευε τοῦτο, ἵνα τυραννεύῃ κατὰ πάντων, ὑπέκρυπτε τὴν ἑαυτοῦ θεότητα, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐπολιτεύετο· ἵνα ὡς θεῷ μὴ προσελθὼν ἀπαθὴς ἀπέλθῃ, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπου καταφρονήσας, προσέλθῃ, καὶ λοιπὸν ὑπὸ ἀνθρώπων ἄρξηται καταπαλαίεσθαι. καὶ ὥσπερ ἄν τις τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ θεωρῶν καταπλήσσοντα, καὶ διὰ τοῦτο ἀποφεύγοντα λοιπὸν ἀσθένειαν σχηματίζοιτο πρὸς τὴν ἐκείνου πρόσκλησιν, εἶτα ἐκεῖνος ὁ φεύγων πρὸς τὴν σχηματισθεῖσαν ἀσθένειαν ἀποβλέπων θαρσήσας προσέλθοι [καὶ] ὁ γενναῖος παλαιστὴς τῇ ἀσθενείᾳ προσκαλεσάμενος, τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει [νικήσει, οὕτω καὶ ὁ κύριος ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ προσκαλεσάμενος τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει,] ἐνίσχυσε τὸν ἄνθρωπον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. διὰ τοῦτο περὶ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου καὶ ἀδημονεῖν, καὶ περίλυπος ἤρξατο γίνεσθαι· καὶ ἐδέετο παρελθεῖν ἐκεῖνο τὸ ποτήριον καὶ ἐβόα· τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής· ἵνα ὁ ἀντίδικος ἡμῶν ὡς ἀνθρώπῳ προσελθὼν, πειραθῇ θείας δυνάμεως. τούτοις γοῦν ὑπαχθεὶς ὁ ἄθλιος, ἐπήχθη καὶ προσῆλθε τῷ κυρίῳ. εἶτα θεωρῶν τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ, κατέπτηξε. θεωρῶν δὲ καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν, πάλιν ἐτόλμα καὶ λοιπὸν ἦν ἰδεῖν, τὸν μὲν διάβολον, σὺν ὅλῃ τῇ στρατιᾷ αὐτοῦ καὶ ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις αὐτοῦ φεύγοντα. τὸν δὲ κύριον ἀνθρωπίνοις ὅπλοις διώκοντα τὴν διαβολικὴν φάλαγγα· οὐ γὰρ πολὺ γέγονε τὸ διάστημα καὶ πάντων ἐσκύλευσε τὸν ἐχθρὸν. ὅτι καταισχυνθεὶς λοιπὸν δι' ἑαυτοῦ ἐκίνει πάντα κατὰ τοῦ κυρίου. ἰουδαίοις μὲν, ἵνα συσκευάσωνται· πιλάτον δὲ ἵνα κατακρίνῃ· τοὺς δὲ στρατιώτας ἵνα παίξωσι κατ' αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἠγνόει καθ' ἑαυτοῦ ποιῶν· τυφλὸν γὰρ ἡ κακία, καὶ ἀπροόρατον ἡ πονηρία· καθ' ἑαυτῆς τὰς χεῖρας ἀκονῶσα ἠγνόει. οἷον γὰρ εἴτις ὄφεως τῇ χειρὶ ἐπιλάβοιτο, καὶ θέλων [καὶ] ἑτέρῳ ῥίψαι, πάντως αὐτὸς ἐδάχθη· ἢ καὶ πῦρ τῇ χειρὶ κρατῶν, καὶ θέλων τὸν ἐχθρὸν ἀδικῆσαι, οὐκ οἶδεν ὅτι πάντως αὐτὸς κατακαίεται, οὕτως ἡ κακία κατὰ τῶν χρωμένων αὐτῇ στρατεύεται, καὶ μᾶλλον ἀδικεῖ τοὺς κατέχοντας, ἢ πρὸς οὓς ἂν αὐτὴν ἀποστεῖλαι θέλωσιν. οὕτως ὁ φαραὼ θέλων καταλαβεῖν, κατελήφθη· καὶ ἀρξάμενος διώκειν, κατεδιώχθη· καὶ ἀποκτεῖναι θελήσας καταποντίσθη

consummasset Diabolus omnem tentationem, abscesserit ab eo in tempus idoneum. Atqui hoc erat istud præsens tempus, in quo hostis ipse agnoscebat fore, vt ab omnibus supplantaretur, si ab ista victoria excideret. Nullum enim illi aliud omnibus destituto superat certamen. Ideo omnia satagebat, vt certa omnia cognosceret, & à conserendis manibus abstineret, si certo cognoscere posset quis esset: nimirum non inexpertus, quàm sibi res futura esset cum homine inaccesso, & diuinis viribus prædito. Dominus igitur ridens illius vafriciem sciensque eum non sui reuerentia, sed vt homines in seruitute retineret, istas insidias captionesque facere, quo in omnes tyrannidem exerceret, in occulto habuit suam deitatem, ne ille per formidinem vitato congressu illæsus abiret, sed contra despicatim quasi cum homine manus conserturus, ad pugnam veniret, & ab hominibus inciperet supplantari. Non aliter quàm si quis animaduersa in compare atque æmulo suo formidine secum decertandi, imbecillem se

B fingat, quo illum pelliciat ad pugnam: & ille dum pro vera habet illam simulatam imbecillitatem, audacter in certamen prodeat, mox domandus illius generosi Athletæ viribus. Ita quoque Dominus sub specie humanæ infirmitatis prouocans aduersarium, hominem quem induerat, suis viribus aduersus inimicum corroborauit. Atque ideo sub tempus mortis anxius esse, & mœrere cæpit, & obsecrabat calicem transire, clamabat spiritum quidem promptum esse, carnem au-

C tem infirmam, vt aduersarius noster cum eo quasi cum homine congressurus, vires eius diuinas experiretur. Atque ita inductus ludificatusque adortus est Dominum: & nunc quidem quum animaduerteret eius fortitudinem, animo fiduciaque contractiore fuit: nunc autem quum videret imbecillitatem corporis, audaciam resumpsit. Ac iam deinde cernere erat diabolum quidem cum omni exercitu, principatibus, ac potestatibus in fugam se dare: Dominum contra, humanis armis diabolicas legiones persequi. Nec longum deinde in medio interuallum, quum

D inimicum omnibus rebus suis spoliauit, quo tempore ille ita confusus pudefactusque, nihil non contra Dominum molitus est, dum & Iudæos concitat vt conspirarent, Pilatum vt condemnaret, milites verò vt illuderent, ignarus ea omnia sibi noxia esse. Cæca enim malitia est, & incircunspecta animi prauitas, vt quæ non intelligat, ipsam suas cõtra manus acuere, veluti si quis serpentem manu apprehendat, vt alteri iniiciat, quod fieri non potest, quin ipse prius mordeatur: aut si quis ignem manu su-

E mat, vt hostem lædat, interim non animaduertat seipsum comburi. Ita ipsa malitia contra sui vsurpatores militat, eosq; qui ipsam tenẽt, magis quàm illos in quos noxam parant, consauciat: ita quoque Pharao volens capere, captus est: & exorsus persequi, persequutionem passus est: & necem moliens, submersus est.

est ita & Goliath, quibus armis Dauidem inuadebat, detrũcatus est, & spoliare destinans spoliatus est: idẽ euenit infelici diabolo: siquidem inuadere tentans inuasus est & concitans milites, ipse potius per illos carnifices cõcitabatur. Omnia siquidẽ contra seipsum agebat, qui etiã tum spoliabatur, quum ea victoria nondũ hominibus innotescebat, quàm ille, licet inuitus, in lucem extulit, ac promulgauit. Quum enim exueretur Dominus, eo ipso inuisibiliter erigebatur de diabolo trophæũ, & quo illud manifestum fieret, narratur à Ioanne indutus fuisse purpura: à Matthæo vero & Marco chlamyde coccinea, coronáque illi ex spinis super caput esse positam, & calamum in manus datũ: & ita quũ eum produxissent, genubus flexis adorasse. Miraculum nouũ & incredibile, & magnæ sine dubio victoriæ insigne: quem enim vt hominem condemnauerant, eum mortuũ deinde, vt Deum adorauerunt: & quẽ aspernabantur vt vilem & contemptibilem, eum confitebãtur Regem, cui tunicam & vestem detraxerant, eũ purpura circumdederunt: & quẽ ignorantes contumeliis afficiebant, eum Prophetã etiam nolentes appellauerunt: & quem per ludibrium, subsannationemq; pulsabant, ei triũphalia addiderunt ornamenta, coccineã chlamydem, & coronam spineam & calamum. Nã tametsi ea quasi per contumeliã agebant, efficiebatur tamen inde, vt ab eo latenter spoliarentur. Quum enim sanguine terra per diabolum funestata, & multis vndis cruoris esset imbuta, & ore aperto primum receperat sanguinem iusti Abel, ac deinde hominibus sanguinẽ sanguini superfundentibus, infusaque in eandem maledictione mendacio, furto, adulterio, execrabilis reddita esset, dicente Domino, *Et nunc maledicta terra, quæ os diduxit, vt reciperet sanguinem Abelis fratris tui*, cuique etiam prius ob præuaricationem Adæ maledixerat Dominus, dicens, *Maledicta terra in operibus tuis, in ærumnis inde victitabis per omnes dies vitæ tuæ*, omniaque sanguine redundarent, & vbique spinæ ob execrationem nascerẽtur: & hoc chirographum nactus inimicus noster omnes inuaderet, & tyrannidem in omnes, vt in subiectos sibi, exerceret: ea de causa, quũ eum omnibus spoliasset Dominus, hoc genere vestimenti indutus ad mortem processit, vt ostẽderet victoriam de morte non temerè, sed pro nostra salute partam esse. Gestabatque in coccinea chlamyde speciem sanguinis, spinasque in corona, & chirographum in calamo, quo instrumento iam olim nos diabolus æri suo, rationibusque inscriptos habebat, vt vnà cum morte etiã ista simul demoliretur, & rerum naturam ab istis malis purificaret, & pro spinis lignum vitæ largiretur vtendum, & pro sanguine peccatorum, suo sanguine & terrã, & omnes emundaret, & pro maledictione iam in reliquũ incolas terræ benediceret, idq; his verbis. *Beati mites, quoniam ipsi terram possidebunt.* Ideo enim nostrum sanguinem gestans, suum omnino sanguinem in terram exhausit: vnde factum est, vt in ea, pro spinis bona, & vita repullulascerent,

τίθη. οὕτως ὁ Γολιὰθ ἐν οἷς ἐπήρει, ἐν τούτοις ἀπετμήθη, καὶ σκυλεῦσαι θέλων, ἐσκυλεύθη. τοῦτον τὸν τρόπον πέπονθε καὶ ὁ ἄθλιος διάβολος. πειράζειν γὰρ θέλων, ἐπειράσθη, καὶ κινῶν τοὺς στρατιώτας, μᾶλλον ἢ αὐτὸς ἐν τοῖς δημίοις κινούμενος, καθ' ἑαυτοῦ πάντα ἐνήργει. ἄρτι γὰρ ἐσκυλεύετο, καὶ ἀφανὴς ἦν ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἡ νίκη· ἀλλ' εἰς φανερὸν ἤνεγκεν αὐτὴν καὶ ἄκων ὁ ἄθλιος. ὡς γὰρ ἀπεδύσατο ὁ κύριος, καὶ γέγονε τὸ γενό-

A μενον ἀοράτως κατὰ [τοῦ] διαβόλου τρόπαιον, ἵνα καὶ τοῦτο φανερὸν γένηται, ἐνδύουσι μὲν ἐνέδυσαν αὐτὸν, ὡς μὲν Ἰωάννης λέγει, πορφύραν, ὡς Ματθαῖος [δὲ] καὶ Μάρκος, χλαμύδα κοκκίνην, καὶ στέφανον ἐξ ἀκανθῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ κάλαμον ἐπὶ χεῖρα ἐδίδουν· καὶ οὕτω προσάγοντες, ἐγονυπέτουν αὐτῷ, θαῦμα καινὸν καὶ παράδοξον, καὶ νίκης ἀληθῶς μεγάλης γνώρισμα. οἳ γὰρ ὡς ἄνθρωπον ἔκριναν, τοῦτον ἀποθνήσκοντα λοιπὸν, ὡς θεὸν προσεκύνουν· καὶ ὃν ἐξουθένουν ὡς εὐτελῆ, τοῦτον ὡμολόγουν βασιλέα·

B καὶ ἀφ' οὗ τὰ τυχόντα ἱμάτια ἦσαν, τούτῳ πορφύραν περιτιθέασι, καὶ ὃν οὐκ εἰδότες ὕβριζον, τοῦτον προφήτην, καὶ ἄκοντες προσηγόρευον· καὶ οἷς ἔπαιζον τύπτοντες, τούτῳ τὰ νικητήρια ἀποδιδόασι, τὴν κοκκίνην χλαμύδα, καὶ τὸν ἐξ ἀκανθῶν στέφανον, καὶ τὸν κάλαμον. εἰ γὰρ καὶ ὡς ὑβρίζοντες ἐποίουν ταῦτα, ἀλλ' ἠγνόουν, ὅτι καὶ ἄκοντες ἐσκυλεύοντο ὑπ' αὐτοῦ. ἐπειδὴ γὰρ τῇ ἁμαρτίᾳ πεφονοκτόνητο ἡ γῆ ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ πλέον ὑδάτων αἵμασιν ἦν βεβαμμένη, ἐξ ἀρχῆς μὲν χάνασα καὶ δεξαμένη τοῦ δικαίου Ἄβελ

C τὸ αἷμα, ὕστερον δὲ λοιπὸν αἵματα ἐφ' αἵμασι μισγόντων τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἀρὰ καὶ ψεῦδος καὶ κλοπὴ καὶ μοιχεία κέχυται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσι· καὶ ἦν διὰ τοῦτο [καὶ] κατηραμένη ἡ γῆ, λέγοντος τοῦ θεοῦ· καὶ νῦν· ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἣ ἔχανε τὸ στόμα αὐτῆς δέξασθαι τὸ αἷμα Ἄβελ τοῦ ἀδελφοῦ σου· ἦν δὲ καὶ πρότερον διὰ τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδὰμ καταρασαμένου αὐτὴν ὁ δεσπότης λέγων· ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου. ἐν λύπαις φαγῇ αὐτὴν πάσαις ταῖς ἡμέραις τῆς

D ζωῆς σου· καὶ ὅλως ἦν αἱμάτων πάντα μεστὰ, καὶ ἄκανθαι πανταχοῦ ἐφύοντο διὰ τὴν κατάραν· καὶ τοῦτον ἔχων τὸ χειρόγραφον, ἐπήρει κατὰ πάντων ὁ ἐχθρός. καὶ ἐτυράννευεν ὡς ὑποχειρίους πάντας ἔχων· τούτου ἕνεκεν σκυλεύσας αὐτὸν ἀπάντων ὁ κύριος λοιπὸν ἀπαγόμενος εἰς τὸν θάνατον, περίκειται ταῦτα· ἵνα δείξῃ τοῦ θανάτου τὸ κατόρθωμα, ὅτι οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν γέγονε. καὶ τὸ μὲν αἷμα, ἐν τῇ κοκκίνῃ χλαμύδι εἶχε· τὰς δὲ ἀκάνθας ἐν τῷ στεφάνῳ· τὸ δὲ χειρόγραφον ἐν

E τῷ καλάμῳ ἐν ᾧ καὶ πάλαι κατέγραφεν ἡμῶν ὁ διάβολος· ἵνα συνὼν τῷ θανάτῳ, καὶ ταῦτα λοιπὸν ἐξαφανίσῃ, καὶ τὴν κτίσιν ἀπὸ τούτων καθαρίσῃ· καὶ ἀντὶ μὲν τῶν ἀκανθῶν, τὸ ξύλον τῆς ζωῆς χαρίσηται, ἀντὶ δὲ τῶν τῆς ἁμαρτίας αἱμάτων, τῷ ἰδίῳ αἵματι τὴν γῆν καὶ τοὺς πάντας καθαρίσῃ· καὶ ἀντὶ τῆς κατάρας, μακαρίσῃ λοιπὸν τοὺς ἐν τῇ γῇ λέγων· μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν· διὰ τοῦτο γὰρ τὰ ἡμῶν αἵματα βαστάξας, τὸ ἴδιον εἰς αὐτὴν ἐξεκένωσεν, ἀφ' οὗ καὶ ἀντὶ ἀκανθῶν, ἀγαθὰ καὶ ζωὴ πεφυ-

κεν εἰς αὐτὸν· εἰς ἣν ἀποβλέπων ὁ ἅγιος [Δαβὶδ] φησί· πιστεύω τοῦ ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ [κυρίου] ἐν γῇ ζώντων. καὶ ἄλλως δὲ τὸν στέφανον [τῶν ἀκανθῶν] ἐφόρει, ἵνα τὰς μερίμνας ἡμῶν ἐξαφανίσῃ τοῦ βίου. ἐπέρριψε γὰρ ὁ ἄθλιος καὶ ἄκων τὰς μερίμνας ἡμῶν ἐπ᾽ αὐτὸν, οὐκ εἰδὼς ὅτι ταύτας βαστάζων ὁ κύριος, τοὺς πάντας ἀμερίμνους [καὶ ἐκείνου] παρασκευάσῃ. ὥστε τὸν μὲν σπόρον τοῦ λόγου ἐλεύθερον ἔχειν ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν, ἐν δὲ ταῖς εὐχαῖς τὸ ἀπερίσπαστον. αὐτὸς γὰρ περὶ ἡμῶν ὠδυνᾶτο καὶ ἐμερίμνα, ἵνα ἡμεῖς ἀνώδυνοι γενώμεθα. διὰ τοῦτο δὴ πάλιν καὶ τὸν κάλαμον ἐλάμβανε παρ᾽ αὐτῶν ὁ κύριος, καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος ἐπεδίδου τοῦτον τῷ κυρίῳ, οὐκ εἰδὼς ὅτι καθ᾽ ἑαυτοῦ τὸ ξίφος ἀκονᾷ. λέγεται γὰρ ὁ κάλαμος ἀναιρετικὸς εἶναι τῶν ὄφεων, καὶ τούτῳ μᾶλλον ἢ ἑτέρῳ καταχρᾶσθαι αὐτούς. ἐπεὶ τοίνυν αὐτὸς ὁ κύριος σαβαὼθ, ὡς Ἡσαΐας λέγει, ἐδίωκε τὸν φεύγοντα δράκοντα, τὸν ὄφιν, τὸν μέγαν διάβολον· τούτου ἕνεκεν αὐτοῦ τὸ ἀναιρετικὸν ἐλάμβανε παρ᾽ αὐτῶν ὁ κύριος, ἵνα τοῖς ἰδίοις ἐξασθενήσαντος τοῦ διαβόλου, τοῖς τοῦ κυρίου ἐνδυναμωθῶσιν οἱ ἄνθρωποι. οἷον δέ τι πεποίηκεν ὁ Δαβὶδ ἐπὶ τοῦ Γολιὰθ, λαβὼν τοῦ ἐχθροῦ τὸ ξίφος, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐχθροῦ τεμὼν, τοῦτο καὶ νῦν ὁ σωτὴρ πεποίηκε, λαβὼν τὸν κάλαμον παρ᾽ αὐτῶν, ἵνα μὴ μόνον ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τῆς ἀπάτης τοῦ ὄφεως, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ὄφιν ἀνέλῃ τῷ καλάμῳ καὶ δείξῃ νεκρόν. οὕτω δὴ οὖν παιχθεὶς ὁ ἄθλιος, καὶ ἰδὼν ἑαυτὸν ἐκπεσόντα τούτων, ἐν οἷς ἐπῄρετο καθ᾽ ἡμῶν· ἰδὼν δὲ αὐτὸν ἐκβληθέντα ἐκ τῆς γῆς, καὶ τὴν γῆν καθαριζομένην ἀπὸ τῶν αἱμάτων καὶ τῶν ἀκανθῶν, καὶ ἰδὼν ἑαυτὸν ἀπολέσαντα τὸ χειρόγραφον, καὶ τὸν κάλαμον, ἐν ᾧ κατέγραφεν ἡμῶν, τολμᾷ πάλιν ἀτόλμητα, πλεῖον ἑαυτὸν καὶ ἐν τούτῳ πλήττων. ἀκούσας γὰρ ὁ πονηρὸς λέγοντος τοῦ κυρίου· „τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής,“ νομίσας ὅτι ὁ λόγος συνησθένει τῷ σώματι, καὶ οὐ μᾶλλον τῇ δυνάμει τοῦ λόγου συνίσχυε τὸ σῶμα. πάλιν ἐπιχειρεῖ παράνομα· καὶ τοὺς μὲν δημίους παροξύνει κατὰ τοῦ σωτῆρος, αὐτὸς δὲ τῶν ἀκανθῶν εἴχετο, καὶ περὶ αὐτὰς ἐκυλίετο, πρᾶγμα πάσχων ἐναντίον. ἔχων γὰρ αὐτὰς ἀπώλεσε, καὶ ᾠήθη μὴ ἔχων δύνασθαι λαβεῖν αὐτὰς, ἀλλ᾽ οὐ πρότερον εἴληφεν, εἰ μὴ τὴν καθ᾽ ἡμῶν ἐν αὐταῖς κειμένην κατάραν ἐκούφισεν ὁ σωτήρ. βαστάσαντος γὰρ τοῦ κυρίου ταύτην, πάλιν ἔλαβε τὰς ἀκάνθας καὶ τὴν χλαμύδα· οὐκ ἔτι μὲν ἰσχύοντα καθ᾽ ἡμῶν, ἐκείνου δὲ τὴν πονηρίαν ἐλέγχοντα. νῦν μὲν γὰρ αὐτὸς ὁ διάβολος, ἐν μὲν ταῖς ἀκάνθαις, ὡς ἐν κέντροις ἐστὶ λακτίζων καθ᾽ ἡμῶν. „λέγεται δὲ αὐτῷ καὶ περὶ τῆς κοκκίνης χλαμύδος· ὃν τρόπον ἱμάτιον ἐν αἵματι πεφυρμένον οὐκ ἔστι καθαρόν, οὕτως οὐδὲ σὺ ἔσῃ καθαρὸς, διότι τὴν γῆν μου ἀπώλεσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας.“ διὰ τοῦτο καὶ νῦν κινῶν τοὺς δημίους κατὰ τοῦ σωτῆρος, ἐλάκτιζεν ὡς ἐν κέντροις ταῖς ἀκάνθαις, καὶ μᾶλλον ἐπλήττετο, ἢ ἔπληττεν. οὓς γὰρ ἐκίνει κατὰ τοῦ σωτῆρος, οὗτοι κατ᾽ αὐτοῦ ὠπλίζοντο. λαμβάνοντες γὰρ τὸν κάλαμον παρὰ τοῦ κυρίου [καὶ] νομίζοντες αὐτὸν τύπτειν, ἐτύφλωττον, τὸν κινήσαντα αὐτοὺς διάβολον κόπτοντες ἐν ταῖς ἀκάν-

ad quam oculos suos dirigens sanctus ille loquutus est; *Credo videre bona Domini in terra viuentiũ.* Alia quoq; ratione spineam coronã gestare videri potest, nimirum vt sollicitudines nostræ vitæ extirparet. Iniecit enim scelestus ille, quanquã nolens, sollicitudines nostras super Dominum, non animaduertens futurum esse, vt earum gestatione Dominus omnes in securitatem assereret, quo & sementem verbi à spinis depurgatam haberent, & in precibus mentem inconuulsam possiderent. Ipse enim
A in doloribus & curis erat, vt nos doloribus careremus. Atq; hinc rursum est quòd arundinẽ accepit, quũ illi à diabolo porrigeretur, ignaro, quòd contra seipsum gladium acueret. Dicitur enim arundo serpentibus lethalis esse, atque inde potissimum interfici. Quũ igitur ipse Dominus Sabaoth (vt Esaias dicit) fugientem draconem, & magnum illum serpentem diabolum persequi statuisset, tum eius rei causa id, quod illi exitiale erat, ab eis accepit, vt suis proprijsq; rebus debilitatiore reddito diabolo, his quæ Christi erãt, homines fortiores red-
B derentur. Quale quid Dauid in Goliath designauit, qui sumpto aduersarij gladio, eo ipso illius caput præcidit. Idem quoque Seruator fecit, sumens arundinem ab illis, vt nos non solum liberaret à versutia serpentis, sed & illũ serpentem tolleret, & mortuũ exhiberet. Ad eum igitur modum circunscriptus sceleratus ille, vidensq; se ab illis spoliari & excidere, quibus aduersũ nos efferebatur, & se à terra proturbari, & terram à sanguine & spinis emundari, seq; amisisse chirographum & calamum,
C quo nos in sua cautione descripserat, rursum, non audenda audet, sed eo ipse se magis verberat. Quũ enim audisset è Domino loquente maliciosus ille, spiritum quidem promptũ esse sed carnem infirmam, credensque verbum vnà cum carne languere & infirmari, nec carnẽ verbi virtute corroborari, rursus nefaria moliri cæpit, carnificesq; irritauit contra Seruatorem, circaq; spinas quas retinebat, voluebatur, prorsus è contrario, quàm sperabat, euentu: eas enim tenendo amisit, quas putabat vbi vellet,
D se resumere posse. Cæterum illas non prius resumere potuit, nisi vbi iam eas maledictione in bis [illegible] liberasset Seruator noster: quas quũ ille gestasset, tum demum recepit serpens suas spinas & chlamydem, sed iam innoxias nobis, & ipsius tantummodo sceleris indices. Nunc enim diabolus in spinis veluti in stimulis contra nos calcitrat, deq; illo & coccinea chlamyde dicitur: Quemadmodum vestimentum sanguine mixtum non est putum, ita neq; tu purus eris, quoniam terram meam perdidisti &
E populum meum trucidasti. Ideo etiam nunc irritans carnifices cõtra Seruatorem, in spinas quasi in stimulos calcitrauit, magisque pungebatur quàm pũgebat: resumpta enim à Domino arundine, quum milites arundine Christum se pulsare existimarent, hallucinabatur, quippe qui diabolum ipsos irritantem verberabant,

Et vt gentes illę quę adſcenderant contra Hieruſalem, ſeſe mutuo in valle Ioſaphat contrucidabant, & perſequentes Iſraelem, quum ad riparum margines proceſſerant, in ſeſe manus vertebant, ſeque inuicem capiebant: Ita nunc quoque illi qui perſequebantur Dominum, ſemetipſos non ſentiētes verberabāt, non Domino interim, ſed ſibi noxij. Vt enim, ſi quis lapidem manu ſecare velit, lapidem quidem non ſcindit, ſed manum vulnerat: eadem ratio-
A ne contra Dominū agentes, vtpote contra incorruptibilem, perniciem ſuam moliebantur, & immortali mortem intentantes, ipſi in mortem rapiebantur: & quod peſſimum erat, à ſuis ipſius mēbris hoc mali illi infligebatur, quod verſutiſſimo illi ad ſummum vituperiū ceſſit. Omnino enim, ſi à Domino vapulaſſet gloriari poterat: nunc ab illis percuti, quos in ſeruitutem redegerat, id omne dedecus probŕūque tranſcendit. Sed tamen non illorum verbera ſerpentem conficiebant: nihil enim tale poterant, iidem illi & homines & carnifices: Sed vt
B dolori illi erat contumelia à Iudæis illata, ita verberibus arundinis vi Chriſto impulſis conſauciebatur. Ea ſpecie ſimulationeq; vſus ſerpentem in ſpinis comprehendit, quē, dum vt homo vapulat à tortoribus verberati cōceſſit, vt quū vellet ille gloriari ſe Deum eſſe, aut iactare quod Dominū tentādo adortus eſſet, diuerberatus à carnificibus ſummū dedecus vituperiumque referret. Euenerunt autem ea illi præter omnem expectationem. Nam quū vim ſuam exerceret, per eos qui contra Dominum occlamabant, non animaduertebat ſe loco il-
C larum vociferationum, taciturnitatem è regione ſubinducere, exacerbanſque Pilatum, non intelligebat ſe pro timiditate, locum, vicemque fortitudini præparare, & incitans vt Dominus verberaretur, prorſus non ſentiebat ſe fruſtrari, emergente, per eam occaſionem, malorum tolerantia. In ſumma, debacchans, inſanienſque contra Seruatorem, non videbat ſe, virtutem contra malitiam obarmare. Omni enim malitia & nequitia gaudet inimicus, & quicquid prauum, id diabolo pro armis eſt: ſiquidem formido mortis, dum pericu-
D lum arcere intendit, peccatum ſuadet. Ideoque Chriſtus ſuſtinuit omnia, vt formidini fortitudinem, contumeliæ patientiam, furori manſuetudinem, & in ſumma, omnem virtutem omni malitiæ opponi poſſe demonſtraret. Ac primo quidem docuit, verberanti maxillam etiam alteram eſſe obuertendam, neque metuendos eos qui corpus occiderent: & tunicam auferenti, non eſſe eam repoſcendam, & perſequutoribus benedicendum. Ac ne impoſſibile iſtud pręceptum apud nonnul-
E los videretur, omnia in ſe conſummata declarauit, & ex eis quæ paſſus eſt, docuit omnes cōtumelioſe habitos, non retorquere contumelias, & verberatos non reuerberare, & illuſos non iraſci, & ab eo qui auferret noſtra, nō repoſcere, & in ſumma non expaueſcere mortē, ſed eā contemnere ſpe futurorū. Sic enim facilius de diabolo, omniq; malitia victoria obtinetur,

καὶ ὥσπερ τὰ ἔθνη ἀναβάντα κατὰ τῆς ἱερουσαλὴμ ἔκοπτον ἀλλήλους ἐν τῇ κοιλάδι ἰωσαφάτ, καὶ ὡς οἱ διώκοντες τὸν ἰσραὴλ ἐλθόντες παρὰ τὰς ὄχθας, ἀλλήλοις συνεπλέκοντο, καὶ ἀλλήλους κατελάμβανον· οὕτως καὶ νῦν οἱ διώκοντες τὸν κύριον, ἀλλήλους ἔκοπτον ἀγνοοῦντες, βλάπτοντες μὲν [αὐτὸν] οὐδὲν, ἑαυτοὺς δὲ μᾶλλον ἀδικοῦντες, ὥσπερ γὰρ ἐὰν πέτραν τῇ χειρὶ κόπτειν θέλοι τις, τὴν μὲν πέτραν οὐ τέμνει, τὴν δὲ χεῖρα τραυματίζει· τοῦτον τὸν τρόπον καὶ οἱ κατὰ τοῦ κυρίου πράττοντες ὡς κατὰ ἀφθάρτου τολμῶντες διαφθείροντο, καὶ ὡς κατὰ ἀθανάτου ἐπιχειροῦντες, αὐτοὶ μᾶλλον ἀπέθνησκον. καὶ τό γε χεῖρόν ἐστιν, ὅτι διὰ τῶν ἑαυτοῦ μελῶν ἔπασχεν· ὃ μάλιστα γέγονε τῷ παρέργῳ πρὸς πλείαν αἰσχύνην. ὅλως μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ κυρίου πληττόμενος, ἠδύνατο καυχᾶσθαι· ὅτι δὲ ὑφ᾽ ὧν ἐδουλευετο ὑπὸ τούτων κόπτεται, τοῦτο πᾶσαν αἰσχύνην ὑπερῆρεν. ἀλλ᾽ [οὐκ] ἐκείνων ἡ πληγὴ τὸν ὄφιν ἀναιρεῖ· οὐ γὰρ τοσοῦτον ἠδύναντο ἄνθρωποι καὶ δήμιοι ὄντες. ἀλλ᾽ ἐλύπει μὲν αὐτὸν [ἡ] ὕβρις ἡ παρὰ τῶν ἰουδαίων αὐτῷ γινομένη· ἐτραυμάτιζε δὲ οὐχ ἡ παρὰ τούτων πληγή, ἀλλ᾽ ἡ ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ σωτῆρος γενομένη δύναμις τῷ καλάμῳ. καὶ ἐν τούτῳ γὰρ ὁ κύριος σχηματισάμενος, καὶ τὰ ἀνθρώπινα περιβαλλόμενος, ἐδέχετο τὸν ὄφιν ἐν ταῖς ἀκάνθαις, καὶ ὡς ἄνθρωπος τυπτόμενος, συνεχώρει τύπτεσθαι [τὸν] ὄφιν τοῖς δημίοις· ἵνα ὁ ποτὲ καυχησάμενος εἶναι θεός, καὶ καυχησάμενος ὡς τὸν κύριον πειράσας, ὑπὸ δημίων τυπτόμενος, πλείαν [τὴν] αἰσχύνην ἀπενέγκηται. ἀπέβαινε δὲ αὐτῷ ταῦτα καὶ παρὰ γνώμην, ὧν ἐβούλετο. ἐνεργῶν γὰρ ἐν τοῖς καταβοῶσι τοῦ σωτῆρος, ἠγνόει τὴν σιωπὴν ἀντεισάγων καθ᾽ ἑαυτοῦ· παροξύνων πιλάτον, οὐκ ᾔδει κατασκευάζων ἀντὶ δειλίας τὴν ἀφοβίαν· κινῶν τύπτεσθαι τὸν κύριον, ἐπλανᾶτο δεικνυμένης ἀνεξικακίας· καὶ τέλος ἐμπαροινῶν κατὰ τοῦ σωτῆρος, οὐκ ἔβλεπεν ἀρετὴν κατὰ κακίας καθοπλίζων. πᾶσῃ γὰρ κακίᾳ καὶ πονηρίᾳ χαίρει ὁ ἐχθρὸς· καὶ εἴ τι κακόν ἐστι, τοῦτο διαβολικόν ἐστιν ὅπλον. ἡ γὰρ δειλία θανάτου, ἡ διὰ τὸ ἀμύνασθαι πάντως, ἁμαρτάνειν πείθει. ὅθεν ὁ κύριος ὑπέμεινε πάντα· ἵνα ἐν μὲν τῇ δειλίᾳ τὴν ἀνδρείαν· τῇ δὲ ὕβρει τὴν ἀνεξικακίαν· τῷ δὲ θυμῷ τὴν πραότητα, καὶ ἐπὶ πᾶσαν ἀρετὴν κατὰ τῆς κακίας ἀντικεῖσθαι διδάξῃ. καὶ πρῶτον μὲν ἐδίδασκε, τῷ τύπτοντι εἰς τὴν σιαγόνα, στρέφειν καὶ τὴν ἄλλην· καὶ, μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντος τὰ σὰ, μὴ ἀπαίτει· καὶ εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας. ἵνα δὲ μὴ ἀδύνατος ἡ ἐντολὴ νομισθῇ παρά τισι, διὰ τοῦτο δι᾽ ἑαυτοῦ τὰ πάντα ἐπέδειξε ὁ κύριος, καὶ ἀφ᾽ ὧν ἔπασχεν ἐπαίδευσε πάντας ὑβριζομένους μὴ ἀνθυβρίζειν, καὶ τυπτομένους, μὴ ἀντιτύπτειν, καὶ χλευαζομένους, μὴ ὀργίζεσθαι, καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντος τὰ ἡμῶν, μὴ ἀπαιτεῖν· καὶ καθόλου μὴ φοβεῖσθαι τὸν θάνατον· ἀλλὰ καταφρονεῖν αὐτοῦ τῇ ἐλπίδι τῶν μελλόντων. οὕτω γὰρ μᾶλλον εὐχερὴς ἡ κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ πάσης ἁμαρτίας νίκη γένηται, ἢ ὅταν ἀμυνώμεθα. ἀμυνόμενοι μὲν γὰρ καὶ ἀνταδικοῦντες

ἀδικοῦντες [τοὺς ἀντιδικοῦντας, καὶ ὑβρίζοντες τοὺς ὑβρίζοντας, καὶ αὐξάνομεν καὶ τρέφομεν καθ' ἑαυτῶν τὴν κακίαν, οὐ μᾶλλον τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἀδικοῦντες], τῇ διὰ τὴν κακίαν καταδίκῃ καὶ κρίσει μενούσῃ ταύτῃ χρησομένους. ὅταν δὲ ὡς ὁ κύριος ὑπομένωμεν ἀδικούμενοι, καὶ τοῖς λοιδοροῦσι τὴν ἀνεξικακίαν ἀντιτιθῶμεν, τοῖς δὲ ἀπειλοῦσι τὴν ἀνδρείαν, τῷ δὲ θανάτῳ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀθανασίας, πάντως ἐν τούτοις λυποῦμεν τὸν ἐχθρὸν, κἀκεῖνος ἐν τῇ τοιαύτῃ πανοπλίᾳ καταπίπτει, ἐν ᾗ καὶ ὁ παῦλος ἡμᾶς καθοπλίζων φησί· ἐνδύσασθε οὖν τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε πρὸς τὰς μεθοδίας τοῦ διαβόλου στῆναι. οὕτω γὰρ καὶ τοῦ σωτῆρος ὑπομείναντος, γέγονε τό· ἐθεώρουν τὸν σατανᾶν πίπτοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀστραπήν. εὐθέως γοῦν μετὰ τὸ τούτοις ἀνδραγαθῆσαι τὸν κύριον, καὶ πεσεῖν τὸν ἐχθρὸν, ἐπέθηκαν αὐτῷ τὸν σταυρὸν, γνώρισμα τῆς νίκης ἀληθῶς καὶ ἄκοντες καθ' ἑαυτῶν παρέχοντες. ἕως μὲν γὰρ εἱστήκει ὁ ἐχθρὸς, εἶχον οἱ δήμιοι τὸ ξύλον. ὅτε δὲ πέπτωκε καὶ κατερράγη, τότε τρόπαιον ἔλαβεν ὁ κύριος, καὶ ἑαυτῷ ἐβάστασεν. ἔδει γὰρ τὸν νικητὴν θριαμβεύοντα κατὰ τοῦ διαβόλου, μὴ ἄλλῳ συγχωρεῖν, ἀλλ' ἑαυτῷ βαστάζειν τὸ τρόπαιον. ἐλάμβανε δὲ σὺν τῷ τροπαίῳ καὶ τὰ ἱμάτια παρ' αὐτῶν, ἀπερχόμενος εἰς τὸν θάνατον· ἵνα καὶ ταῦτα σὺν τῷ θανάτῳ ἀπεκδύσηται. διὰ τοῦτο πάλιν ἐκδυσάμενος, κατέσπευδε τοὺς ἀπάγοντας ἄγειν αὐτόν. ὡς δὲ ἀπήγετο, κατὰ μὲν τὸν ἰωάννην, ἑαυτῷ τὸν σταυρὸν ἐβάσταζεν, κατὰ δὲ τοὺς ἄλλους εὐαγγελιστὰς, σίμων ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀπὸ κυρήνης ἔφερε τὸν σταυρόν. ἔστι δὲ οὐκ ἐναντίον τῷ ἰωάννῃ· οὐδὲ γὰρ ὁ ἰωάννης ἐναντίον τοῖς ἄλλοις γράφει, ἀλλ' ἀμφότερα γέγονεν ἐπὶ τούτου. καὶ γὰρ καὶ ἑαυτῷ ὁ κύριος τὸν σταυρὸν ἐβάσταζε, καὶ πάλιν σίμων ὁ ἄνθρωπος ἔφερεν αὐτόν. ὡς μὲν οὖν κατὰ τοῦ διαβόλου τρόπαιον, ἐβάσταζε πρῶτον. ἑκουσίως [δὲ] καὶ τὸν σταυρὸν ἔφερεν ἑαυτῷ. καὶ γὰρ οὐκ ἀναγκαζόμενος ἤρχετο ἐπὶ τὸν θάνατον. καὶ πάλιν δὲ ἐβάσταζεν αὐτὸν σίμων ὁ ἄνθρωπος, ἵνα γνωσθῇ πᾶσιν, ὅτι οὐ τὸν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων ἀποθνήσκει θάνατον ὁ κύριος. τούτων δὲ οὕτως γενομένων, ἔρχεται σπεύδων ἐπὶ τὸν τόπον, ἔνθα καὶ ἀναβαίνειν αὐτὸν ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἔδει, ἵνα τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον ὅπερ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἦρεν, προσηλώσῃ τῷ σταυρῷ καὶ ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐν παρρησίᾳ δειγματίσῃ τούτους ἐν τῷ ξύλῳ θριαμβεύων κατ' αὐτῶν, καὶ δεικνύων τὸν ἐκσπασθέντα ἐκ τοῦ λέοντος ἄνθρωπον· καὶ λοιπὸν τῷ ἰδίῳ αἵματι ῥαίνων καὶ καθαρίζων τὴν γῆν [ἀρέσκηται.] μέλλων δὲ τοῦτο ποιεῖν, ἐξεδύσατο τὰ ἱμάτια. ἔδει γὰρ αὐτὸν εἰσάγοντα τὸν ἄνθρωπον, εἰς τὸν παράδεισον, ἀπεκδύσασθαι τοὺς χιτῶνας, οὓς ἔλαβεν ὁ ἀδὰμ ἐκβαλλόμενος ἐκ τοῦ παραδείσου. ὅτε γὰρ ἥμαρτε καὶ λοιπὸν ἤμελλον ἀποθνήσκειν, ἔλαβε δερματίνους χιτῶνας ἐκ νεκρῶν ζώων γενομένους, σύμβολον ὄντας, τῆς διὰ τὴν ἁμαρτίαν νεκρώσεως αὐτῷ προσγινομένης. ἀλλ' ὁ κύριος ὁ πάντα τὰ ἡμῶν δι' ἡμᾶς ἀναδεξάμενος, ἐνεδύσατο ταῦτα, ἵνα καὶ ἀπεκδύσηται, καὶ ἀντὶ τούτων ἡμᾶς ἐνδύσῃ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν. ἐνεδύσατο δὲ μετὰ τούτων, καὶ χιτῶνα ἄρραφον ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸν δι' ὅλου γινόμενον· ἵνα κἂν ἐκ τούτων πιστεῦσαι δυνηθῶσιν οἱ ἰουδαῖοι, τίς ἐστι καὶ πόθεν ὁ ἐνδυσάμενος ταῦτα, ὅτι [illegible]

tinetur, quam ſi nos ipſi vindicemus. Vindicantes enim & iniuriam viciſſim iniuria retaliantes, & contumelias contumeliis penſantes, augemus contra nos ipſos malitiam, nec tam inimicos quàm nos ipſos lædimus, quum pro condemnatione & iudicio olim ob eam iniuriam habendo, ipſi noſtra hac pœna vtamur. Cæterum vbi iniuriam, ſicuti Dominus fecit, toleramus, & conuiciatoribus patientiam opponimus, & minantibus impauidū pectus, & morti ſpē immortalitatis, prorſus iſtiuſmodi rebus diſcruciamus inimicum, ſub iſtiuſmodi panoplia ſuccumbentem: quo genere armorū Paulus nos cōmuniens, inquit: *Induite armaturam Dei, vt poſſitis reſiſtere diaboli inſidiis.* Atque ita ad tolerantiam Domini euenit illud, quod dicit: *Videbā Satanam cadentē de cœlo, vt fulgur.* Statim igitur poſtquam ita fortiter ſe geſſiſſet Dominus, & cecidiſſet inimicus, impoſuerunt ei crucem, inſigne reuera victoriç monumentumq;, inuiti contra ſeipſos inducentes. Quādiu enim ſtabat inimicus, tenebant ipſi carnifices lignū, qui vbi lapſus & direptus eſſet, tum trophæum ſuſcepit Dominus, & ſibi baiulauit. Siquidē decebat victorem iam triūphantem de diabolo, non alteri concedere, ſed ſibi ſuū trophæum geſtare. Reſumpſit autem ſimul cū trophæo veſtimenta ſua ab illis, abiturus ad mortē, vt ea ſimul cum morte exueret, fecitq; eos accelerare, qui ipſum ducebant. Quū autē duceretur, ſecundum Ioannem, ſibi crucē baiulabat, ſecundum alios Euangeliſtas, Simon homo Cyrenæus crucem ferebat. Eſt autem illud non contrarium Ioanni: nō enim Ioannes cōtraria ſcribit reliquis Euangeliſtis, ſed vtrūque in eo factū eſt. Nam & ſibi Dominus crucem portauit, eandemq; & ipſe homo Simon tulit. Quum igitur contra diabolum trophæū baiularet, principio quidem ſuam ſibi crucem ferebat. Vltro enim ad mortem tendebat, ac rurſus eādem geſtauit Simon homo, vt omnibus innoteſceret Dominum non ſuam mortem, ſed hominum obire. Rebus ad iſtum modum conſtitutis, cum feſtinatione ad locum vadit, vbi eum in crucem aſcēdere oportebat, vt chirographum noſtrū, quod inimicus abſtulerat, affigeret cruci, & ſpolians veſtibus principes & poteſtates, cum fiducia eas traduceret & oſtentui haberet, in ligno triumphans de illis, exhiberetq; euulsū ex dracone hominem, & deinde proprio ſanguine aſpergeret, & emūdificaret terrā. Id quū facturus eſſet, exuebat veſtimenta ſua. Decebat enim quū hominē introduceret in paradiſum, exuere tunicas, quas Adam accepit, quū è paradiſo eiiceretur. Quū enim ille peccaſſet ac deinde moriturus eſſet, accepit pelliceas tunicas ex morticiniis animalium factas, inſigne notamq; mortalitatis ob peccatum ſibi inflictę. Cæterum Dominus omnia noſtra, propter nos recipiēs, induit ea, vt rurſus exueret, & pro iſtis nos veſtiret vita & immortalitate. Induit etiā cum illis tunicam inconſutilē, deſuper in totum contextam, vt vel inde Iudæi crederent, quiſnam eſſet is, qui eam induiſſet, eum ſcilicet non è terra

sed Verbum esse, quod aduenerat supernè, ipsumque non diuisibile, sed indiuisibile esse Patris Verbum, & hominem factum corpus accepisse, non ex viro & muliere, sed ex sola duntaxat virgine, idque contextum artificio Spiritus. Vnde carnifices alia vestimenta diuidunt, quum essent diuisibilia, & in quatuor partes distinguerentur, idq; ea de causa, quòd pro peccatis quadripertiti orbis, in Orientem scilicet, Occidentem, Boream, & Meridiem ea gestabat: quæ spectans Ioannes, indutum eum narrat, Ecce, inquiens, Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Hanc tunicam solam scindere non potuerunt, metu eius signi, quod per eam denotabatur: neq; tamen hoc illorum, sed suspensi Saluatoris opus erat. Nam quum penderet vt homo, principatus persequebatur, diabolum comprehendebat, carnifices deterrebat, ne tunicam scinderent, vt ea manente maneret, & Iudæorum probrum, quod non multo post accidit, nimirum quum velo scisso, tunica Christi ne à carnificibus quidem diuisa est, sed integra mansit. Manet enim semper Euangelium integrum quum vmbræ diuidantur. Cæterum, quũ exutus vestibus properaret ad mortem, diabolus rursus videns alacritatem Seruatoris, & se è cœlis delapsum ad terram, & nunc è terra submoueri, non habebat quod ageret: omnia enim illi plena tumultu & consilij inopia erant, qui nec manere potuit, & rursum fugere exhorrescebat: memor tamẽ quòd morientes in terra oporteat mori, secundum quod scriptum est, *Terra es, & in terram reuerteris*, non ausus est in terra manere, ne & ibi comprehenderetur. Quod igitur reliquũ erat, in aërem subuolauit, vt saltem ita Dominico corpore humi posito, liberum sibi aërem retineret. Verum Dominus etiam ibi humaniter agens hominibusq; studens, humi nõ est mortuus, sed in aërem ascendit per crucẽ, ibi quoque serpentem persequẽs, vt etiam inde principem potestatis aëris deturbaret & spiritualia nequitiæ deijceret, ac ne sic quidem terrã immedicatam relinquens. Nam quum ita penderet in cruce, & aërem purgauit manuũ expansione, & terram redemit sanguine, & lateris sui cruore abluit. Quid igitur supererat quod ita patiendo ageret contra inimicum, quũ ille & è cœlo iam delapsus esset, & à terra summotus, & ex aëre depulsus, ac iam in magno probro versaretur? quod quũ magnifica de se iactasset, nihil omniũ efficeret? Vndequaq; igitur victus, vbiq; & auxilij & cõsilij inops, statuebat apud se saltem infernũ defendere. Is enim solus illi locus reliquus erat. Veritus igitur, ne & illuc quoq; penetraret, seque inde expelleret, & omnes sibi hactenus subiectos, in libertatem vindicaret, omnia miscebat, omnia agitabat, omnes in auxilium accersebat, rursumque irritauit Iudæos, vt in Dominum conuicia iacerent, risuque & contumelia infestarent. Et si quid omnino ex telis armisq; illi supererat, id in Dominum immittebat, si quo modo illum hac ratione peccato obnoxiũ deprehenderet. Iudæi igitur subsannabant Dominũ, dicentes:

Si Filius

γῆς, ἀλλ' ἄνωθεν ἦν ἐρχόμενος ὁ λόγος, καὶ ὅτι οὐ μεριστὸς, ἀλλ' ἀμέριστος ἐστιν ὁ λόγος ὁ τοῦ πατρὸς, καὶ ὅτι γενόμενος ἄνθρωπος, οὐκ ἐρραμμένον εἶχε τὸ σῶμα ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, ἀλλ' ἐκ παρθένου μόνης, ὑφασμένον τῇ τοῦ πνεύματος τέχνῃ. ὅθεν οἱ δήμιοι τὰ μὲν ἄλλα διαμερίζονται ἱμάτια· [μεριστὰ γὰρ ἦν καὶ εἰς τέσσαρα διαμερίζονται]. καὶ γὰρ ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας τῆς τετραμεροῦς οἰκουμένης κατὰ ἀνατολὴν καὶ δύσιν καὶ ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν ἐφόρει ταῦτα, ἅπερ θεωρήσας ὁ Ἰωάννης ἐνδεδυμένον αὐτὸν ἔλεγεν· ἴδε ὁ ἀμνὸς (A) τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. τὸν χιτῶνα μόνον οὐκ ἠδυνήθησαν σχίσαι, φόβῳ τοῦ δι' αὐτοῦ γνωριζομένου σημείου. καὶ τοῦτο γὰρ οὐκ αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦ κρεμαμένου σωτῆρος τὸ ἔργον. καὶ γὰρ κρεμάμενος ὡς ἄνθρωπος, τὰς μὲν ἀρχὰς ἐδίωκε, τὸν [δὲ] διάβολον κατελάμβανεν, τοὺς δὲ δημίους ἐφόβει μὴ σχίζειν τὸν χιτῶνα· ἵνα τούτου μένοντος, μένῃ καὶ ὁ κατὰ Ἰουδαίων ἔλεγχος, ὁ μετ' οὐ πολὺ γενόμενος· ὅτι τὸ μὲν καταπέτασμα, ἐσχίσθη, ὁ δὲ χιτὼν τοῦ σωτῆρος, οὐδὲ ὑπὸ δημίων (B) διῃρέθη, ἀλλ' ἔμεινεν ὁλόκληρος. μένει γὰρ τὸ εὐαγγέλιον διαπαντὸς ὁλόκληρον, τῶν σκιῶν διαιρουμένων. πλὴν ὅτι ἀποδυσάμενος τὰ ἱμάτια ἔσπευδε πρὸς τὸν θάνατον, τότε πάλιν ὁ διάβολος, ἰδὼν τὴν προθυμίαν τοῦ σωτῆρος, καὶ ἑαυτὸν ἐξ οὐρανοῦ πεσόντα καὶ τῆς γῆς ἐκβληθέντα, οὐκ εἶχεν ὅ τι πράξει· πάντα γὰρ ἦν αὐτῷ θορύβου καὶ ἀπορίας μεστά. καὶ μένειν μὲν οὐκ ἠδύνατο· φεύγειν δὲ πάλιν ἐφοβεῖτο. πλὴν ὅτι ἐνθυμηθεὶς, ὅτι τοὺς ἀποθνήσκοντας, ἐπὶ τῆς γῆς ἀποθνήσκειν δεῖ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· γῆ εἶ καὶ εἰς “ (C) γῆν ἀπελεύσῃ· φοβηθεὶς ἐπὶ γῆς μεῖναι μὴ [ἐκεῖ καταληφθῇ, λοιπὸν εἰς τὸν ἀέρα ἵπταται, ἵνα τάχα κἂν] οὕτως τοῦ κυριακοῦ σώματος ἐπὶ γῆς τεθέντος, ἐλεύθερον ἔχῃ τὸν ἀέρα. ἀλλ' ὁ κύριος καὶ ἐν τούτῳ φιλανθρωπευόμενος, οὐκ εἰς γῆν ἀπέθανεν, ἀλλ' εἰς τὸν ἀέρα ἀνέβη διὰ τοῦ σταυροῦ, διώκων κἀκεῖ τὸν ὄφιν· ἵνα κἀκεῖθεν τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας, τοῦ ἀέρος ἀποδιώξῃ, καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας καταβάλῃ, οὐκ ἀφιεὶς οὐδὲ οὕτω τὴν γῆν ἀθεράπευτον. καὶ γὰρ κρεμάμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τὸν μὲν (D) ἀέρα ἐκαθάριζε τῇ ἐκτάσει τῶν χειρῶν· τὴν δὲ γῆν ἐλυτροῦτο τῷ αἵματι καὶ τῷ ὕδατι τῆς πλευρᾶς, ἀποπλύνων αὐτήν. τί λοιπὸν ἔδει ποιεῖν παθόντα ταῦτα τὸν ἐχθρόν; ἐξ οὐρανοῦ πεπτώκει, ἀπὸ γῆς ἐξεβέβλητο, τοῦ ἀέρος ἐδιώχθη· καὶ πρὸς τούτοις ᾐσχύνετο μεγάλα ἐπαγγειλάμενος, καὶ μηδὲν ἐνεργῶν. πανταχόθεν οὖν ἡττηθεὶς, [καὶ] πανταχόθεν ἀπορηθεὶς, ἔγνω κἂν τὸν ᾅδην φυλάξαι. τοῦτο γὰρ ἔτι τὸ χωρίον ὑπελείπετο τούτῳ. διὸ καὶ φοβούμενος, μὴ καὶ ἐκεῖ κατελθὼν ὁ κύριος, ἐκεῖθεν αὐτὸν ἐκδιώξῃ, καὶ πάντας τοὺς ὑποχειρίους ἐλευθερώσῃ, (E) πάντα ἐκύκα καὶ συνεκίνει, πάντας εἰς βοήθειαν καλῶν, καὶ παρώξυνε πάλιν τοὺς Ἰουδαίους ὀνειδίζειν τὸν κύριον, καὶ ὑβρίζειν, καὶ γελᾶν ὅλως κατ' αὐτοῦ, καὶ ὅλως εἴ τι περιελείπετο πανοπλίας αὐτῷ τοῦτο ἠφίει κατὰ τοῦ κυρίου· [εἰ] τάχα κἂν οὕτως αὐτὸν ὑπεύθυνον ἁμαρτίᾳ [ὄντα] κρατήσῃ. οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι ἐχλεύαζον τὸν κύριον λέγοντες·

εἰ υἱὸς

εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. ὁ δὲ σωτήρ, ὁ τῷ ὄντι τοῦ θεοῦ υἱός, οὐκ ἀπὸ τοῦ φεύγειν τὸν θάνατον· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μένειν αὐτὸν, καὶ μένοντα πατῆσαι τὸν θάνατον, ἤθελε γνωσθῆναι υἱός, καὶ ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ ζωή. ἠδύνατο μὲν γὰρ καὶ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ὁ καὶ τοὺς ἄλλους ἐγείρας νεκρούς· ἀλλ' ἡ κατάβασις φυγὴν ἐδείκνυε τοῦ θανάτου· τὸ δὲ περιμεῖναι, οὐδὲν ἕτερον ἐγνώριζεν, ἢ τὸν περιμένοντα εἶναι ζωήν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ λίαν ἔμελλε τῷ διαβόλῳ ἐνειδίζεσθαι τὸν κύριον ἐν τούτοις, καὶ ἤθελεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καταβῆναι· γὰρ μὴ γενέσθαι ἐν νεκροῖς, ἵνα κἂν οὕτως ἀπαθὴς ἀπέλθῃ, καὶ τῶν νεκρῶν κυριεύσῃ. ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀναβὰς εἰς ὕψος τοῦ σταυροῦ, αἰχμαλωτεύσῃ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ λάβῃ δόματα ἐν ἀνθρώποις. ὑπώπτευσε γὰρ, μὴ οὗτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται ταῦτα. ὅθεν πάλιν ἐκίνει τοὺς Φαρισαίους ὁ πανοῦργος, καὶ λοιπὸν κατὰ περιττὸν ἐποίει αὐτοὺς ἐπαγγέλλεσθαι καὶ πιστεύειν, εἰ καταβαίη μόνον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. πάντα δὲ ἐκίνει καὶ παρὰ γνώμην ἐπηγγέλλετο, μόνον ἵνα μὴ γένηται νεκρὸς καὶ κατέλθῃ εἰς τὸν ᾅδην, ἐποίει γοῦν πάλιν λέγειν τοὺς Φαρισαίους „ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. εἰ βασιλεὺς Ἰσραήλ ἐστι καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ.“ οὐ πιστεύειν δὲ ἤθελε τοὺς Φαρισαίους, ὁ τῆς ἀπιστίας διδάσκαλος δράκων· ἀλλὰ φεύγειν ἤθελε τὸν κύριον τὸν θάνατον. οὐδὲ μαθεῖν ἤθελεν, εἰ δύναται ἑαυτὸν σῶσαι· ἀλλ' ἵνα μὴ τοῖς ἄλλοις σωτηρία γένηται. εἰ γὰρ ὅλως ἐγίγνωσκον σώσαντα αὐτὸν τοὺς ἄλλους, οὐκ ἦν ἀμφίβολον τὸν τοῖς ἄλλοις δεδωκότα σωτηρίαν, αὐτὸν εἶναι σωτῆρα καὶ ζωήν. οὐκ οὖν διὰ τοῦτο αὐτὸν ὠνείδιζον, ἵνα μὴ τοῖς ἄλλοις σωτηρία γένηται. ᾔδει γὰρ ὁ περίεργος, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει ὁ κύριος, ἀλλ' ὁ τούτου θάνατος, σωτηρία καὶ ζωὴ τοῖς πᾶσι γενήσεται. διὰ τοῦτο ἤθελον αὐτὸν καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐποίει τοὺς Φαρισαίους ἐπαγγέλλεσθαι πιστεύειν· τάχα κἂν τῇ ἐπαγγελίᾳ τῆς πίστεως, παραγένηται ὧν ἤθελεν. ὁ δὲ κύριος ὁ τῷ ὄντι σωτήρ, ὁ μὴ τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν ζητῶν, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἑαυτὸν σῶσαι, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ λυτρώσασθαι τὴν κτίσιν, ἤθελε γνωσθῆναι σωτήρ. οὐ γὰρ ἰατρὸς ἐκ τοῦ αὐτὸν ὑγιαίνειν, γνωσθήσεται ἰατρός, εἰ μὴ καὶ τοῖς νοσοῦσιν ἐνδείξηται τὴν τέχνην· καὶ ὁ ἥλιος, οὐκ ἐὰν εἰς ἑαυτὸν συστέλλῃ τὰς ἀκτῖνας, γνωσθήσεται φῶς, εἰ μὴ καὶ τῇ οἰκουμένῃ ταύτας ἐπεκτείνῃ, καὶ τὸ σκότος ἐν αὐταῖς καταλάμψῃ. οὕτως καὶ ὁ κύριος, οὐκ ἑαυτὸν ἔσωζε· σωτηρίας γὰρ χρείαν οὐκ εἶχεν αὐτὸς ὢν σωτήρ· ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν ἄλλων εὐεργεσίας, ἤθελε γνωσθῆναι πᾶσι σωτήρ. ἀλλ' οὐδὲ καταβαίνων ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἤθελε γνωσθῆναι υἱὸς [θεοῦ,] ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μένειν αὐτόν· πλεῖονα γὰρ μᾶλλον ὁ θάνατος ὁ τοῦ σωτῆρος πίστιν καὶ σωτηρίαν τοῖς ἀνθρώποις φέρει, ἢ ἡ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ κατάβασις. ἀμέλει κρεμαμένου αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, [ἔτι] τὰ μὲν μνήματα ἠνοίγοντο, καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς κείμενοι ἐζωοποιοῦντο· ὁ δὲ κρεμάμενος λῃστὴς, ἐπίστευεν εἰς αὐτὸν· ἵνα δείξῃ, ὅτι τῷ ὄντι σωτήρ ἐστι, καὶ ἀποθανὼν, τὴν πίστιν καρποφορεῖ. ἐπὶ τούτοις ἐξίστατο λοιπὸν ἀληθῶς ὁ διάβολος, καὶ πᾶσα οὗτον [εἰκότως] ἀπορία κατεῖχεν

Si Filius Dei es, descende de cruce. Sed Seruator noster reuera Dei filius, non fugiendo mortẽ, sed eã expectãdo, conculcandoq; innotescere voluit, quod ipse esset Filius Dei, & ipsa vita. Poterat enim de cruce descẽdere, qui alios excitauerat è morte, sed descensus ille specimen prętulisset fugientis mortẽ: contra, permanere in cruce, nihil aliud quã documentum erat, eũ qui in cruce permanebat, vitam esse. Quapropter magnæ curæ fuit diabolo, vt Dominus istiusmodi vituperiis pulsaretur, optabatq; eũ
A de cruce descẽdere, ne inter mortuos versaretur, vt illæ sic illæsus abiret, & ipse mortuorum dominium retineret. Metuebat siquidẽ, ne secundũ illam scripturã ascendens in altũ crucis, captiuam duceret captiuitatẽ, & acciperet dona in hominibus. Suspicatus est enim, nũ ipse is esset de quo hoc scriptum erat. Vnde rursus cõcitat Pharisæos veterator ille, eosque frustrà inducit, vt se crediturus pollicerentur, si de cruce descẽderet. Omnia autẽ mouebat, & quiduis præter animi sententiã promittebat, modo
B efficere posset, ne moreretur, & ad infernum descenderet. Denuo igitur Iudæis author fuit, vt diceret, Alios saluos fecit, seipsũ saluare non potest. Si Rex Israël est, descendat de cruce, & credemus ei. Minime autẽ credere volebat Iudęos ille incredulitatis magister draco, sed Dominũ mortem euitare cupiebat, non quod discere satageret, an posset ille seipsũ saluare, sed ne aliis salus efficeretur. Nam quũ omnino cognouerat eũ seruasse alios, ambiguũ ei esse nõ poterat, quin ille qui aliis dedisset salutem, is i-
C pse esset Seruator & vita. Ea igitur de causa cõuiciabãtur, ne aliis salus cõciliaretur. Nouerat n. ille versutus non moriturũ quidem esse Dominũ, sed illius mortẽ salutem & vitã futuram esse vniuersis: idcirco eũ de cruce descendere cupiebat, faciebatq; Pharisæos se promittere crediturus esse, si saltẽ vel eo modo cõsequeretur, quæ volebat. Dominus autẽ reuera Seruator, qui nõ sua, sed nostra quæreret, nõ in se saluando, sed in creatura redimẽda Saluatorẽ se esse innotescere volebat. Non n. medicus, eo
D quod se ipsum seruat, declaratur medicus, nisi simul & ægrotis artẽ suã exhibeat. Neq; itẽ sol suũ iubar in se cõtrahens, pro lumine agnoscetur, nisi etiã orbi terrarũ suos radios exporrigat, & tenebras illuminet. Ita quoque & Dominus nõ seipsum saluauit, siquidem nulla salute indigebat, quum esset Saluator, sed ex suis in alios beneficiis voluit Saluator declarari. Neq; descendendo de cruce voluit Filius Dei agnosci, sed ex eo quod in cruce permaneret. Multo enim magis mors Saluatoris. & fidem & salutem hominibus attulit, quàm descensus
E è cruce attulisset. Certe pendente in cruce Domino monumenta aperiebantur, & qui ibi sepulti iacebãt, viuificabantur, & suspensus latro credebat, vt ostẽderetur, & reuera Saluator esse, & dum moritur, fidem sui fœcundare. Ad ista iam deinde vere obstupuit diabolus, & magna in ãxietate hæsitationeq; detinebatur,

Videbat enim ſe latronem in cruce amiſiſſe: eumq;, cui olim perſuaſerat latrocinium, nūc fidem recepiſſe: & quem cōcitauerat blaſphemias dicere, illum ipſum videbat iam Dominū adorare, alterumq; latronem increpare. Illud de latrone illum peſſimè habebat: quod quem vt latronem occiderat, eum transferri ad paradiſum cōſpiceret. Videns autē omnia ſua arma deiecta, nec vllum ſibi eſſe præſidiū reliquum, quod non à Domino eſſet contuſum, ſecundū illam Scripturā: Inimici defecerunt frameæ in totū, & ciuitates detraxiſti: Hinc ergo turbatus & anxius animi, tentauit deinde Saluatori bibendū dare acetum cum felle, nō ſentiens hoc ipſum ſe contra ſeipſum inſtruere. Amaritiem enim iræ ex præuaricatione legis ob ortam, in qua omnes detinebat, Domino porrexit: quā ille accipiens abſūpſit, & euacuauit, vt pro aceto vinum, quod miſcuit ſapientia, nobis potādū daret, & pro felle dulciora melle & fauo eloquia nobis elargiretur: & pro eo quod noſtra guſtaſſet, diceret viciſſim: *Guſtate & videte quoniam ſuauis eſt Dominus.* Poſtquā autem etiam iſthinc exciderat, & ſpoliatus eſſet, iam in reliquū deinde tempus eū ſuſpicio tenebat, quum tanta conſpiceret, ſe non contra hominē, ſed contra Deū arma moliri, nimirū quia videbat rebus, quibus omnes capiebat, nunc ſe miſerè fruſtrari & confundi, & potius ſe ipſum concidere quā alios deiicere. Cedere igitur iā inde parabat, & tergū dare fugæ. Cernens enim eūdem & in cruce pendentē, & mortē perſequentem, in metu fuit, ne is ipſus eſſet, de quo ſcriptum erat. *Exaltabitur Dominus, vt miſereatur noſtri:* ac proinde omnia ſtatuerat relinquere, ac fugere, inuidens interim iis quos ille miſericordia proſequututus eſſet. Cæterū Domin⁹ reuera Saluator, noluit illum ita illæſum diſcedere, neq; opus ſuum imperfectū deſerere, neq; deditos, addictoſq; inferno, relinquere inimico. Magno igitur ſtratagemate & mirabili opere vſus eſt. Nam quū cerneret illū, alioqui audacem, metu iam contractum, trementē & expaueſcentem, turſum ſeſe lapſabundū ſimulat, vt hoſtē in congreſſum venientem plane edomaret. Siquidē draco ille nolebat mori Dominum, neq; in ligno pendere. Optabat enim eū de cruce deſcendere, & non mori: ſin autē non deſcenderet, ſaltē eum in ligno manere, & non mori. Metuebat enim ne fieret quod ſcriptum erat, *Spiritus Domini ſuper me, eo quòd vnxerit me, vt euangelizarem pauperibus miſit me, & prædicarem captiuis remiſſionē, & cæcis recuperationē viſus.* Idcirco metuebat, ne is eſſet ille vnctus, & in legationē mittendus ad omnium liberationē. Omnibus igitur nudatus optabat ſaltē imperiū inferni ſibi retinere. Noua ſiquidē ei formido fuit, nū is eſſet qui tenebras illuſtraret, de quo ita ſcriptura loquitur, *Galilæa gentiū, populus ille, qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnā.* Nam & ipſum audierat Chriſtū ita loquentē, *Ego ſum Lux:* quamobrē metuebat, ne & ille moreretur, & ipſe ex omnib⁹ eiiceretur.

ἑώρα γὰρ αὐτὸν ἀπολέσαντα καὶ τὸν λῃστὴν ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ ὃν ἔπεισε πάλαι λῃστεύειν, ἑώρα τοῦτον πιστεύσαντα, καὶ ὃν παρώξυνε βλασφημεῖν, τοῦτον ἑώρα προσκυνοῦντα τὸν κύριον, καὶ ἐπιπλήττοντα [καὶ] τῷ ἄλλῳ λῃστῇ· μᾶλλον δὲ τῷ ἐν τῷ λῃστῇ διαβόλῳ. ἐτρύχετο δὲ πάλιν· ὅτι ὃν ὡς λῃστὴν ἀπέκτεινε, τοῦτον πάλιν μεταφερόμενον ἑώρα ἐν τῷ παραδείσῳ. ὁρῶν δὲ καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν πανοπλίαν ῥιφεῖσαν, καὶ ὅτι οὐκ ἦν ἀμυν-
A τήριον πεμφθὲν παρ᾽ αὐτοῦ ὃ μὴ ἠκύρωσεν ὁ κύριος, κατὰ τὸ γεγραμμένον· τοῦ ἐχθροῦ ἐξέλιπον "
αἱ ῥομφαῖαι εἰς τέλος, καὶ πόλεις καθεῖλες, διὰ "
τοῦτο ἐταράσσετο, [καὶ] ἀπορῶν, πεπείρακε λοιπὸν δοῦναι τῷ σωτῆρι πιεῖν ὄξος μετὰ χολῆς. ἀλλὰ καὶ τοῦτο καθ᾽ ἑαυτοῦ κατασκευάζων ἠγνόει. τὸ γὰρ πικρὸν τῆς ὀργῆς, τὸ διὰ τὴν παράβασιν τοῦ νόμου γενόμενον, ἐν ᾧ πάντας κατεῖχεν, ἀπεδίδου τῷ σωτῆρι, καὶ λαμβάνων ἐκεῖνος ἀνήλισκε καὶ ἐξεκένου· ἵνα ἀντὶ μὲν τοῦ ὄξους, ὃν ἐκέρα-
B σεν, οἶνον ἡ σοφία ποτίσῃ ἡμᾶς, ἀντὶ δὲ τῆς χολῆς, τὰ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον λόγια χαρίσηται ἡμῖν· καὶ ἀνθ᾽ ὧν αὐτὸς ἐγεύσατο τὰ ἡμῶν, εἴπῃ καὶ ἡμῖν· γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς ὁ κύριος. "
ὡς δὲ καὶ τούτου ἐξέπεσε καὶ ἐσκυλεύθη, καταισχυνθεὶς λοιπὸν ὑποψίαν αὐτὸν τίς εἶχεν, ὁρῶντα τηλικαῦτα, ὅτι οὐ πρὸς ἄνθρωπον, ἀλλὰ πρὸς θεὸν ἀντιμάχεται. ἑώρα γὰρ ἐν οἷς τοὺς πάντας ἐθήρευεν, ἐν τούτοις ἑαυτὸν καταισχυνόμενον, καὶ μᾶλλον πίπτοντα, ἢ καταβάλλοντα· καὶ λοιπὸν ἐπειρᾶτο πα-
C ραχωρεῖν καὶ νῶτα διδόναι τῇ φυγῇ. ὁρῶν γὰρ αὐτὸν κρεμάμενον καὶ διώκοντα τὸν θάνατον, ἐφοβήθη μὴ οὗτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· ὑψωθήσεται κύριος τοῦ "
ἐλεῆσαι ἡμᾶς. καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον ἐζήτει πάντα "
καταλιπεῖν, καὶ φυγεῖν, φθονῶν τοῖς ἐλεηθησομένοις παρ᾽ αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ὁ κύριος, ὁ τῷ ὄντι σωτὴρ, οὐ "
θέλων αὐτὸν ἀπελθεῖν ἀπαθῆ, οὐδὲ ἀτελὲς τὸ ἔργον "
καταλεῖψαι, οὐδὲ τοὺς ἐν τῷ ᾅδῃ ἐκδότους ἀφεῖναι "
τῷ ἐχθρῷ, ἐστρατήγησε μέγα καὶ θαυμαστὸν ἔρ- "
γον. ὁρῶν γὰρ αὐτὸν καταπτήσσοντα καὶ τρέμον-
D τα καὶ δειλιῶντα τὸν θρασὺν, πάλιν ὡς ὑποπίπτων σχηματίζεται, ἵνα προσελθόντα τὸν ἐχθρὸν, πλέον χειρώσηται. ὁ μὲν γὰρ δράκων, οὐκ ἤθελεν ἀποθνήσκειν τὸν κύριον, οὐδὲ κρεμάμενον ἐπὶ ξύλον. καὶ ἤθελε μὲν καταβῆναι τὸν κύριον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ μὴ ἀποθανεῖν· [εἰ δὲ μὴ κατέβαινε, κἂν μένειν αὐτὸν ἁπλῶς ἐπὶ τοῦ ξύλου, καὶ μόνον μὴ ἀποθανεῖν]. ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ τὸ γεγραμμένον γένηται· πνεῦμα κυρίου ἐπ᾽ ἐμὲ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλε-
E ψιν. καὶ διὰ τοῦτο ἐφοβήθη, μὴ οὗτός ἐστιν ὁ χρισθεὶς καὶ ἀποσταλεὶς, καὶ λοιπὸν τῶν ἁπάντων ἐλευθερία γένηται· γυμνωθεὶς οὖν ἀπὸ τοῦ παντὸς, ηὔχετο κἂν τοῦ ᾅδου κρατεῖν. πάλιν γὰρ ἐφοβεῖτο, μὴ οὗτός ἐστιν [ὁ] καὶ τὸ σκότος καταλάμπων, περὶ οὗ γέγραπται· γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ κα- "
θήμενος ἐν σκότει, φῶς εἶδε μέγα. καὶ γὰρ "
καὶ ἤκουεν αὐτοῦ λέγοντος· ἐγώ εἰμι τὸ φῶς. ὅθεν ἐδειλία μὴ ἀποθάνῃ, καὶ πάντων ἐκβληθῇ. "

ὁ δὲ κύριος ὁρῶν αὐτὸν φεύγοντα, ἵνα μὴ τοῦτο γένηται καὶ φυγὰς ἀπέλθῃ ὁ ἐχθρός, φωνὰς ἀφίησιν ἀνθρωπίνας, καὶ φωνὰς ἀσθενείας λέγων, ἐλωῒ, ἐλωῒ, λιμὰ σαβαχθανί· τουτέστι, θεέ μου, θεέ μου ἱνατί με ἐγκατέλιπες. καὶ τοῦτο ἐποίει, ἵνα ὁ διάβολος, ὃν κατεπλάγη θεὸν, τοῦτον ὡς ἄνθρωπον ἀσθενῆ νομίσας, [μὴ] φυγὰς ἀπέλθοι. ταύταις γοῦν ταῖς φωναῖς ὑπαχθεὶς ὁ πάγκακος, πάλιν ὡς ἀνθρώπῳ προσῆλθε καὶ κατερράγη. ἔπεισε γὰρ τοὺς ἰουδαίους εἰς σφαγὴν αὐτὸν αἰτήσασθαι, καὶ γέγονεν ὅπερ οὐ

A προσεδόκησεν. ἐσφάγη γὰρ οὐκ εἰς ἄλλο μέρος, ἀλλ' εἰς τὴν πλευρὰν, ἀφ' ἧς ἔρρευσεν ὕδωρ καὶ αἷμα, ἵνα ἐπειδὴ πρότερον διὰ τῆς ἐκ πλευρᾶς πλασθείσης γυναικὸς ἦλθεν ἀπάτη, οὕτως διὰ τῆς πλευρᾶς τοῦ δευτέρου ἀδὰμ, λύτρον καὶ καθάρσιον τῆς προτέρας γένηται. λύτρον μὲν, διὰ [τοῦ] αἵματος καθάρσιον δὲ διὰ τοῦ ὕδατος. τοῦτο δὲ οὐ κατὰ γνώμην ἀπέβαινε τῷ διαβόλῳ. καὶ γὰρ ὃν ἐφοβεῖτο γενέσθαι θάνατον, [τοῦτον] ἀπέθανεν ὁ κύριος, κἀκεῖνος

B ἐσκύλευται· καὶ νομίσας κρατεῖν τὸν Χριστὸν ἐν τῷ θανάτῳ, αὐτὸς μᾶλλον ἐδείχθη νεκρός· καὶ καυχησάμενος ἄνθρωπον ἐνεδρεύειν, πεποίηκε γνωσθῆναι θεόν. ἅμα γὰρ ἀπέθανεν ἡ μὲν κτίσις ἀνήλιος γέγονε· τὸ δὲ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐρράγη, ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν· οἱ στρατιῶται σὺν τοῖς πυλωροῖς τοῦ ἅδου κατεπλήξαν. ἀφ' ὧν ἦν ἰδεῖν μηκέτι ἄνθρωπον, ἀλλὰ θεὸν ἀληθῶς ἐν σώματι, ὡς καὶ οἱ θεωροῦντες ἔλεγον· ἀληθῶς οὗτος ἐστὶ θεοῦ υἱός. καὶ γὰρ πολλὰ μνημεῖα ἠνεῴ-

C χθησαν καὶ ἠγέρθησαν οἱ τούτων νεκροί. τυφλὸν ἀληθῶς ἡ κακία. νομίσας γὰρ ἀποκτείνειν ἕνα, τῶν πάντων ἐστέρηται· καὶ νομίσας εἰς ἅδην καταφέρειν, ἐκβέβληται τοῦ ἅδου, καὶ ἀπεδείχθη πᾶσιν, ὅτι οὐκ ἀσθενείᾳ φύσεως τέθνηκεν ὁ σωτὴρ, ἀλλὰ τὸν θάνατον εἰς ἀναίρεσιν ἐδίωξεν· ἵνα καταργήσῃ τοῦτον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν, ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. οὐ πολὺ γοῦν διέστη, καὶ τὰς ὠδῖνας ἔλυσε τοῦ ἅδου, καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἤγειρε λέγων·

D ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν· αὐτὸς δὲ ἐξανέστη καὶ κατέζησε [τοῦ θανάτου] χλεύην αὐτοῦ τὴν τόλμαν ἡγησάμενος. ὡς καὶ ἐν ὕμνοις προανεφωνεῖτο λέγοντος τοῦ πνεύματος· ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτοὺς, καὶ ὁ κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς. χλευάζεται γὰρ ἀληθῶς οὕτω παιχθεὶς, καὶ παρὰ γνώμην αὐτῷ τῶν πραγμάτων ἀποβάντων. δίκην γὰρ τοῦ ζωυφίου [τοῦ καλουμένου] σφηκὸς, προσβάλλοντος πέτρᾳ, καὶ τῇ προσβολῇ μὴ βλάπτοντος, ἀλλὰ καὶ τὸ κέντρον μᾶλλον ἀπολλύοντος, οὕτω καὶ ὁ θάνατος ἐσφάλη [πο-

E λὺ] προσβαλὼν τῇ ζωῇ, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός. οὐ γὰρ ἠδυνήθη κρατῆσαι αὐτὸν τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τὸ κέντρον ἀπώλεσεν· ὥστε καὶ οὓς πρότερον ἐφόβει τὸ κέντρον, νῦν αὐτοῦ κατακερτομεῖν, καὶ λέγειν· ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦ σου ᾅδη τὸ νῖκος; καὶ πάλιν· κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας. καὶ πάλιν, ἀφεῖλεν ὁ θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου.

Dominus porro quum eum ita fugam adornantem conspiceret, metuens ne fuga elaberetur, voces humanas emisit, & voces imbecillitatis simulauit, dicens, *Heloi, Heloi, lama sabachthani*, hoc est, *Deus meus, Deus meus cur me dereliquisti?* Et hoc fecit, ne diabolus ab eo quem vt hominem antea contempserat, nunc autem vt Deum exhorrescebat, fuga se subduceret. Certe istis verbis inductus ille, vndecunque sceleratissimus, sub manus venit, Dominumque adoriens confractus est. Persuasit enim Iudæis vt eum ad cædem mactationemque deposcerent. Cæterũ id euenit, quod minime expectauit: mactatus enim est, non alibi, quàm in latere ad costas, ex quo effluxit sanguis & aqua: vt quoniam prius per mulierem è costa formatam profluxerat deceptio, ita nunc per costam secundi Adæ, redemptio & emundatio prioris Adæ dimanaret, & per sanguinem redemptio, per aquam vero emundatio obtingeret. Ea res igitur diabolo non ex sententia successit, quum morte ea quam metuebat, mortuus sit Dominus, ac ipse spoliatus sit: qui dum sperat se posse Christum morte superare, ipse potius mortuus esse deprehenditur: & quum se iactasset, quod homini insidias posuisset, fecit vt homo pro Deo agnosceretur. Simul enim, vt ille moriebatur, rerum natura suo sole destituta fuit, velumq; templi scissum est, terra quassata, petræ disruptæ, milites cum ianitoribus inferni metu exhorruerunt. Ex quibus videre erat eum non hominẽ, sed Deũ reuera in corpore humano esse, quẽadmodum spectatores dicebant: Vere hic est Filius Dei. Nam & multa monumenta adaperta sunt: & eorum mortui resurrexerunt. Plane cæca res est malicia, quæ quum crederet se vnũ occidere, omnibus simul spoliata est: & dum speraret se vnum ad inferos deportare, ab inferis expulsa est ac proinde omnibus rebus deprehensum est, Dominum non imbecillitate naturæ mortuum esse, sed quod mortem ad cædem necemque persequutus sit, vt ea abolita, omnes liberaret, quotquot metu mortis per omnem vitam obnoxij erant seruituti. Non magnum in medio interuallum, & dolores inferni soluit, & alios excitauit, dicens, Surgite, abeamus hinc. Ipse autem resurrexit, ac descendit, ac pro ludibrio habuit illius audaciam vt in hymnis præcantatum fuit, loquente spiritu. *Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos.* Ludibrio certe plane habetur, ita illusus, rebusque illi, præter animi sententiam cadentibus, instar miseri animalculi vespæ inuadentis petram, nec suo adortu quicquam lædentis, quum potius aculeum suũ elidat: ita quoque diabolus frustratus est, confligens cum vita hoc est, cũ Christo. Non enim eum morte superare potuit, sed potius aculeum suum amisit, vt quos antea terrebat ille stimulus, nunc ab illis conuitio incessatur, quum dicit, *Vbi mors tuus stimulus? vbi inferne tua victoria?* ac rursum, *In deglutione mors fuit, postquam inualuerat*, & rursum, *Abstulit Deus omnem lachrymam ab omni vultu.*

Postmo-

Postmodum eiectus ille miser ex inferno, sedensque ad limina, conspicatus est omnes suos vinctos virtute Christi educi, & mortuos reuiuiscere, & captiuos dimitti, & omnes sanctos qui cũ Adamo erant, obuiã tendere, omnesq; plausibus strepere, quemadmodum scriptum est: *Praeuenerunt principes coniuncti psallentibus, in medio iuuencularum tympanistriarum*, eosq; qui liberabãtur, gaudio exultare, his verbis loquẽtes. *In conuertendo Domino captiuitatem Sion facti sumus sicut consolati, tunc impletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione.* Nam & Angeli, & omnis exercitus Angelorum, hymnos canentium, ac dicentiũ: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, & in hominibus bona volũtas*, obuiam iuuenculis animabus, quae in libertatem asserebantur, procedere, animaeque cum Angelis concursare Patriarchis prodeuntibus, omnia vndecunq; laeticia & Psalmis triumphalibus de victoria mortis resonare, sicuti olim sub Dauide, quum iam prostratus iaceret Goliath, chori puellarum cum tympanis accurrentes dicebant, *Percussit Dauid per myriades*, idem quoq; factitatũ est in morte Saluatoris, cui à morte resurgenti omnes occurrebant cũ choris, carminibus, & tympanis sese mutuo incitantes, *Agite quaeso, exultemus Domino, iubilemus Deo Salutari nostro*. Alij inter tripudia dicebant, *Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona in hominibus.* Alij rursus omnes ad spectaculum deuocabant dicẽtes, *Iubilate Deo omnis terra, Psallite nomini ei*: ac rursũ, *Venite & videte opera Domini, terribilis in consiliis super filios hominum, auferens bella vsq; ad extremũ terrae.* Non enim iam amplius inimicitia & bellum, sed omnia pacata sunt, hoste profligato & extincto, & tyranni pedibus manibusq; colligatis. Alij rursus memores violentiae diaboli, ingentiumque illius insidiarum, cumque nunc iacere extinctum conspicantes, cum admiratione dicunt: Quomodo cecidit è coelo lucifer, qui mane oriebatur: & quomodo contritus, & confractus est malleus vniuersae terrae? Siquidem cum admiratione omnes stupebant. Mirabantur enim magnum illum tyrannum ita derepente mortuum prostratumque iacere, nec inueniebant causam prostrationis, maxime quia persuaserant sibi, morte mortem aboleri non posse: neque in crucem tantum serpentem tolli posse, vnde rursum prae admiratione dicebant, Quomodo capta est Babylon? videbant enim infernum spoliatum. Haec quum infelix ille simul audire & cernere cogeretur, furebat prae insania, & luctu atterebatur, seq; ita spoliatum cernens, eosque qui olim sub eo in luctu & ploratu agitauerãt, nunc in Domino psallere, prae indignitate rerum disrumpebat seipsum, maxime quòd tantum sui contemptũ insultationẽque, animaduerteret, non potuit non seipsũ lacerare, nesciusq; quid ageret, solũ dentibus stridebat, vt Psalmographus qui illum viderat, testatur, *Obseruabit peccator iustum, & dentibus super eum frendet, Dominus autem irridebit eum*:

ἔπειτα ἐκβληθεὶς ὁ ἄθλιος ἀπὸ τοῦ ᾅδου, καθήμενος παρὰ τὰς πύλας, θεωρεῖ ἐξαγομένους πάντας τοὺς πεπεδημένους τῇ τοῦ σωτῆρος ἀνδρείᾳ, καὶ τοὺς μὲν νεκροὺς ἀναζῶντας· τοὺς δὲ αἰχμαλώτους ἀφιεμένους. καὶ τοὺς μὲν ἁγίους προσαπαντῶντας τοὺς περὶ τὸν ἀβραὰμ καὶ ἀνακρουομένους πάντας κατὰ τὸ γεγραμμένον· “προέφθασαν ἄρχοντες ἐχόμενα ψαλλόντων ἐν μέσῳ νεανίδων τυμπανιστριῶν. τοὺς ἐλευθερουμένους χαίροντας καὶ λέγοντας· ἐν τῷ ἐπιστρέψαι κύ-
A ριον τὴν αἰχμαλωσίαν σιὼν, ἐγενήθημεν ὡσεὶ παρακεκλημένοι. τότε ἐπλήσθη χαρᾶς τὸ στόμα ἡμῶν, καὶ ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἀγαλλιάσεως. καὶ ἄγγελοι γὰρ, καὶ πᾶσα ἡ στρατιὰ τῶν ἀγγέλων ὑμνοῦντες [ἦσαν] καὶ λέγοντες· δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία, [καὶ] ἀπάντων ταῖς λυτρουμέναις νεάνισι ψυχαῖς, καὶ αἱ ψυχαὶ συντρέχουσαι τοῖς ἀγγέλοις, καὶ οἱ πατριάρχαι ἀνήρχοντο καὶ πάντα πανταχόθεν συνήχει μετ' εὐφροσύνης καὶ ψαλμῶν, ἐπὶ τῇ
B γενομένῃ κατὰ τοῦ θανάτου νίκῃ. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ δαβὶδ πεπτωκότος τοῦ γολιὰθ, αἱ χορεύουσαι μετὰ τυμπάνων ἀπήντων καὶ ἔλεγον· “ἐπάταξε δαβὶδ ἐν μυριάσιν αὐτοῦ, τοιοῦτόν τι γέγονε καὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου τοῦ σωτῆρος. ἀναστάντος γὰρ αὐτοῦ, πάντες προσαπήντων μετὰ χορῶν καὶ ᾠδῶν καὶ τυμπάνων, λέγοντες ἀλλήλοις· “δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα τῷ κυρίῳ, ἀλαλάξωμεν τῷ θεῷ ἰακώβ. ἄλλοι δὲ ἐχόρευον, λέγοντες· “ἀνέβη εἰς ὕψος, ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, ἔδωκε δόματα ἐν ἀνθρώποις. ἤδη δέ τινες καὶ πάντας εἰς θέαν
C προσεκαλοῦντο λέγοντες· “ἀλαλάξατε τῷ θεῷ πᾶσα ἡ γῆ, ψάλατε δὴ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. καὶ πάλιν· δεῦτε καὶ ἴδετε τὰ ἔργα κυρίου [τοῦ θεοῦ]. φοβερὸς ἐν βουλαῖς ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἀνταναιρῶν πολέμους ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. οὐκ ἔτι γὰρ ἐχθρὰ καὶ πόλεμος, ἀλλὰ πάντα εἰρηνεύει, κειμένου τοῦ πολεμίου νεκροῦ, καὶ τοῦ ποτὲ τυραννεύοντος, δεδεμένου τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. ἄλλοι δὲ πάλιν γιγνώσκοντες τοῦ διαβόλου τὴν θρασύτητα καὶ τοὺς μεγάλους λόχους, καὶ νῦν αὐτὸν ὁρῶντες νεκρὸν, θαυμάζοντες ἔλεγον· “πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος ὁ πρωὶ ἀνατέλ-
D λων; καὶ πῶς συνετρίβη καὶ συνεθλάσθη [πᾶσα] ἡ σφύρα πάσης τῆς γῆς; μετὰ γὰρ τοῦ θαύματος, καὶ ἀπορία πάντας κατεῖχεν. ἐθαύμαζον μὲν γὰρ τὸν μέγαν τύραννον ὁρῶντες οὕτως, ἐξαίφνης κείμενον νεκρόν· ἠπόρουν δὲ τὴν αἰτίαν τῆς πτώσεως. καὶ μάλιστα ὅτι οὐκ ἐπίστευον ἐν θανάτῳ τὸν θάνατον καταργεῖσθαι, οὐδὲ ἐν σταυρῷ τὸν τηλικοῦτον ὄφιν καταράσσεσθαι. ὅθεν πάλιν ἐθαύμαζον καὶ ἔλεγον· “πῶς ἑάλωκε βαβυλών; ἔβλεπον γὰρ [λοιπὸν] καὶ τὸν ᾅδην σκυλευθέντα. ταῦτα δὲ ὁρῶν ὁ ἄθλιος καὶ τούτων ἀκούων, ἐμαίνετο λοιπὸν
E καὶ ἐτρύχετο, ὀδυρόμενος. καὶ γὰρ ὁρῶν ἑαυτὸν σκυλευόμενον κατέκοπτεν ἑαυτόν. ὁρῶν δὲ καὶ τοὺς ποτὲ κλαίοντας ὑπ' αὐτὸν, νῦν ψάλλοντας ἐν κυρίῳ, διέρρησσεν ἑαυτόν. ὁρῶν δὲ καὶ τὴν χλεύην τὴν κατ' αὐτοῦ, ἐσπάραττε δεινῶς ἑαυτὸν, καὶ ἀπορῶν ὅ τι πράξει, μόνον ἔτριζε τοὺς ὀδόντας· ὡς ὁ τοῦτον ἑωρακὼς ψαλμῳδὸς, μαρτυρεῖ λέγων· παρατηρήσεται ὁ ἁμαρτωλὸς τὸν δίκαιον, καὶ βρύξει ἐπ' αὐτὸν τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ, ὁ δὲ κύριος ἐκγελάσεται αὐτόν. καὶ

πάλιν

» πάλιν ἁμαρτωλὸς ὄψεται καὶ ὀργισθήσεται· τοὺς ὀδόν-
» τας αὐτοῦ βρύξει καὶ τακήσεται. ἔτριζε δὲ μεταμελόμε-
νος, ὅτι κἂν ὅλως τετόλμηκε κατὰ τοῦ σωτῆρος· εἰδὼς
ἑαυτὸν πρὸ τούτου τολμῶντα κατὰ τῶν δικαίων, καὶ μη-
δὲν τοιοῦτον πεπονθότα. καὶ γὰρ ἐπιβουλεύσας τῷ ἄ-
βελ, καὶ τοὺς πατριάρχας θλίψας, ἐπιβουλεύσας
δὲ καὶ τῷ ἡσαΐᾳ, καὶ τὸν ἱερεμίαν ὑβρίσας, καὶ τὸν ἰὼβ πει-
» ράσας, πάλιν ἴσχυε, καὶ ἐβασίλευεν ὁ θάνατος ἀπὸ
» ἀδὰμ, μέχρι μωσέως. ἄρτι δὲ τολμήσας κατὰ τοῦ κυ-
ρίου, θεωρεῖ ἑαυτὸν γινόμενον ἶρον, καὶ ἐκβληθέντα τοῦ A
παντὸς, καὶ ὑπὸ πάντων καταπατούμενον. ἔργον γὰρ
τοῦ σωτῆρος γέγονε, μὴ μόνον αὐτοῦ τοῦ θανάτου κατα-
παῖξαι, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐπ' αὐτοῦ ἐπιθεῖναι· ἵνα μὴ
μόνον ἡμᾶς τῆς δουλείας ἐλευθερώσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν δου-
λώσαντα ἡμᾶς καταργήσῃ· μήποτε πάλιν ἰσχύ-
σας ἀπολήσῃ ἡμᾶς, καὶ εἰς ἀργὸν αὐτοῦ τὸ κατόρθωμα
γένηται· ὅθεν αὐτὸς καταπαίξας τοῦ θανάτου, λοιπὸν
» ἔκδηλον καὶ ὑμῖν αὐτὸν εἰς τὸ πατεῖσθαι δίδωσι λέγων· ἰ-
» δοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν, πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ
» σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. καὶ πά-
» λιν· καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα. πάλαι μὲν B
γὰρ ὁ ὄφις ἠπάτησε τὴν εὔαν, καὶ τῷ φθόνῳ τούτου, ὁ θά-
νατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν· ἄρτι δὲ πατεῖται. καὶ
» θέλων ἀπατᾷν, ἀκούει· ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ. καὶ
πάλαι μὲν ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος ὡς λέων
περιεπάτει, διψῶν τὴν ἡμετέραν ψυχήν· ἄρτι δὲ κα-
» ταπατεῖται, σὺν τῷ δράκοντι, καὶ λοιπὸν ὁ θεὸς ἐν τάχει
» συντρίψει τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. καὶ το-
σοῦτον καταφρονεῖται καὶ παίζεται, ὡς καὶ ἐπὶ τρώγλην
ἀσπίδων, ἐκβάλλοντά τινα τὴν χεῖρα, μὴ φοβεῖσθαι. C
ταῦτα γὰρ ὁ ἡσαΐας προεφήτευσε· καὶ ἔστιν ὁ λόγος ἀ-
ληθής. παιδία γοῦν τὴν πάλαι καὶ γέροντας ἀ-
πατῶσαν ἡδονὴν, ἄρτι χλευάζουσι· καὶ μήπω νομί-
μης ἡλικίας ἐπιβάντες τὴν ὑπὲρ τὸν νόμον περι-
ζώννυνται σωφροσύνην· καὶ παρθένοι μένοντες, τῷ λό-
γῳ πατοῦσι τὰς ὀφιώδεις ἡδονῆς τὰς ἀπάτας. μὴ φο-
βούμενοι ταύτης τὰ θανατηφόρα δήγματα. ἤ-
δη δέ τινες καὶ αὐτὸ τὸ κέντρον τοῦ διαβόλου πατοῦντες,
οὐκ ἐδειλίασαν τὸν θάνατον· ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν
ἤλλαξαν τῷ θανάτῳ, μάρτυρες γινόμενοι τοῦ λόγου. D
διὰ τοῦτο γὰρ ἀπέθανεν ὁ κύριος. πολλοὶ δὲ τὰ ἐπὶ γῆς
καταλιπόντες, ἐλευθέρῳ τῷ βαδίσματι, τὸν ἀέρα
διαβαίνουσι καὶ ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται· οὐκέτι φο-
βούμενοι τὸν ἄρχοντα τοῦ ἀέρος, ἀλλὰ καὶ ἐπιπλήττοντες
καὶ λέγοντες, εἰ θέλοι κωλύειν, ὕπαγε ὀπίσω μου σα-
τανᾶ· ὅτι κύριον τὸν θεόν μου σπεύδω προσκυνῆσαι.
διὰ τοῦτο γὰρ ἐσταυρώθη εἰς τὸν ἀέρα ὁ σωτὴρ, ἡ δὲ ὁδὸς τοῦ
παραδείσου, ἡ πάλαι δι' ἁμαρτίας κλεισθεῖσα, ἄρτι
τοῖς βουλομένοις ἀνέωκται, ὡς παῦλος μαρτυρεῖ, ἁρ-
παζόμενος ἐκεῖ, καὶ ἀπερχόμενος εἰς τοὺς οὐρανούς. διὰ- E
τοῦτο γὰρ ἔπαιξεν ὁ κύριος τὸν ὄφιν. καὶ ὁ μὲν ἅδης κατηρ-
γήθη, οὐκέτι τοῦ θανάτου κρατοῦντος, ἀλλὰ πάντων
ἐγειρομένων. ὁ [δὲ] διάβολος, οὐκ ἔτι ἐξανίσταται καθ'
ἡμῶν· πέπτωκε γὰρ καὶ πεσὼν ἀληθῶς ἐπὶ τῷ στήθει καὶ
τῇ κοιλίᾳ φέρεται. διὰ τοῦτο γὰρ ἀνέστη ὁ κύριος. καὶ οἱ
μὲν ἄνθρωποι μεμαθήκασι καταφρονεῖν σωματικοῦ
πλούτου, καὶ πλουτοῦσι τῷ λόγῳ καὶ τῇ γνώσει·
ὁ δὲ

& rursus, *Peccator videbit & irascetur, dentibus*
suis frendet & contabescet. Stridebat autem id-
eo dentibus, quia dolebat se vnquam cum
Christo congressum esse. Sciebat se quidem
antea temerariè audacem fuisse contra iustos,
sed vt nihil vnquam tale experiretur. Nam
quanquam & Abeli insidiatus esset, & Patriar-
chas afflixisset, & Esaiæ insidias posuisset, &
Hieremiam contumeliose habuisset, & Iob
tentasset, mors tamen æque iterum inualesce-
bat, regnabatque ab Adamo vsque ad Mosen:
nunc autem quũ simili audacia aduersus Do-
minum vsus esset, se plane Irum factum esse,
& vndecunque depulsum, ab hominibus sup-
plantari animaduertebat, ac tale opus non nisi
Saluatoris esse, vt qui nõ modo solus ipse mor-
ti illuderet, sed & nos quoque morti superim-
ponens, eam conculcandam daret, vt non solũ
nos à seruitute vindicaret, sed authorem serui-
tutis conficeret, ne rursum inualescens, nos
supplantaret, victoriamque suã irritã faceret.
Quapropter ipse quum illusisset morti, nobis
eam conculcandam tradidit, quod his verbis
indicat, *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super*
serpentes & scorpiones, & super omnem potestatem
inimici, & rursum, *Conculcabis leonem & draco-*
nem. Olim enim serpens deceperat Euã & eius
inuidia mors in orbem venit: nunc autem cõ-
culcatur, & volens decipere, audit, *Vade retro*
Satana. Olim aduersarius noster diabolus, vt
leo circuibat, sitiens nostram animam. Nunc
autem cum dracone conculcatur, ac deinceps
breui Dominus conteret Satanam sub pedibus
nostris, ac iam tantopere despicatui ac ludi-
brio est, vt qui in cauernam aspidum manum
inserat, non reformidet. Hæc enim Esaias pro-
phetauit, & verum est quod dixit. Pueri certe
voluptatem olim grandæuos decipiẽtem iam
impræsentiarum derident: & qui nondũ sunt
legitimæ ætatis, ea castitate, quæ supra legẽ est,
lumbos suos accingunt: & virgines permanen-
tes, ratione calcant serpẽtinæ voluptatis astu-
tias, nihil veriti illius lethales morsus. Quin &
aliqui ipsum stimulum diaboli pedibus pre-
mentes, mortem minime exhorruerunt, &
vitam suam cum morte cõmutauerunt, mar-
tyres verbi effecti: ea enim de causa Dominus
mortuus est. Multi quoque rebus terrenis hu-
mi relictis, libero subvolatu in aërem pene-
trant, & in cœlo cõuersantur, nihil iam metuẽ-
tes principem aëris, sed si prohibere velit, po-
tius increpãtes sub his verbis, Apage te in ter-
gum Satana, quoniam Dominum Deum meũ
festino adorare. Ideo enim in aërẽ cruce sub-
latus est Saluator, vt via paradisi quæ olim
clausa erat ob peccatum, nunc volentibus pa-
teret, quemadmodum Paulus testatur, qui eo
loci raptus est, & in cœlos ascẽdit. Ideo Domi-
nus illusit serpenti, & infernus deuastatus est,
profligatoque mortis imperio omnes resur-
gunt, neque iã inde diabolus aduersus nos in-
surgit. Cecidit enim, & plane iã super pectore
& ventre prouoluitur: resurrexit enim Domi-
nus, & homines didicerunt aspernari diuitias
corporales, quippe qui verbo & sciẽtia ditescãt.
Ille

Ille autem draco, qui se diuitem gloriabatur denudatus est, & iam Irus & pauper omnia sua spolia amisit. *Qui quum olim medius inter Cherubinos versabatur, omnique lapide precioso redimitus, Sardio, Iaspide, Achate fulgebat, nunc in papyro & arundine, & ruderibus dormit,* vt in Iob de eo refertur. Ideo enim Deus pauper fuit, vt nos illius paupertate ditesceremus, & diabolus nudaretur. Et quod mirabile est & magnum in rerum natura, homines ad mortem properant optantes aduentum Domini, quum miser interea diabolus, qui olim imperia mortis tenebat, Saluatoris aduentum reformidet, & iudicium exhorreat. Nouit enim sibi præparatum ignem & Angelis suis. Eaque de causa iudicium subiit Dominus, vt nos à iudicio liberaret, illumque condemnaret. Cæterum de diuina cognitione in omnes & omnibus in locis quid opus est loqui, quum ex iis quæ fiant, quisque sibi fidem hauriat? Non enim vlla dies præterlabitur, in qua non aliqui idola relinquant suasque & patriæ leges inficientur & ad Deum confugiant, & Christi leges recipere concupiscant, incredibili admiratione in eum credentes. Qui enim hactenus idololatræ, & Christum vt hominem vilipendebant, eundem postea Deum esse agnoscentes, destituunt idola: & quos dæmones in idolis metuebant, eos ad Dei cognitionem peruenientes, derelictui habent, & ab aliis expellunt: & voluptatem, cui in idololatria sua metuebant, in Christo nunc aspernantur. Et peccatum quod illos tum superabat, iam signo crucis vincentes despicatui habent, & ludibrium putant. Et prorsus nullam fidem virginitati habentes, & impossibile esse dictitantes eam virtutem in hominibus reperiri, iidem vbi iam credidere Saluatori ex virgine nato, non solum eam in aliis esse agnoscunt, sed ipsi eam pudicitia & sanctitate corporis præstant, & vicissim ab Ethnicis ipsos iam tales esse factos credi non potest. Hinc iam ociosa obliterataq; est omnis magia, & vniuersa Græcorum infatuata est sapientia. Nam in rebus diuinis, non verbis, sed factis opus est: nec pronunciatio linguæ, sed animi affectus prodest. Ethnici igitur verbis non capiunt illa quæ fide Christiani repræsentant. Et quæ verbis agunt magi, hæc martyres Christi non verbis, sed rebus exhibent, & de qua virginitate ambigunt magi & Græcorum Philosophi, hanc in Christo mulieres demonstrant: & dæmones, quibus, vt diis, ethnici supplicant, eos pueruli in Christo persequūtur. In summa ille Christigerulus vir vt Deus in terris, mala ab hominibus depellit, & vndiq; quasi cum sole circumambulans & collustrans, iubar suum diffundit, cœlestemq; vitam præ se fert. En tibi vnum ex fortibus crucis factis: en quæ mors tibi Saluatoris efficit: non enim opus est hominis, sed Dei. Atque ideo vti homo passus est, vt hominibus ea, quæ sunt super hominem & diuina largitetur.

ὁ δὲ καυχώμενος εἶναι πλούσιος δράκων γεγύμνωται, καὶ νῦν γυμνὸς ἶρος καὶ πένης ἐστὶ κατασκυλευμένος ὑπὸ πάντων. „καὶ γὰρ πάλαι τῶν χερουβὶμ ἀνὰ μέσον ὢν, καὶ πάντα λίθον χρηστὸν „ἐνδεδυμένος, τὸν σάρδιον, τὸν ἴασπιν, τὸν ἀχάτην „ἄρτι λοιπὸν ἐπὶ πάπυρον καὶ κάλαμον καὶ χάλι„κα κοιμᾶται, ὡς ἐν τῷ ἰὼβ περὶ αὐτοῦ λέγεται. „διὰ τοῦτο γὰρ ὁ κύριος ἐπτώχευσεν, ἵνα ἡμεῖς τῇ πτωχείᾳ αὐτοῦ πλουτήσωμεν, καὶ ὁ διάβολος ἐγυμνώθη. καὶ τὸ παράδοξον καὶ μέγα γενόμενον ἐν τῇ κτίσει.

A ἄνθρωποι μὲν γὰρ σπεύδουσιν ἀποθνήσκειν εὐχόμενοι τὴν ἐπιδημίαν τοῦ σωτῆρος. ὁ δὲ δείλαιος διάβολος, ὁ πάλαι τοῦ θανάτου τὸ κράτος ἔχων, νῦν φοβεῖται τὸν ἐρχόμενον, καὶ τὴν κρίσιν καταπλήσσεται. οἶδε γὰρ τὸ ἡτοιμασμένον αὐτῷ πῦρ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐκρίθη μοῦ ὁ κύριος, ἵνα ἡμᾶς [ἀπὸ] τῆς κρίσεως ἐλευθερώσῃ, κἀκεῖνον καταχρίνῃ. περὶ γὰρ τῆς γενομένης εἰς πάντας. πανταχοῦ θεογνωσίας τί δεῖ καὶ λέγειν, τῶν γιγνομένων, ἀφ' ἑαυτῶν ἐχόντων τὴν πίστιν; οὐκ ἔστι γὰρ ἡμέραν παρελθεῖν, ἐν ᾗ ὅτε τὰ μὲν εἴδωλα

B οὐ καταλιμπάνουσιν ἄνθρωποι, καὶ τοὺς ἰδίους καὶ πατρικοὺς ἀρνοῦνται νόμους, πρὸς δὲ θεὸν καταφεύγουσι, καὶ τοὺς Χριστοῦ λαμβάνειν νόμους ἀξιοῦσι, παραδόξῳ θαύματι πιστεύοντες εἰς αὐτόν. ἔτι γὰρ εἰδωλολατροῦντες καὶ ὡς ἄνθρωπον διαβάλλοντες τὸν Χριστὸν, τοῦτον ὕστερον θεὸν γινώσκοντες, καταλιμπάνουσι τὰ εἴδωλα, καὶ οὓς ἐφοβοῦντο δαίμονας ἐν τοῖς εἰδώλοις, τούτοις τὸν κύριον ἐπιγνόντες λοιπὸν καταλείπουσι, καὶ ἀπὸ ἄλλων διώκουσι· καὶ ἣν εἰδωλολατροῦντες ἡδονὴν ἐφοβοῦντο, ταύτης ἐν Χριστῷ καταφρονοῦσι, καὶ τὴν τότε νικῶσαν αὐτοὺς ἁμαρτίαν, ἄρτι τῷ σημείῳ τοῦ

C σταυροῦ νικῶντες παίζουσι. καὶ γὰρ ἀπιστοῦντες ὅλως τῇ παρθενίᾳ, καὶ ἀδύνατον εἶναι λέγοντες ἐν ἀνθρώποις ταύτην εὑρίσκεσθαι τὴν ἀρετὴν, καὶ πιστεύσαντες τῷ ἐκ παρθένου σωτῆρι, οὐ μόνον ἐπιγινώσκουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ταύτην πολιτευόμενοι, ἀπιστοῦνται παρὰ τοῖς ἔτι ἔθνεσιν εἰδωλολάτραις. ἐπὶ τούτοις δὲ ἤργησε πᾶσα μὲν φαρμακεία, πᾶσα δὲ μαγεία κατήργηται, καὶ πᾶσα τῶν ἑλλήνων μεμώραται σοφία, ἐν γὰρ τοῖς θείοις, οὐ λόγων, ἀλλ' ἔργων ἐστὶ χρεία· καὶ οὐχ ἡ προφορὰ τῆς γλώττης, ἀλλ' ἡ τῆς ψυχῆς διά-

D θεσις ὠφελεῖ. οἱ γοῦν ἕλληνες, οὐ καταλαμβάνουσι λόγοις ταῦτα, [ἃ] τῇ πίστει χριστιανοὶ ἐπιδείκνυνται. καὶ ἃ ἐνεργοῦσι λόγοις οἱ μάγοι, [ταῦτα σιωπώντων ἡμῶν, τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ καταργεῖται, καὶ ἃ ἀμφιβάλλουσι περὶ ἀθανασίας] ταῦτα οἱ μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ, οὐ λόγοις ἀλλ' ἔργοις ἐπιδείκνυνται· καὶ περὶ ἧς διστάζουσι παρθενίας οἱ μάγοι καὶ τῶν ἑλλήνων φιλόσοφοι, ταύτην ἐν Χριστῷ [καὶ] γυναῖκες ἐπιδείκνυνται· καὶ οἷς εὔχονται δαίμοσιν ὡς θεοῖς, τούτους καὶ παιδία ἐν Χριστῷ διώκουσι. καὶ ὅλως ὁ χριστοφόρος ἀνὴρ, ὡς

E θεὸς ἐστιν ἐπὶ γῆς, τοῖς μὲν ἀνθρώποις, ἀνεξίκακος γενόμενος· πᾶσι δὲ ὡς σὺν ἡλίῳ περιπολῶν, τὸν οὐράνιον ἐπιδεικνύμενος βίον. ἰδοὺ ἓν [τοῦτο] τοῦ σταυροῦ κατόρθωμα. ἰδοὺ ταῦτα πεποίηκεν ὁ θάνατος τοῦ σωτῆρος. οὐ γὰρ ἀνθρώπου ἐστὶ τὸ ἔργον, ἀλλὰ θεοῦ. καὶ διὰ τοῦτο πέπονθεν ὡς ἄνθρωπος, ἵνα τοῖς ἀνθρώποις τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον καὶ θεῖα χαρίσηται

αὐτοῦ

αὐτοῦ γοῦν ἐστι τὰ νῦν ἐν ἀνθρώποις κατορθώματα. κἂν γὰρ παῦλος λαλῇ, ἀλλὰ χριστός ἐστιν [ἐν] αὐτῷ λαλῶν· κἂν μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ποιῇ, ἀλλ' ἡ τοῦ χριστοῦ χάρις ἐστὶν ἡ ταῦτα ἐνεργοῦσα· καὶ ἐὰν εἰς πάντας ἔφθασεν ἡ περὶ θεοῦ γνῶσις, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ διδασκαλία, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ λόγου, καταβάντος μεσίτου θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. οὕτω γὰρ γέγραπται, ὃ ἰουδαῖοι μὲν ἐσιώπησαν πάλαι, ἄρτι δὲ πληρούμενον ὁρῶσι. γέγραπται γάρ· ὅτι ἔσονται πάντες διδακτοὶ θεοῦ, καθάπερ καὶ ἱερεμίας λέγει· ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος. καὶ ἐπιφέρει λέγων· καὶ οὐ μὴ διδάξῃ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ λέγων· γνῶθι τὸν κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν. ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν. τίς γάρ ἐστιν ὁ ἐν τοῖς εἰδώλοις κατανύττων εἰ μὴ ὁ κύριος; καὶ τίς ὁ ἀνάγων αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἔτι δουλεύοντας εἰδώλοις, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ χριστός; ὁ λέγων ὅταν ὑψωθῶ, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. τὸ γὰρ παράδοξόν ἐστι τοῦτο· ὅτι [ἔτι] δουλευόντων αὐτῶν εἰδώλοις, διανοίγεται τούτων ὁ νοῦς [τῆς ψυχῆς] εἰς τὸ νοεῖν, [ὅτι] οὓς μὲν ἐνόμιζον πάλαι θεοὺς, ξύλα καὶ λίθους εἶναι· ὃν δὲ ἐχλεύαζον ἐσταυρωμένον, τοῦτον οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ θεὸν ἐπιγινώσκειν. νοῦ δὲ διδάσκαλος οὐκ ἄνθρωπός ἐστιν, ἀλλ' ὁ τὸν νοῦν μόνος ὁρῶν θεός. μακάριε ἀληθῶς καὶ ζωοποιὲ σταυρὲ τοῦ σωτῆρος· τὸν μὲν θάνατον ἐθριαμβεύσας, τὸν δὲ τοῦτον κατέχοντα διάβολον ἀνεῖλες. θεῖε λόγε καὶ ἀληθῶς σοφία τοῦ πατρός· σὺ καὶ τοῦ πανούργου τὸ πρόσωπον ἔδειξας, καὶ τὴν πτύξιν τοῦ θώρακος αὐτοῦ ἐγύμνωσας· ὥστε καὶ ἡμᾶς λέγειν· οὐ γὰρ αὐτοῦ [τὰ] νοήματα ἀγνοοῦμεν. φιλάνθρωπε καὶ ἀγαθὲ δέσποτα· σὺ καὶ αἰχμαλώτους ἡμᾶς ὄντας ἐλυτρώσω, καὶ δουλεύοντας τῇ ἁμαρτίᾳ, διὰ τοῦ θανάτου ἰδίου κύριε ἠλευθέρωσας. οἴδαμεν γὰρ ὅτι ἠλευθερώθημεν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. εἰρηνοποιὲ [ἀληθῶς] υἱὲ τοῦ θεοῦ· σὺ καὶ τὴν υἱοθεσίαν ἡμῖν ἀποδέδωκας, καὶ ἀποκαταλλάξας ἡμᾶς τῷ σαυτοῦ πατρὶ, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ κατήργησας. πλούσιε σωτὴρ καὶ ἀληθῶς βασιλεῦ· σὺ γὰρ ἐπτώχευσας ἵνα τῇ σῇ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· σὺ καὶ τὴν βασιλείαν ἡμῖν τῶν οὐρανῶν ἐχαρίσω. κτίστα καὶ δημιουργὲ τῶν πάντων λόγε τοῦ πατρός· σὺ γὰρ πάλιν ἡμᾶς ἀνέκτισας, καὶ σοῦ ποιήματά ἐσμεν, κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς. φῶς ἀληθῶς καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρός· σὺ γὰρ ὑμᾶς ἐν σκότει κατέλαμψας, καὶ μὴ βλέποντας ἡμᾶς, εἰς φῶς ἤγαγες. μορφὴ καὶ εἰκὼν ὄντως τοῦ πατρός· σὺ γὰρ ἡμᾶς ἀπολλυμένους ἐμόρφωσας, καὶ πάλιν ἐχαρίσω τὸ κατ' εἰκόνα. θεὲ λόγε καὶ ἀληθῶς ζωή· σὺ γὰρ ἀποθανόντας ἐζωοποιήσας, καὶ φθαρέντας ἀνεκαίνισας, ἐνδύσας τὴν ἀφθαρσίαν. δύναμις ἀληθῶς καὶ βραχίων καὶ δεξιὰ τοῦ πατρός· σὺ γὰρ καὶ τὰς ὠδῖνας ἔλυσας τοῦ θανάτου, θύρας χαλκὰς καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς κατέαξας· ὡς ἡ γραφὴ λέγει. σὺ καὶ [τὸν δράκοντα] τὸν ὄφιν τὸν διάβολον, ἐν ἀνθρωπίνῳ ἀγκίστρῳ περιήγαγες ἐν τῷ τροπαίῳ τοῦ σταυροῦ· διὰ σὲ καὶ τὴν σὴν θείαν ἀνδραγαθίαν, πάντες μὲν αὐτὸν πατοῦσι·

Illius enim ſunt iſtæ in hominibus efficaciæ, in agendo pręſtantiæ. Nam ſi Paulus loquatur, non eſt alius qui in eo loquitur niſi Chriſtus: ſiue magnalia & mirifica faciat, non eſt alia quàm Chriſti gratia, qua ille operatur. Nam tametſi in omnes venerit cognitio Dei, non tamen ea hominum doctrina eſt, ſed Verbi, quod deſcẽdit, vt eſſet interceſſor mediatorq; Dei & hominum: ita enim ſcriptum eſt. Iam quod Iudæi olim reticuerũt, id nunc completũ vident: ita enim in ſcripturis habetur. A Erunt omnes dociles Dei, quemadmodum & Hieremias ſcripſit, *Ecce dies veniunt, dicit Dominus*, ac deinde iſta verba ſubinfert. *Et non docebit quiſq; fratrem ſuum, dicens, Cognoſce Dominum, quia omnes me cognoſcent, à minimo vſq; ad maximum, quod miſericors ſim in cauſis eorum.* Alioqui quis eſt, qui eos in idololatria, ita pœnitentia ſtimulat niſi Dominus? Aut quis eſt, qui eos inde abducit, etiamnum ſeruientes idolis, niſi ipſe Chriſtus, qui dicit, *Quum exaltatus fuero, omnes traham ad me ipſum*? Nam B id certe pro ingenti miraculo habendũ, quod etiamnum idololatrię ſeruientibus mens aperiatur, vt intelligant eos, quos hactenus pro diis habuere, ligna prorſus & lapides eſſe: & quem irridebant vt crucifixum, hunc non pro homine, ſed pro Deo agnoſcant. Non igitur iſtius doctrinæ homo magiſter cenſendus eſt, ſed is qui ſolus mentem intuetur Deus. Beata nimirum & viuifica crux Saluatoris, quæ de morte triumphaſti: & eum, qui mortem in ſua poteſtate habebat, diabolum ſuſtuliſti. O C diuinum Verbum & reuera ſapientia Patris, tu verſuti illius faciem aperuiſti, & ſinus plicaſque pectoris illius denudaſti, vt & nos dicamus: Non enim illius cogitationes ignoramus. Mortalium amator & bone Domine: Tu nos captiuos redemiſti, & ſeruientes peccato tua propria morte liberaſti. Scimus quod à peccato liberati ſumus. O pacificator fili Dei: Tu nobis filiorum adoptionem reddidiſti, & vbi nos tuo Patri reconciliaras, inimicitiam in carne aboleuiſti. O opulente Saluator & re- D uera rex: Tu pauper fuiſti, vt nos tua paupertate diteſceremus: tu nobis regnum cœlorum largitus es. O creator & conditor omniũ, Verbum Patris: Tu nos denuo reformaſti, tuæque creaturæ ſumus conditi ad bona opera. Lumẽ reuera & iubar Patris: Tu enim nos in tenebris illuminaſti, & non videntes in lucem produxiſti. O forma & imago reuera Patris: Tu enim nos perditos formaſti, & imaginẽ Dei nobis retribuiſti. Deus, Verbũ, & prorſus vita: Tu nos mortuos viuificaſti, & corruptos renoua- E ſti, induens nos immortalitate. Virtus reuera & brachium & dextera Patris: Tu enim dolores mortis ſoluiſti, ianuas æreas, & vectes ferreos confregiſti, vt ſcriptura dicit. Tu & ſerpentem diabolum, hamo eſcaq; humanæ carnis circumegiſti per crucis trophæum: tuo ductu diuinoque auſpicio omnes eum cõculcãt, omnes

omnes ei illudunt. Te enim primum in illum insultante, initium creaturæ incœpit esse, conditæ ad hoc, vt illi insultaret. Te illum prosternente, omnibus oborta admiratio est, vt in hæc verba prorumperent: Quomodo cecidisti è cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? Teque capiente ab illo chirographum, affigenteque illud cruci, omnes in illum conuitia iactitant, dicentes: Quomodo nunc requiescit? quomodo inquam requiescit exactor, & in ocium datus est accelerator? contriuit Deus iugum peccatorũ. Iam enim posthac ei substernitur putredo, & vermis efficitur eius operimentũ, nec est vt quisquam vlterius draconem metuat, sed te. Et te per te Patrem adoramus. Ad istũ modum igitur Deus, vbi primum resurrexerat, insultauit morti, & nos ab ea liberauit. Iudæi, ne ista quidem videntes, ad pudorem redigi potuerunt, ignari contrà seipsos ea se moliri, quæ in Dominum audebant: & in tradendo Christo, Hierosolymorum se traditionem prouocare, dicente Propheta Hieremia: Tradita tradetur Hierusalem in manus Nabuchodonosor regis Babyloniæ. Neq; conspiciebãt, quòd quum non vellent seruire Domino, se in seruos diabolo subiicerent, eiq; ancillarentur ad insidias Christi. Ignorabant enim in expetendo Barrabbam, & in occidẽdo Dominũ, quod ipsi vitam Barrabbæ acturi essent, futurumque esse, vt cædes & seditiones apud ipsos magis ac magis increbrescerent. Abiicientes vero Christum, lucem à se & veritatem, & quicquid est Christus, abiecerunt, vt Esaias dicit, *Ecce enim dominator Dominus Sabaoth, auferet a Iudæa & Hierusalem validum & validam, vires panis & vires aquæ, gigantem & robustum, Principem & bellatorem, & Iudicem & Prophetam, & coniectorem, & presbyterum, & præfectum quinquaginta militum, & mirificum consiliarium, & sapientem architectum, & prudentem auscultatorem, & præstituam illis principes adolescentes: & illusores eis dominabuntur.* Illudebant enim infelices illi Domino & non animaduertebant illud Propheticum contra ipsos adimpleri, quod ita dicit, *Illusores dominabuntur eorum.* Hoc enim est illud mirabile Saluatoris, quod dum crucifixus patetetur pro humanitate, interim illuserit mortem, & contra Iudæos implerentur ea quæ scripta erant. Quòd autem lux ab illis ablata sit, ita testatum inuenies in Hieremia: *Verbum quod factum est super Hieremiam in omnem populum Iudæ*, vbi deinde istam vocem subinfert: *Auferam ab illis vocem lætitiæ, & vocem gaudij, vocem sponsi, & vocem sponsæ, odorem vnguenti, & lumen candelæ.* Nihil tamen ob id segniores fuere ad tradendum gentibus Saluatorẽ, neq; viderunt, etiam tum cæcutientes, quod ipsi non ita diu postea dispergendi essent inter gentes, & quòd in eorũ hæreditatem, contra ipsos ingressuri essent ethnici, quemadmodum scriptum est, *Deus venerũt gentes in hæreditatem tuam; polluerunt templum sanctum tuum, redegerunt Hierusalem in speciem tugurioli, vbi excubant custodes pomorum.* Neque

πάντες δὲ αὐτοῦ καταπαίζουσι. σοῦ γὰρ πρώτου ἐμπαίξαντος εἰς αὐτὸν, γέγονε λοιπὸν ἀρχὴ πλάσματος κυρίου, πεποιημένου εἰς τὸ καταπαίζεσθαι, καὶ σοῦ τοῦτον καταβαλόντος, γέγονε πᾶσι θαῦμα, ὥστε καὶ λέγειν· πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος ὁ πρωῒ ἀνατέλλων. καὶ σοῦ λαβόντος παρ' αὐτοῦ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, καὶ προσηλώσαντος αὐτὸ τῷ A σταυρῷ, πάντες [κατ'] αὐτοῦ κατακερτομοῦσι λέγοντες· πῶς ἀναπέπαυται ὁ ἀπαιτῶν; καὶ ἀναπέπαυται ὁ ἐπισπουδαστής; συνέτριψεν ὁ θεὸς τὸν ζυγὸν τῶν ἁμαρτωλῶν. λοιπὸν γὰρ ὑποκάτω αὐτοῦ στρώννυται σῆψις, καὶ τὸ κατάλυμα αὐτοῦ γίνεται σκώληξ, καὶ πάντες οὐκέτι τὸν δράκοντα φοβοῦνται, ἀλλὰ σέ, καὶ διὰ σοῦ τὸν πατέρα προσκυνοῦσιν. οὕτω μὲν οὖν ὁ κύριος ἐξαναστὰς ταχέως, κατέπαιξε τοῦ θανάτου, καὶ ἡμᾶς ἠλευθέρωσεν ἀπ' αὐτοῦ. ἰουδαῖοι δὲ οὐδὲ ταῦτα βλέποντες ᾐσχύνοντο, ἀλλὰ καὶ ἠγνόουν τολμῶντες κατὰ τοῦ σωτῆρος, ὅτι καθ' ἑαυτῶν ἐπεχείρουν ταῦτα. οὐκ ἔβλεπον γὰρ παραδιδόντες τὸν κύριον, ὅτι τὴν τῆς ἱερουσαλὴμ παράδοσιν προσκαλοῦνται, λέγοντος τοῦ B προφήτου ἱερεμίου· παραδιδομένη παραδοθήσεται ἱερουσαλὴμ εἰς χεῖρας ναβουχοδονόσορ βασιλέως βαβυλῶνος. καὶ οὐκ ἔβλεπον ὅτι μὴ θέλοντες δουλεύειν τῷ κυρίῳ ὑπέβαλον ἑαυτοὺς τῷ διαβόλῳ δούλους, καὶ ὑπηρέτουν αὐτῷ εἰς τὴν κατὰ τοῦ σωτῆρος ἐπιβουλήν. ἠγνόουν γὰρ τὸν βαραββᾶν αἰτούμενοι, καὶ τὸν κύριον ἀποκτείνοντες, ὅτι τὸν μὲν βίον βιώσονται τοῦ βαραββᾶ καὶ πᾶσα στάσις καὶ φόνος παρ' αὐτοῖς αὐξήσει· ἀποβαλοῦσι δὲ ἀφ' ἑαυτῶν τὸ φῶς καὶ τὴν ἀλήθειαν, καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ὁ κύριος, ὡς [ὁ] ἠσαΐας λέγει· C ἰδοὺ δὴ ὁ δεσπότης κύριος σαβαὼθ, ἀφελεῖ ἀπὸ τῆς ἰουδαίας καὶ ἀπὸ ἱερουσαλὴμ ἰσχύοντα καὶ ἰσχύουσαν, ἰσχὺν ἄρτου καὶ ἰσχὺν ὕδατος, γίγαντα καὶ ἰσχύοντα καὶ ἄρχοντα πολεμιστὴν, καὶ δικαστὴν, καὶ προφήτην, καὶ στοχαστὴν, καὶ πρεσβύτερον, καὶ πεντηκόνταρχον, καὶ θαυμαστὸν σύμβουλον, καὶ σοφὸν ἀρχιτέκτονα, καὶ συνετὸν ἀκροατὴν, καὶ ἐπιστήσω νεανίσκους ἄρχοντας αὐτῶν, καὶ ἐμπαῖκται κυριεύσουσιν αὐτῶν. ἐνέπαιζον γὰρ οἱ ἄθλιοι τῷ κυρίῳ, καὶ οὐκ ἔβλεπον ὅτι τὸ προφητικὸν κατ' αὐτῶν ἐπληροῦτο ῥητὸν τὸ λέγον· ἐμπαῖκται κυριεύσουσιν αὐτῶν. τοῦτο γάρ ἐστι D τὸ παράδοξον τοῦ σωτῆρος, ὅτι σταυρούμενος ἔπασχε μὲν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, κατέπαιζε δὲ τοῦ θανάτου, καὶ κατὰ ἰουδαίων ἐπληροῦτο τὰ γεγραμμένα. ὅτι δὲ καὶ τὸ φῶς ἀφῄρηται ἀπ' αὐτῶν γέγραπται ἐν τῷ ἱερεμίᾳ οὕτως· ὁ λόγος ὁ γενόμενος ἐπὶ ἱερεμίαν ἐπὶ πάντα τὸν λαὸν ἰούδα. εἶτα ἐπιφέρει λέγων· ἀφελῶ ἀπ' αὐτῶν φωνὴν εὐφροσύνης καὶ φωνὴν χαρᾶς, φωνὴν νυμφίου, καὶ φωνὴν νύμφης, ὀσμὴν μύρου, καὶ φῶς λύχνου. ἀμέλει παρεδίδουν τοῖς ἔθνεσι τὸν κύριον καὶ οὐκ ᾔδεισαν, E ἀλλ' ἐπίφλωτον, ὅτι αὐτοὶ οὐ μετὰ πολὺ μιανθήσονται ἐν τοῖς ἔθνεσιν, καὶ εἰς τὴν κληρονομίαν αὐτῶν εἰσελεύσονται κατ' αὐτῶν τὰ ἔθνη, καθάπερ γέγραπται· ὁ θεὸς εἰσήλθοσαν ἔθνη εἰς τὴν κληρονομίαν σου, ἐμίανον τὸν ναὸν τὸν ἅγιόν σου, ἔθεντο ἱερουσαλὴμ εἰς ὀπωροφυλάκιον,

ἀριούμενο

ἀρνούμενοι τὸν κύριον ἔχειν βασιλέα, ἠγνόουν στερισκόμενοι τῆς δαυϊτικῆς τιμῆς. αὐτῷ γὰρ ἀπέκειτο τοῦ Δαβὶδ ἡ βασιλεία, καὶ μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος ἔφθανεν αὐτὴ, ἐπὶ μαρτυροῦντι τῷ Ἰακὼβ λέγοντι· οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα· οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. καὶ γυμνοῦντες δὲ τὸν κύριον, καὶ τύπτοντες αὐτὸν, οὐκ ᾔδεισαν ἐκδιδυσκόμενοι παρ᾽ αὐτοῦ, καὶ κοπετὸν καθ᾽ ἑαυτῶν παροξύνοντες. λέγει γὰρ αὐτὸς ὁ κύριος· ἀφελοῦμαι τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀθόνια, τοῦ μὴ καλύπτειν τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς. καὶ πάλιν· ἕνεκεν τούτου κόψεται καὶ θρηνήσει, πορεύσεται ἀνυπόδετος καὶ γυμνή· ποιήσεται κοπετὸν ὡς δρακόντων· καὶ πένθος ὡς θυγατέρων σειρήνων. καὶ ποιοῦντες ἐπιβληθῆναι χλαμύδα κοκκίνην, οὐκ ἔβλεπον καθ᾽ ἑαυτῶν τὴν κατηγορίαν τοῦ πνεύματος πληροῦντες· ὅτι αἱ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις. χαίροντες δὲ καὶ ἐπὶ τῷ περικεῖσθαι ἀκάνθας τὸν σωτῆρα, ἐτύφλωττον καθ᾽ ἑαυτῶν αὐτὰς περιτιθέντες. γέγραπται γάρ· ἔκστητε, λυπήθητε αἱ πεποιθυῖαι, ἐκδύσασθε, γυμναὶ γένεσθε· περιζώσασθε τὰς ὀσφύας, καὶ ἐπὶ τῶν μαστῶν κόπτεσθε. ἀπὸ ἀγροῦ ἐπιθυμήματος, καὶ ἀπὸ ἀμπέλου γεννήματος. ἡ γῆ τοῦ λαοῦ μου ἄκανθα, καὶ χόρτος ἀναβήσεται, καὶ ἐκ πάσης οἰκίας εὐφροσύνη ἀρθήσεται. ἐχλεύαζον τὸν κύριον ὡς υἱὸν θεοῦ. καὶ οὐκ ἔβλεπον ἀποβαλλόμενοι τὴν υἱοθεσίαν, ὡς αὐτὸς διαμαρτύρεται λέγων· υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν. καὶ ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν. ἐπότιζον αὐτὸν ὄξος καὶ χολὴν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο σφόδρα τυφλὸν κατ᾽ αὐτῶν. ὁ μὲν γὰρ θεὸς ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρε, καὶ κατεφύτευσεν αὐτ. καὶ περιέμενε τοῦ λαβεῖν παρ᾽ αὐτῶν τὸν καρπὸν, σταφυλὴν καὶ οἶνον· οἱ δὲ ἄφρονες, ἀντὶ οἴνου ὄξος, ἀντὶ δὲ σταφυλῆς, χολὴν ἐπεδίδουν, γνώρισμα τὸ κατὰ σοδομίτας αὐτῶν κακίας ἐμφαίνοντες. καὶ γὰρ αὐτῶν ἡ σταφυλὴ χολή ἐστι, κατὰ τὰ ἐν τῷ δευτερονομίῳ γεγραμμένα. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν, εἰδὼς τὸν παρ᾽ αὐτῶν ἐσόμενον τοιοῦτον καρπὸν, προέλεγεν αὐτοῖς τὴν παραβολὴν τοῦ ἀμπελῶνος, καὶ ὅτι ἀρθήσεται ἀφ᾽ ὑμῶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. πρὸς τούτοις διῄρουν τὰ ἱμάτια τοῖς δημίοις, οὐχ ὁρῶντες τὸν κατ᾽ αὐτῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι γιγνόμενον μερισμόν. φησὶ γὰρ ὁ προφήτης· ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται τοῦ κυρίου, καὶ διαμερισθήσεται τὰ σκῦλά σου ἐν σοὶ καὶ ἐπισυνάξω πάντα τὰ ἔθνη εἰς πόλεμον εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἁλώσεται ἡ πόλις, καὶ διαρπαγήσονται αἱ οἰκίαι, καὶ αἱ γυναῖκες μολυνθήσονται. καὶ πάλιν· νῦν καταφάγεται ἡ ἐρυσίβη τοὺς κλήρους αὐτῶν. καὶ καθὼς ὁ Μιχαίας φησί· τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ληφθήσεται ἐφ᾽ ὑμᾶς παραβολὴ, καὶ θρηνήσεται θρῆνος ἐμμελεῖ λέγων, ταλαιπωρίᾳ ἐταλαιπώρησε μερὶς λαοῦ μου, κατεμετρήθη ἐν σχοινίῳ, οὐκ ἦν ὁ κωλύων αὐτὸν τοῦ ἀποστρέψαι· οἱ ἀγροὶ ὑμῶν διεμετρήθησαν. καὶ συνελόντι φράσαι, τολμήσαντες κατὰ τοῦ κυρίου, καθ᾽ ἑαυτῶν τὴν ἡμέραν προσεκαλέσαντο, ἣν προέλεγε καὶ ὁ προφήτης· ἡμέρα

Neque senserunt, quum inficiarentur Dominum regem suum esse, se spoliari Dauidico honore: siquidem illi repositum erat Dauidis regnum, & vsque ad aduentum Saluatoris id propagatum fuit, teste Patriarcha Iacob, ita dicente: *Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de fœmoribus eius, donec venerit ille cui repositum est, & ipse est expectatio gentium.* Et renudantes Dominum, ac verberibus mulctantes, non animaduertebant se ab eo renudari, & quod planctum aduersus se prouocabant: dicit enim Dominus, Auferam vestimenta mea, & lintea mea, vt non tegam turpitudinem illius. Et rursus: ideo in planctu erit & luctu, incedet discalciata, & nuda, facietque planctum veluti draconum, & luctum veluti filiarum Sirenû. Et quû iniicerent chlamydem coccineã, non prospiciebant quòd aduersus se implerent criminationem illam Spiritus S. Quoniam manus vestrę plenę sunt sanguinis. Lęti porro quod Christû spinis circundarent, ea cæcutientia fuere, vt nõ perceperint ipsos sibi has spinas circumponere. Scriptû est enim: Obstupescite, lugete qui in fiducia fuistis, exuamini, nudæ sitis, circumcingite lumbos, & super vbera vestra planctum facite, ab agro desiderij, & à vitæ germinationis. Terra populi mei spina, & fœnum ascendet, & ex omni domo tolletur læticia. Irridebant Dominum quasi qui se faceret filium Dei, nec videbant se eo modo abiicere adoptionem filiorum, vt ipse protestatur, dicens: *Filios genui & exaltaui, ipsi autem me contemserunt.* *Ecce relinquitur vobis domus vestra.* Dederunt illi in potum acetum, & fel, & in hoc ipso quoque mira eorum cœcitas. Deus enim vineam ex Ægypto transtulit, & plantauit eam, & expectauit vt ex ea perciperet fructum, vuam & vinum. Illi contra vecordes pro vino acetum, pro vua reddiderunt fel, insignia scelerum Sodomitarum in hoc ipso ostendentes. *Nam & illorum vua, vua fellis est*, vt in Deuteronomio scriptum est. Ideo enim Dominus & Saluator noster, cum sciret illiusmodi fructum ab illis prouenturum, prædixit illis parabolam de vite, & quod ab illis auferendum esset regnum cœlorum, & dandum esset genti facienti fructum eius. Ad hæc diuisere carnificibus vestimenta Christi, prorsus immemores se inter gentes diuidendos esse, quum Propheta ita dicat: *Ecce dies veniunt, & diuidentur spolia tua in te, & simul inducam omnes gentes in Hierusalem, & capietur ciuitas, & diripientur domus, & polluentur fœminæ*, Et rursum, *Et rubigo deuorabit eorum prædia.* Quemadmodum & Michæas dicit: *In illa die assumetur in vos parabola, & plorabitur ploratus modulatus, sub his verbis: Ærumna ærumnosa facta est portio populi mei metata est in funiculo (siue decempeda) non erat qui impediret, vt auerteret: agri vestri centuriati sunt:* &, vt compendio dicam, quum ita audaces temerariique essent aduersus Dominum, diem illam aduersum se prouocauerunt, quam prædixit Propheta:

Dies:

Dies enim iudicij Domini, & talionis iudicij Sion, & vertentur valles in picem, & terra eorum in sulfur, & erit terra eorum vt pix quæ ardet nocte & die, & non extinguetur in æternum, & ascendet fumus eius sursum in generationem, desolabitur, & habitabunt in ea volucres, & herinacei & ibides, & corui, & inducetur in eam funiculus geometriæ eremi, & onocentauri habitabunt in ea, principes eorum non erunt, & magnates eorum erunt in perniciem, & pullulabunt in ciuitatibus eius ligna spinea, & in propugnaculis eius, & erunt stabulum Sirenum, & gurgustium struthionum, & inuicem occurrent dæmonia in onocentauros: & clamabit alter ad alterum. ibi requiescent onocentauri, & ibi herinaceus suum nidum fecit, & seruauit terra campos suos cum securitate. In has calamitates inciderunt Iudæi, quum putarent se Christum occidere. Hæc contra seipsos prouocarunt, dum inclamant contra Saluatorem: ob ista condemnati sunt, dum volunt condemnare Christum. Quisquis volet accedat, faciatque se arbitrum inspectoremque, & non ex rebus in obscuro latentibus, sed ex claris euentis veritatem colligat, & videat quisnam sit dominicæ mortis fructus, & quodnam Iudaicarum insidiarum emolumentum. Siquidem Saluatoris mors orbem terrarum in libertatem asseruit, causamque dedit, vt gentes Deum glorificent. Iudæorum furor Iudæos cum ipsa ciuitate deleuit, & in Dei cognitione occæcauit. Mors Christi mortuos viuificauit, Iudæosque suæmet insidiæ vita spoliarunt. Crux Saluatoris Ecclesiam gentium quum deserta esset, colonis habitatoribusque frequentauit. Iudæi contra malitia orbem terrarum sibi intercluserunt, inhabitabilemque reddiderunt, vt qui ne iam quidem ciuitatem vllam habeant. Et rursus, Mors Saluatoris regnum cœlorum ostendit. Iudæi contra suo furore, suos reges perdiderunt, & magnates amiserunt. His accedit, quòd crux Domini Angelos hominibus consociauit, & interpres conciliatrixque eorum amicitiæ fuit: Iudæi contra insidiando, contubernium societatemque domicilij cum dæmonibus lucrati sunt. Morsque item Christi diminuit hominibus peccandi brutalitatem: Iudæi vicissim furore suo obbrutuerũt, & nunc cum Sirenibus, & herinaceis, & struthionibus ex similitudine morum consuetudinem habent, ita absurdi iam moribus vt ipsi onocentauri: Quum pro iure apud ipsos iniusticia recepta sit, pro mansuetudine rabies, eaque instar serpentis. In summa nihil est apud illos, quod ipsis mortem non conciliet. Nunquid igitur operepretium mortem Christi suppliciter venerari, & dimittere consilium Pharisæorum? Nunquid igitur dignius est crucem potius adorare, quàm Iudæorum, & mundi gratiam lucrifacere? Id enim est quod beatus Paulus scribit: *Omnia existimo detrimentum, vt Christum lucrifaciam.*

ἡμέρα γὰρ κρίσεως κυρίου, ἀνταποδόσεως κρίσεως σιὼν, καὶ στραφήσονται αἱ φάραγγες εἰς πίσσαν, καὶ ἡ γῆ αὐτῆς εἰς θεῖον, καὶ ἔσται ἡ γῆ αὐτῆς ὡς πίσσα καιομένη νυκτὸς καὶ ἡμέρας, [καὶ οὐ] σβεσθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, καὶ ἀναβήσεται ὁ καπνὸς αὐτῆς ἄνω. [αὐτὴ] εἰς γενεὰν ἐρημωθήσεται καὶ κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ ὄρνεα καὶ ἐχῖνοι, καὶ ἴβεις καὶ κόρακες, καὶ ἐπιβληθήσεται ἐπ' αὐτὴν σπαρτίον γεωμετρίας ἐρήμου, καὶ ὀνοκένταυροι οἰ-
A κήσουσιν ἐν αὐτῇ· οἱ ἄρχοντες αὐτῆς οὐκ ἔσονται. καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ μεγιστᾶνες αὐτῆς ἔσονται εἰς ἀπώλειαν, καὶ ἀναφύσει εἰς τὰς πόλεις αὐτῆς ἀκάνθινα ξύλα, καὶ εἰς τὰ ὀχυρώματα αὐτῆς. καὶ ἔσται ἔπαυλις σειρήνων, καὶ αὐλὴ στρουθῶν, καὶ συναντήσουσι δαιμόνια ὀνοκενταύρους, καὶ βοήσουσιν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον. [καὶ] ἐκεῖ ἀναπαύσονται ὀνοκένταυροι· εὗρον γὰρ αὐτοῖς ἀνάπαυσιν· ἐκεῖ ἐνόσσευσεν ἐχῖνος, καὶ ἔσωσεν ἡ γῆ τὰ πεδία αὐτῆς μετὰ ἀσφαλείας. ταῦτα πεπόνθασιν [οἱ] ἰουδαῖοι δοκοῦν-
B τες τὸν κύριον ἀποκτείνειν· ταῦτα καθ' ἑαυτῶν προεκαλέσαντο βοῶντες κατὰ τοῦ σωτῆρος· ἐν τούτοις κατεκρίθησαν θελήσαντες κρῖναι τὸν κύριον. καὶ μοι παρελθὼν ὁ βουλόμενος γενέσθω δικαστὴς, οὐκ [ἐξ] ἀφανῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἐκ τῶν γιγνομένων τὴν ἀλήθειαν ἀναλογιζόμενος, καὶ σκοπείτω, τίς μὲν ὁ τοῦ κυριακοῦ θανάτου καρπός; τί δὲ τῆς ἐπιβουλῆς ἰουδαίων τὸ κέρδος; ὁ μὲν γὰρ θάνατος τοῦ σωτῆρος, τὴν οἰκουμένην ἠλευθέρωσεν, καὶ τὰ ἔθνη τὸν θεὸν ἐδόξασεν· ὁ δὲ τῶν ἰουδαίων θυμὸς, σὺν αὐτοῖς τοῖς ἰουδαίοις ἀπώλεσε καὶ τὴν πόλιν, καὶ τῆς θεογνωσίας αὐτοὺς
C ἐτύφλωσε. καὶ ὁ μὲν θάνατος τοῦ κυρίου, τοὺς νεκροὺς ἐζωοποίησεν· ἡ δὲ τῶν ἰουδαίων ἐπιβουλὴ τῆς ζωῆς αὐτοὺς τοὺς ἰουδαίους ἐστέρησε, καὶ νῦν εἰσὶ χωρὶς τοῦ κυρίου. καὶ ὁ μὲν σταυρὸς, τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἐθνῶν ἔρημον οὖσαν κατῴκισεν· ἰουδαῖοι δὲ τῇ κακίᾳ ἑαυτῶν, καὶ τῆς οἰκουμένης ἑαυτοὺς ἐρήμωσαν, καὶ νῦν εἰσὶν οὐκ ἔχοντες πόλιν. καὶ πάλιν, ὁ μὲν θάνατος τοῦ σωτῆρος, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀνέδειξεν· ἰουδαῖοι δὲ τῷ θυμῷ, καὶ τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν ἀπώ-
D λεσαν, καὶ τοὺς μεγιστᾶνας κατέβαλον. πρὸς τούτοις ὁ σταυρὸς τοῦ κυρίου ἀγγέλους συνῆψε τοῖς ἀνθρώποις, καὶ μεσίτης τῆς φιλίας αὐτῶν γέγονεν· ἰουδαῖοι δὲ ἐπιβουλεύοντες, ἐκέρδαναν τὴν μετὰ δαιμόνων κατοίκησιν. καὶ ὁ μὲν θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἐκούφισε τὴν τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀλογίαν· ἰουδαῖοι δὲ ἠλογιάθησαν τῷ θυμῷ, καὶ νῦν μετὰ σειρήνων καὶ ἐχίνων καὶ στρουθῶν τοῖς τρόποις συναναστρέφονται, ἀλλόκοτον ἔχοντες καὶ οὕτως τὸν τρόπον, ὡς ὀνοκένταυροι. καὶ γὰρ ἀντὶ τοῦ νόμου, ἀνομία παρ' αὐτοῖς ἐστιν· ἀντὶ δὲ πραότητος, θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως. καὶ ὅλως οὐδέν ἐστι παρ' αὐτοῖς, ὃ μὴ θάνατον αὐτοῖς κατεργάζεται. ἆρ' οὖν οὐκ ἄξιον τῷ θανάτῳ προσκεῖσθαι, καὶ ἀφιέναι τῶν φαρισαίων τὸ συνέδριον; ἆρ' οὖν οὐκ ἄξιον τῷ σταυρῷ μᾶλλον προσκυνεῖν, ἢ τὴν ἰουδαίων καὶ τοῦ κόσμου κερδᾶναι φιλίαν; διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μακάριος παῦλος γέγραφε· τὰ πάντα ἥγημαι ζημίαν, ἵνα κερδάνω Χριστόν.

διὰ τοῦτο καύχημα ἡγεῖται τὸν σταυρὸν, λέγων· ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ· δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ κόσμῳ. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ κύριος, ἔλεγεν· ὃς ἂν μὴ ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήσῃ μοι, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, οὐ [δὲ] δύναταί μου μαθητὴς εἶναι. ἀλλ' ἐνταῦθα πολλῆς ἀσφαλείας ἐστὶ χρεία· μήποτε κατὰ τοὺς ἰουδαίους αἴρομεν τὸν σταυρὸν, καὶ μὴ κατὰ τὸν παῦλον. ὁ μὲν γὰρ παῦλος, ὡς τρόπαιον τῆς ἁμαρτίας ἐφόρει τὸν σταυρόν· οἱ δὲ ἰουδαῖοι ἐπὶ τῷ τὸν κύριον ἀνελεῖν. διὰ τοῦτο ἀσφαλίζεσθαι χρὴ καὶ νήφειν, μήποτε κατηγοροῦντες ἰουδαίων, τὰ αὐτὰ αὐτοῖς κατὰ τοῦ κυρίου πράττωμεν. πολλοὶ γὰρ προσκυνοῦντες τὸν κύριον, καὶ ἀναξίως αὐτοῦ πολιτευόμενοι, ἀγνοοῦσιν ὑπεύθυνοι γινόμενοι τοῦ θανάτου τοῦ σωτῆρος. ὃς γὰρ ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον, καὶ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ κυρίου ἀναξίως, ἔνοχός ἐστι τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου· ὁ ἀπόστολος μαρτύρεται. οὕτως καὶ ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, οὐκ ἀγαπᾷ τὸν κύριον· ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἰουδαῖοι καὶ αὐτὸς οὕτως ἐμίσει τοῦτον. ὁ δὲ τὸν πένητα ἐξουθενῶν, ἀτιμάζει [καὶ αὐτὸς ὡς οἱ ἰουδαῖοι τὸν κύριον. τοῦτο λέγει σαλομών· ὁ ἐξουθενῶν [τὸν] πένητα, ἀτιμάζει] τὸν ποιήσαντα αὐτόν· ὁ παρορῶν πένητα πεινῶντα καὶ διψῶντα καὶ γυμνὸν, ὅμοιός ἐστι τοῖς ἰουδαίοις, τοῖς καὶ τὸν κύριον ἐκδύσασι, καὶ ποτίσασιν αὐτὸν ὄξος καὶ χολήν. καὶ ὁ λαμβάνων δῶρα ἐπ' ἀθώοις, οὐκ ἔστιν ἄλλος τοῦ πωλήσαντος τὸν κύριον ὡς ὁ ἰούδας. καὶ αὐτὸς γὰρ τὴν δικαιοσύνην, ἥτις ἐστὶν ὁ κύριος, πωλεῖ, ὡς ἐκεῖνος τὸν χριστόν. καὶ ὁ μὴ κρίνων ὀρφανῷ καὶ τὸ δίκαιον ἀποδιδοὺς τῇ χήρᾳ, ὁ αὐτὸς ἐστι τοῖς ἐπιβουλεύουσι τῷ κυρίῳ καὶ συκοφαντήσασιν αὐτόν. καὶ τέλος, ὁποῖα ἄν τις εἰς τὸν πλησίον ἐργάσηται, ταῦτα εἰς τὸν κύριον λογίζεται, τὸν δι' ἡμᾶς κατελθόντα, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα. οὕτω γὰρ καὶ ὁ κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις λέγει· ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τῶν μικρῶν τούτων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. καὶ πάλιν, ὅπερ ἐστὶν ἀναγκαῖον εἰδέναι καὶ τηρεῖν· ὁ πορνεύων, τὴν μὲν ἰδίαν ψυχὴν ἀπολλύει· ὑβρίζει δὲ καὶ αὐτὸς ὡς ἰουδαῖοι τὸν ναὸν καὶ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου. ὁ γὰρ τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ φθείρων, φθείρεται ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὡς παῦλος γράφει. καὶ ὁ μὲν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας βασιλευόμενος, οὐδὲν ἀποδεῖ τῶν ἀρνευμένων ἰουδαίων, καὶ λεγόντων μὴ ἔχειν βασιλέα τὸν κύριον, ἀλλὰ καίσαρα. μὴ ἀγνοείτω δὲ ὁ κρατούμενος ὑπὸ τῶν ἡδονῶν, καὶ μᾶλλον αὐταῖς τερπόμενος, ὅτι καὶ αὐτὸς [ὡς οἱ ἰουδαῖοι] τὸν βαραββᾶν αἰτεῖται, καὶ τὸν κύριον ἀποκτείνει. οὕτω γὰρ καὶ οἱ ἰουδαῖοι τὸν φαῦλον τρόπον ἀγαπήσαντες τὸν [τοῦ] βαραββᾶ, λοιπὸν τὴν ἀρετὴν ἀπεδίωξαν. γινωσκέτω δὲ καὶ ὁ μὴ τῇ πίστει ἰσχυρὸς, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ὡς οἱ ἀπιστοῦντες καὶ λέγοντες· εἰ υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ. καὶ γὰρ κἀκεῖνοι ἀπιστοῦντες, ἐφθέγγοντο ταῦτα. τί οὖν ἐπὶ τούτοις χρὴ ποιεῖν; οὐδὲν ἕτερον ἢ πιστεύειν τῷ χριστῷ, καὶ κατ' αὐτὸν πολιτεύεσθαι, καθὼς καὶ ὁ παῦλος λέγει· μιμηταί μου γίνεσθε καθὼς κἀγὼ χριστοῦ· καὶ τὴν μὲν ἰουδαίων ἐκτρέπεσθαι φιλίαν καὶ χλεύην καὶ μύθους,

ideoque & gloriam sibi crucem arbitratur, dicens, *Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Atque hinc est quod ipse Dominus dicit, *Quicunque non tulerit crucem suam, & sequatur me, non est me dignus, non potest meus discipulus esse.* Sed hic opus est multa cautione, ne secundum Iudæos tollamus crucem, & non secundum Paulum. Paulus enim, vt trophæum peccati, gestabat crucem: Iudæi vero crucem A ferebant vt Christum tollerent. Quapropter caute & sobrie agendum est, ne dum accusamus Iudæos, paria cum illis contra dominum faciamus. Multi siquidem adorantes Dominum, neque ita vt dignum est eo, viuentes, non sentiunt se reos fieri dominicæ mortis. *Qui enim comederit panem, & biberit calicem Domini indigne, reus est corporis & sanguinis Domini.* Nam hoc Paulus ita esse testatur. Ad eandem rationem, *Qui odit fratrem suum, non diligit Dominum.* B Sed eodem modo quo Iudæi & ipse Deum odio persequitur. Qui autem pauperem vilipendit, contumelia afficit conditorem pauperis. Qui negligit pauperem esurientem, & sitientem, & nudum, similis est Iudæis, qui Christum exuerunt, & eum aceto & felle potauerunt. Et qui munera acceperit super innocente, non est diuersus à venditore Domini Iuda. Nam & ipse iusticiam, quæ est Christus venalem habet, vt ille Christum. C Et qui non iudicat pupillo, neque viduæ ius reddit, hic vnus est ex insidiatoribus & calumniatoribus Christi. In summa quæ quis in proximum operatur, ea omnia Christo imputantur, qui nostri causa descendit, & mortuus est. Ita enim Dominus in Euangeliis loquitur. *Quatenus fecistis vni ex pusillis istis, mihi fecistis.* Iam & id rursum quoque sciendum & obseruandum est, quòd scortator & propriam animam perdit, & ipse quoque, vt Iudæi, contumelia templum & corpus Dei afficit. *Qui enim templum Dei corrumpit, corrumpetur a Deo,* vt Paulus scri- D bit: & qui sub regno peccati agit, nihil differt à Iudæis inficiatoribus & dicentibus se non habere Dominum regem, sed Cæsarem. Ne ignoret qui detinetur à voluptatibus, maioremque in illis delectationem sentit, quòd & ipse, sicuti Iudæi, Barrabam deposcit, & Dominum interficit. Ita enim Iudæi reprobos mores scilicet diligentes virtutem persequuti sunt: sciat quoque is qui in fide firmus non est, se talem esse, quales illi qui increduli erant, ac dicebant, *Si Filius Dei est, descendat de cruce, & credemus* E *ei.* Nam & illi ista per incredulitatem loquuti sunt. Quid igitur hic faciendum est? Nihil aliud quàm vt credamus Christo, & secundum eum viuamus, sicuti Paulus dictitat, *Imitatores mei estote, sicut & ego Iesu Christi*: & Iudæorum amicitiam, incredulitatem, subsannationes & fabulas,

& prosapiarum descriptas in infinitum series, auersemur, quæ potius quæstionem suppeditant, quàm ædificationem Dei in fide, sed adhæreamus cruci, & digne illa viuamus, & dicamus easdem cum Paulo voces: *Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.* Ita enim quum vixerimus, & crediderimus in Dominum, cognoscemus eius in cœlum assumptionem, eiusque ad dexteram maiestatis sessionem, & angelorum illi subiectionem conspiciemus, eiusque cum gloria reditum, quem Angeli præindicant, sancti decantant, omnes autem videntes exultant, & gaudent in Christo Iesu, per quem Patri gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

καὶ γενεαλογίας ἀπεράντους, αἵτινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον, ἢ οἰκονομίαν θεοῦ τὴν ἐν πίστει· ἔχεσθαι δὲ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἀξίως αὐτοῦ πολιτεύεσθαι, καὶ λέγειν τὰς αὐτὰς τῷ Παύλῳ φωνάς· „ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου „ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. οὕτως γὰρ πολιτευσάμενοι καὶ πιστεύσαντες εἰς τὸν κύριον, γνωσόμεθα τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης καθίσιν, καὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ὑποταγὴν
A ὀψόμεθα, καὶ τὴν μετὰ δόξης αὐτοῦ πάλιν παρουσίαν· ἣν ἄγγελοι [μὲν] προσημαίνουσιν, ἅγιοι δὲ ὑμνοῦσι· πάντες δὲ ὁρῶντες, ἀγαλλιῶνται καὶ χαίρουσιν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI Alexandrini,

IN EVANGELIVM DE SANctissima nostra deipara, sermo in quo annunciationis & incarnationis mysteria recensentur.

SAcros sacrarum rerũ præcones non ad imbecillitatem lectionis, sed ad eam quæ requiritur vim materiamque, & causam spectare oportet, quas præ oculis habentes, ita demum de eo quod denunciatur, destinationem coniecturamque facere debemus. Quocirca etiam nunc ad prædicationem diuini Euangelij de deipara & matre Dei nos conferentes, concionaturi scilicet ad cœtum conuentumque istius festæ diei, necessum est in argumento sanctissimæ & nulla carne vestitæ Trinitatis, vt etiam vnius ex illorum numero incarnationem celebremus. Nisi enim diserte prius & distincte de Trinitate disputatum fuerit, quomodo ea quæ vnius personæ propria peculiariaque sunt, disputari poterint? Quapropter necessum est vt inde petito initio, transeamus ad ea quæ ad incarnationem spectant, atque ita quæ Euangelij sunt, quasi per subauditionem consequentur. Ac primum hoc memoriæ subiiciendum, festum hoc vnum esse ex dominicis festis, atque adeo primarium & prorsus venerandum, vtpote quod pro ordine & digestione rerum earum quæ in Euangeliis de Christo prædicantur, sacrosanctum habeatur: quippe in quo de filij Dei è cœlis descensu agatur. Nos enim eum è cœlis descendisse credimus, quem admodum & eundem ascendisse confitemur. Oportet

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας,

B
ΚΗΡΥΚΤΙΚΟ'Ν Ε'ΙΣ ΤΟ'Ν Ε'ΥΑΓγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου.

ΟΥ'Σ θείους ἱεροκήρυκας, οὐ πρὸς τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀκροάσεως δεῖ ἀποβλέπειν· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν καὶ ὑπόθεσιν καὶ αἰτίαν, ἣν ἀποθεωροῦντας, προσήκει
C καταστοχάζεσθαι τοῦ κηρύγματος. διὸ καὶ νῦν ἐπὶ τὸ κήρυγμα τοῦ θείου εὐαγγελίου τῆς θεοτόκου καὶ μητρὸς τοῦ θεοῦ ἥκοντας ἡμᾶς, καὶ τὸ τὸν μέλλοντας ἀνακηρύττειν πρὸς προσυνέλευσιν τῆς ἑορτῆς, ἀνάγκη κατ' ὑπόθεσιν καὶ αἰτίαν τῆς ἀσάρκου καὶ ὑπερθέου τριάδος, τὴν σάρκωσιν τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας τριάδος ἀναθεῖναι. ἐὰν γὰρ μὴ προδιασαφηθῇ τὰ περὶ τριάδος, τὰ περὶ τοῦ ἑνὸς σαρκωθέντος πῶς ἐξέλθωμεν; οὐκ
D οὖν δέον ἐκεῖθεν ἐπαναγαγόντας τὸν λόγον, μετέρχεσθαι εἰς τὰ κατὰ τὴν σάρκωσιν, καὶ οὕτως τὰ κατὰ τὸν εὐαγγελισμὸν ἐπακούειν. καὶ πρότερον ἐπισημαινόμενοι, ὑπαναμιμνήσκομεν, ὅτι μία τῶν δεσποτικῶν πρώτη τε καὶ πάνσεπτος ἑορτή, κατὰ τὴν τῶν πραγμάτων καὶ σύνταξιν τῶν ὑποκειμένων ἐν τοῖς κατὰ Χριστὸν κηρύγμασιν, ὑπάρχουσα, τοῦ θείου εὐαγγελισμοῦ κλητὴ ἁγία ἡμέρα, περὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ καταβάσεως τοῦ
E υἱοῦ τοῦ θεοῦ, κατασκευάζει τὸ κήρυγμα. καὶ γὰρ κατελθόντα αὐτὸν ἐκ τῶν οὐρανῶν πιστεύομεν, καθὼς καὶ ἀνελθόντα διομολογοῦμεν. δέον

δέον τοίνυν ἐπειλημμένους τοῦ θείου κηρύγματος, ἐκεῖθεν ἄρξασθαι, ὅθεν καὶ διαστέλλεσθαι δυνήσεται τὰ λεγόμενα. πιστεύομεν τοιγαροῦν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, τριάδα ὑποστάσεων, ἀδιάσπαστον ἐχόντων τὴν διαίρεσιν, καὶ τὴν ἕνωσιν ἀσύγχυτον. οὐδὲ γὰρ κατὰ τοπικὴν διάστασιν, τὴν διαίρεσιν τῶν ἁγίων τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων πρεσβεύομεν, οὐδὲ συγχυτικὴν τὴν ἕνωσιν· ἀλλ' ἀδιάστατον τὴν διαίρεσιν, καὶ ἀσύγχυτον τὴν ἕνωσιν, A ἧς ὄνομα τό, θεὸς ἔχοντα κατὰ μίαν μονάδα συστάσεως. ἐπεὶ καὶ ἕνα θεὸν ἐν τριάδι προσώπων καθομολογοῦμεν, τὸ ἄναρχον, καὶ ἄχρονον. καθ' ἑκάστην τῶν ἁγίων τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων τάττοντες κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν αὐτῶν ἰδιότητα, ἐν πατρὶ τὸ ἀγέννητον, ἐν τῷ υἱῷ τὸ γεννητόν, ἐν τῷ πνεύματι τὸ ἐκπορευτόν. ἄναρχον καὶ ἄχρονον τὸν πατέρα δοξάζοντες, ἄναρχον καὶ ἄχρονον τὸν υἱὸν καταγγέλλοντες, B ἄναρχον καὶ ἄχρονον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καθομολογοῦντες· οὐ πρότερον τὸν πατέρα, καὶ ὕστερον τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἅμα πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, κατὰ μίαν ἄναρχον καὶ ἄχρονον ὑπερούσιον μονάδα ὑπάρξεως σέβοντες, ἕνα θεὸν ἐν τρισὶν ἰδιότησι, πιστεύοντες καὶ ἀληθῶς δοξάζοντες, οὐχ ὡς ἄλλον θεὸν τὸν πατέρα προϋπάρχοντα, καὶ ἄλλον θεὸν τὸν υἱὸν ὕστερον ἐπεισαχθέντα, καὶ ἄλλον θεὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπινοηθέντα, κατὰ τοὺς αἱρετικοὺς βλασφημοῦντας· C ἀλλ' ἕνα θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι θεολογοῦντες, μίαν ἔχοντα τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ τὴν οὐσίαν θεωρεῖται, θεολογούμενα καὶ ὑμνούμενα. καὶ ἵνα τύπον δῶμεν τῷ λόγῳ, καὶ ἄθροισμα ἢ πλήρωμα, τὰ κατὰ θεολογίαν ἔχωμεν, τί δὲ ταῦτα ἐστὶν ἢ περὶ τί ταῦτα, καθεξῆς ἀκούσωμεν· ὅτι τὸ ἄκτιστον, τὸ ἀσώματον, τὸ ἄχρονον, τὸ ἄναρχον, τὸ ἀΐδιον, τὸ ἀτελεύτητον, τὸ ἄπειρον, τὸ αἰώνιον, τὸ ἄγνωστον, D τὸ ἀνερμήνευτον, τὸ ἀσχημάτιστον, τὸ ἀνεξιχνίαστον, τό, θεὸν θεῶν λέγεσθαι αὐτόν, τό, κύριον κυρίων, τό, βασιλέα βασιλευόντων, τό, παντοκράτορα, τό, ποιητήν, τὸ δημιουργόν, τὸ φῶς, τό, ζωήν, τό, ἅγιον, τό, ἀγαθόν, τό, ἀθάνατον, τό, ἰσχυρόν, τό, παντοδύναμον, καὶ ὅσα ἄλλα κατά τε ὑπεροχὴν καὶ αἰτιολογίαν, οὐχ ἕκαστον οὐσία λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν· ὡς ἐκ δύο καὶ πλειόνων ἐπὶ ἓν ἔχοντα τὴν ἀναφοράν, κατὰ τὸ ἐπιμεριζόμενον ἐμάθομεν, ἃ καὶ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα θεότητος λέγεται κατὰ τὴν γραφήν. E οὐ κατὰ μίαν ὑπόστασιν μόνου ἀνάγοντα, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην τῶν ἁγίων τριῶν, ἐπίσης θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα. διὸ καὶ αὐτὸς ὁ μονογενὴς θεός φησιν· „πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστι. καὶ πρὸς τὸν πατέρα λέγων· „τὰ ἐμὰ πάντα σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμά, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. ἐν ἅπασι γὰρ οἷς δοξάζεται ὁ πατὴρ θεολογούμενος, ἐν αὐτοῖς δοξάζεται

Oportet igitur consistentes diuinæ prædicationi inde auspicari, vnde rebus sua discrimina obuenire queunt. Credimus igitur in Patrem, & Filium & Spiritum S. Trinitatem scilicet personarũ indissolubilem, inter se distinctionẽ & vnitatem inconfusam possidentem. Non enim secundũ interualla locorum distinctionẽ trium sanctarum personarũ constituimus, aut confusaneam vnitatem, sed inexemptibilem distinctionem, & inconfusam vnitionem, cui nomẽ est Deus secundũ vnam singularitatem substantiæ. Siquidem vnũ Deum in Trinitate personarum cõfitemur: Deum, inquam nullo principio inchoatum, aut tempore circunscriptum, singulis tamen personis proprietatem attribuentes, in Patre naturã ingeniti, in Filio geniti, in Spiritu sancto procedentis: nullo principio inchoatum, aut tempore circunscriptum Patrem glorificãtes, nullo principio inchoatum aut tempore circunscriptum Filium prædicantes, nullo principio inchoatum, aut tempore circunscriptum Spiritum sanctum confitentes: non tamen vt prior sit Pater, posterior Filius & Spiritus S. sed, quòd simul & pariter sint Pater & Filius, & Spiritus sanctus, secundum vnam & nunquam inchoatam, extemporalemq;, & supersubstantialẽ vnitatem naturæ: venerantes, vnũ Deum, in tribus proprietatibus credentes, vereque glorificantes: non vt alium Deum priusque existentem Patrem, & alium Deum Filium postea superinductum, & alium Deum Spiritum sanctum postmodum excogitatum, secundum blasphemias hæreticorum, sed vnum Deum in tribus subsistentiis prędicantes, in quibus vna sit substantia, vis & efficacia, & quæcunque huius generis circa substantiam considerari possunt, & diuinitus in sacris literis, & hymnis prædicantur. Et vt formulam demus sermoni nostro, consummationem, ac plenitudinem, ea quæ in sacris literis celebrantur, tenere oportebit. Sed quænã ea sint, & circa quænam versentur, deinceps audiemus: nimirum eum increatum, incorporeum, intemporeum, expertem initij, sempiternum, indesinentem, infinitum, æternum, incognitum, ineffabilem, nulla figura delineatum, imperscrutabilem, Deum deorum, Dominum dominorum, Regem regum, summum Imperatorem, creatorem, opificem, lumen, vitam, sanctitatem, bonitatem, immortalem, omnipotentem appellari, & quæcunq; alia excellentiam huiusmodi, & naturæ rationem præ se ferunt. Non quod singula istorum substantia eius sint, sed quòd circa substantiam eius versentur. Veluti quum duo plurave ad vnum, cui attribuuntur, referri intelligimus, quod coaceruationem plenitudinemque diuinitatis in scripturis nuncupamus. Non quod ad vnam tantummodo personam, sed æque ad quemlibet ex trinitate pertineat. Quapropter vnigenitus Deus ait, *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*, & ad Patrẽ loquens, *Omnia mea tua sunt, quemadmodum & tua mea, & glorificatus sum in iis.* In omnibus enim quibus glorificatur Pater, illis ipsis

quoque glorificatur filius, & Spiritus ſanctus. Atque hinc perfectus Deus Pater dicitur, & perfectus DEVS Filius, & perfectus DEVS Spiritus ſanctus, quoniam ſinguli non deſtituuntur plenitudine deitatis, ſed æqualitatem habent omnium earum proprietatum, quibus æqualiter plenitudo diuinitatis intelligitur. Ex deriuatione ἴσου, hoc eſt, æqualis, ἰσία nominatur fœminea terminatione, quę eſt ęqualitatis multorum complexio & cauſa. Quibus enim æqualis ſubſtantia eſt, diuerſis interim proprietatibus, ea æqualia ex æqualitate ἰσία eſt Græcis nominantur, dicta videlicet quaſi ὁσία, hoc eſt, ſanctitas. huic vocabulo ἰσία ſi conuerſione ι in ο deinde adiicias υ οὐσίαν facies, quę ex hac etymologia quaſi interpretari poteſt, quædam ſubſtantia effectrix plurium, quæ in eandem vnitatem, vnde ſunt, quaſi in ſuam ſummam conferuntur. Nã ita ad hominem ſecundum imaginem Dei factum reſpicientes, pro regula tradimus turbã earum proprietatum, quæ in eius natura ſunt, ſubſtantiamq; eius appellamus, quæ, & ipſa eſt complexio, & comprehenſio multorũ, quæ totum illum aceruum ad vnum refert, qualia ſunt, eum creatũ eſſe, intelligentem eſſe, rationalem, animatum, corporalem, paſſibilẽ, fluxum, temporalem, mortalem, fœcundum, corruptibilem, vegetabilẽ, mutabilem, alternabilem, triſtitiæ obnoxium, aliaque huiuſmodi ſecundum analogiam, rationẽque æqualiter ad huius naturam relata æqualitas quædam, hoc eſt, ἰσία, mutatione deinde adiectioneq; literarum οὐσία appellari poteſt, atq; ita deinde hoc ipſum pro plenitudine conſummationeq; humanæ naturæ accipitur, eò quòd aggeſtu ſui impleat eius integritatẽ. in quibus illud animaduertendnm, quod nihil earum proprietatum, quæ in humana natura ad eius plenitudinem conſtituendam cernuntur, ſubſtantiam ſiue perſonam poſſe dici, ſed promiſcue & libere, quum in genere coaptantur, ſubſtantiæ nomen accipit vniuerſitas illa, integerque aceruus proprietatum humanarũ: peculiariter vero & ad vnum relata, perſona dicitur. Quum igitur communiter in multis iſtiuſmodi conſiderantur, ſubſtantia nuncupatur: quum in vnũ proprie conferuntur, perſona ſiue ſubſtantia nominatur. Et ſicut rurſus hominem ad imaginem & ſimilitudinem Dei formatum, ſimul in eo & mentem, & rationem, & ſpiritum contemplamur, neque in iis aliud alio prius aut poſterius iudicamus, ſed pariter conſiſtere, & quum de vno loquimur, Trinitatem tamen in animo cogitamus, quaſi ſi mentem ingenitam, verbum autem genitum ſtatuas, idemque illud literis comprehenſum & attramento ſcriptum emiſſum dicas: ita quoque in omnium Deo, Patrem, quaſi mentem quandam ingenitam, Filium vt verbum genitum, eumque emiſſum cenſeas, in tempore, quod placuit paternæ voluntati, non quidem vt vox, quæ effertur ad tempus, momentumque aliquod, & pro vſu rerum datur, ſed vt verbum ſubſtantiale ſolidum, & re ipſa ita conſiſtens vt genitũ eſt: poſtquã enim ſemel è Patre prodiit, ὑπόστασις eſt, ſubſtantia eſt, ſtatum

δοξάζεται καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ ἐντεῦθεν τέλειος θεὸς ὁ πατὴρ λέγεται, καὶ τέλειος θεὸς ὁ υἱός, καὶ τέλειος θεός, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐπείπερ μηδὲν ἐλλείπει τοῦ περὶ τὴν θεότητα πληρώματος ἕκαστον· ἀλλ' ἰσίαν ἔχει πάντων τῶν ἰδιωμάτων, ὧν ἐπίσης καὶ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος θεωρεῖται. ἐκ παραγωγῆς γὰρ τοῦ ἴσου ἰσία λέγεται θηλυκῇ ἐκφορᾷ, ἡ τῆς ἰσότητος τῶν πολλῶν συσταλικὴ περίληψις. ὧν γὰρ ἰσότης ἐστὶν οὐσία διαφερόντων ἰδιωμάτων, ἰσία A λέγεται, ὥσπερ καὶ ὁσία καὶ μία. καὶ ἐπείπερ ἰσία λέγεται κατ' ἐτυμολογίαν, τροπῇ τοῦ ι εἰς ο, καὶ πλεονασμῷ τοῦ υ στοιχείου, οὐσία διερμηνεύεται, ὡς οὖσά τις συσταλικὴ ὕπαρξις, τῶν ἐκ πλειόνων ἐπὶ μίαν μονάδα ἐχόντων τὸ ἄθροισμα· καὶ οὕτως εἰς τὸν κατ' εἰκόνα θεοῦ γενόμενον ἄνθρωπον βλέποντες, κανονίζομεν ὅτι ἡ σύστασις τῶν περὶ αὐτοῦ ἰδιωμάτων, κατὰ τὴν αὐτοῦ ὕπαρξιν, οὐσία προσαγορεύεται, ὡς οὖσα περίληψις καὶ περιοχὴ τῶν πλειόνων, ἐπὶ ἓν ἐχόντων τὸ ἑαυτῶν ἄθροισμα. καὶ γὰρ τὸ κτιστὸν εἶναι τὸν B ἄνθρωπον, τὸ νοερόν, τὸ λογικόν, τὸ ἔμψυχον, τὸ σωματικόν, τὸ παθητικόν, τὸ ῥευστόν, τὸ χρονικόν, τὸ θνητόν, τὸ γεννητόν, τὸ φθαρτόν, τὸ αὐξητικόν, τὸ τρεπτόν, τὸ ἀλλοιωτικόν, τὸ λυπηρόν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, κατὰ ἀναλογίαν καὶ ἐκλογισμὸν ἐπίσης ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον λαμβανόμενα κατὰ τὸ ἴσον, ἰσία λέγεται, καὶ τροπῇ καὶ πλεονασμῷ τῶν στοιχείων, οὐσία προσαγορεύεται, κἀντεῦθεν πλήρωμα τῆς ἀνθρωπότητος ἑρμηνεύεται, τὸ συμπληροῦν αὐτῆς τὸ ἄθροισμα, κατὰ τὸ μοναδικὸν αὐτῆς σύστημα, ἐν οἷς σημειούμεθα, ὅτι οὐδὲν τούτων καθ' αὐτὸ οὐσία λέγεται C τῶν κατὰ τὸν ἄνθρωπον ἰδιωμάτων ἀθροιζομένων. οὐ μὴν ὅτι τούτων ὑπόστασις λέγεται· ἀλλὰ κοινῶς μὲν οἷον ἀπολύτως ἐπὶ πάντων συναγόμενα, οὐσία λέγεται τὸ τῶν κατὰ τὸν ἄνθρωπον ἰδιωμάτων τὸ ἄθροισμα· ἰδίως δὲ καὶ ἐφ' ἑνὸς ὑπόστασις. ὅταν μὲν οὖν κοινῶς ἐπὶ πολλῶν ταῦτα θεωρῆται, οὐσία προσαγορεύεται· ὅταν δὲ καὶ ἐπὶ ἕνα ἰδίως συνάγηται, ὑπόστασις ἐξονομάζεται. καὶ ὥσπερ πάλιν εἰς τὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν θεοῦ γενόμενον D ἄνθρωπον ἀποβλέποντες, ἅμα τοῦ τὸν νοῦν καὶ λόγον καὶ πνεῦμα καθορῶμεν, καὶ οὐδὲν τούτων πρότερον, οὔτε ὕστερον, ἀλλὰ κατὰ ταυτὸ συνέστη, καὶ ἕνα μὲν λεγόμενον, τριάδα δὲ νοούμενον ὡς οἷον, καὶ τὸν νοῦν μὲν ἀγέννητον, γεννητὸν δὲ τὸν λόγον, καὶ τοῦτον κατὰ καιρὸν μελανούμενον καὶ ἐγγραφόμενον καὶ ἀποστελλόμενον· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ πάντων θεοῦ, τὸν μὲν πατέρα, ὡς νοῦν ἀγέννητον, τὸν δὲ υἱὸν ὡς λόγον γεννητόν, καὶ τοῦτον ἀποστελλόμενον, κατὰ καιρὸν εὐδοκίας τοῦ πατρικοῦ θελήματος, οὐχ ὡς προφορικὸν κατὰ καιρὸν καὶ χρόνον πρὸς E χρείαν ἀπογεννώμενον· ἀλλ' ὡς ὑποστατικόν, καὶ αὐτόχρημα τοῦτο ὄντα, καθὼς καὶ γεγέννηται. ἅπαξ γὰρ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ πατρός, ὑπόστασις ἐστί.

στάσιν ἀδιάλυτον ἔχων, ὑφ' ὧν καὶ εἶναι πέφυκε. τὸ γὰρ ὑπόστασις, κατ' ἐτυμολογίαν διερμηνεύεται ὑπόστασις. καὶ γὰρ ὡς νοῦς ὁ πατὴρ κατ' αἰτίαν τοῦ γεννητοῦ, ὡς γεννητὸν τὸν υἱὸν ὑπ' αὐτὸν ἔχει. διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἀντὶ τοῦ ὑπό, τὸ πρὸς, ἀναγέγραφε λέγων· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, ἐπεὶ κοινοῦ ἰσοδυναμόν ἐστι, καὶ καθ' ἓν σημαινόμενον ἐπαναστρέφον τὸ, ὑπὸ καὶ πρὸς, κατὰ πρόσθεσιν τοῦ ὀνόματος προσκείμενα. ὑπόστασις τοίνυν ἐστὶν ὁ υἱὸς, ὡς ὑπό τι τὸν πατέρα στάσιν ἔχων, καὶ οὐ χωρὶς τοῦ πατρὸς ὢν, ἀλλὰ πρὸς τὸν πατέρα ἀεὶ ὤν. καὶ οὔτε θέλημα ἄλλο παρὰ τοῦ πατρὸς ἔχων, οὔτε μίαν δύναμιν ἑτέραν, οὔτε μίαν ἐνέργειαν, ὡς οὐδὲ ἄλλην οὐσίαν, ἀλλὰ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἔχων καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς, ὁμοούσιός ἐστι τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι. οὗτος κατὰ πατρικὴν βουλὴν ἀρχαίαν ἀληθινὴν, ὡς μεγάλης βουλῆς πατρὸς ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, καὶ πάλαι ὡς λόγος τοῦ πατρὸς, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων, ἐλάλησεν ἡμῖν σαρκωθεὶς καὶ ἐνανθρωπήσας ὅς φησι, καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν· οὐ θεοῖς τισὶ τερατευομένοις ἐγχειρήσας τὴν αὐτοῦ πρόνοιαν, καθά φησιν ἕλληνες, ἀλλ' αὐτὸς ὁ υἱὸς εὐδοκίᾳ τοῦ πατρὸς καὶ συνεργείᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος, πᾶσαν τὴν τῶν ὅλων πρόνοιαν ἀναδεδεγμένος. ἐπείπερ καὶ τὸ κοινὸν ἐνδεικνύμενος τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς προνοίας καὶ ἐνεργείας φησίν· ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι. οὐδὲ γὰρ κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην πρόνοιαν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἐργάζεται, ἀλλὰ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσιώδη τῆς θεότητος ἐνέργειαν. ὃς ὢν ὡς καὶ πάλιν φησὶν ὁ κῆρυξ, ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· δῆλον δὲ τῆς τοῦ πατρὸς· φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς. ἀναστρέφων δὲ καὶ αὖθις ὁ λόγος, εἰς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐπισυνάγεται, περιβλέπων, ὅτι τὸ ἀπαύγασμα, ὡς ἀκτὶν πανήλιος ὡς ἐκ δίσκου πανηλίου ἀδιάστατον ἔχει τὴν ἔλλαμψιν, καὶ χαρακτὴρ, ἔνδειξίς τίς ἐστι τῆς ὑποστάσεως δι' ἧς καὶ χαρακτηρίζεται. ὡς οἷον γὰρ κατὰ δακτυλίου χαρακτὴρ ἐντυπούμενος, τὸ αὐτὸ ἐκτύπωμα, ὃ καὶ ἐκσφράγισμα ἑρμηνεύεται, μηδὲν ἐν τοῖς κατ' οὐσίαν ἐλλείπων ἔχει· οὕτως ὁ υἱὸς τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα τοῦ πατρὸς φέρει. οὐδὲ γὰρ παραλλάσσει ὁ χαρακτὴρ ἐκτυπούμενος, ἀλλ' ἀπαράλλακτος μένει, κατὰ τὸν αὐτὸν ἐν τῷ δακτυλίῳ χαρακτῆρα, ἔν τε κηρῷ καὶ χρυσῷ ἐκτυπούμενος κατὰ τὸ βασιλικὸν δηνάριον. καὶ οὕτως ὁ θεῖος χαρακτὴρ τοῦ υἱοῦ τῆς τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως, ἀπαράλλακτος σφραγίς ἐστι, καὶ φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, κατ' αὐτὸν τὸν ἴδιον χαρακτῆρα, τὴν ὡς κηρίνην σάρκα εἰς ἑαυτὸν ἀνεδέξατο ἐντυπωσάμενος αὐτὴν ἐν ἑαυτῷ· οὐδὲ γὰρ ἀδύνατον ἦν τοῦτο, οὐδὲ μὴν ἄπιστον ἵνα κατὰ καιρὸν πατρικῆς εὐδοκίας ὡς χαρακτήρ·

statum indissolubilem, ex quo genitum est, possidens. Nam hypostasis sua interpretatione designat id quod subsistit, hoc est, quasi secundo ordine consistit: Siquidem Pater quatenus est author geniti, Filium vt genitum sub se habet. Quapropter Euangelista loco huius præpositionis ὑπό, quod est sub, præpositionem apud, in Euangelio reposuit, *In principio*, inquiens, *erat Verbũ, & Verbum erat apud Deũ.* Æquiualentia igitur sunt, & eodem significatu vltrò citroq; recurrunt hæ voces ὑπό & πρός, additæ nomini ὑποστάσει. Ergo est Filius, vt sub aliquo statum suum, id est, sub patre habens, & non à Patre segregatus, sed apud Patrẽ semper existens, neq; aliam voluntatẽ seorsum à Patre suo possidens, neq; aliam potestatem, neq; aliã operationẽ, imo nec diuersam substantiã obtinet. Sed quæcunq; possidet Pater, Filius quoque vnà possidens, consubstantialis, & Patri, & Spiritui S. rectè perhibetur. Idem ille, quũ sit ex voluntate illa Paterna antiqua & vera, *magni paterni consilij Angelus, admirabilis item consiliarius*, & iampridem Verbum Patris, *vbi multifariã multipliciterq́ patribus per Prophetas loquutus esset, his vltimis diebus loquutus est & nobis*, incarnatus, & homo factus est, idemque (vt ait scriptura) etiam secula condidit. Neque prodigiosis numinibrs suam commisit prouidentiam, vt ethnici blaterant, sed eam ipsam omnium rerum curam, approbante cooperanteque Spiritu sancto, in se suscepit. Siquidem communionem eiusdem, & vnius prudentiæ operationisque præ se ferens, ad hunc modum loquitur, *Pater*, inquit, *vsque dum operatur, & ego operor.* Non enim per aliam prouidentiam Pater, per aliam Filius, sed per vnam eandemque substantialem deitatis efficaciam operatur. Quemadmodum à præcone illo prædicatur, qui quum sit splendor gloriæ, & sigillum substantiæ eius, hoc est, Patris, omnia ferens verbo potentiæ suæ, expiatione peccatorum nostrorum conciliata, considet ad dexteram maiestatis in excelsis. Sermo autem iste iteratus in eandem sententiam coit, si consideres splendorem istum esse veluti radium vere solarem, ab orbe vere solari indiscretam habere emicationem, & characterem esse, & specimen substantiæ eius, per quam ipse Pater exprimitur, & repræsentatur. vt enim annulo signatorio species aliqua effiguratur, quam & imaginem expressam, & sigillum appellamus, nihilque, quatenus ad suos pertinet, deficit ab exemplari suo: ita quoque Filius eandem cum Patre formam gerit. Non enim euariat impressa imago ab imprimente signaculo, sed incommutabilis perseuerat, iuxta sculpturam annuli, siue in cera, siue in auro signaculum illud effigiatum sit, pro ratione regij numismatis. ita quoque diuinus character Filij, substantiæ Patris incommutabile sigillum est, ferens omnia verbo potentiæ suæ, secundum suum ipsius exemplar, carniq; suæ, quasi ceræ, eum typum formamque impressit. Non enim est impossibile vel incredibile, vt tẽpore Patris voluntati grato, vti character (siquidem

siquidem & character est) incarnationem in se configuraret, qua veluti pro cera, aut quasi pro auro vsus videri potest, quemadmodum totum illud mysterium ineffabilis huius & inenarrabilis incarnationis nonnihil subostendit. Id enim adhuc ineffabile & inenarrabile permanet ob rationem crescendi. Siquidem pro modulis gradibusque crescendi, de eius carne sentiendum, non quòd simul eodem temporis momento absolutus sit, quòd in cera effigianda ex impressu sigilli animaduertimus: simul enim super multis & in multis ceras annuli signatorij effigies induci potest: contra, in diuina incarnatione non statim simul sed per incrementum perfectiendo intelligitur. Quod ipsum quoq; facile intellexerit, quisquis habet mentis subtilitatē, ac vrinandi peritus sit, & in profunditates animalis corporis, quod & ineffabiliter, & inenarrabiliter seminatur, intellectu descēdere posset, ac perspicere primū illic, subsidente genitali semine, paulatim id in minimā coalescere particulā, & per gradus incrementū capere. Neq; enim illud ipsum in rebus nostris satis perspicitur, nisi quatenus imaginando obscuris vestigiis indagamus. Secundū igitur crescēdi rationē diuina verbi incarnatio progressus fecit, non quidē seorsum diuina increscente forma, vt simul vnà concrescēte, sed crescente animali carne ad solidā eam integritatē, qua homo perficitur, dū in vtero gestatur, ideoque nouem mensium lege hominum ritu eius partus absolutus fuit. Atq; hinc est quòd Christi incarnatio ex Deo personam suam habeat, non humanitus ex homine. Siquidem iuxta diuinum characterem, humana eius forma statum suum accepit, vnitione scilicet cum anima, atq; ita fit, vt Christus duo pariter sit, & vnum singulare, vnusq; item sit, & non duo, & rursus duo, & nequaquam vnum est secundum rationem duarum naturarū: & vnus, non duo, secundum vnitatē subsistendi. Ideoq; duas volūtates prædicamus, sed nequaquam duos volentes, aut duos operantes, sed vnū volentē secundum vnitatem personæ: contra, duas volūtates, & duas operationes secundū peculiarem vtriusq; naturæ rationē. Hoc igitur modo diuinum incarnationis mysteriū deprædicantes, hæreticorum blasphemias repudiamus, & in quibus ipsos inter se diuersos relinquentes, trāsimus ad ea, quæ ab Euangelista de Deipara & matre Dei enarrantur, audituri illic explicatius seriem rei gestæ. Significamus igitur tēpore beneplaciti paternæ voluntatis, sub plenitudinem septuaginta hebdomadarum Prophetæ Danielis ab ædificatione Hierusalē, post remigrationem captiuitatis Iudæ ex Babylone, per Salathiel, & filium Iosedech, summos id tēporis sacerdotes, & ad impletionem trecentorū nonaginta annorum, secundū vices sui sacrificij ingressum esse Zachariam in templum Domini, ad incensum efferendum, apparuisseque ei Angelum Domini ad dexteram altaris, annunciantem ei de Filio suo Ioanne, quem conceptura esset vxor sua Elizabeth, edituraque esset Baptistam & præcursorem Christi, ac con-

ἐπεὶ καὶ χαρακτὴρ ἐντυπώσῃ ἐν ἑαυτῷ τὴν σάρκωσιν, ὡς κήρωσιν ταῖ τὴν φερων ἢ χρύσωσιν· ἐπεὶ καὶ τὸ ὅλον μυστήριον ὑπεμφαίνεται τῆς τοιαύτης ἀφράστου καὶ ἀνερμηνεύτου σαρκώσεως. ἔτι γὰρ καὶ ἄφραστον καὶ ἀνερμήνευτον μένει, διὰ τὸ αὐξητικόν. ἐπείπερ καὶ κατ' αὔξησιν δογματίζομεν, καὶ οὐκ ἅμα τὸ ἅμα τῆς σφραγῖδος. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς σφρα- A γῖδος, ἅμα τὸ περὶ πολλῶν καὶ ἐν πολλοῖς κηροῖς, δύναται ἀναφέρεσθαι τὸ ἐκτύπωμα· ἐπὶ δὲ τῆς θείας σαρκώσεως, οὐχ ἅμα, ἀλλὰ κατ' αὔξησιν τὸ τέλειον δογματίζεται. τοῦτο δ' ἂν καὶ διανοεῖσθαι πάλιν δύναται, ὡς εἴ τις ἔχοι λεπτότητα νοῦ, καὶ δύναται εἰσδῦναι κατὰ βάθους τοῦ ψυχικοῦ σπειρομένου σώματος, καὶ συνιδεῖν ἀφράστως καὶ ἀνεκλαλήτως, πῶς ἐκεῖ ἐμπίπτοντος τοῦ γονίμου σπέρματος, εὐθὺς μὲν, ἐπί τι μέγιστον συντρέχει, κατὰ μικρὸν δὲ καὶ κατ' ἐπίδοσιν τὴν αὔξησιν λαμβάνει. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς λαλεῖται, πλὴν ὅτι φαντασία ὡς ὑπέμφασις γίνεται ἀλαλήτως καὶ ἀφράστως. ἀλλὰ κατ' αὔξησιν μὲν οὖν, ἡ θεία τοῦ B λόγου σάρκωσις γίνεται, οὐκ αὔξοντος τοῦ θείου χαρακτῆρος, οὐδὲ μὴν συναυξοντος· ἀλλ' ἐπαυξούσης τῆς ἐμψύχου σαρκὸς καθ' ὅλον τὸ πλήρωμα καθ' ὃ ἄνθρωπος, ἐξιδιάζεται καὶ κυοφορεῖται. διὰ τοῦτο ἐννεάμηνος νόμῳ ἀνθρωπίνης κυοφορίας, κἀντεῦθεν θεοϋπόστατος δογματίζεται ἡ Χριστοῦ σάρκωσις, καὶ οὐδαμῶς ἀνθρωποϋπόστατος· ἐπειδὴ κατὰ τὸν θεῖον χαρακτῆρα τὸ ἀνθρώπινον σχῆμα, τὴν στάσιν ἑαυτοῦ ἀνεδέξατο, καθ' ἕνωσιν μὲν, ὡς πνεύματος πρὸς ψυχήν. οὕτω γὰρ δύο τέ ἐστι καὶ οὐχ ἓν ὁ Χριστὸς, καὶ εἷς καὶ οὐ- C χὶ δύο· καὶ δύο μὲν καὶ οὐχ ἕν ἐστι κατὰ τὰς δύο φύσεις, καὶ εἷς καὶ οὐχὶ δύο, κατὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν. διὸ καὶ δύο μὲν θελήματα λέγομεν, καὶ οὐχὶ δύο τοὺς θέλοντας, καὶ δύο ἐνεργείας καὶ οὐχὶ δύο τοὺς ἐνεργοῦντας· ἀλλ' ἕνα μὲν θέλοντα κατὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν, δύο δὲ θελήματα καὶ δύο ἐνεργείας, κατὰ τὴν τῶν φύσεων ἰδιολογίαν. ἐν τούτοις δὲ διακηρύττοντες τὸ θεῖον τῆς σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως μυστήριον, ἀποβαλλόμεθα τὰς τῶν αἱρετικῶν βλασφημίας, καθ' ἃς καὶ βεβυθισμένους αὐτοὺς καταλιμπάνοντες, μετερχόμεθα εἰς τὰ παρὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ καθιστο- D ρούμενα περὶ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς θεοτόκου καὶ μητρὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ὡς ἔχει συντάξεως, διεξοδικώτερον ἀκουσώμεθα. σημειούμεθα δὴ οὖν, ὅτι κατὰ καιρὸν εὐδοκίας τοῦ πατρικοῦ θελήματος ἐπὶ συμπληρώσει τῶν ἑβδομήκοντα ἑβδομάδων Δανιὴλ τοῦ προφήτου, μετὰ τὸ οἰκοδομηθῆναι Ἱερουσαλὴμ ἐν τῷ ἐπιστρέψαι τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰούδα ἀπὸ Βαβυλῶνος, διὰ Σαλαθιὴλ καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ ἀρχιερέων τότε γενομένων κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν τετρακοσίων ἐνενήκοντα ἐτῶν, καὶ ἐφημερίαν E ἱεραρχίας αὐτοῦ, εἰσῆλθε Ζαχαρίας εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ θυμιάσαι καὶ ὤφθη αὐτῷ ἄγγελος κυρίου ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ εὐαγγελίζεται αὐτῷ περὶ Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὃν συλλήψεται Ἐλισάβετ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ τέξεται τὸν βαπτιστὴν καὶ πρόδρομον τοῦ Χριστοῦ.

καὶ δὴ

καὶ δὴ τῆς συλλήψεως γενομένης τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ
τῆς ἐν γαστρὶ κυοφορίας Ἐλισάβετ, ἐξαποστέλλεται
ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ παρὰ θεοῦ, εἰς Ναζαρὲτ
πόλιν τῆς Γαλιλαίας πρὸς τὴν παρθένον Μαριάμ.
καὶ εἰσελθὼν πρὸς αὐτὴν ὁ ἄγγελος, ἠσπάζετο
" αὐτὴν λέγων· χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ κύριος μετὰ
" σοῦ. κἀνταῦθα πάλιν θεωροῦμεν, ὅτι ἡ μὲν φωνὴ τοῦ
ἀγγέλου, κατὰ προφορὰν πνεύματος ἀπηχήσεως αὐτοῦ διερμηνευομένη, οὐκ αὐτὴ δὲ ἦν ἡ τοῦ υἱοῦ ὑπόστασις, οὐδὲ αὐτὴ γέγονε σάρξ· ἀλλὰ κατ' A
αὐτὴν τὴν φωνὴν, ἑτέρα οὖσα κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἰδίως τῆς τοῦ λόγου καὶ θεοῦ, ἅμα ἐπεφοίτησεν ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς παρθένου· καὶ βλασφημοῦσιν οἱ λέγοντες, ὅτι αὐτὴ ἡ φωνὴ τοῦ ἀρχαγγέλου, ἦν ἡ ὑπόστασις τοῦ θεοῦ λόγου. διὸ καὶ ἐσημειωσάμεθα τὸν τόπον ἀποβαλλόμενοι τῆς βλασφημίας τὴν κατάκρισιν. ἑτέρα τοίνυν παρὰ τὴν φωνὴν τοῦ ἀρχαγγέλου οὖσα ἡ ὑπόστασις τοῦ λόγου καὶ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. ἅμα ὡς προδιανοιχθείσης τῆς ἀκοῆς τῆς παρθένου, διὰ τῆς ἀρχαγγελικῆς φωνῆς, εἰσῆλθεν εἰς αὐτὴν ἡ θεία τοῦ υἱοῦ ὑπόστασις· B
ὡς αὐτὴ μὲν ἡ παρθένος οὐκ οἶδεν, οἶδε δὲ ὁ εἰσελθὼν, ὅπως εἰσῆλθε. διὸ καὶ ὡς μὴ εἰδυῖα τοῦ μυστηρίου τὴν ἔκβασιν, ἅμα διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ τοῦ ἀγγέλου
" εἰπόντος· χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετὰ σοῦ, καὶ
" διελογίζετο ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος; ὅθεν καὶ
" ὑπολαβὼν ὁ ἀρχάγγελος, εἶπε πρὸς αὐτήν· μὴ
" φοβοῦ Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ θεῷ. καὶ ἰδοὺ
" συλλήψῃ ἐν γαστρὶ καὶ τέξῃ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα
" αὐτοῦ Ἰησοῦν. οὗτος ἔσται μέγας καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθή-
" σεται, καὶ δώσει αὐτῷ κύριος ὁ θεὸς, τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ C
" πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς
" τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.
ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸς ταῦτα ἔστη διαποροῦσα ἡ παρθένος, καὶ ὡς πρὸς τὴν φύσιν ἀποβλέπουσα, καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰωσὴφ διαλογιζομένη, ἀνθ' ὧν μεμνηστευμένη αὐτῷ ἦν, ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν
" ἄγγελον καὶ φησίν· πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα
" οὐ γινώσκω; καὶ ἐπείπερ φησὶν ὦ ἄγγελε ἄνδρα οὐ γινώσκω· σὺ δὲ διὰ τοῦ ἰδοὺ δεικτικοῦ
" προσρήματος λέγεις· ἰδοὺ συλλήψῃ, ὡς κατὰ χρόνον ἐνεστῶτα, πῶς ἔσται τοῦτο οὐκ οἶδα, ἀλλ' εἰπὲ ὦ D
ἄγγελε καὶ διερμήνευσον, πῶς ἔσται τοῦτο; ἀ-
" ποκριθεὶς δὲ ὁ ἄγγελος, εἶπεν αὐτῇ· πνεῦμα ἅ-
" γιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπι-
" σκιάσει σοι. οὗτος φησὶν ὁ τρόπος τῆς συλλήψεως, οὕτως συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, πνεύματος ἁγίου ἐπερχομένου σοι, καὶ δυνάμεως ὑψίστου ἐπισκια-
" ζούσης σοι. διὸ φησὶν καὶ τὸ γεννώμενον ἅ-
" γιον, υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται. ἡ δὲ καὶ ἔτι δια-
" ποροῦσα, πλὴν ἐπευχομένη ἑαυτῇ, φησίν· γέ- E
" νοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου, καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐ-
" τῆς ὁ ἄγγελος. ἐπισημαίνεται γὰρ τοῦτο ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος, ἵνα μὴ καταλείψῃ ἀφορμὴν τοῖς ἐθέλουσι λέγειν, ὅτι αὐτὸς ὁ ἄγγελος ἐνοικήσας ἐν τῇ παρθένῳ ἐσαρκώθη, οὐδ' ὅτι ὁ λόγος αὐτοῦ κατὰ προφορὰν ἀπηχήσεως, ἐνήργησε τὴν ἐνανθρώπησιν· ἀλλ' ὅτι ἀπελθόντος τοῦ ἀγγέλου ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν παρθένον τὸ ἅγιον πνεῦμα,

ac conceptione deinde peracta, & mense sexto, ex quo prægnans erat Elisabeth, emissum esse Archangelum Gabrielem à Deo in Nazareth ciuitatem Galilææ, ad virginem Mariam; & ingressus ad eam Angelus salutauit eam, dicens: *Aue gratiosa, Dominus tecum*. Etiam hic animaduertimus vocem illã salutationis Angeli esse vocem, quæ pro sono suo quo efferebatur, significationem habuit: verum eam ipsam nequaquam fuisse filij hypostasin, aut carnem esse factam, sed pro suo sono, loquendiq; ratione diuersam fuisse à Verbo Dei, quod in vterum virginis pariter descendit. prorsusque blasphemias dicunt, qui autumant vocem Angeli fuisse materiam substantiamq; Verbi. Nobis ergo ob istã execrabilem blasphemiã, visum est locum præsentem annotare. Quum igitur diuersa sit à voce Archangeli, hypostasis Verbi & Filij Dei, simul ac aperirentur aures virginis per Angelicum sonum, introgressa est in eã diuina Filij essẽtia, adeo, vt nec ipsa virgo hæc cognouerit: cognouerit autem Dei filius, quo pacto introierit. Quapropter vt ignara de euentu mysterij, conturbata est super verbis Angeli dicentis, *Aue gratia plena, Dominus tecum, & cogitabat secum, qualisnam esset ea salutatio?* vnde subsecutus Archangelus ad eam dixit: *Ne timeas Maria: inuenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in vtero, & paries filiũ, vocabisq; nomen eius Iesum. Hic erit magnus, & Filius altissimi vocabitur, & dabit ei Dominus Deus solium Dauidis Patris sui, & regnabit in domo Iacob in secula, & regni eius nõ erit finis.* Quin & hic hæsitat virgo, vtpote ad naturam respiciens, & de Iosepho cogitans, cui nupta erat, ad Angelum tale responsum dedit, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? & quandoquidem dixerat, ô Angele, virum non cognosco: Tu autem per hoc aduerbium, ecce, quod demonstrandi vim habet, Ecce, inquis, concipies, quasi de tempore iam instanti mihi loquens. Quomodo istud fiet, ignoro, sed dic mihi Angele atque interpretare, quomodo istud fieri possit? cui respondens Angelus dixit, *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi*, atque hæc est, inquit, concipiendi ratio, ita concipies in vtero superuentu Spiritus sancti, & obumbratione virtutis altissimi, atque ideo, inquit, quod natum erit, Sanctum, Filius altissimi vocabitur. Illa vero etiamnum hæsitans, sed tamen optans, *Fiat mihi*, inquit, *secundum verbum tuum*, & abiit ab illa Angelus. Nam hoc significat Euangelista, Angelum ab ea digressum esse, ne occasionem relinqueret dicere volentibus, eum ipsum Angelum incolam virginis incarnatum fuisse, aut verbum, quod ille insonuit, aut prolocutus est, hominis naturam condidisse, sed quod abscedente Angelo superuenerit in virginem Spiritus sanctus, obumbra-

καὶ

obumbraueritque illam virtus altissimi, atque ita postmodum consummatus est salutis ille conceptus. Quibus iterum necessario est insistendum, considerandumque qua ratione ad virginem dictum sit, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi te obumbrabit: nunquid itidem, vt ad Apostolos dixit Christus, *Vos autem sedete Hierosolymis, donec induamini virtute ex alto*, aduenientc in vos Spiritu sancto? idem enim genus promittendi, & eadem ratione intelligi potest: quum & hic virtutem ab altissimo superuenturam in Apostolos, & Spiritus sancti accessum denunciet. Quid igitur? num vt Apostolis spiritus, & virtus altissimi promittitur, ita & virgini quoque promittitur? Quòd si eadem ratione huic, vt Apostolis, promissio facta est, itidemque virtus altissimi, & Spiritus sanctus in eam descenderit, sequitur, vt quum in Apostolis ea ipsa virtus & Spiritus sanctus incarnationem non fecerit, neque in virgine virtutem altissimi, aut obumbrationem Sancti spiritus incarnationem operatam fuisse, nec hominem esse factum, quanquam etiam Filius secundũ eam consuetudinem, quæ in sacris scripturis est, virtus altissimi appellatur. Enimuero, vt in Apostolos virtus ista ideo descendit, vt contra omnem aduersariam virtutem vigerent, ideoque spiritus superuenit essentialiter cum omnibus suis dotibus, vt efficaciam acciperent omnibus signis, prodigiis & portentis, ad confirmandam, certamque & indubitatam reddendam promissionem Christi: ita quoque Spiritus sanctus in virginem descendit cum omnibus suis essentialibus virtutibus, quæ illi per rationem diuini Principatus adsu[n]t, imbuens eam in gratia, vt in omnibus gratiosa esset, atque idcirco gratia plena cognominata est, eo quòd adimpletione Spiritus sancti omnibus gratiis abundaret, & virtute altissimi obumbraretur. quam virtutem per omnia tẽpora conceptus eam habuisse confido, & post conceptum etiam retinuisse: neq; enim id tẽporariũ in virgine accidisse opinor, sed per omnia tempora hoc illi datũ fuisse. quẽadmodum & nunc in præsentia & in æternũ vsq; habet hæc virgo sibi obumbrantem virtutem altissimi, & superuentum Spiritus sancti, & virtutem altissimi, vt sit gratia plena: ita enim isthic opinamur omnia illi per gratificationem Spiritus sancti, & virtutem altissimi donata fuisse, & nequaquam sicuti hæretici dicunt, vim scilicet quandam, energiamque spiritus inditam esse virgini, vt incarnatio perficeretur. Nam tametsi sine seminio id factum credimus, tamen non ita loquimur, quod secundum eam diuisionem gratiarum, qua spiritus singulis diuidit prout vult, caro ista formata sit citra interuentum propriæ essentiæ Filij Dei. Absit. ea enim est mens Pauli Samosatensis, & reliquorum hæreticorum: verũ ita loquimur secundum orthodoxorum dogmatum rectitudinem, virtute & spiritu esse impletam virginem, tum vt corpus eius sanctificaretur, tum vt salutarem illum fœtum concipere posset.

Atque

καὶ ἐπεσκίασεν αὐτῇ ἡ δύναμις τοῦ ὑψίστου· καὶ οὕτως ὕστερον ἐπληρώθη τὸ σωτήριον κύημα. ὑπὲρ ὧν καὶ αὖθις χρὴ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἐπιστῆσαι καὶ ἐπισκέψασθαι, πῶς εἴρηται πρὸς τὴν παρθένον· πνεῦμα « ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπι- « σκιάσει σοι; ἆρα γὰρ ὥσπερ καὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους « ἔλεγε Χριστός· ὑμεῖς δὲ καθήσατε ἐν τῇ πόλει ἱε- «
A ρουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους, ἐπελ- « θόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς; ἐπίσης γὰρ « ἡ ἐπαγγελία, καὶ ἐκ τοῦ ἴσου τρόπου λαμβάνεσθαι δύναται· ἐπείπερ καὶ ἐνταῦθα δύναμιν ἐξ ὑψίστου ἐπελεύσεσθαι ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ πνεύματος ἁγίου παρουσίαν. τί οὖν ἄρα ὡς πρὸς τοὺς ἀποστόλους τὸ πνεῦμα καὶ ἡ δύναμις τοῦ ὑψίστου ἐπήγγελται, οὕτως καὶ πρὸς τὴν παρθένον; καὶ εἰ μὲν οὕτως ὥσπερ καὶ εἰς τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἡ δύναμις τοῦ ὑψίστου καὶ ἡ ἐπέλευσις τοῦ πνεύματος γέγονε, καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις οὐ παρηκολούθησε σάρκωσις, δηλονότι οὔτε ἐν τῇ παρθένῳ ἡ δύναμις ἐσαρκώθη, οὔτε τὸ πνεῦμα ἐνηνθρώπησεν· εἰ καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς κατὰ κοινολογίαν θεο-
B λογίας, λέγεται δύναμις ὑψίστου. ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς ἀποστόλοις, ἡ δύναμις πρὸς τὸ δύνασθαι κατὰ πάσης ἀντικειμένης δυνάμεως ἐγένετο, καὶ ἡ ἐπέλευσις τοῦ πνεύματος καθ' ὅλα τὰ οὐσιωδῶς προσόντα αὐτῷ, ἐνεργοῦσα ἐν πᾶσι σημείοις καὶ τέρασι καὶ δυνάμεσι, πρὸς βεβαίωσιν καὶ πίστωσιν τῆς Χριστοῦ ἐπαγγελίας, οὕτω καὶ ἐπὶ τῇ παρθένῳ ἡ ἐπέλευσις τοῦ πνεύματος ἐγένετο, ἐν πᾶσι τοῖς οὐσιωδῶς προσοῦσιν αὐτῷ κατὰ τὴν θεαρχίαν, χάριν ἐμποιοῦν, πρὸς τὸ ἐν πᾶσι χαίρειν αὐτήν. ἐπείπερ καὶ διὰ τοῦ-
C το κεχαριτωμένη προσωνομάσθη, διὰ τὸ ἐν πάσαις χάρισι ταῖς διὰ τοῦ πνεύματος ἐμπεπλῆσθαι αὐτήν· καὶ δύναμιν ὑψίστου, ἐπισκιάζειν αὐτῇ, καὶ ἔχειν ἐν παντὶ χρόνῳ τῷ κατὰ τὴν σύλληψιν. πεπίστευκα δὲ ὅτι καὶ μετὰ τὴν σύλληψιν. οὐδὲ γὰρ πρὸς καιρὸν ὡς πείθομαι τοῦτο ἐγένετο ἐν τῇ παρθένῳ, ἀλλ' ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ τότε καὶ νῦν· καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς ἐπισκιάζουσαν αὐτῇ ἔχουσα τὴν δύναμιν τοῦ ὑψίστου ἡ παρθένος, καὶ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπερχομένην αὐτῇ· ἵνα κεχαριτωμένη μένῃ. οὕτω γὰρ
D διανοούμεθα περὶ τούτου· ὅτι ἦσαν αὐτῇ πάντα κεχαριτωμένα διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τοῦ ὑψίστου δυνάμεως· καὶ οὐχ ὡς οἱ αἱρετικοί φασιν, ὅτι ἐνέργειά τις παρὰ τοῦ πνεύματος ἐγένετο ἐν τῇ παρθένῳ, τοῦ τελεσθῆναι τὴν σάρκωσιν. κἂν γὰρ ἄνευ σπορᾶς, οὐχ οὕτω φαμὲν, ὅτι κατὰ τὴν διαίρεσιν τῶν χαρισμάτων τοῦ πνεύματος διαιροῦντος ἰδίᾳ καθὼς βούλεται, διεπλάσθη σὰρξ, παρὰ τὴν ὑπόστασιν τὴν ἐξιδιάζουσαν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. μὴ γένοιτο· τοῦτο γὰρ τὸ οὕ-
E τω φρονεῖν, παύλου τοῦ σαμοσατέως ἐστὶ, καὶ τῶν λοιπῶν αἱρετικῶν· ἀλλ' οὕτω λέγομεν κατὰ τὴν τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων ὀρθότητα· ὅτι δυνάμεως καὶ πνεύματος ἐπλήσθη ἡ παρθένος, πρὸς ἁγιασμὸν μὲν τὸν τῆς σαρκὸς αὐτῆς, καὶ πρὸς τὸ δύνασθαι φέρειν τὸ σωτήριον κύημα.

οὕτως

οὕτως ἀκολούθως αὐτῇ ἡ θεία τοῦ λόγου ὑπόστασις ἐνσκηνώσασα ἐν αὐτῇ, ἐσαρκώθη καὶ ἐνηνθρώπησεν· οὐ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, ἀλλ' ὑποστάσει καθ' ὅλον τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, αὐτὴ ἡ ἀρχίθεος καὶ ὑπεράρχιος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ὑπόστασις, ἐσαρκώθη καὶ ἐνηνθρώπησε. προαπεδείχθη γὰρ ὅτι οὐχ' ὑπόστασις, ἀλλ' ὥσπερ ἡ οὐσία καὶ ἡ ἐξουσία, καὶ βασιλεία, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἃ κατὰ θεολογίαν προστίθεται, οὐχ' ὑπόστασις ἑκάστην λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν ὑπόστασιν κατ' οὐσίαν, ἰδίᾳ διερμηνευόμενα· οὕτως καὶ ἡ ἐν- A ἐργεια καὶ ἡ δύναμις περὶ τὴν ὑπόστασιν, οὐσιωδῶς ἀναφέρεται. καὶ κοινῶς μὲν ἐφ' ἑκάστης τῶν ἁγίων τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων· ἰδίως δὲ καὶ ἐπ' αὐτὴν τὴν μίαν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, σαρκωθεῖσαν καὶ ἐνανθρωπήσασαν. ἐπῆλθε τοίνυν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ τὴν παρθένον καὶ ἡγίασεν αὐτὴν ὡς καὶ ἐν ψαλμοῖς φησὶ τὸ πνεῦμα· ἡγίασε τὸ σκήνωμα αὐτοῦ ὁ ὕψιστος, καὶ ἐπεσκίασεν ἡ δύναμις τοῦ ὑψίστου δυναμώσασα αὐτὴν, καὶ σκιᾶς θείας ἐμφανείας ἐμ- B ποιήσασα, ἵνα ἔνθεν τυπουμένη ἰδεῖν δύνηται, καθ' ὅσον δύναται ἰδεῖν, τὸν ἐν αὐτῇ κυοφορούμενον ἀνείδεον θεόν. μὴ γὰρ ὑποληπτέον ὅτι καθ' ἁπλῆν τῆς φύσεως ἰδιότητα ἰδεῖν ἠδύνατο τὸν ἐν αὐτῇ ἐνσκηνώσαντα θεὸν ἡ παρθένος· τοῦτο γὰρ οὔτε αὐτὴ ἡ ἔμψυχος λογική τε καὶ νοερὰ σάρκωσις ἰδεῖν ἠδύνατο· ἀλλὰ κατὰ τὸ δυνατὸν, ὡς ἐπισκιαζούσης αὐτῆς τῆς τοῦ ὑψίστου δυνάμεως, καὶ οἷον σκιᾶς ἐμποιούσης πρὸς τὸ ἰδεῖν καθ' ὅσον δύναται ἰδεῖν τὸν ἐνσκηνοῦντα θεόν. καὶ ὥσπερ ἡμεῖς αὐτοὶ ψυχὴν ἐνσκηνοῦσαν ἐν τῇ σαρκὶ ἡμῶν C ἔχοντες, οὐχ' ὡς ἔστιν ἡ ψυχὴ ἰδεῖν αὐτὴν δυνάμεθα, ἀλλ' οἷον σκιὰς αὐτῆς καὶ τύπους ἀπὸ τῶν

„ δυνάμεων αὐτῆς καὶ τῶν ἐνεργειῶν· τοιοῦτον ἤ τι
„ παρθένος, καὶ αὐτὴ ἡ λογικὴ καὶ νοερὰ ψυχὴ ἰ-
„ δεῖν ἠδύνατο, καὶ νῦν δὲ δύναται, ἐκ τῶν ἐνδιδο-
„ μένων αὐτῇ δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν, καὶ κατὰ τοῦ-
„ το μᾶλλον ἀναλογεῖ λόγον, ὅτι ἐποίησεν ὁ θεὸς
„ τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν.
„ κατ' εἰκόνα γὰρ καὶ ὁμοίωσιν τῆς τοιαύτης σαρ-
„ κώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως, ἐποίησεν ὁ θεὸς D

τὸν ἄνθρωπον· ἵνα ἐν αὐτῷ φέρων τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, μὴ ἀμφίβολον ἔχῃ τὰ ἐπὶ τῆς τοιαύτης σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως. σαρκώσεως γὰρ καὶ ἐνανθρωπήσεως καί γε ἐν συνεκφράσει, προσηγορίαν κηρύττομεν, καὶ οὐ μόνον σάρκωσιν καταγγέλλομεν, ἀλλὰ καὶ ἐνανθρώπησιν, ἵνα μὴ δοκῇ τοῖς ἀθέοις αἱρετικοῖς ἄψυχον καὶ ἄνουν καὶ ἄλογον σάρκωσιν δογματίζειν ἡμᾶς, ἀλλὰ διὰ τοῦ λέγειν σάρκωσιν καὶ ἐνανθρώπησιν, τήν τε σάρκα πιστεύειν ἡμᾶς, τήν τε ψυχὴν λογικήν τε καὶ νοερὰν διασημαίνοντας. E διὸ καὶ τοὺς λέγοντας μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην, καὶ μὴ ἐπιφέροντας ἐψυχωμένην λογικήν τε καὶ νοερὰν, οὐ πάνυ ἀποδεχόμεθα πλὴν ἐπιλυομένους καὶ ἐν δόγμασιν ἀναπτύξαντας, τὴν ἑρμηνείαν τῆς ῥήσεως.

Atque ita deinceps diuina Verbi natura ibi suum tabernaculum eligens, in ea incarnationem assumpsit, & homo factus est, non ita quidem, vt potentiam aliquã operandiq; vim illi inderet, sed vt in ea naturaliter secundum vniuersam integritatem deitatis, persona Filij ab initio Deus, & vlterior initio, carnem & hominis conditionem indueret. Declaratũ enim superius est, virtutem regnumque, atque alia omnia istius generis, de quibus in sacris literis mentio fit, non ita de vnoquoque ex Trinitate esse intelligenda, quasi singula eorum personam propriam denotent, sed ita accipi debere, quasi ea non substantiam significent, sed substantiæ proprietates, atque ita energiam & virtutem circa personam essentialiter referri, & in commune quidem ea de vnaquaque personarum diuinarum prædicari, proprie tamen solum ad personam Filij incarnatam, & hominem factã pertinere. Superuenit igitur Spiritus S. super eam, & sanctificauit ipsam, vt in Psalmis Spiritus dicit, *Sanctificauit tabernaculum suum altissimus*, & obumbrauit virtus altissimi, corroborans eam, & diuinæ vmbræ imaginem induxit, vt inde lineamentis collectis, videre posset, quatenus possibile est, Deũ formæ expertem in se concipi. Non enim suspicandum est, quòd secundũ simplicẽ naturę suę proprietatem, virgo in se habitantem Deũ videre potuerit, aut quòd ipsa animata rationalisq; & intellectualis incarnatio cõspicere valuerit, sed quatenus possibile fuit, vtpote obumbrante illam virtute altissimi, & vmbras lineamentaque quasi faciẽte, vt videret, quatenus fieri poterat, Deum in se habitantem. Et vt nos ipsi animam inhabitantem in carne nostra possidemus, nec tamen quomodo qualisve ea sit, conspicere possumus, sed quasi vmbrã eius, & lineamenta ex virtutibus eius & internis efficaciis colligimus. Tale quiddã tum virgo, tũ ipsa rationalis & intelligimus anima contueri poterat, atq; etiã nunc potest, ex potentiis operationibusq; inde prodeuntib⁹. Atque secundũ hanc proportionẽ potius loquẽdũ est, quod Deus fecerit hominẽ secundum imaginem Dei: secundum imaginẽ enim & similitudinẽ istiusmodi incarnationis, & assumptæ humanitatis hominem Deus fecit: vt in se gestans illud quod secundũ imaginem & similitudinẽ Dei effigiatũ erat, nihil ambiguũ relinqueret de incarnatione & humanitate asũpta. Incarnationis n. & assumptæ humanitatis speciem, sub vna voce simul prædicamus, neq; solũ incarnationem annunciamus, sed vnà cũ incarnatione & assumptã humanitatem, ne videamur cũ impiis hæreticis, inanimatã, menteq; vacuã, & irrationalem incarnationem statuere, sed ex eo quod dicimus incarnationem & humanitatem simul assumptam & carnem credimus, & animam rationalem & mẽte præditã significamus. Ideoq; & eos qui dicunt solam naturam Dei Verbi incarnatam, neq; addunt eam animatam esse, & rationalem & mẽte præditam, non admodum recipimus, nisi resoluant, & exponant, quid iis verbis sentiant.

 Id enim

id enim nuper simpliciter dicebatur, sed postmodum malitiose tractatum est ab hæreticis verba simplicia deprauantibus. Sanctificata igitur superuentu Spiritus sancti virgo & corroborata, & virtute altissimi grauida, eum gestabat, qui ex sua propria essentia Dei erat Filius, pro vnica eius diuinitatis natura, & gignit eundem incarnatum, & hominem factum secundum duarum naturarum proprietatem: eundemque duplicem, & vnum ex duobus constantem, inconfuse, immutabiliter, atque indiuisim credi oportere statuimus: non quidem deiferum hominem sed carniferum Deū: cæterum neque hoc pro hæreticorum more intelligentes authores Nicæni concilij, sed, vt diximus, ex operatione Spiritus & virtutis altissimi, & imprægnatione virginis deiferum hominem eum, qui ex virgine prodiit, credendum esse statuerunt, gestasse eam Dei virtutem, & energiam spiritus, quæ operata est coràm Pharaone & omnibus Filiis Israel. Eadem ratione principis Apostolorum, verba in actis Apostolorum de Christo prædicantis, recte quidem ab eo esse dicta accipiunt, sed quæ ab istis tortuose & malitiose deprauentur quum ita loquitur: Iesum Nazarenum, quem vnxit Deus Spiritu sancto. quæ verba ita nostri interpretantur, Deum scilicet in vtero virginis creasse hominem sine vllo semine per operationem spiritus, eumque vnxisse virtute altissimi, quasi oleo exultationis præ consortibus suis (vti scriptum est) illum ipsum Filium altissimi nominauit scriptura, quemadmodum & in Psalmis refertur, loquente Christo ad multitudinem. *Et ego dixi, Dij estis & Filij altissimi omnes:* nos igitur talia hæreticorum dogmata intellectusque reprehendere & corrigere desiderantes, per præsentem Euangelij interpretationem asserimus, non deiferum hominem esse Christum, sed carniferum Deum, quatenus Deus hominem gestat integrum, absolutumque. Deus interim perfectus, & homo perfectus, vnus ratione vnius personæ, duplex tamen natura. Hunc igitur hominem quem dicimus, quod verbum gestauerit, hunc ipsum Deus Pater, quum illi placuerat, cooperatione Sancti spiritus, vnà simul collaborante Filio inunxit Spiritu sancto, tribuens ei omnem efficaciam, eundemque virtute altissimi circumcinxit, vt posset sustinere omnem aduersariæ potestatis impetum, & operari deinde curationem in populo. Siquidem & tentari se à Satana non recusauit, & omnem humilitatem & paupertatem in carne sua perpessus est, & quemadmodum de eo magnus ille præco vociferatur dicens, Illud impossibile infirmumque legis quatenus ea imbecillis erat ob carnem, Deus misso filio suo in similitudine carnis peccati & de peccato condemnauit peccatum in carne. Quapropter Filius Dei carne indutus homo factus esse dicitur, quemadmodum & alibi Apostolus dicit, *Quū venisset plenitudo temporis, emisit Deus Filiū suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret.*

Atque

εἰ γὰρ καὶ πρώην ἁπλάστως ἐρρήθη ὑπό τινων, ἀλλ᾽ ἐκακουργήθη ὕστερον, πονηρευομένων τῶν αἱρετικῶν κατὰ τὴν ῥῆσιν. ἁγιασθεῖσα τοίνυν τῇ ἐπελεύσει τοῦ ἁγίου πνεύματος ἡ παρθένος, καὶ δυναμωθεῖσα ἐκ τῆς τοῦ ὑψίστου δυνάμεως, κυοφορεῖ τὸν κατὰ τὴν ἐξιδιάζουσαν αὐτοῦ ὑπόστασιν, υἱὸν τοῦ θεοῦ, κατὰ τὴν μίαν αὐτοῦ τῆς θεότητος φύσιν· καὶ τίκτει τοῦτον σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα κατὰ τὴν τῶν δύο φύσεων ἰδιότητα· ἐκ δύο καὶ ἐν δύο
A δογματιζόμενον ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως ἀδιαιρέτως· οὐ θεοφόρον ἄνθρωπον· ἀλλὰ σαρκοφόρον θεόν. μὴ γὰρ ὡς πάλιν εἰπεῖν οὕτω ταῦτα νοήσαντες οἱ αἱρετικοί, ἀλλ᾽ οἷον εἴρηται κατ᾽ ἐνέργειαν πνεύματος, καὶ δυνάμεως ὑψίστου γενομένην τὴν ἐν παρθένῳ κυοφορίαν, θεοφόρον ἄνθρωπον τὸν ἐκ τῆς παρθένου ἐδογμάτισεν πεφορημένην θείαν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος ἐνεργήσαντα, ἐναντίον Φαραὼ καὶ πάντων τῶν υἱῶν ἰσραήλ. ὅθεν καὶ προσλαμβάνουσι τὰς παρὰ τοῦ κορυφαίου φωνάς, δη-
B μηγοροῦντος ἐν ταῖς πράξεσι περὶ χριστοῦ, καὶ αὐτοῦ μὲν ὀρθῶς λέγοντος, οὗτοι δὲ στρεβλῶς καὶ πονηρῶς ἐκλαμβάνοντες, ἀνθ᾽ ὧν καὶ φησί, ἰησοῦν τὸν ἀπὸ « ναζαρὲτ ὃν ἔχρισεν ὁ θεὸς πνεύματι ἁγίῳ, τοιοῦτον « λέγοντες, ὅτι ἐν γαστρὶ τῆς παρθένου, ἔπλασεν ὁ θεὸς ἄνθρωπον ἄνευ σπορᾶς ἐνεργείᾳ τοῦ πνεύματος, καὶ ἔχρισεν αὐτὸν δυνάμει ὑψίστου· ὡς καὶ ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους αὐτοῦ γεγράπται. καὶ τοῦτον υἱὸν ὑψίστου ἐκάλεσεν ἡ γραφή, οἷον καὶ εἴρηται ἐν τοῖς ψαλμοῖς λέγοντος τοῦ
C θεοῦ πρὸς πολλούς· ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψί- « στου πάντες. ἅπερ τοιαῦτα τὰ τῶν αἱρετικῶν δογμά- « των διελέγχοντες νῦν, καὶ ἐπανορθοῦν προθυμούμενοι, διὰ τοῦ παρόντος κηρύγματος λέγομεν, ὅτι οὐ θεοφόρος ἄνθρωπος ἐστὶν ὁ χριστός, ἀλλὰ σαρκοφόρος θεός, ἀνθ᾽ ὧν καὶ θεὸς ὤν, ἄνθρωπον ἐφόρεσε καθ᾽ ὅλον τὸ πλήρωμα τῆς ἀνθρωπότητος, θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος, εἷς ὢν κατὰ μίαν ὑπόστασιν, καὶ ἐκ δύο καὶ ἐν δύο ταῖς φύσεσι. τοῦτον γὰρ τὸν ἄνθρωπον ὃν καὶ λέγομεν ὅτι ἐ-
D φόρεσε, τοῦτον ὁ θεὸς καὶ πατὴρ εὐδοκίᾳ αὐτοῦ, καὶ συνεργείᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος κατὰ τὴν μίαν αὐτουργίαν τοῦ υἱοῦ, ἔχρισε πνεύματι ἁγίῳ, πᾶσαν ἐνέργειαν παρασχὼν αὐτῷ, καὶ δύναμιν ὑψίστου περιέζωσε, πρὸς τὸ δύνασθαι φέρειν, πάσης ἀντικειμένης δυνάμεως προσβολήν· καὶ ἐνεργεῖν πᾶσαν θεραπείαν ἐν τῷ λαῷ· ἐπείπερ καὶ πειράζεσθαι ὑπὸ τοῦ σατανᾶ κατεδέξατο καὶ πᾶσαν ταπείνωσιν καὶ πτωχείαν ὑπέμεινεν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ. καθὼς καὶ περὶ τούτου ὁ μέγας ἱεροκῆρυξ βοᾷ
E λέγων· τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς « σαρκός, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ πέμψας υἱὸν ἐν ὁμοιώματι « σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁ- « μαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. οὐκοῦν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐν σαρκὶ γενόμενος, αὐτὸς λέγεται ἐνανθρωπήσας ὥσπερ καὶ ἐν ἄλλοις φησίν· ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξ- « απέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός « γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ. «

κἀντεῦθεν

κἀντεῦθεν σημειωτέον, ὅτι πρῶτον ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς πέμπεται, καὶ τότε γίνεται ἐκ γυναικός, οὐ πρῶτον γίνεται καὶ ἐκ τότε πέμπεται, ἀλλὰ πρῶτον πέμπεται καὶ τότε γίνεται ἐκ γυναικός. καὶ τούτοις τοῖς ἀποστολικοῖς, συμφωνοῦσιν οἱ προφῆται, ἀπεσταλμένον αὐτὸν υἱὸν λέγοντες. καὶ πρότερον ἐν ἡσαΐᾳ αὐτοῦ τοῦ ἀπεσταλμένου λέγοντος ἄκουε· ἐγώ εἰμι πρῶτος, καὶ ἐγώ εἰμι εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἡ χείρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, καὶ ἡ δεξιά μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν. καὶ ἐξερχόμενος τὰς κατὰ καιρὸν ἐνεργείας, συνάπτει λέγων· καὶ νῦν κύριος ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, φανερῶς διὰ τούτων παραδείξας ἑαυτόν, ὅτι αὐτὸς ὁ θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, λέγει· καὶ νῦν κύριος ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. καὶ διὰ ζαχαρίου λέγων· τέρπου καὶ εὐφραίνου θύγατερ σιών, ὅτι ἔρχομαι καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἐπιγνώσῃ ὅτι κύριος ἐξαπέσταλκέ με πρός σε. ἐντεῦθεν καὶ αὐτὸς ὁ σαρκωθεὶς καὶ ἐνανθρωπήσας, διομολογεῖ ἑαυτὸν λέγων· ἀπεστάλην παρὰ τοῦ πατρός· καὶ ἀπέσταλκέ με ὁ πατήρ, τὰ αὐτὰ ἐν πολλαῖς ῥήσεσιν ἐπιμαρτυρῶν. οὐκ οὖν οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἀπεστάλη· ἀλλ' ὡς θεὸς καὶ κύριος. υἱὸς παρὰ κυρίου τοῦ πατρός, ὡς καὶ τὸ ἔβρεξε κύριος παρὰ κυρίου παράκειται· καὶ τὸ εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου. λαμβάνει δὲ κἀν τούτοις τὸν θρόνον δαβὶδ τοῦ σωματικῶς γενεαλογουμένου πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. καὶ κατανόει λόγον καὶ δόγμα συνυφιστάμενον τῇ ἐξηγήσει ταύτῃ. ζητοῦσι γὰρ παρακελεύοντες πάντα οἱ αἱρετικοί, καὶ διερωτῶσιν ὑποκρινόμενοι, εἰ τοῦτο παρηκολούθησε τῇ σαρκώσει χριστοῦ. ἤτοι λαβόντος τὸν θρόνον δαυῒδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ βασιλεύσαντος ἐπὶ τὸν οἶκον ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας· πρὸς οὓς ἀποκρινόμενοι, φαμέν, ὅτι μετ' ἐπιτηρήσεως δεῖ προσέχειν, ὅτι εἰπόντος τοῦ ἀγγέλου· καὶ δώσει αὐτῷ κύριος τὸν θρόνον δαυῒδ, οὐκ ἐπεσημειώσατο ἐφ' ᾧ στηρίξαι ἢ βεβαιῶσαι· ἀλλ' ἀπολύτως λέγει, τὸ δώσει. κἀντεῦθεν χρὴ ἐκ τῶν κατ' ἐνέργειαν ἀποτελεσθέντων ἐπιλύσασθαι τὸ ἄπορον· ὅτι τὸ δώσει εἴρηται, ἐφ' ᾧ μεταστῆσαι τοῦτον τὸν θρόνον, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ χριστὸς διερμηνεύων ἔλεγε πρὸς ἰουδαίους· διὰ τοῦτο ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. οὐκοῦν λαβὼν ὁ χριστὸς τὸν θρόνον δαυῒδ, μετέστησεν αὐτὸν καὶ ἔδωκε τοῖς ἁγίοις χριστιανῶν βασιλεῦσιν, ἐπαναστρέψαι τούτους ἐπὶ τὸν οἶκον ἰακώβ. καὶ παραδοὺς αὐτὸν εἰς ὀνειδισμὸν καὶ εἰς διαρπαγήν. βασιλεύει ἐν χριστιανοῖς εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. οὐδὲ γὰρ λαῷ ἑτέρῳ ὑπολειφθήσεται κατὰ τὰς ὁράσεις δανιὴλ τοῦ προφήτου· ἀλλ' ἀνακηρύττουσιν αὐτὸν χριστὸν βασιλέα εἶναι αὐτὸν διαρκῆ μέχρι τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, καθ' ἣν ἐλευσόμενος, μένει βασιλεὺς εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. εἰ γὰρ γεννηθεὶς ἐκ τῆς παρθένου,

Atque hinc annotandum, quod primum Filius à Patre mittitur, & tum demum nascitur è fœmina, non quod primum nascatur è fœmina, & tum demum mittatur à Patre sed primum eius missio à Patre est, ac tum denique succedit eiusdem natiuitas è fœmina, vt quum verbis istis Apostolicis cōsentiant Prophetæ, qui Filium referunt missum esse. Et primum in Esaia, ipsius qui missus est, verba ausculta, *Ego sum primus, & ego sum vnus in æternum, & manus mea fundauit terram, & dextera mea stabiliuit cœlum:* & egrediens in tempore operationis coniungit dicens, *Et nunc Dominus misit me, & spiritus eius:* manifesto seipsum per hæc declarans, quòd ipse Deus, qui fecit cœlum & terram, hæc dicat, *Et nunc Dominus misit me, & Spiritus eius:* etiam per Zachariam loquens, *Oblectare*, inquit, *& lætare filia Sion, quoniam ecce venio, & habitabo in medio tui. Et defugient gentes multæ ad Dominum in die illa, & cognosces, quòd Dominus omnipotens emiserit me*, Iam inde & ipse incarnatus de seipso suis verbis confitetur: Missus sum à Patre, inquit, Et misit me Pater, eadem multis sermonibus contestata reddidit. Ergo non vt homo missus est, sed vt Deus & homo Filius à Domino Patre. Quale etiam illud est, Pluit Dominus à Domino Patre, additum est à Domino: quale quoque & illud est. *Dixit Dominus Domino meo.* Accipit autem in his verbis thronum Dauidis corporaliter ex ratione prosapiæ, qua Pater illi Dauid fuit. *Et regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.* Attende quæso sententiam & dogma, quod hac interpretatione constituitur. Rimantur enim omnia hæretici sese inuicem adhortantes, & fallaciose quærunt, an acceperit thronum Dauidis Patris sui, & regnauerit super domum Iacob in æternum? & num ista subsequuta sunt post incarnationem eius? quibus ita respondemus, non obiter, sed cum quadam obseruatione verba ista attendenda esse quum Angelus dicit: *Et dabit illi Dominus sedem Dauidis*, neque enim addidit, vt conformaret aut corroboraret, sed simpliciter loquutus est, dabit. Et iam hinc ex vi eorum quæ ex hoc verbo colliguntur quærenda dubij istius solutio est, eò quòd, dabit, pronunciauerit, vt transferret hunc thronum. Quemadmodum & ipse Christus interpretatur, ad Iudæos loquens: Idcirco auferetur regnum è vobis, & dabitur genti facienti fructus eius. Ergo capiens Christus thronum Dauidis transtulit illum, & dedit sanctis Christianorum regibus, vt conuerteret eos ad domum Iacob, qua tradita in opprobrium, & direptionem, regnabit in Christianis in æternum, & regni eius non erit finis. Non enim populo vlli alij residui sunt prophetæ, secundum visiones Danielis, sed hunc solum Messiam esse prædicant, & regem agnoscunt, perseuerantem vsque ad secundum suum ipsius aduentum: quo tempore quū venerit, manebit rex in secula, & regni eius non erit finis. Siquidem genitus ex virgine,

 & eo

& consummatis omnibus quæ ad negocium mortis & crucis pertinebant, post resurrectionem ad suos aiebat, *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Ecce iam inde regnare incepit, & prædicatur Christianorum rex, quemadmodum in exordio precum suarum se inuicem adhortantes, atque in cœtum conuocantes clamare solent, *Venite adoremus & procidamus coram Christo rege nostro:* & illud itidem, *Is qui venturus est in magno suo & illustri aduentu, permanebit regnans in æternum, & regni eius non erit finis.* Et quandoquidem ipse rex est qui natus est ex Virgine, idemque & Dominus & Deus, ea propter & mater quæ eum genuit, & regina, & domina, & deipara proprie & vere censetur, licebitque nobis ita congruenter dicere, dum ad ipsam & ad eum, qui ex ea genitus est, carniferum filium respicimus: Nunc scilicet adest regina à dextris tuis in vestitu deaurato circumamicta, variegata: eo quod secundum sexum fœmineum, regina & domina & mater Dei appellari debeat. Eaque nunc vt regina assistens à dextris Filij, vbique regnantis, quasi in vestitu deaurato, incorruptionis & immortalitatis, circumamicta & variegata, sacris & solennibus verbis celebratur, non quidem secundum spiritualem simplicitatem, aut quasi sine corpore & carne assistat, sed quod induta sit (quantum spectat ad sanctissimam eius carnem) incorruptibilitate & immortalitate. Variegata rursus est, quantum attinet ad ossa sanctissima, quæ eius carnem suffulciunt. Nam ex carne eius, & ex ossibus eius, veluti ex veteri Adamo nouus iste Adam, vt vicem eius expleret, costam sibi finxit, nimirum istam incarnationem, eamque semel indutam perpetuo gestat. Ac proinde ista noua Eua mater vitæ appellatur, variegataque permanet ad primitias vitæ immortalis omnium viuentium. Dicimus eam igitur iterum atque iterum, & semper & vndequaq; beatissimam. Sicuti ergo quum ad ipsum respicimus, regem, Dominum, & Deum appellamus: ita quoque quum ad eam oculos reiicimus, reginam, dominam, & deiparam esse animaduertimus, idque contemplatione oculi mentalis. Adest regina à dextris tuis, vestitu deaurato circumamicta, variegata. Etiam scilicet, audi filia Dauidis & Abrahæ, & inclina aurem tuam in preces nostras, & ne obliuiscaris populi tui, neque nostri, qui sumus de familia, & domo patris tui. Parentes enim tui sumus secundum generis prosapiæque rationem, nostraque filia es, quia ex nobis genita es. Decet enim te matrem, regeneratricem, dominam, ac heram cognominari, eò quòd ex te prodiit rex Dominus, ac Deus noster: assistentem illi, nobis quidem terribili, tibi autem dulci, omnemque gratiam largienti: qua de causa factum est, vt gratia plena appellata sis, vtpote quæ omni gratia abundares, idque per superuentum in te Spiritus sancti: ideoque vultum tuum deprecantur omnes diuites plebis, ditati scilicet istiusmodi bonis, & spiritualibus contemplationibus.

Ad

εἰ γὰρ γεννηθεὶς ἐκ τῆς παρθένου, καὶ πάντα τελέσας τὰ κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ θανάτου καὶ τοῦ σταυροῦ ἀναστάς φησιν· ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ἤδη ἐκεῖθεν ἐβασίλευσε καὶ ἀνακηρύττεται χριστιανῶν βασιλεύς· ὡς καὶ κατ' ἀρχὰς τῶν εὐχῶν συγκαλούμενοι ἀλλήλους, ἀνακράζουσι λέγοντες· δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ Χριστῷ τῷ βασιλεῖ ἡμῶν. καὶ ἐρχόμενος κατὰ τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ αὐτοῦ A δευτέραν παρουσίαν, αὐτὸς μένει βασιλεὺς εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. καὶ ἐπεὶ αὐτὸς βασιλεύς ἐστιν ὁ ἐκ τῆς παρθένου γεννηθείς, καὶ αὐτὸς κύριος ὁ θεός· διὰ αὐτὸν καὶ ἡ τεκοῦσα αὐτὸν, βασίλισσα καὶ κυρία καὶ θεοτόκος, κυρίως καὶ ἀληθῶς δογματίζεται καὶ ἐφαρμόζεται· κἀντεῦθεν λέγειν ὡς πρὸς αὐτὴν ἀφορῶντας ἡμᾶς, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα σαρκοφόρον υἱὸν αὐτοῦ· νῦν παρέστη ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ, περιβεβλημένη πεποικιλμένη. καὶ γὰρ καθὸ γυνὴ ἐχρημάτισεν ἡ βασίλισσα καὶ κυρία καὶ μήτηρ τοῦ θεοῦ, κατά τε τὸ B γυναικεῖον αὐτῆς σχῆμα, καὶ νῦν ὡς βασίλισσα παρισταμένη ἐκ δεξιῶν τοῦ παμβασιλέως υἱοῦ αὐτῆς, ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ τῆς ἀφθαρσίας καὶ ἀθανασίας, περιβεβλημένη πεποικιλμένη ἱερολογεῖται. ἀνθ' ὧν μὴ ἦ καθ' ἁπλότητα πνευματικὴν καὶ οἷον ἄσαρκον καὶ ἀσώματον παρίσταται, ἀλλὰ περιβεβλημένη μὲν, κατὰ τὴν παναγεστάτην αὐτῆς σάρκα, τὴν ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν, καὶ πεποικιλμένη κατὰ τὰ ἐπερειδόντα αὐτῆς τὴν σάρκα παναγιώτατα ὀστᾶ. καὶ γὰρ καὶ ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτῆς C καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτῆς, ὡς ἐκ τοῦ πάλαι ἀδὰμ, ὁ νέος ἀδὰμ καὶ ἀντιπρόσωπον πλάσας ἑαυτῷ τὴν ὡς πλευρὰν σάρκωσιν, φέρει αὐτὴν εἰς τὸ διηνεκές. καὶ ἐντεῦθεν ἡ νέα εὔα, μήτηρ τῆς ζωῆς ὀνομαζομένη, μένει περιβεβλημένη πεποικιλμένη, εἰς ἀπαρχὴν ζωῆς ἀθανάτου πάντων τῶν ζώντων. εἴπωμεν τοίνυν καὶ αὖθις καὶ πάλιν καὶ ἀεὶ καὶ διαπαντὸς, ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα κύριον καὶ θεὸν, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν βασίλισσαν κυρίαν τε καὶ θεοτόκον ἀποβλέποντες, κινήσει θεωρίας τοῦ κατὰ D νοῦν ἡμῶν διορατικοῦ ὀφθαλμοῦ· παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη πεποικιλμένη. καὶ δὴ ἄκουσον θύγατερ δαυὶδ, καὶ ἀβραὰμ, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου εἰς τὴν δέησιν ἡμῶν, καὶ μὴ ἐπιλάθῃ τοῦ λαοῦ σου· μήτε ἡμῶν τοῦ οἴκου πατρός σου. πατέρες γὰρ σου ἐσμὲν κατὰ τὴν ἀναλογίαν, καὶ θυγάτηρ ἡμῶν κατὰ τὴν ἐξ ἡμῶν γέννησιν, καὶ πρέπον σοι ἐστὶν ὡς μητέρα τοῦ θεοῦ γενομένην, βασίλισσάν τε καὶ κυρίαν, καὶ δέσποιναν διὰ αὐτὸν τὸν ἐκ σοῦ τεχθέντα βασι- E λέα καὶ κύριον καὶ θεὸν καὶ δεσπότην, μνημονεύειν, παρεστῶσαν ἐπὶ τοῦ ἡμῖν μὲν φοβεροῦ, σοὶ δὲ τερπνοῦ καὶ πάσας παρέχοντος χάριτας. ἀνθ' ὧν καὶ κεχαριτωμένη ὠνομάσθης, ὡς πάσης χαρᾶς ἀνάπλεως ἀναδειχθεῖσα, διὰ τῆς ἐπὶ σὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπελεύσεως, διὸ καὶ τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύοντες οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ πεπλουτισμένοι τοιούτων καλῶν καὶ πνευματικῶν θεωρημάτων,

περὶ

περὶ σοῦ βοῶμεν· μνήσθητι ἡμῶν παναγία παρθένε, καὶ μετὰ τὸ γεννῆσαι παρθένος μείνασα, καὶ ἀντίδος ἡμῖν ἀντὶ τῶν μικρῶν τούτων λογίων, μεγάλας τὰς δωρεὰς ἀπὸ τοῦ πλούτου τῶν χαρισμάτων σου κεχαριτωμένη· ὑπὲρ ὧν, καὶ ὡς ὑποκειμένων καὶ συστατικῶν διαφωνῶν, διαφερόντως σοὶ πρὸς ἐγκώμιον, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος, προσάγεται σοὶ παρ' ἡμῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως ὕμνος, τῇ κεχαριτωμένῃ, τῇ κυρίᾳ, τῇ μητρὶ τοῦ θεοῦ καὶ κιβωτῷ τοῦ ἁγιάσματος. ἰδοὺ δὴ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἀρχῆς ἡμέρας ὡς ἀπαρχὴν ἐγκωμίου, προσεπλέξατό σοι κατ' ἐπώνυμον ἐγκώμιον ὁ ἀρχάγγελος βοῶν· χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ κύριος μετὰ σοῦ. μακαρίζουσί σε πᾶσαι αἱ γενεαί, καὶ πρότερον αἱ κατ' οὐρανὸν πᾶσαι τῶν ἀγγέλων τετραρχίαι καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἱεραρχικὰς χεῖρας ἐπαίρουσαι, εὐλογοῦσί σε τὴν ἐν οὐρανοῖς εὐλογημένην καὶ ἐπὶ γῆς μακαριζομένην. εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου. τοιαῦτα ἡ πρώτη τῶν θρόνων χερουβίμ τε καὶ σεραφὶμ ἱεραρχία ἐμπρηστῶν ἀνακαλουμένων, ἢ πλήθους γνώσεως γίνεσθαι τοῦ θεοῦ καὶ βασιλέως, εὐλογοῦσι λέγουσι· μακαρία σὺ ἐν γυναιξί, καὶ μακαρία ἡ κοιλία σου θεὸν βαστάσασα, καὶ μαστοὶ οὓς αὐτὸς νηπιάσας ἐθήλασεν. ἡ δευτέρα ἱεραρχία τῶν κυριοτήτων καὶ δυνάμεων καὶ ἐξουσιῶν πρὸς σὲ ἀναβλέπουσαι βοῶσιν, ὡς μαθοῦσαι παρὰ τῆς ὑψηλοτέρας αὐτῶν καὶ προτελουμένης ἱεραρχίας· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί· καὶ εὐλογημένη ἡ κοιλία σου ἡ θεὸν χωρήσασα, καὶ μαστοὶ οἱ ἐξέθρεψεν θεὸν παιδίον γινόμενον. τοιαῦτα καὶ ἡ τρίτη τῶν ἀρχῶν, ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων ἱεραρχία, κεκελευσμένη καὶ ἐπιτετραμμένη παρὰ τοῦ ἀποστείλαντος θεοῦ, ὡς δι' ἑνὸς ἀρχαγγέλου τοῦ γαβριὴλ ἐκβοᾶν τὸν ἐκφαντορικώτατον καὶ περιληπτικώτατον ὕμνον ἀεὶ ἀνακράζει· χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ κύριος μετὰ σοῦ. ἀπὸ τούτων καὶ οἱ κατὰ τὴν ἐπὶ γῆς ἱεραρχίαν τὰς ὑψώσεις τοῦ θεοῦ ἐν τῷ λάρυγγι φέροντες, μαθόντες ἢ δανειζόμενοι τὰς φωνάς, ἀνυψοῦμεν μεγάλῃ καὶ διαπρυσίῳ τῇ φωνῇ λέγοντες, χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ κύριος μετὰ σοῦ· πρέσβευε κυρία καὶ δέσποινα βασίλισσά τε καὶ μήτηρ θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν· ὅτι ἐξ ἡμῶν σύ τε καὶ ὁ ἐκ σοῦ τεχθεὶς σαρκοφόρος θεὸς ἡμῶν· ᾧ πρέπει ἡ δόξα καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια· πᾶσά τε τιμὴ καὶ προσκύνησις καὶ εὐχαριστία· σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

* * *

Τοῦ ἐν

Ad te clamamus, recordare nostri sanctissima ergo, quæ etiam à partu, virgo permansisti, & retribue nobis pro exiguis istis eloquiis magna dona ex diuitiis tuarum gratiarum, tu quæ gratia plena es: nam ideo his vocibus, vt ex re ipsa desumptis, & natura laudatoriis, præcipue in tuum encomium vtimur, si quádo hymnus, si quando laus tibi, siue à nobis, siue ab vniuersa creatura offertur: Tibi, inquam, gratiosæ dominæ nostræ, reginæ, heræ, matri Dei, arcæ sanctuarij. Ecce iam nunc & in exordio diei vt primitias laudis tibi hoc encomium Archangelus contexit dicens: *Aue gratia plena, Dominus tecum*, beatam te prædicant omnes Angelorum & terrestrium hierarchiæ, & hierarchicas manus attollentes benedicunt tibi, quæ & in cœlis benediceris, & in terra beata prædicaris, benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. istiusmodi enim benedictionibus te celebrat prima acies, quæ ex thronis cherubinis, & seraphinis constat, qui aut flammei, aut magni regis Dei cognitores appellantur, beata tu in mulieribus, & beatus vterus tuus Dei gestator, & vbera, quæ ille adhuc infantulus suxit. Secunda vero hierarchia, quæ in se dominationes, virtutes, potestatesque complectitur, ad te respectans clamat, vtpote quæ hæc didicerit à sublimiori hierarchia, priusque initiata sit, *Benedicta tu in mulieribus, & benedictus venter tuus*, qui Deum concepit, & mammillæ quæ Deum educauerunt puerum factum. Iam tertia ex principibus Angelis & Archangelis acies quibus mandatum & permissum fuit, à Deo emittente, vt per vnum Gabrielem Archangelum ederet splendidissimum & capacissimum hymnum, in hæc verba: *Aue gratia plena, Dominus tecum*. Ab istis deinde nos hierarchiæ terrestres exaltationes Dei in gutture ferentes, siue quòd didicimus, siue quod mutuo hæc verba sumpsimus, exaltamus te magna & canora voce, dicentes: *Aue gratia plena Dominus tecum*: intercede hera, & domina, & regina & mater Dei pro nobis. Quoniam ex nobis tu oriunda es, & is qui editus est ex te, carnigerus Deus, noster est, quem decet gloria, & magnificentia, omnisque honor, & adoratio, & gratiarum actio, cum Patre initij experte, & cum sancto bono viuifico spiritu, & nunc & semper, & in secula seculorum,
Amen.

*

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI Alexandrini,

De virginitate siue de meditatione.

EXordium sermonis salutis ad Virginem. Primum omnium crede in vnum Deum, Patrem omnipotentem, visibilium & inuisibilium conditorem. Et in vnigenitum eius Filium Iesum Christum, ex substantia Patris natū, eiq; per omnia coæqualē potentia, qui ante secula fuit. Et in Spiritum S. qui est & in Patre & in Filio, quiq; à Patre mittitur, & per Filium datur. Pater & Filius & Spiritus sanctus, tres personæ, Deitas vna, vna potestas, vnum Baptisma. Ipse enim Deus noster Pater omnium, intra sex dies fecit cœlum & terram, & mare: & omnia quæ in eis sunt. Idem ille cœlum Sole & Luna, & sideribus pulcherrimis exornauit, & terram decenter fundauit super aquas, & instruxit eam plantis, omniq; genere lignorum. Iussu eius erumpunt fluuij melliflui, & fontes perennes, & iniunxit terræ, & produxit plantas. Et creauit omnes bestias terræ secundum genus suum, & volucria cœli secundum genus suum, & præcepit aquis, & produxerunt pisces, & condidit inmanes balenas. Postremo omnium fecit hominem, & omnia ad eius ministerium donauit. Dixit enim Deus Filio suo: *Faciamus hominem secundum imaginem & similitudinem nostram. Et finxit Deus hominem, sumens lutum de terra, & posuit eum in Paradiso deliciarum. Immisit autem Deus in Adam stuporem, & consopiuit eum, & sumpsit vnam ex costis eius, & carnem pro ea substituit, & ædificauit costam, quam sumpserat, in mulierem, eamque adduxit ad Adam. Et dixit Adam: Hæc caro nunc ex carne mea est, & os ex ossibus meis: Ipsa vocabitur virago, quoniam ex viro desumpta est: propter hoc relinquet homo patrem & matrem, eruntque duo in carne vna.* Audi, ancilla Christi, & quicunque salutem quæritis, & insinua

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας,

Περὶ παρθενίας ἤτοι περὶ ἀσκήσεως.

A ΑΡΧΗ λόγου σωτηρίας πρὸς τὴν παρθένον. πρῶτον πάντων πίστευσον εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ποιητήν, καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν Ἰησοῦν χριστόν, τὸν ὄντα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός, κατὰ πάντα ἰσοδυνάμον τῷ πατρί, τὸν πρὸ αἰώνων ὄντα· καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ ὄν, παρὰ τοῦ πατρὸς ἀποστελλόμενον, καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ διδόμενον.

B πατὴρ καὶ υἱός, καὶ ἅγιον πνεῦμα, τρεῖς ὑποστάσεις μία θεότης, μία δύναμις, ἓν βάπτισμα. αὐτὸς γὰρ ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ πατὴρ τῶν ὅλων ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· αὐτὸς γάρ, διεκόσμησεν [καὶ] τὸν οὐρανὸν ἐν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἄστροις παγκάλοις, καὶ τὴν γῆν εὐπρεπῶς ἐθεμελίωσεν ἐπάνω τῶν ὑδάτων, διακοσμήσας αὐτὴν ἐν φυτοῖς καὶ ξύλοις παντοδαποῖς. καὶ τῇ κελεύσει αὐτοῦ, ἐκ-

C πορεύονται ποταμοὶ μελίρρυτοι, καὶ πηγαὶ ἀέναοι, καὶ προσέταξε τῇ γῇ καὶ ἐπήγαγε σάρκα, καὶ ἐποίησε πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος, [καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατὰ γένος.] ἐκέλευσε τοῖς ὕδασι καὶ ἐξήγαγον ἰχθύας, καὶ ἐποίησε τὰ κήτη τὰ μεγάλα. ὕστερον δὲ πάντων ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, καὶ πάντα παρέδωκεν αὐτῷ εἰς ὑπηρεσίαν. εἶπεν γὰρ κύριος ὁ θεὸς τῷ υἱῷ αὐτοῦ· ποιήσωμεν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα ἡ- "
μετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. καὶ ἔπλασε κύριος "

D ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ " ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς. ἐ- " βαλε δὲ κύριος ὁ θεὸς ἐπὶ τὸν ἀδὰμ ἔκστασιν, καὶ " ὕπνωσε, καὶ ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ " ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀντ' αὐτῆς, καὶ ᾠκοδόμησε " τὴν πλευρὰν ἣν ἔλαβεν εἰς γυναῖκα, καὶ ἤγαγεν " αὐτὴν πρὸς τὸν ἀδάμ, καὶ εἶπεν ἀδάμ· αὕτη νῦν " σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου, καὶ ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων " μου αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη· ἀντὶ τούτου, καταλείψει ἄνθρωπος " τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ [αὐτοῦ,] καὶ ἔσονται οἱ " δύο εἰς σάρκα μίαν. ἄκουε δὲ δούλη τοῦ χριστοῦ, καὶ πάντες ὅσοι θέλουσι σωθῆναι, καὶ ἐνωτίζονται τὸ ῥῆμα- "

του [τοῦ σώματός] μου, καὶ καταδεξάσθωσαν τὰ ὦτά σου θεοπνεύστους λόγους. τὸ μυστήριον γὰρ τοῦτο, φησὶ, μέγα ἐστὶ, καθὼς εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος· ὅτι [πᾶς] ὁ κολλώμενος τῇ γυναικὶ, ἓν σῶμα εἰσὶν ἀμφότεροι· οὕτως πάλιν, πᾶς ἀνὴρ ἢ γυνὴ κολλώμενος τῷ κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστι. εἰ γὰρ οἱ τῷ κόσμῳ συναπτόμενοι καταλιμπάνουσι τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ συνάπτονται φθαρτοῖς ἀνθρώποις· πόσῳ μᾶλλον ἡ παρθένος ἐγκρατευομένη, ὀφείλει καταλιπεῖν τὰ γήινα πάντα, καὶ τῷ κυρίῳ μόνῳ κολληθῆναι; μαρτυρεῖ δέ μοι τῷ λόγῳ καὶ αὐτὸς ὁ ἀπόστολος λέγων· ἡ γυνὴ ἡ ἄγαμος, μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, ἵνα ᾖ ἁγία τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι· ἡ δὲ γαμήσασα, μεριμνᾷ [τὰ τοῦ κόσμου] πῶς ἀρέσει τῷ ἀνδρὶ [αὐτῆς,] καὶ μεμέρισται. τοῦτο οὖν λέγω, ὅτι πᾶσα παρθένος ἢ χήρα ἐγκρατευομένη, ἐὰν ἔχῃ φροντίδα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, αὐτὴ ἡ φρόντις ἀνὴρ αὐτῆς ἐστι, κἂν κτήματα, κἂν ὑπάρχοντα ἔχῃ, αὐτὴ ἡ μέριμνα μολύνει αὐτῆς τὴν διάνοιαν. ὥσπερ γὰρ διὰ τοῦ ἀνδρὸς τὸ σῶμα μολύνεται· οὕτως καὶ αἱ σχέσεις αἱ κοσμικαὶ, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα τῆς ἐγκρατευομένης μιαίνουσι, καὶ οὐκ ἔστι ἁγία τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι. ἡ δὲ φροντίζουσα τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ, νυμφίος αὐτῆς ὁ χριστός ἐστιν. ἡ γὰρ ἁρμοζομένη ἀνδρὶ φθαρτῷ, τὸ θέλημα τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ποιεῖ. οὕτως γὰρ εἴρηται· ὅτι [ἡ] γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει ἀλλ' ὁ ἀνήρ. καὶ πάλιν· ὥσπερ ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ κυρίῳ· οὕτως καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἀνδράσιν ἐν παντί. ἀπ' αὐτῶν γὰρ τῶν κοσμικῶν, ἐὰν θέλωμεν, καὶ τὰ ἄνω νοοῦμεν. ἡ δὲ συναπτομένη τῷ ἐπουρανίῳ νυμφίῳ, τὸ θέλημα τοῦ νυμφίου αὐτῆς κατεργάζεται. τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ χριστοῦ· τὸν κολλώμενον αὐτῷ, μηδὲν ὅλως ἐπιφέρεσθαι τοῦ αἰῶνος τούτου, μηδὲ τῶν γηίνων φροντίζειν· ἀλλὰ μόνον τὸν σταυρὸν τοῦ σταυρωθέντος ὑπὲρ αὐτοῦ [ἐκλήσθη] βαστάζειν αὐτὸν, καὶ ἔχειν φροντίδα καὶ μέριμναν νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἀκαταπαύστοις, ὕμνοις καὶ δοξολογίαις ὑμνεῖν αὐτὸν, πεφωτισμένον ἔχειν τὸ ὄμμα τῆς διανοίας, εἰδέναι τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ποιεῖν αὐτὸ, ἁπλῆν ἔχειν τὴν καρδίαν, καθαρὸν τὸν νοῦν, ἐλεήμονα εἶναι, ἵνα καθὼς αὐτὸς οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων ἐστὶ, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐξακολουθῶμεν αὐτῷ. πρᾶον καὶ ἡσύχιον εἶναι, ἀνεξίκακον, μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντα, ὕβρεων πολλῶν ἀνεχόμενον, καθὼς [καὶ] αὐτὸς ὑπὸ τῶν ἰουδαίων ὑβρίσθη καὶ ὑπέμεινε. πληγὰς καὶ βασάνους ὑποφέρειν· καὶ γὰρ αὐτὸς ταῦτα ἔπαθε. ῥαπισθεὶς γὰρ ὑπὸ τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως, οὐδὲν ἐποίησεν, ἀλλὰ μόνον εἶπεν· εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με δαίρεις; οὐκ ἠδύνατο ὁ κελεύσας τῇ γῇ, ἵνα τοὺς περὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼν ζῶντας καταπίῃ, καὶ τοῦτον τὸν ἐκτείναντα τὴν χεῖρα καὶ τύψαντα τὸν ἑαυτοῦ δημιουργὸν, ζῶντα καταπιεῖν; ἀλλ' ὑπέμεινεν, ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμὸν· ἵν' ἡμεῖς τοῖς ἐκείνου ἴχνεσιν ἐπακολουθήσωμεν.

in aures tuas verba mea, & accipiant aures tuæ, numine afflatas sermocinationes. *Hoc mysterium*, inquit D. Paulus, *magnum est*, eò quòd omnis qui agglutinatur vxori, ambo in vnum corpus sint. Ita quoque omnis vir siue mulier agglutinatus Domino, vnus spiritus est. Si enim qui se mundo copulant, relinquuntque patrem & matrem, mortalibus hominibus copulantur, quanto magis virgo continens relinquere debet terrestria omnia,
A & Domino soli agglutinari? Huius mei dicti testis est Paulus, ita loquens, *Mulier innupta solicita est eorum quæ sunt Domini, vt sit sancta corpore & spiritu. Nupta vero solicita est eorum quæ sunt mundi, quomodo placeat marito: ac ab illa differt.* Hoc igitur dico, quod omnis virgo, aut vidua continens, si curam suam collocet in mundanis, eius rei cura illi pro marito est, siue possessiones, siue alias substantias solicitudine sua amplectatur. Ipsa enim sollicitudo contaminat eius animam.
B Vt enim per virum corpus contaminatur: Ita quoque habitus mundani, & animam & corpus continentis conspurcant, neque iam est sancta corpore & spiritu. Quæ autem curat opus Domini, huius sponsus est Christus. Ea enim quæ coaptatur viro corruptibili, voluntatem viri sui facit. Nimirum quum ita scriptum sit: Mulierem sui corporis potestatem non habere, sed virum: ac rursum: Quemadmodum Ecclesia subiicitur Domino, ita quoque mulieres viris suis per omnia. Hoc enim exemplo, si ita ve-
C limus, cœlestia intellexerimus. Quapropter quæ coniungitur supercœlesti sponso, voluntatem sui sponsi facit. Ea autem est voluntas Christi, vt is qui sibi conglutinatus est, nihil secum omnino huius seculi ferat, aut terrestria curet, sed solum vt crucem eius, qui pro ipso crucifixus est, baiulet, eiusque curam habeat, & de ea solicite cogitet, & die & noctu, & perpetuis hymnis, & glorificationibus eum celebret, & illuminatum habeat mentis oculum, & sciat illius voluntatem & faciat, cor simplex possideat, & mentem puram. Misericors sit, quemadmodũ ipse mi-
D sericors est: ita & nos quoque eum sequamur. Mansuetus & quietus sit, & tolerans malorũ, nulli malum pro malo reddens, multas contumelias sustinens, quemadmodum ipse à Iudæis contumeliis affectus est, & sustinuit, verbera & torturas ferat. Nam & ipse quoque hæc passus est. Colaphis enim à ministro pontificis cæsus, nihil contra fecit, sed tantum dixit: *Si male dixi, doce testimonium quid male dixerim: sin contra bene, quid me cadis?* Nonne potuit qui terræ imperauit, vt Dathan & Abi-
E ron viuos deglutiret, rursum imperare, vt eum, qui verberabat suum Conditorem, viuum deglutiret? *Sed sustinuit nobis relinquens exemplum, vt nos per eius vestigia incedamus.* Tu au-

Tu autem homo non sustinens ab homine tecum eiusdem naturæ contumeliis affici? Imitare Dominum tuum. Si enim ille, quum Deus esset, tolerauit propter te ab homine peccatore colaphis cædi, Tu scilicet, indignaris, quòd hostis tibi conuitium dicit, & paras vltionem? Proh immensam animi stoliditatem, & stulticiam magnam: Ideo nobis pœna destinata est, & ignis ardens, quod quum rationales simus, irrationalibus bestiis nos similes reddamus! In multa humilitate in hunc mundum venit: & opulentus quũ esset, egenus factus est propter nos, vt nos illius egestate ditesceremus: Et Deus quum esset, homo factus est propter nos, & natus est ex deipara Virgine, vt nos asserat à potentia diaboli. Quapropter qui seruari cupis, fac te stultum in hoc mundo, vt à Domino audias sapiens. Ab hominibus contrà, ij qui in dando & accipiendo, in emẽdo, vendendo, negotiisque gerendis, in fraudando, fœnerando versuti sunt, & ex vno obolo duos facere norunt, prudentes appellari solent. Sed Deus hos ipsos stultos, inertes, & peccatores vocat. Audi igitur, inquit, quid Deus per Prophetam Hieremiam dicat, *Populus iste prudens est ad malefaciendum, cæterum benefacere non norunt:* quin & beatus Paulus ait: *Sapientia mundi huius, stulticia est apud Deum, & qui vult sapiens esse, fiat stultus, vt sapiens efficiatur.* Idem rursus ait, Fratres, ne pueruli sitis animo, sed ad maliciam infantuli sitis. Deus enim ad terrestria nos stultos esse vult, & ad cœlestia prudẽtes. Nam & aduersarius noster diabolus prudens est in malicia, & nos oportet aduersus eum prudenter incedere, vt vincamus illius versutas insidias. Dicit enim Dominus in Euangeliis, *Estote prudentes instar serpentum, & simplices sicut columbæ.* Qui autem ab eo prudens vocatur, is sapiens est ad faciendum voluntatem Dei, & ad seruanda præcepta eius. Ingens remedium est ad salutem animi humilitas, quũ Satanas non ob scortationem aut adulterium, aut furtum deiectus sit, è cœlo, sed superbia illum inde præcipitarit infra ipsam abyssum, cuius hæc verba fuere: Ascendam, & ponam solium è regione Dei, & ero æqualis altissimo: & ob hæc verba deiectus est, ignisque æternus illius hæreditas & portio factus est. Superbia in diabolo est, humilitas contra, in Christo est, quum ipse Dominus loquatur, *Si quis inter vos cupiat fieri magnꝰ, sit omniũ minister.* Amplectamur valde ieiuniũ, magnum enim munimentũ est ieiunium, oratio item, & eleëmosyna, quũ ex morte hominem liberent. Vt enim ob escam & inobedientiam proturbatus est Adam ex Paradiso, ita rursum per ieiunium & obedientiam in Paradisum, qui volet, redibit. In hac virtute cultum corporis tui ornamentaq; quære, ô virgo, & placebis cœlesti sponso. Nam

σὺ δὲ ἄνθρωπε, οὐ βαστάζεις ὑπὸ τοῦ ὁμογενοῦς σου ἀνθρώπου ὑβρισθῆναι; μίμησαι τὸν δεσπότην σου. εἰ γὰρ ἐκεῖνος θεὸς ὢν ἐβάσταζε διὰ σὲ ὑπὸ ἀνθρώπου ἁμαρτωλοῦ ῥαπισθῆναι, σὺ ἀγανακτεῖς, ὅτι ὅμοιός σου ἄνθρωπος ἐλοιδόρησέ σε, καὶ ζητεῖς ἀνταποδοῦναι αὐτῷ; ὢ πολλῆς ἀνοίας καὶ ἀφροσύνης μεγάλης. διὰ τοῦτο καὶ κόλασις ἡμῖν ἡτοίμασται, καὶ ἑαυτοῖς τὸ πῦρ ἐξάπτομεν· ὅτι καὶ λογικοὶ ὄντες, τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἑαυτοὺς εἰκάζομεν. A ταπεινοφροσύνῃ πολλῇ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἐλήλυθε, καὶ πλούσιος ὤν, ἐπτώχευσε δι᾽ ἡμᾶς, ἵν᾽ ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· καὶ θεὸς ὢν, γέγονεν ἄνθρωπος δι᾽ ἡμᾶς, καὶ ἐγεννήθη ἐκ τῆς θεοτόκου μαρίας, ἵνα ἐλευθερώσῃ ἡμᾶς ἐκ τῆς δυναστείας τοῦ διαβόλου. ὅθεν ὁ σωθῆναι θέλων, ποιεῖ ἑαυτὸν μωρὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἵνα παρὰ τῷ θεῷ ἀκούσῃ σοφός. οἱ γὰρ ἄνθρωποι τοὺς εἰδότας δοῦναι καὶ λαβεῖν, καὶ ἀγοράζειν καὶ πωλεῖν, καὶ πραγματεύεσθαι, καὶ ἀ- B φυστερεῖν τὰ τοῦ πλησίον, καὶ πλεονεκτεῖν καὶ δανείζειν, καὶ τὸν ἕνα ὀβολὸν ποιεῖν δύο, τούτους φρονίμους ἀποκαλοῦσιν· ὁ δὲ θεός, μωροὺς καὶ ἀσυνέτους καὶ ἁμαρτωλοὺς τοὺς τοιούτους καλεῖ. ἄκουε γάρ φησι τί αὐτὸς ὁ θεός, διὰ ἱερεμίου τοῦ προφήτου εἴρηκεν· ὁ λαὸς οὗτος, υἱοὶ ἄφρονές εἰσι τοῦ κακοποιῆσαι· τὸ δὲ ἔγνωσαν καλὸν ποιῆσαι οὐκ ἐπέγνωσαν. καὶ ὁ μακάριος παῦλος· ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, μωρία παρὰ τῷ θεῷ ἐστι, καὶ ὁ θέλων σοφὸς γενέσθαι, μωρὸς γενέσθω, C ἵνα γένηται σοφός. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει· ἀδελφοί, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε. ὁ γὰρ θεός, εἰς τὰ γήινα θέλει μωροὺς εἶναι, εἰς τὰ ἐπουράνια φρονίμους. καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος, φρόνιμός ἐστι τῇ κακίᾳ, καὶ ἡμᾶς δεῖ αὐτῷ φρονίμως ἐπέρχεσθαι, πρὸς τὸ νικῆσαι αὐτοῦ τὰς κακοτέχνους ἐπιβουλάς. λέγει γὰρ ὁ σωτὴρ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί. ὁ δὲ καλούμενος παρ᾽ αὐτοῦ D φρόνιμος οὗτός ἐστι [ὁ] σοφιζόμενος ποιῆσαι τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, καὶ φυλάσσειν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ. μέγα φάρμακόν ἐστι σωτηρίας ἡ ταπεινοφροσύνη. ὁ γὰρ σατανᾶς, οὐχ ἕνεκεν πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ κλοπῆς, κατηνέχθη ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἀλλ᾽ ἡ ὑπερηφανία αὐτὸν κατέβαλεν εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς ἀβύσσου. οὕτως γὰρ εἴρηκεν· ἀναβήσομαι καὶ θήσομαι τὸν θρόνον μου ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ. καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον κατεβλήθη, καὶ ἐγένετο ἡ κληρονομία E αὐτοῦ τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. ἡ οὖν ὑπερηφανία, ἐν τῷ διαβόλῳ ἐστίν· ἡ δὲ ταπεινοφροσύνη ἐν τῷ χριστῷ. αὐτὸς γὰρ ὁ κύριος λέγει· ὅτι ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι μέγας, ἔστω πάντων δοῦλος· ὁ γὰρ θεὸς τῶν ταπεινῶν ἐστιν. ἀγαπήσωμεν σφόδρα τὴν νηστείαν. μέγα [γὰρ] φυλακτήριόν ἐστιν ἡ νηστεία καὶ ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ἐλεημοσύνη. ἐκ θανάτου γὰρ ῥύονται τὸν ἄνθρωπον. ὥσπερ γὰρ διὰ βρώματος καὶ παρακοῆς ἐξεβλήθη ὁ ἀδὰμ ἐκ τοῦ παραδείσου, οὕτως πάλιν διὰ νηστείας καὶ ὑπακοῆς, ὁ θέλων εἰσέρχεται εἰς τὸν παράδεισον. ἐν ταύτῃ τῇ ἀρετῇ κόσμησον τὸ σῶμά σου ὦ παρθένε, καὶ ἀρέσεις τῷ ἐπουρανίῳ νυμφίῳ. αἱ γὰρ

αἱ γὰρ τῷ κόσμῳ συναπτόμεναι, καὶ μύροις καὶ θυμιάμασι, καὶ εὐωδίαις, καὶ ἐν ἱματίοις πολυτελέσιν, καὶ χρυσῷ καλλωπίζουσαι τὰ σώματα ἑαυτῶν, πρὸς τὸ ἀρέσαι τοῖς ἀνθρώποις, θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται. ὁ δὲ Χριστὸς, οὐδὲν τούτων χρήζει παρὰ σοῦ, εἰ μὴ μόνον καρδίαν καθαρὰν, καὶ σῶμα ἀμόλυντον ὑπωπιαζόμενον ὑπὸ νηστείας. ἐὰν δὲ ἔρχονταί τινες καὶ λέγωσί σοι, ὅτι μὴ νήστευε πυκνὰ· εἰ δὲ μή γε ἀσθενεστέρα γενήσῃ, οὐ πιστεύσεις αὐτοῖς, οὐδὲ οὐ μὴ ὑπακούσῃς αὐτῶν. ὁ γὰρ ἐχθρὸς αὐτοὺς ὑποβάλλει. A μνήσθητι τὸ γεγραμμένον· ὁπότε οἱ τρεῖς παῖδες καὶ δανιὴλ ἠχμαλωτεύθησαν ὑπὸ ναβουχοδονόσορ βασιλέως βαβυλῶνος, καὶ ἄλλα παιδάρια μετ' αὐτῶν, καὶ ἔταξεν αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς ἐσθίειν ἀπὸ τῆς τραπέζης αὐτοῦ, καὶ πίνειν ἀπὸ τοῦ οἴνου αὐτοῦ. δανιὴλ δὲ καὶ οἱ τρεῖς παῖδες, αὐτοὶ οὐκ ἠθέλησαν ἀλισθῆναι ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ λέγουσι τῷ εὐνούχῳ τῷ παραλαβόντι αὐτούς· δὸς ἡμῖν ἀπὸ τῶν σπερμάτων τῆς γῆς καὶ φαγόμεθα. καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ εὐνοῦχος· B φοβοῦμαι ἐγὼ τὸν βασιλέα τὸν ἐκτάξαντα τὴν βρῶσιν ὑμῶν καὶ τὴν πόσιν, μήποτε ὀφθῶσι τὰ πρόσωπα ὑμῶν σκυθρωπὰ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως παρὰ πάντα τὰ παιδάρια τὰ ἐσθίοντα ἐκ τῆς τραπέζης τοῦ βασιλέως, καὶ καταδικάσει με. εἶπον δὲ αὐτῷ, πείρασον τοὺς δούλους σου ἡμέρας ὡσεὶ δέκα, καὶ δὸς ἡμῖν. καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ὄσπρια φαγεῖν καὶ ὕδωρ πιεῖν· καὶ εἰσήγαγεν αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, καὶ ὤφθησαν αἱ ἰδέαι αὐτῶν ἐκλεκταὶ, παρὰ τὰ παιδάρια τὰ ἐσθίοντα τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως. ὁρᾷς τί ποιεῖ ἡ νηστεία, καὶ νόσους θεραπεύει, καὶ ῥεύματα σωματικὰ ξηραίνει, C καὶ δαίμονας ἐκβάλλει, καὶ λογισμοὺς πονηροὺς ἀποδιώκει, καὶ τὸν νοῦν λαμπρότερον ποιεῖ, καὶ καρδίαν καθαρὰν, καὶ σῶμα ἡγιασμένον, καὶ τῷ θρόνῳ τοῦ θεοῦ παρίστησι τὸν ἄνθρωπον. καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι ταῦτα ἁπλῶς λέγονται· ἔχεις μαρτυρίαν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις παρὰ τοῦ σωτῆρος εἰρημένην. ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· κύριε, δεῖξον ἡμῖν [ἐν] ποίῳ τρόπῳ τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα φυγαδεύονται. εἶπε δὲ ὁ κύριος· τοῦτο τὸ γένος οὐκ ἐκβάλλεται, εἰ μὴ ἐν προσευχαῖς καὶ νηστείαις. πᾶς οὖν D ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου ὀχλούμενος, ἐὰν νοήσῃ καὶ χρήσηται τῷ φαρμάκῳ τούτῳ· λέγω δὴ τῇ νηστείᾳ, εὐθὺς τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν στενοχωρούμενον ἀναχωρεῖ, φοβούμενον τὴν νηστείαν. πάνυ γὰρ τέρπονται οἱ δαίμονες τῇ κραιπάλῃ [καὶ τῇ μέθῃ] καὶ τῇ ἀναπαύσει τοῦ σώματος. μεγάλη δύναμις νηστεία, καὶ μεγάλα κατορθώματα γίνεται δι' αὐτῆς. ἐπεὶ πόθεν καὶ οἱ ἄνθρωποι μεγάλας δυνάμεις ἐπιτελοῦσι, καὶ σημεῖα δι' αὐτῶν γίνεται, καὶ ἰάματα τοῖς κάμνουσι δι' αὐτῶν δωρεῖται ὁ θεὸς, εἰ μὴ πάντως δι' ἀσκήσεως καὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ πολιτείας ἀγαθῆς; νηστεία γὰρ ἀγγέλων βίος ἐστὶ, καὶ ὁ χρώμενος αὐτῇ, ἀγγελικὴν τάξιν ἔχει. καὶ μὴ νομίσῃς ἀγαπητὴ, ὅτι οὕτως ἁπλῶς E ἐστιν ἡ νηστεία. οὐ γὰρ ὁ νηστεύων ἀπὸ βρωμάτων μόνος ἐκεῖνος κατώρθωσεν, ἀλλ' ὁ ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος, τούτῳ λογίζεται ἡ νηστεία. ἐὰν γὰρ νηστεύσῃς, καὶ μὴ τηρήσῃς τὸ στόμα σου λαλῆσαι λόγον πονηρὸν, ἢ ὀξυχολίαν, ἢ ψεῦδος, ἢ ἐπιορκίαν, ἢ καταλαλήσῃς κατὰ τοῦ πλησίον σου, ἐὰν ταῦτα ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ νηστεύοντος,

Nam quæ cum mundo coalescunt, & conseruntur, & vnguentis, aromatibus & fragrantiis, & amictu precioso, & auro venustant sua corpora, vt placeant hominibus, Deo placere non possunt. Christus autem nihil horum à te requirit, nisi solum cor mundum & os incontaminatum, ieiunioque liuidum. Quòd si accedāt aliqui & dicant tibi, ne frequēter ieiunes, ne imbecillior fias, nec illis credas, nec auscultes: Istos enim diabolus subornauit. Reminiscere eius quod scriptum est, quod quum Daniel & tres pueri capti essent à rege Babylonis Nabuchodonosore, & alij puertuli vnà cum illis, iussumq; esset ab eo, vt de sua regia mensa comederent, & de suo vino biberent, Danielē & tres pueros noluisse saturari ex mensa regia, & ad eunuchum dixisse, qui eos curabat: Da nobis de seminibus terræ, & vescemur. Quibus responsum est ab Eunucho, Timeo ego Regem, qui hunc cibum vobis & potum imperauit dari, ne facies vestræ regi præ cæteris pueris, qui regia mēsa aluntur, appareāt squalidiores, & puniat me. Cui ita responderunt, Experire id in seruis tuis plus minus decem diebus. Et dedit eis legumina ad cibū, & aquā ad potum, & produxit eos ad regem, & visæ sunt species illorum eximiæ super eos, qui ex regia mensa vescebantur. Vide igitur quid faciat ieiunium, morbos sanat, distillationes exsiccat, dæmones fugat, malasque cogitationes expellit, & mentem nitidiorem reddit, & cor purgatius, & corpus salubrius, & ad thronum Dei homines sistit. Sed ne putes ista temere dici, habes eius rei testimonium in Euangeliis, ab ipso Christo prolatum: *Sciscitati sunt ab eo discipuli, dicentes, Domine declara nobis, quonam pacto immundi spiritus propelluntur?* Quibus responsum est à Domino, *Hoc genus non eiicitur nisi ieiuniis & orationibus.* Quisquis igitur ab immundo spiritu vexatur, certum habere debet, hoc pharmaco, ieiunio inquam, statim spiritus malos afflictos abscedere, vim ieiunij metuentes. Valde enim dæmones oblectantur crapula, & ocio corporis. Magna vis in ieiunio, & magna & præclara fiunt per illud. Alioqui vnde fieri posset, vt homines tam mirifica præstent, vt Dominus per eos, vel signa faciat, vel sanitatē laborantibus donet, nisi plane ob deuotas meditationes, & humilitatem animi, & conuersationem bonam? Ieiunium enim Angelorum cibus est, & qui eo vtitur, ordinis Angelici censendus est. Sed ne, mi dilecta, simplex quiddam & promiscuum ieiunium putes. Non enim qui à cibis ieiunat solummodo probe se gesserit, sed qui abstinet ab omni opere malo. Hoc enim ieiunium censetur. Si enim ieiunes, neq; serues os tuum, ne loquatur malum, aut non vitaueris iracundiam, aut mendacium, aut periurium, aut si alteri obtrectes: si istiusmodi prodierint ex ore ieiunātis,

οὐδὲ

nihil profecit, sed omnem laborem suum perdidit. Tu igitur, ancilla Christi, & omnes qui vultis saluari, si ieiunaueris, purifica temetipsam ab omni pecuniæ studio, quoniam qui pecuniam amat, non potest Deum amare. *Radix enim malorum est auaritia.* Ambitionem & arrogantiam acriter fuge. Si eas tibi subiecerit animus, quasi quæ iam grandior sis & prouectior virtute, ne credideris his cogitationibus: Inimicus enim est qui hoc impedimentum adfert, & ambitionem tibi in mentem subiicit. Non igitur sustinueris eam cogitationem, quæ te tuis laudibus palpat. Quod si cogitatio hæc in animum summittatur, quæ suadeat ne tanta mole difficultateque eluctcris ad salutem, ne audieris eam, quum inimicus sit, qui tibi in animam hanc molliciem & supinitatem suggerat, vt te deturbet è bona vita. Multa enim sunt machinamenta aduersus seruos Christi. Subiicit enim cogitationes hominibus, eosq; verbis laudare incipit, vt extollat eorum corda. Sed tu, ne receperis hominum laudes. Quod si tibi quispiam dixerit, Beata es, Responde illi, Si decessero ex hoc corpore bene imposito fine, tum me beatam putabo: Iam enim me beatam esse non credo. Homines enim quum simus, quemadmodum venti, solemus immutari. Si superbia suggerat tibi, vt contemnas comedentes, caue fidem illi habueris, alienus enim est: quin potius te omnium minimam reputa, vt multos producas ad regnum cœlorum, & à Deo exaltaberis. Si subiicit tibi in animum inimicus ingentia deuotionis exercitia, vt corpus tuum imbecille & inutile efficias, tu contra fac, vt tuum ieiunium modum habeat. Ieiuna vniuersum annum sine necessitate, hora nona in hymnis & orationibus perdurans: Sume panem tuum vnà cum oleribus oleo refectis: Omnia pura sunt quæcunque inanimata. Tu autem virgo id age, ne quisquam sciat tuas in deuotione meditationes: Imo ne cognatus quisquam: sed si quid facis, in occulto facias, & pater tuus cœlestis qui in occultis videt, repensabit tibi. Quòd si manifestaris tuam vitam, nascetur ibi inanis gloria, & damnum senseris. Sin autem ieiunes, habeasque vnanimem sodalem seruientem Domino, eodem modo quo tu, huic soli arcana tuæ deuotionis reteges: ibi non oborietur inanis gloria. Loqueris enim vt saluetur anima: Magnam mercedem capies, si anima per te seruetur. In quibus est desiderium audiendi loquere idonea. Quòd si ille audierit, & audita non faciat, desinas loqui, nec dederis sancta canibus, neque proieceris margaritas tuas ante porcos. Canes enim & porcos appellat eos Deus, qui in turpi vita degunt. Margaritæ siquidem sunt & preciosi lapides, Verba DEI, dignis solummodo tribuenda. O beatam animam quæ audit sermones inscriptos in hoc libro & facit eos. Testificor omnibus qui audiunt hæc verba, & faciunt, quod nomen illorum scribetur in libro vitæ, & in tertio ordine angelorum inuenietur. Si igi-

οὐδὲν ὠφέλησεν· ἀλλὰ καὶ ὅλον τὸν κόπον αὐτοῦ ἀπώλεσε. σὺ οὖν δούλη τοῦ χριστοῦ, καὶ πάντες ὅσοι θέλουσι σωθῆναι, ἐὰν νηστεύσῃς, ἅγνισον σεαυτὴν ἀπὸ πάσης φιλαργυρίας· ὅτι ὁ ἀγαπῶν ἀργύριον, οὐ δύναται τὸν θεὸν ἀγαπᾷν. ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστιν ἡ φιλαργυρία. τὴν κενοδοξίαν καὶ ἀλαζονείαν ἰσχυρῶς φεῦγε. ἐὰν ὑποβάλλῃ σοι ὁ λογισμὸς, ὅτι μεγάλη γέγονας καὶ καλὴ, προβέβηκυῖα τῇ ἀρετῇ, μὴ πιστεύσῃς αὐτῷ· ὁ ἐχθρὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐμποδίζων καὶ κενοδοξίαν
A ὑποβάλλων. οὐκ ἀνέξῃ οὖν τοῦ λογισμοῦ ἐπαινοῦντός σε. ἐὰν δὲ ὑποβάλλῃ σοι ὁ λογισμὸς λέγων, ὅτι μὴ θέλεις ἐκπονεῖν οὕτως δυσκόλως, δύνασαι σωθῆναι, οὐκ ἀκούσῃς αὐτοῦ· ὁ ἐχθρὸς γάρ ἐστιν ὁ ὑποβάλλων χαύνωσιν καὶ ὀλιγωρίαν, ἵνα σε καταβάλῃ ἀπὸ τῆς ἐναρέτου σου πολιτείας. πολλὰ γάρ ἐστι μηχανήματα ἐκ τοῦ ἐχθροῦ γινόμενα τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ. ὑποβάλλει γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ἄρχεσθαι καὶ ἐπαινεῖν λόγοις, πρὸς τὸ ὑψωθῆναι τὴν καρδίαν αὐτοῦ. σὺ δὲ, μὴ καταδέξῃ ἐπαίνους ἀνθρώπων. ἐὰν δέ τις σοι εἴπῃ μακαρία εἶ, λέγε αὐτῷ ἐὰν ἐξέλθω ἐκ τοῦ σώματος τούτου καλῶς τε-
B λειώσασα, τότε μακαρισθήσομαι. ἄρτι γὰρ οὐ πιστεύω ἐμαυτῇ ὅτι μακαρία εἰμί. οἱ γὰρ ἄνθρωποι, ὡς ἄνεμος, οὕτω μεταβαλλόμεθα. πολλάκις δὲ ὑποβάλλει σοι ἐξουθενεῖν τοὺς ἐσθίοντας· μὴ πιστεύσῃς αὐτῷ, ἀλλότριος γάρ ἐστι. πάντων γὰρ ἐλαχιστοτέραν σεαυτὴν λογίζου, ἵνα πολλοὺς προάξῃς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ παρὰ θεῷ ὑψωθήσῃ. ὑποβάλλει δὲ ὁ ἐχθρὸς
C καὶ ἄσκησιν μεγάλην, ἵνα τὸ σῶμα ἀσθενὲς καὶ ἀχρήσιμον ποιήσῃ. σοῦ οὖν ἡ νηστεία μέτρον ἐχέτω· νήστευσον [οὖν] ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν χωρὶς πάσης ἀνάγκης· ὥρᾳ δὲ ἐνάτῃ τῆς ἡμέρας ἐν ὕμνοις καὶ προσευχαῖς διατελέσασα, μεταλάμβανε τὸν ἄρτον σου ἐν λαχάνῳ ἀναπεποιημένῳ ἐλαίῳ. πάντα ἁγνὰ, ὅσα ἄψυχα. σὺ δὲ ὦ παρθένε μηδεὶς καταμαθανέτω τὴν ἄσκησίν σου, μὴ δὲ αὐτῶν ἰδίων σου συγγενῶν· ἀλλ' εἴ τι ποιεῖς, ἐν κρυπτῷ ποίει, καὶ ὁ πατήρ σου ὁ οὐράνιος ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι [ἐν τῷ φανερῷ] ἐὰν δὲ φανερώσῃς σου τὸν βίον, κενοδοξία σοι
D τίκτεται καὶ ζημιοῖ. ἐὰν δὲ εὕρῃς ψυχὴν ὁμοσύμφωνον ποιοῦσαν τῷ θεῷ ὡς καὶ σὺ, ταύτῃ μόνῃ ἀποκάλυψον ἐν μυστηρίῳ· ἐκεῖ οὐκ ἔστι κενοδοξία. ἐλάλησας γὰρ, ἵνα σωθῇ ψυχή. πολὺν μισθὸν λήψῃ ἐὰν σωθῇ διὰ σοῦ ψυχή. τοῖς ἔχουσι πόθον ἀκούειν λάλει τὰ συμφέροντα· ἐὰν δὲ ἀκούῃ καὶ [μὴ] ποιεῖ, μηδὲν λάλει. λέγει γὰρ ὁ κύριος· μὴ δῶτε τὰ ἅγια τοῖς κυσί· μὴ δὲ βάλλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. κύνας γὰρ καὶ χοίρους ἀποκαλεῖ ὁ χριστὸς, τοὺς ἐν ἀτίμῳ βίῳ διάγοντας.
E μαργαρῖται γὰρ τίμιοι εἰσὶν οἱ τοῦ θεοῦ λόγοι, τοῖς ἀξίοις μόνοις διδόμενοι. ὦ μακαρία ψυχὴ ἡ ἀκούουσα τούτους τοὺς λόγους τοὺς γεγραμμένους ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, καὶ ποιοῦσα· μαρτύρομαι παντὶ [ἀνθρώπῳ] ἀκούοντι τὰ ῥήματα ταῦτα καὶ ποιοῦντι, ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ γραφήσεται ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς, καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τάγματι τῶν ἀγγέλων εὑρεθήσεται. ἐὰν πρα-

ἐὰν προσεύχῃ, ἢ ψάλλεις, ἢ ἀναγινώσκεις κατ' ἰδίαν κάθου, μηδεὶς ἀκουέτω, εἰ μὴ σὺ μόνη. καὶ ἐὰν ἔχεις ὁμοψύχους, μίαν ἢ δύο παρθένους· λέγει γὰρ ὁ Χριστός· ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἰσὶ συνηγμένοι ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν· ἀπόθου τὸ γυναικεῖον φρόνημα, καὶ λάβε θάρσος καὶ ἀνδρείαν. ἐν γὰρ τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἔστιν ἄρρεν καὶ θῆλυ, ἀλλὰ πᾶσαι [αἱ] ἀρεσάσαι γυναῖκες ἀνδρῶν τάξιν λαμβάνουσιν. ἐπιλάθου τὰ νεωτερικὰ σχήματα, ἵνα λάβῃς τιμὴν τῆς καλῆς χήρας. [λέγει γὰρ ὁ ἅγιος Παῦλος· τίμα χήρας τὰς ὄντως χήρας]. ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη ἤλπικεν ἐπὶ [τὸν] θεὸν, καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας. ἡ δὲ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκε. χήρα καταλεγέσθω, μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα γεγονυῖα ἑνὸς ἀνδρὸς γυνή· εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν. νεωτέρας δὲ χήρας, παραιτοῦ. ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. οὐδὲ εἰ μὲν οὐ ποιεῖς τὰ νεωτερικὰ σχήματα, οὐκ ἀκούεις νεωτέρα, ἀλλὰ καὶ πρεσβῦτις ἀποκαλῇ, καὶ τιμὴν ἔχεις ὡς πρεσβυτέρα. ἡ ὑπόστασις τῶν ἱματίων σου μὴ ἔστω πολύτιμος, ὁ ἐπενδύτης σου μέλας, μὴ βεβαμμένος ἐν βαφῇ, ἀλλ' αὐτοφυὴς ἰδιόχρωος, ἢ ὀνυχίζων, καὶ τὸ μαφόριον ἄκροσσον, ὡσαύτως τῆς αὐτῆς χρόας, καὶ χειρίδια ἐρεᾶ περικαλύπτοντα τοὺς βραχίονας ἕως τῶν δακτύλων τῶν χειρῶν. τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς περικεκομμένας, καὶ κεφαλοδέσμιον ἐρεοῦν, περισφίγγον τὴν κεφαλὴν καὶ κουκούλιον, καὶ ἐπωμίον ἄκροσσον. ἐὰν δὲ συναντᾷς ἀνθρώπῳ, τὸ πρόσωπον κατακεκαλυμμένον ἔσω, κάτω νεῦον, καὶ οὐκ ἐπάρῃς ἀνθρώπῳ τὸ πρόσωπόν σου, εἰ μὴ μόνον τῷ θεῷ σου. ὅταν στῇς εἰς προσευχὴν, τοὺς πόδας σου περικεκαλυμμένους ἔχε ἐν ὑποδήμασιν. αὐτὸς γὰρ ὁ στολισμὸς, ἱεροπρεπής ἐστιν. οὐκ ἐκδύσῃ γυμνή· νυκτὸς δὲ καὶ ἡμέρας, τὸ ἱμάτιόν σου ἔσω καλύπτον τὴν σάρκα σου. οὐ μὴ ἴδῃ ἄλλη γυνὴ τὸ σῶμά σου γυμνὸν ἄνευ πάσης ἀνάγκης. ἀλλ' οὐδὲ αὐτὴ καταvοήσεις ἀποκεκαλυμμένη τῷ σώματι. ἐξ ὅτου γὰρ ἐπάξω τῷ θεῷ ἐγκρατεύεσθαι, τὸ σῶμά σου ἡγιασμένον ἐστὶ καὶ ναὸς [ἐστι τοῦ] θεοῦ. οὐ χρὴ οὖν τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ ἀποκαλύπτεσθαι ὑπό τινος. οὐ προσέλθῃς εἰς βαλανεῖον ὑγιαίνουσα ἄνευ πάσης ἀνάγκης. οὐ μὴ βάψῃς ὅλον τὸ σῶμά σου εἰς ὕδωρ, ὅτι ἁγία εἶ κυρίῳ τῷ θεῷ, καὶ οὐ μιανεῖς τὴν σάρκα σου ἐν οὐδενὶ κοσμικῷ, ἀλλὰ μόνον τὸ πρόσωπόν σου νίψαι, καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. ὅταν νίψῃς τὸ πρόσωπόν σου νίψῃ ταῖς δύο χερσὶν, οὐδὲ μὴ ἐκτρίψῃ τὰ μῆλα τῆς ὄψεώς σου, οὐδὲ μὴ βάλῃς πόαν οὐδὲ νίτρον, οὐδὲ τὰ ὅμοια τούτοις· αἱ κοσμικαὶ γὰρ ταῦτα ποιοῦσιν· ἀλλ' ἐν ὕδατι καθαρῷ νίψῃ. οὐκ ἐπιχρίσῃ τὸ σῶμά σου μύρῳ πολυτελεῖ, οὐδὲ ἐπιβαλεῖς ἐπὶ τὰ ἱμάτιά σου ἀρώματα πολύτιμα. ἐὰν δὲ τὸ σῶμά σου ἀσθενέστερον γένηται, χρῆσαι οἴνῳ ὀλίγῳ διὰ τὸν στόμαχον. ἐὰν δὲ· ὃ μὴ γένοιτο· εἰς κάκωσιν ἐμπέσῃς, σεαυτῆς ἐπιμέλου. μὴ δῶς

Si igitur ores, aut psallas, seorsum sede, nemo audiat nisi tu sola. Quòd si habeas concordem vnam atque alteram virginem, (verba enim Christi sunt, *Vbi duo aut tres congregati sunt in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum*) abiice muliebrem sensum, & cape fiduciam & virile robur: *Quoniam in regno cœlorum non est mas & fœmina*, sed omnes fœminæ, quæcunque placuerunt Domino, virorum ordinem accipiunt, obliuiscere iuuenilium ornamentorum, vt accipias precium bonæ viduæ. Ait enim beatus Paulus, *Honora viduas quæ verè sunt viduæ*. Quæ autem vere vidua est & deserta, ea sperat in Deo, & permanet in obsecrationibus & precibus, & noctes & dies: Contra, quæ luxuriatur, viua periit. Deligatur vidua non minor sexaginta annis, vnius viri vxor, si liberos educauit, si hospites suscepit, si pedes sanctorum lauit, si omne opus bonum persequuta est. Iuniores viduas recusa, quum enim petulantiores euaserint aduersus Christum, nubere volunt habentes damnationem, quoniam primam fidem neglexerunt. Tu autem si non facias tibi iuueniles habitus, non audies iunior, sed grandior, & presbytera vocaberis, honoremque, vt presbytera habebis. Materia tuarum vestium ne sit preciosa. Indumentum tuum fuscum sit, non tinctum, sed natiui coloris, aut saltem album amiculum fimbriis careat: eiusdemque coloris sint manicæ laneæ, brachia obtegentes, vsque ad digitos manuum, capilli circumtonsi, Crinalis vitta ex lana sit, caput astringens. Cucullula & superhumerale lacinias non habeat. Si occurras homini, facie conuelata & cernua esto, neque attollas vlli vultum, nisi duntaxat Deo tuo. Quum steteris in oratione, pedes calceamentis obductos habeto. Ipsa ratio cultus vestitusque sanctitatem deceat, nunquam ad nudum te exueris, siue de die siue de nocte. Vestis tegat carnem tuam, nunquam te vlla fœmina nudam videat, nisi in summa necessitate: Imo neque te ipsam consideres deposita veste. A quo tempore enim statuisti Deo casta esse, corpus tuum sanctificatum, & templum Dei est. Non debet igitur templum Dei ab vllo retegi. Non ibis ad balneum, siquidem sana sis, nisi de summa necessitate. Ne immerseris totum corpus in aquas, quoniam Domino consecrata es. Non contaminaueris carnem tuam vlla re mũdana, sed faciem tantummodo laua, & manus & pedes. Quum laueris faciem tuam, nõ lauabis ambabus manibus, non expolieris genas vultus tui, neque pharmacis, aut nitro vtere, aut si quid huiusmodi est, quoniam mundanæ talia faciunt, sed pura aqua colluito, neque vnguentum corpori tuo allines, aut preciosis aromatibus vestes tuas imbuas. Quòd si corpus imbecillius fuerit, vtere vino modico ob stomachũ. Iã si (quod absit) in malũ aliquot incidas, cura

cura ne des hominibus occasionem dicendi, id malum tibi ob exercitia deuotionis accidisse. Sed antequam quidquã tibi ab aliis dicatur, tu mature fac vt tibi restituaris. Regulã tuam gestabis per omne tẽpus vitæ tuę: In ieiuniis, orationibus & eleëmosynis perdura. Beatus qui hæc audit & noctes & dies. Nõ abscedat ab ore tuo Verbũ Dei. Sit autem illud opus tuũ omni tẽpore. Meditare in S. scripturis: habe Psalteriũ, & Psalmos disce. Oriens sol videat librũ in manibus. Post tertiã synaxes conficies, quoniã ea hora defixũ est lignũ crucis. Sexta hora absolues deprecationes cum Psalmis, ploratu, & supplicationibus: quoniã hac hora pepẽdit Filius Dei in cruce. Nona hora rursũ in hymnis & glorificationib⁹ eris, cũ lachrymis & cõfessione peccatorũ tuorũ Deo supplicabis, quoniã hac hora Dominus in cruce pendẽs reddidit spiritum suum, & post synaxim nonæ horæ, comede panẽ tuum, Domino gratias agens in mẽsa tua ad hunc modũ: Benedictus Deus qui alis me à iuuẽtute mea, qui das cibũ omni carni, imple gaudio & lætitia cor nostrum, vt in omnibus omnem sufficientiã habentes, abundemus in omne op⁹ bonũ in Christo Iesu Domino nostro, cũ quo tibi gloria, honor, imperium, vnà cum Sancto Spiritu in secula seculorum, Amen. Et vbi sederis ad mensam, & inceperis frangere panem, ter eum consignans, his verbis gratias age: Gratias agimus tibi Pater noster de Sancta tua resurrectione per Iesum filium tuum, per quem nobis notam eam reddidisti, & quemadmodum hic panis olim multis seminibus dispersus, nunc autem coactus vnum quiddam redditus est, ita tu quoque congreges Ecclesiam tuam à finibus terræ in regnum tuum, quoniam tua est potentia & gloria in secula seculorum, Amen. Et hanc precationem quidem dices, cum panem franges: & iam manducare volueris: at cum eum in mensa ponis, mensæque assides precationem dominicam integram recita. Eam autem quæ superius scripta est, quæque; incipit, Benedictus Deus pransi àq; mensa surgentes dicere solemus. Quòd si affuerint tibi tres virgines, dicant benedictionẽ super panẽ, & vnà tecũ orent. Quod si adsit catechũena in mensa, ne oret cum fidelibus, neque sedebis vt vnà cum illa panem comedas: Imò nec sedebis vt tuam offam comedas cum mulieribus negligentioribus, aut ridiculis absque necessitate. Tu enim Sancta es Domino, & cibus tuus & potus tuus sanctificatus est. Per preces enim & sacratiora verba sanctificatur. Virgines circunspectæ & religiosæ vnà tecum vescentur. Non cœnabis cum fœminis superbis, neque habebis mulierem arrogantem tibi familiarem. Ait enim sacra scriptura. *Qui attingit picem, inquinabitur, & qui communicat superbo, similis illi efficietur*. Sedente tecum in mensa opulenta fœmina,

μὴ δῷς τόπον τοῖς ἀνθρώποις λέγειν, ὅτι ἐκ τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς συνέβη αὐτῇ ἡ κάκωσις, ἀλλὰ πρὶν ἤ τινα εἰπεῖν σοι, σὺ σεαυτῆς φρόντιζε, ἕως ἂν ταχὺ ἀναστῇς, καὶ πάλιν τὸν κανόνα σου ἑλκύσῃς. ὅλον τὸν χρόνον τῆς ζωῆς σου, ἐν νηστείαις καὶ προσευχαῖς καὶ ἐλεημοσύναις διατέλει. μακάριος ὁ ἀκούων ταῦτα καὶ ποιῶν αὐτά. νυκτὸς καὶ ἡμέρας, μὴ ἀποστήτω ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ στόματός σου· ἤτω δὲ τὸ ἔργον σου διαπαντὸς μελέτη τῶν θείων γραφῶν.
A ψαλτήριον ἔχε καὶ τοὺς ψαλμοὺς μάνθανε, ἀνατέλλων ὁ ἥλιος, βλεπέτω τὸ βιβλίον ἐν ταῖς χερσί σου, καὶ μετὰ τρίτην ὥραν συνάξεις ἐπιτέλει, ὅτι ταύτῃ τῇ ὥρᾳ ἐπάγη τῷ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ, [Ἰησοῦς ἡ πάντων ζωή]. ἕκτῃ ὥρᾳ [ὁμοίως] ἐπιτέλει [σου] τὰς προσευχὰς, μετὰ ψαλμῶν καὶ κλαυθμοῦ καὶ δεήσεως, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐκρεμάσθη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐπὶ [τοῦ] σταυροῦ. ἐν αὐτῇ ὥρᾳ [ἐνάτῃ] πάλιν ἐν ὕμνοις καὶ δοξολογίαις μετὰ δακρύων ἐξομολογουμένη τὰ παραπτώματά σου, τὸν θεὸν ἱκέτευε, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὁ κύ-
B ριος κρεμάμενος ἐπὶ σταυροῦ ἀπέδωκε τὸ πνεῦμα, καὶ μετὰ τὴν σύναξιν τῆς ἐνάτης ἔσθιε τὸν ἄρτον σου· εὐχαριστήσασα τῷ θεῷ ἐπὶ τῆς τραπέζης σου οὕτως· εὐλογητὸς ὁ θεὸς, ὁ ἐλεῶν καὶ τρέφων ἡμᾶς ἐκ νεότητος ἡμῶν· ὁ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκὶ, πλήρωσον χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν, ἵνα πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ σοι [πρέπει] δόξα κράτος τιμὴ [καὶ προσκύνησις] σὺν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν. καὶ ὅταν καθεσθῇς ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ ἔρχῃ κλάσαι τὸν ἄρτον,
C σφραγίσασα αὐτὸν τρίτον [τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ] οὕτως εὐχαριστοῦσα, λέγε· εὐχαριστοῦμέν σοι πάτερ ἡμῶν ὑπὲρ τῆς ἁγίας ἀναστάσεώς σου. διὰ γὰρ Ἰησοῦ τοῦ παιδός σου ἐγνώρισας ἡμῖν αὐτήν. καὶ καθὼς ὁ ἄρτος οὗτος διεσκορπισμένος ὑπῆρχεν ὁ ἐπάνω ταύτης τῆς τραπέζης, καὶ συναχθεὶς ἐγένετο ἓν οὕτως ἐπισυναχθήτω σου ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τὴν βασιλείαν σου, ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. [καὶ ταύτην μὲν τὴν
D εὐχὴν, ἐν τῷ κλᾶν τὸν ἄρτον καὶ θέλειν ἐσθίειν, ὀφείλεις λέγειν· ἐν δὲ τὸ θῆναι τοῦτον ἐν τῇ τραπέζῃ καὶ καθεσθῆναι βούλει, τὸ πάτερ ἡμῶν, λέγε ὁλόκληρον. τὴν δὲ προγεγραμμένην εὐχὴν τὸ, εὐλογητὸς ὁ θεὸς ἀριστήσαντες καὶ ἐγειρόμενοι ἐκ τῆς τραπέζης λέγομεν.] ἐὰν δὲ συμπλῶσι μετὰ σοῦ δύο παρθένοι ἢ τρεῖς, εὐχαριστήτωσαν ἐπὶ τὸν προκείμενον ἄρτον καὶ συνευχέσθωσαν. ἐὰν δὲ εὑρεθῇ κατηχουμένη ἐν τραπέζῃ, μὴ συνευχέσθω μετὰ τῶν πιστῶν, οὐ δὲ μὴ καθίσεις φαγεῖν τὸν ψωμόν σου [μετ' αὐτῆς, οὐδὲ πάλιν καθίσεις φαγεῖν τὸν ψωμόν σου] μετὰ γυναικῶν ἀμελεστέρων καὶ γελοιαστριῶν ἄνευ ἀνάγκης. σὺ γὰρ ἁγία εἶ κυρίῳ τῷ θεῷ σου, καὶ τὸ βρῶμά σου καὶ τὸ πόμα σου, ἡγιασμένον ἐστί. διὰ γὰρ τῆς προσευχῶν καὶ τῶν ἁγίων ῥημάτων [τῶν ὑπὸ σοῦ ᾀδομένων] ἁγιάζεται. παρθένοι εὐλαβεῖς καὶ θεοσεβεῖς συμφάγονταί σοι, οὐ συνδειπνήσεις μετὰ γυναικῶν ὑπερηφάνων. οὐδ' οὐ μὴ κτήσῃ φίλην γυναῖκα ἀλαζόνα. λέγει γὰρ ἡ θεία γραφή· ὁ ἁπτόμενος πίσσης μο-"
λυνθήσεται, καὶ ὁ κοινωνῶν ὑπερηφάνῳ, ὁμοιωθήσεται αὐτῷ, καθεζομένης πλουσίας μετὰ σοῦ ἐπὶ τῆς τρα-"
πέζης

ἐὰν ἴδῃς γυναῖκα καλέσῃς αὐτὴν εἰς τὸ φαγεῖν καὶ οὐκ αἰσχυνθήσῃ εἰς τὴν πλουσίαν. μὴ ἀγαπήσῃς τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων ὑπὲρ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ, ὁ γὰρ θεὸς τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἐξουδενωμένων ἐστι. μακαρία ψυχὴ, ἡ φυλάσσουσα ταῦτα. οὐκ ἀγαθὸν νεωτέραν συναναστρέφεσθαι [μετὰ] νεωτέρας· εἰ δὲ μήγε, οὐδὲν καλὸν πράττουσι· μία γὰρ τῆς μιᾶς παρακούει, καὶ μία τῆς μιᾶς καταφρονεῖ· ἀλλὰ νεωτέραν ὑπὸ πρεσβύτιδα εἶναι ἀγαθόν. ἡ γὰρ πρεσβύτις, οὐ συγκαταβαίνει τοῖς θελήμασι τῆς νεωτέρας. οὐαὶ παρθένῳ, τῇ μὴ οὔσῃ ὑπὸ κανόνα. ἔστι γὰρ, ὡς πλοῖον τὸν κυβερνῶντα μὴ ἔχον. κεκλασμένων γὰρ τῶν αὐχένων, μὴ ἔχον τὸν ὁδηγὸν, ῥίπτεται ὑπὸ τῶν κυμάτων τῇδε κἀκεῖσε, ἕως προσκρούσῃ πρὸς πέτραν, καὶ εὐθὺς ἀπόλλυται. οὕτως ἐστὶ πᾶσα παρθένος μὴ ἔχουσα ὃν φοβεῖται. μακαρία παρθένος, ἡ οὖσα ὑπὸ κανόνα· ἔσται γὰρ ὡς ἄμπελος, ἐν παραδείσῳ καρποφόρος· καὶ ἐλθὼν ὁ γεωργὸς αὐτῆς, διακαθαίρει τὰ κλήματα αὐτῆς καὶ ποτίζει, καὶ ἀνίζει τὰς σαπρὰς βοτάνας τὰς κύκλῳ αὐτῆς. ἐκείνη δὲ ἔχουσα τὸν πονοῦντα, ἀποδίδωσι τίμιον τὸν καρπὸν αὐτῆς, ἐν καιρῷ εὐθέτῳ. φύλασσε δὲ καὶ ποίει καὶ τὰς δοξολογίας τὰς ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ ἔσται σοι τὸ βρῶμα καὶ τὸ πόμα ἡγιασμένον· ὅταν οὖν ἀναστῇς ἀπὸ τῆς τραπέζης, πάλιν εὐχαριστοῦσα λέγε ἐπὶ τρίς· ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων ὁ κύριος, τροφὴν ἔδωκε τοῖς φοβουμένοις αὐτόν. δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι. [καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας] καὶ μετὰ τὴν δοξολογίαν, πάλιν τὴν εὐχὴν πλήρωσον, λέγουσα οὕτως· ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ καὶ κύριος ἡμῶν ἰησοῦς χριστὸς, τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, εὐχαριστοῦμεν [καὶ αἰνοῦμέν] σε ὅτι κατηξίωσας ἡμῖν μεταλαβεῖν [τῶν ἀγαθῶν τῶν σῶν] τῶν σαρκικῶν τροφῶν· δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμέν σε κύριε· ἵνα καὶ τὰς ἐπουρανίους τροφὰς ἡμῖν δωρήσῃ, καὶ δὸς ἡμῖν τρέμειν καὶ φοβεῖσθαι, τὸ φρικτὸν καὶ ἔντιμον ὄνομά σου, καὶ μὴ παρακούειν τῶν ἐντολῶν σου, τὸν νόμον σου, καὶ τὰ δικαιώματά σου ἐγκατάθου ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ἁγίασον δὲ ἡμῶν τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, διὰ τοῦ ἠγαπημένου παιδός σου ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν· μεθ' οὗ σοι [πρέπει] δόξα κράτος, τιμὴ [καὶ προσκύνησις] εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. εἰσὶν γὰρ πλείονες τῶν κοσμικῶν, οἵτινες εἰσὶν ἀνόητοι, καὶ ὡς τὰ ἄλογα ζῶα τρεφόμενοι, ἀνιστάμενοι πρωῒ καὶ ζητοῦντες τίνα πλεονεκτήσουσι, τίνα καταδυναστεύσουσι, ἵνα ἐμπλήσωσι τὴν αἰσχρὰν αὐτῶν γαστέρα. οὗτοι οὐκ οἴδασι τὸν θεὸν δοξάζειν ἐπὶ τῆς τραπέζης. ἐπὶ τούτων εἶπεν ὁ θεσπέσιος παῦλος· οὗτοί εἰσιν οἱ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ χριστοῦ· ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια, ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν, οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες. ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα, ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. οὗτοι χείρονες καὶ τῶν θηρίων καὶ τῶν κτηνῶν εἰσί. τὰ γὰρ κτήνη καὶ τὰ θηρία, οἴδασι τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς θεὸν, καὶ εὐλογοῦσιν αὐτόν· οἱ δὲ ἄνθρωποι οἱ ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ πλασθέντες, καὶ εἰκόνα αὐτοῦ φοροῦντες, οὐκ οἴδασι τὸν ποιήσαντα αὐτούς· ἀλλ' ὁμολογοῦσιν αὐτὸν μὲν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, τοῖς δὲ ἔργοις, ἀρνοῦνται αὐτόν. σὺ πιστεύεις ὅτι ἐστὶ θεός, καλῶς ποιεῖς, καὶ τὰ δαιμόνια πιστεύουσι καὶ φρίττουσιν.

Si videris pauperculã, voca eam ad cibos tuos, neq; te moueat reuerẽtia diuitis. Ne ames gloriã hominũ super gloriã Dei. Deus enim egenorum & afflictorũ Deus est. Beata anima quę hæc seruat. Non est bonũ iuuenculam cum iuuencula versari, alioqui nihil boni faciunt. Altera n. alteri obaudit, & altera alterã cõtemnit. Sed bonũ est iuuenculã subesse anui. Siquidẽ anus non se dimittit ad voluntatẽ iunioris. Væ virgini quæ nõ subest regulæ. Est n. tanquã nauis gubernatore destituta. A Rupto siquidẽ cacumine mali, iactatur à fluctib⁹ horsum illorsum, quũ ducẽ non habeat, donec offendat in scopulos, & statim pereat: Ita est omnis virgo, quæ non habet quẽ vereatur. Contrà beata est virgo quæ sub regula est. Est n. tanquã vitis fœcũda in horto, ad quã veniens cultor eius, palmites ipsius putat, illamq; & irrigat, & putridas herbas circũcirca euellit. Illa autẽ nacta operarium: fructũ suum reddit preciosũ in tempore opportuno. Serua autẽ ista, & fac glorificationes in mensa, eritq; tibi cibus & potus sanctificatus. B Quũ igitur surrexeris à mensa, rursũ gratias agendo trinis vicibus dicas: Miserator & misericors Dominus escã dedit timentibus se. Gloria patri & Filio & Spiritui S. Rursumque post peractam glorificationem, preces tuas his verbis absolues. Deus omnipotens & Dominus noster Iesus Christus, nomen quod est super omne nomen, gratias agimus tibi, & collaudamus te quod dignatus es nos tuorũ bonorum participes fieri, carnalium scilicet bonorum. Rogamus te, & inuocamus te Do- C mine, vt cœlestes escas nobis dones, desq; nobis tremere & timere venerabile & preciosum nomen tuum, vt non obaudiamus præceptis tuis. Nomen tuum, & iustificationes tuas constitue in cordibus nostris: Sanctifica autem spiritum & animam nostram per dilectum filium tuum, Dominum nostrum Iesum Christum, cum quo tibi gloria, imperium, in secula seculorum, Amen. Sunt autem plurimi ex genere mundanorum, qui, vt amentes, & vt brura animalia pabulum capiunt, qui mane surgentes quærunt quem defraudent, quem D opprimant, vt fœdum aqualiculum impleant. Isti glorificare in mensa non norũt: Super istis loquutus est mirificus Paulus: *Isti sunt inimici crucis Christi, quorum exitus perditio est, quorum Deus venter, & gloria in turpitudine ipsorum: qui terrestria sapiunt: nostra contra conuersatio in cœlis est.* Isti deteriores sunt beluis & iumentis: iumenra enim & beluæ agnoscunt creatorem suum, eumque benedicunt. Homines contra, DEI digitis formati, eiusque ima- E ginem referentes, non nouerunt creatorem suum verum illum quidem ore confitentur, sed operibus negant. *Tu credis Deum esse, recte facis, etiam dæmonia credunt, & horrent.*

Fides absque operibus mortua est. Quid enim prodest homini confiteri Deum esse, si eum malis operibus inficietur? Quomodo se confitetur Dominum habere, quum ei non seruiat? Vt enim seruiat, ideo audit verbum Domini sui. Iam qui serui sunt, norunt emptores suos, eosq; honorant, & nos quoq; Deum debemus honorare, non verbis solum, sed & factis. Ipse enim Dominus noster Iesus Christus in Euangelio suis verbis testatus est, *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnū cælorum*, & rursum. *Non sumes nomen Dei tui in vanum*, iterumq; præcepit nobis, dicēs: *Abstat ab iniquitate, quisquis nominat nomen Domini.* Vis autem intelligere bestias & iumenta, cognoscere Deum, eique benedicere? audi Spiritum S. præcipientem illis in hymnis, *Benedicite bestiæ, & omnia iumenta Dominum.* Certe si illi non benedicerent, non illis benedicendi munus iniunctum fuisset. Cæterum non illi solū modo laudant Deum, verumetiam vniuersa creatura, tum illa quæ stellis illustratur, & quæ oculis conspicua non est: ambæ enim assidue eum confitentur. Tu igitur ancilla Dei, siue surgis siue sedes, aut si opus aliquod facis, siue comedis, siue cubitum vadis ad somnum capiendum, siue cubitu surgis, non absistat hymnus Dei à labiis tuis. Beatæ aures quæ hos sermones suscipiunt. Si ingrediaris in templum duodecima hora maiorem & longiorem facies synaxim cum virginibus tecum concordibus. Quòd si nullam habeas concordem, sola synaxim absolues Deo præsente & audiente. Bonum autem est lachrymas effundere coram Domino, memoremque esse duodecimæ horæ, quod in illa Dominus ad orcum descenderit, qui eo conspecto inhorruit, dicens, Quis est iste, qui cum authoritate & ingenti potestate descendit, quis iste qui è cœlo descendens, & crucifixus à me, quum ipsa mors sim, domitus non est? Quis est qui portas inferi æreas confregit, & vectes adamantinos contriuit? Quis iste qui soluit vincula eorum, qui à me captiui detinebantur? Quis iste qui sua morte meipsam in mortem demolitus est? Ideoque, per eam horam attentiores esse debemus, & lachrymis noctu Dominum aduocare. Magna siquidem virtus in lachrymis, & præclara per eas fiunt: magna peccata, & iniquitates per lachrymas obliterantur. Pro teste mihi est Euangelium. Quum enim Saluator noster traditus esset Iudæis, Petrusque iureiurando illum abnegauit, antequam gallus cantaret, Dominus autem directo in eum vultu aspexisset, memorq; ibi redditus Petrus esset verbi Domini quod ei dixerat, *antequam gallus sonet, ter me abnegabis, egressus foras, amarè lachrymatus est.* Vides quale remedium in lachrymis, specta quæso quam iniquitatem deleuerint. Quid enim tetrius hoc vitio? quippe qui ter iureiurando Dominum abnegauerit, tantum tamen scelus per lachrymas deleuit. Vides igitur quantam vim habeant lachrymæ. Quandoquidē illa scripta sunt pro nostra doctrina, vt nos

ἀλλ' ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστι. τί γὰρ ὠφελεῖ τι ἄνθρωπος ὁμολογῶν ὅτι εἷς θεὸς, τοῖς δὲ ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς ἀρνεῖται αὐτόν; πῶς ὁμολογεῖ δεσπότην ἔχειν μὴ δουλεύων αὐτῷ; διὰ τοῦτο γὰρ ἀκούει τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ οἱ δοῦλοι οἴδασι τοὺς ἀγοράσαντας αὐτοὺς, καὶ τιμῶσιν αὐτοὺς, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν τιμᾷν αὐτὸν, οὐ λόγῳ μόνον ἀλλὰ καὶ ἔργῳ. αὐτὸς γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ἐμαρτύρησε λέγων· οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι κύριε κύριε, εἰσελεύ-
A σεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, [ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.] καὶ πάλιν· οὐ μὴ λήψῃ τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ. καὶ πάλιν προσέταξεν ἡμῖν λέγων· ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας, πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα κυρίου. θέλεις δὲ γνῶναι ὅτι τὰ θηρία καὶ τὰ κτήνη οἴδασι τὸν θεὸν καὶ εὐλογοῦσιν αὐτὸν, ἄκουε τοῦ ἁγίου πνεύματος προστάττοντος αὐτοῖς ἐν ὕμνοις· εὐλογεῖτε τὰ θηρία καὶ πάντα τὰ κτήνη τὸν κύριον. εἰ μὴ εὐλόγουν, οὐκ ἂν αὐτοῖς προσέταττεν, οὐκ αὐτὰ δὲ μόνον εὐλογοῦσι τὸν
B θεὸν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ κτίσις ἡ φαινομένη καὶ ὁρωμένη, τὰ ἀμφότερα αὐτὸν ἀκαταπαύστως ὁμολογεῖ. καὶ σὺ οὖν δούλη τοῦ θεοῦ εἴτε ἐγείρῃ, εἴτε καθέζῃ, εἴτε ἔργον τι ποιεῖς, εἴτε ἐσθίεις, εἴτε ἐπὶ τῆς κοίτης σου ἔρχῃ πρὸς ὕπνον, εἴτε ἀνισταμένη μὴ ἀποστήτω ὁ ὕμνος τοῦ θεοῦ ἀπὸ τῶν χειλέων σου. μακάρια τὰ ὦτα τὰ δεχόμενα τοὺς λόγους τούτους. ἐὰν δὲ εἰσέλθῃ ἡ δωδεκάτη ὥρα, μειζοτέραν καὶ πυκνοτέραν ἐπιτελέσεις τὴν σύναξιν μετὰ τῶν ὁμοψυχουσῶν παρθένων. ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃς ὁμόψυχον, μόνη ἐπιτέλει
C τοῦ θεοῦ συνόντος καὶ ἀκούοντος. καλὸν τὸ ἐκχέειν δάκρυον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ· μνημόνευε τὴν δωδεκάτην ὥραν, ὅτι ἐν αὐτῇ καταβέβηκεν ὁ κύριος ἡμῶν εἰς τὸν ᾅδην· καὶ ἰδὼν αὐτὸν [ὁ ᾅδης] ἔφριξε καὶ ἐξέστη λέγων· τίς ἐστιν οὗτος, ὁ ἐν ἐξουσίᾳ καὶ μεγάλῃ δυνάμει κατελθών; τίς οὗτος, ὁ τὰς πύλας τοῦ ᾅδου τὰς χαλκὰς συντρίβων; καὶ τοὺς μοχλοὺς τοὺς ἀδαμαντίνους συνθλάσας; τίς οὗτος ὁ ἐξ οὐρανῶν κατελθὼν καὶ σταυρωθεὶς, καὶ ὑπ' ἐμοῦ τοῦ θανάτου μὴ κρατούμενος; τίς οὗτος ὁ λύων τὰ δεσμὰ, τῶν ὑπ' ἐμοῦ κρατουμένων; τίς οὗτος ὁ τῷ ἰδίῳ
D θανάτῳ ἐμὲ τὸν θάνατον καταλύων; διὰ τοῦτο ὀφείλομεν ἑαυτοῖς προσέχειν ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἐν δάκρυσιν ἐν νυκτὶ παρακαλεῖν τὸν κύριον. μεγάλη γὰρ ἀρετή ἐστι τὸ δάκρυον, [καὶ] μέγα κατόρθωμα, [καὶ] μεγάλαι ἁμαρτίαι καὶ ἀνομίαι, διὰ δακρύων ἀπαλείφονται. μαρτυρεῖ δέ μοι τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον. ὅτι γὰρ ὁ σωτὴρ παρεδόθη τοῖς Ἰουδαίοις, ὁ Πέτρος μεθ' ὅρκου τρίτον [αὐτὸν] ἠρνήσατο πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι· ὁ δὲ κύριος στραφεὶς ἐνέβλεψε τῷ Πέτρῳ. καὶ ὑπεμνήσθη ὁ Πέτρος τοῦ ῥήματος τοῦ κυρίου ὡς εἶπεν αὐτῷ·
E πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἀπαρνήσῃ με τρίς, καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἔκλαυσε πικρῶς. ὁρᾷς τὸ φάρμακον τῶν δακρύων; ἐθεάσω οἵαν ἀνομίαν ἐξήλειψεν; τί γὰρ χεῖρον τοῦ κακοῦ τούτου, ὅτι τρίτον μεθ' ὅρκου τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην ἠρνήσατο; καὶ τὴν τηλικαύτην ἀνομίαν, διὰ δακρύων ἐξήλειψεν. ὁρᾷς ἡλίκην δύναμιν ἔχουσι τὰ δάκρυα; ἐκεῖνα γὰρ ἐγράφη εἰς τὴν ἡμετέραν νουθεσίαν· ἵνα

ἵνα ἡμεῖς ἐκείνοις ἐπακολουθήσαντες, ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσωμεν. οὐχ οἱ πολλοὶ ἔχουσι τὸ χάρισμα τῶν δακρύων, ἀλλ' ὅσοι τὸν νοῦν ἔχουσιν ἄνω, ὅσοι τῶν γηΐνων ἐπιλανθάνονται, ὅσοι τῆς σαρκὸς πρόνοιαν οὐ ποιοῦσιν, οἵτινες οὐκ ἐπίστανται ὅλως, εἰ ἔνι κόσμος, οἵτινες ἐνέκρωσαν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τούτοις μόνοις δίδοται πένθος δακρύων. καθαρὸν γὰρ ἔχοντες τὸν νοῦν, καὶ ὀξυδερκὲς τὸ βλέμμα τῆς διανοίας, ἔτι ὄντες ἐπὶ τῆς γῆς, βλέπουσι τὰς κολάσεις τὰς ἐν τῷ ᾅδῃ, καὶ τὰς βασάνους τὰς αἰωνίους, ἐν αἷς οἱ ἁμαρτωλοὶ κολάζονται, καὶ τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, καὶ τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, καὶ τὸν κλαυθμὸν, καὶ [τὸν] βρυγμὸν τῶν ὀδόντων. βλέπουσι δὲ καὶ τὰ ἐπουράνια χαρίσματα, ἃ ἐχαρίσατο ὁ θεὸς τοῖς ἁγίοις, καὶ τὰς δόξας καὶ τοὺς στεφάνους, καὶ τὰς στολὰς τὰς ἁγίας, καὶ τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα, καὶ τὰ φωτεινὰ ταμιεῖα, καὶ τὰς τρυφὰς τὰς ἀνεκδιηγήτους, καὶ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον. καὶ τί ἔτι [οὐ] λέγω; καὶ τὸ μεῖζον πάντων θαῦμα, ὅτι ὁ ἔχων καθαρὸν τὸν νοῦν, καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν ἐν τοῖς ἔνδον ὀφθαλμοῖς καθορᾷ. πῶς οὖν οὐ θέλεις κλαῦσαι καὶ πενθῆσαι, ὁ ταῦτα βλέπων; κλαίει μὲν γὰρ καὶ ὀδύρεται, ὅπως ῥυσθῇ ἀπὸ τῶν δεινῶν κολάσεων· καὶ πάλιν κλαίει καὶ ἀξιοῖ δεόμενος, ὅπως ἀξιωθῇ τῶν ἐπουρανίων ἐκείνων ἀγαθῶν. διὰ τοῦτο ἐμίσησαν οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον τοῦτον, εἰδότες ὁποῖα ἀγαθὰ μέλλουσι κληρονομῆσαι. ὥστε οὖν ὁ ἔχων ἀνάπαυσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, τὴν αἰώνιον ἀνάπαυσιν μὴ ἐλπιζέτω λαβεῖν. ἡ βασιλεία γὰρ τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἔστι τῶν ἀναπαυομένων ἐνθάδε, ἀλλ' ἐκείνων ἐστὶ, τῶν ἐν θλίψει πολλῇ καὶ στενοχωρίᾳ διαξάντων τὸν βίον τοῦτον. οὐ γὰρ ἔλαβον αὐτὴν δωρεὰν [οἱ λαβόντες]· ἀλλὰ μετὰ μεγάλων μόχθων, καὶ γενναίων ἱδρώτων αὐτὴν ἐκτήσαντο [οἱ καταξιωθέντες]. οὐ μέλει αὐτοῖς ὅσον ἐὰν κοπιάζωσιν ὧδε. εἰσελθόντες γὰρ ἐκεῖ, ἐπιλανθάνονται τῶν πόνων καὶ τῶν ὀδυνῶν, ὅσα ἔπαθον ἐν τῷ ματαίῳ κόσμῳ τούτῳ, ἀπὸ τῆς πολλῆς καὶ ἀνεκδιηγήτου ἀναπαύσεως τῆς δεδομένης αὐτοῖς. τί λέγεις ἄνθρωπε; ἰδοὺ δύο ὁδοὶ παρετέθησαν ἐνώπιόν σου, ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος· ὅπου ἐὰν θέλεις πορεύου. καὶ ἰδοὺ πῦρ καὶ ὕδωρ· ὅπου ἐὰν θέλεις ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. ἐπὶ σοί ἐστιν ἐὰν θέλῃς κτήσασθαι τὴν ζωὴν, καὶ ἐπὶ σοί ἐστιν, ἐὰν θέλῃς κτήσασθαι τὸν θάνατον. ὁ οὖν θάνατός ἐστιν ὁ κόσμος· ἡ δὲ ζωή ἐστιν ἡ δικαιοσύνη. μακρὰν οὖν ὁ κόσμος ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης, καθ' ὅσον ὁ θάνατος ἀπὸ τῆς ζωῆς. ἐὰν οὖν πορεύῃ ἐν τῷ κόσμῳ, ἐν τῷ θανάτῳ πορεύῃ, καὶ ἐκτὸς τοῦ θεοῦ γίνῃ, κατὰ τὴν θείαν γραφήν. ἐὰν δὲ [ἐν] τῇ δικαιοσύνῃ πορεύῃ, ἐν τῇ ζωῇ πεπόρευται, καὶ οὐ μὴ ἅψηταί σου θάνατος. οὐκ ἔστι γὰρ παρὰ τοῖς δικαίοις θάνατος, ἀλλὰ μετάθεσις· μετατίθενται γὰρ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, εἰς τὴν αἰώνιον ἀνάπαυσιν. καὶ ὥσπερ τις ἀπὸ φυλακῆς ἐξέλθοι· οὕτως καὶ οἱ ἅγιοι ἐξέρχονται ἀπὸ τοῦ μοχθηροῦ βίου τούτου εἰς τὰ ἀγαθὰ τὰ ἡτοι-
„ μασμένα αὐτοῖς· ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς
„ οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν

vt nos per illam incedentes, vitam æternam possideamus. Non omnes habent gratiam illam lachrymarum, sed illi duntaxat qui mentem sursum attollunt, qui terrestrium obliuiscuntur qui carnis curam non gerunt, qui ignorant prorsus an sit mundus, qui mortificauerunt membra ea quæ sunt in terra, istis, inquam, solis data est mœsticies lachrymarum. Cor enim putum habentes, & perspicaces mentis oculos, ij cum adhuc in terra sint, A pœnas tamen inferorum cernunt; & æterna tormenta & tenebras extremas, ploratum & stridorem dentium: iidem quoque cœlestia dona vident quæ donauit Deus sanctis suis, & glorias & coronas, & stolas candidas & regalia indumenta, & cellas lucidas, & delicias inenarrabiles, & vitam æternam. Sed quid est quod amplius dicam? nisi illud quod est præ omnibus admirabile, eum scilicet qui puram habet mentem, Deum interioribus oculis contemplari. B Quomodo igitur non poterit non plorare & lugere, qui ista videt? plorat enim & lamentatur vt vindicetur à diris pœnis, atque iterum plorat & deprecatur, vt dignus fiat illorum cœlestium bonorum muneribus. Atque hinc est quod Sancti odio habuerint hunc mundum, quum certum haberent qualia bona essent possessuri. Quapropter qui habet requiem suam in hoc mundo, ne speret æternam requiem se posse consequi. Regnum enim cœlorum non eorum est qui hic otiantur, sed eorum qui in C multa tribulatione & angustia vitam transigunt. Non enim id gratis accipiunt, sed cum ingenti labore & magnificis sudoribus illud adepti sunt, quotquot eo digni sunt habiti. Non illis curæ est quantumcunque hic delassentur; siquidem illuc ingressi obliuiscuntur dolorum & laborum quos perpessi sunt in mundo isto, præ multa illa & inenarrabili requie, quæ data est ipsis. Quid mihi dicis homo? Ecce binæ viæ propositæ sunt coram te, vita & mors: vtrocunque velis perge. D Ecce ignis, & aqua, quo libet, porrige manum tuam. Penes te est, si velis, vt vitam tibi compares, penes te quoque est, vt mortem conquiras. Mors omnino est mundus iste: vita contra, ipsa iusticia. Longe igitur mundus distat à iusticia, tanto nimirum interuallo, quanto mors à vita abest. Si igitur ambulas in mundo, in morte ambulas, & extra Deum, secundum sacram scripturam: quod si in iusticia ambulas, in vita ambulas, & nequaquam te attinget mors. E Non enim est iustis mors, sed translatio: quippe qui transferuntur ex hoc mundo in requiem æternam, non aliter quàm si quis de excubiis abeat, ita quoque sancti à mala vita ista discedunt ad bona quæ illis præparata sunt, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, neque in cor hominis subierunt, quæ Deus diligentibus se præparauit.

Peccatores contra & hic misere laborant, & ibi denuo eos gehenna expectat, bis deplorandi sunt, quod & hic in angustia affligantur, nec ibi tamen spaciosiora adipiscantur. Ideo à sacra scriptura dictum est: quocunque se vertat impius, exterminatur, angustiæ enim illi vndique. Nam & ibi dolores, & hic tribulationes. Siquidem nemo est mortalium, qui non laboret miseriis in ista misera vita, siue sit inops, siue sit opulentus, siue seruus, siue liber, siue peccator, siue iustus, omnes æque laborant, & idem omnibus obuenit, tam sceleratis quàm iustis in hoc mundo. Verum illic ita non agitur, quum alius sit ibi ordo. neque id mirum: Alia enim ratione iustus, alia peccator laborat, siquidem iustus ideo in labore est, non vt impleat ventrem, quum ille ne semel quidem carnem suam curæ habeat, neque se carnem gestare cogitet: sed laboret noctes & dies, Deum quærens, nunc somnum defraudat, nunc ventrem aqua & pane, idque non sufficienter implet, nunc in desertis oberrat, affligens corpus suum ærumnis multis, donec percipiat immarcescibilem coronam, quæ illi reposita est. Peccator vero affligitur & laborat, non iusticiæ causa, sed ob carnem suam, ob istam inquam turpem mulierem, alios atque alios labores suscipiens, nunquam rebus præsentibus contentus, in malicia, in inuidia ætatem terens. Sed horum nihil cognitum habent vecordes. Excæcauit enim eos materies, & multæ curæ istius mundi, & vagantur, donec ad eos seuerus ille satelles veniat, qui non reueretur vultus, neque donatia recipit. Ducentur enim animæ eorum per vim ab Angelis inclementibus, eosque Dominus se agnoscere negabit. Vani enim, quum sint, in vana quoque labores suos in hoc mundo contulerunt, & in terrestribus operati sunt. Quocirca & ipsi in perditionem abierunt. Non enim memores fuere Dei, quum in terra essent, nec curæ illis fuit, metus Dei: quapropter & ipsi Deo curæ non sunt. *Iustus enim Deus, & iustum iudicium eius.* Quum autem venerit iudicare mundum, tunc reddet vnicuique secundum opera sua. Beatum cor quod suscipit hæc. Media nocte excitaberis, & hymnis celebrabis Dominum Deum tuum. Ea enim hora surrexit Dominus à mortuis, & Patrem suum hymnis celebrauit, atque ideo nobis iniunxit, vt eadem hora Deo hymnos diceremus. Quum primum surgis hunc versum recita, *Media nocte excitabar ad confitendum tibi super iudiciis iustitiæ tuæ*: & precare & incipe recitare totum quinquagesimum Psalmum donec absoluas. Et hæc tibi certa sint pensa per singulos dies, & tot Psalmos dices quot poteris, & ad quemlibet Psalmum, preces, & genuū inflexio cum lachrymis addatur, pronunciando Domino peccata tua, orandoque, vt tibi remittantur, & post tres Psalmos absolutos dices alleluia. Quòd

εἰ δὲ ἁμαρτωλοὶ, καὶ ὧδε κακῶς μοχθοῦσι, καὶ ἐκεῖ πάλιν τὸ πῦρ αὐτοὺς ἀναμένει, τοὺς τοιούτους διπλῶς δεῖ κλαῦσαι, ὅτι καὶ ὧδε ἐν στενοχωρίᾳ εἰσὶ, καὶ ἐκεῖ τὴν εὐρυχωρίαν οὐκ ἀπολαμβάνουσιν. διὰ τοῦτο εἴρηκεν ἡ θεία γραφή· ὅπου ἐὰν στραφῇ ὁ ἀσεβὴς, ἀφανίζεται. στενὰ γὰρ αὐτῷ πάντοθεν. καὶ ἐκεῖ ὀδύναι, καὶ ὧδε θλίψεις. οὐκ ἔνι γὰρ ἄνθρωπος ὁ μὴ κοπιῶν ἐν τῷ μοχθηρῷ βίῳ [τούτῳ], καὶ ὁ πτωχὸς καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ὁ δοῦλος καὶ ὁ ἐλεύθερος, καὶ ὁ ἁμαρ- A τωλὸς καὶ ὁ δίκαιος, πάντες ὁμοίως κοπιῶσι, καὶ ἓν συνάντημα τοῖς πᾶσι συμβήσεται, καὶ τῷ ἁμαρτωλῷ καὶ τῷ δικαίῳ ὧδε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. ἐκεῖ δὲ, οὐκ ἔστιν οὕτως· ἀλλὰ ἄλλη [καὶ ἄλλη] τάξις. ἄλλος γὰρ ὁ κόπος τοῦ δικαίου ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ ἄλλος ὁ τοῦ ἁμαρτωλοῦ. ὁ μὲν γὰρ δίκαιος κοπιᾷ, οὐχ ἵνα πλήσῃ γαστέρα· οὐ δὲ γὰρ ὅλως τῆς σαρκὸς πρόνοιαν ποιεῖται, οὐδὲ λογίζεται ὅτι σάρκα φορεῖ. ἀλλὰ κοπιᾷ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ζητῶν τὸν θεὸν, ποτὲ τοῦ ὕπνου μὴ χορταζόμενος, ἄρτου καὶ ὕδατος μὴ ἐμπιπλῶν τὴν B ψυχὴν, ἐπὶ ἐρήμοις πλανώμενος, ὑπωπιάζων τὸ σῶμα ἐν κακοπαθείᾳ πολλῇ, ἕως οὗ ἀπολάβῃ τὸν ἀμαράντινον στέφανον τὸν ἀποκείμενον αὐτῷ. ὁ δὲ ἁμαρτωλὸς κοπιᾷ καὶ μοχθεῖ, οὐκ ἕνεκεν δικαιοσύνης, ἀλλ' ἕνεκεν τῆς ταλαιπώρου σαρκὸς ταύτης, ἕνεκεν τῆς αἰσχρᾶς γυναικὸς, ἄλλως καὶ ἄλλως μοχθῶν, μὴ ἀρκούμενος τοῖς παροῦσιν, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διατρίβων. ἀλλὰ τούτων οὐδὲν ἐπίστανται οἱ ἄφρονες· ἀπετύφλωσεν γὰρ αὐτοὺς ἡ ὕλη καὶ αἱ πολλαὶ φροντίδες τοῦ κόσμου. καὶ πλανῶνται, ἕως ἀπο- C σταλῇ ἐπ' αὐτοὺς ὁ ἀπότομος στρατιώτης, ὅς τις οὐ θαυμάζει πρόσωπον, οὐδὲ οὐ μὴ λάβῃ δῶρα. ἀχθήσονται γὰρ αἱ ψυχαὶ αὐτῶν μετὰ βίας, ὑπὸ ἀγγέλων ἀνελεημόνων, καὶ λήψονται τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν παρὰ τοῦ θεοῦ. κενοὶ γὰρ ὄντες, εἰς κενὰ καὶ ἐμόχθησαν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· τὰ τῆς γῆς εἰργάσαντο, διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ εἰς ἀπώλειαν ἐχώρησαν. οὐ γὰρ ἐμνήσθησαν τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ὄντες, οὐδὲ ἐμέλησεν αὐτοὺς μνησθῆναι τοῦ φόβου τοῦ θεοῦ. διὰ τοῦτο, οὐδὲ D αὐτῷ μέλει περὶ αὐτῶν. δίκαιος γὰρ ὁ θεὸς, καὶ δικαία ἡ κρίσις αὐτοῦ. ὅταν γὰρ ἔλθῃ κρῖναι τὸν κόσμον, τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. μακαρία ἡ καρδία, ἡ δεχομένη ταῦτα. μεσονύκτιον ἐγερθήσῃ, καὶ ὑμνήσεις κύριον τὸν θεόν σου. ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ ὥρᾳ ἀνέστη ὁ κύριος ἡμῶν ἐκ νεκρῶν, καὶ ὕμνησε τὸν πατέρα. διὰ τοῦτο αὐτῇ τῇ ὥρᾳ προσετάγη ἡμῖν ὑμνεῖν τὸν θεόν. ἀνισταμένη δὲ πρῶτον τοῦτον τὸν στίχον εἰπέ· μεσονύκτιον ἐξηγειρόμην τοῦ ἐξομολογεῖσθαί σοι E ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου· καὶ εὖξαι, καὶ ἄρξαι λέγειν τὸν πεντηκοστὸν ὅλον ψαλμὸν, ἕως ἂν τελέσῃς. καὶ ταῦτα ἔστωσάν σοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν τεταγμένα. τοσούτους δὲ ψαλμοὺς εἰπὲ, ὅσους δύνῃ στήκουσα εἰπεῖν. καὶ κατὰ ψαλμὸν, εὐχὴ καὶ γονυκλισία ἐπιτελείσθω, μετὰ δακρύων ἐξαγορεύουσα [τῷ] κυρίῳ τὰς ἁμαρτίας σου, καὶ ἀξιοῦσα, ἵνα ἀφεθῶσί σοι. μετὰ δὲ τρεῖς ψαλμοὺς, λέγε τὸ ἀλληλούια.

λογία. ἐὰν δὲ καὶ παρθένοι ὦσι μετὰ σοῦ, καὶ αὗται ψαλλέτωσαν, καὶ μία παρὰ μίαν, τὴν εὐχὴν ἐπιτελείτω. πρὸς ὄρθρον δὲ τὸν ψαλμὸν τοῦτον λέγετε· ὁ θεὸς, ὁ θεός μου πρὸς σὲ ὀρθρίζω, ἐδίψησέ σε ἡ ψυχή μου. διάφαυμα δὲ· εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα κυρίου τὸν κύριον. δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. [ὑμνοῦμέν σε, εὐλογοῦμέν σε, προσκυνοῦμέν σε] καὶ τὰ ἑξῆς. τὴν δὲ ἀγάπην φυλάξωμεν, τὴν πάντων μείζονα. ἀγαπήσεις γάρ φησι κύριον τὸν θεόν σου, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ [ὅλης τῆς ἰσχύος σου], καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς, ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται. ὁ θεὸς ἀγάπη ἐστί, καὶ αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ ὑμῶν, ἵνα ἡμᾶς λυτρώσηται ἀπὸ πάσης ἀνομίας. εἰ οὖν αὐτὸς ὁ κύριος ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ ἀλλήλων τὰς ψυχὰς ἡμῶν θεῖναι. ὁ θεὸς ἀγάπη ἐστί, καὶ ὁ ἔχων τὴν ἀγάπην, τὸν θεὸν ἔχει. αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν· ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις. ὅσον γὰρ ἐὰν κοπιάσῃ ἄνθρωπος, καὶ μὴ ἔχει τὴν ἀγάπην εἰς τὸν πλησίον, εἰς μάτην ἐκοπίασεν. οὕτως δὲ δείξεις τὴν ἀγάπην εἰς τὸν πλησίον, οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ. οὐ κρατήσεις κακίαν τινὸς εἰς τὴν καρδίαν σου· εἰ δὲ μή γε, οὐκ ἀνέρχεται ἡ εὐχή σου καθαρὰ [πρὸς τὸν θεόν]. οὐκ ἐπιδυσέτω γὰρ ὁ ἥλιος ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν. πραότητα ἔχε, ὑπομονὴν ἔχε, μακροθυμίαν, νηπιότητα. λέγει γὰρ ὁ κύριος· ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. οὐ μὴ λυπηθήσῃ χαλεποῦ τινὸς συμβαίνοντός σοι, οὔτε ἐπὶ ζημίᾳ οὔτε ἐπὶ ὕβρει. ἡ λύπη γὰρ τοῦ κόσμου τούτου θάνατον κατεργάζεται. ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν σου μόνον λυπηθήσῃ [ὑπὲρ ἄλλου δὲ πράγματος μικροῦ οὐ λυπηθήσῃ] μὴ ὑψώσῃς τὴν φωνήν σου, ὀργιζομένη πρός τινα. δούλην γὰρ κυρίου, οὐ δεῖ μάχεσθαι. οὐκ ἐξελεύσεται κατάρα ἐκ τοῦ στόματός σου, οὐχ ὕβρις οὐ κακολογία. τὸ στόμα σου γὰρ ἡγιασμένον ἐστὶν ἐν τοῖς ὕμνοις καὶ δοξολογίαις τοῦ θεοῦ. οὐκ ἔστι καλόν τοι προέρχεσθαί σε χωρὶς μεγάλης ἀνάγκης. τὴν ἡσυχίαν ἀγάπα ὅσον δύνασαι· τὴν δούλων τοῦ θεοῦ μὴ ἐπιλάθῃ, μὴ δὲ ἀπαλειφθήτωσαν ἐκ τῆς καρδίας σου. ἐὰν ἅγιος ἔλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν σου, οὕτως αὐτὸν πρόσδεξαι, ὡς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. λέγει γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται. ἐὰν εἰσέλθῃ ἀνὴρ δίκαιος εἰς τὸν οἶκόν σου, μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἀπαντήσεις αὐτῷ, καὶ προσκυνήσεις ἐνώπιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν. οὐ γὰρ αὐτὸν προσκυνήσεις· ἀλλὰ τὸν θεὸν τὸν ἀποστείλαντα αὐτόν. λήψῃ δὲ ὕδωρ, καὶ νίψεις τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ μετὰ πάσης εὐλαβείας, ἀκούσεις τῶν λόγων αὐτοῦ. οὐ μὴ θαρρήσῃς ἐπὶ τῇ σωφροσύνῃ σου, ἵνα μὴ πέσῃς, ἀλλὰ φοβοῦ· ἐφ' ὅσον γὰρ φοβῇ, οὐδέποτε πίπτεις. συμφέρει τῇ ἐγκρατευομένῃ κατὰ μόνας τὸν ἑαυτῆς ἄρτον ἐσθίειν. ἐὰν καθίσῃς μετὰ παρθένων ἐπὶ τραπέζης, πᾶν τὸ παρατιθέμενον ἔσθιε μετ' αὐτῶν. ἐὰν γὰρ μὴ φάγῃς, εὑρίσκῃ ὡς κατακρίνουσα αὐτάς. οὐκ ἀναγγελεῖς τὴν ἄσκησίν σου. ἐὰν δὲ καὶ οἶνον πίνουσι καὶ οὐ πίνῃς, δι' αὐτὰς πίε ὀλίγον. ἐὰν δὲ εἰσὶ μεγάλαι πρεσβύτιδες, καὶ ἀναγκάζωσί σε πιεῖν πλεῖον, μὴ ἀκούσῃς αὐτῶν, ἀλλὰ λέγε αὐ-

Quòd si virgines tecum fuerint, & illæ quoque psallant, & singulæ singulas preces effundant. Cæterum matutino tempore hunc Psalmum dicito, Deus Deus meus ad te de luce vigilo, sitiuit in te anima mea. Vbi diluculum fuerit, recitabis hunc Psalmum, *Benedicite omnia opera Domini Dominum*, hymnumque dicito, *Gloria in excelsis, &c.* deinceps. Charitatē seruemus quæ omnium potissima est. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex* A *tota anima tua, & proximum tuum sicuti teipsum.* In istis duobus præceptis vniuersa lex & Prophetæ continentur. Deus charitas, & ipse prior dilexit hominem, & seipsum tradidit pro nobis. Si igitur ipse Dominus pro nobis mortuus est, nos quoque & ipsi pro aliis debemus animas nostras ponere. *Deus charitas est, & qui habet charitatem, Deum habet.* Ipse enim dixit. *Ea re cognoscent omnes vos discipulos meos esse, si dilexeritis vos inuicem.* Quicquid enim laborauerit homo qui charitatem non habet, frustra laborauerit. Ita B ostendas charitatem in proximos, vt id non verbo facias, sed opere. Non retinebis offensam alicuius in corde tuo; alioqui precatio tua non pure ascendit. Non enim occidet sol in ira tua. Mansuetudinem retine, tolerantiam, longanimitatem, clementiā. Dicit enim Dominus, *Nisi mutemini & efficiamini sicut paruuli, nequaquam intrabitis in regnum cælorum.* Nō dolebis si quid difficilius incidat, nō lugebis ob damnum neq; ob contumeliam. Tristitia enim huius seculi mortem operatur. Sed C duntaxat de peccatis tuis dolebis, de alia re minutula non dolebis. Ne exaltes vocem tuam obmurmurans alicui. Non enim decet ancillā Domini responsare. Non exibit maledictio ex ore tuo, non contumelia, non obtrectatio. Os enim tuum consecratum est hymnis & glorificationibus Dei. Non est bonū sine magna necessitate in publicum prodire. Quietem ama quantum potes, & seruorum Domini non obliuiscere, neq; obliterentur in corde tuo. Quū vir Sanctus ad te venerit, suscipe illum vt Filiū Dei. Ait enim Dominus Iesus Christus: *Qui* D *vos recipit, me recipit.* Si vir iustus ædes tuas ingreditur, cum timore & tremore occurres illi, & adorabis humi ad pedes illius. Siquidem illum non adorabis, sed Deum, qui illum mittit. Capies aquam, & lauabis pedes eius, & cū omni reuerentia audies verba eius. Non confidas in tua castitate, ne cadas: sed metue. Quatenus enim metuis, eatenus nō peccabis. Vtile est continentem seorsum ab aliis panem suum comedere. Si sederis in mensa cum virginibus, omne quod apponitur, comede cum illis: si E enim non comederis, habeberis tāquam ipsas contemnens. Non prædicabis exercitia deuotionis tuę. Quod si vinum bibant, etiam si tu non bibis, propter eas tu bibe pauxillulum. Quod si adsint magnæ anus: & cogant te abundantius bibere, ne audieris illas, sed dic eis,

vos detriuistis iuuentutem vestram in multis exercitiis deuotionis, ego eo nondum perueni, imo ne ad primum quidem gradum vestrũ. Porro de hospitalitate & eleemosynis non opus est vt admoneatis. Id enim vltro per te facies. In Ecclesia tace, ne quicquam loquaris, sed lectionibus duntaxat intende. Quum subierit in cor tuum cogitatio illa, vt aliquid facias, ne temere & præceps eo tendas, ne inimicus tibi illudat, sed omnia cum iudicio maiorum aggredere. Quum psallis aut quum oras, ne sinas peregrinas cogitationes in cor tuum subire. Admoneo te dilecta, attende atque ausculta sermones in isto libro scriptos. Nec solum oculis extrinsecis scripta ista perlege, sed etiam interioribus. Intende vnicuique præcepto, & id quod iubetur præsta. Si enim ista serues digna habeberis cœlesti thalamo. Ne dixeris in corde tuo: At quonam ista modo præstare potero? Ne pauorem concipiat mens tua, sed cum omni alacritate seruabis ea. Siquidem timentibus Dominum, præcepta Domini difficilia non sunt. Non sit hora vlla in qua deficiat oleum in lampade tua, ne si quando sponsus veniat, inueniat eam extinctam. Non enim scis quando venturus sit, siue ante somnum, siue diluculo. Sis igitur expedita, vt quum venerit, cum prudentioribus occurras illi, habens oleum in lampade tua, hoc est, opera bona. Omnibus horis sis memor exitus tui, habe quotidie ante oculos mortem, recordetis apud quem te sisti oportet. Graue quiddam est exercitium deuotionis, & intolerabile quiddam continentia, sed tamen nihil est dulcius cœlesti sponso. Hic aliquamdiu fatigamur, illic autem vitam æternam recipiemus. Dicit enim S. Paulus, *Non sunt æstimandæ passiones huius temporis, cum ea gloria quæ reuelabitur erga nos.* Bonum est refugere turbam, & seorsum secedere. Magna virtus continentia, ingens gloriatio puritas, magna encomia virginis. ô virginitas opulentia indeficiens! ô virginitas corona immarcescibilis! ô virginitas templum Dei, & domicilium Sancti spiritus! ô virginitas margarita speciosa, vulgo inconspicua, & quæ non nisi à paucis inuenitur! ô continentia amica Dei & à sanctis deprædicata: ô continentia apud multos odiosa, sed apud dignos spectata! ô continentia mortem & infernum profligans, & quæ ob immortalitate, possidetur! o continentia gaudium Prophetarum, & Apostolorum gloriatio! o continentia, Angelorum vita, & Sanctorum corona! Beatus est qui te tenet, beatus qui obdurat in tolerantia, quoniam pauxillulum fatigatus, multum in te gaudebit. Beatus qui ieiunauerit vniuersum hoc tempus, quoniam supernam Hierusalem inhabitans, cum Angelis choreas ducet, & cum sanctis Prophetis & Apostolis requiescet. Hæc ego tibi scripsi, dilecta soror, saltatrix Christi, ad stabilimentũ & vtilitatẽ animę tuæ.

λαις· ὑμεῖς κατετρίψατε τὴν νεότητα ὑμῶν ἐν ἀσκήσει πολλῇ· ἐγὼ δὲ οὔπω ἔφθασα οὐδὲ εἰς πρῶτον βαθμὸν [ὑμῶν]. περὶ δὲ τῆς φιλοξενίας καὶ τῆς ἐλεημοσύνης, οὐ χρείαν ἔχεις νουθετεῖσθαι· ἀπὸ σεαυτῆς γὰρ ποιήσεις. ἐν ἐκκλησίᾳ, σιώπα καὶ μηδὲν λάλει, ἀλλὰ τῇ ἀναγνώσει μόνον πρόσεχε. ἐὰν ἐπαναβῇ εἰς τὴν καρδίαν σου λογισμὸς, ἵνα ποιήσῃς πρᾶγμά τι, μὴ προπετῶς αὐτὸ ποίει· ἵνα μὴ ἐμπαίξῃ σε ὁ ἐχθρός· ἀλλὰ μετὰ βουλῆς τῶν μειζοτέρων σου πάντα
A ποίει. ὅταν ψάλλῃς, [ἢ] ὅταν προσεύχῃ, μὴ ἀφίει ξένους λογισμοὺς εἰσιέναι εἰς τὴν καρδίαν σου. παρακαλῶ σε ἀγαπητὴ, πρόσεχε καὶ ἄκουε τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ. καὶ μὴ μόνον τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς φαινομένοις κατανόει τὰ γεγραμμένα, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔνδοθεν, καὶ πρόσεχε μιᾷ ἑκάστῃ ἐντολῇ, καὶ ποίει αὐτάς. ἐὰν γὰρ φυλάξῃς ταῦτα, καταξιωθήσῃ τοῦ νυμφῶνος τοῦ βασιλικοῦ. μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι πῶς δύναμαι ποιῆσαι ταῦτα; μὴ δειλίαν λαβῇ ὁ λογι-
B σμός σου· ἀλλ' [ἂν] μετὰ πάσης προθυμίας φυλάξῃ αὐτὰς, [εὑρήσεις σύμμαχον τὸν θεόν.] τοῖς φοβουμένοις τὸν θεὸν, αἱ ἐντολαὶ τοῦ θεοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσίν. πάσῃ ὥρᾳ μὴ λειψάτω ἔλαιον τῇ λαμπάδι σου· μήποτε ἔλθῃ ὁ νυμφίος, καὶ εὕρῃ αὐτὴν σβεσθεῖσαν. οὐκ οἶδας γὰρ πότε ἔρχεται. ἢ πρωτοϋπνίου, ἢ πρωΐ. γενοῦ οὖν ἑτοίμη, ἵνα ὅταν ἔλθῃ, μετὰ τῶν φρονίμων ἀπαντήσῃς αὐτῷ, ἔχουσα τὸ ἔλαιον ἐν τῇ λαμπάδι σου, τουτέστιν τὰ ἔργα σου τὰ καλά. πᾶσαν ὥραν μνημόνευε τῆς ἐξόδου σου. ἔχε καθ' ἡμέραν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν
C θάνατον. μνημόνευε τίνι σε δεῖ παραστῆναι. βαρὺ ἐστιν ἄσκησις, καὶ δυσβάστακτον ἐγκράτεια· ἀλλ' οὐδέν ἐστι γλυκύτερον τοῦ ἐπουρανίου νυμφίου. ὧδε κάμνομεν ὀλίγον, ἐκεῖ δὲ τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀποληψόμεθα. λέγει γὰρ ὁ ἅγιος Παῦλος· οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. καλὸν ἀποφεύγειν τὸν ὄχλον καὶ ἀναχωρεῖν κατὰ μόνας. μεγάλη ἀρετὴ ἐγκράτεια, μέγα καύχημα ἐστὶν ἁγνεία, μεγάλα ἐγκώμια τῆς παρθενίας. ὦ παρθενία, πλοῦτος ἀ-
D καταληπτος· ὦ παρθενία, στέφανος ἀμαράντινος. ὦ παρθενία ναὸς θεοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος οἰκητήριον. ὦ παρθενία, μαργαρίτα τίμιε παρὰ πολλοῖς ἀφανὴς, ὀλίγοις δὲ μόνοις εὑρισκόμενος. ὦ ἐγκράτεια φίλη θεοῦ, καὶ παρὰ ἁγίοις ἐγκωμιαζομένη. ὦ ἐγκράτεια παρὰ πολλοῖς μισουμένη, τοῖς δὲ ἀξίοις σου γνωριζομένη. ὦ ἐγκράτεια θάνατον καὶ ᾅδην ἀποφεύγουσα, καὶ ὑπὸ ἀθανασίας κατεχομένη. ὦ ἐγκράτεια χαρὰ προ-
E φητῶν, καὶ ἀποστόλων καύχημα. ὦ ἐγκράτεια ἀγγέλων βίος, καὶ ἁγίων ἀνθρώπων στέφανος. μακάριος ὁ κατέχων σε, μακάριος ὁ προσκαρτερῶν σου τῇ ὑπομονῇ· ὅτι ὀλίγον κοπιάσας, πολὺ χαρήσεται ἐν σοί. μακάριος ὁ νηστεύσας ὅλον τὸν χρόνον τοῦτον, ὅτι ἐν τῇ ἄνω Ἱερουσαλὴμ κατοικήσει, καὶ μετὰ ἀγγέλων χορεύσει, καὶ μετὰ ἁγίων προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἀναπαύσεται.

ταῦτα ἔγραψά σοι ἀγαπητὴ ἀδελφὴ χορεύτρια Χριστοῦ, πρὸς στηριγμὸν καὶ ὠφέλειαν τῆς ψυχῆς σου.

μὴ ἐκ

μὴ ἐκκλίνῃς οὖν ἀπὸ τῶν λόγων τούτων, δεξιὰ ἢ ἀριστερά. ὃς γὰρ ἐὰν ἀκούσῃ τοὺς λόγους τούτους καὶ καταφρονήσῃ, κρίμα μέγα αὐτῷ ἔστι. σὺ δὲ τιμιωτάτη ἀδελφὴ ἡ κτωμένη [τὸ βιβλίον τοῦτο] δώῃ σοι ὁ θεὸς ταῦτα φυλάττειν, ἐν τούτοις ἀναστρέφεσθαι, πεφωτισμένην τὴν διάνοιαν, καθαρὸν τὸν νοῦν πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας· ἵνα λάβῃς τὸν ἀμαράντινον στέφανον, ὃν ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, διὰ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Ne igitur declines à sermonibus istis, vel ad dextram vel ad sinistram. Qui enim audierit sermones istos & despexerit, magnum illi crimen fuerit. Tibi autem, preciosissima soror, quæ hunc librum possides, det Deus vt ea obserues, & in his verseris, detque animum illustratum, & puram mentem, illuminatos cordis oculos, vt nanciscaris immarcescibilem coronam, quam præparauit Deus diligentibus se, per Dominum & Saluatorem nostrum Iesum Christum, cui gloria in secula seculorum, Amen. A

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρείας

ὁμιλία εἰς τὸν σπόρον.

ΕΝ ἡμέρᾳ σαββάτου συνήχθημεν, οὐ νοσοῦντες ἰουδαϊσμόν· οὐ γὰρ ἐφαπτόμεθα σαββάτων ψευδῶν· παραγεγόναμεν δὲ ἐν σαββάτῳ, τὸν κύριον τοῦ σαββάτου ἰησοῦν προσκυνήσοντες. B πάλαι μὲν γὰρ ἦν ἐν τοῖς ἀρχαίοις τὸ τίμιον σάββατον. μετέθηκε δὲ ὁ κύριος τὴν τοῦ σαββάτου ἡμέραν, εἰς κυριακήν. καὶ οὐχ ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ ἀφ᾽ ἑαυτῶν τοῦ σαββάτου καταφρονήσαντες, ἀλλ᾽ ὁ C
" προφήτης ἐστὶν ὁ ἀποβαλὼν καὶ εἰπών· τὰς νεο
" μηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα, μισεῖ ἡ ψυχή μου.
μέχρι μὲν γὰρ ὅτι ἄξια ἐπράττετο τῶν πραγμάτων τῆς νομοθεσίας, ἢ μᾶλλον ὅτι μὴ ἦν παραγενόμενος ὁ διδάσκαλος, ἐνήργει τὰ τοῦ παιδαγωγοῦ. ἐλθόντος δὲ τοῦ διδασκάλου κατηργήθη ὁ παιδαγωγὸς, καὶ ἡλίου ἀνατείλαντος, ὁ λύχνος ἐπαύσατο. εὔκαιρος δὲ ἡμῖν γέγονε καὶ ἡ ἀνάγνωσις, κατὰ ἀκολουθίαν περὶ σαββάτου. ἠκούομεν γὰρ ἀρτίως, ὅπως ὁ ἰησοῦς ἐπορεύετο διὰ τῶν σπορίμων, καὶ ὅπως τὴν χεῖρα τὴν ξηρὰν ἐθεράπευσε. D καί μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν, ὀλίγα εἰς τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ εὐαγγελίου εἰπεῖν. ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἐπορεύετο διὰ τῶν σπορίμων, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῷ ἠκολούθουν, καὶ στάχυας τίλλοντες, ἤσθιον· οἱ ἰουδαι

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini,

Homilia de semente.

IN die sabbati congregati sumus, non quod laboremus Iudaismo: (nunquam enim falsa sabbata vel attigerimus) sed in sabbato ideo conuenimus, vt Dominum sabbati Iesum adoremus. Olim certe priscis illis hominibus in summo precio sabbatum fuit, quam quidem solennitatem Dominus in diem dominicam transtulit. Neque nos tamen nostra authoritate sabbatum vilipendimus, sed Propheta est qui illud reiicit ac dicit: *Nouilunia vestra & sabbata vestra odit anima mea.* Quoadvsque enim ea agebantur, quæ digna erant legis institutione, vel potius quam diu nondum venerat magister, res Pædagogicæ vim suam authoritatemque obtinebant. Cæterum quum iam adesset magister, irritus ociosusque factus est pædagogus: vt exorto sole, candela cessat. Opportune igitur & conuenienter de sabbato nobis habita est ista lectio. Audiuimus enim iam quomodo Iesus ibat per sata, & quomodo aridam manum sanauerit. Quapropter mihi rectum videtur, si pauca in lectionem Euangelij disseramus. Saluator ergo noster ibat per sata, & discipuli eum sequebantur, & vellentes spicas comedebant, Iudæique

que illos increpabant, dicentes: *Non est licitum hoc facere in sabbato.* Ex qua lege Iudæis id licitum non est? ex qua promulgatione? ex cuius Prophetæ verbis? vbi vetitum est vesci esurientem? vbi scriptum est nefas esse inanem ventrem implere? Atqui illi qui esum in sabbato pro crimine obiiciunt, ipsi cædem in Dominum ipso sabbato moliuntur. Refert enim scriptura in Euangelio de die, in qua Dominus passus est: *Erat autem dies illa magna sabbati.* Legis ergo latorem iidem per sabbati diem è medio tollunt, & discipulos vesci in sabbato non permittunt. Ideoque Saluator, vt ex iam recitatis patet, interrogabat eos quid facere liceret, bene ne facere, an male: vitam seruare an perdere? vesci culpatis, & cædes facitis. Semper enim Iudæi culicem percolant, & camelum deglutiunt: semper exactè agunt in reddendis decimis rutarum & olerum, quum interim quæ grauiora sunt legis, non obseruent: & peragrantibus segetes discipulis, indignantur, quod spicas manibus confricarent ad edendum, quum tamen eas ferro non resecarent. quod si fecissent, opere eos sabbatum violasse cauillaturi fuissent. Quapropter neque ferreis instrumentis vsi sunt, ne pro crimine obiiceretur, non quod vescerentur, sed quod operarentur. Nunc autem quid culpatis, quòd à Deo in salutem datum est? Si enim Deus vesci non prohibuit in sabbato, cur tu tantopere vituperas, quod à Deo interdictum non est? Transibat igitur Saluator per segetes, granum ipse nimirum frumenti per segetes, & spirituale illud granum, quod in certum locum aliquem cadens cum multiplicibus spicis per orbem terrarum exurgit: Ipse enim de seipso dixit: *Quòd nisi granum frumenti in terram cadens mortuum fuerit, ipsum solum manet: quod si moriatur, multum fructum adfert.* Tractemus hoc ipsum & aliter. Transibat igitur Iesus per segetes: ipse enim aliquando granum frumenti nominatur, ob vim nutritiuam, aliquando etiam seminator est, prout in Euangelio dicitur, *Ecce egressus est seminator ad seminandum.* Spargit quidem sementem largiter Dominus, sed tamen fructificatio fit secundum solum subiectum. Vbi enim terra lapidiosa est, facile exarescit semen, non quidem impotentia seminis, sed vitio telluris: quum semen per sit efficax: terra autem sterilis, quia profunditatem non habet. Vbi autem non retinet terra succulentiam suam, ibi radij solares grauius incidentes exsiccant sementem: ac proinde culpa est, non in imbecillitate seminis, sed in corruptela agri. Rursum semen seminatur in spinosam terram, & semen quidem efficax, sed tamen suffocatur à spinis, & efficacia interior non permittitur fructificare ob exterius impedimentum. Quòd si semen nanciscatur bonã terram, reddit non paré fructum, sed pro vno triginta, sexaginta & centũ: vniforme quidem semẽ, sed multiformis fructus, diuersæq; mentes eorum qui erudiuntur. Egressus est igitur seminare Seminator; & quædam per se, quædam per discipulos operatur.

δαῖοι ἐπετίμων αὐτοῖς λέγοντες· οὐκ ἔξεστι τοῦτο ποιεῖν ἐν σαββάτῳ. κατὰ ποῖον νόμον ὦ ἰουδαῖοι; κατὰ ποίαν μωυσέως νομοθεσίαν; κατὰ ποίαν προφήτου φράσιν; ποῦ κεκώλυται τρέφεσθαι τὸν πεινῶντα; ποῦ γέγραπται μὴ ἐμπλησθῆναι γαστέρα κενήν; οἱ δὲ τὸ τρέφεσθαι ὀνειδίζοντες ἐν σαββάτῳ, αὐτοὶ φόνοις ἐν σαββάτῳ κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου ἐργάζονται. λέγει γὰρ ἡ γραφὴ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ περὶ τῆς ἡμέρας, ἐν ᾗ ὁ θεὸς ἔπαθεν· ἦν δὲ ἡ ἡμέρα ἐκείνη μεγάλη τοῦ σαββάτου.
A καὶ τὸν μὲν νομοθέτην, ἀναιροῦσιν ἐν σαββάτῳ· τρέφεσθαι δὲ μαθητὰς ἐν σαββάτῳ οὐ βούλονται. διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ ἐν τοῖς ἀρτίως ἀναγνωσθεῖσιν ἠρώτα αὐτοὺς τί ἔξεστιν, ποιήσας ἐν τῷ σαββάτῳ; ἀγαθοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι, ἢ ἀπολέσαι; τὸ τρέφεσθαι ὀνειδίζετε, τὸ δὲ φονεῦσαι καταργάζεσθε. ἀεὶ γὰρ οἱ ἰουδαῖοι, τὸν κώνωπα διυλίζουσι, τὴν δὲ κάμηλον, καταπίνουσιν. ἀεὶ ἀκριβεῖς εἰσὶ περὶ τὸ ἀποδεκατῶσαι τὸ πήγανον καὶ τὸ λάχανον· τὰ δὲ βαρύτερα τοῦ νόμου, οὐ τηροῦσι. καὶ διαπορευομένων τῶν μαθητῶν, ἠγανάκτουν, ὅτι στάχυας
B ἔψωχον ταῖς χερσὶν καὶ ἤσθιον. οὐ σιδήρῳ ἀπέτεμνον ἐπεὶ κατηγόρουν ὡς ἔργου· οὐδὲ ἄλλοις ἐργαλείοις ἐχρήσαντο, ἵνα μὴ κατηγορήσωσιν, ὡς μὴ τρεφομένων, ἀλλ᾽ ἐργαζομένων. νυνὶ δὲ τί μέμφεσθε τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ δοθέντι εἰς σωτηρίαν; εἰ γὰρ ὁ θεὸς, οὐ τὸ τρέφεσθαι ἀπηγόρευσεν ἐν σαββάτῳ, τί σὺ τοῦτο ὀνειδίζεις, ὅπερ ὁ θεὸς οὐκ ἀπηγόρευσεν; διεπορεύετο τοίνυν ὁ σωτὴρ, διὰ τῶν σπορίμων, ὁ κόκκος τοῦ σίτου, διὰ τῶν σπορίμων, ὁ νοητὸς κόκκος τοῦ σίτου, ὁ πεσὼν εἰς ἕνα
C τόπον καὶ ἀναστὰς πολύχους εἰς τὴν οἰκουμένην. αὐτὸς γὰρ περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγε· ὅτι ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει. ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολλὸν καρπὸν φέρει. εἴπωμεν αὐτὸ καὶ ἄλλως. διεπορεύετο τοίνυν ὁ ἰησοῦς διὰ τῶν σπορίμων. αὐτὸς γὰρ ἐνίοτε μὲν κόκκος τοῦ σίτου καλεῖται, διὰ τὸ θρεπτικόν· ἀλλότε δὲ σπορεύς ἐστι κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· ἰδοὺ ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι. σπείρει μὲν οὖν ὁ ἰησοῦς δαψιλῶς· ἡ δὲ καρποφορία γίνεται πρὸς τὸ ὑποκείμενον.
D ὅπου μὲν γὰρ πετρώδης ἡ γῆ, εὐμαρῶς ξηραίνεται τὸ σπέρμα· οὐκ ἀδυναμίᾳ τοῦ σπόρου, ἀλλὰ τῇ καχεξίᾳ τῆς γῆς. ὁ μὲν γὰρ σπόρος, ἐνεργής· ἄγονος δὲ ἡ γῆ, βάθος μὴ κεκτημένη. οὐκ ἀντεχούσης δὲ τῆς γῆς πρὸς ὑγρασίαν, πλεῖον αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες προσβάλλουσαι, ἀναξηραίνουσι τὸν σπόρον· καὶ γίνεται τὸ αἴτιον, οὐ παρὰ τὸ ἄτονον τοῦ σπόρου, ἀλλὰ τὸ σαθρὸν τῆς γῆς. πάλιν ὁ σπόρος σπείρεται εἰς ἀκανθώδη γῆν. καὶ ὁ μὲν σπόρος, ἐνεργής· πνίγεται δὲ ὑπὸ τῶν ἀκανθῶν,
E καὶ ἡ ἔνδον ἀποκειμένη ἐνέργεια, οὐ συγχωρεῖται καρποφορῆσαι διὰ τὴν ἔξωθεν ὄχλησιν. ἐὰν δὲ ἀπολαύσῃ τῆς ἀγαθῆς, ποιεῖ πάλιν οὐχ ὅμοιον τὸν καρπὸν, ἀλλ᾽ ἐν τριάκοντα καὶ ἑξήκοντα, καὶ ἑκατόν. μονοειδὴς μὲν ὁ σπόρος· διάφορος δὲ ὁ καρπός· διάφοροι δὲ αἱ γνῶμαι τῶν διδασκομένων. ἐξῆλθε τοίνυν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι. καὶ τὰ μὲν δι᾽ ἑαυτοῦ παρών, τὰ δὲ διὰ τῶν μαθητῶν ἐνήργησε.

Et

καὶ ἔχεις ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων γεγραμμένον, ὅτι μετὰ τὸ λιθοβοληθῆναι τὸν στέφανον, οὕτως λέγει ἡ γραφή· » οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες, οὐ » δι' ἀσθενείας σκορπισθέντες. οὐ γὰρ διηρέθησαν τῇ πίστει· ἀλλὰ διασπαρέντες. τῇ γὰρ ἐνεργείᾳ τοῦ σπείραντος σιτοποιηθέντες εἰς ἄρτον ἐπουράνιον, κατὰ πᾶσαν διεληλυθότες, ζωοφορίας διδασκαλίαν, κατασπείραντες ἐνεργήματα. ὁ τοίνυν τὰ νοήματα σπείρων ἰησοῦς ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ, διήρχετο διὰ τῶν σπορίμων. οὐ μόνον δὲ τῶν σπόρων καταβολεὺς· ἀλλὰ καὶ τῶν αἰσθητῶν. πρὸς γὰρ τοῦτον ἔλεγεν ἐξ » ἀρχῆς ὁ πατήρ· ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, » σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοίωσιν. πατὴρ ἔλεγεν, υἱὸς ἐπετέλει. ὁ μὲν ἐπέταττεν· ὁ δὲ εἰς πέρας ἤγαγε τὰ προστατλόμενα. καὶ οὕτως ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ἓν ἦν τελεσιούργημα, μιᾶς κοσμοποιΐας διὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ τελεσιουργημένης. ὁ τοίνυν τὰ νοήματα κατασπείρων, καὶ τὰ αἰσθητὰ νεύματι πατρὸς ἐργασάμενος, οὗτος διέβαινε διὰ τῶν σπορίμων. πολλὴ δέ τις ἐστὶν ἡ τῶν σπόρων θαυματουργία, καὶ ἴδωμεν ἐν καιροῖς σπόρων, τὰ περὶ σπόρον, ἐν χειμερίοις ὥραις, τὰ περὶ τῆς βλάστης τῆς γῆς διαλεγόμενοι. οὐχ ἵνα φυσιολογήσωμεν τὰ ὁρώμενα· ἀλλ' ἵνα προσκυνήσωμεν τὸν θαυματοποιόν. ἄνθρωποι μὲν γὰρ τὰ ἐφ' ἑαυτοῖς ἐργαζόμενοι, ζεύξαντες βοῦς ἀροτῆρας, ἀνατέμνουσι τὴν γῆν, καὶ ἀπαλύνουσι τὸ πρόσωπον αὐτῆς, ἵν' ὑετοὶ μὲν μὴ παραδράμωσι, ἀλλ' ἐμβαθυνόμενοι καρποφορίαν ἀποδώσουσιν. οἱ δὲ σπόροι ἐν ἁπαλότητι τῆς γῆς ῥιφέντες, διττὴν ἔχωσι τὴν ἀπόλαυσιν· μίαν μὲν τοῦ βάθους καὶ τῆς ἀπαλώσεως, δευτέραν δὲ τοῦ κρύπτεσθαι, καὶ μὴ ὑπὸ ὀρνέων ἀναλίσκεσθαι. [ἀλλ' ὁ μὲν ἄνθρωπος, ποιεῖ τὸ ἑαυτοῦ. οὐ μὴν ἡ καρποφορία ὑπὸ ἀνθρώπου.] ἀνθρώπου μὲν γὰρ τὸ σπεῖραι· θεοῦ δὲ τὸ αὐξῆσαι, καὶ προστάγμασι θεοῦ, νεφέλαι ἐκ θαλαττίων βυθῶν τὰ ὕδατα ἀνασπάσασαι, καὶ ἐξ ἁλμυρότητος εἰς γλυκύτητα μεταβαλοῦσαι, ἐπιχέουσι μὲν, ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. μονοειδὴς δὲ ὑετὸς καταβὰς, πολυειδεῖς ἐργάζεται σπόρους. καὶ σῖτον μὲν ἐργάζεται, κύαμον δὲ καὶ κέγχρον καὶ ὄλυραν. ἓν μὲν τὸ καταβὰν, καὶ πολλὰ τὰ βλαστώμενα, καὶ τὸ μονοειδὲς τῶν ὑετῶν, εἰς πολύχουν καρποφορίαν διασπείρεται, ἵνα δειχθῇ, μὴ τῇ τοῦ σπείραντος εὐμαρείᾳ, ἀλλὰ τῇ τοῦ θεοῦ ἐνεργείᾳ γίνεσθαι τὸ καρποφορούμενον. καὶ πρῶτον μὲν ὁ σπόρος χλοή τις ὥσπερ ἀναβαίνει, καὶ πολλάκις σίτῳ ζιζάνιον συνέσπαρται· ἡ δὲ ὁμοιότης τῶν φύλλων, οὐ συγχωρεῖ φανῆναι τί μὲν σῖτος, τί δὲ ζιζάνιον. ὅταν δὲ ὁ σπόρος εὐθυτενὴς γένηται, καὶ εἰς ὕψος γένηται, ὁ στάχυς διακρίνει, καὶ ἡ καρποφορία δείκνυσι τὸ ὑποκείμενον, τί μὲν σῖτος, τί δὲ ζιζάνιον. ἐνόησας τὸ λεγόμενον, ἐλθέ μοι λοιπὸν ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον. ἔσπειρεν ὁ ἰησοῦς διὰ τῶν ἀποστόλων τὸν λόγον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης. ἀκοὴ δεξαμένη τὸ κήρυγμα κατέχει παρ' ἑαυτῇ· καὶ πῶς μὲν, καὶ ἄχρι φυλλάδος, ἐργάζεται σπουδὴν περὶ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ συναγόμεθα κατὰ τὸ αὐτὸ, καὶ οἱ σιτοδόται, καὶ τὰ ζιζάνια, ὁ πιστὸς, καὶ ὁ ὑποκριτής. ἵνα ἀληθέστερον εἴπωμεν τὸ καταγγελόμενον·

Et habes in Actis Apostolorum post lapidatum Stephanum, Apostolos dispersos, & quasi disseminatos fuisse: non quod imbecillitate dilecti, sed fidei gratia ita diuisi essent. Sed enim ita dispersi, vt seminatoris frumenta effecti sunt ad panem supercœlestem, vniuersumque orbem peragrantes, viuificæ doctrinæ virtutes efficaciasque disseminauerunt. Spiritualium igitur Seminator Iesus vnigenitus Filius Dei, ibat per sata: qui non solum A seminum, sed etiam sensibilium est Seminator. Adhuc enim in initio dixit Pater: *Producat terra germen herbæ, seminans semen secundum genus & similitudinem sui*, quod Pater dixit, id Filius perfecit: ille quidem imperauit, iste vero imperata absoluit, atque ita ex Patre per filium opus conditi orbis ad plenum perfectum fuit. Qui igitur intellecta alia seminauit, & sensibilia Patris nutu creauit, is est, qui per segetes transibat. Ingentia certe in seminibus miracula. Videamus ergo temB poribus sementis, ea quæ ad seminium pertinent, & per hybernas horas, ea quæ sunt terræ germinascentis, disputemus: non vt Physicas rationes edisseramus, sed vt istorum miraculorum designatorem adoremus. Homines igitur quod suum est, operantes iungunt ad aratrum boues agricolas, persulcant terram, commoliunt superficiem soli, vt pluuias recipiant & subsidentes profundius germina humectent. Semine porro in mollem terram deiecto duplex omnino compendium sentitur: primum quod altius subsidant, alterum C quod lateant, nec ab auibus deuorentur. Hic quidem homo, quod in se est, facit, sed tamen fructificatio è cœlo proficiscitur. Hominis siquidem est seminare, Dei autem incrementum dare: imperioque Dei nubes ex marinis abyssis aquas hauriunt, & salsugine in dulcedinem versa solo infundunt. Vniformis quidem ista est pluuia quæ deiicitur, sed tamen multiplicem operatur sementem: frumentũ enim efficit, fabam, milium, zeam. Vnum igitur est quod descendit, sed multa sunt quæ inde creD scunt, & vniformitas pluuiarum in multiplicem fructificationem abit: vt declaretur, non dexteritate seminantis, sed Dei viribus fructificationem fieri. Principio autẽ sementis herba assurgit: verum quia aliquando frumentũ vnà cum zizaniis seminatur, fit, vt ex similitudine foliorum discrimen non sentias, nec frumentum à lolio internoscas. Cæterum quum sementis inualuit, & in altum se spica attollit, discrimẽ sentitur, & fructificatio ostẽdit, quid pro frumento, quid pro lolio habendum sit. Si E intelligis quæ dico, progredere ad magis spiritualia. Seminauit Iesus verbum regni cœlorũ: qui autem auribus excipit id quod prædicatum est, illudque retinet, eatenus certe germinationem foliorum edit, quod in Ecclesia se diligentem præbet. Nos igitur in eundem locum conuenimus, tũ qui datores panis sumus, tum quia zizania, fidelis scilicet & hypocrita. Imo vt verius eloquamur, quod prædicamus:

agricolæ Ecclesiæ sumus, ligonemque verborum aruis inducimus, vt colamus agrum istum ad fructificationem, sed tamen ignoramus subiecti soli conditionem. Similitudo foliorum frequenter imponit magistris culturæ: verum vbi doctrina in opus procedit, & fructus operum solidior euaserit, tum agnoscitur, quis fidelis, quis item hypocrita. Quemadmodum (vt fit subinde) vbi in vrbem venit vir Græcè dicendi peritus, ibi captator voluptatis aurium, in Ecclesiam deproperat, non vt medicinam animæ, sed vt duntaxat pulchritudinem verborum rapiat: recedit facundus ille habita oratione, recedit etiam ab Ecclesia zizanium: non enim habet quicquam frumentale, hoc est, fidem. Fidelis autem si quis facunde dicat, ad templum contendit, æquè auditurus illum, siue Latino, siue Syriaco, siue alio quouis sermone vtatur. Non enim verba quærit, sed opera: *Sermo enim noster, & prædicatio nostra, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in exhibitione Spiritus & potestatis consistit.* Quid refert si Græcè loquamur, & animo barbari simus? Quid prodest si concinnus est sermo, & mores sint incócinni? Multo præstantius est, nescire quidem Græce hiscere, & legem Dei in corde possidere. Si enim Ecclesia esset auditorium rhetorum opportuna res esset eloquentia: sed quia certamen de moribus, & de fructificatione propositum est, & cœlum est quod expectatur, non lingua requiritur, sed mores boni. Alij rursus laborant studio placendi hominibus, & ad tempus simulationem induunt: quod si clara persona vel ex plateis, vel ex aulis accedit, & Christianismum profitetur, decurrunt in Ecclesiam, vt homini illi suum vultum ostendant: mox quum ille vir clarus abierit, abit & vna simulator recepta sua mercede. ob hominem venit, & homini placuit, à DEO nihil quicquam accepturus: Non enim illi mentem suam ostendere in votis habuit: Istiusmodi sunt zizania Ecclesiæ. Sed habet quiddam admirabile agricolæ Ecclesiastici sermo, vtpote qui & zizania frumenta efficiat prout eorum voluntas fuerit. Quum enim vltroneus sit hominum motus, & sui arbitrij mens, in te situm est, velisne temetipsum lolium fieri, & pabulum brutorum animalium an potius in frumentum mutari. Quæris exemplar istius rei? sume ab arboribus quod quæris: siquidem oleaster insitus, efficitur legitima olea: & syluestris vitis, satiuæ vitis palmitem accipiens, obliuiscitur vetustæ suæ radicis, & assumit nouitatem recentis. Obliuiscere & tu priorum, & arripe quod dicitur, & omitte quod quod est zizanij, & assume quod est frumentale, vt & tu intra aream spiritualis Ecclesiæ recipiatis. Hæc omnia vobis dicta sūt, ex occasione recitati Euágelij, quod de satis loquitur ob illū, qui in animis seminat, liberatorē animarum Iesum transeuntem per sata. Ille autem de industria in sabbato per segetes vadens, discipulos suos per segetes traduxit: quo

οἱ δὲ γεωργοὶ τῆς ἐκκλησίας, τὴν δίκελλαν τῶν λόγων τοῖς ἐσπαρμένοις ἐπιβάλλοντες, γεωργοῦμεν εἰς καρποφορίαν· οὔπω δὲ οἴδαμεν τὸ ὑποκείμενον. ἡ γὰρ τῆς φυλλάδος ὁμοιότης, ἀπατᾷ πολλάκις τοὺς προεστῶτας. ὅταν δὲ ἡ διδασκαλία εἰς ἔργον προχωρήσῃ, καὶ ὁ καρπὸς τῶν ἔργων παχυνθῇ, τότε φαίνεται, τίς μὲν ὁ πιστὸς, τίς δὲ ὁ ὑποκριτής, καὶ πῶς καὶ τίνα τρόπον παραγίνεται πολλάκις εἰς πόλιν, ἀνὴρ δυνάμενος διδάσκειν ἑλληνιστὶ, ὁ τὴν ἀκοὴν
A θελγόμενος, σπεύδει εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οὐ τὴν ἰατρείαν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τῶν λόγων τὸ κάλλος μόνον ἁρπάσαι. ἀνεχώρησεν ὁ εὐγλώττως λαλῶν, ἀνεχώρησε καὶ τῆς ἐκκλησίας τὸ ζιζάνιον. οὐ γὰρ ἔχει τὸ σιτῶδες, τὸ πιστόν. ὁ δὲ πιστὸς, κἂν εὐγλώττως λέγῃ τὰ λεγόμενα, σπουδάζει κατακούειν, κἂν συριστὶ, κἂν ῥωμαϊστὶ, κἂν διαφόρῳ γλώττῃ. οὐ γὰρ ζητεῖ λό- «
γους, ἀλλ᾽ ἔργα. ὁ γὰρ λόγος ἡμῶν, καὶ τὸ κήρυγμα «
ἡμῶν, οὐκ ἐν πιθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, «
ἀλλ᾽ ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως. τί τὸ
B ὄφελος, ἐὰν ἑλληνιστὶ λαλῶμεν, βαρβαρίζομεν δὲ τῇ γνώμῃ; τί τὸ ὄφελος, ἐὰν εὐσύνθετος μὲν ὁ λόγος, κακοσύνθετος δὲ ὁ τρόπος; πολὺ κάλλιόν ἐστι, μήτε τὴν ἑλλήνων εἰδέναι φωνὴν, καὶ τὸν νόμον τοῦ θεοῦ ἐν καρδίᾳ κεκτῆσθαι. εἰ μὲν γὰρ σοφιστοῦ διδασκαλεῖον ἦν ἡ ἐκκλησία, εὐγλωττίας ἦν ὁ καιρός. ἐπειδὴ δὲ τρόπων ἀγὼν, καὶ καρποφορία τὸ προκείμενον, καὶ προσδοκία οὐρανῶν τὸ προσδοκώμενον. μὴ γλῶττα ζητείσθω, ἀλλ᾽ ὁ τρόπος κατορθούσθω. πάλιν ἄλλοι νοσοῦσιν ἀνθρωπαρέσκειαν ἀνθρώπων, καὶ καιρὸν καθυπο-
C κρίνονται. κἂν μὲν ἐπίσημον πρόσωπον, ἢ ἐκ πλατειῶν, ἢ ἐξ ἀνθρώπων παραγίνηται, καὶ χριστιανισμὸν ἐπαγγελόμενον, τρέχουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἵνα ἀνθρώπῳ δείξωσι τὸ πρόσωπον. ἐξῆλθεν ὁ ἐπίσημος, συνεξῆλθεν ὁ ὑποκριτὴς, καὶ ἀπέχει τὸν μισθόν. δι᾽ ἀνθρώπων ἦλθεν, ἀνθρώπῳ ἤρεσε, παρὰ θεοῦ οὐδὲν ἔλαβεν. οὐ γὰρ ἐκείνῳ ἔδειξε τὴν διάνοιαν. τοιαῦτα τῆς ἐκκλησίας τὰ ζιζάνια. ἀλλ᾽ ἔχει τι θαυμάσιον ὁ γεωργὸς τῆς ἐκκλησίας λόγος. καὶ γὰρ ζιζάνια σιτοποιεῖ, ἐὰν θέλῃ· ἐπειδὴ γὰρ αὐτοπροαίρετος ἡ τῶν ἀν-
D θρώπων κίνησις, καὶ αὐτεξούσιος ἡ γνώμη, ἐπὶ σοὶ κεῖται τὸ πρᾶγμα, εἰ θέλεις ζιζάνια εἶ ἀλόγων ζώων τροφή· εἰ θέλεις, μεταβάλλῃ καὶ γίνῃ σῖτος. εἰκόνα ζητεῖς τῶν λόγων; λάμβανε ἀπὸ δένδρων τὸ ζητούμενον. ἡ ἀγριέλαιος ἐπικεντρισθεῖσα, καλλιέλαιος γίνεται, καὶ ἄμπελος ἀγρία, ἡμεροτάτης ἀμπέλου κλῆμα δεξαμένη, ἐπιλανθάνεται μὲν τῶν τῆς ῥίζης παλαιοτήτων· ἀναλαμβάνει δὲ τὴν καινότητα τῶν παλαιῶν. ἐπιλάθου καὶ σὺ τῶν πρώτων, καὶ ἀνάλαβε τὰ λε-
E γόμενα. καὶ τοῦ ζιζανίου πάρες, τὸ δὲ σιτῶδες ἀνάλαβε· ἵνα δυνηθῇς καὶ αὐτὸς εἴσω ἅλωος ἐκκλησιαστικῆς γενέσθαι νοητῆς. ταῦτα δὲ πάντα ὑμῖν εἴρηται, διὰ τὸ εὐαγγελικὸν ἀνάγνωσμα, τὸ περὶ σπόρων διαλεγόμενον, διὰ τὸν κατασπείραντα ἐν ταῖς ψυχαῖς, τῶν ψυχῶν λυτρωτὴν ἰησοῦν, τὸν διαπορευόμενον διὰ τῶν σπορίμων. ὁ μὲν οὖν διεπορεύετο, ἐπίτηδες ἐν σαββάτῳ διάγων τοὺς μαθητὰς διὰ τῶν σπορί-
μων

μιῶν, καὶ οἱ μαθηταὶ διερχόμενοι, ἔτιλλον στάχυας, καὶ ψώχοντες ταῖς χερσὶν αὐτῶν ἤσθιον, καινοτέραν ἅλωνα τοῖς στάχυσι τὰς χεῖρας ἐργαζόμενοι. οἱ δὲ ἰουδαῖοι ἐπετίμων τοῖς μαθηταῖς τρεφομένοις, καὶ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἀγανακτοῦσιν. ἴδε τί ποιοῦσιν οἱ μαθηταί σου· ἑαυτοὺς ἀπαλλοτριώσαντες τῆς δικαιοσύνης, οὐκ εἶπαν οἱ κοινωνοὶ τῶν μαθητῶν ἡμῶν· ἑαυτοὺς γὰρ τῆς μαθήσεως ἐξώρισαν. ἀλλ' ἴδε τί ποιοῦσιν οἱ μαθηταί σου. δεικνύουσιν τὰ φαινόμενα τῷ γνώστῃ τῶν καρδιῶν. δεικνύετε τὰ ὁρώμενα; οὐκ ἐλάβετε πολλάκις τὴν πεῖραν, ὅτι οἶδε καὶ τῶν καρδιῶν τὰς γνώσεις; οὐ λέγων· τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς πονηρά; ὁ διαλογισμοὺς εἰδὼς, ἀσταχύων ψωχμοὺς οὐκ οἶδε; καινότερος νεκρὸς, ἐλεύθερος ἐν νεκροῖς. οἱ μὲν ἄλλοι νεκροὶ δεσμοῖς ὥσπερ περιβαλλόμενοι, ἐν εἱρκτῇ τῇ ὁδῷ ἀπήγοντο· ἰησοῦς δὲ γέγονε δι' ἡμᾶς νεκρὸς, καὶ κατῆλθεν εἰς τὰ καταχθόνια, μεταξὺ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐν νεκροῖς μὲν ἐλθὼν, οὐ μόνον ἐλεύθερος ἦν, ἀλλὰ καὶ νεκρῶν ἐλευθερωτής. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι καὶ νεκρῶν ἐλευθερωτὴς γέγονεν, ἄκουε τῶν εὐαγγελίων λεγόντων· καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἀνέστησεν. ἐν μνήματι ἐτέθη, καὶ πολλὰ μνήματα ἀνεῴχθησαν. ἦν τοίνυν ὁ ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, ὃν κατέλιπον καὶ γνώριμοι. λέγει δὲ τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι πάντες οἱ μαθηταὶ ἀφέντες αὐτὸν, ἔφυγον. ἔτι ζῶντα φεύγουσι, καὶ σταυρωθέντος, ὑπεραποθνήσκουσιν. ἐπειδὴ δὲ μηδὲν ἐναπέμεινεν ἐν τῷ σταυρῷ, ἀλλὰ μετὰ τὸν σταυρὸν, τὴν ζωὴν ἀπέλαβε. καὶ μὴ ἐμοὶ μόνον πρόσεχε ἀλλὰ τῷ ἐμοὶ ἀρτίως ἀναγνωσθέντι ψαλμῷ. πρόσχες τὸ λεγόμενον, ἐγὼ ἀναγινώσκω, σὺ βλέπε ἐκ τῆς ἀκολουθίας τὴν ἀνάστασιν. ἐγενήθην ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβοήθητος, ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος. ἔθεντό με ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ, καθὼς εἰρήκαμεν. καὶ μετὰ ταῦτα· ἐγὼ δὲ τῇ προσευχῇ μου πρὸς σὲ κύριε, καὶ τῷ πρωῒ, ἡ προσευχή μου προφθάσει σε. ὁ νεκρὸς προσεύχεται, εἰ μὴ ἀνέστη, προσεύχεται. μετὰ γὰρ τὸ διηγήσασθαι τὴν ταφὴν καὶ τὴν νεκρότητα, τότε διηγήσατο τὴν προσευχὴν, τὴν πρὸς τὸν πατέρα γενομένην. ἡμεῖς μὲν οὖν τιμῶμεν τὴν κυριακὴν διὰ τὴν ἀνάστασιν· ἰουδαῖοι δὲ, ἔτι καὶ νῦν, ἐξέχονται τοῦ σαββάτου, καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν ἡσαΐαν· καὶ τὰ σάββατα ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου. οὐδέν μοι κοινὸν πρὸς τὸ σάββατον, ὃ ὁ θεὸς ἐμίσησεν. οὐ λέγω τοὺς κύκλους τῶν ἡμερῶν, ἀλλὰ τὸν νομιζόμενον ἰουδαϊσμόν. οὐ γὰρ τὰς ἡμέρας μισεῖ ὁ θεὸς, ἀλλὰ τοὺς κακῶς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐργαζομένους. καὶ νῦν μὲν, ἐξέχονται τοῦ σαββάτου· καὶ τότε ἐπετίμων τῷ σωτῆρι λέγοντες· ἴδε τί ποιοῦσιν οἱ μαθηταί σου, ὃ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν σαββάτῳ. ὁ σωτὴρ πρὸς αὐτούς· οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, ὃ ἐποίησε δαβίδ; ὁ ἐκ δαβὶδ μνημονεύει τοῦ δαβίδ· ὁ ἐκ δαβὶδ, κατὰ σάρκα, πρὸ δὲ δαβὶδ, κατὰ πνεῦμα· ὁ κατὰ σάρκα μὲν τοῦ δαβὶδ, υἱός· κατὰ πνεῦμα δὲ, τοῦ δαβὶδ δεσπότης. ὁ ἐκ ῥίζης ἰεσσαὶ βλαστήσας, ἡ ῥάβδος ἡ θαυμαστὴ, ἡ τὸ μὲν γένος ἰουδαίων συντρίβουσα·

τῶν δὲ

quo tempore discipuli in peragrando vellebant spicas, easque confricantes manibus suis edebant, mire nouam aream ex manibus suis facientes. Iudæi vero obiurgabant discipulos vescentes, & aduersus præceptorem indignabantur, *Vide*, inquiunt, *quid faciunt discipuli tui*: seque abalienantes à iusticia, non dicunt, sodales sociique discipulorum nostrorum: sic enim se à magisterio exterminassent: sed *vide*, inquiunt, *quid faciunt discipuli tui*, eique

A ostendunt quæ iam illi patebant. Quid cordium cognitori ostenditis quæ ab ipso videntur? Nonne subinde experimento percepistis, eum mentium cogitata intelligere? Non ille qui dixit. *Quid cogitatis mala in cordibus vestris*. intelligit cogitationes animorum, scilicet spicarum confricationes non videbat. nouus ille & amirandus mortuus, liber inter mortuos. Siquidem alij mortui, quasi vinculis circundati per angustum tramitem abducebantur: Iesus autem propter nos mortuus est, & descendit ad inferna, in medium mor-

B tuorum: & inter mortuos incedens, non solum liber, sed & liberator mortuorum erat: Atq; vt discas eum esse mortuorum liberatorem, audi Euangelij verba, *Et multa corpora sanctorum, qui dormierant, resurrexerunt*. Ipse item in monumento positus est, & multa monumenta adaperta fuere. Erat igitur is inter mortuos liber, quem reliquerant etiam noti, quum Euangelium narret, discipulos eius derelicto eo aufugisse. Fugerunt quidem à viuo, sed ita, vt pro eodem crucifixo mortem oppe-

C tant, eò quòd nihil eius in cruce remanserit, & post crucem vitam resumpserit. Verum hic non mihi duntaxat, sed etiam Psalmo, quē ego recitabo, intendas, videbisq; cōsequenter eius resurrectionem. *Factus sum vt homo destitutus auxilio, inter mortuos liber, posuerunt me in lacu infimo: ego autem oratione mea ad te conuertar Domine, & mane oratio mea præueniat te*. Quid? mortuus, qui nondum resurrexerat, orat? inquam. Siquidem post enarrationem sepulchri & funeris, mentio fit de ea oratione

D quam ad Patrem habuit. Quòd igitur in veneratione habeamus dominicum diem, id fit in gratiam dominicæ resurrectionis. Iudæi vero etiam posteaquam dictum est ab Esaia: *Et sabbata vestra odit anima mea*, suo sabbato adhærent. Nihil mihi ergo commune cum eo sabbato, quod Deus exosum habet. Non loquor de circumactu dierum, sed de Iudaismo. Non enim dies illos auersatur Deus, sed eos qui in diebus male agunt. Quin & iam adhærescunt sabbato, & Christum increpant, di-

E centes: *Vide quid faciunt discipuli tui, non licitum est hoc in sabbato facere*. Seruator autem è diuerso rursus ad illos: *Neque hoc legistis quòd Dauid fecit?* Ille qui ex Dauide est, Dauidis meminit: ex Dauide inquam secundum carnem, ante Dauidem secundum Spiritum: ita vt secundum carnem Dauidis Filius, secundum spiritum, Dauidis pater habendus sit: nimirum qui ex radice Iesse ortus, virga illa admirabilis fit, quæ genus Iudęorum cōminuit,

genus

genus autem Ethnicorum, vt gregem, in vnum cogit. Ipse siquidem est qui dixit: *Et agam vos sub virga ferrea.* Multaque mentio est de virga Iesu. Dixit igitur ad Iudæos, *Ne hoc quidem legistis quid fecerit David, quum ipse esuriret, & sui cum illo? & quomodo ingressus sit in domum Dei, & panes propositionis sumpserit, & comederit? quod nemini licitum erat facere nisi solis sacerdotibus?* Prudens auditor, Ecclesiasticis dogmatibus, & lectionibus familiaris, hanc historiam cognitam habet, nec opus est relatu: tamen quia iam magna vis populi huc confluxit, qui non nisi superficiariam sacrorum eloquiorum cognitionem habet, nondumque profunda sententiarum in pectus recepit, visum est mihi rectum esse, si historiam cursim ostendero, vt cognoscatur qua de causa huius rei mentionem fecerit Dominus. Fuit igitur olim apud priscos Rex quidam Dauid, principio quidem pastor, postmodum rex: non quod regnum per vim arripuerit, sed statim quidem post peccatum Saulis, eiusque reiectionem à Samuele ad regnum inunctus. verum qui non statim ad regnum peruenerit, vt qui multis interim annis seruierit Sauli. Ac tum demum, quum Deo visum esset, regnum attigit. Patiebatur igitur ille insidias Saulis multis à se beneficiis affecti, passusque est idem insidias Absalonis filij sui. Et hæc quidem vere acciderunt Dauidi, ac proinde ille nonnullas aduentus Christi imagines, speciemque præ se fert. Congruum siquidem erat proauum sui nepotis aliquas similitudines in se præferre, atque hinc est illud: *Liber generationis Iesu Christi filij David.* Sunt ergo rerum similitudines, sed non inter se personarum dignitate pares. Fit enim seruus similis Domino suo, sed neutiquam par. Dauid igitur pastor, pastor & Christus: de se enim inquit: *Ego sum pastor bonus*, sed ille pastor pecudum, iste animarum. Similitudo quidem in rebus est, sed tamen magna diuersitas in dignitate. Vnxit Dauidem in regem sacerdos Samuel, baptizauit nostrum Saluatorem Ioannes vt sacerdos. Similitudo hic rursum in actis, sed in subiectis personis ingens discrimen. Porro Dauid vnctus in regem, non statim arripuit regnum sed sustinuit in longum tempus seruire Sauli. Noster item Seruator Rex genitus ante secula, nec temporarium regnum possidens, sed ante secula rex, ex rege Deo genitus, & ipse quoque seruire sustinuit. *Non enim rapinam arbitratus est, se æqualem esse Deo, sed ipse exinaniuit seipsum, serui formam accipiens, vt absolueret, quod de eo dispositum erat.* Persequutus est Dauidem Saul, persequutus est Christũ Herodes: sed neque Saul persequens Dauidi nocuit, nec Herodes persequens Christum læsit. Insurrexit aduersus Dauidem Absalon suus filius, insurrexit & aduersus Christum Iudas, & ipse quoque Filius. Discipulos enim suos solebat Christus appellare filios, dicens: *Ecce ego & filioli mei, quos dedisti mihi*, & rursus idem alloquens discipulos, eos filios nominat.

Locus

τῶν δὲ ἐθνῶν τὸ γένος, ὡς ποίμνιον συνάγουσα. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ εἰρηκώς· καὶ δὴ ἄξω ὑμᾶς ὑπὸ τὴν ῥάβδον μου· καὶ πολὺς ὁ περὶ τῆς ῥάβδου ἰησοῦ λόγος. ἔλεγε τοίνυν πρὸς τοὺς ἰουδαίους· οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε ὃ ἐποίησε δαβὶδ, ὅτε ἐπείνασεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ; πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔλαβε καὶ ἔφαγεν, ὃ οὐκ ἔξεστιν ποιεῖν εἰ μὴ μόνοις τοῖς ἱερεῦσιν; ὁ μὲν οὖν σοφὸς ἀκροατὴς καὶ συνήθης τῶν

A ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων τε καὶ ἀναγνωσμάτων, οἶδε τὴν ἱστορίαν, καὶ οὐ χρείαν ἔχει τῆς διηγήσεως. ἐπειδὴ δὲ πολὺς ὁ νεωστὶ συῤῥεύσας ἡμῖν λαὸς, ὁ τὴν ἐπιπόλαιον ἀκρόασιν τῶν θείων λογίων ἔχων, τὸ δὲ βάθος τῆς νοήσεως μὴ ἐνστερνισμένος, καλῶς ἔχειν μοι δοκεῖ, ἐπιδραμεῖν καὶ δεῖξαι τὴν ἱστορίαν, ἵνα γνῶμεν, τίνος ἕνεκεν ταύτης ἐμνημόνευσεν ὁ σωτήρ. βασιλεὺς τὶς ἦν ἐν τοῖς ἀρχαίοις δαβὶδ, ποιμὴν τὰ πρῶτα, καὶ βασιλεὺς τὰ δεύτερα. τὴν δὲ βασιλείαν οὐκ ἔλαβεν

B ἁρπάσας, ἀλλὰ τοῦ σαοὺλ ἁμαρτήσαντος καὶ ἀποβαλλομένου, ἐχρίσθη δαβὶδ, ὑπὸ τοῦ σαμουήλ. χρισθεὶς δὲ εἰς τὴν βασιλείαν, οὐχ' ἅμα ἥρπασε τὸ βασίλειον, ἀλλὰ χρόνοις πολλοῖς δουλεύσας τῷ σαοὺλ, ὕστερον ὅτε θεὸς ἠθέλησεν, ἐφήψατο τῆς βασιλείας. ἐπεβουλεύετο οὖν ὑπὸ τοῦ σαοὺλ, εὐεργετήσας τοῦτον· ἐπεβουλεύετο δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ ἀβεσσαλὼμ, τοῦ οἰκείου τέκνου. ταῦτα ἀληθῶς μὲν συνέβη τῷ δαβίδ· οὗτος δὲ τινὰς εἰκόνας εἶχε τῆς τοῦ σωτῆρος παρουσίας. ἔδει γὰρ τὸν προπάτορα, καὶ εἰκόνας ἔχειν τοῦ ἀπογόνου. βίβλος γενέ-

C σεως ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ δαβίδ· τίνος αἱ τῶν πραγμάτων ὁμοιώσεις, οὐκ ἰσότιμοι. ὁμοιοῦσθω γὰρ ὁ δοῦλος τῷ δεσπότῃ. οὐ μὴν ἰσότιμος γίνεται, πλὴν ἔχει τινὰς ὁμοιότητας. ὁ δαβὶδ ποιμὴν, καὶ ποιμὴν ὁ Χριστὸς· ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς ἔλεγεν. ἀλλ' ὁ μὲν ποιμὴν θρεμμάτων· ὁ δὲ ποιμὴν ψυχῶν· ὁμοίωσις πραγμάτων, πολλὴ δὲ παραλλαγὴ τοῦ ἀξιώματος· ἔχρισε τὸν δαβὶδ εἰς βασιλέα, σαμουὴλ ὁ ἱερεὺς, ἐβάπτισε καὶ τὸν σωτῆρα ὁ ἰωάννης, ὡς ἱε-

D ρεὺς ὢν καὶ αὐτός. ὁμοιότης μὲν τῶν πραγμάτων· πολλὴ δὲ διαφορὰ τῶν ὑποκειμένων. χρισθεὶς δὲ ὁ δαβὶδ εἰς βασιλέα, οὐχ' ἅμα ἥρπασε τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἠνείχετο πολλοῖς χρόνοις δουλεύων τῷ σαούλ· καὶ ὁ σωτὴρ ἡμῶν γεννηθεὶς βασιλεὺς πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ οὐ πρόσκαιρον ἔχων τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων βασιλεὺς, ἐκ βασιλέως θεοῦ γεννηθεὶς, ἠνείχετο, οὐχ' ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἵνα πληρώσῃ τὴν οἰκο-

E νομίαν. ἐδίωκε τὸν δαβὶδ σαοὺλ, ἐδίωκε τὸν Χριστὸν ἡρώδης· ἀλλ' οὔτε ὁ σαοὺλ διώκων τὸν δαβὶδ ἔβλαψεν, οὔτε ἡρώδης διώκων τὸν Χριστὸν, ἔβλαψεν. ἐπανέστη τῷ δαβὶδ ἀβεσσαλὼμ υἱὸς ὤν· ἐπανέστη τῷ σωτῆρι ἰούδας υἱὸς ὢν καὶ αὐτὸς ἄλλος. τοὺς γὰρ μαθητὰς οἶδεν ὁ σωτὴρ ὀνομάζειν υἱοὺς, λέγων· ἰδοὺ ἐγὼ, καὶ τὰ παιδία, ἅ μοι ἔδωκεν ὁ θεός. καὶ πάλιν πρὸς τοὺς μαθητὰς ἔλεγε· τε-

κνία.

κνία· ὁ τόπος τῆς ἀπωλείας τοῦ ἀβεσσαλὼμ, χεὶρ ἀβεσσαλὼμ μέχρι τῆς σήμερον καλεῖται. καὶ βλέπε μοι τὴν ἀκρίβειαν τῆς εἰκόνος τῶν πραγμάτων. οὐ γέγραπται ποὺς ἀβεσσαλὼμ, ἀλλὰ χεὶρ ἀβεσσαλώμ. οὐ γέγραπται κεφαλὴ ἀβεσσαλὼμ, καίτοιγε ἀπὸ τριχῶν κεφαλῆς ἀπώλετο, ἀλλὰ χεὶρ ἀβεσσαλώμ. πρώτη γὰρ ἦν ἡ τῆς κεφαλῆς χεὶρ, ἡ προδοῦσα κατὰ τῆς εἰκόνος τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὡς ἐξελθούσης διὰ τῆς ὀνομασίας τῶν πραγμάτων τῆς χειρὸς, πλαγίως ἐμήνυσε τὸ ἐσόμενον ἡ γραφὴ, χεὶρ ἀβεσσαλὼμ, καὶ τῶν πραγμάτων εἰκόνες, ὅσας ὁμοιότητας ἔχει ὁ δαβὶδ πρὸς τὸν σωτῆρα. οὗτος τοίνυν ὁ δαβὶδ χρισθεὶς εἰς βασιλέα ὑπὸ τοῦ σαμουὴλ, ἐλαίῳ αἰσθητῷ· ἄλλως δὲ ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἐχρίσθη. πῶς καὶ τίνα τρόπον; ἄκουε τοῦ τεσσαρακοστοῦ [τετάρτου] ψαλμοῦ λέγοντος· ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν. διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, παρὰ τοὺς μετόχους σου. ἵνα μὴ τῇ ὁμοιολεξίᾳ τῆς χρίσεως ἰσοτιμίαν νομίσῃς εἶναι τῶν λεγομένων· ἐχρίσθη δαβὶδ, ἐχρίσθη καὶ ὁ χριστός. ἀλλ' ὁ μὲν ἐχρίσθη ὑπὸ ἀνθρώπου, ὁ δὲ ἐχρίσθη ἐκ πατρὸς· καὶ ἡ χρίσις, ἀνεκδιήγητος, καὶ ἀκατάληπτα τὰ πράγματα, διὰ τοῦτο λέγει ὁ ψαλμῳδὸς, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, παρὰ τοὺς μετόχους σου. τῆς ὁμοιότητος εἰσὶ μέτοχοι, οὐ μὴν ἰσότιμον ἔχουσι τὴν χρίσιν· πανταχοῦ γὰρ, καὶ τὴν ὁμοιότητα τηρεῖ, καὶ τὸ ὑπερέχον τοῦ πράγματος φυλάττει. ὁ τοίνυν δαβὶδ χρισθεὶς ὑπὸ τοῦ σαμουὴλ, ἔμενεν ἐφ' ἑαυτοῦ· ὁ δὲ σαοὺλ παραβὰς ἐντολὰς θεοῦ, πνεύματι ἀκαθάρτῳ παρεδόθη. ἔψαλλε δὲ ὁ δαβὶδ, καὶ κιθάραν εἶχε ποιμενικὴν, καὶ ἐν ἐρήμοις διάγων καὶ οὐκ ἔχων τισὶν ἀνθρώποις διαλεχθῆναι, καὶ κιθάραν πηξάμενος, καὶ διὰ τοῦ ἀνακρούεσθαι τὰ μέλη, δύο εἰργάζετο· παρεμυθεῖτο γὰρ καὶ διὰ τοῦ ἤχου, τὸ τῶν τόπων ἔρημον· οὐ μὴν εἰς ἔκλυτα ἐξέπιπτε μέλη, ἀλλὰ ψαλμοὺς ᾖδεν· ἵνα τέρπῃ μὲν τὸ εὔηχον, ὠφελῇ δὲ τὸ εὐσεβές. καὶ ἔψαλλεν ἐν ταῖς ἐρήμοις λέγων· ὅτι καὶ τὰ ὕψη τῶν ὀρέων αὐτοῦ ἐστι. προστίθει δὲ πάλιν· ἀνὰ μέσον τῶν ὀρέων διελεύσονται ὕδατα, καὶ ποτιοῦσι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, ἐπ' αὐτὰ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, κατασκηνώσει. ἔψαλλε τὰ περὶ τοῦ ἀνθρώπου λέγων· πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ, πρόβατα καὶ βόας ἁπάσας. ἔτι δὲ καὶ τὰ τοῦ θεοῦ θαυματουργήματα ἔψαλλε. ὀδυνωμένου δὲ τοῦ σαοὺλ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀκαθάρτου, γέγονέ τις μηνυτὴς τῷ σαοὺλ, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ καλεῖται ὁ δαβὶδ, καὶ ὁσάκις ἐπετίθετο αὐτῷ τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, λαμβάνων τὴν κιθάραν ὁ δαβὶδ, ἀνεκρούετο, ψάλλων καὶ ὕμνους λέγων τῷ θεῷ. μὴ γάρ μοι τῆς κιθάρας μνημόνευε, ἀλλὰ τοῦ ψαλλομένου· μὴ δὲ ἁρπάσας τὰ ῥήματα, εἰς θεατρομανεῖς ἐμπέσῃς ἡδονάς. ἀλλὰ μνημονεύσας τῶν ψαλμῶν τῇ ἐκκλησίᾳ παράμενε. εἰς χεῖρας τοίνυν λαμβάνων τὴν κιθάραν ὁ δαβὶδ καὶ ψάλλων τῷ θεῷ, τὸν πνίγοντα δαίμονα ἀπήλαυνεν. ὢ μεγάλης ψαλμῶν δυνάμεως·

Locus autem vbi ſublatus eſt Abſalon, manus Abſalon in hodiernum diem nuncupatur. En quam exactè imagines iſtarum rerum inter ſe congruunt: ſiquidem locus ille non vocatus eſt pes Abſalonis, ſed manus Abſalonis: neque item caput Abſalonis. Prior enim fuit capite manus, quæ proditionem exercuit, ſecundum exemplar iſtius rei: ac proinde quaſi negocio manu geſto, per vocabulum manus Abſalonis, id quod futurum erat, obliquè ſignificauit. Multæque res Dauidis ſimi-
A litudine congruunt cum Saluatore. Hic igitur Dauid à Samuele oleo ſenſibili vnctus eſt: aliter autem Seruator noſter. Cæterum, id qua ratione, aut quomodo factum ſit, audi ex quadrageſimo Pſalmo, *Thronus tuus Deus in ſecula ſeculorum, virga rectitudinis, virga regni tui, Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem: Ideo vnxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ conſortibus tuis.* Ne ex ſimili vocabulo vnctionis æqualitatem putares in iſtis ſententiis. Siquidem vnctus eſt Dauid, vnctus &
B Chriſtus, ſed ille ab homine vnctus eſt, iſte vero à Patre omnipotente: eaque vnctio eſt ineffabilis, & res ipſa incomprehenſibilis, propterea à Pſalmographo nominatum eſt oleum exultationis præ conſortibus. Nam tametſi ſimilitudinis ſunt participes, non tamen habent parem & eiuſdem dignitatis vnctionem. Vbique enim ſimilitudinem retinet, & excellentiam rei conſeruat. Dauid igitur vnctus à Samuele aliquandiu manebat priuatus: Saul vero tranſgreſſo Dei præce-
C pto, ſpiritui immundo mancipatus eſt: Dauid autem pſallebat poſtorali cithara, qui quum in ſolicitudine ageret, nec eſſet cum quibus loqueretur, citharam compinxit, ex cuius concentu duo imprimis conſequebatur, quòd & inde ſolitudinem ſuam mitigaret, nec ad diſſolutas cantiones delaberetur, ſed Pſalmos caneret, quo & modulationis fructum perciperet, & pietatem adiuuaret. Et pſallebat in montibus, *Altitudines montium Dei omnipotentis.* Addebat & illud, *Per medium montium tranſibunt aquæ & potabunt o-*
D *mnes beſtiæ agri, ſuper eos volatilia cæli nidificabunt:* Pſallebat etiam de hominibus in hæc verba: *Omnia ſubiecit infra pedes eius, oues & boues vniuerſas.* Pſallebat quoq; multifariâ miracula Dei. Cæterũ quũ torqueretur Saul ab immundo ſpiritu, non defuit qui indicaret Sauli Dauidis in cantando ſolertiã, atq; eã ob occaſionẽ accerſitus eſt Dauid. Quotieſcunque igitur inuadebat eum ſpiritus immundus, ſumebat Dauid citharam ſuam,
E eamque pulſabat, hymnos Domino cantitans. Verum ne mihi hic tam reſpectum mentionemque habeas citharæ, quàm id quod cithara canebatur, neve verba rapiens ad theatrales voluptates euageris, ſed memor Pſalmorum, Eccleſiæ adhæreas. Dauid igitur ſumpta in manum cithara, pſallens Deo, ſuffocantem dæmonem propulſabat. O magnam Pſalmorum virtutem!

Spiritus ille immundus suffocans alium, ipse inuisibiliter suffocatur, & respirabat Saul. Nihilo tamen minus Dauidi infestus erat ob istiusmodi causam. Allophyli aliquando inuaserant gentem Hebræorum, & inter eos quidam Goliath immani corpore, animo ferox, visu terribilis, ad quadragintadies conuiciabatur Israeli, in singulare certamen quemlibet prouocans, indutus vasto clypeo, hastamque gestans, ocreas horrendas: quem qui videbant, aufugiebant, ipseque adeo Saul in pauore erat. Venit eo Dauid inuisurus fratres, & manum conserit nudus cum armato, bellorum imperitus cum bellicosissimo, adolescens cum viro. Et omnibus se metu contrahentibus, nemineque audente prodire, à Dauide pugnæ conditio suscipitur. Sciens autem id quod res erat, psallebat, penes Dominum esse bellum, & fallacem esse equum ad salutem, eumque in multitudine virium non saluandum. Certum habebat, id esse quod psallebat, gestabatque maximum genus armorum fidem & galeam salutis capiti impositam: & arrepta virga & funda, lapidemque circumuibrans, aduersarium subito ictu percussit. Percurrimus verba: non enim longius immorari propositum fuit. Prostratus est ergo immanis ille Goliath à paruulo, peritus ab imperito & simplici sumens deinde Dauid illius gladiū, caputipsi præcidit, caputq; deportatū est in Hierusalem: gladius autē in custodiā datus est Abimelech sacerdoti, liberatusq; est populus ab aduersario, egressæq; sunt fœminæ in occursum eius choros ductitantes, quū omnes in animo haberēt quàm lætissimè agere, nimirum libe ri deiecto hoste, adeo vt populus vultu quasi florente renidere videretur, nihilque nisi choreas, harmonias, lætitiásque sibi proponeret. Ibi tripudiatrices illæ cecinere, non ad dignitatem respectantes, sed ad merita rerum: Percussit Dauid per myriades, & Saul per chiliades, nec expresserunt, quot essent illæ chiliades, aut quot essent myriades, quum possint chiliades multiplicando redigi in myriades, & myriades resolui in chiliades: quæ res animum Saulis perculit. O magnam vecordiam, nónne debuit tam recens beneficium reuerentia prosequi? quid inuides victori, ad vnam horam faustis vocibus celebrato, ipse qui ad quadragiuta dies latuisti? Cur ab hostibus liberatus, laudibus assertoris laude digna patrantis, infestus es? verum ille secum dicebat: Dederunt mihi mille, & Dauidi decem millia. Atque ideo infensis oculis Dauidem intuebatur. Vide mihi num posteri eius sunt, quibus hodie Seruator dextram illam aridam sanauit: & egressi sunt illi ad consilium capiendum, non vt Dominum glorificarent, sed quonam modo bene merito insidias ponerent. Euangelium enim dicit, quòd pleni vecordiæ egressi sint, & disceptauerint quid Iesu facerent, posteri nimirum persecutoris, posteri, inquam, furiosi illius, posteri insidiatoris aduersus hominē bene meritū.

τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον πνῖγον, ἀοράτως ἐπνίγετο, καὶ ἀνέψυχεν ὁ σαούλ. ἐφθόνει δὲ τῷ δαβὶδ, διὰ τοιανδε ὑπόθεσιν. ἀλλόφυλοι ποτὲ ἐπέθεντο τῷ γένει τῶν ἑβραίων, καί τις γολιὰθ παμμεγέθης τὸ σῶμα, καὶ θρασὺς τὴν ψυχὴν, καὶ φοβερὸς ὀφθῆναι, ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ὠνείδιζε τὸν ἰσραήλ, καὶ ἤτει εἰς μονομαχίαν, ἵνα ἀσπίδα μὲν,

A παμμεγέθη περικείμενος, δόρυ δὲ ἕλκων, καὶ φοβερὰς κνημῖδας, καὶ οἱ βλέποντες, ἔφυγον, καὶ ὁ σαοὺλ ἐδειλία. ἧκεν ἐπισκεψόμενος τοὺς ἀδελφοὺς ὁ δαβὶδ, καὶ συμβάλλει εἰς μάχην, ὁ γυμνὸς τῷ ἐνόπλῳ, ὁ ἀπειροπόλεμος τῷ πολυπολέμῳ, ὁ νέος τῷ ἀνδρί· καὶ πάντων πτηξάντων, καὶ μηδενὸς τολμῶντος ἐπεξελθεῖν, δαβὶδ ἀναδέχεται τὸν πόλεμον. εἰδὼς δὲ ἔψαλεν, ὅτι τοῦ θεοῦ ὁ πόλεμος, καὶ ὅτι ψευδὴς ἵππος εἰς σωτηρίαν, ἐν δὲ πλήθει δυνάμεως αὐτοῦ οὐ σωθήσεται. εἰδὼς ἃ ἔψαλεν, εἶχεν ὅπλον μέγιστον τὴν πίστιν, καὶ περικεφαλαίαν πε-

B ριέθετο σωτηρίου, καὶ ἀναλαβὼν ῥάβδον καὶ σφενδόνην, τὸν λίθον περιειλήσας πλήξας τὸν ἀντίδικον, συντόμως κατήνεγκε. παρατρέχομεν γὰρ τὰ ῥήματα, ἐπειδὴ οὐ τοῦτο νῦν ἐστι τὸ προκείμενον. ἔπεσεν ὁ γολιὰθ ὁ μέγας, ὑπὸ τοῦ μικροῦ, καὶ ὁ ἔμπειρος ὑπὸ τοῦ ἀπείρου καὶ ἀφελεστέρου, καὶ λαβὼν αὐτοῦ τὸ ξίφος, ἀπέτεμεν αὐτοῦ τὴν κεφαλήν. καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ ἀπηνέχθη ἐν ἱεροσολύμοις· τὸ δὲ ξίφος αὐτοῦ, ἐτηρεῖτο παρὰ ἀβιμέλεχ τῷ ἱε-

C ρεῖ. ἐλυτρώθη ὁ λαὸς ὑπὸ τοῦ ἀντιδίκου. ἐξῆλθον εἰς ὑπάντησιν γυναῖκες χορεύουσαι. θυμηδία γὰρ ἦν τὸ προκείμενον. φόβος δὲ ἐλύθη, ὁ ἐχθρὸς ἔπεσεν, ὁ λαὸς ἠπήνθη, χορεῖαι, καὶ τύμπανα, καὶ ἁρμονία, καὶ εὐφροσύνη τὸ προκείμενον. αἱ δὲ χορεύουσαι ᾖδον, οὐ πρὸς ἀξίαν ἀφορῶσαι, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐνεργῆσαι. ἔλεγον γάρ· ἐπάταξεν ὁ δαβὶδ ἐν μυριάσιν αὐτοῦ, καὶ σαοὺλ ἐν χιλιάσιν αὐτοῦ, καὶ τῷ νικήσαντι δεδώκαν τὰς χιλιάδας, καὶ οὐκ εἶπον πόσαι χιλιάδες, οὐδὲ πόσαι μυριάδες. δύνανται δὲ καὶ μυριάδες,

D ἀναλυθῆναι εἰς χιλιάδας καὶ χιλιάδες πολυπλασιασθῆναι εἰς μυριάδας, ὁ σαοὺλ ἀκούσας, ἐπλήγη τὴν διάνοιαν. ὢ μεγάλης ἀνοίας. οὐκ ἔδει κἂν τὸ παρὸν αἰδεσθῆναι. τί βασκαίνεις ἀνθρώπῳ νικητῇ ἐν μιᾷ ὥρᾳ εὐφημουμένῳ, ὁ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας κρυπτόμενος; τῶν ἐχθρῶν ἐλυτρώθης, τί βασκαίνεις ἀνθρώπῳ ἐπαινουμένῳ, ἔργα ἄξια ἐπαίνων ἐργασαμένῳ; ἀλλὰ πρὸς ἑαυτὸν ἔλεγεν· ἔδωκαν τῷ δαβὶδ τὰς μυριάδας καὶ ἐμοὶ τὰς χιλιάδας. καὶ ἦν ὑποβλεπόμενος τὸν

E δαβίδ. βλέπε εἰ μὴ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἦσαν, οἷς σήμερον ὁ σωτὴρ ἐθεράπευσε τὴν δεξιὰν χεῖρα τὴν ξηράν· καὶ ἐξελθόντες ἐκεῖνοι, οὐχ ἵνα δοξάσωσι τὸν θεὸν ἐσκέπτοντο, ἀλλὰ πῶς ἐπιβουλεύσωσι τῷ εὐεργέτῃ. λέγει γὰρ τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι αὐτοὶ μὲν, ἐπλήσθησαν ἀνοίας, καὶ ἐξελθόντες, διελογίζοντο, τί ἂν ποιήσωμεν τῷ ἰησοῦ; ἀπόγονοι τοῦ διώκοντος, καὶ ἀπόγονοι τοῦ μανιώδους καὶ ἀπόγονοι τοῦ ἐπιβουλεύοντος τοῖς εὐεργέταις.

ὑπε-

ὑπέβλεπε τοίνυν ὁ σαοὺλ τὸν δαβίδ, καὶ οὐκ ἔτι ἔβλεπεν αὐτὸν ὀρθοῖς ὀφθαλμοῖς. τοιοῦτοι γὰρ οἱ βάσκανοι καὶ τοιοῦτοι οἱ ὑποκριταί. διὰ τοῦτο ἡ
» γραφή σοι λέγει· οἱ ὀφθαλμοί σου ὀρθὰ βλεπέτωσαν, μηδὲν πλάγιον, μηδὲ βάσκανον, ἢ ἔρωτος ἢ μανίας, ἢ πάθους ἐχόμενοι. βλέπε τὸν φίλον ὀρθῶς, μηδὲν κεκρυμμένον, μηδὲν ἰοβόλον. ἀλλ' ὁ σαοὺλ ὑπέβλεπε τὸν δαβίδ. καὶ βλέπε κατασκευήν. ἰδὼν αὐτὸν τιμώμενον, βούλεται αὐτῷ δοῦναι τὴν θυγατέρα, ἐπιγαμβρείαν. ὢ πείρωσις βασκανίας. ἐπιβουλεύει, καὶ νυμφίον αὐτὸν λαμβάνει· καὶ οὐ φείδεται θυγατρὸς, ἵνα τῷ τετιμημένῳ ἐπιβουλεύσῃ, καὶ ἔπαθλον βούλεται ἑκατὸν ἀκροβυστίας ἀλλοφύλων. ὑπώπτευε γὰρ ὅτι ἐὰν εἰς πόλεμον αὐτὸν ἐμβάλῃ, οἱ ἑκατὸν συμπλακέντες τῷ ἑνὶ, ἀποκτενοῦσι τὸν ἕνα· καὶ οὕτως ἀπαλλαγείη. καὶ γέγονεν· ἀλλ' ὁ μὲν ἐχθρὸς, ὡς ἐχθρός· ὁ δὲ θεὸς, ὡς θεός. ἀπέρχεται ὁ δαβὶδ καὶ νικᾷ μόνος ἑκατὸν, ὁ δὲ σαοὺλ ἰδὼν θεὸν σύμμαχον τοῦ ἐχθροῦ, οὐδὲ οὕτως ἐδυσωπήθη· μᾶλλον δὲ, οὐ τοῦ ἐχθροῦ ἀλλὰ τοῦ εὐεργέτου ἐπέμεινεν ἐν τῇ βουλῇ· καὶ τῷ υἱῷ ἰωνάθαν ἠγανάκτει, διὰ τὸ ἔχειν φιλίαν πρὸς τὸν δαβίδ, καὶ ἐπεχείρησε τὸν ἴδιον υἱὸν ἀνελεῖν τῇ βασκανίᾳ τῆς διανοίας ἀβλεπτῶν. ἰδὼν δὲ ἑαυτὸν ἐπιβουλευόμενον ὁ δαβίδ, κρύβεται ἕως τῆς τρίτης· καὶ ὁ δαβὶδ, οἶδε τὴν τρίτην, καὶ συνθήκας ποιεῖται πρὸς τὸν ἰωνάθαν, καὶ οὕτως φεύγει ὁ νικητής· οὐκ ἀτονῶν ἀμύνασθαι τὸν ἐχθρὸν, ἀλλὰ μὴ βουλόμενος κατὰ τοῦ εὐεργετηθέντος ἐπαγαγεῖν ξίφος· καὶ παραδοὺς ἅπαξ τῷ θεῷ τὸ κριτήριον, καὶ φυγὼν, ἔρχεται μετὰ τῶν οἰκετῶν, πρὸς τὸν ἀβιμέλεχ τὸν ἱερέα· πάντα δὲ ταῦτα λέγομεν, διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ εὐαγγελίου, διὰ τὸ ῥῆμα τοῦ σωτῆρος τὸ εἰρημένον·
» οὐκ ἀνέγνωτε ὃ ἐποίησε δαβὶδ, ὅτε ἐπείνασεν, ὡς
» ἦλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως
» ἔφαγεν. ἔρχεται τοίνυν ὁ δαβὶδ, πρὸς τὸν ἀβιμέλεχ τὸν ἱερέα, μετ' ὀλίγων ὁδοιπορῶν. ἐξεπλάγη ὁ ἀβιμέλεχ· καὶ τί τοῦτο γέγονε φησὶν ὅτι μόνος ὁ στρατηλάτης ὁδεύει, καὶ ὁ ἐπίσημος λιτοτέραν ποιεῖται τὴν ὁδοιπορίαν; ὁ δὲ δαβὶδ, οὐ λέγει τὴν ἐπιβου-
» λὴν, ἀλλὰ σιωπᾷ τὸ πρᾶγμα καί φησιν· ὅτι
» τοῖς παιδαρίοις ἐντέταλμαι ἐν τῷ τόπῳ τῷ λε-
» γομένῳ θεοῦ πίστις. σημείωσαι καὶ τοῦτο καὶ παρὰ
» τῷ δαβὶδ, ἡ πίστις· διὰ τὸν μέλλοντα ἐξ αὐτοῦ γεν-
» νᾶσθαι, τὸν λέγοντα· κατὰ τὴν πίστιν σου γενηθήτω
» σοι, εἰκόνες καὶ ἐνταῦθα πραγμάτων, καὶ ὁμοιότητες. αἰτεῖ ἄρτους ὁ δαβίδ, παρὰ τοῦ ἀβιμέλεχ· ὁ
» δὲ, φησὶ πρὸς αὐτόν· οὐκ εἰσὶν ἄρτοι, ἀλλ' ἢ οἱ ἀφιε-
» ρωμένοι ἐκ προσώπου κυρίου. πάλιν ἄλλου νόμου δεῖ ἡμᾶς μνημονεῦσαι. ὁ τοῦ μωυσέως νόμος, ἔγραψεν ἐν ταῖς τελεταῖς τῆς λατρείας ταῖς γινομέναις κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ σαββάτου, δώδεκα ἄρτους θερμοὺς πεφθέντας τεθῆναι ἐπὶ τῆς τραπέζης. ὅπου δὲ θερμὴ, ἐκεῖ πῦρ. λεγέτωσαν νῦν ἡμῖν οἱ ἰουδαῖοι πῶς τηροῦσι τὸ σάββατον, καὶ τὸ πῦρ ἅπτειν παραιτοῦνται, ὅπου οἱ ἱερεῖς ἅπτουσι πῦρ, καὶ ἄρτους πέψαντες θερμοὺς, παρατιθέασιν;

Toruis igitur oculis intuebatur Dauidem, obliquis iam inde eum oculis notans. Tales enim sunt inuidi, tales sunt hypocritæ: Ideoque scriptura tibi dicit. *Oculi tui recta videant*, nihil obliquum, nihil liuidum, aut quod amorem aut fauorem præ se ferat. Aspice amicum tuum recte, nihil dissimulanter, nihil virulenter: Sed enim Saul infensis oculis aspiciebat Dauidem: considera mihi quidnam struatur. Videbat illum magni fieri, cupiebat
A igitur illi dare filiam suam in vxorem. Heu mihi qualis tentatio inuidiæ, insidiatur ei quem in generum accipit, neque filiæ parcendum putat, vt per speciem magnificæ affinitatis, filiæ marito insidietur, & præmium quærit centum allophylorum præputia. Credebat enim, si eum in bellum coniiceret, centum cum vno congressos, facile eum confecturos esse, & ita se à sua anxietate liberatum iri: quo loco & inimicus, vere inimicus erat, & Deus vere Deus. Abit Dauid, & vnus centum occidit. Saul autem animaduertens
B Deum aduersario suo opitulatorem esse, ne ita quidem pudore deterritus est, mansitque in parandis insidiis pertinax, atque id non contra inimicum, sed bene meritum. Ionathamque iratus, quòd amicitiam cum Dauide foueret, interficere conatus est. Dauid autem quum videret se insidiis appeti, per triduum se in latebras abdit, quidni? qui etiam vim tridui, eiusque mysterium nouerat. fœderibus cum Ionatha initis: victor ille Goliathis se in fugam dedit, non de vindicta inimici
C cogitans, sed nolens contra eum, quem beneficio affecerat, gladium mouere: semelque permittens Deo vindictam, fuga cum suis famulis ad Abimelechum sacerdotem perlatus est. Hæc omnia recensemus ob historiam Euangelij, & ob verbum illud Christi: An non legistis, quid fecerit Dauid cùm esuriret, quomodo venerit in domum Dei, & panes propositionis comederit? Venerat autem Dauid ad Abimelechum sacerdotem cum paucis comitibus: ibi consternatus Abimelech, Vnde hoc, inquit, vt dux
D copiarum solus iter faciat? & vir clarissimus tam exiguo comitatu vtatur? Cæterum Dauid nulla mentione insidiarum habita, rem totam celauit: Pueris, inquit, iniunctum est, vt certum in locum conueniant, cui nomen Deo fides. Et hoc mihi annota, etiam apud Dauidem fidem esse, ob illum qui ex eo nasciturus erat, illum ipsum inquam, qui dicit, Fiat tibi secundum fidem tuam. Imagines & similitudines rerum isthic in-
E sunt. Postulat igitur panes Dauid ab Abimelecho, ille autem respondit: Non sunt hic panes, nisi qui consecrantur in conspectu Domini. Alterius hic denuo legis Mosaicæ mentio facienda est, quam scripsit de ritibus sacrificij per sabbatum: Duodecim panes calidos coctos ponendos esse in mẽsa. Vbi autem calefactio, ibi ignis. Dicant igitur Iudæi, quomodo hic tueantur sabbatum, vbi & ignes incendere iubentur, & incendunt sacerdotes? vbi panes calidos & coctos apponunt in mensa?

Num ego solus transgredior sabbathum? Ecce sacerdotes panes calidos in sabbatho coquunt & circuncisionem in sabbatho donant. Vbi autem circuncisio, ibi est ferrum: vbi & ferrum, ibi & spongiae, caeteraque quae eodem spectant. vbi panis confectio, ibi & fornaces, ibi & comportatio sarmentorum, & prorsus opus ab illis peragitur, qui panes conficiunt. Populo igitur Iudaeorum vetitum erat, ne in sabbatho opus facerent: Sacerdotibus autem opus facere in sabbatho prohibitum non fuit. Quapropter nobis & vniuersis simul permittitur in sabbatho operari, quum nos omnes simus regale sacerdotium. Olim igitur in sacerdotibus permittebatur, nobis quoque, quoniam sumus regale sacerdotium, & gens sancta, hoc ipsum permissum est, lege ita scribente, vt in die sabbathi duodecim panes in mensa ponerentur. Panes igitur illos consecratos è mensa sibi in alimoniam postulabat Dauid: Abimelech autem respondit, *Si pueri se castos a mulieribus seruassent, id licere.* Iam tu mihi qui fidelis es, in decursu istius sermonis probè cauteque haec verba intellige & animaduerte quod dicitur, & castimoniam corporis assume. Nam si Abimelech tunc istiusmodi conditionem denunciauit, quare non & id ipsum à nobis quoque obseruandum fuerit? Dauid igitur ita accepit, & panes comedit, & fortasse in sabbatho id egit. Caeterum quia Iudaei Seruatori exprobrabant, quod discipuli ipsius in sabbatho spicas vellerent & comederent: opportunissime Christus hanc historiam in sabbatho gestam commemorauit, vt ostenderet si Dauidi pro salute attingere permissum fuit, & panes è mensa propositionis accipere, nec discipulis interdictum fuisse spicas carpere & confrictas comedere. Neque hoc, inquit, legistis, quid fecerit Dauid, quum & ipse esuriret & socii eius? Quomodo intrauerit in domum Dei, & panes propositionis comederit? Habes deinde adiunctam hic historiam de arida manu, quo pacto videlicet Seruator noster Synagogam intrauerit (Nobis hic celeriter percurrenda historia, ne per longitudinem fastidio simus auditori) ibique quum vidisset, quendam aridam manum habere, Iudaeosque paratos esse ad carpendum, dicit ad eum cui manus erat arida: *Surge & sta in medio.* non eum ad pompam curationis surgere & stare iussit, quum pro certa ratione eidem praeceperit: *Vide nemini dixeris.* Quapropter vbi opportunum est, celat miraculum: contra, vbi in sabbatho miraculum faciendum erat, tunc apertissimè operatur. Quaere in Euangeliis, & inuenies me vera dicere. Videbis enim sabbatho insigniora miracula facta, qui id quaeso? aut quomodo? *A seculo nō est auditum, quòd quis aperuerit oculos caecinati.* Hoc miraculum nullo alio die, quàm in sabbatho designauit. Lutum enim faciens ex sputo humi deiecto, inunxit oculos eius, & misit in Siloam: rediit inde & videt.

Qui

μὴ ἐγὼ μόνος παραβαίνω τὸ σάββατον; ἰδοὺ οἱ ἱερεῖς τοὺς θερμοὺς πέπτουσιν ἐν σαββάτῳ, καὶ περιτομὴν διδόασιν ἐν σαββάτῳ. ὅπου δὲ περιτομὴ, ἐκεῖ καὶ σίδηρος, καὶ σπόγγοι, καὶ τὰ ἀκόλουθα. ὅπου ἀρτοποιίαι, ἐκεῖ καὶ κλίβανοι, ἐκεῖ καὶ φρυγάνων συγκομιδὴ, καὶ ὅλως ἔργον αὐτοῖς, τὸ τῆς ἀρτοποιίας. τῷ μὲν οὖν λαῷ τῶν ἰουδαίων ἀπηγορεύετο, μὴ ἐργάζεσθαι ἐν σαββάτῳ· τοῖς δὲ ἱερεῦσιν, οὐκ ἦν ἀπηγορευμένον. διὰ τοῦτο καὶ ἡμῖν καὶ πᾶσιν,
A ἀφίεται τὸ ἐν σαββάτῳ ἐργάζεσθαι. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς πάντες βασίλειον ἱεράτευμα. πάλαι μὲν οὖν τοῖς ἱερεῦσιν ἠφίετο. ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς γεγόναμεν βασίλειον ἱεράτευμα καὶ ἔθνος ἅγιον, τοῦ νόμου γράψαντος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου, τοὺς δώδεκα ἄρτους τίθεσθαι ἐν τραπέζῃ. ἄρτων γὰρ ἀφιερωμένων ἐκείνων, ἐκ τῆς τραπέζης ᾔτει ὁ δαβὶδ τὴν τροφήν. ὁ δὲ ἀβιμέλεχ, ἔλεγεν εἰ διαπεφυλαγμένα τὰ παιδάρια, πλὴν ἀπὸ γυναικός. ὧδε μοι λοιπὸν ἐν παρεκβάσει τοῦ λόγου, ἀσφα-
B λίζου τὸ εἰρημένον, ὁ πιστὸς, καὶ νόει μοι τὸ λεγόμενον. καὶ τὴν ἁγνείαν ἀναλάμβανε σαρκός. εἰ γὰρ ὁ ἀβιμέλεχ τότε ταῦτα παρήγγειλε, πῶς οὐχὶ καὶ παραφυλακτέον; καὶ οὕτως ἔλαβεν ὁ δαβὶδ καὶ ἤσθιε τοὺς ἄρτους καὶ ἐν σαββάτῳ ἴσως ἔλαβεν. ἐπεὶ οὖν οἱ ἰουδαῖοι κατεμέμφοντο τῷ σωτῆρι διὰ τὸ ἐν σαββάτῳ τοὺς μαθητὰς τίλλειν στάχυας καὶ ἐσθίειν, διὰ τοῦτο εὐκαιρότατα ἐμνημόνευσε τῆς ἱστορίας, τῆς ἐν σαββάτῳ γενομένης, ἵνα δείξῃ αὐτοῖς, ὅτι εἰ πρὸς σωτήριον τροφὴν ἠφίετο τῷ δαβὶδ, καὶ
C τοῖς μετ' αὐτοῦ ἐφάψασθαι ἄρτων ἐκ τῆς τραπέζης, οὐκ ἦν ἀπηγορευμένον καὶ τὸ στάχυας λαμβάνοντας, καὶ ψώχοντας ἐσθίειν τοὺς μαθητάς. οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε ὃ ἐποίησε δαβὶδ, ὅτε ἐπείνασεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ὡς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν; ἔχεις ἑξῆς, συνεζευγμένην καὶ τὴν ἱστορίαν περὶ τῆς ξηρᾶς χειρὸς· ὅπως ὁ σωτὴρ ἡμῶν εἰς τὴν συναγωγὴν εἰσελθών· δεῖ γὰρ ἡμᾶς παραδραμεῖν τὴν ἱστορίαν, διὰ τὸ μῆκος τῶν λόγων, ἵνα μὴ προσκορὴς
D γένηται ἡ ἀκρόασις· καὶ ἰδὼν τινὰ ἔχοντα ξηρὰν χεῖρα καὶ γινώσκων, ὅτι ἕτοιμοι εἰσὶν οἱ ἰουδαῖοι εἰς τὸ κατηγορεῖν, λέγει πρὸς τὸν ἔχοντα τὴν χεῖρα τὴν ξηράν· ἀνάστηθι εἰς τὸ μέσον. ἡ ἀνάστασις, τὸ ἀναστῆναι ἐκέλευσεν. ἀνάστηθι, καὶ στῆθι εἰς τὸ μέσον. οὐ κομπώδη τὴν ἰατρείαν ἐργαζόμενος· οἶδε γὰρ εὐκαίρως λέγειν· ὅρα μηδενὶ εἴπῃς· ἀλλ' ὅτι μέν ἐστιν εὔκαιρον, κρύβει τὸ θαυματούργημα, ὅτε δὲ δεῖ ἐν σαββάτῳ θαυματουργῆσαι, τότε φανερώτατα ἐργάζεται. ζήτησον τὰ ἐν τοῖς εὐ-
E αγγελίοις γεγραμμένα καὶ εὑρήσεις τὸ ἀληθὲς τῶν λόγων. ἐτήρουν ἐν σαββάτῳ, τὰ τῶν θαυματουργημάτων ἐπιδοξότερα· πῶς καὶ τίνα τρόπον; ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη, ὅτι ἤνοιξέ τις ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγεννημένου. τοῦτο τὸ θαῦμα οὐκ ἐποίησεν ἐν ἑτέρᾳ ἡμέρᾳ, ἀλλ' ἐν σαββάτῳ. πηλὸν γὰρ ποιήσας διὰ τοῦ πτύσαι χαμαὶ, ἐπιχρίσας τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔπεμψεν εἰς τὸν σιλωὰμ καὶ ἦλθεν ὁ τυφλὸς βλέπων.

οἱ δ

οἱ δὲ τὸν τυφλὸν ἰδόντες βλέποντα, οὐκ ἀνάβλεψαν· κἀκείνου μὲν ἠνεῳχθησαν αἱ αἰσθηταὶ τῶν ὀμμάτων κόραι, ἰουδαίων δὲ οὐκ ἠνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοί· ἀλλ' ἔχοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς ἠνεῳγμένους, οὐκ ἔβλεπον, καὶ κατέκριναν τὸν κύριον λέγοντες· ὅτι οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ. ὢ πολλῆς ἀνοίας. ποῖον γὰρ ἔργον γέγονε πτύσμα ἀπὸ χειλέων; ἀπὸ δακτύλων μόνον ὁ πηλὸς, περίχρισμα λεπτὸν, οὐκ ἔργα λείοις ἰατρικοῖς, ἀλλὰ χειρὶ θεοποιήτῳ εἰργασμένον. τί μέμφῃ τὸ πραχθέν; ἔχεις ἐν σαββάτῳ θαυματούργημα, ἀπῆλθεν ὁ τυφλὸς, καὶ ἀπῆλθεν ὁ τυφλὸς βλέπων. καὶ ἐν σαββάτῳ ἐποίει, ἵνα ἀξιόπιστος γένηται, ἐν σαββάτῳ διδάσκων. ἔχω καὶ ἄλλο θαυματούργημα ἐν ἱεροσολύμοις. προβατικὴ τίς ἦν κολυμβήθρα καὶ νῦν ἐστιν, πέντε στοὰς εἶχε· νῦν γὰρ περιῃρέθη τὰ πέριξ οἰκοδομήματα· παραλυτικὸς δὲ ἔκειτο ἐπὶ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτεσιν ἀσθενῶν· πολλὸς γὰρ ὁ χρόνος γινέται τῆς νόσου, ἵνα κἂν οὕτως βλέποντες, δυσωπηθῶσιν οἱ ἰουδαῖοι. εἰ γὰρ ὀλιγοχρόνιος ἦν ἡ νόσος, ἐλάνθανε τὸ θαῦμα· νυνὶ δὲ, πολλὰ ἔτη ἐματύρησε τῇ νόσῳ, ἵνα κἂν οὕτω βλέποντες, ἀναβλέψωσιν. ὁ δὲ σωτὴρ παραγινόμενος καὶ παράγων, λέγει ἐκείνῳ· θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; καὶ τὰ ἀκόλουθα. καὶ ἐξεγερθεὶς κἀκεῖνος, αἴρει τὸν κράββατον καὶ περιπατεῖ. σάββατον δὲ ἦν. οἱ δὲ ἰουδαῖοι οὐκ ἔβλεπον τὸ θαυματούργημα τὸ ἐν σαββάτῳ γινόμενον, ἀλλὰ τὸν κράββατον βασταζόμενον. δέον αὐτοῖς λογίσασθαι, ἰατροὶ ποῖοι παρεγένοντο, οὐδεὶς ἐθεράπευσε. πένης ἔκειτο ὁ ἄθλιος, μὴ δὲ τὸν ῥίψοντα εἰς τὴν κολυμβήθραν ἔχων. τοιοῦτος ὁ θαυματοποιὸς καὶ καινότερα ἐργαζόμενος, ὁ τοσαύτην δύναμιν τῷ παραλυτικῷ δοὺς· ὡς μὴ μόνον ἀναστῆναι, ἀλλὰ καὶ βαστάσαι τὸν κράββατον. τυφλὸν ἡ πονηρία· καὶ κρίνουσι τὸν σωθέντα, καὶ λέγουσιν αὐτῷ· οὐκ ἔξεστί σοι ἆραι τὸν κράββατον ἐν σαββάτῳ. ἀπεκρίνατο ἐκεῖνος· ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνός μοι εἶπεν. θεοῦ τὸ ἔργον τὸ πραχθέν. ἀσύνηθές ἐστι καὶ τὸν παραλυτικὸν, διὰ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἐτῶν θεραπευθῆναι, ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος ἤκουσα τοῦ βαστάσαι τὸν κράββατον. εἰ τὸ σῶμα ἐπήκουσε καὶ ὑγιὲς ἐγένετο, ἐγὼ ἀγνώμων ἔσομαι, τῷ μὴ βαστάσαι τὸν κράββατον; πάλιν οἱ ἰουδαῖοι οὐκ ἐζήτουν αὐτὸν ἵνα μάθωσι πῶς ἐθεράπευσεν, καὶ προσκυνήσωσι τὸν δόντα τοιαῦτα, ἀλλ' ἵνα αὐτῷ ἐπιβουλεύσωσι. Γέγονε κἀκεῖνο τρίτον τὸ νῦν ἀναγνωσθέν. εἰσῆλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν, πονηρευομένων συναγωγή. τί γὰρ πονηρότερον, εὐεργετουμένων καὶ ἐπιβουλευόντων; ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν ἰουδαίων, ἄνθρωπος ἦν χεῖρα ἔχων ξηράν. ξηρὸς ἦν τίς τὴν χεῖρα καὶ οἱ παρόντες ξηροὶ τὴν διάνοιαν, καὶ οὐκ ἔβλεπον τὸν τότε παρόντα· οὐ δὲ ὑπώπτευον τὸ θαυματούργημα τοῦ ἐργαζομένου. ὁ δὲ σωτὴρ πρὶν ποιῆσαι τὸ ἔργον, διὰ λόγων

Qui autem antea cæcum, ſed iam videntem
intuebantur, ipſi non cernebant, contra, il-
lius pupillæ ſenſibiles adapertæ fuerunt. Iu-
dæorum vero oculi minime patuerunt, quos
quum apertos haberent, nihil videbant, quip-
pe qui condemnauerint Dominum, his ver-
bis, *Non eſt hic homo ex Deo, quoniam ſab-
batum non obſeruat.* O quantam veſaniam?
nam quale hic opus factum quæſo, vbi ſpu-
tum ex labris, lutum inter digitos, atque in-
A de inunctio tenuis, neque id factum inſtru-
mentis medicis, ſed manu diuina? Quid car-
pis quod actum eſt? habes miraculum in
ſabbato. Abiit cæcus, ſed abiit videns,
& in ſabbato fecit, vt quia in ſabbato doce-
ret, fide dignus haberetur. Eſt & aliud ſab-
bati miraculum: Hieroſolymis erat pro-
batica piſcina, & nunc quoque eſt, quæ ha-
bebat quinque porticus: verum nunc ædes
circumiectæ in ruinis iacent. Paralyticus
ibi decumbebat, per octo & triginta annos
ægrotans. Diuturnus ideo hic morbus fuit,
B vt Iudæi inde conuincerentur: ſi enim bre-
uis illa ægrotatio fuiſſet, latuiſſet vis mira-
culi: nunc multi anni hunc morbum conte-
ſtatum reddunt, vt vel ita videntes viſum re-
ciperent. Hic Seruator noſter quum eo ve-
niſſet, ac præteriret, dicit ægroto: Vis ſa-
nus fieri? & reliqua. Atque ita ille ſurgens
tollit grabatum ſuum & obambulat: erat au-
tem ſabbatum. At Iudæi non viderunt mi-
raculum factum in ſabbato, ſed eum qui grab-
batum ſuum baiulabat. Quum hæc ſecum
C cogitare debuiſſent, quales quæſo medici ad-
uenerunt? Nemo eum antea ſanauit, ia-
cebat miſellus, inops, nec vllum quidam ha-
bens qui ipſum in piſcinam deiiceret. Ta-
lis iſte miraculorum patrator rerumque et-
iam magis admirandarum author, vtpote
qui tantam vim paralytico dederit, vt non
ſolum aſſurrexerit: ſed & lectulum portarit
ſuum. Verum cæca res malicia. Conde-
mnant iſtum à morbo ereptum, & dicunt ei,
Non eſt tibi fas in ſabbato geſtare grabatum.
Reſpondit autem ille: *Qui me ſanum fecit,*
D *mihi hoc iniunxit.* *Dei opus eſt quod factum
eſt: inconſueta res eſt, per triginta annos paraly-
ticum ſanitati reſtitui, ex eius ore audiui hoc præ-
ceptum, Tolle grabatum tuum:* corpus il-
li obediuit, & ſanum factum eſt: ego illi in-
gratus ero, ſi non geſtauero lectulum? Rur-
ſus Iudæi ſciſcitationes faciunt, non vt mo-
dum ſanandi cognoſcerent quo eum adora-
rarent, ſed vt inſidias circumponerent. Iam
illud tertium eſt, quod recitatum eſt. In-
greſſus eſt Seruator in Synagogam: malo-
E rum ſcilicet Synagogam. Quid enim de-
terius, quàm beneficia accipere, & inſidia-
ri? In hac Sinagoga Iudæorum homo qui-
dam erat, cui manus arida fuit. *Vnus erat
arida manu:* cæteri autem qui aderant, ari-
da mente, nec eum, qui tum præſens erat,
contuebantur, neque ex miraculo actorem
miraculi ſuſpiciebant. Cæterum Seruator
antequam hoc opus perficeret, voluit prius

per verba eorum mentes excolere. Cognitam enim habens eorum prauitatem animi, & amarulentam illam voraginem pectoris: primum eos demulcet verbis, & syluestrem indolem pectoris mansuefacere studet, & dicit illis: Licitumne est in sabbato benefacere, an malefacere? animam seruare, an perdere? & nequaquam ita verba formauit: licetne operari? Alioqui statim respondissent, contra legem dicis. Nunc autem id loquutus est, quod lex ipsa voluit. Qui enim legem tulit, hoc adiunxit, operandum non esse, nisi quum pro seruanda anima hoc faciat: mox enim vbi in sabbato ceciderit animal in foueam, licitum est Iudæis extrahere inde, non hominem solum, sed & bouem, & asinum, atque ita salutaria lex concessit. Maxime quum etiam Iudæi in sabbato vescerentur. Quòd si quis nunc eos percunctetur, non quod negationibus iactatur, sed quod in confessio est, fasne est benefacere? negauerint fas esse, vt qui non sint bonæ voluntatis: bonus enim ex bono thesauro profert bona: Iudæi contra, quia mali erant, ad bona facienda consentire nequeunt, neque admittunt bona esse facienda, sed tamen mala facienda esse, non confitentur. Improba enim istiusmodi oratio fuisset, sed in silentio persistunt. At quum nugandum est, magnas nugas dicunt: quum calumniandum, altissime vociferantur. *Tolle, tolle*, homo iste hæc & alia designauit: quum autem quæritur, benene an male facere liceat, silent: Dominus autem mœrens animo, ob cæcitatem cordium illorum, dixit homini: *Qui vident, videant: qui obaudiunt, agant quod velint: & qui sunt duri corde, lapidescant: verum interim mollescat dextera tua, surge noli amplius mendicare.* Nam quod iusserit illum surgere indicium est, eum prius sedisse: qui enim aridam manum habebat, quorsum sedebat, nisi vt plane mendicaret? Non do tibi nummos, ne absumas: sed sanitatem tibi dono nunquam absumendam. Neque per occasionem aridæ manus mendica, sed illam recuperans sanam & viuam, iam deinceps operare, extendasque & ipse manum tuam pauperi. Surge & consiste in medio, sis pro theatro spectantibus, in te certamen de sabbato agitur, consiste in medio, vt & illi qui claudicant poplitibus, consistant, si modo videant. Consiste in medio, & loquere ad Iudæos hæc prædicta verba: Licitumne est id facere, an non? Tum dixit illi Iesus, Extende manum tuam: nam ego te non tango, ne habeant Iudæi quod calumnientur, ne attingere illis idem sit, quod operari, verbo tantummodo ago. Non enim prohibitum est à Deo, ne quis in sabbato loquatur. Quod si autem verbum opus efficiat, admirationi sit, ille, qui hoc verbum dixit, extende manum tuam. Vide iam mihi discrimen facti. Petrus in Speciosa porta paralyticum seruans, apprehensa eius dextra, illum erexit. Dominus contra, tantum iubet, *Extende manum tuam*, tibi do vim & efficaciam sanitatis, & verbis iubendo hanc

λόγων, ἐγεώργει τὴν διάνοιαν. εἰδὼς γὰρ τὸ πονηρὸν τῆς διανοίας, καὶ τὸ βάθος τὸ πικρὸν, πρῶτον αὐτοῖς προπαρηγόρει τοῖς λόγοις, καὶ τὸ ἄγριον τῆς διανοίας ἡμεροῦν ἐβούλετο, καὶ φησὶ πρὸς αὐτούς· ἔξεστιν ἀγαθοποιῆσαι ἐν σαββάτῳ ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι, ἢ ἀπολέσαι; εἰ γὰρ εἶπεν αὐτοῖς ἔξεστιν ἐργάσασθαι, εὐθέως ἂν ἔλεγον, παρὰ τὸν νόμον λέγεις. νυνὶ [δὲ εἶπεν αὐτοῖς ὃ καὶ ὁ νόμος ἐβούλετο. ὁ γὰρ περὶ] τοῦ σαββάτου νο-

A μοθετήσας, προσετίθει· ὅτι πλὴν τούτου, ὁ ἐπὶ ψυχὴν ποιηθήσεται. αὐτίκα ἐὰν σαββάτῳ πέσῃ ἄνθρωπος εἰς βάθη, ἔξεστιν ἰουδαίοις ἀνασπάσαι, οὐ μόνον ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ βοῦν καὶ ὄνον. οὕτω τὰ ἐπὶ σωτηρίᾳ συνεχώρει ὁ νόμος γίνεσθαι, καὶ ἐτρέφοντο ἰουδαῖοι ἐν σαββάτῳ. ἠρώτησε τις νῦν αὐτοὺς, οὐ τὸ ἀντιλεγόμενον, ἀλλὰ τὸ ὁμολογούμενον, ἔξεστιν ἀγαθοποιῆσαι; ἀλλ' οὐδὲ λέγουσι ναί· οὐ γὰρ ἦσαν ἀγαθῆς προαιρέσεως· ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησ-

B αυροῦ προφέρει τὸ ἀγαθόν· πονηροὶ δὲ ὄντες ἰουδαῖοι, περὶ ἀγαθῶν οὐ συντίθενται, καὶ οὔτε ἀγαθοποιῆσαι ὡμολόγουν, οὔτε κακοποιῆσαι εἰπεῖν ἐδύναντο· ἀναίσχυντον γὰρ ἦν τὸ ῥῆμα· ἀλλὰ σιωπῶσιν, ὅτε δὲ διὰ φλυαρίαν, πολλὰ φλυαροῦσιν· ὅτε διὰ κατηγορίαν, μεγάλα κραυγάζουσι· αἶρε, αἶρε σταύρωσον οὗτος ὁ ἄνθρωπος, τάδε καὶ τάδε ἐποίησεν. ὅτε δεῖ ἀγαθοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι· ψυχὴν σῶσαι, ἢ ἀπολέσαι. οἱ δὲ σιωπῶσιν. ὁ δὲ συλλυπούμενος

C τῇ καρδίᾳ ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν, εἶπε τῷ ἀνθρώπῳ· οἱ βλέποντες, βλεπέτωσαν. οἱ ἀνήκοοι ὡς βούλονται πράττειν, πραττέτωσαν· οἱ σκληροκάρδιοι, ἀπολιθούσθωσαν. ἁπαλυνέσθω δέ σου ἡ δεξιά. ἔγειραι μηκέτι προσαίτει. τὸ γὰρ ἔγειραι, τὸ καθέζεσθαι ἐδήλου. ὁ δὲ ξηρὰν ἔχων τὴν χεῖρα, τί ἐκαθέζετο, ἢ πάντως εἰς τὸ προσαιτεῖν; οὐ δίδωμί σοι ἀργύριον, ἵνα μὴ ἀναλώσῃς· ὑγείαν σοι δίδωμι, μηδέποτε δαπανωμένην· μὴ δὲ διὰ τὸ ξηρὰν ἔχειν τὴν χεῖρα

D προσαίτει, ἀλλ' ἀπολαβὼν αὐτὴν ὑγιῆ λοιπὸν καὶ σῶαν ἐργασάμενος, ἔκτεινον τὴν χεῖρα σου πτωχῷ. ἔγειραι καὶ στῆθι εἰς τὸ μέσον, γένου θέατρον τοῖς βλέπουσιν. ἐν σοὶ ὁ ἀγὼν λοιπὸν ἀγωνίζεται ὁ περὶ σαββάτου. στῆθι εἰς τὸ μέσον, ἵνα καὶ οἱ χωλεύοντες τὰς ἰγνύας στῶσιν, ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν, ἐὰν ἄρα ἴδωσι. στῆθι εἰς τὸ μέσον καὶ λαλήσας πρὸς τοὺς ἰουδαίους τὰ εἰρημένα, ὅτι ἔξεστι τόδε ποιῆσαι, ἢ οὔ; τότε λέγει πρὸς αὐτόν· ἔκτεινον τὴν χεῖρα σου. οὐκ ἐγὼ ἅπτομαι· ἵνα

E μὴ ἰουδαῖοι κατηγορήσωσιν· ἵνα μὴ τὸ ἅψασθαι, ἔργον εἶναι νομίσωσι. λόγῳ λαλῶ. οὐκ εἶπεν ὁ θεὸς, μὴ λάλει ἐν σαββάτῳ. ἐὰν δὲ ὁ λόγος ἔργον γένηται, θαυμαζέσθω ὁ λαλήσας· ἔκτεινον τὴν χεῖρα σου. βλέπε μοι διαφορὰν πράγματος. ὁ πέτρος ἐν ὡραίᾳ πύλῃ παραλυτικὸν σώζων, πιάσας δεξιᾶς χειρὸς ἤγειρεν. ὁ δοῦλος κρατῶν, ἐκτεῖναι ὁ δεσπότης κελεύων ἐκτεῖναι· ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. σοὶ δίδωμι τὴν

τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς θεραπείας; διὰ τῶν λόγων κελεύσας ἐντίθημι, ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. ὁ μὲν εἶπεν, ὁ δὲ ἐποίησε. καὶ ἡ μὲν ξηρὰ χεὶρ, ἀποκατεστάθη· τὸ δὲ ξηρὸν τῆς διανοίας τῶν ἰουδαίων, οὐκ ἐθεραπεύθη· ἀλλ᾽ ἐξελθόντες κατὰ τὸ ἀρτίως ἀνάγνωσμα, διαλογίζονται, τί ἂν ποιήσειαν τῷ ἰησοῦ; διαλογίζῃ τί ποιήσεις; προσκύνησον ὡς θεὸν, προσκύνησον τὸν θαυματοποιὸν, προσκύνησον ἄνθρωπον, τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐργασάμενον. οὐκ ἐμπλάστρους προσέθηκεν, οὐκ ἐμβροχαῖς τισιν ἡπάλυνεν, οὐ μυρία φάρμακα ἰατρικὰ προσήνεγκεν. εἰς τὸ μέσον ἦν, ὁ ἑστὼς, πάντες ἔβλεπον τὸ γινόμενον. μὴ γὰρ κρύφιον ἦν τὸ ἐργαζόμενον· ἵνα μή τις εἴπῃ· βοτάνην προσήνεγκεν, ἔμπλαστρον προσέθηκεν. ἔγειραι, στῆθι εἰς τὸ μέσον, ἵνα πάντως μὴ κατηγορήσωσι τῆς ἀληθείας· ἵνα ἀσυκοφάντητον γένηται τὸ πρᾶγμα. ἐξελθόντες δὲ ἐκεῖνοι διελογίζοντο, τί ποιήσωσι τῷ ἰησοῦ· ὡς καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὴν δὲ τὴν ὥραν, ἕστηκέ τις ξηρὰν ἔχων τὴν χεῖρα, ὁ μὴ ἐκτείνων πτωχῷ ἐλεημοσύνην, οὗτος, κἂν ὑγιαίνῃ τὸ σῶμα, ξηρός ἐστι τὴν διάνοιαν. ἄκουσον καὶ σὺ κατὰ τήνδε
» τὴν ὥραν, τῶν σωτηρίων λόγων, λεγόντων· ἔκτει-
» νον τὴν χεῖρά σου· καὶ ἀπὸ τοῦ σήμερον, ἄρξαι ποιεῖν ἐλεημοσύνην πτωχῷ. καὶ ἄλλως δὲ αὐτὸ λάβωμεν. πολλοί τινες εἰσὶν ἀμελεῖς εἰς προσευχὰς, καὶ πᾶσαν μὲν τὴν ἡμέραν ἀσχολοῦνται περὶ ἐργασίας ἀνθρωπίνας, καταφρονοῦσι δὲ τῆς θείας ἐργασίας τῶν προσευχῶν· καὶ πρὸς τοῦτον, λε-
» γέτω ὁ σωτήρ· ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου, καθὼς
» λέγει ὁ ἀπόστολος· βούλομαι προσεύχεσθαι τοὺς
» ἄνδρας, ἐν παντὶ τόπῳ ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας· αὐτάρκως δὲ τῶν λόγων ἡμῶν προχωρησάντων, ἀναστάντες καὶ ἡμεῖς ἐκτείνωμεν [τὰς χεῖρας] καὶ
» μὴ μόνον ἐν ἡμέρᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν νυκτί· ταῖς νυξὶν
» ἐπάρατε τὰς χεῖρας ὑμῶν εἰς τὰ ἅγια, καὶ εὐλο-
» γεῖτε τὸν κύριον· καὶ διαπετάσωμεν χεῖρας ὁσίους· νιψάμενοι ἐν ἀθώοις· ἵνα τὸν τῶν ὅλων θεὸν ἐπικαλέμενον, τῆς παρ᾽ αὐτοῦ βοηθείας ἀπολαύσωμεν, τῆς ἐν χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν· δι᾽ οὗ τῷ θεῷ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

* * *

hanc potestatem tibi insero: *Extende manum tuam.* Sic ille dixit, sic iste fecit, & restituta est ipsa manus. Cæterum ariditas mentis, in Iudæis sanata non fuit: Siquidem egressi (vt modo recitatum est) consilia conferebant, quid Iesu facerent. Deliberas, quid facias? Adora vt Deum, adora miraculorum authorem, adora hominem, ea quæ supra homines sunt, operantem. Non apposuit emplastras
A non fomentis quibusdam brachium molliuit, non infinita genera remediorum contulit, quum interim ille in medio consisteret: Omnes videbant quod agebatur: non enim in abdito erat quod faciebat: ne quis diceret, herbam adhibuit. Surge, & consiste in medio, vt prorsus non habeant, quo veritatem rei calumnientur. Ecce tibi liberum à sycophantia Domini factum: illi tamen egressi deliberabant, quid de Iesu facerent, vt etiam hic, & in hac ipsa hora. Est enim qui ma-
B num aridam habet, vt qui eam pauperi non extendat ad eleëmosynam: iste, tametsi sanum sit corpus, mentem aridam habet. Audi ergo & tu quisquis ex hac ipsa hora, salutaria ista verba: extende manum ab hodierna die, & incipe eleëmosynam in pauperes facere. Sed & aliter istud tractari potest. Multi sunt incurij in suis precibus, & per vniuersum diem negociosi sunt circa operationes humanas, & contemnunt opera sacra orationum. Ad istum
C dicat Seruator, Extende manum tuam, quemadmodum Apostolus dicit: Volo precari viros in omni loco, eleuantes sanctas manus. Cæterum quia & sermo noster satis processit, surgentes & nos ipsi extendamus manus, & non solum in die, sed & per nocte. *In nocte extendite manus vestras in sancta, & benedicite Domino,* & exporrigamus manus sanctas, ablutas illas ipsas inter innocentes, vt inuocato rerum omnium Deo, ipsius per Christum Dominum nostrum auxilio perfruamur, per quem
D Deo gloria, simul cum sancto Spiritu, nunc & semper & in secula seculorum, Amen.

S. Patris nostri

ATHANASII ARCHIEPISCOPI Alexandrini,

Contra omnes hæreses sermo.

A ID quod proponitur ex Euangelio Ioannis, tale est: *In principio* (inquit) *erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Vnusquisque Sanctorum Prophetarum, & Euangelistarum, quum perspicaces essent, & Spiritu sancto afflarentur, omnia salutaria enarrant, quæ pro hominum salute instituta fuerunt. Sed dixerit quis, quomodo interpretaberis nobis? Audi dilecte, Prophetæ (quemadmodum dixi) perspicaces tot retro seculis futura B ostendunt, itidem & Euangelistæ ea quæ de aduentu Verbi, à Prophetis prædicta fuere, suis verbis confirmant, dum vnusquisque eam præindicationem allegat, vt quum aiunt: Velut ouis ad mactationem ductus est, & vt agnus coram tondente mutus, ita non aperit os suum. Iudicium eius sublatum est, generationem eius quis enarrabit? vibice eius omnes sanati sumus. Cùm aduenisset ad nos iste ita pronunciatus, eumque ad se accedere conspexisset Baptista Ioannes, adimplens quod C prædictum fuit ab Esaia Propheta, in hæc verba erupit: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Vides confirmari Propheticam vocem à Baptista. Idem quoque & magnus ille Moses de liuore vibicis illius, per quem vniuersum hominum genus salutem erat consecuturum, mentionem facit, quum dicit: Quisquis in ligno pependerit, ac rursum: *Videbis vitam vestram suspensam.* non posuit primo loco vitam, deinde maledictionem, sed maledictionem in initio, postmodum vitam. D Decuit enim chirographum primitus affigi cruci, & latus Verbi lancea perforari, vt liuor in perfossione, & sanguis mundo, & aqua generi humano expiatio fieret. Miseri autem ingratique Iudæi, talibus ac tantis signis apud ipsos editis pro glorificando & extollendo Christo ob res quas gesserat, in contrarium verba fecerũt: *Si Filius Dei es, descende de cruce.*

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας,

Κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων.

A ΤΟ προκείμενον ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου τοῦ κατὰ Ἰωάννην· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν. Ἕκαστος τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ εὐαγγελιστῶν διορατικοὶ ὄντες, καὶ ἐνηχούμενοι ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου διηγοῦνται πᾶσαν τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην σωτηρίαν, τὴν μέλλουσαν γίνεσθαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων. ἀλλ' ἐρεῖ τις πῶς; ἑρμήνευσον ἡμῖν. ἄκουσον ἀγαπητέ. οἱ μὲν προφῆται B καθὼς προεῖπον διορατικοὶ ὄντες, σημαίνουσι τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι πρὸ τοσούτων γενεῶν, δεικτικῶς δεικνύοντες ὡς παρόντα τὰ μέλλοντα, ὁμοίως καὶ οἱ μεγάλοι εὐαγγελισταὶ, ἐπὶ τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ λόγου, τὰ προκηρυχθέντα διὰ τῶν προφητῶν βεβαιοῦσιν ἕκαστος τὴν προσημασίαν ἐν εὐαγγελίοις. οἷον ὁ μέγας προφήτης Ἡσαΐας λέγει ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις C αὐτοῦ ἤρθη. τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; τῷ μώλωπι αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἰάθημεν. ἐπιδημήσαντος δὲ τοῦ προσημανθέντος πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἑωρακὼς αὐτὸν παρερχόμενον ὁ μέγας βαπτιστὴς Ἰωάννης πληρῶν τὸ προσημανθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγει, ἰδοὺ ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. ἰδοὺ βεβαιοῖ τὴν προφητευθεῖσαν φωνὴν ὁ μέγας βαπτιστής, ὁμοίως καὶ ὁ ἱεροφάντης Μωυσῆς περὶ τούτου τοῦ μώλωπος, δι' οὗ πᾶν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος σωτηρίας ἔμελλε μέτοχον γίνεσθαι, τί ἔ- D λεγεν; ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου. καὶ πάλιν λέγει· ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἐπὶ ξύλου. οὐκ εἶπε πρῶτον τὴν ζωὴν, εἶτα τὴν κατάραν· ἀλλ' εἶπε πρῶτον τὴν κατάραν, ἔπειτα τὴν ζωήν. ἔπρεπε γὰρ πρότερον προσημανθῆναι τὸ χειρόγραφον ἐν τῷ σταυρῷ καὶ νυχθῆναι τὴν πλευρὰν τοῦ λόγου τῇ λόγχῃ, ἵνα ὁ μώλωψ ἐν τῇ νύξει, καθάρσιον γένηται τῇ οἰκουμένῃ τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων. τάλανες οἱ ἀχάριστοι Ἰουδαῖοι τοσούτων καὶ τηλικούτων σημείων καὶ εὐεργεσιῶν γενομένων παρ' αὐτοῖς, ἀντὶ τοῦ τὸν ἐπιδημήσαντα παρ' αὐτοῖς δοξάζειν καὶ εὐλογεῖν ἐπὶ τοῖς γινομένοις, ἐκ τῶν ἐναντίων ἔλεγον· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. ὁ μέν τοι ἥλιος

συνέστειλε τὰς ἀκτῖνας μὴ φέρων ὁρᾷν τὸν κύριον κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ ἰκρίου. καὶ δύο σὺν αὐτῷ ἦσαν λησταὶ κρεμάμενοι, καὶ τοῦ καταρωμένου εἶπεν ὁ ἕτερος ληστής· τί καταρᾶσαι τῷ δικαίῳ; ἡμεῖς κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἑαυτῶν πεπόνθαμεν· τί σοι καὶ τῷ δικαίῳ; καὶ εἶπε πρὸς τὸν κύριον· μνήσθητί μου ἰησοῦ, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. καὶ ὁ θεὸς ὁ κύριος πρὸς αὐτόν· ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. ὢ μεγάλου πράγματος· τῆς κατάρας προσηλωθείσης ἀνέῳξε τὸν παράδεισον ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ τῷ λῃστῇ. ὢ τοῦ μακαρίου λῃστοῦ τούτου. ἀφήρπασεν ἐν τῷ κόσμῳ λῃστεύων, ἀφήρπασε καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ. περὶ τούτου εἶπεν ὁ μέγας προφήτης· καὶ κάνθαρος ἐκ ξύλου φθέγξεται. οἴδατε ἀδελφοὶ ὅτι ὁ κάνθαρος περὶ τὰ ἀκάθαρτα σχολάζει, ἀκάθαρτος ὤν. οὕτως καὶ ὁ λῃστής ποτε ἐσχόλαζεν ἐν ταῖς λῃστείαις. ὅτι δὲ ἐν τῷ σταυρῷ ἦν, ὡμολόγησεν αὐτὸν· καθὼς προεῖπον καὶ πληροῦται εἰς αὐτὸν τὸ προφητευθέν· καὶ κάνθαρος ἐκ ξύλου φθέγξεται. φθεγξάμενος τοίνυν ἠξιώθη προαρπάσαι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. καὶ πάλιν λέγει ὁ μέγας προφήτης ἡσαΐας δεικτικῶς δεικνύων ὡς παρόν· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐμμανουὴλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. μελλούσης τοίνυν ταύτης τῆς προφητικῆς σημασίας πληροῦσθαι, ἀποστέλλεται ὁ μέγας ἀρχάγγελος γαβριὴλ ὁ ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης παρεστηκὼς σημᾶναι τῇ ἀχράντῳ θεοτόκῳ καὶ ἀπειρογάμῳ μαρίᾳ, καὶ λέγει πρὸς αὐτήν· χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ κύριος μετὰ σοῦ. κύριον δὲ λέγων τὸν κοινὸν δεσπότην, ἐσήμανεν ὁμολογῶν τὴν συνδουλείαν. πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται. ἀληθῶς ἀγαπητοὶ ἅγιον καλεῖται ὁ ναὸς τοῦ μέλλοντος ἁγιάζειν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. καὶ πάλιν λέγει αὐτὸς προφήτης· παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. τούτων τοίνυν πληρωθέντων λέγει ὁ μέγας εὐαγγελιστὴς ἰωάννης ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. καὶ τὰ ἑξῆς. εἰ οὖν δι' αὐτοῦ πάντα γέγονεν, ἄρα ἐκτός ἐστι τῶν γενητῶν, καὶ φανερόν ἐστιν ὅτι ἐν τῷ πατρὶ ἦν πάντοτε. πλάνες οἱ νέοι ἰουδαῖοι ἀρειομανῖται, εἰ μὴ ὀρθῶς ἀναγνόντες, μηδὲ ἀκριβῶς ἐρευνήσαντες, τυφλοὺς ἔχοντες τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμοὺς, νομίζοντες τὸν κτίστην καὶ δημιουργὸν τῶν ὅλων κτίσμα εἶναι. ἀκούσαντες τοῦ μεγάλου εὐαγγελιστοῦ τὸ ἐν ἀρχῇ. ὦ χριστομάχε ἀρειανὲ, εἰ ἦν εἰπὼν, ὅτι ἐν ἀρχῇ γέγονεν εἶχες ἂν χρῶμα λέγειν, ὅτι ἰδοὺ ὁ εὐαγγελιστὴς εἶπεν, ἐν ἀρχῇ γέγονεν· εἰ δὲ εἶπεν, ἐν ἀρχῇ ἦν, ζήτησον ἀκριβῶς καὶ εὑρήσεις τὴν ἀλήθειαν, ἔπειτα ἐπερώτησον τὸν μέγαν εὐαγγελιστὴν λέγων πρὸς αὐτὸν· ὦ εὐαγγελιστὰ εἰπὲ ἡμῖν τὴν πραγματείαν τῆς ἀρχῆς, καὶ τὸν ὄντως θεοῦ λόγον, ὅτι χριστομάχοι ἀρειανοὶ νομίζουσι κτίσμα εἶναι τὸν κτίστην τῶν ὅλων. εὐθέως λέξει σοι, ὁ μέγας εὐαγγελιστής· ἀνάγνωθι τῆς κοσμοποιίας τὴν γένεσιν, οὕτως λέγουσαν· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ἔσω τοίνυν τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι, εἰς τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι. ἦν ὁ θεὸς λόγος πρὸς τὸν πατέρα δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν. οὐκοῦν καλῶς ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. ἰδοὺ τριχῶς τὸ ἦν, οὐδαμοῦ τὸ οὐκ ἦν, καὶ ὁ μέγας ἀρχάγγελος γαβριὴλ, ὅτε πρὸς τὴν ἄχραντον καὶ ἀπειρόγαμον θεοτόκον ἔλεγε·

πνεῦμα

Atqui sol interim radios contrahit, nõ sustinẽs videre suspensum in stipite dominũ: duo quoque cum eo latrones erant in suspendio, altero execrante, altero dicente, *Quid execramur iustum? nos secundum scelera nostra affligimur.* Iesum deinde allocutus est: *Recordare mei Domine, quum veneris in regnum tuum.* Cui Iesus vicissim, *Hodie mecum eris in paradiso.* O miraculum ingens maledictionis crucifixæ, aperuit paradisum in promissione latronis! O bea-
A tum latronẽ, rapuisti in mundo latrocinando, rapuisti item regnũ cœlorũ istiusmodi confessione. De eo nimirum locutus est propheta: *Et scarabeus è ligno vocem dabit.* Nostis fratres scarabeum ipsum immundum circa immunda negociosum esse: ita quoq; & hic latro negociosus fuit in latrocinando, in cruce tamen cõfitetur, & in eo expletur quod prophetatũ fuit: loquens igitur dignus habitus est, qui regnum cœlorũ raperet. Ac rursum Esaias dicit: *Ecce Virgo in vtero gestabit, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emanuelẽ, quod ex interpretatione est, nobiscum Deus.* Quum igitur instaret tẽ-
B pus, vt Prophetica vox adimpleretur, emittitur Archangelus Gabriel, indicat hoc ipsum gratiosæ Mariæ his verbis: *Dominus tecum* (Dominũ appellans communẽ omnium herũ, agnoscens cõmercium seruitutis) *Spiritus Sanctus superueniet in te, & potentia altissimi obumbrabit tibi: adeo quod natũ fuerit ex te, Sanctũ vocabitur, Filius Dei.* Optimo iure sanctũ nuncupatur templũ illius, qui sanctificaturus erat vniuersum orbẽ. Et rursus Esaias: *Puerulus natus*
C *est nobis, Filius datus est nobis, cuius imperiũ in humeris ipsius, vocaturq; nomen eius magni Senatus Angelus.* Istis igitur adimpletis, dicit Filius tonitrui: *In principio erat Verbũ, & Verbũ erat apud Deum,* & cętera deinceps. Si ergo per eũ omnia facta sunt: nimirum ipse extra ea est, quæ facta sunt, resq; manifesta est, eum in Patre semper fuisse. Miseri profectò Arii, furiosi Iudæi, qui neq; rectè legunt, neq; exactè rẽ peruestigant, quippe qui obcęcatos habeant mentis oculos, arbitrantes creatorẽ & opificem omniũ, crea-
D turam esse. Audite hæc Euangelistæ verba: *In principio erat.* Quod si dixisset, In principio factus est, haberes quod diceres ex Euangelista, eũ factũ esse. Excute diligenter verba, & deprehendes veritatẽ, atque deinde percunctare Euangelistam, & dicet: Relege conditi mundi originem, & statim tibi loquetur: In principio fecit Deus cœlum & terrã. sint igitur ea quæ nõ sunt, vt fiant quæ futura sunt. Erat Deus Verbũ apud Patrẽ, per quẽ omnia facta sunt. Rectè igitur Euangelista dixit: *In principio erat Verbũ,*
E *& Verbũ erat apud Deũ, & Deus erat Verbũ.* Ecce triplicatam hanc vocẽ, *erat,* & neutiquã illã alteram, non erat. Et Archangelus ad Deiparã:

Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Idque & Apostolus his verbis indicauit: *Christus Dei Virtus & Dei sapientia.* Sed respondebit ad ista Arianus: Cur igitur prouerbiorum author dicit: *dominus creauit me initio viarum suarum ad opera sua?* O impientissime, non audisti Angelum loquentem Virgini, *Quod nascetur ex te, Sanctum vocabitur.* vides quòd de negocio incarnationis mentionem faciat? Quum igitur obsoleta inueterataque esset natura nostra præuaricatione Adæ patris prosapiæ nostræ, & in mortem delapsi essemus, placuit Deo ad nos mittere suum proprium Verbum, eundemq; & Filiū & Deum, vt assumeret ex Virgine humanam naturam, vt & ab Apostolo dictum est: Decreuit mittere Filium suum in mundum, natum ex fœmina. Iam (credo) perspicis eum loqui de ratione incarnationis? Sin autem audire concupiscas, de inuisibili deitate, accipe sermonem Pauli: *Qui est* (inquit) *iubar gloriæ, & forma substantiæ eius.* Idem rursus: *Qui quum in Dei forma esset, non rapiendum arbitratus est, vt esset æqualis Deo, sed seipsum exinaniuit, speciem serui accipiens*: vides nimirum istas voces incarnationem resonare. Quin ipse dominus de se loquitur, *Ego in Patre sum, & Pater in me est*, Idemque rursum: *Ego & Pater vnum sumus*, & per Prophetam: *Videte quod idem sum, & non mutor.* Rursus. *Ego ex Patre profectus sum, & venio.* Et per Hieremiam: *Me reliquerūt fontem viuæ aquæ, & foderunt sibi cisternas contritas, quæ aquam sibi congregare nō poterunt.* Num hesternum quiddam fons est, aut hodiernū quiddam aqua? Absit: perennis enim fons, perennis aqua. O miseros, qui Ariana vecordia corripiuntur, quibus melior inuenitur vel ipse Nabuchodonosor, quanquam is seipsum numen arbitratus, imaginem sui in Babylone constituerit, & in fornacem tres pueros coniecerit, quo tempore Verbum toriferū inter illos aderat, & ignem excutiebat, puerique hymnos modulabātur. Dixit enim ministris suis, *Nonne tres iniecimus in fornacem? & ecce iam quatuor apparent, quartiq; facies similis Deo.* Deteriores ergo isti Nabuchodonozore, qui Filium Deo neq; similem, neq; consubstantialem esse volunt. Dicēdum est impiis, vt blasphemias suas contineant, & potius cum benedictione in spiritu Verbum reuera numen adorēt, si forte remittatur impietas blasphemiæ eorum. Istis igitur relegatis reiectisq; ex diuino choro, age disceptemus cum Spiritus sancti oppugnatoribus, qui Spiritum asserunt creaturam esse. Quid? an non audistis Dauidem loquentē: *Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris illius omnis potentia eorū?* En tibi triadem indiuisibilem. Et in mūdi opificio apud Mosem: *In principio creauit Deus cœlū & terrā: terra autē erat inuisibilis & in-*

πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος ἐδήλωσε λέγων· Χριστὸς θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ σοφία. ἀλλ' ἐρεῖ πρὸς ταῦτα ὁ ἀρειομανίτης, ὅτι πῶς λέγει ὁ παροιμιαστής· ὅτι κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ. ὦ ἀσεβέστατε, οὐκ ἤκουσας τοῦ ἀρχαγγέλου λέγοντος τῇ παρθένῳ· τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται; ὁρᾷς ὅτι περὶ τῆς πραγματείας τῆς ἐνανθρωπήσεως ἔλεγεν; ἐπειδὴ δὲ πεπαλαίωτο ἡ ἐξανθρώπινος ἡ παλαίωσις ἐν
A τῇ παραβάσει τοῦ πατρὸς τοῦ γένους ἡμῶν ἀδάμ, καὶ εἰς θάνατον καταπεπτώκει τὸ γένος ἡμῶν, εὐδόκησεν ὁ θεὸς πρὸς ἡμᾶς πέμψαι τὸν ἴδιον υἱὸν θεὸν λόγον, λαβεῖν τι καθὼς προεῖπον ἐκ τῆς ἀπειρογάμου παρθένου τὸν ναὸν τὸν ἄνθρωπον. καὶ λέγει ὁ μακάριος ἀπόστολος παῦλος· εὐδόκησεν ὁ θεὸς καταπέμψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, γεννώμενον ἐκ γυναικός. ὁρᾷς ὅτι περὶ ἐνανθρωπήσεώς ἐστιν; εἰ δὲ θέλεις ἀκοῦσαι περὶ τῆς ἀδιαιρέτου καὶ μιᾶς θεότητος, ἄκουε παύλου λέγοντος· ὃς ὢν ἀπαύγασμα
B τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. καὶ πάλιν λέγει· ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών. ὁρᾷς ὅτι περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεώς εἰσιν αἱ τοιαῦται φωναί; καὶ αὐτὸς ὁ κύριος αὐθεντικῇ φωνῇ εἶπεν· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. καὶ πάλιν λέγει φιλίππῳ· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. καὶ λέγει διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου· ἴδετε με, ὅτι ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι.
C καὶ πάλιν λέγει· ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω. καὶ διὰ τοῦ ἱερεμίου λέγει ὁ πατήρ· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ἑαυτοῖς ὕδωρ συναγαγεῖν. οὐ χθὲς ἡ πηγὴ καὶ σήμερον τὸ ὕδωρ· μὴ γένοιτο· ἀεὶ πηγὴ, ἀεὶ ὕδωρ. τάλανες οἱ ἀχάριστοι ἀρειομανῖται· τούτων κρείττων εὑρέθη ὁ ναβουχοδονόσορ, ὃς ἑαυτὸν θεὸν νομίζων εἶναι, καὶ εἰκόνα ἑαυτοῦ στήσας ἐν βαβυλῶνι καὶ ἐμβαλὼν εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς ἀνανίαν καὶ ἀζαρίαν καὶ μι-
D σαὴλ καὶ τοῦ δροσοποιοῦ λόγου ἐν μέσῳ αὐτῶν γινομένου, καὶ ἐξελάσαντος τὸ πῦρ, καὶ αὐτῶν ὑμνούντων. καὶ ἐλθόντες τοῦ ναβουχοδονόσορ καὶ ἑωρακότος αὐτοὺς ὑμνοῦντας, ἔλεγε τοῖς παισὶν αὐτοῦ· οὐχὶ ἄνδρας τρεῖς ἐνεβάλομεν εἰς τὴν κάμινον; οἱ δὲ εἶπον· ἀληθῶς βασιλεῦ. καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· ἰδοὺ θεωρῶ ἐγὼ ἄνδρας τέσσαρας, καὶ ὁ τέταρτος ὅμοιος υἱῷ θεοῦ. ὦ ναβουχοδονόσορ, σταυτὸν θεὸν ποιήσας, πῶς οἶδας, ὅτι ὅμοιος υἱῷ θεοῦ ἐστιν; εὐθέως εἶπεν αὐτὸς κατένυξέ με εἰπεῖν. κρείττων τούτων εὑρέθη ναβουχοδονόσορ τῶν ἀσεβῶν καὶ
E μηδὲ ὅμοιον μηδὲ ὁμοούσιον λεγόντων τὸν υἱόν. εἴπατε τοῖς ἀσεβέσι μὴ βλασφημεῖν, ἀλλ' εὐφημοῦντας προσκυνεῖν τὸν ὄντα θεὸν λόγον ἐν πνεύματι, εἰ ἄρα

uisibilis...

ἀφεθήσεται ἡ ἀσέβεια τῆς βλασφημίας αὐτῶν. τούτων τοίνυν ἐξοστρακισθέντων καὶ ἐκβληθέντων ἐκ τοῦ θείου χοροῦ, εἴπωμεν καὶ πρὸς τούτων ἀδελφοὺς τοὺς πνευματομάχους τοὺς τροπικοὺς, τοὺς λέγοντας τὸ πνεῦμα εἶναι κτιστόν. ὦ τροπικοὶ οὐκ ἠκούσατε τοῦ δαβὶδ λέγοντος; τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. ἰδοὺ ἡ τριὰς ἀδιαίρετος. καὶ πάλιν ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ διηγούμενος ὁ μέγας θεράπων μωυσῆς. ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατα-

ἐπὶ ἀέρος· καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. ὁμοίως καὶ ὁ μέγας παῦλος λέγει, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κρᾶζον ἀββα ὁ πατήρ. καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ λέγει διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου· ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. καὶ προφητεύσουσι. καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἐλθὼν σῶσαι τὸ γένος ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων αὐθεντικῇ φωνῇ εἶπεν· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, καὶ ἐὰν ἀπέλθω πρὸς τὸν πατέρα μου, οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἀλλ᾽ ἀποστελῶ ὑμῖν τὸν παράκλητον τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. ἰδοὺ τὸ πνεῦμα ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ἡ ἀλήθεια ἐν τῷ πατρί. ἰδοὺ ἡ τριὰς ἀδιαίρετος, τὸ τρίπλοκον σχοινίον, ἐν ᾧ τὰ δράγματα σφίγγοντες προσφέρομεν τῷ πατρί. καὶ οὗτοι οὖν σὺν τοῖς ἀρειομανίταις ἀπώλοιτο. εἴπωμεν καὶ πρὸς τὸν ἀτυχέστατον σαμοσατέα παῦλον, τὸν λέγοντα, ὅτι ἀφ᾽ οὗ προῆλθεν ἀπὸ τῆς ἀπειρογάμου παρθένου, ἀπὸ τότε υἱὸς ἐχρημάτισεν. ἄφρον οὐκ ἤκουσας αὐτοῦ τοῦ κυρίου λέγοντος πρὸς τοὺς ἰουδαίους· ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀβραὰμ ἠγαλλιάσατο ἰδεῖν τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν, καὶ εἶδε καὶ ἐχάρη. τῶν ἀχαρίστων ἰουδαίων εἰπόντων πρὸς αὐτὸν κύριον, οὔπω τεσσαράκοντα ἔτη ἔχεις, καὶ λέγεις ἑωρακέναι τὸν ἀβραάμ; ἀπεκρίθη πρὸς αὐτοὺς καὶ ἔλεγεν· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι. εἰ πρὶν ἀβραὰμ γενέσθαι, αὐτός ἐστι, πῶς λέγεις, ὅτι μετὰ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν υἱὸς ἐχρημάτισεν; οὐκ ἤκουσας ἐν τῷ παροιμιαστῇ αὐτὴ ἡ σοφία πῶς ἔλεγεν; ἐγὼ ἤμην ᾗ προσέχαιρε, καθημέραν δὲ εὐφραινόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ, ὅτε ἐποίησε τὴν οἰκουμένην συμπαρήμην αὐτῷ. καὶ πάλιν, [λέγει ὁ μέγας παροιμιαστής]· ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν. ἰδοὺ ἀεὶ ἐστιν ἐν τῷ πατρί. καὶ ὁ [μέγας] ἀπόστολος· Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία. τί πρὸς ταῦτα λέγει ὁ ἀνόητος σαμοσατεύς; καὶ οὗτος ἐξυδρώσας τὸν θεῖον τοῦτον οἶνον, καὶ πιὼν καὶ τυμπανωθείς, ἀπώλετο σὺν τοῖς ἀρειομανίταις. εἴπωμεν καὶ πρὸς τοὺς [ἀσεβεστάτους] μανιχαίους τοὺς τρυγίους τῶν κακῶν. ὦ ἀσεβέστατοι μανιχαῖοι, λέγετε δύο ὑποστάσεις εἶναι ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ; καὶ λέγεις τὸ πονηρὸν θέλοντα μάχεσθαι τῷ ἀγαθῷ, ἵνα λάβῃ μέρος τι, καὶ ὁ ἀγαθός, φησιν, ἀγαθὸς ὢν καὶ μὴ θέλων μάχεσθαι, δέδωκε παραχωρήσας μέρος τι τῷ πονηρῷ, καὶ γέγονε τῷ πονηρῷ ἐν ἥμισυ μέρος, καὶ τῷ ἀγαθῷ ἥμισυ μέρος, καὶ μεταμεληθέν φησιν ἦλθε τὸ ἀγαθὸν παρασκευάσασθαι εἰς πόλεμον, καὶ ἐσχημάτισεν ἑαυτὸν ἐν τῷ τοῦ πονηροῦ σχήματι. ἀλλ᾽ ὦ ἀσεβέστατε μανιχαῖε, ὅτι ὁλόκληρον ἦν τὸ ἀγαθὸν λέγεις οὐκ ἠθέλησε μάχεσθαι, καὶ ὅτι ἥμισυ γέγονεν, ὡς λέγεις εἰς πόλεμον ἦλθε. διὰ τοῦτο λέγει ὁ ἀσεβέστατος μανιχαῖος, ὅτι ἦλθον ζητῆσαι τὸ ἀπολωλός. ὦ πολλῆς ἀφροσύνης, ποῦ οὖν ἔτι ἀγαθοῦ γνώρισμα; μάλιστα ὅτι καὶ τοῦ πονηροῦ σχῆμα ὑπέλαβε κατὰ σέ. ὥσπερ οἰκοδεσπότου γυναῖκα ἐὰν ζωγράφος γράψῃ ἐν εἰκόνι παρὰ χρῆμα ἀσέμνως, καὶ παρερχόμενος ὁ οἰκοδεσπότης ἴδῃ τὴν ἰδίαν γαμετὴν παρὰ σχῆμα οὖσαν, οὐκ ὀργισθεὶς καὶ πλήρης θυμοῦ γινόμενος ἀναιρήσει τὸν τοῦτο τολμήσαντα ποιῆσαι; πόσῳ

nata, & tenebræ supra abyssum, & spiritus domini ferebatur super aquas. Quin & Paulus dicit: *Emisit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem, abba, hoc est, Pater noster.* Iohel item ex persona Dei: *Effundo de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt.* Dominus quoque de se: *Ego in Patre, & Pater in me*: &, *Ego sum veritas: &, Si abiero ad Patrem meum, non relinquam vos orphanos, sed emittam Paracletum Spiritum illum veritatis.* Ecce

A Spiritum in veritate, veritatémque in Patre. En tibi triadem indiuisam, funiculum nimirum triplicem, in quo manipulos constringentes offerimus Patri. Cæterum & isti cum Arianis perierint. Verba igitur faciamus ad Paulum Samosatensem, qui ita loquitur: Ex quo prodiit ex intacta Virgine, iam inde illum esse filium factum. Demens qui non audiuit dominum dicentem ad Iudæos: *Et Abraham exultauit, vt conspiceret diem meum, quo conspecto gauisus est*: ibi Iudæis dicenti-

B bus, *Nondum quadraginta annorum es, & Abraham vidisti?* responsum est à Christo, *Antequam Abraham esset, ego sum.* Si priusquam Abraham nasceretur, Ipse existit, qua ratione dicitis, eum à suo carnali aduentu, oraculorum diuinitatisque participem esse factũ? Quum rursus Prouerbiorum author dicat in sua sapientia: *Ego sum, cum qua gaudebat: quotidie exhilarabar in præsentia eius: quum mundum ædificaret, aderam illi.* Ac rursum: *Deus Sapientia fundauit terram*: vides quàm in perpetuum existat in Patre. Item quoque Apo-

C stolus: *Christus Dei potentia, Dei sapientia.* Cæterum, ad ista respondit stolidus Samosatenus, diluens istud diuinum merum, ex quo diluto quum bibisset, aqua intercute concepta cum Arianis interiit. Quinimo aduersus Manichæos impurissimè sceleratos arma moueamus. O impiissimi, asseritis duos deos esse, & ex his alterum bonum, alterum malum: additisq; malum cum bono pugnã affectare, vt partem aliquam obtineat, & bonũ, quia bonus est, & pugnam recuset, partem a-

D liquam malo concessisse, & semissem rerũ venisse in ditionem mali, & semissẽ in boni passione remansisse: bonum deinde pœnitentia ductum, se ad bellum instruxisse, & sese deformasse ad speciem mali. Sed o impientissimi, cur, quum solidum integrumq; erat Verbum illud, quod bonum appellatis, à pugna abhorruit: quum autem dimidiatũ fuit, ad dimicandum processit? ideóque, vt ait Manichæus, ad quærendum venit quod perierat. O ingentem vecordiam! Quod igitur indicium

E notáque in bono, vnde agnosci possit, quum ille sub mali forma latebat? quæ tua est opinio? veluti si matronam turpi fœdáq; imagine describat pictor, eamque talem maritus aspiciat, qui fieri potest, vt non inde ira furoréq; correptus, pictorẽ, qui hoc ausus fuit, interficiat?

Quanto igitur iste magis plectendus est, quum audeat deblaterare, bonum ex suscepta forma mali qua abutebatur, præstantiorem fortioremque incepisse fieri. Hæc sunt scelera hominum insanientium & impiorum. O impiissime & impuratissime Manichæe. Non audis Matthæum dicentem de incarnatione in libro de natiuitate Iesu Christi, Filij Dauid, filij Abrahâm? Sed dices te non recipere nisi vetus testamentum: Quid igitur? Non audis Dominum loquentem, *Si crederetis Mosi, & mihi crederetis? Nam & Moses de me hæc verba fecit: Prophetam vobis talem excitabit Dominus, ex fratribus vestris, qualis ego sum.* Hunc Prophetam agnouit Samaritana, quum diceret: *Domine, video te Prophetam esse.* Ecce vniuersi eum & Dominum & hominem confitentur. Quomodo potest racemus esse absque vite? quomodo potest totum illud negocium, mundique salus confirmari, nisi indicis Prophetæ eius nomen prædicassent, præsertim ipso Domino dicente, Legem & Prophetas esse vsque ad Ioannem? Et rursum: *Non veni vt soluerem legem & prophetas, sed vt adimplerem.* O feces & sedimenta omnium hæresium: idoneum satisque est ad fidem faciendam, vel solum ipsius nomen. De istis autem in Psalmorum cantilenis habetur, dixit insipiens in corde suo, non est DEVS, corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis. Nimirum isti quoque aduentum eius in carne pernegent, affirmentque fuisse imaginariam rem, non veram aut solidæ naturæ, quum tamen Dominus loquatur, *Quid me quæritis interficere hominem, qui vobis vera effatus est?* Rursum, ad eum à quo alapis cædebatur, Si male locutus sum, adfer testimonium de malis verbis: sin autem recte, cur me laceras. Nunquid inanis species verberari potest, aut affigi in cruce? Sequitur igitur vt corpus fuerit. cur igitur iactatis rem imaginariam fuisse? Et isti quoque euanescant, & deliquio mentis pereant, qui vinum illud meracum, dilutum arbitrantur. Conuertam igitur verba nostra ad Marcionem, & Valentinum, & Basilidem, asserentes Dominum velut aquam, per canalem penetrasse per impollutam deiparam Virginem. Quid? an non auditis quid Archangelus Gabriel Virgini loquatur? *Aue gratiosa Dominus tecum, Spiritus sanctus descendet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, nam quod ex te nascetur, Sanctum vocabitur.* Si igitur dixisset, *per te*, verisimile aliquid haberet ista impudentia: cæterum, quum dicat, ex te, clare demonstrat, Deum Verbum assumpsisse ex ea humanum templum: sed & isti abiiciâtur cum reliquis. Iam eadem ratione verba faciamus ad infelicem Miluium, arbitrantem se extollere virginitatem, & coniugiũ infamare posse, quũ Deus

πόσῳ μᾶλλον τὸν λέγοντα ὅτι τοῦ πονηροῦ σχῆμα ἀνέλαβεν; ἰσχυρότερον ἐστι τοίνυν οὐ ἀπεχρήσατο τὸ σχῆμα. ταῦτα τὰ τῶν ἀφρόνων καὶ ἀσεβῶν τὰ τολμήματα. ὦ ἀσεβέστατε τρυγία τῶν κακῶν μανιχαῖε, οὐκ ἤκουσας τοῦ Ματθαίου λέγοντος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως· Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ. ἀλλ᾽ ἐρεῖ· ὅτι οὐ δέχομαι τὴν παλαιάν, καὶ ἐγὼ ἐρῶ πρὸς αὐτόν, διατί οὐ δέχῃ τὴν παλαιάν; οὐκ ἤκουσας αὐτοῦ τοῦ κυρίου λέγοντος τοῖς **A** ἀσεβεστάτοις καὶ ἀχαρίστοις Ἰουδαίοις· εἰ ἐπιστεύετε Μωυσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί, ὅτι Μωυσῆς περὶ ἐμοῦ ἐλάλησε. τί ἐλάλησεν ὦ κύριε; προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ. τοῦτον τὸν προφήτην ὡμολόγει ἡ μακαρία σαμαρεῖτις λέγουσα· κύριε θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ. εἰ καὶ ἄνθρωπον καὶ κύριον καὶ προφήτην ὡμολόγει ἡ μακαρία σαμαρεῖτις, ἰδοὺ πάλιν καὶ ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται, οἱ μεγάλοι καὶ οἱ ἅγιοι ὁμολογοῦσι. πῶς δύναται βότρυς εἶναι ἄνευ ἀμπέλου; πῶς δύναται **B** βεβαιωθῆναι πᾶσα πραγματεία, ἡ εἰς τὸν κόσμον μέλλουσα ἔσεσθαι σωτηρία; ὁμολογήσουσιν οἱ σημάντορες οἱ μεγάλοι προφῆται καὶ ὁ νόμος μάλιστα αὐτοῦ τοῦ κυρίου λέγοντος· ὅτι ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται μέχρις Ἰωάννου. καὶ πάλιν, οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον οὐδὲ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι. ὦ τρυγίαι πασῶν αἱρέσεων. αὐτάρκες αὐτοῖς ἐστι τὸ ὄνομα, πρὸς τὴν πίστιν αὐτῶν. περὶ τούτων εἶπεν ὁ μέγας ψαλμῳδὸς Δαβίδ· εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ οὐκ ἔστι θεός· διεφθάρησαν **C** καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασιν αὐτοί, μὴ ὁμολογήσαντες τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν, ἀλλὰ φαντασίαν, λέγοντος τοῦ κυρίου πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; καὶ πάλιν λέγοντος αὐτοῦ πρὸς τὸν ὑπηρέτην τὸν ῥαπίσαντα αὐτόν· εἰ κακῶς ἐλάλησα· μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με τύπτεις; μὴ δύναται φαντασία τύπτεσθαι ἢ προσηλωθῆναι ἐν τῷ σταυρῷ; οὐκ ἄρα σῶμα ἦν; καὶ πῶς λέγει ὅτι φαντασία ἐστί; **D** καὶ οὗτοι συνεξαφανιζέσθωσαν νομίζοντες, ἄκρατον εἶναι τὸν θεῖον οἶνον καὶ εἰς ἔκστασιν γενόμενοι ἀπώλοντο. εἴπωμεν καὶ πρὸς Μαρκίωνα καὶ Οὐαλεντῖνον καὶ Βασιλίδην τὸν λέγοντα, ὡς διὰ σωλῆνος ὕδωρ παρελθόντα τὸν κύριον διὰ τῆς ἀχράντου καὶ ἀπειρογάμου Μαρίας. ὦ ἀσεβέστατοι, οὐκ ἠκούσατε τοῦ μεγάλου ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ λέγοντος, πρὸς τὴν ἄχραντον παρθένον Μαρίαν· χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετὰ σοῦ. πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. τὸ γὰρ ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται. εἰ οὖν εἶπεν, διὰ σοῦ, πιθανὴν εἶχον τὴν ἀναισχυντίαν· **E** ἐν δὲ τῷ λέγειν, ἐκ σοῦ, δείκνυσιν ὅτι ἐξ αὐτῆς ἔλαβεν ὁ θεὸς λόγος τὸν ναὸν ἄνθρωπον. καὶ οὗτοι συνεκβαλέσθωσαν μετὰ τῶν νῦν Ἰουδαίων χριστομάχων θεομανιτῶν. ὁμοίως καὶ πρὸς τὸν ἀνόητον καὶ ἀτυχέστατον Ἱερακᾶν εἴπωμεν, τὸν νομίζοντα ὑψοῦν τὴν παρθενίαν καὶ ἀθετεῖν τὸν γάμον. ὦ Ἱερακᾶ· εἴπωμεν τὶ νομικόν. ὁ θεὸς

ὁ θεὸς λόγος τοῦ πατρὸς ἐν τῷ παραδείσῳ ἤγαγε τὴν εὔαν πρὸς τὸν ἀδάμ. ἀλλὰ τί λέγεις, ὅτι οὐ δέχομαι τὴν παλαιάν; ἔστω· ἐν τῷ εὐαγγελίῳ οὐκ ἤκουσας τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ συνανεκλίθη κύριος ἐν κανᾷ τῆς γαλιλαίας εἰς τὸν γάμον, καὶ οἴνου λείψαντος πεποίηκε τὸ ὕδωρ οἶνον; καὶ πάλιν τῶν ἰουδαίων λεγόντων πρὸς αὐτόν· Μωσῆς δέδωκεν ἡμῖν βιβλίον ἀποστασίου, τί εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὁ κύριος; Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν βιβλίον ἀποστασίου πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν· γέγραπται γάρ· ἃ ὁ θεὸς (A) συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. ἐπεὶ γὰρ πῶς δύναται κλάδος ὑποστῆναι ῥίζης μὴ ὑποκειμένης; πῶς δύναται παρθένος εἶναι πατρὸς καὶ μητρὸς μὴ ὄντων; καὶ οὗτοι σὺν τοῖς ἑταίροις αὐτῶν ἀπώλοντο· εἴπωμεν καὶ πρὸς τὸν ναυάτον τὸν λέγοντα ἑαυτὸν καθαρὸν καὶ νομίζοντα ἀναιρεῖν τὴν μετάνοιαν. πλήρης βορβόρου καὶ δυσωδίας ὤν, οὐκ ἤκουσας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώπου τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου λέγοντος· οὐ θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρ- (B) τωλοῦ, ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν; καὶ πάλιν ὁ μέγας ἰὼβ· οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, οὐδ' ἂν μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ᾖ ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ πάλιν τῶν μαθητῶν λεγόντων τῷ κυρίῳ· ποσάκις συγχωρήσομεν τῷ ἁμαρτάνοντι; ἕως ἑπτάκις; ὁ δὲ κύριος εἶπεν πρὸς αὐτούς· ἀλλ' οὐχὶ ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. ἀνακυλιομένης τῆς ἐπαγγελίας διαιωνίζεται ἡ μετάνοια· οὐχ' ἵν' ἀκούοντες ἐπιμένω- (C) μεν ἁμαρτάνειν· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἵνα δείξωμεν τὴν ἀγαθότητα, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώπου τῶν ὅλων θεοῦ. καὶ πάλιν διὰ τοῦ μεγάλου ἡσαΐου ἐπικηρύσσοντος τὴν ἱερουσαλὴμ καὶ λέγοντος αὐτῇ· ἄκουε οὐρανὲ καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ, υἱοὺς ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν, καὶ τὰ ἑξῆς. οἴδατε ἀδελφοί, καὶ μετὰ τὸ αὐτὸ τὴν τοιαύτην γενεὰν ἀπειλὴν λέγει· λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν, ὢ μεγάλης ἀγα- (D) θότητος. καὶ πάλιν τοῦ πέτρου τοῦ μεγάλου εἰπόντος πρὸς αὐτόν, ὅτε ἐπηρώτησε τοὺς μαθητὰς λέγων· τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; οἱ μὲν ἔλεγον ὅτι ἠλίας εἶ, ἄλλοι ἔλεγον προφήτης. καὶ αὐτοῦ εἰπόντος πρὸς αὐτούς· ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε; καὶ ἀποκριθεὶς ὁ πέτρος, εἶπε, σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον. εὐθέως δὲ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ κύριος· μακάριος εἶ Σίμων βὰρ ἰωνᾶ ὅτι σὰρξ, καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. σὺ εἶ πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν. σοὶ δώσω τὰς κλεῖς τῶν βασιλειῶν οὐρανῶν, καὶ πάντα ὅσα ἂν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ τοσαύτας ἐπαγγελίας λαβὼν, εἶπε τῷ κυρίῳ, ἀκολουθήσω σοι ὅπου ἐὰν ἀπέρχῃ καὶ θήσω τὴν ψυχήν μου ὑπὲρ σοῦ. ἀλλ' εὐθέως εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ κύριος· ἀμὴν λέγω σοι σήμερον πρὸ τοῦ ἀλέκτορα φωνῆσαι τρίς ἀπαρνήσῃ με. ἀρθέντος τοῦ κυρίου εἰς τὸν οἶκον τοῦ καϊάφα καὶ παντὸς τοῦ συνεδρίου μετὰ τοῦ καϊάφα, καὶ τοῦ πέτρου ἐσωτέρω ἐν τῷ πυλῶνι ὃν καὶ ἰδὼν ὁ παῖς εἶπε πρὸς αὐτόν, οὐκ εἶ σὺ μετ' αὐτόν; ὁ δὲ πέτρος εἶπε πρὸς αὐτόν· οὐκ εἰμί. καὶ πάλιν τῆς θυρωροῦ εἰπούσης πρὸς αὐτόν, μὴ καὶ σὺ ἐκ τῶν γαλιλαίων εἶ; ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν, οὐκ εἰμί. καὶ τοῦ ὑπηρέτου ἐπερωτήσαντος αὐτόν, ἠρνήσατο. καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησε· καὶ στραφεὶς ὁ τῶν ὅλων κύριος προσέσχε τῷ πέτρῳ καὶ ἐδάκρυσεν ὁ πέτρος, καὶ διὰ τῶν δακρύων ἀπήλειψε τὴν ἄρνησιν ἐν αὐτῇ τῇ μετανοίᾳ. καὶ πάλιν ὁ ἅγιος προφήτης εἶπεν· ἄστρα δὲ οὐ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ. εἰ ἄστρα οὐ καθαρά, πῶς σὺ τὸν καθαρὸν καὶ εὔσπλαγχνον καὶ φιλάνθρωπον θεόν, σκληρὸν καὶ ἀφιλάνθρωπον λέγεις; καὶ οὗτος συνεκβαλλέσθω μετὰ τῶν ἄλλων αἱρέσεων. εἴπωμεν καὶ πρὸς τὸν δείλαιον φρύγα τὸν

ibique loquatur Adam: *Ea de causa relinquet homo patrem & matrem, & conglutinabitur ei, & erunt duo in carnem vnam.* Cæterum, iste verus Testamentum non recipit: Quid ergo? Nunquid auscultas in Euangelio Dominum in Cana ad nuptias vocatum, easque benedixisse, & ex aqua vinum fecisse? & rursus alibi Iudæis dicentibus sibi Mosem concessisse libellum repudij, Christum respondere, id Mosem ipsis concessisse ob peruicaciam, duritiemque animi: &, Quos Deus coniugauit, homo ne separet? Quomodo potest ramus consistere, si non subsistit radix? Quomodo virgo esse potuerit, si non habeat patrem & matrem? Et isti quoque cum suis gregalibus in perniciem abeant. Compellamus igitur Nouatum se purum prædicantem, & pœnitentiam tollentem, hominem oppletum cœno & fœtore. Non audisti humanissimum Deum per Prophetam loquentem, *Nolo mortem peccatoris, sed pœnitentiam:* aut Iob loquentem, *Nullus purus a sordibus, ne si vel vnius diei eius vita fuerit.* Et Petro quoque interroganti, Num ad septenas vices peccatori veniam daret, responsum esse, vsque septuagies septies, atque ita reuolutis vicibus, redintegratisque, semper perennare pœnitentiam. Non, vt hæc audientes in peccatis permaneamus. Absit. Sed, vt declaretur illius bonitas. Et Esaias, *Audi cœlum, & auribus percipe terra, filios genui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me,* & cætera deinceps. Postmodum autem addit, Lauamini, mundi estote, & auferte peccata vestra. Atque adeo Petrus, qui reuelationem acceperat, eum non ex carne, neque ex sanguine esse Filium Dei, sed ex Patre cœlesti, is ipsus (inquam) qui claues cœlestes acceperat, qui Domino se addixerat, nunquam se eum negaturum, etiamsi cum eo moriendum esset, quum postmodum eum ter abnegasset, lachrymis eluit abnegationem. Quia & rursus Propheta, *Astra non sunt pura coram eo.* Si autem ne astra quidem pura sunt, quomodo tu te purum, & misericordem & humanum dominum, durum & immitem facis? Cæterum, & iste cum reliquis hæresiarchis abiiciatur. Dicamus porro Phry-

gilli, qui ait, In aduentu Saluatoris, solum aduenisse hominem. Dicamus item Priscillis aniculis deliris & despicabilibus: Qui fieri potuit, post aduentum Saluatoris, Propheta superueniret? nunquid ad aures tuas hæc verba peruenerunt? *Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem.* Audi igitur popule Dei, sicuti rex in vrbe aduenturus emittit præindices qui significent, quo cultu sit appariturus. A Cæterum vbi is aduenerit, eiusque aduentum acceperint, nullo iam inde denunciatore opus habent, quum suis oculis ipsum conspexerint. Iam si quis in ea vrbe dicat, regem aduenturum esse, nonne eum conspuerent oppidani? dicerentque se eum iam in vrbe habere, ac proinde mirari, quod de aduentu eius loquatur? Et isti quoque cum cæteris perierint. Alloquamur ergo nouam hæresim, quæ ex Syria in Ægyptum promanauit, & Apollinarios, ipsum Apollinarem nouum do- B gma proferentem: Eum scilicet corpus solum ex illibata Virgine sumpsisse, Deumque vicem animæ subiisse. O imperfectissime & exanimis Apollinari. Quid ais? Quum perfectus homo, ob præuaricationem mandati è paradiso deiectus, in mortem ceciderit, eius tantummodo carnem redemptam recuperatamque à Christo esse arbitraris? sed quid de anima censes: quomodo illa (quæso) hac ratione redimi potuit? Non intelligis quid Esaias dicat: *Puerulus natus est nobis, & Filius C datus est nobis, cuius imperium in humeris ipsius, & vocabitur nomen eius magni consilii Angelus.* Quid? an dixit ibi: *caro nata est nobis, ac non potius puerulus & Filius genitus est nobis?* Quum igitur puerum dicit, integrum hominem significat. Exhibito igitur integro homine, filius ille tonitrui dicit simplici voce: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deũ, & Deus erat Verbum, & hoc erat in principio apud Deum.* Et rursum ipse Dominus: *Anima mea conturbata est:* ad quem pertinet vox ista, an ad Deum Verbum? Apage sis: Deus qui D Verbum est, imperturbabilis est: & qui venerat ad sedandas perturbationes, ipsene edidit hanc vocem? an vis eam vocem corporis esse? Erras: ex se enim corpus immobile est, nisi anima in eo fuerit. Quid? an non audis Mosem loquentem *Ostende mihi teipsum?* ac statim audit: *Nemo visurus est faciem meam, & viuet.* Postquam autem corpus positum erat in sepulchro, quomodo descendit nuda deitas ad inferos, vt seruaret animas? potius eo modo ad perdendum, quam ad seruandum descendisset. Nemo enim po- E tuisset videre nudam deitatem, & incolumis esse. Opus igitur fuit anima, vt per animam animæ seruari possent. Quum iterum Dominus, *Pastor ille bonus animam suam ponit pro ouibus suis.* Et: *Ego sum pastor ille bonus.* ac rursum: *Potestatem habeo deponendi animam, & resumendi eam.* Et Ioseph oraculo admonitus, vt ex Ægypto reuerteretur, eidemque ab Angelo dictum fuit: *Mortui sunt qui quærunt animam pueri.* En tibi testimonium in sacris literis, ubi

λέγοντα, μετὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ σωτῆρος ἐπιδεδημηκέναι μοντανὸν καὶ πρίσκιλλαν. ταῦτα γραιῶν πλάσματα ἴσως κεκεμφωμένων, πῶς δύναται μετὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ σωτῆρος πάλιν προφήτης ἐπιδεδημηκέναι; οὐκ ἤκουσας ὅτι ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως ἰωάννου; ἄκουσον σὺ λαὲ τοῦ κυρίου. ὥσπερ βασιλεὺς μέλλει καταντᾶν ἔν τινι πόλει, καὶ ἀποστέλλει σημάντορας λέγων ἰδοὺ ποίῳ σχήματι μέλλων ἔρχεσθαι. ἐὰν δὲ ἐπιδημήσῃ καὶ ἐπιγνῶσι τὴν σημανθεῖσαν ἐπιδημίαν προσκυνοῦντες αὐτὸν, οὐκ ἔτι χρεία τοῦ σημαίνοντος. αὐτοψεὶ γὰρ ἑωράκασι τὸν σημανθέντα. ἐὰν δέ τις εἴπῃ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, ὅτι μέλλει ἔρχεσθαι βασιλεὺς, οὐκ ἂν καταπτύσωσιν αὐτοῦ οἱ ἐν τῇ πόλει λέγοντες, ὅτι ὃν ἑωράκαμεν καὶ ἔχομεν μεθ' ἑαυτῶν. πῶς σὺ λέγεις. ὅτι σημαίνω ὑπάρχειν ἄλλον, καὶ οὗτοι τοίνυν σὺν ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσιν ἀπώλοντο. εἴπωμεν καὶ πρὸς τὴν νέαν αἵρεσιν, τὴν ἐκ συρίας ἐλθοῦσαν εἰς αἴγυπτον τοὺς ἀπολλιναρίτας καινὸν δόγμα ἀπολλιναρίου προσενέγκαντες, σῶμα μόνον λαβόντα ἐκ τῆς ἀχράντου καὶ ἀειπαρθένου μαρίας, καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν λόγον ἀντὶ ψυχῆς ὄντα. ὦ ἀτελέστατε, ἄψυχε καὶ τελείου τοῦ ἀνθρώπου παρὰ τὴν ἐντολὴν πράξαντος καὶ ἐκβληθέντος τοῦ παραδείσου, καὶ εἰς θάνατον καταπεσόντος, μερικῶς ἔσωζε τὸν ἄνθρωπον; καὶ πῶς ἔμελλε σώζεσθαι ἡ ψυχή; οὐκ ἤκουσας τοῦ μεγάλου προφήτου ἡσαΐου κατὰ τῆς θείας συγκηρύσσοντος ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν. οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλοῦσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. μὴ εἶπεν ὅτι σὰρξ; οὐ παιδίον καὶ υἱὸς ἐγεννήθη; γνῶθι ἀσύνετε, ὅτι παιδίον λέγων τέλειον ἄνθρωπον δείκνυσι. δειχθέντος τοίνυν τοῦ τελείου ὁ μέγας εὐαγγελιστὴς ἰωάννης ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς ἁπλῇ τῇ φωνῇ λέγει· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν. καὶ αὐτὸς ὁ κύριος λέγει. νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται. εἰς τίνα φθάνει αὕτη ἡ φωνή; εἰς τὸν θεὸν λόγον; ἄπαγε ὁ ἀτάραχος θεὸς λόγος, ἐλθὼν τὴν ταραχὴν παῦσαι, αὐτὸς ἔλεγε τὴν φωνήν. ἀλλὰ τὸ σῶμα μᾶλλον θέλεις λέγειν, ὅτι αὐτὸ εἶπε; σφάλλῃ, καθ' ἑαυτὸ τὸ σῶμα ἀκίνητόν ἐστιν, εἰ μὴ ἡ ψυχὴ ἦν ἐν αὐτῷ. οὐκ ἤκουσας μωυσέως λέγοντος· ἐμφάνισόν μοι σαυτόν· καὶ εὐθέως ἀκούει· οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται. μετὰ δὲ τὸ τεθῆναι τὸ σῶμα ἐν τῷ μνημείῳ σὺν τοῖς σώμασι, πῶς κατήρχετο ἡ θεότης ἐν τῷ ᾅδῃ σῶσαι τὰς ψυχὰς γυμνή; μᾶλλον ἀπολέσαι αὐτὰς κατήρχετο ἢ σῶσαι. οὐδεὶς γὰρ ἠδύνατο ἰδεῖν τὴν θεότητα γυμνὴν καὶ σωθῆναι. καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ κύριος λέγει. ὁ καλὸς ποιμὴν τὴν ψυχὴν τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. ἐγώ εἰμι ὁ καλὸς ποιμήν. καὶ πάλιν λέγει· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ πάλιν ἆραι αὐτήν· καὶ πάλιν χρηματίζει. ὁ ἄγγελος τῷ Ἰωσὴφ ἐν τῇ αἰγύπτῳ καὶ λέγει αὐτῷ· ἀναστὰς λαβὲ τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ. ἰδοὺ γὰρ τεθνήκασιν, οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. ἰδοὺ πάντα μαρτυρεῖται ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς περὶ

τῆς

τῆς ἐπιδημίας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώπου θεοῦ λόγου, ὅτι τέλειον τὸν ναὸν ἄνθρωπον ἐφόρεσε γενόμενος ἄνθρωπος, ἵνα σωθῇ πᾶν τὸ γένος ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. ἀλλ' οὖν τί ἐρεῖς ὅτι διὰ Ἡσαΐου εἶπε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα μισεῖ ἡ ψυχή μου. ἀφρονέστατε, ὥσπερ διὰ τούτου τοῦ μεγάλου προφήτου· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. καὶ πάλιν· παιδίον ἐγεννήθη· καὶ πάλιν ὅτι ἄνθρωπός ἐστι καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; καὶ περὶ τούτου ἐσήμανε δι' ἑαυτοῦ ὁ κύριος, ὅτι ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ μέλλοντος αὐτοῦ τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα σημεῖα καὶ τέρατα ποιεῖσθαι ἐν σαββάτοις, καὶ ἀντὶ τοῦ εὐλογεῖν αὐτὸν ὑποβαλλόμενοι ὑπὸ τοῦ διαβόλου ὕβριζον αὐτόν. διὰ τοῦτο καθὼς προεῖπον καὶ αὐτὸ προεσημαίνετο. λοιπὸν πρὸς ταῦτα τί λέγεις ὦ ἄψυχε, καὶ σὺ σὺν ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσιν ἀπώλου. ἡ δὲ καθολικὴ ἐκκλησία αὕτη ὀρθῶς ἀναγνοῦσα καὶ ἀκριβῶς ἐρευνήσασα τὰς θείας γραφὰς, ἐπῳκοδόμητεν ἑαυτὴν ἐπὶ τὴν πέτραν, ἡ τελεία περιστερὰ, ἡ κατέχουσα τὸν οἴακα τῆς ὀρθῆς καὶ εὐσεβοῦς πίστεως ἐν τῷ σκάφει τῷ ἀποστολικῷ. τῶν κυμάτων προσρασσόντων τῇ ἀκινήτῳ πέτρᾳ καὶ ἐπαφριζόντων, εἰς ἑαυτὰ ἀναλυόμενα ἐξαφανίζονται. τρικυμίας δὲ ἡγοῦ πάσας τὰς αἱρέσεις, ἡμεῖς δὲ παρακαλῶ, τούτῳ τῷ τριπλόκῳ καὶ ἀδιαιρέτῳ σχοινίῳ τὰ δράγματα σφίγξωμεν τὰς ἐντολὰς ποιοῦντες λόγου, ἵνα καταντήσωμεν ἐκεῖ εἰς τὸν λιμένα τὸν σωτήριον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ εἴπῃ ὁ θεὸς ὁ λόγος ὁ υἱὸς ἡ σοφία τοῦ πατρὸς· ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅ μοι ἔδωκας, καὶ καταξιώσῃ εἰπεῖν καὶ πρὸς ἡμᾶς, εὖ δοῦλοι πιστοὶ καὶ ἀγαθοί. ἐπὶ ὀλίγα ἦτε πιστοὶ ἐπὶ πολλῶν καταστήσω, εἰσέλθετε εἰς τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῶν βασιλείαν. γένοιτο, ἀμήν.

ris: Vbi verbum Dei integrum hominem, mente & anima prædirum assumpsisse deprehendis, vt integer homo liberaretur. Sed fortasse replicabis, Deum per Prophetam dixisse ad Iudæos, Nouilunia & ferias vestras odit anima mea. Atqui, o stolidissime per eunde Prophetam dicit: *Ecce Virgo in vtero gestabit, & pariet Filium*: Et, *Puer natus est nobis, & filius datus est nobis*. Denique: *Homo est, &, quis cognoscet eum?* quid ad hęc respondes de anima o exanimis trunce? Quapropter & tu quoque cũ cæteris pereas. Nam orthodoxa Ecclesia recte legens, & exacte sacras literas examinans, A seipsam inædificauit super petram, Ecclesia (inquam) illa, quæ perfecta columba est, quæ gubernaculũ tenet rectæ & piæ fidei in cymba Apostolica: dum interim decumani fluctus sese allidunt immobili petræ, vbi in sese reuoluti despumantesque euanescunt. Decumanos autem fluctus puta omnes hæreses. Nos autẽ ea mea est adhortatio, hoc triplici funiculo & indissolubili, manipulos constringamus, & secundum mandata Verbi agamus: quo peruenire liceat ad pascua salutaria in regno cœlorum vt dicat Filius & Verbum Dei Sapien- B tia illa Patris: Ecce me & pueros meos, quos tradidisti mihi, & dignetur vos ita compellare: Probi serui, boni & fideles, in exiguis fuistis fideles, iam magnis vos præficiam, intrate in regnum cœlorum, quod vobis præparatum est.

* * *

AD LECTOREM.

Hanc quæ sequitur, protestationem operarum incuria, suo loco, post epistolam scilicet quæ est ad solitariam vitam agentes, quam & in Gr. MS. exempl. & in Latinis editionibus hactenus impressis insequitur omissam, hic subiicere placuit, cum & ipsa à Petro Nannio versa sit, vt omnia præcedentia, ea autem quæ post sequentur alios interpretes habeant.

Athanasii Episcopi ad omnes vbique monachos, de iis quæ ab Arianis sub Constantino gesta sunt, liber totus à Papa illo contra Constantium compositus est.

TESTIMONIA SECVNDA.

Hæc publice testata sunt per eos qui subscripserunt.

POPVLVS ALEXANDRINÆ Catholicæ Ecclesiæ, quæ est sub Athanasio reuerendissimo Episcopo.

IAm pridẽ protestati sumus, tam nos quàm templũ Dominicũ de inuasione: tametsi ibi testimonio opus nõ fuerit, quæ vniuersa ciuitas cognita habet. Occisorum enim corpora reperta, & in publico exposita fuere, arma item & arcus in templo dominico, scelera quæ facta sunt, quasi vociferantur. Sed tamen quia post testimonia nostra, clarissimus dux Syrianus vi nos omnes compellit, vt nullum tumultum factum fuisse, neque quenquam occisum esse testimoniis nostris sibi adstipulemur: quod ipsum non leue argumentum est, ea nõ ex sententia humanissimi Imperatoris Constantii acta esse. Non enim de factis suis metum concepisset, si ex mandato ea fecisset: qui quidem nos homines Christianos precibus ipsum cõuenientes, ne grassari, aut facta inficiari vellet, fustibus concidi iussit. Qua re abundè declarauit, belli nocturni in Ecclesiam se authorem fuisse. Propter ista omnia, quæ iam recensuimus, nunc denuo eadem licet pro testimonio dicimus: deinde cùm quidam ad pientissimum Augustum iter haberent, adiurauimus eos per salutem pientissimi Cæsaris Constantii, quam Deus omnipotens illi largiatur, obsecrauimusque item præfectum Ægypti Maximum, & Curiosos, &

Ἀθανασίου ἐπισκόπου πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ μοναχοὺς περὶ τῶν γεγενημένων παρὰ τῶν ἀρειανῶν ἐπὶ Κωνσταντίου. οὗτος ὁ λόγος δι' ὅλου, κατὰ κωνσταντίου συντέτακται τῷ πάπᾳ.

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΊΑ ΔΕΥΤΈΡΑ.

Τάδε δημοσίᾳ διαμαρτύρεται διὰ τῶν ἑξῆς ὑπογραφόντων.

Ὁ ΛΑΟ'Σ ΤΗ͂Σ Ε'Ν ΑΛΕΞΑΝδρείᾳ καθολικῆς ἐκκλησίας, ἥτις ἐστὶν ὑπὸ ἀθανάσιον τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον.

A Ἤδη μὲν διεμαρτυράμεθα περὶ ἧς πεπόνθαμεν νυκτερινῆς ἐφόδου, ἡμεῖς τε καὶ τὸ κυριακόν· εἰ καὶ διαμαρτυρίας χρεία οὐκ ἦν, ἐφ' οἷς πᾶσα ἡ πόλις ἔγνωκέ τε καὶ γινώσκει· τά τε γὰρ εὑρεθέντα σώματα τῶν ἀναιρεθέντων, δημοσίᾳ προετέθη, καὶ τὰ ἐν τῷ κυριακῷ ὅπλα τε καὶ τόξα, κέκραγε τὴν παρανομίαν. ἐπειδὴ δὲ καὶ μετὰ
B τὴν διαμαρτυρίαν ὁ λαμπρότατος δοὺξ συριανὸς βιάζεται πάντας συνθέσθαι αὐτῷ, ὡς οὔτε θορύβου γενομένου, οὔτε τινὸς ἀποθανόντος· ἔλεγχος δὲ οὗτος οὐκ ὀλίγος, μὴ γεγενῆσθαι ταῦτα κατὰ γνώμην τοῦ φιλανθρωποτάτου αὐγούστου κωνσταντίου. οὐκ ἂν γὰρ ἐφοβήθη ἐπὶ τοῖς οὕτω γενομένοις εἰ ἐκ προστάξεως ταῦτα πεποιήκει· καὶ γὰρ καὶ ἀπελθόντας ἡμᾶς πρὸς αὐτὸν, καὶ ἀξιοῦντας μηδενὶ βίαν ποιεῖν, μὴ δὲ ἀρνεῖσθαι τὰ γενόμενα, ἐκέλευσε, χριστιανοὺς ἡμᾶς ὄντας, κατακοπῆναι ῥο-
C πάλοις· δεικνὺς καὶ ἐκ τούτων τὸν γενόμενον νυκτὸς πόλεμον κατὰ τῆς ἐκκλησίας. διὰ τοῦτο καὶ νῦν ταῦτα διαμαρτυρόμεθα ἤδη καὶ μελλόντων τινῶν ἐξ ἡμῶν ἀποδημεῖν παρὰ τὸν εὐσεβέστατον αὔγουστον, ὁρκίζομεν δὲ κατὰ τοῦ παντοκράτορος θεοῦ, ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ εὐσεβεστάτου αὐγούστου κωνσταντίου, τόν τε ἔπαρχον τῆς αἰγύπτου

γύπτου μάξιμον, καὶ τοὺς κουριώσους, ἀνενεγκεῖν πάντα ἐπὶ τὴν εὐσέβειαν τοῦ αὐγούστου, καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων. ὁρκίζομεν δὲ καὶ τοὺς ναυκλήρους πάντας, κηρύξαι ταῦτα πανταχοῦ, καὶ εἰς ἀκοὰς τοῦ εὐσεβεστάτου αὐγούστου ἀνενεγκεῖν, καὶ εἰς τοὺς ἐπάρχους, καὶ εἰς τοὺς κατὰ τόπον δικαστάς· ἵνα γνωσθῇ ὁ γενόμενος πόλεμος κατὰ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὅτι ἐν καιροῖς τοῦ αὐγούστου κωνσταντίου ἐποίησε συριανὸς γενέσθαι μάρτυρας παρθένους τε καὶ ἄλλους. ἐπιφωσκούσης γὰρ τῇ πρὸ πέντε εἰδῶν φεβρουαρίων τουτέστι τῆς ιδ. τοῦ μεχὴρ μηνὸς, ἀγρυπνούντων ἡμῶν ἐν τῷ κυριακῷ, καὶ ταῖς εὐχαῖς σχολαζόντων· σύναξις γὰρ ἔμελλε τῇ παρασκευῇ γίνεσθαι· ἐξαίφνης περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἐπῆλθεν ἡμῖν τε καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ, ὁ λαμπρότατος δοὺξ συριανὸς, μετὰ πολλῶν λεγεώνων στρατιωτῶν, ἐχόντων ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ καὶ βέλη, καὶ ἄλλα πολεμικὰ σκεύη, καὶ τὰς περικεφαλαίας ἐπὶ τῶν κεφαλῶν. καὶ ἀληθῶς εὐχομένων ἡμῶν καὶ ἀναγνώσεως γινομένης, τὰς μὲν θύρας κατέαξαν. ὡς δὲ τῇ βίᾳ τοῦ πλήθους ἀνεῳγεισαν αἱ θύραι, ἐκέλευσε· καὶ οἱ μὲν ἐτόξευον, οἱ δὲ ἠλάλαζον, καὶ κτύπος ἐγίγνετο τῶν ὅπλων, καὶ τὰ ξίφη ἀντέλαμπον τῷ ἐκ τῶν λύχνων φωτί· καὶ λοιπὸν τὰ ἐκ τούτων, παρθένοι ἀνῃροῦντο καὶ πολλοὶ κατεπατοῦντο, καὶ συνέπιπτον ἀλλήλοις ἐπερχομένων τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἄνδρες τοξευόμενοι ἐθανατοῦντο. ἔνιοι δὲ τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἐπὶ τὸ διαρπάζειν ἐτρέποντο, καὶ γυμνὰς ἐποίουν τὰς παρθένους, ὁπότε φόβος ἦν αὐταῖς μείζων τοῦ θανάτου, τὸ κἂν ὅλως ἅπτεσθαί τινας αὐτῶν. καὶ ὁ μὲν ἐπίσκοπος ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου προτρέπων πάντας εὔχεσθαι. ὁ δὲ δοὺξ ἐστρατήγει, ἔχων μεθ᾽ αὐτοῦ καὶ ἱλάριον τὸν νοτάριον, ἐνεργοῦντα τοιαῦτα, οἷα καὶ τὸ τέλος ἔδειξεν. ὁ μὲν γὰρ ἐπίσκοπος ἑλκόμενος, παρ᾽ ὀλίγον διεσπάσθη. παραλυθεὶς οὖν μεγάλως, καὶ ὡς νεκρὸς ἑλκόμενος οὐκ οἴδαμεν πῶς γέγονεν ἀφανὴς παρ᾽ αὐτῶν. ἀποκτεῖναι γὰρ αὐτὸν ἐσπούδαζον. οἱ δὲ ὡς εἶδον πολλοὺς ἀποθανόντας, προσέταττον τοῖς στρατιώταις, ἀφανῆ τὰ σώματα καταστῆσαι τῶν τετελευτηκότων. αἱ δὲ καταλειφθεῖσαι νεκραὶ ἁγιώταται παρθένοι ἐτάφησαν ἐν τοῖς μνήμασιν, ἔχουσαι καύχημα, ὅτι ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ εὐσεβεστάτου κωνσταντίου γεγόνασι μάρτυρες· διάκονοι δὲ ἐν αὐτῷ τῷ κυριακῷ κατεκόπτοντο πληγαῖς, καὶ συνεκλείοντο. οὐκ ἄχρι δὲ τούτων ἔστη τὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ γὰρ μετὰ τὸ ταῦτα γενέσθαι, ὁ βουλόμενος λοιπὸν ἦν ἠβούλετο θύραν κατεάσσων, ἤνοιγε καὶ ἠρεύνα, καὶ ἥρπαζε τὰ ἔνδον. καὶ εἰς τοιούτους τόπους εἰσήρχοντο, εἰς οὓς οὐδὲ πᾶσι τοῖς χριστιανοῖς ἔξεστιν εἰσελθεῖν. οἶδε ταῦτα καὶ ὁ στρατηγὸς τῆς πόλεως γοργόνιος· ἐκεῖ γὰρ ἦν. οὐ μικρὸς γὰρ ἔλεγχος τῆς τοιαύτης πολεμικῆς ἐφόδου τὸ ἐν τῷ κυριακῷ καταλιπεῖν, τὰ παρὰ τῶν εἰσελθόντων ὅπλα καὶ βέλη, καὶ ξίφη. μέχρι γὰρ νῦν ἐκρεμάσθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἵνα μὴ ἀρνήσασθαι δυνηθῶσι· καὶ γὰρ πολλάκις ἀπέστειλε τὸν τῆς τάξεως διωνάμιον, καὶ τὸν στρατηγὸν, θέλων αὐτὰ ἆραι· καὶ τέως οὐ συνε-

sos, & clarissimos præfectos, vt omnia prin-
cipi enarrarent. Adiurauimus quoque nau-
cleros omnes, vt omnia ista vbique diuulga-
rent, & ad aures religiosissimi Augusti, cæ-
terosque præfectos, & quotquot singulis in
locis iudices deferrent, vt bellum contra Ec-
clesiam gestum vbique innotesceret, & quod
temporibus Constantii, Syrianus virgines, a-
liosque complures martyres fecisset. Illuce-
scente enim V. Cal. Febr. die, hoc est, decimo-
quarto mensis eius, qui Mechir dicitur, vigi-
A lantibus nobis in Dominico, & precibus va-
cantibus, eo quod synaxis parasceues die cele-
branda esset, derepente per intempestã no-
ctem clarissimus Dux Syrianus cum multis le-
gionibus militum, sagittasque strictosque en-
ses, aliaque id generis tela gestantium, non si-
ne galeis cæterisque armis superuenit. Ibi no-
bis plane precibus intentis, in ipsis recitatio-
nibus sacrarum lectionum, ianuas fregit, fo-
ribusque vi multitudinis patefactis, statim ex
illius edicto, alii sagittas mittere, alii bellicum
B clamare occœperunt. Magnus interea fragor
armorum audiri, ensesque ad lucem candela-
rum micare, virgines multæ calcibus elidi, &
in sese mutuo formidine irruentium militum
impingere, icti sagittis perfossi concidere, a-
liqui militum ad prædam versi virgines denu-
dare, quibus formido vel minimi tactus ipsa
morte grauior erat. Episcopus per id tempus
sedebat in throno, omnes ad preces cohor-
tans. Dux autem militum acies disponebat,
comitem secum trahens Hilarium scribam,
C qui illi hanc mentem inflabat, quod ipse exi-
tus rerum declarauit. Episcopus autem cum
hinc illinc raptaretur, minimo minus dis-
cerptus fuit. Et quum in graui deliquio a-
nimi pro mortuo iacuerit, & eorũ operã iam
nusquam compareat, nescimus quid de illo fa-
ctum sit: certè illi necem omnibus modis mo-
liti sunt. Deinde quum viderent tot occisorũ
corpora, iusserunt milites ea in occultis abde-
re. Sanctissimas autem virgines interfectas i-
bidemque relictas, in monumentis sepelierũt,
quibus laus martyrii temporibus religiosissi-
D mi Constantii obuenit. Diaconi porro in ipso
Dominico alii plagis concidebantur, alii vin-
culis constringebantur. Nam post tanta faci-
nora, quisq; pro libidine fractis ostiis irrum-
pebat, scrutabaturque omnia, in ea loca pe-
netrans, in quæ non omnibus Christianis fas
est introire. Dux autem ciuilis Gorgonius i-
sta, quia præsens erat, suis oculis conspexit.
Nec pro leui argumento istius hostilis in-
cursionis, arma illa haberi debent, quæ in
E Dominico, ab illis, qui irruperant, dereli-
cta fuere, quæ etiamnum in Ecclesia pen-
dent, adeo vt scelera sua inficiari nequeant.
Sæpe enim ille misit ordinum militarium car-
nificem, vna cum duce, vt ea tolleret: verum
id

id hactenus à nobis, vt res omnibus innotesceret, negatum fuit. Quod si edictū principis est, vt persecutio in nos fieret, parati sumus ad martyrium subeundum: sin minus, oramus præfectum Ægypti Maximum, cæterosque magistratus, vt a principe postulent, ne talia in posterum committantur: obsecramusque vt nostræ istæ preces ad eum perueniant, vt obtineamus, ne illis liberum fiat, alium Episcopum introducere: quod ne fieret, vsque ad mortem restitimus Athanasium reuerendissimum desiderantes, quem Deus ab initio nobis dedit secundum successionem patrum nostrorum, quem ipse Constantius religiosissimus Augustus cum literis iuramentisque huc misit. Confidimus enim si eius pietas ita resciuerit, eum rem istam indigne laturum, & nihil contra iusiurandum suum facturum esse, sed iussurum esse, vt Episcopus Athanasius nobiscum maneat.

Illustrissimis Consulibus post Consulatum Arbæthionis & Colliani designatis septimo die mensis Mechir, quæ est Prid. Cal. Febr. Epistola autem prior ad vbique Monachos scripta, vsque ad ea, quæ Alexandriæ in creatione Georgii Cappadocis, eiusque receptatoribus Arianis acta sunt, porrigitur ibique definit: sequens autem epistola de synodis Arimini & Seleuciæ, quæ est Isauriæ, celebratis, narrat Georgij depositionem siue exauctorationem.

* * *

χωρήσαμεν, ἕως πᾶσι γνωσθῇ. εἰ μὲν οὖν πρόσταγμά ἐστι διώκεσθαι ἡμᾶς, ἕτοιμοι πάντες μαρτυρῆσαι· εἰ δὲ μή ἐστι τοῦ αὐγούστου πρόσταγμα, ἀξιοῦμεν τὸν ἔπαρχον τῆς αἰγύπτου μάξιμον, καὶ τοὺς πολιτευτὰς πάντας, ἀξιῶσαι αὐτὸν, μηκέτι τοιαῦτα ἐπιχειρῆσαι. ἀξιοῦμεν δὲ καὶ ταύτην ἡμῶν τὴν δέησιν ἀνενεχθῆναι, ἵνα μὴ ἄλλον τινὰ ἐπίσκοπον ἐπιχειρήσωσιν εἰσαγαγεῖν ὧδε. μέχρι θανάτου ἐστήκαμεν, αὐτὸν ἐπιθυμοῦντες τὸν αἰδεσι-
A μώτατον, ἀθανάσιον, ὃν ἐξ ἀρχῆς ὁ θεὸς ἡμῖν δέδωκε, κατὰ διαδοχὴν τῶν πατέρων ἡμῶν· ὃν καὶ αὐτὸς ὁ εὐσεβέστατος αὔγουστος κωνστάντιος, μετὰ γραμμάτων καὶ ὅρκων ἀπέστειλε. πιστεύομεν γὰρ, ὅτι ἐὰν μάθῃ ἡ εὐσέβεια αὐτοῦ, ἀγανακτήσει μὲν ἐπὶ τοῖς γενομένοις, οὐδὲν δὲ παρὰ τοὺς ὅρκους ποιήσει· ἀλλὰ καὶ πάλιν κελεύσει τὸν ἐπίσκοπον ἡμῶν ἀθανάσιον μένειν μεθ' ἡμῶν.

Τοῖς μετὰ τὴν ὑπατίαν ἀρβαιθίωνος καὶ κολλιανοῦ τῶν λαμπροτάτων, ἀποδειχθησομέ-
B νοις ὑπάτοις, μεχὶρ ιζ ἥτις ἐστὶ τῇ πρὸ μιᾶς εἰδῶν φευρουαρίων. ἡ μὲν προγεγραμμένη πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ μοναχοὺς ἐπιστολὴ, τελευτᾷ εἰς τὰ γεγενημένα ἐν ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ γεωργίου τοῦ καππαδόκος ἀπὸ ὑποδεκτῶν τοῦ ἀρειανοῦ· ἡ δὲ ἑξῆς ἐπιστολὴ περὶ τῶν ἐν τῇ ἀριμίνῳ καὶ ἐν σελευκείᾳ τῆς ἰσαυρίας γεγενημένων συνόδων διηγουμένη, τὸν προειρημένον γεώργιον ἐν τῇ σελευκείᾳ καθῃρῆσθαι.

* * *

Operum D. Athanasii à Petro Nannio ex Græco in Latinum versorum Finis.

Secundus Tomus continebit Opera D. Athanaſii à diuerſis interpretibus Latinè reddita.

INDEX

LOCORVM SACRAE

SCRIPTVRÆ,

IN HOC PRIORE TOMO OPERVM D. ATHANASII CITATORVM, QVORVM PLERAQVE VEL EXPLICANTVR, vel à peruersis hęreticorum interpretationihus vindicantur: omnia certè ad docendum demonstrandumque accommodantur.

Ne nescias, amice Lector, hoc te monere voluimus. Distinctionem textus in capita & versiculos in hoc nostro indice obseruauimus eam, quæ est in vulgata editione Bibliorum: at loca sic asscripsimus, vt ab interprete reddita sunt; quæ si quis conferet, non solum à vulgata & Hebræa, sed etiam à Græca editione non rarò discrepare comperiet. Numerus autem paginam siue columnam: litera vero à tergo numeri posita, partem columnæ denotat: ita vt A sit illud spacium, quod est inter supremam marginem & literam A, & sic consequenter: F vero, quæ notata non est, spacium est quod comprehenditur inter E & extremum columnæ. Præterea numeri columnarum 33.34.35.36. bis signati fuere, incuriâ operarum, quos nos distinctione prioris & posterioris discreuimus: vt columna 33. pr. significet eam paginam vbi numerus ille priore loco signatus est. Rursus vbi compereris à col. 116. fieri saltum ad 120. ne te id offendat, nihil enim deest.

EX VETERI TEST.

Ex Genesi.

Cap.1.vers.1. In principio creauit Deus cœlum & terram, col.39. B.230.E. 340.E.361.F. 410.F.700.E.701.A.769.E.773.D.850.F.
vers.2. Terra autem erat inuisibilis (*sic ibi ex Gr. legitur*) & vacua, 851.A.
Et Spiritus Domini ferebatur super aquas, 347.B.851.A.
v.3. Fiat lux, 210.273.D.296.A.
v.6. Fiat firmamentum in medio aquarũ, 85.C.post.207.F.207.273.E.
Diuidat aquas ab aquis, 207.F.
v.9. Congregentur aquæ in vnum, & appareat arida (*omisso illo*, quæ sub cœlo sunt) 35.C.post 210.B.
v.11. Producat terra herbam fœni (*vel* germen herbæ) seminans semen secundum genus & similitudinem sui, 35. post. 210. 296.C.837.B.
ver.14.15. Fiant luminaria in firmamento cœli ad illustrationem terræ, vt discrimen adferant inter diem & noctem: & ad signa consistant & ad tempora, & ad dies & ad annos, 207.D. *quæ lectio discrepat tam ab Hebræa quam vulgata.*
v.16.17. Et fecit Deus duo luminaria magna, luminare maius ad exordia (εἰς ἀρχὰς) diei, & luminare minus ad exordia (εἰς ἀρχὰς) noctis, & stellas: & posuit eas in firmamento cœli, vt illuminarent terram, & initia diei & noctis facerent. (Gr. *καὶ εἰς ἀρχὴν τῆς ἡμέρας.*) 207.D.
v.26. Faciamus hominem secundum (*ibi ita legitur*) imaginẽ & similitudinem nostram, 29.B. 35.C. post. 210.B. 231.A.296.A. 691 E.822 D.
v.27. Et creauit Deus hominem ad imaginem suam, 773.D.
Cap.2.v.3. Et benedixit Deus diei septimæ (& sanctificauit eam, *in Gr.*) eo quod in illa ab omnibus operibus quieuisset, quæ facere inceperat, 231.B.
v.5. Et omne virgultum agri antequam nasceretur in terra; & omne fœnum priusquam oriretur: non enim pluerat Deus super terram, 144.D.
v.7. Formauit Deus hominem sumens lutum de terra, 822.D.
v.15. Posuit eum in paradiso deliciarum, 822.D.
v.16.17. Ex omni ligno, quod est in paradiso comedetis: (*aliter in Gr.*) de ligno autem scientiæ boni & mali non comedetis, 39.E.
Quacunque die comederitis, morte moriemini (*sic & Gr. in plur.*) 39.E.238.B.488.E.
Cap.21.22. Immisit autem Deus in Adam stuporem & consopiuit eum, & sumpsit vnam ex costis eius & carnem pro ea substituit, & ædificauit costam, quam sumpserat in mulierem, eamque adduxit ad Adam, 822.D.
v.22. Et dixit Adam, Hæc caro nunc ex carne mea est, & os ex ossibus meis: ipsa vocabitur virago, quoniam ex viro sumpta est, 822.D.E.
v.24. Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrem suam, & coadglutinabitur vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam, 38. E.F. *paulo aliter*, 821.B.
Cap.3.v.7. Cognouerunt se nudos esse, 3.D.
v.9. Adam vbi es? 287.F.
vers.12. Mulier me decepit, 738.A. *aliter in Heb. & vulg.*
v.17. Maledicta terra in operibus tuis (*sic ibi*) in ærumnis inde victitabis per omnes dies vitæ tuæ, 794.d.
v.17. Terra es & in terram reuerteris. 239. C.336.F.488.E.763.E.791.798.E
v.23. Eiecit Deus Adamum, & constituit eum ex aduerso Paradisi deliciarum, 777. D E. *sic ibi.*
Cap.4.v.1. Comparaui hominem per Deum 189.A 381.B.
v.9. Vbi est Abel frater tuus, 288.A.
v.11. Maledicta terra, quæ aperuit os suum vt sumeret sanguinem Abelis fratris tui, 794.D.
Cap.5.v.3. Adam genuit filium ad similitudinem suam, 417.A.
Cap.6.v.2. Videntes filii Dei, 315.D.
ver.3. Non vtique permanebit Spiritus meus cum hominibus istius ætatis, quia carnes sunt, 105. D. *paulo aliter*, 347. B. & 374.E.
v.5. Mens hominis inclinata est ad mala à iuuentute, 499.E.
v.7. Delebo hominem quem feci, 374.E.
Cap.7.ver.1. Ingredere tu & filii tui in arcam, 284.E.
vers.4. Adhuc septem dies, & immittam inundationem (*in Gr. est* pluuiam) super terram, 284.E.
Cap.8.v.1. Et excitauit Dominus spiritum super terram, & cessauit aqua, 350.B.
Cap.9.v.27. Dilatet Deus Iapheth, 310.A.
Cap.15. vers.8. Quomodo id scire potuero? 210.D. *in Gr. at in Lat. aliter.*
Cap.17.v.1. Ego sum Dominus Omnipotens, 715.D.
Cap.18.v.1. Visus est Deus Abrahamo, 377.B. *in Gr. abest autem à Lat. versione.*
v.16. Et ecce tres viri, quos hospitio excepit sub quercu, surrexerunt vt respectarent oculos versus Sodomam, 379.B.
Cap. 19.v.24. Pluit Dominus ignem à Domino, 195.E.510.F.694.C.
Cap.22.v.2. Offer filium tuum dilectum illum, 317.C.
v.16. Per memetipsum iuraui. 785.D.
Cap.25.v.8. Abraham plenus dierum moritur, 552.D.
Cap.27.v.29. Efficiare dominus fratrum tuorum, 199.B.
v.37. Ecce illum dominum tuũ feci, 199.B.
Cap.28.v.11. & 12. Et sopitus est Iacob, & scala fixa erat, cuius caput pertingebat ad cœlum, & Angeli Dei ascendebant per eã, 365.D.E.
v.15. Ecce ego tecum sum conseruans te in via, quocunque ieris. 260.D.
Cap.31.v.3. Non datum est Laban vt noceret, 260.D.
v.8. Video faciem patris vestri, *&c* 530.E.
Cap.32. v.11. Eripe me Domine è manibus fratris mei Esau, (quia valde eum timeo, *in Gr*) 260 D.
v.26. Non dimittam te, nisi benedixeris mihi, 260.C.
v.30. Vidi Dominum de facie ad faciem, 260.C.
v.31. Sol autem illi oriebatur, cum transiret species Dei, 263.E.
Cap.48.v.5. Nunc filii duo, qui tibi facti sunt (*sic ibi ex Gr.*) in Ægypto, antequam ad te venirem in Ægyptum, mei sunt, 289.B.
v.15. Deus, qui aluit me à iuuentute mea, Angelus qui eripuit me ex omnibus malis, benedicat pueris istis, 260. A.355.E.
Cap. 49. v. 10. Non auferetur sceptrum de Iuda, neque dux de femoribus eius, donec

venerint ea quæ reposita sunt: & ipse est expectatio gentium,58.C.807.A.

Ex Exodo.

Cap.3.v.6. Ego sum Deus patris tui, Deus Abrahaam, Deus Isaac & Iacob,261.E.
Vers.13. Si ex me sciscitati fuerint, quod nomen sit tibi, quid respondebo illis, 210. D.
Vers.14. Ego sum qui sum, 302 D.418.E. 700.D.719.F.
Cap.4.v.13. Quæso alium delige, 210.D.
Cap 7.v.1. Ecce ego constitui te Deum Pharaonis,165.E.
Cap 8.v.16. Digitus Dei est hic, 208.B.774.A
Cap.14.v.ultim. Timuit autem populus, & crediderunt Deo & Mosi ministro eius, 355.E.
Cap 15.vers.2. Cantemus Deo, gloriose enim glorificatus est, equum & ascensorem deiecit in mare,375.A.
Cap. 20.v.2. Ego sum Dominus Deus tuus, 108.F.
Vers.3. Non erunt tibi dii alieni, 34.E.*posteriori.*
Vers4. Non facies tibi idolum neque simulachrum 34.C.
Vers5. Ego sum Deus, qui talionem reddo peccatorum parentum in tertiam & quartam generationem,390.b.
Vers.6. Misericordia autem mea in mille generationes diligentibus me,390.b.
V.7. Non sumes nomen Domini Dei tui in vanum: Non enim purum reddet Dominus eum, qui suum nomen in vanum acceperit,107.D.784.A.830.A.B.
Honora patrem & matrem tuam, 546. B.
Cap.23.vers.20. Ecce ego mittam Angelum meum, qui præcedat te & custodiat te in via, vt introducat te in terram, quam præparaui tibi,386.c.
Cap.24 v 27. Erat autem gloria Dei Israel in monte Sina, uelut ignis ardens,389.B.
Cap 29.v.20 Sume sanguinem confirmationis, & pone super extremum auriculæ sacerdotum,*&c.*376 B.
Cap.31.v.16.& 17. Et seruabunt filii Israel Sabbathum, *& sequent prolixè exponuntur*, 760.*& sequ.*
Cap.32.v.4. Hi sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti, 769.E.
Vers.32. Aut remitte illis hanc noxam, aut dele me de libro,*&c.*745.E.
Cap.33.v 2. Abi & ascende hinc tu & populi tui (*aliter in Gr.*) quos eduxisti ex Ægypto, in terram, quam iuraui daturum Abrahæ, Isaaco & Iacob, dicens,*&c.* & vna emittā Angelum meum ante faciem tuam, & eiiciet Chananæum,354.D.
V,15. Nisi ascenderis nobiscum, ne me hinc abducas, 354.B.
V.17. Et hoc quod dixisti faciam: inuenisti enim gratiam coram me, & noui te præ omnibus,354 C.
V.18 Ostende mihi teipsum,745.D. 854 E.
Vers.20. Nemo videbit faciem meam, & viuet,203.C.854.E.

Ex Leuitico.

Cap.9 vers.7. Accede ad altare & sacrifica pro peccatis, & incensum offeres, colum. 321 C.
Cap.20 v.8. Ego Dominus qui sanctifico eos, 473 B.
Cap 23.v 27. *& sequent.* Decimo die mensis huius hebdomadæ (*ita interpres male pro* septimi) *& quæ sequunt.*762.A *& seq.*
Vers.12. Inhabitabo in eis & inambulabo: & ero eorum Deus, & ipsi erunt mihi populus,196.F.448.463.472 C.

Ex Numeris.

Cap.6.v.25. Ita benedicetis filiis Israel, *&c* Benedicat tibi Dominus & seruabit te: (*& plura, quorum etiam quædam hodie in vulgata editione non extant.*) 379.C
Cap.10.v.29. Dixit Moses Ragueli Madianitæ socero Mosis,*sic citatur*,322.c.
Cap 11.v.29. Quum dederit Dominus Spiritum suum super eos,347.B. *alias aliter legitur hic locus*
Cap.14.v.24 Puer autem meus Caleb, quoniam alterius spiritus fuit. *& plura à vulgatis discrepantia.*350.E.
Cap.24.v 5.6 & 7. Quam pulchra domicilia tua Iacob, conuentus tui vt saltus inumbrant, & veluti paradisi inter flumina, & vt tabernacula quæ fixit Dominus, vt cedri iuxta aquas, prodibit homo de semine eius & dominabitur nationibus plurimis, 83.A *qui locus plane aliter legitur in vulg.*
V.17. Orietur stella ex Iacob,& homo(*aliter alias*) ex israel, & comminuet duces Moab, 62 F.

Ex Deuteronomio.

Cap.4 v.4. Vos autem qui adhæretis Domino Deo vestro, viuitis omnes hodie. *sic Gr. aliter Lat.* 305.B.
Vers.24. Deus est ignis consumens, 473. C.502 E.
Vers 35. Deus, & præter illum non est alius,255.E.256 D.
Cap.6.v.4. Audi israel, Deus tuus Deus vnus est.35.A.post.372.C.700.E. *paulo aliter*, 256. B.
Vers.5. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, 35.post.A.
Vers.16. Non tentabis Dominum Deum tuum, 558.C.
Cap 10 v.12 Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus à te petit, nisi vt ipsum metuas? 389. A.
Cap.18 v 15. Prophetam ex fratribus vestris excitabit Dominus sicut me, 502.E 852.B.
Cap.22.v.23. Maledictus omnis qui pendet in ligno, 56.B.
Cap.28.v.66. Vitam vestram suspensam ante oculos vestros videbitis, & non credetis, 63. E.65. E.502.F.*aliter & in Heb.& vulg. edit.*
Cap.32.v.4. Deus fidelis & verax, 782.E.
vers.6. Nonne ipse pater tuus, qui creauit te,& fecit, & possedit te? 231.F.232.B.315. D.422.E.
v.8. Quum diuideret Altissimus nationes, 144,E,
ver.17. Sacrificauerunt Dæmoniis,& non Deo: diis quos non nouerant, quosque incognitos habebant patres eorum, 232.C,
v.32.33. Vitis eorum è Sodomis est, & palmes eorum ex Gomorrha. Vua eorum, vua fellis, racemus acerbitatis, vinum eorum, furor aspidum insanabilis, 100,E,
v.49,& 50, Ascende in montem Abar & morere,554,E

Ex Iosua.

Cap.5.v.9. Hodierna die abstuli opprobrium Ægypti à vobis,& vocauit nomen loci illius Galgala,763,F,
Cap.22 v.10. Ædificauerunt filii Gad altare ad Iordanem,373,C,
v 16. Quare estis præuaricatores Dei facti,*sic* 373,C
v.21,& 22. Responderunt filii Ruben tribunis Israel, Deus Deus est Dominus, & Deus Dominus ipse conscius, 373,C

Ex Iudicum libro.

Cap.3.v.11. Et factus est Spiritus sanctus (*aliter in Hebr.& vulg.*) super eum, & iudicauit Israel,347,C
Cap 11.v.29, Et factus est Spiritus Domini super Iephthe,347,C
Cap.13.v 16. Non mihi, sed Deo offerto, 204, C
v.24,& 25, In virum puer adultus est, & benedixit eum Dominus, & incepit Spiritus Domini cum eo ambulare, 347,C
Cap.14.vers 6. Et Spiritus Domini venit in Samsonem; & dilacerauit leonem quasi hædum, 373,B
Cap.15.v.14. Et insiluit in eum Spiritus Domini,347,C
Cap 16.v.3. (Venit Spiritus Domini in Samsonem) & sustulit portas Gazæ, & asportauit in montem,373,B
v.20. Recessit à Samsone Dominus, 373,B

Ex Regum, siue Samuelis.

LIB. I.

Cap. 18.v.7. Percussit Dauid per myriades, & Saul per chiliades, 842.d
Cap 12.v.1. Venit Dauid ad Abimelechum cum pancis comitibus: ibi consternatus Abimelech dixit: Vnde hoc vt dux copiarum solus iter faciat? *&c.* 843.D.E.
v.2. Pueris iniunctum est, vt certum in locum conueniant,843,E
v.4. Non sunt hic panes, nisi qui consecranturin conspectu Domini, *ibid.*
ibid. Si pueri se castos à mulieribus seruarunt, id licet,844.B
Cap.24.v.8. Viuit dominus, nisi Dominus eum castigauerit, aut venerit dies mortis eius, aut descenderit in prælium,& deficiat ab hostibus: non inferam manum in Christum Domini,553,E
ibid. Non permisit eos insurgere in Saul, 642,C
Cap.26.v.21. Peccaui fili mi Dauid, 561.E.

Ex Regum lib. I. siue lib. III.

Cap.3.v.5. Postula à me & faciam tibi: *sic legitur*,384,B
Cap.8.v.27. Cœli cœlorū non capiunt te, 515, E.
v.45. Et factum est donec, & cœlum obtenebratum est nubibus & spiritu. 351. A
Cap.20.10. Altaria subruerunt, & Prophetas tuos occiderunt, & ego relictus sum solus & quærunt animam meam tollere, 388,A.
vers.18. Delegi mihi septies mille, qui non incuruarunt genua sua Baali, 388,A

Ex Regum lib. II. siue IV.

Cap.1. Descendit ignis de cœlo, 555,F
Cap.2.v.9. Obsecro fiat in me duplex spiritus,374,B
v.10. Si videris me,*&c.ibid.*
Cap.5.v.16. Viuit Dominus in cuius conspectu consisto,745,C
Ex hoc eodem capite citatur hic locus: Dixit Elisæus ad Naaman, ut cognoscas Deum esse in Israel,253 A. *qui hodie in eo non est.*
Cap.20.v.17. Filii tui, qui egredientur ex te, 189,A

Ex Esdra.

LIB. III.

Cap 4.v.36. Omnis terra veritatem clamat, & cœlum ei benedicit, & omnia opera quassantur & tremunt, 201,E
V.41. Magna res est veritas, & præualet omnibus, 530,C.
Cap.5.vers.69. Iesus Iosedech sacerdos, 534 A.

Ex libro Tobiæ.

Cap.4.v.19. Ab omni sapiente accipe consilium, 533,B

Ex Iobo.

Cap.4.v.18. Si in sanctos Angelos fidem non habet, sed contra Angelos suos prauum quid suspicatus est, 365,C
Cap.5. v.26. Venis autem in sepulcrum vt seges matura suo tempore demessa, & ut manipulus areæ in tempore collectus, 552, D
Cap.9 v.8. Qui extendit cœlos solus, *&c.* 257,D.
Cap.10. v.2. *vel* 13.v.23. Quis dabit iudicium inter me & te, ut videam quot sint iniquitates meæ, cur me ita iudices? 375.F.
Cap.11.v.1.*& seq.* Magnifice locutus es, audacia sermonis pro te verba fecisti, 376,A. *vel ex cap.15.v.2.*
Cap.15.v.14. Nullus purus à sordibus, 853
Cap.18.v.5. Lux impiorum extinguetur, 142, A.
Cap.20.vers.6. Corda impiorum breui deficient,133,D
Cap.42 v.7. Quare non recta locuti estis de cultore meo Iob? 376,B.
Ver.13. Et facti sunt illi filii septem,& filiæ tres, 189,B

Ex libro Psalmorum.

Psalm.2. vers.1,& 2. Quare fremuerunt gentes,& populi meditati sunt inania. Constiterunt reges terræ, & magistratus congregati sunt in unum, contra Dominum & Christum eius, 742,E.781,B.

v.4. Qui

Vers.4. Qui habitat in cœlis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos,801,E
Vers.6. Ego autem constitutus sum ab eo Rex super montem sanctum eius, 227,D. 385,E
Vers.7. Filius meus es tu : ego hodie genui te,203,E.316,E.411,F
Psalm.7. v.7,& 8. Exurge Deus in mandato quod mandasti, & cœtus populorum circumdabit te, & propter hæc conuertere in altum,477,D
Psalm.8.v.1. Domine Dominus noster,quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra!,385,C
Vers.2. Quoniam eleuata est magnificentia tua super cœlos,385,D
Vers.4. Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum,385,D
Vers.5. Quid est homo, quod memor es eius? aut Filius hominis, quod visitas eum? 374,E
Vers.6. Constituisti eum super opera manuum tuarum,227,E
Vers.7. Omnia subiecisti sub pedibus eius, boues & oues vniuersas,841,E
Psalm.6.vers.1. Super occultis Filii, Psalmus Dauidi,316,E
Vers.4,&5. Sedisti in solio, qui iudicas iusticiam, increpuisti gentes, & periit impius,743,A
Vers.9. Factus est Dominus refugiū pauperi,284,A
Psalm.10.vers.8. Iustus est Dominus, & iusticiam dilexit, 176,A
Psalm.13.v.4. Omnes peccauerunt, & indigent gloria Dei,365,B
Psalm.15.v.5. Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei,386,A.472,F. vel, calix meus, vt 791,C
Vers. 8. Prouidebam Dominum coram me semper, quoniam à dextra mihi est,ne concutiar,183,a
Vers. 10. Non relinques animam meam in inferno :neque dabis sanctum tuum videre corruptionem, 197,E.198,C.293,D. 503,D
Psalm.17.v.1. In die qua liberauit eum Dominus de manibus omnium inimicorum eius, 160,F
Vers.2.&3. Diligam te Domine, fortitudo mea & corroboratio mea, & refugium meum, & liberator meus, 160,E
Vers.41. Persequar & comprehendam, 557, C
Vers.49. Filii alieni mentiti sunt mihi, 783,A
Psalm 18.ver.1. Cœli enarrant gloriam Dei, & opus manuum eius annunciat firmamentum,22,F 201,E.248,C.339,D.741,A
Vers.4. In omnem terram exiuit sonus eorum,181,E
Psalm.16.v.8. Isti in curribus, & isti in equis, nos autem in nomine Dei magnificabimur,741,C
Vers.9. Ipsi autem compediti sunt, & ceciderunt, nos contra surreximus & erecti sumus,741,C,D
Psalm.21.v.1. Deus meus, Deus meus, quare reliquisti me,271,C. 465,A
Vers.9. Tu es, qui extraxisti me de vtero, 319,E
Vers.10. De ventre matris meæ, Deus meus tu es,385,D
Vers 16. In puluerem mortis redegisti me,742,D
Vers.17. Circundederunt me canes multi, & concilium malignantium in orbem circumcinxerunt me,ibid.
Vers.18. Foderunt manus meas, & pedes meos, enumerauerunt omnia ossa mea, 64,A. 742,E
Vers.19. Ipsi vero considerauerunt, & inspexerunt me,742,E
ibid. Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super amictu meo miserunt sortem, 742, E.782,B.787,F
Vers. vlt. Reuocabitur (*aliter in Gr.*) Domino generatio ventura, & annunciabūt (*hic deest*, Cœli) iusticiam eius ei populo, qui nascetur,quem fecit Dominus, 238,B
Psalm.22 ver.1,& 2. Dominus pascit me & nihil mihi deerit:In loco herbido me collocauit : super aquam refocillationis educauit me,animam meam conuertit, 470, B,C.780,C
Vers.6. Præparasti coram me mensam, in conspectu inimicorum meorum, 780,D
Psalm.23.v.1. Domini est terra, & omnis plenitudo eius, orbisque terrarum, & omnes incolæ eius,339,D.741,A
Vers.2. Ipse super mare fundauit eam, *ibid.*
Vers.7. Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ,56,E.167,E.272,E. 743,A
Vers.vlt. Dominus virtutū ipse est Rex gloriæ,463,A.475,D
Psalm.26.ver.1. Dominus illuminatio mea & salus mea: quem timebo? Dominus protector vitæ meæ,à quo trepidabo,559,C
Vers.3,& 4. Cum appropinquarent aduersum me nocentes vt ederent carnes meas, & inimici mei infirmati sunt & ceciderūt, *ibid.*
Vers. 5,& 6. Si constituantur aduersum me castra non timebit cor meum : si insurgat aduersus me prælium, in inexpugnabili dextra Dei sperabo, *ibid.in editione Lat.at in Gr.non.*
Vers.29. Credo videre bona Domini in terra viuentium, 795,A
Psalm.28.v.1. Offerte Domino soboles Dei: offerte Domino soboles arietum, 741,B
Psalm.29.v.1. Exaltabo te Domine, 517,B
Vers.6. Quoniam ira in furore eius,& vita in indignatione eius, 384,A
Psalm 30. v.3. Fias mihi in Deum protectorem, & in domum refugii, vt serues me, 184,A.196,D
Vers.18. In manibus Dei sortes hominum, 553,D,E
Vers.vlt. Viriliter agite, & corroboretur cor vestrum,omnes qui speratis in Dominum, 556,E
Psalm.31.v.1. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, 781,A
Vers.11. Ne fiatis sicut equus & mulus, 265,D
Psalm.32.v.4. Rectum est Verbum Domini, & omnia opera eius in fide, 142,E
Vers.6. Verbo Domini cœli firmati sunt, 39,B.299,C. 317,A. 368,E. 380,A.742,A.850, F
ibid. Et spiritu oris eius omnis virtus eorum,380,A
Vers.9. Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt, 210,D. 319, B.341,D. 407,D
Psalm.33.v.8. Gustate & videte,quoniam suauis est Dominus,800,B
Vers.14. Fac bonum (*plura in Gr.*) quære pacem & persequere eam, 744,A
Psalm.35.v.10. Quoniam apud te fons vitæ, 211,B.295,A.374,409,F.469,C
ibid. Et in lumine tuo videbimus lumen, 211.B.295,A.374,409,F.469,C
Psalm.36.v.8. Quiesce ab ira, & relinque furorem,744,A
Vers.12,& 13. Obseruabit peccator iustum & dentibus super eum frendet : Dominus autem irridebit eum,802,F
Psal.39.v.9. Ad faciendam voluntatem tuam Deus volui, & Lex tua in medio ventris mei,372,F
Psalm.42.v.3. Emitte lucem tuam , & veritatem tuam,370,F
Psalm.44. v.1. *In inscriptione*:In finem super rebus mutandis filiis Core ad prudentiam. Canticum super dilecto,316,F
Vers.1. Eructauit cor meum Verbum bonum, 99,A.230,F.295,A.317,B.341,D.418,A. 428,C,429,B.441,C.741,E
Vers.8. Thronus tuus Deus in secula seculorum, 171,A.174,A. 180,C. 195,E. 340,D 742,A. 841,A
ibid. Virga directionis virga regni tui, 171, A.174,A.195,E.340,D.742,A.841,B
Vers.9. Dilexisti iusticiam & odisti iniquitatem ,171,A.742,A.841,B
ibid. Ideo vnxit te Deus, Deus tuus,oleo exultationis præ participatoribus tuis, 164, B.171,B
Vers.10. Myrrha & stacte & cassia in vestimentis tuis,172,E
Vers.11. Adstitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato variegata,820,B
Vers.12,& 13. Audi filia,vide, & inclina aures tuas, & obliuiscere populi tui & domicilii patris tui : quoniam desiderauit Rex formam tuam , quandoquidem ipse est Dominus Deus,342,C
Psalm 45.Vers.4. Sanctificauit tabernaculū suum Altissimus,817,C
Vers 10. Auferens bella vsque ad extremū terræ, 802,C. *& plura.*
Vers. 11. Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob, 138,A.204,D. 416,E.721,C
Psalm 46.ver.1. Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis, 743,C
Vers.5. Ascendit Dominus in triumphi acclamatione, & Dominus in voce tubæ, 743,A
Psam. 48.v.12,& vlt. Homo cum esset in honore non intellexit: comparatus est iumētis, nullo intellectu præditis, & similis factus est illis,265,A
Vers.7. Frater non liberat, liberat autem homo, 498,C
Psalm.49.Vers.1. Deus Deorum locutus est, vocauit terram.711,F
Vers.3. Deus manifestè veniet, Deus, inquam noster,& non in silentio erit, 741,B
Vers.5. Aduocauit cœlum ex alto, & terrā, ad iudicandum populum eius, 743,B
Vers.7. Annunciabunt cœli iusticiam eius,quoniam Deus iudex est,743,A
Vers 15,& 16. Sacrifica Deo sacrificium laudis, & reddas Altissimo vota tua: & inuoca me in die tribulationis tuæ, & eripiā te,& glorificabis me, 378.D
Vers.17 Peccatori autem locutus est Deus, cur tu denarras iustificationes meas? & assumis testamentum meum per os tuum? 113,A.703,F
Psalm 50.vers.11. Cor mundum crea in me Deus,222,B.351,F
ibid. Spiritum rectum innoua in visceribus meis,351,F
Vers.12. Spiritum illum sanctum ne auferas à me, 173,A
Psalm.52.v 1. Dixit insipiens in corde suo, nō est Deus, 129,D.514,D
Psalm.53.v.1. Deus in nomine tuo saluum me fac,166,F
Psalm.59.v.vlt. In Deo faciemus potentiam, 267,D
Psalm.62.v 1,& 2. Deus, Deus meus ad te de luce vigilo,sitiuit in te anima mea,833,A
Psalm.65.v 1. Iubilate Deo omnis terra:psallite nomini eius,802,C
Vers.4. Venite & videte opera eius, terribilis in consiliis super filios hominum,802, C.
Psalm. 66. vers. Benedicat vobis Deus, Deus vester benedicat vobis, 380, A. *in Gr.at in Lat.aliter.*
Psalm.67.vers.1. Exurgat Deus & dissipentur inimici eius,477,D
Vers.19. Ascendisti in altum , captiuam duxisti captiuitatem, dedisti dona in hominibus, 500,A.802,A
vers.27. Præuenerunt principes coniuncti psallentibus,in medio iuuencularum tympanistriarum,802,A
Psalm.68.v.9. Quæ non rapui, tunc luebam, 742,E
Vers.26. Dederunt in cibum meum fel, & in siti mea potauerunt me aceto, 787,E
Psalm.71. v.1,& 2. Deus iudicium tuum da regi, & iusticiam tuam filio regis : vt iudicet populum in iusticia, & pauperes tuos in iudicio,526,E.743,B
Vers.4. Saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem, 742,E
Vers. 5. Ante solem permanet nomen tuum , & ante lunam in secula seculorum, 167,A
Vers.9, 10, & 11. Coram eo procident Æthiopes & inimici eius terram lingent. Reges Tharsis & insulæ munera offerent, & adorabunt eum omnes reges terræ: omnes gentes seruient ei,743,C *omissis quibusdam.*
Vers.12. Quoniam eripuit mendicū e manibus potentis, pauperemque cui non erat adiutor,742,F
Psalm.72.v.2. Mei autem penè moti sunt pedes, 757,A
Vers.23. Tenuisti dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me,298,D
Psalm.73. vers.2. Recordare congregationis tuæ,quam ab initio condidisti, 251,A
Vers.11. Vt quid auertis manum tuam,& dexteram è medio sinus tui? 318,D
Psalm.75.v.1. Notus in Iudæa Deus, & in Israël magnum nomen eius, 385,C

Psalm.76.vers.6. Nocte cum corde meo meditabar, & tumultuabatur spiritus meus, 550,A
Psalm.77.vers.28. Panem Angelorum manducauit homo: panem de cœlo dedit eis, 778.A
Vers.45. Exacerbauerunt Deum in solitudine,475,A
Vers.57,& 58. Deduxisti ut oues populum tuum, & eduxisti eos in spe, & non extimuerunt, 354,D
Vers.71. Excitatus est ut dormiens Dominus ex nubibus suis sanctis, 377,C
Psalm.78. Vers.1. Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, redegerunt Hierusalem in speciem tugurioli, vbi excubant custodes pomorum, 806,F
Psalm.79.vers.1,& 2. Qui pascis Israel intende, qui ducis velut ouem Ioseph: qui sedes super Cherubim appare, 377.D.470,B
Psalm.80.vers.7. Non erit in te Deus recens 97,F
Psalm. 81. vers. 1. Deus stetit in synagoga deorum, in medio deos diiudicat, 165,E. 743,B
Vers.6. Ego dixi, dii estis, & filii Altissimi omnes,40,D.340,D 818,D
Vers.7. Vos omnes tamen ut homines interitis, & ut quispiam de principibus cadi tis,40,D.340,C
Vers.8. Ego sum Dominus Deus,347,E
Psalm.82. vers.vlt. Vt cognoscant quod nomen tibi Dominus, tu solus Altissimus super omnem terram,478,D
Psam.83.vers.7. Videbitur Deus Deorum in Sion, 715.
Vers.10. Melior est una dies in atriis tuis supra millenos præsentes. 178,D
Vers.vlt. Deus non subtrahet ab illis bona, qui ambulant in innocentia,473,D
Psalm.84. vers.8. Audiam quid in me loquatur Dominus Deus,252,E.387.D
Psalm.85,Vers.7. Quis similis tibi inter deos Domine? 225,A
Psalm.86.vers.5. Mater Sion dicit homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eā, qui Altissimus est, 478,D.498,D.742,B
Psalm.87.vers.4. Factus sum vt homo destitutus auxilio, inter mortuos liber, 839,C
Vers.6. Posuerunt me in lacu infimo, 839, C.
Vers.7. In me confirmatus & defixus est furor tuus, 327,A.742,E
Vers.14. Ego autem oratione mea ad te conuertar, & mane oratio mea præueniat te,839,D.C
Psalm.88.vers.9. Domine quis similis erit tibi? aut quis æquabitur Domino inter filios Dei, 258,F. 722,E
Vers.16,& 17. In iusticia tua exaltabuntur, quoniam gloriatio virium ipsorum tu es, 168,A
Vers.35,& 36. Semel iuraui in sancto meo, si Dauidi mentiar, semen eius in æternum manebit, solium eius quasi sol coram me, 474,D
Vers.48. Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, quas iurasti Dauidi seruo tuo in virtute tua,785.E
Psalm.89.v 1,& 2. Domine refugium factus es nobis in generationem & generationē: antequam montes fierent, & firmaretur tellus,& orbis habitabilis, & a seculo in seculum tu es,144,E
Vers.vlt. Et sit splendor Domini super nos, 144,A
Psalm.90.v 13. Conculcabis Leonem & Draconem,803,G
Psalm.92.v.1,& 2. Dominus regnauit, decorem indutus est,& circumcinxit se. Nam & firmauit orbem terrarum, qui non commouebitur,317,A.352,D
Psal.94.ve.1. Venite exultemus, iubilemus Deo Saluatori nostro, 802,C
Vers.4. Altitudines montium ipsius sunt, 841,E
Vers.6. Venite adoremus, & procidamus coram Christo rege nostro,387,D.820,A
Vers.8,9, & 10. Hodie, si vocem eius audieritis,ne obduretis corda vestra, vt in exacerbatione per diem tentationis, vbi tentauerunt me Patres vestri, probauerunt me,& viderunt opera mea, 374,A
Psalm.97. Vers 8. Adorate eum omnes Angeli eius, 67,A 204,C
Psalm.100.v.6. Detrahentem clanculū proximo suo persequebar,535,E
Psalm.101.vers.19. Scribantur hæc in generationem, & populus, qui creabitur, laudabit te, 222,B 238,A.B.760,C
Vers.24. Paucitatem dierum meorum annuncia mihi,552,F
Vers.25. Ne reuoces me in dimidio dierum meorum,552,E
Vers.26. Ipse in principio Domine fundasti terram, & opera manuum tuarum sunt cœli,163,A.150,C.231 A.242,B. 339,E.340.A
Vers.27. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent,163,A.150,C 339,F
Vers.28. Et sicut amictus plicabis eos, & mutabuntur:tu autem idem es, & anni tui non deficient,163,A.339,F
Psalm.102 ver.vlt. Benedicite omnia opera Domini Domino,855,A
Psalm.103.vers.5. Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis, 180,B.701,B.
Vers.15. Qui progerminat pecudibus fœnum & herbam in seruitutem hominum, 380,C
Vers.25. Quam magnificata sunt opera tua Domine,142,E
ibid. Omnia in sapientia fecisti, 142,E. 150,A. 179,C. 211,B. 217,C. 247,C. 304,E. 414,A
Vers.30. Auferes spiritum eorum,& deficient, & in puluerem suum reuertentur, 351,D.363,E,471,D
Vers.31. Emittes Spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ, 351,D. 362,C.D.363,E.382,B.471,D
Psalm.104.v.25. Emisit Mosem seruum suū, Aaron, quem delegerat sibi,741,A
Vers.27. Et emisit tenebras, & obtenebrauit eos,741,A
Vers.28. Conuertit aquas eorum in sanguinem, ibid.
Vers.29. Eructauit terra eorum ranas, 741. A.
Psalm.105.v.1. Quoniam in seculum misericordia eius,558,A
Vers.21. Mutauerunt gloriam eius in similacrum vituli comedentis fœnum, 770,A
Psalm.106.v. 20. Emisit Verbum suum, & sanauit eos, & liberauit eos a lue ipsorum, 68,F. 741,E
Vers.25. Dixit & venit spiritus libidinis, & exaltatæ sunt vndæ eius, 350,C
Psalm.109 v.1. Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, 195,E. 197,B.372,B.377,B.476,C.742,A.819,C
Vers.4. Ex utero ante Luciferum genui te, 98,F. 316,F. 318,E. 410,F. 418,A. 513,C. 741,F
Vers.5. Iurauit Dominus & non pœnitebit eum, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, 378,A. 785,B
Vers.6. Dominus a dextris tuis, 372, D. 378,A
Psal.110 v.2. Magna opera Domini, requisita ad omnia voluntates eius,295,C
Psalm.111.vers.vlt. Peccator videbit & irascetur,dentibus suis frendet & contabescet, 803,A
Psalm.112 v 4. Sublimis super omnes gentes Dominus,517,B
Psalm.113.v.1. In exitu Israel de Ægypto, familiæ Iacobi de populo barbaro, 741,A
Vers.3. Mare vidit & fugit, 339,D
Vers.11. Deus noster in cœlo (& in terra, quod vulgata non legit) omnia quæ voluit,fecit.208,F.295,C
Vers.12,13, & 14. Idola gentium argentū & aurum, opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt: aures habent & non audient: nares habent,& non odorabunt, 11, E.38,B
Vers 15. Manus habent, & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt: non clamabunt in gutture suo, ibid 38,B.C
Vers.16. Similes illis fiant, qui faciunt ea, 12,F
Vers.17. Cœlum cœli Domino: terram autem dedit filiis hominum, 517,B
Psalm.115.v.2. Omnis homo mendax, 365,B. 712,E
Vers.6. Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ,188,C
Psalm.117.v.6. Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo, 757,B
Vers.16. Dextra Domini fecit virtutem, 100,D. 291,A
Vers.23. Hæc est dies quam fecit Dominus 762,F
Vers. 24. Benedictus qui venit in nomine Domini,68,F
Vers.25. Benediximus vobis ex domo Domini,741,F
ibidem. Dominus Deus & apparuit nobis,68,F.741,E
Psalm.118.v.1. Beati immaculati in via, 837, B.
Vers.16. Iustificationes tuas meditabor, non obliuiscar sermones tuos,759,C
Vers.54 Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meæ, 7 9,C
Vers.62. Media nocte surgebam ad confitendū tibi super iudiciis iusticiæ tuę,832,E
Vers.73. Manus tuæ fecerunt me,& formauerunt me, 319,B.407.
Vers.89. In æternum Domine Verbum tuum permanet, 235,A.508,C
Vers.90. Fundasti terram & permanet, 35, post A.
Vers.92. Alioqui nisi lex tua meditatio mea esset, periissem tum in humilitate mea,759,C
Vers.136. Iustus es Domine,& iustum iudicium tuum, 832,D
Psalm.119.v.1,& 2. Ad te Domine in tribulatione clamaui, & exaudisti me. Domine libera animam meam a labiis iniquis, & a lingua dolosa, 260,E.F
Psalm.121.v.1. Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus, 741,D
vers.2. & 3. Stabant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem: Hierusalem quæ ædificatur ut ciuitas,cuius participatio ibidem est. Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini, testimonium Israeli, ibid.
Psal.125.vers.1. Dum conuerteret Dominus captiuitatem Sion,facti sumus sicut consolati,741,D.801.A.B
Vers.6. Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos, 775,A
Psal.131.v.11. De fructu ventris tui ponam super thronum tuum, 474,D
Psalm.132.vers.1. Ecce quam bonum, & quā iucundum habitare fratres in vnum, 448, A.
Psalm 133. vers.3. In nocte extendite manus vestras in sancta, & benedicite Domino, 847,D
Psalm.134.v.6. Omnia, quæ voluit, Dominus fecit,in cœlo & in terra, 295,D
Psal.135. vers.16. Qui deduxit populum per desertum, quoniam in æternum misericordia eius, 354,D
Psalm.137. vers.vlt. Dominus retribuet pro me,327,A
Psalm 138 v.5 Admirabilis habita est scientia tua in me: inualuit & non potero ad eam, 626,E
Vers.6. Quo ibo a Spiritu tuo? & quo a facie tua fugiam? 378.E.380,F.475.C
Vers.7. Si ascendero in cœlum tu illic es; si descendero ad infernū,ades,378,E.475,C
Psalm.141 v.7. Clamaui ad te Domine, dixi: Tu es spes mea, pars mea in terra viuentium, 385,A.472,F
Psalm,142 v.5. Memor fui dierum priscorū, meditatus sum in operibus tuis, in factis manuum tuarum meditabar,142 B
V.12. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, propter nomen tuum.Domine,347,C.473,E
Psalm.144 v 13. Regnum tuum regnum omnium seculorum, 144,A
Vers.19. Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate,784,E
Vers.20. Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, 383,D
Psalm.145 v.6. Dominus soluit compeditos, Dominus sanctificat cæcos, 379,F
Psal.146 v.5. Magnus Dominus noster, & magna virtus eius, & sapientiæ eius non est nu

& numerus, 379,E

Verſ.7.8.& 9. Pſallite Deo noſtro, operienti cœlum nubibus, præparanti terræ pluuiam: & progerminanti in montibus herbam ſeruituti hominum, tribuentique pecoribus pabulum, 35.poſter.A

Pſal.147.verſ.7. Emittet Verbum ſuum, & liquefaciet ea, ſpirabit ſpiritum ſuum, & fluent aquæ, 369,A

Pſalm.148.v.2. Laudate eum omnes Angeli eius: laudate eum omnes virtutes eius, 215, F

Verſ.5. Ipſe dixit & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt, 210,C.341,D

Verſ.7.& 8. Laudate Dominum ex terra, dracones, & omnes abyſſi, ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellæ, qui faciũt verbum. 350,C

Ex Prouerbiis.

Cap.1.verſ.3. Metus Domini, principium ſapientiæ, 249,B

Verſ.23. Docebo vos verba mea, 216,E

Cap.2.v.13. O qui relinquitis vias rectas, qui malis oblectamini, & gaudetis conuerſatione malorum, 633,D

Cap.3.Verſ.19. Deus ſapientia fundauit terram, 150,A.243,D.299,C.414.A.855,C.

Cap.8.v.10.& 11. Sumite diſciplinam & non argentum, & cognitionem præ auro probato: Melior enim ſapientia lapidibus ſumptuoſis: omneque quod precioſum eſt, nõ eſt ea dignum, 178,D.E

Verſ.12. Ego ſapientia habitans in conſilio, 149,D

Verſ.14. Mea eſt voluntas atque cautio, mea prudentia eſt, meumque item robur, 298,B. 299,B

Verſ.22. Dominus creauit me, 88,*& ſeq.* 89,*& ſeq.* 128,E. 176,D.185,F. 186,C. 188,C. 200,A.221,C222,D. 223,A.232,C. 238,E. 243, C.247,D.341,F.395,F.410,C. 422,D. 467,A. 478,E.850,A

ibid. Principium viarum ſuarum, 237,C.& *ſeq.* 238,A.*& ſeq,*

Verſ.23. Ante æuum fundauit me, 243.C. D.*& ſeq.* 244,245,245,246,249,B. C

Verſ.25. Ante omnes colles genuit me, 230,D.233,C.249,C.316,F. 422,F.471,C

Verſ.27. Cum cœlum inſtruebat, aderam cum eo, & in harmoniam coaptabam, 227, E.

Verſ 30. Cum eo eram omnia concinnãs, 201,F. 395,B

Cap.9.verſ.1. Sapientia ædificauit ſibi domum & ſtabiliuit columnas ſeptem, 89, D.323,A

Verſ.2.3.4.5. Mactauit victimas ſuas, & miſcuit in cratere vinum ſuum, præparauitque mẽſam: emiſit ſeruos ſuos clamãs, & inuitans alta voce ad craterẽ ſuum, dicens: Quiſquis eſt inſciens, inclinet ſe ad me, & egenis mentis ita locuta eſt: Venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miſcui vobis, derelinquite ſtulticiam ut viuatis, 89,D.E

Cap.12.verſ.6. Sermones impiorum doloſi, 122.B

Cap.13.verſ.3. Qui præceps eſt lingua, ſibi ipſi cauſa ruinæ eſt, 554,D

Cap.14.verſ.15. Simplex credit omni ſermoni, 114,C

verſ. 17. Sapiens perterritus declinat à malo, 248,B

Cap.15.v.1. Reſponſio humilis auertit iram, 541,B

v.30. Os impiorum mala reſpondet, 122.D

Cap.18.v.3. Impius cum in profundum malorum deuenerit contemnit, 251,C

Cap.19.verſ.9. Falſus teſtis impunitus non erit, & os, quod mentitur, occidit animam, 562,C

Cap.20.v.28. Miſericordia & veritas regi cuſtodia eſt, & circũdabit in iuſticia thronum eius, 530,C

Cap.23.verſ.32. Sicut ceraſtes venena diffundet, 667,C

Cap.24.verſ.3. Sapientia ædificatur domus, 248,B

Ex Eccleſiaſte.

Cap.3.v.6. Tempus quærendi, & tempus perdendi, 775,C

Verſ.11. Et uniuerſitatem omnis æui dedit in mentes eorum, ut non inueniret homo hoc opus quod fecit ab initio vſque ad finem, 258,F

Cap.5.v 7. Si calumniam pauperis, & iudicii & iuſticiæ deprædationem videris in prouincia, ne tibi ea res ſit admirationi: quoniam excelſus ſuper excelſum ſeruatur, & ſunt adhuc ſublimiores ſuper eos, 556,D

Cap.7.v.10. Ne dicas, qui fit, quod dies priores meliores fuerint, quam iſti ſint? quoniã non in ſapientia ſuper ea te percunctatus es, 248,B

verſ.18. Ne impius ſis valde, & ne ſis durus, ne tu moriaris in tempore non tuo, 552,E

Verſ.21. Non eſt iuſtus in terra qui faciat bonum & non peccet, 462,A

Cap.8.verſ.1. Sapientia faciem hominis illuſtrabit, 248,B

Cap.12.verſ.*vlt.* Omnia quæ facta ſunt, adducet Deus in iudicium, in omnibus diſpiciens, quid boni aut mali ſit, 190,A

Ex Cantico Canticorum.

Cap.3.v.4. Quæſiui eum quem diligit anima mea, & inueni eum, & introduxi illum in domicilium matris meæ, & in cellam genitricis meæ, 776,D

Ex libro Sapientiæ.

Cap.1.v.4.& 5. Sanctus enim Spiritus diſciplinæ fugiet dolum, & reſiliet à cogitationibus ſtultis, neque habitabit in corpore obnoxio peccatis, 365,A.784,B

Verſ.7. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. 365,D.378 F

Cap.2.v.23, & 24. Deus hominem condidit ad immortalitatem, & ad imaginem æternitatis ſuæ: verùm inuidia diaboli factum eſt, ut mors intraret in mundum, 40,E

Cap.3.verſ.6. Tanquam aurum in fornace probabit illos, 555,B

Cap.9.verſ.2. In ſapientia tua inſtruxiſti hominem, vt dominaretur creaturarũ, quas tu feciſti, 221,F

Cap.12.v.1. Incorruptibilis ſpiritus tuus eſt in omnibus, 365,D

Verſ.13. Non eſt Deus præter te, 204,C

Cap.15.v.3. *vel certè ei perquam ſimile*: Attentio & obſeruatio legum, conſtabilitio eſt immortalitatis, 40,C

Ex Eccleſiaſtico.

Cap.1.verſ.19. Sapientiam effudit ſuper omnia opera ſua, 248,B

Cap.13.v.1. Qui attinget picem inquinabitur ab ea, 828,F

Cap.15.v.9. Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. 113,A

Cap 22.verſ.10. *paulo tamen aliter quam vulgo*: Ne defleas mortuum, neque lugeas, ſed cõplorate ingredientem, quoniam non reuertetur amplius, 563,B

Ex Eſaia.

Cap.1.v.1. In diebus Oziæ, Ioatham, Achaz & Ezechiæ, *col* 771,E

Verſ.2. Audi cœlum, & auribus percipe terra: *& poſt*: Filios genui & exaltaui, ipſi autẽ ſpreuerunt me, 164,D. 252, C.408,A.471,C. 807, C.853,D.E

Verſ.3. Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui, 780,D

Verſ.6. A planta pedis vſque ad verticem non eſt in ea ſanitas, 669,C

Verſ.14. Sabbatha veſtra odit anima mea, 835,C.839,E

Verſ.16. Lauamini, mundi eſtote, & auferte malum cogitationum veſtrarum, 743,F.& 853,D.*in Gr.*

Cap.2.ver.2. Ex Sion prodibit lex, & verbum Domini de Hieruſalem, 454,B

Verſ.4. Concident gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces: neque arripiet gens contra gentem gladium, neque eſt, vt poſthac bellum diſcant, 78,B

Cap.3 verſ.1. Ecce enim dominator Dominus Sabaoth, auferet à Iudæa & Hieruſalem validum & validam, vires panis & vires aquæ, 806,C

Verſ.2. Et gigantem & robuſtum, Principem & bellatorem, & Iudicem & Prophetam, & coniectorem & presbyterum, & præfectum quinquaginta militum, & mirificum conſiliarium, & ſapientem architectum, & prudentem auſcultatorem, *ibid.*

Verſ.3. Et præſtituam illis principes adoleſcentes, & illuſores eis dominabuntur, 806,D

Cap.5.v.1. Cantabo dilecto cantionem dilecti ad vineam ſuam. Vinea fuit dilecto 316,E

Verſ.4. Quid adhuc facere debui vineæ meæ, & non feci? 786,F

Verſ.20. Væ, qui dicitis amarum dulce: & qui ſtatuitis tenebras lucem, 557,D.628,A

Cap.6.v.1. Vidi Dominum Sabaoth in excelſo ſublimique ſolio ſedentẽ, & impleta eſt domus magnificẽtia eius, 376.D.469,E

Verſ 2. Et Seraphim in orbem circumſtabant, & ſex alæ alteri, & duabus quidem velabant faciem ſuam & duabus pedes, & duabus volabant, 376,D.469,E

Verſ.3. Et clamabant alter ad alterum, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth, 375,C.469,F.478,B

Verſ.*eod.* Plenum eſt cœlum, & vniuerſa terra maieſtate eius, 469,F

Verſ.7. Ecce abſtuli peccatum tuum, 389, B.

ibid.& verſ.8. Et audiui vocem Domini loquentis: Quem mittam? Et quis proficiſcetur ad populum iſtum? Et dixi. Ecce ego præſto ſum, ablega me, 376,E.469,A

Verſ.9,& 10. Et dixit mihi: Vade ad populum iſtum & dic ei: Auribus audietis & nequaquã intelligetis & videntes videbitis, & nequaquam cernetis. Incraſſatum enim eſt cor populi huius, *& quæ ſequuntur*, 376, E.F.470,A

Cap.7.v.2. Conſentit Aram cum Ephraim, & obſtupuit cor eius, & cor populi eius, quemadmodum lignum quod in ſylua à ſpiritu concutitur, 350,F

Verſ.14. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel, 62,E.275,D. 333,C. 351,C.478,A 484,C.849 B.855,A

Verſ.15. Butyrum ac mel comedet, ut ſciat reprobare malum, & eligere bonum, 62,E

Verſ.16. Priuſquam puerulus nouerit appellare patrem & matrem, intercipiet opes Damaſci & ſpolia Samariæ ſub oculis regis Aſſyriorum, 63,A

Cap.8.v 18 Signa & prodigia in domo Iſrael à Domino Sabaoth, qui habitat in monte Sion, 385,E

Cap.9.v.1 Galilæa gentium, populus qui ſedebat in tenebris vidit lucem magnam, 779,A. 800,F

Verſ.6. Paruulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, 62,E. 328,E.478,A 854,C.855,A

ibid. Cuius imperium ſuper humeros ipſius & vocabitur nomen eius, Magni conſilii Angelus (*vel*, Admirabilis conſiliarius) Deus fortis, Potens, Pater futuri ſeculi, 62.E.298,C.328,E. 478,B.813,B

Cap.10. Verſ.14. Ego uniuerſum orbem terrarum mea manu veluti nidum comprehendam, & ut oua relicta tollam, nec eſt qui aufugiat, aut obloquatur mihi, 112,D

Verſ.17. Et erit lux Iſrael vt ignis, & ſanctificabit eum in nube ardente, 473.B

Cap.11.v.9. Impleta eſt terra cognitione Domini, 73,B

Verſ.10. Erit radix Ieſſæ, & qui exurgit ad imperandum gentibus, in eum gentes ſperabunt, 64,B

Cap.14.v.4,& 5. Quomodo requieſcit exactor, & in ocium datus eſt accelerator? Cõtriuit Deus iugum peccatorum, 806,A

Verſ.12. Quomodo cecidiſti de cœlo Lucifer, qui mane orieba is? 258,D

Cap.19.v.1. Ecce Dominus in leui nymbo ſedebit, venietque in Ægyptum, & quaſſabuntur ſculptilia Ægypti, 63,A.806.A

Cap.26 v.20. Vade popule mi, ingredere in penetralia tua, claude oſtium tuum, abſcondere paulliſper donec tranſeat ira, 556, D

Cap.30.v.1. Væ vobis filii deſertores, dicit Dominus: Feciſtis conſilium, ſed non per me: & fœdera, ſed nõ per Spiritum meum, vt adderetis peccatum peccato, 347,D

Vers.18. Exaltabitur Dominus, ut misereatur nostri, 800,C
Cap.32.v.6. Stultus stulta loquetur, & cor illius vana cogitat, 331.C
Vers.11,12. Obstupescite, lugete qui in fiducia fuistis, exuamini, nudæ sitis, circumcingite lumbos, & super vbera vestra planctum facite: ab agro desiderii, & à vite germinationis, 807,C
Vers.13. Terra populi mei spina, & fœnũ ascendet, & ex omni domo tolletur lætitia, *ibid.*
Cap.34 v.8.9,10. Dies enim iudicii Domini, & talionis iudicii Sion, & vertentur valles in picem, & terra eorum in sulfur, & erit terra vt pix, quæ ardet nocte & die, & non extinguetur in æternum, & ascendet fumus eius sursum, in generationem, desolabitur, 808,A
Vers.11.11 Et habitabunt in ea volucres, & erinacei, & ibides & corui, & inducetur super eam funiculus geometriæ eremi, & onocentauri habitabunt in ea. Principes eius non erunt, & magnates eorum erunt in perniciem, *&c.* 808,A.B
Cap 35.v.1 2. Exultent deserta Iordanis, & floreat ut lilium, quoniam gloria Libani data est ei. & preciositas Carmeli, & populus meus videbit gloriam Domini, & sublimitatem Dei, (& conspiciet omnis caro salutare Dei) 384,F. *Inclusa non habentur in vulgata edit. & videntur petita ex Esa 52.v.10.*
Vers.34. Corroboremini manus remissæ, & genua dissoluta: consolemini, qui modicæ fidei estis, corroboremini, & ne timueritis. Ecce ego Dominus vester iudiciũ retribuens, 66,E
Vers.4 5. Ecce Deus noster ipse veniet, & retributurus est, & seruabit nos. Tunc aperientur oculi cęcorũ, & aures surdorũ audiẽt, tunc saliet, veluti ceruus claudus, & expedita erit lingua balborum, 66,E.478,C.D
Cap.40.v 12. Metitur cœlum palmo: *Et*, Mensus est aquam manu, & vniuersam terram pugillo, 514,B
Vers.28. Deus æternus, qui construxit fines terrarum. non esuriet, nec delassabitur, neque est inuestigatio cogitationis eius, 143,F 205,E.405,E.502,F
Vers.29. Quin potius ipse esurientibus robur largitur, & per Verbum suum fatigatos refocillat, 405,E
Cap 42.vers 5. Qui firmat cœlum & terram, & dat Spiritum populo qui in ea est, & calcant illum, 378,E
Vers.8. Gloriam meam alteri non dabo, 475,D
Cap.43 vers.5. Noli timere, quia ego tecum sum, 290,F
Cap.44.v.2.3. Hæc dixit Dominus, qui fecit te, qui finxit te ex vtero: ne timueris fili mi Iacob, & dilecte mi Israel, quem ego elegi, quoniam ego dabo aquam in siti illis, qui perambulant in aquosa, & imponam Spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super liberos tuos, 469, B.
Vers.6. Ego sum Deus primus, ego quoque postea, & præter me non est Deus, 694,A
Vers.24. Dominus est, qui liberauit te, & formauit te in utero. Ego Dominus consummans omnia, solus extendi cœlum, & stabiliui terram, 407,C
Vers.14. Laborauit Ægyptus, & mercatus Æthiopum, & oriundi ex Saba, viri alti, ad te transibunt, & sequentur te à tergo, vincti manicis, adorabunt te, quoniam in te Deus, 204,C.340,D
Tu enim es Deus Israel & ignorauimus, 340.
Cap.48 v.12. Ego sum primus, & ego sum unus in æternum, 819,A. *vbi tamen aliter in Græc.*
Vers.13. Manus mea fundauit terram, & dextra mea firmauit cœlum, 413,F.819.A
Vers.16. Accedite & audite: numquid ab initio clanculum locutus sum vobis? Quũ fierit illic eram, 347,D 355,A
Vers.*eod.* Et nunc Dominus misit me, & Spiritus eius, 347,D 355,A
Cap.49.v.5. Et nunc ita dicit Dominus, qui formauit me ex vtero seruum sibi, ut congregem Iacob & Israel ad eum: Congregabor & glorificabor corã te, 126.E.407, C
Cap.51.v.16. Et sub vmbra manus meæ tegã te, in qua ego constitui cœlum, & fundaui terram, 413,F
Cap.52.v.5. Propter vos nomen meum blasphematur inter gentes: ideoque cognoscet populus meus in die illa nomen meum, quod ego sum, qui loquor adsum, 474,F
Vers.13. Et exaltabitur, 800,C
Cap.53.v.1. Domine quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? 100,B.387,B 788,C
Vers.2. Non habebat speciem, neque pulchritudinem, 478,C
Vers.3. Cuius species contemptibilis, & subsidens infra omnes homines, 478,C
ibid. Homo in plagis constitutus, & peritus in ferendis languoribus, 478,D. *paulo aliter*, 63,C 503,A
ibid. Quoniam auersa est facies eius, ignominiose tractatus est, neque ullo in numero habitus, 63,C.478,C
Vers.4. Ipse peccata nostra tulit, & pro nobis excruciatus est, & nos reputauimus eũ propter suum peccatum in verberibus esse & miseriis, 478,C. *paulo aliter Gr.* & 63,C. 223,C.274,E.465,E. 790,D
Vers.5. Ipse vero vulneratus est propter peccata nostra, & languidus redditus est ob iniquitates nostras, 63,C.478.C
Vers.*eod.* Disciplina pacis super eum, & vibice eius sanati sumus, *ibid.*
Vers.6. Omnes quasi oues aberrauimus, homo in itinere suo deuiauit, & ipse in afflictione sua non aperuit os suum, 63,D
Vers.7. Vt ouis ad mactationem ductus est, & ut agnus coram tondente obmutescens, ita non aperuit os suum in humilitate eius, 36,D.198,B.848,C
Vers.8. Iudicium eius sublatum, 63,D. 848,C
ibid. Natiuitatem eius quis enarrabit, 63, E.F.65,E 394,C.848,C
ibid. Quandoquidem tollitur è terra vita eius, propter iniquitates populi ductus est ad mortem, 63,E
Vers.9. Dabo malos pro sepultura eius, & diuites pro morte eius, 36,E
ibid. Quoniam iniquitatem non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, 50,D.65,E
Vers.10. Dominus vult eum purgare a plaga, 63,E. *aliter in Hebr. & vulg. edit.*
Cap.56.v.4.5. Hæc dicit Dominus noster Eunuchis, quotquot seruarint sabbatha mea, & elegerint quæ ego volo, & adhærent testamento meo, dabo illis in ædibus meis, & in mœnibus meis locum memorabilẽ, & præstantiorem filiis & filiabus: Nomen æternum dabo illis, & non deficiet, 178,E
Cap 58.v 11. Et adimpleberis, quemadmodũ desiderat anima tua, & ossa tua impinguabuntur, futuraque sunt veluti hortus ebrius, & sicut fons, qui non destituitur aqua, 149,E
Cap.61.Vers.1. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, 172,A. 174,E.341,E.347, D 363,A.379,E.800,E
ibid. Vt euangelizem pauperibus misit me ut consolarer omnes lugentes, *sic* 379,E. *at* 808.E. ut prædicarem captiuis remissionẽ, & cæcis recuperationem visus.
Cap.62.v.1. *opinor:* Salutare meum ut lampas ardebit, & in brachio eius gentes sperabunt, 386,F
Cap.63.Vers.1. Quis est qui venit ex Edom, 500 E
Vers.9. Non legatus, neque Angelus, sed ipse Dominus seruauit eos, eo quod illos diligeret, & parceret ipsis, 347,E 476,D
ibid. Ipse redemit eos, & exaltauit illos per omnes dies seculi, 347,E
Vers.10. Ipsi autem immorigeri fuerunt, & exacerbauerunt Spiritum sanctum eius, & versus est eis in inimicitiam, 347,E.385, A 475,A
Vers.10. Qui ascendere fecit pastorem ouium, ubi est qui posuit in iis Spiritũ sanctum, qui dextra abduxit Moysen, 354,C
Vers.14. Descendit Christus a Domino, & deduxit eos. Sic eduxisti populum tuum, faciens tibi nomen æternum, 354,C
Cap.65.vers.1. Manifestus redditus sum illis qui me non quærunt, inuentusque ab his, qui de me non percontabantur, 66.D
Vers.1.& 2. Ecce ego sum, dicam gentibus, quæ non inuocauerunt nomen meum: Expandi manus meas ad populũ incredulum & contradicentem, 66,D
Cap.66.vers.2. Manus mea hæc omnia fecit, 342,B.340,A.406,B.407.C

Ex Hieremia.

Cap.1. Vers.5. Antequam formarem te in utero noui te, 144,E.407 E
Vers.5. Dixi colonis Israel: Quid inuenerunt in me Patres vestri, aut quod delictũ aut iniuriam, quod ita longè à me recedũt? 390,B
Cap.2. Vers.6. Ne dixeritis vbi est Dominus, qui eduxit nos è terra Ægypti in desertum? Nam duxit eos per abyssum, veluti equos in solitudine, & fatigati non sunt, & veluti pecora per campos. Descendit Spiritus à Domino, & deduxit eos, 381, E 474,B
Vers.9. Ob hoc contendam vobiscum in iudicio, 786,F
Vers.10. Peragrate insulas Chetim, & in Cedar mittite legatos, & videte, 787,A
Vers.13. Me reliquerunt fontem aquæ viuæ, & effoderunt sibi cisternas friuolas, quæ aquam continere non possunt, 149,C. 359,B.374,C.410 718,F. 850,C
Cap.4.Vers.14. Ablue malitiam cordis tui Hierusalem, 743,F
Vers.22. Populus iste prudens est ad malefaciendum: cæterum benefacere non norunt, 824,C
Cap.5.Vers.8. Equi salaces facti sunt, 265, B.
Cap.10.v.16. Qui formauit omnia, ipse est, hæreditas Iacob. Dominus nomen illi, 473.A
Cap.11.ve.19. Quemadmodum innocens agnus, qui ducitur ad victimam, non cognoui: super me cogitarunt mala, dicentes: Agite huc, iniiciamus lignum in panem eius, & eradamus eum è terra viuentium, 64,A
Cap.13. Vers.23. Si potest Æthops mutare pellem, aut Pardus maculas 427 D
Cap.17.Vers.12.& 13. Thronus gloriæ excelsus, sanctificatio nostra expectatio Israel: Domine, omnes derelinquentes te confundentur, & qui defecerint, in terra scribantur, eo quod dereliquerint Dominum, 149,C
Cap.23.v.9. Cœlum & terram ego impleo, 378,E.475,B.513,D
Vers.18. Quis est in substantia eius, 719,F. *aliter in Heb. & vulg.*
Vers.22. Et si stetissent in hypostasi mea, & audissent verba mea, 719,F. *aliter longè quam vulgo legitur hic locus.*
Vers.29. Nonne verba mea sicut ignis, & securis incidens petram? 216,F
Cap.25.vers.1. Verbum quod factum est ad Hieremiam in omnem populum Iudæ, 387.C
v.10. Auferam ab illis vocem gaudii & lætitiæ, vocem sponsi & vocem sponsæ odorem unguenti, & lumen candelæ, 387.D. 806,F
Cap.26.v.1 cap 27.v.1. Et factum est Verbũ Domini ad me, *&c.* 211,B
Cap 31.v.22. Creauit Dominus nouam salutem ad plantandum, in qua salute ibunt homines, 222,C.395. *sic Lat. aliter Gr. & Heb. & vulg.*
Vers.31. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, 805,B.
Vers.32. Et non docebit quisque fratrem suum, dicens, Cognosce dominum: quin omnes me cognoscent à minimo usque ad maximum, quod misericors sim in causis eorũ, 805,B

Ex Threnis Hieremiæ Prophetæ.

Cap 3.ve.28. Sedebit solitariè, & tacebit, & quietus futurus est, & suum negocium faciet, 474,B
Cap.4 ver.20. Dominus Christus, vultus nostri spiritus est, 772,B

Ex libro Baruch.

Cap.3. vers.1. Anima in angustiis, & spiritus mœre-

mœroris clamauit ad te,350,A
Verſ.10. Quid eſt Iſrael,quod in terra inimicorum tuorum hæres, 359,B
Verſ.11. Reliquiſtis fontem ſapientiæ, 149, D,219,A.409,F. *vbi tamen col.* 149. *quædam referuntur, quæ hodie in vulgatis codicibus non extant.*
Verſ.35. Hic eſt Deus noſter, non reputabitur alius præter eum, 92,D.225,A.477, F.
Verſ.36,&37. Inuenit omnem viam ſcientiæ,& dedit eam Iacob puero ſuo, & Iſraeli dilecto ſuo: poſtea autem in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt, 92, D.477,F.478,A
Cap.4. Verſ.20. Iam clamabo ad æternum (*vulgo Altißimum*) in diebus meis, 143,F
Verſ.22. Ego ſpem habui in æterno Saluatore noſtro, & veniet mihi gaudium à Sancto,143,F 144, A. *aliter vulgo.*

Ex Ezechiele.

Cap 11.verſ.24. Suſtulit me Spiritus, & duxit me in terram Chaldæorum, in captiuitatem, in viſione,in Spiritu Dei, 347,E
Cap.18 verſ.20. Anima quæ peccauerit, ipſa morietur,492,A
Verſ.31. Facite vobis cor nouum & ſpiritũ nouum, 359,E.352,B
Verſ.32. Nolo mortem morientis dicit Dominus Adonai, 352,B
Cap.20. verſ.12. Sabbatha mea dedi illis, ut eſſent in monumentum & recordationem mei, & in monumentum & recordationem illorum, ut cognoſcerent, me eſſe Dominum, qui ſanctifico eos, 761, C.
Cap.20 verſ.2. *vt & cap.* 21. 22. *& ſæpe*: Et factum eſt Verbum Domini ad me, 714,B
Verſ.21. Et exacerbauerunt me, *vel certe ſimilis*, 475,A
Cap.27. verſ.26. In corde maris, in aqua multa duxerunt te remiges tui: ſpiritus Auſtri contriuit te, 350, C
Cap.28.verſ.3. Nunquid ſapientior es Daniele? Omne quod occultum eſt oſtenſum eſt tibi,515,A
Cap.36.verſ.26. Et dabo vobis cor nouum,& ſpiritum nouum dabo vobis: & auferam cor lapideum ex carne veſtra, & dabo vobis cor carneum,& ſpiritum nouum dabo vobis, 351,C
Cap 43 verſ.9. Habitabo in eis, 448,B.462, E.

Ex Daniele.

Cap.1. *tanquam ex* v.8.*vel* 9.*citatur hic locus*: Da nobis de ſeminibus terræ & veſcemur, *col.* 825,A. *qui tamen hodie in vulgatis codicibus non extat.*
Verſ.10. Timeo Regem, qui hunc cibum vobis ordinauit, ne facies veſtræ Regi præ cæteris pueris,qui regia menſa aluntur,appareant ſqualidiores, & puniat me, 825,B
Verſ.11. Experire hoc in ſeruis tuis,plus minus decem diebus, *ibid.*
Cap.2. verſ.44. & cap. 3. v.10. & cap.4. v.31 & cap 7.verſ.27. Et regni eius non erit finis, 476,C
Cap.3.v.54. Laudabilis & ſuperexaltatus in ſecula,517,B
Verſ.57. Benedicite omnia opera Domini Domino,242,C.341.D
Verſ.55. Benedicite Spiritus & animæ iuſtorum Domino, 350,A. *qui verſus hodie paulo aliter legitur in vulg codicib.*
Verſ.81. Benedicite beſtiæ & omnia iumenta Dominum,830,B
Verſ.91. Nonne tres viros iniecimus in fornacem? & ecce iam quatuor apparent, quartique facies ſimilis Deo,850,D. *vbi tamen aliter in Gr. vt & in Hebr.& vulg. vt & col.* 316.F
Cap.7.v.10. Millies millia, & decies centenà millia miniſtrorum aſſiſtunt & apparent, 207,A
Verſ. 21. Faciebat bellum aduerſus ſanctos,& præualebat eis, 665,D
Verſ.14. Regnum eius æternum, & regnũ eius non diſſipabitur,713,A
Verſ.25. Et ſermones contra Altiſſimum loquetur, & meditabitur alienare & temporum & legum articulos, 665,D
Cap.9.v.24. Septuaginta hebdomadæ in cõpendium redactæ ſunt ſuper populo tuo, & ciuitate ſancta, ut conſummetur peccatum,& obſignetur prauitas, & deleantur iniuſticiæ, & placentur iniquitates, ut adducatur iuſticia ſempiterna, vt obſignetur viſio & Prophetia, & inungatur Sanctus ſanctorum, 67,D
Verſ.25. Et cognoſces & intelliges ex euentu verborum, ut diſcernatur & ædificetur Hieruſalem, vſque ad Chriſtum ducem,67,E
Cap.13.v.42. Deus æterne,arcanorum cognitor,qui noſti omnia antequam fiant,143,F. 144,F
Verſ.43.44. Excitauit Deus Spiritum ſanctum pueri iunioris, cui nomen Daniel,& exclamauit voce magna: Purus ſum ego à ſanguine iſtius,347,E.377,B
Cap.14.verſ.4. Non colo idola manu facta, ſed Deum viuentem,qui creauit cœlum & terram, & qui habet ſub ſuo dominio omnem carnem, 274,B.773,E

Ex Oſea.

Cap.7.v.13. Væ illis,quia reſilierunt à me:miſeri ſunt, quia impie egerunt aduerſus me. Ego autem redemi eos, ipſi vero contra me obloquuti ſunt mendacia, 139,B
Verſ.15. Et conſultarunt mala & in me mala cogitauerunt, auerſi ſunt ad id quod nihil eſt,139,B
Cap.11.v.1. Ex Ægypto vocaui filium meũ, 63,B
Cap.13.v.14. Abſorpta eſt mors in victoria, 198,C. *vbi tamen paulo aliter legitur.*
Cap.14. v.3. & 5. Conuertimini filii, & ego ſanabo contritiones veſtras, 779,E

Ex Ioele.

Cap.2.verſ.10. Moti ſunt cœli, & contremuit terra,139,A
Verſ.17. Parce Domine populo tuo, & ne des hæreditatem tuam in vituperium inimicis tuis,ſed feſtina,ut eripias nos de manu iniquorum, 668,C
Verſ.28. Et eueniet poſtea: Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem, 274,B. 347,F.369,D.372,D.E.458,F.468,F.851,A
Verſ.28.29. Et prophetabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ & ſenes veſtri inſomnia ſomniabunt,& adoleſcentuli veſtri viſiones videbunt, 372,D.851,A
Verſ.29. Et in ſeruos meos & in ancillas meas in diebus illis, effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem (*obſerua locum hunc aliter olim lectum, quam hodie in vulgata*) & prophetabunt,372,D
Verſ.30. Et edam prodigia in cœlo ſurſum & in terra deorſum, ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi, *ibid.*
Verſ.31. Sol conuertetur in tenebras & Luna in ſanguinem, antequam veniat dies Domini magna illa & illuſtris, 372,E
Verſ.32. Futurumque erit, ut omnis qui inuocauerit nomen Domini ſaluus fiat, *ibid.*
Cap.3.v.16. Dominus ex Sion clamabit, ex Hieruſalem dabit vocem ſuam, & concutietur cœlum & terra. Dominus autem parcet populo ſuo, & confortabit filios Iſrael,372,C
Verſ.17. Et cognoſcetis,quoniam ego ſum Dominus Deus veſter, qui tabernaculum impoſui in monte Sion, in monte ſancto, *ibid.*

Ex Amos.

Cap.4 Verſ.*ult.* Ecce ego qui ſtabilio tonitrua & creo ſpiritum, & annuncio in homines Chriſtum eius,facioque auroram & caliginem, & aſcendo ſuper excelſa terræ, Dominus Deus omnipotens nomen illi, 346,A

Ex Iona.

Cap.1.Verſ.4. Excitauit Dominus Spiritum in mari, & factum eſt mare procelloſum & in periculo erat nauis ne quaſſaretur 350,B. 351,A
Cap.3.Verſ.4. Adhuc tres (*Hebr.& vulgat.& alii interpretes habent* 40.*dies*) & Niniue ſubuertetur,786,A.B
Cap.4. V. 2. O Domine, nunquid hæc mea verba fuerunt,quum adhuc eſſem in terra mea? atque ideo eſt, quod præoccupauerim fugam in Tharſos: eo quod noſſem te miſericordem eſſe & miſeratorem, manſuetum & multæ miſericordiæ, & tuam ipſius ſententiam mutantem in deſtinatis malis, 786,D

Ex Michæa.

Cap.2.Verſ.4. In die illa aſſumetur in vos parabola & plorabitur ploratus modulatus ſub his verbis: Ærumna ærumnoſa facta eſt portio populi mei,mutata eſt in funiculo,non erat qui impediret, ut auerteret: agri veſtri centuriati ſunt, 867,E. *Sic apud Lat. interp paulo autem aliter in Gr.*
Cap.5.Verſ.2. Et tu Bethleem Ephrata, paruulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur qui ſit Dominator Iſrael, 787,D
Cap. 6. Verſ.3. Popule mi quam iniuriam feci tibi? aut qua in re moleſtus fui tibi? 390,A
Verſ.18. Quis enim Deus ſicuti tu, auferens peccata & ſuperans iniquitates,239, C.258,F
Locus incertus ex Michæa hic: Domus Iacob exacerbauit Spiritum Domini, *citatur* 347,F

Ex Aggæo.

Cap.2.Verſ.5,& 6. Et nunc corroborare Zorobabel,dicit Dominus,& corroborare Ieſus filius Ioſedech, magnus ſacerdos, dicit Dominus. Et corroboretur vniuerſus populus terræ, dicit Dominus: agite, quoniam ego vobiſcum ſum, dicit Dominus omnipotens, & Spiritus meus in medio veſtri conſiſtit, 355,A
Verſ. 7. Adhuc ſemel concutiam, non ſolum terram,ſed & cœlum, 352,C

Ex Zacharia.

Cap.1.Verſ 6. Verumtamen ſermones meos, & inſtituta mea non recipitis, quæcunque ego præcipio ſeruis meis Prophetis, 347,F. 369,A
Verſ.12. Domine qui in omnia imperium & poteſtatem habes, quouſque tandem non miſereberis Hieruſalem, 210,E
Verſ.17. Hæc dicit Dominus,210 E
Cap.2. Verſ.10, & 11. Oblectare & lætare filia Sion, quoniam ecce venio, & habitabo in medio tui. Et defugient gentes multæ ad Dominum in die illa, & cognoſces, quod Dominus omnipotens miſerit me, 819,B
Cap.3.Verſ.3. Ecce reſpondit Angelus qui loquebatur in me, & dixit, Non cognoſcis iſta quæ ſunt? & dixi: Non Domine, 355, C.
Verſ.6. Et reſpondit mihi & dixit: Hic eſt ſermo Domini ad Zorobabel, non in magna potentia neque in robore, ſed in Spiritu meo, dicit Dominus omnipotens, 355.C
Cap 6.verſ.12. Ecce vir oriens nomen eius, 763,A
Cap.7.V.12. Cor ſuum reddiderunt cõtumax, vt non audirent legem meam, & ſermones ſuos quos emiſit Dominus omnipotens in Spiritu ſuo in manibus Prophetarum priorum,348,A.369,A.B
Cap.9, verſ.9. Dicite filiæ Sion: Ecce Rex

tuus venit, mansuetus, sedens in asino & pullo subiugali, 779,C.787,D

Cap.12. vers.1. Extendens cœlum, & stabiliens terram, & fingens spiritum hominis in ipso, 352,A

Cap 14.vers.1,& 2. Ecce dies veniunt, & diuidentur spolia tua in te: & simul inducam omnes gentes in Hierusalem, & capietur ciuitas, diripientur domus, & polluentur feminæ, 807,E

Ex Malachia.

Cap.2 vers.10. Nonne Deus creauit nos, nõne unus Pater omnium nostrum. 252, F.

Cap.3.vers.1. Subito ad templum suum veniet Dominus, 386,B

Vers.6. Ego Dominus, & non mutor, 163, B. 193,B 456,E.782,E.250,E

Cap 4. vers.2. Vobis timentibus eum exorietur Sol iustitiæ, 763,A.

EX NOVO TESTAMENTO.

Ex Euangelio Matthæi.

Cap.1.vers.1. Liber generationis Iesu Christi filii Dauid, filii Abrahæ, 485,F.840, C.

Vers.20. Nam quod natum est in ea, ex Spiritu sancto est, 381,D

Vers. 23. Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel, quod, si interpreteris, est, nobiscum Deus, 62 E 273,D,849,B

Versu vltim. Donec pareret filium suum primogenitum, 452,E 840,E

Cap.2. vers.13. Experrectus accipe puerum & matrem eius & fuge in Ægyptum, 551,D

Vers 20. Ecce mortui sunt qui quærunt animam pueruli, 854,E.F

Cap.3. Vers. vltim. Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, 126,C. 202, F. 235,B. 295,A. 317,C. 318,E.407,C. 429,B

Cap.4.vers.1. Iesus subductus est à Spiritu in desertum,346,F

Vers 6. Si tu es Filius Dei,500,B

Vers.7. Non tentabis Dominum Deum tuum, 475,B 558,E

Vers 10. Dominum Deum tuum adorabis, & ei soli seruies, 35,A post.113,B

ibidem Vade retro Sathana, 113,B. 241, A.

Vers. 11. Angeli ministrabant ei, 352,F. 778,A

Vers.15. & 16. Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris, uidit lucem magnam,779,A 800,F

Cap 5.vers.5. Beati mites, quoniam ipsi terram possidebunt,794,F

Vers.8. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, 237,B

V.10. Beati qui persecutionem patiuntur pro pter iustitiam, 555,B

Versu 15. Nemo accensam lucernam ponit sub modio, sed super candelabrum ponit, ut luceat omnibus, 129,E

Vers.17. Non veni soluere legem, sed adimplere, 852 C

Vers. 22. Qui dixerit fratri suo, Fatue, reus erit gehennæ ignis, 391,D

Vers.37. Sit ve.trum Etiam, Etiam, & Non, Non, 784,A

Vers 39. Verberanti maxillam, obuerte & alteram,790,B

Vers. vlt. Estote perfecti, sicut pater vester cœlestis perfectus est, 265,B. 722, D.

Cap. 6. Vers. 6. Tu autem cum orabis, intra cubiculum tuum, & occiude fores post te.523,A

Vers 9. Pater noster qui es in cœlis, &c. 42.,E

Vers. 1. Panem nostrum ἐπιούσιον quotidianum da nobis hodie, 475,E

Vers 24. Nemo potest duobus Dominis seruire, 575,D

Vers.25. Ne anxii sitis pro anima vestra quid comedatis, aut pro corpore vestro quid induamini. Nonne anima pluris est quam alimentum? corpus quam indumentum. 205,E

Vers.26. Respicite ad volucria cœli, quòd nec seminent, nec metant, neque congregent in horrea, & Pater vester cœlestis pascit illa: nonne vos illis multò præstantiores estis: ibid.

Vers.27. Quis potest ex vobis solicite cogitando ad staturam suam cubitum adiicere? 205,F

Vers.28. Et de vestimentis quid estis soliciti? Considerate lilia agri, quomodo crescunt: non laborant, neque nent, &c. 205,E

Cap.7. Vers.6. Sanctum nolite dare canib. 569,B

Vers.7. Quærite & inuenietis, 775,D

Vers.11. Si vos cum mali sitis, nostis bona tribuere liberis vestris, quanto magis Pater vester cœlestis dabit Spiritum sanctum postulantibus à se, 473,E

Vers.15. Cauete vobis à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in cultu ouium, intus autem sunt lupi rapaces,113,C

Vers. .1. Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, 510,E.511,A.830,A

Cap.8 vers.2. Domine si vis, potes me mundare,331,E. 383,E

Vers.3. Volo, mundare,383,F

Cap 2. V.4. Quid cogitatis mala in cordibus vestris,859,B

Vers.6. Vt autem sciatis, quod Filius hominis potestatem habeat in terris remittendi peccata, 254,B

ibid. Surge tolle grabatum tuum, & ambula, 712,A

Vers. 28. Creditis me posse hoc facere? 784,C

Cap.10.Vers.16. Ecce, ego mitto vos ut oues in medio luporum. Estote igitur prudentes sicut serpentes, & simplices ut columbæ, 265,B.376,C 824,D.

Vers.19. Cum tradiderint vos in concilia, ne estote soliciti, quomodo aut quid loquamini. dabitur enim vobis illo momento quid loquamini, 472,C

Vers.20. Non enim vos estis qui loquimini: sed Spiritus Patris, qui loquitur in vobis,272,C 348,B

Vers. 23. Si vos persecuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam, 551,A.730,B

Vers. 25. Si patremfamilias Beelzebub vocarunt, quanto magis domosticos, 510, F.

Vers.28. Ne timete eos, qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt, 290,F.499,A

Vers.29. Nonne duo passeres asse veniunt? Et tamen unus ex eis non cadit humi sine Patre vestro,549,E

Vers 32. Quisquis confitebitur me coram hominibus, hunc & ego confitebor coram Patre meo cœlesti, 507,E

Vers. 33. Quisquis negauerit me coram hominibus, hunc & ego negabo coram Patre meo, qui est in cœlis, 391,A

Vers.37. Qui amat Patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus, 776, C.

Vers.39. Qui inuenerit animam suam, perdet eam, 776,A

ibid. Qui perdiderit animam suam, inueniet eam, ibid.

Vers.40. Qui vos recipit, me recipit, 247, E. 833,E

Cap.11.v.13. Omnes Prophetæ & Lex usque ad Ioannem, 68,D

Vers.26. Confiteor tibi Pater Domine Deus cœli & terræ, quod ista occulta esse voluisti sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Etiam Pater, quoniam ita placuit tibi, 500,C

Vers. 27. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo, 277,F.278 E.325, & seqq 509. C.

V eod. Nemo nouit Filium nisi Pater, 409, E 510,C

ibid. Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cuicunque voluerit Filius reuelare, 128,

C.266,A. 270,E 287,D 295,B.316,C.325,A. 407,E.503, B.510,C

Vers. 28. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos, 184,B.326.C.510.C.774,E

Vers.29. Discite à me, quoniam mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris, 510,C

V.30. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue, 510,C

Cap.12. Vers.1. Ibat Iesus Sabbatho per sata: discipuli vero ipsius esuriebant, cœperuntque vellere spicas & edere, 838, E.

Vers. 2 Discipuli tui faciunt quod non licet facere in Sabbatho, 836,A.839. A.

Vers.3. Ne hoc quidem legistis, quid fecerit Dauid & qui cum illo? Et quomodo ingressus sit in domum Dei, & panes propositionis sumpserit & comederit, quod nemini licitum erat facere nisi solis sacerdotibus. 840,A

Vers.7. Si cognosceretis quid illud sit, Misericordiam volo & non sacrificium, 761,D

Vers.13. Extende manum tuam, 846,D. E.

Vers 24. Iste non eiicit dæmonia, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum, 388,E. 769,B

Vers.25. Omne regnum in se diuisum desolabitur, & omnis ciuitas aut domus in se diuisa, per se cadit, 107,D.E

Vers.26. Si satanas Satanam eiicit, aduersum seipsum diffidet. quomodo igitur stabit regnum eius,107,E

Vers.28. Si vero in Spiritu Dei eiicio dæmonia, ergo peruenit ad vos regnum Dei, 348,C 774,D

V.29. Nã quomodo poterit vasa instrumẽtaque fortis alicuius diripere, nisi prius obiinuasit in ædes, fortem illum ligauerit, & tunc domum eius diripiet, 107,F

Ver.31. Propterea dico vobis, quod omne peccatum & omnis blasphemia remittetur hominibus: Blasphemia autem in Spiritum sanctum non remittetur, 107,E.376, B.378,C 390,E.774,D

Vers.32. Quisquis dixerit verbum contra Filium hominis remittetur ei,107,E.174,C 764,D.& seqq.

ibid. Qui autem dixerit contra Spiritum sanctum non remittetur ei, nec in hoc. nec in futuro seculo, 107,F.390,E.F.764,D.& seq 765,A. & seq.

Vers.40. Quemadmodum egit Ionas in ventre ceti tres dies, & tres noctes: ita quoque oportet Filium hominis in corde terræ, 258,C. 390,D

Vers.55. Nonne hic est fabri filius,769,B

Cap.13.Vers 43. Tunc exsplendebit iustus ut Sol in regno Patris ipsorum, 473,E

Vers.44. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agris: quem ubi inuenit homo, lætatur: deinde abit, & vendit omnia, quæcunque habet, & emit agrum illum,82,E

Cap.14. vèr 13. Quum autem hoc audisset Iesus, secessit illinc nauigio in desertum locum, 551,E

Cap.15 Vers.13. Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus cœlestis, eradicabitur, 699,E

Cap.16.v 16. Tu es Christus Filius Dei viui, 199,D.235,B. 243,D. 342,E. 432,C.853,E. in Græc.

Vers.17. Beatus es Simon Barjona: quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus cœlestis, 471,D 520,A.853, in Gr.

Vers.18. Et tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferorum non præualebunt aduersus eã, 520,A.853,in Gr.

Vers.19. Et tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunque ligaueris in terra, ligatum erit in cœlis: & quodcunque solueris in terra, solutum erit in cœlis, 853,E. in Gr.

Vers. 22. Miserearis tui Domine, 477, C.

V .23. Apa-

Vers 23. Apage retrorsum Satana: offendiculo enim mihi es, eo quòd non sapias ea quæ Dei sunt, sed quæ hominum, 113,B. 280,F.477,C

Cap.17.vers.5. Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. 299,F

Vers.19. Sciscitati sunt ab eo discipuli, dicentes, Domine declara nobis; quonam pacto immundi spiritus eiiciantur? 825,C.

Vers.21. Hoc genus dæmoniorum non eiicitur, nisi ieiuniis & orationibus, 825,D

Cap.18.Vers.3. Nisi mutemini, & efficiamini sicut paruuli, nequaquam ingrediemini in regnum cœlorum, 833,C

Vers 6. Qui scandalizauerit unum ex pusillis istis qui in me crediderit, præstiterit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, ac demergatur in profundo maris, 735, C.

Vers.18. Quæcumque solueritis in terris, &c.781,A

Vers. 20. Vbi duo aut tres congregati sunt in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum, 827,A

Vers 21. Quoties peccabit in me frater meus & remittam ei, an usque septies? 853, C. in Gr.

Vers.22. Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies, 853, C. in Gr.

Cap.19.Vers.4. An nescitis, quod ab initio qui conditor est, marem & fœminam eos creauit?38,F.221,E.231,A

V.5. Et dixerit: Ea de causa relinquet homo patrem & matrē suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam, 38,F. 853, A

Vers.6. Quos Deus coniunxit, homo ne separet, 38,F.853,B in Gr.

Vers.18,19,20,21, vide Marc.10.

Vers.27. Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, 777, D

Cap.20. Vers. 17. Ecce ascendimus Hierusalem & Filius hominis tradetur in manus sacerdotum, 103,D

Vers. 27. Quicunque voluerit inter vos primus esse, sit vester seruus, 824,E

Cap.21.Vers 2. Ite in pagum, qui contra vos est, 780,A

ibid. Et inuenietis pullum alligatum, soluite eum & adducite mihi, 775,B.C, &c seqq. 780, A

Vers.3. Quia Dominus opus habet, 781, A.

Cap.22 v 21. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo, 176,D

Vers.29. Erratis nescientes scripturas, neque potestatem Dei, 122, D. 176,C

Vers.37. Quod est primum mandatum in lege? 388,D

Vers.38. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, 388,D.832,A

Vers.39. Diliges proximum tuum sicut teipsum, 388,D

Vers 30. Nam in resurrectione neque in matrimonium ducunt, neque ducuntur: sed tales sunt, quales ipsi Angeli, 241,A

Vers.42. Quid vobis videtur de Christo? cuius Filius est? Dicunt ei, Dauidis, 372,B. 388,E

Vers.43. Quomodo igitur Dauid in Spiritu Dominum eum vocat, 372,B. 388, E.

Cap 24. vers.3. Domine dic nobis, quando hæc erunt, & quodnam signum aduentus tui? 77,C

Vers.4. Videte ne quis vos seducat, 96,C.

Vers.5. Multi enim venient in nomine meo & dicent: Ego sum Christus, & multos seducent, 96,C

Vers. 6, 7. Futurum autem est, ut audiatis bella & rumores bellorum: videte ne exterreamini. Insurget enim gens contra gentem, & regnum contra regnum, & erunt fames & pestilentiæ, & terræmotus in singulis locis, ibid.

Vers.8,9,10. Verum hæc initia dolorum sunt. Tunc traditiri sunt vos in tribulationes, & occident vos, & eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum: ac tūc scandalizabuntur multi, & se inuicē prodent, & se inuicem odio habebunt, 96,D

Vers.11,12 Multique falsi Prophetæ surgent, multosque seducent, & quia tum abundabit iniquitas, refrigescet charitas in plerisque, ibid.

Vers.13,14. Qui autem perseuerauerit in finem, saluus erit. Et prædicabitur Euangelium regni in uniuerso mundo, in testimonium omnibus gentibus, & tunc aderit finis, 96,D E

Vers.15. Quum videritis illam abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielem Prophetam, consistentem in loco sancto (qui legit intelligat) 511,A

Vers.16. Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui in tecto est ne descendat, ut aliquid tollat ex ædibus suis, &c. ibidem.

Vers 21, & 22. Erit enim tribulatio magna, qualis non fuit ab exordio mundi usque nunc, neque futura est. Et nisi concisi essent dies illi, non incolumis remaneret ulla caro, 96,E

Vers.23. Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, ecce illic, ne credideritis. 96,E

Vers. 24, & 25. Surgent falsi Prophetæ & falsi Christi, edentque signa & prodigia: adeò vt seducant (si fieri potest) etiam ipsos electos. Ecce prædixi vobis, 111,C 114, C.

Vers 27, & 28. Quemadmodum fulgur prodit ex Oriente, & apparet usque in Occidentem, ita erit aduentus Filii hominis. Vbicunque enim fuerit cadauer, eò conuenient aquilæ, 96,E

V.29,30. Statim autē post tribulationem eorum dierum Sol obtenebrabitur, & Luna non dabit lucem suam, & stellæ cœli cadent, & vires cœlorum quassabuntur, & tunc apparebit signum Filii hominis in cœlo.96, E.F

Vers.31. Emittet Filius hominis Angelos suos.353,F

Vers.34, & 35. Amen dico vobis quod nequaquam præteribit ætas ista, antequam omnia ista fiant. Cœlum & terra transibunt: Verba autem mea non transibunt, 97,A

Vers.36. De die autem illa & hora nullus cognitum habet, nec Angeli quidem cœlorum, sed solus Pater, 97,A.D.271,D. vide ad Marci. 13.cap.

Vers.42. Vigilate igitur, quia nescitis, qua hora Dominus vester venturus sit, 284,C. 287,E

Vers.44. Qua hora non putatis Filius hominis veniet, 287,E

Cap.25.V.13. Vigilate igitur, quia nescitis neque diem neque horam, 284,E

Vers. 21, & 23. Euge serue bone & fidelis, 408,B

Vers.27. Oportebat te pecuniam meam dare mensariis, & veniens ego accepissem meum cum fœnore, 736,B

Vers.31. Quum autem venerit Filius hominis, 485,F

Vers.34. Agite benedicti Patris mei, pro hæreditate vestra possidete regnum vobis præparatum à primis mundi fundamentis, 246,A.408,B

Vers.35. Esuriui, & dedistis mihi quod cōederem: sitiui & dedistis potum, 656,E

Vers.40. Quatenus enim uni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis, 658,E.809,D

Cap 26. Vers. 34. Priusquam gallus cantet, ter me negabis, 830,E & 853,E. in Gr.

Vers.35. Etiamsi oportuerit me mori tecum, nunquam te negabo, 853, B. in Græc.

Vers.39. Pater, si possibile est, transeat à me calix iste, &c. 276,D. 290,E 292,E. 477,B

Vers.45. Dormite iam & requiescite. Ecce venit hora & Filius hominis traditur in manus peccatorum, 552,B

Vers. 64. Adhuc videbitis Filium hominis sedentem à dextra potentiæ, & venientem in nubibus cœli, 81,B

Vers. vltim. Egressus fleuit amarè, 830, E.F

Cap.27.V.18. Nouerat enim, quod ex inuidia tradidissent eum, 792,B

Vers. 24. Innocens sum ego à sanguine huius, ibid. D.

Vers.33,34,35. &c seq. vide 782,A

Vers.35. Cum eum crucifixissent, diuiserunt vestimenta eius, iacientes sortem, vt impleretur, quod dictum est à Propheta: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super amictu meo miserunt sortem, 789,D

Vers. 40. Si Filius Dei es descende de cruce. 799,A. 809,E. 848,E

Vers.46. Heloi, Heloi, lama sabachthani, h e. Deus meus, Deus meus cur me dereliquisti, 271,C.290,E. 292,B.801,A

Cap.28. Vers.18. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, 270,E.305.E. 320,A

Vers.19. Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, 322,C. 341,B. 688,B. 779, A. vide & Marc. vlt.

Ex Marco.

Cap.1.vers.25. Noui mus quis sis: Tu es sanctus ille Dei, 62,B

Cap.2 Vers.23,24, 25. vide Matth. 12. vers.1. & seqq.

Cap.3. Vers.27. Non potest quisquam vasa instrumentaque alicuius diripere nisi prius ubi inuasit ædes eius, fortem illum ligauerit, & tunc domum eius diripiet? 107,E. vide plura Matth 12. & Luc 11

Vers.29. Qui blasphemauerit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem, 771,A

Cap.6. v 38. Quot panes habetis. 271,B

Cap 8.Vers.33. vide Matth. 16. vers.23.

Cap.9.Vers.7 vide Matth.17.v.5.

Vers.23. Si credideris fiet, 784. aliter hodie legitur.

Vers.35. Si quis inter vos cupiat fieri magnus sit omnium minister, 824,E

Cap.10.Vers.6, & 9. &c. vide Matth.19.

V.18. Quid me bonum dicis? Nemo bonus nisi Deus, 464,F.467,D.473,E

Vers 19. Præcepta nosti, Non mœchaberis, &c. 467,D

Vers. 20. Hæc quidem omnia à iuuentute seruaui, quid igitur mihi restat? ibid.

Vers 21 Abi vende bona tua, & da egenis, & habebis thesaurum in cœlis & sumens crucem tuam, me sequaris, ibidem.

Cap 11. Vers. 17. Domus mea, domus orationis vocabitur. 386, C. vbi tamen quædam in textu Græco, quæ hodie in editionibus non extant.

Cap. 13. Vers. 32. De die autem illo ac hora nullus nouit, ne Angeli quidem, qui in cœlo sunt, nec Filius, nisi solus Pater, 97, D. 271,C 282,B.343,B.465, A

Cap.14. Vers.41. Dormite iam & requiescite, &c. 772,E

Cap 16. Vers.15. Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, 105, A. 219. D. 341, B. 348, C. 354, A. 567, A. 512, D. 779, A

Ex Luca.

Cap.1.Vers. 2. Quemadmodum tradiderunt nobis ab initio ipsi, qui suis oculis viderunt, Verbique administri fuerunt, 211. C.

Vers. 27. Missus est Angelus Gabriel ad virginem desponsatam viro, 456, D.

Vers 28. Aue gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu, &c.742,C. 815,C. 821,A. & seq 8.2,E

Vers. eod. Benedicta tu in mulieribus, 821, C.

Vers 29. Cogitabat secum, qualisnam esset ea salutatio, 815,C

Vers.30, & 31. Ne timeas Maria: inuenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero, & paries filium, vocabisque nomen eius Iesum, 815,C

Vers. 32, & 33. Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit ei Dominus Deus solium Dauidis patris sui, & regnabit in domo Iacob in secula, & regni eius non erit finis, 476, C. 815, C. 819, C. C.

Vers 34.

v.34. Quomodo fiet istud, quoniam virū non cognosco, 815,C.
v.35. Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus Altissimi obumbrabit tibi, 351,B.815, D.849,C.850,A.852,E.
vers. eodem. Propterea quod nascetur ex te, sanctum vocabitur, 454,D. 850,A.852,E.
vers.38. Fiat mihi secundum verbum tuū, 815,E.
Cap.2.v.7. Eo quod non erat eis locus in diuersorio, 780,D.
vers.26. Non morieris priusquam videris Christum,388,A.
v.29. Nunc absoluis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace, 385, A.388,A.
v.vlt. Iesus proficiebat sapientia & ætate, 271,A.288,B.289,B. & seq.465,D.
Cap.3. vers.21, & 22. Contingit autem, ut dum baptizaretur uniuersus populus, Iesusque baptizatus esset, & oraret, aperiri cœlum, & descendere Spiritum sanctum corporali specie, instar columbæ super eū, 847.A.
Cap.4.vers.1. Iesus autem plenus Spiritu, reuersus est à Iordane,346,F.
vers.35. Obmutesce,703,F.
Cap.6.v.1. & seqq. vide Matth.12.
vers.6. Erat ibi quidam cui manus erat arida,845,F.
vers.8. Surge & sta in medio, 846, & sequent.
Vers.10. Licet ne sabbatho benefacere, an male facere? animam seruare an perdere, 846 A.
ver.36. Estote misericordes, sicut pater vester misericors est, 722.D.
Cap.7.v.48. Dimittuntur tibi (sic enim in Gr.) peccata tua,281,A.
Cap.8. vers.11. Deinde venit Diabolus, & rapit sementem ex cordibus eorum, 111, D.
Vers.28. Rogo te ne me torqueas, 759. B.
Vers.46. Cognoui virtutem ex me exiisse,381,C.
Cap.9.v.35. vide Matth.17.
Cap 10. vers.18. Videbam Satanam ut fulgur è cœlo cadentem. 56, E.281,A. 797, B.
Versu 19. Ecce dedi vobis potestatem calcandi serpentes & scorpiones & contra omnem vim inimici, 778, F. 805, C.
Vers.22. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo, 270,E. 277.F.278,E 325,A.
ibid. Nemo nouit filium, nisi Pater, neque Patrem nisi Filius, & cuicunque voluerit Filius reuelare, 106,E.128,C. 143,D 166, A. 203,C. 270,E. 283,D. 285,B. 316,C. 325,A. 467,E.503,A 510,C.
Cap.11. vers.15. In Beelzebub Principe dæmoniorum eiicit dæmonia, 388, E. 765, A.
V.19. Si ego in Beelzebub eiicio dæmonia filii vestri in quonam eiiciunt, 107,E. 388,E.
Vers.20 Si autem in digito Dei eiicio dæmonia,108,C.174.B. 765,A.
Vers.23. Qui mecum non colligit dissipat, 134,C.
Cap.12. v.20. Stulte in hac nocte animam tuam repetent, & quæ præparasti, cuius erunt? 552,F.
Vers.49. Ignem veni mittere in terram, 889,B.
Cap 13. v.42. Dicite vulpi illi, 265,B.
vers.vlt Benedictus qui venit in nomine Domini,807,C.
Cap. 14. Vers. 27. Quicunque non tulerit crucem suam, & sequetur me, non est me dignus, non potest meus discipulus esse, 809,A.
Cap.15. v.4. Relinquit nonaginta nouem in deserto,777,E.
Vers.10. Gaudium erit in cœlis super uno peccatore pœnitentiam agente, ibid.
Cap 16. vers.29. Habent Mosen & Prophetas,514, E.
Cap.17.v 2. vide Matth. 18,v.6.
v.21. Regnum Dei intra vos est,25,E.
Cap. 18. versu 2. Iudex erat in quadam ciuitate, qui nec Deum timebat, &c. 355, C.D.
Vers.19. Quid me bonum dicis? Nemo bonus nisi unus Deus, 256.B.
Cap.19.Vers.10. Veni quærere quod perierat, 47,D 49,A.
Vers.33. Quare soluitis pullum,778, D. 781,A
Cap.20.V.35. vide Matth.22.
Cap.21.V.8,9,10,& seqq. vide Matth.24
Cap.22 v.34,35. vide Matth.26
Cap.23. v.14. Nullam causam inuenio in eo, 792,D
Vers.42. Domine, recordare mei, cum veneris in regnum tuum,849,A
Vers. 43. Hodie mecum eris in paradiso, ibidem
V.46. Pater in manus tuas depono spiritum meum, 467,A
Cap.24.v.26. Oportuit Christum pati, & sic ingredi in gloriam suam,197,D
Vers.39. Palpate & videte: Spiritus carnem & ossa non habet,458,A.483,B
Vers.49. Manete in Hierusalem, donec induamini virtute ex alto, 385,E.816, A.

Ex Ioanne.

Cap.1. V.1. In principio erat Verbū, & Verbū erat apud Deum, 36.pr. A.95,A. 128,E.143, A.154,B. 167,A. 186,C. 192,A. 211,B. 228, B. 230,C. 273,C 295,A. 341,C. 352,C. 414,A. 428,F. 442,D. 485,F. 508, D. 742, B.813,A. 849,C.854,D
ibid. Et Deus erat Verbum, 150,A.273,C. 318, C. 471, A. 485,F. 508,D. 742,B. 848,A. 854,D
Vers.3. Omnia per ipsum facta sunt, 127, B 145,B.179,C.711,D.848,A.
ibid. Sine ipso factum est nihil,39,A.273,C. 428,F.848 B
Vers.8. Non erat ille Lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine,319,C
Vers.9. Ipse erat lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, 169,A.359,C.711.D
Vers.10. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit, 314,B,379,A.
Vers.12. Quotquot autem receperunt eū, dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine eius, 168,F. 232,D.266, B.359,E.405.B.468,A.472,A
Vers.13. Qui non ex sanguinibus, neque ex potestate viri, sed ex Deo geniti sunt, 472,E
Vers.14. Et Verbum caro factum est,221,C. 223,B. 273.C, 320,D. 321, D. 342, C. 458, B. 462, C. 487, B. 494, B. 516, C. 708, F. 767, E.
ibid. Et habitauit in nobis, 273,C.320,D. 321,D,508,D 767,E,F
ibid. Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à Patre,235,A.273,C.320,D. 508, D.
Vers.16. Nos omnes ex plenitudine eius accepimus,381,C.469,A.703,C
Vers.17. Lex per Mosen data est: gratia & veritas per Christum,182,E
Vers.18. Deum nemo vidit unquam, Vnigenitus Dei Filius, qui est in sinu Patris, ipse nobis enarrauit, 313,E. 316,D. 318,D. 411,A.418,A
Vers.29. Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi,848,D
Vers.33. Super quem videris Spiritum descendere & manere super eum, 377.C
ibid. Ipse baptizabit in Spir. sancto, 473, B
Vers.46. Inuenimus, de quo Moses in lege & Prophetæ scripserunt, 113,F
Cap.2. Vers.5. Nondum venit hora mea, 283 ,E
Vers.19. Soluite templum hoc, &c.89,D. 578,B.465,B 470,D.504,D
Vers.21. Ipse autem loquebatur de templo corporis sui,89,D
Cap 3. Vers. 3. Nisi quis renatus fuerit, 47, D
Vers.6. Quod natum est ex carne caro est, 471,F
ibid. Quod genitum est ex Spiritu, Spiritus est,381,D.471,F
Vers.8. Spiritus ubi vult spirat, 471,F
Vers.13. Nemo ascendit in cœlum, nisi Filius hominis, qui è cœlo descendit, 462,A
Vers. 14. Quemadmodum Moses exaltauit serpentem in deserto, ita oportet exaltari Filium hominis,390,C.D
Vers.17. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, &c. 312,E. 361,B.509,F
Vers.17. Non enim misit Deus Filium suum, ut iudicet mundum,&c. 181,E.229, C.312,E
Vers.18. Qui credit in eum non iudicatur: qui autem non credit iam iudicatus est, eo quod non crediderit in nomen unigeniti Filii Dei,312,F.313,A
Vers.19. Hoc autem iudicium est, quod lux in mundum venit, & homines dilexerunt magis tenebras, quam lucem,312,F. 313,B
Vers.35. Pater diligit Filium, & omnia dedit in manus eius,277,E.326,C.
Vers.vlt. Qui credit in Filium habet vitam æternam,270,E.314,D
Cap.4.Vers.10. Si scires donum Dei, & quisnam ille sit, qui dicit, Da mihi aquam ad bibendum, tu ab eo postulasses, & dedisset tibi aquam viuentem, 469,C
Vers.13. Quisquis bibit ex aqua hac, iterum sitiet: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo illi, efficietur in eo fons aquæ scaturientis in vitam æternam, 469,C
Vers.19. Domine video te Prophetam esse,852,B
Vers.23. Venit hora, cum veri adoratores Patrem adorabunt in Spiritu & veritate,370,E
Versu 20. Spiritus est Deus, 381, E 392, A
Cap.5. V.9. Surge, tolle grabatum & ambula,845,C
Vers.10. Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum, ibid.D
Vers.11. Qui me sanum fecit, is mihi dixit, Tolle grabatum tuum,845,D.
Vers.14. Ecce sanus factus es, noli amplius peccare, 784,D
Vers. 17. Pater meus vsque nunc operatur, & ego operor, 95,E. 129,A. 201,F. 813, A
Vers.18. Ideò magis persequebantur eum Iudæi, quia non modo sabbatum abrogaret, sed & Deum Patrem suum esse diceret, parem se faciens Deo,195,C
Vers.20. Pater diligit Filium, & omnia ostendit ei,300,A
ibid. Quæcunque Pater facit, hæc etiam Filius pariter facit,84,B
Vers.21. Sicut Pater suscitat mortuos, & viuificat, ita & filius, quos vult, viuificat, 371,D.384,A.472,D
Vers.22. Pater neminem iudicat, sed omne iudicium dedit Filio,270,E
Vers 23. Vt omnes honorent Filium quemadmodum & Patrem, 375,E
ibid. Qui non honorat Filium, non honorat Patrem,162,B
Vers.25. Mortui audient vocem Filii & viuent ita in Græc. 323,F
Vers.26. Sicut Pater habet vitam in semetipso: ita dedit Filio vitam habere in semetipso, 278,D.328,C.364,F.384,A
vers 30. Ego non possum facere quicquam ex meipso, sed quemadmodum audio, ita iudico, 277,F
Vers.31. Si ego de me ipso testimonium perhibeo, testimonium meum non est verum,510,A
Vers.36. Opera quæ dedit mihi Pater, vt ea perficerem, ipsa testantur de me, 238,D, 762 E
Vers.37. Pater qui misit me testatus est de me,263,D
Vers.39. Scrutamini scripturas: quoniam illæ sunt, quæ testantur de me, 113,F. 273, B.779,D
Vers. 43. Ego veni in nomine Patris mei, nec recipitis me: si venerit alius nomine suo, illum recipietis, 386. D
Versu 46. Si Mosi crederetis, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit, 852, A

Cap.6.v.6. Hoc autem locutus est, tentans Philippum: ipse enim norat quid facturus esset, 279.B.
versu 30. Quod signum facis, ut videamus & credamus? Quid operaris, 401, A.
Vers.37. Omne quod dederit Pater ad me veniet, 270, E.
V.38. Descendi de cœlo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit, 256, B.383, E.510, A.688, B.
Vers.40. Hæc est voluntas Patris mei, ut omnis qui videt Filium & credit in eum habeat vitam æternam, 228, F,
V.42. Nonne est iste filius Ioseph, *&c.* 272. B. *quæ tamen ita citantur ac si essent ex Ioan.* 8.
V.44. Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum, 384, C.
V.45. Erunt omnes docti à Deo, 181, F. 805.B.
Vers.51. Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi, 462, A.473, F.
ibid. Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita, 474.A.
Vers.53. Qui non comedit carnem meam, & bibit sanguinem meum non habet vitam æternam, *sic citatur hic locus,* 391, D.
Vers.60. Quis potest eum audire, 102.E.
Vers.62. Quid si videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius, 462, A.771.D. E.
Vers.63. Spiritus est qui viuificat: caro non prodest quicquam, 371.E.
ibid. Verba quæ ego loquor vobis, Spiritus sunt & vita, 772.A.
Vers.67. Num & vos vultis abire? 661.D.
Cap.7.vers.15. Quomodo iste literas nouit cum non didicerit, 769, B.
Vers.29. Ab illo sum, & ille misit me, 509, A.
Vers.30. Studebant eum prehendere, sed nullus misit in eum manum, eo quod nōdum hora eius venisset, 552, A.
Vers.38. Qui credit in me, flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius, 334, B, C.468, E.
Vers.39. Hoc autem dixit de Spiritu, quē accepturi erant credentes in eum, 362, E, F.
Cap.8. vers.12. Ego sum lux mundi, 228, D. 791, C, 800, F.
V.14. Si ego de me ipso perhibuero testimoniū, testimonium tamen meum verum est: quia scio unde aduenerim, & quò vadam, 510, A.
Vers.16, & 29. Non sum solus, quoniam qui me misit Pater mecum est, 509, B.
Vers.17, 18. In lege vestra scriptum est: duorum hominum testimonium verum. Ego sum qui testor de me ipso, & testatur de me, qui me misit Pater, *ibid.*
Vers.31. Si in sermone meo manseritis, verè liberi eritis, *sic citatur hic locus,* 484. D.
Vers.35. Seruus non manet in domo in æternum, 243, B.
V.36. Si vos Filius liberauerit, verè liberi eritis, 243, B.493, B
Vers.39. Pater noster Abraham est, 429, D.
V.40. Quæritis me interficere hominem, qui veritatem locutus sum vobis, 336, E. 342 C.766, A.
V.40. Hoc Abraham non fecit, 429, E.
V.42. Si Deus Pater vester esset, diligeretis me: Ego enim ex Deo egressus sum, 122, E.395, B.418, A.
V.46. Quis ex vobis conuincet me de peccato, 390, A.
V.57. Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti, 851, B.
Vers.58. Priusquam Abraham fieret, ego sum, 144, E.227, E.314, A.851, F.
Cap.9. vers.16. Non est hic homo ex Deo, quoniam sabbathum non obseruat, 845, A.
Vers.32. A seculo non est auditum, quod quis oculos cæci nati aperuerit, 67, C.
Vers.33. Nisi hic esset à Deo, non posset quippiam tale facere, 67, C.
Vers.39. Ad iudicium ego in hunc mūdum veni, ut qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant, 229, C.
Cap.10.v.9. Ego sum ostium, 234, E.
Vers.11. Ego sum Pastor bonus, 144, B. 470, C.854, F.840, D.
ibid. Bonus Pastor ponit animam suam pro ouibus suis, 854, F.
V.15. Sicut cognoscit me Pater, ita & ego noui Patrem, 128, C.
V.17, 18. Pono animam meam pro ouibus meis, 494, B.505.D.
V.18. Potestatem habeo ponendi animam meam, & rursum assumendi, 292, B.293, C. 394, D.503, D 854, F.
Vers.21. Hæc verba non sunt dæmoniacis Num dæmonium potest cæcorum oculos aperire? 771, A.
Vers. 27. Oues meæ vocem meam audiunt, & cognosco eas, & sequuntur me 465, C.
Vers. 29. Ego & Pater unum sumus, 85, B. 86, A. 97, C.99, D.126, B.127, B.147, C.161, F.212, C.253, D.255, A.258, D.263, E.291 F. 303, A.305, C.340, E.380, E.418, A.426, D. 429, B.443, C.512, E.708, D.710.F.721, D. 722, B.723, C.791, C.850, C.
Vers.32.33. Multa præclara opera ostendi ex Patre vobis, ob quod ergo opus me lapidatis? *Et*: De bono opere non lapidamus te, sed ob blasphemiam, quod tu cum homo sis, teipsum Deum facias, 137, B.311, E.323, C.331.E.365, A, D.
Vers.34, 35. In lege scriptum est: Ego dixi dii estis. Quod si illos scriptura deos vocauit, *&c,* 197, D.311, E.340, C.512, E.722, E.
V.36. Me quē Pater sanctificauit & misit in mundum, 311, E.512, F.
Ver.37. Si non facio opera Patris mei, ne credideritis mihi, 275, A 311, F.512, F.
Vers.38. Sin vero ea facio si mihi non creditis, saltem operibus meis credite, 30, E. 275, A.311, F.361, B 512, F.
Vers. *eod.* Vt cognoscatis & sciatis Patrem in me esse, & me in Patre, 254, C.311, F. 512, F.
Cap.11.vers.25. Ego sum vita, 705, E.
V.34. Vbi posuistis eum, 337, B.
Cap.12.ver.27. Nunc anima mea conturbata est, 270, F.490, C.854, D.
ibid. Pater serua me ab hac hora: sed ideo veni in hanc horam, 270, F.
V.28. Pater glorifica Filium tuum. Venit ergo vox de cœlo: Et glorificaui, & glorificabo, 378, C.504, A.
Ver.32. Cum exaltatus fuero, omnes trahā ad meipsum, 56, C.805, C.
Vers.36. Dum lucem habetis ambulate, 313, B.
Vers.35. Dum lucem habetis credite in lucem, *ibid.*
Vers.37, 38. Cum tot signa fecisset coram eis, non crediderunt ei, ut, sermo Esaiæ prophetæ impleretur, *&c.*377, A.387, A.470, A.789, A.
V.45. Qui vidit me, vidit Patrem qui misit me, 312, C, D.
V.46. Ego lux in mundum veni, ut nullus qui credit in me, in tenebris maneat, 228. F.312, D.313, B.
V.47. Et si quis audierit verba mea, & non crediderit, ego non iudico eum: non enim veni, ut iudicem mundum, sed ut seruem mundum, 312, D.
Cap.13.V.13. Vos appellatis me Magister & Domine, & benè dicitis: sum etenim, 144, C.204, 336, C 510.F.
Ver.21. Amen, amen dico vobis, unus vestrum prodet me, 271, A.
ibidem. Iesus turbatus est spiritu, 271.A. 499.A.
V.31. Nunc glorificatus est filius hominis, 392, A.
V.33. Filioli adhuc paulisper vobiscū sum 97.F,
V.35. Ex eo cognoscent omnes vos discipulos meos esse, si dilexeritis vos mutuo, 833, B.
Cap.14.vers.4. Vbi ego sum & vos eritis, 238 B.
V.6. Ego sum via, 237, E.396, A.501, B. Veritas, 104, F.144, B.163, E.201, F.228, D.266 B.783, A. Vita, 318, D.322.D.440, B.501 B.
Vers.7. Si cognossetis me, etiam Patrem meum cognossetis, 475, B.508, E.
Vers.8. Ostende nobis Patrem, 143, D.471, F.
Vers.9. Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me, 313, E.314, D.475.E.
ibid. Philippe, qui vidit me, vidit & Patrē meum, 86, A.88, B.99, D.126, B.140, E.143, E.147, C.161, F.183, C.199, A.228, D.248, C. 255, A.258, F.263.E.312, C.316, D.323, E.339, B. 343, D.394, C.410, B.426, D.443, C.478, E. 508, E.589, D.708, D.710, F.722, B.723, C.
Vers.10. Non credis quod ego sim in Patre, & Pater in me? 36, *post* C.161, F 183, B. 212, C.228, D.230, B.251, C.252, A.253, A 263, E.303, F.305, D.308, C.E.343, D.512, C.766, A 850, C.
ibid. Verba quæ ego loquor, à me ipso non loquor, 476, A.
ibid. Pater in me manens ipse facit opera, 183, C.350, B.377, C.476, A.
V.11 Credite mihi me in Patre, & Patrem in me esse: sin minus propter opera credite mihi, 476, A.
V.16. Ego rogabo Patrem meum, & aliū paracletum dabit vobis, 382.A, 509, A.
vers.17. Spiritum veritatis, quem mundus recipere non potest, 379, A.
vers. *eod.* Vos autem cognoscitis eum, & apud vos manet, 378, E.
vers.18. Non relinquam vos orphanos, 851, A.
vers.23. Veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. 218, F.259, D 368, C. 380, E.
vers.26. Paracletus autem, quem mittet Pater in nomine meo, 320, D.348, B.361 C.
vers.28. Si diligeretis me, gauderetis utique, quod dixi, Vado ad Patrem, 144, E.
ibid. Quia Pater maior me est, 84, C.85, A. 144, E.180, F.181, A.256, B.324, D.466, C. *in Gr* 478.C.
v.30. Venit Princeps mundi, & in me non habet quicquam, 240, E.489, E.500, E.
Cap.15. Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est, 99, F, 433, D.
vers.5. Ego sum vitis, & vos palmites, 434, A.
vers.22. Si non venissem, & illis non dixissem, peccatum non haberent, 312, D.
v.23. Qui me odit, odit & Patrem meum, 375, E.
vers.26. Cum autem venerit Paracletus. Spiritus ille veritatis, qui à Patre procedit, 348, C.371, A.
Cap.16.ver.7. Nisi abiero Paracletus non veniet ad vos: sin autem abiero mittam eum ad vos, 711, C.851, A.
ver.12. Adhuc multa habeo vobis quæ dicam, *&c.* 765, F.
ver.13. Non loquetur à seipso, sed quæ audiet loquetur, 174, D.
v.14. Ille me glorificabit, quia de meo accipiet, 172, A.378, C.381, C.
ver.15. Omnia quæ habet Pater, mea sunt, 97, D.183, A.204, E.254, B.328, A.340, F.811, F.
ver.25. Hæc loquutus sum vobis per parabolas, 220, F.
vers.28. Exiui à Patre & ueni in mundum, 122, E.395, B.850, C.
v.30. Nunc scimus quod noueris omnia, 343, E.
v. *vlt.* Bono animo estote, ego vici mundū, 490.C.500, B.
Cap.17.ver.2. Pater, venit hora, glorifica Filium tuum, 270, F.279, E.283, A.378, C. 553, B.
vers.3. Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, 93, A. *& sequent.* 250, C.257, C.477, E.
ver.4. Ego glorificaui te in terra, opus absolui quod dederas mihi vt facerem.238, D.
vers.5. Glorifica me Pater ea gloria, quam habui apud te priusquam mundus fieret, 71, C.280, F.466, E 513, A.
v.7.8. Omnia quæ dedisti mihi, dedi eis, *sic citatur,* 306.C.
vers.10. Omnia mea tua sunt, & omnia tua mea, & glorificatus sum in illis, 254, B.711. C.811, F.
v.11. Pater sancte serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum, quemadmodum & nos sumus, 218.F.264, A.
vers.17. Sanctifica eos in veritate, 104, F. 266, B.
vers.18. Emisi eos in mundum, 171, D.

V.19. Ego pro illis sanctifico meipsum, vt & ipsi sancti sint in veritate, 171 D.465. D. 466 D.470. F.
Vers.20. Non rogo pro iis tantum. 267.E.
Vers.21. Quemadmodum tu in me, & ego in te, 264.A.258.B.269.F.
Vers.22. Ego gloriam quam dedisti mihi, dedi illis, vt sint vnum, quemadmodum & nos vnum sumus, 173.C.264.A. 265.266. 267.268 269.270.
Vers. eod. Cum perfecti fuerint, tunc cognoscet mundus me à te missum esse, *sic citatur hic locus*, 258. E. *aliter autem*, 264. A.
Vers.23. Ego in illis & tu in me, 267.E.
Vers.24. Pater, volo vt vbi ego sum, sit & illi quos dedisti mihi, 333.B.
Vers.25. Mundus te non nouit, 379.A.
Cap.18.vers.5. Ego sum, 291.B.
Vers.8. Si me quæritis, sinite hos abire, 1 3.E.
Vers.23. Si male locutus sum, testimoniū perhibe de malo, 390.B.823.E.
ibid. Sin bene, quid me cædis? 457.B.823.E.
Vers.38. Ad hoc veni, vt testimonium dem veritati, 229, A.
V 39. Ego nullū crimē in eo inuenio, 792.D.
Cap.19. v.24. Cum crucifixissent Iesum, acceperunt eius vestimenta, &c. 789 D.
Vers.30. Et inclinato capite tradidit spiritum, 504.F.
Vers.31. Erat autem magna dies sabbathi, 836.A.
Vers.39. Venit Nicodemus afferens centū libras, *&c.* 172.E.
Cap.20.v.17. Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum, 483.A.
ibid. Ascendo ad Patrem meum, & Patrē vestrum: Deum meum & Deum, 468.C.
V.22. Accipite Spiritum Sanctum, 172.A. 173.A.348.B.354.A.359.F.
V.23. Quorum remiseritis peccata, remittentur eis, 781.A.
V.27. Mitte digitum tuum huc: *Et*, Mitte manum tuam, *&c.* 324.B.
V.28. Dominus meus & Deus meus, 204. C.457.C.466.B.

Ex Actis Apostolorum.

C.1.V.4. Præcepit eis ne discederent Hierosolymis, sed expectarent promissionem Patris, 248.C.
Vers.7. Non est vestrum cognoscere tempora, 286.B.
V.8. Accipietis virtutem superuenientis in uos spiritus Sancti, 389.D.
V.11. Ita veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum, 333.B.
V.16. Viri fratres, Oportuit impleri scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus, 369.C.
Cap.2.v.1.2. Erant omnes simul in eodem loco, & factus est subitò è cœlo sonus tanquam rapidioris spiritus, & impleuit domum vbi sedebant, 348.D.389.C.
V.3. Et apparuerunt illis dispartitæ linguæ instar ignis, 348.D.389. C.473.C.
ibid. Seditque supra vnumquenque eorū, & repleti sunt omnes Spiritu sancto, 348. D.373.C.377.D.473.D.
V.22. Iesum Nazarenum hominem vobis à Deo virtutibus & signis declaratum, &c. 197.D.313.D.431.D.
V.24. Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni, 169.F. 465.A
V.27. Non relinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem, 503.D.
V.30. Propheta cum esset Dauid, 474.D.
V.36. Certo cognoscat omnis domus Israel, quod illum & Dominum & Christū fecit, quem vos crucifixistis, 176.E. 186.C. 194. F.195.1966.197.198.199.499.E.
Cap.3. v.15. Principem (siue authorem) vitæ 431.C.
Cap.5.v.3. Quare Satanas impleuit cor tuum, vt mentireris Spiritui sancto? 108, D.472. A.
V.4. Nunquid manens tibi manebat, & diuenditum in tua potestate erat? *&c.* 108. D. *vbi & quædam adduntur, quæ hodie in editis non sunt.*
ibid. Non mentitus es hominibus, sed Deo, 108.D.472.A.783.B.
V.9. Cur inter vos conspiratum est, vt tentaretis Spiritum sanctum Domini? 475.B.
Cap.7.v.2. Deus gloriæ visus est Patri nostro Abrahæ, 475.C.
V.51. Incircumcisi corde & auribus, 475.A
ibid. Vos semper Spiritui sancto restitistis, vt & Patres vestri, 383.A.475.A.
V.56. Ecce video cœlos apertos, & Iesum stantem ad dextram Dei, 333.B.432.B.
Cap.8.v.16. Nondum venerat Spiritus in quēquam illorum, 466.B.
V.29. Accede, & adiunge te ad currum istum, 474.F.
V.30. Intelligis quæ legis? 350.D.E.
V.34. Obsecro te, de quo hoc dicit Propheta? 177.C.
V.39. Spiritus Domini rapuit Philippum, 448.E.
Cap.9.v.4. Saul, Saul, quid me persequeris? 248.F.
Cap.10.v.38. Iesum Nazarenum, quem vnxit Deus Spiritu sancto & virtute, 323.D.
Cap.13.v.2. Segregate mihi Saulum & Barnabam ad opus, ad quos eos elegi, 376.B.
V.4. Qui autem missi erant à Spiritu sancto venerunt Seleuciam, *ibid.*
V.22. Inueni Dauidem virum secundum cor meum, 431E.
Cap.16.v.6. Peragrauerunt Phrygiam & Galatarum regionem, prohibiti à Spiritu sancto verbum Domini loqui in Asia, 380.C.
V.7. Cum autem venissent in Mysiam, tentauerunt proficisci in Bithyniam: sed hoc illis non permisit Spiritus (*in Gr. additur* Iesu) *ibid.*
Cap.17.vers.28. In eo enim viuimus, mouemur, & sumus, 70.C.251. A.239.A.514.A.
V.*eod.* Ipsius genus sumus, 703.F.
V.30. Deus igitur temporibus amentiæ cōtemptis, in præsentia omnibus vbique pœnitentiam mandat, 431.F.
Pro die illa in qua iudicaturus est orbem in iusticia, per virum à se ad id muneris cōstitutum *&c.* 323.D.431.F.
Cap.20. v.22.23. Et nunc ego vinctus Spiritu proficiscor Hierusalem, ignarus eorum, quæ mihi ibidem occursura sint, nisi quod Spiritus S. per singula oppida testificatur mihi quod vincula & tribulationes me expectent, 369.E.
V.29. Attendite vobis & vniuerso gregi in quo vos Sp. sanctus Episcopos constituit, 348.D.E.372.A.
Cap.21.v.11. Hæc dicit Spiritus sanctus, 348.D. 369 E.
Cap.22.v.21. Proficiscere ad gentes: procul enim amandabo te, 474.C.
Cap 24.v.19. Oportebat eos coram adesse, & accusare si quid habent, 620.A.
Cap.25.v.11. Cæsarem appello, 530.C.
V.16. Non est moris Romanis gratiæ aduersariorum donare hominem reum, qui nondum accusatores ante oculos suos habeat, aut respondendi locum de crimine adeptus est, 620.A.
Cap.28.v.25. Bene dixit Spiritus sanctus per Esaiam prophetam ad patres vestros, 369. C.*& plura*, 377.A.

Ex epistola ad Romanos.

Cap.1.v.1.2. Paulus *&c.* segregatus ad Euangelium, quod promiserat Dominus per prophetas, 113.E.228.D.
V.6. In quibus estis & vos, vocati Iesu Christi, 474 B.
V.7. Gratia vobis & pax à Deo Patre, & Domino nostro Iesu Christo. 219.A.259. D.261.A.
V.19. Quod intelligibile est Dei manifestū est illis: Deus enim ipsis reuelauit, 248. A. 249 F.
V.20. Inuisibilia eius ex creatione mundi perspiciuntur, 29.F.87.C.143.B.213.C.248. A. 249.F.684.C.
ibid. Eius quoque æterna Potentia ac Deitas, 87.C.143 F.250.A.684.C.711.C.
V.20.& 21. Ita fit, vt omni excusatione careant, quod quum Deum cognouissent, nō vt Deum venerati sunt, 87.C.250.A,
ibid. & 22. Euanuerunt in cogitationibus suis *&c.* dicentes se esse sapientes infatuati sunt, 16.F.249. F.
V.23. Mutauerunt gloriam Dei incorruptibilis in similitudinem imaginis hominis corruptibilis, *&c.* 17.A.
V.26. Mulieres eorum mutauerunt usum naturalem in eum qui est contra naturam, 22.A.41.B.
Cap.3.ver.29. An Iudæorum tantummodo Deus? & non etiam gentium? 695.C.
Cap 4.v.17. Vocat ea quæ non sunt tanquam quæ sunt, 782.D.
Cap.5.v.3.4. Tribulatio patientiam parit: patientia vero probationem: probatio autē spem *&c.* 746.E.
V.12. Vt per unum hominem peccatum intrauit in mundum, ac per peccatū mors: ita per unum hominem Iesum Christum gratia regnabit per iusticiam in vitam æternam. *sic citatur hic locus bis*, 491.C.*&* 498.B. *quasi v* 12. *cum vltimo huius capitis confuso.*
Vers.14. Regnauit mors ab Adam usque ad Mosen etiam in eos, qui non peccarunt ad similitudinem peccati Adam, 275.F.
V.20. Vbi abundauit peccatum, ibi superabundauit gratia, 498.B.
Cap.6.v.4. Excitatus est Christus per gloriā Patris, 371.B.
V.9. Mors enim illi amplius non dominabitur, 790.F.
Cap.7.v.6. Vt seruiamus non in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus, 350.D.
V.12. Lex sancta est, & præceptū sanctum, iustum & bonum, 707.
V.14. Lex spiritualis est, 350.D 707.F.
V.22. Gaudeo in lege Dei secundum interiorem hominem, 393.C.
ibid. Video autem aliam legem in membris meis, rebellantem legi mentis meæ, *ibid.*
V.*vlt.* Igitur mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati, 350.D.
Cap.8.v.1. Nulla igitur condemnatio iis, qui in Christo Iesu sunt. 350.D.
V.2. Lex enim spiritus vitæ, quæ in Christo est, liberauit me à lege peccati, 350.D.372. A.389.D.
V.3. Legis impotentia, quatenus inualida erat in carne, *&c.* 229.B.498.A.707.F.818.E.
Deus misso filio sub similitudine carnis peccati, de peccato peccatum in carne cōdemnauit, ut iustificatio reintegraretur in nobis, qui non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulamus, 229.B.
V.9. Vos autē non estis in carne, sed in spiritu, siquidem spiritus Dei habitat in vobis, 175.D 182 E.345.F.
ibid. Qui spiritum Christi non habet, non est eius, 105.E.315.D.380.B.
V.10. Si autem Christus in vobis corpus quidem mortuum ob peccatum: spiritus autem vita propter iusticiam, 349.A.
V.11. Si spiritus eius, qui suscitauit Christum à mortuis habitat in vobis, 349.A. 360.A.362.F.378.B.382.B.C.
Sequitur, Viuificabit etiam mortalia corpora vestra, per inhabitantem in vobis spiritum. 349.A.362 E.378.B.
Ve.15. Non accepistis spiritum seruitutis rursus ad timorem, 97.F.131.E.231.E.364.D.
Vers.16. Spiritus attestatur spiritui nostro, quod simus filii Dei, 350.B.
V.18. Non sunt condignæ huius seculi passiones ad futuram gloriam, 834.D.
V.19. Creatura expectat reuelationem filiorum Dei, 236.B 836 C.
V.29. Quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes imaginis Filii sui, 364.A.
ibid. Vt sit primogenitus in multis fratribus, 236 .B.
V.32. Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, 466.C.
ibidem. Quomodo non omnia nobis cum ipso largietur? 389.E.
V.33. Deus est qui iustificat, quis est qui condemnet? 475.B.
V.*vlt.* Nihil nos separabit à charitate Dei quæ est in Christo Iesu, 270.B.416.D.618.B.
Cap.9.v.5. Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est Deus benedictus in secula, 92.B 143.A.154.B.302.B.383.C.459.E.480.A.
Vers 13. Iacob dilexi, Esau vero odio habui. 176.A.
V.20. Num dicit figmentum fictori, cur me ita fecisti? 158.A.
Cap.10.vers.9. Si confessus fueris Dominum Iesum in ore tuo, & credideris in corde tuo, quod Deus eum excitauit ex mortuis, seruaberis, 498.D.
V.14. Quomodo eum inuocabunt, in quē non crediderunt, *&c.* 372.E.F.
V.18. In omnem terram exiuit sonus eorum, 235.D.
Cap.11.vers.30. Dona Dei sunt irreuocanda, 270.D.

Vers.33. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei,626,C
Vers.eod.& seq. Quam inscrutabilia sunt eius iudicia, & viæ eius imperuestigabiles. Quis enim cognouit mentem Domini,aut quis consiliarius eius fuit, 158,A.358,A.492, A.
Cap.12 v.3. Ne sapiat ultra quam oportet sapere,357,F
Cap.13.vers.7. Reddite igitur omnibus quod debetur, cui vectigal, vectigal: cui metum metum:cui honorem, honorem, 783,E
Vers.8. Nemini quicquam debeatis,quam ut inuicem vos diligatis,ibid.
Cap.16. vers.24. Gratia Domini nostri Iesu Christi sit cum omnibus vobis, 289,A
Vers.27. Soli sapienti Deo gloria per Iesum Christum in secula. Amen.511,C

Ex epistola ad Corinthios priore.

Cap 1.v.4. Gratias ago Deo meo undiquaque vestro nomine, super gratia quæ data est vobis in Christo Iesu,2 1,B
vers.7 Expectantes reuelationem Domini nostri Iesu Christi, 280 E.321,B
Vers.9. Fidelis Deus, per quem vocati estis in communionem Filii sui, 381,A
Vers.21. Quandoquidem in Sapientia Dei mundus Deum per Sapientiam non cognouit:optimum visum est Deo per stultitiam prædicationis saluare credentes, 48, C.198,D.248,A.250,A
Vers.23. Christus crucifixus Iudæis scandalum, Græcis vero stultitia, 700,B
Vers.24. Christus Dei Virtus & Sapientia, 123,B.198,E.229,A.235,A.289,A.359,E.442, D.851,C
Vers.30. Factus est nobis à Patre Sapientia & iusticia,396,B
Cap.2.vers.2. Decreuo autem me nihil inter vos scire,quam Christum,eumque crucifixum, 464,D
Vers.4. Sermo noster non in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, 833,B
Vers.8. Quem si cognouissent nequaquā Dominum gloriæ crucifixissent, 364, D. 464,E.475,C
Vers.10. Spiritus Dei omnia scrutatur, etiam profunditates Dei, 06,F.107,A 349,A
Vers.11. Nemo hominum nouit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est,106,F.349,A.350,B.361,F.365,A.471,E
ibid. Ita etiam quæ Dei sunt, nemo nouit nisi Spiritus Dei, ibid.
Vers.12. Nos autem non Spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, 372,A.380,B.
Vers.15. Spiritualis diiudicat omnia, 484, B.
Cap.3.v.11. Aliud fundamentum nemo ponere potest, præter id quod positum est, quod est Iesus Christus, 244,E
Vers.16. An nescitis quod templum Dei estis & Spiritus Dei habitat in vobis? 147, B 171,F 363,C.D.373 E.F.513.E
Vers.17. Si quis templum Dei violat,hunc perdet Deus,363,C.472,D.809,D
ibid. Templum Dei sanctum est,quod estis vos, ibid.
Vers.19. Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum,824,C
Cap.5.vers.7. Pascha nostrum immolatus est Christus,404,E
Vers.vlt. Auferte mala ex vobis.575,B
Cap.6.v.3. An ignoratis quod Angelos iudicabimus nedum ista temporalia, 365,C
Vers.9. Nolite errare, neque fornicatores neque adulteri, neque molles, neque maledici, &c. 291,A
Vers.10. Et hæc eratis nonnulli, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini Iesu, & per Spiritū Dei nostri, 105.B 382 B.375.B
Vers.14. Deus autem & Dominum excitauit,378,A.465,A
Vers.17. Qui agglutinatur Domino, unus est Spiritus,395,E
Vers 19. An nescitis, quod corpora vestra templum sint Spiritus sancti habitantis in vobis? 373,E
Cap.7.v.4. Mulier corporis sui potestatē non habet, 823,C
Vers.27. Alligatus es uxori, ne quære solutionem,826,A
Vers.34. Mulier innupta sollicita est eorum, quæ sunt Domini, ut sit sancta & corpore & spiritu: Nupta vero sollicita est eorum quæ sunt mundi, quomodo placeat marito,ac ab illa differt, 823,B
Cap.8.vers.6. Nobis unus Deus Pater à quo omnia & nos in ipso, 84,B 150,A.381,A. 390,E.406,B 513,C
ibid. Vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum, 127,B.150, A.242 C.371,A.406,B 416,A.428,F.513,C
Cap.9.vers.17. Væ mihi nisi euangelizem, 737,A
Cap.10.v.4. Bibebant de spirituali eos sequēte petra. Petra autem erat Christus, 359,D. 382,E,F.474,B
Cap 11.v.1. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi,89,F.746,C.809,F
Vers.2. Laudo vos, quod in omnibus mei memores estis, & quemadmodum tradidi vobis traditiones, ita eas seruatis, 725,B
Vers.9. Non enim vir creatus est propter mulierem, sed mulier propter virum,209, B
Vers.25. Mortem eius annunciate donec veniat,486,B
Vers 27. Qui indignè panem hunc comederit, aut indigne poculum hoc biberit, reus erit corporis & sanguinis Domini, 809,A
Cap.12 v 4. Diuisiones gratiarum sunt idem autem Spiritus, 317,E.368,B.380,E.472,E. 515,E
Vers.5. Et diuisiones ministeriorum: verum idem Dominus, 368,B 380,F.F.472,E. 515,F
Vers.6. Et diuisiones operationum: idem autem Deus,qui operatur omnia in omnibus, 368,B,379.C.380,E.472,E.515,F
Vers.11. Hæc autem omnia operatur unus idemque Spiritus diuidens unicuique prout vult,349,B.379,C.472,E 516,A
Cap.13. vers.10. Re enim perfectiore in lucem veniente, id quod imperfectum est abolebitur, 776,A
Cap 14.vers.24 25. Si autem prophetauerint, ingrediatur autem infidelis illiteratus, redarguitur ab omnibus, & ita occulta cordis manifesta redduntur, atque cadens in faciem adorabit Deum, renuncians quod reuera Deus in vobis sit.373,D
Cap 15.V.20.& 23. Primitiæ eorum, qui dormierunt Christus est,471,A
Vers 22 Sicut in Adam omnes moriuntur: ita in Christo omnes viuificabuntur, 44,E.276.B.791,F
Vers 24. Cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum abrogauerit omnem principatum, potestatem & virtutem, 476,A
Vers.25. Oportet enim eum regnare donec subiecerit omnes inimicos pedibus suis,&c.ibid.
Vers 28. Cūm vero subiecta ei fuerint omnia, tunc & ipse subiicietur ei qui ipsi subiecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus,476,B.579,C
Vers.33. Corrumpunt bonos mores colloquia praua, 704,A
Vers 47. Primus homo de terra terrenus: secundus homo de cœlo cœlestis, 380,C
Vers.53. Oportet corruptibile hoc induere incorruptibilitatem,& mortale immortalitatem,53,C.455,D.473,C
Vers.54. Absorpta est mors in victoria,53, C.
Vers.55. Vbi mors tuus stimulus? ubi inferne tua victoria; 53,C.58,C.801,F

Ex epistola ad Corinthios poster.

Cap.2.v 15. Christi bonus odor sumus,363,B
Cap 3 v.6. Litera occidit:Spiritus autem viuificat & plura.350,C.371,D.472,E.776,A,D
Vers. 16. Postquam conuersus fuerit ad Dominum detrahetur velamen,371,D.372, E.
Vers.17. Dominus autem Spiritus est: ubi Spiritus,ibi libertas,349,B.371,D
Vers.vltim. Nos enim omnes releuata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transfiguramur,515,D
Cap 4.vers 6. Deus qui dixit ut è tenebris lux oriatur, qui illuxit in cordibus nostris ad illuminationem cognitionis gloriæ Dei in facie Iesu Christi, 373,C
Cap.5.vers.10. Oportet nos sisti ante tribunal Christi, ut accipiat quisque pro ut ea sunt quæ corpore gessit,siue bona siue mala, 81, C.
Vers.14.15. Dilectio Christi conseruat nos, si ita censeamus, uno pro nobis omnibus mortuo, cæteros omnes mortuos esse. &c. ut iam non nobis nos,sed ei, &c. Domino nostro Iesu Christo viuamus,44, C.D
Vers.17. Si qua in Christo, noua creatura, 137,D.720,F
ibid. Vetera transierunt, ecce noua facta sunt omnia, 137,D.415,D
Vers.20. Pro Christo legatione fungimur, ut Deo aduocationes faciente per nos,379, D.
Cap.6.v.2. Ecce tempus acceptabile, 775,D
Vers.12. Ne coarctemini in vobis Corinthii, sed dilatemini potius, 309,F. aliter in Græc.
Cap 16. Vos estis templum Dei viuentis, 472,C
Cap.8 v.9. Cum diues esset, pauper factus est, ut nos illius paupertate ditesceremus, 435,E.404,C 470,E
Cap.12 v.2. Noui hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, nescio,siue extra corpus, nescio, Deus autem scit, 285,D
Ca.13.v.3. An probationē quæritis,eius qui in me loquitur Christi?369,D
Vers.4. Etsi crucifixus est propter infirmitatem nostram, sed viuit ex virtute Dei, 477,D
v.vlt.Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei & communicatio Spiritus sancti sit cum omnibus vobis,368,D 380,F

Ex epistola ad Galatas.

Cap 1.v 1. Paulus Apostolus non hominum, neque per hominem, sed per Iesum Christum,& Deum Patrem, qui eum excitauit à mortuis,374.C
Vers.8. Si Angelus è cœlo vobis euangelizauerit, præter id quod nos, anathema sit. 112,F
Vers.9. Si quis euangelizauerit, præter id quod accepistis,anathema sit,403,F.595,F
Vers.11 12. Significo autem vobis, fratres, Euangelium quod non est secundum hominem:non enim ab homine accepi illud, nec institutus sum, sed per reuelationem Iesu Christi,474,C
Vers.15.16. Deus segregauit me ab utero matris meæ, & vocauit me per gratiam suā ut Filium suum reuelaret per me, ut eum euangelizarem inter gentes. 474,B
Cap.3.v.2. Hoc solum cupio ex vobis,scire, ex operibus Legis accepistis Spiritum, an ex auditione fidei? 346,E.
Vers 11. Ex Lege nemo iustificatur, 707,F
Vers. 13. Christus redemit nos à maledicto, dum pro nobis factus est maledictio, 223,B. 229,E.458,B
V.14. Vt benedictio Abrahæ fiat in Christo Iesu,ut promissionem Spiritus accipiamus per fidem,349,B
Vers.28. Non est Iudæus, neque Græcus, non est masculus nec femina, &c. 827,A
ibid. Omnes unum estis in Christo Iesu, 241,A 467,A
Cap.4.v.4. Postquā venit plenitudo temporum, misit Deus Filium suum natum ex muliere factum sub Lege, 274,C 462,F 760,F.818,F
Vers.6. Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem, Abba,Pater, 232 C.315,C.349,C.364,D.380.B.427 A
Vers.7. Non amplius es seruus, sed hæres per Deum, ita interpres, aliter in Gr.381,B.vt & 349 C
Vers.19. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formaretur Christus in vobis, 363,C
Cap.6.V.2 Alter alterius onera portate,372,A
Vers.14. Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, 464,D.809,A. 810,A
ibid. Per quem mihi mundus crucifixus,& ego mundo,464,D

Ex epistola ad Ephesios.

Cap.1.v.3. Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo, 245,E

Vers.4.5. Quemadmodum legit nos in se ante iacta fundamenta mundi, ut sancti essemus & incontaminati coram ipso, quum iam animi beneuolentia prædestinasset, ut nos sibi in filios adoptaret per Christum Iesum, 245,E.467,B

Vers.13. Obsignati estis Spiritu promissionis 372,B.385,F.473,A

Vers.17. Deus ille gloriæ, & Pater Domini nostri Iesu Christi, 384,D.

Vers.eod. Det vobis Spiritum Sapientiæ & reuelationis, 359,C

Cap.2.v.2. Secundum principem potestatis aeris, 56.D

V.6. Coexcitauit nos, & constituit in cœlestibus in Christo, 466,E

Vers.10. Ipsius enim opus sumus, conditi in Christo Iesu 467,B.

Vers.14. Interstitium materiæ diruit, 229, D.

Vers.15.16. Vt duos conderet in seipso in unum & nouum hominem pacem faciens, & in uno corpore reconciliaret ambos per crucem, interficiens inimicitiam in carne in seipso, 222,B.229 B.467,C

Vers.10 11.12. Vt cognoscatur nunc in principatibus & virtutibus supercœlestibus per Ecclesiam multiplex illa sapientia Dei, quam absoluit in Christo Domino nostro, in quo habemus fiduciam & aditum in securitate per fidem eius, 467,B

Cap.3.v.16. Det vobis secundum diuitias gloriæ suæ virtute corroborari per Spiritum suum &c 369,A

Vers.18. Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, longitudo, & profunditas, &c. 49,B.369,A

Cap.4. vers.3. Studentes seruare unitatem Spiritus, 349 C

Vers.5. Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, 373,A.375,C.765,D

Vers.8. Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, 500,A

Vers.10. Qui descendit ipse est etiam qui ascendit supra omnes cœlos, ut impleret omnia, 371,E 378,E.475,C

Vers.11. Posuit Deus in Ecclesia in Ecclesia alios quidem Apostolos, alios Prophetas &c. 84,C.371,E.415,D E

Vers.15.16. Veraces in dilectione crescemus, amplificabimus ad eũ ad omnia, ex quo omne corpus suo modulo ac ratione coaptatur, 381,C.

Vers.22.& 24. Exuentes veterem hominẽ & induentes nouum, qui secundum Deũ creatus est in iusticia, sanctitate & veritate, 222,B.482,D

Cap.5.vers.14. Surge qui dormis, & excitare à mortuis, & illuminabit te Christus, 285,A 791,E

Vers.23. Ipse est caput Ecclesiæ, 237,E

Vers.25. Quemadmodum & Christus dilexit Ecclesiam, seque pro ea tradidit, 466, C.

Vers.27. Non habentem maculam aut rugam, 239,A

Vers.32. Mysterium hoc magnum est, 501, C.823,A

Cap.6 v.11. Induite armaturam Dei, ut possitis resistere diabolo.797,B

Ex epistola ad Philippenses.

Cap.1.v.19. Per suggestionem Spiritus Iesu Christi in me, 369,D

Cap.2.vers.5. Ea modestia animi sit in vobis, quæ etiam in Christo Iesu, 166,C

Vers.6. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam duxit se esse æqualem Deo, 86,A. 166,C 172,D.254,F.255 A,273,C.432,D.433, E.494,C.509,E.711,D.517,D,767,F 840,E

Vers.7. Sed exinaniuit seipsum, formam serui accipiens, in similitudinem hominis factus, 86,A 166,C. 170,A 172,D.186.C.273, C.517,D 767,F 840,E.

Vers.8. Et specie inuentus ut homo, 166, C.273.C. 767,F

Vers.eod. Humiliauit seipsum factus obediens, usque ad mortem, mortem autem crucis, 166,C.273,D. 465,E.767,E.790,D

Vers.9. Quapropter exaltauit ipsum Deus, 164,A.166,D.167,B 170.A

ibid. Et dedit illi nomen, quod est super omne nomen, 164,A. 166,D .167,B.465,E. 484,A

Vers.10. Vt in nomine Iesu Christi flectatur omne genu cœlestium, terrestrium ac inferorum, 164,A.166,D

Vers.11. Omnis lingua confiteatur, quod Christus sit Dominus ad gloriam Dei Patris, 166,D.168,C

Cap.3.v.8. Omnia existimo detrimentum, ut Christum lucrifaciam, 808,F

Vers.18. Sunt inimici crucis Christi, 829, C.

Vers.20. Conuersatio nostra in cœlis est. 778,C

Vers.21. Qui transformabit corpus nostræ humilitatis, ut sit conforme corpori gloriæ eius. 485,C

Cap.4 v.6. Postulationes vestræ innotescãt apud Deum, 384.

Vers.13. Omnia possum per Christum qui me confortat, 790.E

Ex epistola ad Colossenses.

Cap.1.vers.1. Paulus Apostolus per voluntatem Dei, 381,B

Vers.12. Gratias agentes Deo & Patri, qui idoneos nos fecit in partem sortis sanctorum, 414,B

Vers.13.14. Qui extraxit nos ex potestate tenebrarum & transtulit nos in regnum Filii dilectionis suæ, in quo habemus redẽptionem, remissionem peccatorum (*aliter vulgo*) 414,C

Vers.5. Qui est imago Dei inuisibilis, 222, A 295,A.414,C

ibid. Primogenitus omnis creaturæ. 414,

Vers.16. Quoniam in eo condita sunt omnia, tam ea quæ in cœlis, quam quæ in terris sunt, siue sint Throni siue Dominationes, &c. 414,C.428,F

Vers.18. Primogenitus ex mortuis, ut in omnibus primatum habeat, 234,A

Cap.2.v.9. In Christo habitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter, 126,B.247,E. 466,D 469, A.703,D

Vers.11. In quo circumcisi estis, circumcisione non manu facta, 763.B

Vers.15. Spoliatis Principatibus & potestatibus triumphauit in cruce, 73,D

Cap.3.Vers.11. Omnia in omnibus est Christus, 379,C

Ex epistola priore ad Thessalonicenses.

Cap.3.v.11. Ipse autem Deus & Pater noster & Dominus noster Iesus Christus, dirigat viam nostram ad vos, 159,E

Cap.4.v.8 Qui nos vilipendit, non hominẽ vilipendit, sed Deum, qui dedit Spiritum sanctum nobis, 349.D

Cap.5.v.5. Non sumus filii noctis aut tenebrarum, sed lucis & diei, 387,C

Ve.18. Hæc enim est voluntas Dei in Christo Iesu erga vos, 296,B

Vers.19. Spiritum nolite extinguere, 346, E.

Vers.23. Ipse Deus pacis sanctificabit vos totos & integrum vestrum spiritum, & animam & corpus seruet inculpata in diem aduentus Domini nostri Iesu Christi, 350, B.393,C

Vers.24. Fidelis est qui vocauit vos, is etiã efficiet, 193,C

Ex posteriore ad Thessalonicenses.

Cap.2. vers.8. Et tunc reuelabitur impius ille, quem Dominus Iesus tollet Spiritu oris sui, & destruet præsentia aduentus sui, 349,E

Cap.3.v.5. Dominus dirigat corda vestra in dilectione & patientia Christi, 108,D

Ex epistola priore ad Timoth.

Cap.1.v.17. Regi sæculorum, 712,A

Vers.5. Vnus Deus, unus etiam Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus, 542,C.486,A

Vers.6. Qui dedit semetipsum redemptionis precium pro omnibus, 502,A.503,A

Vers.8. Volo precari viros in omni loco, eleuantes puras manus, 847,D

Cap.3 v.2. Oportet Episcopum esse irreprehensibilem, 549,A.62.,B

Vers.8. Diaconi ne sint bilingues, 403,F

Vers.vlt. Citra controuersiam magnũ est pietatis mysterium, Deus manifestatus in carne, iustificatus in Spiritu, visus Angelis, prædicatus gentibus, creditus mundo, assumptus in gloria, 4.1,C

Cap.4.vers.1. Vltimis temporibus deficient nonnulli à sana fide, 151,D.140,D.369,D. 474,F

Vers 4. Omnis creatura Dei bona est, 222,E

Vers.7. Exerce temetipsum ad pietatem, 82,C

Vers.13. Attende lectioni & doctrinæ, 408, E.

Vers.14. Noli contemnere gratiam, quæ data est tibi per impositionem manuum presbyterii, .., 736,D

Vers.15. Hæc meditare, in istis sis, ut tuus profectus euidens fiat, 759,D

Cap.5.Vers.3. Viduas honora, quæ vere viduæ sunt, 827,B

Vers.21. Testor coram Domino nostro Iesu Christo & electis Angelis, ut hæc obserues, 332,E

Cap.6.v.10. Radix omnium malorum cupiditas, 826,A

Vers.13.& 14. Præcipio tibi coram Deo omnia viuificante, & Iesu Christo per martyrium bonam confessionem sub Pontio Pilato testificante, ut serues præceptum immaculatum, irreprehensibile, &c.355,D

Ex epistola ad Timoth. posteriore.

Cap.1.v.8.9.10. Collabora Euangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberauit & vocauit vocatione sua sancta, non secundum opera, sed secundum propositum suum, & gratiam quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora æterna. Manifestata autẽ est nunc per illuminationem Saluatoris nostri Iesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminauit autem vitam, 245,D

Cap.2.v.8. Recordare Iesum Christum excitatum à mortuis, ex semine Dauid, 486,B

Vers.13. Si nos diffidentiores sumus: illẽ tamen fidelis manet, abnegare seipsum nõ potest, 193,C.484,F

Vers.19. Absistat ab impietate, qui inuocat nomen Domini, 830,B

Cap.3.v.11. Quantas persecutiones sustinui & ex omnibus liberauit me Dominus, 260,E.556,A

Vers.12. Omnes, qui volunt piè in Christo viuere, persecutiones patientur. 131,D

Cap.4.v.1. Testificor coram Deo & Iesu Christo, 356,A

Vers.7.8. Certamen bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: in posterum reposita est mihi corona illa iusticiæ, &c.737,B

Ex epistola ad Titum.

Cap.1.Vers.12. Cretenses semper mendaces, 703,F

Cap.2 v.11. Apparuit gratia Dei nobis, 245,A

Vers.13. Expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi, 393,D 583 B

Cap.3.vers.4.5.6. Bonitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri, non ex operibus iustificationis, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluauit nos per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundanter per Christum Saluatorem nostrum 352,C

Vers.7. Vt iustificati ipsius gratia hæredes redderemur secundum spem æternæ vitæ, *ibid.*

Ex epistola ad Hebræos.

Cap 1.v.1. Multifariam multisque modis olim Deus locutus est Patrib. nostris in Prophetis, 178,A.387,E.414,B.472,A 813,B

Vers.5. Qui

Vers.3. Qui est splendor gloriæ & characterfubstantiæ eius, 125,D. 144.A. 154.D. 299.E.385 A.395,B 409.F. 720.A.E. 813.D. 830.B
Vers.4. Tanto præstantior Angelis factus quanto excellentius nomen præ illis accepit, 176,D. 177,B. 178.A.181.F.186.C.188.C. 433.D.504.A
Vers.5. Cui enim Angelorum unquam dixit, Filius meus es tu, ego hodie genui te? 180,B,183,D
Vers.6. Cum induceret primogenitum in mundum, &c.237.A
ibid. Et adorent eum omnes Angeli Dei, 167,A.183,B.204,C.211.A.237,A
Vers.7. vide Psalm.103.
Vers.8.9. vide Psalm.44.
Vers.10.11.12. vide 101.
Vers.13. vide Psalm. 109.
Vers.14. Angeli sunt administratorii Spiritus,261 D
Cap 2. vers.1.2.3. Quapropter oportet nos tanto abundantius intendere in ea quæ nobis euangelizata sunt, ne nobis præter fluant. Si enim sermo per Angelos pronunciatus,&c 318,B. C
Vers.9. Hunc quidem paulo inferiorem Angelis ob passionem mortis videmus: gloria tamen & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem, 44.C
Vers.10. Decebat eum,per quem omnia, multos filios in gloriam adducente, principem suppeditatoremque salutis eorum per passiones consummari. 38.B
Vers.11. Qui sanctificat & qui sanctificantur ex uno omnes,481,E
Vers.12 Annunciabo nomen tuum fratribus meis,434,A
Vers.13. Ecce ego, & filii mei, quos dedit mihi Deus,839,F
V.14.15. Postquam igitur pueruli participes erant sanguinis & carnis, ipse quoque itidem earundem rerum particeps factus est,ut per mortem eum exhauriret,qui imperium mortis habebat, hoc est, Diabolū, & liberaret illos, quotquot formidine mortis per omnem vitam obnoxii erant seruituti, 44.D.52 F.229.B.389.E.499 D
Vers.16 17. Semen Abrahæ assumsit: vnde debuit per omnia fratribus assimilari, 456, C.
Cap.3.v.1.2 Considerate Apostolum & Pontificem confessionis nostræ Christum Iesum,fidelem ei qui ipsum constituit, 176. D,186.C.191,A
Vers.2.5. Moses fidelis fuit in tota domo ipsius, 193,E
Vers.7. Ideoque sicut dicit Spiritus sanctus:Hodie si vocem eius audieritis. 374,A
Cap.4.v.12. Viuus est sermo Dei & efficax,& penetrantior omni gladio ancipiti,214,A. 242,E.F.503,A
Cap.6.v.4. Impossibile est semel illuminatos & gustu imbutos cœlestis doni, & participes redditos Spiritus sancti, &c. 362.D. 365.F.765,C.767,C
Cap.7.v.19. Impossibile est Deum mentiri, 782,C
Vers.18. Lex neminem perfecit, 707,F
Cap.8.v.6. Tanto excellentiorem adeptus est functionem,quanto melioris testamēti Mediator est,181,F
Cap.9.v 8. Significante Sp.sancto, nondum manifestatur vita Sanctorum, &c. 349,D
Vers.13.14. Si enim sanguis hircorum, &c. quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum æternum seipsum obtulit immaculatum Deo,&c.349,E
Vers.24. Non in exemplar verorum cœlorum,&c 167.C
Cap.10.v 29. Quanto putatis acerbiore dignus habebitur supplicio, qui Filium Dei conculcarit ,& Spiritum gratiæ contumeliosè tractauerit? 349,D
Cap 11.v 3. Fide intelligimus verbo Dei facta esse secula, 39.B.414.F
Vers.6. Primum oportet credere Deum, quod est.&c. 359,A
Vers.24. Fide Moses magnus factus renuit vocari filius Pharaonis,776,F
Vers.33.34.35.36.37.vide 758.B.C
Cap 12.v.18.21. Non accessistis ad montem contrectabilem, &c. sed ad montem Sion & ciuitatem Dei, & Hierusalem cœlestem, & myriades Angelorum,777,C
Vers 26. Adhuc semel ego concutiam non solum terram,sed & cœlum,252.C.
Cap.13.v.8. Iesus Christus heri & hodie, idē & in secula.163,A.173,B 340,A.454,F
Vers 14. Non habemus hic permanentem ciuitatem,sed futuram inquirimus,777,C

Ex epistola Iacobi.

Cap.1.v.8. Vir duplex corde instabilis est in omnibus viis suis,403.C
Vers 12. Accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se, 134,B
Vers.17. Apud quem nulla est mutatio,aut vicissitudinis obumbratio, 365.A,723,D
Vers.18. Volens genuit nos Verbo Veritatis,296.F
Cap.2.v.19. Tu credis Deum esse,& bene facis.Et dæmones credunt & contremiscunt, 829,F,
Cap.5.v.13. Si quis in mœrore est, psallat. sic interp. 756. aliter in Gr.

Ex priore Petri epistola.

Cap.1.v.9. Referentes stipendium fidei nostræ salutem animarum, 348,E
Vers.10.11. De qua salute scrutati sunt Prophetæ,qui de gratia in vos collata prophetarunt,indagantes, & quali & quo tempore manifestabit illis Spiritus Christi , testimonium perhibens de passionibus Christi, ibid.
Cap.2.v.21. Christus passus est pro vobis,vobis relinquens exemplum , ut sequamur vestigia eius, 823,E
Vers.22. Qui peccatum non fecit,nec inuentus est dolus in ore eius, 50,D.500,F
Vers.24. Peccata nostra in corpore sustulit in lignum,274,F
Vers.25. Conuersi estis ad Episcopum animarum vestrarum, 432.C
Cap.5.v.4. In incorruptibilitate mansueti & quieti spiritus, 366,A
Vers.19. Per quem etiam spiritibus qui in carcere sunt profectus prædicauit, 457,A. 499,B
Cap.4.v.1. Christo igitur passo pro nobis carne,274.C.276.D 486.D.507,B
Vers.14. Si vituperemini ob nomen Christi, beati eritis, quoniam gloriæ & potentiæ Dei Spiritus requiescit in vobis, 364.E
Vers.ult. Qui patiuntur Deo fideli commendent animas suas,&c.193,A.
Cap.5.v.8. aduersarius vester diabolus,ut leo circuit,quærens quem deuoret,&c. 112.A

Ex epistola Petri posteriore.

Cap.1.v.4. Consortes diuinæ efficimur naturæ,147,B.332.D
Cap.2.v.4. Nam si Deus Angelis, qui nō seruauerunt originem suam non pepercit: sed vinculis,&c. 365,B
Vers.9. Nouit Deus è tentatione pios eripere,iniustos autem in diem iudicii seruare puniendos,83.A

Ex epistola prima Ioannis.

Cap.1.v.1. Quod erat ab initio, quod audiuimus, quod vidimus, & manus nostræ contrectauerunt de Verbo vitæ, 318, B. 466,B.482,E
Cap.2.v.1 Si quis peccauerit Paracletū habemus apud Patrem Iesum iustum. 379.E
Vers.19. Ex nobis recesserunt, sed non erant ex nobis,&c. 134,C
Vers.20. Vnctionem habemus à Sancto illo, 172,B
Vers.27. Et unctio quam accepistis ab eo, manet in vobis: nec opus habetis, ut quis vos doceat,sed eius unctio docet vos de omnibus,363.A
Cap.3 v.7. Scitis illum apparuisse, ut peccata nostra tolleret, & peccatum in eo non est, 277.A
vers 8. Ad hoc venit Filius Dei, ut solueret opera Diaboli,240,E.489,D.497,E
Vers.ult. & cap.4.ver.13. In hoc cognoscimus, quod in nobis habitat,ex Spiritu suo quem dedit nobis, 168,F.269,C.348.E.F. 360,A.363.E.380,D.447,C
Cap.4.v.3. Ne credideritis omni Spiritui, 113, C.
Vers 8. Deus est charitas,833,B
Vers 13. vide cap 3.v.ult.
Vers.15. Quicunque confessus fuerit Iesum esse Filium Dei,Deus in eo manet, & ipse in Deo,269.E
Cap 5.v.10. Scimus quod Filius Dei venit,& dedit nobis mentem, ut cognoscamus verum Deum.266,A.383.C
ibid. Et sumus in vero illo, in Filio eius Iesu Christo,257.D 266.A.318.C.339,A.394.C
Hic est verus Deus & vita æterna,93.D.257. D.266.A.318.C.394.C.720.E

Ex Apocalypsi Ioannis.

Cap.1.v.4.& 8. Qui est, qui erat,& venturus est,143 A.339.B
Vers.11. Ego sum primus,255.E
Cap.7.v.17. Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, 198 C.801.F
Cap.21.v.4. vide Esa.25 v.8. & sup.7.v.17.
Cap.22.v.9. vide ne feceris: conseruus enim tuus sum,204.A
V.14.15.16.17.vide 319,E.F.320,A.

AVTHORES ALII IN HOC PRIORE TOMO CItati,præter eos, quorum integræ epistolæ inueniuntur.

Arius, vide in indice rerum, Arius.
Asterius Sophista,vide Asterius.
Dionysius Alexandrinus, 421,B.436.437.438 439.441.707,B
Dionysius Romanus,421 E.
Eusebius Cæsariensis.683.B.721.F
Homerus 320.F.321.A
Ignatius Antiochenus,719.F
Origenes, 423,B.C.D.756.C D
Pastor liber Apocryphus. 39.B.403.D.434,A 720,F
Plato,71.F.
Theognostus,420.E.756.B.E

INDICIS LOCORVM SACRÆ SCIPTVRÆ FINIS.

INDEX
RERVM ET SENTENTIARVM IN HOC PRIORE TOMO OPERVM D. ATHANASII CONTENTORVM COPIOSVS: CVI ALICVBI ETIAM VERBORVM obseruationes insertæ sunt.

Obseruandum in hoc indice Lectori, quod in eo conficiendo sequuti ferè simus ipsum textum Græcum, rarò Latinum: maximè cum nemo, qui hunc cum illo contulerit, fateri non cogatur, innumera esse loca, quæ ab interprete aliter, atque à nobis hodie, lecta sunt. Si igitur de aliquo dubium tibi fuerit, ipsum textum Græcum considera; id quod etiam aliàs te monitum volumus ubi columnæ non sunt æquales. Nam ibi litera à tergo numeri posita, textum allegat prout est in Gr. non autem ut est in interprete. Præterea Græca, si quæ sunt, quæ tamen non multa sunt eo ordine posuimus, quo si Latinè scripta essent, collocanda fuissent. Ibi ergo requiras.

AAron & Moses fratres filii Amram (*ita enim & Græca & Latina legenda*) 64,B
Aaron Christi & sacerdotii eius typus & quomodo & quatenus,191, C.D
Aaronis & Christi sacerdotii collatio, 192,E. F.
Aaronis vestis Christi carnem præfigurabat, 191, D.E
Abel Deo obtulit quæ didicerat ab Adamo, 403,E
Abelem non latuerunt ea quæ Moses docuit, quæ Abraham obseruauit, quæ Noe cognita habuit,403,D.E
Abraham filius Thare, 64,B
est iustificatus fide ut omnes alii sancti, 132 A.B
adorauit Christum, 165,B. 195,D.E
Isaacum non condidit, sed genuit, 341,C
iam existens centum annorum,179,C
Abraham nonnisi iam senex proximis innotuit, 64,E
fide non morte venit ad coronam (*vitæ æternæ*) 132.E
Abraham in Ægyptum descendens inter idololatras vixit,65,C.D
ei non Angelus, sed Deus ipse apparuit, 261,E.F
Abrahamus Trinitatem conuiuio excepit, 377,B.E
eadem seruauit quæ & Moses docuit, 403, D.E
moritur plenus dierum,552,D
in lecto,65,C.D
Abrahæ semen à Christo assumtum,456,C
absurda Arianorum dogmata, vide Ariani.
absurda quæ videntur nobis, si Deus ea dicat omnino credenda,214,C.D
Absurda quæ sequuntur ex errore Valentini, 502.E.F
ex errore Sabellii, 503,F
ex errore Gentilium de Diis, 12,C.D.24, D,E
absurda quæ sequerentur negatam Dei prouidentiam,31,E
Abundantius Episcopus Gallus interfuit synodo Sardicensi,596,E
Abuterius à Magnentio tyranno cæsus, 528,B
Acacius Cæsareæ Palestinæ Episcopus,588,A. 116,F.117,A
Eusebianus siue Arianus,588,A.594,E.635, C.670,D.678,D.E
ad impietatem audacissimus, 116,E.F
Eusebii Pamphili discipulus, 403,A.679,E
ei aduersatur,403,A.B.679,E
Hypocrita ob metum fidem dissimulat, 403,A.B
omni supplicio dignus,702,D
interfuit Synodo Antiochenæ in Encæniis, 702,B
Acacius is vocatus ad Synodum Sardicensem,587,B.C.D.588,A 594,E
Non venit, 587,B.C.D.558,A.594,E
Cum esset Sardicæ, 594,F.595,A
damnatur à Synodo, 116,F.588,A.595,D.E. 635,C.
(Hunc Synodo Nicænæ subscripsisse malè quidam ex 679,D.E. colligunt, cum ibi sermo sit de Eusebio Cæsariensi: Acacius vero eam respuerit,679,A.702,D.)
Acacius author Constantio conuocandi Synodum Ariminensem & Seleuciensem, 670,D.
venit Seleuciam, 678,D
ibique unà cum Georgio Alexandrino & reliquis Arianis à reliqua Synodo se segregans, 678, D.E.F. 679,A
eo quod accusatores & Synodum metueret,678,E.F
Synodum Nicænam damnat, 679.A
aliudque Symbolum conscribit, 696,C. 702,F. 703,A
deponitur à Synodo Seleuciensi, 679,B
Accusator & reus simul in iudicio adesse debent,613,D.E
Acetum & fel Christo in cruce datum quid significat,800,B
Achab Rex malus & præuaricator,535,D
Achan furti accusatus ab omnibus lapidatus est,124,E
Achillas Episcopus Alexandrinus, Petri successor.133,F.569,C.603,D.667,D
calumniis impetitus à Meletianis, 133,F. 569,C.603,D
Achillas presbyter Myrsenes in Ægypto, 607,C
Achilles Episcopus Cusis Ægypti Meletianus 612 A
ab Alexandro in communionem receptus,*ibid.*
acta altera parte absente facta & diuinis & humanis legibus nullam habent firmitatem,525,A.578,B
Acyrus Episcopus,547,A. pro Cyro malè, vide in Cyro.
ad opera sua quomodò Christus à Patre factus,226,C. vide plura in indice locorum sacræ scripturæ ad Prouerb.8.
Adam Hebr. lingua significat hominem, 3,A
ante lapsum qualis,*ibid.*
à diabolo deceptus, 112,D
Adam solus ex terra formatus,224,C.321,F
factus non ut primum operaretur, sed ut esset, 226,C D
solus à Deo per Verbum factus, nihil plus habuit nobis, qui ex eo per propagationē generamur, 405,D.407,A
Adam cur in Paradisum collocatus, 39,D
statim ubi creatus est,405,C.D. quid à Deo audierit & didicerit,403,E
ab Adam vsque ad Christum mors dominata est,181,E.326,A.B
in Adamo fuere rationes omnes successionis & posteritatis generis humani, 224,C
in adamo omnes morimur, ut in Christo omnes viuificamur, 181,C.D.276,B.C
Adami & Euæ status si præuaricati non fuissent, 39,C.D. quomodo cognouerunt se esse nudos, 3,C.D. eorum status ante lapsum,240,B. extrinsecus habuit gratiam, non autem in suo corpore,240,B
Adam primùm viam & ianuam vitæ perdidit,237,B.C. in paradisum ingressus est per latronem, 461,E. eius corpus animale,& quomodo, 484,B. fuit in inferno ante Christi aduentum,500,C
Adam resurrexit Christo resurgente, 802,A. eius anima in condemnatione mortis detenta clamabat ad Deum, 500,E.C
Adami peccatum solus Christus soluere potuit,42,C. eius prærogatiua quod solus Dei manu sit factus,407.B. eius peccatum in omnes homines transiuit, 175,C.D
Adamus vbi sepultus,791,C. propter escam è paradiso eiectus, 224,E.F
Adam secundus è cœlo, & caro factus à morte detineri non potuit, 169,E. est immutabilis,175,B.C
Adelphius Episcopus Ægyptius Onupheos Lychnorum,452,C. ab Arianis in exilium missus, 548,F
in Psinabla Thebaidis, 664.C
interfuit & subscripsit Synodo Alexandrinæ post obitum Constantii, 447,E,452,C
(videtur is esse ad quem extat Athanasii epistola,330.A
vbi confessor vocatur, & à pietate commendatur.
scripsit ad Athanasium, 380,A
item contra Arianos,330,D.E)
adhuc, aliquando quid significat in scripturis, 716.B.C *& seq.*
admonitio Athanasii ad Constantium, 647, D.E.*& seq.*
Adolius Episcopus quidam interfuit synodo Sardicensi,596,D
Adoramus Christum in carne non ut creaturam,331,333,A
nō seorsum à carne, aut eam à Verbo separantes,333,A
Adorans imaginem regis ipsum regem adorat, 254,F
adorari solius Dei est, 203,F.204,A. *& seq.*409, D.482,E.F
nullius autem creaturæ, 204,A.B. 259,F. 262,F.263,A.331,C.332,E.508,A
ne Angelorum quidem, 204,B.259,F
imo ne Dei quidem creati, 262,F.263,A
adoratio quatenus Christi humanitati competat,331,C.D,482,E.F. unus ex præcipuis Dei cultibus,519,E F
adoratus ab Abrahamo Christus,195,D.E
Adrianopoleos Episc. Eutropius.547,A. Lucius,

nius,547,A.
Adrianopolitani Eusebianis communicare nolunt, 635,E. quaest. 10. eorum capite multantur, 635,F
Adrianus Imp. Antinoum amasium defunctũ pro deo coli iubet,8,D.E
Adrianus Imper. Antinoum amasium suum defunctum publico edicto sacrificiis coli iussit,8,D
aduentus Christi in carnem quid,333,E. à Iudæis calumniis, ab Ethnicis autem ludibriis impetitus, 37,B.C. eius causa, 44,D. E. eo idololatria & vaticinia Ethnicorum sublata. 80,B
aduentus Christi secundus qualis, 80,A B
aduersariorum Athanasii insidiæ ipsi paratæ, 535,A,& seq.
adulteria Iouis nefanda, 22,A
adultero non licet sententiam contra se datam criminari,402,A
Ægæon centimanus, 10,E. opitulatur Ioui, ibid.
Ægyptii colunt pro diis, Isin, Osirin, Orum, Reges quondam suos, 8,D. Proserpinam minorem,9,D. singulæ propemodum Ægypti ciuitates diuersos à vicinis deos habent, 20,A
crocodilus, leo, piscis à quibusdam Ægyptiorum coluntur, ab aliis occiduntur, 20, B. item aqua, 73,C
Ægyptii Bouem & Apim vitulum colunt, 20,E, aquam pro deo habent, 20,F. Iunonem humanis sacrificiis coluerunt,21, C. eorum superstitio Christi aduentu cessauit. 66,C.
Ægyptiaca Synodus sub Petro,603,C.D damnat Meletium,603,C. quod idolis sacrificasset, 603,C.D
ex Ægypto frumenta Constantinopolin deuehuntur,568,B. quod Constantius Arianis dari mandat, 641,F
Ægyptiis viduis frumentum distribuebatur ab Imp. Constantino M.574,A
Ægypti præfectus Philagrius, Cataphronius Maximus.
dux: Nestorius, Sebastianus. vide suo loco.
Ægypti ἐπαρχίαι siue præfecturæ plures, 543,A
Ægyptiorum Episcoporum qui Synodo Sardicensi interfuerunt catalogus, 597,E.F
Ægyptiorum Episcoporum ad Synodũ Tyriam epistola, 616,E. item ad Dionysium Comitem,618,C
Ægyptii Episcopi persecutionem passi,& qui, 663,664,665.
Ægyptiacæ cuidam synodo Alexandriæ celebratæ interfuit Hosius, 614,D.616,C
in qua depositus Ischyras,ibid.
Ægyptia Synodus sub Alexandro Arium damnauit,125,C.D
& Secundum Pentapolitem,131,A
Ægyptiaca Synodus propemodum,100. Episcoporum,560,C. siue Alexandrina sub Athanasio,561,E,F. 562,A
acta autem est post reditum Athanasii Alexandriam,562,B
post Antiochenam & constitutum Gregorium Alexandriæ Episcopum, 674,E.F viuentibus adhuc tribus Augustis, Constantio,Constante,& Constantino,562.E
eius epistola de innocẽtia Athanasii extat, 562,A.& seq. cuius mentio etiam est,593,F
Ægyptia siue Alexandrina Synodus post obitum Constantii Imp.717,C.724,E.F. tempore Damasi Rom.ibid.
cui interfuit Athanasius,717,B
& alii,90. Episcopi, 717,B.724,E
epistolam ad Africanos Episcopos scribit, 717,B
qua Arianos damnat, 717,C.& seq.
scripsit etiam ad Damasum pro damnatione Arianorum gratias agens, 724,F. & Auxentium accusans, 724,E.F
damnat Synodos Ariminensem,717,E.718, A.725,A
Seleuciensem,725,A. Antiochenas,ibid. Sirmiensem, ibid. Nicænam Thraciæ, ibid. Constantinopolitanam Arianam,ibid. solamque approbat Nicænam,ibid.
Ægyptiæ siue Alexandrinæ Synodi alius cuiusdam epistola ad omnes vbique Episcopos contra Arianos extat, 444,D.& seq.
Ægyptia siue Alexandrina Synodus sub Iuliano,ut ex Socrate colligitur, 447,448,& seq. (Episcopi qui ei interfuerunt, 447,D. 452,A.B.C. vocati ab Antiochenis ad Synodum,448,B C. eo venerunt ab exilio Eusebius & Asterius,452.ab eadem recedũt Antiochiam,448,C. remissi a Synodo, ibid) epistolam Synodicam scribit ad Antiochenses,441,E. & ante eam plures alias ibid. excusant se quod Antiochiam vocati non veniant, 448,B.C.
Paulinum Antiochenum si fidei consentiat approbat,448,D. Nicænam fidem cõfirmat, 448,D.449,A.450,C.D.
hæreticis formulam abiurandi præscribit, 448.D.
Macedonianos damnat, 448,E. Valentinum, Sabellium, Samosatenum, Basilidem, Manichæos,damnat,448,A. 450,C.D
Nicænæ fidei nihil addendum decernit, 449,A. Symbolum supposititium Sardicense quod circumferebatur, legi vetuit, 449,B
Ibidem etiam controuersia num tres hypostases in Deo prædicandæ sint, & quo sensu statutum, 449,D.E F. 450,A.& seq. de incarnatione etiam egregiũ decretum editũ,450,D.E.& seq. damnata παρασατικῆ unione, 450,E.& Apollinarii deliriis, 450,E F. ei Antiochenã Synodus subscribit,452,E
Aer pro Deo ab Ethnicis habitus,7.F
calefit ab æthere & illustratur à Sole,33, B, C.
Aerem Christus dæmonibus purgauit, 56,D. in aere cur Christus passus, ibid. & 798,D.
Æsculapius ab Ethnicis pro Deo habitus quod medicus præstans,76.B
Æstas ver terminat & ab autumno limites suos transgredi non finitur, 24,D.E
Æthales presbyter Alexandrinus, 614,A
Æther pro Deo ab Ethnicis habitus, 7,F
calefacit Verbo iubente,33,post.B
Aëtius hæreticus, 673.C
dictus ἄθεος, ibid.
præceptor Eudoxii, 703,D
non nouam hæresin inuenit,673,C.D
sed Arianam saltem defendit,ibid.
à Leontio Antiocheno diaconus constitutus,703,D
eius causa Synodus Ariminensis & Seleuciensis conuocata,673,C
Aëtius Episcopus (Thessalonicensis Hilario) interfuit Synodo Sardicensi, 596,C
Aëtius Episcop. Palæstinus interfuit Synodo Sardicensi,597,C
interfuit & Hierosolymitanæ, quæ Athanasium in communionem recepit, 602.B
afflictiones hyemi comparantur,101.F.102,A. & seq.
cur à Deo Ecclesiæ immittantur, 102,A.& seq.
Africanorum Episcoporum qui Synodo Sardicensi interfuerunt catalogus, 596,D.E
Agapetus Diaconus Caralium Sardiniæ legatus Luciferi in Synodo Alexandrina eius nomine subscripsit,452,A
Agathammon Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597,A
Agathammon Episcopus regionis Alexandrinæ Meletianus,612,B
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 611,F.612,B
Agatho Episcopus Phragoneos & Elearchiæ Ægypti,452.B. ab Arianis in exilium missus,548,F.664,C.D. ubi Agathus dicitur,& 738,E. ibi diuersa exemplaria utrunque habent. Agathus, dicitur etiam, 447,D, 452,C. Episcopus ἀρχαῖος, 664,D
ante Episcopatum fuit Monachus, 738,C
interfuit & subscripsit Synodo Alexandrinæ sub Iuliano,447,D.552,B
Agathodæmon Episcopus Schediæ & Menelaiti Ægypti,452,C
ab Arianis in exilium missus,664, C.D
interfuit Synodo Alexandrinę sub Iuliano Imp.447,D.552,B
ἀγένητον vocis ambiguæ distinctio, 159, A 424,C.D.705,D.E.
sub eo Ariani virus suum occultant,424,A & seq. à Græcis Ethnicis mutuato,424,A. 426,D.158,F. de Christo usurpatur ab Ignatio ante Nicænam Synodum, 709,F
non reperitur in scripturis, 424,B.
quo sensu de Christo recte dicatur vel non dicatur,424,C.D.E.425.E,F
ἀγένητον, & Patrem dicere, toto cœlo differunt,426,C.D
ἀγένητα duo non dicimus,ibid.
agon siue certamen aut tragœdia Arianorũ, 537,B
agricolæ Ecclesiæ qui, 836,F.837,A
agricultura a Cerere inuenta,16,A
Agrippinensis Colonia metropolis superioris Galliæ,636,F
eius Episcopus Euphrates, vide Euphratẽ.
Aizamas tyrannus Auxumeos,539,D. 540,B
τὰ ἴσα ρωμαίων accepit,542,B
ad eum Constantii Imper. mandatum de exilio Frumentii Episcopi, 542,b.& seq.
Alcmena a Ioue compressa, 11 B
Alexander & Hymenæus qua in re peccarũt, 132,C
Alexander Alexandrinus Episcopus Achillæ successor,569,c.d.603,d. 667,D.133,f
Papa appellatur, 682,a. in templo nondum exædificato synaxes celebrauit, 532,B
à Meletianis accusatus apud Imp. 133,F. 569,D.603,D
Ariũ ob hæresin Ecclesia eiicit,124,C.564,F
contra eum scribit, 122,a
Athanasio perfamiliaris, 564,e.565,a
ei Eusebiani scribũt,ut Ariũ restituat,564,F
quod ille non vult,ibid.
Meletianos quosdam presbyteros in Ecclesiam recipit, 570,B.582,B.594,B. 611,F. 612,a.b.c
ex benignitate Synodi Nicænæ, 582,b
Arium & Arianos Ecclesia eiicit, 136,b. 522. f.577,f.580,f
inter alios Carponem quendam,578,c.D
& Georgium Laodicenum, 559,b.567,b. 595,c.583,c
item Pistum, 578,d e
& Secundum Pentapoliten, 131,a
ad eum Arianorum presbyterorum epistola extat,682,a. & fragmenta, 200,d.& seq.
item Georgii Laodiceni,683,c
Alexander ingentes labores pro vera doctrina contra Arianos usque ad mortem sustinuit, 132,c.d
obiit nondum quinque mensibus post Nicænam synodum, 603,d
Alexander Thessalonicensis Episcopus, 572, b.607,f 603,a.618,f. 619,a
insidias Athanasio positas animaduertit, 572,b.618,f.619,a
scribit ad Tyriam Synodum arguens eorũ insidias,572,b. vel ad Dionysium Comitẽ qui ei præerat,581,c. & extat 619,a
eius epistola synodicæ Ægyptiorum adiuncta,572,e. cum Ariani suæ partis iactitabant.572,c. ab Arianis vim passus subscribit,ibid. eius ad Athanasium epistola,607, f.608,a.interfuit Synodo Tyriæ, 619.a
Alexander Episcopus Constantinopoleos, f.122,a.130,d,522. scripsit contra Arianos, 122,a. Arium in communionem recipere non vult,130.a.523,b.c
eo Deum ardenter deprecante, Arius viscera effudit, 523,c d.130,d. magno eius & Ecclesiæ gaudio,523,D
Alexander Episcopus (Larissæ, Hilario) interfuit Synodo Sardicensi,596,c
Alexander alius incertus interfuit Synodo Sardicensi,596,d
Alexander presbyter Alexandrinus,613,f
Alexandriæ ab Arianis factæ persecutiones & cædes Orthodoxorum,539.540.541,542.543. 544. 627. 628. 632.633. 635. 636. 655.657.658. 659,856.857.
Alexandrini Episcopi, Dionysius, Achilles, Alexander, Athanasius, Petrus, Gregorius Arianus, Georgius Arianus, vide quenque suo loco.
Alexandrina Ecclesia ab Apostolorum uno instituta,586,c.
scribit ad Synodum Sardicensem accusans Arianos,588,c.d.
Alexandrinus Episcopus idiota ac pauper. 568,C.
Alexãdrinas Synodos. vide sup. in Ægyptiacis
Alexandrini presbyteri & diaconi in Armeniam relegati,635,f
altissimus non exaltatur, sed caro altissimi, 465,e.f
Alypius Episcopus (Megarensis Hilario) interfuit Synodo Sardicensi, 596,c
Amalech contra Mosen copias eduxit,65.b

tum populus Israeliticus latente Dei auxilio cecidit, 406,a
Amans Christum est χριστοφόρος, id est, gerit Christum, 284,b
Amantius Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596,F
Amantius Episcopus incertus interfuit Synodo Sardicensi,596,d
Amantius Episcopus Gallus interfuit Synodo Sardicensi,596,E
Ambitio hominum causa idololatriæ,10,c.d
ambitio Arianorum, 116,d e
amentia Iudæorum repressa, 328,f
Amiantus ab Indis dictum quoddam quod igne non consumitur, 58,c.59,a.72,f
Amillianus Episcop. Gallus interfuit Synodo Sardicensi,596,e
Ammon capite arietino, b.c. Libyum Deus, 20.e
Ammon presbyter Dicelles in Ægypto,607,c
Ammonius Diaconus in Mareote, 607,c.615, d.c.
Ammon Episcopus Ægypti Arianus, 664.a. 612,f.
ab Alexandr. Alexandrino depositus,732,f
Ammoniaca pars Libyæ, 543,c.604,b
Ammonius Episcopus Ægypti senex ab Arianis in exilium missus,548.f
in superiorem Oasin 664.b
interfuit Synodo Sardicensi,597,a
Ammonius Episc. Pachneumuneos Ægypti. 452,b. ab Arianis in exilium missus,548,f. 964,c.d
interfuit Synodo Sardicensi,597,a. interfuit Synodo Alexandrinæ sub Iuliano, 447,d.452,b
Ammonius alius Episcopus Ægypti ab Arianis fugatus,664,d
Ammonius Monachus factus etiam Episcopus, 738,c
Ammonius presbyter Alexandrinus, 614,a
Ammonius presbyter Mareotes 615,e
Ammonianus Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597,a
Ammianus Episcopus Meletianus ab Athanasio in communionem receptus, 610,a
Ammonius Episcopus Diospoleos Ægypti Meletianus,612,a. ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, ibid.
Ammonius Episcopus Pentapolitanus superioris Lybiæ,430,c.433,a.c
Sabellianus,430,e.f.433,a.c
ad eum & Euphranorem Dionysii Alexandrini epistola contra Sabellianismum, ibid.
Amos Episc. Leontorũ Ægypti Meletianus, 612,b. ab Alexādro Alexandrino in cōmunionem receptus, 611,f.612,b
amor apud Ethnicos pro Deo habitus, 8,c
Amorrhæi Iosuæ fuerunt infesti, 65,b
Amphion Nicomediæ Episc. à Nicæna Synodo in locum Eusebii constituitur, 566,c
Amphion Episc. Ciliciæ scripsit contra Arianos,122,a
Amyntius presbyter Alexandrinus, 614,a
Anagamphus Episc. ab Arianis in exiliũ pulsus,548,f
interfuit Synodo Sardicensi,597,b
Anatolius Episcopus Eubœæ,447,d. 452,b
ei Synodus Alexandrina epistolam inscribit,ibid. (ut ex Socrate colligitur, videtur interfuisse Synodo Antiochenæ)
anathemate percussi Ariani, Sabelliani,Samosateniani vide suo quemque loco.
Anazarborum Episc. vide Nazarborum.
Ancyræ Episcopus Marcellus, Basilius. vide suo quenque loco.
Ancyrana Ecclesia ab Apostolis ipsis instituta,586,c
Andragathius Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi,597,a
Andreas Episcopus (Arsenoitæ,452,c.) Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596,f
interfuit Synodo Alexandrinæ sub Iuliano,447.f 452.c
Andro ciuitas Ægypti, cuius Episcopus Zoilus,452,e
Andronicus Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596,f
Angeli quid sint,392,d.e
Angelorum omnium eadem natura, 339,c
Angeli non sunt imagines Dei, 47,b
sunt spiritus administratorii, 261.d
non poterat saluare genus humanum & cur.47,b
non sunt creaturæ aut possunt creare, 202, d.
quod tamen Marcion, Valentinus & Basilides de ipsis sentiebant, 202,d.
videntur pro hominibus Deo supplicare, 392,e
non sunt adorandi,204,a.b
non petendum quid ab eis,259.f
Deo per omnia consentientes & obedientes 260,c d
Angeli non sunt inuocandi, 259,f.260,a.b
per angelos facta opera non ipsorum sunt, sed Dei 260,c
Angelorum opus in cœlis quodnam,392,e.f
Angeli non poterant hominem lapsum erigere, 47,b. eorum quidam lapsi, 339,e
Angelus dictus Filius Dei, 240,c.d.241,a. & seq.
Angelorum ordines, 392,e.f.821, b.c.d. eorũ cibus ieiunium,825,c
Angeli sunt in tertia Angelorum hierarchia, 821,c.d.
Angelus qui liberauit Iacobum Patriarcham quis fuerit, 260,b
Angeli incessanter laudant Deum, 329,c.d
adorant omnes Christum,183,b
cur clamant Sanctus,Sanctus,Sanctus, ibid.
sunt hominum pædagogi,392,f
Angeli sunt spiritus ministratorii qui emittuntur ad negotia obeunda,183,a.261.c.d.
sunt participes Sp.sancti, 366,c. non adsunt idolis, 18,b. circumscribuntur loco, 365,e
promulgant legem, 434,d
Angelorum bonorum figuram assumunt dæmones,287,b. non cooperantur Deo Patri,261,c
Angelos Carpocrates dicebat esse mundi cōditores 179,b.c.d. eosdem Christo congeneres esse Valentinus asserebat, ibid.
anima qualis à Deo condita est non mansit, 6,d. sola respicit præsentia & quæ videri possunt,6,f. sola corporalia putat esse bona,ibid. oblita se ad imaginem Dei conditam, ibid rationalis cuiq; homini inest, 26,a. est immortalis, 27,e.488,d.e
anima seipsam mouet, 27,f 28,a
motus animæ,est ipsa ipsius vita, 28,b
immortalia scrutatur, quia ipsa immortalis,28,d. potest se ad Deum ipsa conuertere,29,a.b. ex seipsa haurit scientiam Dei, 28,c.
animam nostram quomodo & quando odio habere debemus,776,b.c
anima à veritate deuians, 5.a. eius vitia.4,e. f. in quem finem creata, 5,d.e. est dux sensuum,26,e.f. in ipsa est ratio hominis, ibid.
animā hominis rationalem esse probatur 26, b.c.plane diuersam esse à corporalib. sensib.26.c.d. corpori similem non esse, 27.e. f. & seq. inesse homini præter corpus animam,26 a
anima in corpus ingressa ab eo non continetur,28,b.c. mouetur corpore etiam dormiente vel mortuo,ibid. corpori est contraria,27.c. seipsam mouet,28.a
anima est homo interior,488,c.d. non est carnalis,499,b. sæpe extra corpora terrena Sanctis & Angelis obuiam progreditur,28. 28,c
animæ contemplatio quæ, 28,d.c.
eius iurisdictio in sensus,27,c
eius motus est ipsa vita, 28,a
vires ex Dei prouidentia, 34.post. e. eius voluntatis indicium fides est,484,d
anima Christi descendit ad inferos, 488,d.
quando diuisa à suo corpore. 491,c.d.
non erat morti obnoxia, 488,D.
simul cum carne appellatur forma serui, 494,c.
animam habuisse Christum, vide in Corpus Christi animatum.
animus hominis studiosè ad malum est procliuis. 111,e. eius omnes affectiones in Psalmis exprimuntur,757,e
animi fortitudo in Christianis,78,d.
animi læti securique vultus floridus, contra tristis mœstus, 510.d.e
Annianus Episcopus (Castulonensis Hilario) interfuit Synodo Sardicensi, 596,e
Antaradi (Syriæ) Episc.Carterius,547,a. Cymatius. vide Cymatius
Anteopolites nomos Ægypti, 601,d
anthropopathia frequēs in scripturis de Deo. 98,d e.F. & cur,ibid.
Antichristi præcursor & imago Ariana hæresis.621,f 663,e.667,c.d.668,c.d
Antichristus in Ecclesiis Christianis sedebit, 666,b c.667,b c.668,c
transformata specie se Christum dicet, 287,c. eius præcursor Constantius, 667.d.
vel ipsemet antichristus, 661,d.f
Antigonus Episc.interfuit synodo Sard.596,d
Antinous ciuitas Ægypti, 612,a
Antinoi Episcopus Lucius Meletianus, 612.a
Antinous Diaconus Melet. ab Alexandro Alexand.in communionem receptus, 612,c
Antinous Adr. Imp.amasius defunctus, ab eodem Imp.pro Deo cultus, 8,d
Antiochiæ Episc.Stephanus Leontius,545,d. Eudoxius,Euzoius, Eustathius,547,a. Paulinus. vide quenque suo loco.
Antiochus agens in rebus,529,f
Antiochus presbyter agens Hierosolymis, 733,b.c. eius epistolæ respondet Athanasius,733.c
Antiocheni Episcopi & clerici in exiliũ missi,629,c
Antiochenæ Synodi complures & inordinatæ,721,a. Antiochena contra Samosatēsem,706.d. fuit 70 Episc.705,a.c.
eum damnat,706,c
Filium ὁμοούσιον Patri negasse dicitur, 706,d. quomodo & cur, vide 708,b.c.& seq.
Antiochena Synodus Arianorum in Encæniis,687,b. in ea duplex fidei confessio ab ipsis conscripta, 687,b c d. prima extat, 687,b. secunda,687,c. item Theophronii Tyanensis fidei subscripsit, 688,e. qui ei interfuit, ibid. ut & alii, 90, Episcopi, 689,f. Coss.Marcellino & Probino,indic. 14.689.b. præsente Constantio Imp.689,b damnat Marcellum Ancyranum, 689,b. Sabellium & Paulum Samosatensem, ibid. scribunt etiam Iulio Athanasium & reliquos accusantes,575,c.577.c. 592. c. missis etiam presbyteris.vide in Iulio
Antiochena Synodus triennio post priorem. 689,f.
congregata quod Iulius eam ad Synodum Romam euocasset, 575,d. audiens Romæ esse Athanasium,venire noluit, 575,d.c. sed acerbam Iulio epistolam scribit, 575,d. f. per Elpidium & Philoxenum presbyteros,ibid. illi respondet Iulius, 575,d.e.& seq. in ea,56. fuere Episcopi, 582,e. in eadem quidam Episcopus loco Athanasii Alexādriæ nominatus (Gregorius) 582,E. Et cū militari manu missus,ibid.
in ea (nisi altera sit) Asclepas purus criminum pronunciatus.594,d.
in eadem conditur symbolum fidei prolixum,quod extat,689.f.
mittuntur legati ad Italos cū fidei confessione, 689.f
Antiochena synodus alia paucis mensibus post priorem,689, b.c. Athanasio nondū Alexandria secundum pulso, 526,d. confessionem fidei aliam condit, 689,c. ea extat,c.& seq. quam ad Constantem Imp. in Gallias mittit. 631.c.689.c. scribit etiam contra Athanasium 526,c.631,c
missis legatis Narcisso, Marco, Theodoro, 689.c. scribit etiam Romam ad Iulium, 575,d. qui eos ad Synodum vocarat, venire recusantes,576,& seq
Antiochena Synodus sub Iuliano celebrata 447,d 451,e.propter Arianos qui ad Ecclesiam redire cupiebant.447,e.448,a. 451.e.d
illi interfuerunt Lucifer Caralitanus, Eusebius Vercellensis, Paulinus Antiochenus, Cymatius Palti, Asterius Petræ Arabiæ, Anatolius Eubœæ, vide quenq; suo loco. ad eam scribit Synodus Alexandrina decreta sui conuentus. vide epist.447.d & seq.
ad eandem vocati Ægyptii non veniunt. 448.b.c.sed mittunt Eusebium & Asteriū. 447.c.d.
videtur ea aliquid in Nicæna Synodo desideraße,449.b.e. neque tres hypostases dici voluisse,449.e.f 450.A. & seq. 451.b.c.
subscribit decretis Alexandrinæ Syno.452.e
Antiochena alia post Isauriensem,698 c
in qua Filius Patri ἀνόμοιος παντελῶς definitus 698.c.
Antiphon ciuitas Ægypti, 452,e. eius Episc. Menas.452 c
Antonius Episc. ex Canalio Italiæ interfuit Synodo Sardicensi,597,b
Antonius Eremita scribit ad Gregoriū pseudoepiscopum Alexandrinū, 633.d. eius epistola ab Duce Ariano conspurcata, ibid.
Anubis Deus Ægyptiorum canina facie. 15,f
Aotas Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi,597 a
Aphthonius presbyter Alexandrinus ab Arianis persecutionem passus, 550 f. fortè is cuius mentio etiam.614.a

Aphrodisius Episc. Cyprius interfuit Synodo Sardicensi, 597.b
Apiaria emolumenta inuenit Aristeus, 16,c
Apis vitulus Ægyptiorum deus, 20.e
Apis presbyter Athanasii Meletianos apud Imp Constantinũ M.calumniæ conuincit, 604.c
Apocration Episc. Ægypti interfuit Synodo Sardicensi, 597,a
Apollinaris Episcopi legati interfuerunt Synodo Alexandrinæ, 452,a
Apollinaristæ hæretici nequaquam Christiani, 454, d. 459,a. eorum horrendæ blasphemiæ, *ibid.* omnium hæreticorum impiissimi. 456,a.486,c.496.a q. Arianis longe magis blasphemi, 455,e.f. Marcionis hæresin reuocant, 487,c. Corinthiacã Ecclesiam turbant, 479,c. manifestè à Christo Prophetis & Apostolis & Catholica Ecclesia erroris conuicti, 429,c.d.480,c
Apollinaristæ ratione humana nituntur, nulla autem scriptura sacra, 479,c.480,a.484,d. 487,e.488,a.499,a.506,a
Apollinaristarum errores: Dicebant, λόγον, Verbum, per transmutationem in carnem conuersum, 452,b.c 479,e.485,b.493,b carnem non verè sed fictione quadam assumtam (ita n.Græca sonant) à λόγῳ.454. c.479,e,489.f. Deitatem Christi circumcisam, passam, cruci affixã, &c. 454,c.501.d. fuisse carni pro mẽte, 479,f.480,a. 488,a b. 490,b. carnem Christi increatam & cœlestem, 479,e.483,c.893. factam increatam ex unione cum Verbo, 481,a. carnẽ Christi non ex Maria assumptam, sed à λόγῳ ex sua essentia factam, 454,d. λόγον tantũ carnem assumsisse, ipsum autẽ fuisse pro anima, 854.b. λόγον in se habuisse animã humanam ante incarnationẽ, & in ea semper extitisse, 458,d. Christum non reuera esse mortuum. 458, d. non fuisse verum hominem, 485,e.f
Item. animam esse peccatum ipsummet subsistens. 493,b. Christi carnem æternam & coæternam Deitati videbantur asserere, 454,e.
Apollinaristarum argumenta, 458,c.e.f. 479, d.e.480,a.*& seq.*482.e.497,d.498,c.e.f. 499, e.f.501,b.504,d.e.855,a.
Apollinaristarum hæresis refutatur, 450,f. 45.. d.*& seq.* 480 d. 481,482,483,484,485, 486,487,488.489,490,491,492,493,494. 495,496,854,c.*& seq.*
Apollinaristæ damnati in synodo Alexandrina sub Iuliano, 450,e.f.452,a
Apollinaristæ pertinaces ex odio, 479,c.d. in scripturis manifestè refutantur, 479,c 480, c,d.496.e. absurda ex eorum doctrina sequentia, 455,e f
Apollinaristarum calumniæ de Orthodoxis: quod duos Christos faciant, 493,d 502,b quod quaternitatem in trinitate statuant, 454,d.458, e.f. quod sint ἀνθρωπολάτραι. 493,c.d. quod dicerent Christũ hominem deificatum. 496,c.
Apollinarius sibi ipsi contradicit. 456.a
Apollo Thesei edicto pro Deo habitus, 9.c. inuenit artem Musicam, 15,a
Apollo Episc. Ægypti ἀρχαῖος ab Arianis in exilium missus. 664,c.d. ante Episcopatum fuit Monasterii præfectus, 738,c. interfuit Synodo Sardicensi, 597,a
Apollodorus Ægyptius Episc. interfuit Synodo Sardicensi, 597,a
Apollonius Episco. Ægypti ἀρχαῖος ab Arianis in exilium missus, 664,c.d. interfuit Synodo Sardicensi, 596,f
Apollonius adhuc alius Ægyptius interfuit eidem, 597,a
Apollonius Ægyptius rursum alius eidem Synodo subscripsit, *ibid.*
Apollonius presb. Alexandrinus. 614,a
Apollonius presb. Alexandr. Meletianus ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 616,c
Apollos diaconus Mareotes, 516,e.
Apollo alius Diaconus Mareotes, *ibid.*
Apollos adhuc alius Diacon. Mareotes. *ibid.*
Apostoli per uniuersum orbẽ terrarũ dispersi 837.a. persecutores fugiebant. 553,d.556,b. neq; ideo tamen inutiles facti, *ibid.* vnanimiter Christum prædicarunt. 5?? d. prædicarunt Iudæis Christi humanitatẽ & cur, 432.b. sunt ante martyres. 578.d.e
apostolica sedes Romana, 644,d
Apostolici canones valet non eloquentia in rebus Ecclesiasticis, 575,d
Apostoli ante Pentecostes diem nõ habuerunt perfectam cognitionẽ Deitatis Christi, 392,c.d
Appellatio communis est, quorum est essentia communis est, 264,e
Appho significat ambo. 374,b c
Apphus Episcop. Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi. 597,a
Appianus Diaconus Alexandrinus, 614,a
Appianus Episcop. incertus interfuit Synodo Sardicensi, 596,c
Aqua natura sua grauis & deorsum fertur, 30, e f. ab Ægyptiis præcipua veneratione culta. 20.f.73 c. in nubibus a Deo colligata fertur 30.d
Aquæ supra cœlum. 207.f
Aqua viuens siue viuificans est Sp. S. 374.c
Aqua viuens est ipse Deus siue tota trinitas. 374.c
Aquilæ Pontici versio cuiusdam loci Hieremiæ discrepans à septuaginta interpretum versione, 395 d.e
Aquilas Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597.a
Aquileiæ fuit Athanasius apud Constantem Imp. 525 f.525 f
Aquileiæ Episc. Fortunatianus. 525.b
Arabion Episco. Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596.f
Arabum & Ægyptiorum diuersi ritus. 19.f
A.. bæthio Consul, 858.b
arbitrium liberum in homine, 1.e.f.3.a.4.a sufficit ad Deũ cognoscendu. 25.d.28.e 29.b *sed quatenus & num plenè*, vide 211,d. potest eligere bonũ & malũ, 4.a b.39.c.267.a. potest se ad Deum conuertere. 29.a. liberi arbitrii est facere se bonum semen aut zizaniam 838.e
Arbitrio & voluntate Filium à Patre genitum esse inuentum est Arianorum, 294,e,f
Arcades Mercurium Regem suum pro Deo coluerunt, 8.d
Archaph Meletianus, vide Ioannes.
Archangeli sunt de tertia Angelorum hierarchia, 821,c.d. iis quomodo præstantior Christus dicatur, 203,e
Archidamus presbyter Romanus legatus Iulii in Synodo Sardicensi, 596, b. pro eodẽ subscribit secundo loco, 596 b
Archiepiscopi nomen extat, 612,b
Arelate fuit Constantius Imp. 641,f
argumenta Arianorum & aliorum hæreticorum, vide sub unaquaque hæresi.
aries Ammon à Libycis pro Deo cultus, 20.e
Ariminum Italiæ ciuitas, 670,c
Ariminense Concilium à Constantio Imper. conuocatum, 669.c.670,c.674.b.676,a.677. a. consensu Arianorum, 670,c d.e. (loco Nicæni generalis quod iam erat edictum, 670,c.674,b. ipsum nequaquam generale 760,f.) ut eo conuenirent tantum occidentales Episcopi, 670,c.d. & Africani, 719,a.b orientales autem Seleuciæ, 670.c d. ut sic diuisos Episcopos orthodoxos & veritatẽ fidei opprimerent, 670.c.d.e. & Nicænam Synodum, 670,d e.675.d. causa prætendebatur fides, 670.d
sed reuera causa illa non erat. 671,a.672,c.d. e.f., 673,a.*& seq.*
Interfuerunt Episcopi propemodum, 400, 674,b 699.d. ex omnibus ferè Occidentis ciuitatibus, 674,a
in chartis.
In Ariminensi Synodo Episcopi ex sacris scripturis disputant, 674
c. in ea Ariani reliquis Episcopis symbolum fidei proponunt, 674,c.
ut id ab vniuersis sine ulteriori inquisitione subscriberetur, *ibid.* & omnibus Synodis anteponeretur petentes, *ibid.* subuersionem Nicænæ fidei quærentes, 678,a. id extat, 674,c.d.*& seq.*
quæ autem præcipuè contineat capita, vide in Sirmiensi Symbolo.
at Episcopi reliqui negant se conuenisse ut fidem conscribant, 675,c.d.719,b. aut quod fide alia indigeant, 675.c.d. sed ut hæreticos corrigant, 675,d. & ab Arianis petunt hæresin Arianam damnari, 675,c. 719,b. recusantibus autem id Vrsacio & Valente cum suis, 675,c.e.719.b.
fraude animaduersa à Synodo, damnantur, 675,c.677,a b 678.a.b.719.b.720.c.d
Vrsacius, 675,e f.677.a.b 619,b.
Valens, *ibid.*
Germinius, *ibid.*
Auxentius, *ibid.*
Gaius, 675.e f.677.a.b
Demophilus, 675,e f.677.B. 619.b
ut non vere Christiani, sed Ariani, 675,e. 677,B. & quod alia præter Nicænam Synodum scripsissent, 719 b.
(sententia Synodi extat, 678,a)
Nicænumque concilium ab omnibus approbatur, 675,e.676,b c,677.b.679.d.699.d. 719,b.c.d.
nihil etiam de decretis maiorum irritum fieri volunt, 677,c d 679.d solamque obtinere Nicenã Synodũ decernunt, 719,b.c.d
Ariminensi concilio Ariani damnati statim ad Constantium perfugiunt, 718,c. effeceruntque ut Episcopi Orthodoxi indignissimè haberentur, minis etiam adiectis, *ibid.* legatique eorum minis adacti sint in Thracia ad subscriptionem, *ibid.*
acta hæc hyeme, *ibi.* Synodi epistola ad Cõstantium Imp. in qua gesta Synodi ei exponunt extat, 676,a *& seq.* 677,b c
eius mentio, 719,c. qua acta sua confirmari petit, 677, c. d. e. f. supplicat etiam exules Episcopos Ecclesiis restitui, 677,e.
& Synodum dimitti, 677,e.f.
missis etiam legatis, 677,b.c.
viginti Episcopis, 716,b.
quibus ... nihil omnino eorum quæ in Synodo decreta erant, infirmari sinere, 677,c f. 71?,e.
& simul etiam subscriptiones Episcoporũ referre, 678,f
legati autem venientes ab Imp. diu nõ auditi, 716,b.
& eius reditum ab expeditione Persica Adrianopoli expectare iussi. 716,c
Synodum quoque legatorum reditũ, 616,c
id quod per epistolam Synodo Imp. significat, quæ extat, 716,b
rescribit rursum Synodus per epistolam, quæ extat, 716,d.
adhuc ante hyemem, 717,a
eadem repetens petitionem, 716 e.
ad eos missa formula fidei Constantinopoli conscripta, 697,c.
coacti sunt omnes ei subscribere, 697,c. 718,e. (quanquam videtur, 719,d. dici solos legatos subscripsisse.)
ut prius legati eorum in Thracia facere coacti fuerant, 719,c.d.
hyeme pessimè tractati, 719,c
Ariminense concilium laudatur ab Athanasii, 679,c.
approbaturque, *ibid.*
idem damnat, 717,f.719,a.725.a
ab Arianis contra Nicænam valde vrgetur, 717,f.718,a.*& seq.*
Arion Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597,a
Aristeus inuenit artem apiariam, 16.c
Aristæus Episc. Helladis, 121.b
scripsit contra Arianos, *ibid.*
Ariston Monasterii præfectus in Ægypto factus postea Episcopus, 738.c
Arius Episc. Petræ Palestinæ, 634,b.635.f
alibi dicitur Macarius, vide in Macario.
interfuit Synodo Sardicensi, 634.b.635.f
eidem subscribit, 597,c
cum Eusebianis veniens ab iis discessit, 634 b,635,f.
ad Synodum Sardicensem Arianorũ scelera detulit, 634,b
interfuit Synodo Hierosolymitanæ, 602,b
ab Arianis in superiorem Libyam relegatus est, 635,f
Arius alius incertus Episcopus interfuit Synodo Sardicensi, 596,f
Arius Ægyptius Episc. interfuit Synodo Sardicensi, 596,f
ARIVS Inuentor hæreseos, 30. a. b. 523,a
idque ex ignoratione scripturarum, 413,c.
ab Alexandro Alexandrino Ecclesia eiectus, 124,c.130.b.522.f.564,e.670,f
ab hoc sectæ hæreticæ nomen, 564,e
Arius à Constantino M. suasu Eusebianorum Constantinopolim euocatur, 522,e.f.130 b.
interrogatusque ab Imperatore iurat se cũ Ecclesia catholica sentire, 130,b,522.f
neque se ea sensisse, ob quæ ab Alexandro depositus esset. 130,e.523,a
ideo Imper. eum Dei iudicio commendat, 130,c.523,b

ac Alexandro Conſtantinopolitano imponit,ut eum in communionem recipiat, 523,A
quo Deum ardentiſſimè deprecante,130,C 523,C.D
Ario autem & Euſebianis omnia minantibus,130,C.D
Arius latrinam ingreſſus,523,D. ruptus effudit viſcera 523,D.130,C D.653,D.magno Alexandri gaudio& Euſebianorum confuſione,130,D,523,D.
cum pudore tandem ab Euſebianis ſepultus,523,D.E
Arius à Conſtantino M.contemtus,653,D
Arius hæreſim ſuam ab Artema mutuatus eſt,685,C. Alexandria eiectus ad Euſebium Nicomedienſem fugit,680,E. à quo incitatus hæreſim ſuam ſcripto publicauit. 680 F. quod Thaliam inſcripſit, 413.A. 431,B.680,F. Soſatem Ægyptium imitatus,135,D.431,B. quamobrem illum valde exagitat Athanaſius,135,C.D.136,E.F
Arii ſcriptorum ex Thalia fragmenta,137,C. D.E.140,F 141,A.&ſeq. Item eius& presbyterorum Alexandrinorum quorundã epiſtola ad Alexandrum Alexandrinum ante concilium Nicænum, 681,E.682,A. 683,A
Arius cantiunculas de ſua hæreſi ſcripſit, 413,
Arii blaſphemiæ.
Pater non ſemper fuit Pater, 124,C,137,D
Solus Pater ἄῤῥητος,680,F
Solus Pater non habet ſimilem, 680,F
Solus Pater non habet ὁμόδοξον,680,F
Solus immortalis,682,A
Solus Pater eſt ἄναρχος, 681,A.D.E.682, A.D.E
Solus eſt æternus, 681,A.682,A
Solus ἀγέννητος, 680,F.682.A
Deus ubi Filio opponitur,vocatur, 680,F. 681,A.&ſeq.682.D.E.683,C
creator ut omnium,ſic Filii proprii, 124,C. 682,A
fecit Filium principium. 124,D.681,A
ſolum Filium Pater creauit, 406,D.682,E
alia eius quàm Filii ſubſtantia aut Sp. ſancti,681,B.C. Filio inuiſibilis, 681,A.B
res aliæ per Filium à Patre ideo non creatæ, quod ipſius manum ferre nequirent, 406,C.D
Filius ſiue λόγος eſt Deus creatus, 86,C. 88,C
creatura & factura, 124,C.137,C.205,B
ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, 124,D.137,F
πρωτότοκος omnium creaturarum, quia primum creatus, 88,C
Ex nihilo creatus, 124,D.137,E.
Non erat antequam fieret, 124,D.137,E
Natura ſua mutabilis,124,D.138,B
etiam ad malum ſi velit, 124,D.138,B
propterea quod Pater eum præuidiſſet præſtiturum integritate dedit ei gloriam, 124, D.138,B
Deus non verus, 124,F. eſt λόγος, Sermo, ut alii ſunt λόγοι, ſermones, quos Deus loquitur,413,A. ſed participatione, 124,E
creatus à Patre cũ is nos propoſuiſſet creare,137,E.205,B
& tunc à Patre λόγος & Sapientia nominatus,ibid.
ut nos per eum crearet, 137,E.205,C
quia meram Patris manum creaturæ ferre non poterant, 205,C
duæ in Deo Sapientiæ, 137.E.F.215,B.C
duo λόγοι, ibid.
quorum proprius Chriſtum τὸν λόγον creauit,215,B.C
Filius non eſt æternus , 137,D. 682, A. D.E 683,B.C
Filius habet principium, ibid.
factus eſt in tempore,681,A
creatura,ſed non ut reliquæ creaturæ, 682, B.D.E.683,B.C
Nihil habet proprium ſubſtantiæ Dei, 681, A.
non eſt ὁμοούσιος Patri,681,A.441,A.&ſeq.
Non æqualis,681,B
non videt aut non poteſt videre Patrem, 681,B.D.E 138,C,D
planè alienus à ſubſtantia Patris, 681,B, 138.
C.D.E.F
per omnia diſſimilis Patri, 138,C.D
voluntate Patris factus eſt Deus unigenitus,681,C.D
minor & infirmior Patre, ibid.
ſuam ipſius eſſentiam non nouit, ibid.& 138 D.E
factus ante tempora ſecularia, 682,B.C.D.
& quidem ſolus a Patre, 682.E
Filius non eſt λόγος Patris proprius, 441, A.
cum multi ſint λόγοι,413, A
ſed alius in eo eſt λόγος præter Filium, 441,A. 442,C
κατ᾽ ἐπίνοιαν λόγος dictus, ibid.
Filius ſaltem κατὰ θέσιν non vero verus. 441,A.B
Sp. ſanctus à Patre & Filio alienus, 681,C. 138,E
non ex eadem ſubſtantia cum Patre & Filio,104, C.D
à Filio factus,84,A.88,D.104,D
Trinitas eſt,ſed non eiuſdem gloriæ, 681,B
ſed alia perſona alia glorioſior infinitis modis, 681,B
ante Filium conditum μονὰς unitas tantum erat,681,C.
eo condito facta eſt δυὰς, dualitas, 681,C
Vide plures & quaſi in faſciculo col.124.& 125.
Ariani,qui& Anomoei,698,C.& ἐξουκόντιοι 698,C. Item Porphyriani à Conſtantino M.appellati,657,C. Nequaquam Chriſtiani appellandi, 125,E.135,B.C. 141,D.186,B. 367,F.& cur, 211,A. hæreſim ſuam ex ſcriptura malè intellecta & corrupta habent & defendunt,185,A.186,A. χριστομάχοι, 330,F. & ſæpiſſimè alibi. Hæreticorũ peſſimi,219,F.220,A. Antichriſti,118,A.B. 122, A.B. à toto orbe damnati, 577,F.578,A. 661,A.672,F. etiam ante Nicænam Synodum in Artema hæretico.685,C.Diabolica & peiora dogmata habent, 216,A.B.
Ariani in principio hæreſeos pueros in foro captiunculis ſeducebant, 152, D.E. poſtea mulierculas exemplis à rebus humanis petitis peruertebant, 152.D.E. ex condemnatione ſynodi uniuerſalis pro hæreticis habiti,139,C
Ariana hæreſis præcurſatrix antichriſti,133,D. 134,D.139,A. 625,F.663,D.E.668,C.672,F
beſtia magna & crudelis,629,A
eius gratia quiduis Conſtantius Imp.fecit, 661,E
Ariani à Synodo Nicæna iubentur fidei ſuæ rationem reddere,402,D.404,C.D.
nequeuntes damnantur,402,D.E.404,C.D
Ario eiecto ſe eiectos exiſtimarunt, 564,F
ideo ſcribunt Alexandro Alexandrino, ut Arium reſtituat,564,F
Arianorum in Athanaſium odium inde,quod putarent eius inſtinctu Arium eiectũ eſſe neque rurſum reſtitui, 564,F.573,F. vide in Athanaſio plura.
diſſimulata Arii hæreſi fraudulenter omnia agebant,ut Orthodoxos opprimerent,129,130,131,134,D.142,A
non prius apertè ſuam fidem profitebantur, quam Imper. haberet conſentientem, 660,E,F
Ariani Meletianos ſibi ſocios in perſequendis Orthodoxis adiungunt, 132,F.133,A.& ſeq.
cum quibus ante pugnarant, 132,F. Chriſtianis à magiſtris ſuis nomina imponebant,135,D.136,B.C
Ariani Athanaſium apud Conſtantinum M. accuſant ſcriptis literis,568,B.574,A
ut eo ſublato Arianiſmum in Eccleſiam inducant,668,F
Arianorum in Athanaſium calumniæ:
Quod in reditu ipſius Alexandriam cædes perpetratæ eſſent, 563,F
item tumultus populi indignè ferentis eius reditum,566,D
quod quidam eius cauſa in exilium eſſent miſſi, 564,B.C
In ſynodo Tyria eũ accuſant, quod Arſeniũ interfeciſſet.567,D. vide in Arſenio, ſubornato Iſchyra & Ioanne Meletiano accuſatoribus,vide eoſdem.
& quod poculũ myſticũ cõfregiſſet, 567,D vide in Athanaſio plura.
falſa hæc crimina eſſe quomodo probet, vide in Athanaſio.
eundem ideò Tyri damnãt, criminibus nõ probatis,567,D.E.F.568,A
quæ autem Tyri egerint,vide partim in ſynodis,partim in Euſebianis.
ideo apud Imp. Conſtantinum ab Athanaſio accuſantur,568, A
eos Imp. ad dicendã cauſam euocat, 568,B
venientes ad Imp.priorũ obliti criminum Athanaſium frumenti publici detenti accuſant, 568,B.574,A. Efficiunt ut is à Cõſtantino Imp.in exiliũ ſit miſſus, 568,C
item quod Conſtantium Imp. apud Conſtantem fratrẽ eſſet calumniatus,525,B D quod hunc contra illum ad bellum concitare voluiſſet,525,D. quod Magnentio tyranno ſcripſiſſet,ibid. & quod apographa epiſtolæ illius habeant,527,D.529,E
quod in templo ab Imp.incœpto, ſed nondum exædificato populum coegiſſet,531,C
quod Imperatoris mandatis reſiſteret,534, E.(quomodo autem ille ſe defendat, vide col 536,537.)
item quod veniam in Italiam proficiſcendi ab Imp.petiiſſet.534,E
Prolata etiam conficta eius nomine epiſtola,535,B
item calumniabantur eum quod in perſecutione fugiſſet, 545,D.E
Ariani nulla fundamenta ſcripturarũ producere poſſunt,381,E.428. B.C.D.E. (ſed eas humanis ratiocinationibus torquent, 338, C.) imo nec rationis humanæ,428,D.429, A.adeoque Ethnicos abſurditate ſuperant, 142,C. imo planè indigna Deo & Chriſto dicunt,141, C.&ſeq.
Ariani erroris conuicti, obſtinati & pertinaces, 145,C.D. 185.E 200,B. C. 251,B.301,E. 400,E.F.401,A. habent frontem meretricis impudentis,185,251,B. 294,B.C. 558,E.F. ad quiduis confingendum audaces, 300,D. 329,B,C.400,E.558,F. diaboli ſuperbiam imitantur,264,C. etiam ſenſib. orbati ſunt ex impietate, 330,B. inſtar hydræ multicipitis ſemper noua effingunt effugia, 294, C.D
Ariani humana ratione Deum metiuntur, 264,C. de rebus diuinis quærunt,quomodo hæc fieri poſſunt,338,C.
Ariani Ethnicorum πολυθεΐαν inducunt in Eccleſiam, 126,E.252,C.D F. Manichæorum errori de Deo accedunt, 127,E. 217,B.218,A. item de Chriſto,331,A. A Valentinianis hæreſin mutuantur, 295,B. Valentinianorum & Marcionis dogmata renouant,331,C. Reuera (ut ut negent) Samoſatenſis errorem tuentur,295,B. Cũ Ethnicis deos creatos inducunt, 208,A. idololatræ,114,A.126,A.
Arianorũ baptiſmus vanus & inutilis, 219,B. C.D.quia non in verũ Deũ baptizant. ibid.
Ariani plurimi morte Arii territi conuerſi, 523,F. hæreſin abiurantes in Eccleſiam recipiebantur,640,B. itẽ poſt obitũ Conſtantii Imp.multi reſipuerunt, 447,F.448,D.E
Ariani faciunt quæ libet, & quæ libet bona ducũt,546,A.628,B.C.Scripturas aut ignorant,aut iis non credunt, 546,B.
Ethnicos ad teſtimonium de rebus ſacris admittunt,571,C.581.F.583,D.589 C.D.593, F.613,B.620, C.D.E.F. presbyteris Eccleſiæ reiectis,571,B.C.D.581,F.583,D. E.F. 589, C.D.613,D.615,C
Ariani omnia poſſunt apud Conſtantiũ Imp. 628,B.C.661,toto & ſup.663, A.B. præter ipſius ſententiam omnia quæ volunt faciũt 115.B.
à iudicibus Imperatoriis quidlibet agendi facultatem habent,628,C.667,B
Ariani Epiſcopos innumeros ne ficta quidem de cauſa in exilium agunt, 663,E.F. Epiſcopos Eccleſiis,quos volunt obtrudunt vi, 628,D.E. 650,651,652,665,F.667,D.E. Epiſcopatus promiſſis ac donis inuadunt, 122, C.540,A.659,E.F.665,667,F. accuſationes contra ſuos ac probationes non admittũt, 629,A. Epiſcopos non explorata eorũ vita aut moribus conſtituunt, 628,C.D.F.629, A.B.665,A.667,E.F.etiam omnium hominum ſceleratiſſimos, 629,B.665,A. 667,E.F imo vix catechumenos 540,A.665,A.667, E,F.668,A. Epiſcopos omnes aut ſubſcribere ſibi cogunt, 115,A. aut in exilium mittunt, 115,A.B.ut ſaltem hæreſim ſuam ſtabiliant Nicænamque ſynodum euertant,115,C.D.

Ariani Constantium æternum Imp. dicunt, Christum æternum negantes, 671, D. Recte de fide sentientes à doctoribus denominabant, 135, E

Ariani crimina, quæ obiiciunt, confingunt, in Athanasium, Eustathium Antiochenum, Marcellum Ancyranum, Synodi Sardicensis legatos: vide quemque suo loco.

Ariani Dionysium Alexandrinum suæ sententiæ fuisse cōtendebant, 428, A. C. quod Athanasius falsum esse demōstrat integra epistola quæ extat, 428, *& seq.* maximè 436, 437, 438, 439, 440.

Arianorum calumniæ. Alexandrum Alexandrinum calumniabantur, quasi dixisset filium prius existentem postea genitum & in filiū conditum, 682, C

Marcellum Ancyræ, quod Pauli Samosatensis hæresim renouasset, 691, C. D. quare eum damnant. *ibid.*

Orthodoxos omnes quod duo inuehant principia, 682. B. itē quod necessitatē inuoluntatiam Deo attribuant, 692, B. 694, E

item quod dilatationē essentiæ in deo statuant, 694, A

item quod plures deos dicant, 255, F. 262, B. item quod duo statuant ἀγέννητα & ἄναρχα, 695, A. & duo æterna dicerent, 272, E. & quod verbis ἀγράφοις vterētur, 358, E. 414, E. F (quibus tamen ipsi vtebantur, 158, E 294, E. 414, E. F. 415, A B.

sibi ipsis contrarii, 415, B. C. 424, A. B. 702, C. D. *& seq.* 703, A. B. C

nouas semper artes & insidias veritati cōminiscentes. 424, A. 227, C. D.) & quod carnem Christi, quæ creata esset adorent, 333, F.

homines pro tempore mutant fœdera, 703, D. E

Ariani damnantur in Synodo Rom. sub Damaso, 717, C. D. 724, F. & Synodis Gallicis, 717, C. & aliis Synodis Italicis, *ibid.*

Ariani ad defendendam suam hæresim apocrypha adducunt, 414, F. Secundum eorū doctrinam Deus Pater nōn est Pater, 219, B

Ariani crudeliores Babyloniis, 550, C

crudeliores ipso Maximiano, 647, A. B. 731, A.

ipsis Scythis, 658, A *& seq.*

ipsis Ethnicis, 657, A. 659, F. 660, A

præludia persecutionum sub Antichristo sunt eorum persecutiones, 652, A

tales ut nunquam similes auditæ 726, F. 727, C. 731, A

crudeliores ipso Constantio, 543, C. D

Arianarum mulierum crudelitas in Catholicos, 657, F

Arianorum crudelitas & persecutiones, quas exercuerunt contra orthodoxos describūtur. In genere 546, 547, 548, 571, F. 572, A. 573, E. F. 584, D. *& seq.* 586, E. F. 588, D. E. 592, D. E. F. 593, A. B. C. 595, B. C. 628, A. B. C, D. *& seq.* 630, F. 631, A. 636, A, *& seq.* 641, E. 642, *toto.* 646, A, *& seq.* 657, 658, *totis.* 661, B. C. D

In specie contra Athanasium, Marcellum Ancyræ, Asclepam Gazę, Eustathium Antiochenum, Paulum Constantinopolitanum, vide quemque suo loco.

Alexandriæ sub Gregorio, 632, A, *& seq.* 633, A. *& seq.* 635, F. C. 636. *&c.*

Adrianopoli, 635, E.

sub Georgio, 539, C. D. *& seq.* 540, 541, 542, 543, 544, B. C. 627, C. D. & *seq.* 628, D. E. *& seq.* 655, 656, 657, *& seq.* 656, 657.

etiam in mortuos sæuiunt, 539, E. 630, F. 659, D. 664, E

Romæ, 645, F. 646, A. *& seq.*

in Eutychium hypodiaconum, 658, A. B. C

in Ægypto 663, B. C 664, *toto.* 665

in Libyis, 663, B. C. 664, 665

Ariani Episcopos Orthodoxos in omnibus mundi partibus persecuti sunt, 550, A. miserunt in exilium plusquam triginta, 549, A. ex sola Ægypto & Libya sedecim, 639, D. fugarunt nonaginta, *ibid.* Nominatim miserunt in exilium, Eustathium Antiochenum, Euphrationem Balaneum, Cymatium Palti, Carterium Antaradi, Eutropium Adrianopoleos, Luciū Adrianopoleos, Marcellū Ancyræ, Cyrū Berrhoeæ, Asclepam Gazæ, Theodulum Thracem, Olympium Thracem, Frumentium Auxumeos, Paulum Constantinopolitanum, Liberium Ro. Paulinum Treuirensem, Dionysium Mediolanensem, Vincentium Capuanum, Luciferum Caralitanum, Eusebium Vercellensem, Fortunatianū Aquileiensem, Osium Cordubensem, Agathodæmonē, Apollon, Apollonium, Ammonium, Muium, alium Ammonium, Gaium, Flauium, Philonem, Paphnutium, Ammonium alium, Psaim, Herman, Plenium, Psenosirim, Pelammonem, Dioscorum, Heraclidem, Agathum, Anagamphum, alium Marcum, Dracontium, Adelphium, Athenodorum, Diodorum, Domnionem Sirmiensem, Serapammonem, Arium Petræ Palestinæ, Athanasium aliquoties, Asterium Petræ Arabiæ, Episcopos: Eulogium & Hieracem presbyteros. Vide quemque suo loco.

in eiectorum vero locum Arianos constituebant, 539, D. 628, C. D. E. 664, A

Ariani Ethnicis quiduis contra orthodoxos agendi potestatem & licentiam permittūt 655, 656, *toto.*

& in Ecclesiis sua idola laudare, & Christū blasphemare, 727, A

Ethnicos contra Orthodoxos concitant, 655, B. C *& seq.* 656, A. *& seq* 625, D. E

Ethnicis etiam desinentibus persequi ipsi non cessarunt, 657, A. B

Ducem Ægypti accusaturos se minantur quod quosdam usque ad necem flagris nō cecidisset, 658, C. D

intercessiones & deprecationes nullas admittunt, 658, B. C

etiam egenis & pauperibus eleemosynas dari vetant, 658, E. F 664, F

Ariani Synodos decem aut plures contra Nicænam Synodum celebrant, 680, D. E. *& seq.* 698, D E. 718, C

existimantes hac ratione se eam posse opprimere, 685, C. D. E. 698, D

& plurima symbola conscripserunt, 115, F. 680, D. E

in quibus semper aliquid à prioribus diuersum scripserunt, 680, D. 687, A. B. 698, D. E. 718, C

prima eorum Synodus est Hierosolymitana in Encæniis, vide in Synodis.

Athanasio iam in exilio misso.

in qua Arium & Arianos restituerunt, 621, A. C. 686, B. C. F. Secunda in Encæniis Antiochenis, 687, B. *& seq.*

in qua duplicem confessionem fidei ediderunt, quæ utraque extat, 687.

ac Deum adiurantes se ita credere & crédituros semper protestantur, 688, D

paucis post mensibus rursum aliam edunt, 689, B.

quæ extat, 689, C

eamque per legatos ad Constantem Imp. in Gallias mittunt, 689, B

rursum aliam diuersam scribunt, 689, F

eamq; ad Italos Episcopos per Eudoxium, Martyrium & Macedonium mittunt, 689, F

Sirmii aduersus Photinum congregati, aliam rursus edunt confessionem, 609, B. C

ibidem adhuc aliam μακρόστιχον, quæ extat, 695, C

post rursum Sirmii in præsentia Constantii aliud symbolum conscripserunt, 674, B. C. 696. C

quod extat, 674, C. D. *& seq.*

Isauriæ autem conuenientes adhuc aliam confessionem edunt, quæ extat, 696, C. D. *& seq.*

paulo post à legatis Isauriensium alia Constantinopoli conscripta, quæ extat, 697, C. *& seq.* quæ similis valde est Arethusianæ. Constantinopoli Antiochiam redeuntes, rursum nouam fidei confessionem edunt, in qua negant Filium Patri similem, 698, B. C

ARIANORVM DOGMATA, NON SOLVM

falsa & blasphema, sed & quædam vera, quæ in hoc tomo inueniuntur.

De Deo. Deum unum esse, 687, C. 688, C. 689, C. 690, A. 693, B. C. 696, E. 697, C

sed non οὐσίᾳ siue essentia, sed συμφωνίᾳ concordia, consensu, 85, D. 258, B. 263, F. 264, A 488, C. 692, F. 709, B. 722, B

& quia Pater Summus & natura Deus Filio & Sp. Sancto Deitatem donarit, 691, A. B. vel quia Pater Filio & Spiritui sancto dominatur, 692, F.

& tamen negant plures esse Deos, 690, D. 691, A. 692, E. 693. E. 694, D. E. imo id dicentes anathematizant, 693, E

De Trinitate. Trinitatem credunt, 681, B. 688, C. 691. A. 692, E. 696, B. Sed non personarum (licet id dicant) sed Deorum, 681, B. 688, C. quia personarum Trinitatis non est eadem gloria, 681, B. 695, E. sed una persona altera infinitis modis gloriosior, 681, B

De Deo Patre. Deum, cum illi Filium opponunt, vocant, quasi Filii respectu sit Deus, 680, F. 681, A. 682, D. E. 683, C. 691, A. B. Patrem dicunt solum verum Deum, 92, F. 93, A solum ἀγέννητον καὶ ἄναρχον, non genitum vel factum, & absque principio. 690, E. 694, D. E 695, A

non semper Patrem fuisse, sed post conditum Filium demū, 84, B. 404, E. antequam creasset Filium, scientiam generandi habuisse, ut medicus medicandi ante curationem alicuius, 94, C D. 685, A. B

Patrem maiorem Filio honore & dignitate, 681, B. 695, E. Deitate, 695, E. creasse solum Filium, 295, B. C. 405, D. reliquos autem creasse Filium, 205, B. C. D. ideoque creaturas de Patre nihil participare, 407, E. quod etiam ibi refutatur. Item creaturas ideo a Patre non conditas, quod eius manum potentissimam ferre nequirent, 205, B. C. 209, C. D. 406, C. D

Patrem dixisse Filio illud: Faciamus hominem, &c, 691, B. 694. C

De Filio. Filium Deum ex Deo fatentur, 89, B. C. 674, D. E. 687, E. F 689, C. F. 690, D. 693, B. C 697, B. sed quam fraudulenter, 307, A. 683, D E. 700, C. D. E. F. 701, A. B 709, A.

Deum verum, 721, B. sed fraudulenter, *ibid.*

Deum perfectum, 687, F 695. A. 696, E. F. unigenitum, 674, D E. 681, B 687 C. 689, C. 690, A. 693, B. C. sed quomodo & cur vide, 405, C. D. E. 407, E. *ubi refutantur.* à Patre ἀπαθῶς id est, sine passione genitum, 674, D. 695, A. 696, E. F. sed qua fraude vide, 447, A. B. item voluntate non natura a Patre genitum, 84, A. 294, D. E 295, D, E. 690, D. 692, C. 694, F. ante omnia secula genitum, siue ante res creatas vllas, & tempora, 674, D. 691, F. 696, D. 697, D. quod quomodo intelligant, vide, 684, F. 685, A 709, A

Item, Filium dicunt Patri per omnia similem secundum scripturas, 674, E. 691, F. 696, D. 697, D. sed fraudulenter, 416, C. quod etiam rursum negant, 698, B. C. ut etiam negant Filium esse æternum aut coæternum Patri, 83, E. 404, E. 682, A, D E. 683, A. *& seq.* Sic dicūt etiam eum non ἄναρχον ne principio, 660, E. 695, A. nec ἀγέννητον, (in quo vocabulo ludere solebant, ut & in vocabulo ἄναρχον) 112, E. 690, D. E. 694, A. 695, A nec Patri pare Deitate, 83, F. 695, F. nec honore nec dignitate, 83, F. 681, B. 695, E. nec substantia similem, 404, E. nec æqualem Patri, 83, F.

Rursum Filium dicunt creaturam etiam qua Deus, 260, A. *& seq.* 404. E. 428, A. B. 682, B. D. 683 B. C. 684, C. D. 685, A. 709. A. & centies, Deūm creatum, 86, C. 87, C. *& seq.* creatum ab alia Patris sapientia & potentia, 160, A. B. 215, B. 442, C. D. 684, B. C. vel à Patre, & quidem solum, 205, B C. 405, E. 406, D. 682, E

Et negant tamen eum esse ex οὐκ ὄντων, ex non existentibus factum, 689, E. F. 690, E. 693, E. item negant eum creaturam, ut sunt aliæ creaturæ, 200, D. 688, D. 692, C. imo hoc anathemate feriunt, 688, D. sic negant Deitatem in carnem conuersam, 694, C

Præterea Filium non ὁμοούσιον Patri siue consubstantialem, 98, C. 445, A 681, A. 682, B. C. D. & centies alibi. non esse veram illam Sapientiam Patris, sed aliam præter Filium in Patre esse Sapientiam, 160, A B. 215, B. 442, C. D. 684, B. C. esse & dici Patris potentiam, ut aliæ res creatæ & ipsæ locustæ, 137, F. F. 138, A. 215, D. E. 415, D. E. 684, F

Et tamen omnia per eum creata dicebant, 86, D. 428, A. B. 687, C. 688, A. 689, C. 693, C. & sæpe alibi, sed tanquam per ὄργανον, instrumentū, & ὑπουργὸν 84, B. 155 B. 205, B. C. 208,

B 209,D.210,A
Item Filium esse Patris filiũ ἐκ προκοπῆς, profectu,ut & nos filii Dei sumus, 405,C. item gloriam propter merita operum accepisse,164,B. & tamen negant eum Deum in tẽpore factum. 690,C. *& seq.*691.B.C. 693,E. (sed quam fraudulenter, vide 145,A.B.146,A. B.) aut eius regnum initium habuisse, 306,E. merum hominem, 694,A
Adhuc : Fuisse apud Patrem ut sunt reliquæ creaturæ, 404,F.416,D. item posse mutari,si velit,de bono in malum,138,A.B,152,E. item discendo scientiam comparasse ipsum λόγον,208,B.C. Item Filium à Patre artẽ creandi tanquam à magistro didicisse. 208,B. & qua Deus est profecisse,288,B.C. Et tamen negant ipsum λόγον ullo modo mutatũ,694, B. aut passum, *ibid.* quod tamen alibi affirmant, 90,F.91,A. 493,C. 496,A. 501,D.E.502, B.505,B
Item. λόγον,σοφίαν,δύναμιν, Verbum, Sapientiam,Potentiam,*&c.* Dei, nomina saltem Filii,non vero rem ipsam esse, 412,E. Et aliũ in Patre esse λόγον, quæ Christum λόγον creavit,215,B. Item Christum primum dici in scripturis, quod primò sit creatus, 257,E. eadem de causa etiam dici Principium viarũ Domini,223,F.224,A
Item. Negabant incarnationem, 330,D. 332, E. F. δόκησιν Marcionis & Valentini reducentes,331,A. Et tamen alibi dicunt eum ex cœlis descendisse, & natum esse ex Maria passum,674,E.687,E.697,E. Item dicunt λόγον carnem saltem assumsisse, 489,F.495,E, Deitatem autem fuisse pro anima, 495,F. Eundem λόγον carnẽ factum adorare nolunt, 331,A. Et humanitatem Christi naturæ ordine genitam,336,E.
Item Christum unum esse ,ex centum ouibus, de quibus in parabola Euangelica, 683, C.D. Item quod Sol in mundo hoc Christũ in cœlo,685,A. & quinquaginta diebus post resurrectionem in terra fuisse,674,E
De Spiritu Sancto. Credunt in eum, 675,A. 687,E.688,B.689,E.690,E. 692,E. 697,A. negant ἀγέννητον,694,E. sed dicunt Deum creatum à Filio, 84,A.88,D.104,D.346,A.361, C. ante omnia secula,106,C. Separant eum à Patre & Filio, 444.B.C.447,C
Ariani dicunt creare & gignere esse idem, 89,A.231,F.232,A. item creata omnia à solo Filio non Patre,205,B.209,C.D 307, E. 406,C. C. Creaturas de solo Filio ex gratia participare,407,E. de Patre nihil, *ibid.*
Damnant vocabulũ ὁμοούσιον, itẽ οὐσία 675,B. 695,D.E, 696,D.E. 697,E.699,D. 713, A. ob rationes quas vide 675,B.696,D.697,E. 698,A.704,C. Item τὸ ὁμοιούσιον. 695,D.E. 696,D,E. Item τὸ ἀνόμοιον, 695,D. & τὸ ὑπόστασις, 698,A.719,F.720,F
Arianorum argumenta I. quibus probare conabantur Filium Dei qua Deus est esse creaturam, 235,E. 271,A. B 294,C. D,408,C. 410,C.414,E.F.415,E.425,A.683,C, quæ soluuntur 235,E.236, A.400,C.*& seq.*410, C.*& seq.*415, C.D.E *& seq.*415, A.*& seq.*425.B. C.*& seq.*
II. Filium non esse verum Deum,255,F.264, A.B
& soluuntur, *ibid.*
III. Non esse eiusdem essentiæ cum Patre, 264,A.B.270,D.E
soluuntur,*ibid* 26,B.*& seq.*
IV. Non esse similem Patri, 264,A.B.270,E. E.464,D.465,A
soluuntur,*ibid.*
V. Non esse veram sapientiam illam propriã Patris,271,A.
soluitur, 276,D.E
VI, Non esse potentiam illam Dei Patris, vel omnipotentem.271,A
soluitur,*ibid.*
VII. Contra vnitatem Deitatis in tribus personis:tria non possunt esse unum,*&c.*374, D.*& seq.*
VIII. quod Filius non sit æqualis Patri:Qui ab alio petit, eo à quo petit minor est,389,A soluitur, *ibid.*
IX. Non esse eiusdem essentiæ cum Patre, Genitum est extra generans.Filius,*&c.* Ergo, *&c.* ...D
soluitur, *ibid.*
X. Spiritum sanctum creaturam esse, 104,E. 105,B.

PLVRA ARGVMENTA SEQVVNTVR IN DIctis Scripturæ sequentibus.

Ariani pro suo errore citabant hæc dicta Scripturæ.
Ex Psalm.21. (*vel* 22) & Matth.27. Deus meus cur dereliquisti me,271,C.465,A
Ex Psal 44.*Vel*45. Eructauit cor meum verbum bonum,99,A *& seq* Item,Propterea unxit te Deus Deus tuus,171,A.*& seq* Itẽ dilexisti iusticiam & odisti iniquitatem, 174.A.*& seq.*
Ex Prouerb.8. Deus creauit me initium viarum suarum, 82.A *& seq*,128,E.176,D.230,A 243,C. quo multos deceperunt 200,C. Item,Ante æuum fundauit me, 243,C D
Ex Matth.11 *vel* Luc.10. Omnia mihi tradita sunt à Patre Deo,325,A.B
Ex eod. Nemo nouit Patrem nisi Filius, *&c.* 270,E. Ex 26. Pater si possibile est, *&c.* 271,A
Ex Matth.28. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra,270,E
Ex Marc.10. Quid me dicis bonum,*&c.* 464, E. Item ex 13. De die autem & hora illa, 95,C.271,C.282,A
Ex Luc.2. Iesus proficiebat sapientia, *&c.* 271,A.288,B
Ioan.3. Pater diligit Filium. *&c.* 270,E
Ex eod. Qui credit in Filium,*&c.*270,E
Ex Ioan.5. Non possum facere quicquam ex meipso,84,E.*& seq.* Item, Sicut habet Pater vitam in semetipso. *&c* 464,E
Ex Ioanne 6. Descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam, 383,D.E. Item Omne quod dedit mihi Pater,*&c.* 270,F
Ex Ioan.12, Anima mea turbata est,270
Ex Ioan.14. Pater maior me est,85,D.*& seq.*
Ex Ioan.15. Ego sum vitis,99,F
Ex Ioan.17. Glorifica me Pater,271,C Item, vt cognoscant te solum verum Deũ, 93,A. Item, Vt sint unum, quemadmodũ & nos,*&c.*264,A. *& seq.*
Ex Act.2. Dominum & Christum fecit hunc, 90,D.176,E.194,195,196.
Ex 1.Cor.15. Tunc etiam filius subiicietur, 476,B.C
Ex Ephes.1. Deus Domini nostri Iesu Christi 384,D
Ex Ephes 4. Vnus Deus & Pater, 84,B
Ex Philip.2. Propterea exaltauit eum Deus, 164,B.165,C.*& seq.*
Ex Hebr.1. Tanto præstantior Angelis factus,176 D
Ex Hebr.3. Fidelem ei, qui eum fecit,Deo, 176,D.188,189,190.
quæ ubi explicentur, vide fusius in indice locorum sacræ Script.
Arianorum exceptiones contra argumenta Orthodoxorum,85,D.
Contra illud, *Ego & Pater vnum sumus,* 711, A. B. 258,B.*& seq.* 263.F.264,A. refutatur, 85,D.711,A.B.*& seq.* 258,B.*& seq.*
Contra illud, *Vnigenitus Dei Filius,* 405,C.D. refutatur,405,D.E.*& seq.*406,*& seq.*
Cõtra id,*Filium esse creatorem.*ἀλλ' ὑπουργὸν nõ Patris administrũ,85,A. refutatur, *ibid.*
Rom.1 de æternitate Deitatis de Patre nõ de Filio dici,87,B.C. refutatur, *ibid.* quod Dei essentia ex partibus cõstitueretur dato τῷ ὁμοουσίῳ,100,D.E
sed refutatur, *ibid.* quod data Filii coæternitate nõ Filius,sed frater Patris constituatur,145, C. *& seq.* refutatur, *ibid.* Item si Filius Patri per omnia similis, Ergo etiam generat *&c.*151,D.*& seq.*refutatur, 151,D.*& seq.*152,A.*& seq* Item aut existentem Filiũ fecit Pater aut non existentem,152,F. refutatur,153,C.D.*& seq.*154,A.*& seq.*155,A. *& seq.*202 B
Item. Aut unum est ingenitum aut duo *&c.* 152,E.158,D.*& seq.*
quod ab Ethnicis mutuati sunt,263,B.C refutatur, 158,D.*& seq.* 159.A *& seq.* 200,B.
Item. Filius non est priusquam à matre gignatur,153,E.155,D. *& seq.* 200.B.213.B. refutatur,155,D.*& seq.* alia exceptio, 157,E.158 B.ubi etiam refutatur. item quod ob merita gloria coronatur, atque ita non Deus genitus ac verus.164,A.B. refutatur, 164, B *& seq* 165,A.*& seq.*160,A.B C
Exceptio illorum, quare conditus à Patre sit Filius, 205,C.D,206, A.B.C.
refutatur,*ibid.*
Si ex Patre Filius,ergo est pars Patris,211,F. 212.A,*& seq*
refutatur,*ibid.*
Sermo constat ex syllabis.*&c.* 213,C.
refutatur,213,D.*& seq.* 214,*& seq.*
Si Filius creatus:ergo duo ἀγέννητα.216,E
contra illud argumentum a peccatorum remissione petitum exceptio,239,C.
refutatur,*ibid.* 239.D.*& seq.*240,A.*& seq.*
contra illud: *Ego & Pater vnum sumus,* maius non potest comprehendi in minore, 251, C.D,252,253.
refutatur,*ibid.& seq.*252,253. *& seq.*
Ergone Deus nolens habuit Filium? 296,F.
soluitur,*ibid.&* 297,A. *& seq.*300,A
contra illud:*Dixit Dominus Domino meo, &c.* quod id de Dauide dicatur,372,B.C.
refutatur *ibid.*
ars est imitatrix naturæ. 16.B. non ab hominibus naturam suam mutuatur,*ibid.*
artium inuentio non facit Deos, 16.C.D
ars hominis ligna & lapides Deos fecit, 12,E
ars nautica à Neptuno inuenta. 16.A. magica quando cœpit sordescere,74.B
Arsacius Eunuchus à Constantio Imp.ad persequendos Orthodoxos in Ægyptum missus,631.F
Arsenoites ciuitas Ægypti,452.C.612.B. eius episcopus Meletianus Melas, 612, B. & Andreas Catholicus.452.C.
Arsenius Episcopus Ægyptius subscripsit in Synodo Sardicensi,597.A
Arsenius Hipselitarum Meletianorum Episc. 610,B
Arseniũ Ariani & Meletiani dicebant Athanasium interfecisse. 567.D. 580.D. 593.E. 606.C D.
quem ipsi abdiderant. 606.D. 608,C.D.*& seq.*
& qui viuebat,imo præsens erat. 567.D.E. F.568,D.580.D.593. E.607.608.609
Erat cum Orthodoxis, 567,D.E.F,569.A. 580.E
amicus Athanasii.580.D
Episcopum eum vocat Iulius Romanus, 580. D.& Synodus Sardicensis. 589.E
Et tamen Meletianus vocatur à Synodo Sardicensi.589.E.
à diacono Athanasii primum inuentus, 607.D
postmodum Tyri à Paulo Tyri Episcopo ipsum Arsenium esse conuictus, 607.D cùm ante negasset se esse. 607.D.
imo ipse post Athanasio scribit libellum confessionis & communionis Ecclesiasticæ.610.B.*& seq.*
extat.610
Artemas hæreticus 685.D.E
ab eo Arius hæresim suam mutuatus est. 685.D E. damnatus ante Nicænam Synodum,685.D.E
artificis est condere non vero gignere. 395.B
arundo cur à Christo in manus accepta. 794. E.
ascensio Christi vera, ac hominum more facta, 286.D.E
Asclepas Gazæ Episcopus. 547.A.vel Asclepius.596.D. in exitium ab Arianis actus. 547.A. apud Iulium Romanum ab Arianis accusatur. 592.A. interfuit Synodo Sardicensi, 592.C.593,C. eidem subscribit 596.D. Prouocabat Eusebianos ad probãda crimina.593 C. Antiochiæ præsentib. aduersariis & Eusebio Cæsariensi absolutus.594,D. à Synodo Sardicensi innocens pronunciatur.595.C.D
Asinus ad quem soluendum Apostoli mittuntur , est uniuersum hominum genus. 776.E F.777.A.*& seq.*
Asterius Comes.529.F. 653 F. mittitur in Ægyptum à Constantio, 653.E
Asterius Dux Armeniæ venit cũ literis Imp. Constantii ad Athanasium.536.D
Asterius Episcopus Petræ Arabiæ. 447.452. A.595,A452 B 635,F
ab Arianis discessit. 595,A 634 B.635,F

cum

eam quibus venerat ex Oriente, 595,a. 634, b
interfuit Synodo Sardicensi, *ibid.*
eique scelera Arianorum aperuit, *ibid.*
eidem subscribit, 596,d.
ab Arianis in superiorem Libyam exulatū missus, 635,f.
interfuit synodo Alexandrinæ sub Iuliano 447,d. 452 b
Asterius quidam Cappadox sophista & Arianus, 1..,b 2.2.c d. ..6,c 634,a
idolis immolauit sub Maximiano, 205,c. 208,b. 406,c.684,a
ideoque in clerum recipi non potuit. 684,a
opusculum pro Ariana hæresi conscribit, 159,b c.160,a *& seq* 406,c. 684,a.b
cuius blasphemias vide. 406,c.416,d.e. 684, b.c. *& seq* 205,b c 208.b 21.,b.c 252,c 295,d.e
quas in Ecclesiis publice legit, 684,b
Syriam & alias Ecclesias obambulans Arianam hæresin spargit, 684,c.
sibiipsi contrarius, 217,d
exagitatur ab Athanasio, 252,c.d.
astra pro diis habita. 7,c. non sunt dii, 22,d, seipsa mutuo suo munere priuant, 24,d.e eorum motus à Deo, 30,b
astra non sunt causæ actionum humanarum 45,c
Astiagi Daniel locutus, 274,b
ἀταξία indicium est, ἀναρχίας, 32,c
Athanasius Episcopus Alexandrinus, origine Alexandrinus, 595,c. primo Diaconus Alexandriæ sub Alexandro cum Arius Ecclesia eiiceretur, 564,f Alexandro admodum acceptus. 564,f.565,a. interfuit Synodo Nicænæ, in qua se Arianis opposuit, 565, a. post mortem Alexandri eius successor factus, 565,c.603,d.e. ab omni populo electus, 565,d. quinque mensibus post Synodum Nicænam, 603,c
Athanasius Arianis summè inuisus, quod eius instinctu Arium Ecclesia eiectum esse, neque rursum restitui, putarent, 564,f. Item quod metuebant eius feruorem in defendenda Catholica fide, 398,c.d 565,a. neque ad eorum impietatem vel accedere, vel cōniuere vellet, 133,e f denique quod in cōcilio Nicæno Arianis se admodum opposuisset, 565,a.
Hinc ATHANASIVS variis insidiis, & calumniis impetitus est. I. Apud Imp. Constantinum M quod Arium in Ecclesiā recipere noluisset, 603,f. 604,a. quod ei Imperator sub pœna exilii mandarat, 604, a. apud eundem à Meletianis instinctu Arianorum, accusatur quod Ægyptiis tributum lini imposuisset, 604,c. quod cuidam Philumeno crumenam auro plenā misisset, 604,d.e. sed ab imperatore Psammathiæ auditus absoluitur, 604,e.607,b. & cum commendaticiis Alexandriam remittitur, 604,e.6.. ,a.
II. Apud eundem Imp. eum calumniantur, quod Macarius presbyter eius iussu poculum mysticum confregisset, 567,d.e. f.569,a.b c.589,d.e 593,e. 604,d.614,d.
Item quod sacram mensam is subuertisset, 581,c.614,e.620,c. & libros sacros combussisset, 582,c.594,a. Itē quod Athanasius ipse Arsenium quendam interfecisset, 567, d.569,a. quare Dalmatio Censori ut Antiochiæ de crimine cognoscat, imponitur ab Imp eoque Athanasius euocatur, 607,c. sed Arsenio inuento iudicium inhibitum, *ibid.* Meletianique ut calumniatores publico edicto damnati, 568.d 569,a. 572,f. 607,d.609, *toto vide plura in Macario & Arsenio.*
III. Imperatore ab Eusebianis persuaso, ut rursum de crimine Athanasii cognosci iubeat, Tyri synodus indicitur, ubi quomodo damnatus sit, vide Tyria synodus.
IV. Athanasius autem Tyro profugus, ad Constantinū Imp. petens per aliam synodum de sua causa cognosci, 568,a.622,e. 62.,c. expositis Eusebianorum in se iniuriis, 622,e. primum reiectus, postea tamen auditus, 623,b.c. obtinuit, ut per edictum Eusebiani Cōstantinopolim euocarentur, actorum suorum reddituri rationem, 622, e.f 623,a, *& seq.* quibus (veteribus criminibus omissis) noua crimina obiicientibus, nimirum quod frumentum & naues, quo minus Constantinopolin peruenirent, detenturum se minatus esset, 568,b.624,a. & quod frumentum pauperibus dari solitum ab Imp. ipse in suos usus conuertisset, 574,a (quod tamen falsum esse Episcopi Libyæ, Pentapoleos & Ægypti testantur, 574,d.) causa non audita, 624,a. ab Imp. commoto in exilium mittitur. 563,b.568,624,a. in Galliam, 582,e.624,a, ubi Treuiris agens omnia necessaria habuit, 624,c d. saltem ut ea ratione Ariani sedarentur, 563,B: nemo tamen alius in eius locum substitutus, 582, e.653,c. ubi mansit usque ad Constantini Magni obitum, 624,d.
V. Post obitum Constantini M. à Constantino iuniore Alexandriam cum commendaticiis remissus, 624,b.c.63.,a.b. (quod Constantinus pater in animo habēs morte præuentus præstare non potuit, 624,d.) rursum apud tres Imppp. accusatur ab Eusebianis, 526,c.562,f 574,a.631. necem eius quærentibus, 563,b. quod eo redeunte ab ipso vel propter ipsum cædes factæ essent Alexandriæ, 563,d.e. (quod falsum esse testatur Synodus Alexandrina, 563, 564. *& seq.*) item quod eius causa tumultus in populo exortus, 566,d, præterea quod quidam eius causa in exilium essent missi, 564, b c. (id quod confictum erat, 563,d,e) sed à Constante & Constantino reiecti sunt, 631.c. legatis Athanasii eos conuincentibus. *ibid.* & ipso Athanasio scripto se purgante, 526,d
VI. Athanasium eundum Eusebiani iidem apud Iulium Romanum accusant, eique iudicium de eo permittunt, 560,c 575, c.577,a.631,a. quorum legatis à presbyteris Athanasii in præsentia Iulii falsitatis cōuictis, 577,a Synodus ab iisdem petitur, in qua de causa Athanasii cognoscatur, 560,c. 575,c. 576, a. 631,c. ad quam euocatus Athanasius, 560,c.575,c.582,d 631,c. ideoque Romam veniens, 526,c.575,c 581,d. 632,b. imo etiam Constantii imp. minas fugiens, 632,b. Romæ annum & sex menses expectat, 582. Tandem non comparentibus accusatoribus à Synodo absoluitur & in communionem recipitur, 575,d.e.580,d. 630,c
Athanasius Romæ agens euocatur ante concilium Sardicense à Constante Imp. Mediolanum, 526,e
quo etiam ille proficiscitur, 526,e. ibi expectat Synodi Sardicensis initium, 526,f
ab eodem Constante euocatur in Galliam, *ibid.* inde proficiscitur Sardicam ad concilium, 526,f.592,c.
in quo innocens pronunciatus, 560,c.587,e. 585,a.595,c d. vide plura in concilio Sardicensi.
à concilio Sardicensi agit Naissi, 526,f
unde à Constante Aquileiam euocatur, 526,f. ubi fuit apud Constantem Imp. 525, f.526,f. ibidem diu hæsit, 526,f 598,c.
rursum ab Aquileia in Gallias à Constante vocatur, 526,f
Athanasius post Synodum Sardicensem Aquileiæ agens ter epistolis scriptis à Constantio Imp. accersitur, 597,d.598,a.b.c. misso etiam presbytero. *ibid.*
patriæque restituitur, 597,d.e.598,a. 637,c.d. prima extat, 597,d *& seq.* Secunda, 598,a. tertia, 598,b. utque Athanasio veniam ad se veniendi det Constans, Constantius petit per literas, 597,d.e 637,d.
Athanasius Aquileia cū Cōstantii literis Romam tendit ad Iulium, 598,c. ab eo literas ad Alexandrinos accipit, 598,d.599,e.
cum iis venit ad Constantium, qui eū benigne excepit, 599 e.637,e.650,c. ac cum honore edicto publico patriæ & Ecclesiæ suæ restituit, 599,e.600,a c.d. 650,c. (extat id col.599,e. item aliud, 638,c). omniaque contra eum acta irrita pronunciat. 600,a.b. 637,c. Clericos etiam Alexandrinos priore immunitate donat, 600,b.
eundem Alexandrinis commendat, 600,c. d *& seq.* mandatque ut eum benignè recipiant, eique dicto audientes sint, 600,c d. e. præfectis etiam & magistratibus mandat ut non obedientes compescant, 600,e.f mittitur etiam Eusebius decurio, qui omnia contra Athanasium acta ex actis publicis deleat, 601,a.b.c.
item Asterius Comes & Palladius cū mandatis, ne quis Athanasio molestus sit, 536,d 653,f.654 a
Athanasius his literis munitus iter Alexandrinum ingreditur, 587,b. 601,c. ... riam rediens Hierosolymis Episcopos Palestinæ conuenit, 601,C.D.637.A.
Synodo coacta communicat. Alexandrinis commendant, 601,E. *& seq.* communionemque eius amplectuntur, 601,e.f *& seq.* 637, A. B. Alexandriæ ob eius reditum magna lætitia, 637,B C. ... ad ipsum Episcopi literas communicatorias, 637,C.D. etiam Valens & Vrsacius, 575,D 602,B.639,E. eum innocentem testantur, *ibid.* communicatoriæ etiam Athanasii subscribunt, 640,A.
mortuo Constante literas à Constantio accipit, quibus eum in Episcopatu confirmat, omnemque beneuolentiam pollicetur, 529,C.535,D.E.F.538,A. 638,E. epistola extat, 536,E.638,F. sed valde dissimiliter forte ex versione in Græcum.
afferūt illam Palladius præfectus Palatii, & Asterius dux Armeniæ, 536,d. in ea etiam patrem Athanasium Constantius appellat, 537, A.638,f
Athanasius post missos in exilium occidentis Episcopos à Constantio rursum ad mortē deposcitur, 541,C D. 544,E.F.548,A 652 A. C.D. instigato ab Arianis, 541,E.F. ac primum ab Imp. frumentum ipsi dari solitum negatur, 641,F 729,E. postea omnium iniuriis exponitur, 641,F.642. mandato Cōstantii ab omnium prouinciarum Episcopis, metu exilii damnatur, 642, A.D.E.F. ipsi ab Imp. Georgius subrogatur, 727,E. à Præfecto Ægypti edicto proposito proscribitur, 730,E.F. ab Imp. Notarii & Palatini cum mandatis ad Alexandrinos mittuntur, ut Athanasium, nisi hostem Imperatorem mallent persequantur, 541, D.E.652, C. ab Alexandrinis iussu præsidis proscribitur 730,E
item Syrianus mittitur ad eum Alexandria pellendum, 536,C.
qui cum mandatum Imp. ostendere non posset, 536,C.537,A B.
ipse autem expressum haberet eius mandatum 537,A
ideo Athanasius Alexandriæ remanet, 537, B.
promittente Syriano se expectaturum donec Alexandrini legationem ad Imp. mitterent, 537,C.D. sed non multo post milites ad eum interficiendum mittunt, 548,a. qui, duce Syriano, eum in templo ipsi plures quinque millibus existentes circumdant, 538,A.C.548,A.557,F.857,B.C
populo aliquanto propter futuram synaxin vigilante, 538,A.557,F.857,A
cincto igitur templo, 538,557,F.857,C
iubet primo Psalmum legi, 558,A. ac preces fieri, 857,D
deinde populum dimittit, 558,A
ipse in cathedra sedens mansit, 557,F
tandem militibus irrumpentibus descendens inter monachos & clericos per medios milites exiuit, 558,B
vel potius sede detractus pro seminece relictus, euanuit, 857,D
atq; Alexandria discessit, 652,D.E.730,A.B
in eremum, 539,B.543,A.544,D
habitans cum feris, 544,E
inde ad Imperatorem iter ingreditur, 539, B.C. 540,C
sed audita persecutione & exilio Occidentalium Episcoporum, ut & Ægyptiorum, 539.B.C
& edicto de interficiendo Athanasio, 540, C.D.344.B
in eremum rediit, 344,B.543,A.544,D
quæsitus & ibi ad necem, 344,B
ei submissus Georgius, 548,A
eo adhuc Alexandriæ existēte introductus, 730,A.B
facta hæc post Consulatum Arbæthionis & Colliani, 858,B
Athanasium sibi restitui Episcopum ab Imp. supplicant Alexandrini, 858,A.B
Athanasius tandem ab exilio rediens Alexādriæ Synodum celebrat, epistolamque Synodalem conscribit, quæ extat. 447,D. *& seq.* in ea quid actum, vide in Synodo Alexandrina.
tempore Damasi aliam Synodnm Alexandriæ agit, cuius epistola extat ad Africanos vide in Synodis Ægyptiis.

Athanasius à Ioniano Imp d. de fide consulitur. 398 c
ei epistola Athanasius respondet Nicænam fidem ei commendans,398,b.c & seq
Athanasius tribus conciliis absolutus, in Ægypto,560,c
Romæ sub Iulio,ibid. Sardicæ,ibid. vide suo loco vnumquodque.
Athanasius ter fuit apud Constantium Imp. 1. Viminiaci. 2 Cæsareæ Cappadociæ. 3. Antiochiæ,527,b
Athanasium iam exulem Ariani calumniabantur apud Constantium, quod Constantium Imp.apud fratrem Constantem calumniatus esset, 525,b. cumque contra fratrem concitasset,525,D. quod constãter Deum in testem vocans negat Athanasius, 525,d. 626,a, & seq. Item dicebant eum Magnentio tyranno scripsisse, 527,d. dicebant etiam se epistolæ exemplũ habere,527,e. quod etiam constanter negãs se defendit Athanasius, 527,f. 528,a. & seq. item quod in templo nondum plenè exædificato synaxin celebrasset,531,C. id quo modo excuset, vide 531,c.d. & seq. 532, a.& seq. item quod Imperatoris mandatis se opposuisset, 534,d.e. quid autem ipse respondeat, vide 534,e. 535,a. & seq 537,a. & seq. item quod veniam proficiscendi in Italiam ab Imp.postulasset, 534,f. conficta etiam sub eius nomine epistola. 535,b.
Athanasius à Constantio Imp.appellatur impostor,541,a. præstigiator, 541,b. cerdonibus similis, ibid. sceleratissimus & perditissimus.541,d e.f.542,a.c. qui nullis sat dignis suppliciis affici possit,541,F
Athanasio Constans Imp.scribit, iubens ut tabulas sacrarum literarum sibi conficiat, 526,d. cui ille respondit, ac eas misit,ibid.
Athanasius laudat Basilium Cæsariensem, 733,e.734,d.e.
fatetur se in scripturis explicandis errare posse, 755,e.f
Athanasius ex eremo rogatus à Serapione scribit de Spiritu sancto quod non sit creatura,344.d.370,d
Athanasius Dracontium ad Episcopatum capessendum hortatur,735, & seqq.
misso etiam ad eum Hierace presbytero & Maximo Lectore,740,a
Athanasius appellat Cæsarem, 530,c. Imperatoris imo vel Quæstoris mandato obediens, 534,c. ab Imperatore nanciscitur veniam eundi in Italiam,535,a
Athanasii confessio fidei, 394.a. & seq.395, 396. ubi descensum ad inferos omittit. Item alia eius confessio ad Liberium Ro. 397, & adhuc alia, 398,b ad Iouianum Imp. & iterum alia, 463,c d
Athanasii innocentiam testantur Episcopi complures,524,f.562,563,588,f. item presbyteri Mareotæ. 614,b
Athanasii laudes,565,e 599,a.b.& seq.
Athanasii epistola ad Monachos Cæsarienses 734,c. quæ non extat. epistola ad solitariã agentes vitam scripta adhuc viuo Constãtio,628,a.b. meminit eius, 522,c 524,b. quam non vult edi,627.d. epistola ad Epictetum quando scripta, 453,D. epistola de Synodis Arimini & Seleuciæ scripta post mortem Constantii, 698,c. epistola de morte Arii a d Serapionem scripta sub Cõstantio,522,d.523,f.524,b. apologia ad Cõstantium scripta iam mortuo Constante Imp 525 b. mortuo etiam Maximino Treuirensi, Protasio Mediolanensi Episcopis, 525,c orationis contra gentiles mentio, 37.b. ubi etiam eius argumentum describitur. Sermo quartus contra Arianos scriptus sub Constantio, 272,d
Athanasii matertera ab Arianis sepeliri prohibita, 633,a
Athanasius Episcopus Ναζαρβῶν (vel ut varius Ἀναζαρβῶν) Arianus, 683,a b. scripsit ad Alexandrum Alexandrinum, 683,b
in quo Arianos defendit,683,a b
particula epistolæ extat 683.b c
Athanasius Capitonis filius presbyter Alexãdrinus ab Arianis persecutionem passus, 590,f. eius mentio etiam fit, 614,a
Athanasius Episcopus Cyprius interfuit Synodo Sardicensi,597,c
Athas (sic in Gr. ubi interpres Aathas) Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi,597,a
Athenodorus quidam incertus Episcopus interfuit Synodo Sardicensi 596,e
Athenodorus Episcopus Ægypti in exilium ab Arianis missus,548,f 664,e
in Ammoniacam ibid.
Atheus est qui ἀσεβὴς,1.,d 25,d
Atheus qui πολύθεος 32,d
Atheus is qui verum Deum non habet,219,e.
Athribi ciuitas Ægyptii, 452,c.612 b
eius Episcopus Ision Meletianus,612,b.
& Theodorus Catholicus,452,c
attributa Deitatis non sunt singulares quædam essentiæ à Deitate ipsa diuersæ, 811,e
attributa Deitatis omnia simul sunt ipsa plenitudo Deitatis,811.e f.812,a. & seq.
audacia hominum contraria diuinis mandatis aggreditur, 4,d
audacia Arianorum impia & summa, 300,d. 323 b c 558.e.f.
auditorum quot sunt genera in Ecclesia, 836, d e.& seq.
auditum homini Deus dedit, ut scripturis sacris auscultet,4,c
Augustamnica præfectura,601,b
aures datæ sunt ad auscultandum verbo & legi diuinæ, 4.c
authoritas conciliorum firma & inconcussa, 578,d
Auxebius Episcopus Cyprius interfuit Synodo Sardicensi,597,b
Auxentius Cappadox,666,a
homo improbus,ibid.
ignarus Latinæ linguæ,ibid.
factus Episcopus Mediolani à Constantio. 453,c.666,a.724,c
in locum Dionysii.666,a
circa initium persecutionis generalis sub Constantio, 121,a
interfuit Synodo Ariminensi, 674,b
eique cum reliquis Arianis symbolum Sirmiense cum Coss.obtulit, 674,b c
petens id ab omnibus fine ulteriore inquisitione subscribi,674,c
& omnibus Synodis præponi, ibid.
quid id contineat, vide in Syrmiensi symbolo.
at iussus damnare Arianos ac recusans,675, c.e
damnatur à Synodo, 675,d.e
ut & à Romana sub Damaso. 453, c.717,c e. 724,e.
& Gallicanis. 453,c 717 c e
& Italicis aliis,ibid.
item Hispanicis,453,c
damnatur à Synodo Alexandrina, 724,e
nondum Mediolano eiectus, ibid.
Auxumis ciuitas,ut opinor, Ægypti, 540,d. 542,a b
ibi tyranni siue Domini Aizanas & Sazanas,540.d 542,b
quibus Ἰσαζαμαίων,ius opinor ciuitatis Rom.data est, 542,b
iis mandat Constantius, ut Frumentium Episcopum Auxumeos ablegent in Ægyptum,542,b.c.& seq.

B

Babylonii bellum gesserunt contra Ægyptios 507,b
Babyloniis crudeliores sunt Ariani,550,c
Bacchus qui & Dionysius Indorum Rex pro Deo cultus post mortem.8,d
filius Iouis ex adulterio,11 c
Indorum deus, 20,f
symbolice vinum denotat, ibid.
Balacius Dux Ægypti administer Constantii in persequendis Orthodoxis, 631,f.632,f
ab equo excussus admorso femore n oriës pœnas dedit sceleris,633,d,e
Balaneæ Episcopus Euphration, 547,a. vel Calanarum,ut 629,e
balneis uti non debent virgines sacratæ, 827,
Baptismus legitimus quis. 219,c d. eius forma à Christo præscripta, 161,a. continet summam fidei, 314,F.513,c. fit etiam per aspersionem aquæ,219,d
baptismi signum erat circumcisio, 765,b c
semel tantum administr ari debet. 767,c.d
baptismus est lauacrum sanctificans, 109,d. 764,b. abluit peccata, 109,d.764,b. viuificat,ibid. gratia Spiritus sancti,767,d
baptismus in nomine Trinitatis administratur,& cur, 109,d 219,e.d 765,e
est mysterium, 219,b. est symbolum sanctificationis, 105.d
ante baptismum baptisandus recte in fide instituendus,219.d
baptismus hæreticorum est inutilis, 219,d.e.
in specie Arianorum,219,d.
baptismus dicitur τελείωσις consummatio vel perfectio,342.a.367,b. 763,d
baptismus in solum Patrem, aut Patrem & Filium,excluso Sp.S.est inanis,367,e f
baptismum Ariani in nomine Trinitatis administrabant, 219,d
baptismi aqua non sanctificatur à sacerdote, 388,b c
in baptismo sacerdos nil nisi ministerium suum perficit,ibid.
baptismus internus à sola trinitate perficitur, 218,e.
baptismo Christi nos in ipso baptizabamur, 173,c.
baptisterium locus peculiaris in Ecclesia, 728, f.729,a.b
combustum ab Arianis, 728,f.
à Iudæis & Ethnicis detestando modo fœdatum,729,b
Barbari quidam Constantini M.opera ad fidem conuersi,623
Bardion Comes Imper. Constantii intimus, 637,e
scribit Athanasio ut ad Constantium veniat, 637,e
Βαρεῖα nomen chordæ in lyra,26,e.32,a
Baruch non morte sed fide iustificatus, 132,c
Basilides hæreticus damnatur in Synodo Alexandrina sub Iuliano, 448,f 450,c Angelos creatores dicebat, 202,d
Filium Dei per Mariam tanquam per canalem transiisse dicebat,852,e
Basilius Ancyræ Episcopus, 595,d.705,e. Arianus ab Arianis in locum Marcelli constitutus,595,d.e. de quo tamen ut propemodum orthodoxo sentit,705,b.c
deponitur & damnatur in Synodo Sardicensi, 121,a.595.d.e. scripsit de fide,705,e
negans Filium esse creaturam,705,b c. aut ex alia substantia quam Patris ibid.
æternum cum Patre existentem,705,c
Basilius Episcopus Cæsareæ Cappadociæ,122, a 733,e.734,c.d
μεγάλος appellatur.122,a
καύχημα τῆς ἐκκλησίας, aliæque eius laudes,733,E.734,c d. ei Cæsarienses Monachi se opponunt 734,c d. scripsit contra Arianos, 122,a. adhuc ante magnam persecutionem sub Constantio, 122.a
Bassus Episc.(Diocletianopoleos opinor) subscribit in Synodo Sardicensi, 596,c
Baftammon Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi,596,f
Baudius Episc. Afer interfuit Synodo Sardicensi,596,f
Bella Ethnicorum mutua irreconciliabilia, 77,e f & seq.
item in Iudæos & Ethnicos, 65,a b
a bellis abstinent veri Christiani, 77,e.f. 78,& seq.
Berrhœæ Episc. Cyrus, 547 a vide in Cyro.
Beryti Episc. Eusebius,qui postea Nicomediẽsis,vide in Eusebio.
bestiæ nouerunt Deum,830,b
Bibentes Sp. sanctum bibunt Christum, 359, d e.
bibitur Christus per Spiritum sanctum, ibid.
bibebant Christum Patres veteris testamenti,ibid.
Biblicorum librorum argumentum, 740.e.f
Biacius Dux epistolam Antonii eremitæ ad Georgium Cappadocem conspuit, 633,d. ideoque non multo post ab equo morsus interiit,ibid vide Balacius,
blasphemia in Sp. sanctum nunquam remittitur,376,c.391,a b.
cur & quomodo,391.a & seq.
blasphemia in Filium Dei quomodo remitti dicatur,& quid sit,390,e & seq.
Blasphemiæ Arianorum, vide Ariani: Manichæorum vide in Manichæis.
de Blasphemia in filium & Sp sanctum variæ opiniones,765,366, & seq.
Bocco presbyter in Chenebri Ægypti, 607,d

fortè is qui presbyter Mareotæ dicitur,615, E.
Bœotiæ oracula Christi aduentu cessarunt, 74,C
Bomotheos locus in Ægypto, eiusque presbyter Iustus,607,C
bonitas Dei ex quo maximè eluceat, 390,D B.C
bonum non est ex malo,neque in malo, 5,C
bonum est omnis res quæ est, ut malum quæ non est,4.A.B
bonus nullius rei inuidia tangitur, B.C
bos ab Ægyptiis pro Deo cultus 21,
Britannio Rex à Constantio Imp. interfectus,653,B
bruta Deum cognoscunt eumque laudant, 830,B
Bubastis ciuitas Ægypti, 612,B.
eius Episcopus Harpocration Meletianus, 612,B
Busiris ciuitas Ægypti, 612,B
eius Episcopus Hermæo Meletianus,612,C
cadauerum Christianorum strages ab Arianis in templo facta, 857,D.E
cæcus natura saluus à Christo sanatus, quod nunquam antea factum,67,B.C
Cæcilianus Episcopus Afer, 121,F.596,E. interfuit Synodo Sardicensi,596,E
scripsit de fide contra Arianos, 121,F
cædium causa cupiditas, 3,E. eas docuit Mars,10,A
Cæsarem appellat Athanasius,530,C
à Cæsare ad maiorem non datur appellatio, ibid.
absque Cæsaris προςτάξει encænia Ecclesiarum celebrari non possunt, 531,D. vide plura in Imperator.
Cæsareæ Cappadociæ Episcop. Basilius, vide Basilius.
Cæsarienses monachi Basilio Episcopo suo se opponunt,734,C. eos officii admonet Athanasius, 734,C
Cæsareæ Cappad. fuit apud Constantium Imp. Athanasius, 527,B
Cæsareæ Palestinæ Episcopi, Eusebius, Acacius,vide suo loco quenque.
à Caipha Ariani & Samosateniani suos de Christo errores sunt mutuati, 301,E.420,D
Caius presbyter Mareotes, 615,E
Calamitates nemo sibi ultro accersere debet,776,B
Calanarum vel Balaneæ Episcopus Euphration,629,D
Calemerus Diaconus Paulini Antiocheni Episcopi legatus in Synodo Alexandrina, 452, A
Calepodius Episcopus incertus subscripsit in Synodo Sardicensi, 596,C
Cales Episcopus Ermetheos Ægypti Meletianus,612,A
ab Alexandro in communionem receptus ibid.
Calix mysticus, 567,D.569,A.C.D.E.F.
est apud solos legitimos pastores, 569,E.F.
etiam populis p opinatur, 569,F. eius usus in Ecclesia,ibid.
calicem utrum fregerit Macarius presbyter, vide in Macario.
Callinicus Meletianus Episcopus Pelusii, 612, B.
calumniator Athanasii apud Constantinũ Magnum calumniæ conuictus,604.C.
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 612,B
calor à frigore prædominante extinguitur, 23,D
caluariæ locus sepultura Adami, 791,C
Calumniæ hæreticorum propriæ, 428,B
calumniæ Arianorum in Orthodoxos, vide in Arianis:in Athanasium, vide in Athanasio,& sic in aliis.
calumniatorum mos,533,E.
calumniatores à principibus repellendi, 535,C.D.
calumnia telum incurabile, 530,F. veritate curatur,ibid.
Caluthus Meletianus Episcopus superioris Cyno in Ægypto, 612,A
Canalium pars Italię, 597,B
Cancelli, 729,D
candelabra in Ecclesia, 729,D
canones Apostolici in rebus Ecclesiasticis obseruandi,576,D
canones Ecclesiastici à primis Ecclesiæ temporibus cœperunt,727,B
ab Arianis in periculum vocati, ibid.
Capito Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi,596,F
Capua Metropolis Campaniæ, 636,F
eius Episcopus Vincentius, ibid.
Capito Episcopus Siculus scripsit contra Arianos,121,F
Caralium Sardiniæ Episcopus Lucifer,547,D. vide Lucifer.
caro Christi, vide corpus Christi.
caro in Scripturis pro toto homine usurpata, 274,A.B
item pro hominis parte non regenerata, 393,B.C
Carpocrates hæreticus dicebat Angelos creasse mundum, 179,D.E
Carpones quidam ab Alexandro Alexandria ob hæresin Arianam eiectus,578,C.D
venit Romam ad Iulium missus à Gregorio Alexandrino,ibid.
Carterius Episcopus Antaradi, 547,A. confer cum 629,D. videtur enim ibi Cymatius dici.
ab Arianis in exilium actus,547,A
Castor filius Iouis ex adulterio, 11,C
Castus Episcopus(Cæsar Augustanus Hilario) interfuit Synodo Sardicensi, 596,C
Cataphronius præfectus Ægypti, 655,D
cum persecutio Alexandrina in Athanasiũ & Georgii introductio fieret, 655,D
persecutionem adiuuat, 655,D,657,E
Cataphryges vide Montanum & Priscillam.
Catecheses in veteri Ecclesia quales, 212,F
Catechumenis non aperiebantur mysteria, 569,B.C.613,B.
ne scandalizarentur,569,C
ipsis præsentibus nõ fiebat προσφορά, 582,A.594.A.620,D
cathedræ Episcoporum, vide Throni.
Catholicus officii nomen, 571,C.622,B.C 655, D.656,A.657,A.B.E
Cecilianus, vide Cæcilianus.
Cecropius Arianus Episcopus Laodiceæ (nescio utrius) 121,A.665,F
à Constantio Nicomediam translatus,665, circa quod tempus, vide 121,A
Celestinus Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi,596,E
Centenarius præfectorum sacri prætorii officii nomen,616,A
Ceres Thesei edicto pro Dea culta, 9,C
inuenit agriculturam, 16 A
Cerei in templis Christianorum, 729,D
Cerei diis suis à gentibus incensi, 729,D
Chalbis vel Chalbas Episcopus interfuit & subscripsit Synodo Sardicensi, 596,C
Chenebri locus in Ægypto,eiusque presbyter Bocco, 607,C
Cherubim proximi Deo, 329,B 392,E.F
Cherubim velatis faciebus gloriam diuinam intuentur,329,B.
sunt ex prima Angelorum hierarchia, 821, B.C
Chorepiscopus à χώρα nomen trahens, 621,F
Chrestus Episcopus Nicænus à Synodo Nicæna in locum Theognidis damnati substituitur,566,C
Christiani veri quod sit proprium, 272,C D. nunquam ab Apostolis aut doctoribus suis nomina sibiipsis imponunt. 135,C.D. & seq.
Diabolum pedibus conculcant, 78,C D
contra dæmones virtutibus pugnant, ibid.
ad martyrium parati, 858,A
extra Scripturas nec loquuntur, nec alios loquentes sustinent, 484,D.E
Christiani sunt lapides ædificii Christi, 244, C.D. non sumunt aut sumere sibi debent nomina à suis magistris, 135,D.136,B C.
eorum animi fortitudo,78,D
Christianorum Reges possident thronũ Dauidis, 819,E
Christianos veros quomodo persecuti sint Ariani, vide in Arianis.
Christomachi Ariani,vide in Arianis.
Christomastiges sunt ipsi Ariani, 257,B
CHRISTVS, non est nomen naturæ,495, A.B.& seq. sed personæ constantis ex duabus naturis, 321,D.E 323,C.459,E.F.462,A. B.E.F.484,A.486,A.487,E.490,D.494,D,E. 495,497,B.C. 500.C, D. 791, A. quod & probatur, 333,C D.& seq.518,519,520. & quidē inæqualibus, & comparatione nul-
lam habentibus, 791,A. ac distinctas voluntates habentibus duas, 383, D. 477,B. 814. & naturis vnitis, 322 A.B.& seq.333, C.& seq 484.A.519,A. & unitis in uno statim utero, 322,F.481,A B. ut uniuntur in homine corpus & anima,462,B. & sic perfectus Deus & homo & quomodo,490,D
Christus non est homo coniunctus ipsi Verbo,322,323,324,454,F.460,A. neque diuisa aut separata existens à Verbo humanitas,322,C.450,D. sed compositus ex duabus naturis,& quomodo id intelligendum 520,C
Christus unus tantum, non alius qui tantum Deus, alius vero qui tantum homo, sed Deus & homo idem,49,B.50,E.F.51.A.B.& seq.91,F. 92,A 97,D.F.321,D.E. 322,A. & seq. 459,E.F.462,A B.494.A 519,A
Christus verus Deus:id quod ex operibus eius patet, 48,F.49.A. B.C.& seq.50.D.E.51, A.& seq.75,A.& seq.76,A & seq.170,A.B.192, A.195,A.B.198,C. 217,A. & seq. 281,E F. 291, C.D.337,C.516,D E.518,B. Item, ex expressis scripturæ dictis, 92,B.& seq. 93,D,125,F. 266,A. 273,C. 302,A B.318. C D.328, C. D. 336,B.C.383,B.C.394,C.478,A.B.
Item,ex cultu adorationis, 204,A.B.C.& seq.409,D. Item, à propriis soli Deo conuenientibus, omnipotentia, immutabilitate, æternitate,&c. 339,D.E.340, A.& seq. 509,510.vide plura in λόγος.
Christus Filius quasi adoptiuus propter carnem assumptam, 97,F. frater noster ob eandem,194,A.334,D. qua Deus gloria & Filius Patris:qua homo & propter incarnationem, Pater eius Deus est, 384,E.385,A. 468,C. nec tamen inde duos esse Christos consequitur.385,A
Christus verus homo & perfectus, 89,E.F. 483,484,485,490,D. 500,E. & centies. habens verum, naturale, nobis consubstantiale,ex Maria progenitũ corpus, vide corpus Christi. item animam rationalem, 450,E.F.489.F.490,A.491,492,& seqq.
Christus factus (ἐγεννήθη, siue conceptus & formatus quoad corpus) in Nazareth, 496. A.497,F. natus Bethlehemæ, 497,B. à Maria editus vero & humano partu, 456, D. etiam post alios,primus tamen est, etiam qua homo. 335,A. in præsepi positus & cur,780,B.
Christus πρόσωπον, siue persona est,462, B.463,A
Christus unctus dicitur,171,172 & seqq. non ungitur propter se,sed propter nos, 171,D. E.F 172,A.& seq. 173. non qua Deus ungitur, sed ut Deus ungit seipsum qua homo,171,172,C,173,B C 174,B.C. unctus unguento,quod est ipse λόγος, 324,C
Christus Patri ὁμοούσιος, coëssentialis : unus cum Patre: Filius Dei verus & naturalis,non autem appellatione tantum : quia Deus non creatura ,sed creator : nec administer Patris in creatione,sed αὐτουργός, æqualis, non minor Patre : æternus : Iehouah: brachium, Verbum, sapientia, potentia Patris:non similis substantiæ Patri, & similia:vide in λόγος, sub litera L.
Christus non alius à Deo, sed unus idemque 459,D.E.F. adorandus in & cum carne, neque caro in adoratione à λόγῳ seiungenda,233.A.B.351,C.D.482,F.483,A. adorandus una adoratione Deus & homo, 275,D.E. nimirum quia Deus homo factus,ibid. & quia Filius Dei, 203,F,204,A. D.E.409,D. non vero vt creatura cæteris gloriosior, 204,A. adoratur solus, 1.D
Christus est sacerdos,cur & quomodo, 191,C. D.E 192,D.E secundum utranque naturam,sed diuersimodè,191,E,F.
nullum habens successorem, 193.
offerens se ipsum in sacrificium, quo semel peracto omnes consummauit, 1.C.2.A.43, C.46.47.48.192,F.
scilicet eos omnes & tantum qui credunt, 53.A.191,C.D
Christus Mediator debuit esse Deus, 239,B. 240, & seq. 241,C.D.& seq. 498,A. 499,500. oportuit etiam, ut esset homo, 279,C.D. 281,D.282.283,284,343,D

Chriſtus debuit mori morte violenta, & non naturali, 45, A, *& ſeq* 53, C.D
qui, & cur publice non clam, & cur. 54, E.F. 55, A. *& ſeq.*
cur voluerit crucifigi, non verò alio genere ſupplicii affici, 55, c d. 56. a *& ſeq.*
& morte ſua aboleuit mortem, 56, 57, 58, 59, 60, 397. E

Chriſtus deſcendit ad inferos, 268, C. 326, E. 475. d. 482, b. c 483, c. 487, c.
ſecundum Deitatem, 457, a. cur, 482, c. 485, e.
Item ſecundum animam, 488, c. d. 503. d. 585, c. d. e. 854, e. ut animas inde liberaret, 488, d. 802, a

Chriſtus reſurrexit à mortuis, quod multis probatur, 60, a. b. *& ſeq.* 854, d. e
cur tertio die reſurrexerit, non antè, non poſt, 57, a. b. *& ſeq.*

Chriſtus aſcendit in cœlum more aliorum hominum, 286, d. aſcendit in gloria naturali, non vero ex gratia data, 463, d. aſcendens carnem euexit in cœlum, 286, e.

Chriſtus omniſcius qua Deus λόγος, 279, c. d. 281, d. 282, d. c. 283, a. b. 284, b. c. f. 343, d

Chriſtus ignorat aliqua qua homo, 279, b. c d. 281, d. 282, d. e. 283, a. b. 284, b. c. f. 285, a b. 286, c. 343, b. c. qua homo nō poterat ipſam Deitatem in ſe & perfectè videre, 817. (*ubi nota* σάρκωσιν *dici* αὐτὶ τοῦ σαρκωθέντος.)

Chriſtus omnia accepit à Patre per æternam generationem, & ſic omnia ſibi tradita dicit, 278, b. *& ſeq.*
quicquid ut Deus habet, ut homo factus accipere dicitur, 168, b. 196, a. b. 279, f. 280, a. b. 281, a. b. c 306, a. b. c. 470, f
& ſecundum humanitatem, 280, a. *& ſeq.* 281. a. *& ſeq.*
ac ita humanitas accipit, ut λόγος dicitur homo factus, 306, b
Item, ideo accipere dicitur, quia quæ nos accipimus, ipſi data reputantur, 305, e. f. 306, a. b c. d. 466, f. 467 a. 477, a. & ut quę accepit ut homo, nobis det, 471, a b
at Deitas nihil accepit in tempore, 277, f. *& ſeq* 280, b. 504, d. e. f. ſumit a ſeipſo & cur, & quomodo, 170, c

Chriſtus nobis σύσσωμος, *hoc eſt*, eiuſdem nobiſcū corporis, vel concorpor, 234, d. 245, a 497, b.
συμμέτοχος, particeps nobiſcū (*ſcilicet*, eiuſdem naturæ. *Hebr.* 2.) 497, b. Patrem, Dominum appellat, & cur. 225, d. e, imago noſtra ſecundum Arianos, 209, c

Chriſtus fundamentum Eccleſiæ & cur, 244, b. c. d. vitis, & fideles ipſius palmites, & cur & quomodo, 103, 103, 104, *fuſè*, & 244, d

Chriſtus cur dicatur creatus variæ interpretationes, 222. 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230. 246, d.
cur & quomodo dicatur Dominus factus, 195, b. c *& ſeq.* 196, a. *& ſeq.*
cur dicatur à Paulo fidelis, & quomodo ſit fidelis Patri, 190, b. c 162, e

Chriſtus homo quomodo deſcendit de cœlo, & cœleſtis, 169, e. f. 504, d

Chriſtus in Scripturis quomodo factus dicatur, & quomodo id intelligendum, 185, a. b. 186, b. c. 188, c. 194, a. b. 465, 466, 467

Chriſtus quomodo dicatur humiliatus & euectus, 166, 167, *tot.* 168, 169, a. b
nimirum, non propter ſe, ſed propter nos, 167, d, e. 168, a. *& ſeq.* 169, a. *& ſeq.* & alia expoſitione, 169, c. *& ſeq.* 170, b. c

Chriſtus ut Deus nullo modo profecit ſapientia, 288, c. d. *& ſeq.* 446, c. d. 465, e f. 466, a. *& ſeq.*
ſed qua homo, & ſecundum humanitatē, 289. c. d. e. *& ſeq.*

Chriſtus qua Deus & ſecundum Deitatem miracula operatur, non verò qua homo, 50, f. 51, a. 169, d, e. f. 170, a. b. b 277, c. 281, c. d. 285. a. b 293, a. b. 451, a. 768, a. 769, a

Chriſtus dicitur ignorare diem iudicii, & quomodo. 95, c *& ſeq.* 96, 97. *tot.* *vide etiam paulo ſuperius*: Chriſtus ignorat aliqua *&c.* cur dixit ſe ignorare diem iudicii, cum tamen eum nollet. 286, c. d
cur eum noluerit diſcipulis manifeſtare, *ibid.*

Chriſtus Saluator uniuerſi, 1. c. 2. a. 46, 47, 48.
id quod ex operibus eius elucet, 48, e. f

Chriſtus complementum legis & Prophetarum, & quomodo, 787, d. e

Chriſtus non ideo primus in Scriptura dictus, quod primo omnium creatus, 257, f. 258, a *& ſeq.*
Lucifer dictus propter carnalem incarnationem, 320, a

Chriſtus eſt Sapientia & Verbum Patris, non vero alia præter Chriſtum, 126, c. d. 127, a. *& ſeq.* 128, b. c. 147, c. 215, 216, 217, 218, 304, d. e. *& ſeq.*

Chriſtus fidei dator ac Dominus, 784, c.
dux & viæ author in regnum cœlorum per corpus ſuum. 234, d. 333. a

Chriſtus bibitur per Spiritum ſanctum, 359, d.

Chriſtus bibendo hauſtus in Veteri Teſtam. 359, d. e

Chriſtus habitat in nobis per Spiritum ſanctum, 359, e 369, b. c. d. 515, e

Chriſtus quomodo diues fuit & pauper factus dicitur, 470, e. f 501, c. d. cur granum tritici, 836, d

Chriſtus quomodo dicatur ſubiecturus ſe Patri poſt iudiciū, & regni eius eſſe finis, 476, c d. e

Chriſtus in paſſione cur veſtibus exutus, 791, c. cur eius veſtes diuiſæ, *ibid.*
cur in quatuor partes, 798, a.
cur ſuper eius amiculo ſors iacta, 791, c.
cur tunica non diuiſa, 798, b. *& ſeq.*

Chriſtus cur paſſus & mortuus in Golgotha, 798, b c

Chriſtus cur voluerit iudicari, 792, a. cur dixerit, anima mea triſtis eſt, &, caro infirma eſt, 793, c. d

Chriſtus cur voluerit à militibus illudi, 793, e. cur purpura indutus, & corona redimitus adorari voluit, 794, b. c. cur arundinem in manus accepit, 794. a. 795, a

Chriſtus crucem ipſe cur geſtarit, 797, b. c. cur crucifixus, 797, F. cur in cruce à Phariſæis irriſus, 799, a. cur fel cum aceto bibit, 800, b

Chriſtus in cruce cur clamarit, Deus meus, Deus meus, cur me dereliquiſti, 801, a.
cur in latere confoſſus, 891, b.
cur ſanguinem & aquam effuderit, 491, d. e. 801, b. c

Chriſtus πρωτότοκος primogenitus omnis creaturæ cur dicatur, 395, c. d

Chriſtus contradicentium ſibi animos quotidie ad ſe conuertit, 2, a

Chriſtus non diſcerpitur in duos, ſi cuique naturæ ſua tribuantur, negatis iis quæ ſunt alterius, 385, a

Chriſtus brachium Patris eſt, 386, e. f. 387, a. b

Chriſtus non accepit in tempore nomen Dei, potentiam ſuam, dominium, gloriam, *&c*, 164, b. *& ſeq.* 165, a. b. *& ſeq.* 280, e. f. 281, a. *& ſeq.* 325, a. b. *& ſeq.* 326, 327, 328

Chriſtus victor, Rex & Dominus etiam antequam naſceretur, 66, b, 196, a.
ſpes gentium, 65, b. 66, b.
author pacis, 78, a. b

Chriſtus verbis vilibus docuit, & cur, 75, a.
non eſt magus, probatur, *ibid.* c. d

Chriſtus primum à Petro, poſtmodum à reliquis diſcipulis Dei Filius eſſe publicè dictus, (*Sic Gr. eſt enim ibi* ὁμολογεῖται) 289, d

Chriſtus ſeruus & ancillæ filius cur dictus, 128, e
non expauit Herodem aut Pilatum, 291, a

Chriſtus cur unigenitus dicitur, & primogenitus ex mortuis, 234, c d. e, *& ſeq.*

Chriſti gloria de qua Ioann. 1. non eſt ipſius carnis, ſed Verbi, 320, e

Chriſti humanitas τοῦ λόγου, Dei Verbi, ſerua dicitur, 193, f
non eſt filius ille Dei unigenitus, 310, e. 313, f. 314, a, *& ſeq.* 315, a *& ſeqq.*

Chriſti cognitio plena in Scripturis reperitur, 211, d. e
omnibus rebus precioſior, 2, e

Chriſti doctrina & præcepta Eccleſiæ tradita ſunt ſupra hominem, 111, a

Chriſti Deitas non eſt paſſa, 91, a. *& ſeq.* 454, c. d. 456, e. f. 457, a. 486, c. d. 487, c. 501, d. e. 502, a.
dicitur tamen paſſa & quomodo, 457, c. d. 486, c. d. 487, c. 504, d. e. f.
nimirum quod paſſiones corporis ſibi ἰδιοποιεῖ, appropriat, quaſi ſibi factas, 276, a. b. 293. f. 457, b. c. 460, c. d 504, d, e

Chriſti incarnatio & paſſio in Veteri Teſtamento prædicta, 848, 849

Chriſti mors in Veteri Teſtamento prædicta, 36, b c. 66, c. d 67, a. *& ſeq.* 198, b. c. d

Chriſti de morte trophæū eſt corporis ipſius ἀφθαρσία & immortalitas. 57, a. 60, b. 62, c d

Chriſti ſacrificium ſemel peractum omnes conſummauit, 43, c. 192, f.
eos ſcilicet, qui credunt, omnes, & tantùm, 53, a. 191, c. d

Chriſti nomen auditum ſaltem Dæmones fugiunt, 60, e. 62, a. 75, c d. 77, a

Chriſti beneficia in genus humanum collata in compendio comprehenſa, 790, a. *& ſeq.*

Chriſti vita perfectiſſimum omnium virtutum exemplar, 746, c. d. *& ſeq.*

Chriſti Deitas humanitatis ſuæ propria non aboleuit, 279. d. e. 281, d. e. 283, a. 291, d. 337, c. d.

Chriſti opera illuſtria inſtrumento corporis eius facta, non humanitatis ſunt, ſed Deitatis, 79, c. 169, d. 170, a. b. 277, c d. 281, d. 283, b

Chriſti Deus & Dominus ipſe Pater propter incarnationem, & carnem aſſumtam, 225, d. e 468, c

Chriſto data opera à Patre, ut ea perficiat, quænam illa, 238, c. 269, a. 782, c. f

Chriſto contradicentes pudefiunt, 1. d

Chriſtum oportuit eſſe Deum, 44, c. d. 52, b. c. 239, b. 240, a. *& ſeq.* 241, c. 461, f. 493, a.
oportuit etiam eſſe hominem, 241, c. 269, a. 497 c. d. 498. a. *& ſeq.* 499, 500

Chriſtum dicebat Paulus Samoſatenus nudum hominem, λόγον verò in eum deſcendiſſe, ut in alium aliquem hominem ſanctum, *vide*, Paulus Samoſatenſis, *infra.*

Chriſtum duas eſſe perſonas quibus argumētis hæretici probabant, 518, e. 519, c. d. 520, c. d.

Chriſtum Deum & hominem dicens perſonam non diuidit, 486, c

Chriſtum qui nouit non errat, 2, b

Chriſtum Mediatorem promiſſum iam veniſſe ex ſignis probatur, 68, b. c. *& ſeqq.*

de Chriſto, ut tota perſona, dicuntur vtriuſque naturæ propria, earum operationes propriæ: at non conueniunt alteri naturarum, 49, e. f. 50, a. b. c. d. e. 276, f. 277, c. d. 280, a. b. 281, d. e. 283, b. 284, b. c. 290, b. 291, c. d. 292, e. 331, d. e. 337. a. b. 520, 521, 768, a
Exempla ſunto: 50, d. e. 167, f. 169, e. f. 172, a. b. 275, a. 281. b. c. d. 332, a. 333, d. e. 461, d. e. 462, a. b e. f. 465, b. c. & alibi centies.
cauſa eius rei ac fundamentum, 50. e. 170, b. c. 171, b. 274, d. e. 275. a. 332 a. 333, c. 462, b. 465, b
vel ſi dicuntur etiam de altera natura, dicuntur non ut inhærenter & ſubiectiuè in ea exiſtentia, ſed ſaltem ἰδιοποιητῶς, *id eſt*, appropriatè ſiue malis imputatiue ex gratia vnionis, 50, e. 90, f. 91, a. 170, b. c. 186, c. d. 196. e. f. 234, b. c. 274, d. e. 275, c. 276, a. b. e. f. 291, b. d. 443, d. e. 457, b. c. 460, c. d. 504. d. e.

de Chriſto loquendo, ſua cuique naturæ propria tribuenda, 277, c. d. 281. d. e. 291, 292, 293, 342. e. f.
nec metuendum, quòd duo Chriſti ideò ſtatuantur, 385, a

de Chriſto dicuntur omnia Patris propria, actionesque propriæ, ſola paternitate excepta, 254, a. 338, d. e. 339, a 340, 341, 371, c. *& ſeq.* 711, *& ſeq.*
ut quod ſit liberator, ut Pater, 371, c. *& ſequ.*
quòd viuificet, ut Pater, 371, d. e. 384, a
quod det Doctores & Paſtores ſuæ Eccleſiæ, 371, e

ut quod

vt quod sit legislator, 372,A.B
quod Dominus(*sive* Iehouah)sit,372, B.C.D.E. 373.A.*& seq.*
quod eiusdem honoris & dominii cum Patre 375,D.E.*& seq.*
quod mittat Apostolos, vt & Pater & Sp. Sanctus 376.C.*& seq.*
quod eodem throno sedeat cum Patre,376.E.F
quod glorificetur à Patre & Sp. Sancto, & ipse vicissim illos,378,B.C.D
quod sit aduocatus & consolator, 379,D.E
quod Patri præponatur aliquando in scripturis 380,E.F
quod ex eo omnia esse dicantur, similiter atque ex Patre 381.A.
quod eduxerit Israelem ex Ægypto, 382, E.F.383.A.B
quod sit verus Deus,& Deus magnus 383, B.C
quod non minister Patris,384.C
quod Pater non sit eius Deus & quomodo, 384.D.E
quod æqualis Patri 385.C.
quod idem regnum & potentia Patris, & Filii,386,A.B
quod Patris nomine appelletur, 386,C.*& seq.*
quod æternus,quod non creatura,sed creator,& similia:vide in verbo λόγος.
de Christo vocabulum personæ siue πρόσωπον dicitur, 462,B.463,A
de Christo, quæcunque dicuntur, indigna Deo,propter eius humanitatem dicuntur, 276 D.E.279,F.281,B.290,291,292,443,D.E. 465,466,467.
de Christo, eius persona & officio orthodoxa Ecclesiæ Romanæ,& Liberii Episcopi confessio, 396,D.E.397.A.B.C
de Christo & Trinitate confessio Athanasii, 394,395.396. alia eiusdem de iisdem.397, B. & adhuc alia eiusdem, 398,C.*& seq.*
in Christo duæ voluntates distinctæ, 383, D.E.F.477.B.814.
in Christo in miraculis efficiendis vtraque natura operatur: vnaquæque tamen quod suum est, 275,A.B.281,C.D. 285,A.B.337, C.C
in Christo propria naturarum esse negans, negat & tollit unionem, 337,B
in Christum fides nostra vt in Deum, 337, A.
Plura de Christo vide in λόγος, in litera L.
cibus & potus sanctificantur per sacra verba, 828,E
cibi rerum inanimatarum sunt sancti, 826, D.
Cilices cum Iudæis pascha celebrabant, 672, E.718, D.E. in Synodo Nicæna persuadentur, ut cum reliquis colant, 672,E.F. 673,A.718,D.E
circumcisio interna non manu facta, 763,B
circumcisio externa signum exutionis natiuitatis carnalis, 763,B & regenerationis,763,C. cur in membris genitalibus, *ibid.*
circumcisio octauo die fieri mandata,quid significabat, 763,A.B
circumcisio fiebat etiam in Sabbatho, *ibid.*
Ciuitas sanctorum in cœlis est, 777,C.D. in quam nullus carnalia sapiens ingreditur,778,B
clauorum vestigia cur in corpore suo Christus seruarit,457,B
Claudius Episcopus Palestinus interfuit Synodo Sardicensi, 597,C
interfuit etiam Hierosolymitanæ,602,B
Clemens Petri sectator, 100,D
refutauit eos qui Deitatem compositam ex partibus dixerunt, *ibid.*
Clemens legatus Magnentii ad Constantiũ, 529,A
Cleopatris ciuitas Ægypti, 612,B
eius Episcopus Isaac Meletianus, *ibid.*
clerici in Ecclesia distincto à laicis loco, 684, B.
clerici fieri non possunt, qui idolis immolauerunt, 684,A
clericis Alexandrinis Constantius Imperator immunitatem suam restituit, 600, A B
Clysma locus, vt videtur, Ægypti, vel certè Thebaidis, 664,C
coadoratio hominis Christi hæretica, 462,E. (vide si placet de hac re Cyrillum in Anathematismis & eorum defensionibus.)
Coccusæ in Cappadocia Paulus Constantinopolitanus strangulatus,547,B
Cœlum quid significat in scripturis, cum terræ opponitur,35.*post*.E.F
Cœlum à Sapientia Dei,id est Filio,vertitur, 34.*pr*.D E. pro Deo habitum ab Ethnicis 7,E. clausum ab Adam usque ad Christũ, 326,A
in cœlis non est mas aut fœmina, 827,A
cœmiteria Christianorum, 548,C.
coëssentiale,*&c.* vide ὁμοούσιος, in litera O.
Cœna Domini sub utraque specie administrata,569,F
coexistere sibi aliquid non potest, sed aliud ipsi,216,C
cogitationes malas Deus non creauit, 497,D. cogitationes hominum euanescentes,214, F.
cognitio Dei donum Dei, 44,A.B. rebus omnibus preciosior,2,C.
potest hauriri ex inspectione rerum creatarum, 46,A.B
cognitione Dei carens à bruto nihil differt 44,B
cognitio Dei est Lux 387,B.C. Non potest hauriri ab homine,absq; Dei illuminatione,211,D.249,E.F.450,A.B
quomodo ista conciliente cum prioribus, vide 211,D
cognosci vult Deus per Christum, 250,A
cognitio Dei post Christum natum totum terrarum orbem impleuit,250,C.D
ea sufficiens in scripturis, 357,E,F.359,A.B
Coldæus Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi, 569,E
colles aliquando quid significent in scripturis,395,C.
Collianus Consul, 858,B
colloquium habitum cum Arianis, 428,A
Colluthus presbyter Alexandrinus, 570,B
fuit schismaticus Meletianus, 570,B.
nunquam fuit Episcopus. 570,B
mortuus, *ibid.* ab eo ordinati pro Laicis habiti, *ibid.* ex decreto Synodi Alexandrinæ, 616,C. Ischyram ordinauit,570,B 614,C.616,C. Episcopum se gerebat,616,
Colluthiani Arianorum socii, & hostes Ecclesiæ catholicæ, 617,C.F.619,B
comes præsedit concilio, 567,B,C
comitum non est præsidere Synodis, 567,B. cur,vide 568,F.645,B
commentariensis officii nomen, 567,B
commixtio σύγκρισις dicitur vnio personalis,504,C.505.A
communicatio idiomatum,vide Idiomatum communicatio.
communio siue κοινωνία pro unione personali.459,C.481,C.495,E.500,C
communicandum non est cum hæreticis,669 C.D E
Concilia,vide Synodi.
concionator bonus quid spectare debet, 810, A.B.
concordia animi & spiritus nos vnit Deo, 256,C.
Deum ad exaudiendum permouet, 532,E.
condemnatio legis per mortem & resurrectionem Christi abolita,53.A
condere. vide creare.
confessiones fidei Arianorum, vide in Arianis.
coniuges pudicitiam in coniugio seruare debent, 783,D
de eo error Hieracis, 852,F
coniunctio fidelium qualis, 266,267,270,B
eius exemplum Deus, 268,267.
coniunctio cum Deo fit per Spiritum sanctum, 269,C.D.E.270,A.B
conscientia bona iudicium non reformidat, 576,F
consensus Ecclesiæ uniuersalis signum veræ fidei & doctrinæ, 403,D.E.F
consilium Dei non mutatur, 785,D
consolatio in calamitatibus verorum amicorum literæ, 344,C
Consortius Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi,596,E
Consortius alius Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi,596,F
Constans Imperator, Constantini M. Filius, Constantii frater, post mortem patris ipse cum fratribus, omnes Episcopos exules reuocat, 631,A.B. Ecclesias donariis complet,528,C.
eius coniunx Olympias,662,E. Augustus piissimus, 525,E
ad Constantem in Gallia existentem mittunt Eusebiani ex Synodo Antiochena secunda Ariana legatos, Narcissum, Marim, Theodorum,Marcum,689,C.
(missa etiam fidei confessione, *ibid.*)
qui Athanasium accusarent, 526,C.631,C
Constans illos legatos reiicit calumniæ conuictos, 631,C.
scribit ad Athanasium iubens tabulas sacrarum literarum confici, 526,D. ad eum ter scripsit Athanasius,526,C.D.E
ad eundem venit Athanasius Mediolani agentem,526,E
Constans euocat Athanasium Mediolanum, 526,E. ab Episcopis sollicitatur, ut scribat ad Constantium pro congreganda Synodo, 526,E, Athanasium humaniter excipit,526,E. euocat eum in Gallias, 526,F. mittit eundem cum Osio ad Concilium Sardicense,526,E.
Athanasium vocat Aquileiam ad se. 526.F, inde rursum eum vocat in Gallias, 526,F
Constans cognoscens de Orientalium persecutione & Synodi Romanæ iudicio,Constantio fratri scribit, 633.F. & sic conuocat simul cum fratre Constantio conciliũ Sardicense, 560, D. 633,F. 634,A. Literas à Constantio accipit pro dimittendo à se Athanasio, 597,D.F.636,D. legatos Synodi Sardicensis Constantio commendat, 636,F
Constans à Magnentio tyranno interfectus, 528,C.D. martyr factus, *ibid.*
Constanti à Constantio monumentum erectum,662,E
constantiæ in persecutionibus & tormentis exempla, 625,E. 647,C.D.
Constantinopolim frumenta ex Ægypto vehi solita, 568,B
Constantinopoleos Episcopi, Alexander, Paulus,Eusebius,Eudoxius,*&c.* vide quenque suo loco.
Constantinus Magnus Imperator interfuit deliberationibus Synodi Nicænæ,I. 676,C
Nicęnam fidem exposuit,(ἐκτέθεικεν, *id est*, edicto publico promulgauit, obseruandamque ac docendam mandauit) 676, E. ab Eusebio Nicomediensi Episcopo persuasus Arium ab exilio reuocat, 130,B. 522,E
Constantinus Magnus Ario iuramento se rectè sentire purgante,523,A. iubet ut eum Alexander Constantinopolitanus in communionem recipiat, 523,A B. mandat etiam Athanasio, ut eum Ecclesiæ restituat, 604,A.B. minatus exilium si contrà faciat, *ibid.* misso eo mandato per Syncletium & Gaudentium Palatinos, *ibid.*
Constantinus M. (Eusebianis Athanasium accusantibus, quod eius mandato non paruisset, 603,F.604,A. & Meletianis varia de illo crimina spargentibus,*ibid.*) audit eum Psammathiæ, (est id suburbium Nicomediæ) absoluitque,604,F.607,B. remissum domũ Alexandrinis commendat 604,E.607,B
at Meletianis secundum Athanasium accusantibus de variis criminibus (vide 565, D.E.F.567,D.569,A.B.C. 582,B.C.589,D.E. 593,E.594,A.604,D.614,E.) Dalmatio Cẽsori ut de criminib. cognoscat,mandat, 607 C. at Meletianis calumniatoribus demõstratis eos publico edicto damnat, 568,D. 569,A.571,F.607,D.609,*toto.*
verum Eusebianis rursum instantibus, ab iis persuasus Synodum Tyriam ob causam Athanasii indicit: in qua quomodo hic sit damnatus, vide in Synodo Tyria.
Sed Athanasio petente, ut per aliam Synodum de causa sua cognosci iubeat, 568,A. 622,F.611,C. primũm eum reiicit, post tamen audit,622,B. mandat quoque per edictum,ut Episcopi Tyriæ Synodi se Constantinopoli sistant,actorũ suorum rationẽ reddituri, 622,E.F.623,A.*& seqq.* Verum Eusebianis Athanasium de variis criminib. & nouis accusantibus (quæ vide 568,B.574. A.D.624,A)

 mittit

mittit eum in exilium,563,b.568,B.624,a
in Galliam,582,c.624,a.
in Treuiros, 624,c.d. causa non audita. 624,a.
ut sic Arianorum furorem sedet,563,b.
vel,ut eum insidiis Arianorum liberet,653, b.624,c.d
at neminem tamen alium Athanasio surrogat,582,e.653,C
Constantinus Magnus Athanasium restituere volens, morte præuentus non potuit, 624,D.E. paulo ante mortem baptizatus est,676,E
Constantinus Magnus ædificauit martyrium siue templum Saluatori nostro Hierosolymis,621,B.686,B. ad quod dedicandum Episcopos in Tyria Synodo congregatos euocat,621,686,B. iis etiam Arium & eius complices, quasi recte de fide sentientes commendat, 621,b 686,b. mittit Dionysium Comitem cum militibus ad Synodū Tyriam, 611,C.622,E
Constantinus Magnus Arianos publico edicto damnauit, Porphyrianosque appellari iussit, ignominiæ causa, 653,C. viduis Ægypti & Libyæ frumentum distribuendum donauit,574,a.b. virgines sacras admodū honorauit,544,a
Constantinus Magnus Athanasium publico edicto purum criminibus pronunciat, 569, a.573,a. quod edictum Ægyptii Episcopi ad omnes ubique Episcopos miserunt,568, d.572,f. id extat 604,e.& seq. 609.toto.
ad Constantinum Magnum scribit Athanasius de Arsenio inuento, 607,d.e
ad Constantinum Magnum scribit Ioannes Athanasii accusator eius innocentiam fassus, 610,f.611,a. ad quem Constantini responsum extat,611,a. quo eum laudat adque se euocat,611,a.b
Constantinus Minor, Constantini Magni filius Imp. in Treuiris in Gallia egit, 624,c. d.e. post mortem Patris una cum reliquis fratribus omnes Episcopos exules restituit, 631,a. inter alios Athanasium, 624,d.e. 631,a. per calumniam in exilium missum, 624,d.e.653,c
Constantinus Minor Athanasium ab exilio redeuntē Alexandrinis commendat, 624, c.d.e.631,a.b. literæ extant, 624.c.631.b
Constantinus Minor Eusebianos Athanasiū confictis criminibus accusantes reiicit,631, c.
Constantius, Constantini Magni filius Imp. à multis annis Christianus,524,c. studiosus auditor Pauli,*ibid.* φιλάνθρωπος, humanus,115,b
Constantius totus deditus Arianis, 628,b.c. 635,f.654,e.663,a b. quicquid volebant illi faciebat, 635,f.641,f.655.a. 661,e.f.667.a. 658,c.d. ab Eunuchis quouis impellebatur,645,e.f. 645,e.f. ab Arianis dictus Augustus æternus, 691,d
Constantius mente carens, 662,f.663,a. in promissis fallax,653,a. periurus, 652,e.f. 653,f.654,a.b.662,e. Saule peruersior, 661, f.662.a. Achabo crudelior, 662,a. alter Pharao, 662,b. imitator Iudæorum Barabbam præ Christo eligentium, 662,c.d. calumniatoribus totus deditus, 662,f.663, a.b. præcursor Antichristi, 663,a.e.667,c. Antichristi imago,665,c.667,b.669,d.e.
Constantius interfecit patrueles suos, 662,e. item patruos siue auunculos,*ibid.* non pepercit socero, *ibid.* non cognatis,*ibid.*
Constantius expeditionem agit contra Magnentium, 641,c. interfecit Britannionē, 653,b.665,e. & Magnentium, 665,e. & Gallum patruelem,*ibid.* fuit Arelati, 641, f. & Mediolani, *ibid.*
Constantius horrenda immanitate & crudelitate Orthodoxos est persecutus, 632,633, 654,e.f. 661,d.e.f. 662,663, *& seq. ubi horrenda leges.*
Constantius patre Constantino mortuo cū reliquis fratribus Episcopos exules reuocat,631,a.b
Constantius ad mouendam contra Athanasium & Orthodoxos persecutionem ab Arianis concitatur,631,d.e.f.
adque eam peragendam mittit Philagrium Ægypti præfectum, 631,f. 632,d.653, e. & Arsacium Eunuchum, 631,f
& Ducem Biacium, 632.f.
perque eos manu armata Gregorium Alexandriæ throno imponi pulso Athanasio curauit,631,f.632.d
Constantius à Constante fratre commotus Synodum Sardicensem congregat, 526,e. 631,f. (*vide* Sardicensis Synodus.)
Constantius post Synodum Sardicensem ab Eusebianis commotus rursus nouam in Orthodoxos persecutionem mouet, 635,f. 636,a.*& seq.*
legatis Synodi Sardicensis pro restitutione exulum Episcoporum supplicantibus, 636,f.637.a.*& seq.*
ac Constante Imp. intercedente, legatosque commendante,636,f.
tandem mouetur; Arianis in manifesto crimine deprehensis (*vide* in Stephano Antiocheno) ut exules restituat, 637,c. quare etiam mortuo Gregorio Athanasium Edessæ agens,ter datis literis ad se accersit,597,d.598,a.b.635,c d.650,C. (literæ extant,597,598,638,a.b.c.*& seq.*)
Comites etiam suos intimos Athanasio scribere iubet,637,E.
Constantem quoque fratrem rogat ut Athanasio veniam discedendi concedat, 597,d.637,d. mittit pro eo & presbyterum 598,b.637,b. & Diaconum, iubens iter accelerare, 598,c. 637,d. Alexandrinam quoque sedem annum integrum ipsi vacuam reseruat, 637,d
Athanasium venientem ad se benignè excipit, 599,e. 637,c. 650,c. ac per edictum publicum Alexandriæ restituit, 597,e.637, e. (edictum extat, 599,e.f.) omnia quoque hactenus contra eum acta promulgataque irrita facit,600,a.638,a.b.
(edictum extat, 638,c.) Clericos Alexandrinos etiam priore immunitate donat, 600, b. Athanasium Alexandrinis commendat. 600,c.d. mandatque ut eum volentes libentes recipiant, *ibid.* præfectis imperat, ut inobedientes puniant, *ibid.* e.f. denique mittit Eusebium decurionem qui acta publica contra Athanasium confecta aboleat,quod & præfecto Ægypti reliquisque mandat, 601,a.b
Constantius Imper. post mortem Constantis fratris scribit ad Athanasium, seque illum pari gratia,qua ante, complexurum denūciat,529,c.636,e. ac scribit nō semel tantum,sed ter, 653,f. epistola extat,536 d.e. 638,e. (*sed valde dissimiliter, fortassis ideo, quia duplex de Latino translatio*) in qua Athanasiū Patrem appellat, 537,a, 638,f. quamque misit per Palladium Palatii Magistrum, & Asterium Ducem Armeniæ,536,d.
quibus etiam dat in mandatis, ut videant, ne quæ insidiæ Athanasio struantur, 653,f. f.654,a
verum Magnentio sublato, ab Eusebianis irritatus nouam rursum contra Athanasium & Orthodoxos persecutionem exorsus est,636,c.637,*toto & seq.* 641,e.f. & quidem Maximiani aui materni longe crudeliorem,647,a.b.649,b.600,a
Arelati ergo & Mediolani omnia ex Arianorū sententia agit, 641,f. mandat præfecto Ægypti, ut frumentum Arianis, non autem Catholicis distribui curet,*ibid.* licentiam dat unicuique iniuriandi Athanasiū & Catholicos, *ibid.* minatur Iudicibus prouinciarum nisi Arianis communicent, 641,f.642,a.c. iisdem mandat ut homines ad Arianismum cogant,642,a.c.
Episcopis autem ut vel Arianis communicent & Athanasium damnent,642,a.b.c.*& seq.* 643,e.f. vel in exilium eant, 642,a c. 643,e.f. plebibus etiam Orthodoxis,plagas, ademtionem bonorum, omnémque vim & iniuriam minatur, 642,b. Episcopos aut minis, aut pollicitationibus ad defectionem inducit, 642,d.e. nullum Episcopum domum dimittit, aut etiam ad se admittit,qui prius Arianismo non subscripsisset,642,d.e
post Paulinum Treuirensem, Eusebium Vercellensem, Dionysium Mediolanensem, Luciferū Caralitanū Episcopos 645,d in exilium mittit, 539,c.547,e.f,644,a
item Fortunatianum Aquileiensem, Vincentium & Heremium Thessalonicensem, 539.c
(*innumeram pene seriem aliorum, vide supra sub titulo* Ariani) quod Athanasium damnare nollent,539,c.643,e
à quibus grauiter admonitus, 643,f.644.a. nihilo melior est factus,644,a
Liberio etiam Romano Episcopo mandat ut cum Arianis consentiat, 644,645,*& seq.* donis etiam per Eusebium Eunuchum ad id sollicitās, 644,645. cum vero non obedientem donaque recusantem in exilium mittit, 645,e.f. 646,a. mandato misso ad Præfectum Vrbi, 645,f. prius tamen masculè à Liberio obiurgatur, 646,d.e. cui Felicem Arianum substituit, 666,b.c.
deinceps Osium Cordubensem Episcopū ad se euocat, 648,b.c d.e. mandatque ut Arianis, & damnationi Athanasii subscribat,648,e.F. sed ab Osio persuasus hominem domum remittit, 648,e. sed rursus incitatus ab Arianis idem Osio imperat, 648.e.f.649,a illo autem rescribente, seque id facturum negante, 649,a.b *& seq.* (epistola extat,*ibid.*) iterum eum ad se euocatum annum Sirmii secum detinet, 651,c.d. atque ad extremum plagis & tormentis ad subscriptionem cogit, 547,f.626, c.d. 651,c.d
Tandem denuo in Alexandrinos & Athanasium rabiem vertit, 652,a. Athanasii restitutionem sibi inuito extortam dicens, 652,f. aliàs etiam friuole se à periurio cōtra Athanasium commisso excusans. 652,f. 653,f.654,a.b. mandatum de persequendo & necando Athanasio ad Ducem & milites per Notarios & Palatinos mittit, 652,c.727,c. (extat id mandatum, 540,f. *& seq.*642,a.*& seq.*) qui quid egerint vide in Syriano. Alexandrinis etiam mandat ut Athanasium usque ad mortem persequātur,nisi se hostē experiri velint, 652,d.655, b.c.
Ethnicis etiam libertatem idololatriæ pactus per eos Orthodoxos persequitur, 655, b.c.d.*& seq.*
Frumentium Episcopum Auxumeos extremè persequitur, 640,d.642,a.*& seq.*
Breuiter:ex sola Ægypto & Libya 90, Episcopos suis sedibus pellit,539,d. *vide plura in* Arianis.
ad extremum ut omnes Orthodoxos opprimat Synodum Oecumenicam Nicæam Bithyniæ conuocat, 670,c. sed mutato consilio post eam in duas Ariminensem & Seleuciensem discerpsit, *ibid.* (quæ autem utrobique acta, vide suo loco.)
synodi Ariminensis legatos Episcopos 20. cum literis Synodicis ad se missos,petentes Synodi nomine exules restitui, Synodum dimitti,eiusque acta confirmari, 677,b.c.d. *& seq.* diu detentos ad se nō admisit, causatus expeditionem bellicam. 716,b. eosque Adrianopoli suum reditum expectare iussit,716,c. Synodum quoque legatorum reditum expectare mandans,*ibid.* (epistola eius ad Synodum extat,716,b.) cui Synodus priora postulata repetens respondet, *ibid.*d.*& seq.*
Constantius ad mortem usq; pro Arianis depugnauit,698,b.c.d nullis Episcoporū siue precibus,siue adhortationib. flecti potuit, quo minus orthodoxos persequeretur,643, d.e.f. 644,a.646,d e. 647,a 650,e.f. 651,a.
Eunuchis negotia Ecclesiastica regenda cōmittebat, 646,c.d. Ecclesiastica iudicia ad se in aulam reuocabat,666, d.667,d. mandata sua pro canone haberi volebat 643,e. 666,e. Accusatoribus Orthodoxorum deficientibus ipse accusabat, 666,d
Constātius Imp. Arianos appellat πρώτους τῆς σοφίας ἐξηγητάς, *id est,* primos sapientiæ expositores. καὶ τῶν ἐξηγητῶν τοὺς ἄκρους, apicem expositorū siue doctorum, 541,C. laudat Georgium Cappadocem hominem sceleratissimum, 541,d. Athanasio dat veniam proficiscendi in Italiam, 535,a. eundem vocat impostorem,541,a. præstigiatorem,541,a. præstigiatorē,541,b. cerdonibus similem, *ibid.* eundē criminatur quod fugerit, 541,c
Constantius Imp. paulo ante mortem ab Euzoio Antiocheno Episcopo Ariano baptizatus,698,d
apud Constantium Ariani accusant Athanasium quod fratrem Constantem contra ipsum concitare voluisset, 525,d. *vide supra*

supra plura in Athanasio.
Constantio obiecta crimina & in eum dicta scommata ab Athanasio, 653,a. *& seq.* 661,e. f. 662,a. *& seq.* 665,c. 667,c.d
Consubstantiale, vide ὁμοούσιον.
contraria simul esse non possunt, 6,a
conuertere hominum animas non est humanum opus, 2,a.79,a.b. sed Dei solius, 37,e. 47,e.f.78,f.805,b. qui id non apparenter in cordibus hominum operatur, 37,e.60,d
ad Conuertendos homines cur Deus verbo & hominibus utatur, 48,a. *& seq.*
Coptus ciuitas Ægypti, 612,a.
Copti Episcopus factionis Meletianæ Theodorus, 612,a
Corax Syracusius inuentor Rhetorices, 16,c
Corinthi Episcopus Epictetus, 453,b
Corinthiaca Ecclesia ab Apollinaristis & aliis hæreticis vexata, 460,e.f
corpus aliquod viuere dicitur cum mouetur, 28.b. moritur ob animæ discessum, *ibid.*a mouetur ab anima, *ibid.* non ratiocinatur, *ibid.*
corporis resurrectionem Ethnici credere non potuerunt, 77,c
corpora interfectorum Ariani reddere noluerunt, ne ipsorum facinora manifestarentur, 548,e.
corpus siue caro Christi quid dicatur in scripturis, 506,d
corpus à λόγῳ, Deo Verbo assumtum, 37,e. 40,a.42.d.238,239, *& millies.*
non apparens tantum, 42,f.50,e.220,a.454, d.457,d.e
non phantasma corporis, 42,f.220,a.275,c. 454,c.457,d.e
nõ alienum aut alterius naturæ quam nostra sunt, 42,f.236,a.241,c.d.e.336,c.454,c.d. 457,d.e
non inanimatum, 450,e.f.489.f.490.854,c. *& seq.*
non ἄλογον, irrationale siue carens anima rationali, 450,e.f.489,f. 490,a.491,492, *& seq.*
non ex essentia Deitatis sumtum, 454,c.d. 458,b.c
non ex Deitate in carnem mutata factum, 454,c.455,e.f.456,a. *& seq.* 457,458
non ὁμοούσιον, eiusdem essentiæ vel substantiæ cum Deitate, 454,c,d.455,d.485, 486,487
non coæternum Deitati, 454,e.482.a
non increatum, 479,e.480,d.e.481,a
non immutabile siue ἀναλλοίωτον, 480, d,
non exæquatum Deitati, 482,a. nec ullo modo comparandum cum illa, 791,a
non præexistens unioni cum λόγῳ, 481, a.b
sed nostrum, nostræque naturæ, 43,a.b.52, e.65,e. 192,d.e. 234,c. 235,f. 236,a. 241, c.d.e. 281,d.e.494,c.d
idque verum ac naturale, ut fuse probatur, 456,457,458
quod nisi humanum esset, liberari non poteramus, 241,b.c
omnia nostra habens excepto peccato, 48, d.52,d.91,d. 129,a.b.192,d.e. 194,a.275,b.c. 397,d e.456,b. *& seq.*470,f.497,a.b.797,f
seruum, 193,f
mortale natura sua, 52,e.61,e.454,d.790,e. 791,a
palpabile, visibile, 480.e.f.482,d.
quod non possit esse ἀόρατον inuisibile, 482,d
omnis maculæ & peccati expers.43,d.470, f.497,a.b.499,a, *& seq.*500
idque ex virgine incontaminata assumptũ 43,a,52,e.394,d
in ea ab ipso λόγῳ Deo Verbo creatum, 43,a.50,c.d.193.e f
sibique unitum, 275,c.277,b.481,b
gestatum (φορούμενον) 53,f.274,e.281.d. e.
proprium factum, siue ἰδιοποιούμενον, 43,a.50.E.71,d 274,d e. 443,e f
natum vero naturali partu, 456,d.e.491, f.
non compleuit diuinam Verbi hypostasin assumtum, quasi ante incompletam, 521,a nec aliquam fecit accessionem ad Deitatem, 459,b.c
corpus illud verum fuit, quia natum, nutritũ, circumuolutum fasciis, passum, mortuum, sepultum, tactum, 456,a. *& seq.* 457.a. *& seq.* 458,a. vere passum & mortuum, 458,d.e. *& seq.* cum esset in sepulcro, non erat in inferno, 457,a.b.470,e.475,d.488,c.491,c sanguis ex eo effluxit & aqua, & cur, 491, d.e.801,b.c. derelictum ab anima in cruce, 491,f.505,d. non fuit cum anima in inferno, sed in sepulchro, 457,a
corpus illud ipsum, quod natum, quod passum, quod mortuum, etiam est à mortuis excitatum, 57,c.457,f. ab excitante Deitate vnita, 234,e. 397,d.e.437,f. 459,c.e.f. 465, b.c
id ipsum ascendit in cœlos, 286,d. quomodo & nos olim ascensuri, *ibid.* in cœlos, in quibus non erat ante ascensionem, 466, b.c. in quibus existens visum est à Stephano, 333,b
Corpus Christi est πανσεπτον, omni cultu & veneratione dignum, 334,c. προσκυνητόν, *ibid.* adoratur non peculiari à Verbo adoratione, 331,c.333,a.b. 482,e.f.483,a. habet gloriam inexplicabilem, 493,e
corpus à λόγῳ, Deo Verbo, in quem finem assumtum, 52,a.b. *& seq.* 53,a. *& seq.*54,a. *& seq.* 196,c.d. 228,c.f.237,c.d.238,c.d.240,d.e ex unione magna accepit gratiæ dona, 281. e.459,c
corpus Christi appellatur ναὸς τοῦ λόγου, templum Dei Verbi, 43,a. dicitur ὄργανον, instrumentum Deitatis, 43,a.d.54.d. 70,71,72. *aliquoties*, 274,d.277.c.290,d. eò quod per id, & in illo Deitas operetur, 274, e.275,a.b. at quomodo, vide 275, a.b. *& seqq.*281,d.e
corpus Christi vocatur κυριακὸς ἄνθρωπος, homo Dominicus, 394,e.396,a.b. vocatur aliquandò Christus, 323,d
sed non est Christus alius à λόγῳ, 322, 323,324, *totis.*
corpus Christi exaltatũ accepit nomen quod est supra omne nomen, 465,e.f.471,a.504,b
μεταλαμβάνει τῆς θεότητος, particeps est Deitatis, 43,c. quomodo vero, 71,d.e
ἐθεολογήθη, Dei appellationem accepit simul cum λόγῳ, 466,a. ἐθεοποιήθη, Deus factum est, 275,e.286,f. est λογωθὲν, *vt ita dicam*, Verbificatum, 276,c. factum est θεὸς λόγος, Deum Verbum, 466,a
at quomodo, 275,e.286,f. ut scilicet propria sibi non amiserit per unionem, 337,b. 462,b. nec cesset esse caro, siue ante siue post ascensionem Deificata, 463,d. nec Deitati exæquetur, 482,a
corpus Christi non ægrotauit, nec debuit ægrotare, 53,e.f.54,a.b *& seq.* virtute Deitatis à corruptione præseruatum, 43,c.d.52,e. 61,d.e. à morte non consumtum, & cur, 791,a.b
corpus diuidens à Verbo irritum facit Mediatoris officium & beneficia, 333,a.334,D. illud Verbo exæquans impius est, 482,a. similiter qui id æternum esse asserit, *ibid.*
corpus Christi primitiæ Ecclesiæ, 471,a
corpus Christi Deitati coæternum dicebant Apollinaristæ, vide ibi, & de eò Marcionis & Manichæorum deliria, vide suo loco.
corpus Christi cibus non corporalis, sed spiritualis, 771,f.772,e. participatur à nobis etiã in hac vita, 474,a
omnibus de se participantibus vitam æternam præstat, 90,a.474,a. est *enim* Spiritus viuificans, 474,a
corpus Christi Deitati nec æquale, nec ullo modo comparandum, 791,a
corpus Christi nobis consubstantiale dicens non inducit quaternitatem personarum in Deitate, 458,e,f.459,a. *& seq.*
corporis propria negans negat Verbum carnem factum, 337,b.ea tollens Manetis phãtasiam inducit, *ibid.*
corporis siue humanæ naturæ Christi Deus, est ipse Pater, 384,d.e.385,a
omnia corpori suo data, dabit Christus in futura vita electis beatis, 471,b.c
corpore siue humanitate Christi, à λόγῳ diuisa, nulla fieri potuit humani generis redemptio, 333,a
corruptio resurrectione Christi deleta, 54,b. c.d. in hominibus iam locum nullum habet propter eum, qui in hominibus habitat, 43,c.d
Cosmas Episcopus Africanus interfuit synodo Sardicensi, 596,f.
crapula & otio dæmones delectantur, 825,d
creare dupliciter in scripturis accipitur, 408,e
creare quomodo homines dicantur, 221,222, 408,E
creare est ex nihilo aliquid facere, 18,e 39,a
nullius est creaturæ, sed solius Dei, 87,d. 206,f.720,b 723,a
creare & gignere non est idem, 19,a. *& seq.* 231,f. *& seq.*232,a. *& seq.*333.
creari & creaturam esse aliquem non est idẽ 221,222,221, *fuse.*
cur non creauerit Deus ab æterno mundũ quærere, furiosorum est, 158,a
de creatione Ecclesiæ Catholicæ doctrina & confessio, 39.a
creator & artifex quid differant, 38,e
Creatorem Solis & mundi oportuit esse Deũ 2,b & quidem unum tantum, 32,33.*pr.*
creatura omnis Dei serua, 193,f
nulla adoranda, 204,a.b.262,f.263,a,331,c. 332,b.508,a
nulla inuocanda, 259,260.a
cum in nullam creaturam credamus, 218,b
& omnes indigeant Dei gratia, *ibid.*c
nec ulla aliam (*ex se scilicet & absque Deo*) iuuare possit, *ibid.*
& creaturam σέβειν, colere honore Deo competenti idololatria sit. 126,a. *vide plura in* Idololatria.
imo eam adorare Arianorum & Ethnicorũ sit, 331,c
creaturæ similes Deo esse non possunt, 150,c. d.159,e.216,e. 218,c. 158,f.265,d.396,b.c.722, d.e
nõ possunt Deo exæquari, 148,e.159,f.166, e.367,b.c.396,b
non sunt Dei propriorum capaces, 341,a
non possunt habere eandem cum Deo ἐνέργειαν, operationem, 368,a.b.c. *& seq.*
nequeunt creare, 189,e.f.202,c.d.720,b.723,a
non possunt esse æternæ, 144,c.d. *& seq.* 158,a.231,a.b.723,a.
non omnipotentes, 339.d.341,a.723,a
ut nec omnipræsentes, siue omnibus in locis, 365,d.e
nec immutabiles, 359,e.341,365,a.723,a
non habent potentiam viuificandi, 362,e. f.non sanctificandi, *ibid.*c
creatura nulla eiusdem gloriæ particeps cum Deo, 204,a. *& seq.*447,c
creaturæ omnes ferre possunt meram Dei manum, 206,a. *& seqq.*
creaturæ omnes etiam à Deo Patre creatæ, nõ autem à solo Filio Patre excluso, 205,c. *& seq.*206,a. *& seq.*
creaturæ quomodo Deo coniunguntur, 305, b.c
creaturarum unaquæque alterius ope indiget, 207,d e.239,c 240,c.d.334,d.e
creaturarum ordo & harmonia docet esse Deum, 29.30,31.32.
creatura nulla poterat genus hominum saluare, 239,b.334,e.f.336,f.337,a
creaturam esse & Filium Dei esse quid differant, 157,c 158,a. *& seq.* 230,d.231,a
creatus esse quomodo dicatur Christus, vide in exposit dicti Prouerb 8. Dominus creauit me, *&c.*
creati in Christo qui, 212,c.229,230.
credere, credentes, *&c. vide* Fides, Fidelis.
Cretenses Iouem Regem suum pro Deo coluerunt, 8,d
Saturnum puerorum hostiis placabant, 21, c.
Crispinus Episcopus Patauii.526,b. interfuit Synodo Sardicensi, 597,b
crocodilum quidam Ægyptiorum pro Deo habent: quidam vero abominantur, 20,b
Cronius Episcopus Metoles Ægypti, Meletianus, 612,b

ab Alexandro Alexandrino in cōmunionem receptus, *ibid.*

crux pro morte crucis & passione Christi, 808, D.E.809, A, 810, A

crux mortem in triumphum duxit, diabolumque sustulit, 805, C.

crux adoranda & in ea gloriandum, 808, E. 809, B.810, A

crucem Christi Ethnici rident, 1, C.62, D. eius virtus totum orbem compleuit. 1, C. per eam Dei cognitio manifestatur, 1.C.

crux non noxa sed medicina creaturæ, 1.C.

crucis aduentu omnis idololatria cessauit, 1. D. eius signo omnia dæmonum spectra pulsa, *ibid.*

crucis signo omnis magia & veneficium cassatur, 61, B.75, C.

crucis trophæo utimur cōtra diabolum, 463. A.

cuculla lacinias habere non debet, 817, C

Cucusa Cappadociæ in desertis Tauri montis, 630, C
eò exulatum missus Paulus Constantinopolitanus, *ibid.*

Cues, vide Muis.

cultus æqualibus æqualis: contra vero inæqualibus inæqualis debetur, 375, D.E

cupiditates ortæ in homine ex contemplatione & admiratione sui & rerum terrestrium, 3, B.C.D. versæ in habitum ex crebra usurpatione, *ibid.*

Cupido pro deo adoratus, 8, C

curiosus Imperatoris officii nomen 613.E.F. 616, A.857, A

Cusæ ciuitas Ægypti, 612, a eius Episcopus Meletianus Achilles.612, A

Cymatius Episcopus Palti Cœlesyriæ, 452, B. 547, A.629, E. ab Arianis in exilium actus. 547, A.629, E

Cymatius alius Episcopus Taradi vel Antaradi, 629, E. ab Arianis in exilium missus, 629, E. interfuit Synodo Antiochenæ, in qua Paulinus Episcopus electus, 452, B ei Synodus Alexandrina epistolam inscribit, 452, B

Cynus superior ciuitas in Ægypto, 612, A. eius Episcopus Coluthus Meletianus, 612, A

Cynus inferior ciuitas Ægypti, 612, B. eius Episcopus Hermæon Meletianus, *ibid.*

Cypriorum Episcoporum catalogus qui Synodo Sardicensi interfuerunt, 597, B. C.

Cyprianus Episcopus Africæ interfuit Synodo Sardicensi, 596, E

Cyriacus Episcopus prouinciæ Mysiæ scripsit contra Arianos, 122, F

Cyrius Episcopus Berrhoeæ Syriæ. 547, A.629, E. ab Arianis in exilium actus, 547, A. 629, E

Cyzici Episcopus Germinius, vide in Germinio.

D

Dæmones pro diis ab Ethnicis culti, 45.D. 60, E

dæmones nomine Christi audito fugantur, 60, E. 62, A. alios dæmones eiicere nequeunt, 78, E

dæmones Christiani moribus & virtute debellant 78, D

dæmones Christum adorant, 62, B.C.
Angelorum figuram assumunt, 187, B.
fugantur signo crucis, 74, D.E
item nomine Christi, 60, E.75, B.C.

dæmones diabolo obediunt, 56, B. in imo aëre vagantur, *ibid.*

dæmones saluandos olim Origenes docuit, 391 B

dæmones delectantur ocio & crapula, 825. D.

dæmones cedunt Apostolis, 781, B.C. Christo si mortuus adhuc esset non obedirent, 62, A.B. profligati per mortem Christi, 77.A. olim inani specie ludificabant homines, 74 C.D

dæmonum insidiæ patefiunt, ubi Christi nomen vel fides dicitur, 60, E.74, C, D

Dalmatius Censor Antiochiæ agens, 607, C ei causa Athanasii à Constantino Magno iudicanda commissa, 607, C

Damasus Episcopus Rom. 717, C.724, F. Synodum celebrat Romæ, 717, C. 724, E. in qua Ariani damnantur, 717, C.E.F.724, F nominatim Auxentius, 724, C. Vrsacius 717, C.E.724, F. Valens. *ibid.*

Damaso pro damnatione Arianorum Synodus Alexandrina gratias agit, 724, E. scribit etiam ad eum accusans Auxentium, *ibi.*

Danaë à Ioue compressa, 11.B

Daniel Propheta vixit sub Cyro & Dario, 671, F.

Danielis libro tribuitur & hymnus triū puerorum, 341, D. item historia Susannæ, 144, E.377, B.743, F

Daniel à Deo ipso sapientissimus dicitur, 515, A. omnibus Chaldæorum disciplinis fuit instructus, 514, F. ieiunat, 825, B

Danius Episcopus (fortè Dianoeus, de quo mentio apud Sozomenum) 575, F. Eusebianus siue Arianus, 575, F. interfuit Synodo Antiochenæ literasque ad Iuliū subscripsit, *ibid.* ei inscribuntur Iulii literæ, *ibi.*

Datianus Comes magnæ authoritatis apud Constantium Imp. 637, E. Athanasium per epistolam hortatur ut ad Constantium ipsum vocantem veniat, 637, E

Datyllus Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596, F

Dauid Rex filius Iessæ, 64, C. obtinuit regnū iam trigenarius, *ibid.* E. Moabitas & Syros bello pressit, 65, A

Dauid Rex variis modis Christi regnum & passionem præfigurauit, 840, C. *& seq.* 841, A. *& seq.*

Dauid domi mortuus, 65.C.D

Dauid fugit ad Abimelech sacerdotem, 84, D. à Saule persecutionem passus, & ab Absalone filio, 840, E.841, A

Dauidis reliquiæ apud Iudæos seruatæ, 197, E

Debita nostra à Christo persoluta, 52.D.E. *& seqq.*

Declopetus Episcopus Gallus interfuit Synodo Sardicensi, 596, D

Decreta Dei æterna, 246, A. *& seq.* executio autem eorum fit tempore destinato, 246, E, F

dedicatio templi Hierosolymitani, 621, B. 686, A

ad dedicationes templorum conuocati Episcopi, 621, B.686, A.B

Deificantur etiam homines, 165, D.E.166, A. 223, D.277, C.332.D 363, E 364, E.445.D, (*videtur autem significari glorificatio, ut colligitur ex* 286, F.289, F.290, C)

Deificatur lignum, aut alia materia hominū artificio, 12, A.D

Deificatus homo Christus, 241, C
carnem suam Deificat, 276, E

Deipara dicitur Maria virgo, 261, D.273, C. 275, F.276, A. vide infra plura in Theotocos.

Deitas nō potest demonstrari rationib. (*scilicet humanis*) 360, D.E.C

Deitas est indiuisibis, 516.B
vniuersa est, ut in Patre, sic etiam in Flio, & Spiritu sancto, 513, A.B. est una tantum, non tres, 422.F. *& seqq.*

Deitatis in tribus personis unum est εἶδος forma siue species, 262, D

de Deitate participare nulla res potest, quæ ipsa Deus non est, 146, F.147, A

D E V S vnus tantùm, 5, D.255, C.D.469, E.F. quomodo, 253, 254, 255, 256, 257, 302, B. 374, C. *& seq.* & unum tantum esse, probatur ex rebus creatis, 32, 33 *pr.* nec possunt esse duo Dii eiusdem potentiæ, 5.E.F. neque contrarii, 6, A.B

Deus non est author mali siue malitiæ (κακίας) 5, B.B.499, E.F. sine tamen eo nihil fit, 5.F

Deus quid sit comprehendi non potest, sed quid non sit, 627, A. nullius rei indiget, 23, D. nemini inuidet bona, 34, *pr.* B. non compositus ex partibus, *ibid.*

Deus creauit hominem ad imaginem suam. 2, D.39, C. contemplatorem gnarumque rerum creatarum, 2.D. sui cognitionem ipsi indens, 2, D. volens eum in eo statu permanere, 3, A.39, D

Deus omnibus ubique creaturis præsens, 42, D 49, E.F. 50, B.C. 73, B, C. 104, E.F. 468, B, 397, C.513, D. extra tamen omnes creaturas existens, 49, E F.50, B.C. non coextensus creaturis, 514, C

Deus mentiri non potest, 41, D. nulli omnino creaturæ est comprehensibilis, 106, D. 107, C.D

Deus creator non esset, si ex præexistente materia res creatas fecisset, 38, E

Deus longissimè abest à creaturis, & etiam nō abest, & quomodo utrunque verum, 268, B.C.

Deus non omnia facit quæ potest, 239, D. quodque non omnia facit, impotentia non in ipso, sed in creaturis est, 158, A

Deus illuminat quos vult, 147, D

Deus cur non creauit ab æterno, 158, A. *& seq.*

Deus cur noster Pater, 315, C. quomodo & cur dicatur homines genuisse, 232, A.B.C. *& seqq.*

Deus quomodo gignat, à nulla creatura inuestigari potest, nec debet, 214, B.C.409, *& seqq.*

Deus ubi sit, & quantus sit, quærere insani est, 214, B.C

Deus cognoscitur, quod Deus sit ex propriis suæ essentiæ, 341, A

Deus non est compositus ex Patre & Filio, tanquam partibus, 512, A

Deus factus aut creatus non est, aut datur, 195, C.262, D.E.485, D. nec adorandus. 262, D. E.F.263, A.B

Deus cur dicatur fidelis in scripturis. 190, C.D. 192, D. E.193, A. cur verax & quomodo (*sic enim Gr. sonat*) 782.E. quomodo dicatur iurare, 785, B. *& seq.* quomodo dicatur exaltari, 517, A. *& seq.*

Deus Magnus etiam est ipse Filius, 383, C.

Deus cur legem non de cœlo, sed de Sina per Mosen promulgarit, 240, A

Deus dator fidei & dominus, 784, C

Deus omnia in omnibus quomodo erit in futura vita, 476, F

Deus præ omnibus genus humanum misericordia prosecutus est, 39, C. poterat absq; incarnatione passione, *&c.* Christi, genus humanum liberare, 239, D E. præsidet ecclesiis, 592, A

Deus olim in sola Iudæa cognitus, 181, E

Deus malus non est, nec esse potest, 6, A

Deus non respondet per simulacra, 17, C

Deus non ideo interrogat quod nesciat ante, 281, F.288, A

Dei natura nullo intellectu comprehensibilis. 106, D. 107, C.D. 327, E.360, D.E F. eam inuestigare velle audax facinus, 327, E.329, A. 357, F

Dei solius est esse omnipotentem & creatorem, 206, D.217, D.339.D.723.A.B
solius est esse immutabilem, 339, E.480, D. E.E.723, a
solius est esse æternum, 144, C.D. *& seq.* 158, A.231.A.B.723, A.B
solius est esse increatum, 480, D.B
solius est remittere peccata. 239, D
solius est liberare a morte, 42, B.C
solius est hominis mentem (*scilicet intrinsecus*) docere, 805, C

Dei bonitas pati non poterat hominem in corruptione manere, 41, D.E.42, A.46, C.D

Dei generatio alia quam hominum, 153.B. 155, D

Dei voluntas sufficit, ut res aliqua fiat, 187, C 208, F.209, A.F

Dei consilium stabile & incōmutabile, 785, D

Dei cognitio sufficiens in scripturis, 357, E.F

Dei sunt quæ à fidelib. præstantur opera præclara. 805, A

de Dei essentia vel natura participare nihil potest, quod ipsum Deus non est, 146, F. 147, A

ex Dei potentia non quæuis concludēda, 139, D E

Deo cur tribuantur membra humana in scripturis, 319, A. *& seqq.*

Deo coniungimur per Sp. sanctum, 269, D.E. 270, A.B. cum proficimus, 305, C.D

Deo creaturæ exæquari non possunt, 148, B. 159, F.266, F.367, B.C.396, B
nec similes fieri, 150, C.D.159, E. 216, E.218, C.258, F.265, D.396, B.722, D.E

Deum aliquem esse, qui sit præter res omnes creatas præclarè ex ipsa rerum natura demonstratur. 29, 30, 31, 32. eundem unum esse probatur ex rebus creatis, 32, 33, *pr.*

Deum cognoscere homo per se solus potest, nec alio ipsi quam seipso ductore opus est, 25, D.143, D. & tamen Deum intellectus nullus comprehendere potest. 106, D.107, C.D. 211, D. 250, A. B. & potius quid non sit, quam quid sit cognoscitur, 627, A. quæ quomodo concilianda esse videantur, vide 211, D

Deum Patrem per Filium omnia creasse, & non alium

non alium quendam Deū Marcionis probatur,78,F.79,A
Deum Patrem appellare quantum differat ab eo si quis eum Creatorem appellet, 416,C
Deum dicere peccati esse authorem horrenda blasphemia est, 499,E.F
Deum asserere in seipso passum esse, hæresis est omnium impiissima, 486,C
Deum creatum inducere Arianorum est, 262, D.E.485,D. & Ethnicorum, 262,A.B. quē etiam adorare nefas, 262,D.E.F.263,A.& seqq.
de Deo non ex sensibus humanis, aut secundum modum rerum creatarum sentiendū, 213,D,358,A.713,E
de Deo quæ humana in scripturis prædicantur, aliter quam de hominibus accipienda., 353,A.& seq.355,D.357,A.& seq.377,F.488, D.E.F.409,A.511,C.D
de Deo extra Scripturas non loquendum,357 E.F.358,A & seq.359,A.B
de deo & rebus diuinis non quærendū quomodo hoc vel illud fieri possit,ubi Dei verbum est,sed simpliciter credendū, 519,E.F.
de Deo hominum attributa in scripturis dicuntur,ut per ea nobis res supra naturam declarentur, 377,F
de Deo quæ dicimus, similibus egenis adumbramus,327,F
ex Deo cur dicantur esse omnes creaturæ, & quo sensu,415,D.E & seq.
ex Deo quomodo dicatur esse Filius à Synodo Nicæna,435,C.D.& seq.
in Deo nulla est qualitas,303,B.C
Dii ex gratia dicti,non de natura Dei, sed de gratia participant, 164,C.D
Dii gentilium. vide Ethnici.
Dii non possunt esse duo aut plures eiusdem Potentiæ,5,E.F. neque contrarii, 6,A.B
Dii non iidem omnib. gentibus fuerunt,19,E. & seq. sed tot ferè quot loca, ibid. per imagines oracula promunt,17,A.B. non possunt esse plures uno, 33,& seq.
Dii unde originem sumsere,9.D.E.10,B.C qui & quales Dii fuerint. vide Ethnici.
Dii edicto Thesei quidam habiti, 9,C. item Senatusconsulto Romano,8,F. alii aliis sacrificantur, 20.D.E. quando contemni cœperunt,73,E.& seq.
Deorum certamina irreconciliabilia, 11,C. flagitia & adulteria,10,E.11,D.& seq.21,E genera, 19.E. & seq. inuenta, 16,A. non sunt nomina fictitia,14,B. laudes vanæ, 15,B.C.D
Deorum cōditores decebat potius esse Deos, 9,A
deos qui primi confinxere, non crediderunt eos esse deos,14,C
deos tres dicere, dogma est Diabolicum,à Marcione inuentum,422,A
deos duos asserunt Manichæi, unum bonum alterum malum,493,C.D
deos non facit artium inuentio. 16,B.& seqq.
Demetrius Diaconus Mareotes, 607,C
Demetrius presbyter Mareotes, 615,E
Demophilus Episcopus Arianus, 674,B.675,E interfuit Synodo Ariminensi, 674,B obtulit cum reliquis Arianis Sirmiense symbolum Semi-Arianum, quod habebat Coss. ascriptos,674,C idque ab omnibus siue ulteriori inquisitione probari,674,C. & omnibus Synodis præponi petiit, *ibid.* at à Synodo iussus Arianam hæresin execrari,id recusans,675, D.E. ab eadem damnatur, 675,E
descensus Filii è cœlo quid? 517,D.E. *vide in* λόγῳ *plura.*
descensus Christi ad inferos, *vide* Christus.
Desiderius quidā Episcopus Gallus interfuit & subscripsit in Synodo Sardicensi, 596,D
diabolus suasor peccati,40,B.C.F. hæreticorum pater,114,C. hæresium omnium authore,123,D. ei dæmones reliqui obediūt, 56,C. non sua specie sed aliena homines tentat, 112,A.B.C à fidelibus illuditur, 112,E. ipsi ne vera quidem loquenti credendum.113,A.B
dialecticæ inuentor Zeno Eleates, 16,C
Diaconi legunt in Ecclesia,518,F
Diana Thesei edicto pro dea culta, 9,C Iouis filia ex adulterio,11,C. inuenit artem venatoriam, 16,A
Dianius quidam Athanasio de Basilio Cæsariensi scribit, 734,C ei respondet Athanasius, 734,C
Dicella locus in Ægypto. ubi & præsbyter Ammon,607,C
dicta secundum naturam rerum intelligēda: non contra, 187,D.E
Didymus presbyter Thaphosireos in Ægypto 607,C
dies Dominicus initium secundæ creaturæ, 764 C D
dies iudicii cur à Deo hominibus non reuelatus,287,C ignoratusque à Christo quatenus homo, 279,B.C. 281,D. 282,D.E. 283,A.284,E.F. 285,A.B.286,C.D
dignitas inæqualis inæqualem etiam honorē & cultum habet,375,C.D
dilectus & unigenitus idem, 320,E.F.
dilectus cur dictus Filius à Patre,217,C
Diodorus Episcopus Asiæ,629,E.636,A ab Arianis in exilium missus,629,E.636,A
Diodorus quidam Episcopus interfuit Synodo Sardicensi, 596,C. (Hilario est Tenedi.)
Diogenes notarius venit Alexandriam,536,B missus à Constantio cum mandato de persequendo Athanasio, 652,C
Diognius, (fortasse Theognis) Arianus interfuit Synodo Tyriæ, 570,E. esse autem Theognim apparet ex col. 581,C. ubi Theognis appellatur. Missus ab eadem in Mareoten,quid ibi egerit vide in Eusebianis & in Theogni.
Diomedes vulnerat Martem & Venerem, 11, C.
Dionysius,vide Bacchus.
Dionysius Comes,581,C.611,C.618.C præsedit Synodo Tyriæ, 581,C.618,C.619, A.B.C. ubi quid egerit, vide in Arianis,611,C. apud eum protestantur Ægyptii Episcopi de peruersitate iudicii,618,C. ad eundem scribit Alexander Episcopus Thessalonicēsis de insidiis Athanasio positis,581,C.619,A. eiusdem scriptum ad Eusebianos.619,C. quo eos hortatur,ut rem iustè agant,619,C.D
Dionysius Episcopus Mediolani,547,D.643,D 666,A. homo pius,666,A. Metropolitanus Italiæ, 547,D.643,D. mittitur in exilium à Constantio quod Arianismo subscribere nollet, 547,D.E.643,666,A. nec Athanasium damnare, 547,D. 643,D. eius locum occupat Auxentius,666,A. masculè Athanasium apud Constantium defendit, 643,D.666,E
Dionysius Episcopus, (Elidis Hilario) interfuit Synodo Sardicensi,596,D
Dionysius Episcopus Alexandrinus, 421,A. 428,& seq.707.A.B.& seq. doctor Ecclesiæ catholicæ,431,B. vixit ante Synodum Antiochenam primā, quæ fuit contra Samosatensem, 707,B. contemporaneus Dionysio Romano, *ibid.*
Dionysius Alexandrinus accusatus quod in epistola ad Euphranorem & Ammonium Sabellianos Episcopos τὸ ὁμοούσιον negasset,421,B.430,B.C.F.431,B. 433.A.C.434, F.435,C.443,B. à Synodo Romana conuentus per epistolam, 707,B.purgat se negans crimen obiectum, 421,B.C.430,D. 707.C.721,E. epistola de hac re ad Dionysium Rom. extat, 421,B.C.707,B.C. (ubi & alterius mentio): complures enim eū scripsisse testatur Athanasius, 430,C.443,A
Dionysii Alexandrini apologiæ liber primus, 436,D.437,C.438,A. (confer cum 707,B. C.) secundus, 437,D.F.439.E.F.441.B.442, B. tertius,438,E quartus, 441,C
Dionysium Alexandrinum Ariani suæ fuisse sententiæ dicebant,428,A,C. quod Athanasius tota illa epistola falsum esse euincit.
Dionysius Romanus Episc.435,D.707,B. vixit ante Synodum Antiochenam primam 707,B. coætaneus Dionysio Alexandrino, 435,D. 707,B. Dionysium illum hæreseos apud se accusatum, *ibid.* admonet literis Synodi Romanæ sententiam complectentibus, 707,B. damnans Sabellianos, 435.D.E. cui respondet Alexandrinus, 435,D.707,B. (epistola extat ibidem. ubi & mentio alterius epistolæ ad eundem.)
Dionysii Romani epistolæ contra Sabellianos fragmentum, 421,E.F. ubi tres deos negat,421.F.422,A. & illum non esse creaturam ait probatque,421,B
Dioscorus Episcopus incertus subscripsit in Synodo Sardicensi, 596,C
Dioscorus presbyter Mareotes, 615,E.
Dioscorus presbyter ab Arianis in exiliū missus,548,F.664,C. in Soinem. 664,C. (fortè is est cuius mentio,614,A)
Dioscorus Ægypti Episcopus ab Arianis Ecclesia sua fugatus, 664,D. interfuit Synodo Sardicensi, 596,F.
Dioscorus alius Ægyptius Episc.interfuit Synodo Sardicensi,597,A
Diospolis ciuitas Ægypti,612,A eius Episcopus Ammonius Meletianus, 612,A
disciplinæ Dei supernaturales, 111.D. thesaurus Dei in nobis reconditus,*ibid.*
discipulus Euangelii fidelis quis, 114.D.E.
discipuli Christi contemnunt mortem,57,E.F
dispositio omnium rerum in natura ordinatissima prouidentiam & Deum prouidentem arguit,38,C
disputare cum hæreticis ad defendendam fidem,hæreticos conuincendos & infirmos stabiliendos licet,400,C,D
in disputationibus abūt peruicacia,83,D. ante omnia quid quisque defendere aut oppugnare velit ponendum, 83,D.E
cum hominibus pertinacibus non disputandum,401,E
Diues,id est, Deus cum esset Christus, factus est pauper,id est homo, 470,E,F
Diuinitas Christi,vide Christus & λόγος.
doctoris prudentis est accommodare se discentibus,431,D
Doctor animorum solus Deus,805,C.
doctrina,Christi quam potens, 76,D. nulla humana vi aut sapientia retardari potest, *ibid.& seq.* reliquis omnibus euanescentibus ipsa ubique adolescit, 80,B.C
doctrina deorum gentilium qualis, 23,E.F 24,A.& seq.
dogmata Ethnicorum de diis suis. *vide* Dii & Ethnici.
dogmata Arianorum; *vide* Arius & Ariani.
dogmata Manichæorum, Valentini, Basilidis, Marcionis, Apolinarii,*&c. vide suo loco.*
dogma Philosophorum de immortalitate animæ, 74,E.F
dominationes sunt ex secunda Angelorum hierarchia,821,C
dominica dies cur Sabbatho substituta,762.D
Dominus creauit me, quomodo intelligendum,vide in indice Locorum Prouerb.8
Dominus (id est Iehoua) Pater, Filius & Sp. sanctus, 372,B.C.& seq. 385, E.F. 470,A. B.C.D.475,D.E. & tamen unus tantum Dominus,373,A & seq.
Dominus qui est Deus est, 373,C.D.& seq.
Dominus gloriæ est ipse Deus, 463,A,470,B. C.
dominium Dei segregat Deum à creaturis, 375,B
Dominum ac Christum fecit hunc Iesum quomodo intelligendum, vide in Indice locorum S.scripturæ in Act.
Dominica templa dicta 532,D
Domitianus Episcopus (Asturicensis, ut ex Hilario colligitur) interfuit Synodo Sardicensi,596,C
Domnion Episc. Sirmii,629,E ab Arianis in exilium missus *ibid.*
Donatianus Episco. Gallus interfuit Synodo Sardicensi,596,E
Donatus Proconsul Thraciæ,547,B
dona gratiæ diuinæ non sunt æqualia Deitati,249,C. sunt irreuocabilia,270,B
Dracontius Episc. (paruæ Hermupoleos) in regione Alexandrina.452,B. ab Arianis in exilium missus,548.F.664,C.735,A.B.C in deserta penes Clysma, 664,C
Dracontius Episcopatum fugit, 735,A. unanimiter electus, 735,C. eum prolixa epistola ut eum susciperet hortatur Athanasius,quæ extat,735,& seq. eadem de causa ad illū etiam misit Hieracē presbyterū & Maximum lectorem, 740,A ab exilio rediens interfuit Synodo Alexādrinæ,447.E.452,C
Ducenarius,officii nomen, 616,A
δουλεία καὶ λατρεία pro eodē. 375,D
Dynamius Episc. Afer interfuit Syn.Sar. 596.E
Dyscolius Episc. Gallus interfuit Synodo Sardicensi,596,D

ecclesia Catholica quæ,366,D est res inuicta,
520,a. ei præsidet Deus,592,a
ecclesiæ catholicæ traditio quæ,366,c
ex qua qui excidit Christianus non est, *ibid.*
ecclesiæ Catholicæ fides de Trinitate, quæ, 366,d.e
ecclesia super fidem fundata,366,d 367,a
ecclesiæ hyems sunt afflictiones, 102.a. *& seq.*
non omnes in ecclesia sunt veri & sinceri Christiani,102,b,c.*& seq.*
ecclesiæ à Constante Imp. donariis completæ,528,C
ecclesia pro templo,vide templum.
ecclesiarum ministris immunitas à Constantio Imp. restituta,600,A
ecclesiarum consensus,& communio,in Arianis refutandis, 640,D.E
ecclesiastici canones,727.B. constitutiones, 643,F
ecclesiasticæ res à Laicis non tractandæ, 650, A. in iis canones Apostolici obseruandi, 576,D
edictum Constantii Imperatoris contra Orthodoxos, 636,A.667,A
efficacia mortis Christi,805.806,*& seq.*
εἶδος siue species aut forma Deitatis in Patre & Filio eadem,262,D
Elearchia Ægypti regio, 452,B
in duos Episcopatus diuisa, *ibid.*
quibus præfuerunt olim Agathus & Agathodæmon, *ibid.*
electio Dei æterna,245,E.F.246,A.*& seq.*
in Christo, 245,246.
executio autem eius in tempore, 246,E.F
electio Dei nostræ salutis causa,246,A,B
eleemosynæ sunt placatoriæ, 103,C
nos coniungunt,*ibid.*
elementa pro diis ab Ethnicis habita,7,F
Elias monachus occultator Arsenii, 608,D E
Elias Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi,596,F
Elias alius Episcopus interfuit Synodo eidem 597,A
Elias adhuc alius Ægyptius interfuit eidem 597,B
Elpidius presbyter Romanus, 575,D.E.632,B
mittitur cum literis ad Eusebianos ut vocaret eos Romam ad concilium, 575,D. 632,B
quorum etiam responsum recusatorium refert, 575,D.F.632,B.C
Elpidius Episcopus Palæstinus interfuit Synodo Sardicensi,597,C
interfuit & Synodo Hierosolymitanę,602,
Elurion Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597,B
encænia templorum absque Imperatoris cõsensu celebrari non licet, 531,534.A.D
encænia precibus fieri solita,534,D
ἐνέργειαι congruere debent agenti, 14,D
ex ἐνεργείαις cognoscitur agens,*ibid.*
Ephæstus Diaconus Mareotes, 615,E
Ephesi Episcopus Menophantus,588,A.*vide in* Menophanto.
Epictetus Episcopus Corinthiorum,453,B
scripsit ad Athanasium de hæresi Apollinaristarum, 454,B.C
ad eum extat Athanasii epistola contra hæreticos excellentissima, 453,B.*& seq.*
Epictetus Arianus,666,B
eo in sceleribus & persecutionibus administrandis utitur Constantius, 666,B.C
& Georgius Alexandrinus, 666,B
haud scio an is sit,cuius mentio,117,A
Epicurei mundum casu extitisse dicebant, 38, B.
refutantur, 38,C.D.*& seq.*
prouidentiam tollebant, 38,B
Ephraim Episcopus Thmueos Ægypti Meletianus,612,B. ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, *ibid.*
Episcopi Cæsarem appellant, 530,C.568,A. 618,D.F
Episcopis à Cæsare nõ conceditur appellatio, 530,C. quia eius tribunal summum,563,A
Episcopi etiam hæretico Imperatori obediũt, 534,F.536,A.537,B.C. 538.C.D. 539,A. 650, B.C
Episcopis absque Imperatoris consensu non licebat Ecclesias suas relinquere ad aliò proficiscendum,534,F.535,A
nec ab ecclesiis suis abesse, 535,B.538,D.E. 737.E.F
Episcopi Patres etiam ab Impp. appellantur, 537,A.638,F
ab Impp. pro nutu Episcopatibus remouebantur, 536,D 537,B.539,A.604.A
Episcopi in publicis Ecclesiæ conuentibus sedebant in cathedris siue in thronis, 557,F. 558,A.B 573,D
Episcopi publicè ab uniuersa plebe præsentibus eiusdem prouinciæ Episcopis eosque inaugurantibus electi, 117,A.B.565,D. E.582,F.583,A.628,D.E.665,E.F.628,A.B
ad Episcopos olim politica nihil attinebant, 564,B.C. 650,B.C
Episcopis episcopatum relinquere & ad aliũ transire non licet, 565,F.566,A
de Episcopis Imperatores cognoscebant,568, A.B.C, 604,B.C.D.E. 607,B.C. 610,A. 618, D.F.622,E.623,A.*& seq.*
Episcopi primi quoque & summi totius orbis olim idiotæ & pauperes, 524,C.568,C
Episcopi soli habent ius ordinandi presbyteros,570,B
Episcoporum περιοδίαι, 572,E. 606, C.614, E.F
Episcopi præcipui, non poterant nisi ab uniuersis iudicari, 586,C
Episcopi fieri non poterant, qui criminum aliquorum rei aut moribus infames, 628, C.D.E.629,A.B.665.A
ad Episcopos bella nihil, 632,D
Episcopis fas non est regnare in politia, 650, B.
Episcopi non mittendi ex palatio Imperatoris,653.
Episcopi fieri non possunt qui διγυναῖοι sunt,665,A
Episcopi ab hæreticis constituti, non sunt Episcopi,680,A
Episcopi olim concionabantur,etiam summi 682,C.E.735,A.737,D.739,D.E
Episcopi ab Ecclesia ob crimina accusari & deponi possunt,727,E.F.728,A.B
Episcopi constituendi vita moresque examinantur, 628, C.D.E. 629,A.B.665,A.667, E.F.728,B
Episcopi ad petitionem plebis & clericorum ab aliis Episcopis ordinabantur, 728,B.731, B.
Episcopi iniurias passi vel hæreticos sententes aliis scribebant,ut simul secum eiusmodi persecutores vel hæreticos damnarent, 731 B.C,D
Episcopi mariti,739.B
Episcopi non sibi sed suo gregi viuere debent, 735,F
Episcopatus à Christo institutus, 736,C.D
adhortatio ad Episcopatum capessendum egregia est tota epistola ad Dracontium.
epistola ad Hebræos est à Paulo Apostolo cõscripta,192,B.D
epistolæ Athanasii,vide Athanasius.
epistolæ Constantini, Constantii, Constantis,vide suo loco.
epistola Liberii,vide Liberius.
epistolæ Dionysii Alexandrini & Romani. vide supra Dionysius.
Erennianus,vide Herennianus.
Ermethi ciuitas Ægypti,612,A
eius Episcopus Cales Meletianus, 612,A
errores Arianorum, Apolinaristarum, Marcionis,Manichæorum,Valentini, Basilidis, Nouati,Origenis. vide in vnoquoq; singillatim.
Esaias Propheta serra dissectus, 55,F.65.D
Esaias Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi.597,a
esca causa fuit quod Adam ex Paradiso eiectus est,824,E.F
Ethnici Christianam religionem calumniantur, 1.B. eandem rident,1,C.62,D.69,F
propter solam crucem Christi, 1.C
item dicebant Christianos plures deos habere,262,C
Ethnici similes illis qui solem nubibus tectũ calumniantur,2.A
ea quæ apparent deos putarunt, 7.C
glorificarunt creaturam supra creatorem, 7.C.8.B.262,E.F.263,A
Ethnici dicebant se colere unum Deum ἀγέννητον, ingenitum, & plures creatos siue factos,263,B.C
in quo ipsis similes Ariani, 263,A
eorum πολυθεότητα inducentes, 262,C, D.E.263,A. *& seq.*
Ethnici sunt Athei,219,E
pro diis habuerunt Solem, Lunam, & stellas,7,F
Ætherem,7,F. Aërem,*ibid.*
elementa eorumque qualitates, *ibid.*
Homines,8,4
Hominum figuras, 8,A
Lapides, 8,A
Ligna,8,A
Reptilia,8,A
Aquatilia,*ibid.*
Terrestria,*ibid.*
Feras,*ibid.*
Ethnici deos suos omnes unum cum ingenito Deo dicebant,quoad naturam, 263.D.
non omnes eosdem deos habuerunt, 19,F, *& seqq.*
Ethnici quædam quæ nunquam fuerunt pro diis habebant,8.C. qualia sunt,
Cynocephali, 8,C
Ophiocephali, *ibid.*
Onocephali, *ibid.*
Ammon Libyus capite arietino,*ibid.*
Ethnici etiam quædam coluerunt scelera, ut Amorem,8,D
Venerem Paphiam,*ibid.*
Ethnici alii Reges & principes suos pro diis habebant,8, D. vt,
Iouem,Cretenses,*ibid.*
Mercurium, Arcades,*ibid.*
Dionysium,Indi,*ibid.*
Isin & Osirim Ægyptii,*ibid.*
Orum,iidem,*ibid.*
Antinoum,Romani,*ibid.*
Romani suos Imperatores,*ibid.*
Æsculapium alii quòd medicus præstantissimus,76,A
Herculem Græci ob pugnas & interempta animalia,76,B
Ethnicorum tot dii quot gentes aut loca, 19, E.F
Ethnicorum deos omnes non esse deos, ex operibus ipsorum patet, 10,E.F.13.F.14,A.
Ethnici mortuorum suorum imagines depictas inter numina referunt,9,E
Ethnici non ipsas statuas & imagines, sed ea quorum sunt imagines pro diis habebant, 9,E F.10,B.C. 16,E.17,A,B.17,F. 18,A.B.C. 29,A
horrenda cæcitate inuoluti sunt, qui id quod ipsi faciunt adorant, *&c.* 11.12.13. *&c.*
iidem sine Deo, 12.D.25,C.32,D
Ethnici facinora diis attributa,à Poetis delectationis gratia conficta dicebant, 14,B
Ethnici corporis resurrectionem inuestigare aut credere non potuerunt,77,C
deos etiam factos dicebant, quod multa utilia hominibus inuenissent,15,F
Ethnici dæmones & homines in statuis venerabantur.71,B
ideo se statuas deorum reuereri dicebant, quod Deus per eas respondeat, 17,B
item Deum non posse cognosci, nisi per simulacra,17,B
eorum diuersæ opiniones de mundi ortu, 38,B.C.D.*& seq.*
item simulacra effecta esse ad euocandos Angelos, qui homines de Dei voluntate certiores reddant,17,D
Christum dicebant Magum,75,D.E
item dæmonem, 75,E.F. ubi simul refelluntur.
item simulacra esse hominibus instar literarum siue scripturæ,ex quibus conspectis possint edoceri Dei cognitionem. 17,C.18, C.
Ethnici incarnationem ridentes refutantur, 69,C *& seq.*
Ethnici non sacrificant femella animalia,656, B.
Ethnicis non exponebantur mysteria, 569,B. C.
ne ea irriderent, 569,C
non admittebantur ad testimonium de rebus sacris.571,C
(quos tamen Ariani admittebant.*ibid.*)
persequuntur & violant sanctas virgines, 572,A.655,F.656,A
templum inuadunt, & omnia in eo inuẽta comburunt, 615,F.616,A, B
Christianos in persecutione Maximiani

occultatos

occultant,660,A.B
Euagoras Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596,F
Euagrius agens in rebus, 529,E
Euagrius quidam Episcopus Arianus, 678,D
Seleuciæ in Synodo cum Acacio Cæsariensi & reliquis Arianis fuit,678,D.E
unaque cum ipsis Synodum Nicænam damnauit, 679,A
deponitur à Synodo Seleuciensi. 679,B
Euangelium quidnam sit,392,D
Euangelistarum est docere impleta esse in Christo,quæ Prophetæ prædixerunt, 848, C.D
Eucarpus Episcopus quidam incertus interfuit Synodo Sardicensi,596,C
Eucharistia sub utraque specie laicis administrata,569,F
solis diebus dominicis administrabatur, confer 569.D.cum 570,A
elemẽta in Eucharistia vocãtur sancta (ἅγια) 571,C
Eudæmon Meletianus Episcopus Taneos Ægypti,612,B. calumniator Athanasii, 604, c. ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus,612,B
Eudoxius Episcopus Germaniciæ, 629,D
discipulus Aëtii, 703,D
Arianus est,ab Arianis constitutus, 629,D. 670,d.
legatus Arianorum,689,F
inuasit Antiochenam sedem, 678D
damnatur à Synodo Sardicensi, 117,A
interfuit Synodo Seleuciæ, 678,D.E.F.677, A.703.C
à reliqua Synodo abscissus cum Arianis Nicænam Synodum damnat, 679,A
deponitur à Synodo Seleuciensi, 679,B
Eugenius magister Constantis Imperatoris, 526,C
Eugenius Episc. incertus subscripsit Sardicæ, 596,B
Eulogius ἀρχαῖος Ægypti Episcop. 664, C.D
ab Arianis in exilium missus, 664,C.D
Eulogius Episc. Gallus interfuit Synodo Sardicensi,596,D
Eulogus Episc.incertus interfuit Synodo Sardicensi,596,C
Eunuchi omnia poterant apud Constantium Imp.645,E.F.646,C
Eunuchi vetantur lege interesse Ecclesiasticis consultationibus, 646,B.C
sub Constantio Ecclesiastica negocia regebant,*ibid.*C.D
Euphranor Episcopus Pentapaleos superioris Libyæ, 430,E. 433, A.C. Sabellianus, 430,E.F.433,A.C
ad eum Dionysii Alexandrini contra Sabellium epistola, 430,F.433,A.C
Euphrates Episc. Metropoleos Agrippinensis, 636,F
legatus Synodi Sardicensis ad Imp. Constantium,636,F.637,A. *& seq.*
ei quomodo per meretricem Eusebiani insidias struxerint, vide in Stephano Antiocheno.
Euphration Episcopus Balaneæ,547,A. vel Calanarum, 629,E.683,D
ab Arianis in exilium actus,547,a
ad eum epistola Eusebii Cæsareæ Palestinæ.683,B
in qua negatur Christus esse verus Deus, 893,B
Eupsychius Episc. Cappadociæ scripsit contra Arianos.121,F
Europa à Ioue compressa,11,B
Eusebiani, vide paulo post sub Eusebio Nicomediensi.
Eusebius Eunuchus à Constantio missus ad Liberium,644,E
ut eum induceret ad damnandum Athanasium, *ibid.*
Arianamque hæresin approbandam, 644, E.F.
sed frustra, 645,C
dona in templo D.Petri reponit, 645,D
quibus à Liberio eiectis grauiter eum apud Imp.accusat, 645 D.E,F
Eusebius decurio missus ad delenda acta publica quæ contra Athanasium confecta erant, 601,A
Eusebius Episcopus Gallus interfuit Synodo Sardicensi,596,D
Eusebius Episcopus Palæstinus interfuit Synodo Sardicensi, 597,C. & Hierosol. 602, B.
Eusebius Cæsariensis Palestinæ Episcopus, 567,A.721,F
prius fuit Arianæ partis, 721,F
sed Nicææ Orthodoxiam professus est, 721,F
accusatus fuit sacrificii idolorum, 567,B
subscripsit Synodo Nicænæ, 402,E.679,E. ait.721,F
interfuit Synodo Tyriæ, 567,A.B.618,A
item Synodo Antiochenæ, 594,D
negat Christum esse verum Deum, 683,B
in epistola ad Euphrationem Episcopum, 683,B.
hostis Ægyptiorum, 618,A.
symbolum Nicænum per epistolam suis commendat,679,E.F.72 ,C
fragmentum eius epistolæ extat, 721,F
in qua τὸ ὁμοούσιον antiquis vsurpatum 721,F.402,F
Eusebius Vercellensis Episcopus, 402,E.452, A.547,D.643,D
confessor,643,D
à Constantio in exilium missus, 539,C. 547,D.643,D
quod Arianis communicare nollet, 643, D.E.
nec Athanasium damnare, 539,C.547,D 643,D.E.
eius masculũ Constantio responsum, 666, E.
post exilium interfuit Synodo Antiochenæ, missus ab Alexandria, 458,C.
item Alexandrinæ,447,D.451,E.452,A
Eusebius Nicomediensis Episcopus, 565.F. 630,C. *& sæpissime alibi.*
Beryti (Syriæ ea ciuitas est) primum Episcopus fuit, 565,F.630,C
qua relicta Nicomediam abiit, *ibid.*
προστάτης ac caput Arianæ factionis, 660,F.727,F.
non prius tamen se prodebat, quam Constantium Imperatorẽ haberet secum sentientem, 660,F
Eusebius hic Arium ab Alexandro Alexandrino damnatum & eiectum recipit,180, F.
Alexandro etiam scribit, Arium laudans eumque commendans, 683,A
eiusque hæresin approbans, 205.C.683,A.
in Nicæna Synodo miris artibus & versutiis hæresin Arii defendere conatus, 415,C. D.E.*& seqq.prolixè*, 720,F.
damnatur à Synodo,566,C
cui tandem tamen subscribit, 403,B.414,E
sed redit rursum ad vomitum,403,B
post Athanasio Episcopo Alexandriæ constituto variis eũ insidiis adoritur,ut Episcopatu pellat:quas vide in Athanasio & paulo post in Eusebianis.
Meletianos multis promissis sibi conciliat, 603,E.F. eosque ut Athanasio conficta crimina quamplurima obiiciant hortatur; quæ vide in Meletianis.
Tyri insidias Athanasio molitur, 567,C. 568,A
eundem etiam damnat,566,C
à Constantino Magno Imperator ad reddendam rationem actorũ in Synodo Tyria Constantinopolin euocatur, 568,B.C. 623,A.*& seq.*
ibique Athanasium accusat, quod frumentum ab Ægypto Constantinopolin deuehi solitum nauesque detenturum se minitatus esset,568,B.624.A
ac commisso in præsentia Imperatoris periurio,568,C
tandem efficit ut Athanasius in exilium relegetur,624,A.B
mortuo Constantino Imp. à Constantio filio Constantinopoleos Episcopus factus est, 565,F.630,C
pulso Paulo Constantinopolitano in exilium,630,C
interfuit Synodo Antiochenæ in Encæniis 575,F.702.B
subscripsit etiam literis ad Iulium, 575,E.F eidem Iulius Romanus suam epistolam inscribit.*ibid.*
moritur paulo pòst,ante tamen Synodum Sardicensem, 587.
de eius actionibus vide hic plura in Eusebianis, *ex huius enim officina pleraque omnia profecta.*
Eusebiani ab hoc Eusebio dicti, quod eius factionis esset caput & princeps : quorũ præcipui hi;
Acacius Cæsariensis.
Asterius Cappadox sophista,
Auxentius Mediolanensis,
Danius,
Demophilus,
Flacillus Antiochenus,
Gaius Pannonius,
Germinius Sirmiensis,
Georgius Laodicenus,
Georgius Alexandrinus,
Gregorius Alexandrinus,
Macedonius Cilix,
Maris Chalcedonensis,
Menophantus Ephesinus,
Narcissus Neroniadis,
Patrophilus Scythopoleos,
Stephanus Antiochenus,
Theodorus Heracleæ Thraciæ,
Theognis Nicænus,
Theophilus,
Valens Mursæ,
Vrsacius Singiduni,
vide quenque suo loco.
omnes Ariani & Arianæ hæreseos defensores,672,F.*& alibi sæpissime.*
Eusebiani Ario ab Alexandro Alexandrino Ecclesiâ eiecto, scribunt ut eum restituat, 564,F,603,F
Imperatori etiam Constantino persuadẽt, ut Athanasio mandet,quo Arium recipiat, 604,A,B
quod cum Athanasius facere nollet, 598, C.D.603,F.604,B
variis modis eum apud Imperatorem criminantes (quæ vide in Athanasio, Constantino M.Meletianis,& Eusebio)
tandemq; efficiunt ut is in exiliũ mittatur, *vide* Athanasius.
Eusebiani simulantes se consentire Nicænæ fidei,eam euertere studebant, 398,D
Arium ut reuocet,Ecclesiæque restitui Alexandro Alexãdrino ut mãdet,Imperatori Constantino persuadent, 522,F.523,A
Athanasium damnant, 566.B. *vide in* Tyria & Antiochena Synodo.
Arium in Synodo Hierosolymitana in cõmunionem recipiunt. *vide* Hierosolymitana Synodus.
ab uniuersa Ecclesia damnatos Arianos publicè contra Ecclesiam concitant. 574, E.
Episcopos Arianis constituunt, *ibid*
sceleratos etiam,modo Arianos ad Episcopatus promouent,628,A.B
Arianos rectè sentire pronunciant, eosque in communionem recipiunt, 621,A.B.C. 627,F.686,A.B.C
Episcopis rectè sentientibus insidias struunt,628,A.B
Meletianos contra Catholicos concitant. *vide* Meletiani.
Eusebiani in Synodo Nicæna, cum viderent se ab omnibus refutari subscribunt Filium esse ὁμοούσιον Patri , ex substantia Patris genitum,& non creaturam, 402,E 404,E. 414,E.
sed redeunt iterum ad vomitum, 403,D
non audent tamen apertè & directò Arianam hæresin defendere, 122,E.F,123,124
Eusebiani unde tantum in Athanasium conceperint odium,564,F.565.à.B.573,F
Eusebiani redeuntem ab exilio Athanasium rursum calumniantur apud tres Augustos, 562,D.E F.564,565,566.
Eusebiani ut in causa Athanasii Tyria Synodus ageretur Imperatori Constantino M. persuadent, 611,C
veniunt Tyrum militibus stipati, *ibid.*
ibidem cum Ischyras crimen Athanasio obiectum probare non posset, mittunt de suorum numero clam homines sceleratissimos,589,B,619, A. Theognin , Theodorum,Marin,Macedonium,Valentem,Vrsacium,570,E.581,C.612,F.613,C.616,B.
in Mareoten, 570,F.571,B. 581,C.583,D.E. 589,B.612,B,613,C.616,B
ut quæstione habita de crimine cognoscãt 570,E.583,D.E.612,F.616,B
idque absque Synodi illius consensu,619,A
Eusebiani

Eusebiani hi per Alexandriam in Mareoten venientes, 570, F. 571, A. B. 613,
Ischyra accusatore secum assumto, 571, A. B. 583, E. 612, F. 616, C
& Philagrio Aegypti praefecto, 571. B. 683, D. 613, B. 615, B. C
Athanasio autem absente, 571, B. 578, B. 580, F. 581, E 589, B. 612, D
reiectis illorum locorum presbyteris, 571, B. C 589, C. D
& iis qui pro Athanasio obiectis respondere volebant, 581, F. 583, D. E. F. 613, B 615, C
in aedibus ipsius accusatoris habitantes, 571, E.
auditis Ethnicis & Catechumenis de re sacra, 571, B. C. D. F. 581. F. 583, D. 589, C. D. 593, F. 613, B. 620, C. D. & seqq.
pro libidine omnia contra Athanasium agebant, 571, B. E 615, A, B. 616,
falsos testes contra Athanasium subornabant, 615, A. B. 617, F
saltem ut haberent Athanasii interficiendi 571, D
ad quos scribentes presbyteri Alexandrini & Mareotes, ab iis prouocant ad Concilium, 613, E
eorum acta à quo conscripta, & fragmentum quoddam eorum, vide, 620, C. D. & seq.
eorundem scelera Alexandriae commissa, vide 671, F. 672, A. & seq.
Eusebiani Tyro digredientes Hierosolymis Synodum celebrant, 621, A. ibique Arianos recipiunt, ibid. plura vide in Synodo Hierosolymitana
Eusebiani a Constantino Magno Constantinopolim ad reddendam actorum suorum in Tyria Synodo rationem euocati, 622, F. 623, A. & seq.
ex quibus veniunt Eusebius, Patrophilus, Eusebius alius, Valens, Vrsacius, 623, F
ac nouo in Athanasium crimine confictio efficiunt ut Athanasius in Gallias relegaretur, 624, A
Eusebiani Constantino Magno mortuo ac Athanasio ac reliquis Episcopis restitutis, videntes Arianam haeresin succumbere nouam mouent persecutionem, 631, C. ac Athanasium scriptis ad tres Imppp. literis accusant, 526, D. 631, C
sed legatis Athanasii calumniae eos conuincentibus, 631, C
ab Imperatoribus Constantino & Constante sunt reiecti, ibid.
nihilominus ipsi Antiochiae Synodo coacta, Athanasium, Asclepam, & alios damnant; vide Antiochena Synodus.
scribunt etiam ad Iulium Romanum contra Athanasium, 560, C. 575, C. 577, A. 631, C per Martyrium & Hesychium Diaconos, & Macarium presbyterum, 577, B
petentes Synodum indici, 560, C. 575, C. 576, A. 577. B C. 631, C
Iuliumque, si velit controuersiae iudicem constituunt, 575, C. 577, D
missis una actis apud Mareoten conscriptis, 620, F
at legati eorum Romae praesente Iulio cum presbyteris ab Athanasio missis respondere non possent, 577, A. B
& Iulius Pistum quendam Arianum vocare nollet, nocte diffugiunt, 578, F
Eusebiani itaque hac de causa à Iulio Romam ad Synodum euocantur, 560, C. 575, D. 576, A. 592, A. B. 632, B. missis per Elpidium & Philoxenum presbyteros literis, 575, D. 632, B.
qui audientes Athanasium Romae esse, venire recusant, 575, D. 576, B. C. 592, B. 632, C. 633, E
veriti synodi legitimam cognitionem, 632, C.
sed responso per eosdem presbyteros dato emanent, 575, C. D
excusationibus usi futilibus, ibid.
ac fastuose scribentes, 576, A
ac sibi in multis ipsi contrarii, 580, D
et Synodus Romana acceptis iis literis, auditisque Athanasii & reliquorum excusationibus, Athanasium, Asclepam Gazae, Marcellum Ancyrae, Paulum Constantinopoleos innocentes pronunciat, eosque in communionem recipit, Eusebianorum acta contra eos rescindit: vide Romana Synodus sub Iulio.
Iuliusque Eusebianis respondet, 575, D. E. & seq. nomine Synodi, ibid. & 587, A
epistola extat. 575, E. & seq. missa per Gabianum Comitem, 575, E
Eusebiani interea dum haec Romae aguntur, ipsi Constantium Imperatorem ad nouam persecutionem contra Athanasium & Orthodoxos concitant, 631, D. E
misso etiam Gregorio Ariano Alexandriam in locum Athanasii, & quidem cum exercitu, 631, F. 632, A. & seqq.
qui horrenda facinora Alexandriae perpetrarunt, 631, F. 632, A. D. E. F. 633, A. & seqq. vide etiam in Gregorio.
epistola etiam Iulii & Synodi Romanae accepta nihilo meliores facti, 587, B
Eusebiani post Synodo Sardicensi ab Imperatoribus indicta eo euocantur, 587, B
ac veniunt quidem illi Sardicam, 587, B. C. 588, E. 634, A. B. 649, C. D
adducentes secum Musonianum & Hesychium Comites, 587, B. 634 A
sed metuentes, in consessum Synodi venire recusant, 587, B. C. 588, C. 592, B. 593, 634, B. C. 649, C. D
veriti accusatores & Ecclesiastici iudicii sinceritatem, 634, B. C
etiam citati à Synodo, tamen non comparent, 587, C D. 592, B. 634, C. D.
imo ne quidem optimis conditionibus ab Osio Cordubensi oblatis, 649, C
rursum igitur citati, ut crimina Athanasio obiecta probent, 587, D 593. B. 634, D. 649, C. aut scirent se condemnandos, 634, F. 635, A
nequaquam veniunt: sed non diu morati, Sardica diffugiunt, 595, A. 635, A. B. 650, D
quare non comparentes à Synodo condemnantur, & deponuntur, 116, F. 587, F. 635. B. C. vide plura in Sardicensi Synodo: ubi etiam nomina damnatorum.
Eusebiani Sardica profugientes Adrianopoli quosdam Orthodoxos truncari capite curant, 635, E
Constantium Imperatorem post conciliũ Sardicense ad nouam persecutionem commouent. 635, E. F. 636, A. & seqq.
efficiunt ut praefectis portuum & ciuitatũ Aegypti potestas & mandatum detur omnes à Synodo Sardicensi redeuntes capitali supplicio afficere, 636, C
Eusebiani Synodi Sardicensis legatis ad Imperatorem venientibus per meretricem conductam insidias struunt: vide in Stephano Antiocheno ab iisdem prouocati, ut Athanasio crimina obiecta probent, respondere recusant, 649, D. ipso etiam Imperatore mandante, ibid.
Athanasio Alexandriam restituto nouas ipsi insidias & Orthodoxis moliuntur, 640, D. E. Valenti & Vrsacio palinodiam libelli Iulio Romano oblati persuadent, 640 F. Deinde Athanasium denuo apud Constantium criminantur, 641, A
Eusebiani fidei symbolum Sirmii conscribunt praesente Constantio Imperatore, 671, C. D. 673, A. 674, B. C. (quid contineat, vide Sirmiense symbolum) adscripto mense & die ac Consulibus praemissis, 671, C. D. 673, A. B. 674, B.
quod nunquam antea factum, 671, C. D. 673, A. idem symbolum petunt in Ariminensi Synodo ab omnib. approbari, 674, C. omnibusq; aliis Synodis & Symbolis praeponi, ibid.
Eusebianorum acta, plura vide supra in Arianis.
Eustathius Episcopus Antiochenus Orthodoxus, 547, A. 629, C.
Arianae haereseos osor, 629, C
confessor, 547, 629, C
à Constantio in exilium actus, 547, A. 629, C.
crimine confictio ab Arianis quasi matrem Imperatoris iniuria affecisset, 629, C. D
cum reuera id faceret propter eius orthodoxiam, 629, C.
cum eo exules multi presbyteri & diaconi ibid.
clerici Ariani ab eo Ecclesia exclusi ab Eusebianis restituuntur, 629, D
Eustathius Episcopus Sebastiae, 116, F. 121, A. 629, A
Arianus & ab Arianis constitutus, 629, D
damnatus à Synodo Sardicensi, 116, F. 117, A
Eustathius alius Orientis Episcopus scripsit contra Arianos, 121, F. (est hic Antiochenus forte.)
Eustorgius Episc. Italiae scripsit contra Arianos, 121, F
Eutropium matertera Constantii Imperatoris à Magnentio interfecta, 528, B
Eutropius Episcopus Adrianopoleos, 547, A. 629, E.
eius laudes, 629, E
ab Arianis in exilium actus, 547, A. 625, E
eo quod Eusebium obiurgasset, 629, E
& Augusta illi irasceretur, ibid.
Eutropius presbyter Rom. 647, D
à Liberio ad Constantium Imper. missus, ibid.
ab eo in exilium mittitur ibid.
Eutherius Episcop. incertus interfuit Synodo Sardicensi, 596. C. (Hilario est Pannonius.)
Eutychius quidam Episcopus interfuit Synodo Sardicensi, 596, C. (Hilario est Achaeus.
Eutychius hypodiaconus Alexandrinus ad mortem usque ab Arianis flagris caesus, 658, A B
Eutychus Episcopus quidam interfuit Synodo Sardicensi, 596. D
Euzoius quidam Episcopus Alexandrinae regionis Arianus, 664, A
Chananaeus, ibid.
ab Arianis constitutus, ibid.
Euzoius Episcopus Antiochenus, 698, C.
Arianus, 698, C D
successor Eudoxii, 961, C
ab Arianam haeresin saepe depositus, ibid.
baptizat Constantium Imper. paulo ante mortem, 698, C. D
Ex quo & Per quem de Patre & Filio dicta nõ inferre aliquam differentiam magnitudinis aut potentiae inter eos, 381. A. & seq.
Ex Filio omnia esse dici in scripturis, similiter ut, ex Patre 381, A. & seq.
item ex Spiritu facto, ibid.
exaltare Christum Deus quomodo dicitur, 168, B. C. & seq.
exhortatio ad Arianos pia, 272. D. & seqq.
item ad terrestria omnia relinquenda, 525, A. & seqq.
exhortatio ad Martyrium subeundum, 59, A. & seqq.
exilia Episcoporum ab Arianis facta, vide in Arianis.
expositio locorum variorum sacrae scripturae: vide in Indice locorum S. scripturae.
expositio fidei, 394, A. & seq.
exules Episcopi, vide in Arianis.
Ezechias ex Acha genitus, 64, C
extimuit arrogantiam Senacherib. 65, A
Ezechiae addidit Deus annos vitae quindecim 552, D
Ezechiel Propheta vixit sub Cyro & Dario, 671, E
natus est ex Buzi (Sic Gr. ubi Lat. male Muse,) 64, C
passus est, non pro populo, sed quia futura praedicebat, 65, D

F

Fabellarum Arii capita, 124, B. & seqq. 125, A. & seqq.
Fabulae sunt, ea quae de Scylla, Charybdi, Hippocentauro, Anubi, &c. Ethnici confinxerunt, 18, F. 19, A
facies suas virgines sacrae quomodo lauare debeant, 827. E
facere & gignere quomodo differunt, 230, D. E. & seqq. 341 A B
facere saepe significat etiam gignere, 187, E, F. 194, A
item demonstrare vel ostendere, 195, A. B. C.
facere, vbi de ortu creaturarum quaestio est, ubique usurpatur, 230, E. F. 231, A
Facundinus Episc. ex Canalio Italiae interfuit Synodo Sardicensi, 597, B
Falsarii quidam Ariani epistolam quandam Athanasii nomine confingunt, 529, D. E. F
fame Christus nõ interiit, licet esurierit, propter inhabitans Dei Verbum, 53, E
fastus Eusebianorum in epistola ad Iulium, 575, F 576, A. & seqq.
Faustinus Catholicus Bithynus natione, 655, D. 657, A B
pars persecutorum Athanasii & Alexandrinae Ecclesiae, 655, D. & seq. 656, A. 657, A, B
eius mandato omnia in Ecclesia diripiuntur, 656, A
Ethnicos contra Orthodoxos concitat, 657, A. B

Faustinus Episcopus Italus interfuit Synodo Sardicensi,597,B
Februarius mensis respondet ferè mensi Mechir apud Ægyptios,858,B
Felicissimus Dux Ægypti 529,E.636,E.
ei mandatur à Constantio Imp. ne patiatur Athanasio ullam molestiam creari,653,F.654,A
Felix Episcopus Romæ à Constantio constitutus,666,C.cum is Romæ esset, 666,B.C. à tribus Arianis Episcopis,*ibid.*
in Palatio & non in templo,*ibid.*
quod populus eos Ecclesiæ aditu prohiberet,*ibid.*
fuit Arianus,666,C
Felix Episcopus Italus interfuit Synodo Sardicensi,597,B
Felix Episc. Afer interfuit Synodo Sardicensi, 596,F
Felix alius Episcopus Afer interfuit Synodo eidem,*ibid.*
Felix Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi,*ibid.*
femella animalia Ethnici sacrificare non solebant,656,B.C
festum Encæniorum, vide Encænia.
fidelis quot modis in Scripturis dicitur, 190, C.192,D.E
fidelis cur Deus aut Christus dicatur, 190,C. D.192,E
fidelis Euangelii discipulus ab hæresibus nō vincitur,114,D
fidelibus omnibus datur Spiritus sanctus,345, D.363,C.D
fideles quomodo obsignantur & unguntur, 363,B.C.D. quomodo sunt unum, 267,C. D.270,B.
quomodo participant de diuina natura, 363,C.D. λογοποιοῦνται, *id est*, verbificantur, 236,C. fiunt filii Dei ex gratia propter Christum,265:D
quomodo cognoscunt se filios Dei esse & verè fideles,363,D.E
fideles ex operibus discernuntur ab hypocritis,838,A
fideles vnum corpus, 268,A. propter Christum in ipsis habitantem, 268,A. Hinc & χριστοφόροι dicuntur,284,B.
coniunguntur cum Deo & sunt in ipso per Sp.sanctum in ipsis habitantem, 269, C.D.E 270,A.B
fidelis in fide confirmatus potest discernere hæresin à recta doctrina. 114,D.E.
fideles cruce & fide mortem vincunt,57,F.58, D. in Christo,58, B.C.
mortem non timent, 57,F.58,A.B.C
fideles à nullo quantumuis magno Doctore denominare se debent, sed saltem Christiani appellari, 135,E.F.136,A.B.*& seq.*
fideles dii sunt à Deo facti & quomodo, 165, D.E. 166,A. 223,D. 241,B.C. 265,D.E. 411,E. F.445,D
quatenus Deum possunt imitari, 265,D.E
fidelibus solis mors Christi prodest,53,A
Fidentius Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi. 596,F.
fides Ecclesiæ fundamentum, 366,D.367,A. coniungit cum Deo, 367,E. & Trinitate, *ibid.*
fides Ecclesiæ catholicæ de Deo qualis, 365,D. E.F.*& seq.*
dei donum est per Sp.sanctum in hominibus excitatum,111,C.D.784,C.
fidei Christianæ caput, nosse cur Christus in carnem venerit,52,A
fide Dei cognitio comprehendenda, non ratione humana exquirenda.360,D.
fides hauritur ex Dei Verbo, 1,A.398,C
clarè expressa est in Dei verbo, 398,D
ad fidem nemo cogendus, 643,B.C.661,D
fides non est in creaturas,218,B
fides Christiana cum mundo condito cœpit, 671,E
fides in Christum à sanctis ex scripturis deprompta & confirmata, 211,D.E.398,D
fides non debet moueri absurditate ab humana ratione obiecta, 214,C.D
per fidem vult Deus cognosci, 250,B.C
fidei simplicitas præstantior verbis probabilibus,251,E.F.
fi les peccata hominum & lapsus consumit, 108,C
animam purificat & viuificat, *ibid.*
fide in Deum comprehenduntur ea quæ nulla humana ratione alias comprehendi possunt,461,C
fides non est rerum manifestarum, sed quæ videntur impossibiles, 501,C.D. non in verbis, sed in sensu eorum consistit, 122,D
fides in precibus esse debet, quæ impetrare aliquid debent,758,F
fides non nunc primum cœpit, sed à Domino opera discipulorum in nostram usque ætatem propagata. 717,B
fides nostra ex doctrina Apostolica cœpit, & traditione Patrum confirmata est, 333,C
est rebus omnibus preciosior,2,A,B
fides optima quam Prophetæ, Euangelistæ, & Apostoli prædicarunt, 676,B
fides catholica de Filio Dei quæ, 487,D
de Patre & Filio, 307,D E.394,A. *& seqq.*
fides non est de rebus apparentibus, sed de iis quæ non apparent aut impossibiles videntur,501,B.C.
est una tantùm, 255.D.448,A. quibus rationibus nititur, 1,A
fides Athanasii, vide Athanasius.
fides Nicæna, vide Nicænum symbolum.
fides Arianorum, vide Ariani.
fidei caput quodnam, 52,A. eius summa in baptismate, 514,A.513,B fidei Verbum intra cor nostrum, 25,E
fidei veræ magistra est sacra Scriptura, 747,A
fidei veræ signum res externas contemnere, mortemque non exhorrescere,58,D
fide catholica excidens fit hæreticus & impius,435,B
fide & signo crucis mors vincitur & conculcatur.157,E
fides cur à Deo requiritur ab iis,quibus benefacere vult,784,C.D
ad fidei regulā dogmata examinanda, 273,A
fide iustificati qui,132,B.B
Filius Dei verè talis,vide Christus.
est fons Sp.sancti,469,D
de Filio Dei, vide plura in Christus & λόγος.
Filii duplices in scriptura, 405,A.232,A.233,A. 265,F.266.A.B
naturalis unus, 405,B.*& seq.* 233,A.265,F. 266,A. & adoptiui multi,*ibid.*
Filii non sunt propriè aut principaliter inter homines,151.F.357,C
filii Dei nō omnes homines,232,D,E.359,D.E sed ii,qui Spiritum acceperunt,clamantem Abba Pater, 232,D.E. 234,C.315,C.359,D.E
Filii efficimur per Spiritum sanctum, 359,E
Filium Ariani quid vocent,315,A
Filium dictum esse, τὸν λόγον in veteri Testamento probatur, 317,A, *& seq.*
Filii parentum serui dicuntur, & cur, 188,A
Filius hominis,vide Christus.
firmamentum cœli est inter aquas & aquas, 207,F
Firmi in fide ab hæreticis non seducuntur, 114,D.479,C
Flacillus Episcopus Antiochenus, 575,F.619, C. *male apud Hieron.Flacitus,* vide Chron. Hier.& hist.Eccl.
Eusebianus.575,F.619,C
interfuit Synodo Antiochenæ sub Constantio,575,F
subscripsit eiusdem Synodi epistolæ ad Iulium Romanum, 575,F
eidem Iulius suam quoque inscripsit, 575, F.
interfuit Synodo Tyriæ, 618,C.619,C
Flauianus Episc. Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597,A
Fl.Antoninus Centenarius præfectorū sacri prætorii, 616,A
apud eum protestantur presbyteri Mareotes,616,A *& seq.*
Fl.Dionysius Comes, vide in Dionysio.
Fl.Eusebius Consul cum Fl. Hypatio, 674,D
Fl.Himerius Exarchus Mareotæ, 622,C
mandatum ab Imp. accipit de ædificanda Ischyræ Ecclesia,622,C
Fl.Hypatius Consul cum Fl.Eusebio, 674,D
Fl.Philagrius Ægypti præfectus, vide Philagrius.
Fl.Palladius Ducenarius & Curiosus Imperatoris Constantini Magni, 613,F.616,A
apud eum de insidiis & calumniis Eusebianorum protestantur presbyteri Mareotæ, 613,F.616,A.B.*& seq.*
Flauius Episcopus Ægypti ἀρχαῖος, 664, C.D
ab Arianis in exilium missus, *ibid.*
Florentius Comes Constantii Imp. intimus, 637,E
scribit ad Athanasium,ut veniat ad Constantium,637,E
Florentius Episcopus (ut opinor, Emeritensis ex Hispania,de quo apud Hilarium) subscripsit in Synodo Sardicensi, 596,C
flumina & fontes pro diis habiti,20,E.F. sine terra nusquam subsistere possunt, 23,B
fœmina aut mas in cœlis non est,827,A
in fœmina quomodo nouum creasse dicitur Deus,& in qua,395,F
fœminæ impudicæ inter deas à Theseo relatæ,9,D
non admittuntur fœminæ ad concilia publica.*ibid.*
fons vitæ est Deus,374,C.D
fons Spiritus sancti est Filius, 469,D
fontes pro diis habiti,20,E.F
forma Patris & Filii eadem,515,C
forma Dei ipsa est Deitas, 450,E.166,167,168, B.169,A.*& seq.* 174,F. 196, F. 254. F. 478,B. 481,E 494,A.B.C
forma serui ipsa est humanitas,128.F.169,A.*& seq.* 174,F.193,F. 277,B. 335,B. 468, D. 450,E 473,A.481,F.494,B.C
& cur, 193,F
formula pacificatoria ab hæreticis non recipienda,732,D.E
fornicationis origo est idolorum inuentio, 8, E.F
fortitudo verorum Christianorum, qualis & quanta,78,D.*& seq.*
Fortunatianus Episc. Aquileiæ, 526,B. 539,C. vel Fortunatius,596,C. interfuit Synodo Sardicensi, *ibid.*
à Constantio missus in exilium,*ibid.*
quod Athanasium damnare nollet, 539,D
Fortunatius Episc. Ægyptius interfuit Syn. Sardicensi,599,F
Fortunianus Episc. Ægypti interfuit Synodo Sardicensi, 596,F
frumenta ex Ægypto Constantinopolin deuehi solita. 568.B
frumentum viduis Ægypti & Libyæ à Constantino Magno distribui solitum, 574,A
Frumentius Episc. Auxumeos, 540.D
ab Athanasio constitutus, 542,B
à Constantio Ecclesia sua pulsus, 540,D. 542,B.C
& Alexandriam ad Georgium Cappadocem mitti iussus, 540,D.542,B.C.D
ut de illo ipse iudicet, 542.C.D
fuga in persecutione licita,550,C.D.*& seq.*543, D.551,552,553,554,730,B
quod probat exemplis multorum sanctorum, imo Christi ipsius & facto & præcepto,551,552,553,554,730,A.B
non fugere, sed voluntariè & ex temeritate hostibus se tradere, est seipsum interficere, 543,D.E
fuga sanctorum non est culpabilis aut vana, 556,B.558,C. nec inutilis aut infructuosa, *ibid.& seqq.*
fuga Christi in persecutione.552,A
fugam Athanasii cur calumniati sint Ariani, 546,D.550,C
fugere si malum, peius ergo est persequi & fugare,549,B.C
fugere saltem feros & crudeles,non vero mansuetos & humanos solemus,*ibid.*
fundatus quomodo dicatur Christus ante seculum, vide in indice locorum sacræ scripturæ ad cap.8.Prouerb.

G

Gabianus Comes, 575,E
literas Iulii ad Orientales defert, *ibid.*
Gabriel cur dixisse dicatur à Maria,815,E.F
Gabriel cur dixerit, quod genitum est ex te, & non in te,456,D
Gaius Diaconus Mareotes, 607,C.615,E
Gaius Paratonii Ægypti Episc. ἀρχαῖος, 452,B
ab Arianis in exilium missus,548,F.664.C D.
interfuit Synodo Sardicensi,597,A.B.
interfuit Synodo Alexandrinæ sub Iuliano,452,B
Gaius alius Episcop. Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi,597,B

Gaius qui-

Gaius quidam Episcopus Arianus Pannonius c.453,c.674,b
interfuit Synodo Ariminensi, 674,b.c
unaque cum aliis Arianis symbolum Sirmiense cum Coss. Synodo obtulit,674,c
ut id sine ulteriore inquisitione ab uniuersis subscriberetur, ibid.
omnibusq; Synodis preponeretur, ibid.
at iussus a Synodo Arianos damnare, recusans,675,e.
damnatur, ibid.
damnatur à Synodis Gallicanis,Hispanicis, Italicis & Romana. 453,c
Gaius presbyter Alexandrinus,614,A
Galatæ amplectuntur circumcisionem, 177,e
Gallicæ Synodi complures post Constantii Imp. obitum celebratæ, quæ Arianos damnarunt,453,c.717,c
nominatim Vrsacium, Valentem, Auxentium, Gaium.453,c.717,c.e
Gallicorum Episcoporum qui Synodo Sardicensi interfuerunt catalogus, 596,c.d.
Gallus patruelis Constantii Imp. ab eo interfectus,605,E
Gaudentius Episcopus,596,b
(videtur esse Natsii Achaiæ,de quo Hilar.) inter primos subscribit Synodo Sardicensi, 596,b
Gazæ Episcopus Asclepas,vide in Asclepa.
Gedeon fide iustificatus, 152,c
Generare de Deo aliter quam de creaturis dicitur, 408 c.& seq.409,A.& seq.
Generasse nominibus cur Deus dicatur,232,a.& sequ.
Genitum & creatum non idem. 230,d e.2,a a. 233,c.& seq.
Genitum tale est,qualis est ipse genitor,213,d
Gentium spes Christus, 65,b. vide plura in Ethnici.
Georgius Laodiceæ Episcopus, 116,e.545,e. 588,a.683,c. Cappadox, 702,c
Arianus 116,e.559,b 587,f 588,a.629,d.683,c. d.
Arianorumque πρωταγωνιστής, 559,b. 702,c d.
interque capita Arianæ factionis, 594,e
calumniabatur Athanasium quod fugisset, 545,e
adhuc presbyter existens Alexandriæ propter suam malitiam depositus, 116,f 559,b. 567,b 702,c. ab Alexandro, 595,d e.683,c
Antiochiæ commorabatur tunc,683,c
Ἄσωτος,559,b
seipsum nominauit Episcopum,559,b
vel ab Arianis est constitutus,16,f 629,d.1
deponitur in concilio Sardicensi, 116,f 559, b.588 a.59 ,a b.595,d.e.635,c
ad id vocatus non venit, 587,a.b.588,a. 594,e
sed in Oriente mansit,595,d e
interfuit Synodo Tyriæ,567,b
Georgii illius epistolæ fragmentum ad Alexandrum Alexandrinum extat, 683,c.& sequ.
quo Arium defendit,683,c d
& ad Arianos similiter epistolæ alterius fragmentum extat, 683,d
in quo eos fraudibus contra Alexandrinũ instruit, ibid.
Georgius Cappadox, 116,b.548,a.666,a.627,e
non Episcopus, sed καὶ πανουργος,652,e
depeculator, 653,c.666,a
& propterea profugus,666,a
quæstor Constantinopolitanus, 666, A. 679.B
ab uniuerso orbe persecutus, 678,e
miris coloribus depingitur ab Athanasio, 121.b c
laudatur à Constantio,541,d 542,c
Georgius Cappadox à Constantio Imp. ex aula ad Episcopatum Alexandrinũ missus, 548,a 652,e f.666,a,727,e.f
& Alexandrinis commendatus, 541,d.
Arianorum concilio,117,b 727.f
à nemine petitus,727,e.f.728,b.731,b
Georgii Cappadocis horrenda facinora Alexandriæ perpetrata, 548,a.b.c d.629,c.f. 630,a & seq.
Georgio Cappadoci Ecclesiam ingredienti populus Alexandrinus communicare nõ vult.548,b 729,e
ideo ille milites in populum immittit, qui plurimos interfecerunt,548,c
alios in carcerem trahi curauit, 729,f
alios flagellari,729,e f
Georgius Cappadox plurimos Episcopos mittit in exilium,548,f 549,a
etiam Athanasio adhuc Alexandriæ existenti insidias struit,730,a
Seleuciæ cum reliquis Arianis peculiarem conuentum facit,678,e.f
Synodumque Nicænam damnat, 679,a
damnatur & deponitur à Synodo Seleuciensi,679,b
Georgius alius Ægyptius Episcopus Orthodoxus,447,e
interfuit Synodo Alexandrinæ sub Iuliano,ibid.
Gerasius Episcopus Cyprius interfuit Synodo Sard,597,b
Germaniciæ Syriæ Episcopus Eudoxius, vide in Eudoxio.
Germanus Episc.Palæstinæ interfuit Synodo Sardicensi,597,c
& Hierosolymitanæ,602,b
Germanus alius Palæstinus interfuit Synodo Sardicensi,597,c
interfuit etiam Hierosolymitanæ Synodo, 602,b
Germen proprium patris est ipse filius, 297,a
Germinius Episcopus Cyzici Arianus, 665,f. 674,b.675,e
à Constantio Imper. Sirmium translatus, 665,f
& vocatur Pannonius,670,d
interfuit Synodo Sirmiensi, 695,c
author Constantio conuocandi Synodum Ariminensem & Seleuciensem,670,d
adfuit Sirmii cum symbolum Sirmiense conscriberetur,671,c d.673,a
interfuit Synodo Ariminensi, 674,b
offert symbolum Sirmiense cum Coss. Synodo, 674,b c
petens id ab uniuersis subscribi, 674,c
omnibusq; synodis symbolisq; præponi,ibi
at iussus à Synodo Arianam hæresin execrari,idque recusans,675,d e.
damnatur, ibid.
Gerontius Episcopus (Breuis Macedoniæ Hilario) interfuit Synodo Sard. 596.c
Gerontius Episc. Ægyptius interfuit Synodo Sardic.597.a
Gignere & creare Arianis idem, 89,a 231,f. 232,a
at refutantur,232,a.& seq 234,a.& seq.
quomodo Deus Gignat inuestigari nec debet nec potest,214,c.d
Gignere & facere differunt, 230,d.& seqq.341, a b. & seqq.
pro Gignere, aliquando usurpatur Facere. 187,e.f.194,a
Gignere & edere fine producere differunt, 319 c.d
Gloria Christi æterna non in tempore accepta,164.165.166.167,168.
Gloria Dei nulli creaturæ conuenit,aut simul cum Deo tribui debet,447,c
Gloria creaturæ excellentissima quæcunque tandem, non tamen illi causa est, ut adorari possit,204.a
Gloria Patris qui ,168,c
Gloria nostra quæ, ibid.
Golgotha locus cranii vel caluariæ,781 a
cur ibi Christus passus,791,d
in Golgotha Adam sepultus est, ibid.
Gorgonius Dux militum Alexandrinæ ciuitatis,857,f
Gorpiæus dicitur Macedonibus mensis Septemb̃er,678,d
Gothis Euangelium prædicatum, 77,d
Græci hoc est gentiles siue Ethnici, col.1.a,& seq sæpe 163,b.c. & sæpissimè,ex epistol.ad Rom 177.d. vide in Ethnici.
Gratia Dei omnibus quibuscunque creaturis necessaria, 218,c.d. datur a Patre in Filio per Spiritum sanctum, 218,d.259,d.e.261,a. 270,a.b.368,d.e.
est irreuocabilis,270,b c
Gratiam nulla creatura dare potest. 259,e
nec ob eam impetrandam inuocanda,259, f est supernaturalis,111,d
Gratiæ dona non sunt æqualia Deitati donanti,264,c
Gratia vocantis est . quod fideles & boni operatores sumus,265,d.e
eius Deum non pœnitet,nec eam reuocat. 270,b c
Gratia peccatum in nobis abolet,290,a
Gratia quomodo dicatur Christus creuisse, vide in Christus, & in indice Locorum sacræ scripturæ,Luc.2.& 3.
Gratiarum actio post synaxin,818,b.
Gratias quomodo Deo agere debeamus docet Psalmographus,744,f.745,a
Gratus Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi, 596,e
Gregoras Diaconus Mareotes,615,e
Gregorius Alexandrinus, 632,f.& seq. Cappadox,665,f.
ab Episcopis hæreticis Antiochiæ nominatus,582,e.590,d
& militari manu à Constantio Alexandriam missus,582,e f.631,f. 632,a. & seq. 639, c.653,c 665,f.731,c
à nemine Alexandriæ petitus,582,f.583,a
Carponem quendam legatum & alios ad Iulium Romanum mittit,578.d
sub eius Alexandriam introitum quæ crudeliter commissa sint, vide 583,a. & seq.631, f.632,a & seq.633.a.& seq 635,636.
verberibus Orthodoxos ad communionẽ sui cogebat,632,f
eius in Athanasii materteram crudelitas, 633 a
Gregorius à Synodo Sardicensi damnatus & depositus,590,c.595,d.635,c
ab ipso ordinati laici declarati, 635,d
Principum & præfectorum magis quam Episcopum amicitiam quærebat, 633,c
literas Antonii Monachi ad se, à Balacio duce conspui curat,633,d
ad petitionem Athanasii ab omnibus Orthodoxis damnatus,731,c
decem circiter mensibus post auditos Antiochiæ Synodi Sardicensis legatos obiit, 637,c
Gubernator creaturarum idem & creator 406,b c
Gubernatoriam artem inuenit Neptunus, 16,c

H

Habitatio Dei in nobis qualis, 515,d
Habitat in nobis Pater in Filio per Spirit.sanctum,515,e
Hæresis omnis ex diabolo est, 113,d.114,c.d, 139,e.f
oritur sæpe ex scriptura malè intellecta, 113,d.177,d e.f.422,d
vel potius ex imperitia Scripturarum, 417, c.
Hæresis omnis eo se prodit non esse de Ecclesia,quia ex Ecclesia egreditur,134.b.c
Hæresis Apolinaristarum, Arianorum ,Basillidis, Eusebianorum , Manichæorum, Marcionitarum, Pauli Samosatensis , Sabellii, Valentini,Hieracis,&similium, vide Apolinaristæ,Ariani, &c.
Hæresis morbus est qui semper in deterius progreditur, 330,b
Hęresis omnis verbis sacræ Scripturę usurpatis venenum suum occultat : cum tamen verborum sententiam veram non habeat, 113,d.e.139,f 185,f.186,a 250,e.321,a.
ut ita simplices decipiantur, ibid.
Hæreseos fructus vana tumiditas & malitia summa,479,c
Hæreses omnes optimè ex sacris scripturis cõuincuntur,673,d.677,f
omnes diabolum esse Christum annunciant,114,d
omnes mendacio inter se sunt coniunctæ, licet alias inter se pugnent, ibid.
Hæreses à fidelibus benè in religione fundatis facile diiudicari & discerni possunt, 114, d e
quæ manifestę sunt paucis refutandę, ne fidelibus dubitatio de veritate moueatur, 454,c
Hęreses sunt transfugę veritatis, 134,b in textu Lat. & quibusdam Græcis. vide varias lectiones.
sunt manifestæ omnibus & quomodo,134, b.c
Hæreses quamplurimæ baptismum habent, inutilem,219,d
Hæreses omnes à scripturis longè sunt alienę nec quicquam cum illis habent commune 113,e.f 114,a & seq.139,e.f
Hæreseon princeps est diabolus, 121,d.e
ut & inuentor,113,d 114.c d.139.e f
in Hæresin facilè labuntur,qui non firmi sunt in fide,461,c
Hæreticus res est omnino peruersa,& cor habet undique impietate corruptum,294,a. b
Hæretici sunt circa fidem naufragi,5.d

non sunt Christiani, nec ita appellandi, 135, D.E.F.136, A.& seq. 139, D.186, B.454, A.B
sed ab inuentorib. & hæreseos suæ authoribus hominibus sortiuntur nomina, 135. C.D.E.136, C.D. sunt Antichristi, 122, B
sunt pseudoprophetæ à Christo prædicti, 114, C
Hæretici omnes Sacræ scripturæ verba pro suis erroribus iactant. 113, D.122, C.D.139, E.F.185, F.186, A.250.E.321, A. sed sensu illis peruerso affricto, 113, D.114, C.185, A.& seq. 250, 321, A
atque ita sunt à scripturis prorsus alieni, 114, A.B.139, E.F.& seq.
Hæretici ex odio veritatis non possunt videre veritatem in scripturis patefactam, 479. C.D
solos infirmos in fide subuertere possunt, ibid.
à fidelibus in fide firmis facilè diiudicantur & discernuntur, 119, D.E
Hæretici omnium optimè ex Scripturis sacris refutantur, 133, E.301, F.480, C.D.673, D, 677, F.
Hæretici antequam condemnentur erroris conuincendi, 402, C.D.E.404, C.D
Hæretici licet alias inter se pugnantes, in mendacio tamen coniuncti sunt & concordes, 114, D.132, E.F
Hæretici etiam verba Scripturarum proferentes non sunt audiendi, 121, C.D
sæpe Ethnica dicendi magnificentia, & sophismatibus Ethnicorum seducere annituntur, 121, E
Hæretici omnes garruli inanes, 453, C
Hæretici Sacras scripturas ad suum errorem detorquent, 163, F.164, A
scripturis utuntur ut ipse diabolus, 139, E.F
linguam habent ad impietatem acutam, 211, A
Hæretici quod bene dictum est, malè interpretantur, 342, A
Hæretici sunt qui Nicænum concilium non recipiunt, 455, D.F
Hæretici non sunt audiendi, 733, C.D
Hæretici semper seipsis fiunt deteriores, 330, B.C
Hæretici etiam manifesti refutandi, ne nostro silentio fiant impudentiores, 454, C
sed paucis, ne fidelibus dubitatio de veritate moueatur, ibid. & 455, B.C. pertinaces etiam confutandi, 186, B.C 251, C.D.& seq. 331, C. propter fidelium confirmationem 252, A.331, C
Hæretici locum in synodo habere nequeunt, 645, B
Hæretici omnes alii præter Arianos nugis & verbis suos errores propugnabant, 660, F. 661, A.& seq.
Hæretici ad Ecclesiam redeuntes, hæresin suā publicè execrari coguntur, 448, D.E.451, E tumque demum ad communionem cum fidelibus admittuntur, 451, E.F
Hæretici non possunt constituere Episcopos, 680, A
sunt perturbatores Ecclesiæ, 585, B.C
non citant integrè scripta aliorum, 436, B
sunt canes rabiosi, 639, B
Hæretici quidam ipsum Gabrielem Archangelum dicebant λόγον illum esse qui incarnatus est, 815, B.F
Hæretico magistratui in ciuilibus obediendū, 534, E.536, A.D.560, B.676, A.
pro Hæretico magistratu fundendæ preces, 529, E, 534, A
Hæreticorū verba omnia sunt suspecta 254, D
Hæreticorū pessimi sunt Ariani, 219, F.220, A
Hæreticorum maximè impii & blasphemi sunt Apolinaristæ, 456, A
Hæreticorum quamplurium baptismus inutilis & nihil prodest, 219, D.E
Hæreticorum dogmatum quamplurium catalogus, 219, E.F.220, A.& seq.
Hæreticorum multa & varia est impietas & vafricies, 114, F
Hæreticorum pater diabolus, 114, B
Hæreticorum variæ sectæ, 505, A.& seq.
Hæreticis Scriptura sacra est resistendum, 133, E.480, C.D.673, D.677, F. nihil commune ipsis est cum scripturis, 114, A.B.
ab Hæreticis antequam in synodis damnarentur ratio fidei petita, 402, C.D.404, C.D
pro hæreticis etiam malitiosis orandum, 444, C.D
Harmonia mundi unum ducem & authorem declarat, 32, D.E
Harpocration Meletianus Episcop. Bubasti in Ægypto, 612, B. ab Alexand. Alexandrino in communionem receptus, ibid.
Hebdomades Danielis septuaginta sunt anni quadringenti nonaginta. 814, E, F
Hebræi, vide Iudæi.
Hectoris fortitudo celebrata Poetis. 15, A
Hecubæ muliebris animus, ibid.
Helias inuocando Deum excitabat mortuos, 253, A. abdidit se propter Achabum. 550, D vocatus est Deus, ibid. fugit ob minas Iesabel, ibid. à filiis Prophetarum in aliquem montium proiectus putabatur, 285, F
Helias monachus auctor Arsenii, 608, D.E
Heliodorus Episc. (Nicopoleos Hilario) interfuit Synodo Sardicensi, 596, C
Helisæus nouerat quomodo Helias assumtus esset, 285, F
Hellanicus Episcopus Tripoleos, 629, E. ab Arianis in exilium missus, 629, E. eiusque loco constitutus Theodosius. 629. C.
Hephæstion Diaconus Meletianus ab Alexandro in communionem receptus. 612, C
Heraciammon Episc. Ægyptius interfuit synodo Sardicensi, 597, B
Heracleæ Thraciæ Episcop. Theodorus, vide Theodorus.
Heracleæ nescio cuius Episc. Pederos, 122. A
Heraclea siue Herculis ciuitas Ægypti, 612, A eius Episc. Petrus Meletianus, ibid.
Heraclianus Episc. ex Canalio Italiæ interfuit Synodo Sardicensi, 597, E
Heraclides Episc. Ægypti ob Arianos profugus, 664, D. interfuit synodo Sard. 596, F
Heraclides alius Ægyptius Episcopus interfuit eidem synodo, 597, A
Heraclides alius Ægyptius. cogit Ischyram plagis, ut Athanasium calumnietur, 606, F
Heraclides Episc. in Niciis Ægypti Meletianus, 612, B. videtur idem esse cum præcedente.
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 612, B
Heraclius Comes missus cum edicto de persequendo Athanasio Alexandriam à Constantio, 652, E.655, B.C.D. & instituendo Georgio, 652, E. edictum Imp. publicè proponit, 652, E.F.655, B.C, D.& seq. horrenda ab eo facta Orthodoxorum persecutio, 655, B.C.& seq. 656, A.& seq. 657, A.B.C.D.E.& seq. 658, toto.
Heraclius Episc. Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597, A
Heraclius Episc. ex Canalio Italiæ interfuit Syn. Sardicensi, 597, B
Heraclius presbyter in Phasco Ægypti. 607, B
Heraclius presbyter Mareotes, 615, E
Herbas utiles ægris quod inuenisset, Æsculapius, ideo pro Deo est habitus à Gentilibus 76, A
Hercules Iouis filius ex adulterio, 11, C. cur pro Deo habitus, 76, B
Herennianus Episc. Afer interfuit Synodo Sardicensi, 596, E
Hermæon vel Hermion Episc. Taneos Ægypti, 447, E.452, C. interfuit synod. Alexandrinæ sub Iuliano, 447, D.452, C
Hermæon Episc. Cyni inferioris & Busiridis Ægypti Meletianus, 612, B ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 612, B
Hermas Episc ab Arianis in exilium missus, 548, F
Hermethi, vide Ermethi.
Hermias Episc. Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596, F
Hermias quidam vir probus & hospitalis ab Arianis cæsus in carcerem coniicitur, 658, C
Hermogenes Episc. interfuit Synodo Sardicensi, 556, C.
Hermopoleos paruæ Episc. Dracōtius, 452, B
Hermopolis Ægypti ciuitas, 612, A eius Episc. Phasileus Meletianus, ibid.
Heron Episc. Ægyptius interfuit synodo Sardicensi, 597, A
Hesperion Episc. Afer interfuit Syn. Sardicensi, 596, F
Hesperus Episcopus Afer interfuit synod. Sardicensi, 596, F
Hesychius Castrisius Comes, 587, B ab Eusebianis Sardicam adductus, 587, B
Hesychius Diaconus legatus Eusebianorum ad Iulium, 577, A.B.578, E.F
Hieracys Episc. Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596, A
Hierarchiæ Angelorum tres, & qui in quaque 821, B.C
Hierax presbyter Mareotes, 615, E
Hierax presbyter in exilium ab Arianis missus, 548. F.664, B in eremum penes Clysma, 664, C ab Athanasio missus ad Dracontium, 740, A. vel alius fortè eiusdem nominis. iubetur etiam legere epistolam ad Adelphium scriptam, 335, C
Hierax hæreticus (sic n. in Græco) coniugiū propter virginitatem damnabat, 852, F Vetus Test. reiiciebat, 852, A
Hieremias ex Chelkia genitus. 64, C. ab utero sanctificatus, 275. F
Hierusalem mansura erat usque ad aduentū Christi, 67, F. eo adueniente destruenda, 68, A.B. non amplius consistit, ibid.
Hierosolymitani templi dedicatio, 621. B
Hierosolymitanus Episc. Macarius, 117. F
Hierosolymitana Synodus sub Constantino M. 621, A 686, A
habita ab Eusebianis à Tyria synodo digredientibus, 621, A. vocatis eo ab Imp. ad dedicationem templi, 621, B 686, A. & Athanasio iam in exilium misso, 686, F
in ea Arium & Arianos in communione receperunt, 621, A.C.686, A.B
& sedibus suis restituerunt, 686, B.C.687, F tanquam ex inuidia pulsos, 686, B.C
eius Synodica epistola extat, 621, A.686, A.
Hierosolymitana synodus sub Constantio post Sardicensem, 601, D.& seq. 639, A celebrata ob transitum Athanasii, 601, D. 639, A.B
Athanasium Alexandrinis commendat, 601, D.C.& seq.
eius communionem amplectitur, 639, A, B.
& quæ prius acta fuerant contra eum coactos se fecisse aiunt, 639, A.D. Episcoporum præsentium in ea nomina. vide 602. B
fuerunt autem in ea omnes Palæstini præter duos aut tres, 639, A.B
Hierosolymitana synodus sub postremū Athanasii Alexandriam reditum, 733, C in qua nonnulli Ecclesias turbare nitebantur, 733, C
Hierosolymorum destructio signum est venisse Messiam, 67, E.F.68. A
Hierusalem donec stetit irreconciliabile cōtra eā bellū vicinis gentib. erat, 65, A.& seq.
Hilarius Diaconus Rom. 647, D. Liberii ad Constantium legatus, 647, D. flagellis cæsus & in exilium ab eodem missus, 647, D
Hilarius Notarius missus cum mandatis à Constantio ad persequendum Athanasiū 637, D.652, C
author persecutionis Alexandrinę sub Cōstantio Duce Syriano, 857, D.E
cui etiam interfuit, ibid.
de Hippocentauris Græcorū commenta sunt fabulæ, 18. F
in Hispania multi Orthodoxi, qui nolunt Arianis subscribere, 651, B
Hispanicæ synodi damnant Arianos. 453, C Auxentium Mediolanensem, Vrsacium, Valentem & Gaium Pannonias, 453, C solam Nicænam obtinere iubent, aliis omnibus reiectis, 453, C.D
Homerus apud Græcos poeta ἐξοχώτατος, 14. F
Iouem, Iunonem & Thersiten ignauos facit, 14, F.15, A. Achillem autem fortem, 15, Vlyssem & Nestorem sapientem describit, A. Diomedem & Hectorem bellicosos, ibid. inuentor Heroici carminis, 16, C
dilectum appellat Telemachum, eo quod Vlyssis esset filius unigenitus, 320, F
Homicidæ aut adultero non conceditur locus post sententiam latam, ut contra eam excipiat, 402, A
Homo quid sit, 393, A. Hebræis dicitur Adam, 3. A. omni re creata reliqua superior 2, E. factus ut perseueraret in bono, 39, D.E
Homo ad imaginē Dei creatus, 2. D.39, D. ad res à Deo creatas contemplandas, cognoscendasq; 2. D. & ut Deo conuersetur, 2. E. ut innoxiam & beatam vitam degat, 2. E. cum stupore admiratur Dei prouidentiam, 2. E

Homo per se solus ad cognoscendum Deum sibi sufficit, 25,D.28,E 29,A.B
Homo per se solus ad Deum cognoscendum non sufficit, 45,A.211 C D.518,D.519,E 520,A. ei Deus cognitionem sui donat, 45,A. B & seq 211,D. quæ quomodo concilientur, vide ibidem, 211,D
Homo omnis habet viam ad Deum cognoscendum in se, 25,E F.46,A B.C. potest se ad Deum conuertere, 29,A
Homo in statu innocētiæ habebat liberū arbitrium ad utrunque, 4 A.B.39,D. rectus est creatus à Deo, 6,B.C. transgressione mandati amisit Dei cognitionem, 40,C legi mortis obnoxius factus, 40,A.B.41.C. 336,F.337,A. semper magis ac magis in scelera ruens, 40,F. 41 A. & seq. natura mortalis, gratia Dei immortalis creatus fuerat, 40,E.F
Homo habendo Dei imaginem eam perdidit, 41,C.42,C. mortem & peccatum in universum genus humanum transmisit, 43,D.
Homo non poterat se à lapsu erigere, 42,B. C.259,A. 461,F.498,A. per Christi sacrificium liberatur à morte, vitæque æternæ restituitur, 43,C.D.E 44,A.& seq.
Homo non poterat aliter quam per Christū liberari. 47,A.B.C. 173,E.F. 175,B.C.182.E. 269.A 461,F.493,A
quem etiam Christus morte sua restituit, 47,B,C.53,A.173.& sæpiss. 268,A.B
Homo si legem seruasset, ut Deus vixisset, 40, C.D. secundum naturam mortalis, secūdum gratiam immortalis, ibid.
Homo Dei cognitione carens, à bruto nihil differt, 45,B
Homo non potest esse nisi sit in loco aliquo, 153,A
Homo incorruptibilis mansisset, si imaginem Dei in se non retudisset, 40,C.D
Homo interior de quo apud Paulum est ipsa anima rationalis siue mens, 488,B.492,A
Homo cur per Filium creatus, 45,B C
Homo carnalis seipsum in potestate non habet, aut cum peccato luctatur, 778,A.B
Homo novus Paulo Apostolo, vita honesta & pia, 222.C
Hominis animus studiosè ad malum procliuis, 111,D. definitio, 393,A. excellentia, 2,C.D.E. proprietates, 812,C.D. partes, 393,A
Hominis arbitrium. vide Arbitrium.
Homo compositus ex anima & corpore animato (ita enim Græca) 393,B
In Homine pugnant caro & spiritus, 393,A.B
Hominis proprium est sua mors, 170,A.B
Hominis naturam peccatum esse dicebant Manichæi, 487,D.489,B.D
Homini lex data & cur, 39,C.D
Homines ab unius Dei cognitione dilapsi in multa & diuersa præcipites se dederūt, 20,C
Homines omnes studiosè ad mala feruntur, 111,D. omnes iniusti & peccatores, 462, A. omnes mortis rei, 336,F
Homines omnes certum tempus vitæ à Deo constitutum habent, 53,A.552,B.C 553,A effinxerunt sibi mala pro libidine, quæ nō erant, 6,C
Homines sunt pullus ille alligatus, ad quem soluendum Christus Apostolos suos mittit, 776,777,778,779,F
Homines possunt se à seipsis facere vel frumenta vel zizania, 838,E
Homines mali prædictiones & consilia Dei implentes nō sunt extra culpā, 788,A.& seq.
Hominum bona opera Deus facit, 805,A,B
Homines cur à Deo geniti dicantur, 232,A.& seq.
Homines non poterant ab ulla creatura saluari, 239,B 241,C
Homines sunt capaces scientiarum naturaliter, 16,B.C dii habiti propter inuenta, 15, F.16 A. dæmonibus mactati, 45,D.E
Homines puri a criminibus, 275,E
Homines contemptis melioribus, corporis sui cupiditates quærentes, mentem suam cupiditatibus obruerunt, viribusq; sibi à Deo initio traditis exciderunt, 3,B C.D membra sibi data in alium, quam data sunt, usum transferunt, 4.C.D & seq.
Homines Deificantur, vide Deificantur.
Homines ad peccandum insatiabiles, 40,E.F. 41,A & seq.
Homines primi quomodo cognouerunt se nudos esse, 3,C.D. fuerunt mente inuerecunda & liberiore aduersus Deum, ibid. A. ea etiam captant quæ non vident, & ratione non apparentia diiudicant, 26,C. sola ratione differunt à brutis, ibid.F. ratione intelligunt ea quæ supra se sunt, ibid. & seq.
Homines obstupescunt ad Dei prouidentiam 12,E. non sunt cum Deo conferendi, 179, D.E. non poterant se instaurare, 170,A. non poterant restitui, nisi per imaginem Patris, 47,B.C. bruti & irrationales facti, 46.C.D. per inobedientiam mori cœperunt, 40,E.F. obliti suarum virium, quas initio acceperunt, & excellentiæ suæ, 3,B.C
Homines Marti centesimi immolabantur, 21, C. pro diis habiti ex ambitione & metu 10,B C.D
Homines fiunt filii Dei, 315,C
Hominum conuersio, non hominum, sed Dei opus est, 2,A.37,E.47,E.78,E.79,A.B.805,B
Hominū amator & saluator est Deus, 47,B.C
Hominum damnatio obliterata est, 53,A
Hominum mores sunt inconstantes, 267,A
in omnibus hominibus adhuc peccati semen reliquum, 490,E
Horam & diem extremi iudicii nescire se dicit Christus, & nescit, & cur, & quatenus, vide Christus.
Honor inæqualium inæqualis, 375,D. non idem præfecti qui Regis, ibid.
Honor omnibus Episcopatib. idem est, 579,C
Honoratus Episc. Afer interfuit Synodo Sardicensi, 596,E
Horus ab Ægyptiis pro Deo cultus. 8.D. eo quod esset Rex, ibid. eum Ægyptii deplorant quotannis, 10,A
Hosius, vide Osius.
Hostia ab omni macula pura est humanitas Christi, 43,C. est fida, 192,F.
Hostia semel oblata, corpore scilicet suo, cōsummauit Christus omnes in futurum credentes, 192,F
Hostiæ diis cæsi homines bello capti & centesimati. 21,C.D
Humanitas, id est hominum genus, est asinus cui Christus insedit, 779,F.780,A
Humanitas Christi, vide Christus & Corpus Christi.
Humidum sicco repugnat, 31,A. siccitate exarescit, 23,A
Humilitas commendatur, 824,D.E. est remedium ingens ad salutem obtinendam, ibid.
Humilitas Christi est, quod accepit carnem nostram, 289,C.D
Hydræ comparatur Arianorum hæresis, 294,B
Hyems Ecclesiæ sunt persecutiones & afflictiones, 102,B.C & seq. 103,A. & seq.
Hyemem ver expugnat, 24,D
Hymenæus & Alexander in qua re peccarunt, 132. B. C. errarunt de tempore resurrectionis, 177, D
Hymenæus Episc. Achæus (si is est, quē Hilar. Hymoniū vocat) interfuit syn. Sard. 596,D
Hyparxis ὕπαρξις & φύσις natura siue essentia idem, 500,E.501.B
ὕπαρξις & hypostasis idem, 719,F
Hypocrisis hæreticorum. 114,B,C
Hypocritæ ex operibus suis discernuntur à verè fidelibus, 837,E.F.838,A
Hypostasis vnde dicitur, 813,A
Hypostasis & οὐσία idem, 102,D. 705,A,B. 719,F
hinc à Liberio Rom. una Trinitatis dicitur esse hypostasis, 396,D.E
& ab Athanasio, 397,E.398,A
Hypostasis & ὕπαρξις idem, 791,F
Hypostaseos nomen de Deo vsurpatum damnatur ab Arianis, 698,A.719,E
qua tamen voce usus est ipse Arius, 682,B. 688.C. & ipse Paulus, 720,A. item Dionysius Romanus, 421,F.422.A. & Origenes, 423.C
Hypostases tres in Deo quomodo & quo sensu deberit dici. 449,E.F.450,A.B
tres Hypostases dicere quidam etiam Orthodoxi renuerunt, & quo sensu, 449,A.B
Hyrcanis & ulterioribus Euangelium prædicatum, 77,E
Hypsele ciuitas in Ægypto ubi & Monasterium, 608.E
Hypsele olim Meletianæ partis, sub Athanasio Orthodoxis aggregata est, 610,B.C
Hypselitarum Episcopus Arsenius qui ab Athanasio interfectus dicebatur, 610.B

I

Iacob Patriarcha Angelum inuocans, Genes. 46. Filium Dei intellexit 260,A.B. ab eodem benedictus. 260.C.263,E. cum eodē luctatus est. 260 B.C. neminem nisi Deū inuocauit, 260,C, quomodo vidit Deum. 263.E
Iacobus Episcopus Mesopotamiæ. 118.A. scripsit contra Arianos. 122.A
Ianuarius Episcopus (Beneuenti, Hilario) interfuit Synodo Sard. 596.C
Idiomata Deitatis nulli aliæ quàm Dei substantiæ conuenire possunt. 714.C.D
Idiomata unius naturæ dicūtur etiam de altera, & cur & quomodo. 90.F.91.170.B.C. & seq. 186.C.D. 234.B.C. 274.D.E. 275.C. 276.A.B.E.F. 292.B,C. 443.D.E. 457.B.C.460.A.B.C.D.465.B. 482.A.B.504.D.E.
Idiomatum communicationis exempla 443,D.E
Idiomatum communicatio in concreto denominato ab altera natura. 50.E.167.F 169. E.F.170.B,C.E 172.B.290.B.332.A.333.D.E eius fundamentum. 50.E.170 B.C.E.171 B. 290.B.C.332.A.333.D.E
Idola diique falsi hominum ambitione in mundum introducti. 6.C.10.A.& seq. eorum prima origo. 6.C. & seq. carent sensibus & actione. 13,B.C. sunt Ethnicis pro literis, 18.A.B
Idola tollenda diuina lex præcepit. 24.B
Idola ab Ethnicis pro diis habita. 74.A.B. Deo ab Ethnicis præponebantur. 45.D
Idola quomodo Philosophi defenderunt. 17. A.B
Idola res est mortua. 61.B C. aduentu Christi in Ægyptum omnia ceciderunt, 65,C
Idola ad perniciē generis humani inuēta, 25.C
Idola nō potuerūt mortuos suscitare. 77.C,D
Idolorum & imaginum prima origo, 6.E.10. B.C
Idolorum origo non est à bono, sed à malicia 8.E.F. est origo fornicationis. 8.E F
Idolorum quam varia & diuersa genera. 74. B. & seq.
Idolorū imbecillitas vnde testatā. 74.C.77.B.
Idolorum cultus quando cœpit abiici & vilescere. 74 C.& seq.
Idolis resurrectio mortuorum à Græcis non tributa. 77.C.D
ab idolis omne genus flagitiorum promanauit. 21.D.E
ante idola mulieres Phœnissæ se prostituebāt. 21.E
Idola hominum inuentum. 2.C.37.B 45.D imo inuentum ipsius maliciæ, 6.E 37.B
Idola cur & quomodo ab hominibus inuenta. 6.E.F.7.A.B 10 B
Idola Ethnicorum infinita. 74.B.C
pater filii demortui effigiem efformans, primus author idolorum. 10.B
Idolis Angeli præstò non sunt, 18.B
Idololatræ fiunt Christiani. 804.C
Idololatræ diis suis sunt præstantiores. 28.F. non Deos sed artem cælatoris adorant, 12. A B.& seq.
Idololatriæ causa ambitio. 10. C.D
Idololatria crucis aduentu cessauit, 1.D
Idololatria est Deum corporalibus & sensibilibus effingere, 7,B. item nomen Dei imponere creaturis, 7,B 8,B.15,E 18,B.C item honorem Deo debitum creaturæ tribuere, 8,B.18,B.45,D.71,C. 114.A,B.126,A. 712,C.714,D. item dæmones σέβεσϑαι, 45,D.71.B. est pestis vitæ. 10,B. est ἀϑεότης, 46,C. prædicatione Euangelii cessauit, 60,E.73.E.80,B.C
Ieiunium est abstinentia à cibo, 825,E.F. vel etiam delectus ciborum, ibid. B.C
Ieiunium post septimanam Paschæ, 548,D
Ieiunium quadragesimale, 729,E
per ieiunium in paradisum redire poterit qui volet, 824,E.F. diabolos fugat, 825,C.D.E. peruersas cogitationes abigit, 825,C. Dei throno hominem sistit, 825,D
Ieiunium frustrà obseruatur, nisi animus à vitiis purus sit, 825,E.F
Ieiunium verum quodnam, 825,E.F
Iesses Episcopus Gallus interfuit Syn. Sardicensi, 596.E,

Iesus

Iesus, vide Christus & λόγος.
Iesus ex significatione vocis significat Saluatorem, 324, D
Ignatius Episc. Antiochenus & martyr post Apostolos, 709, F
eius quoddam dictum de Christo. 709, F. 710, A
eius epistola ad Antiochenos, *ibid.*
Ignis vis extinguitur & retardatur ab amianto Indico, 58, E 59. A. 72, A
Ignis æternus destinatus est malorum designatoribus, 81. B. C
quomodo in die iudicii effugiendus, *ibid.* E
Ignem pluit Dominus à Domino, & quomodo, 510, E. F
Ignorantiæ accusant Ariani Deum, 282, A. *& seqq.*
Ignorat Christus quædam ut homo, non vero ut Deus, vide Christus.
Ignoratio proprium est carnis, 279, D. E. 283, A. B. non est in diuinitate, 279, D
Ignorationem nostram baiulans Christus, donauit nobis cognitionẽ sui Patris, 279, E
Ilios pars quædam Ægypti, 612. B
Illuminatio mentis est à Filio, 359, D
Illuminatio fit à Filio in & per Spiritum sanctum, 359, D
Imago ipsi archetypo respondere debet, 151, A. *& seq* 254. D. E
Imago Patris Filius cur est & dicatur, 151, A. B, *& seq.* 283, E. F
Imago Dei in ipsa ratione & mente consistit, 39, C. 248, C. D
ut umbra Deum adumbrans, 39, C
lapsu perdita est, 41, C. 42, C
Imago Dei dicimur propter λόγον verã Dei imaginem in carne nostra existentem, 259, A.
Imago Sapientiæ Dei hominum sapientia, 247, C. 248, C. D
Imago Sermonis, siue Filii Dei, sermo humanus 247, C D
Imago Regis & Rex ipse unum, 254, F
illam adorans adorat Regem, *ibid.* eam videns videt Regem, *ibid.* & 512, A
Imaginem Filii defuncti Pater faciens, primus idolorum author, primaque eorum origo, 10. B. C. *& seq.*
ad imaginẽ Dei conditus homo, vide Homo.
Imagines deorum declarant eos fuisse homines, 16, D
Imaginum prima origo, 16. B. C. *& seqq.*
Imbecillitas generis humani quanta, 45, A. B. *& seq.*
Imbecillitas vel infirmitas nulla fuit in Christo. 53, E. F
Imbecillitatem in Deo statuunt Ariani, 208, D
Imitari Deum quatenus credentes possunt, 265, E
Imitatio certissima est quæ ductum rerũ naturalium sequitur, 268, E. F
Immolati olim homines Iunoni ab Ægyptiis, 21. C. D. item Saturno, Ioui, *&c. ibid.*
Immolatione corporis sui Christus mortem aboleuit, 64. D. ubi & aliæ eius utilitates.
Immortalitas animæ probatur ex doctrina Ecclesiastica, 27, E. F. 28, A. *& seq* 29, A. *& seq.*
Immortalitas homini deerat & via ad paradisum, 228, D
Immunitas ministris Ecclesiæ à Constantio Imp. restituta, 600, A
Immutabilem esse est solius Dei proprium, 339, D E. 723, A
Immutabilitatis nulla creatura capax est, 341, A.
Imperatores etiam Ecclesiastica negocia regebant, 535, B. 568, A. B. 716, B. C. D. E. F
absque eorum consensu Episcopos quoquam proficisci à suis Ecclesiis fas non erat. 534, E. 535, A. eos Episcopi appellabant. 530, C. 568, A. 618, D. F.
ab Imperatoribus Episcopis appellatio nõ dabatur, 530, C. quia teste Synodo Alexandrina eorũ tribunal inter humana omniũ summum. 563, A. Encænia Ecclesiarum absq; eorum iussu celebrare nõ licebat, 531, D. 534. A. D.
Imperatores etiam hæretici à Deo imperium habent, 676, B. C. F
Imperatori etiam hæretico Episcopi catholici obediebant, 534. E. 536. A. B. 650, B. 676, A. 677, A B. C. D. 716, D. E. F
Imperatori etiam hæretico nõ obediens Dei ordinationi resistit, 650, B
Imperatores etiam de Episcoporum causis cognoscebant, 568, A. B. C. 604, C, D. 607, B. C. 610, A. 618, D. F. 622. E. 623. A. *& seq.*
ad Imperatores synodorum acta referebantur, 618, D. E. F. 623, A. *& seq.* 676, *& seq.* 677, B. C. D. 716, B. C. D. E
ad Imperatorem à Synodo appellatio, 618, D. F. 623, A. B. C. *& seq.*
Imperatoribus, synodi actorum suorum rationem reddebant, 616, B. C. D. 618, D. E, E. 623, A. B. *& seq.*
Imp. iustum quid decet, 525, C.
Imperatorũ non est res credendas in Ecclesia præscribere, 650, B. Imp. Synodos cõuocabant, 526, E. 560, D. 568, A. B. 674, B. 676, A. 677, A. vide etiam synodum Tyriam, Sardicensem, Ariminensem.
Synodos dimittebant, 677, F. 717, A
Imperatores possunt Episcopos Ecclesiis suis priuare, 736, A. B. 738, C. D.
pro Imperatore etiam hæretico & persecutore ad Deum precandum, 529. E
Impietas Arii, vide Arius.
Impietas Asterii, vide Asterius.
Impietas Sabellii, Marcionis, Manichæi, Eusebii, Eusebianorum vide suo loco.
Impietatis refutatio sufficit ad pietatis institutionem, 627, A
Impietati quomodo resistendum, 507, C D
Impii sunt superstiosi, 13. D. inficiantur Deũ 26, A. inficiantur se animam habere, *ibid.*
Impium est dicere alium Christum esse Verbum, alium vero ipsum Filium, 316, C
Impotentia creaturarum causa est, quod non possunt esse Deo pares. 158, A
Imprudentis est, se in gratiam alienæ libidinis in periculum coniicere, 650, E
Impudentia Arianorum summa, 400. D
Impugnans impietatem non est pius, nisi pietatis causa hoc faciat, 507, C
Inæqualitas dignitatis inæqualem etiam honorem & cultum meretur, 375, D
Inanimati cibi omnes sancti sunt, 826. D
Incarnatio appellatur οἰκονομία, 450, D. 192, E. 154, F. 468, B. C. 475, F. 480, C
θεία τοῦ λόγου πρὸς ἡμᾶς ἐπιφάνεια, 37. C. 39, F. 80. C. F. σωματικὴ ἐπιφάνεια 52, A. item in carne φανέρωσις, 37 E. dicitur, κοινωνία, 459, C. ἐνσώματος παρουσία, 237, F. ἕνωσις, 321, F. 322, A, *& seq.* 323, D. E. 459, C. 462, B. 468, D. 481, A. 485, D 497, D μετενσωμάτωσις, 377, F. ἕνωσις σαρκὸς πρὸς τὴν θεότητα, 481, A. E. F. ἕνωσις λόγου πρὸς σάρκα, 485, D. ἕνωσις κατὰ φύσιν & φυσική, *quia est ipsarum naturarum*, 482, A. 485, D. 486, F. ἕνωσις κατ' ὑπόστασιν, 487, A. σύγκρασις, 504, C. 505, A. μίξις, mixtio, 510. B. ἀνάκρασις, 517, F. σύνοδος duarum naturarũ; 671, A. ἐνσωμάτωσις 40, A. σωματικὴ παρουσία, 193, C. ἐνοίκησις, 43, A ἐνανθρώπησις, 44, E, F. *& sæpè.* vide etiam in unione. Item:
ἐπίβασις τοῦ λόγου εἰς σῶμα, 52, E. F. συγκατάβασις, 74, A
θεοφάνεια τοῦ λόγου ἐν ἀνθρώποις, 74, A. ἔνσαρκος παρουσία, 190, E. 277, D. 333, F. πρόσληψις σαρκός, 196. F. Factam esse ex veteri Testamento contra Iudæos probatur. 62, D. E. 63, *& seq.* 67, D. E. non esse absurdam aut impossibilem contra gentes probatur, 69, C. D. *& seq.* 70. A. 462, B. C. *& seq.* non est talis, qualis Dei aut Sp. sancti in reliquis sanctis siue prophetis, 450, E. 462, A. B *& seq.*
facta per assumptionem carnis, 221, B. 274, D. 277, B. C. 462. A. B. & eius appropriationẽ siue ἰδιοποίησιν. 43, A. C. 50, E. 61, D. 273, C. 274, D. E. 276, F. 277, B. 443, E. F. 482, E. 486, E. 487. D. quamobrẽ facta, 228, E F. 229, A. 174. C. D. 276, A, B. 305, D. E, ridetur ab Ethnicis, 37, D. 462, B.
per Incarnationem facta est una persona ex duabus naturis constans, non duæ, 462, A. B. C.
Incarnatio pro carne à Filio Dei assumpta, 817, C. D. E.
vide plura in Christus & λόγος.
Incommoda per peccatum inuecta, 46, C. D
Inconstantia Arianorum & Eusebianorum, vide Ariani.
Incredulitas Pharisæorum, 401, B. C
Indi Dionysium siue Bacchum Regem suum pro Deo coluerunt, 8, D, 20, F. vinũ symbolicè intelligentes, 20. F
Indi alios deos & ceremonias habent, quàm Arabes, 19, E. F
Inhabitat Deus in sanctis, 462, E.
& quomodo, 515, D, F
Inhabitatio nuda non sufficit ad unionẽ Personalem, 462, D. E
Infernus est ἀσώματος incorporeus, 488, C. in eo omnes Patres V. Test. ante Christi passionem, 500, C
Inferni pœnas desituras aliquando Origenes putauit. 391, B
Infernum Christus non expauit, 291, A B. quin potius eum expugnauit, 397, E. E
Infirmitates siue morbos cur Christus pati non debuit, 53, E. F
Infirmitates nostras cur Christus susceperit, 274, E. F. 275, A. ipsas Deus Verbum baiulabat, *ibid.*
Ingratitudo Iudæorum, 849, A
Inimicus nec iudex nec testis esse debet aut potest, 618, A
Initium malum quod habet, illud semper est malum, nec unquam fit bonum, 6, E
Iniuriarum causa est cupiditas, 3. E
Innocentius quidã Athanasio dilectus, 734, B
Insania est quærere ubi sit Deus & quantus, 214, C
Insaniæ Arianorum, Sabellii, Apolinarii, Marcionis, Manichæorum, *&c.* vide suo quemque loco.
Insidiæ Arianorum, 294, D
Insidiantes sibi cur Christus non prohibuerit, 293, E. F
Insultandum nemini, 130, C.
ne hostibus quidem, *ibid.*
Intercedunt sancti pro hominib. apud Deũ, 821, E. itidẽ videntur facere & Angeli, 392, E
de Interfectoribus suis cur Christus vindictã non sumpserit, 293, E. F
Interpretatio scripturarum ex scriptura petitur, 782, B. C
Inuenta deorum quæ, 15, E. F. 16. A. *& seq.*
Inuerecundia Arianorum. vide impudentia.
Inuidentiam & imbecillitatem in Deo constituunt Ariani, 208, D. E
Inuidẽt Ariani tranquillitati Ecclesiæ. 640, E
Inuidi quales, 843, A
Inuocatio nec Angelis nec ulli aliæ creaturæ competit, 259, F.
Inuocatio ad Mariam facta, ut aures suas precibus nostris inclinet, 820, E. 821, A
Ioannes Baptista, 814, E. F. exultauit in utero matris ad vocem Mariæ, 275, F
Ioan. Euangelista dictus Theologus. 32, *pr.* A
Ioan. Episc. in Memphi Ægypti Meletianus, 612, B. alias Archaph, 607, B. ab Alexandro Alexandrino in Ecclesiã receptus, 573, A. 607, F. 612, B. post Eusebianis sese obtulit, 573. A. ac Athanasio crimen fracti poculi intentauit, 573, B. item de Arsenio interfecto, 607, F. 608, B. C. ut eo ex[...]pulso Ariani in Ecclesiam introducantur, 573, B. ad eum scribit Pinnes, ne Athanasium accuset, 608, C. D. eo quod Arsenius sit inuentus, 608, D. *& seq.* scriptis literis ad Cõstantium M. pœnitentiam suam fatetur, 610, F. 611. A. cumque Athanasio gratiam renouat & communionem, 612, F. quod imperator ipse testatur, 601, A. B ideoque eum laudat, & ad se euocat, 611, A. B
ab eodem iussus cum Archiepiscopo agere, 612, B

Ioannes presbyter Hierosolymis ad Athanasium scrib.c,733,C
cui ibidem Athanasius respondet.
Ioannes Theologus est idem qui & Euangelista,32,fr.A
Ioas septennis puer ad regnũ euectus, 64,E.F
Ionas Propheta cur fugerit,ac Niniuitis excidium prædicare noluerit, 786,C.D
utrum mentitus sit Niniuitis excidium prædicens,786,787.
Ionas Ep.sc. (Paroecopoleos Macedoniæ Hilario) interfuit Synodo Sardicensi, 596.C
in Iordane descensus Spiritus sancti factus est ad nostram sanctificationem, 171,E F
in Iordane Christus ut homo lotus est, *ibid.*
Iosephomnib suis fratrib erat speciósior179,b
Ioseph Arimathiensis linteo inuolutum corpus Christi deposuit in Golgotha,457,A
Ioses Episcopus ex Canalio Italiæ interfuit Synodo Sardicensi,597,B
Iosias Rex lege Dei reperta eaque ad obseruandum prælecta, nihil ulterius hostes timebat,758,E. septennis est rex factus, 64, E.
Iosua Deuteronomium populo prælegens acie Amorrhæos superauit, 758,E
Iouinianus Imp. Athanasium de Catholica fide consulit, 393,C
cui per epistolam Athanasius respondet Nicænam fidẽ ei commendans, 393,*& seq.*
Iracundia vitanda,833,C.D
Irenæus Episc. quidã Ægypti Arianus. 664,A
ab Arianis constitutus in locum Orthodoxi pulsi. *ibid.*
Irenæus alius Orthodoxus Episcopus incertus tamen interfuit Synodo Sard. 596,C
Irenæus presbyter Meletianus ab Alexandro in communionem receptus, 612,C
Irenicus Episcopus Cyprius interfuit Synodo Sardicensi, 597,C
Irruptio Syriani ducis & Arianorum violenta & crudelis in Ecclesiam Alexandrinam, 655,D.E. *& seqq.*851,A.*& seqq.*
Isaac non fecit,sed genuit iacobum, 341,C
ætate proficiens magnus factus est, 289.B
Isaac & Iacob porrectis in lecto pedibus obierunt, 65,C
Isac Episc. Ægyptius interfuit Syn.Sard.597,A
Isac Episcopus in Leto Ægypti, 607,A.612,B
Ischyrã cogit Athanasiũ calũniari,607,a.ab Alexãdro in communionẽ receptus, 612,B
Isac alius cogit plagis Ischyram, ut Athanasiũ calumnietur,706,F.
fuit is Episcopus Cleopatridis, 612,B
ab AlexandroAlexandrino in communionem receptus, 612,B
Ischyrammon Episc. Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi. 596,F
Ischyras adfuisse se dicebat eum Macarius poculum mysticum frangeret, 570,A. 594,A. 616.C
non fuit presbyter.570, A,B.581,D.582,B.C. 594,B. 606,C. 611,E.F. 612,B.C. 614, C. 616, C,622,A
erat Meletianus, 570,B.606,D.615,A
ab Arianis pro presbytero venditatus, 567, B.C.614,C
à Collutho presbyter cõstitutus,570,B.614, C.616.C
præmium calumniæ in Athanasium ab Arianis tulit Episcopatum, 570,C.D.589,D, 594,A.622.A B
Tyri pro calumniatore habitus,570,D
eum Episcopi à Synodo Tyria in Mareoten missi secum ducunt,571,A.B.C.D 612,B.613 A. eum testes in Mareote auditi falsi cõuincunt, 620,D.E
fatetur se coactum calumniam intentare Athanasio,572,C.581,C D.606,E.615,A
(à cognatis obiurgatus.606,E.F.607, F)
Deũ testẽ inuocans, 581,C.D.606,F.607,A
idem ipse sua manu propria scriptis ad Athanasium literis, 572,C.
quas Ægypti Episcopi Synodicæ epistolæ adiungunt, 572,E. & extant,606,F.*& seq.*
eius cognati Orthodoxi,572,D.606,E.
contra eum scribunt presbyteri Mareotæ, 572,E. extat in epistola, 614.B
Ischyras calumniabatur Athanasium quod quosdam sacros libros combussisset,582,C. 594,A. vel Macarius, 620,D. item quod Arsenium interfecisset, 606,D. itẽ quod poculum fregisset,614,E. & mensam subuertisset,614,E.620,C.D
quomodo ad calumniam Athanasio intẽtandam inductus sit, vide col. 606,B.*& seq.*
in Synodo Alexandrina depositus est, 614. D,616,C
Imperatori supplicat ut Ecclesia sibi ædificetur, 622,B.C. quod & impetrat, 622,C
Ision Episcopus Athribeos Meletianus,604,C. 612,B. ab Alexandro in Ecclesiam receptus,612,B. calumniatur Athanasiũ. quod tributum lini exigeret, 604,C. a presbyteris coram Constantino Imp. mendacii conuictus,604,C.D.
Isis Ægyptiorum regina ab ipsis pro Dea culta,8,D
ἴσος & ἴσα quid 812,B
Israelitæ vitulo à se effecto Dei opera & beneficia tribuebant,769,E.F
Israelitarum Reges inunctione fiebant Reges,171,B.C
Italiæ pars Canalium, 597,B
Italicæ Synodi complures post obitum Constantii celebratæ, quæ Arianos damnarunt 453,C.717,C. Auxentium, *ibid.* Vrsaciũ, *ibid.* Valentem,*ibid.* Gaium,453,C. solam Nicænam aliis Synodis omnibus reiectis obtinere iubentes, 453,C.D
in Iudæa sola Deus olim cognitus. 181,E
Iudæi filii tenebrarum, 387.B. calumniantur Christianos, quod plures Deos colant, 507.D
Iudæi pertinaces & obstinati, 401,A.*& seq.* refutantur ex V.Testam.de incarnatione & passione Saluatoris, 62,E.63,A.*& seq.* videntes cæcutiunt & nolũt credere, 401,C
Iudæi clamantes se non habere Regem nisi Cæsarem quomodo puniti, 219,A.B
Iudæi Christi aduentum calumniantur, 37,C. ex scripturis quas legunt redargui possunt. 61,D.E. nugantur adhuc expectãtes Christum,68,A
Iudæi aspernati sunt Christum,68.E,F. cur nõ credunt in Christum,62.D. neque reges neque Prophetas habent. 69,B
Iudæi clanculum obrepunt, 122, D. opera Dei diabolo adscribunt, 174,D
Iudæi unde in errorẽ de Christo inducti 177,E
Iudæi negantes Filium non habent neq; Patrẽ,219,A.cur negant Deitatẽ Filii,272,C D
Iudæi respuunt Nouum Test. 317 D. Christum dicunt esse nudum hominem, 432,B
Iudæi noui sunt ipsi Ariani, 423,D.429,F
Iudæorum ingratitudo, 849,A
Iudæorum & Arianorum consensus, 271,E.F. 273,A.*& seq.*
Iudæorum pernicies quæ, 518,B.C
Iudaica politia abolita signũ est venisse iam Messiam, 68,D.E
Iudaicus caupo quis.277,D.
Iudaica sententia,280,C.D
Iudaismus contrarius est gentilitati,507,B
Iudaismum occultant Ariani sub titulo Christianitatis, 272,C
Iudæorum opinio de Christo, quem ipsi expectant,qualis sit futurus, 197,C.D
Iudæi Esaiæ prophetiam implentes non sunt extra culpam. 788, A
Iudas non ideo reiectus est,quod idolis sacrificarit,sed ob proditionem, 132,B
ex Iuda secundum carnem progeneratus est Dominus,555,C
Iudices non possunt esse qui hostes, 570,E.616 F.617,618. aut simul etiam testes, 570,F. 571,F.618,A.666.E.F
Iudicium non potest fieri reo absente, 571,B. 580,F.619,F.666,E.F. aut altera parte,525, A 578,B. 619,F. aut sedente in eo hoste accusati aut accusatore,616,F.617,*tot.* 618, A.
Iudices politici de Ecclesiasticis etiam iudicant,590,D
Iulianus Episc.incertus interfuit Synd. Sardic. 596, C.
Iulius quidam Arianus Episc. Ægypti ab Arianis factus,664,A
Iulius Epis.Ægyptius interfuit Sy.Sard.597 B Hilarius habet Iulium Thebanum.
Iulius Rom.Episc.117,F.574,F.575.C. aliasque sæpissime.
presbyteros misit ad Synodum Nicænã,584, B. scribit contra Arianos, 121,F. ab eo Valens & Vrsacius veniam libello dato poposcerunt,561,D.575,D.602.B.C 639,E ubi etiam libellus extat. & quidem ante Synodum Romanum, 575,D. contrarium tamẽ videtur doceri, 602,B.639,C.640,E.F
Iulius literas ab Ægyptiis Episcopis de innocentia Athanasii accipit,575,C.592.A.593,F. quæ ibidem extant, 585. scribunt etiam ad eundem Eusebiani, 560,C 575,E 577,A. 592,A,631,C. accusantes Athanasiũ, Marcellum & Asclepam,592,A.631.C petentes Synodum indici, 560,C 575,C.570,A. &, si velit, ipsum iudicem constituunt,565, C. missis etiam actis contra Athanas. in Mareote,620,F.
Iulius rescribit per Elpidium & Philoxenum, 575,D.632. non suam saltem,sed omnium Occidentalium Episcoporum sententiam, 580,B. vocans eos ad Synodum, 575,D. 632,B. illis autem per eosdem rescribentibus Antiochia, 575, C.D.E. & venire nolentibus,Synodo coacta Athanasium in ea in communionem recipiunt, 575.E.580,D. 633,E
item Marcellum,580,D.
Iulius etiam respondet iisdem, 575,D.E. petente Synodo,575,E. vel nomine Synodi 587, A. eo quod ipsi priores scripsissent. 575,E. per Gabianum comitem, *ibid.* epistola extat,575,*& seq.* in qua Orientales Arianos existentes fratres dilectos vocat,575,F.587,A.
Iulii iudicium approbat Synodus Sardicensis, 588,F. eius legati in ea Synodo Archidamus & Philoxenus presbyteri 596,B. qui post Osiũ secundo loco subscribunt, 596,B
ad Iulium Romam Alexandria euocatus à Constante venit Athanasius,598,C
Iulius scribit Alexandrinis gratulatus de Athanasii reditu, eundemque commendat, 598,D *& seq.* epistola extat,598, D. *& seq.* mittit Athanasio acta Mareotica,620,F
Iulius Cõstantinus frater Constantini Imp. 616,E. Consul, 616,E
Iuno Thesei edicto pro dea habita, 9,C. insidiatur Ioui,ioui, 10,F. vulneratur ab Hercule,11,C. inuenit artem vestiariam, 16,A. ab Ægyptiis humanis hostiis culta,21,C
Iupiter Cretensium Rex,8,D. pro Deo cultus,8,D. Thesei edicto diuinitatem adeptus 9,C. eum autem non esse Deum patet ex ipsius libidinibus & furtiuis adulteriis,10,E. metu,10,E. Dolore *ibid.* quod auxiliari volens non potest, *ibid.* quod aliorum auxilio insidias perpessus indiguit, *ibid.* quod mulieri seruiit,10,F.
Iupiter Latialis à priscis Romanis hostiis humanis placatus,21,C
Iupiter rapit Ganymedem,10,E. dolet mortem filii sui Sarpedonis,10,F. à Diana Iunone & Neptuno insidias patitur, *ibid.* iuuatur à Thetide & Ægæone. 10,F.
in brutorum formas se transformat.*ibid.*
insidias patris effugit,11,A. Saturnum patrem eiurat, 11,A.
Iupiter constuprat Semelen, 11.B. Ledam, 11,B. Alcmenam,*ibid.* Maiam,11,B. Europam,11,B. Danaen,11,B. Antiopam,11,B ex adulterio procreauit Bacchũ,11,C. Herculem, 11,C. Castorem, Pollucem, Mercurium,Perseum,Dianam,*ibid.*
inuenit plasticen,16,A.
Iouis nefanda facinora,12,A.*& seq.*
Iuramentũ est testimoniũ veritatis, 786,E.F
Iurandum omnino non est, 784,785,*& seq.*
Iurantem falso Deus condemnat, 525,A
Iurare non licet omnino,784,785,*& seq.*
& tamen ipse Athanasius solemni formula iurat,525,E
Iustificatio fit per fidem, 132,B.C. donatur à Christo,462,A *in Gr.* & 463,B
Iustificati quidam naturali lege.500,C
Iustinianus Episcop. Gallus interfuit Synodo Sardicensi. 596,E
Iusticia sempiterna,67,E
Iustus & iniustus diuersa ratiõe laborat,831,C
Iustis mors non est mors, 830,E.F
Iustus Episc. Afer interfuit Syn. Sardic. 596,F
Iustus presbyter in Bomotheo Ægypti,607,C

K

Κοινωνία siue communio naturarum pro unione personali,459.C.481,C.495,E.500,C

L

Labanis in Iacobum malignitas ex fronte apparebat, 530,F
Labores iustorum & iniustorum diuersi nec ad eundem finem tendunt, 831,C
in Laboribus obdurent Christiani. 78,D
Lacrymæ peccata possunt abluere, 830,E.F
Lacrymas effundere posse ob peccata donum Dei speciale est, 830,E.831,A

non possunt

non possunt ab omnibus fundi, *ibid.*
Lacrymari hominis proprium, 431,B C
Lacrymatum esse Christum cur ab Euangelistis notatum, *ibid.*
Lacrymatus est Athanasius mortuo Constãte Imp.529,B
Laici bene in religione instituti possunt discernere veram doctrinam à falsa, 114,D.E
Laodiceæ Episcopus Georgius, vide Georgius: Cecropius vide Cecropius.
Latini prisci Iouem Latialem humanis sacrificiis placabant, 21,C
Latona à Ioue compressa,11,B
Latos ciuitas vel oppid. Ægypti, 738,C
λατρεία soli Deo debetur, & nulli creaturæ, 8 B.18,B.45,D. 71,C.114,A.B.126,A.140.C.D.712,C.714,D
Latro in cruce conuersus scarabeus dictus à Propheta.849,B
Laudare quem volumus, eius mores & studia uituperare non solemus, 15,C.D
Lazarus ubi positus esset, cur interrogarit Christus, cum id nosset, 279,B.285,A
Leda à Ioue compressa, 11,B
Legum inuentor Lycurgus,16,C
Leidæ Episcopus Dionysius, 526,C
Leo à quibusdam Ægyptiorum pro Deo colitur, ab aliis autem occiditur, 20,B
Leonides Episcopus Ægyptius, interfuit Synodo Sardicensi,597,A
Leonti vel Leonum (subaudi ciuitas) Ægypti ciuitas,612,B
eius Episcopus Amos Meletianus. 612,B
Leontius quidam ex Asia Episcopus Arianus, 678,D.679,D
in Synodo Seleucienſi cum Arianis fuit, 678,D.E F
damnat Nicænam Synodum,679,A
damnatur à Synodo Seleucienſi, 679,B
Leontius Episcopus Antiochenus, 545,D.637,C.
successor Stephani,116,F,637,C
presbyter existens consuetudine fruebatur cuiusdam mulierculæ Eustolii, 559,A. 640,C
quã cum frui prohiberetur, se ipsum castrauit, ut ea liberius frui posset, 116,F. 559,A 629,D.637,C.640,C
quare etiam depositus est, 559,A.629,D.
ab Eustathio, 629,D
Arianus.559,B.703,D
à Constantio vi in Episcopatum intrusus, *ibid.*
vel deposito propter crimen Stephano (vide Stephanum) ipse subrogatus, 637,B. C.
Aëtium diaconum constituit, 703,D
Leontius Episcopus Cappadociæ Orthodoxus,121,F
scripsit contra Arianos.*ibid.*
Leto ciuitas Thebaidis Ægypti, 607,A.612,B
Leuita vxoris corpus in partes diuisum ad Israelitas mittit,726,B.*& seqq.*
Lex non solis Iudæis, sed & gentibus data, 46,C.
neminem perfecit,181,E.
cur non de cœlo promulgata, 240,A
Lex in Paradiso homini data, & cur, 39,C.D
Lex & Prophetia cur homini data, 46,A
Lex est spiritualis, 350,C.D
virtus peccati,58,C.D
Legis utilitas,46,A. *& seq.*
Legem Angeli promulgarunt, 434,C
Legum obseruatio constabilitio est immortalitatis,40,D
Leges inuenerunt Solon Atheniensis & Lycurgus Spartanus, 16,C
Lege naturali quidam iustificati,500,C
Liber Baruch Hieremiæ tribuitur, 92,D
Liber Pastoris apocryphus, 414,E
& tamen utilissimus liber, 39,B
citatur,403.C.414,F.415,A
Liber Psalmorum, *vide* Psalterium
Liber Sapientiæ non est in canone, 40.C.D
Liber Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi,596,E
Liberare ex necessitatibus Dei est, 260,A.*& sequ.*
item à peccatis liberare opus totius Trinitatis commune,371,C.D
Liberum arbitrium, vide Arbitrium.
Liberius Romanus Episcopus, 121,F.547,D. 625,C
ei mandat Constantius ut Arianis assentiatur,644,D
& dona etiam mittit ea de causa, 644,D.*& seq.*
quæ ille recipere non vult, 644,E,F
non vult communicaro Arianis etiam mãdante Cõstantio, 644,D.*& seq.*645,A.*& seq.*
nec damnare Athanasium, 539, C.D
ideoque in exilium mittitur à Constantio 539,C.547,D.625,C,644.C.D. 645,E.F.646, A.
in exilio mansit annos duos, 626,C.647,B
non mansit constans in ferendo exilio, 626,C.647,F
sed Arianis subscripsit metu mortis, 647,F
Liberii egregium responsum legato Constãtii datum, 644,F.645,A.*& seq.*
Liberius dona in templo D. Petri posita eiici curat,645,D
Constantium mascule obiurgat, 646,D.E
Legatos cum literis mittit ad Constantium, 647,D
qui pessimè sunt accepti, 647,D
Liberius scripsit contra Arianos ante exilium 121,F
eius epistola ad Athanasium, quod λόγος perfectum hominem assumserit extat 396, D.*& seq.* videtur autem non integra esse epistola, sed saltem fragmentum.
eius confessio de Trinitate & Incarnatione,396,D.E.*& seq.*
Trinitatis vnam hypostasin (hoc est, οὐσίαν, vide 302, D. 449, A. *& seq.* 450, A.*& seq.*705,A.B.719,F.) esse dicebat, 396,D.E
Anathema dicit Sabellio. 396,F
item Ario,*ibid.*
petit sibi scribi ab Athanasio utrum secum consentiat,397,A
Liburnius Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi,596,F
Libya Ammoniaca, vide Ammoniaca.
Libya pars Africæ Ægypto contigua, 543,C. 717,B.*& sæpe.*
in Libya superiore est Pentapolis, 430,E
Libycis viduis frumentum à Constantino M. distribui solitum,574,A
Libyci Deum Ammonem coluerunt, 20,F
Lingua homini ad benedicendum data, 4 E, ab hominibus ad periuria & conuicia traducitur.*ibid.*
Lingua Arianorum acuta ut gladius ad impietatem.211,A
Literarum structuras inuenit Palamedes, 16, C
Literarum inuentores Phœnices, *ibid.*
Literæ communionis siue pacis, 637,D,E.732, E.F
ubi vocantur τύπος εἰρηνικός.
exemplum est in Liberio & Athanasio,396 397.
Literæ amicorum in calamitatibus magnæ consolationi sunt, 344,B
Literæ sacræ, vide Scriptura sacra.
Locus necessario omni homini, ut esse possit, requiritur,153,A
λόγος Patris vnus tantum, non plures, ut Ariani dicebant, 412, E.F. 413,A. *& seq.*215, 216.
non est ipse Pater, ut Sabellius dicebat: vide in Sabellianis.
sed eius principium Pater,145,D.231,D 302, C.
quomodo,302,C
λόγος creator vniuersorum, 34,35,39, B. 143,C.D.247,B.C,249,A & centies.
ex creaturis eum creatorem esse cognosci potest,143,D
λόγος & Pater non μονοούσιοι, sed ὁμοούσιοι,395,A.
uniuersa & singula gubernat sua prouidentia, 35,36.37,B.C. cum alloquitur Pater, cum ait, Faciamus hominem, *&c.* quod probatur 35, *post.* ipse dixit, Terra es, & in terram reuerteris, 239,D
λόγος est verus Deus, 36,*post.*
non idem vel eadem persona quæ *&* Pater,271,B,303,B.C.*& seq.*304,A. *& seq.*430,F. 431.A.432,E.F 434,D.E.443,B.C
genitus à Patre non per defluxum essentiæ Patris,152,E.153.A 156,F.394,B.C
neque per aliquam passionem, 147, C.*& seq.*152,A.*& seq* 156,F.157 A.*& seq* 394,B
sed generatione planè imperscrutabili, 157. A.*& seqq.*394.C.395,B.468,A,518,D
neque est portio aliqua Patris, 156,F.253,E. 394,B.
λόγος idem qui & Filius contra Samosatenianos probatur,310,D.*& seq* 311,A.*& seq.* 312,A.*& seq* 313,A *& seq.*314,C,*& seq.*315,A.*& seq* 318,B.*& seq.*
est Filius Dei verus, 243,D.E *& seq.*244,A. *& seq.*302,D.E
non vero sermo vel vox significatiua tantum.302,D. E.303,A.*& seq.*394,B
vel λόγος ἐνδιάθετος,394,B
λόγος cur dictus Filius Dei, 214,D. E.413,B
cur ex utero Patris genitus, 318,F.319,A.*& seq.*
cur ex corde Patris, 319,A.*& seq.*
in quo differt & conuenit cum λόγῳ siue sermone hominum, 213,214,215.
eius & Patris εἶδος species siue forma Deitatis una, 262,D.516,C.D
λόγον passum esse per carnem dicere, blasphemia est,501,D.502,E
λόγος cur dicatur creatus variæ causæ, 222, 223,224,225,226,227,228,229,230,234,B.C
cur principium viarum Domini, 237,C.*& seq.*238,A.& *seq.*
infirmus dictus, & cur, 229,D.E
cur fundatus siue fundamentũ positus dicatur à Paulo, 244,B.C.D. item quomodo in Patre,252,A,*seq.*253,B.C,*& seq.*
λόγος est impassibilis,276,C
λόγος non est ipse Archangelus Gabriel, ut quidam hæretici volebant,815,B.F
λόγον hæretici quidam tunc demum filium factum dicebant cum incarnaretur, 310,E sed refutantur, 315,E.316,A.*& seq.*
ὁ λόγος est δύναμις potentia Patris,36 *post.* A.413,E & millies alibi.
Sapientia Patris,36,*post.*A,412.E.F.414,A.E. & millies.
est αὐτοσοφία 36,*post.*A.247,C. 248,B. 249,A. αὐτολόγος ,36,*post.*A αὐτοδύναμις .36,*post.*A αὐτοφῶς 36,*post.* A. αὐτοαλήθεια,36,*post.*A. αὐτοδικαιοσύνη,36,*post.* A. αὐτοαρετή, 36,*post.* A.
χαρακτὴρ παντέλειος τοῦ πατρὸς, 36,*post.*B. αὐτοαγιασμὸς,36,*post.*A, αὐτοζωή, 36,*post.*B.52,B.53,D.181,B,C. 322,A 772,E.
αὐτοπλῆς,394,B.
est manus Patris & quid id significet 413,E. F.
est voluntas Patris,298,299.
λόγος est ἀπαύγασμα Patris & cur & quomodo,419,A.B.C.420,C.D.*& seq.*
missus à Patre ad liberandum genus humanum,325,A.*& seq.*
à Patribus in V.Test. adoratus. 166,F.167,A. 195,E F.260,B C.263 E.316,B.C.397,C.D
à Iacobo Patriarcha visus, 263,E.397,D &
eduxit Israelem ex Ægypto, 474,A.C
descendit de cœlo,169,E.288,D.394,C.397, D.461,A.D.481,B.516,D.577,C.D
ipse humiliatus & exaltatus dicitur & cur, 170,B.C.D.E.289,C,D
quomodo missus sit à Patre, ab eo nusquã separatus,516,C 517,A.*& seq.*
etiam in tempore dicitur accipere à Patre, & quomodo & cur, 170,D.E.F.171,B.C D. E.325,A.*& seq.*
Dictus est Angelus, 260,C.D.261,A.*& seq.* & cur,261,A *& seq.*
eius incarnatio prædicta in Veter. Testam. 741,E
cur λόγος & nõ alius liberare nos debuit à peccato & morte,239,D
λόγος est ἀσώματος & ἄυλος

in seipso, 37,E.42.D.456,F. humiliauit ipse seipsum,274.A.
non transmutatus in carnem,454,C
sed carnem propter nos assumens. 37,E. 40.A. 42.D. E.F.196, C.D. 273,C.274, C.D. 335,B.445,E.F.462,A.B.E.F.468,D
(caro illa qualis, vide corpus Christi.) sibique vniens,321,F.322,A.B.C.485,D
(Incarnationis varias appellationes, vide in Incarnatione.)
vniuit eam sibi in primo momento conceptionis,481,A.B
carnem sibi ἰδιοποιεῖ,43,A,C.50,E.61,D 274,D.482,A.457,B.C.486,E
& omnia quæ sunt carnis ipsius, 276,A.B.
(hinc passiones carnis quasi ipsi λόγῳ factæ de eo dicuntur,276,A.B.293,F,457,B. C.460,C.D 504,D.E)
sponte & ex gratia,43,D.44,A
ut eam pro nobis offerens, nos à morte liberaret, 43,C.D.E.44.A.& seq.335,B C
per id unum corpus uniuerso humano generi unitus, 43,D.E. 240.E.F.267,E.F.276, F.277,B.C
corporaliter habitat in carne, & quid hoc sit,274,D
non eodem modo in sanctis & in sua carne, 450,C.D.273,E.274,B.C. 336,D.454,F. 460.A.B
non descendit in hominē, sed ipse homo factus est, 273,E.336,D.454,F
non est circumscriptus in carne sua, 49,E. F.50.A.B.70,E.F
sed & in illa, & extra illam apud omnes creaturas.49,E.F.50,A.B
non est mutatus in carnem, 321,F.454.455. E.F.456,A.& seq.
λόγος debuit & non alius incarnari & mediator esse,& cur,44.C.D.52.B.C.197.B cur incarnatus,52,A.E.F.196,C.D
λόγος quod sit incarnatus contra Iudæos & Ethnicos probatur, 62,D.E.F. 63,A.& seq.64.65.66 67.
incarnationem & aduentum eius iam factum esse probatur, 67,E.F 68,toto.69, & seq. ipsius proprium est vitam siue animā auferre & recipere & dare, 293,C.D
λόγος non quatenus λόγος,sed quatenus Filius nouit Patrem,316,A
non est similis hominibus, 262,C.D.& seq. etiam in Vet.Testam. Filius dicitur, 316,E
contra quosdam hæreticos qui hoc negabant,316,D
cur qui alios à morte præseruauit, suam carnem noluit, 293,E.F
λόγος natus est ex Maria in carne sua, 468,A.
λόγος adoratur non ut separatus à carne, sed ut incarnatus, 233,A. 331,C.D.482,F 483,A. una adoratione. 275,D
λόγος non est Passus, 91,A.& seq. 454,C. D.456,E.F.457,A.486,C.D.487.C. 501,D.E 502,A
dicitur tamen passus & quomodo, 457,C. 486,C.D.487,C.504,D.E.F
non ex sua essentia carnem sibi adaptauit, 454,C D
ὁ λόγος est ubique præsens,42,D.49,E.F. 50.A.B.C D.E.70,E.F,378,D,E
quomodo igitur de cœlo descendisse dicitur,42,D.E
λόγος cur uoluerit incarnari, 196,C.D. 228,E.F. solus poterat hominem lapsum restituere. 47,A.B.182,E.228,A 334,E.F.336, F.337.A. quem & restituit,47,C.D.237,C. D.238,C,D.240.D.E.276,A.B. 332,C 394.E. F.489,D.E
λόγος est naturalis Dei Filius non autem ex gratia & propter merita filius factus,92, B.& seq.93,D.& seq. 126,B.C. 146,A & seq. 147,A.& seq.164,B.& seq.165,A.& seq.166,A & seq.171,B.C.& seq.250,C D.466,A.405,A. & seq. 407,A. & seq. 408,&c. non dictus Deus ut Moses,165,D.E.446,C.D
λόγος quatenus Deus omnem scientiam semper habuit,& nihil didicit,208,C.& seq. non didicit creare,ibid.
λόγος est æternus & Patri coæternus, 92, E.F.125,F. 142.D.& seq. 143,A.& seq. 144,A. & seq.145,A.& seq.147,F.148,A.& seq.149,A. & seq. 150,A.& seq. 156,A.& seq.171,A.& seq. 199,A.& seq.211.A.& seq,250,C.D.304, C.D. 318,B.& seq.338,D.E.339,340
non est Deus θέσει aut μετοχῇ,146, D.& seq.
λόγος est Dominus (Iehovah) Sabaoth, 385,E,F.469,E.F.470,A.B.C
λόγος habet omnia attributa Dei,& opera cum Patre communia,371,C.& seq. vide etiam in Christo plura.
ut quod liberet, 371,C.D
quod viuificet,371,D,E 384.A
quod idem regnum & potentiam cum Patre habeat,386,A.B
quod nomen Patris habeat,386,C.& seq.
quod sit brachium Patris, 386,E.F.387,A.B
quod det Doctores & Pastores suæ Ecclesiæ.371,E
quod sit legislator,372,A.B
quod Dominus (id est Iehovah) sit,372,B. C.D.E.373,A & seq.
quod eiusdem Dominii & honoris cū Patre,375,D.E.& seq.
quod mittat Apostolos, ut & Pater & Spir. sanctus, 376,C.& seq.
quod eodem throno cum Patre sedeat,376, E.F
quod glorificetur à Patre & Sp.sancto, & vicissim ipse illos glorificet, 378,B.C.D
quod sit aduocatus noster vel consolator, 379,D.E
quod præponatur aliquando Patri in Scripturis,380,E.F
quod ex eo omnia esse dicantur, æque ut ex Patre,381,A
quod eduxerit Israelem ex Ægypto. 381,E. F.383,A B
quod sit Deus verus, & Deus magnus, 383, B.C
quod non sit minister Patris, 384,C
quod non sit eius Deus ipse Pater, & quomodo,384,D.E
λόγος non est pars Patris, 211,F.212 A.& seq. à Patre genitus non diminuit substātiam Patris,212,B,C & seq.
λόγος est Sapientia & Verbum Patris, nō vero alia præter Christum, 126,C.D. 127,A. & seq.128,B.C.147,C.D.215,216,217,218,304, D.E.& seq.
λόγος non est similis tantum Patri,446, B.C & seq non similis substantia, 446,D.E
λόγος est unus cū Patre nō consensu tantum & voluntate,sed essentia, 85,D.258,B. 259,A.& seq.253,F.264,A.& seq 339.& seq. 681,C.692,F.709,B
λόγος non est creatura probatur, 87,C. D. & seq. 88,A. 126, F. 127, A. & seq. 146,D. & seq. 147,A.& seq.148,A.& seq. 150, A. & seq.171,A. & seq 179.180.181.D.& seq.187.188, 189.190.200.E. & seq. 201,A. & seq. 202,A.& seq. 203,A.& seq. 204.A.& seq. 205.A. & seq.. 206. 207. 208. 209. 218.A.& seq. 223.224.225. 226 227.228.229.230.235.D.& seq. 236.A & seq. 240.D & seq. 241.A & seq. 242 243.244 C.D.E.328.A.B 338.A.& seq 339.341.A.395.C 420 C,D.421.C.D.E. 409.D.415.E.F.416.A. & seq.428.F.429.A.& seq. 720.B.722.D. E.& seq.723.A.849.C.D.& seq.
sed creator,84,B.C.& seq.155.B. & seq. 201.F. & seq.202.A.& seq 205.C 210.A.& seq.
non administer Patris in creatione,84.B.C & seq.155 B.& seq. 205.206.207.208.209,210 & seq.405,E.F.406.A.& seq.
λόγος est Patri æqualis,85,C.D. & seq.86.A. & seq 385.C.D. non est medius inter Patrē. & creaturas sensu quodā Arianico, 206.A
λόγος est genitus ex substātia Patris & probatur, 307.A.B.C.417.E.F. 418.A.420.C.D. 700 C.D. & seq. 704,B.C.& seq. 710.D.E.& seq.711.B.C.& seq.
λόγος nō est genitus voluntate Patris, 294, D.& seq. 295.A.& seq. 296.297.299. 300. 301. neque dilatata Patris essentia,309,C.& seq. 310,& seq. sed natura, 297,A.& seq 300.A & seq 302.D.E.F.304.A
λόγος non est genitus à Patre propter nos ut nos crearet,307.E.308.A.& seq.
λόγος est ὁμοούσιος Patri,&probatur,98, c.d.& seq.99.a.& seq.126,a.b.148 a.& seq.211, a.& seq 340.e.f 341.a. & seq. 418.419.420.711. 712. 713. 714. 715. 720,f 721.a. & seq. 722,a.& seq.723
λόγος ἄτρεπτος 152.b.c.162 b.& seq.165,a. & seq.172 173.174 175. non fuit tacite ab æterno in Patre, 307,e.f.308,a.& seq.
λόγος non accepit in tempore nomen, potentiam & gloriam Dei, 164.b. & seq 165,a. 280,e.f.281.a. & seq. 325.b.& seq. 326.317.318 non horruit mortem,292,293.
λόγος est omniscius, nec ignorauit diē iudicii, 282,a.& seq. 283,a. & seq.284.285,286. 287.288.
λόγος non saltem ex parte cognoscit Patrē sed plenè.128.c. nouit etiam suam ipsius essentiam,ibid.E. quoad Deitatem nullo modo profecit, 288,c.d.& seq. 446.c.d.465.e.f. 466.a.& seq.
λόγος quomodo diues fuisse, & factus esse pauper dicitur.470,e.f.501.c.d.
λόγον in Christū ut in alium aliquē sanctū hominē descendisse dicebat Samosatensis, vide Paulus Samosatensis.
vide plura in Christus & Filius.
Longianus Episcop. siue Armeniæ siue Ponti, scripsit contra Arianos, 122 a
Longus presb. Alexandrinus, 613,f
Loppus,vide Lupus.
Lucifer Caralitanus in Sardinia Episc. 547.d Metropolitanus Sardiniæ, 547,d.643.d confessor & verus Episc.643,d. in exilium mittitur à Constantio, 539,c 547.d.643,d quod Arianæ hæresi subscribere nolebat, 547,d.643,d.e. & quod Athanasium damnare nollet,539.d.643,d. eius masculum Constantio responsum, 643,d.666.e. legatos mittit post exilium qui interfuerunt Synodo Alexand. eiq; subscripserunt, 452, c. ei Antiochiæ Synodum agenti Synodus illa scribit,447,d.452,a
Lucifer dicitur Christi natiuitas secundū carnem,320,a
Lucillus (fortè Lucius) Episc. Veronæ. 525,c. 596,b. subscribit in Syn.Sardic. 596,b
Lucius Diaconus Mareotes,615,f
Lucius Episc. Adrianopoleos, 547,a 636.a successor Eutropii, 547,a. subscripsit Synodo Sard. 596,d. multa passus ab Arianis,547,a. ab iisdem in exilium missus in eo obiit,547.a.636,a
Lucius Episcop Antinoi Ægypti Meletianus, 612,a. ab Alexandro Alexandrino in cōmunionem receptus,612,a
Lucius alius Episc. Ægypti Orthodoxus, 447, E. interfuit Synodo Alexandrinæ sub Iuliano.447,e
Lumen nunquam est absque suo splendore, 144,a.146,a.158,e f
Luna pro dea ab Ethnicis habita, 7,f.
Sed non est,22.f.23.a.&c.
Luna habet lumen dimensum, 34,pr.e
Lupus vel Loppus Episcop. siue Armeniæ siue Ponti,scripsit contra Arianos, 122.a
Lux in scripturis cognitionem significat, 387, b.c
Lux à Iudæis ablata,806,d.e.
Lucis & splendoris comparatio,420.a. & seqq. ad quid prodest,419.a
Lychni pars Ægypti in qua Onuphis ciuitas, 432,c
Lycurgus Spartanus inuentor legum,16,c
Lycus ciuitas Ægypti, 612.a. eius Episcopus Meletius, unde Meletiani, ibid.
Lyræ nerui siue chordæ, ὀξεῖα, βαρεῖα, μέση, ὀξύτονος,326,e 32.e

M

Macaris Episc quidam Ægyptius,447,e. interfuit Synodo Alexandrinæ sub Iuliano, 447,e.
Macarius presb. Antiochia ab Eusebianis cū literis ad Iulium Romam missus, 577,a.b. 578,f. cum respondere presbyteris Athanasii non posset, 577,a b.c.d. 578,f. Synodum indici postulat, 577.b.c d. noctu fugit Roma,578,f.
ad Macarium quendam scribit Athanasius orationem

orationem suam contra Græcos. 1.2
Macarius presbyter, quēcalicē mysticū fregisse Ariani calumniabantur, 569, a. eo præsente contra ipsum demonstrare nihil possunt, absentem autem condemnabāt, 525, a Tyri in Synodo indicatus, de quo vide prolixè. 569, 570, 571. 572. vinctus Tyrum adductus, 611, c.
accusatus etiamquod libros sacros exussisset, 620, D.
item quod mensam sacram subuertisset, 620, C. D
adfuit Constant. cum Arius viscera effunderet, 523, B. C
ab eo historiam Athanasius didicit, 523, F
Macarius presbyter Paremboles Meletianus, 612, C.
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, *ibid.*
Macarius Episc. Palæstinus, 595, A. alibi dicitur Arius vide in Ario.
discedit ab Arianis, 595, A
interest synodo Sardicensi, *ibid.*
Macarius Episcopus Hierosolymitanus Orthodoxus, 121, F.
scripsit contra Arianos *ibi.*
Macarius presbyter Athanasii, 604. D
Meletianos calumniæ conuincit coram Constantino M. 604 C. D
Macedoniani exorti sub ultimum Athanasii exilium. 344, B. C *& seq.*
πνευματομάχοι 370, C. 850, E, F
surculus ab Arianis exortus, 344, C. reuera idem cum Arianis sentiunt, 448.
tropici appellantur, 358, C. 361, E. 368, A 370, B. 850, E. F.
non sunt Christiani, 367, F
Athei, *ibid.*
de Christo rectè senserunt, 344. C. D. E. 345, A. B. 346, A. B.
ideoque contra Arianos pugnant, 344. D. 346, A. B. 370, B. C
at Spiritum sanctum dicebant esse creaturam, 344, C. 346, A.
item ex spiritibus ministrantibus unum, solumque gradu à reliquis Angelis distantem, 344, C. D, 352, F
nihil habent in scripturis quod pro se producere possint, 356. D.
eorum argumenta, 345, F. 352. E. F. 353, C. D. E. 356. D. *& seq.* 380, C. D. 383, A. 385, F. 387 C. E 388. D, 471, E
soluuntur, 346, *& seq* 352, F. 353, A *& seq.* 380, C. D. 385, F. *& seq* 387, D, E 388, D. E. exceptio, 351, B. C. soluitur, *ibid*
dicebant ea quæ Prophetæ prædicebant, eaSp. sanctum ex sua persona locutū, 387, D
dogma eorum non abhorret ab Ariano. 345, A. item, à Valentino mutuatum, 352, F. 353, A. C
Macedonius Episc. (Mopsi Ciliciæ) 689, C
Arianus & hostis Athanasii, 570. E. interfuit Synodo Tyriæ, *ibid.*
missus ab eadem in Mareoten, ubi quid egerit. vide in Eusebianis.
interfuit Synodo Antiochenæ in Encæniis 575. F.
subscripsit Synodi secundæ epistolæ ad Iulium, 575, F.
eidem inter alios Iulii epistola inscribitur. 575 F
legatus Arianorum ad occidētales Episcopos, 689, F.
mittitur ab Eusebianis in Italiam cum cōfessione fidei, 689, F
Macedonius Constantinopolitanus, 630, B
fuit presbyter sub Paulo Episcopo, 630, B
Macedonius alius Episcopus, 596, B. Videtur esse Vlpianorum Episcopus.
inter primos subscripsit Sardicæ, 596, B
Macedonius quidam Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597, A
Macedonius Episcopus Cyprius interfuit Synodo Sardicensi, 597, C
Macrinus Episcopus Palæstinus interfuit Synodo Hierosolymitanæ, 602, B
Magister (officii nomen) 526, C. 529, E
Magi qui Bethlehemum venerunt Persæ 66, B
Magia omnis Ethnicorum aduentu Christi cessauit, 74, E. F
Magistratui etiam hæretico obediendū, 534, E. 536, A. B. 676, A. 716. D. E. F. 717. A
pro Magistratu hæretico fundendæ preces ad Deum, 529, E 534, A. 677, E. F. 717, A
Magnentius diabolus ab Athanasio appellatur, 527, D
interficit Constantem Imp. 528, A.
Eutropiam eius matetteram, 528, B.
Abuterium, 528, B.
Sperantium, *ibid.*
Romanos multos, *ibid.*
contra eum proficiscitur Constantius, 641, C. D.
seipsum etiam interfecit, 528, D.
vel potius a Constantio interfectus, 665, F
Maja à Ioue compressa, 11, C
Malicia est res cæca, 647, C
Malicia alteri nocere cupiens, sibi ipsi noxia est, 793, E.
Malum non fuit ab initio, 2, C. 6. C. etiam nunc non est in sanctis. 2. C. est non ens, 4, B. 5, B. 6, C. 40. C. quod tamen quidam Græci putabant, 5. B. non est à Deo. 5, B. C. 6. B. C
Malum à diabolo & hominibus ortum, 40. A. B. F. 41 A
Malum omne diabolica est armatura, 796, D
Manichæi athei, 219, D. E.
fæx omnium hæresium, 851. D. 852, A. C
Manichæi Vetus testamentum respuunt, 113, E. 852, A. refutantur, *ibid.* 115, F. 316, D, 852, A
duos creatores dicebant unum bonum, alterum malum, 493, C. D. paulo fusius, 851, D. E F. eorum quoddam argumentum, 851 E. F. hominis naturam dicebant peccatū, 487, D 489, B. C. negabant λόγον carnem factum, 331, A. 495. E.
Manichæi eleemosynas nullas faciunt, 659, A imo hostile putant dare pauperi, *ibid.*
adulterant sacras literas, 661, A. damnantur in Synodo Alexandrina sub Iuliano, 450, C.
Manichæi Deum nomine saltem bonum dicunt, 127, E. eum creatorem cœli & terræ negant, 127, E. Deum alium esse comminiscuntur 217, B. 218, A.
Manichæi legem damnant & execrantur, 699. D
Manichæi Christum ideo interrogasse dicebant, quod ea ignoraret, de quibus quærebat, 288, A. quorum hæresin Ariani renouarunt, *ibid.*
Manninus Episc. Afer interfuit Sy. Sard. 596, B
Marianus Episc. Afer interfuit eidem. *ibid.*
Manus datæ sunt ad opus faciendum, 4, C. & ad eas ad Deum in precib. eleuandas, *ibi.*
Marcellinus Diaconus Alexandrinus, 614, A
Marcellinus Episcopus incertus interfuit Synodo Sardicensi, 596. C
videtur hic esse Marcellus Ancyranus, qui ei interfuit: hoc enim nisi sit, in subscriptionibus synodi Marcellus non extat.
Marcellinus monachus laudatur ab Athanasio, 740, B. C
studiose Psalterii mentem scrutatur. 740, C.
ad eum scribit Athanasius de interpretatione Psalmorum; quæ à sene quodam acceperat, 740, C. D
Marcellus Episcopus Galatiæ Ancyranus, 547, A. 591, F.
senex, 630, A
interfuit Synodo Nicænæ, 578, A. 584, B
strenue Arianis ibidem restitit, 578, A. 594, B
ubi etiam eius fides probata est, 578, A
ab Arianis hæreseos Photinianæ accusatur, 578, A. 594, C. 691, D.
etiam apud Iulium Rom. 584, A. 592, A
eum multi scriptis defendunt, 578, A
ab Arianis Ecclesia eiectus, 547, A. 629, F, 681, D.
venit Romam ad Synodum, 584. 630, A
à Iulio & Synodo Romana communioni est restitutus, 580, D, 584, B. C
fidei sanitate prius probata, 584, A. 630, A
interfuit Synodo Sardicensi, 592, C
in qua lectus eius liber, 594, C
ex quo eum cum Photino de Christo sentire Ariani calumniabantur, 594, C
inuentumque est rectè de fide sentire, *ibid.* & 630, B
Arianos etiam falsarios esse, 594, C.
in eadem purus criminum pronunciatus, 595, C. D
Marcellus unionem duarum naturarum saltem per assistentiam dicebat, 519, C
alium à λόγῳ Christum faciens, & duas personas inducens, 519, A. *& seq.*
Marcion tres deos siue tria principia statuebat, 422, A
fingebat duos deos, 715, F
Vetus Testamentum reiecit, 113, E
refutatur, *ibid.*
Angelos creatores faciebat, 202, D
negabat verum Christi corpus fuisse: sed apparens tantum fuisse dicebat, A 331, A. 487, C. 502, B
& quidem ex cœlo deductum, 487, C
negabat λόγον carnem factum, 495, F
dicebat duos esse deos, iustum & bonum, quorum uterque proprii Christi pater sit 511, E. (in Gr. in Latina editione paulo aliter.)
Filium Dei per Mariam tanquam per canalem transiisse dicebat, 852, E
Marcus quidam ab Arianis in Ægypto Episcopus constitutus, 664, A
Marcus Episcopus quidam Orthodoxus Synodo Sardicensi interfuit, 596, C
Marcus Episcopus Zygrorum Ægypti proximè ad Libyam, 452, C
interfuit Synodo Alexandrinæ sub Iuliano, 447, F. 452, C
Marcus Episcopus Philorum Ægypti, 452, C
interfuit Synodo Alexandrinæ sub Iuliano, 447, D. 452, C
Marcus presbyter Mareotes, 615, E
Marcus Arethusæ Syriæ Episcopus, 689.
legatus Arianorum ad Constantem Imp. 689, B
interfuit Synodo Antiochenæ, 689, B
Marcus Episcopus ab Arianis in exilium missus. 548, F. 664. B
in Ammoniacam, 664, B
Marcus alius Episcopus ab Arianis exulatum missus, 548, F
Mareotes nomos, 570, E. 571, B. *&c.* 616, A.
Regio tractus Alexandrini, 605, B. C. 616. A.
Episcopo Alexandrino subiecta, 613, C. 614. C. 621, F
nullum habet Episcopum, 621, F
nec Chorepiscopum, *ibid.*
pagos habet maiores decem, 622, A
in singulis pagis presbyter est, 621, A
Mareotes presbyteri ad conuincendum mendacii Ischyram admitti petunt, 571, B. C. D. E. 583, E. 613. 615. 616.
sed non admittuntur, 571, C. D. E. 572, E. 581, A. 583, E. 613, 615, 616.
scribūt contra calumnias Ischyræ, 572. D. E. 614, C
eorum literæ Synodicæ Ægyptiorum epistolæ iunctæ, 572, E
extant autem, 614. B. 616. A *& seq.*
protestantur contra insidias Arianorum edito ad præfectos Imperatoris protestationis libello, 613. E. 616, A
is extat. 616, A *& seq.*
mittunt quosdam è suis Tyrum, 572. E
quos Synodus non vult audire, 572, E.
in Mareote Meletianorū nulla Ecclesia. 594, B. 611. D. 614. D. E
Maria dicitur θεοτόκος 261, D. 273, C. 275, F. 276. A. 463, C. 468, A. 487, B. D. 810, 849, F, C. D.
& cur hoc, 818, A. B
non eodem modo Spiritus sanctus in eam superuenit, quo in alios sanctos, 816, A.
& cur hoc factum, 816, F
cur dicatur κεχαριτωμένη gratiosa vel (ut melius vertitur) gratia donata, 816. C. D. 820, E. F
cur dicatur ab ea Angelus abiisse, 815, F
est regina & domina, 820. B. C. D. E
filio ad dextram assistens, 820. C. E
est mater vitæ, 820, D
inuocatur, 820, E. 821 A
Maria verè vt homo peperit Christum, 456, D.
Maris Episc. Chalcedonensis.
Arianus hostisque Athanasii, 571, E. 683. A.
scriptis apud Alexandrum Alexandrinum Arium defendit, 683, A
interfuit Synodo Tyriæ, 571, E
missus ab eadem in Mareoten, ubi quid egerit vide in Eusebianis.

interfuit Synodo Antiochenæ ſub Conſtantio,575,f
epiſtolæ Synodi,etiam ipſe ſubſcribit,575,f
eidem inter alios Iulii Rom.epiſt. inſcribitur,575,F
legatus Arianorum ad Conſtantem Imp. 689,b
Mars à Diomede vulneratus, 11 e
eius cum Venere adulterium, 11,d
Martinus Epiſc. Gallus interfuit Synodo Sardicenſi, 596,e
Martyres omnes qui propter confeſſionem fidei perſecutiones patiuntur, 132,a
Martyrius diaconus legatus Euſebianorum Antiochia cum literis ad Iulium miſſus, 577,a.b.578,e f.689,f
Martyrius Epiſcop.incertus interfuit Synodo Sardicenſi,596,c
Maurus Diaconus Mareotes,615,e
Maximianus auus maternus Conſtantii Imp. 649,b 660,a
Maximianus Imp.perſecutus eſt Chriſtianos, 647,a.649,B.660,a
epiſcopis in exilium miſſis, 647,a.b
ſed ; lubibus in eundem locum, 647,a
ſub eo conteſſor factus Oſius Cordubenſis,649,b
ſub eo etiam Ethnici Chriſtianos defendebant,660,a
Maximilla à Cataphrygibus magni æſtimata, 672,c
Maximiniopolis regio Ægypti,612,a
Maximinus Epiſcopus Treuirorum,121,f.526, c.
vel Maximianus,col.596.d
ſcripſit contra Arianos, 121,f
interfuit Synodo Sardicenſi, 596,c
iam obierat cum Athanaſius Apologiam ad Conſtant.Imp.ſcribebat, 526.c
Maximus Epiſcopus (Lucenſis Hilario)interfuit Synodo Sardicenſi,596,d
Maximus Epiſc.Palæſtinus interfuit Synodo Sardicenſi,597,c
interfuit etiam Hieroſolymitanæ, 602.b
(videtur is eſſe Maximus Hieroſolymitanus.)
Maximus alius Epiſcopus Palæſtinus interfuit Synodo Hieroſolymitanæ, 602,b
Maximus Epiſcopus legatus Magnentii ad Conſtantium,529,a
videtur is qui interfuit Synodo Sardicenſi, 596,d e.cum ſit Gallus.
Maximus lector miſſus ad Dracontium ab Athanaſio.740,A
Maximus Diaconus Caralium Sardiniæ legatus Luciferi in Synodo Alexandrina, 452,a
Maximus Philoſophus ſcribit ad Athanaſium de Arianis,335,d
ei reſpondet Athanaſius, *ibid.*
in exempl.M.S.Baſ.Epiſcopus dicitur.
ſcripſit contra Arianos, 337,e
commendatur ab Athanaſio, 335,d
Maximus præfectus Ægypti,cum fieret perſecutio ſub Syriano, 536,d.537,c.857,a.858,a
Mechir Menſis Ægyptiorum reſpondet Februario,857,b.858,b
Mediatore opus erat ad liberandum genus humanum,493,a
Mediatorem cur Filium Dei eſſe oportuerit, 44,c.d.52,b c.239,b.*&* *ſeq.*240,a *&* *ſeq* 241,c. 461,f.493,a
item hominem, 241,c.269,a.497,c.d.498, a.*&* *ſeq.*499,500
eum oportuit mori,52,c e
ſeque pro omnibus ſacrificiũ offerre, 43,c. d e 44,a.*&* *ſeq.*452.c
ut genus humanum à morte & peccato liberaret,43,d e.44.a.52,c d.e. vide plura in Chriſto.
cur debuit morte non naturali , ſed crucis mori,53,c.d
Mediolanum Metropolis Italiæ, 547,d.643,d
Mediolani Epiſcopus Protaſius,526,c.vide in Protaſio.
Dionyſius,547,vide in Dionyſio.
Auxentius,vide in Auxentio.
ibi egit Conſtans Imp.526,e
ibidem Athanaſius fuit,529,e
ibidem fuit Conſtantius, 641,f
Mediolanenſis Synodus, 676,d
Megaſius Epiſcopus Afer interfuit Synodo Sardicenſi,596,e
Melas Epiſcopus Arſenoites Ægypti Meletianus, 612,b
ab Alexandro Alexandrino in Eccleſiam receptus,612.b
Meletius Magnus (Antiochenus) Epiſcopus Orthodoxus,122,a
ſcripſit contra Arianos,122,a
Meletius Epiſcopus Ægyptius in Lyco,612,a. 603, c. Græci ſemper ſcribunt μελίτιον à quo Meletiani, 603,c
is in Synodo Alexandrina à Petro Epiſcopo depoſitus eſt, 136,a.603,c.611,e
anno 19.ante Synodum Nicænam, 133,a.b
eo quod inter alia idolis ſacrificaſſet, 603,c
is ſchiſma fecit eam ob rem, 136,a.603,c, d.
Petri Alexandrini Achillæ & Alexandri hoſtis,569,d.603,c.d.
ab Alexandro in Eccleſiam receptus, 611,f
Meletiani contra Arianos pugnabant, 132,f. 133,a
poſtea cum iis coniurarunt, 132,f.133.a,f
Meletiani orti ſub Petro Epiſcopo Alexandrino,569,c.603,c 133,b f.136,a
hoſtes Eccleſiæ & ſchiſmatici, 569,c.575,b. 133,b c.*&* *ſeq.*
inſidiati ſunt Petro Alexandrino, 569,c. 603,d.133,f
Achillã Alexandrinum calumniati, 569,c. 613,d.133,f
Alexandrum Alexandrinum accuſant,569, d.603,d.133,f
hoſtes Athanaſii, 569,c d.611,e d.*&* *ſeq.*
quod hominẽ qui viuus erat ab Athanaſio interfectum dicebant, 568,d,e
Meletiani Arianorum ſocii, 569,d. 603,f.604, c.d.611.d.e 617,619,b
literis Arianorum contra Athanaſium ſubſcribere ſolent,575,b
ſeditiones contra Eccleſiam mouent, 575, b.c
Meletiani Epiſcopi & presbyteri ab Alexandro Alexandrino in Eccleſiam recepti,570, b.572. b. 572. c. 594, b. 611, f. 612,a, b. ubi eorum catalogus.
Meletiani in Mareote Eccleſiam nullam habent,594,b.606,b.612,c
in Synodo Nicæna aliquo modo recepti, 603,c
ſtatim poſt mortuo Alexandro amicitiam cum Arianis inierunt,603,e.f. (eorum autem contra Athanaſium acta vide continuo à col.603,ad 611.)
ab Euſebio Nicomedienſi incitati Athanaſium criminantur.
quod Ægyptus tributum lini impoſuiſſet 604,c
(uerum falſi conuicti ſunt coram Imperat. Conſtantino,604,c.d)
item quod Macarius presbyter iuſſu Athanaſii calicem fregiſſet, 569,b.c. 604, c,d. 614.
(quod falſum eſſe,vide in Athanaſio.)
item quod Athanaſius Arſenium interfeciſſet,569,a
(ſed & hic falſi coram Imperatore cõuicti, 604,e. vide etiam in Athanaſio)
item quod crumenam auro plenam cuidã Philumeno miſiſſet, 604,d.e
(ſed & hic falſi conuicti coram Imperatore,*ibid.*)
vide plura in Iſchyra Meletiano, & in Athanaſio.
Meletiani ideo ab Imp. Conſtantino M. damnantur, 568,d f
denuò Athanaſium calumniantur,611,e
eumque in Tyria Synodo accuſant, 611,e f
Meletianorum Epiſcopi plerique homines rudes in rebus fidei, 667,e.f.
neophyti,*ibid.*
aut politicis muneribus perfuncti, 667,e.f
Simoniaci,667,f
inconſtantes in fide, 667,f.668,a
facilè ad Arianiſmum tranſeunt, 668,a
Meletiani doloſi,133,f. ambitioſi & auari,132, f. hypocritæ,133,c. calumniatores, *ibid.*a. b. ideoque fugiendi. *ibid.* execratione digni,609,b
Meletianorum Epiſcoporum in Eccleſiam receptorum catalogus, 612,a.b
Meletiani alii ab Athanaſio recepti, 610,b. c.d.
Meliphthongus Diaconus Mareotes, 615,e
Mempheos Epiſcopus Ioannes Meletianus, 612,b. vide in Ioanne.
Menas Epiſcopus Ægypti, 452,e
interfuit ſynodo Alexandrinæ ſub Iuliano, 447,e.457,e
Mens humana corpori non coniuncta nullas habet corporeas cupiditates, 2.e. eius puritas Deum per ſe comtemplari poteſt,3,a. à Deo auerſa,3,c.d f. naturæ agilis,3.f. non amplius mouetur ſecundum virtutem,neque ut Deum cognoſcat, 4,a. Liberi etiã arbitrii,poteſtque prout vult bona aut mala eligere, 4,a.b. ea quæ libet poteſtque licere ſibi arbitratur,4,d.
à cupiditatibus in peccata abripitur, 4,e.& 5,a
poteſt ſola per ſe Deũ cognoſcere, 25.d.e f. 28,d 29,a.b
poteſt,ut Deum deſeruit , ſic etiam ad eum ſe conuertere, 29,a.b. vide plura in Anima.
Menophantus Epheſi Epiſcopus, 588.a
Euſebianus, 587,f.594,e
vocatus non venit ad Synodum Sardicenſem,587,b.c.d.588,a.564,e
damnatur à Synodo Sardicenſi, 588,a 595, d,e 635,c
ante habitam Synodum Sardica diſcedit, 595,a
Menſa in templo, 571.c.581,c.583,e.614,e.629, a.
& quidem lignea, 656,b
Menſæ conſignatio & conſecratio, 828,d.e
Menelaites pars Ægypti 452,b
cuius olim Epiſcopus Agathodæmon. 452. b.
Menſuras inuenit Palamedes.15,c
Mentiri non poſſunt Prophetæ,789,b
Mercurius Arcadum Rex. 8,d
pro Deo cultus,*ibid.*
Theſei edicto pro Deo habitus, 9.e
filius Iouis ex adulterio, 11,c
Mercurius Epiſcopus Gallus interfuit Synodo Sardicenſi,596,d
Meſopotamii cum Iudæis paſcha celebrant, 672.e 718,d
Nicææ, id cum reliquis ut celebrent, perſuadentur,672,e.f.673,a.717,d.e
μέση fides vel neruus in lyra, 32.e
Metianus Epiſcopus Gallus interfuit Synodo Sardicenſi,596,e
Metole ciuitas Ægypti, 612,b. eius Epiſcopus Meletianus Cronius, 612,b
Metopas Diaconus Mareotes,615,e
Metropoleos Epiſcopus,610,d.636,f.643,d
abſque eius conſenſu Epiſcopi ſubiecti hæreticis aut ſchiſmaticis communicare, aut literas ab aliis accipere non poterant, 610, d.
neque etiam decretum aliquod edere, 610, d.e
Miluius,vide Hierax.
Minerſales Epiſcopus Afer interfuit Synodo Sardicenſi 596,f
Minerua inuenit artem textoriam, 16,a
Miniſtris Eccleſiarum immunitas à Conſtantio reſtituta. 600,a
Μῖξις vel ἀνάμιξις mixtio, appellatur unio perſonalis, 510,b
Miracula teſtantur Chriſtum eſſe Deum,401, a *&* *ſeq.*
Miracula faciebat Chriſtus poteſtate propria non accepta,281,b.c
Miracula facere eſt γνώρισμα indicium Dei,51,a
Miracula non ſunt humanitatis, ſed Deitatis, 281,d e. licet in carne ea Deitas operaretur,*ibid* a.b
Miracula faciebat Deus per Prophetas & Apoſtolos,252.f 253,a,*&* *ſeq.*
Miraculum in Ethnico diripiente Eccleſiam, 656 c.d.*&* *ſeqq.*
item aliud in iuuene ſimile,*ibid.*
Miſericordia & veritas ſunt cuſtodes regni, 63.a.b
Miſericordia qua Deus humanum genus proſecutus eſt, 39,b
Miſſio Filii Dei quid ſit, nimirum ipſa carnis aſſumtio 325 c d
Mixtio appellatur unio perſonalis, 510,b
Monachæ priuatæ, quæ extra monaſteria domi viuunt,(quarum multa millia per Græciam & Ruſſiam) 833,f.834,a
Monachi,626,a.637.c.629.a
non bibunt vinum,730,b
exercent ſe in precibus,637,c
ieiunant,739,a.b

ab Arianis conculcati, 729, A
Athanasii aduersarii. 608, D.E.609, A
Monachi Cæsarienses, 734, B
Basilio Cæsariensi orthodoxo rebelles, 734, C
ex Monachis facti Episcopi aliquot, 738, C.D
Monachi etiam mariti facti, 739, B
Monarchia propriè in Deo, 302, C.D
Monasteria suos habebant presbyteros, 739, E
Monasteria euersa, 664, E
Montanus hæreticus à Cataphrygibus maximè cultus, 672, C
Montanus pro Propheta à Cataphrygibus habitus, 854, A
Montanistæ qui & Cataphryges, 672, C
& Phryges, 215, D
sibi primum religionem Christianam reuelatam dicebant, 672. C
eam autem ignoratam à Prophetis & Apostolis, 285, D
Montanus Palatinus epistolam à Constantio ad Athanasium affert, 534, E.535.536.
Monumenta Prophetarum mortuorum consistunt adhuc, 194, A.B
Morbi oriuntur ex imbecillitate, 53, E F
Morbo quare Christus laborare non debuit, 53, F.54, B.C
Mori quando cœperunt homines, 40, E.F
Mori non debuit Christus occultè, 55, D.E
non morimur amplius ut condemnati, sed ut suscitandi, 44, E.F
Moriendi caussa assumsit Filius Dei corpus. 52, F.53, F
Mors dominata est ab Adamo usque ad Christum, 181, D.275, F. ex hominibus contra homines vires suas collegerat, 44, E. cur per hominem abolenda erat, 44, E
Mors olim etiam ipsis sanctis formidabilis, 57, E.59, B. nunc irridetur, 59, B.E.F
Mors est separatio animæ à corpore, 3, E
Mors propter imbecillitatem naturæ hominesinuadit, 53, C
Mors per peccatum introducta, 40, B.C
inuidia diaboli, 40, F
Mors iustis non est mors, 831, E
Morte mori quid sit, 39, F
Mors pessundatur signo crucis & fide in Christum, 59, B
Mors Christi mortem hominum sustulit, 43, C D.53, A.57, 58, 59, 60.
est λύτρον nostrum, 56, B. abigit dæmones, 77, A
cur ea aliis hominibus salutaris, 43, C.D. 53, A.
tantum fidelibus salutaris, 53, A
Mors fidelium est tantum aditus ad vitam, 53, A
Mors omnibus hominibus certo tempore à Deo præfinita, 53, A
Mors Christianis veris non formidabilis, 57, E.F.58, A
incredulis autem horrenda, 58, A.B
Mors natura hominibus formidabilis, 58, D
Mortis tempus cur hominibus non reuelatũ, 287, C
Mors absque separatione animæ fieri non potest, 504, F
Mortis dissolutio facta per hominis naturam à Christo susceptam, 44, E, F
Mortis Christi fructus. 807, C.D
Mortis tempus unicuique certum præfinitũ à Deo, 53, A.552, B.C.553, A
Mortem homo cur metuat, 3, E.58, D
Mortem pro nihilo habent qui in Christum credunt, 57, E.F. & cur, *ibid.*
Mortem omnes Christi discipuli signo crucis & fide in Christum conculcant, 59, A
Mortem Christus debellauit, 59, B.293, B
Mortem non debuit ipse Christus suo corpori inferre, 54.B
Mortem non exhorruit Christus quatenus Deus, 291, A. *& seq.* sed quatenus homo expauit, 290, E.F. *& seqq.*
Morte Christi omnium salus comparata, & natura rerum liberata, 66, C
Morte sua debita nostra Christus persoluit, 52, E
à Morte ad vitam per Christi corpus omnes reuocati, 43, B
Mortui non iudicandi, 706, F
Mortuus est Christus, sed corruptionem tamẽ non vidit, 54, A
Mortuus relinquitur solus diabolus, 58, A
Mortuo non obediunt dæmones, 62, A
Mortuum excitare magnum est miraculum, 67, B. excitarunt mortuum Helias & Helisæus, 67, B. vel potius ipse Deus ad eorũ preces, 253, A
Mortui proprium est nihil operari posse, 60. E
Mortuorum duo tantum loca, infernus & sepulcrum, 488, F.489, A
Mortui non pereunt, sed viuunt, 57, F
ex Mortuis Christus est primogenitus, 235, E. 237, E
Mos scripturæ sacræ est, res naturales similitudinibus & exemplis hominibus proponere, 265, A
Morem, qui semel in Ecclesia obtinuit & à synodo confirmatus est, iniquum est à paucis abrogari, 577, A
Mores hominum inconstantes, 267, A
possunt tamen corrigi & quomodo, 267, A
Moses adorauit Christum. 165, B. natus est ex Amram, 64, C. natus, occultè habitus est à parentibus, 64, D
Moses vir excellens, & verax habitus, 62, F
Moses non est missus ad condendum, sed ad educendum populum, 206, E
Moses crescens proficiebat. 289, B
Moses magnus factus fide, 776, F. fatidicus, 787, B
Moses metu Pharaonis fugit ad Madianitas, 550, D. non est reuersus in Ægyptum ne apprenhenderetur, 559, D
Moses figuram crucis constituit, 390, B.C
obiit in monte, 65, C
Mosi loquebatur Deus per Angelum in nube 261, E, F
Mosen Deus fortitudine & audacia corroborat contra Pharaonem, 290, A
Mosen constituit Deus deũ Pharaonis, 165, E.
Moses Episcopus Phacusarum Ægypti Meletianus, 612, C
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 612, B
Muius vel Muis Episcopus in superiore Thebaide vel Ægypti, 596, F.
ab Arianis in exilium missus, 548, F.664, B. (qui col. 738, C. à diuersis exemplarib. Cuis & Muites appellatur) in Ammoniacam, 664. B
ex monacho Episcopus factus, 738, C
interfuit Synodo Sardicensi, 596, F
Mulier sola non sufficit ad procreationẽ hominis, 64, C
Mulieres Phœnissæ se olim ante idola prostituebant, 21, E.F
Mulierum vsus naturalis mutatus, 22, A
Mulieres in deas relatæ, 9, C.D
quas ad Reipublicæ consilia admittere nõ satis tutum, 9, D
Multitudo principum est ἀναρχία, 32 D
Mundani homines belluis deteriores, qui ut bruta pabulum depascunt, 829, D.E
Mundus indiget gubernatore, 31, B.C.
quia unus est, ideo eius creator unus, 33, E. F.
Mundus unum corpus quod ab uniuersis creaturis simul perficitur, 208, A
Mundus uniuersus deus à Gentilibus habitus, 23, F. Sed non esse probatur, 24, A
cur non prius conditus, quàm conditus est 158, A.B
Mundum casu factũ Epicurei dicebant, 38, C
ab Angelis factũ dicebat Carpocrat. 179, D
Mundum non casu extitisse ostenditur, 38, C. D. *& seq.*
eum ex præexistente materia factum Plato & alii dicebant, 38. D
refelluntur & ipsi, 38. D *& seq.*
Mundi creatione defraudant Ethnici Deum, 4, 5, C
Mundi partes quæ. 25, B.C
Mundi harmonia unum indicat creatorem, 32, F
Mundos complures poterat Deus condere, 33, F
de Mundo Platonis sententia, 71, E
Munera ad condemnandum innocentem sumens, proditor Christi est, 809, C
Mursæ Pannoniæ Episcopus Valens, vide Valens.
Musæus Episc. (Thebarum, Hilario) interfuit Synodo Sardicensi, 596, D
Musæus Episcop. Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597, B
Musica instrumenta, quibus Deus in Vet. Testamento celebrari se iussit, cuius rei symbolum, 757, B.C
Musonianus Comes, 587,
ab Eusebianis Sardicam adductus, 587, B
Musonianus Episcopus interfuit Synodo Sardicensi, 596, D
Mutatio in Deo nulla est, 311, B.C *& seqq.*
Myrsene locus in Ægypto, ubi presbyter fuit Achillas, 607, C
Μυσταγωγεῖν mysteria celebrare, 573, D
Mysterium & ænigma non idem. 167, A
Mysterium est Baptismus, 219, B
ad Mysteria Ethnici & Catechumeni non admittebantur. 569. B.C.583, E.F
caussam, vide *ibid.*
Mysteria (id est administratio Eucharistiæ) solis diebus dominicis fiebant, confer 569, E, cum 570, A
Mysteria sunt corpus & sanguis Christi, 583. F
Mysteria fidei Ethnicis non obiicienda, 569, B
Myzonius Epis. Afer interfuit Synodo Sardicensi 596, F

N

Naissi commoratur Athanasius, 526, F
Narcissus Episcopus Neropoleos 545, F
vel Neroniadi, 558, A.594, E
Arianus, 116. E.559. B.587, F. caputque Arianorum, 594. E.683. A
Arianam hæresin scripto defendit, 683. A
ter in diuersis Synodis Episcopatu depositus est. 559. A
interfuit Synodo Antiochenæ sub Constãtio, 575. E
epistolæ synodi ad Iulium subscribit. 575. F
eidem inter alios Iulii epistola inscribitur. 575. F
legatus Arianorum ad Constantem Imp. 689, B
vocatus ad Synodum Sardicensem non venit. 581. B.C.D.E.F 588. A.594 E
cum tamen esset Sardicæ. 594. F.595. A
ab eadem damnatur. 116, F.588. A.595. D.E. 635 C
ante habitam synodum Sardica discedit, 595. A
Narium solum est olfacere. 26. D
Natiuitas Christi est inenarrabilis. 65. E.F. 66. A.
nec ullo modo potest addisci, *ibid.*
Natiuitatem Christi non hominum quispiã, sed stella de cœlo, unde ipse descenderat, testificatur. 64. E
Natura Christi ancilla, 51. F. est ex nihilo. 34. D.E. *& seqq.*
Naturæ eiusdem existentia idem nomen habent. 264. E
Nazarbonensis, vel Anazarbensis Episcop. Athanasius. vide ibi.
Necessitas peccandi accidentaria. 495. E.F. 560. A.
Necessitas incarnationis Christi. vide Christus.
Nemesion Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi. 597. A
Nemo rem non existentem alloquitur, aut cum ea verba facit. 35 *post.* D. *& seqq.*
Nemo videbit faciem Dei & viuet. 203. B
Nemo Deum simul & Angelos inuocat, ad aliquid impetrandum. 259. F
Neptunus Thesei edicto Deus habitus. 9. C
Ioui insidiatur. 10. F
inuenit artem nauticam. 16 A
Neropoleos vel Neroniadis Ciliciæ Episcop. Narcissus. vide Narcissus.
Nessus Episc. Afer interfuit Synodo Sardicẽsi, 596. E
Nestor ob prudentiam à poëtis celebratus, 15. A.
Nestorius præfectus Ægypti. 601. B. 638. C. 653. F
mandatum à Constantio Imp. accipit de delendis omnibus contra Athanasium. 601 B. 638. C
item ut curet ne quis insidias Athanasio faciat, 653, F. 654. A
Nicæna Synodus μεγάλη per excellentiã. 678. E. 719. D
Oecumenica, 115, C, 133. B. 139, B. 403. B, 425, E. 672. E. 680. E. 685. E. 699. B. 717. C. D. 718. B.C.E. 739. C
ei interfuit Constantinus Imp. 676. C
& quidem in deliberationibus de fide, *ibid.*
in ea plures aut circiter 300. Episcopi, 402. C. 660. F. 661. E. F

vel 318

vel 315, ut Græca habent, 718, B
causa erat controuersia Paschatis, 672, E. 718, D
& Ariana hæresis exorta, *ibid.*
ab ea Ariani fidei suæ rationem reddere iubentur, 401, D 404, C, D
Eusebii Nicomediensis & sociorum in ea synodo versutia, 415, D *& seq.* 416, C. D. E. *& seq.* 720, E. F. 721, A *& seq.*
qui videntes se non posse subsistere, ne damnentur subscribunt, 402, E. 414, E
Nicænæ synodi fidem Osius composuit, 648, C.
eam promulgauit Constantinus M. 676, E
ea extat 399, C *& seq.*
in ea ab omnibus Ariana hæresis damnata, 399, B. 661, A. & reliquæ hæreses omnes 676, C
Nicænum symbolum in concilio Sardicensi confirmatum, 449, B
eique nihil addendum esse decretum, *ibid.*
ab vniuerso orbe confirmatum & subscriptum, 399, A. B
sic & in Ariminensi Synodo confirmatur, 676, C
eique nihil nec addendum nec detrahendum statuitur, 676, C. D. 719, B. C. D
summo & accurato consilio & cura conscriptum, 676, E
solum sufficiens ad veritatem defendendam & hæreses omnes coercendas, 453, C. 337, E
in eo dicitur ex substantia Patris Filius genitus & cur, 415, C D. E. *& seq.* 701, D. E, 720, E, F. 721, A
cur in eo τὸ ὁμοούσιον conscriptum, 340, E. 416 B C D *& seq.* 720, E. F. 721, A. B. C. D. 723, D. E F. 724, A
Nicæna Synodus Spiritum sanctum non esse creaturam decreuit, 725, B
in ea valde se Arianis opposuit Athanasius, 565, A
Nicæna Synodus Arianos rationem suæ fidei reddere nequeuntes damnat, 402, C. D. E. 404, C. D
communi omnium Episcoporum sententia, 125. D
non vi coacta, sed ex προαιρέσει, *ibid.*
ea quæ in aliis Synodis iudicata erant, rursum sub iudicium vocat, 576, F. 577, A
Syros, Cilices, & Mesopotamios in causa Paschatis corrigit, 672, C. 718, D. E
Pascha non cum Iudæis celebrandum definiuit, 672, E. F. 673, A
verba paucula illius canonis, 673, A
Arianam hæresin Antichristi præcursatricem pronunciat, 139, C. 672, F
eamque damnat, 139, C. 672, F. 673, B
nihil noui in fide decreuit, 399, A. 423, D. E. F. 673, B. 708, C. D
sed Christi Apostolorum & sacræ scripturæ doctrinam sanxit, 398, D 453, D. E. 673, B D. 676, B. C 708, C. D. 709, B. C. 717, C. 720, A. B. C. D. F. 723, F
Indis & aliis ubique Barbaris nota, 718, B
omnes hæreses damnauit, 453, C. 673, B. C. 717, E. F. 725, B. 337. E
pernicies Arianæ hæreseos, 453, C. 676, C. 718, A. 725, B. C
Nicænam Synodum omni conatu euertere studebant Eusebiani, 670, D. E. 673, *toto.* 674, A. 717. E. F. 718, A. *& seq.*
calumniantes eam in definitione fidei nō scriptis vocibus usam, 358, E. 400, D
Nicænum symbolū omnibus in manibus gestandum, 132, A
sufficit ad omnes hæreses euertendas, 453, E. retinendum, 121, D
Nicænam Synodum vilipendentes anathemate feriendi, 453. A
Nicæna synodus alia indicta à Constantio, 670, C
sed tandem in Ariminensem & Seleuciensem diuisa, 670, C. D
Nicænus Episcopus Theognis, vide alibi.
Chrestus, vide in Chresto.
Nicasius Episcopus Gallus interfuit Synodo Sardicensi, 596, E
Nicius vel Νικίυς (subaudi πόλις) Ægypti ciuitas, 612, B
eius Episcopus Heraclides Meletianus, *ibid.*
Nicomediensis Episcopus Eusebius. vide Eusebius. Cecropius, vide Cecropius.
Nilammon vel Pelammon Episcopus Ægypti, 548, F. 664, B
ab Arianis in Ammoniacam relegatus, 548, F. 664, B
interfuit Synodo Sardicensi, 597, A
Nilas presbyter Alexandrinus, 613, F
Nilopolis Ægypti ciuitas, 612, B
eius Episcopus Theon Meletianus, *ibid.*
Nilus Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597, A
Noe omnia cognita habuit, quæ Moses docuit, & Abraham obseruauit 403, D. E
Nomen unum iis, quorū natura eadē, 264, E
Nomen Saluatoris fugat omnes dæmones, 60, D. E. 75, B. 77, A. B
Norbanus Episcopus Cyprius interfuit Synodo Sardicensi, 597, C
Noua creatura quando sumsit exordiū, 762, D
Nouatus pœnitentiam reiiciebat, 391, B. C. 853, B.
negabatque illos veniam consequi, qui post baptismum peccassent, 767, C
refutatur 853, B. C. *& seq.*
Nubes res leuis, aquam rem grauem per aërē circumferunt, 30, E. F
Nubes Dei iussu per aërem feruntur, aquamq; continent, 30, D
Numen solum hoc proprium habet, ut adoretur, 204, B
Numeros inuenit Palamedes, 16, C
Numidius Episcopus ex Canalio Italiæ interfuit Synodo Sardicensi, 597, B
Nunechius Episcopus Cyprius interfuit Synodo Sardicensi, 597, C
Nutu Verbi Dei omnia simul gubernantur, 33, *post.* B. C. D

O

Oasis magna pars quædam Ægypti, 548, C. 548, D.
vel Oasis superior, 664, B
longe distat à Libya, 543, C
Obedientiæ præstantia, 824, F
Oblatio in Ecclesia celebrata, 620, C. D
Oblationi non intersunt catechumeni, *ibid.*
Obsessi à dæmonibus ieiunio curari possunt, 825, D, E
Occidere se, & inimicis ad occidendum temere se præbere idem est, 543, D. E
Ocio & crapula delectantur dæmones, 825, A B
Ociosi in Sabbatho à Christo obiurgati, 761, F
Oculi homini dati sunt ad contemplanda opera Dei, 4, B
Oculorum solorum est videre. 26, D
Odisse patrem, matrem, & nos ipsos Christi causa quomodo debemus, 776, B. C
Officium boni præceptoris, 431 D
οἰκονομία pro Incarnatione, 405, B 468, B. C 479, F. 480, C.
item pro officio mediatoris, & operibus redemptionis, 245 E. 480. D. 491, D. 502, B
Oleum lætitiæ est Sp sanctus, 172, A
Olfactus ab homine ad varia & multiplicia genera meretriciorum odorum traductus, 4. D. E
Olympias coniunx Constantis Imp. 662, E
a Constantio post mariti mortem Barbaris tradita, 662, E
Olympius Episcopus Thrax, 547, B
Ænorum, 636, A
quæsitus à Donato proconsule ad mortem 547, B
in exilium ab Arianis actus, 636, A
Olympius Diaconus Alexandrinus, 607, C
Olympius Diaconus Mareotes, 607, C
Omnipotentem esse est Dei solius proprium, 339, D. 723, A
imo eius nulla creatura capax esse potest, 341, A
Omnipræsentia solius Dei est, 365, C. D 475, C
Omniscientia solius Dei est propria, 106, E. F. 107, A
ὅμοιος & ὁμοιότης non de substantia, sed de qualitatibus dicuntur, 716, F
τὸ ὅμοιον de Deo non dicendum, 714, F. 715, A. *& seq.* 446, B. C. *& seq.*
quo tamen ipse utitur Athanas. 151, C. 166, E. 175, E. 199, A. 213, A. 278, B. *& seq.*
τὸ ὁμοούσιον cur à Synodo Nicæna scriptum vide prolixè 415, C. D *& seq.* 416, E. D. *& seq.* 417, A. *& seq.* 720, E. F. 721, A. B. C. D. 723, D, E. F. 724, A
est ex sacra scriptura depromptum, 415, E. F. vide etiam in Synodo Nicæna.
ὁμοούσιος vox damnatur ab Arianis. 695, D. E. 696, D. E. 699. B
eo quod sit vox non scripta in sacris 400, B
eo quod infirmos scandalizet, 696, D. 697, E.
(quod falsum esse ostēdit Athanasius, 699, C. *& seq.* 700 *& seq.*)
item quod à nemine ante Nicænam synodū usurpata, 420, E.
(id quod falsū ostenditur, 420, E. F. 421, A. *& seq.*)
item quod obscura sit, 704, C
sed eos eleganter refellit Athanasius, 704, D. *& seq*
& quod hæresin sapiat, 715, A. sed contrarium ostenditur, 715, B. *& seq.*
id quomodo intelligendum, explicatur, 705, F. 706, A *& seq.* 713, A *& seq.* 714. F
à quibusdam in Synodo Antiochæna contra Samosatensem negatum dicitur, 706, D. E
ab aliis longe ante Nicænam usurpatum, 707, A. B. C. D. 721, F
τὸ ὁμοιούσιον damnatur ab Arianis, 695, D. E. 696, D. E
ὁμοιούσιον & ὅμοιον οὐσίᾳ id est Consubstantiale & simile substantia non idem, 446 D. E
ὁμοούσιος non est caro Christi ipsius Deitati, 455, D *& seq.* 456, A. *& seq.*
Onuphis ciuitas Ægypti in Lychnis, 452, C
cuius Episcopus Adelphius, 452, C
Ὀξεῖα chorda vel fides in lyra, 32, E
Ὀξύτονος sonus in lyra, 26, F
Opera bona non propter homines, sed propter Deum facienda, 265, D. sunt dona Dei, *ibid.* E. F
Opera Christi demonstrant eū esse Deū, vide Christus & λόγος.
Opera Dei Verbi propria quæ. 278, E
Opera Trinitatis sunt tribus eius personis cōmunia, 218, D. 371, 372, 373, 374, *& seq.*
Opera Dei nemini nisi soli Deo conueniunt, 2. 2, D. E
Opera à Patre Christo data, ut ea perficiat quæ, 238, C. D 269, A
Opera quæ à sanctis fiunt non ipsi ea faciunt, sed Deus, 252, E. 253, *& seq.*
Opera nostra bona sunt Dei dona, 722, D
Opera bona facere debemus ob Deum, non ut ab hominibus videamur, 265, D.
Opera fidelium præclara ipsius Dei sunt, 805, A.
Opera per Angelos facta non ipsorum sunt, sed Dei, 260, C
ex Operibus suis cognoscitur artifex & opifex, 6. A
Operari licet die Sabbathi, 844, B, C
Operatio Dei siue ἐνέργεια cui competit, id Deus est, 368, C. D. E. F
Opifex quisque ex operibus suis cognoscitur. 6, A
Opificium mundi variè à variis traditum & perceptum, 38, A
Opiniones Arianorum, Apollinaristarum, Manichæorum, Marcionitarum, Samosatenianorum, Macedonianorum, Sabellianorum, Valentinianorum, Basilidis, Stoicorū, *&c.* vide suo quamque loco.
Optantius Episc. Afer interfuit Synodo Sardicensi, 596, F
Optatianus Episcop. Gallus interfuit Synodo Sardicensi 596, E
Oracula Ethnicorum Christi aduentu abolita, 73, E. 74, B. C. D. ut: Delphicum, Dodonæū, Boeoticum, Lyciū, Libycum, Ægyptium, Cabyrense, 74, D
Oracula Ethnicorum quando responsa dare desierunt, 73, E F
Oracula à diis per statuas & imagines reddi dicebant Ethnicorum Philosophi, 17, B.
Orare & psallere quomodo oportet, 834, A. B. semper 830, C
Orandum est media nocte, 832, E.
Orationes publicæ in locis cultui destinatis potius, quàm alibi ad Deum fundendæ, 532, C. D
Orationibus mortuos excitarunt Helias & Helisæus. 233, A

Origene

Origenes φιλόπονος. 423.B.765,B
non omnia ex sua sententia scripsit, sed problematicè & per modum quæstionis, 423,B
ex eo loca contra Arianos citata duo, 423, B.& seq.
in quibus negat τὸ ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, 423,C.
taxatur & reprehenditur quod finem habituram dixit damnationem,391,B
eius explicatio super illud, Quicunque dixerit verbum contra filium hominis, 765, B.C. refutatur, 766.& seq.
Orion Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi,596,F
Orus Ægyptiorum Rex, 8,D. pro Deo cultus,ibid.
Oris solum est gustare,26,D
Osiris Ægyptiorum Rex, 8,D pro Deo cultus ab Ægyptiis deploratur amissus,10 A
Osius pater Episcoporum appellabatur, 526, B.F.634,A.648,B.651,F
εὐγηρότατος,648,A.B.D.651,C
centum annorum fere,651,C
eius laudes, 547,E.592,C.648,A,B.C650,F. 651,A.B
sexaginta amplius annis Episcopus, 648,B
confessor factus sub Maximiano, 121,F. 649,B
plerisque synodis præsedit, 547,F.648,C
interfuit cuidam Synodo Alexandrinæ, 614,D.616,C. interfuit Synodo Sardicensi,592,C.634,A.F 649,C.
imo eius πρόηγορος 634,F
in qua etiam primus subscribit, 596,A.B
in synodo Nicæna fidei confessionem cõposuit, 648,C
Synodique contra Arianos sententiã pronunciauit, 648,C
scripsit contra Arianos,117,F
Sardicæ Eusebianos prouocat optimis cõditionibus propositis, 649,C.D
Osius cum Constante Imperatore profectus in Gallias.526,F
fragmentum quoddam epistolæ cuiusdam eius ad incertum, 651,B
Sirmii integrum annum retinetur à Constantio,651,C,D
Osius euocatus à Constantio iussusque Arianis coniungi, 547,F.648,D.E
Athanasiumq; damnare,539,D. 547,F.648, D.E.
noluit,547,F 648,E.F.650.C
Imperatorique persuadet, ut se domum remittat, 648,E
tandem tamen in exilium missus, 539,C. 547,C.626,C.648,F.649,A.B.& seq.651,B.C
ubi plagis coactus subscripsit,547,F. 626,C. D. eius epistola ad Imper. Constantium extat, 649,A.B.& seq.
moriturus Arianam hæresin damnat, 651, D.
monetque ne quis eam recipiat, ibid.
οὐσία quid sit, 98,D
οὐσία in Deo quid, 98,E
οὐσίας nomen de Deo usurpatum damnãt Ariani,619.675,B.695,D.697,E
Oxyrinchus ciuitas Ægypti, 612,A
eius Episcopus Pelagianus Meletianus,612, A.

P

Pacatus Episcopus Gallus interfuit Synodo Sardicensi, 596,E
Pachnemunis ciuitas Ægypti, 452,B.
eius Episcopus Ammonius. 452,B
Pachymes Episcopus in Tetyris Ægypti Meletianus, 612,A
ab Alexandro Alexandrino in cõmunionem receptus, 612,A
Pæderotas vel Pederotes, Episcopus Heracleæ Orthodoxus,122,A
scripsit contra Arianos: quod scriptũ commendat & recipi iubet Athanasius,ibid.
Palamedes inuentor numerorum, mensurarum,structurarum, ponderum & literarũ, 16,C
Palestinæ Episcopi,597,C.602,A.C
scripserant olim contra Athanasium.637,A
sed ea in Synodo Hierosolymitana reuocant,637,A.B
Athanasii communionem amplectuntur, 601,E.& seq.637,A.B
cumque Alexandrinis commendant, 601, E,& seq. ubi extant eorum literæ.
Palladem Theseus pro Dea haberi iussit, 9,C.
eam vulnerat Arcas, 11,C
Palladius magister Palatii,529,E
venit ad Athanasium cum literis Constantii,536,D
mittitur ad præfectum & ducem Ægypti cum mandatis de securitate Athanasii, 653, F. 654,A
Palladius presbyter Athanasio rebellionem Cæsariensium monachorũ significat, 734, cui epistolæ respondet hic, quæ extat,734, A.
Palladius Episcop. (Dijs Macedoniæ ut Hilarius ait) subscripsit in Synodo Sardicensi, 596 B
Palmites quomodo Christi sumus, 244,C.D
Paltus ciuitas Syriæ, 452,B.547,A.629,C
eius Episcopus Cymatius, ibid.
Pancratius Episcopus Arianus,678,E.F (Sozomenus Pelusii Episcopum Pancratium quendam habet)
in Seleuciensi Synodo Acacio Cæsariensi & reliquis Arianis se coniunxit, 678,E.F
vnaque cum iis synodum Nicænam damnat,678,E.679,A
Panis vitæ Christus,473,F
item Sp.sanctus, ibid.
Panninuthius Episcopus Ægypti interfuit synodo Sardicensi,597,A
Pantagathus Episcopus Afer interfuit synodo Sardicensi,596,E
Papa Athanasius,452,A
Papa Alexander,682 A
Paphnutius Episcopus Saeos Ægypti, 452,C
ἀρχαῖος in exilium ab Arianis missus,664,C.D
interfuit Synodo Sardicensi, 596,F
interfuit etiam Synodo Alexandrinæ,447, F.452,C
Paphnutius alius Ægypti Episcopus interfuit Synodo Sardicensi, 597,A
Paphnutius adhuc alius Ægyptius interfuit eidem synodo,597,B
Paphnutius monachus Ptemencyrceos Ægypti,unus ex aduersariis Athanasii, 609,A
Paracletus vnde dictus,379,C,D
Paracletus est Pater,Filius & Spiritus sanctus, ibid.
de Paracleto nulla mentio in vetere Testam. 320,A.B
Paradisus à Mose tropicè appellatur hortus Eden,3,A
Paradisus ab Adamo ad Christum clausus,181, A.
Paradisus in quem latro ingressus est, est tertium cœlum,in quod & Paulus raptus fuit, 394,F
in Paradiso cur primi parentes positi, 39,D.E
in Paradisum ingressus est Christus, 394,F
Paragorius Episcopus (de Scupis Dardaniæ Hilario) interfuit Synodo Sardicensi, 596, D.
Parasceues dies,729,A
Paratonium ciuitas Ægypti proxima Libyæ, 452,B
eius Episcopus Gaius, 452,B
Parembole ciuitas Ægypti, vel certè Palæstinæ,612,C
Participare de Deo non potest quod ipsum Deus non est, 146,F.147,A
Pascha celebrant cum Iudæis Syri, 672,E
Cilices, 672,E
& Mesopotamii, ibid.
quibus persuadetur in Synodo Nicæna cũ reliquis ut celebret, 672,E.F.673,A
Pascha conclusum Nicææ ne cum Iudæis celebretur,672,E.673,A
Paschatis die Orthodoxi à Georgio in vincula coniecti, 726,F.730,A
Paschasius Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi,596,F
Pasophius Episc. Ægyptius interfuit Syn. Sardicensi,597,A
Passionis Christi summa necessitas declaratur,790,791,& seq.
eius fructus & efficacia, 805,D. & seq.806, 807,808
Pastor, vide Liber Pastoris.
Pastorum absentia hæreticis occasionem inuadendi gregis dat,738,D.E
Pastorũ solorum est sacramentũ Eucharistiæ administrare, 569,F
Pastores veri non dissentiunt in doctrina, aut diuersis temporibus diuersa docent, 402, D.E
Patauii Episcopus Crispinus, 516,B
Pater æque creator ac Filius, 406,A. & seq.
Pater non descendit nec fuit in homine, 398 A.
Pater nec est,nec dici potest, si non habeat verè Filium,158,A.
Pater solus verè Pater, 153,C.357,B
Filii principium, 145,D.231,D. 302,C.
& quomodo. 302,C.D
nunquam fuit non Pater,144,A,& seq.146, A.& seq. 152,B.157,D.E
eius sapientia Filius, 151,A.157,A. & seq. & sæpiss.
in quo gaudebat, 151,A
eius item voluntas Filius, 297.298
in Filio ut in imagine se contemplatur, 151, A.& seq.
non est αὐτὸλόγος aut αὐτοσοφία 303,B.C
Pater,Filii non saltem Pater, sed & Factor & Creator, 234,B.& seq.
Pater non gignit Filium per defluxum essentiæ, 152,A.156,F
aut per dilatationẽ essentiæ, 309,C.& seq. 310,A. & seq.
neque βουλήσει 157.E.186,D.E.294,295, 296,297,298,299.
neque creauit,vide, Christus non est creatura,&c.
vide plura in λόγῳ.
Pater est φύσεως γεννητικῆς,186, E
Pater filium generans seipsum non euacuauit,395,B
Filium quomodo gignat inuestigari non potest,214,B.C
Pater quomodo unus cum Filio, 511,B.512,C. D.
Pater creauit res omnes, 205,C.D.& seq.206, A.& seq.
ab Arianis non omnium rerum creator dictus,205,C.206,A.B
Filii Dominus & cur & quomodo, 225,D.E F. lætatur in Filio & quomodo, 250,E.F.
Pater gignere Filium quod non potuerit quibus argumentis probabant Sabelliani, 516, C.D 517,A.&c.518,C.D
Pater quomodo in Filio, 252,A.& seq.253,C.D & seq.262,D.E.512,B.C & seq.513,A.
simile quo id declaratur, 253,E.F.254,A.& seq.
Pater quomodo & cur solus dicatur Deus, 255,D.E. 291,F
Pater quomodo supra omnia, per omnia, & in omnibus,366,E
Pater per Filium omnia operatur in Sp.sancto,260,A.261.A.& seq.262,D
in Sp.sancto,262,D.B.305,B.366,E.368,C
Patris & Filii Deitatis unum εἶδος, species siue forma,262,D
Pater quomodo dicatur Filio tradere vitam, potentiam, iudicium & omnia. 277,E.F. 278,A.& seq. 305F.306.A.B.C.D.& seq.
quomodo dicatur Deus Filii, 384,D.E.& seq.
Pater cur dicatur Filium genuisse ex utero, 318,F 319,A.& seq.
Pater omnia tradens filio seipsum dominio rerum nõ priuauit, 325,B.& seq.327,A.& seq.
opera & attributa Patris ipsi cum Filio & Sp. sancto communia, 371.C.& seq.
per Patrem omnia esse dici in scripturis, 381, A.& seq.
Patres inter homines propriè non sunt,151,F. 152,B.153,C.357.B
De patre Arianorum, Sabellianorum, &c. deliria vide suo loco.
Patres Vet. Testam.ante Christi aduentum in inferno,500,C
Patres inter se consentiunt, non verò dissident,463,D.F
Patres monasteriorum dicebantur qui hodie vocabulo Syro idem significante Abbates, 738,C
Patrum fides retinenda, 121,C.
Patriarchæ adorarunt Christum, 166,F
fuerunt ante Prophetas, Apostolos, & Martyres,

tyres, 21?,D E
Patricius Episcopus interfuit Synodo Sardicensi,596.D
Patricius alius Episcopus Palæstinæ interfuit synodo Sardicensi,597,C.
interfuit etiam Hierosolymitanæ, 602,B
Patres reuerenter habendi, 403,B.C
Patres non ita perfectè tradunt doctrinam salutis atque scriptura sacra,81.A
Patropassiani,qui & Sabelliani,692
Patrum scripta aliquo modo scripturas sacras interpretantur.1.B
Patrophilus Episcopus Scythopoleos Syriæ, 616,F.670.D,678.D.683,A
Arianus seu Eusebianus, 116,F.616,F.618, C.670,D.678,D 683,A
hostis Athanasii, 616,E
ante synodum Nicænam Arium defendit, 683,A
interfuit Synodo Tyriæ,616,F
contra eum protestantur Ægyptii Episcopi,616.F
euocatur ab Imper. Constantinopolin ad reddendam Tyri actorum rationem, 623,F
nouo crimine confìcto efficit ut Athanasius ab Imp.relegetur, 624,A.B
damnatur à synodo Sardicensi, 116,F
author Constantio conuocandi synodum Ariminensem & Seleuciensem, 670,D
venit Seleuciam, 678,D
sed cum Arianis reliquis peculiarem confessum habens,678,D
synodum Nicænam damnat, 679,A
damnatur & deponitur a synodo Seleuciēsi,679,B
Paulianus Episcopus ex Canalio Italiæ interfuit Synodo Sardicensi, 597,B
Paulinus Episcopus Arianus, 683,A
Arium defendit ante Nicænam synodum 683,A
Paulinus Episcopus Treuirensis, 547,D 602,C (ubi tamen aliter legitur) 637,F,643,D
successor Maximiani, 121,F
Metropolitanus Galliæ, 547,D.643,D
scripsit contra Arianos, 121,F
mittit ad Atthanasium libellum pœnitentiæ Valentis & Vrsacii (ubi tamen male legitur Tyburis) 602, C.637,F
mittitur in exilium à Constantio, 539,C. 547,643,D.E.F
quod Arianis communicare nollet, 643,D
nec Athanasium damnare, 539,C.D.643,D
mascule Constantio respondet, 643, D. 666,E
Paulinus Episcopus Antiochenus, 448,D
quomodo in communionem recipiendus, 440,D.E & seq.
subscribit decreto Alexandrinæ synodi, 452,E
eius confessio,452,E F.453,A
Paulus Apostolus fuit in Hispania,737,B
Paulus ex non Apostolo factus est Apostolus voluntate Dei, 295,F. raptus est in Paradisum, 394, F. nouerat quomodo raptus fuerit,286,B.C cur diceret se non nosse quomodo raptus sit, ibid.
Paulus præscripsit Ecclesiasticæ vitæ canonē, 403,F
Pauli verba,siue in corpore,nescio,siue extra corpus, nescio,quid sibi velint,286,B.C
Pauli scripta legentibus quid obseruandum, 177,B.C
Paulo Christus omnia reuelauit, 286,B.C
Paulus Constantinopolitanus Episcopus,547, D.
insidiis Eusebii Nicomediensis à Constantino in Pontum relegatus,630,C
deinde rursum à Constantio ferro vinctus Singaram Mesopotamiæ, 630,C
rursum Emesam,630,C
denique authoribus Arianis quæsitus deprehensusque Cocusam in Cappadociā missus & strangulatus,547,C.630,D
à Philippo præfecto, 630,E
cum inclusus fame non statim moreretur, 630,D.E
Paulus presbyter Alexandrinus propter Arianos profugus,590,F
Paulus Episcopus Tyri, 607,D
interfuit Synodo Tyriæ, ibid.
Arsenium negantem se esse ibidem conuincit,607,D
Paulus Episc. Lati in Ægypto ex monacho factus.738,C
videtur is esse qui interfuit synodo Sardicensi, 597.A
Paulus Episcopus quidam Gallus interfuit synodo Sardicensi,596,E
Paulus Episcopus Ægyptius alius interfuit eidem, 597,B
Paulus Episcopus Palæstinus interfuit eidem, 597,C
interfuit etiam Hierosolymitanæ, 602,B
Paulus alius Episc.Palæstinus interfuit eidem, 597,C
idem interfuit etiam Synodo Hierosolymitanæ, 602,B
Paulus Diaconus Alexandrinus, 607,C
Paulus monachus Hypselitanus unus ex occultatoribus Arsenii,608,E
Paulus Samosatensis hæreticus defensus à Zenobia Iudæa, 663,D. damnatus est in Synodo Antiochena prima, 706,D.707,A. E.708,B.E. damnatus est etiam ab ipsis Arianis,645,B.691,B.& seq.
item à Synodo Alexandrina sub Iuliano 448,F.450,C
Paulus Samosatensis dicebat Christum non ante extitisse, quàm ex Maria nasceretur, 155,A 495,D. 691,B D.E. 695,B.708,B,E
& quidem fuisse purum hominem, 288,C æternum autem esse præuisione. 495,C
item : ex homine διὰ προκοπῆς Deum factum,288,C.691,B.C.D 708,B.F.
item : Christum alium esse, non eundem cum Deo Verbo.337,C.455,A. Filiumque appellatum ex quo ex Maria natus est, 851, B.C
item: λόγον in Christum ut in alium aliquem hominem sanctum descendisse, 336, D.454.F.467.C.D.495 D.E.816,F. atque sic non esse natura Deum, 463,D. quod refutatur, 459,D.E.F. 460,A. & seq.462,D. & seq.519.A.B
Pauli Samosatensis argumenta quædam, 518, D.E.708,C
Pauperem contemnens, Deum ipsum contemnit,809,B.C
Pax improbis ingrata, 103,D.E.
Pacis author Christus 78,A.B.& seq.
Peccata Deo confitenda,832,F
Peccatum esse ex ipsa natura Manichæi dicebant,489,B eius virtus est lex,58,C
Peccatum est præter naturam,489,B.C
per inobedientiam ingressum est in mundum,489,C.D
Peccatum Adæ solus potuit delere Christus, 42.B. nullum irremissibile verè pœnitentibus.392,C
Peccatum est transgressio legis,40,B.C.F.766, F.
ex Peccato omne malum ortum, 40,B.C
Peccata semper nouis peccatis cumulant homines,40,F.41,A. & seq.
Peccata remittere solius Dei.239,C
abolentur in nobis per gratiam,290,A
Peccato amittitur Sp sanctus, 270,C
& datur locus spiritui malo, 270,C.D
absque peccato fuerunt multi sancti,275, F
contrà,Peccatores omnes homines,462,A. 490,E.782.E
Peccatum omne quomodo remitti dicatur. 391,A.B
Peccatum in Sp.sanctum quomodo & cur irremissibile & quid sit, 765.766.& seq.767, 768,769.
Peccare in filium hominis quid, 768,E.F.769, B.
Peccatum & blasphemia quid differant,768,F
Peccata etiam post baptismū remitti probatur. 769,A.B
Pecysius presbyter occultator Arsenii, 608,E
Pederos (siue Pæderotas) Episcopus Heracleæ scripsit contra Arianos, 118,A
Pelagius Episcopus Oxyrinchi Ægypti Meletianus, 612.A
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus,ibid.
Pelammon Episcopus à Gregorio Cappadoce in exilium missus.548,F
Pelasgi diuersos deos habet ab Ægyptiis,20.C
Pelusii Ægypti Episcopus Callinicus Meletianus,612,B
Pentapolis superioris Libyæ suberat Episcopo Alexandrino,430,E
Episcopi Pentapoleos Sabelliani, 430,E
ad eos scribit Dionys. Alexandrinus.430,F.
Pentateuchus quid in se cōprehendat .740,E
Per quem,& Ex quo non facere discrimen essentiæ & maiestatis in Patre & Filio,581,A, & seq.
Per quem dici etiam de Patre, ibid.
& de Sp.sancto. ibid.
Persæ in Iudæam veniunt, adoraturi Christū natum,66,B. alia habent & diuersa idola à Syris,19,E
Persecutiones sunt inuentum diaboli, 557,C
Persecutiones Arianorum,Maximiani, Syriani,vide suo loco.
Persecutiones sunt Ecclesiæ hyems, 102,A. & seq.
purgant Ecclesiæ vineam à palmitibus inutilibus,102,C.D.103,A.& seq.
Persecutorum Ecclesiæ pœnæ,650,E.F.656,C. D.E.F
in persecutione Maximiani Ethnici Christianos occultabant,660,A
de Persecutione Constantii , vide in Constantio.
Persecutionis tempore, pater, mater, adeoq; anima odio habenda est & quomodo, 778, B.C
in Persecutione fugientes Apostoli non sunt facti inutiles,556,B.C.& seq.
in persecutione quomodo fugiendū & qualiter nos oporteat esse affectos, 557,A
Perseus Iouis ex adulterio filius,11.C.
vulnerat Dionysium, ibid.
Personas Deitatis separans deorum pluralitatem inducit,395,A
Personæ Deitatis tres,& similia , vide Trinitas:item,λόγος, vel Christus : item Sp. sanctus.
Persona una non duæ,est Christus, 462. A.B. 463,A.519,A
Pertinacia Arianorum, 216,C.D.251,B.C
Pertinacia & incredulitas Pharisæorum. 401, B.
Peruicacia Arianorum in blasphemando.423, F.424,A
Petræ ciuitas Arabiæ,452,B
eius Episcopus Asterius, 452,B. vide in Asterio plura.
Petrus Apostolus Romæ mactatus, 554,F
negabat se Christum nosse non Deum,sed hominem, 769,C.D
Petrus primò confitetur Christum esse Filiū Dei,289,D
Petrus Episcopus Alexandrinus, 569,C. ante persecutionem Martyr, 569,C.603,B.C. 133,E.F.136,A
sub eo Meletiani exorti, 569,C.603 B.C.D. & seq.133,B.F.135,C
eo quod Meletium sacrificii idolorum cōuictum in Synodo deposuisset, 603,C.136, A.
præcessit hic Achillam, 135,F.569,C.603,D. 667,D
insidias patitur à Meletianis,569.C
Petrus alius incertus Episcopus interfuit synodo Sardicensi, 596,D
Petrus Episcopus Palæstinæ interfuit eidem, 597,C
interfuit idem etiam synodo Hierosolymitanæ,602,B
Petrus Episcopus Heracleæ Ægypti Meletianus,612,B
ab Alexandro Alexandrino in cōmunionem receptus,612,B
Petrus Diaconus Alexandrinus. 607,C
Petrus presbyter Mareotes, 615,E
Phacusę ciuitas Ægypti, 612,B
eius Episcopus Moses Meletianus, 612 B
Phasileus Episcopus Hermopoleos Ægypti Meletianus,612,A
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus,ibid.
Phæno locus,ut apparet, non procul Alexandria,658,A
ibi fuere venæ metallicæ. 658,A
Pharao alter est Constantius Imperator, 641, E.F
Pharisęi indociles, 401,B cum Beelzebub flammis æternis damnati,770,C.D
Pharisæorum pertinacia, 401.B. eorum duplex blasphemia in Christum , 770,C.D
Phasco locus in Ægypto, ubi presbyter fuit Heraclius, 607,C
Phidiæ statuarii opera ex ipsa eorum forma ab aliorum artificum operibus discernebantur, 29,E
Philagrius Cappadox, 728,D. præfectus Ægypti.

gypti,571,B.613.B.616,A.653.E.728,C
Apostata Ethnicus, 728,D.730,E
Arianis à synodo Tyria missis in omnibus gratificatur,571,C.D.E.614,B C
in Orthodoxos sæuit,571,E.F.572,A.*& seq.* 632,A.*& seq.*
Philagrio missum à Constantio mandatum de interficiendo Athanasio. 547,B 631,F. 632,A. *& seq.* horrenda leges,653,E F.672,D
quod ille publicè proponit, 627.E
apud eum presbyteri Mareotes de insidiis & calumniis Arianorum protestantur,616, A.*& seq.*
minatur testibus contra Athanasium citatis,nisi ea dicerent quæ vellet,620,E
Philagrius Ethnicos & Iudæos contra Catholicos concitat præmiis, 728,D.729,A.*& seq.*
Athanasium proscribit, 730,E
Philagrius Vicarius Cappadociæ,630,D.E
Philippus Apostolus cur à Christo interrogatus,279,B
Philippus præfectus Cappadociæ curat strangulari Paulum Constantinopolitanum, 547,C.630,E
ipse paulo pòst præfectura priuatus miserè obiit,630,F
Philippus alius præfectus,654,A.
hostis Athanasii, 654,A
Philippus Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi,596,F
Phili ciuitas Ægypti. 452,G
eius Episcopus Marcus. 452,C
Philo Episcopus Ægypti δέχαιος in exiliū missus à Georgio Cappadoce. 548,F.664. B
interfuit synodo Sardicensi,596,F
Philo Ægyptius Episcopus alius interfuit eidem,597,A
Philogonius Episcopus Orientis scribit contra Arianos,121,F
Philologus Episcopus interfuit synodo Sardicensi,596,D
Philosophia pauci ad contemnendam mortem inducti, 74,F
Philosophi dicunt se Deorum imagines habere,ut per ea oracula sortiantur,17,B.C
Philotas Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi,597,B
Philoxenus presbyter Rom.missus ad Orientales Romam ad synodum vocandos, 575, D.632.B
idem legatus Iulii in synodo Sardicensi, 596,B.
cuius nomine etiam subscribit,596,B
Phœnices non eosdem cum Ægyptiis Deos habent,19,E
Phœnices inuentores literarum, 16,C
Saturno humanis hostiis litarunt, 21,C
Phœnissæ in idolorum templis, sese prostituebant, eaque pecunia Deos suos placabant, 22,F
viri etiam mulierum naturam effingentes matrem deorum placabant,21,F
Photinus dicebat Christum non fuisse Deum ante secula, 691.D
sed Deum factum cum carnem assumsisset,691,D
eiusque regnum finem habiturum, 691,D
eumque Patri ante secula saltem ut λόγον προφορικὸν ἢ ἐνδιάθετον adfuisse,691,C.D.E
contra eum celebrata Sirmiensis synodus, 693,B
ibidem damnatus,695,B
Photius Episcopus Cyprius interfuit synodo Sardicensi,597,B
Phragonis Ægypti ciuitas, 452,B
eius Episcopus Agathus, 452,B
Phryges hæretici qui & Montanistæ, vide Montanus.
Phthenegi ciuitas Ægypti. 612,B
eius Episcopus Pininuthes Meletianus, 612,B
Pietas thesaurus incomparabilis, 82,C.D
Dei donum non hominum propria virtute comparatum,82,E.F
Pietas impiis & peruersis abominationi est, 633,D
ad Pietatis institutionem sufficit impietatis refutatio,627,A
Pilatus cognouit Christum esse Deum, 792, D. cur lauerit manus, *ibid.*
Pilatus annuendo Iudæis in condemnatione Christi, unum eius latus lancea perfodit, 544,B
Pininuthes Episcopus Phthenegi ciuitatis Ægypti Meletianus, 612,B
ab Alexandro Alexandrino in Ecclesiam receptus, 612,B
Pinnes Meletianus presbyter Ptemencyreos in Anteopolite nomo,608,D
occultator Arsenii, 608,E
scribit Ioanni accusatori Athanasii ne eum accuset amplius, 608,D.E
eò quod Athanasius sit inuentus, 608,D
Piscem quidam Ægyptii pro Deo habent, alii autem non. 20,B
Pistus Diaconus Mareotes, 607,C.615,E
Pistus alius Diaconus Mareotes, 615,E.
Pistus Episcopus (Athenarum ut ex subscriptionibus Nicænis patet) Helladis scripsit contra Arianos,121,F
Pistus Episcopus Ægyptius subscribit in synodo Sardicensi 597,B
Pistus presbyter Alexandrinus, 614,A
Pistus quidam Arianus ab Alexandro Alexandrino ob hæresin Ecclesia eiectus, 578, D.E
item à Nicæna synodo,578,E
sed à Secundo Ptolemaidis Episcopo restitutus,578,E
ab Iulio legati Orientaliū ut Romam Alexandria euocetur petunt.578,E
sed cum hæreticus conuictus esset,Iulius id facere noluit,578,F
multa falsa crimina spargebat de Athanasio,615,A
Pitybion, 525,F
Pii persecutiones malunt pati, quàm impia dogmata amplecti, 669,A
eorum præmia, 669,A.B.C
Plastice à Ioue inuenta, 16,A
Plato magnus ille, 38,C
Plato adorat Mineruam. 12,A
mundum ex subiecta materia à Deo factum dicebat,38,C.D
refellitur,*ibid.*
Plenius vel Plenes Episcopus à Georgio Cappadoce in exilium missus,548,F.664,B
in Ammoniacam, 664,B
Plenitudo Deitatis quænam, 811,D.E 812,A.B
Plusianus Episcopus Meletianus ab Athanasio receptus, 610,D
Plution presbyter Alexandrinus ab Arianis in exilium eiectus,590,E.
eius mentio etiam est 614,A
Plutarchus Episcopus (Patrarum Achaiæ Hilario) interfuit synodo Sardicensi, 596.D
Pluto vulneratus ab Hercule, 11,C
Pluuia licet informis sit, varia tamen eius est operatio, 837,C.D
Pneumatomachi, vide Macedoniani.
Poculum mysticum, 567,D.569,A.C.D.E.F
non nisi apud legitimos Ecclesiarum præsides reperitur, 569,E.F.570,A.C
non est apud priuatos,*ibid.*
etiam laicis datur,569,F
Poculum mysticum non esse à Macario presbytero confractum, vide in Macario.
Pœnitentia, vide resipiscentia.
Pœnitentia simulata Valentis & Vrsacii, vide Valens & Vrsacius.
de Pœnitentia error Nouati, vide in Nouato.
Pœnitentibus verè nullum peccatum irremissibile 392,C
Poësis Heroica Homeri inuentum, 16,C
Poëtæ cur Deorum flagitia exposuerunt, 15, D.E.16 A.*& seq.*
Poëtarum Deos non esse Deos ratione demonstratur,34,*pr.*A
Polemius Comes intimus Constantii Imperatoris,637,E
scribit ad Athanasium ut ad Constantium veniat,637,E
Pollarion presbyter Mareotes.615,E
Pollux Iouis ex adulterio filius, 11.C
Pollux vide Polydeuces.
Polydeuces (siue Latinè Pollux) Episcop. quidam Libyæ,678,E
à Secundo Ptolemaidis Ariano constitutus 678,E
in synodo Seleuciensi Arianis iunctus,678, E. synodum Nicænam damnat,679,A
Polynicus presbyter Mareotes,615,E
Pondera à Palamede inuenta,16,C
Pontifex fidus firmusque est Christus in perpetuum,193,A
unica & sola sua hostia semel oblata omnia perfecit in perpetuum. 192,E.F
Porci & canes qui sint, 826,E,F
Porphyrius Episcopus incertus subscripsit in synodo Sardicensi,596,C
Potammon Episcopus Ægyptius, 632,E
confessor, 632,E
amisit oculum in persecutione Maximini, 632,E
à Philagrio iussu Constantii & Arianorum flagris ita cæsus,ut paulo post obierit, 632, E.F
Potentia Dei Christus, vide Christus.
Potentia Christi non est dæmoniaca, 75,D.E. *& seq.* omnibus omnium hominum viribus est sublimior, 77,C D.E.F
Potentia sua Deus non omnia fecit quæ potest,sed quæ conducibilia nobis, 239,D.F 240,A
Potestas quomodo data Christo à Patre & ab illo accepta, vide Christus.
Potestas remittendi peccata data Apostolis & eorum successoribus,780,A.*& seq.*
Potestates sunt in secunda Angelorum hierarchia,821,C
Potestates alienæ & malignæ aduentu Christi exarmatæ. 80,B.C
Præceptoris boni officium quodnam, 431, C.D
Prædicatio Apostolorum de Christo unanimis & consonans,519,D.E
Præstigiarum scholæ & ars magica quando cœpit sordescere, 74,A
Præstigiæ dæmonum homines ex rationalib. irrationales effecerunt, 48,C.D
Prætextatus Episcop. inter primos subscripsit synodo Sardic,596,B
videtur esse Episcopus Barcinonensis, de quo apud Hilarium, lib.de synod Arim.& Seleuc.
Preces ex fide proficisci debent, si debent esse efficaces, 758,F. ad nullam creaturam dirigendæ,259.F. ne ad Angelos quidem *ibid.*
Precibus Elias & Elisæus mortuos excitarunt, 253,A
Presbyteri ab Ecclesia eligebantur.570,A
non poterant ordinare presbyteros,570,B
Presbyteri in singulis pagis singuli,621,F
Princeps mundi unus tantum est,ut unus conditor, 33,pr.A. nec possunt esse plures, ut ibid.& seqq. probatur.
Principes Angeli sunt ex tertia Angelorum hierarchia,821,C,D
Principium Filii ipse Pater, 145,D.231,D.302, C. quomodo,302,C
Principium viarum Dei quomodo Christum dixerint Ariani, 223,E F.224,A *& seq.*
sed cur reuera sic dicatur, vide in indice locorum Sacr.Script ad Prouerb.8.
Principium de quo Ioan.1.vers.1.est ipse Deus Pater,302,D
Principia duo inducens, duos statuit Deos, 511 F
Probatius Episcopus Italus interfuit synodo Sardicensi 597,B
Profectus piorum est peccati in ipsis abolitio per gratiam,290,A
Proficere hominum est non Dei,289,A.*& seq.*
Profecisse quomodo dicatur Christus ætate & sapientia vide, Christus.
Promissiones omnes Deo factæ seruandæ sunt,783,C D.
Promissionem Deo factam non seruans sacrilegus est,783,C D
Promissio quæ Deo fit,non tantum de rebus, sed & de verbis ac proposito fieri potest, 783,C
Prophetę publica orbis schola fuerunt, 46,C. uniuersi orbis Magistri & doctores,*ibid.* missi non duntaxat ad Iudæos, sed etiam ad gentes, *ibid.*
Prophetæ fuerunt ante Apostolos,256,F. vocati sunt Sancti,at non Sancti Sanctorum, 68,A. de Christi natiuitate & morte vaticinati sunt,62,E.F 63.64.
Prophetæ non sua,sed Dei verba locuti sunt, 252,F. non sunt mortui pro salute populi 62,B.C
Propheta quisq; quando prophetare incœpit. 672,B
non possunt mentiri, 788,C.D
Prophetæ fuerunt etiam deducto in captiuitatem Babylonicam populo Iudaico, & qui,68,A.B
Prophetæ mortui,& eorum monumenta vsque ad

quæ ad Christi tempora perdurarunt, 198. A.
Prophetarum vaticinia de Christi in carnem aduentu impleta, 62,D.E.*& seq.*63,A.*& seq.* 64,A.*& seq.*65.66 67.68.69
non omnia ex persona Spiritus sancti non loquebantur,387,E.F
Prophetæ omnes incarnationem Filii Dei prædixerūt,190,C.D.848,B.C.849,A.*& seq.*
Prophetæ in genere aduentū Saluatoris prænunciant, præcepta Dei inculcant, transgredientes reprehendunt, & futura prædicunt,340,E
Prophetæ non sunt præcipuè legis doctores, 788,E
non sunt causa peccatorum, quæ futura ab aliis certissimè prædicunt, 788,C.D *& seq.*
Prophetæ nulli amplius dati post Christum exhibitum,854,A
Prophetam qualem se Deus excitaturū promiserit Iudæorum opinio. 177,E
Prophetarum filii ad necem quæsiti,ab Abdia occultati. 550,D E
Prophetas Iudæi in suam perniciem conuellunt,330,D
Prophetas quid agerent, aut quid annunciarent ignorasse dicebant Cataphryges, 285. D.
à Prophetis præuisa & prædicta necessario euentura sunt, 788,C D
Prophetia ac visio in Israel simul cum Christi aduentu desiit, 68.A.desitura etiam prædicta fuerat,67,F
Prophetia omnis Iudæis nunc & in posterū obsignata,68,D
Propria carnis Christi negans negat Verbum carnem factum,337,B
& Manichæi phantasiam inducit,*ibid.*
Propria carnis per unionem non sunt sublata,462,A.B
Propria Deo,ut omnipotentia, immutabilia non possunt ab ulla creata natura capi, 341,A
propria Dei habens Deo est ὁμοούσιος siue consubstantialis, 340,D.E F.341,A
Propria naturarum in Christo non sublata per unionem,279,D.281,B.E.292,E. imò ea negans, negat unionem siue incarnationem,337,B
& est Manichæus phantasiam inducēs,*ibid.*
Propria Dei sunt ex quibus Deus esse cognoscitur,341,A. ut sunt omnipotentia, a seipso esse,immutabitas, *ibid.* eorum nulla creatura capax esse potest,& cur,*ibid.*
ei qui habet ὁμοούσιος,eiusdem essentiæ. et cum Deo,*ibid.*
Proserpina Minor Dea Ægyptiorum: sic interpres,9,D. at aliter text.Gr.
πρόσωπον persona una nō duæ ipse Christus,461,B.463,A.519,A
Protasius Episcopus Mediolani, 526,C
mortuus antequam Athanasius Apologiā ad Constant.Imp.scriberet,526,C
interfuit synodo Sardicensi,596,C
Proteruia Arianorum,329,B
Protogenes Sardicæ Episcopus, 121,F.596,B
interfuit & subscripsit synodo Sardicensi, 596,B
scripsit contra Arianos. 121,F
Prouerbia Salomonis non recipiunt Manichæi,177,A
Prouerbiorum non tam verba quàm sensus respiciendus,220,E.F.221,A.*& seq.*
Prouerbiales locutiones in sacris script.quales,220,E. quomodo intelligendæ, *ibid.*
Prouidentia Dei circa res uniuersas & singulas, 35,E.F.37,A.*& seq.*205,D.E.206,A.*& seq.*
probatur.38,C.*& seq.*
Prouidentiam negabant Epicurei,38,C
Prouidentia Deitatis nō humanitatis opus in Filio, 49,E.F.50,E.F.51,A,B
Prouidētia omniū eius est cuius & creatio, 51, C.D.E.F
Psais Ægypti Episcopus ob Arianos profugus 664,D
interfuit synodo Sardicensi, 597,A
Psalmi docētes ea quæ in Genesi reperiuntur, XVIII. & XXIII.741.A.quæ Exodi, Numerorū,Deuteronomii LXXVII.LXXXIV. CIV.CV.CXIII,741,A.B
qui officium sacerdotum cantat, XXVIII. 741,B
qui acta Iosue & Iudicum. CVI.741,B.C
Regum vero, Psalm. XIX.741,C.D
Esdiæ acta canit Psalm. CXXI,741,D
Psalmi prædicētes aduentū Saluatoris XLIV, XLIX.& CXVII.741,E.742,A
Psalmi docentes Christū esse Deum, XXXII. XLIV.CVI.CIX.741.E.F.742, A. item ut & hominem, XLIX.LXXXVI.742,B.C
prædicentes eius passionē, II.XXI.LXVIII. LXXXVI.741,E.F. idque propter nos, *ibi.*
Psalmi ascensionem eius prædicentes, IX. XXIII.XLVI.CIX.743,A
eundem venturum ad iudicium, XLIX. LXXI.LXXXI.742,B.
Psalmi prænunciantes vocationem gentium, XLVII.LXXI.743,C,D
Psalmi leges sanciunt, 744.A
non solum docent, sed & omnis generis humanos affectus exprimunt, quomodocunque quis habeat, 744,C.D.E
docent quomodo & quid à pœnitente dicendum,744,E
item quomodo Deo gratiæ agendæ, 744, E. quid in persecutione sentiendum, 744,E. quid post persecutionem, 744,F
Psalmi omnium vitæ conditionum & virtutum exempla exprimunt,745,746,747.
Psalmi narratorii qui,747.C
precatorii,747,D. collocutorii cum Deo, & precatorii simul *ibid.*
preces & gratiarum actiones coniungentes,747,E
collocutorii tantum, 747,E F
confessionem tantum habentes, 747,F
confessionem & supplicationem, 747,F. 748,A
confessionem, supplicationem & laudem simul habentes, 748,A
Psalmi admonitorii, 748,A. vaticinatorii, 748,A.B
cum vaticiniis historias coniungentes, 748 B. adhortatorii, 748,B. adhortatorii cū cantico, 748,B.describentes vitam honestam,748,B
Psalmi laudatorii, 748,C. gratiarum actionis, 748,C. beatitudinem celebrantes, 748,D
Psalmi obiurgatorii impiorum,748.E. inuocatorii, 748,F. calamitates inflictas enarrantes,748 E
gloriationem in Deo resonantes,748,F.
adhortatorii simpliciter, 749,A.
hymni,749,A
iubilationis & de resurrectione, 749,A
Psalmi quomodo ad omne genus actionum & conditionum humanarum accommodari possint, 749,B.C.*& seq.*750,A.*& seq.* 751,752,753,754,755.
Psalmi de Christo vaticinantes, 755,D.E F
Psalmi cur cum melodia dicantur, 756,A. *& seq* 757,A.*& seq.*
Psalmi non suauitatis & aurium causa canendi,756,B.C
Psalmos canentes voluptatis causa peccant, 757,A
Psalmus alacritatem exhibens, 748.E
ad fortitudinem instigans, 748,E
Psalterium Dauidis quandam peculiarem attentionem præ reliquis sacræ scripturæ libris requirit,740,D
de omnibus in genere quæ sparsim in reliquis libris sacris aguntur,ipsum pertractat. 740,E.F
Psammathia,604,E.608,C
ibi fuit Constantinus M. 604,E.608,C.E
Psenosiris Episcopus Ægypti aut Libyæ in exilium missus à Georgio Cappadoce, 548, F.664,B
in Ammoniacam,664,B
interfuit synodo Sardicensi,596,F
Psinabla locus Thebaidis,664,C
Ptemencyrces monasterium Ægypti in nomo Anteopolite,608,D
Ptolemæus quidam de hæresi Valentini, 295, B. dicebat Deum compositum ex mente & voluntate,295,B
Ptolemais pars Ægypti,612,A
Ptolemaidis Libyæ Episcopus S ecundus,
Ptolemæus quidam Episcopus Melet. 678,F
in synodo Seleuciensi Arianis coniunctus 678,F
unà cum ipsis Nicænam synodum damnat 679,A
Pueri deridens diabolum, 112,C. pro Christo mortem oppetere festinant, 58,A,B
Pullus est asinus teneræ ætatis,779,F
Pullus ad quem soluendum missi sunt ipsi Apostoli,est totum genus humanum, 776, 777,778,habet dominos cōplures, 778,D,E
Pulli domini sunt ipsi dæmones, 778,E.F
Pullum soluere cuius sit, & an à solis Apostolis solui possit,777.F.778,A. *& seq.*
Pura omnia quæ inanimata sunt, 816,D
Pythium oraculum ab uniuerso orbe frequētatum & magnifactum, 74,C. cum aduentu Christi desiit,*ibid.*

Q

Quadragesima circa Pascha,729,E
in ea ieiunari solitum, 729,E
in Quadragesima Alexandrina Ecclesia ab Arianis inuasa,ac Orthodoxi horrendis modis afflicti, 729,E.*& seq.*
Quærere de aliqua re non semper ignorantiam quærentis arguit, 279.A.287,F.288,A
Quæstiones stultæ & ineruditæ vulgus in errorem ducunt, 519,D
Qualitas in Deo nulla. 303,B.C
Qualitas omnis est in substantia,*ibid.*
Quemadmodum, aduerbium hoc quomodo in scripturis usurpatur. 269,B.C.*& seqq.*
Quintianus Gazæ Episcopus,595,D
Arianus ab Arianis in locum Asclepæ eo viuente constitutus, 595,D
deponitur & damnatur à synodo Sardicēsi,595,D.E
Quintus Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi,597,A
Quomodo aliquid fieri possit, quærere non debemus, cum expressam habemus Dei voluntatem,211.E.F

R

Rachel speciosior erat quàm Lia, 179,F
Raguel socer Moysis,322,C
Ratio (siue λόγος) variè sumitur & explicatur,34,pr.B C.D
Ratio est in anima hominis, 26,F.
cur homini data, 40,D.*& seq.*
Ratio hominum qualis, 39,C.*& seq.*
est imago Verbi Dei,247,D
est sensuum index, 26,E
non gignitur in homine per passionē, 409, A.B
Ratione differt homo à brutis,26,F.45,B
Rationibus humanis contra scripturas expressas non est disputandum, 462,D.479, C.480,C.D
Rationales creaturæ in quem usum à Deo conditæ,45,B.C
Ratiocinando homo intelligit ea quæ supra se sunt,26,F.45,B C
Reconciliatio hominum cum Deo non poterat fieri per meram ac puram creaturam, 240,C.D.337,A
Redemptio generis humani à solo Christo fieri poterat, 47,A.B C.173,E.F.175,B.C. 182,E.269.B
non poterat fieri carne à λόγῳ separatā. 338,A
aut per meram & per puram creaturam, 240,C.D.337.A
Regibus Christianorum datus thronus Dauidis,819,F
Regnum cœlorum non est eorum qui hic otiantur,sed qui afflictiones patiuntur,851,C
in Regno cœlorum non est mas aut fœmina, 827,A
Regulæ interpretandarum sacrarum scripturarum, 177,C.192,C.D. 194,E.220,E.F.221, A.B.222,B.C. 230,C. 273,A.B.408,D.411.C
Religionis cognitio non indiget humana institutione, 1,A
seipsam prodit,*ibid.*
per doctrinam Christi sole propemodum clarior fulget,1.A
Religio Christiana nec vilis, nec destituitur rationibus suis. 1.B
Religio Christiana æterna, 671,E.F
Religionis veritas probatur ex scripturis, 1.B
Remissionem non habet blasphemia in Spiritum sanctum, vide Blasphemia in Spiritum sanctum.
Remittere peccata solius Dei, 235,C
Resipiscentia est cessare à peccato, 41,B
Resipiscentia non poterat hominem à morte liberare,42,B.C

Restitutus Episcopus interfuit synodo Sardicensi, 596, C
Reus sibiipsi iudex esse non potest, 116, B
Reo absente non potest de eius caussa cognosci, 570, A. 578. B. 580, F. 581, B
Rhea docuit absconitatem, 22. A
Rhetorices inuentor Corax, 16, C
Rhinus presbyter Alexandrinus, 614, A
Rogatianus Episcopus Afer interfuit synodo Sardicensi, 596, E
Roma thronus Apostolicus, 644. C
Metropolis Romaniæ, 644, C. D
Roma quando primum Arianorum insidias & persecutiones experiri cœpit, 646, A
Romanæ vrbis Episcopi, quorum in hoc opere mentio, Dionysius, Iulius, Liberius, Damasus. vide suo loco.
Romanæ vrbis præfectus sub Imperatoribus Constantinopolitanis. 645, F
Romæ martyrium S. Petri, 645, D
Romana synodus sub Dionysio Episcopo, 707, A. B
longe ante Antiochenam primam, 707, B
anno 130, ante Damasum, 721, E
filium Patri ὁμοούσιον statuit, 707, B. E. 721, E
scribit ad Dionysium Alexandrinum per Dionysium Romanum, 707, B
Romana synodus sub Iulio, 560, C. 575, D. 587, A. 632, C. 633, E
Episcoporum amplius L. 560, C. 575. D. 633, E
per Victorem presbyterum congregatorũ, 575, D
Coacta petentibus Eusebio Nicomediensi & suis, 560, C, 575, D. 631, D
Iuliusque iudex ab iisdem constitutus, 575, D.
ad quam vocatus & Athanasius, 560, 575, D. 633, B
& Eusebiani quoque, 560. C. 575, D. 632, B.
per Elpidium & Philoxenum presbyteros, 575, D 632, B
venit Athanasius, 575, D. 632, B
at Eusebiani territi Athanasii præsentia venire recusant, 575, D. 632, C. 633, E
eos plurimi undique venientes Episcopi ibi accusant, 584, D. E
iis non venientibus Athanasius purgans se receptus, 575, E. 580, D. 633, E
eiusq; cõmunio confirmata, 575, E. 580, D. 633, F
item Marcellus Ancyræ in communionem receptus, 580, D
contra Eusebianos autem synodus valde indignata, per Iulium scribit, 575, E. 587, A. (epistola Iulii vel synodi extat, 585, F. & seq.)
Orientales tamen eadem synodus vocat fratres, 575, F
(in ea autem epistola primum respondet Orientalium causis, cur ad concilium venire nõ, deinde rationes reddit cur Athanasiũ in cõmmunionem receperint.)
de huius iudicio cognoscens Cõstans scribit Constantio pro generali synodo, 633, E
eius iudicium, excussum prius, approbat synodus Sardicensis, 588, F
Romana synodus sub Damaso, 717, C. 724, F
edicto synodali damnat Arianos, 717. C. D. 724, F
Auxentium, 717. C. E
Valentem, 717, C. E. 724, F
Vrsacium, 717, C. E. 724, F
Romani prisci Iouem Latialem humanis sacrificiis coluerunt, 21, C
de Rom. Episcopi iudicio synodus iudicat, 588, F
Rom. Episcopus synodi uniuersalis decreta soluere non potest 644, F. 645, A
Romaniæ metropolis Roma, 644, D
Romulus Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi, 596, F
Ruben primogenitus Iacobi & omnium filiorum Iacobi, 235, F
Ruffinus Catholicus in Ægypto, 529, E
Ruffinus Albinus Consul cum Iulio Constãtino, 616, E
Ruffinus Episcopus Afer interfuit synod. Sardicensi, 596, F
Rufus speculator Augustilianæ. 620, F
scripsit acta in Mareote contra Athanasiũ, ibid.
Rufus Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi, 597. A

S

Sabaoth significat virtutes vel potentias, 470, B. C
Sabbathum erat signum diei creationis, 760, B.
cur eius obseruatio abrogata, 760, B. C. & seq. 735, D. 839. E
Sabbathum non principaliter otii causa institutum, 761, A. 762, A. & seq. 843, F
Sabbathum à Christo abrogatum, 835, C. D
Sabelliani qui & Patropassiani, 652, A
Patrem incarnatum dicebant, 395, A. 443, E
Sabelliani Patrem, Filium & Sp. sanctum eandem dicunt personam, 278, A, 421, F. 508, A. B. 691, F. 662, A
Patrem nunc Patrem nunc Filiũ dici, 253, E. 307, B. 317. D
Patrem & Filium non esse ὁμοούσιον, sed μονοούσιον, 395, A
hinc eum υἱοπάτορα appellabant, 394, F
Sabelliani in Pentapoli Libyæ, 430, F. 433, A. C
à Dionysio Alexandrino reprehensi per epistolam, 430. F. vide in Euphranore & Ammonio.
quibus argumentis, vide 275, A. B. 303, B. & seq. 304, A. & seq. 430, F. 431, A. 432, E. F. 434, D. E 443, B. C. 508, B. E. & seq. 509, A. & seq. 516, F. 517, A
item a Dionysio Romano, 421. E. E. & seq.
damnantur in synodo Alexandrina sub Iuliano. 430, C
& ante eam, 253, E
eorum quoddam argumentum, 316, D. 511. C. D. 516, C
soluitur ibidem.
Sacerdotum & sacrificiorum Veteris Testam. & Christi discrimen, 192, D. E F. 193, A
Sacrarium pars templi, 523, B 558, B
Sacrificium Christi unicum expiat & liberat à morte uniuersum mundum 43, C. D. 192, E
perfectum & æternum, 192, F. 193, A
Sacrificia offerre Angelis non licet, 204, B
Sacrificia legalia non sunt fida, nouaque indigebant purgatione, 192, E. F
nulla amplius apud Iudæos, 69, B
Sacrilegium est promissa Deo non implere, 783. C. D
Sadducæi solam legem recipiebant reiectis Prophetis, 113, F
Sai pars quædam Ægypti, 612, B
item ciuitas, 452, C
cuius Episcopus Paphnutius, ibid.
Salomon omniũ sapientissimus, 358, E. 375, A
uniuersam naturæ rationem non cognouit, 245, E. F. 246, A. & seq.
Saluatorem oportuit esse Deum, 239, B. & seq. 240, A. & seq 241, C
item hominem, & cur. 241, C & seq.
vide plura in Mediatore.
Salus æterna electis ab æterno datur secundũ electionem, 246, C
Salustius Episcopus Afer interfuit synod. Sardicensi, 596 F
Samosateniani athei, 219. vide in Paulo Samosateno.
Samosateniani alium dicunt esse τὸν λόγον Verbũ, aliũ vero Filiũ, 310, D. & seq 321, A, E
eorum argumentum ex Actis Petri refutatur, 321, A
Christum dicebant esse hominem ex Maria genitum, non vero personam ex Deitate & humanitate constantem, 322, 323 324.
refutantur, ibid.
Sancta (τὰ ἅγια) 571, C
Sancta non est corpore, quæ virgo non est, 823, C
Sancti non adorandi, 204, A. B,
non inuocandi, 259, F.
Sancti multi absque omni peccato, 275, F
Sancti inuocati ut dent gratiam Sp. S. 821, A
illis gratiæ agendæ & laudandi, ibid.
Sanctificare solius Dei est & nullius creaturæ, 362, B C
Sanguis Christi propinatur populis, 569, F
Sanguinem Christi populis propinare solorum est sacerdotum Catholicæ Ecclesiæ, 569, F
Sapientia Patris Filius est, 149, E. F. 247, B. C
quæ est æterna ibid.
una tantum, 224 C. D.
creauit cœlum & terram, 149, F. 150, A. 247 B. C. & sæpissime. vide plura in λόγος.

Sapientia hominum imago Sapientiæ Dei, 247, D. 248, C
per eam capaces efficimur cognitionis Dei, 247, D
Sapricius Episcopus interfuit synodo Sardicensi, 596, D
Sarapion presbyter Mareotes, 615, E
Sarbatius, vide Seruatius.
σάρκωσις pro ipsa humanitate Christi, 817, C. D. E
Sardica, 560, C
Sardorum ciuitas quæ & Sardica, 587, B. 591, C. D. 592, C. 634, A
Sardicensis synodus Impp. Constantii & Constantis edicto congregata, 560, C, 587, B. 591, D. E 633, F. 649, C
propter Arianos qui turbabant Ecclesias, 587, B. 591, D. 633, F
fuit synodus μεγάλη, 116, F. 560, C. 592, C.
nomina prouinciarum ex quibus Episcopi fuerunt congregati, 560, D. E. 588, B. C. 640. D. ex prouinciis plus quam XXXV. 635, B
in ea Episcopi amplius CCC. 560, D
comes autem nullus aut miles, 587, C
præsidet Osius, 596, B
ante eam mortuus Eusebius Nicomediensis, 587, B
ad quam euocati etiam Eusebiani, 587, B
sed venire nõ audebãt, 587, B. C. D. E. 588, E. 592, B. 634, A. & seq. 649, C. D
cum essent Sardicæ, 588, E. 592, B C. 649, D
nisi eiecto ex synodo Athanasio, 589, B. 592,
etiam rursum a synodo citati non veniunt, 587, D. E 592, B 634, C. D. E. F
ut obiecta Athanasio probent, 587, D. E. 592, A. 634, D E
timentes accusatores & iudicium, 634, B. C. D. 635, A
venit autem Athanasius, 526, F. 587, D. 634, D. 635, C
scribunt etiam clerus & populus Alexandrinus accusantes Arianos, 588, C. D
at synodus quæ ab Eusebianis cõtra Athanasiũ acta fuerãt, examinat, 593, D. 635, B. C
eosque sycophantas deprehendit, 593, D. E
in ea quidam symbolum conscribi postularunt nouum, 449, B
sed synodus Nicænum sufficere respondit, 449, B
quod etiam confirmauit, eique quicquam addi vel demi vetuit, ibid.
synodus Athanasium absoluit & in communionem recipit, 560, C. 587, E. 589, A. 595, C. D. 635, B. C
probantem omnia obiecta falsa esse, 587, F. 589, A. 635, B. C
item Marcellum Ancyranum, 595, C. D
& Asclepam Gazæ, ibid.
Synodus Sardicensis damnat Eusebianos, 116, F. 587, F. 635, C. D. inter eos Theodorum Heracleæ; Narcissum Neroniadis, Acacium Cæsariensem, Vrsacium, Valentem, Menophantum, Georgium Laodicensem, vide quemque suo loco. item Gregorium Alexandrinum, Stephanum Antiochenum, Basilium Ancyranum, Quintianum Gazæ, Eustathium Sebastenum, Eudoxium,
Sardicensis synodi subscriptiones extant, 596 & seq. inter quas prima est Osii.
Sardicensis synodus scribit ad omnes ubique Episcopos, 588, A. 635, C (ea epistola extat 591, C. & seq.)
Athanasii innocentiam, Eusebianorumq; calumnias omnes manifestans 591, C. & seq 635. C. (eius epistola ad clerum populumque Alexandrinum extat, 588, C. D. & seq. 635, C.)
scripsit etiam ad Imperatores, 590, C. D
petens ut qui vincti sunt soluantur, 590, D
neue iudices de Ecclesiasticis personis iudicent, 590, D
mittit etiam legatos Vincentium Capuanum, & Euphratem Coloniensem ad Imp. Constantium, 636, E. petens ut Episcopi eiecti restituantur, 636, E. F. eos legatos etiam Constans Imp. fratri commendat, 636, F. iis legatis quid acciderit, vide in Stephano Antiocheno.
in Sardicensi synodo tabellam fidei confectã, confessionem continentem aliam à Nicæna quidam circumferebant, 449, B. quam suppositiciam esse ait Athanasius qui ei interfuit, 449, B

ideoque eam legi vetuit synodus Alexandrina,449,B
Sardiniæ metropolis Carales, 547,D.641,D
Sarpedon filius Iouis,10,F.
Satanas ex Paradiso est eiectus in ignem æternum,241,A. non ob scortationem aut adulterium, sed ob superbiam, 824,D.E
à Satana ligata dissoluebat Christus,181,A
Saturnilus Episcopus Gallus interfuit synodo Sardicensi,596,E
Saturnus à Ioue capitur & virilibus orbatur, 11,A
à Phœnicibus & Cretensibus humanis hostiis cultus,21,C
Satyrus Episcopus Gallus interfuit synodo Sardicensi, 596,D
Saul peccando amisit Spiritum sanctum, 280,C. & cur,*ibid.*
Saulis & Constantii Imperatoris comparatio,661,E.F
Sazanas Auxumeos tyrannus siue Dominus, 540,D,541,A.B
ἰσα ῥωμαίων accepit,542.B
ei mandatum à Constantio Imp. ablegare Frumentium Episcopum,540,542,B,*& seq.*
Sbennitus ciuitas Ægypti,612,B
eius Episcopus Soterichus Meletianus, 612,B
Scandala accepta ex actionibus bonis, non imputantur ipsis rebus, sed accipientibus, 699,D.E.F
propter Scandala accepta res per se bonæ non omittendæ, 700,A.B
Scelerum omne genus ab Idolis promanauit, 21,C.D.*& seq.*
à Sceleribus poterant homines auerti ex institutione legis, 46,B
Schedia ciuitas Ægypti, 452,B
eius Episcopus Agathodæmon,452,D
Schola orbis publica fuerunt Prophetæ, 46,C
Scopus sacræ scripturæ est docere, Christum esse verum Deum & hominem, 273,B.C
Scribendum non est de controuersiis fidei, nisi necessitate exposcente,121,F
Scribere de rebus claris & perspicuis est prauis dare prætextum impudentiæ, 335,E
Scriptura sacra sufficit ad veritatis cognitionem adipiscendam, 3,A.114,F.115.A.493,E
sufficit & ad hæreses refellendas expugnandasque,114,F.673,D. testatur de Christo, 113,E.273.B.C
Scriptura sacra sufficit ad plenam cognitionem Christi, 211,D,F. 273,B.C. 484, D.E. 493,E.498,E.506,A.507,A
Scriptura sacra ita clara est, ut quisque ex ea fidem veram discere possit, 398,D
Scriptura sacra nequaquam sibi est contraria, 86,B. iactatur quidem ab hæreticis, 113. D. 342, A. sed malo intellectu corrupta, *ibid.*
aut ratiocinationibus humanis detorta, 338,C
Scriptura Veteris Testamenti, Noui Testamenti scripturam, & hæc vicissim illam confirmat,113.E
Scriptura Veteris Testam. testatur de Christo,113,E
Scriptura sacra non est humanis ratiocinationibus torquenda, 338,C. perfectius & liquidius fidei doctrinam explicat, quam Patres,81,A
Scriptura sacra est virtutis & veræ fidei magistra, 747,A. simpliciter & non operose loqui solet, 322,C. nouit vniuscuiusque rei naturam, 410,F
Scripturæ sacræ mos est similitudinibus declarare res obscuras,265,A
Scripturæ dicta non omnia, præsertim ea ex quibus absurdum aliquod sequeretur, secundum literam intelligenda,390,E.F
Scripturæ sensus non verba attendenda, 122, C.D
Scripturæ verba tantum, non autẽ ipsa mens ab hæreticis allegantur,*ibid.*D.E
Scripturæ credendum,etiamsi absurda nostro intellectui dicat,214,D
Scripturam Veter. Testam. reiiciens, cogitur reiicere etiam Noui,113,F.114,A
Scripturæ sacræ non sunt peruersæ sententiæ aut hæreseos causa legentibus 699,D.E
Scripturæ docent Christum Mediatorẽ Deũ esse & hominem,273,B.C
Scripturæ per scripturas interpretandæ, 782, C.
addunt animum in periculis & rebus aduersis,758,D.E.F.759,B.C.D
Scripturæ sacræ etiam plebi & Magistratibus cognoscendæ, 758 D.E
Scripturæ sufficienter Dei notitiã nobis tradunt,357,E.359,A.B
Scripturæ sacræ sunt à viris rerum cœlestium peritissimis aque Deo ipso, 81,A
Scripturarum imperitia causa est hæresium, 413,C. 464,C.D.E
item earum peruersus intellectus,177,D.E. 185.F.186,A.*& seq.*422,D
Scripturarum rectè intelligendarum & explicandarum regulæ, 177,C 192,C.D. 194, E 220,E.F.221,A.B.222,B.C 230,C. 273,A.B. 411,C
Scripturarum vocibus quantum fieri potest utendum, 427.A
Scripturarum sacrarum libri Alexandriæ ab Arianis exusti, 729,A
Scripturas sacras intelliget quis aliquo modo si euoluat libros sanctorum Magistrorum, 1.B
Scripturis sacris immanentes verè liberi erunt,484,D.E
à Scriptura sacra non usurpatis vocibus, sed à sensu & mente eius non alienis, uti licet 415,B.C.439,C.703,E.F
ad Scripturas sacras dextrè intelligendas & explicandas considerandum tempus, personæ & modus loquendi, 177,C.220,E.F. 411,C
item antecedentia & consequentia,192,C. D.194,E
item loca similia. 221. A.B. (vide elegans exemplum talis explicationis, 222, B.C.)
præterea causa dicti, 230,C. & scopus,273, A.B
ad scripturam sacram anima pura accedendũ, 81,C.D
contra Scripturæ sacræ manifesta dicta non est ex ratione humana disputandum, 462, D.
cum Scripturis quantum fieri potest loqui debemus,427,A
ex Scripturis sacris sancti fidem suam hauserunt & confirmarunt, 398,D
ex Scripturis sacris Nicæna Synodus symbolum suum hausit, 398,C.D.453,D. vide Nicæna synodus.
extra Scripturas quæ sunt, nec loquenda nec audienda,484,D.E F
extra Scripturas sacras de Deo non loquendum,410,B
neque quicquam ulterius inquirendum, 357,E.F.358,A.*& seq.*
in Scriptura sacra vera fides in Christum omnibus manifesta exsistit,398,D
in scripturis sacris Ariani clarè refutantur,211, A.D.E.273,B.C,301,E.F.422,F.464,D
Scrutari de Deo extra Scripturas est prohibitum,357,F.358,A
Scylla commentum Poëtarum, 18,F
Scythæ Taurici, vide Taurici.
Scytharum dii alii à diis Persarum, 19,E
Sebastianus Manichæus dux militum in Alexandria,548,B.657,E.659,A.664,A
eius crudelitas in Orthodoxos, 548,C.D.E. 657,*toto*.658,959,663,B.C.*& seq.*
etiam pauperibus dare prohibet, 658,F. 659,A.664,A.B
Manes Arianus appellatur, 558,D
Episcopos in exilium mittit,664,A.B.C
Secontarurum locus Mareotæ, 622,D
Secundus Episcopus Ptolemaidis superioris Libyæ.116,F.131.A.660,D.664,A
homo sceleratissimus,660,D.E
Arianus,578,E.664,A.678,E
damnatus in synodo Alexandrina sub Alexandro,131,A
à Nicæna synodo ob hæresin damnatus Episcopatuque priuatus, 116,E,578,E.664,A. 678,E
ab Arianis restitutus, 664 A,116,E
restituit Pistum quendam bis ob hæresin Ecclesia eiectum,578,E F
Secundum presbyterũ Barcensem Orthodoxum ob fidem calcibus necauit, 66,D. E.
Stephanum quendam & Siram & Pollucẽ Arianos Episcopos in Libya constituit, 678,E
Secundus presbyter Barcæ,660,D
à Secundo Ptolemaidis & quodam Stephano ob fidem catholicam calcibus obtritus & necatus,660,D.E
eius pia & memorabilia ante mortẽ verba, 660,E
Sedere ad dextram Patris est solius Dei naturalis,182,E.F
Sedere Deus cur dicatur, 377,E,F
Seditiones cur ab hæreticis excitentur, 685, D.E
Seleucia Isauriæ ciuitas dicta τραχεῖα, siue aspera,670,C.678,D
Seleuciæ Isauriæ concilium à Constãtio Imp. conuocatum,670,B.C
suadentibus Arianis,670,C
loco generalis Nicæni, quod promissum erat,670,C.D.E
ut eo conuenirent Orientales Episcopi, 670,C
Occidentales autem Arimini, 670,C.D
causa concilii erat controuersia fidei, 670, D.
quam ea ratione Ariani opprimere conabantur, 670,D.E.673.*tota*.
ut & Nicænam synodum, 670,D.673,A.& *& seq.* F.674,A
cœpit 16. mensis Septembris secundum Ægyptios,678,D
conuenerunt Episcopi propè CLX. 678, D.
Seleuciæ in concilio Acacius Cæsariensis, Vranius Tyri, Patrophilus Scythopoleos, Georgius Alexandrinus, Eudoxius & reliqui Ariani pauci numero peculiarem conuentum egere,678,E.F
metuentes accusatores, 678,E.F
Arianamque hæresin stabilire conantes, 678,E
in quo damnant synodum Nicænam, 679, A.
& τὸ ὁμοούσιον, 696,D.703,A
item τὸ ὁμοιούσιον, 696,D
anathematizant etiam τὸ ἀνόμοιον, 696,F
damnant etiam Aëtium,703,D.
symbolum illorum extat, 696,C. *& seq.*
at reliqui Episcopi congregati plurimi numero,678,F.679,A
Antiochenum symbolum in Encæniis approbant.696,C
& Nicænam synodum quoque, 679,A
sola voce Consubstantialis excepta, 679, A.
eo quod hæresin quandam videatur sapere,713,A
damnant vero Acacium Cæsariensem,679, A
Vranium Tyri, 679,B
Eudoxium Antiochenum,679,B
Georgium Alexandrinum,*ibid.*
Patrophilum Scythopolitanum, *ibid.*
alios vero multos communione priuant, 679,B.C
quod citati à synodo ut accusationibus respondeant non comparuissent, 679,C
scripsit etiam in uniuscuiusque parœciam literis,id significantibus, 679,C
damnant Anomœos, 696,E
atque hæc tandem ad Imp. Constantium referunt, 679,C
ita enim iussi fuerant, *ibid.*
Seleuciensis synodi legati Constantinopolim venientes aliud symbolum conscribunt diuersum à priori, 697,B.C
extat id, 697,C.*& seq.*
idque Ariminum miserunt, 697,C
coëgeruntque omnes ei subscribere,697,C
Seleuciense concilium damnatur à synodo Alexandrina.725,A
de Seleuciensi concilio qui interfuerunt Episcopis, non ut Arianis, sed ut fratribus loquitur Athanasius,705,A.B.C,706,D.E.F
Semele à Ioue comprimitur, 11,B
Sementem inuenit Triptolemus, 16,C
Sempronius Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi,597,A
Sempronius Episcopus Gallus interfuit eidẽ, 596,E
Sensuum iudex est ratio. 26,D. eorumdem dux est anima, *ibid.*E,F.27,A
Sentẽtiam iudicis criminari reus non potest, 402,A

de Sententia alicuius, non ex uno, sed plurib' dictis iudicandum, 430,C.D
Sepiæ nigrum quiddam profundunt, ut sic latere possint, 294,F
September Macedonibus Gorpiæus, 678,D
Ægyptiis Thoth, 678,D
Serapammon Episcopus Ægyptius, 596,F. 632,E
confessor (sub Maximiano opinor,) 632,E
in exilium mittitur ab Arianis, 632.E
interfuit synodo Sardicensi 596,F
Serapas Diaconus Mareotes, 615,E
Seraphim proximi Deo, 329,B 392,E.F
Seraphim nonnisi stantes & velatis faciebus Deum intuentur, 329,B
Seraphim sunt ex prima Angelorum hierarchia, 821,B,C
Serapion cognomento πελύκων ut MS. vel πέλεκυον siue securicola Episcopus ab Arianis in locum Orthodoxi in Ægypto constitutus, 664,A
Serapion monachus Ægyptius primùm & monasterii præfectus, 738,C
post Episcopus, 738,C
scribit ad Athanasium petens sibi statum suum exponi, 522,C
& mortem Arii, ibid.
epistola responsoria Athanasii extat, 522, B.
scripta sub Constantio, 525,F
petit epitomen scriptorum Athanasii contra Arianos, 358,B
videtur is esse qui interfuit Syn. Sardicensi. 597,A
Athanasium in eremo existentem hortatur, ut contra Pneumatomachos scribat. 344,B & seq.
Serapion alius Ægyptius Episcopus interfuit synodo Sardicensi, 597,A
Serapion presbyter Alexandrinus. 614,A
Serenus Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi, 597,A
Serinus Episc. Ægyptius interfuit synodo Sardicensi, 596,F
Sermo pro Filio Dei, vide λόγος.
Sermo hominum est imago Sermonis, siue Filii Dei, 247,C
Serpenticipites Ægyptiorum Dii, 8.C
Serras Diaconus Mareotes, 615,E
Seruatius Episcopus legatus Magnentii ad Constantium Imp. 529,A.
(videtur is esse qui col. 596,D. Sarbatius dicitur, & interfuit synodo Sardicensi)
Serua Dei sunt omnia, quæ extra eius essentiam sunt, 299,A
Serui aliquando à Dominis suis filii appellantur, 188,A
Seuerianus Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi, 596,F.
Seuerinus Episcopus Gallus interfuit eidem, 596,D
Seuerus Episcopus incertus subscripsit synodo Sardicensi, 596,B
Seuerus Episcopus Italus (Hilario Rauennas) interfuit synodo Sardicensi, 597,B
Sicut particulæ varius in scripturis usus, 265, 266,267,268.
Signa Messiam iam in carnem venisse, 68,A A. & seq.
Signum crucis, vide Crux.
Siluanus Ægyptius occultator Arsenii, 608,E
Siluanus Episcopus Palæstinus interfuit synodo Sardicensi, 597,C
interfuit idem etiam synodo Hierosolymitanæ, 602,B
Siluester Episcopus scripsit contra Arianos. 121.F
Similem esse Deo Patri Filium non dicendū & cur, 446,C.714.F.715,A.& seq.
quo modo tamen ipsemet Athanasius loquitur, 151,C.166.E.175.E.199,A.213,A.278, D & seq.
Similem substantia Patri Filium qui dicit: dicit eum esse alterius substantiæ, 446.D E
Simile non est idem cum eo, cui simile est, 446,B
Similia cū similibus solent coniungi & coadunari. 266,D
Simon Cyrenæus cur portauerit Christi crucem, 797,D
Simplex credit omni sermoni, 114,D
Simplicitas fidei melior ratione probabili, 251,F
Simplicius Episcopus Gallus interfuit synodo Sardicensi, 596,E
Simulacra non pro diis ipsis, sed pro deorum signis habebant Ethnici, 9,E.F.10,B.C.16, E.17,A.B.F.18,A.B.C.29,A
per ea Deum respondere, ibique apparere persuasi erant, 17,B
non adoranda, 11.12.13.&c.
Deus per simulacra cognoscitur, 17,B
Simulacra faciebant Ethnici, ad euocandos Angelos cognoscendumque de Dei voluntate, 17,B
Simulacra hominibus instar librorum, 17,C. 18,C.D
Simulacra mortuorum pro diis habita, 9,B
Simulacra nihil diuini habere posse, eleganti ratione probatur, 17,C. & seq.
Simulacris homines à quibusdam Ethnicis mactati, 21,A.B
per Simulacra num Deus respondeat, 17,C.& seq.
Singaram Mesopotamiæ exulatum missus Paulus Constantinopolitanus, 630,C
Singiduni Pannoniæ Episcopus Vrsacius. vide Vrsacius.
Sirach liber. 248,B
Siras Episcopus in Libya Arianus, 678,E
à Secundo Ptolemaidis constitutus, 678,E
in synodo Seleuciensi cum Arianis facit, 678,E.F
cumque iis Nicænam synodum damnat, 679,A
Sirmii Episcopus Domnion, vide in Domnione, Germinius Arianus, vide in eo.
Sirmiense symbolum à M. Arethusio Sirmii conscriptum, 671,C.673,A. 674,B.C.
(appellatur symbolum cum Coss. 696 C.)
præsente Constantio Imp. 671,C.674,C.
Coss. Flauio Hypatio, & Fl. Eusebio, 671,C. D.672,C.D.673,A.B.674,C.D
ante XIII. Cal. Iunii. 674,C.D
præsentibus Valente, Germinio, Vrsacio, 671,C
paucisque aliis, 673,A.D
consulibus ascriptis, 674,C.696,C
id extat, 674,C D.& seq.
Sirmiense symbolum confitetur Filium Dei unigenitum esse, 674,D.E
ante omnia secula & tempora & res ex Patre genitum, 674,D
sine passione, 674,D
Deum ex Deo, 674,E
Patri per omnia similem secundum scripturas, 674,E
hunc natū ex Maria virgine, passum, crucifixum. 674,E.F
in subterranea loca descendisse, 674,F
resurrexisse, ibid.
quinquaginta diebus discipulis conuersatum esse, 674.F
ascendisse in cœlos, &c. ibid.
item credere se in Sp. sanctum, 675,A
Sirmiense symbolum verbum substantiæ damnat, 675,B.
neque de Deo Patre aut Filio ullo modo usurpandum pronunciat, 675 B.719,E.F
item hypostaseos vocem, 719,E F.720E
eo quod in sacris scripturis non reperiatur, 675.B
& scandalum populis pariat, 675,B
Sirmiensis synodus contra Photinum, 693,B
celebrata post tertiam Antiochænam, 693, B.
damnatur ab Alexandrina, 725,A
Sirmiensis synodi symbolum extat, 693,B
damnat Photinum, 695,A
aliud ibidem conditum, 695,B.
Arianissimum, 695,C
in quo Filius Deitate, honore, dignitate, minor Patre dicitur, item damnatur vox οὐσίας, 695,D
item τὸ ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον, 695,D E
Siscia prouincia, 560,E.588,B
Sisinnius quidam Arianus Episcopus in Libya constitutus, 664,A
Socrates Episcopus incertus interfuit Synodo Sard. 596,C
Soine locus Ægypti vel Libyæ, 664,C
Sol pro diis ab Ethnicis habitus, 7,F
sed non esse Deum probatur. 22,E.F.23,A &c.
Sol cur in Passione Christi non luxit, 139,A. 762,F
Sol indignatur, nec fert impia Arianorum de Christo dogmata, 139 A
Sol non sordescit attactu terrenorum corporum, neque à tenebris obscuratur, sed illustrat & purificat omnia, 50,C
Solon Atheniensis & Lycurgus inuenerunt leges, 16,C
Soluere pullum cur missi Apostoli, & quid id significet, &c. 776.777.778.
Sophismata Arianorum, Macedonianorum, &c. vide suo loco.
Sosicrates Episcop. Cyprius interfuit synodo Sardicensi, 597,C
Sotades nescio quis scriptor, quem in Thalia scribenda Arius imitatus est. 135,C.D. 431,B
Soterichus Episcopus Sbenniti Ægypti Meletianus, 612 B.
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 612,B
Speculator (nomen officii) in Synodo Tyria præsens, 567,B
Speculator Augustilianæ Ruffus scripsit acta iudicii in Mareote, 620,F
Sperantius à Magnentio cæsus, 528,B
Sperantius Episcopus Italus interfuit synodo Sardicensi, 597,B
Spes salutis à Deo nobis in Christo præparata ante mundum conditum, 245,E
Spineam coronam cur Christus gestauerit, 794.E
Spiritus vocabulum variè in scripturis usurpatur, 346,A.350,A
Spiritus (vox) nunquam simpliciter absque adiectione in scripturis reperitur, cum significat Spiritum sanctum, 346,C.D.& seq. 347,A.& seq.348.349.
Spirituum discernendorū gratia res est summè necessaria, 114,E
Spiritus sanctus non est creatura, sed Deus, & probatur, 345,B.& seq. 351,A.& seq.353,A.& seq.354,357,D.E.359,360,361,362,363.364.366, 366.367.368.369.468,A.& seq. 469.A.& seq. 471,C.D.E.472, & seq. 473.474.475,850.E. 851,A.& seq. neque quicquam cōmune habet cum creaturis, 361,E.F.362,A.& seq.
sed est creator, 363,E.F.364,A.471,D
Spiritus sanctus mittitur à Patre, & à Filio fertur, 345,C.396.C.437,F. est in manibus Filii, 437,F. est spiritus Filii, 172,C.380,B.C. 427,A. & quidem proprius, 173,A. datur ex Filio, 174,E 234,C.270,A.345,D.366, A.469,A.B. non est ab eo separandus, 345, B.C.351,A.444,F.447,B.448,D.E.
Spiritus sanctus sumit à Filio, 146,E.171,A.C. 269,C. est in Filio, non extra Filium, & Filius vicissim in ipso, 356.A.361,D.369,C
Spiritus sanctus est Patri ac Filio consubstantialis, 83,E. 104,D.366.C. 681,C. Filio æqualis, 174,E. est omnipræsens, 105,C.D 365,D. 475,C.D. est omniscius, 106,E.F. 107,A
Spiritus sanctus procedit à Patre per Filium 447,B.C, quomodo autem colligi potest ex 262,D.E.361,A. à Filio etiam procedere dici videtur, 469,B. D
Spiritus sanctus ex attributis soli Deo competentibus Deus esse probatur, vide paulo post, De Spiritu omnia dicuntur quæ de Patre & Filio.
Spiritus sanctus est imago Filii, 364,A.515,C. D. nihil habet commune cum creaturis, 361,E.F.362,A.B.& seq.
Spiritus sanctus est vinculum coniungens fideles cum Patre & Christo, 269,C.D.E.270, A.B.359,E.F.363,C.D
& fideles inter se, 270,A.B.373,D.E datur omnibus credentibus, 345,D. renouat & regenerat fideles, 351,C.D.E. 382.B.C.471.F.475.B
Spiritus sanctus est aqua viuens siue viuificans, 374.C
Spiritus sanctus dat donum patientiæ, 373,D. E.
item donum concordiæ, consensus & charitatis, 373,A.B.D.E
Spiritus sanctus abnegatione Christi amittitur, 269,E. & aliis peccatis grauibus, 270, C.
Spiritus sanctus quòd Patri consubstantialis sit probatur prolixè 104,F.105,A.106.107. 108 109 & seqq.468.D.E
Spiritus sanctus non dicitur Filius in sacris li-

teris,356,A. quomodo ſuperuenit in virginem.816,B.C
Spiritus ſanctus eſt ſigillum & vnguentum, 363,A
Spiritus ſanctus idem eſt qui & Paracletus nō vero alius,320,B
Spiritus ſancti & Filii vnitas ea eſt, quæ & Patris & Filii,345,B C 356,B.361,C
Spiritus ſancti fons eſt Filius, 469,D. eius dator eſt ſolus Filius, 171,C.172,A.B.173,C.164,B.D.E.269,D
Spiritum ſanctum eſſe Deum Catholica Eccleſia ſemper credidit, 366,C.D.E.370,B. & hoc definitum etiam a Synodo Alexandrina ſub Iuliano,448,D.E.
Spiritum ſanctum creatura nulla dare poteſt, 199,E.259,E
Spiritum ſanctum accipiens Chriſtum accipit, 359,D E F.369,B.C.D. eum bibens bibit Chriſtum,359,D E
Spiritum ſanctum Ariani & Macedoniani non eſſe Deum, ſed creaturam, nec Patri cōſubſtantiale dicebant: vide Ariani & Macedoniani,ubi & plura eorum dogmata.
Spiritu ſancto carens longe abeſt a Deo, 269, D E
Spiritu ſancto Angelos deſerente labuntur, 105,D
Spiritu ſancto ſanctificantur omnes creaturę, etiam ipſi Angeli 105,C.D. 199,E.F.366,A
de Spiritu ſancto dicūtur omnia quæ de Patre ut Deo,371,C.& ſeq.471.472.473,474,475
ut.quod Spiritus ſanctus liberet ut Pater, 371,C.D
quod viuificet, 371,D.E.374,C.382,B 468, F.469,A.& ſeq.472,E. quod det doctores & paſtores ſuæ Eccleſiæ, 371,E.376,C
quod ſit legiſlator,372,A.389,B.C
quod ſit Dominus, 372,B.C.D.E.373,A. & ſeq.
quod Deus ſit & dicatur,373,A.D.E. & ſeq. 374,A.& ſeq.472,D
quod Dominus (ſiue Iehouah) Sabaoth, 470,C.D
quod eduxerit Iſraelem ex Ægypto, 374, A.& ſeq.382,E.F.& ſeq.474,A B.475,A
quod mittat Apoſtolos,376,C & ſeq 474,C
quod ſedeat eodem throno cum Patre, & Filio,377,A.B,& ſeq.
ad ſiniſtram Patris, 377,D.E.
vel ad dextram, 372,D.378,A
quod glorificetur ſimul cum Patre & Filio 378,D
quod cum Patre & Filio ſit omnipræſens, 378,E.F
quod & in Vet.Teſtam.operatus ſit, 379,B.
quod aliquando priore loco ante Patrem ponatur,378,F.380,E.F
quod ex eo ſint omnia,381,A.& ſeq.
quod nomina cū Patre & Filio habeat cōmunia,381,E & ſeq.
quod omnia faciat quæ & Filius, 382,A.
quod non ſit ſeruus Patris & Filii, 383,B
quod tentatus ſit in Vet.Teſtam. 383,A.B
quod ſit creator, 471.D
quod ſcrutetur profunda Dei, 106,F.107,A. 349,D.365,A.471,E
quod regeneret, 471,E.F.475,A
quod ſit lux ut Pater & Filius, 473,B
quod ſit omnipræſens ęque ut Pater Filius, 475,C.D
quod non ſit minor,ſed æqualis Filio, 174, E.385,F.& ſeq.388,D.E
quod Dominus eius,Filius non ſit,388,D.E
in Spiritu ſancto per Filium Pater omnia operatur,354,D.366,E.368,C.514,C.D
in Spiritu ſancto per Filium habitat in ſanctis ipſe Pater, 354,F
in Spiritu Dei cur dixerit Chriſtus ſe dæmonia eiicere, 772,F
per Spiritum ſanctum illuminat nos Filius, 359,D
Sponſus eſt Chriſtus virginum ſacrarum, & quarum, 822,C.D
Sponſæ Chriſti quæ ſint, *ibid.*
Spudaſius Epiſcopus interfuit ſynodo Sardicenſi, 597,C
Spyridon Epiſcopus Cyprius interfuit ſynodo Sardicenſi, 597,C
Stellæ pro diis ab Ethnicis habitæ.7,F
Stella quorſum in natiuitate Domini apparuit, 66,B
Stellæ non ſunt puræ coram Deo,335,E.F
Stephanus Magiſter,519,F
Stephanus Epiſcopus Antiochenus, 116,F. 594,E 629,D.
ſucceſſor Euſtathii, 629,D
adhuc presbyter depoſitus, 116,E
ab Arianis conſtitutus, 629,D
ad ſynodum Sardicenſem citatus non venit, 594,E
cum eſſet Sardicæ, 594,E 595,A
à ſynodo Sardicenſi damnatus, 116,F.591, B.555,D.635,C
ante eam habitam Sardica cum ſuis diſceddit, 595,A
Stephanus Vincentio Capuano & Euphrati Agrippinenſi legatis Sardicenſis concilii ad Conſtantium Imperatorem, Euſebianorum communi nomine inſidias ſtruit, 636,F.637,A.& ſeq.
ſis enim Antiochiæ agentibus per ſuos meretricem nudam noctu in eorum cubiculum deduci curat,637,A
illis autem dormientibus, meretriceque factum euulgante,leno familiares Stephani prodit, 637,A.B. illi autem Stephanū *ibid.* quare deponitur, *ibid.* eiuſque loco conſtituitur Leontius, *ibid.*
hic videtur eſſe qui Secundum presbyterum Barcenſem calcibus interfecit, 660,D.E
Stephanus Epiſcopus quidam Libyæ Arianus,678,E
à Secundo Ptolemaidis conſtitutus, 678,F
in ſynodo Seleucienſi Arianis iunctus, 678,E
una cum iis Nicænam fidē damnat, 679,A
Stoici dicebant Deum nunc contrahi, nunc vero dilatari,309,C
Stultus ſtulta loquitur, 331,C
Stulti coram Deo, qui coram hominibus ſapientes.824,B
Stupra Iouis nefanda,22,A
Subſellia in templis,656,B
Subſtantia quid, 98,D
Subſtantia Dei quid, 98,D
Subſtantiæ nomen damnatur ab Arianis, 675,B.669,D.697,E.699,B.719.E
deque Deo uſurpari interdicitur, 675,B. 696,E
eo quod in ſacris ſcripturis non reperiatur, 675,B.696, D.697,F
infirmiſq; ſcandalo ſit,675,B.697,F.699,B
quo tamen verbo ipſi in fidei confeſſione uſi fuerant,702.D.E
ſed eas rationes refutat Athanaſius, 699, 700.701,& ſeq.
Subſtantiam ſiue οὐσίαν de Deo in ſcripturis dici probatur, 700,D.E.& ſeqq.
Succeſſio perſonarum & veræ doctrinæ eiuſdem profeſſio, ſignum veræ Eccleſiæ, 403, D.E.F
Superædificari Chriſto ſi homō verus nō eſſet non poſſemus,244,C.D
Superbia peccatum grauiſſimum omnium 824,E.F
propter Superbiam diabolus è cœlo cecidit, 824,E.F
Superior Epiſcopus Gallus interfuit ſynodo Sardicenſi, 596,D
Superſtitio Ægyptiorum & aliorum, vide Idololatria.
Suſannæ hiſtoria Danieli tribuitur, 144,E. 577,B
σύγκρασις commixtio pro ūnione perſonali,504,C 505,A
Syluanus,vide Siluanus.
Symbolum Nicænum, vide Nicænum ſymbolum.
Symphorus Epiſcopus interfuit ſynodo Sardicenſi,596.D
Synedrium Eccleſiaſticum, 682,E
Synodum nullam præter ſolam Nicænam in Eccleſia Catholica obtinere debere, cōplures Italicæ, Hiſpanicæ, Gallicæ, Romanæ, & Alexandrinæ ſynodi decreuerunt, 453,C.D.724,C.D.E.& ſeq.
Synodi non tradunt noua dogmata, ſed ea quæ ab Apoſtolis tradita ſunt tantùm exponunt, 673,B.C.D 677,A.B.C.679,A. vide etiam in Nicæna ſynodo.
Synodi conuocabantur ab Imperatorib. 526, E 560,D.568,A.B.674.B
vide etiam in Tyria, Sardicenſi, Ariminenſi, &c.
Synodi ab Imperatorib. dimittebantur, 677, F.717,A
Synodi generales particularibus authoritatem derogant,718,B
Synodi aliæ ab aliis iudicari poſſunt, 576,F
id quod ratione & exemplo probatur, 677, A.
Synodi Ægyptiæ, Alexandrinæ, Romanæ, Nicæna, Tyria, Hieroſolymitanæ, Ariminenſis, Seleucienſis, Sardicenſis, Italicæ, Gallicæ, Hiſpanicæ, &c. vide quamque ſuo loco.
Synodi actorum ſuorum rationem reddebāt Imperatori,618,D.F.623,A
Synodorum decretis etiam abſentes ſubſcribunt ad conſeruandum & teſtandum conſenſum, 596,A.B.678,B
Synodorum authoritas inconcuſſa, 577,D
Synodorum decreta Papa irrita facere nequit,644,F.645,A
Synodorum acta ad Imperatorem referebantur, 618,F.623,A.677,B.716,B.C.D.E.F
Synodis præſidere non eſt Comitum, 567,B. rationem vide *ibid.* & 568.F.645,B
Synodis omnibus longè magis idonea eſt ſacra ſcriptura ad hæreſes refellendas, 673,D
à Synodo licet prouocare ad Imperatorem, 568,A.B.618,D.F. item ad aliam ſynodū, 603,D
à Synodo aliqua conſtituta à paucis quibuſdam abrogari ἐκ ἄλογον, rationi non conſentaneum, 577,A
in Synodorum conſeſſum per Diaconos introducebantur ii de quibus ibi erat iudicādum,567,B
in Synodis ſecundum ſacras ſcripturas iudicatum,673,C D.674,D.708,C D. 709,B.C
in Synodis licebat hæreticis pro ſuis dogmatibus rationes in medium afferre,404,C D
in Synodis hæretici antequam damnarentur rationem ſuæ fidei reddere iubebantur, 402,D.404,C D. nequeuntes aut conuicti,damnabantur,*ibid.*
in Synodis ad ſuffragia non ſunt admittendi hæretici,645,B
Syrianus Dux exercitus, 536,C.856,B
non fuit præfectus Ægypti, ſed Maximus, 536,D.537,B.857,A
tum exercitu venit Alexandriam, 536.C
nullos habebat contra Athanaſium ab Imp. literas,536,C
promittens ſe expectaturum Imperatoris mandatum & reſponſum, fallit, 537,C.D. 588,A
noctu templū circumdat militibus ad capiendū Athanaſiū, 538,A.B.557,F. 856,859:
ſed id fruſtra,eo elabente, 538,539,558,B
perſecutionis eius hiſtoria ſecundum omnes circumſtantias deſcribitur, 856,857
Epiſcopos 16.in exilium mittit, 539,D
reliquos autem vel Eccleſiis fugat.539,D
vel ſubſcribere cogit, 539,D
orthodoxorum conuenientium magnam ſtragem per milites edit. 539,D.E.& ſeq. 857,D E
ne cadaueribus quidem redditis, 539,E. 857,E
conceſſit etiam militibus omnia ſacra ad diripiendum,857,E,F
cogebat omnes dicere nullum tumultum aut cædem à ſe factam,856,D.
ſupplicantes ſibi ne vim faceret Eccleſiæ, fuſtibus cædi iuſſit, 856,C
Syri Cilicum Deos non colebant.19,F
Syri paſcha celebrāt decimaquarta luna cum Iudæis, 672,E.718,D
in ſynodo Nicæna perſuadentur cum reliquis celebrare, 672,F.718,C.D.E
Syri Arianam hæreſin damnārunt, tanquam Antichriſti præcurſatricem, 672,F
Syrus Ægyptius Epiſcopus interfuit ſynodo Sardicenſi,597,A

T

Tanis ciuitas Ægypti, 452,C.612,B
eius Epiſcopus Eudæmon Meletianus. 612, D.
& Orthodoxus Hermion vel Hermæon, 447,E.452,C
Tapenacerametus Ægyptius quidam occultator Arſenii, 608,E
Taphoſiris locus Ægypti,ubi presbyter fuit Didymus, 607,C
Taradi vel Antaradi vel Aradi Epiſcopus Cymatius, vide Cymatius.
Taurus Comes Imperatoris Conſtantii intimus

simus,637,F
scribit Athanasio ut ad Constantium veniat,637,E
Taurici Scythæ naufragos diis suis immolabant,2,B
Templum Dei Verbi,Caro Christi, vide Corpus Christi.
Templum Salomonis typus carnis à Verbo assumendæ,323,A
ideoque Christo nato destrui debuit,*ibid.*
Templa Dominica dicta,532,D
& Ecclesiæ,663,D. & alias sæpissimè.
Templa etiam ante Constantinum M. Christiani habuerunt, 663,D
in Templis thronus Episcopalis, vide Thronus.
subsellia, vide ibi. Mensa lignea, vide in mensa. Vela, vide in Vela. Cerei, vide Cerei.
ἱερατεία,123,B.558,B
Templorum dedicatio,621,B.686,A. in non dedicatis non celebrabantur synaxes, 531,D.E.*& seq.*
Templa Arianis tradita,539,D E.
ab Arianis incensa & direpta, 583,C D.656,A.B
Tempus scriptionis in intelligendis & explicandis scripturis obseruandũ,177,B
Temporum ante Christum & post Christum collatio, 181,E.*& seq.*
Temporalium rerum cura à pietate abstrahit, 823,A.B
Tenebræ in scripturis significant ignorantiã Dei,387,B.C
in Tentationibus Christiani sunt tolerantes, 72,E F
Terra aquis innititur & insistit, 23,B 30,D.F. cum tamen sit rerum omnium grauissima, 30,D.E,F. est immobilis, *ibid.*
Terra super mare fundata, 338,C.D. vel certè nulli rei incumbens,30,D.E
Tessares cædecatitæ erant Syri, 672,E
Cilices, *ibid.*
Mesopotamii, 67,*ibid.*
in synodo Nicæna persuadentur celebrare Pascha cum aliis,672,E
Testamenta Vetus & Nouum non discerpenda à se inuicem,316,D,E
Testamentum Vetus reiiciebant Manichæi, 113,E.316,D
asseritur contra ipsos, 113,E.
Testamentum Nouum reiiciunt Iudæi, 316, D.
Testamentum utrunque à Filio Dei compositum,397.C.D
Testimonium hostis nihil valet, 615,C
Testimonia scripturæ quæ pro se citabant Ariani,vide in Arianis.
in Testem vocare Regem aliquem nefarium, 785,A
Tetyra ciuitas Ægypti, 612,A
eius Episcopus Pachymes Meletianus, 612,A
Textoria ars à Mineruã inuenta,16,A
Thalassus Comes intimus Constantio Imperatori, 637,E. scribit ad Athanasium, ut veniat ad Constantium Imperatorem, *ibid.*
Thaleia liber ab Ario de sua hæresi conscriptus,124,125.*&c.* vide in Ario, ubi & fragmenta eius notata.
Thebais pars Ægypti procul à Libya Ammoniaca sita,543,C.612,A
Theodotus Episcopus Heracleæ (Thraciæ opinor) 116,E.587,F.588,A.594,F
Arianus & hostis Athanasii, 116,E.570,E. 587,F
Eusebianus,116,E.575,F.587,F.
adhuc presbyter existens damnatus, 116,E.
ab Arianis Episcopus factus, 116,E
interfuit synodo Tyriæ, 570,E
missus ab eadẽ in Mareoten, ubi quid egerit,vide in Eusebianis.
interfuit synodo Antiochenæ, 575,F.659, B.
subscribit epistolæ synodi ad Iulium, 575,F
eidem inter alios Iulii epistola inscribitur, *ibid.*
legatus Eusebianorum ad Constantẽ Imp, 689,B
vocatus ad synodum Sardicensem non venit,587,B.C.D.E.F.594,F
cum tamen esset Sardicæ, 587,A.588,B. 594,F.595.A
sed ante habitam synodum cum suis discedit,595.A
damnatur à synodo Sardicensi, 116,F.587, F.595,D.E.635,C
Theodorus Episcopus Athribeos Ægyptius, 452,E
interfuit synodo Sardicensi, 596,F
& Alexandrinæ sub Iuliano, 447,E 452,C
Theodorus alius Episcopus Ægypti interfuit synodo Sardicensi,597,A
Theodorus Episcopus Palæstinus interfuit synodo Hierosolymitanæ quæ Athanasium recepit,602,B
videtur hic 597,C.Theodosius appellari.
Theodorus Episcopus Copti Ægypti Meletianus, 612 A
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 612,A
Theodosius Tripolitanus Episcopus, 629,D
ab Arianis constitutus,629,D
loco Hellanici, 629,D.E.F
damnatur & deponitur à synodo Seleuciensi,679,B
Theodosius Episcopus Palæstinus interfuit synodo Sardicensi, 597,C
videtur hic 602,B. Theodorus appellari.
Theodorus Episcopus quidam inter capita Arianorum,678,D.683,A
Seleuciæ cum reliquis Arianis peculiarem conuentum agit,678,D.E.F
synodumque Nicænam damnat, 679,A
ante synodum Nicænam ad Alexandrum Alexandrinum scribens Athanasium defendit,683,A
Theodulus Episcopus Thrax, 547,B.592,F
Traianopoleos,636,A
ad mortem quæsitus ab Arianis, 547.B.592, F.636,A.B
iussu & mandato Constantii.636,B
Theodulus quidam Episcopus Asiæ Arianus, 678,E
Seleuciæ Arianis iunctus, 678,E.F
synodum Nicænam damnat, 678,E.679, A.
damnatur & deponitur à Synodo Seleuciensi,679,B
Theognis vel Theognius Episcopus Nicænus,566,C. vel Diognius, 570,E
Arii summus defensor,566,C.570,E
& hostis Athanasii.570,E
ideo damnatur à synodo Nicæna, 566,C
in eius locum substitutur Chrestus, 566,C
damnat Athanasium, 566,C
interfuit synodo Tyriæ, 570,
mittitur ab eadem in Mareoten, ubi quid egerit,vide in Eusebianis.
euocatur ab Imperatore ad reddendam in Tyro actorum rationem, 623.A.F
nouo crimine conficto efficit,ut Athanasius relegetur, 624,A.B
Theognostus quidam qui longè ante synodum Nicænam vixit laudatur ab Athanasio,420,E.765,B
vocatur θαυμάσιος,756.B
usurpauit vocem οὐσίας de Patre & Filio,420,F.*& seq.*
negat Filium esse creaturam, 420,F
in libro secundo hypotyposeon 420,F
eius explicatio super illud, Quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, *&c.* 765,E
sed refutatur, 766,B.*& seq.*767,A.*& seq.*
θεολογεῖν pro de Deo sermonem facere, 366,D
Theologia non indiget humana institutione 1.A.B
Theologus per excellentiam dictus Ioannes Apostolus & Euangelista, 32,*pr.*A
Theon Diaconus Alexandrinus,614,A
Theon Episcopus Nilopoleos Ægypti Meletianus,612 B
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus.612,B
Theon Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi,597,A
Theon presbyter Mareotes, 615.E
Theonæ templum olim principale Alexandriæ,532,B
Theophilus Episcopus 616, E
Arianus siue Eusebianus, 616,F.
hostis Athanasii, 6,6,F.
interfuit synodo Tyriæ,616,F
Theophronius Episcopus Tyanorũ Arianus, 688,E
interfuit synodo Antiochenæ in Encæniis, 688,E
symbolum fidei à se conscriptum ibidem in publico consessu recitauit,688,E
quod ab uniuersa synodo est subscriptum, 688.E.F
θεοτόκος dicitur Maria, 261,D.273,B.275,F. 276,A.463,C. 468,A.487,B.D. 818,C.D.
quamobrem,vide 286,A.B
Theseus Iouem,Neptunum,Apollinẽ,Vulcanum,Mercurium,Iunonem,Cererem,Palladem,Dianam coli iussit ut Deos. 9,C
Thessalonicæ Episcopus Heremius vel Ireminus,vide Herennius. vide Heremius.
Thessalonicenses erraturi de resurrectione & extremo die ab errore reuocati, 177,C
Thetis Ioui opitulatur, 10,F
Thmuis ciuitas Ægypti,612,B
eius Episcopus Ephrem Meletianus, 612,B
Thomas Christum Deum esse & hominem confessus est,324,B
Thot Ægyptiis dicitur September, 678,D
Thraces alios Deos habent quàm Thebani, 19,E
Throni Episcopales in templis, 557,F.558,A. 573,D.656,B
erant ἐπισκοπικῶς ἐστολισμένοι
Episcopaliter vestiti aut circumcincti, 573, D.
Throni sunt ex primo Angelorum ordine, 821,B
Thronus Dauidis à Iudæis ablatus & Christianorum regibus datus, 819,E
Thyrsus presbyter Mareotes, 615,E
Tiberinus vel Tiberius Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi.596,F
Timor mortis unde in hominibus, 3,D.E
Timotheus Diaconus Alexandrinus, 614, A.
Timotheus Diaconus Meletianus ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus,612,C
Timotheus Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi, 596,F
Timotheus alius Episcopus Ægypti interfuit synodo Sardicensi,597.A.B
Tithoës Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi, 597,B
Traditio & doctrina & fides Catholicæ Ecclesiæ idem,366 C.367,A.C.370,B F
Traditio Ecclesiæ catholicæ est quam Christus dedit : Apostoli autem docuerunt, & Patres seruauerunt,333,D 366,C.D.367,A
& quæ confirmatur & Vet. & Nouo Testamento,333,D
Traditione Ecclesiæ excidens non est Christianus.*ibid.*
Traditio Ecclesiæ est fides de Trinitate, *&c.* 366,D
& quidem scripta, 333,D.367,A.370,D.E
Trinitas unitur inconfusè, & diuiditur inseparabiliter,329,D.E.
mittit Apostolos,376,C
sedet in throno excelso,376,D.E
Christus quoad carnem à tota Trinitate excitatus,378 A.B
Trinitas hypostaseon quomodo intelligenda & dicenda in Deo, 366.E.F.449,A.B.513, 514,515.
Trinitatis doctrina in scripturis docetur, 421. C.471,472,473.
à Catholica Ecclesia semper confessa, 366, C.D
Trinitatis doctrina nequaquam tres Deos inducit, 262,B.C.*& seq.* 307.D.E.374,D.E. *& seq.*375,A.*& seq.*395,A
Trinitas nequaquam extitit per dilatationem essentiæ Patris. 309,C.D.*& seq.*
Trinitatis opera ad extra omnibus personis Deitatis communia, 218,D.E.471,472,473

Trinitati toti nomina quædam communia 381,E.F
Trinitatis personas separans à se inuicem pluralitatem deorum inducit,395,A
de Trinitate confessio Liberii Episcopi Romani & Ecclesiæ Romanæ, 396,D
Trinitatis personæ semper simul nec à se disiunctæ, 218,D.E.367,C.D.E. 368,B.C.515.B.C
non sunt secundum seipsas vel seorsim separatæ,395,A 515,B.C
Trinitatis una hypostasis à Liberio dicitur, 396,D.E. (hypostaseos vocabulo opinor pro οὐσία sumpto:ut notum est eo tempore controuersiam motam, num tres hypostases essent dicendæ: de quo,vide 449, A.B.& seq.450)
Trinitatem negans, unum Deum esse negat, 512,A
Trinitati nulla accessio facta ex assumtione carnis à Verbo 459,B.C
Trinitatem à seipsa glorificari,378,B.& seq.
ubique adesse, 378,E
à nemine cognosci, 379,A
Trinitatem in Veteri Testamento operationem suam exhibuisse,379,A.B.& seq.
esse παρακλητὴν, siue ipsam παρακαλεῖν id est consolari vel aduocatum esse. 379,D
de Trinitate non nimis curiose differendum 358,A
de Trinitate Arianorum, Macedonianorum, Sabellianorum, &c. errores vide suo loco supra.
Treuiri Metropolis Galliæ,547,D 643,D.E
Treuirensis Episcopus Maximinus, 526,B.C. vide in Maximino.
Paulinus,547,D vide in Paulino.
Triphyllius Episcopus Cyprius interfuit synodo Sardicensi,597,C
Tripoleos Episcopi, Theodosius, Arianus, Hellanicus vide suo loco.
Triptolemus inuenit sementem,16,C
τρίτευχος dicuntur tres illi libri, Iosua, Iudices & Ruth,740,E
Trophæum de hæresibus omnibus & præcipuè de Ariana hæresi erectum est synodus Nicæna, 453,E
Tropici dicti Macedoniani, vide Macedoniani.
Tryphon Episc.interfuit synodo Sardicensi, 596,D
Tryphon presbyter Mareotes, 625,E
Tyanorum Cappadociæ Episcopus Theophronius,688,E
Typhon Ægyptiorum Deus, 10,A
ab Ægyptiis deploratur, ibid.
Tyrannus Episcopus Meletianus in Ægypto ab Athanasio in communionem receptus, 610,D
Tyrannus presbyter Meletianus ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus,612,C
Tyri Episcopus Vranius Arianus, 678,D
Tyria synodus Arianorum contra Athanasiũ, 565,B
iussu Constantini M. coacta, 568,B. 611.C 622,F
Iulio Constantio & Ruffino Albino Coss. 616,E
in ea fuit Eusebius Cæsariensis, 567,A
Georgius Laodicænus,567,B
turbulenta contentiosa & insidiosa, 622, F.
ei præsedit Comes, 567,B.568,F. 618.619. 611.E
Dionysius, 581,C.611,C
qui neminem patiebatur quicquam contra Arianos dicere aut facere, 571,E
aderat & Speculator, 567,B
& commentariensis,567,B
ad eam Macarius presbyter vinctus adductus,611,C
in ea non communis Episcoporum sententia, sed Comitis placita valuerunt, 567,C
venerunt etiam Eusebiani stipati militibus 611,C
ibi Athanasii & Ægyptii Episcopi à militibus trahebantur. 567,C.611,D
in ea Athanasius accusabatur, quod Arsenium interfecisset, 567,D.612.D
quod poculum mysticum confregisset, 567, D.612 D
idque Ischyræ testimonio, 570,E.581,A. B.612,D
hæc cum falsa apertè demonstrarentur, tamen Comes in eum magnum malũ moliebatur,568,A.612,D
Tyria synodus cum Ischyras probare nõ posset crimen Athanasio obiectum, mittit Theognin, Marin, Theodorum, Macedonium,Valentem, Vrsacium clam in Mareoten ad cognoscendum de crimine, 570,E. F.581,B.C.612.D.E.616,E
(idque nõ de communi consensu concilii, sed Eusebianorum tantum,619,A
cum tamen ipsa synodus decreuisset communi consensu mittendos legatos, 619,A. D.)
etiamsi ii omnes aduersarii Athanasii essent, 570,E.580,B.C. 612,F 616,F.617.618. C.619.
qui presbyteros Mareotidis ad Ischyram conuincendum admittere noluerunt, 571, B.581,A.613,A 615.616.
sed ipsi ad quæstionem testes Ethnicos & quos ipsi volebant admittentes tandem Athanasium reum pronunciarunt,571.572. toto.613,B
sicq; à synodo in exiliũ missus Athanasius, 567,F
profugit ab ea ad Imperat. Constantinum, 168,A
efficitque ut Episcopos Tyri congregatos ad se Imp euocet,568,A
Tyria synodus non verè synodus, 567,A.B. 568,F
ad Tyriam synodum scribunt Episcopi Ægypti,qui Tyrum cum Athanasio venerant, 616,E
protestantes de iniquitate iudicii, in quo hostes iudices etiam sedeant, 616,F.& seq.
similiter& apud Dionysium Comitem,qui ei præsidebat,618,C
in Tyria synodo sententia Dionysii de legatis mittendis & actis instituendis data,619,
ad Tyriæ synodi Episcopos Constantini M. epistola extat, 622.E. & seq.
eos obiurgans & ad actorum rationem reddendam euocans, 623,A.& seq
Tyria synodo soluta Episcopi Hierosolymam petunt,ibique concilium agunt, 621,A

V

Valens Episcopus Mursæ in Pannonia Arianus & hostis Athanasii, 570,E.587,F.676, D.678,A
iuuenis, 570,F.116,E
ab Ario in hæresi instructus, 116,E
interfuit synodo Tyriæ, 570,F
missus ab eadem in Mareoten, ubi quid egerit vide in Eusebianis.
Valens ab Imper. euocatur ad reddendam in Tyro actorum rationem, 623,A.F. at is cum cæteris Eusebianis nouo crimine cõficto efficit ut Athanasius relegetur, 624, A.B
Valens absens calumniabatur Athanasium, præsens autem dicere nihil poterat. 525,A
Valens ad synodum Sardicensem vocatus nõ audet venire, 587,B.C.D.588,A.594,F
cum esset Sardicæ,588,E.594,F.595,A
ab eadem damnatur, 116,F.588,A.595,D. F.635,C
ante habitam synodum Sardica discedit, 595,A
Valens pœnitentia ductus testatur innocentiam Athanasii,524,F.575,D.602,B.C.603,A
& fatetur ipse se calumniatum esse Athanasium, 524,F.561,D.575,D.602,B.C.D.623, A.639,A.B.649,F
damnatque Arianam hæresin, 602,C.D.E. F.637,E.676,D. E.677,D
libello etiam dato Iulio Romano, 561,D. 575,D.602,B.C.& seq. 637,E.F.649,F.676,D
item scripta ab Aquileia ad Athanasium communicatoria, 603,A.639.E.F. 649,F
& subscripta alia Athanasii communicatoria,640,A
ideo à Iulio in communionem receptus, 602,D 603,B
acta hæc vel ante synodum Rom.sub Iulio, 575,D
vel certè pòst secundum Athanasii Alexãdriam reditum, 602,B.639,E.640,E
certè sub tempus Mediolanensis synodi, 676,E
at post illum libellum reuocans rursus ad Arianos deficit, 640,F. 676,F. metu Cõstantis libellum se dedisse mentiens, 640, F.641,A.649,F
Valens Constantium ad nouam persecutionem commouet, 641,C.D.E
clericos suos mittit,qui attendant, ne præfecti negligentes sint in persequendis Orthodoxis, 642,B.C
& negligentes deferant, 642,C
interfuit synodo Sirmiensi,695,C
Constantium ut duas synodos, Ariminensem & Seleuciensem conuocet, impellit, 670,C
fuit Sirmii cum Marcus Arethusius fidei symbolum conscriberet, 671,C.673,A.674. B.C.
interfuit synodo Ariminensi, 674,B.D
ipse cum aliis Arianis synodo symbolum fidei à se compositũ proposuit,674,C.678.
utque id sine ulteriore inquisitione ab uniuersis subscriberetur,petiit, 674,C
id extat,674,C.D.& seq.
damnatur Arimini. 675,E.677,E.675,A.B
quod iussus à synodo Arianã hæresin execrari nollet,675,F.678,A.B
item in Synodo Rom. sub Damaso, 453,C. 717,C.E.724.F
& in Gallicanis diuersis, 453,C.717,C,E
& Italicis, 453,C.717,C.E
& Hispanicis,453,C
Valens alius subscripsit in synodo Sardicensi, 596,C. (meminit eius & Hilarius alibi.)
Valẽtinus hæreticus duos deos dicebat, 715,F
damnatur in synodo Alexandrina sub Iuliano. 450,C
Valentiniani adulterant sacras literas, 661,B
dicebant Filium Dei Angelicæ esse naturæ 179,D E.
Angelos creasse mundum, 202,D
Filium Dei per Mariam ut canalem transiisse,850,E
item dicunt Christum non habuisse verum corpus,241,B.E
sed apparens tantum,331,A
item Spiritum sanctum esse unum ex Angelis.352,F.353,A.C
Spiritum sanctum incarnatum dicebant, 486,C
dicebant totam Trinitatem passam, 495, F.501,E
cũ corpus Christi sit pars Trinitatis, 495,F.
Valentinus Episcopus Gallus interfuit synodo Sardicensi,596,D
Valerianus Episcop Gallus interfuit synodo Sardicensi, 596,E
Valerius Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi,596E
Vasa sacra confringens impius est,569,E.570A
erant apud solos pastores,569,E 570,A.B.C
Vaticinia Prophetarum de Christi in carnem aduentu impleta, 62,D.E.F.63,A.& seq.64. 65.66 67.68.69.
Vbique præsentem esse est solius Dei, 105,C. D.& seq.106,A
Vecturus vel Victor Episcopus Gallus interfuit synodo Sardicensi,596,D
Vela in templis,656,B
Velum templi in passione Christi quare scissum,801,C.D
Venatoria ars à Diana primò inuenta,16,A
Ventus dicitur aliquando Spiritus in Scripturis,350,B,C
Venus dea, 8,D
vulneratur à Diomede, 11,C. eius cum Marte adulterium,11,D
Verbum pro Filio Dei,vide λόγος.
Verbum caro factum est, vide ibidem.
Verbum Dei, vide Scriptura sacra.
Verba secundum naturam rerum de quibus sermo est intelligenda, 187,E. non priora sed posteriora ipsis rebus, ibid. sententia non verba fidelem aliquem faciunt, 122,D
Verba hæreticorum omnia suspecta, 194 D
Verbis à sacra Scriptura non usurpatis, sed eius mentem explicantibus uti licet, 415,B. C.419,E.703,E.F
Vercellarum in Italia Episcopus Eusebius. 547,D. vide in Eusebio.
Galliæ ciuitatis dicitur, 454,A
Verissimus Episcopus(Lugduni Hilario) Gallus interfuit synodo Sardicensi,596 D
Veritas non indiget humana institutione, 1.A. ipsa

1.A. ipsa se prodit, *ibid.*
Veritas opprimi non potest, 642, E
 persecutione magis clarescit, 642, F
Veritas & misericordia regni sunt custodia, 530, B. est regum & in primis Christianorum tutela, *ibi.* præualet rebus omnib. *ibid.*
Veritas calumniæ ictibus mederi potest, 530, E.F.
Veritatis transfugæ sunt hæretici, 134, B. eius cura hæreticis nulla, 115, D
Veritate neglecta turbæ per omnes Ecclesias exortæ, 530, E.F
ad Veritatis indicationem sufficiunt sacræ literæ, 1.B
ad Veritatem religionis nemo cogēdus, 643, B.C. 661. D
Veronæ Episcopus Lucillus, 526, B
Vestigia clauorum Christus in corpore suo aliquo modo seruauit, & cur, 457, B
Vestiendi ratio à Iunone inuenta, 16, A
Vestimenta sua Christus cur exuerit: item ea diuisa, & rursum assumpta, vide Christu.
Vestis presbyteræ monialis qualis esse debet, 827, C. *& seq.*
Vetus Testamentum reiiciunt Manichæi, 13, E. 316, D
 sed eorum error refutatur, 311, E
Veteris Testamenti summa, 741, B.C.
in Veteri Testam. etiam filii Dei per Christū facti, 320, C
Via ad Patrem est ipse Christus, 396, A
Via ad Paradisum deerat hominibus, 238, D
Viæ Dei quales, 224. A. *& seq.*
Viæ duæ nobis propositæ, mors & vita, 831. D.E
Viarum principium cur Filius factus esse dicatur: vide in Indice locorum Sacr. Scripturæ ad Prouerb. 8.
Viator Episcopus Italus interfuit synodo Sardicensi, 597, B
Vicarius officii nomen, 630, D
Victor Episcopus Gallus interfuit synodo Sardicensi, 596, E
Victor alius, vide Vecturus.
Victor Episcopus Afer interfuit synodo Sardicensi, 556, E
Victor alius Episcopus Afer interfuit eidem, 596, E
Victorinus Episcopus Gallus interfuit synod. Sardicensi, 596, E. (quidam volunt esse Victorinum Parisiensem.)
Viduæ quomodo sese gerere debeant, 5, B. C. *& seq.*
Viduarum & pupillorum ædes ab Arianis direptæ, 548, B
Viduis Ægypti & Libyæ Constantin M. frumentum distribuit, 574, A
Vigiliæ nocturnæ in templis ante synaxin veteri Ecclesia agi solitæ, 538, A. 557. 857, B.
Viminaci fuit apud Constantium Imp Athanasius, 527, B
Vincentius Episcopus Campaniæ (Capuensem esse docet Hilarius in fragmes de synodo Arimi. pag. 19. part. 1.) 539, C6, B. Capuæ Metropoleos Campaniæ aellatur etiam 636, F
 subscripsit in synodo Sardicensi, 596, C
 in exilium missus à Constantio, 539
 quod Athanasium damnare nollet, 9, C. D.
 legatus synodi Sardicensis ad Constātiū Imperatorem, 636, F
 ei quomodo insidias per meretricem conductam struxerint Eusebiani, vide Stephano Antiocheno.
Vindictæ cupiditas diaboli armatura peccata nos sollicitantis, 796, D
Vindictæ negligentia vincitur diabol 796, F. 797, A
Vindicta non expetenda, 824, A
Vineæ cur dicantur fideles in scriptu 101, A.
Vinum quomodo à Christo ex aqua factum, 281, F
Viri mulierum sexum affectantes, 21,
Viri XL ab Arianis virgis palmeis si publice, 548, E.F
Virgo nulla citra partum lac habere potest, 456, E
Virgo quædam Psalterium adhuc in manibus habens ab Arianis publice flagell. 729, 730, A
Virgine sola Christus corpus assūt, & quidem solus, eaque pura, vide Christus.
Virgines sanctæ, 571, F. 637, C.
 (ubi Virgines Christi dicuntur.)
 earum corpora preciosa apud Deum, 571, F
 sponsæ Christi, 543, F
 ἐξαίρετως membra Christi, 544, B
 animæ in sanctitate perfectæ, 571, F
 templa Dei, 543, F
 à Constantino Magno valde honoratæ, 544, A
 persecutionem patiuntur ab Arianis, 571, F. 572, A
 & quidem grauissimam, 544, B
Virgines non debent habere quicquam rerū huius seculi, 823, B. C. D
 vita illarum qualis esse debeat, 823, C. D. *& seq.*
 habitus qualis, 827, C. *& seq.*
 in Virgines soli hæretici sæuiunt, 544, D
Virginitas donum Dei, 543, F
 solorum Christianorum, 77, D. 543, F.
 imago sanctitatis Angelorum, 543, F
 à Christo præcepta, 77, D
 est ὑπὲρ νόμον 77, D
Virginitatis laudes, 834, D.E. *& seq.*
Virginitatis votum supra legem, 77, D
Virginitas Deo promissa præstanda. 783, D
 est supra ipsam legem, 803 D
Virtutes sunt ex secunda Angelorum hierarchia, 821, C
Virtutis magistra est sacra scriptura, 747, A.B
Vita animæ & motus, 28, A
Vita æterna donum Dei, 44, F. contrà: non datur gratis, 831, C.D
 datur secundum electionem, 246, C
 electis parata in Christo ante mundum conditum ab æterno, 245, D.E. 246, A. *& seq.*
Vitam æternam non possidebunt, qui in hac vita beati fuerunt, 831, D
Vitalius vel Vitalis Episcopus incertus subscripsit in synodo Sardicensi, 596, B
Vitalius alius incertus ibidem subscripsit, 596, C
(Vitalem Episcopum ab Aquis Daciæ Ripensis interfuisse Hilarius alibi narrat.)
Vitalis alius eidem Sardicensi synodo interfuit, 596, C
Vitalius Episcopus Italus interfuit eidem synodo, 597, B
Vitis cur Christus, 244, C.D
Vites in scriptura duplices, 100, F. 101, A. *& seq.*
Vito vel Vitus presbyter Romanus Episcopos Romam ad concilium congregat. 575, C
Viuificare non potest, quod ipsum non est Deus, 362, E.F
 est opus diuinum toti Trinitati commune, 371, D.E
Vlciscendo nostras iniurias sæpè in peccata labimur, 796, D.E.F
Vnctio Christi qualis & cur, 171, A. *& seq.* 172, A. *& seq.*
Vnctione Reges Israëlis regnum accipiebant, 171, C
Vnguentū quo Christus unctus est, est ipse λόγος Deus Verbum, unctum autem ipsa humanitas, 324, C
Vnitio duarum naturarum in Christo est assumtio & ἰδιοποίησις carnis, 43, A. 50, E. 61. D. 273, C. 274, D. E. 277, A. C. 443, E. F. 482, A. 486, E. 487, D
 non est qualis Dei cum sanctis, 273, E. 274, B. C. 450, D. 454, F. 462, C D *& seq.*
 non est nuda inhabitatio Dei in humana natura Christi. 462, D.E
 est ἀδιαίρετος indiuisa, 331, A. 483, 486, D.E. 487, C. 495, A B
 ἀσύγχυτος inconfusa, 485, D
 vocatur carnis vel corporis μετάληψις τοῦ λόγου, 43, C.D
 item κοινωνία 459, C
 & ἕνωσις, & aliter, vide in Incarnatione.
 σύνθεσις naturarum, 519, A
Vnitio Dei & fidelium in quo consistat & quomodo fiat, 269, C.D
Vniti Christo erunt ubi ipse est, 240, E.F
Vniti sumus Deo per carnem Christi. 240, D.E
Vniuersum siue mundū Deum dicebant gentiles, 23, F
 sed non esse probatur, 24, A
Vnio personalis facta per ἰδιοποίησιν, 43, A. B. 50, E. 61, D
Vnio τοῦ λόγου cum humanitate est diuersa à παραστάσει Dei in sanctis, 136, D.E. 450, E. 493, A
Vnionis gratia, siue dona ex unione à Christi corpore accepta, 459, C
Vnio non tollit propria carnis, 462, A.B
Vnus Deus, 253, 254, 255.
 cur & quomodo, *ibid.*
Vnus Deus cum dicitur non excluditur Filius, 254, 255, D.E
Vnum quomodo fideles esse debeant, 265, 266, 267.
Vocatio Dei ἀμεταμέλητος, est cuius Deum non pœnitet, 270, B.C
 fit per Spiritum sanctum, *ibid.*
 fit pro beneplacito Dei, 296, A. (ita enim Græcā sonant.)
Vocatio gentium signum Messiæ iam exhibiti, 68. E. F
Voluntas Dei sola rerum omnium causa, 187, C. 208, F. 209, A.B
 ei resistere nemo potest, 209, A
Voluntate Deus Filium non generauit, 294, 294, 295, 296, 297.
Voluntati oppositum inuoluntarium, 297, A
Voluntas est in solis rationalibus, 297, B.C
Voluntas eadem in Patre & Filio, 300, C.D
Voluptates ex contemptu contemplationis Dei exortæ, 3, E.
 non verè bonæ, 3, F
Votum virginitatis, 77, D
 est supra legem, *ibid.* à pueris etiam promissum, *ibid.*
Vranius Episcopus Tyri Arianus, 678, D
 in synodo Seleucensi cum Acacio Cæsariensi & Arianis reliquis à synodo reliqua discessionem facit, 678, D.E.F
 metuens accusatores, 678, F
 & Arianæ hæreseos damnationem, 678, F
 factoque cum reliquis decreto synodum Nicænam damnat, 679, A
 damnatur & deponitur à synodo Seleuciēsi, 679, B
Vrsacius Episcopus Singiduni Mysiæ, 594, F
 Iuuenis, 570, F. 116, E
 ab Ario hæresin edoctus, *ibid.*
 hostis Athanasii, 570, E
 semper partium Arii studiosus, 670, D
 Pannonius vocatur, 570, F. 588, A. 670, D
 interfuit synodo Tyriæ, 570, F
 mittitur ab eadem in Mareoten, ubi quid egerit vide in Eusebianis.
 ab Imper. Constantinopolin euocatur, ad reddendam Tyri actorum rationem 623. A. F. 624, A
 nouo crimine confictō effecit, ut Imp. Athanasium relegaret, 624, A.B
Vrsacius absens calumniabatur Athanasium, præsens autem nihil poterat docere, 525, A
 ad synodum Sardicensem vocatus non venit, 587, B. C. D. 588, A. 594, F
 cum tamen Sardicæ esset, 587, B. C. 588, E, 594, F. 595, A
 ab eadem damnatur, 116, E. 588, A. 595, D. E. 635, C
 Sardica cum suis discedit, 595, A
Vrsacius pœnitentia ductus testatur innocentiam Athanasii, 524, F
 fatetur ipse Romæ se calumniatum mentitumque contra Athanasium, 524, F. 561, D. 575, D 602, B. C. D. *& seq.* 625, A. 639, D. E. 649, F. 676, D
 damnatq; Arianā hæresin, 602. E. F. 676, D
 libello dato Iulio Rom. Episcopo, 561, D. 602, 639, E. 649, F. 676, D
 libellus extat, 602, C, *& seq* 639, F
 idem literas communionis & amicitiæ scribit ad Athanasium, 603, A. 639, D. 640, A. 649, F
 ab Aquileia, 603, A
 antequam iret Romam, 649, F
 & quidem ante synodū Romanam, 575, D
 vel certè post Sardicensem, 602, B. 639, D. 640, E
 certè sub tempus Mediolanensis synodi, 676, D
 sicque in communionem à Iulio receptus, 602, C. D

[illegible],C.D.639,E,F
item literis presbyterorum Alexandrinorum pacificis subscribit,640,A
rursum ad Arianos deficit, Nicænamque synodum oppugnat,640,F.676,F
dicens se metu Constantis libellum pœnitentiæ dedisse,640,F.649,F
sed mentitur,ut probatur, 641,A.B.649,E
Constantium ad nouam persecutionem commouet,641,C.D.E
clericos suos qui persecutionem vrgeant mittit,642,C.
ac præfectos minus crudeles deferant, 642,C.
interfuit synodo Sirmiensi, 695,C
author Constantio conuocandi synodum Ariminensem & Seleuciensem, 670,D
adfuit cum Sirmii à Marco Arethusio symbolum semiarianum cōscriberetur, 671,C.673,A.674,B.C
interfuit synodo Sardicensi,674,B,C
ibidem cum aliis Arianis, chartam protulit symbolum fidei continentem,672,C
quam voluit à synodo sine ulteriore inquisitione subscribi,674,C.677,A
ea extat, 674,C.*& seq.*
ea quid contineat præcipuè, vide in Sirmiensi symbolo.
at à synodo iussus Arianos damnare, idque recusans,675,E.678,A.B
damnatur,675,E.677,B.678,A.B
damnatur in synodo Romana sub Damaso,453,C.717,C.E.724,F
item in diuersis synodis Gallicanis, 453,C.717,C.E
& Italicis, *ibid.*
& Hispanicis,453,C
Vrsacius vel Vrsicius Episcopus (Brixiæ opinor,de quo apud Hilarium) subscripsit in synodo Sardicensi,596,B
Vterus cur Deo tribuatur,318,F.319,A. *& seq.*
Vulcanus Deos ad spectandum Martis adulterium conuocat,11,D
Vulcanum Theseus coli iussit,9,C
inuenit artem fabrilem,16,A
Vultus index animi,530,D

X

Xenon Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi,597,A

Z

Zenobia Iudæa protectrix Pauli Samosatensis,663,D
templa Orthodoxorum Iudæis tradidit *ibid.*
Zenobius Episcopus Palæstinus interfuit synodo Sardicensi,597,C
idem interfuit etiam synodo Hierosolymitanæ, 602,B
Zoilus Episcopus Andro Ægypti, 452,C
interfuit synodo Alexandrinæ sub Iuliano, 447,F.452,C
Zosimus Episcopus incertus interfuit synodo Sardicensi, 596,C
Zosimus alius interfuit eidem,*ibid.*
Zosimus alius interfuit eidem,596,B
Zosimus quidam Episcopus Arianus in Ægypto ab Arianis in locum Orthodoxi substitutus,664,A
Zyri ciuitas Ægypti proxima Libyæ,452,C
ius Episcopus Marcus,*ibid.*

FINIS INDICIS RERVM ET SENTENTIARVN
PRIMI TOMI MYRTILLET. CAL.
SEPT.
Ann. CIƆ IƆ C.